REPUBLICA POPULARĂ ROMÎNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

DICŢIONARUL LIMBII ROMÎNE MODERNE

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
1958

24.995

24.995

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE MODERNE
a fost elaborat de Institutul de lingvistică din București
al Academiei R.P.R., sub direcția
prof. univ. D. MACREA

COMISIA DE REVIZIE FINALĂ

Prof. univ. Dimitrie Macrea, conf. univ. Ilie Stanciu, Mircea Seche, Ana Canarache, Gheorghe Bulgăr. *Au colaborat parțial:* acad. Iorgu Iordan, prof. univ. Jacques Byck, Nicolae Dănilă, Florența Sădeanu

REVIZORI

Cecilia Burghelea, Eugenia Contraș, Florica Ficșinescu, Ion Gheție, Gherghina Hanеș, Maria Iliescu, Ecaterina Ionașcu, Georgeta Marin, Dumitru Marmeliuc, Luiza Seche, Maria Turdeanu

REDACTORI

Petre Alexandrescu, Dan Bugeanu, Elena Ciobanu, Valentina Hristea, Virgil Orghidan, Lidia Sadoveanu-Cucu, Gheorghe Șerban, Zizi Ștefănescu-Goangă, Valeriu Șuteu, Marina Vlasiu, Ileana Zamfirescu. *Au colaborat parțial*: Jana Albin, Andrei Avram, Dorina Bîrsan, Alexandrina Burnei, Ana Buzi, Steliana Costin, Ileana Dinescu, Nazica Mayer, Liana Nadolu, Ludmila Paicu, Monica Rahmil, Flora Șuteu, Angela Vasiliu

COLECTIVUL DE ETIMOLOGII

Ion Șiadbei, Stela Cismaș, Ion Popescu, Alexandrina Tzurea. *Au colaborat parțial:* Grigore Brîncuș, Gheorghe Mihăilă, Florica Dimitrescu-Niculescu, Alexandru Niculescu

COLECTIVUL DE ILUSTRAȚII

Alexandru Alexe, Lipa Alămaru, Marcel Condor, Ilie Costescu, Ioan Drugă, Nicolae Popescu, Viorel Radu

COLECTIVUL DE CORECTURĂ

Ion Lecca, Aurelia Brezeanu, Beatrice Grămescu, Octav Minculescu, Marieta Pietreanu

COLECTIVUL DE TEHNOREDACȚIE

Valter Grigoriu, Elena Babi, Petre Brumă, Elena Preda

Inv. 7823

LISTA ABREVIERILOR

Absol.	= absolut
Acc.	= accentuat
Acuz.	= acuzativ
Adj.	= adjectiv
Adj. dem.	= adjectiv demonstrativ
Adj. interog.-rel.	= adjectiv interogativ-relativ
Adj. nehot.	= adjectiv nehotărît
Adj. pos.	= adjectiv posesiv
Adv.	= adverb
Aeron.	= aeronautică
Agric.	= agricultură
Agron.	= agronomie
Alb.	= limba albaneză
Anat.	= anatomie
Apic.	= apicultură
Arg.	= argotic
Arh.	= arhaizant
Arheol.	= arheologie
Arhit.	= arhitectură
Aritm.	= aritmetică
Art.	= articol; articulat
Art. adj.	= articol adjectival
Art. hot.	= articol hotărît
Art. nehot.	= articol nehotărît
Art. pos.	= articol posesiv
Astron.	= astronomie
Bg.	= limba bulgară
Biol.	= biologie
Bis.	= termen bisericesc
Bot.	= botanică
Chim.	= chimie
Concr.	= concretizat
Conj.	= conjuncție
Cor.	= coregrafie
Cosm.	= cosmografie
Dat.	= dativ
Depr.	= depreciativ
Dial.	= dialect; dialectal
Ebr.	= limba ebraică
Ec. pol.	= economie politică
Engl.	= limba engleză
Entom.	= entomologie
Esper.	= limba esperanto
Expr.	= expresie
F.	= feminin
Fam.	= familiar
Farm.	= farmacie; farmacologie
Fig.	= figurat
Fil.	= filozofie
Filol.	= filologie
Fin.	= finanțe
Fiz.	= fizică
Fiziol.	= fiziologie
Fon.	= fonetică; fonologie
Fr.	= limba franceză
Gen.	= genitiv
Geogr.	= geografie
Geol.	= geologie
Germ.	= limba germană
Gr.	= limba greacă
Gram.	= gramatică
Hort.	= horticultură
Ib.	= ibidem
Id.	= idem
Imper.	= imperativ
Imperf.	= imperfect
Impers.	= impersonal
Impr.	= impropriu
Ind.	= industrie
Inf.	= infinitiv
Interj.	= interjecție
Intranz.	= intranzitiv
Invar.	= invariabil
Ir.	= ironic
Ist.	= istorie
It.	= limba italiană
Înv.	= învechit
Jur.	= științele juridice
Lat.	= limba latină
Lat. lit.	= neologism din limba latină
Lingv.	= lingvistică
Loc. adj.	= locuțiune adjectivală
Loc. adv.	= locuțiune adverbială
Loc. conj.	= locuțiune conjuncțională
Loc. prep.	= locuțiune prepozițională
M.	= masculin
Magh.	= limba maghiară
Mar.	= marină
Mat.	= matematică
Mec.	= mecanică
Med.	= medicină
Med. vet.	= medicină veterinară
Met.	= meteorologie
M. gr.	= limba medie greacă
Mil.	= termen militar
Min.	= mineralogie
Mitol.	= mitologie
M. m. ca perf.	= mai mult ca perfect
Muz.	= muzică
N.	= neutru
Ngr.	= limba neogreacă
Nom.	= nominativ
Nr.	= număr
Num.	= numeral

Num. card.	= numeral cardinal	Săs.	= dialectul săsesc
Num. col.	= numeral colectiv	Sec.	= secolul
Numism.	= numismatică	S.f.	= substantiv feminin
Num. multipl.	= numeral multiplicativ	Sg.	= singular
Num. nehot.	= numeral nehotărît	Sic.	= dialectul sicilian
Num. ord.	= numeral ordinal	Silv.	= silvicultură
Opt.	= optică	Slov.	= limba slovenă
Ornit.	= ornitologie	S.m.	= substantiv masculin
Part.	= participiu	S.n.	= substantiv neutru
Peior.	= peiorativ	Sp.	= limba spaniolă
Perf. c.	= perfect compus	Srb., sb.	= limba sîrbă
Perf. s.	= perfect simplu	Suf.	= sufix
Pers.	= persoană	Șt. nat.	= științele naturii
P. ext.	= prin extensiune	Tăt.	= limba tătară
Pict.	= pictură	Tc.	= limba turcă
Pl.	= plural	Tehn.	= tehnică
Poet.	= poetic(ă)	Teol.	= teologie
Pop.	= popular; text popular	Text.	= industria textilă
Port.	= limba portugheză	Tipogr.	= tipografie
Pr.	= pronunțat	Top.	= topografie
Pref.	= prefix	Tranz.	= tranzitiv
Prep.	= prepoziție	Tranz. fact.	= tranzitiv factitiv
Prez.	= prezent	Țig.	= limba țigănească
Prez. conj	= prezent conjunctiv	Ucr.	= limba ucraineană
Prez. ind.	= prezent indicativ	Unipers.	= unipersonal
Pron.	= pronume	Urb.	= urbanistică
Pron. dem.	= pronume demonstrativ	V.	= vezi
Pron. interog.-rel.	= pronume interogativ-relativ	Var.	= variantă
Pron. nehot.	= pronume nehotărît	Vb.	= verb
Pron. pers.	= pronume personal	V.c.	= vezi cuvintele
Pron. pos.	= pronume posesiv	V. fr.	= limba franceză veche
Pron. refl.	= pronume reflexiv	V. gr.	= limba greacă veche
Psih.	= psihologie	Viit.	= viitor
Refl.	= reflexiv	Voc.	= vocativ
Refl. pas.	= reflexiv pasiv	V. sl.	= limba veche slavă
Reg.	= regional	Zool.	= zoologie

Prof. un
Au c

Cecilia E
Ec

Petre Alex
Gheorghe
parțial: Ja
Dinesc

Ion Șiadbe

Alexandru

Ion

A

A[1] s. m. invar. Prima literă a alfabetului şi sunetul corespunzător. ◇ Expr. *De la a la z* = de la început pînă la sfîrşit.

A[2] interj. 1. Exclamaţie care exprimă diferite stări emotive: surprindere; admiraţie, entuziasm; plăcere, satisfacţie; necaz, supărare; regret; indignare etc. 2. Exclamaţie care însoţeşte reamintirea bruscă a unui lucru omis.

A[3] prep. 1. (Precedă infinitivul ca formă-tip a verbului) *A lucra.* 2. (Exprimă un raport de comparaţie sau de asemănare) *Miroase a pămînt.* ✦ În semn de... *Fluieră a pagubă* (ISPIRESCU). 3. (Serveşte la alcătuirea unor construcţii corespunzătoare genitivului) *Atoateştiutor.* ◇ (Intră în compunerea unor adjective) *Atotcuprinzător.* ✦ (Cu valoare de articol posesiv) *Să le lege de coditele a trei cai neînhămaţi* (RETEGANUL). 4. (Intră în compunerea unor locuţiuni adverbiale şi prepoziţionale) *De-a dreapta.* — Lat. **ad.**

A[4] prep. (Introduce un numeral distributiv) De cîte... *3 saci a 80 kg.* — Fr. **à.**

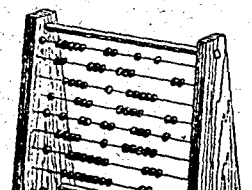

Abac

ABÁ[1] interj. (Înv.) Exclamaţie care exprimă (în propoziţii interogative) mirarea sau cu care se atrage atenţia cuiva cînd i se vorbeşte.

ABÁ[2], *abale*, s. f. Ţesătură groasă de lînă (albă), din care se fac haine ţărăneşti; dimie; *p. ext.* haină făcută din această ţesătură. — Tc. **aba.**

ABÁC, *abace*, s. n. Instrument de calculat, cu bile colorate. — Fr. **abaque** (lat. lit. **abacus**).

ABÁCĂ, *abace*, s. f. 1. Placă de piatră aşezată deasupra capitelului unei coloane. 2. Tabelă sau diagramă folosită în calculele inginereşti. — Fr. **abaque** (lat. lit. **abacus**).

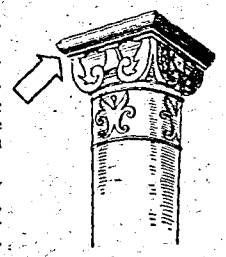

Abacă

ABAGÉR, *abageri*, s. m. (Reg.) Abagiu. — Din **abagiu** + suf. *-er.*

ABAGERÍE, *abagerii*, s. f. 1. Atelier sau industrie producătoare de (haine de) aba. 2. Meseria abagiului. — Din **abager** + suf. *-ie.*

ABAGÍU, *abagii*, s. m. Persoană care se ocupă cu fabricarea, confecţionarea şi vînzarea abalei. — Tc. **abağy.**

ABAJÚR, *abajururi*, s. n. Dispozitiv (decorativ) de metal, de sticlă, de hîrtie etc., care se pune la o lampă pentru ca razele luminoase să se reflecte într-o anumită direcţie. — Fr. **abat-jour.**

ABANDÓN s. n. Renunţare la un bun sau la un drept. ✦ Părăsire de către cineva a copiilor sau a familiei. ✦ Renunţarea unui concurent la continuarea probei, într-o întrecere sportivă. — Fr. **abandon.**

ABANDONÁ, *abandonez*, vb. I. Tranz. A părăsi pe cineva (lăsîndu-l fără sprijin sau ajutor); a renunţa la ceva. ✦ Intranz. A renunţa la continuarea probei, într-o întrecere sportivă. — Fr. **abandonner.**

ABANDONÁRE, *abandonări*, s. f. Acţiunea de *a abandona*; părăsire, renunţare.

ABANÓS, *abanoşi*, s. m. Arbore exotic căutat pentru lemnul lui negru, greu şi durabil *(Diospyros ebenum)*; lemnul acestui arbore. — Tc. **abanoz.**

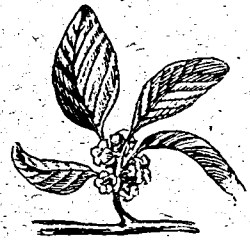

Abanos

ABATÁJ, *abataje*, s. n. 1. Operaţie de tăiere sau de extragere a unui minereu sau a unei roci din zăcăminte; *p. ext.* loc unde se execută această operaţie. 2. Operaţie de doborîre a arborilor (în exploatările forestiere). 3. Uciderea vitelor la abator printr-o singură lovitură. 4. Înclinare pe o parte a unei nave, pentru a fi reparată. — Fr. **abattage.**

ABÁTE[1] s. m. Titlu dat superiorului unei abaţii sau (în mod excepţional) unor preoţi catolici. — Lat. lit. **abbas, -atis.**

ABÁTE[2], *abát*, vb. III. 1. Tranz., refl. şi intranz. A (se) îndepărta (de la o direcţie apucată, *fig.* de la o normă fixată etc.). 2. Refl. A se opri în treacăt undeva sau la cineva (părăsind drumul iniţial). ✦ Tranz. A aduce. *Ce vînt te abate pe la noi?* 3. Refl. (Despre fenomene ale naturii, calamităţi, nenorociri) A veni, a cădea pe neaşteptate (cu furie, cu forţă). ✦ Intranz. A-i trece ceva prin minte. *Îi abătuse strigoaicei ca să-mi puie coarne de fier* (ALECSANDRI). 4. Tranz. A-l descuraja, a-l deprima, a-l mîhni. *Vestea l-a abătut.* 5. Tranz. (Franţuzism) A culca la pămînt; a doborî. *Năprasnica secure... abate toţi copacii* (ALECSANDRI). ✦ Refl. (Rar) A cădea. *Se abătu cu faţa la pămînt* (SADOVEANU). — Lat. **abbattere, (5) fr. abattre.**

ABĂTERE, *abateri*, s. f. 1. Acţiunea de *a (se) abate* şi rezultatul ei; îndepărtare; călcare, încălcare; infracţiune, contravenţie. ◇ Expr. *Abatere de la regulă* = excepţie. 2. Diferenţa dintre valoarea măsurată şi valoarea reală a unei mărimi. ✦ (Tehn.) Diferenţa dintre dimensiunea reală şi cea proiectată a unei piese.

ABATÍZĂ, *abatize*, s. f. (Mil.) Obstacol realizat din copaci răsturnaţi cu vîrful către inamic sau din crăci înfipte în pămînt. — Fr. **abattis.**

ABATÓR, *abatoare*, s. n. Clădire (cu instalaţii, teren unde se taie vitele destinate consumului. — După fr. **abattoir.**

ABAŢÍE, *abaţii*, s. f. Mănăstire catolică (împreună cu averea, domeniile ei) condusă de un abate. — It. **abbazia.**

ABĂTÚT, -Ă, *abătuţi, -te*, adj. Descurajat, deprimat. — Din **abate** (după fr. *abattu*).

ABCÉS, *abcese*, s. n. Acumulare de puroi sub piele sau într-un organ intern. — Fr. **abcès** (lat. lit. **abscessus**).

ABDICÁ, *abdic*, vb. I. Intranz. A renunţa la tron; *fig.* a renunţa la ceva. — Fr. **abdiquer** (lat. lit. **abdicare**).

ABDICÁRE, *abdicări*, s. f. Acţiunea de *a abdica.*

ABDOMÉN, *abdomene*, s. n. Parte a corpului, între torace şi bazin; pîntece, burtă. — Fr. **abdomen** (lat. lit. **abdomen**).

ABDOMINÁL, -Ă, *abdominali, -e*, adj. Care aparţine abdomenului, de abdomen. — Fr. **abdominal.**

ABDUCTÓR, *abductori*, adj. m. (În expr.) *Muşchi abductor* = muşchi care îndepărtează un membru de planul de simetrie al corpului sau două organe unul de celălalt. — După fr. **abducteur.**

ABECEDÁR, *abecedare*, s. n. Manual care cuprinde noţiunile pentru învăţarea scrisului şi cititului. — Fr. **abécédaire** (lat. lit. **abecedarius**).

ABERÁNT, -Ă, *aberanţi, -te*, adj. Care se abate de la tipul normal; greşit, denaturat. *Forme gramaticale aberante.* — Fr. **aberrant** (lat. lit. **aberrans, -ntis**).

ABERÁŢIE, *aberaţii*, s. f. 1. Abatere de la normal. 2. Imagine deformată pe care o dă un sistem optic. ◇ *Aberaţie vizuală* = astigmatism (2). 3. Ceea ce e inadmisibil, absurd; absurditate, nebunie. — Fr. **aberration** (lat. lit. **aberratio, -onis**).

ABIÁ adv. 1. Cu greu; anevoie. 2. Foarte puţin, aproape de loc. *Abia adia vîntul* (SADOVEANU). 3. De foarte puţină vreme; tocmai. ✦ De îndată ce; numai ce. *Abia zice şi deodată Valea, muntele vuiesc* (ALECSANDRI). ✦ Numai. 4. Cel puţin; măcar, barem. *Hai şi tu... de-abia te-i mai încălzi mergînd* (CREANGĂ). — Lat. **ad-vix.**

ABIELÚŢA adv. (Reg.) Diminutiv al lui *abia.*

ABÍL, -Ă, *abili, -e*, adj. (Adesea adverbial) Îndemînatic, iscusit, priceput. ✦ Şmecher. — Fr. **habile** (lat. lit. **habilis**).

ABILITÁ, *abilitez*, vb. I. Tranz. (Germanism) A recunoaşte unei persoane, în urma unui examen, o anumită calificare (în trecut, calitatea de docent). — Germ. **habilitieren** (lat. lit. **habilitare**)

ABILITÁRE, *abilitări*, s. f. (Rar) Acţiunea de *a abilita* şi rezultatul ei.

ABILITÁTE, *abilități*, s. f. (La sg.) Îndeminare, iscusință, pricepere. ✦ (La pl.) Șmecherii. — Fr. **habilité** (lat. lit. **habilitas, -atis**).

ABIÓTIC, -Ă, *abiotici, -e*, adj. Lipsit de viață, fără viață. [Pr.: *-bi-o-*]

ABÍS, *abisuri*, s. n. (Livresc) Adîncime mare; prăpastie. — Fr. **abysse** (lat. lit. **abyssus**).

ABISÁL, -Ă, *abisali, -e*, adj. (Livresc) De abis. ◇ *Regiune abisală* = regiune a fundului mării avînd adîncimea peste 1000 de metri. — Fr. **abyssal**.

ABITÁȚIE s. f. (Jur.) Dreptul de a locui într-o casă.

ABITÍR adv. (Fam.; numai la comparativ) Mai mult, mai bine, mai tare (decît...). — Tc. **beter** «mai rău».

ABJÉCT, -Ă, *abjecți, -te*, adj. Care inspiră repulsie, demn de dispreț; josnic. — Fr. **abject** (lat. lit. **abjectus**).

ABJÉCȚIE, *abjecții*, s. f. Faptă abjectă; ticăloșie. — Fr. **abjection** (lat. lit. **abjectio, -onis**).

ABJURÁ, *abjúr*, vb. I. Tranz. (Rar) A se lepăda de o credință; renega o doctrină, o părere etc. — Fr. **abjurer** (lat. lit. **abjurare**).

ABJURÁRE, *abjurări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a abjura* și rezultatul ei.

ABLATÍV, *ablative*, s. n. Caz al declinării care indică, în unele limbi, punctul de plecare, iar în limba latină și instrumentul, cauza etc. ◇ (În limba latină) *Ablativ absolut* = construcție cu rol de propoziție circumstanțială în care subiectul și numele predicativ se pun la ablativ. — Fr. **ablatif** (lat. lit. **ablativus**).

ABLAȚIÚNE, *ablațiuni*, s. f. 1. Transportarea (prin acțiunea vîntului, apelor sau ghețarilor) a materialului rezultat din dezagregarea rocilor. 2. Amputarea unui organ sau membru al corpului omenesc. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **ablation** (lat. lit. **ablatio, -onis**).

ABNEGÁRE s. f. (Rar) Abnegație. — Abstract verbal al lui **abnega** (rar folosit).

ABNEGÁȚIE s. f. Devotament (dus pînă la sacrificiu). — Fr. **abnégation** (lat. lit. **abnegatio, -onis**).

ABOLÍ, *abolesc*, vb. IV. Tranz. A anula, printr-un act al puterii de stat, o lege, o hotărîre etc. — Fr. **abolir** (lat. lit. **abolere**).

ABOLÍRE, *aboliri*, s. f. Acțiunea de *a aboli*.

ABOLIȚIONÍSM s. n. Mișcare politică ivită în secolul al XIX-lea în sînul burgheziei comercial-industriale din S.U.A., care urmărea desființarea sclaviei negrilor din America, cu scopul de a obține forță de muncă liberă. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **abolitionnisme**.

ABOLIȚIONÍST, -Ă, *aboliționiști, -ste*, s. m. și f. Adept al aboliționismului. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **abolitionniste**.

ABOLIȚIÚNE, *abolițiuni*, s. f. (Înv.) Abolire. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **abolition** (lat. lit. **abolitio, -onis**).

ABOMINÁBIL, -Ă, *abominabili, -e*, adj. (Franțuzism) Înfiorător, groaznic; dezgustător, urît. — Fr. **abominable** (lat. lit. **abominabilis**)

ABONÁ, *abonez*, vb. I. Tranz. și refl. (Cu determinări introduse prin prep. «la») A(-și) face un abonament. *Și-a abonat copiii la revistă.* — Fr. **abonner**.

ABONAMÉNT, *abonamente*, s. n. Convenție prin care, în schimbul unei sume, o persoană obține pe o anumită perioadă un anumit drept; (concr.) dovadă care atestă acest drept; sumă plătită pentru obținerea acestui drept. *Abonament la un ziar.* — După fr. **abonnement**.

ABONÁRE, *abonări*, s. f. Acțiunea de *a (se) abona*.

ABONÁT, -Ă, *abonați, -te*, s. m. și f. Persoană care folosește un abonament. — V. *abona*.

ABORDÁ, *abordez*, vb. I. 1. Tranz. A începe să studieze, să trateze o problemă, a începe o discuție. ✦ (Franțuzism) A se apropia de cineva pentru a-i vorbi. 2. Intranz. (Despre nave) A trage la țărm; a acosta. ✦ A se alătura lîngă o navă bord la bord (pentru a o ataca). — Fr. **aborder**.

ABORDÁBIL, -Ă, *abordabili, -e*, adj. Care poate fi abordat; accesibil. — După fr. **abordable**.

ABORDÁJ, *abordaje*, s. n. 1. Luare cu asalt, atacare a unei nave (de către o altă navă). 2. Ciocnire între două nave sau aeronave, ori între o navă sau o aeronavă și un obstacol. — Fr. **abordage**.

ABORDÁRE, *abordări*, s. f. Acțiunea de *a aborda*.

ABORIGÉN, -Ă, *aborigeni, -e*, adj. (Franțuzism) Băștinaș, autohton, indigen. — Fr. **aborigène** (lat. lit. **aborigines**).

ABORTÍV, -Ă, *abortivi, -e*, adj. 1. (Med.) Care se produce înainte de vreme, prematur; care nu s-a dezvoltat în întregime. *Fetus abortiv. Febră abortivă.* 2. (Bot.) Care nu s-a dezvoltat în mod normal pînă la capăt. — Fr. **abortif** (lat. lit. **abortivus**).

ABRÁC s. n. (Reg.) Grăunțe de ovăz servind ca nutreț. — Magh. **abrak**.

ABRACADABRÁNT, -Ă, *abracadabranți, -te*, adj. (Rar) Cu totul neobișnuit; ciudat, bizar; surprinzător, extraordinar. — Fr. **abracadabrant**.

ABRÁȘ, -Ă, *abrași, -e*, adj. 1. (Despre cai) Nărăvaș; (despre oameni) rău, violent. 2. (Despre acțiunile omului) Fără nici un rezultat; neizbutit. ◇ Expr. *A ieși abraș* = a nu izbuti. [Var.: **iabráș, -ă** adj.] — Tc. **abraş**.

ABRAZÁRE, *abrazări*, s. f. (Rar) Abraziune (2).

ABRAZIÚNE, *abraziuni*, s. f. 1. Roadere a țărmurilor de către valurile mării. 2. Roadere a unui corp prin frecarea lui de alt corp mai dur. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **abrasion**.

ABRAZÍV, -Ă, *abrazivi, -e*, adj. (Despre corpuri dure) Care are proprietatea de a roade. — Fr. **abrasif**.

ABRAZÓR, *abrazoare*, s. n. Unealtă alcătuită dintr-un material abraziv, folosită la prelucrarea prin așchiere.

ABREVIÁ, *abreviez*, vb. I. Tranz. A prescurta un cuvînt, un titlu etc.; a exprima ceva printr-o prescurtare. [Pr.: *-vi-a*] — Lat. lit. **abbreviare**.

ABREVIÁT, -Ă, *abreviați, -te*, adj. (Despre cuvinte, titluri etc.) Prescurtat. [Pr.: *-vi-at*] — V. *abrevia*.

ABREVIATÍV, -Ă, *abreviativi, -e*, adj. Care prescurtează. [Pr.: *-vi-a-*] — Fr. **abréviatif**.

ABREVIÁȚIE, *abreviații*, s. f. Abreviere. [Pr.: *-vi-a-*] — Lat. lit. **abbreviatio, -onis**.

ABREVIÉRE, *abrevieri*, s. f. Acțiunea de *a abrevia* și rezultatul ei; (concr.) cuvînt, titlu etc. prescurtat. [Pr.: *-vi-e-*]

ABROGÁ, *abróg*, vb. I. Tranz. A anula, a suprima o lege, o dispoziție oficială. — Fr. **abroger** (lat. lit. **abrogare**).

ABROGÁRE, *abrogări*, s. f. Acțiunea de *a abroga*.

ABRUDEÁNCA s. f. art. Numele unui dans popular ardelean și melodia după care se execută. — Din **Abrud** + suf. *-ean-că*.

ABRÚPT, -Ă, *abrupți, -te*, adj. (Despre povîrnișuri, prăpăstii etc.) Cu pantă repede, greu accesibil; accidentat. — Fr. **abrupt** (lat. lit. **abruptus**).

ABRUTIZÁ, *abrutizez*, vb. I. Tranz. și refl. A face să-și piardă sau a-și pierde însușirile morale, specific umane; a deveni sau a face să devină insensibil, asemănător cu un animal, cu o brută. — După fr. **abrutir**.

ABRUTIZÁNT, -Ă, *abrutizanți, -te*, adj. Care abrutizează. — Fr. **abrutissant**.

ABRUTIZÁRE, *abrutizări*, s. f. Acțiunea de *a (se) abrutiza*; îndobitocire.

ABRUTIZÁT, -Ă, *abrutizați, -te*, adj. (Care a devenit) insensibil, care și-a pierdut însușirile morale, specific umane. — V. *abrutiza*.

ABSCÍSĂ, *abscise*, s. f. Simbol care indică lungimea și sensul segmentului cuprins între un punct fix al unei drepte și un punct dat de pe dreaptă. — Fr. **abscisse** (lat. lit. **abscissa** [linea]).

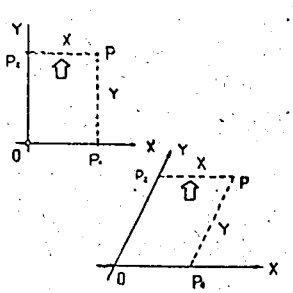

Abscisă

ABSCIZIÚNE, *absciziuni*, s. f. Extirpare prin tăiere a unei părți sau a unui organ al corpului. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **abscission** (lat. lit. **abscissio, -onis**).

ABSÉNT, -Ă, *absenți, -te*, adj. 1. Care nu e de față, care lipsește. 2. Fig. Neatent, distrat; indiferent. — Fr. **absent** (lat. lit. **absens, -ntis**).

ABSENTÁ, *absentez*, vb. I. Intranz. A lipsi dintr-un loc (unde ar fi trebuit să se găsească). — Fr. **(s')absenter** (lat. lit. **absentare**).

ABSENTEÍST, -Ă, *absenteiști, -ste*, s. m. și f. (În regimul burghezo-moșieresc) Proprietar de moșie care trăia departe de moșia sa. — Fr. **absentéiste**.

ABSÉNȚĂ, *absențe*, s. f. 1. Lipsă a unei ființe sau a unui obiect din locul unde ar fi trebuit să se afle. ✦ Faptul de a nota absența (1) cuiva; (concr.) semn cu care se notează absența (1) cuiva. 2. Fig. Neatenție, distracție; indiferență. — Fr. **absence** (lat. lit. **absentia**).

ABSÍDĂ, *absíde*, s. f. Nișă semicirculară sau poligonală care prelungește nava centrală a unei biserici, unde se săvîrșește cultul. — Fr. **abside** (lat. lit. **absida**).

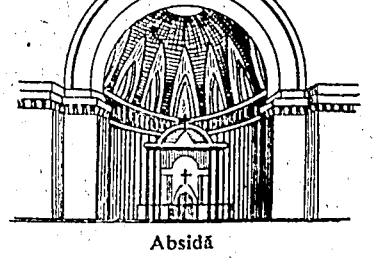
Absidă

ABSIDIÁL, -Ă, *absidiali, -e*, adj. Care aparține absidei, privitor la absidă. [Pr.: *-di-al*] — Fr. **absidal**.

ABSÍNT, *absinturi*, s. n. Băutură alcoolică, de culoare verde, preparată cu pelin, anason și alte plante aromatice. — Fr. **absinthe** (lat. lit. **absinthium**).

ABSOLÚT adv. (Servește la formarea superlativului) Cu totul, cu desăvîrșire; exact, întocmai. *Argumentare absolut justă.* ◇ (Întărind un pronume sau un adverb negativ) *N-a venit absolut nimeni.* ✦ *Verb folosit absolut* = verb tranzitiv folosit fără exprimarea complementului. — Lat. lit. **absolutus**.

ABSOLÚT², *-Ă, absoluți, -te*, adj. 1. Care nu este supus nici unei restricții; nelimitat. ◇ *Adevăr absolut* = adevăr care nu poate fi dezmințit în viitor care reprezintă cunoașterea completă, a lumii obiective. (În filozofia idealistă) *Spirit absolut, idee absolută* sau *eu absolut* = presupus factor de bază al universului, identificat cu divinitatea. 2. (Despre fenomene social-economice, în legătură cu

noțiuni de creștere sau de scădere cantitativă) Considerat în raport cu sine însuși și nu în comparație cu alte fenomene asemănătoare. 3. (Mat.; despre mărimi) A cărui valoare nu depinde de condițiile în care a fost măsurat sau de sistemul la care e raportat. ◇ *Valoare absolută* = valoarea aritmetică a rădăcinii pătratului unei mărimi. 4. Desăvîrșit, complet. —Fr. absolu (lat. lit. absolutus).

ABSOLUTÍSM s. n. Concepție care stă la baza unei monarhii absolute; putere nelimitată a unui monarh; formă de guvernămînt bazată pe această putere și pe totala lipsă de drepturi a poporului. — Fr. absolutisme.

ABSOLUTÍST, -Ă, *absolutiști, -ste,* adj. Care aparține absolutismului, privitor la absolutism. — Fr. absolutiste.

ABSOLVÉNT, -Ă, *absolvenți, -te,* s. m. și f. Persoană care a terminat un ciclu anumit de învățămînt. — Germ. Absolvent (lat. lit. absolvens, -ntis).

ABSOLVÉNȚĂ s. f. Terminare a unui ciclu de învățămînt (după care urmează examenele pentru primirea diplomei); absolvire. — Din absolvent.

ABSOLVÍ, (1) *absolvesc,* (2) *absólv,* vb. IV. Tranz. 1. A termina un an școlar sau un ciclu de învățămînt. 2. A scuti pe un acuzat de pedeapsă. — Germ. absolvieren (lat. lit. absolvere).

ABSOLVÍRE s. f. Acțiunea de *a absólvi.*

ABSORBÁNT, -Ă, *absorbanți, -te,* adj. (Despre anumite corpuri) Care absoarbe lichide sau vapori; care reține o parte din energia radiată de o sursă. ✦ Fig. Care interesează, captivează; către care se îndreaptă toate preocupările cuiva. — Fr. absorbant.

ABSORBÍ, *absórb,* vb. IV. Tranz. A suge, a înghiți, a încorpora o substanță etc. ✦ A reține energia radiantă care cade pe un corp. ✦ Fig. A preocupa; a captiva. — Fr. absorber (după *sorbi*).

ABSORBÍRE, *absorbiri,* s. f. Acțiunea de *a absorbi.*

ABSORBÍT, -Ă, *absorbiți, -te,* adj. Supt, încorporat. ✦ Fig. Adîncit, preocupat; captivat. — V. *absorbi.*

ABSORBITÓR, -OÁRE, *absorbitori, -oare,* adj. Care absoarbe. —Din absorbi + suf. *-(i)tor.*

ABSÓRBȚIE, *absorbții,* s. f. Fenomen fizic prin care un corp lichid sau solid încorporează din afară o substanță oarecare. ✦ Extragere, aspirare. ✦ Fenomen de micșorare (sau de anulare) a intensității radiației care cade pe un corp. — Fr. absorption (lat. lit. absorptio, -onis).

ABSTENȚIÚNE, *abstențiuni,* s. f. (Rar) Abstinență. [Pr.: *-ți-u-*] — După fr. abstention.

ABSTINÉNT, -Ă, *abstinenți, -te,* s. m. și f. Persoană care își impune anumite restricții. — Fr. abstinent (lat. lit. abstinens, -ntis).

ABSTINÉNȚĂ, *abstinențe,* s. f. Faptul de a-și impune anumite restricții, abținere de la excese. — Fr. abstinence (lat. lit. abstinentia).

ABSTRÁCT, -Ă, *abstracți, -te,* adj. 1. Care rezultă din separarea și generalizarea celor mai esențiale particularități proprii unui grup de fenomene; care este detașat de raporturi sau de legături concrete. *Știință abstractă.* ✦ (Substantivat, n.) *Abstract verbal* = substantiv derivat de la un verb, denumind acțiunea acestuia. ◇ Loc. adv. *În abstract* = pe bază de deducții logice (și nu de date concrete); rupt de viața reală. ✦ (Substantivat, n.) Cuvînt abstract (1). 2. Care este conceput (prea) general, (prea) teoretic; greu accesibil înțelegerii. — Germ. abstrakt (lat. lit. abstractus).

ABSTRACTIZÁ, *abstractizez,* vb. I. Intranz. A desprinde și a generaliza însușirile esențiale și comune ale unui grup de obiecte sau de fenomene, în vederea formării noțiunilor, a categoriilor logice și a descoperirii legilor generale ale existenței și dezvoltării fenomenelor. —Din abstract.

ABSTRACTIZÁRE, *abstractizări,* s. f. Acțiunea de *a abstractiza;* proces al gîndirii care abstractizează.

ABSTRÁCȚIE, *abstracții,* s. f. Abstractizare; (concr.) lucru abstract. ◇ Expr. *A face abstracție de...* = a nu lua în considerare; a ignora. [Var.: abstracțiúne s. f.] — Fr. abstraction (lat. lit. abstractio, -onis).

ABSTRACȚIONÍSM s. n. Curent decadent în arta plastică din țările burgheze, care reprezintă figurile concrete prin pete colorate sau construcții geometrice complicate. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. abstractionnisme.

ABSTRACȚIÚNE s. f. v. abstracție.

ABSTRÁGE, *abstrág,* vb. III. Tranz. (Rar) A desprinde dintr-un complex; a lua în considerare în mod izolat, făcînd abstracție de rest. —Fr. abstraire (după *trage*).

ABSTRÁGERE, *abstrageri,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a abstrage.*

ABSÚRD, -Ă, *absurzi, -de,* adj. Care contrazice gîndirea logică; care nesocotește legile naturii și ale societății; contrar bunului simț. ◇ Loc. adv. *Prin absurd* = prin admiterea unui raționament fals sau a unei premise false. ✦ *Reducere la absurd* = metodă de demonstrare a unui adevăr arătînd că nici un alt punct de vedere afară de cel propus nu se poate susține. — Fr. absurde (lat. lit. absurdus).

ABSURDITÁTE, *absurdități,* s. f. Caracterul a ceea ce e absurd; lucru, idee, concepție absurdă; prostie. — Fr. absurdité (lat. lit. absurditas).

ABȚIBÍLD, *abțibilduri,* s. n. 1. Imagine tipărită în culori, executată pe o hîrtie cu suprafața gumată, care, aplicată pe un obiect și umezită, se desprinde de pe hîrtie și rămîne pe obiectul aplicat. 2. Fig. (La pl.) Nimicuri, mărunțișuri; mici șmecherii. — Germ. Abziehbild.

ABȚÍNE, *abțin,* vb. III. Refl. A se stăpîni, a se reține (de la...). ✦ A nu se pronunța, a nu-și exprima părerea sau votul; a se ține departe de o activitate. — Fr. (s')abstenir (după *ține*).

ABȚÍNERE, *abțineri,* s. f. Acțiunea de *a se abține;* reținere.

ABÚLIC, -Ă, *abulici, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care suferă de abulie. — Fr. aboulique.

ABULÍE, *abulii,* s. f. Boală psihică caracterizată prin slăbirea voinței. — Fr. aboulie (<gr.).

ABUNDÁ, pers. 3 *abúndă,* vb. I. Intranz. 1. A fi, a se găsi din belșug, în mare cantitate. 2. A avea, a conține, a folosi din belșug. *Piesa abundă în scene comice.* — Fr. abonder (lat. lit. abundare).

ABUNDÉNT, -Ă, *abundenți, -te,* adj. Care e în număr sau în cantitate mare; bogat, îmbelșugat. — Fr. abondant (lat. lit. abundans, -ntis).

ABUNDÉNȚĂ s. f. Belșug, bogăție. ◇ Loc. adv. *Din abundență* = din plin; mult. — Fr. abondance (lat. lit. abundantia).

ÁBUR, *aburi,* s. m. 1. Vapori de apă. 2. Ceață rară. 3. Fig. Tărie; aromă. *I se suie aburul băuturii la cap* (SADOVEANU). ✦ Suflare (ușoară), adiere. 4. Fig. Cantitate foarte mică. *Dă un abur de sare plăticilor* (SADOVEANU). — Comp. alb. avull.

ABURCÁ, *abúrc,* vb. I. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) urca, a (se) sui cățărîndu-se; a (se) ridica.

ABUREÁLĂ, *aburele,* s. f. 1. Aburi condensați în picături foarte fine. 2. Exalație, miros. 3. Fig. Adiere. *O ușoară abureală de vînt* (IBRĂILEANU). — Din aburi + suf. *-eală.*

ABURÍ, *aburesc,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) acoperi cu picături fine provenite din condensarea aburilor (1). 2. Intranz. și tranz. A scoate aburi (1). *Codrii aburesc ca după ploaie* (VLAHUȚĂ). 3. Refl. Fig. A se aprinde la față; a se înroși. 4. Tranz. Fig. A atinge ușor (ca o suflare). ✦ Intranz. (Despre vînt) A adia ușor. — Din abur.

ABURÍRE, *aburiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) aburi* și rezultatul ei; abur; pîclă ușoară; adiere.

ABURÍT, -Ă, *aburiți, -te,* adj. Acoperit cu aburi; care scoate, din care ies aburi. ✦ Fig. Aprins la față; înroșit; înfierbîntat (de supărare). — V. *aburi.*

ABURÓS, -OÁSĂ, *aburoși, -oase,* adj. (Rar) Acoperit cu aburi; din care ies aburi; ca aburii. — Din abur + suf. *-os.*

ABÚZ, *abuzuri,* s. n. 1. Depășire a legalității; (concr.) faptă ilegală. ◇ *Abuz de putere* = delict săvîrșit de cineva prin depășirea atribuțiilor sale. *Abuz de încredere* = delict constînd din însușirea, înstrăinarea sau folosirea, în alte scopuri decît cele indicate, a unui obiect încredințat cuiva de cineva. 2. Întrebuințare fără măsură a unui lucru; exces. — Fr. abus (lat. lit. abusus).

ABUZÁ, *abuzez,* vb. I. Intranz. 1. A uza de ceva în mod exagerat; a face abuz. 2. A profita în chip nedemn de o situație, de un titlu sau de putere (pentru a comite ilegalități). — Fr. abuser.

ABUZÍV, -Ă, *abuzivi, -e,* adj. 1. Exagerat, excesiv. *Întrebuințare abuzivă a unui medicament.* 2. (Despre acțiunile omului) Arbitrar, ilegal; (despre oameni) care abuzează de puterea sa. — Fr. abusif (lat. lit. abusivus).

AC, *ace,* s. n. 1. Mic instrument de oțel, subțire și lustruit, ascuțit la un capăt și prevăzut la celălalt cu o gaură prin care se trece ața; servește la cusut. ◇ Expr. *A avea* (sau a *găsi*) *ac de cojocul cuiva* = a avea mijloace de a înfrîna sau de a pedepsi pe cineva. *A călca* (sau *a umbla*) *ca pe ace* = a merge încet și cu grijă. *Stă ca pe ace* sau *parcă stă pe ace* = e foarte nerăbdător; nu se simte la locul lui. *A scăpa ca prin urechile acului* = a scăpa cu mare greutate. *Nici cît un vîrf de ac* = foarte puțin. *A căuta acul în carul cu fîn* = a se apuca de o muncă zadarnică. ✦ *Ace de gheață* = cristale de gheață, subțiri și ascuțite, care cad uneori iarna. 2. (Cu determinări) Nume dat unor obiecte asemănătoare cu acul (1), avînd diverse întrebuințări. *Ac cu gămălie. Ac de siguranță. Ac de păr.* ◇ *Ac de mașină* = ac cu urechea la capătul ascuțit și care se fixează cu celălalt capăt în mașina de cusut. 3. Indicator la unele aparate de precizie. *Acul busolei.* ✦ Piesă metalică de forma unei limbi, care servește la dirijarea roților de tren sau de tramvai de pe o linie pe alta. 4. Organ de apărare și de atac al unor animale, în formă de ghimpe sau de vîrf ascuțit. ✦ Produs al pielii, în formă de ghimpe, caracteristic unor animale. *Acul ariciului.* 5. Frunza ascuțită a conifere-lor. 6. Compuse: *acul-doamnei* = plantă erbacee din familia umbeliferelor, ale cărei fructe se termină printr-un ac lung *(Scandix pecten Veneris); ac-de-mare* = pește marin cu formă lungă și ascuțită *(Syngnathus acus).* — Lat. acus.

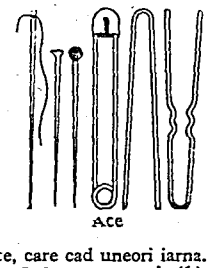
Ace

ACADEÁ, *acadele,* s. f. Bomboană făcută din zahăr topit. — Tc. akyde.

ACADÉMIC, -Ă, *academici, -e,* adj. 1. Care ține de academie, privitor la academie. ◇ *Titlu academic* = diplomă obținută într-o școală de grad universitar. ✦ (Substantivat, m.; ieșit din uz) Membru al Academiei Române. 2. Distins, solemn. *Stil academic.* — Fr. académique (lat. lit. academicus).

ACADEMICIÁN, -Ă, *academicieni, -e,* s. m. și f. Membru (de onoare sau titular) al unei academii. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. académicien.

ACADEMÍE, *academii,* s. f. 1. Instituție superioară de cultură, a cărei misiune este să ajute la dezvoltarea științelor și a artelor; (în țara noastră) cea mai înaltă instituție culturală de stat, care reunește

și promovează oameni de valoare științifică și culturală, dirijează și dezvoltă, printr-un complex de institute, munca de cercetare științifică și de creație literar-artistică a țării. 2. Școală de învățămînt superior. [Acc. și : (după lat.) *académie*] — Fr. **académie** (lat. lit. **academia**).

ACAJÚ s. m. Mahon. — Fr. **acajou.**

ACALMÍE s. f. Potolire sau încetare temporară a mișcării (vîntului). ✦ Fig. Răstimp de liniște în cadrul unei perioade frămîntate. — Fr. **accalmie.**

ACANÁ adv. Mai la o parte, în lături. — Țig. **hacana.**

ACANTACÉE s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate al cărei tip e acanta. — Fr. **acanthacées.**

ACÁNTĂ, *acante*, s. f. 1. Nume dat mai multor specii de plante decorative ale căror frunze și rădăcini sînt folosite în medicină *(Acanthus)*. 2. Ornament arhitectonic care imită frunzele acestei plante. — Fr. **acanthe** (lat. lit. **acanthus**).

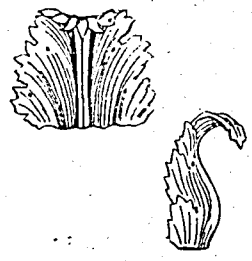

Acante

ACAPARÁ, *acaparez*, vb. I. Tranz. A-și însuși un bun în mod complet și exclusiv, în dauna altora ; a pune mîna pe . . . ✦ A retrage din circulație o marfă, cu scopul de a o specula. — Fr. **accaparer.**

ACAPARÁRE, *acaparări*, s. f. Acțiunea de *a acapara.*

ACAPARATÓR, -OÁRE, *acaparatori, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care acaparează. — Din **acapara** + suf. *-tor.*

ACÁR, *acari*, s. m. Muncitor care manevrează acele la calea ferată. — Din **ac** + suf. *-ar.*

ACARÉT, *acareturi*, s. n. Construcție secundară care ține de o clădire. ✦ Clădire mare (împreună cu construcțiile care țin de ea); (la pl.) unelte de gospodărie, mai ales agricole. — Tc. **akarat.**

ACÁRNIȚĂ, *acarnițe*, s. f. (Reg.) Acăriță. — Din **ac** + suf. *-arniță.*

ACÁSĂ adv. La sau spre casa în care locuiești ; *fig.* la locul natal, în patrie. ✧ Expr. *Cei de-acasă* = rudele apropiate, familia. *Așa* (sau *acum*) *mai vii de-acasă* = așa te pricep, admit ce spui. *A nu-i fi* (cuiva) *boii acasă* = a fi indispus, supărat ; a nu avea chef. — Din **a** + **casă.**

ACATÍST, *acatiste*, s. n. Slujbă bisericească cuprinzînd rugăciuni și cîntări în cinstea Fecioarei Maria și a unor sfinți. ✧ Expr. *A da acatiste* = a cere preotului să rostească anumite rugăciuni. [Acc. și : *acátist*] — Slav (v. sl. **akatistŭ** <gr.).

ACÁȚ, *acați*, s. m. (Reg.) Salcîm. [Var. : **acáțiu** s. m.] — Magh. **akác.**

ACÁȚIU s. m. v. **acaț.**

ACĂRIȚĂ, *acărițe*, s. f. (Pop.) Cutiuță în care se păstrează ace, ață și alte mărunțișuri necesare la cusut. — Din **ac** + suf. *-ăriță.*

ACĂTÁREA adj. invar. v. **acătării.**

ACĂTÁRII adj. invar. (Despre lucruri) Care posedă calități corespunzătoare scopului sau destinației ; bun, frumos, de seamă ; (despre oameni) de treabă, cumsecade, vrednic. [Var. : **acătárea** adj. invar.]

ACĂȚÁ vb. I. v. **agăța.**

ACĂȚÁRE s. f. v. **agățare.**

ACĂȚÁT, -Ă adj. v. **agățat.**

ACĂȚĂRÁ vb. I. v. **cățăra.**

ACĂȚĂTÓR, -OÁRE adj. v. **agățător.**

ACCELERÁ, *accelerez*, vb. I. Tranz. A iuți, a grăbi o mișcare, o acțiune. — Fr. **accélérer** (lat. lit. **accelerare**).

ACCELERÁNDO adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Din ce în ce mai repede, mai grăbit.—It. **accelerando.**

ACCELERÁRE, *accelerări*, s. f. Acțiunea de *a accelera ;* iuțire, grăbire.

ACCELERÁT, -Ă, *accelerați, -te*, adj. Iuțit, grăbit. *Ritm accelerat.* ✧ *Tren accelerat* (și substantivat, n.) = tren cu viteză mare. — V. *accelera.*

ACCELERATÓR, *acceleratoare*, s. n. 1. Mecanism care permite iuțirea turațiilor unui motor ; pedală care comandă acest mecanism. 2. Substanță care se adaugă unor materiale pentru a grăbi desfășurarea unor fenomene fizico-chimice. — După fr. **accélérateur.**

ACCELERÁȚIE, *accelerații*, s. f. Variație a vitezei unui corp, în raport cu unitatea de timp. — Fr. **accélération** (lat. lit. **acceleratio, -onis**).

ACCELEROGRÁF, *accelerografe*, s. n. Accelerometru care înregistrează accelerațiile în funcție de timp. — Fr. **accélérographe.**

ACCELEROMÉTRU, *accelerometre*, s. n. Aparat cu care se măsoară accelerațiile. — Fr. **accéléromètre.**

ACCÉNT, *accente*, s. n. 1. Scoaterea în relief a unei silabe, a unui cuvînt etc., prin mărirea intensității vocii sau prin intonație. ✦ Semn grafic care se pune uneori deasupra unei vocale, pentru a arăta că silaba respectivă este accentuată. ✧ Expr. *A pune accentul (pe ceva)* = a da (unei probleme) o atenție deosebită, a-i arăta un interes deosebit. ✦ Semn grafic întrebuințat în scrierea unor limbi, pentru marcarea timbrului unor vocale. *Accent grav.* 2. Fel particular de a pronunța cuvintele într-o limbă sau într-un dialect. 3. Intonație afectivă; ton. — Fr. **accent** (lat. lit. **accentus**).

ACCENTUÁ, *accentuez*, vb. I. 1. Tranz. A marca prin accent sau prin alt semn o silabă sau un cuvînt ; a reliefa o propoziție sau o frază, prin intonație. ✦ Fig. A sublinia, a întări. 2. Refl. Fig. A crește, a spori. [Pr. : *-tu-a*] — După fr. **accentuer.**

ACCENTUÁRE, *accentuări*, s. f Acțiunea de *a (se) accentua.* [Pr. : *-tu-a-*]

ACCENTUÁT, -Ă, *accentuați, -te*, adj. 1. (Despre vocale, silabe, cuvinte) Care poartă accentul, care este scos în relief. 2. Fig. Sporit, întărit. [Pr. : *-tu-at*] — V. *accentua.*

ACCÉPT, *accepte*, s. n. Document de credit emis de o întreprindere asupra alteia și prevăzut cu o mențiune semnată de aceasta din urmă, prin care se obligă să achite o anumită sumă de bani la termenul fixat de emitent. — Germ. **Akzept** (lat. lit. **acceptus**).

ACCEPTÁ, *accépt*, vb. I. Tranz. A primi, a consimți să. . . ; a fi de acord cu . . . ; a admite, a aproba. — Fr. **accepter** (lat. lit. **acceptare**).

ACCEPTÁBIL, -Ă, *acceptabili, -e*, adj. Care poate fi acceptat ; satisfăcător. — Fr. **acceptable** (lat. lit. **acceptabilis**).

ACCEPTÁRE, *acceptări*, s. f. Acțiunea de *a accepta ;* primire, consimțire. ✦ (În decontările între întreprinderile socialiste) Consimțămîntul întreprinderii cumpărătoare pentru achitarea unei cereri de plată emise de întreprinderea furnizoare ; ordin dat băncii de întreprinderea cumpărătoare pentru achitarea documentului de plată acceptat.

ACCÉPȚIE, *accepții*, s. f. Înțeles, sens al unui cuvînt. [Var. : **accepțiúne** s. f.] — Fr. **acception** (lat. lit. **acceptio, -onis**).

ACCEPȚIÚNE s. f. v. **accepție.**

ACCÉS[1] s. n. Posibilitate, drept de a ajunge pînă într-un loc sau pînă la o persoană. ✧ *Cale* (sau *drum, șosea) de acces* = drum care face legătura cu o șosea importantă, cu o localitate etc. *Rampă de acces* = porțiune de drum în pantă, care permite urcarea vehiculelor pe o șosea mai înaltă, pe un pod etc. — Fr. **accès** (lat. lit. **accessus**).

ACCÉS[2], *accese*, s. n. Ivire sau revenire a unei stări acute de boală. ✦ Izbucnire a unei stări sufletești trecătoare. — Fr. **accès** (lat. lit. **accessus**).

ACCESÍBIL, -Ă, *accesibili, -e*, adj. La care se poate ajunge ușor ; care este la îndemîna cuiva. — Fr. **accessible** (lat. lit. **accessibilis**).

ACCESIBILITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a fi accesibil. — Fr. **accessibilité** (lat. lit. **accessibilitas, -atis**).

ACCESÓRIU, -IE, *accesorii*, adj. Care constituie un element secundar. ✧ (Substantivat, n.) *Accesorii de îmbrăcăminte.* — Fr. **accessoire** (lat. lit. **accessorius**).

ACCIDÉNT, (1, 2) *accidente*, s. n., (3) *accidenți*, s. m. 1. Întîmplare neplăcută care întrerupe în mod neprevăzut mersul normal al lucrurilor. ✦ Întîmplare nenorocită care aduce rănirea, mutilarea sau moartea cuiva. 2. Neregularitate a solului. 3. (Muz.) Semn care, pus înaintea unei note, alterează înălțimea unui sunet cu un semiton sau două. — Fr. **accident** (lat. lit. **accidens, -ntis**).

ACCIDENTÁ, *accidentez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) răni într-un accident. — Din **accident.**

ACCIDENTÁL, -Ă, *accidentali, -e*, adj. Întîmplător ; *p. ext.* secundar, neesențial. — După fr. **accidentel.**

ACCIDENTÁT, -Ă, *accidentați, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care a fost victima unui accident. 2. (Despre un teren, un drum etc.) Care prezintă neregularități. — V. *accidenta.*

ACCIDENȚÁR, *accidențari*, s. m. Muncitor specializat în accidențe. — Din **accidențe** + suf. *-ar.*

ACCIDÉNȚE s. f. pl. Lucrări tipografice variate cu un specific propriu (afișe, programe, cărți de vizită etc.). — După germ. **Akzidenzen.**

ACCÍZ, *accize*, s. n. (Înv.) Impozit care se percepea asupra unor obiecte de consum, la intrarea lor într-o localitate. — Fr. **accise.**

ACEFÁL, -Ă, *acefali, -e*, adj. (Despre unele animale inferioare) Lipsit de cap. — Fr. **acéphale** (< gr.).

ACÉL[1], **ACEÁ** pron. dem. v. **acela**[2].

ACÉL[2], **ACEÁ**, *acei, acele*, adj. dem. (Arată că ființa sau lucrul al cărui nume îl determină este (mai) depărtat de subiectul vorbitor ; cînd urmează după substantiv are forma *acela, aceea*) *Acel om. Vremea aceea.* [Gen.-dat. sg. *acelui, acelei*, gen.-dat. pl. *acelor ;* (cînd are forma *acela, aceea*) gen.-dat. sg. *aceluia, aceleia*, gen.-dat. pl. *acelora.* — Var. : **acéla, aceea** adj. dem.] — Lat. **ecce-illu, ecce-illa.**

ACÉLA[1], **ACÉEA** adj. dem. v. **acel**[2].

ACÉLA[2], **ACÉEA**, *aceia, acelea*, pron. dem. (Indică pe cineva sau ceva (mai) depărtat de subiectul vorbitor) *Cine e acela?* ✧ Loc. adj. (Reg.) *Ca acela* sau *ca aceea* = puternic ; însemnat ; extraordinar. ✧ (Cu formă feminină și sens neutru) Loc. adv. *De aceea* = pentru acest (sau acel) motiv, din această cauză. *După aceea* = apoi. *Drept aceea* = prin urmare ; deci. *(În) afară de* (sau *pe lîngă*) *aceea* = în plus. [Gen.-dat. sg. *aceluia, aceleia*, gen.-dat. pl. *acelora.* — Var. : (înv.) **acél, aceá** pron. dem.] — Lat. **ecce-illu, ecce-illa.**

ACÉLAȘI, ACÉEAȘI, *aceiași, aceleași*, adj. dem. Tot acela, chiar acela ; la fel ca mai înainte. [Gen.-dat. sg. *aceluiași, aceleiași*, gen.-dat. pl. *acelorași*] — Din **acela**[1] + **și.**

ACERĂ, *acere*, s. f. (Rar) Acvilă, pajură; vultur. — Lat. aquila.

ACÉRB, -Ă, *acerbi, -e*, adj. (Livresc) Necruțător, înverșunat.—Fr. acerbe (lat. lit. acerbus).

ACÉST, ACEÁSTĂ, *aceşti, aceste*, adj. dem. (Arată că ființa sau lucrul al cărui nume îl determină este (mai) apropiat de subiectul vorbitor; cînd urmează după substantiv are forma *acesta, aceasta) Acest deal. Casa aceasta.* [Gen.-dat. sg. *acestui, acestei*, gen.-dat. pl. *acestor;* (cînd are forma *acesta, aceasta)* gen.-dat. sg. *acestuia, acesteia*, gen.-dat. pl. *acestora.* — Var.: **acésta, aceásta** adj. dem.] — Lat. ecce-*istu, ecce-*ista.

ACÉSTA[1], **ACEÁSTA** adj. dem. v. acest.

ACÉSTA[2], **ACEÁSTA**, *aceştia, acestea;* pron. dem. (Indică pe cineva sau ceva (mai) apropiat de subiectul vorbitor) *Ce e aceasta?* ◇ (Cu formă feminină și sens neutru) Loc. adv. *După aceasta* = apoi. *(În) afară de* (sau *pe lîngă) aceasta* = în plus. *Cu toate acestea* = totuși. [Gen.-dat. sg. *acestuia, acesteia*, gen.-dat. pl. *acestora*] — Lat. ecce-*istu, ecce-*ista.

ACETÁT, *acetați*, s. m. Sare a acidului acetic. — Fr. acétate.

ACÉTIC, -Ă, *acetici, -e*, adj. (În expr.) *Acid acetic* = acid organic produs sintetic sau prin oxidarea alcoolului etilic și care dă oțetului gustul acru. *Fermentație acetică* = fermentație care dă naștere oțetului. *Aldehidă acetică* = lichid incolor cu miros înțepător, folosit în industria chimică de sinteză. — Fr. acétique.

ACETIFICÁ, *acetific*, vb. I. Tranz. A transforma alcoolul etilic în acid acetic. — După fr. acétifier.

ACETIFICÁRE s. f. Acțiunea de *a acetifica.*

ACETILÉNĂ s. f. Gaz incolor, cu miros specific, otrăvitor în cantități mai mari, avînd numeroase folosiri în industrie. — Fr. acétylène.

ACETÓNĂ s. f. Lichid incolor, cu miros plăcut, folosit în industrie. — Fr. acétone.

ACHÉNĂ, *achene*, s. f. Tip de fruct uscat a cărui sămînță, acoperită cu un înveliș tare, nu e sudată de acest înveliș. — Fr. akène (< gr.).

Achene

ACHITÁ, *achit*, vb. I. 1. Tranz. A declara nevinovat pe cineva printr-o hotărîre judecătorească. 2. Tranz. și refl. A(-și) plăti. a(-și) lichida o obligație materială sau morală. ◇ Expr. (Refl.) *A se achita de ceva* = a duce la bun sfîrșit o sarcină. 3. Tranz. (Fam.) A omorî, a ucide. — Fr. acquitter.

ACHITÁRE, *achitări*, s. f. Acțiunea de *a (se) achita.*

ACHÍU[1] s. m. (Bot.; înv.) Țelină. — Comp. lat. apium.

ACHÍU[2], *achiuri*, s. n. 1. Bilă de încercare la jocul de biliard, care trebuie să hotărască pe jucătorul care începe jocul. 2. Tac. — Fr. acquit.

ACHIZITÓR, -OÁRE, *achizitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu procurarea de produse și de materiale. — Fr. acquisiteur (lat. lit. acquisitor, -oris).

ACHIZIȚIE, *achiziții*, s. f. 1. Procurare de produse (agraro-alimentare) și de materiale. 2. Procurare de obiecte rare. ◇ Expr. *A face o achiziție* = a procura, în condiții avantajoase, un lucru rar. ✦ (Concr.) Bun obținut prin achiziție (1). — Fr. acquisition (lat. lit. acquisitio, -onis).

ACHIZIȚIONÁ, *achiziționez*, vb. I. Tranz. A procura produse (agraro-alimentare) sau materiale. ✦ A procura obiecte rare. [Pr.: *-ți-o-*] — Din achiziție.

ACHIZIȚIONÁRE, *achiziționări*, s. f. Acțiunea de *a achiziționa;* achiziție (1). [Pr.: *-ți-o-*]

ACHIZIȚIONÁT, -Ă, *achiziționați, -te*, adj. Procurat, obținut. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *achiziționa.*

ACÍ adv. v. aici.

ACÍA adv. v. aici.

ACÍCLIC, -Ă, *aciclici, -e*, adj. 1. (Despre flori) Ale cărui organe sînt așezate pe o linie spirală. 2. (Despre o substanță organică) Care nu conține nici un ciclu de atomi în molecula sa. — Fr. acyclique (< gr.).

ACÍD[1], *acizi*, s. m. Substanță cu gust acru care înroșește hîrtia albastră de turnesol și care, în combinație cu o bază, formează o sare. — Fr. acide (lat. lit. acidus).

ACÍD[2], *-Ă, acizi, -de*, adj. Care are proprietățile unui acid[1]; cu gust acru, înțepător. — Fr. acide (lat. lit. acidus).

ACIDIMETRÍE s. f. Metodă volumetrică de analiză cantitativă a acizilor prin neutralizare cu o bază. — Fr. acidimétrie.

ACIDIMÉTRU, *acidimetre*, s. n. Aparat pentru măsurarea concentrației în ioni de hidrogen a unei soluții. — Fr. acidimètre.

ACIDITÁTE s. f. Grad de concentrare a unei soluții acide. ◇ *Aciditate (gastrică)* = proprietate a sucului gastric de a conține o cantitate de acizi. — Fr. acidité (lat. lit. aciditas, -atis).

ACIDÓZĂ s. f. Mărirea acidității sîngelui, datorită unor tulburări funcționale în organism. — Fr. acidose.

ACIDULÁ, *acidulez*, vb. I. Tranz. A amesteca un lichid cu un acid; a da unei soluții proprietățile unui acid. — Fr. aciduler.

ACIDULÁRE, *acidulări*, s. f. Acțiunea de *a acidula.*

ACIDULÁT, -Ă, *acidulați, -te*, adj. Amestecat cu un acid, ușor acrit. — V. *acidula.*

ACÍLEA adv. v. aici.

ACIOÁIE s. f. Nume popular pentru diferite metale sau aliaje; obiect făcut dintr-un astfel de metal sau aliaj. [Pr.: *-ci-oa-*] — It. acciajo.

ACIOÁLĂ, *acioale*, s. f. (Rar) Adăpost, locuință, casă. [Pr.: *-cioa-*] — Postverbal al lui aciola.

ACIOLÁ, *aciolez*, vb. I. Refl. (Rar) A se aciua, a se oploși, a se stabili. [Pr.: *-cio-*] — V. *aciua.*

ACIRÁ, *acir*, vb. I. Intranz. (Reg.) 1. A avea nădejde la..., a aștepta să..., a tinde spre... 2. A fi în așteptare; a pîndi. [Var.: **acerá** vb. I]

ACIUÁ, *aciuez*, vb. I. Refl. 1. A-și găsi refugiu, a se pune la adăpost undeva sau pe lîngă cineva; a se pripăși, a se oploși. ✦ Tranz. (Rar) A da adăpost. 2. (Rar) A se odihni, a se culca. [Pr.: *-ciu-a.* — Var.: **aciuiá** vb. I] — Lat. *accubiliare.

ACIUÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) aciua* și rezultatul ei; adăpost, refugiu. [Pr.: *-ciu-a-*]

ACIUÁȘ, *aciuașe*, s. n. Adăpost, refugiu. — Din aciua + suf. *-aș.*

ACIUÁT, -Ă, *aciuați, -te*, adj. Ferit, adăpostit; oploșit, pripășit. — V. *aciua.*

ACIUIÁ vb. I. v. aciua.

ACLAMÁ, *aclám*, vb. I. Tranz. A manifesta aprobare sau entuziasm pentru o persoană, o idee, o acțiune etc., prin urale sau aplauze; a ovaționa. — Fr. acclamer (lat. lit. acclamare).

ACLAMÁRE, *aclamări*, s. f. Acțiunea de *a aclama;* aclamație, ovație.

ACLAMÁȚIE, *aclamații*, s. f. Manifestare a aprobării sau a entuziasmului, prin urale sau aplauze; ovație. — Fr. acclamation (lat. lit. acclamatio, -onis).

ACLIMATIZÁ, *aclimatizez*, vb. I. Tranz. A adapta, a acomoda o plantă sau un animal la un climat sau la un mediu nou. ◇ Refl. *Bumbacul s-a aclimatizat în țara noastră.* ✦ Refl. Fig. (Despre oameni) A se deprinde cu condiții noi de viață. — După germ. akklimatisieren.

ACLIMATIZÁRE, *aclimatizări*, s. f. Acțiunea de *a (se) aclimatiza.* ✦ Activitate practică în mod organizat de om care constă în adaptarea unei plante sau a unui animal la condiții noi de viață, cu scopul de a îmbogăți o regiune cu plante sau cu animale originare din alte locuri.

ACNÉE s. f. Boală de piele caracterizată prin apariția unor coșuri, care adesea supurează. — Fr. acné (< gr.).

ACOÁCE adv. (Reg.) Încoace. — Lat. eccum-*hacce.

ACOLÁDĂ, *acolade*, s. f. 1. Semn grafic de forma a două fragmente de arc împreunate, prin care se arată că mai multe cuvinte, formule, portative muzicale etc. sînt legate între ele printr-un anumit raport. 2. (Înv.) Moment din ceremonialul prin care se investeau cavalerii în evul mediu. — Fr. accolade.

ACÓLEA adv. (Pop.) Pe aici, prin apropiere, nu departe de aici. [Acc. și: *acoleá*]

ACOLISÍ, *acolisesc*, vb. IV. Refl. (Înv.) 1. A urmări pe cineva, a se ține de capul cuiva cu dușmănie. 2. A nu lăsa din stăpînire ceea ce a apucat odată. — Ngr. ecollisa.

ACOLÍT, *acoliți*, s. m. 1. Persoană care urmează, care ajută pe cineva (într-o acțiune, într-un domeniu de activitate). ✦ Părtaș la uneltiri și acțiuni criminale. 2. Slujitor din clerul inferior, azi numai în biserica romano-catolică. — Fr. acolyte.

ACÓLO adv. În acel loc (relativ) îndepărtat (de cel care vorbește); în alt loc. ◇ (Precedat de diferite prepoziții, cu sensul determinat de acestea) *Pe acolo* = cam în locul acela. *Dintr-acolo* = din acel loc. *Într-acolo* = spre acel loc. *De acolo* = din locul de unde pornește o acțiune sau o mișcare. *De pe acolo* = cam din acel loc. ◇ Expr. *Pîn'pe-acolo* = peste măsură, din cale-afară (de greu, mare, frumos etc.). *Ce ai acolo?* = ce ai la tine (sau în mînă etc.)? *Ce faci acolo?* = cu ce te ocupi (în clipa de față)? (Fam.) *Fugi de-acolo!* = da de unde! *Ce am eu de-acolo?* = ce mă privește, ce avantaj am din asta? [Acc. și: *acoló*] — Lat. eccum-[i]lloc.

ACOMODÁ, *acomodez*, vb. I. Refl. 1. A suferi unele modificări în procesul adaptării la noi condiții fiziologice și de mediu. 2. A se deprinde cu noi condiții de viață; a se obișnui, a se adapta; a se împăca, a se învoi. — Fr. accommoder (lat. lit. accommodare).

ACOMODÁBIL, -Ă, *acomodabili, -e*, adj. Care se acomodează cu ușurință; cu care te poți deprinde ușor. — După fr. accommodable.

ACOMODÁRE, *acomodări*, s. f. Acțiunea de *a se acomoda.* ◇ *Acomodarea cristalinului* = modificarea curburii cristalinului, care permite ochiului să vadă clar obiectele aflate la diferite distanțe de el.

ACOMODÁT, -Ă, *acomodați, -te*, adj. Deprins, obișnuit, familiarizat, adaptat. — V. *acomoda.*

ACOMPANIÁ, *acompaniez*, vb. I. Tranz. 1. A însoți o melodie cîntată din gură sau dintr-un instrument muzical cu altă melodie, în armonie cu cea dintîi, cîntată din gură, dintr-un instrument sau dintr-un grup de instrumente. 2. A întovărăși, a însoți pe cineva. [Pr.: *-ni-a*] — Fr. accompagner.

ACOMPANIAMÉNT, *acompaniamente*, s. n. Însoțirea unei melodii cîntate din gură sau dintr-un instrument cu altă melodie, în armonie cu cea dintîi, cîntată din gură, dintr-un instrument sau dintr-un grup de instrumente. [Pr.: *-ni-a-*] — După fr. **accompagnement.**

ACOMPANIATÓR, -OÁRE, *acompaniatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care acompaniază (1) pe cineva. [Pr.: *-ni-a-*] — După fr. **accompagnateur.**

ACÓNT, *aconturi*, s. n. Parte dintr-o sumă de bani care se plătește înainte, la o cumpărare sau la încheierea unei tranzacții, ca garanție; arvună. — It. **acconto** (fr. **acompte**).

ACONTÁ, *acontez*, vb. I. Tranz. A plăti un acont; a arvuni. — Din **acont.**

ACONTÁRE s. f. Acțiunea de *a aconta.*

ACOPERĂMÎNT, *acoperăminte*, s. n. Ceea ce servește la acoperit; (în special) acoperiș. [Var.: **acoperemînt** s. n.] — Din **acoperi** + suf. *-(ă)mînt.*

ACOPEREMÎNT s. n. v. **acoperămînt.**

ACOPERÍ, *acópăr*, vb. IV. I. Tranz. 1. A pune peste un obiect sau peste o ființă ceva care să le ascundă vederii sau să le protejeze. *Ea-și acoperă cu mîna fața* (EMINESCU). ✦ A pune acoperiș unei clădiri. ✦ A fi așezat, a sta peste cineva sau ceva, învelindu-l, protejîndu-l sau ascunzîndu-l. *Florile... Acopăr cu un strat de nea pămîntul* (BENIUC). ✦ Refl. A căpăta sau á-și forma un strat învelitor. *Marea... s-acopere de spume* (ALECSANDRI). 2. A pune peste un obiect deschis ceva care să-l închidă, să-l astupe. *Acoperi oala ca să fiarbă în abur* (SADOVEANU). II. Fig. 1. Tranz. (Mil.) A apăra, a proteja. *A acoperi retragerea trupelor.* 2. Tranz. A ascunde, a tăinui. 3. Tranz. A depăși în intensitate un zgomot, o melodie etc.; a înnăbuși. 4. Refl. și tranz. A corespunde perfect; a coincide; a (se) satisface. ✦ Expr. (Tranz.) *A acoperi cheltuielile* = a face față cheltuielilor. 5. Tranz. (Sport; franțuzism) A străbate o distanță. ✦ Expr. *A acoperi terenul* = a fi prezent în mod permanent în orice parte a terenului de joc. [Prez. ind. pers. 3 *acóperă*, conj. pers. 3 *acópere*] — Lat. **acco(o)perire.**

ACOPERÍRE, *acoperiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) acoperi* și rezultatul ei. 1. Punere, așezare a unui obiect deasupra altuia cu scopul de a-l înveli, a-l ascunde, a-l apăra etc. 2. Fig. (Mil.) Măsură specială de protecție care asigură anumite acțiuni (de concentrare sau manevră) ale trupelor. ✧ Expr. *A avea acoperire* = a fi la adăpost de un reproș sau de o acuzare, pentru o acțiune săvîrșită conform unor indicații precise. 3. (Fin.) Posibilitatea de a face față unei cheltuieli, de a lichida un deficit etc. *Acoperirea acestei sume se face eșalonat.* ✦ (Concr.) Fond care servește la achitarea unei obligații. ✧ *Acoperire în aur* = cantitate de metal prețios (și devize) deținută de banca de emisiune a unei țări, pentru a putea preschimba la cerere bancnotele în bani efectivi (aur).

ACOPERÍȘ, *acoperișuri*, s. n. Partea de sus a unei construcții, care o acoperă și o apără de intemperii. — Din **acoperi** + suf. *-iș.*

ACOPERÍT, -Ă, *acoperiți, -te*, adj. Învelit; apărat, protejat. ✦ Fig. Tainic, ascuns. — V. *acoperi.*

ACOPERITOÁRE, *acoperitori*, s. f. Obiect cu care se acoperă ceva sau cineva. — Din **acoperi** + suf. *-(i)toare.*

ACOPERITÓR, -OÁRE, *acoperitori, -oare*, adj. Care acoperă; care garantează. — Din **acoperi** + suf. *-(i)tor.*

ACORD, *acorduri*, s. n. 1. Înțelegere, consimțămînt la ceva. ✧ Expr. *A fi de acord să...* = a se învoi (la ceva); a aproba. *A fi de acord* (cu cineva) = a avea aceeași părere (cu cineva). *A cădea de acord* = a ajunge la o înțelegere deplină (cu cineva). *De acord!* = bine! ne-am înțeles! (Pleonastic) *De comun acord* = în perfectă înțelegere. 2. Convenție (internațională) care stabilește relațiile reciproce dintre părți, privind drepturile și îndatoririle lor. 3. (În expr.) *(Plată sau salariu) în acord* = (sistem de remunerare) în raport cu cantitatea de produs realizat. *Acord progresiv* = plata muncii în proporție crescîndă, în raport cu depășirea normei. ✦ (Concr.) Sumă dată sau primită ca plată în acord. 4. Expresie gramaticală care stabilește concordanța (în persoană, număr, gen sau caz) între cuvinte legate prin raporturi de determinare. 5. Sonoritate rezultată din reunirea a cel puțin trei sunete, formînd o armonie. — Fr. **accord.**

ACORDÁ, (1, 2) *acórd*, (3) *acordez*, vb. I. Tranz. 1. A da (cu îngăduință, cu grijă, cu atenție, cu bunăvoință). 2. A stabili acordul gramatical. 3. A regla frecvența unui aparat, a unui sistem fizic etc. astfel încît să fie egală cu frecvența altui aparat, sistem fizic etc. ✦ A aduce tonurile unui instrument muzical la aceeași înălțime. — Fr. **accorder.**

ACORDÁNT, -Ă, *acordanți, -te*, s. m. și f. (Rar) Persoană care execută lucrări în acord. — Germ. **Akkordant.**

ACORDÁRE, *acordări*, s. f. Acțiunea de *a acorda*; atribuire; aprobare, îngăduire. ✦ Aducerea tonurilor unui instrument muzical sau ale unui ansamblu de instrumente la aceeași înălțime (pe baza diapazonului).

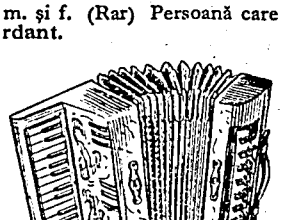

Acordeon

ACORDÁT, -Ă, *acordați, -te*, adj. 1. (Despre unele părți ale propoziției) Pus în același caz, număr, gen sau persoană ca și cuvîntul de care e legat printr-un raport de determinare. 2. (Despre instrumente muzicale) Care are tonurile în consonanță (pe baza diapazonului). — V. *acorda.*

ACORDEÓN, *acordeoane*, s. n. Instrument muzical portativ cu foale și cu unul sau mai multe rînduri de clape. [Pr.: *-de-on*] — Fr. **accordéon.**

ACORDEONÍST, -Ă, *acordeoniști, -ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă la acordeon. [Pr.: *-de-o-*] — Fr. **accordéoniste.**

ACORDÓR[1], *acordoare*, s. n. Unealtă care servește la acordarea unor instrumente muzicale. — După fr. **accordoir.**

Acordor

ACORDÓR[2], *acordori*, s. m. Persoană care se ocupă cu acordarea și repararea unor instrumente muzicale. — După fr. **accordeur.**

ACOSTÁ, *acostez*, vb. I. 1. Intranz. (Despre nave) A se apropia și a se lipi de o altă navă, de țărm, de chei sau de alt corp solid de la mal sau din largul apei. 2. Tranz. Fig. A opri pe cineva din drum și a i se adresa în mod supărător. — Fr. **accoster.**

ACOSTAMÉNT, *acostamente*, s. n. Fîșie laterală (nepavată sau nepietruită) de-a lungul unui drum, care servește la circulația pietonilor, la scurgerea apelor etc. — După fr. **accotement.**

ACOSTÁRE, *acostări*, s. f. Acțiunea de *a acosta.*

ACOTILEDÓN, -Ă, *acotiledoni, -oane*, adj Acotiledonat. — Fr. **acotylédone** (< gr.).

ACOTILEDONÁT, -Ă, *acotiledonați, -te*, adj. (Despre plante) Cu embrionul lipsit de cotiledoane. ✦ (Substantivat, f. pl.) Clasă de vegetale care n-au embrion format înainte de germinare și care se înmulțesc prin spori; (și la sg.) plantă care face parte din această clasă. — După fr. **acotylédoné.**

ACREÁLĂ, *acreli*, s. f. 1. Proprietatea de a fi acru; gust acru înțepător. 2. (Concr.) Mîncare, băutură cu gust acru. 3. Fig. Stare de spirit sau atitudine ursuză, supărăcioasă. — Din **acri** + suf. *-eală.*

ACREDITÁ, *acreditez*, vb. I. Tranz. 1. A împuternici pe cineva ca reprezentant plenipotențiar al unui stat pe lîngă guvernul unui stat străin. 2. (Rar) A face ca un fapt neconfirmat, o știre etc. să apară demne de crezare, acceptabile, verosimile. — Fr. **accréditer.**

ACREDITÁRE, *acreditări*, s. f. Acțiunea de *a acredita.* ✧ *Scrisori de acreditare* = documente diplomatice prin care se confirmă calitatea unui reprezentant plenipotențiar.

ACREDITÁT, -Ă, *acreditați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Împuternicit ca reprezentant plenipotențiar al unui stat pe lîngă guvernul unui stat străin. — V. *acredita.*

ACREDITÍV, *acreditive*, s. n. Una dintre formele principale de decontare în economia socialistă, constînd dintr-un document prin care o instituție de credit dă altei instituții dispoziția de a plăti cuiva, după îndeplinirea unor obligații, o anumită sumă de bani (asigurată prin imobilizarea ei prealabilă la bancă). ✦ (În economia capitalistă) Mandat pe care îl dă o instituție comercială alteia, împuternicind-o să plătească la cerere, unei terțe persoane, o sumă de bani în sarcina contului său. — Fr. **accréditif.**

ACRÍ, *acresc*, vb. IV. Tranz. și refl. 1. A face să devină sau a deveni (mai) acru; a (se) înăcri. ✦ Refl. A se altera, a se strica. 2. Fig. A face să devină sau a deveni ursuz, supărăcios, urîcios. ✧ Expr. (Refl.) *A i se acri (cuiva) cu* (sau *de*) *ceva* = a se plictisi, a se sătura de ceva. — Din **acru**[2].

ACRÍME s. f. (Rar) 1. Acreală. ✦ Gust acru. 2. Fig. Răutate, dușmănie; supărare, amărăciune. — Din **acru**[2] + suf. *-ime.*

ACRÍRE, *acriri*, s. f. Acțiunea de *a (se) acri.*

ACRÍȘ s. n. (Reg.) Zer înăcrit, jintiță întrebuințată în loc de oțet la înăcrirea bucatelor. — Din **acru**[2] + suf. *-iș.*

ACRIȘÓR, -OÁRĂ, *acrișori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *acru*[2].

ACRÍT, -Ă, *acriți, -te*, adj. 1. Care a devenit sau a fost făcut (mai) acru. 2. Alterat, stricat. 3. Fig. Necăjit, plictisit. — V. *acri.*

ACRITURĂ, *acrituri*, s. f. Aliment acru; (în special) murătură. — Din **acri** + suf. *-(i)tură.*

ACRÍU, -ÍE, *acrii*, adj. Cam acru; acrișor. — Din **acru**[2] + suf. *-iu.*

ACROBÁT, -Ă, *acrobați, -te*, s. m. și f. Gimnast iscusit în exerciții dificile (de echilibristică). — Fr. **acrobate** (< gr.).

ACROBÁTIC, -Ă, *acrobatici, -e*, adj. (Ca) de acrobat; privitor la acrobați sau la acrobație. — Fr. **acrobatique.**

ACROBÁȚIE, (1) *acrobații*, s. f. 1. Exercițiu dificil de echilibristică sau de gimnastică. ✦ Fig. (La pl.) Sforțări neobișnuite pentru a ieși dintr-o situație grea, dintr-o încurcătură. 2. Arta sau profesiunea acrobatului. — Fr. **acrobatie.**

Acrobație

ACROMÁTIC, -Ă, *acromatici, -e*, adj. (Despre sticlă sau despre un sistem de lentile) Care nu descompune raza de lumină în culorile ei componente. — Fr. **achromatique** (< gr.).

ACROMATÍSM s. n. Proprietate a unei sticle sau a unui sistem de lentile de a fi acromatice. — Fr. **achromatisme.**

ACROMATOPSÍE s. f. Boală de ochi care se manifestă prin imposibilitatea distingerii culorilor. — Fr. **achromatopsie** (< gr.).

ACROMEGALÍE s. f. Boală care se manifestă printr-o dezvoltare exagerată a întregului organism, în special a extremităților corpului și a scheletului feței. — Fr. **acromégalie** (< gr.).

ACRÓPOLĂ, *acropole*, s. f. Citadelă în oraşele din vechea Grecie, aşezată pe o înălţime şi adăpostind principalele edificii. — Fr. acropole (< gr.).

ACROSTÍH, *acrostihuri*, s. n. Poezie în care literele iniţiale ale versurilor alcătuiesc un cuvînt sau o propoziţie. — Ngr. akrostichon.

ACRU[1], *acri*, s. m. Unitate de măsură de suprafaţă egală cu 4067 de metri pătraţi (sau, în anumite ţări, cu valori variabile). — Fr. acre.

ACRU[2], **-Ă**, *acri*, *-e*, adj. 1. Care are (sau a căpătat) gustul caracteristic al oţetului, al lămîii, al borşului etc.; care provoacă o reacţie astringentă; (despre gust) ca al oţetului, al lămîii, al borşului etc. 2. Fig. Morocănos, ursuz, supărăcios; răutăcios; supărat, mîhnit. — Lat. acrus.

ACRÚT, **-Ă**, *acruţi*, *-e*, adj. Acrişor. — Din acru[2] + suf. *-uţ*.

ACT, *acte*, s. n. 1. Document eliberat de o autoritate, prin care se atestă un fapt, o obligaţie, identitatea cuiva etc. ◇ *Act de acuzare* = concluzie scrisă, întocmită de organele judiciare şi servind ca bază de dezbateri la un proces. 2. Manifestare a activităţii umane; acţiune, fapt. ◇ Expr. *A lua act (de ceva)* = a declara în mod formal că a luat cunoştinţă (de ceva). *A face act de prezenţă* = a apărea undeva pentru scurt timp, din datorie sau din politeţe. *A face un act de dreptate* = a recunoaşte meritele şi drepturile unei persoane nedreptăţite. ✦ Rezultat al unei activităţi conştiente sau instinctive individuale, care are un scop sau tinde către realizarea unui scop. 3. Diviziune mai mare în desfăşurarea acţiunii unei opere dramatice. — Lat. lit. actum (fr. acte).

Actinie

ACTÍNIE, *actinii*, s. f. Animal de mare din încrengătura celenteratelor, cu orificiul bucal înconjurat de tentacule (*Actinia*). — Fr. actinie.

ACTÍNIU s. n. Element radioactiv preparat din minereurile din care s-a extras radiul. — Fr. actinium (<gr.).

ACTÍV[1] s. n. 1. (În orînduirea socialistă) Colectiv într-o organizaţie politică sau într-o instituţie de stat, format din elementele cele mai devotate şi mai ridicate din punct de vedere politic, cărora li se încredinţează munci de răspundere. ✦ Totalitatea persoanelor care, deşi nu fac parte din partidul clasei muncitoare, se identifică ideologic cu acesta şi îi sprijină munca, formînd elementul de legătură între el şi mase. 2. Totalitatea bunurilor mobile şi imobile care aparţin unei întreprinderi sau unei instituţii; parte a bilanţului unde se înscriu aceste bunuri. ◇ Expr. *A avea ceva la activul său* = a fi autorul unei acţiuni grave. *A pune ceva la activul cuiva* = a pune o acţiune gravă pe seama cuiva. — (1) Rus aktiv, (2) fr. actif (lat. lit. activus).

ACTÍV[2], **-Ă**, *activi*, *-e*, adj. Care participă (în mod efectiv) la o acţiune; harnic, vrednic. ◇ *Membru activ* = membru al unei organizaţii, societăţi, instituţii, avînd anumite obligaţii şi bucurîndu-se de drepturi depline în cadrul acelei organizaţii. (Chim.) *Corp activ* = corp care intră uşor în reacţie. *Verb activ* = verb a cărui acţiune este săvîrşită de subiectul gramatical. *Metodă activă* = metodă de predare care stimulează activitatea personală a elevilor. *Militar activ* = militar de profesie. *Apărare activă* = apărare care foloseşte contraatacuri, pentru a slăbi şi nimici forţele inamice. ✦ (Despre operaţii, conturi, bilanţuri) Care se soldează cu un profit, cu un beneficiu. — Fr. actif (lat. lit. activus).

ACTIVÁ, *activez*, vb. I. 1. Intranz. A desfăşura o activitate susţinută. 2. Tranz. A intensifica, a înviora. 3. Refl. A intra în cadrele active ale armatei. — Fr. activer.

ACTIVÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) activa*.

ACTIVÍST, **-Ă**, *activişti*, *-ste*, s. m. şi f. (În orînduirea socialistă) Membru militant al unei organizaţii de partid sau de masă, care se consacră (exclusiv) muncii politice în cadrul organizaţiei. — Rus aktivist.

ACTIVITÁTE, *activităţi*, s. f. Folosirea sistematică a forţelor proprii într-un anumit domeniu, participare activă şi conştientă la ceva. ✦ (Rar) Sîrguinţă, hărnicie. — Fr. activité (lat. lit. activitas, -atis).

ACTIVIZÁ, *activizez*, vb. I. Tranz. A face pe cineva să lucreze mai activ, a spori cuiva însufleţirea la lucru. — Din activ[2].

ACTIVIZÁRE s. f. Acţiunea de *a activiza*.

ACTÓR, *actori*, s. m. Artist care interpretează roluri în piese de teatru sau în filme. [Var.: (înv.) aftór s. m.] — Fr. acteur (lat. lit. actor, -oris).

ACTORÁŞ, *actoraşi*, s. m. (Depr.) Diminutiv al lui *actor*.

ACTORICÉSC, **-EÁSCĂ**, *actoriceşti*, adj. (Rar) Care ţine de actori, privitor la actori. — Din actor + suf. *-ic-esc*.

ACTORÍE s. f. (Rar) Meserie de actor. — Din actor + suf. *-ie*.

ACTORÍŢĂ, *actoriţe*, s. f. (Înv.) Actriţă. — Din actor + suf. *-iţă*.

ACTRIŢĂ, *actriţe*, s. f. Artistă care interpretează roluri în piese de teatru sau în filme. — Fr. actrice.

ACTUÁL, **-Ă**, *actuali*, *-e*, adj. (Adesea adverbial) De acum, de faţă; prezent. ✦ Care are importanţă pentru vremea de faţă; de actualitate. [Pr.: *-tu-al*] — Fr. actuel (lat. lit. actualis).

ACTUALITÁTE, *actualităţi*, s. f. Faptul de a fi actual. ◇ Loc. adj. *De actualitate* = care se petrece sau interesează în clipa de faţă, care corespunde momentului prezent. ✦ Ceea ce este actual; eveniment, întîmplare curentă, plină de interes. [Pr.: *-tu-a-*] — După fr. actualité.

ACTUALIZÁ, *actualizez*, vb. I. Tranz. A face ca ceva să fie actual. [Pr.: *-tu-a-*] — Fr. actualiser.

ACTUALIZÁRE, *actualizări*, s. f. Acţiunea de *a actualiza*. [Pr.: *-tu-a-*]

ACTUALMÉNTE adv. În momentul de faţă, în prezent; acum. [Pr.: *-tu-al-*] — După fr. actuellement.

ACTUÁR, *actuari*, s. m. Specialist în calcule statistice privitoare la asigurări şi, în general, la probleme financiare. [Pr.: *-tu-ar*] — Fr. actuaire (lat. lit. actuarius).

ACŢIONÁ, *acţionez*, vb. I. 1. Intranz. A întreprinde o acţiune, o faptă etc.; a lucra. ◇ Expr. (Tranz.) *A acţiona* (pe cineva) *în judecată* = a da (pe cineva) în judecată. ✦ A influenţa asupra cuiva sau a ceva; a avea efect. 2. Tranz. (Mec.) A pune în mişcare, a face să funcţioneze. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. actionner.

ACŢIONÁR, **-Ă**, *acţionari*, *-e*, s. m. şi f. Persoană care posedă acţiuni într-o întreprindere economică pe acţiuni. [Pr.: *-ţi-o-*] — După fr. actionnaire.

ACŢIONÁRE, *acţionări*, s. f. Faptul de *a acţiona*. [Pr.: *-ţi-o-*]

ACŢIÚNE, *acţiuni*, s. f. I. 1. Desfăşurare a unei activităţi; faptă întreprinsă pentru atingerea unui scop. ◇ *Om de acţiune* = om întreprinzător, energic, care acţionează repede. ◇ Expr. *A pune în acţiune* = a pune în mişcare. *A trece la acţiune* = a trece la fapte. ✦ Operaţie militară. ✦ Starea, mişcarea, procesul etc. exprimat de verb. 2. Desfăşurarea întîmplărilor într-o operă literară. 3. Influenţă. *Acţiunea substanţelor otrăvitoare asupra organismului* (ANATOMIA). 4. (Jur.) Proces; (concr.) act prin care se cere deschiderea unui proces. II. (În economia capitalistă) Hîrtie de valoare care reprezintă o parte anumită, fixă şi dinainte stabilită, a capitalului social al unor întreprinderi. — Fr. action (lat. lit. actio, -onis).

ACÚ adv. v. acum.

ACUARÉLĂ, *acuarele*, s. f. 1. Vopsea solidă care, subţiată cu apă, se întrebuinţează în pictură. 2. Pictură făcută în acuarelă (1). [Pr.: *-cua-*] — Fr. aquarelle.

ACUARELÍST, **-Ă**, *acuarelişti*, *-ste*, s. m. şi f. Pictor specializat în acuarelă (2). [Pr.: *-cua-*] — Fr. aquarelliste.

ACUFUNDÁ vb. I. v. cufunda.

ACUITÁTE s. f. (Livresc) Capacitate a simţurilor de a percepe excitaţii oricît de slabe şi de a diferenţia excitaţii foarte asemănătoare între ele; ascuţime, agerime. ◇ Loc. adv. *Cu acuitate* = cu necesitate, în mod imperios. [Pr.: *-cu-i-*] — După fr. acuité.

ACÚM adv. 1. În prezent, în momentul de faţă. *Porneşte chiar acum* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Acu-i acu* = a sosit momentul hotărîtor. ✦ În împrejurările actuale. 2. Îndată, imediat. 3. Înainte cu... *Acum doi ani.* [Var.: acú, acúma adv.] — Lat. eccum-modo.

ACÚMA adv. v. acum.

ACUMINÁT, **-Ă**, *acuminaţi*, *-te*, adj. (Despre frunze, fructe etc.) Care se termină printr-un vîrf lung şi ascuţit. — Fr. acuminé (lat. lit. acuminatus).

ACUMULÁ, *acumulez*, vb. I. Tranz. A aduna, a strînge, a concentra, a înmagazina. — Fr. accumuler (lat. lit. accumulare).

ACUMULÁRE, *acumulări*, s. f. Acţiunea de *a acumula* şi rezultatul ei. ◇ *Acumulare primitivă* = acumulare care constituie punctul de plecare al modului de producţie capitalist şi care constă în deposedarea prin violenţă a micilor producători de mijloacele de producţie, acţiuni de jaf şi de prădare a coloniilor, războaie etc. *Acumulare capitalistă* (sau *a capitalului*) = retransformare a plusvalorii în capital. *Acumulare socialistă* = partea din venitul naţional net formată din mijloace de producţie şi de consum şi destinată lărgirii producţiei, creării de rezerve materiale şi sporirii fondurilor social-culturale neproductive.

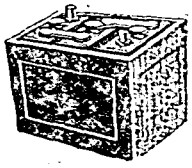

Acumulator

ACUMULATÓR, *acumulatoare*, s. n Aparat pentru înmagazinarea energiei electrice. — După fr. accumulateur.

ACUPLÁ, *acuplez*, vb. I. Tranz. A cupla. — Fr. accoupler.

ACUPLÁJ, *acuplaje*, s. n. Dispozitiv demontabil care stabileşte legătura între organele de acţionare ale unei maşini, care transmite mişcarea de la o piesă la alta. — Fr. accouplage.

ACUPLÁRE s. f. Acţiunea de *a acupla*.

ACURATÉŢĂ s. f. v. acurateţe.

ACURATÉŢE s. f. (Livresc) Grijă deosebită, atenţie mare, exactitate în executarea unui lucru. [Var.: acuratéţă s. f.] — It. accuratezza.

ACÚSTIC, **-Ă**, *acustici*, *-e*, adj. Privitor la acustică; care emite, transmite sau recepţionează sunete. ◇ *Cornet acustic* = mică pîlnie care întăreşte sunetele şi pe care o aplică la ureche persoanele care au auzul slab. — Fr. acoustique (< gr.).

ACÚSTICĂ s. f. 1. Parte a fizicii care se ocupă cu studiul sunetelor. 2. Calitatea de a propaga sunetele şi de a înlesni perceperea lor. — Fr. acoustique (< gr.).

ACUSTICIÁN, **-Ă**, *acusticieni*, *-e*, s. m. şi f. Specialist în tehnica acusticii. [Pr.: *-ci-an*] — După fr. acousticien.

ACÚŞA adv. v. **acuşi.**

ACÚŞI adv. (Pop.) Îndată, imediat. *Iaca acuşi se face ziuă* (SADOVEANU). ◇ Expr. *Acuşi... acuşi...* = cînd... cînd... ✦ (Rar) Înainte cu... [Var.: **acúşa** adv.] — Din **acu** + **şi.**

ACUŞÍCA adv. (Fam.) Acuşi. — Din **acuşi** + suf. *-ică.*

ACUŞÓR, *acuşoare,* s. n. Diminutiv al lui *ac.*

ACÚT, -Ă, *acuţi, -te,* adj. 1. Pătrunzător, puternic, violent. *Senzaţiile erau tari, acute* (CAMIL PETRESCU). 2. (Despre boli) Cu evoluţie rapidă, cu caracter de criză; brusc. 3. (Muz.; despre sunete) Înalt, ascuţit. — Lat. lit. **acutus** (it. **acuto**).

ACUZÁ, *acúz,* vb. I. Tranz. A imputa cuiva o greşeală, un delict, o crimă etc.; a învinui, a învinovăţi. — Fr. **accuser** (lat. lit. **accusare**).

ACUZÁRE, *acuzări,* s. f. Acţiunea de *a acuza;* învinuire, învinovăţire. ✦ (Concr.) Persoana (sau persoanele) care acuză la un proces.

ACUZÁT, -Ă, *acuzaţi, -te,* s. m. şi f. Persoană învinuită de ceva, contra căreia s-a introdus o acţiune în justiţie. — V. *acuza.*

ACUZATÍV s. n. sg. Cazul complementului direct, al complementului indirect cu prepoziţie şi al complementelor circumstanţiale. — Fr. **accusatif** (lat. lit. **accusativus**).

ACUZATOR, -OÁRE, *acuzatori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care acuză, care învinuieşte. ◇ (Substantivat) *Acuzator public* = magistrat care susţine acuzarea într-un proces penal. — După fr. **accusateur.**

ACUZÁŢIE, *acuzaţii,* s. f. Acuzare, învinuire. — Fr. **accusation** (lat. lit. **accusatio, -onis**).

ACVAFÓRTE s. n. invar. Procedeu de reproducere a unui desen liniar prin intermediul unui clişeu gravat cu ajutorul acidului azotic pe plăci de cupru sau de zinc; (concr.) stampă obţinută prin acest procedeu. — It. **acquaforte.**

ACVAMARÍN s. n. Varietate de beril de culoare albastră-deschisă sau verzuie, folosită ca piatră preţioasă. — It. **acquamarina.**

ACVÁRIU, *acvarii,* s. n. Recipient sau bazin de sticlă sau de ciment, în care se ţin plante sau animale acvatice vii. ◇ Sală sau clădire care adăposteşte astfel de bazine, pentru scopuri ştiinţifice sau pentru a fi prezentate publicului. — Lat. lit. **aquarium** (it. **aquario**).

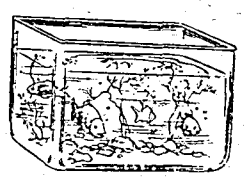

Acvariu

ACVÁTIC, -Ă, *acvatici, -e,* adj. 1. De apă, care trăieşte în apă. 2. Format din apă. *Mediu acvatic.* — Lat. lit. **aquaticus** (fr. **aquatique**).

ACVIFÉR, -Ă, *acviferi, -e,* adj. Care conţine apă. *Strat acvifer.* — Fr. **aquifère.**

ACVILĂ, *acvile,* s. f. Nume dat mai multor specii de păsări răpitoare din familia acvilidelor, cu cioc puternic şi încovoiat, cu gheare puternice şi cu aripile lungi şi ascuţite. ✦ Stemă reprezentînd o acvilă; pajură. — Lat. lit. **aquila** (it. **aquila**).

ACVILÍDĂ, *acvilide,* s. f. (La pl.) Familie de păsări răpitoare avînd ca tip principal acvila; (şi la sg.) pasăre care face parte din această familie. — Fr. **aquilidés.**

ACVILÍN, -Ă, *acviline,* adj. n. şi f. (În expr.) *Nas acvilin* = nas coroiat (ca ciocul acvilei). *Privire acvilină* = privire aspră, pătrunzătoare (caracteristică acvilelor). — Lat. lit. **aquilinus** (fr. **aquilin**).

ACVILÓN s. n. (Rar) Vînt de miazănoapte; crivăţ. — Fr. **aquilon** (lat. lit. **aquilo, -onis**).

ADÁGIO adv. (Indică modul de executare a unei bucăţi muzicale) În tempo lent; rar. ✦ (Substantivat, n.) (Parte dintr-o) compoziţie muzicală care se cîntă într-un tempo lent. [Pr.: *-gi-o*] — It. **adagio.**

ADÁGIU, *adagii,* s. n. (Rar) Maximă, sentinţă. — Lat. lit. **adagium** (fr. **adage**).

ADAMÁNT, *adamante,* s. n. (În basme) Diamant. — Slav (v. sl. **adamantŭ** < gr.).

ADAMANTÍN, -Ă, *adamantini, -e,* adj. Diamantin. — Lat. lit. **adamantinus** (fr. **adamantin**).

ADAMÁSCĂ s. f. (Înv.) Stofă scumpă de mătase ţesută cu flori. — Lat. lit. **(a)damascus** (it. **damasco**).

ADÁOGE vb. III. v. **adăuga.**

ADÁOS, *adaosuri,* s. n. Ceea ce se adaugă la ceva; supliment, completare. ✦ (Reg., în expr.) *A porni într-adaos* = a deveni însărcinată. [Var.: **adáus** s. n.] — V. *adăuga.*

ADAPTÁ, *adaptez,* vb. I. 1. Tranz. A transforma pentru a corespunde anumitor cerinţe; a face potrivit pentru împrejurări; a face să se potrivească. ✦ A ajusta o piesă la un tot; a monta. 2. Refl. A se acomoda. — Fr. **adapter** (lat. lit. **adaptare**).

ADAPTÁBIL, -Ă, *adaptabili, -e,* adj. Care se poate adapta. — După fr. **adaptable.**

ADAPTÁRE, *adaptări,* s. f. Acţiunea de *a (se) adapta* şi rezultatul ei; modificare, ajustare, transformare a unui lucru; (concr.) lucru modificat, ajustat. ✦ Acomodare a organismelor, a simţurilor etc. la mediul înconjurător.

ADÁUS s. n. v. **adaos.**

ADĂLMÁŞ s. n. v. **aldămaş.**

ADĂOGÁ vb. I. v. **adăuga.**

ADĂOGÁRE s. f. v. **adăugare.**

ADĂOGÍ vb. IV. v. **adăuga.**

ADĂOGÍRE s. f. v. **adăugare.**

ADĂPÁ, *adăp,* vb. I. Tranz. 1. A da apă de băut unui animal. ✦ Refl. (Despre animale) A bea apă. 2. Fig. A uda, a umezi. *Să adapi pămîntul cu sînge de tirani* (ALEXANDRESCU). [Prez. ind. şi: *adáp*] — Lat. **adaquare.**

ADĂPÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) adăpa.*

ADĂPÁT s. n. Faptul de *a (se) adăpa.*

ADĂPĂTOÁRE, *adăpători,* s. f. Loc unde se adapă animalele; jgheab sau instalaţie specială pentru adăpat. — Din **adăpa** + suf. *-(ă)toare.*

ADĂPÓST, *adăposturi,* s. n. Loc ferit care apără de vreme rea, de primejdii etc.; construcţie făcută în acest scop. ◇ *Adăpost (antiaerian)* = loc special amenajat pentru apărarea împotriva atacurilor aeriene. ✦ Loc de azil; casă, cămin. *Ce fac tocmai acum la bătrîneţe fără leac de adăpost?* (CREANGĂ). ✦ Protecţie, ocrotire. ◇ Expr. *A fi* (sau *a (se) pune) la adăpost de...* = a (se) adăposti; *fig.* a preveni un neajuns. — Lat. **ad appos(i)tum.**

ADĂPOSTÍ, *adăpostesc,* vb. IV. Tranz. A pune, a ţine la adăpost. ✦ Refl. A se aşeza, a se ascunde într-un loc ferit. — Din **adăpost.**

ADĂPOSTÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) adăposti* şi rezultatul ei; adăpost.

ADĂSTÁ, *adăst,* vb. I. Tranz. (Înv. şi reg.) A aştepta. [Prez. ind. şi: *adást*] — Lat. **ad-astare.**

ADĂSTÁRE s. f. (Înv. şi reg.) Faptul de *a adăsta.*

ADĂUGÁ, *adáug,* vb. I. 1. Tranz. A mai pune peste..., a pune în plus. ✦ A spune sau a scrie în continuare sau în completare. 2. Refl. A se alătura, a se alipi, a se reuni. [Var.: **adăogá** vb. I, **adáoge** vb. III, **adăogi, adăugi** vb. IV] — Lat. ***adaugere.**

ADĂUGÁRE, *adăugări,* s. f. Acţiunea de *a (se) adăuga.* [Var.: **adăogáre, adăogire, adăugire** s. f.]

ADĂUGÍ vb. IV. v. **adăuga.**

ADĂUGÍRE s. f. v. **adăugare.**

ADĂUGÍTĂ, *adăugite,* adj. f. (În expr.) *Ediţie adăugită* = ediţie care a fost completată cu material nou. — V. *adăugi.*

ADÉCĂ adv. v. **adică.**

ADECUÁT, -Ă adj. v. **adecvat.**

ADECVÁT, -Ă, *adecvaţi, -te,* adj. Potrivit, corespunzător, nimerit. [Var.: **adecuát, -ă** adj.] — Fr. **adéquat** (lat. lit. **adaequatus**).

ADEMENEÁLĂ, *ademeneli,* s. f. Ademenire. — Din **ademeni** + suf. *-eală.*

ADEMENÍ, *ademenesc,* vb. IV. 1. Tranz. A atrage, a ispiti, a momi. ✦ A seduce. 2. Refl. (Rar) A se linişti pe sine însuşi; a se amăgi, a se înşela. 3. Refl. (Rar) A se încînta, a se minuna. [Var.: (reg.) **adimeni** vb. IV] — Comp. magh. **adomány.**

ADEMENÍRE, *ademeniri,* s. f. Acţiunea de *a ademeni* şi rezultatul ei. 1. Atragere, ispitire, momire, seducere; (concr.) faptă sau vorbă prin care se ademeneşte. 2. (Rar) Încîntare, admiraţie. [Var.: (reg.) **adimenire** s. f.]

ADEMENÍT, -Ă, *ademeniţi, -te,* adj. 1. Atras, ispitit, momit; sedus. 2. (Rar) Încîntat, fermecat. [Var.: (reg.) **adimenít, -ă** adj.] — V. *ademeni.*

ADEMENITÓR, -OÁRE, *ademenitori, -oare,* adj. (Adesea adverbial) Care seduce, farmecă, atrage. [Var.: (reg.) **adimenitór, -oáre** adj.] — Din **ademeni** + suf. *-(i)tor.*

ADENÍTĂ, *adenite,* s. f. Inflamaţie a ganglionilor limfatici, provocată de o infecţie microbiană. — Fr. **adénite** (< gr.).

ADENOPATÍE s. f. Nume dat bolilor glandelor sau ganglionilor limfatici. — Fr. **adénopathie** (< gr.).

ADÉPT, -Ă, *adepţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care aderă la convingerile cuiva; partizan al unei idei, teorii, doctrine etc. — Fr. **adepte** (lat. lit. **adeptus** «iniţiat»).

ADERÁ, *adér,* vb. I. Intranz. (Cu determinări introduse prin prep. «la») 1. A se alipi, a se alătura unui partid, unei mişcări, unei ideologii, unei acţiuni, cunoscîndu-i şi împărtăşindu-i principiile. 2. A se ţine strîns lipit de ceva. — Fr. **adhérer** (lat. lit. **adhaerere**).

ADERÁRE, *aderări,* s. f. Acţiunea de *a adera.*

ADERÉNT, -Ă, *aderenţi, -te,* adj., s. m. şi f. 1. Adj., s. m. şi f. (Persoană sau colectivitate) care aderă la un partid, la o mişcare etc. 2. Adj. Care se ţine strîns lipit de ceva. — Fr. **adhérent** (lat. lit. **adhaerens, -ntis**).

ADERÉNŢĂ, *aderenţe,* s. f. 1. Punct de sudură a unor ţesuturi, organe etc. care în stare normală nu sînt sudate. 2. (Tehn.) Forţă care menţine alăturate două corpuri aflate în contact, care trebuie învinsă pentru a permite rularea unuia peste celălalt. *Aderenţa dintre roţile unui vehicul şi şosea.* — Fr. **adhérence.**

ADÉS adv. v. **adesea.**

ADÉSE adv. v. **adesea.**

ADÉSEA adv. De multe ori; des. [Var.: **adés, adése** adv.] — Din **a**[3] + **des**[2].

ADÉSEORI adv. Adesea. — Din **adese** + **ori.**

ADÉT, *adeturi*, s. n. (Înv.) Dare, impozit.—Tc. âdet «obicei, datină».

ADEVĂR, *adevăruri*, s. n. 1. (În opoziție cu *eroare*) Concordanță desăvîrșită, confirmată de practică, între percepțiile noastre și natura obiectivă a lucrurilor percepute ; cunoștință autentică despre realitatea obiectivă, reprezentînd o reflectare justă a acesteia. ◇ *Adevăr obiectiv* = conținutul obiectiv al reprezentărilor omului, care corespunde realității, lumii obiective, și este independent de conștiința omului. *Adevăr relativ* = adevăr obiectiv condiționat istoricește, susceptibil în permanență de transformări și perfecționări. *Adevăr absolut* = suma adevărurilor relative privite în devenirea lor infinită. 2. (În opoziție cu *minciună*) Ceea ce corespunde realității, ceea ce există sau s-a întîmplat în realitate. ◇ Loc. adv. *Într-adevăr* sau *în adevăr* = în realitate, de fapt. 3. (În opoziție cu *inexactitate*) Justețe, exactitate. *Viitorul a confirmat adevărul calculelor tale.* — Lat. ad + de + verum.

ADEVĂRÁ vb. I. v. adeveri.

ADEVĂRÁT, -Ă, *adevărați*, -*te*, adj. 1. (În opoziție cu *mincinos* ; adesea adverbial) Conform cu adevărul. 2. (În opoziție cu *fals*) Veritabil, real. ◇ Loc. adv. *Cu adevărat* = într-adevăr. ✦ Autentic, original, nefalsificat. ✦ Netăgăduit. 3. (În opoziție cu *inexact* ; adesea adverbial) Just, corect, drept. — V. *adevăra*.

ADEVERÍ, *adeveresc*, vb. IV. Tranz. A confirma justețea, exactitatea unui fapt. ✦ A întări, a susține. *Adeverită cu toții jalba* (BĂLCESCU). ✦ Refl. A se dovedi ca adevărat, a se confirma ; a se realiza. [Var. : adevărá vb. I] — Din adevăr.

ADEVERÍNȚĂ, *adeverințe*, s. f. Dovadă scrisă de recunoaștere a unui fapt, a unui drept ; chitanță, recipisă. — Din adeveri + suf. -*ință*.

ADEVERÍRE, *adeveriri*, s. f. Faptul de *a (se) adeveri* ; confirmare ; realizare.

ADEVERITÓR, -OÁRE, *adeveritori*, -*oare*, adj. Care adevărește. — Din adeveri + suf. -*(i)tor*.

ADEZIÚNE, *adeziuni*, s. f. 1. Alipire, aderare (la ceva), solidarizare conștientă (cu ceva). ◇ Expr. *A-și da adeziunea (la ceva)* = a adera (la ceva). ✦ Exprimare în scris a aderării la ceva ; cerere de primire într-o organizație politică sau de masă. 2. (Fiz. ; în expr.) *Forță de adeziune* = forță care ține lipite două corpuri, datorită atracției moleculare. — Fr. adhésion (lat. lit. adhaesio, -onis).

ADEZÍV, -Ă, *adezivi*, -*e*, adj. Care stă strîns lipit de ceva. *Țesut adeziv.* — Fr. adhésif.

AD-HÓC adv. Anume pentru acest scop, de circumstanță. ◇ (Adjectival, în expr.) *Divanul ad-hoc* = fiecare dintre cele două adunări speciale care s-au întrunit în 1857 (la Iași și la București) și au cerut unirea țărilor românești. — Lat. lit. ad hoc.

ADIÁ, *adii*, vb. I. 1. Intranz. (Despre vînt, la pers. 3) A sufla lin, ușor ; (despre miros) a veni în unde ușoare. ✦ Tranz. A murmura, a șopti. 2. Tranz. (Reg.) A mîngîia ; a atinge ușor. 3. Intranz. (Reg.) A clătina, a mișca. — Lat. *adiliare (< *ilia* «pînză»).

ADIACÉNT, -Ă, *adiacenți*, -*te*, adj. (Livresc) Alăturat ; înrudit. ◇ (Geom.) *Unghiuri adiacente* = unghiuri care au același vîrf și o latură comună. [Pr. : -*di-a-*]—Fr. adjacent (lat. lit. adjacens, -ntis).

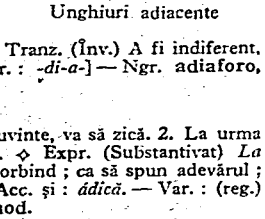

Unghiuri adiacente

ADIAFÓR, -Ă, *adiafori*, -*e*, adj. (Înv.) Nepăsător, indiferent. [Pr. : -*di-a-*] — Ngr. adiaforos.

ADIAFORÍE s. f. (Înv.) Nepăsare, indiferență. [Pr.: -*di-a-*] — Ngr. adiaforia.

ADIAFORISÍ, *adiaforisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A fi indiferent, nepăsător față de cineva sau de ceva. [Pr. : -*di-a-*] — Ngr. adiaforo, viit. adiaforiso.

ADIÁTĂ s. f. v. diată.

ADÍCĂ adv. 1. Și anume, cu alte cuvinte, va să zică. 2. La urma urmei, în definitiv ; mai bine zis, dar. ◇ Expr. (Substantivat) *La o adică* sau (reg.) *la dică* = a) la drept vorbind ; ca să spun adevărul ; b) în momentul hotărîtor, la nevoie. [Acc. și : *ádică*. — Var. : (reg.) adécă, dică adv.] — Lat. adde... quod.

ADÍCĂLEA adv. v. adicătelea.

ADÍCĂTELE adv. v. adicătelea.

ADÍCĂTELEA adv. (Pop.) Adică. [Var. : adicălea, adicătele adv.] — Din adică + te + le + a.

ADIÉRE, *adieri*, s. f. Suflare lină (de vînt). — V. *adia*.

ADIMENÍ vb. IV. v. ademeni.

ADIMENÍRE s. f. v. ademenire.

ADIMENÍT, -Ă adj. v. ademenit.

ADIMENITÓR, -OÁRE adj. v. ademenitor.

ADINEÁORI adv. v. adineauri.

ADINEÁURI adv. Cu puțin înainte, de curînd. [Var. : adineáori adv.] — Lat. ad + de + in + illa + hora.

AD-ÍNTERIM adj. invar. Interimar. *Ministru ad-interim.* — Lat. lit. ad interim.

ADÍO interj. Rămas bun (pentru totdeauna)! s-a terminat cu... ◇ Expr. *A-și lua adio de la ceva* = a socoti ceva ca pierdut pentru totdeauna. — It. addio (fr. adieu).

ADIPÓS, -OÁSĂ, *adipoși*, -*oase*, adj. (Anat.) Care prezintă caracteristicile grăsimii, de grăsime; gras. — După fr. adipeux.

ADIPOZITÁTE s. f. Îngrămădire patologică a grăsimii într-un țesut organic. — După fr. adiposité.

ADITÍV s. n. Substanță care se adaugă la un ulei mineral pentru a-i ameliora proprietățile. — Fr. additif.

ADÍȚIE, *adiții*, s. f. (Chim.) Adăugare. ✦ (Mat.) Adunare. [Var. : adițiúne s. f.] — Fr. addition (lat. lit. additio, -onis).

ADIȚIONÁ, *adiționez*, vb. I. Tranz. (Aritm.) A aduna. [Pr. : -*ți-o-*] — Fr. additionner.

ADIȚIONÁL, -Ă, *adiționali*, -*e*, adj. Care se adaugă la urmă ca supliment. *Taxe adiționale.* [Pr. : -*ți-o-*] — După fr. additionnel.

ADIȚIONÁRE, *adiționări*, s. f. Acțiunea de *a adiționa* ; adunare. [Pr. : -*ți-o-*]

ADIȚIÚNE s. f. v. adiție.

ADÎNC[1], *adîncuri*, s. n. 1. Parte adîncă, adîncime (considerată vertical) ; loc situat departe (spre interior). ◇ Expr. *Din adîncul sufletului* (sau *al inimii, al ființei*) = din tot sufletul. ✦ Prăpastie, abis ; *fig.* infern, iad. 2. (La pl.) Depărtare mare ; spațiu întins ; *p. ext.* loc ascuns, așezat departe. — Lat. aduncum.

ADÎNC[2], -Ă, *adînci*, adj. I. 1. (Despre ape, cavități sau lucruri concave) Al cărui fund se află la o distanță (relativ) mare de marginea de sus, de suprafață. ◇ Expr. *(A ajunge, a trăi* etc.) *pînă la adînci bătrînețe* = (a trăi) pînă la o vîrstă înaintată. ◇ Fig. (Adverbial) *A privi adînc.* 2. (Adesea adverbial) Care se află sau se întinde departe (în interior sau în linie orizontală). *Rădăcină adîncă. Pădure adîncă.* ✦ Greu de străbătut ; compact, des ; întins, vast. *Adîncul frunziș ol codrului* (ODOBESCU). ✦ (Adesea adverbial) Care vine sau pare că vine din interior ; profund. *Suspin adînc.* 3. (Despre plecăciuni, saluturi etc. ; adesea adverbial) Făcut prin înclinarea profundă a corpului. 4. (Despre voce, ton, timbru ; adesea adverbial) Jos, grav. II. Fig. 1. (Adesea adverbial) Care ține de esența, de fondul lucrurilor ; temeinic, profund. *Adîncă erudiție a acestui dascăl* (NEGRUZZI). 2. Desăvîrșit, deplin, total, nemărginit. *O liniște adîncă domnea în pădure* (SADOVEANU). — Lat. aduncus.

ADÎNCÁ vb. I. v. adînci.

ADÎNCÁT, -Ă, *adîncați*, -*te*, adj. (Rar) Adînc ; profund. — Din adîncă.

ADÎNCĂTÚRĂ, *adîncături*, s. f. Adîncitură. — Din adîncă + suf. -*(ă)tură*.

ADÎNCÍ, *adîncesc*, vb. IV. 1. Tranz. A face mai adînc, a săpa în adîncime. 2. Refl. A pătrunde în adîncime, a înainta spre interior ; a se depărta ; a se face nevăzut. *S-a adîncit în pădure.* ✦ Tranz. și refl. Fig. A (se) cufunda (în...), a absorbi sau a fi absorbit (de...). 3. Tranz. Fig. A pătrunde cu mintea ; a cerceta, a studia, a analiza. *A adînci o problemă.* 4. Refl. Fig. A se intensifica, a se accentua. *Amărăciunea... s-a adîncit și mai mult în ființa mea* (SADOVEANU). [Var.: adîncá vb. I] — Din adînc[2].

ADÎNCÍME, *adîncimi*, s. f. 1. Faptul sau însușirea de a fi adînc : distanță de la suprafața sau gura unei adîncituri sau ape pînă în fundul ei. ✦ (Concr.) Parte scobită, adîncită. 2. Depărtare ; *p. ext.* loc ascuns, depărtat. 3. Fig. Profunzime, intensitate. *Sentiment de o mare adîncime.* — Din adînc[2] + suf. -*ime*.

ADÎNCÍRE, *adînciri*, s. f. Acțiunea de *a (se) adînci*.

ADÎNCÍT, -Ă, *adînciți*, -*te*, adj. Adînc. — V. *adînci*.

ADÎNCITÚRĂ, *adînciturі*, s. f. Parte adîncită, scobită a unei suprafețe ; scufundătură. — Din adînci + suf. -*(i)tură*.

ADÎNCÓS, -OÁSĂ, *adîncoși*, -*oase*, adj. (Neobișnuit) Adînc, profund. — Din adîne + suf. -*os*.

ADJECTÍV, *adjective*, s. n. Parte de vorbire flexibilă care arată o însușire a unui obiect sau a unei ființe, însoțind și determinînd substantivul care exprimă numele acelui obiect sau al acelei ființe. — Fr. adjectif (lat. lit. adjectivum).

ADJECTIVÁL, -Ă, *adjectivali*, -*e*, adj. Care este exprimat printr-un adjectiv. *Atribut adjectival.* ◇ *Articol adjectival* = articol care însoțește un adjectiv legat de un substantiv articulat sau de un nume de persoană. ✦ Care îndeplinește funcția de adjectiv. *Locuțiune adjectivală.* — Fr. adjectival.

ADJUDECÁ, *adjudec*, vb. I. Tranz. A atribui (prin hotărîre judecătorească) un bun aceluia care a oferit mai mult la licitație. — Lat. lit. adjudicare.

ADJUDECÁRE, *adjudecări*, s. f. Acțiunea de *a adjudeca*.

ADJÚNCT, -Ă, *adjuncți*, -*te*, adj. Care face parte din conducerea unei instituții sau a unui serviciu, avînd funcția imediat subordonată titularului. — Germ. Adjunkt (lat. lit. adjunctus).

AJUTÁNT, *adjutanți*, s. m. 1. Ofițer atașat comandantului unei unități militare ; ofițer făcînd parte dintr-un stat-major. 2. (Ieșit din uz) Grad pentru personalul aviatic, corespunzător plutonierului ; persoană avînd acest grad. ✦ Cel mai mare grad de subofițer ; persoană avînd acest grad. — Fr. adjudant.

ADMINISTRÁ[1], *administrez*, vb. I. Tranz. A conduce, a cîrmui, a gospodări o întreprindere, o instituție etc. — Fr. administrer (lat. lit. administrare).

ADMINISTRÁ[2], *administrez*, vb. I. Tranz. A da unui bolnav un anumit medicament. — Fr. administrer (lat. lit. administrare).

ADMINISTRÁRE[1], *administrări*, s. f. Acțiunea de *a administra*[1] ; cîrmuire ; gospodărire.

ADMINISTRÁRE[2], *administrări*, s. f. Acțiunea de *a administra*[2].

ADMINISTRÁT, -Ă, *administrați*, -*te*, s. m. și f. (Rar) Persoană care se află sub conducerea cuiva. — V. *administra*[1].

ADMINISTRATÍV, -Ă, *administrativi, -e,* adj. Care aparține administrației, privitor la administrație. ✦ Care emană de la un organ de administrație. ◇ Loc. adv. *Pe cale administrativă* = prin organele de administrație. — Fr. **administratif** (lat. lit. **administrativus**).

ADMINISTRÁTOR, -OÁRE, *administratori, -oare,* s. m. și f. Persoană care administrează, care conduce o administrație sau un serviciu de administrație. ◇ *Administrator delegat* = persoană împuternicită de consiliul de administrație al unei societăți capitaliste să conducă societatea. ✦ Persoană priceputâ în conducerea și în organizarea unei activități. — Fr. **administrateur** (lat. lit. **administrator, -oris**).

ADMINISTRÁȚIE, *administrații,* s. f. 1. Totalitatea organelor administrative ale unui stat ; secție a unei instituții însărcinată cu administrarea acelei instituții. ◇ (Ieșit din uz) *Administrație financiară* = instituție care conducea o circumscripție financiară, făcînd încasările și plățile statului. *Consiliu de administrație* = comitet însărcinat cu conducerea unei societăți industriale sau comerciale capitaliste pe acțiuni. 2. (Înv.) Diviziune organizatorică în armată, care se ocupa de hrana și îmbrăcămintea trupei. — (1) Fr. **administration** (lat. lit. **administratio, -onis**), (2) rus **administrația**.

ADMIRÁ, *admír,* vb. I. Tranz. A privi ceva sau pe cineva cu un sentiment de încîntare, de stimă etc. — Fr. **admirer** (lat. lit. **admirari**).

ADMIRÁBIL, -Ă, *admirabili, -e,* adj. Vrednic de a fi admirat ; minunat, încîntător, excelent. — Fr. **admirable** (lat. lit. **admirabilis**).

ADMIRÁRE s. f. (Rar) Admirație. — V. *admira.*

ADMIRATÍV, -Ă, *admirativi, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care exprimă, care arată admirație. — Fr. **admiratif** (lat. lit. **admirativus**).

ADMIRATÓR, -OÁRE, *admiratori, -oare,* s. m. și f. Persoană care admiră. — Fr. **admirateur** (lat. lit. **admirator, -oris**).

ADMIRÁȚIE, *admirații,* s. f. Sentiment de încîntare, de stimă etc. față de cineva sau de ceva. — Fr. **admiration** (lat. lit. **admiratio, -onis**).

ADMISÍBIL, -Ă, *admisíbili, -e,* adj. Care poate fi admis. — După fr. **admissible**.

ADMISIBILITÁTE s. f. (Rar) Posibilitatea de a fi admis. — După fr. **admissibilité**.

ADMISIÚNE, *admisiuni,* s. f. 1. Intrare dirijată a unui fluid într-o mașină care transformă o formă de energie în altă formă de energie. 2. Fază a ciclului de funcționare a unor mașini care transformă o formă de energie în altă formă de energie. [Pr. : *-si-u-*] — Fr. **admission** (lat. lit. **admissio, -onis**).

ADMÍTE, *admít,* vb. III. Tranz. A primi ca bun, a considera ca adevărat ; a fi (provizoriu) de acord cu ceva ; a îngădui, a permite. ✦ A da curs favorabil unei cereri. ✦ A primi, a înscrie pe un solicitator, pe un candidat. — Fr. **admettre** (lat. lit. **admittere**).

ADMÍTERE, *admiteri,* s. f. Acțiunea de *a admite.* ◇ *Examen de admitere* = examen pe baza căruia un candidat poate fi primit într-o școală.

ADMONESTÁ, *admonestez,* vb. I. Tranz. A mustra cu severitate (în calitate oficială) ; a dojeni aspru (pe un subaltern). — Fr. **admonester**.

ADMONESTÁRE, *admonestări,* s. f. Acțiunea de *a admonesta ;* mustrare, dojenire, dojană ; (concr.) act, adresă oficială care conține o mustrare etc. adresată cuiva.

ADNOTÁ, *adnotez,* vb. I. Tranz. A face însemnări care să explice, să întregească un text. — Lat. lit. **adnotare**.

ADNOTÁRE, *adnotări,* s. f. Acțiunea de *a adnota* și rezultatul ei ; (concr.) însemnare, notă care explică, întregește un text.

ADNOTÁT, -Ă, *adnotați, -te,* adj. (Despre un text) Cu explicații, cu adnotări. — V. *adnota.*

ADNOTATÓR, -OÁRE, *adnotatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care adnotează un text. — Lat. lit. **adnotator**.

ADNOTÁȚIE, *adnotații,* s. f. Adnotare. — Lat. lit. **adnotatio, -onis**.

ADOLESCÉNT, -Ă, *adolescenți, -te,* s. m. și f. Persoană ajunsă la vîrsta dintre copilărie și tinerețe. — Fr. **adolescent** (lat. lit. **adolescens, -ntis**).

ADOLESCÉNȚĂ s. f. Vîrsta de tranziție dintre copilărie și tinerețe. — Fr. **adolescence** (lat. lit. **adolescentia**).

ADÓNIC, *adonice,* adj. n. (În expr.) *Vers adonic* = vers format dintr-un dactil și un spondeu sau troheu, folosit în versificația greacă și latină. — Fr. **adonique** (<gr.).

ADÓNIS s. m. invar. (Adesea ir.) Nume care se dă (după un personaj legendar din antichitate) unui tînăr foarte frumos. — Gr. **Adonis** (lat. lit. **Adonis, -idis**).

ADOPTÁ, *adópt,* vb. I. Tranz. 1. A înfia un copil. 2. A-și însuși felul de a vedea sau de a se comporta al cuiva, a accepta o părere, o metodă etc. ; a accepta ceva în urma unui vot. — Fr. **adopter** (lat. lit. **adoptare**).

ADOPTÁRE, *adoptări,* s. f. Acțiunea de *a adopta.*

ADOPTÍV, -Ă, *adoptivi, -e,* adj. (Despre copii) Primit în familie cu drepturi și obligații de copil propriu ; (despre părinți) care a adoptat un copil străin. — Fr. **adoptif** (lat. lit. **adoptivus**).

ADÓPȚIE, *adopții,* s. f. Faptul de *a adopta* (1) ; înfiere. [Var. : **adopțiúne** s. f.] — Fr. **adoption** (lat. lit. **adoptio, -onis**).

ADOPȚIÚNE s. f. v. **adopție**.

ADORÁ, *adór,* vb. I. Tranz. 1. A iubi în cel mai înalt grad a avea un cult pentru cineva sau ceva. 2. A slăvi o divinitate. — Fr. **adorer** (lat. lit. **adorare**).

ADORÁBIL, -Ă, *adorabili, -e,* adj. Plin de farmec ; fermecător. — Fr. **adorable** (lat. lit. **adorabilis**).

ADORÁRE s. f. Faptul de *a adora ;* iubire sau admirație nemărginită, divinizare. ✦ Cult, venerație, slăvire.

ADORÁT, -Ă, *adorați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Extrem de iubit. ✦ Venerat, slăvit. — V. *adora.*

ADORÁTOR, -OÁRE, *adoratori, -oare,* s. m. și f. Persoană care adoră pe cineva sau ceva. — Fr. **adorateur** (lat. lit. **adorator**).

ADORÁȚIE s. f. Adorare. — Fr. **adoration** (lat. lit. **adoratio, -onis**).

ADORMÍ, *adórm,* vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A trece sau a aduce pe cineva la starea de somn. ✦ Intranz. Fig. (În limbaj bisericesc) A muri. 2. Tranz. Fig. A alina, a liniști, a potoli o senzație, un sentiment etc. 3. Tranz. A face pe cineva să doarmă și să devină insensibil cu ajutorul unui narcotic. — Lat. **addormire**.

ADORMÍRE s. f. Faptul de *a adormi.* ✦ Fig. (În limbaj bisericesc) Moarte.

ADORMÍT, -Ă, *adormiți, -te,* adj. Care doarme, cuprins de somn. ✦ Fig. Somnoros. ✦ Fig. Lipsit de vioiciune, greoi în mișcări ; leneș. ✦ Fig. (În limbaj bisericesc ; adesea substantivat) Mort. — V. *adormi.*

ADORMITÓR, -OÁRE, *adormitori, -oare,* adj. Care adoarme. ✦ Fig. Plictisitor. — Din **adormi** + suf. *-(i)tor.*

ADORMIȚÉLE s. f. pl. (Bot.) 1. Dediței. 2. (Reg.) Zorele. 3. (Reg.) Volbură. — Din **adormit** + suf. *-ea.*

ADRENALÍNĂ s. f. Hormon produs de glandele suprarenale sau fabricat pe cale sintetică și servind ca medicament, mai ales ca stimulent cardiac. — Fr. **adrénaline**.

ADRESÁ, *adresez,* vb. I. Refl. și tranz. 1. A (se) îndrepta (cu) vorba către cineva. 2. A (se) îndrepta către o persoană, o instituție etc. (cu) o invitație, o cerere etc. ; a face apel la... ✦ Tranz. A scrie adresa pe o scrisoare, pe un pachet etc. — Fr. **adresser**.

ADRESÁNT, -Ă, *adresanți, -te,* s. m. și f. Destinatar. — Germ. **Adressant**.

ADRÉSĂ, *adrese,* s. f. 1. Indicație (pe scrisori, pe colete etc.) cuprinzînd numele și domiciliul exact al destinatarului. ◇ Expr. *(A spune a vorbi* etc. *ceva) la adresa cuiva* = (a spune, a vorbi etc. ceva) cu privire la cineva. *A greși adresa* = a) a nimeri în alt loc sau la altă persoană decît cea indicată ; b) (fam.) a avea o părere greșită despre cineva sau ceva. 2. Comunicare oficială făcută în scris de o organizație, o instituție etc. — Fr. **adresse**.

ADSORBÁNT, *adsorbanți,* s. m. Corp pe suprafața căruia se fixează o substanță prin adsorbție. — Fr. **adsorbant**.

ADSORBÁT, *adsorbați,* s. m. Substanță rezultată din adsorbant și substanța adsorbită. — Fr. **adsorbat**.

ADSORBÍ, pers. 3 *adsoárbe,* vb. IV. Refl. (Despre substanțe) A se fixa pe un alt corp prin adsorbție. — Fr. **adsorber**.

ADSÓRBȚIE s. f. Fixarea moleculelor unui gaz sau ale unui corp dizolvat pe suprafața unui corp solid sau a unui lichid.—Fr. **adsorption**.

ADUCĂTÓR, -OÁRE, *aducători, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care aduce. — Din **aduce** + suf. *-(ă)tor.*

ADÚCE, *adúc,* vb. III. 1. Tranz. A lua cu sine un lucru și a veni cu el undeva sau la cineva (pentru a-l preda). ◇ Expr. *Ce vînt te-aduce?* se spune cuiva care a venit pe neașteptate. ✦ (La imperativ) Dă-mi ! 2. Tranz. A apropia ceva de sine sau de o parte a trupului său. *Aduce puțin mîna spre gură* (CREANGĂ). ✦ A da unui lucru o anumită mișcare sau direcție. ◇ Expr. *A o aduce bine (din condei)* = a-și potrivi vorbele cu dibăcie. *A aduce vorba de* (sau *despre*) *ceva* = a îndrepta discuția asupra unui obiect, a pomeni despre... 3. Tranz. A produce, a procura, a crea ; a pricinui. *Un copac neîngrijit nici o roadă nu aduce* (NEGRUZZI). 4. Tranz. A face să ajungă într-o anumită situație. ◇ Expr. *A aduce la același numitor* = a face ca mai multe fracții ordinare să aibă același numitor ; *fig.* a uniformiza. 5. Intranz. A semăna cu cineva sau cu ceva. *Aducea de departe cu un amic al maiorului* (ALECSANDRI). 6. Tranz. și refl. (În expr.) *A-și aduce aminte* = a-și aminti. — Lat. **adducere**.

ADÚCERE, *aduceri,* s. f. Acțiunea de *a aduce.* ◇ Expr. *Aducere-aminte* = amintire.

ADUCTÓR, *aductori,* adj. m. (În expr.) *Mușchi aductor* = mușchi care apropie un membru de planul de simetrie al corpului sau două organe unul de celălalt. — Fr. **adducteur** (lat. lit. **adductor, -oris**).

ADÚCȚIE, *aducții,* s. f. (Tehn.) Aducere, transport. ◇ *Aducție de apă* = apeduct. [Var. : **aducțiúne** s. f.] — Fr. **adduction** (lat. lit. **adductio, -onis**).

ADUCȚIÚNE s. f. v. **aducție**.

ADULÁ, *adulez,* vb. I. Tranz. A linguși pe cineva în chip josnic (din interes). — Fr. **aduler** (lat. lit. **adulari**).

ADULÁRE, *adulări,* s. f. Faptul de *a adula ;* lingușire josnică.

ADULATÓR, -OÁRE, *adulatori, -oare,* adj., s. m. și f. (Persoană) care adulează. — Fr. **adulateur** (lat. lit. **adulator**).

ADULMECÁ, *adúlmec,* vb. I. 1. Tranz. și intranz. (Despre animale) A simți sau a se strădui să simtă, cu ajutorul mirosului, prezența unui animal, a omului, a hranei etc. 2. Tranz. Fig. (Despre oameni) A căuta să afle, a umbla după... ; a urmări ; a da de urmă ; a observa, a supraveghea. *Avem oameni care adulmecă galbenii*

(NEGRUZZI). ✦ Refl. A se cerceta cu neîncredere unul pe altul; a se măsura, a se scruta. [Var. : (reg.) **adurmecá** vb. I]

ADULMECĂRE, *adulmecări,* s. f. Acțiunea de *a (se) adulmeca.*

ADULMECĂTÓR, -OÁRE, *adulmecători, -oare,* adj. (Rar) Care adulmecă ; (despre ciini) cu miros fin, ager. — Din **adulmeca** + suf. *-(ă)tor.*

ADÚLT, -Ă, *adulți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care a depășit vîrsta adolescenței, care a ajuns la deplină dezvoltare. — Fr. **adulte** (lat. lit. **adultus**).

ADULTÉR[1], *adultere,* s. n. Călcarea fidelității conjugale de către unul dintre soți. — Fr. **adultère** (lat. lit. **adulterium**).

ADULTÉR[2], *-Ă, adulteri, -e,* adj. (Despre soți) Care calcă fidelitatea conjugală. — Fr. **adultère** (lat. lit. **adulter**).

ADULTERÍN, -Ă, *adulterini, -e,* adj. (Adesea substantivat) Născut dintr-un adulter. — Fr. **adultérin** (lat. lit. **adulterinus**).

ADUMBRÍ, *adumbresc,* vb. IV. 1. Tranz. A umbri. 2. Refl. A se așeza, a se adăposti la umbră. — Lat. **adumbrare** (după *umbri*).

ADUNÁ, *adún,* vb. I. I. 1. Tranz. A strînge la un loc ceea ce se află răspîndit, împrăștiat, risipit ; a ridica de pe jos. 2. Tranz. A aduce din toate părțile ; a strînge, a concentra. 3. Tranz. și refl. A (se) îngrămădi, a (se) ghemui. *În ochii mei lacrimi s-adună* (COȘBUC). 4. Tranz. A culege (alegînd de ici și de colo). *Merg s-adune Mure fetele* (COȘBUC). 5. Tranz. A pune deoparte bani sau alte bunuri materiale ; a agonisi. II. Tranz. A totaliza mai multe numere într-unul singur. III. Tranz. și refl. A (se) apropia unii de alții ; a (se) strînge formînd un singur grup. ✧ Expr. (Tranz.) *Pârcă a tunat și i-a adunat,* se zice despre oameni foarte deosebiți unii de alții strînși la un loc. ✦ Refl. A se întîlni, a veni deseori în contact cu alții. — Lat. **adunare.**

ADUNÁRE, *adunări,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) aduna* și rezultatul ei. ✦ (Articulat, cu valoare de interjecție) Semnal dat pentru strîngerea unei trupe etc. într-o formație ordonată. 2. Una dintre cele patru operații aritmetice, care constă în totalizarea mai multor numere într-unul singur. 3. Grup de oameni strînși la un loc cu un anumit scop. ✦ (Urmat de determinări) Organ reprezentativ constituit după norme dinainte fixate, capabil să ia anumite hotărîri. ✧ *Marea Adunare Națională* = organ suprem al puterii de stat în Republica Populară Romînă. 4. Culegere, colecție (de texte). 5. (Înv.) Petrecere.

ADUNÁTA s. f. art. (Reg.) Una dintre figurile jocului călușarilor. — Din **aduna.**

ADUNĂTÓR, -OÁRE, *adunători, -oare,* adj., s. m. și f. (Rar) (Persoană) care adună; econom. — Din **aduna** + suf. *-(ă)tor.*

ADUNĂTÚRĂ, *adunături,* s. f. 1. Tot format prin adunarea la un loc a unor obiecte disparate ; grămadă nesistematizată. 2. (Peior.) Grămadă de oameni adunați din întîmplare ; gloată. — Din **aduna** + suf. *-(ă)tură.*

ADURMECÁ vb. I. v. **adulmeca.**

ADÚS, -Ă, *aduși, -se,* adj. I. Aplecat, încovoiat. 2. (În expr.) *Adus din meșteșug* = întocmit cu dibăcie. *Adus din condei* = exprimat cu abilitate. — V. *aduce.*

ADVÉCȚIE s. f. Mișcare (orizontală) a aerului atmosferic.

ADVENTÍSM s. n. Numele unei doctrine mistice practicate de o sectă religioasă creștină. — Engl. **adventism** (germ. **Adventismus**).

ADVENTÍST, -Ă, *adventiști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține adventismului, privitor la adventism. 2. S. m. și f. Adept al adventismului. — Engl. **adventist** (fr. **adventiste**).

ADVENTÍV, -Ă, *adventivi, -e,* adj. (Bot.) Care apare sau crește în alt loc decît cel normal. *Rădăcini adventive.* — Fr. **adventif.**

ADVÉRB, *adverbe,* s. n. Parte de vorbire neflexibilă care determină un verb, un adjectiv sau un alt adverb. — Fr. **adverbe** (lat. lit. **adverbium**).

ADVERBIÁL, -Ă, *adverbiali, -e,* adj. (Despre cuvinte sau construcții gramaticale) Care are valoare de adverb. [Pr. : *-bi-al*] — Fr. **adverbial** (lat. lit. **adverbialis**).

ADVÉRS, -Ă, *adverși, -se,* adj. Așezat în față, opus ; *fig.* potrivnic ; dușmănos. — Fr. **adverse** (lat. lit. **adversus**).

ADVERSÁR, -Ă, *adversari, -e,* s. m. și f. Persoană care luptă împotriva alteia (într-un proces, la sport etc.) sau împotriva unei concepții, a unei idei. — Fr. **adversaire** (lat. lit. **adversarius**).

ADVERSATÍV, -Ă, *adversativi, -e,* adj. Care exprimă o opoziție. ✧ *Propoziție adversativă* = propoziție coordonată care exprimă o opoziție față de coordonata ei. *Conjuncție adversativă* = conjuncție care introduce o propoziție adversativă. — Fr. **adversatif** (lat. lit. **adversativus**).

ADVERSITÁTE, *adversități,* s. f. Împrejurare potrivnică, dificultate cu care cineva are de luptat. — Fr. **adversité** (lat. lit. **adversitas, -atis**).

ADVOCÁT, -Ă s. m. și f. v. **avocat.**

ADVOCATÚRĂ s. f. v. **avocatură.**

ADVÓN, *advonuri,* s. n. Tinda dinăuntru a unei biserici creștine. — V. *amvon.*

AÉD, *aezi,* s. m. Poet-cîntăreț din Grecia antică. — Fr. **aède** (< gr.).

AER[1] s. n. 1. Amestec de gaze care alcătuiesc straturile inferioare ale atmosferei. ✧ *Aer lichid* = aer în stare lichidă, folosit în industrie. ✧ Loc. adv. *La* (sau *în*) *aer (liber)* = într-un loc neacoperit, afară. ✧ Expr. *A lua aer* = a ieși din casă pentru a respira aer proaspăt. 2. Văzduh, atmosferă. ✧ Expr. *A fi* (sau *a se simți*) *ceva în aer* = a exista semne că se pregătește ceva (în ascuns). *A pluti în aer,* se spune despre ceva care nu se sprijină pe realitate. ✦ Climă, climat. 3. Înfățișare, aspect, expresie, fizionomie. ✧ Expr. *A avea aerul că...* (sau *să...*) = a da impresia că... *A-și da* (sau *a-și lua*) *aere* = a lua o atitudine de superioritate ; a se îngîmfa, a se făli. [Pl. : (în expr.) *aere*] — Lat. **aer, aeris** (și cu înțelesurile fr. *air*).

AER[2], *aere,* s. n. (Bis.) 1. Acoperămînt de stofă sau de pînză cu care se acoperă vasele liturgice. 2. Epitaf (2). — Ngr. **aer.**

AERÁ, *aerez,* vb. I. Tranz. 1. A introduce aer în masa unui lichid, a unui material granulos sau care e în formă de pastă fluidă. 2. A răci cerealele dintr-un siloz prin introducerea de aer sub presiune sau prin vînturare cu lopeți. — Fr. **aérer.**

AERÁJ s. n. Primenirea și distribuirea aerului într-o mină, într-o sală de spectacole etc. — Fr. **aérage.**

AERÁRE s. f. Acțiunea de *a aera.*

AERÁT, -Ă, *aerați, -te,* adj. 1. (Despre lichide, materiale granuloase etc.) Tratat prin introducere de aer. 2. (Despre cereale) Răcit prin introducere de aer sub presiune sau prin vînturare cu lopeți. — V. *aera.*

AERATÓR, *aeratoare,* s. n. Afînător. — După fr. **aérateur.**

AERÁȚIE s. f. Ventilare. — Fr. **aération.**

AERIÁN, -Ă, *aerieni, -e,* adj. 1. Care se află în aer. ✧ *Fir aerian* = conductor suspendat care servește la transmiterea energiei electromagnetice spre vehicule de tracțiune electrică ; fir de cale. *Gaz aerian* = gaz combustibil întrebuințat la iluminat și încălzit, obținut prin distilarea huilei ; gaz de iluminat. ✦ Care se întîmplă, se produce în aer. 2. Fig. Transparent, diafan, gingaș, vaporos. [Pr. : *-ri-an*] — Fr. **aérien.**

AERIFÓRM, -Ă, *aeriformi, -e,* adj. Care are aspectul sau proprietățile fizice ale aerului. — Fr. **aériforme.**

AERISEÁLĂ, *aeriseli,* s. f. Împrospătare, primenire a aerului. — Din **aerisi** + suf. *-eală.*

AERISÍ, *aerisesc,* vb. IV. Tranz. A lăsa să pătrundă aer proaspăt într-o încăpere ; a expune un obiect (de îmbrăcăminte) la aer. — Ngr. **aerizo** (aor. **aerisa**).

AERISÍRE, *aerisiri,* s. f. Acțiunea de *a aerisi.*

AERO- Element de compunere însemnînd «aer», care servește la formarea unor substantive ca: *aerogramă* și a unor adjective ca: *aeropurtat.* — Fr. **aéro-** (< gr.).

AERÓB, -Ă, *aerobi, -e,* adj. (Despre microorganisme) Care nu poate trăi fără oxigen. — Fr. **aérobe.**

AEROBIÓTIC, -Ă, *aerobiotici, -e,* adj. Aerob. [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. **aérobiotique.**

AEROBIÓZĂ s. f. Formă de viață a unor organisme în prezența oxigenului din aer. [Pr. : *-bi-o-*]

AEROCARTOGRÁF, *aerocartografe,* s. n. Aparat automat pentru întocmirea hărților și a planurilor topografice după fotograme. — Fr. **aérocartographe.**

AEROCARTOGRAFÍE s. f. Tehnica întocmirii hărților și a planurilor topografice cu ajutorul aerocartografului. — Fr. **aérocartographie.**

AERODINÁM, *aerodinamuri,* s. n. Tren automotor rapid. — Din **aerodinamic.**

AERODINÁMIC, -Ă, *aerodinamici, -e,* adj. (Despre corpuri solide) Construit astfel încît să întîmpine în deplasare cea mai mică rezistență din partea aerului. — Fr. **aérodynamique** (< gr.).

AERODINÁMICĂ s. f. Ramură a mecanicii fluidelor, care se ocupă cu studiul mișcării corpurilor într-un mediu gazos. — Fr. **aérodynamique.**

AERODÍNĂ, *aerodine,* s. f. Vehicul aerian, mai greu decît aerul, care se menține în aer datorită mișcării lui de înaintare. *Avionul, elicopterul, reactorul etc. sînt aerodine.*

AERODRÓM, *aerodromuri,* s. n. Teren neted, special amenajat pentru decolarea, aterizarea și staționarea avioanelor. [Pl. și : *aerodroame*] — Fr. **aérodrome** (< gr.).

AEROFAGÍE s. f. Act reflex care face pe unii oameni să înghită, o dată cu alimentele, o cantitate de aer (ducînd la tulburări organice). — Fr. **aérophagie** (< gr.).

AEROFOBÍE s. f. Groază bolnăvicioasă de aer. — Fr. **aérophobie** (< gr.).

AEROGÁRĂ, *aerogări,* s. f. Ansamblu de clădiri aflate pe un aeroport, care adăpostesc serviciile administrative pentru traficul aerian de pasageri și de mărfuri. — Fr. **aérogare.**

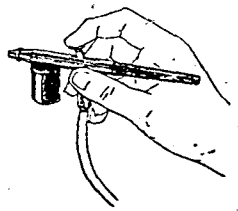

Aerograf

AEROGRÁF, *aerografe,* s. n. Instrument cu care se stropesc culori lichide peste un desen, peste o zugrăveală etc. — Fr. **aérographe.**

AEROGRAFÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu descrierea aerului. — Fr. **aérographie** (< gr.).

AEROGRÁMĂ, *aerograme,* s. f. Comunicare transmisă prin telegrafie fără fir. — Din **aero-** + [tele]gramă.

AEROLÍT, *aerolițI,* s. m. Corp de origine cosmică, care cade pe pămînt din spațiul interplanetar. — Fr. **aérolithe** (< gr.).

AEROLOGÍE s. f. Capitol al meteorologiei care se ocupă cu repartiția elementelor meteorologice (presiune, temperatură etc.) în atmosferă și în mișcările din atmosferă. — Fr. **aérologie** (<gr.).

AEROMETRÍE s. f. Parte a fizicii care studiază proprietățile aerului și ale gazelor. — Fr. **aérométrie.**

AEROMÉTRU, *aerometre*, s. n. Instrument care servește la măsurarea sau la determinarea densității aerului. — Fr. **aéromètre.**

Aeromodel

AEROMOBÍL, *aeromobile*, s. n. Aeronavă. — Fr. **aéromobile.**

AEROMODÉL, *aeromodele*, s. n. Model de avion de dimensiuni reduse, care poate zbura, fără pilot, o anumită distanță. — Fr. **aéromodèle.**

AEROMODELÍSM s. n. Tehnica de a construi aeromodele. — Fr. **aéromodélisme.**

AEROMODELÍST, -Ă, *aeromodeliști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu aeromodelismul. — Din **aeromodel** + suf. *-ist.*

AEROMOTÓR, *aeromotoare*, s. n. Motor eolian. — După fr. **aéromoteur.**

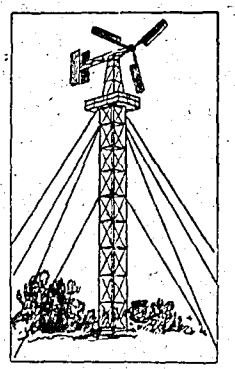

Aeromotor

AERONAÚT, -Ă, *aeronauți, -te*, s.m. și f. Persoană care conduce (sau care călătorește cu) un vehicul aerian. — După fr. **aéronaute** (<gr.).

AERONAÚTIC, -Ă, *aeronautici, -e*, adj. Care aparține aeronauticii, privitor la aeronautică. — Fr. **aéronautique.**

AERONAÚTICĂ s. f. Tehnica construirii aeronavelor; știința care se ocupă cu navigația aeriană. — După fr. **aéronautique.**

AERONÁVĂ, *aeronave*, s. f. Vehicul care se poate deplasa în aer. — După fr. **aéronef** (it. **aeronave**).

AEROPLÁN, *aeroplane*, s. n. Avion. — Fr. **aéroplane.**

AEROPÓRT, *aeroporturi*, s. n. Teren prevăzut cu instalații necesare decolării, aterizării, manevrării, adăpostirii și întreținerii avioanelor. — Fr. **aéroport.**

AEROPURTÁT, -Ă, *aeropurtați, -te*, adj. Care se transportă cu aeronavele. — Din **aero-** + **purtat** (după fr. *aéroporté*).

AERÓS, -OÁSĂ, *aeroși, -oase*, adj. (Rar) Foarte gingaș. — Din **aer**[1] + suf. *-os.*

AEROSCÓP, *aeroscoape*, s. n. Aparat cu care se colectează praful din aer pentru a fi examinat la microscop — Fr. **aéroscope.**

AEROSÓL, *aerosoli*, s. m. Suspensie într-un gaz a unui corp solid sau lichid. ✦ Sistem compus din particule medicamentoase dispersate într-un gaz, folosit în unele afecțiuni ale căilor respiratorii. — Fr. **aérosol.**

AEROSTÁT, *aerostate*, s. n. Balon. — Fr. **aérostat** (<gr.).

AEROSTÁTIC, -Ă, *aerostatici, -e*, adj. Care aparține aerostaticii sau aerostatelor, privitor la aerostatică sau la aerostate. — Fr. **aérostatique.**

AEROSTÁTICĂ s. f. Tehnica construirii baloanelor; ramură a mecanicii care se ocupă cu echilibrul gazelor și cu echilibrul solidelor în aer. — Fr. **aérostatique.**

AEROSTAȚIE, *aerostații*, s. f. Stație de vehicule aeriene. — Fr. **aérostation.**

AEROTERAPÍE s. f. Tratarea anumitor boli cu ajutorul aerului. — Fr. **aérothérapie** (<gr.).

AEROTOPOGRAFÍE s. f. Tehnică a măsurătorilor terestre cu ajutorul fotografiilor aeriene. — Engl. **aerotopography.**

AFÁBIL, -Ă, *afabili, -e*, adj. (Despre oameni și manifestările lor) Binevoitor, cordial. — Fr. **affable** (lat. lit. **affabilis**).

AFABILITÁTE s. f. Însușirea de a fi afabil. — Fr. **affabilité** (lat. lit. **affabilitas, -atis**).

AFABULÁȚIE s. f. (Livresc) Acțiunea unei opere literare. — Fr. **affabulation** (lat. lit. **affabulatio, -onis**).

AFACERE, *afaceri*, s. f. 1. Treabă (importantă), îndeletnicire, ocupație. ◇ *Afaceri interne* (sau *externe*) = treburi obștești privind problemele interne (sau externe) ale unei țări. 2. Tranzacție comercială bazată pe speculă sau pe speculații. ✦ (Fam.) Întreprindere cu rezultat favorabil. — Din **a**[4] + **facere** (după fr. *affaire*)

AFACERÍSM s. n. Practică constînd în folosirea unei situații profesionale sau politice pentru realizarea de profituri personale — Din **afacere** + suf. *-ism.*

AFACERÍST, -Ă, *afacerișt, -ste*, s. m. și f. Persoană care practică afacerismul. — Din **afacere** + suf. *-ist.*

AFANISÍ, *afanisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A nimici a prăpădi. — Ngr. **afanizo** (aor. **afanisa**).

AFÁRĂ adv. Dincolo de limitele unui spațiu închis; în exterior. ◇ *Afară de aceasta* = pe lîngă aceasta, în plus. *Din cale-afară* sau *afară din cale* = peste măsură, neobișnuit, foarte. ◇ Loc. conj. (Pleonastic) *Afară numai dacă nu...* = numai cu condiția ca..., afară de cazul cînd... ◇ Loc. prep. *Afară de...* = cu excepția..., fără a mai socoti și... ◇ Expr. *A da afară* = a scoate cu forța; a elimina, a exclude; a concedia dintr-un post. (Reg.) *A-și ieși afară din răbuș* = a-și pierde cumpătul, a-și ieși din fire. ✦ (Cu valoare de interjecție) **Ieși!** pleacă! du-te! — Lat. **ad-foras.**

AFÁZIC, -Ă, *afazici, -e*, adj. De afazie, privitor la afazie. ✦ (Substantivat) Persoană bolnavă de afazie. — Fr. **aphasique.**

AFAZÍE, *afazii*, s. f. Pierdere totală sau parțială a facultății de a vorbi și de a înțelege limbajul articulat. — Fr. **aphasie** (<gr.).

AFÉCT, *afecte*, s. n. Reacție emotivă. — Germ. **Affekt** (lat. lit. **affectus**).

AFECTÁ, *afectez*, vb. I. Tranz. I. A destina (o sumă de bani) unui anumit scop. II. 1. A mîhni. 2. A simula o anumită stare sufletească. ✦ Intranz. A se comporta altfel decît este în realitate, a-și da aere. — Fr. **affecter** (lat. lit. **affectare**).

AFECTÁRE, *afectări*, s. f. Faptul de *a afecta.*

AFECTÁT, -Ă, *afectați, -te*, adj. 1. Mîhnit, îndurerat. 2. (Despre oameni și unele manifestări ale lor, adesea adverbial) Care se arată altfel decît este în realitate, pentru a face o impresie favorabilă. — V. *afecta.*

AFECTÍV, -Ă, *afectivi, -e*, adj. Privitor la afect sau la sentimente. ✦ Care denotă afecțiune; sentimental. — Fr. **affectif** (lat. lit. **affectivus**).

AFECTIVITÁTE s. f. Comportare emotivă; sensibilitate. — După fr. **affectivité.**

AFECTUÓS, -OÁSĂ, *afectuoși, -oase*, adj. Care manifestă simpatie, prietenie pentru cei din jurul lui; prietenos, călduros. [Pr.: *-tu-os*] — Fr. **affectueux** (lat. lit. **affectuosus**).

AFECȚIÚNE, *afecțiuni*, s. f. 1. Simpatie, prietenie, dragoste față de cineva. 2. Boală. — Fr. **affection** (lat. lit. **affectio, -onis**).

AFÉLIU s. n. Punctul cel mai depărtat de soare de pe orbita unei planete. — Fr. **aphélie** (<gr.).

AFEMEIÁT, *afemeiați*, adj. m. Care umblă după femei, căruia îi place să facă curte femeilor. — Din **a**[3] + **femele** (după fr. *efféminé*).

AFERÁT, -Ă, *aferați, -te*, adj. Care pare că are multe treburi, că este foarte ocupat. — După fr. **affairé.**

AFERÉNT, -Ă, *aferenți, -te*, adj. 1. Care este în legătură cu ceva, care depinde de ceva sau decurge din ceva. 2. (Jur.) Care se cuvine sau revine cuiva 3. (Anat.; în expr.) *Vase aferente* = vase care aduc un lichid la un organ. *Nervi aferenți* = nervi care transmit excitațiile periferice centrilor nervoși. — Fr. **afférent.**

AFERÉZĂ, *aferéze*, s. f. Fenomen lingvistic constînd în căderea vocalei inițiale a unui cuvînt. — Fr. **aphérèse** (lat. lit. **aphaeresis**).

AFERÍM interj. (Turcism înv.) Bine! bravo! perfect! admirabil! — Tc. **aferim.**

AFÉT, *afeturi*, s. n. Suport al unor arme de foc, care permite punerea lor în direcție, ochirea și tragerea. — După fr. **affût.**

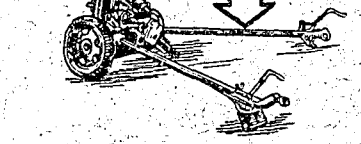

Afet

AFIEROSÍ, *afierosesc*, vb. IV. (Înv.) 1. Tranz. A risipi o avere, un bun etc. 2. Refl. A se dedica, a se consacra. [Pr.: *-fi-e-*] — Ngr. **afierono** (aor. **afierosa**).

AFÍF adj. invar. (Reg.) Lipsit de bani; lefter. — Tc. **afif** «ușor, sprinten».

AFILIÁ, *afiliez*, vb. I. Refl. (Despre organizații, instituții etc.; rar, despre persoane izolate) A se alătura altei organizații, instituții etc. cu același caracter, primindu-i directivele și subordonîndu-i-se. [Pr.: *-li-a*] — Fr. **affilier.**

AFILIÁT, -Ă, *afiliați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Alăturat unei organizații, unei instituții, unei societăți care are același caracter sau același specific, primind directivele acesteia și subordonîndu-i-se. [Pr.: *-li-at*] — V. *afilia.*

Afin

AFILIÁȚIE, *afiliații*, s. f. Afiliere. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **affiliation.**

AFILIÉRE, *afilieri*, s. f. Acțiunea de *a se afilia.* [Pr.: *-li-e-*]

ÁFIN[1], *afini*, s. m. Arbust cu flori albe-verzui sau roșietice, cu fructe comestibile (*Vaccinium myrtillus*).

AFÍN[2], *afini*, s. m. (Jur.) Rudă prin alianță. — Lat. lit. **affinis.**

AFINÁ, *afinez*, vb. I. Tranz. I. A separa de impurități o masă metalică. 2. A subția firele de lînă, de bumbac etc. — Fr. **affiner** (it. **affinare**).

AFINÁJ, *afinaje*, s. n. Afinare. — Fr. **affinage.**

AFINÁRE, *afinări*, s. f. Acțiunea de *a afina.*

AFINÁTĂ, *afinate*, s. f. Băutură alcoolică preparată din afine. — Din **afină** + suf. *-ată* (după *vișinată*).

AFINĂ, *afine*, s. f. Fructul comestibil al afinului[1], în formă de bobiță neagră-albăstruie. — Forma feminină a lui **afin**[1].

AFINÉT, *afinețuri*, s. n. Afiniș. — Din **afin**[1] + suf. *-et*.

AFINÍȘ, *afinișuri*, s. n. Loc acoperit cu afini. — Din **afin**[1] + suf. *-iș*.

AFINITÁTE, *afinități*, s. f. 1. Potrivire între oameni sau între manifestările lor, datorită unor înclinații care îi apropie. 2. Proprietate a substanțelor de a intra unele cu altele în combinații chimice. 3. (Jur.) Legătură de rudenie creată prin căsătorie între unul dintre soți și rudele celuilalt soț. — Fr. **affinité** (lat. lit. **affinitas, -atis**).

AFINÓR, *afinori*, s. m. Muncitor care lucrează la afinare. — Fr. **affineur**.

AFIÓN s. n. 1. Suc cu proprietăți narcotice, extras de obicei din macul de grădină. 2. Plantă, de obicei macul de grădină, din care se extrage acest suc. 3. Fig. Amorțeală, toropeală. [Pr.: *-fi-on*] — Ngr. **afioni** (tc. **afyon**).

AFÍPT, *afipte*, s. n. (Pop.) Afiș, anunț. — Din **afige** (ieșit din uz; după *înfipt*).

AFIRMÁ, *afirm*, vb. I. 1. Tranz. A susține (cu tărie), a declara (în mod ferm). 2. Refl. A se face remarcat, a se manifesta în chip deosebit. — Fr. **affirmer** (lat. lit. **affirmare**).

AFIRMÁRE, *afirmări*, s. f. Acțiunea de *a (se) afirma* și rezultatul ei.

AFIRMATÍV, -Ă, *afirmativi, -e*, adj. (Despre o enunțare) Care are un caracter de afirmare, un sens pozitiv; (despre judecăți) care conține o afirmație. ◇ Expr. *În caz afirmativ* = dacă se va întîmpla așa; în cazul cînd împrejurările sînt favorabile. — Fr. **affirmatif** (lat. lit. **affirmativus**).

AFIRMÁȚIE, *afirmații*, s. f. Susținere a unei păreri (exprimată cu tărie). ✦ (La pl.) Vorbe care exprimă o afirmare. — Fr. **affirmation** (lat. lit. **affirmatio, -onis**).

AFÍȘ, *afișe*, s. n. Înștiințare (tipărită) cuprinzînd informații de interes general, care se afișează în instituții, pe străzi etc. sau se distribuie trecătorilor. ◇ Expr. *Cap de afiș* = primul nume dintr-o listă de persoane care sînt afișate în ordinea valorii lor. — Fr. **affiche**.

AFIȘÁ, *afișez*, vb. I. Tranz. 1. A expune undeva un afiș, pentru a fi văzut de toți. 2. Fig. A manifesta în mod ostentativ o anumită atitudine. ✦ Refl. A apărea în tovărășia cuiva cu intenția de a produce efect. — Fr. **afficher**.

AFIȘÁJ, *afișaje*, s. n. Faptul de a afișa. — Fr. **affichage**.

AFIȘÁRE, *afișări*, s. f. Acțiunea de *a (se) afișa*.

AFIȘIÉR, *afișiere*, s. n. Vitrină, planșă sau construcție specială pe care se afișează anunțurile. [Pr.: *-și-er*] — Din **afiș** + suf. *-ier*.

Afișier

AFIȘÓR, -OÁRE, *afișori, -oare*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu lipirea afișelor. — Fr. **afficheur**.

AFÍX, *afixe*, s. n. Nume generic pentru sufixe, prefixe și infixe. — Fr. **affixe** (lat. lit. **affixus**).

AFÎNÁ, *afinez*, vb. I. Tranz. A face ca ceva să fie mai rar, mai puțin compact. — Lat. ***affenare**.

AFÎNÁRE, *afinări*, s. f. Acțiunea de *a afina*.

AFÎNÁT, -Ă, *afinați, -e*, adj. (Despre pămînt, zăpadă etc.) Rărit, înfoiat. — V. *afina*.

AFÎNÁTOR, *afinătoare*, s. n. Mașină de lucru folosită în turnătorie pentru afinarea amestecului de formare. — Din **afina** + suf. *-(ă)tor*.

AFLÁ, *aflu*, vb. I. 1. Tranz. și intranz. A lua cunoștință despre ceva; a căpăta informații, vești, noutăți despre ceva. 2. Tranz. A găsi, a descoperi (căutînd sau întîmplător). 3. Refl. A fi, a se găsi într-un loc, într-o poziție, într-o împrejurare oarecare. ◇ Expr. (Fam.) *A se afla în treabă* = a interveni într-o discuție sau într-o acțiune numai de formă, fără a aduce vreo contribuție. *Să nu se afle (ca) să . . .* = să nu cumva să. . . *Cum nu se (mai) află* = care iese din comun; extraordinar. (Pop.) *Nu se* (sau *unde se*) *află?* = nu-i adevărat! ✦ A exista. 4. Tranz. (Pop.) A născoci, a inventa, a scorni. *Acest chip au aflat Robinson ca să nu uite cursul anului* (DRĂGHICI). — Lat. **afflare** «a sufla spre ceva, a atinge cu respirația».

AFLÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) afla* și rezultatul ei.

AFLĂTÓR, -OÁRE, *aflători, -oare*, adj. Care (se) află, (se) găsește. ✦ (Substantivat, înv.) Inventator. — Din **afla** + suf. *-(ă)tor*.

AFLUÉNT, *afluenți*, s. m. Nume dat unei ape curgătoare, considerată în raport cu apa mai mare în care se varsă. — Fr. **affluent** (lat. lit. **affluens, -ntis**).

AFLUÉNȚĂ s. f. Mulțime de oameni care se îndreaptă spre același punct; îmbulzeală. ✦ Cantitate mare; belșug. — Fr. **affluence** (lat. lit. **affluentia**).

AFLÚX, *afluxuri*, s. n. Afluență. ✦ Îngrămădire a unui lichid (mai ales a sîngelui) într-un punct al corpului. — Fr. **afflux** (lat. lit. **affluxus**).

AFOCÁL, *afocale*, adj. n. (În expr.) *Sistem afocal* = sistem optic format din două (grupuri de) lentile așezate astfel încît focarul-imagine al uneia să coincidă cu focarul-obiect al celeilalte. — Fr. [système] **afocal**.

AFÓN, -Ă, *afoni, -e*, adj. (Despre oameni) Bolnav de afonie. ✦ Care nu poate cînta corect, care n-are voce. ◇ *Consoană afonă* = consoană surdă. — Fr. **aphone** (<gr.).

AFONÍE s. f. (Rar) Boală care constă în pierderea glasului. — Fr. **aphonie**.

AFORÍSM, *aforisme*, s. n. Maximă, sentință, cugetare. — Fr. **aphorisme** (lat. lit. **aphorismus**).

AFORÍSTIC, -Ă, *aforistici, -e*, adj. De aforism, în formă de aforism, care conține aforisme. — Fr. **aphoristique**.

AFRETÁ, *afretez*, vb. I. Tranz. A închiria o navă pentru transportul de mărfuri de la un port la altul. — Fr. **affréter**.

AFRETÁRE s. f. Acțiunea de *a afreta*.

AFRICÁN, -Ă, *africani, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Africii sau populației ei, privitor la Africa sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Africii. — Din **Africa** + suf. *-an*.

AFRICÁTĂ, *africate*, adj. f. (În expr.) *Consoană africată* (și substantivat) = consoană cu caracter mixt, care începe ca o ocluzivă și se termină ca o fricativă. — Fr. **affriquée** (germ. **Affrikata**).

AFRODIZIÁC, -Ă, *afrodiziaci, -e*, adj. (Despre substanțe) Care excită poftele sexuale. [Pr.: *-zi-ac*] — Fr. **aphrodisiaque**.

AFRÓNT, *afronturi*, s. n. Insultă în public; jignire. — Fr. **affront**.

AFRUNTÁ, *afrúnt*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A înfrunta. — Fr. **affronter** (după *înfrunta*).

ÁFTĂ, *afte*, s. f. Ulcerație superficială și dureroasă, care apare pe mucoasa gurii sau a faringelui. — Fr. **aphte** (lat. lit. **aphtae**).

AFTOÁSĂ, *aftoase*, adj. f. (În expr.) *Febră aftoasă* = boală contagioasă specifică vitelor cornute, care se manifestă printr-o erupție la gură și la picioare și e transmisibilă și omului. — După fr. **aphteuse**.

AFTÓR s. m. v. **actor**.

AFÚM s. n. Miros (caracteristic al afumăturilor). — Postverbal al lui **afuma**.

AFUMÁ, *afúm*, vb. I. 1. Tranz. A expune un aliment la fum, cu scopul de a-l conserva. 2. Tranz. A umple cu fum un spațiu închis pentru a distruge sau a alunga vietățile dinăuntru. ✦ Intranz. A scoate fum. *Soba afumă*. 3. Tranz. A învălui în fum (de mirodenii); a parfuma. 4. Tranz. și refl. A (se) acoperi cu un strat de fum; a (se) înnegri cu fum. 5. Refl. (Despre mîncăruri) A căpăta gust neplăcut de fum. 6. Refl. Fig. (Fam.) A se îmbăta; a se cherchelí. — Lat. **affumare** (= *adfumare*).

AFUMÁRE, *afumări*, s. f. Acțiunea de *a (se) afuma*.

AFUMÁT, -Ă, *afumați, -te*, adj. 1. (Despre alimente) Care a fost expus la fum în scopul conservării. 2. Înnegrit de fum. 3. (Despre mîncăruri) Cu gust neplăcut de fum. 4. Fig. (Fam., despre oameni) Amețit de băutură, cherchelit. — V. *afuma*.

AFUMĂTOÁRE, *afumători*, s. f. 1. Instalație rudimentară sau cameră specială pentru afumarea cărnii, a prunelor etc. 2. (Înv.) Vas în care se ard mirodenii. — Din **afuma** + suf. *-(ă)toare*.

AFUMĂTORÍE, *afumătorii*, s. f. Instalație specială pentru afumarea cărnii sau a peștelui. — Din **afumător** (puțin întrebuințat) + suf. *-ie*.

AFUMĂTÚRĂ, *afumături*, s. f. Carne afumată. — Din **afuma** + suf. *-(ă)tură*.

AFÚND[1] adv. La o distanță (relativ) mare în adîncime; departe; adînc. ◇ Expr. *A (se) da afund* = a (se) cufunda într-o apă. *A dormi afund* = a dormi profund, adînc. — Din **a**[3] + **fund**.

AFÚND[2], **-Ă**, *afunzi, -de*, adj. Adînc. ✦ (Substantivat, n.) Adîncime. — Din **a**[3] + **fund**.

AFUNDÁ, *afúnd*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) cufunda (într-un lichid). 2. Refl. A pătrunde adînc; *fig.* a se pierde în depărtări; a dispărea. ✦ Fig. A se cufunda într-o acțiune. 3. Refl. A se face mai adînc, a se adînci. — Lat. **affundare** (<*ad* + *fundum*).

AFUNDÁT, -Ă, *afundați, -te*, adj. (Rar) Foarte depărtat, abia zărit. — V. *afunda*.

AFUNDĂTÚRĂ, *afundături*, s. f. (Rar) Văgăună. — Din **afunda** + suf. *-(ă)tură*.

AFUNDÍȘ, *afundișuri*, s. n. (Rar) Adîncime. — Din **afund**[2] + suf. *-iș*.

AFUNZÍME, *afunzimi*, s. f. (Rar) Adîncime. — Din **afund**[2] + suf. *-ime*.

AFURCÁ, *afúrc*, vb. I. Tranz. (Rar) A fixa o navă cu două ancore ale căror lanțuri sînt prinse printr-o cheie de care se leagă și lanțul navei. — Fr. **affourcher**.

AFURCÁRE s. f. Acțiunea de *a afurca*.

AFURISÁNIE s. f. v. **afurisenie**.

AFURISÉNIE, *afurisenii*, s. f. (Bis.) Blestem, anatemă. ◇ Loc. adv. (Fam.) *(Nici) măcar de-afurisenie* = cîtuși de puțin; de fel. [Var.: **afurisánie** s. f.] — Din **afurisi** + suf. *-enie* (după v. sl. *zaklin, -anie*).

AFURISÍ, *afurisesc*, vb. IV. Tranz. (Bis.) A blestema, a anatemiza; a excomunica. ✦ A ocărî. ✦ Refl. A se jura (că e așa cum spune). — Slav (v. sl. **aforisati** <gr.).

AFURISÍT, -Ă, *afurisiți, -te,* adj. Rău, ticălos, bleetemat. ✦ (Fam.; adesea substantivat) Strengar, poznaș. — V. *afurisi.*

AGÁ s. f. v. **agă.**

AGÁLE adv. Fără grabă; domol. — Ngr. **agalia.**

AGÁPĂ, *agape,* s. f. 1. Ospăț cu caracter intim, prietenesc. 2. Masă comună frățească la vechii creștini. — Fr. **agape** (lat. lit. agape).

AGAREÁN, *agareni,* s. m. (Înv.) Păgîn; mahomedan. [Var.: **agarineán** s. m.] — Slav (v. sl. agarěaninŭ).

AGARINEÁN s. m. v. **agarean.**

AGASÁ, *agasez,* vb. I. Tranz. A irita, a enerva. — Fr. **agacer.**

AGASÁNT, -Ă, *agasanți, -te,* adj. Enervant. — Fr. **agaçant.**

AGÁT, *agate,* s. n. Mineral dur, diferit colorat, folosit ca piatră semiprețioasă. [Var.: **agátă** s. f.] — Fr. **agate** (<gr.).

AGÁTĂ s. f. v. **agat.**

AGÁVĂ, *agave,* s. f. Nume dat mai multor plante ornamentale, originare din America *(Agave);* din fibrele frunzelor uneia dintre specii *(Agave americana)* se fac frînghii și diferite țesături. — Fr. **agave** (<gr.).

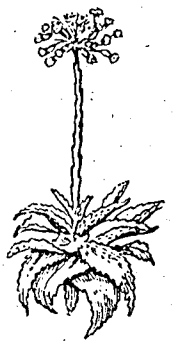

Agavă

ÁGĂ, *agi,* s. m. (Înv.) 1. Ofițer din armata otomană. 2. Șef al agiei, avînd atribuțiile prefectului de poliție de mai tîrziu. [Var.: **agă,** *agale,* s. f.] — Tc. **aga.**

AGĂNĂU s. n. (Reg.) Un fel de horă jucată de bărbați și melodia după care se execută.

AGĂRLÍC, *agărlicuri,* s. n. (Înv.) Bagaj (mult); calabalîc. — Tc. **ağırlık** «greutate».

AGĂȚÁ, *agățát,* vb. I. 1. Tranz. A atîrna, a suspenda, a anina ceva de un cîrlig, de un cui etc. ✦ Refl. și tranz. (Pop.) A (se) spînzura. ✦ A prinde fără voie o țesătură într-un obiect ascuțit, care o găurește, o rupe. ✦ (Fam.) A acosta o persoană. 2. Refl. A se apuca, a se prinde de ceva; *fig.* a se crampona. [Var.: **acățá** vb. I] — Lat. *accaptiare (<*captiare* «a prinde»).

AGĂȚÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) agăța.* [Var.: **acățáre** s. f.]

AGĂȚĂTOÁRE, *agățători,* s. f. Șiret sau lănțișor cusut la o haină spre a o putea atîrna în cui. — Din **agăța** + suf. *-(ă)toare.*

AGĂȚĂTÓR, -OÁRE, *agățători, -oare,* adj. Care se agață. *Plante agățătoare.* ✦ (Substantivat, f.; la pl.) Ordin de păsări avînd la fiecare picior cîte două degete dispuse înainte și cîte două înapoi, ceea ce le permite să se agațe cu ușurință de copaci; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin. [Var.: **acățătór, -oáre** adj.] — Din **agăța** + suf. *-(ă)tor.*

AGEAMÍU, -IE, *ageamii,* adj. (Fam.; adesea substantivat) Începător, nepriceput, neștiutor. — Tc. **acami, acemi.**

AGÉNDĂ, *agende,* s. f. 1. Carnet cu foi ca de calendar, în care se notează lucrările care urmează să fie făcute la anumite date. 2. Ordine de zi,—Fr. **agenda** (lat. **agenda** «ceea ce trebuie să fie făcut»).

AGÉNT, *agenți,* s. m. 1. Reprezentant (oficial) al unei instituții, al unei organizații etc., care îndeplinește anumite însărcinări. 2. Factor activ, eficient, care provoacă diferite fenomene fizice, chimice etc. *Agenți atmosferici.* 3. (În expr.) *Nume de agent* = substantiv sau adjectiv care indică pe autorul acțiunii unui verb. [Var.: (înv.) **aghént** s. m.] — Fr. **agent** (lat. lit. **agens, -ntis**).

AGENTÚRĂ, *agenturi,* s. f. 1. Casă de afaceri în țările capitaliste, condusă de un agent (1); totalitatea afacerilor efectuate de o astfel de casă. 2. Grupare aflată în slujba intereselor unui stat străin sau a unor cercuri financiare ori politice străine, care întreprinde acțiuni de spionaj și urmărește subordonarea economico-politică a statului în care acționează. — Germ. **Agentur.**

AGENȚÍE, *agenții,* s. f. 1. Birou care are rol de intermediar sau care reprezintă interesele unei instituții de stat (în trecut și ale unor instituții sau persoane particulare). 2. (Înv.) Reprezentanță diplomatică. [Var.: (2, înv.) **aghenție** s. f.] — It. **agenzia** (rus **agencija**).

ÁGER, -Ă, *ageri, -e,* adj. 1. Iute în mișcări; sprinten. 2. Isteț, deștept, priceput. ✦ (Despre ochi sau privire) Viu, pătrunzător. 3. (Înv. și arh., despre obiecte ascuțite) Tăios. — Lat. **agilis.**

AGERÍ, *ageresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A face pe cineva ager la minte. — Din **ager.**

AGERÍME s. f. Calitatea de a fi ager; sprinteneală; vioiciune, pătrundere; istețime. — Din **ager** + suf. *-ime.*

AGÉST s. n. (Reg.) Aluviune sau îngrămădire de bușteni, crengi etc. aduse de ape, formînd un fel de stăvilar la cotitura unui rîu; loc la cotitura unui rîu unde se îngrămădesc bușteni, crengi etc. aduse de ape. — Lat. **aggestum** «întăritură, fortificație».

Agest

AGESTÍ, *agestesc,* vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A stăvili o apă curgătoare, îngrămădind bușteni, crengi etc. la o cotitură a ei. 2. Refl. (Despre bușteni, crengi etc.) A se îngrămădi la cotitura unui rîu, formînd un fel de stăvilar. ✦ Fig. (Despre oameni) A se pripăși; a se oploși. — Din **agest.**

AGHEASMATÁR, *agheasmatare,* s. n. 1. Vas în care se ține agheasma. 2. Carte care cuprinde rugăciunile ce se rostesc în timpul aghesmuirii și în alte împrejurări. — Ngr. **aghiasmatarion.**

AGHEÁSMĂ s. f. Apă sfințită după ritualul bisericesc. ✦ (Glumeț) Rachiu. [Var.: **alásmă** s. f.] — Slav (v. sl. **aglazma** < gr.).

AGHÉNT s. m. v. **agent.**

AGHENȚÍE s. f. v. **agenție.**

AGHESMUÍ, *aghesmuiesc,* vb. IV. 1. Tranz. A stropi cu agheasmă. 2. Tranz. și refl. Fig. (Fam.) A (se) îmbăta. 3. Tranz. Fig. (Reg.) A bate. — Din **agheasmă.**

AGHESMUÍRE, *aghesmuiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) aghesmui.*

AGHESMUÍT, -Ă, *aghesmuiți, -te,* adj. 1. Stropit cu agheasmă. 2. Fig. (Fam.) Afumat, cherchelit; beat. — V. *aghesmui.*

AGHIÓS, *aghioase,* s. n. (Înv.) Numele unei cîntări liturgice. ✧ Expr. *A trage (la) aghioase* = a) a cînta monoton și tărăgănat; b) a dormi; a sforăi. [Pr.: *-ghi-os*] —Ngr. **agios.**

AGHIOTÁNT, *aghiotanți,* s. m. (Ieșit din uz) Ofițer sau subofițer atașat pe lîngă un comandant militar. [Pr.: *-ghi-o-*] — Rus **adjutant.**

AGHIÚȚĂ s. m. (Fam. și glumeț) Drac. [Pr.: *-ghi-u-*] — Din ngr. **aghios** «sfînt» + suf. *-uță.*

AGÍE, *agii,* s. f. Organ administrativ din secolul al XIX-lea, însărcinat cu menținerea ordinii publice; totalitatea funcționarilor din această instituție. — Din **agă** + suf. *-ie.*

AGÍL, -Ă, *agili, -e,* adj. Care se mișcă ușor și repede; suplu. — Fr. **agile** (lat. lit. **agilis**).

AGILITÁTE s. f. Ușurință în mișcări; suplețe. — Fr. **agilité** (lat. lit. **agilitas, -atis**).

ÁGIO, *agiuri,* s. n. Suma cu care cursul unui semn monetar sau al unei hîrtii de valoare depășește valoarea nominală a acestora. ✦ (În orînduirea capitalistă) Supraprofit rezultat din speculații cu semne monetare sau hîrtii de valoare. — It. **aggio** (fr. **agio**).

AGITÁ, *agít,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) mișca repede încoace și încolo; a (se) clătina. 2. Refl. (Fam.) A se manifesta prin mișcări grăbite și dezordonate, sub impulsul unei enervări; a se frămînta. ✦ Tranz. A răzvrăti, a revolta. — Fr. **agiter** (lat. lit. **agitare**).

AGITÁRE, *agitări,* s. f. Acțiunea de *a (se) agita.*

AGITÁT, -Ă, *agitați, -te,* adj. Care se mișcă încoace și încolo, care se agită; (despre oameni) neastîmpărat. ✦ Fig. Tulburat, neliniștit, nervos. ✦ Fig. (Despre un interval de timp) Bogat în evenimente; tumultuos. — V. *agita.*

AGITATÓR[1], *agitatoare,* s. n. 1. Dispozitiv sau aparat care servește la amestecarea mai multor lichide, a unor lichide cu solide etc. 2. Dispozitiv care servește la punerea în mișcare a granulelor unui material, pentru a ușura ieșirea lor printr-un orificiu. — Fr. **agitateur.**

AGITATÓR[2], **-OÁRE,** *agitatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care duce muncă de agitație politică, de lămurire, convingere și mobilizare a maselor în vederea unei acțiuni. ✦ Mijloc prin care se realizează agitația. — Fr. **agitateur** (lat. lit. **agitator, -orls**).

AGITATÓRIC, -Ă, *agitatorici, -e,* adj. Care servește sau se referă la agitație[1]. — Din **agitator**[2] + suf. *-ic.*

AGITÁȚIE[1] s. f. Principal mijloc folosit de partidele comuniste și muncitorești, constînd dintr-o activitate sistematică, orală și scrisă, în scopul întăririi continue a legăturii cu masele, al educării lor politice și al mobilizării la lupta pentru construirea societății socialiste. ✧ *Punct de agitație* = centru în care un grup de agitatori duc muncă de lămurire cu cetățenii din sectorul respectiv cu privire la unele probleme importante de actualitate. — Fr. **agitation** (lat. lit. **agitatio, -onis**); rus **agitacija.**

AGITÁȚIE[2], *agitații,* s. f. Stare de neliniște, de tulburare, de enervare (manifestată prin mișcări grăbite și dezordonate). [Var.: (înv.) **agitațiúne** s. f.] — Fr. **agitation** (lat. lit. **agitatio, -onis**).

AGITAȚIÚNE s. f. v. **agitație**[2].

AGLICĂ, *aglice,* s. f. Plantă cu inflorescență compusă din flori albe sau rozalbe, parfumate *(Spiraea filipendula).* — Bg. **aglika** (sb. **jaglika**).

Aglică

AGLOMERÁ, *aglomerez,* vb. I. 1. Refl. A se strînge la un loc în număr mare; a se îngrămădi. ✦ (Despre un loc) A deveni suprapopulat. 2. Tranz. (Despre unele substanțe) A lega între ele granulele, firele sau fîșiile care compun un material. — Fr. **agglomérer** (lat. lit. **agglomerare**).

AGLOMERÁNT s. m. Substanță care are proprietatea de a lega între ele granulele, firele sau fîșiile care compun un material. — Fr. **agglomérant** (sens după fr. *liant*).

AGLOMERÁRE, *aglomerări,* s. f. Acțiunea de *a (se) aglomera* și rezultatul ei; îngrămădire, aglomerație. ✦ (Concr.) Grup compact (și numeros).

AGLOMERÁT, -Ă, *aglomerați, -te,* adj. Îngrămădit, înghesuit. ✦ (Despre spații) Suprapopulat, ticsit. ✦ (Geol.; substantivat, n.) Îngrămădire de materiale vulcanice, adesea slab cimentate. — V. *aglomera.*

AGLOMERÁȚIE, *aglomerații,* s. f. Îngrămădire de oameni; îmbulzeală. ✦ Așezare omenească. *Satele sînt aglomerații rurale.* — Fr. **agglomération.**

AGLUTINĂ, *aglutinez*, vb. I. Refl. (Despre unele elemente, unele materiale granuloase etc.) A se împreuna prin alipire ; a se uni. ✦ (Despre bacterii) A se aglomera prin alipire (în anumite condiții). ✦ (Despre elemente ale vorbirii) A se lipi unul de altul, formînd un singur cuvînt. — Fr. **agglutiner** (lat. lit. **agglutinare**).

AGLUTINÁNT[1], *aglutinanți*, s. m. 1. Anticorp în organismul animal care are proprietatea de a coagula bacteriile pătrunse în organism. 2. Substanță care are proprietatea de a coagula coloizii. — Fr. **agglutinant**.

AGLUTINÁNT[2], **-Ă**, *aglutinanți, -te*, adj. Care unește, lipește, care aglomerează prin alipire. ◇ *Limbă aglutinantă* = limbă în care raporturile gramaticale se exprimă prin alipirea unor afixe la rădăcina cuvîntului. — Fr. **agglutinant** (lat. lit. **agglutinans, -ntis**).

AGLUTINÁRE, *aglutinări*, s. f. Acțiunea de *a se aglutina* ; lipire, aglomerare prin lipire.

AGNÉȚ, *agnețe*, s. n. (Bis.) Partea pe care preotul o scoate din prescură sau din pîine pentru sfîrșirea împărtășaniei. — Slav (v. sl. **agnici**).

AGNÓSTIC, -Ă, *agnostici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține agnosticismului, privitor la agnosticism. 2. S. m. și f. Adept al agnosticismului. — Fr. **agnostique** (<gr.).

AGNOSTICÍSM s. n. Doctrină filozofică idealistă care susține că lumea obiectivă nu poate fi cunoscută, că rațiunea omenească este limitată și că dincolo de limitele senzațiilor omul nu poate să cunoască nimic. — Engl. **agnosticism** (fr. **agnosticisme**).

AGONÍE s. f. Stare a organismului înainte de moarte. ◇ Loc. adj. *În agonie* = pe moarte ; muribund. — Fr. **agonie** (lat. lit. **agonia**).

AGONISEÁLĂ s. f. Ceea ce se agonisește ; economii. — Din **agonisi** + suf. *-eală*.

AGONISÍ, *agonisesc*, vb. IV. Tranz. A dobîndi, a cîștiga prin muncă. — Ngr. **agonizomai** (aor. **agonisa**) «a lupta».

AGONISÍRE s. f. Acțiunea de *a agonisi*.

AGONISÍTĂ s. f. Agoniseală. — V. *agonisi*.

AGONIZÁ, *agonizez*, vb. I. Intranz. A fi în stare de agonie. — Fr. **agoniser** (lat. lit. **agonisari**).

AGONIZÁNT, -Ă, *agonizanți, -te*, adj. Care agonizează ; muribund. — Fr. **agonisant**.

AGORÁ s. f. Piață publică în orașele Greciei antice ; *p. ext.* adunare a poporului care se ținea în această piață. — Fr. **agora** (<gr.).

AGORAFOBÍE s. f. Stare patologică caracterizată prin frica de spațiu pe care o au unii oameni cînd traversează o piață, un pod etc. — Fr. **agoraphobie** (<gr.).

AGRÁFĂ, *agrafe*, s. f. Nume dat unor obiecte care servesc să prindă sau să fixeze o haină, părul, o incizie, hîrtia etc. — Fr. **agrafe**.

AGRAMÁT, -Ă, *agramați, -te*, adj., s. m. și f. 1. Adj., s. m. și f. (Persoană) care face greșeli elementare de limbă, deși se pretinde om cult ; *p. ext.* ignorant. 2. Adj. Care conține greșeli elementare de ortografie și de gramatică. — Lat. lit. **agrammatos** (<gr.).

AGRÁR, -Ă, *agrari, -e*, adj. Care se referă la proprietatea funciară și la problemele legate de această proprietate. ◇ *Reformă agrară* = reformă prin care marile latifundii moșierești sînt expropriate și împărțite țăranilor muncitori. *Problema* (sau *chestiunea*) *agrară* = problema căilor de dezvoltare a agriculturii și a raporturilor de clasă la sate. *Țară agrară* = țară care își sprijină economia în special pe producția agricolă. — Fr. **agraire** (lat. lit. **agrarius**).

AGRAVÁ, *agravez*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) face mai grav, a (se) înrăutăți. — Fr. **aggraver** (lat. lit. **aggravare**).

AGRAVÁNT, -Ă, *agravanți, -te*, adj. Care agravează. ◇ *Circumstanțe agravante* = circumstanțe care agravează vina unui acuzat. — Fr. **aggravant** (lat. lit. **aggravans, -ntis**).

AGRAVÁRE, *agravări*, s. f. Faptul de *a (se) agrava* ; înrăutățire.

AGRĂÍ, *agrăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A adresa cuiva vorba. — Din **a**[3] + **grăi** (după germ. *ansprechen, anreden*).

AGREÁ, *agreez*, vb. I. Tranz. A vedea cu ochi buni ; a simpatiza. ✦ (În diplomație, mai ales la diateza pasivă) A da consimțămîntul, a accepta. [Pr. : *-gre-a*] — Fr. **agréer**.

AGREÁBIL, -Ă, *agreabili, -e*, adj. Plăcut. [Pr. : *-gre-a-*] — Fr. **agréable**.

AGREGÁ, pers. 3 *agregă*, vb. I. Refl. (Despre diferite elemente) A se uni într-un tot ; a se alipi. — Fr. **agréger** (lat. lit. **aggregare**).

AGREGÁRE, *agregări*, s. f. Faptul de *a se agrega* ; alipire. ◇ *Stare de agregare (a corpurilor)* = fiecare dintre stările de consistență diferită sub care se poate prezenta materia.

AGREGÁT[1], *agregate*, s. n. 1. Grup de mașini care lucrează împreună pentru realizarea unei anumite operații tehnice. 2. Material mineral sau organic, alcătuit din granule, fibre sau fișii, care intră în compoziția betoanelor, mortarelor sau a altor materiale aglomerate cu un liant. — Fr. **agrégat**.

AGREGÁT[2], *agregați*, s. m. (Ieșit din uz, în expr.) *Profesor agregat* = profesor universitar care și-a cîștigat titlul prin concurs, rămînînd totuși dependent de catedra altui profesor. — După fr. **agrégé**.

AGREGÁȚIE s. f. Agregare. — Fr. **agrégation** (lat. lit. **aggregatio, -onis**).

AGREMÉNT, *agremente*, s. n. 1. Plăcere, distracție. 2. Aprobare dată sau cerută de guvernul unei țări, pentru numirea reprezentanților diplomatici. — Fr. **agrément**.

AGREMENTÁ, *agrementez*, vb. I. Tranz. (Rar) A da culoare, relief, a înfrumuseța (prin adăugarea unei podoabe). — Fr. **agrémenter**.

AGRESIÚNE, *agresiuni*, s. f. Atac neprovocat împotriva unei persoane. ✦ Atac înarmat al unuia sau al mai multor state imperialiste împotriva altor țări, cu scopul de a le cotropi teritoriile și de a le înrobi populațiile. — Fr. **agression** (lat. lit. **aggressio, -onis**).

AGRESÍV, -Ă, *agresivi, -e*, adj. Care atacă fără provocare ; *fig.* care caută prilej de ceartă ; provocator. ✦ (Despre substanțe) Care atacă chimic corpurile cu care ajunge în contact. — Fr. **agressif**.

AGRESIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi agresiv. — După fr. **agressivité**.

AGRESÓR, -OÁRE, *agresori, -oare*, s. m. și f. Cel care organizează sau săvîrșește o agresiune. — Fr. **agresseur** (lat. lit. **aggressor, -oris**).

AGRÍCOL, -Ă, *agricoli, -e*, adj. 1. Care ține de agricultură, care se referă la agricultură ; folosit în agricultură. ◇ *Campanie agricolă* = perioadă de intensificare a muncilor agricole legată de un anumit anotimp. *Inventar agricol* = totalitatea uneltelor întrebuințate la muncile agricole. 2. (Despre oameni) Care se ocupă cu agricultura. *Mecanic agricol*. 3. (Despre o regiune, o țară) Care își sprijină economia în special pe agricultură. — Fr. **agricole**.

AGRICULTÓR, -OÁRE, *agricultori, -oare*, s. m. și f. Persoană care se ocupă efectiv și permanent cu agricultura. V. *plugar*. — Fr. **agriculteur** (lat. lit. **agricultor, -oris**).

AGRICULTÚRĂ, *agriculturi*, s. f. Cultivarea pămîntului (și creșterea animalelor) în vederea obținerii unor produse alimentare și a unor materii prime pentru industrie ; totalitatea lucrărilor și metodelor întrebuințate în acest scop. ◇ *Agricultură socialistă* = agricultură făcută pe mari întinderi de pămînt, bazată pe mijloacele și metodele cele mai înaintate de muncă, pe folosirea cuceririlor științei și pe proprietatea colectivă sau de stat asupra pămîntului și a mijloacelor de producție. — Fr. **agriculture** (lat. lit. **agricultura**).

AGRIMENSÓR, *agrimensori*, s. m. Specialist în agrimensură. — It. **agrimensore** (lat. lit. **agri mensor**).

AGRIMENSÚRĂ s. f. Tehnica măsurătorilor topografice și cadastrale simple ale terenurilor agricole. — It. **agrimensura** (lat. lit. **agri mensura**).

ÁGRIȘ, *agrișe* s. m. Arbust cu ramuri spinoase și cu fructe comestibile *(Ribes grossularia)*. — Magh. **egres**.

Agriș

ÁGRIȘĂ, *agrișe*, s. f. Fructul agrișului, în formă de boabă verzuie, roșie sau galbenă, cu gust acrișor. — Din **agriș**.

AGRO- Element de compunere însemnînd «agricol», «agricultură», care servește la formarea unor substantive ca : *agrobiolog, agrochimie* etc., sau adjective ca : *agrotehnic, agrozootehnic* etc. — Fr. **agro-** (<gr.).

AGROBIOLOG, *agrobiologi*, s. m. Specialist în agrobiologie. [Pr. : *-bi-o-*] — Din **agro-** + **biolog**.

AGROBIOLOGIC, -Ă, *agrobiologici, -e*, adj. De agrobiologie, privitor la agrobiologie. [Pr. : *-bi-o-*] — Din **agro-** + **biologic**.

AGROBIOLOGÍE s. f. Știință avînd ca obiect studiul legilor de dezvoltare a plantelor cultivate și mijloacele prin care se pot obține semințe și plante superioare prin transformarea naturii organismelor vegetale. [Pr. : *-bi-o-*] — Din **agro-** + **biologie**.

AGROCHIMÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul măsurilor de acționare asupra proceselor chimice și biochimice din sol în scopul sporirii cantitative și calitative a recoltelor. — Din **agro-** + **chimie**.

AGROGEOLOGÍE s. f. Disciplină a științelor agricole care se ocupă cu studiul rocilor pe care s-au format soluri arabile. — Fr. **agrogéologie** (<gr.).

AGROLOGÍE s. f. Disciplină a științelor agricole care se ocupă cu studiul solului, ca rezultat al acțiunii factorilor naturali, și cu influența pe care o are solul asupra plantelor. — Fr. **agrologie** (<gr.).

AGROMÍNIM s. n. Totalitatea regulilor agronomice minime, întocmite de Ministerul Agriculturii, care trebuie aplicate în mod obligatoriu în vederea creșterii producției agricole. — Rus **agrominimum**.

AGRONÓM, *agronomi*, s. m. Specialist în agronomie. — Fr. **agronome** (<gr.).

AGRONÓMIC, -Ă, *agronomici, -e*, adj. Care ține de agronomie, privitor la agronomie. — Fr. **agronomique**.

AGRONOMÍE s. f. Știință care cuprinde totalitatea cunoștințelor teoretice și practice referitoare la cultivarea sistematică a pămîntului. — Fr. **agronomie** (<gr.).

AGROTÉHNIC, -Ă, *agrotehnici, -e*, adj. Care ține de agrotehnică, care se referă la agrotehnică. — Din **agro-** + **tehnic**.

AGROTÉHNICĂ s. f. Știință care se ocupă cu tehnica menținerii și creșterii fertilității pămîntului arabil. — Din **agro-** + **tehnică**.

AGROTEHNICIÁN, *agrotehnicieni*, s. m. Specialist în agrotehnică. [Pr. : *-ci-an*] — Din **agro-** + **tehnician**.

AGROZOOTÉHNIC, -Ă, *agrozootehnici, -e*, adj. Care ține de agrozootehnică, privitor la agrozootehnică. — Din **agro-** + **zootehnic**.

AGROZOOTÉHNICĂ s. f. Tehnica îmbunătățirii și amenajării pășunilor și terenurilor cultivate cu plante furajere. — Din **agro-** + **zootehnică**.

AGÚD, *aguzi*, s. m. (Reg.) Dud. — Din **agudă**.

AGÚDĂ, *agude*, s. f. (Reg.) Dudă. — Slav (v. sl.) **agoda**).

AGURÍDĂ s. f. Strugure necopt, foarte acru. — Ngr. **agurida**.

AGURIJOÁRĂ, *agurijoare*, s. f. Plantă erbacee decorativă, cu flori galbene, albe, portocalii, roz sau roșii, care se deschid numai la soare *(Portulaca grandiflora)*. — Din **aguridă** + suf. *-ioară*.

Agurijoară

AH interj. 1. Strigăt pricinuit de o durere fizică. 2. Exclamație care trădează sentimente puternice, ca: teamă, părere de rău, milă, deznădejde; mulțumire, admirație, dragoste; ciudă.

AHÁ interj. Exclamație care arată mulțumirea cuiva că s-a dumerit sau că a găsit răspunsul la o întrebare care-i chinuia mintea.

AHÓ interj. Strigăt cu care se încetinește sau se oprește mersul boilor (înjugați).

AHÓTNIC, -Ă, *ahotnici, -e*, adj. (Reg.; adesea substantivat) Dornic, lacom; îndrăgostit, pasionat. — Rus **ohotnik**.

AHT, *ahturi*, s. n. (Rar) 1. Oftat, suspin. 2. Suferință, chin.

AHTIÁ, *ahtiez*, vb. I. Refl. A dori din tot sufletul ceva, a jindui; a se lăcomi la ceva. [Pr.: *-ti-á*] — Din **aht**.

AHTIÁT[1] s. n. (Rar) Ahtiere. [Pr.: *-ti-at*] — V. *ahtia*.

AHTIÁT[2], **-Ă**, *ahtiați, -te*, adj. Lacom de un bun (material). [Pr.: *-ti-at*] — V. *ahtia*.

AHTIÉRE, *ahtieri*, s. f. Acțiunea de *a se ahtia* și rezultatul ei; dorință lacomă; lăcomie. [Pr.: *-ti-e-*]

AI[1] interj. v. **hai**[2].

AI[2] interj. Exclamație care exprimă: durerea, spaima, uimirea, amenințarea.

AI[3] interj. Exclamație familiară cu sens interogativ. *Te faci că nu înțelegi, ai?* (CARAGIALE).

AI[4] s. m. (Reg.) Usturoi. ◇ Compuse: *ai-sălbatic* = plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunze lunguiețe și flori galbene *(Allium ochroleucum)*; *aiul-șarpelui* = plantă erbacee din familia liliaceelor, cu tulpina în formă de spirală și flori roșii-purpurii *(Allium scorodoprasum)*. — Lat. **alium**.

AIÁSMĂ s. f. v. **agheasmă**.

AÍCE adv. v. **aici**.

AÍCEA adv. v. **aici**.

AÍCI adv. (Și în forma *aci*) 1. În acest loc, în aceste locuri (relativ) apropiate de vorbitor. ◇ Expr. *Pe-aici ți-e drumul!* = pleacă! șterge-o!; a plecat, a fugit, a șters-o. (Fam.) *Pînă aici!* = destul! ajunge! *A se duce pe-aici încolo* = a pleca fără urmă; a dispărea. 2. În acest moment, acum. ◇ Expr. *Aici i-aici* sau *aci-i aci* = acum e momentul hotărîtor. ✦ (Corelativ) Acum... acum..., cînd... cînd..., ba... ba... 3. (În expr.) *Cît p-aci* = aproape să..., mai că... [Var.: **aci, acia, acilea, aice, aicea** adv.] — Lat. **ad-hicce**.

AIDA interj. v. **haide**.

AIDE interj. v. **haide**.

AÍDOMA adv. 1. La fel, asemenea, exact, întocmai. 2. Nievea, într-adevăr. *Tot ce auzim din gura ei, ni se pare că vedem aidoma* (VLAHUȚĂ). — Din **a**[3] + v. sl. **vidomŭ** «vizibil».

AIEPTÁ, *aiept*, vb. I. Refl. (Reg.) A se pregăti pentru a se avînta; a-și lua avînt. ✦ Tranz. A arunca, a repezi cu putere. — Lat. **adjectare**.

AIÉST, AIÁSTĂ, *aiești, aieste*, adj. dem. (Reg.; cînd urmează după substantiv are forma *aiesta, aiasta)* Acest. [Gen.-dat. sg. *aiestui, aiestei*, gen.-dat. pl. *aiestor*; (cînd are forma *aiesta, aiasta)* gen.-dat. sg. *aiestuia, aiesteia*, gen.-dat. pl. *aiestora*. — Var.: **aiésta, aiásta** adj. dem.] — Lat. **ad** + **istum**.

AIÉSTA[1], **AIÁSTA** adj. dem. v. **aiest**.

AIÉSTA[2], **AIÁSTA**, *aieștia, aiestea*, pron. dem. (Reg.) Acesta. [Gen.-dat. sg. *aiestuia, aiesteia*, gen.-dat. pl. *aiestora*] — V. *aiest*.

AIÉVE adv. v. **aievea**.

AIÉVEA adv. 1. În realitate. *Înțelese... că... tot ce i se întîmpla nu-i în vis, ci aievea* (CARAGIALE). ✦ Cu adevărat, într-adevăr. *Credeam aievea în basmul Cosînzenei* (BENIUC). ✦ Ca și cum ar fi sau s-ar întîmpla în realitate. *Închise ochii și-l văzu pe Mitrea aievea în față* (SADOVEANU). ✦ (Adjectival) Real, palpabil, concret. 2. În văzul tuturor, pe față; deschis. ✦ Limpede, lămurit. [Var.: **aiéve** adv.] — Slav (v. sl. javĕ, bg. jave).

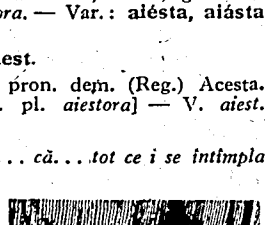

Aisberg

AIÓR s. m. Plantă erbacee cu frunze lanceolate și flori galbene *(Euphorbia esula)*. — Din **ai**[4] + suf. *-or*.

AÍSBERG, *aisberguri*, s. n. Bloc (mare) de gheață care plutește pe mările polare; ghețar plutitor. — Engl. **iceberg** (fr. **iceberg**).

AÍST, *aiști*, adj. dem. m. (Reg.; cînd urmează după substantiv are forma *aista)* Acest. [Gen.-dat. sg. *aistui*, gen.-dat. pl. *aistor*; (cînd are forma *aista)* gen.-dat. sg. *aistuia*, gen.-dat. pl. *aistora*. — Var.: **aista** adj. dem. m.] — V. *aiest*.

AÍSTA[1] adj. dem. m. v. **aist**.

AÍSTA[2], *aiștia*. pron. dem. m. (Reg.) Acesta. [Gen.-dat. sg. *aistuia*, gen.-dat. pl. *aistora*] — V. *aiest*.

AÍSTE adj. dem. f. pl. (Reg.) Aceste.

AIȘÓR, *aișori*, s. m. (Bot.) 1. Usturoiță. 2. Ghiocel. — Din **ai**[4] + suf. *-șor*.

AIÚRÁ, *aiurez*, vb. I. Intranz. I. A delira. ✦ A vorbi fără sens, a spune lucruri absurde. 2. (Rar) A se pierde în visări. [Var.: **aiuri** vb. IV] — Din **aiure(a)**.

AIURÁRE, *aiurări*, s. f. Faptul de *a aiura*. [Var.: **aiurire** s. f.]

AIÚRE adv. v. **aiurea**.

AIÚREA adv. În alt loc, în altă parte; undeva, departe. ◇ *Într-aiurea* = fără țintă; la întîmplare. ◇ Expr. *A vorbi aiurea* = a vorbi fără rost. ◇ (Cu valoare de interjecție, fam.) *Aiurea! N-ai dreptate.* ✦ (Adjectival) Zăpăcit. [Var.: **aiúre** adv.] — Lat. **aliubi** + **re** + **a**.

AIUREÁLĂ, *aiureli*, s. f. Delir; vorbire lipsită de sens; absurditate. — Din **aiuri** + suf. *-eală*.

AIURÍ vb. IV. v. **aiura**.

AIURÍRE s. f. v. **aiurare**.

AIURÍT, -Ă, *aiuriți, -te*, adj. (Despre oameni; adesea substantivat) Cu mintea tulbure; uluit, zăpăcit; *p. ext.* (despre manifestările oamenilor; adesea adverbial) care arată o minte confuză. — V. *aiuri*.

AJÚN, *ajunuri*, s. n. 1. Zi sau, *p. ext.*, perioadă de timp care precedă un eveniment. ◇ Loc. adv. *În ajun* = cu o zi înainte. 2. Faptul de a ajuna. ✦ Zi în care se ajunează. — Postverbal al lui **ajuna**.

AJUNÁ, *ajunez*, vb. I. Intranz. (În practicile religioase) A ține post complet. ✦ Fig. A răbda de foame. — Lat. **adjunare**.

AJÚNGE, *ajúng*, vb. III. 1. Intranz. A sosi la destinație sau într-un anumit punct. *Au ajuns aproape de Tecuci* (NEGRUZZI). ◇ Expr. *A ajunge departe* = a dobîndi succese. *A ajunge la mal* = a răzbi prin greutăți. *A* (sau *a-i) ajunge* (cuiva) *cuțitul la os* = a fi într-o situație desperată. ✦ Intranz. și tranz. A atinge (o limită în timp), a apuca (o anumită vreme); a trăi. *De-aș ajunge pîn' la toamnă* (JARNÍK-BÎRSEANU). 2. Tranz. A sosi, venind din urmă, lîngă o ființă sau un vehicul în mișcare; a prinde din urmă. *Acuși te ajung din urmă* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A-l ajunge pe cineva zilele* = a îmbătrîni. ✦ Fig. A egala pe cineva. *Neputînd să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?* (EMINESCU). 3. Tranz. A nimeri, a lovi pe cineva cu ceva. *Lovitura m-a ajuns drept în inimă* (SADOVEANU). ✦ Fig. (Despre un neajuns) A da peste... *Ce nevoie te-a ajuns?* (CREANGĂ). ✦ Fig. (Despre o stare sufletească sau fizică) A cuprinde, a răzbi. *L-a ajuns frigul.* 4. Intranz. A se întinde pînă la...; a atinge. *Barba-n pămînt i-ajunge* (EMINESCU). ✦ A reuși să atingă ceva situat sus sau departe. ◇ Expr. *A nu-i ajunge* (cuiva *nici) cu prăjina la nas*, se zice despre un om înfumurat. 5. Intranz. (Despre prețuri; *p. ext.* despre mărfuri) A atinge un anumit nivel. 6. Refl. A se întîlni, a se împreuna, a se uni. *Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om* (CREANGĂ). ✦ Fig. A se înțelege, a se învoi. *Nu s-au ajuns cu tîrgul* (ALECSANDRI). 7. Intranz. A realiza, a împlini. *A ajunge la un rezultat.* ✦ Intranz. și tranz. A fi în situația de a... *Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să-ne cunoști* (EMINESCU). 8. Intranz. A deveni. *Robi ajuns-am pe corăbii* (COȘBUC). ◇ Expr. *A ajunge rău* = a decădea. *A ajunge bine* = a dobîndi succese; a reuși, a izbuti. *A ajunge pe drumuri* = a sărăci, a scăpăta. *A ajunge pe mîinile cuiva* = a fi la discreția cuiva. *A ajunge la* (sau *în) sapă de lemn* = a sărăci cu desăvîrșire. ✦ Intranz. și refl. (Peior.) A parveni. 9. Intranz. și refl. A fi în cantitate suficientă. *Ciorbă lungă să se ajungă* (PAS). ◇ Expr. *Ajunge!* = destul! (Tranz.) *A-l ajunge* (pe cineva) *mintea* (sau *capul)* = a se pricepe, a ști ce e de făcut. — Lat. **adjungere** «a uni, a lipi».

AJÚNGERE s. f. (Rar) Faptul de *a (se) ajunge*.

AJÚNS[1] s. n. (În expr.) 1. *Bun ajuns(ul)!* = bine ai venit! bun sosit! 2. *De ajuns* = destul. — V. *ajunge*.

AJÚNS[2], **-Ă**, *ajunși, -se*, adj. 1. Îmbogățit, parvenit. 2. (În expr.) *Ajuns de* (sau, rar, *la) cap* = deștept, isteț. — V. *ajunge*.

AJÚNSA s. f. art. (În expr.) *Bun ajunsa!* = bun sosit! — V. *ajunge*.

AJÚR, *ajururi*, s. n. Broderie artistică pe o țesătură din care s-au scos anumite fire. ✦ Rărituri în lungimea (și în lățimea) unei țesături, produse în timpul țesutului sau, la tricouri, printr-un sistem de legare pe sărite a firelor. — Fr. **ajour**.

AJURÁ, *ajurez*, vb. I. Tranz. A face ajur. — Fr. **ajourer**.

AJUSTÁ, *ajustez*, vb. I. Tranz. A adapta, a potrivi. — Fr. **ajuster**.

AJUSTÁJ s. n. Mărime care măsoară precizia contactului unor fețe plane sau cilindrice. — Fr. **ajustage**.

AJUSTÁRE, *ajustări*, s. f. Acțiunea de *a ajusta*.

AJUSTÓR, -OÁRE, *ajustori, -oare*, s. m. și f. Muncitor calificat care ajustează piesele unei mașini. — După fr. **ajusteur**.

AJUTÁ, *ajút*, vb. I. 1. Tranz. A da cuiva ajutor. ◇ Expr. *A-l ajuta* (pe cineva) *puterea* (sau *capul, mintea* etc.) = a avea capacitatea fizică sau intelectuală de a face un anumit lucru. ✦ Refl. A se servi de cineva sau de ceva ca ajutor. 2. Intranz. A fi de folos; a sluji. ◇ Expr. *Doamne-ajută* = a) formulă de invocare a divinității, folosită de către

PREFAŢĂ

Dicţionarul limbii romîne moderne *a fost elaborat, între anii 1954 şi 1957, de Institutul de lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R. pe baza* Dicţionarului limbii romîne literare contemporane *în patru volume, apărut între anii 1955 şi 1957, fiind în esenţă o ediţie prescurtată a acestuia. El a fost intitulat* Dicţionarul limbii romîne moderne, *deoarece acest titlu delimitează mai exact perioada al cărei material lexical îl cuprinde (începutul secolului al XIX-lea pînă în zilele noastre).*

Alcătuirea lui răspunde unei cerinţe adînc simţite de masele largi ale cititorilor din ţara noastră de a avea la îndemînă o lucrare de proporţii mai reduse decît dicţionarul în patru volume, care să cuprindă totuşi întreaga bogăţie lexicală a limbii romîne moderne. Buna primire de care s-a bucurat ediţia prescurtată a Gramaticii limbii romîne, *ediţie scrisă într-o formă accesibilă cercurilor largi de cititori şi publicată sub titlul* Limba română *(1956), a dovedit marea utilitate a lucrărilor lingvistice de acest fel.*

Restrîngerea într-un singur volum a materialului lexical cuprins în cele patru volume ale Dicţionarului limbii romîne literare contemporane *nu s-a făcut printr-o operaţie mecanică de eliminare de material lexical, ci printr-o prelucrare minuţioasă a fiecărui articol al dicţionarului mare, din care, în ediţia de faţă, lipsesc doar citatele ilustrative, care au fost date numai pentru sensurile rare, figurate şi pentru cuvintele fără sens lexical (prepoziţii, conjuncţii şi interjecţii).*

Dicţionarul limbii romîne moderne *prezintă unele îmbunătăţiri faţă de dicţionarul mare, deoarece, la elaborarea lui, s-a ţinut seamă de toate observaţiile şi criticile făcute cu prilejul apariţiei acestuia. Astfel, dicţionarul de faţă cuprinde aproape 1000 de cuvinte în plus faţă de ediţia în patru volume, depăşind cifra de 50000 de cuvinte. Definiţiile sînt formulate mai accesibil pentru înţelegerea generală, iar în ceea ce priveşte indicaţiile gramaticale (pluralul substantivelor, femininul adjectivelor, indicativul prezent al verbelor), s-a dat, în titlul fiecărui articol, numai forma generală admisă, formele de circulaţie mai redusă fiind înregistrate la sfîrşitul articolelor.*

Inovaţiile mai de seamă ale acestui dicţionar faţă de dicţionarul în patru volume sînt: indicarea etimologiei cuvintelor, pe care publicul de la noi a fost totdeauna dornic să o cunoască, şi însoţirea definiţiilor noţiunilor concrete (plante, animale, instrumente) de circa 3000 de ilustraţii şi de o serie de planşe, pentru ca aceste noţiuni să poată fi mai uşor reprezentate şi înţelese.

Dicţionarul limbii romîne moderne *a fost lucrat în cea mai mare parte de lexicografi tineri, formaţi în munca de elaborare a dicţionarului mare. El constituie un nou instrument de cultivare a limbii romîne şi de ridicare a nivelului cultural al maselor.*

Apariţia lui într-un timp scurt şi în bune condiţii redacţionale şi tehnice se datoreşte largului sprijin primit din partea Prezidiului Academiei R.P.R.

1 ianuarie 1958 *D. MACREA*

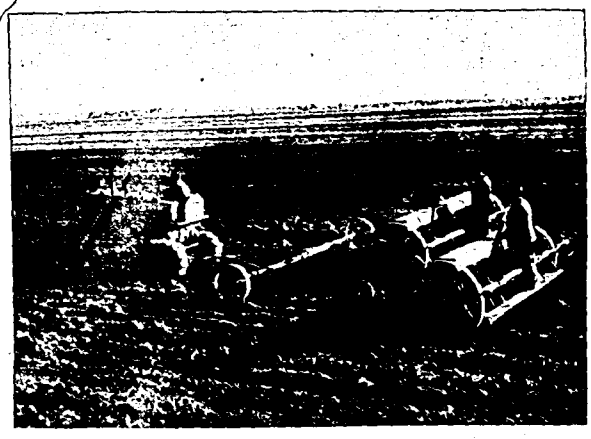

La semănat.

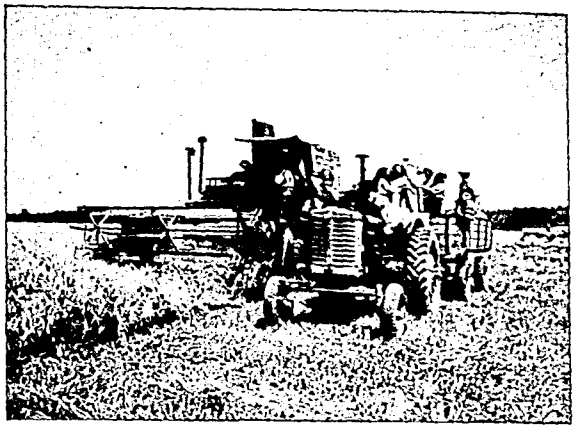

Combină descărcînd recolta.

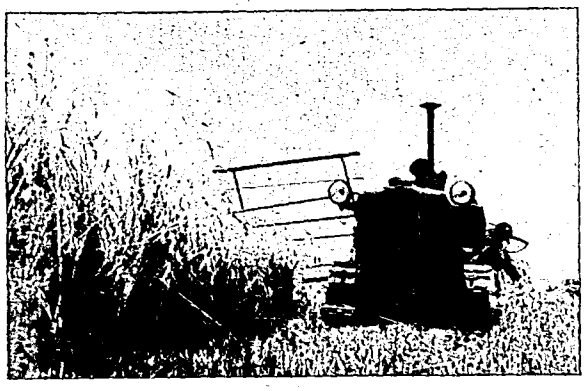

Secerătoare-legătoare remorcată de tractor.

Batoza la arie.

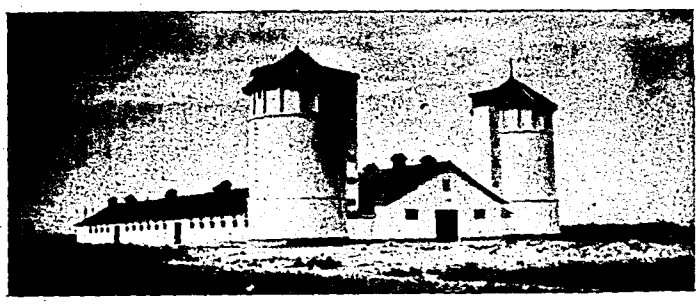

Grajduri și siloz (I.C.Z. Palas-Constanța).

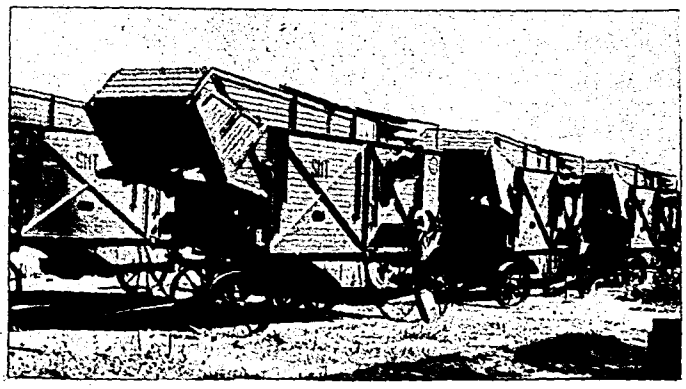

Batoze (Uzinele de mașini agricole «Semănătoarea»).

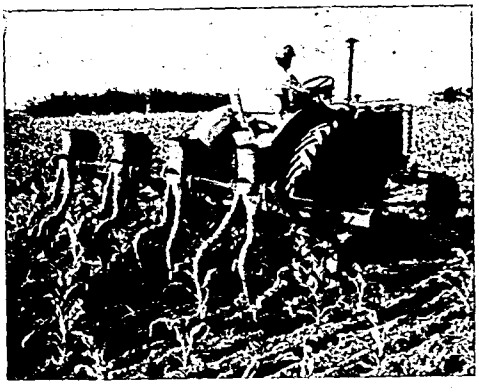

Încorporarea îngrășămîntului chimic.

Creșcătorie de porci (G.A.S. Sărinasat).

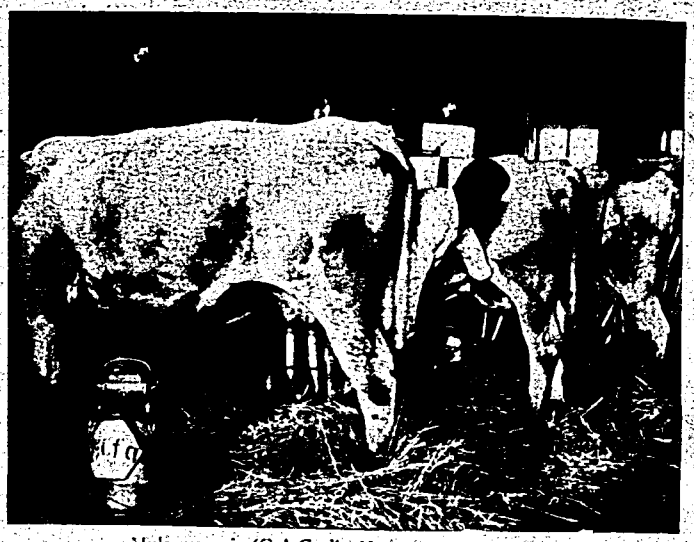

Muls mecanic (G.A.C. din Hărman Reg. — Brașov)

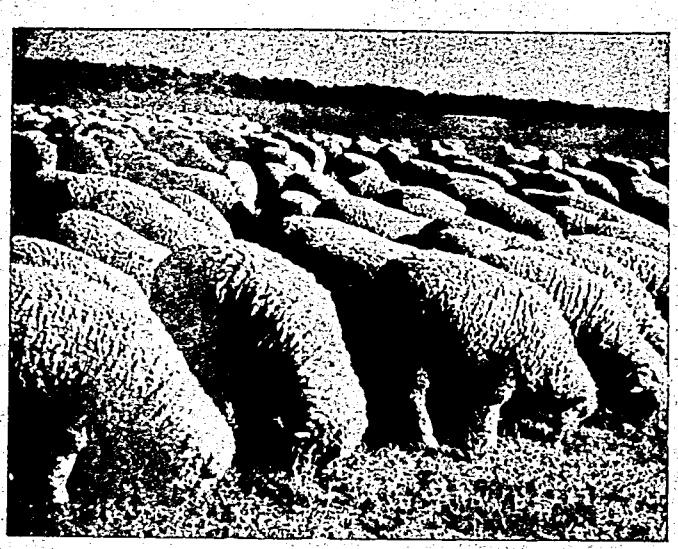

Turmă de oi la pășune (I.C.Z. Palas-Constanța).

Creșcătorie de găini (G.A.S. Moșneni).

Polenizare artificială.

Culesul viei (G.A.S. Odobești).

cu credincioși la începutul unei acțiuni; b) (substantivat) spor, mers bun al treburilor; c) (substantivat, ir.) lovitură. (Loc. adj.) *(Mai) fie, doamne-ajută* = (mai) de seamă, de oarecare valoare. — Lat. adjutare.

AJUTÁJ, *ajutaje*, s. n. Deschizătură ai cărei pereți sînt astfel construiți ca să facă să se scurgă fluidele la anumite presiuni sau viteze. — Fr. ajoutage.

AJUTÁRE, *ajutări*, s. f. Acțiunea de *a ajuta* și rezultatul ei.

AJUTĂTÓR, -OÁRE, *ajutători, -oare*, adj. Care ajută; auxiliar. — Din ajuta + suf. *-(ă)tor.*

AJUTÓR[1] *ajutoare*, s. n. Sprijin, participare la efortul cuiva; îndrumare (în împrejurări dificile). ◇ Expr. *A fi de ajutor* sau *a veni în ajutor* (cuiva) = a fi de folos (cuiva). ✦ Drept bănesc acordat salariaților în cazul pierderii temporare a capacității de muncă. ✦ Sprijin bănesc. ✦ (Cu valoare de interjecție) Strigăt al celor care se află în primejdie. — Lat. adjutorium.

AJUTÓR[2]**, -OÁRE,** *ajutori, -oare*, s. m. și f. Persoană care ajută alteia într-o activitate oarecare (secondînd-o și subordonîndu-i-se). — Lat. adjutorium.

AJUTORÁ, *ajutorez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) ajuta, a (se) sprijini (din punct de vedere material). [Var.: **ajutorí** vb. IV] — Din ajutor.

AJUTORÁRE, *ajutorări*, s. f. Acțiunea de *a (se) ajutora* și rezultatul ei; ajutor, sprijin.

AJUTORÍ vb. IV. v. ajutora.

AJUTORÍNȚĂ, *ajutorințe*, s. f. 1. Ajutor[1]. 2. (Înv.) Dare, impozit. — Din ajutori + suf. *-ință.*

AL, A, *ai, ale*, art. 1. (Articol posesiv sau genitival, înaintea pronumelui posesiv sau a substantivului în genitiv posesiv, cînd cuvîntul care precedă nu are articol enclitic) *Nevasta acestui sărac era muncitoare... iar a celui bogat era pestriță la față* (CREANGĂ). 2. (Înaintea numeralelor ordinale, începînd cu „al doilea") *Clasa a zecea.* — Lat. illum, illam.

ALA-BÁLA s. invar. 1. (În expr.) *Ce mai ala-bala?* = a) ce se mai petrece?, b) ce mai atîta discuție? 2. (În formulele recitative din jocurile copiilor, cu sens neprecizat) *Ala-bala portocala.*

ALABANDÍNĂ s. f. Mineral care se găsește sub formă de mase compacte, negricioase, cu luciu metalic. — Fr. alabandine (lat. lit alabandina).

ALABÁSTRU s. n. Varietate de ghips cu aspect de marmură albă, străbătută de vine transparente, din care se fac obiecte de ornament. — It. alabastro (lat. lit. alabastrum).

ALAC, (2) *alace*, s. n. 1. Specie de grîu rezistentă care se cultivă în regiunile muntoase *(Triticum spelta)*. 2. Spic sau fir de alac (1). — Comp. magh. alakor.

Alac

ALAGEÁ[1] s. f. (Rar) Încurcătură, belea, bucluc. ◇ Expr. *A-și căpăta alageaua* sau *a păți o alagea* = a se păcăli.

ALAGEÁ[2]**,** *alagele*, s. f. (Înv.) Stofă vărgată, țesută din fire de in și de mătase. — Tc. alaca.

ALAGÍCĂ s. f. Alagea[2]. — Din alagea + suf. *-ică.*

ALÁI, *alaiuri*, s. n. Mulțime de oameni care însoțește o ceremonie, o paradă, o persoană de seamă etc. ◇ Loc. adv. *Cu* (sau *în*) *alai* = cu solemnitate, cu fast. ✦ Mulțime de oameni care se ia după cineva; *p. ext.* gălăgie provocată de această mulțime. ✦ (Înv.) Suită care întovărășea sau întîmpina un domnitor. — Tc. alay.

ALÁLTĂIERI adv. În ziua care precedă ziua de ieri. ◇ *De ieri, de alaltăieri* = de puțin timp. *Mai alaltăieri* = zilele trecute. — Din alaltă (= *aialaltă*) + ieri.

ALÁLTĂSEARĂ adv. În seara zilei de alaltăieri. ◇ *Mai alaltăseară* = (într-una din) serile trecute. — Din alaltă (= *ajalaltă*) + seară.

ALÁMĂ, (2) *alămuri*, s. f. 1. Aliaj de cupru și zinc, galben-auriu, cu numeroase întrebuințări în industrie. 2. (La pl.) Obiecte de alamă (1). — Comp. it. lama.

ALAMBÍC, *alambicuri*, s. n. Aparat metalic pentru distilare. — Fr. alambic.

ALAMBICÁ, *alambichez*, vb. 1. Tranz. A distila cu ajutorul unui alambic. ✦ Fig. A face prea subtil, greu de înțeles, complicat. — Fr. alambiquer.

ALAMBICÁRE, *alambicări*, s. f. Acțiunea de *a alambica* și rezultatul ei.

ALAMBICÁT, -Ă, *alambicați, -te*, adj. Prea rafinat, excesiv de subtil, greu de înțeles. — V. *alambica.*

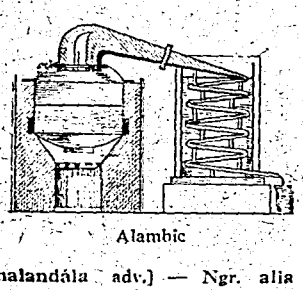

Alambic

ALÁNDALA adv. La întîmplare, în dezordine, fără nici o noimă: *Lucruri puse alandala.* [Var.: **halandála** adv.] — Ngr. alla ant'alla.

ALANTOÍDĂ, *alantoide*, s. f. Înveliș al embrionului animalelor vivipare și ovipare. ✦ (La pl.) Animale vertebrate care au acest înveliș. — Fr. allantoïde (< gr.)

ALARMÁ, *alarmez*, vb. 1. Refl. și tranz. A (se) neliniști, a (se) speria. ✦ Tranz. A pune în stare de atenție mare, de pregătiri. *A alarmat tabăra.* — Fr. alarmer.

ALARMÁNT, -Ă, *alarmanți, -te*, adj. Care alarmează. — Fr. alarmant.

ALARMÁRE, *alarmări*, s. f. Acțiunea de *a (se) alarma.*

ALÁRMĂ, *alarme*, s. f. 1. Anunțare a unei primejdii sau calamități care amenință populația; semnal prin care se anunță asemenea primejdii. ◇ *Alarmă aeriană* = semnal prin care, în timp de război, se anunță apropierea avioanelor inamice. 2. Neliniște, spaimă de care este cuprins cineva la apropierea unei primejdii. — Fr. alarme.

ALARMÍST, -Ă, *alarmiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care împrăștie intenționat știri alarmante, adesea inventate; persoană care se alarmează ușor. ✦ (Adjectival, despre vorbe, știri etc.) Care produce panică. — Fr. alarmiste.

ALAÚN s. n. Sulfat dublu de aluminiu și un element bazic, cristalizat; (prin restricție) sulfat dublu de aluminiu și potasiu; piatră-acră. — Germ. Alaun.

ALĂMÁR, *alămari*, s. m. Persoană care lucrează sau vinde obiecte de alamă. — Din alamă + suf. *-ar.*

ALĂMĂRÍE, *alămării*, s. f. 1. Fabrică, atelier sau prăvălie de obiecte de alamă. 2 Obiecte de alamă; alămuri. — (1) Din alămar + suf. *-ie*, (2) din alamă + suf. *-(ă)rie.*

ALĂMÍ, *alămesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi sau a sufla un obiect cu alamă. — Din alamă.

ALĂMÍRE s. f. Acțiunea de *a alămi.*

ALĂMÍT, -Ă, *alămiți, -te*, adj. Acoperit sau suflat cu alamă. — V. *alămi.*

ALĂMÍU, -IE, *alămii*, adj. De culoarea alamei. — Din alamă + suf. *-iu.*

ALĂMÍIE s. f. v. lămîie.

ALĂMÎIOÁRĂ, *alămîioare*, s. f. (Rar) Gutuie. — Din alămîie (= lămîie) + suf. *-ioară.*

ALĂPTÁ, *alăptez*, vb. 1. Tranz. A hrăni un nou-născut cu lapte, dîndu-i să sugă de la mamelă. — Din a[3] + lapte (după fr. *allaiter*).

ALĂPTÁRE, *alăptări*, s. f. Acțiunea de *a alăpta.*

ALĂSÍDĂ s. f. v. alesidă.

ALĂTURÁ, *alătur*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) așeza alături, a (se) apropia mult. [Var.: lăturá vb. I] — V. *alături.*

ALĂTURÁRE, *alăturări*, s. f. Acțiunea de *a (se) alătura.*

ALĂTURÁT, -Ă, *alăturați, -te*, adj. Învecinat. ✦ (Adverbial) Ca anexă, anexat. — V. *alătura.*

ALĂTUREA adv. v. alături.

ALĂTURI adv. 1. (Local) Lîngă cineva sau ceva, la dreapta sau la stînga cuiva sau a ceva. ◇ Loc. adj. *De alături* = învecin, învecinat. ◇ Expr. (Fam.) *Alături cu drumul* = fără judecată, fără rațiune. ✦ În alt punct decît cel vizat (dar foarte aproape de acesta). *A nimerit alături.* 2. (Modal) Unul lîngă altul, unul împreună cu altul (sau cu alții). ◇ Loc. prep *Alături de...* (sau, rar, *cu...*) = o dată cu..., pe lîngă... ◇ Expr. *A fi alături de cineva* = a fi solidar cu cineva. [Var.: alăturea adv.] — Din a[3] + lature.

ALĂÚTĂ s. f. v. lăută.

ALB[1] s. n. 1. Culoare albă. ◇ Expr. *Negru pe alb*, servește ca asigurare că cele spuse sînt adevărate, sigure; în scris. *A semna în alb* = a iscăli un act înainte de a fi completat; *fig.* a acorda cuiva încredere deplină. 2. Obiect, substanță etc. de culoare albă. ✦ *Albul ochiului* = sclerotică. *Alb de plumb* = ceruză. *Alb de zinc* = oxid de zinc (folosit în vopsitorie). — Lat. albus.

ALB[2]**, -Ă,** *albi, -e*, adj. I. 1. Care are culoarea zăpezii, a laptelui; (despre culori) ca zăpada, ca laptele. ◇ Expr. *Alb la față* = palid. *Ba e albă, ba e neagră*, se zice despre spusele cuiva care se contrazice. *Nici albă, nici neagră* = a) nici așa, nici așa; b) fără multă vorbă; deodată. *Stringe bani albi pentru zile negre* = fii econom, fii prevăzător. ✦ *Armă albă* = armă cu lamă de oțel. *Carne albă* = carne de vițel sau (piept) de pasăre, *p. ext.* carne de pește. *Hîrtie* (sau *coală*) *albă* = hîrtie (sau coală) nescrisă. *Rînd alb* = spațiu nescris între două rînduri scrise. *Rasă albă* = unul dintre grupurile de popoare în care este împărțită, convențional, omenirea și care se caracterizează prin culoarea albă-roz a pielii. ✦ Cărunt. ◇ Expr. *A scoate* (cuiva) *perî albi* = a necăji mereu (pe cineva). 2. (Despre oameni, adesea substantivat) Care aparține rasei albe. 3. Incolor, transparent. II. Fig. 1. Limpede, luminos, însorit. *Cînd s-au trezit ei era ziulica albă* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Noapte albă* = noapte petrecută fără somn. *Nopți albe* = nopți luminoase, obișnuite în perioada solstițiului de vară în regiunile situate între paralelele 50° și 65° nord și sud. *Zile albe* (sau, rar, *lumea albă*) = viață tihnită, fericită. (În basme) *Lumea albă* = lumea reală. ✦ (Pop., substantivat, f. art.) Zorii zilei. 2. Nevinovat. 3. (Despre versuri) Fără rimă. 4. (Adesea substantivat) Care aparținea mișcării contrarevoluționare în perioada războiului civil din Rusia; contrarevoluționar. *Gărzile albe.* — Lat. albus.

ALBANÉZ, -Ă, *albanezi, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Albaniei sau populației ei, privitor la Albania sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba albaneză. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Albaniei. — Fr. albanais (it. albanese).

ALBASPÍNĂ s. f. (Bot.) Păducel. — Lat. lit. alba spina.

OL 995

ALBĂSTRU[1] s. n. Culoare albastră. — Lat. *albastrum.

ALBĂSTRU[2], **-Ă**, *albaştri, -stre*, adj. 1. Care are culoarea cerului senin. 2. Fig. Melancolic, sumbru. ◇ Expr. *Inimă-albastră* = a) inimă tristă; *p. ext.* tristeţe; b) necaz, mînie, furie. (Fam.) *E (cam) albastru* = e (cam) rău, (cam) neplăcut. — Lat. *albaster *(<albus)*.

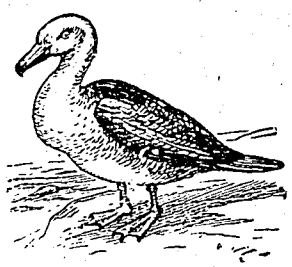

Albatros

ALBATRÓS, *albatroşi*, s. m. Pasăre marină, asemănătoare cu pescăruşul, dar mult mai mare decît acesta *(Diomedea exulans)*. — Fr. **albatros**.

ALBĂSTREA, *albăstrele*, s. f. Plantă erbacee cu flori albastre *(Centaurea cyanus)*. — Din **albastră** + suf. *-ea*.

ALBĂSTREÁLĂ s. f. 1. Albastru, albăstrime. 2. Substanţă de culoare albastră-indigo, care are proprietatea de a descompune culoarea galbenă; se foloseşte în gospodărie şi în industrie pentru accentuarea albului unor obiecte. — Din **albăstri** + suf. *-eală*.

ALBĂSTRÉL, -EA, -ÍCĂ, *albăstrei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *albastru*[2].

Albăstrea

ALBĂSTRÍ, *albăstresc*, vb. IV. 1. Tranz. A da unui obiect o culoare (mai) albastră; a clăti rufele în apă amestecată cu albăstreală. 2. Intranz. Fig. A căpăta, a avea sau a răspîndi o lucire albastră. — Din **albastru**[2].

ALBĂSTRÍME, (2) *albăstrimi*, s. f. 1. Calitatea de a fi albastru; culoare albastră. 2. Întindere de culoare albastră; spaţiu albastru. 3. (Înv., peior.) Termen cu care ţăranii numeau uneori pe cei îmbrăcaţi orăşeneşte; (prin restricţie) ciocoime. ✦ Partidul conservator (al boierilor). — Din **albastru**[2] + suf. *-ime*.

ALBĂSTRIÓR, -OÁRĂ, *albăstriori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *albastru*[2]; albastru-deschis. [Pr.: *-tri-or*]

ALBĂSTRÍRE, *albăstriri*, s. f. Acţiunea de *a albăstri*.

ALBĂSTRÍŢĂ, *albăstriţe*, s. f. (Bot.) Albăstrea. — Din **albastră** + suf. *-iţă*.

ALBĂSTRÍU, -IE, *albăstrii*, adj. Care bate în albastru. ✦ (Substantivat, n.) Culoare care bate în albastru. — Din **albastru**[2] + suf. *-iu*.

ALBĂSTRÚI, -ÚIE, *albăstrui*, adj. Albăstriu. — Din **albastru**[2] + suf. *-ui*.

ALBEÁLĂ, (2) *albeli*, s. f. (Pop.) 1. Faptul de *a (se) albi*. 2. (La pl.) Cosmetice de culoare albă. — Din **albi** + suf. *-eală*.

ALBEÁŢĂ s. f. 1. Calitatea de a fi alb; culoare albă. 2. Pată albă formată pe cornee; leucom; (impr.) cataractă. [Var.: (1) **albéţe** s. f.] — Din **alb**[2] + suf. *-eaţă*.

ALBÉI s. m. Specie de iarbă albicioasă, cu fire tari şi cu spic ramificat. — Din **alb**[2] + suf. *-ei*.

ALBÉŢ[1], *albeţe*, s. n. (Reg.) Alburn. — Din **alb**[2] + suf. *-eţ*.

ALBÉŢ[2], **-EÁŢĂ**, *albeţi, -e*, adj. (Reg.) Albineţ[2]. — Din **alb**[2] + suf. *-eţ*.

ALBÉŢE s. f. v. **albeaţă**.

ALBÍ, *albesc*, vb. IV. 1. Refl., intranz. şi tranz. A deveni sau a face să devină (mai) alb. ✦ Intranz. A încărunţi; a îmbătrîni. 2. Intranz. A ieşi în evidenţă, a se contura (din cauza culorii albe); a străluci. *Prin frunze ascunsă albeşte o vale* (MACEDONSKI). ✦ Tranz. Fig. A lumina. — Lat. *albire.

ALBIÁN s. n. (Geol.) Etajul inferior al cretacicului mijlociu. — Fr. **albien**.

ALBICIÓS, -OÁSĂ, *albicioşi, -oase*, adj. Care bate în alb. — Din **alb**[2] + suf. *-ic-ios*.

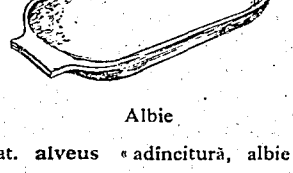

Albie

ALBIE, *albii*, s. f. 1. Vas lunguieţ, făcut din scîndură sau dintr-un trunchi despicat în două şi scobit. ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *albie de porci* (sau *de clini*) = a insulta în mod grosolan, a batjocori (pe cineva). 2. Adîncitură în scoarţa pămîntului, prin care curge o apă; matcă. — Lat. **alveus** «adîncitură, albie de rîu».

ALBÍ, pers. 3 *albieşte*, vb. IV. Refl. (Rar) A lua forma unei albii. — Din **albie**.

ALBILÍŢĂ, *albiliţe*, s. f. Fluture alb a cărui larvă trăieşte pe frunzele de varză şi este foarte stricătoare *(Pieris brassicae)*; fluture-de-varză. — Din **alb**[2] + suf. *-il-iţă*.

ALBÍME, *albimi*, s. f. (Rar) Albeaţă (1). — Din **alb**[2] + suf. *-ime*.

ALBINĂ, *albinez*, vb. I. Refl. (Reg.) A se face ziuă. — Din **alb**[2].

ALBINÁR, *albinari*, s. m. 1. (Pop.) Prisăcar. 2. (Ornit.) Albinărel. — Din **albină** + suf. *-ar*.

ALBÍNĂ, *albine*, s. f. I. Insectă al cărei abdomen este prevăzut cu un ac veninos; trăieşte în roiuri organizate, producînd miere şi ceară *(Apis mellifica)*. 2. Plantă erbacee ale cărei flori seamănă cu o albină *(Ophrys corruta)*. — Lat. **alvina** «stup».

ALBINĂRÉL, *albinărei*, s. m. Pasăre migratoare cu pene viu şi pestriţ colorate, care se hrăneşte cu insecte, în special cu albine şi viespi *(Merops apiaster)*. — Din **albinar** + suf. *-el*.

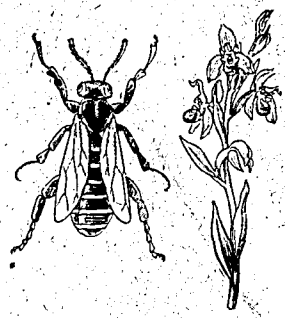

Albine

ALBINĂRÍE, *albinării*, s. f. Stupină, stupărie, prisacă. — Din **albină** + suf. *-ărie*.

ALBINĂRÍT s. n. Creşterea albinelor. — Din **albină** + suf. *-(ă)rit*.

ALBINEÁLĂ, *albineli*, s. f. (Reg.) Creştere, dezvoltare. — Din **albini** + suf. *-eală*.

ALBINÉŢ[1] s. m. (Pop.) Numele unei varietăţi de grîu din Banat. — Din **alb**[2] + suf. *-in-eţ*.

ALBINÉŢ[2], **-EÁŢĂ**, *albineţi, -e*, adj. (Reg.) Blond, bălai. — Din **alb**[2] + suf. *-in-eţ*.

ALBINÍ, *albinesc*, vb. IV. Tranz. A da la iveală. — Din **alb**[2].

ALBINIOÁRĂ, *albinioare*, s. f. Albiniţă. — Din **albină** + suf. *-ioară*.

ALBINÍSM s. n. Lipsă de pigmenţi în celulele inferioare ale pielii, manifestată prin culoarea albicioasă a pielii şi a părului şi uneori prin culoarea roşiatică a irisului. ✦ Insuficienţă de materii colorante la plante, manifestată prin decolorarca totală sau parţială a frunzelor. — Fr. **albinisme**.

Albinărel

ALBINÍŢĂ, *albiniţe*, s. f. Diminutiv al lui *albină*.

ALBINÓS, -OÁSĂ, *albinoşi, -oase*, s. m. şi f. Persoană sau animal atinse de albinism. — Fr. **albinos**.

ALBINÚŞĂ, *albinuşe*, s. f. Albiniţă. — Din **albină** + suf. *-uşă*.

ALBINÚŢĂ, *albinuţe*, s. f. Albiniţă. — Din **albină** + suf. *-uţă*.

ALBIOÁRĂ, *albioare*, s. f. Albiuţă. — Din **albie** + suf. *-ioară*.

ALBIÓR, -OÁRĂ, *albiori, -oare*, adj. Albişor. — Din **alb**[2] + suf. *-ior*.

ALBÍRE, *albiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) albi*.

ALBIŞOÁRĂ, *albişoare*, s. f. 1. (Iht.) Obleţ. 2. Albitură (2). 3. Varietate de viţă de vie cu struguri albi. — Din **alb**[2] + suf. *-işoară*.

ALBIŞÓR[1], *albişori*, s. m. 1. (Iht.) Obleţ. 2. (Pop., la pl.) Bani de argint. 3. Nume dat unor bureţi comestibili. — Din **alb**[2] + suf. *-işor*.

ALBIŞÓR[2], **-OÁRĂ**, *albişori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *alb*[2].

ALBÍT[1] s. n. Mineral lăptos, verzui, roşiatic sau incolor, folosit în industria ceramicii. — Fr. **albite**.

ALBÍT[2], **-Ă**, *albiţi, -te*, adj. 1. (Despre părul oamenilor, *p. ext.* despre oameni) Cărunt. 2. Fig. Strălucitor. — V. *albi*.

ALBITÓR, -OÁRE, *albitori, -oare*, s. m. şi f. Muncitor care lucrează într-o albitorie. — Din **albi** + suf. *-tor*.

ALBITORÍE, *albitorii*, s. f. Secţie într-o întreprindere textilă, în care se albesc produsele prin distrugerea pigmenţilor naturali ai fibrelor. — Din **albitor** + suf. *-ie*.

ALBITÚRĂ, *albituri*, s. f. 1. (La pl.) Rufărie. 2. Nume generic dat exemplarelor mici de plătică, babuşcă etc. 3. (Reg.) Nume dat rădăcinilor de pătrunjel şi de păstîrnac. 4. (Tipogr.) Mici piese de plumb care servesc la completarea spaţiului alb dintre litere, cuvinte sau rînduri; *p. ext.* spaţiu alb între rînduri. — Din **alb**[2] + suf. *-(i)tură*.

Albiţă

ALBÍŢĂ, *albiţe*, s. f. 1. (Iht.) Obleţ. 2. Nume dat mai multor plante erbacee cu flori galbene *(Alyssum)*. — Din **alb**[2] + suf. *-iţă*.

ALBÍU, -ÍE, *albii*, adj. (Rar) Albicios. — Din **alb**[2] + suf. *-iu*.

ALBIÚŢĂ, *albiuţe*, s. f. Diminutiv al lui *albie*.

ALBOÁRE s. f. (Rar) Lucire, licărire albă. — Lat. **albor, -oris**.

ALBÚI, -ÚIE, *albui*, adj. Albicios. — Din **alb**[2] + suf. *-ui*.

ALBULÉŢ, *albuleţe*, s. n. Alburn. — Din **alb**[2] + suf. *-ul-eţ*.

ALBÚM, *albume*, s. n. 1. Caiet cu foile dintr-o hîrtie specială, în care se păstrează fotografii, ilustrate etc. ✦ Caiet în care se scriu versuri, citate, sau în care se schiţează desene. 2. Volum alcătuit dintr-o serie de fotografii, ilustraţii, schiţe etc., reunite după o temă unitară. [Pl. şi: *albumuri*] — Fr. **album** (lat. lit. **album**).

ALBUMEÁLĂ, *albumele*, s. f. (Bot.) Floare-de-colţ. — Din lat. **albumen** + suf. *-eală*.

ALBUMÉN s. n. Substanță nutritivă adunată în semințele unor plante și care servește embrionului ca rezervă de hrană în timpul germinației. — Fr. **albumen** (lat. lit. **albumen** «albuș»).

ALBUMÍNĂ, *albumine,* s. f. Substanță organică din grupul proteinelor care intră în alcătuirea chimică a celulelor animale și vegetale și constituie elementul de bază în compoziția albușului de ou și a serului din sînge. — Fr. **albumine.**

ALBUMINOÍD, -Ă, *albuminoizi, -de,* adj. De felul albuminei. ✦ (Substantivat, n. pl.) Proteine. — Fr. **albuminoïde.**

ALBUMINÓS, -OÁSĂ, *albuminoși, -oase,* adj. Care conține albumină. — După fr. **albumineux.**

ALBUMINURÍE s. f. Prezența albuminei în urină (indicînd de obicei o boală a rinichilor). — Fr. **albuminurie.**

ALBURÍ, pers. 3 *alburește,* vb. IV. Intranz. A răspîndi o lumină albicioasă, a se zări ca ceva alb. — Din **alboare.**

ALBURÍT, -Ă, *alburiți, -te,* adj. Înălbit. — V. *alburi.*

ALBURÍU, -IE, *alburii,* adj. Albicios. ✦ (Despre culori) Deschis, șters, spălăcit. — Din **alboare** + suf. *-iu.*

ALBÚRN, *alburnuri,* s. n. Strat lemnos situat între scoarță și inima trunchiului unui copac. — It. **alburno** (lat. lit. **alburnum**).

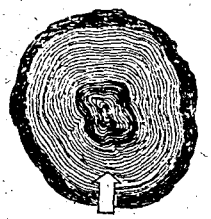

Alburn

ALBÚȘ, *albușuri,* s. n. **1.** Substanță albă-transparentă, compusă în cea mai mare parte din albumină, care înconjură gălbenușul oului de pasăre. **2.** (Rar) Albul ochiului; sclerotică. — Din **alb**[2] + suf. *-uș.*

ALBÚȚ, -Ă, *albuți, -e,* adj. Diminutiv al lui *alb*[2]; albicios.

ALCALICELULÓZĂ s. f. Derivat alcalin al celulozei folosit la fabricarea viscozei și a esterilor celulozei. — Fr. **alcalicellulose.**

ALCALIMETRÍE s. f. Capitol al chimiei care se ocupă cu determinarea concentrației unei baze; procedeu de analiză chimică întrebuințat în acest scop. — Fr. **alcalimétrie.**

ALCALIMÉTRU, *alcalimetre,* s. n. Instrument cu ajutorul căruia se determină gradul de concentrație al alcaliilor. — Fr. **alcalimètre.**

Alcalimetru

ALCALÍN, -Ă, *alcalini, -e,* adj. (Despre substanțe chimice) Care are, în soluție, o reacție bazică, albăstrind hîrtia roșie de turnesol și neutralizînd acizii. ✧ *Metal alcalin* = metal din grupul metalelor monovalente. — Fr. **alcalin.**

ALCALINITÁTE s. f. Concentrație în ioni hidroxili a unei soluții. — După fr. **alcalinité.**

ALCALINIZÁ, *alcalinizez,* vb. I. Tranz. A da unei substanțe un caracter alcalin. — Fr. **alcaliniser.**

ALCALINIZÁRE, *alcalinizări,* s. f. Acțiunea de *a alcaliniza.*

ALCÁLIU, *alcalii,* s. n. Compus chimic care, în unire cu un acid, formează o sare. — Fr. **alcali.**

ALCALOÍD, *alcaloizi,* s. m. Substanță organică de origine vegetală, toxică, folosită în doze mici ca medicament. — Fr. **alcaloïde.**

ALCALÓZĂ s. f. Mărirea alcalinității sîngelui datorită unor tulburări funcționale. — Fr. **alcalose.**

ALCĂTUÍ[1] *alcătuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A face, a construi, a înjgheba; a compune, a întocmi, a concepe. ✦ Refl. A lua ființă, a se forma. **2.** A forma împreună; a constitui. *Alcătuiau un fel de familie mare* (REBREANU). ✦ Refl. A fi format, a consta din... *Auditoriul se alcătuia din dame bătrîne* (NEGRUZZI). **3.** (Pop.) A strînge, a aduna; a aranja. ✦ A face, a încheia un legămînt. — Magh. **alkotni.**

ALCĂTUÍ[2], *alcătuiesc,* vb. IV. Refl. (Pop.) A cădea la învoială; a se înțelege. *Așteaptă negustorii cu care m-am alcătuit* (SADOVEANU). — Magh. **alkudni.**

ALCĂTUIÁLĂ, *alcătuieli,* s. f. Înjghebare, alcătuire; (concr.) clădire rudimentară. — Din **alcătui** + suf. *-eală.*

ALCĂTUÍRE, *alcătuiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) alcătui*[1] și rezultatul ei; întocmire, formare, compunere, constituire. ✦ Compoziție; constituție, structură.

ALCĂTUITÓR, -OÁRE, *alcătuitori, -oare,* adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care intră în compoziția unui lucru; constitutiv. **2.** S. m. și f. Persoană care alcătuiește ceva. — Din **alcătui**[1] + suf. *-(i)tor.*

ALCHIMÍE s. f. Doctrină și activitate mistică în antichitate și în evul mediu, care își propunea să prefacă metalele simple în aur și argint și să dea oamenilor tinerețe veșnică; unele rezultate ale alchimiștilor au constituit începuturile chimiei științifice. — Fr. **alchimie** (lat. lit. **alchemia**).

ALCHIMÍST, *alchimiști,* s. m. Persoană care practica alchimia. [Var.: **alhimist** s. m.] — Fr. **alchimiste.**

ALCIÓN, *alcioni,* s. m. **1.** (Ornit.) Pescăruș-albastru. **2.** Steaua cea mai luminoasă din grupul Pleiadelor. [Pr.: *-ci-on*] — Fr. **alcyon** (lat. lit. **alcyon**).

ALCOÓL, (1) *alcooli,* s. m., (2, 3) *alcooluri,* s. n. **1.** Derivat obținut prin înlocuirea unui atom de hidrogen din molecula unei hidrocarburi cu un oxidril. **2.** Lichid incolor, inflamabil, cu miros și gust specific, preparat prin fermentarea zahărului din cereale, fructe etc. și folosit la prepararea băuturilor spirtoase, ca dezinfectant, combustibil etc. **3.** Băutură alcoolică. — Fr. **alcool.**

ALCOOLÁT s. m. Compus al alcoolului cu un metal. — Fr. **alcoolate.**

ALCOÓLIC, -Ă, *alcoolici, -e,* adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care conține alcool. **2.** S. m. și f. Persoană care abuzează de băuturi alcoolice; bețiv. — Fr. **alcoolique.**

ALCOOLÍSM s. n. Abuz de băuturi alcoolice. ✦ Tulburare morbidă cauzată de alcool; intoxicație alcoolică cronică. — Fr. **alcoolisme.**

ALCOOLIZÁ, *alcoolizez,* vb. I. Refl. A consuma în mod excesiv și permanent băuturi alcoolice; a deveni alcoolic. — Fr. **alcooliser.**

ALCOOLIZÁRE s. f. Acțiunea de *a se alcooliza* și rezultatul ei.

ALCOOLMÉTRU, *alcoolmetre,* s. n. Instrument care servește la măsurarea concentrației de alcool a unei soluții. — Din **alcool** + **metru** (după fr. *alcoolomètre).*

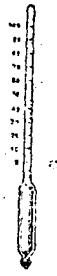

Alcoolmetru

ALCOOLOMETRÍE s. f. Totalitatea procedeelor întrebuințate pentru determinarea concentrației unei soluții alcoolice. — După fr. **alcoolométrie.**

ALCÓV, *alcovuri,* s. n. Firidă într-o cameră de dormit unde se așază patul. [Var.: (înv.) **alcóvă** s. f.] — Fr. **alcôve.**

ALCÓVĂ s. f. v. **alcov.**

ALDÁN s. m. Cînepă de toamnă care produce sămînță *(Cannabis femina).*

ALDĂMÁȘ, *aldămașuri,* s. n. Băutură (și gustare) oferită de cineva cu prilejul încheierii unei tranzacții. [Var.: **adălmáș** s. n.] — Magh. **áldomás.**

ALDE art. invar. (Pop. și fam.) **1.** Oameni ca...; specimene de felul..., de tagma... *Ei îi trebuie alt soi de bărbat, nu ca de alde* [Manolachi] (ALECSANDRI). ✦ Lucruri, întîmplări de felul... *Nu mă sperii tu cu de-alde aceste* (CREANGĂ). **2.** Cei din familie, din jurul cuiva sau al lui... *La alde Gherghina acasă, fetele începuseră a face gură* (BUJOR). **3.** (Ca termen de reverență) *Nu voi să plece alde neica* (CARAGIALE). — Din **al** + **de**[4].

ALDEHÍDĂ, *aldehide,* s. f. Substanță organică obținută prin oxidarea moderată a unor alcooli, folosită în industria farmaceutică. ✧ *Aldehidă formică* = formol. — Fr. **aldéhyde.**

ALDÍN, -Ă, *aldine,* adj. n. și f. (În expr.) *Caracter aldin* sau *literă aldină* (și substantivat, f.) = literă tipografică cu conturul mai plin decît al literelor obișnuite; literă grasă. — It. **aldino.**

ALDUÍ, *alduiesc,* vb. IV. Tranz. (Înv. și reg.) **1.** (În formule de salut) A binecuvînta. **2.** (Ir.) A lovi (cu putere). — Magh. **áldani.**

ALEÁN, *aleanuri,* s. n. **1.** Suferință, durere, amar (din cauza unei dorințe neîmplinite). **2.** Sentiment de duioșie; melancolie, dor. **3.** (Rar) Dușmănie. — Magh. **ellen** «contra».

ALEATÓRIU, -IE, *aleatorii,* adj. (Jur.) Care depinde de o împrejurare viitoare și nesigură. *Venituri aleatorii.* [Pr.: *-le-a-*] — Fr. **aléatoire** (lat. lit. **aleatorius**).

ALEBÁRDĂ s. f. v. **halebardă.**

ALEBARDIÉR s. m. v. **halebardier.**

ALÉE, *alei,* s. f. **1.** Drum într-un parc, într-o grădină etc. așternut cu nisip sau cu prundiș și mărginit de arbori sau de flori. ✦ Stradă plantată cu arbori; stradă îngustă și scurtă, intrare. ✦ Fișie dintr-o arteră largă de circulație, avînd destinații speciale. **2.** Înșiruire pe două rînduri de elemente arhitecturale de același fel. — Fr. **allée.**

ALEGÁ[1], *alég,* vb. I. Refl. (Pop.) A insista pe lîngă cineva, a se lega, a se ține de capul cuiva. — Lat. **alligare.**

ALEGÁ[2], *aleghez,* vb. I. Tranz. (Jur.) A invoca ceva în sprijinul unei idei sau ca justificare a unei acțiuni. — Fr. **alléguer** (lat. lit. **allegare**).

ALEGÁȚIE, *alegații,* s. f. (Jur.) Faptul de *a alega*[2]; invocare a unei teorii sau păreri ca dovadă sau scuză spre întărirea unei afirmații făcute. [Var.: (înv.) **alegațiúne** s. f.] — Fr. **allégation** (lat. lit. **allegatio, -onis**).

ALEGAȚIÚNE s. f. v. **alegație.**

ALEGĂDUÍ, *alegăduiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A îndestula, a mulțumi pe cineva. — Magh. **elégedni.**

ALEGĂTÓR, -OÁRE, *alegători, -oare,* s. m. și f. Persoană care are drept de vot, care votează. — Din **alege** + suf. *-(ă)tor.*

ALÉGE, *alég,* vb. III. **1.** Tranz. A opta pentru ceva sau cineva; a-și fixa preferințele. ✧ Expr. *A ales pînă a cules* = s-a păcălit din dorința de a apuca ceva mai bun. ✦ Tranz. și refl. impers. A (se) decide, a (se) hotărî. *Urma alege.* **2.** Tranz. A desemna pe cineva prin vot; a vota; a delega. **3.** Tranz. A deosebi dintre alții, a recunoaște dintre mai mulți; a distinge. *Nu poți alege care-i boier, care-i coțcar* (ALECSANDRI). ✦ Refl. A se despărți dintre alții; a se separa; a ieși în evidență (dintre alții). ✦ Tranz. și refl. A (se) împărți formînd mai multe grupe. ✧ Expr. (Tranz.) *A alege cărare* = a despărți părul în două cu pieptenele. ✦ Refl. impers. A apărea clar, limpede. **4.** Tranz. A curăța prin selecție. *Să-mi alegeți macul* (CREANGĂ). ✦ Fig. A înțelege clar spusele cuiva. **5.** Tranz. și refl. A (se) deosebi de rest. *Vei bate și putinelul, ca să alegi untul* (ȘEZ.). **6.** Refl. A rămîne cu ceva de pe urma unei acțiuni, a unei împrejurări etc. *Dintr-o pereche de boi, m-am ales c-o pungă* (CREANGĂ). **7.** Refl. A ajunge într-o situație neașteptată. ✧ Expr. *A se alege praf și pulbere* sau *a se alege praful*

de cineva (sau *de ceva*) = a se distruge complet. [Perf. s. *alesei*, part. *ales*] — Lat. **allegere** (= *eligere*).

ALÉGERE, *alegeri*, s. f. Acțiunea de *a (se) alege* și rezultatul ei. ◇ Loc. adv. *Fără alegere* = la întîmplare. *La alegere* = după voia, după placul cuiva. ✦ (La pl.) Operație care se efectuează conform unor norme precise și dinainte stabilite, pentru desemnarea prin vot a unei persoane destinate să îndeplinească o anumită sarcină.

ALEGÓRIC, -Ă, *alegorici, -e*, adj. Caracteristic alegoriei; exprimat în pilde. ◇ *Car alegoric* = vehicul amenajat cu o platformă, pe care se reprezintă o scenă simbolică și cu care se defilează în anumite zile de sărbătoare. — Fr. **allégorique** (lat. lit. **allegoricus**).

ALEGORÍE, *alegorii*, s. f Procedeu artistic constînd în exprimarea unei idei abstracte prin mijloace concrete. — Fr. **allégorie** (lat. lit. **allegoria**).

ALÉGRU, -Ă, *alegri, -e*, adj. (Franțuzism înv.) Vioi, sprinten. — Fr. **allègre**.

ALÉI interj. Alelei.

ALELÉI interj. Exclamație (precedînd o invocație) care exprimă mînia, părerea de rău sau entuziasmul.

ALELÚIA interj. Exclamație care apare ca un refren de laudă în cîntări bisericești. ◇ Expr. (Fam.) *A-i cînta* (cuiva) *aleluia* = a-i face prohodul, a-l înmormînta. [Var.: **alilúia** interj.] — Slav (v. sl. **aleluija** <gr.).

ALÉNE adv. Într-un ritm încet, fără grabă. — Din **a**[3] + **lene**.

ALERGÁ, *alérg*, vb. I. Intranz. 1. A merge cu viteză; a goni, a fugi. 2. A fugi după cineva sau ceva pentru a-l ajunge, a-l prinde. ✦ Tranz. A fugări pe cineva. 3. A se grăbi într-o direcție sau către un scop; a se repezi. ✦ A recurge la cineva ca la o sursă de ajutor, de asistență. ✦ A umbla după treburi. 4. A umbla de colo pînă colo, fără o țintă precisă. *Alerg prin pădure buimac* (BENIUC). ✦ Tranz. A cutreiera, a străbate un loc. 5. A fugi în cadrul unei competiții sportive. — Lat. ***allargare**.

ALERGÁRE, *alergări*, s. f. Acțiunea de *a alerga*. ✦ Probă atletică de fugă pe anumite distanțe. ✦ Cursă de întrecere organizată după norme precise, între cai de rasă.

ALERGĂTOÁRE, *alergători*, s. f. 1. Dispozitiv pe care se pun mosoare cu fire pentru a se face urzeala. 2. (Înv.) Parc vast, împrejmuit, în care erau ținute anumite animale și în care se organizau vînători. — Din **alerga** + suf. *-(ă)toare*.

ALERGĂTÓR, -OÁRE, *alergători, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aleargă. ◇ *Piatră alergătoare* (și substantivat, f.) = piatra de deasupra din sistemul celor două pietre ale morii, prin învîrtirea căreia se macină boabele. *Păsări alergătoare* (și substantivat. f.) = păsări din țările calde, avînd picioare lungi cu care aleargă foarte repede. 2. S. m. și f. Atlet care concurează la probe de alergări. ✦ (Rar) Curier. ✦ Cal de curse. — Din **alerga** + suf. *-(ă)tor*.

ALERGĂTÚRĂ, *alergături*, s. f. Alergare. ◇ Expr. *O alergătură de cal* = măsură aproximativă de distanță. ✦ Deplasare continuă pentru îndeplinirea unor treburi; du-te-vino. ◇ Expr. *Cal de alergătură* = cal sau, *fig.*, om întrebuințat la toate corvezile. — Din **alerga** + suf. *-(ă)tură*.

ALÉRTĂ, *alerte*, s. f. Alarmă; (prin restricție) cuvînt prin care se atrage atenția oamenilor de știință astronomi asupra evoluției diverselor fenomene cerești. — Fr. **alerte**.

ALÉS[1] s. n. Faptul de *a (se) alege*. ◇ Loc. adj. *Pe ales(e)* = deosebit, special. ◇ Loc. adv. *Pe ales(e)* sau *într-ales* = la liberă alegere, după plac. [Formă gramaticală: (în expr.) *alese*]

ALÉS[2], **-EÁSĂ**, *aleși, -se*, adj. 1. Deosebit dintre alții sau dintr-un tot. 2. (Adesea substantivat) Desemnat prin vot. 3. Prețios, remarcabil; distins. ◇ Loc. adv. *Mai ales* = în special, îndeosebi. 4. (Despre țesături) Lucrat cu flori sau cu modele. — V. *alege*.

ALESĂTÚRĂ, *alesături*, s. f. Desene sau flori într-o țesătură de casă. ✦ Țesătură împodobită cu flori și desene. — Din **ales**[2] + suf. *-ătură*.

ALESÍDĂ, *aleside*, s. f. (Înv.) Lănțișor întrebuințat la ceasornice de buzunar, ca podoabă femeiască în jurul gîtului etc. [Var.: **alăsídă** s. f.] — Ngr. **alysida**.

ALESTÎNCĂ s. f. (Reg.) Un fel de țesătură de bumbac; stambă. [Var.: **halastíncă** s. f.] — Rus **holstinka**.

ALÉU interj. v. **aoleu**.

ALEURÓN s. n. Strat de celule cu pereții îngroșați, care se găsește sub învelișul bobului de grîu. [Pr.: *-le-u-*] — După germ. **Aleuronschicht**.

ALEURÓNĂ s. f. Substanță proteică extrasă din fructe, semințe de cereale sau de leguminoase. [Pr.: *-le-u-*] — Fr. **aleurone**.

ALEVÍN, *alevini*, s. m. (Rar) Pui de pește. — Fr. **alevin**.

ALEVINÁJ s. n. Îngrijirea și hrănirea puietului de pește. — Fr. **alevinage**.

ALEXANDRÍN, -Ă, *alexandrini, -e*, adj. Care ține de civilizația elenistică din Alexandria; *p. ext.* care ține de epoca elenistică. ✦ *Vers alexandrin* (și substantivat, m.) = vers iambic de 12 silabe (cu cezura după silaba a șasea). — Fr. **alexandrin** (lat. lit. **alexandrinus**).

ALEZÁ, *alezez*, vb. I. Tranz. A prelucra interiorul unei piese cilindrice, dîndu-i diametrul cerut. — Fr. **aléser**.

ALEZÁJ, *alezaje*, s. n. 1. Alezare. 2. Diametrul interior al unei piese cilindrice. — Fr. **alésage**.

ALEZÁRE, *alezări*, s. f. Acțiunea de *a aleza*.

ALEZÓR, *alezoare*, s. n. Unealtă care servește la alezare. — După fr. **alésoir**.

ALFA[1] s. m. invar. Numele primei litere a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului «a». ◇ Expr. *De la alfa la omega* = de la început pînă la sfîrșit. *(A fi) alfa și omega* = (a fi) începutul și sfîrșitul, factorul esențial. — Ngr. **alfa**.

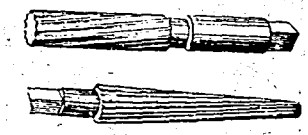

Alezoare

ALFA[2] s. m. invar. (În expr.) *Hîrtie alfa* = hîrtie de calitate superioară, fabricată dintr-o plantă exotică. — Fr. **alfa**.

ALFABÉT, *alfabete*, s. n. Totalitatea literelor, așezate într-o ordine convențională, reprezentînd sunetele de bază ale unei limbi. ◇ *Alfabetul Morse* = alfabet folosit în telegrafie, în care literele sînt reprezentate prin linii și puncte. — Fr. **alphabet** (lat. lit. **alphabetum**).

ALFABÉTIC, -Ă, *alfabetici, -e*, adj. Așezat în ordinea alfabetului. — Fr. **alphabétique**.

ALFABETIZÁ, *alfabetizez*, vb. I. Tranz. A învăța pe un analfabet să scrie și să citească. — Fr. **alphabétiser**.

ALFABETIZÁRE s. f. Acțiunea de *a alfabetiza*; instruirea analfabeților; combatere a analfabetismului.

ALFAVÍTA s. f. (Înv.) Alfabet; abecedar. — Ngr. **alfa-vita** (numele primelor două litere ale alfabetului grec).

ALGĂ, *alge*, s. f. Plantă inferioară caracterizată prin prezența clorofilei și prin viață în mediul acvatic. — Fr. **algue** (lat. lit. **alga**).

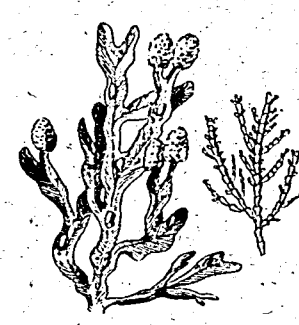

Alge

ALGÉBRĂ s. f. Parte a matematicii care studiază legile operațiilor de adunare, scădere etc., independent de valorile numerice care intervin în aceste operații, numerele fiind înlocuite cu litere. — Fr. **algèbre** (lat. lit. **algebra**).

ALGÉBRIC, -Ă, *algebrici, -e*, adj. De algebră, privitor la algebră. — Fr. **algébrique**.

ALGERIÁN, -Ă, *algerieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Algeriei sau poporului ei, privitor la Algeria sau la poporul ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Algeriei. — După fr. **algérien**.

ALHIMÍST s. m. v. **alchimist**.

ALIÁ, *aliez*, vb. I. 1. Refl. A încheia un tratat de alianță. 2. Tranz. A topi laolaltă anumite metale sau anumite metale cu metaloizi pentru a obține un aliaj. [Pr.: *-li-a*] — Fr. **allier**.

ALIÁJ, *aliaje*, s. n. Produs cu caracter metalic obținut prin topirea laolaltă a anumitor metale sau a unor metale cu metaloizi. [Pr: *-li-aj*] — Fr. **alliage**.

ALIÁNȚĂ, *alianțe*, s. f. 1. Legătură (temporară) între două sau mai multe grupuri în vederea realizării unui scop comun; legătură stabilită între două sau mai multe state, pe baza unui tratat. ◇ *Alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare* = legătură strînsă, tovărășie, colaborare între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, sub conducerea clasei muncitoare, în vederea luptei comune pentru desființarea exploatării omului de către om, pentru construirea socialismului și desființarea claselor. 2. (În expr.) *Rudă prin alianță* = persoană devenită, prin contractarea unei căsătorii, rudă cu rudele soției sau ale soțului. [Pr.: *-li-an-*] — Fr. **alliance**.

ALIÁT, -Ă, *aliați, -te*, adj., s. m. și f. 1. 1. Adj. Unit, întovărășit cu cineva printr-o alianță în vederea unei acțiuni comune. 2. (Despre metale) Căruia i s-a adăugat o anumită cantitate din unul sau mai multe alte elemente, pentru a forma un aliaj. II. S. m. și f. Persoană, clasă, partid, stat etc. care a intrat în alianță cu cineva. [Pr.: *-li-at*] — V. *alia*.

ALIBÍ, *alibiuri*, s. n. Dovadă prin care un inculpat își susține în fața justiției nevinovăția, stabilind că, la data săvîrșirii faptului imputat, el se afla în alt loc decît acela unde a fost comis faptul. ✦ Fig. Scuză, justificare. — Fr. **alibi** (lat. lit. **alibi** «în altă parte»).

ALÍCĂ, *alice*, s. f. Fiecare dintre grăunții de plumb folosiți în cartușele pentru vînarea animalelor mici. [Var.: **halíce** s. f.] — Ngr. **haliki** «pietricică».

ALICĂRÍE s. f. Material de construcție sau de umplutură, alcătuit din spărturi de piatră sau de cărămidă. — Din **alică** + suf. *-ărie*.

ALICÍ[1], *alicesc*, vb. IV. Tranz. A rămîi cu alice. — Din **alică**.

ALICÍ[2], pers. 3 *alicește*, vb. IV. Refl. (Rar) A se vedea, a apărea mai distinct dintre alte lucruri.

ALICNEÁLĂ s. f. v. **lihneală**.

ALICÓTĂ, *alicote*, s. f. (Mat.; în expr.) *Parte alicotă* = parte care se cuprinde exact, de un anumit număr de ori, într-o cantitate dată. — Fr. **aliquote**.

ALIDÁDĂ, *alidade*, s. f. Dispozitiv cu care sînt prevăzute diferite aparate speciale şi care serveşte la formarea şi la măsurarea unghiurilor. — Fr. **alidade** (lat. lit. **alidada**).

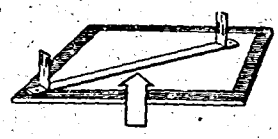

Alidadă

ALIENÁ, *alienez*, vb. I. Tranz. (Jur.) A transmite cuiva un drept sau un lucru prin vînzare, cesiune etc.; a înstrăina. [Pr.: *-li-e-*] — Fr. **aliéner** (lat. lit. **alienare**).

ALIENÁBIL, -Ă, *alienabili, -e*, adj. (Jur.; despre un drept, un lucru) Care poate fi înstrăinat. [Pr.: *-li-e-*] — După fr. **aliénable**.

ALIENABILITÁTE s. f. (Jur.) Însuşirea de a fi alienabil. [Pr.: *-li-e-*] — După fr. **aliénabilité**.

ALIENÁRE, *alienări*, s. f. (Jur.) Acţiunea de *a aliena*; înstrăinare a unui bun. [Pr.: *-li-e-*]

ALIENÁT, -Ă, *alienaţi, -te*, adj., s. m. şi f. (Persoană) care suferă de o boală mintală; nebun. [Pr.: *-li-e-*] — Fr. **aliéné** (lat. lit. **alienatus**).

ALIENÁŢIE s. f. Boală mintală; nebunie. [Pr.: *-li-e-*] — Fr. **aliénation** (lat. lit. **allenatio** [mentis]).

ALIENÍST, -Ă, *alienişti, -ste*, s. m. şi f. Medic specialist în boli mintale. [Pr.: *-li-e-*] — Fr. **aliéniste**.

ALIFÍE, *alifii*, s. f. Preparat de consistenţă moale, cu întrebuinţări externe în medicină şi în cosmetică. — Ngr. **alifi** «unsoare».

ALIGATÓR, *aligatori*, s. m. Specie de crocodil care trăieşte în fluviile Americii (*Alligator mississippiensis*). — Fr. **alligator**.

ALIGNÍ vb. IV. v. lihni.

ALILODIDÁCTIC, -Ă, *alilodidactice*, adj. n. şi f. (Grecism înv.; despre sisteme, metode de învăţămînt etc.) Care preconizează ca elevii să se instruiască unii pe alţii sub conducerea profesorului. — Ngr. **allilodidaktikos**.

ALILÚIA interj. v. aleluia.

ALIMÁN, *alimane*, s. n. (Reg.) Apă adîncă. ◇ Expr. *A ajunge la aliman* = a da (şi a nu mai putea scăpa) de un necaz. — Sb. **alaman** (< tc.).

ALIMÉNT, *alimente*, s. n. Orice lucru care serveşte ca hrană. — Fr. **aliment** (lat. lit. **alimentum**).

ALIMENTÁ, *alimentez*, vb. I. 1. Tranz. şi refl. A (se) hrăni. 2. Tranz. A furniza în mod regulat un lucru necesar; a aproviziona. — Fr. **alimenter**.

ALIMENTÁR, -Ă, *alimentari, -e*, adj. De alimente, privitor la alimente. ◇ *Pensie alimentară* = sumă de bani pe care cineva o plăteşte, lunar, unei persoane pe care are obligaţia s-o întreţină. — Fr. **alimentaire** (lat. lit. **alimentarius**).

ALIMENTÁRE, *alimentări*, s. f. Acţiunea de *a (se) alimenta* şi rezultatul ei.

ALIMENTATÓR, *alimentatoare*, s. n. Dispozitiv care serveşte la alimentarea unei maşini cu combustibil sau cu materie primă. — După fr. **alimentateur**.

ALIMENTÁŢIE, *alimentaţii*, s. f. Alimentare. — Fr. **alimentation**.

ALÍN adv. (Rar) Domol, liniştit, calm. — Din **lin** + **alina**.

ALINÁ, *alin*, vb. I. Tranz. şi refl. A (se) potoli, a (se) uşura, a (se) micşora (în intensitate), a (se) domoli; a (se) linişti. [Var.: (rar) **alini** vb. IV] — Lat. ***allenare**.

ALINÁRE, *alinări*, s. f. Acţiunea de *a (se) alina* şi rezultatul ei; liniştire, potolire, calmare, domolire.

ALINÁT, -Ă, *alinaţi, -te*, adj. Potolit, domolit, liniştit. — V. *alina*.

ALINĂTÓR, -OÁRE, *alinători, -oare*, adj. Care alină, liniştitor. — Din **alina** + suf. *-(ă)tor*.

ALINĂTÚRĂ, *alinături*, s. f. Loc pe parcursul unui rîu unde apa este liniştită. — Din **alina** + suf. *-(ă)tură*.

ALINEÁT, *alineate*, s. n. Rînd într-un text care începe mai la dreapta decît celelalte, pentru a marca schimbarea ideii; fragment de text care începe cu un asemenea rînd. ✦ Pasaj în articolele de legi. [Pr.: *-ne-at*. — Var.: **alinIát** s. n.] — După fr. **alinéa**

ALINÍ vb. IV. v. alina.

ALINIÁ, *aliniez*, vb. I. Tranz. şi refl. A (se) aşeza în linie dreaptă. ✦ Tranz. A îndrepta traseul unei străzi. [Pr.: *-ni-a*] — Din **a**³ + **linie** după fr. *aligner*).

ALINIAMÉNT, *aliniamente*, s. n. Poziţia mai multor puncte sau obiecte de-a lungul unei linii. ◇ *Aliniament de teren* = linie de teren marcată prin jaloane, ţăruşi etc. [Pr.: *-ni-a-*] — După fr. **lignement**.

ALINIÁT s. n. v. alineat.

ALINIÉRE, *alinieri*, s. f. Acţiunea de *a (se) alinia* şi rezultatul ei. (Articulat, cu valoare de interjecţie) Aliniaţi-vă! refaceţi alinierea! [Pr.: *-ni-e-*]

ALÍNT, *alinturi*, s. n. (Poetic) 1. Dezmierdare, mîngîiere. 2. (Rar) Mişcare graţioasă, legănare uşoară. — Postverbal al lui **alinta**.

ALINTÁ, *alint*, vb. I. 1. Tranz. A dezmierda, a mîngîia. 2. Tranz. şi refl. A (se) răsfăţa, a (se) răzgîia. 3. Refl. (Rar) A se mişca încet şi graţios. — Lat. ***allentare** (*<lentus* «moale, flexibil»).

ALINTÁRE, *alintări*, s. f. Acţiunea de *a (se) alinta* şi rezultatul ei; dezmierdare, mîngîiere; răsfăţ.

ALINTÁT, -Ă, *alintaţi, -te*, adj. Răsfăţat, răzgîiat. — V. *alinta*.

ALINTĂTÓR, -OÁRE, *alintători, -oare*, adj. Care alintă. — Din **alinta** + suf. *-(ă)tor*.

ALINTĂTÚRĂ, *alintături*, s. f. Alintare. — Din **alinta** + suf. *-(ă)tură*.

ALIÓR, *aliori*, s. m. (Bot.) 1. Laptele-cucului. 2. Laptele-ciinelui. [Pr.: *-li-or*] — Lat. **aureolus** (*<aurum* «aur»).

ALIOTMÁN s. n. (Înv.) Turcime. [Pr.: *-li-ot-*] — Tc. **Ali Osman** «dinastia lui Osman».

ALIPÍ, *alipesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. A (se) lipi, a (se) alătura, a (se) ataşa. — Din **a**³ + **lipi**.

ALIPÍRE, *alipiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) alipi*; alăturare, ataşare.

ALIPÍT, -Ă, *alipiţi, -te*, adj. Lipit, alăturat, ataşat. — V. *alipi*.

ALIŞVERÍŞ, *alişverişuri*, s. n. (Fam.) Vînzare, negoţ, afaceri. — Tc. **alişveriş** «comerţ».

ALITERÁŢIE, *aliteraţii*, s. f. Repetarea aceluiaşi sunet sau a unei combinaţii de sunete în cuvinte care se succed, pentru efecte de rimă sau de stil. — Fr. **allitération**.

ALIVÁNCĂ, *alivenci*, s. f. (Reg.) Turtă făcută din mălai amestecat cu lapte bătut şi cu brînză şi coaptă în cuptor.

ALIVÁNTĂ interj. 1. Exclamaţie (glumeaţă) rostită cînd cade cineva. ◇ (Adverbial, în expr.) *A da* (sau *a cădea, a veni* etc.) *alivanta* = a da (sau a cădea etc.) peste cap. 2. Pleacă! şterge-o! [Var.: (reg.) **alivánti** interj.] — It. **alla banda** (ngr. **alia vanda**) «la o parte».

ALIVÁNTI interj. v. alivanta.

ALIVĂNÍ, *alivănesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. (Reg.) A (se) arunca, a (se) rostogoli; a (se) duce în lume şi a-şi pierde urma.

ALIVÉNCI s. f. pl. (Reg.) Numele unei hore şi melodia după care se execută.

ALIZARÍNĂ s. f. Substanţă colorantă roşie, extrasă odinioară din rădăcina roibei, azi fabricată în mod sintetic. — Fr. **alizarine**.

ALIZÉE s. n. pl. Vînturi regulate care suflă în tot timpul anului în regiunile tropicale. — Fr. [vents] **alizés**.

ALLEGRÉTTO adv. (Indică modul de executare a unei bucăţi muzicale) Într-un tempo vioi (dar mai moderat decît allegro); repejor. — It. **allegretto**.

ALLÉGRO adv. (Indică modul de executare a unei bucăţi muzicale) În tempo vioi; repede. ✦ (Substantivat, n.) (Parte dintr-o) compoziţie muzicală executată în acest tempo. — It. **allegro**.

ALLEMÁNDĂ, *allemande*, s. f. Vechi dans german cu caracter vesel, vioi. — Fr. **allemande**.

ALMANÁH, *almanahuri*, s. n. 1. Calendar care cuprinde şi material beletristic sau date de popularizare din diferite domenii ale ştiinţei. 2. Publicaţie periodică cuprinzînd articole dintr-un anumit domeniu de activitate. — Fr. **almanach** (lat. lit. **almanachus**).

ALMÁR, *almare*, s. n. (Reg.) Dulap de ţinut alimente. — Magh. **almáriom**.

ALMÉE s. f. Dansatoare egipteană care îşi însoţeşte dansul cu cîntece (improvizate). — Fr. **almée**.

ALMÍNTERE adv. v. altminteri.

ALMÍNTRELE adv. v. altminteri.

ALÓ interj. Exclamaţie convenţională prin care se cheamă sau se răspunde la telefon. ✦ Exclamaţie de chemare. — Fr. **allô**

ALOCÁ, *alóc*, vb. I. Tranz. A prevedea într-un buget, a destina pentru un anumit scop o sumă de bani, materiale etc. — Fr. **allouer** (după *alocaţie*).

ALOCÁRE, *alocări*, s. f. Acţiunea de *a aloca*.

ALOCÁŢIE, *alocaţii*, s. f. Alocare; (concr.) sumă acordată de stat sau de o instituţie pentru un anumit scop. ✦ Ajutor în bani. — Fr. **allocation**.

ALÓCUREA adv. v. alocuri.

ALÓCURI adv. (Adesea precedat de prep. «pe») În unele locuri, pe ici pe colo. [Var.: **alócurea** adv.] — Din **a**³ + **locuri**.

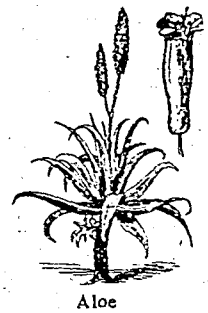

Aloe

ALOCUŢIÚNE, *alocuţiuni*, s. f. Scurtă cuvîntare ocazională. [Pr.: *-ţi-u-*] — Fr. **allocution** (lat. lit. **allocutio, -onis**).

ALÓE s. f. Nume dat mai multor specii de plante exotice cu frunze cărnoase şi flori mari dispuse în spice (*Aloe*); din frunzele unora dintre aceste specii se extrage un suc folosit în farmacie. — Fr. **aloès** (lat. lit. **aloe**).

ALOGÉN, -Ă, *alogeni, -e*, adj. Care se deosebeşte prin natură şi origine de mediul în care se află. ✦ (Despre populaţii) De origine străină, venit din altă parte. — Fr. **allogène** (<gr.).

ALÓNJĂ, *alonje*, s. f. 1. Piesă mobilă sau demontabilă servind la prelungirea unor obiecte. 2. (La box) Mișcare de întindere rapidă la brațului; lungimea brațului (în raport cu aceea a adversarului). — Fr. **allonge.**

ALOTRÓPIC, -Ă, *alotropici, -e*, adj. De alotropie. — Fr. **allotropique.**

ALOTROPÍE s. f. Proprietate a unui element chimic de a exista în două sau în mai multe forme care diferă între ele din punct de vedere al proprietăților fizice. — Fr. **allotropie.**

Alpaca

ALPACÁ[1] s. f. Animal rumegător cu lînă lungă și subțire, care trăiește în America de Sud *(Lama pacos)*. ✦ Stofă fină din lîna acestui animal. — Fr. **alpaga.**

ALPACÁ[2] s. f. Aliaj de nichel, cupru și zinc. — Germ. **Alpaka.**

ALPÉSTRU, -Ă, *alpeștri, -stre*, adj. Alpin. — Fr. **alpestre.**

ALPÍN, -Á, *alpini, -e*, adj. Caracteristic munților Alpi sau, *p. ext.*, regiunilor muntoase înalte. — Fr. **alpin** (lat lit. **alpinus**).

ALPINÍSM s. n. Sport în care, cu ajutorul unei tehnici speciale, se execută ascensiuni pe culmi muntoase greu accesibile. — Fr. **alpinisme.**

ALPINÍST, -Ă, *alpiniști, -ste*, s. m. și f. Persoană care practică alpinismul. — Fr. **alpiniste.**

Alpinism

ALT, ÁLTĂ, *alți, alte*, adj. (Arată că ființa sau lucrul al cărui nume îl determină nu este aceeași sau același cu ființa sau lucrul despre care a fost vorba, care este de față sau este cel obișnuit) *Alt om. Alt obiect.* ✧ Expr. *Cîte alte* = multe. ✦ Un nou..., altfel de... [Gen.-dat. sg. *altui, altei*, gen.-dat. pl. *altor*] — Lat. **alt** [(e)rum].

ALTÁIC, -Ă, *altaici, -e*, adj. Din Altai, caracteristic munților Altai. — Fr. **altaïque.**

ALTÁR, *altare*, s. n. 1. Parte a bisericii, despărțită de naos prin catapetesmă, în care se oficiază liturghia; *fig.* religia creștină. 2. Ridicătură din piatră, pămînt sau lemn pe care, în vechime, se aduceau jertfe zeilor. [Var.: (înv.) **oltár** s. n.] — Lat. **altarium.**

ALTĂDATĂ adv. 1. În trecut; odinioară. *Primăverile de altădată nu au lăsat urme în voi* (BENIUC). 2. În viitor, de aici înainte; a doua oară. *Cine-a face altădată ca mine, ca mine să pățească* (CREANGĂ). — Din **altă** + **dată.**

ÁLTCAREVA pron. nehot. (Reg.) Altcineva. — Din **alt** + **careva.**

ÁLTCEVA pron. nehot. Alt lucru, un lucru diferit. — Din **alt** + **ceva.**

ÁLTCINEVA pron. nehot. Un altul, o altă persoană. — Din **alt** + **cineva.**

ÁLTCÎNDVA adv. (Rar) Altădată. — Din **alt** + **cîndva.**

ÁLTCUM adv. Altfel. — Din **alt** + **cum.**

ÁLTCUMVA adv. Altcum. — Din **alt** + **cumva.**

ÁLTEORI adv. În alte rînduri; altădată. — Din **alte** + **ori.**

ALTERÁ, *alterez*, vb. I. 1. Refl. A se descompune sub influența unui agent extern; (despre alimente) a se strica. ✧ Tranz. *Căldura alterează alimentele.* 2. Tranz. A denatura, a falsifica. 3. Refl. (Fon.; despre sunete) A se schimba, a se transforma. 4. Tranz. (Muz.) A ridica sau a coborî un sunet, un acord etc. cu un semiton sau două (cu ajutorul diezilor, bemolilor etc.). — Fr. **altérer** (lat. lit. **alterare**).

ALTERÁBIL, -Ă, *alterabili, -e*, adj. Care se alterează (1) ușor. — După fr. **altérable.**

ALTERÁRE, *alterări*, s. f. Acțiunea de *a (se) altera* și rezultatul ei; descompunere. ✦ Denaturare, falsificare. ✦ Modificarea pronunțării unui sunet. ✦ Ridicare sau coborîre cu un semiton sau două a unui sunet, acord etc.

ALTERÁT, -Ă, *alterați, -te*, adj. 1. Modificat, schimbat (în rău); descompus, stricat. 2. Denaturat, falsificat. 3. (Fon.; despre sunete) Schimbat, modificat. 4. (Muz.; despre sunete sau acorduri) Ridicat sau coborît cu un semiton sau două. — V. *altera.*

ALTERCÁȚIE, *altercații*, s. f. (Rar) Schimb violent de cuvinte; ceartă. — Fr. **altercation** (lat. lit. **altercatio, -onis**).

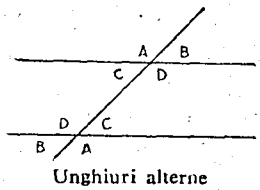

Unghiuri alterne

ALTÉRN, -Ă, *alterne*, adj. n. și f. (În expr.) *Unghiuri alterne interne* (sau *externe*) = fiecare dintre cele două perechi de unghiuri formate în interiorul (sau în exteriorul) a două drepte paralele tăiate de o secantă, de o parte și de alta a acesteia. *Frunze* (sau *flori*) *alterne* = frunze (sau flori) așezate de o parte și de alta a tulpinii sau a ramurilor, la niveluri diferite. *Sistem altern* = sistem de agricultură care se bazează pe alternarea culturilor pe același teren. — Fr. **alterne** (lat. lit. **alternus**).

ALTERNÁ, *alternez*, vb. I. Intranz. 1. A reveni succesiv, a lua pe rînd unul locul altuia. ✦ Tranz. A face să ia, pe rînd, unul locul altuia. 2. (Despre sunete) A se schimba în diferitele forme gramaticale ale aceluiași cuvînt sau în cuvintele din aceeași familie. — Fr. **alterner** (lat. lit. **alternare**).

ALTERNÁNT, -Ă, *alternanți, -te*, adj. Care alternează. — Fr. **alternant** (lat. lit. **alternans, -ntis**).

ALTERNÁNȚĂ, *alternanțe*, s. f. Revenire prin alternare. ✦ Variație a vocalelor sau a consoanelor într-un cuvînt sau în cuvintele din aceeași familie, folosită de limbă pentru a diferenția diversele forme gramaticale sau derivatele unui cuvînt. — Fr. **alternance.**

ALTERNÁRE, *alternări*, s. f. Acțiunea de *a alterna* și rezultatul ei.

ALTERNATÍV, -Ă, *alternativi, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care alternează. ✧ *Curent (electric) alternativ* = curent electric care își schimbă sensul și intensitatea la perioade regulate. — Fr. **alternatif.**

ALTERNATÍVĂ, *alternative*, s. f. Posibilitate de a alege între două soluții, două situații etc. — Fr. **alternative.**

ALTERNATÓR, *alternatoare*, s. n. Generator electric de tensiuni și curenți alternativi. — După fr. **alternateur.**

ALTÉȚĂ, *altețe*, s. f. Titlu dat principilor și principeselor dintr-o casă domnitoare. — It. **altezza** (fr. **altesse**).

ÁLTFEL adv. 1. În alt chip. *Altfel n-ai cum să le zici* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✧ (Adjectival, precedat de adv. «mai») *Eu te socoteam mai altfel* (ISPIRESCU). ✧ Loc. adj. *Altfel de* = de altă natură, de alt soi. ✧ Expr. *De altfel* = însă; cu toate acestea; în plus. 2. Dacă nu, în caz contrar. — Din **alt** + **fel.**

ALTIGRÁF, *altigrafe*, s. n. Altimetru care indică altitudinea unui avion în funcție de timp și de distanța parcursă. — Fr. **altigraphe.**

ALTIMETRÍE s. f. Ramură a topografiei care se ocupă cu stabilirea altitudinilor punctelor de teren față de nivelul mării. — Fr. **altimétrie.**

ALTIMÉTRU, *altimetre*, s. n. Instrument cu care se măsoară altitudinea. — Fr. **altimètre.**

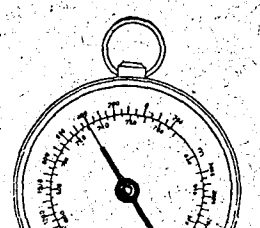

Altimetru

ALTÍST, -Ă, *altiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care are voce de alto. ✦ Instrumentist care cîntă la violă. — Germ. **Altist** (fr. **altiste**).

ALTITELEMÉTRU, *altitelemetre*, s. n. Instrument cu care se măsoară altitudinea unui punct inaccesibil. — Fr. **altitélémètre.**

ALTITÚDINE, *altitudini*, s. f. Înălțimea unui punct de pe suprafața pămîntului considerată în raport cu nivelul mării. — Fr. **altitude** (lat. lit, **altitudo, -inis**).

ALTÍȚĂ, *altițe*, s. f. Broderie lată, făcută cu arnici sau cu mătase pe umerii iilor. — Comp. sb. **latica.**

ÁLTÎNCOTRO adv. (Rar, în expr.) *A nu avea altîncotro (face)* = a nu putea să facă altfel. — Din **alt** + **încotro.**

ALTMÍNTEREA adv. v. **altminteri.**

ALTMÌNTERI adv. 1. În alt chip; altfel, altcum, *Altminteri, nu se poate.* 2. De nu..., dacă nu... 3. Încolo, de altfel. [Var.: **almintere, almintrele, altminterea, altmintrele, altmintrelea** adv.] — Lat. **alteramente.**

ALTMÍNTRELE adv. v. **altminteri.**

ALTMÍNTRELEA adv. v. **altminteri.**

ÁLTO s. m. 1. Voce (de femeie sau de copil) cu timbru grav, situată ca registru între sopran și tenor. 2. Violă. — It. **alto** (fr. **alto**).

ALTÓI[1], (2) *altoaie*, s. n. 1. Altoire. 2. Ramură mică detașată dintr-o plantă-mamă, folosind la altoire. ✦ Plantă altoită. ✦ Plantă cultivată pentru a servi la altoire. [Pl. și: *altoiuri*] — (1) Postverbal al lui **altoi**, (2) magh. **oltvány.**

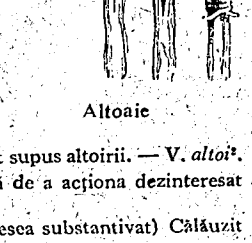

Altoaie

ALTOÍ[2], *altoiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A introduce o ramură a unei plante în țesutul alteia, stabilind astfel un contact între țesuturile lor generatoare, în scopul de a da plantei altoite însușirile altpiului. 2. (Fam.) A bate pe cineva; a lovi, a plesni. [Var.: (reg.) **hultui** vb. IV] — Magh. **oltani.**

ALTOIÁLĂ, *altoieli*, s. f. Altoire. — Din **altoi**[2] + suf. *-eală.*

ALTOÍRE, *altoiri*, s. f. Acțiunea de *a altoi*[2].

ALTOÍT[1] s. n. Faptul de *a altoi*[2].

ALTOÍT[2], **-Ă**, *altoiți, -te*, adj. Care a fost supus altoirii. — V. *altoi*[2].

ALTRUÍSM s. n. Dispoziție sufletească de a acționa dezinteresat în favoarea altora. — Fr. **altruisme.**

ALTRUÍST, -Ă, *altruiști, -ste*, adj. (Adesea substantivat) Călăuzit de altruism. — Fr. **altruiste.**

ÁLTUL, ÁLTA, *alții, altele*, pron. nehot. 1. (Ține locul unui nume de ființă sau de lucru care nu este aceeași sau același cu altă

ființă sau cu alt lucrU despre care s-a vorbit, care este de față sau care este cel obișnuit) *Să răspundă altul.* ◇ Expr. *Unuia (și) altuia* = oriișicui. *Unii (și) alții* = mulți. *Unul ca altul* = la fel, deopotrivă, egal. *Unul mai... decît altul* = fiecare la fel de... *Unul după altul* = succesiv. ✦ (Cu formă feminină și sens neutru) *Amu a scornit alta* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Între* (sau *printre*) *altele*=printre alte lucruri. *Alta (acum)!* exprimă dezaprobare față de o propunere sau o veste neașteptată. *Una, altul alta* = fiecare cîte ceva. *Una (și) alta* = de toate. *Nici una, nici alta* = cu orice preț; fără a sta mult pe gînduri. *Pînă una-alta* = deocamdată. *Ba din una, ba din alta* sau *din una-n alta* = din vorbă-n vorbă. *Nu de alta* = nu din alt motiv. 2. (În alternanță cu «unul», «una») Celălalt, al doilea. *Pîndea cînd unul, cînd altul* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *Pe de o parte..., pe de alta...*, (sau *pe de altă parte...*), exprimă o alternanță. [Gen.-dat. sg. *altuia, alteia*, gen.-dat. pl. *altora*] — Lat. **alter.**

Alun

ALTUNDEVA adv. În altă parte; aiurea. — Din **alt** + **undeva.**

ALUÁT, *aluaturi,* s. n. 1. Masă densă de făină amestecată cu un lichid sau cu grăsime etc., din care se prepară pîine, prăjituri etc.; cocă. 2. Porțiune mică din cocă de pîine dospită, care își menține puterea de fermentație și poate înlocui drojdia. [Pr.: *-lu-at*] — Lat. **allevatum* (= *allevatus* «care se ridică, se înalță»).

ALUMÍNIU s. n. Metal ușor, de culoare argintie, folosit pe scară întinsă în industrie și tehnică. — Fr. **aluminium.**

ALUMINOTERMÍE s. f. Procedeu de sudare a metalelor la temperatură înaltă obținută prin arderea unui amestec de pulbere de aluminiu cu un oxid metalic. — Fr. **aluminothermie.**

ALÚN, *aluni,* s. m. Arbust cu frunze rotunde, păroase pe dos și cu fructe comestibile *(Corylus avellana).* — Din **alună.**

ALUNÁR, *alunari,* s. m. I. Vînzător de alune. II. 1. Pasăre de munte cu penele cafenii stropite cu alb, care se hrănește cu alune, ghindă, semințe și insecte *(Nucifraga caryocatactes).* 2. (Zool.) Pîrș. — Din **alun** + suf. *-ar.*

ALUNÁȘ, *alunași,* s. m. Diminutiv al lui *alun.*

ALÚNĂ, *alune,* s. f. Fructul alunului. ◇ *Alune de pămînt* (sau *americane*) = fructele comestibile ale unei mici plante tropicale *(Arachis hypogae);* arahidă. — Lat. **abellona* (= *abellana* [nux]).

Alunar (II 1)

ALUNEÁ, *alunele,* s. f. 1. Aluniță (1). 2. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **alună** + suf. *-ea.*

ALUNEÁSCA s. f., art. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **alună** + suf. *-ească.*

ALUNECÁ, *alúnec,* vb. I. Intranz. 1. A-și pierde echilibrul, călcînd pe o suprafață lucioasă; (prin exagerare) a cădea, a se prăbuși. *Unul din caii trăsurii alunecă și căzu* (REBREANU). 2. A se deplasa de la locul unde era așezat. *Paltonul i-a alunecat de pe umeri.* 3. A se mișca lin, fără a întîmpina vreo rezistență; a se strecura, a pătrunde. *Alunecă gîrla între sălcii* (IOSIF). ◇ Expr. *A aluneca printre degete* = a fi greu de prins, de găsit; a scăpa de sub control. — Lat. **lubricare.**

ALUNECÁRE, *alunecări,* s. f. Acțiunea de *a aluneca.*

ALUNECĂTÓR, -OÁRE, *alunecători, -oare,* adj. Care alunecă. ✦ (Substantivat, n.) Piesă mobilă, la unele mașini și aparate, care se deplasează prin alunecare. — Din **aluneca** + suf. *-(ă)tor.*

ALUNECĂTÚRĂ, *alunecături,* s. f. Alunecare. — Din **aluneca** + suf. *-(ă)tură.*

ALUNECÓS, -OÁSĂ, *alunecoși, -oase,* adj. Pe care se alunecă ușor. ✦ Care alunecă ușor. — Din **aluneca** + suf. *-os.*

ALUNECÚȘ, *alunecușuri,* s. n. Lunecuș. — Din **aluneca** + suf. *-uș.*

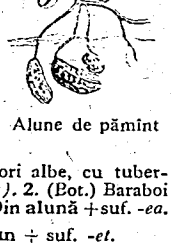

Alune de pămînt

ALUNÉL, *alunei,* s. m. 1. Diminutiv al lui *alun.* 2. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. 3. Aluniță (2).

ALUNÉLE s. f. pl. I. 1. Plantă erbacee cu flori albe, cu tuberculele și frunzele comestibile *(Carum bulbocastanum).* 2. (Bot.) Baraboi (1). 3. (Bot.) Coada-șoricelului. II. (Reg.) Pistrui. — Din **alună** + suf. *-ea.*

ALUNÉT, *aluneturi,* s. n. Aluniș. — Din **alun** + suf. *-et.*

ALUNGÁ, *alúng,* vb. I. Tranz. 1. (Adesea fig.) A sili pe cineva să părăsească un loc; a goni, a îndepărta. *Spune o vorbă grea, bate-mă, alungă-mă, mă duc!* (SADOVEANU). 2. A se lua, a alerga după...; a urmări, a fugări. *Un dulce copilaș... alungă un fluturaș* (ALECSANDRI). — Lat.* **allongare.**

ALUNGÁRE, *alungări,* s. f. Acțiunea de *a alunga;* îndepărtare, izgonire.

ALUNGĂTÓR, -OÁRE, *alungători, -oare,* adj. (Rar) Care alungă. — Din **alunga** + suf. *-(ă)tor.*

ALUNGÍT, -Ă, *alungiți, -te,* adj. Care are (sau ia) formă lunguiață; prelung. — Din **a**[3] + **lungit** (după fr. *allongé*).

ALUNÍCĂ, *alunele,* s. f. Aluniță. — Din **alună** + suf. *-ică.*

ALUNÍȘ, *alunișuri,* s. n. Pădurice, desiș de aluni. — Din **alun** + suf. *-iș.*

ALUNÍȚĂ, *alunițe,* s. f. 1. Diminutiv al lui *alună.* 2. Mică excrescență pigmentată, pe față sau pe trup.

Alunele (I 1)

ALUNÍU, -ÍE, *alunii,* adj. (Rar) De culoarea alunei. — Din **alun** + suf. *-iu.*

ALÚRĂ s. f. Fel de a se mișca; (rar) înfățișare. ✦ Ritm (în care se desfășoară o întrecere sportivă). — Fr. **allure.**

ALUVIÁL, -Ă, *aluviali, -e,* adj. Format prin aluviune. [Pr.: *-vi-al*] — Fr. **alluvial.**

ALUVIONÁR, -Ă, *aluvionari, -e,* adj. Aluvial. [Pr.: *-vi-o-*] — După fr. **alluvionnaire.**

ALÚVIU s. n. Perioadă geologică din era cuaternară, care durează de la retragerea ghețarilor pînă în zilele noastre. — Fr. **alluvium** (lat. lit. **alluvium**).

ALUVIÚNE, *aluviuni,* s. f. Depozit de nămol, nisip și pietriș, adus de apele curgătoare și depus în lungul albiilor. [Pr.: *-vi-u-*] — Fr. **alluvion** (lat. lit. **alluvio, -onis**).

Aluviuni

ALÚZIE, *aluzii,* s. f. Cuvînt, expresie, frază prin care se sugerează o idee, fără a o exprima direct. ◇ Expr. *A face aluzie la cineva* (sau *la ceva*) = a vorbi pe departe despre cineva (sau ceva). [Var.: (înv.) **aluziúne** s. f.] — Fr. **allusion** (lat. lit. **allusio, -onis**).

ALUZIÚNE s. f. v. **aluzie.**

ALVANÍT, -Ă s. m. și f., adj. v. **arvanit.**

ALVEOLÁR, -Ă, *alveolari, -e,* adj. 1. Care e în legătură cu alveolele dentare. 2. Care are alveole (2). [Pr.: *-ve-o-*] — Fr. **alvéolaire.**

ALVEÓLĂ, *alveole,* s. f. 1. (În expr.) *Alveolă dentară* = fiecare dintre cavitățile maxilarelor, în care sînt înfipți dinții. *Alveolă pulmonară* = fiecare dintre micile cavități în care sfîrșesc ultimele ramificații ale bronhiilor. 2. Celulă a fagurelui. [Pr.: *-ve-o-*] — Fr. **alvéole** (lat. lit. **alveolus** «albioară»).

ALVIȚÁR, *alvițari,* s. m. Fabricant sau negustor de alviță. [Var.: **halvițár** s. m.] — Din **alviță** + suf. *-ar.*

ALVÍȚĂ s. f. Produs zaharos fabricat din zahăr, miere, nuci și amidon sau albuș de ou. [Var.: **halvíță** s. f.] — Din [h]**alva** + suf. *-iță.*

AMÁ interj. (Înv., ir.) Zău că..., zău așa! — Tc. **amma** «însă» (ngr. **ama**).

AMÁBIL, -Ă, *amabili, -e,* adj. Prietenos, binevoitor; politicos. — Fr. **aimable** (lat. lit. **amabilis**).

AMÁBILE adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) În mod grațios, plăcut. — It. **amabile.**

AMABILITÁTE, (2) *amabilități,* s. f. 1. Însușirea de a fi amabil. 2. Atitudine sau faptă amabilă. ✦ Compliment. — Fr. **amabilité** (lat. lit. **amabilitas, -atis**).

AMALGÁM, *amalgame,* s. n. 1. Aliaj de mercur cu alt metal. 2. Fig. Amestec de elemente disparate. — Fr. **amalgame** (lat. lit. **amalgama**).

AMALGAMÁ, *amalgamez,* vb. I. Tranz. (Rar) 1. A alia mercurul cu un metal. 2. Fig. A amesteca elemente disparate. — Fr. **amalgamer.**

AMALGAMÁRE, *amalgamări,* s. f. Acțiunea de *a amalgama.*

AMÁN interj. Îndurare! iertare! ◇ Expr. *A fi* (sau *a ajunge*) *la aman* = a fi (sau a ajunge) la mare strîmtoare. *A lăsa* (pe cineva) *la aman* = a părăsi (pe cineva) cînd e la mare nevoie. — Tc. **aman.**

AMÁNDEA interj. (Reg.) Dă năvală! fugă! zbughește-o! *Jar eu, amandea pe ușă afară plîngînd* (CREANGĂ). — Tc. **amade** «gata, pregătit».

AMANÉT, *amanete,* s. n. Obiect de preț predat cuiva drept garanție a restituirii unei datorii; garanție, zălog, gaj. ✦ (Înv.) Ostatic. — Tc. **emanet.**

AMANETÁ, *amanetez,* vb. I. Tranz. A pune ceva ca amanet. — Din **amanet.**

AMANETÁRE, *amanetări,* s. f. Acțiunea de *a amaneta.*

AMÁNT, -Ă, *amanți, -te,* s. m. și f. Persoană care întreține relații de dragoste cu cineva, fără a fi căsătorit cu acela; ibovnic. — Fr. **amant** (lat. lit. **amans, -ntis**).

AMÁR[1], (rar) *amaruri,* s. n. 1. Jale, tristețe; suferință, chin; necaz. ◇ Expr. *A-și vărsa amarul* = a-și povesti necazurile. *A-și înghiți amarul* = a suferi în tăcere. *A-și mînca amarul (împreună) cu cineva* = a duce trai (greu) împreună cu cineva. ✦ (Cu valoare de interjecție) Vai! 2. Mulțime, grămadă. *Am mai umblat pe aici... dar sînt Amar de ani* (COȘBUC). — Lat. **amarum.**

AMÁR[2], **-Ă**, *amari, -e*, adj. I. (Despre alimente, băuturi etc.) Care are gustul caracteristic fierii, pelinului, chininei; (despre gust) ca al fierii, pelinului, chininei. II. Fig. 1. Chinuitor, dureros; trist. *Fa varsă desperată Un plins amar* (COȘBUC). ◇ (Adverbial) *A regretat amar faptele întîmplate* (BART). 2. Chinuit, necăjit. *Amară tinerețe am avut* (SADOVEANU). ◇ Expr. *Pîine amară* = mijloace de existență cîștigate cu multă trudă. *A face* (cuiva) *zile amare* = a face (cuiva) necazuri. ✦ (Adverbial) Strașnic, cumplit. *Am să te pedepsesc amar* (ISPIRESCU). 3. Răutăcios. — Lat. **amarus.**

AMÁRĂ, *amare*, s. f. Funie cu care se leagă o corabie la țărm sau de altă corabie. — Fr. **amarre.**

AMÁRNIC, -Ă, *amarnici, -e*, adj. 1. Neîndurat, grozav, strașnic, crunt. *N-ai cunoscut decît truda amarnică* (DEȘLIU). ✦ (Adverbial) Foarte tare; grozav. 2. Inimos, curajos, harnic. *Amarnici îs cavalerii din ziua de astăzi* (ALECSANDRI). — Din **amar**[2] + suf. *-nic.*

AMATÓR, -OÁRE, *amatori, -oare*, s. m. și f. 1. Persoană căreia îi place ceva, care are predilecție sau pasiune pentru ceva. 2. Persoană care se ocupă cu o meserie, cu o artă, cu o disciplină, fără a avea o pregătire profesională și fără a o exercita ca profesionist. — Fr. **amateur** (lat. lit. **amator**).

Amazoană

AMAZOÁNĂ, *amazoane*, s. f. 1. (Mitol.) Femeie aparținînd unui trib războinic legendar, din care erau excluși bărbații. 2. Femeie care practică sportul călăriei. — Fr. **amazone** (lat. lit. **Amazo, -onis**).

AMĂGEÁLĂ, *amăgeli*, s. f. Amăgire, viclenie, minciună. ✦ Preocupare măruntă, naivă. [Pl. și: (reg.) *amăgele*] — Din **amăgi** + suf. *-eală.*

AMĂGÍ, *amăgesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) înșela. ✦ Refl. A greși. 2. Tranz. (Rar) A ispiti, a fermeca. — Lat. ***ammagire** (< gr.).

AMĂGÍRE, *amăgiri*, s. f. Faptul de *a (se) amăgi*; înșelăciune, viclenie, minciună; părere înșelătoare, iluzie.

AMĂGITÓR, -OÁRE, *amăgitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care amăgește. — Din **amăgi** + suf. *-(i)tor.*

AMĂNÚNT[1], *amănunte*, s. n. Element secundar, neesențial al unui obiect, al unui fenomen sau al unui eveniment. ◇ Loc. adj. și adv. *Cu amănuntul* = cu bucata, în detaliu. *Comerț cu amănuntul.* ◇ Loc. adv. *(Cu) de-amănuntul* sau *pînă în cele mai mici amănunte* sau *în amănunt* ori *în toate amănuntele* = pînă în cele mai mici detalii; minuțios. [Var.: (reg.) **amărúnt** s. n.] — Din **a**[3] + **mănunt** «mărunt».

AMĂNÚNT[2], **-Ă**, *amănunți, -te*, adj. (Înv.) Amănunțit. — Din **a**[3] + **mănunt** «mărunt».

AMĂNUNȚÍ, *amănunțesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) 1. A fărîmița, a mărunți. 2. A da amănunte. — Din **amănunt**[1].

AMĂNUNȚÍME, *amănunțimi*, s. f. Amănunt, detaliu. — Din **amănunt**[1] + suf. *-ime.*

AMĂNUNȚÍRE, *amănunțiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a amănunți* (1).

AMĂNUNȚÍT[1] s. n. Faptul de *a amănunți* (1).

AMĂNUNȚÍT[2], **-Ă**, *amănunțiți, -te*, adj. Care cuprinde multe amănunte; detaliat. ✦ (Adverbial) În amănunt. — V. *amănunți.*

AMĂRĂCIÚNE, *amărăciuni*, s. f. 1. Durere, tristețe. ✦ Împrejurare, întîmplare dureroasă. 2. Gust amar; amăreală (1). — Din **amar** + suf. *-(ă)ciune.*

AMĂRĂLÚȚĂ, *amărăluțe*, s. f. Mică plantă erbacee cu frunzele ascuțite și cu flori mici, galbene-aurii, care conțin un suc amar cu proprietăți tonice *(Cicendia filiformis).* — Din **amăreală** + suf. *-uță.*

AMĂRĂTĂCIÚNE s. f. Plantă erbacee cu tulpina înaltă și cu flori galbene *(Senecio sarracenicus).* — Din **amărît** + suf. *-(ă)ciune.*

AMĂREÁLĂ, *amăreli*, s. f. 1. (Proprietatea de a avea) gust amar. Mică plantă erbacee cu flori albastre, roșii sau (rar) albe, întrebuințată contra afecțiunilor pulmonare *(Polygala vulgaris);* șopîrliță. — Din **amări** + suf. *-eală.*

AMĂRÍE s. f. (Rar) Amărăciune, durere, tristețe. — Din **amar** + suf. *-ie.*

AMĂRÍU, -ÍE, *amării*, adj. Amărui. [Var.: **amărîu, -îie** adj.] — Din **amar**[3] + suf. *-iu.*

AMĂRÎ, *amărăsc*, vb. IV. Refl. și tranz. 1. A căpăta sau a face să capete gust amar. 2. A (se) întrista, a (se) supăra, a (se) îndurera. — Lat. ***amarire.**

AMĂRÎRE, *amăriri*, s. f. (Rar) Faptul de *a (se) amări;* amărăciune.

AMĂRÎT, -Ă, *amăriți, -te*, adj. Mîhnit, necăjit; chinuit, trist. (Adesea substantivat) Prăpădit, nenorocit; sărac. ✦ Învechit, ponosit, uzat. — V. *amări.*

AMĂRÎU, -ÎIE adj. v. **amăriu.**

AMĂRÚI, -ÚIE, *amărui*, adj. Cu gust ușor amar. — Din **amar**[3] + suf. *-ui.*

AMĂRÚNT s. n. v. **amănunt**[1].

AMĂRUNȚÉLUL s. n. art. (Reg., în expr.) *De-amăruntelul* = minuțiozitate, cu atenție. — Din [de] + **amărunt** + suf. *-el.*

AMBALÁ[1], *ambalez*, vb. I. Tranz. A împacheta ceva într-un material protector, în vederea transportului. — Fr. **emballer.**

AMBALÁ[2], *ambalez*, vb. I. Refl. 1. (Despre motoare, *p. ext.* despre mașini) A trece peste turația obișnuită. ◇ Tranz. *Șoferul a ambalat motorul.* 2. (Despre cai) A-și lua vînt, a scăpa fără a mai putea fi oprit. 3. Fig. A se lăsa cuprins de pasiune; a se aprinde. — Fr. **(s')emballer.**

AMBALÁJ, *ambalaje*, s. n. Ambalare; (concr.) material în care se împachetează ceva. — Fr. **emballage.**

AMBALÁRE[1], *ambalări*, s. f. Acțiunea de *a ambala*[1]; împachetare.

AMBALÁRE[2], *ambalări*, s. f. Acțiunea de *a (se) ambala*[2].

AMBÁR s. n. v. **hambar.**

AMBARCADÉR, *ambarcadere*, s. n. Loc de unde se îmbarcă mărfurile și călătorii pe un vapor. V. *debarcader.* — Fr. **embarcadère.**

AMBARCAȚIE, *ambarcații*, s. f. Vas plutitor de dimensiuni mici, cu vîsle, cu vele sau cu motor. ✦ Marfă încărcată pe un astfel de vas. — Fr. **embarcation.**

AMBASÁDĂ, *ambasade*, s. f. Reprezentanță diplomatică pe lîngă guvernul unei țări străine, condusă de un ambasador. ✦ Clădire în care e instalată această reprezentanță. ✦ Misiunea sau funcția unui ambasador. — Fr. **ambassade.**

AMBASADÓR, *ambasadori*, s. m. Reprezentant diplomatic plenipotențiar de rang superior. ✦ Persoană trimisă cu o misiune specială pe lîngă un stat sau un for internațional. — După fr. **ambassadeur.**

AMBIÁNT, -Ă, *ambianți, -te*, adj. Care se găsește în jur, în apropiere; înconjurător. [Pr.: *-bi-ant*] — Fr. **ambiant.**

AMBIÁNȚĂ, *ambiațe*, s. f. Mediu material și social care înconjură pe cineva sau ceva. [Pr.: *-bi-an-*] — Fr. **ambiance.**

AMBIDÉXTRU, -Ă, *ambidextri, -e*, adj. Care se slujește cu aceeași îndemînare de ambele mîini. — Fr. **ambidextre.**

AMBIGÉN, -Ă, *ambigeni, -e*, adj. (Gram.; impr., în expr.) *Genul ambigen* (și substantivat, n.) = genul neutru. — Lat. lit. **ambigenus.**

AMBIGUITÁTE, (2) *ambiguități*, s. f. 1. Lipsă de precizie. 2. (Concr.) Expresie, afirmație lipsită de precizie, echivocă. [Pr.: *-gu-i-*] — Fr. **ambiguïté** (lat. lit. **ambiguitas, -atis**).

AMBÍGUU, -UĂ, *ambigui, -ue*, adj. (Despre cuvinte, enunțări etc.) Care are mai multe înțelesuri; echivoc. — Fr. **ambigu** (lat. lit. **ambiguus**).

AMBII, -ELE num. col. (Adesea pronume) Amîndoi. — It. **ambe** (lat. lit. **ambo**).

AMBIȚIE, *ambiții*, s. f. Dorință arzătoare de realizare a unui plan, de glorie, de onoruri. ◇ Expr. *A pune pe cineva* (sau *a se pune*) *la ambiție* = a (se) ambiționa. ✦ Aspirație. [Var.: (înv.) **ambițiúne** s. f.] — Fr. **ambition** (lat. lit. **ambitio, -onis**).

AMBIȚIONÁ, *ambiționez*, vb. I. Tranz. A deștepta în cineva ambiția. ✦ Refl. A se strădui să realizeze un plan, să întreacă pe cineva, să obțină succese, glorie etc. ✦ Refl. A se încăpățîna. ✦ (Înv.) A rîvni. *Boierii... începură a ambiționa domnia* (NEGRUZZI). [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **ambitionner.**

AMBIȚIÓS, -OÁSĂ, *ambițioși, -oase*, adj. Plin de ambiție; pornit din ambiție. ✦ Încăpățînat. [Pr.: *-ți-os*] — Fr. **ambitieux** (lat. lit. **ambitiosus**).

AMBIȚIÚNE s. f. v. **ambiție.**

AMBRANȘAMÉNT, *ambranșamente*, s. n. Ramificație secundară a unei linii ferate, a unei conducte de canalizare etc. — După fr. **embranchement.**

AMBRAZÚRĂ, *ambrazuri*, s. f. (Mil.) Deschizătură în pereții unei lucrări de apărare, prin care se trage cu tunul, cu mitraliera etc. — Fr. **embrasure.**

AMBRĂ, *ambre*, s. f. 1. Chihlimbar. 2. Substanță ceroasă, brună-cenușie, cu miros de mosc, formată în intestinul unei specii de cașalot și care se întrebuințează în parfumerie. — Fr. **ambre.**

AMBREIÁ, *ambreiez*, vb. I. Tranz. A realiza cuplarea a două mecanisme, cu ajutorul ambreiajului. — Fr. **embrayer.**

AMBREIÁJ, *ambreiaje*, s. n. Dispozitiv prin care se leagă solidar, pe un timp anumit, două mecanisme. — Fr. **embrayage.**

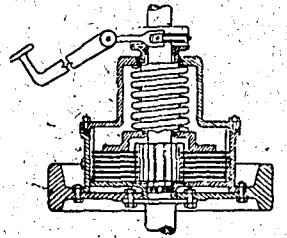

Ambreiaj

AMBREIÁRE, *ambreieri*, s. f. Acțiunea de *a ambreia.*

AMBRÓZIC, -Ă, *ambrozici, -e*, adj. (Neobișnuit) Cu parfum de ambrozie; *p. ext.* dumnezeiesc, minunat. — După fr. **ambrosiaque.**

AMBRÓZIE s. f. (În mitologia greacă) Hrană aromată a zeilor, despre care se credea că dă nemurire și tinerețe veșnică; *p. ext.* băutură minunată. — Fr. **ambroisie** (lat. lit. **ambrosia**).

AMBULÁNT, -Ă, *ambulanți, -te*, adj. Care-și exercită activitatea sau profesiunea trecînd dintr-un loc în altul. — Fr. **ambulant** (lat. lit. **ambulans, -ntis**).

AMBULANȚĂ, *ambulanțe*, s. f. Formație medicală mobilă care dă răniților primele ajutoare pe cîmpul de luptă. ✦ Vehicul special amenajat pentru transportul la spital al celor accidentați sau grav bolnavi. — Fr. ambulance.

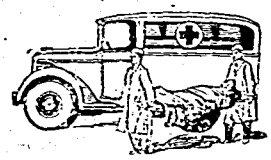

Ambulanță

AMBULATÓRIU[1], *ambulatorii*, s. n. Dispensar unde se dau consultații și se fac tratamente medicale. — Fr. ambulatoire (lat. lit. ambulatorius).

AMBULATÓRIU[2], **-IE**, *ambulatorii*, adj. (Despre tratamente medicale) Care nu necesită spitalizare. — Fr. ambulatoire (lat. lit. ambulatorius).

AMBUSCÁDĂ, *ambuscade*, s. f. 1. Acțiune de luptă care se organizează din timp și se execută de obicei cu efective mici, în scopul de a prinde și de a ataca prin surprindere pe inamic. 2. Loc ascuns de unde pîndește una dintre părțile în luptă, cu scopul de a năvăli pe neașteptate asupra dușmanului. — Fr. embuscade.

AMELIORÁ, *ameliorez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) îmbunătăți, a (se) îndrepta. ✦ Tranz. A obține soiuri mai bune de plante sau de animale. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. améliorer.

AMELIORÁRE, *ameliorări*, s. f. Acțiunea de *a (se) ameliora* și rezultatul ei; îmbunătățire, îndreptare. [Pr.: *-li-o-*]

AMENAJÁ, *amenajez*, vb. I. Tranz. A pune în ordine, a face să corespundă unui anumit scop; a aranja. — Fr. aménager.

AMENAJAMÉNT, *amenajamente*, s. n. 1. (În expr.) *Amenajament silvic* = tehnica punerii în valoare și regenerării pădurilor. 2. (Rar) Organizare, întocmire rațională. — După fr. aménagement.

AMENAJÁRE, *amenajări*, s. f. Acțiunea de *a amenaja*; întocmire rațională, aranjare.

AMENDÁ[1], *amendez*, vb. I. Tranz. A aplica cuiva o amendă. — Din amendă (după fr. *amender*).

AMENDÁ[2], *amendez*, vb. I. Tranz. A îmbunătăți, a modifica prin amendamente un text, mai ales o lege. — Fr. amender (lat. lit. emendare).

AMENDÁBIL, -Ă, *amendabili, -e*, adj. (Despre un text, mai ales despre legi) Care poate fi îmbunătățit, modificat prin amendamente. — După fr. amendable.

AMENDAMÉNT, *amendamente*, s. n. Îmbunătățire, modificare a unui text, mai ales a unei legi. — După fr. amendement.

AMENDÁRE[1], *amendări*, s. f. Acțiunea de *a amenda*[1]; aplicare a unei amenzi.

AMENDÁRE[2], *amendări*, s. f. Acțiunea de *a amenda*[2]; modificare (cu scopul de a îmbunătăți).

AMÉNDĂ, *amenzi*, s. f. 1. Pedeapsă în bani. 2. (Rar, în expr.) *Amendă onorabilă* = recunoaștere publică a propriei greșeli. — După fr. amende.

AMENINȚÁ, *amenințat*, vb. I. Tranz. 1. A manifesta față de cineva intenția de a-i face rău (pentru a-l intimida sau pentru a obține ceva). *Ș-apoi se-ncrunta Și-i amenința Să-i puie de vii Chiar în temelii* (ALECSANDRI). 2. A face un gest de amenințare. *Spunea ceva și amenința cu mîna* (PAS). 3. A constitui o primejdie pentru cineva sau ceva. *Bălțile neasanate amenință sănătatea locuitorilor.* 4. A fi gata să..., a fi pe punctul de a... *Pereții umezi amenințau să cadă* (DUNĂREANU). 5. (Rar) A anunța, a vesti, a prevesti (ceva). *Umbre fioroase Ce ies din întunerec o crimă amenințînd* (ALEXANDRESCU). — Lat. *amminaciare (< *minaciae* « amenințări »).

AMENINȚÁRE, *amenințări*, s. f. Acțiunea de *a amenința* și rezultatul ei. ✦ Primejdie.

AMENINȚĂTÓR, -OÁRE, *amenințători, -oare*, adj. (Adesea adverbial) Care amenință; care sperie, care îngrozește. — Din amenința + suf. *-(ă)tor.*

AMENITÁTE s. f. (Franțuzism) Atitudine binevoitoare; politețe. — După fr. aménité (lat. lit. amoenitas, -atis).

AMÉNT, *amenți*, s. m. Inflorescență a unor arbori, formată din floricele foarte mici îngrămădite de-a lungul unui ax și atîrnînd ca un ciucure. — It. amento (lat. lit. amentum).

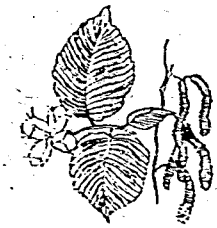

Ament

AMENTACÉE s. f. pl. Familie de plante cu inflorescența în formă de ament. *Ulmul, plopul, mesteacănul fac parte din familia amentaceelor.* — Fr. amentacées.

AMERICÁN, -Ă, *americani, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține (populației) Statelor Unite ale Americii sau (mai rar) altui stat al Americii, privitor la (populația din) Statele Unite ale Americii sau (mai rar) la alt stat din America. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Statelor Unite ale Americii sau (mai rar) din populația de bază a unui alt stat al Americii. — Din **America** + suf. *-an.*

AMERICANIZÁ, *americanizez*, vb. I. Refl. A-și însuși felul de a fi al americanilor; a se comporta ca americanii. — Fr. américaniser.

AMÉRICĂ s. f. Nume dat în trecut unei pînze de bumbac de calitate inferioară. — Din America.

AMERICĂNESC, -EÁSCĂ, *americănești*, adj. (Fam.) Ca în America, din America. — Din american + suf. *-esc.*

AMERICĂNEȘTE adv. (Fam.) În felul americanilor. — Din american + suf. *-ește.*

AMERIZÁ, *amerizez*, vb. I. Intranz. (Despre hidroavioane) A coborî și a aluneca pe suprafața apei pînă la oprire. — După fr. amerrir.

AMERIZÁRE, *amerizări*, s. f. Acțiunea de *a ameriza.*

AMÉSTEC, *amestecuri*, s. n. 1. Reunire de lucruri diverse; complex format din elemente diferite. ✦ (Chim.) Produs obținut prin punerea laolaltă a mai multor substanțe. 2. Intervenție într-o afacere; participare (necerută sau forțată) la treburile sau relațiile altora. *Toți întorseseră capetele, mirați de amestecul unui străin în conversația lor* (REBREANU). ◇ Expr. *A avea (vreun) amestec* = a juca un rol într-o afacere, a avea legătură cu cineva sau ceva. ✦ (Înv. și arh.) Intrigă. — Postverbal al lui amesteca.

AMESTECÁ, *amestec*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) uni formînd un amestec. ✦ Tranz. A schimba ordinea; a încurca. 2. Refl. (Despre grupuri de ființe deosebite) A pătrunde unii printre alții. ✦ A se pierde, a dispărea undeva. *Am să mă-mbrac și eu în irod, să m-amestec printre măști* (ALECSANDRI). 3. Refl. A interveni (nechemat) într-o acțiune, într-o discuție etc.; *p. ext.* a se interesa de ceva. ◇ Expr. *A se amesteca* (sau *a umbla*) *unde nu-i fierbe oala* = a se vîrî unde nu este chemat, unde nu are ce căuta. — Lat. *ammixticare.

AMESTECÁRE, *amestecări*, s. f. Acțiunea de *a (se) amesteca*; punere la un loc, unire.

AMESTECÁT, -Ă, *amestecați, -te*, adj. Compus din elemente diferite; împestrițat, eterogen. — V. *amesteca.*

AMESTECĂTÓR, *amestecătoare*, s. n. Dispozitiv mecanic pentru amestecarea unor substanțe, în scopul omogenizării lor. — V. *malaxor.* — Din amesteca + suf. *-(ă)tor.*

AMESTECĂTÚRĂ, *amestecături*, s. f. 1. Produs al amestecării; amestec. 2. Îngrămădire întîmplătoare de lucruri sau de ființe, tot lipsit de unitate. — Din amesteca + suf. *-(ă)tură.*

AMETÍST, *ametiste*, s. n. Varietate de cuarț de culoare violetă, folosit ca piatră semiprețioasă. — Fr. améthyste (lat. lit. amethystus).

AMEȚEÁLĂ, *amețeli*, s. f. Stare de semileșin, în care omul își pierde simțul echilibrului. — Din ameți + suf. *-eală.*

AMEȚÍ, *ametesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A fi cuprins sau a aduce în stare de ameteală; *fig.* a (se) zăpăci. 2. Refl. și tranz. A (se) îmbăta. — Lat. *ammattire (<*mattus* « beat »).

AMEȚÍT, -Ă, *amețiți, -te*, adj. 1. Cuprins de ameteală; *fig.* zăpăcit, năucit. 2. Beat. — V. *ameți.*

AMEȚITÓR, -OÁRE, *amețitori, -oare*, adj. Care provoacă ameteală. — Din ameți + suf. *-(i)tor.*

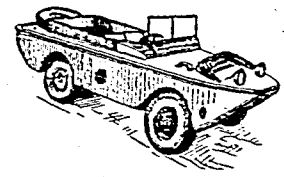

Amfibiu

AMFÍBIU[1], *amfibii*, s. n. Avion special construit pentru a se înălța și a coborî atît (de) pe uscat cît și (de) pe apă; automobil sau tanc special construit pentru a putea merge atît pe uscat cît și pe apă. — Fr. amphibie (<gr.).

AMFÍBIU[2], **-IE**, *amfibii*, adj. 1. (Despre ființe) Care poate trăi și în apă și pe uscat sau care are o fază de dezvoltare în apă și una pe uscat. 2. Fig. Care are o natură sau un aspect dublu. — Fr. amphibie.

AMFIBÓL, *amfiboli*, s. m. Mineral cristalizat (sau grup de minerale) format din silicați complecși de magneziu, fier, calciu, cu puțin sodiu și aluminiu. — Fr. amphibole.

AMFIBOLOGÍE, *amfibologii*, s. f. Construcție defectuoasă de stil, de limbă etc. care poate da naștere la echivoc. — Fr. amphibologie (lat. lit. amphibologia).

AMFIBRÁH, *amfibrahi*, s. m. Unitate ritmică formată (în metrica antică) dintr-o silabă lungă precedată și urmată de două silabe scurte sau (în metrica modernă) dintr-o silabă accentuată precedată și urmată de două silabe neaccentuate. — Fr. amphibraque (lat. lit. amphibrachus).

AMFITEÁTRU, *amfiteatre*, s. n. 1. (În antichitate) Edificiu de formă circulară, de obicei neacoperit, avînd la mijloc o arenă înconjurată de locurile pentru spectatori așezate în trepte. ◇ Loc. adj. și adv. *În amfiteatru* = (în plan) înclinat, în trepte. 2. Sală de cursuri, de spectacole etc. cu locurile așezate pe un plan înclinat. 3. Configurație a unor terenuri muntoase sau deluroase în etaje circulare. — Fr. amphithéâtre (lat. lit. amphitheatrum).

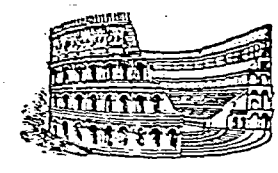

Amfiteatru

AMFITRIÓN, -OÁNĂ, *amfitrioni, -oane*, s. m. și f. Stăpînul unei case în raport cu oaspeții săi; gazdă. [Pr.: *-tri-on*] — Fr. amphitryon (<gr.)

AMFORĂ, *amfore*, s. f. (În antichitate) Vas de formă ovoidală, cu două toarte, în care se păstra vin, untdelemn etc. — Fr. **amphore** (lat. lit. **amphora**).

AMIABIL, -Ă, *amiabili, -e*, adj. (Franțuzism) Înțelegător, prietenos; împăciuitor. [Pr.: *-mi-a-*] — După fr. **amiable.**

AMIÁNTĂ, *amiante*, s. f. Varietate de azbest cu numeroase întrebuințări în tehnică. [Pr.: *-mi-an-*] — Fr. **amiante** (<gr.).

Amforă

AMIÁZ s. n. v. **amiază.**

AMIÁZĂ, *amiezi*, s. f. 1. Mijlocul zilei, momentul înălțării maxime a soarelui deasupra orizontului (corespunzător aproximativ orei 12). ◇ Loc. adj. *De amiază* = de prînz, de la ora prînzului. ◇ Expr. *Ziua(-n) amiaza mare* = în plină zi, în toiul zilei. 2. (Concr.) Locul unde ajunge soarele pe cer la ora 12 din zi; zenit. 3. (Reg.) Mîncarea de la ora 12 din zi; prînz. 4. (Înv. și arh.) Miazăzi, sud. [Var.: **amiáz, amiéz** s. n., **amiázi, amiázăzi**, (1, reg.) **miáză** s. f.] — Din **amiazăzi** (<lat. **ad mediam diem**).

AMIÁZĂZI s. f. v. **amiază.**

AMIÁZI s. f. v. **amiază.**

AMÍBĂ, *amibe*, s. f. Animal protozoar (microscopic) cu corpul format dintr-o masă de protoplasmă și din unul sau mai multe nuclee. — Fr. **amibe** (<gr.).

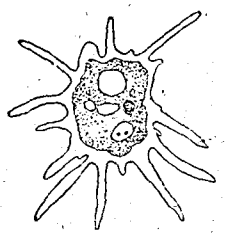

Amibă

AMÍC, -Ă, *amici, -e*, s. m. și f. Prieten. — It. **amico** (lat. lit. **amicus**).

AMICÁL, -Ă, *amicali, -e*, adj. Prietenos; prietenesc. — Fr. **amical** (lat. lit. **amicalis**).

AMICÍE, *amicii*, s. f. (Înv.) Amiciție. — Din **amic** + suf. *-ie*.

AMICÍȚIE, *amiciții*, s. f. Prietenie. — It. **amicizia** (lat. lit. **amicitia**).

AMÍDĂ, *amide*, s. f. Compus organic obținut prin înlocuirea unui atom de hidrogen al amoniacului cu radicalul unui acid. — Fr. **amide.**

AMIDÓL s. n. Substanță folosită ca developator în arta fotografică. — Fr. **amidol.**

AMIDÓN s. n. Substanță organică ce se găsește, în formă de granule, în semințele, fructele, tuberculele plantelor; se folosește în industria alimentară, chimică etc. — Fr. **amidon** (<gr.).

AMIÉZ s. n. v. **amiază.**

AMIEZÍ, *amiezesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A mînca și a se odihni la amiază. — Din **amiază.**

AMIGDÁLĂ, *amigdale*, s. f. Fiecare dintre cele două glande așezate la intrarea gîtlejului, de o parte și de alta a omușorului. — Fr. **amygdale** (<gr.).

AMIGDALÍTĂ s. f. Boală manifestată prin inflamarea amigdalelor. — Fr. **amygdalite.**

AMILACÉU, -ÉE, *amilacei, -ee*, adj. Care conține sau care este constituit din amidon. — Fr. **amylacé** (<gr.).

AMILÁZĂ, *amilaze*, s. f. Substanță produsă de pancreas, care (în timpul digestiei) transformă amidonul în maltoză și glucoză. — Fr. **amylase.**

AMÍN interj. 1. (În texte religioase sau în legătură cu religia, folosit ca formulă de încheiere) Adevărat! așa să fie! ✦ (Fam.) Adio! s-a terminat! 2. (Substantivat, n., în expr.) *Cîtu-i aminul* sau *pînă* (ori *nici*) *la amin* = niciodată; nicicum. — Slav (v. sl. **aminŭ** <gr.).

AMÍNĂ, *amine*, s. f. Compus organic derivat al amoniacului. — Fr. **amine.**

AMÍNTE adv. (În expr.) *A(-și) aduce aminte* = a(-și) aminti. *A lua aminte* = a ține seamă de ceva, a nu trece cu vederea. *A lua aminte la ceva* = a fi atent la ceva, a observa cu atenție ceva. *A-i fi* (cuiva) *aminte* (de ceva) = a avea chef (de ceva). ◇ Compuse: *aducere-aminte* = amintire; *luare-aminte* = atenție, grijă. — Din **a³** + **minte.**

AMINTÍ, *amintesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A-i reveni în minte un fapt, un lucru din trecut. 2. Tranz. A face pe cineva să-și aducă aminte de ceva. 3. Tranz. A pomeni, a menționa ceva sau pe cineva. — Din **aminte.**

AMINTÍRE, *amintiri*, s. f. I. Faptul de *a(-și) aminti.* ◇ Loc. adv. *În amintirea cuiva* (sau *a ceva*) = ca semn că cineva (sau ceva) s-a fost dat uitării. II. 1. Imagine păstrată în memorie, lucru amintit. 2. (La pl.) Gen de producție literară în care scriitorul descrie fapte din propria viață.

AMIRÁL, *amirali*, s. m. I. Grad în marina militară, corespunzător gradului de general-colonel din armata terestră; persoană care poartă acest grad. II. Fluture de zi, mare, foarte frumos colorat, ale cărui larve trăiesc pe urzici (*Vanessa atalanta*). — Fr. **amiral.**

AMIRALITÁTE, *amiralități*, s. f. Comandament suprem al marinei militare. — Din **amiral** (după it. *ammiralità*).

AMIROSÍ vb. IV. v. **mirosi.**

AMÎNÁ, *amîn*, vb. I. Tranz. 1. A hotărî îndeplinirea unei acțiuni într-un moment ulterior celui stabilit inițial. 2. A purta cu vorba pe cineva. — Din **a³** + **mîne.**

AMÎNÁR s. n. v. **amnar**

AMÎNÁRE, *amînări*, s. f. Acțiunea de *a amîna.* ◇ Loc. adv. *Fără amînare* = îndată. (Înv.) *Cu amînare* = în tihnă.

AMÎNÁT adv. (Înv. și reg.) Tîrziu. *Vine sara amînat* (HODOȘ). — V. *amîna.*

AMÎNDÓI, -DÓUĂ num. col. Și unul și altul; ambii. *Amîndoi copiii.* ◇ (Cu valoare de pronume) *Amîndoi priveau în zare.* [Gen.-dat. (cînd precedă substantivul) *amînduror* și (cînd îl urmează sau îi ține locul) *amîndurora*] — Lat. **amîndoi** (<**ambi* + *dui*).

AMNÁR, *amnare*, s. n. 1. Bucată de oțel cu care se scot, prin lovire, scîntei din cremene; se întrebuințează la aprinderea focului și la ascuțit. 2. (Reg.) Fiecare dintre stîlpii de lemn care se pun la colțurile unei construcții țărănești, pentru a sprijini acoperișul. 3. (Reg.) Mîner de lemn cu ajutorul căruia se învîrtește și se fixează sulul la războiul de țesut. 4. (Reg.) Dispozitiv cu ajutorul căruia se ridică sau se coboară fierul lat al plugului. [Var.: (reg.) **amînár** s. n.] — Din **a³** + **mînar**[**e**] (<lat. *manuale*).

AMNĂRÚȘ, *amnăruș*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *amnar.*

AMNEZÍE, *amnezii*, s. f. Pierderea totală sau parțială a memoriei. — Fr. **amnésie** (<gr.).

AMNIÓS, *amniosuri*, s. n. Cea mai dinăuntru dintre membranele care învelesc fetusul la mamifere, la păsări și la reptile. [Pr.: *-ni-os*] — Fr. **amnios** (<gr.).

AMNIÓTIC, *amniotice*, adj. n. (În expr.) *Lichid amniotic* = lichid care se află în amnios și apără embrionul. [Pr.: *-ni-o-*] — Fr. **amniotique.**

AMNISTIÁ, *amnistiez*, vb. I. Tranz. A acorda amnistie unui infractor. [Pr.: *-ti-a*] — Fr. **amnistier.**

AMNISTIÁBIL, -Ă, *amnistiabili, -e*, adj. Care poate fi amnistiat. [Pr.: *-ti-a-*] — După fr. **amnistiable.**

AMNISTÍE, *amnistii*, s. f. Scoaterea de sub sancțiunile legii a unui fapt penal sau civil, printr-un act al puterii de stat. — Fr. **amnistie** (<gr.).

AMNISTIÉRE, *amnistieri*, s. f. Acțiunea de *a amnistia.* [Pr.: *-ti-e-*]

AMÓC s. n. Boală mintală tropicală care se datorește abuzului de stupefiante. — Fr. **amok.**

AMONIÁC s. n. Gaz incolor, cu miros înțepător, înecăcios, obținut din combinarea hidrogenului cu azotul. [Pr.: *-ni-ac*] — Fr. **ammoniaque.**

AMONIACÁL, -Ă, *amoniacali, -e*, adj. Care conține amoniac. [Pr.: *-ni-a-*] — Fr. **ammoniacal.**

AMONÍT, *amoniți*, s. m. Numele unor moluște cefalopode fosile cu cochilia în formă de spirală împărțită în mai multe compartimente. — Fr. **ammonite.**

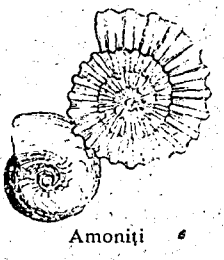

Amoniți

AMÓNIU s. n. Metal alcalin care se găsește numai în compuși. — Fr. **ammonium.**

AMÓNTE adv. (În expr.) *În amonte* (în legătură cu situația unui punct de pe cursul unei ape) = mai aproape de izvor (în comparație cu alt punct). — It. **a monte.**

AMÓR, *amoruri*, s. n. 1. Iubire, dragoste. ✦ (Concr.) Iubit. 2. (Livresc) Atașament, afecțiune. ◇ *Amor propriu* = prețuire (uneori exagerată) a propriilor sale calități, îmbinată cu susceptibilitatea față de părerea altora despre sine. — It. **amore** (lat. lit. **amor**).

AMORÁL, -Ă, *amorali, -e*, adj. Care nu are noțiunea moralității. — Fr. **amoral.**

AMORALÍSM s. n. Concepție care preconizează o atitudine indiferentă față de morală. — Fr. **amoralism.**

AMORALITÁTE s. f. Atitudinea omului amoral. — După fr. **amoralité.**

AMORÁȘ, *amoraș*, s. m. Diminutiv al lui *amor*; reprezentare, în artele plastice, a zeului amorului.

AMORÉZ, *amorezi*, s. m. (Astăzi rar, adesea peior.) Adorator îndrăgostit. ◇ *Prim-amorez* = actor care interpretează pe scenă rolul tînărului îndrăgostit. — Din **amoreză.**

AMOREZÁ, *amorezez*, vb. I. Refl. A se îndrăgosti de cineva. — Din **amorez.**

AMOREZÁT, -Ă, *amorezați, -te*, adj. Îndrăgostit; (înv.) plin de dragoste, drăgăstos. — V. *amoreza.*

AMORÉZĂ, *amoreze*, s. f. (Înv.) Iubită. — După fr. **amoureuse.**

AMÓRF, -Ă, *amorfi, -e*, adj. 1. (Despre substanțe) Care nu prezintă o structură cristalină; *p. ext.* fără formă precisă. 2. Fig. Neorganizat, nediferențiat. — Fr. **amorphe** (<gr.).

AMORÓS, -OÁSĂ, *amoroși, -oase*, adj. Plin de iubire, de dragoste. ✦ Privitor la dragoste, de dragoste. — Din **amor** + suf. *-os* (după fr. *amoureux*).

AMORÓSO adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Duios, cu pasiune duioșă. — It. **amoroso.**

AMORSÁ, *amorsez*, vb. I. Tranz. A pregăti producerea unui fenomen (tehnic) printr-o cauză exterioară. — Fr. **amorcer.**

AMORSÁRE, *amorsări*, s. f. Acțiunea de *a amorsa* și rezultatul ei. *Amorsarea unei explozii.*

AMÓRSĂ, *amorse*, s. f. 1. Nadă, momeală (pentru pești). 2. Dispozitiv pentru aprinderea unei încărcături de exploziv; capsă. — Fr. **amorce.**

AMORTISMÉNT, *amortismente*, s. n. Amortizare[1]. — După fr. **amortissement.**

AMORTIZÁ[1], *amortizez*, vb. I. Tranz. 1. A stinge treptat creditele pe termen lung, prin plăți succesive sau prin răscumpărarea creanțelor. 2. A crea fondurile bănești necesare pentru înlocuirea în natură (prin reparații și construcții capitale) a uzurii fizice și morale a fondurilor fixe deținute de o întreprindere, pe măsură ce acestea își transmit valoarea asupra valorii fiecărei unități de produs. — După fr. **amortir.**

AMORTIZÁ[2], *amortizez*, vb. I. Tranz. A face ca un șoc, un zgomot etc. să fie mai puțin violent; a slăbi, a diminua. ✦ A scădea progresiv, în timp, amplitudinea unei mărimi caracteristice pentru un fenomen de oscilație. — După fr. **amortir.**

AMORTIZÁBIL, -Ă, *amortizabili, -e*, adj. Care se poate amortiza[1]. — După fr. **amortissable.**

AMORTIZÁRE[1], *amortizări*, s. f. Acțiunea de *a amortiza[1]*.

AMORTIZÁRE[2], *amortizări*, s. f. Acțiunea de *a amortiza[2]*; slăbire, diminuare a unui șoc, a unui zgomot etc.

AMORTIZÓR, *amortizoare*, s. n. 1. Dispozitiv pentru reducerea progresivă, în timp, a amplitudinii mărimii caracteristice unui fenomen de oscilație (la vehicule). 2. Piesă de piele care se leagă de cureaua brațului de lovire a suveicii, pentru a amortiza intrarea ei în caseta din partea opusă. — După fr. **amortisseur.**

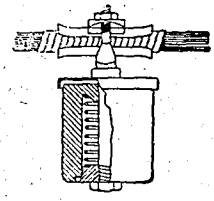

Amortizor

AMORȚEÁLĂ, *amorțeli*, s. f. Stare de insensibilitate trecătoare a corpului sau a unei părți a corpului. — Din **amorți** + suf. *-eală*.

AMORȚÍ, *amorțesc*, vb. IV. Intranz. (Despre ființe, despre corpul sau o parte a corpului lor) A deveni insensibil; a înțepeni. ✦ (Despre unele animale) A intra în perioada de hibernare. ✦ Fig. A-și pierde puterea, a se diminua. — Lat. ***ammortire** *(= admortire)*.

AMORȚÍRE, *amorțiri*, s. f. Faptul de *a amorți*; amorțeală; *fig.* indiferență, inerție.

AMORȚÍT, -Ă, *amorțiți, -te*, adj. Fără simțire, rigid, înțepenit. — V. *amorți*.

AMOVÍBIL, -Ă, *amovibili, -e*, adj. (În sistemul capitalist; despre funcționari) Care poate fi mutat, revocat, concediat. — După fr. **amovible.**

AMOVIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi amovibil. — După fr. **amovibilité.**

AMPATAMÉNT s. n. Distanța dintre axele osiilor extreme la un vehicul. — După fr. **empattement.**

AMPENÁJ, *ampenaje*, s. n. Dispozitiv care servește la stabilizarea sau la schimbarea direcției unui avion. — Fr. **empennage.**

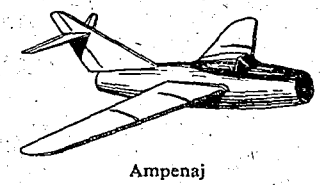

Ampenaj

AMPÉR, *amperi*, s. m. Unitate pentru măsurarea intensității curentului electric. — Fr. **ampère.**

AMPERÁJ, *amperaje*, s. n. Intensitatea unui curent electric exprimată în amperi. — Fr. **ampérage.**

AMPERMÉTRU, *ampermetre*, s. n. Aparat pentru măsurarea intensității curentului electric. — Fr. **ampèremètre.**

AMPERORMÉTRU, *amperormetre*, s. n. Instrument care înregistrează sarcina electrică trecută printr-un conductor. — Fr. **ampère-heuremètre.**

AMPLASÁ, *amplasez*, vb. I. Tranz. A așeza, a fixa o mașină, o instalație etc. pe un anumit loc. — Fr. **emplacer.**

AMPLASAMÉNT, *amplasamente*, s. n. Loc de așezare a unei instalații, a unui dispozitiv, a unei construcții. — După fr. **emplacement.**

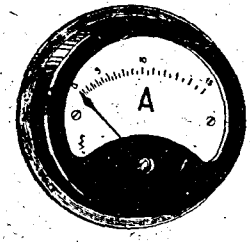

Ampermetru

AMPLIFICÁ, *amplific*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) lărgi, a (se) dezvolta, a (se) mări; a da sau a căpăta amploare; a (se) intensifica. 2. Tranz. A mări valorile instantanee ale unei mărimi fizice oscilatorii. — Fr. **amplifier** (lat. lit. **amplificare**).

AMPLIFICÁRE, *amplificări*, s. f. Acțiunea de *a (se) amplifica*; lărgire, dezvoltare, mărire; intensificare.

AMPLIFICATÓR, *amplificatoare*, s. n. Aparat care mărește valorile caracteristice ale unui fenomen cu ajutorul energiei luate de la o sursă separată. — După fr. **amplificateur.**

AMPLITÚDINE, *amplitudini*, s. f. 1. Lungimea drumului între pozițiile extreme ale unui corp care oscilează. ✦ (Mat.) Mărimea unui arc. 2. Maximul diferenței dintre valoarea unei mărimi periodice și valoarea medie a mărimii în cursul unei perioade. — Fr. **amplitude** (lat. lit. **amplitudo, -inis**).

AMPLOAIÁT, -Ă s. m. și f. v. **amploiat.**

AMPLOÁRE s. f. Însușirea de a fi amplu; întindere, dezvoltare, desfășurare largă. — După fr. **ampleur.**

AMPLOIÁT, -Ă, *amploiați, -te*, s. m. și f. (Ieșit din uz) Funcționar, impiegat. [Var.: **amploaiát, -ă** s. m. și f.] — După fr. **employé.**

ÁMPLU, -Ă, *ampli, -e*, adj. Larg, întins, dezvoltat. — Fr. **ample** (lat. lit. **amplus**).

AMPRÉNTĂ, *amprente*, s. f. Imagine, urmă întipărită prin presare pe o suprafață (plastică). ✦ Fig. Urmă lăsată de o idee, de o stare psihică etc. — Fr. **empreinte.**

AMPRÍZĂ, *amprize*, s. f. Lățimea totală a fișiei de teren pe care urmează să se construiască o șosea, o cale ferată, un dig etc. — Fr. **emprise.**

AMPUTÁ, *amputez*, vb. I. Tranz. A tăia, a reteza pe cale chirurgicală un membru al corpului. — Fr. **amputer** (lat. lit. **amputare**).

AMPUTÁRE, *amputări*, s. f. Acțiunea de *a amputa*.

AMPUTÁȚIE, *amputații*, s. f. Amputare. — Fr. **amputation** (lat. lit. **amputatio, -onis**).

AMÚ adv. (Pop.) Acum. — Lat. **ad-modo.**

AMULÉTĂ, *amulete*, s. f. Mic obiect căruia oamenii superstițioși îi atribuie puterea magică de a le aduce noroc. V. *talisman, fetiș*. — Fr. **amulette** (lat. lit. **amuletum**).

AMÚRG, *amurguri*, s. n. Semiîntuneric care se lasă după apusul soarelui și ține până la venirea nopții; înserare, crepuscul. ✧ Loc. adv. *În amurg* = pe înserate. ✦ Fig. Bătrînețe, sfîrșitul vieții. — Din **a**[3] + **murg** « amurg ».

AMURGÍ, pers. 3 *amurgește*, vb. IV. Intranz. A se înseră; a se întuneca. — Din **amurg.**

AMURGÍT[1] s. n. Amurg. — V. *amurgi*.

AMURGÍT[2], *-Ă*, *amurgiți, -te*, adj. (Rar) Învăluit în amurg; întunecat. — V. *amurgi*.

AMÚȘ, *amușe*, s. n. Groapă cu apă și var în care tăbăcarul pune pielile la argăsit. — Comp. **magh. hamvas.**

AMÚȘI[1] adv. (Reg.) Numaidecît, îndată, imediat. — Din **amu** + **și.**

AMUȘÍ[2], *amușesc*, vb. IV. Tranz. A curăța părul de pe pielile scoase din amuș. — Din **amuș.**

AMUȚÁ, *amut* vb. I. Tranz. (Reg.) A asmuți un ciine asupra cuiva. — Lat. ***ammotiare.**

AMUȚÍ, *amuțesc*, vb. IV. Intranz. A pierde facultatea de a vorbi; a deveni mut. ✦ Fig. A înceta de a vorbi; a tăcea; a se liniști. [Var.: **muțí** vb. IV] — Lat. ***ammutire** *(<mutus* « mut »).

AMUȚÍRE, *amuțiri*, s. f. Faptul de *a amuți*; pierderea facultății de a vorbi. ✦ Fig. Încetare a oricărui zgomot.

AMUȚÍT, -Ă, *amuțiți, -te*, adj. Care a devenit mut; *fig.* tăcut, liniștit. — V. *amuți*.

AMUZÁ, *amuz*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) distra, a (se) înveseli, a (se) desfăta. — Fr. **amuser.**

AMUZAMÉNT, *amuzamente*, s. n. Distracție, desfătare, divertisment. — După fr. **amusement.**

AMUZÁNT, -Ă, *amuzanți, -te*, adj. Distractiv, hazliu, nostim. — Fr. **amusant.**

AMUZÁT, -Ă, *amuzați, -te*, adj. Distrat, înveselit, desfătat. — V. *amuza*.

AMVÓN, *amvoane*, s. n. Construcție (ca un balcon) într-o biserică, de unde se predică sau se citește evanghelia. — Slav (v. sl. **amŭvonŭ** <gr.).

AN[1] adv. (Pop.) Anul trecut, acum un an. *An n-am ciștigat... la anul trag nădejde* (PANN). ✦ (Precedat de « mai ») Acum cîțiva ani. *S-a sculat mai an Bătlica Traian Și a încălecat* (ALECSANDRI). — Lat. **anno.**

AN[2], *ani*, s. m. 1. Perioadă de timp cuprinzînd 12 luni. ✧ *Anul acesta* = anul curent. *Anul trecut* = anul expirat. *Anul nou* = ziua de 1 ianuarie (în care se serbează începutul unui an). ✧ Loc. adv. *În anul...* = în cursul anului... *La anul* = în anul viitor. *Acum un an* (sau *doi ani* etc.) = cu un an (sau cu doi ani etc.) în urmă. *De un an* (sau *doi ani* etc.) = de acum un an (sau doi ani etc.) încoace. *Un an* (sau *doi ani* etc.) *după...* = cînd a (sau va fi) trecut un an (sau doi ani etc.). *De ani și ani* = de mulți ani, de multă vreme. *An de* (sau *cu) an* = în fiecare an, mereu. *Într-un an* = în interval de un an. *Cu anii* = ani întregi, ani îndelungați. *Cu anul* = pe timp de un an. *La* (sau *într-)un an* = o singură dată într-un an; rar. 2. (Astron.; în expr.) *An tropic* = interval de timp (de 365 de zile, 5 ore, 48 minute și 46 secunde) care se scurge între două treceri consecutive ale soarelui prin același punct echinocțial. *An comun* (sau *calendaristic)* = an de 365 de zile. *An bisect* = an de 366 de zile (și care se repetă o dată la 4 ani). *An-lumină* = unitate de lungime pentru măsurarea distanțelor mari, egală cu distanța străbătută de lumină într-un an. 3. Stadiu de studiu în unele forme de învățămînt, corespunzînd unui an[2] (1). 4. (Indică) vîrsta unei ființe sau vechimea unui lucru. *Copil de cinci ani*. 5. (La pl.) Epocă din viață; vreme. *Anii copilăriei*. — Lat. **annus.**

ANĂ s. f. Frînghie de care sînt suspendate cîrligele carnaceior. ✦ Frînghie cu plute care se agață de marginea superioară a mrejelor și a altor plase pescărești.

ANABAPTÍSM s. n Sectă religioasă al cărei adepți erau botezați (a doua oară) la vîrsta adultă. — Fr. **anabaptisme.**

ANABAPTÍST, -Ă, *anabaptiști, -ste,* s. m. și f. Adept, partizan al anabaptismului. — Fr. **anabaptiste.**

ANABOLÍSM s. n. Totalitatea proceselor biochimice care au loc în organismele vii, asigurînd producerea substanțelor necesare vieții. — Fr. **anabolisme.**

ANACOLÚT, *anacolute,* s. n. (Greșeală de gramatică constînd în) întreruperea construcției sintactice începute și continuarea frazei cu altă construcție. — Fr. **anacoluthe** (lat. lit. **anacoluthon**).

ANACREÓNTIC, -Ă, *anacreontici, -e,* adj. În genul poeziilor poetului grec Anacreon (care a cîntat dragostea, vinul și veselia la ospețe). [Pr.: *-cre-on-*] — Fr. **anacréontique** (lat. lit. **anacreonticus**).

ANACRÓNIC, -Ă, *anacronici, -e,* adj. Care conține un anacronism. — Fr. **anachronique** (<gr.).

ANACRONÍSM, *anacronisme,* s. n. Eroare constînd în fixarea unei întîmplări în alt timp decît cel adevărat; introducere în prezentarea unei epoci, a unor trăsături din altă epocă. ✦ Obicei sau opinie învechită. — Fr. **anachronisme.**

ANACRONÍSTIC, -Ă, *anacronistici, -e,* adj. (Rar) Anacronic. — Din **anacron**[ic] + suf. *-ist-ic* (după *caracteristic*).

ANACRÚZĂ s. f. Notă sau grup de note care formează o măsură incompletă la începutul unei compoziții muzicale. — Fr. **anacrouse** (<gr.).

ANAERÓB, -Ă, *anaerobi, -e,* adj. (Despre microorganisme) Care trăiește și se înmulțește fără aer; (despre procese biochimice) care se produce într-un mediu lipsit de aer. — După fr. **anaérobie.**

ANAEROBIÓTIC, -Ă, *anaerobiotici, -e,* adj. Anaerob. [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. **anaérobiotique.**

ANAEROBIÓZĂ s. f. Formă de viață a unor microorganisme în absența oxigenului din aer. [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. **anaérobiose.**

ANAFILÁCTIC, -Ă, *anafilactici, -e,* adj. Cu caracter de anafilaxie, bazat pe anafilaxie. — Fr. **anaphylactique.**

ANAFILAXÍE s. f. Manifestarea unei stări de sensibilizare a organismului la administrarea unei cantități foarte mici dintr-o substanță nevătămătoare prin ea însăși și care în prealabil a mai fost administrată organismului. — Fr. **anaphylaxie** (<gr.).

ANAFÓR, *anafoare,* s. n. (Reg.) Vîrtej format în lungul țărmurilor unui curs de apă; bulboană, sorb. — Ngr. **anafori.**

ANAFORÁ, *anaforale,* s. f. (Înv.) Raport scris adresat domnitorului (de către un mare dregător). — Ngr. **anafora.**

ANÁFORĂ[1] s. f. v. **anafură.**

ANAFÓRĂ[2], *anafore,* s. f. Figură de retorică constînd în repetarea aceluiași cuvînt la începutul mai multor fraze consecutive sau al mai multor membre de frază. — Fr. **anaphore** (lat. lit. **anaphora**).

ANAFORÉZĂ s. f. Transportul particulelor coloidale spre anod, sub acțiunea unui curent electric. — Fr. **anaphorèse.**

ANAFÓRNIȚĂ, *anaforniță,* s. f. Vas în care se ține anafura. — Din **anafură**[1] + suf. *-niță.*

ANÁFURĂ s. f. Bucățele de prescură care se împart credincioșilor ortodocși la sfîrșitul liturghiei. [Var.: **anáforă, náfură** s. f.] — Slav (v. sl. **(a)nafora** <gr.).

ANAGLÍFĂ, *anaglife,* s. f. Lucrare de sculptură în (baso)relief. ◇ *Procedeul anaglifelor* = procedeu pe baza căruia se obține imaginea în relief a unui obiect fotografiat. — Fr. **anaglyphe** (lat. lit. **anaglyphus**).

ANAGNÓST, *anagnoști,* s. m. (Înv.) Dascăl de biserică; țîrcovnic. — Slav (v. sl. **anagnostŭ** <gr.).

ANAGRÁMĂ, *anagrame,* s. f. Schimbare a ordinii literelor unui cuvînt, pentru a obține alt cuvînt; cuvînt obținut prin această schimbare. — Fr. **anagramme** (<gr.).

ANAHORÉT, -Ă, *anahoreți, -te,* s. m. și f. (Rar) Călugăr(iță) care trăiește retras(ă); pustnic(ă). — Fr. **anachorète** (lat. lit. **anachoreta**).

ANAHORÉTIC, -Ă, *anahoretici, -e,* adj. (Rar) De anahoret; *fig.* modest, sărăcăcios. — Fr. **anachorétique.**

ANÁL, -Ă, *anali, -e,* adj. Care ține de anus, din regiunea anusului. *Nervi anali.* — Fr. **anal.**

ANÁLE s. f. pl. 1. Scriere istorică în care sînt înregistrate an cu an întîmplările importante din viața unui popor, a unui oraș, a unei familii (v. *cronică, letopiseț*) ; *p. ext.* istorie a unui popor. *Analele de la Bistrița.* 2. Publicație științifică periodică. *Analele româno-sovietice.* — Fr. **annales** (lat. lit. **annales**).

ANALÉCTE s. f. pl. (Înv.) Fragmente alese din unul sau mai mulți scriitori, publicate în volum. — Fr. **analectes** (lat. lit. **analecta**).

ANALFABÉT, -Ă, *analfabeți, -te,* s. m. și f. (Adesea adjectival) Persoană care nu știe să scrie și să citească. — Fr. **analphabète** (lat. lit. **analphabetus**).

ANALFABETÍSM s. n. Neștiință de carte. — Fr. **analphabétisme.**

ANALGÉZIC, -Ă, *analgezici, -e,* adj. (Despre medicamente) Care calmează sau înlătură temporar durerea. — Fr. **analgésique.**

ANALGEZÍE s. f. Stare de insensibilitate trecătoare la dureri, produsă prin introducerea în organism a unei substanțe analgezice. — Fr. **analgésie** (<gr.).

ANALÍST[1], *analiști,* s. m. (Înv.) Persoană care scria anale. V. *cronicar.* — Fr. **annaliste.**

ANALÍST[2], **-Ă,** *analiști, -ste,* s. m. și f. Specialist în analiza matematică sau psihologică. ✦ Persoană care dovedește o aptitudine deosebită în cunoașterea, în analiza și în descrierea sufletului omenesc. — Fr. **analyste** (it. **analista**).

ANALÍTIC, -Ă, *analitici, -e,* adj. Care se bazează pe analiză; care procedează prin analiză. ◇ *Chimie analitică* = ramură a chimiei care se ocupă cu cercetarea elementelor și a combinațiilor lor. *Limbă analitică* = limbă care se servește de termeni speciali (prepoziții, conjuncții, pronume etc.) pentru a exprima raporturile gramaticale. ✦ (Mat.; Fiz.) Care folosește calculul algebric și infinitezimal. — Fr. **analytique** (lat. lit. **analyticus**).

ANALIZÁ, *analizez,* vb. I. Tranz. A cerceta de aproape un întreg, un fenomen etc., examinînd fiecare element în parte; a identifica compoziția unei substanțe. — Fr. **analyser.**

ANALIZÁBIL, -Ă, *analizabili, -e,* adj. Care poate fi analizat. — După fr. **analysable.**

ANALIZÁRE, *analizări,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a analiza* și rezultatul ei.

ANALIZATÓR, *analizatoare,* s. n. 1. Instrument care servește la determinări analitice. 2. Aparat al organismului animal (format dintr-un organ de simț, din nervi și din celule ale creierului) care culege, transmite, analizează și sintetizează senzațiile. *Analizatorul optic.* — Din **analiza** + suf. *-(a)tor.*

ANALÍZĂ, *analize,* s. f. Metodă științifică de cercetare a fenomenelor, bazată pe descompunerea lor în părțile componente; examinare amănunțită a unei probleme; identificare, determinare a compoziției unei substanțe. — Fr. **analyse** (lat. lit. **analysis**).

ANALIZÓR, *analizoare,* s. n. Piesă optică servind la cercetarea stării de polarizare a unui fascicul de radiații. — După fr. **analyseur.**

ANALOĂGĂ adj. f. v. **analog**[1].

ANALÓG[1], *analoguri,* s. n. Pupitru mobil, în biserică, pe care se pun cărțile de cult. — Ngr. **analoghion.**

ANALÓG[2], **-Ă,** *analogi, -e,* adj. La fel, asemănător. [Var.: **analoágă** adj. f.] — Fr. **analogue** (lat. lit. **analogus**).

ANALÓGIC, -Ă, *analogici, -e,* adj. Întemeiat pe analogie. — Fr. **analogique** (lat. lit. **analogicus**).

ANALOGÍE, *analogii,* s. f. Asemănare (parțială) între două sau mai multe noțiuni, situații, fenomene etc. ✦ (Gram.) Asemănare parțială (de formă sau de conținut) a două elemente de limbă, care determină schimbarea unuia dintre elemente sub influența celuilalt; schimbarea produsă. — Fr. **analogie** (lat. lit. **analogia**).

ANAMORFÓZĂ, *anamorfoze,* s. f. Desen deformat care dă o imagine corectă numai dacă e privit dintr-un anumit punct ori într-o oglindă sau lentilă specială. — Fr. **anamorphose.**

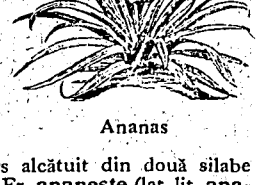

Ananas

ANANÁS, *ananași,* s. m. 1. Plantă erbacee originară din țările calde *(Ananas sativus* sau *Bromelia ananas).* 2. Fructul comestibil al acestei plante, cu gust dulce-acrișor și foarte aromat. — Fr. **ananas.**

ANÁNGHIE s. f. Situație grea, necaz, nevoie (bănească). — Ngr. **ananki** «nevoie».

ANÁPĂDA adv. v. **anapoda.**

ANAPÉST, *anapești,* s. m. (În versificația greco-latină) Unitate metrică, formată din două silabe scurte urmate de una lungă; (în metrica modernă) picior de vers alcătuit din două silabe neaccentuate urmate de una accentuată. — Fr. **anapeste** (lat. lit. **anapaestus**).

ANAPÉSTIC, -Ă, *anapestici, -e,* adj. Care folosește anapestul. — Fr. **anapestique** (lat. lit. **anapaesticus**).

ANAPLASTÍE, *anaplastii,* s. f. Operație chirurgicală făcută cu scopul de a reda forma normală unei părți mutilate a corpului. — Fr. **anaplastie** (<gr.).

ANÁPODA adv. Pe dos, de-a-ndoaselea; în altă direcție decît trebuie. *Îi merg lucrurile anapoda* (ISPIRESCU). ✦ Zăpăcit, dezorientat. *Coboram anapoda treptele tocite* (CAMIL PETRESCU). [Var.: (reg.) **anápăda** adv.] — Ngr. **anapoda.**

ANÁRHIC, -Ă, *anarhici, -e,* adj. Care se referă la anarhie, care este propriu anarhiei, care duce la anarhie; care dovedește indisciplină; dezorganizat, haotic. — După fr. **anarchique.**

ANARHÍE s. f. Stare de dezorganizare, de dezordine, de haos, într-o țară, într-o instituție etc.; nesupunere, indisciplină a individului față de o colectivitate organizată. ✦ Stare a producției, proprie regimului capitalist, în care (din cauza proprietății private asupra mijloacelor de producție) activitatea de producție socială este neplanificată și nedirijată, ducînd la crize periodice și la șomaj. — După fr. **anarchie** (<gr.).

ANARHÍSM s. n. Concepție politică mic-burgheză care, preconizînd desființarea oricărei puteri de constrîngere a societății asupra omului, se ridică de fapt împotriva revoluției socialiste și a dictaturii proletariatului. ✦ Atitudine a anarhistului. — După fr. **anarchisme.**

ANARHÍST, -Ă, *anarhiști, -ste,* s. m. și f. Partizan al anarhismului. ✦ (Adjectival) Caracteristic anarhismului. *Teorii anarhiste.* — După fr. **anarchiste.**

ANASÎNA s. f. (Reg., în expr.) *A lua* (sau *a duce, a aduce* etc.) *cu anasîna* = a lua (sau a duce etc.) cu forța. — Tc. **anasini.**

ANASÓN s. m. Plantă erbacee aromatică cu flori mici și albe, ale cărei fructe ovoidale au diverse întrebuințări în industria alimentară *(Pimpinella anisum)*. ✦ Băutură preparată din fructele acestei plante. [Var.: **anisón** s. m.] — Tc. **anason.**

Anason

ANASTASIMATÁR, *anastasimatare*, s. n. Carte care cuprinde cîntări bisericești duminicale despre învierea lui Hristos. *Noul anastasimatar de Anton Pann.* — Ngr. **anastasimon** + suf. *-at-ar.*

ANASTÁTIC, -Ă, *anastatici, -e*, adj. Care reproduce o tipăritură trăgînd textul la piatră sau la zinc printr-un procedeu chimic și nu prin fotografiere. — Fr. **anastatique** (< gr.).

ANASTIGMÁTIC, *anastigmatice*, adj. n. (În expr.) *Obiectiv anastigmatic* = obiectiv care are proprietatea de a corecta astigmatismul. — Fr. **anastigmatique.**

ANASTIGMATÍSM s. n. Proprietate a unui sistem optic de a fi lipsit de astigmatism. — Fr. **anastigmatisme.**

ANASTOMÓZĂ, *anastomoze*, s. f. Legătură sau stabilire pe cale chirurgicală a unei legături între două căi de circulație. — Fr. **anastomose** (< gr.).

ANASTRÓFĂ, *anastrofe*, s. f. Schimbare a ordinii obișnuite a cuvintelor într-o propoziție. — Fr. **anastrophe** (< gr.).

ANATÈMĂ, *anateme*, s. f. Osîndire, ostracizare a cuiva de către biserică. [Acc. și: *anátemă*] — Ngr. **anatema.**

ANATEMIZÁ, *anatemizez*, vb. I. Tranz. (Rar) A pronunța anatema asupra cuiva. — Din **anatemă.**

ANATEMIZÁRE, *anatemizări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a anatemiza.*

ANATEXÍE s. f. Fenomen de transformare a rocilor din zonele adînci ale scoarței pămîntului în mase uniforme de gresie și granit. — Fr. **anatéxie.**

ANATOCÍSM s. n. Capitalizarea dobînzii unei sume date cu împrumut; dobîndă la dobîndă. — Fr. **anatocisme.**

ANATÓMIC, -Ă, *anatomici, -e*, adj. De anatomie, privitor la anatomie. — Fr. **anatomique** (lat. lit. **anatomicus**).

ANATOMÍE s. f. Știință care studiază structura ființelor (animale sau plante). ◇ *Anatomie patologică* = ramură a anatomiei care studiază structura patologică a organelor corpului. ✦ Structura unui organ sau a unei ființe. — Fr. **anatomie** (lat. lit. **anatomia**).

ANATOMÍST, -Ă, *anatomiști, -ste*, s. m. și f. Specialist în anatomie. — Fr. **anatomiste.**

ANATOMO-PATOLÓGIC, -Ă, *anatomo-patologici, -e*, adj. Care se ocupă de structura patologică a organelor corpului.

ANATOXÍNĂ, *anatoxine*, s. f. Toxină microbiană care se întrebuințează la imunizarea organismului. — Fr. **anatoxine.**

ANAUXÍT s. n. Mineral cristalizat, de culoare albă, cu luciu sidefiu. — Fr. **anauxite.**

ANCABLÚRĂ, *ancabluri*, s. f. Unitate de lungime egală cu a zecea parte dintr-o milă marină. — Fr. **encablure.**

ANCADRAMÉNT, *ancadramente*, s. n. Chenar decorativ, în relief, care înconjură o ușă, o fereastră etc. — După fr. **encadrement.**

ANCESTRÁL, -Ă, *ancestrali, -e*, adj. Transmis prin ereditate. — Fr. **ancestral.**

ANCHETÁ, *anchetez*, vb. I. Tranz. A supune unei cercetări amănunțite; a face o anchetă. — Din **anchetă.**

ANCHETÁRE s. f. Acțiunea de *a ancheta.*

ANCHETATÓR, -OÁRE, *anchetatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care face o anchetă. — Din **anchéta** + suf. *-tor.*

ANCHÉTĂ, *anchete*, s. f. Cercetare orînduită sau efectuată de o autoritate publică, pentru a clarifica împrejurările în care s-a produs un fapt și pentru a stabili eventuale răspunderi și vinovății. ✦ Cercetare științifică făcută pe teren. *Anchetă dialectală.* — Fr. **enquête.**

ANCHILOSTÓM, *anchilostomi*, s. m. Mic vierme intestinal care găurește vasele de sînge din intestin, inflamează mucoasa intestinului și distruge hemoglobina *(Ankylostoma duodenale)*. — Fr. **ankylostome.**

ANCHILOSTOMIÁZĂ, *anchilostomiaze*, s. f. Boală (provocată de anchilostom) care se caracterizează prin inflamarea mucoasei intestinale și prin pierderea hemoglobinei. [Pr.: *-mi-a-*] — Fr. **ankylóstomiase.**

ANCHILOZÁ, *anchilozez*, vb. I. Refl. A căpăta o anchiloză. ✦ Fig. A căpăta deprinderi de lucru mecanice. — Fr. **ankyloser.**

ANCHILOZÁRE, *anchilozări*, s. f. Faptul de *a se anchiloza*; înțepenire.

ANCHILOZÁT, -Ă, *anchilozați, -te*, adj. (Adesea fig.) Care suferă de anchiloză. — V. *anchiloza.*

ANCHILÓZĂ, *anchiloze*, s. f. Înțepenire a unei încheieturi. — Fr. **ankylose.**

ANCIE, *ancii*, s. f. Mică lamă elastică de metal, de lemn sau de trestie, așezată la gura unui instrument de suflat și servind la producerea sau la intensificarea sunetelor. — It. **ancia.**

ANCORÁ, *ancorez*, vb. I. 1. Intranz. A lăsa ancora în apă pentru a asigura împotriva valurilor sau a curenților o navă care staționează; *p. ext.* a se opri din plutire. 2. Tranz. A lega un sistem tehnic de un alt sistem tehnic sau de pămînt (pentru a împiedica deplasarea sau răsturnarea lui). — Din **ancoră.**

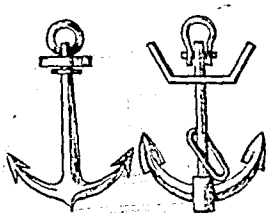

Ancore

ANCORÁJ, *ancoraje*, s. n. 1. Ancorare. 2. Ansamblu format dintr-o ancoră și dintr-o serie de piese care servesc la ancorarea ei. ✦ Sistem de cabluri, sfori etc. prin care se fixează un stîlp, o construcție înaltă etc. — Fr. **ancrage** (după *ancoră*).

ANCORÁRE, *ancorări*, s. f. Acțiunea de *a ancora.*

ANCORĂ, *ancore*, s. f. 1. Piesă grea de metal cu mai multe brațe cu gheare, fixată la capătul unui lanț, pe care marinarii o înfig în pămîntul din fundul apei spre a imobiliza vasul pe care navighează. 2. Piesă (de metal) care servește la ancorarea unui sistem tehnic. ✦ Cablu cu care se fixează de pămînt anumiți stîlpi, construcții înalte etc. — It. **ancora** (lat. lit. **ancora**).

ANCORÓT, *ancorote*, s. n. Ancoră (1) mică folosită la ambarcațiile ușoare.

ANCRASÁRE, *ancrasări*, s. f. Depunere de praf și reziduuri pe anumite piese ale unui sistem tehnic, care împiedică funcționarea lor normală. — După fr. **encrassement.**

ANDALUZÍT s. n. Silicat de aluminiu natural, cristalizat, folosit în industria ceramicei. — Fr. **andalousite.**

ANDÂNTE adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Destul de rar; liniștit. ✦ (Substantivat, n.) (Parte dintr-o) compoziție muzicală executată într-un tempo liniștit. — It. **andante** «care merge».

ANDANTÍNO adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Puțin mai repede decît andante. — It. **andantino.**

ANDEZÍT, *andezite*, s. n. Rocă vulcanică de culoare închisă, folosită ca piatră de pavaj și de construcție. — Fr. **andésite.**

ANDÍVĂ, *andive*, s. f. Plantă erbacee ale cărei frunze albe, cărnoase, sînt comestibile *(Cichorium endivia)*. — Fr. **endive** (< gr.).

Andivă

ANDOSÁ, *andosez*, vb. I. Tranz. A indica pe dosul unui cec numele persoanei împuternicite să încaseze contravaloarea cecului. ✦ (În economia capitalistă) A indica, sub iscălitură proprie, pe dosul unei polițe vîndute, numele persoanei împuternicite să încaseze contravaloarea poliței. — Fr. **endosser.**

ANDOSÁNT,- Ă, *andosanți, -te*, s. m. și f. Persoană care andosează un cec sau o poliță. — Fr. **endossant.**

ANDOSÁRE, *andosări*, s. f. Acțiunea de *a andosa.*

ANDOSÁT, -Ă, *andosați, -te*, adj. (Despre cecuri, polițe) Care poartă (pe verso) numele persoanei împuternicite să-i încaseze contravaloarea. — V. *andosa.*

ANDREÁ, *andrele*, s. f. Fiecare dintre acele (lungi și groase) cu care se împletesc obiecte de lînă, de bumbac etc.; ac mare pentru cusut saci, saltele etc. [Var.: **undreá** s. f.]

ANDRÓC, *androace*, s. n. (Reg.) Fustă de flanelă sau de lînă. — Sas **angderrock, onderrock.**

ANDROCÉU, *androcee*, s. n. Totalitatea staminelor unei flori. — Fr. **androcée** (< gr.).

ANDROGÍN, -Ă, *androgini, -e*, adj. 1. (Despre plante) Care poartă în aceeași inflorescență flori de ambele sexe. 2. (Despre animale) Care prezintă semnele distinctive ale ambelor sexe; hermafrodit. — Fr. **androgyne** (< gr.).

ANDROSTERÓNĂ s. f. Hormon sexual masculin care se prepară prin izolare din urină. — Fr. **androstérone.**

ANECDÓTĂ, *anecdote*, s. f. Istorioară hazlie cu un final neașteptat (care se transmite mai ales pe cale orală). — Fr. **anecdote** (< gr.).

ANECDÓTIC, -Ă, *anecdotici, -e*, adj. Cu caracter de anecdotă. — Fr. **anecdotique.**

ANELÍD, *anelide*, s. n. (La pl.) Încrengătură de viermi cu corpul cilindric segmentat în numeroase inele; (și la sg.) vierme care face parte din această încrengătură. — Fr. **annélides.**

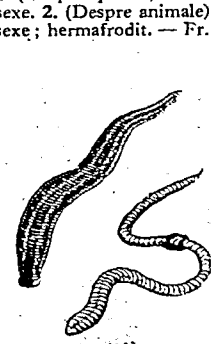

Anelidă

ANEMIÁ, *anemiez*, vb. I. Refl. și tranz. A ajunge sau a face să ajungă în stare de slăbiciune, din cauza anemiei. [Pr.: *-mi-a*] — Fr. **(s')anémier.**

ANEMIÁT, -Ă, *anemiați, -te*, adj. Slăbit din cauza anemiei, bolnav de anemie. [Pr.: *-mi-at*] — V. *anemia.*

ANÉMIC, -Ă, *anemici, -e,* adj (Adesea fig.) Care suferă de anemie. — Fr. **anémique.**

ANEMÍE s. f. (Adesea fig.) Boală determinată de scăderea cantitativă sau calitativă a globulelor roşii din sînge. — Fr. **anémie** (< gr.).

ANEMIÉRE s. f. Faptul de *a (se) anemia.* [Pr.: *-mi-e-*]

ANEMOGRÁF, *anemografe,* s. n. Anemometru înregistrator. — Fr. **anémographe** (< gr.).

ANEMOGRÁMĂ, *anemograme,* s. f. Diagramă de înregistrare a unui anemograf. — Fr. **anémogramme.**

ANEMOMETRÍE s. f. Ştiinţa măsurării vitezei gazelor în conducte, a aerului în atmosferă, a unui avion în raport cu aerul. — Fr. **anémométrie.**

ANEMOMÉTRU, *anemometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea vitezei gazelor în conducte, a aerului în atmosferă, a unui avion în raport cu aerul. — Fr. **anémomètre** (<gr.).

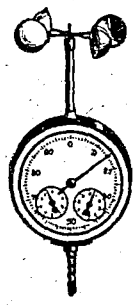

Anemometru

ANEMÓNĂ, *anemone,* s. f. 1. (Bot.) Dediţel. 2. Compus: *anemonă-de-mare* = actinie. — Fr. **anémone** (lat. lit. **anemona**).

ANEMOSCÓP, *anemoscoape,* s. n. Instrument care indică direcţia vîntului. — Fr. **anémoscope** (<gr.).

ANEMOSTÁT, *anemostate,* s. n. Aparat care, în instalaţiile de încălzire centrală cu aer cald, difuzează aerul în locuinţe. — Fr. **anémostat** (<gr.).

ANEROÍD, *aneroide,* adj. n. (În expr.) *Barometru aneroid* (şi substantivat, n.) = barometru metalic compus dintr-o capsulă plată al cărei capac, legat de un ac indicator, se deformează sub acţiunea presiunii atmosferice. — Fr. **anéroïde** (<gr.).

ANESTEZIÁ, *anestezíez,* vb. I. Tranz. A provoca, cu ajutorul unui anestezic, o stare de insensibilitate a organismului sau a unei părţi a corpului. [Pr.: *-zi-a*] — Fr. **anesthésier.**

ANESTÉZIC, -Ă, *anestezici, -e,* adj. Care produce anestezie. ◇ (Substantivat, n.) *Cloroformul e un anestezic puternic.* — Fr. **anesthésique.**

ANESTEZÍE, *anestezii,* s. f. Suprimare temporară a sensibilităţii corpului sau a unui organ, cu ajutorul unor substanţe medicinale. — Fr. **anesthésie** (<gr.).

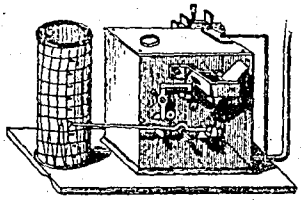

Anemoscop

ANESTEZIÉRE, *anestezíeri,* s. f. Acţiunea de *a anestezia.* [Pr.: *-zi-e-*]

ANEVÓIE adv. Cu greu, cu greutate, abia. ◇ (Înv.) *De anevoie* = necesar, indispensabil. ✦ (Adjectival) Anevoios. — Din **a²** + **nevoie.**

ANEVOÍNŢĂ, *anevoínţe,* s. f. (Înv.) Dificultate, greutate. — Din **anevoie** + suf. *-inţă.*

ANEVOIÓS, -OÁSĂ, *anevoioşi, -oase,* adj. (Adesea adverbial) Greu, obositor. — Din **anevoie** + suf. *-os.*

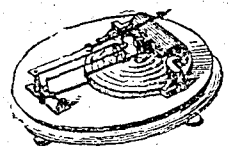

Barometru aneroid

ANEVRÍSM, *anevrisme,* s. n. Dilatare patologică a pereţilor unei artere. — Fr. **anévrisme** (< gr.).

ANEXÁ, *anexez,* vb. I. Tranz. A alipi, a alătura la ceva. ✦ A încorpora un teritoriu prin violenţă. — Fr. **annexer.**

ANEXÁRE, *anexări,* s. f. Acţiunea de *a anexa;* alipire, alăturare; anexiune.

ANEXÁT, -Ă, *anexaţi, -te,* adj. Alăturat, alipit. ✦ (Despre teritorii) Încorporat prin violenţă. — V. *anexa.*

ANÉXĂ, *anexe,* s. f. Ceea ce este alăturat sau alipit, ca element secundar sau dependent, pe lîngă altceva mai important; material suplimentar care dezvoltă sau lămureşte un text. — Fr. **annexe.**

ANEXIONÍSM s. n. Politică de anexiune. [Pr.: *-xi-o-*] — Fr. **annexionnisme.**

ANEXIONÍST, -Ă, *anexionişti, -ste,* adj. Care duce o politică de anexiune. [Pr.: *-xi-o-*] — Fr. **annexionniste.**

ANEXÍTĂ, *anexíte,* s. f. Boală constînd din inflamaţia trompelor şi a ovarelor. — Fr. **annexite.**

ANEXIÚNE, *anexiúni,* s. f. Încorporare prin violenţă a unui teritoriu aparţinînd altei ţări. [Pr.: *-xi-u-*] — Fr. **annexion** (lat. lit. **anexio, -onis**).

ANFILÁDĂ, *anfilade,* s. f. Şir de clădiri, de portice sau de colonade care se succed în linie dreaptă. — Fr. **enfilade.**

ANGAJÁ, *angajez,* vb. I. 1. Tranz. şi refl. A primi pe cineva sau a se încadra într-un loc de muncă, în condiţii determinate. ✦ Tranz. A primi să efectueze o lucrare, o muncă etc. în condiţii determinate. *A angaja o lucrare de arhitectură.* ✦ Tranz. A lua cu chirie un vehicul. 2. Refl. A se obliga la ceva, a-şi lua un angajament. ✦ Tranz. şi refl. A atrage după sine o obligaţie. *Articolul nu angajează revista.* 3. Tranz. şi refl. A (se) antrena într-o acţiune; a apuca sau a face să apuce într-o anumită direcţie. ✦ Tranz. A începe, a porni o acţiune etc. *Trupele an angajat lupta.* — Fr. **engager.**

ANGAJAMÉNT, *angajamente,* s. n. 1. Obligaţie de a realiza ceva, luată din proprie iniţiativă. 2. Angajare a cuiva într-un loc de muncă; (concr.) contract care prevede condiţiile de angajare. — După fr. **engagement.**

ANGAJÁRE, *angajări,* s. f. Acţiunea de *a (se) angaja.*

ANGAJÁT, -Ă, *angajaţi, -te,* s. m. şi f. Persoană încadrată într-un loc de muncă. — V. *angaja.*

ANGARÁ, *angarale,* s. f. Sarcină sau greutate materială, necaz, belea; (înv.) bir, corvadă. [Var.: **angărie** s. f.] — Ngr. **angaria.**

ANGĂRÍE s. f. v. **angara.**

ANGÉLIC, -Ă, *angelici, -e,* adj. (Rar) Îngeresc. — Fr. **angélique** (lat. lit. **angelicus**).

ANGELÍNĂ s. f. (Bot.) Anghelică.

ANGHELÍCĂ s. f. 1. Plantă erbacee aromatică a cărei rădăcină se întrebuinţează în farmacie *(Archangelica officinalis).* 2. Băutură alcoolică preparată din această plantă. — Ngr. **angelika.**

Anghelică

ANGHINÁRE s. f. Plantă erbacee spinoasă cultivată pentru inflorescenţa sa, care este, în parte, comestibilă *(Cynara scolymus).* — Ngr. **ankinara.**

ANGHÍNĂ s. f. 1. Inflamaţie a mucoasei din fundul gîtului, care împiedică înghiţirea şi respiraţia. 2. (În expr.) *Anghină pectorală* = boală care se caracterizează prin dureri în regiunea inimii şi accese de asfixie. — Fr. **angine** (lat. lit. **angina**).

ANGIOSPÉRM, -Ă, *angiospermi, -e,* adj. (Despre plante) Care are ovulele închise în carpele. ✦ (Substantivat, n. pl.) Clasă din care fac parte plantele cu această caracteristică. [Pr.: *-gi-o-*] — Fr. **angiosperme** (<gr.).

Anghinare

ANGLICÁN, -Ă, *anglicani, -e,* adj. Care ţine de anglicanism. — Fr. **anglican.**

ANGLICANÍSM s. n. Religia de stat a Angliei (o formă de protestantism). — Fr. **anglicanisme.**

ANGLICÍSM, *anglicisme,* s. n. Expresie specifică limbii engleze. — Fr. **anglicisme.**

ANGLÍE s. f. (Înv. şi pop.) Un fel de stofă. — Din **Anglia.**

ANGÓRA s. f. Nume dat unor specii de animale cu păr lung şi mătăsos; părul prelucrat al acestor specii de animale. — Din **Angora.**

ANGRENÁ, *angrenez,* vb. I. Tranz. 1. A face ca dinţii unei roţi să intre între dinţii alteia (spre a-şi transmite o mişcare de rotaţie). ◇ Refl. *Cele două roţi dinţate se angrenează perfect.* 2. Fig. A antrena într-o acţiune etc. — Fr. **engrener.**

ANGRENÁJ, *angrenaje,* s. n. Sistem de roţi dinţate care se îmbucă una într-alta (cu scopul de a-şi transmite mişcarea). — Fr. **engrenage.**

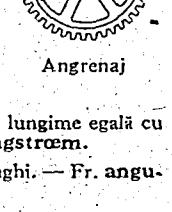

Angrenaj

ANGRENÁRE, *angrenări,* s. f. Acţiunea de *a (se) angrena.*

ANGRENÁT, -Ă, *angrenaţi, -te,* adj. (Despre roţi dinţate) Care se îmbucă una într-alta (transmiţîndu-şi mişcarea). — V. *angrena.*

ANGRÓ adv. În cantitate mare; cu ridicata, cu toptanul. [Scris şi: *engros*] — Fr. **en gros.**

ANGROSÍST, -Ă, *angrosişti, -ste,* s. m. şi f. Negustor care cumpără şi vinde marfă angro. — Din **angro** (după germ. *Grossist).*

ANGSTRÓM, *angstromi,* s. m. (Fiz.) Unitate de lungime egală cu a zecea milioana parte dintr-un milimetru. — Fr. **angstrœm.**

ANGULÁR, -Ă, *angulari, -e,* adj. În formă de unghi. — Fr. **angulaire** (lat. lit. **angularis**).

ANGULÓS, -OÁSĂ, *anguloşi, -oase,* adj. (Rar) Angular. — După fr. **anguleux.**

ANHIDRÍDĂ, *anhidride,* s. f. Combinaţie rezultată de obicei din deshidratarea unui acid şi care, unindu-se cu apa, poate forma un acid. — Fr. **anhydride** (< gr.).

ANHÍDRU, -Ă, *anhidri, -e,* adj. (Despre unele săruri) Din care a fost îndepărtată apa; lipsit de apă. — Fr. **anhydre** (< gr.).

ANIHILÁ, *anihilez,* vb. I. Tranz. A reduce la nimic; a nimici. — Fr. **annihiler** (lat. lit. **annihilare**).

ANIHILÁRE, *anihilări,* s. f. Acţiunea de *a anihila;* nimicire.

ANIHILATÓR, -OÁRE, *anihilatori, -oare,* adj. (Rar) Care anihilează. — După fr. **annihilateur.**

ANILÍNĂ s. f. Lichid incolor toxic care serveşte ca materie primă de bază în industria chimică organică. — Fr. **aniline.**

ANIMÁ, *anim,* vb. I. Tranz. şi refl. A (se) face mai activ, sau mai expresiv; a (se) însufleţi. [Prez. ind. şi: *animez*] — Fr. **animer** (lat. lit. **animare**).

ANIMÁL[1], *animale*, s. n. 1. Ființă înzestrată cu facultatea de a simți și de a se mișca; făptură, vietate. 2. Fiară, dobitoc; vită. — Fr. animal (lat. lit. animal).

ANIMÁL[2], **-Ă**, *animali*, *-e*, adj. De animal, propriu animalelor. *Căldură animală.* ✦ De natură organică. *Cărbune animal.* — Fr. animal (lat. lit. animalis).

ANIMÁLIC, -Ă, *animalici*, *-e*, adj. De animal, exclusiv fiziologic; *fig.* în stare de înapoiere, mizerabil; brutal, josnic. — Din animal[2] + suf. *-ic*.

ANIMALIÉR, -Ă, *animalieri*, *-e*, adj. 1. Care se referă la animale, de animal. 2. (Despre opere de artă) Care reprezintă animale; (despre artiști) care înfățișează animale în operele lor. [Pr.: *-li-er*] — Fr. animalier.

ANIMALITÁTE s. f. Stare, atitudine, comportare de animal[1] (2). — După fr. animalité.

ANIMÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) anima* și rezultatul ei.

ANIMÁT, -Ă, *animați*, *-te*, adj. Însuflețit; viu, vioi. ✧ *Desene animate* = film de cinematograf în care personajele și decorurile sînt desenate. — V. *anima*.

ANIMÁTO adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu însuflețire, cu vioiciune. — It. animato.

ANIMATÓR, -OÁRE, *animatori*, *-oare*, adj. (Adesea substantivat) Care animă. — După fr. animateur.

ANIMÁȚIE s. f. Mișcare continuă și zgomotoasă (de ființe, vehicule etc.); însuflețire, vioiciune. — Fr. animation (lat. lit. animatio, *-onis*).

ANIMÍSM s. n. Stadiu al gîndirii primitive, cînd oamenii credeau că obiectele și fenomenele naturii ar fi însuflețite; spiritualizare, personificare a forțelor și fenomenelor naturii. — Fr. animisme.

ANIMÍST, -Ă, *animiști*, *-ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de animism, care se referă la animism. 2. S. m. și f. Adept al animismului. — Fr. animiste.

ANIMOZITÁTE, *animozități*, s. f. Atitudine ostilă față de cineva; înverșunare. — Fr. animosité (lat. lit. animositas, *-atis*).

ANÍN s. m. v. arin.

ANINÁ, *anín*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) atîrna, a (se) agăța de ceva sau de cineva. 2. Refl. Fig. (Rar) A se lega de cineva, a nu-i da pace; a căuta pricină. ✦ A se vîri (nepofrit), a se amesteca (în vorbă). — Lat. **anninare* (< *ad* + **ninna* «leagăn»).

ANINÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) anina*.

ANINĂTOÁRE, *aninători*, s. f. (Rar) Loc îngust în munți stîncoși, unde se prinde vînatul. — Din anina + suf. *-(ă)toare*.

ANINÍȘ s. n. v. arinișă.

ANINÍȘTE s. f. v. arinișe.

ANIÓN, *anioni*, s. m. (Chim.) Ion cu sarcină negativă. [Pr.: *-ni-on*] — Fr. anion (<gr.).

ANISÓN s. m. v. anason.

ANIȘÓR, *anișori*, s. m. Diminutiv al lui *an*[2].

ANIVERSÁ, *aniversez*, vb. I. Tranz. A sărbători împlinirea unui număr de ani de la data la care s-a petrecut un eveniment. — Din aniversar.

ANIVERSÁR, -Ă *aniversari*, *-e*, adj. Care amintește de un eveniment petrecut la aceeași dată, cu unul sau mai mulți ani în urmă. — Fr. anniversaire (lat. lit. anniversarius).

ANIVERSÁRĂ s. f. v. aniversare.

ANIVERSÁRE, *aniversări*, s. f. Faptul de *a aniversa*; zi în care se aniversează un eveniment. [Var.: **aniversáră** s. f.]

ANOCÁTO adv. (Înv.) În neorînduială, de-a valma. — Ngr. ano kato.

ANÓD, *anozi*, s. m. Electrod pozitiv al unei pile electrice, al unui aparat de electroliză etc. — Fr. anode (<gr.).

ANÓDIC, -Ă, *anodici*, *-e*, adj. Care ține de anod, care provine de la anod. — Fr. anodique.

ANODÍN, -Ă, *anodini*, *-e*, adj. Fără importanță sau valoare; fără urmări; inofensiv. — Fr. anodin (<gr.).

ANOFÉL, *anofeli*, adj. m. (În expr.) *Țînțar anofel* = țînțar care propagă malaria (*Anopheles maculipennis*). — Fr. anophèle (<gr.).

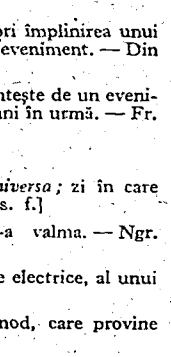

Țînțar anofel

ANOFELOGÉN, -Ă, *anofelogeni*, *-e*, adj. (Despre terenuri, bălți etc.) Care constituie un focar de dezvoltare a țînțarilor anofeli. — Fr. anophelogène (<gr.).

ANOMALÍE, *anomalii*, s. f. Abatere de la normă, deviere de la regula obișnuită; *p. ext.* defect (grav), meteahnă. — Fr. anomalie (<gr.).

ANONÍM, -Ă, *anonimi*, *-e*, adj. (Despre persoane) Care nu-și dă pe față numele; al cărui nume rămîne necunoscut; (despre un text) fără nume de autor. ✦ (Substantivat, f.) Scrisoare nesemnată. ✦ Fig. Neștiut, necunoscut. ✦ *Societate anonimă* = societate reprezentînd principala formă de organizare a întreprinderilor capitaliste, alcătuită prin asocierea mai multor acționari. — Fr. anonyme (lat. lit. anonymus).

ANONIMÁT s. n. Starea celui anonim. — Fr. anonymat.

ANORGÁNIC, -Ă, *anorganici*, *-e*, adj. Care e de origine minerală; care nu aparține clasei mari de compuși ai carbonului. ✧ *Chimie anorganică* = ramură a chimiei care studiază proprietățile chimice ale elementelor și compușilor lor, în afară de compușii organici. — Fr. anorganique.

ANORMÁL, -Ă, *anormali*, *-e*, adj. Care se abate de la normele obișnuite; (despre ființe) cu infirmități fizice sau psihice. — Fr. anormal (lat. lit. anormalis).

ANORMALITÁTE s. f. (Rar) Faptul sau însușirea de a fi anormal; infirmitate. — Din anormal.

ANOST, -Ă, *anoști*, *-ste*, adj. Plicticos, searbăd. [Acc. și: *anóst*] — Ngr. anostos.

ANOSTEÁLĂ s. f. (Rar) Plictiseală. — Din anosti + suf. *-eală*.

ANOSTÍ, *anostesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se plictisi. — Din anost.

ANOSTÍE, *anostii*, s. f. (Rar) Lucru plictisitor. — Din anost + suf. *-ie*.

ANOTÍMP, *anotimpuri*, s. n. Fiecare dintre cele patru diviziuni ale anului, care prezintă caractere specifice de climă și de lumină. — Din an + timp (după germ. *Jahreszeit*).

ANSÁMBLU, *ansambluri*, s. n. 1. Tot unitar rezultat din unirea unor elemente izolate aparținînd aceluiași domeniu; totalitate. ✧ Loc. adj. *De ansamblu* = general, unitar. ✧ Loc. adv. *În ansamblu* = în linii mari. 2. Colectiv de artiști. — Fr. ensemble.

ANTABLAMÉNT, *antablamente*, s. n. Element de arhitectură așezat deasupra zidurilor sau coloanelor unei construcții, care susține acoperișul. — După fr. entablement.

ANTAGÓNIC, -Ă, *antagonici*, *-e*, adj. Antagonist. ✧ *Contradicție antagonică* = contradicție la baza căreia stă lupta de neîmpăcat între vechi și nou și care nu se poate rezolva decît prin distrugerea vechiului, constituind în același timp conținutul intern al procesului de dezvoltare. — Fr. antagonique (<gr.).

ANTAGONÍSM, *antagonisme*, s. n. Contradicție de neîmpăcat între părți, elemente, clase sociale sau forțe opuse care se află în luptă. — Fr. antagonisme (<gr.).

ANTAGONÍST, -Ă, *antagoniști*, *-ste*, adj. În antagonism (unul față de altul). — Fr. antagoniste (lat. lit. antagonista).

ANTÁL, *antale*, s. n. (Reg.) Butoi. — Ucr. antal.

ANTÁNTĂ, *antante*, s. f. Nume dat unui șir de alianțe militare încheiate în trecut de unele state imperialiste în scopuri anexioniste sau în vederea menținerii subjugării propriului lor popor. — Fr. entente.

ANTÁRCTIC, -Ă, *antarctici*, *-e*, adj. Situat la polul sud sau în regiunea polului sud; care are caractere proprii acestei regiuni. — Fr. antarctique (lat. lit. antarcticus).

ANTE- Element de compunere însemnînd «înainte» și servind la formarea unor substantive și a unor adjective. — Lat. lit. ante.

ANTEBÉLIC, -Ă, *antebelici*, *-e*, adj. Dinaintea unui război. — Din ante- + lat. lit. bellicus.

ANTEBRÁȚ, *antebrațe*, s. n. Parte a membrului superior al corpului omenesc, de la cot pînă la încheietura mîinii. — Din ante- + braț (după fr. *avant-bras*).

Antebraț

ANTECEDÉNTE s. n. pl. Fapte, întîmplări anterioare unei anumite date sau stări. — Fr. antécédent (lat. lit. antecedens, *-ntis*).

ANTECESÓR, -OÁRE, *antecesori*, *-oare*, s. m. și f. Predecesor premergător. — It. antecessore (lat. lit. antecessor, *-oris*).

ANTEDATÁ, *antedatez*, vb. I. Tranz. A pune pe un act, pe o scrisoare etc. o dată anterioară celei reale. — Din ante- + data.

ANTEDEVÍZ, *antedevize*, s. n. Lucrare scrisă care cuprinde evaluarea prealabilă a costului unei construcții proiectate. — Din ante- + deviz.

ANTEDILUVIÁN, -Ă, *antediluvieni*, *-e*, adj. Care aparține unei epoci străvechi a omenirii. ✦ Fig. Învechit, perimat. [Pr.: *-vi-an*] — Fr. antédiluvien.

ANTEFÍX, *antefixe*, s. n. Ornament (de pămînt ars) așezat la marginea inferioară a acoperișului de olane al unei case. — Fr. antéfixe.

ANTEMĂSURĂTOÁRE, *antemăsurători*, s. f. Evaluare cantitativă prealabilă a unei lucrări; (concr.) lucrare scrisă care conține această evaluare. — Din ante- + măsurătoare (după fr. *avant-métré*).

ANTEMERIDIÁN, -Ă, *antemeridiani*, *-e*, adj. De dinainte de amiază, de dimineață. [Pr.: *-di-an*. — Scris și: (prescurtat) *a. m.*] — Lat. lit. antemeridianus.

ANTÉNĂ, *antene*, s. f. (Adesea fig.) 1. Fiecare dintre cele două firișoare mobile care se află la capul insectelor, crustaceelor și miriapodelor, și care servește ca organ de simț. 2. Conductă sau ansamblu de conducte electrice aeriene care formează un circuit electric (folosit în radiocomunicații). 3. Bară lungă și mobilă prinsă transversal de catarg, spre a ține o parte din pînzele unei corăbii. — Fr. antenne (lat. lit. antenna)

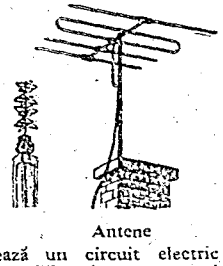

Antene

ANTEPENÚLTIM, -Ă, *antepenultimi, -e,* adj. Care ocupă locul al treilea, socotind de la ultimul. — Fr. **antépenultième** (lat. lit. **antepaenultimus**).

ANTEPROIÉCT, *anteproiecte,* s. n. Proiect în primă redactare. — Din **ante-** + **proiect** (după fr. *avant-projet*).

ANTÉRĂ, *antere,* s. f. Mică umflătură în vîrful staminelor, în care se află polenul. — Fr. **anthère** (<gr.).

ANTERÉU s. n. v. **anteriu.**

ANTERIÓR, -OÁRĂ, *anteriori, -oare,* adj. 1. (Temporal) Precedent. ◇ (Adverbial) *Cele petrecute anterior.* 2. (Local) Care este aşezat în faţă. ✦ (Despre sunete) Al cărui punct de articulaţie este situat în partea dinainte a cavităţii bucale. [Pr.: *-ri-or*] — Fr. **antérieur** (lat. lit. **anterior**).

ANTERIORITÁTE s. f. (Rar) Însuşirea de a fi anterior; prioritate. [Pr.: *-ri-o-*] — După fr. **antériorité.**

ANTERÍU, *antcrie,* s. n. Haină lungă purtată de preoţii ortodocşi. ✦ Haină lungă pe carc o purtau boierii romîni. ✦ Haină lungă purtată în trecut de lăutari. [Var.: **anteréu** s. n.] — Tc. **anteri.**

ANTÉT, *anteturi,* s. n. Indicaţie tipărită în partea de sus a unei hîrtii sau a unui plic, conţinînd numele, adresa etc. unei instituţii sau ale unei persoane. — Fr. **en-tête.**

ANTETRÉN, *antetrenuri,* s. n. Trăsură pe două roţi, care se poate lega, în vederea transportului, cu un tun, cu o bucătărie de campanie sau cu un cheson. — Din **ante-** + **tren** (după fr. *avant-train*).

ANTETRÚPIŢĂ, *antetrupiţe,* s. f. Piesă la plugurile perfecţionate, cu ajutorul căreia se obţine o răsturnare perfectă şi totală a brazdei. — Din **ante-** + **trupiţă.**

ANTEVORBITÓR, -OÁRE, *antevorbitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care vorbeşte într-o adunare publică, considerată în raport cu cei care iau cuvîntul ulterior. — Din **ante-** + **vorbitor** (după germ. *Vorredner*).

ANTI- Element de compunere însemnînd «împotriva», «în contra», «opus», care serveşte la formarea unui mare număr de substantive şi adjective. — Fr. **anti-** (<gr.).

ANTIAERIÁN, -Ă, *antiaerieni, -e,* adj. Destinat să combată atacurile aviaţiei. *Apărare antiaeriană.* [Pr.: *-ti-a-e-ri-an*] — Fr. **antiaérien.**

ANTIALCOÓLIC, -Ă, *antialcoolici, -e,* adj. Care este împotriva excesului de alcool. [Pr.: *-ti-al-*] — Fr. **antialcoolique.**

ANTIBIÓTIC, -Ă, *antibiotici, -e,* adj. Care are proprietatea de a opri creşterea şi înmulţirea unor bacterii sau microbi, fără a vătăma organismul animal unde trăiesc aceşti microbi. ✦ (Substantivat, n.) Substanţă, medicament avînd aceste proprietăţi. [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. **antibiotique.**

ANTÍC, -Ă, *antici, -e,* adj., s. m. şi f. I. Adj. 1. Care a existat în trecutul îndepărtat sau datează de atunci. *Ruinile unui castel antic* (ODOBESCU). ✦ Care aparţine popoarelor din antichitate sau caracteristic diferitelor aspecte ale culturii sau civilizaţiei lor. *Odă în metru antic* (EMINESCU). 2. În genul creaţiilor din antichitate. *Stil antic.* II. S. m. şi f. Persoană aparţinînd popoarelor din antichitate. [Acc. şi: *ántic*] — Fr. **antique** (lat. lit. **antiquus**).

ANTICÁMERĂ, *anticamere,* s. f. (În instituţii) Cameră în care stau cei care aşteaptă să fie primiţi. ◇ Expr. *A face anticameră* = a aştepta (mult) pînă a fi primit (de un superior, un medic, un avocat etc.). — It. **anticamera.**

ANTICÁR[1] adj. invar. Antitanc. — Din **anti-** + **car** [de luptă] (după fr. *antichar*).

ANTICÁR[2], *anticari,* s. m. Negustor de cărţi vechi. ✦ (Înv.) Colecţionar de obiecte antice; *p. ext.* arheolog. — Fr. **antiquaire** (lat. lit. **antiquarius**).

ANTICARIÁT, *anticariate,* s. n. Întreprindere (de stat) care achiziţionează şi vinde cărţi vechi; (în trecut) negoţ cu cărţi de ocazie sau (impr.) cu obiecte vechi de artă. [Pr.: *-ri-at*] — Din **anticar**[2] (după germ. *Antiquariat*).

ANTICATÓD, *anticatozi,* s. m. Placă metalică montată în interiorul unui tub de raze X, care, lovită de razele catodice, devine izvor de raze X. — Fr. **anticathode** (<gr.).

ANTÍCĂ, *antice,* s. f. (Înv.) Obiect de artă din antichitate. — Fr. **antique.**

ANTICĂRÍE, *anticării,* s. f. (Magazin în care se face) comerţ cu cărţi vechi sau de ocazie. — Din **anticar**[2] + suf. *-ie.*

ANTICHITÁTE, (2) *antichităţi,* s. f. 1. Epoca civilizaţiei vechi, în special a celei greco-romane. ✦ Vechime. 2. Obiect antic, monument vechi, rămăşiţă istorică. [Var.: (înv.) **anticităte** s. f.] — Fr. **antiquité** (lat. lit. **antiquitas, -atis**).

ANTICICLÓN, *anticicloane,* s. n. Centru de presiune atmosferică mai înaltă decît în regiunile învecinate. — Fr. **anticyclone.**

ANTICIPÁ, *anticipez,* vb. I. Intranz. şi tranz. A o lua înainte, a săvîrşi o acţiune înaintea alteia sau înaintea timpului cuvenit. — Fr. **anticiper** (lat. lit. **anticipare**).

ANTICIPÁRE, *anticipări,* s. f. Acţiunea de *a anticipa.* ✦ (Fon.) Pronunţarea anticipată a unui sunet dintr-o silabă următoare.

ANTICIPÁT, -Ă, *anticipaţi, -te,* adj. (Adesea adverbial) Realizat înainte de termenul sau momentul cuvenit. — V. *anticipa.*

ANTICIPÁŢIE, *anticipaţii,* s. f. Anticipare. ◇ Loc. adv. *Cu anticipaţie* = înainte de termenul cuvenit. [Var.: (înv.) **anticipaţiúne** s. f.] — Fr. **anticipation** (lat. lit. **anticipatio, -onis**)

ANTICIPAŢIÚNE s. f. v. **anticipaţie.**

ANTICITÁTE s. f. v. **antichitate.**

ANTICLERICÁL, -Ă, *anticlericali, -e,* adj. Care este împotriva clerului. — Fr. **anticlérical.**

ANTICLERICALÍSM s. n. Atitudine contra clerului. — Fr. **anticléricalisme.**

ANTICLINÁL, *anticlinale,* s. n. Partea unei cute geologice ridicată în formă de boltă. — Fr. **anticlinal.**

ANTICONSTITUŢIONÁL, -Ă, *anticonstituţionali, -e,* adj. Care încalcă constituţia sau este împotriva prevederilor ei. — Fr. **anticonstitutionnel.**

ANTICÓRP, *anticorpi,* s. m. Substanţă care ia naştere în organism în urma unei infecţii, avînd rolul de a-l apăra. — Fr. **anticorps.**

ANTICRÍST s. m. v. **antihrist.**

ANTIDERAPÁNT, -Ă, *antiderapanţi, -te,* adj. Care împiedică deraparea vehiculelor. *Cauciuc antiderapant.* — Fr. **antidérapant.**

ANTIDETONÁNT s. n. Substanţă care, amestecată cu benzină, micşorează viteza de propagare a arderii în masa unui amestec carburant. — Fr. **antidétonant.**

ANTIDINÁSTIC, -Ă, *antidinastici, -e,* adj. Care este împotriva dinastiei. — Fr. **antidynastique.**

ANTIDÓT, *antidoturi,* s. n. (Adesea fig.) Substanţă care neutralizează acţiunea unei otrăvi aflate în organism. — Fr. **antidote** (lat. lit. **antidotum**).

ANTIEPIDÉMIC, -Ă, *antiepidemici, -e,* adj. Care luptă sau este folosit împotriva epidemiilor. — Din **anti-** + **epidemic.**

ANTIESTÉTIC, -Ă, *antiestetici, -e,* adj. Care este împotriva esteticii. — Fr. **antiesthétique.**

ANTIFASCÍST, -Ă, *antifascişti, -ste,* adj. (Adesea substantivat) Care luptă împotriva fascismului. — Din **anti-** + **fascist.**

ANTIFERMÉNT, *antifermenţi,* s. m. Substanţă care opreşte acţiunea fermenţilor. — Fr. **antiferment.**

ANTIFÓN[1], *antifoane,* s. n. Versete sau idei din psalmi care se repetă de două coruri sau de două voci, ca şi cum şi-ar răspunde reciproc; cîntare repetată de două coruri, la slujba bisericească. — Slav (v. sl. **antifonŭ** <gr.).

ANTIFÓN[2], *antifoane,* s. n. Mic corp plastic care se introduce în ureche pentru a o apăra de zgomote intense. — Fr. **antiphone.**

ANTIFONÁR, *antifonare,* s. n. Carte care cuprinde antifoane[1]. — Ngr. **antifonari.**

ANTIFRÁZĂ, *antifraze,* s. f. Figură retorică prin care o locuţiune, o frază etc. se întrebuinţează prin ironie sau eufemism, cu un înţeles contrar celui obişnuit. — Fr. **antiphrase** (<gr.).

ANTIGÉL s. n. Soluţie care se adaugă în apa de răcire a motoarelor cu ardere internă, pentru a-i coborî punctul de îngheţ. — Fr. **antigel.**

ANTIGUVERNAMENTÁL, -Ă, *antiguvernamentali, -e,* adj. Care este împotriva unui guvern. — Fr. **antigouvernemental.**

ANTIHRÉZĂ, *antihreze,* s. f. (În dreptul burghez) Contract de garantare a unei datorii, prin care se dă în folosinţa creditorului un bun imobil care aparţine debitorului. — Fr. **antichrèse** (<gr.).

ANTIHRÍST, *antihrişti,* s. m. Om nelegiuit, pervers. [Var.: **anticrist** s. m.] — Slav (v. sl. **antihrŭstŭ** <gr.).

ANTIIMPERIALÍST, -Ă, *antiimperialişti, -ste,* adj. Care luptă împotriva imperialismului. — Din **anti-** + **imperialist** (după rus *antiimperialisticeskij*).

ANTILOGARÍTM, *antilogaritme,* s. n. Numărul care admite ca logaritm un număr dat. — Fr. **antilogarithme.**

ANTILOGÍE, *antilogii,* s. f. Contradicţie între două idei sau două expresii. — Fr. **antilogie.**

ANTILÓPĂ, *antilope,* s. f. 1. Mamifer din subordinul rumegătoarelor, cu trupul suplu şi picioarele lungi şi subţiri; trăieşte prin ţările calde. 2. Pielea tăbăcită a antilopei (1); imitaţie a acestei piei. — Fr. **antilope** (<gr.).

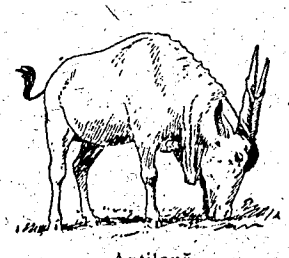

Antilopă

ANTIMARXÍST, -Ă, *antimarxişti, -ste,* adj. Îndreptat împotriva marxismului şi a luptei clasei muncitoare; contrarevoluţionar. — Din **anti-** + **marxist** (după rus *antimarksistskij*).

ANTIMĂLURÍRE s. f. Operaţie de apărare a cerealelor cu ajutorul unor fungicide. — Din **anti-** + **mălurire.**

ANTIMONÁRHIC, -Ă, *antimonarhici, -e,* adj. Îndreptat împotriva monarhiei. — După fr. **antimonarchique.**

ANTIMONIÁT s. m. Sare a acidului antimonic. — Fr. **antimoniate.**

ANTIMÓNIC, *antimonici,* adj. m. (În expr.) *Acid antimonic* = acid al antimoniului. — Fr. [acide] **antimonique.**

ANTIMÓNIU s. n. Metaloid de culoare albă-cenuşie, cu numeroase folosiri în industrie. — Fr. **antimoine** (lat. lit. **antimonium**)

ANTIMUNCITORÉSC, -EÁSCĂ, *antimuncitoreşti,* adj. Îndreptat împotriva intereselor clasei muncitoare. — Din **anti-** + **muncitoresc.**

ANTINAȚIONÁL, -Ă, *antinaționali, -e,* adj. Îndreptat împotriva intereselor propriei națiuni. — Fr. **antinational.**

ANTINEVRÁLGIC, -Ă, *antinevralgici, -e,* adj. Care calmează nevralgiile. ◇ (Substantivat, n.) *A lua un antinevralgic.* — Fr. **antinévralgique** (<gr.).

ANTINÓMIC, -Ă, *antinomici, -e,* adj. Care se referă la antinomie. — Fr. **antinomique.**

ANTINOMÍE, *antinomii,* s. f. Contradicție categorică între două teze care se exclud reciproc și care pot fi demonstrate la fel de concludent pe cale logică, atunci cînd nu se ține seamă de realitatea obiectivă. — Fr. **antinomie** (lat. lit. **antinomia**).

ANTIOXIDÁNT, *antioxidante,* s. n. Substanță care împiedică sau întîrzie acțiunea de oxidare. — Fr. **antioxydant.**

ANTIPARALÉL,-Ă, *antiparaleli, -e,* adj. (Despre doi vectori sau două drepte) Care sînt paralele și cu sensuri opuse. — Fr. **antiparallèle.**

ANTIPARTÍNIC, -Ă, *antipartinici, -e,* adj. Îndreptat împotriva concepțiilor, principiilor și metodelor partidelor comuniste și muncitorești; dușmănos partidelor comuniste și muncitorești. — Din **anti-** + **partinic** (după rus *antipartiinyj*).

ANTIPÁTIC, -Ă, *antipatici, -e,* adj. Care inspiră antipatie; nesuferit. — Fr. **antipathique.**

ANTIPATÍE, *antipatii,* s. f. Aversiune, pornire contra cuiva; sentiment de neplăcere față de cineva. — Fr. **antipathie** (lat. lit. **antipathia**).

ANTÎPIRÉTIC, -Ă, *antipiretici, -e,* adj. Care combate febra. *Substanță antipiretică.* ◇ (Substantivat, n.) *A cumpăra un antipiretic.* — Fr. **antipyrétique** (<gr.).

ANTIPIRÍNĂ, *antipirine,* s. f. Medicament folosit împotriva febrei și pentru calmarea durerilor. — Fr. **antipyrine** (<gr.).

ANTIPÓD, *antipozi,* s. m. Loc de pe suprafața pămîntului diametral opus altui loc; *fig.* persoană sau lucru cu totul opus altei persoane sau altui lucru. — Fr. **antipode** (<gr.).

ANTIRÁBIC, -Ă, *antirabici, -e,* adj. Care combate turbarea. — Fr. **antirabique.**

ANTIREALÍST, -Ă, *antirealiști, -ste,* adj. Îndreptat împotriva realismului sau realității. [Pr.:*-re-a-*] — Fr. **antiréaliste.**

ANTIREGALÍST, -Ă, *antiregaliști, -ste,* adj., s. m. și f. (Persoană) care luptă împotriva regalității. — Din **anti-** + **regalist.**

ANTIRELIGIÓS, -OÁSĂ, *antireligioși, -oase,* adj. Care este împotriva religiei. — După fr. **antireligieux.**

ANTISEMÍT, -Ă, *antisemiți, -te,* adj., s. m. și f. (Persoană) care admite sau practică antisemitismul. — Fr. **antisémite.**

ANTISEMITÍSM s. n. Atitudine, concepție reacționară, rasistă, de ură contra evreilor, provocată de clasele exploatatoare, cu scopul de a crea diversiune și a sparge unitatea de luptă a clasei muncitoare. — Fr. **antisémitisme.**

ANTISEPSÍE s. f. Ansamblu de măsuri antiseptice. — Fr. **antisepsie** (<gr.).

ANTISÉPTIC, -Ă, *antiseptici, -e,* adj. Care previne sau înlătură infecțiile microbiene sau împiedică putrefacția. ◇ (Substantivat, n.) *A lua un antiseptic.* — Fr. **antiseptique.**

ANTISPASMÓDIC, -Ă, *antispasmodici, -e,* adj. Care combate spasmele. — Fr. **antispasmodique** (<gr.).

ANTISTATÁL, -Ă, *antistatali, -e,* adj. Îndreptat împotriva orînduirii constituite a statului. *Complot antistatal.* — Din **anti-** + **statal** (după rus *antigosudarstvennyj*).

ANTISTRÓFĂ, *antistrofe,* s. f. A doua stanță a unei poezii lirice, cîntată de cor în teatrul antic grec. — Fr. **antistrophe.**

ANTIȘTIINȚÍFIC, -Ă, *antiștiințifici, -e,* adj. Îndreptat împotriva teoriilor științifice și a progresului. — Din **anti-** + **științific.**

ANTITÁNC adj. invar. Care se folosește împotriva tancurilor. *Armă antitanc.* — Fr. **antitank.**

ANTITÉTIC, -Ă, *antitetici, -e,* adj. Care conține o antiteză; care folosește antiteze. *Expresii antitetice.* — Fr. **antithétique.**

ANTITÉZĂ, *antiteze,* s. f. Opoziție între două fenomene, idei etc. exprimînd caracterul dialectic al oricărui proces de dezvoltare din natură și societate. ✦ Figură de stil care se bazează pe opoziție. — Fr. **antithèse** (lat. lit. **antithesis**).

ANTITOXÍNĂ, *antitoxine,* s. f. Substanță produsă de organism, care neutralizează acțiunea toxinelor microbiene. — Fr. **antitoxine.**

ANTITRINITÁR, -Ă, *antitrinitari, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Privitor la antitrinitarism. 2. S. m. și f. Adept al antitrinitarismului. — Fr. **antitrinitaire.**

ANTITRINITARÍSM s. n. Doctrină eretică, în biserica veche, care nega dogma creștină trinitară. — Fr. **antitrinitairisme.**

ANTOFITÓZĂ, *antofitoze,* s. f. Boală a plantelor provocată de unele plante parazite. — Fr. **anthophytose.**

ANTOLÓGIC, -Ă, *antologici, -e,* adj. De antologie. *Text antologic.* — Fr. **anthologique.**

ANTOLOGÍE, *antologii,* s. f. Culegere de lucrări alese dintr-unul sau mai mulți autori. — Fr. **anthologie** (<gr.).

ANTONÍCĂ s. f. Plantă erbacee cu flori albe și fructe aromatice (*Chaerophyllum aromaticum*). — Din **Anton** + suf. **-ică.**

ANTONÍM, *antonime,* s. n. Cuvînt care, considerat în raport cu altul, are sensul exact contrar. *Antonimul lui «mare» este «mic».* — Fr. **antonyme** (<gr.).

ANTONIMÍE s. f. Raport între două antonime. — Fr. **antonymie.**

ANTONOMÁJ s. n. Operația de strîngere și distrugere a gărgărițelor florilor de măr. — Fr. **anthonomage.**

ANTONOMÁZĂ, *antonomaze,* s. f. Figură de stil prin care un nume comun este înlocuit cu numele unei persoane (sau invers). — Fr. **antonomase** (<gr.).

Antonică

ANTRACÉN s. n. Substanță galbenă, cristalizată, extrasă din gudron de huilă și folosită la fabricarea unor coloranți sau ca antiseptic. — Fr. **anthracène.**

ANTRACHINÓNĂ s. f. Substanță chimică alcătuită din cristale gălbui și servind de bază multor materii colorante. — Fr. **anthraquinone.**

ANTRACÍT s. n. Cărbune de pămînt de calitate superioară, negru, lucios și foarte dens. — Fr. **anthracite.**

ANTRÁCT, *antracte,* s. n. Pauză între două acte sau două părți ale unei reprezentații. — Fr. **entracte.**

ANTRANÓL s. m. Alcool obținut prin reducerea antrachinonei cu staniu și acid acetic, care se folosește în industria materiilor colorante. — Fr. **anthranol.**

ÁNTRAX s. n. Boală infecțioasă (la animale și oameni) manifestată prin abcese care cuprind toate straturile pielii; dalac. — Fr. **anthrax** (<gr.).

ANTRELÚȚĂ, *antreluțe,* s. f. (Rar) Antrețel. — Din **antreu** + suf. *-luță.*

ANTRÉN s. n. (Franțuzism) Însuflețire, vioiciune; bună dispoziție. — Fr. **entrain.**

ANTRENÁ, *antrenez,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) pregăti prin exerciții metodice pentru o activitate sportivă. 2. Tranz. A atrage, a stimula într-o acțiune. 3. Refl. A se lăsa tîrît; a se apropia, a se înfiripa. ◇ Tranz. *Fac mult haz ca să-l antrenez* (CAMIL PETRESCU). 4. Tranz. A da mișcare de funcționare unei mașini sau unui vehicul prin consum de energie musculară sau mecanică. — Fr. **entraîner.**

ANTRENAMÉNT, *antrenamente,* s. n. Serie de exerciții metodice în vederea dezvoltării calităților unui sportiv. — După fr. **entraînement.**

ANTRENÁNT, -Ă, *antrenanți, -te,* adj. Care atrage, care stimulează (într-o activitate). — Fr. **entraînant.**

ANTRENÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) antrena.*

ANTRENÓR, -OÁRE, *antrenori, -oare,* s. m. și f. Persoană calificată care se ocupă cu antrenarea sportivilor. — După fr. **entraîneur.**

ANTREPÓZIT, *antrepozite,* s. n. Clădire amenajată pentru depozitarea stocurilor de mărfuri sau de materiale — Fr. **entrepôt** (după *depozit*).

ANTREPRENÓR, -OÁRE, *antreprenori, -oare,* s. m. și f. Persoană care conduce o antrepriză. — După fr. **entrepreneur.**

ANTREPRÍZĂ, *antreprize,* s. f. Formă de organizare și executare a construcțiilor capitale de către o organizație specială de construcții; (în regimul capitalist) întreprindere particulară care execută lucrări industriale, comerciale, de construcții etc.; conducere particulară a unor lucrări. ◇ Expr. *A da în antrepriză* = a da o lucrare spre executare unei întreprinderi sau unui antreprenor. *A lua în antrepriză* = a lua conducerea unei lucrări. — Fr. **entreprise.**

ANTRÉT s. n. v. **antreu.**

ANTRETOÁZĂ, *antretoaze,* s. f. 1. Fiecare dintre grinzile transversale care leagă grinzile principale ale unui pod. 2. Bară cilindrică găurită care leagă peretele căldării cu aburi, pentru consolidare. — Fr. **entretoise.**

ANTREȚÉL, *antrețele,* s. n. Diminutiv al lui *antreu.*

ANTRÉU, *antreuri,* s. n. Prima încăpere (de dimensiuni mici) a unei locuințe, în care se intră venind de afară; vestibul. [Var.: **antrét** s. n.] — Fr. **entrée.**

ANTRICÓT, *antricoate,* s. n. Carne de vită sau de porc din regiunea intercostală; *p. ext.* friptură preparată din această carne; cotlet. — Fr. **entrecôte.**

ANTROPOCÉNTRIC, -Ă, *antropocentrici, -e,* adj. Privitor la antropocentrism, care aparține antropocentrismului. — Fr. **anthropocentrique.**

ANTROPOCENTRÍSM s. n. Concepție filozofică potrivit căreia omul este centrul universului. — Fr. **anthropocentrisme.**

ANTROPOFÁG, -Ă, *antropofagi, -e,* s. m. și f. Sălbatic care se hrănește cu carne de om; canibal. — Fr. **anthropophage** (lat. lit. **anthropophagus**).

ANTROPOFAGÍE s. f. Folosirea de către antropofagi a cărnii omenești ca hrană. — Fr. **anthropophagie.**

ANTROPOGEOGRAFÍE s. f. Ramură a geografiei generale care, studiind raportul dintre om și mediul geografic cît și răspîndirea și repartiția omului pe suprafața pămîntului, consideră, în mod greșit, ca

factor primordial al dezvoltării societății condițiile mediului natural; a stat la baza geopoliticii și a teoriilor rasiste și șovine. — Fr. **anthropogéographie.**

ANTROPOÍD, -Ă, *antropoizi, -de,* adj. (Despre unele maimuțe) Care se aseamănă cu omul. ✦ (Substantivat, n. pl.) Familie de maimuțe asemănătoare cu omul; (și la sg.) maimuță făcînd parte din această familie. — Fr. **anthropoïde** (<gr.).

ANTROPOLÓG, *antropologi,* s. m. Specialist în antropologie. — Fr. **anthropologue** (<gr.).

ANTROPOLÓGIC, -Ă, *antropologici, -e,* adj. Al antropologiei, privitor la antropologie. — Fr. **anthropologique.**

ANTROPOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul originii și evoluției biologice a omului (făcînd abstracție de condițiile social-istorice în care se dezvoltă acesta). — Fr. **anthropologie.**

ANTROPOMÉTRIC, -Ă, *antropometrici, -e,* adj. De antropometrie, privitor la antropometrie. — Fr. **anthropométrique.**

ANTROPOMETRÍE s. f. Disciplină științifică care se ocupă cu tehnica măsurării corpului omenesc și cu stabilirea relațiilor mărimilor obținute prin aceste măsurători. — Fr. **anthropométrie.**

ANTROPOMÓRF[1] s. n. Obiect de artă sau reprezentare decorativă cu formă de ființă omenească. — Fr. **anthropomorphe** (<gr.).

ANTROPOMÓRF[2]**, -Ă,** *antropomorfi, -e,* adj. 1. Antropoid. ✦ (Substantivat, n. pl.) Grup de maimuțe, asemănătoare cu omul. 2. Care aparține antropomorfismului, privitor la antropomorfism. — Fr. **anthropomorphe** (<gr.).

ANTROPOMORFÍSM s. n. Credință mistică specifică unui stadiu înapoiat al cunoașterii, care atribuie lucrurilor și fenomenelor naturii forme și sentimente omenești. — Fr. **anthropomorphisme.**

ANTROPOZOFÍE s. f. Concepție filozofică mistică influențată de teozofie și care pretinde că este cea mai înaltă idee și formă a religiei. — Fr. **anthroposophie.**

ANTURÁJ s. n. (Franțuzism) Persoane cu care cineva întreține în mod obișnuit relații. — Fr. **entourage.**

ANȚÁRȚ adv. (Reg.) Acum doi ani. — Lat. **anno tertio.**

ANUÁL, -Ă, *anuali, -e,* adj. Care are loc o dată pe an; care durează un an; care corespunde unui an. *Raport anual. Plantă anuală. Plan anual.* [Pr.: *-nu-al*] — Fr. **annuel** (lat. lit. **annualis**).

ANUÁR, *anuare,* s. n. Publicație periodică anuală care prezintă activitatea unei instituții, întreprinderi etc. sau care conține studii științifice. ✧ *Anuar astronomic* = publicație în care se dau, pe o perioadă de un an, diferite date astronomice. [Pr.: *-nu-ar*] — După fr. **annuaire.**

ANUITÁTE, *anuități,* s. f. Procedeu prin care un capital împrumutat se rambursează într-un anumit număr de ani, printr-o serie de plăți periodice, cuprinzînd în afara dobînzii și o sumă destinată a reconstitui capitalul. [Pr.: *-nu-i-*] — După fr. **annuité.**

ANULÁ, *anulez,* vb. I. Tranz. 1. A declara nul un act, o dispoziție etc.; a desființa, a suprima. 2. A egala cu zero o expresie matematică. — Fr. **annuler** (lat. lit. **annullare**).

ANULÁRE, *anulări,* s. f. Acțiunea de *a anula;* desființare, suprimare.

ANÚME[1] adj. invar. Deosebit, special. *O vorbă anume.* — Din **a**[3] + **nume.**

ANÚME[2] adv. 1. Cu numele de... ✦ Iată care; adică. *În limba romînă sînt trei genuri și anume: masculin, feminin și neutru.* 2. Înadins, intenționat; cu scopul. *A venit anume pentru mine.* 3. În mod precis; exact. *Cît anume?* — Din **a**[3] + **nume.**

ANUMÍT, -Ă, *anumiți, -te,* adj. 1. Bine determinat; hotărît, cunoscut. *O anumită zi. O anumită casă.* ✦ Deosebit, special. *Se uita într-un anumit fel.* 2. Unul, oarecare. *Anumiți oameni.* — Din **anume** + suf. *-it* (după germ. *bestimmt*).

ANUNCIATÓR, *anunciatoare,* s. n. Aparat care anunță modificări sau abateri în timpul funcționării sau utilizării unui sistem tehnic. [Pr.: *-ci-a-*] — După fr. **annonciateur.**

ANÚNȚ, *anunțuri,* s. n. Înștiințare scrisă; încunoștințare. — După fr. **annonce.**

ANUNȚÁ, *anúnț,* vb. I. Tranz. A aduce la cunoștință; a vesti, a încunoștința. ✦ A vesti sosirea cuiva (rostindu-i numele cu voce tare). — Fr. **annoncer** (lat. lit. **annuntiare**).

ANUNȚÁRE, *anunțări,* s. f. Acțiunea de *a anunța;* înștiințare.

ANUNȚĂTÓR, -OÁRE, *anunțători, -oare,* adj. (Rar) Care anunță, vestește sau prevestește ceva. *Nori anunțători de furtună.* — Din **anunța** + suf. *-(ă)tor.*

ANURÍE s. f. Încetare a urinării (simptom al unor boli de rinichi). — Fr. **anurie** (<gr.).

ÁNUS, *anusuri,* s. n. Orificiu la extremitatea aparatului digestiv. — Fr. **anus** (lat. lit. **anus**).

ANVELÓPĂ, *anvelope,* s. f. Înveliș de protecție a unei camere cu aer, făcut din cauciuc sau din piele groasă. — Fr. **enveloppe.**

ANVERGÚRĂ s. f. 1. (Franțuzism, în expr.) *De mare anvergură* = pe plan marc; vast, atotcuprinzător. 2. Distanța dintre extremitățile unei aripi de avion. — Fr. **envergure.**

ANXIETÁTE s. f. (Franțuzism) Neliniște, îngrijorare. [Pr.: *-xi-e-*] — Fr. **anxiété** (lat. lit. **anxietas, -atis**).

AOLEÓ interj. v. **aoleu.**

AOLÉU interj. Exclamație care exprimă diverse stări sufletești: durere, spaimă, dor etc. [Var.: **aléu, aoleó, auléu, oleó, oleoleó** interj.]

AOLÍCĂ interj. (Pop.) Exclamație care exprimă o ușoară părere de rău sau o mustrare blîndă. — Din **aoleu** + suf. *-ică.*

AORÍST, *aoriste,* s. n. Denumire dată unei forme temporale din limba sanscrită, greacă veche și slavă bisericească, care exprimă aspectul momentan al unei acțiuni trecute. — Fr. **aoriste** (lat. lit. **aoristus**).

AÓRTĂ, *aorte,* s. f. Cea mai mare arteră a corpului, care duce sîngele oxigenat de la inimă în tot corpul. ✧ (Adjectival) *Artera aortă.* — Fr. **aorte** (<gr.).

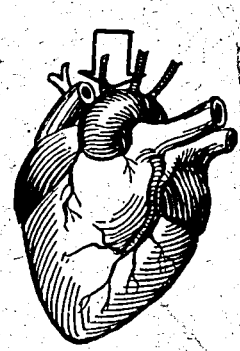
Aortă

AORTÍTĂ, *aortite,* s. f. Inflamație cronică a aortei. — Fr. **aortite.**

APANÁJ, *apanaje,* s. n. 1. Porțiune dintr-un domeniu feudal acordată fiilor din casele domnitoare și din marile familii nobile; proprietate sau venit acordat în chip arbitrar, din averea țării, membrilor unei familii domnitoare. 2. Bun material sau, *fig.,* spiritual care se atribuie cuiva sau este acaparat în mod exclusiv de cineva. — Fr. **apanage.**

APÁR, *apari,* s. m. (Rar) Cel care vindea apă (aducînd-o cu sacaua). V. *sacagiu.* — Din **apă** + suf. *-ar.*

APARÁT, *aparate,* s. n. 1. Sistem de piese care servește pentru o operație mecanică, tehnică, științifică etc. *Aparat de radio. Aparat telegrafic.* 2. Sistem tehnic care transformă o formă de energie în alta. 3. (Anat.) Totalitatea organelor care servesc la îndeplinirea unei funcțiuni; sistem. *Aparatul digestiv.* 4. Totalitatea serviciilor (sau, *p. ext.,* a personalului) care asigură bunul mers al unei instituții. *Aparatul administrativ.* ✧ *Aparat de stat* = totalitatea organelor administrative ale statului. 5. Ansamblul mijloacelor care servesc pentru un anumit scop. ✧ *Aparat științific* = totalitatea mijloacelor de investigație științifică folosite de un cercetător. *Aparat critic* = prezentarea (și discutarea) de către un editor, în alcătuirea unei ediții critice, a variantelor unui manuscris. — Fr. **appareil, apparat** (lat. lit. **apparatus**).

Aparat digestiv

APARATÁJ, *aparataje,* s. n. Termen general pentru aparatele diferitelor instalații. — Din **aparat** (după fr. *appareillage*).

APARATÚRĂ s. f. Totalitatea aparatelor care asigură funcționarea unei anumite instalații. — Germ. **Apparatur.**

APAREIÁJ s. n. Mod de așezare a elementelor unei zidării, în special la zidurile de față. — Fr. **appareillage.**

APARÉNT, -Ă, *aparenți, -te,* adj. 1. Nereal, imaginar. *Liniște aparentă.* ✦ (Adverbial) În aparență. 2. (Rar) Care se vede; vădit, vizibil, evident. *În Iași* [în 1848]... *agitațiunea era mai aparentă* (GHICA). ✧ *Cărămidă aparentă* = cărămidă de calitate superioară, care nu este tencuită sau acoperită cu alt material la alcătuirea unei zidării. — Fr. **apparent** (lat. lit. **apparens, -ntis**).

APARÉNȚĂ, *aparențe,* s. f. Înfățișare exterioară, vizibilă și adeseori înșelătoare a unui lucru, a unei ființe sau a unui fenomen. ✧ Loc. adv. *În aparență* = judecînd după exterior, la prima vedere. ✧ Expr. *A salva aparențele* = a da unui lucru, unei situații etc. o înfățișare care să ascundă un rău lăuntric. — Fr. **apparence** (lat. lit. **apparentia**).

APARÍȚIE, *apariții,* s. f. 1. Faptul de a apărea; ivire. ✧ Expr. *A-și face apariția* = a apărea. ✦ Punct inițial al unui proces de dezvoltare. 2. Ieșire de sub tipar; publicare. — Fr. **apparition** (lat. lit. **apparitio, -onis**).

APARTAMÉNT, *apartamente,* s. n. Grup de încăperi într-o clădire, care formează o unitate și servește, de obicei, ca locuință. — După fr. **appartement.**

APÁRTE adv. Separat. ✦ (În teatru, ca indicație pentru actori) Ca și cum ar vorbi cu sine însuși, dar cu glas tare. ✦ (Adjectival) Deosebit, special. *Avea un fel aparte de a vorbi.* — Din **parte** (după fr. *à part*).

APARTENÉNȚĂ, *apartenențe,* s. f. Faptul de a ține, de a fi legat de cineva sau de ceva. *Apartenență de clasă.* — Fr. **appartenance.**

APARȚÍNE, *aparțin,* vb. III. Intranz. A ține de cineva sau de ceva; a fi proprietatea cuiva. ✦ A face parte dintr-o clasă, dintr-o organizație etc. — Fr. **appartenir** (după *ține*).

APÁȘ, *apași,* s. m. Derbedeu, haimana, huligan; hoț. — Fr. **apache.**

APÁTIC, -Ă, *apatici, -e,* adj. Cuprins de apatie; pasiv, indiferent. — Fr. **apathique.**

APATÍE s. f. Stare de indiferență, lipsă de interes, atitudine pasivă față de tot ce e în jur. — Fr. **apathie** (lat. lit. **apathia**).

APATÍT s. n. Îngrășămînt din amestec natural de fosfat și fluorură de calciu. — Fr. **apatite** (<gr.).

APATRÍD, -Ă, *apatrizi, -de,* s. m și f. Persoană care nu are drepturi cetățenești în nici o țară. — Fr. **apatride.**

APĂ, (I) *ape,* s. f. I. 1. Lichid transparent și incolor care, în stare pură, este o combinație de oxigen și hidrogen. ◇ *Apă dulce* = apă de izvoare și de râuri. *Apă minerală* = apă care conține săruri, gaze și substanțe radioactive. ◇ Expr. (Fam.) *Apă de ploaie* = vorbe goale; palavre. (Fam.) *A bate apa în piuă* = a vorbi mult și fără rost. *A îmbăta* (pe cineva) *cu apă rece* = a încînta (pe cineva) cu vorbe goale. *A fi (toți) o apă (și un pământ)* = a fi la fel. *A intra la apă* = a) (despre țesături) a-și micșora dimensiunile la muierea în apă; b) *fig.* (despre persoane) a ajunge într-o situație grea. *A băga* (pe cineva) *la apă* = a face (cuiva) un mare neajuns. *A scoate apă din piatră (seacă)* = a reuși să realizezi ceva cu mijloace foarte reduse. *A nu avea (nici) după ce bea apă* = a fi extrem de sărac. ✦ Cantitate limitată din acest lichid. ✦ (În basme și în superstiții) *Apă neîncepută* = prima apă scoasă (într-o zi) dintr-o fîntînă sau dintr-un izvor și folosită în descîntece. *Apă vie* = apă miraculoasă care învie morții. *Apă moartă* = apă miraculoasă care îmbină părțile corpului unui om tăiat sau îi închide rănile. 2. Masă de apă (1) formînd un rîu, un lac, o mare etc.; rîu, fluviu. *Am miers pe malul apei* (COȘBUC). ◇ *Ape teritoriale* = zonele maritime de-a lungul coastelor mărilor și oceanelor, asupra cărora statele vecine își exercită dreptul lor de suveranitate. ◇ Loc. adv. *Ca pe apă* (sau *ca apa)* = în mod curgător, curent. *A ști ceva ca pe apă.* ◇ Expr. *A ști* (sau *a vedea) în ce ape se scaldă cineva* = a cunoaște gîndurile, intențiile sau dispoziția cuiva. *A-l lăsa pe cineva în apele lui* = a-l lăsa pe cineva în pace. *A nu fi în apele lui* = a fi abătut. *A-i veni* (cuiva) *apa la moară* = a se schimba împrejurările în favoarea (cuiva). *A-i lua* (cuiva) *apa de la moară* = a crea (cuiva) condiții nefavorabile. *A pescui în apă tulbure* = a se folosi de împrejurări tulburi, pentru dobîndirea unui cîștig. *A se duce pe apa sîmbetei* = a se prăpădi, a dispărea. ✦ Întreaga cantitate de apă a unui rîu, a unei mări etc.; (la pl., poetic) valuri, unde. 3. Fig. Joc de culori, amintind undele apei, pe care îl fac în lumină anumite obiecte lucioase. *Fetele erau în catrințe de lînă, vrîstate în fel de fel de ape* (SADOVEANU). II. 1. (Urmat de determinări) Denumire dată unor preparate lichide industriale, farmaceutice sau de parfumerie. *Apă de colonie.* ◇ Compus: *apă-tare* = numele popular al acidului azotic. 2. Fig. Denumire dată unor secreții apoase ale corpului omenesc (lacrimi, salivă, sudoare etc.). *Ștergea apa de pe obrajii dogoriți* (C. PETRESCU). ◇ Expr. *A-i lăsa* (cuiva) *gura apă* (după ceva) = a dori (ceva) nespus de mult. *A fi (numai o) apă* = a fi foarte transpirat. — Lat. aqua.

APĂRÁ, *ápăr,* vb. I. Tranz. 1. A interveni în ajutorul cuiva sau a ceva pentru a-l susține împotriva unei acțiuni ostile. ✦ A păzi un teritoriu, un oraș etc., respingînd atacul armat al inamicului; a menține o poziție prin luptă. *Eu merg să apăr cetatea* (ALECSANDRI). ✦ Refl. A se împotrivi unui atac; a se feri de... *M-au lovit; m-am apărat cît am putut* (SADOVEANU). 2. A pune la adăpost de o primejdie, de frig etc.; a feri, a ocroti. *Eu ? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul* (EMINESCU). 3. A susține pe cineva sau ceva, respingînd obiecțiile aduse împotrivă; a pleda o cauză înaintea justiției. ✦ Refl. A se dezvinovăți. — Lat. apparare « a pregăti, a dispune ».

APĂRÁIE s. f. Apărie. — Din apă + suf. *-ăraie.*

APĂRÁRE, *apărări,* s. f. Acțiunea de *a (se) apăra.* ◇ Expr. *A lua apărarea* (cuiva) = a interveni în ajutorul cuiva. ✦ Una dintre formele principale de luptă, care constă din oprirea și înfrîngerea ofensivei inamicului; totalitatea măsurilor necesare acestei acțiuni. ✦ (Concr.) Persoană care apără cauza cuiva în fața justiției.

APĂRĂTOÁRE, *apărători,* s. f. Nume dat unor obiecte cu rol protector. — Din apăra + suf. *-(ă)toare.*

APĂRĂTÓR, -OÁRE, *apărători, -oare,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care apără, protejează. 2. S. m. și f. Persoană care apără sau sprijină ceva sau pe cineva. ✦ Persoană care apără cauza cuiva în fața justiției. 3. Dispozitiv din bare, în formă de grătar montat în fața locomotivei, pentru a înlătura obstacolele de pe linie. — Din apăra + suf. *-(ă)tor.*

APĂREÁ, *apăr,* vb. II. Intranz. 1. A se arăta, a se ivi; a lua naștere. ✦ A părea. 2. (Despre publicații) A ieși de sub tipar. — Lat. lit. apparere (după *părea).*

APĂRÍE s. f. Apă multă (vărsată pe jos). — Din apă + suf. *-ărie.*

APĂSÁ, *apás,* vb. I. 1. Tranz. și intranz. A se lăsa cu toată greutatea asupra unui lucru; a presa, a împinge (cu putere); a exercita o forță de presiune asupra unui corp. ✦ Intranz. Fig. A accentua, a sublinia în vorbire un cuvînt, o frază etc. 2. Tranz. Fig. A asupri, a oprima. ✦ A chinui, a înnăbuși, a copleși. *O greutate îmi apăsa inima* (NEGRUZZI). — Lat. *appensare.*

APĂSÁRE, *apăsări,* s. f. Acțiunea de *a apăsa* și rezultatul ei; presiune; *fig.* asuprire, oprimare. ✦ Stare de deprimare. *De cîteva zile aveam o neliniște, o apăsare, o frică neîmărurită* (VLAHUȚĂ).

APĂSÁT, -Ă, *apăsați, -te,* adj. (Despre umblet, pași etc.; adesea adverbial) Energic; greoi. ✦ (Despre vorbă) Răspicat, puternic; poruncitor. — V. *apăsa.*

APĂSĂTÓR, -OÁRE, *apăsători, -oare,* adj. 1. Care copleșește; chinuitor. 2. Care oprimă; asupritor. — Din apăsa + suf. *-(ă)tor.*

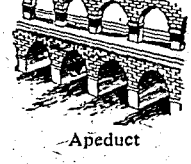

Apeduct

APĂTÓS, -OÁSĂ, *apătoși, -oase,* adj. Care conține multă apă. — Lat. *aquatosus.*

APEDÚCT, *apeducte,* s. n. Ansamblul construcțiilor și instalațiilor care servesc la conducerea apei de la captare pînă la punctul de folosință. — Lat. lit. aquaeductus (după *apă).*

APÉL, *apeluri,* s. n. 1. Strigare (a numelor membrilor unei colectivități, spre a verifica prezența lor). ✦ Chemare adresată maselor (oral sau în scris). ✦ Cerere, rugăminte, îndemn. ◇ Expr. *A face apel la cineva* (sau *la ceva)* = a se adresa cuiva cu o rugăminte, cu o cerere. 2. (Înv.) Acțiune făcută la o instanță judecătorească superioară, spre a obține anularea unei sentințe date de o instanță inferioară. 3. Producerea unui semnal sonor sau luminos într-un post telefonic, telegrafic sau într-o centrală telefonică. — Fr. appel.

APELÁ, *apelez,* vb. I. Intranz. 1. A se adresa cuiva cu o rugăminte, cu o cerere. 2. (Înv.) A se adresa unei instanțe judecătorești superioare spre a cere anularea unei sentințe date de o instanță inferioară. — Fr. appeler.

APELÁNT, -Ă, *apelanți, -te,* s. m. și f. (Înv.) Persoană care făcea apel împotriva unei sentințe judecătorești. — Fr. appelant.

APELATÍV, -Ă, *apelativi, -e,* adj. (Ieșit din uz, despre substantive) Comun. ✦ (Substantivat, n.) Nume, calificativ. — Fr. appellatif (lat. lit. appellativus).

APELPISÍE, *apelpisii,* s. f. (Înv.) Stare de deznădejde; exasperare. — Ngr. apelpisia.

APELPISÍT, -Ă, *apelpisiți, -te,* adj. (Înv.) Deznădăjduit; scos din sărite, exasperat. ✦ (Adesea substantivat) Nebun. — Participiul lui apelpisi (ieșit din uz).

APÉNDICE, *apendice,* s. n. 1. Mică prelungire a tubului intestinal în partea de jos a cecului. 2. Parte secundară a unui organ sau a unui lucru, care se prezintă ca o prelungire și completare a acestuia. 3. Adaos la o publicație; anexă, supliment. [Acc. și: *apendíce*] — Fr. appendice (lat. lit. appendix, -icis).

APENDICÍTĂ, *apendicite,* s. f. Inflamare a apendicelui și boala pe care o cauzează. — Fr. appendicite.

APERCEPTÍV, -Ă, *aperceptivi, -e,* adj. Care se referă la percepție, de apercepție. ◇ *Cunoștințe aperceptive* = cunoștințe căpătate cu ajutorul percepției. — Fr. aperceptif.

APERCÉPȚIE s. f. Procesul prin care intervine, în percepție, influența exercitată de experiența individuală anterioară. — Fr. aperception.

APERIÓDIC, -Ă, *aperiodici, -e,* adj. (Despre sisteme fizice) Care nu prezintă periodicitate din cauza amortizării. — Fr. apériodique.

APERITÍV, *aperitive,* s. n. Gustare care se ia înainte de masă (pentru a deschide pofta de mîncare). — Fr. apéritif (lat. lit. aperitivus).

APETÁL, -Ă, *apetali, -e,* adj. (Despre flori, *p. ext.* despre plante) Lipsit de petale. ✦ (Substantivat, f. pl.) Clasă de plante cu florile fără petale. — Fr. apétale (< gr.).

APETISÁNT, -Ă, *apetisanți, -te,* adj. (Franțuzism) Care atrage, îmbie, ispitește. — Fr. appétissant.

APETÍT s. n. (Franțuzism) Poftă de mîncare. — Fr. appétit.

APEX s. n. 1. (Astron.) Punctul boltei cerești spre care se îndreaptă sistemul solar. 2. (Geom.) Creștet, vîrf. — Fr. apex.

APICÁL, -Ă, *apicali, -e,* adj. (Med.) Situat la extremitatea, la vîrful unui organ. *Pleurită apicală.* ✦ (Despre consoane) Articulat cu vîrful limbii. — Germ. Apical.

APÍCOL, -Ă, *apicoli, -e,* adj. Provenit din albinărit, de albinărit. — Fr. apicole.

APICULTÓR, -OÁRE, *apicultori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu apicultura. — După fr. apiculteur.

APICULTÚRĂ s. f. Știință care se ocupă cu creșterea și îngrijirea rațională a albinelor. — Fr. apiculture.

APLANÁ, *aplanez,* vb. I. Tranz. A înlătura, a potoli, a liniști o neînțelegere, un conflict etc. — După fr. aplanir.

APLANÁRE s. f. Acțiunea de *a aplana;* liniștire, potolire.

APLAUDÁ, *aplaud,* vb. I. Intranz. A bate din palme în semn de mulțumire, de aprobare, de admirație. ✦ Tranz. A-și exprima mulțumirea, aprobarea, admirația prin aplauze. [Pr.: *-pla-u-*] — Fr. applaudir (lat. lit. applaudere).

APLAUDÁRE, *aplaudări,* s. f. Acțiunea de *a aplauda;* (la pl.) aplauze. [Pr.: *-pla-u-*]

APLÁUDE s. n. pl. v. aplauze.

APLÁUZE s. n. pl. Bătăi repetate din palme în semn de mulțumire, de aprobare, de admirație. [Pr.: *-pla-u-.*—Var.: (înv.) apláude s. n. pl.] — It. applauso (lat. lit. applausus).

APLECÁ, *aplék,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) îndoi, a (se) înclina, a (se) pleca; *fig.* a (se) supune. 2. Refl. (În expr.) *A i se apleca* (cuiva) = a-i veni rău (cuiva), a i se face greață (din cauza mîncării). 3. Tranz. (Pop.) A alăpta. 4. Refl. Fig. (Înv.) A înclina către ceva. — Lat. applicare.

APLECÁRE *aplecări,* s. f. Acțiunea de *a (se) apleca* și rezultatul ei; înclinare, încovoiere; *fig.* predispoziție.

APLECÁT, -Ă, *aplecați, -te,* adj. 1. Înclinat, plecat. 2. Fig. Cu dispoziție firească spre ceva; înclinat. — V. *apleca.*

APLECĂCIÚNE s. f. (Înv.) Aplecare. — Din apleca + suf. *-(ă)ciune.*

APLECĂTOÁRE adj. f. (Despre animale) Care dă să sugă, care are lapte. — Din apleca + suf. *-(ă)toare.*

APLICÁ, *aplic,* vb. I. 1. Tranz. A pune pe (sau peste) ceva un lucru, făcîndu-l să adere, să se prindă, să se întipărească. 2. Tranz. A pune în practică; a întrebuința, a folosi; a face, a administra. *A aplica o teorie. A aplica un tratament.* ◇ Expr. *A aplica* (cuiva) *o corecție* = a pedepsi cu bătaia (pe cineva). 3. Tranz. A raporta un principiu general la ceva, a potrivi cu un caz dat sau particular. 4. Refl. (Franțuzism) A se dedica, a se consacra. — Fr. appliquer (lat. lit. applicare).

APLICABIL, -Ă, *aplicabili, -e,* adj. Care se poate aplica. — După fr. applicable.

APLICÁRE, *aplicări,* s. f. Acțiunea de *a (se) aplica* și rezultatul ei. ✦ Fig. Aptitudine, talent.

APLICÁT, -Ă, *aplicați, -te,* adj. 1. Pus în practică. ✦ (Despre științe) Care își găsește o aplicație imediată. 2. (În expr.) *Broderie aplicată* = motiv de broderie care se face prin fixarea și conturarea pe un material a unor bucăți din altă țesătură. — V. *aplica.*

APLICÁȚIE, *aplicații,* s. f. 1. Punere în practică. ✦ (Concr.) Broderie aplicată. 2. Fig. Aptitudine, talent. *A avea aplicație la desen.* ✦ (Înv.) Rîvnă, silință — Fr. application.

APLÍCĂ, *aplice,* s. f. (Livresc) Ornament care se fixează pe un element de construcție sau pe suprafața unui obiect. — Fr. applique.

APLÓMB s. n. (Franțuzism) Îndrăzneală (nepermisă și nejustificată). — Fr. aplomb.

APOCALÍPS s. n. Scriere cu caracter profetic care face parte din Noul Testament și în care este înfățișat în chip alegoric sfîrșitul lumii; viziune fantastică a sfîrșitului lumii, în concepția religiei creștine. ✧ Loc. adj. *De apocalips* = apocaliptic. [Vâr.: apocalipsă s. f.] — Fr. apocalypse (lat. lit. apocalypsis).

APOCALÍPSĂ s. f. v. apocalips.

APOCALÍPTIC, -Ă, *apocaliptici, -e,* adj. Fantastic; înspăimîntător, îngrozitor. — Fr. apocalyptique.

APOCÓPĂ, *apocope,* s. f. Cădere a vocalei finale a unui cuvînt. « *Fără* » *a devenit* « *făr* » *prin apocopă.* — Fr. apocope (lat. lit. apocopa).

APOCRÍF, -Ă, *apocrifi, -e,* adj. (Despre scrieri) Atribuit în mod fals altui autor decît celui adevărat. ✦ (Substantivat, n.) Scriere religioasă nerecunoscută între cele numite canonice. — Fr. apocryphe (lat. lit. apocryphus).

APÓD, -Ă, *apozi, -de,* adj. (Despre unele animale) Lipsit de picioare. — Fr. apode (‹gr.).

APODÍCTIC, -Ă, *apodictici, -e,* adj. (Despre judecăți, demonstrații etc.) Care exprimă raporturi și legături necesare între lucruri sau fenomene și însușirile lor, care exclude posibilitatea unei opoziții; indiscutabil. — Fr. apodictique (lat. lit. apodictĭcus).

APOFÍZĂ, *apofize,* s. f. 1. Proeminență pe suprafața unui os. *Apofiza vertebrelor.* 2. (Arhit.) Mulură concavă care marchează legătura dintre fusul unei coloane și baza ei. — Fr. apophyse (lat. lit. apophysis).

APOFTÉGMĂ, *apoftegme,* s. f. Maximă, sentință. — Fr. apophtegme (‹gr.).

APOGÉU, *apogee,* s. n. 1. Punct culminant în dezvoltarea unui fenomen; culme. 2. Punctul cel mai depărtat de pămînt la care se află un astru pe orbita sa. — Fr. apogée (‹gr.).

APOGIATÚRĂ, *apogiaturi,* s. f. Notă muzicală executată, ornament, înaintea altei note, la distanță de un ton sau de un semiton de aceasta, cu scopul de a o pune mai bine în evidență. [Pr.: *-gi-a-*] — It. appogiatura.

APÓI adv. 1. După aceea, pe urmă. *Își luă rămas bun și apoi plecă.* ✦ Pe lîngă asta. *Și-apoi tot nu mă pot duce.* ✦ Mai, în plus. *După ce că e frig, apoi și plouă.* 2. Totuși. *Apoi tot am să-ți mai vorbesc puțin.* 3. Atunci, în cazul acesta; dacă e așa, așa fiind. *Apoi dar ce vrei?* ✦ Ei și! n-are importanță! *Ș-apoi ce dacă a plecat!* 4. (De obicei precedat de conjuncții) a) Doar; b) (precedat de « și ») și încă; unde mai pui că; c) vezi! ei!; d) dar; e) cu toate acestea; f) (precedat de « că ») altminteri; g) (servește la introducerea unui răspuns concesiv, evaziv sau ca scuză) *Apoi de ce pot să-ți spun?*; h) (precedat de « și », servește ca introducere în poezie, proverbe etc.) *Ș-apoi lin, dorule, lin* (JARNÍK-BÎRSEANU). — Lat. ad-post.

APOLÍS, *apolise,* s. n. (Bis.) Otpust.

APOLÍTIC, -Ă, *apolitici, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care susține sau practică apolitismul. — It. apolitico (‹gr.).

APOLITÍSM s. n. Atitudine de aparentă abținere și indiferență față de viața politică, prin care de fapt se dă sprijin politicii reacționare. — Din apolitic (după rus *apoliticinosti*).

APOLÓG, *apologuri,* s. n. Scurtă povestire (în versuri sau în proză) care cuprinde o învățătură morală practică prezentată în formă alegorică. — Fr. apologue (lat. lit. apologus).

APOLOGÉT, *apologeți,* s. m. Apărător, adept al cuiva eau a ceva. — Germ. Apologet.

APOLOGÉTIC, -Ă, *apologetici, -e,* adj. Care conține o apologie, care ține de apologie. — Fr. apologétique.

APOLOGÉTICĂ s. f. 1. Sistem preconceput de apărare sau justificare neîntemeiată a unei idei, doctrine etc. 2. Parte principală a teologiei, care are ca scop justificarea religiei creștine. — Fr. apologétique.

Apometru

APOLOGÍE, *apologii,* s. f. Laudă aprinsă, ridicare în slavă a cuiva sau a ceva; apărare (servilă și interesată) a cuiva sau a ceva. ✦ Discurs, scriere de apărare a cuiva sau a ceva. — Fr. apologie (lat. lit. apologia).

APOMÉTRU, *apometre,* s. n. Contor de apă. — Din apă + metru.

APONEVROTIC, -Ă, *aponevrotici, -e,* adj. Care se referă la aponevroză, care ține de aponevroză. — Fr. aponévrotique.

APONEVRÓZĂ, *aponevroze,* s. f. Membrană fibroasă albă, foarte rezistentă, care acoperă și susține mușchii. — Fr. aponévrose (‹gr.).

APOPLÉCTIC, -Ă, *apoplectici, -e,* adj. Propriu apoplexiei. ✦ (Adesea substantivat) Predispus la apoplexie. — Fr. apoplectique (‹gr.).

APOPLEXÍE, *apoplexii,* s. f. Suprimare subită a funcției unui organ, cauzată de o hemoragie sau de astuparea unui vas capilar. — Fr. apoplexie (lat. lit. apoplexia).

APORÍE, *aporii,* s. f. (Înv.) Îndoială, nesiguranță; încurcătură. — Ngr. aporia.

APÓRT[1] interj. (Franțuzism) Strigăt cu care se îndeamnă un cîine să aducă vînatul împușcat sau un obiect aruncat. — Fr. apporte.

APÓRT[2], *aporturi,* s. n. Contribuție (de muncă, de luptă etc.) a unei persoane sau a unei colectivități. ✦ (În economia capitalistă) Parte de capital adusă într-o societate pe acțiuni de fiecare dintre membrii ei. — Fr. apport.

APORTÁ, pers. 3 *aportează,* vb. I. Tranz. (Franțuzism, despre cîini) A aduce vînatul împușcat sau un obiect aruncat. — Fr. apporter.

APÓS, -OÁSĂ, *apoși, -oase,* adj. 1. Care conține (prea multă) apă; apătos; bogat în apă. 2. Fig. De natura sau de felul apei. ✧ *Umoare apoasă* = lichid transparent care se află între corneea și cristalinul ochiului. — Lat. aquosus.

APOSTÁT, -Ă, *apostați, -te,* adj. (Adesea substantivat) 1. Care a săvîrșit o apostazie. 2. Care și-a schimbat convingerile anterioare; *p. ext.* răzvrătit, rebel. — Fr. apostat (lat. lit. apostata).

APOSTAZÍE, *apostazii,* s. f. Renunțare publică la o religie; renegare a unei doctrine sau concepții. — Fr. apostasie (lat. lit. apostasia).

APOSTERIÓRI adj. invar. (Fil.) Bazat pe experiență, (dobîndit) în urma experienței. *Cunoștințe aposteriori.* [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. a posteriori (lat. lit. a posteriori).

APOSTÍLĂ, *apostile,* s. f. Însemnare sau hotărîre notată pe o petiție, pe un raport etc.; *p. ext.* semnătură pusă pe un asemenea act. — Fr. apostille.

APÓSTOL, (I) *apostoli,* s. m. I. 1. (În religia creștină) Nume dat fiecăruia dintre cei doisprezece discipoli ai lui Hristos care au răspîndit învățătura lui. ✦ Misionar creștin la începutul erei creștine. 2 Fig. Adept și propagator înflăcărat al unei idei, al unei doctrine etc. II. (La sg. art.) Carte de ritual cuprinzînd faptele apostolilor (I 1) și scrisorile lor adresate diferitelor persoane și comunități creștine. — Slav (v. sl. apostolŭ ‹gr.).

APOSTOLÁT s. n. Misiunea de apostol (I). — Fr. apostolat (lat. lit. apostolatus).

APOSTOLÉSC, -EÁSCĂ, *apostolești,* adj. Apostolic. — Din apostol + suf. *-esc.*

APOSTOLÉȘTE adv. (Fam., în expr.) *A merge apostolește* = a merge pe jos (ca apostolii). — Din apostol + suf. *-ește.*

APOSTÓLIC, -Ă, *apostolici, -e,* adj. Care aparține apostolilor, de apostoli; care aparține Vaticanului, privitor la Vatican; papal. — Fr. apostolique (lat. lit. apostolĭcus).

APOSTOLICÉȘTE adv. (Înv., în expr.) *A merge apostolicește* = a merge apostolește. — Din apostolic + suf. *-ește.*

APOSTRÓF, *apostrofuri,* s. n. Semn ortografic de forma unei virgule, care se pune în partea de sus a unui cuvînt, pentru a arăta absența accidentală în rostire a unor sunete. — Fr. apostrophe (lat. lit. apostrophus).

APOSTROFÁ, *apostrofez,* vb. I. Tranz. A adresa cuiva o mustrare, a mustra pe cineva (cu ton violent). — Fr. apostropher.

APOSTROFÁRE, *apostrofări,* s. f. Acțiunea de *a apostrofa* și rezultatul ei; apostrofă.

APOSTRÓFĂ, *apostrofe,* s. f. Imputare, mustrare adresată cuiva (pe un ton violent). ✦ Figură retorică prin care vorbitorul sau scriitorul, întrerupîndu-și cursul povestirii, se adresează direct unei persoane sau unui lucru personificat. — Fr. apostrophe (lat. lit. apostropha).

APOTÉCĂ s. f. (Germanism reg.) Farmacie. — Germ. Apotheke.

APOTÉMĂ, *apoteme,* s. f. Perpendiculară dusă din centrul unui poligon regulat pe oricare dintre laturile lui. ✦ Înălțimea feței laterale a unei piramide regulate. — Fr. apothème (‹gr.).

APOTEÓTIC, -Ă, *apoteotici, -e,* adj. (Rar) De apoteoză, privitor la apoteoză. [Pr.: *-te-o-*] — Din apoteoză + suf. *-otic.*

APOTEOZÁ, *apoteozez,* vb. I. Tranz. (În antichitatea greco-romană) A pune un erou sau un împărat în cîndul zeilor; a diviniza. ✦ Fig. A aduce laude și onoruri neobișnuite, a ridica în slavă ceva sau pe cineva. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. apothéoser.

APOTEOZÁRE, *apoteozări,* s. f. Acțiunea de *a apoteoza.* [Pr.: *-te-o-*]

APOTEÓZĂ, *apoteoze,* s. f. (În antichitatea greco-romană) Divinizare a unui erou sau a unui împărat. ✦ Fig. Preamărire, slăvire, glorificare. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. apothéose (lat. lit. apotheosis).

APOZÍȚIE, *apoziții,* s. f. Atribut substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul substantivului determinat, sau, mai rar, în același caz cu substantivul determinat. — Fr. apposition (lat. lit. appositio, -onis).

APRECIÁ, *-aprecíez,* vb. I. Tranz. 1. A determina în bani o valoare materială; a evalua. ✦ A prețui (la justa valoare) pe cineva sau ceva. 2. A socoti, a conchide. [Pr.: *-ci-a*] — Fr. apprécier.

APRECIÁBIL, -Ă, *apreciabili, -e,* adj. (Destul de) mare, considerabil. [Pr.: *-ci-a*] — După fr. appréciable.

APRECIÁT, -Ă, *apreciați, -te,* adj. Care se bucură de stimă; prețuit, stimat. *Scriitor apreciat.* [Pr.: *-ci-at*] — V. *aprecia.*

APRECIATÓR, -OÁRE, *apreciatori, -oare,* adj., s. m. și f. (Persoană) care apreciază. [Pr.: *ci-a-*] — Din aprecia + suf. *-tor.*

APRECIÉRE, *aprecieri,* s. f. Acțiunea de *a aprecia* și rezultatul ei; prețuire, stimă; considerare, judecată, analiză. ◇ Expr. *A lăsa* (ceva) *la aprecierea cuiva* = a supune (ceva) judecății sau opiniei cuiva. [Pr.: *-ci-e-*]

APREHENSIÚNE, *aprehensiuni,* s. f. (Franțuzism) Teamă vagă, frică nedeslușită (cauzată de presupunerea posibilității unui pericol). — Fr. appréhension (lat. lit. apprehensio, -onis).

APRÉT, *apreturi,* s. n. 1. Substanță cu care se tratează țesăturile, uneori fibrele, pentru a le da anumite calități (asprime, rigiditate, luciu). 2. Substanță care se aplică pe suprafața pielilor în timpul operației de finisare, pentru a le da anumite calități. — Fr. apprêt.

APRETÁ, *apretez,* vb. I. Tranz. 1. A supune țesăturile (sau firele) textile unei operații fizico-chimice pentru a le da asprime, rigiditate, luciu etc.; a scrobi. 2. A aplica un apret pe suprafața pielilor pentru a le îmbunătăți lustrul, rezistența la lumină, la frecare etc. — Fr. apprêter.

APRETÁRE, *apretări,* s. f. Acțiunea de *a apreta;* scrobire.

APRETÁT, -Ă, *apretați, -te,* adj. (Despre țesături, fibre textile sau piei) Supus apretării; scrobit. — V. *apreta.*

APRETÓR, -OÁRE, *apretori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu apretarea. — După fr. apprêteur.

APRETÚRĂ, *apreturi,* s. f. Apretare; *p. ext.* totalitatea operațiilor (fierbere, înălbire, călcat, apretare etc.) la care este supus un material textil. ✦ (Concr.) Local, instalație în care se efectuează aceste operații. — Germ. Appretur.

APREȚUÍ, *aprețuiesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A aprecia, a prețui. — Fr. apprecier (după *prețui*).

APREȚUÍRE, *aprețuiri,* s. f. (Înv.) Acțiunea de *a aprețui;* apreciere, prețuire.

APRIÁT, -Ă, *apriați, -te,* adj. (Înv.; adesea adverbial) Limpede, lămurit; precis. [Pr.: *-pri-at*]

APRIG, -Ă, *aprigi, -e,* adj. 1. (Adesea adverbial) Iute, înfocat, nestăpânit. *De-aș avea pe gîndul meu, Un cal aprig ca un leu* (ALECSANDRI). 2. (Adesea adverbial) Aspru, crunt, nemilos; înverșunat. *Unchiul meu era, atunci cînd interesele îi erau amenințate, aprig-și fără cruțare* (CAMIL PETRESCU). 3. Lacom. *Om aprig la cîștig.* 4. Fig. (Despre un loc, un teritoriu etc.) Prăpăstios, primejdios. *Se cațără p-un munte stîncos, înalt și aprig* (NEGRUZZI).

APRÍL s. m. v. aprilie.

APRÍLIE s. m. A patra lună a anului; (pop.) prier. [Var.: apríl s. m.] — Slav (v. sl. aprilĭ <gr.).

APRÍNDE, *aprind,* vb. III. 1. Tranz. A face să ardă focul; a da foc unui obiect. ◇ Expr. *A-și aprinde paie-n cap* = a-și atrage o neplăcere, a se băga singur într-o încurcătură. ✦ Refl. A începe să ardă, a lua foc. ◇ Expr. *A i se aprinde* (cuiva) *călcîiele (după cineva)* = a se îndrăgosti tare (de cineva). 2. Tranz. (Înv.) A face să ia foc o armă. ✦ Refl. (Despre arme de foc) A se descărca. 3. Refl. Fig. A izbucni, a se dezlănțui; a se produce. *Răscoala s-a aprins iar* (SADOVEANU). 4. Tranz. A face să lumineze un corp sau un aparat. *A aprins lumini în odaie* (CARAGIALE). ✦ Refl. A începe să lumineze; a lumina, a străluci. 5. Refl. Fig. A se înflăcăra, a se pasiona; a-și ieși din fire. ✦ A se înroși la față (în urma unei emoții). 6. Refl. (Despre fîn, cereale, făină etc.) A se încinge, a se strica (în urma unui început de fermentație). — Lat. appre[he]ndere.

APRÍNDERE, *aprinderi,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) aprinde.* II. 1. Fig. Înflăcărare, exaltare, pasiune. 2. (Pop., în expr.) *Aprindere de plămîni* = congestie pulmonară.

APRÍNS[1] s. n. Faptul de *a (se) aprinde.* ◇ Expr. *(Pe) la aprinsul lumînărilor* = la căderea nopții.

APRÍNS[2]**, -Ă,** *aprinși, -se,* adj. 1. (Despre foc) În stare de ardere; arzînd. 2. Care arde dînd lumină. ✦ Fig. Strălucitor, învăpăiat. *Copilul... fi urmărea cu ochi aprinși* (SAHIA). 3. Încins, înfierbîntat, ars. 4. Fig. Roșu la față, îmbujorat. ✦ (Despre culori) Puternic, violent; *p. ext.* (despre obiecte) de o culoare vie. 5. Fig. Pasionat, înflăcărat. 6. (Despre fîn, cereale etc.) Încins, stricat (printr-un început de fermentație). — V. *aprinde.*

APRINZĂTÓR, *aprinzătoare,* s. n. Dispozitiv care provoacă aprinderea fitilului unei încărcături explozive prin izbire sau prin frecare. — Din aprinz (prez. ind. pop. al lui *aprinde*) + suf. *-ător.*

APRIÓRI adv. (Fil.) În mod aprioric. [Pr.: *-pri-o-*] — Fr. a priori (lat. lit. a priori).

APRIÓRIC, -Ă, *aprirorici, -e,* adj. (În teoria idealistă a cunoașterii formulată de Leibniz și Kant, care presupune existența rațiunii pure) Anterior experienței, independent de experiență; bazat numai pe rațiune. [Pr.: *-pri-o-*] — După germ. apriorische.

APRIORÍSM s. n. (La Kant și la discipolii lui) Concepție falsă, idealistă, care consideră timpul, spațiul, cauzalitatea etc. nu ca pe niște forme ale existenței reflectate în simțuri prin experiență, ci ca forme înnăscute ale conștiinței, anterioare experienței și independente de ea. [Pr.: *-pri-o-*] — Germ. Aprioriismus.

APROÁPE[1] adv. 1. La o distanță mică; în preajmă, în vecinătate. *Pe aproape. De aproape.* ◇ Expr. *A cunoaște* (pe cineva) *de aproape* = a cunoaște (pe cineva) foarte bine. 2. Peste puțin timp. *Vara este aproape.* ✦ (În expr.) *Aproape de...* = cu puțin timp înainte de... *Era aproape de sfîrșitul anului* (C. PETRESCU). 3. Cam, mai, aproximativ. *N-am mai putut mînca aproape nimic* (CAMIL PETRESCU). ✦ Cam, mai-mai, cît pe-aci. *Cînd aproape-aproape să pun mîna pe dînsul, i-am pierdut urma* (CREANGĂ). — Lat. ad-prope.

APROÁPE[2] s. m. art. Orice om; semen. *Aproapele nostru.* — Lat. ad-prope.

APROBÁ, *aprób,* vb. I. Tranz. A încuviința o acțiune, o părere etc.; a fi de acord, de aceeași părere cu cineva. ✦ A consimți în mod oficial la ceva printr-un act autentic. *Ministerul i-a aprobat cererea.* ◇ Expr. (Refl.) *Se aprobă,* formulă (scrisă) prin care o autoritate rezolvă favorabil o cerere etc. — Lat. lit. approbare.

APROBÁRE, *aprobări,* s. f. Faptul de *a aproba;* (concr.) act prin care se aprobă ceva.

APROBATÍV, -Ă, *aprobativi, -e,* adj. Care conține sau exprimă o aprobare. — Fr. approbatif (lat. lit. approbativus).

APROBATÓR, -OÁRE, *aprobatori, -oare,* adj. Aprobativ. — Fr. approbateur (lat. lit. approbator).

APRÓD, *aprozi,* s. m. 1. (În trecut) Slujbaș care păzea sălile și introducea publicul în unele instituții. 2. (Înv.) Fecior de boier dat la curtea domnească pentru a sluji pe lîngă domn ca paj sau ca scutier. — Magh. apród «paj, ucenic».

APROFUNDÁ, *aprofundez,* vb. I. Tranz. A cerceta în adîncime; a adînci cu mintea. — După fr. approfondir.

APROFUNDÁRE, *aprofundări,* s. f. Acțiunea de *a aprofunda;* cercetare temeinică.

APROFUNDÁT, -Ă, *aprofundați, -te,* adj. Cercetat în amănunt; adînc, profund. — V. *aprofunda.*

APROPIÁ, *apróp ii,* vb. I. I. Refl. (Local) A veni, a se duce, a se așeza aproape de ceva sau de cineva. *Petre se apropie respectuos* (REBREANU). ◇ Expr. *A nu te putea apropia de cineva* = a nu reuși să comunici sau să te înțelegi cu cineva. *A nu te putea apropia de ceva* = a nu putea să obții ceva. *Se apropie funia de par* = se apropie deznodămîntul, sfîrșitul. ✦ Tranz. A duce, a aduce, a așeza aproape de ceva sau de cineva. *Fiecare pas ne apropie de casă.* II. Refl. (Temporal) A veni, a fi aproape. *Ziua se apropie și rămîn singur pe mal* (SADOVEANU). ✦ A ajunge aproape de o anumită vîrstă. *Se apropie de 30 de ani.* ◇ Expr. *I se apropie vremea* = e aproape de moarte. III. Fig. 1. Refl. și tranz. A fi, a ajunge sau a face să fie sau să ajungă (aproape) la fel cu altcineva sau cu altceva. *Cunoștințele lui se apropie de ale profesorului său.* 2. Tranz. A-și face prieten pe cineva. — Lat. approplare.

APROPIÁT, -Ă, *apropiați, -te,* adj. 1. Care se află aproape (în spațiu sau în timp). 2. Fig. Care se bucură de încrederea deosebită a cuiva; intim. — V. *apropia.*

APROPIÉRE, *apropieri,* s. f. Acțiunea de *a (se) apropia* și rezultatul ei. ◇ Loc. adv. *În apropiere* = aproape, în vecinătate. *Prin apropiere* = pe aproape. *Din apropiere* = de aproape.

APROPIETÚRĂ, *apropieturi,* s. f. (Rar) Loc de întîlnire, de apropiere a unor lucruri. — Din apropia + suf. *-(d)tură.*

APROPÓ[1] adv. (Franțuzism) Fiindcă a venit vorba (de asta); a! bine că mi-am adus aminte! — Fr. à-propos.

APROPÓ[2]**,** *apropouri,* s. n. (Franțuzism) Vorbe spuse pe ocolite (și cu intenții răuvoitoare) la adresa cuiva. — Fr. à-propos.

APROPRIÁ, *apropriez,* vb. I. Tranz. 1. A-și însuși un lucru (străin). 2. A face ca ceva să fie potrivit pentru un anumit scop. [Pr.: *-pri-ă*] — Fr. approprier (lat. lit. appropriare).

APROPRIÁT, -Ă, *apropriați, -te,* adj. 1. (Despre un lucru străin) Însușit. 2. Potrivit, apt pentru ceva, adaptat unui scop; corespunzător. [Pr.: *-pri-at*] — V. *apropria.*

APROPRIÉRE, *aproprieri,* s. f. Acțiunea de *a(-și) apropria.* [Pr.: *-pri-e-*]

APROVIZIONÁ, *aprovizionez,* vb. I. Tranz. și refl. A(-și) asigura din timp cele necesare satisfacerii nevoilor materiale; a(-și) procura materiale, provizii. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. approvisionner.

APROVIZIONÁRE, *aprovizionări,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) aproviziona;* procurare de resurse alimentare, industriale etc. 2. Serviciu dintr-o întreprindere care se ocupă cu aprovizionarea (1). [Pr.: *-zi-o-*]

APROXIMÁ, *aproximez,* vb. I. Tranz. A stabili valoarea apropiată, aproximativă a unei mărimi. — Fr. approximer (lat. lit. approximare).

APROXIMATÍV, -Ă, *aproximativi, -e,* adj. Care este aproape exact, aproape adevărat. ✦ (Adverbial) Cam, aproape, vreo, circa. — Fr. approximatif.

APROXIMÁȚIE, *aproximații,* s. f. Prezentare aproximativă a unei situații. ◇ Loc. adv. *Cu aproximație* = aproximativ. ✦ Diferența dintre valoarea unei mărimi și valoarea folosită într-un calcul. — Fr. approximation (lat. lit. approximatio, -onis).

APSÍDĂ, *apside,* s. f. Fiecare dintre cele două puncte extreme ale axei mari a orbitei pe care un corp ceresc o descrie în jurul altuia. — Fr. apside (lat. lit. apsis, -idis).

APȘOÁRĂ, *apșoare,* s. f. Diminutiv al lui *apă.*

APT, -Ă, *apți, -te,* adj. Potrivit, capabil, bun (pentru... sau să...). — Fr. apte (lat. lit. aptus).

APTÉR, -Ă, *apteri, -e,* adj. (Despre insecte) Lipsit de aripi. — Fr. aptère (<gr.).

APTITÚDINE, *aptitudini*, s. f. Dispoziție naturală; înclinare; posibilitate, pricepere de a face ceva. — Fr. **aptitude** (lat. lit. **aptitudo, -inis**).

APȚIÁN s. n. (Geol.) Ultimul etaj al cretacicului inferior. [Pr.: *-ți-an*] — Fr. **aptien**.

APUCÁ, *apúc*, vb. I. **I. 1.** Tranz. A prinde, a lua, a înșfăca, a înhăța. ◇ Expr. *A apuca pe dumnezeu de picior* = a simți o mare bucurie. ✦ A pune mîna (în grabă) pe ce are la îndemînă; a-și însuși ceva la repezeală. ◇ Expr. *A apuca loc* = a reuși să ocupe un loc. (Intranz.) *(Care) pe unde apucă* = (care) pe unde nimerește. **2.** Refl. A se prinde, a se agăța, a se ține de ceva sau de cineva. **3.** Tranz. Fig. A cuprinde cu privirea. ✦ A prinde cu auzul, cu mintea; a pricepe. **4.** Tranz. Fig. A cuprinde, a copleși. ◇ Expr. (Fam.) *Cînd te-apucă, mult te ține?* = n-ai de gînd să mai isprăvești odată? *Ce te-a apucat?* = ce ți-a venit? ce ai? **5.** Tranz. Fig. A trage pe cineva la răspundere, a lua pe cineva din scurt. **II. 1.** Tranz. A ajunge la timp pentru a găsi pe cineva sau ceva care este gata să plece. *Eram grăbit s-apuc și trenul* (SADOVEANU). **2.** Tranz. A trăi atîta, încît să poată cunoaște pe cineva sau să fie martor la ceva. *Simțeam că nu voi mai apuca ziua de mîine* (CAMIL PETRESCU). ✦ A trăi în același timp cu cineva sau ceva. ✦ Intranz. A primi ceva prin tradiție; a moșteni un obicei, o deprindere etc. *Părul lins... îl poartă-n tîmple, așa a apucat de la mă-sa* (DELAVRANCEA). **3.** Tranz. și refl. A ajunge, a începe să facă ceva; a fi pe punctul de a face ceva; a întreprinde ceva. *Nu te apuca de năzbîtii* (CREANGĂ). **III.** Tranz. și intranz. A se angaja pe un drum, a lua drumul; a porni, a merge. ◇ Expr. (Intranz.) *A apuca înainte* = a merge mai iute decît cineva, a-l întrece; *fig.* a anticipa. *A apuca cu gura înainte* = a se grăbi să răspundă fără a lăsa pe altul să sfîrșească vorba. **IV.** Refl. (Reg.) A se angaja la cineva sau la ceva; a se tocmi. *Să ne apucăm argați* (ȘEZ.). ◇ Expr. (Intranz.) *A apuca la* (sau *în*) *rămășag* = a face prinsoare. — Lat. **aucupare**.

APUCÁRE, *apucări*, s. f. Acțiunea de *a (se) apuca*.

APUCÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) apuca*. ◇ Expr. *Pe apucate* = în fugă, în mod superficial, la întîmplare. [Formă gramaticală: (în expr.) *apucate*]

APUCÁT[2], **-Ă**, *apucați, -te*, adj. (În superstiții, adesea substantivat) Muncit de diavol; *p. ext.* năbădăios, nebun. ✦ (Pop., despre copii) Bolnav de colici. — V. *apuca*.

APUCĂTÓR[1], *apucătoare*, s. n. (Parte a unui) aparat cu care se apucă o greutate, pentru a o ridica sau transporta. — Din **apuca** + suf. *-(ă)tor*.

APUCĂTÓR[2], **-OÁRE**, *apucători, -oare*, adj. Care apucă; (despre oameni) lacom, hrăpăreț. — Din **apuca** + suf. *-(ă)tor*.

APUCĂTÚRĂ, *apucături*, s. f. **1.** Cuprindere cu mîna. *Smuls dintr-o singură apucătură.* **2.** Fig. Fel de a se purta; deprindere, obicei (rău). — Din **apuca** + suf. *-(ă)tură*.

APÚNE, *apún*, vb. III. Intranz. **1.** (Despre soare, lună, stele; la pers. 3) A dispărea sub orizont; a asfinți, a scăpăta. ◇ Expr. *A-i apune* (cuiva) *steaua* = a decădea. **2.** Fig. A fi în declin, a pieri; a muri. — Lat. **apponere**.

APÚNERE, *apuneri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a apune*; apus, asfințit.

APUNTAMÉNT s. n. Punte (de lemn) de-a lungul malului unei ape, servind la acostarea navelor. — După fr. **appontement**.

APÚS[1], *apusuri*, s. n. **1.** Trecere a unui astru sub orizont; privelițe oferită de soare cînd apune. **2.** Unul dintre cele patru puncte cardinale, opus răsăritului și aflat la 90° de punctul sud (în direcția mișcării acelor unui ceasornic); *p. ext.* loc pe orizont, regiune unde apune soarele; vest. ✦ Nume generic dat statelor din vestul Europei și din America; Occident. **3.** Timp al zilei cînd apune soarele; asfințit. ✦ Fig. Declin, decădere. — V. *apune*.

APÚS[2], **-Ă**, *apuși, -se*, adj. Dispărut pentru totdeauna; stins, trecut. *Vremuri apuse.* — V. *apune*.

APUSEÁN, -Ă, *apuseni, -e*, adj. Care se află la apus; vestic. *Regiunile apusene.* ✦ Care aparține apusului Europei și Americii; occidental. — Din **apus**[1] + suf. *-ean*.

AR, *ari*, s. m. Unitate de măsură pentru suprafețe de teren, egală cu 100 de metri pătrați. — Fr. **are**.

ARÁ, *ar*, vb. I. Tranz. A tăia pămîntul cu plugul, răsturnînd brazdele, spre a-l pregăti pentru cultivare. — Lat. **arare**.

ARÁB, -Ă, *arabi, -e*, adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Arabiei sau populației ei, privitor la Arabia sau la populația ei; din Arabia. *Cal arab. Cifre arabe.* ✦ (Substantivat, f.) Limba arabă. **2.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Arabiei (populație răspîndită și în alte țări din vestul Asiei, în Africa de Nord etc.); maur. — Fr. **arabe** (lat. lit. **arabus**).

Arabesc

ARABABÚRĂ s. f. v. **harababură**.

ARABÉSC, *arabescuri*, s. n. Ornament specific decorației arabe, pictat sau sculptat, constînd din diverse figuri (linii, flori, frunze etc.) împletite simetric. — Fr. **arabesque**.

ARÁBIC, -Ă, *arabici, -e*, adj. Arab. — Fr. **arabique**.

ARÁBIL, -Ă, *arabili, -e*, adj. (Despre pămînt) Bun pentru arat și cultivat. — Fr. **arable** (lat. lit. **arabilis**).

ARÁC, *araci*, s. m. Par lung care servește la susținerea viței de vie și a altor plante agățătoare. [Var.: **harác, harág** s. m.] — Ngr. **haraki**.

ARACÁN interj. v. **îracan**.

ARAGÁZ, **(2)** *aragazuri*, s. n. **1.** Amestec de gaze lichefiate comprimat în butelii speciale, folosit drept combustibil. **2.** Mașină de gătit sau reșou care folosește acest combustibil. — Din inițialele **A. R.** [= Astra Romînă] + **gaz**.

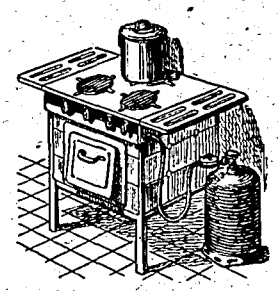

Aragaz

ARAGONÍT s. n. Mineral alcătuit din carbonat de calciu cristalizat, din care se fac obiecte ornamentale. — Fr. **aragonite**.

ARAHÍDĂ, *arahide*, s. f. Alună de pămînt. — Fr. **arachide** (<gr.).

ARAHNÍDĂ, *arahnide*, s. f. (La pl.) Clasă de animale nevertebrate din încrengătura artropodelor; (la sg.) animal care face parte din această clasă. — Fr. **arachnide**.

ARAHNOÍDĂ, *arahnoide*, s. f. Membrană care constituie unul dintre cele trei învelișuri ale creierului și ale măduvei spinării. — Fr. **arachnoïde** (<gr.).

ARÁMĂ, **(2)** *arămuri*, s. f. **1.** Cupru. ◇ Expr. *A-și da arama pe față* = a-și arăta fondul ascuns (și rău) al firii. **2.** (La pl.) Obiecte făcute din aramă (1). — Lat. ***aramen** *(= aeramen)*.

ARANJÁ, *aranjez*, vb. I. **1.** Tranz. A pune în ordine, în rînduială; a potrivi. ✦ Refl. și tranz. A(-și) potrivi ținuta exterioară; a (se) găti. ✦ Tranz. (Fam.) A face cuiva un rău. *Lasă că te aranjez eu!* **2.** Refl. A-și face un rost în viață. **3.** Tranz. A transcrie o bucată muzicală pentru instrumente sau voce. — Fr. **arranger**.

ARANJAMÉNT, *aranjamente*, s. n. Acord, înțelegere, învoială. ✦ *Aranjament muzical* = transcriere a unei bucăți muzicale pentru instrumente sau voce. ✦ (Mat.) Totalitatea posibilităților de așezare a unui număr dat de obiecte distincte în grupuri care să conțină un număr dat de obiecte și să difere între ele prin natura sau ordinea obiectelor. — După fr. **arrangement**.

ARANJÁRE, *aranjări*, s. f. Acțiunea de *a (se) aranja*; punere în ordine, rînduire.

ARANJÁT, -Ă, *aranjați, -te*, adj. **1.** Pus în ordine, în rînduială. ✦ (Despre oameni) Cu ținuta exterioară îngrijită. **2.** Care și-a făcut un rost în viață. — V. *aranja*.

ARÁP, *arapi*, s. m. (Pop.) **1.** Om care aparține populației indigene, cu pielea neagră, din Africa tropicală; *p. ext.* om cu pielea și părul de culoare neagră. **2.** Arab. [Var.: **haráp** s. m.] — Bg. **arap**.

ARÁR[1] adv. Rar, rareori. [Var.: **arâre** adv.] — Din **a**[3] + **rar**.

ARÁR[2] s. n. Țesătură groasă și rară din păr de capră, folosită la acoperit căruțele sau la confecționarea sacilor. — Tc. **harar**.

ARÂRE adv. v. **arar**[1].

ARÁREORI adv. Rar, rareori, arar. — Din **arare** + **ori**.

ARÁT[1] s. n. Acțiunea de *a ara*.

ARÁT[2], **-Á**, *arați, -te*, adj. (Despre pămînt) Lucrat, pregătit pentru cultivare. — V. *ara*.

ARĂBÉSC, -EÁSCĂ, *arăbești*, adj. Arab. — Din **arab** + suf. *-esc*.

ARĂBÉȘTE adv. Ca arabii, în felul sau în limba arabilor. — Din **arab** + suf. *-ește*.

ARĂCÍ, *arăcesc*, vb. IV. Tranz. A pune pe araci vița de vie sau alte plante agățătoare. [Var.: **hărăci, hărăgi** vb. IV] — Din **arac**.

ARĂCÍT s. n. Faptul de *a arăci*. [Var.: **hărăcit, hărăgit** s. n.]

ARĂDUÍ, *arăduiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A porni, a se îndrepta spre... — Magh. **eredni**.

ARĂMÁR, *arămari*, s. m. Persoană care lucrează, fabrică sau vinde obiecte de aramă. — Din **aramă** + suf. *-ar*.

ARĂMĂRÍE, **(2, 3)** *arămării*, s. f. **1.** Meseria de arămar. **2.** Fabrică, atelier, prăvălie de obiecte de aramă. **3.** Obiecte de aramă. — **(1)** Din **arămar** + suf. *-ie*, **(2, 3)** din **aramă** + suf. *-ărie*.

ARĂMEÁSĂ, *arămese*, s. f. (Înv.) Măsură de capacitate din aramă, egală cu o oca sau cu o jumătate de oca. — Din **aramă** + suf. *-easă*.

ARĂMÍ, *arămesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi un obiect de metal cu un strat subțire de aramă. — Din **aramă**.

ARĂMIOÁRĂ, *arămioare*, s. f. (Înv.) Monedă mică de aramă. — Din **aramă** + suf. *-ioară*.

ARĂMÍRE, *arămiri*, s. f. Acțiunea de *a arăma* și rezultatul ei.

ARĂMÍT, -Ă, *arămiți, -te*, adj. (Despre obiecte de metal) Acoperit cu un strat subțire de aramă. — V. *arăma*.

ARĂMÍU, -ÍE, *arămii*, adj. De culoarea aramei. — Din **aramă** + suf. *-iu*.

ARĂPÉSC, -EÁSCĂ, *arăpești*, adj. (Pop.) **1.** De arap, privitor la arapi (1). **2.** Arab. — Din **arap** + suf. *-esc*.

ARĂPÍE s. f. (Înv. în expr.) *Pe arăpie* = arăbește; în limba arabă. — Din **arap** + suf. *-ie*.

ARĂPÍLĂ s. m. (Pop.) Poreclă dată oamenilor cu pielea și părul de culoare neagră (ca de arap). — Din **arap** + suf. *-ilă*.

ARĂPÍME s. f. (Pop.) Mulțime de arapi. — Din **arap** + suf. *-ime*.

ARĂPOÁICĂ, *arăpoaice*, s. f. (Pop.) Femeie care aparține populației indigene, cu pielea neagră, din Africa tropicală; *p. ext.* femeie cu pielea și părul de culoare neagră. — Din **arap** + suf. *-oaică*.

ARĂRIÉL s. m. Plantă erbacee cu miros greu, cu frunzele albicioase acoperite de un puf fin și cu flori roșii-închise *(Cynoglossum officinale)*.

ARĂTÁ, *arăt*, vb. I. 1. Tranz. A expune ceva intenționat privirilor cuiva; a da la iveală, a lăsa să se vadă. ◇ Expr. (Refl.) *A se arăta doctorului* = a se lăsa examinat de medic. 2. Intranz. și tranz. A indica printr-un gest persoana sau lucrul asupra căruia se atrage atenția. ◇ Expr. (Tranz.) *A arăta* (cuiva) *ușa* = a da (pe cineva) afară; a goni. *A arăta* (pe cineva) *cu degetul* = a semnala (pe cineva) batjocurii publice. ✦ Tranz. A indica o măsură, o direcție etc. *Steaua cea polară i-arată a lui cale* (EMINESCU). ✦ Tranz. A marca ora. *Ceasornicul arată ora șase.* 3. Tranz. A da o explicație, a face o expunere (pentru a lămuri, a dovedi, a convinge). ◇ Expr. (Fam.) *Îți arăt eu!* = te învăț eu minte! 4. Tranz. și refl. A (se) manifesta, a (se) exterioriza (prin vorbe, gesturi, atitudini). ✦ Tranz. A da dovadă de...; a dovedi. *În împrejurarea asta au arătat înțelepciune* (SADOVEANU). ✦ Intranz. A părea (după înfățișare). *Straiele astea pocite fac să arăți așa de sfrijit* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A arăta bine* (sau *rău*) = a avea o înfățișare sănătoasă (sau bolnăvicioasă). ◇ Refl. unipers. *Se arată a fi vreme bună.* ◇ Expr. *Pe* (sau *după*) *cît se arată* = după cum pare, pe cît se poate vedea. 5. Refl. A apărea, a se ivi (pe neașteptate). *O dungă de soare s-arată* (COȘBUC). — Lat. *arrectare.

ARĂTÁRE, *arătări*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) arăta* și rezultatul ei; indicare, precizare. ✦ (Înv.) Dovadă, mărturie. ✦ (Rar) Aspect, înfățișare. 2. (Concr.) Monstru; stafie, fantomă. ✦ Halucinație.

ARĂTĂTÓR, *arătătoare*, s. n. 1. Lamă îngustă (de la instrumentele de măsură) care indică greutatea, direcția, timpul etc.; indicator. 2. Degetul al doilea de la mînă (cu care se arată). ◇ (Adjectival) *Deget arătător.* — Din arăta + suf. *-(ă)tor.*

ARĂTÓR, -OÁRE, *arători, -oare*, adj. (Despre pămînt) Arabil. ✦ (Despre vite) Care se întrebuințează la arat. — Lat. aratorius.

ARĂTÓRIU, -IE, *arătorii*, adj. (Înv., despre unelte) Care servește la arat sau la alte munci agricole. — După fr. aratoire.

ARĂTÓS, -OÁSĂ, *arătoși, -oase*, adj. (Despre ființe) Frumos, chipeș. ✦ (Despre lucruri) Mare, impozant, frumos. — Din arăta + suf. *-os.*

ARĂTÚRĂ, *arături*, s. f. 1. Acțiunea de a ara; arat. 2. Pămînt arat; ogor; țarină. — Lat. aratura.

ARBALÉTĂ, *arbalete*, s. f. (Înv.) Arc din oțel montat pe un pat de lemn (prevăzut cu un resort), folosit la aruncarea săgeților. — Fr. arbalète.

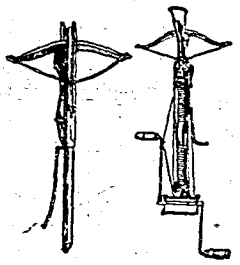

Arbalete

ARBITRÁ, *arbitrez*, vb. I. Tranz. A judeca o pricină în calitate de arbitru. ✦ A supraveghea și a conduce desfășurarea unei competiții sportive. — Fr. arbitrer.

ARBITRÁJ, *arbitraje*, s. n. 1. Judecare a unui diferend de către persoane special autorizate. ✦ *Arbitraj de stat* = instanță care rezolvă litigiile dintre instituții de stat, întreprinderi și organizații ale sectorului socialist. ✦ Supraveghere și conducere a unei competiții sportive. 2. Hotărîre dată de un arbitru. — Fr. arbitrage.

ARBITRÁL, -Ă, *arbitrali, -e*, adj. Hotărît de arbitru. *Sentință arbitrală.* ✦ Alcătuit din arbitri. *Comisie arbitrală.* — Fr. arbitral.

ARBITRÁR, -Ă, *arbitrari, -e*, adj. Care pornește dintr-o hotărîre luată după propria apreciere, fără a ține seamă de părerea altuia; samavolnic. ✦ (Făcut) la întîmplare; întîmplător. — Fr. arbitraire (lat. lit. arbitrarius).

ARBÍTRU, *arbitri*, s. m. Persoană aleasă sau desemnată pentru cercetarea și rezolvarea unui litigiu. ✦ Persoană însărcinată să supravegheze și să conducă desfășurarea unei competiții sportive. — Fr. arbitre.

ARBÍU, *arbie*, s. n. Vergea cu ajutorul căreia se încărca și se curăța altădată pușca. — Tc. harbi.

ÁRBOR s. m. v. arbore.

ARBORÁ, *arborez*, vb. I. Tranz. 1. A ridica sus, în văzul tuturor, a înălța (un drapel etc.). 2. Fig. (Franțuzism) A afișa cu ostentație o ținută, o atitudine etc. — Fr. arborer.

ARBORÁDĂ, *arborade*, s. f. Schelet de susținere a pînzelor unei nave. — Din arbore.

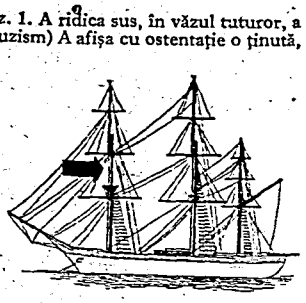

Arboradă

ARBORÁȘ, *arboraș*, s. m. Diminutiv al lui *arbore.*

ÁRBORE, *arbori*, s. m. 1. Plantă lemnoasă cu trunchi solid și ramuri cu frunze care formează o coroană; copac; *p. ext.* pom. ◇ Compuse: *arbore-de-pîine* = specie de arbore al cărui fruct se mănîncă copt în cuptor, ca pîinea *(Artocarpus incisa)*; *arborele-vieții* = a) arbore decorativ cu tulpina piramidală și cu frunze verzi, solzoase *(Thuja occidentalis)*; b) *fig.* figură reprezentînd evoluția omului de-a lungul vieții sale. ✦ *Arbore genealogic* = figură care (sub forma unui arbore cu ramuri pornite dintr-un trunchi comun) reprezintă filiația membrilor unei familii și indică gradele de înrudire dintre ei. 2. Organ de mașină care primește și transmite o mișcare prin rotația în jurul axei sale. 3. Catarg. [Var.: árbor, (înv.) árbure s. m.] — Lat. arbor, -is.

Arbore-de-pîine

ARBORESCÉNT, -Ă, *arborescenți, -te*, adj. Care are înfățișarea unui arbore. — Fr. arborescent (lat. lit. arborescens, -ntis).

ARBORESCÉNȚĂ, *arborescențe*, s. f. Stare sau formă a unei plante arborescente. — Fr. arborescence.

ARBORÉT, *arboreturi*, s. n. 1. Totalitatea arborilor care cresc pe o anumită suprafață de pădure; suprafața de pădure pe care cresc acești arbori. 2. Partea superioară a catargului. — Lat. arboretum.

ARBORICULTÓR, *arboricultori*, s. m. Persoană care se ocupă cu arboricultura. — După fr. arboriculteur.

ARBORICULTÚRĂ s. f. Cultura arborilor. — Fr. arboriculture.

ÁRBURE s. m. v. arbore.

ARBÚST, *arbuști*, s. m. Plantă lemnoasă care se ramifică de la rădăcină în formă de tufă; copăcel. — Fr. arbuste (lat. lit. arbustum).

Arborele-vieții

ARC, *arcuri* și (2) *arce*, s. n. 1. Armă primitivă (folosită la aruncarea săgeții) alcătuită dintr-o vargă flexibilă de lemn sau de metal de formă încovoiată și dintr-o coardă prinsă de cele două extremități. ✦ Fig. Tot ceea ce are forma unui arc (1). *Arcul sprîncenei* (D. ZAMFIRESCU). 2. Porțiune dintr-o circumferință sau dintr-o linie curbă. *Arc de cerc.* ✦ Element de construcție în formă arcuită; boltă. ◇ *Arc de triumf* = construcție care formează un portic arcuit sau o arcadă, ridicată în amintirea sau pentru sărbătorirea unui fapt însemnat. 3. Piesă elastică de metal care suportă eforturi de încovoiere, alcătuită din benzi, lame elastice (cîte una ori mai multe suprapuse) sau din bare răsucite în spirală, folosită ca legătură elastică între două piese, pentru a amortiza șocurile sau pentru a pune în mișcare un mecanism ori organe de mașini. *Arc de automobil.* ◇ Expr. *Parc-ar fi pe arcuri*, se zice despre o persoană suplă, sprintenă. 4. (În expr.) *Arc electric* (sau *voltaic*) = descărcare electrică luminoasă care străpunge un izolant, de obicei un gaz, între doi electrozi calzi. — Lat. arcus.

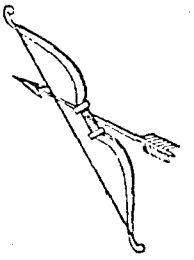

Arc

ARCÁCI, *arcaciuri*, s. n. 1. Îngrăditură sau despărțitură pentru separat oile. 2. Îngrăditură făcută de pescari în apă pentru prinderea și păstrarea peștelui în bălți, iarna. — Tc. arka.

ARCÁDĂ, *arcade*, s. f. 1. Element arhitectural format dintr-un arc și din elementele care-l susțin (coloane, stîlpi, ziduri). 2. Porțiune anatomică în formă arcuită; (în special) partea curbată în formă de arc a osului frontal, deasupra ochiului. — Fr. arcade.

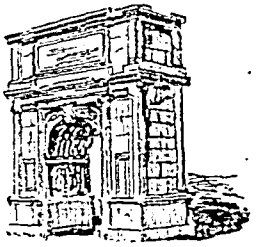

Arc de triumf

ARCÁN, *arcane*, s. n. Laț pentru prinderea sau pentru ținerea vitelor. ◇ Expr. *A prinde cu arcanul* = (în trecut) a prinde, a lua cu forța în armată; *p. ext.* a aduce, a lua cu forța. ✦ (Înv.) Funie lungă cu un laț la unul dintre capete, folosită odinioară ca armă de război și de vînat. — Tc. arkan.

ARCÁN[1], *arcane*, s. n. (Înv.) Taină, secret. ✦ Loc tainic, ascuns. — Fr. arcane.

ARCANÁ, *arcanale*, s. f. (Reg.) Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din arcan[1].

ARCÁȘ, *arcași*, s. m. 1. (Înv.) Oștean înarmat cu arc. 2. (La sg., art.) Constelație din emisfera australă, compusă din 146 de stele vizibile cu ochiul liber; săgetătorul. — Din arc + suf. *-aș.*

ARCÁT, -Ă, *arcați, -te*, adj. (Poetic) Care are formă de arc; arcuit. *Sprîncenele arcate fruntea albă i-o încheie* (EMINESCU). — Din arc + suf. *-at* (după fr. *arqué*).

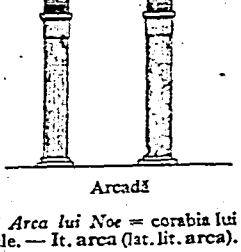

Arcadă

ARCATÚRĂ, *arcaturi*, s. f. Element arhitectural alcătuit dintr-o serie de arcade mici, în relief, destinate să decoreze părțile netede ale zidurilor unui edificiu. — Fr. arcature.

ÁRCĂ s. f. (Rar) Corabie. ◇ Expr. *Arca lui Noe* = corabia lui Noe; *fig.* îngrămădire de oameni și de animale. — It. arca (lat. lit. arca).

ARCĂNÍ, *arcănesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A prinde cu arcanul. — Din **arcan**[1].

ARCĂȘÍE s. f. (Înv.) Arta de a trage cu arcul. — Din **arcaș** + suf. *-ie*.

ARCÉR, *arcere*, s. n. (Reg.) Gresie, cute.

ARCHEBÚZĂ, *archebuze*, s. f. Veche armă de foc, asemănătoare cu pușca. — Fr. **arquebuse**.

ARCHEBUZIÉR, *archebuzieri*, s. m. Soldat înarmat cu archebuză. [Pr.: *-zi-er*] — Fr. **arquebusier**.

ARCOSÓLIUM s. n. Nișă funerară într-o catacombă. — Fr. **arcosolium**.

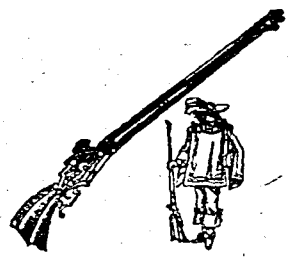

Archebuză

ARCÓZĂ s. f. Gresie foarte bogată în feldspați. — Fr. **arkose**.

ARCTIC, -Ă, *arctici, -e*, adj. Care este situat în regiunea polului nord; septentrional, boreal. — Fr. **arctique** (lat. lit. **arcticus**).

ARCUÍ, *arcuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) îndoi în formă de arc; a (se) încovoia. — Din **arc**.

ARCUÍRE, *arcuiri*, s. f. Faptul de *a (se) arcui*; încovoiere elastică a unei piese lungi; (concr.) formă arcuită, arc.

ARCUÍT, -Ă, *arcuiți, -te*, adj. Încovoiat în formă de arc. ✦ (Despre construcții) Prevăzut cu arcade. — V. *arcui*.

ARCUITÚRĂ, *arcuituri*, s. f. Parte a unui obiect încovoiat în formă de arc. — Din **arcui** + suf. *-(i)tură*.

ARCULÉȚ, *arculețe*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *arc*.

ARCÚȘ, *arcușuri*, s. n. Vergea de lemn între capetele căreia se întind fire de păr de cal și cu care se cîntă la instrumente cu coarde. — Din **arc** + suf. *-uș*.

ÁRDE, *ard*, vb. III. I. Intranz. (Despre foc) A fi aprins. II. 1. Intranz. A se mistui prin foc, a se preface în cenușă. ✧ Tranz. (La conjunctiv, în imprecații sau formule afective) *Ardă-l focul fuior, că încîlcit e!* (ALECSANDRI). 2. Tranz. A da foc, a băga în foc. ✧ Expr. *A arde cu fierul roșu* = a) a face (unui animal) un semn cu un fier înroșit în foc; b) *fig.* a înfiera, a stigmatiza (pe cineva). ✦ Tranz. și intranz. A (se) consuma prin ardere. *A ars multe lemne.* ✦ A încinge, a încălzi. *Arde cuptorul înainte de a coace pîinea.* ✦ A strica o mîncare expunînd-o prea mult la acțiunea focului. ✧ Refl. *Eu la joc, mama la foc, Pogacea se arde-n foc* (ȘEZ.). ✦ A expune acțiunii focului (în procesul de fabricare) cărămidă, obiecte de ceramică etc. ✦ A dezinfecta un instrument. ✦ A cauteriza o rană. ✦ A distruge. *Acidul sulfuric i-a ars haina.* 3. Intranz. A se consuma pentru a răspîndi lumină; *p. ext.* a fi aprins, a lumina. *Lampa ardea.* ✦ Fig. A luci, a străluci. *Pe cerul albastru-închis ardeau stropii de aur* (SADOVEANU). 4. Intranz. (Despre soare) A răspîndi căldură mare; a dogori. ✦ Tranz. și refl. A (se) bronza, a (se) pîrli. *Avea... o pieliță nearsă de vînturi și soare* (SADOVEANU). III. 1. Refl. A suferi o durere vie, a se răni la atingerea cu focul sau cu un obiect foarte fierbinte; a se frige. ✧ Tranz. *M-ai ars cu țigara.* ✦ Tranz. A produce o senzație asemănătoare cu o arsură. *Un vînt aspru... ardea obrazurile* (SADOVEANU). ✦ Tranz. Fig. A spune cuiva ceva neplăcut. ✦ Tranz. și refl. Fig. (Fam.) A (se) păcăli, a (se) înșela. 2. Intranz. A fi fierbinte. *Simții arzînd pămîntul* (ALECSANDRI). ✦ A se înroși din cauza unei stări emotive. ✦ A avea febră. 3. Tranz. Fig. A da o lovitură. *Acuși vă ard cîteva jordii* (CREANGĂ). ✦ (Fam.) A face ceva cu repeziciune, cu pasiune. 4. Intranz. Fig. A fi cuprins de un sentiment profund, puternic. ✧ Expr. *A-i arde* (cuiva) *de ceva* = a simți o dorință (arzătoare); a avea dispoziția să..., a avea chef de... [Prez. ind. și conj. și: *ưrz*] — Lat. **ardere**.

Ardei

ARDÉI, *ardei*, s. m. Plantă erbacee cu flori albe și fructe verzi sau roșii *(Capsicum annuum)*; fructul acestei plante e întrebuințat ca aliment sau condiment. *Ardei graș. Ardei iute.* — Din **arde** + suf. *-ei*.

ARDEIÁ, *ardeiez*, vb. I. 1. Tranz. A da unei mîncări gust de ardei; a iuți. 2. Refl. Fig. (Despre oameni) A se irita, a se supăra. — Din **ardei**.

ARDEIÁȘ, *ardeiași*, s. m. Diminutiv al lui *ardei*.

ARDEIÁT, -Ă, *ardeiați, -te*, adj. (Despre mîncăruri) În care s-a pus mult ardei; iute. — V. *ardeia*.

ARDELEÁN, -Ă, *ardeleni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Ardealului sau populației lui; privitor la Ardeal sau la populația lui; transilvănean. 2. S. m. și f. Persoană (originară) din Ardeal. — Din **Ardeal** + suf. *-ean*.

ARDELEÁNA s. f. art. Numele unui dans popular din Ardeal și melodia după care se execută. — Din **Ardeal** + suf. *-eană*.

ARDELEÁNCĂ, *ardelence*, s. f. Femeie din Ardeal; transilvăneancă. = Din **ardelean** + suf. *-că*.

ARDELENEÁSCA s. f. art. Ardeleana. — Din **ardelean** + suf. *-ească*.

ARDELENÉSC, -EÁSCĂ, *ardelenești*, adj. Din Ardeal, de ardelean, în felul ardelenilor. — Din **ardelean** + suf. *-esc*.

ARDELENÉȘTE adv. În felul ardelenilor; ca în Ardeal. — Din **ardelean** + suf. *-ește*.

ARDELENÍSM, *ardelenisme*, s. n. Cuvînt, expresie, construcție caracteristică ardelenilor. — Din **ardelean** + suf. *-ism*.

ARDÉNT, -Ă, *ardenți, -te*, adj. 1. (Rar) Înfocat, înflăcărat, aprins, pasionat. 2. (Despre nave) Care, sub acțiunea vîntului, se întoarce cu prora în direcția din care bate vîntul. — După fr. **ardent**.

ÁRDERE, *arderi*, s. f. 1. Faptul de *a (se) arde*. 2. Oxidare rapidă a unei substanțe în prezența oxigenului din aer, însoțită de dezvoltare de căldură și lumină. 3. (La pl.) Procesul de descompunere prin oxidare a diferitelor substanțe din organism.

ARDÉZIE, *ardezii*, s. f. Rocă argiloasă dură, care se poate desface ușor în foi subțiri; servește la acoperirea caselor, la fabricarea tăbliților etc. — It. **ardesia**.

ARDICÁ vb. I. v. **ridica**.

ARDICÁRE s. f. v. **ridicare**.

ARDÍL s. n. Fibră artificială scurtă, care se fixează în amestec cu lîna, pentru fabricarea unor țesături.

ARDOÁRE s. f. Înflăcărare, pasiune, avînt; zel. — Fr. **ardeur** (lat. lit. **ardor**).

ARÉIC, -Ă, *areici, -e*, adj. (Despre sol, regiuni) Care e lipsit de rîuri; secetos. — Fr. **arrhéique**.

ARÉNĂ, *arene*, s. f. 1. Spațiu circular așternut cu nisip, rumeguș etc. din mijlocul unui circ, amfiteatru etc., unde se desfășoară o reprezentație; *p. ext.* amfiteatru destinat unei reprezentații. 2. (Rar) Teren de sport, împrejmuit cu tribune pentru spectatori. 3. *Fig.* Sferă, domeniu, loc de desfășurare a unei activități. — Fr. **arène** (lat. lit. **arena**).

ARENDÁ, *arendez*, vb. I. Tranz. A da sau a lua în arendă. — Din **arendă**.

ARENDÁRE, *arendări*, s. f. Acțiunea de *a arenda*.

ARENDÁȘ, *arendași*, s. m. Persoană care, luînd un bun în arendă, obține beneficii din munca celor pe care îi exploatează. — Din **arendă** + suf. *-aș*.

ARÉNDĂ, *arenzi*, s. f. (În orînduirile bazate pe exploatare) 1. Cedare a dreptului de exploatare a unor bunuri pe un timp determinat, în schimbul unei plăți. 2. Sumă care se plătește, la termene fixe, proprietarului, pentru arendarea unui bun. — Rus, pol. **arenda**.

ARENDĂȘÉSC, -EÁSCĂ, *arendășești*, adj. De arendaș care aparține unui arendaș. — Din **arendaș** + suf. *-esc*.

ARENDĂȘÍ, *arendășesc*, vb. IV. Intranz. A fi arendaș. — Din **arendaș**.

ARENDĂȘÍE, *arendășii*, s. f. Ocupație de arendaș; exploatare exercitată de arendaș. — Din **arendaș** + suf. *-ie*.

ARENDĂȘÍȚĂ, *arendășițe*, s. f. (Rar) Arendășoaică. — Din **arendaș** + suf. *-iță*.

ARENDĂȘOÁICĂ, *arendășoaice*, s. f. Nevastă de arendaș; femeie care ține în arendă un bun. — Din **arendaș** + suf. *-oaică*.

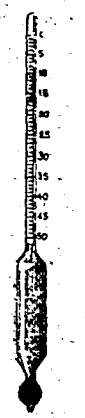

Areometru

AREOMÉTRU, *areometre*, s. n. Instrument care servește la determinarea densității unui lichid sau a concentrației unei soluții. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **aréomètre**.

AREOPÁG, *areopaguri*, s. n. Consiliu și tribunal suprem al vechilor atenieni, care supravegheau exercitarea magistraturilor și judecau crimele grave. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **aréopage** (lat. lit. **areopagus**).

ARÉST, *aresturi*, s. n. 1. Deținere sub pază legală a unei persoane care (este bănuită că) a comis o infracțiune; arestare. 2. Loc unde sînt ținuți cei arestați. — Germ. **Arrest** (it. **arresto**).

ARESTÁ, *arestez*, vb. I. Tranz. A lipsi pe cineva de libertate în urma comiterii unei infracțiuni sau în vederea unor cercetări, a unei judecăți; a închide. — Din **arest**.

ARESTÁNT, -Ă, *arestanți, -te*, s. m. și f. (Înv.) Arestat, deținut. — Germ. **Arrestant**.

ARESTÁRE, *arestări*, s. f. Acțiunea de *a aresta*.

ARESTÁT, -Ă, *arestați, -te*, adj., s. m. și f. (Persoană) care a fost arestat(ă); deținut. — V. *aresta*.

ARESTUÍ, *arestuiesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A aresta. — Comp. rus **arèstovat'**.

ARESTUÍRE, *arestuiri*, s. f. (Pop.) Acțiunea de *a arestui*.

ARÉTE, *areți*, s. m. (Reg.) Berbec. — Lat. **aries, -etis**.

AREȚÁR, *arețari*, s. m. (Reg.) Păstor care păzește areții. — Din **areți** (pl. lui *arete*) + suf. *-ar*.

ÁRFĂ s. f. v. **harpă**.

ARGÁT, -Ă, *argați, -te*, s. m. și f. Persoană angajată pentru muncile grele pe o moșie sau într-o gospodărie de chiaburi. — Ngr. **argatis** (bg. **argat**).

ARGĂSEÁLĂ, *argăseli*, s. f. Operație prin care se argăsesc pieile. ✦ Amestec de substanțe în care se argăsesc pieile. — Din **argăsi** + suf. *-eală*.

ARGĂSÍ, *argăsesc*, vb. IV. Tranz. A prelucra pielea animalelor în soluții speciale pentru a o face trainică, suplă și impermeabilă: a tăbăci. — Ngr. **argazo** (aor. **argasa**).

ARGĂSÍRE, *argăsiri*, s. f. Acțiunea de *a argăsi*.

ARGĂSÎT s. n. Faptul de *a argăsi*.

ARGĂSITÓR, -OÁRE, *argăsitori, -oare*, adj. Care argăsește. — Din **argăsi** + suf. *-(i)tor*.

ARGĂȚÉL, *argățéi*, s. m. Diminutiv al lui *argat*.

ARGĂȚÉSC, -EÁSCĂ, *argățești*, adj. De argat, specific argatului. — Din **argat** + suf. *-esc*.

ARGĂȚÍ, *argățesc*, vb. IV. Intranz. A sluji ca argat. — Din **argat**.

ARGĂȚÍE s. f. Stare de argat; muncă de argat. — Din **argat** + suf. *-ie*.

ARGĂȚÍME s. f. Mulțime de argați; totalitatea argaților. — Din **argat** + suf. *-ime*.

ARGEÁ, *argele*, s. f. (Pop.) 1. Război de țesut. ✦ Nume dat celor două scânduri care unesc în sens transversal extremitățile războiului și pe care stau femeile cînd țes. 2. Mică construcție de scânduri în care se așază, vara, războiul de țesut. 3. Acoperiș. 4. Fiecare dintre grinzile de lemn fixate de o parte și de alta a unei plute, pentru a ține strînse lemnele care o compun.

ARGENTÁN s. n. Alpaca[1]. — Fr. **argentan**.

ARGENTIFÉR, -Ă, *argentiferi, -e*, adj. Care conține argint. — Fr. **argentifère**.

ARGENTÍN s. n. Praf de staniu folosit în imprimeria textilă și la fabricarea hîrtiei. — Fr. **argentine**.

ARGENTÍT s. n. Minereu de argint care cristalizează în sistemul cubic, în cristale cenușii. — Fr. **argentite**.

ARGHIROFÍL, -Ă, *arghirofili, -e*, s. m. și f. (Rar) Persoană lacomă de bani. — Ngr. **arghirofilos**.

ARGHIROFILÍE s. f. (Rar) Lăcomie de bani. — Ngr. **arghirofilis**.

ARGÍLĂ, *argile*, s. f. Rocă sedimentară alcătuită dintr-un amestec de silicați, întrebuințată în olărie, la lucrări de construcție și în sculptură; lut. ✧ *Argilă refractară* = argilă din care se fabrică diferite materiale (cărămizi, creuzete etc.) care rezistă la temperaturi înalte fără a se topi. — Fr. **argile** (lat. lit. **argilla**).

ARGILÓS, -OÁSĂ, *argiloși, -oase*, adj. Care conține argilă; lutos. — Fr. **argileux** (lat. lit. **argillosus**).

ARGINÁZĂ s. f. (Chim.) Enzimă solubilă conținută în cantitate mare în ficatul mamiferelor. — Fr. **arginase**.

ARGÍNT (1) s. n., (2) *arginți*, s. m. 1. (Adesea fig.) Metal prețios, de culoare albă-cenușie strălucitoare. ✦ *Nuntă de argint* = a douăzeci și cincea aniversare a căsătoriei. ✦ Compus: *argint-viu* = mercur. 2. (La pl.) Bani. — Lat. **argentum**.

ARGINTÁ, *argintez*, vb. I. Tranz. A acoperi un obiect cu un strat subțire de argint. ✦ Fig. A face să aibă strălucirea argintului. [Var.: (înv.) **arginti** vb. IV] — Din **argint**.

ARGINTÁR, *argintari*, s. m. (Rar) Persoană care lucrează sau vinde obiecte de argint (sau de alte metale prețioase). — Din **argint** + suf. *-ar*.

ARGINTÁRE, *argintări*, s. f. Acțiunea de *a arginta*.

ARGINTÁT, -Ă, *argintați, -te*, adj. Acoperit cu un strat subțire de argint, poleit, suflat cu argint. ✦ Fig. Cu luciu de argint; argintiu. — V. *arginta*.

ARGINTĂRÍE, *argintării*, s. f. Obiecte de argint. — Din **argint** + suf. *-ărie*.

ARGINTÍ vb. IV. v. **arginta**.

ARGINTÍU, -IE, *argintii*, adj. (Adesea fig.) De culoarea și strălucirea argintului. ✦ Fig. (Despre sunete, voce etc.) Cristalin, limpede. — Din **argint** + suf. *-iu*.

ARGINTÓS, -OÁSĂ, *argintoși, -oase*, adj. 1. Care conține (mult) argint. 2. Argintiu. — Din **argint** + suf. *-os*.

ARGINTUÍ, *argintuiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A arginta. — Din **argint**.

ARGINTUÍT, -Ă, *argintuiți, -te*, adj. (Rar) Argintat. — V. *argintui*.

ARGINȚÍCĂ, *argințele*, s. f. Arbust cu flori mari albe și cu frunze verzi lucitoare pe partea superioară și albe pe cea inferioară (*Dryas octopetala*). — Din **argint** + suf. *-ică*.

ARGÓN s. n. Gaz nobil incolor și inodor, întrebuințat la umplerea becurilor electrice și a unor tuburi cu descărcare electrică folosite la reclamele luminoase. — Fr. **argon** (<gr.).

Argonaut

ARGONAÚT, *argonauți*, s. m. 1. (Mitol.) Nume dat unor eroi antici greci care au călătorit pe corabia Argo spre Colchida. ✦ Fig. Navigator îndrăzneț. 2. Specie de moluscă cefalopodă din apele tropicale (*Argonauta argo*). — După fr. **argonaute** (<gr.).

ARGÓS adj. m. (Grecism, despre preoți) Căruia i s-a interzis pentru citva timp să slujească în biserică. — Ngr. **argos**.

ARGOSÍ, *argosesc*, vb. IV. Tranz. (Grecism) A opri (o perioadă oarecare) pe un preot de a sluji în biserică. — Din **argos**.

ARGÓTIC, -Ă, *argotici, -e*, adj. Care aparține argoului, de argou. — Fr. **argotique**.

ARGÓU, *argouri*, s. n. Limbaj convențional al unui grup social care, spre a nu fi înțeles de restul societății, folosește cuvinte speciale (regionale și străine), dă sensuri noi unor cuvinte cunoscute etc. — Fr. **argot**.

ARGUMÉNT, *argumente*, s. n. 1. Dovadă adusă pentru a demonstra ceva; probă. 2. (Mat.) Variabila independentă a unei funcțiuni. — Fr. **argument** (lat. lit. **argumentum**).

ARGUMENTÁ, *argumentez*, vb. I. Tranz. A susține, a întări, a dovedi ceva cu argumente. — Fr. **argumenter** (lat. lit. **argumentare**).

ARGUMENTÁRE, *argumentări*, s. f. Acțiunea de *a argumenta* și rezultatul ei; totalitatea argumentelor aduse pentru a dovedi ceva.

ARGUMENTÁȚIE, *argumentații*, s. f. Argumentare. [Var.: (înv.) **argumentațiúne** s. f.] — Fr. **argumentation** (lat. lit. **argumentatio, -onis**).

ARGUMENTAȚIÚNE s. f. v. **argumentație**.

ARGUȚÍE, *argutii*, s. f. (Franțuzism) Argumentare bazată pe fapte nesemnificative sau false; subtilitate exagerată în argumentare. — Fr. **argutie** (lat. lit **argutia**).

ARHÁIC, -Ă, *arhaici, -e*, adj. Care aparține sau este caracteristic unor vremuri trecute. *Epocă arhaică*. ✦ (Despre cuvinte, expresii, construcții etc.) Care nu mai este folosit în limba contemporană, ieșit din uz; învechit. — Fr. **archaïque** (<gr.).

ARHAÍSM, *arhaisme*, s. n. Cuvînt, expresie sau construcție învechită. — Fr. **archaïsme** (<gr.).

ARHAIZÁ, *arhaizez*, vb. I. Tranz. (Rar) A da aspect arhaic limbii, stilului etc. prin folosirea unor elemente lingvistice vechi. — Din **arhaic**.

ARHAIZÁNT, -Ă, *arhaizanți, -te*, adj. Cu aspect voit arhaic. *Stil arhaizant*. — Fr. **archaïsant**.

ARHÁNGHEL, *arhanghelí*, s. m. (În credințele mistice) Căpetenie a îngerilor. — Slav (v. sl. **arhangelŭ** <gr.).

ARHEOLÓG, *arheologi*, s. m. Specialist în arheologie. [Pr.: *-he-o-*] — Fr. **archéologue**.

ARHEOLÓGIC, -Ă, *arheologici, -e*, adj. Care ține de arheologie, privitor la arheologie. [Pr.: *-he-o-*] — Fr. **archéologique** (<gr.).

ARHEOLOGÍE s. f. Știință care studiază felul de viață și cultura popoarelor antice, pe baza urmelor materiale păstrate. [Pr.: *-he-o-*] — Fr. **archéologie** (<gr.).

ARHETÍP, *arhetipuri*, s. n. Model tip inițial după care se călăuzește cineva; (în special) manuscris original al unei opere. — Fr. **archétype** (lat. lit. **archetypum**).

ARHI- Element de compunere care servește la formarea unor substantive cărora le dă sens de superioritate, ca: *arhiplin, arhicunoscut* etc. — Fr. **archi-** (lat. lit. **archi-**).

ARHICUNOSCÚT, -Ă, *arhicunoscuți, -te*, adj. Foarte cunoscut. — Din **arhi-** + **cunoscut**.

ARHIDIÁCON, *arhidiaconi*, s. m. Primul diacon de pe lîngă un episcop; *p. ext.* titlu onorific care se dă diaconilor. [Pr.: *-di-a-*] — Slav (v. sl. **arhidijakonŭ** <gr.).

ARHIDIECEZÁN, -Ă, *arhidiecezani, -e*, adj. Care ține de o arhidieceză, privitor la o arhidieceză. — După fr. **archidiocésain**.

ARHIDIECÉZĂ, *arhidiecezе*, s. f. Arhiepiscopie. — Din **arhi-** + **dioceză** (< germ. *Diozese*).

ARHIDUCÁT, *arhiducate*, s. n. Teritoriu pus sub conducerea unui arhiduce. — Fr. **archiduché** (lat. lit. **archiducatus**).

ARHIDÚCE, *arhiduci*, s. m. Titlu dat prinților din fosta casă imperială a Austriei; bărbat care poartă acest titlu. — După fr. **archiduc**.

ARHIDUCÉSĂ, *arhiducese*, s. f. 1. Titlu dat prințeselor din fosta casă imperială a Austriei; femeie care poartă acest titlu. 2. Soție de arhiduce. — După fr. **archiduchesse**.

ARHIEPÍSCOP, *arhiepiscopi*, s. m. Episcop superior celorlalți episcopi; (în biserica ortodoxă) mitropolit. [Pr.: *-hi-e-*] — Slav (v. sl. **arhiepiscopŭ** <gr.).

ARHIEPISCOPÁL, -Ă, *arhiepiscopali, -e*, adj. Care ține de un arhiepiscop sau de o arhiepiscopie; dat de un arhiepiscop. [Pr.: *-hi-e-*] — Lat. lit. **archiepiscopalis** (fr. **archiépiscopal**).

ARHIEPISCOPÁT, *arhiepiscopate*, s. n. Arhiepiscopie. [Pr.: *-hi-e-*] — Lat. lit. **archiepiscopatus**.

ARHIEPISCOPÍE, *arhiepiscopii*, s. f. 1. Eparhie condusă de un arhiepiscop. 2. Funcție de arhiepiscop. 3. Reședință a unui arhiepiscop. [Pr.: *-hi-e-*] — Slav (v. sl. **arhiepiscopija** <gr.).

ARHIERÁRH, *arhierarhi*, s. m. Cel mai mare în rang dintre ierarhii unei biserici. [Pr.: *-hi-e-*] — Din **arhi-** + **ierarh**.

ARHIERÉSC, -EÁSCĂ, *arhierești*, adj. Care ține de arhierei, privitor la arhierei. [Pr.: *-hi-e-*] — Din **arhiereu** + suf. *-esc*.

ARHIERÉU, *arhierei*, s. m. Denumire generală pentru gradele psuerioare-ale clerului. [Pr.: *-hi-e-*] — Slav (v. sl. **arhierei** <gr.).

ARHIERÍE, *arhierii*, s. f. 1. Rangul de arhiereu. 2. Eparhie condusă de un arhiereu. 3. Reședință a unui arhiereu. [Pr.: *-hi-e-*] — Ngr. **arhieria**.

ARHIMÁNDRÍT, *arhimandriți*, s. m. Titlu dat starețului unei mănăstiri mari sau unor călugări. — Slav (v. sl. **arhimandritŭ** <gr.).

ARHIMILIONÁR, -Ă, *arhimilionari, -e,* s. m. și f. Persoană extrem de bogată. — După fr. **archimillionnaire.**

ARHIPĂSTÓR, *arhipăstori,* s. m. Arhiereu. — Din **arhi- + păstor** (după *arhiepiscop*).

ARHIPĂSTORÍE s. f. Rangul de arhipăstor. — Din **arhipăstor** + suf. *-ie.*

ARHIPELÁG, *arhipelaguri,* s. n. Grup de insule dintr-o mare sau dintr-un ocean. — Ngr. **archipelagos** (it. **arcipelago**).

ARHIPLÍN, -Ă, *arhiplini, -e,* adj. Plin peste măsură. — Din **arhi- + plin.**

ARHITÉCT, -Ă, *arhitecți, -te,* s. m. și f. Specialist în proiectarea și construirea clădirilor. — Fr. **architecte** (lat. lit. **architectus**).

ARHITECTÓNIC, -Ă, *arhitectonici, -e,* adj. Care aparține arhitecturii, din domeniul arhitecturii; folosit în arhitectură. — Fr. **architectonique** (lat. lit. **architectonicus**).

ARHITECTÓNICĂ s. f. Îmbinare artistică a elementelor constitutive ale unei construcții. — Germ. **Architectonik** (<gr.).

ARHITECTONICÉȘTE adv. (Rar) După regulile arhitecturii. — Din **arhitectonic** + suf. *-ește.*

ARHITECTONÍE s. f. (Înv.) Arhitectură. — Ngr. **architektonia.**

ARHITECTURÁL, -Ă, *arhitecturali, -e,* adj. Arhitectonic. — După fr. **architectural.**

ARHITECTÚRĂ s. f. Știința și arta de a proiecta și construi clădiri. ✦ Stilul, caracterul, planul arhitectural al unei clădiri (sau al unei epoci). — Fr. **architecture** (lat. lit. **architectura**).

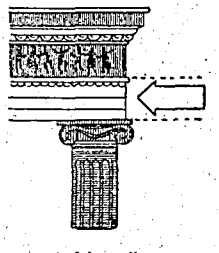

Arhitravă

ARHITRÁVĂ, *arhitrave,* s. f. Element de construcție (caracteristic arhitecturii clasice) care constituie partea inferioară a antablamentului și care se sprijină direct pe capitelul coloanei. — Fr. **architrave** (<gr.).

ARHIVÁR, *arhivari,* s. m. Funcționar însărcinat cu păstrarea actelor unei arhive. — Din **arhivă** + suf. *-ar.*

ARHÍVĂ, *arhive,* s. f. Totalitatea actelor sau documentelor unei instituții, unui oraș etc., care se referă la activitatea lor trecută; birou, cameră unde se păstrează asemenea acte. ✧ *Arhivele statului* = instituție care se ocupă cu păstrarea și studiul științific al documentelor importante privitoare la trecutul țării. — Fr. **archives** (lat. lit. **archivum**).

ARHIVÍST, -Ă, *arhiviști, -ste,* s. m. și f. Specialist în arhivistică. — După fr. **archiviste.**

ARHIVÍSTICĂ s. f. Știință care are ca obiect studiul documentelor cu valoare istorică. — Din **arhivist** + suf. *-ică.*

ARHIVÓLTĂ s. f. (Arhit.) Ornament sau ansamblu de ornamente care conturează fața laterală vizibilă a unui arc. — După fr. **archivolte.**

ÁRHON s. m. (Înv.) Titlu de politețe cu care se adresa cineva unui boier. — Ngr. **arhon.**

ÁRHONDA s. m. (Înv.) Arhon. — Ngr. **arhontas.**

ARHONDÁR, *arhondari,* s. m. Călugăr care are în grijă arhondaricul și care primește oaspeții mănăstirii. — Ngr. **arhontaris.**

ARHONDARÍC, *arhondarice,* s. n. (Reg.) Aripă sau casă specială a unei mănăstiri rezervată găzduirii oaspeților. — Ngr. **arhontariki.**

ARHONDĂREASĂ, *arhondărese,* s. f. (Reg.) Arhondăriță. — Din **arhondar** + suf. *-easă.*

ARHONDĂRÍE, *arhondării,* s. f. (Reg.) Arhondaric. — Ngr. **arhontareion.**

ARHONDĂRÍȚĂ, *arhondărițe,* s. f. (Reg.) Călugăriță care îngrijește de arhondaric și care primește oaspeții mănăstirii. — Din **arhondar** + suf. *-iță.*

ARHONDOLOGÍE s. f. (Înv.) Istorie a nobilimii; (concr.) carte a familiilor nobile dintr-o țară. [Var.: **arhontologhie** s. f.] — Ngr. **arhontologia.**

ARHÓNTE, *arhonți,* s. m. (În antichitate) Titlu acordat magistraților care conduceau republica ateniană. — Fr. **archonte** (lat. lit. **archon, -ntis**).

ARHÓNTOLOGHÍE s. f. v. **arhondologie.**

ARIÁN[1], -Ă, *arieni, -e,* adj. Care ține de arianism, privitor la arianism. *Erezie ariană.* [Pr.: *-ri-an*] — Fr. **arien.**

ARIÁN[2], -Ă, *arieni, -e,* s. m. și f. Denumire mai veche dată popoarelor care vorbesc limbi indo-europene. ✦ Termen folosit de rasiștii germani din timpul lui Hitler, pentru a denumi pretinsa rasă nordică superioară, pură, ai cărei reprezentanți se considerau fasciștii germani, pretendenți la dominația lumii. [Pr.: *-ri-an*] — Fr. **aryen.**

Arici

ARIANÍSM s. n. Veche erezie creștină răspândită de preotul Arie, care nega unitatea și identitatea de ființă și substanță dintre Hristos și dumnezeu. — Fr. **arianisme.**

ARÍCI, *arici,* s. m. 1. Animal mamifer insectivor, cu botul ascuțit și corpul gros, acoperit cu țepi *(Erinaceus europaeus).* ✧ Expr. *Barbă de arici* = barbă țepoasă. *Zbîrlit ca un arici* = supărăcios, ursuz. ✧ Compus: *arici-de-mare* = animal echinoderm cu corpul acoperit cu țepi, care trăiește în unele mări și oceane *(Echinus lividus).* 2. Nume dat unor boli ale vitelor. 3. Piesă făcută din bare de fier forjat sau sudat, prevăzută cu patru brațe cu vîrf ascuțit și folosită ca obstacol împotriva animalelor, a autovehiculelor etc. — Lat. **ericius.**

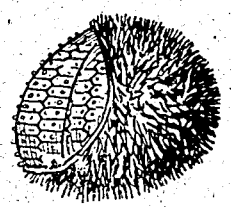

Arici-de-mare

ARICIOÁICĂ, *aricioaice,* s. f. Femela ariciului. — Din **arici** + suf. *-oaică.*

ARÍD, -Ă, *arizi, -de,* adj. (Despre pămînt) Uscat; neroditor, sterp. ✧ Fig. *Text arid.* — Fr. **aride** (lat. lit. **aridus**).

ARIDICÁ vb. I. v. **ridica.**

ARIDICÁT, -Ă adj. v. **ridicat.**

ARIDITÁTE s. f. Faptul de a fi arid, neroditor, sterp; uscăciune. V. *sterilitate.* — Fr. **aridité** (lat. lit. **ariditas, -atis**).

ÁRIE[1], *arii,* s. f. 1. Loc neted și bătătorit unde se treieră cerealele. ✦ Bătătură (1). 2. Suprafață de teren netedă, pe care se așază cărămizile la uscat, se montează unele elemente de construcții, se prepară betonul etc. — Lat. **area.**

ÁRIE[2], *arii,* s. f. 1. (Geom.) Mărime atașată unei suprafețe finite, a cărei valoare arată de cîte ori încape în această suprafață un pătrat cu latura egală cu unitatea de lungime. *Aria cercului.* 2. (Suprafață, teritoriu considerat ca) zonă de răspîndire a unui fenomen, a unui grup de plante sau de animale, a unei limbi etc. ✦ Fig. Întindere. — Lat. lit. **area** (fr. **aire**).

ÁRIE[3], *arii,* s. f. Compoziție vocală (cu acompaniament de orchestră, de pian etc.) care face parte dintr-o operă, operetă etc. ✦ Cîntec melodie. *Arii populare.* — It. **aria.**

ARIERÁT, -Ă, *arierați, -te,* adj. (Franțuzism) Înapoiat mintal. [Pr.: *-ri-e-*] — După fr. **arriéré.**

ARIERÁTE s. f. pl. Datorii, impozite în restanță. [Pr.: *-ri-e-*] — După fr. **arriéré.**

ARIERGÁRDĂ, *ariergărzi,* s. f. Parte a armatei destinată pentru siguranța spatelui trupelor. [Pr.: *-ri-er-*] — Fr. **arrière-garde.**

ARIÉTĂ, *ariete,* s. f. Arie scurtă (și ușor de executat). — It. **arietta.**

ARÍL s. n. Radical care derivă de la o hidrocarbură aromatică prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din moleculă. — Fr. **aryl.**

ARIMÁJ s. n. Arimare. — Fr. **arrimage.**

ARIMÁRE s. f. Aranjarea și fixarea încărcăturii pe o navă sau pe un avion, ținînd seama de condițiile de echilibrare. — După fr. **arrimage.**

ARIMÓR, *arimori,* s. m. Persoană care se ocupă cu arimarea. — După fr. **arrimeur.**

ARÍN, *arini,* s. m. Nume dat mai multor specii de arbori cu frunze rotunde și cu flori verzui-roșietice, care cresc pe malurile rîurilor de munte și prin pădurile umede de la șes *(Alnus).* [Var.: **anin** s. m.] — Lat. **alinus** *(= alnus).*

Arin

ARÍNĂ[1] s. f. (Înv. și reg.) Nisip. — Lat. **arena.**

ARÍNĂ[2], *arine,* s. f. Fructul arinului. — Din **arin.**

ARINÍȘ[1], *arinișuri,* s. n. (Reg.) Arinițe. [Var.: **aninîș** s. n.] — Din **arin** + suf. *-iș.*

ARINÍȘ[2], *arinișuri,* s. n. (Înv. și reg.) Deșert, pustiu. — Din **arină[1]** + suf. *-iș.*

ARÍNIȘTE, *ariniști,* s. f. Pădurice de arini. [Acc. și: *arinițe.* — Var.: **aninițe** s. f.] — Din **arin** + suf. *-iște.*

ARINÓS, -OÁSĂ, *arinoși, -oase,* adj. (Înv.) Nisipos. — Din **arină[1]** + suf. *-os.*

ARIPÁT, -Ă, *aripați, -te,* adj. 1. Înaripat. ✦ (Despre fructe și semințe) Prevăzut cu două frunzișoare în formă de aripi. 2. (Rar, despre păsări) Împușcat în aripă. — Part. lui **aripa** (ieșit din uz).

ARÍPĂ, *aripi,* s. f. 1. Organ al păsărilor, al unor insecte și al unor mamifere, care servește la zbor. ✧ Expr. *A căpăta* (sau *a prinde*) *aripi* = a căpăta independență, curaj; a se ridica într-o muncă. ✦ Fig. Avînt, însuflețire. ✦ Fig. Ocrotire. 2. Organ exterior al peștilor, servind ca regulator al mișcărilor. 3. Prelungire membranoasă a fructelor și semințelor, folosită la răspîndirea lor cu ajutorul vîntului. 4. Nume dat unor obiecte, părți ale unor aparate etc. care au forma, funcția sau poziția aripilor (1). *Aripa avionului. Aripa mașinii.* ✧ *Aripă zburătoare* = aeronavă la care motoarele și comenzile sînt introduse în aripă. ✦ Velă suplimentară folosită la navigația cu vînt din pupă. 5. Parte a unei construcții care se prezintă ca o prelungire laterală. ✦ Fiecare dintre cele două ziduri de sprijin care pleacă de la portalul unui tunel și susțin taluzele tranșeei de acces. ✦ Capăt, margine, flanc al unei trupe dispuse în ordine de bătaie. ✦ (În unele jocuri sportive) Extremă (3). 6. Fig. Grupare extremă (dreaptă sau stîngă) a unei organizații, a unui partid. 7. Compus: *aripa-găștei* = fluture mic alb *(Pterophorus pentadactylus).* [Acc. și: *arîpă*] — Lat. **alapa.**

Aripă

Biserica Sf. Ioan din Piatra.

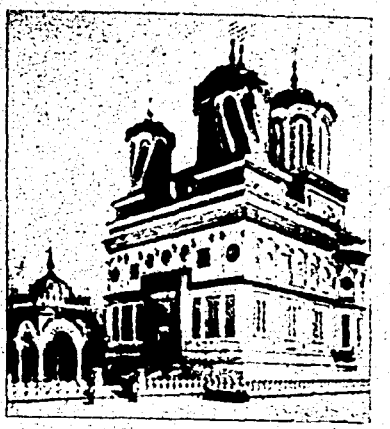

Biserica episcopală Curtea de Argeș.

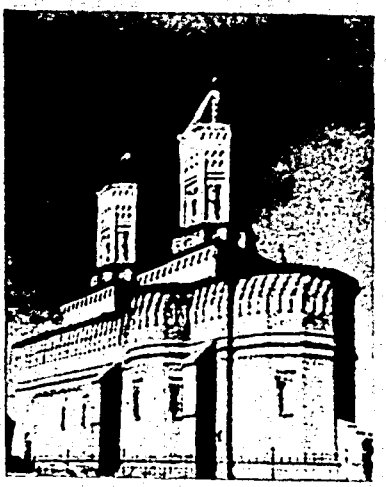

Biserica Trei Ierarhi din Iași.

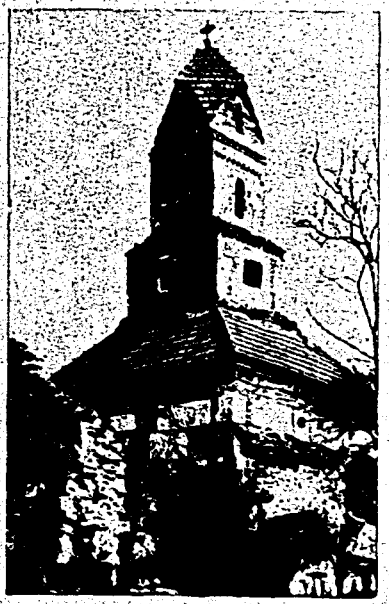

Biserica din Densuș.

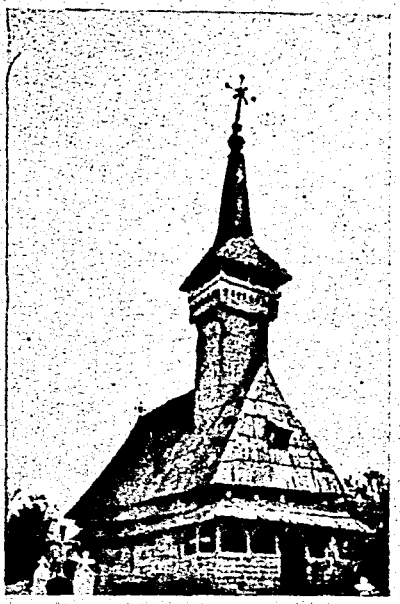

Biserica de lemn din Maramureș.

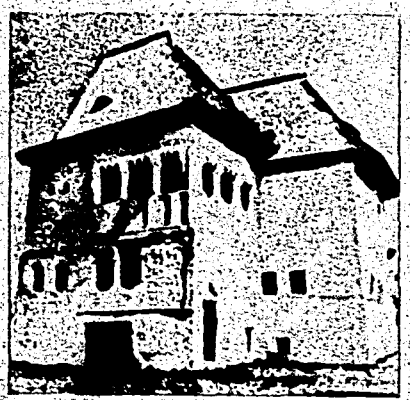

Casa de la Mălăești.

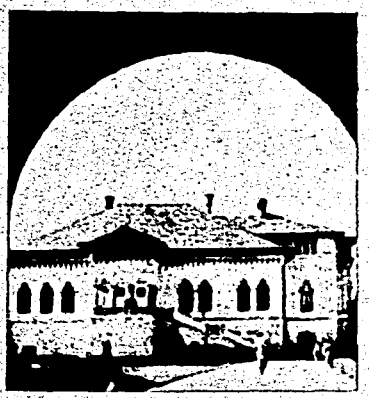

Palatul Mogoșoaia.

Mănăstirea Hurez.

ARIPIOÁRĂ, *aripioare*, s. f. 1. Diminutiv al lui *aripă*. 2. Parte mobilă a unei aripi de avion, care servește pentru comandă și control. [Pr.: *-pioa-*]

ARISTOCRÁT, -Ă, *aristocrați, -te*, s. m. și f. Persoană care aparține aristocrației. ✦ (Adjectival, în jargonul claselor exploatatoare) Distins, ales. — Fr. **aristocrate** (‹gr.).

ARISTOCRÁTIC, -Ă, *aristocratici, -e*, adj. Care aparține aristocrației, propriu aristocrației. — Fr. **aristocratique**.

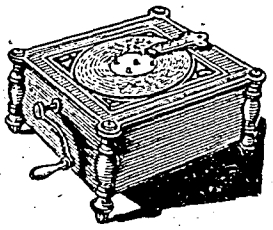

Ariston

ARISTOCRATÍSM s. n. Atitudine, concepție aristocratică. — Din **aristocrat** + suf. *-ism*.

ARISTOCRAȚÍE, *aristocrații*, s. f. (În orînduirea sclavagistă și feudală) Clasă socială conducătoare, care deține puterea de stat și asuprește celelalte clase sociale; (în orînduirea capitalistă, ca rămășiță a orînduirilor anterioare) pătură superioară a claselor exploatatoare, care se bucură de diferite privilegii și avantaje datorită obîrșiei și bogăției sale; nobilime, boierime. ✦ Vîrfurile privilegiate ale unei clase sau ale unui grup social exploatator. — Fr. **aristocratie** (‹gr.).

ARISTÓN, *aristoane*, s. n. Aparat muzical care, acționat cu o manivelă, execută mecanic ariile înregistrate pe niște discuri. — Fr. **ariston** (‹gr.).

ARITMÉTIC, -Ă, *aritmetici, -e*, adj. Care aparține aritmeticii, privitor la aritmetică. — Fr. **arithmétique** (lat. lit. **arithmeticus**).

ARITMÉTICĂ s. f. Parte a matematicii care se ocupă cu studiul numerelor. — Fr. **arithmétique** (lat. lit. **arithmetica**).

ARÍTMIC, -Ă, *aritmici, -e*, adj. Lipsit de ritm. — Fr. **arythmique**.

Arlechin

ARITMÍE s. f. Modificare a ritmului normal al inimii. — Fr. **arythmie** (‹gr.).

ARITMOGRÁF, *aritmografe*, s. n. Aparat care efectuează și înregistrează mecanic operații aritmetice. — Fr. **arithmographe** (‹gr.).

ARITMOMÉTRU, *aritmometre*, s. n. Aparat care efectuează mecanic operații aritmetice. — Fr. **arithmomètre** (‹gr.).

ARIVÍSM s. n. Comportare de arivist. — Fr. **arrivisme**.

ARIVÍST, -Ă, *ariviști, -ste*, s. m. și f. Persoană care caută să parvină la o situație în societate prin mijloace lipsite de scrupule. — Fr. **arriviste**.

ARLECHÍN[1], *arlechine*, s. n. 1. Culisă așezată în spatele fiecăruia dintre pereții laterali ai unei scene, pentru a permite micșorarea lățimii acesteia. 2. Fiecare dintre reflectoarele laterale din fața scenei. — Fr. **arlequin**.

ARLECHÍN[2], *arlechini*, s. m. Personaj comic din farsele populare italiene. — Fr. **arlequin** (it. **arlecchino**).

ARM, *armuri*, s. n. (Reg.) Partea piciorului de dinapoi a unui animal, între genunchi și șold; (la om) coapsă, șold. — Lat. **armus**.

ARMÁ, *armez*, vb. I. Tranz. 1. A fixa în țel mecanismul de aprindere al unei arme de foc, astfel încît, la atingerea trăgaciului, cocoșul să lovească sau să miște percutorul. 2. A dota cu o armătură o piesă sau un element de construcție făcute din beton, pentru a le da rezistență. ✦ A consolida o galerie de mină etc. prin montarea unei armături (1). ✦ A stabili prin calcul armătura unei piese cu beton armat. 3. A pune pentru prima dată în serviciu o navă, cu întreg utilajul necesar. — Lat. **armare**.

ARMÁDĂ, *armade*, s. f. (Înv.) Flotă. — Ngr. **armada** (‹sp.).

ARMAMÉNT, *armamente*, s. n. Totalitatea mijloacelor tehnice de luptă; arme. — Fr. **armement** (lat. lit. **armamentum**).

ARMÁN, *armane*, s. n. 1. Loc de cîmp unde se aduc și se treieră cerealele; (prin restricție) arie. 2. Loc îngrădit unde se închid vitele. 3. Cerc, rotocol (la suprafața unei ape). 4. Conac. — Tc. **harman**.

ARMÁRE, *armări*, s. f. Acțiunea de *a arma*. ✦ Cantitatea procentuală de armătură dintr-o piesă de beton armat, raportată la suprafața utilă a secțiunii de beton a piesei.

ARMÁȘ, *armași*, s. m. (Înv.) 1. Om înarmat, însărcinat cu paza ordinii și a averii domnului și a boierilor. 2. Slujbaș cu însărcinări administrative și judiciare. ◇ *Vel-armaș* sau *armaș-mare* = mare dregător care supraveghea închisorile și execuțiile. — Din **armă** + suf. *-aș*.

ARMÁT, -Ă, *armați, -te*, adj. 1. (Despre conflicte) Însoțit de acțiuni militare, de ciocniri războinice. *Insurecție armată*. ◇ *Forță* (sau *putere*) *armată* = armată. 2. Prevăzut cu armătură. *Beton armat*. — V. *arma*.

ARMÁTĂ, *armate*, s. f. 1. Totalitatea forțelor militare ale unui stat; oaste. ◇ Expr. *A face armata* = a executa serviciul militar. ✦ Mare unitate militară compusă din cîteva corpuri și unități din diferite arme. 2. Fig. Colectivitate acționînd în vederea unui scop comun. *Armata păcii*. ◇ *Armata (industrială) de rezervă* = (în orînduirea capitalistă) populație muncitorească rămasă fără lucru din pricina anarhiei modului de producție. ✦ Mulțime, ceată; cîrd, șir. — It. **armata**.

ARMATÓR, *armatori*, s. m. Persoană care echipează o navă; proprietar al unei nave. — Fr. **armateur** (it. **armatore**).

ARMATÚRĂ, *armaturi*, s. f. (Muz.) Totalitatea diezilor sau bemolilor puși la cheie spre a indica o tonalitate. — Fr. **armature** (lat. lit. **armatura**).

ÁRMĂ, *arme*, s. f. 1. Obiect, unealtă, aparat, mașină care servește la atac sau la apărare. ◇ *Armă de foc* = armă care folosește pulbere explozivă. *Armă automată* = armă de foc la care armarea se produce automat, loviturile succedîndu-se neîntrerupt cît timp se apasă pe trăgaci. *Armă albă* = armă de oțel, cu vîrf ascuțit și margini tăioase. ◇ Expr. *A fi sub arme* = a face serviciul militar. *A ridica armele* = a începe o luptă, un război. *A depune armele* = a se preda, a se declara învins; *fig.* a ceda; a se declara convins. ✦ Parte dintr-o armată, specializată și dotată pentru un anumit fel de luptă; serviciu militar specializat în acest sens. 2. Fig. Mijloc de luptă (pe tărîm ideologic). ◇ Expr. *A bate pe cineva cu propriile lui arme* = a învinge pe cineva cu propriile lui argumente. — Lat. **arma**.

ARMĂRÍE, *armării*, s. f. (Înv. și reg.) Depozit de arme. — Din **armă** + suf. *-ărie*.

ARMĂSÁR, *armăsari*, s. m. Cal mascul necastrat. ◇ Expr. *A face din țînțar armăsar* = a exagera. [Var.: (reg.) **harmăsár** s. m.] — Lat. [equus] **admissarius**.

ARMĂSĂRÁȘ, *armăsărași*, s. m. Diminutiv al lui *armăsar*.

ARME: 1. Flintă. 2. Arbaletă. 3. Spadă. 4. Praștie. 5. Halebardă. 6. Suliță. 7. Scut. 8. Arc. 9. Buzdugan. 10. Secure.

ARMĂSĂRUȘ, *armăsărași*, s. m. Armăsaraș. — Din **armăsar** + suf. *-uș*.

ARMĂȘÉL, *armășei*, s. m. (Înv.) Slujbaș subaltern al vel-armașului. — Din **armaș** + suf. *-el*.

ARMĂȘÍE s. f. (Înv.) Funcția de vel-armaș. ✦ Instituție în fruntea căreia se afla vel-armașul. — Din **armaș** + suf. *-ie*.

ARMĂTÚRĂ, *armături*, s. f. 1. Totalitatea barelor metalice care întăresc o construcție de beton armat. ✦ Totalitatea pieselor metalice ale unor instalații alcătuite din țevi sau conducte. ✦ Piesă sau dispozitiv folosit într-o instalație pentru realizarea unei legături mecanice. ✦ Construcție care susține o galerie subterană. 2. (Înv.) Serviciu dintr-o unitate militară care se ocupa cu păstrarea, controlul și întreținerea armamentului. — Fr. **armature** (lat. lit. **armatura**).

ARMEÁN, -Ă, *armeni*, *-e*, adj., s. m. 1. Adj. Care aparține Armeniei sau populației ei, privitor la Armenia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba armeană. 2. S. m. Bărbat care face parte din populația de bază a Armeniei. — Slav (v. sl. **arměninŭ**).

ARMEÁNCĂ, *armence*, s. f. Femeie care face parte din populația de bază a Armeniei. — Din **armean** + suf. *-că*.

ARMENEÁSCA s. f. art. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **armenesc**.

ARMENÉSC, -EÁSCĂ, *armenești*, adj. Armean. — Din **armean** + suf. *-esc*.

ARMENÉȘTE adv. Ca armenii; în limba armeană. — Din **armean** + suf. *-ește*.

ARMIE, *armii*, s. f. (Înv., azi livresc) Armată, oaste. — Rus **armija**.

Armonică

ARMÍNDEN, *armindeni*, s. m. Nume popular al zilei de 1 mai (considerată ca început al primăverii). ✦ Pom sau crengi care se pun, în ziua de 1 mai, la poarta caselor. — Slav (v. sl. **ĭeremiinŭ**, *-dĭnĭ* «ziua [sfîntu]lui Ieremia»).

ARMISTÍȚIE s. f. v. **armistițiu**.

ARMISTÍȚIU, *armistiții*, s. n. Suspendare temporară a acțiunilor militare, prin înțelegerea părților beligerante. [Var.: (înv.) **armistíție** s. f.] — După fr. **armistice**.

ARMÎN, -Ă s. m. și f., adj. v. **aromîn**.

ARMOARÍI s. f. pl. (Înv.) Blazon. — Fr. **armoiries**.

ARMÓNIC, -Ă, *armonici*, *-e*, adj. Bazat pe principiile armoniei; armonios. ✦ (Substantivat, f. pl.) Sunete care însoțesc sunetul fundamental, dîndu-i un anumit timbru. — Fr. **harmonique** (lat. lit. **harmonicus**).

ARMÓNICĂ, *armonici*, s. f. 1. Acordeon de dimensiuni mai reduse, acționat cu butoane. ✧ Expr. *A (se)face armonică* = a (se) turti. ✦ *Armonică (de gură)* = muzicuță (de gură). 2. Mufă de dilatație cu pereți ondulați, montată la conducte, prin care circulă fluide la temperatură înaltă. — Germ. [Zieh]**harmonika**, [Mund]**harmonika**.

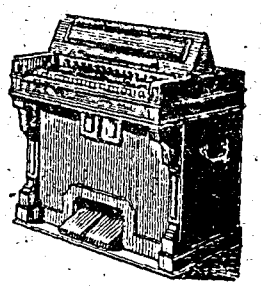
Armoniu

ARMONÍE[1], *armonii*, s. f. 1. Potrivire desăvîrșită a elementelor unui întreg; acord, concordanță. ✦ Bună înțelegere. ✦ Îmbinare melodioasă a mai multor sunete (în muzică sau în poezie). ✧ *Armonie imitativă* = efect stilistic obținut prin alăturarea unor cuvinte ale căror sunete imită un sunet din natură. 2. Concordanță fonică între sunetele unui acord. ✦ Parte a teoriei muzicii care studiază acordurile în compoziție. — Fr. **harmonie** (lat. lit. **harmonia**).

ARMÓNIE[2], *armonii*, s. f. (Reg.) Armonică (1).

ARMONIÓS, -OÁSĂ, *armonioși*, *-oase*, adj. Care are armonie, plin de armonie. [Pr.: *-ni-os*] — După fr. **harmonieux**.

ARMÓNIST, -Ă *armoniști*, *-ste*, s. m. și f. 1. Persoană care cunoaște armonia[1] (2). 2. Persoană care cîntă din armonică. — Fr. **harmoniste**.

ARMÓNIU, *armonii*, s. n. Instrument muzical cu claviatură, asemănător cu orga, la care tonurile sînt produse de vibrarea unor lame metalice, acționate de un curent de aer. — Fr. **harmonium**.

ARMONIZÁ, *armonizez*, vb. I. 1. Tranz., intranz. și refl. A pune în armonie sau a deveni armonios, a face să fie sau a fi în concordanță; a (se) potrivi. 2. Tranz. A compune acompaniamentul la o melodie, conform legilor armoniei. — Fr. **harmoniser**.

ARMONIZÁRE, *armonizări*, s. Acțiunea de *a (se) armoniza*.

ARMÚRĂ, *armuri*, s. f. 1. Totalitatea obiectelor de apărare făcute din oțel, menite să protejeze corpul lăunui războinic în evul mediu. 2. Mod de împletire a firelor de urzeală cu firele de bătătură într-o țesătură. 3. Înveliș protector de cablu electric. — Fr. **armure**.

Armură

ARMURÁRÍE, *armurării*, s. f. (Rar) Loc unde se fabrică sau se vînd arme. — Fr. **armurerie**.

ARMURIÉR, *armurieri*, s. m. Persoană care fabrică, repară sau vinde arme de foc. ✦ (Înv.) Persoană însărcinată cu păstrarea și întreținerea armamentului într-o unitate militară. [Pr.: *-ri-er*] — Fr. **armurier**.

ARNĂÚT[1] adj. invar. (În expr.) *Grîu arnăut* = specie de grîu de primăvară cu spicul lung, cu bobul mare și lunguieț, de culoare galbenă-deschisă. — Tc. **arnaut**.

ARNĂÚT[2], *arnăuți*, s. m. Soldat mercenar (albanez) recrutat de domnii fanarioți; *p. ext.* servitor înarmat, ținut de boieri, mai ales pentru paza personală. ✦ Poteraș. — Tc. **arnaut**.

ARNĂUȚÉL, *arnăuței*, s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *arnăut*[2].

ARNĂUȚÉSC, -EÁSCĂ, *arnăuțești*, adj. De arnăut[2]. — Din **arnăut**[2] + suf. *-esc*.

ARNĂUȚÉȘTE adv. Ca arnăuții. — Din **arnăut**[2] + suf. *-ește*.

ARNĂUȚÍME s. f. Mulțime de arnăuți, totalitatea arnăuților. — Din **arnăut**[2] + suf. *-ime*.

ARNĚU, *arneie*, s. n. (Reg.) Acoperiș la căruțele țărănești, făcut din cercuri de lemn acoperite cu rogojini sau cu pînză groasă; coviltir. — Magh. **ernyő**.

ARNÍCĂ s. f. Plantă erbacee cu flori galbene-portocalii și fructe negricioase *(Arnica montana)*. — Lat. lit. **arnica**.

Arnică

ARNÍCI, (2) *arniciuri*, s. n. 1. Bumbac răsucit într-un șingur fir și vopsit în diferite culori, întrebuințat la cusutul înfloriturilor pe cămăși, pe ștergare etc. 2. (La pl.) Diverse feluri de arnici (1). — Comp. sb. **jarenica**.

AROGÁ, *aróg*, vb. I. Tranz. A-și atribui cu de la sine putere o calitate, un drept. — Fr. **s'arroger** (lat. lit. **arrogare**).

AROGÁNT, -Ă, *aroganți*, *-te*, adj. (Adesea substantivat) Care se poartă cu aroganță. — Fr. **arrogant** (lat. lit. **arrogans, -ntis**).

AROGÁNȚĂ s. f. Purtare obraznică și sfidătoare; trufie insultătoare. — Fr. **arrogance** (lat. lit. **arrogantia**).

ARÓM s. n. v. **aromă**.

AROMÁ vb. I. v. **aromi**.

AROMÁT[1], *aromate*, s. n. Mirodenie. — Fr. **aromate** (<gr.)

AROMÁT[2], *-Ă*, *aromați*, *-te*, adj. Care are aromă. — Din **aromă** + suf. *-at*.

AROMÁTIC, -Ă, *aromatici*, *-e*, adj. Care are sau răspîndește aromă; parfumat; care conține aromate. *Oțet aromatic*. — Fr. **aromatique** (lat. lit. **aromaticus**).

AROMATIZÁ, *aromatizez*, vb. I. Tranz. A da un miros sau un gust plăcut unei substanțe cu ajutorul aromatelor. — Fr. **aromatiser** (lat. lit. **aromatizare**).

ARÓMĂ, *arome*, *-e*, s. f. Emanație a unor substanțe plăcut mirositoare (și cu gust plăcut); miros tare și plăcut; mireasmă, parfum. [Var.: (înv.) **aróm** s. n.] — Fr. **arome** (lat. lit. **aroma**).

AROMEÁLĂ, *aromeli*, s. f. Stare de somnolență ușoară și plăcută. — Din **aromi** + suf. *-eală*.

AROMÍ, *aromesc*, vb. IV. 1. Intranz. A fi cuprins de un somn ușor și plăcut; a ațipi, a dormita. 2. Tranz. A ameți printr-un miros îmbătător. 3. Tranz. Fig. A potoli, a liniști. [Var.: (înv.) **aromá** vb. I]

AROMÍRE, *aromiri*, s. f. Acțiunea de *a aromi*; ațipire; *fig.* potolire, liniștire.

AROMÍT, -Ă, *aromiți*, *-te*, adj. 1. Parfumat, înmiresmat, îmbătător. 2. Ațipit. — V. *aromi*.

AROMITÓR, -OÁRE, *aromitori*, *-oare*, adj. 1. Care răspîndește un miros plăcut. 2. Care îmbie la somn. — Din **aromi** + suf. *-tor*.

AROMÎN, -Ă, *aromîni*, *-e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de limbă română care trăiește în Peninsula Balcanică (prin Epir și Macedonia). 2. Adj. Care aparține aromînilor, privitor la aromîni. ✦ (Substantivat, f.) Dialectul aromîn. [Var.: **armîn, -ă** s. m. și f., adj.] — Din **armîn** (< lat. *romanus*).

AROMÎNCĂ, *aromînce*, s. f. Aromîncă (1). — Din **aromîn** + suf. *-că*.

AROMÎNÉSC, -EÁSCĂ, *aromînești*, adj. Aromîn (2). — Din **aromîn** + suf. *-esc.*

AROMÎNÉȘTE adv. Ca aromînii; în dialectul aromîn. — Din **aromîn** + suf. *-ește.*

ARPACÁȘ s. n. Produs alimentar obținut prin cojirea boabelor de grîu sau de orz. — Magh. **árpakása.**

ARPAGÍC s. n. Ceapă mică, obținută din sămînță și care, răsădită, dă ceapa obișnuită. — Tc. **arpacik** (bg. **arpağik**).

Arpagic

ARPAGÓN s. m. v. **harpagon.**

ARPĂ s. f. v. **harpă.**

ARPÉGIU, *arpegii*, s. n. (Muz.) Înlănțuirea treptelor principale dintr-o gamă; acord executat prin această înlănțuire. — It. **arpeggio.**

ARPENTÁJ s. n. Tehnica măsurării pe teren a parcelelor cadastrale. — Fr. **arpentage.**

ARPENTÓR, *arpentori*, s. m. Tehnician care se ocupă cu arpentajul. — După fr. **arpenteur.**

ARS, -Ă, *arși*, *-se*, adj. 1. Distrus, mistuit de foc. ◇ (Substantivat) *Miroase a ars.* ✦ Care prezintă o arsură. ✦ Stricat prin expunere prea îndelungată la acțiunea focului. *Friptură arsă.* ✦ Care a fost expus acțiunii focului (cu un scop anumit). *Cărămidă arsă.* ✦ (Despre obiecte) Pe care s-au trasat, cu un instrument încălzit, linii, desene etc. ✦ Însemnat de foc, de fum etc.; pîrlit, bronzat. 2. Fript. ◇ Expr. *A sări (ca) ars* = a sări repede (de surprindere sau de spaimă). 3. (Adesea fig.) Ofilit, uscat. 4. Fig. (Despre inimă, suflet etc.) Zdrobit, pustiit. ✦ Fierbinte, arzător. *Ea șoptește vorbe arse* (EMINESCU). ◇ Expr. *A-i trece* (sau *a-i da* cuiva) *un fier ars prin inimă* = a simți deodată o mare tulburare sufletească. — V. *arde.*

ARSĂTÚRĂ, *arsături*, s. f. Ardere; arsură (4). — Din **ars** + suf. *-ătură.*

ARSÉN s. n. Arsenic. — Germ. **Arsen.**

ARSENÁL, *arsenale*, s. n. 1. Stabiliment militar în care se fabrică, se repară și se depozitează cantități mari de armament. 2. Fig. Totalitatea mijloacelor de luptă într-un anumit domeniu. — Fr. **arsenal.**

ARSENIÁT s. n. Sare a acidului arsenic. [Pr.: *-ni-at*] — Fr. **arséniate.**

ARSÉNIC s. n. Metaloid cristalizat, sfărîmicios, de culoare cenușie, cu miros de usturoi, ai cărui compuși sînt otrăvitori. ◇ (Adjectival, în expr.) *Acid arsenic* = acid rezultat din combinarea arsenicului cu oxigenul. — Fr. **arsenic** (lat. lit. **arsenicum**).

ARSENICÁL, -Ă, *arsenicali*, *-e*, adj. De arsenic, care conține (combinații de) arsenic. — Fr. **arsenical.**

ARSENIÓS, *arsenioși*, adj. m. (În expr.) *Acid arsenios* = oxiacid al arsenului. [Pr.: *-ni-os*] — După fr. **arsénieux.**

ARSENÍT, *arseniți*, s. m. Sare a acidului arsenios. — Fr. **arsénite.**

ARSENIÚRĂ, *arseniuri*, s. f. Combinație a arsenului cu un metal. [Pr.: *-ni-u-*] — Fr. **arséniure.**

ARSÍNE s. f. pl. Nume dat unor gaze de luptă strănutătoare, care au în compoziția lor arsenic. — Fr. **arsines.**

ARSÚRĂ, *arsuri*, s. f. 1. Faptul de a arde; *fig.* faptul de a produce o senzație dureroasă, usturătoare. 2. Rană produsă de foc, de căldură etc. ✦ Parte a unui obiect atinsă sau stricată de acțiunea focului sau a unei substanțe corosive; stricăciune produsă pe un obiect de acțiunea focului sau a unei substanțe corosive. 3. Senzație usturătoare pricinuită de o boală, de sete etc. 4. Loc unde a ars o pădure. 5. Strat de oxid negru de fier, produs în timpul laminării la cald, al forjării sau al tratamentului termic al unui oțel. ✦ Solzi de oxid de fier, detașați la laminarea sau forjarea oțelului. — Lat. **arsura.**

ARȘÍC, *arșice*, s. n. Os al articulației piciorului deasupra copitelor la vite; os al articulației genunchiului, la picioarele de dinapoi ale mieilor și caprelor, folosit la un joc de copii; *p. ext.* (la pl.) numele jocului de copii la care se folosesc aceste oase. [Var.: **arșícă** s. f.] — Tc. **aşik.**

ARȘÍCĂ s. f. v. **arșic.**

ARȘÍN, *arșini*, s. m. Veche unitate de lungime, egală cu 0,711 m. — Rus **aršin.**

ARȘIȚĂ, *arșițe*, s. f. 1. Căldură mare și dogoritoare a soarelui; dogoare, zăduf, caniculă. 2. (Pop.; adesea fig.) Febră. 3. Specie de țînțar, cu puncte cafenii pe aripi *(Culex annulatus).* [Acc. și: *arșiță*] — Lat. [calor] **arsicia** «care arde».

ARTĂ, *arte*, s. f. 1. Formă a conștiinței sociale care oglindește realitatea în imagini estetice; totalitatea operelor care aparțin acestei forme a conștiinței sociale. ◇ *Artă cu tendință* = formulă (folosită îndeosebi de criticii literari progresiști din trecut) prin care se definește funcția socială a artei; artă militantă. *Artă pentru artă* sau *artă pură* = concepție idealistă care pretinde că arta ar avea un scop și o valoare «în sine» și că ar fi indiferentă față de clasele sociale. *Artă decadentă* = artă cu conținut corupător, imoral, caracteristică în special burgheziei imperialiste. *Operă de artă* = operă rezultată din activitatea artistică creatoare. *Om de artă* = persoană care desfășoară o activitate artistică sau care studiază probleme de artă. *Artă plastică* = artă care folosește forme și culori (sculptură, pictură etc.). *Arte frumoase* = pictură, sculptură, gravură, (în trecut și) arhitectură, poezie, muzică și dans. (În trecut) *Artă poetică* = tratat care cuprindea regulile de urmat la alcătuirea operelor literare. *Artă populară* = creație artistică, de obicei anonimă, realizată de popor. ◇ Expr. *De amorul (sau de dragul) artei* = în mod dezinteresat. 2. Îndemînare într-o activitate; pricepere, măiestrie. ✦ Îndeletnicire care cere îndemînare și anumite cunoștințe. ◇ *Arte liberale* = discipline care se studiau în învățămîntul evului mediu. *Artă militară* = ramură a științei militare care se ocupă cu metodele privitoare la ducerea operațiilor militare. *Arte grafice* = tehnica reproducerii și a multiplicării sub formă de imprimate sau cărți a originalelor scrise sau desenate. *Artă culinară* = meșteșug în pregătirea mîncărurilor. — Fr. **art** (lat. lit. **ars, -tis**).

ARTÉL, *arteluri*, s. n. Principală formă socialistă de producție în comun (în special în agricultură), avînd la bază colectivizarea principalelor mijloace de producție și avînd ca scop înlocuirea proprietății private mici și mijlocii prin proprietatea socialistă colectivă. — Rus **artel.**

ARTÉLNIC, *artelnici*, s. m. (Înv.) Soldat însărcinat cu primirea și împărțirea hranei într-o subunitate. — După rus **artelščik.**

ARTÉRĂ, *artere*, s. f. 1. Vas sanguin de diferite mărimi, care asigură circulația sîngelui de la inimă la organe și țesuturi. ✦ Fig. Cale importantă de comunicație. 2. Conductă hidraulică principală de alimentare, pe care se transportă apa spre locul de consum. ✦ Linie electrică de alimentare, pe care se transportă energie spre locul de consum. — Fr. **artère.**

ARTERIÁL, -Ă, *arteriali*, *-e*, adj. Care ține de artere, privitor la artere. ✦ (Despre sînge) Din artere, care circulă prin artere. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **artériel.**

ARTERIOSCLERÓZĂ s. f. Boală caracterizată prin îngroșarea și pierderea elasticității pereților arterelor. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **artériosclérose** (cf. gr.).

ARTEZIÁN, -Ă, *arteziene*, adj. n. și f. (În expr.) *Izvor artezian* = izvor care țîșnește (cu presiune) din pămînt. *Fîntînă arteziană* = fîntînă țîșnitoare, realizată prin mijloace artificiale, cu scop estetic. [Pr.: *-zi-an*] — Fr. **artésien.**

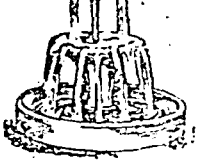

Fîntînă arteziană

ARTÍCOL, *articole*, s. n. 1. Compoziție cu caracter informativ, documentar, științific etc., tipărită într-o publicație periodică. ◇ *Articol de fond* = articol cu un conținut general de îndrumare, de orientare în problemele importante actuale; editorial. *Articol-program* = articol care cuprinde concepția generală și programul de activitate al unei publicații periodice, la începutul apariției sale. 2. Diviziune într-un document oficial, marcată de obicei printr-un număr de ordine sau printr-o literă. ✦ Diviziune care conține denumirea sursei de venit sau a motivului de cheltuieli într-un buget sau într-un plan financiar. ◇ *Articol contabil* = formulă de înregistrare a unei operații economice, în ordine cronologică. 3. Obiect de comerț. 4. Particulă sau cuvînt care se alătură unui substantiv sau unui echivalent al lui, pentru a individualiza obiectul denumit de acesta. — Fr. **article** (lat. lit. **articulus**).

ARTICOLÁȘ, *articolașe*, s. n. Diminutiv al lui *articol* (1).

ARTICULÁ, *articulez*, vb. I. 1. Tranz. A emite un sunet, a rosti deslușit un cuvînt cu ajutorul organelor de vorbire. 2. Tranz. A pune, a adăuga articol unui substantiv sau unui echivalent al lui. 3. Refl. A se lega prin articulații. — Fr. **articuler** (lat. lit. **articulare**).

ARTICULÁR, -Ă, *articulari*, *-e*, adj. Privitor la articulațiile corpului, care se produce la articulațiile corpului. — Fr. **articulaire** (lat. lit. **articularis**).

ARTICULÁRE, *articulări*, s. f. Acțiunea de *a (se) articula.*

ARTICULÁT, -Ă, *articulați*, *-te*, adj. 1. (Despre sunete, cuvinte etc.) Emis, rostit prin mișcarea organelor vorbirii. 2. (Despre substantive sau un echivalent al lor) Cu articol. 3. Cu articulații, format din articulații. — V. *articula.*

ARTICULÁȚIE, *articulații*, s. f. 1. Legătură (mobilă) între două sau mai multe oase, prin intermediul ligamentelor; încheietură; locul acestei legături. ✦ Legătură între mai multe corpuri solide, care permite rotația lor relativă în jurul uneia sau a două axe sau al unui punct. 2. (Rar) Articulare. — Fr. **articulation** (lat. lit. **articulatio, -onis**).

ARTIFICIÁL, -Ă, *artificiali*, *-e*, adj. 1. Care imită un produs al naturii; nenatural. 2. Nesincer, prefăcut, fățarnic; forțat. 3. (Adesea adverbial) Arbitrar. *Clasificare artificială.* [Pr.: *-ci-al*] — Fr. **artificiel** (lat. lit. **artificialis**).

ARTIFICIALITÁTE, *artificialități*, s. f. Caracterul a ceea ce este artificial; lipsă de naturalețe. [Pr.: *-ci-a-*] — Din **artificial** + suf. *-(i)tate.*

ARTIFICIALIZÁ, *artificializez*, vb. I. Tranz. și refl. (Rar) A face să fie sau a deveni artificial. [Pr.: *-ci-a-*] — Din **artificial.**

ARTIFICIALIZÁRE, *artificializări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) artificializa.* [Pr.: *-ci-a-*]

ARTIFICIALMÉNTE adv. (Rar) În mod artificial. [Pr.: *-ci-al-*] — După fr. **artificiellement.**

ARTIFICIÉR, *artificieri*, s. m. 1. Muncitor sau militar specializat în manipularea explozivelor. 2. Muncitor specializat în fabricarea artificiilor (2). [Pr.: *-ci-er*] — Fr. **artificier.**

ARTIFICIÓS, -OÁSĂ, *artificioși, -oase*, adj. (Rar) Artificial. [Pr.: *-ci-os*] — Lat. lit. **artificiosus.**

ARTIFÍCIU, *artificii*, s. n. **1.** Procedeu ingenios folosit spre a împodobi sau a modifica realitatea; podoabă (inutilă). ◇ *Artificiu de calcul* = procedeu prin care se ajunge la rezultatul unui calcul pe o cale mai scurtă decît cea obișnuită. **2.** (La pl.) Compoziție de materii inflamabile care, aruncate în aer, iau foc ușor, producînd efecte variate de lumină și culori. ✦ Sîrmă scurtă, pe jumătate înfășurată într-un preparat chimic inflamabil care, aprins, aruncă mici scîntei. — Fr. **artifice** (lat. lit. **artificium**).

ARTILÉRIE, *artilerii*, s. f. Ansamblu de arme de foc (cu accesorii) care servesc la aruncarea de proiectile grele la distanță; unitate militară care mînuiește acest material. — Fr. **artillerie** (rus **artilleriia**).

ARTILERÍST, *artileriști*, s. m. Militar dintr-o unitate de artilerie. — Rus **artillerist** (germ. **Artillerist**).

ARTÍST, -Ă, *artiști, -ste*, s. m. și f. Persoană de talent care lucrează în mod creator într-un domeniu al artei; (prin restricție) actor; *p. ext.* persoană care dă dovadă de talent în profesiunea pe care o exercită. ◇ *Artist emerit* = titlu onorific acordat unui artist cu merite deosebite. *Artist al poporului* = titlu de supremă distincție acordat unui artist. — Fr. **artiste** (lat. lit. **artista**).

ARTÍSTIC, -Ă, *artistici, -e*, adj. Care aparține artei, privitor la artă. ✦ (Adesea adverbial) Executat cu artă, cu talent. — Fr. **artistique.**

ARTISTICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere artistic, în mod artistic. — Din **artistic** + suf. *-ește.*

ARTIZÁN, *artizani*, s. m. (Franțuzism) Meșteșugar, meseriaș. — Fr. **artisan.**

ARTIZANÁT, *artizanate*, s. n. (Franțuzism) Breaslă; *p. ext.* totalitatea artizanilor. — Fr. **artisanat.**

ARTOFÓR, *artofoare*, s. n. Vas în care se pune artosul. — Ngr. **artoforion.**

ÁRTOS, *artose*, s. n. Pîine specială adusă la biserică, în ajunul sărbătorilor religioase, pentru a fi binecuvîntată. — Ngr. **artos.**

ARTRÍTĂ, *artrite*, s. f. Boală care se manifestă prin inflamarea articulațiilor. — Fr. **arthrite** (lat. lit. **arthritis, -itis**).

ARTRÍTIC, -Ă, *artritici, -e*, adj. Produs, cauzat de artrită. ✦ (Substantivat) Persoană care suferă de artrită. — Fr. **arthritique** (lat. lit. **arthriticus**).

ARTRITÍSM s. n. Stare generală bolnăvicioasă provocată de tulburarea metabolismului. — Fr. **arthritisme.**

ARTROPÓD, *artropode*, s. n. (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate, cu corpul format din inele articulate, cu membre perechi simetrice și articulate și cu schelet extern, format din chitină; (și la sg.) animal făcînd parte din această încrengătură. ◇ (Adjectival) *Animal artropod.* — Fr. **arthropodes** (<gr.).

ARȚÁG, *arțaguri*, s. n. Pornire spre ceartă, chef de ceartă. [Var.: **harțág** s. n.] — Magh. **harcag.**

ARȚÁR, *arțari*, s. m. Arbore cu lemnul alb și tare, înrudit cu paltinul *(Acer platanoides)*. — Lat. ***arciarium** *(<acer)*.

Arțar

ARȚĂGÓS, -OÁSĂ, *arțăgoși, -oase*, adj Pornit pe ceartă; certăreț. [Var.: (reg.) **harțăgós, -oásă, hărțăgós, -oásа** adj.] — Din **arțag** + suf. *-os.*

ARȚĂRÁȘ *arțărași*, s. m. Diminutiv al lui *arțar.*

ARUNCÁ, *arúnc*, vb. I. **1.** Tranz. A face ca ceva (rar cineva) să ajungă la o distanță oarecare, imprimîndu-i o mișcare violentă; a azvîrli. ◇ Expr. *A arunca* (ceva) *în aer* = a distruge (ceva) cu ajutorul unui explozibil. *A* (sau *a-și*) *arunca ochii* sau *a arunca o privire* = a privi repede, în treacăt; a examina, a cerceta sumar. *A arunca o vorbă* (sau *un cuvînt*) = a spune ceva în treacăt. ✦ A da cuiva ceva, azvîrlindu-i-l. ✦ A trînti ceva (în grabă); a face să cadă. ✦ Refl. A se repezi, a se năpusti; a se avînta, a sări. **2.** Tranz. A împrăștia sămînța; a semăna. **3.** Tranz. A îndepărta ceva rău, nefolositor; a lepăda. **4.** Tranz. A scoate; a emite. *O văzură... aruncînd văpaie din gura ei* (ISPIRESCU). ✦ A răspîndi lumină, umbră etc. ◇ Expr. *A arunca lumină* (într-o problemă) = a lămuri (o problemă). **5.** Tranz. Fig. A face ca cineva să meargă pe o anumită cale, să ajungă într-o anumită situație (rea), a împinge spre... ◇ Expr. *A arunca* (pe cineva) *pe drumuri* = a da (pe cineva) afară dintr-un serviciu; a lipsi (pe cineva) de cele necesare traiului. *A arunca în închisoare* = a întemnița. **6.** Intranz. A da cu ceva în cineva. **7.** Refl. (În expr.) *A se arunca în partea cuiva* = a semăna la chip sau la fire cu cineva (din familie). — Lat. **eruncare.**

ARUNCÁRE, *aruncări*, s. f. Acțiunea de *a (se) arunca.* ✦ Probă atletică de azvîrlire a discului, suliței, greutății etc.

ARUNCĂTÓR[1], *aruncătoare*, s. n. Gură de foc neghintuită și cu pereții subțiri, ușor transportabilă, care aruncă proiectile sub unghiuri de tragere de peste 45°. ◇ *Aruncător de flăcări* = armă care servește la aruncarea unui lichid inflamabil aprins asupra obiectivelor inamice apropiate. — Din **arunca** + suf. *-(ă)tor.*

ARUNCĂTÓR[2], -OÁRE, *aruncători, -oare*, s. m. și f. Atlet specializat în aruncarea discului, suliței, greutății etc. — Din **arunca** + suf. *-(ă)tor.*

ARUNCĂTÚRĂ, *aruncături*, s. f. **1.** Aruncare. ◇ Expr. *Aruncătură de ochi* = fel de a se uita; căutătură, ochire. *Dintr-o aruncătură de ochi* = deodată; numaidecît, imediat. ✦ Distanța la care ajunge un obiect aruncat. ◇ Expr. *La o aruncătură de băț* = (foarte) aproape. **2.** (Rar) Săritură. *Șanțurile sărite dintr-o aruncătură* (DELAVRANCEA). — Din **arunca** + suf. *-(ă)tură.*

ARVANÍT, -Ă, *arvaniți, -te*, s. m. și f., adj. (Înv.) Albanez. [Var.: **alvanít, -ă** s. m. și f., adj.] — Ngr. **arvanites.**

ARVÓNĂ s. f. v. **arvună.**

ÁRVONÍ vb. IV. v. **arvuni.**

ARVÚNĂ, *arvune*, s. f. (Pop.) Acont (la o cumpărare, la o închiriere etc.). [Var.: **arvónă** s. f.] — Ngr. **arravon, -vona.**

ARVUNÍ, *arvunesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A aconta. ✦ Refl. (Rar) A se angaja în slujba cuiva. ✦ Refl. A se înțelege cu cineva. [Var.: **arvoní** vb. IV] — Din **arvună.**

ARVUNÍRE s. f. (Pop.) Acțiunea de *a (se) arvuni.*

ARZ, *arzuri*, s. n. (Înv.) Plîngere scrisă (împotriva domnitorului) prezentată sultanului sau marelui-vizir; *p. ext.* poruncă dată de sultan, prin care se impunea decapitarea sau schimbarea unui domnitor romîn. — Tc. **arz** «expunere».

ARZĂTÓR[1], *arzătoare*, s. n. Aparat care servește la amestecarea cu aer a combustibililor, în scopul arderii. ✦ Injector. — Din **arz** (prez. ind. al lui *arde*) + suf. *-(ă)tor* (după fr. *brûleur*).

ARZĂTÓR[2], *arzători*, s. m. Muncitor calificat care încinge cuptoarele în fabrici. — Din **arz** (prez. ind. al lui *arde*) + suf. *-(ă)tor.*

ARZĂTÓR[3], -OÁRE, *arzători, -oare*, adj. **1.** Care arde, care dogorește; fierbinte. **2.** Fig. Puternic, intens; deosebit (de mare). *Document de o arzătoare actualitate.* ✦ Care cere o soluție imediată; urgent. *Problemă arzătoare.* — Din **arz** (prez. ind. al lui *arde*) + suf. *-(ă)tor.*

ARZÍME s. f. (Rar) Febră mare. — Din **arz** (prez. ind. al lui *arde*) + suf. *-ime.*

ARZMAHZÁR, *arzmahzaruri*, s. n. (Turcism înv.) Arz. — Tc. **arzi mahzar** «petiție semnată de toți cei de față».

ARZÓI, -OÁIE, *arzoi, -oaie*, adj. (Rar) Arzător[1]. ✦ Fig. (Despre ochi, *p. ext.* despre oameni) Ager, viu. — Din **arz** (prez. ind. al lui *arde*) + suf. *-oi.*

ARZÓS, -OÁSĂ, *arzoși, -oase*, adj. (Rar) Arzător[3]. — Din **arz** (prez. ind. al lui *arde*) + suf. *-os.*

ARZULÍU, -ÍE, *arzulii*, adj. (Rar, ir.) Arzător[3]. — Din **arz** (prez. ind. al lui *arde*) + suf. *-ul-iu.*

AS, *ași*, s. m. **1.** Carte de joc pe care e însemnat un singur punct și care de obicei este considerată ca cea mai mare dintre cărțile de aceeași culoare; birlic. **2.** Fig. Persoană care se distinge într-un domeniu oarecare. — Fr. **as** (lat. lit. **as, assis**).

ASÁLT, *asalturi*, s. n. **1.** Atac violent, hotărîtor, pentru cucerirea unui loc întărit, a unui obiectiv sau pentru a sparge rezistența inamicului. ◇ Expr. *A da asalt* = a ataca; a năvăli. *A lua cu asalt* = a cuceri printr-un atac violent, hotărîtor. ✦ Fig. Acțiune sau luptă hotărîtă. *Asaltul împotriva analfabetismului.* **2.** Luptă, exercițiu, întrecere de floretă. — It. **assalto.**

ASALTÁ, *asaltez*, vb. I. Tranz. A ataca violent un loc întărit, un obiectiv, pentru a-l cuceri. ✦ Fig. A copleși cu rugăminți, cu cereri etc. — It. **assaltare.**

ASAMBLÁ, *asamblez*, vb. I. Tranz. A reuni, a fixa, a îmbina două sau mai multe piese, mecanisme etc. — Fr. **assembler.**

ASAMBLÁJ, *asamblaje*, s. n. **1.** Sistem format din două sau mai multe obiecte îmbinate sau articulate. **2.** Fotogramă obținută prin îmbinarea mai multor fotograme parțiale. — Fr. **assemblage.**

ASAMBLÁRE, *asamblări*, s. f. Acțiunea de *a asambla.*

ASANÁ, *asanez*, vb. I. Tranz. A înlătura surplusul de ape dintr-o regiune (cu scopuri economice, de salubritate sau estetice) prin lucrări hidrotehnice executate pe spații întinse; a reda agriculturii, prin îndiguire, o parte din lunca inundabilă a unui rîu; a curăța, a face salubru un lac, o baltă etc. — După fr. **assainir.**

ASANÁRE, *asanări*, s. f. Acțiunea de *a asana.*

ASANATÓR, -OÁRE, *asanatori, -oare*, adj. (Rar) Care asanează. — Din **asana** + suf. *-tor.*

ASÁRĂ adv. v. **aseară.**

ASASÍN, -Ă, *asasini, -e*, s. m. și f. Persoană care omoară mișelește și premeditat pe cineva; ucigaș. — Fr. **assassin.**

ASASINÁ, *asasinez*, vb. I. Tranz. A omorî mișelește și cu premeditare; a ucide. ✦ Fig. (Fam.) A plictisi, a enerva cu insistențele. — Fr. **assassiner.**

ASASINÁRE, *asasinări*, s. f. Acțiunea de *a asasina;* omorîre, ucidere; omor.

ASASINÁT, *asasinate*, s. n. Omor mișelesc și premeditat. — Fr. **assassinat.**

ASCARÍDĂ, *ascaride*, s. f. (La pl.) Familie de viermi paraziți care trăiesc în corpul omului și al unor animale; (și la sg.) vierme din această familie *(Ascaris lumbricoides)*; limbric. — Fr. ascaride (lat. lit. **ascarida**).

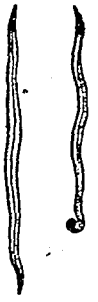

Ascaride

ĂSCĂ s. f. Celulă producătoare și purtătoare de spori interni, specifică unor ciuperci. — Fr. asque (‹gr.).

ASCENDÉNT[1] s. n. (Cu determinări introduse prin prep. ◇ *asupra*) Autoritate morală, influență. — Lat. lit. **ascendens, -ntis** (fr. ascendant).

ASCENDÉNT[2], **-Ă,** *ascendenți, -te*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care urcă; suitor. ◇ *Gamă ascendentă* = gamă care urcă de la tonuri grave la tonuri înalte. *Linie ascendentă* = linie genealogică care suie de la fiu la părinți, de la nepoți la bunici etc. ✦ Fig. Care se dezvoltă progresiv (de la inferior la superior, de la simplu la complex etc.); cu caracter progresiv. 2. S. m. și f. Rudă în linie directă care face parte dintr-o generație anterioară; (la pl. m.) strămoși. — Lat. lit. **ascendens, -ntis** (fr. ascendant).

ASCENDÉNȚĂ, *ascendențe*, s. f. Linie de rudenie ascendentă; origine, obîrșie. — După fr. ascendance.

ASCENSIÚNE, *ascensiuni*, s. f. 1. Mișcare de jos în sus a unui mobil. 2. Suire, urcare (pe un munte); înălțare în atmosferă (cu balonul etc.). ✦ Fig. Dezvoltare, creștere, ridicare. [Pr.: *-si-u-*] — Lat. lit. **ascensio, -onis** (fr. ascension).

ASCENSÓR, *ascensoare*, s. n. Cabină sau platformă antrenată de un motor prin intermediul unui cablu, cu ajutorul căreia se transportă, pe linie verticală, mărfuri sau persoane; lift. — Fr. ascenseur (lat. lit. **ascensor**).

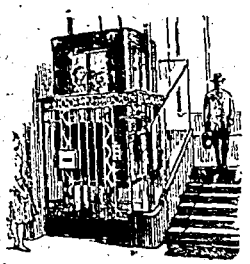

Ascensor

ASCÉT, -Ă, *asceți, -te*, s. m. și f. Pustnic, sihastru; *fig.* persoană care își impune o viață aspră și retrasă. — Fr. ascète (‹gr.).

ASCÉTIC, -Ă, *ascetici, -e*, adj. De ascet. — Fr. ascétique (‹gr.).

ASCÉTICĂ s. f. Ramură a teologiei care se ocupă cu viața și operele marilor asceți creștini. — Fr. ascétique (‹gr.).

ASCETÍSM s. n. Concepție mistico-religioasă care propagă o viață severă, retrasă de societate; sihăstrie; *fig.* viață aspră și retrasă pe care și-o impune cineva. — Fr. ascétisme (‹gr.).

ASCLEPIÁD, *asclepiade*, adj. n. (În expr.) *Vers asclepiad* = vers din metrica antică alcătuit dintr-un spondeu, doi coriambi și un iamb; *p. ext.* strofă alcătuită din astfel de versuri. — Fr. asclépiade (lat. lit. **asclepiadeus**).

ASCOMICÉTE s. f. pl. Familie de ciuperci care se caracterizează prin înmulțirea cu spori produși de o ască. — Fr. ascomycètes.

ASCULTÁ, *ascúlt*, vb. I. 1. Tranz. A-și încorda auzul pentru a percepe un sunet sau un zgomot, a se strădui să audă. ✦ A auzi. 2. Tranz. și intranz. A fi atent la ceea ce se spune sau se cîntă. ✦ Tranz. A examina oral pe un elev. ✦ Tranz. A audia un martor (într-un proces). ✦ Tranz. (Med.) A ausculta. 3. Tranz. A acorda importanță celor spuse, a lua în considerație; a împlini o dorință, o rugăminte. ✦ Tranz. și intranz. A da urmare, a se conforma unui ordin, unui sfat etc.; a face întocmai cum vrea cineva. — Lat. **ascultare** *(= auscultare)*.

ASCULTÁRE, *ascultări*, s. f. Acțiunea de *a asculta* și rezultatul ei. ◇ Expr. (Înv.) *A fi* (sau *a sta* etc.) *sub ascultarea cuiva* = a fi în slujba, sub autoritatea cuiva, a asculta de cineva. ✦ Făgăduință de deplină supunere făcută de monahi; ucenicie făcută de cel ce intră în monahism.

ASCULTĂTÓR, -OÁRE, *ascultători, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care se supune unui îndemn, unui sfat, unui ordin; supus. 2. S. m. și f. Persoană care ascultă o povestire, care audiază o muzică, o conferință etc. — Din **asculta** + suf. *-(ă)tor*.

ASCÚNDE, *ascúnd*, vb. III. Tranz. și refl. A (se) sustrage vederii, a (se) pune la adăpost ca să nu poată fi văzut și găsit. ◇ Expr. (Refl.) *A se ascunde după deget* = a-și ascunde o vină în chip stîngaci. ✦ Fig. A tăinui o faptă, un gînd, un sentiment. [Perf. s. *ascunsei*, part. *ascuns*] — Lat. **abscondere**.

ASCÚNS[1] s. n. 1. (În expr.) *De-a ascunsul* sau *de-a (v-ați) ascunselea* = numele unui joc de copii, în care toți jucătorii se ascund, afară de unul, care îi caută pe ceilalți. *În* sau *pe (sub) ascuns* = în taină, pe furiș. 2. (Înv.) Loc tăinuit, ascunzătoare, ascunziș. [Formă gramaticală: (în expr.) *ascunselea*] — V. *ascunde*.

ASCÚNS[2], **-Ă,** *ascunși, -se*, adj. 1. Așezat astfel încît să nu poată fi văzut sau găsit de alții. ✦ Nefolosit, nevalorificat; nedescoperit. 2. Care are obiceiul să-și ascundă gîndurile sau faptele. ◇ Tainic, tăinuit; misterios. *Gînd ascuns.* — V. *ascunde*.

ASCUNZĂTOÁRE, *ascunzători*, s. f. Loc în care se poate ascunde cineva sau ceva. — Din **ascunz** (prez. ind. al lui *ascunde*) + suf. *-ătoare*.

ASCUNZÍȘ, *ascunzișuri*, s. n. 1. Loc tainic, ferit de priviri. 2. Fig. Taină, secret. ◇ Loc. adv. *Cu ascunzișuri* = fără sinceritate; tainic. — Din **ascunz** (prez. ind. al lui *ascunde*) + suf. *-iș*.

ASCUȚÍ, *ascút*, vb. IV. 1. Tranz. A face mai tăioasă lama unei arme sau a unei unelte de tăiat. ✦ A face unui obiect vîrf (înțepător). 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) face mai ager, mai pătrunzător. ✦ A (se) face mai dîrz; a (se) înteți, a spori. — Lat. ***excotire** (‹*ex, cotis* «gresie»).

ASCUȚÍME s. f. 1. Faptul de a fi ascuțit. 2. Fig. Agerime, pătrundere, perspicacitate. ◇ Loc. adv. *Cu ascuțime* = a) cu hotărîre; b) cu pricepere. — Din **ascuți** + suf. *-ime*.

ASCUȚÍRE, *ascuțiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) ascuți*.

ASCUȚÍȘ, *ascuțișuri*, s. n. (Adesea fig.) Vîrf ascuțit sau tăiș al unui obiect. ◇ Expr. *A trece* (pe cineva) *prin ascuțișul sabiei* = a tăia, a omorî (pe cineva). — Din **ascuți** + suf. *-iș*.

ASCUȚÍT[1] s. n. 1. Faptul de *a ascuți*. 2. (Înv.) Ascuțiș.

ASCUȚÍT[2], **-Ă,** *ascuțiți, -te*, adj. I. (Despre obiecte) Prevăzut cu un vîrf care poate înțepa; prevăzut cu o muchie tăioasă. ◇ *Unghi ascuțit* = unghi mai mic de 90 de grade. II. Fig. 1. Ager, pătrunzător; fin, subtil. *Minte ascuțită.* 2. (Despre senzații, sentimente etc.) Intens, viu. 3. (Despre vorbe, privire) Care străpunge; sfredelitor; aspru, tăios. ◇ Expr. *A avea limba ascuțită* = a avea obiceiul să critice (cu răutate). 4. (Despre sunete, glas, ris) Subțire, strident. 5. (Despre acțiuni, conflicte etc.) Întețit, sporit; aprig, înverșunat, dîrz. — V. *ascuți*.

ASCUȚITOÁRE, *ascuțitori*, s. f. Unealtă (sau aparat, mașină) cu care se ascut obiecte tăioase, se face vîrf la creioane etc. — Din **ascuți** + suf. *-(i)toare*.

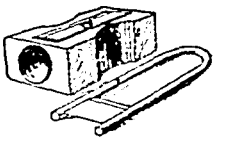

Ascuțitori

ASCUȚITÓR, *ascuțitori*, s. m. Persoană care se ocupă cu ascuțitul uneltelor tăioase. — Din **ascuți** + suf. *-(i)tor*.

ASCUȚITORÍE, *ascuțitorii*, s. f. (Rar) Secție a unei fabrici sau a unui atelier unde se ascut obiecte tăioase. — Din **ascuțitor** + suf. *-ie*.

ASEÁRĂ adv. În seara zilei precedente. [Var.: (reg.) **asără** adv.] — Din **a**[3] + **seară**.

ASECĂRE s. f. Operație de îndepărtare a apei infiltrate într-un teren; desecare. — Din **a**[3] + **secare** (după fr. *assèchement*).

ASEDIÁ, *asediez*, vb. I. Tranz. A supune unui asediu o cetate sau un loc întărit; a împresura. [Pr.: *-di-a*] — It. **assediare**.

ASEDIÁT, -Ă, *asediați, -te*, adj. (Despre cetăți sau locuri întărite) Supus unui asediu; împresurat. [Pr.: *-di-at*] — V. *asedia*.

ASEDIATÓR, -OÁRE, *asediatori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care asediază. [Pr.: *-di-a-*] — Din **asedia** + suf. *-tor* (comp. it. **assediatore**).

ASEDIÉRE, *asedieri*, s. f. Acțiunea de *a asedia*; împresurare, asediu. [Pr.: *-di-e-*]

ASÉDIU, *asedii*, s. n. Încercuire cu forțe armate a unui loc întărit, pentru a-l cuceri; împresurare. ◇ (În statele capitaliste) *Stare de asediu* = suspendare a puterii legilor și înlocuirea lor cu un regim militar de represiune împotriva maselor populare. — It. **assedio**.

ASEMĂLUÍ, *asemăluiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și reg.) 1. A asemăna. 2. A nivela un teren. [Var.: **asemelui** vb. IV] — Din **a**[3] + **seamă**.

ASEMĂNÁ, *asémăn*, vb. I. 1. Refl. A fi la fel, similar cu cineva sau cu ceva; a semăna. ✦ Tranz. și refl. A (se) socoti la fel cu altul, a (se) așeza pe același plan; a (se) compara. 2. Tranz. (Înv.) A nivela, a netezi. ◇ Expr. *A asemăna (o clădire* etc.*) cu pămîntul* = a distruge cu desăvîrșire. — Lat. **assimilare**.

ASEMĂNÁRE, *asemănări*, s. f. Acțiunea de *a (se) asemăna* și rezultatul ei; analogie, similitudine. ◇ Expr. *După chipul și asemănarea cuiva* = întocmai, leit, la fel cu cineva. ✦ Comparație. ◇ Loc. adj. *Fără asemănare* = extraordinar, fără comparație.

ASEMĂNÁT, -Ă, *asemănați, -te*, adj. (Înv.) Asemănător. — V. *asemăna*.

ASEMĂNĂTÓR, -OÁRE, *asemănători, -oare*, adj. Care seamănă cu cineva sau cu ceva; care este la fel (cu...); similar. — Din **asemăna** + suf. *-(ă)tor*.

ASEMELUÍ vb. IV. v. *asemălui*.

ASÉMENE[1] adj. invar. v. **asemenea**[1].

ASÉMENE[2] adv. v. **asemenea**[2].

ASÉMENEA[1] adj. invar. 1. Asemănător; (despre figuri geometrice) care au unghiurile corespunzătoare egale și laturile corespunzătoare proporționale. 2. Astfel de..., atare. ✦ (Cu nuanță de superlativ) Atît de (mare, puternic, bun etc.). [Var.: **asémene, asémeni, asémine** adj. invar.] — Lat. **assimilis**.

ASÉMENEA[2] adv. 1. Tot așa, în același fel, deopotrivă (de...). 2. Pe lîngă aceasta; încă, mai; totodată. [Var.: **asémene, asémeni** adv.] — Lat. **assimile**.

ASÉMENI[1] adj. invar. v. **asemenea**[1].

ASÉMENI[2] adv. v. **asemenea**[2].

ASÉMINE adj. invar. v. **asemenea**[1].

ASEMUÍ, *asemuiesc*, vb. IV. Tranz. A stabili o asemănare; a asemăna, a compara. ✦ A lua pe cineva drept altul; a confunda. [Var.: **semui** vb. IV] — Din **a**[3] + **seamă**.

ASEMUÍRE, *asemuiri*, s. f. Faptul de *a asemui*; asemănare.

ASENTIMÉNT s. n. Consimțămînt, aprobare. ◇ Expr. *A fi în asentimentul cuiva* = a proceda în conformitate cu dorința cuiva; a avea aprobarea cuiva într-o acțiune. — După fr. **assentiment**.

ASEPSÍE s. f. Stare a unui obiect (chirurgical) caracterizată prin absența microbilor în urma sterilizării prin procedee fizice. — Fr. asepsie (<gr.).

ASÉPTIC, -Ă, *aseptici, -e,* adj. (Despre obiecte) În stare de asepsie. — Fr. aseptique (<gr.).

ASERTÓRIC, -Ă, *asertorici, -e,* adj. Care are caracterul unei aserțiuni, care exprimă o situație de fapt. *Judecată asertorică.* — Fr. assertorique.

ASERȚIÚNE, *aserțiuni,* s. f. Afirmație. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. assertion (lat. lit. assertio, -onis).

ASERVÍ, *aservesc,* vb. IV. Tranz. A supune un popor, o țară unor interese străine; a subjuga, a înrobi. — Fr. asservir.

ASERVÍRE, *aserviri,* s. f. Acțiunea de *a aservi* și rezultatul ei; supunere, subjugare, robire.

ASERVÍT, -Ă, *aserviți, -te,* adj. (Despre un popor, o țară) Subjugat, înrobit. — V. *aservi.*

ASESÓR, -OÁRE, *asesori, -oare,* s. m. și f. Reprezentant al oamenilor muncii în completele de judecată ale instanțelor judecătorești, care asigură aplicarea legilor în spiritul justiției de clasă și al intereselor oamenilor muncii. *Asesor popular.* — Lat. lit. assesor (fr. assesseur).

ASEXUÁT, -Ă, *asexuați, -te,* adj. (Despre plante și animale) Care nu are caractere (aparente) de apartenență la unul dintre sexe. ◇ *Reproducere asexuată* = reproducere prin diviziune, fără intervenția celulelor sexuale și fără fecundație. [Pr.: *-xu-at*] — După fr. asexué.

ASEZONÁ, *asezonez,* vb. I. Tranz. A pune ingrediente într-o mîncare. — Fr. assaisonner.

ASFÁLT, *asfalturi,* s. n. Amestec de bitum cu materiale minerale, întrebuințat mai ales la pavarea drumurilor. — Fr. asphalte.

ASFALTÁ, *asfaltez,* vb. I. Tranz. A acoperi un drum, un teren etc. cu un strat de asfalt. — Fr. asphalter (germ. asphaltieren).

ASFALTÁRE, *asfaltări,* s. f. Acțiunea de *a asfalta.*

ASFALTÁT, -Ă, *asfaltați, -te,* adj. Acoperit cu un strat de asfalt. — V. *asfalta.*

ASFÁLTIC, -Ă, *asfaltici, -e,* adj. (Despre un material de construcție, despre o rocă) Care conține, care e impregnat cu bitum. — Fr. asphaltique.

ASFALTÓR, *asfaltori,* s. m. Muncitor care lucrează la asfaltare. — Din asfalta + suf. *-tor.*

ASFINȚÍ, pers. 3 *asfințește,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre soare sau alți aștri) A apune, a scăpăta. ✦ Fig. A merge spre declin. 2. Fig. (Despre ochi) A se închide. — Din a³ + sfînt.

ASFINȚÍRE s. f. (Rar) Faptul de *a asfinți.*

ASFINȚÍT s. n. 1. Faptul de *a asfinți;* timpul cînd apune soarele. ✦ Fig. Declin, sfîrșit. 2. Loc unde asfințește soarele; apus, vest.

ASFINȚÍTĂ s. f. (Rar, în expr.) *Asfințita soarelui* = asfințit (1). — V. *asfinți.*

ASFIXIÁ, *asfixiez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) înnăbuși, a (se) sufoca. [Pr.: *-xi-a*] — Fr. asphyxier.

ASFIXIÁNT, -Ă, *asfixianți, -te,* adj. Care provoacă asfixie; înnăbușitor, sufocant. [Pr.: *-xi-ant*] — Fr. asphyxiant.

ASFIXIÁT, -Ă, *asfixiați, -te,* adj. Înnăbușit, sufocat (prin absorbire de gaze otrăvitoare, prin înecare etc.). [Pr.: *-xi-at*] — V. *asfixia.*

ASFIXÍE, *asfixii,* s. f. Oprire, curmare a respirației (provocată de absorbirea unui gaz otrăvitor, de înecare etc.); înnăbușire, sufocare. — Fr. asphyxie (<gr.).

ASFIXIÉRE, *asfixieri,* s. f. Faptul de *a (se) asfixia;* sufocare. [Pr.: *-xi-ê-*]

ASIÁTIC, -Ă, *asiatici, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Asiei sau populației ei, privitor la Asia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din una dintre populațiile de bază ale Asiei. [Pr.: *-si-a-*] — Fr. asiatique (lat. lit. aslaticus).

ASIDUITÁTE s. f. 1. Stăruință, silință, sîrguință. 2. Prezență stăruitoare pe lîngă cineva; insistență. [Pr.: *-du-i-*] — Fr. assiduité (lat. lit. assiduitas, -atis).

ASIDUU, -UĂ, *asidui, -ue,* adj. Stăruitor, sîrguincios, zelos. — Fr. assidu (lat. lit. assiduus).

ASIGNÁȚIE, *asignații,* s. f. (Înv.) Hîrtie-monedă, bancnotă. — Fr. assignation (lat. lit. assignatio, -onis).

ASIGURÁ, *asigur,* vb. I. 1. Tranz. A constitui o garanție pentru înfăptuirea unui lucru; a face ca înfăptuirea să fie sigură; a pregăti ceva în mod sigur, durabil; a garanta. 2. Tranz. și refl. A (se) încredința. *M-a asigurat vărul meu Iancu... că se pregătește un proiect de biruri* (ALECSANDRI). 3. Tranz. și refl. A încheia un contract de asigurare a vieții, a unui bun. — Din a³ + sigur (după fr. *assurer*).

ASIGÚRARE, *asigurări,* s. f. Acțiunea de *a (se) asigura* și rezultatul ei. 1. Punere în siguranță; garantare. 2. Încredințare, promisiune fermă. 3. Operație financiară, decurgînd dintr-un contract sau dintr-o obligație prevăzută de lege, prin care asigurătorul se obligă ca, în schimbul unei prime, să despăgubească pe asigurat pentru pierderile pe care acesta le-ar suferi în urma unor întîmplări independente de voința lui. ◇ *Asigurări sociale* = formă de ocrotire a oamenilor muncii constînd în acordarea de ajutoare materiale și medicale în cazuri de boală, în trimiterea la odihnă sau la cură etc.

ASIGURÁT, -Ă, *asigurați, -te,* s. m. și f. Persoană care se asigură (3). ◇ (Adjectival) *Casă asigurată.* — V. *asigura.*

ASIGURĂTÓR, -OÁRE, *asigurători, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care asigură. ◇ *Sechestru asigurător* = sechestru ordonat de justiție pentru garantarea intereselor și drepturilor părților împricinate. — Din asigura + suf. *-(ă)tor.*

ASIMÉTRIC, -Ă, *asimetrici, -e,* adj. Lipsit de simetrie. — Fr. asymétrique (<gr.).

ASIMETRÍE s. f. Lipsă de simetrie. — Fr. asymétrie (<gr.).

ASIMILÁ, *asimilez,* vb. I. Tranz. 1. A transforma în propria sa substanță materiile nutritive introduse în organism. 2. (Subiectul și complementul indică un grup social sau național) A face asemănător cu sine prin ștergerea trăsăturilor caracteristice (limbă, obiceiuri etc.); a absorbi. 3. A-și însuși cunoștințe, idei etc. 4. A considera egal, asemănător cu altă persoană. 5. (Fon.) A transforma un sunet sub influența altui sunet aflat în apropiere. — Fr. assimiler (lat. lit. assimilare).

ASIMILÁBIL, -Ă, *asimilabili, -e,* adj. Care poate fi asimilat. — După fr. assimilable.

ASIMILÁRE, *asimilări,* s. f. Acțiunea de *a asimila* și rezultatul ei.

ASIMILATÓR, *asimilatori,* s. m. Persoană care urmărește asimilarea forțată a unui grup social sau național, a unei culturi etc. — Din asimila + suf. *-tor.*

ASIMILÁȚIE, *asimilații,* s. f. 1. Absorbție și integrare a substanțelor nutritive într-un organism. 2. (Fon.) Transformarea unui sunet sub influența altui sunet aflat în apropiere. — Fr. assimilation (lat. lit. assimilatio, -onis).

ASIMPTÓTĂ, *asimptote,* s. f. Linie (dreaptă) de care se apropie o curbă, dar pe care nu o atinge niciodată la o distanță finită. — Fr. asymptote (<gr.).

ASÍN, *asini,* s. m. Măgar. — Lat. asinus.

ASINDÉT s. n. Figură de stil constînd în suprimarea conjuncțiilor copulative. — Lat. lit. asyndetus (fr. asyndète).

ASIRIÁN, -Ă, *asirieni, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Asiriei sau populației ei, privitor la Asiria sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care aparținea vechii populații din Asiria. [Pr.: *-ri-an*] — După fr. assyrien.

ASISTÁ, *asist,* vb. I. 1. Intranz. A fi de față, a lua parte (la...). 2. Tranz. A sta lîngă cineva pentru a-l ajuta. — Fr. assister.

ASISTÉNT, -Ă, *asistenți, -te,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care asistă, care este de față. 2. S. m. și f. Persoană care asistă pe cineva, care e de față pentru a da ajutor. ◇ *Asistent (universitar)* = grad în învățămîntul superior, mai mare decît preparatorul și inferior lectorului; persoană care are acest grad. — Fr. assistant (lat. lit. assistens, -ntis).

ASISTÉNȚĂ s. f. 1. Persoane care asistă la ceva. 2. Sprijin, ajutor. — După fr. assistance.

ASÍZĂ, *asize,* s. f. Fiecare dintre straturile orizontale de cărămidă, piatră etc., care alcătuiesc o zidărie. — Fr. assise.

ASMAȚÚCHI s. m. v. hasmațuchi.

ASMĂȚÚI s. m. v. hasmațuchi.

ASMUȚÁ vb. I. v. asmuți.

ASMUȚÁRE s. f. v. asmuțire.

ASMUȚÍ, *asmút,* vb. IV. Tranz. 1. A îndemna un cîine la urmărire, la atac, a-l întărîta prin anumite strigăte. 2. Fig. A stîrni, a aținta, a îndemna pe cineva la acțiuni dușmănoase. 3. Fig. A îndemna, a stimula la ceva; a excita. [Var.: asmuță vb. I] — Lat. *assubmotiare.

ASMUȚÍRE, *asmuțiri,* s. f. Acțiunea de *a asmuți.* [Var.: asmuțáre s. f.]

ASOCIÁ, *asociez,* vb. I. Refl. A se întovărăși, a se grupa în vederea unui scop comun. ✦ Refl. și tranz. A (se) alătura unei acțiuni, unei idei etc. [Pr.: *-ci-a*] — Fr. associer (lat. lit. associare).

ASOCIÁT, -Ă, *asociați, -te,* s. m. și f. Persoană care s-a întovărășit cu alta sau cu altele, în vederea unui scop comun. ✦ Membru al unei organizații cooperatiste. [Pr.: *-ci-at*] — V. *asocia.*

ASOCIATÍV, -Ă, *asociativi, -e,* adj. Relativ la asociație (2); (despre memorie) care evocă imagini prin asociație (2). [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. associatif.

ASOCIÁȚIE, *asociații,* s. f. 1. Grupare creată în vederea unui scop comun și organizată pe baza unui statut. 2. Proprietate a fenomenelor psihice de a se atrage între ele și de a se grupa unele cu altele în cîmpul conștiinței; legătură între reprezentări, datorită căreia o imagine, odată ivită în conștiință, aduce o alta, prin asemănare sau contrast. 3. Unire în grupuri a moleculelor unor substanțe. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. association.

ASOCIAȚIONÍSM s. n. Curent filozofic idealist care, de pe o poziție exclusiv analitică și statică, consideră psihicul ca o asociere mecanică de senzații, neglijînd rolul activ al conștiinței. [Pr.: *-ci-a-ți-o-*] — Fr. associationnisme.

ASOCIAȚIONÍST, -Ă, *asociaționiști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține asociaționismului, privitor la asociaționism. 2. S. m. și f. Adept al asociaționismului. [Pr.: *-ci-a-ți-o-*] — Fr. associationnist.

ASOCIÉRE, *asocieri,* s. f. Acțiunea de *a (se) asocia* și rezultatul ei. [Pr.: *-ci-e-*]

ASOLAMÉNT, *asolamente,* s. n. Tehnică a împărțirii unui teren cultivabil în mai multe loturi (în raport cu numărul de plante car

urmează, a fi cultivate) și a repartizării (prin rotație) a fiecărei plante pe un lot anumit. — După fr. **assolement.**

ASONÁNȚĂ, *asonanțe,* s. f. Rimă imperfectă. — Fr. **assonance.**

ASORTÁ, *asortez,* vb. I. Tranz. 1. A așeza laolaltă diverse lucruri pentru a forma un tot armonios. ✦ Refl. A se potrivi (ca nuanță, mărime etc.). 2. A aproviziona un centru de desfacere cu mărfuri variate. — După fr. **assortir.**

ASORTÁRE, *asortări,* s. f. Acțiunea de *a (se) asorta.*

ASORTÁT, -Ă, *asortați, -te,* adj. Care se potrivește, care se armonizează (la culoare, mărime, calitate) cu un lucru. ✦ Aprovizionat, înzestrat din belșug cu mărfuri de tot felul. — V. *asorta.*

ASORTIMÉNT, *asortimente,* s. n. Totalitatea mărfurilor sau produselor de diferite forme, calități etc. — După fr. **assortiment.**

ASPÉCT, *aspecte,* s. n. 1. Fel de a se prezenta al unei ființe sau al unui lucru; înfățișare. ✧ Expr. *Sub aspectul...* = din punctul de vedere..., sub raportul... 2. Categorie gramaticală caracteristică anumitor limbi, care arată durata sau stadiul de realizare a acțiunii unui verb. — Fr. **aspect** (lat. lit. **aspectus**).

ASPECTUÓS, -OÁSĂ, *aspectuoși, -oase,* adj. Cu aspect plăcut; arătos. [Pr.: *-tu-os*] — Din **aspect** + suf. *-os.*

ASPERITÁTE, *asperități,* s. f. (Adesea fig.) Proprietatea de a fi aspru[1] (I 1); (concr.) parte zgrunțuroasă a unei suprafețe. — Fr. **aspérité** (lat. lit. **asperitas, -atis**).

ASPERSIÚNE s. f. Stropire a unei culturi agricole cu apă aruncată sub formă de picături imitînd ploaia; ploaie artificială. — Fr. **aspersion** (lat. lit. **aspersio, -onis**).

ASPERSÓR, *aspersoare,* s. n. Aparat cu ajutorul căruia se împrăștie apa, sub formă de picături imitînd ploaia, asupra unei culturi agricole. — După fr. **aspersoir.**

ASPÍC[1] s. m. (Reg.) Levănțică.

ASPÍC[2] s. n. Substanță gelatinoasă obținută din suc de oase și de carne și folosită la unele mîncăruri (ca garnitură). — Fr. **aspic.**

ASPÍDĂ, *aspide,* s. f. (Rar) Șarpe veninos. ✦ Fig. Femeie rea. — Slav (v. sl. aspida <gr.).

ASPIRÁ, *aspir,* vb. I. 1. Tranz. A trage aerul în plămîni; *p. ext.* a inspira o dată cu aerul și alte corpuri sub formă de pulbere. ✦ (Despre o pompă) A trage în sus un lichid, un gaz, praful etc. 2. Intranz. Fig. A năzui, a ținti către ceva. — Fr. **aspirer** (lat. lit. **aspirare**).

ASPIRÁNT, -Ă, *aspiranți, -te,* s. m. și f. Persoană care aspiră la ceva, care dorește să obțină ceva. ✦ Persoană care, după trecerea examenului de stat, se pregătește pentru titlul superior de «candidat în științe». — Fr. **aspirant** (rus **aspirant**).

ASPIRANTÚRĂ s. f. Formă de studiu organizată pe lîngă universități și institute de cercetări științifice, pentru pregătirea persoanelor care au trecut examenul de stat, în vederea obținerii titlului superior de «candidat în științe». — Rus **aspirantura.**

ASPIRÁRE, *aspirări,* s. f. Acțiunea de *a aspira* și rezultatul ei.

ASPIRÁT, -Ă, *aspirați, -te,* adj. (Fon., despre sunete; adesea substantivat, f.) A cărui pronunțare este însoțită de o emisiune puternică de aer. — V. *aspira.*

Aspirator de praf

ASPIRATÓR[1], *aspiratoare,* s. n. Aparat pentru aspirarea fumului, a prafului, a gazelor etc. — După fr. **aspirateur.**

ASPIRATÓR[2], -OÁRE, *aspiratori, -oare,* adj. Care aspiră (1). — După fr. **aspirateur.**

ASPIRÁȚIE, *aspirații,* s. f. 1. Năzuință, dorință intensă. 2. Procedeu de deplasare a unui fluid într-o conductă, prin micșorarea presiunii aerului din ea. [Var.: (înv.) **aspirațiúne** s. f.] — Fr. **aspiration.**

ASPIRAȚIÚNE s. f. v. **aspirație.**

ASPIRÍNĂ, *aspirine,* s. f. Nume dat acidului acetilo-salicilic, întrebuințat ca medicament febrifug și calmant. — Fr. **aspirine** (germ. **Aspirin**).

ASPREÁLĂ, *aspreli,* s. f. (Rar) Asprime. ✦ (Reg.) Scroabeală. — Din **aspri** + suf. *-eală.*

ASPRÍ, *aspresc,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni aspru; a (se) înăspri. 2. Tranz. (Reg.) A scrobi. — Din **aspru[1].**

ASPRÍME, *asprimi,* s. f. 1. Proprietatea de a fi aspru[1] (I 1). 2. Fig. Severitate, strășnicie; faptă sau purtare severă. ✦ Vigoare, tărie. ✦ (Concr., rar, la pl.) Locuri anevoioase, greu de urcat. — Din **aspru[1]** + suf. *-ime.*

Aspri

ASPRÍU, -IE, *asprii,* adj. (Rar) Cam **aspru[1]** (I); (despre vin) cam înțepător. — Din **aspru[1]** + suf. *-iu.*

ASPRU[1], *aspri,* s. m. Monedă turcească cu circulație în Principatele Romîne, începînd din secolul al XV-lea. — Ngr. **aspron.**

ASPRU[2], -Ă, *aspri, -e,* adj. 1. 1. Cu o suprafață zgrunțuroasă care dă (la pipăit) o senzație specifică, neplăcută. ✦ (Despre firele de păr) Tare și țepos. ✦ (Despre perii) Cu firele tari și țepoase. 2. (Despre apă) Care conține (din abundență) săruri calcaroase. 3. (Despre vin) Înțepător; acru. II. Fig. 1. (Adesea adverbial) Puternic, năprasnic. *Vînt aspru se izbea în geamuri* (SADOVEANU). 2. Care provoacă suferințe, greu de îndurat. *Arabul căzuse în aspră robie* (MACEDONSKI). ✦ Înverșunat. *Un cîmp de aspră luptă* (ALECSANDRI). 3. Lipsit de indulgență, neînduplecat, necruțător. ✦ Ager, curajos. 4. (Adesea adverbial) Sever, dur. *Voce aspră.* — Lat. **asper.**

ASTĂZI adv. 1. În ziua aceasta, care e în curs; azi. ✧ Expr. *De ieri pînă astăzi* = de la o zi la alta; neașteptat. 2. În epoca prezentă, în timpul sau în vremea de acum. ✧ Expr. *Astăzi-mîine* = în curînd, zilele acestea. ✦ (În corelație cu «mîine» sau cu «ieri») a) Zi cu zi, zi după zi. b) Cînd..., cînd... — Lat. **ista die** (sau astă + zi).

ASTÉNIC, -Ă, *astenici, -e,* adj. De astenie; (despre oameni, adesea substantivat) lipsit de puteri; slab. — Fr. **asthénique.**

ASTENÍE s. f. Slăbire generală a organismului, lipsă de putere (fizică sau psihică). — Fr. **asthénie** (<gr.).

ASTEREÁLĂ, *astereli,* s. f. Căptușeală de scînduri așezate pe un schelet de lemn, pentru a susține un strat de material (învelitoarea unui acoperiș, o boltă de beton în timpul turnării etc.). — Din **astări** (ieșit din uz) + suf. *-eală.*

ASTÉRIE s. f. (Zool.) Stea-de-mare. — Fr. **astérie.**

ASTERÍSC, *asteriscuri,* s. n. Semn tipografic, în formă de stea, care trimite la o notă sau care se pune înaintea elementelor (lexicale) neatestate și reconstituite. — Fr. **astérisque** (lat. lit. **asteriscus**).

ASTEROÍD, *asteroizi,* s. m. Nume dat micilor planete ale sistemului solar, ale căror orbite sînt, în general, cuprinse între orbitele lui Marte și Jupiter. ✦ Nume dat bolizilor, aeroliților etc. — Fr. **astéroïde** (<gr.).

ÁSTFEL adv. 1. În modul acesta, în acest fel; așa. ✦ În felul următor. *Un glas de jale șoptind s-aude astfel prin vînt* (ALECSANDRI). ✦ (Așa) încît; prin urmare, deci. *Îl vede azi, îl vede mîni, Astfel dorința-i gata* (EMINESCU). 2. Într-un mod asemănător (cu...). ✦ (Adjectival) Asemenea, atare. *Mare nedumerire se mai făcuse... despre o astfel de batjocură* (CREANGĂ). 3. În așa fel, în așa grad; atît. *Vorbi astfel, încît robi toate inimile* (ISPIRESCU). — Din [într-]**ast** + **fel.**

ASTIGMÁTIC, -Ă, *astigmatici, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. (Despre o imagine) Care e deformată datorită astigmatismului (1). 2. Adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de astigmatism (2). — Din **astigmatism.**

ASTIGMATÍSM s. n. 1. Defect al unor lentile, care face ca razele unui fascicul paralel să nu se întîlnească toate în focar, ci să formeze o pată luminoasă în jurul focarului. 2. Defect al vederii, cauzat de inegalitatea curburii corneei sau a cristalinului. — Fr. **astigmatisme** (<gr.).

ASTÎMPĂR s. n. sg. Odihnă, liniște, pace. ✧ *Fără astîmpăr* = a) (loc. adv.) fără încetare într-una; b) (loc. adj.) neastîmpărat. — Postverbal al lui **astîmpăra.**

ASTÎMPĂRÁ, *astîmpăr,* vb. I. 1. Refl. A se liniști, a se potoli, a se cumînți. ✦ A se calma. 2. Tranz. A face să înceteze; a domoli. [Var.: **stîmpărá** vb. I] — Lat. ***ex-temperare.**

ASTÎMPĂRÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) astîmpăra* și rezultatul ei; astîmpăr. [Var.: **stîmpăráre** s. f.]

ASTÎMPĂRÁT, -Ă, *astîmpărați, -te,* adj. Domolit, liniștit, potolit. [Var.: **stîmpărát, -ă** adj.] — V. *astîmpăra.*

ASTM s. n. v. **astmă.**

ASTMÁTIC, -Ă, *astmatici, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de astmă. 2. Adj. Cauzat de astmă. *Tuse astmatică.* — Fr. **asthmatique** (lat. lit. **asthmaticus**).

ÁSTMĂ s. f. Boală care se manifestă prin greutate în respirație, prin contracția anormală a mușchilor bronhici etc. [Var.: **astm** s. n.] — Fr. **asthme** (lat. lit. **asthma**).

ASTRAGÁL, *astragale,* s. n. 1. Unul dintre cele două oase mai mari ale tarsului. 2. Ornament, în formă de brîu rotund, care înconjură o coloană la bază și sub capitel. — Fr. **astragale** (lat. lit. **astragalus**).

Astragale

ASTRAHÁN s. n. Blană cu părul mătăsos și creț, obținută de la mieii unei rase de oi (originară din Astrahan). ✦ Haină lucrată din astfel de blană. — Din **Astrahan.**

ASTRÁL, -Ă, *astrali, -e,* adj. (Rar) Al aștrilor, care vine de la aștri. — Fr. **astral** (lat. lit. **astralis**).

ASTRALÍT s. m. Exploziv detonant de siguranță. — Fr. **astralite.**

ASTRĂGÁCI, *astrăgace,* s. n. Instrument de cizmărie folosit la întins talpa sau la întors cizmele pe față, după ce au fost cusute pe dos. — Comp. bg. **străgači** «răzuitor».

ASTRINGÉNT, -Ă, *astringenți, -te,* adj. (Despre substanțe) Care contractează țesuturile organismului. — Fr. **astringent** (lat. lit. **astringens, -ntis**).

ASTRINGÉNȚĂ s. f. Proprietate a unor substanțe de a fi astringente. — După fr. **astringence.**

ASTROFÍZICĂ s. f. Ramură a astronomiei care folosește anumite metode fizice pentru cercetarea structurii și mișcării aștrilor. — Fr. **astrophisique.**

ASTROGRAFÍE s. f. Ramură a astronomiei care se ocupă cu descrierea stelelor. — Fr. **astrographie.** (<gr.).

ASTROLÁB, *astrolabi,* s. m. 1. Instrument folosit pentru măsurarea poziției aștrilor și a înălțimii lor deasupra orizontului. 2. Vechi aparat de măsurat unghiuri. — Fr. **astrolabe.**

ASTROLATRÍE, *astrolatrii,* s. f. Închinare la stele. — Fr. **astrolâtrie.**

ASTROLÓG, *astrologi,* s. m. (Înv.) Persoană care practica astrologia; *p. ext.* astronom. — Fr. **astrologue** (lat. lit. **astrologus**).

ASTROLÓGIC, -Ă, *astrologici, -e,* adj. De astrologie. — Fr. **astrologique** (lat. lit. **astrologicus**).

ASTROLOGÍE s. f. (În antichitate și în evul mediu) Ansamblu de speculații false avînd ca obiect studiul corpurilor cerești, cu ajutorul cărora se pretindea că se poate afla destinul oamenilor sau al popoarelor. — Fr. **astrologie** (lat. lit. **astrologia**).

ASTROMETRÍE s. f. Tehnica determinării locului de observație raportat la sfera cerească sau la diferiți aștri principali de pe bolta cerească. — Fr. **astrométrie.**

ASTRONAÚTICĂ s. f. Disciplină care se ocupă cu navigația interastrală. — După fr. **astronautique.**

ASTRONÓM, *astronomi,* s. m. 1. Specialist în astronomie. 2. Astrolog. — Fr. **astronome** (lat. lit. **astronomus**).

ASTRONÓMIC, -Ă, *astronomici, -e,* adj. Care ține de astronomie, care se referă la astronomie. ✦ Fig. De proporții foarte mari; imens. — Fr. **astronomique** (lat. lit. **astronomicus**).

ASTRONOMÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul aștrilor și cu legile mișcării lor. — Fr. **astronomie** (lat. lit. **astronomia**).

ASTROSCÓP s. n. Telescop astronomic folosit pentru examinarea sumară a mișcării aștrilor dintr-o anumită zonă. — Fr. **astroscope** (<gr.).

ÁSTRU, *aștri,* s. m. Corp ceresc; stea, planetă. [Pl. și: (n.) *astre*] — Fr. **astre** (lat. lit. **astrum**).

ASTRUCÁ, *astruc,* vb. I. (Înv. și reg.) 1. Tranz. A îngropa, a înmormînta. *Pe acești morți într-o groapă i-astrucară* (NEGRUZZI). 2. Tranz. și refl. A (se) acoperi, a (se) învăli. — Lat. ***astruicare** (= *astruere*).

ASTRUCÁRE, *astrucări,* s. f. (Înv. și reg.) Acțiunea de *a (se) astruca.*

ASTUPÁ, *astúp,* vb. I. Tranz. 1. A umple o gaură, o deschizătură etc.; a înfunda o sticlă cu un dop. ✧ Expr. *A-și astupa urechile* = a-și pune ceva la (sau în) urechi pentru a nu auzi; *fig.* a nu voi să audă ceva. *A astupa cuiva gura* = a face pe cineva să tacă. (Fam.) *A astupa găuri* = a plăti datorii. 2. A închide, a bara o intrare, o deschizătură; a face inaccesibil sau impracticabil un drum. 3. A acoperi, a învăli. ✧ Expr. *A astupa cuiva ochii* = a nu lăsa pe cineva să vadă realitatea. ✦ A îngropa. *Frunza că s-a scutura, Trupul că mi-a astupa* (ALECSANDRI). ✦ A face să nu se mai audă ceva. ✦ A șterge, a face să dispară o urmă. — Lat. ***asstuppare.**

ASTUPÁRE, *astupări,* s. f. Acțiunea de *a astupa.*

ASTUPĂTOÁRE, *astupători,* s. f. Obiect cu care se astupă ceva. — Din **astupa** + suf. *-(ă)toare.*

ASTUPÚȘ, *astupușuri,* s. n. (Reg.) Astupătoare; dop. — Din **astupa** + suf. *-uș.*

ASÚD s. n. (Reg.) Sudoare, transpirație, nădușeală. — Postverbal al lui **asuda.**

ASUDÁ, *asúd,* vb. I. Intranz. 1. A secreta sudoare; a transpira, a năduși. ✧ Expr. (Ir.) *A asuda sub limbă,* se zice despre cei care se plîng că au muncit din greu, fără să fi făcut, în realitate, (mai) nimic. ✦ A se aburi. *Pereții asudă.* 2. Fig. A se obosi, a se osteni, a se trudi; *p. ext.* a munci. — Lat. **assudare.**

ASUDÁRE s. f. 1. Acțiunea de *a asuda* și rezultatul ei. 2. (Tehn.) Sudație.

ASUDÁT, -Ă, *asudați, -te,* adj. Plin de sudoare transpirat. ✦ Fig. (Despre lucruri) Aburit. — V. *asuda.*

ASUMÁ, *asúm,* vb. I. Tranz. A lua ceva asupra sau pe seama sa; a se angaja să îndeplinească ceva. *A-și asuma o răspundere.* — Fr. **assumer** (lat. lit. **assumere**).

ASÚPRA prep. (Construit cu genitivul) 1. (Local) Peste. *Asupră-mi anii grei și-așternt nămeții* (VLAHUȚĂ). ✧ Expr. *A avea* (ceva) *asupra sa* = a purta (ceva) cu sine. *A lua* (sau *a avea*) *asupra sa (o sarcină)* = a-și lua (sau a avea) o răspundere. *A prinde* (pe cineva) *asupra faptului* = a surprinde (pe cineva) în momentul cînd comite ceva (rău). ✧ (Substantivat, reg., în expr.) *Cu asupra (de măsură)* = peste măsură. 2. (Introduce numele persoanei sau al obiectului peste care se întinde o stăpînire, o putere etc.) *Triumful științei asupra naturii* (BĂLCESCU). 3. (Introduce numele persoanei sau al obiectului care suportă acțiunea) *Urgia care-i asupra lui* (SADOVEANU). ✦ În contra; împotriva. *Asupra mea se repede* (TEODORESCU). ✦ (Înv. și reg.) Față de...; pentru. *Prinse dragoste asupra unei fete* (ISPIRESCU). 4. Cu privire la...; despre. *Să citesc* [cartea]... *și, după citire, să-mi și dau părerea asupră-i* (ODOBESCU). 5. Înspre, spre. 6. (Temporal, reg.) În preajma..., aproape de...; către. *Asupra iernii coboară la locuri largi* (SADOVEANU). [Var.: **asúpră** prep.] — Lat. **ad-supra.**

ASÚPRĂ prep. v. **asupra.**

ASUPREÁLĂ, *asupreli,* s. f. Asuprire. — Din **asupri** + suf. *-eală.*

ASUPRÍ, *asuprésc,* vb. IV. Tranz. A oprima, a împila, a prigoni ✦ (Impr.) A chinui. — Din **asupra.**

ASUPRÍRE, *asupriri,* s. f. Acțiunea de *a asupri* și rezultatul ei.

ASUPRÍT, -Ă, *asupriți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Oprimat, prigonit, nedreptățit. — V. *asupri.*

ASUPRITÓR, -OÁRE, *asupritori, -oare,* s. m. și f. Persoană care asuprește. ✧ (Adjectival) *Măsuri asupritoare.* — Din **asupri** + suf. *-(i)tor.*

ASURZÍ, *asurzesc,* vb. IV. Intranz. A deveni surd. ✦ Tranz. A face pe cineva să-și piardă auzul; (prin exagerare, despre sunete puternice, zgomote etc.) a face să nu mai înțeleagă; a buimăci, a ameți. — Lat. ***assurdire.**

ASURZÍRE s. f. Acțiunea de *a asurzi.*

ASURZITÓR, -OÁRE, *asurzitori, -oare,* adj. (Despre un zgomot sau despre sursa zgomotului) Care asurzește. — Din **asurzi** + suf. *-(i)tor.*

AȘ interj. Vorbă să fie! da de unde! nici gînd!

AȘÁ adj. invar., adv. I. Adj. invar. 1. (Precedă substantivul) Asemenea, astfel de...; atît de mare, de mult, de frumos etc. *Așa nuntă și așa veselie, mai rar* (ISPIRESCU). 2. (Urmează după un substantiv sau adjectiv) Simplu, obișnuit. *Tot felul de arme: unele împodobite cu nestemate, altele numai așa* (ISPIRESCU). ✧ Expr. *Mai așa* = nu prea bun (sau frumos, mult etc.). II. Adv. 1. În felul acesta; astfel. ✧ Loc. adj. *Așa-zis* sau *așa-numit* = pretins. ✧ Expr. *Așa o fi* = e posibil; poate. *Și așa* = în orice caz; oricum, tot. *Nici așa* = oricum ar fi, în orice condiții. *Și așa, și așa* = și într-un fel, și într-altul. *Ori așa, ori așa* = sau într-un fel, sau într-altul. *Așa..., așa* = după cum..., astfel. *Așa și așa* = a) nu prea bine; potrivit; b) în felul în care s-a arătat. *Azi așa, mîine așa* = continuînd mereu în acest fel. *Nici așa, nici așa* = nici într-un fel, nici într-altul. ✦ (Conclusiv, reluînd firul povestirii sau rezumînd cele povestite) *Și așa, s-a păgubit sărmana capră și de cei doi iezi* (CREANGĂ). ✧ Loc. conj. *Așa că* = deci. ✧ Expr. *Așa-zicînd* = pentru a spune astfel. ✦ Aceste, acele lucruri. *El așa dac-auzea Fug-a-casă că-mi pleca* (TEODORESCU). 2. După cum se va spune, după cum se va vedea. *A început să spună așa.* 3. Chiar precum se spune; întocmai, exact; da. ✧ Expr. *Așa e?* (sau *nu-i așa?*) = am dreptate? (sau nu am?). *Așa?* sau *cum așa?* = adevărat să fie? *Așa?!* sau *așa stă treaba?!* = va să zică astfel stau lucrurile?! *Așa, da!* = sînt de acord cu ceea ce spui (sau faci) acum. *Mai așa* = a) desigur, firește; b) nu prea tare. *Cum așa* = după cum zici, ai (măcar în parte) dreptate. 4. În același fel; asemenea. *Bate acum și tu găina... c-așa am bătut și eu cocoșul* (CREANGĂ). ✧ Expr. *Și-așa mai departe* = etcetera. 5. Atît de tare, de mult, de mare, de bine etc.; într-atîta. *Așa strălucea de orbea pe cei ce se uitau* (ISPIRESCU). ✦ (Pop.) Cum s-ar putea crede, cum este de obicei. *O fată și-un fecior, nu frumoși așa, ci cum n-au mai fost* (RETEGANUL). 6. (Cu sensul reieșind din context) a) Cu ușurință; ușor, repede. b) La întîmplare, la nimereală. c) După bunul plac; oricum. d) Dintr-o dată, ca din senin; pe nesimțite, fără a-și da seama. e) Pe degeaba. — Lat. **eccum-sîc.**

AȘADÁR adv. Prin urmare, va să zică; deci. — Din **așa** + **dar.**

AȘÁȘI adv. (Înv. și reg.) 1. (Modal) Chiar, tocmai; chiar așa. ✦ Așa încît. 2. (Temporal) Îndată, numaidecît, imediat. — Din **așa** + **și.**

AȘCHIÁ, *așchiez,* vb. I. Tranz. A rupe sau a tăia în așchii, în șuvițe sau în fîșii. [Pr.: *-chi-a*] — Din **așchie.**

AȘCHIE, *așchii,* s. f. Bucată mică, subțire, care se desprinde sau sare dintr-un lemn, dintr-o piatră etc. prin cioplire, prin spargere etc. [Var.: (reg.) **hâșchie** s. f.] — Lat. ascla (= *astula* sau *assula*).

AȘCHIÉRE s. f. (Tehn.) Acțiunea de *a așchia.* [Pr.: *-chi-e-*]

AȘCHIOÁRĂ, *așchioare,* s. f. Aschiuță. [Pr.: *-chi-oa-*] — Din **așchie** + suf. *-ioară.*

AȘCHIÓS, -OÁSĂ, *așchioși, -oase,* adj. (Rar) Care se desface cu ușurință în așchii. [Pr.: *-chi-os*] — Din **așchie** + suf. *-os.*

AȘCHIÚȚĂ, *așchiuțe,* s. f. Diminutiv al lui *așchie.* [Pr.: *-chi-u-*]

AȘEZÁ, *așez,* vb. I. 1. Refl. și tranz. A (se) pune pe un scaun, pe pămînt etc. pentru a ședea. ✧ Expr. (Refl.) *A se așeza la masă* = a lua loc la masă pentru a mînca. *A se așeza în pat* = a se întinde în pat; a se culca. ✦ Refl. A poposi. *Pe cînd oastea se așază tiată soarele apune* (EMINESCU). ✦ Refl. (Despre păsări sau insecte zburătoare) A se lăsa din zbor pe ceva pentru a se odihni. ✦ Refl. A se depune. *S-așază bruma peste vii* (EMINESCU). ✦ Refl. (Despre lichide în fermentație) A se limpezi. 2. Refl. Fig. A se potoli, a se liniști. 3. Refl. Fig. A se produce cu putere, a se manifesta cu stăruință. *Nu se așază ploaie adevărată pînă la înserat* (SADOVEANU). ✧ Expr. *A se așeza la lucru* = a se apuca de treabă. 4. Refl. A se stabili într-o localitate, într-un loc. *Am venit să mă așez aici, la București* (CARAGIALE). 5. Tranz. A procura cuiva o situație bună; a căpătui. ✦ A instala pe cineva într-o funcție. ✧ Expr. (Înv.) *A așeza* (pe cineva) *în scaun* (sau *la domnie*) = a întrona (pe cineva). II. Tranz. 1. A potrivi; a face, a dura. 2. (Rar) A înfățișa un fapt istoric într-o anumită lumină. *Să așezăm bătălia de la Războieni în tot adevărul* (ARHIVA R.). 3. (Înv.) A dispune, a decreta, a hotărî; a institui, a statornici, a fixa. III. 1. Tranz. și refl. A (se) pune într-o anumită ordine; a (se) rîndui, a (se) aranja. 2. Intranz. (Pop.) A pune la cale; a proiecta, a plănui. — Lat. ***assediare.**

AȘEZÁRE, *așezări,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) așeza* și rezultatul ei. ✦ Situație (în spațiu). *Așezarea geografică a unei țări.* 2. Loc unde s-a așezat sau s-a stabilit cineva; locuință, casă. ✦ Grup de locuințe, de construcții care alcătuiesc un mediu de viață umană. ✦ (Rar) Construcție. 3. Orînduire (socială).

AȘEZÁT, -Ă, *așezați, -te,* adj. (Despre oameni) Liniștit, cumpătat, serios, cuminte; chibzuit. ✦ (Despre vorbe; adesea adverbial) Liniștit, calm; cu conținut serios, sănătos. — V. *așeza.*

AȘEZĂMÎNT, *așezăminte*, s. n. 1. (În expr.) *Așezămînt cultural* (sau *de cultură*, adesea eliptic) = instituție care duce o acțiune organizată de propagare a culturii în mase. 2. (Rar, la pl.) Așezări omenești. 3. (Înv.) Nume dat Vechiului și Noului Testament. — Din **așeza** + suf. *-(ă)mînt.*

AȘEZĂTÓR, -OÁRE, *așezători, -oare*, adj. (Înv. și arh.) Care s-a stabilit cu locuința într-o localitate. — Din **așeza** + suf. *-(ă)tor.*

AȘEZĂTÚRĂ, *așezături*, s. f. (Rar) Depresiune de teren. — Din **așeza** + suf. *-(ă)tură.*

AȘÍJDEREA adv. (Înv. și reg.) Tot așa, la fel; asemenea. [Var.: **așijderi** adv.] — Din **ași** (înv.) + v. sl. [tako] *žde* + re + a.

AȘÍJDERI adv. v. **așijderea.**

AȘTEÁMĂT adv. (Înv.) Încet, agale.

AȘTEPTÁ, *aștépt*, vb. I. Tranz. 1. A sta undeva pentru a fi de față la ceva, pentru a vedea pe cineva etc. ◇ Expr. *La sfîntul-* (sau *la moș-) așteaptă* = niciodată. 2. A avea răbdare, a da cuiva răgaz; a păsui. ✦ A sta la îndoială; a ezita; a zăbovi. ✦ (La imper., în amenințări) Stai (puțin)! 3. A spera, a nădăjdui. ✦ Refl. A crede, a-și închipui; a prevedea; a conta (pe ceva). — Lat. **astectare (= adspectare).*

AȘTEPTÁRE, *așteptări*, s. f. Acțiunea de *a (se) aștepta.* ◇ Expr. *În așteptarea...* = pînă să se întîmple... *A fi în așteptare* = a aștepta cu nerăbdare. ✦ Presupunere; speranță, dorință.

AȘTEPTÁT s. n. Faptul de *a aștepta.*

AȘTÉRNE, *așternu*, vb. III. 1. Tranz. A întinde un covor, o pînză etc. pe o suprafață. ✦ Tranz. și refl. (Adesea fig.) A (se) împrăștia, a (se) răspîndi pe jos, așa încît să formeze un strat. 2. Tranz. A pregăti așternutul sau, *p. ext.*, patul pentru culcare. ◇ Expr. *Cum îți vei așterne așa vei dormi* = după cum știi să-ți orînduiești viața așa vei trăi. ✦ A pune masa. 3. Tranz. A scrie; a compune. ✦ (Rar) A expune în fața cuiva o pîră, un plan etc. *Și din gură ce-i spunea, Pîra cum își așternea?* (TEODORESCU). 4. Refl. și tranz. A (se) întinde orizontal pe jos, a (se) culca la pămînt. *Se așternea de-a lungul, în marginea șesului* (VLAHUȚĂ). ◇ Expr. (Refl.) *A se așterne la drum* = a porni la drum lung. *A se așterne drumului* (sau *cîmpului* etc.) = a fugi sau a merge foarte repede. ✦ Refl. Fig. A se apuca temeinic sau în tihnă de ceva; a se pune, a se așeza pe... *Și unde nu s-au așternut pe mîncate și pe băute* (CREANGĂ). 5. Tranz. A trînti, a culca pe cineva la pămînt (printr-o lovitură). ◇ Expr. (Înv.) *A așterne* (pe cineva) *la scară* = a întinde (pe cineva) pe jos pentru a-l bate. — Lat. **asternere.**

AȘTÉRNERE s. f. Acțiunea de *a (se) așterne.*

AȘTERNÚT, *așternuturi*, s. n. 1. Faptul de *a (se) așterne*; (concr.) totalitatea obiectelor cu care se pregătește patul (sau locul) pentru dormit; pat astfel pregătit. ✦ Culcuș pentru animale. *Așternut de paie.* 2. (Reg.) Țol, covor; cergă.

ATÁC, *atacuri*, s. n. 1. Mișcare ofensivă a unor forțe armate, îndreptată împotriva unui obiectiv inamic. ✦ (La sg. art.) Semnal de trompetă etc. care cheamă ostașii la luptă. ✦ Agresiune împotriva cuiva. ✦ Inițiativă într-un joc sportiv. 2. Fig. Acțiune violentă și susținută împotriva unei situații, unei teorii, unor drepturi etc. sau împotriva celor care le susțin. 3. Apariție bruscă și puternică a unei boli. ✦ Congestie cerebrală, apoplexie. 4. Tratarea cu un reactiv a suprafeței de examinat a unui metal, pentru a-i pune în evidență structura. 5. Mod de legare, prin acuplaje, angrenaje etc., între o mașină și o altă mașină sau un mecanism. — Fr. **attaque.**

ATACÁ, *atác*, vb. I. 1. Tranz. (Mil.) A începe un atac. ✦ A comite o agresiune; a lovi, pentru a ucide sau a distruge. 2. Tranz. Fig. A duce o acțiune violentă și susținută împotriva unei situații, unei teorii etc. sau împotriva celor care le susțin. ✦ A cere justiției să anuleze sau să schimbe o hotărîre sau un act. *A atacat testamentul.* 3. Tranz. A vătăma; a distruge. 4. Tranz. Fig. A se apropia cu îndrăzneală de o problemă, încercînd s-o pătrundă, să-i găsească rezolvarea; a provoca o discuție. ✦ A începe executarea unei bucăți muzicale. 5. Intranz. A avea sau a lua inițiativa într-un joc sportiv. — Fr. **attaquer.**

ATACÁBIL, -Ă, *atacabili, -e*, adj. Care poate fi atacat. — După fr. **attaquable.**

ATACÁRE, *atacări*, s. f. Acțiunea de *a ataca.*

ATACÁT, -Ă, *atacați, -te*, adj. (Pop.) Bolnav de tuberculoză pulmonară. — V. *ataca.*

ATACATÓR, -OÁRE, *atacatori, -oare*, s. m. și f. (Rar) Persoană care atacă; agresor. — Din **ataca** + suf. *-tor.*

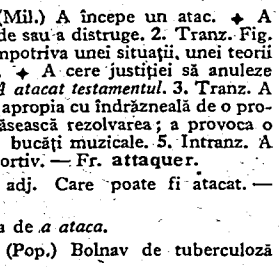

Ataș

ATAMÁN, *atamani*, s. m. 1. Șef al unei echipe de pescari. 2. (Înv.) Căpetenie de cazaci; hatman. — Rus, ucr. **ataman.**

ATARAXÍE s. f. 1. Concepție filozofică idealistă, în antichitate, care susținea că omul trebuie să tindă spre o stare de perfectă liniște sufletească. 2. (Med.) Stare bolnăvicioasă de pasivitate a unui organ sau a unei funcțiuni. — Fr. **ataraxie** (<gr.).

ATÁRE adj. invar. Astfel de...; asemenea. *O atare problemă.* ◇ Loc. conj. *Ca atare* = deci, în consecință. — Lat. **eccum-talem.**

ATÁȘ, *atașe*, s. n. Anexă de metal legată de o motocicletă, pentru a transporta pachete sau persoane. — Fr **attache.**

ATAȘÁ, *atașez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) alătura (vremelnic) de ceva sau de cineva. 2. Refl. Fig. A se lega sufletește de cineva sau de ceva. — Fr. **attacher.**

ATAȘÁBIL, -Ă, *atașabili, -e*, adj. Care poate fi atașat; *fig.* prietenos, sociabil. — Din **ataș** + suf. *-bil.*

ATAȘAMÉNT s. n. Afecțiune puternică și durabilă față de cineva sau de ceva. — După fr. **attachement.**

ATAȘÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) ataș.*

ATAȘÁT, *atașați*, s. m. (Urmat de determinări) Funcționar care face parte din reprezentanța diplomatică a unei țări. — V. *ataș.*

ATÁVIC, -Ă, *atavici, -e*, adj. Transmis prin atavism; *p. ext.* primitiv, sălbatic. — Fr. **atavique.**

ATAVÍSM s. n. Ivire, la unele exemplare din regnul vegetal sau animal, a unor particularități (fizice sau psihice) neobișnuite, dar proprii strămoșilor îndepărtați. — Fr. **atavisme.**

ATEÍSM s. n. Concepție care constă în negarea, fundamentată științific, a religiei, a credinței în miracole, în viața de apoi. — Fr. **athéisme** (<gr.).

ATEÍST, -Ă, *ateiști, -ste*, adj. (Rar) De ateu, referitor la ateism. — Fr. **athéiste.**

ATELÁJ, *atelaje*, s. n. 1. Pereche (sau perechi) de animale de tracțiune, cu harnașamentul necesar; (impr.) animalele împreună cu vehiculul pe care îl trag (sau numai vehiculul). 2. Echipamentul de legătură dintre două vehicule. — Fr. **attelage.**

Atelaj

ATÉLĂ, *atele*, s. f. Fiecare dintre elementele care formează împreună un dispozitiv întrebuințat pentru a imobiliza corpul sau membrele bolnave, în special fracturate. — Fr. **attelle.**

ATELIÉR, *ateliere*, s. n. 1. Local înzestrat cu uneltele sau mașinile necesare, în care se desfășoară o muncă meșteșugărească sau industrială organizată. ✦ Totalitatea muncitorilor care lucrează într-un astfel de local. 2. Încăpere sau grup de încăperi în care se lucrează opere de artă sau lucrări de arhitectură, prin munca individuală sau colectivă a unor artiști plastici sau arhitecți; *p. ext.* ansamblul artiștilor sau al elevilor care lucrează sub îndrumarea aceluiași maestru sau grup de maeștri. [Pr.: *-li-er*] — Fr. **atelier.**

ATENÁNSĂ, *atenanse*, s. f. Corp secundar al unei case, folosit pentru bucătărie, spălătorie etc.; parte secundară a unei locuințe. [Var.: (înv.) **atenánță** s. f.] — După fr. **attenant.**

ATENÁNȚĂ s. f. v. **atenansă.**

ATENÉU, *atenee*, s. n. Numele unei clădiri publice în care au loc manifestații cultural-artistice. ◇ (Ieșit din uz) *Ateneu popular* = cămin cultural. — Fr. **Athénée** (lat. lit. **Athenaeum**).

ATENIÁN, -Ă, *atenieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține atenienilor sau Atenei, privitor la atenieni sau la Atena. 2. S. m. și f. Locuitor al Atenei. — Din **Atena** + suf. *-ean.*

ATÉNT, -Ă, *atenți, -te*, adj. 1. Care are atenția îndreptată spre cineva sau ceva, care urmărește un lucru cu luare-aminte. ✦ (Adesea adverbial) Făcut cu atenție. 2. Amabil, binevoitor; politicos. — Lat. lit. **attentus.**

ATENTÁ, *atentez*, vb. I. Intranz. A face o tentativă criminală. ◇ Expr. *A atenta la viața cuiva* = a încerca să omoare pe cineva. ✦ Fig. (Urmat de determinări introduse prin prep. „la") A încălca un drept; a viola. — Fr. **attenter** (lat. lit. **attentare**).

ATENTÁT, *atentate*, s. n. Tentativă de omor. ✦ Infracțiune. *Atentat la pudoare.* ✦ Fig. (Încercare de) încălcare a unui drept, plan de distrugere a unei stări, a unei concepții etc. — Fr. **attentat.**

ATÉNȚIE, (3) *atenții*, s. f. 1. Proces psihic complex, conștient și voluntar sau involuntar, prin care, din mai multe impresii simultane, percepem în mod deosebit de clar numai cîteva. ✦ (Cu valoare de interjecție) Ascultă! bagă de seamă! ia seama! 2. Interes, grijă, preocupare. ◇ Expr. *În atenția cuiva* = reclamînd luarea-aminte specială a cuiva. *A da* (sau *a acorda) atenție* (unei probleme) = a considera ca important. *A-și îndrepta atenția* = a-și concentra luarea-aminte. 3. Atitudine de bunăvoință, de amabilitate; gest, faptă amabilă; (concr.) cadou, dar. ◇ Expr. *A da atenție* (unei persoane) = a fi amabil, curtenitor (cu cineva). [Var.: **atențiúne** s. f.] — Fr. **attention** (lat. lit. **attentio,-onis**).

ATENȚIÚNE s. f. v. **atenție.**

ATENUÁ, *atenuez*, vb. I. Tranz. A micșora intensitatea sau gravitatea unui fapt; a reduce, a scădea, a modera. ◇ Refl. *Durerea i s-a atenuat.* [Pr.: *-nu-a*] — Fr. **atténuer** (lat. lit. **attenuare**).

ATENUÁNT, -Ă, *atenuanți, -te*, adj. Care atenuează. ◇ *Circumstanță atenuantă* = împrejurare care contribuie la micșorarea vinei unui inculpat. [Pr.: *-nu-ant*] — Fr. **atténuant.**

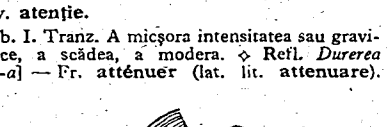

Aterină

ATENUÁRE, *atenuări*, s. f. Acțiunea de *a (se) atenua.* [Pr.: *-nu-a-*]

ATERÍNĂ, *aterine*, s. f. Peștișor de mare de culoare argintie, întrebuințat de obicei ca nadă (*Atherina hepsetus*). — Ngr. **atherina.**

ATERIZÁ, *aterizez*, vb. I. Intranz. (Despre avioane) A lua contact cu pămîntul coborînd din zbor și rulînd pînă la oprire. — După fr. **atterrir.**

ATERIZÁJ s. n. Faptul de a ateriza. — Fr. **atterrissage.**

ATERIZÁRE, *aterizări*, s. f. Acțiunea de *a ateriza.*

ATERIZÓR s. n. Tren de aterizare. — După fr. **atterrisseur.**

ATERMÁN, -Ă, *atermani, -e*, adj. (Despre corpuri) Care nu permite trecerea căldurii. — Fr. **athermane.**

ATESTÁ, *atést*, vb. I. Tranz. A face dovada; a dovedi; a confirma. ✦ A dovedi existența unui lucru. — Fr. **attester** (lat. lit. **attestari**).

ATESTÁRE, *atestări*, s. f. Acțiunea de *a atesta* și rezultatul ei; mărturie, dovadă.

ATESTÁT, *atestate*, s. n. Act prin care se atestă ceva; certificat sau diplomă de studii. — Germ. **Attestat.**

ATÉU, -ÉE, *atei, -ee*, s. m. și f. Adept al ateismului; persoană care nu are nici o credință religioasă. — Fr. **athée** (lat. lit. **atheus**).

ÁTIC[1], *atice*, s. n. Parte superioară a unui edificiu, deasupra cornișei, menită să mascheze acoperișul. [Var.: **átică** s. f.] — Fr. **attique.**

ÁTIC[2]**, -Ă,** *atici, -e*, adj. Caracteristic Aticei antice sau locuitorilor ei. ✧ Expr. *Frumusețe atică* = frumusețe perfectă. — Fr. **attique.** (lat. lit. **atticus**).

ÁTICĂ s. f. v. **atic**[1].

ATICÍSM s. n. Ceea ce caracterizează scrierile vechilor atenieni; delicatețe, măsură, eleganță, puritate în stil și în limbă. — Fr. **atticisme** (lat. lit. **atticismus**).

ATINGĂTÓR, -OÁRE, *atingători, -oare*, adj. (Înv.) 1. Care ține de..., care se referă la... 2. Fig. Înduioșător, emoționant, impresionant. ✦ Jignitor; supărător. — Din **atinge** + suf. *-(ă)tor.*

ATÍNGE, *atíng*, vb. III. 1. Tranz. și refl. A lua contact direct (dar superficial, ușor sau în treacăt) cu un lucru sau cu o suprafață. 2. Tranz. A lovi, a izbi. ✦ Fig. A aduce prejudicii, a provoca pagube; a vătăma, a leza. ✦ Fig. A face aluzii jignitoare; a ofensa. ✦ Fig. A impresiona, a înduioșa. *Atíns de farmecul vieții, Mă símt o forță* (VLAHUȚĂ). 3. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se apropia de ceva cu scopul de a trage un profit, a-și însuși ceva, a beneficia de ceva. *El nu se atínse de comori* (RETEGANUL). ✦ A se ocupa, a se interesa (de ceva). 4. Tranz. A pomeni despre un lucru în treacăt; a schița. 5. Refl. (Înv.) A avea o legătură sau o înrudire cu ceva. 6. Tranz. A ajunge la o anumită distanță (în spațiu sau în timp) sau la o anumită limită. [Perf. s. *atínsei*, part. *atíns*] — Lat. **attingere.**

ATÍNGERE, *atíngeri*, s. f. Acțiunea de *a (se) atínge* și rezultatul ei. ✧ Expr. *A intra* (sau *a fi, a veni, a ajunge*) *în atíngere cu...* = a intra (sau a fi, a veni etc.) în contact cu..., în relații cu...

ATÍNS, -Ă, *atínși, -se*, adj. 1. Afectat de o boală (gravă). ✦ Fig. Impresionat, mișcat. 2. Ofensat. — V. *atínge.*

ATITÚDINE, *atitúdini*, s. f. 1. Ținută sau poziție a corpului. 2. Fel de a fi sau de a se comporta (reprezentînd o anumită concepție); comportare. ✧ Expr. *A lua atitúdine* = a-și afirma cu hotărîre punctul de vedere. — După fr. **attitude** (it. **attitudine**).

ATÎRNÁ, *atîrn*, vb. I. **I.** 1. Intranz. A cădea liber în jos (fiind prins sau suspendat de ceva). 2. Tranz. A agăța, a suspenda, făcînd să cadă liber în jos. 3. Refl. A se agăța de cineva sau de ceva; a se prinde. **II.** Intranz. 1. A se apleca spre pămînt sub o povară sau din lipsă de putere. *Crengile atîrnă la pămînt.* 2. A avea o greutate (relativ) mare; a cîntări (mult). **III.** Intranz. A depinde de cineva sau de ceva. — Din **a**[3] + **tîrn.**

ATÎRNÁRE, *atîrnări*, s. f. Acțiunea de *a (se) atîrna* și rezultatul ei; agățare, suspendare; dependență de cineva sau de ceva.

ATÎRNÁT, -Ă, *atîrnați, -te*, adj. Care atîrnă; (rar) aplecat spre pămînt. *Salce cu... ramuri atîrnate* (NEGRUZZI). — V. *atîrna.*

ATÎRNĂTOÁRE, *atîrnători*, s. f. Agățătoare. — Din **atîrna** + suf. *-(ă)toare.*

ATÎT[1] adj. nehot. m. v. **atîta**[2].

ATÎT[2] adv. 1. În asemenea măsură, așa de mult (sau de tare, de bine, de scump etc.). ✧ Expr. *Atît... cît...* = în același grad, număr, preț etc. ca și... *Atît... cît și...* = și... și...; nu numai... ci (și)... *Tot atît* = același lucru, tot una, egal; indiferent. *Încă pe atît* = (aproape) încă o dată aceeași măsură, sumă etc. 2. (Indică o gradație; în expr.) *Cu atît mai bine* (sau *mai rău*) = mai convenabil (sau mai dezavantajos). *Atît mi-a* (sau *ți-a* etc.) *fost* = pînă aici mi-a (sau ți-a etc.) fost viața, sănătatea etc.; cu asta s-a sfîrșit. *Atît (numai* sau *doar) că...* = numai că..., doar că... *Cu cît... cu atît* sau *cu atît... cu cît* = pe măsură ce... tot mai mult. *Atît... atît...* = în măsura în care... *Atît știu, atît spun.* 3. Pentru cea din urmă oară, mai mult nu. *Eu atît ți spun.* [Var.: **atîta** adv.] — Lat. **eccum-tantum.**

ATÎT[3] pron. nehot. v. **atîta**[2].

ATÎTA[1] adv. v. **atît**[2].

ATÎTA[2] pron. nehot. 1. (Înlocuiește un nume sau o propoziție exprimînd o măsură, o cantitate etc.) *Cum dai măslinele...? — Atîta!* (DELAVRANCEA). ✧ Expr. *Atîta-ți trebuie!* = ai s-o pățești! va fi vai și amar de tine! *Atîta mi-a* (sau *ți-a* etc.) *trebuit* = asta așteptam (sau așteptai etc.), nu am (sau nu ai etc.) mai putut răbda. *Nici atîta* = și mai puțin. *Atîta(-i) tot* sau *atîta și nimic mai mult* = asta e! cu asta am încheiat! să nu așteptați mai mult! *Cît... atîta* sau *atît cît* = același grad, număr, preț etc. 2. Acest singur lucru, numai aceasta. [Var.: **atît** pron. nehot.] — Lat. **eccum-tantum.**

ATÎTA[3]**,** *atîția, atîtea*, adj. nehot. 1. Așa de mult (sau de tare, de bine etc.). ✧ Loc. adv. *De atîtea ori* = așa de des; adeseori. ✧ Expr. *Atîta pagubă!* = nu are importanță! *Ce mai atîta?* = ce să mai vorbim? ✧ (Cu valoare de pron. nehot.) *Am atîtea de făcut!* 2. Numai acesta. *Atîta copilă ai* (SADOVEANU). ✧ Expr. *Atîta lucru* = lucru de nimic; motiv neînsemnat. [Gen. dat. *atîtor* și (cu valoare de pron. nehot.) *atîtora.* — Var.: **atît, atîți**, adj. nehot. m.] — Lat. **eccum-tantum.**

Atlant

ATÎTÍCA adj. invar. (Adesea substantivat) Foarte mic, o nimica toată. ✦ Cîtuși de puțin. *N-am găsit la omul ăsta măcar atîtica rău* (CARAGIALE). — Din **atît**[1] + suf. *-ica.*

ATLÁNT, *atlanți*, s. m. Statuie reprezentînd un bărbat într-o atitudine de efort, destinată să susțină ca o coloană antablamentul unui edificiu sau alte elemente de arhitectură. — Fr. **atlante.**

ATLÁS[1] s. n. v. **atlaz.**

ÁTLAS[2] s. n. Prima vertebră cervicală, care se articulează cu osul posterior al craniului. — Fr. **atlas** (< gr.).

ATLÁS[3]**,** *atlasuri*, s. n. Lucrare care cuprinde colecții de hărți geografice, sistematizate după anumite criterii. ✦ Lucrare care cuprinde o colecție de imagini, hărți, grafice etc., folosită ca material documentar ilustrativ într-un domeniu științific. *Atlas lingvistic.* — Fr. **atlas.**

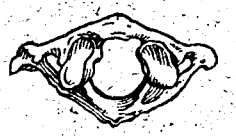

Atlas

ATLÁZ, *atlazuri*, s. n. Țesătură de mătase cu un sistem de împletire a firelor care îi dă un luciu și un desen special, pe o singură față. [Var.: **atlás** s. n.] — Tc. **atlaz.**

ATLÉT, -Ă, *atleți, -te*, s. m. și f. Persoană care practică atletismul. ✦ Fig. Persoană cu o constituție fizică robustă. — Fr. **athlète** (lat. lit. **athleta**).

ATLÉTIC, -Ă, *atletici, -e*, adj. De atlet, de atletism. — Fr. **athlétique** (lat. lit. **athleticus**).

ATLÉTICĂ s. f. (În expr.) *Atletică ușoară* = atletism. *Atletică grea* = sportul cu halterele. — Fr. **athlétique.**

ATLETÍSM s. n. Ramură a sportului care cuprinde un ansamblu de exerciții de alergări, sărituri și aruncări. — Fr. **athlétisme.**

ATMOSFÉRĂ, (II) *atmosfére*, s. f. **I.** 1. Înveliș gazos care înconjură pămîntul; aerul pe care îl respiră cineva. ✦ Fig. Mediul social înconjurător; ambianță. 2. Fig. Stare de spirit care se creează în jurul cuiva sau a ceva. ✧ Expr. *A face atmosferă* = a crea o anumită stare de spirit în legătură cu o persoană, cu un scop urmărit etc. **II.** Unitate de măsură a presiunii gazelor. — Fr. **atmosphère** (<gr.).

ATMOSFÉRIC, -Ă, *atmosferici, -e*, adj. Care aparține atmosferei, privitor la atmosferă. — Fr. **atmosphérique.**

ATMOSFERIZÁRE s. f. Dizolvare și descompunere a rocilor sub influența agenților atmosferici. — Din **atmosferă** (după *abstractizare, concretizare*).

ATOATE- v. **atot-.**

ATOATEVĂZĂTÓR, -OÁRE adj. v. **atotvăzător.**

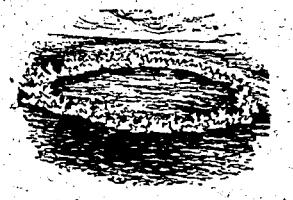

Atol

ATÓL, *atoli*, s. m. Insulă în formă de inel formată, în mările calde, din resturi de corali. — Fr. **atoll.**

ATÓM, *atomi*, s. m. 1. Cea mai mică parte dintr-un element chimic, care poate exista fie singură, fie în combinație cu particule asemănătoare ale aceluiași element sau ale altui element și care reprezintă un sistem complex, compus dintr-un nucleu încărcat cu electricitate pozitivă și din electroni, care se mișcă în jurul lui. 2. (În concepția materialist-mecanicistă) Corpuscul infinit de mic, indivizibil, considerat a fi ultimul element constitutiv al corpurilor. [Var.: (înv.) **atómă**, *atome*, s. f.] — Fr. **atome** (lat. lit. **atomus**).

ATÓMĂ s. f. v. **atom.**

ATÓMIC, -Ă, *atomici, -e*, adj. Care ține de atomi; specific atomilor. ✧ *Energie atomică* = energie nucleară, v. *nuclear. Armă* (sau *bombă*) *atomică* = instrument de luptă a cărui putere e bazată pe energia nucleară. — Fr. **atomique.**

ATOMÍSM s. n. 1. Teoria științifică modernă a structurii și proprietăților atomilor ca particule divizibile, schimbătoare, capabile să se transforme dintr-o formă în alta. 2. Sistem de cugetare materialist-mecanicist, dezvoltat în antichitate, care propaga învățătura că tot ce există se compune din particule materiale foarte mici, eterne, neschimbate, indivizibile, în continuă mișcare, numite atomi. — Fr. **atomisme.**

ATOMÍST, -Ă, *atomiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care se referă la atomism. 2. Adj., s. m. și f. (Persoană) care admite, propagă, susține atomismul. — Fr. **atomiste.**

ATOMIZÁ, *atomizez*, vb. I. Tranz. A transforma un lichid în picături foarte fine; a pulveriza. — Fr. **atomiser.**

ATOMIZÁRE s. f. Acțiunea de *a atomiza.*

ATOMIZATÓR, *atomizatoare*, s. n. Aparat pentru pulverizarea fină a unui lichid, întrebuințat la dezinfectare, la acoperirea suprafețelor cu vopsele etc. — Din **atomiza** + suf. *-(a)tor.*

ATÓN[1], **-Ă**, *atoni*, *-e*, adj. (Despre țesuturi) Atins de atonie. — Fr. **atone** (<gr.).

ATÓN[2], **-Ă**, *atoni*, *-e*, adj. (Despre vocale, silabe, cuvinte) Fără accent; neintonat. — Fr. **atone** (<gr.).

ATONALÍSM s. n. Curent și teorie decadentă, care recomandă atonalitatea în compozițiile muzicale. — Din **atonal**[itate] + suf. *-ism*.

ATONALITÁTE, *atonalități*, s. f. Lipsă de tonalitate, de armonie, de linie muzicală definită. — După fr. **atonalité** (<gr.).

ATÓNIC, **-Ă**, *atonici*, *-e*, adj. Aton[1]. — Fr. **atonique**.

ATONÍE s. f. Slăbire a elasticității țesuturilor din organism, în special a mușchilor; lipsă de vitalitate, moliciune. — Fr. **atonie** (<gr.).

ATOT- Element de compunere însemnînd «pe deplin», «complet», «desăvîrșit», care servește la formarea unor substantive și a unor adjective. [Var.: **atoate-**] — Din **a**[3] + **tot**.

ATOTBIRUITÓR, **-OÁRE**, *atotbiruitori*, *-oare*, adj. Victorios, triumfător. — Din **atot-** + **biruitor**.

ATOTCUPRINZĂTÓR, **-OÁRE**, *atotcuprinzători*, *-oare*, adj. Care cuprinde aspecte foarte largi, foarte variate, foarte numeroase ale unei probleme, ale unei activități etc. — Din **atot-** + **cuprinzător**.

ATOTPUTÉRNIC, **-Ă**, *atotputernici*, *-e*, adj. Cu putere nelimitată, care poate orice. ✦ (Substantivat, m. art.) Dumnezeu. — Din **atot-** + **puternic** (după lat. *omnipotens*).

ATOTPUTERNICÍE s. f. Putere nelimitată, autoritate absolută. — Din **atotputernic** + suf. *-ie* (după lat. *omnipotentia*).

ATOTȘTIUTÓR, **-OÁRE**, *atoștiutori*, *-oare*, adj. Care știe tot. — Din **atot-** + **știutor** (după fr. *omniscient*).

ATOTVĂZĂTÓR, **-OÁRE**, *atotvăzători*, *-oare*, adj. Care vede tot. [Var.: **atoatevăzător**, **-oare** adj.] — Din **atot-** + **văzător**.

ATRACTÍV, **-Ă**, *atractivi*, *-e*, adj. Atrăgător, captivant. — Fr. **attractif** (lat. lit. **attractivus**).

ATRÁCȚIE, *atracții*, s. f. 1. Înclinare puternică spre cineva sau ceva, îmbold de a te apropia de cineva sau de ceva. ✦ Farmec, ademenire exercitată asupra cuiva. 2. Forța care tinde să apropie corpurile între care se exercită. 3. Ceea ce atrage atenția, captivează, distrează. [Var.: **atracțiúne** s. f.] — Fr. **attraction** (lat. lit. **attractio**, **-onis**).

ATRACȚIÚNE s. f. v. **atracție**.

ATRÁGE, *atrág*, vb. III. Tranz. 1. A trage spre sine, a aduce la sine. *Magnetul atrage fierul.* ◇ Refl. *Electricitățile de sens contrar se atrag.* ✦ A determina pe cineva să vină sau să se ducă undeva. ◇ Expr. *A atrage atenția* (cuiva) = a face ca atenția (cuiva) să se îndrepte într-o anumită direcție; a face atent. 2. A aduce după sine, a avea drept consecință. 3. A exercita o atracție asupra cuiva. ✦ Fig. A ademeni, a ispiti. [Perf. s. *atrăsei*, part. *atras*] — Din **a**[3] + **trage** (după fr. *attirer*).

ATRÁGERE, *atrageri*, s. f. Acțiunea de *a (se) atrage*.

ATRĂGĂTÓR, **-OÁRE**, *atrăgători*, *-oare*, adj. Care atrage prin calitățile sale plăcute; care promite foloase, satisfacții. — Din **atrage** + suf. *-(ă)tor*.

ATRIBUÍ, *atribui*, vb. IV. Tranz. 1. A acorda, a conferi. 2. A pune pe seama, în socoteala cuiva. — Fr. **attribuer** (lat. lit. **attribuere**).

ATRIBUÍRE, *atribuiri*, s. f. Acțiunea de *a atribui*.

ATRIBÚT, *atribute*, s. n. 1. Însușire inseparabilă a unui obiect sau a unui fenomen, fără de care ele nu pot să existe. ✦ (Concr.) Simbol, semn distinctiv, emblemă. 2. Parte secundară a propoziției, care determină un substantiv sau un echivalent al acestuia. — Fr. **attribut** (lat. lit. **attributum**).

ATRIBUTÍV, **-Ă**, *atributivi*, *-e*, adj. Care are funcție de atribut. — Fr. **attributif**.

ATRIBÚȚIE, *atribuții*, s. f. Sferă de autoritate, de competență, de activitate; însărcinare, muncă dată spre îndeplinire. [Var.: **atribuțiúne** s. f.] — Fr. **attribution** (lat. lit. **attributio**, **-onis**).

ATRIBUȚIÚNE s. f. v. **atribuție**.

ÁTRIUM s. n. 1. Curte interioară a caselor romane, înconjurată de un portic acoperit. 2. (Rar) Partea din mijloc a unei biserici. — Lat. lit. **atrium**.

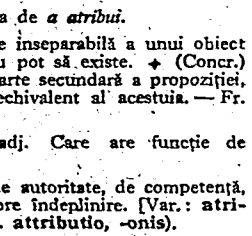

Atrium

ATRÓCE adj. invar. Cumplit, sîngeros, fioros; groaznic. — Fr. **atroce** (lat. lit. **atrox**, **-cis**).

ATROCITÁTE, (2) *atrocități*, s. f. 1. Purtare crudă. 2. (Concr.) Faptă cumplită. — Fr. **atrocité** (lat. lit. **atrocitas**, **-atis**).

ATROFIÁ, pers. 3 *atrofiază*, vb. I. Refl. (Despre țesuturi sau organe) A-și pierde puterea vitală; a degenera. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **atrophier**.

ATROFIÁT, **-Ă**, *atrofiați*, *-te*, adj. Redus, slăbit, micșorat prin atrofie. [Pr.: *-fi-at*] — V. *atrofia*.

ATROFÍE, *atrofii*, s. f. Micșorare a volumului unei celule sau unui organ din cauza inactivității sau în urma unor tulburări de nutriție. — Fr. **atrophie** (lat. lit. **atrophia**).

ATROFIÉRE, *atrofieri*, s. f. Faptul de *a se atrofia*.

ATROPÍNĂ s. f. Substanță otrăvitoare extrasă din mătrăgună, folosită drept calmant. — Fr. **atropine**.

ATÚ, *atuuri* și (1) *atale*, s. n. 1. Carte de joc de culoarea care, în mod convențional, este socotită a avea o mai mare valoare decît celelalte. 2. Element care, într-o anumită împrejurare, oferă cuiva un avantaj sau o șansă în plus. — Fr. **atout**.

ATÚNCE adv. v. **atunci**.

ATÚNCEA adv. v. **atunci**.

ATÚNCI adv. I. 1. În momentul acela (despre care este vorba), pe vremea aceea. ◇ Expr. *Atunci și nici atunci* = niciodată. 2. Într-un moment concomitent cu o acțiune sau urmînd imediat după aceasta. *Pun mîna pe revolver, atunci auz tare un glas* (CARAGIALE). ◇ (Precedat de adverbe sau prepoziții, cu sensul determinat de acestea) *Tot atunci. De atunci. Pe atunci.* II. Numai așa, numai în acest caz. *Să te vedem cum lucrezi, și atunci te vom aprecia.* ✦ (Cu rol de conjuncție) În cazul acesta. [Var.: **atúnce**, **atúncea** adv.] — Lat. **adtuncece*.

ÁȚĂ, *áțe*, s. f. 1. Fir (de bumbac, de in sau de cînepă) răsucit subțire, folosit la cusut, la fabricat țesături etc. ◇ Expr. *Cusut cu ață albă* = evident fals, mincinos. *A întinde ața* = a întrece orice măsură. *Se ține (numai) într-un fir de ață* = abia se mai ține; *fig.* a fi în mare primejdie. *A-l trage ața la ceva* = a fi mînat de un îmbold irezistibil spre o țintă. *A spune din fir pînă-n ață* = a spune tot, de la început pînă la sfîrșit. *Mai multă ață decît față* = jerpelit. *Mai scumpă ața decît fața* sau *nu face fața cît ața* = costă mai scump executarea sau reparația unui lucru decît valoarea lui; *fig.* trudă multă și folos puțin. *Nici un capăt de ață* = nimic. *Pînă-ntr-un cap(ăt) de ață* = tot. *Viață cusută cu ață* = viață grea. ✦ (La pl.) Zdrențe. 2. Orice fir care seamănă cu ața (1) sau are întrebuințările ei. ◇ *Ața zidarului* = sfoară cu plumb la capăt, servind ca indicator al direcției verticale. ✦ (Adverbial) Direct la..., fără să se abată din drum. *Acea măiestrită șosea... se-ntinde ață pînă la bariera Ploieștilor* (ODOBESCU). ✦ (Pop.) *Ața limbii* = membrană care unește fața inferioară a limbii cu mucoasa gurii. 3. Fig. Dîră subțire. ✦ (La pl.) Dîre băloase pe care le prezintă uneori zeama de varză. 4. Compus: *ață-de-mare* = a) plantă acvatică cu tulpina scurtă și foarte ramificată și cu flori verzui (*Ruppia rostellata*); b) pește șor marin cu corpul filiform (*Nerophis ophidiontares*). — Lat. **acia**.

AȚÍCĂ s. f. Pînză rară și subțire, de calitate inferioară. — Din **ață** + suf. *-ică*.

AȚÍNE, *aț́in*, vb. III. Refl. 1. A sta în calea cuiva, a pîndi trecerea cuiva. ◇ Tranz. *Calea mîndrei aținui, O floricică de-i cerui* (TEODORESCU). ✦ (Rar) A se ține după cineva; a urmări. 2. A fi sau a sta gata (pentru a prinde ceva care încearcă să scape); a băga bine de seamă. *Grăuncele pocnesc și sar înflorite, albe. Băieții s-ațin să le prindă* (VLAHUȚĂ). ◇ Expr. *Aține-te!* = fii gata! ține-te bine! [Var.: **aținea** vb. II] — Lat. **attenere* (= *attinere*).

AȚINEÁ vb. II. v. **aține**.

AȚINTÁ vb. I. v. **aținti**.

AȚINTÁT, **-Ă** adj. v. **ațintit**.

AȚINTÍ, *aț́intesc*, vb. IV. 1. Tranz. A-și îndrepta (ochii, privirea etc.) țintă spre cineva sau ceva; a prinde. 2. Tranz. A îndrepta o armă de foc spre o țintă; a ochi. 3. Intranz. (Înv.) A aspira, a năzui, a tinde către... [Var.: **aținta** vb. I] — Din **a**[3] + **ținti**.

AȚINTÍRE s. f. Acțiunea de *a aținti*.

AȚINTÍT, **-Ă**, *aț́intiți*, *-te*, adj. (Despre ochi, privire) Fixat, pironit, concentrat asupra cuiva sau a ceva. [Var.: **ațintát**, **-ă** adj.] — V. *aținti*.

AȚIPEÁLĂ, *aț́ipeli*, s. f. Starea celui aținit. ✦ Fig. Lîncezeală, amorțire; apatie. — Din **aținti** + suf. *-eală*.

AȚIPÍ, *aț́ipesc*, vb. IV. Intranz. A începe să doarmă, a fi cuprins de un somn ușor. — Lat. **attepire* (= *tepere*).

AȚIPÍRE, *aț́ipiri*, s. f. Faptul de *a aținpi*.

AȚIPÍT, **-Ă**, *aț́ipiți*, *-te*, adj. Abia adormit. — V. *aținpi*.

AȚIȘOÁRĂ, *aț́ișoare*, s. f. Diminutiv al lui *ață*.

AȚIȚÁ vb. I. v. **ațința**.

AȚIȚÁRE s. f. v. **ațințare**.

AȚIȚÁT, **-Ă** adj. v. **ațințat**.

AȚȚÍȚĂ, *aț́ț́i*, vb. I. 1. Tranz. (Adesea fig.) A face să ardă (mai bine), a înviora focul; a aprinde. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) întări, a (se) înrăi; a (se) asmuți. ✦ Tranz. A desfășura o propagandă de învrăjbire între popoare, a menține o stare de încordare favorabilă dezlănțuirii unui război de agresiune. [Var.: **aținția** vb. I] — Lat. **attitiare* (< *titio*, *-onis*).

AȚȚÍȚĂRE, *aț́ițări*, s. f. Acțiunea de *a (se) ațința*. [Var.: **ațințare** s. f.]

AȚȚÍȚAT, **-Ă**, *aț́ițați*, *-te*, adj. Excitat, întărîtat; exaltat. [Var.: **ațințat**, **-ă** adj.] — V. *ațința*.

AȚȚÍȚĂTOR, **-OÁRE**, *aț́ițători*, *-oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care aținția; provocator, instigator. — Din **aținția** + suf. *-(ă)tor*.

AȚÓS, **-OÁSĂ**, *aț́oși*, *-oase*, adj. (Despre plante) Care are în structura sa fibre sau filamente ușor de desfăcut în firicele sau ațe. ✦ Fig. (Fam.) Îndărătnic, încăpățînat; susceptibil. — Din **ață** + suf. *-os*.

AU[1] adv. (În limbajul retoric) Oare. — Lat. **aut**.

AU[2] conj. (Înv. și pop.) Sau, ori — Lat. **aut**.

AU[3] interj. Exclamație care exprimă o (ușoară) durere fizică, o mirare, o bucurie etc.

AUDIÁ, *audiez*, vb. I. Tranz. **1.** A supune unui interogatoriu. **2.** A asculta un șir de lecții, de prelegeri, de înregistrări muzicale. [Pr.: *a-u-di-a*] — Lat. lit. **audire.**

AUDIBILITÁTE s. f. Proprietate a unei vibrații de a putea fi auzită. — După fr. **audibilité.**

AUDIÉNT, -Ă, *audienți, -te*, s. m. și f. (Înv.) Auditor. [Pr.: *a-u-di-ent*] — Lat. lit. **audiens, -ntis.**

AUDIÉNȚĂ, *audiențe*, s. f. Întrevedere acordată unui solicitator de către o persoană care deține o funcție de răspundere. [Pr.: *a-u-di-en-*] — Fr. **audience** (lat. lit. **audientia**).

AUDIÉRE, *audieri*, s. f. Acțiunea de *a audia*. [Pr.: *a-u-di-e-*]

AUDIOMÉTRU, *audiometre*, s. n. Aparat cu ajutorul căruia se determină înălțimea sunetelor și se analizează frecvențele care le compun. [Pr.: *a-u-di-o-*] — Fr. **audiomètre.**

AUDITÍV, -Ă, *auditivi, -e*, adj. Care ține de auz, privitor la auz. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **auditif.**

AUDITÓR, -OÁRE, *auditori, -oare*, s. m. și f. Persoană care ascultă un curs, o conferință, un concert; ascultător. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **auditeur** (lat. lit. **auditor, -oris**).

AUDITÓRIU, (2) *auditorii*, s. n. **1.** Totalitatea auditorilor; asistență. **2.** Sală de cursuri într-o școală (de grad superior). [Pr.: *a-u-*] — Fr. **auditoire** (lat. lit. **auditorium**).

AUDÍȚIE, *audiții*, s. f. Faptul de a audia **(2)**; ceea ce se audiază. *Audiție muzicală.* ◇ Expr. *(A executa o bucată muzicală) în primă audiție* = (a cînta o bucată) pentru prima dată în fața publicului. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **audition** (lat. lit. **auditio, -onis**).

AUGMÉNT, *augmente*, s. n. Vocală adăugată (în unele limbi indo-europene) la începutul unei forme verbale, pentru a marca o acțiune petrecută în trecut. [Pr.: *aug-*] — Fr. **augment** (lat. lit. **augmentum**).

AUGMENTATÍV, -Ă, *augmentativi, -e*, adj. (Despre sufixe sau cuvinte; adesea substantivat) Care arată (cu nuanță depreciativă) o creștere a dimensiunilor unui obiect, a gradului însușirilor lui etc. [Pr.: *aug-*] — Fr. **augmentatif.**

AUGÚR[1] s. n. (În antichitatea romană) Prevestire făcută de auguri[2]. ◇ Expr. *A fi de bun* (sau *de rău*) *augur* = a fi semn bun (sau rău), a însemna că un lucru se va sfîrși în mod favorabil (sau nefavorabil). [Pr.: *au-*] — Fr. **augure** (lat. lit. **augurium**).

AUGÚR[2], *auguri*, s. m. (În antichitatea romană) Preot care pretindea că poate prevesti viitorul după zborul, cîntecul sau măruntaiele păsărilor. [Pr.: *au-*] — Fr. **augure** (lat. lit. **augur**).

ÁUGUST[1] s. m. A opta lună a anului; (pop.) gustar. — Lat. lit. **augustus.**

AUGÚST[2], **-Ă**, *augusti, -ste*, adj. (Epitet dat altădată monarhilor și persoanelor din familiile domnitoare) Preamărit, slăvit. ✦ Fig. Maiestos, măreț, impunător. — Lat. lit. **augustus.**

AUÍ, pers. 3 *auiește*, vb. IV. Intranz. A răsuna prelung; a hăui. [Pr.: *a-u-i.* — Var.: **ăuí** vb. IV]

AUIÁLĂ, *auieli*, s. f. Zgomot confuz, monoton și prelung; sunet metalic. — Din **aui** + suf. *-eală.*

AÚL, *aule*, s. n. Sat de munte în Crimeea, Caucaz și Asia centrală. — Rus **aul.**

ÁULĂ, *aule*, s. f. **1.** Sală mare într-o clădire publică, destinată festivităților. **2.** (În orînduirea feudală) Curte domnească sau împărătească. [Pr.: *a-u-*] — Lat. lit. **aula.**

AULÉU interj. v. **aoleu.**

ÁUR s. n. **1.** Metal prețios, de culoare galbenă, foarte maleabil și ductil, folosit pentru a fabrica obiecte de valoare și monede (servind din această cauză și ca măsură a valorii). ◇ *Nuntă de aur* = a cincizecea aniversare a căsătoriei. ✦ Fig. Lucru valoros, prețios. ◇ *Aur alb* = energia captabilă a căderilor de apă. *Aur negru* = cărbune de piatră sau (mai rar) țiței. ◇ Loc. adj. *De aur* = de culoarea galbenă a aurului; valoros ca aurul. ◇ Expr. *Epocă de aur* = perioadă de înflorire și strălucire a vieții materiale și culturale. *Inimă de aur* = inimă bună, miloasă. (Fam.) *A-i fi gura* (sau *a avea gură*) *de aur*, se zice despre cineva care prevede cuiva împlinirea unor lucruri bune. ✦ Fig. Văpaie, strălucire ca a aurului **(1)**. **2.** Fir, ață făcută din aur **(1)** sau imitînd aurul și folosită la cusut; *p. ext.* veșmînt țesut din asemenea fire. **3.** Bani; avere, bogăție; *fig.* belșug. ◇ Expr. *A înota în aur* = a fi foarte bogat. — Lat. **aurum.**

AURÁR, *aurari*, s. m. **1.** Meșter care lucrează în aur. **2.** Cel care scoate aur din mine sau îl culege din rîuri. [Pr.: *a-u-*] — Din **aur** + suf. *-ar.*

ÁURĂ s. f. **1.** Boare, adiere. **2.** (Neobișnuit) Nimb, aureolă **(1)**. **3.** Stare premergătoare crizei, într-o boală, mai ales în epilepsie. — Lat. lit. **aura.**

AURĂRÍE, *aurării*, s. f. **1.** Obiecte de aur. **2.** (Pop.) Mină de aur. [Pr.: *a-u-*] — Din **aur** + suf. *-ărie.*

AUREÁLĂ, *aureli*, s. f. (Pop.) Aurire. [Pr.: *a-u-*] — Din **auri** + suf. *-eală.*

AURÉL[1] s. m. Diminutiv al lui *aur*. [Pr.: *a-u-*]

AURÉL[2], **-ÍCĂ**, *aurei, -ele*, adj. Auriu. [Pr.: *a-u-*] — Din **aur** + suf. *-el.*

AUREOLÁT, -Á, *aureolați, -te*, adj. Înconjurat de o aureolă. [Pr.: *a-u-re-o-*] — După fr. **auréolé.**

AUREÓLĂ, *aureole*, s. f. **1.** Cerc luminos sau colorat cu care pictorii înconjură capetele unor personaje, mai ales ale sfinților; nimb. ✦ Zonă pe suprafața unui obiect, variat colorată, în care există o tranziție continuă de la o culoare la alta. **2.** Fig. Strălucire, glorie, faimă. [Pr.: *a-u-re-o-*] — Fr. **auréole** (lat. lit. [corona] **aureola**).

AURÍ, *auresc*, vb. IV. **1.** Tranz. A acoperi un obiect cu un strat subțire de aur, a polei sau a sufla cu aur. ✦ Fig. A da o strălucire ca de aur, a face să pară de aur; a polei. **2.** Refl. (În basme) A se preface în aur. [Pr.: *a-u-*] — Din **aur.**

AURÍCĂ s. f. Arbust ornamental originar din America, cu tulpina ghimpoasă, cu flori galbene-portocalii, cu frunze ovale *(Lontana camara)*. [Pr.: *a-u-*] — Din **aur** + suf. *-ică.*

AURÍCUL, *auricule*, s. n. Fiecare dintre cele două despărțituri de sus ale inimii. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **auricule** (lat. lit. **auricula**).

Auriculă

AURICULÁR, -Á, *auriculari, -e*, adj. Al urechii, privitor la ureche. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **auriculaire.**

AURÍCULĂ, *auricule*, s. f. Partea externă a urechii; pavilionul urechii. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **auricule** (lat. lit. **auricula**).

AURIFÉR, -Ă, *auriferi, -e*, adj. (Despre terenuri, rîuri etc.) Care conține aur. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **aurifère** (lat. lit. **aurifer**).

AURÍRE, *auriri*, s. f. Acțiunea de *a auri* **(1)**; poleire cu aur. [Pr.: *a-u-*]

AURÍT, -Ă, *auriți, -te*, adj. (Adesea fig.) Suflat, poleit cu aur sau imitînd poleiala aurului. ◇ Expr. *Fie-ți* (sau *să-ți fie*) *gura aurită!* = să se realizeze ceea ce spui! ✦ Cusut sau țesut cu fir de aur sau auriu. — V. *auri.*

AURÍU, -ÍE, *aurii*, adj. (Adesea fig.) De culoarea aurului. — Din **aur** + suf. *-iu.*

AURÓRĂ, *aurore*, s. f. **1.** Lumină roșie-portocalie cu care soarele luminează orizontul, înainte de a răsări. ◇ *Aurora boreală, polară* (sau *australă*) = lumină difuză, verde sau roșie, care apare în timpul nopții pe bolta cerească, în regiunile polare. **2.** Fig. Început al unei epoci, al unei acțiuni etc. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **aurore** (lat. lit. **aurora**).

Aurora boreală

AUSCULTÁ, *auscúlt*, vb. I. Tranz. (Med.) A verifica funcționarea organelor interne ale corpului, ascultînd cu urechea sau cu stetoscopul. [Pr.: *a-us-*] — Fr. **ausculter** (lat. lit. **auscultare**).

AUSCULTÁȚIE, *auscultații*, s. f. Faptul de a ausculta. [Pr.: *a-us-*] — Fr. **auscultation.**

AUSPÍCIU, *auspicii*, s. n. **1.** (În practicile superstițioase ale antichității romane) Prevestire făcută după zborul sau cîntecul păsărilor. ◇ (Astăzi în expr.) *Sub cele mai bune auspicii* = în împrejurări favorabile. **2.** (În expr.) *Sub auspiciile cuiva* = sub patronajul, sub protecția cuiva. [Pr.: *a-us-*] — Fr. **auspice** (lat. lit. **auspicium**).

AUSTÉR, -Ă, *austeri, -e*, adj. (Despre oameni și manifestările lor) Sobru, aspru, sever. [Pr.: *a-us-*] — Fr. **austère** (lat. lit. **austerus**).

AUSTERITÁTE s. f. Sobrietate, asprime, severitate. [Pr.: *a-us-*] — Fr. **austérité** (lat. lit. **austeritas, -atis**).

AUSTRÁL, -Ă, *australi, -e*, adj. Dinspre polul sud; sudic. [Pr.: *a-us-*] — Fr. **austral** (lat. lit. **australis**).

AUSTRALIÁN, -Ă, *australieni, -e*, adi., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Australiei sau populației ei, privitor la Australia sau la populația ei. **2.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Australiei. [Pr.: *a-us-tra-li-an*] — Din **Australia** (după fr. *australien*).

AUSTRIÁC, -Ă, *austrieci, -e*, adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Austriei sau populației ei, privitor la Austria sau la populația ei. **2.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Austriei. [Pr.: *a-us-tri-ac*] — It. **austriaco** (lat. lit. **austriacus**).

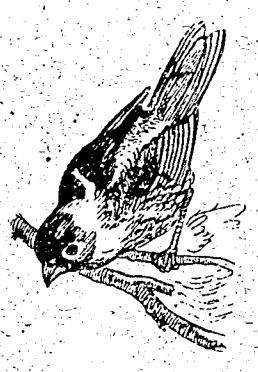

Aușel (a)

AÚSTRU s. n. Vînt din sud sau sud-vest, vara secetos, iar iarna aducător de ploaie și zăpadă. [Acc. și: *áustru*] — Lat. **auster, -tri.**

AUȘÉL, *aușei*, s. m. Nume dat la două păsări: **a)** cea mai mică pasăre de la noi, cu pene galbene-măslinii pe spate și cenușii pe burtă *(Regulus cristatus)*; **b)** pasăre din familia pitigoiului, cu coada și aripile negre, spatele roșu-aprins, creștetul și gușa albe *(Aegithalus pendulinus)*. [Pr.: *a-u-*] — Din **auș** «moș» (dispărut din limbă) + suf. *-el.*

ÁUT adv. (Sport) În afara limitelor terenului de joc. ◇ (Substantivat, n.) Ieșirea, scoaterea mingii în afara limitelor terenului de joc, urmată de penalizare; penalizarea dată în această împrejurare. — Engl. **out.**

AUTÁRHIC, -Ă, *autarhici, -e*, adj. Cu caracter de autarhie. [Pr.: *a-u-*] — It. **autarchico** (<gr.).

AUTARHÍE, (2) *autarhii*, s. f. **1.** Politică economică prin care un stat încearcă să-şi producă singur toate bunurile de consum. **2.** (Rar) Stat care practică autarhia (1). [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autarchie** (<gr.).

AUTÉNTIC, -Ă, *autentici, -e*, adj. A cărui autoritate sau realitate nu poate fi pusă la îndoială; recunoscut ca propriu unui autor sau unei epoci. ✦ (Despre acte) Întocmit sau învestit cu toate formele legale. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **authentique** (lat. lit. **authenticus**).

AUTENTICITÁTE s. f. Faptul sau însuşirea de a fi autentic. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **authenticité**.

AUTENTIFICÁ, *autentífic*, vb. I. Tranz. A face ca un act să devină autentic, a învesti un act cu formele legale. V. *legaliza*. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **authentifier**.

AUTENTIFICÁRE, *autentificări*, s. f. Acţiunea de *a autentifica*. [Pr.: *a-u-*].

AUTENTIFICÁT, -Ă, *autentificaţi, -te*, adj. (Despre acte) Întărit, învestit cu formele legale. [Pr.: *a-u-*] — V. *autentifica*.

AUTO¹- Element de compunere care arată că noţiunea conţinută de a doua parte a cuvîntului compus se referă la subiect sau că acţiunea exprimată se îndeplineşte de la sine, prin mijloace proprii; serveşte la formarea unor substantive ca: *autolinştire*, adjective ca: *autocritic* şi verbe ca: *autoadministra*. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **auto-** (<gr.).

AUTO²- Element de compunere însemnînd «automobil», «automat», care serveşte la formarea unor substantive ca: *autoblindat*. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **auto-**.

AUTO³ adj. invar. (Despre transporturi) Care se efectuează cu ajutorul unui automobil. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **auto**.

AUTOADMINISTRÁ, *autoadminístrez*, vb. I. Refl. A se administra prin mijloace proprii. — Din **auto¹-** + **administra**.

AUTOAMĂGÍRE, *autoamăgiri*, s. f. Amăgire (intenţionată) a propriei persoane. — Din **auto¹-** + **amăgire**.

AUTOAPĂRÁRE s. f. Apărare prin mijloace proprii. — Din **auto¹-** + **apărare**.

AUTOAPRÍNDERE s. f. Aprindere de la sine a combustibililor, în anumite condiţii de presiune şi de temperatură. — Din **auto¹-** + **aprindere**.

AUTOBÁZĂ, *autobaze*, s. f. Centru de exploatare şi de întreţinere a unui număr de autovehicule. — Din **auto²-** + **bază**.

AUTOBIOGRÁFIC, -Ă, *autobiográfici, -e*, adj. (Cu caracter) de autobiografie. [Pr.: *a-u-to-bi-o-*] — După fr. **autobiographique** (<gr.).

AUTOBIOGRAFÍE, *autobiografii*, s. f. Biografie pe care o persoană şi-o scrie ea însăşi; datele esenţiale din viaţa unei persoane, scrise de ea însăşi. ✦ Compunere literară (în proză) în care autorul îşi povesteşte propria sa viaţă. [Pr.: *a-u-to-bi-o-*] — După fr. **autobiographie** (<gr.).

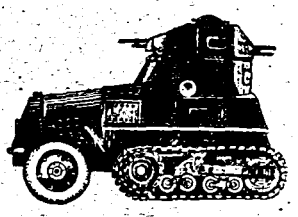

Autoblindat

AUTOBLINDÁT, *autoblindate*, s. n. (Mil.) Vehicul pe roţi sau pe şenile cu armament uşor, destinat misiunilor de cercetare, de siguranţă şi de legătură. — Din **auto²-** + **blindat**.

AUTOBRÉC, *autobrecuri*, s. n. Automobil cu caroserie închisă, cu care se pot transporta circa zece persoane. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autobreak**.

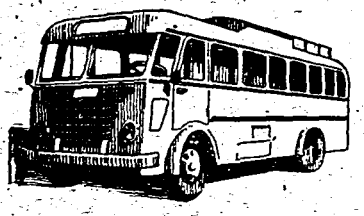

Autobuz

AUTOBÚS s. n. v. **autobuz**.

AUTOBÚZ, *autobuze*, s. n. Automobil cu caroseria închisă sau parţial decapotabilă, suspendat pe şase pînă la zece roţi pneumatice, întrebuinţat pentru transportul urban sau interurban în comun al unui număr mare de pasageri. [Pr.: *a-u-*. — Var.: **autobús** s. n.] — După fr. **autobus**.

AUTOCAMIÓN, *autocamióane*, s. n. Automobil cu caroserie deschisă sau cu platformă, suspendat pe şase pînă la zece roţi pneumatice, folosit pentru transporturi de materiale. [Pr.: *-mi-on*] — După fr. **auto-camion**.

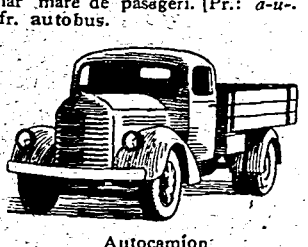

Autocamion

AUTOCAMIONÉTĂ, *autocamionete*, s. f. Camionetă. [Pr.: *-mi-o-*] — Din **auto²-** + **camionetă**.

AUTOCÁR, *autocare*, s. n. Automobil cu caroseria deschisă sau decapotabilă, suspendat pe şase pînă la zece roţi pneumatice, folosit la transportul interurban al unui număr mare de persoane. — După fr. **autocar**.

AUTOCAROSIÉR, *autocarosieri*, s. m. Muncitor specialist care construieşte caroserii (de automobile). [Pr.: *-si-er*] — Din **auto¹-** + **carosier**.

AUTOCEFÁL, -Ă, *autocefali, -e*, adj. (Despre forma de organizare a bisericii ortodoxe) Care se conduce singur. — După fr. **autocéphale** (<gr.).

AUTOCEFALÍE, *autocefalii*, s. f. (Bis.) Independenţă, neatîrnare. — După fr. **autocéphalie** (<gr.).

AUTOCISTÉRNĂ, *autocisterne*, s. f. Automobil prevăzut cu o cisternă montată pe şasiu, folosit pentru transportul lichidelor. — Din **auto²-** + **cisternă**.

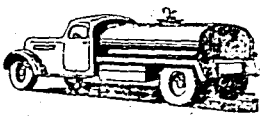

Autocisternă

AUTOCLÁVĂ, *autoclave*, s. f. **1.** Vas închis ermetic, folosit la sterilizări, la efectuarea reacţiilor chimice etc. sub presiune. **2.** Capac care închide ermetic un recipient dinspre interior şi se menţine închis prin presiunea din recipient. — După fr. **autoclave**.

AUTOCONSERVÁ, *autoconsérv*, vb. I. Refl. A-şi menţine, a-şi apăra propria viaţă. — Din **auto¹-** + **conserva**.

AUTOCONSERVÁRE s. f. Faptul de *a se autoconserva*; menţinere sau apărare a vieţii proprii.

AUTOCRÁT, *autocraţi*, s. m. (Adesea adjectival) Cîrmuitor, monarh absolut al unui stat. [Pr.: *-a-u-*] — După fr. **autocrate** (<gr.).

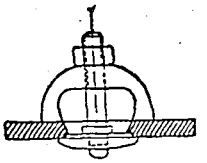

Autoclavă (2)

AUTOCRÁTIC, -Ă, *autocrátici, -e*, adj. Care are caracter de autocraţie. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autocratique** (<gr.).

AUTOCRATISM s. n. Concepţie, doctrină bazată pe autocraţie (1). [Pr.: *a-u-*] — Din **autocrat** + suf. *-ism*.

AUTOCRÁTOR, *autocratori*, s. m. (Înv. şi arh.) Autocrat. [Pr.: *a-u-*] — Ngr. **autokrator**.

AUTOCRAŢÍE, (2) *autocraţii*, s. f. **1.** Formă de guvernare în care toate puterile statului sînt concentrate în mîna unei singure persoane, care exercită o putere absolută, despotică, nesocotind interesele şi voinţa poporului. **2.** Stat care are forma de guvernare descrisă mai sus. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autocratie** (<gr.).

AUTOCRITIC, -Ă, *autocritici, -e*, adj. Făcut pe bază de autocritică, pătruns de spiritul autocriticii; de autocritică. — Din **auto¹-** + **critic**.

AUTOCRITICĂ s. f. Metodă de bază în acţiunea de educare a membrilor partidelor marxist-leniniste şi a oamenilor muncii, constînd în privirea critică a propriei activităţi, în dezvăluirea şi recunoaşterea în mod deschis şi cinstit a propriilor lipsuri şi greşeli, în descoperirea cauzelor care le-au provocat şi a mijloacelor de lichidare a lor. — Din **auto¹-** + **critică**.

AUTODAFÉ, *autodafeuri*, s. n. Ardere pe rug la care erau condamnaţi, în timpul inchiziţiei, cei socotiţi eretici; *p. ext.* ardere, nimicire prin foc. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autodafé**.

AUTODEMASCÁ, *autodemásc*, vb. I. Refl. A se demasca singur. — Din **auto¹-** + **demasca**.

AUTODEMASCÁRE, *autodemascări*, s. f. Faptul de *a se autodemasca*.

AUTODETERMINÁRE, *autodeterminări*, s. f. Principiu formulat de învăţătura marxist-leninistă şi aplicat de partidul clasei muncitoare, potrivit căruia o naţiune dintr-un stat multinaţional poate hotărî singură cu privire la problemele conducerii administrativ-politice proprii, putînd merge pînă la despărţirea de stat. — Din **auto¹-** + **determinare**.

AUTODEZVOLTÁRE s. f. Creştere, dezvoltare prin sine, de la sine. — Din **auto¹-** + **dezvoltare**.

AUTODIDÁCT, -Ă, *autodidacţi, -te*, s. m. şi f. Persoană care şi-a însuşit prin forţe proprii, fără ajutorul unui profesor sau al unei forme de învăţămînt în şcoală, o serie de cunoştinţe de nivel ridicat. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autodidacte** (<gr.).

AUTODINĂ s. f. Montaj special de radiorecepţie în care acelaşi tub electronic serveşte ca detector şi ca oscilator. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autodyne**.

AUTODISTRUGERE s. f. Proprietate pe care o au unele proiectile de a se distruge automat, după străbaterea unei anumite traiectorii, pentru a nu fi periculoase în cazul cînd nu şi-au atins ţinta. — Din **auto¹-** + **distrugere** (după fr. *autodestruction*).

AUTODRUM, *autodrúmuri*, s. n. Şosea construită atît pentru vehicule cu tracţiune animală cît şi pentru vehicule cu tracţiune mecanică. — Din **auto²-** + **drum** (după fr. *autoroute*).

AUTODÚBĂ, *autodube*, s. f. Automobil prevăzut cu o dubă, suspendat pe patru sau şase roţi pneumatice, folosit pentru transportul de materiale fragile, produse alimentare, corespondenţă etc. — Din **auto²-** + **dubă**.

AUTOEXCAVATÓR, *autoexcavatoare*, s. n. Excavator prevăzut cu motor propriu pentru propulsie. — Din **auto²-** + **excavator**.

AUTOEXCITAȚIE, *autoexcitații*, s. f. Excitație magnetică a unei mașini sau a unui aparat electromagnetic, produsă, în cursul funcționării, de ele însele. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **auto-excitation.**

AUTOFECUNDARE, *autofecundări*, s. f. (La unele plante și specii inferioare de animale) Fecundare prin sine însuși. — Din **auto¹-** + **fecundare** (după fr. *autofécondation*).

AUTOFINANȚARE, *autofinanțări*, s. f. Finanțare din fonduri proprii. — Din **auto¹-** + **finanțare.**

AUTOFLAGELA, *autoflagelez*, vb. I. Refl. (Despre adepții unor secte religioase) A se tortura singur, a se supune unor torturi fizice, din fanatism religios, socotind că ispășește astfel un păcat. — Din **auto¹-** + **flagela.**

AUTOFLAGELARE, *autoflagelări*, s. f. Acțiunea de *a se autoflagela.*

AUTOFLAGELAȚIE, *autoflagelații*, s. f. Autoflagelare. — Din **auto¹-** + **flagelație.**

AUTOGARĂ, *autogări*, s. f. Gară pentru autobuze și autocamioane. — Din **auto²-** + **gară.**

AUTOGÉNĂ, *autogene*, adj. f. (În expr.) *Sudură autogenă* = sudură prin topire, efectuată fără material de adaos sau cu material de adaos de compoziție asemănătoare metalelor sudate. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autogène** (<gr.).

AUTOGESTIONAR, -Ă, *autogestionari, -e*, adj. Care are gestiune sau administrare proprie. [Pr.: *-ti-o-*] — Din **auto¹-** + **gestionar.**

AUTOGESTIONARE, *autogestionări*, s. f. Gestionare sau administrare proprie. [Pr.: *-ti-o-*] — Din **auto¹-** + **gestionare.**

AUTOGÍR, *autogire*, s. n. Aeronavă cu o elice de propulsie antrenată de un motor și cu o elice de suspensie care se învîrtește în jurul unui ax vertical prin forța realizată de deplasarea aeronavei. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autogire** (<gr.).

AUTOGRÁF, -Ă, *autografi, -e*, adj. (Despre un text, o semnătură etc.; adesea substantivat, n.) Scris de propria mînă a autorului. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autographe** (<gr.).

AUTOGRAFÍE s. f. Procedeu prin care se reproduce pe piatră litografică sau pe o hîrtie specială un text, un desen etc. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autographie** (<gr.).

AUTOGÙVERNĂ, *autoguvernez*, vb. I. Refl. A se conduce singur (fără amestec străin). — Din **auto¹-** + **guverna.**

AUTOGUVERNARE, *autoguvernări*, s. f. Faptul de *a se autoguverna.*

AUTOHÁLTĂ, *autohalte*, s. f. Haltă pentru autobuze. — Din **auto²-** + **haltă.**

AUTOHTÓN, -Ă, *autohtoni, -e*, adj. (Despre populații sau indivizi; adesea substantivat) Care aparține unei regiuni unde strămoșii săi s-au stabilit din vechime, înaintea altora; băștinaș. ✦ (Despre animale și plante) Originar dintr-o anumită regiune, specific unei anumite regiuni. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autochtone** (<gr.).

AUTOIMPÚNERE, *autoimpuneri*, s. f. (În societatea socialistă) Contribuție bănească pe care o colectivitate o fixează și o dă de bunăvoie, în vederea unor lucrări locale de interes obștesc. — Din **auto¹-** + **impunere.**

AUTOINDÚCȚIE s. f. Selfinducție. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autoinduction.**

AUTOÎNCÎNTARE s. f. Automulțumire. — Din **auto¹-** + **încîntare.**

AUTOLINIȘTÍRE s. f. Acțiunea de a se liniști pe sine însuși, în urma unor succese (reale sau aparente), ducînd adesea la o condamnabilă atitudine de pasivitate, la o primejdioasă lipsă de vigilență. — Din **auto¹-** + **liniștire.**

AUTOMÁT¹, *automate*, s. n. Dispozitiv, aparat care efectuează, fără intervenția omului, o anumită operație. ✦ Fig. Persoană fără voință, care face totul mecanic. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **automate.**

AUTOMÁT², -Ă, *automați, -te*, adj. (Despre dispozitive, aparate etc.) Care este acționat printr-un dispozitiv mecanic; (despre anumite operații; adesea adverbial) care se efectuează prin acțiunea unui dispozitiv mecanic. ✧ *Armă automată* (și substantivat, f.) = armă de foc la care armarea se face fără intervenția omului. ✦ Fig. (Adesea adverbial) Care se face, se execută de la sine, fără participarea rațiunii sau a voinței. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **automate.**

AUTOMÁTIC, -Ă, *automatici, -e*, adj. (Adesea adverbial) De automat. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **automatique.**

AUTOMATÍSM s. n. Caracterul a ceea ce este automatic; mișcare (ca) de automat. ✦ Însușire a sistemului nervos de a organiza anumite mișcări succesive fără a mai fi nevoie de o dirijare conștientă a lor. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **automatisme.**

AUTOMATIZÁ, *automatizez*, vb. I. Tranz. A înzestra cu utilaj automat. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **automatiser.**

AUTOMATIZÁRE, *automatizări*, s. f. Acțiunea de *a automatiza*; folosire a automatelor în procesul de producție. [Pr.: *a-u-*]

AUTOMIȘCÁRE, *automișcări*, s. f. Stare de schimbare și de mișcare neîntreruptă a naturii și a societății, cauzată de contradicțiile interne, proprii tuturor obiectelor și fenomenelor naturii și vieții sociale. — Din **auto¹-** + **mișcare.**

AUTOMOBÍL¹, *automobile*, s. n. Autovehicul cu caroseria închisă sau deschisă, suspendat pe roți pneumatice, folosit la transportul oamenilor sau al bunurilor. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **automobile.**

AUTOMOBÍL², -Ă, *automobili, -e*, adj. (Despre vehicule) Care se mișcă cu ajutorul unui motor propriu. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **automobile.**

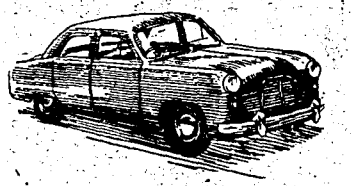

Automobile

AUTOMOBILÍSM s. n. Sport practicat cu ajutorul automobilului. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **automobilisme.**

AUTOMOBILÍST, -Ă, *automobiliști, -ste*, s. m. și f. Persoană care practică automobilismul. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **automobiliste.**

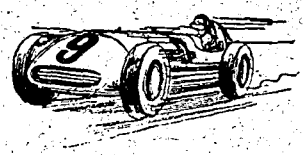

AUTOMOBILÍSTIC, -Ă, *automobilistici, -e*, adj. De automobilism. [Pr.: *a-u-*] — It. **automobilistico.**

AUTOMOTÓR, *automotoare*, s. n. Vehicul de cale ferată prevăzut cu motor propriu și folosit pentru transportul de călători. ✧ (Adjectival) *Tren automotor.* [Pr.: *a-u-*] — După fr. **automoteur.**

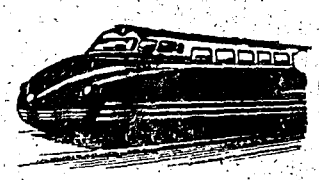

Automotor

AUTOMULȚUMÍRE s. f. Mulțumire de sine însuși în urma unor succese (reale sau aparente), care duce la lipsă de vigilență, de atitudine autocritică, la stagnare și regres. — Din **auto¹-** + **mulțumire.**

AUTOMUTILÁ, *automutilez*, vb. I. Refl. A se mutila singur. — Din **auto¹-** + **mutila.**

AUTOMUTILÁRE, *automutilări*, s. f. Acțiunea de *a se automutila* și rezultatul ei.

AUTOMUTILÁT, -Ă, *automutilați, -te*, s. m. și f. Persoană care s-a mutilat singură. — V. *automutila.*

AUTONÓM, -Ă, *autonomi, -e*, adj. Care se bucură de autonomie. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **autonome** (lat. lit. **autonomus**).

AUTONOMÍE s. f. Drept (al unui stat, al unei regiuni, al unei naționalități sau al unei minorități naționale) de a se administra singur, în cadrul unui stat condus de o putere centrală. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **autonomie** (lat. lit. **autonomia**).

AUTÓOBSERVÁRE, *autoobservări*, s. f. Analizare a vieții psihice proprii; introspecție. — Din **auto¹-** + **observare.**

AUTOPLASTÍE, *autoplastii*, s. f. Intervenție chirurgicală prin care se reface o parte distrusă din țesutul corpului, luîndu-se din însuși corpul individului o grefă care se altoiește pe partea distrusă. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autoplastie.**

AUTOPORTRÉT, *autoportrete*, s. n. Reprezentare a propriei persoane, în pictură, desen sau literatură. — Din **auto¹-** + **portret.**

AUTOPROPULSÁT, -Ă, *autopropulsați, -te*, adj. Care se mișcă prin forță proprie. — Din **auto¹-** + **propulsat.**

AUTOPSÍE, *autopsii*, s. f. Disecare a unui cadavru și examinare anatomică a organelor lui interne, pentru a stabili cauza morții. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autopsie** (<gr.).

AUTÓR, -OÁRE, *autori, -oare*, s. m. și f. Persoană care creează o operă literară, artistică, științifică sau publicistică. ✦ Persoană care face, care produce sau comite ceva. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **auteur** (lat. lit. **au[c]tor**).

AUTORAPÍD, *autorapide*, s. n. Automotor cu viteză de tren rapid. — Din **auto²-** + **rapid.**

AUTORÁȘ, *autorași*, s. m. (Depr.) Diminutiv al lui *autor*. [Pr.: *a-u-*]

AUTOREGLÁJ, *autoreglaje*, s. n. Autoreglare. — Din **auto²-** + **reglaj.**

AUTOREGLÁRE, *autoreglări*, s. f. Reglare automată. — Din **auto²-** + **reglare.**

AUTORITÁR, -Ă, *autoritari, -e*, adj. Care caută să-și impună autoritatea sau voința proprie. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autoritaire.**

AUTORITÁTE, (2,4) *autorități*, s. f. 1. Drept, putere de a comanda, de a da dispoziții sau de a impune cuiva ascultare. 2. Putere politică sau administrativă într-un stat; cîrmuire; instituție, organ al puterii de stat. ✦ (Concr.) Reprezentant al puterii de stat. 3. Prestigiu; trecere, vază, considerație. 4. Persoană care se impune prin prestigiul sau cunoștințele sale. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **autorité** (lat. lit. **au[c]toritas, -atis**).

AUTORIZÁ, *autorizez*, vb. I. Tranz. A învesti pe cineva cu o autoritate publică; a delega. ✦ A îngădui, a permite. [Pr.: *a-u-*] — Fr. **autoriser.**

AUTORIZÁRE, *autorizări*, s. f. Faptul de *a autoriza*; împuternicire. [Pr.: *a-u-*]

AUTORIZÁT, -Ă, *autorizați, -te,* adj. Împuternicit (să facă sau să spună ceva). ✦ Făcut de o persoană care are autorizație. *Declarații autorizate.* [Pr.: *a-u-*] — V. *autoriza.*

AUTORIZÁȚIE, *autorizații,* s. f. Permisiune (oficială) de a face ceva; împuternicire. ✦ (Concr.) Document prin care se dovedește un drept sau o împuternicire a cuiva. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autorisation.**

AUTOSANITÁRĂ, *autosanitare,* s. f. Automobil cu caroseria închisă cu care se transportă bolnavii, răniții etc. — Din **auto**¹- + **sanitară.**

AUTOSELECTÓR, *autoselectoare,* s. n. Incubator de sticlă pentru clocitul ouălor de pește. — Din **auto**¹- + **selector.**

AUTOSPÓRT s. n. Autoturism cu motor puternic care poate realiza viteze mari. — Din **auto**¹- + **sport.**

AUTOSTÓP, *autostopuri,* s. n. Instalație de semnalizare luminoasă așezată la întretăierea străzilor, pentru reglementarea circulației. ✦ Instalație de oprire automată a unui tren, cînd linia nu este liberă. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autostop.**

AUTOSTRÁDĂ, *autostrăzi,* s. f. Șosea principală, asfaltată sau pavată, rezervată circulației autovehiculelor. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autostrade.**

AUTOSUGÉSTIE, *autosugestii,* s. f. Sugestie exercitată asupra propriei persoane. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autosuggestion.**

AUTOSUGESTIONÁ, *autosugestionez,* vb. I. Refl. A se sugestiona. [Pr.: *-ti-o-*] — Din **auto**¹- + **sugestiona.**

AUTOȘENILÉTĂ, *autoșenilete,* s. f. Autovehicul pentru transportul bunurilor, suspendat pe roți directoare în față și pe două șenile propulsoare în spate. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autochenille.**

AUTOTIPÍE, (2) *autotipii,* s. f. 1. Procedeu fotochimic de executare a unui clișeu, care redă nuanțele de umbră și lumină prin descompunerea imaginii în puncte sau în linii. 2. Clișeu sau reproducerea unui clișeu, obținute prin autotipie (1). [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autotypie** (<gr.).

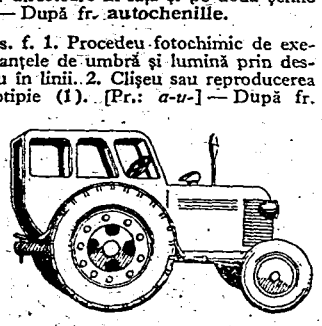

Autotractor

AUTOTRACTÓR, *autotractoare,* s. n. Vehicul de tracțiune de mare putere. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autotracteur.**

AUTOTRACȚIÚNE s. f. Tracțiune care se face cu mijloace auto. — Din **auto**¹- + **tracțiune.**

AUTOTRANSFORMATÓR, *autotransformatori,* s. m. Transformator electric cu o singură înfășurare, cu o pereche de borne extreme pentru tensiunea înaltă și cu o bornă intermediară pentru cea joasă. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autotransformateur.**

AUTOTURÍSM, *autoturisme,* s. n. Automobil cu caroserie închisă sau deschisă, suspendat pe patru roți pneumatice, cu care se pot transporta două pînă la șapte persoane. — Din **auto**¹- + **turism.**

AUTOTÚRN, *autoturnuri,* s. n. Autovehicul prevăzut cu o platformă care se poate înălța și roti, folosit la lucrările de cabluri electrice aeriene. — Din **auto**¹- + **turn** (după germ. *Autoturm*[wagen]).

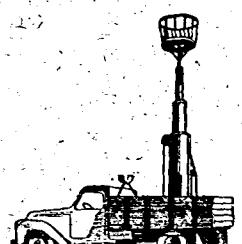

Autoturn

AUTOVACCÍN, *autovaccine,* s. n. Vaccin obținut prin culturi de microbi și care se administrează bolnavului de la care s-au luat microbii. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autovaccin.**

AUTOVACCINÁRE, *autovaccinări,* s. f. Vaccinare prin autovaccin. — Din **auto**¹- + **vaccinare.**

AUTOVEHÍCUL, *autovehicule,* s. n. Vehicul autopropulsat suspendat pe roți, șenile sau tălpi de alunecare, care servește la transportul oamenilor sau al bunurilor. [Pr.: *a-u-*] — După fr. **autovéhicule.**

AUTUMNÁL, -Ă, *autumnali, -e,* adj. De toamnă, tomnatic. [Pr.: *a-u-*] — Lat. lit. **autumnalis** (fr. **automnal**).

AUXILIÁR, -Ă, *auxiliari, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care ajută la ceva, care se află pe plan secundar față de ceva principal; ajutător. ✧ *Verb auxiliar* = verb care ajută la formarea timpurilor și modurilor compuse. ✦ (Mat.) Cu ajutorul căruia se poate rezolva mai ușor o problemă. [Pr.: *a-u-xi-li-ar*] — Fr. **auxiliaire** (lat. lit. **auxiliaris**).

AÚZ s. n. 1. Unul dintre cele cinci simțuri, cu ajutorul căruia se percep sunetele. ✧ Expr. *A-i lua* (cuiva) *auzul* = a asurzi (pe cineva). ✦ Însușirea de a distinge o notă muzicală justă de una falsă. 2. Auzire. *S-a bucurat... la auzul acestor vorbe* (RETEGANUL). — Postverbal al lui **auzi.**

AUZÍ, *aud,* vb. IV. 1. Tranz. A percepe un sunet cu ajutorul auzului. ✧ Expr. *Să te-audă dumnezeu* = să se împlinească cele pe care (mi) le dorești. *N-aude, n-a vede (n-a greul pămîntului)* = se face că nu știe nimic. *Eu spun, eu aud* = degeaba vorbesc, nu mă ascultă nimeni. (Refl. pas.) *Să se audă musca* = să fie tăcere deplină. ✦ A căpăta cunoștință despre ceva. *Ții tu minte cîte-n lume-ai auzit?* (EMINESCU). 2. Tranz. (La imper.) A lua seama la cele ce se spun; a asculta. *Auzi măi! Nu-l vezi că e leneș de n-are pereche?* (CREANGĂ). 3. Intranz. și tranz. (Interogativ) A înțelege, a pricepe. ✦ Intranz. (La prez. ind. pers. 1) a) (Ca răspuns la o chemare) Ce dorești? *Jupînește, jupînește!* — *Aud, moș Nichifor* (CREANGĂ). b) (Interogativ) Poți tăgădui? mă mai poți contrazice? *Mă rog, ce ți-am spus cînd ți-am poruncit... Aud?* (ALECSANDRI). 4. Tranz. și intranz. A afla o veste, o știre etc. ✧ Expr. (Intranz.) *A auzi de cineva* (sau *de ceva*) = a cunoaște pe cineva (sau ceva) din reputație, din cele ce se spun. *A nu mai auzi de cineva* = a nu mai ști ce mai face, cum o mai duce cineva. *A nu (mai) voi să aud de cineva* = a rupe orice relații cu cineva. *Să auzim de bine!* formulă de urare la despărțire. ✦ Refl. (La pers. 3) A se vorbi, a se zvoni. [Prez. ind. și: (pop.) *aúz*] — Lat. **audire.**

AUZIRE s. f. (Rar) Faptul de *a auzi.*

AUZÍT s. n. Auzire. ✧ Expr. *Din auzite* = din cîte a auzit cineva de la alții. (Rar) *Pe auzite* = în mod necontrolat, neverificat. [Formă gramaticală: (în expr.) *auzite*] — V. *auzi.*

AUZITÓR, -OÁRE, *auzitori, -oare,* s. m. și f. (Înv.) Auditor. — Din **auzi** + suf. *-(i)tor.*

AVAÉT s. n. (Înv.) Impozit care se plătea pe diverse beneficii sau drepturi. — Te. **avait** «venituri».

AVÁL¹ adv. (În expr.) *În aval* (în legătură cu situația unui punct de pe cursul unei ape) = mai aproape de vărsare (în comparație cu alt punct). — Fr. **aval.**

AVÁL² s. n. (În sistemul financiar capitalist) Garanție specială de plată a unei cambii. — Fr. **aval.**

AVALÁNȘĂ, *avalanșe,* s. f. Masă de zăpadă care se desprinde de pe coasta unui munte și se rostogolește la vale. ✦ Fig. (Cu determinări) Cantitate uriașă și năvalnică. *Se manifesta printr-o irezistibilă avalanșă verbală* (REBREANU). — Fr. **avalanche.**

AVÁM, -Ă adj. v. **avan.**

AVÁN, -Ă, *avani, -e,* adj. (Reg.; adesea adverbial) Strașnic, grozav, cumplit. ✦ Crud, rău, hain. [Var.: **avám, -ă** adj.] — Te. **havan** (sb. **avan**).

AVANGÁRDĂ, *avangărzi,* s. f. (Adesea fig.) Grup sau detașament de ostași care merge în fruntea unei trupe în mișcare, deschizîndu-i drumul. ✧ Loc. adj. *De avangardă* = care merge în frunte, care conduce. ✧ Loc. adv. *În avangarda...* = în fruntea... ✦ (Adjectival, în expr.) *Detașamentul de avangardă al clasei muncitoare* = partidul marxist-leninist. — Fr. **avant-garde.**

AVANGARDÍSM s. n. 1. Atitudine a unor elemente care, adoptînd o mască revoluționară, se abat în fapt de la strategia și tactica partidului, neagă rolul conducător al acestuia și, neținînd seamă de etapa revoluționară respectivă, recurg la măsuri premature. 2. Curent artistic care luptă împotriva formelor și tradițiilor consacrate. — Din **avangardă** + suf. *-ism.*

AVANGARDÍST, -Ă, *avangardiști, -ste,* s. m. și f. Adept al avangardismului. ✦ (Adjectival) Care aparține avangardismului, privitor la avangardism. *Manifestări avangardiste.* — Din **avangardă** + suf. *-ist.*

AVANÍE, *avanii,* s. f. (Înv.) Asuprire. împilare. — Ngr. **avania.**

AVANPÓRT, *avanporturi,* s. n. Zonă amenajată la intrarea într-un port, pentru o scurtă staționare a navelor. — Fr. **avant-port.**

AVANPÓST, *avanposturi,* s. n. Poziție constituind cea mai înaintată linie a apărării, în fața liniei inamicului; *p. ext.* ostașii care se află pe această poziție. — Fr. **avant-poste.**

AVANPREMIÉRĂ, *avanpremiere,* s. f. Repetiție generală a unui spectacol, înainte de premieră. [Pr.: *-mi-e-*] — Fr. **avant-première.**

AVÁNS, *avansuri,* s. n. 1. Plată anticipată a unei părți dintr-o sumă curentă datorată ca salariu, ca acoperire a unei lucrări efectuate etc. 2. (În expr.) *A-i face* (cuiva) *avansuri* = a încerca să cîștigi, prin lingușiri, promisiuni sau concesii, prietenia cuiva. — Fr. **avance.**

AVANSÁ, *avansez,* vb. I. 1. Intranz. A înainta, a merge (pentru a se apropia de o țintă urmărită). ✦ A se dezvolta, a progresa. *Lucrările avansează.* 2. Tranz. A promova pe cineva în muncă, a ridica în grad. 3. Tranz. A preda, a acorda cu anticipație o sumă de bani, un bun material etc. — Fr. **avancer.**

AVANSÁRE, *avansări,* s. f. Acțiunea de *a avansa.*

AVANSÁT, -Ă, *avansați, -te,* adj. Ajuns la o treaptă de dezvoltare înaintată. — V. *avansa.*

AVANSCÉNĂ, *avanscene,* s. f. 1. Partea de dinainte a scenei, cuprinsă între cortină și rampă. 2. Fiecare dintre cele două loji așezate lîngă scenă. — Fr. **avant-scène.**

AVANTÁJ, *avantaje,* s. n. 1. Folos mai mare pe care îl obține cineva de la un lucru (în raport cu altul). 2. Drept excepțional; favoare, privilegiu. *A acorda avantaje unei instituții.* 3. Superioritatea unei persoane față de alta, bazată pe o situație, pe o împrejurare mai favorabilă. — Fr. **avantage.**

AVANTAJÁ, *avantajez,* vb. I. Tranz. A acorda cuiva un avantaj; a favoriza. ✦ A scoate în relief calitățile fizice ale cuiva. *Rochie care avantajează pe cineva.* — Fr. **avantager.**

AVANTAJÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a avantaja.*

AVANTAJÁT, -Ă, *avantajați, -te,* adj. Care se bucură, profită de un avantaj. — V. *avantaja.*

AVANTAJÓS, -OÁSĂ, *avantajoși, -oase*, adj. Care oferă un avantaj; convenabil. — După fr. **avantageux.**

AVANTBÉC, *avantbecuri*, s. n. Parte a unui picior de pod situată spre punctul de unde curge apa, amenajată special pentru a rezista presiunii și loviturilor. — Fr. **avant-bec.**

AVANTRÉN, *avantrenuri*, s. n. Partea anterioară a unei mașini agricole pe roți, care asigură stabilitatea mașinii și uniformitatea lucrului. — Fr. **avant-train.**

AVÁR[1], **-Ă,** *avari, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care nu dă din al său; lipsit de generozitate; zgîrcit. — Fr. **avare** (lat. lit. **avarus**).

AVÁR[2], **-Ă,** *avari, -e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o populație mongolă care s-a așezat în Europa în timpul marilor migrațiuni de la începutul evului mediu. 2. Adj. Care aparține avarilor (1), privitor la avari. — Fr. **Avares** (lat. lit. **Avarus**).

AVARIÁ, *avariez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) strica, a (se) deteriora. [Pr.: *-ri-a*] — Fr. **avarier.**

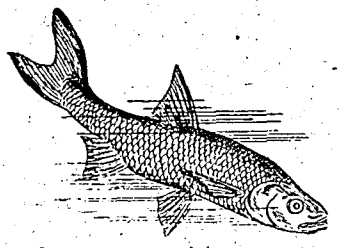

Avat

AVARIÁT, -Á, *avariați, -te*, adj. (Despre nave, mașini, construcții etc.) Stricat, deteriorat. [Pr.: *-ri-at*] — V. *avaria.*

AVARÍE, *avarii*, s. f. Stricăciune însemnată suferită de o navă, de o mașină, de o construcție, de o marfă etc. — Fr. **avarie.**

AVARIÉRE, *avarieri*, s. f. Faptul de *a (se) avaria.* [Pr.: *-ri-e-*]

AVARÍȚIE s. f. Zgîrcenie. — Fr. **avarice** (lat. lit. **avaritia**).

AVÁT, *avați*, s. m. Pește răpitor de apă dulce, cu spinarea verzuie *(Aspius rapax)*. — Tc. **haut.**

ÁVĂ[1] s. m. (Rar) Părinte, tată; (prin restricție) nume dat călugărilor bătrîni. — Slav (v. sl. **avva** <gr.).

ÁVĂ[2], *ave*, s. f. Mreajă (de prins pește). — Tc. **av.**

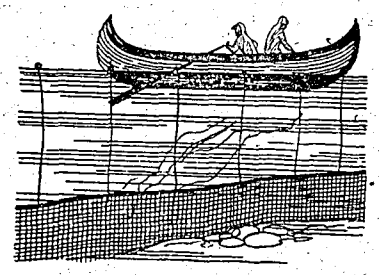

Avă

AVEÁ, *am*, vb. II. Tranz. I. 1. A stăpîni, a poseda. *Am auzit că ai o furcă de aur* (CREANGĂ). ◇ Expr. (Fam.) *Ce-am avut și ce-am pierdut* = n-am ce pierde; puțin îmi pasă. ◇ Fig. (Complementul este un abstract) *Avea o părere proastă despre el* (CAMIL PETRESCU). ◇ (În locuțiuni verbale) *A avea asemănare* = a se asemăna. *A avea (de) bucurie* = a se bucura. *A avea o dorință* = a dori. *A avea nădejde* = a nădăjdui. ◇ (Complementul indică un raport social) *A avea un șef energic.* ✦ A fi autorul a... *Alecsandri are multe piese de teatru.* ✦ A primi, a căpăta. *Cine-o zice «Nițu vine» Are-un galben de la mine* (TEODORESCU). 2. A dispune de ceva; a se bucura de ceva. *Nu-i chip oare... să am un ceas tihnit?* (SADOVEANU). ◇ Expr. *A avea un post* (sau o *slujbă* etc.) = a deține un post. *A avea o meserie* (sau *o profesiune* etc.) = a cunoaște (și a practica) o meserie (sau o profesiune etc.). ✦ A se folosi de serviciile cuiva sau de ceva. *Are un doctor bun.* 3. A fi compus din..., alcătuit din... *Blocul are două corpuri.* ✦ A fi înzestrat sau prevăzut cu ceva. *Șapca are cozoroc. A avea talent.* ✦ A conține, a cuprinde. *Cartea are ilustrații.* 4. A ține, a purta. *În brațul drept Avea flori albe* (COȘBUC). ◇ Expr. *A avea pe cineva la mînă* = a avea pe cineva în puterea sa (știind despre el lucruri compromițătoare). *A avea (de-)a face cu cineva* (sau *cu ceva*) = a fi în legătură, în relații cu cineva (sau cu ceva). *A avea drag pe cineva* sau (refl.) *a se avea drag cu cineva* = a (se) iubi. (Refl.) *A se avea bine cu cineva* = a fi prieten cu cineva; a fi în relații de dragoste cu cineva. *A se avea rău cu cineva* = a fi certat cu cineva; a se dușmăni. ✦ A fi îmbrăcat cu... *Avea palton de blană.* 5. A fi de o anumită dimensiune, greutate, vîrstă etc. ◇ Expr. *A nu (mai) avea margini* = a întrece orice măsură. 6. A fi cuprins de o senzație sau de un sentiment. ◇ Expr. *Ce ai?* = ce (necaz sau durere) ți s-a întîmplat? *N-are nimic!* = a) nu i s-a întîmplat nici un rău; b) n-are nici o importanță. *A avea ceva cu cineva* = a purta necaz cuiva, a nu putea suferi pe cineva. ✦ A suferi (de o boală). 7. A-i trece ceva prin minte, a fi preocupat de... *A avea o idee.* II. 1. (Urmat de un verb la infinitiv, conjunctiv sau supin) a) A trebui să... *Să știi de la mine ce ai să faci cînd vei ajunge acolo!* (CREANGĂ). b) (În formă negativă) A fi destul să... *N-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face, Și apusul își împinse toate neamurile-ncoace* (EMINESCU). ◇ Expr. (Eliptic) *N-ai decît!* = fă cum vrei! treaba ta!; încearcă! c) (În formă negativă) A nu putea să... *N-am a mă plînge de nimic* (ISPIRESCU). d) (Rar) A fi în drept; a i se cuveni. *Să faci tocmeală... să ai a lua din casa lui ce-i vrea tu* (CREANGĂ). 2. (Urmat de un verb la infinitiv sau conjunctiv) A ști (cum..., cînd..., unde..., cine..., ce...), a găsi. *Ea-i răspunde: n-am ce face* (ALECSANDRI). ✦ Unipers. A fi, a se găsi cineva (să facă ceva). *N-are cine să mă hrănească* (ISPIRESCU). III. (Cu valoare de verb auxiliar) 1. (Servește la formarea perfectului compus) *Bine ați venit sănătoși!* (ISPIRESCU). 2. (Servește la formarea modului optativ-condițional) *Dacă m-ați fi anunțat, aș fi putut merge.* 3. (Servește, urmat de conjunctiv, la formarea unui viitor popular și familiar) *În van aveți să mă chemați* (SADOVEANU). 4. (În construcții perifrastice) A urma să..., a fi pe punctul de a... *Aici avea să se ridice o fabrică.* [Prez. ind. *am, ai, are, avem, aveți, au*, (III 1) *am, ai, a, am, ați, au*, (III 2) *aș, ai, ar, am, ați, ar*, prez. conj. pers. 2 sg. *ai* și (reg.) *aibi*, pers. 3 *aibă*] — Lat. **habere.**

AVENTURÁ, *aventurez*, vb. I. Refl. A întreprinde o acțiune îndrăzneață (fără a ține seamă de riscuri). — După fr. **aventurer.**

AVENTÚRĂ, *aventuri*, s. f. Acțiune îndrăzneață și riscantă; întreprindere dubioasă, necinstită; legătură amoroasă întîmplătoare. — După fr. **aventure.**

AVENTURIÉR, -Ă, *aventurieri, -e*, s. m. și f. Persoană care umblă după aventuri. [Pr.: *-ri-er*] — După fr. **aventurier.**

AVENTURÍN s. n. (Geol.) Varietate de cuarț care conține numeroase foițe de mică galbene sau verzui, care reflectă puternic lumina. — După fr. **aventurine.**

AVENTURÍSM s. n. (Rar) Spirit de aventură. — Din **aventură** + suf. *-ism.*

AVENTURÓS, -OÁSĂ, *aventuroși, -oase*, adj. Plin de aventuri; care constituie o aventură; (despre oameni) căruia îi plac acțiunile îndrăznețe și riscante. — După fr. **aventureux.**

AVÉRE, *averi*, s. f. Totalitatea bunurilor care se află în posesia unei colectivități sau a unui individ. ◇ Expr. *A se bucura la avere* = a fi lacom de bogăție. *Asta-i toată averea mea* = asta-i tot ce posed. ✦ Sumă (foarte) mare de bani. — V. *avea.*

AVÉRS s. n. sg. (În opoziție cu *revers*) Fața unei monede sau a unei medalii, înfățișînd chipul emițătorului, stema țării etc. — Fr. **avers.**

AVÉRSĂ, *averse*, s. f. Ploaie torențială de scurtă durată. — Fr. **averse.**

AVERSIÚNE, *aversiuni*, s. f. Sentiment de dezgust față de cineva sau de ceva. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **aversion** (lat. lit. **aversio, -onis**).

AVERTISMÉNT, *avertismente*, s. n. 1. Înștiințare prealabilă, prevenire, semnal (asupra unui risc sau a unei primejdii). 2. Mustrare pentru o abatere. ✦ (Sport) Măsură premergătoare penalizării, prin care arbitrul atrage atenția unui jucător că joacă nereglementar. — După fr. **avertissement.**

AVERTIZÁ, *avertizez*, vb. I. Tranz. A atrage cuiva atenția, a preveni pe cineva (că va suferi consecințele acțiunii pe care intenționează să o săvîrșească). — După fr. **avertir.**

AVERTIZÁRE, *avertizări*, s. f. Acțiunea de *a avertiza.*

AVERTIZÓR, *avertizoare*, s. n. Aparat care semnalizează un pericol — După fr. **avertisseur.**

AVIÁTIC, -Ă, *aviatici, -e*, adj. De aviație, privitor la aviație. [Pr.: *-vi-a-*] — Din **avi**[ație] + suf. *-atic.*

AVIÁTOR, -OÁRE, *aviatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care pilotează un avion sau care face parte din echipajul unui avion. [Pr.: *-vi-a-*] — După fr. **aviateur.**

AVIÁȚIE, *aviații*, s. f. 1. Zborul cu ajutorul avioanelor; tehnica acestui zbor. ✦ Ramură a științei care se ocupă cu tehnica (zborului) vehiculelor aeriene mai grele decît aerul. 2. Totalitatea avioanelor de care dispune o țară, o societate etc. ✦ Forță militară aeriană bazată pe avioane; diviziune a armatei care cuprinde această forță. [Pr.: *-vi-a-*] — După fr. **aviation.**

AVICULTÓR, -OÁRE, *avicultori, -oare*, s. m. și f. Specialist care se ocupă cu creșterea rațională a păsărilor de curte. — După fr. **aviculteur.**

AVICULTÚRĂ s. f. Știință care se ocupă cu creșterea rațională a păsărilor de curte; profesiune bazată pe această știință. — După fr. **aviculture.**

AVÍD, -Ă, *avizi, -de*, adj. Stăpînit de dorințe puternice, cuprins de interes (pentru lucruri folositoare); pasionat. ✦ (Peior.) Lacom. — Fr. **avide** (lat. lit. **avidus**).

AVIDITÁTE s. f. Însușirea de a fi avid. ✦ (Peior.) Lăcomie. — Fr. **avidité** (lat. lit. **aviditas, -atis**).

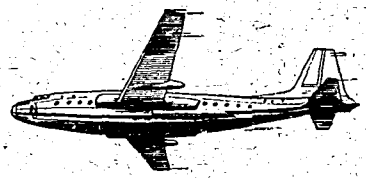

Avion

AVIÓN, *avioane*, s. n. Vehicul aerian mai greu decît aerul, susținut în aer de aripi și pus în mișcare de motoare; aeroplan. ◇ *Avion fără motor* = avion care se mișcă folosind curenții aerieni. *Avion cu reacție* = avion fără elice, pus în mișcare de un motor cu reacție. [Pr.: *-vi-on*] — Fr. **avion.**

AVIONÉTĂ, *avionete*, s. f. Avion mic. [Pr.: *-vi-o-*] — Fr. **avionnette.**

AVITAMINÓZĂ s. f. Boală de nutriție provocată de lipsa îndelungată a vitaminelor din alimentație. — Fr. **avitaminose.**

AVIVÁ, *avivez*, vb. I. Tranz. A da o nuanță mai vie culorii țesăturilor sau pielii, prin tratarea cu anumite substanțe. — Fr. **aviver.**

AVIVÁRE, *avivări*, s. f. Acțiunea de *a aviva.*

AVÍZ, *avize*, s. n. 1. Document prin care se comunică o înștiințare cu caracter oficial. ◇ Expr. (Glumeț) *Aviz amatorilor*, se spune pentru a atrage atenția celui care presupunem că are un interes în problema care se discută. 2. Părere, apreciere emisă de cineva asupra unei probleme în dezbatere; rezoluție a unei autorități competente. — Fr. **avis.**

AVIZĂ, *avizez*, vb. I. 1. Tranz. A atrage atenţia sau a înştiinţa din timp. ✦ A face cuiva o comunicare oficială. 2. Intranz. A-şi exprima părerea autorizată într-o chestiune; a decide. — Fr. aviser.

AVIZĂRE, *avizări*, s. f. Faptul de *a aviza*; înştiinţare.

AVIZÁT, -Ă, *avizaţi, -te*, adj. (Rar) Constrîns la..., căruia nu-i rămîne decît să... — V. *aviza*.

AVIZÓ, *avizouri*, s. n. Vas de război de tonaj mic şi cu viteză mare. — Fr. aviso.

AVÎNT, *avînturi*, s. n. 1. Vioiciune, energie în mişcări. ◇ Expr. *A-şi lua avînt* = a se pregăti pentru o săritură; a se avînta. 2. Însufleţire, elan. ◇ Expr. *A-i tăia cuiva avîntul* = a descuraja pe cineva. 3. Dezvoltare însufleţită, progres mare. ◇ Expr. *A lua avînt* = a se dezvolta rapid. — Postverbal al lui **avînta**.

AVÎNTÁ, *avînt*, vb. I. 1. Refl. şi tranz. A (se) repezi plin de însufleţire (spre cineva sau ceva). ✦ Refl. A-şi deschide drum cu îndrăzneală. 2. Tranz. A împinge cu energie înainte pe cineva sau ceva; a imprima o mişcare violentă. *Cîteva voinicești lovituri de lopată avîntară micul vas departe de coastă* (ODOBESCU). ✦ (Rar) A insufla avînt. — Din **a³** + **vînt**.

AVÎNTÁT, -Ă, *avîntaţi, -te*, adj. (Adesea adverbial) Plin de avînt; *fig.* însufleţit, înflăcărat, entuziast. — V. *avînta*.

AVLÍE, *avlii*, s. f. (Reg.) Curte (1). — Tc. **avlu**.

AVOCÁT, -Ă, *avocaţi, -te*, s. m. şi f. Persoană care are pregătirea şi calitatea de a da consultaţii în chestiuni juridice şi de a reprezenta pe împricinaţi în faţa instanţelor. [Var.: **advocát, -ă** s. m. şi f.] — Fr. avocat (lat. lit. advocatus).

AVOCATÚRĂ s. f. Profesiunea de avocat. [Var.: **advocatúră** s. f.] — Germ. Advokatur.

AVOCĂŢÉL, *avocăţei*, s. m. (Depr.) Diminutiv al lui *avocat*.

AVOCĂŢÉSC, -EÁSCĂ, *avocăţeşti*, adj. De avocat. — Din **avocat** + suf. *-esc*.

AVÓRT, *avorturi*, s. n. Eliminare prematură (naturală sau provocată) a unui fetus care încă nu este capabil să trăiască în afara corpului mamei. — Postverbal al lui **avorta**.

AVORTÁ, *avortez*, vb. I. Intranz. A suferi sau a-şi provoca un avort. — Fr. avorter.

AVORTÓN, *avortoni*, s. m. Om care prezintă mari scăderi fizice sau psihice; stîrpitură. — Fr. avorton.

AVRÁM, *avrami*, s. m. (Reg.) Varietate de prun. — Din **avramă**.

AVRÁMĂ, *avrame*, s. f. (Reg.) Varietate de prune. — Ngr. **avramilon**.

AVRĂMEÁSĂ s. f. (Bot.) Veninariţă. [Var.: **avrămeáscă** s.f.] — Bg. avran, rus avran (după *Avram*).

AVRĂMEÁSCĂ s. f. v. **avrămeasă**.

AVUÁBIL, -Ă, *avuabili, -e*, adj. (Franţuzism) Care poate fi mărturisit. [Pr.: *-vu-a-*] — După fr. avouable.

AVULSIÚNE s. f. Rupere de către ape a unei bucăţi (mari) de mal din pămîntul aparţinînd unui proprietar şi alipirea acestuia la pămîntul altui proprietar riveran. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. avulsion.

AVUT¹, *avuturi*, s. n. Avere, avuţie. — V. *avea*.

AVUT², **-Ă**, *avuţi, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care dispune de o stare materială bună; bogat. — V. *avea*.

AVUŢÍE, *avuţii*, s. f. Avere, bogăţie. — Din **avut** + suf. *-ie*.

AX, *axe*, s. n. Organ de maşină care suportă mai ales cîrlorturi de încovoiere; (la vehicule) osie. [Var.: **áxă** s. f.] — Fr. axe (lat. lit. axis).

AXÁ, *axez*, vb. I. Tranz. (Adesea fig.) A aduce o piesă în poziţia în care axa ei de simetrie sau de rotaţie coincide cu o axă dată; a centra. — Fr. axer.

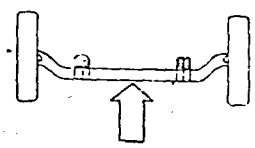

Ax

AXÁRE, *axări*, s. f. Acţiunea de *a axa*; centrare.

ÁXĂ¹ s. f. v. **ax**.

ÁXĂ², *axe*, s. f. Dreaptă existentă sau imaginată care ocupă o poziţie particulară în raport cu un corp sau cu o figură. ◇ *Axă de rotaţie* = dreaptă în jurul căreia se roteşte un corp sau o figură. *Axă de simetrie* = dreaptă în raport cu care punctele unui corp sau ale unei figuri sînt simetrice. ✦ Dreaptă închipuită în jurul căreia se face mişcarea de rotaţie a unui corp ceresc în jurul lui însuşi. — Fr. axe (lat. lit. axis).

AXIÁL, -Ă, *axiali, -e*, adj. Care se referă la o axă²; în raport cu o axă². [Pr.: *-xi-al*] — Fr. axial.

AXILÁR, -Ă, *axilari, -e*, adj. 1. (Anat.) Care se află la subsuoară. 2. (Bot.) Care se află în locul unde se împreună o ramură cu trunchiul sau o frunză cu ramura. — După fr. axillaire.

AXIOMÁTIC, -Ă, *axiomatici, -e*, adj. Care se întemeiază pe o axiomă; care are caracter de axiomă. [Pr.: *-xi-o-*] — Fr. axiomatique.

AXIÓMĂ, *axiome*, s. f. Adevăr fundamental admis fără demonstraţie, fiind evident prin el însuşi. [Pr.: *-xi-o-* [— Fr. axiome.

Azalee

AXIÓN, *axioane*, s. n. Imn de slavă (în biserica ortodoxă). [Pr.: *-xi-on*] — Ngr axion[esti].

AZALÉE, *azalee*, s. f. Nume dat mai multor arbuşti ornamentali exotici cu flori roşii, roz sau albe (*Azalea*). — Fr. azalée (<gr.).

AZBÉST, *azbesturi*, s. n. Mineral fibros de culoare albă, din care se fac diferite piese şi ţesături neinflamabile. — Fr. asbeste (<gr.).

AZBÚCHE s. f. Termen folosit în trecut pentru a denumi alfabetul chirilic. ◇ Expr. *A fi la azbuche* = a fi abia la începutul învăţăturii. ✦ Fig. Învăţătură. — Slav (v. sl. azŭ + buki «a, b»).

AZBUCOÁVNĂ, *azbucoavne*, s. f. (Înv.) Abecedar. — Slav (v. sl. azŭbukovino).

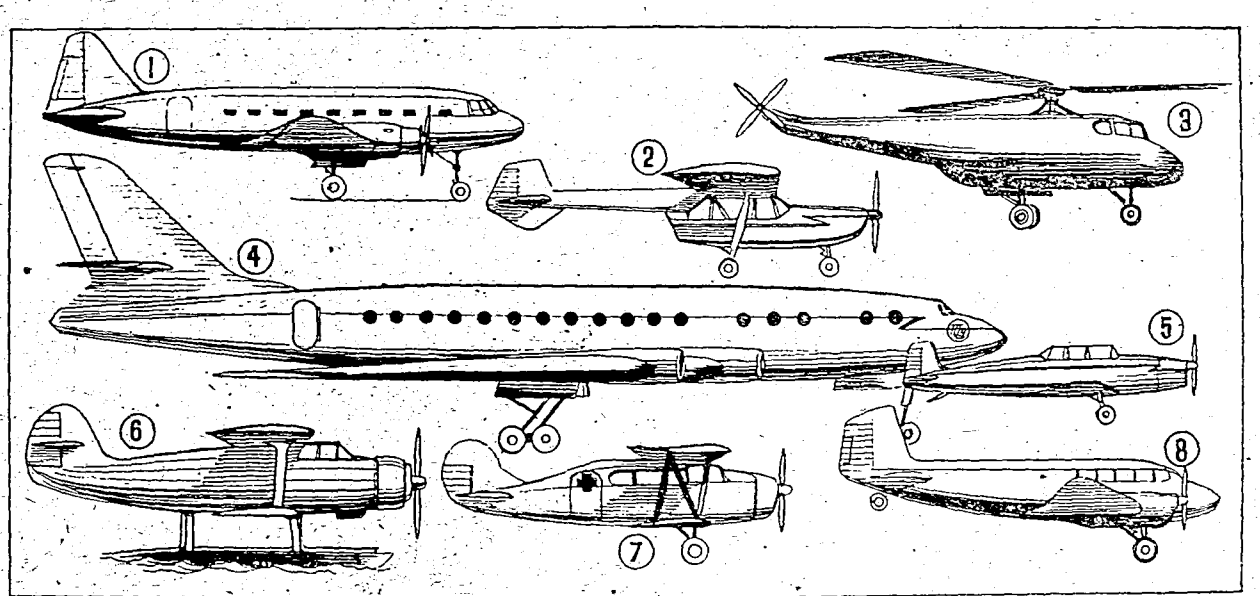

AVIOANE: 1. Avion de transport (construcţie sovietică). 2. Avion utilitar (construcţie românească). 3. Elicopter. 4. Avion de transport cu reacţie (construcţie sovietică). 5. Avion de şcoală (construcţie românească). 6. Hidroavion (construcţie sovietică). 7. Avion sanitar (construcţie sovietică). 8. Avion de transport (construcţie românească).

AZEOTROPÍSM s. n. Proprietatea unui amestec lichid de a li format din componenți care fierb toți la aceeași temperatură, dînd vapori cu aceeași compoziție ca a amestecului lichid din care provin. [Pr.: *-ze-o-*] — Fr. **azéotropisme.**

AZI adv. 1. În ziua aceasta, care e în curs; astăzi. ◇ Compuse: *azi-noapte* = în noaptea care tocmai a trecut; *azi-dimineață* = în dimineața acestei zile. ✦ (Substantivat, m. invar.) Ziua care e în curs. *Din sînul vecinicului ieri Trăiește azi ce moare* (EMINESCU). ✦ (În corelație cu *mîine*) a) (Exprimă o continuitate sau o repetare) *Îl vede azi, îl vede mîni, Astfel dorința-i gata* (EMINESCU). b) (Exprimă opoziția între prezent și viitor) *Azi aici, mîine-n Focșani, ce-am avut și ce-am pierdut* (CARAGIALE). ◇ Expr. *Ba azi, ba mîine*, exprimă ideea de amînare continuă. *Azi-mîine* = în curînd, zilele acestea. *A trăi de azi pe mîine* = a trăi necăjit, strîmtorat, în sărăcie. *Cu azi, cu mîine* = încet-încet. 2. În epoca prezentă, în timpul sau în vremea de acum. ◇ Expr. *În ziua de azi* = în zilele noastre; astăzi. ✦ (Fam.) Acum, momentan, cît mai repede. — Lat. **hac die.**

AZÍL, *aziluri*, s. n. 1. Loc unde cineva găsește ocrotire sau adăpost; refugiu. ◇ *Drept de azil* = protecție de care se bucură cineva în virtutea unei legi. 2. (În trecut) Instituție în care erau internați bătrînii, infirmii etc. fără familie sau de care nu puteau sau nu voiau să se îngrijească familiile respective. — Fr. **asile** (lat. lit. **asylum**).

AZIMĂ, *azime*, s. f. Turtă de aluat nedospit, coaptă de obicei sub spuză. — Ngr. **azima.**

AZIMIOÁRĂ, *azimioare*, s. f. Diminutiv al lui *azimă.*

AZIMÚT s. n. Unghi format de planul meridianului unui loc cu planul vertical al direcției respective. — Fr. **azimut.**

AZIMUTÁL, -Ă, *azimutali, -e*, adj. Care se referă la azimut. — Fr. **azimutal.**

AZÓT s. n. Corp gazos simplu incolor și inodor, parte componentă a aerului și element esențial al țesuturilor vegetale și animale; nitrogen. — Fr. **azote** (< gr.).

AZOTÁT[1], *azotați*, s. m. Sare a acidului azotic cu o bază; nitrat. ◇ *Azotat de potasiu* = salpetru de Indii. *Azotat de sodiu* = salpetru de Chili. — Fr. **azotate.**

AZOTÁT[2], **-Ă,** *azotați, -te*, Care are în compoziția sa azot. — După fr. **azoté.**

AZÓTIC, *azotici*, adj. m. (În expr.) *Acid azotic* = acid incolor care descompune toate metalele obișnuite și are numeroase aplicări în industrie; (pop.) apă-tare. — Fr. **azotique.**

AZOTÓS, -OÁSĂ, *azotoși, -oase*, adj. Azotat[2]. — Din **azot** + suf. *-os* (după fr. *azoteux*).

AZÚR s. n. Culoare albastră-deschisă; *p. ext.* albastrul cerului — Fr. **azur** (lat. lit. **azzurum**).

AZURÁT, -Ă, *azurați, -te*, adj. (Rar) Colorat în albastru-deschis. — Din **azur** + suf. *-at* (după fr. *azuré*).

AZURÍU, -IE, *azurii*, adj. (Adesea substantivat) Albastru-deschis. — Din **azur** + suf. *-iu.*

AZVÎRLÍ, *azvîrl*, vb. IV. I. Tranz. 1. A arunca ceva (departe) printr-o mișcare repede și violentă. 2. A da afară din sine, a proiecta în afară. *Gura de balaur. . . azvîrle apa-n sus* (COȘBUC). II. Intranz. A arunca cu ceva asupra cuiva. *Cine azvîrle cu bulgări?* (ALECSANDRI). ✦ (Despre animale de ham) A izbi cu picioarele, a fi nărăvaș. III. Refl. A se repezi, a se avînta, a se precipita; a ajunge într-un loc printr-o săritură. [Prez. ind. pers. 3 sg. și pl. *azvîrlă*] — Comp. sb. **vrljiti,** bg. **hvărljan.**

AZVÎRLÍRE, *azvîrliri*, s. f. Acțiunea de *a (se) azvîrli.*

AZVÎRLÍTĂ, *azvîrlite*, s. f. (Reg.) Distanță (relativ) mică, socotită dintr-un punct oarecare pînă la locul unde ar putea ajunge bătaia puștii, un obiect aruncat cu mîna etc. ◇ Expr. *De-a azvîrlita* = numele unui joc de copii care constă în azvîrlirea cît mai departe a unei pietre, a unui băț etc. *A da* (cu ceva) *de-a azvîrlita* = a arunca (ceva) cît colo. [Formă gramaticală: (în expr.) *azvîrlita*] — V. *azvîrli.*

AZVÎRLITÓR, -OÁRE, *azvîrlitori, -oare*, adj. Care azvîrlă. ✦ (Substantivat, f.) Partea în contrapantă a unor jilipuri pentru aruncarea lemnelor într-o grămadă mare. — Din **azvîrli** + suf. *-(i)tor.*

AZVÎRLITURĂ, *azvîrlituri*, s. f. Distanță pînă la care ajunge un obiect azvîrlit de cineva; aruncătură. ◇ Expr. *O azvîrlitură de băț* = o distanță mică. — Din **azvîrli** + suf. *-(i)tură.*

Ă

Ă s. m. invar. A doua literă a alfabetului și sunetul corespunzător.

ĂL, A, *ăi, ale,* adj. dem. (În vorbirea puțin îngrijită) Cel, cea. ◇ (Cu valoare de pron. dem.) ◆ Renumit; (ir.) cine știe ce. *Că doar nu ești ăl voinic, Ci, bade, ești de nimic* (JARNÍK-BÎRSEANU). [Gen.-dat. sg. *ălui, ălei*, gen.-dat. pl. *ălor*] — Lat. illum, illa.

ĂLA, AIA, *ăia, alea,* pron. dem. (În vorbirea puțin îngrijită) Acela, aceea. ◇ Expr. *De ce. . ., de aia. . .* = cu cît. . ., cu atît. . . *Altă aia* = ciudățenie, monstru. *Toate alea* = tot ce trebuie. *Cîte alea toate* = fel de fel de lucruri. ◇ (Substantivat, peior.) *Un ăla* = un om oarecare, fără importanță. ◇ (Adjectival) *Lucrul ăla.* [Gen.-dat. sg. *ăluia, ălei*, gen.-dat. pl. *ălora*] — Lat. illum, illa.

ĂLALALT pron. dem. m. v. **ălălalt.**

ĂLĂLALT, ĂIALALTĂ, *ăialalți, ălelalte,* pron. dem. (În vorbirea puțin îngrijită) Celălalt. [Gen.-dat. sg. *ăluilalt, ălеilalte*, gen.-dat. pl. *ălorlalți, ălorlalte.* — Var.: **ălalalt** pron. dem. m., **ăllalt, ăilaltă** pron. dem.] — Din **ăl** + **alaltă** *(= ailaltă).*

ĂLLALT, ĂILALTĂ pron. dem. v. **ălălalt.**

ĂRA interj. v. **îra.**

ĂST, ĂSTĂ, *ăști, aste,* adj. dem. (Cînd urmează după substantiv are forma *ăsta, asta)* 1. Acest, aceasta. 2. Acesta de aici, de dincoace. 3. Prezent, de acum (sau dintr-un viitor apropiat). *Ziua asta.* ◇ Loc. adv. *(De) astă dată* = de data aceasta; acum. 4. (În expr.) *Astă-noapte* (sau *iarnă, primăvară* etc.) = în noaptea (sau iarna etc.) precedentă. [Gen.-dat. sg. *ăstui, astei* și *ăstei*, gen.-dat. pl. *ăstor;* (cînd are forma *ăsta, asta)* gen.-dat. sg. *ăstuia, ăsteia*, gen.-dat. pl. *ăstora.* — Var.: ăsta, ásta adj. dem.] — Lat. istum, ista.

ĂSTA[1], **ÁSTA** adj. dem. v. **ăst.**

ĂSTA[2], **ĂSTA,** *ăștia, astea,* pron. dem. 1. Acesta, aceasta. ◇ (Cu formă feminină și sens neutru) *Lasă astea acum!* (ISPIRESCU). ◇ Loc. adv. *Cu toate astea* = totuși. *Pentru asta* = de aceea. *Cu asta* = în acest mod. ◇ Expr. *Asta e!* sau *asta-i!* = a) iată care e cauza! b) ce-are a face, nu se poate! c) așa e! *Asta-i asta!* = acesta este momentul hotărîtor! *Ce-i asta (de. . .)?* = ce înseamnă lucrul acesta? cum se explică? *Asta-i știut* (sau *știută)* = este lucru bine cunoscut. 2. Așa ceva, un astfel de lucru. [Gen.-dat. sg. *ăstuia, ăsteia* și *asteia*, gen.-dat. pl. *ăstora*] — Lat. istum, ista.

ĂSTĂLALT, ĂSTĂLALTĂ, *ăștialalți, astelalte,* pron. dem. Acesta (din doi) care este în apropierea noastră, cel mai aproape de noi. ◇ (Adjectival) *Partea astălaltă.* [Gen.-dat sg. *ăstuilalt, asteilalte* și *ăsteilalte*, gen. — dat. pl. *ăstorlalți, ăstorlalte*] — Din ăst + alalt *(= ălalalt).*

ĂUÍ vb. IV. v. **aui.**

B

B s. m. invar. **A** treia literă a alfabetului, numită «be», și sunetul corespunzător.

BA adv. 1. În nici un caz, de loc, nicidecum; (negînd o frază întreagă) nu. *Oană, ție ți-e foame.* — *Ba* (DELAVRANCEA). ◇ Loc. adv. (Reg.) *Ca mai ba!* sau *nici (cam) mai ba!* = nici vorbă! nici pomeneală! ◇ Expr. *A zice ba* = a se opune; a refuza. *A nu zice* (sau *a nu spune) nici da, nici ba* = a nu se pronunța într-o problemă. 2. (În dialoguri contradictorii, întărește o afirmație sau o negație) *Era mișel?* — *Ba nu, de loc!* (COȘBUC). 3. (Arată o gradație) *Ba Peneș-împărat văzînd Pe Barbă-Cot, piticul, stînd Pe-un gard de-alături privitor, L-a pus la joc!* (COȘBUC). ✦ (Servește pentru a completa sau a rectifica o expresie) a) (Arată că ceva nu este numai așa cum s-a spus mai înainte, ci și altfel) *E lung pămîntul, ba e lat* (COȘBUC). b) (Arată o ezitare în alegerea unei alternative) *Unde să m-ascund?... Colea! ba colea... Ba colea* (ALECSANDRI). 4. (În corelație cu alt *ba*) Cînd... cînd..., acum... acum..., aci... aci... *Abia ne vedem capul de treburi. Ba cu vitele, ba cu știubeiele, ba cu vinul* (SADOVEANU). 5. (În expr.) *Ba bine că nu!* = firește (că da)! desigur! *Ba nu!* sau *ba (nu) zău!* = să fim serioși; să fim drepți! *Ba că bine zici!* = într-adevăr! — Bg., sb. **ba**.

BABÁ, *babale*, s. f. Piesă cilindrică fixată pe prora vaselor sau pe cheiuri, pentru legarea pripoanelor sau a cablurilor. — Tc. **babá**.

BABÁCĂ, *babaci*, s. m. (Reg.) Tată. ◇ Expr. *Trai, neneaco, cu banii babachii* = viață fără griji cu banii tatălui, *p. ext.* cu banii altuia. ✦ (La pl.) Părinți. [Var.: **băbácă** s. m.] — Ngr. **babakas**.

BABÁIE s. m. (Înv. și reg.) Babacă. — Din **bab**[acă]+suf. *-aie*.

BABALÎC, *babalîci*, s. m. 1. (Fam. și depr.) Om bătrîn și neputincios; moșneag. ✦ (Ir.) Om îmbătrînit înainte de vreme. 2. Stîlp de lemn foarte gros care trece prin talpa morii de vînt și în jurul căruia moara poate fi învîrtită după cum bate vîntul. — Tc. **babalik** «tată vitreg, moșneag».

BABÁN, -Ă, *babani, -e*, adj. (Pop.) Mare, voinic. *Găină babană.* ✦ (Substantivat, f.) Oaie bătrînă fără dinți. — Din **babă** + suf. *-an*.

BÁBĂ, *babe*, s. f. **I.** Femeie bătrînă. *Satul* (sau *casa) arde și baba se piaptănă*, se zice despre cineva care e preocupat de lucruri neînsemnate cînd în jurul lui se petrec evenimente importante. *Popa nu toacă de două ori pentru o babă surdă*, se zice celui care nu este atent cînd se spune ceva și cere să i se repete cele spuse. *A trecut baba cu colacii*, se spune cuiva care a scăpat o ocazie bună. ◇ *Zilele babei* (sau *babelor)* sau *babele* = primele nouă sau douăsprezece zile ale lunii martie, cu vreme schimbătoare. ✦ (Fam., în glumă) Soție. ✦ Femeie bătrînă de la țară care pretinde că vindecă bolile prin diferite leacuri și vrăji. ✦ (În nume de jocuri de copii) *(De-a) baba-oarba* = joc în care un copil legat la ochi încearcă să-i prindă pe ceilalți. *De-a baba-gaia* = joc în care un copil, care face pe cloșca, își apără «puii» împotriva altuia care face pe gaia; de-a puia-gaia. **II.** 1. Bîrnă de sprijin folosită la poduri, la mori de apă sau ca reazem pentru acoperiș sau pentru grinzile transversale ale unui planșeu de lemn; (la moara de vînt) babalîc (2). 2. Copcă în formă de toartă în care se prinde alta în formă de cîrlig. 3. (Iht.) Zglăvoacă. 4. (Reg.) Ciupercă comestibilă, roșie, care crește pe crăci uscate și putrede. — Slav (v. sl. **baba**).

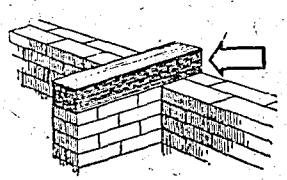

Babă

BABILONÍE, *babilonii*, s. f. 1. Vorbire sau scriere confuză. 2. Învălmășeală mare; încurcătură. — Din **Babilon** + suf. *-ie*.

BABÍNĂ, *babine*, s. f. (Rar) Partea groasă (și care atîrnă) a buzelor unor animale. — Fr. **babine**.

BÁBIȚĂ[1], *babițe*, s. f. 1. Pelican. 2. Ciupercă în forma unei copite de cal, care crește pe copaci și din care se prepară iasca *(Polyporus ignarius)*. — (1) Bg., sb. **babica**.

BÁBIȚĂ[2], *babițe*, s. f. (Pop.) Boală de dentiție pe care o fac copiii mici. — Bg. **babici**.

BABÓI, *baboi*, s. m. Nume generic dat exemplarelor mici ale peștilor comuni de apă dulce. — Bg. **baboj**.

BABOIÁȘ, *baboiași*, s. m. Diminutiv al lui *baboi*.

BABÓRD, *baborduri*, s. n. 1. Partea stîngă a unei nave privind spre partea dinainte a vasului. 2. Marginea din stînga a fuzelajului unui vehicul aerian, privind spre partea dinainte a aerovehiculului. — Fr. **bâbord**.

BABÓRNIȚĂ, *babornițe*, s. f. Babă urîtă și rea; cotoroanță. ✦ Vrăjitoare. [Var.: **bă-**] — Din **babă** + suf. *-or-niță*.

BABÓȘE, *baboșe*, s. f. (Zool.) Pelican. — Din **bab**[iță] + suf. *-oșe*.

BABÚȘCĂ, *babuște*, s. f. (Iht.; reg.) Ocheană. — Bg. **babuška**.

BABÚȘI s. m. pl. (Înv.) Papuci. — Fr. **babouche** (rus **babuși**).

BAC[1], *bacuri*, s. n. Platformă plutitoare, servind la transportul de la un mal la celălalt al unui rîu; ambarcație cu fundul și capetele plate, folosită pentru serviciile auxiliare ale unei nave. — Fr. **bac**.

Babiță

BAC[2], *bacuri*, s. n. 1. (În expr.) *Bac de celulă electrolitică* = vas de ebonită, de sticlă sau de rășini sintetice, care conține electrozii și electrolitul unui acumulator electric. *Bac de răcire* = aparat folosit la răcirea mustului de bere. 2. Dispozitiv în care se prinde o piesă în vederea prelucrării ei. 3. Fiecare dintre piesele de așchiere ale unei filiere. — Fr. **bac**.

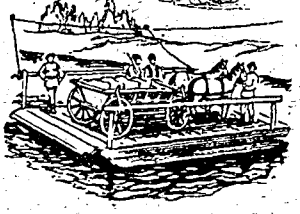

Bac

BACÁL s. m. v. **băcan**[2].

BACALAUREÁT[1] s. n. (În vechea organizare a învățămîntului) Examen general pe care îl treceau absolvenții liceului. ✦ Titlu obținut în urma acestui examen. [Pr.: *-la-u-re-at*] — Fr. **baccalauréat** (lat. lit. **baccalaureatus**).

BACALAUREÁT[2], **-Ă**, *bacalaureați, -te*, s. m. și f. (În trecut) Persoană care a trecut examenul de bacalaureat. [Pr.: *-la-u-re-at*] — Fr. **baccalauréat** (lat. lit. **baccalaureatus**).

BACANÁLĂ, *bacanale*, s. f. (La pl.) Sărbătoare la romani închinată lui Bachus, zeul vinului, caracterizată printr-o exaltare mistică și prin orgii. ✦ Fig. (La sg.) Petrecere zgomotoasă și destrăbălată; orgie. — Fr. **bacchanale** (lat. lit. **Bacchanalia**).

BACÁNTĂ, *bacante*, s. f. (La romani) Preoteasă a zeului Bachus. ✦ Fig. Calificativ dat unei femei destrăbălate. — Fr. **bacchante** (lat. lit. **bacchans, -ntis**).

BACARÁ[1] s. f. Cristal de calitate superioară. — Fr. **baccarat**.

BACARÁ[2] s. f. Numele unui joc de cărți. — Fr. **baccara**.

BÁCĂ, *bace*, s. f. Nume dat fructelor cărnoase, cu pielița subțire și cu miezul zemos, în care se află semințele. *Afina este o bacă.* — It. **bacca** (lat. lit. **baca**).

BACĂU s. m. (În expr.) *A-și găsi bacăul (cu cineva)* = a da de bucluc, a o păți. — Magh. **bakó**.

BACCEÁ, *baccele*, s. f. (Depr.) Bătrîn ramolit, cu idei învechite. — Comp. tc. **baci**.

BACCELÍ, *baccelesc*, vb. IV. Refl. A îmbătrîni; a se ramoli. — Din **baccea**.

BACHELÍTĂ s. f. Rășină sintetică din care se fabrică piese electrice izolatoare și diverse obiecte de uz comun. — Fr. **bakélite**.

BACI, *baci*, s. m. 1. Cioban care conduce o stînă. 2. Cel care cîștigă și aruncă primul la jocul de arșice.

BACIFÉR, -Ă, *baciferi, -e*, adj. (Despre plante) Cu fructe bace — Fr. **baccifère**.

BACÍL, *bacili*, s. m. Gen de bacterii de forma unui bastonaș, unele specii fiind patogene. — Fr. **bacille** (lat. lit. **bacillus**).

BACILÁR, -Ă, *bacilari, -e*, adj. Privitor la bacili, cu bacili; în formă de bacil. ✦ (Despre o boală) Provocat de bacili. — După fr. **bacillaire**.

BACILÓZĂ, *baciloze*, s. f. Boală provocată de bacili; (în vorbirea curentă) tuberculoză pulmonară. — Fr. **bacillose**.

BACLAVÁ, *baclavale*, s. f. Prăjitură preparată din foi de plăcintă, nuci sau migdale și miere sau sirop de zahăr. — Tc. **baklava**.

BACȘÍȘ, *bacșișuri*, s. n. Sumă de bani dată cuiva pe lîngă plata cuvenită, pentru răsplătirea unui serviciu personal; *p. ext.* răsplată în bani. ✦ Mită. — Tc. **bahșiș**.

BACTERIÁN, -Ă, *bacterieni, -e*, adj. De bacterii, privitor la bacterii. [Pr.: *-ri-an*] — Fr. **bactérien**.

BACTERICÍD, -Ă, *bactericizi, -de*, adj. (Despre unele substanțe) Care omoară bacteriile. — Fr. **bactéricide**.

BACTÉRIE, *bacterii*, s. f. Nume generic dat unor organisme microscopice unicelulare, de natură vegetală, dintre care unele cauzează boli infecțioase. — Fr. **bactérie**.

BACTERIOFÁG, *bacteriofagi*, s. m. Nume generic dat unor organisme microscopice care au însușirea de a distruge bacteriile. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **bactériophage**.

BACTERIOFAGÍE s. f. Fenomen de distrugere a baeteriilor atacate de bacteriofagi. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **bactériophagie** (<gr.)

BACTERIOLÓG, *bacteriologi*, s. m. Specialist în bacteriologie. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **bactériologue** (<gr.).

BACTERIOLÓGIC, -Ă, *bacteriologici, -e*, adj. Care se referă la bacterii sau la bacteriologie. ✧ *Armă bacteriologică* = mijloc criminal de exterminare în masă a unei populații pașnice, folosit de un agresor imperialist și constînd în răspîndirea de bacterii producătoare de boli infecțioase. *Război bacteriologic* = război criminal în care se folosesc arme bacteriologice. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **bactériologique** (<gr.).

BACTERIOLOGÍE s. f. Ramură a biologiei care are ca obiect studiul bacteriilor. V. *microbiologie*. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **bactériologie** (<gr.).

BACTERIÓZĂ, *bacterioze*, s. f. Nume generic dat bolilor plantelor provocate de bacterii. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **bactériose**.

BADANÁ s. f. v. **bidinea**.

BÁDE s. m. (Pop.) 1. Termen de respect cu care cineva se adresează unui bărbat mai în vîrstă de la țară. ✦ (La vocativ) Termen cu nuanță de ironie sau de amenințare cu care cineva se adresează unui bărbat, indiferent de vîrstă. *Ha, ha! măi badeo, mi-ai căzut la mînă acu!* (ALECSANDRI). 2. Termen cu care femeile de la țară se adresează bărbatului iubit; *p. ext* iubit, ibovnic. [Art.: *badea*]

BADIÁN, *badiani*, s. m. Arbust cultivat în China și Japonia, ale cărui frunze, flori, tulpină și fructe răspîndesc un miros aromatic; se întrebuințează la fabricarea lichiorurilor, în medicină etc. *(Illicium anisatum)*; fructul acestui arbust. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **badiane**.

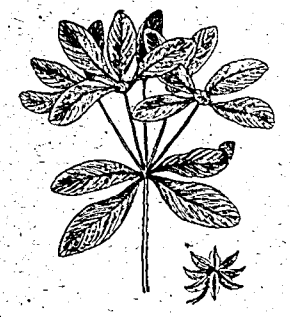

Badian

BADIJONÁ, *badijonez*, vb. I. Tranz. 1. A unge cu un preparat farmaceutic în scop curativ. ✦ A unge trunchiul unui pom cu o soluție specială, pentru a distruge insectele și ouăle lor. 2. A unge cu o soluție specială suprafața unei șosele asfaltate, pentru a o face impermeabilă și a împiedica degradarea ei. — Fr. **badigeonner**.

BADIJONÁJ, *badijonaje*, s. n. Badijonare. — Fr. **badigeonnage**.

BADIJONÁRE s. f. Acțiunea de *a badijona* și rezultatul ei.

BÁFTĂ s. f. (Fam.) Noroc. — Tc. **baht**.

BAGÁ s. f. Materie obținută din carapacea broaștelor țestoase, din care se fabrică diferite obiecte de uz comun, ca: piepteni, brățări, tabachere etc. — Tc. **bagha**.

BAGÁJ, *bagaje*, s. n. 1. Totalitatea lucrurilor care se iau într-o călătorie. ✧ Expr. *A da la bagaje* = a preda la stațiile de cale ferată cufere, lăzi etc., pentru a fi transportate sau păstrate. *A-și face bagajele* = a se pregăti de plecare; *p. ext.* a pleca. 2. Fig. (Urmat de determinări) Totalitatea cunoștințelor, concepțiilor cuiva într-un domeniu oarecare. *Un formidabil bagaj de argumente științifice* (CARAGIALE). — Fr. **bagage**.

BAGATÉL s. n. v. **bagatelă**.

BAGATÉLĂ, *bagatele*, s. f. 1. Lucru de mică importanță; fleac. ✦ Obiect de mică valoare, neînsemnat. 2. Mică compoziție muzicală pe o temă ușoară. [Var.: **bagatél** s. n.] — It. **bagattella** (fr. **bagatelle**).

BAGATELIZÁ, *bagatelizez*, vb. I. Tranz. A micșora importanța unui lucru; a subaprecia; a minimaliza. — Din **bagatelă**.

BAGATELIZÁRE s. f. Acțiunea de *a bagateliza*; subapreciere, minimalizare.

BAGDADÍE, *bagdadii*, s. f. (Reg.) Tavan. — Tc. **bağdadî**.

BAGEÁ, *bagele*, s. f. (Reg.) Bageacă. — Tc. **bağa**.

BAGEÁCĂ, *bageci*, s. f. (Reg.) Mică deschizătură în podul unei case, al unei șuri etc., prin care pătrunde lumina și care uneori ține locul coșului. — Tc. **bağak**.

BAGHÉTĂ, *baghete*, s. f. 1. Bețișor subțire; nuieluș, vărguță. ✧ *Baghetă magică* = bețișorul de care se slujesc scamatorii în operațiile lor. ✦ Vargă ușoară și nu prea lungă cu care dirijorii conduc execuția unui ansamblu muzical; *fig.* talentul, măiestria dirijorului. ✦ Bețișor de forme variate cu care se lovesc membranele, coardele sau lamele unor instrumente muzicale. ✦ Vergea de lemn pe care stă întins părul arcușului. ✦ Dungă de ajur sau de culoare diferită care împodobește uneori ciorapii pe partea exterioară a gleznelor. 2. Nume dat unor piese cilindrice subțiri care fac parte din diverse mecanisme sau aparate. — Fr. **baguette**.

BÁHIC, -Ă, *bahici, -e*, adj. Al lui Bachus, închinat lui Bachus (zeul vinului la romani); de băutură; anacreontic. *Cîntec bahic*. — Fr. **bachique** (lat. lit. **bacchicus**).

BAHMÉT, *bahmeți*, s. m. (Înv.) Cal tătăresc. — Tătar **bahmat**.

BÁHNĂ, *bahne*, s. f. (Reg.) Loc mlăștinos, acoperit cu iarbă sau cu stuf. V. *mlaștină, mocirlă*. — Ucr. **bahno**.

BAHÓRNIȚĂ, *bahorniță*, s. f. Baborniță. — Sb. **bahornica**.

BAI, *baiuri*, s. n. (Reg.) Necaz, încurcătură, bucluc. ✧ Expr. *Nu-i (nici un) bai (că...)* sau *de asta nu (mi)-i bai* = nu face nimic, nu este nici o pagubă. — Magh. **baj**.

BAIADÉRĂ, *baiadere*, s. f. Dansatoare indiană. — Fr. **bayadère**.

BAIBARÁC, *baibarace*, s. n. (Rar) Haină scurtă purtată de țărani. — Ucr. **baibarak**.

BAIBAFÍR, *baibafire*, s. n. (Reg.) (Fir de) aur. [Var.: **başbafír** s. n.] — Tc. **baibafir**.

BÁIDER, *baidere*, s. n. (Reg.) Fîșie lungă împletită din bumbac sau din lînă colorată pe care o poartă țăranii la gît. — Germ. **Beider**.

BAIDERÁȘ, *baideraș*e, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *baider*.

Baiaderă

BÁIE[1], *băi*, s. f. I. 1. Cufundare a corpului în apă, în scop igienic sau curativ; îmbăiere. V. *scăldare*. 2. Cadă sau putină în care cineva se îmbăiază. ✦ Apa în care cineva se îmbăiază. ✧ Expr. *Baie de sînge* = vărsare de sînge; măcel. ✦ Stabiliment public cu instalații speciale servind pentru îmbăiere; încăpere special amenajată pentru îmbăiere. 3. Expunerea corpului (gol) la acțiunea vaporilor de apă, a soarelui, a aerului etc., în scop igienic sau curativ. 4. Recipient în care se pune un lichid, o soluție etc. în vederea unor operații industriale sau chimice; lichidul, soluția etc. în care se fac asemenea operații. II. (La pl.) Nume dat localităților în care se găsesc izvoare de apă termală sau minerală cu proprietăți curative. — Lat. **baneum* (v. sl. **banja**).

BÁIE[2], *băi*, s. f. (Reg.) Mină. — Magh. **bánya**.

BÁIER s. n. v. **baieră**.

BÁIERĂ, *băieri*, s. f. 1. Curea, sfoară, ață etc. cusută sau legată de un obiect (traistă, ploscă etc.) și cu ajutorul căreia obiectul poate fi transportat sau atîrnat. ✧ Expr. *A (i se) rupe* (cuiva) *băierile inimii* = a simți (sau a provoca cuiva) o mare durere sufletească. *A-și dezlega băierile inimii* = a se destăinui (cuiva). *A ofta* (sau *a striga, a ride* etc.) *din băierile inimii* = a ofta (sau a striga etc.) din toată inima. ✦ Ață, șnur etc. cu care se leagă, se strînge sau se încheie o rufă, o haină, o pungă etc. ✧ Expr. *A strînge băierile pungii* = a face economii. *A avea nouă băieri la pungă* = a fi foarte zgîrcit. ✦ Ochi de frînghie legat de fiecare dintre cele două margini ale unei bărci, prin care se introduc vîslele. 2. (Rar) Amuletă. [Pl. și: *baieri*. — Var.: **báier**, *baiere* s. n.] — Lat. **bajulus**.

BAIONÉTĂ, *baionete*, s. f. Lamă de oțel ascuțită la vîrf, avînd un miner care se poate fixa de țeava puștii. ✧ *Atac* (sau *asalt*) *cu baioneta* (sau *la baionetă*) = luptă corp la corp, în care se folosește pușca cu baioneta pusă. ✦ *Îmbinare în baionetă* = îmbinare demontabilă între două piese cilindrice sau plate, care se realizează printr-o mișcare relativă de translație, urmată de una de rotație. — Fr. **baïonnette**.

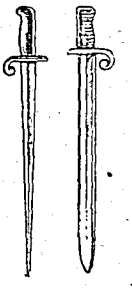

Baionete

BAÍR, *bairuri*, s. n. (Rar) Povîrniș, deal. — Tc. **bayir**.

BAIRÁC, *bairace*, s. n. (Înv.) 1. Steag de mătase foarte lat. 2. Unitate militară (de voluntari) care servea sub un singur drapel. [Pr.: *ba-i-*. — Pl. și: *bairacuri*] — Tc. **bayrak**.

BAIRÁM, *bairamuri*, s. n. 1. (Turcism) Numele a două mari sărbători religioase musulmane. 2. (Fam.) Petrecere; chef mare. [Pr.: *bai-*] — Tc. **bayram**.

BAIȚ, *baițuri*, s. n. Substanță de diverse compoziții, folosită la prelucrarea unor materii prime, la colorarea lemnului, la fixarea coloranților pe fibrele textile, la pregătirea pieilor pentru tăbăcire etc. — Germ. **Beize**.

BÁIU interj. (Reg.) Nicidecum, nici să nu te gîndești (la așa ceva). [Pr.: *ba-iu*] — Din **ba** + **io** *(=eu)*.

BAJOÁIER, *bajoaiere*, s. n. Fiecare dintre cei doi pereți laterali ai unei ecluze. [Pr.: *-joa-*] — Fr. **bajoyer**.

BAL, *baluri*, s. n. Petrecere însoțită de dans, organizată seara sau noaptea într-un local sau într-o sală pregătită în acest scop. — Fr. **bal**.

BALABÁN, *balabani*, s. m. (Zool.) Șoim. — Comp. cuman **balaban**.

BALÁDĂ, *balade*, s. f. 1. Creație poetică în versuri, făcînd parte din genul epic, inspirată de obicei din tradiția istorică sau populară și care relatează o acțiune eroică, o legendă, o întîmplare însemnată. 2. Creație muzicală cu caracter narativ. — Fr. **ballade**.

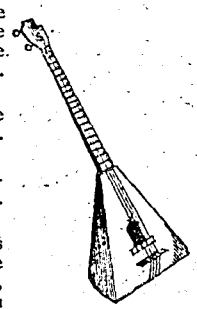

Balalaică

BALADÉR, *baladere*, s. n. Bucată de piele care umple golul de sub călcîi, la încălțăminte. — Germ. **Bandleder**.

BALADÍN, -Ă, *baladini, -e*, s. m. și f. (Franțuzism înv.) Bufon, măscărici; *p. ext.* comediant. — Fr. **baladin**.

BALADÓR, *baladoare*, s. n. Sistem compus dintr-una sau din mai multe roți dințate, montate pe același arbore, care, angrenate pe rînd cu alte roți, pot realiza diferite raporturi de transformare a vitezei. — După fr. **baladeur**.

BALALÁICĂ, *balalaici*, s. f. Instrument muzical cu trei coarde și cu cutie de rezonanță triunghiulară, care emite sunete prin ciupire și prin percuție. — Rus **balalajka**.

BALAMÁ, *balamale*, s. f. Mic dispozitiv metalic, compus din două piese articulate între ele pe un ax, una putînd fi prinsă de un cădran fix, iar cealaltă de o piesă mobilă, căreia îi permite o mișcare de închidere și de deschidere; țițînă. ✦ Fig. (Fam., la pl.) Încheieturi, articulații ale corpului. ✧ Expr. *A-i* (sau *a i se*) *slăbi* sau *a i se muia* cuiva sau *a mu-l* (*mai*) *ajuta* (sau *ține*) pe cineva *balamalele* = a pierde vigoarea (din cauza bătrîneții, a oboselii, a fricii). *A scoate* (pe cineva) *din balamale* = a enerva. *A* (sau *a-și*) *ieși* (sau *a-și sări*) *din balamale* = a-și ieși din fire. *A-i tremura* (cuiva) *balamalele* = a se teme. — Tc. **baglama**.

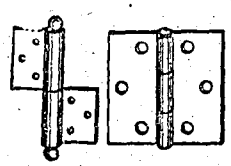

Balamale

BALAMÍȘ s. n. (Reg., în expr.) *Balamiș-balmuș* = balmoș.

BALAMÚC, *balamucuri*, s. n. Casă de nebuni; ospiciu. ✦ Fig. Gălăgie mare; dezordine. — Din **Malamuc** (nume propriu).

BALAMÚT, -Ă, *balamuți, -te*, adj., s. m. și f. (Reg.) 1. Adj. (La jocul de cărți) Măsluit. 2. S. m. și f. Flecar. ✦ Nătîng, prost. — Rus **balamut**.

BALÁNG interj. (De obicei repetat) Cuvînt care imită sunetul unui clopot mare. [Var.: **balánga** interj.] — Onomatopee.

BALÁNGA interj. v. **balang**.

BALÁNGĂ, *balângi*, s. f. Talangă. — Din **balang**.

BALÁNS, *balansuri*, s. n. Mișcare oscilatorie, de pendulare; legănare. — Postverbal al lui **balansa**.

BALANSÁ, *balansez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) înclina cînd într-o parte, cînd într-alta; a (se) legăna. 2. Tranz. (În expr.) *A balansa un cont* = a face să se egaleze debitul cu creditul. 3. Tranz. Fig. A crea un echilibru între doi factori; a cumpăni. — Fr. **balancer**.

BALANSÁRE, *balansări*, s. f. Acțiunea de *a (se) balansa*; legănare, oscilare.

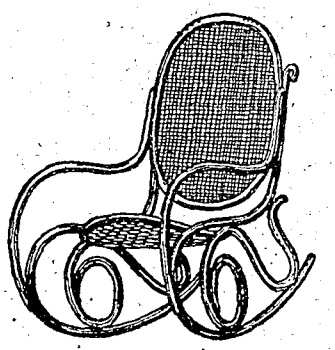

Balansoar

BALANSIÉR, *balansiere*, s. n. 1. Dispozitiv sau piesă a unui mecanism, a cărei oscilație reglează mișcarea unei mașini sau a unui instrument. 2. Organ al unui mecanism, în formă de pîrghie cu două brațe, care transmite prin oscilație o mișcare alternativă. 3. Prăjină sau bară de care se servesc dansatorii pe sîrmă pentru a-și menține echilibrul. [Pr.: *-si-er*. — Var.: (3, înv.) **balanțiér** s. n.] — Fr. **balancier**.

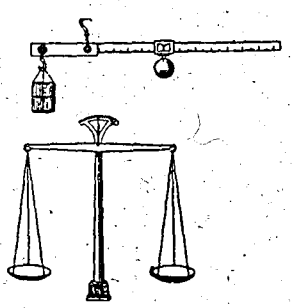

Balanțe

BALANSOÁR, *balansoare*, s. n. Fotoliu prevăzut cu tălpi curbate, care se poate balansa. [Pr.: *-soar*] — Fr. **balançoire**.

BALANSÓR, *balansoare*, s. n. Balansier (1). — Din **balans** + suf. *-or*.

BALANȚĂ, *balanțe* s. f. 1. Aparat pentru măsurarea greutății corpurilor, format dintr-o pîrghie la capetele căreia se așază, de o parte, obiectul de cîntărit și, de cealaltă parte, greutatea care echilibrează acest obiect. ✧ Expr. *A pune în balanță* = a cumpăni fapte sau argumente în vederea luării unei hotărîri). ✦ (Sg. art.) Numele unei constelații din emisfera australă; cumpănă. 2. Fig. Comparație, raport între două sume, conturi etc. ✧ *Balanță de verificare* = operație contabilă constînd din totalizarea separată a cifrelor din debitul și din creditul conturilor; situația conturilor la o anumită dată. *Balanță comercială* (a unei țări) = raportul dintre valoarea generală a importului și cea a exportului — Fr. **balance**.

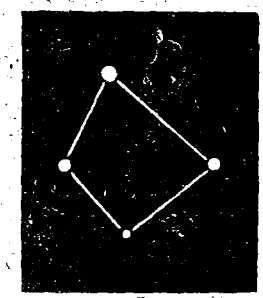

Balanța

BALANȚIÉR s. n. v. **balansier**.

BALAOÁCHEȘ, -Á, *balaoacheși, -e*, adj. (Glumeț sau ir.; despre culoarea feței) Negricios, oacheș. — Din **bălai** + **oacheș**.

BALÁST, *balasturi*, s. n. 1. Încărcătură constînd din saci plini cu nisip, pietriș etc., care asigură echilibrul unei nave sau ajută la reglarea înălțimii unui aerostat; lest. ✦ Compartiment închis care se umple cu apă de mare sau cu aer, pentru a îngreuia sau a ușura un submarin în vederea scufundării sau ridicării lui la suprafață. ✦ Fig. Ceea ce este împovărător, nefolositor; povară. 2. Strat de pietriș care se așază sub traversele unei linii ferate, pentru a forma un pat elastic; amestec de pietriș și de nisip, întrebuințat la diferite lucrări tehnice (prepararea betoanelor, pietruirea șoselelor). — Fr. **ballast**.

BALASTÁ, *balastez*, vb. I. Tranz. A acoperi cu balast (2) o șosea, un teren etc. — Fr. **ballaster**.

BALASTÁRE, *balastări*, s. f. Acțiunea de *a balasta*.

BALASTIÉRĂ, *balastiere*, s. f. Loc de unde se extrage nisip sau pietriș. [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. **ballastière**.

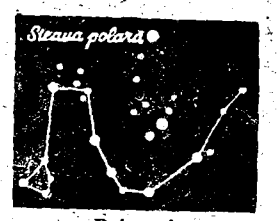

Balaurul

BALASTÓR, *balastoare*, s. n. Mașină folosită pentru așezarea balastului pe o linie ferată. — Din **balast** + suf. *-or*.

BALÁȘ, *balașuri*, s. n. (Înv.) Varietate de rubin. — It. **balascio**.

BALAȘÍCURI s. n. pl. (Reg.) Minciuni care pun pe cineva în încurcătură.

BALÁUR, *balauri*, s. m. (În basme) Monstru fantastic, imaginat în formă de șarpe cu unul sau mai multe capete, adesea înaripat. ✦ (Art.) Denumirea populară a constelației dragonului. — Comp. alb. **bollë** «șarpe», sb. **blavor**.

BALAUROÁICĂ, *balauroaice*, s. f. (În basme) Balaur închipuit ca o femeie. — Din **balaur** + suf. *-oaică*.

BÁLĂ, *bale*, s. f. Monstru, dihanie; fiară groaznică.

BALBÁȘ s. n. (Reg.) Hidromel. — Tc. **bal başy**.

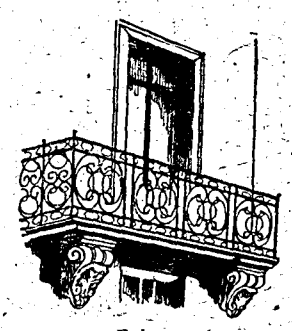

Balcon

BALCÁNIC, -Ă, *balcanici, -e*, adj. Din (sau privitor la) munții Balcani sau din regiunea din sud-estul Europei, prin centrul căreia trec acești munți. — Fr. **balkanique**.

BALCÎZ, -Ă, *balcîzi, -e*, adj. (Rar) Urît, hîd, diform.

BALCÓN, *balcoane*, s. n. 1. Platformă cu balustradă la peretele exterior al unei clădiri, comunicînd cu interiorul. 2. Parte a unei săli de spectacol așezată deasupra parterului și cuprinzînd locuri pentru spectatori, auditori etc. — Fr. **balcon**.

BALCONÁȘ, *balcoașe*, s. n. Diminutiv al lui *balcon*.

BALDACHÍN, *baldachinuri*, s. n. 1. Acoperămînt decorativ, împodobit cu perdele și așezat deasupra unui pat, a unui amvon, a unui catafalc etc.; *p. ext.* lucrare de arhitectură cu această înfățișare. ✦ (Rar, impr.) Lectică. 2. Acoperămînt mobil care se poartă deasupra capului unui demnitar de rang superior al bisericii, la anumite solemnități. [Pl. și: *baldachine*. — Var.: (înv.) **baldahín** s. n.] — Fr. **baldaquin**.

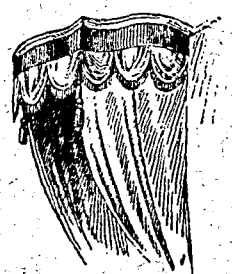

Baldachin

BALDAHÍN s. n. v. **baldachin**.

BÁLE s. f. pl. Salivă (groasă, spumoasă) care se prelinge din gură. ✧ Expr. (Fam.) *A-i curge* (cuiva) *balele după ceva* = a dori fierbinte ceva; a rîvni. ✦ Materie mucilaginoasă secretată de unele glande din epiderma peștilor. ✦ Materie vîscoasă pe care o lasă melcii în urma lor. — Lat. **baba* (sg. **ba*).

BÁLEGĂ s. f. v. **baligă**.

BALEIÁJ, *baleiaje*, s. n. Operație de curățire a cilindrului unei mașini cu ardere internă. — Fr. **balayage**.

BALENĂ, *balene*, s. f. 1. Specie de mamifer lung de 10-33 metri, care trăiește în mările reci, avînd în loc de dinți niște lame cornoase lungi *(Balaena mysticetus)*. 2. Lamelă flexibilă fabricată din lamele cornoase de balenă (1) (sau, sintetic, din materiale plastice), întrebuințată la corsete, umbrele etc. — Fr. baleine (lat. lit. balaena).

Balenă

BALENIÉRĂ, *baleniere*, s. f. Vas special echipat pentru vînătoarea de balene. ✦ Ambarcație rapidă (cu motor). [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. baleinière.

BALÉRCĂ, *balerci*, s. f. (Reg.) Butoiaș. ✦ Conținutul unui butoiaș. — Ucr. barylka.

BALERCÚȚĂ, *balercuțe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *balercă*.

BALERÍN, -Ă, *balerini, -e*, s. m. și f. Baletist(ă). — Fr. ballerine (it. ballerina).

BALÉT, *balete*, s. n. 1. Gen de dans artistic cu figuri executate după o compoziție muzicală anume întocmită sau adaptată. ✦ Reprezentație teatrală constînd din dansuri și mișcări mimice însoțite de muzică. ✦ Compoziție muzicală scrisă pentru astfel de reprezentații. 2. Ansamblu, trupă de baletiști și baletiste. — Fr. ballet (it. balletto).

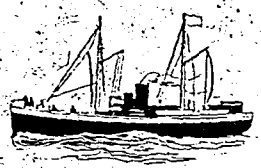

Balenieră

BALETÍST, -Ă, *baletiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care dansează într-un balet. — Din balet + suf. *-ist*.

BĂLIE, *bălii*, s. f. (Reg.) Vas mare, circular, făcut din doage, pentru spălatul rufelor. — Ucr. balija.

BĂLIGĂ, *bălegi*, s. f. Excrement al animalelor mari. [Var.: **bălegă** s. f.] — Corip. sb. balega, alb. bagël'ë.

BALIMÉZ, *balimezuri*, s. n. (Turcism înv.) Tun de calibru mare. — Tc. balyemez.

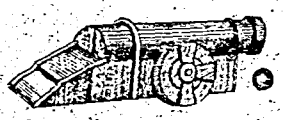

Balimez

BALÍSTIC, -Ă, *balistici, -e*, adj. Privitor la mișcarea proiectilelor aruncate în spațiu. ✧ *Curbă balistică* = traiectorie urmată de un proiectil din momentul lansării pînă la atingerea pămîntului. *Pendul balistic* = pendul special folosit la determinarea vitezei proiectilelor. — Fr. balistique.

BALÍSTICĂ s. f. Ramură a mecanicii teoretice care studiază legile mișcării unui corp greu aruncat sub un anumit unghi față de orizont. ✦ Știință care studiază mișcarea proiectilului în interiorul țevii și pe curba balistică. — Fr. balistique (it. balistica).

BALIVÉRNĂ, *baliverne*, s. f. Vorbă de clacă; palavră, născocire. — Fr. baliverne.

BALIZÁ, *balizez*, vb. I. Tranz. A fixa o baliză, a marca prin balize diverse puncte de pe un teren. — Fr. baliser.

BALIZÁRE, *balizări*, s. f. Acțiunea de *a baliza*.

BALIZÁJ s. n. Semnalizare prin balize. — Fr. balisage.

BALÍZĂ, *balize*, s. f. Semnal sau instalație de semnalizare de diferite forme, servind la indicarea poziției unui punct topografic, la delimitarea zonelor navigabile pe mare. — Fr. balise.

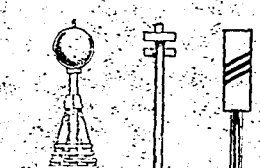

Balize

BÁLMOȘ s. n. Mîncare făcută din caș dulce de oaie fiert în lapte (sau în unt etc.) și la care se adaugă puțin mălai. [Var.: **bálmuș** s. n.] — Comp. magh. bálmos.

BÁLMUȘ s. n. v. balmoș.

BALNEÁR, -Ă, *balneari, -e*, adj. De băi. (II) *Stațiune balneară*. [Pr.: *-ne-ar*] — Fr. balnéaire (lat. lit. balnearius).

BALNEO- Element de compunere însemnînd „balnear”, care servește la formarea unor adjective ca *balneo-climateric*. — Fr. balnéo- (lat. lit. balneum).

BALNEO-CLIMATÉRIC, -Ă, *balneo-climaterici, -e*, adj. Balnear și climateric. [Pr.: *-ne-o-*] — Din balneo- + climateric.

BALNEO-CLIMÁTIC, -Ă, *balneo-climatici, -e*, adj. Balneo-climateric. [Pr.: *-ne-o-*] — Din balneo- + climatic.

BALNEOLÓG, *balneologi*, s. m. Medic specializat în balneologie. [Pr.: *-ne-o-*] — Fr. balnéologue.

BALNEOLÓGIC, -Ă, *balneologici, -e*, adj. De balneologie, privitor la balneologie. [Pr.: *-ne-o-*] — Fr. balnéologique.

BALNEOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care studiază acțiunea profilactică și curativă a apelor termale sau minerale și a nămolurilor. [Pr.: *-ne-o-*] — Fr. balneologie.

BALNEOTERAPÍE s. f. Tratarea bolilor prin întrebuințarea metodică a apelor termale sau minerale și a nămolurilor. [Pr.: *-ne-o-*] — Fr. balnéotherapie.

BALÓN, *baloane*, s. n. 1. Aerostat alcătuit dintr-o învelitoare impermeabilă care se umple cu un gaz mai ușor decît aerul și căruia i se atașează o nacelă. ✧ Expr. (Fam.) *A lua* (pe cineva) *în balon* = a-și bate joc de cineva. ✦ Obiect de cauciuc foarte subțire, de obicei sferic, umplut cu aer sau cu un gaz mai ușor, cu care se joacă copiii. ✦ (Sport) Minge. 2. (În expr.) *Balon de săpun* = bășică suflată din clăbuci de săpun. 3. Vas sferic de sticlă întrebuințat în anumite operații chimice. — Fr. ballon.

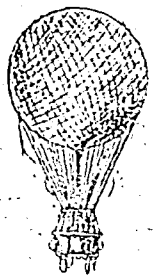

Balon

BALONÁ, *balonez*, vb. I. Refl. A se umfla, a se rotunji ca un balon. ✦ A i se umfla cuiva abdomenul din cauza gazelor adunate în intestine. — Fr. ballonner.

BALONÁRE, *balonări*, s. f. Faptul de *a se balona*.

BALONÁȘ, *balonașe*, s. n. Diminutiv al lui *balon*.

BALONÁT, -Ă, *balonați, -te*, adj. Umflat (ca un balon). ✦ (Despre abdomen) Umflat de gazele acumulate în intestine; (despre oameni) cu abdomenul umflat din această cauză. — V. *balona*.

BALONÉT, *baloneți*, s. n. 1. Cameră de gaz din interiorul unui dirijabil care se poate umfla sau dezumfla, pentru a menține înălțimea dirijabilului în timpul zborului. 2. Plutitor suplimentar montat către extremitățile aripilor unui hidroavion, pentru a împiedica intrarea acestora în apă. — Fr. ballonnet.

BALÓT[1] adj. n. invar. (În expr.) *Oțel-balot* = bandă de oțel laminat la cald, de grosime mică, întrebuințată la confecționarea cercurilor de butoaie, a șinelor de roți etc. — Fr. ballot.

BALÓT[2], *baloturi*, s. n. Pachet mare de mărfuri sau de diferite obiecte; (în special) pachet de bumbac, de lînă etc.; legătură mare de haine, de rufe etc. — Fr. ballot.

BALOTÁJ, *balotaje*, s. n. Situație în care nici unul dintre candidații la o alegere n-a întrunit majoritatea de voturi cerută de lege, ceea ce face necesară o nouă alegere. — Fr. ballottage.

BALSÁM, *balsamuri*, s. n. 1. Suc gros și parfumat extras din rășini sau din alte substanțe vegetale și care este folosit în farmacie ca preparat aromat și curativ. ✦ Fig. Miros foarte plăcut, pătrunzător. ✦ Substanță aromată folosită la îmbălsămarea cadavrelor. 2. Fig. Alinare, mîngîiere, consolare. [Acc. și: *bálsam*] — It. balsamo (lat. lit. balsamum).

BALSAMÁ vb. I. v. îmbălsăma.

BALSÁMIC, -Ă, *balsamici, -e*, adj. De balsam (1), ca de balsam. ✦ Care are însușirile balsamului (1), care conține un balsam. — Fr. balsamique.

BALTÁC s. n. v. baltag.

BALTÁG, *baltage*, s. n. 1. Topor mic și ușor, cu coadă lungă, întrebuințat ca armă. ✦ (Înv. și arh.) Topor cu două tăișuri și cu coadă lungă. 2. Măciucă; ghioagă. ✦ Fig. Lovitură de baltag. [Pl. și: *baltaguri*. — Var.: (reg.) **baltác** s. n.] — Tc. balta.

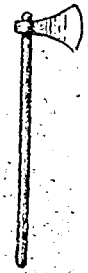

Baltag

BÁLTĂ, *bălți*, s. f. 1. Apă stătătoare permanentă, de obicei puțin adîncă și avînd o bogată vegetație acvatică; *p. ext.* lac. ✧ Expr. *A rămîne* (sau *a sta, a zăcea*) *baltă* = a fi lăsat în părăsire; a sta pe loc, a stagna. *A lăsa baltă* (ceva) = a lăsa (ceva) în părăsire, a nu se mai interesa (de ceva). *A da cu bita în baltă* = a face o gafă. *Are balta pește*, se spune cînd ceva se află din belșug. ✦ Întindere de apă stătătoare rămasă în urma revărsării unui rîu; regiune mlăștinoasă de la țărmul unor rîuri. 2. Apă de ploaie adunată într-o adîncitură; groapă cu apă sau cu mocirlă; (prin exagerare) apă sau lichid vărsat pe jos. V. *băltoacă*.

BALUSTRÁDĂ, *balustrade*, s. f. Construcție de forma unui perete sau gard scund, folosită pentru a mărgini o construcție sau un element de construcție (balcon, scară etc.), pentru a împiedica accesul într-un anumit loc sau pentru a forma o trecere obligatorie. — Fr. balustrade.

BALÚSTRĂ s. f. v. balustru.

BALÚSTRU, *baluștri*, s. m. 1. Fiecare dintre stîlpii mici (de lemn, de piatră etc.) fasonați care formează împreună o balustradă sau un parmalîc. 2. Compas alcătuit dintr-un braț care se poate roti în jurul axei reprezentate de celălalt braț, folosit pentru trasarea cercurilor cu rază foarte mică. [Var.: **balústră** s. f.] — Fr. balustre.

Bamă

BÁMĂ, *bame*, s. f. Plantă leguminoasă al cărei fruct de culoare verde, acoperit cu perișori și plin de semințe, se folosește în alimentație; fructul acestei plante *(Hibiscus esculentus)*. — Tc. bamja, bamje.

BÁMBUS, *bambuși*, s. m. Plantă exotică arborescentă cu tulpină lemnoasă, goală pe dinăuntru, din care se fac construcții ușoare, mobile etc. *(Bambusa arundinacea)*. — Germ. **Bambus** (fr. **bambou**).

Bambus

BAN[1], *bani*, s. m. 1. Echivalent general al valorii mărfurilor (fiind el însuși o marfă) identificat pe baza uzului social cu forma naturală a aurului; monedă de metal sau de hîrtie recunoscută ca mijloc de schimb și de plată (în economia socialistă și ca mijloc de acumulare socialistă și de economii). *Banul e ochiul dracului* (= banii ispitesc pe oameni, îndemnîndu-i la fapte rele). *Ban la ban trage* (= cei ce au bani mulți, aceia se îmbogățesc și mai tare). *Frate, frate, dar brînza-i pe bani*, se replică celor care cer servicii gratuite. ◇ Expr. *(A strînge) bani albi pentru zile negre* = (a face) economii pentru vreme de nevoie. *Bani de buzunar* (sau *de cheltuială*) = bani destinați cheltuielilor mărunte. *Bani gheață* (sau *lichizi, buni, peșin)* = bani în numerar, disponibili. *A trăi (pe lîngă cineva) ca banul cel bun* = a fi foarte prețuit (de cineva). *A lua* (ceva) *de* (sau *drept) bani buni* = a crede că un lucru este adevărat. ✦ (La pl.) Avere în numerar; parale. ◇ Expr. *A face bani* = a cîștiga parale. *A mînca banii cu lingura* sau *a fi doldora* (sau *plin) de bani* sau *a avea bani (strînși) la ciorap* = a fi foarte bogat. *Fecior de bani gata* = om care trăiește fără să muncească, cheltuind averea părinților. 2. (În țara noastră) Unitate monetară egală cu a suta parte dintr-un leu; moneda care o reprezintă; *p. ext.* monedă măruntă, de cea mai mică valoare. V. *gologan*. ◇ Expr. *A nu face* (sau *a nu plăti) un ban (chior)* sau *doi bani* = a nu valora nimic. — V. *ban*[2].

BAN[2], *bani*, s. m. (Înv.) Titlu de dregător: a) (și în forma *mareban)* titlu purtat de dregătorul delegat de domnul Țării Românești cu cîrmuirea Olteniei; (mai tîrziu) titlu purtat de primul boier în rang din Țara Românească (numit *ban al Craiovei)*; b) titlu purtat de dregătorii delegați cu administrarea unor județe din Oltenia; c) titlu purtat de dregătorul delegat de regele Ungariei cu administrarea unor provincii. — Sb. **ban**.

BANÁL, -Ă, *banali, -e*, adj. Lipsit de originalitate; comun. — Fr. **banal**.

BANALITÁTE, *banalități*, s. f. 1. (La sg.) Caracterul a ceea ce e banal; fel de a fi comun și lipsit de originalitate. 2. (Concr.) Lucru banal, idee banală. — După fr. **banalité**.

BANALIZÁ, *banalizez*, vb. I. Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină banal. — Fr. **banaliser**.

BANALIZÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) banaliza*.

BANÁN, *banani*, s. m. Plantă tropicală cu aspect arborescent, cu foi late și lungi în mijlocul cărora cresc, în mănunchiuri, fructe comestibile *(Musa paradisiaca* și *sapientium)*. — Din **banană**.

BANÁNĂ, *banane*, s. f. 1. Fructul bananului; are formă lunguiață și este făinos, zaharos și aromatic. 2. Piesă de metal care se montează la capătul unei conducte electrice și se introduce într-un dispozitiv pentru a stabili contactul electric. — Fr. **banane**.

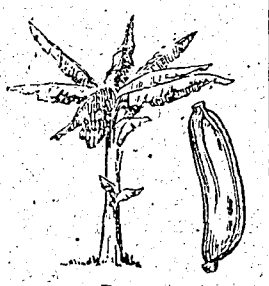

Banan

BANANIÉR, *bananieri*, s. m. Banan. [Pr.: *-ni-er*] — Fr. **bananier**.

BANÁT, *banate*, s. n. Provincie sau ținut administrat de un ban[2]. — Din **ban**[2].

BÁNĂ, *bane*, s. f. Semn făcut din plută, tinichea etc. cu care pescarii marchează locul unde au pus carmaccle.

BANC[1], *bancuri*, s. n. 1. Îngrămădire de nisip, de pietriș sau de nămol formată pe fundul mărilor sau al fluviilor, ajungînd uneori pînă la suprafața apei. 2. Cîrd mare de pești marini. — Fr. **banc**.

BANC[2], *bancuri*, s. n. 1. Postament sau suport al unei mașini-unelte. 2. Masă lungă cu diferite dispozitive pentru fixarea sau imobilizarea pieselor sau obiectelor de prelucrat. 3. Banchetă la mici ambarcații. 4. Instalație pentru măsurarea puterii motoarelor. — Fr. **banc**.

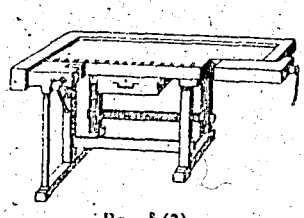

Banc[2] (2)

BANC[3], *bancuri*, s. n. 1. Numele unui joc de cărți. 2. (Fam.) Glumă (ieftină); anecdotă; mînciună. — Germ. **Bank**.

BÁNCAIZĂN, *bancaizăne*, s. n. 1. Bucată de fier la bancul[2] (2) tîmplarului. 2. Piesă de fier cu care se fixează în perete un dulap, o bibliotecă etc. — Germ. **Bankeisen**.

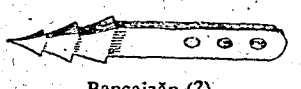

Bancaizăn (2)

BÁNCĂR, -Ă, *bancari, -e*, adj. Care aparține băncii[2] (1), privitor la bancă. — It. **bancario**.

BÁNCĂ[1], *bănci*, s. f. Scaun îngust și lung pe care pot ședea mai multe persoane. ◇ *Banca acuzaților* = bancă pe care stau, într-o sală de judecată, acuzații. *Banca apărării* = bancă pe care stau, într-o sală de judecată, avocații apărării. ✦ Scaun pentru una sau mai multe persoane (de obicei cu pupitre), pe care ședeau școlarii în clasă. ◇ Loc. adv. *Pe băncile școlii* = la școală. *De pe băncile școlii* = din timpul petrecut în școală. — Fr. **banc**.

BÁNCĂ[2], *bănci*, s. f. 1. Institut de credit care efectuează operații financiare. ◇ *Bancă de emisiune* = bancă învestită cu dreptul de a emite bancnote. 2. (La unele jocuri de cărți) Banii puși în joc de cel ce conduce jocul. — It. **banca** (fr. **banque**).

BANCHÉR, *bancheri*, s. m. 1. (În orînduirea capitalistă) Posesor de capital bănesc, care pune la dispoziția altor capitaliști acest capital, în schimbul unei dobînzi; proprietar sau mare acționar al unei bănci. 2. (La unele jocuri de cărți) Persoană care conduce jocul și care ține în rezervă o sumă de bani, pentru a plăti, în caz de pierdere, sumele riscate de ceilalți jucători. — Fr. **banquer**.

BANCHÉT, *banchete*, s. n. Masă cu caracter festiv la care se sărbătorește o persoană sau un eveniment. — Fr. **banquet**.

BANCHÉTĂ, *banchete*, s. f. 1. Bancă mică (capitonată) fără spetează; bancă sau canapea montată în vehicule, pe care stau oamenii. 2. Porțiune orizontală, de formă unei trepte, într-o lucrare de terasament. — Fr. **banquette**.

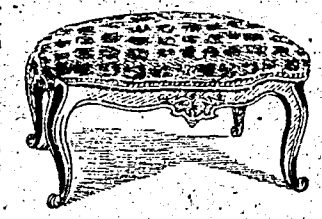

Banchetă

BANCHÍZĂ, *banchize*, s. f. Bloc de gheață format în regiunile polare, de-a lungul coastelor mării. V. *aisberg*. — Fr. **banquise**.

BANCNÓTĂ, *bancnote*, s. f. Hîrtie de valoare, cu acoperire în aur, emisă de o bancă (în schimbul cambiilor) și folosită ca mijloc de plată. — Germ. **Banknote** (fr. **bank-note**).

BÁNCO s. n. invar. (La unele jocuri de cărți) Totalul mizelor depuse de jucători. — It. **banco** (fr. **banco**).

BANCRUTÁR, *bancrutari*, s. m. (Rar) Falit. — După fr. **banqueroutier**.

BANCRÚTĂ, *bancrute*, s. f. (În orînduirea capitalistă) Situație a unui comerciant falit, care s-a făcut vinovat de rea administrație sau de fraudă în dauna creditorilor. — Fr. **banqueroute**.

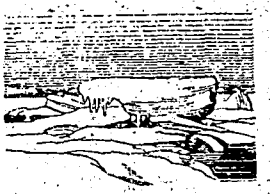

Banchiză

BANDÁJ, *bandaje*, s. n. 1. Fașă (de tifon) cu care se acoperă o rană sau cu care se susține sau se imobilizează o parte bolnavă a corpului. V. *pansament*. 2. Fișie de pînză cu care boxerii își înfășoară pumnii și peste care își pun mănușile. 3. Piesă circulară montată pe exteriorul obezii sau jantei roților, la unele vehicule. — Fr. **bandage**.

BANDAJÁ, *bandajez*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) aplica un bandaj (1). V. *pansa*. — Din **bandaj**.

BANDAJÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) bandaja*.

BÁNDĂ[1], *bande*, s. f. 1. Ceată, grup de oameni întovărășiți în vederea unui scop (rău); grup constituit în vederea unei acțiuni de subminare a intereselor colectivității; clică, șleahtă. ✦ (Glumeț) Grup de prieteni. ✦ Trupă de muzicanți, taraf de lăutari. ◇ *Bandă militară* = fanfară. 2. (Înv.) Ceată de soldați puși sub aceeași bandieră. — Fr. **bande**.

BÁNDĂ[2], *benzi*, s. f. 1. Fișie îngustă de stofă, de hîrtie, de piele etc. cu care se leagă, se înfășoară sau se întărește ceva. ◇ *Bandă (de expediție)* = fișie de hîrtie cu care se învelesc imprimatele trimise prin poștă. V. *banderolă*. ✦ Fișie cu care se împodobește, de obicei pe margini, un articol de îmbrăcăminte. 2. (În expr.) *Bandă de magnetofon* = fișie subțire și îngustă dintr-un material flexibil, acoperit cu un strat de substanță electromagnetică, pe care se imprimă și de pe care se pot reproduce sunete cu ajutorul magnetofonului. *Bandă rulantă* (sau *de transport, continuă)* = fîșie continuă de piele, de plăci metalice etc. acționată mecanic, servind la transportul materialelor sau al pieselor fabricate sau în curs de fabricație. *Bandă de imagini* = pelicula cinematografică. *Bandă de circulație* = partea carosabilă a unei șosele. *Bandă de rulment* = partea de cauciuc din anvelopa unei roți de autovehicul, care vine în contact cu pămîntul. *Lucru pe* (sau *la) bandă* = sistem de lucru constînd din operații succesive, executate de un șir de lucrători, asupra unui singur obiect fixat pe o bandă rulantă care trece prin fața fiecăruia dintre ei. 3. Fiecare dintre marginile elastice ale mesei de biliard. ✦ Fiecare dintre cele două margini ale terenului de popice. 4. (La armele de vînătoare cu două țevi) Șina care îmbină cele două țevi de-a lungul lor. 5. Grup de frecvențe vecine sau apropiate ale unei radiații electromagnetice sau sonore. — Fr. **bande**.

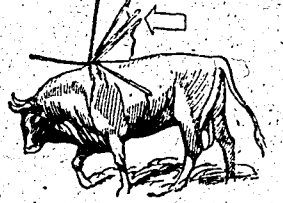

Banderile

BANDERÍLĂ, *banderile*, s. f. Suliță mică, prevăzută în vîrf cu un steguleț și purtată de toreadori în luptele lor cu taurii. — Fr. **banderille**.

BANDERÓLĂ, *banderole*, s. f. 1. Fișie de hîrtie care se lipește în jurul unui pachet, al unei cărți etc. pentru a împiedica desfacerea lor frauduloasă. ✦ Fișie de pînză care se trece în jurul brațului ca semn al unei anumite însărcinări. 2. Fișie mică de stofă prinsă la vîrful unui catarg, al unei lănci etc. — Fr. **banderole**.

BANDIÉRĂ, *bandiere*, s. f. (Înv.) Steag al unei țări înălțat pe vapoarele sale și pe clădirile unde se aflau reprezentanții ei în străinătate. ✦ Steguleț întrebuințat pe vapoare pentru semnalizări. ✦ Steag al unei armate sau al unui comandant de oștire; stindard, drapel. [Pr.: *-di-e-*] — It. **bandiera**.

BANDÍT, *bandiți*, s. m. Tîlhar. — Fr. **bandit**.

BANDITÉSC, -EASCĂ, *bănditești*, adj. Tîlhăresc. — Din **bandit** + suf. *-esc*.

BANDITÉȘTE adv. Ca bandiții; tîlhărește. — Din **bandit** + suf. *-ește*.

BANDITÍSM, *banditisme*, s. n. Tîlhărie. — Fr. **banditisme**.

BANDOÁLĂ, *bandoale*, s. f. (Rar) Epitet injurios dat unei femei grase și proaste.

BÁNDULĂ, *bandule*, s. f. (Mar.) Frînghie care ajută la aruncarea parîmelor grele între nave sau între o navă și malul de acostare.

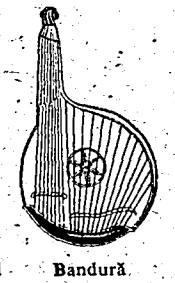

Bandură

BANDULIÉRĂ, *banduliere*, s. f. Bandă de stofă, de piele sau de fir (pusă de-a curmezișul pieptului), de care se agață sabia, se atîrnă pușca etc. ✧ Loc. adv. *În bandulieră* = de-a curmezișul spatelui. *Armă în bandulieră*. [Pr.: *-li-e-*] — Fr. **bandoulière**.

BANDURÁR, *bandurari*, s. m. Cel care cîntă din bandură[3]. — Din **bandură**[3] + suf. *-ar*.

BANDÚRĂ[1], *bandure*, s. f. (Reg.) Cîrpă de pînză groasă și aspră.

BANDÚRĂ[2], *banduri*, s. f. Instrument muzical ucrainean cu 8 pînă la 24 de coarde. — Ucr. **bandura**.

BANG interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită sunetul unui clopot. — Onomatopee.

BÁNGĂT, *bangăte*, s. n. Dangăt. — Din **bang** + suf. *-ăt*.

BANIÉRĂ, *baniere*, s. f. (Franțuzism înv.) Drapel militar feudal. ✦ Unitate militară feudală. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. **bannière**.

BÁNIȚĂ, *baniță*, s. f. Unitate de măsură de capacitate, pentru cereale, egală cu circa douăzeci de ocale. ✦ Vas special (făcut din doage) care are această capacitate. ✦ Conținutul unui asemenea vas. — Comp. bg. **banica**.

BANJÓ, *banjouri*, s. n. Instrument muzical cu coarde, cu corpul rotund, ca o tobă, făcut din piele. — Fr. **banjo**.

Banjo

BÁNTĂ, *bențI*, s. f. 1. Bandă[3] (1). 2. Fîșie de pînză cusută pe marginea gulerului și mînecilor cămășii; *p. ext.* guler; manșetă. 3. (Înv., la pl.) Cătușe, obezi. [Pl. și: *bențe*] — Rus **bant(a)**.

BAOBÁB, *baobabi*, s. m. Arbore de dimensiuni uriașe din Africa tropicală (*Adansonia digitata*). [Var.: **boabáb** s. m.] — Fr. **baobab**.

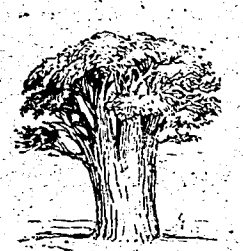

Baobab

BAPTÍSM s. n. Numele unei secte creștine care consideră că botezul trebuie primit la o vîrstă conștientă; doctrina acestei secte. — Fr. **baptisme**.

BAPTÍST, -Ă, *baptiști, -ste*, s. m. și f. (Adesea adjectival) Adept al baptismului. — Fr. **baptiste**.

BAR, *baruri*, s. n. 1. Local public unde consumatorii sînt serviți stînd în picioare sau pe scaune speciale, în fața unei mese înalte, în formă de tejghea; (prin restricție) tejghea în localurile publice, la care se servesc băuturi. 2. Local luxos de petrecere; cabaret. — Fr. **bar**.

BARÁ, *barez*, vb. I. Tranz. 1. A opri, a întrerupe, a împiedica o trecere, circulația etc. 2. A trage o linie peste un text scris, pentru a arăta că nu este valabil. — Fr. **barrer**.

BARABÁNCĂ, *barabance*, s. f. (Înv. și reg.) Tobă. — Rus **baraban**.

BARABÁNCI, *barabanci*, s. m. (Înv. și reg.) Toboșar. — Rus **barabanščik**.

BARABÓI, *baraboi*, s. m. 1. Plantă erbacee a cărei rădăcină, în formă de bulb, este comestibilă (*Chaerophyllum bulbosum*). 2. (Reg.) Cartof. — Bg. **baraboj**.

BARABÚLĂ, *barabule*, s. f. (Reg.) Cartof. — Ucr. **baraboľja**.

BARABÚLIȘTE, *barabuliști*, s. f. (Reg.) Ogor cultivat cu cartofi. — Din **barabulă** + suf. *-iște*.

Baraboi

BARABÚȘCĂ, *barabușe*, s. f. (Reg.) Cartof. — Din **barab**[ulă] + suf. *-ușcă*.

BARACAMÉNT, *baracamente*, s. n. Ansamblu de bărăci pentru personal, materiale etc. — După fr. **baraquement** (it. **baraccamento**).

BARÁCĂ, *bărăci*, s. f. Construcție provizorie de scînduri, servind ca locuință, magazie, prăvălie etc. [Var.: (reg.) **barátcă** s. f.] — F. **baraque**.

BARÁJ, *baraje*, s. n. 1. Obstacol construit de-a curmezișul albiei unei ape pentru a-i opri complet curgerea, în scopul ridicării nivelului în amonte; stăvilar, zăgaz. ✦ Lucrare provizorie într-un puț de mină în timpul săpării acestuia, pentru a opri pătrunderea apelor care vin de sus sau care izvorăsc din fund. 2. Piedică, barieră; (Mil.) lucrare realizată prin săpături, așezare de mine etc., cu scopul de a opri înaintarea inamicului. ✧ *Baraj (de artilerie)* = tir susținut de artilerie, pentru oprirea înaintării inamicului. — Fr. **barrage**.

Baraj

BARAJÍST, *barajiști*, s. m. Persoană care supraveghează și asigură întreținerea unei instalații de captare a apei. — Fr. **barragiste**.

BARÁNGĂ s. f. (Reg.) 1. Lup bătrîn care conduce o haită și urlă înaintea celorlalți. 2. Taurul cel mai puternic care conduce cireada și căruia i se pune clopotul. 3. Poreclă dată unui om care strigă tare. — Din **balang**.

BARÁT, -Ă, *barați, -te*, adj. 1. (Despre un drum, o intrare) Care este închis, a cărui trecere este împiedicată sau interzisă. 2. (Despre un text scris) Peste care s-a tras o bară în scopul de a-l anula. ✦ Peste care s-a tras o bară spre a-l deosebi de altă indicație. *Tramvaiul 6 barat*. — V. *bara*.

BARÁTCĂ s. f. v. **baracă**.

BÁRĂ, *bare*, s. f. 1. Drug de metal (care urmează să fie prelucrat). ✦ Bucată de lemn sau de metal, de lungime și grosime variabilă, avînd diferite întrebuințări. 2. Fiecare dintre cei trei stîlpi care delimitează poarta la unele jocuri sportive. ✧ *Bară (fixă)* = aparat de gimnastică format dintr-un sul de metal fixat pe doi stîlpi. 3. Barieră care desparte, la instanțele judecătorești, pe judecători de avocați și împricinați; *p. ext.* locul de unde se pledează în fața justiției. 4. Semn grafic în forma unei linii verticale sau orizontale, folosit ca element de separare în interiorul unui text; (Muz.) semn în formă de linie verticală, întrebuințat la separarea măsurilor pe portativ. 5. Ridicătură a fundului mării la gura unui fluviu, formată prin îngrămădirea nisipului sau a mîlului. 6. Valul care urcă de la gura unui fluviu spre amonte o dată cu fluxul, la mările cu maree importante. — Fr. **barre**.

BARÁNGI, *barăngesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A striga, a țipa în gura mare. — Din **barangă**.

BARBACÁNĂ, *barbacane*, s. f. Deschizătură mică lăsată din loc în loc într-un zid de sprijin, pentru scurgerea apelor colectate în spatele acestuia. — Fr. **barbacane**.

BARBADÉNSIS s. m. Specie de bumbac care produce fibre de calitate superioară (*Gossypium barbadense*). — Lat. lit. **barba densis**.

BÁRBAR, -Ă, *barbari, -e*, s. m. și f. 1. Nume dat în antichitate de greci și de romani oricărei persoane care făcea parte dintr-o populație străină și pe care ei o considerau pe o treaptă de cultură inferioară. 2. (La m. pl.) Nume dat în trecut popoarelor migratoare care s-au așezat, la începutul evului mediu, în Europa; (la sg.) persoană făcînd parte dintr-un asemenea popor. 3. Fig. (Adesea adjectival) Persoană care se comportă în mod necivilizat, care are o purtare grosolană, sălbatică. — Fr. **barbare** (lat. lit. **barbarus**).

BARBARÍE, *barbarii*, s. f. 1. Stare rudimentară de dezvoltare social-culturală în care se află un om sau un popor. 2. Concepție, atitudine, comportare a unui om sau a unui popor, dovedind lipsă de respect față de cultură și civilizație; (concr.) faptă dovedind o asemenea concepție; cruzime, sălbăticie. — Fr. **barbarie** (lat. lit. **barbaria**).

BARBARÍSM, *barbarisme*, s. n. (Ieșit din uz) Cuvînt de jargon introdus într-o limbă fără a fi necesar. — Fr. **barbarisme** (lat. lit. **barbarismus**).

BÁRBĂ, *bărbi*, s. f. 1. Părul care crește la bărbați pe bărbie și pe obraji. ✧ Loc. adv. *În bărbă* = pe ascuns, numai pentru sine. *Rîde în bărbă*. ✧ Expr. *A trage nădejde ca spînul de bărbă* = a nădăjdui ceva ce nu se poate realiza. (Arg.) *A pune* (sau *a trage*) *bărbi* = a minți, a înșira verzi și uscate. ✧ Compuse: *barba-caprei* = plantă erbacee cu flori galbene-deschise (*Tragopogon major*); *barba-împăratului* = plantă erbacee cu flori de diferite culori, care se cultivă ca plantă de ornament și a cărei rădăcină are proprietăți purgative (*Mirabilis Jalapa*); *barba-lupului* = plantă erbacee cu flori galbene (*Crispis biensis*); *barba-ursului* = plantă erbacee a cărei tulpină se întrebuințează în medicină și în industrie (*Equisetum arvense*). 2. Bărbie. 3. Smoc de păr pe care-l au unele animale sub bot. 4. Țepii de la spicele cerealelor. — Lat. **barba**.

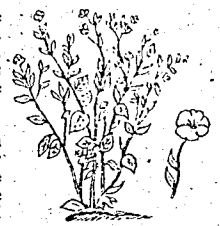

Barba-împăratului

BÁRBĂT s. m. Cîine prepelicar cu părul lînos și creț, specializat în vînătoarea de baltă. — Fr. **barbet**.

BARBĚTĂ, *barbete*, s. f. 1. Fiecare dintre cele două smocuri de barbă lăsate să crească pe părțile laterale ale feței. V. *favorit*. 2. Bucată de parîmă folosită la legarea baloanelor și a bărcilor pentru a le fixa și manevra cu ușurință. — It. **barbetta**.

BARBÍȘĂ, *barbișe*, s. f. (Înv.) Barbișon. — Fr. **barbiche**.

BARBIȘÓN, *barbișoane,* s. n. Bărbuță ascuțită, lăsată să crească numai pe vîrful bărbiei; cioc. — Fr. **barbichon.**

BARBÚN, *barbuni,* s. m. Pește mic de mare, de culoare roșiatică, cu aripioarele galbene, cu două fire lungi sub bărbie și cu carnea foarte gustoasă *(Mullus barbatus).* — Ngr. **barbuni.**

Barbișon

BARBÚT s. n. Joc de noroc cu zaruri. — Tc. **barbut.**

BARBÚTĂ, *barbute,* s. f. (Înv.) Monedă veche de la începutul secolului trecut.

BARCAGÍU, *barcagii,* s. m. Cel care (are meseria de a) conduce o barcă; luntraș. — Din **barcă** + suf. *-(a)giu.*

BARCÁNĂ, *barcane,* s. f. Dună de nisip în formă de semiluna cu convexitatea în bătaia vîntului. — Fr. **barkhane.**

BARCARÓLĂ, *barcarole,* s. f. Cîntec de barcagiu sau de marinar, mai ales de gondolier venețian; compoziție muzicală care imită mișcarea legănată a valurilor sau cadența vîslelor. — It. **barcarola** (fr. **barcarole**).

BARCÁZ, *barcazuri,* s. n. Ambarcațiune cu o capacitate de 10 pînă la 100 de tone, care poate naviga cu vele, la remorcă sau cu autopropulsie, folosită mai ales de pescari. — Rus **barkas.**

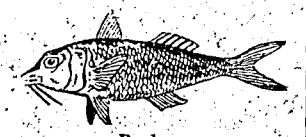

Barbun

BÁRCĂ, *bărci,* s. f. Ambarcațiune de dimensiuni mici cu vîsle, cu pînze sau cu motor. — It. **barca.**

BARCHÉT s. n. v. **barhet.**

BARD, *barzi,* s. m. (La vechii celți) Poet care compunea și recita cîntece războinice și religioase. ✦ Poet (național). — Fr. **barde** (lat. lit. **bardus**).

BÁRDĂ, *bărzi,* s. f. Un fel de secure cu tăișul lat. și coada scurtă, întrebuințată mai ales la cioplitul lemnului, altădată și ca armă de luptă. ✧ Expr. *A da* (sau *a zvîrli*) *cu barda în lună* = a fi nesocotit. *Cioplit din bardă* (sau *cu barda*) = (cioplit) grosolan. — Magh. **bárd.**

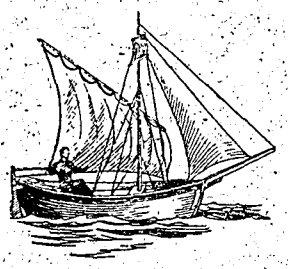

Barcă

BARÉJ s. n. v. **bariș.**

BÁREM[1] adv. Măcar, cel puțin. *Barem să nu ne facem de rîs față de cei din tîrg* (GALAN). [Var.: **báremi, bárim** adv.] — Bg., sb. **bárem.**

BARÉM[2], *bareme,* s. n. Tabele de calcule gata făcute, care dau valorile unor elemente sau date, în funcție de alte elemente sau date variabile. — Fr. **barème.**

BAREMI adv. v. **barem**[1].

BARÉTĂ[1], *bărete,* s. f. 1. Bentiță îngustă de piele cu care se încheie un pantof. 2. Bucată îngustă de metal fixată transversal pe un obiect tot de metal (tabacheră, decorație etc.). — Fr. **barrette.**

BARÉTĂ[2], *barete,* s. f. (Rar) Căciuliță de postav sau de catifea, cu trei sau patru colțuri, purtată de unii preoți și, în trecut, de unii soldați. — Fr. **barrette.**

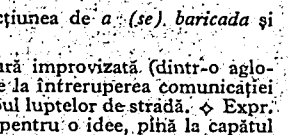

Bardă

BARHÉT s. n. Țesătură de bumbac (cu desene), flanelată pe o față sau pe ambele fețe. [Var.: **barchét** s. n.] — Germ. **Barchent.**

BÁRIC, -Ă, *barici, -e,* adj. Care se referă la presiunea atmosferică, care ține de presiunea atmosferică. ✧ *Repartiție barică* = repartiția presiunii atmosferice la suprafața pămîntului. — Fr. **barique.**

BARICADÁ, *baricadez,* vb. I. Tranz. A închide printr-o baricadă o ieșire, un drum etc. ✦ Refl. A se pune la adăpost în dosul unei baricade. — Fr. **barricader.**

BARICADÁRE, *baricadări,* s. f. Acțiunea de *a (se) baricada* și rezultatul ei.

BARICÁDĂ, *baricade,* s. f. Întăritură improvizată (dintr-o aglomerare de materiale diferite), care servește la întreruperea comunicației pe o anumită arteră sau ca apărare, în timpul luptelor de stradă. ✧ Expr. *A muri pe baricadă* = a lupta consecvent pentru o idee, pînă la capătul puterilor sau al vieții. *A fi de cealaltă parte a baricadei* = a fi în tabăra opusă. — Fr. **barricade.**

BARICÉNTRU, *baricentre,* s. n. Centru de greutate. — După fr. **barycentre.**

BARÍE, *barii,* s. f. Unitate de măsură pentru presiune egală cu presiunea unei forțe de o dină pe un centimetru pătrat. — Fr. **barye.**

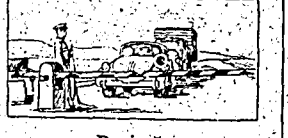

Barieră

BARIÉRĂ, *bariere,* s. f. 1. Bară mobilă cu care se oprește temporar trecerea peste o șosea, peste o linie ferată etc.; *p. ext.* loc unde se întretaie o șosea cu o linie ferată. ✦ Dispozitiv de siguranță a circulației într-o mină. ✦ Fig. Obstacol, piedică. 2. Loc pe unde se intră în oraș și unde se încasau altădată taxele pentru mărfurile care se aduceau spre vînzare; *p. ext.* periferie. [Pr.: *-ri-e-*] — Fr. **barrière.**

BARÍL, *barili,* s. m. Unitate de măsură pentru volume, întrebuințată, în special în S.U.A. și în Anglia, pentru produsele petroliere. — Fr. **baril.**

BÁRIM adv. v. **barem**[1].

BARIMETRÍE s. f. Apreciere a greutății vii a animalelor pe bază de măsurători. — Fr. **barymétrie.**

BARISFÉRĂ s. f. Simburele globului pămîntesc, alcătuit din elemente cu densitate mare. — Fr. **barysphère.**

BARÍȘ, *barișe,* s. n. 1. Broboadă de lînă foarte subțire și ușoară. ✧ Expr. *A-și da barișul pe ceafă* = a-și pierde rușinea; a se dezonora. 2. Stofă de lînă foarte subțire și fină. [Var.: **baréj, bariz** s. n.] — Fr. **barège.**

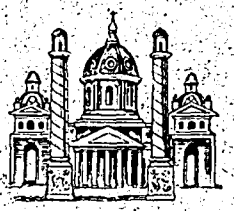

Biserică în stil baroc

BARÍTĂ, *barite,* s. f. Hidrat de bariu. — Fr. **baryte.**

BARITÍNĂ, *baritine,* s. f. Sulfat de bariu natural. — Fr. **barytine.**

BARÍTON, (2) *baritoni,* s. m., (3) *baritoane,* s. n. 1. (La sg. n.) Registru al vocii bărbătești, intermediar între tenor și bas. 2. Cîntăreț cu voce intermediară între cea de tenor și cea de bas. 3. Instrument de alamă care are într-o orchestră un rol analog cu acela al baritonului (2) într-un cor. [Acc. și: *barítón*] — It. **baritono** (fr. **barytone**).

Barograf

BÁRIU s. n. Metal moale, alcalino-pămîntos, de culoare albă-argintie, ai cărui compuși se întrebuințează la fabricarea vopselelor, a sticlei și în pirotehnie. — Fr. **baryum** (<gr.).

BARÍZ s. n. v. **bariș.**

BAROÁNĂ, *baroane,* s. f. Baroneasă. — Fr. **baronne.**

BARÓC, -Ă, (rar) *baroci, -e,* adj. (În expr.) *Stil baroc* = stil artistic dezvoltat în sec. XVII-XVIII, caracterizat prin excesul de ornamentare complicată, de înfloriturl, precum și (în arhitectură) prin neregularitatea liniilor și prin monumentalitate. — Fr. **baroque.**

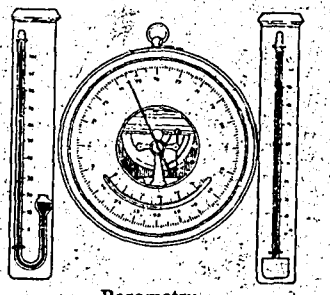

Barometru

BAROGRÁF, *barografe,* s. n. Aparat care înregistrează în mod automat presiunea atmosferică la sol sau într-un vehicul aerian. — Fr. **barographe** (<gr.).

BAROGRÁMĂ, *barograme,* s. f. Curbă înregistrată de barograf. — Fr. **barogramme** (<gr.).

BAROMÉTRIC, -Ă, *barometrici, -e,* adj. Al barometrului, de barometru. — Fr. **barométrique.**

BARÓMETRU, *barometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea presiunii atmosferice, format dintr-un tub de sticlă care conține mercur introdus într-un alt recipient cu mercur și fixat pe o tăbliță gradată sau dintr-o cutie metalică ale cărei deformații, sub acțiunea variațiilor presiunii atmosferice, dau valorile presiunii care sînt indicate de un ac pe o scară gradată. — Fr. **baromètre** (<gr.).

Baros

BARÓN, *baroni,* s. m. (În orînduirea feudală din apusul și centrul Europei) Mare senior care avea drepturi absolute pe pămînturile sale; (mai tîrziu) titlu de noblețe intermediar între titlul de cavaler și acela de viconte; persoană care are acest titlu. — Fr. **baron.**

BARONEÁSĂ, *baronese,* s. f. Femeie care posedă o baronie; soție de baron. — Din **baron** + suf. *-easă.*

BARONÉT, *baroneți,* s. m. Titlu de noblețe dat în Anglia unui ordin de cavaleri și care se moștenește pe linie bărbătească; persoană care are acest titlu. — Fr. **baronnet.**

BARONÍE, *baronii,* s. f. Titlu de baron; *p. ext.* domeniul unui baron. — Fr. **baronnie.**

BARÓS, *baroase,* s. n. Ciocan mare și greu, întrebuințat la forjarea metalelor sau la sfărîmatul pietrelor. [Pl. și: *barosuri*] — Tig. **baros.**

BAROSÁN, -Ă, *barosani, -e,* adj. Mare și greu; enorm. ✦ Fig. (Substantivat, ir.) Personaj influent; persoană bogată. — Din **baros** + suf. *-an.*

BAROSCÓP, *baroscoape,* s. n. Aparat în formă de balanță, cu care se demonstrează existența presiunii atmosferice și aplicarea principiului lui Arhimede la gaze și vapori. — Fr. **baroscope** (<gr.).

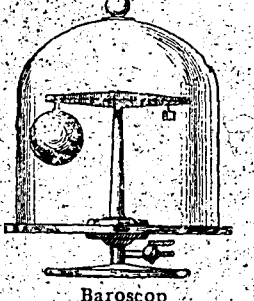

Baroscop

BARÓU, *barouri,* s. n. (În vechea organizare judecătorească) Corpul organizat al avocaților dintr-un județ; localul în care era instalat. V. *colegiu.* — Fr. **barreau.**

BÂRTIȚĂ, *bartițe*, s. f. (Reg.) Pojghiță de mucegai care se formează pe borș sau pe zeama de varză acră.

BARȘON, *barșoane*, s. n. (Reg.) Catifea (roșie). — Magh. bársony.

BÂRZĂ, *berze*, s. f. Pasăre călătoare din ordinul picioroangelor, cu ciocul, gîtul și picioarele foarte lungi și cu penele albe, afară de vîrfurile aripilor care sînt negre *(Ciconia Ciconia)*; cocostîrc. — Comp. alb. bardhë.

Barză

BAS, (2) *bași*, s. m., (3) *basuri*, s. n. 1. (La sg. n.) Registrul cel mai jos al vocii bărbătești. 2. Cîntăreț a cărui voce e aptă să cînte partea cea mai profundă, ca registru, dintr-o bucată muzicală. 3. Instrument de alamă care are în orchestră un rol analog cu acela al basului (2) într-un cor. — It. basso (fr. basse).

BASAMÁC s. n. Rachiu (colorat) de calitate inferioară; holercă. — Comp. tc., sb. basamak «grad».

BASC[1] s. n. v. bască.

BASC,[2] **-Ă**, *basci*, *-e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană aparținînd unei populații care locuiește în Pirineii occidentali. 2. Adj. Care aparține sau este caracteristic bascilor (1). — Fr. basque.

BĂSCĂ, *băști*, s. f. Beretă cu marginile îndoite înăuntru. [Var.: basc s. n.] — Fr. [beret] basque.

Baschet

BÁSCHET s. n. Joc cu mingea între două echipe, pe un teren special amenajat, avînd la fiecare capăt cîte un coș fixat la o anumită înălțime; scopul urmărit este aruncarea mingii în coșul adversarului. [Var.: báschetbal s. n.] — Fr. basket [-ball].

BÁSCHETBÁL s. n. v. baschet.

BASCHÍNĂ, *baschine*, s. f. (Reg.) Bluză de stambă ajustată pe talie, pe care o poartă femeile de la țară. — Fr. basquine.

BASCULÁ, *basculez*, vb. I. Intranz. (Despre un corp) A se roti parțial în jurul unei axe orizontale care nu trece prin centrul de greutate; a se balansa. — Fr. basculer.

BASCULÁNT, -Ă, *basculanți*, *-te*, adj. Care basculează sau care poate bascula; care se balansează. ◇ *Autocamion* (sau *camion*, *vagon*) *basculant* = autocamion (sau camion, vagon) a cărui platformă se ridică dintr-o parte pentru a descărca materialele transportate. — Fr. basculant.

BASCULÁRE, *basculări*, s. f. Acțiunea de *a bascula*; balansare.

BASCULÁTOR, *basculatoare*, s. n. Dispozitiv care servește la răsturnarea unui vas sau a unui vagonet, cu scopul de a-l goli de conținut. — Din bascula + suf. *-tor* (după fr. *basculeur*).

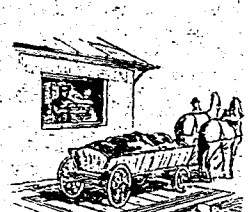

Bascula

BASCÚLĂ, *bascule*, s. f. 1. Aparat care permite cîntărirea corpurilor grele cu ajutorul unor greutăți (de o sută de ori) mai mici. 2. Scîndură sau pîrghie mobilă așezată în cumpănă pe un suport. ✦ Partea metalică a armelor de vînătoare cu țevi mobile. — Fr. bascule.

BASÉT, *baseți*, s. m. Cîine de vînătoare cu capul, urechile și corpul lungărețe, cu labele scurte, cu pete roșietice sau negre pe corp, folosit pentru scoaterea din vizuină a vulpilor și bursucilor. — Fr. basset.

BASÍST, *basiști*, s. m. 1. Bas (2). 2. Muzicant care cîntă din contrabas sau dintr-un instrument cu timbru de bas. — Fr. bassiste.

BASM, *basme*, s. n. 1. Narațiune (populară) cu elemente fantastice, supranaturale; poveste. ◇ Expr. (Fam.) *A se face de basm* = a se face de rîs. 2. Născocire, minciună. — Slav (v. sl. basnĭ).

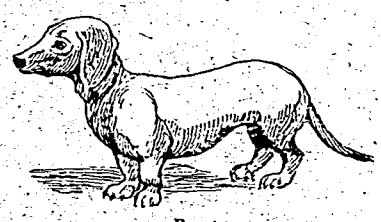

Baset

BASMÁ, *basmale*, s. f. 1. Bucată de pînză sau de mătase (colorată), care se întrebuințează de femei pentru a-și înveli capul sau spre a lega și a duce în ea ceva. ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *basma curată* = a scăpa (pe cineva) de o învinuire. *A ieși* (sau *a scăpa*) *basma curată* = a scăpa cu bine dintr-o încurcătură. 2. (Reg.) Batistă. [Var.: (înv.) băsmă s. f.] — Tc. basma.

BASMANGÍU, *basmangii*, s. m. (Înv.) Fabricant sau negustor de basmale. — Tc. basmacı.

BÂSNĂ, *basne*, s. f. (Înv.) Născocire, scornitură; minciună. — Din basn (= *basm*).

BASORELIÉF, *basoreliefuri*, s. n. Lucrare de sculptură în care figurile ies în relief pe un fond cu care fac corp comun. [Pr.: *-li-ef*. — Var.: (înv.) basoreliév, (neobișnuit) basreliéf s. n.] — It. bassorelievo (fr. basrelief).

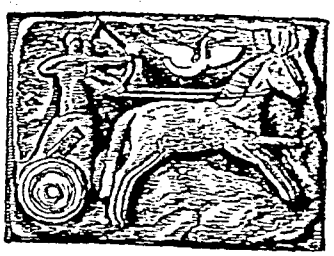

Basorelief

BASORELIÉV s. n. v. basorelief.

BASRELIÉF s. n. v. basorelief.

BÁSTA adv. Ajunge! destul! gata! ◇ Expr. *(Și) cu asta, basta!* = am terminat (discuția). — It. basta.

BASTÁRD, -Ă, *bastarzi*, *-de*, s. m. și f. 1. Copil nelegitim. 2. Plantă sau animal rezultat din încrucișarea a două specii deosebite; corcitură. — It. bastardo.

BASTIMÉNT, *bastimente*, s. n. Navă (de război) de dimensiuni mari. — It. bastimento.

BASTINGÁJ, *bastingaje*, s. n. Totalitatea chesoanelor în care se păstrează efectele echipajului pe o navă. — Fr. bastingage.

BASTIÓN, *bastioane*, s. n. (Adesea fig.) Lucrare de fortificație de formă poligonală, construită de obicei la colțurile unei fortărețe. [Pr.: *-ti-on*] — Fr. bastion.

BASTÓN, *bastoane*, s. n. 1. Băț care servește de reazem în timpul mersului. ✦ Lovitură dată cu un asemenea băț. 2. (Rar) Baton. — It. bastone.

BASTONÁDĂ, *bastonade*, s. f. (Livresc) Bătaie cu bastonul; ciomăgeală. — Fr. bastonnade.

BASTONÁȘ, *bastonașe*, s. n. Diminutiv al lui *baston*.

BAȘ[1]- (Înv.) Element de compunere intrat în limbă prin cuvintele turcești care denumesc funcții sau ranguri ca: *baș-aga*, *baș-caimacam* etc. și folosit în românește cu sensul de «cel mai înalt», «cel mai de frunte», la formarea unor substantive ca: *baș-boier*, *baș-răzeș* etc. — Tc. baș.

BAȘ[2] adv. (Reg.) Chiar, întocmai. — Sb. baš (< tc.).

BAȘ-AGÁ, *baș-agale*, s. m. (Înv. și pop.) Ofițer în armata otomană. — Tc. baș-aga.

BAȘBAFÍR s. n. v. baibafir.

BAȘ-BOIÉR, *baș-boieri*, s. m. (Înv.) Cel mai de seamă boier al țării; *p. ext.* boier mare. — Din baș[1]- + boier.

BAȘ-BULUCBÁȘ, *baș-bulucbași*, s. m. (Înv.) Căpetenia bulucbașilor, care, ca șef al gărzii domnești, supraveghea închisoarea curții. — Tc. baș-bulukbaș.

BAȘBUZÚC, *bașbuzuci*, s. m. (Înv.; adesea fig.) Nume purtat de voluntarii turci din trupele neregulate (vestiți prin cruzimea lor). — Tc. başıbozuk «trupe neregulate».

BÁȘCA[1] adv. 1. Despărțit, deosebit, separat. *Pensia e bașca, o am după legea a veche* (CARAGIALE). 2. În chip deosebit; altfel. *Una vorbim și bașca ne înțelegem* (CARAGIALE). — Tc. başka.

BÁȘCA[2] prep. (În) afară de..., nepunînd la socoteală... *La curte tot am ajuns ca o sută cincizeci de rumîni, bașca muierile* (STANCU). — Tc. başka.

BAȘ-CAIMACÁM, *baș-caimacami*, s. m. (Înv.) Întîiul caimacam. — Tc. başkaimakan.

BÁȘCĂ, *băști*, s. f. (Înv. și reg.) Beci, subsol. — Pol. baszta.

BAȘ-CIOHODÁR, *baș-ciohodări*, s. m. (Înv.) Întîiul ciohodar. — Tc. başçuhadar.

BAȘ-RĂZÉȘ, *baș-răzeși*, s. m. (Înv.) Răzeș de frunte. — Din baș[1]- + răzeș.

BÁȘTĂ, *baște*, s. f. (Înv. și reg.) Masiv de pămînt; tranșee, redută. — Pol. baszta.

BÁȘTIE, *băștii*, s. f. (Înv.) Ridicătură de pămînt întărită care protejează o fortificație. — Magh. bástya.

BÁȘTINĂ s. f. Origine. ✦ Patrie. ◇ Loc. adj. *De baștină* = autohton. — Bg., sb. baština.

BATÁL[1], *batale*, s. n. Groapă săpată în pămînt pentru depozitarea țițeiului, a noroiului rezultat prin săpare sau a diverselor reziduuri de fabricație, în industria petrolului.

BATÁL[2], *bătali*, s. m. Berbec castrat. — Tc. battal.

BATALIÓN, *batalioane*, s. n. Subunitate militară formată din mai multe companii. ✦ Fig. Mulțime, masă. [Pr.: *-li-on*] — It. battaglione (rus batalion).

BATÁNT, -Ă, *batanți*, *-te*, adj. (Despre uși, ferestre, capace etc.) Care se închide singur, printr-o mișcare de rotație în jurul unei axe situate la o extremitate. — Fr. battant.

BATÁRD, -Ă, *batarzi*, *-de*, adj. (Despre scriere) Care are unele caractere din scrierea rondă și altele din cea cursivă; (despre peniță) de o fabricație specială spre a servi la acest fel de scriere. ✦ (Substantivat, f.) Literă care face parte din această scriere. — Fr. bâtard.

BATARDÓU, *batardouri*, s. n. Incintă construită în apă în interiorul căreia, după evacuarea apei, se execută lucrări pentru fundații de poduri etc. — Fr. **bâtardeau**.

BÁTĂ, *bete*, s. f. 1. (Reg.) Betelie. 2. (La pl.) Cingătoare îngustă și lungă, țesută din lînă de diferite culori. — Lat. **vitta**.

BĂTĂR adv. (Reg.) Cel puțin, măcar, barem. ✦ (Cu valoare de conjuncție, urmat de «că») Cu toate că, deși. — Magh. **bâtor** «deși».

BÁTCĂ[1], *batce*, s. f. Nicovală mică pe care cosașu își ascute coasa, bătînd-o cu ciocanul. — Ucr. **babka** (refăcut după *bate*).

BÁTCĂ[2], *batce*, s. f. Un fel de capcană folosită la prinderea rozătoarelor mici.

BÁTCĂ[3], *batce*, s. f. Pește mic, asemănător cu plătica, verde-albăstrui pe spate și argintiu pe abdomen *(Blicca björkna)*. — Ucr. **babka**.

BÁTE, *bat*, vb. III. I. Tranz. 1. A lovi un om sau un animal în scopul de a-l pedepsi sau de a-l constrînge la o acțiune. ✧ Expr. *A-și bate capul cu ceva* = a se gîndi mult la ceva. *A bate capul cuiva* sau *a bate pe cineva la cap* = a sîcîi, a plictisi pe cineva. *A-l bate* (pe cineva) *gîndul* (sau *mintea*) sau (refl.) *a se bate cu mintea* (sau *cu gîndul*) = a fi preocupat în mod stăruitor de ceva. *A-și bate gura degeaba* (sau *în vînt*) = a vorbi în zadar. *A-și bate picioarele* = a umbla mult. *A-și bate joc de cineva* (sau *de ceva*) = a batjocori; a necinsti. (Refl.) *A se bate cu pumnii în* (sau *peste*) *cap* = a se lovi peste cap în semn de mare supărare. *A se bate cu pumnii în piept* = a) a se lovi peste piept în semn de supărare sau de pocăință; b) *fig.* a se mîndri, a se făluli. ✧ Fig. (În imprecații glumețe) *Bată-te norocul!* ✦ A lovi ușor peste umăr pe cineva, pentru a-i arăta bunăvoință, încredere; a lovi ușor o parte a corpului unui animal spre a-l mîngîia. ✧ Expr. *A bate palma* (sau *laba*) *cu cineva* = a da mîna cu cineva; *p. ext.* a cădea la învoială cu cineva. 2. A izbi pe cineva de ceva. ✧ Expr. (Intranz.) *A bate la ochi* = a atrage privirea, atenția; a fi suspect. 3. A roade producînd răni. *Îl bat pantofii.* II. 1. Refl. A se lua la bătaie; a se lupta. ✧ Expr. (Fig.) *Cînd se bate ziua cu noaptea* = pe înserate, în amurg. ✦ A purta război. 2. Tranz. A birui, a învinge un dușman, o țară etc. ✧ Expr. *A se da bătut* = a se lăsa convins; a ceda. ✦ (În sport sau la jocul de cărți) A cîștiga partida; a învinge. III. 1. Tranz. A lovi de mai multe ori un lucru cu altul pentru diferite scopuri practice. *A bate ouăle. A bate coasa* (pentru a o ascuți). *A bate covoarele* (pentru a le curăța de praf). *A bate un cui* (pentru a-l înfige în ceva). ✧ Expr. *Bate fierul pînă-i cald* = acționează în momentul prielnic. *A bate bani* = a fabrica monede de metal. *A bate toba* = a răspîndi știri; a nu păstra un secret. *A bate toba la urechea surdului*, se zice despre cei care nu vor să asculte ce li se spune. ✦ A fixa un obiect de altul, țintuindu-l de ceva. *Un cerc de aur bătut cu diamante* (EMINESCU). ✦ A înfige cu spata firele bătelii. ✦ A da mereu cu un băț în apa unui rîu, spre a scormoni peștii din ascunzători. ✦ A juca cu pasiune un dans. ✦ A bătători pămîntul. ✦ A azvîrli mingea departe; *p. ext.* a se juca cu mingea. ✦ A juca mult cărți. 2. Tranz. A umbla mult (pe un drum), a străbate. *De trei nopți aceeași cale Bate călătorul* (TOPÎRCEANU). ✧ Expr. *A bate (pasul) pe loc* = a nu realiza nici un progres într-o acțiune. ✦ A frecventa des (un loc), a cutreiera. *Băteau mahalalele ziua și noaptea* (GHICA). ✧ Expr. *A bate cîmpii* = a vorbi aiurea, fără noimă. (Intranz.) *A bate în retragere* = a se retrage din fața inamicului; *fig.* a renunța să mai susțină cele afirmate; a retracta. 3. Intranz. A lovi cu degetul sau cu pumnul în ușă, în fereastră etc.; a ciocăni, a bocăni. ✧ Expr. *A bate pe la ușile oamenilor* = a cerși. 4. Refl. A se lovi unul de altul. *Frunza lin se bate În codru-nflorit* (ALECSANDRI). ✧ Expr. *A se bate cap în cap* = a fi diametral opus; a se contrazice. ✦ Intranz. și refl. (Despre valurile apei) A se izbi (de maluri etc.). IV. Intranz. 1. (Despre arme de foc) A trage; a trimite proiectilul pînă la...; *p. ext.* (despre glas sau ochi) a ajunge pînă la... ✦ (Înv.) A bombarda. 2. A face aluzie, a aduce vorba. *Înțeleg eu unde bate vorba lui* (CARAGIALE). 3. (Reg., în expr.) *A bate cu cineva* = a avea simpatie pentru cineva. V. Intranz. 1. (Despre vînt) A sufla. 2. (Despre ploaie, brumă, grindină) A cădea. 3. (Despre aștri) A-și trimite razele pînă la...; a lumina. *Luna bate printre ramuri* (EMINESCU). VI. 1. Intranz. A lovi, a mișca dintr-o (sau cu o) parte a corpului. *A bate din călcîie.* ✧ Expr. *A bate din* (sau *în*) *palme* = a aplauda; a-și lovi palmele spre a chema pe cineva. *Cît ai bate din palme* = într-o clipă, imediat. *A bate din picior* = a lovi cu piciorul în pămînt ca intimidare sau ca amenințare. *A bate cu pumnul în masă* = a-și impune punctul de vedere. *A bate din picioare* = (despre animale) a lovi cu picioarele în pămînt de nerăbdare. ✦ (Despre păsări, determinat prin «din aripi») A lovi aerul cu aripile. ✦ (Despre cîini; determinat prin «din coadă») A da, a mișca din coadă. 2. Tranz. (În expr.) *A bate tactul* = a marca, prin mișcări regulate, fiecare tact al unei melodii. *A bate mătănii* = a face mătănii. 3. Intranz. și refl. (Despre inimă, puls, tîmple) A zvîcni, a palpita. ✦ Intranz. (Înv., despre aparatul telegrafic) A funcționa. ✦ Tranz. (Înv.) A da o telegramă. ✦ Intranz. (Despre un organ de mașină) A funcționa cu smucituri din cauza unei centrări imperfecte. ✦ Intranz. și tranz. (Despre un clopot, un ceasornic etc.) A emite sunete ritmice (anunțînd ceva). *San Marc sinistru miezul nopții bate* (EMINESCU). 4. Intranz. (Reg., despre cîini) A lătra. VII. Intranz. (Despre culori) A avea o nuanță de..., a da în... *Părul ei lung, negru... bătea în albastru* (BART). — Lat. **batt[u]ere**.

BÁTE E, *bateri*, s. f. Acțiunea de *a (se) bate*.

BATERÍE, *baterii*, s. f. 1. Subunitate de artilerie compusă din patru, șase sau opt tunuri, cu mijloacele de tracțiune, utilajul și personalul necesar. 2. Grup de aparate, de dispozitive sau de piese identice asociate în vederea executării unei operații. ✧ *Baterie electrică* = reunirea mai multor butelii de Leyda sau a mai multor elemente voltaice spre a produce descărcări electrice sau curent electric. 3. Ansamblu nstrumentelor de percuție (într-o orchestră). 4. Vas cu gheață în care se află sticle cu băutură. — Fr. **batterie**.

BATIÁLĂ adj. f. (În expr.) *Regiune batială* = regiune a fundului mării cuprinsă între adîncimea de 200 și 1000 m. [Pr.: *-ti-a-*] — Fr. [region] **bathyale**.

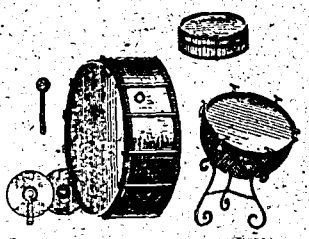

Baterie

BATÍC, *baticuri*, s. n. 1. Țesătură imprimată în culori. 2. Basma colorată. — Fr. **batik**.

BATÍR, *batire*, s. n. Fir de bumbac puțin mai gros decît ața de cusut, întrebuințat la însăilat. — Fr. **bâtir**.

BATÍST, *batisturi*, s. n. Țesătură din fire foarte subțiri de bumbac sau de in. — Fr. **batiste**.

BATÍSTĂ, *batiste*, s. f. Bucată pătrată de pînză sau de mătase, întrebuințată pentru șters nasul sau fața. — Fr. **batiste**.

BATJÓCORĂ s. f. v. **batjocură**.

BATJOCÓRI, *batjocoresc*, vb. IV. Tranz. A face de rîs, de rușine, de ocară; a insulta; *p. ext.* a umili, a înjosi. [Var.: (reg.) **batjocuri** vb. IV] — Din **batjocură**.

BATJOCORÍRE, *batjocoriri*, s. f. Faptul de *a bătjocori*.

BATJOCORITÓR, -OÁRE, *batjocoritori, -oare*, adj. Care batjocorește. — Din **batjocori** + suf. *-(i)tor*.

BATJÓCURĂ, *batjocuri*, s. f. Bătaie de joc; ocară, insultă. ✧ Expr. *A fi* (sau *a ajunge, a se face*) *de batjocură* = a fi (sau a ajunge, a se face) de rîs. [Var.: **batjócoră** s. f.] — Din **batjocuri** (pl. lui *batjoc*, azi dispărut).

BATJOCURÍ vb. IV. v. **batjocori**.

BATÓC s. n. v. **batog**.

BATÓG, *batoguri*, s. n. Spinare de morun sau de nisetru, sărată și afumată; *p. ext.* carne de pește sărată și afumată. [Var.: **batóc** s. n.] — Sb. **batok**, rus **batog**.

BATOJÍT, -Ă, *batojiți, -te*, adj. (Reg.) Fără putere; stors, istovit (de bătrînețe). — Comp. rus **batožit'**.

BATOLÍT s. m. Rocă în formă de masiv. — Fr. **batholite**.

BATÓN, *batoane*, s. n. Bucată (de vanilie, de ciocolată, de ceară etc.) lunguiață sau în formă de bastonaș. — Fr. **bâton**.

BATOZÁR, *batozari*, s. m. Muncitor care aprovizionează batoza cu cerealele destinate treieratului. — Din **batoză** + suf. *-ar*.

BATÓZĂ, *batoze*, s. f. Mașină de treierat. — După fr. **batteuse**.

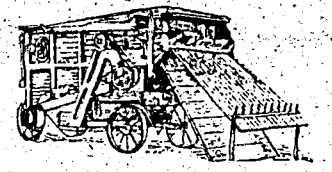

Batoză

BATRACIÁN, *batracieni*, s. m. (La pl.) Clasă de vertebrate cuprinzînd animale amfibii caracterizate prin existența a patru membre adaptate la mers, prin temperatură variabilă și prin dezvoltare, prin metamorfoză; (și la sg.) animal făcînd parte din această clasă. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **batracien** (<gr.).

BAU interj. Cuvînt care imită lătratul cîinelui, urletul lupului și cu care sperii, de obicei în glumă, pe un copil. — Onomatopee.

BAUXÍTĂ s. f. Oxid de aluminiu, care se găsește în natură ca minereu de diferite culori. [Pr.: *ba-u-*] — După fr. **bauxite**.

BAVÚRĂ, *bavuri*, s. f. (Tehn.) Porțiune de material ieșit în relief față de profilul intenționat al unei piese, monede etc. după o operație de nituire, turnare, laminare, forjare etc. — Fr. **bavure**.

BAZĂ, *bazez*, vb. I. Refl. A se sprijini, a se întemeia pe ceva; a avea încredere în sprijinul cuiva, a se lăsa în nădejdea cuiva. — Fr. **baser**.

BAZACÓNIE, *bazaconii*, s. f. Lucru bizar, de mirare, de necrezut; minunăție. — Slav (v. sl. **bezu-zakonije**).

BAZÁLT s. n. Rocă vulcanică de culoare închisă, întrebuințată la construcții și pavaje. — Fr. **basalte** (lat. lit. **basaltes**).

BAZÁLTIC, -Ă, *bazaltici, -e*, adj. Care conține bazalt, de bazalt. — Fr. **basaltique**.

BAZAÓCHI, -OÁCHE, *bazaochi, -oache*, adj. (Reg.) 1. Care se uită chiorîș, șașiu. 2. Nebunatic, strengar. — Ucr. **bezokil**.

BAZÁR, *bazaruri*, s. n. Loc în care se vînd tot felul de obiecte, mai ales mărunțișuri; *p. ext.* tîrg, piață. — Fr. **bazar**.

BÁZĂ, *baze*, s. f. I. 1. Partea inferioară (mai largă) a unui corp, a unei clădiri sau a unui element de construcție, care susține întreaga construcție. ✦ Una dintre laturile unui triunghi sau ale unui poligon, ori una dintre fețele unui poliedru, care are o poziție specială față de celelalte laturi sau fețe. ✦ Linie dreaptă care servește ca linie de pornire pentru construirea unei serii de triunghiuri în ridicările topografice. 2. Fig. Ceea ce formează temeiul a ceva, elementul fundamental, esențial. ✧ Loc. adj. *De bază* = fundamental, esențial. ✧ Loc. adv. *Pe* (sau *în*) *bază...* sau *pe bază de...* = în conformitate cu..., pe principiul... ✧ Expr. *A sta* (sau *a fi*) *la baza a ceva* = a forma temelia, fundamentul a ceva. *A avea (ceva) la bază* = a se întemeia pe ceva sigur. *A pune bazele a ceva* = a întemeia, a funda. ✦ Elementul principal al unei substanțe chimice sau farmaceutice. ✦

Nota fundamentală sau tonica unui acord; (într-un ansamblu vocal sau instrumental) extrema inferioară a armoniei. 3. (De obicei urmat de determinarea «economică») Orînduirea economică a societății într-o etapă dată a dezvoltării ei. 4. Loc de concentrare a unor rezerve de oameni, de materiale etc., cuprinzînd și instalațiile necesare spre a servi ca temei, ca punct de plecare pentru o anumită activitate. *Bază de aprovizionare. Bază de recepție. Bază de atac.* ◇ *Bază aeriană* = aeroport militar. *Bază navală* = port militar. *Bază sportivă* = complex de instalații sportive. 5. (În expr.) *Bază de articulație* = mod de articulație a sunetelor, caracteristic pentru o anumită limbă sau un anumit dialect; sistemul pozițiilor și mișcărilor organelor fonatoare. 6. (În expr.) *Baza craniului* = partea craniului care închide cutia craniană înspre ceafă. II. Corp chimic alcătuit dintr-un atom metalic legat cu unul sau mai mulți hidroxili; are gust leșietic, albăstrește hîrtia de turnesol și, în combinație cu un acid, formează o sare. — Fr. base, (I 3) rus [ekonomiceskaia] baza.

BAZEDOV s. n. Boală provenită din hipersecreția celulară a tiroidei și care se manifestă prin tendința de ieșire a ochilor din orbite, stare nervoasă, accelerarea pulsului, palpitații și, de obicei, mărirea volumului glandei tiroide. — Din Basedow (nume propriu).

BAZEDOVIÁN, -Ă, *bazedovieni, -e,* adj. Care prezintă caracteristicile bazedovului. [Pr.: *-vi-an*] — Fr. basedovien.

BAZIC, -Ă, *bazici, -e,* adj. (Despre substanțe) Care are proprietățile unei baze (II). — Fr. basique.

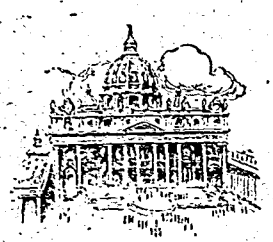

Bazilică (1)

BAZILICĂ, *bazilici,* s. f. 1. Biserică medievală, în formă de dreptunghi, împărțită în interior în trei părți prin șiruri de coloane; (azi) nume dat unei biserici sau unei catedrale impunătoare. 2. (La romani) Edificiu public cu interiorul împărțit, prin șiruri de coloane, în trei sau în cinci părți. — Fr. basilique (lat. lit. basilica).

BAZÍN, *bazine,* s. n. 1. Rezervor de apă construit din piatră, din ciment etc., avînd diferite întrebuințări. ✦ Parte a unui port unde staționează vasele. 2. Ținut udat de un rîu sau de un fluviu, împreună cu toți afluenții săi. 3. Regiune geografică bogată în zăcăminte de minereuri, în special de cărbuni. 4. Cavitate formată din cele două oase iliace. — Fr. bassin.

BAZINÉT, *bazinete,* s. n. Pungă în scobitura rinichiului, de unde pornesc tuburile urinifere. — Fr. bassinet.

BAZÓN, *bazoane,* s. n. Petic de stofă, de piele, de pînză etc., aplicat pe partea dindărăt a pantalonilor bărbătești, a îndispensabililor sau a chiloților, pentru a-i cîrpi sau a-i întări.

BĂ interj. (Arg.) Mă.

BĂBĂCĂ s. m. v. babacă.

BĂBĂICĂ, *băbăici,* s. f. (Reg.) Vîslă. — Ucr. babájka.

BĂBĂR, *băbari,* s. m. (Reg.) Om însurat. — Din babă + suf. *-ar.*

BĂBĂCÚȚĂ, *băbăcuți,* s. m. (Înv. și reg.) Diminutiv al lui *babacă.*

BĂBĂÍȚĂ s. m. (Înv. și reg.) Diminutiv al lui *babaie.*

BĂBĂLĂU, *băbălăi,* s. m. (Reg.) 1. Babalîc (1). 2. Om lung și prost. — Din babă + suf. *-ălău.*

BĂBĂLÚC s. m. (Reg.; în expr.) *Din băbălac* = din moșistrămoși, din timpuri străvechi. ✦ Bătrîn. — Sb. babaluk.

BĂBĂREÁSĂ, *băbărese,* s. f. (Reg.) Babă (descîntătoare).

BĂBĂTÍE, *băbătii,* s. f. (Ir.) Babă. ✦ (Fam.) Nevastă (bătrînă). — Din babă.

BĂBÉSC, -EÁSCĂ, *băbești,* adj. (Peior.) După felul, obiceiurile sau portul babelor. ◇ Expr. *Vorbe* (sau *fleacuri*) *băbești* = vorbe cărora nu trebuie să li se dea importanță; scorneli. *Leacuri băbești* = mijloace empirice, cu care unele babe pretind că vindecă bolile, exploatînd ignoranța unora. *Socoteală băbească* = socoteală făcută în mod simplist, empiric; *fig.* judecată greșită, îngustă. — Din babă + suf. *-esc.*

BĂBÉȘTE adv. Ca babele. ◇ Expr. *A socoti* (sau *a face socoteli*) *băbește* = a face calcule în mod simplist. — Din babă + suf. *-ește.*

BĂBÓI, *băboi,* s. m. (Depr.) Augmentativ al lui *babă.*

BĂBÓRNIȚĂ s. f. v. baborniță.

BĂBÚȘCĂ, *băbuști,* s. f. 1. Băbuță. 2. Nume dat păsărilor îmbătrînite, în special sticletelui și scatiului. — Comp. rus babuška.

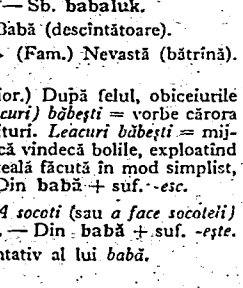

Băcan

BĂBÚȚĂ, *băbuțe,* s. f. Diminutiv al lui *babă.*

BĂCÁN[1] s. n. Lemn de culoare roșiatică al unui arbore exotic *(Haematoxylon campechianum)*; se folosește la tîmplăria fină, la extragerea unui colorant roșu, iar din scoarță se extrage un medicament astringent. — Tc. bakam.

BĂCÁN[2], *băcani,* s. m. (Înv.) Negustor care vinde cu amănuntul diverse produse alimentare. [Var.: (reg.) *bacái* s. m.] — Tc. bakal.

BĂCĂLÍE s. f. v. băcănie.

BĂCĂNÍ, *băcănesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A vopsi cu băcan[1] ✦ Refl. (Despre femei) A-și da cu roșu pe față. — Din băcan[1]

BĂCĂNÍE, *băcănii,* s. f. 1. Prăvălie în care se vînd diferite produse alimentare. 2. (La sg.) Ocupația băcanului[2]. 3. (La pl.) Mirodenii. [Var.: (reg.) *băcălie* s. f.] — Din băcan[2] + suf. *-ie.*

BĂCĂNIOÁRĂ, *băcănioare,* s. f. Diminutiv al lui *băcănie.* [Pr.: *-ni-oa-*]

BĂCĂNÍȚĂ, *băcăniță,* s. f. (Rar) Nevasta băcanului. — Din băcan[2] + suf. *-iță.*

BĂCÍT s. n. 1. Ocupația baciului. 2. Partea din produsele stînii care i se dădea în trecut baciului drept remunerație. — Din baci + suf. *-it.*

BĂCÍȚĂ, *băcițe,* s. f. Femeie care conduce o stînă; soția baciului. — Din baci + suf. *-iță.*

BĂCIUÍ, *băciuiesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) 1. A prepara brînzeturi. 2. Fig. A întîrzia mult într-un loc (izolat, singuratic). — Din baci.

BĂCUIÁȚĂ, *băcuiețe,* s. f. (Reg.) Față de pernă folosită ca desagă. — Magh. bakó.

BĂDĂDÁI, *bădădăiesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A umbla fără rost, de colo-colo. [Var.: **BĂDĂDUÍ** vb. IV]

BĂDĂDUÍ vb. IV. v. bădădăi.

BĂDĂRÁN, -Ă, *bădărani, -e,* s. m. și f. Persoană nepoliticoasă, cu apucături grosolane, mitocan. ◇ (Adjectival) *Om bădăran.* — Comp. magh. badaró.

BĂDĂRÁNCĂ, *bădărance,* s. f. Bădărană. — Din bădăran + suf. *-că.*

BĂDĂRĂNÍE, *bădărănii,* s. f. Atitudine, faptă sau vorbă de bădăran; mitocănie, grosolănie. — Din bădăran + suf. *-ie.*

BĂDĂRĂNÓS, -OÁSĂ, *bădărănoși, -oase,* adj. (Rar) Grosolan. — Din bădăran + suf *-os.*

BĂDÍC s. m. v. bădică.

BĂDÍCĂ, *bădici,* s. m. (Pop.) Bădiță. [Var.: **bădic** s. m.] — Din bade + suf. *-ică.*

BĂDICÚȚĂ, *bădicuți,* s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *bădică.*

BĂDÍE, *bădii,* s. m. (Pop.) Bădiță. — Din bade + suf. *-ie.*

BĂDIȘÓR, *bădișori,* s. m. (Pop.) Bădiță. — Din bade + suf. *-ișor.*

BĂDÍȚĂ s. m. (Pop.) 1. Diminutiv al lui *bade.* 2. Termen de respect cu care cineva se adresează unui frate mai mare, nene.

BĂDIȚÉL, *bădițel,* s. m. (Pop.) Bădiță. — Din bădiță + suf. *-el.*

BĂDIȚÍCĂ s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *bădiță.*

BĂGA, *bag,* vb. I. 1. Tranz. A introduce, a vîri un lucru sau o ființă în..., la... sau sub... ◇ Expr. *A băga* (ceva) *în gură* = a mînca. *A-și băga* (ceva) *în cap* = a pricepe bine (ceva). *A-și băga mințile în cap* = a-și da bine seama de urmările faptelor sale; a se cumințí. *A băga* (cuiva ceva) *în cap* = a) a face (pe cineva) să priceapă bine (ceva); b) a face (pe cineva) să creadă (ceva). *A-și băga nasul în ceva* (sau *undeva, în toate*) = a se amesteca în ceva (sau undeva, în toate). *A-și băga mîna în foc pentru cineva* = a garanta pentru cinstea cuiva. ✦ A face să intre (izbind); a înfige, a implînta. 2. Refl. și tranz. A intra sau a face să intre într-un loc; a (se) duce în... (sau sub...). *L-a băgat într-o odaie foarte curată* (CARAGIALE). ◇ Expr. (Refl.) *A se băga în cineva* (sau *în sufletul cuiva, în ochii cuiva*) = a se apropia prea tare de cineva; a plictisi pe cineva cu prezența, cu insistențele. *A se băga* (sau *a intra*) *sub pielea cuiva* = a căuta să cîștige încrederea sau dragostea cuiva. (Tranz.) *A băga pe cineva* (*de viu*) *în mormînt* (sau *în pămînt*) = a pricinui moartea cuiva; *fig.* a cauza cuiva supărări mari. *A băga oile în lapte* = a separa oile de miei, pentru a le mulge. *A băga în lanțuri* (sau *în fiare*) = a lega; a încătușa. II. 1. Tranz. A investi o sumă de bani (într-o marfă, într-o întreprindere). 2. Tranz. A introduce, a înainta o cerere sau o plîngere. 3. Tranz. (În expr.) *A băga zizanie* (sau *vrajbă, intrigă* etc.) = a provoca discordie; a învrăjbi. 4. Refl. A se angaja într-un serviciu. *Du-te și te bagă undeva slugă* (RETEGANUL). ✦ Tranz. A pune pe cineva într-o slujbă, a da pe cineva la o meserie. 5. Refl. A se prinde, a se angaja să facă ceva. ✦ A se amesteca într-o discuție, într-o chestiune, într-o afacere. 6. Tranz. A aduce pe cineva într-o situație neplăcută, dificilă. *La grea vreme m-a băgat iar stăpînul* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A băga* (pe cineva) *la* (*o*) *idee* = a face (pe cineva) să se teamă (de ceva). *A băga* (pe cineva) *în boală* sau *a(-i) băga* (cuiva) *boala în case* = a tulbura (pe cineva); a înspăimînta, a îngrozi. *A băga rufele în boală* = a spăla rufele prost, de mîntuială. *A băga* (pe cineva) *în răcori* (sau *în sperieți*) ori *a-i băga cuiva frica* (sau *fiori*) *în oase* sau *a băga spaima în cineva* = a umple pe cineva de spaimă, de groază. (Reg.) *A băga cuiva* (*de*) *vină* = a acuza, a învinui pe cineva. 7. Tranz. (În expr.) *A băga în seamă* (pe cineva sau ceva) = a observa, a da atenție (cuiva sau la ceva). *A băga de seamă* = a avea grijă (de ceva); a fi atent (la ceva); a remarca, a observa (ceva). *Bag seamă* = observ; mi se pare.

BĂGÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) băga* și rezultatul ei. ◇ Expr. *Cu băgare de seamă* = cu grijă, cu atenție.

BĂGĂCIÓS, -OÁSĂ, *băgăcioși, -oase,* adj. Băgăreț. — Din băga + suf. *-(ă)cios.*

BĂGĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *băgăreți, -e,* adj. Care se amestecă nepoftit (în discuție); înfigăreț. — Din băga + suf. *-(ă)reț.*

BĂGĂTÓR, -OÁRE, *băgători, -oare,* adj. (În expr., mai ales ir.) *Băgător de seamă* = care observă, care e atent (la ceva); precaut, circumspect, prudent. ✦ (Substantivat; fam.) Supraveghetor. ✦ (Substantivat) Persoană care introduce snopii la batoză. — Din băga + suf. *-(ă)tor.*

BĂHNÍT, -Ă, *băhniți, -te,* adj. (Reg., despre apă) Stătut, clocit. — Din bahnă + suf. *-it.*

BĂHNÓS, -OÁSĂ, *bălmoși, -oase,* adj. (Reg.) Mlăștinos, mocirlos. — Din **bahnă** + suf. *-os.*

BĂÍ[1], *băiesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A face baie. — Din **baie**[1]

BĂÍ[2], *băiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A lucra în mină. — Din **baie**[2].

BĂIÁȘ, *băieși,* s. m. Bărbat care servește într-o baie publică. — Din **baie**[1] + suf. *-aș.*

BĂIÁT, *băieți,* s. m. 1. Copil de sex bărbătesc. 2. Persoană de sex bărbătesc ieșită nu de mult din vîrsta copilăriei; *p. ext.* adolescent, flăcău. ◇ (Cu nuanță afectivă, chiar despre persoane mai în vîrstă) *Bun băiat!* 3. Fiu, fecior (al cuiva). 4. Tînăr angajat lă un stăpîn sau la ur patron. ◇ *Băiat de casă* = valet, fecior. ✦ (Ieșit din uz) Chelner. [Var.: (reg.) **băiét** s. m.] — Din [îm] **băía.**

BĂIÁTĂ, *băiete,* s. f. (Reg.) Fată; fetiță. — Din **băiat.**

BĂIÉȘ, *băieși,* s. m. (Reg.) Lucrător într-o mină. — Din **baie**[2] + suf. *-aș.*

BĂIEȘÍME s. f. (Reg.) Totalitatea băieșilor; mulțime de băieși. — Din **băieș** + suf. *-ime.*

BĂIEȘÍȚĂ[1], *băiețițe,* s. f. Femeie care servește la o baie publică. — Din **băiaș** + suf. *-iță.*

BĂIEȘÍȚĂ[2], *băiețițe,* s. f. (Reg.) 1. Soție de băieș. 2. Femeie care lucrează într-o mină. — Din **băieș** + suf. *-iță.*

BĂIÉT s. m. v. **băiat.**

BĂIETÁN, *băietani,* s. m. Băiat mai mare. — Din **băiat** + suf. *-an.*

BĂIETĂNÁȘ, *băietănași,* s. m. Diminutiv al lui *băietan.* [Var.: **băitănáș** s. m.]

BĂIEȚÁNDRU, *băiețandri,* s. m. Băiat mai mărîcel. — Din **băiat** + suf. *-andru.*

BĂIEȚĂȘ, *băiețași,* s. m. Băiețel. — Din **băiat** + suf. *-aș.*

BĂIEȚÉL, *băieței,* s. m. Diminutiv al lui *băiat.*

BĂIEȚÉSC, -EÁSCĂ, *băiețești,* adj. De băiat. — Din **băiat** + suf. *-esc.*

BĂIEȚÉȘTE adv. Ca băieții. — Din **băiat** + suf. *-ește.*

BĂIEȚÍCĂ s. m. (Reg.; la vocativ) Diminutiv al lui *băiat.*

BĂIEȚÍME s. f. (Rar) Mulțime de băieți. — Din **băiat** + suf. *-ime.*

BĂIEȚÓI, *băiețoi,* s. m. (Depr.) Augmentativ al lui *băiat.* ✦ Fată cu apucături de băiat.

BĂITĂNÁȘ s. m. v. **băietănaș.**

BĂITĂNÍME s. f. Mulțime de băietani. — Din **băietan** + suf. *-ime.*

BĂÍȚĂ, *băițe,* s. f. Diminutiv al lui *baie*[1].

BĂIȚUÍ, *băițuiesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi suprafața unui corp cu baiț. [Pr.: *băi-*] — Din **baiț.**

BĂIȚUÍT s. n. Acțiunea de *a băițui.* [Pr.: *băi-*]

BĂJENÁR, *băjenari,* s. m. (Înv. și arh.) Fugar care își părăsea, vremelnic, casa, provincia sau patria din pricina invaziilor dușmane, a persecuțiilor politice sau a exploatării boierești; pribeag, refugiat. [Var.: **bejánár, bejenár** s. m.] — Din **băjeni** + suf. *-ar.*

BĂJENĂRÍ, *băjenăresc,* vb. IV. Intranz. (Înv. și arh.) A băjeni. [Var.: **bejănárí** vb. IV] — Din **băjenar.**

BĂJENĂRÍE s. f. (Înv. și arh.) Băjenie. [Var.: **bejănărie, bejenerie** s. f.] — Din **băjenar** + suf. *-ie.*

BĂJENĂRÍT s. n. (Înv. și arh.) Băjenie. [Var.: **bejănărít** s. n.] — V. *băjenări.*

BĂJENÍ, *băjenesc,* vb. IV. Refl. (Înv. și arh.) A-și părăsi casa, provincia sau patria din cauza invaziilor dușmane, a persecuțiilor politice sau a exploatării boierești; a pribegi, a se refugia. [Var.: **bejăni, bejeni** vb. IV] — Din **băjenie.**

BĂJÉNIE, *băjenii,* s. f. (Înv. și arh.) 1. Fugă (în masă) a populației din cauza unei invazii dușmane, a persecuțiilor politice sau a exploatării boicrești; pribegie, refugiu; timpul petrecut în pribegie. 2. (Concr.) Șiruri, coloane de băjenari. [Var.: **bejánie, bejénie** s. f.] — Slav (v. sl. **bĕžanije**).

BĂL, -Ă, *băli, -e,* adj (Reg.) 1. (Despre oameni) Blond. 2. (Despre animale) Alb pe tot corpul sau numai pe bot. — Slav (v. sl. **bělŭ** «alb»).

BĂLÁI, -ÁIE, *bălai, -aie,* adj. 1. (Despre oameni) Blond. 2. (Despre animale) Cu părul alb, bălan, plăvan. ◇ Expr. *Că e laie, că-i bălaie* sau *ba e laie, ba-i bălaie* = ba una, ba alta; așa și pe dincolo. *Ori laie, ori bălaie* = ori una, ori alta; să se decidă într-un fel. *Nici laie, nici bălaie* = nici așa, nici așa. ✦ (Substantivat, f.) Nume care se dă vacilor sau iepelor albe. ◇ Expr. *A înțărcat bălaia* = s-a isprăvit cu posibilitatea de a profita de slăbiciunea sau de munca altuia, s-a dus chilipirul. *A intrat bălaia în sat* = s-a luminat de ziuă. — Din **băl** + suf. *-ai.*

BĂLÁN, -Ă, *bălani, -e,* adj. 1. (Despre oameni) Blond. ✦ (Substantivat, m.; ir.) Dracul. 2. (Despre animale) Cu părul alb; plăvan. ✦ (Substantivat) Nume care se dă unor animale domestice cu părul alb. *Adăp bălanul și-l încalec* (STANCU). — Din **băl** + suf. *-an.*

BĂLĂBĂNEÁLĂ, *bălăbăneli,* s. f. Mers, mișcare legănată. — Din **bălăbăni** + suf. *-eală.*

BĂLĂBĂNÍ, *bălăbănesc,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) mișca într-o parte și într-alta; a (se) legăna, a (se) clătina. *A ieșit în ogradă cu clopotul cel mare și a prins a-l bălăbăni* (SADOVEANU). 2. Refl. Fig. A se trudi, a se lupta cu cineva sau cu ceva; a se certa, a se ciorovăi. *Cît s-a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe-a mamei a rămas* (CREANGĂ).

BĂLĂBĂNIT, -Ă, *bălăbăniți, -te,* adj. (Despre mers, pas) Legănat; șovăitor. — V. *bălăbăni.*

BĂLĂCĂRÍ, *bălăcăresc,* vb. IV. 1. Refl. și intranz. (Rar) A se bălăci. 2. Refl. Fig. (Reg.) A se certa, a se batjocori; a-și spune unul altuia cuvinte triviale. — Sb. **balakati.**

BĂLĂCĂRÍE, *bălăcării,* s. f. (Reg.) Vorbă urîtă, murdară. — Din **bălăcări** + suf. *-ie.*

BĂLĂCEÁLĂ, *bălăceli,* s. f. Mișcare, joc cu mîinile și cu picioarele prin apă (la scăldat). — Din **bălăci** + suf. *-eală.*

BĂLĂCÍ, *bălăcesc,* vb. IV. Refl., intranz. și tranz. (Adesea fig.) A (se) mișca, a (se) scălda în apă producînd un plescăit. — Bg. **balakam.**

BĂLĂCÍRE, *bălăciri,* s. f. Acțiunea de *a (se) bălăci.*

BĂLĂCÍT s. n. Bălăcire. — V *bălăci.*

BĂLĂIÉL, -IÁ, -ÍCĂ, *bălăiei, -ele,* adj. Bălăior. — Din **bălai** + suf. *-el.*

BĂLĂIÓR, -OÁRĂ, *bălăiori, -oare,* adj. Diminutiv al lui *bălai.* [Var.: (reg.) **bălăoáră** adj. f.]

BĂLĂLĂÍ, *bălălăiesc,* vb. IV. Intranz. A se bălăbăni (1). — Onomatopee.

BĂLĂLĂU adj. invar. (Reg.) Care se bălăbănește (1). — Din **bălălăi** + suf. *-au.*

BĂLĂNÉL, -EÁ, *bălănei, -ele,* adj. Diminutiv al lui *bălan.*

BĂLĂNGĂÍ, *bălăngăiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A bălăbăni (1). — Din **balang.**

BĂLĂNGĂÍT s. n. Faptul de *a bălăngăi.*

BĂLĂNGĂNÍ, *bălăngănesc,* vb. IV. 1. Intranz. (Despre un clopot, o balangă) A suna (tare). 2. Refl. A se bălăbăni (1). — Din **balang.**

BĂLĂNGĂNÍT s. n. Faptul de *a se bălăngăni;* sunetul clopotului (de la biserică).

BĂLĂNGĂNITÓR, -OÁRE, *bălăngănitori, -oare,* adj. (Despre clopote) Care bălăngănește. — Din **bălăngăni** + suf. *-(i)tor.*

BĂLĂNÚȚ, -Ă, *bălănuți, -e,* adj. (Reg.) Bălăior. — Din **bălan** + suf. *-uț.*

BĂLĂOÁRĂ adj. f. v. **bălăior.**

BĂLĂRÍE, *bălării,* s. f. 1. Buruiană (înaltă și stufoasă) care crește pe locuri necultivate. 2. Loc năpădit de buruieni. — Comp. v. sl. **byl'ĭ.**

BĂLĂȘTIOÁGĂ, *bălăștioage,* s. f. (Reg.) Băltoacă.

BĂLĂÚC, -Ă, *bălăuci, -e,* adj. Bălăior. — Din **bălai** + suf. *-uc.*

BĂLBÍSĂ, *bălbise,* s. f. Plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri aspri, cu flori roșii sau (rar) albe *(Stachys silvatica).*

Bălbisă

BĂLEGÁ vb. I. v. **băliga.**

BĂLEGÁR s. n. și m. v. **băligar.**

BĂLIGÁ, pers. 3 *báligă,* vb. I. Refl. A-și depune baliga. [Var.: **bălegá** vb. I] — Din **baligă.**

BĂLIGÁR, (I) *băligare,* s. n., (II) *băligari,* s. m. I. 1. Baligă. 2. Baligă amestecată cu paie, folosită ca îngrășămînt sau ca combustibil. II. Nume dat unor specii de insecte coleoptere de culoare neagră-albăstruie, care se hrănesc cu baligă proaspătă *(Geotrupes).* [Var.: **bălegár** s. n. și m.] — Din **baligă** + suf. *-ar.*

BĂLIÚȚĂ, *băliuțe,* s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *balie.*

BĂLMĂJEÁLĂ, *bălmăjeli,* s. f. Faptul de *a bălmăji;* amestecătură, încurcătură, zăpăceală.

BĂLMĂJÍ, *bălmăjesc,* vb. IV. Tranz. 1. A amesteca mai multe lucruri; a încurca. ✦ A zăpăci pe cineva cu vorba. 2. A vorbi ceva încurcat; a îngăima. [Var.: **bălmoji, bolmoji** vb. IV] — Din **balmoș.**

BĂLMOJÍ vb. IV. v. **bălmăji.**

BĂLÓS, -OÁSĂ, *băloși, -oase,* adj. Căruia îi curg balele, cu bale. ✦ (Despre vin, zeamă de varză etc.) Care curge gros și inegal (ca balele). — Din **bale** + suf. *-os.*

BĂLOȘÉL, *băloșei,* s. m. Ciupercă necomestibilă, cu pălăria galbenă-roșiatică și cu miros neplăcut *(Russula foetens).* — Din **bălos** + suf. *-el.*

BĂLOȘÍ, *băloșesc,* vb. IV. Refl. (Despre vin, zeamă de varză etc.) A deveni bălos. — Din **bălos.**

BĂLOȘÍRE, *băloșiri,* s. f. Faptul de *a se băloși;* (în special) boală a unor vinuri, caracterizată prin faptul că acestea se tulbură, devin vîscoase și se întind ca uleiul.

BĂLOȘÍT, -Ă, *băloșiți, -te,* adj. (Despre vin, zeamă de varză etc.) Care a devenit bălos. — V. *băloși.*

BĂLSĂMÁ vb. I. v. **îmbălsăma.**

BĂLSĂMÁT, -Ă adj. v. **îmbălsămat.**

BĂLSĂMÍ vb. IV. v. **îmbălsăma.**

BĂLSĂMÍT, -Ă adj. v. **îmbălsămat.**

BĂLTĂC, *băltace*, s. n. (Reg.) Băltoacă. — Din baltă + suf. *-ac*.

BĂLTĂCĂÍ, *băltăcăiesc*, vb. IV. Intranz. A merge, a sări, a alerga prin băltoace. — Din baltă.

BĂLTĂCÉL s. n. v. băltăgel.

BĂLTĂGÉL, *băltăgele*, s. n. Diminutiv al lui *baltag*. [Var.: băltăcél s. n.]

BĂLTĂRÉȚ, -EAȚĂ, *băltăreți, -e*, adj. De baltă; *p. ext.* din regiunea bălților. *O parte din fin... era băltăreț* (SLAVICI). ✦ (Substantivat, n. sg. art.) Numele unui vînt călduț, umed, care bate dinspre miazăzi. — Din baltă + suf. *-ăreț*.

BĂLTĂU, *băltaie*, s. n. Băltoi. — Din baltă + suf. *-ău*.

BĂLTÍ, pers. 3 *bălțește*, vb. IV. Refl. (Rar, despre apă) A forma o baltă; a stagna. — Din baltă.

BĂLTÍNĂ, *băltine*, s. f. (Rar) Băltiș. — Slav (v. sl. baltina).

BĂLTÍȘ, *băltișuri*, s. n. Teren băltos. — Din baltă + suf. *-iș*.

BĂLTÍȚĂ, *băltițe*, s. f. Diminutiv al lui *baltă*.

BĂLTOÁCĂ, *băltoace*, s. f. Baltă cu apă murdară și mocirloasă; adunătură sau scursură de apă de ploaie prin gropile drumurilor. ✦ Cantitate mare de lichid vărsat pe jos. [Var.: băltoágă s. f.] — Din baltă + suf. *-oacă*.

BĂLTOÁGĂ s. f. v. băltoacă.

BĂLTÓI, *băltoaie*, s. n. Baltă (mare). — Din baltă + suf. *-oi*.

BĂLTÓS, -OÁSĂ, *băltoși, -oase*, adj. Plin de bălți; *p. ext.* mlăștinos, mocirlos. — Din baltă + suf. *-os*.

BĂLȚÁT, -Ă, *bălțați, -te*, adj. (Despre animale, rar despre păsări) Care are părul sau penele de culori diferite; cu dungi sau cu pete de altă culoare. V. *pestriț*. ✦ (Despre haine, stofe, tablouri etc.) Cu prea multe culori; colorat fără gust. ✦ (Ir., despre oameni) Îmbrăcat fără gust; (pop.) îmbrăcat în haine orășenești. — Lat. balteatus.

BĂLȚĂTÚRĂ, *bălțături*, s. f. Obiect colorat fără gust, cu culori multe și neasortate, încărcat. ✦ Pată de culoare deschisă la animalele bălțate. — Din bălțat + suf. *-ură*.

BĂLÚȘCĂ, *băluște*, s. f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee cu flori albe (*Ornithogalum*). — Din băl + suf. *-ușcă*.

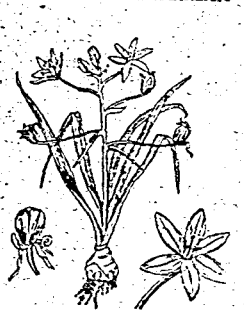

Băluşcă

BĂLÚȚ, -Ă, *băluți, -e*, adj. (Reg.) Diminutiv al lui *băl*.

BĂNÁT, (3) *bănaturi*, s. n. (Reg.) 1. Stare de durere sufletească, tristețe, jale; părere de rău. *Cu ochii plini De lacrimi și bănat* (COȘBUC). 2. Supărare, necaz, ciudă. *Nu știu ce-i cu tine, Că tot porți bănat* (COȘBUC). ✧ Expr. (Ca formulă de politețe) *A nu-i fi cuiva cu bănat* = a nu lua în nume de rău rugămintea sau întrebarea cuiva. 3. Învinuire, repros; mustrare. *Poate că nu veți aduce bănat... profesorului* (CREANGĂ). 4. Bănuială. — Magh. bánat.

BĂNĂNĂÍ, *bănănăiesc*, vb. IV. Intranz. A se mișca într-o parte și într-alta; a se clătina; a se bălăbăni. [Prez. ind. și: *bănănái*] — Onomatopee.

BĂNĂRÍT s. n. Bănet. — Din ban[1] + suf. *-ărit*.

BĂNĂȚEAN, -Ă, *bănățeni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Banatului sau populației lui, privitor la Banat sau la populația lui. 2. S. m. și f. Persoană care locuiește în Banat sau este originară de acolo. — Din Banat + suf. *-ean*.

BĂNĂȚEÁNCĂ, *bănățence*, s. f. Bănățeană. — Din bănățean + suf. *-că*.

BĂNĂȚENÉSC, -EÁSCĂ, *bănățenești*, adj. (Rar) Bănățean. — Din bănățean + suf. *-esc*.

BĂNĂȚENÉȘTE adv. Ca în Banat, ca bănățenii. ✦ În graiul bănățean. — Din bănățean + suf. *-ește*.

BĂNCÚTĂ, *băncute*, s. f. (Înv. și reg.) Bancnotă. — Germ. Banknotte.

BĂNCÚȚĂ[1], *băncuțe*, s. f. (Înv. și reg.) Monedă mică de argint în valoare de 50 de bani; firfirică. ✦ (La pl.) Bani, parale. — Din bancă[2] + suf. *-uță*.

BĂNCÚȚĂ[2], *băncuțe*, s. f. Diminutiv al lui *bancă*[1].

BĂNDURÍCĂ, *băndurici*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *bandură*[1].

BĂNEÁSCA s. f. art. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din ban[1] + suf. *-ească*.

BĂNÉSC[1], **-EÁSCĂ**, *băneșți*, adj. De bani[1], în bani; relativ la bani. — Din ban[1] + suf. *-esc*.

BĂNÉSC[2], **-EÁSCĂ**, *băneșți*, adj. (Înv.) De ban[2]; al băniei. *Panduri băneșți* (ODOBESCU). — Din ban[2] + suf. *-esc*.

BĂNÉȘTE adv. În privința banilor[1]. — Din ban[1] + suf. *-ește*.

BĂNÉȚ s. n. Bani mulți; avere mare în bani. — Din ban[1] + suf. *-eț*.

BĂNGĂNÍ, *băngănesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A bălăngăni.

BĂNÍ, *bănesc*, vb. IV. (Înv.) 1. Tranz. A ridica pe cineva la rangul de ban[2]. 2. Intranz. A exercita funcția de ban[2]. — Din ban[2].

BĂNÍCĂ s. f. Mică plantă erbacee cu flori albastre-închise, rar albe, dispuse în capitule sferice (*Phyteuma orbiculare*).

BĂNICÉR, *băniceri*, s. m. 1. Meșter care face coșuri sau bănițe din coajă de tei. 2. Cel care măsoară cu banița cerealele. — Din baniță + suf. *-ar*.

BĂNICIOÁRĂ, *bănicioare*, s. f. Diminutiv al lui *baniță*.

BĂNÍE, *bănii*, s. f. (Înv.) 1. Funcția sau rangul de ban[2]. 2. Reședința banului[2]. — Din ban[2] + suf. *-ie*.

BĂNIȘÓR[1], *bănișori*, s. m. Diminutiv al lui *ban*[1].

BĂNISÓR[2], *bănișori*, s. m. (Înv.) Subaltern al banului[2] (care judeca procesele de mai mică importanță). — Din ban[2] + suf. *-ișor*.

BĂNOS, -OÁSĂ, *bănoși, -oase*, adj. 1. (Despre ocupații) Care aduce cîștig mare; productiv, lucrativ. 2. (Rar, despre oameni) Bogat. — Din ban[1] + suf. *-os*.

BĂNUÍ, *bănuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A presupune; a presimți. *Bănuiam că n-am s-o mai găsesc* (SADOVEANU). 2. Tranz. A întrezări ceva. 3. Tranz. A considera pe cineva drept autor al unei fapte rele; a suspecta. 4. Intranz. (Reg.) A se supăra pe cineva; a-i face mustrări. *Așa a trebuit să se întîmple și n-ai cui bănui* (CREANGĂ). 5. Intranz. (Reg.) A regreta. *Da ia seama ce iubești, Nu cumva să bănuiești* (JARNÍK-BÎRSEANU). — Magh. banni

BĂNUIÁLĂ, *bănuieli*, s. f. Atitudine de neîncredere față de cineva sau de ceva, presupunere că cineva are o vină sau o intenție rea; suspiciune. — Din bănui + suf. *-eală*.

BĂNUIÉLNIC, -Ă, *bănuielnici, -e*, adj. (Rar) Bănuitor. — Din bănuială + suf. *-nic*.

BĂNUÍRE, *bănuiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a bănui* și rezultatul ei.

BĂNUÍT, -Ă, *bănuiți, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Asupra căruia se îndreaptă bănuieli; suspectat. 2. (Reg.) Supărat, mîhnit. *Nu fi, bade, bănuit, Ți-a fost plugul hîrbuit* (ȘEZ.). — V. *bănui*.

BĂNUITÓR, -OÁRE, *bănuitori, -oare*, adj. Care bănuiește; care este înclinat (în mod exagerat) spre bănuială; neîncrezător. ✦ Gelos. — Din bănui + suf. *-(i)tor*.

BĂNÚȚ, *bănuți*, s. m. 1. Diminutiv al lui *ban*[1]; monedă de valoare sau de dimensiune mică. ✦ (La pl.) Bani mulți, de valoare. 2. Germenul oului (fecundat). 3. Plantă erbacee cu flori mici și rotunde, frumos colorate (*Bellis perennis*).

Bănuț

BĂNUȚÉL, *bănuței*, s. m. (Bot.) Bănuț (3). — Din bănuț + suf. *-el*.

BĂRÁT, *bărați*, s. m. (Înv.) Călugăr catolic. — Magh. barát.

BĂRĂGÁN, *bărăganuri*, s. n. Șes întins, prezentînd caractere de stepă.

BĂRĂNI, *bărănesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A stărui, a insista.

BĂRĂȚÍE, *bărății*, s. f. (Înv. și reg.) Biserică sau mănăstire catolică. — Din bărat + suf. *-ie*.

BĂRBÁT[1], *bărbați*, s. m. 1. Persoană adultă de sex masculin. ✦ Om în toată firea, plin de bărbăție. 2. Soț. — Lat. barbatus.

BĂRBÁT[2], **-Ă**, *bărbați, -te*, adj. Curajos, voinic. — Lat. barbatus.

BĂRBĂCÚȚ s. m. v. berbecuț.

BĂRBĂRÍE s. f. Barbă mare, stufoasă. ✦ Fig. Om bărbos. — Din barbă + suf. *-ărie*.

BĂRBĂTÉSC, -EÁSCĂ, *bărbătești*, adj. 1. Caracteristic bărbaților, de bărbat. 2. Care exprimă bărbăție; plin de energie; viril; curajos, voinic. — Din bărbat[1] + suf. *-esc*.

BĂRBĂTÉȘTE adv. 1. Ca bărbații. 2. Cu bărbăție; vitejește. ✦ În mod matur. *A judeca bărbătește*. — Din bărbat[1] + suf. *-ește*.

BĂRBĂTÓS, -OÁSĂ, *bărbătoși, -oase*, adj. (Rar) Bărbat[1]. — Din bărbat[2] + suf. *-os*.

BĂRBĂTÚȘ, *bărbătuși*, s. m. 1. Nume care indică partea bărbătească a unor animale. 2. (Rar) Bărbățel. — Din bărbat[1] + suf. *-uș*.

BĂRBĂȚÉL, *bărbățel*, s. m. Diminutiv al lui *bărbat*[1] (2).

BĂRBĂȚÍE s. f. 1. Faptul de a fi bărbat[1] (1); vîrsta de maturitate a bărbatului. 2. Virilitate; putere; curaj, energie. — Din bărbat[1] + suf. *-ie*.

BĂRBÍE, *bărbii*, s. f. 1. Partea feței de sub buza inferioară, care formează o proeminență rotunjită. ✧ *Dublă bărbie* = parte proeminentă sub bărbie la unele persoane grase. 2. Partea cărnoasă care atîrnă sub falca de jos la unele animale. ✦ (La pl.) Cele două lame roșii, cărnoase, care atîrnă de o parte și de alta sub ciocul găinilor. 3. Dispozitiv de lemn aplicat la baza viorii, pe care se sprijină bărbia (1) celui care cîntă. — Din barbă + suf. *-ie*.

BĂRBIÉR, *bărbieri*, s. m. Frizer. ✧ Compus: (inv.) *bărbier-başa* = bărbierul curții domnești. [Pr.: *-bi-er*] — Ngr. barberis (<it.).

BĂRBIEREÁLĂ, *bărbiereli*, s. f. 1. Faptul de *a (se) bărbieri*. 2. (Fam.) Lăudăroșenie; minciună. [Pr.: *-bi-e-*]

BĂRBIERÉSC, -EÁSCĂ, *bărbierești*, adj. (Rar) De bărbier privitor la bărbier. [Pr.: *-bi-e*] — Din bărbier + suf. *-esc*.

BĂRBIERÍ, *bărbieresc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A(-și) tăia barba; a (se) rade. 2. Refl. (Fam.) A se lăuda în mod exagerat; a minți. [Pr.: *-bi-e-*] — Din **bărbier**.

BĂRBIERIE, (2) *bărbierii*, s. f. (Înv.) 1. Meseria de bărbier. 2. Frizerie. [Pr.: *-bi-e-*] — Din **bărbier** + suf. *-ie*.

BĂRBIERÍT s. n. Acțiunea de *a (se) bărbieri*. [Pr.: *-bi-e-*]

BĂRBIERÍȚĂ, *bărbierițe*, s. f. (Înv., rar) Frizerită. [Pr.: *-bi-e-*] — Din **bărbier** + suf. *-iță*.

BĂRBIOÁRĂ, *bărbioare*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *bărbie*.

BĂRBIȘOÁRĂ, *bărbișoare*, s. f. Plantă erbacee cu flori galbene, care devin mai tîrziu albe *(Alyssum minimum)*. — Din **barbă** + suf. *-ișoară*.

BĂRBÍȚĂ[1], *bărbițe*, s. f. (Rar) Bărbuță. — Din **barbă** + suf. *-iță*.

BĂRBÍȚĂ[2], *bărbițe*, s. f. Mic șervețel de pînză sau de mușama care se leagă la gîtul copiilor mici cînd mănîncă. — Din **barbă** + suf. *-iță*.

BĂRBIÚȚĂ, *bărbiuțe*, s. f. (Rar) Bărbuță. [Pr.: *-bi-u-*] — Din **bărbie** + suf. *-uță*.

BĂRBÎNȚĂ, *bărbînțe*, s. f. (Reg.) Vas de lemn făcut din doage, în care se păstrează lapte și brînzeturi, mai rar băuturi alcoolice. ◇ Expr. *Cînd e brînză, nu-i bărbîntă* = cînd ai una, îți lipsește alta. [Var.: **berbîntă** s. f.] — Magh. **berbence**.

Bărbînțe

BĂRBOÁSĂ, *bărboase*, s. f. Plantă erbacee cu frunze păroase, cu flori dispuse în spice cilindrice, pătate cu roșu, verde sau violet *(Andropogon ischaemum)*. — Din **barbă** + suf. *-oasă*.

BĂRBÓS, -OÁSĂ, *bărboși*, *-oase*, adj. (Adesea substantivat, m.) Cu barbă (lungă și deasă); nebărbierit. — Din **barbă** + suf. *-os*.

BĂRBÚNC s. n. 1. (Înv. și reg.) Numele unui dans (ostășesc) și melodia după care se execută. 2. (Înv.) Înrolare în armată, recrutare (în timpul căreia se executa dansul de mai sus). — Germ. **Werbung**.

BĂRBÚȚĂ, *bărbuțe*, s. f. Diminutiv al lui *barbă*.

BĂRCÁR, *bărcari*, s. m. Persoană care se ocupă cu bărcuitul.

BĂRCUÍT s. n. Căutarea și găsirea stupilor sălbatici, pentru a li se lua mierea.

BĂRCÚȚĂ, *bărcuțe*, s. f. Diminutiv al lui *barcă*.

BĂRDAC, (1) *bărdace*, s. n., (2) *bărdaci*, s. m. 1. Vas de lemn asemănător cu o doniță, folosit uneori ca unitate de măsură pentru lichide. 2. Varietate indigenă de prun. — Tc. **bardak**.

BĂRDÁCĂ, *bărdace*, s. f. 1. Cană mică de pămînt cu toartă, din care se bea apă, lapte etc. 2. Varietate indigenă de prune lunguiețe și puțin strangulate spre coadă. — Tc. **bardak**.

BĂRDAȘ, *bărdași*, s. m. (Reg.) Dulgher, lemnar. — Din **bardă** + suf. *-aș*.

BĂRDĂCÚȚĂ, *bărdăcuțe*, s. f. Diminutiv al lui *bărdacă*.

BĂRDÍȚĂ, *bărdițe*, s. f. Diminutiv al lui *bardă*.

BĂRDUÍ, *bărduiesc*, vb. IV. Tranz. A ciopli cu barda. — Din **bardă**.

BĂRDUÍRE s. f. Acțiunea de *a bărdui*.

BĂRNÁCI, -E, *bărnaci*, *-e*, adj. (Reg., despre culoarea feței și a ochilor, *p. ext.* despre oameni) Negricios, oacheș. — Magh. **barnás**.

BĂRZĂÚN, *bărzăuni*, s. m. (Entom.) 1. Bondar. 2. Gărgăun. — Onomatopee.

BĂRZÓI, *bărzoi*, s. m. (Rar) Bărbățușul berzei. — Din **barză** + suf. *-oi*.

BĂSĂDÍ, *băsădesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A vorbi. — Din **besadă** (ieșit din uz, <v. sl. *besěda*).

BĂSMÁ s. f. v. **basma**.

BĂSMĂLÚȚĂ, *băsmăluțe*, s. f. Diminutiv al lui *basma*.

BĂSMUITÓR, *băsmuitori*, s. m. Autor sau povestitor de basme. — Din **băsmui** + suf. *-(i)tor*.

BĂSNÁR, *băsnari*, s. m. (Înv.) Persoană care născocește povestiri fantastice, mincinoase. — Din **basn** *(= basm)* + suf. *-ar*.

BĂSNÍ, *băsnesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A povesti lucruri fantastice, mincinoase; a scorni, a născoci. — Din **basn** *(= basm)*.

BĂSNÍRE, *băsniri*, s. f. (Înv.) Născocire, scornire; basm (2). — V. *băsni*.

BĂȘCĂLÍE s. f. (Fam., în expr.) *A lua* (pe cineva) *în bășcălie* = a-și bate joc (de cineva).

BĂȘICÁ, *bășic*, vb. I. Tranz. A produce cuiva bășici. ◆ Refl. A se umple de bășici, a face bășici. [Var.: (reg.) **beșicá** vb. I] — Din **bășică**.

BĂȘICÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) bășica*.

BĂȘICÁT, -Ă, *bășicați*, *-te*, adj. (Despre corp sau piele) Cu bășici, plin de bășici. [Var.: (reg.) **beșicát, -ă** adj.] — V. *bășica*.

BĂȘICĂ, *bășici*, s. f. 1. Sac membranos care se găsește în corpul oamenilor și al animalelor și în care se strîng unele secreții ale organismului. *Bășica fierii*. ◆ Bășică (1) (scoasă din corpul animalelor) uscată și întrebuințată la făcutul pungilor, burdufurilor etc. ◆ Organ intern al peștilor, de forma unui balonaș, plin cu un amestec de gaze care le ajută la plutire. 2. Umflătură a pielii conținînd o materie lichidă. *De vînt bătut, ars de soare Și cu bășici la picioare* (TEODORESCU). 3. Umflătură mică, plină cu aer, care se face la suprafața lichidelor (în timpul fierberii), a aluatului (în urma dospirii) etc. 4. (Neobișnuit) Glob de sticlă; balon. [Var.: (reg.) **beșícă** s. f.] — Lat. *bessica *(= vessica)*.

BĂȘICÚȚĂ, *bășicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *bășică*. [Var.: (reg.) **beșicúță** s. f.]

BĂȘTINÁȘ, -Ă, *băștinași*, *-e*, adj. (Adesea substantivat) Care se află din moși-strămoși pe pămîntul pe care locuiește; autohton, indigen. — Din **baștină** + suf. *-aș*.

BĂTÁIE, *bătăi*, s. f. I. 1. Lovitură repetată dată de cineva cuiva cu mîna sau cu un obiect. ◇ Expr. *A (se) lua la bătaie* = a (se) bate. *A stinge* (sau *a snopi*, *a zvînta*) *în bătăi* (pe cineva) = a bate (pe cineva) foarte rău. *A da bătaie* = a zori, a grăbi. *Bătaie de cap* = frămîntare a minții; *p. ext.* trudă, osteneală. *Bătaie de joc* = batjocură; *p. ext.* faptă urîtă. ◆ (Sport; la sărituri) Acțiunea de transformare a vitezei rezultate din elan în viteză ascensională. 2. Luptă, bătălie; război. ◆ (Înv.) Bombardament. 3. (În expr.) *A pune* (ceva) *la bătaie* = a) a oferi (ceva) spre a fi cheltuit sau consumat; b) a risca (ceva). II. 1. Lovire (repetată) a unui obiect de altul; izbire. ◇ *Bătaie de aripă* (sau *de aripi*) = filfîit. ◆ Lovitura vatalei la războiul de țesut. ◆ (Concr.) Bătaia. ◆ Stîrnirea peștelui sau a vînatului; goană. 2. Ciocănire, pocănire. ◆ Zvîcnire a inimii, a pulsului; pulsație. 3. Sunet (ritmic) produs de un motor sau de un mecanism în funcție. *Bătăile tractoarelor. . . se auzeau limpezi și puternice* (MIHALE). 4. Distanță pînă la care poate ajunge un proiectil, o săgeată etc.; felul cum trimite o armă proiectilul; traiectoria unui proiectil; *p. ext.* distanță pînă la care poate ajunge vederea cuiva; rază vizuală. 5. (În legătură cu anumite fenomene ale naturii, a căror denumire determină sensul cuvîntului) a) Suflare a vîntului; adiere. b) Cădere a ploii, a grindinii etc. c) Dogoreală, arșiță. *Cerul se dogorește ca de bătaia unei flăcări* (VLAHUȚĂ). d) Lumină. *Bătaia farurilor*. 6. Lătrat al cîinilor. 7. Boiște. ◆ Epoca în care se împerechează cocoșii-de-munte. — Lat. **batt(u)alia**.

BĂTĂIÁȘ, *bătăiași*, s. m. (Rar) Gonaci, hăitaș. — Din **bătaie** + suf. *-aș*.

BĂTĂIÓS, -OÁSĂ, *bătăioși*, *-oase*, adj. Căruia îi place să se bată; iute, neastîmpărat; violent, impulsiv. — Din **bătaie** + suf. *-os*.

BĂTĂÍȚĂ, *bătăițe*, s. f. Diminutiv al lui *bătaie*.

BĂTĂLĂU, *bătălaie*, s. n. (Reg.) Pisălog[1]. — Din **bat** (prez. ind. al lui *bate*) + suf. *-ălău*.

BĂTĂLÍE, *bătălii*, s. f. Ansamblu de ciocniri prin care se caută obținerea de rezultate militare importante, angajînd numeroase forțe armate, desfășurate pe spații întinse și într-un timp mai mult sau mai puțin îndelungat; luptă. ◆ Fig. Încordare, efort în vederea îndeplinirii unui scop. *Bătălia pentru îndeplinirea planului*. — Ngr. **batalia** (<it.).

BĂTĂTOÁRE, *bătătoare*, s. f. 1. Lopățică cu care se bate pînza (cînd se înălbește) sau rufele (cînd se spală); mai. 2. Mașină care bate smocurile de bumbac pînă cînd se destramă fibrele. — Din **bat** (prez. ind. al lui *bate*) + suf. *-ătoare*.

BĂTĂTÓR[1], *bătătoare*, s. n. 1. Băț (sau împletitură în formă de palmă) cu care se bat covoare, perne etc. pentru a le curăța de praf. 2. Băț subțire, la un capăt cu o rotiță de lemn cu găurele, cu care se bate laptele prins sau smîntîna în putinei, ca să se aleagă untul. 3. Parte a meliței pe care se așază, transversal, inul sau cînepa, spre a fi melițate. 4. Unealtă de grădinărie folosită pentru apăsarea pămîntului după semănat, alcătuită dintr-o scîndură mică, dreptunghiulară, prevăzută cu un mîner perpendicular pe ea. — Lat. **batt(u)atorium**.

BĂTĂTÓR[2], **-OÁRE**, *bătători*, *-oare*, adj. (În expr.) *Bătător la ochi* = care atrage atenția; izbitor. — Din **bat** (prez. ind. al lui *bate*) + suf. *-ător*.

BĂTĂTORÍ, *bătătoresc*, vb. IV. Tranz. A bate un teren spre a-l face tare și neted; a bătuci. ◆ Refl. A se umple de bătături (2). — Din **bătătură**.

BĂTĂTORÍT[1] s. n. Faptul de *a bătători*.

BĂTĂTORÍT[2], **-Ă**, *bătătoriți*, *-te*, adj. 1. (Despre un teren) Bătut, bătucit. 2. (Despre palme sau mîini) Cu bătături. — V. *bătători*.

BĂTĂTÚRĂ, *bătături*, s. f. 1. Teren bătătorit (în fața casei) pe care nu crește iarbă; *p. ext.* ogradă, curte. 2. Îngroșare a pielii de pe mîini sau picioare din cauza unei frecări repetate. ◇ Expr. *A călca* (pe cineva) *pe bătătură* = a atinge (pe cineva) unde-l doare mai tare; a supăra. 3. Bătaia. — Din **bat** (prez. ind. al lui *bate*) + suf. *-ătură*.

BĂTĂÚȘ, -Ă, *bătăuși*, *-e*, adj. (Adesea substantivat) Care caută prilej de bătaie, căruia îi place să se bată. — Din **bat** (prez. ind. al lui *bate*) + suf. *-ăuș*.

BĂTEÁLĂ, *bătele*, s. f. Firele care se introduc cu ajutorul suveicii prin rostul firelor de urzeală, pentru a forma țesătura; bătătură (3). — Din **bat** (prez. ind. al lui *bate*) + suf. *-eală*.

BĂTÉLIȘTE, *băteliști*, s. f. (Reg.) 1. Loc sau pămînt bătătorit (de vite); loc în care stau de obicei animalele (sălbatice). 2. Loc de întîlnire, de adunare. — Din **bat** (prez. ind. al lui *bate*) + suf. *-eliște*.

BĂTRÎIÓR, -OÁRĂ, *bătrîiori*, *-oare*, adj. Diminutiv al lui *bătrîn*; cam bătrîn. [Var.: **bătrîniór, -oáră** adj.]

BĂTRÎN, -Ă, *bătrîni*, *-e*, adj., s. m. și f. I. Adj. 1. Înaintat în vîrstă, care trăiește de mulți ani. ◆ (Despre fața sau înfățișarea cuiva) Care și-a pierdut frăgezimea, care trădează bătrînețea. 2. De demult, vechi. *Bătrînul București*. II. S. m. și f. 1. Persoană în vîrstă înaintată;

(la m.) moș, moșneag; (la f.) babă. ◇ Loc. adj. și adv. *Din bătrîni* = din vremea veche, din moși-strămoși. 2. (Fam., la sg. m.) Tată; (la sg. f.) mamă; (la pl. m.) părinți. — Lat. **betranus** *(= veteranus)*.

BĂTRÎNĂL, -ICĂ, *bătrînei, -ele*, adj., s. m. și f. Diminutiv al lui *bătrîn*.

BĂTRÎNÉSC, -EÁSCĂ, *bătrînești*, adj. Rămas de la (sau din) bătrîni; de demult, vechi. ◇ *Cîntec bătrînesc* = baladă (1) populară. *Vorbă bătrînească* = zicătoare, proverb. ✦ Caracteristic bătrînilor, potrivit pentru bătrîni. *Culoare bătrînească*. — Din **bătrîn** + suf. *-esc*.

BĂTRÎNÉȘTE adv. Ca bătrînii. — Din **bătrîn** + suf. *-ește*.

BĂTRÎNÉȚ s. n. (Rar) Bătrînime. — Din **bătrîn** + suf. *-et*.

BĂTRÎNÉȚĂ s. f. v. **bătrînețe**.

BĂTRÎNÉȚE, *bătrînești*, s. f. 1. Perioadă de timp din viața ființelor, după maturitate; vîrstă înaintată a unui om. 2. (Rar) Bătrînime. [Var.: **bătrînéță** s. f.] — Din **bătrîn** + suf. *-ețe*.

BĂTRÎNICIÓS, -OÁSĂ, *bătrînicioși, -oase*, adj. Îmbătrînit înainte de vreme; cu apucături, cu înfățișare etc. de bătrîn. — Din **bătrîn** + suf. *-ic-ios*.

BĂTRÎNÍME s. f. (Rar) Mulțime de bătrîni; oameni bătrîni. — Din **bătrîn** + suf. *-ime*.

BĂTRÎNIÓR, -OÁRĂ adj. v. **bătrîior**.

BĂTRÎNÍȘ s. m. Plantă erbacee cu flori albastre sau liliachii, cultivată ca plantă ornamentală *(Erigeron canadensis)*. — Din **bătrîn** + suf. *-iș*.

BĂTUCÍ, *bătucesc*, vb. IV. Tranz. A bătători; a bate bine, a presa, a îndesa pămîntul. ✦ Refl. (Despre piele) A se îngroșa, a se acoperi cu bătături (2). ✦ Refl. (Despre fructe) A se lovi, a se zdrobi. — Din **bat** (prez. ind. al lui *bate*) + suf. *-uci*.

BĂTUCÍT, -Ă, *bătuciți, -te*, adj. 1. (Despre pămînt, mai ales despre drumuri sau poteci) Îndesat, bătătorit. 2. (Despre mîini sau picioare) Cu pielea îngroșată, cu bătături (2). — V. *bătuci*.

BĂTÚT[1] s. n. Batere. — V. *bate*.

BĂTÚT[2]**, -Ă,** *bătuți, -te*, adj. 1. (Despre ființe) Care este sau a fost lovit. ◇ Expr. (Fam.) *Bătut în* (sau *la*) *cap* = prost, țicnit. 2. (În expr.) *Bani bătuți* = bani gheață. 3. (Despre flori; *p. ext.* despre plante) Învolt. 4. (Despre o cale, un drum etc.) Bătătorit. 5. (În expr.) *Lapte bătut* = lapte ușor fermentat, cu gust acrișor, făcut din lapte dulce pus la prins. — V. *bate*.

BĂTÚTĂ, *bătute*, s. f. Numele unui dans popular (caracterizat prin bătăi ritmice din mîini și din picioare) și al melodiei după care se execută. — V. *bate*.

BĂȚ, *bețe*, s. n. 1. Bucată de lemn lungă și subțire avînd diverse întrebuințări. ◇ *Băț de chibrit* = chibrit. ◇ Expr. *A pune* (cuiva) *bețe în roate* = a face (cuiva) dificultăți, pentru a zădărnici o acțiune, un plan. *A da* (*ca cîinele*) *prin băț* = a fi extrem de îndrăznet, de obraznic. *A rămîne cu traista-n băț* = a sărăci. *A-și lua traista-n băț* = a porni la drum. ✦ (Adverbial) Drept, țeapăn. *Stă băț în fața lui*. 2. Fig. Lovitură sau bătaie cu bățul (1). 3. Piesă în formă de vergea, care intră în alcătuirea diferitelor unelte, mașini etc. *Bățul ițelor*.

BĂȚÓS, -OÁSĂ, *bățoși, -oase*, adj. 1. Drept, țeapăn. ✦ Fig. (Despre oameni sau despre firea lor) Lipsit de mlădiere; rigid; îngîmfat, plin de sine. 2. (Despre plante) Cu tulpina lemnoasă. — Din **băț** + suf. *-os*.

BĂUNÍ, *băun*, vb. IV. Intranz. (Reg., despre lupi și cîini) A urla; (despre vite) a mugi; (despre copii) a țipa tare; *p. ext.* a se văita. [Pr.: *bă-u-*] — Lat. ***baubulare**.

BĂÚT[1] s. n. Faptul de *a bea*. ◇ Expr. *A se pune* (sau *a se așterne*) *pe mîncat și pe băut* (sau *pe mîncate și pe băute*) = a se apuca să mănînce și să bea în cantități mari. [Formă gramaticală: (în expr.) *băute*] — V. *bea*.

BĂÚT[2]**, -Ă,** *băuți, -te*, adj. 1. Care a băut și și-a astîmpărat setea. 2. Beat. — V. *bea*.

BĂUTÓR, -OÁRE, *băutori, -oare*, adj., s. m. și f. Bețiv; (persoană) care poate bea mult. — Din **bea** + suf. *-(u)tor*.

BĂUTÚRĂ, *băuturi*, s. f. 1. Lichid care se bea pentru a astîmpăra setea, ca doctorie etc.; (prin restricție) vin, bere, țuică etc. 2. Băut[1]. ✦ Chef (1). *O dusesem într-o băutură* (M. I. CARAGIALE). [Var.: (reg.) **beutúră** s. f.] — Lat. ***bibitura**.

BĂUTURÍCĂ s. f. Diminutiv al lui *băutură*.

BEA, *beau*, vb. II. 1. Tranz. (Adesea fig.) A înghiți, a consuma un lichid. ◇ Expr. *A bea paharul pînă-n fund* = a îndura un necaz, o durere pînă la capăt. (Fam.) *Doar n-am băut gaz*, se spune ca răspuns negativ la o propunere nepotrivită. 2. Intranz. A consuma băuturi alcoolice. ◇ Expr. *A bea în sănătatea* (sau *în cinstea*) *cuiva* = a închina cu un pahar de băutură pentru cineva, făcîndu-i urări. ✦ A cădea în patima beției. ✦ Tranz. (Fam.) A sărbători pe cineva (printr-un chef sau printr-o petrecere), a consuma băuturi în cinstea (și pe socoteala) cuiva. 3. Tranz. A cheltui, a risipi bani, avere etc. pe băutură. ◇ Expr. *A-și bea și cămașa* = a cheltui totul pe băutură. *A-și bea și mințile* = a bea pînă la inconștiență sau pînă la nebunie. 4. Tranz. (Pop.) A fuma. *Nu mai beau tabac* (CAMILAR). — Lat. **bibere**.

BEAT, -Ă, *beți, -te*, adj. Amețit de băutură, în stare de ebrietate. ✦ Fig. Îmbătat, copleșit de o emoție puternică; amețit; zăpăcit. — Lat. **bibitus**.

BEATIFICÁ, *beatific*, vb. I. Tranz. (În biserica romano-catolică) A trece o persoană decedată, care a dus o viață evlavioasă, pe prima treaptă a sfințeniei. [Pr.: *be-a-*] — Fr. **béatifier** (lat. lit. **beatificare**).

BEATIFICÁRE, *beatificări*, s. f. Faptul de *a beatifica*. [Pr.: *be-a-*] — Fr. **béatification** (lat. lit. **beatificatio, -onis**).

BEATITÚDINE s. f. Stare de fericire deplină. [Pr.: *be-a-*] — Fr. **béatitude** (lat. lit. **beatitudo, -inis**).

BEC, *becuri*, s. n. 1. Balonaș de sticlă prevăzut cu un filament care devine incandescent și răspîndește lumină cînd e străbătut de un curent electric. ◇ *Bec de siguranță* = dispozitiv de siguranță care oprește un aparat, o instalație etc. în caz de deranjament. 2. (Înv.) Parte a unei lămpi cu gaz aerian în care se formează flacăra. ✦ (Azi determinat prin «de gaz») Arzător pentru gaz, folosit pentru iluminat sau pentru încălzit. ◇ *Bec de sudură* (sau *de sudat*) = piesă la aparatul de sudură, prin care ies gazele. — Fr. **bec** [de gaz].

BECÁR, *becari*, s. m. Semn muzical care anulează un bemol sau un diez anterior și redă notei tonul natural. — Fr. **bécarre**.

BECAȚĂ, *becațe*, s. f. Numele a trei păsări călătoare cu ciocul lung, cu carnea gustoasă, care trăiesc în regiuni mlăștinoase *(Capella gallinago, media, Limnocryptes minimus)*. — După fr. **bécasse**.

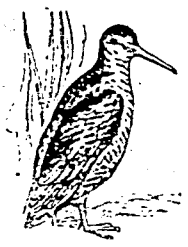

Becață

BECAȚÍNĂ, *becaține*, s. f. Becață. — După fr. **bécassine**.

BECÉR, *beceri*, s. m. (Înv.) Boier de rang inferior, însărcinat cu supravegherea bucătăriei domnești; *p. ext.* bucătar domnesc. — Din **beci** + suf. *-ar*.

BECERÍE, *becerii*, s. f. (Înv.) Bucătărie domnească. — Din **becer** + suf. *-ie*.

BECHÉR, *becheri*, s. m. (Fam.) Burlac. — Tc. **bekâr**.

BECHERÁȘ, *becherași*, s. m. (Fam.) Diminutiv al lui *becher*.

BECHI s. n. (Reg.; în expr.) *Nici bechi* = absolut nimic, de loc. — Comp. magh. **betü** «literă».

BECHÍE s. f. 1. Dispozitiv așezat la coada fuzelajului unui avion, care servește la rezemarea acestuia pe sol. 2. Piesă de metal situată sub elicea unei ambarcații cu motor, care protejează elicea cînd se navighează în ape puțin adînci. — Fr. **béquille** [de queue].

BECI, *beciuri*, s. n. 1. Încăpere subterană (construită în subsolul unei clădiri), unde se păstrează alimente, lemne de foc etc. V. *pivniță, celar*. 2. Închisoare (în subsolul unei clădiri). — Cuman **beč**.

BECÍSNIC, -Ă, *becisnici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Slăbănog, neputincios. ✦ Nepriceput, incapabil. 2. Nemernic, ticălos. [Var.: **bicísnic, -ă** adj.] — Slav (v. sl. **bečistiniků**).

BECISNICÍE, *becisnicii*, s. f. 1. Slăbiciune fizică; neputință. 2. Nemernicie, ticăloșie. — Din **becisnic** + suf. *-ie*.

BÉDĂ, *bede*, s. f. (Înv. și reg.) Necaz, pacoste. — Slav (v. sl. **beda**).

BEDREÁG, *bedreaguri*, s. n. (Reg.) Butuc pe care lemnarul cioplește lemnele, cizmarul croiește încălțămintea etc., servind și ca scaun. — Comp. sas **bretterdecke** «estradă».

BEDUÍN, -Ă, *beduini, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține unei populații nomade din Arabia și din Africa de Nord, privitor la această populație. 2. S. m. și f. Persoană care aparține unei populații nomade din Arabia și din Africa de Nord. — Fr. **bédouin**.

BEGLERBÉG s. m. v. **bellerbei**.

BEGLERBÉI s. m. v. **bellerbei**.

BEGÓNIE, *begonii*, s. f. Gen de plante ornamentale, cultivate pentru florile lor frumoase și pentru frunzele divers colorate *(Begonia)*. — Fr. **bégonia**.

Begonie

BEHĂÍ, *béhăi*, vb. IV. Intranz. (Despre capre și oi; la pers. 3) A scoate strigătul caracteristic speciei. ✦ Tranz. și intranz. Fig. (Despre oameni) A cînta urît, nearmonios. — Din **behe**[he].

BEHĂÍT s. n. Faptul de *a behăi*; behăitură.

BEHĂITÓR, -OÁRE, *behăitori, -oare*, adj. Care behăie. — Din **behăi** + suf. *-(i)tor*.

BEHĂITÚRĂ, *behăituri*, s. f. Strigătul caprelor și al oilor. — Din **behăi** + suf. *-(i)tură*.

BEHEHÉ interj. Cuvînt care imită strigătul oilor sau al caprelor. — Onomatopee.

BÉHLIȚĂ, *béhlițe*, s. f. Nume dat mai multor specii de pești mici. — Comp. rus **bieglyi** «repede».

BEI, *bei*, s. m. 1. (Înv.) Guvernator al unui oraș sau al unei provincii turcești sau supuse turcilor. ✦ Titlu dat de turci domnilor țărilor românești; *p. ext.* prinț. 2. Demnitar sau guvernator al unui principat autonom supus unei suveranități străine. *Beiul Tunisiei*. — Tc. **bey**.

BÉICĂ, (1) *beici*, s. f. 1. Mamifer răpitor înrudit cu jderul *(Martes foina)*. 2. (Reg.) Cuarț. — (2) Comp. magh. **béka-só**.

BEILERBÉI, *beilerbei*, s. m. (Turcism înv.) Guvernator general al unei provincii turcești. [Pr.: *bei-*. — Var.: **beglerbég, beglerbéi** s. m.] — Tc. **beyler-bey** «beiul beilor».

BEILÍC, *beilicuri*, s. n. (Înv.) 1. Conac în care se găzduiau beii sau demnitarii turci veniți ca trimiși ai Porții în țările românești. 2. Cumpărătură de oi (făcută cu de-a sila) pe seama sultanului, la prețuri sta-

bilite dinainte; dijmă (în oi) plătită stăpînirii. 3. Muncă gratuită în folosul beiului sau al stăpînirii. — Tc. beyllk.

BEIZADÉ s. f. v. beizadea.

BEIZADEÁ, *beizadele*, s. f. (Înv. şi arh.) Fiu de domn; principe. [Pr.: *bei-*. — Var.: beizadé s. f.] — Tc. beyzade.

BEJ adj. invar. Cafeniu-deschis. — Fr. beige.

BEJÁNIE s. f. v. băjenie.

BEJÁNAR s. m. v. băjenar.

BEJÁNĂRÍ vb. IV. v. băjenări.

BEJÁNĂRÍE s. f. v. băjenărie.

BEJÁNĂRÍT s. n. v. băjenărit.

BEJÁNÍ vb. IV. v. băjeni.

BEJENÁR s. m. v. băjenar.

BEJENERÍE s. f. v. băjenărie.

BEJENÍ vb. IV. v. băjeni.

BEJÉNIE s. f. v. băjenie.

BEL, *beli*, s. m. Unitate de măsură a nivelului de intensitate sonoră. — Fr. bel.

BELADÓNĂ, *beladone*, s. f. Mătrăgună. ✦ Preparat farmaceutic făcut din foile acestei plante. — Fr. belladone.

BELALÍU, -ÍE, *belalii*, adj. (Reg.) 1. Anevoios, greu. 2. Mofturos, năzuros. — Tc. belâlı.

BELCIÚG, *belciuge*, s. n. Verigă de metal, fixată solid de ceva, prin care se trece un lacăt, un lanţ etc. ✧ Expr. *A pune* (sau *a atîrna* cuiva) *belciugul în nas* = a pune stăpînire (pe cineva), a avea (pe cineva) în mînă. (Fam., cu aluzie la un joc cu belciugele) *Doar nu m-ai cîştigat la belciuge*, se spune aceluia care îţi pretinde să faci un efort prea mare. — Slav (v. sl. bĕličugŭ).

BELCIUGÁT, -Ă, *belciugaţi, -te*, adj. (Pop., despre coarnele animalelor) Încîrligat, încovoiat. — Din belciug + suf. *-at*.

BÉLDIE, *beldii*, s. f. (Reg.) 1. Prăjină lungă şi subţire; par lung. 2. Cotor, tulpină la unele plante erbacee. ✦ Bălărie, buruiană.

BÉLDIŢĂ, *beldiţe*, s. f. Peşte mic, asemănător cu obletul *(Alburnus bipunctatus)*.

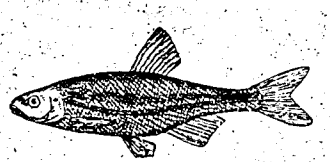

Beldiţă

BELEÁ, *belele*, s. f. Neplăcere, necaz, încurcătură, bucluc. ✦ (Concr.) Sarcină, povară. — Tc. belâ.

BELE-ÁRTE s. f. pl. (Pe cale de dispariţie) Arte frumoase. — It. belle arti.

BELEMNÍT, *belemniţi*, s. m. Gen de moluscă fosilă din clasa cefalopodelor, care are un os intern de susţinere. — Fr. bélemnite (<gr.).

BELETRÍSTIC, -Ă, *beletristici, -e*, adj. (Despre opere literare) Artistic. ✦ (Substantivat, f.) Domeniul literaturii artistice. — Germ. belletristisch, Belletristik.

BÉLFER, *belferi*, s. m. (Reg.; fam. sau depr.) 1. Învăţător, dascăl; profesoraş, dăscălaş. 2. Om care se lăfăieşte în lux şi bogăţie; *p. ext.* termen injurios la adresa cuiva. — Germ.-evr. Belfer (= germ. *Beihelfer*).

BELGIÁN, -Ă, *belgieni, -e*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine Belgiei sau populaţiei ei; privitor la Belgia sau la populaţia ei. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Belgiei.

BELHÍŢĂ, *belhiţe*, s. f. Animal mic, din ordinul rozătoarelor, cu coadă lungă acoperită cu păr des *(Myoxus glis)*.

BELÍ, *belesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. (Pop.) A (se) jupui. ✧ Expr. (Tranz.) *A(-şi) beli ochii* = a deschide ochii mari; a privi cu mirare, prosteşte. — Slav (v. sl. bĕliti).

BELICÍST, -Ă, *belicişti, -ste*, adj. (Rar) Războinic. — Fr. belliciste.

BELICÓS, -OÁSĂ, *belicoşi, -oase*, adj. Războinic, agresiv. — Lat. lit. bellicosus.

BELIGERÁNT, -Ă, *beligeranţi, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care se află în stare de război. *State beligerante*. — Fr. belligérant (lat. lit. belligerans, -ntis).

Belşiţă

BELINOGRÁF, *belinografe*, s. n. Aparat de transmis imaginile la distanţă pe cale electromagnetică. — Fr. belinographe.

BELINOGRÁMĂ, *belinograme*, s. f. Imagine transmisă prin belinograf. — Fr. belinogramme.

BELIŞ, *belişuri*, s. n. (Reg.) Ţesătură pentru căptuşeli.

BELÍT, -Ă, *beliţi, -te*, adj. (Pop.) Jupuit; *fig.* jigărit. — V. *beli*.

BELÍTĂ s. f. Exploziv întrebuinţat în minele de cărbuni. — Fr. bellite.

BELITOÁRE, *belitori*, s. f. (Reg.) Abator. — Din beli + suf. *-toare*.

BELŞÍŢĂ, *belşiţe*, s. f. Plantă erbacee ornamentală cu frunze mari, verzi sau purpurii *(Canna indica)*.

BELŞÚG s. n. Cantitate mare de bunuri materiale care depăşeşte ceea ce e necesar; abundenţă, prisos. ✧ Loc. adv. *Din belşug* = în cantitate mare, din plin. [Var.: bielşúg, bilşúg s. n.] — Magh. bőség.

BELTEÁ s. f. v. peltea.

BELVEDÉRE s. n. Foişor construit în partea de sus a unei clădiri sau pe un loc ridicat, de unde se poate avea o privelişte frumoasă. — Fr. belvédère.

BELZEBÚT s. m. (Livresc) Una dintre numirile date diavolului. — Comp. fr. Belzébuth (<gr.).

Bemol

BEMÓL, *bemoli*, s. m. Semn convenţional (asemănător cu litera «b») pus înaintea unei note muzicale sau la începutul unui portativ, spre a arăta că nota sau şirul de note trebuie coborîte cu un semiton. — Fr. bémol (it. bemolle).

BÉNĂ, *bene*, s. f. 1. Partea autocamionului în care se încarcă materiale. *Autocamion cu benă basculantă*. 2. Cupă metalică (la macarale, elevatoare etc.) care transportă minereuri, cereale, pămînt etc. — Fr. benne.

BENCHÉT, *benchete*, s. n. (Pop.) Masă mare cu petrecere; ospăţ, chef, zaiafet. [Pl. şi: *benchetură*] — Ucr. benket.

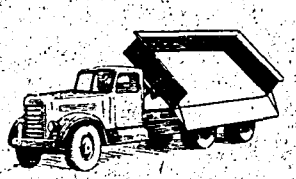

Autocamion cu benă basculantă

BENCHETUÍ, *benchetuiesc*, vb. IV. Intranz. A petrece în ospeţe; a chefui. — Din benchet.

BENCHETUIÁLĂ, *benchetuieli*, s. f. Petrecere, zaiafet, chef. — Din benchetui + suf. *-eală*.

BENCHI s. n. v. benghi.

BENDÍŢĂ s. f. v. bentiţă.

BENDÍX, *bendixuri*, s. n. Electromotor de pornire a motorului unui autovehicul. — Fr. bendix.

BENEDICTÍN, -Ă, *benedictini, -e*, s. m. şi f. 1. Călugăr (sau călugăriţă) dintr-un ordin călugăresc întemeiat în secolul al VI-lea. 2. (La f.) Băutură spirtoasă cu gust dulce (preparată la început de benedictini). — Fr. bénédictin.

BENEFICIÁ, *beneficiez*, vb. I. Intranz. A se bucura de un drept, a trage folos; a avea un cîştig de pe urma cuiva sau din ceva. [Pr.: *-ci-a*] — Fr. bénéficier.

BENEFICIÁR, -Ă, *beneficiari, -e*, s. m. şi f. Persoană sau colectivitate care beneficiază de ceva. ✦ Persoană sau instituţie în folosul căreia se face o lucrare. [Pr.: *-ci-ar*] — Fr. bénéficiaire (lat. lit. beneficiarius).

BENEFÍCIU, *beneficii*, s. n. Cîştig, profit sau folos pe care-l are cineva din ceva; venit net al unei întreprinderi socialiste. ✦ *Beneficiu de inventar* = dreptul moştenitorului de a nu-şi lua răspunderea pentru datoriile unei succesiuni decît în limita averii moştenite. ✧ Expr. *Sub beneficiu de inventar* = în mod provizoriu, sub rezerva controlului ulterior. — Fr. bénéfice (lat. lit. beneficium).

BENEVÓL, -Ă, *benevoli, -e*, adj. Făcut de bunăvoie, nesilit. ✧ *Contribuţie benevolă* = sumă sau taxă al cărei cuantum rămîne la aprecierea celui care contribuie sau plăteşte. — Fr. bénévole (lat. lit. benevolus).

BENGÁL, *bengale*, adj. n. (În expr.) *Foc bengal* = foc de artificii. — Fr. [Feu de] Bengale.

BENGHI, *benghiuri*, s. n. (Pop.) Mic semn negru (natural sau artificial) pe obraz sau pe trup. ✦ (În superstiţii) Semn făcut pe fruntea cuiva ca să-l ferească de deochi. [Var.: benchi, zbenghi s. n.] — Tc. benek.

BENÍGN, -Ă, *benigni, -e*, adj. (Despre boli) Fără gravitate; uşor. — Lat. lit. benignus (fr. bénin, -igne).

BENÍŞ s. n. v. biniş.

BENOÁR, *benoare*, s. n. (Înv.) Lojă situată la nivelul parterului. [Pr.: *-noar*] — Fr. baignoire.

BENTÍŢĂ, *bentiţe*, s. f. Diminutiv al lui *bantă* (2). [Var.: bendíţă s. f.]

BÉNTOS s. n. Totalitatea organismelor care trăiesc pe fundul mărilor. — Fr. benthos.

BENZALDEHÍDĂ s. f. Aldehidă derivată din benzen şi întrebuinţată ca materie primă în industria materiilor colorante. — Fr. benzaldéhyde.

BENZÉN, *benzeni*, s. m. Hidrocarbură lichidă, incoloră, obţinută din gudroanele cărbunilor de pămînt sau din petrol, folosită ca decolorant, ca materie primă la fabricarea unor compuşi organici etc. — Fr. benzène.

BENZÉNIC, -Ă, *benzenici, -e*, adj. (Despre corpuri sau grupuri moleculare) În a cărui compoziţie intră benzenul; care aparţine familiei benzenului. — Fr. benzénique.

BENZÍNĂ s. f. Produs petrolier sau de sinteză sub forma unui lichid incolor şi uşor inflamabil, folosit mai ales drept combustibil la motoarele cu explozie. — Fr. benzine.

BENZOÁT s. m. Sare sau ester al acidului benzoic. [Pr.: *-zo-at*] — Fr. benzoate.

BENZÓIC, *benzoici*, adj. m. (În expr.) *Acid benzoic* = substanță care se extrage din unele rășini naturale sau se fabrică sintetic, avînd întrebuințări în industria coloranților. [Pr.: *-zo-ic*] — Fr. benzoïque.

BENZÓL s. m. (Chim.) Benzen. — Fr. benzol.

BENZONAFTÓL s. m. Benzoat de naftol. — Fr. benzonaphtol.

BENZOPURPURÍNĂ s. f. Substanță care constituie unul dintre cei mai importanți coloranți roșii pentru bumbac. — Fr. benzopurpurine.

BERÁCEA s. f. art. Numele unui dans popular și melodia după care se execută.

BERÁR, *berari*, s. m. (Ieșit din uz) Fabricant sau negustor de bere. — Din **bere** + suf. *-ar*.

BERĂRÍE, *berării*, s. f. Local în care se bea bere; (rar) fabrică de bere. — Din **bere** + suf. *-ărie*.

BERBÁNT, *berbanți*, s. m. (Înv. și fam.) Om ușuratic, neserios, afemeiat. — Ngr. birbantis (<it.).

BERBANTLÎC, *berbantlîcuri*, s. n. (Înv. și fam.) Purtare, faptă de berbant; crailîc. — Din **berbant** + suf. *-lîc*.

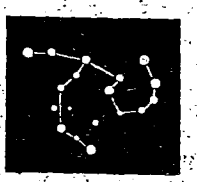

Berbecul

BERBÉC, *berbeci*, s. m. I. 1. Masculul oii. 2. (La sg. art.) Constelație din emisfera boreală, în dreptul căreia trece soarele între 21 martie și 21 aprilie; unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului. II. 1. (Înv.) Mașină de război întrebuințată la spargerea zidurilor și porților unei cetăți asediate. 2. Dispozitiv mecanic sau manual compus dintr-o piesă grea care acționează prin cădere, folosit la baterea pilonilor, bătucitul pămîntului, spargerea bucăților mari de fontă etc. ◇ *Lovitură de berbec* = izbitură a coloanei de lichid într-o conductă, produsă cînd scurgerea lichidului e oprită brusc. [Var.: **berbéce** s. m.] — Lat. **berbex, -ecis** (= *vervex*).

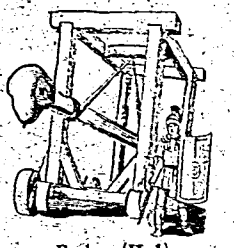

Berbec (II 1)

BERBECÁT, -Ă, *berbecați, -te*, adj. (Despre capul unui animal) Cu fruntea bombată ca a berbecului; (despre botul sau fruntea lui) cu profil convex. — Din **berbec** + suf. *-at*.

BERBÉCE s. m. v. **berbec**.

BERBECÉL, *berbecei*, s. m. Berbecuț (1). — Din **berbec** + suf. *-el*.

BERBECÍ, *berbecesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A izbi, a lovi. — Din **berbec**.

BERBECÚȚ, *berbecuți*, s. m. 1. Diminutiv al lui *berbec*. 2. Becațină. [Var.: **bărbăcúț** s. m.]

BERBELEÁCUL s. n. art. (În expr.) *De-a berbelacul* = de-a rostogolul, peste cap.

BERBÎNȚĂ s. f. v. **bărbînță**.

BERC[1], *bércuri*, s. n. (Reg.) Dumbravă, pădurice. — Magh. berek.

BERC[2], **BEÁRCĂ,** *berci, -e*, adj. 1. (Despre animale) Cu coada scurtă sau scurtată; fără coadă. 2. (Despre căciuli, la f.) Fără vîrf; teșită.

BÉRE[1] s. f. 1. Băutură slab alcoolică obținută prin fermentarea cu o drojdie specială a mustului rezultat din fierberea cu apă a malțului și a hameiului. 2. (Eliptic) Țap, halbă, sticlă de bere (1). — Germ. Bier (influențat de *berc*[2]).

BÉRE[2] s. f. Faptul de *a bea*; (concr.) băutură.

BERECHÉT, (1, 2) s. n., (3, 4) *berecheți*, s. m. 1. Belșug, abundență. ✦ (Adverbial) Din belșug, din abundență. 2. Noroc, fericire, prosperitate (neașteptată). *Se mirau țăranii ce berechet i-a găsit* (CREANGĂ). 3. Om care aduce belșug, noroc. 4. (Fam.) Pungaș, cotcar, potlogar. — Tc. bereket.

BEREGÁTĂ, *beregate*, s. f. (Pop.) Laringe, înghițitoare; *p. ext.* partea gîtului în care se află laringele; gîtlej. — Comp. sb. berikat.

BERÉT s. n. v. **beretă**.

BERÉTĂ, *berete*, s. f. 1. Șapcă moale, fără cozoroc (purtată de marinari). 2. Bască. [Var.: (înv.) **berét** s. n.] — Fr. béret.

BERGAMÓTĂ, *bergamote*, s. f. Numele unui soi de pere de formă rotundă, de culoare galbenă, zemoase și cu gust plăcut. ◇ (Adjectival) *Pere bergamote*. [Var.: **pergamútă** s. f.] — Fr. bergamote.

BERI-BÉRI s. n. Boală provocată de lipsa vitaminei B, din organism, caracterizată prin paralizii și infiltrații de serozitate în țesuturi; apare mai ales în Japonia și Asia orientală. — Fr. béribéri.

BERÍL, *beriluri*, s. n. Mineral ale cărui varietăți nobile sînt întrebuințate ca pietre prețioase. — Fr. béryl (lat. lit. beryllus).

BERÍLIU s. n. Metal alb, ductil și maleabil, foarte dur, întrebuințat la aliaje și ca dezoxidant. [Pr.: *-li-u*] — Fr. béryllium.

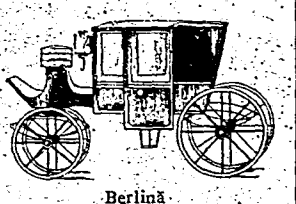

Berlină

BERLÍNĂ, *berline*, s. f. (Înv.) Tip de trăsură în formă de cupeu, cu patru locuri. — Fr. berline (it. berlina).

BÉRMĂ, *berme*, s. f. Bancheta lată de circa un metru, amenajată pe taluzele mai înalte de 4 metri pentru a le mări stabilitatea. — Fr. berme.

BERNARDÍN, *bernardini*, s. m. Ciine mare de culoare albă cu pete roșcate, cu părul lung și ondulat, originar din Elveția și dresat pentru descoperirea călătorilor rătăciți iarna în munți. — Fr. bernardin.

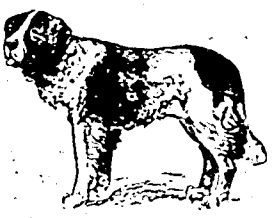

Bernardin

BÉRNĂ s. f. (În expr.) *Pavilion în bernă* = pavilion național coborît pe jumătate, în semn de doliu. — Fr. [Pavillon en] berne.

BERNEVÉCI s. m. pl. (Reg.) Pantaloni țărănești, largi și groși. [Var.: **bernevíci, bernivíci** s. m. pl.] — Bg. benevreci.

BERNEVÍCI s. m. pl. v. **bernevеci**.

BERNIVÍCI s. m. pl. v. **bernevеci**.

BÉRTĂ, *berte*, s. f. (Reg.) Broboadă de lînă croșetată, cu ciucuri. — Fr.: berthe «pelerină».

BERTÓN, *bertoane*, s. n. Barcă cu vîsle, din pînză cauciucată folosită la bordul submarinelor și al navelor mici. — Fr. berthon.

BESACTÉ s. f. v. **besactea**.

BESACTEÁ, *besactele*, s. f. (Înv.) Cutioară (de lemn) frumos ornamentată, în care se păstrau bijuterii, obiecte de cusut, tutun etc. [Var.: (reg.) **besacté, besecteá** s. f.] — Ngr. bestahtas, tc. beştahta.

BÉSCHIE, *beschii*, s. f. (Reg.) Ferăstrău cu lamă lată; cu cite un mîner de lemn la fiecare capăt. — Comp. bg. bičkija.

BESECTEÁ s. f. v. **besactea**.

BESTIÁL, -Ă, *bestiali, -e*, adj. De bestie; feroce. [Pr.: *-ti-al*] — Fr. bestial (lat. lit. bestialis).

BESTIALITÁTE, (2) *bestialități*, s. f. 1. Fire, pornire bestială; ferocitate. 2. Acțiune sau faptă bestială. [Pr.: *-ti-a-*] — După fr. bestialité.

BÉSTIE, *bestii*, s. f. Animal sălbatic; fiară. ✦ Fig. Om cu apucături sau cu instincte de fiară. — It. bestia (lat. lit. bestia).

BEȘICÁ vb. I. v. **bășica**.

BEȘICÁT, -Ă adj. v. **bășicat**.

BEȘÍCĂ s. f. v. **bășică**.

BEȘICÚȚĂ s. f. v. **bășicuță**.

BEȘLEÁGĂ, *beșlegi*, s. m. (Înv.) Căpitan de beșlii. ✦ Fig. Babalic. [Var.: **beșli-agá** s. m.] — Tc. beşli agası.

BEȘLI-AGÁ s. m. v. **beșleagă**.

BEȘLÍC, *beșlici*, s. m. (Înv.) Monedă turcească de 5 parale, care circula în Muntenia. — Tc. beşlik.

BEȘLÍU, *beșlii*, s. m. (Înv.) Soldat (turc) de cavalerie, care făcea serviciul de curier domnesc sau de jandarm. ✦ (La pl.) Corp de cavalerie alcătuit din astfel de soldați. — Tc. beşli.

BEȘTELEÁLĂ s. f. (Fam.) Mustrare, ocară. — Din **beșteli** + suf. *-eală*.

BEȘTELÍ, *beștelesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A mustra pe cineva îndelung.

BETATRÓN, *betatroane*, s. n. Aparat folosit în tehnica nucleară pentru accelerarea electronilor. — Fr. bétatron.

BETEÁG, -Ă, *betegi, -e*, adj. 1. Schilod, infirm. 2. (Reg., adesea substantivat) Bolnav. — Magh. beteg.

BETEÁLĂ s. f. (Adesea fig.) Mănunchi de fire lungi de metal auriu sau argintiu, cu care se împodobesc de obicei miresele. [Var.: **peteálă** s. f.] — Ngr. petali.

BETEGEÁLĂ s. f. v. **betejeală**.

BETEGÍ vb. IV. v. **beteji**.

BETEGÍE, *betegii*, s. f. (Rar) Beteșug. — Din **beteag** + suf. *-ie*.

BETEJEÁLĂ, *betejeli*, s. f. Beteșug. [Var.: **betegeálă** s. f.] — Din **beteii** + suf. *-eală*.

BETEJÍ, *betejesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) schilodi. 2. Refl. A se îmbolnăvi. [Var.: **betegí** vb. IV] — Din **beteag**.

BETELÍE, *betelii*, s. f. Fișie îngustă cusută în partea de sus a pantalonilor, a fustei etc.; tivitură făcută în același loc (ca să se treacă prin ea un șiret etc.); *p. ext.* margine tivită la gîtul sau la mînecile cămășii sau ale ieiei. — Din bată.

BETEȘÚG, *beteșuguri*, s. n. 1. Infirmitate. ✦ Fig. Defect moral; cusur. 2. (Reg.) Boală. — Magh. betegség «boală».

BETÓN s. n. Material de construcție alcătuit dintr-un amestec de pietriș, nisip, ciment (sau asfalt, var hidraulic etc.) și apă, care după uscare se transformă într-o masă foarte rezistentă. — Fr. béton.

BETONÁ, *betonez*, vb. I. Intranz. și tranz. A turna betonul moale, ud, în cofrajele unei construcții. — Fr. bétonner.

BETONÁRE, *betonări*, s. f. Acțiunea de *a betona*.

BETONIÉR, *betonieri*, s. m. Betonist. [Pr.: *-ni-er*] — Din **beton** + suf. *-ier*.

BETONIÉRĂ, *betoniere*, s. f. Mașină pentru prepararea betonului. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. bétonnière.

BETONÍST, -Ă, *betoniști, -ste*, s. m. și f. Muncitor, tehnician sau inginer specializat în lucrări de beton. — Din **beton** + suf. *-ist*.

BEȚÍE, *beții*, s. f. 1. Stare de intoxicație în care se află omul beat și care se caracterizează prin amețeală, tulburare a minții etc. ◇ *Beție*

cu stupefiante sau *beţie rece* = stare de ameţeală şi de tulburare a minţii, provocată de introducerea în organism a unor stupefiante. ✦ Deprindere sau patimă de a bea băuturi alcoolice în cantităţi mari. 2. Petrecere cu băutură; chef. 3. Fig. Stare sufletească de tulburare, de uitare de sine, cauzată de o emoţie puternică. ✦ *Beţie de cuvinte* = înşirare fără sens de cuvinte; stil umflat, bombastic. ✦ Pornire nestăpînită; furie. — Din **beat** + suf. *-ie*.

BEŢIGÁŞ, *beţigaşe*, s. n. Beţişor. — Din **băţ**.

BEŢIŞÓR, *beţişoare*, s. n. Diminutiv al lui *băţ*.

BEŢÍV, -Ă, *beţivi, -e*, adj., s. m. şi f. 1. Adj., s. m. şi f. (Persoană) care are patima beţiei. 2. Adj. (În expr.) *Muscă-beţivă* = musculiţă care trăieşte în roiuri în jurul vaselor cu băuturi alcoolice *(Drosophila funebris)*. — Din **beţiu** (rar folosit, ‹lat. **bibitivus*) + suf. *-iv*.

BEŢIVÁN, -Ă, *beţivani, -e*, adj., s. m. şi f. Augmentativ al lui *beţiv*.

BĂUCĂ, *băuci*, s. f. Văgăună, scobitură neregulată săpată de ape; loc prăpăstios. [Pr.: *be-u-*]

BEUTÚRĂ s. f. v. **băutură**.

BEÚŢĂ, *beuţe*, s. f. (Reg.) Pietricică albă şi rotundă care se găseşte prin rîuri. — Sb. **bioce**.

BEZ adv. (Înv.; astăzi glumeţ) Afară de..., lăsînd la o parte...; fără. — Slav (v. sl. **bezŭ**).

BEZEÁ, *bezele*, s. f. 1. (Fam.) Sărutare trimisă cuiva cu vîrful degetelor. 2. Prăjitură făcută din albuş de ou bătut cu zahăr. — Fr. **baiser**.

BĂZMEN s. n. (Înv. şi reg.) Închiriere pe termen foarte lung sau fără termen a unui teren, cu obligaţia de a plăti o sumă de bani sau în natură. — Ucr. **bezmyn**.

BEZMÉTEC, -Ă adj. v. **bezmetic**.

BEZMÉTIC, -Ă; *bezmetici, -e*, adj. Fără rost, fără căpătîi; *p. ext.* zăpăcit. *E slujitor cu credinţă. El n-a umblat bezmetic* (SADOVEANU). [Var.: **bezmétec, -ă** adj.] — Ucr. **bezmatok** «[stup] fără matcă».

BEZMETICÍT, -Ă, *bezmeticiţi, -te*, adj. Zăpăcit, uluit. — Din **bezmetic** + suf. *-it*.

BEZNÁTIC, -Ă, *beznatici, -e*, adj. (Rar) Întunecos, umbros. — Din **beznă** + suf. *-atic*.

BÉZNĂ, *bezne*, s. f. Întuneric mare, de nepătruns. ✦ Fig. Neştiinţă, ignoranţă. — Slav (v. sl. **bezdŭna**).

BI- Element de compunere însemnînd «de două ori», «dublu», care serveşte la formarea unor adjective şi a unor substantive. — Fr. **bi** (lat. lit. *bis*).

BIACÍD, *biacizi*, adj. m. (În expr.) *Acid biacid* = acid bibazic. [Pr.: *bi-a-*] — Din **bi-** + **acid**.

BIANUÁL, -Ă, *bianuali, -e*, adj. Care se produce, care apare de două ori pe an. ✦ (Despre plante) Care poate da două recolte pe an. [Pr.: *bi-a-nu-al*] — După fr. **bisannuel**.

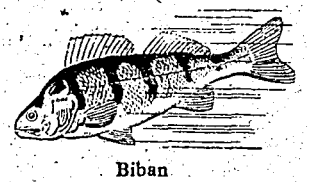

Biban

BIATÓMIC, -Ă, *biatomici, -e*, adj. (Despre o substanţă) A cărei moleculă e formată din doi atomi. [Pr.: *bi-a-*] — Fr. **biatomique**.

BIBÁN, *bibani*, s. m. Peşte răpitor de apă dulce, cu carne albă, gustoasă *(Perca fluviatilis)*. — Bg. **biban**.

BIBÁZIC, *bibazici*, adj. m. (În expr.) *Acid bibazic* = acid care conţine într-o moleculă doi atomi de hidrogen, care pot fi înlocuiţi printr-un metal. — Fr. [acid] **bibasique**.

BIBELÓU, *bibelouri*, s. n. Mic obiect de artă folosit pentru a decora un interior. — Fr. **bibelot**.

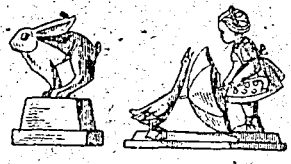

Bibelouri

BÍBER, (1) *biberi*, s. m. 1. (Zool.) Castor. 2. Blană de castor. — Germ. **Biber**.

BIBERÓN, *biberoane*, s. n. Mic obiect de cauciuc, de forma unui sfîrc (1), care se ataşează la gura unui flacon şi serveşte la alăptarea artificială a sugacilor. — Fr. **biberon**.

BIBÍC[1], *bibici*, s. m. (Ornit.) Nagîţ. — Magh. **bibic**.

BIBÍC[2], **-Ă,** *bibici, -e*, s. m. şi f. (Fam.) Termen de dezmierdare adresat unei persoane iubite. — Fr. **bibi**.

BIBILÍCĂ, *bibilici*, s. f. 1. Pasăre domestică de mărimea unei găini, cu pene negre-cenuşii împestriţate cu alb şi cu o proeminenţă cornoasă pe frunte *(Numida meleagris)*. 2. Mică plantă erbacee, cultivată pentru florile ei frumoase, împestriţate *(Fritillaria meleagris)*. — Comp. bg., sb. **biba**.

Bibilică

BIBILÓI, *bibilói*, s. m. Masculul bibilicii. ✦ Fig. (Fam.) Termen de dezmierdare adresat persoanelor iubite. — Din **bibil**[ică] + suf. *-oi*.

BIBÍLURI s. n. pl. Dantelă lucrată cu acul sau cusătură cu dinţişori (aplicată la guler, la mîneci sau la poalele cămăşii). — Ngr. **bibila**.

BÍBLIC, -Ă, *biblici, -e*, adj. Care aparţine biblici, privitor la biblie; din timpul bibliei, asemănător cu biblia. — Fr. **biblique** (‹ gr.).

BÍBLIE, *biblii*, s. f. Carte care conţine mituri şi dogme ale religiei mozaice şi creştine. ✦ Fig. Carte voluminoasă. — Gr. **biblia** (lat. lit. **biblia**).

BIBLIOBÚZ, *bibliobuze*, s. n. Automobil amenajat cu o bibliotecă volantă. [Pr.: *-bli-o-*] — Fr. **bibliobus**.

BIBLIOFÍL, -Ă, *bibliofili, -e*, s. m. şi f. Iubitor şi colecţionar de cărţi rare şi preţioase. [Pr.: *-bli-o-*] — Fr. **bibliophile** (‹gr.).

BIBLIOFILÍE s. f. Pasiunea de a colecţiona cărţi rare şi preţioase. [Pr.: *-bli-o-*] — Fr. **bibliophilie** (‹gr.).

BIBLIOFÍLM, *bibliofilme*, s. n. Copie fotografică pe film cu bandă îngustă a unui text (preţios). [Pr.: *-bli-o-*] — Fr. **bibliofilm**.

BIBLIOGRÁF, *bibliografi*, s. m. Specialist în domeniul bibliografiei (3). [Pr.: *-bli-o-*] — Fr. **bibliographe** (‹gr.).

BIBLIOGRÁFIC, -Ă, *bibliografici, -e*, adj. Care aparţine bibliografiei, privitor la bibliografie. [Pr.: *-bli-o-*] — Fr. **bibliographique** (‹gr.).

BIBLIOGRAFÍE, *bibliografii*, s. f. 1. Listă a scrierilor referitoare la o problemă; înşirare a operelor unui autor, cu indicarea diferitelor ediţii; totalitatea lucrărilor scrise asupra unei anumite probleme. ✧ *Bibliografie critică* = bibliografie care conţine aprecieri critice asupra scrierilor înşirate. 2. Carte care cuprinde repertoriu bibliografice. ✦ Listă a tipăriturilor recent apărute. 3. Ştiinţă care se ocupă de probleme legate de tipărituri (vechi). 4. Material informativ asupra unei probleme. [Pr.: *-bli-o-*] — Fr. **bibliographie** (‹gr.).

BIBLIOLOGÍE s. f. Studiul cărţii ca fenomen al vieţii sociale, care cuprinde istoria, producţia şi răspîndirea cărţii. [Pr.: *-bli-o-*] — Fr. **bibliologie** (‹gr.).

BIBLIORĂFT, *bibliorafturi*, s. n. Ciasor pentru păstrarea corespondenţei, a actelor etc., format din coperte de carton cu un dispozitiv metalic interior. [Pr.: *-bli-o-*] — Din **biblio**[tecă] + **raft**.

BIBLIOTECÁR, -Ă, *bibliotecari, -e*, s. m. şi f. Persoană care are în grija sa administrarea şi funcţionarea unei biblioteci. — După fr. **bibliothécaire**.

BIBLIOTÉCĂ, *biblioteci*, s. f. 1. Instituţie în care se adună şi se păstrează cărţi, periodice etc., pentru a fi utilizate de cititori. ✦ Colecţie particulară de cărţi şi periodice. 2. Cameră, sală în care se păstrează (şi se citesc) cărţile. ✦ Mobilă cu rafturi în care se păstrează cărţile. 3. (Urmat de determinări) Colecţie de cărţi (tipărite de o editură) identice ca aspect şi ţinînd de aceeaşi specialitate. [Pr.: *-bli-o-*] — Fr. **bibliothèque** (lat. lit. **bibliotheca**).

BIBLIOTECONOMÍE s. f. Ramură a bibliologiei care studiază organizarea şi conducerea bibliotecilor. [Pr.: *-bli-o-*] — Fr. **bibliothéconomie**.

BIBLIOTÉHNICĂ s. f. Tehnica producerii materiale a unei cărţi. [Pr.: *-bli-o-*] — După fr. **bibliotechnie**.

BICAMERÁL, -Ă, *bicamerali, -e*, adj. (Despre sistemul reprezentativ al unui stat) Care constă din două camere legislative. — Fr. **bicaméral**.

BICARBONÁT, *bicarbonaţi*, s. m. Sare a acidului carbonic, în care un atom de hidrogen a fost înlocuit printr-un metal. ✧ *Bicarbonat de sodiu* sau (în vorbirea curentă) *bicarbonat* = sare în formă de pulbere albă, folosită în farmacie şi în bucătărie. — Fr. **bicarbonate**.

BICÁŞ s. n. (Reg.) Cremene; cuarţ. — Magh. **béka-só**.

BICEFÁL, -Ă, *bicefali, -e*, adj. (Despre un animal) Cu două capete. — Fr. **bicéphale**.

BÍCEPS, *bicepşi*, s. m. Muşchi cu extremitatea superioară despărţită în două ligamente; (în special) muşchiul dintre umăr şi cot, care face să se îndoaie antebraţul. — Fr. **biceps** (lat. lit. **biceps**).

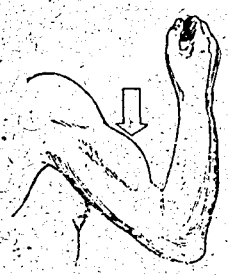

Biceps

BICHIRÍ, *bichiresc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A face, a drege un lucru pe îndelete, migălind.

BICI, *bice*, s. n. (Adesea fig.) Obiect cu care se îndeamnă la mers animalele, alcătuit dintr-o curea sau o împletitură de curele, mai rar de cînepă, legată de un băţ. ✦ Lovitură de bici. [Var.: (reg.) **zbici** s. n.] — Slav (v. sl. **biči**).

BICICLÉTĂ, *biciclete*, s. f. Vehicul cu două roţi aşezate una după alta, pus în mişcare prin două pedale acţionate cu picioarele. — Fr. **bicyclette**.

Bicicletă

BICICLÍST, -Ă, *biciclişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care umblă pe bicicletă. — Fr. **bicycliste**.

BICÍSNIC, -Ă adj. v. **becisnic**.

BICIŞÓR s. n. v. **biciuşor**.

BICIUÍ, *biciuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. şi refl. A (se) lovi cu biciul. ✦ Tranz. (Adesea fig.) A lovi cu ceva subţire ca biciul, producînd usturime. *Ierburile îl biciuiau* (GÎRLEANU). 2. Tranz. Fig. A critica, a satiriza fără cruţare. [Prez. ind. şi: *bîciui*. — Var.: (reg.) **zbiciui** vb. IV] — Din **bici**.

BICIUIÁLĂ, *biciuieli*, s. f. Biciuire. — Din **biciui** + suf. *-eală*.

BICIUITÓR, -OÁRE, *biciuitori, -oare,* adj. Care biciuieşte. — Din **biciui** + suf. *-(i)tor.*

BICIUÍRE, *biciuiri,* s. f. Acţiunea de *a (se) biciui.*

BICIÚŞCĂ, *biciuşti,* s. f. 1. Cravaşă. 2. Bici scurt şi subţire. — Din **bici** + suf. *uş-că.*

BICIUŞOR, *biciuşoare,* s. n. Diminutiv al lui *bici.* [Var.: **blcişór** s. n.]

BICOLÓR, -Ă, *bicolori, -e,* adj. Care are două culori. — Fr. **bicolore.**

BICONCÁV, -Ă, *biconcavi, -e,* adj. Care are două feţe concave opuse. — Fr. **biconcave.**

BICONVÉX, -Ă, *biconvecşi, -xe,* adj. Care are două feţe convexe opuse. — Fr. **biconvexe.**

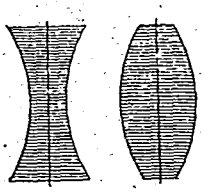

Lentilă biconcavă — Lentilă biconvexă

BICÓRN, *bicornuri,* s. n. Pălărie bărbătească (de uniformă) cu două colţuri. — Fr. **bicorne.**

BICROMÁT s. m. Sare obţinută prin tratarea cu un acid a cromatului unui metal. ◇ *Bicromat de potasiu* = sare cristalizată, portocalie, întrebuinţată ca oxidant şi colorant. — Fr. **bichromate.**

BIDÉU, *bideuri,* s. n. Vas de toaletă aşezat pe un suport. — Fr. **bidet.**

Bicorn

BIDIBÍU s. m. v. **bidiviu.**

BIDIDÍU s. m. v. **bidiviu.**

BIDIGÁNIE, *bidigănii,* s. f. (Reg.) Dihanie. — V. *bizdiganie.*

BIDINEÁ, *bidinele,* s. f. Perie de văruit pereţii. [Var.: **badaná** s. f.] — Tc. **badana.**

BIDIVÍU, *bidivii,* s. m. Cal tînăr, iute şi frumos. [Var.: **bidibíu, bididíu** s. m.] — Tc. **bedevi.**

BIDÓN, *bidoane,* s. n. Vas de tablă în care se păstrează sau se transportă lichide. ✦ Ploscuţă de tablă simplă sau emailată (îmbrăcată în postav sau piele), folosită de soldaţi şi de excursionişti pentru a-şi păstra băutura. — Fr. **bidon.**

BIÉF s. n. Porţiune de canal sau de rîu cuprinsă între două ecluze sau baraje. — Fr. **bief.**

BIÉLĂ, *biele,* s. f. Organ de maşină în formă de bară, făcînd parte dintr-un mecanism de transformare a unei mişcări rectilinii în mişcare de rotaţie şi invers. [Pr.: *bi-e-*] — Fr. **bielle.**

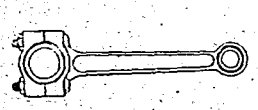

Bielă

BIELÉTĂ, *bielete,* s. f. Bielă de dimensiuni mai mici, folosită la anumite motoare sau maşini. [Pr.: *bi-e-*] — Fr. **biellette.**

BIELORÚS, -Ă, *bieloruşi, -se,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine R.S.S. Bieloruse sau populaţiei ei, privitor la R.S.S. Bielorusă sau la populaţia ei. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a R.S.S. Bieloruse. [Pr.: *bie-*] — Rus **belorus.**

BIELŞÚG s. n. v. **belşug.**

BIENÁL, -Ă, *bienali, -e,* adj. 1. Care durează doi ani; care se dezvoltă sau se termină în doi ani. *Plan bienal.* ✦ (Despre plante) Care dă recoltă la doi ani după semănare. 2. Care are loc sau apare o dată la doi ani. [Pr.: *bi-e-*] — Fr. **biennal** (lat. lit. **biennalis**).

BIET, BIÁTĂ, *bieţi, -te,* adj. 1. (Precedă nume de fiinţe) Vrednic de milă, de plins. ✦ (Despre morţi) Regretat, răposat. 2. Vrednic de dispreţ; neînsemnat, mizerabil. — Comp. v. sl. **bědinŭ.**

BIFÁ, *bifez,* vb. I. Tranz. A nota cu un mic semn (în formă de „v") anumite cifre sau cuvinte dintr-un registru, dintr-o listă, spre a şti că au fost verificate, controlate etc. — Fr. **biffer.**

BÍFTEC, *biftecuri,* s. n. Friptură din muşchi de vacă, mai puţin friptă la mijloc. — Fr. **bifteck** (<engl.).

BIFURCÁ, pers. 3 *bifurcă,* vb. I. Refl. A se despărţi în două ramuri. — Fr. **bifurquer.**

BIFURCÁRE, *bifurcări,* s. f. Faptul de *a se bifurca.*

BIFURCÁŢIE, *bifurcaţii,* s. f. Bifurcare; (concr.) locul unde se bifurcă ceva. — Fr. **bifurcation.**

BIGÁM, -Ă, *bigami, -e,* adj., s. m. şi f. (Persoană) care se căsătoreşte a doua oară fără ca în prealabil să fie desfăcută legal prima căsătorie. — Fr. **bigame** (lat. lit. **bigamus**).

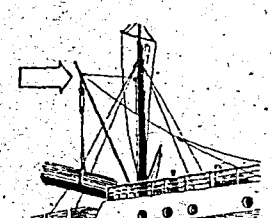

Bigă

BIGAMÍE, *bigamii,* s. f. Situaţia în care se găseşte o persoană bigamă. — Fr. **bigamie.**

BÍGĂ, *bigi,* s. f. Aparat de ridicat, instalat pe bordul navelor. — Fr. **bigue.**

BIGI-BÍGI s. n. invar. Denumire dată unor cofeturi orientale făcute dintr-o pastă gelatinoasă (roşie) cu miez de nucă. — Tc. **gığı-bığı.**

BIGÓT, -Ă, *bigoţi, -te,* adj. (Adesea substantivat) Extrem de religios, pasionat, zelos în credinţă; habotnic. — Fr. **bigot.**

BIGOTÉRIE, *bigoterii,* s. f. (Franţuzism) Purtare sau atitudine de bigot. — Fr. **bigoterie.**

BIGOTÍSM s. n. Caracter şi atitudine de bigot. — Fr. **bigotisme.**

BIGUDÍU, *bigudiuri,* s. n. Vergea mică de metal, cu anumite dispozitive, în jurul căreia se răsuceşte o şuviţă de păr pentru a o ondula. — Fr. **bigoudi.**

BIHÚNCĂ, *bihunci,* s. f. Trăsurică uşoară cu un singur cal, cu patru roţi, avînd aşezată de-a lungul o banchetă pe care conducătorul stă călare. — Ucr. **bihunki.**

BIJÓI, *bijoaie,* s. n. (Reg.) Şipot, izvor.

BIJUTERÍE, *bijuterii,* s. f. Obiect de podoabă făcut din metal nobil (şi pietre preţioase); giuvaer. — Fr. **bijouterie.**

BIJUTIÉR, *bijutieri,* s. m. Persoană care face sau vinde bijuterii; giuvaergiu. [Pr.: *-ti-er*] — Fr. **bijoutier.**

BILABIÁL, -Ă, *bilabiali, -e,* adj. (Despre consoane) La articularea cărora participă amîndouă buzele. [Pr.: *-bi-al*] — Fr. **bilabial.**

BILABIÁT, -Ă, *bilabiaţi, -te,* adj. (Despre corola sau caliciul unei flori, *p. ext.* despre flori) Care seamănă cu o gură deschisă. [Pr.: *-bi-at*] — După fr. **bilabié.**

BILÁNŢ, *bilanţuri,* s. n. Act de contabilitate prin care se constată situaţia activului şi pasivului unei activităţi financiare pentru o anumită perioadă de timp. ✦ Fig. Rezultatul unei activităţi desfăşurate într-o perioadă dată. — Germ. **Bilanz** (cit.).

BILATERÁL, -Ă, *bilaterali, -e,* adj. 1. Care are două părţi (sau două laturi) opuse, simetrice. 2. Care priveşte în acelaşi timp cele două laturi sau aspecte ale unui întreg. 3. (Despre acte, contracte, convenţii) Care obligă în mod reciproc părţile interesate. — Fr. **bilatéral.**

BÍLĂ[1] s. f. Fiere (1). — Fr. **bile** (lat. lit. **bilis**).

BÍLĂ[2], *bile,* s. f. Obiect de formă sferică (de dimensiuni mici), făcut din diferite materiale şi întrebuinţat în diverse scopuri (la unele jocuri de copii, la jocul de popice, la anumite maşini etc.). ✦ *Bilă albă* (sau *neagră*) = (într-un anumit sistem de votare) vot prin care se aprobă (sau se respinge) o lege, un guvern etc. ✦ (În trecut, la notarea examenelor din universităţi) *Bilă albă* = nota „foarte bine". *Bilă roşie* = nota „bine". *Bilă neagră* = nota „insuficient". — După fr. **bille.**

BÍLĂ[3], *bile,* s. f. Trunchi subţire de arbore, mai ales de brad, întrebuinţat în construcţii. — Bg. **bilo.**

BILÉT, *bilete,* s. n. 1. Scrisoare care conţine numai cîteva rînduri. 2. Bucată de hîrtie sau carton de format mic care dă dreptul la ocuparea unui loc într-un tren, la o reprezentaţie etc. ◇ *Bilet de bancă* = bancnotă. *Bilet la ordin* = cambie (1). — It. **biglietto** (fr. **billet**).

BILÉTĂ, *bilete,* s. f. (Tehn.) Ţagă. — Fr. **billette.**

BILEŢÉL, *bileţele,* s. n. Diminutiv al lui *bilet.*

BILIÁR, -Ă, *biliari, -e,* adj. Care se referă la bilă[1]. [Pr.: *-li-ar*] — Fr. **biliaire.**

BILIÁRD, *biliarde,* s. n. Joc în care o serie de bile sînt deplasate prin lovirea uneia dintre ele cu tacul. ✦ Masă specială pe care se joacă acest joc. [Pr.: *-li-ard*] — După fr. **billard.**

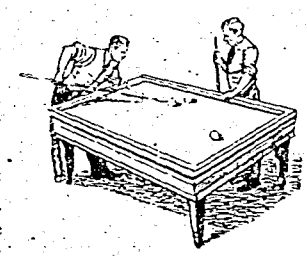

Biliard

BILIARGÍU, *biliargii,* s. m. (Rar) Jucător (pasionat) de biliard. [Pr.: *-li-ar-*] — Din **biliard** + suf. *-giu.*

BILÍNGV, -Ă, *bilingvi, -e,* adj. 1. Care vorbeşte în mod curent şi în egală măsură două limbi. 2. Scris în două limbi. ◇ *Dicţionar bilingv* = dicţionar care cuprinde cuvintele unei limbi traduse în altă limbă. — Fr. **bilingue** (lat. lit. **bilinguis**).

BILINGVÍSM s. n. Situaţia în care se află un vorbitor care foloseşte în mod curent două limbi diferite. — Fr. **bilinguisme.**

BILIÓN, *bilioane,* s. n. Miliard. [Pr.: *-li-on*] — Fr. **billion.**

BILIÓS, -OÁSĂ, *bilioşi, -oase,* adj. Care are un exces de secreţie biliară; care are la bază o secreţie biliară excesivă. ◇ *Ten bilios* = ten galben (din pricina unei afecţiuni a ficatului). [Pr.: *-li-os*] — Fr. **bilieux** (lat. lit. **biliosus**).

BÍLIŢĂ, *biliţe,* s. f. (Reg.) Capcană (de sîrmă, cu arc) pentru animale mici.

BILOBÁT, -Ă, *bilobaţi, -te,* adj. (Bot.) Alcătuit din doi lobi. — După fr. **bilobé.**

BILŞÚG s. n. v. **belşug.**

BILUNÁR, -Ă, *bilunari, -e,* adj. Care se face, se produce sau apare de două ori pe lună. — Din **bi-** + **lunar** (după fr. *binensuel*).

BIMÁN, -Ă, *bimani, -e,* adj. Cu două mîini. — Fr. **bimane.**

BÍMBAŞA, *bimbaşi,* s. m. (Înv.) Comandant peste 1000 de soldaţi în armata turcă. ◇ (Astăzi în expr.) *A trăi ca (un) bimbaşa* = a trăi în belşug. [Var.: **bímpaşa** s. m.] — Tc. **binbaşı.**

BIMENSUÁL, -Ă, *bimensuali, -e,* adj. Bilunar. [Pr.: *-su-al*] — După fr. **bimensuel.**

BIMESTRIÁL, -Ă, *bimestriali, -e,* adj. Care se întîmplă sau apare din două în două luni. [Pr.: *-tri-al*] — Fr. **bimestriel,** it. **bimestriale.**

BIMÉSTRU, *bimestre,* s. n. Interval de două luni. — Fr. **bimestre** (lat. lit. **bimestris**).

BIMETÁL, *bimetale,* s. n. 1. Produs tehnic realizat prin unirea a două metale. 2. Organ sensibil alcătuit din două rigle de metale diferite, sudate pe toată lungimea lor, care, prin deformări datorite dilatației termice, pot acționa un mecanism de încălzire, de declanșare etc. — Fr. **bimétal.**

BIMETÁLIC, -Ă, *bimetalici, -e,* adj. 1. Alcătuit din două metale diferite. 2. (Despre un sistem monetar) Care e bazat pe un dublu etalon metalic. — Fr. **bimétallique.**

BIMETALÍSM s. n. Sistem monetar întemeiat pe un dublu etalon metalic. — Fr. **bimétallisme.**

BIMETALÍST, -Ă, *bimetaliști, -ste,* adj. Bimetalic (2). — Fr. **bimétalliste.**

BIMILENÁR, -Ă, *bimilenari, -e,* adj. Care are o vechime sau o durată de (circa) două mii de ani. — Din **bi-** + **milenar.**

BIMOTÓR, -OÁRE, *bimotori, -oare,* adj. Cu două motoare. ✦ (Substantivat, n.) Avion cu două motoare. — După fr. **bimoteur.**

BÍMPAȘA s. m. v. **bimbașa.**

BINĂ, *binale,* s. f. Clădire în construcție sau în reparație; șantier. ✦ (Înv.) Clădire. — Tc. **bina.**

BINAGÍU, *binagii,* s. m. (Înv.) Mic antreprenor de construcții. — Din **bina** + suf. *-giu.*

BINÁR, -Ă, *binari, -e,* adj. Compus din două unități, din două elemente. *Aliaj binar.* ✧ (Muz.) *Subdiviziune binară* = subdiviziune a unui timp în două, patru sau opt părți egale. ✦ (Despre plante) Cu organele dispuse cîte două, cîte patru, cîte opt etc. — Fr. **binaire** (lat. lit. **binarius**).

BINDISÍ, *bindisesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A-i păsa, a se sinchisi de ceva. — Ngr. **bigentizo** (aor. **ebegendisa**).

BÍNE[1] adv. I. 1. În mod convenabil, după cum își dorește cineva. *Cîtu-i lumea pe sub soare, Nu-i bine ca-n șezătoare* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✧ Expr. *A fi* (sau *a face, a se simți*) *bine* sau *a-i fi* (sau *a-i merge*) *bine (cu sănătatea)* = a fi sănătos. *A (se) face bine* = a (se) însănătoși. *A nu-i fi bine* = a fi bolnav; (fam.) a fi nebun. *A (-i) prinde* (cuiva) *bine* = a(-i) fi (cuiva) de folos. *A sta bine* = a fi bogat. *A-i veni bine (să...)* = a găsi momentul prielnic (să...), a-i fi la îndemînă (să...). *(Decît...) mai bine să...* = (decît...) prefer să... *Dacă* (sau *de*) *..., e bine* = dacă (sau de)..., poți fi mulțumit. *Bine-ai venit!* formulă de salut la primirea unui musafir. *Bine v-am găsit!* formulă de salut pe care o spune un nou venit. 2. În mod plăcut, agreabil. *Floarea miroase bine.* ✧ Expr. *E bine* = e vreme bună. 3. În mod comod, confortabil. *S-așază mai bine pe prispă* (CAMILAR). 4. (Eliptic, cu sensul unei propoziții aprobative) Sînt de acord, îmi convine. *Bine, Ivane, du-te* (CREANGĂ). ✧ Expr. *Ba bine că nu!* = se înțelege! firește! *Ei bine!* = fie (și așa)! *Bine că...* = noroc că... II. 1. Cum trebuie, cum se cere. ✧ Expr. *A pune (ceva) bine* = a pune (ceva) la păstrare, la o parte. (Fam.) *A pune bine (pe cineva)* = a ponegri (pe cineva) căutînd să-i prejudicieze situația. *Bine-rău* = mai mult sau mai puțin, după posibilități. *După ce ne-am pus bine-rău gura la cale...* (CREANGĂ). 2. Conform realității, adevărului; exact, precis; corect, just. ✧ Expr. *A ști (prea) bine* (ceva) = a) a ști (ceva) mai dinainte; b) a fi convins de ceva. *Să știu bine că...* = măcar să..., chiar dacă... *A vedea bine* = a-și da seama (de ceva). *Vezi bine (că...)* = firește, negreșit. *(Că) bine zici* = așa este, ai dreptate. 3. În mod reușit, frumos. *A cînta bine.* ✧ Expr. *A-i sta* (sau *a-i ședea*) *bine* = a i se potrivi. ✧ (Adjectival, fam.) *Un bărbat bine.* 4. În conformitate cu cerințele sociale, morale, profesionale etc. *Se poartă bine.* ✧ Expr. *A fi bine* = a fi spre binele cuiva, a fi recomandabil. *A face bine (să...)* = a proceda așa cum e (mai) potrivit. *Nu faci bine ceea ce faci!* (CREANGĂ). *Bine ți-a făcut!* = așa-ți trebuie! III. (Cu sens întăritor) 1. De-a binelea, de tot, pe deplin. *Vorba bine nu sfîrșea Și de cale se gătea* (ALECSANDRI). 2. Tare mult, foarte... ✧ Expr. *Mai bine (de...)* = mai mult (de...). *Mult și bine* = foarte mult. (Fam.) *De bine ce...* = abia, cu toate că. *De bine ce am venit, tu pleci. A dormi bine* = a dormi adînc, fără întrerupere. *A mînca bine* = a mînca mult, din lucruri bune. — Lat. **bene.**

BÎNE[2] s. n. sg. 1. Mulțumire, fericire, bunăstare. ✧ Loc. adv. *Cu bine* = cu succes, în mod fericit. ✧ Expr. *A i se fi urît cu binele,* se spune cînd cineva își riscă situația, comițînd imprudențe. *A da binelui cu piciorul* = a nu accepta o situație bună. *A nu fi* (sau *a nu face*) *a bine* = a nu fi semn bun. 2. Ceea ce este recomandabil din punct de vedere moral. ✧ Loc. adv. *Cu binele* = cu vorbe bune, cu blîndețe. ✧ Expr. *A vorbi* (pe cineva) *de bine* = a lăuda (pe cineva). *A se lua cu binele pe lîngă cineva* = a se purta frumos cu cineva, a-l linguși pentru a-i cîștiga bunăvoința. *A lua pe cineva* (sau *a-i lua cuiva ceva*) *în nume de bine* = a se arăta binevoitor și mulțumit de cineva. ✧ Compus: *om-de-bine* = om care face fapte bune, care se preocupă de mulțumirea celorlalți. 3. (Concr.) Faptă bună. ✧ Expr. *Fă bine și...* (sau *de...*) = fii bun și... (sau de...). (Reg.) *A face* (cuiva) *bine cu ceva* = a împrumuta (pe cineva) cu ceva. ✦ Folos, avantaj. ✧ Expr. *A-i face* (cuiva) *bine* = a ajuta (pe cineva). *Să-ți fie de bine!* = a) (urare adresată celui care termină de mîncat sau de băut) să-ți priască!; b) (ir.) nu ai decît să suporți toate consecințele (faptelor tale)! 4. (În expr.) *De-a binele (a)* = bine de tot; așa cum trebuie. *De bine, de rău* = după posibilități, mai mult sau mai puțin; cumva. [Formă gramaticală: (în expr.) *binele (a)*] — Lat. **bene.**

BINECRESCÚT, -Ă, *binecrescuți, -te,* adj. Care a primit o bună educație; cu purtări frumoase. — Din **bine**[1] + **crescut** (după fr. *bien-élevé*).

BINECUVÎNTÁ, *binecuvîntez,* vb. I. Tranz. 1. (În ritualul bisericesc sau ca obicei familiar, sub influența religiei) A rosti o anumită formulă rituală, pentru a atrage asupra unei persoane ajutorul divinității sau pentru ca un lucru să aducă folos. 2. (Despre divinitate) A revărsa asupra cuiva belșug, fericire. 3. A lăuda, a preamări pe cineva sau ceva. [Prez. ind. și: *binecuvînt*] — Din **bine**[1] + **cuvînta** (după v. sl. *blagosloviti*).

BINECUVÎNTÁRE, *binecuvîntări,* s. f. Acțiunea de *a binecuvînta;* formula rostită sau gestul făcut de preot cînd binecuvîntează. ✧ Expr. *A* (sau *a-și*) *da binecuvîntarea* = a fi de acord (cu ceva); a aproba.

BINECUVÎNTÁT, -Ă, *binecuvîntați, -te,* adj. I. (Cu sens bisericesc) Care a primit binecuvîntarea cuiva. 2. Fig. Bogat, înzestrat de natură. 3. (Despre lucruri) Care merită laudă (pentru acțiunea sa binefăcătoare). *O ploaie binecuvîntată.* 4. (Despre cauze, motive etc.) Bine întemeiat, legitim. — V. *binecuvînta.*

BINEFÁCERE, *binefaceri,* s. f. 1. Faptă bună, ajutor dat cuiva. 2. Folos, avantaj. — Din **bine**[1] + **facere** (după lat. *benefacere*).

BINEFĂCĂTÓR, -OÁRE, *binefăcători, -oare,* adj., s. m. și f. I. Adj. Care pricinuiește mult bine; bun, folositor. 2. S. m. și f. Persoană care face bine altora. — Din **bine**[1] + **făcător.**

BINEÎNȚELÉS adv. Desigur, firește. — Din **bine**[1] + **înțeles.**

BINEMERITÁ vb. I. Intranz. (Rar; urmat de determinări introduse prin prep. «de la»; folosit la perf. c. și gerunziu) A cîștiga dreptul la recunoștința cuiva. — Din **bine**[1] + **merita.**

BINEMIROSÍTOR, -OÁRE, *binemirositori, -oare,* adj. Care miroase frumos, bine. — Din **bine**[1] + **mirositor.**

BINEȚE s. f. pl. (În expr.) *A* (sau *a-și*) *da binețe* = a (se) saluta. — Din **bine**[1] **ați** [venit].

BINEVENÍT, -Ă, *bineveniți, -te,* adj. Care vine la momentul oportun; a cărui venire face plăcere, bucurie. — Din **bine**[1] + **venit** (după fr. *bienvenu*).

Biniș

BINEVOÍ, *binevoiesc,* vb. IV. Tranz. A avea bunătatea, bunăvoința să... ✦ A crede, a găsi de cuviință să... *Va hotărî cum va binevoi* (SADOVEANU). — Din **bine**[1] + **voi.**

BINEVOITÓR, -OÁRE, *binevoitori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care arată bunăvoință față de cineva. — Din **binevoi** + suf. *-tor.*

BINÍȘ, *binișuri,* s. n. (Înv.) Haină boierească de solemnitate, lungă și cu blană pe margini. [Var.: (înv. și reg.) **beniș** s. n.] — Tc. **biniș.**

BINIȘLÍU, *binișlii,* s. m. (Înv.) Persoană care purta biniș; curtean. — Tc. **binișlı.**

BINIȘÓR adv. 1. Diminutiv al lui *bine*[1]. 2. Cu băgare de seamă. ✧ Expr. *Șezi binișor!* = fii cuminte! astîmpără-te! 3. Cu blîndețe, prietenos. ✧ (Substantivat, în expr.) *(A lua pe cineva* sau *a o lua) cu binișorul* = (a proceda) cu blîndețe, cu binele.

BINÓCLU, *binoclări,* s. n. Instrument optic alcătuit din două mici lunete terestre așezate paralel la o distanță egală cu cea dintre pupilele observatorului, folosit pentru a vedea obiectele situate la distanță. — Fr. **binocle.**

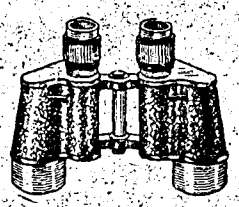

Binoclu

BINOCULÁR, -Ă, *binoculari, -e,* adj. 1. Prevăzut cu două oculare. ✦ Pentru amîndoi ochii. 2. Care poate fi văzut cu amîndoi ochii. — Fr. **binoculaire.**

BINÓM, *binoame,* s. n. Expresie algebrică constituită din suma a doi termeni. — Fr. **binome.**

BÎNTĂ, *bînte,* s. f. Stîlp de care se leagă o navă la chei. — După fr. **bitte.**

BIO- Element de compunere care exprimă ideea de «viață» și servește la formarea unor substantive ca *biofizică* și a unor adjective ca *biobibliografic* etc. [Pr.: *bi-o*] — Fr. **bio-** (<gr.).

BIOBIBLIOGRÁFIC, -Ă, *biobibliografici, -e,* adj. Care aparține biobibliografiei; privitor la biobibliografie. [Pr.: *bi-o-bi-bli-o-*] — Din **bio-** + **bibliografic.**

BIOBIBLIOGRAFÍE, *biobibliografii,* s. f. Scriere care cuprinde biografia unui autor și lucrările lui. [Pr.: *bi-o-bi-bli-o-*] — Fr. **biobibliographie** (<gr.).

BIOCHIMÍE s. f. Parte a chimiei care studiază compoziția chimică a materiei vii și procesele chimice care se petrec în această materie. [Pr.: *bi-o-*] — După fr. **biochimie.**

BIOCHIMÍST, -Ă, *biochimiști, -ste,* s. m. și f. Specialist în biochimie. [Pr.: *bi-o-*] — Din **biochimie** + suf. *-ist.*

BIOCLIMATOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studierea influenței climei asupra ființelor vii. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **bioclimatologie** (<gr.).

BIOFÍZICĂ s. f. Știință care se ocupă cu aplicările fizicii în biologie. [Pr.: *bi-o-*] — Din **bio-** + **fizică.**

BIOGÉN, -Ă, *biogeni, -e,* adj. (Despre roci) Care rezultă din activitatea unor țesuturi vii. *Calcar biogen.* ✦ (Substantivat, n.) Pre-

parat obținut din culturi de bacterii care îmbogățește solul în azot și se folosește ca îngrășămînt în agricultură. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **biogène** (<gr.).

BIOGRÁF, *biografi*, s. m. Autor al unei (sau al unor) biografii. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **biographe** (<gr.).

BIOGRÁFIC, -Ă, *biografici, -e*, adj. Privitor la biografie. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **biographique.**

BIOGRAFÍE, *biografii*, s. f. Scriere în care se expune (și se comentează) viața unei persoane. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **biographie.**

BIOLÓG, *biologi*, s. m. Specialist în biologie. [Pr.: *bi-o-*] — Fr **biologue.**

BIOLÓGIC, -Ă, *biologici, -e*, adj. 1. Care aparține biologiei, privitor la biologie. ◇ *Chimie biologică* = biochimie. 2. Care se prepară dintr-o materie vie. *Produs biologic.* [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **biologique.**

BIOLOGÍE s. f. Știință care are ca obiect viața și legile ei; studiul organismelor vii, al materiei organizate. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **biologie** (<gr.).

BIOLUMINESCÉNȚĂ s. f. Proprietatea unor ființe vii de a emite lumină. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **bioluminescence.**

BIOMECÁNICĂ s. f. Știință care studiază dezvoltarea, structura și activitatea aparatului motor al animalelor și al omului, plecînd de la premisele mecanicii generale. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **biomécanique.**

BIOMETRÍE s. f. Tehnica măsurătorilor efectuate asupra unor ființe vii și interpretarea rezultatelor obținute. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **biométrie** (<gr.).

BIOSFÉRĂ s. f. Învelișul planetei noastre, în care se manifestă viața, cuprinzînd hidrosfera, partea externă a litosferei și partea inferioară a atmosferei. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **biosphère** (<gr.).

BIOTÍT s. n. Varietate de mică de culoare neagră. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **biotite.**

BIOXÍD, *bioxizi*, s. m. Compus chimic în care doi atomi de oxigen sînt combinați cu un atom al unui metal sau metaloid. [Pr.: *bi-o-*] — Fr. **bioxyde.**

BIPARTÍT, -Ă, *bipartiți, -te*, adj. Care are sau implică două părți. — Fr. **biparti** (lat. lit. **bipartitus**).

BIPARTÍȚIE s. f. Diviziune a unei celule în două celule noi. — Fr. **bipartition** (lat. lit. **bipartitio, -onis**).

BIPĂTRÁT, -Ă, *bipătrați, -te*, adj. (Despre ecuații algebrice) Care conține necunoscuta în doi termeni, dintre care unul are un exponent de două ori mai mare decît exponentul celuilalt. — Din **bi-** + **pătrat** (după fr. *bicarré*).

BIPÉD, -Ă, *bipezi, -de*, adj. (Adesea substantivat) Care umblă în două picioare. — Fr. **bipède** (lat. lit. **bipes, -edis**).

BIPLÁN, *biplane*, s. n. Avion cu două aripi de același tip așezate una deasupra celeilalte. — Fr. **biplan.**

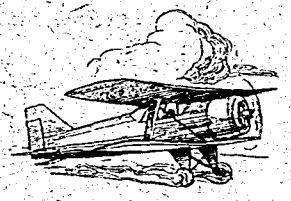

Biplan

BIPOLÁR, -Ă, *bipolari, -e*, adj. Care are doi poli. ◆ (Despre mașini electrice) Care are doi poli magnetici principali, unul nord și altul sud. — După fr. **bipolaire.**

BIPOLARITÁTE s. f. Starea unui corp care are doi poli magnetici, electrici etc. — După fr. **bipolarité.**

BIR, *biruri*, s. n. (Înv. și arh.) 1. Dare, impozit. ◇ (Astăzi în expr.) *A da bir cu fugiții* = a dispărea, a fugi dintr-un loc. 2. Tribut. — Magh. **bér.**

BIRÁR, *birari*, s. m. (Înv. și arh.) Încasator de biruri; perceptor. — Din **bir** + suf. *-ar.*

BIRÁU, *birăi*, s. m. (Înv. și reg.) Primar (la sat). — Magh. **biró.**

BIREFRINGÉNT, -Ă, *birefringenți, -te*, adj. (Despre un cristal sau alte medii optice) Care prezintă fenomenul birefringenței. — După fr. **biréfringent.**

BIREFRINGÉNȚĂ, *birefringențe*, s. f. Fenomenul descompunerii unei raze de lumină în două raze refractate, la pătrunderea în anumite medii. ◆ Însușirea unor cristale de a produce fenomenul descris mai sus. — După fr. **biréfringence.**

BIRÉMĂ, *bireme*, s. f. Navă antică propulsată cu două rînduri de rame. — Fr. **birème** (lat. lit. **biremis**).

BÍRIȘ, *biriși*, s. m. (Reg.) Argat. — Magh. **béres.**

BIRIȘÉSC, -EÁSCĂ, *birișești*, adj. (Reg.) De biriș, privitor la biriș. — Din **biriș** + suf. *-esc.*

BIRJÁR, *birjari*, s. m. Vizitiu (și proprietar) al unei birje. — Din **birjă** + suf. *-ar.*

BÍRJĂ, *birje*, s. f. Trăsură de piață. — Rus [izvozčija] **birža.**

BIRJĂRÉSC, -EÁSCĂ, *birjărești*, adj. Al birjarului, de birjar. — Din **birjar** + suf. *-esc.*

BIRJĂRÍE, *birjării*, s. f. Ocupația birjarului. — Din **birjar** + suf. *-ie.*

BIRLÍC[1], *birlici*, s. m. (Pop.) As (1). — Tc. **birlik.**

BIRLÍC[2], *birlicuri*, s. n. Spetează care trece de la cap prin locul de întîlnire al spetezelor diagonale ale zmeului cu care se joacă copiii. — Tc. **birlik.**

BÍRNIC, -Ă, *birnici, -e*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care era supusă la bir. — Din **bir** + suf. *-nic.*

BIROCRÁT, -Ă, *birocrați, -te*, s. m. și f. Persoană care acordă o importanță exagerată formalităților în dauna fondului cauzei și a intereselor cetățenilor. — Fr. **bureaucrate.**

BIROCRÁTIC, -Ă, *birocratici, -e*, adj. Care caracterizează birocratismul sau pe birocrați. — Fr. **bureaucratique.**

BIROCRATÍSM s. n. 1. Mod de a rezolva problemele administrative în spirit formalist, cu complicații inutile, care aduc întîrzieri păgubitoare. 2. (În munca politică) Înlocuire a muncii politice cu munca administrativă. — Din **birocrat** + suf. *-ism.*

BIROCRATIZÁRE s. f. Faptul de a deveni birocratic, de a cădea (sau a face să cadă) sub influența birocratismului. — Din **birocrat.**

BIROCRAȚÍE, *birocrații*, s. f. Birocratism. — Fr. **bureaucratie.**

BIRÓU, *birouri*, s. n. I. 1. Masă de scris cu sertare și compartimente pentru ținut hîrtii, acte etc. 2. Local, parte dintr-un local sau încăpere în care lucrează funcționarii; (în special) serviciul respectiv. ◇ *Lucrări de birou* = lucrări cu caracter administrativ. ◇ Expr. *(A lucra) din birou* = (a lucra) de la distanță, fără observarea și cunoașterea realităților. ◆ Cameră în care are cineva birou (1) și în care lucrează sau profesează; *p. ext.* masa de lucru a cuiva. II. 1. Organul executiv și conducătorul întregii munci curente a unei organizații de partid comunist sau muncitoresc sau a unei organizații de mase. ◇ *Birou politic* = organ al Comitetului Central al unui partid comunist sau muncitoresc, avînd ca sarcină conducerea muncii politice și organizatorice a acestuia între adunările plenare ale Comitetului Central. *Birou de partid* = organ compus dintr-un număr restrîns de persoane, alese dintre membrii unui comitet de partid și însărcinat cu rezolvarea problemelor curente și cu aplicarea hotărîrilor comitetului. 2. Grup de persoane alese de o adunare constituită ca să organizeze lucrările acesteia și să urmărească buna lor desfășurare. — Fr. **bureau.**

BIRT, *birturi*, s. n. Mic restaurant. ◆ (Înv.) Han, hotel. — Sb. **birt** (<germ.).

BIRTÁȘ, *birtași*, s. m. Cel care ține un birt. — Din **birt** + suf. *-aș.*

BIRTĂȘÍȚĂ, *birtășițe*, s. f. Soția birtașului; femeie care ține un birt. — Din **birtaș** + suf. *-iță.*

BIRUÍ, *birui*, vb. IV. Tranz. 1. A învinge, a înfrînge (un dușman, un adversar etc.). ◆ Fig. A(-și) înfrîna, a(-și) stăpîni un sentiment, o pasiune etc. ◆ Fig. (Despre sentimente, emoții etc.) A-l copleși. 2. A fi în stare, a putea, a ajunge (să...). *Cine biruie să spună toate cîte-au fost?* (RETEGANUL). — Magh. **birni.**

BIRUÍNȚĂ, *biruințe*, s. f. Victorie, izbîndă. — Din **birui** + suf. *-ință.*

BIRUITÓR, -OÁRE, *biruitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care biruie; învingător. [Pr.: *-ru-i-*] — Din **birui** + suf. *-(i)tor.*

BIS adj. invar. (Precedat de un număr) A doua oară; repetat. *Numărul 3 bis.* ◆ (Cu valoare de interjecție) Strigăt prin care spectatorii solicită pe un artist sau un ansamblu artistic să repete o parte a programului: — Fr. **bis** (lat. lit. **bis**).

BISÁ, *bisez*, vb. I. Tranz. 1. A cere ca un artist sau un ansamblu artistic să repete o parte din program. 2. A repeta o parte a programului artistic la cererea publicului. — Fr. **bisser.**

BISCUÍT, *biscuiți*, s. m. Pastă alimentară făcută din făină (cu ouă) și zahăr, coaptă în diferite forme. — Fr. **biscuit.**

BISÉCT, *bisecți*, adj. m. (În expr.) *An bisect* = an de 366 de zile. — Lat. lit. **bissextus** (fr. **bissexte**).

BISECTOÁRE, *bisectoare*, s. f. Linie dreaptă dusă prin vîrful unui unghi și care împarte unghiul în două părți egale. — Din **bisector.**

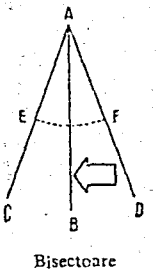

Bisectoare

BISECTÓR, *bisectoare*, adj. n. (În expr.) *Plan bisector* = plan care împarte un diedru în două diedre egale. — După fr. **bissecteur.**

BISÉRICĂ, *biserici*, s. f. 1. Clădire destinată celebrării unui cult (creștin). ◇ Expr. *A lua calea bisericii* = a) a deveni evlavios, pios; a se pocăi; b) *p. ext.* a îmbătrîni. *A (nu) fi ușă de biserică* = a (nu) fi corect, cinstit. *Cîți iepuri la biserică* = de loc; nimeni, nici unul. *A nu fi dus (de multe ori) la biserică* = a nu da importanța cuvenită convențiilor sociale; a avea curajul opiniei. 2. Comunitatea creștinilor care țin de același cult. *Biserica ortodoxă.* — Lat. **basilica.**

BISERICÉSC, -EÁSCĂ, *bisericești*, adj. Care aparține bisericii, privitor la biserică. — Din **biserică** + suf. *-esc.*

BISERICÉȘTE adv. (Rar) Ca la biserică. — Din **biserică** + suf. *-ește.*

BISERICÓS, -OÁSĂ, *bisericoși, -oase*, adj. Care respectă formele, tradițiile bisericii; evlavios, religios. — Din **biserică** + suf. *-os.*

BISERICÚȚĂ, *bisericuțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *biserică.* 2. Fig. Cerc îngust de oameni, cu preocupări egoiste, dușmănoase colectivității; gașcă.

BISEXTÍL, *bisextili*, adj. m. (În expr.) *An bisextil* = an bisect. — Fr. **bissextil** (lat. lit. **bissextilis**).

BISEXUÁL, -Ă, *bisexuali, -e*, adj. (Despre plante și animale) Care întrunește caracterele ambelor sexe. [Pr.: *-xu-al*] — Fr. **bisexuel.**

BISEXUALITÁTE s. f. Existența simultană la același individ (plantă sau animal) a organelor sexuale masculine și feminine. [Pr.: *-xu-a-*] — După fr. **bissexualité.**

BISEXUÁT, -Ă, *bisexuați, -te,* adj. (Despre flori) Care are și organele masculine și pe cele feminine. ✦ (Despre plante) Care are pe aceeași tulpină organele de reproducere ale ambelor sexe. [Pr.: *-xu-at*] — După fr. **bissexué.**

BISILÁBIC, -Ă, *bisilabici, -e,* adj. Format din două silabe. — Din **bi-** + **silabic.**

BISMÚT s. n. Metal alb-cenușiu cu reflexe roșietice, ale cărui săruri au întrebuințări în medicină. [Acc. și: *bismút*] — Fr. **bismuth.**

BISMUTÍNĂ s. f. Sulfură de bismut naturală. — Fr. **bismuthine.**

BÎSTRIȚ, -Ă, *bistriți, -e,* adj. (Reg., în expr.) *Prune bistrițe* = prune brumării. *Prun bistriț* = varietate de prun care produce prune brumării.

BISTURÍU, *bisturie,* s. n. Cuțitaș special folosit în operațiile chirurgicale. — Fr. **bistouri.**

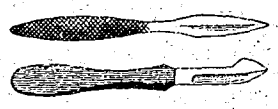

Bisturie

BISÚLC, -Ă, *bisulci, -e,* adj. (Despre animale) Care are copite despicate. — Fr. **bisulque** (lat. lit. **bisulcus**).

BISULFÁT, *bisulfați,* s. m. Sare a acidului sulfuric în care un singur atom de hidrogen e înlocuit cu un metal. — Fr. **bisulfate.**

BISULFÍT, *bisulfiți,* s. m. Sare a acidului sulfuros în care un singur atom de hidrogen e înlocuit cu un metal. — Fr. **bisulfite.**

BITÚM s. n. Produs solid, plastic, de culoare neagră, obținut prin oxidarea la cald a reziduurilor de petrol. [Acc. și: *bítum*] — Fr. **bitume.**

BITUMÁ, *bitumez,* vb. I. Tranz. 1. A amesteca cu bitumen un material granular. 2. A face bitumajul unei șosele. 3. A umple cu o substanță bituminoasă locurile dintre pavelele sau dalele de beton ale unei șosele. — Fr. **bitumer.**

BITUMÁJ s. n. Tratament aplicat pe suprafața unei șosele, constînd în stropirea cu bitum și așternerea de piatră măruntă. — Fr. **bitumage.**

BITUMÁRE, *bitumări,* s. f. Acțiunea de *a bituma.*

BITÚMEN s. n. Material bogat în hidrocarburi, provenit din transformarea, în condiții naturale, a cerii și a rășinii plantelor. — Germ. **Bitumen** (lat. lit. **bitumen**).

BITUMINIZÁRE, *bituminizări,* s. f. Procesul de formare a asfaltului în natură constînd din transformarea lentă, în absența aerului, a nămolului rezultat din descompunerea organismelor animale și vegetale în fundul mărilor. — După fr. **bituminisation.**

BITUMINÓS, -OÁSĂ, *bituminoși, -oase,* adj. Care este de natura bitumenului; care conține bitumen. — Fr. **bitumineux** (lat. lit. **bituminosus**).

BITÚȘCĂ, *bituști,* s. f. (Reg.) Cojoc scurt (cu mîneci) pe care-l poartă țăranii.

BÎȚĂ s. m. (Reg.) Bădiță. — Prescurtare din **bădiță.**

BIURÉTĂ, *biuretă,* s. f. Tub de sticlă gradat, prevăzut la capătul inferior cu un robinet și folosit în lucrările de laborator. [Pr.: *bi-u-*] — Fr. **burette.**

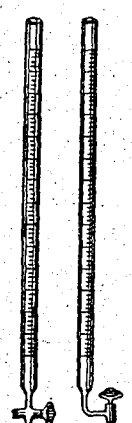

Biurete

BIV adj. m. invar. (Înv.) Fost. — Slav (v. si. **bivŭ**).

BIVALÉNT, -Ă, *bivalenți, -te,* adj. (Despre un element sau un radical chimic) Care are valența doi. — Fr. **bivalent.**

BIVÁLV, -Ă, *bivalvi, -e,* adj. 1. (Despre animale) Cu corpul acoperit de două valve. 2. (Bot.; despre capsule) Compus din două părți. — Fr. **bivalve.**

BÍVOL, *bivoli,* s. m. Animal domestic rumegător, asemănător cu boul, cu părul negru sau alb, rar și aspru și cu coarne inelate întoarse spre spate *(Bubalus).* ✦ Fig. Om gras, mătăhălos, insensibil. — Slav (v. sl. **byvolŭ**).

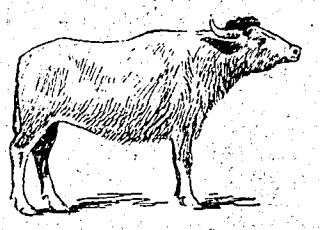

Bivol

BIVOLÁR, *bivolari,* s. m. Păzitor al unei cirezi de bivoli. — Din **bivol** + suf. *-ar.*

BÍVOLIȚĂ, *bivolițe,* s. f. Femela bivolului. ✦ Fig. Epitet dat unei femei grase, dizgrațioase, insensibile. — Bg. **bivolica.**

BIVUÁC, *bivuacuri,* s. n. Cantonament de trupe militare în afara localităților, în corturi sau sub cerul liber. [Pr.: *-vu-ac*] — Fr. **bivouac.**

BIVUACÁ, *bivuachez,* vb. I. Intranz. (Despre unități militare) A staționa în afara localităților, în corturi sau sub cerul liber. [Pr.: *-vu-a-*] — Fr. **bivouaquer.**

BIZANTÍN, -Ă, *bizantini, -e,* adj. De la Bizanț, care este propriu Bizanțului, din vremea împărăției bizantine. ✦ Fig. Corupt, perfid. — Fr. **byzantin** (lat. lit **byzantinus**).

BIZANTINOLÓG, *bizantinologi,* s. m. Specialist în bizantinologie. — Fr. **byzantinologue.**

BIZANTINOLOGÍE s. f. Disciplină care studiază istoria, literatura, limba și arta bizantină. — Fr. **byzantinologie.**

BIZÁR, -Ă, *bizari -e,* adj. (Adesea adverbial) Ciudat, straniu, extravagant. — Fr. **bizarre.**

BIZARERÍE, *bizarerii,* s. f. Ciudățenie, extravaganță; fantezie. — Fr. **bizarrerie.**

BIZÉȚ, *bizețuri,* s. n. Bucată de piele care se pune ca garnitură la încălțăminte. — Germ. **Besätze.**

BIZÓN, *bizoni,* s. m. 1. Animal rumegător din subfamilia bovinelor, specific pentru America de Nord, azi pe cale de dispariție *(Bos bison).* 2. Piele de bizon (1) tăbăcită; piele de vițel tăbăcită care imită pielea bizonului. — Fr. **bison** (lat. lit. **bison, -ontis**).

Bizon

BIZUÍ, *bízui,* vb. IV. Refl. 1. A se încrede, a se întemeia, a se baza. 2. A cuteza, a se încumeta să... — Magh. **bizni.**

BIZUÍRE, *bizuiri,* s. f. (Rar) Faptul de *a se bizui* (1).

BIZUNÍE s. f. v. **vizunie.**

BÎCÎÍ, *bîcii,* vb. IV. Intranz. (Înv. și reg.; despre inimă) A bate neregulat; a ticăi. ✦ A lovi făcînd zgomot.

BÎHLĂ s. f. (Reg.) Apă stătută. — Postverbal al lui **bîhli.**

BÎHLÍ, pers. 3 *bîhlește,* vb. IV. Refl. (Reg., despre lichide) A se altera prin stagnare, căpătînd un miros urît; a se cloci. — Din **bahnă.**

BÎHLÍT, -Ă, *bîhliți, -te,* adj. (Reg., despre lichide) Stătut, clocit. — V. *bîhli.*

BÎIGUÍ, *bîigui,* vb. IV. Intranz. și refl. A vorbi fără noimă, fără sens. ✦ A aiura, a delira. ✦ A îngăima, a îngîna. — Comp. magh. **bolyo (n)gni.**

BÎIGUIÁLĂ, *bîiguieli,* s. f. Faptul de *a (se) bîigui;* vorbe fără șir, fără înțeles.

BÎIGUÍT, -Ă, *bîiguiți, -te,* adj. (Despre vorbele sau vorbirea cuiva) Neclar, încurcat. ✦ (Despre oameni) Zăpăcit, buimăcit. — V. *bîigui.*

BÎIGUITÓR, -OÁRE, *bîiguitori, -oare,* adj. Care bîiguie. — Din **bîigui** + suf. *-(i)tor.*

BÎJBÎÍ, *bîjbîi,* vb. IV. Intranz. 1. A umbla șovăitor, nesigur, orbecăind (în întuneric, în ceață etc.). ✦ Tranz. A căuta ceva pipăind prin întuneric. 2. A mișuna, a furnica. — Onomatopee.

BÎJBÎIÁLĂ, *bîjbîieli,* s. f. Faptul de *a bîjbîi.*

BÎJBÎÍRE, *bîjbîiri,* s. f. Bîjbîială. — V. *bîjbîi.*

BÎJBÎÍT s. n. Bîjbîială. ✧ Loc. adv. *Pe bîjbîite* = bîjbîind. [Formă gramaticală: (în expr.) *bîjbîite*] — V. *bîjbîi.*

BÎJBÎITÚRĂ, *bîjbîituri,* s. f. (Rar) Bîjbîială. — Din **bîjbîi** + suf. *-(i)tură.*

BÎLBÎÍ, *bîlbîi,* vb. IV. Intranz., refl. și tranz. A pronunța nedeslușit sunetele sau cuvintele, din cauza unui defect natural sau din cauza enervării și a emoției. ✦ Refl. A se încurca, a-și pierde șirul vorbelor. — Comp. lat. **balbus.**

BÎLBÎIÁLĂ, *bîlbîieli,* s. f. Faptul de *a (se) bîlbîi;* vorbe pronunțate nedeslușit.

BÎLBÎÍT, -Ă, *bîlbîiți, -te,* adj. (Adesea substantivat și adverbial) Care (se) bîlbîie, care vorbește greu. — V. *bîlbîi.*

BÎLBÓR, *bîlboare,* s. n. (Reg.) Bulboană.

BÎLCI, *bîlciuri,* s. n. Tîrg mare ținut la anumite epoci ale anului, însoțit de spectacole și de petreceri populare; iarmaroc. ✦ Fig. Gălăgie, hărmălae. — Magh. **bolcsu.**

BÎLDÎBÎC interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de rostogolirea și căderea unui corp în apă. — Onomatopee.

BÎLTÎC interj. Bîldîbîc. — Onomatopee.

BÎLTÎCÎÍ, *bîltîcii,* vb. IV. Intranz. A cădea pe neașteptate în apă. — Din **bîltîc.**

BÎNȘÁG, *bînșaguri,* s. n. (Reg.) Vegetație de copăcei și ierburi care crește printre arborii unei păduri.

BÎNTUÍ, *bîntui,* vb. IV. 1. Intranz. (Despre un element al naturii, o calamitate etc.; *fig.* despre griji, necazuri; la pers. 3) A se abate cu furie, aducînd pagube, a face ravagii. ✧ Tranz. *Viscolul bîntuie satele.* 2. Tranz. (Înv., despre oameni) A pustii, a devasta; *fig.* a asupri, a oprima. — Magh. **bántani.**

BÎNTUIÁLĂ, *bîntuieli,* s. f. (Pop.) Supărare, necaz, vătămare. *Să le păzească de orice răutăți și bîntuieli* (ISPIRESCU). — Din **bîntui** + suf. *-eală.*

BÎNTUÍRE, *bîntuiri,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a bîntui;* devastare, jefuire.

BÎNTUITÓR, -OÁRE, *bîntuitori, -oare,* adj. Care bîntuie. — Din **bîntui** + suf. *-(i)tor.*

BÎR interj. Cuvînt cu care ciobanul îndeamnă sau alungă oile. — Onomatopee.

BÎRCOÁCE s. f. Mic arbust cu fructe roșii, care crește pe stînci, în pădurile de munte *(Cotoneaster vulgaris)*.

Bîrcoace

BÎRDĂN, *bîrdane*, s. n. (Reg.) Stomac de vită; burduhan.

BÎRFEÁLĂ, *bîrfeli*, s. f. Faptul de *a (se) bîrfi*; vorbe calomnioase, defăimătoare.

BÎRFÍ, *bîrfesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) vorbi de rău; a (se) calomnia, a (se) defăima. ✦ Tranz. A scorni, a spune minciuni. *Bîrfeau verzi și uscate* (ISPIRESCU).

BÎRFÍRE, *bîrfiri*, s. f. Bîrfeală. — V *bîrfi*.

BÎRFÎT s. n. Bîrfire. — V. *bîrfi*.

BÎRFITÓR, -OÁRE, *bîrfitori, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care bîrfește. — Din bîrfi + suf. *-(i)tor*.

BÎRÍ, *bîrii*, vb. IV. Tranz. A vorbi într-una (fără ca cel care ascultă să poată prinde șirul vorbelor). ◇ Expr. *A bîrii pe cineva (la cap)* = a bate cuiva capul pentru a obține ceva. — Din bîr.

BÎRLIGÁ, pers. 3 *bîrligă*, vb. I. Tranz. A-și încîrliga coada în sus. [Var.: **îmbîrligá** vb. I]

BÎRLIGÁT, -Á, *bîrligați, -te*, adj. (Despre coada animalelor) Cu vîrful în sus, încîrligat. [Var.: **îmbîrligât, -ă** adj.] — V. *bîrliga*.

BÎRLÓG, *bîrloguri*, s. n. Adăpost în care se retrage ursul; *p. ext.* loc de adăpost sau de culcuș al altor animale sălbatice. ✦ Fig. Culcuș; locuință. — Slav (v. sl. *brŭlogŭ*).

BÎRNĂ, *bîrne*, s. f. Trunchi gros de copac, cojit (și fățuit cu barda), folosit ca material de construcție. *Vezi gunoiul* (sau *paiul*) *din ochiul altuia și nu vezi bîrna din ochiul tău* = te supără micile defecte ale altora, dar nu-ți dai seama de defectele tale mari. — Slav (v. sl. *brŭvĭno*).

BÎRNEȚ, *bîrnețe*, s. n. Cingătoare îngustă cu care se încing femeile peste catrință. ✦ Brăcinar. — Din bîrne (pl. lui *bîrnă*) + suf. *-eț*.

BÎRNUÍ, *bîrnuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A așeza bîrnele pentru a alcătui pereții unei case. — Din **bîrnă**.

BÎRSAN, -Ă, *bîrsani, -e*, adj. (Despre oi, adesea substantivat) Cu lîna lungă și aspră. ✦ (Despre lîna acestor oi) Lungă și aspră, de calitate mijlocie. — Din **Bîrsa** + suf. *-an*.

BÎRSĂ, *bîrse*, s. f. (Reg.) Bucată de fier sau de lemn care leagă între ele brăzdarul, cormana și plazul plugului. — Comp. alb. **vërz**.

BÎRZÓI adv. (Reg., în expr.) *Cu coada bîrzoi* = cu coada ridicată în sus.

BÎRZOIÁ, *bîrzoiez*, vb. I. Refl. (Reg.) 1. A se îngîmfa, a se umfla în pene. 2. A se supăra deodată și a sta supărat. — Din **bîrzoi**.

BÎRZOIÁT, -Ă, *bîrzoiați, -te*, adj. (Reg., despre coada animalelor) Ridicat în sus; bîrligat. — V. *bîrzoia*.

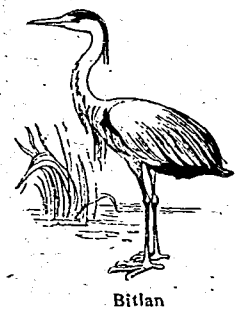
Bîtlan

BÎȚ, *bîți*, s. m. (Reg.) Bunic.

BÎȚĂ[1], *bîțe*, s. f. (Reg.) Bunică.

BÎȚĂ[2], *bîțe*, s. f. Băț lung și gros (cu măciulie la un capăt); ciomag. ✦ Lovitură de bîtă; bătaie.

BÎȚCĂ, *bîțci*, s. f. (Reg.) Înălțime pe coasta unui munte; ridicătură de pămînt împădurită; măgură.

BÎTLAN, *bîtlani*, s. m. Pasăre mare de baltă, cu gîtul și picioarele lungi și cu penele cenușii *(Ardea cinerea)*: stîrc. — Bg. **batlan**.

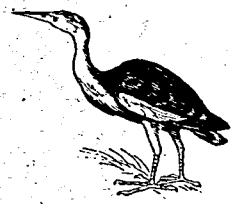
Bîtlănaș

BÎTLÁNAȘ, *bîtlănași*, s. m. Pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul lung și cu penele roșcate și negre *(Ardetta minuta)*. — Din **bîtlan** + suf. *-aș*.

BÎȚÁN, *bîțani*, s. m. (Reg.) Mic țînțar care tremură din picioare cînd stă pe loc *(Chironomus leucopogon)*. — Din **bîții**.

BÎȚÎÍ, *bîțîi*, vb. IV. Intranz., tranz. și refl. A mișca repede din mîini, din picioare sau din cap; a da din coadă. — Din **bîț(a)** (puțin folosit).

BÎȚÎIÁLĂ, *bîțîieli*, s. f. Mișcare repede și neliniștită a mîinilor, a picioarelor, a capului sau (la animale) a cozii. — Din **bîțîi** + suf. *-eală*.

BÎZ interj. Cuvînt care imită sunetul produs în zbor de unele insecte. — Onomatopee.

BÎZĂLĂU, *bîzălăi*, s. m. (Entom.; reg.) Gărgăun. — Din bîz[îi] + suf. *-ălău*.

BÎZDÎC s. n. (Fam.) Supărare ușoară, toane, capriciu. ◇ Expr. *A-i sări* (cuiva) *bîzdîcul* = a se supăra. *A-i veni* (cuiva) sau *a-l apuca* (pe cineva) *bîzdîcul* = a-l apuca (pe cineva) pe neașteptate pofta de ceva; a avea toane.

BÎZDÎGÁNIE, *bîzdîganii*, s. f. Namilă, dihanie, monstru; arătare ciudățenie, drăcie; bazaconie. — Slav (v. sl. **bezdyhanĭnŭ**)

BÎZDOÁCĂ, *bîzdoace*, s. f. (Reg.) Ciomag gros.

BÎZÍÍ, *bîzîi*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre insecte, la pers. 3) A produce în zbor un zumzet caracteristic; a zumzăi. 2. Intranz. (Despre copii) A plînge, a seînci. 3. Tranz. (Fam.) A sîcîi, a cicăli. — Din bîz.

BÎZÎIÁLĂ, *bîzîieli*, s. f. Bîzîit. — Din bîzîi + suf. *-eală*.

BÎZÎÍT s. n. Zumzet. ✦ Sunet (prelungit) asemănător cu zumzetul de albine. — V. *bîzîi*.

BÎZÎITOÁRE, *bîzîitori*, s. f. Jucărie de copii care produce un bîzîit. [Pr.: *-zî-i-*] — Din bîzîi + suf. *-(i)toare*.

BÎZÎITÓR, -OÁRE, *bîzîitori, -oare*, adj. Care bîzîie. [Pr.: *-zî-i-*] — Din bîzîi + suf. *-(i)tor*.

BÎZÎITÚRĂ, *bîzîituri*, s. f. Bîzîit. [Pr.: *-zî-i-*] — Din bîzîi + suf. *-(i)tură*.

BÎZÓI s. n. (Pop.) Coarda cu timbrul cel mai jos a unui instrument muzical. — Din bîz + suf. *-oi*.

BLACHÉU, *blacheuri*, s. n. Bucată (semiovală) de fier, care se aplică pe vîrful și pe tocul încălțămintei pentru a le proteja. [Var.: **plachéu** s. n.] — Fr. **plaqué**.

BLÁGĂ, *blăgi*, s. f. (Reg.) Bogăție, avere. — Sb. **blago**.

BLAGOSLOVÉNIE, *blagoslovenii*, s. f. Blagoslovire. — Slav (v. sl. **blagoslovenije**).

BLAGOSLOVÍ, *blagoslovesc*, vb. IV. Tranz. (Bis.; adesea fig.) A binecuvînta. — Slav (v. sl. **blagosloviti**).

BLAGOSLOVÍRE, *blagosloviri*, s. f. Binecuvîntare. — V. *blagosloví*.

BLAGOSLOVÍT, -Ă, *blagosloviți, -te*, adj. Binecuvîntat. — V. *blagosloví*.

BLAGOVEȘTÉNIE s. f. (Bis.) Bunavestire. — Slav (v. sl. **blagověštenije**).

BLAJÍN, -Ă, *blajini, -e*, adj. (Adesea fig.) Bun la inimă; blînd, pașnic, prietenos. ✦ (Despre figură, fire, manifestări ale oamenilor) Care exprimă bunătate, blîndețe; binevoitor. — Slav (v. sl. **blaženŭ**).

BLAJINĂTÁTE s. f. (Rar) Însușirea de a fi blajin. — Din blajin + suf. *-(ă)tate*.

BLAM, *blamuri*, s. n. Dezaprobarea unei atitudini; exprimare a unei astfel de dezaprobări. — Fr. **blâme**.

BLAMÁ, *blamez*, vb. I. Tranz. A dezaproba (în public); a condamna, a reproba. — Fr. **blâmer**.

BLAMÁRE, *blamări*, s. f. Acțiunea de *a blama*; reprobare.

BLÁNĂ, (I 1, 2, II) *blăni*, (I 2, 3) *blănuri*, s. f. I. 1. Piele de animal (viu), cu păr mult și des. 2. Piele de animal cu păr cu tot, prelucrată. 3. Haină îmblănită. II. Scîndură groasă. — Bg. **blana**.

BLANCHÉTĂ, *blanchete*, s. f. Imprimat, formular (de telegrame sau de polițe). — Germ. **Blankett**.

BLANȘÍR, *blanșiruri*, s. n. Deșeu rezultat de la blanșiruire. — După germ. [Reste von] **Blanchieren**.

BLANȘIRUÍRE s. f. Operație de îndepărtare a părților neomogene de pe dosul pieilor tăbăcite. — Din **blanșir**.

BLASFEMÍE s. f. Defăimare a ceea ce este considerat sfînt; hulă. — Lat. lit. **blasphemia**.

BLAU s. n. (Rar, în expr.) *A face blau* = a lipsi de la lucru a doua zi după o sărbătoare. — Germ. **blau** [Montag].

BLAZÁ, *blazez*, vb. I. Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină plictisit și dezgustat de toate sau de ceva. — Fr. **blaser**.

BLAZÁRE s. f. Faptul de *a (se) blaza*; plictiseală, dezgust.

BLAZÁT, -Ă, *blazați, -te*, adj. Plictisit, dezgustat. — V. *blaza*.

BLÁZĂ s. f. Rezervorul de la partea inferioară a unei coloane de rectificare, în care se introduce amestecul care trebuie rectificat. — Germ. **Blase**.

BLÁZNĂ, *blazne*, s. f. (Reg.) Pocitanie, monstru. — Slav (v. sl. **blazna**).

BLAZÓN, *blazoane*, s. n. Semn convențional distinctiv al unui stat, oraș sau (în orînduirea feudală și capitalistă) al unei familii nobile; stemă. — Fr. **blason**.

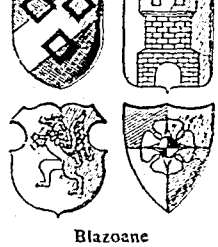
Blazoane

BLĂNÁR, *blănari*, s. m. Meseriaș care lucrează sau vinde blănuri. — Din **blană** + suf. *-ar*.

BLĂNĂREÁSĂ, *blănărese*, s. f. Femeie care lucrează sau vinde blănuri. — Din **blănar** + suf. *-easă*.

BLĂNĂRÍE, *blănării*, s. f. 1. Meseria blănarului. 2. Atelier unde se lucrează blănuri; magazin de blănuri. 3. Blănuri (I 2). — (1,2) Din **blănar** + suf. *-ie*, (3) din **blană** + suf. *-ărie*.

BLĂNÍT, -Ă adj. v. **îmblănit**.

BLĂNÍȚĂ, *blănițe* s. f. Diminutiv al lui *blană* (I).

BLĂNÓS, -OÁSĂ, *blănoși, -oase,* adj. (Despre animale sau haine de blană) Cu blană bogată, cu fir des (și lung). — Din **blană** + suf. *-os.*

BLĂNUÍ, *blănuiesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A îmblăni. — Din **blană.**

BLEÁNDĂ[1], *blende,* s. f. (Reg.) Momîie, sperietoare. ✦ Termen injurios pentru oamenii lipsiți de energie; bleg, nătîng.

BLEÁNDĂ[2], *blende,* s. f. (Reg.) Lovitură, îmbrînceală. ✦ Tiflă. — Postverbal al lui **blendi** (puțin folosit).

BLEAȘC interj. Cuvînt care imită zgomotul pe care îl face cineva cînd merge prin băltoace. — Onomatopee.

BLEAȘCĂ adj. invar. (Reg.) Plin de apă; leoarcă. — Din **bleașc.**

BLEAU[1] interj. (Reg., în expr.) *A nu zice nici bleau* = a nu (mai) scoate o vorbă.

BLEAU[2], *bleauri,* s. n. (Reg.) Tablă de fier cu care se îmbracă osia carului. — Germ. **Blech** (ucr. **bljacha**).

BLEFARÍTĂ, *blefarite,* s. f. Inflamație a pleoapelor. — Fr. **blépharite** (<gr.).

BLEG, BLEÁGĂ, *blegi, -e,* adj. 1. (Despre ființe) Moale, moliu; (despre oameni) prost, nătărău. 2. (Despre urechile animalelor) Care atîrnă moale în jos; (despre urechile oamenilor) îndepărtat de cap și îndoit. — Comp. sb. **bleka** «prost».

BLEGÍ, *blegesc,* vb. IV. Refl. 1. (Despre oameni) A deveni bleg (1). 2. (Despre urechi) A se face bleg (2). — Din **bleg.**

BLEGÍT, -Ă, *blegiți, -te,* adj. Bleg (2). — V. *blegi.*

BLEHĂÍ, *blehăi,* vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A lătra. 2. Intranz. Fig. A vorbi într-una și fără rost. — Onomatopee.

BLÉNDĂ s. f. Minereu care conține sulfură de zinc. — Germ. **Blende** (fr. **blende**).

BLENORAGÍE, *blenoragii,* s. f. Boală venerică infecțioasă constînd din inflamarea mucoasei organelor genitale. — Fr. **blennorragie** (<gr.).

BLEOJDÍ[1], *bleojdesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A(-și) holba (ochii); a (se) zgîi. [Pr.: *bleoj-*]

BLEOJDÍ[2], *bleojdesc,* vb. IV. 1. Tranz. A lăsa urechile să atîrne în jos; a pleoști. 2. Refl. A se moleși, a se ramoli. [Pr.: *bleoj-*]

BLEOJDÍRE[1], *bleojdiri,* s. f. Faptul de *a (se) bleojdi*[1]. [Pr.: *bleoj-*]

BLEOJDÍRE[2], *bleojdiri,* s. f. Faptul de *a (se) bleojdi*[2]. [Pr.: *bleoj-*]

BLEOJDÍT[1], **-Ă,** *bleojdiți, -te,* adj. (Despre ochi) Căscat, zgîit. [Pr.: *bleoj-*] — V. *bleojdi*[1].

BLEOJDÍT[2], **-Ă,** *bleojdiți, -te,* adj. Lăsat în jos, pleoștit. [Pr.: *bleoj-*] — V. *bleojdi*[2].

BLEOT, BLEOÁTĂ, *bleoți, bleoate,* adj. (Reg.; adesea substantivat) Prost, nătîng. — Germ. **blöd.**

BLEOTOCĂREÁLĂ, *bleotocăreli,* s. f. Flecăreală. [Pr.: *bleo-*j — Din **bleotocări** + suf. *-eală.*

BLEOTOCĂRÍ, *bleotocăresc,* vb. IV. Intranz. 1. (Reg.) A se bălăci. 2. A flecări. [Pr.: *bleo-*] — (2) Din **bleot** + **flecări.**

BLESTÉM, *blesteme,* s. n. Imprecație (legată de credințele superstițioase) prin care se invocă abaterea unei nenorociri asupra cuiva. ✦ (În basme și legende) Vrajă căzută asupra unui lucrù. [Acc. și: *blestem*] — Postverbal al lui **blestema.**

BLESTEMÁ, *blestem,* vb. I. Tranz. A exprima un blestem împotriva cuiva. ✦ Intranz. A înjura, a ocărî; a huli. ✦ A cîrti, a se revolta împotriva vieții, a soartei etc. [Prez. ind. acc. și: *blestém*] — Lat. ***blastemare** *(<blasphemare).*

BLESTEMÁT, -Ă, *blestemați, -te,* adj. 1. (Adesea substantivat) Cu purtări rele; rău, ticălos. ✦ Neprielnic. *Vreme blestemată.* 2. (În superstiții) Care este obiectul unui blestem; afurisit. — V. *blestema.*

BLESTEMĂȚÍE, *blestemății,* s. f. Purtare, faptă de om blestemat (1); ticăloșie, infamie. — Din **blestemat** + suf. *-ie.*

BLEȘTÍ, *bleștesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) 1. A sufla (greu), a-și trage (cu greu) sufletul. 2. A articula (cu greu) un sunet, a vorbi (greu). ✦ A scoate un cuvînt; a crîcni. ✦ A vorbi mult. — Din **bleașc.**

BLEU adj. invar. Albastru-deschis; azuriu. [Pr.: *blö*] — Fr. **bleu.**

BLEUMARÍN adj. invar. Albastru-închis. [Pr.: *blömărin*] — Fr. **bleu marine.**

BLID, *blide,* s. n. (Pop.) 1. Vas (adînc) de pămînt, de lemn sau de metal, din care se mănîncă; strachină. ◇ Expr. (Ir.) *A mînca dintr-un blid cu cineva* = a fi intim, în raporturi strînse cu cineva. ✦ Cantitate de mîncare cuprinsă într-un astfel de vas. ◇ Expr. *Blid de linte* = sumă de bani sau altă răsplată (neînsemnată) pentru care cineva comite o josnicie. 2. (La pl.) Nume generic dat vaselor în care se pune mîncarea. — Slav (v. sl. **bljudŭ**).

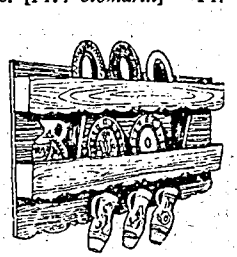

Blidar

BLIDÁR, *blidare,* s. n. (Pop.) Dulap cu polițe și fără uși în care se păstrează vase, tacîmuri etc. — Din **blid** + suf. *-ar.*

BLINDÁ, *blindez,* vb. I. Tranz. A acoperi cu un blindaj. — Fr. **blinder.**

BLINDÁJ, *blindaje,* s. n. 1. Înveliș de plăci metalice groase care protejează părțile exterioare ale unui vas de război, ale unui tanc etc. contra proiectilelor. ◇ Învelișul din metal tare al proiectilelor de pușcă și de pistol. 2. Înveliș metalic care protejează sisteme electrice sau piesele lor componente. — Fr. **blindage.**

BLINDÁT, -Ă, *blindați, -te,* adj. Prevăzut cu un blindaj. ✦ (Substantivat, n. pl.) Nume dat vehiculelor de luptă prevăzute cu blindaj (1). ✦ (Despre unități militare) Care are în compunerea sa mijloace de luptă prevăzute cu blindaje (1). — V. *blindă.*

BLINÍE, *blinii,* s. f. Mîncare făcută dintr-un aluat ca al clătitelor, așezat în straturi și avînd diferite umpluturi. — Rus **blin.**

BLÎND, -Ă, *blînzi, -de,* adj. 1. (Despre oameni) Care se poartă cu bunătate, are un caracter bun (și pașnic); blajin. ✦ (Despre fapte, sentimente etc.) De om bun; duios, dulce. ✦ (Despre animale) Care nu face rău; care nu se sperie. 2. Fig. (Despre timp, natură etc.) Calm, domol, lin, ușor. *Iarnă blîndă.* — Lat. **blandus.**

BLÎNDĂ, *blînde,* s. f. (Pop.) Urticarie. — Forma feminină a adj. **blînd** (=[boală] *blîndă*).

BLÎNDÉȚE s. f. Însușirea de a fi blînd; purtare, vorbă de om blînd. — Din **blînd** + suf. *-ețe.*

BLOC, *blocuri,* s. n. 1. Bucată mare dintr-o materie solidă și grea; masă solidă dintr-o singură bucată. *Bloc de piatră.* 2. Grămadă de lucruri considerate ca alcătuind o masă unică. ◇ Loc. adv. *În bloc* = împreună, laolaltă. ✦ *Bloc de desen* = teanc de foi de hîrtie tăiate egal și prinse între ele, întrebuințate la desenat. 3. Clădire de dimensiuni mari, cu numeroase etaje. 4. Alianță, înțelegere (între state, partide, grupări etc.) pentru realizarea unor scopuri comune. ✦ (Înv.) Blocadă. 5. Piesă metalică turnată care cuprinde unul sau doi cilindri și cutia sertarului unei mașini cu aburi (sau cilindrii motorului cu ardere internă, camerele de răcire și conductele de distribuție). 6. (În expr.) *Instalație de bloc* = instalație de cale ferată care servește la siguranța circulației prin automatizarea comenzilor și manevrelor. — Fr. **bloc,** (3) germ. **Block**[haus].

BLOCÁ, *blochez,* vb. I. Tranz. 1. A izola un oraș, un port sau un stat prin blocadă. 2. A închide o arteră de circulație; a opri circulația, mișcarea; a împiedica o persoană sau un vehicul în mers. 3. A fixa într-o poziție dată; a imobiliza. ◇ Refl. *Motorul s-a blocat.* ✦ Refl. (Med.; despre un organ) A nu mai funcționa. 4. A opri folosirea unor produse, a unor fonduri etc. necesare pentru alte scopuri. ✦ A opri completarea unui post vacant. — Fr. **bloquer.**

BLOCÁDĂ, *blocade,* s. f. Izolare a unui stat de către țările dușmane, prin împiedicarea comunicației cu exteriorul, cu ajutorul armatei sau prin măsuri financiare, economice și politice care să-l silească la capitulare. ✦ Asediu. — Germ. **Blockade.**

BLOCÁJ, *blocaje,* s. n. Îngrămădire de blocuri de piatră sau de beton servind drept fundație sau ca apărare contra valurilor, a sloiurilor etc. — Fr. **blocage.**

BLOCÁRE, *blocări,* s. f. Acțiunea de *a (se) bloca* și rezultatul ei.

BLÓCHAUS, *blochausuri,* s. n. Bloc (3). — Germ. **Blockhaus.**

BLÓCNOTES, *blocnotesuri,* s. n. Carnet pentru însemnări. — Fr. **bloc-notes.**

BLODOGORÍ, *blodogoresc,* vb. IV. Intranz. A vorbi fără înțeles; a bodogăni. — Slav (v. sl. **blagodariti**).

BLÓJDINĂ, *blojdine,* s. f. (Reg.) Scîndură îngustă folosită la poditul caselor. — Din **blojdă** (rar întrebuințat) + suf. *-ină.*

BLOND, -Ă, *blonzi, -de,* adj. (Despre păr) De culoare deschisă, care bate înspre galben; bălai; *p. ext.* (despre oameni) cu astfel de păr. ◇ *Bere blondă* = bere de culoare deschisă, gălbuie. ✦ (Substantivat) Persoană cu părul de culoare deschisă, care bate înspre galben. — Fr. **blond.**

BLÓNDĂ, *blonde,* s. f. (Înv.) Dantelă albă, ușoară, de mătase. — Fr. **blonde.**

BLONDÍN, -Ă, *blondini, -e,* adj. Blond. ✦ (Substantivat, f.) Femeie cu părul blond. — După fr. **blondin.**

BLÚCĂ, *bluci,* s. f. (Reg.) Bulgăraș, cocoloș, bulz.

BLUF, *blufuri,* s. n. Născocire, minciună neizbutită făcută cu scopul de a induce în eroare pe cineva, de a-l intimida. — Engl. **bluff.**

BLUM, *blumuri,* s. n. Semifabricat din oțel cu secțiune pătrată, din care, prin laminare, se confecționează diverse profile. — Fr. **bloom** (<engl.).

Boa

BLÚMING, *bluminguri,* s. n. Laminor puternic folosit la laminarea blumurilor. — Fr. **blooming** (<engl.).

BLUZÁT, -Ă, *bluzați, -te,* adj. (Despre corsajul unei rochii) Făcut mai lung și mai larg și lăsat să atîrne puțin peste cingătoare. — Din **bluză.**

BLÚZĂ, *bluze,* s. f. Obiect de îmbrăcăminte care îmbracă partea de sus a corpului, pînă la talie. ✦ Haină purtată vara de militari. ✦ Îmbrăcăminte de protecție purtată de muncitori în timpul lucrului. — Fr. **blouse.**

BLUZULÍȚĂ, *bluzulițe,* s. f. Diminutiv al lui *bluză.*

BÓA s. m. invar. 1. Gen de șerpi mari, neveninoși, din regiunea tropicală a Americii și din Madagascar *(Boa).* 2. (Înv.) Fîșie lungă de blană sau de pene, purtată de femei în jurul gîtului. — Fr. **boa** (lat. lit. **boa**).

BOABÁB s. m. v. baobab.

BOÁBĂ, *boabe*, s. f. 1. Fruct cărnos (şi rotund) al unor plante, în mijlocul căruia se găsesc sîmburii. 2. Bob[2] (3). ◇ Expr. *A nu şti* (sau *a nu pricepe, a nu zice*) *(nici o) boabă* = a nu şti (sau a nu pricepe, zice) nimic. — Comp. sb. boba.

BOÁCĂ s. f. (În expr.) *A nu şti* (sau *a nu pricepe*) *(nici o) boacă* = a nu şti (sau a nu pricepe) nimic.

BOÁCĂN, -Ă, *boacăni, -e*, adj. (Fam.) Care poate avea consecinţe rele, grave; nepotrivit, prostesc. ◇ Expr. *A făcut una boacănă* sau *a făcut-o boacănă* = a făcut ceva din cale-afară de nepotrivit, de prostesc.

BOÁITĂ, *boaite*, s. f. Vită (slabă). ✦ Termen de batjocură pentru oameni. — Comp. magh. **bojti** «vită cornută».

BOÁLĂ, *boli*, s. f. 1. Tulburare a sănătăţii, datorită unor agenţi din mediul interior sau exterior al organismului. ◇ (Pop.) *Boala copiilor* = epilepsie. *Boală lungă* (sau *mare*) = tifos. *Boală seacă* = tuberculoză. *Boală de zahăr* = diabet. ◇ Expr. *A băga rufele în boală* = a spăla rufele prost, de mîntuială. *A scoate rufele din boală* = a spăla rufele bine după ce mai întîi au fost prost spălate. 2. Epitet dat vitelor (sau altor animale) slabe, leneşe, nărăvaşe. 3. (Fam.) Poftă, dorinţă; capriciu; pasiune. ◇ Expr. *A avea boală să...* = a avea o dorinţă, o poftă chinuitoare de a face ceva. ✦ (Fam.) Ciudă, necaz; pornire, pică, invidie. [Pl. şi: *boale*] — Slav (v. sl. **bolĭ**).

BOÁLTĂ s. f. v. boltă.

BOÁMBĂ, *boambe*, s. f. (Reg.) Bilă, glob; bob[2].

BOÁNCĂ, *boance*, s. f. 1. Copac (gros şi scorburos. ✦ Ramură. 2. (Bot.) Crăiţă.

BOÁR, *boari*, s. m. Persoană care păzeşte boii la păscut. [Var.: **bouár** s. m.] — Lat. **bo(v)arius**.

BOÁRE s. f. 1. Adiere de vînt lină şi răcoritoare. 2. Fig. Mireasmă, parfum. — Lat. **boreas**.

BOÁRFĂ, *boarfe*, s. f. Rufă sau haină (veche, uzată, zdrenţuită).

BOÁRŢĂ, *boarţe*, s. f. Peşte de apă dulce mic, scurt şi lat, care îşi depune ouăle între valvele unor moluşte *(Rhodeus sericeus)*.

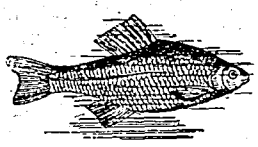

Boarţă

BOÁSCĂ s. f. (Reg.) Boştină. — Slav (v. sl. **voskŭ**).

BOÁŢĂ, *boaţe*, s. f. (Reg.) Poznă, năzbîtie. — Din **boroboaţă**.

BOB[1] s. m. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu fructele păstăi mari şi cu seminţele ovale, turtite *(Vicia faba)*. ✦ Fructele acestei plante şi (în special) sămînţa ei. — Slav (v. sl. **bobŭ**).

Bob

BOB[2], (1, 3) *boabe*, s. n., (2) *bobi*, s. m. 1. Sămînţa unor plante (scoasă din păstaie, din cocean, din spic etc.); grăunte. ◇ Loc. adv. *Bob cu* (sau *de*) *bob* = pe încetul, cu răbdare. *Din bob în bob* = amănunţit. 2. (La pl.) Boabe (1) din a căror aşezare cei superstiţioşi cred că se poate ghici viitorul. ◇ Loc. adv. *Bob numărat* = întocmai, exact. ◇ Expr. *A da în bobi* = a face prevestiri cu ajutorul bobilor. 3. Obiect mic (rotund) izolat dintr-o masă de obiecte asemănătoare; cantitate mică dintr-un lichid; strop. *Bob de nisip. Boabe de mărgăritar.* — Din **bob[1]**.

BOB[3], *boburi*, s. n. Sanie joasă dirijată cu ajutorul unui volan sau a două cabluri, folosită la deplasări pe drumuri în pantă; sportul practicat cu acest fel de sanie. — Fr. **bob[sleigh]** (<engl.).

BOB[4], *boburi*, s. n. Instalaţie pentru ridicarea materialelor de construcţie.

BOBÁICĂ, *bobăici*, s. f. (Reg.) Vîslă, lopată. — Ucr. **babaika**

BOBÍ, *bobesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A găsi. — Din **bob[3]**.

BOBINÁ, *bobinez*, vb. I. Tranz. A înfăşura, a depăna un fir un cablu etc. (în jurul unei bobine). — Fr. **bobiner**.

BOBINÁJ, *bobinaje*, s. n. 1. Bobinare. 2. (Concr.) Totalitatea bobinelor dintr-o maşină sau dintr-un aparat electric. — Fr. **bobinage**.

BOBINÁRE, *bobinări*, s. f. Acţiunea de *a bobina*.

BOBINÁTOR, -OÁRE, *bobinatori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care execută bobinări şi reparaţii de bobine sau înfăşurări de maşini electrice. — Din **bobina** + suf. **-tor** (după fr *bobineur*).

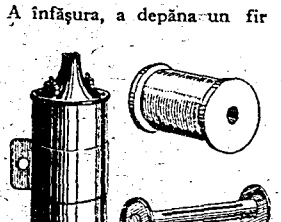

Bobine

BOBÍNĂ, *bobine*, s. f. Piesă cilindrică servind la înfăşurarea aţei, a unui cablu etc.; *p. ext.* ansamblu format din această piesă şi firul înfăşurat pe ea. ✦ (Electrotehnică) Ansamblu de spire în serie, format prin înfăşurarea în comun a unuia sau a mai multor conductoare. ✦ Fire înfăşurate (pe un suport) în aşa fel încît să nu se dezire sau să se încurce. *Bobină de aţă.* — Fr. **bobine**.

BOBÍŢĂ, *bobiţe*, s. f. I. Diminutiv al lui *boabă*. II. 1. (La o stofă, pînză etc.) Picăţea, punct. 2. Aluniţă (pe piele).

BOBÎRNAC, *bobîrnace*, s. n. Lovitură dată cu degetul mijlociu încovoiat, apăsat sub cel mare şi destins apoi brusc. ✦ Fig. Aluzie răutăcioasă.

BOBLÉTIC, -Ă, *bobletici, -e*, adj. (Reg.) Bobleţ. — Ngr. **apopliktikos**.

BOBLÉŢ, -EÁŢĂ, *bobleţi, -e*, adj. (Reg.; adesea substantivat) Prost, bleg, nătărău.

BOBÓC, *boboci*, s. m. 1. Caliciul care conţine floarea înainte de a se deschide şi a se dezvolta deplin; floarea nedeschisă şi nedezvoltată deplin. ◇ Fig. *Un boboc de fată*. 2. Pui de gîscă sau de raţă. ◇ Expr. *Toamna se numără bobocii* = numai la sfîrşit se poate aprecia rezultatul unui efort. *A paşte* (sau *a păzi*) *bobocii* = a-şi pierde vremea degeaba. ✦ Fig. Începător într-un domeniu; om lipsit de experienţă; (prin restricţie) recrut. — Ngr. **bubuki**.

BOBOCÉL, *bobocei*, s. m. Diminutiv al lui *boboc*. ✦ (Fam.) Termen de dezmierdare pentru o fiinţă iubită.

BOBÓRNIC, *bobornici*, s. m. Plantă erbacee cu tulpina înaltă, groasă şi găunoasă şi cu flori albastre *(Veronica beccabunga)*.

Bobornic

BOBOŞÍT, *boboşiţi*, adj. m. (Despre ochi) Ieşit în afară; bulbucat. — Participiul lui **boboşl** (rar întrebuinţat) devenit adj.

BOBOT, *bobote*, s. n. (Înv. şi reg.) Flacără (care izbucneşte deodată, pe neaşteptate). ◇ (Astăzi în loc. adv.) *În bobot(e)* sau *din bobote* = fără rost, fără sens, la întîmplare. — Bg., sb. **bobot**.

BOBOTÁIE, *bobotăi*, s. f. (Reg.) Flacără mare; vîlvătaie. — Din **bobot** + suf. *-aie*.

BOBOTEÁZĂ s. f. Sărbătoarea botezului lui Iisus Cristos (6 ianuarie). ◇ *Gerul bobotezei* = ger mare. — Din **apă** + **botează**.

BOBOTÍ, *bobotesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.; despre foc) A arde cu vîlvătăi şi trosnituri. ✦ Refl. Fig. A se înfuria. — Din **bobot**.

BÓBSLEI s. n. (Sport) Bob[3]. — Engl. **bobsleigh**.

BOBULÉŢ, *bobuleţe*, s. n. Diminutiv al lui *bob[2]*.

BOC[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de lovituri repetate ale ciocanului, ale toporului etc. — Onomatopee.

BOC[2], *bocuri*, s. n. Masă (sau trunchi de copac înclinat) pe care se lucrează pieile la bazinul cu lapte de var. — Germ. **Bock**.

BOCÁL, *bocale*, s. n. (Reg.) Pocal. ✦ Vas de sticlă, borcan. — Sb. **bokal** (<it.).

BOCÁNC, *bocanci*, s. m. Gheată de piele rezistentă, cu talpa groasă. — Magh. **bakancs**.

BOCĂNEÁLĂ, *bocăneli*, s. f. Bocănit. — Din **bocăni** + suf. *-eală*.

BOCĂNÍ, *bocănesc*, vb. IV. Intranz. A lovi în repetate rînduri cu un obiect tare în ceva. — Din **boc[1]**.

BOCĂNÍT s. n. Acţiunea de *a bocăni* şi rezultatul ei.

BOCĂNITÚRĂ, *bocănituri*, s. f. Bocănit; zgomot produs prin lovire repetată cu un obiect tare. — Din **bocăni** + suf. *-(i)tură*.

BOCCEÁ, *boccele*, s. f. 1. Legătură care conţine diverse obiecte aşezate într-o pînză ale cărei capete se înnoadă cruciş. 2. (Înv.) Şal mare pe care îl purtau femeile pe spate. — Tc. **bohça**.

BOCCEAGÍU, *bocceagii*, s. m. (Înv.) Negustor ambulant care îşi purta marfa într-o boccea. [Var.: **boccegiu** s. m.] — Tc. **bohçacl**.

BOCCEALÍC, *boccealîcuri*, s. n. (Înv.) Boccea; (în special) pachet cu haine şi rufe pe care mireasa le dăruia mirelui. — Tc. **bogcialîc**.

BOCCEGÍU s. m. v. **bocceaglu**.

BOCCELÚŢĂ, *bocceluţe*, s. f. Diminutiv al lui *boccea*.

BOCCÍU, -IE, *boccii*, adj. (Despre oameni) Care are trăsături grosolane, urîte. ✦ Fig. (Substantivat) Bădăran; om prost, nerod. — Tc. **bokcı**.

BOCEÁLĂ, *boceli*, s. f. Faptul de *a (se) boci*; tînguire.

BÓCET, *bocete*, s. n. 1. Plîns zbuciumat, însoţit de vaiete; tînguire. 2. Compunere, versuri tradiţionale, rituale, înginate, spuse cu glas jalnic la înmormîntări. — Din **boci** + suf. *-et*.

BOCÍ, *bocesc*, vb. IV. Intranz. şi refl. A plînge intens (cu vaiete şi strigăte). ✦ Tranz. A plînge cu bocete după un mort; a jeli. — Din **boace** (puţin folosit, <lat. *vox, vocis*).

BOCÍRE, *bociri*, s. f. Acţiunea de *a (se) boci*.

BOCÍT s. n. Faptul de *a (se) boci*.

BOCITOÁRE, *bocitoare*, s. f. Femeie care se îndeletniceşte cu bocitul la înmormîntări. — Din **boci** + suf. *-(i)toare*.

BOCITÓR, -OÁRE, *bocitori, -oare*, adj. Care boceşte. — Din **boci** + suf. *-(i)tor*.

BOCLÚC s. n. v. **bucluc**.

BÓCNĂ s. f. (În expr.) *A fi* (sau *a se face, a îngheţa*) *bocnă* = a îngheţa tare.

BÓCȘĂ, *bocșe*, s. f. 1. (Reg.) Grămadă de lemne pregătite pentru a fi transformate prin ardere înceată în cărbuni; *p. ext.* cărbunărie. 2. Grămadă de minereuri bogate în sulf, folosite pentru oxidarea minereurilor în vederea unei desulfurări parțiale. — Magh. **boksa**.

BODAPRÓSTE interj. v. **bogdaproste**.

BODÉGĂ, *bodegi*, s. f. Local mic unde se consumă numai aperitive și băuturi (alcoolice). — Germ. **Bodega**.

BODÎRLĂU, *bodîrlăi*, s. m. (Ornit.) Cufundar (a). ◇ Compus: *bodîrlău-cu-ferăstrău* = pasăre de baltă înrudită cu rața, având zimții laterali ai ciocului asemănători cu dinții de ferăstrău *(Mergus merganser)*.

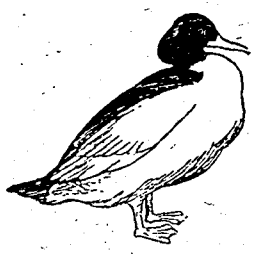

Bodîrlău-cu-ferăstrău

BODOGĂNEÁLĂ, *bodogăneli*, s. f. Vorbire înceată și greu de înțeles (exprimînd o nemulțumire); mormăială, bombăreală. — Din **bodogăni** + suf. *-eală*.

BODOGĂNÍ, *bodogănesc*, vb. IV. Tranz. A spune ceva încet și nedeslușit (exprimîndu-și supărarea); a mormăi. ✦ Intranz. A vorbi cu ciudă și supărare; a cîrti, a bombăni. — Comp. magh. **dobogni**.

BODOGĂNÍRE, *bodogăniri*, s. f. Acțiunea de *a bodogăni*.

BODOLÁN, *bodolane*, s. n. (Reg.) Os mare, ciolan.

BODROÁNȚE s. f. pl. (Reg.) Boarfe.

BOÉM[1], **-Ă**, *boemi*, *-e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Boemiei sau populației ei, privitor la Boemia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Boemiei. — Lat. lit. **Bohemus**.

BOÉM[2], **-Ă**, *boemi*, *-e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană, mai ales literat sau artist, care duce o viață neregulată, disprețuind convenințele sociale. 2. Adj. Care corespunde firii sau felului de viață caracteristic boemilor[2] (1). — Fr. **bohème**.

BOÉMĂ s. f. Lumea în care trăiesc boemii[2]; viața pe care o duc aceștia. — Fr. **bohème**.

BOGASIÉR, *bogasieri*, s. m. (Înv.) Negustor care vindea diferite articole de manufactură, în special bogasiu. [Pr.: *-si-er*] — Din **bogasiu** + suf. *-ar*.

BOGASIERÉSC, **-EÁSCĂ**, *bogasierești*, adj. (Înv.) De bogasier, caracteristic bogasierului. [Pr.: *-si-e-*] — Din **bogasier** + suf. *-esc*.

BOGASIERÍE, *bogasierii*, s. f. (Înv.) 1. Ocupația, negoțul bogasierului. 2. Marfă vîndută de bogasier; *p. ext.* prăvălie unde se vindea această marfă. [Pr.: *-si-e-*] — Din **bogasier** + suf. *-ie*.

BOGASÍU s. n. (Înv.) Stofă sau pînză scumpă care se importa din Orient și se întrebuința mai ales pentru căptușeli. — Ngr. **bogasi**.

BOGÁT, **-Ă**, *bogați*, *-te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care are avere mare, care a adunat bogății. ✦ (Despre colectivități organizate) Care dispune din abundență de bunuri materiale. 2. Care se află în cantitate mare, îmbelșugat, numeros; care cuprinde sau conține ceva în cantitate mare, din belșug. *Păr bogat*. ✦ (Despre flori) Învolt. ✦ Mănos, roditor. *Pămînt bogat*. 3. (Despre lucruri) De mare preț; scump, luxos. — Slav (v. sl. **bogatŭ**).

BOGĂTÁN, **-Ă**, *bogătani*, *-e*, s. m. și f. (Depr.) Bogătaș. — Din **bogat** + suf. *-an*.

BOGĂTÁȘ, **-Ă**, *bogătași*, *-e*, s. m. și f. Persoană care dispune de avere, care stăpînește avuții. — Din **bogat** + suf. *-aș*.

BOGĂȚÍE, *bogății*, s. f. 1. Cantitate mare de bunuri materiale. ✦ Obiecte de mare preț; comori. 2. Starea, condiția celui bogat. 3. (Urmat de determinări) Resurse naturale ale solului și ale subsolului (unei țări). ✧ Valori spirituale de care dispune o colectivitate. 4. Cantitate mare și variată (de lucruri concrete sau abstracte); abundență. — Din **bogat** + suf. *-ie*.

BOGDÁN, *bogdani*, s. m. (Înv.) Moldovean. — Din **Bogdan** (nume propriu <v. sl. *Bogŭdanŭ*).

BOGDAPRÓSTE interj. (Adesea substantivat) Cuvînt prin care se mulțumește pentru un bun căpătat de pomană. ✧ Loc. adj. *De bogdaproste* = cerut sau căpătat de pomană. ✧ Expr. *Ca un pui de bogdaproste* = nenorocit, prăpădit. ✦ Exprimă ușurarea celui care a scăpat de o nenorocire, de o grijă etc. [Var.: **bodapróste** interj.] — Bg. **bog da prosti**.

BOGDĂNÉSC, **-EÁSCĂ**, *bogdănești*, adj. (Înv.) Moldovenesc. — Din **bogdan** + suf. *-esc*.

BOGHÉȚ, **-Ă**, *bogheți*, *-te*, adj. (Reg., despre găini) Cu un smoc de pene pe cap. ✦ Fig. Frumos și mare. *Ochi bogheți*.

BOGHÍU, *boghiuri*, s. n. Dispozitiv care înlesnește intrarea în curbă a unui vehicul de cale ferată. — După fr. **bogie**.

BOGOMÍL, *bogomili*, s. m. Adept al bogomilismului. — Din **Bogomil** (nume propriu).

BOGOMÍLIC, **-Ă**, *bogomilici*, *-e*, adj. Care ține de bogomilism. — Din **Bogomil** (nume propriu) + suf. *-ic*.

BOGOMILÍSM s. n. Doctrină și sectă religioasă medievală de origine gnostică, răspîndită mai ales în Bulgaria, care nu recunoștea biserica creștină și tainele ei, nici autoritatea statului. — Din **Bogomil** (nume propriu) + suf. *-ism*.

BOGONISÍ, *bogonisesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A bolborosi (1).

BOGOSLÓV, *bogoslovi*, s. m. (Înv.) Teolog. ✦ (Adjectival) Învățat. — Slav (v. sl. **bogoslovŭ**).

BÓGZĂ, *bogze*, s. f. (Reg.) Bufniță.

BOHÓCI, *bohoci*, s. m. Fluturaș de noapte cu trupul acoperit cu perișori lungi și deși și cu aripioarele de dinainte cenușii cu pete roșii și albe *(Mamestra brassicae)*.

BOÍ[1], *boiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A vopsi. ✦ Refl. (Peior., despre femei) A se farda. 2. (Fam.) A înșela, a păcăli. — Din **boia**.

BOI[2], *boiuri*, s. n. (Pop.) Trup, statură; făptură. ✦ Înfățișare, fizionomie. — Tc. **boy**.

BOIÁ, (1) *boiele*, s. f. 1. (Reg.) Vopsea. ✦ (Peior.) Fard. 2. Ardei roșu, uscat și pisat mărunt, întrebuințat drept condiment. — Tc. **boya**.

BOIÁLĂ, *boieli*, s. f. Vopsire. ✦ (Peior.) Fardare. — Din **boi**[1] + suf. *-eală*.

BOIANGERÍE, (2) *boiangerii*, s. f. 1. Meseria boiangiului. 2. Prăvălie sau atelier în care se exercită această meserie; vopsitorie. — Din **boiangiu** + suf. *-ărie*.

BOIANGÍU, *boiangii*, s. m. Vopsitor de lînă și țesături. — Tc. **boyaci**.

BOICÓT, *boicoturi*, s. n. Refuz organizat de a păstra relații politice sau economice cu un stat sau cu un grup social, în semn de protest față de anumite acțiuni ale lor, cu scopul de a le izola și a le face să cedeze. — Postverbal al lui **boicota**.

BOICOTÁ, *boicotez*, vb. I. Tranz. A exercita un boicot. — Fr. **boycotter** (<engl.).

BOICOTÁRE, *boicotări*, s. f. Acțiunea de *a boicota*.

BOIÉR, *boieri*, s. m. 1. (În orînduirea feudală a unor țări) Reprezentant al clasei exploatatoare, făcînd parte din rîndul marilor proprietari de pămînt (și care deținea o funcție înaltă în stat); (în regimul burghezo-moșieresc) persoană aparținînd claselor dominante; (în special) moșier; *p. ext.* stăpîn. ✧ (În orînduirea feudală) *Boier de divan* (sau *cu barbă*) = boier de rang înalt care făcea parte din divanul domnesc. *Boier mare* (sau *velit*) = boier de rangul întîi. ✦ (În regimul burghezo-moșieresc) Persoană cu atitudini și obiceiuri de aristocrat. ✧ Expr. *A face pe boierul* = a adopta o atitudine de dispreț față de lumea muncitoare; (în special) a se feri de muncă; a aștepta să fie servit. 2. (Înv.) Titlu de politețe (echivalînd cu «domnule»). — Slav (v. sl. **boljarinŭ**, pl. *boljare*).

BOIEREÁSĂ, *boierese*, s. f. Boieroaică. — Din **boier** + suf. *-easă*.

BOIERÉSC[1] s. n. (Înv. și reg.) Muncă agricolă pe care țăranul era silit să o facă în folosul moșierului, în schimbul porțiunii de pămînt pe care acesta i-o lăsa sau i-o dădea în folosință. V. *clacă*. — Din **boier** + suf. *-esc*.

BOIERÉSC[2], **-EÁSCĂ**, *boierești*, adj. Care aparține boierilor, privitor la boieri. — Din **boier** + suf. *-esc*.

BOIERÉȘTE adv. Ca boierii; *fig.* foarte bine. — Din **boier** + suf. *-ește*.

BOIERÍ, *boieresc*, vb. IV. 1. Tranz. A ridica pe cineva la rangul de boier. 2. Refl. Fig. A trăi sau a se comporta ca un boier, disprețuind munca. — Din **boier**.

BOIERÍE, *boierii*, s. f. (În orînduirea feudală) Calitatea de boier; rangul sau titlul de boier; funcția deținută de un boier. ✦ (În regimul burghezo-moșieresc) Poziție înaltă în ierarhia socială; putere sau avere pe care o dă această poziție. — Din **boier** + suf. *-ie*.

Boiler

BOIERÍME s. f. Totalitatea boierilor, mulțime de boieri; clasa boierească; aristocrație. — Din **boier** + suf. *-ime*.

BOIERINÁȘ s. m. v. **boiernaș**.

BOIERÍȚĂ, *boierițe*, s. f. (Înv. și reg.) Boieroaică. — Din **boier** + suf. *-iță*.

BOIERNÁȘ, *boiernași*, s. m. Boier de rang mai mic. [Var.: **boierinăș** s. m.] — Din **boiarin** (ieșit din uz) + suf. *-aș*.

BOIEROÁICĂ, *boieroaice*, s. f. (În orînduirea feudală) Soție de boier; (în regimul burghezo-moșieresc) femeie din clasele dominante. — Din **boier** + suf. *-oaică*.

BOIERÓS, **-OÁSĂ**, *boieroși*, *-oase*, adj. Cu gesturi și apucături de boier; *p. ext.* mofturos, pretențios. — Din **boier** + suf. *-os*.

BÓILER, *boilere*, s. n. Rezervor cilindric de apă, prevăzut cu un sistem de încălzire și folosit la instalațiile de calorifer din clădiri. [Pr.: *boi-*] — Germ. **Boiler** (<engl).

BOÍRE, *boiri*, s. f. (Reg.) Acțiunea de *a (se) boi*; vopsire.

BOIȘTE, *boiști*, s. f. Depunerea și fecundarea icrelor; locul unde se face fecundarea. — Bg. **boiste**, sb. **bojište**.

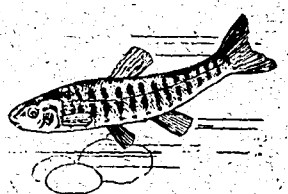

Boiștean

BOIȘTEÁN, *boișteni*, s. m. Pește mic cu spatele cafeniu sau verde și burta albă, care trăiește în apele de munte *(Phoxinus phoxinus)*. [Pr.: *bo-iș-*] — Din **boiște** + suf. *-ean*.

BOÍT s. n. (Reg.) Boire. — V. *boi*[1].

BOITÁR, *boitari*, s. m. (Reg.) Ajutor de păstor. [Pr.: *boi-*] — Comp. magh. **bojtár**.

BOJDÉUCĂ, *boideuci*, s. f. (Reg.) Casă mică, sărăcăcioasă. [Pr.: *-deu-*

BOJÓC, *bojoci*, s. m. (Pop.) Plămîni. [Var.: (reg.) **bojóg** s. m.] — Comp. magh. **borsSk**.

BOJÓG s. m. v. **börzsák**.

BOJOGÁR, *bojogari*, s. m. (Rar) Hoț, borfaș. ✦ Șiret, ștrengar. — Din **bojog** + suf. *-ar*.

BOL, *boluri*, s. n. (În expr.) *Bol alimentar* = cocoloș rezultat din amestecarea alimentelor cu salivă. — Fr. **bol**.

BOLÁRD, *bolarzi*, s. m. Stîlp metalic scurt, cu patru pinteni laterali, uneori cu capătul superior îngroșat, montat pe chei și servind la legarea navelor. — Fr. **bollard** (< engl.).

BOLBOCÍ, *bolbocesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A se bălăci. — Onomatopee.

BOLBORÓC, *bolboroci*, s. m. (Rar) Bășică formată la suprafața apei cînd plouă sau cînd se aruncă ceva în ea.

BOLBOROSEÁLĂ, *bolboroseli*, s. f. Bolborosire. — Din **bolborosi** + suf. *-eală*.

BOLBOROSÍ, *bolborosesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A vorbi încet și nedeslușit. ✦ A rosti cuvinte într-o limbă străină (pe care ascultătorii nu o înțeleg). *Bolboroseau graiuri străine* (ODOBESCU). 2. Intranz. (Despre lichide) A produce un zgomot caracteristic la ciocnirea cu un obstacol sau în timpul fierberii. — Onomatopee.

BOLBOROSÍRE, *bolborosiri*, s. f. Faptul de *a bolborosi*.

BOLBOROSÍT s. n. Bolborosire. — V. *bolborosi*.

BOLBOȘÁ, *bolboșez*, vb. I. Tranz. A-și holba ochii.

BOLBOȘÁT, **-Ă**, *bolboșați*, *-te*, adj. (Despre ochi) Bulbucat. — V. *bolboșa*.

BOLBOTÍNĂ, *bolbotine*, s. f. (Reg.) Buruiană care servește ca hrană pentru păsări sau ca plantă medicinală. — Bg. **bălvotina**.

BÓLBURĂ s. f. v. **volbură**.

BOLD, *bolduri*, s. n. (Reg.) 1. Ac de mărime variabilă, cu o măciulie la unul din capete; (în special) ac cu gămălie. ✦ Vîrf ascuțit. ✦ Cui de metal, ca o măciulie, servind ca podoabă. *Paftale cu bolduri* (TEODORESCU). 2. Băț ascuțit cu care se îndeamnă la mers vitele. ✦ Împunsătură, înțepătură. *Dete bolduri boilor* (POPESCU). 3. (Înv.) Îndemn, îmbold. — Slav (v. sl. **bodli** «ghimpe»).

BOLDÉI, *boldei*, s. m. Cîine de talie mică, cu picioare scurte. — Din **bold** + suf. *-ei*.

BOLDÉICĂ, *boldeici*, s. f. Femela boldeiului. — Din **boldei** + suf. *-că*.

BOLDÍ, *boldesc*, vb. IV. (Reg.) Tranz. A căsca, a holba, a zgîi ochii. ✦ Refl. A privi cu încordare. 2. A ghionti, a împinge. ✦ Fig. A îndemna, a îmboldi. — Din **bold**.

BOLDIȘÓR, *boldișoare*, s. n. Diminutiv al lui *bold*.

BOLDÍT, **-Ă**, *boldiți*, *-te*, adj. (Despre ochi sau privire) Căscat, holbat, zgîit. — V. *boldi*.

BOLEÁZNĂ, *bolezne*, s. f. (Pop.) Molimă, epizootie. — Slav (v. sl. **boleznĭ**).

Bolero

BOLERÓ, *bolerouri*, s. n. 1. Haină femeiască fără mîneci, scurtă pînă mai sus de talie, care se poartă peste bluză. 2. Numele unui dans național spaniol și melodia după care se execută. — Fr. **boléro**.

BOLÉȘNIȚĂ, *boleșnițe*, s. f. (Pop.) Boală molipsitoare; epidemie. — Bg. **bolestnica**.

BÓLFĂ, *bolfe*, s. f. (Pop.) 1. Umflătură produsă de o lovitură sau de o boală. 2. Gîlcă. — Comp. ucr. **bol'fá**.

BOLÍ, *bolesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A fi bolnav timp mai îndelungat; a suferi de o boală lungă sau cronică. — Slav (v. sl. **bolĕti**).

BOLÍD, *bolizi*, s. m. (Adesea fig.) Meteorit care cade pe pămînt; fenomenul luminos al unei stele căzătoare foarte strălucitoare. — Fr. **bolide** (lat. lit. **bolis**, **-idis**).

BÓLIȘTE, *boliști*, s. f. (Reg.) Epidemie, molimă. — Din **boli** (pl. lui *boală*) + suf. *-iște*.

BOLÍND, **-Ă**, *bolinzi*, *-de*, adj. (Reg.) Nebun, smintit; nerod. [Var.: **bolúnd**, **-ă** adj.] — Magh. **bolond**.

BOLMOÁJĂ, *bolmoaje*, s. f. (Pop., în superstiții) Farmec, vrajă. — Postverbal al lui **bolmoji**.

BOLMOJÍ vb. IV. v. **bălmăji**.

BOLNÁV, **-Ă**, *bolnavi*, *-e*, adj. (Adesea substantivat) Atins de o boală; suferind. ✧ Expr. *Bolnav de moarte* = grav bolnav. — Bg. **bolnav**.

BOLNĂVÍ vb. IV. v. **îmbolnăvi**.

BOLNĂVICIÓS, **-OÁSĂ**, *bolnăvicioși*, *-oase*, adj. 1. Care contractează ușor o boală, care are sănătatea șubredă. ✦ (Ca) de bolnav. *Înfățișare bolnăvicioasă*. 2. Fig. Anormal, exagerat. — Din **bolnav** + suf. *-ic-ios*.

BOLNĂVIÓR, **-OÁRĂ**, *bolnăviori*, *-oare*, adj. Diminutiv al lui *bolnav*. [Pr.: *-vior*]

BOLNICÉR, *bolniceri*, s. m. (Înv. și arh.) Călugăr însărcinat cu îngrijirea bolnavilor într-o mănăstire. — Din **bolniță** + suf. *-ar*.

BÓLNIȚĂ, *bolnițe*, s. f. (Înv. și arh.) Spital; infirmerie. — Slav (v. sl. **bolinica**).

BOLOBÓC s. n. Cumpănă cu bulă de aer folosită de zidari, lemnari etc. pentru a verifica poziția orizontală sau verticală a suprafețe lucrărilor. — V. *poloboc*.

BOLOBOCÉL s. n. v. **polobocel**.

BOLOVÁN, *bolovani*, s. m. Bucată mare de piatră, rotunjită prin transportul ei de către ape; pietroi. ✦ Bucată dintr-o materie solidă oarecare. *Bolovan de sare*. — Bg. **balvan**.

BOLOVĂNÉL, *bolovănei*, s. m. 1. (Rar) Diminutiv al lui *bolovan*. 2. Numele unui dans popular și melodia după care se execută.

BOLOVĂNÍ, *bolovănesc*, vb. IV. Refl. A se îngrămădi. *Norii se bolovănesc*. ✦ Tranz. (În expr.) *A bolovăni ochii* = a holba, a căsca ochii. — Din **bolovan**.

BOLOVĂNÍȘ, *bolovănișuri*, s. n. Teren pietros, plin de bolovani. — Din **bolovan** + suf. *-iș*.

BOLOVĂNÍT, **-A**, *bolovăniți*, *-te*, adj. Bolovănos. — V. *bolovăni*.

BOLOVĂNÓS, **-OÁSĂ**, *bolovănoși*, *-oase*, adj. Plin cu bolovani. — Din **bolovan** + suf. *-os*.

BOLOZÁ, *bolozale*, s. f. (Înv. și reg.) Caic.

BOLȘEVÍC, **-Ă**, *bolșevici*, *-e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține bolșevismului sau bolșevicilor, privitor la bolșevism sau la bolșevici. ✦ Propriu, caracteristic bolșevicilor sau bolșevismului. 2. S. m. și f. Adept al bolșevismului; comunist. — Rus **bol'ševik**.

BOLȘEVÍSM s. n. Învățătura leninistă despre teoria și tactica mișcării revoluționare a proletariatului și despre transformarea revoluționară a orînduirii capitaliste în orînduire comunistă; leninism. — Rus **bol'ševizm**.

BOLȘEVIZÁ, *bolșevizez*, vb. I. Tranz. A educa în spirit bolșevic a introduce, a întări spiritul bolșevic (într-o organizație, într-o acțiune etc.). — Din **bolșevic** (după rus *bol'ševizirovat'*).

BOLȘEVIZÁRE, *bolșevizări*, s. f. Acțiunea de *a bolșeviza*.

BOLTÁȘ, *boltași*, s. m. (Reg.) Cel care vinde într-o prăvălie; negustor. — Din **boltă** (2) + suf. *-aș*.

BÓLTĂ, *bolți*, s. f. 1. Element de construcție cu suprafețe curbe și cu suprafața inferioară bombată în sus, care acoperă în întregime un spațiu, o încăpere, o clădire etc. sau constituie elementul principal de rezistență al unei construcții. ✦ Fig. Cer². ✦ (Arhit.; rar) Arcadă. ✦ Construcție ușoară în formă de arc, care servește de sprijin plantelor agățătoare. ✦ Fig. Acoperiș în formă de arc, format din ramurile dese ale copacilor. ✦ Încăpere sau galerie subterană cu tavanul arcuit. ✦ Gang (cu tavan arcuit). 2. (Reg.) Prăvălie, dugheană. 3. (Reg.) Căruță cu coviltir. [Var.: (reg.) **boáltă** s. f.] — (1) Sb. **bolta** (< it.), (2) magh. **bolt** (< it.).

BOLTÍ, pers. 3 *bolțește*, vb. IV. Refl. A lua sau a avea formă de boltă (1). — Din **boltă**.

BOLTÍRE, *boltiri*, s. f. Boltă (a cerului). *Umede tremur lumine pe boltirea cea albastră* (EMINESCU).

BOLTÍT, **-Ă**, *bolțiți*, *-te*, adj. Care are formă de boltă sau de arc. ✦ Bombat. — V. *bolți*.

BOLTITÚRĂ, *boltituri*, s. f. Partea arcuită a unei bolte. — Din **bolți** + suf. *-(i)tură*.

BOLTÍȚĂ, *boltițe*, s. f. Diminutiv al lui *boltă*.

BOLÚND, **-Ă** adj. v. **bolind**.

BOLȚ, *bolțuri*, s. n. Piesă de legătură între un piston și o bielă. — Germ. **Bolzen**.

BOLȚÁR, *bolțari*, s. m. Fiecare dintre bucățile de piatră sau de beton, avînd forme speciale, din care este executată o boltă sau un arc. — Din **boltă** + suf. *-ar*.

BOLȚIȘOÁRĂ, *bolțișoare*, s. f. Fiecare dintre bolțile de dimensiuni mici și puțin arcuite, așezate între grinzile de metal sau de beton armat ale unui planșeu masiv. — Din **boltă** + suf. *-işoară*.

BÓLUS s. n. Argilă fină întrebuințată ca diluant solid. — Germ. **Bolus**.

BOMBÁ, *bombez*, vb. I. Tranz. și refl. A da sau a lua o formă arcuită, convexă. ✦ Tranz. Fig. A scoate pieptul în afară. — Fr. **bomber**.

BOMBAMÉNT s. n. Convexitatea părții carosabile a unui drum, în profil transversal. — După fr. **bombement**.

BOMBARDÁ, *bombardez*, vb. I. Tranz. (Adesea fig.) A trimite un proiectil (exploziv) asupra unei ținte. — Fr. **bombarder**.

BOMBARDAMÉNT, *bombardamente*, s. n. 1. Bombardare a unui obiectiv. 2. (În expr.) *Bombardament atomic* = proiectarea unui fascicul de particule asupra unor nuclee atomice, în vederea provocării unor reacții nucleare. — După fr. **bombardement** (it. **bombardamento**).

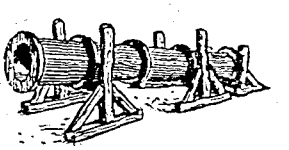

Bombardă

BOMBARDÁRE, *bombardări*, s. f. Acțiunea de *a bombarda*.

BOMBÁRDĂ, *bombarde*, s. f. Mașină de război cu care, în evul mediu, se aruncau bolovani; (rar) tun de calibru mare. — Fr. **bombarde**.

BOMBARDIÉR, *bombardiere*, s. n. Avion de bombardament. — Fr. **bombardier**.

BOMBARDÓN, *bombardoane*, s. n. (Muz.) Instrument de suflat de

alamă, în genul unei trompete mari cu piston, cu timbru grav. — Fr. **bombardon.**

BOMBÁRE, *bombări*, s. f. Acțiunea de *a (se) bomba.*

BOMBÁSTIC, -Ă, *bombastici, -e*, adj. (Despre vorbe, stil etc.) Umflat, emfatic. — Fr. **bombastique.**

BOMBÁT, -Ă, *bombați, -te*, adj. De formă convexă; boltit. — V. *bomba.*

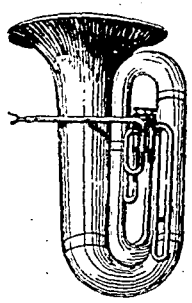

Bombardon

BÓMBĂ, *bombe*, s. f. **1.** Proiectil (de formă alungită, umplut cu materie explozivă, incendiară etc.) folosit la bombardamentele din avion; (rar) proiectil de tun. ◇ *Bombă atomică* = proiectil la care se folosește ca exploziv energia obținută prin dezagregarea atomului. *Bombă cu hidrogen* = bombă explozivă bazată pe o reacție termonucleară prin care atomii de hidrogen se transformă în atomi de heliu, cu o uriașă dezvoltare de căldură și energie. ✦ *Bombă vulcanică* = bucată de lavă care erupe din crater și capătă o formă rotundă în timpul drumului parcurs prin atmosferă. **2.** (Pop.) Proiectil, de mărimea unei grenade, care se aruncă cu mîna. **3.** (În expr.) *Bombă calorimetrică* = aparat întrebuințat pentru determinarea căldurii de ardere a unei substanțe. **4.** Fig. (Sport) Lovitură de minge trasă puternic. **5.** Fig. (Arg.) Știre senzațională. **6.** Fig. (Arg.) Local rău famat; speluncă. — Fr. **bombe.**

BOMBĂNEÁLĂ, *bombăneli*, s. f. Faptul de *a bombăni;* vorbe neînțelese spuse de cel care bombănește.

BOMBĂNÍ, *bombănesc*, vb. IV. **1.** Intranz. A vorbi singur, încet și nedeslușit. ✦ Tranz. A certa, a sîcîi pe cineva. **2.** Tranz. (Despre copiii mici) A produce sunete nearticulate; a gînguri. — Onomatopee.

BOMBĂNÍT s. n. Faptul de *a bombăni.*

BOMBĂNITÓR, -OARE, *bombănitori, -oare*, adj. (Rar) Care bombănește. — Din **bombăni** + suf. *-(i)tor.*

BOMBÉTĂ, *bombete*, s. f. Lampă folosită în navigație pentru semnalizare. — Fr. **bombette.**

BOMBÉU, *bombeuri*, s. n. Partea întărită și bombată care formează vîrful încălțămintei. — După fr. **bombé.**

BOMBÍȚĂ, *bombițe*, s. f. Bilă, glob mic. — Din **boambă** + suf. *-iță.*

BOMBOÁNĂ, *bomboane*, s. f. Mic preparat dulce, de formă, culoare și gust variate. — Fr. **bonbon.**

BOMBONERÍE, *bomboneriі*, s. f. Prăvălie în care se vînd bomboane. — Fr. **bonbonnerie.**

BOMBONIÉRĂ, *bomboniere*, s. f. Vas mic în care se păstrează bomboane. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. **bonbonnière.**

BOMFÁIER, *bomfaiere*, s. n. Ferăstrău de mînă pentru tăiat metalele. [Acc. și: *bómfaier*]

BOMPRÉS, *bomprese*, s. n. Primul dintre catargele unei nave cu pînze, așezat în vîrful prorei. — Ngr. **bompreso** (<it.).

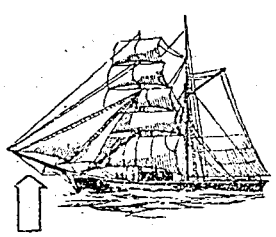

Bompres

BON, *bonuri*, s. n. **1.** Dovadă provizorie care conferă deținătorului dreptul de a ridica o marfă, un obiect încredințat spre păstrare sau alte valori. ✦ Notă pe baza căreia cumpărătorul achită și ridică marfa într-un magazin. **2.** (În orînduirea capitalistă) Hîrtie de valoare emisă de stat sau de o instituție financiară recunoscută de stat. ◇ *Bon de tezaur* = obligație emisă de Ministerul Finanțelor, reprezentînd un împrumut pe termen scurt, cu dobîndă. — Fr. **bon.**

BÓNĂ, *bone*, s. f. Femeie (de naționalitate străină) angajată ca îngrijitoare la copii. — Fr. **bonne.**

BÓNCA interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de bătaia ciocanului, de lovituri sacadate etc. — Onomatopee.

BONCĂÍ, pers. 3 *boncăiește*, vb. IV. Refl. și intranz. A boncălui. — Comp. sb. **bukati.**

BONCĂLUÍ, *boncăluiesc*, vb. IV. Refl. și intranz. A scoate mugete sau răgete puternice, prelungi (în timpul împerecherii).

BONCĂLUÍT s. n. Faptul de *a boncălui.* ✦ Răget prelung și puternic. ✦ Sunet prelung produs de bucium, de buhai[3] sau de corn.

BONDÁR, *bondari*, s. m. Insectă mare din ordinul himenopterelor *(Bombus);* (pop.) nume care se dă oricărei insecte mari care bîzîie.

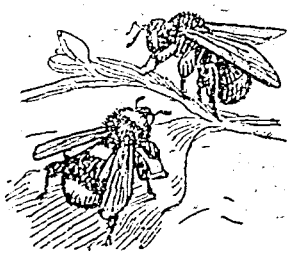

Bondari

BONDĂRÁȘ, *bondărași*, s. m. Diminutiv al lui *bondar.*

BONDÓC, -OÁCĂ, *bondoci, -oace*, adj. (Despre oameni; *fig.*, despre obiecte) Scurt și îndesat, mic și gros. — Tc. **bunduk.**

BONDOCÉL -EÁ *bondocei, -cle* adj. Diminutiv al lui *bondoc.*

BONÉTĂ, *bonete*, s. f. **1.** Scufie înnodată sub bărbie. ✦ Tichie de pînză albă purtată de medici, de laboranți, de bucătari etc. **2.** Acoperămînt de cap fără cozoroc, de formă lunguiață, purtat de militari. **3.** (În expr.) *Bonetă frigiană* = acoperămînt de cap purtat în antichitate de sclavii eliberați și adoptat în timpul revoluției franceze din 1789, ca simbol al libertății. — Fr. **bonnet.**

BONEȚÍCĂ, *bonețele*, s. f. Diminutiv al lui *bonetă* (1).

BONG interj. Cuvînt care imită un sunet adînc și prelungit ca un ecou. — Onomatopee.

BONGOÁSE s. f. pl. (Reg.) Istorioare hazlii; palavre.

BONIÉR, *boniere*, s. n. Carnet din care se detașează bonuri (1). [Pr.: *-ni-er*] — Din **bon** + suf. *-ier.*

BONIFICÁ, *bonific*, vb. I. Tranz. A scădea dintr-o factură o sumă oarecare (ca despăgubire pentru lipsa la o marfă, pentru o pierdere sau o deteriorare întîmplătoare sau nepotrivire de calitate). ✦ A face rabat. — După fr. **bonifier.**

BONIFICÁRE, *bonificări*, s. f. Acțiunea de *a bonifica;* (concr.) sumă de bani care compensează o daună sau reprezintă o reducere.

BONIFICÁȚIE, *bonificații*, s. f. Bonificare. — Fr. **bonification.**

BONITÁRE s. f. (În expr.) *Bonitarea apelor* = determinarea valorii economice a unui eleșteu, a unui curs de apă etc.

BONITÁTE s. f. Calitatea unei stațiuni silvice sau a unei zone forestiere de a produce arboreturi mai bune sau mai rele din punctul de vedere al producției la hectar în material lemnos. V. *fertilitate.* — Germ. **Bonität.**

BONJÚR[1] interj. (Franțuzism) Bună ziua! — Fr. **bonjour.**

BONJÚR[2]**,** *bonjururi*, s. n. (Înv.) Haină la modă pe la jumătatea secolului al XIX-lea. — Fr. **bonjour.**

BONJURÍSM s. n. Ansamblul concepțiilor și manifestărilor care caracterizează pe bonjuriști. — Din **bonjur**[1] + suf. *-ism.*

BONJURÍST, *bonjuriști*, s. m. Epitet dat, pe la jumătatea secolului al XIX-lea, tinerilor întorși din străinătate, care o dată cu ideile progresiste introduceau și obiceiul cosmopolit de a saluta cu «bonjur» în loc de «bună ziua». — Din **bonjur**[1] + suf. *-ist.*

BONÓM, *bonomi*, s. m. (Franțuzism) Om cu caracter blajin, credul. — Fr. **bonhomme.**

BONOMÍE s. f. (Franțuzism) Însușire de bonom; caracterul bonomului. — Fr. **bonhomie.**

BONT, BOÁNTĂ, *bonți, boante*, adj. Fără vîrf; ciuntit, retezat. ✦ (Despre degete, mîini, picioare etc.) Scurt și gros.

BONTĂNÍ, *bontănesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A lovi (cu zgomot) în ceva; a ciocăni, a bocăni. ✦ Tranz. A lovi pe cineva cu putere; a bușni. — Magh. **bántani.**

BONTĂNITÚRĂ, *bontănituri*, s. f. (Reg.) Ciocănitură, bocănitură. — Din **bontăni** + suf. *-(i)tură.*

BONTÓN s. n. (Franțuzism) Totalitatea regulilor de purtare adoptate de așa-numita societate aleasă. — Fr. **bon ton.**

BONȚ, *bonțuri*, s. n. (Reg.) Vîrf, colț. ✦ Sfîrc.

BONZ, *bonzi*, s. m. Preot budist. ✦ Fig. (Ir.) Persoană care ocupă o situație importantă într-un partid politic burghez; șef, lider. — Fr. **bonze.**

BOR[1] s. m. Metaloid care se găsește în natură sub formă de săruri ale acidului boric. — Fr. **bore.**

BOR[2]**,** *boruri*, s. n. Marginea răsfrîntă a pălăriei. — Fr. **bord.**

BÓRA s. m. invar. Vînt violent, uscat și rece, care bate mai ales pe coastele de nord-est ale Mării Adriatice și Negre. — It. **bora.**

BORÁCIU s. n. Mașină-unealtă pentru găurit metalele cu burghiul. — După germ. **Bohrer.**

BORANGÍC, *borangicuri*, s. n. **1.** Fir depănat de pe gogoșile viermilor-de-mătase. ✦ Țesătură făcută din acest fir. **2.** (La pl.) Diferite feluri de țesături de borangic (1). [Var.: **burangic** s. n.] — Tc. **bürünčük.**

BORÁT, *borați*, s. m. Sare formată din combinarea acidului boric cu o bază. — Fr. **borate.**

BÓRAX s. n. Borat de sodiu (întrebuințat în sudura metalelor, în medicină etc.). — Fr. **borax** (lat. lit. **borax**).

BORÁI, pers. 3 *bórăie*, vb. IV. Intranz. A brăhni.

BORÁÍT s. n. Brăhnit. — V. *borăi.*

BORCÁN, *borcane*, s. n. Vas (de sticlă, de formă cilindrică) fără toartă, larg la gură, folosit pentru păstrarea conservelor, a preparatelor farmaceutice etc. — Bg. **burkan.**

BORCĂNÁȘ, *borcănașe*, s. n. Diminutiv al lui *borcan.*

BORCĂNÁT, -Ă, *borcănați, -te*, adj. Mare, gros, umflat (ca un borcan). — Din **borcan** + suf. *-at.*

BORCEÁG s. m., (2, 3) *borceaguri*, s. n. **1.** Numele a două plante din familia leguminoaselor: a) măzăriche; b) plantă erbacee agățătoare, cu florile de culoare albă-gălbuie sau purpurie și cu fructele în formă de păstăi păroase *(Vicia pannonica).* **2.** Amestec de leguminoase și cereale, cultivate pentru nutreț **3.** Semănătură de borceag (2). — Bg. **borčak.**

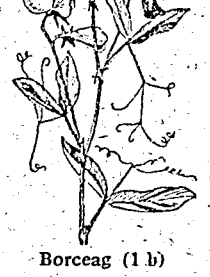

Borceag (1 b)

BORCÚT, *borcuturi*, s. n. (Reg.) Apă minerală. — Magh. **borkut.**

BORD, *borduri*, s.n. Fiecare dintre părțile laterale ale punții unei nave. ◇ Loc. adj. *De bord* = referitor la navigația pe apă; *p. ext.* referitor la navigația aeriană. *Jurnal de bord.* ◇ Loc. adv. *Pe* (sau *la*) *bord* = pe puntea navei; *p. ext.* pe avion. ◇ Expr. *A arunca peste bord* = a da la o parte, a înlătura. — Fr. **bord.**

BORDÁJ, *bordaje*, s. n. Fișiile metalice sau de lemn care învelesc coastele și traversele unei nave. — Fr. **bordage.**

BORDÉI, *bordeie*, s. n. Locuință rudimentară (pe jumătate) săpată în pământ și acoperită cu pământ, paie sau stuf.

BORDEIÁȘ, *bordeiașe*, s. n. Diminutiv al lui *bordei.*

BORDÉL, *bordeluri*, s. n. Casă de prostituție. — Fr. **bordel.**

BORDERÓU, *borderouri*, s. n. Tablou sau listă în care se trec sumele unui cont, hîrtiile unui dosar, materialele dintr-o magazie etc. — Fr. **bordereau.**

BORDÓ adj. invar. Roșu-închis. — Fr. [vin de] **Bordeaux.**

BORDÚRĂ, *borduri*, s. f. Fișie, bandă sau dungă aplicată ca podoabă pe marginea unui obiect. ✦ Margine a unui lucru, făcută de obicei dintr-un material mai rezistent. *Bordura trotuarului.* — Fr. **bordure.**

BOREÁL, -Ă, *boreali, -e*, adj. De (la) nord; septentrional. [Pr.: *-re-al*] — Fr. **boréal** (lat. lit. **borealis**).

BOREÁSĂ, *borese*, s. f. (Reg.) Femeie măritată; nevastă. — Din **boierească.**

BORFÁȘ, *borfași*, s. m. Hoț de lucruri mici. — Din **boarfă** + suf. *-aș.*

BORFĂÍ, *borfăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A scotoci (hainele) pentru a căuta ceva. — Din **boarfă.**

BORFĂȘÍE s. f. (Rar) Îndeletnicirea borfașului. — Din **borfaș** + suf. *-ie.*

BORHÓT, *borhoturi*, s. n. Nume dat resturilor provenite din distilarea terciului fermentat de fructe, de cereale etc.

BÓRIC adj. m. (În expr.) *Acid boric* = acid al borului, folosit ca antiseptic. — Fr. **borique.**

BORICÁT, -Ă, *boricați, -te*, adj. Preparat cu acid boric. — După fr. **boriqué.**

BORÍȚĂ s. f. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Magh. **borica.**

BORÎ, *borăsc*, vb. IV. Intranz. și tranz. (Pop.) A vomita.

BORÎT, -Ă, *boriți, -te*, adj. (Fam.) Dezgustător, hidos. — V. *borî.*

BORÎTÚRĂ, *borîturi*, s. f. (Pop.) Ceea ce se vomită; vărsătură. — Din **borî** + suf. *-(i)tură.*

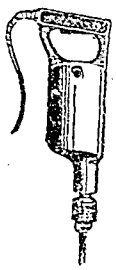

Bormașină

BÓRMAȘINĂ, *bormașini*, s. f. Mașină de perforat (prin așchiere) metale, piatră etc. cu ajutorul burghiului; (impr.) mașină de găurit. — Germ. **Bohrmaschine.**

BORNÁ, *bornez*, vb. I. Tranz. A marca un teren cu borne (1). — Fr. **borner.**

BORNÁRE s. f. Acțiunea de *a borna.*

BÓRNĂ, *borne*, s. f. 1. Semn constînd dintr-o piatră, un stîlp de lemn etc., care marchează marginea sau punctul caracteristic al unui teren. 2. Parte a mașinilor sau a aparatelor electrice, prin care se realizează legătura electrică. — Fr. **borne.**

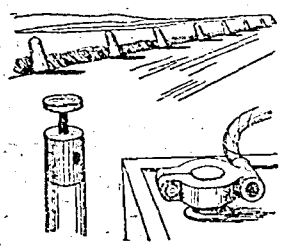

Borne

BORNÉU, *bornee*, s. n. (Reg. înv.) Rană. — Magh. **borjú.**

BOROÁNĂ, *boroane*, s. f. (Reg.) Grapă. — Ucr. **borona.**

BOROBOÁȚĂ, *boroboațe*, s. f. Faptă nesocotită, cu urmări neplăcute.

BORONÍ, *boronesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A grăpa. — Din **boroană.**

BORONÍT s. n. Acțiunea de *a boroni.*

BORȘ, *borșuri*, s. n. Zeamă acră, preparată din tărîțe puse să fermenteze în apă; *p. ext.* ciorbă acră. ◇ Expr. *A-i sufla* (cuiva) *în borș* sau *a sufla în borșul cuiva* = a se amesteca în treburile cuiva. (Fam.) *A mînca borș* = a minți. *A se face borș* = a se înfuria. — Rus, ucr. **borščˊ.**

BORȘÍ, pers. 3 *borșește*, vb. IV. Refl. A se face acru ca borșul; a se acri, a fermenta. — Din **borș.**

BORȘIȘÓR s. m. Plantă erbacee cu frunze late, cărnoase și cu flori roz *(Sempervivum assimile).* — Din **borș** + suf. *-işor.*

BORȘÍNCĂ, *borșinci*, s. f. (Reg.) Putină în care se prepară și se păstrează borșul. — Din **borș.**

BORȘÍT, -Ă, *borșiți, -te*, adj. Fermentat, acru. — V. *borși.*

BORT s. n. Diamant cu structură fibroasă și cu luciu, întrebuințat ca abraziv. — Fr. **bort.**

BORTÁN, *bortani*, s. m. (Reg.) Copac bătrîn și scorburos. — Din **bortă** + suf. *-an.*

BÓRTĂ, *borte*, s. f. (Reg.) Gaură. ✦ Scorbură. ✦ Groapă. ✦ Vizuină. — Ucr. **bort.**

BORTELÍ, *bortelesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A borti. — Din **bortă** + **sfredeli.**

BORTELÍT, -Ă, *borteliți, -te*, adj. (Reg.) Găurit. — V. *borteli.*

BORTÍ, *bortesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A găuri. — Ucr. **bortyty.**

BORTICÍCĂ, *borticele*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *bortă.*

BORTÍT, -Ă, *borțiți, -te*, adj. (Reg.) Cu bortă; găurit. ✦ Scorburos. — V. *borți.*

BORTÓS, -OÁSĂ, *bortoși, -oase*, adj. (Reg.) Găurit. ✦ Scorburos. — Din **bortă** + suf. *-os.*

BORȚ, *borțuri*, s. n. (Reg.) Pîntecele umflat al femeii însărcinate.

BORȚÓS, -OÁSĂ, *borțoși, -oase*, adj. (Pop.) Cu burtă mare. ✦ (La f.) Gravidă. — Din **borț** + suf. *-os.*

BÓRVIZ s. n. Apă minerală. — Magh. **borviz.**

BÓRZĂ, *borze*, s. f. Gîndac mare, negru, care trăiește în locuri umede și elimină la atingere o secreție rău mirositoare *(Blaps mortisaga).*

BORZOÍ, *borzoiesc*, vb. IV. Refl. (Pop.; despre păr, blană etc.) A se zbîrli. — Magh. **borzolni.**

BOSCÁR, *boscari*, s. m. (Reg.) Scamator. — Din Bosco (nume propriu) + suf. *-ar.*

BOSCĂRÍE, *boscării*, s. f. Scamatorie. ✦ Fig. Înșelătorie, pungășie. — Din **boscar** + suf. *-ie.*

BOSCHÉT, *boschete*, s. n. Tufiș într-o grădină sau într-un parc, format din arbuști plantați. — Fr. **bosquet.**

BOSCÎRȚĂ, *boscîrțe*, s. f. (Reg., în expr.) *A-și lua* (sau *a-și aduna*) *boscîrțele* = a-și lua (sau a-și strînge) boarfele. — Comp. magh. **bocskorszij.**

BOSCOÁNĂ, *boscoane*, s. f. (Reg., în superstiții) Farmec, vrajă; descîntec. — Comp. ngr. **baskania.**

BOSCONÍ, *bosconesc*, vb. IV. Intranz. (Reg., în superstiții) A face farmece; a vrăji; a descînta. — Din **boscoană.**

BOSCORODEÁLĂ, *boscorodeli*, s. f. Bolboroseală, bombăneală. — Din **boscorodi** + suf. *-eală.*

BOSCORODÍ, *boscorodesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A vorbi (singur) spunînd vorbe neînțelese; a bolborosi. ✦ (În superstiții) A descînta, a vrăji. 2. Tranz. A mustra, a cicăli. — Onomatopee.

BOSMÁ, *bosmale*, s. f. (Înv.) Poznă, șotie. — Tc. **bozma.**

BOSNIÁC, -Ă, *bosniaci, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Bosniei sau populației ei, privitor la Bosnia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Bosniei (provincie în Iugoslavia). — Fr. **bosniaque.**

BOSTÁN, *bostani*, s. m. (Reg.) 1. Dovleac. ✦ Fig. (Ir.) Cap. 2. Pepene verde. — Tc. **bostan.**

BOSTÁNĂ, *bostane*, s. f. Bostănărie. — Din **bostan.**

BOSTANGÍU, *bostangii*, s. m. 1. Bostănar. 2. (Înv.) Soldat din garda sultanului care avea grijă de grădinile seraiului. — Tc. **bostanci.**

BOSTĂNÁR, *bostănari*, s. m. Cultivator sau negustor de pepeni; păzitor al unei bostănării. — Din **bostan**(ă) + suf. *-ar.*

BOSTĂNĂRÍE, *bostănării*, s. f. 1. Pepenărie. 2. Loc unde se vînd pepeni. — Din **bostan** + suf. *-ărie.*

BOSTĂNÉL, *bostănei*, s. m. (Reg.) 1. Diminutiv al lui *bostan.* 2. Dovlecel.

BÓSTON[1] s. n. Vals cu mișcări lente. [Acc. și: *bóston*] — Fr. **boston.**

BÓSTON[2] s. n. Presă mică de imprimat tipărituri de format redus. — Germ. **Boston** [presse].

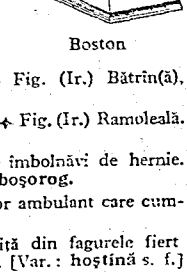

Boston

BOSUIÓC s. n. v. **busuioc.**

BOSUMFLÁ, *bosumflu*, vb. I. Refl. A-și arăta supărarea printr-o înfățișare posomorîtă; a se îmbufna. — Din **buză** + **umfla.**

BOSUMFLÁRE, *bosumflări*, s. f. Faptul de *a se bosumfla*; îmbufnare.

BOSUMFLÁT, -Ă, *bosumflați, -te*, adj. Supărat, îmbufnat; ursuz. — V. *bosumfla.*

BOȘÁR, *boșari*, s. m. Pepene verde cu miezul galben.

BOȘCEÁ, *boșcele*, s. f. (Reg.) Fotă.

BOȘORÓG, -OÁGĂ, *boșorogi, -oage*, adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de hernie. ✦ Fig. (Ir.) Bătrîn(ă), ramolit(ă).

BOȘOROGEÁLĂ, *boșorogeli*, s. f. Hernie. ✦ Fig. (Ir.) Ramoleală. — Din **boșorogi** + suf. *-eală.*

BOȘOROGÍ, *boșorogesc*, vb. IV. Refl. A se îmbolnăvi de hernie. ✦ Fig. (Ir.) A îmbătrîni, a se ramoli. — Din **boșorog.**

BOȘTINÁR, *boștinari*, s. m. (Reg.) Negustor ambulant care cumpără boștine. — Din **boștină** + suf. *-ar.*

BOȘTÍNĂ, *boștine*, s. f. (Reg.) 1. Rămășiță din fagurele fiert după ce s-a stors mierea și ceara. 2. Tescovină. [Var.: **hoștină** s. f.] — Slav (v. sl. **voština**).

BOȘTIURĂ, *boștiuri*, s. f. (Reg.) Scorbură; văgăună în coasta unui deal; gaură. — Comp. tc. **boş dyr** «este gol, sec».

BOT, *boturi*, s. n. 1. Partea anterioară a capului unor mamifere, cuprinzînd gura și nasul. ◇ Expr. *A bea la botul calului* = a bea încă un pahar, în picioare, la plecare; a bea ceva la repezeală. *A fi* (sau *a pune* pe cineva) *cu botul pe labe* = a fi redus (sau a reduce pe cineva) la tăcere, a fi pus (sau a pune) la punct. *A se șterge* (sau *a se linge*) *pe bot* (*de* sau, reg., *despre ceva*) = a fi nevoit să renunțe (la ceva). *A se întîlni* (cu cineva) *bot în bot* = a se întîlni (cu cineva) pe neașteptate, față în față. *A se pupa în bot cu cineva* = a trăi în mare prietenie cu cineva. *A-și băga botul* (*peste tot* sau *unde nu-i fierbe oala*) = a se amestecca în toate, și unde trebuie și unde nu trebuie. *A da* (cuiva) *peste bot* = a dojeni aspru pe cineva, a-l pune la respect. *A face bot* = a se supăra, a se bosumfla. 2. Fig. Partea ascuțită sau lunguiață a unui obiect; capăt, vîrf. *Botul cizmei.*

BOTÁNIC, -Ă, *botanici, -e*, adj. Relativ la plante. ◇ *Grădină botanică* = instituție posedînd un teren destinat cultivării și studierii plantelor și arborilor în condiții naturale sau în seră. — Fr. **botanique** (<gr.).

BOTÁNICĂ s. f. Știință care se ocupă cu studiul structurii, funcțiunilor și organelor plantelor, cu răspîndirea și cu clasificarea lor. — Fr. **botanique** (<gr.).

BOTANÍST, -Ă, *botaniști, -ste*, s. m. și f. Specialist în botanică. — Fr. **botaniste.**

BÓTĂ[1], *bote*, s. f. 1. Vas de lemn, înalt ca o cofă și înfundat la amîndouă capetele, cu o mică deschidere în fundul de deasupra, care servește pentru transportarea apei sau pentru păstrarea băuturilor alcoolice. 2. (Reg.) Doniță.

BÓTĂ[2], *bote*, s. f. (Reg.) Bîtă. — Magh. **bot.**

BOTĂU, *botăie*, s. n. (Reg.) Bîtă ciobănească. — Din **botă**[2] + suf. *-ău.*

BÓTCĂ, *botce*, s. f. (Reg.) Alveolă (2) în care se găsește matca.

BOTÉI, *boteie*, s. n. Cîrd, ciopor (de oi, de cerbi etc.).

BOTÉLNIȚĂ, *botelnițe*, s. f. Botniță. — Din **bot** + suf. *-elniță.*

BOTÉZ, *botezuri*, s. n. 1. Ritual creștin de primire a cuiva printre credincioșii bisericii, atribuindu-se celui botezat și un nume; *p. ext.* petrecerea care are loc cu acest prilej; cumetrie. ◇ *Nume de botez* = prenume. ◇ Expr. (Mil.) *Botezul focului* = prima participare activă la o luptă. 2. Apă folosită pentru săvîrșirea botezului (1). 3. Stropire cu agheasmă a credincioșilor și a caselor lor de către preot, cu prilejul unor slujbe sau sărbători bisericești. — Postverbal al lui **boteza.**

BOTEZÁ, *botez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) supune ritualului botezului. 2. Tranz. A stropi cu agheasmă pe credincioși și casele lor. ✦ Fig. (Fam.) A uda. ◇ Expr. (Fam.) *A boteza laptele* (sau *vinul, rachiul*) = a adăuga apă în lapte (sau în vin etc.) pentru a mări cantitatea; a falsifica. 3. Tranz. A avea calitatea de naș sau de nașă la botezul cuiva. 4. Tranz. A pune cuiva sau la ceva un nume (de batjocură); a porecli. — Lat. **baptizare.**

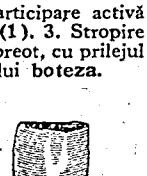

Botfor

BOTEZÁT, -Ă, *botezați, -te*, adj. 1. Care a primit botezul (1) devenind creștin. 2. (Fam., despre lapte, băuturi etc.) Subțiat, înmulțit cu apă. — V. *botează.*

BOTFÓR, *botfori*, s. m. Cizmă cu turetci tari și încrețite. [Acc. și: *bótfor*] — Rus **botfort** (<fr. *bottes fortes*).

BOTGRÓS, *botgroși*, s. m. Pasăre mică, cu penele variat colorate, cu ciocul gros și tare (*Coccothraustes coccothraustes*). — Din **bot** + **gros.**

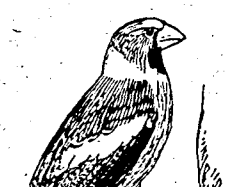

Botgros

BOTÍNĂ, *botine*, s. f. (Reg.) Gheată; cizmuliță. — Fr. **bottine.**

BOTIȘÓR, *botișoare*, s. n. Diminutiv al lui *bot.*

BÓTNIȚĂ, *botnițe*, s. f. Apărătoare care se leagă la botul unor animale pentru ca să nu poată mușca, paște sau suge. — Din **bot** + suf. *-niță.*

BOTOÁȘĂ, *botoașe*, s. f. (Reg.) Oaie sau capră bătrînă care nu mai dă lapte.

BOTÓS, -OÁSĂ, *botoși, -oase*, adj. (Despre oameni) 1. Cu gura mare în formă de bot (1). 2. Fig. Bosumflat, supărat. 3. Fig. (Fam.) Obraznic. — Din **bot** + suf. *-os.*

BOTRIOCEFÁL, *botriocefali*, s. m. Vierme intestinal avînd o lungime de cîțiva metri, care trăiește ca parazit în intestinul gros al omului. [Pr.: *-tri-o-*] — Fr. **bothriocéphale** (< gr.)

BOTRÓȘ, *botroși*, s. m. Pasăre cîntătoare cu ciocul foarte scurt, cu pene roșii-închise pe piept, negre pe cap, cenușii pe spate și albe la coadă (*Pyrrhula vulgaris*). — Din **bot** + **ros.**

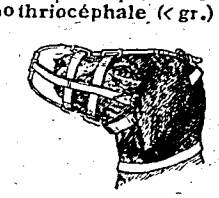

Botniță

BOT[1], *boturi*, s. n. Bucată mică, rotundă, dintr-o materie; cocoloș.

BOT[2], *boturi*, s. n. Bucată de parîmă sau de lanț care servește la manevrarea lanțurilor unei ancore.

BOȚÍ, *boțesc*, vb. IV. Tranz. și refl. 1. A (se) mototoli. 2. A (se) zbîrci, a (se) încreți. *Obrazul spîn și uscat se boți cu mărunte crețuri* (C. PETRESCU). — Din **boț**[1].

BOȚIȘÓR, *boțișoare* s. n. Diminutiv al lui *boț*[1].

BOȚÍT, -Ă, *boțiți, -te*, adj. 1. Mototolit. 2. Zbîrcit, încrețit. — V. *boți.*

BOȚITÚRĂ, *boțituri*, s. f. Cută, încrețitură (la un lucru boțit). — Din **boți** + suf. *-(i)tură.*

BOU, *boi*, s. m. 1. (Adesea fig.) Taur castrat, folosit ca animal de tracțiune, a cărui carne e folosită ca aliment (*Bos taurus*). ◇ Expr. *S-a dus bou și s-a întors vacă*, se spune despre cineva de care nu s-a prins învățătura sau care s-a întors tot nelămurit de undeva. *A nu-i fi* (cuiva) *(toți) boii acasă* = a fi rău dispus. *A lăsa* (pe cineva) *în boii lui* = a da (cuiva) pace. *A scoate* (pe cineva) *din boii lui* = a enerva (pe cineva). 2. Compuse: *bou-de-mare* = pește mic de mare, cu capul gros și lățăreț și cu ochii așezați în partea superioară a capului (*Uranoscopus scaber*); *bou-sur* = bour; *bou-de-baltă* = a) nume dat la două specii de broască, una avînd pe pîntece pete roșii (*Bombinator igneus*), iar cealaltă pete galbene (*Bombinator pachypus*); b) pasăre de baltă cu ciocul lungăreț și ascuțit, galbenă-verzuie pe spate, cu capul negru și cu gîtul alb (*Botaurus stellaris*); c) (și în forma *bou-de-apă*) = gîndac mare de apă, de culoare neagră, cu picioarele acoperite de peri deși și lungi și adaptate la înot (*Hydrophilus piceus*); *bou-de-noapte* = bufniță; *boul-lui-dumnezeu* sau *boul-domnului* = a) rădașcă; b) (și în forma *boul-popii*) buburuză. — Lat. **bobus** (= *bos, bovis*).

Botroș

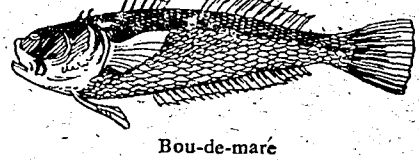

Bou-de-mare

BOUÁR s. m. v. **boar.**

BOULEÁN, *bouleni*, s. m. Diminutiv al lui *bou.*

BÓUR, *bouri*, s. m. 1. Taur sălbatic, care trăia odinioară și în țara noastră, socotit ca strămoșul direct al vitelor mari cornute de la noi (*Bos primigenius*). ✦ (Înv.) Vechea stemă a Moldovei închipuind un cap de bour (1). 2. (Înv.) Fier (înroșit) cu care se însemnau răufăcătorii, vitele, pietrele de hotar etc. — Lat. **bubalus.**

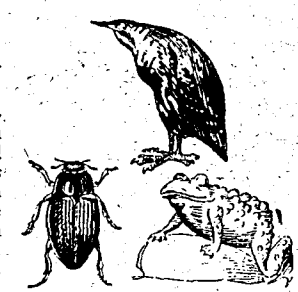

Bou-de-baltă

BOUREÁN, -Ă, *boureni, -e*, adj. Bourel[2]. — Din **bour** + suf. *-ean.*

BOURÉL[1], *bourei*, s. m. 1. Diminutiv al lui *bour* (1). 2. (Reg.) Melc.

BOURÉL[2], **-EÁ**, *bourei, -ele*, adj. Cu coarne ca ale bourului (1). — Din **bour** + suf. *-el.*

BOURÉSC, -EÁSCĂ, *bouresti*, adj. (Despre coarnele melcului) (Ca) de bour. — Din **bour** + suf. *-esc.*

BOUROAICĂ, *bouroaice*, s. f. Femela bourului. — Din **bour** + suf. *-oaică.*

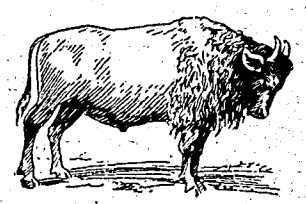

Bour

BOUȘÓR, *boușori*, s. m. Boulean. — Din **bou** + suf. *-uș-or.*

BOÚȚ, *bouți*, s. m. Boulean. — Din **bou** + suf. *-uț.*

BOVÍN, -Ă, *bovini, -e*, adj. De bou, din familia sau din specia boului. ✦ (Substantivat, f. pl.) Subfamilie din familia rumegătoarelor, avînd ca tip boul; (și la sg.) animal făcînd parte din această subfamilie. — Fr. **bovin** (lat. lit. **bovinus**).

BOVINDÓU, *bovindouri*, s. n. (Englezism) Nișă care prelungește spre exterior o cameră. — Engl., fr. **bow-window.**

BOX[1] s. n. 1. Luptă cu pumnii între doi sportivi, efectuată cu mănuși speciale, după anumite reguli; pugilistică. 2. Armă alcătuită dintr-o placă de metal cu găuri pentru degete cu care se atacă cu pumnul strîns. — Fr. **boxe** (<engl.).

BOX[2] s. n. Piele de vițel prelucrată, din care se fac fețe de încălțăminte. — Fr. **box** [-calf] (<engl.).

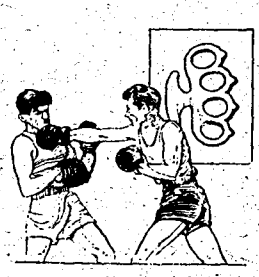

Box

BOXÁ, *boxez*, vb. I. Intranz. A practica boxul; a lupta după regulile boxului. ✦ Tranz. (Fam.) A lovi cu pumnii, ca la box. — Fr. **boxer** (<engl.).

BÓXĂ, *boxe*, s. f. Despărțitură, compartiment înăuntrul unui local (pentru acuzați, la tribunal, pentru o masă separată, la restaurant). ✦ Despărțitură într-un grajd, pentru izolare. ✦ Compartiment mic în interiorul unui case, destinat unor servicii auxiliare. — Fr. **boxe** (<engl.).

BOXÉR, *boxeri*, s. m. Sportiv care practică boxul. — Fr. **boxeur** (<engl.).

BOZ, *boji*, s. m. Plantă erbacee cu miros neplăcut, care are flori albe și fructe negre *(Sambucus ebulus)*. — Bg., ucr. oz.

BOZAFÉR, -Ă, *bozaferi, -e*, adj. (Turcism înv.) Cenușiu. — Tc. bozaver.

Boz

BÓZIE, *bozii*, s. f. Boz. — Din boz + suf. *-ie*.

BRAC[1], *braci*, s. m. Ciine de vînătoare cu părul scurt și cu urechile mari și blegi; prepelicar. — Fr. braque.

BRAC[2], *bracuri*, s. n. (Reg.) Rest, rămășiță; sfărîmătură, bucată. ◇ Loc. adj. *De brac* = care nu este bun de nimic; *p. ext.* neîntrebuințat. *Cal de brac.* — Rus brak.

BRACONÁ, *braconez*, vb. I. Intranz. A vîna sau a pescui ilegal. — Fr. braconner.

BRACONÁJ, *braconaje*, s. n. Faptul de a bracona. ✦ Delict comis de cel care braconează. — Fr. braconnage.

BRACONIÉR, *braconieri*, s. m. Cel care braconează. [Pr.: *-ni-er*] — Fr. braconnier.

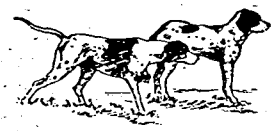

Braci

BRACTÉE, *bractee*, s. f. Organ membranos, avînd forma unei frunzișoare, care se află la baza florilor. — Fr. bractée (lat. lit. bractea).

BRAD, *brazi*, s. m. 1. Arbore din familia coniferelor, care crește în zona muntoasă, înalt, cu frunze în formă de ace de culoare verde închis, persistente *(Abies alba și pectinata)*; *p. ext.* nume generic dat coniferelor. ◇ *Apă de brad* = a) amestec de apă și ulei extras din frunze de pin, folosit pentru primenirea aerului în camere sau săli; b) băutură alcoolică aromată cu esență din semințe de jneapăn. ◇ Compuse: *bradul-ciumei* = varietate de jneapăn cu fructe mici *(Juniperus intermedia)*; *brad-negru* sau *brad-roșu* = molid. ✦ Lemnul arborelui descris mai sus. ✦ Brad (1) tăiat și împodobit cu globuri, jucării etc. cu prilejul crăciunului sau al anului nou. ✦ Virf sau crengi de brad (1) cu care se împodobesc carul și porțile mirilor în timpul nunții. 2. (Art.) Numele unei hore care se joacă, în ajunul nunții, la casa miresei. — Comp. alb. breth.

Bractee

BRAGAGERÍE, *bragagerii*, s. f. Loc unde se prepară sau se vinde bragă. — Din bragagiu + suf. *-ărie*.

BRAGAGÍU, *bragagii*, s. m. Persoană care face sau vinde bragă. — Din bragă + suf. *-agiu*.

BRÁGĂ, *brăgi*, s. f. Băutură răcoritoare acrișoară, preparată din zeamă de mei rîșnit, fiert și fermentat, sau din bucățele de pîine fermentate în apă. ◇ Expr. (Fam.) *Ieftin ca braga* = foarte ieftin. — Rus braga.

Brad

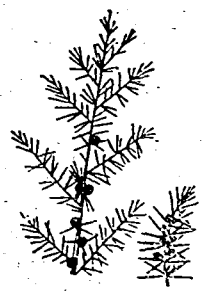

Bradul-ciumei

BRÁGHINĂ s. f. Varietate de struguri cu boabe rare, roșii, care se coc devreme.

BRÁHĂ s. f. 1. Orz măcinat întrebuințat la fabricarea berii. 2. Reziduu pe fundul cazanului, după fabricarea rachiului. — Ucr. braha.

BRAHIÁL, -Ă, *brahiali, -e*, adj. Care aparține brațelor, privitor la brațe. *Mușchi brahiali*. [Pr.: *-hi-al*] — Fr. brachial (lat. lit. brachialis).

BRAHICEFÁL, -Ă, *brahicefali, -e*, adj. (Despre oameni) Cu craniul aproape rotund. — Fr. brachycéphale (<gr.).

BRAHICEFALÍE s. f. Însușirea de a fi brahicefal. — Din brahicefal.

BRAHMÁN, *brahmani*, s. m. Membru al castei sacerdotale, considerată prima dintre cele patru caste indiene; preot al lui Brahma. — Fr. brahmane.

BRAHMANÍC, -Ă, *brahmanici, -e*, adj. De brahmani, privitor la brahmani sau la brahmanism. — Fr. brahmanique.

BRAHMANÍSM s. n. Religie indiană, al cărei zeu suprem este Brahma. — Fr. brahmanisme.

BRÁICĂ, *braice*, s. f. Cățea (de vînătoare). — Din brac[1].

BRÁMĂ, *brame*, s. f. Semifabricat obținut prin laminarea lingourilor de oțel, cu secțiunea dreptunghiulară sau pătrată și cu suprafața striată sau punctată. — Fr. brame.

BRÁMBURA adv. Fără rost, fără căpătîi.

BRANCÁRDĂ, *brancarde*, s. f. Targă pentru transportarea răniților sau bolnavilor. — Fr. brancard.

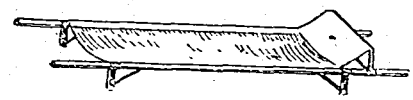

Brancardă

BRANCARDIÉR, -Ă, *brancardieri, -e*, s. m. și f. Persoană care poartă brancarda; ostaș care ridică și transportă răniții de pe cîmpul de luptă. [Pr.: *-di-er*] — Fr. brancardier.

BRANCIÓG, *brancioguri*, s. n. (Reg.) Pămînt pietros.

BRAND, *branduri*, s. n. (Mil.) Aruncător[1] (1); *p. ext.* proiectil de aruncător. — Germ. Brand.

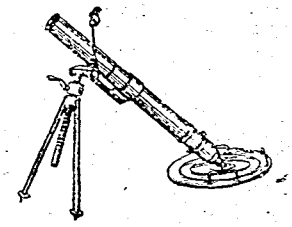

Brand

BRANDENBÚRG, *brandenburguri*, s. n. Șnur sau găitan care se coase, ca podoabă, pe pieptul unor haine (în dreptul butonierelor). — Fr. brandenbourg.

BRÁNHIE, *branhii*, s. f. Organ extern de respirație al unor animale acvatice (pești, raci etc.). — Fr. branchies (lat. lit. branchiae).

BRÁNIȘTE, *braniști*, s. f. 1. Pădure sau parte de pădure în care e interzisă tăierea lemnelor; pădure cu copaci de peste 25 de ani; *p. ext.* pădure. 2. (Înv. și arh.) Moșie domnească. — Bg. branište.

Brandenburguri

BRANȘÁ, *branșez*, vb. I. Tranz. A face un branșament sau un racord electric. — Fr. brancher.

BRANȘAMÉNT, *branșamente*, s. n. Porțiune de conductă care face legătura între o conductă principală (de apă, de gaz etc.) și una secundară. — După fr. branchement.

BRÁNȘĂ, *branșe*, s. f. Ramură, specialitate, domeniu de activitate (în meserii, negoț etc.). ◇ Loc. adj. *De branșă* = de meserie; specialist. — Fr. branche.

BRANȚ, *branțuri*, s. n. Bucată de piele, de carton sau de plută, care se aplică în interiorul încălțămintei, peste talpa propriu-zisă. — După germ. Brandsohle.

BRAS s. n. Stil de înot în care se vîslește simultan cu mîinile și cu picioarele în plan orizontal, în mișcări largi, simetrice. — Fr. brasse.

BRASÁJ s. n. 1. Amestecare cu aer a vaporilor sau a picăturilor unui combustibil lichid, înainte de introducerea lui în cilindrul motorului. 2. Amestecarea făinii de malț cu apă caldă, pentru a se obține mustul de bere. — Fr. brassage.

Branhie

BRASÁRDĂ, *brasarde*, s. f. (Franțuzism) Fișie de pînză care se trece în jurul brațului, ca semn al unei anumite însărcinări. — Fr. brassard.

BRASIÉRĂ, *brasiere*, s. f. Obiect de lenjerie de copil sau de femeie, fără mîneci, care cuprinde pieptul. [Pr.: *-si-e-*] — Fr. brassière.

BRAȘOÁVĂ, *brașoave*, s. f. (Fam.) Palavră, minciună. — Din Brașov.

BRAȘOVÉAN, *brașoveni*, s. m. (Înv.) Negustor de brașovenie. — Din Brașov + suf. *-ean*.

BRAȘOVEÁNCĂ, *brașovence*, s. f. Căruță sau trăsură mare cu coviltir. — Din brașovean + suf. *-că*.

BRAȘOVENÉȘTE adv. Cu minciuni, cu palavre. *Nu-mi vorbi brașovenește că nu-mi plac brașoavele* (ALECSANDRI). — Din brașovean + suf. *-ește*.

BRAȘOVENÍE s. f. (Înv.) Marfă de Brașov; prăvălie unde se vindea astfel de marfă. — Din brașovean + suf. *-ie*.

BRAȚ, *brațe*, s. n. 1. Membrul superior al corpului omenesc; (prin restricție) partea de la umăr pînă la încheietura mîinii; partea de la umăr pînă la cot. ✦ Loc. adv. *În brațe* = cu brațele petrecute în jurul corpului cuiva (spre a-l strînge la piept sau spre a-l purta pe sus). *(Brat) la brat* (sau *de brat*) = cu brațul trecut pe sub brațul altuia. ✦ Expr. *A da* (sau *a oferi, a lua* cuiva) *brațul* = a trece brațul sub brațul cuiva, spre a-l conduce sau a fi condus. *A duce* (pe cineva) *de* (sau *la*) *brat* = a sprijini pe cineva, ducîndu-l de braț. *A primi* (sau *a aștepta* etc. pe cineva) *cu brațele deschise* = a primi (sau a aștepta etc. pe cineva) cu mare plăcere. *A lua* (pe cineva) *în brațe* = a proteja,

a apăra, a lăuda (pe cineva). *A fi brațul (drept al) cuiva* = a fi omul de încredere al cuiva. *A ajunge* (sau *a aduce, a aruncă*) *în brațele cuiva* = a ajunge (sau a lăsa pe cineva) la discreția cuiva. 2. Cantitate care se poate cuprinde și duce în brațe (1). *Un braț de fîn.* 3. Fig. (La pl.) Muncitori. *Mîi de brațe trebuie acolo, nu șagă* (CREANGĂ). 4. Obiect sau parte a unui obiect care seamănă cu brațul (1). *Brațul balanței.* 5. Ramificație a cursului principal al unei ape curgătoare. — Lat. **brachium.**

BRAȚÉTĂ s. f. (Fam., în expr.) *A merge cu cineva* (sau *a lua* pe *cineva*) *la brațetă* = a merge cu cineva (sau a lua pe cineva) de braț. — Din **braț** (după it. [a] *braccetto*).

BRAV, -Ă, *bravi, -e,* adj. Viteaz, curajos, îndrăzneț. — Fr. **brave** (<it.).

BRÁVA[1] interj. v. **bravo.**

BRAVÁ[2], *bravez,* vb. I. Tranz. A înfrunta bărbătește, vitejește (o primejdie); a se expune în mod inutil unei primejdii. — Fr. **braver.**

BRAVÁDĂ, *bravade,* s. f. Acțiune sau vorbă prin care bravezi pe cineva sau ceva. — Fr. **bravade.**

BRAVÍSIMO interj. (Fam. și ir.) Superlativ al lui *bravo.* — It. **bravissimo.**

BRÁVO interj. Exclamație de aprobare, de laudă sau de apreciere; foarte bine, foarte frumos, minunat. [Var.: (pop.) **bráva,** (înv.) **brávos** interj.] — Fr. **bravo.**

BRÁVOS interj. v. **bravo.**

BRAVÚRĂ, (2) *bravuri,* s. f. 1. Vitejie, curaj, îndrăzneală. 2. Faptă vitejească, curajoasă. — Fr. **bravoure.**

BRĂZDĂ, *brazde,* s. f. 1. Fîșie de pămînt răsturnată cu plugul; urmă rămasă în pămînt după plug. ◇ Loc. adj. (Despre vite de jug) *Din* (sau *de*) *brazdă* = din dreapta. ◇ Expr. *A da* sau *a aduce* (pe cineva) *pe* (sau *la*) *brazdă* = a aduce (pe cineva) pe calea cea dreaptă a-l face să se acomodeze. *A se da pe brazdă* = a se îndrepta; a se deprinde cu o nouă situație, a se acomoda. 2. Bucată de pămînt desprinsă cu iarbă cu tot; glie. 3. Rînd de iarbă (sau de grîu etc.) cosită; polog. 4. Strat (de legume sau de flori); răzor. 5. Urmă, dîră, pîrtie; crestătură. ✦ Fig. Zbîrcitură, cută a feței. — Slav (v. sl. **brazda**).

BRĂCINÁR, *brăcinare,* s. n. (Pop.) Șiretul (sau sfoara, cureaua) cu care se strîng în jurul mijlocului izmenele, ițarii etc. — Din **brăcire** (puțin folosit) + suf. *-ar.*

BRĂCUÍ, *brăcuiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A alege bracurile; a da deoparte ceea ce e de aruncat. ✦ A lăsa numai bracurile, alegînd tot ce a fost mai bun; *p. ext.* a răvăși, a deteriora. — Din **brac**[2].

BRĂCUÍRE, *brăcuiri,* s. f. (Reg.) Acțiunea de *a brăcui.*

BRĂCUÍT, -Ă, *brăcuiți, -te,* adj. Care a devenit brac[2]; din care au rămas bracurile; stricat, răvășit. — V. *brăcui.*

BRĂDÁN, *brădani,* s. m. (Reg.) Brad stufos. — Din **brad** + suf. *-an.*

BRĂDĂȚÉL, *brădățele,* s. n. (Reg.) Brădet mic, tînăr. — Din **brădet** + suf. *-el.*

BRĂDÉT, *brădeturi,* s. n. Pădure de brazi. — Din **brad** + suf. *-et.*

BRĂDINÍȘ, *brădinișuri,* s. n. (Rar) Brădet. — Din **brădan** + suf. *-iș.*

BRĂDIOÁRĂ, *brădioare,* s. f. Ieruncă. — Din **brad** + suf. *-ioară.*

BRĂDÍȘ, *brădișuri,* s. n. 1. Brădet. 2. Numele unor plante erbacee acvatice cu tulpina lungă, subțire și foarte ramificată și cu frunzele în formă de ace. *(Ceratophyllum* și *Myriophyllum).* ✦ Porțiune dintr-o apă plină cu această plantă. — Din **brad** + suf. *-iș.*

BRĂDIȘOÁRĂ, *brădișoare,* s. f. Brădioară. — Din **brad** + suf. *-ișoară.*

BRĂDIȘÓR, *brăzișori,* s. m. 1. Brăduț. 2. Mică plantă erbacee cu frunze subțiri și ascuțite, asemănătoare cu cetina de brad *(Lycopodium elago).* [Pl. și: *brădișori*] — Din **brad** + suf. *-ișor.*

Brădișor (2)

BRĂDÚI, *brădui,* s. m. (Reg.) Brăduț. — Din **brad.**

BRĂDULÉȚ, *brăduleți,* s. m. 1. Brăduț. 2. Nume dat unui motiv de broderie care imită frunzele de brad. — Din **brad** + suf. *-ul-eț.*

BRĂDUȘTEÁN, *brădușteni,* s. m. Brăduț. — Din **brad** + suf. *-uștean.*

BRĂDÚȚ, *brăduți,* s. m. Diminutiv al lui *brad.*

BRĂHNÍ, pers. 3 *brălnește,* vb. IV. Intranz. (Despre căpriori și căprioare) A scoate un sunet răgușit și sacadat (de spaimă). — Ucr. **brechátу.**

BRĂHNÍT s. n. Faptul de *a brăhni;* sunetul pe care-l scot căpriorii și căprioarele cînd se sperie.

BRĂNUÍ, *brănuiesc,* vb. IV. Tranz. A supune pielea tăbăcită (din care se fac curele de transmisie) unei operații de îmbibare cu seu topit la 80°.

BRĂNUÍRE, *brănuiri,* s. f. Acțiunea de *a brănui* și rezultatul ei.

BRĂNUÍT, -Ă, *brănuiți, -te,* adj. Care a fost supus operației de brănuire; îmbibat cu seu. — V. *brănui.*

BRĂȚĂRÁ, *brățări,* s. f. 1. Podoabă în formă de verigă, făcută din metal prețios sau din alt material și purtată de femei la încheietura mîinii sau pe braț. ✦ (Pop.) Manșetă brodată la mîneca cămășilor țărănești. 2. Piesă de metal (din mai multe bucăți) care se strînge în jurul altor piese, pentru a le asambla. ✦ Cerc de metal care servește la fixarea pe zid a tuburilor, a burlanelor sau a cablurilor; cerc metalic aplicat pe un obiect spre a-l suspenda sau spre a-l întări. 3. (Arhit.) Ornament ieșit în relief în jurul unei coloane. — Lat. **brachiale.**

BRĂȚEÁ, *brățele,* s. f. (Reg.) Brățară (1). — Refăcut din pl. **brățale** (ieșit din uz).

BRĂȚIȘÓR, *brățișoare,* s. n. Diminutiv al lui *braț.*

BRĂZDÁ, *brăzdez,* vb. I. Tranz. 1. A trage brazde cu plugul. 2. (Despre roți, corăbii, fulgere etc.) A lăsa urmă, dîră. ✦ Refl. Fig. (Despre fața omului) A se zbîrci. — Din **brazdă.**

BRĂZDÁR, *brăzdare,* s. n. Fierul plugului care taie brazda. — Din **brazdă** + suf. *-ar.*

BRĂZDÁT, -Ă, *brăzdați, -te,* adj. 1. Acoperit sau străbătut de brazde. 2. Fig. (Despre fața omului) Zbîrcit, încrețit. — V. *brăzda.*

BRĂZDĂTÚRĂ, *brăzdături,* s. f. Brazdă (1). — Din **brazdă** + suf. *-(ă)tură.*

BRĂZDUÍ, *brăzduiesc,* vb. IV. Tranz. A brăzda (1). — Din **brazdă.**

BRĂZDUÍRE, *brăzduiri,* s. f. Acțiunea de *a brăzdui* și rezultatul ei.

BRE interj. 1. (Fam.) Cuvînt cu care atragem atenția cuiva că ne adresăm lui. 2. Cuvînt care exprimă mirare. — Tc. **bre.**

BREÁBĂN, *brebeni,* s. m. 1. (Reg.) Plantă erbacee cu flori roșii și cu rizom acoperit cu solzi *(Dentaria glandulosa).* 2. (Bot.) Brebenel. 3. (Reg.) Nume dat mai multor specii de anemone.

BREÁSLĂ, *bresle,* s. f. 1. (În orînduirea feudală) Organizație de castă a meseriașilor din aceeași branșă, care avea scopul să împiedice concurența dintre ei și să le păzească drepturile economice și politice împotriva exploatării feudalilor și negustorilor; o dată cu dezvoltarea modului de producție capitalist, ea se transformă într-o organizație închisă a meșterilor care exploatează calfele și ucenicii. ✦ (Înv.) Categorie socială sau profesională. *Piară breasla boierească!* (BOLLIAC). 2. Meserie, profesiune; funcție, slujbă. *De breasla lui, ciubotar* (ȘEZ.). 3. (Înv.) Trupă de soldați recrutată din breslași și din diferite categorii ale burgheziei. — Slav (v. sl. **bratistvo**).

BREAZ, -Ă, *breji, -ze,* adj. 1. (Despre animale) Cu o pată albă în frunte sau cu o dungă albă pe bot. ◇ Expr. *A cunoaște* (pe cineva) *ca pe un cal breaz* = a cunoaște bine (pe cineva) după toate apucăturile sale. 2. Fig. (Ir.) Deștept, iscusit, grozav. — Bg. **brjaz.**

Brebenel

BREB, *brebi,* s. m. (Înv.) Animal rozător înrudit cu castorul, care trăia odinioară și în țara noastră *(Castor fiber).* — Slav (v. sl. **bebrŭ**).

BREBENEÁ, *brebenele,* s. f. (Bot.) Brebenel. — Din **breabăn** + suf. *-ea.*

BREBENÉL, *brebenei,* s. m. Numele a două specii de plante erbacee, cu flori purpurii, trandafirii, albe sau gălbui *(Corydalis Marshalliana* și *solida).* — Din **breabăn** + suf. *el.*

BREBENÓC, *brebenoci,* s. m. (Bot.) Saschiu. — Ucr. **bervinok.**

BREC, *brecuri,* s. n. Trăsură ușoară cu patru roți, cu capra înaltă, avînd două bănci așezate față în față în lungul sau în latul trăsurii. — Fr. **break** (<engl.).

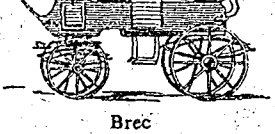

Brec

BRÉCIE s. f. Rocă sedimentară constituită din bucăți colțuroase de alte roci, legate între ele cu un ciment calcaros, silicios etc. — Germ. **Breccie.**

BREI s. m. (Bot.) 1. Plantă erbacee cu flori verzui *(Mercurialis perennis).* 2. Trepădătoare. — Bg. **brei.**

BRELÁN, *brelanuri,* s. n. (La anumite jocuri de cărți) Grup de trei cărți de aceeași valoare și de culori diferite. — Fr. **brelan.**

BRELÓC, *brelocuri,* s. n. Mică podoabă care se poartă la gît, la ceasornic sau la brățară (reprezentînd un animal sau un obiect în miniatură). — Fr. **breloque.**

BRÉMZĂ, s. f. Plan înclinat cu dispozitiv de frînare pe care circulă vagonetele de mină. — Germ. **Bremse.**

BRESLÁȘ, *breslași,* s. m. 1. Membru al unei bresle (1). 2. (Înv. și reg.) Meseriaș; slujbaș. 3. (Înv.) Soldat făcînd parte dintr-o breaslă (3). — Din **breaslă** + suf. *-aș.*

BREȘĂ, *breșe,* s. f. Spărtură în zidul unei fortificații; străpungere făcută într-un dispozitiv de luptă inamic. ✦ Spărtură într-un gard sau zid, într-o îndiguire etc. — Fr. **brèche.**

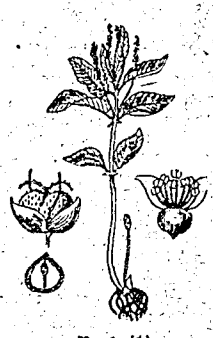

Brei (1)

BRETEÁ, *bretele,* s. f. 1. (La pl.) Obiect de îmbrăcăminte bărbătească confecționat din fîșii de elastic, pînză sau piele, care se trec peste umeri, prinzîndu-se în față și în spate de pantaloni spre a-i ține ridicați. 2. Fîșie de pînză, mătase, panglică etc. cu care sînt prevăzute unele obiecte de îmbrăcăminte fără mîneci, spre a le susține pe umeri. — Fr. **bretelles.**

BRETÉLĂ, *bretele,* s. f. Sistem de ramificație de cale ferată, alcătuit din două diagonale încrucișate și așezat între două linii, care

permite trecerea trenului de pe o linie pe alta, în ambele sensuri. — Fr. bretelle.

BRETÓN, *bretoane,* s. n. Păr lăsat pe frunte şi retezat în linie dreaptă. — Fr. (à la) bretonne.

BREVÉT, *brevete,* s. n. Document acordat de o autoritate de stat prin care i se recunoaşte unei persoane autenticitatea unei invenţii sau i se asigură anumite drepturi. *Brevet de pilot.* — Fr. brevet.

BREVETÁ, *brevetez,* vb. I. Tranz. A recunoaşte o invenţie printr-un brevet. — Fr. breveter.

BREVETÁRE s. f. Faptul de *a breveta.*

BREVIÁR, *breviare,* s. n. 1. Expunere sumară a unor principii sau probleme dintr-un anumit domeniu. 2. Carte care cuprinde rugăciunile pe care preoţii şi călugării catolici trebuie să le recite la anumite ore din zi. [Pr.: *-vi-ar*] — Fr. bréviaire (lat. lt. breviarium).

BREZÁ, *brezez,* vb. I. Tranz. (Reg.) A murdări, a păta. ✦ A astupa cu lut spărturile din pereţi înainte de a-i văruí. — Din breaz.

BREZÁIE, *brezăi,* s. f. 1. Persoană mascată (cu un cap de animal) care joacă pe la casele sătenilor în preajma crăciunului. 2. Fată împodobită cu frunze şi flori, care joacă din casă în casă la rusalii.

BREZĂTÚRĂ, *brezături,* s. f. (Rar) Pată albă pe fruntea vitelor. ✦ Pată pe pereţii caselor formată de lutul cu care se astupă crăpăturile înainte de văruit. — Din breză + suf. *-(ă)tură.*

BRIANTÍNĂ s. f. Produs cosmetic uleios, care serveşte la îngrijirea părului. [Var.: briliantínă s. f.] — Fr. brillantine.

BRIBÓI s. m. Plantă erbacee cu flori purpurii *(Geranium silvaticum).*

BRIC, *bricuri,* s. n. Navă cu pînze şi cu două catarge, uneori şi cu motor. — Fr. brick (<engl.).

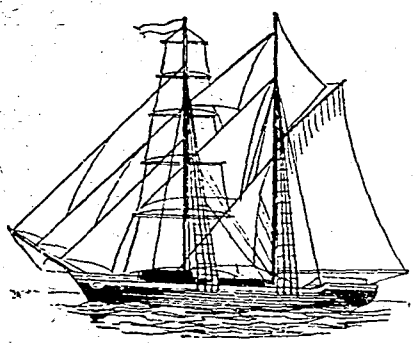

Bric

BRICEÁG, *bricege,* s. n. Cuţitaş de buzunar cu una sau mai multe limbi care se închid intrînd între plăsele. — Tc. bıçak.

BRICHETÁ, *brichetez,* vb. I. Tranz. A face brichete[1]. — Fr. briqueter.

BRICHETÁJ s. n. Brichetare. — Fr. briquetage.

BRICHETÁRE, *brichetări,* s. f. Acţiunea de *a bricheta.*

BRICHÉTĂ[1], *brichete,* s. f. Mic aparat de buzunar pentru aprins ţigările. — Fr. briquet.

BRICHÉTĂ[2], *brichete,* s. f. Produs obţinut din aglomerarea prin presiune a pulberii unor materiale în formă paralelipipedică sau ovoidală, spre a fi mai uşor transportate sau întrebuinţate. *Brichete de cărbune.* — Fr. briquette.

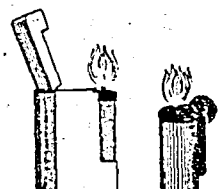

Brichete

BRICI, *brice,* s. n. Instrument de bărbierit, cu limbă de oţel. [Pl. şi: *briciuri*] — Slav (v. sl. bričĭ).

BRÍDĂ, *bride,* s. f. 1. Gaică prin care se petrece cordonul sau cu care se încheie o copcă. 2. Piesă metalică în formă de «U», care face legătura între arcuri şi osii. ✦ Piesă metalică în forma unei coroane circulare, care se aplică pe tuburi, la îmbinarea lor; marginea răsfrîntă a capetelor tuburilor, servind la îmbinarea acestora. 3. Fasciculde fibre conjunctive care se formează în organism ca urmare a unui proces de inflamaţie. — Fr. bride.

BRIDGE s. n. Numele unui joc de cărţi. [Pr.: *brigi*] — Fr. bridge (<engl.).

BRÍE, *brii,* s. f. Plantă erbacee aromatică cu frunze ascuţite, flori albe şi fructe aproape cilindrice *(Meum athamanticum).*

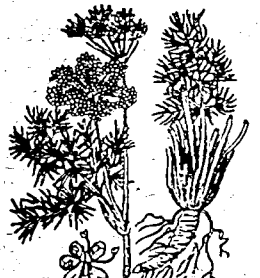

Brie

BRIGÁDĂ, *brigăzi,* s. f. 1. Echipă de muncitori organizată în spirit socialist, în vederea îndeplinirii unei sarcini de producţie. ✧ *Brigadă de producţie* = echipă de muncitori agricoli, reprezentînd forma de bază a organizării muncii în gospodăriile agricole colective, care-şi desfăşoară activitatea într-un sector delimitat şi care are caracter permanent şi stabil. 2. Subunitate silvică formată din mai multe cantoane (2) şi condusă de un brigadier silvic. 3. Corp de trupe alcătuit din două regimente din aceeaşi armă. — Fr. brigade (rus brigada).

BRIGADIÉR, -Ă, *brigadieri, -e,* s. m. şi f. 1. Persoană care face parte dintr-o brigadă (1). 2. Tehnician din administraţia pădurilor, care conduce o brigadă silvică. 3. (Înv.) General de brigadă. ✦ Caporal de artilerie. [Pr.: *-di-er*] — Fr. brigadier.

BRIGÁND, *briganzi,* s. m. (Franţuzism) Tîlhar de drumul mare. — Fr. brigand.

BRIGANDÁJ, *brigandaje,* s. n. (Franţuzism) Tîlhărie la drumul mare. — Fr. brigandage.

BRIGANTÍNĂ, *brigantine,* s. f. Navă mică cu pînze, cu două catarge. ✦ Pînză de corabie fixată de catargul acestei nave. — Fr. brigantine.

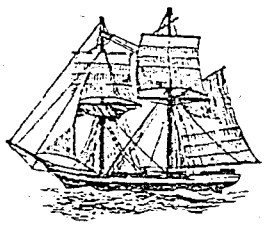

Brigantină

BRIGHIDĂU, *brighidaie,* s. n. (Reg.) Bătător (2). — Comp. magh. fergetyö «roată».

BRILÁNŢEL, *brilanţele,* s. n. Diminutiv al lui *briliant*[1].

BRILIÁNT[1], *briliante,* s. n. 1. Piatră preţioasă (diamant şlefuit în dublă piramidă) folosită ca podoabă aplicată pe bijuterii. 2. Numele celui mai mic corp de literă tipografică. [Pr.: *-li-ant*] — Fr. brillant.

BRILIÁNT[2], *-Ă, briliant, -te,* adj. (Franţuzism înv.) Strălucitor, sclipitor; strălucit. [Pr.: *-li-ant*] — Fr. brillant.

BRILIANTÍN, -Ă, *briliantini, -e,* adj. (Înv.) Care străluceşte ca briliantul. — Din briliant[1].

BRILIANTÍNĂ s. f. v. briantină.

BRIND s. n. (Franţuzism înv.) Închinare în sănătatea cuiva. — Fr. brinde.

BRÍO s. n. (În expr.) *Cu brio* = cu multă însufleţire. — It. brio (fr. brio).

BRIOÁLĂ, *brioale,* s. f. Plantă erbacee aromatică, cu flori roşietice *(Meum mutellina).* [Pr.: *bri-oa-*]

Brioală

BRIÓŞĂ, *brioşe,* s. f. Prăjitură în formă de piinişoară, făcută din aluat de cozonac. [Pr.: *bri-o-*] — Fr. brioche.

BRÍPTĂ, *bripte,* s. f. (Reg.) Cuţit sau briceag primitiv cu mîner de lemn. ✧ Expr. *A lua* (pe cineva) *la briptă* = a-l lua la bătaie. — Sb. britva, ucr. brytva.

BRÍSTOL s. n. Hîrtie albă, groasă, de calitate foarte bună, din care se fac copertele de cărţi şi cărţile de vizită; *p. ext.* carte de vizită. — Fr. bristol.

BRIŞCÁR, *brişcari,* s. m. Fabricant, negustor sau proprietar de brişti; vizitiu la o brişcă. — Din brişcă[2] + suf. *-ar.*

BRÍŞCĂ[1], *brişte,* s. f. (Reg.) Briceag. [Pl. şi: *brişti*] — Magh. bicska.

BRÍŞCĂ[2], *brişti,* s. f. Trăsură mică, uşoară, neacoperită; trăsură de ţară. — Rus brička.

BRIŞCULÍŢĂ, *brişculiţe,* s. f. Diminutiv al lui *brişcă*[2].

BRIŞCÚŢĂ[1], *brişcuţe,* s. f. Diminutiv al lui *brişcă*[1].

BRIŞCÚŢĂ[2], *brişcuţe,* s. f. Brişculiţă. — Din brişcă[2] + suf. *-uţă.*

BRITÁNIC, -Ă, *britanici, -e,* adj., s. m. şi f. Englez. — Fr. britannique.

BRIZÁNT, -Ă, *brizanţi, -te,* adj. (Despre explozive) Care se descompune într-un timp foarte scurt, dezvoltînd gaze sub presiune; (despre bombe) care conţine un astfel de exploziv. — Fr. brisant.

BRIZÁNŢĂ s. f. Proprietate a unui exploziv de a se descompune într-un timp foarte scurt dezvoltînd gaze sub presiune mare. — Fr. brisance.

BRÍZĂ, *brize,* s. f. Vînt uşor care suflă regulat la ţărmul mării, în timpul zilei de la mare spre uscat, iar în timpul nopţii de la uscat spre mare. — Fr. brise.

BRIZBÍZ, *brizbize,* s. n. Perdeluţă care acoperă partea de jos a ferestrei. [Pl. şi: *brizbizuri*] — Fr. brise-bise.

BRÎGLĂ, *brigle,* s. f. Partea mobilă a războiului de ţesut, care susţine spata.

BRÎNÁCI, *brînace,* s. n. (Rar) Cingătoare. — Din brînă + suf. *-aci.*

BRÎNĂ, *brîne,* s. f. 1. Brîu. 2. Ornament la o clădire (vopsit sau modelat) în formă de brîu. 3. Cărare îngustă de-a lungul unui perete de stîncă, pe care se poate trece cu piciorul.

BRÎNCĂ[1] s. f. 1. Boală contagioasă, specifică porcilor, caracterizată prin lipsa poftei de mîncare şi apariţia unor pete violacee. 2. Erizipel. 3. Plantă erbacee fără frunze, cu flori verzui sau alburii grupate în formă de spic, folosită în medicina veterinară *(Salicornia herbacea).* ✧ Compuse: *brînca-porcului* = a) plantă erbacee cu tulpina şi frunzele acoperite cu peri moi *(Scrophularia Scopolii);* b) cinsteţ; *brînca-ursului* = a) crucea-pămîntului; b) pedicuţă. 4. Ciupercă cu pălăria întinsă şi răsfrîntă prevăzută cu peri aspri *(Stereum hirsutum).*

BRÎNCĂ[2], *brînci*, s. f. 1. (Reg.) Mînă. ◇ (În limba literară numai în expr.) *A merge* (sau *a fugi, a se tîrî* etc.) *pe* (sau *în*) *brînci* = a merge (sau a fugi etc.) pe mîini și pe picioare, de-a bușilea. *A cădea* (sau *a da*) *în* (sau *pe*) *brînci* = a cădea istovit (de oboseală). *A munci* (sau *a lucra*) *pe brînci* = a munci pînă la istovire. 2. (Reg.) Partea de jos a picioarelor animalelor; labă. — Lat. **branca.**

BRÎNCÍ[1] vb. IV. v. **îmbrînci.**

BRÎNCI[2], *brînci*, s. m. Împinsătură, ghiont. ◇ Expr. *A-i da inima brînci* = a simți un imbold pentru (a face) ceva. [Pl. și: (n.) *brînciuri*] — Din **brîncă**[2].

BRÎNCÚȚĂ, *brîncuțe*, s. f. 1. Plantă erbacee cu tulpina păroasă și cu flori galbene *(Sisymbrium officinale)*. 2. Plantă erbacee cu flori mici, galbene, folosită în medicină *(Nasturtium palustre)*. — Din **brîncă**[1] + suf. *-uță*.

Brîncuță (1)

BRÎNDÚȘĂ, *brînduțe*, s. f. 1. Nume dat mai multor plante cu flori divers colorate, în formă de pîlnie *(Crocus)*. 2. Plantă veninoasă din familia liliaceelor, cu flori roșietice și liliachii *(Colchicum autumnale)*. — Comp. bg. **brenduška**, sb. **brnduša.**

BRÎNDUȘEÁ, *brînduțele*, s. f. Diminutiv al lui *brînduță*.

BRÎNDUȘÍȚĂ, *brînduțițe*, s. f. (Rar) Brînduțea. — Din **brînduță** + suf. *-iță*.

BRÎNIȘÓR, *brînișoare*, s. n. Brîuleț. — Din **brînă** + suf. *-ișor*.

BRÎNZÁR, *brînzari*, s. m. Cel care prepară brînză; negustor sau vînzător de brînză. — Din **brînză** + suf. *-ar*.

BRÎNZĂ, (2) *brînzături*, s. f. 1. Produs alimentar obținut prin coagularea laptelui cu ajutorul cheagului sau al unor coagulanți sintetici. *Frate, frate, dar brînza-i pe bani* (= în afaceri nu poate fi vorba de sentimentalism). ◇ Expr. *Brînză bună în burduf de ciine*, se spune despre un om plin de calități, care însă nu le folosește în scopuri bune. *A nu face nici o brînză* = a nu face, a nu isprăvi nimic; a nu fi bun de nimic. *(Ducă-se, du-te* etc.*) opt cu-a brînzei* sau *opt (și) cu a brînzei nouă*, se zice cînd scapi (sau dorești să scapi) de o persoană supărătoare. 2. (La pl.) Diferite feluri de brînză (1).

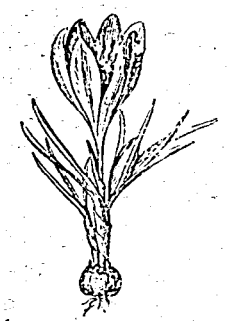

Brînduță (1)

BRÎNZĂRÍE, (1) *brînzării*, s. f. 1. Încăpere în care se prepară brînza (la stînă); prăvălie în care se vinde brînză. 2. Cantitate mare de brînză. — Din **brînză** + suf. *-ărie*.

BRÎNZÍ, pers. 3 *brînzește*, vb. IV. Refl. (Despre lapte) A se închega, a se face brînză; a se strica. — Din **brînză.**

BRÎNZÍT, -Á, *brînziți, -te*, adj. (Despre lapte) Închegat; alterat. — V. *brînzi.*

BRÎNZOÁICĂ, *brînzoaice*, s. f. 1. Un fel de plăcintă umplută cu brînză. 2. Bucată rotundă de brînză de vacă. — Din **brînză** + suf. *-oaică*.

BRÎNZÓS, -OÁSĂ, *brînzoși, -oase*, adj. Cu multă brînză. ✦ Care conține o materie coagulată (ca brînza). *Apa acestui izvor e... brînzoasă* (NEGRUZZI). — Din **brînză** + suf. *-os*.

BRÎU, *brîie*, s. n. I. 1. (Adesea fig.) Cingătoare lată, de lînă, de piele, de mătase etc., pe care o poartă țăranii. ◇ *(Plăcinte) poale-n brîu* = plăcinte făcute din bucăți pătrate de aluat, la care colțurile se întorc peste umplutura de brînză. ◇ Expr. *A sta cu mîinile în brîu* = a nu face nimic. ✦ Cingătoare lată pe care o poartă preoții ca semn al unui grad ierarhic; cingătoare la fel cu odăjdiile purtată în timpul slujbei de preoți și arhierei. 2. Partea corpului pe care o încinge brîul (1); mijloc. 3. Ornament colorat sau în relief care înconjură ușile și ferestrele sau încinge un zid; *p. ext.* dungă. ✦ Fîșie de teren acoperită cu iarbă care străbate un perete de stîncă. 4. Șir, lanț. *Brîul munților.* II. (Cor.) Brîuleț (2). — Comp. alb. **bres, brezi.**

BRÎULÉȚ, *brîulețe*, s. n. I. Diminutiv al lui *brîu*. 2. Numele unui dans popular și melodia după care se execută.

BRÎUȘÓR, *brîușoare*, s. n. Brîuleț. — Din **brîu** + suf. *-(u)șor*.

BROÁJBĂ, *broajbe*, s. f. (Bot.; reg.) Nap. — Sb. **broskva.**

BROÁSCĂ, *broaște*, s. f. I. Animal amfibiu din clasa batracienilor, fără coadă, cu picioarele dinapoi mai lungi, cu gura largă și ochii bulbucați *(Rana esculenta)*. *Lac să fie* (sau *de-ar fi*) *că broaște sînt destule* (sau *se adună*) (= prilej să fie, că amatori se găsesc). ◇ Expr. *Ochi de broască* = ochi bulbucați. *A se face* (sau *a se grămădi, a se lipi*) *broască la* (sau *pe*) *pămînt* = a se pîti, a se așterne la pămînt pentru a nu fi zărit. ◇ Compuse: *broască-verde* sau *broască-de-iarbă* = broatec; *broască-rîioasă* sau *broască-buboasă* = broască cu pielea acoperită de umflături din care, în caz de primejdie, se scurge un lichid iritant *(Bufo)*; *broască-țestoasă* = nume dat mai multor specii de reptile cu corpul închis într-o carapace osoasă, dintre care unele trăiesc pe uscat *(Testudo graeca* și *ibera)*, iar altele în apă *(Emys orbicularis)*. II. 1. Mecanism de metal aplicat la o ușă, la un sertar etc., cu ajutorul

Broască-rîioasă

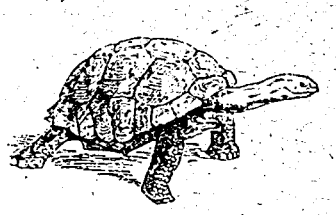

Broască-țestoasă

căruia acestea se pot încuia. 2. Unealtă cu ajutorul căreia se desfac coloanele de burlane de la gura sondei. 3. (Reg.) Umflătură sub piele. 4. Plantă arborescentă exotică cu flori mari, galbene și frunze groase,

Broască

Broasca-apei

cultivată la noi ca plantă de ornament *(Opuntia ficus indica)*. ◇ Compus: *broasca-apei* = plantă erbacee acvatică, cu frunzele cufundate în apă și cu flori verzui *(Potamogeton lucens)*. — Lat. ***brosca.**

BROÁTEC, *broateci*, s. m. Animal amfibiu înrudit cu broasca, de culoare verde *(Hyla arborea)*. — Lat. ***brotacus.**

BROBOÁDĂ, *broboade*, s. f. Basma mare cu care se leagă femeile la cap sau pe care o poartă pe spate. — Comp. bg. **podbradka.**

BROBOÁNĂ, *broboane*, s. f. 1. Picătură mare de sudoare. 2. (Pop.) Bubuliță, băsicuță. — Comp. bg. **brăbonka.**

BROBONÁ vb. I. v. **broboni.**

BROBONÍ, *brobonesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) acoperi cu broboane. [Var.: **broboná** vb. I] — Din **broboană.**

Broatec

BROCÁRT, *brocaturi*, s. n. Stofă cu flori sau ornamente țesute cu fir de aur, de argint sau de mătase. — Fr. **brocart.**

BROD, *broduri*, s. n. (Reg.) Bac[1]. — Slav (v. sl. **brodŭ** «vad»).

BRODÁ, *brodez*, vb. I. Tranz. A coase o broderie. ✦ Fig. A dezvolta, a inventa. — Fr. **broder.**

BRODÁT[1] s. n. Faptul de *a broda.*

BRODÁT[2], **-Ă**, *brodați, -te*, adj. (Despre țesături) Împodobit cu cusături decorative în relief. — V. *broda.*

BRODEÁLĂ, *brodeli*, s. f. (Rar) Potrivire (de vorbe, de întîmplări). — Din **brodi** + suf. *-eală.*

BRODERÍE, *broderii*, s. f. 1. Cusătură în relief (reprezentînd flori sau alte ornamente) pe o pînză, pe o stofă etc. 2. (Muz.) Notă de ornament (depărtată de nota reală cu un ton sau cu un semiton). — Fr. **broderie.**

Broboadă

BRODÉZĂ, *brodeze*, s. f. Muncitoare care brodează; femeie care face broderii. — Fr. **brodeuse.**

BRODÍ, *brodesc*, vb. IV. 1. Tranz. A o nimeri bine, a o scoate bine la capăt. ◇ Expr. (Ir.) *A brodit-o* = a făcut o gafă. ✦ A pune la cale, a aranja o treabă, un plan etc. 2. Refl. A se găsi din întîmplare, a se nimeri. ✦ Tranz. (Rar) A da peste cineva tocmai la momentul oportun sau pe neașteptate, surprinzîndu-l. — Slav (v. sl. **broditi**).

BRODÍT s. n. Faptul de *a (se) brodi.* ◇ Loc. adv. *Pe brodite* = la întîmplare, la nimereală. [Formă gramaticală: (în expr.) *brodite*]

BROM s. n. Metaloid lichid, de culoare roșie-închisă, toxic, cu miros pătrunzător, întrebuințat în industria chimică, farmaceutică etc. — Fr. **brome** (<gr.).

BROMÁT, *bromați*, s. m. Sare a acidului bromic. — Fr. **bromate.**

BROMHÍDRIC adj. m. (În expr.) *Acid bromhidric* = acid rezultat din combinarea bromului cu hidrogenul. — Fr. **bromhidrique** (<gr.).

BRÓMIC adj. m. (În expr.) *Acid bromic* = acid oxigenat al bromului, cu proprietăți oxidante. — Fr. **bromique.**

BROMÍȘM s. n. Intoxicație datorită întrebuințării îndelungate a preparatelor și medicamentelor cu brom. — Fr. **bromisme.**

BROMÚRĂ, *bromuri,* s. f. 1. Sare a acidului bromhidric cu un metal; nume dat bromurii de potasiu, întrebuințată în medicină drept calmant al sistemului nervos. 2. Compus organic rezultat prin înlocuirea unui atom de carbon din molecula unei hidrocarburi printr-un atom de brom. — După fr. **bromure.**

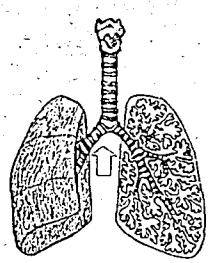

Bronhii

BRONHIÁL, -Ă, *bronhiali, -e,* adj. Care ține de bronhii, privitor la bronhii. [Pr.: *-hi-al*] — După fr. **bronchial.**

BRÓNHIE, *bronhii,* s. f. Fiecare dintre cele două ramificații în care se bifurcă traheea arteră și care se prelungește în plămîni prin ramificații din ce în ce mai mici. — Fr. **bronche** (lat. lit. **bronchia**).

BRONHOPNEUMONÍE, *bronhopneumonii,* s. f. Boală constînd în inflamația bronhiilor și a plămînilor. — Fr. **broncho-pneumonie** (<gr.).

BRONȘÍTĂ, *bronșite,* s. f. Boală constînd în inflamația mucoasei bronhiilor, caracterizată prin tuse. — Fr. **bronchite.**

BRONTOZÁUR, *brontozauri,* s. m. Reptilă uriașă, din grupa saurienilor, care a trăit în era secundară. — Germ. **Brontosaurus** (fr. **brontosaure**).

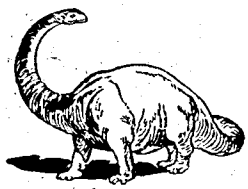

Brontozaur (reconstituit)

BRONZ, *bronzuri,* s. n. Aliaj de cupru cu unul sau cu mai multe elemente (cu excepția zincului), mai dur și mai rezistent decît cuprul, folosit în turnătorie. ◇ *Epoca de bronz* = epocă preistorică, caracterizată prin descoperirea metalelor și a bronzului, din care s-au făcut arme și unelte de muncă. ◇ Expr. *Caracter de bronz* = caracter ferm, neclintit. ✦ Obiect de artă făcut din bronz. — Fr. **bronze.**

BRONZÁ, *bronzez,* vb. I. Tranz. 1. A acoperi cu un strat de bronz sau de vopsea de bronz. 2. (Despre soare, vînt) A pîrli, a înnegri, a arde pielea corpului omenesc. ◇ Refl. *S-a bronzat la plajă.* — Fr. **bronzer.**

BRONZÁRE, *bronzări,* s. f. Faptul de *a (se) bronza.*

BRONZÁT, -Ă, *bronzați, -te,* adj. 1. Acoperit cu un strat de bronz sau de vopsea de bronz. 2. (Despre oameni) Cu pielea înnegrită (de soare, vînt etc.). — V. *bronza.*

BROSCÁN, *broscani,* s. m. (Reg.) Broscoi (2). — Din **broască** + suf. *-an.*

BROSCĂRIȚĂ, *broscarițe,* s. f. 1. Plantă erbacee acvatică, cu flori albe-verzui *(Potamogeton natans);* limba-apei. 2. Plantă erbacee acvatică, cu flori verzi și fructe care se desfac la maturitate în trei valve *(Triglochin palustre);* iarba-șerpilor. — Din **broască** + suf. *-ariță.*

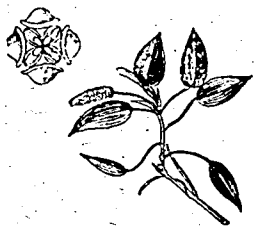

Broscariță (1)

BROSCĂRÉSC, -EÁSCĂ, *broscărești,* adj. (Rar) Al broaștelor, de broaște. — Din **broscărie** + suf. *-esc.*

BROSCĂRÍE, *broscării,* s. f. Loc cu multe broaște; mulțime de broaște. — Din **broască** + suf. *-ărie.*

BROSCÓI, *broscoi,* s. m. 1. Augmentativ al lui *broască* (I). 2. Masculul broaștei. 3. (Glumeț) Copil.

BROSCÚȚ, *broscuți,* s. m. Pui de broască. — Din **broască** + suf. *-uț.*

BROSCÚȚĂ, *broscuțe,* s. f. Diminutiv al lui *broască* (I).

BROȘÁ, *broșez,* vb. I. Tranz. 1. A coase împreună colile unei broșuri, ale unei cărți, ale unui caiet etc., punîndu-le într-o copertă moale. 2. A prelucra prin așchiere o piesă de metal, găurind-o sau șănțuind-o. ◇ *Mașină de broșat* = mașină de așchiere care servește la găurirea sau la șănțuirea pieselor metalice. — Fr. **brocher.**

BROȘÁRE, *broșări,* s. f. Acțiunea de *a broșa.*

BROȘÁT[1] s. n. Broșare. — V. *broșa.*

BROȘÁT[2]**, -Ă,** *broșați, -te,* adj. (Despre broșuri, caiete etc.) Cu colile cusute împreună și puse într-o copertă moale. — V. *broșa.*

BRÓȘĂ, *broșe,* s. f. 1. Bijuterie feminină prevăzută cu un ac, care se poartă prinsă de rochie, de guler etc. 2. Unealtă de turnătorie de forma unui cui lung, cu care se fac canale pentru evacuarea gazelor dezvoltate la turnare. ✦ Scheletul metalic, de formă cilindrică, al unui miez de turnătorie. 3. Unealtă de așchiere cu tăișuri multiple, adaptată la mașina de broșat, formată dintr-o tijă dințată cu mișcare liniară. — Fr. **broche.**

BROȘTÉSC, -EÁSCĂ, *broștești,* adj. (Rar) Broscăresc. — Din **broaște** (pl. lui *broască*) + suf. *-esc.*

BROȘÚRĂ, *broșuri,* s. f. Lucrare tipărită cuprinzînd un număr redus de foi. ✦ (Înv.) Fasciculă. — Fr. **brochure.**

BROȘURÍCĂ, *broșurele,* s. f. Diminutiv al lui *broșură.*

BROTÁC, *brotaci,* s. m. Broatec. — V. *broatec.*

BROTÁN, *brotani,* s. m. (Reg.) Broatec. — Din brot[ac] + suf. *-an.*

BROTĂCÉL, *brotăcei,* s. m. 1. Diminutiv al lui *brotac.* 2. (Ornit.) Florinte.

BROTICÍU, -IE, *broticii,* adj. (Rar) Verde (ca brotacul). — Din **brotac** + suf. *-iu.*

BRR interj. 1. Exclamație pe care o scoate cel căruia îi este frig. 2. Exclamație care exprimă spaima prin care a trecut vorbitorul. 3. Exclamație care exprimă dezgustul sau greața.

BRUCELÓZĂ, *bruceloze,* s. f. Boală contagioasă a vitelor (și a oamenilor), care se manifestă prin febră mare (și dureri de cap). — Fr. **brucelose.**

BRUDÁR, *brudari,* s. m. (Reg.) Cel care conduce un brod. — Din **brod** + suf. *-ar.*

BRÚDINĂ, *brudine,* s. f. (Reg.) Bac[1]. ✦ Taxă pentru trecerea apei pe un bac[1]. — Sb. **brodina.**

BRUDIÓR, -OÁRĂ, *brudiori, -oare,* adj. (Reg.) Diminutiv al lui *brudiu.*

BRUDÍU, -IE, *brudii,* adj. (Reg.) Tînăr, nevîrstnic.

BRÚDNIC[1]**,** *brudnici,* s. m. (Reg.) Brudar. — Din **brod** + suf. *-nic.*

BRÚDNIC[2]**, -Ă,** *brudnici, -e,* adj. (Reg.) Brudiu. — Din brud[iu] + suf. *-nic.*

BRUFT, *brufturi,* s. n. (Reg.) Prima tencuială aruncată pe perete și neîntinsă cu mistria. — Postverbal al lui **bruftui.**

BRUFTUÍ, *bruftuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Reg.) A pune cu mistria un strat de bruft. 2. Fig. A arunca cuiva cuvinte aspre; a repezi, a brusca.

BRUFTUIÁLĂ, *bruftuieli,* s. f. (Reg.) Ceartă, ocară; bruscare. ✦ Bătaie. — Din **bruftui** + suf. *-eală.*

BRUFTUÍRE, *bruftuiri,* s. f. (Reg.) Acțiunea de *a bruftui.*

BRUFTULUÍ, *bruftuluiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A bruftui (2). — Din **bruft.**

BRUH interj. Exclamație scoasă de cel care este pătruns de frig.

BRUIÁ, *bruiez,* vb. I. Tranz. A perturba o emisiune radiofonică. — Fr. **bruire.**

BRUIÁJ s. n. Faptul de a bruia. — Fr. **brouillage.**

BRUIÓN, *bruioane,* s. n. (Franțuzism) Ciornă. — Fr. **brouillon.**

BRULÓT, *bruloturi,* s. n. (Franțuzism înv.) Corabie de război încărcată cu materii inflamabile. — Fr. **brulot.**

BRUMÁ, pers. 3 *brumează,* vb. I. 1. Intranz. A cădea brumă. 2. Tranz. (Rar) A acoperi cu brumă. — Din **brumă**[1].

BRUMÁR s. m. (Pop.) Noiembrie. — Din **brumă**[1] + suf. *-ar.*

BRUMÁT, -Ă, *brumați, -te,* adj. 1. Acoperit de brumă. 2. (Rar) Brumăriu. 3. Fig. Aburit. *Clinchet de pahare brumate* (PAS). 4. (Despre fructe, *p. ext.* despre plante) Acoperit cu un strat fin alburiu. — V. *bruma.*

BRUMÁTIC, -Ă, *brumatici, -e,* adj. (Rar) Aducător de brumă; rece, friguros. — Din **brumă**[1] + suf. *-atic.*

BRÚMĂ[1] s. f. 1. Cristale de gheață care se formează noaptea pe plante, pe pămînt sau pe suprafața corpurilor libere, în urma scăderii temperaturii sub zero grade. ◇ Compus: (reg.) *floarea-brumei* = brîndușă. 2. (Pop.) Chiciură, promoroacă. 3. Strat fin alburiu care acoperă unele fructe (sau plante). 4. Fig. Cantitate mică de... ◇ Expr. *Ce bruma...* sau *bruma ce..., ce brumă de...* = nimica toată, puțin. — Lat. **bruma.**

Brumărea

BRÚMĂ[2] s. f. (Franțuzism) Ceață, negură. — Fr. **brume.**

BRUMĂREÁ, *brumărele,* s. f. Plantă erbacee ornamentală cu flori roșii-violete și cu miros plăcut *(Phlox paniculata).* — Din **brumă**[1] + suf. *-ărea.*

BRUMĂRÉL s. m. (Pop.) Octombrie; *p. ext.* sfîrșitul lunii septembrie, luna octombrie și începutul lunii noiembrie. — Din **brumar** + suf. *-el.*

BRUMĂRÍȚĂ, *brumărițe,* s. f. Numele a două specii de păsări alpine: a) pasăre de mărimea mierlei *(Prunella collaris subalpinus);* b) pasăre mai mică, migratoare *(Prunella modularis).* — Din **brumă**[1] + suf. *-(ă)riță.*

Brumăriță (a)

BRUMĂRÍU, -IE, *brumării,* adj. 1. De culoarea brumei; alb-cenușiu. 2. (În expr.) *Prune brumării* = soi de prune acoperite cu brumă (3). — Din **brumă**[1] + suf. *-ăriu.*

BRUMÓS, -OÁSĂ, *brumoși, -oase,* adj. (Franțuzism) Cețos, neguros. ✦ Fig. Întunecat. — Fr. **brumeux** (lat. lit. **brumosus**).

BRUN, -Ă, *bruni, -e,* adj. 1. Cafeniu-închis. 2. (Despre oameni) Cu părul negru și cu tenul negricios; oacheș. — Fr. **brun.**

BRUNÁ, *brunez,* vb. I. Tranz. A acoperi pe cale chimică oțelul sau fierul cu un strat de oxizi, pentru a le feri de coroziune. — Fr. **brunir.**

BRUNÁJ s. n. Brunare. — După fr. **brunissage.**

BRUNÁRE s. f. Acțiunea de *a bruna* și rezultatul ei.

BRUNÁT, -Ă, *brunați, -te,* adj. 1. (Despre oțel sau fier) Acoperit cu un strat de oxizi. 2. (Rar) Înnegrit de soare. — V. *bruna.*

BRUNÉL s. n. Stofă de lînă de culoare închisă, din care se confecționa altădată încălțăminte. — Germ. **Brunelle** (<fr.).

BRUNÉT, -Ă, *bruneți, -te,* adj. (Despre oameni; adesea substantivat) Brun. — Fr. **brunet.**

BRUSC, -Ă, *bruști, -e,* adj. 1. (Adesea adverbial) Neașteptat, subit. 2. (Rar) Aspru, strident. *Mască urîtul și șterse formele prea bruște* (MACEDONSKI). — Fr. **brusque.**

BRUSCÁ, *bruschez,* vb. I. Tranz. A trata pe cineva cu asprime și fără menajamente; a repezi. ✦ A grăbi, a forța desfășurarea unui proces, a unui eveniment. — Fr. **brusquer.**

BRUSCHÉȚE s. f. Purtare sau atitudine aspră, grosolană; asprime. — It. **bruschezza.**

BRUSNAT, -Ă, *brusnați, -te,* adj. (Rar) Grăsuliu, bucălat.

BRUSTUR s. m. v. **brusture.**

BRÚSTURE, *brusturi,* s. m. Numele mai multor plante erbacee cu frunze foarte mari și late, cu flori purpurii sau violete; sînt folosite pentru proprietățile lor medicinale *(Lappa maior, minor* și *tomentosa);* lipan. [Var.: **brústur** s.m.]

Brusturi

BRUȘ, *bruși,* s. m. (Reg.) Bulgăre de pămînt. ✦ Cocoloș. — Sb. **bruš.**

BRUT, -Ă, *bruți, -te,* adj. 1. (Despre o materie primă) Care se găsește în stare naturală, încă neprelucrat; (despre un produs în stare de prelucrare) care n-a fost încă transformat în produs finit. 2. (Despre greutatea mărfurilor) Din care nu s-a scăzut daraua; (despre un venit) din care nu s-au scăzut cheltuielile, impozitele etc. — Lat. lit. **brutus** (fr. **brut**).

BRUTÁL, -Ă, *brutali, -e,* adj. Lipsit de delicatețe, aspru; grosolan, necioplit. — Fr. **brutal.**

BRUTALITÁTE, *brutalități,* s. f. Fire sau purtare brutală; vorbă sau faptă de om brutal; grosolănie. — După fr. **brutalité.**

BRUTALIZÁ, *brutalizez,* vb. I. Tranz. A trata pe cineva cu brutalitate; a maltrata. — Fr. **brutaliser.**

BRUTÁR, *brutari,* s. m. Muncitor care fabrică pîine; (în trecut) proprietar de brutărie. — Din **brut** «pîine neagră» (puțin folosit) + suf. *-ar.*

BRÚTĂ, *brute,* s. f. Om brutal. — Fr. **brute.**

BRUTĂREÁSĂ, *brutărese,* s. f. Muncitoare care fabrică pîine; soția brutarului. — Din **brutar** + suf. *-easă.*

BRUTĂRÍE, (2) *brutării,* s. f. 1. Meseria de brutar. 2. Clădire în care se fabrică sau se vinde pîine. — Din **brutar** + suf. *-ie.*

BRÚTO adv. În total, fără a scădea daraua (dintr-o greutate), fără a scădea cheltuielile, impozitele etc. (dintr-un venit). — Germ. **Brutto** (it. **brutto**).

BUÁZ s. n. Albia unui rîu mic, la vărsare. — Tc. **boghaz.**

BUBÁT s. n. (Pop.) Vărsat, variolă. — Din **bubă** + [vărs]**at.**

BÚBĂ, *bube,* s. f. 1. Nume dat umflăturilor cu caracter purulent ale țesutului celular de sub piele. ◇ Expr. *A umbla cu cineva ca cu o bubă coaptă* = a menaja pe cineva. *S-a spart buba* = s-a dat totul pe față, s-a dezvăluit totul. ◇ Compuse: (pop.) *bubă-neagră* = dalac; *bube-dulci* = bubulițe dese, de natură infecțioasă, care se ivesc în special la copii, în jurul gurii, pe cap etc. ✦ Rană. 2. Fig. Punct slab, parte delicată a unei probleme; dificultate. ◇ Expr. *Îi știu eu buba* = știu eu ce necaz sau ce punct slab are. — Comp. ucr. **buba.**

BUBERÍC s. m. Plantă erbacee cu tulpina noduroasă la bază, cu frunze dințate și cu flori brune sau verzi-măslinii *(Scrophularia nodosa).* — Comp. bg. **bubrek.**

BUBÍȚĂ, *bubițe,* s. f. Bubuliță. — Din **bubă** + suf. *-iță.*

BUBÓI, *buboaie,* s. n. Furuncul, abces. — Din **bubă** + suf. *-oi.*

BUBÓNICĂ adj. f. (În expr.) *Ciumă* (sau *pestă*) *bubonică* = ciumă (sau pestă) care se manifestă prin abcese. — Fr. **bubonique** (<gr.).

BUBÓS, -OÁSĂ, *buboși, -oase,* adj. Cu bube. ✦ (Despre plante, fructe) Plin de umflături, de noduri, de crestături. — Din **bubă** + suf. *-os.*

BUBUÍ, pers. 3 *búbuie,* vb. IV. Intranz. (Despre tunet; *p. ext.* despre arme de foc sau alte surse de zgomote) A produce un zgomot înfundat și puternic, repetat (prin ecou) la intervale scurte. — Onomatopee.

BUBUÍRE, *bubuiri,* s. f. (Rar) Bubuit. — V. *bubui.*

BUBUÍT s. n. Faptul de *a bubui;* zgomot puternic și înfundat produs de explozii, de lovituri repetate etc.

BUBUITÓR, -OÁRE, *bubuitori, -oare,* adj. Care bubuie. — Din **bubui** + suf. *-(i)tor.*

BUBUITÚRĂ, *bubuituri,* s. f. Bubuit. — Din **bubui** + suf. *-(i)tură.*

BUBULÍȚĂ, *bubulițe,* s. f. Diminutiv al lui *bubă.*

BUBURÓS, -OÁSĂ, *buburoși, -oase.* adj. Bubos. — Din **bubă** + suf. *-ur-os.*

BUBURÚZ[1] s. m. v. **buburuză.**

BUBURÚZ[2], *buburuze,* s. m. Cocoloș mic și rotund; bobiță.

BUBURÚZĂ, *buburuze,* s. f. Gîndăcel cu corpul rotund, cu aripile roșii, pătate cu șapte puncte negre *(Coccinella septempunctata).* [Var.: **buburúz** s. m.]

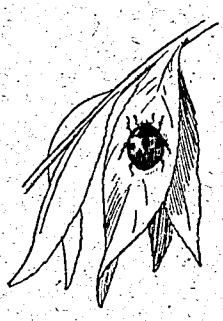

Buburuză

BUC[1] s. m. (Reg., în expr.) *Într-un bue* = într-o clipă, foarte repede.

BUC[2], *buci,* s. m. (Reg.) Fag bătrîn. — Slav (v. sl. **bukŭ**).

BUC[3], (2) *buci,* s. m. (Reg.) 1. Pleavă de cereale. 2. (La pl.) Firișoare de calitate inferioară rămase de la melițarea inului și a cînepii. — Comp. lb. **buk** «pleavă».

BUCÁL, -Ă *bucali, -e,* adj. Care ține de gură, privitor la gură. ◇ Expr. *Pe cale bucală* = pe gură. — Fr. **buccal.**

BUCÁTĂ, (I) *bucăți,* (II) *bucate,* s. f. I. 1. Parte tăiată sau ruptă dintr-un corp solid; fragment, frîntură. ◇ Expr. *A face* (sau *a rupe, a tăia* etc.) *bucăți* (sau *în bucăți* sau *bucăți-bucăți*) = a rupe (sau a tăia etc.) în părticele mici de tot. 2. Parte dintr-un întreg considerată ca o unitate. *O bucată de stofă.* ◇ Expr. *Om dintr-o bucată* = om cu caracter integru. ✦ Porțiune, de dimensiuni și forme determinate, dintr-un produs fabricat. *Bucată de zahăr.* ✦ Unitate de numărare; exemplar. ◇ Expr. *Cu bucata* = cu amănuntul. *A plăti cu bucata* = a plăti în acord. *A face* (cuiva) *bucata* = a crea (cuiva) o încurcătură, a face (cuiva) un rău. ✦ (Determinat prin «de drum», «de cale» etc.) Distanță. ✦ (Determinat prin «de timp», «de vreme» etc.) Interval. 3. Operă literară sau muzicală (de proporții mai reduse). II. (La pl.) 1. (Feluri de) mîncare. 2. Cereale, grîne. 3. (Reg.) Vite. — Lat. ***buccata.**

BÚCĂ, *bucă,* s. f. 1. Fesă. 2. Fiecare dintre cele două părți cărnoase ale feței omului, de la tîmplă în jos. — Lat. **bucca** «gură».

BUCĂCIOÁRĂ, *bucăcioare,* s. f. (Reg.) Bucățică. — Din **buc**[ată] + suf. *-ăcioară.*

BUCĂLÁI, -ÁIE, *bucălai, -aie,* adj. Bucălat. — Din **bucă**[lat] + suf. *-ăl-ai.*

BUCĂLÁIE, *bucălăi,* s. f., adj. f. (Oaie) cu botul negru. — Din **bucă** + **laie.**

BUCĂLÁT, -Ă, *bucălați, -te,* adj. Grăsuliu, durduliu. — Din **bucăla** (rar uzitat).

BUCĂLÍU, -ÍE, *bucălii,* adj. (Rar) Bucălat. — Din **bucă**[lat] + suf. *-ăl-iu.*

BUCĂTÁR, *bucătari,* s. m. Cel care are meseria de a găti mîncare. — Din **bucate** (pl. lui *bucată*) + suf. *-ar).*

BUCĂTĂREÁSĂ, *bucătărese,* s. f. Femeie care are meseria de a găti mîncare. — Din **bucătar** + suf. *-easă.*

BUCĂTĂRÍE, *bucătării,* s. f. 1. Cameră (sau clădire) în care se gătește mîncarea. ✦ *Bucătărie de campanie* = vehiicul prevăzut cu aparatura necesară preparării hranei calde pentru trupele aflate în campanie. 2. Fel caracteristic de a găti bucatele. *Bucătărie românească.* 3. Fig. Totalitatea lucrărilor mărunte necesare pentru efectuarea unei lucrări mai mari. — Din **bucătar** + suf. *-ie.*

BUCĂTĂRIOÁRĂ, *bucătărioare,* s. f. Diminutiv al lui *bucătărie* (1).

BUCĂTĂRÍȚĂ, *bucătărițe,* s. f. (Reg.) Bucătăreasă. — Din **bucătar** + suf. *-iță.*

BUCĂTÚRĂ s. f. v. **îmbucătură.**

BUCĂȚEÁ, *bucățele,* s. f. Bucățică. — Din **bucată** + suf. *-ea.*

BUCĂȚÉL s. m. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele inferioare răsucite în formă de sul și cu flori roșietice sau violacee dispuse în formă de spic *(Agrostis canina).* — Din **bucățea.**

BUCĂȚELÍ, *bucățelesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A bucăți. — Din **bucățele** (pl. lui *bucățică).*

BUCĂȚÍ, *bucățesc,* vb. IV. Tranz. A tăia sau a sfîșia în bucăți; a îmbucătăți. — Din **bucată.**

BUCĂȚÍCĂ, *bucățele,* s. f. Diminutiv al lui *bucată.* ◇ Expr. *A face* (sau *a tăia, a rupe în*) *bucățele (-bucățele)* = a fărîmița, a mărunți. *Bucățică ruptă* (sau *tăiată*) sau *ruptă bucățică* = exact, la fel; leit. ✦ Lucru de mîncare. ◇ Expr. *A-și da* (sau *a-și lua*) *bucățica de la gură* = a da din puținul său, a fi darnic. *A-i lua* (cuiva) *bucățica din* (sau *de la*) *gură* = a lipsi (pe cineva) chiar și de strictul necesar.

BUCEÁ, *bucele*, s. f. 1. Manșon de metal montat între două piese între care există o mișcare relativă, pentru a le proteja de uzură, sau între două piese asamblate rigid, pentru a ușura dezmembrarea. ✦ Manșon de fontă cu care se căptușește pe dinăuntru butucul roții (de car, de camion etc.). 2. Dispozitiv care îmbucă sau prinde o parte a unei unelte. — Lat. **buccella** «guriță».

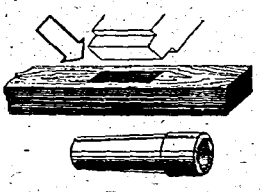

Bucea

BUCELÁ, *bucelez*, vb. I. Tranz. A monta o bucea. — Din **bucea.**

BÚCHE, *buchi*, s. f. A doua literă din alfabetul chirilic; *p. ext.* literă; alfabet; cunoștințe elementare de scris și citit. ✧ Expr. *Buchea cărții* = exact ca în carte; în chip mecanic. *A fi (tot) la buchi* = a fi (tot) începător (în ale învățăturii). *A nu ști buche* = a nu ști nimic. [Var.: **bucheá, búchie** s. f.] — Slav (v. sl. **buky**).

BUCHEÁ s. f. v. **buche.**

BUCHÉR, *bucheri*, s. m. (Înv.) Persoană care învață buchile, începător la învățătură; (astăzi) persoană care învață pe dinafară, în mod mecanic. — Din **buche** + suf. *-ar.*

BUCHEREÁLĂ s. f. Faptul de a învăța pe de rost, în chip mecanic. — Din **bucheri** + suf. *-eală.*

BUCHERÉȘTE adv. În felul bucherilor, ca bucherii. — Din **bucher** + suf. *-ește.*

BUCHERÍ, *bucheresc*, vb. IV. Tranz. A silabisi. — Din **bucher.**

BUCHERÍE s. f. Bucherească. — Din **bucher** + suf. *-ie.*

BUCHÉT, *buchete*, s. n. 1. Mănunchi de flori aranjate și legate împreună. 2. Boschet. 3. Aromă specială a unor vinuri vechi superioare. — Fr. **bouquet.**

BUCHETIÉRĂ, *buchetiere*, s. f. (Înv.) Florăreasă. [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. **bouquetière.**

BUCHEȚÉL, *buchețele*, s. n. Diminutiv al lui *buchet* (1).

BÚCHIE s. f. v. **buche.**

BUCHINÍ, *buchinesc*, vb. IV. Tranz. și intranz. (Rar) A buchirisi. — Din **buche** (după fr. *bouquiner*).

BUCHINÍST, *buchiniști*, s. m. (Franțuzism înv.) Anticar. — Fr. **bouquiniste.**

BUCHIRISÍ, *buchirisesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A citi sau a învăța cu mare osteneală sau cu migală. — Din **bucher** + suf. *-isi.*

BUCHISÁ vb. I. v. **buchisi.**

BUCHISEÁLĂ, *buchiseli*, s. f. 1. Bucherească. 2. Fig. Bătaie înfundată cu pumnii. — Din **buchisi** + suf. *-eală.*

BUCHISÍ, *buchisesc*, vb. IV. 1. Tranz., intranz. și refl. A face un lucru cu mare trudă și migală, fără spor; (în special) a citi cu greutate. 2. Tranz. Fig. A bate tare pe cineva. [Var.: **buchisá** vb. I]

BUCIARDÁ, *buciardez*, vb. I. Tranz. A prelucra cu buciarda piatra de construcție. — Fr. **boucharder.**

BUCIARDÁRE s. f. Acțiunea de *a buciarda.*

BUCIARDÁT, -Ă, *buciardați, -te*, adj. (Despre piatră de construcție) Prelucrat cu buciarda. — V. *buciarda.*

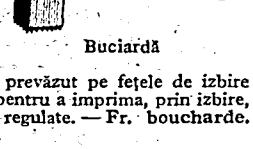

Buciardă

BUCIÁRDĂ, *buciarde*, s. f. Ciocan prevăzut pe fețele de izbire cu dinți deși de formă piramidală, folosit pentru a imprima, prin izbire, pe fața pietrelor de construcție, adînciturі regulate. — Fr. **boucharde.**

BÚCIN s. n. v. **bucium**[1].

BUCINÍȘ s. m. (Bot.; reg.) Cucută.

BUCIÚC, *buciucuri*, s. n. (Turcism înv.) Steag tătăresc, alcătuit dintr-o jumătate de coadă de cal fixată de o prăjină. — Tc. **buçuk.**

BÚCIUM[1], *buciume*, s. n. Instrument muzical de suflat în forma unui tub conic, lung, făcut din coajă de tei sau din lemn și folosit în special de ciobani pentru chemări și semnale; tulnic. ✦ Sunet scos cu acest instrument. [Var.: (reg.) **búcin** s. n.] — Lat. **bucinum.**

Bucium

BÚCIUM[2], *buciume*, s. n. (Pop.) 1. Trunchi sau tulpină de arbore; (în special) butuc de viță de vie. 2. Butucul roții carului, în care sînt înfipte spițele. — V. arom. **bucium,** megl. **bucíun** «hușteau».

BUCIUMÁ[1] vb. I. v. **bușuma.**

BUCIUMÁ[2], *búcium*, vb. I. Intranz. A sufla, a cînta din bucium. ✦ Tranz. Fig. A anunța, a vesti ceva. — Lat. **bucinare.**

BUCIUMÁRE, *buciumări*, s. f. Acțiunea de *a buciuma* și rezultatul ei.

BUCIUMÁȘ, *buciumași*, s. m. Cel care buciumă[2]. — Din **bucium**[1] + suf. *-aș.*

BUCIUMÁTOR, -OÁRE, *buciumători, -oare*, adj. (Rar) Care buciumă[2]. — Din **buciuma**[1] + suf. *-(ă)tor.*

BUCLÁ, *bucléz*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) răsuci părul în bucle, a (se) cîrlionța. — Fr. **boucler.**

BUCLÁT, -Ă, *buclați, -te*, adj. (Despre păr) Cu bucle; cîrlionțat. — V. *bucla.*

BÚCLĂ, *bucle*, s. f. I. 1. Șuviță de păr răsucită în spirală; zuluf, cîrlionț. 2. Parte a ochiului unui fir, formată în timpul tricotării. II. 1. Curbă foarte pronunțată, folosită la unirea porțiunilor drepte ale unui drum în serpentină. ✦ Porțiune șerpuită a unui curs de apă. 2. Piesă metalică pe care se fixează, prin îndoire, capătul unui cablu. — Fr. **boucle.**

BUCLÚC, *buclucuri*, s. n. 1. Belea, încurcătură, necaz. 2. Ceartă, discordie. 3. (Reg., la pl.) Obiecte neînsemnate; mărunțișuri. V. *calabalîc, catrafuse.* [Var.: **boclúc** s. n.] — Tc. **bokluk.**

BUCLUCÁȘ, -Ă, *buclucași, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care provoacă buclucuri (1); care caută ceartă cu orice preț. — Din **bucluc** + suf. *-aș.*

BUCOÁVNĂ, *bucoavne*, s. f. (Înv. și arh.) Abecedar (cu caractere chirilice); *p. ext.* carte tipărită cu litere chirilice. — Slav (v. sl. **azŭbukovino**).

BUCÓLIC, -Ă, *bucolici, -e*, adj. Privitor la viața (idealizată) de la țară; pastoral, idilic. — Lat. lit. **bucolicus** (fr. **bucolique**).

BUCÓLICĂ, *bucolice*, s. f. Mic poem pastoral; eglogă, idilă. — Lat. lit. **bucolica** (fr. **bucolique**).

BUCOVINEÁN, -Ă, *bucovineni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Bucovinei sau populației ei, privitor la Bucovina sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația Bucovinei. — Din **Bucovina** + suf. *-ean.*

BUCOVINEÁNCĂ, *bucovinence*, s. f. Bucovineană. — Din **bucovinean** + suf. *-că.*

BUCSĂU s. m. Arbust ornamental din familia leguminoaselor, cu ramuri lungi, verzi-albăstrui, cu frunze puține și cu flori mari, galbene, plăcut mirositoare *(Spartium junceum).* — Lat. lit. **buxus.**

Bucsău

BÚCȘĂ, *bucșe*, s. f. Bucea (1). — Din **bucea** (influențat de ucr. *bukša*).

BUCȘÍ, *bucșesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A umple pînă la refuz; a îndesa, a tixi. ✦ A năpădi, a podidi.

BUCURÁ, *búcur*, vb. I. Refl. 1. A simți bucurie, a fi cuprins de bucurie. ✦ Tranz. A procura cuiva o bucurie, o satisfacție. 2. A se desfăta, a petrece. 3. A dispune de..., a avea la îndemînă. ✦ A fi foarte căutat, a provoca interes. 4. (Peior.) A rîvni la...; a încerca să profite. — Comp. alb. **bukuron.**

BUCURÁT, -Ă, *bucurați, -te*, adj. Bucuros. — V. *bucura.*

BUCURÍE, *bucurii*, s. f. 1. Sentiment de mulțumire, de satisfacție sufletească. ✧ Loc. adv. *Cu bucurie* sau *cu toată bucuria* = din toată inima. ✧ Expr. *A nu-mai putea de bucurie* = a se bucura foarte mult. *Noroc și bucurie*, formulă de salut. 2. (Concr.) Persoană, obiect, veste etc. care bucură. — Din **bucura** + suf. *-ie.*

BUCURÓS, -OÁSĂ, *bucuroși, -oase*, adj. 1. Care este cuprins de bucurie, care reflectă bucuria; *p. ext.* vesel. ✧ Expr. *(A fi) bucuros de oaspeți* = a primi cu plăcere oaspeți. *A fi mai bucuros să...* (sau *cînd..., dacă...*) = a prefera să... 2. (Adesea adverbial) Care face ceva cu plăcere, din toată inima. ✦ (Adverbial, reg.; formulă de politețe) Pentru puțin! cu plăcere! mă rog! — Din **bucura** + suf. *-os.*

BUDÁC, *budace*, s. n. (Reg.) Sapă mare sau tîrnăcop cu care se fac cuiburi pentru sădit. — Sb. **budak.**

⚔ **BUDÁCĂ,** *budace*, s. f. (Reg.) Vas de lemn în care se pune laptele la închegat. — Din **bud** [ăi] + suf. *-ică.*

BUDALÁ s. m. sg. (Rar) Om prost, nătărău. — Tc. **budala.**

BÚDĂ, *bude*, s. f. (Reg.) 1. Prăvălioară de lemn; magherniță. 2. Colibă. 3. Closet. — Rus, ucr. **buda.**

BUDĂI, *budăie*, s. n. (Reg.) 1. Vas de lemn în care se păstrează laptele, se duc bucatele la cîmp, se țin băuturi etc. ✦ Putinei. 2. Trunchi scobit, întrebuințat ca ghizd la fîntînă; *p. ext.* fîntînă puțin adîncă. [Var.: **budúi** s. n.] — Magh. **bödön**y.

BUDĂIÁȘ, *budăiașe*, s. n. Diminutiv al lui *budăi.*

BUDIHÁCE, *budihace*, s. f. (Reg.) Monstru, pocitanie.

BUDÍNCĂ, *budinci*, s. f. 1. Preparat culinar dulce servit ca desert. 2. Fel de mîncare făcut din legume, brînză etc. și copt în cuptor. — Fr. **pudding, pouding** (<engl.).

BUDÍSM s. n. Religie răspîndită în Asia orientală, al cărei principiu fundamental este renunțarea la frămîntările, lupta și plăcerile vieții. — Fr. **bouddhisme.**

BUDÍST, -Ă, *budiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de budism, privitor la budism. 2. S. m. și f. Adept al budismului. — Fr. **bouddhiste.**

BUDOÁR, *budoare*, s. n. Cameră intimă a unei femei. [Pr.: *-do-ar*] — Fr. **budoir.**

BUDUHOÁLĂ, *buduhoale*, s. f. (Reg.) 1. Budihace. 2. Boală contagioasă.

BUDÚI s. n. v. **budăi.**

BÚDUR, *budure*, s. n. (Pop.) 1. Stîncă mare cu vegetație săracă. 2. Buduroi (3).

BUDURÓI, *buduroaie*, s. n. (Pop.) 1. Vas de lemn în care se păstrează diferite produse. 2. Stup de albine făcut dintr-un butuc scobit sau dintr-o scorbură; știubei. 3. Ghizd de fîntînă. — V. *budăi*.

BUF[1] interj. Cuvînt care imită sunetul înfundat produs de căderea unui obiect tare, de o lovitură sau de o explozie. — Onomatopee.

BUF[2] s. n. Numele unei figuri la jocul de arșice.

BUF[3], **-Ă**, *bufi*, *-e*, adj. (Despre o comedie, o operă) Cu un caracter comic exagerat. ✦ (Despre cîntăreți sau actori) Care interpretează roluri comice într-o comedie sau operă bufă (uzînd de mijloace ieftine). — Fr. **bouffe**.

BUFÁNT, **-Ă**, *bufanți*, *-te*, adj. (Despre îmbrăcăminte sau despre părți ale ei) Umflat, înfoiat. — Fr. **bouffant**.

BÚFĂ, *bufe*, s. f. Cută înfoiată la îmbrăcăminte.

BUFĂIÁLĂ, *bufăieli*, s. f. (Rar) Chicot. — Din **bufăi** (rar întrebuințat) + suf. *-eală*.

BUFÉT, *bufete*, s. n. 1. Dulap de sufragerie sau de bucătărie în care se ține vesela. ✦ *Bufet de orgă* = mobilă de lemn sau de metal în care sînt montate tuburile unei orgi. 2. Local în care se servesc mîncăruri (reci), băuturi etc. ✦ Cameră sau masă unde se servesc mîncăruri (reci), băuturi etc. 3. Mîncăruri care se servesc la bufet (2). — Fr. **buffet**.

BUFETIÉR, **-Ă**, *bufetieri*, *-e*, s. m. și f. Persoană care conduce un bufet (2) sau servește la un bufet. [Pr.: *-ti-er*] — Fr. **buffetier**.

BUFLÉI, *buflei*, s. m. Copil sau pui de animal gras, dolofan.

BÚFNĂ, *bufne*, s. f. (Ornit.) Bufniță. [Var.: **búhnă** s. f.] — Onomatopee.

BUFNEÁLĂ, *bufneli*, s. f. (Rar) 1. Îmbufnare. 2. Bufnitură. — Din **bufni** + suf. *-eală*.

BÚFNET, *bufnete*, s. n. Bufnitură. — Din **bufni** + suf. *-et*.

BUFNÍ, *bufnesc*, vb. IV. 1. Intranz. A produce un zgomot înfundat prin cădere, izbire, explozie etc. 2. Intranz. A izbucni în rîs; a pufni. ✧ Expr. (Tranz.) *A-l bufni rîsul* = a-l apuca rîsul. 3. Intranz. A bombăni. 4. Tranz. A izbi cu putere; a trînti. 5. Intranz. A da buzna, a se năpusti; a izbucni. — Din **buf**[1].

BUFNÍRE, *bufniri*, s. f. Acțiunea de *a bufni* și rezultatul ei.

BUFNÍT s. n. Bufnitură. — V. *bufni*.

BUFNITÚRĂ, *bufnituri*, s. f. Faptul de *a bufni*; zgomot produs prin cădere, izbire, explozie etc.

BÚFNIȚĂ, *bufnițe*, s. f. 1. Cea mai mare pasăre răpitoare de noapte, de culoare brunăsură, cu cap mare și cu ochi galbeni mari, apropiați unul de altul, cu smocuri lungi de pene la urechi; are un strigăt care seamănă a văitare (*Bubo bubo*). 2. (Reg.) Cucuvea. — Din **bufnă** + suf. *-iță*.

Bufniță (1)

BUFÓN, **-Ă**, *bufoni*, *-e*, adj. Caraghios, comic. ✦ (Substantivat, m.; în epoca feudală) Personaj comic întreținut la curțile suveranilor sau ale seniorilor, pentru a provoca rîsul prin glume, gesturi etc.; măscărici; *p. ext.* persoană care face pe alții să rîdă prin glume, gesturi caraghioase etc. — Fr. **bouffon** (*it.*).

BUFONERÍE, *bufonerii*, s. f. Vorbă, glumă, gest care provoacă rîsul. — Fr. **bouffonnerie**.

Bufon

BUFT, *bufturi*, s. n. (Reg.) Stomac sau burtă de mamifere. — Comp. magh. **bufli**.

BUFTÁC s. m. (Reg.) Buftea. — Din **buft** + suf. *-ac*.

BÚFTEA s. m. Calificativ dat unui om sau unui copil gras. — Din **buft** + suf. *-ea*.

BUGEÁC s. n. Ținut de stepă brăzdat de văi adînci și seci și lipsit de ape curgătoare. — Tc. **bucak**.

BÚGED, **-Ă**, *bugezi*, *-de*, adj. (Reg.) Buhăit, puhav, umflat. [Var.: **búget**, **-ă** adj.] — Lat. **buccidus*.

BUGÉT[1], *bugete*, s. n. Plan cuprinzînd bilanțul veniturilor și cheltuielilor probabile ale unui stat, ale unei întreprinderi etc. pe o perioadă determinată, bazat pe experiența financiară a anului expirat. ✦ Totalitatea prevederilor de venituri și cheltuieli ale unei familii sau ale unei persoane pentru o anumită perioadă de timp. — Fr. **budget**.

BÚGET[2], **-Ă** adj. v. **buged**.

BUGETÁR, **-Ă**, *bugetari*, *-e*, adj. Privitor la buget, prevăzut în buget, de buget. ✧ *Sarcini bugetare* = a) obligații (ale statului) care se acoperă prin buget; b) realizări de venituri și efectuări de cheltuieli. *Instituție bugetară* = instituție ale cărei venituri se varsă integral în buget și ale cărei cheltuieli se acoperă în întregime din buget. *An* (sau *exercițiu*) *bugetar* = perioadă de timp de un an în care se efectuează operațiile legate de executarea bugetului statului. — După fr. **budgétaire**.

BUGETIVÓR, **-Ă**, *bugetivori*, *-e*, adj. Care trăiește în mod parazitar din bugetul statului. — Fr. **budgétivore**.

BUGEZÍ, *bugezesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se umfla la față (de boală, de somn etc.); a se buhăi. — Din **buged**.

BUH s. n. (Reg., în expr.) *A-i merge* (sau *a i se duce*) *buhul* = a-i merge vestea, faima; a ajunge de pomină.

BUHÁI[1], *buhai*, s. m. (Reg.) 1. Taur. 2. Compus: *buhai-de-baltă* = bou-de-baltă (a, b). — Ucr. **buhaj**.

BUHÁI[2], *buhaiuri*, s. n. Instrument muzical popular folosit de colindători în ajunul anului nou, format dintr-o putinică cu un fund de piele, prin care trece un smoc de păr de cal care se trage producînd un sunet asemănător cu mugetul unui taur. [Pl. și: *buhaie*] — Din **buhai**[1].

Buhai

BUHÁȘ, *buhași*, s. m. (Reg.) Brad mic, pipernicit și cu crengi dese.

BÚHAV, **-Ă** adj. v. **puhav**.

BÚHĂ, *buhe*, s. f. Bufniță. — Onomatopee.

BUHĂÍ[1], *buhăiesc*, vb. IV. Refl. A deveni puhav la față. — Din **buhav**.

BUHĂÍ[2], *buhăiesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A țipa, a urla. — Din **buhai**[1].

BUHĂIÁLĂ[1], *buhăieli*, s. f. (Rar) Faptul de *a se buhăi*[1].

BUHĂIÁLĂ[2], *buhăieli*, s. f. (Rar) Faptul de *a buhăi*[2].

BUHĂIÉȘ, *buhăiești*, s. m. (Reg.) Diminutiv al lui *buhai*[1].

BUHĂÍT, **-Ă**, *buhăiți*, *-te*, adj. (Despre oameni, despre fața lor etc.) Umflat (de boală, de somn etc.); puhav. — V. *buhăi*[1].

BUHĂȘÍE s. f. (Reg.) Desiș de brazi mici, de buhași. — Din **buhaș** + suf. *-ie*.

BÚHNĂ s. f. v. **bufnă**.

BUHÓS, **-OÁSĂ**, *buhoși*, *-oase*, adj. 1. Ciufulit, zbîrlit; cu părul zbîrlit. 2. (Rar) Buhăit. — Din **buhă** + suf. *-os*.

BUHÚR, *buhururi*, s. n. (Înv. și arh.) Stofă de lînă fină sau de mătase. — Tc. **buhur**.

BUHURDÁR, *buhurdaruri*, s. n. (Înv.) Vas (de metal) servind la afumat cu miresme. — Tc. **buhurdar**.

BUÍ, *buiesc*, vb. IV. Intranz. 1. A chema, a da semnale prin strigăte, sunînd din corn etc. ✦ A răsuna, a vui. 2. A urca (la deal). 3. A da năvală. — Comp. sb. **bujati**.

BUIÁC, **-Ă**, *buieci*, *-e*, adj. Zburdalnic, nebunatic. — Slav (v. sl. **bujakŭ**).

BUIANDRÚG, *buiandrugi*, s. m. Element de construcție alcătuit dintr-o grindă de susținere așezată deasupra unei porți, a unei uși sau a unei ferestre.

BUICÍ, *buicesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) 1. (Despre plante și vite) A se dezvolta, a crește peste măsură (în dauna rodului). 2. (Despre animale sălbatice) A se ivi, a ieși din ascunzătoare. — Din **buiac**.

BUIESTRÁȘ, *buiestrași*, s. m. (Adesea adjectival) Cal care merge în buiestru. — Din **buiestru**[1] + suf. *-aș*.

BUIÉSTRU[1] s. n. Mers rapid și legănat al calului; umblet special al unor animale care calcă deodată cu amîndouă picioarele din aceeași parte.

BUIÉSTRU[2], **-IÁSTRĂ**, *buieștri*, *-stre*, adj. Care merge în buiestru[1]; *p. ext.* nărăvaș; neastîmpărat, zburdalnic.

BUIMÁC, **-Ă**, *buimaci*, *-e*, adj. Ametit (de somn, de beție, de frică etc.); zăpăcit, năuc.

BUIMÁTIC, **-Ă**, *buimatici*, *-e*, adj. (Rar) Buimac. — Din **buim**[ac] + suf. *-atic*.

BUIMĂCEÁLĂ, *buimăceli*, s. f. Buimăcire. — Din **buimăci** + suf. *-eală*.

BUIMĂCÍ, *buimăcesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) ameți, a (se) zăpăci. — Din **buimac**.

BUIMĂCÍRE, *buimăciri*, s. f. Faptul de *a (se) buimăci*.

BUIMĂCÍT, **-Ă**, *buimăciți*, *-te*, adj. Buimac. — V. *buimăci*.

BUIȘÁG s. n. (Reg.) Teren acoperit cu mărăcini și bălării mari, dese și încîlcite. — Magh. **bujaság**.

BUIURDISÍ, *buiurdisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A transmite oficial o cerere, o plîngere etc. unei autorități inferioare; a întări printr-un decret. — Tc. **buiurdiin** « ordin, decret ».

BÚJDĂ, *bujde*, s. f. (Reg.) Cocioabă.

BUJDÍ, *bujdesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A țîșni, a zbughi, a da năvală. — Comp. magh. **buzdúlni**.

BÚJENIȚĂ, *bujenițe*, s. f. (Reg.) Pastramă (de vînat). — Ucr. **buženica**.

BUJÍE, *bujii*, s. f. Dispozitiv cilindric al unui motor cu explozie, prevăzut cu doi electrozi, între care se produce scînteia electrică necesară aprinderii amestecului carburant. — Fr. **bougie**.

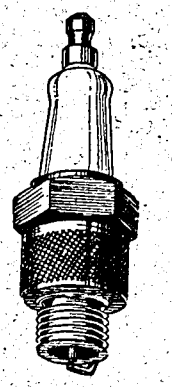

Bujie

BUJÓR, *bujori*, s. m. 1. Nume dat unor plante erbacee, dintre care una (numită și *bujor-de-grădină*) are flori mari, roșii, roz sau albe, iar alta (numită și *bujor-de-câmp*) are flori roșii ca sîngele *(Paeonia)*. ✦ Fig. Roșeață naturală a obrajilor. 2. Compus: *bujor-de-munte* = smirdar. — Bg. **božur**.

BUJORÁȘ, *bujorași*, s. m. Bujorel (1). — Din **bujor** + suf. *-aș*.

Bujor

Bujorel (2)

BUJORÉL, *bujorei*, s. m. 1. Diminutiv al lui *bujor*. 2. Mică plantă erbacee cu frunze lungulețe și ovale și cu flori mari și purpurii *(Orchis papilionacea)*.

BULÁT, *bulate*, s. n. Cuțit folosit în dogărie la prelucrarea cercurilor de lemn cu care se cercuiesc donițele. — Tc. **bulat**.

BÚLĂ[1], *bule*, s. f. 1. Bășică de aer sau de gaz. 2. Sferă de metal sau de sticlă; glob. 3. (Med.) Formație asemănătoare unui chist, cu conținut seros, la nivelul pielii. — Fr. **bulle** (lat. lit. **bulla**).

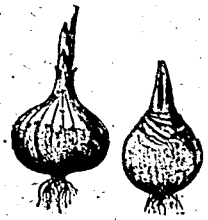

Bulbi.

BÚLĂ[2], *bule*, s. f. Denumire veche a unui act de stat întărit cu pecete; (astăzi) act oficial emis de papă. — Fr. **bulle** (lat. lit. **bulla**).

BULB, *bulbi*, s. m. 1. Tulpină (subterană) a unor plante, alcătuită din mai multe foi cărnoase suprapuse, cu un înveliș membranos uscat. 2. (În expr.) *Bulb rahidian* = prelungire a părții superioare a măduvei spinării, care face legătura între creierul mare, creierul mic, măduva spinării și marele simpatic, și în care se găsesc cîțiva centri nervoși importanți. *Bulbii ochilor* = globii ochilor. 3. Obiect, umflătură etc. care are forma unui bulb (1). — Fr. **bulbe** (lat. lit. **bulbus**).

BULBOÁCĂ, *bulboace*, s. f. (Reg.) Viltoare. — Din **bulb**[oană] + suf. *-oacă*.

BULBOÁNĂ, *bulboane*, s. f. Viltoare. — Din **bulb**[uc] + suf. *-oană*.

BULBÓS, -OÁSĂ, *bulboși, -oase*, adj. 1. Care are bulb (1). 2. De forma unui bulb (1). — Din **bulb** + suf. *-os*.

Bulbuc

BULBÚC, *bulbuci*, s. m. I. 1. Bășică de apă, de săpun, de spumă, de aluat (cînd dospește) etc. 2. Corp rotund (ca o bășică). II. Plantă erbacee cu flori mari de culoare galbenă, cu vinișoare verzi pe din afară *(Trollius europaeus)*. — Postverbal al lui **bulbuca**.

BULBUCĂ, *bulbúc*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A (se) holba. 2. Intranz. și refl. (Despre apă, la pers. 3) A bulbuci. — Lat. *volvicare *(= volvere)*.

BULBUCÁT, -Ă, *bulbucați, -te*, adj. Ieșit în afară; formînd o proeminență rotundă. ✦ (Despre ochi) Holbat. — V. *bulbuca*.

BULBUCĂTÚRĂ, *bulbucături*, s. f. Proeminență rotundă a unui lucru; protuberanță. — Din **bulbuca** + suf. *-(ă)tură*.

BULBUCEÁLĂ, *bulbuceli*, s. f. Faptul de *a bulbuci*; zgomot produs de apă cînd face bulbuci. ✦ Mulțime de bulbuci.

BULBUCÍ, pers. 3 *bulbucește*, vb. IV. Intranz. (Despre apă) A face bulbuci. — Din **bulbuc**.

BÚLCĂ, *bulci*, s. f. (Reg.) Franzelă, pîinișoară. — Ucr. **bulka**.

BULDÓG, *buldogi*, s. m. Cîine cu trup îndesat, cu cap mare, bot turtit, falcă de jos proeminentă și labe scurte și groase. [Acc. și: *búldog*] — Fr. **bouledogue** (< engl.).

Buldog

BULDÓZER, *buldozere*, s. n. Mașină alcătuită dintr-un tractor prevăzut în față cu o lamă puternică, folosit pentru săparea și nivelarea terenurilor, pentru deszăpezirea șoselelor etc. — Engl. **bulldozer**.

BULEÁNDRĂ, *bulendre*, s. f. (Pop.) 1. Haină veche, ruptă, ponosită. ✦ Fig. Termen injurios dat unei femei imorale. 2. (La pl.) Lucruri de uz zilnic, vechi sau de puțină valoare.

BULEÁRCĂ, *bulerci*, s. f. (Reg.) Rachiu; *p. ext.* băutură de proastă calitate. — Comp. **holercă**.

BULETÍN, *buletine*, s. n. 1. Act oficial care atestă identitatea unei persoane. ✦ Adeverință eliberată de o autoritate pentru a atesta ceva. 2. (Cu determinări) Scurt comunicat, raport, anunț sau notă oficială, cuprinzînd informații de actualitate și de interes public. 3. Nume dat unei publicații periodice cuprinzînd scurte dări de seamă, studii și informații de specialitate etc. ✧ *Buletin (oficial)* = publicație periodică cu caracter oficial, de stat, cuprinzînd legi, decrete, decizii etc. 4. Listă cu numele candidaților la o alegere, cu ajutorul căreia votează alegătorul. — Fr. **bulletin** (< it.).

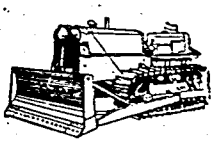

Buldozer

BULEVÁRD, *bulevarde*, s. n. Stradă largă, dreaptă, plantată cu arbori. — Fr. **boulevard**.

BULEVARDIÉR, -Ă, *bulevardieri, -e*, adj. (Franțuzism) De bulevard; *fig.* (despre opere dramatice) superficial, ușor. [Pr.: *-di-er*] — Fr. **boulevardier**.

BULFÉU, *bulfeie*, s. n. Fiecare dintre cele două speteze care leagă partea de sus a jugului de policioară. — Magh. **bélfa**.

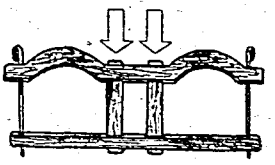

Bulfeie

BULGÁR, -Ă, *bulgari, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Bulgariei sau populației ei, privitor la Bulgaria sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba bulgară. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Bulgariei. — Slav (v. sl. **blŭgarinŭ**).

BÚLGĂR s. m. v. **bulgăre**.

BULGĂRÁȘ, *bulgărași*, s. m. Diminutiv al lui *bulgăre*.

BÚLGĂRE, *bulgări*, s. m. Bucată compactă, solidă, dintr-o materie oarecare, mai ales de pămînt. [Var.: **búlgăr** s. m.]

BULGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *bulgărești*, adj. Bulgar. — Din **bulgar** + suf. *-esc*.

BULGĂRÉȘTE adv. Ca bulgarii; în limba bulgară. — Din **bulgar** + suf. *-este*.

BULGĂRÍ, *bulgăresc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) 1. A arunca cu bulgări în cineva. ✧ Refl. *Se bulgăreau cu omăt*. 2. A acoperi cu lut scheletul de nuiele împletite al unui grajd, al unei colibe etc. — Din **bulgăre**.

BULGĂRÍE, *bulgării*, s. f. (Reg.) Grădină sau teren cu culturi de zarzavat. — Din **bulgar** + suf. *-ie*.

BULGĂROÁICĂ, *bulgăroaice*, s. f. Femeie care face parte din populația de bază a Bulgariei. — Din **bulgar** + suf. *-oaică*.

BULGĂRÓS, -OÁSĂ, *bulgăroși, -oase*, adj. (Rar) Cu bulgări; bolovănos. — Din **bulgăr** + suf. *-os*.

BULGÚR s. n. (Reg.) Grîu măcinat mare, rîșnit sau pisat; crupe de grîu. ✦ Mîncare gătită din acest grîu. — Tc. **bulgur**.

BULHÁC, *bulhace*, s. n. (Reg.) Băltoacă, mlaștină.

BULIBÁȘĂ, *bulibași*, s. m. Conducător al unei cete de țigani. — V. *bulucbașă*.

BULICHÉR, *bulichere*, s. n. (Reg.) Cuțit mare care nu taie bine. — Comp. magh. **bugyli** «briceag».

BULÍN, *buline*, s. n. 1. Capsulă, căsetă în care se pune un praf luat ca medicament; *p. ext.* praful medicamentos împreună cu capsula sa. 2. Petic rotund de hîrtie dată pe o parte cu gumă arabică, cu care se lipesc plicuri, dosare etc. 3. Desen rotund imprimat pe țesături. [Var.: **bulínă** s. f.] — Ngr. **bulini**.

BULÍNĂ s. f. v. **bulin**.

BULIÓN s. n. 1. Pastă conservată de pătlăgele roșii. 2. (Rar) Supă de carne fără zarzavat sau paste făinoase. ✧ *Bulion de cultură (de microbi)* = supă de carne și oase, strecurată și sterilizată, servind la culturile de microbi. [Pr.: *-li-on*] — Fr. **bouillon**.

BULÓN, *buloane*, s. n. Tijă cilindrică cu filet la o extremitate și cu un cap la cealaltă, care servește la îmbinarea a două piese. — Fr. **boulon**.

Bulon

BULONÁ, *bulonez*, vb. I. Tranz. 1. A lega două piese cu un bulon. 2. A monta un bulon pentru asamblarea unor piese, a unor organe de mașini etc. — Fr. **boulonner**.

BULONÁRE s. f. Acțiunea de *a bulona*.

BULÚC, *bulucuri*, s. n. 1. Număr mare de oameni strînși la un loc; gloată, droaie. ✦ (Adverbial) a) În masă, în rînduri strînse, cu grămada. b) Unul peste altul, înghesuindu-se; *p. ext.* repede, iute. 2. (În vechea organizare a armatei din țările românești) Unitate tactică corespunzînd aproximativ efectivului unei companii; *p. ext.* ceată de oameni înarmați. — Tc. **bolluk**.

BULUCBÁȘĂ, *bulucbași*, s. m. (Înv.) Comandant de buluc (2). — Tc. **bulük-başi**.

BULUCBĂȘÍE, *bulucbășii*, s. f. (Înv.) Buluc (2). — Din **bulucbașă** + suf. *-ie*.

BULUCÍ, *bulucesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) aduna grămadă, a (se) strînge la un loc; a (se) îngrămădi. — Din **buluc**.

BULUGHÍNĂ, *bulúghine*, s. f. (Reg.) Cartof.

BULUMÁC, *bulumaci*, s. m. Stîlp de susținere sau grindă de lemn care se întrebuințează la case, la porți etc.

BULVÁN, *bulvani*, s. m. Buștean din care se taie scînduri la joagăr. — Sb. **balvan**.

BULZ, *bulzi*, s. m. (Pop.) Bulgăre, cocoloș. ✦ Cocoloș de mămăligă caldă în care s-a pus brînză de oaie sau urdă. [Pl. și: (n.) *bulzuri*]

BULZÍȘ adv. (Reg.) Într-un singur rînd; unul lîngă altul; alături. — Din **bulz** + suf. *-iș*.

BULZIȘÓR, *bulzișori*, s. m. Diminutiv al lui *bulz*.

BUM interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o detunătură de armă, de o lovitură înfundată sau de o cădere. — Onomatopee.

BUMÁȘCĂ, *bumăști*, s. f. (Înv.) Bancnotă. — Rus **bumažka**.

BUMB, *bumbi*, s. m. 1. (Pop.) Nasture. 2. Mic ornament arhitectural de formă sferică. 3. Cui în partea de jos a corpului instrumentelor cu coarde, de care este legat cordarul. — Comp. magh. **gomb**.

Bumbac

BUMBÁC (1) s. m., (2) s. n. 1. Plantă textilă tropicală și subtropicală în formă de arbust, care crește, aclimatizată, și în regiunile temperate (*Gossypium*). 2. Puf vegetal format din fibrele textile produse de semințele bumbacului (1), folosit în industrie și comerț; (în special) vată. ✧ Expr. *A avea bumbac în urechi* = a nu auzi bine. ✦ Fir răsucit de bumbac (2), întrebuințat la țesut sau la cusut. ✦ Țesătură din fire de bumbac (2). — Comp. sb. **bumbak**, bg. **bubak**.

BUMBARÁ s. f. v. **cumbara**.

BUMBAȘÍR s. m. v. **mumbașir**.

BUMBĂCÁR, *bumbăcari*, s. m. Lucrător care se ocupă cu scărmănatul și torsul firelor de bumbac. — Din **bumbac** + suf. *-ar*.

BUMBĂCĂRIȚĂ, *bumbăcărițe*, s. f. Numele a două specii de plante erbacee cu flori brune-roșietice sau verzi-negricioase, avînd fructul acoperit cu peri care îl ajută la zburat (*Eriophorum angustifolium* și *latifolium*). — Din **bumbac** + suf. *-ariță*.

Bumbăcariță

BUMBĂCĂREÁSĂ, *bumbăcărese*, s. f. Lucrătoare care scarmănă și toarce firele de bumbac. — Din **bumbăcar** + suf. *-easă*.

BUMBĂCĂRÍE, *bumbăcării*, s. f. 1. Fabric unde se prelucrează bumbacul. 2. Produse confecționate din bumbac; cantitate mare de țesături de bumbac. 3. Meseria bumbăcarului. 4. Teren plantat cu bumbac. — Din **bumbac** + suf. *-ărie*.

BUMBĂCEÁLĂ, *bumbăceli*, s. f. Bumbăcit. ✦ Fig. (Fam.) Bătaie. — Din **bumbăci** + suf. *-eală*.

BUMBĂCÉL s. n. Ață de bumbac mercerizat (întrebuințată pentru broderie). — Din **bumbac** + suf. *-el*.

BUMBĂCÍ, *-bumbăcesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A căptuși cu bumbac; a vătui. ✦ Fig. (Fam.) A bate zdravăn pe cineva. — Din **bumbac**.

BUMBĂCÍT s. n. Faptul de *a bumbăci*; vătuire.

BÚMBEN adv. (În expr.) *A dormi bumben* = a dormi adînc.

BUMERÁNG, *bumeranguri*, s. n. Armă folosită de australieni, care, datorită formei sale și modului cum este aruncată, revine la locul de aruncare. — Fr. **boumerang**.

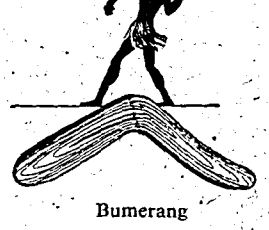

Bumerang

BUN[1] adv. (Exprimă o aprobare) Bine, da, așa. — Din **bun**[4].

BUN[2], *buni*, s. m. Bunic. — Din **bun**[4].

BUN[3], *bunuri*, s. n. 1. Ceea ce este util sau necesar societății sau individului pentru a-i asigura bunăstarea. ✦ (Ec. pol.) Obiect sau valoare care are importanță în circulația economică. 2. Tot ce posedă cineva; avut, proprietate, avere; bogăție, avuție. 3. Calitate; virtute. 4. (Rar) Rezultat, rod, folos. — Din **bun**[4].

BUN[4], *-Ă*, *buni*, *-e*, adj. Care are însușiri pozitive. I. 1. Care face în mod obișnuit bine altora, care se poartă bine cu alții; binevoitor. ✧ Expr. *Bun la inimă* = milostiv. *Bun, rău* = oricum ar fi. (Substantivat) *Bun și rău* = toată lumea, oricine. ✦ Care își îndeplinește obligațiile morale și sociale legate de o anumită situație. ✦ Îndatoritor, amabil. ✧ Expr. *Fii bun!* = te rog! ai bunătatea! 2. (Despre lucrurile și faptele oamenilor) Corect, cuviincios; frumos, milos. ✧ Loc. adv. *Cu buna* = cu binișorul; cu vorbe bune; de bunăvoie. ✧ Expr. *Sfat bun* = sfat înțelept. *Bun suflet de om* = om bun. *A fi* (sau *a ajunge*) *în mîini bune* = a-fi (sau a ajunge) în mîini sigure. *A pune o vorbă bună pentru cineva* = a interveni pentru cineva. ✧ Compus: *bună-purtare* = purtare conformă normelor moralei și educației. *Certificat de bună-purtare* = **a)** (ieșit din uz) certificat în care se atestă purtarea corectă a cuiva într-un serviciu, în școală etc.; **b)** *fig.* recomandație orală sau laudă adusă cuiva. 3. (Despre copii) Cuminte, ascultător; care are grijă de părinți. 4. Caracteristic omului mulțumit, vesel. ✧ Expr. *A fi în toane bune* = a fi bine dispus. II. 1. Care face sau prinde bine; plăcut, satisfăcător, agreabil. ✧ Expr. (Ir.) *A i-o face bună* sau *a-i face* (cuiva) *una bună* = a-i face (cuiva) o poznă sau un (mare) rău. *Una bună* = o întîmplare deosebită, spirituală. *A o păți bună* = a da de bucluc. *Bună treabă!* = frumos! n-am ce zice! *Na-ți-o bună!* = asta mai lipsea! asta-i acum! *Na-ți-o bună că ți-am frînt-o!* se spune aceluia care, într-o situație grea, propune o soluție nepotrivită. 2. (Despre mîncăruri și băuturi) Gustos. ✧ Expr. *Poamă bună* = termen injurios dat unui om de nimic, unei femei imorale sau unui copil neastîmpărat. 3. Bogat, îmbelșugat. 4. (Despre miros) Frumos, plăcut. 5. Liniștit, tihnit; fericit. *Viață bună.* ✧ (În formule de salut sau de urare) *Bună ziua! Bună seara! Noapte bună!* III. 1. Potrivit, apt pentru un anumit scop; *p. ext.* care-și îndeplinește bine menirea. ✧ Expr. (Adesea substantivat) *Bun de tipar* (sau *de imprimat*), formulă prin care cineva dă autorizația de a se tipări o lucrare, pe baza ultimei corecturi. *Bun pentru...* = valabil pentru... ✧ (Despre corpuri) *Bun conducător de căldură* (sau *de electricitate*) = prin care căldura (sau electricitatea) se transmite cu ușurință. 2. (Despre organele corpului) Care funcționează bine; (despre funcțiile fiziologice) care se îndeplinește normal. ✧ Expr. *Bun de gură* = vorbăreț, limbut. *Bun de mînă* = îndemînatic. *Bun de picioare* = sprinten. 3. (Despre îmbrăcăminte și încălțăminte) Neuzat; *p. ext.* nou; de sărbătoare. 4. De calitate superioară; *p. ext.* de preț, scump. ✦ Veritabil, autentic; pur. ✧ Expr. *A o lua de bună* = a crede cele spuse; a lua (ceva) în serios. *A o ține* (*una, și*) *bună* = a susține un lucru cu insistență. *A ști una și bună* = a avea o părere hotărîtă, pe care nu o poate zdruncina nimeni. 5. (Despre bani) Care are putere de circulație; emis de o autoritate îndreptățită. ✧ Expr. *A trăi* (*pe lîngă cineva*) *ca banul cel bun* = a se bucura de mare considerație (din partea cuiva). IV. Înzestrat, talentat, priceput; *p. ext.* dibaci, iscusit. V. 1. Folositor, util; avantajos, rentabil. ✧ Expr. *La ce bun?* = la ce folosește? ✦ (Despre timp, fenomene atmosferice etc.) Favorabil, prielnic; frumos. 2. (În basme și superstiții) Prevestitor de bine. *Aista nu-i semn bun* (CREANGĂ). ✧ Expr. *A nu fi* (*de-*)*a bună* (cuiva) = a prevesti ceva rău. VI. 1. Zdravăn, strașnic. *Trage un somnuleț bun* (ISPIRESCU). ✦ Considerabil, mare. ✧ Loc. adv. *O bună parte* (*din...* sau *dintre...*) = o parte însemnată (din... sau dintre...). *În bună parte* = în mare măsură. *O bună bucată* sau *o bucată bună* (de timp, de loc) = o bucată lungă (de timp, de loc). 2. Întreg, plin; deplin; *p. ext.* mai mult decît..., și mai bine. *Mai erau ca două ceasuri bune* (CAMILAR). ✧ Compus: *bună-știință* = conștiință deplină în săvîrșirea unei fapte. ✦ (Precedînd un adjectiv, accentuează ideea exprimată de acesta) Pe deplin, definitiv. *Diata rămase bună făcută* (CREANGĂ). 3. (În expr.) *Într-o bună zi* (sau *dimineață*) = într-o zi (sau într-o dimineață); pe neașteptate. VII. (Despre relații de înrudire) De sînge, adevărat. *Tată bun.* ✧ *Văr bun* = văr primar. ✦ (Despre prieteni, vecini etc.) Apropiat; devotat. VIII. (Reflectînd concepția claselor exploatatoare, despre familie, neam etc.) Nobil, ales. — Lat. **bonus**.

BÚNA s. f. sg. (Tehn.) Varietate de cauciuc sintetic. — Fr. **buna**.

BUNAVESTÍRE s. f. Numele unei sărbători religioase creștine (25 martie). — Din **bună** + **vestire** (după v. sl. *blagovĕștenije*).

BÚNĂ, *bune*, s. f. Bunică. — Lat. **bona**.

BUNĂ-CREDÍNȚĂ s. f. Convingere intimă a cuiva că ceea ce face este bine; sinceritate, onestitate. ✧ Loc. adj. *De bună-credință* = sincer, cinstit. [Gen.-dat.: *bunei-credințe*] — Din **bună** + **credință**.

BUNĂ-CUVIÍNȚĂ s. f. Purtare cuviincioasă. V. *politețe*. [Gen.-dat.: *bunei-cuviințe*] — Din **bună** + **cuviință**.

BUNĂ-DIMINEÁȚA s. f. (Bot.) Zorele. — Din **bună** + **dimineața**.

BUNĂOÁRĂ adv. De exemplu, de pildă; cum ar fi, să zicem. [Var.: **bunioáră** adv.] — Din **bună** + **oară**.

BUNĂSTÁRE s. f. Prosperitate. [Gen.-dat.: *bunăstării* și (mai vechi) *bunei-stări*] — Din **bună** + **stare** (după germ. *Wohlstand*).

BUNĂTÁTE, (I 3, II) *bunătăți*, s. f. I. 1. Însușirea de a fi bun, înclinarea de a face bine; *p. ext.* îndurare, milă, blîndețe. 2. Bunăvoință, amabilitate. ✧ Expr. *Ai bunătate* (sau *bunătatea*) *ori fă bunătatea* (*să...*) = te rog, fii bun (să...). 3. Faptă bună, binefacere. 4. Gust bun, plăcut. II. (Concr.) 1. Mîncare sau băutură (foarte) bună. 2. Lucru de calitate (foarte) bună. 3. (La pl.) Averi, bogății. — Lat. **bonitas, -itatis**.

BUNĂVÓIE s. f. (În expr.) *De bunăvoie* sau *de bunăvoia mea* (sau *ta* etc.) = nesilit de nimeni, din inițiativă proprie; de la sine, singur. — Din **bună** + **voie**.

BUNĂVOINȚĂ s. f. 1. Purtare sau atitudine binevoitoare; îngăduință. 2. Tragere de inimă (pentru a face ceva); rîvnă, zel, sîrg. [Gen.-dat.: *bunăvoinței*] — Din **bună** + **voință** (după lat. *benevolentia*).

BÚNCĂR, *buncăre*, s. n. 1. Depozit de înmagazinare a cărbunilor sau a minereurilor. 2. Pîlnie de alimentare cu cărbuni a locomotivelor. 3. (Mil.) Mic adăpost blindat. — Germ. **Bunker**.

BUNCEÁG s. n. (Reg.) 1. Îngrămădire de trunchiuri căzute, crengi uscate și ierbărie. 2. Covor de mușchi. — Comp. sb. **bucak**,

BUNDĂ, *bunde*, s. f. 1. Haină lungă și largă de postav, îmblănită, purtată de bărbați; (reg.) blană mare făcută din piei de oaie, întrebuințată de țărani ca îmbrăcăminte de iarnă. 2. (Reg.) Cojocel scurt, fără mîneci, din piele de miel, avînd pe față cusături din fire de lînă colorată, pe care îl poartă țăranii și țărancele; pieptar. — Magh. **bunda**.

Bundă (1)

BUNDIȚĂ s. f. Diminutiv al lui *bundă*.

BUNÉL, *bunei*, s. m. Bunic. — Din **bun**[2] + suf. *-el*.

BUNÉȚE, *buneți*, s. f. (Reg.) Bunătate. — Din **bun**[4] + suf. *-ețe*.

BUNGÉT, *bungeturi*, s. n. Pădure sau porțiune de pădure deasă și întunecoasă; desiș. [Acc. și: *búnget*] — Comp. alb. **bunk**.

BUNGHINÍ, *bunghinesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A lucra cu migală la ceva; a migăli.

BUN-GÚST s. n. sg. Simț estetic rafinat. [Gen.-dat.: *bunului-gust*] — Din **bun**[4] + **gust**.

BUNÍC, *bunici*, s. m. 1. Tatăl tatălui sau al mamei. 2. (La pl.) Părinții părinților; *p. ext.* strămoși. 3. Termen cu care se adresează cineva unui om bătrîn. — Din **bun**[3] + suf. *-ic*.

BUNÍCĂ, *bunici*, s. f. 1. Mama tatălui sau a mamei. ◇ Expr. *(Pe) cînd era bunica fată* = demult. 2. Termen cu care se adresează cineva unei femei bătrîne. — Din **bun**[3] + suf. *-ică*.

BUNICÉL, -EA, -ICĂ, *bunicei, -ele*, adj. Bunișor. — Din **bun**[4] + suf. *-ic-el*.

BUNICÚȚĂ, *bunicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *bunică*.

BUNIOÁRĂ adv. v. **bunăoară**.

BUNIȘÓR, -OÁRĂ, *bunișori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *bun*[4].

BUNÍȚĂ, *bunițe*, s. f. Bunică. — Din **bună** + suf. *-iță*.

BUN-SÍMȚ s. n. sg. Normă logică de apreciere, comună marii majorități a oamenilor. [Gen.-dat.: *bunului-simț*] — Din **bun**[4] + **simț**.

BUNT, *bunturi*, s. n. (Înv. și reg.) Conjurație; răscoală. — Pol., rus **bunt**.

BUNTÁȘ, *buntași*, s. m. (Înv. și reg.) Buntușnic. — Din **bunt** + suf. *-aș*.

BUNTÚȘNIC, *buntușnici*, s. m. (Înv., arh. și reg.) Conjurat, răzvrătit, rebel. — Rus **buntovščik**.

BUNÚȚ, -Ă, *bunuți, -e*, adj. (Pop. și fam.) Bunișor. ◇ Expr. *Bun-bunuț* = foarte bun. — Din **bun**[4] + suf. *-uț*.

BURĂ[1], pers. 3 *burează*, vb. I. Intranz. A ploua mărunt și des; a burnița, a cerne, a țirii. — Din **bură**.

BURĂ[2], *burez*, vb. I. Tranz. 1. A astupa cu un material o gaură în care a fost introdus un exploziv. 2. A îndesa balastul sub traversele unei linii de cale ferată. — Fr. **bourrer**.

BURÁCĂ, *burăci*, s. f. (Reg.) Negură groasă, deasă. — Din **bură** + suf. *-ică*.

BURÁNGIC s. n. v. **borangic**.

BURÁRE, *burări*, s. f. Acțiunea de *a bura*[2].

BURÁT, *burate*, s. n. Sită centrifugă folosită în morărit pentru cernerea urluielii de grîu sau de secară în vederea obținerii făinii. — V. *bura*[2].

BURÁTEC s. m. v. **buratic**.

BURÁTIC, *buratici*, s. m. Broatec. [Var.: **burátec** s. m.] — Din **bură** + **broatec**.

BÚRĂ s. f. Ploaie mărunță și deasă (însoțită de ceață); burniță. — Comp. sb. **bura**.

BURCÁȘ[1], *burcași*, s. m. (Reg.) Copil mic.

BURCÁȘ[2], **-Ă**, *burcași, -e*, adj. (Reg.) Care poartă burcă. — Din **burcă** + suf. *-aș*.

BÚRCĂ, *burci*, s. f. (Reg.) Bundă (1). — Ucr. **burka**.

BURCUȘOÁRĂ, *burcușoare*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *burcă*.

BURDÁC, *burdace*, s. n. (Reg.) Ulcior cu gura strîmtă și cu dop.

BURDÚF, *burdufuri*, s. n. 1. Sac făcut din pielea netăbăcită (uneori din stomacul) unui animal (capră, oaie, bivol), în care se păstrează sau se transportă brînză, făină, apă etc. ◇ Expr. *Burduf de carte* = foarte învățat. *A lega* (pe cineva) *burduf* = a lega (pe cineva) foarte strîns, încît să nu se poată mișca. (Reg.) *A da pe cineva în burdufui dracului* = a nu se mai interesa de cineva. *A se face burduf (de mîncare)* = a mînca foarte mult. 2. Sac făcut din stomacul vițelor sau din piele de miel ori de ied, în care se înmagazinează aerul la cimpoi, la armonică etc. 3. Acoperitoare de piele care, în timp de ploaie, apără picioarele celor din trăsură. ◇ *Bocanci cu burduf* = bocanci cu limba netăiată, prinsă de restul încălțămintei. 4. Perete ondulat, din piele sau din pînză (cauciucată), așezat pe laturile punții de comunicație între două vagoane de călători. 5. Băsică (1) uscată, care, pe vremuri, se întrebuința în locul geamurilor. 6. (Reg.) Copcă în gheață. [Var.: **burdúv, burdúh, burdúș** s. n.]

BURDÚH s. n. v. **burduf**.

BURDUHÁN, *burduhane*, s. n. Stomacul animalelor rumegătoare; *p. ext.* (fam.) burtă. — Din **burduh** + suf. *-an*.

BURDUHĂNÓS, -OÁSĂ, *burduhănoși, -oase*, adj. (Fam.; adesea substantivat) Burtos. — Din **burduhan** + suf. *-os*.

BURDUHÓS, -OÁSĂ, *burduhoși, -oase*, adj. Burtos. — Din **burduh** + suf. *-os*.

BURDÚȘ s. n. v. **burduf**.

BURDUȘEÁLĂ, *burdușeli*, s. f. Faptul de *a (se) burdușí*. — Din **burduși** + suf. *-eală*.

BURDUȘÉL, *burdușele*, s. n. Burduf mic. — Din **burduș** + suf. *-el*.

BURDUȘÍ, *burdușesc*, vb. IV. 1. Tranz. A umple ceva ca pe un burduf; a îndesa, a ticsi. ✦ Refl. (Despre ape) A se umfla. 2. Tranz. Fig. (Fam.) A bate zdravăn pe cineva. 3. Refl. (Despre tencuiala sau varul de pe pereți, despre placajul unei mobile etc.) A se scoroji, a se coșcovi. — Din **burduș**.

BURDUȘÍT, -Ă, *burdușiți, -te*, adj. 1. Îndesat, ticsit. 2. Scorojit, coșcovit. — V. *burdușí*.

BURDÚV s. n. v. **burduf**.

BURÉT s. n. Fir de mătase naturală, gros și neregulat, obținut prin macerarea specială a unor gogoși; țesătură de mătase fabricată din acest fir. — Fr. **bourette**.

Burete (2)

BURÉTE, *bureți*, s. m. 1. (Bot.) Ciupercă. ◇ Expr. *Doar n-am mîncat bureți!* = doar n-am înnebunit! 2. Animal din încrengătura spongierilor, avînd corpul alcătuit dintr-o rețea compactă de fibre elastice și rezistente, care trăiește în tufe dese, fixat pe stîncile submarine *(Spongia officinalis)*; spongie. ✦ Obiect făcut din scheletul acestui animal (sau din cauciuc) și care, datorită proprietății sale de a absorbi lichidele, se întrebuințează ca obiect de toaletă, la ștersul tablei de scris etc. — Lat. **boletis** *(= boletus)*.

BURETÓS, -OÁSĂ, *buretoși, -oase*, adj. Care are proprietatea de a suge lichidele; spongios. — Din **burete** + suf. *-os*.

BURFUÍ, *burfuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A prăși porumbul pentru prima oară.

BURFUIÁLĂ, *burfuieli*, s. f. (Reg.) Acțiunea de *a burfui* și rezultatul ei.

BURG, *burguri*, s. n. Castel medieval; oraș medieval; *p. ext.* oraș vechi. — Fr. **bourg**.

BURGHÉZ, -Ă, *burghezi, -e*, adj., s. m. și f. I. Adj. Creat de burghezie, propriu acesteia, purtînd caracterul ei; care face parte din burghezie. ◇ Compuse: *burghezo-democratic, -ă* = (despre o revoluție, rar despre un regim etc.) care urmărește (și realizează) lichidarea relațiilor feudale prin lupta revoluționară a maselor; *burghezo-moșieresc, -ească* = (despre un regim politic) în care burghezia își împletește interesele de clasă cu ale moșierimii și împarte puterea cu aceasta, împotriva poporului muncitor; *mic-burghez, -ă* = creat de mica burghezie, propriu micii burghezii, purtînd caracterele ei. II. S. m. și f. 1. Persoană care aparține burgheziei; proprietar de mijloace de producție care exploatează munca salariată; capitalist. ◇ Compus: *mic-burghez* = a) persoană care face parte din mica burghezie; b) *fig.* persoană cu vederi înguste. 2. (În orînduirea feudală) Orășean. [Pl. și: *burghejí*] — It. **borghese** (fr. **bourgeois**).

BURGHEZÍ, *burghezesc*, vb. IV. Refl. (Peior.) A adopta deprinderi sau concepții burgheze; a deveni burghez. — Din **burghez**.

BURGHEZÍE, *burghezii*, s. f. Clasă socială care, în orînduirea capitalistă, stăpînește mijloacele de producție, exploatează muncă salariată și deține puterea de stat; clasa capitaliștilor. ◇ *Marea burghezie* = vîrfurile societății burgheze (industriași, bancheri). *Mica burghezie* = pătură socială formată din micii producători de mărfuri, micii proprietari ai mijloacelor de producție (negustori, meseriași, țărani cu proprietate mică și mijlocie), care nu exploatează forță de muncă străină, ocupînd o poziție intermediară între burghezie și proletariat, șovăind între aceste două clase, dar devenind pînă la urmă un aliat al proletariatului în lupta acestuia cu burghezia. *Burghezia sătească* (sau *țărănească*) = chiaburimea. — It. **borghesia**.

BURGHEZÍME s. f. (Rar) Burghezie; mulțime de burghezi. — Din **burghez** + suf. *-ime*.

BURGHIÁȘ, *burghiași*, s. m. Mică insectă de culoare cafenie, acoperită cu peri suri *(Rynchites cupreus)*.

BURGHÍU, *burghie*, s. n. Unealtă de oțel în formă de spirală, cu vîrful și muchiile ascuțite, care, prin mișcarea de înșurubare ce i se imprimă, execută găurirea materialelor. ◇ *Burghiu de foraj* = unealtă de foraj în formă de bară, cu capătul în formă de elice, care se adaptează la perforatorul mecanic. — Tc. **burgu**.

BURHÁI, *burhăie*, s. n. (Reg.) 1. Ceață (rară) care se ridică după ploaie. 2. Ploaie deasă și rece de toamnă. — Din **bură** + **buhai** (« ceață, bură », puțin folosit).

BURÍC, *burice*, s. n. 1. Cavitate care se formează în mijlocul abdomenului, după tăierea cordonului ombilical; ombilic. ✦ Fig. Mijloc, centru. ◇ Expr. *Buricul pămîntului* = centrul pămîntului. *A se crede* (sau *a se socoti*) *buricul pămîntului* = a se crede (sau a se socoti) cel mai important dintre toți. ✦ Cordonul ombilical prin care fetusul

primește hrană din corpul mamei. 2. (În expr.) *Buricul degetului* = vîrful degetului. 3. Compus: *buricul-apei* = plană ebacee cu flori mici, albe sau roșietice, dispuse în umbele *(Hydrocotyle vulgaris)*. — Lat. *umbullcus (= umbilicus)*.

BURICÁ, *burîc*, vb. I. Refl. (Reg. și fam.) A se ridica, a se înălța. — Din **aburca** + **buric**.

BURICÁT, -Ă, *buricați, -te*, adj. Ieșit în relief; umflat, gurguiat. — V. *burica*.

BURÍU, *burie*, s. n. Butoi în care se păstrează de obicei țuica.

BURJÚI, *burjui*, s. m. (Pop.) Burghez. — Rus **buržui**.

BURLÁC, *burlaci*, s. m. (Adesea adjectival) Bărbat necăsătorit; celibatar, holtei, becher. — Rus, ucr. **burlak**.

BURLÁN, *burlane*, s. n. 1. Tub de tinichea prin care se scurge apa din streșini; uluc. ✦ Jgheab prin care se scurge apa dintr-un izvor, dintr-o cișmea etc. 2. Tub cilindric de tinichea sau de olane, prin care trece fumul din sobă în coș; urloi. 3. Tub de beton, de fontă etc. din care se fac canaluri, utilaje pentru exploatarea minieră etc. — Comp. tc. **buru** «țeavă».

BURLĂCÍ, *burlăcesc*, vb. IV. Intranz. A duce viață de burlac. — Din **burlac**.

BURLĂCÍE s. f. Viață de burlac. — Din **burlac** + suf. *-ie*.

BURLĂU, *burlăi*, s. m. (Pop.) Muscă artificială întrebuințată ca nadă de către pescari.

BURLÉSC, -Ă, *burlești*, adj. De un comic excesiv și adesea trivial. V. *grotesc, buf*. ✦ (Substantivat, f.) Compoziție muzicală de mici proporții, cu un caracter vesel, comic (excesiv). — Fr. **burlesque** (< it.).

BURNIȚÁ, pers. 3 *burnițează*, vb. I. Intranz. A bura[1]. — Din **burniță**.

BÚRNIȚĂ, *burnițe*, s. f. Bură. — Din **bură**.

BURNIȚEÁLĂ, *burnițeli*, s. f. Bură. — Din **burniți** (= *burnița*) + suf. *-eală*.

BURNIȚÓS, -OÁSĂ, *burnițoși, -oase*, adj. Cu burniță; umed din cauza burniței. — Din **burniță** + suf. *-os*.

BURNONÍT s. n. Mineral complex care conține plumb, cupru și stibiu. — Fr. **bournonite**.

BURNÚZ, *burnuzuri*, s. n. 1. Manta de lînă, cu glugă, pe care o poartă arabii. 2. (Reg.) Scurtă pe care o poartă țărancele. — (1) Fr. **bornous**, (2) tc. **burnuz**.

Burnuzuri

BUROÁICĂ, *buroaice*, s. f. (Rar) Bură. — Din **bură** + suf. *-oaică*.

BÚRSĂ[1], *burse*, s. f. Alocație bănească (lunară) acordată de stat unui elev sau student, pentru a-și acoperi cheltuielile de întreținere în timpul studiilor; întreținere gratuită acordată de stat unui elev sau student. — Fr. **bourse**.

BÚRSĂ[2], *burse*, s. f. (În țările capitaliste) Instituție unde se negociază rente de stat, acțiuni, valute străine, efecte comerciale sau mărfuri foarte căutate. ✧ Expr. *A juca la bursă* = a cumpăra și a vinde efecte la bursă, cu scopul de a realiza un venit de pe urma urcării sau scăderii prețului lor. *Bursă neagră* = comerț clandestin. — Fr. **bourse**.

BURSIÉR[1], **-Ă**, *bursieri, -e*, adj. Care ține de bursă[2], privitor la bursă[2]. [Pr.: *-si-er*] — Fr. **boursier**.

BURSIÉR[2], **-Ă**, *bursieri, -e*, s. m. și f. Elev sau student care beneficiază de o bursă[2]. [Pr.: *-si-er*] — Fr. **boursier**.

BURSÚC, *bursuci*, s. m. Viezure. ✦ Fig. Om sau copil mic, îndesat și greoi; om retras, izolat, ursuz. — Tc. **borsuk**.

BURSUCÁ, *bursúc*, vb. I. Refl. (Reg.) A se burzului. — Din **bursuc**.

BURSÚCĂ, *bursuce*, s. f. Plantă erbacee mică, cu flori violete-închise, așezate în formă de spic la vîrful tulpinii *(Bartsia alpina)*. — Din **bursuc**.

BURSUCÉL, *bursucei*, s. m. Diminutiv al lui *bursuc*. ✦ Fig. Pui de animal mic și gras.

BURSUFLÚRĂ, *bursufluri*, s. f. Umflătură pe suprafața unei piese ceramice, datorită dezvoltării de gaze în cursul unei arderi prea rapide. — Fr. **boursouflure**.

BÚRTĂ, *burți*, s. f. 1. Abdomen, pîntece. ✧ *Ciorbă de burtă* = ciorbă făcută din pîntece de vacă. ✧ Expr. *A sta cu burta la soare* = a sta degeaba. *Burtă de popă*, se spune despre cineva care mănîncă și bea mult (avînd pîntecele mare). 2. Fig. Partea bombată, mai ridicată sau mai ieșită în afară, a unor obiecte.

BURTĂVÉRDE s. m. invar. 1. Termen ironic, depreciativ, pentru burghez, mai ales pentru negustor. ✦ Om incapabil să aprecieze valorile spirituale; filistin. 2. (Înv.) Șorț sau briu verde purtat altădată de negustori. — Din **burtă** + **verde**.

BURTĂVERZÍME s. f. (Depr.) Burghezie; negustorime. — Din **burtăverde** + suf. *-ime*.

BÚRTEA s. m. invar. Poreclă dată unui om gras. [Voc.: *burteo*] — Din **burtă** + suf. *-ea*.

BURTÍCĂ, *burtici*, s. f. Burticică. — Din **burtă** + suf. *-ică*.

BURTICÍCĂ, *burticele*, s. f. Diminutiv al lui *burtă*.

BURTICÓS, OÁSĂ, *burticoși, -oase*, adj. (Rar) Burtos (2). — Din **burtică** + suf. *-os*.

BURTIÉRĂ, *burtiere*, s. f. Corset care strînge burta și șoldurile. [Pr.: *-ti-e-*] — Din **burtă** + suf. *-ieră*.

BURTÓS, -OÁSĂ, *burtoși, -oase*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care are burtă mare. 2. (Despre un vas, *p. ext.* despre alte obiecte) Bombat, pîntecos. — Din **burtă** + suf. *-os*.

BURUIÁN s. n. v. **buruiană**.

BURUIÁNĂ, *buruieni*, s. f. (Pop.) Nume pentru diverse plante erbacee necultivate (afară de iarbă), care dăunează semănăturilor cînd cresc printre ele. ✧ *Buruiană de leac* = plantă medicinală. ✦ Nume dat unor plante necultivate comestibile. [Pl. și: *buruiene*. — Var.: **buruián** s. n.] — Bg., sb. **burjan**.

BURUIENÍȘ, *buruienișuri*, s. n. Buruieni multe; *p. ext.* loc năpădit de buruieni. — Din **buruieni** (pl. lui *buruiană*) + suf. *-iș*.

BURUIENÓS, -OÁSĂ, *buruienoși, -oase*, adj. (Despre un loc) Năpădit de buruieni; favorabil creșterii buruienilor. — Din **buruieni** (pl. lui *buruiană*) + suf. *-os*.

BURUIENÚȚĂ, *buruienuțe*, s. f. Diminutiv al lui *buruiană*.

BURZULUÍ, *burzuluiesc*, vb. IV. Refl. 1. A se mînia brusc; a se răsti (la cineva). ✦ Fig. (Despre vreme) A se schimba în rău. ✦ Refl. și tranz. (Înv. și arh.) A (se) răscula, a (se) răzvrăti. 2. (Despre păr) A se zbîrli. ✧ Expr. (Tranz.) *A-și burzului creasta* = a se grozăvi, a se îngîmfa. — Magh. **borzolni**.

Busolă

BURZULUIÁLĂ, *burzuluieli*, s. f. Faptul de *a (se) burzului*. ✦ Supărare, enervare. ✦ (Înv. și arh.) Răscoală.

BURZULUÍT, -Ă, *burzuluiți, -te*, adj. 1. Mînios, supărat, enervat. ✦ (Înv. și arh.) Revoltat, răsculat. 2. (Despre păr) Zbîrlit. — V. *burzului*.

BUSNÁT, -Ă, *busnați, -te*, adj. (Reg.) Bucălat.

BUSÓLĂ, *busole*, s. f. Instrument alcătuit dintr-un ac magnetic care se poate roti în plan orizontal în jurul unui ax vertical montat în centrul unui cerc gradat, astfel încît se îndreaptă totdeauna în direcția nord-sud, și care servește la determinarea direcției nord. ✧ Expr. *A-și pierde busola* = a se zăpăci. ✦ Fig. Călăuză, conducător. — Fr. **boussole** (< it.).

Bust

BUST, *busturi*, s. n. 1. Partea superioară a corpului omenesc. 2. Sculptură sau (impr.) pictură care reprezintă partea superioară a corpului omenesc. — Fr. **buste**.

BÚSTA adv. v. **buzna**.

BUSUIÓC[1] s. n. 1. Plantă erbacee de grădină cu tulpina păroasă, cu flori albe sau trandafirii și cu miros plăcut *(Ocimum basilicum)*. ✧ Compuse: *busuioc-roșu* = plantă erbacee ornamentală, cu flori mici, roșii, dispuse în spice *(Amaranthus caudatus)*; *busuioc-sălbatic* = plantă erbacee cu tulpina păroasă și flori violete *(Brunella vulgaris)*. 2. (Reg.) Numele unui dans popular și al melodiei după care se execută. [Var.: **busuióc** s. n.] — Bg. **bosilek**, sb. **bosiljak**.

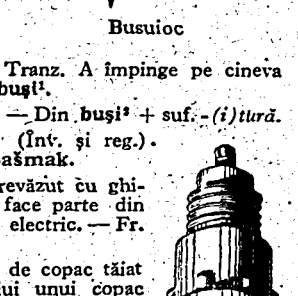

Busuioc

BUSUIÓC[2], **-OÁCĂ**, *busuioci, -oace*, adj. Cu aromă și miros de busuioc[1]. ✦ (Substantivat) Varietate de viță de vie; strugure produs de această viță. ✦ (Substantivat, f.) Varietate românească de pere văratice. — Din **busuioc**[1].

BUȘEÁLĂ, *bușeli*, s. f. Lovitură înfundată (cu pumnul); izbitură. — Din **buși**[2] + suf. *-eală*.

BÚȘI[1] s. m. pl. (În expr.) *În patru buși* = în patru labe. *De-a bușilea* = pe brînci. [Formă gramaticală: (în expr.) *bușilea*] — Comp. bg. **buša** «a lovi cu pumnul».

BUȘÍ[2], *bușesc*, vb. IV. Tranz. și intranz. A lovi (cu pumnul), a izbi. ✦ Tranz. A împinge pe cineva cu putere; a îmbrînci, a trînti. — Din **buși**[1].

BUȘITÚRĂ, *bușituri*, s. f. Bușeală. — Din **buși**[2] + suf. *-(i)tură*.

BUȘMACHÍU, *bușmachii*, s. m. (Înv. și reg.) Pantof de casă; papuc. — Rus, ucr. **bašmak**.

Bușon (2)

BUȘÓN, *bușoane*, s. n. 1. Dop prevăzut cu ghivent. 2. Piesă cilindrică de porțelan, care face parte din dispozitivul de siguranță al unui circuit electric. — Fr. **bouchon**.

BUȘTEÁN, *bușteni*, s. m. Trunchi de copac tăiat și curățat de crengi; partea trunchiului unui copac rămasă în pămînt după tăiere. ✧ Expr. *A dormi buștean* = a dormi adînc. *A (se) lămuri buștean* = a lăsa (sau a rămîne) nedumerit în urma unei explicații neclare.

BUȘTIHÁN, *buștihani*, s. m. (Reg.) Buștean.

BUȘUMÁ, *bușumez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A freca un cal cu un șomoiog de paie sau de fîn. [Var.: **buciumá** vb. I] — Din **bușon** (puțin cunoscut) «șomoiog de paie» (< fr. *bouchon*).

BUT[1] s. n. (Reg., în expr.) *În butul* (cuiva) = în ciuda, în pofida (cuiva).

BUT[2], *buturi*, s. n. Bucată (mare) de carne; coapsa de dinapoi a animalelor rumegătoare, a căror carne servește ca aliment. — Tc. but.

BUTAC, -Ă, *butâci, -e*, adj. (Despre unele animale) Cu coarne scurte și groase. — Comp. magh. buta.

BUTADĂ, *butade*, s. f. (Franțuzism) Vorbă de spirit (ironică). — Fr. boutade.

BUTADIÉNĂ s. f. Hidrocarbură nesaturată, derivată din butan prin pierderea a patru atomi de hidrogen în moleculă, care se întrebuințează în industria chimică. [Pr.: *-di-e-*] — Fr. boutadiène.

BUTÁN s. n. Hidrocarbură saturată, cu patru atomi de carbon în moleculă, care se găsește în gazele din zăcămintele de petrol sau se obține pe cale industrială. — Fr. butan.

BUTÁR, *butari*, s. m. (Înv. și reg.) Persoană care are în seamă buțile cu vin într-o pivniță. — Din bute + suf. *-ar*.

BUTÁRGĂ s. f. Icre de chefal preparate (și conservate). — Fr. boutargue.

BUTAȘ, *butași*, s. m. Porțiune de lăstar, de rădăcină sau de frunză, detașată de la planta-mamă și sădită în pământ, cu scopul de a se înrădăcina și de a forma o plantă nouă. — Comp. magh. bujtás.

BUTĂȘÍ, *butășesc*, vb. IV. Tranz. A înmulți o plantă prin butași. — Din butaș.

BUTĂȘÍRE, *butășiri*, s. f. Acțiunea de *a butăși*.

BÚTCĂ, *butci*, s. f. (Înv. și arh.) Caleașcă. — Ucr. budka.

BÚTE, *buți*, s. f. 1. Butoi. ✦ Conținutul unui butoi. 2. Rezervorul de benzină al lămpii de siguranță întrebuințată în mine. 3. Fiecare dintre stîlpii principali de susținere ai eșafodajului unui tunel în construcție. 4. (Reg.) Butucul roții. [Var.: (reg.) **bútie**, *butii*, s. f.] — Lat. buttis.

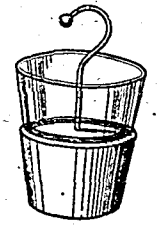

Butelie de Leyda

BUTÉLCĂ, *butelci*, s. f. (Reg.) Butélie (2). ✦ Damigeană mică cu gîtul strîmt, făcută din pământ ars. — Ucr. butelka.

BUTELCÚȚĂ, *butelcuțe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *butelcă*.

BUTÉLIE, *butélii*, s. f. 1. Recipient cilindric de oțel pentru gaze comprimate. ✧ *Butelie de Leyda* = condensator electric în formă de cilindru sau de con. 2. Sticlă pentru păstrat sau transportat lichide. — După fr. bouteille.

BUTÉLNIC, *butelnice*, s. n. Burghiu mic întrebuințat de dulgheri, rotari etc. — Din bute + suf. *-elnic*.

BUTERÓLĂ, *buterole*, s. f. Unealtă folosită pentru turtirea extremității libere a corpului de nit. — Fr. bouterolle.

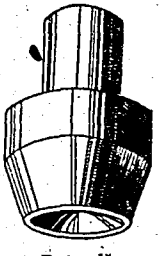

Buterolă

BUTICÍCĂ, *buticele*, s. f. Diminutiv al lui *bute*.

BÚȚIE s. f. v. bute.

BUTÍLIC, -Ă, *butilici, -e*, adj. (Despre substanțe) Care conține în moleculă un radical obținut prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din molecula butanului. — Fr. butylique.

BUTIRÁT s. n. Sare sau ester al acidului butiric. — Fr. butyrate.

BUTÍRIC adj. m. (În expr.) *Acid butiric* = acid organic care se găsește în grăsimile animale, mai ales în unt. — Fr. butyrique (< gr.).

BUTIRÍNĂ s. f. Ester rezultat din combinarea acidului butiric cu glicerina; este unul dintre principalii componenți ai grăsimilor. — Fr. butyrine.

BUTIROMÉTRU, *butiromètre*, s. n. Instrument pentru determinarea procentului de unt din lapte. — Fr. butyromètre (< gr.).

Butirometru

BUTNÁR, *butnari*, s. m. (Reg.) Dogar. — Germ. Büttner.

BUTNĂRÍE, (2) *butnării*, s. f. (Reg.) 1. Meșteșugul butnarului. 2. Atelierul butnarului. — Din butnar + suf. *-ie*.

BUTOÁNĂ, *butoane*, s. f. (Reg.) Butoi.

BUTOÁRCĂ, *butorci*, s. f. (Reg.) Butură (3).

BUTÓI, *butoaie*, s. n. 1. Vas de lemn făcut din doage, mai larg la mijloc decît la capete, folosit pentru păstrarea lichidelor, a murăturilor etc. ✧ Expr. *Butoi fără fund*, se spune despre cei care beau fără măsură. *A mirosi a butoi*, se spune despre alimentele păstrate în butoaie care au primit un miros specific (neplăcut). *A vorbi ca din butoi* = a avea vocea răgușită. *A aprinde butoiul cu pulbere* = a dezlănțui un război, a provoca o catastrofă. ✦ Conținutul unui astfel de vas. 2. Partea cilindrică a revolvere de tip mai vechi, în care se introduc cartușele. — Din bute + suf. *-oi*.

BUTOIÁȘ, *butoiașe*, s. n. Diminutiv al lui *butoi*.

BUTÓN, (1) *butoane*, s. n., (2) *butoni*, s. m. 1. Piesă care, prin apăsare sau învîrtire, transmite comanda pentru o acțiune mecanică sau electrică. ✦ Fus legat cu un capăt de corpul unei piese care efectuează o mișcare circulară, situat excentric față de axa de rotație a acesteia. 2. Un fel de nasture mobil cu care se încheie gulerele, manșetele etc. ✦ Capsă (1). — Fr. bouton.

BUTONIÉRĂ, *butoniere*, s. f. Tăietură mică într-o stofă, într-o pînză etc., ale cărei margini sînt bine întărite (și în care se încheie un nasture); *p. ext.* parte a reverului unde se înfige o floare, o insignă etc. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. boutonnière.

BUTÚC, *butuci*, s. m. 1. Bucată dintr-un trunchi de copac tăiat și curățat de crengi; bucată groasă de lemn de foc; buștean. ✧ Expr. *A lega* (pe cineva) *butuc* = a lega (pe cineva) astfel încît să nu se mai poată mișca; a lega cobză, a lega fedeleș. *A dormi butuc* = a dormi adînc. ✦ Bucată groasă de lemn pe care se taie lemnele de foc; trunchi de lemn pe care se taie carnea la măcelărie; (în trecut) trunchi care servea călăului pentru decapitarea condamnaților. 2. Fig. Om prost și necioplit. 3. Partea de jos, mai groasă, a tulpinii viței de vie (de la pămînt pînă la punctul de ramificație). 4. Partea centrală a unui corp rotativ, care se montează pe un arbore și în care sînt înfipte spițe (la roți), pale (la elice) etc. *Butucul roții*. 5. Bucată groasă de lemn prevăzută cu găuri, în care se prindeau în vechime picioarele, mîinile sau gîtul arestaților și prizonierilor. 6. Partea superioară a jugului. 7. Talpa sau scaunul războiului de țesut.

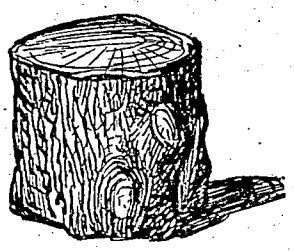

Butuc (1)

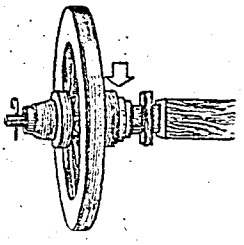

Butucul roții

BUTUCÁȘ, *butucași*, s. m. Butucel. — Din butuc + suf. *-aș*.

BUTUCĂNÓS, -OÁSĂ, *butucănoși, -oase*, adj. Gros, grosolan, necioplit. — Din butuc + suf. *-ănos*.

BUTUCÉL, *butucei*, s. m. Diminutiv al lui *butuc*.

BUTUCÍ, *butucesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A băga picioarele, mîinile sau gîtul unui arestat sau unui prizonier într-un butuc (5). — Din butuc.

BUTUCÓS, -OÁSĂ, *butucoși, -oase*, adj. (Rar) Butucănos. — Din butuc + suf. *-os*.

BÚTUR, *buturi*, s. m. Partea noduroasă din trunchiul unui arbore, rămasă nedespicată. — Din but[uc] + suf. *-ur*.

BÚTURĂ, *buturi*, s. f. (Reg.) 1. Butuc; buturugă. 2. Ciot. 3. Trunchi scorburos. — Din but[uc] + suf. *-ură*.

BÚTURE, *buturi*, s. m. (Reg.) Butuc (1). — Din but[uc] + suf. *-ure*.

BUTURÍȘ, *buturișe*, s. n. (Reg.) Loc plin de butuci. — Din butură + suf. *-iș*.

BUTURÚGĂ, *buturugi*, s. f. Bucată noduroasă sau scorburoasă dintr-un trunchi de copac, avînd rădăcinile înfipte încă în pămînt sau smulsă cu rădăcini cu tot; bucată groasă de lemn de foc. *Buturuga mică răstoarnă carul mare* (= un lucru neînsemnat poate avea uneori o importanță deosebită). — Din butură + suf. *-ugă*.

BUTURUGÚȚĂ, *buturuguțe*, s. f. Diminutiv al lui *buturugă*.

BUZÁINĂ, *buzaine*, s. f. (Reg.) Magazie sau șopron într-o curte țărănească, în care se păstrează cazanul de rachiu și alte vase. [Pr.: *-zai-*]

BUZÁT, -Ă, *buzați, -te*, adj. 1. Cu buze mari, groase. 2. Fig. (Rămas) cu buzele umflate; păcălit, dezamăgit. — Din buză + suf. *-at*.

BÚZĂ, *buze*, s. f. 1. Fiecare dintre cele două părți cărnoase care mărginesc gura și acoperă dinții. ✧ *Buză de iepure* = buză ușor despicată (ca la iepure), constituind un defect din naștere. ✧ Expr. (Fam.) *A rămîne cu buzele umflate* = a rămîne înșelat, dezamăgit în așteptările sale. *A-și mușca buzele* (de necaz sau de părere de rău) = a regreta foarte tare; a se căi. *A sufla* (sau *a bate*) *în buze* = a rămîne păgubaș; a fluiera a pagubă. *A se șterge* (sau *a se linge*) *pe buze* = a fi silit să renunțe la ceva. *A-i crăpa* (sau *a-i scăpăra, a-i arde* cuiva) *buza* (de ceva) = a avea mare nevoie (de ceva). *A-și linge buzele* (după ceva) = a pofti, a rîvni (ceva). *A lăsa* (sau *a pune*) *buza* (*în jos*) = a fi gata să izbucnească în plîns. ✦ Margine a unei răni pricinuite de o tăietură adîncă. 2. Marginea unor obiecte, a unor vase. *Buza străchinii*. ✧ Expr. (Rar) *Plin* (*pînă în*) *buză* = foarte plin, plin ochi. 3. Culme a unui deal, a unui pisc, margine a unui șanț, a unei păduri etc. 4. Ascuțiș al unor instrumente de tăiat; tăiș. — Comp. alb. buzë.

BÚZĂR, *buzăre*, s. n. Aparat care produce un zgomot intermitent și servește ca organ de apel în telefonie; vibrator.]Scris și: *buzzer*] — Engl. buzzer.

BUZĂȚÉL, -ÍCĂ, *buzăței, -ele,* adj. (Rar) Diminutiv al lui *buzat.*

BUZĂU adj. invar. (Rar, în expr.) *A sta buzău* = a sta bosumflat, îmbufnat. — Din buză + suf. *-ău.*

BUZDUGÁN, *buzdugane,* s. n. 1. Măciucă sau ghioagă de fier (cu măciulia țintuită), folosită în vechime ca armă de luptă sau ca semn al puterii domnești. 2. Plantă erbacee cu flori verzi-alburii și fructe de forma unor piramide răsturnate *(Sparganium ramosum).* — Tc. **bozdogan.**

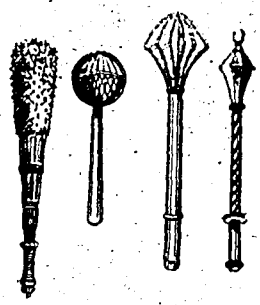

Buzdugane

BUZDUGĂNÍ, *buzdugănesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A lovi, a bate, a ucide cu buzduganul. — Din **buzdugan.**

BUZIȘOÁRĂ, *buzișoare,* s. f. Diminutiv al lui *buză* (1).

BÚZNA adv. (În expr.) *A da* (sau *a intra*) *buzna* = a năvăli (undeva) pe neașteptate, a se repezi să intre sau să iasă. [Var.: **bûsta** adv.] — Comp. magh. **buszma.**

BUZNÍ, *buznesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A ataca fără veste; a năvăli. — Din **buzna.**

BUZÓI, *buzoaie,* s. n. Augmentativ al lui *buză* (1).

BUZUNÁR, *buzunare,* s. n. Un fel de pungă cusută la haine, în care se țin lucruri mărunte. ◇ Loc. adj. *De buzunar* = care se poartă în buzunar; *p. ext.* de format sau de proporții mici. ◇ Expr. *A fi (tot) cu mîna în buzunar* = a fi darnic; a fi cheltuitor. *Bani de buzunar* = sumă mică de bani, prevăzută pentru cheltuieli mărunte. *A da din buzunar* = a plăti din banii proprii o pagubă (de care nu ești răspunzător). *A avea* (sau *a băga*) *în buzunar* (pe cineva) = a avea pe cineva în puterea sa; *A avea* (ceva) *în buzunar* = a fi sigur de mai înainte că va dispune de ceva. [Var.: (reg.) **pozunár** s. n.] — Ngr. **buzunari.**

BUZUNĂRÁȘ, *buzunărașe,* s. n. Diminutiv al lui *buzunar.*

BUZUNĂREÁLĂ, *buzunăreli,* s. f. Acțiunea de *a buzunări.*

BUZUNĂRÉL, *buzunărele,* s. n. Buzunăraș. — Din **buzunar** + suf. *-el.*

BUZUNĂRÍ, *buzunăresc,* vb. IV. Tranz. A fura cuiva ceva din buzunar. — Din **buzunar.**

C

C s. m. invar. A patra literă a alfabetului, numită «ce», şi sunetul corespunzător.

CA[1] adv. **I.** (Se compară două sau mai multe lucruri, fiinţe, situaţii) **1.** La fel cu, cum (e), precum (e), după cum (e). *O cîmpie... lungă ca pustiul* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *Ieri ca şi astăzi* = totdeauna. ✦ Cit. *Înalt ca bradul.* **2.** (În expr.) *Ca (şi) cum* = parcă. **3.** Aproape, cam, aproximativ. *Misiunea noastră e ca şi terminată.* ◇ Expr. *Ca mîine (-poimîine)* = în curînd. *Ca ieri (-alaltăieri)* = de curînd. **4.** Decît. *Ce-i mai urît ca urîtul?* (JARNÍK-BÎRSEANU). **II. 1.** (Se compară o noţiune cu ea însăşi) În felul..., cum e obiceiul; cum se ştie. *Lumea, ca lumea, se uită curios* (VLAHUŢĂ). ✦ Treacă-meargă, fie. *Ziua, ca ziua... mă mai iau cu caprile* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *Toate ca toate, dar...* = toate le înţeleg, dar... **2.** În calitate de..., fiind... *Pornesc, şpînul înainte, ca stăpîn. Harap-Alb în urmă, ca slugă* (CREANGĂ). ✦ În loc de...; drept... *Se poate socoti ca mort* (NEGRUZZI). ◇ Expr. (Fam.) *Ca ce?* = pentru ce? cu ce scop? **3.** Cu privire la..., în ce priveşte... *Ca formă, lucrarea era bine prezentată.* **4.** (Explicativ sau enumerativ) Cum, precum, aşa, bunăoară, de exemplu. *Animale sălbatice, ca: raţi, urşi, vulpi.* — Lat. quam.

CA[2] conj. (Urmat, cu sau fără intercalări, de «să», introduce o propoziţie subordonată cu predicatul la conjunctiv) **1.** (Introduce o propoziţie finală) *Dacă ţi-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac* (ISPIRESCU). **2.** (Introduce o propoziţie consecutivă) *Auzi, dar cine-i el, păginul Ca să-mi sărute fete-n drum?* (COŞBUC). **3.** (Introduce o propoziţie subiectivă) *Ca să trecem prin pădure e peste poate* (ISPIRESCU). **4.** (Introduce o propoziţie atributivă) *Veţi crede c-aveţi dreptul şi voi ca să trăiţi* (EMINESCU). **5.** (Introduce o propoziţie completivă directă) *Am jurat ca peste dinşii să trec falnic, fără păs* (EMINESCU). **6.** (Introduce o propoziţie completivă indirectă) *Mă tem ca nu cumva să mă cheme.* **7.** (Introduce o propoziţie predicativă) *Angajamentul nostru este ca pînă mîine să terminăm lucrarea.* — Lat. qu[i]a.

CA[3] interj. (Reg.) Ia! ei! *Ci ca ho... voinice, prea o iei repede!* (DELAVRANCEA). — Lat. quam.

CABĂLĂ, (2) *cabale*, s. f. **1.** Doctrină mistico-religioasă ebraică, bazată pe interpretarea Vechiului Testament. **2.** Fig. Uneltire, intrigă. — Fr. **cabale.**

Cabană

CABALÍNĂ, *cabaline*, s. f. (La pl.) Familie de animale din clasa mamiferelor, avînd ca tip calul; (şi la sg.) animal care face parte din această familie. ◇ (Adjectival) *Rasă cabalină.* — Lat. lit. **caballinus.**

CABALÍSTIC, -Ă, *cabalistici, -e*, adj. Magic, misterios, tainic; obscur. — Fr. **cabalistique.**

CABÁNĂ, *cabane*, s. f. Casă la munte pentru adăpostirea turiştilor şi a vînătorilor. — Fr. **cabane.**

CABANIÉR, -Ă, *cabanieri, -e*, s. m. şi f. Persoană însărcinată cu paza şi administrarea unei cabane. [Pr.: *-ni-er*] — Din **cabană** + suf. *-ier.*

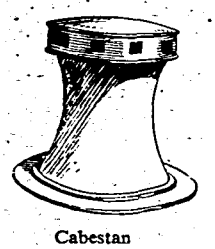

Cabestan

CABANIŢĂ, *cabaniţe*, s. f. (Înv.) Manta scumpă, purtată de domnitor sau de boieri la solemnităţi. — Bg., sb. **kabanica** (<tc.).

CABANÓS, *cabanoşi*, s. m. Cîrnat uscat, de formă lungă şi subţire.

CABARÉT, *cabarete*, s. n. Local de petrecere cu băuturi, divertismente şi dans. — Fr. **cabaret.**

CABÁZ, *cabazi*, s. m. (Înv.) Om poznaş, glumeţ. — Tc. [hok]**kabaz.**

CABAZLÍC, *cabazlicuri*, s. n. (Înv.) Păcăleală, poznă, glumă. — Tc. [hok]**kabazlık.**

CABESTÁN, *cabestane*, s. n. Dispozitiv folosit pentru acţionarea vehiculelor în deplasări scurte, orizontale sau pe pantă. — Fr. **cabestan.**

CABÍNĂ, *cabine*, s. f. Încăpere mică, fixă sau transportabilă, cu destinaţii speciale. — Fr. **cabine.**

CABINÉT, *cabinete*, s. n. **1.** Încăpere destinată exercitării unei profesiuni sau unei munci intelectuale legate de o anumită profesiune. ✦ Biroul unei persoane cu muncă de răspundere. *Cabinetul ministrului.* ◇ *Şef* (sau *director*) *de cabinet* = funcţionar însărcinat cu pregătirea lucrărilor unui conducător de mare instituţie. *Lucrări de cabinet* = lucrări auxiliare, de secretariat. (În vechea organizare judecătorească) *Cabinet de instrucţie* = birou în care se făcea cercetarea şi trierea probelor de acuzare. ✦ Încăpere în care sînt expuse obiecte de muzeu, de studiu etc. *Cabinet de numismatică.* **2.** Secţie sau serviciu în organizaţiile politice, în întreprinderi şi în instituţii de învăţămînt, destinate unor studii şi consultaţii de specialitate. ◇ *Cabinet de partid* = centru în care se dau îndrumări teoretice şi metodice cadrelor de lectori, conferenţiari şi propagandişti ai partidului şi celor care studiază marxism-leninismul. **3.** (În unele ţări) Consiliu de miniştri; guvern. — Fr. **cabinet.**

CABLÁJ s. n. Mod de răsucire sau de împletire a fibrelor sau a firelor pentru a forma un cablu. — Fr. **câblage.**

CABLOGRÁMĂ, *cablograme*, s. f. Comunicare transmisă prin cablu submarin. — Fr. **câblogramme.**

CÁBLU, *cabluri*, s. n. **1.** Funie groasă obţinută prin răsucirea unor (grupuri de) fire vegetale sau metalice, folosită la utilajul de transport sau de ridicat. **2.** Conductă electrică formată din mai multe fire izolate (acoperite cu un înveliş vegetal sau metalic). — Fr. **câble.**

CABOTÁJ s. n. Navigaţie la distanţă mică de-a lungul coastei (între porturile aceleiaşi ţări). — Fr. **cabotage.**

CABOTIÉR, *cabotiere*, s. n. Navă de tonaj mic sau mijlociu, care navighează între porturile de pe coastă. [Pr.: *-ti-er*] — Fr. **cabotier.**

CABOTÍN, -Ă, *cabotini, -e*, s. m. şi f. Actor (sau actriţă) fără talent, *p. ext.* persoană care prin mijloace ieftine urmăreşte succese uşoare. — După fr. **cabotin.**

CABOTINÁJ s. n. Cabotinism. — Fr. **cabotinage.**

CABOTINÍSM s. n. Atitudine, gest, apucătură de cabotin. — Din **cabotin** + suf. *-ism.*

CABRÁ, *cabrez*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre unele patrupede) A se ridica pe picioarele dinapoi. **2.** (Despre avioane) A se înclina în aşa fel încît coada să fie mai jos decît partea din faţă. — Fr. **cabrer.**

CABRÁJ, *cabraje*, s. n. Evoluţie pe care o execută un avion cînd îşi măreşte brusc panta de urcare. — Fr. **cabrage.**

CABRÁRE, *cabrări*, s. f. Acţiunea de *a cabra* şi rezultatul ei.

CABRIOLÉTĂ, *cabriolete*, s. f. Trăsurică uşoară, cu două roţi. [Pr.: *-bri-o-*. — Var.: **gabriolétă** s. f.] — Fr. **cabriolet.**

CÁBULĂ, *cabule*, s. f. (Rar) Superstiţie de jucător (de cărţi). — Tc. **kabul.**

CABULIPSÍ, *cabulipsesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A catadicsi. — Tc. **kabul** [etmek].

CACADÍR, *cacadîri*, s. m. (Reg.) Măceş.

Cacao

CACÁO s. f. Produs alimentar în formă de praf, obţinut din seminţele unui arbore exotic *(Theobroma cacao)* şi care serveşte la prepararea ciocolatei, a unor băuturi hrănitoare etc.; *p. ext.* băutură preparată din acest praf. — Fr. **cacao.**

CACEALMÁ, *cacealmale*, s. f. (La jocul de cărţi) Faptul de a simula că ai cărţi bune, spre a intimida pe adversar şi a cîştiga apoi cu o carte mai slabă decît a aceluia. ✦ Fig. Păcăleală, înşelăciune. — Tc. **kaçırma.**

CACOFÓNIC, -Ă, *cacofonici, -e*, adj. Care produce o cacofonie; lipsit de armonie. — Fr. **cacophonique.**

CACOFONÍE, *cacofonii*, s. f. Asociație neplăcută de sunete. ✦ (Muz.) Întîlnire de sunete discordante; lipsă de armonie. — Fr. **cacophonie** (<gr.).

CACÓM, (1) *cacomi*, s. m., (2) s. n. (Înv. și reg.) 1. (Zool.) Hermină. 2. Blana acestui animal. — Tc. **kakım**.

CACTÉE, *cactee*, s. f. (La pl.) Familie de plante cărnoase și spinoase, cu suc apos sau lăptos, avînd ca tip cactusul; (și la sg.) plantă făcînd parte din această familie. — Fr. **cactées**.

CÁCTUS, *cactuși*, s. m. Nume dat mai multor specii de plante din familia cacteelor, cultivate la noi ca plante ornamentale. — Fr. **cactus**.

Cactus

CADASTRÁ, *cadastrez*, vb. I. Tranz. A efectua lucrări de cadastru; a înscrie în cadastru. — Fr. **cadastrer**.

CADASTRÁL, -Ă, *cadastrali, -e*, adj. Care ține de cadastru, privitor la cadastru. — Fr. **cadastral**.

CADASTRÁRE, *cadastrări*, s. f. Acțiunea de *a cadastra*.

CADÁSTRU s. n. 1. Totalitatea lucrărilor tehnice de determinare exactă a unor proprietăți funciare, cu toate caracteristicile lor; *p. ext.* serviciile care efectuează aceste lucrări. ✦ Registru oficial în care sînt trecute proprietățile funciare. 2. Știință aplicată care se ocupă cu lucrările de cadastru (1). — Fr. **cadastre**.

CADAVÉRIC, -Ă, *cadaverici, -e*, adj. De cadavru; ca de cadavru. — Fr. **cadavérique**.

CADÁVRU, *cadavre*, s. n. Om sau animal mort. ✧ Expr. *Cadavru viu* (sau, fam., *ambulant*) = om foarte slab și palid. *A călca* (sau *a trece*) *peste cadavre* = a fi lipsit de scrupule în atingerea scopului. — Fr. **cadavre** (lat. lit. **cadaver**).

CÁDĂ, *căzi*, s. f. 1. Vas mare pentru îmbăiat. ✦ Vas mare în care se introduc lichidele folosite în diverse operații industriale. 2. Vas mare din doage, întrebuințat mai ales la vie; zăcătoare. — Slav (v. sl. **kadĭ**).

CADENȚÁ, *cadențez*, vb. I. Tranz. (Rar) A imprima cadență sau ritm unei fraze, unei bucăți muzicale, unei mișcări etc.; a ritma. — Fr. **cadencer**.

CADENȚÁT, -Ă, *cadențați, -te*, adj. (Adesea adverbial) Executat în cadență, în tact; ritmat. — V. *cadența*.

CADÉNȚĂ, *cadențe*, s. f. 1. Repetare regulată a unei mișcări; ritm. ✧ Loc. adv. *În cadență* = cu mișcări repetate la intervale egale. ✦ Numărul de lovituri pe care o armă de foc îl trage pe minut. 2. Succesiune ritmică a unor unități în muzică și în poezie. ✦ Succesiune de armonii care formează partea finală a unei compoziții muzicale. ✦ Pasaj mai mare de virtuozitate solistică, situat de obicei la finalul unui concert. — Fr. **cadence** (<it.).

CADÉT, *cadeți*, s. m. (Înv.) Tînăr (fiu de nobil sau de ofițer) care se pregătea pentru cariera armelor; elev al unei școli militare. — Fr. **cadet**.

CADIASCHÉR, *cadiascheri*, s. m. (Turcism înv.) Înalt demnitar militar turc, avînd atribuția de judecător militar. [Pr.: *-di-as-*] — Tc. **kadıasker**.

CADÍU, *cadii*, s. m. (Turcism înv.) Judecător la turci (avînd ulterior și atribuții de judecător ecleziastic). — Tc. **kadı**.

CADÍNĂ, *cadâne*, s. f. Sclavă din haremurile turcești din trecut; *p. ext.* soție (a unui turc). — Tc. **kadın**.

CADMIÁ, *cadmiez*, vb. I. Tranz. A acoperi suprafața unui obiect metalic cu un strat de oxid de zinc. [Pr.: *-mi-a*] — Din **cadmiu**.

CADMIÉRE, *cadmieri*, s. f. Acțiunea de *a cadmia* și rezultatul ei. [Pr.: *-mi-e-*]

CÁDMIU s. n. Metal moale, alb-lucitor, asemănător cu zincul; se întrebuințează, sub formă de aliaje, în medicină, în tehnică etc. [Pr.: *-mi-u*] — Fr. **cadmium**.

CADÓU, *cadouri*, s. n. Dar[1] (**I 1**). — Fr. **cadeau**.

CADRÁ, pers. 3 *cadrează*, vb. I. Intranz. A se potrivi, a corespunde (întocmai) cu ceva. — Fr. **cadrer**.

CADRÁN, *cadrane*, s. n. 1. (La aparate și instrumente de măsurat) Placă (circulară) cu anumite diviziuni și indicații, pe care se citește deplasarea unui ac indicator. ✧ *Cadran solar* = suprafață plană, avînd fixat în centru un bețișor, a cărui umbră indică orele. 2. Arc (sau sector) reprezentînd un sfert de cerc. — Fr. **cadran**.

CÁDRĂ s. f. v. **cadru**.

CÁDRE s. n. pl. 1. Efectiv de bază al oamenilor muncii dintr-o întreprindere sau instituție, dintr-un sindicat sau dintr-o organizație (de partid); *p. ext.* întregul efectiv al unei întreprinderi sau instituții. ✧ *Direcția* (sau *serviciul, secția*) *cadrelor* (sau, eliptic, *cadre*) = organul care se ocupă cu recrutarea, repartizarea, pregătirea și calificarea personalului unei întreprinderi, unei instituții etc. ✧ Expr. *A crește* (sau *a ridica, a pregăti*) *cadre* = a forma cadre noi, a califica noi cadre. ✦ (Rar, la sg.) Persoană din efectivul unei întreprinderi sau instituții, dintr-o organizație etc. 2. Elementele de conducere și de comandă ale subunităților și unităților militare. [Formă gramaticală: sg. *cadru*] — (1) Rus **kadry**, (2) fr. **cadre**.

CADRÍL, *cadriluri*, s. n. Dans constînd dintr-un șir de figuri, în cursul cărora partenerii se schimbă între ei; compoziție muzicală după care se execută acest dans. — Fr. **quadrille**.

CADRILÁT, -Ă, *cadrilați, -te*, adj. (Despre țesături) Cu desene în formă de pătrățele sau romburi (de culori diferite). — Fr. **quadrillé**.

CÁDRU, *cadre*, s. n. 1. Ramă în care se fixează un tablou, o fotografie etc. ✦ Tablou, fotografie etc. înrămate. 2. Pervaz al unei uși sau al unei ferestre. ✦ Deschizătura zidului ocupată de o ușă sau de o fereastră. 3. Fig. Mediu, ambianță. 4. Fig. Limitele unei probleme, ale unui subiect, ale unei acțiuni etc.; *p. ext.* cuprinsul dintre aceste limite. 5. Schelet alcătuit din bare de lemn, de metal sau din grinzi de beton armat, care se întrebuințează la construcții; suport pentru diferite aparate. ✦ Schelet pe care sînt înfășurate conducte (electrice, radiofonice etc.) izolate. [Var.: (1) **cádră** s. f.] — Fr. **cadre**.

Cafea

CADÚC, -Ă, *caduci, -e*, adj. Lipsit de trăinicie; șubred, pieritor. ✦ (Despre frunze, flori etc.) Care cade înainte de vreme; care cade în fiecare an. ✦ (Despre acte cu valoare juridică) Care nu (mai) are putere legală. — Fr. **caduc** (lat. lit. **caducus**).

CADUCITÁTE s. f. Faptul sau însușirea de a fi caduc. — După fr. **caducité**.

CAFÁS, *cafasuri*, s. n. 1. Balcon unde cîntă corul într-o biserică; (înv.) balcon din care familia domnitorului asculta slujba religioasă. 2. (Înv.) Grilaj de vergele de lemn care se întretaie ca o leasă. — Ngr. **kafasi**, tc. **kafas**.

Cafeluță (2 a)

CAFEÁ, (2) *cafele*, s. f. 1. (Cu sens colectiv) Sămînța unui arbust din regiunile tropicale (*Coffea arabica*). 2. Băutură preparată din cafea (1) prăjită și rîșnită sau dintr-un surogat (și cafea (1)). — Tc. **kahve**.

CAFEGÍ-BAȘA s. m. invar. (Înv.) Boier de rang inferior, însărcinat să aducă domnitorului cafeaua. — Tc. **kahveci-başı**.

CAFEGIOÁICĂ, *cafegioaice*, s. f. 1. (În trecut) Proprietară a unei cafenele; soția unui cafegiu (1). 2. (Fam.) Băutoare pasionată de cafea (2). — Din **cafegiu** + suf. *-oaică*.

CAFEGÍU, *cafegii*, s. m. 1, (În trecut) Proprietar al unei cafenele; cel care prepara sau vindea cafele. 2. (Înv.) Slujitor la curtea domnească însărcinat cu prepararea și servirea cafelelor. 3. (Fam.) Băutor pasionat de cafea (2). — Tc. **kahveci**.

CAFEÍNĂ s. f. Substanță extrasă din boabe de cafea sau din frunze de ceai, întrebuințată în medicină. [Var.: **cofeínă** s. f.] — Fr. **caféine**.

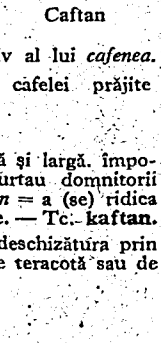

Caftan

CAFELÍ, *cafelesc*, vb. IV. Refl. (Fam., rar) A bea cafea (stînd la taifas). — Din **cafea**.

CAFELÚȚĂ, *cafeluțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *cafea* (2). 2. (La pl.) Numele a două varietăți de plante erbacee din familia leguminoaselor: a) plantă cu tulpina cilindrică ramificată, cu flori albe sau albăstrii, cultivată pentru nutreț (*Lupinus albus*); b) plantă ornamentală cu flori mari, albe, cu pete albastre, dispuse în formă de spic (*Lupinus varius*).

CAFENEÁ, *cafenele*, s. f. Local public în care se consumă cafele, ceai, băuturi alcoolice, prăjituri etc. ✧ Loc. adj. *De cafenea* = fără valoare, neserios. *Vorbe de cafenea*. [Var.: **cafineá** s. f.] — Tc. **kahvehane**.

CAFENELÚȚĂ, *cafeneluțe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *cafenea*.

CAFENÍU, -ÍE, *cafenii*, adj. De culoarea cafelei prăjite — Din **cafea** + suf. *-iu* (după *castaniu*).

CAFINEÁ s. f. v. **cafenea**.

CAFTÁN, *caftane*, s. n. (Înv.) Manta albă, lungă și largă, împodobită cu fire de aur sau de mătase, pe care o purtau domnitorii și demnitarii. ✧ Expr. *A îmbrăca* (*cu* sau *în*) *caftan* = a (se) ridica la rangul de domn sau de boier. ✦ Rang de boierie. — Tc. **kaftan**.

CÁHLĂ, *cahle*, s. f. (Reg.) 1. Coșul sobei sau deschizătura prin care iese fumul în tinda caselor țărănești. 2. Placă de teracotă sau de faianță pentru sobe. — Ucr. **kahlja**.

CAIÁ, *caiele*, s. f. Cui de potcoavă. — Comp. tc. **kayar** = potcoavă cu ghimpi.

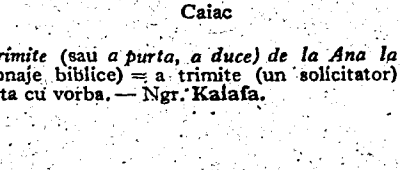

Caiac

CAIÁC, *caiace*, s. n. Barcă de sport, ascuțită la capete, condusă cu una sau cu două padele. — Fr. **kayac**.

CAIÁFĂ, *caiafe*, s. m. și f. Persoană fățarnică, ipocrită. ✦ (În expr.) *A trimite* (sau *a purta, a duce*) *de la Ana la Caiafa* (numele unor personaje biblice) = a trimite (un solicitator) dintr-un loc într-altul, a purta cu vorba. — Ngr. **Kalafa**.

CAIC, *caice,* s. n. 1. Mică navă cu vele (și cu motor), avînd pupa și prora mai înalte decît restul bordajului. 2. Luntre ușoară, lungă și îngustă, încovoiată la capete. — Tc. **kayık.**

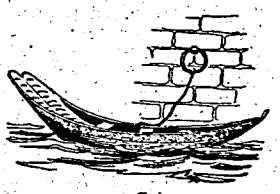

Caic

CAICCÍU, *caiccii,* s. m. Conducător de caic. — Tc. **kayıkçı.**

CAICÉL, *caicele,* s. n. Diminutiv al lui *caic.*

CAÍD[1], *caiduri,* s. n. (Înv.) Registru, dosar, arhivă. — Tc. **kayd.**

CAÍD[2], *caizi,* s. m. Titlu purtat altădată de guvernatorul unei provincii sau al unui oraș din statele musulmane din Africa de nord. — Fr. **caïd.**

CÁIER, *caiere,* s. n. Mănunchi de lină, de in, de cînepă sau de borangic, care se pune în furcă pentru a fi tors. — Lat. ***caiulus.**

CAIÉT, *caiete,* s. n. 1. Teanc de foi de hîrtie, legate împreună, folosit la scris, la desenat etc. ◇ *Caiet de sarcini* = document care cuprinde condițiile pentru executarea unei lucrări. 2. Publicație periodică cuprinzînd diverse studii, note, informații (dintr-un anumit domeniu de specialitate). *Caiete filozofice.* — După fr. **cahier.**

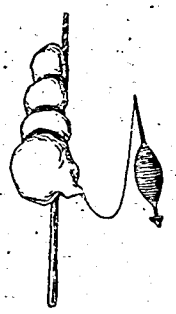

Caier

CAIEȚÉL, *caiețele,* s. n. Diminutiv al lui *caiet.*

CAIMÁC, *caimacuri,* s. n. 1. Smîntînă groasă care se prinde pe suprafața laptelui fiert. ◇ Expr. *A lua caimacul* = a lua pentru sine partea cea mai bună. 2. Spumă care se face la suprafața unei fierturi de cafea. 3. Pătura (arsă a) tutunului din ciubuc, formată în jurul și deasupra cărbunelui. — Tc. **kaymak.**

CAIMACÁM, *caimacami,* s. m. (Înv.) Locțiitor al domnitorului. ✦ Locțiitor al diferiților demnitari (turci). ◇ Compus: *caimacam-aga* = locțiitor al marelui-vizir. [Var.: **caimacán** s. m.] — Tc. **kaymakam.**

CAIMACÁN s. m. v. **caimacam.**

CAIMÁN[1], *caimani,* s. m. (Zool.) Aligator. [Pr.: *cai-*] — Fr. **caïman.**

CAIMÁN[2], *caimani,* s. m. (Reg.) Persoană care însoțește în pădure pe muncitorii lemnari sau pe plutași, pentru a le face de mîncare, pentru a le păzi și a le curăța coliba etc. [Pr.: *cai-*]

CÁINIC, -Ă, *cainici, -e,* adj. (Înv.) Vrednic de plîns; nenorocit. — Din *căi* + suf. *-nic.*

CAINOZÓIC s. n. Perioadă geologică formată din erele terțiară și cuaternară. [Pr.: *ca-i-no-zo-ic*] — După fr. **caenozoïque.**

CAÍS, *caiși,* s. m. Arbore originar din Asia, cultivat pentru fructele sale *(Prunus armeniaca).* — Ngr. **kaisi.**

Cais

CAÍSĂ, *caise,* s. f. Fructul caisului, de culoare galbenă-portocalie, gustos și parfumat. — Din **cais.**

CAL, *cai,* s. m. 1. Animal domestic erbivor, cu copita nedespicată, folosit la călărie și la tracțiune *(Equus caballus);* (prin restricție) armăsar castrat. *Calul de dar nu se caută la dinți* (sau *în gură*) (= lucrurile primite în dar se iau așa cum sînt, fără să se mai țină seamă de defecte). ◇ Expr. *A fi* (sau *a ajunge*) *cal de poștă* = a fi întrebuințat la toate; a alerga mult. *Cal de bătaie* = persoană hărțuită, muncită de toți; problemă de care se ocupă multă lume și care revine mereu pe primul plan. *A face* (sau *a ajunge*) *din cal măgar* = a face să ajungă (sau a ajunge) dintr-o situație mai bună într-una mai rea. *A visa* (sau *a vedea, a spune*) *cai verzi (pe pereți)* = a-și închipui (sau a spune) lucruri imposibile, de necrezut. *La paștile cailor* (sau *calului*) = niciodată. *O fugă de cal* = o distanță nu prea mare. *Calul dracului* = babornită; vrăjitoare. ✦ Compus: *cal-putere* = unitate de putere egală cu 75 de kilogrammetri pe secundă, folosită pentru a exprima puterea unui motor. 2. Nume dat unor aparate sau piese asemănătoare cu un cal (1): a) aparat de gimnastică pentru sărituri; b) piesă în forma unui cap de cal la jocul de șah. 3. Compuse: *calul-dracului* sau *calul-popii, cal-turtit, cal-de-apă* = libelulă; *cal-de-mare* = mic pește marin cu capul asemănător cu cel al calului *(Hippocampus).* — Lat. **caballus.**

Cal (2 b)

Cal-de-mare

CALÁ, *calez,* vb. I. Tranz. A fixa un organ sau o piesă de mașină, după un model dat. — Fr. **caler.**

CALABALÎC, *calabalîcuri,* s. n. 1. Obiecte felurite în dezordine; (în special) bagaj cu care călătorește sau se mută cineva. 2. (Rar) Lume multă; gloată, mulțime. *Calabalîc de copii* (GOLESCU). — Tc. **kalabalık.**

CALACÁN s. n. v. **calalcan.**

CALAFÁT s. n. Cîlți sau cîrpe destrămate, răsucite în sfori și îmbibate cu catran, cu care se astupă crăpăturile la bărci și la punțile navelor. — Tc. **kalafat.**

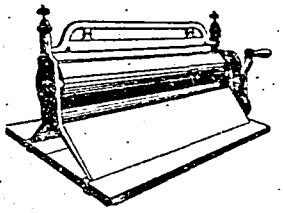

Calandru

CALAICÁN s. n. Sulfat feros, de culoare verde cînd este cristalizat, întrebuințat ca dezinfectant și colorant. [Pr.: *-lai-.* — Var.: **calacán, călacán** s. n.] — Ngr. **kalahani.**

CALÁJ, *calaje,* s. n. Postament de grinzi pe care stau navele pe o cală (2). — Fr. **calage.**

CALAMANDRÓS s. n. (Reg.) Neregulă, neorînduială, harababură.

CALAMBÚR, *calambururi,* s. n. Joc de cuvinte bazat pe un echivoc, pe deosebirea de sens a unor cuvinte asemănătoare ca formă. — Fr. **calembour.**

Calapoade

CALAMITÁTE, *calamități,* s. f. Nenorocire mare, dezastru care lovește o colectivitate; flagel. — Fr. **calamité** (lat. lit. **calamitas, -atis**).

CALAMÍNĂ s. f. Reziduu de cărbune depus în motoarele cu ardere internă. — Fr. **calamine.**

CALÁNDRU, *calandre,* s. n. 1. Mașină de finisat sau de apretat țesăturile, prin presare la cald. 2. (Tipogr.) Presă pentru imprimarea în relief a matrițelor (de stereotipie) și pentru satinarea hîrtiei. — Fr. **calandre.**

CALAPÁR s. m. (Bot.; reg.) Calomfir. — Sb. **kaloper.**

CALAPÓD, *calapoade,* s. n. Piesă de lemn în forma (labei) piciorului, întrebuințată la confecționarea încălțămintei sau care se pune în încălțăminte pentru a o împiedica să se deformeze; formă de lemn pe care se întind căciulile sau pălăriile. ✦ Fig. Tipar, formă, model. ◇ Expr. *Pe același calapod* = la fel. — Ngr. **kalapodi.**

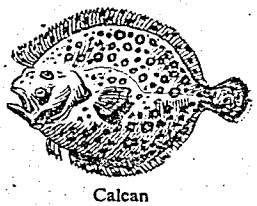

Calcan

CÁLĂ, *cale,* s. f. 1. Încăpere situată în fundul unei nave și destinată încărcăturii. 2. Platformă ușor înclinată pe care se construiesc sau se repară nave. 3. Piesă folosită pentru: a) împiedicarea punerii în mișcare a unei mașini; b) menținerea distanței între anumite părți ale unui sistem tehnic. — Fr. **cale.**

CALC, *calcuri,* s. n. 1. (În expr.) *Hîrtie de calc* = hîrtie transparentă pentru copiat. ✦ Copia unei schițe sau a unui desen, luată pe hîrtie de calc. 2. Traducerea din altă limbă a elementelor de formare a unui cuvînt sau a unei expresii; adăugarea la un cuvînt a unui sens nou, după modelul unui cuvînt străin; împrumut semantic. — Fr. **calque** (<it.).

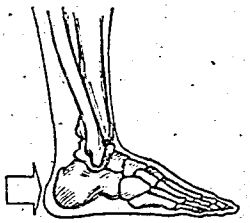

Calcaneu

CALCÁN[1], *calcane,* s. n. 1. Zidul din spate (fără deschizături) al unei case (destinat să fie acoperit de zidul asemănător al unei clădiri vecine). 2. (Înv.) Scut, pavăză. — Tc. **kalkan.**

CALCÁN[2], *calcani,* s. m. Pește de mare cu corpul turtit și lat, avînd ambii ochi pe partea stîngă și solzi lungi, tari pe burtă și pe spate *(Rhombus maeoticus).* — Tc. **kalkan** [balığı].

CALCANÉU, *calcanee,* s. n. Unul dintre oasele care formează călcîiul. — Fr. **calcanéum** (lat. lit. **calcaneum**).

CALCÁR, *calcare,* s. n. Rocă sedimentară sau biogenă formată din carbonat de calciu; (pop.) piatră-de-var. [Acc. și: *cálcar*] — Fr. **calcaire** (lat. lit. **calcarius**).

CALCARÓS, -OÁSĂ, *calcaroși, -oase,* adj. Care conține calcar. — Din **calcar** + suf. *-os.*

CALCAVÚRĂ, *calcavuri,* s. f. (Glumeț) Bătaie; palmă; *p. ext.* dojană.

CÁLCE[1] s. f. Plantă erbacee cu frunze groase și lucitoare, în forma copitei de cal și cu flori galbene-aurii *(Caltha palustris).* — Lat. **calx, calcis.**

Calce

CÁLCE[2] s. f. (Ieșit din uz) Oxid de calciu. — Lat. lit. **calx, calcis.**

CALCEDÓNIE s. f. Varietate (colorată și translucidă) de bioxid de siliciu natural, folosită la confecționarea unor obiecte de artă. — Fr. **calcédoine** (lat. lit. **chalcedonis**).

CALCHIÁ, *calchiez*, vb. I. Tranz. 1. A reproduce un desen sau o schiță cu ajutorul hîrtiei de calc. 2. A forma cuvinte sau expresii transpunînd din altă limbă elementele de formare; a îmbogăți un cuvînt cu un sens nou, după modelul unui cuvînt străin. [Pr.: *-chi-a*] — După fr. **calquer**.

CALCIFIÁ, pers. 3 *calcifiază*, vb. I. Refl. A se calcifica. [Pr.: *fi-a*] — Din **calcifiat**.

CALCIFIÁT, -Ă, *calcifiați, -te*, adj. Calcificat. [Pr.: *-fi-at*] — După fr. **calcifié**.

CALCIFICÁ, pers. 3 *calcifică*, vb. I. Refl. 1. (Despre țesuturi, oase, leziuni pulmonare etc.) A se întări prin depunere de săruri de calciu. 2. (Despre diverse substanțe) A se îmbogăți în carbonat de calciu. — Din **calciu**.

CALCIFICÁRE, *calcificări*, s. f. Acțiunea de *a se calcifica*.

CALCIFICÁT, -Ă, *calcificați, -te*, adj. (Despre țesuturi, oase, tendoane etc.) Întărit prin depunere de săruri de calciu. — V. *calcifica*.

CALCIFIÉRE, *calcifieri*, s. f. Depunerea sărurilor de calciu, în (sau pe) anumite țesuturi din organismele vii, avînd ca urmare întărirea lor. [Pr.: *-fi-e-*] — V. *calcifia*.

CALCINÁ, *calcinez*, vb. I. Tranz. A supune o substanță sau un obiect la o temperatură înaltă pentru a îndepărta substanțele volatile, pentru a produce unele reacții sau pentru a distruge unele substanțe. — Fr. **calciner**.

CALCINÁRE, *calcinări*, s. f. Acțiunea de *a calcina*.

CALCINÁT, -Ă, *calcinați, -te*, adj. Care a fost supus unui proces de calcinare. — V. *calcina*.

CALCINATÓR[1], *calcinatoare*, s. n. Aparat folosit pentru recuperarea căldurii gazelor de ardere din cuptoarele rotative pentru ciment. — După fr. **calcinateur**.

CALCINATÓR[2]**, -OÁRE,** *calcinatori, -oare*, s. m. și f. Muncitor care lucrează la calcinarea minereurilor. — Din **calcina** + suf. *-tor*.

CALCINÁȚIE, *calcinații*, s. f. Faptul de *a calcina*.

CALCÍT s. n. Carbonat de calciu natural, cristalizat. — Fr. **calcite**.

CALCIO-VÉCCHIO s. n. Tencuială ornamentală care prezintă asperități și șanțuri pronunțate la suprafață. — It. **calcio-vecchio**.

CÁLCIU s. n. 1. Element chimic, metalic, alb-argintiu, foarte răspîndit în natură sub formă de săruri. 2. Săruri ale calciului (1) întrebuințate ca medicament în anumite manifestări de decalcifiere a organismului. — Fr. **calcium**.

CALCOCLORÓZĂ s. f. Fenomen de îngălbenire a frunzelor unei plante, din cauza lipsei de fier asimilabil. — Fr. **calcochlorose**.

CALCOGRÁF, *calcografi*, s. m. Muncitor care se ocupă cu calcografia. — Fr. **chalcographe**.

CALCOGRAFÍE s. f. Sistem de reproducere grafică a originalelor cu ajutorul unor clișee de metal gravate în adîncime, a căror parte care imprimă se găsește sub suprafața plăcii sau a cilindrului metalic; tipar adînc. — Fr. **chalcographie**.

CALCOPIRÍTĂ s. f. Sulfură naturală de cupru și fier. — Fr. **chalcopyrite**.

CÁLCUL, (I) *calcule*, s. n., (II) *calculi*, s. m. **I.** 1. Ansamblu de operații matematice făcute cu scopul de a găsi valoarea uneia sau a mai multor mărimi; socoteală. 2. Plan, combinație, proiect, socoteală. **II.** Concrețiune care se formează accidental în anumite organe animale. *Calcul renal*. — Fr. **calcul** (lat. lit. **calculus**).

CALCULÁ, *calculez*, vb. I. Tranz. A face un calcul (I), a socoti; a aprecia. — Fr. **calculer** (lat. lit. **calculare**).

CALCULÁBIL, -Ă, *calculabili, -e*, adj. Care poate fi calculat. — După fr. **calculable**.

CALCULÁRE, *calculări*, s. f. Acțiunea de *a calcula;* socotire.

CALCULÁT, -Ă, *calculați, -te*, adj. (Despre persoane) Chibzuit, socotit; preocupat de interesul personal. — V. *calcula*.

CALCULÁTÓR[1]**,** *calculatoare*, s. n. 1. Broșură care cuprinde anumite tabele de calcule. 2. Mașină cu ajutorul căreia se fac calcule matematice. — După fr. **calculateur**.

CALCULATÓR[2]**, -OÁRE,** *calculatori, -oare*. s. m. și f. Persoană specializată în calculul prețurilor produselor, al categoriilor de salarizare etc. — Fr. **calculateur** (lat. lit. **calculator**).

CALCULÁȚIE, *calculații*, s. f. Calculare. — It. **calcolazione** (lzt. lit. **calculatio, -onis**).

CALD, -Ă, *calzi, -de*, adj. 1. Care se găsește la o temperatură relativ înaltă (fără a fi fierbinte). ◇ Expr. *Nu-mi ține nici de cald, nici de rece* = nu mă interesează. *Mă ia cu cald* = sînt cuprins de fierbințeală. ✦ Fierbinte, încins. *Bate fierul pînă e cald* (= nu amîna un lucru care trebuie făcut imediat). ✦ (Despre pîine) Proaspăt. ◇ Loc. adj. *Bun ca pîinea caldă* = cumsecade, milos. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Călduros. 2. Fig. Aprins, înfocat; prietenos, afectuos. *Cuvinte calde. Privire caldă*. — Lat. **caldus** (= *calidus*).

CALDARÎM, *caldarîmuri*, s. n. Pavaj executat cu bolovani, cuburi etc. de piatră sau (în trecut) cu bucăți de lemn; *p. ext.* drum pavat sau asfaltat. — Tc. **kaldırım**.

CALDARÎMGÍU, *caldarîmgii*, s. m. (Înv.) Muncitor care se ocupă cu executarea caldarîmurilor. — Tc. **kaldırımcı**.

CÁLE, *căi*, s. f. **I.** 1. Fîșie de teren special amenajată pentru circulație; drum; parte a unui drum special amenajată pentru a înlesni circulația vehiculelor. ◇ Loc. adv. *Din cale-afară* sau *afară din cale* = peste măsură, foarte. ◇ Expr. *A fi* (sau *a sta, a se pune) în calea cuiva* = a fi piedică cuiva, a i se împotrivi. *A ieși* (sau *a se duce) în calea cuiva* = a întîmpina pe cineva. *A găsi* (sau *a afla) cu cale* = a socoti că este nimerit. *Calea-valea* = treacă-meargă, fie. *Ce mai calea-valea* = ce mai încolo-încoace, pe scurt, în concluzie. *A pune la cale* = a pregăti ceva, a aranja; (reg.) a sfătui, a îndruma; (fam.) a pedepsi pe cineva. *A fi pe cale de a...* (sau *să...*) = a fi aproape să..., gata de a... ✦ (Art., urmat de determinări arătînd numele) Nume dat unor străzi lungi (și largi). ✦ *Căile respiratorii* = aparatul respirator. 2. Element al unei construcții, pe care se deplasează un aparat sau o mașină. 3. Călătorie. *Cindu-mi vine dor de cale, Merg pe jos ca și călare* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ Expr. *A face calea întoarsă* = a se întoarce din drum. *Cale bună!* formulă de urare la plecarea cuiva. 4. Distanță, depărtare. *S-a dus în Humulești, cale de două ceasuri cu piciorul* (CREANGĂ). **II.** Fig. Direcție luată de o dezvoltare, de o mișcare; linie. ✦ Metodă, mijloc, procedeu. ◇ Loc. adv. *Pe cale...* = pe linie..., prin intermediul... *Pe cale administrativă*. — Lat. **callis**.

CALEÁSCĂ s. f. v. **caleașcă**.

CALEÁȘCĂ, *calești*, s. f. (Înv.) Trăsură elegantă, pe arcuri foarte flexibile. [Var.: (înv.) **caleáscă** s. f.] — Rus **koljaska**.

Caleașcă

CALEIDOSCÓP, *caleidoscoape*, s. n. Aparat optic format dintr-un tub în interiorul căruia se găsesc mai multe oglinzi, dispuse astfel încît mici obiecte colorate așezate între ele să formeze diferite desene simetrice. — Fr. **kaléidoscope** (< gr.).

CALÉM, *calemuri*, s. n. (Înv.) Administrație publică; cancelarie. — Tc. **kalem**.

CALEMBÉC s. m. (Turcism înv.) Specie de arbore exotic, cu lemn negru, plăcut mirositor. — Tc. **kalembek**.

CALEMCHERÍU s. n. (Înv.) Stofă fină din care se făceau anterie și turbane. — Tc. **kalem kiari**.

CALEMGÍU, *calemgii*, s. m. (Înv. și arh.) Funcționar de cancelarie; copist. — Tc. **kalemcı**.

CALENDÁR, *calendare*, s. n. 1. Indicator sistematic (în formă de carte, agendă sau tablou) al succesiunii lunilor și zilelor unui an. ◇ Expr. *A face* (cuiva) *capul calendar* = a zăpăci (pe cineva), spunîndu-i foarte multe lucruri. *A se uita ca mîța-n calendar* = a privi (la ceva) fără a pricepe nimic. 2. Sistem de împărțire a timpului în ani, luni și zile, bazat pe fenomenele periodice ale naturii. 3. Publicație, almanah, magazin cu caracter științific-literar. [Var.: (pop.) **călindár** s. n.] — It. **calendario** (lat. lit. **calendarium**).

CALENDARÍSTIC, -Ă, *calendaristici, -e*, adj. Privitor la calendar, după calendar. ◇ *An calendaristic* = an de 365 de zile, socotit de la 1 ianuarie la 31 decembrie. *Plan de muncă calendaristic* = plan de muncă alcătuit pe zile și săptămîni. — Din **calendar** + suf. *-istic*.

CALÉNDE s. f. pl. Numele primei zile a lunii la romani. ◇ Expr. *La calendele grecești* = niciodată (grecii neavînd „calende"). — Lat. lit. **calendae**.

CALENDRÓI, *calendroi*, s. m. (Reg.) Strengar.

CALÉVRI s. m. pl. (Înv.) Pantofi groși, rezistenți. — Bg. **kalevra**

CALFATÁ, *calfatez*, vb. I. Tranz. A călăfătui. — Fr. **calfater**.

CÁLFĂ, *calfe*, s. f. Lucrător calificat după o perioadă de ucenicie (obligat, în timpul breslelor, să mai lucreze o perioadă de timp la patronul său, pentru o leafă mică). — Tc. **kalfa**.

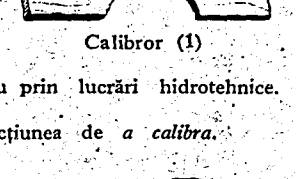

Calibror (1)

CALIBRÁ, *calibrez*, vb. I. Tranz. 1. A realiza cu mare precizie piese de mașini de aceleași dimensiuni. 2. A sorta după mărime grîne, fructe etc. 3. A restrînge albia variabilă a unui rîu prin lucrări hidrotehnice. — Fr. **calibrer**.

CALIBRÁRE, *calibrări*, s. f. Acțiunea de *a calibra*.

CALIBRÓR[1]**,** *calibroare*, s. n. 1. Instrument pentru măsurarea diametrului puieților. 2. Aparat pentru sortarea fructelor după mărime. — După fr. **calibreur**.

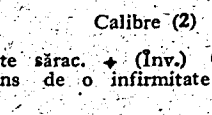

Calibre (2)

CALIBRÓR[2]**, -OÁRE,** *calibrori, -oare*, adj. (Despre un instrument, o mașină) Care calibrează. — După fr. **calibreur**.

CALÍBRU, *calibre*, s. n. 1. Diametrul intern al țevii unei guri de foc. 2. Instrument de precizie cu care se controlează sau se măsoară precis dimensiunile pieselor fabricate. 3. Fig. Mărime, proporție, calitate; (fam.) fel, soi. — Fr. **calibre**.

CALÍC, -Ă, *calici, -e*, adj. (Adesea substantivat) 1. Lipsit de mijloace materiale elementare; foarte sărac. ✦ (Înv.) Cerșetor. 2. Zgîrcit, avar. 3. (Înv. și reg.) Atins de o infirmitate vizibilă. — Ucr. **kalika**.

CALICÉNIE s. f. (Rar) Calicie. — Din **calic** + suf. *-enie*.

CALICÉSC, -EÁSCĂ, *caliceşti*, adj. (Rar) De calic, propriu calicului. — Din **calic** + suf. *-esc*.

CALICÉŞTE adv. Ca un calic. — Din **calic** + suf. *-eşte*.

CALICÍ, *calicesc*, vb. IV. 1. Intranz., refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină calic (1). ✦ Intranz. (Înv.) A cerşi. 2. Refl. A se lăcomi; a se zgîrci. 3. Tranz., intranz. şi refl. (Înv. şi reg.) A ologi. — Din **calic**.

CALICÍE s. f. 1. Sărăcie (extremă). 2. Zgîrcenie, avariţie. — Din **calic** + suf. *-ie*.

CALICÍME s. f. Termen de dispreţ pentru o colectivitate de oameni săraci; sărăcime. — Din **calic** + suf. *-ime*.

CALICÍRE s. f. Faptul de *a (se) calici*; sărăcire.

CALÍCIU, *calicii*, s. n. Învelişul extern al florilor, alcătuit din sepale. — Fr. **calice** (lat. lit. calyx, -cis).

Caliciu

CALÍF, *califi*, s. m. Titlu luat după moartea lui Mahomed de şefii musulmanilor care deţineau atît puterea politică cît şi pe cea religioasă; persoană avînd acest titlu. — Fr. **calife**.

CALIFÁT, *califate*, s. n. (Înv.) 1. Numele statelor întemeiate (sau stăpînite) de arabii cuceritori după moartea lui Mahomed. 2. Rangul de calif. ✦ Durata guvernării unui calif. — Fr. **califat**.

CALIFICÁ, *calific*, vb. I. 1. Refl. şi tranz. A dobîndi sau a ajuta să dobîndească un nivel adecvat de pregătire într-un domeniu de activitate (împreună cu recunoaşterea oficială a acestei pregătiri). 2. Refl. A obţine (în urma rezultatelor favorabile) dreptul de a participa la o etapă superioară într-o competiţie sau într-o probă sportivă. 3. Tranz. A arăta că o fiinţă sau un lucru are o anumită calitate; a caracteriza printr-un cuvînt. — Fr. **qualifier** (lat. lit. **qualificare**).

CALIFICÁRE, *calificări*, s. f. Acţiunea de *a (se) califica* şi rezultatul ei.

CALIFICÁT, -Ă, *calificaţi, -te*, adj. 1. Care are sau cere o pregătire specială într-un anumit domeniu de activitate. 2. (În expr.) *Furt calificat* = furt săvîrşit în anumite condiţii prevăzute de lege, într-un anumit loc şi de către anumite persoane (şi care agravează pedeapsa). — V. *califica*.

CALIFICATÍV[1], *calificative*, s. n. Termen prin care caracterizăm o persoană sau un lucru. ✦ Sistem de notare a sîrguinţei şi a purtării elevilor şi studenţilor în învăţămîntul tehnic şi superior; fiecare dintre indicaţiile «foarte bine», «bine», «suficient» şi «insuficient» cu care se notează această sîrguinţă. — Fr. **qualificatif**.

CALIFICATÍV[2]**, -Ă,** *calificativi, -e*, adj. Care califică (3). *Adjectiv calificativ*. — Fr. **qualificatif**.

CALIFICÁŢIE, *calificaţii*, s. f. (Înv.) Calificare. — Fr. **qualification** (lat. lit. **qualificatio**).

CALIGRÁF, -Ă, *caligrafi, -e*, s. m. şi f. Persoană care are scriere frumoasă. ✦ (În trecut) Persoană care se ocupa cu copierea artistică de cărţi şi manuscrise. — Fr. **calligraphe** (<gr.).

CALIGRAFIÁ, *caligrafiez*, vb. I. Tranz. A scrie frumos, ordonat, citeţ. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **calligraphier**.

CALIGRÁFIC, -Ă, *caligrafici, -e*, adj. De caligraf; (despre scris) frumos, ordonat, citeţ. — Fr. **calligraphique**.

CALIGRAFÍE s. f. Arta şi deprinderea de a scrie frumos. ✦ Scriere frumoasă. ✦ Fel de scriere al cuiva. — Fr. **calligraphie** (<gr.).

CALIMÉRA s. f. (Fam., ir., în expr.) *A se schimba calimera* = a se schimba situaţia. *A (se) strica calimera* = a (se) strica prietenia. *A întoarce calimera* = a-şi schimba atitudinea faţă de cineva. — Ngr. **kalimera**.

CALITÁTE, *calităţi*, s. f. 1. Totalitatea însuşirilor esenţiale care determină un fenomen şi care, schimbîndu-se prin salturi în urma acumulărilor cantitative, dau naştere altui fenomen cu trăsături esenţiale superioare primului. 2. Însuşire (bună sau rea), fel de a fi (bun sau rău); (prin restricţie) caracteristică pozitivă; însuşire bună. ✧ Loc. adj. *De calitate* = de calitate bună, de valoare. 3. Poziţie, situaţie, titlu care conferă un drept. ✧ Loc. conj. *În calitate de...* = cu dreptul de..., ca..., fiind... — Fr. **qualité** (lat. lit. **qualitas, -atis**).

CALITATÍV, -Ă, *calitativi, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care ţine de calitatea (1), de natura lucrurilor; privitor la calitate. ✧ *Analiză calitativă* = determinarea naturii chimice a unei substanţe. — Fr. **qualitatif** (lat. lit. **qualitativus**).

CALM[1] s. n. 1. Stare de linişte deplină. ✦ Fig. Pace sufletească, lipsă de frămîntări. 2. Stăpînire de sine, sînge rece. — Fr. **calme**.

CALM[2]**, -Ă,** *calmi, -e*, adj. 1. (Despre natură) Care se află în stare de linişte deplină. ✦ Fig. (Despre viaţa omului) Care are o desfăşurare liniştită. 2. (Despre oameni, despre manifestările şi stările lor sufleteşti) Care se stăpîneşte; *p. ext.* potolit, domol. — Fr. **calme**.

CALMÁ, *calmez*, vb. I. Refl. şi tranz. A (se) linişti, a (se) potoli. — Fr. **calmer**.

CALMÁNT, -Ă, *calmanţi, -te*, adj. (Despre medicamente, tratamente etc.) Care calmează durerile. ✦ (Substantivat, n.) Medicament care potoleşte durerile. — Fr. **calmant**.

CALMÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) calma* şi rezultatul ei.

CALMÚC, -Ă, *calmuci, -e*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine Regiunii Autonome Calmuce din U.R.S.S. şi populaţiei ei, privitor la această regiune şi la populaţia ei. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Regiunii Autonome Calmuce din U.R.S.S. — Rus **kalmyk**.

CALMUCÉSC, -EÁSCĂ, *calmuceşti*, adj. (Rar) Calmuc. — Din **calmuc** + suf. *-esc*.

CALOMÉL s. n. Clorură de mercur sub forma unui praf alb, insolubil în apă, cu întrebuinţări în medicină. — Fr. **calomel** (<gr.).

CALOMFÍR, *calomfiri*, s. m. Plantă erbacee aromatică, cu tulpina catifelată, frunzele ovale compuse şi florile galbene (*Tanacetum balsamita*). — Bg. **kalofer**.

Calomfir

CALOMNIÁ, *calomniez*, vb. I. Tranz. A vorbi pe cineva de rău, cu intenţia de a-i atinge onoarea şi reputaţia. [Pr.: *-ni-a*] — Fr. **calomnier** (lat. lit. **calumniari**).

CALOMNIATÓR, -OÁRE, *calomniatori, -oare*, s. m. şi f., adj. 1. S. m. şi f. Persoană care calomniază. 2. Adj. Calomnios. [Pr.: *-ni-a-*] — Fr. **calomniateur** (lat. lit. **calumniator**).

CALOMNÍE, *calomnii*, s. f. Afirmaţie mincinoasă făcută cu scopul de a atinge onoarea şi reputaţia cuiva. — Fr. **calomnie** (lat. lit. **calumnia**).

CALOMNIÉRE, *calomnieri*, s. f. Faptul de *a calomnia*. [Pr.: *-ni-e-*]

CALOMNIÓS, -OÁSĂ, *calomnioşi, -oase*, adj. Care cuprinde o calomnie; defăimător. [Pr.: *-ni-os*] — Fr. **calomnieux** (lat. lit. **calumniosus**).

CALONÉŢ, *caloneţi*, s. m. Scîndură lată folosită la împletitul plaselor pescăreşti.

CALÓRIC, -Ă, *calorici, -e*, adj. De căldură. — Fr. **calorique**.

CALORÍE, *calorii*, s. f. Unitate de măsură a cantităţilor de căldură, egală cu cantitatea de căldură necesară pentru a ridica temperatura unui gram de apă de la 19,5° la 20,5°; (sens curent) cantitatea de energie pe care o produc în corpul omului alimentele, în cursul transformării pe care o suferă în organism. — Fr. **calorie**.

CALORIFÉR, *calorifere*, s. n. Instalaţie pentru încălzirea încăperilor din una sau din mai multe clădiri, printr-o singură sursă producătoare de căldură (cu aburi, apă caldă sau aer cald); (prin restricţie) radiatoarele din încăperi ale unei astfel de instalaţii. — Fr. **calorifère**.

CALORÍFIC, -Ă, *calorifici, -e*, adj. Privitor la căldură, care dă, dezvoltă căldură. ✧ *Putere calorifică* = cantitatea de căldură dezvoltată de un kilogram de combustibil cînd arde complet. — Fr. **calorifique** (lat. lit. **calorificus**).

CALORIFÚG, -Ă, *calorifugi, -e*, adj. Rău conducător de căldură. — După fr. **calorifuge**.

CALORIGÉN, -Ă, *calorigeni, -e*, adj. Care produce căldură. — Fr. **calorigène**.

CALORIMÉTRIC, -Ă, *calorimetrici, -e*, adj. De calorimetrie. — Fr. **calorimétrique**.

CALORIMETRÍE s. f. Parte a fizicii care se ocupă cu metodele de măsurare a cantităţilor de căldură. — Fr. **calorimétrie**.

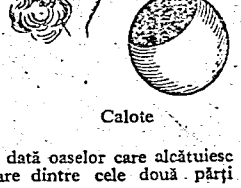
Calote

CALORIMÉTRU, *calorimetre*, s. n. Aparat pentru măsurarea cantităţilor de căldură emanate sau absorbite de un corp. — Fr. **calorimètre**.

CALÓS, -OÁSĂ, *caloşi, -oase*, adj. (Anat.) Care are îngroşări, întăriturі. ✧ *Corp calos* = fascicul de fibre nervoase care uneşte cele două emisfere ale creierului mare. — Fr. **calleux** (lat. lit. **callosus**).

CALÓTĂ, *calote*, s. f. 1. Partea de deasupra a unei pălării, care acoperă capul şi este mărginită de borurі. ✦ Tichie care acoperă creştetul capului. 2. (În expr.) *Calotă craniană* = denumire dată oaselor care alcătuiesc partea de sus a cutiei craniene. 3. Fiecare dintre cele două părţi ale unei sfere, obţinute prin tăierea sferei cu un plan. 4. Boltă de tunel; partea superioară a unei excavaţii de teren, *p. ext.* a unei turele, a unei construcţii (în formă de calotă (3)). 5. Partea de sus a pistonului de la motoarele cu ardere internă; *p. ext.* piesă tehnică asemănătoare cu o calotă (3). 6. (În expr.) *Calotă glaciară* = masă de gheaţă care acoperă regiunile polare sau părţile superioare ale munţilor înalţi. — Fr. **calotte**.

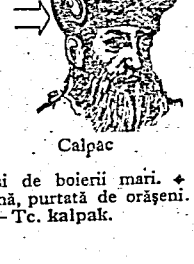
Calpac

CALP, -Ă, *calpi, -e*, adj. (Despre monede) Fals, falsificat. — Tc. **kalp**.

CALPÁC, *calpace*, s. n. (Înv.) Căciulă mare de piele neagră, sferică sau cilindrică, tivită cu blană scumpă, purtată de domn şi de boierii mari. ✦ Căciulă cilindrică de stofă, împodobită cu blană, purtată de orăşeni. ✦ Căciulă purtată la unele uniforme militare. — Tc. **kalpak**.

CALPUZÁN, -Ă, *calpuzani, -e,* s. m. şi f. (Înv.) Falsificator de bani. ✦ Fig. Om rău, ticălos. — Te. **kalpazan.**

CALTABÓŞ, *caltaboşi,* s. m. Un fel de cîrnat făcut din mărunţaie de porc, cu adaos de orez şi aromate. [Var.: **cartabóş** s. m.]

CALŢAVÉTĂ, *calţavete,* s. f. (Înv. şi reg.) Jartieră. — Ngr. **kaltsodeta.**

CALÚP, *calupuri,* s. n. (Pop.) 1. Calapod, tipar. 2. Bucată (de săpun, de brînză etc.) de forma tiparului în care a fost turnată. 3. Bucată (paralelipipedică) de piatră, beton sau lemn, care serveşte la executarea unor pavaje. — Tc. **kalıp.**

CALVÁR, *calvaruri,* s. n. Chin, suferinţă; încercare grea. — Fr. **calvaire** (lat. lit. **calvarium**).

CALVÍN, -Ă, *calvini, -e,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine calvinismului, privitor la calvinism. 2. S. m. şi f. Adept al calvinismului. — Din **Calvin** (nume propriu).

CALVINÉSC, -EÁSCĂ, *calvineşti,* adj. Calvin. — Din **Calvin** + suf. *-esc.*

CALVINÍSM s. n. Cult religios protestant, întemeiat în secolul al XVI-lea de Calvin. — Fr. **calvinisme.**

CALVINÍST, -Ă, *calvinişti, -ste,* adj., s. m. şi f. Calvin. — Fr. **calviniste.**

CALVINIZÁ, *calvinizez,* vb. I. Tranz. şi refl. (Rar) A face să treacă sau a trece la calvinism. — Din **calvin.**

CALVIŢÍE s. f. Chelie (1). — Fr. **calvitie** (lat. lit. **calvities**).

CAM adv. 1. Aproximativ, aproape. *Cam pe vremea aceea trăia moş Nichifor* (CREANGĂ). ✦ Oarecum, întrucîtva. *Cununia se făcu cam pe sub ascuns* (ISPIRESCU). 2. Destul de..., prea. *Săniuţa... e cam strîmtă pentru doi* (ALECSANDRI). — Din **camai** (înv., <lat. *quam magis*).

CAMARÁD, -Ă, *camarazi, -de,* s. m. şi f. Prieten, coleg. — Fr. **camarade.**

CAMARADERÉSC, -EÁSCĂ, *camaradereşti,* adj. De camarad. — Din **camaraderie** + suf. *-esc.*

CAMARADERÉŞTE adv. În felul camarazilor; loial. — Din **camaraderie** + suf. *-eşte.*

CAMARADERÍE, *camaraderii,* s. f. Legătură prietenească, colegialitate. — Fr. **camaraderie.**

CAMARÍLĂ, *camarile,* s. f. Clică de curteni care influenţează, din interese personale, actele suveranului şi treburile statului. — Fr. **camarilla.**

CÁMĂ, *came,* s. f. Proeminenţă pe suprafaţa unui obiect cilindric, care asigură o deplasare rectilinie altui obiect cu care este angrenat. — Fr. **came.**

CĂMĂTĂ, *camete,* s. f. Dobîndă (excesivă) pe care o ia cămătarul. — Slav (v. sl. **kamata** <gr.).

CAMBIÁL, -Ă, *cambiali, -e,* adj. Privitor la cambie, de cambie. [Pr.: *-bi-al*] — It. **cambiale.**

CÁMBIE, *cambii,* s. f. (În sistemul financiar capitalist) 1. Act, document prin care cel ce semnează se obligă a plăti la un anumit termen o sumă de bani în folosul creditorului; bilet la ordin. 2. Act, document prin care emitentul se obligă a plăti cuiva o sumă de bani la un anumit termen. — It. **cambio.**

CÁMBIUM s. n. (La arbori) Ţesut din zona generatoare, care asigură creşterea secundară în grosime a tulpinii şi a rădăcinii. — Germ. **Kambium.**

CAMBRIÁN s. n. Prima perioadă a erei paleozoice (în care au apărut vieţuitoare). [Pr.: *-bri-an*] — Fr. **cambrien.**

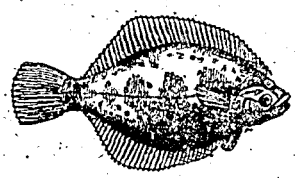

Cambulă

CÁMBULĂ, *cambule,* s. f. Peşte marin cu corpul nesimetric, foarte turtit, cu amîndoi ochii pe aceeaşi parte *(Pleuronectes flesus).* — Tc. [kal]kan balık.

CAMBÚZĂ, *cambuze,* s. f. Magazie de provizii pe bordul unei nave. — Fr. **cambuse.**

CAMÉE, *cameè,* s. f. Piatră fină, sculptată cu o figură sau cu un motiv decorativ, servind ca podoabă. — Fr. **camée.**

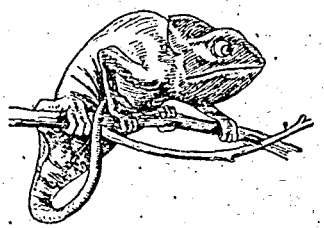

Cameleon

CAMELEÓN, *cameleoni,* s. m. Specie de şopîrlă din regiunile tropicale, care are proprietatea de a-şi schimba culoarea pielii potrivit mediului înconjurător *(Chamaeleo).* ✦ Fig. Persoană care-şi schimbă purtarea şi convingerile după împrejurări. [Pr.: *-le-on*] — Fr. **caméléon** (lat. lit. **camaeleon**).

CAMELEONÍSM s. n. Proprietatea unor specii de şopîrlă de a-şi schimba culoarea pielii potrivit mediului înconjurător. ✦ Fig. Schimbare a purtării şi a convingerilor cuiva în funcţie de împrejurări. [Pr.: *-le-o-*] — Din **cameleon** + suf. *-ism.*

CAMÉLIE, *camelii,* s. f. Nume dat mai multor varietăţi de plante ornamentale cu frunze totdeauna verzi, cu flori mari, albe sau roşii *(Camellia).* — Fr. **camélia.**

CÁMERĂ, *camere,* s. f. 1. Încăpere într-o clădire; odaie. ◇ *Cameră mobilată* = cameră care se închiriază cu mobila proprietarului. *Cameră de lucru* = birou într-o casă particulară. *Muzică de cameră* = compoziţie muzicală pentru un număr restrîns de instrumente. ✦ (În trecut) Termen generic denumind unele instituţii de stat. *Camera agricolă. Camera deputaţilor.* 2. Nume dat unor încăperi cu destinaţie specială: *cameră obscură* = a) încăpere în care se face developarea şi alte operaţii fotografice; b) dispozitiv cu ajutorul căruia se obţine pe un ecran (sau pe un cliseu) imaginea răsturnată a unui obiect; *cameră de comandă* = încăpere specială de unde se comandă în mod automat activitatea unei centrale electrice. ✦ Spaţiu în care se produce un proces tehnic: *cameră de combustie* = spaţiu în care arde un combustibil în prezenţa unui comburant; *cameră de explozie* = partea dinapoi a ţevii armelor de foc, unde se introduce cartuşul şi unde se produce explozia pulberii. ✦ Tub de cauciuc unit la capete, în care se introduce aer sub presiune şi care se aşază înăuntrul anvelopei, pe roata unor vehicule; (la mingi de sport) balon de cauciuc în care se introduce aer cu pompa şi care se pune înăuntrul anvelopei; *p. ext.* recipient cu pereţi extensibili, în care se introduce aer sub presiune. — It. **camera.**

Camelie

CAMERIÉR, *camerieri,* s. m. (Ieşit din uz) Om de serviciu care se îngrijea de camera de culcare şi de îmbrăcămintea stăpînului. [Pr.: *-ri-er*] — Fr. **camérier.**

CAMERÍST, *camerişti,* s. m. (Ieşit din uz) Om de serviciu care îngrijea camerele dintr-o instituţie; odăiaş. — Din **cameristă.**

CAMERÍSTĂ, *cameriste,* s. f. (Ieşit din uz) Femeie care se afla în serviciul personal al stăpînei. — Fr. **camériste.**

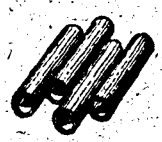

Camerton

CAMERTÓN, *camertonuri,* s. n. Instrument format dintr-un tub care emite nota «la» (sau din mai multe tuburi care emit notele «sol», «re», «la» şi «mi»), folosit ca punct de orientare pentru aflarea altor note şi la acordarea instrumentelor muzicale. — Germ. **Kammerton.**

CÁMFOR s. n. Substanţă incoloră, volatilă, cu miros caracteristic şi cu gust amar, extrasă din lemnul unui arbore exotic *(Cinnamonum camphora)* sau fabricată pe cale sintetică, cu numeroase folosiri în medicină şi la fabricarea celuloidului. — Ngr. **kanfora** (<it.).

CAMFORÁT, -Ă, *camforaţi, -te,* adj. Care conţine camfor. — După fr. **camphré.**

CAMFÓRCĂ, *camforci,* s. f. (Reg.) Suport metalic mobil sau mică sobă portativă pe care se aşază un vas cu mîncare sau un instrument pentru a fi încălzite. — Rus. **kamforka.**

CÁMGARN s. n. Stofă de calitate superioară, ţesută din fire netede de lînă. — Germ. **Kammgarn.**

Camilafcă

CAMILÁFCĂ, *camilafce,* s. f. Potcap acoperit cu un văl negru care atîrnă pe spate, purtat de călugării ortodocşi la anumite ocazii. — Slav (v. sl. **kamilavka** <gr.).

CAMIÓN, *camioane,* s. n. Autocamion. ✦ Vehicul cu tracţiune animală, prevăzut cu platformă şi folosit pentru transport. — Fr. **camion.**

CAMIONAGÍU, *camionagii,* s. m. Persoană care se ocupă cu transportul de mărfuri şi de obiecte cu ajutorul unui camion cu cai. — Din **camion** + suf. *-(a)giu.*

CAMIONÁJ, *camionaje,* s. n. 1. Transport de mărfuri cu ajutorul camionului. 2. Serviciu sau întreprindere de transport cu camioane. — Fr. **camionnage.**

CAMIONÁR, *camionari,* s. m. Camionagiu. — Din **camion** + suf. *-ar.*

CAMIONÉTĂ, *camionete,* s. f. Autocamion de dimensiuni mai reduse; autocamionetă. — Fr. **camionnette.**

CAMIZÓL, *camizole,* s. n. (Înv.) Haină de casă scurtă, cu mîneci, pe care o purtau femeile. — Fr. **camisole.**

CAMOHÁS s. n. (Înv.) Un fel de stofă de mătase orientală. — Ngr. **kamuhas.**

CAMPÁ, *campez,* vb. I. Intranz. (Despre unităţi militare) A poposi pe un cîmp, în corturi. — Fr. **camper.**

CAMPADÚRĂ, *campaduri,* s. f. Deschizătură în acoperişul unei case ţărăneşti, pentru a lăsa să iasă fumul.

CAMPAMÉNT, *campamente,* s. n. Instalare temporară a unei unităţi militare sau, *p. ext.*, a unui grup de turişti, de vînători etc. pe un cîmp, în corturi; (concr.) locul unde are loc instalarea; obiectele necesare instalării. — După fr. **campement.**

CAMPÁNIE, *campanii,* s. f. 1. Totalitatea operaţiilor executate de forţele armate ale unei ţări sau de o parte a lor, pe un cîmp de luptă, într-o anumită perioadă de timp, urmărind un scop strategic parţial. ◇ *Bucătărie de campanie* = bucătărie mobilă folosită pe front, la manevre etc. *Pat de campanie* = pat care se poate strînge, pentru a nu ocupa loc în timpul zilei sau pentru a fi mai uşor transportat. 2. Acţiune organizată după un anumit plan, în vederea realizării unor

însemnate sarcini politice, sociale etc., într-o anumită perioadă de timp; *p. ext.* timpul cît durează această acțiune. *Campanie electorală. Campanie agricolă.* — După fr. **campagne.**

CAMPANÍLĂ, *campanile,* s. f. Clopotniță în formă de turn înalt, construită lîngă o biserică sau chiar deasupra ei, caracteristică arhitecturii italiene dintre secolele al XI-lea — al XVI-lea. — It. **campanile.**

CAMPANÚLĂ, *campanule,* s. f. (Bot.) Clopoțel (2). — După fr. **campanule.**

CAMPIÓN, -OÁNĂ, *campioni, -oane,* s. m. și f. 1. Persoană, echipă sau țară care cucerește primul loc într-un campionat. 2. Fig. Luptător, apărător de frunte al unei cauze. — It. **campione.**

CAMPIONÁT, *campionate,* s. n. 1. Întrecere sportivă cu caracter mai larg (național, internațional etc.), prin care se stabilește care este cel mai bun dintre sportivi sau cea mai bună dintre echipe sau țări. 2. Situația, calitatea de campion. [Pr.: *-pi-o-*] — It. **campionato.**

CAMUFLÁ, *camuflez,* vb. I. Tranz. și refl. 1. A (se) ascunde vederii inamicului. ✦ Tranz. A acoperi o sursă de lumină, pentru ca razele ei să nu străbată afară în timpul nopții. 2. Fig. A (se) ascunde, a (se) deghiza, a (se) masca. — Fr. **camoufler.**

CAMUFLÁJ, *camuflaje,* s. n. Camuflare; (concr.) material întrebuințat pentru a camufla. — Fr. **camouflage.**

CAMUFLÁRE, *camuflări,* s. f. Acțiunea de *a (se) camufla.*

CAMUFLÁT, -Ă, *camuflați, -te,* adj. Ascuns vederii inamicului. ✦ (Despre o sursă de lumină) Acoperit (ca să nu străbată razele în timpul nopții). — V. *camufla.*

CANA s. f. v. **canea.**

CANADIÁN, -Ă, *canadieni, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Canadei sau populației ei, privitor la Canada sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Canadei. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **canadien.**

CANÁF, *canafuri,* s. n. Ciucure. — Magh. **kanaf.**

CANAFÁS s. n. Pînză tare de cînepă care se folosește la confecționarea hainelor, ca întăritură la piepți, la guler etc. ✦ Pînză apretată, folosită la legarea cărților sau registrelor grele. — Germ. **Kannefas, Kanevas** (<fr.).

CANÁL, (1) *canaluri,* (1, 2, 3) *canale,* s. n. 1. Albie artificială care leagă între ele două mări, două fluvii, un rîu cu un lac etc. și care servește la navigație, la irigări sau la construcții hidrotehnice. ✦ Curs de apă îndiguit și drenat cu scopul de a-l face navigabil, de a preveni inundațiile etc. ✦ Cale de circulație pe apă (ținînd loc de stradă) în orașele așezate la mare sau pe fluvii. ✦ Porțiune de mare situată între două țărmuri apropiate. 2. Conductă (construită din beton sau din tuburi îmbinate, din șanțuri sau rigole) destinată să transporte lichide în diferite scopuri. 3. Tub, vas, cale de comunicație în organismele animale sau vegetale (prin care circulă substanțele nutritive). — Fr. **canal** (lat. lit. **canalis**).

CANALAGÍU, *canalagii,* s. m. Muncitor care lucrează la instalarea și întreținerea canalizării. — Din **canal** + suf. *-(a)giu.*

CANÁLE s. f. pl. Plantă erbacee cu flori albe, roșii sau pestrițe *(Impatiens balsamina).*

Canale

CANALÍCUL, *canalicule,* s. n. Nume dat canalelor mici din țesuturile organismelor. — Fr. **canalicule.**

CANÁLIE, *canalii,* s. f. Persoană care săvîrșește o faptă josnică; mișel, ticălos netrebnic. — It. **canaglia.**

CANALIZÁ, *canalizez,* vb. I. Tranz. 1. A îndrepta cursul unei ape pe un canal (1). ✦ Fig. A dirija o acțiune într-un anumit sens. 2. A prevedea o localitate sau o cale de comunicație cu canale de scurgere. — Fr. **canaliser.**

CANALIZÁBIL, -Ă, *canalizabili, -e,* adj. Care poate fi canalizat. — După fr. **canalisable.**

CANALIZÁRE, *canalizări,* s. f. Acțiunea de *a canaliza* și rezultatul ei. ✦ Totalitatea lucrărilor executate (în orașe) pentru a colecta și evacua apa întrebuințată sau apa de ploaie.

CANALIZÁT, -Ă, *canalizați, -te,* adj. 1. (Despre cursul unei ape) Îndreptat pe un canal (1). 2. (Despre o localitate sau o cale de comunicație) Prevăzut cu canale (2). — V. *canaliza.*

CANALIZATÓR, -OÁRE, *canalizatori, -oare,* adj. Care canalizează. — După fr. **canalisateur.**

CANALIZÁȚIE, *canalizații,* s. f. 1. Instalație aeriană, subterană sau submarină care transportă sau distribuie energie electrică. 2. (Rar) Canalizare. — Fr. **canalisation.**

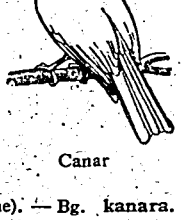

Canar

CANAPEÁ, *canapele,* s. f. Mobilă (cu spătar și cu brațe, uneori capitonată) pe care se șade și pe care se poate dormi. — Fr. **canapé.**

CANAPELÚȚĂ, *canapeluțe,* s. f. Diminutiv al lui *canapea.*

CANÁR, *canari,* s. m. Mică pasăre cîntătoare cu pene galbene *(Serinus canaria).* — Fr. **canari.**

CANÁRA, *canarale,* s. f. 1. Stîncă (în mare). 2. (Reg.) Pășune grasă (unde pasc oile bătrîne). — Bg. **kanara.**

CANARISÍ, *canarisesc,* vb. IV. Tranz. A înclina transversal o navă.

CANÁT[1], *canate,* s. n. Fiecare dintre părțile unei piei de animal tăiate în jumătate, de-a lungul spinării.

CANÁT[2], *canaturi,* s. n. Fiecare dintre părțile mobile din care este alcătuită o ușă, o poartă, o fereastră etc. — Tc. **kanat.**

CANAVÁ, *canavale,* s. f. Țesătură rară de fire de bumbac tari și duble, formînd o împletitură de pătrate regulate și servind la executarea unei broderii. — Fr. **canevas.**

CANAVÁȚĂ s. f. v. **cănăvăț.**

CÁNĂ, *căni,* s. f. Vas cu toartă care servește la băut sau la scos lichide dintr-un vas mai mare. ✦ Conținutul unui astfel de vas. — Bg. **kana** (germ. **Kanne**).

CANCÁN, *cancanuri,* s. n. (Franțuzism) Vorbe răutăcioase răspîndite pe seama cuiva. — Fr. **cancan.**

CANCELÁR, *cancelari,* s. m. 1. Președinte al consiliului de miniștri în Austria și Germania. 2. Titlu de înaltă demnitate în Rusia țaristă și în alte țări. — Lat. lit. **cancellarius.**

CANCELARIÁT, *cancelariate,* s. n. Funcția de cancelar; localul unde își exercită cancelarul atribuțiile. [Pr.: *-ri-at*] — Din **cancelar.**

CANCELÁRIE, *cancelarii,* s. f. Birou sau secție a unei instituții (publice) destinată lucrărilor administrative. ✦ (Reg.) Birou în care își exercită funcția un liber-profesionist. — It. **cancelleria.**

CÁNCER s. n. 1. Boală care constă în apariția unei tumori grave care provoacă degenerarea țesuturilor unor organe interne sau externe. 2. Rac (2). ◇ Compuse: *tropicul-cancerului* = tropicul-racului, v. *rac* (2); *zodia-cancerului* = zodia-racului, v. *rac* (2). — Fr. **cancer** (lat. lit. **cancer**).

CANCEROLOGÍE s. f. (Med.) Oncologie. — Din **cancer.**

CANCERÓS, -OÁSĂ, *canceroși, -oase,* adj., s. m. și f. 1. Adj. De cancer, privitor la cancer. 2. S. m. și f. Persoană bolnavă de cancer. — După fr. **cancéreux.**

CÁNCI adv. (Fam.) (Absolut) de loc, nimic. — Țig. **kanč.**

CANCIÓG, *cancioguri,* s. n. Unealtă de metal în formă de lingură mare cu coadă de lemn, folosită de zidari pentru așezarea mortarului pe rîndurile de cărămizi ale unui zid în lucru. — Magh. **kancsó.**

CÁNDEL s. n. Zahăr cristalizat în prisme transparente. — Germ. **Kandel**[zucker].

CANDELÁBRU, *candelabre,* s. n. Suport (suspendat) cu mai multe brațe, pentru luminări sau becuri. — Fr. **candélabre** (lat. lit. **candelabrum**).

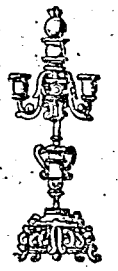

Candelabru

CÁNDELĂ, *candele,* s. f. 1. Lampă primitivă cu ulei, care se pune la icoane sau la morminte. 2. Unitate de măsură pentru calcularea intensității unui izvor de lumină. 3. Stîlp rotund de lemn, întrebuințat pentru susținerea bolților unui tunel pînă la turnarea betonului. — Slav (v. sl. **kanŭdilo**).

CANDÍD, -Ă, *candizi, -de,* adj. Plin de candoare; curat, nevinovat. — Fr. **candide** (lat. lit. **candidus**).

CANDIDÁ, *candidez,* vb. I. Intranz. A fi propus candidat în alegeri; a-și pune candidatura într-o alegere. ✦ (Fam.) A aspira la un post, la un grad, la o poziție etc. — Din **candidat.**

CANDIDÁT, -Ă, *candidați, -te,* s. m. și f. Persoană care candidează. ◇ *Candidat de partid* = persoană care cere să intre în rîndurile unui partid comunist sau muncitoresc și care, în acest scop, face un anumit stagiu. *Candidat în științe* = (în învățămîntul superior din U.R.S.S. și din țările de democrație populară) titlu care se acordă cuiva la terminarea stagiului de aspirantură și după trecerea examenelor reglementare. — Fr. **candidat** (lat. lit. **candidatus**).

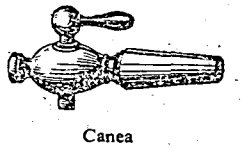

Canea

CANDIDATÚRĂ, *candidaturi,* s. f. Faptul de a candida; starea, calitatea de candidat. — După fr. **candidature.**

CANDOÁRE s. f. Curățenie morală; nevinovăție. — Fr. **candeur** (lat. lit. **candor, -oris**).

CANDRÍU, -ÍE, *candrii,* adj. (Fam.; adesea substantivat) 1. Țicnit, într-o ureche. 2. Beat, afumat. — Comp. țig. **kand** «ureche».

CANEÁ, *canele,* s. f. Cep de lemn sau de metal, prevăzut la un capăt cu un robinet de scurgere, care servește la scoaterea lichidului dintr-un vas. [Var.: **caná** s. f.] — Ngr. **kanella.**

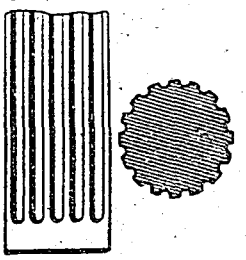

Caneluri

CANELÁT, -Ă, *canelați, -te,* adj. Cu caneluri. — După fr. **cannelé.**

CANELÚRĂ, *caneluri,* s. f. Șanț îngust care brăzdează vertical (sau elicoidal) corpul unei coloane, al unui pilastru etc.; șanț pe suprafața pieselor unor mașini, servind la îmbucarea cu alte piese. ✦ Fiecare dintre adînciturile longitudinale ale trunchiului unui arbore. — Fr. **cannelure.**

CANEVÁS, *canevasuri,* s. n. 1. Schița sau liniile generale ale unui desen. 2. Rețea de meridiane și paralele trasate în vederea alcătuirii unei hărți. 3. (Top.) Ansamblul triunghiurilor aflate sau proiectate într-o regiune dată. — Fr. **canevas.**

CÂNGE, *cângi*, s. f. Prăjină lungă, cu cîrlig de fier în vîrf, servind pentru a putea apuca un obiect de departe. ✦ Gheara ascuțită și întoarsă a păsărilor răpitoare. — Tc. **kanca.**

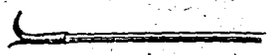

Cange

CANGRENÁ, pers. 3 *cangrenează*, vb. I. Refl. (Despre țesuturile unui organism animal) A se distruge, a putrezi. [Var.: **gangrená** vb. I] — Fr. **gangrener.**

CANGRENÁT, -Ă, *cangrenați, -te*, adj. Atins de cangrenă. [Var.: **gangrenát, -ă** adj.] — V. *cangrena.*

CANGRÉNĂ, *cangrene*, s. f. Distrugere sau putrezire a unei părți din țesuturile unui organism animal. [Var.: **gangréna** s. f.] — Fr. **gangrène** (lat. lit. **gangraena**).

CANGRENÓS, -OÁSĂ, *cangrenoși, -oase*, adj. Cu aspect de cangrenă, de natura cangrenei. [Var.: **gangrenós, -oásă** adj.] — După fr. **gangréneux.**

CÂNGUR, *canguri*, s. m. Mamifer erbivor care trăiește în Australia și a cărui femelă are sub pîntece o pungă în care își ține puii cînd sînt mici *(Macropus giganteus)*. — Fr. **kangourou.**

Cangur

CANIBÁL, -Ă, *canibali, -e*, s. m. și f. Antropofag. ✦ Fig. Om crud. — Fr. **cannibale.**

CANIBÁLIC, -Ă, *canibalici, -e*, adj. De canibal. — Din **canibal** + suf. *-ic.*

CANIBALÍSM s. n. Antropofagie. ✦ Fig. Cruzime, sălbăticie. — Fr. **cannibalisme.**

CANICULÁR, -Ă, *caniculari, -e*, adj. Privitor la caniculă, de canicule; arzător, dogoritor. — Fr. **caniculaire** (lat. lit. **canicularis**).

CANÍCULĂ, *canicule*, s. f. Căldură dogoritoare; arșiță. — Fr. **canicule** (lat. lit. **canicula**).

CANÍN, -Ă, *canini, -e*, adj. 1. (În expr.) *Dinte canin* (și substantivat, m.) = fiecare dintre dinții lungi și ascuțiți, așezați între dinții incisivi și măsele. 2. De cîine, privitor la cîine; cînesc. *Rasă canină.* — Fr. **canin** (lat. lit. **caninus**).

CANÍSĂ, *canise*, s. f. Crescătorie de cîini.

CANÍSTRĂ, *canistre*, s. f. Bidon de tablă cu închidere ermetică, servind la transportul benzinei, al laptelui etc. — Germ. **Kanister.**

CANÓE, *canoe*, s. f. Ambarcație ușoară, cu prora și pupa ascuțite și înălțate, condusă cu o padelă (și folosită pe rîuri repezi). — Fr. **canoë** (<engl.).

Canoe

CANÓN, *canoane*, s. n. 1. Lege sau regulă bisericească. ✦ Normă morală. 2. Pedeapsă dată la călcarea unui canon (1). ✦ Fig. Suferință, chin. 3. Regulă făcînd parte dintr-un ansamblu de procedee artistice dintr-o epocă; *p. ext.* regulă rigidă, formalistă. 4. Compoziție muzicală în care două sau mai multe voci, intrînd succesiv, execută împreună aceeași melodie. ✦ Cîntare bisericească; *p. ext.* cîntec; glas. 5. Nume dat cărților Vechiului și Noului Testament. — Slav (v. sl. **kanonŭ** <gr.).

CANONÁDĂ, *canonade*, s. f. Bombardament de artilerie. — Fr. **canonnade.**

CANONÁRH, *canonarhi*, s. m. Monah însărcinat cu orînduirea slujbei la strană în mănăstirile și catedralele ortodoxe. — Ngr. **kanonarhis.**

CANONEÁLĂ, *canoneli*, s. f. (Pop.) Caznă, trudă, chin. — Din **canoni** + suf. *-eală.*

CANONÍ, *canonesc*, vb. IV. Refl. și tranz. (Pop.) A (se) chinui. — Din **canon.**

CANÓNIC[1], *canonici*, s. m. Preot catolic care face parte din consiliul episcopal; superiorul unei catedrale. [Acc. și: *canonic*] — Lat. lit. **canonicus** (<gr.).

CANÓNIC[2], **-Ă**, *canonici, -e*, adj. În conformitate cu canoanele, privitor la canoane. ✦ Recunoscut de biserică. — Fr. **canonique** (lat. lit. **canonicus**).

CANONICITÁTE s. f. Însușirea de a fi canonic[2]. — După fr. **canonicité.**

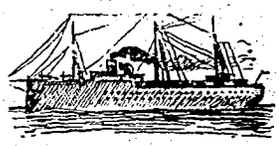

Canonieră

CANONIÉRĂ, *canoniere*, s. f. Navă mică de război folosită la patrulare, escortare, servicii de pază etc. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. **canonnière.**

CANONIZÁ, *canonizez*, vb. I. Tranz. A așeza, a pune, a trece o persoană decedată în rîndul sfinților. — Fr. **canoniser** (lat. lit. **canonizare**).

CANONIZÁRE, *canonizări*, s. f. Faptul de *a canoniza.*

CANOTÁJ s. n. Sportul vîslitului. — Fr. **canotage.**

CANOTIÉRĂ, *canotiere*, s. f. Pălărie tare de paie, cu fundul și cu borurile drepte. [Pr.: *-ti-e-*] — După fr. **canotier.**

CANOTÓR, -OÁRE, *canotori, -oare*, s. m. și f. Sportiv care practică sportul vîslitului. — Din **canota** (puțin folosit) + suf. *-or.*

CANT, *canturi*, s. n. Muchie; latură îngustă a unor obiecte. ✦ Partea copertei de carton care depășește dimensiunile filelor unei cărți legate, ale unui caiet sau ale unui registru. — Germ. **Kante.**

CANTÁBILE adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) În mod clar, expresiv, melodios. — It. **cantabile.**

CANTALÚP, *cantalupi*, s. m. Varietate de pepene galben cu coaja groasă, dungată și cu miezul aromat. — Fr. **cantaloup** (<it.).

CANTARAGÍU, *cantaragii*, s. m. Funcționar la vamă, la gară etc., care cîntărește bagajele sau mărfurile. — Tc. **kantarcı.**

Canotiere

CANTARÍDĂ, *cantaride*, s. f. Gîndac verde-auriu, cu miros caracteristic, care cauzează desfrunzirea frasinilor; are întrebuințări în medicină *(Lytta vesicatoria)*. — Fr. **cantharide** (lat. lit. **cantharis, -idis**).

CANTÁTĂ, *cantate*, s. f. Compoziție solemnă, ocazională, pentru voci, solo, cor și orchestră. — It. **cantata.**

CANTILÉNĂ, *cantilene*, s. f. Melodie gravă, sentimentală, care se execută tărăgănat. — It. **cantilena.**

CANTÍNĂ, *cantine*, s. f. Local unde se servește masa salariaților dintr-o întreprindere, studenților etc. ✦ Încăpere în interiorul unei unități militare, de unde se pot cumpăra diferite alimente și obiecte. — Fr. **cantine** (<it.).

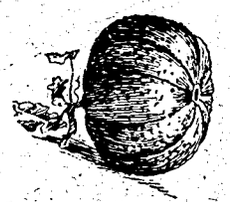

Cantalup

CANTINIÉR, -Ă, *cantinieri, -e*, s. m. și f. Persoană care conduce o cantină. [Pr.: *-ni-er*] — Fr. **cantinier.**

CANTITÁTE, *cantități*, s. f. 1. Însușire a obiectelor, a cărei schimbare nu produce la început modificări radicale în calitatea acestora, ci numai pregătește aceste modificări. 2. Proprietate care poate fi reprezentată printr-un număr obținut dintr-o măsurare sau o numărare. 3. Cîtime, număr, mărime. ✧ (Mat.) *Cantitate pozitivă* (sau *negativă*) = cantitate precedată de semnul plus (sau minus). ✧ Expr. *A produce în cantități industriale* = a produce în cantități mari. (Fam.) *Cantitate neglijabilă* = lucru (sau persoană) de mică importanță, de care nu trebuie să se țină seamă. 4. Durata rostirii unui sunet sau a unei silabe. — Fr. **quantité** (lat. lit. **quantitas, -atis**).

Cantaridă

CANTITATÍV, -Ă, *cantitativi, -e*, adj. Privitor la cantitate, de cantitate. — Fr. **quantitatif.**

CÁNTO s. n. Muzică vocală; cînt, cîntare. — It. **canto.**

CANTÓN, *cantoane*, s. n. 1. Clădire înzestrată cu aparatele necesare pentru supravegherea și întreținerea căilor de comunicație (servind și ca locuință pentru cantonier). 2. Cea mai mică unitate în administrația pădurilor; locuința pădurarului. 3. Unitate teritorial-administrativă în unele țări. — Fr. **canton.**

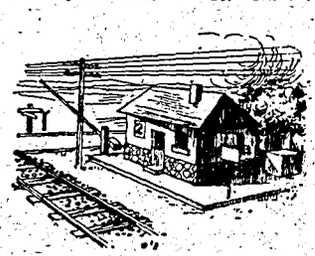

Canton

CANTONÁ, *cantonez*, vb. I. Intranz. (Despre unități militare în trecere) A se opri și a se instala pentru un timp oarecare în casele locuitorilor. — Fr. **cantonner.**

CANTONAMÉNT, *cantonamente*, s. n. Staționare vremelnică (a unor unități militare) într-o localitate; loc unde sînt instalați cei cantonați. ✦ Loc special amenajat, în care un grup de sportivi se pregătește în vederea unei competiții. — După fr. **cantonnement.**

CANTONIÉR, -Ă, *cantonieri, -e*, s. m. și f. Persoană însărcinată cu paza și întreținerea unui canton (1). [Pr.: *-ni-er*] — Fr. **cantonnier.**

CANTONIERÍȚĂ, *cantoniere*, s. f. Cantonieră; soția cantonierului. [Pr.: *-ni-e-*] — Din **cantonier** + suf. *-iță.*

CÁNTOR, *cantori*, s. m. (Reg.) Cîntăreț de biserică; dascăl. — Lat. lit. **cantor** (germ. **Kantor**).

CANTÓRA, *cantore*, s. f. (Înv. și reg.) Birou, cancelarie. — Rus **kontora.**

CANȚONÉTĂ, *canțonete*, s. f. 1. Mic cîntec popular italian; *p. ext.* cîntec scurt. 2. (Rar) Poezie simplă, ușoară. — It. **canzonetta.**

CANÚLĂ, *canule*, s. f. Tub de sticlă sau de ebonită întrebuințat pentru spălături interne. — Fr. **canule** (lat. lit. **cannula**).

CÁNURĂ s. f. Nume dat firelor scurte de lînă rămase în dinții pieptenului, după dărăcit, folosite (ca bătătură) pentru țesături mai groase. — Lat. **cannula.**

CAOLÍN s. n. Mineral argilos alb și cristalizat, întrebuințat la fabricarea porțelanului și a unor izolatoare. ✦ (Med.) Pudră absorbantă întrebuințată ca emolient. — Fr. **kaolin.**

CAOLINÍT s. n. Silicat de aluminiu hidratat care intră în compoziția caolinului. — Fr. **kaolinite**.

CÁOS s. n. v. **haos**.

CAP[1] **(I, III)** *capete*, s. n., **(II)** *capi*, s. m. **I. 1.** Partea superioară a corpului omenesc (la animale partea anterioară), alcătuită din cutia craniană și față (la animale bot) și legată de trunchi prin gît. ◇ Loc. adv. *Din cap pînă-n picioare* = în întregime, cu desăvîrșire. *(Pînă) peste cap* = prea mult. *Cu noaptea-n cap* = foarte de dimineață. *Cu un cap mai sus* = (cu mult) mai sus. ◇ Expr. *A se da peste cap* = a face tumbe; *fig.* a face imposibilul. *A da* (pe cineva) *peste cap* = a trînti (pe cineva) la pămînt; *fig.* a da jos dintr-o situație, a doborî, a învinge. *A da paharul peste cap* = a goli paharul dintr-o înghițitură. *A scoate capul în lume* = a ieși între oameni, în societate. *A i se urca* (cuiva) *la cap* = a) a deveni îngîmfat, îndrăznet, obraznic; b) a fi amețit de băutură. *A nu-și (mai) vedea capul de...* sau *a nu ști unde-i stă capul* = a nu ști ce să mai facă, a fi copleșit de... *A-și pierde capul* = a se zăpăci. *A nu mai avea unde să-și pună capul* = a ajunge fără adăpost, pe drumuri. *A nu-l durea (nici) capul* = a nu se sinchisi de ceea ce se întîmplă. *A da din cap* = a clătina capul (în semn de aprobare, de refuz etc.). *A da* (cuiva) *la cap* = a lovi; a omorî; *fig.* a ataca, a distruge (cu vorba sau cu scrisul). *A umbla cu capul în traistă* = a umbla distrat, neatent. *A se da cu capul de toți pereții* (sau *de pereți*) = a fi cuprins de desperare sau de necaz. *A-și lua lumea în cap* = a pleca, rătăcind în lume. *A-și pleca capul* = a se simți rușinat, umilit; a se da învins. *Cu capul plecat* = rușinat, umilit; învins. *Pe după cap* = pe după gît, la ceafă. (Fam.) *Bătut* (sau *căzut*) *în cap* = timpit, prost. *Vai* (sau *haram*) *de capul lui* = vai de el. *A nu fi nimic de capul cuiva* = a fi lipsit de calități. *A cădea* (sau *a veni, a se sparge* etc.) *pe* (sau *de, în*) *capul cuiva* = a fi lovit de o nenorocire, a trebui să suporte o serie de dificultăți. *A cădea pe capul cuiva* = a sosi pe neașteptate la cineva (creîndu-i neplăceri). *A sta* (sau *a se ține*) *de capul cuiva* sau *a se pune pe capul cuiva* = a stărui fără încetare pe lîngă cineva. *A se duce de pe capul cuiva* = a lăsa pe cineva în pace. (Reg.) *A nu ști* (sau *a nu avea*) *ce-și face capului* = a se afla într-o împrejurare grea și a nu mai ști ce să facă. ✦ Parte a monedei care are imprimat un chip. ✦ Părul capului. ◇ Expr. *A-și pune mîinile în cap* sau *a se lua cu mîinile de cap* = a se lua cu mîinile de păr (de necaz, de ciudă sau de deznădejde); *p. ext.* a-i fi necaz, ciudă, a fi deznădăjduit. **2.** Căpătîi; căpătîiul patului. **3.** Individ, ins, om. *Cîte 5 lei de cap.* ◇ Expr. *Pe capete* = care mai de care, pe întrecute. ✦ (La pl.) Capital. *Am vîndut cirezile Și mi-am scos capetele* (TEODORESCU). **4.** Minte, gîndire, judecată; memorie. ◇ Loc. adj. și adv. *Cu cap* = (în mod) inteligent, deștept. *Fără cap* = (în mod) necugetat. ◇ Loc. adj. *Cu scaun la cap* = cu judecată dreaptă; cuminte. ◇ Expr. *A fi bun* (sau *ușor*) *la* (sau *de*) *cap* = a fi deștept. *A fi greu* (sau *tare*) *de cap* = a fi prost. *A fi* (sau *a umbla*) *cu capul prin* (sau *în*) *nori* = a fi zăpăcit, distrat. *A-i băga* (sau *vîrî cuiva ceva*) *în cap* = a face pe cineva să creadă ceva. *A nu(-i) intra* (cuiva) *în cap* = a nu putea pricepe (ceva). *A lua în* (sau *a băga la*) *cap* = a pricepe; a ține minte. *A-i ieși* (cuiva ceva) *din cap* = a nu-i mai sta gîndul la...; a uita. *A nu-i mai ieși* (cuiva ceva) *din cap* = a-l stăpîni mereu (același gînd). *A-l duce* (sau *a-l tăia* pe cineva) *capul* = a se pricepe. *A-l duce* (sau *a-i sta*) *capul la...* = a-i trece prin minte, a se gîndi la... *A-și bate* (sau *a-și frămînta, a-și sparge*) *capul* = a se gîndi intens (spre a soluționa o problemă). *A-i deschide* (cuiva) *capul* = a face (pe cineva) să înțeleagă ceva. *A fi* (sau *a rămîne, a umbla* etc.) *de capul său* = a fi (sau a rămîne etc.) liber, independent, nesupravegheat. *A face* (ceva) *din* (sau *de*) *capul său* = a face (ceva) fără a se consulta cu altcineva. *A întoarce* (sau *a suci*) *capul cuiva* = a face pe cineva să-și piardă dreapta judecată; a zăpăci; a face pe cineva să se îndrăgostească. *A avea cap să...* = a avea posibilitatea să..., a putea să... ✦ (Jur.) *Cap de acuzare* = motiv pe care se întemeiază acuzarea. **5.** (Înv.) Viață. (Astăzi în expr.) *A-și pune capul (la mijloc)* = a-și pune viața în joc; a garanta cu viața pentru cineva. *O dată cu capul* = cu nici un preț. *În ruptul capului* = cu primejdia vieții; cu nici un preț. *A-și face de cap* = a face ceva ce poate să-i primejduiască viața; a face nebunii. **6.** Compuse: **a)** (Entom.) *cap-de-mort* sau *capul-lui-Adam* = strigă; **b)** (Bot.) *cap-de-cocoș* = dulcișor[1]; *capul-ariciului* = șovar; *capul-șarpelui* = plantă erbacee acoperită cu peri aspri și cu flori roșii ca sîngele *(Echium rubrum)*; **c)** *capul-balaurului* = o parte a constelației balaurului. **II.** Căpetenie, șef, conducător. ✦ Inițiator. **III. 1.** Vîrf (al unui obiect). ✦ Extremitate sau piesă de extremitate a unui dispozitiv, instrument etc. ✦ Obiect, mecanism sau dispozitiv asemănător cu un cap (I 1), folosit în diverse scopuri tehnice. **2.** Partea extremă cu care începe sau sfîrșește ceva. ◇ *Cap de pod* = loc aflat pe teritoriu inamic, dincolo de un curs de apă, de un defileu etc.; *p. ext.* forțele armate care ocupă acest loc cu scopul de a asigura trecerea grosului trupelor și a mijloacelor de luptă. ◇ Loc. adv. *Cap la* (sau *în*) *cap* = cu părțile extreme alăturate. ◇ Expr. *Cap de țară* = margine de țară; hotar. (Reg.) *Nu-i (un) cap de țară* = nu-i nimic, n-are importanță. *A sta* (sau *a se ridica*) *în capul oaselor* = a se ridica stînd în pat, stînd așezat, șezînd. **3.** Partea de dinainte; început, frunte. *În capul coloanei.* ◇ *Cap de an* (sau *de săptămînă, de iarnă* etc.) = începutul unui an (al unei săptămîni etc.). *Cap de coloană* = cel sau cei care stau în fruntea unei coloane. *Cap de afiș* = primul nume dintr-o listă de persoane afișate în ordinea valorii lor. ◇ Loc. adv. *În cap de noapte* sau *în capul nopții* = după ce s-a întunecat bine. *Din* (sau *de la*) *cap* = de la început; de la începutul rîndului. *Din capul locului* = înainte de a începe ceva; de la început. ✦ Partea principală, mai aleasă (a unui lucru). ◇ Expr. *Capul mesei* = locul de onoare la masă. **4.** Partea de jos sau dindărăt a unui lucru; capăt; (cu sens temporal) sfîrșit. ◇ Expr. *A o scoate la cap* = a sfîrși (cu bine). *A-i da de cap* = a rezolva; a învinge, a răzbi. *În cap* = (după numerale) exact, întocmai. **5.** Bucățică ruptă sau rămasă dintr-un obiect; *p. ext.* lucru de mică importanță. ◇ Expr. *Nici un cap de ață* = absolut nimic. *Pînă la un cap de ață* = tot. — Lat. **caput**.

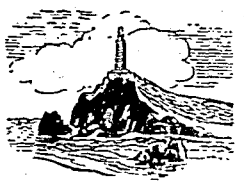

Cap[3]

CAP[2], *capuri*, s. n. Parte de uscat care înaintează în mare. — Fr. **cap**.

CAPÁBIL, -Ă, *capabili, -e*, adj. (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Care este în stare, care are posibilitatea de a săvîrși ceva; apt pentru ceva. ✦ Înzestrat, valoros, destoinic. — Fr. **capable** (lat. lit. **capabilis**).

CAPÁC, *capace*, s. n. Acoperitoare care se așază deasupra deschizăturii unui vas, a unei cutii, a unui cufăr etc. ◇ *Friptură la capac* = friptură gătită într-un vas acoperit. *Ouă la capac* = ochiuri făcute în tigaie. *Cașcaval la capac* = cașcaval prăjit în tigaie. ◇ Expr. *A pune capac cuiva* = a închide cuiva gura cu un răspuns potrivit. *A găsi capac la toate* = a da întotdeauna răspunsul potrivit. *Asta pune capac (la toate)* = asta e prea de tot. — Tc. **kapak**.

CAPACITÁTE, *capacități*, s. f. **1.** Posibilitatea de a activa într-un domeniu, de a realiza ceva. ✦ Persoană capabilă. **2.** Posibilitate pe care o are un corp, un sistem etc. de a acumula o cantitate de materie sau de energie. **3.** Însușirea de a fi încăpător; mărime care reprezintă cantitatea maximă de materie sau de energie pe care o poate acumula un corp, un sistem etc. ◇ *Măsuri de capacitate* = măsuri cu care se determină volumul lichidelor, al cerealelor etc. **4.** Însușirea de a face acte juridice valabile. — Fr. **capacité** (lat. lit. **capacitas, -atis**).

CAPAMÁ, *capamale*, s. f. (Turcism înv.) Mîncare gătită din carne de miel (sau de pasăre) cu stafide. — Tc. **kapama**.

CAPÁN, *capanuri*, s. n. (Turcism înv.) Magazie care servea ca depozit (de alimente) pentru trupele turcești. — Tc. **kapan**.

Capă

CAPANLÍU, *capanlii*, s. m. (Turcism înv.) Negustor turc care achiziționa alimente pentru aprovizionarea trupelor turcești. — Tc. **kapanlı**.

CAPÁUCĂ, *capauce*, s. f. (Reg.) Femela copoiului. (Pr.: *-pau-*. — Var.: **căpáucă** s. f.) — Din **capău** (= copoi) + suf. *-că*.

CÁPĂ, *cape*, s. f. **1.** Pelerină (scurtă) de blană sau de stofă. **2.** Dispozitiv de protecție aplicat la mașini, ferăstraie etc., pentru a preîntîmpina accidentele. — Fr. **cape**.

CAPÁT, *capete*, s. n. **1.** Partea extremă a unui lucru, a unei perioade, a unei situații sau a unei stări; margine, limită. ◇ Loc. adj. *Fără (de) capăt* = fără sfîrșit; îndelungat, întins. ◇ Loc. adv. *De la capăt* = de la început. *În capăt* = în frunte; exact, deplin. *Din capăt* = de la început. *Pînă la capăt* = pînă la sfîrșit; pînă la ultimele consecințe; în mod consecvent. ◇ Expr. *La capătul lumii* (sau *pămîntului*) = foarte departe. *A pune capăt* (unui lucru, unei situații) = a face să înceteze, a termina. *A da de capăt* = a duce la bun sfîrșit. *A scoate* (sau *a duce*) *ceva la capăt* = a termina ceva (cu succes); a izbuti. *A o scoate la capăt cu ceva* = a ieși cu bine dintr-o situație neplăcută. *A o scoate la capăt cu cineva* = a se înțelege cu cineva. **2.** Fragment; rămășiță de... ◇ Expr. *Pînă-ntr-un capăt de ață* = tot. — Din pl. **capete** (< lat. *capita*).

Capelă

CAPCÁNĂ, *capcane*, s. f. Dispozitiv pentru prinderea unor animale; cursă. — Tc. **kapkan**.

CAPELÁ, *capelez*, vb. I. Tranz. A lega un cablu sau o parîmă de un catarg. — Fr. **capeler**.

CAPELÁN, *capelani*, s. m. Preot al unei capele[2] catolice (ajutor al parohului unei biserici). — It. **cappellano**.

CAPÉLĂ[1], *capele*, s. f. (Ieșit din uz) Bonetă de postav cu cozoroc moale, purtată de militari. — Ngr. **kapela** (it. **cappello**).

CAPÉLĂ[2], *capele*, s. f. Biserică mică (într-un cimitir etc.); paraclis. — It. **cappella**.

CAPÉLĂ[3], *capele*, s. f. Orchestră de proporții reduse; fanfară (militară). — It. **cappella** (germ. **Kapelle**).

CAPELMAISTRU, *capelmaiștri*, s.m. (Înv.) Dirijor al unei orchestre mici; șef de fanfară militară. [Acc. și: *capelmáistru*] — Germ. **Kapellmeister**.

Caper

CAPELÚȚĂ, *capelițe*, s. f. Diminutiv al lui *capelă*[1].

CÁPER, *caperi*, s. m. Arbust spinos care crește în regiunile calde ale Europei, cu flori mari, albe sau roșietice *(Capparis spinosa)*. — It. **cappero**.

Capul-șarpelui

CAPERĂ, *capere,* s. f. Boboc al caperului, folosit drept condiment. — Femininul lui **caper.**

CAPEŞ, -Ă, *capeşi, -e,* adj. (Rar) Energic, hotărît; încăpăţînat. — Din cap + suf. *-eş.*

CAPICHEHÁIE s. f. v. **capuchehaie.**

CÁPIE s. f. Boală a ovinelor, bovinelor, caprelor şi cailor (provocată de localizarea la creier a teniei), care se manifestă prin ameţeli, convulsii şi mişcări repezi şi dezordonate. ✦ Animal care suferă de această boală. — Comp. v. sl. **kapija.**

CAPILÁR, -Ă, *capilari, -e,* adj. 1. Subţire, fin, îngust. ✧ *Vase capilare* (şi substantivat, n. pl.) = cele mai mici vase de sînge, care servesc la hrănirea ţesuturilor şi stabilesc legătura între vine şi artere. 2. Care aparţine capilarităţii, privitor la capilaritate. — Fr. **capillaire** (lat. lit. **capillaris**).

CAPILARITÁTE s. f. Proprietate pe care o au lichidele de a se ridica sau cobori, fără intervenţii din afară, în tuburi foarte subţiri. — După fr. **capillarité.**

CAPIŞÓN, *capişoane,* s. n. Un fel de bonetă cu unul sau două colţuri, purtată de femei şi copii. — Fr. **capuchon.**

CÁPIŞTE, *capişti,* s. f. (Înv. şi arh.) Templu sau altar dedicat zeităţilor antice; clădire decorativă în formă de templu antic. — Slav (v. sl. **kapište**).

CAPITÁL[1], (1) *capitaluri,* s. n. 1. Raport social de producţie care se stabileşte între capitalişti, proprietari ai mijloacelor de producţie, şi proletari, lipsiţi de mijloace de producţie şi de subzistenţă şi nevoiţi, pentru a-şi cîştiga existenţa, să-şi vîndă forţa de muncă, ca pe o marfă, celor care îi exploatează; valoare care produce plusvaloare. 2. Fig. Clasa capitaliştilor; capitalism. 3. Bani, sumă (mare) de bani (investiţi într-o afacere). ✧ *Capital de cunoştinţe* = suma cunoştinţelor pe care le posedă cineva; experienţă. — Fr. **capital.**

CAPITÁL[2]**, -Ă,** *capitali, -e,* adj. 1. De primă importanţă, de frunte; fundamental, esenţial. ✧ *Reparaţie capitală* = refacere a părţilor importante ale unei clădiri, ale unei maşini etc. 2. (Despre caractere tipografice; adesea substantivat, f.) De dimensiuni mai mari decît litera obişnuită şi cu o formă de obicei diferită; (despre litere) majuscul. 3. (În expr.) *Pedeapsă capitală* = pedeapsă cu moartea. — Fr. **capital.**

CAPITÁLĂ, *capitale,* s. f. Oraş de reşedinţă a organelor supreme ale puterii de stat; (în trecut) oraş în care îşi aveau reşedinţa organele de conducere ale unei unităţi administrative teritoriale. [Var.: (înv.) **capitálie** s. f.] — Fr. [ville] **capitale.**

CAPITÁLIE s. f. v. **capitală.**

CAPITALÍSM s. n. Mod de producţie bazat pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie, în care toate produsele iau forma de marfă şi în care însăşi forţa de muncă se vinde şi se cumpără ca o marfă. — Fr. **capitalisme.**

CAPITALÍST, -Ă, *capitalişti, -ste,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine capitalismului sau are trăsăturile capitalismului, privitor la capitalism. 2. S. m. şi f. Persoană care posedă capital şi care îşi însuşeşte plusvaloarea rezultată din exploatarea muncitorilor salariaţi, fără a interveni direct în procesul de producţie. — Fr. **capitaliste.**

CAPITALIZÁ, *capitalizez,* vb. I. Tranz. A transforma o valoare în capital; (impr.) a aduna bani. — Fr. **capitaliser.**

CAPITALÚŢĂ, *capitaluţe,* s. f. Nume dat literelor de tipar majuscule, care au aceeaşi înălţime cu litera mică din acelaşi corp. — Din [literă] **capitală** + suf. *-uţă.*

CAPITAŢIE, *capitaţii,* s. f. (În orînduirea feudală) Impozit pe care îl plătea cineva pentru persoana sa. — Fr. **capitation** (lat. lit. **capitatio, -onis**).

CAPITĂLÁŞ s. n. Diminutiv al lui *capital*[1] (3).

CAPITÉL, *capiteluri,* s. n. Partea superioară, mai groasă (şi ornată) a unei coloane sau a unui pilastru. — It. **capitello** (lat. lit. **capitellum**).

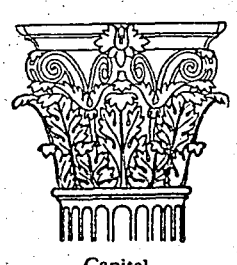

Capitel

CAPÍTOL, *capitole,* s. n. Diviziune a unui text de proporţii mari (marcată printr-un număr de ordine). [Var.: (inv.) **capítul** s. n.] — It. **capitolo** (lat. lit. **capitulum**).

CAPITOLÍN, -Ă, *capitolini, -e,* adj. Care aparţine Capitoliului, privitor la Capitoliu. — Fr. **capitoline** (lat. lit. **capitolinus**).

CAPITONÁ, *capitonez,* vb. I. Tranz. A tapisa; a acoperi un perete sau o uşă cu un strat izolator, care opreşte pătrunderea zgomotelor. — Fr. **capitonner.**

CAPITONÁRE, *capitonări,* s. f. Acţiunea de *a capitona.*

CAPITONÁT, -Ă, *capitonaţi, -te,* adj. (Despre o mobilă) Tapisat; (despre o uşă, un perete) prevăzut cu un strat izolator, care opreşte pătrunderea zgomotelor. — V. *capitona.*

CAPITÓS, -OÁSĂ, *capitoşi, -oase,* adj. (Franţuzism inv.; despre o băutură alcoolică) Care ameţeşte. — După fr. **capiteux.**

CAPÍTUL[1] s. n. v. **capitol.**

CAPÍTUL[2]**,** *capitule,* s. n. Inflorescenţă al cărei receptacul este întins ca un taler, purtînd numeroase flori aproapiate unele de altele. — Fr. **capitule** (lat. lit. **capitulum**).

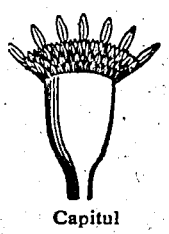

Capitul

CAPITULÁ, *capitulez,* vb. I. Intranz. (Despre o armată, *p. ext.* despre un stat) A se preda învingătorului, în condiţiile dictate de acesta. ✦ Fig. A da înapoi în faţa piedicilor sau a greutăţilor; a ceda. — Fr. **capituler** (lat. lit. **capitulare**).

CAPITULÁNT, -Ă, *capitulanţi, -te,* s. m. şi f. Persoană gata să cedeze cu uşurinţă în faţa unui adversar; persoană care părăseşte o poziţie ideologică, care îşi reneagă principiile şi tovarăşii de luptă. — Fr. **capitulant.**

CAPITULÁRD, -Ă, *capitularzi, -de,* adj. (Rar) Care capitulează, cedează uşor. — Fr. **capitulard.**

CAPITULÁRE, *capitulări,* s. f. Acţiunea de *a capitula* şi rezultatul ei.

CAPITULAŢIE, *capitulaţii,* s. f. Convenţie impusă unei ţări semicoloniale de către o ţară (capitalistă), în virtutea căreia aceasta obţine anumite privilegii pentru cetăţenii săi stabiliţi acolo. [Var.: (înv.) **capitulaţiúne** s. f.] — Fr. **capitulation.**

CAPITULAŢIÚNE s. f. v. **capitulaţie.**

CÁPIU, -IE, *capii,* adj. (Despre ovine, bovine, capre şi cai) Atins de capie. ✦ Fig. (Despre oameni) Năuc, zăpăcit. — Din **capie.**

CAPINTÓRTURĂ, *capîntorturi,* s. f. Pasăre mică de culoare cenuşie-brună, cu pete mai închise, care îşi răsuceşte des şi cu multă uşurinţă capul *(Junx torquilla).* — Din cap[1] + întorc + suf. *-ură.*

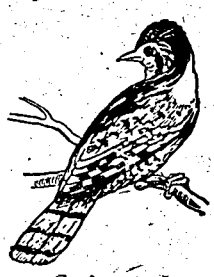

Capîntortură

CAPÓC s. n. Produs vegetal asemănător cu o lînă mătăsoasă, obţinut din fructul unui arbore exotic *(Ceiba pentandra)* şi folosit ca umplutură la saltele, la plăpumi etc. — Fr. **kapok, capoc.**

CAPODÓPERĂ, *capodopere,* s. f. Operă artistică de valoare excepţională. — It. **capo d'opera.**

CAPORÁL, *caporali,* s. m. Grad militar între fruntaş şi sergent; militar care are acest grad. — Fr. **caporal.**

Capoate

CAPÓT[1] adj. invar. (Înv., în limbajul jucătorilor de cărţi, în expr.) *A face* (pe cineva) *capot* = a nu lăsa (pe cineva) să facă o levată la jocul de cărţi; *p. ext.* a cîştiga un mare avantaj asupra cuiva, a-l da gata. — Fr. **capot.**

CAPÓT[2]**,** *capoate,* s. n. 1. Îmbrăcăminte femeiască de casă (lungă pînă la călcîie). 2. (Înv.) Un fel de manta boierească sau militară. — (1) Fr. **capot,** (2) tc. **kapot.**

CAPOTÁ, *capotez,* vb. I. Intranz. (Despre autovehicule) A se răsturna, dîndu-se peste cap; (despre avioane) a se prăbuşi, intrînd cu botul în pămînt. — Fr. **capoter.**

CAPÓTĂ, *capote,* s. f. Acoperiş pliabil al unui vehicul. ✦ Înveliş metalic detaşabil cu care se acoperă motorul unui automobil. — Fr. **capote.**

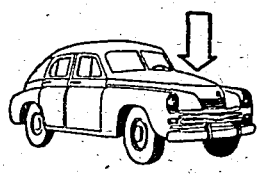

Capotă

CAPOŢEL, *capoţele,* s. n. Diminutiv al lui *capot*[2].

CÁPRĂ, *capre,* s. f. I. 1. Animal domestic cornut din familia rumegătoarelor, cu părul lung; e crescut mai cu seamă pentru lapte; (prin restricţie) femela acestei specii. ✧ Expr. *A împăca şi capra şi varza* = a mulţumi şi pe unul şi pe altul, a împăca două interese opuse. *Capră rîioasă,* se zice despre un om înfumurat. ✦ Pielea animalului descris mai sus (prelucrată pentru încălţăminte). ✦ Compus: *capră-neagră* sau *capră-de-munte* = animal rumegător din genul antilopei, cu părul

Capră

Capră-neagră

cafeniu pînă la negru, cu două dungi albe pe partea anterioară a capului, care trăieşte în regiunile alpine *(Rupicapra rupicapra).* 2. Obicei practicat (la ţară) în seara de anul nou, constînd în jocuri executate de un flăcău mascat în chip de capră cu clopoţei la gît; *p. ext.* flăcăul mascat astfel. 3. (Art.) Numele unui joc de copii, în care un copil stă aplecat cu mîinile sprijinite pe genunchi, iar ceilalţi sar peste el. II. 1. Unealtă de lemn cu patru picioare, încrucişate două cîte două, pe care se pun lemnele pentru a fi tăiate cu ferăstrăul. 2. Sistem de lemne încrucişate cu care se întăreşte o construcţie, pe care se înfăşoară odgoane etc. 3. Scaun (sau ladă) în partea de dinainte a trăsurii sau a căruţei, pe care

șade vizitiul. 4. Aparat de gimnastică peste care se fac sărituri. 5. Arșic de miel. — Lat. **capra.**

CAPRICIÓS, -OÁSĂ, *capricioși, -oase,* adj. (Despre oameni) Cu manifestări inegale și neașteptate, cu toane; (despre oameni și manifestările lor) inconsecvent, schimbător. ✦ (Despre lucruri) Neobișnuit, ciudat. *Clopotnițele bisericilor... cu formele lor capricioase* (BOLINTINEANU). [Pr.: *-ci-os.* — Var.: (înv.) **capriți6s, -oásă** adj.] — După fr. **capricieux.**

CAPRÍCIU, *capricii,* s. n. 1. Dorință trecătoare, adesea extravagantă, manifestată cu încăpățînare; gust schimbător, neașteptat; toană. 2. Compoziție muzicală instrumentală fără formă precisă, cu caracter ritmic pronunțat (și cu un tempo viu). [Var.: (înv.) **capríț** s. n.] — Fr. **caprice** (it. **capriccio**).

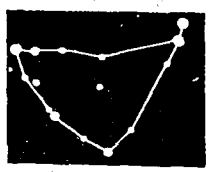

Capricornul

CAPRICÓRN s. n. Numele unei constelații din emisfera australă. ◇ Compus: *tropicul-capricornului* = paralelă aflată la 23° 27′ 27″ latitudine sudică. ✦ Unul dintre semnele zodiacului (reprezentat printr-un țap). — Fr. **capricorne** (lat. lit. **capricornus**).

CAPRIFÓI, *caprifoi,* s. m. Arbust cu flori albe, gălbui sau roșietice, parfumate, cultivat ca plantă ornamentală *(Lonicera caprifolium).* — Lat. **caprifolium.**

Caprifoi

CAPSÁ, *capsez,* vb. I. Tranz. 1. A prinde foi, acte etc. cu capse (3). 2. A aplica o capsă (4) unui cartuș. — Din **capsă.**

CAPRÍȚ s. n. v. **capriciu.**

CAPRIȚIÓS, -OÁSĂ adj. v. **capricios.**

CÁPSĂ, *capse,* s. f. 1. Dispozitiv de metal alcătuit din două discuri mici care se îmbucă, servind la încheierea unor obiecte de îmbrăcăminte. 2. Inel metalic cu care se întărește o butonieră, prin care se petrece un șiret, în scopul de a încheia diferite obiecte de îmbrăcăminte, de încălțăminte etc. 3. Inel metalic sau fir de sîrmă servind la atașarea mai multor hîrtii una de alta, la fixarea fotografiilor pe actele de identitate etc. 4. Mic căpăcel sau tub metalic umplut cu o materie explozivă; folosit la armele de foc, în mine etc. pentru a provoca explozia unei încărcături. ◇ Expr. (Fam.) *A fi cu capsa pusă* = a fi gata de ceartă, pus pe ceartă, nervos. 5. Capsulă (4). — Lat. lit. **capsa** (germ. **Kapsel**).

CAPSOMÁN, -Ă, *capsomani, -e,* s. m. și f. (Peior.) Persoană încăpățînată; om prost. — Comp. alb. **kaps** «încăpățînat».

CAPSULÁR, -Ă, *capsulari, -e,* adj. În forma unei capsule. — După fr. **capsulaire.**

CAPSÚLĂ, *capsule,* s. f. 1. Tip de fruct uscat care la maturitate se deschide de la sine, punînd semințele în libertate. 2. Un fel de cutiuță rotundă, făcută dintr-o materie solubilă, în care se închid unele medicamente cu gust neplăcut, pentru a fi înghițite mai ușor. 3. Vas făcut dintr-un material rezistent la căldură, în care se încălzesc diferite substanțe în laboratoare. 4. Cutie cu capac care se deformează sub acțiunea variațiilor presiunii atmosferice (constituind partea sensibilă a unor barometre). 5. Capac de tinichea cu care se astupă sticlele de bere, de apă minerală etc. — Fr. **capsule** (lat. lit. **capsula**).

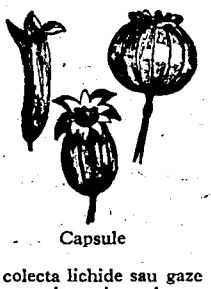

Capsule

CAPTÁ, *captez,* vb. I. Tranz. A aduna, a colecta lichide sau gaze într-un tub sau într-un rezervor. ✦ Fig. A atrage, a ademeni pe cineva. — Fr. **capter** (lat. lit. **captare**).

CAPTÁBIL, -Ă, *captabili, -e,* adj. Care poate fi captat. — Din **capta** + suf. *-bil.*

CAPTALÁN, *captalani,* s. m. Plantă erbacee cu frunze mari și late și cu flori purpurii *(Petasites officinalis);* (prin restricție) frunzele acestei plante, întrebuințate ca acoperiș la stupii primitivi de albine. [Var.: **căptălán** s. m.] — Comp. magh. **káptalan.**

CAPTÁRE, *captări,* s. f. Acțiunea de *a capta.*

CAPTĂȚIE s. f. (Rar) Captare. ✦ Uneltiri viclene întrebuințate în scopul de a obține, printr-un act juridic, anumite foloase în dauna cuiva. — Fr. **captation** (lat. lit. **captatio, -onis**).

CAPTÍV, -Ă, *captivi, -e,* adj. Prins și lipsit de libertate; prizonier. ◇ *Balon captiv* = balon legat prin cabluri de un punct de pe sol. — Fr. **captif** (lat. lit. **captivus**).

CAPTIVÁ, *captivez,* vb. I. Tranz. A produce asupra cuiva o impresie puternică; a cuceri, a fermeca, a subjuga. — Fr. **captiver** (lat. lit. **captivare**).

CAPTIVÁNT, -Ă, *captivanți, -te,* adj. Care captivează. — Fr. **captivant.**

CAPTIVÁRE s. f. Faptul de *a captiva.*

CAPTIVÁT, -Ă, *captivați, -te,* adj. Cucerit, fermecat, subjugat. — V. *captiva.*

CAPTIVITÁTE s. f. Faptul de a fi captiv; starea în care se află un om captiv. — Fr. **captivité** (lat. lit. **captivitas, -atis**).

CAPTURÁ, *capturez,* vb. I. Tranz. A prinde unități militare inamice; a lua pe cineva prizonier; a lua materiale aparținînd inamicului. ✦ A prinde un răufăcător. ✦ A prinde în capcană un animal sălbatic. — Fr. **capturer.**

CAPTURÁRE, *capturări,* s. f. Acțiunea de *a captura.*

CAPTÚRĂ, *capturi,* s. f. 1. Material capturat. 2. (Rar) Capturare. — Fr. **capture** (lat. lit. **captura**).

CAPUCHEHÁIE s. f. (Turcism înv.) Reprezentant al domnitorilor români la Poarta otomană. [Var.: **capichehâie** s. f.] — Tc. **kapıkâhyası.**

CAPUCÍN, -Ă, *capucini, -e,* adj. (Despre călugări, adesea substantivat) Care face parte dintr-o ramură a ordinului franciscan. — It. **cappuccino.**

CAPUDÁN s. m. (Turcism înv., în expr.) *Capudan-pașa* = comandant al flotei turcești. — Tc. **kaptan** [pașa].

CAPUGÍU, *capugii,* s. m. (Turcism înv.) Trimis al sultanului în țările românești, însărcinat în special cu schimbarea domnilor. — Tc. **kapıcı.**

CAPUȚÍN s. n. v. **caputiner.**

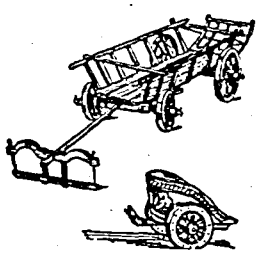

Car țărănesc Car antic

CAPUȚÍNER, *caputinere,* s. n. (Înv.) Cafea cu lapte, conținînd mai multă cafea decît lapte. [Var.: **caputín** s. n.] — Germ. **Kapuziner.**

CAR[1], *care,* s. n. 1. Vehicul încăpător cu patru roți, cu tracțiune animală, folosit la țară pentru transportarea poverilor. ◇ *Car funebru* (sau *funerar, mortuar*) = dric. *Car de asalt* = tanc. (Înv. și pop.) *Car de foc* = tren. ◇ Expr. *Nici în car, nici în căruță,* se spune despre cineva care nu se mulțumește în nici un chip. *A pus carul înaintea boilor,* se zice despre un om neîndemînatic. ◇ Compuse: *carul-mare* = constelație alcătuită din șapte stele așezate în formă de car; ursa-mare; *carul-mic* = constelație formată din șapte stele (printre care și steaua polară) așezate în chip asemănător cu cele din carul-mare; ursa-mică. ✦ (În antichitate) Vehicul cu două roți, tras de doi sau de patru cai, folosit în lupte, jocuri și ceremonii. 2. Cantitate de material care se poate încărca într-un car (1). *Un car de lemne.* ✦ Fig. Mulțime, grămadă. *Un car de ani.* ◇ Loc. adv. *Cu carul* = din belșug. 3. (Reg.) Parte a ferăstrăului mecanic constînd din două stinghii pe opt rotițe, pe care se așază bușteanul pentru a fi prefăcut în scînduri. — Lat. **carrus.**

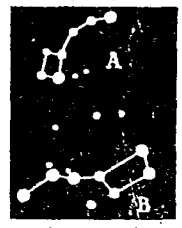

A Carul-mic
B Carul-mare

CAR[2], *cari,* s. m. Insectă din ordinul coleopterelor, care trăiește în lemn și îl roade *(Bostrychus typographus* și *Anobium pertinax).* — Lat. **carius** (= *caries*).

Car

CAR[3], *caruri,* s. n. Piesă cilindrică mobilă pe care se fixează hîrtia la mașina de scris, făcînd posibilă (prin deplasare) scrierea succesivă a literelor și a rîndurilor. — După engl. [typewriter] **carriage** (fr. **chariot**).

CARABÁN, *carabani,* s. m. (Entom.) Nasicorn. — Comp. alb. **karabishte.**

CARÁBĂ, *carabe,* s. f. (Reg.) Fluier primitiv pe care și-l fac copiii din țeavă de soc, din cotorul frunzei de dovleac etc. — Sb. **karabe.**

CARABĂȚ, *carabeți,* s. m. (Reg.) Larva țînțarului sau a strechei. [Var.: **carabéte** s. m.] — Din **carab**[ar] (puțin folosit) + suf. *-ăț.*

CARABÉTE s. m. v. **carabăț.**

CARABÍNĂ, *carabine,* s. f. 1. Pușcă cu țeava ghintuită, scurtă. 2. Cîrlig închis prin intermediul unui arc, care se fixează la extremitatea unui lanț sau a unei curele, pentru a prinde de el diferite obiecte. — Fr. **carabine.**

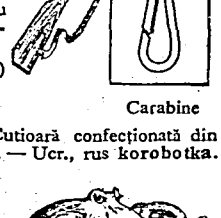

Carabine

CARABINIÉR, *carabinieri,* s. m. (Înv.) Soldat înarmat cu o carabină. [Pr.: *-ni-er* — Fr. **carabinier.**

CARABÚȘCĂ, *carabuști,* s. f. (Reg.) Cutioară confecționată din coajă de copac, în care se păstrează tutunul. — Ucr., rus **korobotka.**

CARACAȘÍCURI s. n. pl. (Reg.) Obiecte mărunte, fără valoare.

CARACÁȚIȚĂ, *caracatițe,* s. f. Animal marin din încrengătura moluștelor, cu corpul rotund și cu opt brațe puternice, prevăzute cu ventuze *(Octopus vulgaris).* ✦ Fig. Persoană lacomă, apucătoare, hrăpăreață. — Rus **karakatica.**

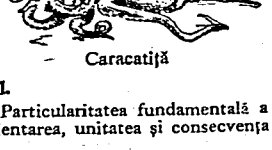

Caracatiță

CARACHIÚL s. m. și n. v. **caracul.**

CARACTÉR, *caractere,* s. n. 1. Particularitatea fundamentală a unei persoane, care se manifestă în orientarea, unitatea și consecvența

ideilor şi acţiunilor sale. ◇ *Comedie de caracter* = comedie în care intriga ia naştere din conflictul între caracterele personajelor. ✦ Însuşire morală care se manifestă prin perseverenţă, voinţă fermă şi corectitudine. *Om de caracter.* ✦ Individualitate prezentînd trăsături psihice complexe, zugrăvită într-o operă literară. 2. Trăsătură distinctivă care consrituie specificul unui lucru. al unui fenomen etc. 3. Semn grafic; literă. — Fr. **caractère** (lat. lit. **character**).

CARACTERÍSTIC, -Ă, *caracteristici, -e,* adj. Care constituie trăsătura distinctivă a unei fiinţe, a unui lucru sau a unui fenomen. — Fr **caractéristique.**

CARACTERÍSTICĂ, *caracteristici,* s. f. 1. Caracter predominant, propriu unei fiinţe, unui lucru, unui fenomen etc. (si care diferenţiază o fiinţă de alta, un lucru de altul). 2 Partea întreagă a unui logaritm. 3. Curbă care reprezintă modul în care variază o proprietate a unui sistem sau a unui dispozitiv în funcţie de o anumită variabilă. — Fr. **caractéristique.**

CARACTERIZÁ, *caracterizez,* vb. I. Tranz. 1. A constitui caracteristica cuiva sau a ceva. *Modestia care-l caracterizează nu i-a permis să primească* (GHICA). 2. A înfăţişa, a face să reiasă trăsăturile caracteristice ale unei persoane, ale unui lucru sau ale unui fenomen. — Fr. **caractériser.**

CARACTERIZÁRE, *caracterizări,* s. f. Acţiunea de *a caracteriza* şi rezultatul ei; indicare a notei caracteristice a unei fiinţe, a unui lucru sau a unui fenomen.

CARACTERIZATÓR, -OÁRE, *caracterizatori, -oare,* adj. Care caracterizează. — Din **caracteriza** + suf. *-(a)tor.*

CARACÚDĂ, *caracude,* s. f. 1. Caras. 2. Nume generic dat peştilor mici. ✦ Fig. Oameni fără valoare, fără însemnătate (într-un partid, într-o adunare). — Bg. **karakuda.**

CARACÚL (1) s. m., (2) s. n. 1. Numele unei rase de oi ai căror miei au blană buclată, asemănătoare cu astrahanul. 2. Blăniţă de miel aparţinînd acestei rase, din care se fac căciuli, paltoane etc. [Var.: **carachiúl** s. m. şi n.] — Fr. **caracul.**

Caracul

CARÁFĂ s. f. v. **garafă.**

CARAGÁŢĂ, *caragaţe,* s.f. Coţofană. ✦ Fig. (Fam.) Femeie vorbăreaţă. [Var.: **garagáţă** s. f.] — Ngr. **karakaxa.**

CARAGHIÓS, -OÁSĂ, *caraghioşi, -oase,* adj. (Adesea substantivat) Care provoacă rîsul, ridicol, comic; care nu merită să fie luat în serios. — Tc. **karagöz.**

CARAGHIOSLÍC, *caraghioslicuri,* s. n. Faptă, gest sau lucru neserios, care stîrneşte rîsul. — Tc. **karagözlük.**

CARAMBÓL, *caramboluri,* s. n. (La jocul de biliard) Atingere cu bila proprie a celorlalte două bile (prin care se marchează un punct pentru jucător). ✦ Fig. (Fam.) Încurcătură, zăpăceală; ciocnire. — Fr. **carambole.**

CARAMBOLÁJ, *carambolaje,* s. f. Faptul de a face carambol. — Fr. **carambolage.**

CARAMEA s. f. v. **caramelă.**

CARAMÉL s. n. Produs de culoare brună obţinut prin încălzirea zahărului, folosit în cofetărie şi la colorarea unor băuturi sau alimente. — Fr. **caramel.**

CARAMÉLĂ, *caramele,* s. f. Bomboană făcută din caramel amestecat cu diferite substanţe colorante şi aromatice. [Var.: **carameá** s. f.] — Fr. **caramel.**

CARANTÍNĂ s. f. Punct sanitar pentru cercetarea şi izolarea persoanelor, vaselor sau mărfurilor venite dintr-o regiune bîntuită de o epidemie; menţinerea în izolare a persoanelor bănuite că ar putea răspîndi o boală epidemică. — Rus **karantin** (<fr.).

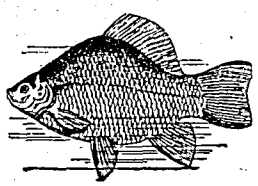
Caras

CARAPÁCE, *carapace,* s. f. Înveliş osos sau calcaros care protejează corpul unor animale. — După fr. **carapace.**

CARÁS, *caraşi,* s. m. Peşte de baltă din familia crapilor, de culoare verde-cafenie sau gălbuie, cu capul scurt şi cu solzii mari *(Carassius vulgaris).* — Rus **karas.**

CARÁT, *carate,* s. n. 1. Unitate de măsură întrebuinţată pentru a evalua aurul într-un aliaj de aur, egală cu a 24-a parte din masa totală. 2. Unitate de greutate pentru pietre preţioase, egală cu 200-206 miligrame. — Fr. **carat.**

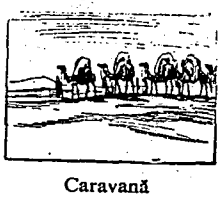
Caravană

CARAULÁŞ, *caraulaşi,* s. m. (Reg.) Caraulă (2). — Din **caraulă** + suf. *-aş.*

CARAÚLĂ, *caraule,* s. f. 1. Pază, gardă, strajă. 2. Om care face de pază; santinelă. — Tc. **karaul.**

CARAVÁNĂ, *caravane,* s. f. 1. Convoi de oameni şi de animale de povară, care transportă mărfuri, bagaje etc. prin pustiuri sau prin stepe. ✦ Convoi de vehicule şi de călători care parcurg împreună acelaşi drum. ◇ *Caravană cinematografică* = grup de automobile special amenajate, care dau reprezentaţii cinematografice în diferite locuri. 2. (Rar) Căruţă sau car pentru transport. — Fr. **caravane.**

CARAVÁNI s. m. pl. (Înv.) Pantaloni largi la talie şi strîmţi de la genunchi în jos, strînşi la glezne cu nasturi sau cu copci. — Bg. **karavani.**

CARAVANSERÁI, *caravanseraiuri,* s. n. (În Orient) Han mare la care poposesc caravanele. — Fr. **caravansérail.**

CARAVÉLĂ, *caravele,* s. f. Corabie cu pînze, folosită în trecut de spanioli şi de portughezi. — It. **caravella.**

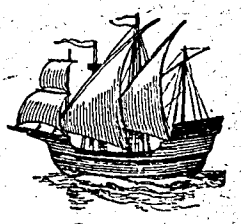
Caravelă

CARBÍD s. n. Substanţă solidă, cenuşie, formată din calciu şi carbon, întrebuinţată mai ales la fabricarea acetilenei. — Fr. **carbide.**

CARBOÁNŢĂ, *carboanţe,* s. f. (Înv.) Carboavă. — Rus **karbovanec.**

CARBOÁVĂ, *carboave,* s. f. Veche monedă rusească de argint sau bancnotă de hîrtie, egală în valoare cu o rublă (odinioară cu circulaţie şi în ţările romîneşti). — Rus **karbovec.**

CARBOLINÉUM s. n. Lichid de culoare brună, obţinut prin distilarea cărbunelui de pămînt şi întrebuinţat la impregnarea lemnului. — Fr. **carbolineum.**

CARBÓN s. n. Metaloid foarte răspîndit în natură, component de bază al tuturor substanţelor organice; se găseşte în cărbuni, în petrol, în gaze etc., iar în stare elementară în diamant, în grafit şi în cărbunele negru. ◇ *(Hîrtie-)carbon* = hîrtie acoperită pe una dintre feţe cu o substanţă chimică colorantă, întrebuinţată la scoaterea de copii. — Fr. **carbone** (lat. lit. **carbo, -onis**).

CARBONÁR, *carbonari,* s. m. Membru al unei organizaţii revoluţionare secrete din Italia, care a luptat la începutul secolului al XIX-lea împotriva asupririi străine şi pentru unitatea Italiei. [Var.: **cărvunár** s. m.] — It. **carbonaro.**

CARBONÁT, *carbonaţi,* s. m. Nume dat sărurilor acidului carbonic. ✦ (Adjectival) Care conţine carbon. — Fr. **carbonate.**

CARBONATÁRE s. f. Reacţie chimică la care participă bioxidul de carbon din aer şi hidroxidul de calciu din varul stins şi din care rezultă carbonatul de calciu. — După fr. **carbonatation.**

CARBÓNIC, -Ă, *carbonici, -e,* adj. Care conţine (mult) carbon. ◇ *Acid carbonic* = acid slab, compus din carbon, oxigen şi hidrogen, stabil numai în soluţii apoase; (impr.) bioxid de carbon. — Fr. **carbonique.**

CARBONIFÉR[1] s. n. Perioadă din era paleozoică în cursul căreia s-au format principalele zăcăminte de cărbuni. — Fr. **carbonifère.**

CARBONIFÉR[2]**, -Ă,** *carboniferi, -e,* adj. 1. (Despre terenuri sau regiuni) Care posedă zăcăminte de cărbuni. 2. Care se ocupă cu extracţia şi prelucrarea cărbunelui; privitor la cărbunele de pămînt. — Fr. **carbonifère.**

CARBONIZÁ, pers. 3 *carbonizează,* vb. I. Refl. (Despre lemne) A se preface în cărbuni (prin ardere); (despre alte materii organice) a se descompune (prin ardere). — Fr. **carboniser.**

CARBONIZÁRE, *carbonizări,* s. f. Acţiunea de *a se carboniza.*

CARBORÚNDUM s. n. Carbură de siliciu folosită ca material abraziv. — Fr. **carborundum.**

CARBURÁ, *carburez,* vb. I. Tranz. A introduce carbon în fier sau într-un aliaj feros în stare topită. — Din **carbură.**

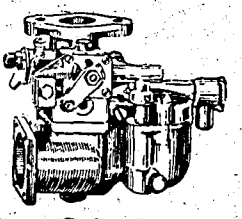
Carburator

CARBURÁNT, *carburanţi,* s. m. Combustibil lichid folosit la motoarele cu explozie. — Fr. **carburant.**

CARBURÁRE, *carburări,* s. f. Acţiunea de *a carbura.*

CARBURÁTOR, *carburatoare,* s. n. Aparat care amestecă aerul cu combustibilul (la motoarele cu explozie). — După fr. **carburateur.**

CARBURÁŢIE, *carburaţii,* s. f. Procesul de amestecare a combustibilului lichid cu aerul, la motoarele cu explozie. ◇ *Cameră de carburaţie* = parte a carburatorului în care se face carburaţia. — Fr. **carburation.**

CARBÚRĂ, *carburi,* s. f. Corp, substanţă rezultată din combinarea carbonului cu un metal sau cu unele metaloide. — Fr. **carbure.**

CARCALÉTE s. m. Băutură preparată din vin, sirop şi sifon.

CARCÁSĂ, *carcase,* s. f. 1. Totalitatea oaselor care alcătuiesc scheletul unui animal. 2. Scheletul unei maşini, al unei construcţii etc. — Fr. **carcasse.**

CARCERĂ, *carcere,* s. f. Încăpere mică şi întunecoasă folosită în trecut în închisori, cazărmi şi şcoli, pentru detenţiunea temporară a unei persoane pedepsite. — Lat. lit. **carcer.**

CARDÁ, *cardez,* vb. I. Tranz. A dărăci cu carda un material textil. — Fr. **carder.**

Cardama

CARDAMÁ, *cardamale,* s. f. Plantă erbacee mică, cu tulpina tîrîtoare, ramificată şi cu flori mici, albe *(Nasturtium officinale).* — Ngr. **kardamon.**

CARDÁNIC, -Ă, *cardanici, -e,* adj. 1. (Despre un sistem de suspensie) Care permite unui obiect suspendat să-şi păstreze poziţia orizontală. 2. (Despre un sistem de articulaţie a două piese ale unui mecanism) Care permite uneia dintre piese să-şi păstreze poziţia favorabilă transmiterii mişcării, indiferent de poziţia celeilalte piese. ◇ *Ax cardanic* sau *axă cardanică* = arbore de transmisie (la automobile şi la alte maşini) care leagă cutia de viteză cu arborele diferenţialului. — Din **Cardan** (nume propriu) + suf. *-ic.*

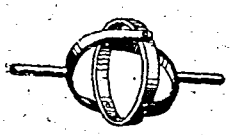
Ax cardanic

CARDÁRE, *cardări,* s. f. Acţiunea de *a carda.*

CARDÁT, -Ă, *cardaţi, -te,* adj. (Despre lînă, bumbac etc.) Scărmănat, dărăcit. — V. *carda.*

CÁRDĂ, *carde,* s. f. Maşină folosită pentru dărăcirea (şi prelucrarea) mecanizată a unui material textil. — Fr. **carde.**

CARDIÁC, -Ă, *cardiaci, -e,* adj. Care aparţine inimii, privitor la inimă. ✦ (Substantivat) Persoană care suferă de o boală de inimă. [Pr.: *-di-ac*] — Fr. **cardiaque** (lat. lit. **cardiacus**).

CARDINÁL[1], *cardinali,* s. m. Titlu din ierarhia bisericii catolice, purtat de înalţii demnitari care alcătuiesc consiliul papei şi care aleg noul papă; persoană care poartă acest titlu. ✦ (Adjectival, în expr.) *Roşu-cardinal* = roşu-purpuriu. — Fr. **cardinal** (lat. lit. **cardinalis**).

CARDINÁL[2], -Ă, *cardinali, -e,* adj. Principal, esenţial, fundamental. ◇ *Punct cardinal* = fiecare dintre cele patru direcţii principale ale orizontului, care ajută la determinarea poziţiei unui punct pe glob. *Numeral cardinal* = numeral care exprimă un număr întreg abstract sau un număr determinat de obiecte, fiinţe etc. — Fr. **cardinal** (lat. lit. **cardinalis**).

CARDINALÁT s. n. (Rar) Demnitatea de cardinal. — Fr. **cardinalat** (lat. lit. **cardinalatus**).

CARDIOGRÁF, *cardiograf e,* s. n. Aparat care înregistrează pulsaţiile inimii. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. **cardiographe** (< gr.).

CARDIOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă de bolile inimii şi ale vaselor sanguine. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. **cardiologie** (< gr.).

CARDIOSCOPÍE, *cardioscopii,* s. f. Examinare a bătăilor inimii cu ajutorul unui aparat. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. **cardioscopie** (< gr.).

CARDIOVASCULÁR, -Ă, *cardiovasculari, -e,* adj. Privitor la legătura dintre inimă şi vasele periferice şi viscerale. [Pr.: *-di-o-*]

CÁRE pron. rel.-interog. I. (Pronume relativ; are rol de conjuncţie, însoţind numele din propoziţia regentă căruia îi ţine locul în propoziţia subordonată) 1. (Introduce propoziţii atributive) *Găsi felurime de păsări adunate, Care, din întîmplare, Se-ntreceau la cîntare* (ALEXANDRESCU). ◇ (Introduce propoziţii atributive circumstanţiale) a) (Cu nuanţă finală) *Dorobanţii să ia călăuze din sat, care să le arate ocoliş urile* (CAMIL PETRESCU). b) (Cu nuanţă condiţională) *Ce holeră ar fi aceea care i-ar lăsa neatinşi pe oamenii mei?* (SLAVICI). 2. (Cu valoare de pronume demonstrativ) Cel ce, cine; acela... ce... ✦ (Cu sens neutru) Ceea ce. *Baba îşi lua cămeşa de soacră, ba încă netăiată la gură, care însemnează că soacra nu trebuie să fie cu gura mare* (CREANGĂ). ◇ Loc. conj. *După care* = după aceea. *Care va* (sau *vra*) *să zică* = ceea ce înseamnă, prin urmare. 3. (Cu valoare de pronume nehotărît) a) Fiecare. *Le porunci să meargă care de unde a venit* (RETEGANUL). ◇ Expr. *(Să) nu care cumva să...* = nu cumva să... *Nu care cumva...?* = (oare) nu cumva...? b) (În corelaţie cu sine însuşi exprimă ideea de opoziţie sau de distribuţie) Unul... altul..., acesta... acela..., parte... parte... ◇ Expr. *Care (mai) de care* = unul mai mult (sau mai tare) decît altul, pe întrecute. 4. (Înv. şi pop., raportîndu-se la întreaga propoziţie precedentă) Din care cauză...; de unde... *Acel împărat zisese: cine se va afla să mă facă să rîd, să-şi ceară de la mine trei daruri... care mulţi s-au ispitit... să facă pe împăratul să rîză* (SEZ.). II. (Pronume interogativ folosit pentru a afla despre cine sau despre ce este vorba sau în ce fel se prezintă o fiinţă sau un lucru) *Care-i acolo, măi? strigă argatul* (SADOVEANU). ◇ (Introduce propoziţii interogative indirecte) *L-a întrebat care îi place mai mult.* ◇ Expr. *Care alta?* = ce altceva? *Care pe care?* = care din doi poate întrece sau birui pe celălalt? ◇ (Cu valoare de adjectiv interogativ) *Care om nu ţine la viaţă înainte de toate?* (CREANGĂ). [Gen.-dat. sg. m. *căruia,* f. *căreia,* gen.-dat. pl. m. şi f. *cărora;* (cînd au valoare de adjectiv interog.-rel.) gen.-dat. sg. m. *cărui,* f. *cărei,* gen.-dat. pl. m. şi f. *căror.* — Nom. sg. m. şi: (inv.) *carele;* nom. pl. m. şi f. şi: *cari*] — Lat. **qualis.**

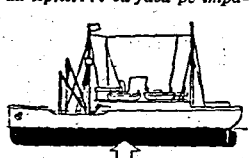
Carenă

CARÉNĂ, *carene,* s. f. Partea inferioară a unei nave, care stă în apă. — Ngr. **karena** (< it.)

CARÉNŢĂ, *carenţe,* s. f. (Rar) Lipsă, deficienţă. — Fr. **carence** (lat. lit. **carentia**).

CARETÁŞ, *caretaşi,* s. m. Persoană care face trăsuri. [Var.: (reg.) **caritáş** s. m.] — Din **caretă** + suf. *-aş.*

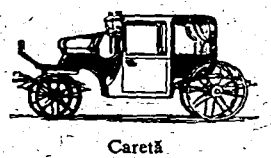
Caretă

CARÉTĂ, *carete,* s. f. Trăsură închisă, cu patru roţi. [Var.: (reg.) **carîtă** s. f.] — Rus **kareta.**

CARETĂŞÍE s. f. Ocupaţia, meseria caretaşului. — Din **caretaş** + suf. *-ie.*

CARÉTE, *careţi,* s. m. Nume dat unor viermişori care se formează pe unele alimente. — Din **car[2]** + suf. *-ete.*

CARĚU, *careuri,* s. n. 1. Mod de aşezare în formă de pătrat a unor persoane sau obiecte: persoane sau obiecte aşezate în acest fel. 2. Porţiune în formă de pătrat a terenului de fotbal, de tenis etc., marcată cu alb, pe care jocul se desfăşoară după norme speciale. 3. (La unele jocuri de cărţi) Grup de patru cărţi de aceeaşi valoare. — Fr. **carré.**

CAREVÁ pron. nehot. Vreunul, oarecare, cineva. — Din **care** + **va.**

CARGOBÓT, *cargoboturi,* s. n. Navă pentru transportul mărfurilor. — Fr. **cargo-boat** (< engl.).

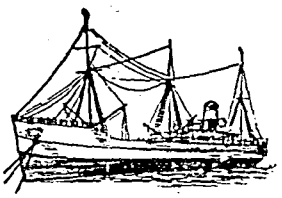
Cargobot

CARIÁ, pers. 3 *cariază,* vb. I. Refl. (Despre dinţi) A se strica, a se găuri din cauza unei carii. [Pr.: *-ri-a*] — Fr. **carier.**

CARIÁT, -Ă, *cariaţi, -te,* adj. (Despre dinţi) Ros, stricat, găurit de o carie. [Pr.: *-ri-at*] — V. *caria.*

CARIATÍDĂ, *cariatide,* s. f. Fiecare dintre statuile (reprezentînd o femeie) care susţine, ca o coloană, cornişa unui acoperiş, o întrare etc. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **cariatide** (lat. lit. **caryatis**).

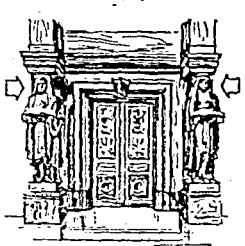
Cariatide

CARICATURÁL, -Ă, *caricaturali, -e,* adj. De caricatură, privitor la caricaturi. — Fr. **caricatural.**

CARICATÚRĂ, *caricaturi,* s. f. 1. Desen satiric în care se ridiculizează o persoană, o situaţie etc. prin exagerarea intenţionată a caracterelor negative. ✦ Înfăţişare ridicolă a unei persoane sau a unui obiect; persoană sau obiect avînd această înfăţişare. 2. Imitaţie nereuşită, care denaturează originalul. — Fr. **caricature.**

CARICATURÍSM s. n. (Rar) Mod caricatural de prezentare a unei persoane, a unei situaţii etc. — Din **caricatură** + suf. *-ism.*

CARICATURÍST, -Ă, *caricaturişti, -ste,* s. m. şi f. Artist care desenează caricaturi. — Fr. **caricaturiste.**

CARICATURIZÁ, *caricaturizez,* vb. I. Tranz. A înfăţişa pe cineva sau ceva printr-o caricatură. — Fr. **caricaturiser.**

CARICATURIZÁRE, *caricaturizări,* s. f. Acţiunea de *a caricaturiza.*

CARÍDĂ, *caride,* s. f. Animal marin asemănător cu racul, căutat pentru carnea lui gustoasă (*Palaemon squilla*). — Ngr. **karida.**

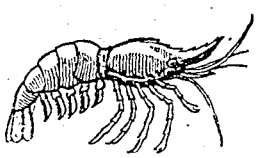
Caridă

CÁRIE, *carii,* s. f. Boală caracterizată prin măcinarea progresivă a dintelui. — Fr. **carie** (lat. lit. **caries**).

CARIÉRĂ[1], *cariere,* s. f. Loc de unde se extrag diferite varietăţi de piatră, pietriş, marmură sau nisip. [Pr.: *-ri-e-*] — Fr. **carrière.**

CARIÉRĂ[2], *cariere,* s. f. Profesiune, ocupaţie; domeniu de activitate. ✦ Treptele, etapele parcurse de cineva într-o profesiune. ✦ Poziţie în societate, situaţie bună. [Pr.: *-ri-e-*] — Fr. **carrière** (< it.).

CARIERÍSM s. n. Tendinţa de a parveni cu orice preţ şi prin orice mijloace. [Pr.: *-ri-e-*] — Din **carieră[2]** + suf. *-ism.*

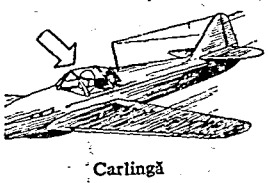
Carlingă

CARIERÍST, -Ă, *carierişti, -ste,* adj. (Adesea substantivat) Care luptă pe orice cale pentru a parveni. [Pr.: *-ri-e-*] — Din **carieră[2]** + suf. *-ist.*

CARIÓPSĂ, *cariopse,* s. f. Tip de fruct uscat, cu pericarpul lipit de sămînţă. [Pr.: *-ri-op-*] — Fr. **caryopse** (< gr.).

CARITÁBIL, -Ă, *caritabili, -e,* adj. Care manifestă caritate; milos, generos. — După fr. **charitable.**

CARITÁTE s. f. Atitudine miloasă, plină de generozitate faţă de cineva; filantropie. ◇ (Ieşit din uz) *Soră de caritate* = soră de ocrotire; infirmieră. — Fr. **charité** (lat. lit. **caritas, -atis**).

CARÎMB, *carîmbi,* s. m. 1. Partea cizmei care îmbracă pulpa piciorului de la genunchi pînă la gleznă. 2. Fiecare dintre cei doi drugi paraleli ai loitrei, în care intră spetezele carului. — Lat. ***calamulus.**

Carmac

CARÎŢÁŞ s. m. v. **caretaş.**

CARÎŢĂ s. f. v. **caretă.**

CARLÍNGĂ, *carlingi,* s. f. Cabină în care stă pilotul unui avion şi unde se află comenzile de zbor. — Fr. **carlingue.**

CARMÁC, *carmace*, s. n. Unealtă pentru pescuit fără nadă, constînd din mai multe şiruri de cîrlige mari. — Rus **karmak**.

CARMAJÍN s. n. (Reg.) Piele vopsită în roşu-închis. — Magh. **karmazsin**.

CARMELÍT, -Ă, *carmeliţi, -te*, s. m. şi f. Călugăr(iţă) catolic(ă) făcînd parte dintr-un ordin înfiinţat în Spania, în secolul al XIII-lea. — Fr. **carmélite**.

CARMÍN s. n. Cîrmîz (3); *p. ext.* culoare roşie-vie, ca a cîrmîzului, — Fr. **carmin** (lat. lit. **carminium**).

CARNÁJ, *carnaje*, s. n. (Franţuzism) Ucidere în masă; măcel, masacru. — Fr. **carnage**.

CARNÁL, -Ă, *carnali, -e*, adj. De carne, privitor la carne; *p. ext.* trupesc. — Lat. lit. **carnalis**.

CARNALÍT s. n. Amestec natural de clorură de potasiu şi de magneziu, din care se extrag săruri de potasiu. — Fr. **carnallite**.

CARNASIÉR, -Ă, *carnasieri, -e*, adj. (Rar, despre animale) Carnivor. ✦ (Substantivat, f.) Fiecare dintre cele patru măsele mari şi tăioase ale unor animale carnivore. [Pr.: *-si-er*] — Fr. **carnassier**.

CARNÁŢIE, *carnaţii*, s. f. (Rar) Coloritul şi structura pielii unei persoane. — Fr. **carnation**.

CARNAVÁL, *carnavaluri*, s. n. Petrecere populară (care are loc în perioada dintre crăciun şi postul paştilor) însoţită de deghizări, care alegorice, focuri de artificii etc. — Fr. **carnaval** (<it.).

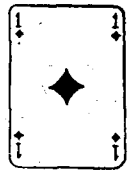

Caro

CARNAVALÉSC, -ÉSCĂ, *carnavaleşti*, adj. (Rar) Care aparţine carnavalului, privitor la carnaval. — Fr. **carnavalesque**.

CARNAXÍ interj. (Înv.) Cuvînt care exprimă supărarea sau spaima. — Tc. **karnaksı**.

CÁRNE, *cărnuri*, s. f. **1.** Nume dat ţesutului muscular al corpului omenesc sau al animalelor. ✧ *Carne vie* = carne de pe care s-a jupuit pielea. ✧ Expr. *A tăia* (sau *a da, a trage*) *în carne vie* = **a)** a tăia, a lovi în plin; **b)** *fig.* a curma fără cruţare un rău. *Carne de tun* = masă de militari trimişi de clasele exploatatoare spre a lupta cu pierderi sîngeroase în războaie de cotropire. *A fi rău* (sau *bun*) *de carne* = a se vindeca greu (sau uşor) de o rană. *În carne şi oase* = în persoană, în realitate. *Carne din carnea cuiva* = descendent direct din cineva, legat prin sînge de cineva. *A-şi pune* (sau *a-şi băga*) *carnea în* (sau *la*) *saramură* = a face mari sforţări, a face tot posibilul pentru atingerea unui scop. *A pune* (sau *a prinde* etc.) *carne* = a se îngrăşa. *A creşte carnea pe cineva* = a simţi o satisfacţie. *A tremura carnea pe cineva* = a tremura de frică. **2.** Bucată din ţesutul muscular al animalelor tăiate, întrebuinţată ca aliment. **3.** Parte moale de sub coaja fructelor, care înconjură seminţele. — Lat. **caro, carnis**.

Carotă

CARNÉT, *carnete*, s. n. Caiet mic de buzunar, uneori cu date şi rubrici tipărite, pentru diferite însemnări cu caracter personal sau oficial. ✦ Act, document în forma unui caiet mic, care atestă apartenenţa posesorului la o organizaţie politică sau de masă. — Fr. **carnet**.

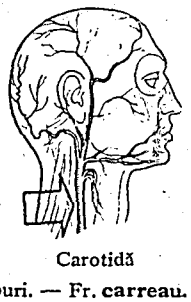

Carotidă

CARNEŢÉL, *carneţele*, s. n. Diminutiv al lui *carnet*.

CARNIVÓR, -Ă, *carnivori, -e*, adj. Care se hrăneşte cu carne. ✦ (Substantivat, n. pl.) Ordin din clasa mamiferelor cuprinzînd animalele care se hrănesc cu carne, au carnasiere şi canini lungi şi ascuţiţi. — Fr. **carnivore** (lat. lit. **carnivorus**).

CARÓ, *carale*, s. n. Una dintre cele două culori roşii ale cărţilor de joc, însemnată prin romburi. — Fr. **carreau**.

CAROIÁJ, *caroiaje*, s. n. Reţea de drepte perpendiculare între ele, desenată pe o foaie de hîrtie pentru a ajuta transpunerea, pe această foaie, a unui desen, a unei hărţi etc. [Pr.: *-ro-iaj*] — Fr. **carroyage**.

CAROSÁBIL, -Ă, *carosabili, -e*, adj. (Despre drumuri) Care permite circulaţia vehiculelor; (despre o parte a unui drum) rezervat circulaţiei vehiculelor. — După fr. **carrossable**.

CAROSERÍE, *caroserii*, s. f. Parte a unui vehicul aşezată deasupra osiilor şi a roţilor, amenajată pentru transportul oamenilor sau al mărfurilor. — Fr. **carrosserie**.

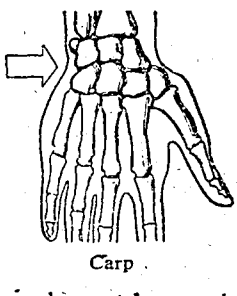

Carp

CAROTÁJ s. n. Determinare a structurii şi compoziţiei subsolurilor, prin scoaterea de carote[2] sau prin determinarea proprietăţilor fizice ale rocii străbătute. — Fr. **carottage**.

CARÓTĂ[1], *carote*, s. f. Varietate de morcovi timpurii, cu rădăcini scurte, globuloase, de culoare galbenă-roşiatică. — Fr. **carotte**.

CARÓTĂ[2], *carote*, s. f. Probă cilindrică de material, luată din fundul găurii unei sonde, pentru a determina structura stratului străbătut. ✦ Probă cilindrică de material, luată din betonul de fundaţie al unei şosele, după 28 de zile de la turnare. — Fr. **carotte**.

CAROTÍDĂ, *carotide*, s. f. Fiecare dintre cele două artere principale, situate de o parte şi de alta a gîtului, care duc sîngele de la inimă la cap. — Fr. **carotide** (<gr.).

CAROTIERĂ, *carotiere*, s. f. Aparat folosit pentru tăierea şi extragerea carotelor[2]. [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. **carotière**.

CAROU, *carouri*, s. n. Pătrăţel imprimat pe (sau ţesut în) unele stofe, format din dungi de altă culoare decît fondul. — Fr. **carreau**.

CARP s. n. Ansamblu de opt oase mici care alcătuiesc articulaţia dintre antebraţ şi palmă. — Fr. **carpe** (lat. lit. **carpus**).

CARPÁTIC, -Ă, *carpatici, -e*, adj. Din munţii Carpaţi, al Carpaţilor. — Fr. **karpathique**.

CARPATÍN, -Ă, *carpatini, -e*, adj. (Rar) Carpatic. — Fr. **karpathin**.

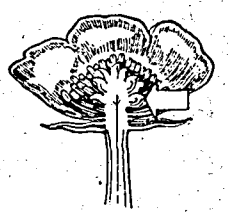

Carpelă

CARPÉLĂ, *carpele*, s. f. Totalitatea frunzelor modificate care alcătuiesc pistilul la plantele angiosperme sau poartă ovulele la plantele gimnosperme. — Fr. **carpelle** (<gr.).

CÁRPEN, *carpeni*, s. m. Arbore cu lemnul tare şi alb, cu dungi argintii şi adîncituri pe trunchi, întrebuinţat la construcţii şi în rotărie (*Carpinus betulus*). — Lat. **carpinus**.

CARPÉTĂ, *carpete*, s. f. Covoraş. — Fr. **carpette** (<engl.).

CART, *carturi*, s. n. Serviciu de patru ore făcut pe bordul unei nave de către o parte din echipaj. — Fr. **quart**.

CARTÁ, *cartez*, vb. I. Tranz. **1.** A repartiza, a grupa scrisorile (la poştă) după adresele la care trebuie distribuite. **2.** A adăuga pe o hartă anumite detalii ale terenului care nu figurau pe acea hartă. — Din **cartă**.

Carpen

CARTABÓŞ s. m. v. **caltaboş**.

CARTÁRE, *cartări*, s. f. Acţiunea de *a carta*.

CÁRTĂ, *carte*, s. f. **1.** Nume dat (în evul mediu) actelor destinate a consemna unele drepturi sau libertăţi fundamentale şi a servi drept constituţie unui stat. **2.** Pact politic fundamental. — Fr. **charte** (lat. lit. **charta**).

CÁRTE, *cărţi*, s. f. **I. 1.** Scriere tipărită şi legată sau broşată în volum. ✧ *Carte albastră* (sau *albă, neagră* etc.) = publicaţie oficială a unui guvern, conţinînd documente justificative privitoare la o problemă politică. ✧ Expr. *A vorbi* (sau *a spune*) *ca din carte* = a vorbi ca un om învăţat; a face caz de erudiţia sa, a fi pedant. ✦ Diviziune mai mare decît un capitol a unei scrieri de proporţii mari. **2.** Fig. Cunoştinţe de scriere şi citire; învăţătură, ştiinţă, cultură. ✧ Expr. *A se pune pe carte* = a se apuca serios de învăţat. *Cum scrie la carte* = aşa cum trebuie, cum se cere. *Om de carte* = persoană care citeşte, studiază mult; cărturar. **3.** Registru. **II. 1.** (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Carnet cu date personale, care atestă sau conferă unei persoane anumite drepturi. *Carte de membru. Carte de muncă.* **2.** Bucată de carton, cu însemnări scrise sau tipărite, căreia i se dau diferite întrebuinţări: serveşte pentru corespondenţă *(carte poştală)*, ca permis de intrare la un concert, la o bibliotecă *(carte de intrare)*, conţine numele (profesiunea, adresa etc.) unei persoane *(carte de vizită)* etc. ✦ Fiecare dintre cele 52 sau 32 de bucăţi de carton, diferenţiate după culorile, semnele şi figurile însemnate pe ele şi întrebuinţate la jocuri de noroc. ✧ Expr. *A da cărţile pe faţă* = a-şi da pe faţă gîndurile, a-şi arăta planurile. *A(-şi) juca ultima carte* = a face o ultimă încercare pentru atingerea unui scop. *A da în cărţi* = a pretinde că face prevestiri cu ajutorul cărţilor de joc. **III.** (Înv. şi pop.) **1.** Scrisoare. **2.** Ordin scris, emis de o autoritate. **3.** Act scris, document; dovadă. *Ai carte, ai parte* (= dacă ai studii, poţi ajunge departe). ✦ *Carte de judecată* = hotărîre, sentinţă judecătorească. — Lat. **charta**.

CARTÉL, *carteluri*, s. n. **1.** Una dintre formele monopolurilor capitaliste, în care mai multe întreprinderi din aceeaşi ramură de producţie încheie o convenţie stabilind preţuri de vînzare unice şi regiuni geografice de desfacere pentru fiecare în parte, în vederea eliminării concurenţei şi a obţinerii de cît mai multe profituri. **2.** (În statele burgheze) Alianţă între două sau mai multe partide politice. **3.** (Înv.) Convenţie scrisă între state, pentru schimbul sau răscumpărarea prizonierilor. — Fr. **cartel**.

CARTELÁ, *cartelez*, vb. I. Refl. (În orînduirea capitalistă, despre întreprinderi) A se asocia formînd un cartel, a intra într-un cartel. ✦ (Despre mai multe partide politice burgheze) A încheia un cartel. — Din **cartel**.

CARTELÁRE, *cartelări*, s. f. Acţiunea de *a se cartela*.

CARTÉLĂ, *cartele*, s. f. Bucată de hîrtie sau de carton, cu bonuri imprimate şi numerotate, cu ajutorul cărora se obţin produse raţionalizate. — It. **cartella**.

CÁRTER, *cartere*, s. n. Înveliş metalic care acoperă anumite părţi în mişcare ale unei maşini, pentru a le proteja. — Fr. **carter** (<engl.).

CARTEZIÁN, -Ă, *cartezieni, -e*, adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care aparţine cartezianismului, privitor la cartezianism. **2.** S. m. şi f. Adept al cartezianismului. **3.** Adj. f. (În expr.) *Coordonate carteziene* = sistem de numere care definesc poziţia unui punct în raport cu două sau trei axe perpendiculare între ele. [Pr.: *-zi-an*] — Fr. **cartésien**.

CARTEZIANÍSM s. n. Doctrina filozofului francez Descartes, care, în locul credinței oarbe, pune la baza cunoașterii rațiunea, dar, în același timp, încearcă să împace idealismul cu materialismul. [Pr.: *-zi-a-*] — Fr **cartésianisme.**

CARTIÉR, *cartiere,* s. n. 1. Parte a unui oraș, deosebită de celelalte printr-un caracter propriu (geografic, istoric etc.). ✦ Populația unei astfel de părți a unui oraș. 2. Parte din comandamentul unei mari unități compusă din personal auxiliar și mijloace de transmisiuni. ✦ (Ieșit din uz, în expr.) *(Marele) cartier general* = locul unde se află, în timp de război, comandantul-șef și statul-major al unei armate. [Pr.: *-ti-er*] — Fr. **quartier.**

CARTILAGINÓS, -OÁSĂ, *cartilaginoși -oase,* adj. Format din cartilaje, cu cartilaje. — Fr. **cartilagineux** (lat. lit. **cartilaginosus**).

CARTILÁGIU s. n. v. **cartilaj.**

CARTILÁJ, *cartilaje,* s. n. Țesut conjunctiv elastic și rezistent care se găsește în organism, separat sau formînd învelișul suprafetelor articulare ale oaselor. [Var.: **cartilágiu** s. n.] — Fr. **cartilage.**

CARTIRUÍ vb. IV. v. **încartirui.**

CARTIRUÍRE s. f. v. **încartiruire.**

CÁRTNIC, *cartnici,* s. m. Ofițer care face de cart pe bordul unui vapor. ✦ Grad în marina militară, corespunzător caporalului; persoană care are acest grad. — Din **cart** + suf. *-nic.*

CARTOÁFĂ s. f. v. **cartof.**

CARTÓF, *cartofi,* s. m. Plantă erbacee cu flori albe sau violete, ale cărei ramuri subterane se termină prin tuberculi comestibili, bogați în amidon *(Solanum tuberosum); p. ext.* tuberculul acestei plante. ✧ *Zahăr de cartofi* = glucoză obținută din amidonul din cartofi. [Var.: (reg.) **cartoáfă, cartófă, cartóflă** s. f.] — Germ. **Kartoffel.**

Cartof

CARTÓFĂ s. f. v. **cartof.**

CARTOFIÓR, *cartofiori,* s. m. Diminutiv al lui *cartof.*

CARTÓFLĂ s. f. v. **cartof.**

CARTOFÓR, -Ă, *cartofiori, -e,* s. m. și f. Persoană care are patima jocului de cărți. — Ngr. **chartophoros.**

CARTOGRÁF, -Ă, *cartografi, -e,* s. m. și f. Persoană specializată în întocmirea hărților și a planurilor topografice. — Fr. **cartographe.**

CARTOGRAFIÁ, *cartografiez,* vb. I. Tranz. A executa hărți și planuri topografice. [Pr.: *-fi-a*] — Din **cartografie.**

CARTOGRÁFIC, -Ă, *cartografici, -e,* adj. Care aparține cartografiei, privitor la cartografie. — Fr. **cartographique.**

CARTOGRAFÍE s. f. Știința metodelor și procedeelor de întocmire a hărților și a planurilor topografice; tehnica întocmirii lor. — Fr. **cartographie.**

CARTOGRAFIÉRE, *cartografieri,* s. f. Acțiunea de *a cartografia.* [Pr.: *-fi-e-*]

CARTOGRÁMĂ, *cartograme,* s. f. Grafic cu reprezentarea unor date statistice. — Fr. **cartogramme** (<gr.).

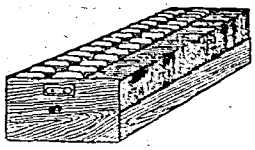

Cartotecă

CARTÓN[1], *cartoane,* s. n. 1. Hîrtie groasă și compactă cu flexibilitate redusă. ✧ *Carton gudronat* (sau *asfaltat*) = carton acoperit cu gudron sau cu smoală. 2. Schiță inițială a unui tablou sau a diverselor lui detalii; studiu. *Cartoanele lui Leonardo da Vinci.* 3. Tub mic de hîrtie groasă la capătul unor țigări, prin care se trage fumul. 4. Tăviță de carton (1); *p. ext.* conținutul ei. *Carton de prăjituri.* — Fr. **carton.**

CARTÓN[2], *cartoane,* s. n. (Reg.) Pînză de bumbac; stambă. — Pol. **kartun** (<germ.).

CARTONÁ, *cartonez,* vb. I. Tranz. A lega o carte, un caiet etc. în scoarțe de carton[1] (1) sau, *p. ext.,* de pînză, de piele etc. — Fr. **cartonner.**

CARTONÁJ, *cartonaje,* s. n. 1. Cartonare. 2. Atelier unde se lucrează obiecte de carton[1] (1). 3. Obiect făcut din carton[1] (1). — Fr. **cartonnage.**

CARTONÁRE, *cartonări,* s. f. Acțiunea de *a cartona.*

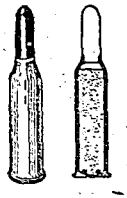

Cartuș

CARTONÁȘ, *cartonașe,* s. n. Diminutiv al lui *carton*[1].

CARTONÁT, -Ă, *cartonați, -te,* adj. (Despre o carte, un caiet etc.) Legat în scoarțe de carton[1] (1) sau, *p. ext.,* de pînză, de piele etc. — V. *cartona.*

CARTOTÉCĂ, *cartoteci,* s. f. Totalitatea fișelor de evidență cuprinzînd date privitoare la materialele sau persoanele dintr-o instituție. ✦ Cutie sau dulap în care se păstrează fișe clasate după anumite norme. — Germ. **Kartothek** (<gr.).

CARTÚȘ, *cartușe,* s. n. 1. Tub metalic sau de carton prevăzut cu o capsă, cu material exploziv și cu proiectil sau cu alice, servind ca muniție pentru armamentul portativ. ✦ Bucată cilindrică de exploziv care servește la producerea exploziilor în găurile de mină. 2. Ornament sculptat sau gravat (în formă de sul desfăcut parțial) pe care se scriu inscripții, monograme etc. — Fr. **cartouche.**

CARTUȘIÉRĂ, *cartușiere,* s. f. Cutie mică de metal sau de piele, prinsă la centură, în care se țin cartușele; brîu (de piele, de pînză) cu locașuri tubulare, în care se introduc cartușele. [Pr.: *-și-e-*] — Fr. **cartouchière.**

CARÚB, *carubi.* s. m. (Înv.) Roșcov. — Fr. **caroube.**

CARUSÉL, *carusele,* s. n. (Rar) Căluței (2). — Fr. **carrousel.**

CARVASARÁ, *carvasarale,* s. f. (Înv.) Local în care se aflau instalate birourile unei vămi; birou vamal. — Tc. **kervansaray.**

CASÁ, *casez,* vb. I. Tranz. A anula o hotărîre judecătorească. — Fr. **casser.**

CASÁBIL, -Ă, *casabili, -e,* adj. 1. Casant. 2. (Despre o hotărîre judecătorească) Care poate fi casat. — După fr. **cassable.**

CASÁNT, -Ă, *casanți, -te,* adj. Care se sparge sau se sfărîmă ușor; fragil. — Fr. **cassant.**

CASÁP, *casapi,* s. m. (Reg.) Măcelar. ✦ Fig. Om crud. — Tc. **kasap.**

CASÁRE, *casări,* s. f. Acțiunea de *a casa.*

CASÁTĂ, *casate,* s. f. Înghețată mai consistentă, dispusă în straturi. — It. **cassata.**

CASAȚIE s. f. (Ieșit din uz. în expr.) *Înalta curte de casație* = for judecătoresc suprem, care avea dreptul să caseze o sentință. — Fr. **cassation.**

CÁSĂ[1], *case,* s. f. 1. Clădire destinată pentru a servi de locuință omului. ✧ Loc. adj. *De casă* = făcut în casă. ✧ Expr. *(A avea) o casă de copii* = (a avea) copii mulți. *A-i fi cuiva casa casă și masa masă* = a duce o viață ordonată, liniștită. ✦ (Reg.) Cameră, odaie. ✦ Încăpere specială într-o clădire, avînd o anumită destinație. ✦ (Tipogr.) Cutie dreptunghiulară în care se păstrează literele. ✦ (Rar, în expr.) *Casă de veci* = mormînt. 2. Gospodărie. 3. Toți cei care locuiesc împreună (formînd o familie); familie. ✦ Dinastie; neam. 4. (Rar) Căsnicie. *Mă mir c-am avut răbdare să țin casă cu baba pîn-acum* (CREANGĂ). ✧ Expr. *A face* (sau *a duce*) *casă (bună) cu cineva* = a trăi cu cineva (în bună înțelegere). *A duce casă bună cu ceva* = a se împăca bine cu ceva. 5. (Urmat de determinări) Nume dat unor instituții sau așezăminte create pentru satisfacerea necesităților culturale, educative, sanitare etc. 6. (În regimul capitalist) Întreprindere, firmă comercială. ✧ *Specialitatea casei* = produs specific al unei întreprinderi *(p. ext.* al unei gospodine), cu care aceasta se mîndrește. — Lat. **casa.**

CÁSĂ[2], *case,* s. f. 1. Dulap sau lădiță de fier în care sînt ținuți bani, hîrtii de valoare etc. *Casă de fier. Casă de bani.* 2. Masă sau pupitru într-un magazin, unde se achită costul cumpărăturilor. ✦ Ghișeu sau încăpere într-o întreprindere sau o instituție, unde se fac încasările și plățile, unde se eliberează biletele de călătorie, de spectacol etc. ✦ Sumă de bani de care dispune la un moment dat casieria unei instituții sau a unei întreprinderi. ✧ *Plus* (sau *minus*) *de casă* = diferență în plus (sau în minus) rezultată la stabilirea încasărilor și plăților. *Registru de casă* = registru în care se trec sumele încasate și cele plătite. ✧ Expr. *A face casa* = a întocmi bilanțul încasărilor și plăților unei zile. — It. **cassa.**

CASCÁDĂ, *cascade,* s. f. Torent de apă care cade cu zgomot de la o mare înălțime (pe un perete de munte). ✧ Expr. *Cascadă de rîs* = rîs zgomotos, sacadat și prelungit. — Fr. **cascade.**

CÁSCĂ, *căști,* s. f. 1. Acoperămînt pentru cap, făcut din metal, piele sau cauciuc și folosit de militari, de unii sportivi și unii muncitori pentru protecția capului. ✦ Dispozitiv metalic în formă unei căciuli, care servește la coafat. 2. Dispozitiv alcătuit din unul sau două receptoare fixate pe urechi, care servește la ascultarea transmisiunilor radiofonice, telefonice etc. — Fr. **casque.**

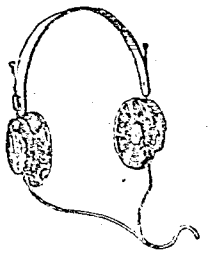

Cască

CASCĂ-GÚRĂ s. m. Gură-cască.

CASCHÉTĂ, *caschete,* s. f. Un fel de șapcă de stofă, cu fundul larg și rotund și cu cozoroc, care face parte, de obicei, din uniforma militarilor. ✦ Acoperămînt pentru cap din cauciuc, folosit de înotători. — Fr. **casquette.**

CASÉTĂ, *casete,* s. f. Cutie în care se păstrează bani sau mici obiecte (prețioase). ✦ Cutie de lemn sau de metal, cu un perete mobil, în care se introduce placa sau filmul pe care se fotografiază. — It. **casseta.**

CASIÉR, -Ă, *casieri, -e,* s. m. și f. Persoană care are în seamă casa de bani, distribuirea și încasarea banilor și a hîrtiilor de valoare într-o întreprindere sau o instituție. [Pr.: *-si-er*] — It. **cassiere.**

CASIERÍE, *casierii,* s. f. Încăpere, serviciu într-o întreprindere sau instituție, unde se primesc, se păstrează și se distribuie banii. [Pr.: *-si-e-*] — Din **casier** + suf. *-ie.*

CASIERÍȚĂ, *casierițe,* s. f. Casieră. [Pr.: *-si-e-*] — Din **casier** + suf. *-iță.*

CASITERÍT s. n. Oxid de staniu natural. — Fr. **cassitérite.**

CÁSIU, *casii,* s. n. Șanț sau rigolă pietruită care servesc la scurgerea apei de ploaie pe o suprafață înclinată de teren.

CASÎNCĂ, *casînci,* s. f. (Reg.) Broboadă împodobită pe margini cu flori brodate și cu franjuri. — Rus **kosynka.**

CÁSNIC[1], *casnici*, s. m. (Rar) Căsean. — Din **casă**[1] + suf. *-nic*.

CÁSNIC[2], **-Ă**, *casnici*, *-e*, adj. 1. Care ține de casă[1], de gospodărie. ◇ *Industrie casnică* = activitate de prelucrare a materiilor prime la domiciliul producătorului, în cadrul unor procese de muncă simple. 2. Care își petrece timpul liber acasă, în familie. — Din **casă**[1] + suf. *-nic*.

Casolete

CÁSNICĂ, *casnice*, s. f. Femeie care se ocupă numai cu gospodăria (nefiind salariată); gospodină. — Din **casă**[1] + suf. *-nic*.

CASOLÉTĂ, *casolete*, s. f. 1. Vas metalic care servește la sterilizarea și păstrarea sterilă a pansamentelor și a unor instrumente medicale. 2. (Franțuzism) Vas în care se ard mirodenii. — Fr. **cassolette**.

CAST, -Á, *caști*, *-ste*, adj. Pur, neprihănit; virtuos. — Lat. lit. **castus**.

CASTÁN, *castani*, s. m. 1. Arbore cu frunze simple, alungite și cu fructe comestibile *(Castanea sativa* sau *vesca)*. 2. Arbore mare,

Castan (1)

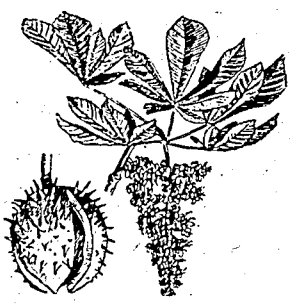

Castan (2)

cu frunzele compuse, cu flori albe sau roșcate dispuse în panicule și cu fructe necomestibile *(Aesculus hippocastanum)*. — Ngr. **kastanon**.

CASTÁNĂ, *castane*, s. f. Fructul castanului, (aproximativ) sferic, cu coaja tare, cafenie, închis pînă la maturitate într-un înveliș țepos. ◇ Expr. *A scoate castanele din foc cu mîna altuia* = a se folosi de ajutorul altuia pentru a îndeplini, în folosul propriu, un lucru primejdios. — Femininul lui **castan**.

Castanietă

CASTANIÉTĂ, *castaniete*, s. f. Instrument (răspîndit în Spania) folosit la acompanierea dansului și a muzicii, format din două bucăți de lemn sau de fildeș prinse de degete, care sînt lovite una de alta. [Pr.: *-nie-*] — Fr. **castagnettes**.

CASTANÍU, -ÍE, *castanii*, adj. (Despre păr) De culoarea castanei; (despre ochi) căprui. — Din **castan** + suf. *-iu*.

CÁSTĂ, *caste*, s. f. Fiecare dintre grupurile sociale închise și strict delimitate prin originea comună, prin profesiunea și prin privilegiile membrilor ei, în care este împărțită societatea în India și în alte țări orientale; *p. ext.* grup social închis care își păzește interesele (egoiste). ◇ *Spirit de castă* = spirit îngust, închis, exclusivist. — Fr. **caste**.

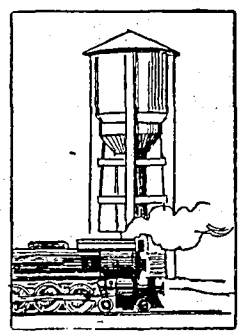

Castel de apă

CASTÉL, *castele*, s. n. 1. Clădire mare, medievală, prevăzută cu turnuri și creneluri, înconjurată de ziduri și de șanțuri, care servea ca locuință seniorilor feudali; (astăzi) casă mare, imitînd arhitectura medievală. ◇ Expr. *Castele în Spania* = visuri irealizabile, planuri fantastice. 2. (În expr.) *Castel de apă* = construcție specială (în formă de turn) care servește ca rezervor de apă. — Lat. lit. **castellum**.

CASTELÁN, -Ă, *castelani*, *-e*, s. m. și f. Persoană care stăpînește un castel, care locuiește într-un castel. — Lat. lit. **castellanus** (it. **castellano**).

CASTITÁTE s. f. Însușirea de a fi cast. — Lat. lit. **castitas, -atis**.

CÁSTOR, (1) *castori*, s. m., (2) s. n. 1. Mamifer acvatic rozător care trăiește în colonii, clădindu-și, pe malul apelor, locuințe făcute cu măiestrie *(Castor canadensis)*; biber. 2. Blana prețioasă a castorului (1). ✦ Postav făcut din părul acestui animal. — Fr. **castor** (lat. lit. **castor**).

CASTRÁ, *castrez*, vb. I. Tranz. A suprima, a extirpa testiculele sau ovarele. — Lat. lit. **castrare** (fr. **castrer**).

CASTRÁRE, *castrări*, s. f. Acțiunea de *a castra*.

CASTRAVECIÓR, *castraveciori*, s. m. Diminutiv al lui *castravete*

CASTRAVÉTE, *castraveți*, s. m. Plantă cu tulpina agățătoare, acoperită cu peri aspri, cu frunze mari și flori galbene *(Cucumis sativus)*; fructul acestei plante, de formă lunguiață, de culoare verde, care se consumă crud, murat sau gătit. ◇ Expr. *A vinde castraveți la grădinar* = a da cuiva explicații într-o problemă pe care cel care ascultă o cunoaște mai bine decît tine. — Bg. **krastavec**.

Castor

CASTRÓN, *castroane*, s. n. Vas adînc în care se aduc unele mîncăruri la masă. — Pol. **kastrol** (<fr.).

CASTRONÁȘ, *castronașe*, s. n. Diminutiv al lui *castron*.

CASTRONÉL, *castronele*, s. n. Castronaș. — Din **castron** + suf. *-el*.

CÁSTRU, *castre*, s. n. Lagăr, tabără romană întărită. — Lat. lit. **castra, -orum**.

CAȘ, (1) *cașuri*, s. n. 1. Produs alimentar preparat din lapte închegat și stors de zer. 2. Substanță gălbuie-albicioasă care se formează în colțurile ciocului la puii de păsări sau, *p. ext.*, în colțurile gurii unei persoane. ◇ Expr. (Ir.) *A fi cu caș(ul) la gură* = a fi tînăr, nepriceput. — Lat. **caseus**.

Castravete

CAȘALÓT, *cașaloți*, s. m. Mamifer asemănător cu balena, care trăiește în mările calde, caracterizat prin dezvoltarea mare a capului și prin prezența dinților pe falca inferioară *(Physeter macrocephalus)*. — Fr. **cachalot**.

CAȘCAVÁL s. n. Specie de brînză fină preparată din lapte de oaie. ◇ Expr. *A se întinde la cașcaval* = a avea pretenții exagerate față de drepturile sau de posibilitățile sale. — Tc. **kaşkaval** (<it.).

CAȘÉTĂ, *cașete*, s. f. Capsulă (2). — Fr. **cachet**.

CAȘEXÍE s. f. Stare generală proastă a organismului, comună mai multor boli, care se manifestă prin tulburarea funcțiilor organismului, prin slăbire și anemie extremă, prin scăderea temperaturii corpului etc. — Fr. **cachexie** (lat. lit. **cachexia**).

CAȘMÍR s. n. Țesătură moale și fină, făcută din lîna caprelor (de Cașmir). — Fr. **cachemire**.

Cașalot

CAT, *caturi*, s. n. Etaj. ◇ *Catul de jos* = parterul. — Tc. **kat**.

CATABOLÍSM s. n. Proces de dezintegrare, de dezasimilare care are loc în organismele vii, însoțit de eliberare de energie. — Fr. **catabolisme**.

CATACLÍSM, *cataclisme*, s. n. Schimbare bruscă, în caracterul și condițiile naturii și ale vieții pe pămînt, sub influența unor procese atmosferice, tectonice sau vulcanice nimicitoare. ✦ Fig. Răsturnare bruscă, distrugătoare, în viața socială. — Fr. **cataclysme** (lat. lit. **cataclysmus**).

CATACÓMBĂ, *catacombe*, s. f. Galerie subterană care servea primilor creștini drept refugiu, drept loc de cult și de înmormîntare; *p. ext.* orice subterană în formă de coridor lung și îngust. — Fr. **catacombe** (lat. lit. **catacumba**).

CATADICSÍ, *catadicsesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A găsi de cuviință, a socoti de demnitatea sa (să facă ceva). — Ngr. **katadehomai**.

CATAFÁLC, *catafalcuri*, s. n. Postament înalt pe care se așază sicriul unui mort sau, la comemorări, efigia unei persoane defuncte. — Fr. **catafalque**.

CATAGRAFIÁ, *catagrafiez*, vb. I. Tranz. (Înv.) A înregistra; a inventaria. [Pr.: *-fi-a*] — Ngr. **katagrafo**.

CATAGRAFÍE, *catagrafii*, s. f. (Înv.) 1. Inventar. 2. Recensămînt. — Ngr. **katagrafi**.

CATAHRÉZĂ, *catahreze*, s. f. Figură retorică prin care se atribuie unui cuvînt înțelesul altui cuvînt cu sens apropiat. — Fr. **catachrèse** (lat. lit. **catachresis**).

CATAHRÍS, *catahrisuri*, s. n. (Grecism înv.) Abuz. — Ngr. **katahrisis**.

CATAÍF, *cataifuri*, s. n. Prăjitură făcută din două straturi de tăiței prăjiți între care se pune frișcă. — Tc. **kataif**.

CATALÉCTIC, *catalectice*, adj. n. (În metrica greco-latină, în expr.) *Vers catalectic* = vers care se termină printr-un picior incomplet. — Fr. **catalectique** (<gr.).

CATALEPSÍE s. f. Stare patologică caracterizată printr-o rigiditate bruscă a mușchilor și printr-o tulburare a funcțiilor cerebrale. — Fr. **catalepsie** (lat. lit. **catalepsis**).

CATALÉPTIC, -Ă, *cataleptici*, *-e*, adj. Privitor la catalepsie, de catalepsie; atins de catalepsie. — Fr. **cataleptique** (lat. lit. **catalepticus**).

CATALÍGE s. f. pl. Două prăjini prevăzute cu-cîte un suport pe care se pun picioarele şi cu care se umblă la înălţime (în locurile noroioase); picioroange. — Bg. **katarjaga.**

Catalige

CATALÍTIC, -Ă, *catalitici, -e,* adj. Care se produce prin cataliză, de cataliză. — Fr. **catalytique.**

CATALIZĂ, *catalizez,* vb. I. Tranz. A produce o cataliză. — Fr. **catalyser.**

CATALIZÁRE, *catalizări,* s. f. Acţiunea de *a cataliza* şi rezultatul ei.

CATALIZATÓR, *catalizatori,* s. m. Substanţă care grăbeşte sau încetineşte o reacţie chimică, fără ca ea însăşi să fie modificată. — Din **cataliza** + suf. *-tor* (după fr. *catalyseur*).

CATALÍZĂ, *catalize,* s. f. Acţiunea prin care se grăbeşte sau se încetineşte o reacţie chimică, sub influenţa unor catalizatori. — Fr. **catalyse** (<gr.).

CATALÓG, *cataloage,* s. n. Caiet sau listă conţinînd o înşirare metodică de nume de fiinţe sau de obiecte. — Fr. **catalogue** (lat. lit. **catalogus**).

CATALOGÁ, *cataloghez,* vb. I. Tranz. A înregistra într-un catalog; *p. ext.* a înşira. ✦ Fig. (Depr.) A socoti, a considera pe cineva drept... — Fr. **cataloguer.**

CATALOGÁRE, *catalogări,* s. f. Acţiunea de *a cataloga.*

CATAPETEÁSMĂ, *catapetesme,* s. f. (La bisericile ortodoxe) Perete despărţitor (împodobit cu icoane) între altar şi restul bisericii; iconostas. —Ngr. **katapetasma.**

CATAPLÁSMĂ, *cataplasme,* s. f. Pastă medicinală care se aplică, ca remediu, pe o parte bolnavă a corpului; *p. ext.* cîrpă, bandaj etc. pe care se întinde această pastă, pentru a fi aplicată pe corp. — Fr. **cataplasme** (lat. lit. **cataplasma**).

CATAPÚLTĂ, *catapulte,* s. f. 1. Maşină de război care servea în antichitate la aruncarea pietrelor asupra inamicului. 2. Dispozitiv pentru lansarea avioanelor de pe bordul navelor portavion sau pentru lansarea planoarelor. — Fr. **catapulte** (lat. lit. **catapulta**).

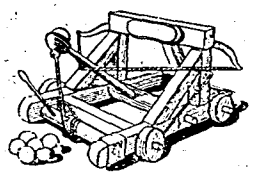
Catapultă (1)

CATÁR, *cataruri,* s. n. Inflamaţie a mucoasei unui organ, adesea însoţită de secreţie. — Fr. **catarrhe** (lat. lit. **catarrhus**).

CATARÁCTĂ[1], *cataracte,* s. f. Cascadă. — Fr. **cataracte** (lat. lit. **cataracta**).

CATARÁCTĂ[2], *cataracte,* s. f. Boală de ochi, care poate duce la orbire, provocată de tulburarea cristalinului. — Fr. **cataracte** (lat. lit. **cataracta**).

CATARÁL, -Ă, *catarali, -e,* adj. Care e în legătură cu catarul, de catar. — Fr. **catarrhal.**

CATARÁMĂ, *catarame,* s. f. Inel sau pătrat de metal, de os etc., cu care se strînge sau se încheie o cingătoare. ✧ Loc. adj. şi adv. (Fam.) *La cataramă* = zdravăn, strașnic. ✧ Expr. *Prieten la cataramă* = prieten intim. — Sas (neatestăt) **kattenramen** (germ. **Kettenriemen** «curea cu lanţ»).

CATÁRG, *catarge,* s. n. Stîlp de lemn sau tub metalic care se montează vertical pe o navă pentru a susţine pînzele sau antenele de telegrafie fără fir. — Ngr. **katarti.**

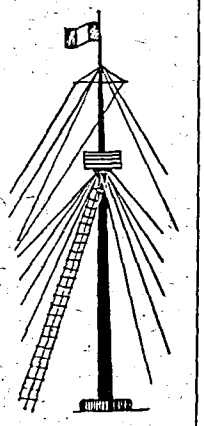
Catarg

CATARÓI s. n. (Înv. şi reg.) 1. Apoplexie, dambla. 2. Guturai, gripă; gută.—Ngr. **katarroi.**

CATASTÍF, *catastife,* s. n. Registru, condică. ✧ Expr. *A avea (pe cineva* sau *ceva insemnat* sau *scris) la catastif* sau *a trece (pe cineva* sau *ceva) la catastif* = a ţine evidenţa faptelor cuiva (spre a se răzbuna pe el). [Var.: **catastih** s. n.] — Ngr. **katastihon.**

CATASTÍH s. n. v. **catastif.**

CATASTROFÁL, -Ă, *catastrofali, -e,* adj. Care produce o catastrofă; care are proporţii de catastrofă; dezastruos. — Din **catastrofă.**

CATASTRÓFĂ, *catastrofe,* s. f. Eveniment tragic de mari proporţii, cu urmări dezastruoase; dezastru. — Fr. **catastrophe** (lat. lit. **catastropha**).

CATAVÁSIE, *catavasii,* s. f. (Primul) imn dintr-o cîntare a unui canon. — Ngr. **katavasis.**

CATAVASIÉR, *catavasiere,* s. n. Carte de ritual bisericesc care cuprinde catavasii sau, *p. ext.,* rugăciunile şi cîntările vecerniei, utreniei, liturghiei etc. [Pr.: *-si-er*] — Din **catavasie** + suf. *-ar.*

CATEDRÁLĂ, *catedrale,* s. f. Biserică (mare) în care serviciul religios este oficiat de un arhiereu-episcop. — Fr. [église] **cathédrale** (lat. lit. **cathedralis**).

CATÉDRĂ, *catedre,* s. f. 1. Pupitru (sau masă) aşezat de obicei pe o estradă, pentru profesori, oratori etc. ✧ Expr. *A vorbi (ca) de la catedră* = a vorbi savant, livresc, afectat. 2. Post în învăţămînt: funcţie de profesor. ✦ Unitate de bază dintr-o instituţie de învăţămînt superior, în cadrul căreia se desfăşoară activitatea didactică, metodică şi de cercetare ştiinţifică în domeniul uneia sau mai multor discipline. — Lat. lit. **cathedra.**

CATEGÓRIC, -Ă, *categorici, -e,* adj. (Adesea adverbial) Fără condiţii sau alternative, precis, hotărît; necondiţionat. ✧ *Judecată categorică* = judecată care afirmă sau neagă o relaţie sigură, necondiţionată, între un obiect şi o însuşire a sa. — Fr. **catégorique** (lat. lit. **categoricus**).

CATEGORÍE, *categorii,* s. f. 1. Grup de fiinţe, de obiecte sau de fenomene de acelaşi fel sau asemănătoare între ele. ✧ *Categorie istorică* = fenomen care se schimbă în legătură cu anumite condiţii social-istorice. 2. Noţiune logică fundamentală care reflectă realitatea obiectivă în modul cel mai general. — Fr. **catégorie** (lat. lit. **categoria**).

CATEGORISÍ, *categorisesc,* vb. IV. Tranz. (Fam.) 1. A aşeza ceva după categorii. 2. Fig. A califica, a caracteriza pe cineva; *p. ext.* a vorbi de rău pe cineva. [Var.: (înv.) **catigorisí** vb. IV] — Din **categorie.**

CATEGORISÍRE s. f. Acţiunea de *a categorisi.*

CATEHÉZĂ, *cateheze,* s. f. Lecţie de catehism (1) sau, *p. ext.,* de religie creştină. — Ngr. **katehesis.**

CATEHÍSM, *catehisme,* s. n. 1. Expunere a principiilor religiei creştine, sub formă de întrebări şi răspunsuri; *p. ext.* carte care cuprinde această expunere. 2. Fig. Lucrare în care se expune esenţa unei doctrine, a unei concepţii. — Ngr. **katehismos.**

CATEHIZÁ, *catehizez,* vb. I. Tranz. (Înv.) A învăţa pe cineva catehismul (1) sau, *p. ext.,* dogmele religiei creştine. — Ngr. **katiho** (aor. **katihisa**).

CATEHIZÁRE s. f. (Înv.) Acţiunea de *a catehiza.*

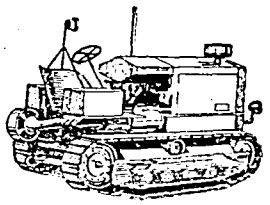
Caterpilar

CATÉNĂ, *catene,* s. f. 1. Şir de încreţituri ale scoarţei pămîntului formate sub influenţa unei presiuni laterale. 2. Lanţ de atomi legaţi între ei prin valenţe simple sau multiple. 3. (Înv.) Lanţ (la ceas, la ochelari etc.). — Lat. lit. **catena** «lanţ».

CATERÍNCĂ, *caterinci,* s. f. Flaşnetă. — Ucr. **katerynka.**

CATERISÍ, *caterisesc,* vb. IV. Tranz. A răspopi. — Ngr. **kathero** «degradez» (aor. **katherisa**).

CATERPILÁR, *caterpilare,* s. n. Tractor puternic pe şenile. — Fr. **caterpillar** (<engl.).

CATÉTĂ, *catete,* s. f. Fiecare dintre cele două laturi care alcătuiesc unghiul drept al unui triunghi dreptunghi. — Fr. **cathète** (lat. lit. **cathetus**).

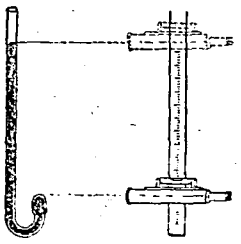
Catetometru

CATETOMÉTRU, *catetometre,* s. n. Aparat pentru măsurarea distanţei verticale dintre două puncte. — Fr. **cathétomètre** (<gr.).

CÁTGUT s. n. Fir fabricat din intestinul unor animale şi întrebuinţat în chirurgie, la cusături. — Fr. **catgut** (<engl.).

CATIFEÁ, *catifele,* s. f. Ţesătură de mătase, de lînă sau de bumbac, cu dosul neted şi cu faţa păroasă, ca o blană. — Tc. **katifa.**

CATIFELÁT, -Ă, *catifelaţi, -te,* adj. Care are înfăţişarea şi fineţea plăcută a pipăit a catifelei. ✦ Fig. (Despre sunete sau voce) Plăcut, cald, mîngîietor. — Din **catifele** (pl. lui *catifea*) + suf. *-at.*

CATIFELÍU, -IE, *catifelii,* adj. (Rar) (Ca) de catifea.—Din **catifele** (pl. lui *catifea*) + suf. *-iu.*

CATIGORÍE, *catigorii,* s. f. (Înv.) Clevetire, calomnie, defăimare. — Ngr. **kategoria.**

CATIGORISÍ vb. IV. v. **categorisi.**

CATIHÉT, *catiheţi,* s. m. (În trecut) Profesor de religie. — Ngr. **katehetes.**

CATIHÉTIC, -Ă, *catihetici, -e,* adj. (În trecut) Care ţine de catiheţi, de învăţămîntul religios.— Ngr. **katihetikos.**

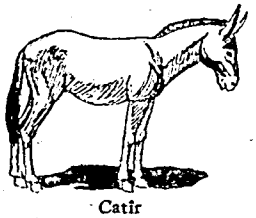
Catîr

CATIHÍS s. n. (Înv.) Catehism (1). — Ngr. **katehesis.**

CATIHISÍ, *catihisesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A catehiza. — Ngr. **katiho** (aor. **katihiso**).

CATIÓN, *cationi,* s. m. Atom (sau grup de atomi) încărcat cu sarcină electrică pozitivă. [Pr.: *-ti-on*] — Fr. **cation** (<gr.).

CATÎR, *catîri,* s. m. Animal domestic, corcitură de măgar şi iapă sau de armăsar şi măgăriţă *(Equus mulus).* ✦ Fig. Om încăpăţînat. — Tc. **katir.**

CATÎRCĂ, *catîrce,* s. f. Femela catîrului. — Din **catîr** + suf. *-c*

CATÓD, *catozi*, s. m. 1. Pol negativ al unei pile electrice. 2. Electrod legat la polul negativ al unei surse de curent. — Fr. **cathode** (<gr.).

CATODIC, -Ă, *catodici, -e*. adj. Care pornește de la catod; privitor la catod. ◇ *Lampă catodică* = lampă emițătoare de electroni. *Raze catodice* = radiație de electroni emiși de catodul unui tub de descărcare electrică, într-un gaz care se află la presiune foarte joasă. — Fr. **cathodique.**

CATÓLIC, -Ă, *catolici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține catolicismului, privitor la catolicism. 2. S. m. și f. Adept al catolicismului. ◇ Expr. *A fi mai catolic decît papa* = a fi exagerat (în ceea ce spune, crede sau face). — Lat. lit. **catholicus.**

CATOLICÍSM s. n. Confesiune creștină având o organizație bisericească în fruntea căreia se află papa de la Roma. — Fr. **catholicisme.**

CATRAFÚSE s. f. pl. (Fam.) Obiecte casnice mărunte (și în dezordine); calabalîc. ◇ Expr. *A-și lua* (sau *a-și strînge*) *catrafusele* = a se pregăti de plecare; *p. ext.* a pleca pe furiș, a fugi.

CATRÁN s. n. 1. Lichid vîscos de culoare închisă, obținut prin distilarea petrolului, a cărbunilor sau a lemnului. ◇ Expr. *A se face catran (de mînie)* = a se înfuria. 2. Fig. Supărare mare; venin. *Are catran la inimă.* 3. (Pop., în expr.) *Catran de...* = foarte..., extrem de... *Catran de scump.* — Tc. **katran.**

CATRÉN, *catrene*, s. n. Strofă (sau poezie) de patru versuri. — Fr. **quatrain.**

CATRÍNȚĂ, *catrințe*, s. f. Obiect de îmbrăcăminte din portul național al femeilor românce, ținînd locul fustei și constînd dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă, împodobită cu flori, cu fluturi sau cu motive naționale. — Comp. magh. **katrinka, katrinca.**

Catrință

Cațaveică

CÁȚA interj. Cuvînt care imită strigătul coțofenei.

CAȚAVÉICĂ, *cațaveici*, s. f. Haină țărănească (îmblănită) cu mîneci largi și lungă pînă sub talie, purtată de femei; scurteică. — Ucr. **kacavejka.**

CÁȚĂ[1], *cațe*, s. f. (Reg.) Băț lung cu cîrlig la vîrf, cu care ciobanii prind oile. — Postverbal al lui [a]**căța.**

CÁȚĂ[2], *cațe*, s. f. (Fam.) Persoană rea și cicălitoare. — Din **cața.**

CĂUĂ s. f. (Reg.) Ființă imaginară, înspăimîntătoare, cu care sînt speriați copiii. — Comp. ucr. **kava.**

CAÚC[1], *cauce*, s. n. 1. Potcap purtat de călugări. 2. (Înv.) Acoperămînt de cap, înalt și rotund, făcut din pîslă, pe care îl purtau unii boieri și femeile. — Tc. **kauk.**

Cauc

CAÚC[2], *cauce*, s. n. (Rar) Căuș. — Lat. **caucus.**

CAUCAZIÁN, -Ă, *caucazieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Caucazului sau populației lui, privitor la Caucaz sau la populația lui. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Caucazului. [Pr.: *ca-u-ca-zi-an*] — Din **Caucaz** + suf. *-ean.*

CAUCIÚC, (2) *cauciucuri*, s. n. 1. Produs industrial, elastic și rezistent, fabricat din sucul unor arbori tropicali sau obținut pe cale sintetică. 2. Anvelopă (pneumatică) care îmbracă roțile automobilelor, bicicletelor etc. — Fr. **caoutchouc.**

CAUCIUCÁT, -Ă, *cauciucați, -te*, adj. Acoperit sau impregnat cu cauciuc. — Din **cauciuc** + suf. *-at.*

CAUDÍNE adj. f. pl. (În expr.) *A trece sub furcile caudine* = a impune învinsului condiții umilitoare; *fig.* a supune unei critici severe. — După fr. [fourches] **Caudines** (lat. lit. [fauces] **Caudinae**).

CAÚSTIC, -Ă, *caustici, -e*, adj. 1. (Despre substanțe chimice) Care arde, distruge țesutul animal și vegetal. 2. Fig. Mușcător, satiric. — It. **caustico** (lat. lit. **causticus**).

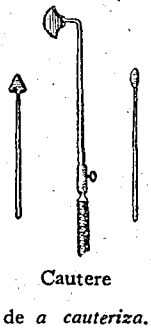

Cautere

CAUSTICITÁTE s. f. (Rar) 1. Proprietate a unor substanțe de a fi caustice. 2. Fig. Tendința sau faptul de a fi caustic. — După fr. **causticité.**

CAUTÉR, *cautere*, s. n. Mic instrument chirurgical de metal, în formă de bastonaș, cu care se cauterizează. [Pr.: *ca-u-*] — Fr. **cautère** (lat. lit. **cauterium**).

CAUTERIZÁ, *cauterizez*, vb. I. Tranz. A arde cu cauterul sau cu o substanță caustică o rană, un țesut bolnav etc., pentru a dezinfecta sau a vindeca. [Pr.: *ca-u-*] — Fr. **cautériser** (lat. lit. **cauterisare**).

CAUTERIZÁRE, *cauterizări*, s. f. Acțiunea de *a cauteriza.* [Pr.: *ca-u-*]

CAUȚIUNE, *cauțiuni*, s. f. Sumă de bani sau lucru pe care cineva îl dă în păstrare altuia, drept garanție pentru îndeplinirea unei obligații luate față de acela; *p. ext.* garanție. [Pr.: *ca-u-ți-u-*] — Fr. **caution** (lat. lit. **cautio, -onis**).

CAUZÁ, *cauzez*, vb. I. Tranz. A fi cauza unei întîmplări; a pricinui, a produce. [Pr.: *ea-u-*] — După fr. **causer.**

CAUZÁL, -Ă, *cauzali, -e*, adj. Privitor la cauză, de cauză. ◇ *Propoziție cauzală* = **a)** propoziție coordonată care arată motivul pentru care se săvîrșește sau se cere să se săvîrșească acțiunea din propoziția cu care e coordonată; **b)** propoziție subordonată care exprimă cauza pentru care se săvîrșește acțiunea din propoziția regentă și care corespunde complementului circumstanțial de cauză. *Conjuncție cauzală* = conjuncție care introduce o propoziție cauzală. [Pr.: *ca-u-*] — Lat. lit. **causalis** (fr. **causal**).

CAUZALITÁTE s. f. Formă de interdependență a fenomenelor lumii obiective, în care existența fiecărui fenomen e condiționată de alt fenomen. [Pr.: *ca-u-*] — După fr. **causalité.**

CAUZATÍV, *cauzative*, adj. n. (În expr.) *Verb cauzativ* = verb factitiv, v. *factitiv.* [Pr.: *ca-u-*] — It. **causativo** (lat. lit. **causativus**).

CAUZATÓR, -OÁRE, *cauzatori, -oare*, adj. Care cauzează ceva. [Pr.: *ca-u-*] — După fr. **causateur.**

CÁUZĂ, *cauze*, s. f. 1. Fenomen care precedă și, în condiții determinate, provoacă apariția altui fenomen, căruia îi servește ca punct de plecare; pricină, motiv. 2. Problemă socială care interesează o colectivitate largă de oameni și pentru a cărei apărare și punere în valoare se duce o luptă susținută. *Cauza păcii.* ◇ Expr. *În cunoștință de cauză* = cunoscînd bine chestiunile despre care este vorba. *A face cauză comună* (cu cineva) = a-și uni interesele (cu ale altuia). 3. (Jur.) Proces. ◇ Expr. *A avea cîștig de cauză* = a cîștiga, a învinge. *A da* (cuiva) *cîștig de cauză* = a se pronunța în favoarea cuiva. *(A fi) în cauză* = (a fi) interesat într-o chestiune. *A pleda cauza cuiva* = a apăra interesele cuiva. [Pr.: *ca-u-*] — Lat. lit. **causa** (fr. **cause**).

CAVÁF, *cavafi*, s. m. (Înv. și arh.) Pantofar, cizmar; negustor de încălțăminte de calitate inferioară. — Tc. **kavaf.**

CAVÁL[1], *cavale*, s. n. Fluier mare ciobănesc, făcut din lemn de paltin sau de alun. — Tc. **kaval.**

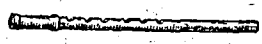

Cavale

CAVÁL[2], *cavaluri*, s. n. Șănțuleț prin care trece apa între straturile de legume.

CAVALCÁDĂ, *cavalcade*, s. f. Plimbare călare, făcută de un grup de persoane; goană, alergare (cu cai). ◆ Grup de persoane care fac împreună o plimbare călare. — Fr. **cavalcade** (<it.).

CAVALÉR, *cavaleri*, s. m. I. (În organizația feudală din Apus) Nobil consfințit pentru cariera armelor (de rege sau de un reprezentant al lui) printr-o ceremonie specială; (urmat de determinări; în unele țări și astăzi) membru al unui ordin militar-religios; membru al unui ordin onorific, posesor al anumitor decorații. II. 1. (Adesea adjectival) Om plin de abnegație, generos și nobil; om amabil, binevoitor. 2. Bărbat care însoțește o femeie în societate. 3. Tînăr necăsătorit; holtei, burlac. ◇ *Cavaler de onoare* = tînăr necăsătorit care însoțește pe miri la cununie. — Rus **kavaler** (<fr.).

CAVALERÉSC, -EÁSCĂ, *cavalerești*, adj. De cavaler. — Din **cavaler** + suf. *-esc.*

CAVALERÉȘTE adv. În felul cavalerilor; sincer, deschis. — Din **cavaler** + suf. *-ește.*

CAVALÉRIE[1], *cavalerii*, s. f. Parte a armatei compusă din soldați călări; grup de soldați care fac parte dintr-o astfel de unitate. — Rus **kavalerija** (<it.).

CAVALERÍE[2], *cavalerii*, s. f. (Înv.) 1. Instituția (sau ordinul) cavalerilor (I). 2. Decorație, ordin — It. **cavalleria.**

CAVALERÍME s. f. (Înv.) Cavalerie[1]. — Din **cavaler** + suf. *-ime.*

CAVALERÍSM s. n. Purtare, atitudine de cavaler; vitejie, lealitate onestitate; amabilitate, bunăvoință. — Din **cavaler** + suf. *-ism.*

CAVALERÍST, *cavaleriști*, s. m. Militar din cavalerie[1]. — Rus **kavalerist.**

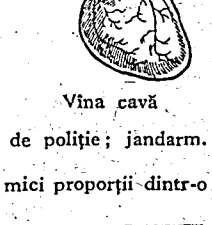

Vîna cavă

CAVALÍNĂ, *cavaline*, adj. f. (În expr.) *Rasă cavalină* = specia cailor. — It. **cavallino.**

CAVÁS, *cavași*, s. m. (Înv. și arh.) Agent de poliție; jandarm. — Tc. **kavas.**

CAVATÍNĂ, *cavatine*, s. f. Arie lirică de mici proporții dintr-o operă. — It. **cavatina.**

CÁVĂ, *cave*, adj. f. (În expr.) *Vînă cavă* = nume dat fiecăreia dintre cele două vine care duc sîngele la inimă. — Fr. [veine] **cave.**

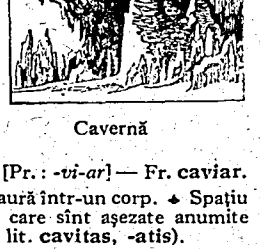

Cavernă

CAVÉRNĂ, *caverne*, s. f. 1. Peșteră, grotă. 2. Cavitate cauzată de o boală într-un țesut organic (mai ales în plămîni). — Fr. **caverne** (lat. lit. **caverna**).

CAVERNÓS, -OÁSĂ, *cavernoși, -oase*, adj. 1. Care are caverne. 2. Fig. (Despre voce, sunete) Care are timbru gros, înfundat. — Fr. **caverneux** (lat. lit. **cavernosus**).

CAVIÁR s. n. (Franțuzism) Icre negre. [Pr.: *-vi-ar*] — Fr. **caviar.**

CAVITÁTE, *cavități*, s. f. Adîncitură, gaură într-un corp. ◆ Spațiu gol în corpul omului sau al animalelor, în care sînt așezate anumite organe. *Cavitate toracică.* — Fr. **cavité** (lat. lit. **cavitas, -atis**).

CAVITÁȚIE, *cavități*, s. f. Fenomenul de producere, într-un curent de lichid, a unui vid parțial, în care se formează bule de vapori care provoacă izbituri în pereții conductei prin care circulă lichidul. — Fr. **cavitation.**

CAVÓU, *cavouri*, s. n. Construcție (într-un cimitir) constînd dintr-o încăpere în care se depun morții. — Fr. **caveau.**

CAZ, *cazuri*, s. n. I. 1. Împrejurare, circumstanță, situație. *În acest caz. În tot cazul.* ✧ *Caz de forță majoră* = situație în care cineva nu poate proceda cum ar vrea, din cauza unor împrejurări mai puternice decît voința sa. *Caz de conștiință* = împrejurare în care cineva ezită între sentimentul datoriei și un interes propriu. ✧ Expr. *A admite cazul că...* = a presupune că... *A face caz de ceva* = a acorda prea multă importanță unui lucru. *A face caz de cineva* = a scoate în evidență în mod exagerat meritele cuiva. 2. Întîmplare, eveniment; accident. *Un caz banal.* 3. (Urmat de determinări) Îmbolnăvire, boală. *Două cazuri de scarlatină.* II. Fiecare dintre formele prin care se exprimă diferitele funcțiuni sintactice ale substantivului, adjectivului, articolului, pronumelui și numeralului. — Lat. lit. **casus** (fr. **cas**).

CAZÁ, *cazez*, vb. I. Tranz. A instala pe cineva într-o locuință pentru un timp. — Fr. **caser.**

CAZÁC, *cazaci*, s. m. 1. Persoană făcînd parte dintr-o populație rusă care a colonizat odinioară anumite regiuni ale statului moscovit și care, în schimbul unor privilegii, era obligată să apere țara împotriva invaziilor. 2. Soldat dintr-o unitate de cavalerie recrutată dintre cazaci (1). — Rus **kazak.**

Cazacă

CAZÁCĂ, *cazace*, s. f. Bluză (încheiată într-o parte) cu mîneci largi și lungi închisă la gît și lungă pînă mai jos de talie. — Fr. **casaque** (‹it.).

CAZACÍNCĂ s. f. (Rar) Căzăcească. — Din **cazac.**

CAZACIÓC s. n. Căzăcească. — Rus **kazačok.**

CAZACLÍU, *cazaclii*, s. m. (Înv.) Negustor cazac care făcea negoț cu vinuri, cu blănuri etc. între Ucraina și Moldova. — Tc. **kazakli.**

CAZÁN, *cazane*, s. n. 1. Vas mare de metal în care se fierbe apă, se gătește mîncare etc. 2. Rezervor metalic în care se poate introduce apă pentru a fi încălzită (și transformată în aburi). ✦ Instalație compusă dintr-un focar și un sistem de țevi prin care trece apa care, transformată în aburi, servește ca forță motrice, la încălzirea caloriferelor etc. ✦ Instalație compusă dintr-un vas prin care trece o serie de tuburi, servind la distilarea alcoolului. 3. (Geogr.) Căldare (II). *Cazanele Dunării.* — Tc. **kazan.**

CAZANGERÍE, *cazangerii*, s. f. 1. Atelier de construit sau reparat cazane (2). 2. Meseria cazangiului. — Din **cazangiu** + suf. *-ărie.*

CAZANGÍU, *cazangii*, s. m. 1. Meseriaș care construiește sau repară cazane (2). 2. Muncitor care supraveghează și alimentează cazanele generatoare de forță motrice. — Tc. **kazanči.**

CAZÁNIE, *cazanii*, s. f. Predică. ✦ Carte cuprinzînd predici sau povestiri cu caracter mistic. — Slav (v. sl. **kazanije**).

CAZÁRE, *cazări*, s. f. Acțiunea de *a caza* și rezultatul ei.

CAZARMAMÉNT s. n. Totalitatea efectelor de pat pe care le primește un militar. — Din **cazarmă** + [echip]**ament.**

CAZÁRMĂ, *cazărmi*, s. f. Ansamblu de clădiri construite special pentru instalarea unităților militare. — Rus **kazarma.**

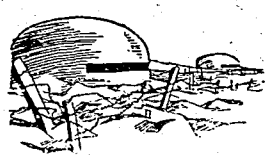
Cazemată

CAZEÍNĂ s. f. Substanță albuminoidă care se găsește în lapte și care, coagulîndu-se, formează partea componentă principală din brînzeturi. — Fr. **caséine.**

CAZEMÁTĂ, *cazemate*, s. f. Fortificație, încăpere blindată care protejează personalul și armamentul aflat înăuntru împotriva focului artileriei și împotriva bombardamentelor aeriene. — Fr. **casemate.**

CAZIÉR, *caziere*, s. n. 1. (În expr.) *Cazier judiciar* = totalitatea însemnărilor făcute de justiție cu privire la antecedentele judiciare ale unei persoane. 2. Dulap cu mai multe compartimente sau sertare, în care se clasează acte, dosare etc. ✦ (Tipogr.) Dulăpior cu rafturi în care se așază casele cu litere. [Pr.: *-zi-er*] — Fr. **casier.**

Cazma

CAZINÓU, *cazinouri*, s. n. Local public în stațiunile balneare și climaterice, cu restaurant, cu săli pentru jocuri (de noroc) etc. — Fr. **casino** (‹it.).

CAZMÁ, *cazmale*, s. f. 1. Unealtă de săpat pămîntul, asemănătoare cu lopata, avînd o coadă dreaptă de lemn și o lamă metalică cu muchie ascuțită. 2. (Reg.) Tîrnăcop. 3. Lovitură de cazma (1,2). — Tc. **kazma.**

CÁZNĂ, *cazne*, s. f. 1. Tortură, supliciu. 2. Asuprire, împilare, nedreptate. *S-au așezat amîndoi... cu caznele pe sat* (STANCU). 3. Străduință, osteneală, trudă. — Slav (v. sl. **kazni** «pedeapsă»).

CAZÓN, *-Ă*, *cazoni*, *-e*, adj. De cazarmă, propriu cazărmii; milităresc. ✦ (Peior.) Aspru, rigid, stereotip. — Rus **kazënnyj** «al statului».

CAZONÍE s. f. (Rar) Militărie. — Din **cazon** + suf. *-ie.*

CAZUÁL, *-Ă*, *cazuali*, *-e*, adj. 1. Care are un caracter întîmplător, care depinde de împrejurări; accidental. 2. Care arată cazul gramatical. *Desinență cazuală.* [Pr.: *-zu-al*] — Lat. lit. **casualis.**

CAZUALÍSM s. n. Concepție filozofică idealistă care susține că dezvoltarea lumii se datorește hazardului. [Pr.: *-zu-a-*] — Fr. **casualisme.**

CAZUALITÁTE s. f. Calitatea sau starea a ceea ce e cazual (1). [Pr.: *-zu-a-*] — Fr. **casualité.**

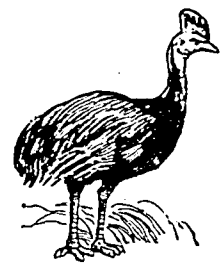
Cazuar

CAZUÁR, *cazuari*, s. m. Pasăre din Oceania, asemănătoare cu struțul, ale cărei pene se întrebuințează ca podoabă *(Casuarius galeatus)*. [Pr.: *-zu-ar*] — Fr. **casoar.**

CAZUÍST, *cazuiști*, s. m. Persoană care aplică metodele cazuisticii, care se servește de argumente ingenioase și logice în aparență, dar false în fond. — Fr. **casuiste.**

CAZUÍSTIC, *-Ă*, *cazuistici*, *-e*, adj. Bazat pe cazuistică, privitor la cazuistică. — Fr. **casuistique.**

CAZUÍSTICĂ s. f. Parte a teologiei scolastice medievale care încerca să rezolve cazurile de conștiință prin dispute subtile (dar de rea-credință), pentru a ascunde situații false; *p. ext.* dibăcie (necinstită) în argumentarea unor teze false sau îndoielnice. — Fr. **casuistique.**

CĂ conj. 1. (Introduce propoziții subordonate) a) (Introduce propoziții completive) *Și zici că nu dorești nimica?* (SADOVEANU). b) (Introduce propoziții subiective) *Așa-i c-a venit și rîndul meu?* (CREANGĂ). c) (Introduce propoziții atributive) *Se culcă pe pragul ușei, cu gînd că n-o să poată nimeni intra fără să simtă ea* (ISPIRESCU). d) (Introduce propoziții cauzale) Căci, fiindcă. *Hai la culcuș, că se face ziuă* (CREANGĂ). e) (Introduce propoziții consecutive) Încît, de. *Și-i atît de slabă puntea, Că-n ea nu te poți încrede* (COȘBUC). f) (Introduce propoziții concesive) Deși, cu toate că, măcar că. *Cum naiba dor să nu-mi fie? Cînd și munțele, că-i munte, Și-ncă are doruri multe* (JARNÍK-BÎRSEANU). g) (Introduce propoziții temporale) După ce, cînd. *Acum, că ne-am odihnit, pot să-ți povestesc întîmplarea.* 2. (Adversativ, în expr.) *Numai că* = dar, însă. 3. Și. *Ce-or mai fi dondănit ei, și cît or mai fi dondănit, că numai iată, se face ziuă* (CREANGĂ). 4. (În expr.) *Nici că* = nu. *Și nici că l-a mai putut ajunge.* 5. Într-adevăr, așa e. *Că bine zici d-ta, mătușă, asta s-o facem* (CREANGĂ). 6. De ce (nu)! cum (nu)! *Că nu curge cel izvor, Să mă pot spăla de dor!* (JARNÍK-BÎRSEANU). 7. Doar. *Da cum nu! Că nu mi-oi feșteli eu mînușele* (CREANGĂ). ✧ (Cu sens restrictiv) *Nu* (sau *nici*) *(doară) că...* 8. (În formarea unor loc. conj.) *Cum că, după ce că, măcar că* etc. — Lat. **quod.**

CĂCI conj. 1. (Introduce propoziții explicative) Pentru că, deoarece, fiindcă. *Eu îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dînșii* (NEGRUZZI). 2. (Rar) De ce nu! cum! *Căci nu pot eu s-o ajung, să-i dau o scărmănătură bună!* (CREANGĂ). — Din **că** + **ce.**

CĂCIULÁR, *căciulari*, s. m. 1. Meserias care lucrează căciuli. 2. Infanterist în vechea armată română. — Din **căciulă** + suf. *-ar.*

CĂCIÚLĂ, *căciuli*, s. f. 1. Acoperămînt pentru cap, făcut din blană de oaie sau de alt animal. *Bună ziua, căciulă (că stăpînu-tău n-are gură)!* se zice, în bătaie de joc, unuia care nu salută. ✧ Expr. *A-și lua* (sau *a-și scoate*) *căciula* = a-și descoperi capul în semn de salut sau de respect. *La așa cap, așa căciulă* = cum e omul, așa e și purtarea lui. *A-i ieși* (cuiva) *părul prin căciulă* = a) a i se urî așteptînd; b) a o duce greu, a sărăci. *A fi* (sau *a se ști, a se simți*) *cu musca pe căciulă* = a se simți vinovat. *(Asta* sau *aia e) altă căciulă* = (aceasta e) altceva, altă socoteală. *A da cu căciula în ciini* = a fi cu chef, a-și face de cap. *(Bun de) să dai cu căciula-n ciini* = foarte gustos. ✦ Fig. Om, persoană, individ. *Cîte cinci lei de căciulă.* 2. Obiect în formă de căciulă (1) (care servește ca acoperămînt pentru coșuri, canale etc.). ✦ Partea superioară a ciupercii. — Comp. alb. **kësul'ë.**

CĂCIULEÁLĂ, *căciuleli*, s. f. Căciulire. — Din **căciuli** + suf. *-eală.*

CĂCIULÍ, *căciulesc*, vb. IV. Refl. A se ploconi în fața cuiva spre a obține ceva; a cere ceva în chip umil; a se pleca. — Din **căciulă.**

CĂCIULÍE, *căciulii*, s. f. (Reg.) 1. Căpățînă de usturoi. 2. Măciulie de mac. — Din **căciulă** + suf. *-ie.*

CĂCIULÎRE, *căciuliri*, s. f. Faptul de *a se căciuli*; ploconire.

CĂCIULÍȚĂ, *căciulițe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *căciulă.* 2. Un fel de bonetă purtată de femei și de copii.

CĂCIULÓI, *căciuloaie*, s. n. Augmentativ al lui *căciulă.*

CĂDEA, *cad*, vb. II. I. Intranz. 1. A se deplasa de sus în jos prin propria greutate; a se lăsa în jos; a pica. ✦ Fig. (Despre iarnă, ger, seară etc.) A se lăsa, a se apropia. ✦ (Despre ape de munte) A curge repede. 2. (Despre dinți, păr, fulgi, frunze etc.) A se desprinde din locul său. 3. A se lăsa în jos continuînd să fie prins; a atîrna; a se pleca. *Pleoapele-mi căzură peste ochi* (HOGAȘ). 4. A înceta de a mai sta vertical sau în picioare; a se răsturna, a se prăvăli; a se dărîma, a se surpa. ✧ Expr. *A cădea (bolnav) la pat* = a se îmbolnăvi. *A cădea în picioare* = a ieși cu abilitate dintr-o situație grea. *A cădea din* (sau, reg., *de pe*) *picioare* = a nu mai putea sta de

oboseală. ✦ (Determinat prin «în genunchi», «cu rugăminte» etc.) A se așeza în genunchi înaintea cuiva spre a-i cere iertare ori ajutor sau pentru a-i arăta supunere; a ruga pe cineva cu umilință sau cu stăruință. II. Intranz. Fig. 1. A pieri, a muri (în luptă). 2. (Despre orașe, poziții strategice etc.) A ajunge în mîna adversarului, a fi cucerit. 3. A avea un insucces, a nu reuși. *A cădea la un examen.* ✦ (Despre guverne, legi etc.) A-și înceta existența, a nu mai fi în vigoare. 4. A nimeri din întîmplare, pe neașteptate într-un loc sau într-o situație. ✧ Expr. *A cădea pe* (sau *la*) *mîna cuiva* = a ajunge în puterea, la discreția cuiva. *A cădea pe capul cuiva* sau *a-i cădea* (cuiva) *belea* (*pe cap*) = a veni nedorit, pe neașteptate la cineva. *A-i cădea cuiva drag* (sau *la inimă*) = a-i fi cuiva pe plac, a-i deveni drag. ✦ A se arunca, a se năpusti asupra cuiva. 5. A intra în... (sau sub...), a fi cuprins de... *Poporul iar căzuse în amorțire* (SADOVEANU). ✧ Expr. *A cădea pe gînduri* = a deveni îngîndurat. *A-i cădea bine* = a-i plăcea, a-i prii. *A-i cădea rău* = a nu-i conveni, a nu-i plăcea. 6. A se situa, a se afla. *Satul cade pe malul Dunării.* ✧ Expr. *A cădea în sarcina* (sau *în competența, în atribuțiile*) *cuiva* = a reveni cuiva. ✦ (La ghicitul în cărți) A se arăta, a se vedea, a reieși. 7. (În expr.) *A cădea la învoială* (sau *de acord*) = a ajunge la o înțelegere. (Înv.) *A cădea la pace* = a se împăca. III. Refl. unipers. A reveni cuiva, a se cuveni. *Partea aceasta mi se cade mie.* ✦ A ședea bine; a se potrivi. — Lat. **cadere.**

CĂDELNIȚĂ, *cădelnițez,* vb. I. Intranz. A mișca (într-o parte și într-alta) cădelnița, afumînd cu tămîie; a tămîia. ✦ Tranz. Fig. A aduce cuiva laude exagerate, lingușitoare. — Din **cădelniță.**

CĂDELNIȚĂ, *cădelnițe,* s. f. Vas de metal atîrnat de trei lănțișoare (cu clopoței), în care se arde tămîie la slujbele religioase. — Slav (v. sl. *kadilĭnica*).

CĂDÉNIE s. f. (Înv.) Cuviință. — Din **cădea** + suf. *-enie.*

CĂDÉRE, *căderi,* s. f. Faptul de *a cădea.* 1. Deplasare, mișcare de sus în jos, coborîre spre pămînt (ca efect al gravitației). *Căderea corpurilor.* ✦ Lăsare în jos a unui lucru care continuă să fie în parte susținut. ✦ Deplasare a unui organ din poziția sa normală. *Căderea mușchilor.* 2. Desprinderea unei părți componente dintr-un organism. 3. Răsturnare a unui corp; surpare. 4. Fig. Ocupare, cucerire. *Căderea Cartaginei.* 5. Fig. Insucces, nereușită. 6. (În expr.) *Cădere de apă* = cascadă, cataractă. 7. (În expr.) *Cădere de acord* = ajungere la o înțelegere. 8. Competență, drept.

CĂDÍ, *cădesc,* vb. IV. Intranz. A cădelnița, a tămîia. — Slav (v. sl. *kaditi*).

CĂDÍRE, *cădiri,* s. f. Acțiunea de *a cădi.*

CĂFTĂNÉL, *căftănele,* s. n. Diminutiv al lui *caftan.*

CĂFTĂNÍ, *căftănesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Înv.) A numi pe cineva domn sau a-l așeza într-un rang de boierie (cu care ocazie i se dăruia caftanul). 2. Fig. (Fam.) A bate, a lovi peste spate pe cineva. — Din **caftan.**

CĂFTĂNÍE s. f. (Înv.) Privilegiul de a purta caftan. — Din **caftan** + suf. *-ie.*

CĂÍ, *căiesc,* vb. IV. Refl. A-i părea cuiva rău, a regreta, a recunoaște că a greșit. ✦ Tranz. (Rar) A compătimi pe cineva; a căina. — Slav (v. sl. *kajati sen*).

CĂIERÉL, *căierele,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui *caier.*

CĂIMĂCĂMÍE, *căimăcămii,* s. f. (Înv.) Formă de guvernămînt provizoriu, în timpul cît tronul era vacant sau pe timpul absenței domnitorului; locotenență domnească. — Din **caimacam** + suf. *-ie.*

CĂINÁ, *căinez,* vb. I. Refl. A se tîngui, a se văita, a se plînge. ✦ Tranz. A compătimi, a deplînge. [Var.: **căini** vb. IV] — Slav (v. sl. *kajanŭ*, part. lui *kajati sen*).

CĂINÁRE, *căinări,* s. f. Acțiunea de *a (se) căina.*

CĂINÍ vb. IV. v. **căina.**

CĂÍNȚĂ, *căințe,* s. f. Părere de rău, regret, remușcare. — Din **căi** + suf. *-ință.*

CĂIȘÓR, *căișori,* s. m. 1. Diminutiv al lui *cal.* 2. (La pl.) Călușei (2).

CĂÍȚĂ, *căițe,* s. f. (Reg.) Bonetă, scufie, căciulă. — Sb. **kalca.**

CĂLACÁN s. n. v. **calaican.**

CĂLÁRE adv. (Adesea adjectival) Încălecat pe cal, pe alt animal sau, *p. ext.*, pe un obiect. ✧ Expr. *De-a* (sau *de*) *călare* = călărind; din fuga calului; *fig.* fără odihnă. *Nici călare, nici pe jos* = nici așa, nici așa; nici în car, nici în căruță. *A fi călare pe situație* = a fi stăpîn pe situație. [Formă gramaticală: pl. (adjectival) *călări*] — Lat. **caballaris.**

CĂLĂFĂTUÍ, *călăfătuiesc,* vb. IV. Tranz. A astupa găurile unei luntre, corăbii etc. cu calafat. — Ngr. **kalafatizo.**

CĂLĂMÁRĂ s. f. v. **călimară.**

CĂLĂRÁȘ, *călărași,* s. m. (Înv.) Militar din cavalerie. — Din **călare** + suf. *-aș.*

CĂLĂRÉSC, -EÁSCĂ, *călărești,* adj. (Înv.) Care luptă călare. — Din **călare** + suf. *-esc.*

CĂLĂRÉȘTE adv. (Rar) Călare. — Din **călare** + suf. *-ește.*

CĂLĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *călărești, -e,* s. m. și f. I. S. m. și f. Persoană care călărește. ✦ (Înv.) Călăraș. II. S. m. Denumire dată unor piese și instrumente. a) numele unor mici piese de fier prin care se trec firele la războiul de țesut; b) piesă mică de fir de platină, care se așază pe brațele unei balanțe analitice pentru a obține echilibrul; c) (la pl.) armături scurte într-o piesă de beton armat. — Lat. ***caballaricius.**

CĂLĂRÍ, *călăresc,* vb. IV. Intranz. și tranz. A umbla, a merge călare sau a purta animalul stînd călare pe el; a încăleca. — Din **călare.**

CĂLĂRÍE s. f. Acțiunea sau arta de a călări. — Din **călare** + suf. *-ie.*

CĂLĂRÍME, *călărimi,* s. f. (Înv.) Oaste călare, cavalerie. — Din **călare** + suf. *-ime.*

CĂLĂRÍT s. n. Călărie. — V. *călări.*

CĂLĂTÓR, -OÁRE, *călători, -oare,* adj. 1. (Adesea substantivat) Care călătorește, care e în călătorie. 2. (Despre popoare) Nomad. 3. (Despre păsări) Care pleacă iarna în țări mai calde; migrator. 4. Fig. Care trece repede; trecător. — Din **cale** + suf. *-ător.*

CĂLĂTORÍ, *călătoresc,* vb. IV. Intranz. A face un drum spre a ajunge într-un loc mai depărtat; a fi pe drum. ✦ Refl. Fig. A se sfîrși, a trece; a muri. — Din **călător.**

CĂLĂTORÍE, *călătorii,* s. f. Drum pe care-l face cineva într-un loc depărtat. ✧ Expr. (Ir.) *Călătorie sprincenată!* urare care arată lipsa de regret la plecarea cuiva. — Din **călător** + suf. *-ie.*

CĂLĂTORÍT, -Ă, *călătoriți, -te,* adj. Care a călătorit mult; umblat. — V. *călători.*

CĂLĂU, *călăi,* s. m. Bărbat însărcinat cu execuția osîndiților la moarte; gîde. ✦ Fig. Om rău care supune pe cineva la chinuri; tiran, ucigaș. — Țig. **kalo** «negru».

CĂLĂÚZ s. m. v. **călăuză.**

CĂLĂÚZĂ, *călăuze,* s. f. 1. Persoană care însoțește pe cineva spre a-i arăta drumul și a-i da explicațiile necesare; ghid. 2. Persoană, *p. ext.*, organ, teorie, învățătură etc. care îndrumează într-o acțiune, într-un domeniu de cercetare etc.; conducător. [Var.: **călăúz** s. m.] — Tc. **kilavuz.**

CĂLĂUZÍ, *călăuzesc,* vb. IV. Tranz. 1. A conduce pe cineva pe un drum. 2. A îndruma, a învăța, a povățui. ✦ Refl. A se orienta, a se conduce după... — Din **călăuză.**

CĂLĂUZÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a călăuzi;* îndrumare.

CĂLĂUZITÓR, -OÁRE, *călăuzitori, -oare,* adj. Care călăuzește, care îndrumează. — Din **călăuzi** + suf. *-(i)tor.*

CĂLCÁ, *calc,* vb. I. I. 1. Intranz. A pune piciorul pe ceva sau undeva; a păși. ✧ Expr. *A călca din pod* (sau *de sus*) = a umbla țanțoș, trufaș. *A călca în străchini* = a umbla neatent, a fi stîngaci; a face o gafă. *A călca pe urmele cuiva* = a avea apucăturile cuiva. *A călca strîmb* (sau *alături cu drumul*) = a se abate de la linia bunei conduite. *A călca cu stîngul* = a începe ceva greșit; a nu izbuti. *A călca cu dreptul* = a începe ceva bine; a izbuti. (Tranz.) *A nu mai călca iarbă verde* = a muri. *A călca apa* = a înota în poziție verticală. ✦ A trece pășind peste ceva. 2. Tranz. (Pop.; despre păsări) A face să fecundeze. 3. Intranz. A intra, a veni undeva, a se abate. ✧ Expr. (Tranz.) *A călca pragul* (sau *casa*) *cuiva* = a intra undeva, a merge la cineva. 4. Tranz. A cutreiera, a străbate un drum, o regiune etc. 5. Tranz. Fig. A încălca pustiind și prădînd. ✦ (Fam.) A veni fără veste undeva sau la cineva. II. Tranz. 1. A strivi, a zdrobi, a nimici (cu picioarele). ✦ A bătători pămîntul, iarba, semănăturile printr-o călcare repetată cu picioarele; a tescui strugurii cu picioarele. ✦ Intranz. A înfrînge o pornire sau un sentiment. ✧ Expr. *A-și călca pe inimă* = a se hotărî la o acțiune învingînd anumite sentimente. 2. A nu respecta o hotărîre, o obligație etc. III. Tranz. A netezi îmbrăcămintea sau rufăria cu fierul de călcat. — Lat. **calcare.**

CĂLCÁRE, *călcări,* s. f. Faptul de *a călca.* 1. Nerespectare, violare a unei legi, a unui ordin etc. 2. Abatere, deviere de la un principiu. 3. Atac, năvălire (în scopul jefuirii).

CĂLCÁT s. n. Acțiunea de *a călca* (III).

CĂLCĂTÓR[1], *călcătoare,* s. n. Pînză sau perniță pe care se calcă haine, rufărie etc. — Din **călca** + suf. *-tor.*

CĂLCĂTÓR[2], **-OÁRE,** *călcători, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care are meseria de a călca haine, rufărie. 2. (Rar) Persoană care calcă o lege, o dispoziție etc. ✦ Prădător, hoț. — Din **călca** + suf. *-tor.*

CĂLCĂTOREÁSĂ, *călcătorese,* s. f. Femeie care are meseria de a călca haine, rufărie etc. — Din **călcător**[2] + suf. *-easă.*

CĂLCĂTORÍE, *călcătorii,* s. f. Atelier unde se calcă haine, rufărie etc. — Din **călcător**[2] + suf. *-ie.*

CĂLCĂTÚRĂ, *călcături,* s. f. Fel de a merge; pas, mers, umblet. — Lat. **calcatura.**

CĂLCÍI, *călcîie,* s. n. 1. Partea dinapoi a tălpii piciorului; *p. ext.* parte a ciorapului sau a încălțămintei care acoperă această parte a piciorului. ✧ Expr. *A se afla* (sau *a fi, a trăi, a pune* etc.) *sub călcîi* = a se afla (sau a fi, a trăi, a pune) sub dominația cuiva, a fi exploatat, împilat. *Fuge* (sau *merge*) *de-i pîrîie* (sau *sfîrîie*) *călcîiele* = fuge (sau merge) foarte repede. *A se învîrti* (sau *a se întoarce, a sări*) *într-un călcîi* = a se mișca repede, a fi iute la treabă. *A i se aprinde* (sau *a-i sfîrîi*) *călcîiele* (după cineva) = a) a fi foarte îndrăgostit; b) a fi zorit, nerăbdător. *A da călcîie calului* = a lovi calul cu călcîiele, ca să pornească sau să meargă mai repede. ✦ (Livresc) *Călcîiul lui Ahile* = partea vulnerabilă, latura slabă a unei

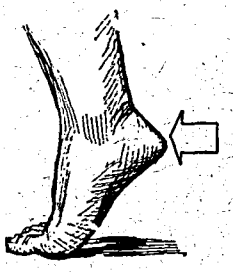

Călcîi

persoane sau a unui lucru. 2. Nume dat părții dinapoi (sau de jos) a unor obiecte: la sanie, la plug, la arcuș etc. — Lat. **calcaneum.**

CĂLCÎIAȘ, *călcîiașe*, s. n. Diminutiv al lui *călcîi.*

CĂLDARE, *căldări*, s. f. I. 1. Vas mare, rotund, de obicei de aramă, în care se păstrează sau se fierbe apă. ◇ *Căldare de aburi* = instalație (la locomotive, locomobile, vapoare etc.) cu ajutorul căreia se trece apa, sub acțiunea căldurii, din faza lichidă în vapori cu o presiune mai mare decît cea atmosferică; cazan de aburi. *Căldare de rachiu* = cazan de distilat rachiul. 2. Găleată. II. (Geogr.) Depresiune circulară cu versante prăpăstioase în zona munților înalți; scobitură în albiile apelor curgătoare, pricinuită de eroziunea în virtejuri la baza unei cascade; cazan. — Lat. **caldaria.**

Căldărușă

CĂLDĂRĂR, *căldărari*, s. m. Meșteșugar care face sau repară căldări și alte vase de aramă. — Din **căldare** + suf. *-ar.*

CĂLDĂRÓI, *căldăroaie*, s. n. Augmentativ al lui *căldare.*

CĂLDĂRÚȘĂ, *căldăruțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *căldare* (I). 2. Plantă ornamentală cu flori albastre, violete, roșii, mai rar albe *(Aquilegia vulgaris).*

CĂLDICÉL, -ÍCĂ, *căldicei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *cald.*

CĂLDIȘÓR, -OÁRĂ, *căldișori, -oare*, adj. Căldicel. — Din **cald** + suf. *-ișor.*

CĂLDÚRĂ, *călduri*, s. f. 1. Starea sau gradul de încălzire a unui corp; temperatură ridicată. ✦ (La pl.) Timp călduros, atmosferă fierbinte. ✦ (Fiz.) Formă de mișcare a materiei care se poate exprima în unități de energie sau în calorii. ✦ (La pl.) Temperatură ridicată a corpului; febră. 2. Fig. Ardoare, înfocare, patimă. ✦ Afecțiune, amabilitate, prietenie. — Lat. ***caldura.**

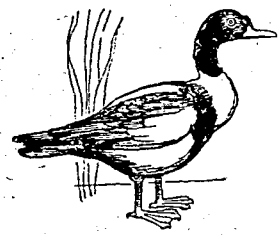

Călifar

CĂLDURÍCĂ s. f. (Fam.) Diminutiv al lui *căldură* (1).

CĂLDURÓS, -OÁSĂ, *călduroși, -oase*, adj. 1. Care păstrează căldura. 2. Fig. Însuflețit, plin de căldură (2). — Din **căldură** + suf. *-os.*

CĂLDÚȚ, -Ă, *călduți, -e*, adj. Căldicel. — Din **cald** + suf. *-uț.*

CĂLEÁP, *călepe*, s. n. (Reg.) Scul. — Tc. **keleb** «răschitor».

CĂLÍ, *călesc*, vb. IV. I. 1. Tranz. A mări duritatea și rezistența unui metal sau a unui aliaj prin răcire bruscă după o încălzire la o temperatură înaltă. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) întări, a (se) oțeli. II. Tranz. A prăji în grăsime un aliment, în special varza. — Slav (v. sl. **kaliti**).

Călin

CĂLIFÁR, *călifari*, s. m. 1. Numele a două specii de păsări acvatice asemănătoare cu rața, una cu penele albe, negre sau ruginii *(Tadorna tadorna)*, cealaltă cu pene roșii-ruginii *(Tadorna casarca).* 2. Specie de porumbel domestic. — Bg. **kalefar.**

CĂLIMÁRĂ, *călimări*, s. f. Vas mic în care se ține cerneala. [Var. **călămără** s. f.] — Ngr. **kalamari.**

CĂLÍN, *călini*, s. m. Arbust sălbatic cu flori albe și cu fructe roșii în formă de ciorchini *(Viburnum opulus).* — Din **călină.**

CĂLÍNĂ, *căline*, s. f. Fructul călinului, de culoare roșie și cu gust acrișor. — Bg. **kalina.**

CĂLINÉȚ, *călineturi*, s. n. (Rar) Crîng de călini. — Din **călin** + suf. *-et.*

CĂLÍRE, *călîri*, s. f. Acțiunea de *a (se) căli.*

CĂLÍT[1] s. n. Călire. — V. *căli.*

CĂLÍT[2]**, -Ă,** *călîți, -te*, adj. I. 1. (Despre metale) Întărit prin călire. 2. Fig. (Despre oameni) Întărit, rezistent; încercat. II. (Despre alimente) Prăjit în grăsime. — V. *căli.*

CĂLȚÚN, *călțuni*, s. m. I. (Înv. și pop.) Încălțăminte de sărbătoare (asemănătoare cu cizmele). 2. Compus: *călțunul-doamnei* = plantă erbacee cu flori galbene *(Geum urbanum).* — Ngr. **kaltsouni** (cit.).

Călțunul-doamnei

CĂLȚUNÁR, *călțunari*, s. m. (Reg.) Flăcău, bărbat care duce darurile miresei. — Din **călțun** + suf. *-ar.*

CĂLȚUNÁȘ, *călțunași*, s. m. Numele a două plante: a) condurul-doamnei; b) toporaș. — Din **călțun** + suf. *-aș.*

CĂLȚUNĂREÁSĂ, *călțunărese*, s. f. (Reg.) Femeie care duce darurile miresei. — Din **călțunar** + suf. *-easă.*

CĂLUGÁR, *călugări*, s. m. Bărbat care trăiește într-o comunitate mănăstirească. — Slav (v. sl. **kalugerŭ** < gr.).

CĂLUGĂRAȘ, *călugărași*, s. m. Diminutiv al lui *călugăr.*

CĂLUGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *călugărești*, adj. De călugăr; monahal. ◇ *Ghiveci călugăresc* = ghiveci fără carne. — Din **călugăr** + suf. *-esc.*

CĂLUGĂRÉȘTE adv. În felul călugărilor. — Din **călugăr** + suf. *-ește.*

CĂLUGĂRÍ, *călugăresc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) face călugăr (sau călugăriță). — Din **călugăr.**

CĂLUGĂRÍE s. f. Viață de călugăr(iță). — Din **călugăr** + suf. *-ie.*

CĂLUGĂRÍȚĂ, *călugărițe*, s. f. I. Femeie care trăiește într-o comunitate mănăstirească. 2. Insectă carnivoră mare, cu picioarele din față în formă de cange, servind la prinderea prăzii *(Mantis religiosa).* — Din **călugăr** + suf. *-iță.*

CĂLUȘ, *călușuri*, s. n. I. Bucată de lemn sau de metal care se pune între dinții dinainte ai unui animal, spre a-l forța să țină gura deschisă; mototol de cîrpe care se introduce în gura unei persoane, pentru a o împiedica să strige. ◇ Expr. *A pune* (cuiva) *călușul în gură* = a împiedica (pe cineva) să vorbească. 2. Betișor care face parte din mecanismul de declanșare al capcanelor de lemn. 3. Bucățică de lemn de formă specială, pe care se sprijină coardele întinse ale unui instrument muzical; scaun. 4. Suport de lemn pe care pictorul își așază tabloul cînd lucrează; șevalet. 5. (Reg.) Călușar (1). — Din **cal** + suf. *-uș.*

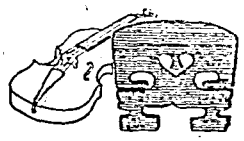

Căluș

CĂLUȘÁR, (2) *călușari*, s. m. 1. Numele unui dans popular cu figuri variate, jucat (în preajma rusaliilor) de un grup de flăcăi; melodia după care se execută acest dans. 2. Flăcău care joacă acest dans. — Probabil din **căluș** + suf. *-ar.*

CĂLUȘÉL, *călușei*, s. m. 1. Călut (1). 2. (La pl.) Instalație constînd din mai mulți căiși de lemn pe care încalecă copiii și care se învîrtesc în jurul unui ax; carusel. 3. Căluț (2). 4. Călușar (2). — Din **cal** + suf. *-uș-el.*

Călușei

CĂLUȚ, *căluți*, s. m. I. Diminutiv al lui *cal.* ◇ Compus: *căluț-de-mare* = cal-de-mare. 2. Nume dat mai multor insecte din familia lăcustelor.

CĂMĂRĂ, *cămări*, s. f. 1. Odăiță în care se păstrează alimente. 2. (Înv. și arh.) Odaie, cameră. ◇ *Cămara domnească* = vistieria domnească. — Ngr. **kamara.**

CĂMĂȘĂ, *cămăși*, s. f. 1. Îmbrăcăminte (de pînză sau de mătase) care se poartă pe piele acoperind partea superioară a corpului. ◇ *Cămașă de noapte* = îmbrăcăminte de pînză, de mătase etc. care se poartă direct pe piele ca veșmînt pentru dormit. *Cămașă de forță* = cămașă specială (confecționată din pînză tare) care împiedică mișcările mîinilor și care este folosită la imobilizarea nebunilor furioși. ◇ Expr. *A rămîne în cămașă* = a rămîne sărac, a pierde tot. *A nu avea cămașă pe el* = a fi foarte sărac. *A lăsa* (pe cineva) *în cămașă* sau *a-i lua cuiva și cămașa de pe el* = a-i lua cuiva tot, a-l lipsi de toate. *Își dă și cămașa de pe el* = e foarte milos sau darnic. *A nu-l mai încăpea cămașa* = a fi înfumurat; a-i merge cuiva foarte bine. *A arde cămașa pe cineva* = a fi în mare zor. *A nu avea* (sau *a nu ști*) *pe unde să scoți cămașa* = a nu găsi ieșire dintr-o încurcătură. 2. Membrană, înveliș, căptușeală care îmbracă unele materii, obiecte sau piese. 3. Compus: *cămașa-broaștei* = algă verde de forma unei rețele, care acoperă suprafața apelor dulci *(Hydrodictyon reticulatum).* [Var.: **cămeșă** s. f.] — Lat. **camisia.**

CĂMĂRAȘ, *cămărași*, s. m. (Înv.) Slujbaș la odăile domnitorului, în special la camera de dormit. ✦ Intendent. — Din **cămară** + suf. *-aș.*

CĂMĂRĂȘÉL, *cămărășei*, s. m. (Înv.) Fecior în casă; camerier. — Din **cămăraș** + suf. *-el.*

CĂMĂRĂȘÍȚĂ, *cămărășițe*, s. f. (Înv.) 1. Soția cămărașului. 2. (Rar) Îngrijitoare a cămării; chelăriță; menajeră. — Din **cămăraș** + suf. *-iță.*

CĂMĂRÚIE, *cămărui*, s. f. Cămăruță. — Din **cămară** + suf. *-uie.*

CĂMĂRÚȚĂ, *cămăruțe*, s. f. Diminutiv al lui *cămară.*

CĂMĂȘUIÁLĂ, *cămășuieli*, s. f. (Rar) Pojghiță, înveliș care acoperă unele materii, obiecte sau piese. — Din **cămășui** (neatestat) + suf. *-eală.*

CĂMĂȘÚICĂ, *cămășuici*, s. f. Cămășuță. — Din **cămașă** + suf. *-uie* + *-că.*

CĂMĂȘÚȚĂ, *cămășuțe*, s. f. Diminutiv al lui *cămașă* (1).

CĂMĂTAR, *cămătari*, s. m. Persoană care împrumută bani cu camătă. — Din **camătă** + suf. *-ar.*

CĂMĂTĂREASĂ, *cămătărese*, s. f. (Rar) Femeie care dă bani cu camătă, care ia camătă. — Din **cămătar** + suf. *-easă*.

CĂMĂTĂRÉSC, -EÁSCĂ, *cămătărești*, adj. Care este propriu cămătarului, care se referă la camătă sau la cămătar; de camătă. — Din **cămătar** + suf. *-esc*.

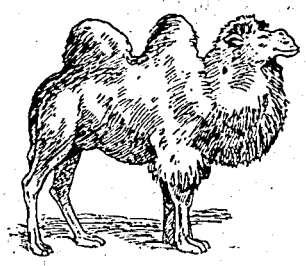

Cămilă

CĂMĂTĂRÉȘTE adv. În felul cămătarilor. — Din **cămătar** + suf. *-ește*.

CĂMĂTĂRÍE, *cămătării*, s. f. Faptul de a da bani cu camătă; ocupația cămătarului. — Din **cămătar** + suf. *-ie*.

CĂMEȘÓI, *cămeșoaie*, s. n. Augmentativ al lui *cămașă* (1); cămașă lungă.

CĂMÉȘĂ s. f. v. **cămașă**.

CĂMÍLĂ, *cămile*, s. f. Mamifer rumegător mare din Africa de nord și din Asia, cu una (v. *dromader*) sau cu două cocoașe pe spate, folosit la cărat poveri (*Camelus*). — Slav (v. sl. **kamilĭ** <gr.).

CĂMÍN, (1, 4) *căminuri*, (2, 3) *cămine*, s. n. 1. Sobă joasă, zidită la peretele camerei, cu vatra larg deschisă. 2. Fig. Casă părintească; *p. ext.* familie. 3. Numire dată unor instituții cu caracter social-cultural: a) *cămin cultural* = instituție care desfășoară o operă de culturalizare a maselor prin conferințe, spectacole etc.; b) *cămin de zi* = instituție în care sînt îngrijiți și educați copiii de vîrstă preșcolară; c) *cămin studențesc* = instituție în care sînt găzduiți studenții pe timpul cursurilor. 4. Încăpere subterană zidită și acoperită cu capac de fontă, folosită pentru accesul la o conductă subterană. — Slav (v. sl. **kamina**).

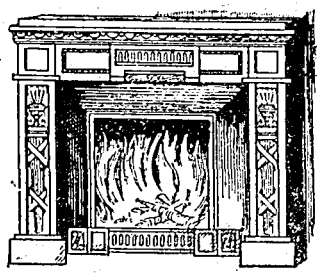

Cămin

CĂMINÁR, *căminari*, s. m. (Înv. și reg.) Boier care avea în grijă strîngerea dării pentru băuturile spirtoase. — Din **camănă** «dare anuală asupra băuturilor spirtoase» (<v. sl. *kamy*, *kamene*) + suf. *-ar*.

CĂNĂRÁȘ, *cănărași*, s. m. Diminutiv al lui *canar*.

CĂNĂRÍȚĂ, *cănărițe*, s. f. Femela canarului. — Din **canar** + suf. *-iță*.

CĂNĂRÚȚ, *cănăruți*, s. m. (Rar) Cănăraș. — Din **canar** + suf. *-uț*.

CĂNĂȚÚIE, *cănățui*, s. f. (Rar) Căniță. — Din **căniță** + suf. *-uie*.

CĂNĂVÁȚ, *cănăveațe*, s. n. (Înv.) Un fel de pînză rară (de mătase), din care se făceau anterie. [Var.: **canavá** s. f.] — Ngr. **kannavatson**.

CĂNEÁLĂ, *căneli*, s. f. Vopsea (neagră) pentru păr, pentru lînă etc. — Comp. tc. **kina**.

CĂNGIUÍT, -Ă, *căngiuiți, -te*, adj. (Rar) În formă de cange, cu cange. — Din **cange** + suf. *-(u)it*.

CĂNÍ, *cănesc*, vb. IV. Tranz. A vopsi (în negru) părul, lîna etc. — Din **căneală**.

CĂNÍRE s. f. Acțiunea de *a căni*.

CĂNÍȚĂ, *cănițe*, s. f. Diminutiv al lui *cană*.

CĂPÁUCĂ s. f. v. **capaucă**.

CĂPĂCÉL, *căpăcele*, s. n. Diminutiv al lui *capac*.

CĂPĂSTRU, *căpestre*, s. n. Frînghie sau curea formînd un fel de plasă, care se pune pe capul calului, al măgarului etc. și care servește spre a lega animalul la iesle ori spre a-l duce sau a-l mîna undeva. — Lat. **capistrum**.

Căpăstru

CĂPĂTÁ, *căpăt*, vb. I. Tranz. 1. A obține, a primi. 2. A cîștiga; a dobîndi. — Lat. **capitare**.

CĂPĂTÁT s. n. Faptul de *a căpăta* ceva de pomană. ◇ Loc. adj. *De căpătat* = primit în dar, obținut prin cerșit. ◇ Expr. *A umbla* (sau *a se duce, a pleca* etc.) *după căpătat* = a umbla să ceară de la alții cele necesare traiului.

CĂPĂTÂI s. n. v. **căpătîi**.

CĂPĂTÎI, *căpătîie*, s. n. 1. Parte a patului sau a oricărui culcuș, pe care se pune capul. ◇ Expr. *A sta la căpătîiul cuiva* = a veghea lîngă o persoană bolnavă. 2. Pernă sau alt obiect pe care pune capul cel care se culcă. ◇ Loc. adj. și adv. *Fără căpătîi* = fără ocupație (bine definită), fără rost. ◇ Expr. *A nu avea căpătîi* = a nu avea nici un rost în viață. (Înv.) *A face* (cuiva) *de căpătîi* = a căpătui; a căsători (pe cineva). *Carte de căpătîi* = carte fundamentală într-o disciplină sau în literatură; carte preferată. 3. Nume dat mai multor obiecte de uz casnic, care servesc drept suport la ceva. 4. Capăt (1). *Puse iarăși căpătîi la căpătîi celelalte oscioare* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *A scoate ceva la căpătîi* sau *a o scoate la căpătîi* (cu ceva) = a termina ceva cu succes, a o scoate la capăt. *A da de căpătîi* = a da de capăt, a descurca. [Var.: (reg.) **căpătăi** s. n.] — Lat. **capitaneum**.

CĂPĂTUÍ, *căpătuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A(-și) face un rost, o situație. ✦ (Fam.) A (se) căsători. — Din **capăt**.

CĂPĂTUIÁLĂ, *căpătuieli*, s. f. (Azi peior.) Faptul de *a (se) căpătui*; îmbogățire, parvenire; (concr.) rost, stare, avere.

CĂPĂTUÍRE s. f. Căpătuială. ✦ (Fam.) Căsătorie. — V. *căpătui*.

CĂPĂTUÍT, -Ă, *căpătuiți, -te*, adj. Care și-a creat (prin mijloace condamnabile) o situație, un rost; cu stare, așezat. ✦ (Fam.) Căsătorit. — V. *căpătui*.

CĂPĂȚÎNĂ, *căpățîni*, s. f. 1. Cap de animal mort sau tăiat (în vederea consumului). 2. Cap de om mort desprins de trup; *p. ext.* (ir.) cap. 3. Parte bulbucată a unei plante, formată din tulpină sau din suprapunerea frunzelor. *Căpățînă de varză*. 4. Nume dat unor obiecte de formă conică. *Căpățînă de zahăr*. — Lat. ***capitina**.

CĂPĂȚÎNÓS, -OÁSĂ, *căpățînoși, -oase*, adj. 1. (Rar, adesea peior.) Cu capul mare. 2. Fig. Încăpățînat; greu de cap. — Din **căpățînă** + suf. *-os*.

CĂPCÁUN, *căpcăuni*, s. m. Ființă din mitologia populară închipuită ca un mîncător de oameni. ✦ Fig. Epitet dat unui om rău, crud, sălbatic. — Din **cap**[1] + **cîine** (după gr. *kinokefalos*).

CĂPENEÁG, *căpeneaguri*, s. n. (Înv.) Haină lungă și largă, care acoperea tot corpul. V. *palton, suman*. — Magh. **köpenyeg**.

CĂPESTÉRIE s. f. v. **căpistere**.

CĂPETÉNIE, *căpetenii*, s. f. Persoană care se află în fruntea unui grup; conducător, șef, comandant. ◇ Loc. adj. *De căpetenie* = de frunte, principal. [Var.: (reg.) **căpiténie** s. f.] — Din **capete** (pl. lui *cap*) + suf. *-enie*.

CĂPEȚEÁ, *căpețele*, s. f. Parte a frîului alcătuită din curelele care trec peste capul și botul calului și de ale cărei capete inferioare sînt prinse zăbalele. [Var.: (reg.) **căpițeá** s. f.] — Din **căpețel**.

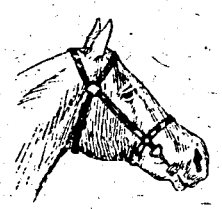

Căpețea

CĂPEȚÉL, *căpețele*, s. n. 1. Bucățică mică (dintr-o lumînare consumată). 2. Colac rotund care se duce la biserică la slujbele pentru pomenirea morților. — Lat. **capitellum**.

CĂPIÁ, *căpiez*, vb. I. Intranz. 1. (Despre ovine și bovine) A se îmbolnăvi de capie. 2. Fig. (Fam.) A se scrînti, a se țicni, a înnebuni. — Din **capiu**.

CĂPIÁLĂ, *căpieli*, s. f. (Rar) Căpiere. — Din **căpia** + suf. *-eală*.

CĂPIÁT, -Ă, *căpiați, -te*, adj. 1. (Despre ovine și bovine) Atins de capie. 2. Fig. (Fam.) Scrîntit, țicnit, nebun. — V. *căpia*.

CĂPICIOÁRĂ, *căpicioare*, s. f. Diminutiv al lui *căpiță*.

CĂPIÉRE, *căpieri*, s. f. (Rar) Faptul de *a căpia*.

CĂPISTÉRE, *căpisteri*, s. f. (Reg.) Albie, covată mică în care se frămîntă pîinea. [Var.: **căpestérie** s. f.] — Lat. **capisterium**.

CĂPITÁN, *căpitani*, s. m. 1. Grad de ofițer superior locotenentului-major și inferior maiorului; persoană care are acest grad. ◇ (Mar.) *Căpitan-locotenent* = grad corespunzător căpitanului din armata de uscat sau din aviație; ofițer care are acest grad. *Căpitan de rangul întîi* (sau *al doilea, al treilea*) = grad corespunzător colonelului (sau locotenent-colonelului, maiorului); ofițer care are acest grad. *Căpitan de vas* (sau *de șlep, de remorcher*) = persoană care conduce un vas (sau un șlep, un remorcher). *Căpitan de port* = comandant însărcinat cu conducerea activității unui port sau a unui oficiu portuar. 2. (Înv.) Persoană care comanda o oștire sau o parte a ei; comandant. ◇ *Căpitan-pașa* = comandantul flotei turcești. ✦ *Căpitan de poștă* = administratorul unei poște. ✦ Căpetenie (de haiduci, de hoți etc.). 3. (Sport) Jucător care în timpul unei competiții este reprezentantul și conducătorul unei echipe. — It. **capitano**.

CĂPITĂLÁȘ, *căpitălașe*, s. n. Diminutiv al lui *capital*[1] (3).

CĂPITĂNÁȘ, *căpitănași*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *căpitan*.

CĂPITĂNEÁSĂ, *căpitănese*, s. f. Soție de căpitan. — Din **căpitan** + suf. *-easă*.

CĂPITĂNÍE, *căpitănii*, s. f. 1. Administrație care dirijează activitatea unui port; localul în care este instalată această administrație. 2. (Înv.) Detașament condus de un căpitan (2). — Din **căpitan** + suf. *-ie*.

CĂPITÉNIE s. f. v. **căpetenie**.

CĂPIȚĂ vb. I. v. **căpiți**.

CĂPÍȚĂ, *căpițe*, s. f. 1. Grămadă conică de fîn, *p. ext.* de plante de nutreț sau de cereale. 2. (Rar) Căpățînă (3). — Bg. **kopica** (influențat de *cap*).

CĂPIȚEÁ s. f. v. **căpețea**.

CĂPIȚÍ, *căpițesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A face căpițe. [Var.: (rar) **căpițá** vb. 1] — Din **căpiță.**

CĂPRÁR[1], *căprari,* s. m. (Rar) Păstor de capre. — Lat. **caprarius.**

CĂPRÁR[2], *căprari,* s. m. (Pop.) Caporal. — Magh. **káprár.**

CĂPRĂRÍE, *căprării,* s. f. (Înv.) Mic detașament de soldați sub comanda unui căprar[1]. — Din **căprar**[2] + suf. *-ie.*

CĂPRÉSC, -EÁSCĂ, *căpрești,* adj. De capră. — Din **capră** + suf. *-esc.*

CĂPRIOÁRĂ, *căprioare,* s. f. Animal rumegător sălbatic, mai mic decît cerbul, cu picioare subțiri, cu coarne mici *(Capreolus capreolus).* — Lat. **capriola.**

Căprioară

CĂPRIÓR, *căpriori,* s. m. I. Masculul căprioarei, animal mai mare decît aceasta și cu coarnele ramificate. II. 1. Fiecare dintre bîrnele încrucișate care fac parte din scheletul acoperișului unei case. 2. Suport de lemn pe care se așază scîndurile patului, platforma zidarului etc. — Lat. **capriolus.**

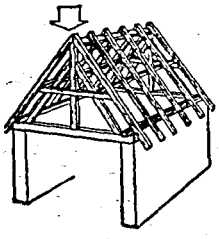

Căprior

CĂPRIORÁȘ, *căprioroși,* s. m. Diminutiv al lui *căprior* (I).

CĂPRIOREÁLĂ, *căprioreli,* s. f. Totalitatea căpriorilor (II 1). — Din **căprior** + suf. *-eală.*

CĂPRIORÍ *căprioresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A fixa căpriorii la o construcție. — Din **căprior.**

CĂPRIȘOÁRĂ, *căprișoare,* s. f. Căpriță. — Din **capră** + suf. *-iș-oară.*

CĂPRÍȚĂ, *căpriță,* s. f. Diminutiv al lui *capră* (1).

CĂPRÍU, -ÍE, *căprii,* adj. Căprui. — Din **capră** + suf. *-iu.*

CĂPRÚI, -IE, *căprui,* adj. (Despre ochi) De culoare cafenie-gălbuie. — Din **capră** + suf. *-ui.*

CĂPȘÓR, *căpșoare,* s. n. Diminutiv al lui *cap* (I 1).

CĂPȘÚN, *căpșuni,* s. m. Plantă erbacee tîritoare, care se cultivă pentru fructele ei comestibile *(Fragaria elatior).* — Din **căpșună.**

CĂPȘÚNĂ, *căpșuni,* s. f. Fruct asemănător cu fraga, dar mai mare ca aceasta, de culoare roșie, cărnos și parfumat. — Din **cap** + suf. *-uș-ună.*

CĂPTĂLÁN s. m. v. **captalan.**

CĂPTUȘEÁLĂ, *căptușeli,* s. f. 1. Pînză sau stofă cu care se dublează, în interior, un obiect de îmbrăcăminte. 2. Pînză sau stofă cu care se învelesc unele obiecte pentru a le feri de deteriorare. ✦ Strat rezistent de lemn, de metal sau de cărămidă, cu care se acoperă un obiect pe dinăuntru sau pe din afară (pentru a-l feri de degradare, spre a-l face mai apt pentru o anumită întrebuințare etc.). — Din **căptuși** + suf. *-eală.*

Căpșun

CĂPTUȘÍ, *căptușesc,* vb. IV. 1. Tranz. A coase o căptușeală la o haină; a dubla o haină. 2. Tranz. A acoperi un obiect, pe dinăuntru sau pe din afară, cu un strat de protecție, de izolare etc. 3. Tranz. A îndesa, a ticsi. *Două tremuri căptușite cu infanterie.* (CAMILAR). 4. Tranz. (Fam.) A pune mîna pe...; a înșfăca. *Stai... că te căptușește ea, Mărioara, acuși!* (CREANGĂ). ✦ A bate (zdravăn). 5. Refl. (Fam.) A se alege cu ceva. *De nu agă, dar măcar socru... Tot m-am căptușit cu ceva!* (ALECSANDRI). — Din **căptuh** (înv.) «căptușeală» (<germ. **Kapptuch* «învelitoare»).

CĂPTUȘÍRE, *căptușiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) căptuși.*

CĂPUÍ, *căpuiesc,* vb. IV. 1. Tranz. A pune mîna pe cineva; a prinde. 2. Refl. A obține, a-și procura. [Var.: **încăpuí** vb. IV] — Magh. **kapni.**

CĂPUÍT, -Ă, *căpuiți, -te,* adj. (Rar) Care are de toate, prevăzut cu tot ce-i trebuie. [Var.: **încăpuít, -ă** adj.] — V. *căpui.*

CĂPUITÓR, *căpuitoare,* s. n. Unealtă de fierărie cu care se formează capul la nituri. [Pr.: *-pu-i-*] — Din **cap**[1] + suf. *-ui-tor.*

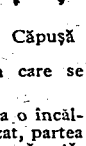

Căpușă

CĂPÚȘ s. n. (Înv.) Cobuz.

CĂPÚȘĂ, *căpușe,* s. f. I. Animal parazit din clasa arahnidelor, care se înfige în pielea animalelor și se hrănește sugîndu-le sîngele *(Ixodes ricinus).* ✧ Expr. *Ce-i în gușă, și-n căpușă,* se zice despre un om sincer, care spune tot ce gîndește. II. 1. (Bot.) Ricin. 2. Mugur de viță, din care se dezvoltă coardele și rodul; ochi. — Comp. alb. **këpushë.**

CĂPUTÁ, *căputez,* vb. I. Tranz. A pune căpute noi la o încălțăminte uzată. ✦ A înlocui, total sau parțial, la un ciorap uzat, partea care acoperă laba piciorului. [Var.: **încăputá** vb. I] — Din **căpută.**

CĂPUTÁRE, *căputări,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a căputa.*

CĂPÚTĂ, *căpute,* s. f. 1. Parte a încălțămintei care acoperă pe deasupra laba piciorului. 2. Partea de deasupra a labei piciorului, opusă tălpii.

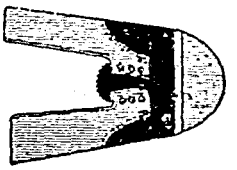

Căpută

CĂPUTĂTÚRĂ, *căputături,* s. f. (Înv.) Căpută (1). — Din **căputa** + suf. *-(ă)tură.*

CĂRA, *car,* vb. I. 1. Tranz. A duce ceva dintr-un loc în altul; a transporta (în cantități mari). ✧ Expr. *A căra apă cu ciurul* = a face o muncă zadarnică. *A căra cuiva (la) pumni* (sau *palme, gîrbace* etc.) = a bate tare pe cineva. *A-l căra* (pe cineva) *păcatul* = a se lăsa dus, tîrît oarecum fără voie. 2. Refl. A se duce dintr-un loc în altul. ✦ (Fam.) A pleca repede (și pe furiș) de undeva. — Lat. ***carrare** *(<carrum).*

CĂRÁRE, *cărări,* s. f. 1. Drum îngust pe care se poate umbla numai cu piciorul; *p. ext.* drum. ✧ Loc. adv. *Pe toate cărările* = în tot locul, pretutindeni, la tot pasul. ✧ Expr. *A umbla pe două cărări* = a umbla clătinîndu-se, a fi beat. (Reg.) *A tăia* (sau *a închide*) *cuiva cărarea* (sau *cărările*) = a închide cuiva calea, a opri pe cineva din drum. *A-și îndrepta cărările* (într-o direcție) = a apuca într-o direcție. *A-i scurta cuiva cărările* = a omorî. 2. Linie obținută prin despărțirea în două a părului de pe cap. — Lat. **carraria.**

CĂRÁT s. n. Acțiunea de *a căra.* 1. Transportul unor materiale. 2. Timpul cînd se cară finul sau recolta.

CĂRĂBĂNÍ, *cărăbănesc,* vb. IV. 1. Refl. (Fam.) A pleca repede (și pe furiș) de undeva; a o șterge. 2. Tranz. (Reg.) A căra (1). ✧ Expr. *A cărăbăni cuiva (la) pumni* (sau *palme, ciomege* etc.) sau (intranz.) *a cărăbăni cu pumnii* (sau *cu palmele* etc.) *în cineva* = a da cuiva lovituri multe și dese cu pumnul, cu palma etc.

CĂRĂBÚȘ, *cărăbuși,* s. m. Insectă coleopteră de culoare roșiatică, cu elitrele dure, care apare pe la începutul lunii mai; se hrănește cu frunzele arborilor (iar larva cu rădăcinile diferitelor plante) și este foarte dăunătoare *(Melolontha vulgaris).* — Din **carab**[aș] (rar folosit) + suf. *-uș.*

Cărăbuș

CĂRĂMIDÁR, *cărămidari,* s. m. Persoană care fabrică sau vinde cărămizi. — Din **cărămidă** + suf. *-ar.*

CĂRĂMÍDĂ, *cărămizi,* s. f. Material de construcție format dintr-un amestec de argilă și apă, uscat la soare sau ars în cuptor. — Ngr. **keramida.**

CĂRĂMIDĂRÍE, (1) *cărămidării,* s. f. 1. Instalație pentru fabricarea cărămizilor; fabrică de cărămidă. 2. Meșteșugul fabricării cărămizilor. — Din **cărămidă** + suf. *-ărie.*

CĂRĂMIZÍU, -ÍE, *cărămizii,* adj. Roșiatic (ca și cărămida). — Din **cărămizi** (pl. lui *cărămidă*) + suf. *-iu.*

CĂRĂRÁT, -Ă, *cărărați, -te,* adj. (Rar) Cu multe cărări. — Din **cărare** + suf. *-at.*

CĂRĂREÁ, *cărărele,* s. f. Cărăruie. — Din **cărare** + suf. *-ea.*

CĂRĂRÚICĂ, *cărăruici,* s. f. Cărăruie. — Din **cărare** + suf. *-uică.*

CĂRĂRÚIE, *cărărui,* s. f. Diminutiv al lui *cărare* (1).

CĂRĂRÚȘĂ, *cărăruși,* s. f. Cărăruie. — Din **cărare** + suf. *-uță.*

CĂRĂȘÉL, (1) *cărășei,* s. m.. (2) *cărășele,* s. n. 1. Diminutiv al lui *caraș.* 2. Numele unui dans popular cu mișcări vioaie și melodia după care se execută.

CĂRĂTÓR, *cărători,* s. m. Hamal. ✦ Persoană care cară recolta. — Din **căra** + suf. *-(ă)tor.*

CĂRĂTÚRĂ, *cărături,* s. f. Acțiunea de *a căra;* transport. ✦ (Concr.) Cantitate dintr-o povară, cîtă se poate căra o dată (cu căruța, cu carul etc.).

CĂRĂÚȘ, *cărăuși,* s. m. 1. Căruțaș. 2. Numele unei stele mici din carul-mare, așezată lîngă a doua stea din protap. — Din **căra** + suf. *-ăuș.*

CĂRĂUȘÉȘTE adv. (Rar) În felul cărăușilor. — Din **cărăuș** + suf. *-ește.*

CĂRĂUȘÍ, *cărăușesc,* vb. IV. Intranz. A face cărăușie. — Din **cărăuș.**

CĂRĂUȘÍE, *cărăușii,* s. f. Transport de mărfuri sau de persoane (în vehicule cu tracțiune animală); ocupația cărăușului. — Din **cărăuș** + suf. *-ie.*

CĂRĂUȘÍT s. n. Cărăușie. — V. *cărăuși.*

CĂRBUNÁR, *cărbunari,* s. m. 1. Persoană care fabrică sau vinde cărbuni de lemn. 2. Miner. — Lat. **carbonarius.**

CĂRBUNÁȘ, *cărbunași,* s. m. Diminutiv al lui *cărbune.*

CĂRBUNĂRÍE, (1) *cărbunării,* s. f. 1. Loc sau cuptor unde se fac cărbuni de lemn; magazie de cărbuni. 2. (Rar) Meseria cărbunarului. — Din **cărbune** + suf. *-ărie.*

CĂRBÚNE, *cărbuni,* s. m. I. 1. Rocă combustibilă amorfă, de culoare neagră, formată prin îmbogățirea în carbon (în lipsa oxigenului din aer) a resturilor unor plante din epocile geologice; se folosește ca combustibil și ca materie primă în industria chimică și în metalurgie. ✧ *Cărbune alb* = apa folosită ca izvor de energie. 2. Material combustibil de culoare neagră, ușor și sfărîmicios, rezultat din

arderea incompletă a lemnului. ◇ *Cărbuni (de lemn)* = mangal. *Cărbuni stinși* = cărbuni obținuți prin stingerea forțată a jăraticului (muiat în apă sau acoperit ermetic). ◇ Expr. (Despre alimente) *A se face cărbune* = a se arde. *A-l bate* (pe cineva) *cărbunii la cap* = a căpăta fenomene de intoxicație din cauza gazelor emanate de cărbunii aprinși; *fig.* a fi beat. 3. Un fel de creion negru, foarte moale, folosit de pictori pentru schițe. 4. Bucățică de lemn consumată de foc, dar aflată încă în stare incandescentă. ◇ Expr. *A sta (ca) pe cărbuni (aprinși)* = a fi foarte nerăbdător. II. 1. Boală a plantelor cauzată de un parazit care transformă țesutul vegetal într-un corp negru, moale, sfărîmicios. 2. (Reg.) Antrax. — Lat. **carbo, -onis.**

CĂRDĂȘIE, *cărdășii*, s. f. Întovărășire cu scopuri condamnabile. [Var.: **cîrdășie** s. f.] — Din **cardaș** «tovarăș» (înv., <tc. *kardaș*) + suf. *-ie*.

CĂRINDÁR s. m. (Pop.) Ianuarie. — Lat. **calendarius.**

CĂRNĂRÍE s. f. Cantitate mare de carne. — Din **carne** + suf. *-ărie.*

CĂRNICÍCĂ s. f. Cărniță. — Din **carne** + suf. *-ic-ică.*

CĂRNIȘOÁRĂ s. f. Cărniță. — Din **carne** + suf. *-iș-oară.*

CĂRNÍȚĂ, *cărnițe*, s. f. Diminutiv al lui *carne.*

CĂRNÓS, -OÁSĂ, *cărnoși, -oase*, adj. 1. Care are multă carne, musculos. 2. (Despre fructe) Cu mult miez. — Lat. **carnosus.**

CĂRNOSÍ, *cărnosesc*, vb. IV. Tranz. A îndepărta resturile de carne de pe dosul unei piei, înainte de tăbăcire. — Din **carne.**

CĂRNOSÍRE, *cărnosiri*, s. f. Acțiunea de *a cărnosi* și rezultatul ei.

CĂRPĂNÓS, -OÁSĂ, *cărpănoși, -oase*, adj., s. m. și f. Zgîrcit, avar.

CĂRPĂNOȘÍE s. f. Zgîrcenie, avariție. — Din **cărpănos** + suf. *-ie.*

CĂRPINÁR, *cărpinari*, s. m. (Reg.) Carpen. — Din **carpen.**

CĂRPINÁȘ, *cărpinași*, s. m. Diminutiv al lui *carpen.*

CĂRPINÉT, *cărpinețuri*, s. n. Cărpiniș. — Din **carpen** + suf. *-et.*

CĂRPINÍȘ, *cărpinișuri*, s. n. Pădurice sau desiș de carpeni. — Din **carpen** + suf. *-iș.*

CĂRTICEÁ, -ÍCĂ, *cărticele*, s. f. 1. Diminutiv al lui *carte.* 2. Pachețel cu foițe de țigară.

CĂRTURÁR, *cărturari*, s. m. Învățat, erudit. — Ngr. **hartularios.**

CĂRTURĂREÁSĂ, *cărturărese*, s. f. Femeie care se îndeletnicește cu ghicitul în cărți, în bobi etc. — Din **cărturar** + suf. *-easă.*

CĂRTURĂRÉSC, -EÁSCĂ, *cărturărești*, adj. De cărturar. — Din **cărturar** + suf. *-esc.*

CĂRTURĂRÉȘTE adv. (Rar) Ca un cărturar. — Din **cărturar** + suf. *-ește.*

CĂRTURĂRÍE s. f. (Rar) Învățătură, erudiție. — Din **cărturar** + suf. *-ie.*

CĂRTIȘOÁRĂ, *cărtișoare*, s. f. (Rar) Cărticea (1). — Din **carte** + suf. *-iș-oară.*

CĂRȚÓI, *cărțoaie*, s. n. (Rar) Augmentativ al lui *carte.*

CĂRȚULÍE, *cărțulii*, s. f. Cărticea (1). — Din **carte** + suf. *-ul-ie.*

CĂRUCEÁN, *cărucene*, s. n. Căruț (1). — Din **căruț** + suf. *-ean.*

CĂRUCÉR, *căruceri*, s. m. (Reg.) Căruțaș. — Din **căruță** + suf. *-ar.*

CĂRUCIOÁRĂ, *cărucioare*, s. f. Diminutiv al lui *căruță.*

CĂRUCIÓR, *cărucioare*, s. n. 1. Trăsurică în care sînt plimbați copiii mici. 2. Vehicul de dimensiuni reduse, care se poate deplasa pe linii ferate, pe cabluri sau pe drumuri obișnuite și care e folosit la transporturi. — Din **căruță** + suf. *-ior.*

CĂRÚNT, -Ă, *cărunți, -te*, adj. (Despre păr, barbă, mustăți) Care a început să albească, albit. ✦ (Despre persoane) Care are (fire de) păr alb. — Lat. **canutus.**

CĂRUNTÉȚE s. f. Faptul de a fi cărunt; *p. ext.* bătrînețe. — Din **cărunt** + suf. *-ețe.*

CĂRUNȚÁ vb. I. v. **încărunți.**

CĂRUNȚEÁLĂ s. f. Cărunțețe. — Din **cărunți** + suf. *-eală.*

CĂRUNȚÍ vb. IV. v. **încărunți.**

CĂRUNȚÍT, -Ă adj. v. **încărunțit.**

CĂRUNȚÍE s. f. (Rar) Cărunțețe. — Din **cărunt** + suf. *-ie.*

CĂRÚȚ, *căruțuri*, s. n. 1. Diminutiv al lui *car.* 2. Căruță mică (trasă sau împinsă cu mîna) care servește la transportul poverilor ușoare. 3. Cărucior (1). 4. Parte mobilă a unor mașini, care se mișcă pe rotițe sau lunecă pe glisiere, îndeplinind diferite funcții. — Din **car** + suf. *-uț.*

CĂRUȚÁȘ, *căruțași*, s. m. Persoană care transportă cu căruța marfă, poveri sau persoane. — Din **căruță** + suf. *-aș.*

CĂRÚȚĂ, *căruțe*, s. f. 1. Vehicul de forma carului, dar mai mic și mai ușor, tras de obicei de cai. ◇ Expr. *A se lăsa de căruță* = a renunța la un lucru sau la o treabă începută. *A rămîne de căruță* = a pierde o ocazie; a rămîne în urmă. 2. Cantitate dintr-o povară, cîtă se poate încărca într-o căruță (1). — Din **car** + suf. *-uță.*

CĂRUȚĂRÍE s. f. 1. Meșteșugul de a face căruțe. 2. (Colectiv) Unelte de căruțaș. — Din **căruță** + suf. *-ărie.*

CĂRVUNÁR s. m. v. **carbonar.**

CĂSĂPÍ, *căsăpesc*, vb. IV. Tranz. A tăia, a măcelări. — Din **casap.**

CĂSĂPÍE, *căsăpii*, s. f. Măcelărie. — Din **casap** + suf. *-ie.*

CĂSĂPÍRE s. f. Acțiunea de *a căsăpi*; măcelărire.

CĂSĂTORÉSC, -EÁSCĂ, *căsătorești*, adj. (Rar) De căsătorie, privitor la căsătorie. — Din **căsător** (înv.) + suf. *-esc.*

CĂSĂTORÍ, *căsătoresc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) uni prin căsătorie. — Din **căsător** (înv.).

CĂSĂTORÍE, *căsătorii*, s. f. Convenție încheiată (printr-un act de stare civilă) între un bărbat și o femeie care se hotărăsc să trăiască împreună și să întemeieze o familie. ✦ Trai comun între soți, viață conjugală. — Din **căsător** (înv.) + suf. *-ie.*

CĂSĂTORÍT, -Ă, *căsătoriți, -te*, adj. (Despre bărbați) Însurat; (despre femei) măritată. — V. *căsători.*

CĂSCÁ, *casc*, vb. I. 1. Tranz. A deschide gura spre a vorbi, spre a striga, spre a lua mîncarea etc. ◇ Expr. *A căsca gura* = a privi cu interes, cu mirare, cu curiozitate naivă; *p. ext.* a umbla fără nici o treabă, a pierde vremea. *A căsca ochii* = a deschide ochii tare, mai ales de mirare; a se holba, a se zgîi. 2. Intranz. A deschide gura mare printr-o mișcare reflexă de inspirare adîncă, urmată de o expirație prelungită, trădînd oboseală, plictiseală și mai ales somn. 3. Refl. (Despre obiecte) A se deschide (puțin), a se crăpa (4). — Lat. ***cascare.**

CĂSCÁRE s. f. Căscat[1]. — V. *căsca.*

CĂSCÁT[1], *căscaturi*, s. n. Faptul de *a căsca* (2).

CĂSCÁT[2], -Ă, *căscați, -te*, adj. 1. Care stă cu gura deschisă, privind neatent; nătăfleț. ◇ Expr. *A rămîne* (sau *a sta, a privi* etc.) *cu gura căscată* = a fi mirat, buimăcit sau înșelat în așteptările sale. 2. (Despre ochi) Holbat, zgîit. 3. (Despre cavități) Care prezintă o deschizătură. — V. *căsca.*

CĂSCĂTÚRĂ, *căscături*, s. f. 1. Căscat[1]. 2. Deschizătură, crăpătură. — Din **căsca** + suf. *-(ă)tură.*

CĂSCĂÚND, -Ă, *căscăunzi, -de*, s. m. și f. Gură-cască, nătăfleț, zăpăcit. — Lat. ***cascabundus.**

CĂSCIOÁRĂ, *căscioare*, s. f. Căsuță. — Din **căsuță** + suf. *-ioară.*

CĂSEÁN, *căseni*, s. m. (Pop.) Fiecare dintre persoanele care locuiesc împreună într-o casă, fiind legate între ele prin interese comune (de familie). — Din **casă** + suf. *-ean.*

CĂSIȘOÁRĂ, *căsișoare*, s. f. Căsuță. — Din **casă** + suf. *-iș-oară.*

CĂSNICÉSC, -EÁSCĂ, *căsnicești*, adj. (Rar) Care ține de căsnicie, privitor la căsnicie. — Din **casnic** + suf. *-esc.*

CĂSNICÍE, *căsnicii*, s. f. Trai în comun al soților, viață conjugală. — Din **casnic** + suf. *-ie.*

CĂSOÁIE, *căsoaie*, s. f. 1. Augmentativ al lui *casă.* ✦ Casă de lemn, baracă unde se adăpostesc muncitorii (care lucrează în pădure). 2. Cămară în care se țin, la țară, lucruri de gospodărie. [Var.: **căsói** s. n.]

CĂSÓI s. n. v. **căsoaie.**

CĂSULÍE, *căsulii*, s. f. Căsuță. — Din **casă** + suf. *-ul-ie.*

CĂSÚȚĂ, *căsuțe*, s. f. Diminutiv al lui *casă* (1). ✦ *Căsuță poștală* = ghișeu special unde se repartizează și se păstrează, la poștă, scrisorile pe care vine să le ridice adresantul. ✦ Compartiment dintr-o cutie de litere tipografice, în care se păstrează un singur fel de literă.

CĂȘÁ vb. IV. v. **hîșii.**

CĂȘĂRÍE, *cășării*, s. f. Parte a stînei unde se prepară cașul, brînza sau cașcavalul; *p. ext.* stînă. — Din **caș** + suf. *-ărie.*

CĂȘUNÁ, *cășunez*, vb. I. 1. Intranz. impers. A-i veni cuiva o idee sau o poftă ciudată. 2. Intranz. A prinde necaz pe cineva sau pe ceva; a prinde (dintr-o dată) dragoste de cineva. 3. Intranz. A se năpusti asupra cuiva. *Au cășunat pe el cu ciomegile* (DUMITRIU). 4. Tranz. A cauza, a pricinui. *A cășuna o supărare.* — Lat. ***occasionare.**

CĂȘÚȚ, *cășuți*, s. m. Diminutiv al lui *caș.*

CĂTÁ vb. I. v. **căuta.**

CĂTÁNĂ, *cătane*, s. f. (Reg.) Soldat, ostaș. ◇ Loc. adv. *În* (sau *la*) *cătane* = în armată. — Magh. **katona.**

CĂTÁRE[1] s. f. v. **căutare.**

CĂTÁRE[2], *cătări*, s. f. Piesă metalică așezată pe partea de sus a țevii unei guri de foc, aproape de gura ei, care, împreună cu înălțătorul, formează dispozitivul de ochire al armei. — V. *căta.*

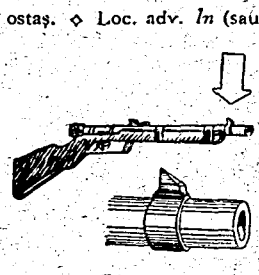

Cătare

CĂTĂNÉSC, -EÁSCĂ, *cătănești*, adj. (Reg.) Soldățesc, ostășesc. — Din **cătană** + suf. *-esc.*

CĂTĂNÉȘTE adv. (Reg.) Soldățește, ostășește. — Din **cătană** + suf. *-ește.*

CĂTĂNÍ, *cătănesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Intranz. A face serviciul militar. 2. Tranz. A lua în armată, a înrola. ✦ Refl. A intra în armată, a se face cătană. — Din **cătană.**

CĂTĂNÍE s. f. (Reg.) Serviciu militar; militărie. — Din **cătană** + suf. *-ie.*

CĂTĂNÍME, *cătănimi,* s. f. (Reg.) Mulțime de cătane. — Din **cătană** + suf. *-ime.*

CĂTĂNIOÁRĂ, *cătănioare* s. f. (Reg.) Cătăniță. [Pr.: *-nioa-*] — Din **cătană** + suf. *-ioară.*

CĂTĂNÍȚĂ, *cătănițe,* s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *cătană.*

CĂTĂNÚȚĂ, *cătănuțe,* s. f. (Reg.) Cătăniță. — Din **cătană** + suf. *-uță.*

CĂTĂRĂMÚȚĂ, *cătărămuțe,* s. f. Diminutiv al lui *cataramă.*

CĂTĂTÚRĂ s. f. v. căutătură.

CĂTĂȚÍME, *cătățimi,* s. f. (Înv.) Cantitate, citime. — Din **cît** + **mulțime.**

CĂTÍNĂ, *cătini,* s. f. Numele a două specii de arbuști spinoși: a) cu flori roșii-violacee și cu fructe roșii, cultivat ca gard viu *(Lycium halimifolium);* b) cu flori mici cafenii și cu fructe galbene-portocalii *(Hippophaë rhamnoides).* — Lat. **catena.**

Cătină (b)

CĂTINÉL adv. Încetinel, lin, domol; tiptil. ◇ Expr. (Rar) *Nel-cătinel* = încetișor. [Var.: **cîtinél** adv.] — Lat. ***cautelinus** «cu precauție» (<*cautela* «prevedere»).

CĂTINÍȘ, *cătinișuri,* s. n. Loc pe care crește multă cătină. — Din **cătină** + suf. *-iș.*

CĂTRĂ prep. v. către.

CĂTRĂNEÁLĂ, *cătrăneli,* s. f. Cătrănire. — Din **cătrăni** + suf. *-eală.*

CĂTRĂNÍ, *cătrănesc,* vb. IV. 1. Tranz. A unge, a îmbiba cu catran. 2. Refl. și tranz. Fig. A (se) supăra rău, a (se) amărî, a (se) necăji. 3. Tranz. Fig. A otrăvi. ✦ Intranz. Fig. (Rar) A se învenina. — Din **catran.**

CĂTRĂNÍRE, *cătrăniri,* s. f. Acțiunea de *a (se) cătrăni* și rezultatul ei.

CĂTRĂNÍT[1] s. n. (Rar) Cătrănire. — V. *cătrăni.*

CĂTRĂNÍT[2]**, -Ă,** *cătrăniți, -te,* adj. 1. De culoare închisă; tuciuriu, negru. 2. Fig. Amărît, supărat, necăjit. 3. Fig. Otrăvitor, veninos. — V. *cătrăni.*

CĂTRĂNITÚRĂ, *cătrănituri,* s. f. Cătrănire. — Din **cătrăni** + suf. *-(i)tură.*

CĂTRE prep. 1. (Cu sens local) Spre, înspre, la. *Către casă.* ◇ Expr. *De către* = dinspre, de la. ✦ (Pop.) Aproape de..., pe lîngă. *Zări către un desiș un fel de casă* (ISPIRESCU). 2. (Cu sens temporal) Pe la..., cam la... *Către seară.* 3. Față de... *Am arătat asprime către mulți* (NEGRUZZI). ✦ (Înv.) Împotriva, în contra. *Răzvrătit către cer* (BĂLCESCU). 4. (Precedat de prep. «de») De. *Eliberarea patriei noastre de către Armata Sovietică.* 5. (Cu sens final; înv.) Cu scopul..., pentru... *Să rînduiască tunuri... către împușcare* (ARHIVA ROMÎNEASCĂ). [Var.: (reg.) **cătră** prep.] — Lat. **contra.**

CĂTÚN, *cătune,* s. n. 1. Grup de așezări țărănești care nu constituie o unitate administrativă, avînd un număr de locuitori mai mic decît al unui sat. 2. (Reg.) Pădurice, hățiș, desiș. — Comp. alb. katun.

CĂTÚR, *cături,* s. m. (Reg.) Arbore tînăr.

CĂTÚȘĂ, *cătușe,* s. f. I. Fiecare dintre cele două inele metalice, legate între ele printr-un lanț, cu care se leagă uneori mîinile (și picioarele) arestaților. II. Plantă erbacee cu flori albastre-violete *(Ballota nigra).* [Pl. și: *cătuși*] — Lat. **catta** «pisică» + suf. *-ușă.*

CĂTÚȘNICĂ s. f. (Reg.) Plantă erbacee cu miros aromatic, cu flori albe sau roșietice; are proprietăți tonice excitante *(Nepeta cataria).* — Din **cătușă** + suf. *-nică.*

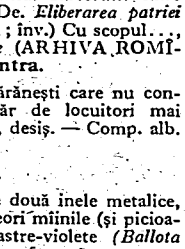

Cătușnică

CĂȚÁI, *căței,* vb. IV. Intranz. (Rar) A ilecări. — Din **cață.**

CĂȚĂRÁ, *cățăr,* vb. I. Refl. A se sui, agățîndu-se pe un loc înalt și abrupt, pe un copac etc. ✦ (Despre plante) A se prinde (cu circeii) de ramuri, de ziduri etc. [Var.: (reg.) **acățărá** vb. I] — Din **acăța** + bg. **katerja se** «mă cațăr».

CĂȚĂRĂTÓR, -OÁRE, *cățărători, -oare,* adj. Care se cațără. — Din **cățăra** + suf. *-(ă)tor.*

CĂȚEÁ, *cățele,* s. f. 1. Femela cîinelui. 2 Fig. Epitet dat unei femei rele. ◇ Expr. *Cățea de vreme* = vreme rea. 3. Fig. (Argotic) Mitralieră. — Lat. **catella.**

CĂȚÉL, *căței,* s. m. I. 1. Pui de cîine; *p. ext.* pui de animal sălbatic (asemănător cu cîinele). ◇ Expr. *Cu cățel, cu purcel* = cu toată familia și cu întreg avutul. 2. Fig. Om lingușitor și fără scrupule, dispus să facă orice. 3. Compuse: *cățelul-pămîntului* = nume generic dat mai multor familii de animale din ordinul rozătoarelor, care trăiesc sub pămînt; *cățel-de-frasin* sau *cățelul-frasinului* = cantaridă. II. Fiecare dintre părțile care compun căpățîna de usturoi. — Lat. **catellus.**

CĂȚELÁN, *cățelani,* s. m. Cățelandru. — Din **cățel** + suf. *-an.*

CĂȚELÁNDRU, *cățelandri,* s. m. Cățel mai mare; *p. ext.* pui mai mare al unor animale sălbatice (asemănătoare cu cîinele). — Din **cățel** + suf. *-andru.*

CĂȚELÍ, pers. 3 *cățelește,* vb. IV. Refl. (Pop.) 1. (Despre cățele, lupoaice, vulpi) A se împerechea. 2. (Despre răni și bube) A se lăți, a se întinde. — Din **cățel.**

CĂȚELÚȘ, *cățeluși,* s. m. Diminutiv al lui *cățel* (I 1).

CĂȚELÚȘĂ, *cățeluțe,* s. f. Diminutiv al lui *cățea* (1).

CĂȚÍE s. f. v. cățuie.

CĂȚÚIE, *cățui,* s. f. Vas de metal sau de pămînt în care se ard mirodenii. [Var.: (reg.) **cățíe** s. f.] — Ngr. **katsi** «lopățică pentru jăratic» + suf. *-uie.*

CĂÚLĂ, *căule,* s. f. (Reg.) Plută mică, întrebuințată ca pod umblător.

CĂÚȘ, *căușe,* s. n. Vas în formă de cupă sau de lingură mare, folosit pentru a lua apă, făină, grăunțe etc.; *p. ext.* nume dat unor unelte care au această formă. ◇ Expr. *A face mîna căuș* = a da mîinii forma unui recipient, apropiind degetele și adîncind palma. ✦ Cantitatea de apă, făină, grăunțe etc. care intră în vasul descris mai sus. — Din ***cău** (<lat. *cavus*) + suf. *-uș.*

Căuș

CĂUȘÉL, *căușele,* s. n. (Pop.) 1. Diminutiv al lui *căuș.* 2. Căprar. [Pr.: *că-u-*]

CĂUTÁ, *căut,* vb. I. I. Tranz. 1. A încerca să găsești pe cineva sau ceva; a umbla după... ◇ Expr. *A căuta* (cuiva) *ceartă* sau *pricină (cu luminarea)* = a căuta prilej de ceartă cu orice preț. *A căuta* (pe cineva sau ceva) *cu ochii* = a încerca să descoperi (pe cineva sau ceva) într-un grup, într-o mulțime etc. *A căuta cu gîndul* = a se sili să-și aducă aminte. *A căuta privirile cuiva* = a încerca să întîlnești privirile cuiva. ✦ Intranz. A cerceta, a scotoci. ✦ A se deplasa undeva pentru a găsi pe cineva; a se interesa undeva de prezența cuiva. 2. A încerca să obții ceva, a urmări ceva. *Du-te de caută nouă piei de bivol* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *N-ai ce căuta* (undeva) = nu există motiv, e interzis să te afli sau să vii (undeva). ✦ Refl. (Despre mărfuri) A avea trecere, a se cere. II. 1. Intranz. A se interesa, a se ocupa de... ◇ Expr. *A-și căuta de treabă* (sau *de treburi, de nevoi)* = a-și vedea de ocupațiile sale, fără a se amesteca în treburile altora. *A-și căuta de drum* (sau *de cale*) = a-și continua drumul, a-și vedea de treburile sale. 2. Intranz. și tranz. A purta de grijă (unui bolnav), a se îngriji de... ◇ Refl. *Se caută la doctor.* ✦ A băga de seamă, a fi atent. *Pe mine, căutați să nu mă smintiți* (CREANGĂ). 3. Tranz. A-și da silința, a se strădui să... *Tată-său îl trimitea într-una să caute a se căpătui* (ISPIRESCU). 4. Tranz. impers. A trebui, a se cuveni. *Cată să știm cum se mișcă și cu cine se adună* (SADOVEANU). III. 1. Intranz. A se uita, a privi, a urmări cu ochii. ◇ Expr. (Fam.) *A căuta* (cuiva) *în coarne* = a răsfăța (pe cineva). ✦ Fig. A fi îndreptat, orientat spre...; (despre ființe) a se îndrepta spre... 2. Tranz. A cerceta, a examina. ◇ Expr. *A căuta o pasăre de ou* = a examina o pasăre pipăind-o, pentru a-și da seama dacă are ou. 3. Intranz. A avea sau a da aspectul sau înfățișarea de... *Ochii osteniți și părul nepieptănat... căutau a melancolie* (DELAVRANCEA). 4. Intranz. și tranz. Fig. A lua în considerație, a se lua după... *Nu căuta că-s mic* (CREANGĂ). 5. Intranz. (În superstiții) A cerceta poziția stelelor, a bobilor etc. pentru a prezice viitorul. [Var.: **cătá** vb. I] — Lat. ***cautare.**

CĂUTÁRE, *căutări,* s. f. Acțiunea de *a (se) căuta.* 1. Cercetare făcută cu scopul de a găsi ceva. 2. Îngrijire; (prin restricție) tratament sau îngrijire medicală. 3. (Înv.) Administrare a unui bun material. 4. (Înv.) Inspecție, examinare. 5. Osteneală; năzuință. 6. Privire; căutătură. 7. Preț bun, trecere. ◇ Expr. *A avea căutare* = a se bucura de considerație. [Var.: **cătáre** s. f.]

CĂUTÁT[1] s. n. Căutare. — V. *căuta.*

CĂUTÁT[2]**, -Ă,** *căutați, -te,* adj. (Despre stil, vorbire, gesturi etc.) Ales cu grijă exagerată; afectat, pedant. — V. *căuta.*

CĂUTĂTÓR, -OÁRE, *căutători, -oare,* s. m. și f. Persoană care caută, cercetează, umblă să descopere un lucru (ascuns). [Pr.: *că-u-*] — Din **căuta** + suf. *-(ă)tor.*

CĂUTĂTÚRĂ, *căutături,* s. f. Felul cum privește cineva, expresie a ochilor; *p. ext.* expresie a feței, înfățișare, mină. [Var.: **cătătúră** s. f.] — Din **căuta** + suf. *-(ă)tură.*

CĂUZÁȘ, *căuzași,* s. m. (Înv.) Partizan al unei cauze (secrete); conspirator, revoluționar. — Din **cauză** + suf. *-aș.*

CĂUZĂȘÉSC, -EÁSCĂ, *căuzășești,* adj. (Înv.) Al căuzașului, privitor la căuzaș. — Din **căuzaș** + suf. *-esc.*

CĂVĂLÁȘ, *căvălașe,* s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *cavală*[1].

CĂZĂCEÁSCĂ s. f. Numele unui dans național căzăcesc și melodia după care se execută. — Din **cazac** + suf. *-ească.*

CĂZĂCÉSC, -EÁSCĂ, *căzăcești,* adj. Care aparține cazacilor, privitor la cazaci. — Din **cazac** + suf. *-esc.*

CĂZĂCÉȘTE adv. Ca un cazac, în felul cazacilor. — Din **cazac** + suf. *-ește.*

CĂZĂCÍME s. f. Totalitatea cazacilor; mulțime de cazaci, — Din cazac + suf. *-ime.*

CĂZĂNĂRÍE, *căzănării,* s. f. (Înv.) Loc unde se află instalat un cazan pentru distilat rachiu; instalație pentru distilat rachiu. — Din cazan + suf. *-ărie.*

CĂZĂNÉL, *căzănele,* s. n. Diminutiv al lui *cazan.*

CĂZĂTÓR, -OÁRE, *căzători, -oare,* adj. Care cade. ◇ *Stea căzătoare* = meteor luminos care străbate atmosfera. — Din *căz* (prez. ind. al lui *cădea)* + suf. *-(ă)tor.*

CĂZĂTÚRĂ, *căzături,* s. f. 1. Faptul de a cădea. 2. Deșeuri. 3. (Depr.) Om sau animal bătrîn și neputincios. 4. Porțiune de pădure bătrînă, cu copacii doborîți de vînt. — Din *căz* (prez. ind. al lui *cădea)* + suf. *-(ă)tură.*

CĂZMĂLÚȚĂ, *căzmăluțe,* s. f. Diminutiv al lui *cazma.*

CĂZNÍ, *căznesc,* vb. IV. 1. Refl. A se strădui din greu, a depune multă trudă. 2. Tranz. A tortura, a chinui. — Din *cazmă.*

CĂZNÍT, -Ă, *căzniți, -te,* adj. Muncit, împilat, asuprit, torturat. — V. *căzni.*

CĂZÚT, *căzuți,* adj. m. (Despre ochi) Dus, înfundat în cap. — V. *cădea.*

CE pron. invar. I. (Interogativ, uneori cu nuanță exclamativă) 1. (Cu referire la un fapt, la un obiect, la un fenomen, la o acțiune etc.) *Ce ai?* ✦ (Fam., ca răspuns la o chemare) Poftim? ✦ (Cu valoare de interjecție) Cum adică? I se poate?! *Nu l-am găsit! — Ce?!* ✦ (Adjectival) Care? ce fel de...? *Ce vînt te-a abătut pe-aici?* (CREANGĂ). 2. Pentru care motiv? din care cauză? *Ce te miri?* ◇ Expr. (În formule de răspuns) *De ce nu?* = a) cum să nu, desigur; b) se poate, e posibil. *De ce, de nece,* se spune cuiva căruia nu voim să-i răspundem la întrebarea «de ce?». ◇ (Cu valoare de conjuncție) *Nu văd de ce te superi* (SAHIA). ✦ (Pop., cu valoare de conjuncție cauzală) Pentru că, fiindcă, deoarece. *M-a blăstămat măicuța, De ce i-am călcat vorba* (JARNÍK-BÎRSEANU). 3. (Interogativ-exclamativ, indică surpriza, indignarea, neîncrederea etc.) Cum adică?! nu cumva?! *Ce! Vrei să las vulpea bearcă?* (ODOBESCU). ◇ Expr. (Accentul în frază căzînd pe verb) *Ce face?!* = cum?! se poate?! II. (Adverbial) Cît (de tare, de mult), cum. *Ce-aș mai ride să te văd întorcîndu-te* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *Te miri ce* = nimica toată. *Cît pe ce* = aproape, gata-gata. *De ce... de ce* (sau *de aceea)* = cu cît... cu atît. *Din ce în ce* = cu cît trece timpul; tot mai mult. *Numai ce* = (deodată) iată că..., fără veste, pe neașteptate. ✦ (Dînd nuanță de superlativ adjectivului sau adverbului pe care-l precedă) Cît de...! *Văd de atîtea dăți Ce cuminte-i firea!* (COȘBUC). III. (Cu valoare de conjuncție) Care lucru anume. *Nu mai știa ce să facă de bucurie* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A ști* (sau *a afla) ce și cum (e)* = a fi bine informat despre ceva. IV. (Relativ) 1. Care. *Oamenii ce priveau... leșinau de rîs* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Pe zi ce trece* = tot mai mult. 2. (În legătură cu «a fi», «a se găsi», cu sens explicativ) *Ființă ticăloasă ce sînt!* (NEGRUZZI). ◇ Expr. *N-ai* (sau *n-aveți) pentru ce,* formulă de politețe prin care se răspunde cuiva care-ți mulțumește. *A-(nu) avea de ce* = a (nu) exista un motiv întemeiat. 3. Ceea ce. *Ați aflat ce s-a întîmplat la Pitești?* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *Ce-i drept* = într-adevăr, adevărat că...; de fapt. V. (Nehotărît) 1. Un lucru oarecare, nu știu ce, nu știu cît; ceva. *Pune el ce pune la rană, și pe loc se tămăduiește* (CREANGĂ). ◇ (Substantivat, precedat de «un») *I se va întîmpla un ce groaznic* (BĂLCESCU). ◇ Expr. (Reg.) *Cu mare ce* = cu mare greutate. 2. (Cu repetarea verbului din propoziția principală) *A stat ce-a stat* (COȘBUC). 3. Orice, oricît. *Zică cine ce va vrea* (JARNÍK-BÎRSEANU). — Lat. quid.

Ceacău

CEA interj. Strigăt cu care se mînă boii spre dreapta. ✦ (Substantivat) Partea dreaptă; dreapta. [Var.: (reg.) **ceála** interj.]

CEACĂU, *ceacăie,* s. n. (Reg.) Un fel de chipiu milităresc, înalt și tare, pe care îl purtau odinioară unele unități militare. — Magh. csákó.

CEACÎR, -Ă, *ceacîri, -e,* adj. (Despre ochii unei persoane) 1. Care prezintă anomalia de a nu fi de aceeași culoare, care au culori diferite; (despre ființe) cu ochi de culori diferite; cu lumina ochiului înconjurată de un cearcăn albicios. 2. Șașiu, zbanghiu. — Tc. çakir «albastru, cu ape cenușii».

Ceacșiri

CEAC-PÁC adv. (Fam., rar) Așa și așa, nici prea bine, nici prea rău. [Var.: **ceat-pát** adv.] — Tc. çatpat «rar, pe ici pe colo».

CEACȘÍRI s. m. pl. (Înv.) Pantaloni turcești largi. — Tc. çakşir.

CEADIRÍU, -ÍE, *ceadirii,* adj. (Înv.) Verde ca paiul grîului. — Tc. çadir [yeşili].

CEAFĂ, *cefe,* s. f. Partea de dinapoi a gîtului sau, *p. ext.,* a capului. ◇ Expr. *Cînd mi-oi vedea ceafa* = niciodată. *A face ceafă* = a se îngrășa. *Gros în ceafă* = gras; *fig.* bogat; influent. — Comp. alb. çafë.

CEAHLĂU, *ceahlăi,* s. m. (Ornit.; reg.) Zăgan. — Magh. csaholó.

CEAI, (2, 3) *ceaiuri,* s. n. 1. Arbust exotic, cultivat pentru frunzele lui *(Thea chinensis);* frunzele uscate ale acestui arbust, care se vînd în comerț. 2. Băutură obținută prin opărirea frunzelor uscate ale ceaiului (1). 3. Băutură obținută prin fierberea (frunzelor sau a florilor) unor plante medicinale. 4. Timpul (de dimineață) cînd se bea ceaiul (2). 5. Reuniune (între prieteni sau într-un cadru mai larg), în cursul după amiezii, la care se servește ceai (2) sau diferite gustări și se dansează. — Rus čaj.

Ceai

CEAINĂRÍE, *ceainării,* s. f. (Înv.) Local unde se servea ceai. — Din **ceainâ** (înv., < rus *čajnyj)* + suf. *-ărie.*

CEAÍNIC, *ceainice,* s. n. Vas special în care se oparește ceaiul sau se fierbe apa pentru ceai. — Rus **čajnik.**

CEAÍR, *ceairuri,* s. n. (Înv. și reg.) Loc de pășune (împrejmuit); *p. ext.* cîmpie nelucrată în apropierea unei ape. [Var.: **ciér** s. n.] — Tc. **çayir** «cîmpie».

CEÁLA interj. v. **cea.**

CEALMÁ, *cealmale,* s. f. (Înv. și arh.) Turban. — Tc. **çalma.**

CEALMAGÍU, *cealmagii,* s. m. (Înv. și arh.) Bărbat care purta cealma; (prin restricție) turc. — Din **cealma** + suf. *-giu.*

CEAM, *ceamuri,* s. n. (Înv. și arh.) Corabie de transport (pe Dunăre); șlep. — Tc. **çam.**

CEAMBÚR, *ceambururi,* s. n. (Înv.) Detașament (tătăresc) trimis (sau plecat) să prade. — Ucr. **čambul.**

CEAMÚR s. m. (Reg.) Lut frămîntat cu paie tocate (și cu unele substanțe minerale), întrebuințat la tencuirea sau la construirea caselor țărănești, a cuptoarelor etc. — Tc. **çamur** «noroi».

CEANÁC, *ceanace,* s. n. (Reg.) Strachină mare (de lut sau de lemn). — Tc. **çanak.**

CEANGĂÚ, *ceangăi,* s. m. Persoană care face parte din populația maghiară stabilită în secolul al XIII-lea în regiunea Bacău. — Magh. **csángó.**

CEÁPĂ, *cepe,* s. f. I. Plantă erbacee comestibilă cu miros puternic, specific, cu tulpină aeriană dreaptă, cilindrică și verde și cu cea subterană în formă de bulb *(Allium cepa).* ◇ *Ceapă de apă* = ceapă care se recoltează în același an în care s-a semănat. ◇ Expr. *A nu face nici (cît) o ceapă degerată* = a nu avea nici o valoare. ◇ Compus: *ceapa-ciorii* = numele a trei plante erbacee din familia liliaceelor, una cu flori galbene *(Gagea pratensis),* alta cu flori albastre *(Muscari comosum),* iar a treia cu flori albe-verzui sau violete *(Muscari tenuiflorum).* 2. Bulb. *O ceapă de lalea.* — Lat. **caepa.**

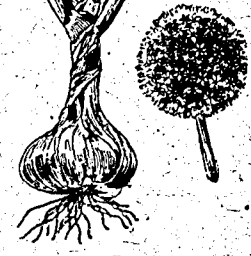

Ceapă

CEAPCĂ, *ceapce,* s. f. (Rar) Chipiu, șapcă. — Pol. **czapka.**

CEAPCÍN, *ceapcîni,* s. m. (Reg., adesea adjectival) Om rău, șiret, rafinat. — Tc. **çapkin.**

CEAPRÁZ, *ceaprazuri,* s. n. Șiret sau panglică de mătase sau de fir, cu care se împodobesc hainele (militare).—Tc. **çapraz.**

CEAPRAZÁR, *ceaprazari,* s. m. Fabricant sau negustor de ceaprazuri, *p. ext.* de chipie și alte obiecte de uniformă (militară). — Din **ceapraz** + suf. *-ar.*

CEAPRĂZĂRÍE, (2) *ceaprăzării,* s. f. 1. Meseria de ceaprazar. 2. Prăvălie în care se vînd ceaprazuri, *p. ext.* chipie și alte obiecte de uniformă (militară). 3. Diferite feluri de ceaprazuri. — (1) Din **ceapraz** + suf. *-ie,* (2, 3) din **ceapraz** + suf. *-ărie.*

CEÁPSĂ, *cepse,* s. f. (Reg.) Scufie. — Magh. **csápsza.**

CEÁPȚĂ, *cepțe,* s. f. (Reg.) Bonetă, scufiță. — Sb. **čepac.**

CEÁRĂ s. f. 1. Substanță plastică gălbuie produsă de albine și recoltată de om prin topirea fagurilor; substanță de origine minerală, vegetală sau animală, insolubilă în apă; ambele sînt folosite la fabricarea lumînărilor. în apretură și în multe alte ramuri ale industriei. ◇ *Ceară de parchet* = amestec de ceară sintetică cu parafină și cu alte substanțe. *Ceară roșie* = compoziție de gumă, lac și rășină, cu care se pecetluiesc scrisorile. 2. Cerumen. — Lat. **cera.**

CEÁRCĂN, *cearcăne,* s. n. 1. Cerc vînăt în jurul ochilor unui om obosit sau bolnav. 2. Cerc de vapori, vizibil uneori în jurul soarelui sau al lunii. — Lat. **circinus.**

CEARCEÁF s. n. v. **cearșaf.**

CEARDÁC s. n. v. **cerdac.**

CEÁRDAȘ, *ceardașuri,* s. n. Dans național maghiar și melodia după care se execută. — Magh. **csárdás.**

CEARȘÁF, *cearșafuri,* s. n. 1. Obiect de rufărie făcut din pînză, care se așterne peste saltea sau cu care se îmbracă plapuma. 2. (Înv.) Pînză de turbah; șal. [Var.: **cearceáf** s. n.] — Tc. **çarşaf.**

CEÁRTĂ, *certuri,* s. f. 1. Schimb de cuvinte aspre între două sau mai multe persoane; sfadă, gîlceavă. ◇ Expr. *A căuta ceartă cu lumînarea* = a provoca ceartă cu orice preț. 2. (Rar) Neînțelegere, dușmănie, ură. *Să-i dau un pahar de vin, De certuri Să ne-mpăcăm* (TEODORESCU). — Postverbal al lui **certa.**

CEAS, *ceasuri,* s. n. 1. Interval de timp cuprinzînd 60 de minute; oră. ◇ Loc. adv. *Cu ceasurile* = timp îndelungat. *La tot ceasul* = într-una, mereu. ◇ Expr. *Cu un ceas mai devreme* (sau *mai curînd)* = fără întîrziere, pînă nu e prea tîrziu. *În ceasul al doisprezecelea* =

în ultima clipă. ✦ Spațiu parcurs în timp de o oră. *Acest sat e la 3 ceasuri de București.* ◇ Expr. *A face un ceas bun pînă...* = a avea nevoie de o oră întreagă (sau de mai bine de o oră) pînă... ✦ Fiecare dintre cele 24 de părți în care este împărțită o zi și care sînt determinate de cadranul și acele unui ceasornic; *p. ext.* bătaie a ceasornicului, cînd acele cadranului ajung la unul dintre cele 12 puncte principale ale cadranului. 2. Moment, clipă; timp, vreme. *O, ceas al tainei, asfințit de sară!* (EMINESCU). ✦ Timpul dinaintea sau din cursul unui eveniment. ◇ Expr. *Ceas bun* (sau *rău*) = (în superstiții) moment norocos (sau nenorocos). *(Să fie) într-un ceas bun!* formulă prin care se urează cuiva succes cînd întreprinde ceva. *A se da de ceasul morții* = a se frămînta, a se zbuciuma. 3. Aparat care servește la determinarea și măsurarea timpului în limitele unei zile; ceasornic. ◇ Expr. *A merge ca ceasul* = a funcționa perfect. ✦ Aparat în formă de ceas (3), ale cărui limbi înregistrează mișcarea, viteza, consumul; contor. 4. Slujbă religioasă săvîrșită la anumite ore din zi. — Slav (v. sl. časŭ).

CEASLÓV, *ceasloave*, s. n. Carte bisericească cuprinzînd anumite rugăciuni și cîntări și care servea cîndva și ca abecedar. [Var.: ceasoslóv s. n.] — Slav (v. sl. časoslovŭ).

CEASORNIC, *ceasornice*, s. n. Ceas (3). ◇ *Ceasornic de pontaj* = ceasornic special pus la poarta de intrare într-o uzină, întreprindere etc., care imprimă pe fișele individuale momentul intrării și ieșirii muncitorilor. — Bg., sb. časovnik (modificat după *ornic*).

CEASORNICÁR, *ceasornicari*, s. m. Persoană care repară sau vinde ceasornice. — Din ceasornic + suf. *-ar*.

CEASORNICĂRÍE, (2) *ceasornicării*, s. f. 1. Meseria de ceasornicar. 2. Atelier, prăvălie unde se repară sau se vînd ceasornice. — (1) Din ceasornicar + suf. *-ie*, (2) ceasornic + suf. *-ărie*.

CEASOSLÓV s. n. v. ceaslov.

CEAȘCĂ, *cești*, s. f. Vas mic de porțelan, de faianță etc., rotund (și cu toartă), servind la băut. ✦ Conținutul unui astfel de vas. — Rus čaška.

CEÁTĂ, *cete*, s. f. 1. Grup (neorganizat) de oameni, adunați de obicei într-un scop comun. ✦ (Înv.) Grup de moșneni sau de răzeși care stăpîneau în comun pămînt agricol, păduri etc. ✦ (Urmat de determinări) Grămadă de animale. 2. Grup organizat pe principii socialiste pentru a efectua o muncă în comun. 3. (Înv.) Trupă înarmată și organizată. — Slav (v. sl. četa).

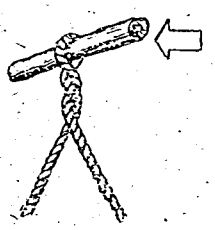

Ceatlău

CEATLĂU, *ceatlaie*, s. n. (Reg.) Bucată de lemn cu care se răsucește funia sau lanțul trecut peste o sarcină (de fîn, de lemne etc.) spre a o strînge. ✦ Prăjină adăugată la inima căruței spre a înhăma încă un cal. ✦ Băț gros; bîtă, ciomag. [Var.: cetlău s. n.] — Magh. csatló.

CEAT-PAT adv. v. ceac-pac.

CEÁȚĂ, *cețuri*, s. f. 1. Aburi de apă care plutesc în aer aproape de pămînt, tulburînd transparența aerului; negură ușoară, pîclă. 2. Fig. Aburii care se așază pe o sticlă. — Lat. caecia (<*caecus* «orb»).

CEAUN, *ceaune*, s. n. Căldare (mică) de tuci, cu fundul rotund, în care se fierbe de obicei mămăliga. ✦ Conținutul unui asemenea vas. — Tătar ča(h)un (ucr. ča(v)un).

CEAUNÁȘ, *ceaunașe*, s. n. Diminutiv al lui *ceaun*.

CEAUȘ, *ceauși*, s. m. (Înv.) 1. (La turci) Ușier, curier sau aprod al curții. 2. (La noi, în orînduirea feudală) Nume dat unor funcționari publici: a) căpetenie, șef, comandant; b) căpetenie de surugii; c) căpetenia vînătorilor domnești; d) aprod. 3. Om de serviciu la sinagogă. — Tc. cavuş.

CEAUȘÉL, *ceaușei*, s. m. (Înv.) Diminutiv al lui *ceaș*.

CEC[1], *cecuri*, s. n. Document prin care posesorul unui cont curent cere unei bănci să plătească o sumă de bani persoanei care prezintă documentul. — Engl. check (fr. chèque).

CEC[2], *cecuri*, s. n. Prima parte a intestinului gros, cuprinsă între intestinul subțire și colon. [Var.: cécum s. n.] — Fr. caecum (lat. lit. [intestinum] caecum).

CECITÁTE s. f. (Rar) Starea celui lipsit de vedere. — Fr. cécité (lat. lit. caecitas).

Cedru

CECMEGEÁ, *cecmegele*, s. f. (Turcism înv.) Sertar la tejghea, unde se țineau banii. — Tc. çekmece.

CECUM s. n. v. cec[2].

CEDÁ, *cedez*, vb. I. 1. Tranz. A lăsa cuiva un bun (gratuit sau prin vînzare), renunțînd la dreptul de posesiune. 2. Intranz. A da cuiva dreptate într-o discuție, a nu se mai împotrivi; a se supune. ✦ (Sport) A se recunoaște învins (renunțînd la luptă). 3. Intranz. (Med.; despre manifestările unei boli) A scădea, a se ameliora. 4. Intranz. (Despre lucruri) A nu rezista unei presiuni; a se încovoia; a se rupe. — Fr. céder.

CEDÁRE, *cedări*, s. f. Acțiunea de *a ceda* și rezultatul ei.

CEDRU, *cedri*, s. m. Conifer exotic gigantic, cu lemnul tare, cu ramurile orizontale *(Cedrus Libani)*. ✦ Lemnul acestui arbore. [Var.: (înv. și pop.) chédru s. m.] — Fr. cèdre (lat. lit. cedrus).

CEFALIC, *-ă*, *cefalici*, *-e*, adj. (Anat.) De la cap; al capului. ◇ *Arteră cefalică* = carotidă. — Fr. céphalique (lat. lit. cephalicus).

CEFALOPÓD, *cefalopode*, s. n. (La pl.) Clasă de moluște cu structură superioară, având în jurul gurii brațe tentaculare, prevăzute cu ventuze; (și la sg.) animal făcînd parte din această clasă. — Fr. céphalopode (<gr.).

CEFALORAHIDIÁN, *-Ă*, *cefalorahidieni*, *-e*, adj. Din jurul măduvei spinării și al creierului. *Regiunea cefalorahidiană.* ◇ *Lichid cefalorahidian* = lichid care se găsește în cavitățile măduvei spinării și ale creierului. [Pr.: *-di-an*] — Fr. céphalo-rachidien.

CEFERÍST, *-Ă*, *ceferiști*, *-ste*, s. m. și f. (Adesea adjectival) Persoană aflată în serviciul căilor ferate române. [Var.: cheferíst, *-ă* s. m. și f.] — Din inițialele C.F.R. + suf. *-ist*.

Cegă

CEGĂ, *cegi*, s. f. Pește de apă dulce cu botul lung și ascuțit, avînd o serie de discuri osoase pe spate și pe laturi *(Acipenser ruthenus)*. — Sb. čiga.

CEH, *-Ă*, *cehi*, *-e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Cehiei *(p. ext.* Cehoslovaciei) sau populației ei, privitor la Cehia *(p. ext.* la Cehoslovacia) sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Cehiei (sau, *p. ext.*, a Cehoslovaciei). — Ceh. čech.

CEHĂÍ vb. IV. v. cihăi.

CEHÉSC, *-EÁSCĂ*, *cehești*, adj. (Rar) Ceh. — Din ceh + suf. *-esc*.

CEHÉȘTE adv. În felul sau în limba cehilor. — Din ceh + suf. *-ește*.

CEHOSLOVÁC, *-Ă*, *cehoslovaci*, *-e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Cehoslovaciei sau populației ei, privitor la Cehoslovacia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Cehoslovaciei. — Din ceh + slovac.

CEL[1], **CEA** pron. dem. v. cela[1].

CEL[2], **CEA**, *cei*, *cele*, adj. dem., art. adj. I. Adj. dem. (Arată că ființa sau lucrul desemnate de substantivul pe care îl determină se află mai departe, în spațiu sau în timp, de subiectul vorbitor) 1. (Cînd urmează după substantiv are forma *cela*, *ceea*) Acela, aceea. *Vorba ceea: La plăcinte înainte Și la război înapoi* (CREANGĂ). ✦ (Cu valoare emfatică, înaintea substantivului) *La deci în brațe cea ploscă burduhoasă* (NEGRUZZI). 2. (Reg., înaintea substantivului, de obicei în forma *cela*, *ceea*) Celălalt. *Și sălta din val în val Pîn' sosea la cela mal* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *Cea* (sau *ceea*) *lume* = lumea cealaltă; celălalt tărîm. II. Art. adj. 1. (Precedă un adjectiv care urmează după un substantiv articulat) *Fruntea ta cea albineață Umple-mi sînul de dulceață* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ (În formarea numelor unor domnitori) *Ștefan cel Mare*. 2. (Precedă un numeral ordinal) *Cel de-al treilea copac*. 3. (La pl., determină numerale cardinale) *Să-și aleagă de soție pe una din cele trei fete* (ISPIRESCU). 4. (Urmat de «mai», formează superlativul relativ) *Cel mai bun.* ✦ (În expr.) *Cel mult* = în cazul cel mai favorabil; în cazul extrem. *Cel puțin* = măcar, barem. *Cel din* (sau *de pe*) *urmă* = ultimul. *În cele din* (sau *de pe*) *urmă* = în sfîrșit. [Gen.-dat. sg. *celui*, *celei*, gen.-dat. pl. *celor*. — Var.: (I) céla, céea (gen.-dat. sg. *celuia*, *celeia*, gen.-dat. pl. *celora*) adj. dem.] — Din acel, acea (cu afereza lui *a* prin fonetică sintactică).

CELA[1], **CEEA** adj. dem. v. cel[1].

CELA[2], **CÉEA**, *ceia*, *celea*, pron. dem. (Indică o ființă sau un lucru mai depărtat, în spațiu sau în timp, de subiectul vorbitor; și în forma de m. sg. *cel* și de f. pl. *cele*) 1. Acela. *Tu ai dreptate; cela oiurează* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *Ceea* (sau *cele*)*ce* = lucrul (sau lucrurile) care. *Toate cele*(*a*) = totul, toate. *Multe cele*(*a*) = multe și diverse. *Alte cele*(*a*) = altceva; alte lucruri. *Ba ceea... ba ceea...* = ba una... ba alta... 2. (În forma *cel*, *cea*, dă valoare substantivală cuvîntului pe care-l determină) *În țara orbilor, cel c-un ochi e împărat* (NEGRUZZI). ◇ Expr. *Cel de sus* = dumnezeu. (Pop.) *Cel de pe comoară* (sau *cu coarne*) = dracul. [Gen.-dat. sg. *celuia*, *celeia*, gen.-dat. pl. *celora*. — Var.: cel, cea (gen.-dat. sg. *celui*, *celei*, gen.-dat. pl. *celor*) pron. dem.]

CELALALT, **CEEALALTĂ** pron. dem. v. celălalt.

CELALT pron. dem. m. v. celălalt.

CELÁR, *celare*, s. n. Mică încăpere sau simplă despărțitură în locuințele țărănești, la stînă etc., pentru păstrarea alimentelor și a obiectelor casnice. — Lat. cellarium.

CELĂLALT, **CEALALTĂ**, *ceilalți*, *celelalte*, pron. dem. 1. Cel mai depărtat dintre amîndoi, al doilea. ◇ (Adjectival) *Acolo, în partea cealaltă, printre desișuri mărunte* (SADOVEANU). 2. (La pl.) Toți cei care sînt de față sau care pot fi luați în considerație, afară de cel sau cei amintiți în mod special sau scoși din discuție. ◇ (Adjectival) *Nici măcar să-și ridice ochii la ceilalți meseni* (CREANGĂ). ✦ (Adjectival, determinînd cuvinte care exprimă o diviziune a timpului) Imediat următor altuia. *Luna cealaltă.* [Gen.-dat. sg. *celuilalt*, *celeilalte*, gen.-dat. pl. *celorlalți*, *celorlalte*. — Var.: célalalt, céealaltă pron. dem., célalt, céllalt pron. dem. m.] — Din cel + alalt.

CELĂREL, *celărele*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *celar*.

CELEBRÁ, *celebrez*, vb. I. Tranz. 1. A săvîrși cu solemnitate un act de însemnătate publică sau privată, în special o căsătorie; a oficia. 2. A sărbători un eveniment însemnat. — Fr. célébrer (lat. lit. celebrare).

CELEBRÁRE, *celebrări*, s. f. Acțiunea de *a celebra*.

CELEBRITÁTE, (2) *celebrități*, s. f. 1. Însușirea de a fi celebru; reputație, faimă. 2. Persoană care se bucură de mare renume. — Fr. **celebrité** (lat. lit. **celebritas, -atis**).

CELÉBRU, -Ă, *celebri, -e*, adj. Renumit, vestit. — Fr. **célèbre** (lat. lit. **celebris, -e**).

CELENTERÁT, *celenterate*, s. n. (La pl.) Încrengătură de animale inferioare, al căror corp este redus la un sac prevăzut cu un orificiu înconjurat de tentacule; (și la sg.) animal făcînd parte din această încrengătură. ◇ (Adjectival) *Meduza și coralii sînt animale celenterate.* — După fr. **coelentérés**.

CELERITÁTE s. f. (Franțuzism) Iuțeală, repeziciune. — Fr. **célérité** (lat. lit. **celeritas, -atis**).

CELÉST, -Ă, *celești, -ste*, adj. (Franțuzism, poetic) Ceresc; *fig.* foarte frumos, minunat. — Fr. **céleste** (lat. lit. **caelestis**).

CELÉSTĂ, *celeste*, s. f. Instrument muzical de percuție, cu claviatură de clape metalice. — Fr. **célesta**.

CELESTÍNĂ s. f. Sulfat de stronțiu natural, întrebuințat ca materie primă pentru prepararea compușilor de stronțiu. — Fr. **celestine**.

CELIBÁT s. n. Făptul de a fi celibatar, starea unei persoane necăsătorite. — Fr. **célibat** (lat. lit. **caelibatus**).

CELIBATÁR, -Ă, *celibatari, -e*, s. m. și f. Persoană (în special bărbat) necăsătorită; burlac, holtei. — După fr. **célibataire**.

CÉLLALT, pron. dem. m. v. **celălalt**.

CELOFÁN s. n. Produs chimic de celuloză pură, insolubil în apă și în alcool, în formă de foi subțiri și transparente. — Fr. **cellophane**.

CELOFÍBRĂ, *celofibre*, s. f. Fibră textilă artificială, obținută din celuloză și folosită ca materie primă în filatură. — Fr. **cellofibre**.

CELOLÍNĂ, *celoline*, s. f. Fibră textilă artificială obținută din viscoză, întrebuințată în industria textilă ca înlocuitor al lînii. — Din **celo**[fibră] + **lînă**.

CELT, -Ă, *celți, -te*, s. m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o veche populație europeană care a locuit în Galia (de unde s-a extins apoi și în alte regiuni). — După fr. **celte**.

CÉLTIC, -Ă, *celtici, -e*, adj. Care aparține celților, privitor la celți. ◇ *Limbi celtice* = familie de limbi vorbite în antichitate (de vechii gali) și astăzi (de irlandezi, bretoni etc.) în vestul Europei. — Fr. **celtique**.

CELUÍ, *celuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) înșela, a (se) amăgi. ✦ Tranz. A ademeni, a momi. — Magh. **csalni**.

CELUIÁLĂ, *celuieli*, s. f. (Reg.) Înșelare, amăgire; ademenire. — Din **celui** + suf. *-eală*.

CELUÍT, -Ă, *celuiți, -te*, adj. (Reg.) Înșelat, amăgit; ademenit, momit. — V. *celui*.

CELUITÓR, -OÁRE, *celuitori, -oare*, s. m. și f., adj. (Reg.) (Persoană) care înșală, amăgește, ademenește. — Din **celui** + suf. *-(i)tor*.

CELULÁR, -Ă, *celulari, -e*, adj. 1. De natura celulei; alcătuit din celule. 2. (În expr.) *Regim celular* = regim special la care sînt supuși uneori deținuții în închisori, prin izolare severă în celule individuale. — După fr. **cellulaire**.

CELÚLĂ, *celule*, s. f. 1. Element morfofiziologic viu (treaptă în dezvoltarea materiei vii) format în general din nucleu, protoplasmă și membrană și reprezentînd cea mai simplă unitate anatomică. ✦ Fig. (În structura organizatorică a unora dintre partidele comuniste și muncitorești) Grupă organizatorică, unitate de bază. 2. Fiecare dintre cavitățile hexagonale ale fagurilor, în care albinele depun mierea. 3. Încăpere (strîmtă) la închisori, unde sînt ținuți arestații sau condamnații. 4. Ansamblu format din aripile și fuzelajul unui avion. 5. Fiecare dintre compartimentele sau elementele identice, alăturate și cu aceeași funcție, ale unui dispozitiv sau ale unui sistem tehnic. *Celulă de țiloz.* — Fr. **cellule** (lat. lit. **cellula**).

CELULOÍD s. m. Materie solidă, incoloră, uneori transparentă, lucioasă, flexibilă și plastică, ușor inflamabilă, obținută din camfor și azotat de celuloză, folosită la fabricarea filmelor fotografice și a unor obiecte uzuale. — Fr. **celluloïd**.

CELULÓZĂ s. f. Substanță organică din care sînt alcătuiți pereții celulari ai plantelor și care are o largă întrebuințare în industrie. — Fr. **cellulose**.

CELULÓZIC, -Ă, *celulozici, -e*, adj. Care conține (sau este alcătuit din) celuloză.

CEMÉNT, *cementuri*, s. n. Agent pulverulent care servește la cementarea oțelului. — După fr. **ciment**.

CEMENTÁ, *cementez*, vb. I. Tranz. A trata termochimic oțelurile moi sau aliate, introducînd, prin difuziune, carbon în stratul superficial, pentru a obține un strat dur cu mare rezistență la uzură. — Fr. **cémenter**.

CEMENTÁRE, *cementări*, s. f. Acțiunea de *a cementa*.

CEMENTÍTĂ, *cementite*, s. f. Carbură de fier dură care se găsește în fontă și în oțel. — Fr. **cémentite**.

CENÁCLU, *cenacluri*, s. n. Grup de literați sau de artiști avînd o îndrumare critică și o ideologie comună; reuniune a unui asemenea grup. [Pl. și: *cenacle*] — Fr. **cénacle** (lat. lit. **cenaculum**).

CENOBÍT, *cenobiți*, s. m. Călugăr care trăiește într-o mănăstire. — Fr. **cénobite** (lat. lit. **coenobita**).

CENOTÁF, *cenotafe*, s. n. (Livresc) Monument funerar ridicat în amintirea unei persoane care a decedat și ale cărei oseminte se găsesc în alt loc sau au dispărut. — Fr. **cénotaphe** (lat. lit. **cenotaphium**).

CENS s. n. 1. (În statul roman) Recensămînt al cetățenilor și al averii lor, efectuat din cinci în cinci ani, pentru a servi ca bază la recrutare, la fixarea impozitelor, la exercitarea drepturilor politice etc. 2. (În orînduirea feudală) Rentă în bani sau în natură datorată seniorului de către posesorul pămîntului. 3. (În unele țări capitaliste) Cîtimea de impozit prevăzută de legile electorale restrictive ale epocii, necesară pentru acordarea dreptului de alegător sau de ales și pentru delimitarea colegiilor electorale din care făceau parte cetățenii. — Lat. lit. **census**.

CENTÁUR, *centauri*, s. m. (În mitologia greacă) Ființă imaginară, jumătate om și jumătate cal. ✦ (La sg. art.) Constelație din emisfera sudică, din care face parte steaua cea mai apropiată de sistemul solar. — Lat. lit. **centaurus**.

Centaur

CENTÁURĂ s. f. v. **țintaură**.

CENTENAR, *centenare*, s. n. Împlinirea a o sută de ani de la producerea unui eveniment însemnat; celebrarea acestui eveniment. ✦ (Adjectival) Care datează de o sută (sau de mai multe sute) de ani. — Lat. lit. **centenarius**.

CENTEZIMÁL, -Ă, *centezimali, -e*, adj. Care reprezintă a suta parte dintr-un întreg. — Fr. **centésimal**.

CENTIÁR, *centiari*, s. m. Unitate subdivizionară de măsură pentru terenuri, egală cu a suta parte dintr-un ar. [Pr.: *-ti-ar*] — Fr. **centiare**.

CENTIGRÁD, -Ă, *centigrade*, adj. n. și f. Care este împărțit într-o sută de grade. ✦ Care rezultă dintr-o asemenea împărțire, care se raportează la o scară de o sută de grade. — Fr. **centigrade**.

CENTIGRÁM, *centigrame*, s. n. Măsură subdivizionară de greutate, reprezentînd a sută parte dintr-un gram. — Fr. **centigramme**.

CENTILÍTRU, *centilitri*, s. m. Măsură subdivizionară de capacitate, reprezentînd a suta parte dintr-un litru. — Fr. **centilitre**.

CENTÍMĂ, *centime*, s. f. (Rar) Valoare bănească reprezentînd a suta parte dintr-un franc, dintr-un leu vechi etc. ◇ Expr. (Fam.) *Nici o centimă* = nici un ban. — Fr. **centime**.

CENTIMÉTRU (1) *centimetri*, s. m., (2) *centimetre*, s. n. 1. Măsură subdivizionară de lungime, reprezentînd a suta parte dintr-un metru. ◇ *Centimetru pătrat* = unitate de arie egală cu aria unui pătrat ale cărui laturi au lungimea de un centimetru (1). *Centimetru cub* = unitate de volum egală cu volumul unui cub ale cărui laturi au lungimea de un centimetru (1). 2. Panglică îngustă de mușama, de metal etc., lungă de un metru sau mai mult și servind la măsurat în ateliere și magazine. — Fr. **centimètre**.

CENTIRÓN, *centiroane*, s. n. Centură. — Fr. **ceinturon**.

CENTRÁ, *centrez*, vb. I. 1. Tranz. A fixa o piesă de prelucrat într-o mașină-unealtă astfel încît axa ei de rotație în mașină să coincidă cu axa pe care trebuie să o aibă piesa prelucrată. 2. Tranz. Fig. A orienta o activitate spre un anumit obiectiv, a grupa elemente disparate în jurul unui nucleu. 3. Intranz. (La fotbal, rugbi etc.) A trimite sau a trece mingea de la marginea terenului spre centru (în apropierea porții adversarului). — Fr. **centrer**.

CENTRÁL, -Ă, *centrali, -e*, adj. 1. Care se află (aproximativ) în centru, în mijloc; care provine dintr-un centru. 2. Fig. Care ocupă o poziție principală, care constituie un nucleu în jurul căruia se grupează elementele secundare. ✦ Care conduce sau dirijează de la un centru. — Fr. **central** (lat. lit. **centralis**).

CENTRÁLĂ, *centrale*, s. f. 1. Instituție care are ca scop coordonarea activității și buna desfășurare a muncii într-o anumită ramură de producție. 2. Ansamblu de instalații tehnice, servind la producerea unor anumite forme de energie. 3. Stațiune unde se efectuează punerea în legătură a posturilor unei rețele de electrocomunicații. — Fr. **centrale**.

CENTRALÍSM s. n. Sistem de administrație potrivit căruia instituțiile locale se află (în orice problemă) în subordinea instituțiilor centrale și lucrează după dispozițiile acestora. ◇ *Centralism democratic* = sistem de organizare a partidelor comuniste și muncitorești, care îmbină centralismul cu democrația internă de partid, asigurînd astfel unirea tuturor membrilor partidului într-o singură organizație, cu un centru conducător unic și cu o disciplină unică, obligatorie pentru toți membrii săi. — Fr. **centralisme**.

CENTRALÍST, -Ă, *centraliști, -ste*, adj. Potrivit centralismului, care aparține centralismului. — Fr. **centraliste**.

CENTRALIZÁ, *centralizez*, vb. I. Tranz. 1. A concentra într-un singur loc sau într-o conducere unică. 2. A face să depindă de o singură conducere. — Fr. **centraliser**.

CENTRALIZÁRE, *centralizări*, s. f. Acțiunea de *a centraliza* și rezultatul ei; concentrare. ◇ *Centralizarea capitalului* = proces (caracteristic societății capitaliste în faza imperialistă) de creștere a capitalului prin înghițirea micilor capitaluri de către marii capitaliști și prin absorbirea întreprinderilor mici de către întreprinderile mari.

CENTRALIZÁTOR, -OÁRE, *centralizatori, -oare*, adj. Care centralizează. — După fr. **centralisateur**.

CENTRALIZÁȚIE, *centralizații*, s. f. (Înv.) Centralizare. — Fr. **centralisation**.

CENTRÁRE, *centrări*, s. f. Acțiunea de *a centra*.

CENTRÁT, -Ă, *centrați, -te*, adj. Care este orientat, îndreptat, fixat în (sau pe) centru. — V. *centra*.

CENTRIFÚGĂ, *centrifuge*, adj. f. (În expr.) *Forță centrifugă* = forță datorită căreia un corp aflat în mișcare de rotație tinde să se depărteze de centrul liniei sale de mișcare. *Mișcare centrifugă* = mișcare a unui corp care se depărtează de centrul său de rotație. *Pompă centrifugă* = aparat bazat pe efectul forței centrifuge și folosit la pomparea apei. *Mașină centrifugă* (și substantivat, f.) = aparat pentru separarea mecanică a componenților cu greutate specifică diferită dintr-un amestec lichid, cu ajutorul forței centrifuge. — După fr. **centrifuge**.

CENTRIFUGÁL, -Ă, *centrifugali, -e*, adj. (Fiz.) Care tinde să se depărteze de centru. — Fr. **centrifugal**.

CENTRIPÉTĂ, *centripete*, adj. f. (În expr.) *Forță centripetă* = forță datorită căreia un corp aflat în mișcare de rotație este atras spre centrul cercului descris în mișcarea sa. — Fr. **centripète**.

CENTRIPETÁL, -Ă, *centripetali, -e*, adj. Care tinde să se apropie de centru. — Fr. **centripétal**.

CENTRÍSM s. n. Curent politic oportunist, conciliatorist, ivit înainte de primul război mondial în interiorul partidelor social-democrate ale Internaționalei a II-a, care, sub pretextul adoptării unei poziții de mijloc între burghezie și proletariat, subordona interesele proletariatului intereselor burgheziei. — Rus. **centrizm**.

CENTRÍST, *centriști*, s. m. Adept, partizan al centrismului.

CENTROSÓM, *centrosomi*, s. m. Corpuscul granular sau în formă de bastonaș, înconjurat de o zonă de protoplasmă, care apare la reproducerea indirectă a celulei animale și în celulele unor plante inferioare din încrengătura talofitelor. — Fr. **centrosome**.

CÉNTRU, (I 1, 2, 3, 4, II 1, 3) *centre*, s. n., (I 5, II 2) *centri*, s. m. I. 1. (Geom.) Punct în raport cu care punctele unei figuri se asociază în perechi simetrice. *Centrul unui dreptunghi*. ✦ Punct în raport cu care toate punctele unei figuri sînt la aceeași distanță. *Centrul unui cerc*. ✦ Fig. (În expr.) *În centrul* (unei activități, unei preocupări etc.) = pe primul plan, la loc de frunte. 2. (În expr.) *Centru de rotație* = punct în jurul căruia alt punct sau un corp pot efectua o mișcare de rotație. 3. Punctul de aplicație al rezultantei unui sistem de forțe. *Centru de greutate*. 4. Punct central al unei întinderi, al unui spațiu. ✧ *Partid politic de centru* = grupare caracteristică micii burghezii șovăielnice, care oscilează între partidele de dreapta și cele de stînga și care, deși aparent se situează pe o poziție intermediară, de fapt este strîns legată de dreapta. ✦ Punct în mijlocul unui teren de sport, de unde se începe întrecerea la anumite jocuri sportive. 5. (În expr.) *Centru înaintaș* = jucătorul care se află în mijlocul liniei de înaintare la anumite jocuri sportive. *Mijlocaș* (sau *half*) *centru* = jucătorul care se află în mijlocul liniei de mijlocași la anumite jocuri sportive. II. 1. Loc în care sînt localizate anumite funcții sau acte. *Centrul reflexelor*. 2. (În expr.) *Centru nervos* = grup de celule nervoase care se găsesc în encefal, în bulb sau în măduvă, la care vin excitațiile periferice și de la care pornesc excitațiile centrale. 3. Loc unde este concentrată o activitate. ✦ Oraș mare în care sînt concentrate organele de conducere ale raionului, ale regiunii etc. și în care se găsesc cele mai importante instituții. ✦ Ansamblu de clădiri, străzi și piețe în care este concentrată activitatea publică a unui oraș. ✦ Instituție superioară conducătoare; putere administrativă centrală (din capitală). — Fr. **centre** (lat. lit. **centrum**).

CENTÚRĂ, *centuri*, s. f. 1. Curea lată de piele, mai rar de pînză, cu care se încing militarii peste mijloc și de care agață sabia, baioneta etc.; centiron. ✧ Expr. *Pînă la centură* = de la umeri pînă la talie. ✦ *Centură de gimnastică* = cingătoare lată, folosită pentru a susține corpul la unele exerciții de gimnastică. *Centură ortopedică* = dispozitiv folosit în unele afecțiuni ale sistemului osos, pentru menținerea corpului în poziție corectă. *Centură de salvare* = dispozitiv fixat în jurul taliei, care servește la menținerea unui naufragiat deasupra apei; colac de salvare. *Centură de siguranță* = dispozitiv de protecție a muncitorilor care lucrează pe stîlpi la înălțime, constituită dintr-o cingătoare lată și o frînghie de susținere. 2. (În expr.) *Cale ferată de centură* = cale ferată care înconjură un oraș. *Centură de forturi* = zonă fortificată în jurul unei așezări care prezintă interes strategic. 3. (În expr.) *Centură pelviană* = oasele bazinului. — Fr. **ceinture**.

CENTÚRIE, *centurii*, s. f. 1. (În armata romană) Subdiviziune tactică cuprinzînd o sută de ostași; (în vechea organizare a armatei române) subîmpărțire a cetei. 2. (În vechea Romă) Grup de cetățeni format prin împărțirea populației după avere. — Lat. lit. **centuria**.

CENTURIÓN, *centurioni*, s. m. (În armata romană) Ofițer care comanda o centurie; sutaș. [Pr.: *-ri-on*] — Lat. lit. **centurio, -onis**.

CENUȘÁR[1], *cenușare*, s. n. 1. Cutie așezată sub grătarul locomotivei sau al unei sobe de încălzit, în care cade cenușa rezultată din ardere. 2. Bazin folosit în tăbăcărie, în care se pun pieile crude, cu o soluție de lapte de var, pentru a le curăța de păr. 3. Urnă în care se păstrează cenușa unei persoane incinerate; urnă cinerară. — Din **cenușă** + suf. *-ar*.

CENUȘÁR[2], *cenușari*, s. m. Arbore ornamental originar din China, înalt, cu coroană ovală, cu frunze compuse și cu flori mici verzi-gălbui (*Ailanthus glandulosa*). — Din **cenușă** + suf. *-ar*.

CENUȘÁR[3], *cenușari*, s. m. (Înv. și ir.) Scriitor de cancelarie, copist (prost). — Din **cenușă** + suf. *-ar*.

CENÚȘĂ s. f. Substanță minerală în formă de pulbere, care rămîne după arderea unui corp. ✧ Expr. *A preface în cenușă* = a distruge în întregime prin foc, a pustii. *A nu avea nici cenușă în vatră* = a fi foarte sărac, a nu avea nimic. *A-i lua* (sau *a-i vinde*) *cuiva și cenușa din vatră* = a lăsa pe cineva sărac lipit, a-i lua cuiva tot. *A trage cenușa* (sau *spuza*) *pe turta sa* = a-și apăra cauza proprie. *A-și pune cenușă pe cap* = a se pocăi, a-și recunoaște vina sau greșeala. ✦ *Cenușă vulcanică* = masă de elemente fine aruncată de un vulcan în erupție. ✦ Rămășițele unui mort incinerat. — Lat. **cinusla* (*<cinus*).

CENUȘĂREÁSĂ s. f. Personaj din basme, închipuit ca o fată persecutată și chinuită de mama vitregă; *fig.* fată persecutată în familie. — Din **cenușar** + suf. *-easă*.

CENUȘĂRÍT s. n. Operație de tratare a pieilor cu lapte de var și leșie de cenușă, pentru a le curăța de păr. — Din **cenușă** + suf. *-arit*.

CENUȘÉRNIȚĂ, *cenușernițe*, s. f. (Pop.) Scrumieră. — Din **cenușă** + suf. *-arniță*.

CENUȘÍU, -IE, *cenușii*, adj. De culoarea cenușii; gri. ✦ (Substantivat, n.) Culoarea cenușie — Din **cenușă** + suf. *-iu*.

CENZITÁR, -Ă, *cenzitari, -e*, adj. Care are la bază censul (3), întemeiat pe cens. ✧ *Sistem electoral cenzitar* = sistem electoral care restrînge drepturile electorale ale cetățenilor, făcîndu-le să depindă de averea lor. — După fr. **censitaire**.

CÉNZOR, *cenzori*, s. m. 1. Persoană însărcinată să facă, într-un stat capitalist, cenzurarea tipăriturilor și a publicațiilor. 2. Persoană care verifică gestiunea unei întreprinderi, a unei cooperative, a unei bănci etc. 3. (În statul roman) Magistrat care avea misiunea de a face recensămîntul persoanelor și al averilor și de a supraveghea moravurile publice. — Fr. **censeur** (lat. lit. **censor**).

CENZURÁ, *cenzurez*, vb. I. Tranz. A aplica cenzura; *p. ext.* a suprima sau a interzice o publicație. ✦ Fig. A exercita un control asupra moravurilor. — Fr. **censurer**

CENZURÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a cenzura*.

CENZURÁT, -Ă, *cenzurați, -te*, adj. Care a fost supus cenzurii. — V. *cenzura*.

CENZÚRĂ, *cenzuri*, s. f. Control exercitat de statul capitalist asupra publicațiilor și tipăriturilor, pentru a împiedica propagarea ideilor înaintate și a informațiilor reale; organ de stat care exercită acest control. — Lat. lit. **censura** (fr. **censure**).

CEP, *cepuri*, s. n. 1. Dop lung de lemn cu care se astupă gaura unui butoi. ✦ Canea. ✦ (Rar) Gaură a butoiului în care se pune cepul (1) sau caneaua. ✧ Expr. *A da cep unei buți* = a începe o bute plină de vin (sau de alt lichid). 2. Porțiune din tulpina unui portaltoi, care se lasă deasupra altoiului pînă la dezvoltarea acestuia cu scopul de a-l proteja. ✦ Nod din tulpina unui brad sau a unui molift din care crește ramura. 3. Fusul arborelui de lemn al unei mori țărănești de apă. 4. Proeminență (cilindrică) la periferia unei piese, tăiată astfel încît să se potrivească într-o scobitură din altă piesă. ✦ Capătul filetat în exterior al unei țevi, care servește la îmbinare prin înșurubare. — Lat. **cippus**.

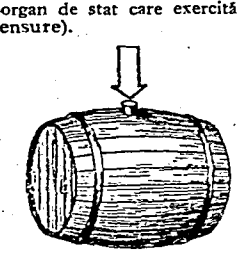

Cep (1)

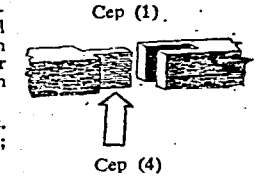

Cep (4)

CEPÁI, *cepăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A pășăi, producînd un zgomot ușor; a lipăi. — Comp. magh. **csapni**

CEPÁÍT, *cepăituri*, s. n. (Rar) Faptul de *a cepăi*, zgomotul produs de încălțăminte în timpul mersului.

CEPCHÉN s. n. (Înv.) Haină boierească scurtă, cu mînecile despicate, care se purta pe umeri. — Tc. **cepken**.

CEPELEÁG, -Ă, *cepelegi, -e*, adj. (Reg.) Peltic. — Ucr., rus **šepeljavyj**.

CEPIȘOÁRĂ s. f. v. **cepușoară**.

CEPȘOÁRĂ s. f. v. **cepușoară**.

CEPUȘOÁRĂ, *cepușoare*, s. f. Diminutiv al lui *ceapă*. [Var.: **cepișoară, cepșoară** s. f.]

CEPUȘÓR, *cepușoare*, s. n. Diminutiv al lui *cep*.

CER[1], *ceri*, s. m. Arbore mare, înrudit cu stejarul, foarte căutat ca lemn de foc (*Quercus cerris*). — Lat. **cerrus**.

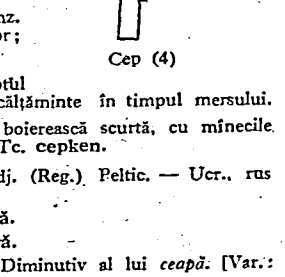

Cer

CER[2], *ceruri*, s. n. 1. Spațiu nesfîrșit în care se află aștrii; (mai ales) parte din acest spațiu văzută deasupra orizontului, care are o formă aparent emisferică. ✧ Expr. *Sub cerul liber* = în aer liber; afară. (Rar) *Pînă-i cerul* = niciodată. *A fi departe* (unul de altul) *ca cerul de pămînt* = a nu se potrivi de loc, a fi în contrast (unul cu altul). *A pica* (sau *a cădea*) *din cer* = a) a sosi pe neașteptate; b) a nu putea înțelege, a fi străin de ceea ce se întîmplă în jur. *Nu pică din cer* = nu vine de-a gata.

Parcă a căzut cerul pe mine, exprimă uluirea cuiva față de o situație neașteptată și neplăcută. *Nu se va face gaură* (sau *bortă*) *în cer* = nu are să fie cine știe ce pagubă, nu are să se întîmple nici un rău. *A făgădui cerul și pămîntul* = a promite lucruri nerealizabile. *Cu o falcă în cer și cu una* (sau *cu alta*) *în* (sau *pe*) *pămînt* = furios. *În înaltul* (sau *slava*) *cerului* = la mare înălțime. ◇ Compus: *cerul-gurii* = peretele superior al cavității bucale, în formă de boltă. 2. Aer, văzduh, atmosferă. ◇ *Păsările cerului* = păsările zburătoare. 3. (În diverse mitologii) Rai. ◇ Expr. *A ridica* (pe cineva) *pînă la cer* (sau *în slava cerului*) = a lăuda (pe cineva) foarte mult. *A fi* (sau *a se crede*) *în al șaptelea* (sau *în al nouălea*) *cer* = a nu mai putea de bucurie. *A răscoli cerul și pămîntul* = a face tot posibilul (pentru a găsi un lucru pierdut). (Rar) *A se ruga* (de cineva) *cu cerul și cu pămîntul* = a se ruga cu cea mai mare stăruință. ✦ Putere divină, providență. ◇ Expr. *Nedreptate strigătoare la cer* = nedreptate foarte mare, revoltătoare. — Lat. **caelum**.

Obiecte de ceramică

CERÁMICĂ s. f. Tehnica și arta de a fabrica obiecte din argilă (sau, *p. ext.*, din alte materiale plastice) întărite prin încălzire în cuptor. ✦ Obiecte confecționate prin această tehnică. — Fr. **céramique** (< gr.).

CERAMÍST, -Ă, *ceramiști, -ste*, s. m. și f. Specialist în fabricarea obiectelor de ceramică. ✦ Specialist în arta ceramicei. — Fr. **céramiste**.

CERARGIRÍT s. n. Clorură de argint naturală, întrebuințată ca minereu de argint. — Fr. **cérargyrite**.

CERÁT, -Ă, *ceruți, -te*, adj. Acoperit cu un strat de ceară. ◇ *Hîrtie cerată* = hîrtie impregnată cu substanțe care o fac impermeabilă. — Din **ceară** + suf. *-at* (după fr. *cire*).

CERĂRÍT s. n. (Înv.) Impozit pe producția de ceară. — Din **ceară** + suf. *-ărit*.

Cerb

CERB, *cerbi*, s. m. Mamifer rumegător de pădure, cu coarne bogat ramificate (*Cervus elaphus*). ◇ Compus: *cerb-lopătar* = specie de cerb cu coarnele lățite în formă de lopeți (*Cervus dama*). — Lat. **cervus**.

CERBĂRÍE, *cerbării*, s. f. Parc (de vînătoare) în care sînt ținuți cerbii. — Din **cerb** + suf. *-ărie*.

CÉRBER, (2) *cerberi*, s. m. 1. (În mitologia greacă) Animal fabulos, imaginat ca un cîine cu trei capete, care stătea la porțile infernului și păzea intrarea. 2. Fig. (Livresc) Paznic rău, crud. — Fr. **cerbere** (lat. lit. **cerberus**).

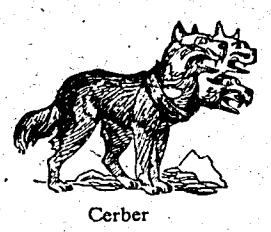

Cerber

CERBÍCE s. f. 1. Ceafă, grumaz. ◇ Expr. *A fi tare de cerbice* = a fi dîrz, neînduplecat. 2. Fig. Mîndrie; împotrivire. — Lat. **cervix, -icis**.

CERBICÍE s. f. (Rar) Tenacitate, dîrzenie. — Din **cerbice** + suf. *-ie*.

CERBOÁICĂ, *cerboaice*, s. f. Femela cerbului; ciută. — Din **cerb** + suf. *-oaică*.

CERC, *cercuri*, s. n. I. 1. Suprafață limitată de o circumferință; linie curbă închisă care mărginește o astfel de suprafață; circumferință. ◇ *Cerc polar* = fiecare dintre cele două linii închipuite pe globul pămîntului, paralele cu ecuatorul și situate la 66 de grade și 30 de minute la nord sau la sud de acesta. *Cerc diurn* = cerc descris de aștri în mișcarea lor aparentă, zilnică, în jurul pămîntului. 2. Figură, desen, linie sau mișcare în formă de inel sau de roată. ◇ Loc. adv. *În cerc* = circular. ✦ *Cerc vicios* = greșeală de logică constînd din faptul că o teză este aparent demonstrată cu ajutorul alteia, care trebuie să fie ea însăși demonstrată cu ajutorul primei. 3. Linie în formă de arc. 4. Fig. Sferă, întindere, cuprins, limită (de cunoștințe, de atribuții, de ocupații etc.). II. Nume dat unor obiecte de lemn, de metal etc. în formă de linie circulară. 1. Bandă subțire de fier sau de lemn care înconjură un butoi pentru consolidarea doagelor. 2. Bandă subțire (de metal) cu care se consolidează un cufăr, un geamantan etc. 3. Șină de fier fixată în jurul roților de lemn ale vehiculelor, pentru a consolida obezile și a servi ca piesă de uzură la rulare. 4. Obiect de lemn de formă circulară, pe care îl rostogolesc copiii lovindu-l cu un bețișor. 5. (Înv.) Diademă. III. Disc gradat, întrebuințat la unele instrumente de măsură pentru măsurarea unghiurilor. *Cerc de busolă*. IV. 1. Grup de oameni legați între ei prin interese comune și gravitînd în jurul unui punct central. ✦ Grup de oameni legați între ei prin preocupări, convingeri, idei etc. comune, de obicei cu scop instructiv-educativ. 2. Grup de oameni uniți între ei prin legături de rudenie sau de prietenie și care se frecventează des. ✦ Lume. *Trăind în cercul vostru strîmt, Norocul vă petrece* (EMINESCU). — Lat. **circus**.

CERCÁ, *cerc*, vb. I. (Adesea în concurență cu *încerca*) 1. Tranz. A cerceta, a examina; a iscodi. 2. Tranz. și refl. A se strădui, a se sili; a căuta să... *Biata fată... se cercă să zică și ea ceva* (ISPIRESCU). 3. Tranz. (Pop.) A proba, a căuta să vezi dacă ceva e bun, potrivit etc. 4. Tranz. (Înv. și reg.) A căuta. *Cercam un vad Să ies la lumea largă* (EMINESCU). 5. Tranz. (Înv.) A supune la grele încercări. *Mai mult de opt zile cercară țara* (BĂLCESCU). 6. Tranz. A vizita, a frecventa. *Nici cîrciumăriței nu-i era tocmai urît a sta între noi, de ne cerca așa des* (CREANGĂ). 7. Intranz. A reveni; a da tîrcoale. 8. Tranz. unipers. A fi cuprins de o anumită stare sufletească, de o durere fizică etc. — Lat. **circare**.

CERCÁRE, *cercări*, s. f. Acțiunea de *a (se) cerca* și rezultatul ei. 1. Cercetare, investigație. 2. Încercare, experiență. ✦ Probă. 3. Suferință, durere, nenorocire.

CERCÁT, -Ă, *cercați, -te*, adj. (Despre oameni) 1. Încercat, trecut prin greutăți. 2. Experimentat, priceput. — V. *cerca*.

CERCĂNÁT, -Ă adj. v. **încercănat**.

CERCĂNÉL, *cercănele*, s. n. Diminutiv al lui *cearcăn*.

CERCĂTÓR, -OÁRE, *cercători, -oare*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care face o încercare, o probă, o experiență. — Din **cerca** + suf. *-(ă)tor*.

CERCĂTÚRĂ, *cercături*, s. f. (Înv.) Control exercitat de stăpînire asupra strîngerii birurilor prin concesionari. — Din **cerca** + suf. *-(ă)tură*.

CERCÉL, *cercei*, s. m. Obiect de podoabă fixat sau atîrnat de ureche. — Lat. **circellus**.

CERCELÁT, -Ă, *cercelați, -te*, adj. Împodobit cu cercei. — Din **cercela** (puțin folosit).

CERCELÓI, *cerceloi*, s. m. Augmentativ al lui *cercel*.

Cercelușe (II 1)

CERCELUȘ, *cercelușe*, s. m. I. Diminutiv al lui *cercel*. II. 1. Nume dat mai multor specii de plante decorative cu flori roșii, galbene-verzui sau pestrițe (*Fuchsia*). 2. (La pl.) Lăcrimioare.

CERCETA, *cercetez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) examina cu atenție; a (se) observa, a (se) controla. ✦ Tranz. A studia, a consulta. ✦ Tranz. A căuta. 2. Tranz. A căuta să afli; a se informa; a iscodi. 3. Tranz. A întreba, a chestiona. ✦ (Jur.) A ancheta. 4. Tranz. (Pop.) A vizita. — Lat. **circitare** «a da tîrcoale».

CERCETÁRE, *cercetări*, s. f. Acțiunea de *a (se) cerceta* și rezultatul ei.

CERCETÁȘ, -Ă, *cercetași, -e*, s. m. și f. 1. S. m. Persoană trimisă să cerceteze, să ia informații despre ceva; militar care execută o cercetare. 2. S. m. și f. Persoană care făcea parte din organizația cercetășiei. — Din **cerceta** + suf. *-aș*.

CERCETĂȘÍE s. f. Organizație cu caracter sportiv care cuprindea tineretul din școlile secundare și care urmărea educarea fizică și morală a acestuia. — Din **cercetaș** + suf. *-ie*.

CERCETĂTOR, -OÁRE, *cercetători, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care cercetează. 2. S. m. și f. Persoană care se ocupă cu cercetări în domeniul științei sau al tehnicii; om de știință. — Din **cerceta** + suf. *-(ă)tor*.

CERCEVEÁ, *cercevele*, s. f. Cadru în care este fixat geamul la o fereastră (v. *pervaz*) sau la o ușă (v. *ușor*); lemnăria (în formă de cruce) din mijlocul ferestrei. [Var.: **gergeveá, giurgiuveá** s. f.] — Tc. **çerçeve**.

CERCHEZ, -Ă, *cerchezi, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Republicii Autonome Cercheze (din U.R.S.S.) sau populației ei, privitor la această republică sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care aparține populației de bază a Republicii Autonome Cercheze. — Tc. **çerkez**.

CERCHEZÉSC, -EÁSCĂ, *cerchezești*, adj. (Rar) Cerchez. — Din **cerchez** + suf. *-esc*.

CERCUÍ, *cercuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A lega, a strînge cu cercuri un vas de doage, o roată de car etc. ✦ Fig. A cuprinde ca într-un cerc; a înconjura. *Îl cercuiră cu mîngîieri și dezmierdări* (DELAVRANCEA). 2. Tranz. Fig. A limita, a mărgini. 3. Intranz. A se așeza în formă de cerc. — Din **cerc**.

CERCUIÁLĂ, *cercuieli*, s. f. Cercuire. — Din **cercui** + suf. *-eală*.

CERCUÍRE, *cercuiri*, s. f. Acțiunea de *a cercui*.

CERCUÍT s. n. Faptul de *a cercui*.

CERCUITOR, *cercuitori*, s. m. Persoană care face sau pune cercuri (la butoaie) — Din **cercui** + suf. *-(i)tor*.

CERCULÉȚ, *cerculețe*, s. n. 1. Diminutiv al lui *cerc*. 2. (La pl.) Cute mici și dese care se fac ca garnitură la rochii, la bluze etc.

CERCURÉLE s. n. pl. Cerculețe (2). — Din **cercuri** (pl. lui *cerc*) + suf. *-ele*.

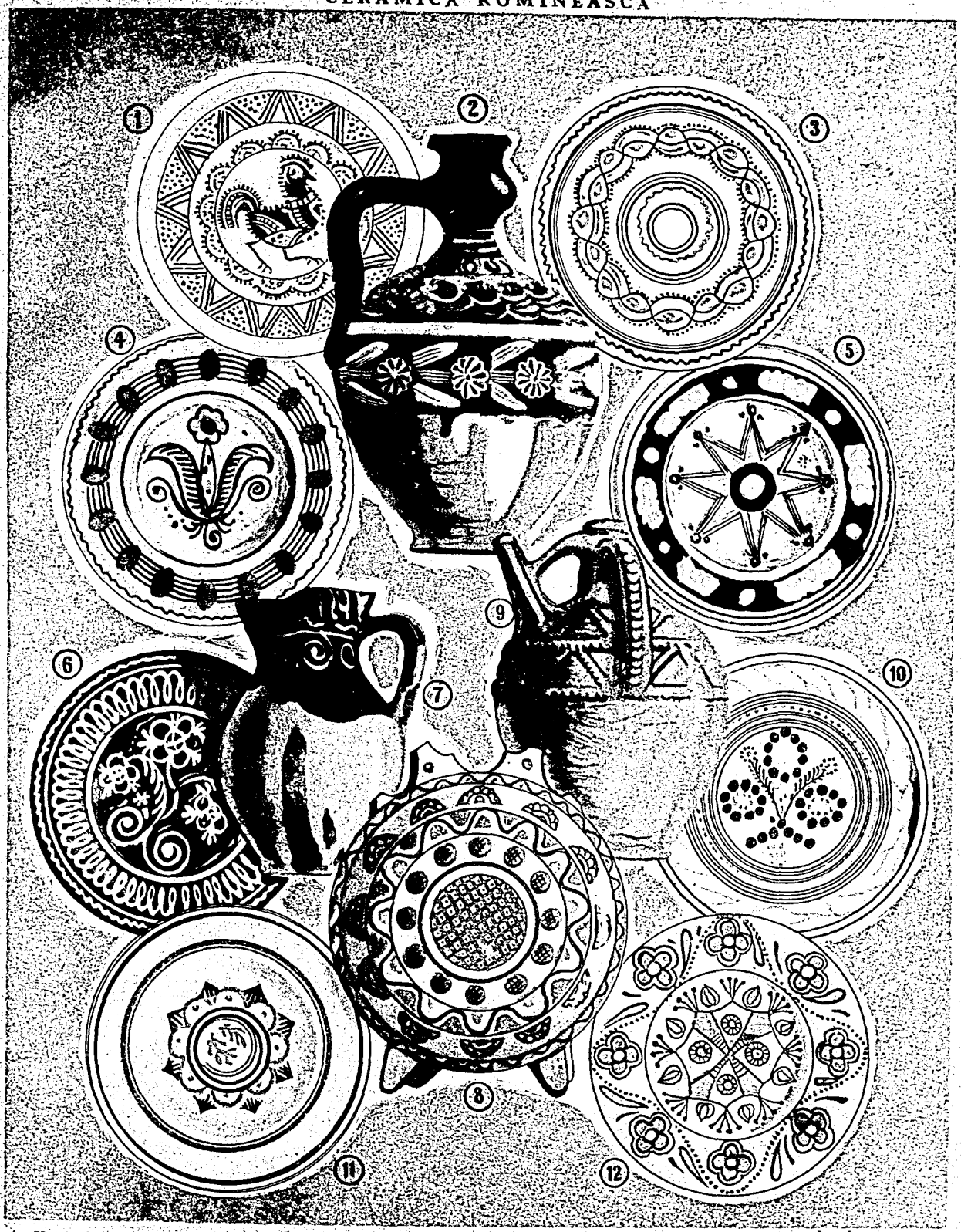

1. Farfurie din Oltenia. 2. Ulcior din regiunea Piteşti. 3. Farfurie din regiunea Piteşti. 4. Farfurie din Bihor. 5. Farfurie din Baia Mare. 6. Farfurie din Bihor. 7. Cană din Muntenia. 8. Ploscă din Oltenia. 9. Ulcior din Oltenia. 10. Strachină din regiunea Suceava 11. Farfurie din regiunea Sibiu. 12. Farfurie din Maramureş.

CERCUȘÓR, *cercușoare*, s. n. Cerculeț (1). — Din cerc + suf. *-ușor*.

CERDÁC, *cerdace*, s. n. 1. Mic pridvor, uneori închis cu geamlic, așezat deasupra girliciului pivniței (la casele țărănești); galerie deschisă, mărginită de stîlpi (la vechile case boierești sau la mănăstiri). ✦ (Impr.) Balcon. 2. (Înv.) Clădire izolată, cu o singură încăpere, așezată pe o ridicătură de pămînt sau pe stîlpi înalți (servind ca post de observație). 3. Acoperiș de fîntînă. [Var.: ceardác s. n.] — Tc. **cardak**.

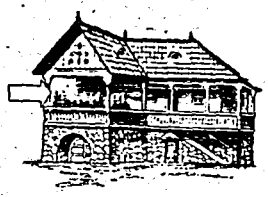

Cerdac

CERDĂCÉL, *cerdăcele*, s. n. Cerdăcuț. — Din cerdac + suf. *-el*.

CERDĂCÚȚ, *cerdăcuțe*, s. n. Diminutiv al lui *cerdac*.

CÉRE, *cer*, vb. III. Tranz. 1. A se adresa cuiva pentru a obține ceva, pentru a-l convinge să-și îndeplinească o dorință. ◇ Expr. *A cere voie să...* = a stărui (pe lîngă cineva), a ruga (pe cineva) pentru a obține permisiunea să... ◇ Refl. *Aice s-au cerut ei ca să-i primească peste noapte* (SBIERA). 2. A face unei fete propuneri de căsătorie; a peți. 3. A cersi. 4. A pretinde ceva în baza unui drept; a revendica. ◇ Expr. *A cere satisfacție* = a pretinde satisfacție morală în urma unei jigniri sau unei insulte. *A cere socoteală* sau (înv.) *seamă* (cuiva) = a trage la răspundere (pe cineva). ✦ A pretinde. *Cît ceri pe unt?* 5. A impune; a face să fie necesar. 6. A dori, a pofti, a voi. ✦ Refl. A avea căutare, a fi solicitat. — Lat. **quaerere**.

CERÍALĂ, *cereale*, s. f. Nume generic dat unor plante din familia gramineelor (grîu, porumb etc.) ale căror semințe servesc ca hrană omului sau animalelor și ca materie primă în industria alimentară; grîne, buițe. [Pr.: *-re-a-*] — Fr. **céréale** (lat. lit. **cerealis**).

CERALIÉR, *-Ă*, *cerealieri*, *-e*, adj. Care produce cereale; de cereale. [Pr.: *-re-a-li-er*] — Din **cereale** + suf. *-ar*.

CERALÍST, *cerealiști*, s. m. (În trecut) Negustor de cereale. [Pr.: *-re-*] — Fr. **céréaliste**.

CERBÉL, *cerebele*, s. n. Partea encefalului situată în regiunea posterioară și inferioară a craniului; creierul mic. — Lat. lit. **cerebellum**.

CEREBRÁL, *-Ă*, *cerebrali*, *-e*, adj. 1. Care ține de creier, privitor la creier și la funcțiile lui. 2. Intelectual, mintal. *Activitate cerebrală* 3. (Despre oameni, adesea substantivat) Care se conduce (uneori ageînd) numai după criteriile rațiunii. — Fr. **cérébral**.

CEREBROSPINÁL, *-Ă*, *cerebrospinali*, *-e*, adj. Care aparține creierului și măduvei spinării, care are legătură cu creierul și cu măduva spinării. — Fr. **cérébrospinal**.

CEREMONIÁL, *ceremoniale*, s. n. Totalitatea regulilor sau a formulelor de etichetă întrebuințate la o anumită ceremonie. [Pr.: *-ni-al*] — Fr. **cérémonial** (lat. lit. **caerimonialis**).

CEREMONÍE, *ceremonii*, s. f. Ansamblu de forme exterioare, protocolare, obișnuite la solemnități; paradă, solemnitate, fast. ◇ (În orînduirea feudală și capitalistă) *Maestru de ceremonie* (sau *de ceremonii*) persoană însărcinată să dirijeze, după protocol, desfășurarea unei solemnități. ✦ Totalitatea formelor de politețe folosite în relațiile socialeintre membrii societății. [Var.: (înv. și arh.) **ceremónie** s. f.] — Fr. **cérémonie** (lat. lit. **caerimonia**).

CEREMONIÓS, *-OÁSĂ*, *ceremonioși*, *-oase*, adj. Care se comportă în mod exagerat cu politețe (exagerată). [Pr.: *-ni-os*] — După fr. **cérémonieux**.

CERINȚÉL s. m. (Bot.) Călțunul-doamnei. — Lat. **cerinthe** + suf. *-el*.

CERERE, *cereri*, s. f. Acțiunea de *a (se) cere* și rezultatul ei. I. 1. licitare, dorință, rugăminte. 2. Pretenție, exigență, revendicare. 3. Care, cerință. ◇ *Cerere și ofertă* = raportul dintre necesitatea de cumpărare și cantitatea de mărfuri aduse pe piață. ◇ Loc. adv. *La cerere* = cînd se cere. II. (Concr.) Petiție. III. (Tehn.; în expr.) *Cerere de oxigen* = cantitate de oxigen consumată într-un anumit timp de o apă e se scurge prin canale, atunci cînd este supusă unui proces de oxidare biologică. *Cerere maximă de putere* = valoare maximă a puterii care se cere unei centrale electrice, într-un interval de timp limitat.

CEREȘC, *-EÁSCĂ*, *cerești*, adj. 1. Care ține de bolta cerului, privitor la bolta cerului, care se află pe cer. 2. (În concepțiile religioase) Care crede că ar veni din cer. 3. Ca cerul. 4. Fig. Fermecător, minunat. — I cer[1] + suf. *-esc*.

CEREZÍNĂ, *cerezine*, s. f. Produs obținut din ceara de petrol, prin operație de rafinare și folosit în diverse industrii. — Fr. **cérésine**.

CERGĂ, *cergi*, s. f. Pătură de lînă care servește la învelit; tol, scăi. — Tc. **çerge** (cort mic).

CERÍNȚĂ, *cerințe*, s. f. Nevoie, pretenție; exigență. — Din ce[1] + suf. *-ință*.

CÉRIU s. n. Metal moale, ductil și strălucitor, cu numeroase întrebuințări în industrie. — Fr. **cérium**.

CÉRNE, *cern*, vb. III. 1. Tranz. A trece un material prin sită sau prin ciur, pentru a alege sau a separa granulele mai mici de cele mari sau pentru a înlătura corpurile străine. *Sita nouă cerne bine* (ceea ce este nou dă rezultate bune). ✦ (Poetic) A face să cadă, a presăra ca printr-o sită. *Zăpada și stelele cerneau o lumină potolită* (AGÎRBICEANU). 2. Tranz. Fig. A distinge. *Și-auzul prinde cu-ncetul să cearnă Un ciripit stins* (PĂUN-PINCIO). 3. Intranz. unipers. Fig. A ploua mărunt, a bura. 4. Tranz. Fig. A alege partea bună, valabilă (dintr-un studiu, dintr-o idee etc.), eliminînd restul; a discerne. — Lat. **cernere**.

CERNEÁLĂ[1] s. f. (Pop.) Faptul de *a cerni*; vopsire în negru.

CERNEÁLĂ[2], *cerneluri*, s. f. 1. Substanță lichidă sau vîscoasă, colorată, care servește la scris, la tipărit, la ștampilat, la gravat etc. 2. (Reg.) Culoare neagră cu care se vopsesc materiile textile și părul; negreală. 3. Fig. (Reg.) Amărăciune, tristețe, jale. — Slav (v. sl. **crunilo**).

CÉRNERE, *cerneri*, s. f. Acțiunea de *a cerne*.

CERNÍ, *cernesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Pop.) A vopsi în negru; a înnegri. ✦ A vopsi în negru în semn de doliu. 2. Refl. A se îmbrăca în haine negre, a-și vopsi hainele în negru, în semn de doliu; a purta doliu. 3. Refl. Fig. A se mîhni, a se întrista. — Slav (v. sl. **črŭnili**).

CERNÍRE, *cerniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) cerni*.

CERNÍT[1] s. n. (Rar) Cernire. — V. *cerni*.

CERNÍT[2], *-Ă*, *cerniți*, *-te*, adj. 1. De culoare neagră. ✦ (Despre haine) Negru, de doliu. 2. (Despre oameni) Care poartă doliu. 3. Fig. Mîhnit, îndurerat, trist; posomorît, mohorît. — V. *cerni*.

CERNOZIÓM, *cernoziomuri*, s. n. Sol foarte fertil, de culoare închisă (negru, castaniu etc.) format în regiunile de stepă. [Pr.: *-ziom*] — Rus **černozëm**.

CERNÚȘCĂ, *cernuști*, s. f. Numele a două plante: a) negrușcă; b) negrilică. ✦ Sămînța acestor plante, întrebuințată ca condiment. — Ucr., rus **černuška**.

CERNÚT[1] s. n. Cernere. — V. *cerne*.

CERNÚT[2], *-Ă*, *cernuți*, *-te*, adj. (Despre făină, mălai etc.) Care a fost trecut prin sită sau prin ciur. — V. *cerne*.

CEROPLÁSTICĂ s. f. Arta de a modela în ceară modele, statuete, flori etc. — Fr. **céroplastique** (<gr.).

CERÓS, *-OÁSĂ*, *ceroși -oase*, adj. Plin de ceară, bogat în ceară, ca ceara. — Din ceară + suf. *-os*.

CERȘETÓR, *-OÁRE*, *cerșetori*, *-oare*, s. m. și f. Persoană care, pentru a-și procura cele necesare traiului, cere de pomană. [Var.: **cerșitor**, *-oáre* s. m. și f.] — Din cerși + suf. *-(i)tor*.

CERȘETORÉSC, *-EÁSCĂ*, *cerșetorești*, adj. De cerșetor. — Din cerșetor + suf. *-esc*.

CERȘETORÍ, *cerșetoresc*, vb. IV. Tranz. și intranz. A cerși; a cere (ca un cerșetor). [Var.: **cerșitori** vb. IV] — Din cerșetor.

CERȘETORÍE, *cerșetorii*, s. f. Acțiunea de a cerșetori și rezultatul ei; stringere de pomeni ca mijloc de existență. [Var.: **cerșitorie** s. f.] — Din cerșetor + suf. *-ie*.

CERȘETORÍME s. f. Mulțime de cerșetori. [Var.: **cerșitorime** s. f.] — Din cerșetor + suf. *-ime*.

CERȘETORÍT s. n. (Rar) Cerșetorie. [Var.: **cerșitorit** s. n.] — V. *cerșetori*.

CERȘÍ, *cerșesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A cere de pomană. 2. Intranz. A cere ceva cu stăruință (ca un cerșetor); *p. ext.* a se înjosi cerînd ceva. — Din cere.

CERȘÍT s. n. Faptul de *a cerși*; cerșetorie.

CERȘITÓR, *-OÁRE* s. m. și f. v. cerșetor.

CERȘITORÍ vb. IV. v. cerșetori.

CERȘITORÍE s. f. v. cerșetorie.

CERȘITORÍME s. f. v. cerșetorime.

CERȘITORÍT s. n. v. cerșetorit.

CERT, *-Ă*, *certi*, *-te*, adj. De care nu te poți îndoi; sigur, neîndoios. — Lat. lit. **certus**.

CERTÁ, *cert*, vb. I. 1. Refl. A se lua la ceartă, a discuta cu glasul ridicat, cu aprindere; a se sfădi, a se gîlcevi. ✦ A rupe relațiile de prietenie, a se învrăjbi cu cineva. 2. Tranz. A mustra, a dojeni. 3. Tranz. (Înv. și arh.) A pedepsi. — Lat. **certare**.

CERTÁRE, *certări*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a (se) certa*; mustrare; ceartă, sfadă.

CERTÁT, *-Ă*, *certați*, *-te*, adj. Care a rupt relațiile (de prietenie) cu cineva; supărat, învrăjbit. ◇ Expr. *A fi certat cu morala* = a călca morala, legile etc. *A fi certat cu justiția* = a fi autorul unor fapte ilegale și a avea de-a face cu justiția, a fi urmărit de justiție. — V. *certa*.

CERTĂREȚ, *-EÁȚĂ*, *certăreți*, *-e*, adj. Căruia îi place cearta, care caută ceartă; gîlcevitor. — Din **certa** + suf. *-ăreț*.

CERTIFICA, *certific*, vb. I. Tranz. A dovedi, a confirma, a întări (printr-un act, printr-o semnătură) autenticitatea, exactitatea, valabilitatea unui lucru. — Fr. **certifier** (lat. lit. **certificare**).

CERTIFICÁRE, *certificări*, s. f. Faptul de *a certifica*.

CERTIFICÁT, *certificate*, s. n. Act oficial prin care se certifică ceva; (înv.) atestat. — Fr. **certificat** (lat. lit. **certificatum**).

CERTITUDÍNE, *certitudini*, s. f. Siguranță, încredere deplină. — Lat. lit. **certitudo**, *-inis*.

CERUÍ, *ceruiesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi cu un strat de ceară; a unge, a freca, a lustrui cu ceară. ✦ A îmbiba cu ceară. — Din **ceară**.

CERUIÁLĂ, *ceruieli*, s. f. Faptul de *a cerui*.

CERUÍRE, *ceruiri*, s. f. Acțiunea de *a cerui*.

CERUÍT, *ceruituri*, s. n. Ceruire. — V. *cerui*.

CERUMEN s. n. Un fel de clei care se formează în urechi. — Fr. **cérumen** (lat. lit. **cerumen**).

CERÚT s. n. Faptul de *a cere* (3); cerșit, cerșetorie.

CERUZĂ s. f. Carbonat de plumb folosit mai ales la prepararea vopselelor. — Fr. **céruse** (lat. lit. **cerussa**).

CERUZÍT s. n. Carbonat natural de plumb care se prezintă sub formă de cristale albe cu luciu diamantin. [Var.: **ceruzită** s. f.] — Fr. **cérusite**.

CERUZÍTĂ s. f. v. **ceruzit**.

CERVÁNĂ, *cervane*, s. f. Numele a două specii de plante erbacee cu frunzele crestate pe margine și cu flori albe (*Lycopus exaltatus* și *europaeus*).

Cervană

CERVICÁL, -Ă, *cervicali, -e*, adj. Care ține de partea dindărăt a gîtului; de la ceafă. — Fr. **cervical**.

CERVÍȘ, *cervișuri*, s. n. (Înv.) 1. Grăsime topită păstrată în băsici și întrebuințată în bucătărie. 2. Carne conservată în seu topit. [Var.: **ciriviș, cirvlș** s. n.] — Tc. **çerviş**.

CESCUȚ, *cescuțuri*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *ceas* (1); timp foarte scurt; clipă.

CESIONÁ, *cesionez*, vb. I. Tranz. A transfera asupra altuia un bun al său; a renunța de bunăvoie la un drept, în avantajul cuiva. [Pr.: *-si-o-*] — Din **cesiune**.

CESIONÁR, -Ă, *cesionari, -e*, s. m. și f. Persoană căreia i se face o cesiune, careia i se transferă de la altcineva un bun sau un drept. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **cessionnaire**

CÉSIU s. n. Metal alcalin monovalent care se găsește în cantități foarte mici alături de potasiu, cu care are proprietăți asemănătoare. — Fr. **césium** (lat. lit. **caesius** «albastru»).

CESIUNE, *cesiuni*, s. f. Contract prin care creditorul transmite unei persoane, contra unei sume de bani, drepturile pe care le are față de datornicul său. ✦ (Concr.) Obiect, bun cesionat. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **cession** (lat. lit. **cessio, -onis**).

CEST, CEASTĂ, *cești, ceste*, adj. dem. (Înv. și reg.) Acest. [Gen.-dat. sg. *cestui, cestei*; gen.-dat. pl. *cestor*] — V. *acest*.

CESTA, CEÁSTA, *ceștia, cestea*, pron. dem. (Înv. și reg.) Acesta. [Gen.-dat. sg. *cestuia, cesteia*, gen.-dat. pl. *cestora*] — V. *acesta*.

CEȘTĂLALT, CEÁSTĂLÁLTĂ, *cestilalți, cestelalte*, pron. dem. Acela care (din doi sau din două grupuri) este mai în apropierea noastră; ăstălalt. — Din **cest** + **ălalt** (puțin folosit, = *ălalalt*).

CESULEȚ, *cesulețe*, s. n. Diminutiv al lui *ceas*.

CEȘCULÍȚĂ, *ceșculițe*, s. f. Ceșcuță. — Din **ceașcă** + suf. *-ul-iță*.

CEȘCUȚĂ, *ceșcuțe*, s. f. Diminutiv al lui *ceașcă*.

CETACÉU, *cetacee*, s. n. (La pl.) Ordin de mamifere de mărime considerabilă, care au forma unui pește și trăiesc în mare; (și la sg.) animal mamifer care face parte din acest ordin. *Balena este un cetaceu.* — Fr. **cétacé**.

CETAȘ, *cetași*, s. m. (Înv.) Membru al unei cete; ortac. ✦ Căpitan (de haiduci); conducător (al unui grup de lucrători, de dansatori etc.). — Din **ceată** + suf. *-aș*.

Cetate

CETATE, *cetăți*, s. f. (În trecut) Loc întărit printr-un sistem de fortificații; fortăreață; oraș întărit cu ziduri; *p. ext.* oraș (mare). ✧ (Înv.) *Cetate de scaun* = capitală. ✦ Locuitorii unui oraș (întărit). — Lat. **civitas, -atis**.

CETĂȚEAN, -Ă, *cetățeni, -e*, s. m. și f. Locuitor al unui stat, care se bucură de drepturi civile și politice. ✦ (La vocativ) Cuvînt cu care ne adresăm unei persoane al cărei nume nu-l cunoaștem. — Din **cetate** + suf. *-ean*.

CETĂȚENESC, -EÁSCĂ, *cetățenești*, adj. De cetățean, al cetățenilor. — Din **cetățean** + suf. *-esc*.

CETĂȚENÉȘTE adv. În felul cetățenilor, ca cetățenii. — Din **cetățean** + suf. *-este*.

CETĂȚENÍE s. f. Calitate, drept de cetățean. — Din **cetățean** + suf. *-ie*.

CETĂȚUIE, *cetățui*, s. f. Diminutiv al lui *cetate*; fortăreață; întăritură naturală.

CETERÁ, *céter*, vb. I. (Reg.) 1. Intranz. A cînta din ceteră, *p. ext.* din alt instrument muzical sau din gură. 2. Tranz. A bate pe cineva la cap; a plictisi, a sîcîi. — Din **ceteră**.

CETERÁȘ, *ceterași*, s. m. (Reg.) Persoană care cîntă din ceteră; lăutar, scripcar. — Din **ceteră** + suf. *-aș*.

CETERÁ, *ceteri*, s. f. (Reg.) Vioară. — Lat. **cithera** (= *cithara*).

CETÉT, *ceteți*, s. m. (Rar) Dascăl (4), psalt. — Slav (v. sl. **čitici**).

CETÍ vb. IV. v. **citi**.

CETINĂ, *cetini*, s. f. 1. Ramură creangă de brad; *p. ext.* brad. ✦ Nume dat speciilor de arbori și de tufe din clasa coniferelor. 2. Compus: *cetină-de-negi* = mic arbust rășinos ornamental (*Juniperus Sabina*). [Pl. și: *cetine*] — Bg., sb. **četina**.

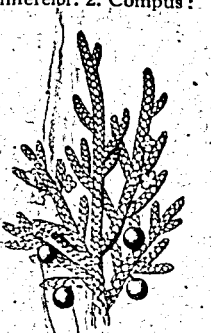

Cetină-de-negi

CETINÍȘ, *cetinișuri*, s. n. Pădure tînără, desiș (de brad sau de molid). — Din **cetină** + suf. *-iș*.

CETINÍȚĂ, *cetinițe*, s. f. Cetioară. — Din **cetină** + suf. *-iță*.

CETIOÁRĂ, *cetioare*, s. f. Diminutiv al lui *cetină*.

CETÍRE s. f. v. **citire**.

CETÍT[1] s. n. v. **citit**[1].

CETÍT[2] **-Ă** adj. v. **citit**[2].

CETITOR, -OÁRE adj. v. **cititor**.

CETLĂU s. n. v. **ceatlău**.

CETLUÍ, *cetluiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A lega strîns, a lega fedeleș. 2. A bate. — Magh. **csatolni**.

CETONĂ, *cetone*, s. f. Nume generic dat unor combinații organice care se obțin mai ales prin oxidarea alcoolilor secundari și a hidrocarburilor, ori prin distilarea uscată a sărurilor de calciu ale acizilor; se întrebuințează în sinteza multor substanțe organice. — Fr. **cétone**.

CEȚOS, -OÁSĂ, *cețoși, -oase*, adj. Cu ceață, plin de ceață, întunecat de ceață. — Din **ceață** + suf. *-os*.

CEUCĂ, *ceuce*, s. f. Stăncuță. — Bg., sb. **čavka**.

CEUCUȚĂ, *ceucuțe*, s. f. Diminutiv al lui *ceucă*.

CEVÁ pron. nehot. I. 1. Un lucru oarecare: oarece. *A pomenit ceva despre «lelița» Anica* (SADOVEANU). ✧ Expr. *A fi* (sau *a ajunge* etc.) *ceva de speriat* = a) a căpăta o înfățișare atît de neobișnuită (în rău), încît provoacă spaimă; b) se spune despre cineva sau ceva care se deosebește din comun (în bine sau în rău). *Așa ceva* = un lucru ca acesta. *Încotro-s-apuce? căci nici nu mai auzise pînă atunci de așa ceva* (ISPIRESCU). *E ceva de el* (sau *de capul lui*) = are (unele) calități. 2. Un lucru (cît de) mic, o cantitate o parte (cît de) neînsemnată, (cît de) puțin. *Toderi îi pofti întîi să guste ceva* (NEGRUZZI). 3. Lucru important, valoros, mult. *Vreau să cunosc ceva, cînd voi ieși de la dumneata* (CREANGĂ). II. (Cu valoare de adj. nehot.) 1. Oarecare, oarecît, cîtva. *De-acum înnte mai aveți și ceva treabă de făcut* (CREANGĂ). 2. (Fam.) Foarte bun, foarte frumos. ✧ Expr. *Mai ceva* = mai de seamă, mai frumos, mai bun sau mai rău, mai urît etc. III. (Cu valoare de adverb) Întrucîtva, puțin, cît mai (sau cît de) puțin. *Începură, de la o vreme, parcă a cunoște ceva locul* (SBIERA). ✦ (Repetat) Cît de cît, măcar, (foarte) puțin. *Ceva-ceva să-l fi contrariat, apoi striga* (GHICA). — Din **ce** + **va**.

CEVAȘI pron. nehot. (Înv. și reg.) Ceva. — Din **ce** + **și**.

CEVAȘILEA pron. nehot. (Pop. și fam.) Ceva. — Din **ceși** + **le** + **a**.

CEZAR, *cezari*, s. m. Titlu dat împăraților romani; *p. ext.* părat. [Acc. și: *cezár*] — Lat. lit. **caesar**.

CEZARIÁN, -Ă, *cezarieni, -e*, adj. 1. (Rar) Privitor la cezarii romani, care aparține epocii cezarilor romani. 2. (În expr.) *Operație cezariană* (și substantivat, f.) = intervenție chirurgicală în regiunea abdominală (spre a scoate copilul din pîntecele mamei, în cazuri de naștere dificilă). [Pr.: *-ri-an*] — Fr. (1) **césarien**, (2) [opération] **césarienne**.

CEZURĂ, *cezuri*, s. f. Pauză ritmică înăuntrul unui vers care împarte versul în părți de obicei egale. — Lat. lit. **caesura** (fr. **cæsure**).

CHEAG, *cheaguri*, s. n. 1. Ferment extras din sucul gastric al rumegătoarelor tinere, care are proprietatea de a închega cazeina din lapte. ✦ Una dintre cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor, din care se extrage cheagul (1). 2. Masă gelatinoasă roșcată se formează prin închegarea sîngelui. 3. Fig. Fond inițial al unei averi mai mari. ✧ Expr. *A prinde cheag* = a începe să se îmbogățească, se îmbogăți. *A avea cheag* = a fi bogat. — Lat. ***clagum** (= *coagu-m*).

CHEBÁP, *chebapuri*, s. n. Friptură la frigare, pregătită cu rodenii, după obiceiurile bucătăriei turcești. — Tc. **kebab**.

CHEDRU s. m. v. **cedru**.

Chefal

CHEF, *chefuri*, s. n. 1. Petrecere zgomotoasă cu mîncare, băutură (și cîntec). 2. Stare de (ușoară) beție și bună dispoziție a omului care a băut. 3. Bună dispoziție, voie bună, veselie; toane bune. 4. Voie, poftă, dorință. ✦ Dorință ciudată, neașteptată; capriciu, toană. 5. (Înv.) Tabiet. — Tc. **ke(yi)f**.

CHEFÁL, *chefali*, s. m. Pește de mare de culoare cenușie, cu partea superioară a capului mare și turtită (*Mugil capito* și *cephalus*). — Ngr **kefalos**.

CHEFĂLUÍ, *chefăluiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se ameți de tură, a se îmbăta. — Din **chef**.

CHEFERÍST, -Ă s. m. și f. v. **ceferist**.

CHEFÍR s. n. Lapte ușor acidulat, obținut prin fermentarea artificială a laptelui dulce. — Fr. **kéfir, képhir.**

CHEFLÍU, -IE, *cheflii*, adj. Căruia îi plac chefurile; *p. ext.* cu chef, amețit de băutură; vesel, bine dispus. — Tc. **keyfli.**

CHEFNÍ, *chefnesc*, vb. IV. Intranz. (Despre câini) A lătra scurt, repetat și agitat (urmărind vînatul, manifestîndu-și bucuria etc.). — Onomatopee.

CHEFNÍT, *chefnituri*, s. n. (Rar) Faptul de *a chefni*; lătrat scurt, repetat, agitat.

CHEFÓS, -OÁSĂ, *chefoși, -oase*, adj. (Reg.) Vesel, cu chef. — Din **chef** + suf. *-os*.

CHEFTEÁ s. f. v. **chiftea.**

CHEFUÍ, *chefuiesc*, vb. IV. Intranz. A face chef, a petrece zgomotos cu băutură (și cu cîntece). — Din **chef.**

CHEFULÉȚ, *chefulețe*, s. n. (Fam.) Diminutiv al lui *chef.*

CHEFUȘÓR, *chefușoare*, s. n. (Fam.) Chefuleț. — Din **chef** + suf. *-(u)șor.*

CHEHAÍA, *chehaiele*, s. f. (Înv.) 1. Slujbaș vamal; șef de poștă. 2. Intendent al vizirului sau al unui pașă turc, însărcinat cu inspecția curții acestora. 3. Reprezentant al domnilor români pe lîngă Poarta otomană. — Tc. **kehaya.**

CHEHAILÍC s. n. (Înv.) Funcția, rangul de chehaia. — Tc. **kehaylık.**

CHEI, *cheiuri*, s. n. 1. Loc amenajat într-un port pentru acostarea vapoarelor. ✦ Platformă construită în lungul unei linii de cale ferată, la înălțimea pardoselii vagoanelor, pentru a ușura încărcarea și descărcarea acestora. 2. Țărm al unei ape, amenajat pentru a preveni inundațiile și surpările; stradă de-a lungul unui astfel de țărm. — Fr. **quai.**

CHÉIE, *chei*, s. f. 1. Obiect de metal servind la deschiderea sau închiderea unei broaște sau a unui lacăt. ◇ Expr. *A ține* (ceva sau pe cineva) *sub cheie* = a ține (ceva sau pe cineva) încuiat. *Cheia și lacătul* = totul; începutul și sfîrșitul. 2. Fig. Procedeu prin care se poate explica sau dezlega ceva; explicație, dezlegare. ◇ *Roman* (sau *povestire* etc.) *cu cheie* = roman (sau povestire etc.) care înfățișează personaje sau fapte reale, camuflate cu ajutorul ficțiunii, a simbolurilor. *Poziție-cheie* = poziție strategică, economică etc. de importanță deosebită. ✦ Sistem convențional de cifrare și de descifrare a corespondenței secrete. 3. Unealtă de metal cu care se strîng sau se desfac șuruburile sau piulițele. ◇ *Cheie franceză* (sau *universală*) = unealtă de metal reglabilă printr-un dispozitiv cilindric cu ghivent, astfel ca între fălcile ei să poată fi prins și răsucit orice tip de șurub sau de piuliță. ✦ Mic instrument de metal cu care se întoarce resortul ceasului sau al altor mecanisme; unealtă de metal sau de lemn cu care se întind coardele unor instrumente muzicale. 4. Semn convențional pus la începutul portativului, pentru a fixa numele notelor și gradul de înălțime al sunetelor corespunzătoare. *Cheia sol.* 5. (La pl.) Vale strîmtă între doi pereți înalți de stîncă. *Cheile Turzii.* 6. (În expr.) *Cheie de boltă* = piatră din mijlocul unei bolți, care susține toate celelalte pietre; *fig.* element de bază care explică sau dezleagă o problemă. — Lat. **clavis.**

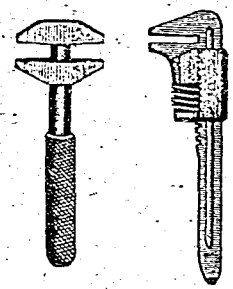

Chei franceze

CHEÍȚĂ, *cheițe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *cheie* (1). 2. (Pop.) Cusătură (colorată) în zigzag, cu care se încheie marginile la o cămașă țărănească. ✦ Mică întăritură cusută la capătul unei tăieturi făcută într-o stofă, pentru a împiedica destrămarea materialului. ✦ Cheotoare (1) subțire făcută din ață.

CHEL, CHEÁLĂ, *chei, chele*, adj. (Despre oameni, adesea substantivat) Care are chelie, căruia i-a căzut (tot) părul de pe cap; (despre cap) care nu are păr; pleșuv. — Tc. **kel.**

CHELÁR, *chelari*, s. m. (Înv.) Persoană care deținea cheile cămării sau ale pivniței și care administra proviziile unei gospodării boierești. — Slav (v. sl. **kelarŭ** <gr.).

CHELĂÁI, pers. 3 *chelălăie*, vb. IV. Intranz. (Despre câini sau, rar, despre alte animale) A scoate urlete plîngătoare, ascuțite și dese. [Var.: **schelălăí** vb. IV] — Onomatopee.

CHELĂLĂIÁLĂ, *chelălăieli*, s. f. Urlet jalnic, ascuțit și repetat. [Var.: **schelălăiálă** s. f.] — Din **chelălăi** + suf. *-eală.*

CHELĂLĂÍT[1] s. n. Faptul de *a chelălăi*; chelălăială. [Var.: **schelălăít** s. n.]

CHELĂLĂÍT[2]**, -Ă,** *chelălăiți, -te*, adj. (Despre lătrat) Plîngător, jalnic. — V. *chelălăi.*

CHELĂLĂITÚRĂ, *chelălăituri*, s. f. Chelălăială. — Din **chelălăi** + suf. *-(i)tură.*

CHELĂREÁSĂ, *chelărese*, s. f. (Înv.) Soția chelarului; femeie care îndeplinea funcția de chelar. — Din **chelar** + suf. *-easă.*

CHELĂRÍȚĂ, *chelărițe*, s. f. (Înv.) Chelăreasă. — Din **chelar** + suf. *-iță.*

CHELBÁȘ, -Ă, *chelbași, -e*, adj. (Reg.) Chelbos. — Tc. **kelbaşlii.**

CHÉLBE s. f. (Reg.) Boală contagioasă care provoacă căderea părului. — Refăcut din **chelbaș.**

CHELBOS, -OÁSĂ, *chelboși, -oase*, adj. (Reg.; adesea substantivat) Care are chelbe; *p. ext.* chel. — Din **chelbe** + suf. *-os.*

CHELBOȘÍ, *chelboșesc*, vb. IV Intranz. (Reg.) A deveni chelbos, a cheli. ◇ Expr. *Doar n-am chelboșit* = doar n-am înnebunit! — Din **chelbos.**

CHELEMÉT, *chelemeturi*, s. n. (Înv., în expr.) *A face chelemet cu cineva* = a lega prietenie, a intra în relații cu cineva. — Tc. **kellmat** «cuvinte».

CHÉLEȘ, *cheleși*, adj. m. (Înv.) Chel. — Tc. **keleş.**

CHELFĂNEÁLĂ, *chelfăneli*, s. f. (Fam.) Bătaie zdravănă; mustrare aspră. — Din **chelfăni** + suf. *-eală.*

CHELFĂNÍ, *chelfănesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A bate zdravăn; a mustra aspru.

CHELÍ, *chelesc*, vb. IV. Intranz. A deveni chel. — Din **chel.**

CHELÍE, *chelii*, s. f. 1. Cădere a părului de pe cap; boală care pricinuiește această cădere. 2. Porțiune a capului lipsită de păr. — Din **chel** + suf. *-ie.*

CHÉLNĂ s. f. v. **chilnă.**

CHÉLNĂR s. m. v. **chelner.**

CHÉLNĂRIȚĂ s. f. v. **chelneriță.**

CHÉLNER, *chelneri*, s. m. Salariat care servește pe consumatori într-un local de consum; ospătar. [Var.: **chélnăr** s. m.] — Germ. **Kellner.**

CHÉLNERIȚĂ, *chelnerițe*, s. f. Femeie care servește pe consumatori într-un local de consum; ospătăriță. [Var.: **chélnăriță** s. f.] — Din **chelner** + suf. *-iță.*

CHELONIÁN, *chelonieni*, s. m. (La pl.) Ordin de reptile al căror corp este închis într-o carapace osoasă; (și la sg.) reptilă făcînd parte din acest ordin. [Pr.: *-ni-an*] — După fr. **chélonien** (<gr.).

CHELȘUG, *chelșuguri*, s. n. (Înv. și reg.) Cheltuială; bani de cheltuială. — Magh. **költség.**

CHELTUÍ, *cheltuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A întrebuința banii pentru a cumpăra sau a plăti ceva; (peior.) a risipi, a irosi banii. 2. Fig. A consuma, a folosi energie, timp etc. — Magh. **költeni.**

CHELTUIÁLĂ, *cheltuieli*, s. f. 1. Faptul de *a cheltui*; (concr.) bani cheltuiți. ◇ Expr. *Cu* (sau *pe*) *cheltuiala cuiva* = cu mijloacele băneștí oferite de cineva. *Bani de cheltuială* = bani destinați cheltuielilor curente. *A se pune pe cheltuială* = a cheltui mult. *A intra la cheltuială* = a fi obligat să cheltuiești mult. *A băga* (pe cineva) *la cheltuială* = a face (pe cineva) să cheltuiască bani mulți. (Fam.) *A da cuiva de cheltuială* = a bate, a chelfăni pe cineva. 2. (În contabilitate, la pl.) Rubrică unde se trec sumele cheltuite. 3. (În expr.) *Cheltuieli de judecată* = sumă de bani pe care este obligată s-o plătească, pe baza unei hotărîri judecătorești, partea care a pierdut un proces. 4. Fig. Risipă, irosire de energie, de timp etc.

CHELTUIÉLNIC, -Ă, *cheltuielnici, -e*, adj. (Înv.) Cheltuitor. — Din **cheltuială** + suf. *-nic.*

CHELTUÍRE s. f. Acțiunea de *a cheltui*; întrebuințare de bani; *fig.* consumare de energie, de timp etc.

CHELTUITÓR, -OÁRE, *cheltuitori, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care cheltuiește mult și fără rost. ✦ (Substantivat, m.; înv.) Casier. — Din **cheltui** + suf. *-(i)tor.*

CHEMÁ, *chem*, vb. I. I. Tranz. 1. A spune, a striga, a comunica cuiva să vină aproape sau într-un anumit loc. 2. A pofti, a îndemna (în mod oficial) să participe la o acțiune, la un fapt; a solicita, a apela la... ✦ (Poetic) A evoca. 3. A impune cuiva (în mod oficial) să se prezinte într-un anumit loc. ◇ Expr. *A chema la ordine* = a cere să se respecte disciplina și liniștea. *A chema sub arme* (sau *sub drapel*) = a) a încorpora (un contingent); b) a mobiliza armata. *A chema în judecată* = a cita în fața justiției. II. 1. Tranz. unipers. și refl. A se numi, a avea numele... 2. Refl. impers. (Fam.) A însemna, a se zice, a se socoti. ◇ Expr. *Se cheamă că...* = e vorba că..., vrea să zică. — Lat. **clamare.**

CHEMÁRE, *chemări*, s. f. Acțiunea de *a chema* și rezultatul ei. 1. Exprimare orală sau prin scris a dorinței ca cineva să vină aproape sau într-un anumit loc; invitație. ✦ (Concr.) Proclamație. 2. Îndemn de a participa la o acțiune, la un fapt. 3. Ordin, dispoziție (cu caracter oficial) de a se prezenta într-un anumit loc; citație. 4. Fig. Înclinație, vocație. ✦ Misiune, menire. 5. Strigăt, țipăt.

CHEMÁT, -Ă, *chemați, -te*, adj. Care posedă însușirile, mijloacele, priceperea necesară pentru ceva; destinat, menit. — V. *chema.*

CHEMĂTÓR, -OÁRE, *chemători, -oare*, adj. Care cheamă; *fig.* îmbietor, ademenitor. ✦ (Pop., substantivat) Persoană care invită pe cunoscuți la nuntă; vornicel. — Din **chema** + suf. *-(ă)tor.*

CHÉMBRICĂ, *chembrici*, s. f. (Înv.) Numele unei țesături de bumbac vopsită și lustruită. — Engl. **cambric.**

CHEMILUMINISCÉNȚĂ s. f. Emisiune de lumină care însoțește unele reacții chimice. — Fr. **chémiluminescence.**

CHEMOTERAPÍE s. f. Tratarea unor boli cu ajutorul anumitor substanțe chimice care distrug microbii sau împiedică dezvoltarea lor. — Germ. **Chemotherapie.**

CHENÁR, *chenăre*, s. n. 1. Margine de o culoare sau de un desen deosebit, pe care o au unele lucruri; bordură. 2. Rînd, șir de sculpturi, care încadrează ferestrele sau ușile unei clădiri. 3. (Rar) Ramă, cadru, pervaz. — Tc. **kenar.**

Chenar

CHENĂRÁȘ, *chenărașe*, s. n. Diminutiv al lui *chenar*

CHENĂRUÍ, *chenăruiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A împrejmui cu chenar. [Var.: **chinărui** vb. IV] — Din **chenar.**

CHENZINÁL, -Ă, *chenzinali, -e*, adj. Care are loc o dată la 15 zile. — Din **chenzină** + suf. *-al.*

CHENZÍNĂ, *chenzine*, s. f. Salariu cuvenit cuiva pentru 15 zile de muncă. — După fr. **quinzaine.**

CHEOTOÁRE, *cheotori*, s. f. 1. Mic semicerc de ață, de șiret, de stofă etc. prins la o haină, prin care se petrece nasturele pentru a închide haina. 2. Tăietura din partea stîngă (sau dreaptă) a reverului unei haine (bărbătești); butonieră. 3. (Reg.) Loc unde se împreună bîrnele la colțurile caselor. [Pr.: *che-o-*. — Var.: **cheutoáre, chiaotoáre, chiotoáre** s. f.] — Lat. ***clautoria** *(<*clautus = clavatus).*

CHEPÉNG, *chepenguri*, s. n. 1. Ușă de pivniță așezată orizontal la nivelul pămîntului. ✦ Capac așezat la intrarea în magazia unei nave. 2. (Rar) Oblon la o fereastră, la un galantar sau la o ușă de prăvălie, care se poate ridica și lăsa vertical. — Tc. **kepenk.**

CHÉRA s. f. art. (Grecism inv.) Cucoană, doamnă. — Ngr. **kera.**

CHERAPLÉȘ, *cherapleși*, s. m. (Reg.) Om prostănac.

CHERATÍNĂ s. f. Substanță din clasa proteinelor, care alcătuiește partea rezistentă a unghiilor, a coarnelor, a copitelor etc. — Fr. **kératine.**

CHERAȚÍȚĂ, *cheraține*, s. f. (Grecism inv.) Femeie cochetă. — Ngr. **keratsiisa.**

CHERCHELEÁLĂ s. f. (Fam.) Starea unui om cherchelit. — Din **cherchelí** + suf. *-eală.*

CHERCHELÍ, *cherchelesc*, vb. IV. Refl. (Fam.) A se ameți ușor de băutură; a se afuma. — Comp. magh. **kérkedni.**

CHERCHELÍT, -Ă, *cherchelíți, -te*, adj. (Fam.) Ușor amețit de băutură; afumat. — V. *cherchelí.*

CHERCI, *cherci*, s. m. Nume dat în comerț scrumbiei sărate și conservate. — Rus **kerča.**

CHERÉM s. n. (În expr.) *(A fi) la cheremul cuiva* = (a fi) la discreția, la bunul plac al cuiva. *A avea pe cineva la cheremul său* = a dispune de cineva după voie. — Tc. **kerem** «favoare, bunăvoință».

CHERESTEÁ, (2) *cherestele*, s. f. 1. (Cu sens colectiv) Material lemnos rezultat din tăierea bușteanilor cu ferăstrăul, întrebuințat de obicei în construcție; lemnărie întrebuințată la scheletul unei construcții. 2. Fig. (Fam.) Construcție solidă, structură osoasă. *E un om cu o cherestea uriașă; un cap ca de taur, părul negru des* (CARAGIALE). — Tc. **kereste.**

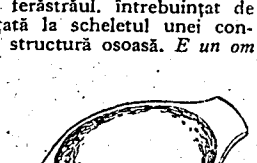

Chersin

CHERESTEGERÍE, *cherestegerii*, s. f. (Rar) Depozit mare de cherestea; comerț cu cherestea. [Var.: **cherestigirie** s. f.] — Din **cherestegiu** + suf. *-ărie.*

CHERESTEGÍU, *cherestegii*, s. m. Negustor de cherestea; cel care lucrează cheresteaua. Var.: **chiristigíu** s. m.] — Tc. **keresteci.**

CHERESTIGIRÍE s. f. v. **cherestegerie.**

CHERHANÁ, *cherhanale*, s. f. Construcție sau întreprindere mică pentru prepararea, conservarea și transportarea peștelui. — Tc. **kerhane.**

CHERMÉSĂ, *chermese*, s. f. Petrecere publică (în aer liber) cu muzică și dans. — Fr. **kermesse.**

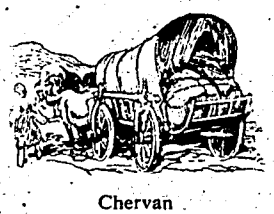

Chervan

CHERPEDÍN, *cherpedine*, s. n. (Reg.) Clește de scos cuie folosit în dulgherie. — Tc. **kerpeten.**

CHERSÍN, *chersine*, s. n. (Reg.) Albie adîncă, nu prea mare, întrebuințată de obicei pentru a frămînta aluatul de pîine. — Tc. **kersene.**

CHERVÁN, *chervane*, s. n. (Înv.) 1. Car mare pentru transportul mărfurilor și al persoanelor. 2. Șir lung de trăsuri sau de care. — Tc. **kervan.**

CHES interj. (Înv.) Exclamație care se rostea ca un ordin sau ca un semnal pentru tăierea capului unui osîndit. ◇ Expr. *A face ches* = a tăia (capete). — Tc. **kes!** «taie» *(<kesmek).*

CHESÁT s. n. (Înv.) Lipsă de vînzare, de bani; criză comercială — Tc. **kesat.**

CHESĂGÍ, *chesăgesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A tăia pe cineva în bucăți; a căsăpi. — Din **chesăgiu** (puțin folosit) «măcelar, casap» (<tc. *kesici*; v. *ches).*

CHESCHÉT, *chescheturi*, s. n. (Înv.) Un fel de supă de griș cu bulion. — Tc. **keskek.**

CHESEÁ s. f. v. **chisea.**

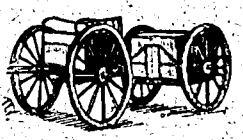

Cheson

CHESÓN, *chesoane*, s. n. 1. Vehicul pentru transportul muniției, format dintr-o ladă de tablă închisă, împărțită în compartimente. 2. Fiecare dintre despărțiturile cu pereți metalici care se fac la o navă, cu scopul de a evita pătrunderea masivă a apei în caz de avariere. ✦ Ladă pentru păstrarea proviziilor sau a efectelor pe bordul unei nave. 3. Construcție sub apă, de forma unei cutii, în care, după secarea interiorului, se fac lucrări de fundație. — Fr. **caisson.**

CHESONÁR s. m. v. **chesonier.**

CHESONIÉR, *chesonieri*, s. m. Muncitor care lucrează la un cheson (3). [Pr.: *-ni-er.* — Var.: **chesonár** s. m.] — Din **cheson** + suf. *-ar.*

CHÉSTIE s. f. v. **chestiune.**

CHESTIONÁ, *chestionez*, vb. I. Tranz. A pune cuiva întrebări pentru a-l face să spună ceea ce știe în legătură cu o anumită problemă. [Pr.: *-ti-o-*] — Fr. **questionner.**

CHESTIONÁR, *chestionare*, s. n. Listă de întrebări, alcătuită cu scopul de a obține informații asupra unei persoane sau a unor probleme. [Pr.: *-ti-o-*] — Fr. **questionnaire.**

CHESTIUNE, *chestiuni*, s. f. 1. Problemă de importanță teoretică sau practică, care face obiectul unor preocupări. ◇ Expr. *Lucrul, problema sau persoana în chestiune* = lucrul, problema sau persoana despre care este vorba. ✦ Întrebare (pusă de examinatori). 2. (Fam.) Întîmplare, lucru de orice fel. [Pr.: *-ti-u-*. — Var.: **chéstie,** (înv.) **cestiúne** s. f.] — Fr. **question** (lat. lit. **questio, -onis).**

CHESTOR, *chestori*, s. m. Șeful unei chesturi. — Lat. lit. **quaestor** (fr. **questeur).**

CHESTURÁ, *chesturi*, s. f. Organ polițienesc în regimul trecut, imediat superior unui comisariat. ✦ Localul în care era instalat acest serviciu. — Lat. lit. **quaestura** (fr. **questure).**

CHETÁ, *chete*, s. f. Acțiunea de a aduna de la public sume de bani destinate unui anumit scop. — Fr. **quête.**

CHEUTOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CHEZÁȘ, -Ă, *chezași, -e*, s. m. și f. 1. (Înv.) Persoană care garantează cu averea sa pentru o datorie făcută de altul; *p. ext.* persoană care își ia răspunderea pentru cineva sau ceva. 2. (Rar; la m.) Bucată de lemn pe care se așază un obiect, pentru a evita contactul direct cu pămîntul. — Magh. **kezes.**

CHEZĂȘÍE, *chezășii*, s. f. (Adesea fig.) Faptul de a garanta pentru altul; (concr.) obiect pe care îl păstrează creditorul pînă i se achită datoria. — Din **chezaș** + suf. *-ie.*

CHEZĂȘUÍ, *chezășuiesc*, vb. IV. Tranz. (Astăzi fig.) A garanta pentru cineva sau ceva; a constitui o garanție pentru înfăptuirea unui lucru. — Din **chezaș.**

CHEZĂȘUÍRE, *chezășuiri*, s. f. Acțiunea de *a chezășui* și rezultatul ei; garantare.

CHIABÚR, -Ă, *chiaburi, -e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Țăran bogat care aparține burgheziei satelor, posedă mai mult pămînt decît poate lucra singur, dispune de importante mijloace de producție și folosește muncă salariată. 2. Adj. Înstărit, bogat. — Tc. **kibar** «nobil, bogat».

CHIABURÁN, -Ă, *chiaburani, -e*, s. m. și f. Chiabur. — Din **chiabur** + suf. *-an.*

CHIABURÁȘ, *chiaburași*, s. m. (Ir.) Diminutiv al lui *chiabur.*

CHIABURÉSC, -EÁSCĂ, *chiaburești*, adj. De chiabur, caracteristic chiaburului. — Din **chiabur** + suf. *-esc.*

CHIABURÍ, *chiaburesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A deveni chiabur. — Din **chiabur.**

CHIABURÍME s. f. Totalitatea chiaburilor. — Din **chiabur** + suf. *-ime.*

CHIABUROÁICĂ, *chiaburoaice*, s. f. Nevastă de chiabur; femeie înstărită, bogată. — Din **chiabur** + suf. *-oaică.*

CHIABURÓI, *chiaburoi*, s. m. (Depr.) Augmentativ al lui *chiabur.*

CHIAOTOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CHIAR[1] adv. 1. Tocmai, întocmai, exact. *Acum hora era chiar în șosea* (REBREANU). ✦ Însuși, singur, nu altcineva sau altceva. *Copilul cu bobocii era chiar copilul lui* (EMINESCU). 2. Pînă și, încă și. *Chiar prin somn... își urmărea gîndul hotărît* (C. PETRESCU). ✦ (Precedat de «ba») Ba încă, ce e mai mult. ✦ (Precedat de «nici») Nici măcar. ✦ (Urmat de o propoziție concesivă introdusă prin «dacă» sau «de») Și dacă. *În casa unui prietin eu am să mă așez chiar dacă nu mă poftește nimeni* (SADOVEANU). 3. Încă (de pe vremea aceea). *Chiar de-aucm un an.* 4. În realitate, de fapt, într-adevăr. *Nu că zic eu, dar chiar vine* (CREANGĂ). — Lat. **clarus.**

CHIAR[2]**, -Ă,** *chiari, -e*, adj. (Înv.) Clar, limpede, lămurit. ◇ (Azi în expr.) *Din chiar senin* = pe neașteptate. — Lat. **clarus.**

CHIÁSM; *chiasme*, s. n. Figură de stil care constă în așezarea a două perechi de cuvinte în ordine încrucișată. — Fr. **chiasme, chiasma** (<gr.)

CHIAU interj. Cuvînt care imită chefnitul ciinilor (de vînătoare).

CHIBÎTCĂ, *chibitce*, s. f. Un fel de trăsură acoperită. — Rus **kibitka**.

CHÍBIȚ, *chibiți*, s. m. 1. Persoană care asistă la jocul de cărți al altora, fără să joace ea însăși. 2. (Ornit.) Nagîț. [Acc. și: *chibît*] — Germ. **Kiebitz**.

CHIBIȚĂ, *chibițez*, vb. I. Intranz. A face pe chibițul; *fig.* a avea un rol neînsemnat într-o afacere. — Din **chibiț**.

CHIBRÍT, *chibrituri*, s. n. Bețișor de lemn avînd la un capăt o măciulie de pastă inflamabilă, folosit pentru a aprinde focul. — Tc. **kibrit**.

CHIBRITÉLNIȚĂ, *chibritelnițe*, s. f. 1. Suport de porțelan, de metal etc. în care se fixează cutia de chibrituri. 2. (Neobișnuit) Brichetă[1]. — Din **chibrit** + suf. *-elniță*.

CHIBZ, *chibzuri*, s. n. (Înv., în expr.) *A sta* (sau *a intra*) *în* (sau *la*) *chibz* (sau *chibzuri*) = a sta pe gînduri, a reflecta. — Postverbal al lui **chibzui**.

CHIBZUÍ, *chibzuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. și intranz. A judeca cumpănind toate eventualitățile; a se gîndi, a reflecta, a medita. ✦ Refl. (Rar) A se îngriji de... 2. Tranz. A pune ceva la cale, a plănui. ✦ Refl. A se sfătui unul cu altul. 3. Tranz. (Reg.) A-și închipui, a presupune, a bănui. — Magh. **képezni** «a forma».

CHIBZUIÁLĂ, *chibzuieli*, s. f. Faptul de *a (se) chibzui*. ◇ Expr. *A sta la chibzuială* = a sta pe gînduri, a șovăi. *A fi de bună chibzuială* = a fi cumpănit, chibzuit.

CHIBZUÍNȚĂ s. f. Examinare atentă a împrejurărilor, judecată cumpănită; chibzuială. — Din **chibzui** + suf. *-ință*.

CHIBZUÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) chibzui*; judecată cumpănită, deliberare.

CHIBZUÍT, *-Ă*, *chibzuiți*, *-te*, adj. Care judecă, cumpănind toate eventualitățile; socotit, cumpănit. — V. *chibzui*.

CHÍCĂ, *chici*, s. f. 1. Părul capului considerat (altădată) în întregime; (azi) partea părului lăsată să crească lungă pe ceafă sau pe spate; plete. ◇ Expr. *A face* (cuiva) *chica topor* (sau *măciucă*) sau *a face* (cuiva) *moriște în chică* = a trage (pe cineva) de păr; *p. ext.* a bate zdravăn. ◇ Compus: *chica-voinicului* = plantă erbacee cu frunze spintecate în lobi ca niște fire de păr și cu flori albastre *(Nigella damascenna)*. 2. (Rar) Părul din ceafa animalelor; *p. ext.* ceafă. — Slav (v. sl. *kyka*).

Chica-voinicului

CHÍCHERIȚĂ, *chicherițe*, s. f. Insectă parazită de culoare feruginoasă, care trăiește în blana oilor și le suge sîngele *(Melophagus ovinus)*. — Comp. bg. **kekerica**.

CHICHINEÀȚĂ, *chichinețe*, s. f. Casă sau cameră mică, sărăcăcioasă.

CHICHIÓN, *chichioane*, s. n. Întîmplare neplăcută; încurcătură, bucluc. [Pr.: *-chi-on*] — Ngr. **kikeon**.

CHICHIREZ s. n. (Fam.) Haz; gust, farmec.

CHICHÍȚĂ, *chichițe*, s. f. 1. (Fam.) Șiretlic, subterfugiu, vicleșug. ◇ Expr. *A căuta* (cuiva) *chichițe* = a te sili să găsești (cuiva) greșeli. 2. Lădiță sub capra unei trăsuri. ✦ (Reg.) Despărțitură mică în formă de cutie cu capac, pe peretele interior al unei lăzi. — Din **chichie** (puțin folosit) «cutie» + suf. *-iță*.

CHICINÉTĂ, *chicinete*, s. f. Încăpere de dimensiuni reduse (în apartamentele mici din blocuri) care servește ca bucătărie. — Din engl. **Kitchen** «bucătărie» + suf. *-etă*.

CHÍCIURĂ s. f. Strat de gheață care se formează iarna pe arbori și pe case din vaporii de apă sau din picăturile de ploaie; promoroacă. — Bg. **klčur** «mănunchi, buchet; țurțur de gheață».

CHICLÁZ, *chiclazuri*, s. n. (Reg.) Calaican. — Comp. magh. **kék** «vînăt».

CHÍCOT, *chicote*, s. n. Ris (înfundat) cu izbucniri zgomotoase. — Bg., sb. **kikot**.

CHICOTEÁLĂ, *chicoteli*, s. f. Faptul de *a chicoti*; izbucnire (înfundată și zgomotoasă) de rîs.

CHICOTÍ, *chicotesc*, vb. IV. Intranz. A rîde (pe ascuns sau pe înfundate) cu izbucniri zgomotoase, cu hohote. — Din **chicot**.

CHICOTÍT s. n. Chicoteală. — V. *chicoti*.

CHICULÍȚĂ, *chiculițe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *chică*.

CHICUȚĂ, *chicuțe*, s. f. Chiculiță. — Din **chică** + suf. *-uță*.

CHÍDĂ, *chide*, s. f. (Reg.) Chiciură. — Magh. **köd** «burĭ, ceață».

CHÍFLĂ, *chifle*, s. f. Corn sau pîinișoară rotundă, făcute din făină de patiserie. — Germ. **Kipfel**.

CHIFTEÁ, *chiftele*, s. f. Turtă mică făcută din carne tocată și prăjită în grăsime. [Var.: **chefteá** s. f.] — Tc. **köfte**.

CHIFTELÚȚĂ, *chifteluțe*, s. f. Diminutiv al lui *chiftea*.

CHÍFTERIȚĂ, *chifteriță*, s. f. (Reg.) Coropișniță. — Din [coana] **chifteriță** (etimologie populară din *conopiștiță* <bg. *konopistica*).

CHIFTÍ, *chiftesc*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre lichide) A ieși (din pămînt) în urma unei presiuni (ușoare). ✦ (Despre obiecte îmbibate cu lichid) A elimina lichid în urma unei apăsări (ușoare); a musti. 2. (Despre partea lichidă a unor alimente expuse la foc) A ieși la suprafața fierturii. — Onomatopee.

CHIHÁIE, *chihăi*, s. m. 1. (Reg.) Șeful pădurarilor. 2. (Înv.) Ostaș. — Tc. **kehaya**.

CHIHĂI, *chihăiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A insista cu vorba pe lîngă cineva; a plictisi. 2. Intranz. A tuși sec. — Onomatopee.

CHIHLIBÁR s. n. v. **chihlimbar**.

CHIHLIBARÍU, *-IE* adj. v. **chihlimbariu**.

CHIHLIMBÁR, *chihlimbare*, s. n. Produs organic fosil, divers colorat, mai ales galben, întrebuințat la fabricarea unor obiecte de artă și la prepararea lacurilor fine. [Var.: **chihlibár**, **chilimbár** s. n. — Tc. **kehlibar**.

CHIHLIMBARÍU, *-IE*, *chihlimbarii*, adj. De culoarea chihlimbarului; gălbui. [Var.: **chihlibariu**, *-ie*, **chilimbariu**, *-ie* adj.] — Din **chihlimbar** + suf. *-iu*.

CHIL[1] s. n. Lichid albicios format din partea nutritivă a alimentelor, absorbit de mucoasa intestinală în timpul actului de digestie și răspîndit apoi în tot corpul, pe care îl hrănește. — Fr. **chyle** (lat. lit. **chylus**).

CHIL[2], *chile*, s. n. (Fam.) Kilogram. [Var.: (reg.) **chilă** s. f.] — Din **kil**[ogram].

CHÍLĂ[1] s. f. v. **chil**[1].

CHÍLĂ[2], *chile*, s. f. Veche măsură de capacitate, egală cu circa 500 de kilograme și întrebuințată mai ales pentru cereale. — Tc. **kile**.

CHÍLĂ[3], *chile*, s. f. Piesă de rezistență așezată pe axa longitudinală a fundului unei nave, în exteriorul ei, de care se prind bordurile navei. — Fr. **quille**.

CHILÉR, *chilere*, s. n. (Reg.) 1. Încăpere mică la casele țărănești, folosită drept cămară. 2. Încăpere mică și joasă aflată în dosul casei, folosită ca locuință. — Tc. **kiler**.

CHILÍE, *chilii*, s. f. Odăiță din cuprinsul unei mănăstiri, în care locuiește un călugăr sau o călugăriță; *p. ext.* cameră mică de locuit; cămăruță. — Slav (v. sl. *kelija* <gr.).

CHILÍM, *chilimuri*, s. n. 1. Covor (turcesc) cu două fețe; scoarță înflorată. 2. Broderie făcută cu lînă sau cu mătase pe etamină. — Tc. **kilim**.

CHILIMBÁR s. n. v. **chihlimbar**.

CHILIMBARÍU, *-IE* adj. v. **chihlimbariu**.

CHILIMOÁȚĂ, *chilimoațe*, s. f. (Reg.) Aluat care nu s-a copt bine.

CHILÍNĂ s. f. v. **chilnă**.

CHILIOÁRĂ, *chilioare*, s. f. Diminutiv al lui *chilie*.

CHILIPÍR, *chilipiruri*, s. n. Afacere avantajoasă, cîștig neașteptat, (fără muncă). ✦ (Concr.) Lucru foarte ieftin, marfă luată pe un preț de nimic. — Tc. **kelepir**.

CHILIPIRGÍU, *chilipirgii*, s. m. (Peior.) Om care umblă după chilipiruri. — Tc. **kelepirci**.

CHILIUȚĂ, *chiliuțe*, s. f. Chilioară. — Din **chilie** + suf. *-uță*.

CHÎLNĂ, *chîlne*, s. f. (Pop.) 1. Lădița trăsurii sau a căruței, pe care șade cel ce mînă caii. 2. Partea de dinainte sau de dinapoi, adăugată la coșul căruței. [Var.: **chîlină**, **chelnă** s. f.] — Pol. **kielnia** [wozowa].

CHILOM, (1) *chiloame*, s. n., (2) *chilomi*, s. m. 1. (Înv.) Armă în formă de baston, cu secure la un capăt. 2. Lovitură dată cu pumnul; pumn. — Tc. **külünk**.

CHILOMÁN, *chilomane*, s. n. (Reg.) Gălăgie; petrecere zgomotoasă (cu mîncare și băutură).

CHÍLOTĂ s. f. v. **pilotă**.

CHILÓȚI s. m. pl. Obiect de rufărie sau de sport, care acoperă corpul de la talie pînă mai sus de genunchi. — Fr. **culotte**.

CHILȘUG s. n. (Înv.) Bani, avere. — Magh. **költség**.

CHILÚG s. n. v. **plug**.

CHÍMEN s. m. Plantă erbacee cu flori mici, albe sau roșietice, dispuse în umbele, ale cărei fructe aromatice sînt întrebuințate ca mirodenie sau în medicină *(Carum carvi)*; chimion-de-cîmp. — Ngr. **kiminon**.

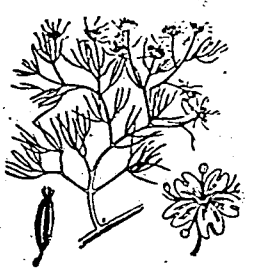

Chimen

CHIMÉR s. n. v. **chimir**.

CHÍMIC, *-Ă*, *chimici*, *-e*, adj. Care ține de chimie, privitor la chimie. ✦ Care utilizează substanțe din domeniul chimiei. *Curățătorie chimică*. ◇ *Creion chimic* = creion cu mină violetă, fabricată sintetic, a cărui urmă pe hîrtie se șterge greu. — Fr. **chimique**.

CHIMICÁLE s. f. pl. (Fam.) Nume generic dat produselor chimice. — Germ. **Chemikalien**.

CHIMÍE s. f. Știință care studiază compoziția, structura internă și proprietățile corpurilor, schimbările provocate de acțiunea atomilor

sau a moleculelor unor corpuri asupra altora, transformările lor cantitative și calitative, precum și combinațiile noi, rezultate în urma acestor transformări. — Fr. **chimie** (lat. lit. **chimia**).

Chimion

CHIMIÓN s. n. 1. Mică plantă erbacee cu flori mici albe-liliachii, ale cărei fructe aromatice se întrebuințează în medicină, în bucătărie și la fabricarea lichiorurilor *(Cuminum Cyminum)*. 2. Compus: *chimion-de-câmp* (sau *sălbatic*) = chimen. — Tc. **kimyon**.

CHIMÍR, *chimire*, s. n. Brîu lat de piele, prevăzut cu buzunare, pe care îl poartă țăranii; șerpar. ◇ Expr. *A pune la chimir* = a strînge bani; a fi zgîrcit. *A avea la chimir* = a fi bogat. [Var.: **chimér** s. n.] — Tc. **kemer**.

CHIMIRÁȘ, *chimirașe*, s. n. Diminutiv al lui *chimir*.

CHIMÍST, **-Ă**, *chimiști*, *-ste*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu studiul chimiei, care este specialistă în această știință. — Fr. **chimiste**.

CHIMIZÁRE, *chimizări*, s. f. Introducere pe scară largă a procedeelor chimice în procesele de producție.

CHIMONÓ, *chimonouri*, s. n. 1. Croială de haină femeiască, cu mîneca dintr-o singură bucată cu talia. ◇ (Adjectival, invar.) *Bluză chimono*. 2. Îmbrăcăminte japoneză în formă de halat, cu mîneci foarte largi, sau, *p. ext.*, haină femeiască de casă croită în felul descris mai sus. — Fr. **kimono**.

Chimonouri

CHIMVÁL, *chimvale*, s. n. 1. Instrument muzical folosit în vechime, compus din două talere de aramă care se loveau unul de altul. 2. (Arh.) Clopot. — Slav (v. sl. **kimvalŭ** <gr.).

CHIN, *chinuri*, s. n. 1. Suferință fizică grea; tortură, supliciu. 2. Suferință morală; necaz, grijă. — Magh. **kín**.

CHINĂRUÍ vb. IV. v. **chenărui**.

CHINCHÍNĂ, *chinchine*, s. f. Arbore exotic *(Cinchona)* din a cărui scoarță se extrag chinina și alte medicamente tonice. — Fr. **quinquina**.

CHINDÉU, *chindee*. s. n. (Reg.) Ștergar, năframă. — Magh. **kendő**.

CHINDÍE, *chindii*, s. f. 1. Timp al zilei către asfințitul soarelui. ✦ Loc de pe bolta cerească unde se află soarele pe înserat. 2. Numele unui dans popular asemănător cu sîrba și melodia după care se execută. — Tc. **ikindi** «după amiază, rugăciunea de după prînz».

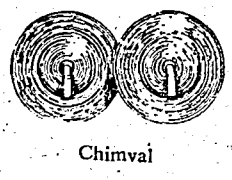

Chimval

CHINDISÍ, *chindisesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A broda. — Ngr. **kento, kentizo**.

CHINÉZ[1], *chinezi*, s. m. Persoană care face parte din populația de bază a Chinei. [Pl. și: *chinejí*] — It. **chinese**.

CHINÉZ[2], *chinezi*, s. m. (Reg. inv.) Primar. — Sb. **knez** (magh. **kenéz**).

CHINÉZ[3], **-Ă**, *chinezi*, *-e*, adj. Al Chinei sau al populației ei, privitor la China sau la populația ei; chinezesc. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de chinezi. [Pl. m. si: *chinejí*] — It. **chinese**.

CHINEZĂRÍE, *chinezării*, s. f. Încîlceală, complicație. — Din **chinez** + suf. *-ărie*.

CHINEZÉSC, **-EASCĂ**, *chinezești*, adj. Chinez[2]. ◇ *Zidul chinezesc* = zidul care despărțea în vechime China de Mongolia; *fig.* stavilă, opreliște pusă în calea influențelor inovatoare din afară. *Umbre chinezești* = umbre proiectate pe un perete, pe un ecran etc., prin combinarea poziției degetelor, și reprezentînd diverse figuri. — Din **chinez** + suf. *-esc*.

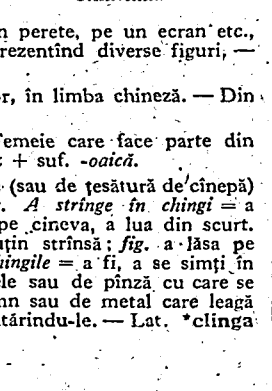

Chinchină

CHINEZÉȘTE adv. În felul chinezilor, în limba chineză. — Din **chinez** + suf. *-ește*.

CHINEZOÁICĂ, *chinezoaice*, s. f. Femeie care face parte din populația de bază a Chinei. — Din **chinez** + suf. *-oaică*.

CHÍNGĂ, *chingi*, s. f. 1. Fîșie de piele (sau de țesătură de cînepă) cu care se strînge șaua calului. ◇ Expr. *A strînge în chingi* = a înhinga strîns un cal; *fig.* a constrînge pe cineva, a lua din scurt. *A slăbi din chingi* = a lăsa chinga mai puțin strînsă; *fig.* a lăsa pe cineva mai liber. *A-l ține* (pe cineva) *chingile* = a fi, a se simți în putere, a fi în stare. 2. Cingătoare de piele sau de pînză cu care se încinge mijlocul oamenilor. 3. Bară de lemn sau de metal care leagă părțile componente ale unui obiect, întărindu-le. — Lat. **clinga* (= *cingula*).

CHINGULÍȚĂ, *chinguliță*, s. f. Diminutiv al lui *chingă*.

CHINGÚȚĂ, *chinguță*, s. f. Chinguliță. — Din **chingă** + suf. *-uță*.

CHININĂ, *chinine*. s. f. Substanță albă, cristalină, cu gust foarte amar, folosită ca medicament febrifug contra frigurilor și a infecțiilor gripale; comprimat din această substanță. — Fr. **quinine**.

CHINÓNĂ s. f. Substanță organică cu molecula formată dintr-un ciclu de șase atomi de carbon și care constituie substanța de bază a unor materii colorante. — Fr. **quinone**.

CHINONÍC, *chinonice*, s. n. (Înv.) Cîntare bisericească liturgică, în timpul căreia se împărtășesc clericii care slujesc. — Ngr. **koinonikon** [troparion].

CHINORÓS s. n. v. **chinoroz**.

CHINORÓZ s. n. Funingine foarte fină, folosită în industrie la fabricarea unor vopsele, a cernelii de tipar etc. [Var.: **chinoros** s. n.] — Germ. **Kienruss**.

CHINOTEHNÍE s. f. Totalitatea principiilor și metodelor de lucru folosite pentru creșterea cîinilor, ameliorarea raselor de cîini etc.

CHINOVÁR s. n. Sulfură roșie de mercur, folosită ca colorant și ca medicament. — Vechi rus **kinovarĭ**; bg. **kinovar**.

CHINOVIÁL, **-Ă**, *chinoviali*, *-e*, adj. Care aparține unei chinovii, care se referă la chinovie, de chinovie. [Pr.: *-vi-al*] — Din **chinovie** + suf. *-al*.

CHINÓVIE, *chinovii*, s. f. Mănăstire în care călugării au viața organizată în comun. [Acc. și: *chinovíe*] — Slav (v. sl. **kinovija** <gr.).

CHINTÁL, *chintale*, s. n. Măsură de greutate egală cu o sută de kilograme — Fr. **quintal**.

CHINTESÉNȚĂ s. f. Ceea ce este esențial, de bază într-un lucru, într-o concepție etc. [Var.: (înv.) **cvintesénță** s. f.] — După fr. **quintessence**.

CHINUÍ, *chinuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A supune la suferințe fizice; a tortura. 2. Tranz. și refl. A(-și) pricinui suferințe morale, chinuri sufletești. ✦ Tranz. A necăji, a plictisi. 3. Refl. A se strădui a face eforturi. [Prez. ind. și: *chínui*] — Din **chin**.

CHINUIÁLĂ, *chinuieli*, s. f. (Rar) Chinuire. — Din **chinui** + suf. *-eală*.

CHINUÍRE, *chinuiri*, s. f. Faptul de a *(se) chinui*.

CHINUÍT, **-Ă**, *chinuiți*, *-te*, adj. 1. Plin de chinuri sau de suferințe. 2. (Despre o operă artistică, un text etc.) Făcut cu multă trudă. — V. *chinui*.

CHINUITÓR, **-OÁRE**, *chinuitori*, *-oare*, adj. Care chinuiește. — Din **chinui** + suf. *-(i)tor*.

CHIOCÉC, *chiocecuri*, s. n. (Înv.) Numele unui dans turcesc și melodia după care se execută. [Pr.: *chio-*] — Tc. **köcek**.

CHIOLHÁN, *chiolhanuri*, s. n. Petrecere, chef mare. [Var.: **chiulhán** s. n.]

CHIOLHĂNÓS, **-OASĂ**, *chiolhănoși*, *-oase*, adj., s. m. și f. Ticălos, mișel. — Din **chiolhan, chiulhan** + suf. *-os*.

CHIOMB, CHIOÁMBĂ adj. v. **chiomp**.

CHIOMP, CHIOÁMPĂ, *chiompi*, *chioampe*, adj. (Reg.; adesea substantivat) 1. Prost, nesocotit. 2. Care nu vede bine. [Var.: **chiomb, chioámbă** adj.]

CHIOMPĂNÍ, *chiompănesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A umbla cu ochii închiși prin întuneric.

CHIONDOREÁLĂ, *chiondoreli*, s. f. Privire încruntată, posomorîtă. — Din [în]**chiondorî** + suf. *-eală*.

CHIONDORÎȘ adv. Chiorîș, încruntat, posomorît. [Var.: **chiondorúș** adv.] — Din [în]**chiondorî** + suf. *-îș*.

CHIONDORÚȘ adv. v. **chiondorîș**.

CHIOR, CHIOÁRĂ, *chiori*, *chioare*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care vede numai cu un ochi; căruia îi lipsește un ochi. 2. (Adesea substantivat) Orb. ◇ Expr. *A da chior peste cineva* = a se izbi, a se ciocni de cineva orbește. *A o lua de-a chioara* = a o lua razna. ✦ (Ir.) Care nu vede bine. 3. (Adesea substantivat) Șașiu. 4. Fig. (Despre surse de lumină) Care dă o lumină slabă, insuficientă; (despre lumină) slabă. ✦ (Despre ferestre) Prin care lumina străbate cu greu, care este prea mică sau (în parte) astupată. 5. (În expr.) *Apă chioară* = a) nume dat în ironie unor alimente lichide sau unor băuturi alcoolice prea diluate; b) vorbe lipsite de miez. *A nu avea para chioară* sau (rar) *a nu avea chioară în pungă* = a nu avea nici un ban. — Tc. **kör**.

CHIORĂÍ, pers. 3 *chiorăie*, vb. IV. Intranz. (Despre intestine) A produce un zgomot caracteristic datorită mișcării gazelor din interior. [Var.: **ghiorăi** vb. IV] — Onomatopee.

CHIORĂIÁLĂ, *chiorăieli*, s. f. Zgomot produs de mișcarea gazelor în intestine. [Var.: **ghiorăiálă** s. f.] — Din **chiorăi** + suf. *-eală*.

CHIORĂÍT, *chiorăituri*, s. n. Chiorăială. [Var.: **ghiorăit** s. n.] — V. *chiorăi*.

CHIORĂITÚRĂ, *chiorături*, s. f. Chiorăială. — Din **chiorăi** + suf. *-(i)tură*.

CHIORÎ, *chiorâsc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A-și pierde sau a face pe cineva să piardă un ochi; *p. ext.* a-i slăbi sau a face să-i slăbească cuiva vederea; a orbi. ✦ Tranz. Fig. A încerca să înșele pe cineva. 2. Refl. (Fam.) A se uita foarte atent, cu curiozitate; a se holba. 3. Intranz. Fig. (Despre surse de lumină) A da o lumină foarte slabă. 4. Intranz. (Înv.) A ochi, a ținti. — Din **chior**.

CHIORÎŞ[1] adv. (În expr.) *A privi* (sau *a se uita*) *chiorîş* = a privi cruciş, chiondorîş; *fig.* a se uita cu coada ochiului, pe furiş, cu duşmănie sau cu dispreţ. *A da chiorîş prin ceva* = a se repezi fără a lua seama peste ce calcă. (Înv.) *A da chiorîş la* (sau *în*) *ceva* = a ţinti. — Din **chiorî** + suf. *-îş*.

CHIORÎŞ[1], *-Ă*, *chiorîşi*, *-e*, adj. 1. Saşiu. 2. Fig. Supărat, îmbufnat. — Din **chiorî** + suf. *-îş*.

CHIOSTÉC[1] s. n. v. **chiştoc**[1].

CHIOSTÉC[2], *chiostecuri*, s. n. (Înv.) 1. Piedică pusă la picioarele cailor. 2. Şiret la gulerul mantalei. [Pl. şi: *chiostece*] — Tc. *köstek* «piedică».

CHIOŞC, *chioşcuri*, s. n. 1. Un fel de gheretă pe străzi şi în gări, în care se vînd ziare, reviste, ţigări, răcoritoare etc. 2. Construcţie uşoară (de lemn) aşezată în grădini sau în parcuri (publice). — Tc. *köşk*.

CHIOŞCÁR, *chioşcari*, s. m. Persoană care vinde ziare, ţigări, răcoritoare etc. într-un chioşc (1). — Din **chioşc** + suf. *-ar*.

CHÍOT, *chiote*, s. n. Strigăt puternic, răsunător, prelung, care exprimă bucurie, izbîndă etc. sau care serveşte ca o chemare. — Din **chiu** + suf. *-ot*.

CHIOŢÍ, *chiotesc*, vb. IV. Intranz. A striga, a ţipa; a chiui, a da chiote. ✦ (Rar) A răsuna. — Din **chiot**.

CHIOTOÁRE s. f. v. **cheotoare**.

CHIP, *chipuri*, s. n. I. 1. Faţă, obraz, figură. ✦ Expresie a feţei; fizionomie. 2. Înfăţişarea sau aspectul unei persoane. ◇ Loc. adv. *În chip de...* = cu înfăţişare de..., asemenea cu... *După chipul şi asemănarea cuiva* = întocmai ca cineva, la fel cu cineva. ✦ Persoană, fiinţă. ✦ Imagine, arătare. 3. Imagine a unei persoane sau a unui obiect, redată prin desen, pictură, sculptură etc. ◇ *Chip cioplit* = idol. 4. (Pop.) Semn. *Făcui chip Pisicuţii cu friul la dreapta* (HOGAŞ). II. 1. Fel, mod, gen. ◇ Loc. adv. *(În* sau *cu) fel şi chip* (sau *chipuri*) = în tot felul, în toate modalităţile posibile. ◇ Loc. adj. *Fel şi chip de...* = tot felul de... 2. Modalitate, posibilitate. ◇ Loc. adv. *Cu orice chip* = cu orice preţ, oricum. *În* (sau *cu*) *nici un chip* = în nici un caz, nicidecum. ◇ Expr. *Nu e chip să...* = nu se poate, e imposibil să... *A nu avea (nici un) chip (să...)* = a nu avea posibilitatea, a nu putea (să...). *A face toate chipurile (ca să...)* = a face tot ce e cu putinţă, tot posibilul (ca să...): *A afla chip (şi cale)* = a găsi un mijloc eficace, o soluţie. 3. (Reg.) Încercare; mijloace. *Pentru ce m-ai silí să jur că n-oi face nicí un chip de a afla cine eşti?* (ALECSANDRI). 4. (În expr.) *Cu chip să...* = ca să..., pentru ca să..., avînd intenţia să... *Cu chip că...* = sub pretext că..., sub aparenţa că... III. (La pl., pop. cu valoare adverbială) Vorba vine, cică. *Giungul a scos din haină şi mîna cealaltă, care, chipurile, îi lipsea* (PAS). ✦ La drept vorbind, nu-i vorbă; ba chiar. — Magh. **kép**.

CHIPAROÁSĂ, *chiparoase*, s. f. Plantă decorativă cu tulpina înaltă, terminată cu un mănunchi de flori albe, mirositoare *(Polianthes tuberosa)*; tuberoză. — Fr. **tubéreuse** (după *chiparos*).

CHIPARÓS, *chiparoşi*, s. m. Arbore răşinos din clasa coniferelor, cu frunze veşnic verzi şi cu lemnul rezistent şi parfumat, întrebuinţat în industrie *(Cupressus sempervirens)*. — Ngr. **kyparissos**.

Chiparoasă

Chiparos

CHIPĂRÚŞ, *chipăruşi*, s. m. (Reg.) Ardei. — Din **chiper** (= *piper*) + suf. *-uş*.

CHIPCÉL s. n. Unealtă de pescuit peşte mărunt, formată dintr-o plasă întinsă pe nuiele ca o umbrelă. — Din **chepcea** (< tc. *kepçe*).

CHÍPEŞ, *-Ă*, *chipeşi*, *-e*, adj. Binefăcut, frumos, arătos. — Magh. **képes** «capabil».

CHIPÍU, *chipie*, s. n. Un fel de şapcă (de uniformă) cu fundul rotund şi tare şi cu cozoroc. [Pl. şi: *chipiuri*] — Fr. **képi**.

CHIPÓS, -OÁSĂ, *chipoşi*, *-oase*, adj. (Pop.) Chipeş. — Din **chip** + suf. *-os*.

CHIPUŞÓR, *chipuşoare*, s. n. Diminutiv al lui *chip*.

CHIR s. m. (Grecism înv., adesea ir.) Domn, jupîn: [Scris şi: *kir*] — Ngr. **kyr**[ios].

CHIRALÉISA interj. Formulă liturgică grecească, rostită de cei care însoţesc pe preot cînd umblă cu botezul. — Ngr. **kyrie eleison**.

CHIRĂÍ, *chirăi*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre greieri, la pers. 3) A ţîrîi. ✦ (Despre unele păsări) A cîrîi. 2. (Despre oameni) A striga, a ţipa. — Onomatopee.

CHIRĂÍT, *chirăituri*, s. n. Faptul de *a chirăi*; ţîrîit. ✦ Cîrîit. ✦ Strigăt, ţipăt.

CHIRCÍ, *chîrcesc*, vb. IV. Refl. 1. A se strînge grămadă, a se face mic, a se ghemui. 2. A nu se dezvolta bine; a se pipernici a se usca. [Var.: **închircí** vb. IV]

CHIRCÍT, -Ă, *chîrciţi*, *-te*, adj. 1. Cu trupul strîns, ghemuit. 2. Pipernicit, nedezvoltat; sfrijit. [Var.: **închircít, -ă** adj.] — V. *chîrci*.

CHIRCITÚRĂ, *chîrcituri*, s. f. Fiinţă degenerată, rău dezvoltată. — Din **chirci** + suf. *-(i)tură*.

CHIRDOSÍ, *chirdosesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A pierde, a prăpădi, a nimici. — Bg. **kerdosam** «cîştig» (influenţat ca sens de *cherde* = *pierde*).

CHIRFOSEÁLĂ, *chirfoseli*, s. f. (Reg.) Învălmăşeală, zăpăceală, hărmălaie.

CHIRFOSÍ, *chîrfosesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A strivi, a tocmi. — Din **chirfoseală**.

CHIRIÁRH, *chiriarhi*, s. m. (Înv.) Ierarh conducător al unei eparhii, mitropolii, patriarhii; arhiereu în funcţie. [Pr.: *-ri-arh*] — Ngr. **kyriarhis**.

CHIRIARHÍE, *chiriarhii*, s. f. (Înv.) Demnitatea de chiriarh; (cu sens colectiv) conducerea superioară a bisericii. [Pr.: *-ri-ar-*] — Ngr. **kyriarhia**.

CHIRIÁŞ, -Ă, *chiriaşi*, *-e*, s. m. şi f. Persoană care ia cu chirie o locuinţă. — Din **chirie** + suf. *-aş*.

CHIRÍE, *chirii*, s. f. Sumă plătită în schimbul folosirii temporare a unui lucru. ◇ Loc. adv. *Cu chirie* = pentru folosire temporară şi în schimbul unei plăţi. ◇ Expr. (Rar) *Gura nu cere* (sau *nu ţine*) *chirie* = poţi vorbi ce şi cît vrei. — Bg., sb. **kirija** (< tc. *kira*).

CHIRIGÍU, *chirigii*, s. m. 1. (Înv.) Cel care transporta cu căruţa, în schimbul unei plăţi, oameni sau mărfuri; cărăuş. 2. (Reg.) Chiriaş. — Tc. **kiracı**.

CHIRÍLIC, -Ă, *chirilici*, *-e*, adj. (În expr.) *Alfabet chirilic* = vechiul alfabet slav, compus de Chiril în secolul al IX-lea, întrebuinţat şi la noi pînă pe la jumătatea secolului al XIX-lea şi care a servit drept bază pentru alfabetele folosite de popoarele slave ortodoxe. *Litere chirilice* = literele din acest alfabet. ◇ (Substantivat) *Scrie cu chirilice.* [Var.: **cirílic, -ă** adj.] — Din **Chiril** + suf. *-ic*.

CHIRISTIGÍU s. m. v. **cherestegiu**.

CHIROMÁNT, *chiromanţi*, s. m. Persoană care se îndeletniceşte cu ghicirea caracterului sau viitorului cuiva pe baza studierii liniilor din palmă. — It. **chiromante** (< gr.).

CHIROMANŢÍE s. f. Îndeletnicirea chiromantului. — It. **chiromanzia** (< gr.).

CHIRÓVNIC, *chirovnici*, s. m. Maestru sondor şef la şantierele petroliere.

CHIRPÍCI s. n. Material de construcţie în formă de cărămidă, făcut dintr-un amestec de lut, paie şi bălegar. — Tc. **kirpic**.

CHIRÚRG, *chirurgi*, s. m. Medic specialist în chirurgie. [Var.: (înv.) **hirúrg** s. m.] — Lat. lit. **chirurgus** (< gr.).

CHIRURGICÁL, -Ă, *chirurgicali*, *-e*, adj. Care aparţine chirurgiei, care se referă la chirurgie, care se realizează cu ajutorul chirurgiei. — Fr. **chirurgical** (lat. lit. **chirurgicalis**).

CHIRURGÍE, *chirurgii*, s. f. Ramură a medicinei care studiază şi aplică metode de tratare a bolilor prin operaţii. [Var.: (înv.) **hirurgíe** s. f.] — Fr. **chirurgie** (lat. lit. **chirurgia**).

CHIŞĂU s. m. (Reg.) Piuliţă. — Din **chisa** (= *pisa*) + suf. *-ău*.

CHISEÁ, *chisele*, s. f. 1. Vas mic de sticlă, de cristal sau de porţelan, în care se ţine dulceaţa (sau, în trecut, tutunul). 2. (Înv.) Pungă în care se ţinea tutun. [Var.: **cheseá** s. f.] — (1) Tc. **kjase**, (2) tc. **kese**.

CHÍSELIŢĂ, *chiseliţe*, s. f. Fiertură de fructe sau de anumite legume (ştir, lobodă etc.). ✦ Amestec din care nu se mai alege nimic; terci, talmeş-balmeş. ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *chiseliţă* = a bate zdravăn. — Bg., sb. **kiselica**.

CHISNOVÁT, -Ă, *chisnovaţi*, *-te*, adj. (Reg.) Poznaş, glumeţ; comic.

CHIST, *chisturi*, s. n. Tumoare benignă constînd dintr-o pungă cu un conţinut lichid sau semilichid. — Fr. **kyste**.

CHÍSTIC, -Ă, *chistici*, *-e*, adj. De natura chistului. — Er. **kystique**.

CHIŞCÁR, *chişcari*, s. m. (Iht.; reg.) Ţipar. — Comp. rus **piškar**.

CHÍŞCĂ, *chişte*, s. f. (Reg.) Un fel de caltaboş făcut din stomacul sau din intestinele porcului, umplute cu carne tocată, cu păsat, cu sînge etc. ✦ (Adverbial) Plin, îndesat pînă la refuz. — Ucr. **kyška**.

CHÍŞIŢĂ[1], *chişiţe*, s. f. Încheietură a piciorului, deasupra copitei, la animalele care au copite; moţul de păr de deasupra copitei. — Bg. **kičica**, sb. **kičica**.

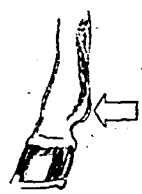

Chişiţă

CHÍŞIŢĂ[2], *chişiţe*, s. f. Pensulă de încondeiat ouăle, făcută dintr-un beţişor, de obicei de metal, prevăzut cu cîteva fire de păr de porc. — Bg. **kitica**.

CHIŞLEÁG s. n. (Reg.) Lapte de vacă închegat care rămîne în vas după luarea smîntînii formate la suprafaţă; lapte prins, lapte acru. — Ucr. **kysljak**.

CHIŞNÍ, *chişnesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A scînci.

CHIŞOÁGĂ s. f. (Reg.) Amestecătură de peşte mic.

CHIŞTÓC[1], *chiştoace*, s. n. Muc de ţigară. [Var.: **chiostéc** s. n.]

CHIŞTÓC[2], *-OÁCĂ*, *chiştoci*, *-oace*, s. m. şi f. Copil de statură mică şi îndesată. — Din **chiştoc**[1].

CHIT[1] adv. (Fam., în expr.) *A fi chit* (cu cineva) = a nu mai datora nimic (cuiva). *Chit că...* = chiar dacă..., indiferent dacă... — Fr. **quitte**.

CHIT[2] s. n. Pastă formată dintr-o pulbere metalică amestecată cu un lichid vîscos (ulei de in, glicerină etc.), care e folosită la fixarea geamurilor în cercevele, la astuparea găurilor în lemn sau în zid etc. — Germ. **Kitt**.

CHIT[3], *chiți*, s. m. (Zool.; înv.) Balenă. — Slav (v. sl. **kitŭ** <gr.).

CHITANȚĂ, *chitanțe*, s. f. Act scris prin care se face dovada primirii unei sume de bani, a unor bunuri etc. — Fr. **quittance.**

CHITANȚIÉR, *chitanțiere*, s. n. Carnet sau registru cu foi detașabile, pentru întocmirea chitanțelor. [Pr.: *-ți-er*] — Din **chitanță** + suf. *-ier.*

CHITÁRĂ, *chitare*, s. f. Instrument muzical cu șase coarde; care emite sunete prin pișcare sau lovire cu degetele. [Var.: **ghitără** s. f.] — It. **chitarra.**

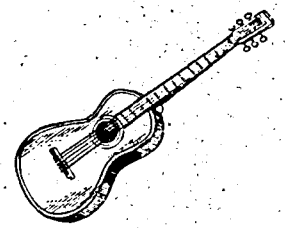

Chitară

CHITARÍST, -Ă, *chitariști, -ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă din chitară. [Var.: (înv.) **citarist, -ă** s. m. și f.] — It. **chitarrista.**

CHÍTĂ, *chite*, s. f. (Reg.) 1. Mănunchi de flori; buchet. 2. Jurubiță de fuioare de in sau de cînepă. — Sb. **kita**, ucr. **kyta.**

CHITCĂÍT, -Ă, *chitcăiți, -te*, adj. (Reg.) Mocăit, ticăit.

CHITEÁLĂ[1] s. f. (Pop.) Chibzuială, socotință. — Din **chiti**[3] + suf. *-eală.*

CHITEÁLĂ[2] s. f. (Reg.) Ochire, țintire. — Din **chiti**[2] + suf. *-eală.*

CHITÍ[1], *chitesc*, vb. IV. (Pop.) 1. Tranz. și refl. A socoti, a crede, a judeca. ✦ Tranz. A pune la cale; a plănui. 2. Tranz. A potrivi, a aranja. *Prinse masa... o chiti bine pe pămînt* (RETEGANUL).

CHITÍ[2], *chitesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A împodobi, a găti (cu chite). — Sb. **kititi.**

CHITÍ[3], *chitesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A tinti (cu arma, cu piatra), a ochi; *p. ext.* a lovi, a nimeri. 2. A arunca o privire; a alege din ochi.

CHITÍC, *chitici*, s. m. (Reg.) Nume generic pentru diferite varietăți de pește mărunt; pește neajuns la maturitate; peștișor. ✧ Expr. *A tăcea chitic* = a nu spune nici o vorbă.

CHITÍE s. f. v. **tichie.**

CHITÍNĂ s. f. Substanță organică azotată care se găsește în tegumentele și în unele organe ale artropodelor. — Fr. **chitine.**

CHITINÓS, -OÁSĂ, *chitinoși, -oase*, adj. Care conține chitină. — După fr. **chitineux.**

CHITÍT, -Ă, *chitiți, -te*, adj. (Pop.) Chibzuit, socotit. — V. *chiti*[1].

CHITONÁG, (1) *chitonage*, s. n. 1. Unealtă cu care se fac găuri în pămînt pentru semănatul porumbului sau pentru înfipt aracii la vie. 2. Pistil obținut din pastă de gutui.

CHÍTRĂ, *chitre*, s. f. Fructul chitrului, cu aspectul unei lămîi mari, din care se face dulceață. — Din **chitru.**

CHÍTRU, *chitri*, s. m. 1. Arbore exotic cu flori mari, albe și cu fructe comestibile *(Citrus medica)*. 2. (Impr.) Chitră. — Ngr. **kitron.**

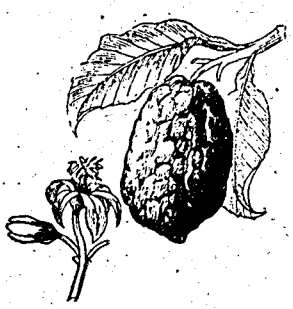

Chitru

CHITUÍ, *chituiesc*, vb. IV. Tranz. A lipi, a astupa, a fixa, a netezi cu chit[2]. — Din **chit**[2].

CHIȚ interj. Cuvînt care imită chițăitul șoarecilor. — Onomatopee.

CHIȚĂÍ, pers. 3 *chițăie*, vb. IV. Intranz. (Despre șoareci) A produce un sunet ascuțit, caracteristic speciei. — Din **chiț.**

CHIȚĂÍT s. n. Faptul de *a chițăi*; sunet ascuțit pe care îl scoate șoarecele.

CHIȚCAN, *chițcani*, s. m. Animal insectivor brun-castaniu pe spate și mai deschis pe burtă, cu botul alungit, cu ochii mici și cu urechile îngropate în blană, care trăiește prin păduri, dumbrăvi etc. în galerii superficiale *(Sorex araneus)*. — Din **chițcăi** + suf. *-an.*

CHIȚCÁI, pers. 3 *chițcăie*, vb. IV. Intranz. A chițăi. — Din **chițăi.**

CHIȚCĂÍT, *chițcăituri*, s. n. Chițăit. ✦ Fig. Țîrîit, chirăit. *Chițcăitul cristeilor.* — V. *chițcăi.*

CHIȚIBUȘ, *chițibușuri*, s. n. Fapt, detaliu lipsit de importanță; mărunțiș, fleac. ✦ Tertip; șmecherie.

CHIȚIBUȘÁR, -Ă, *chițibușari, -e*, s. m. și f. Persoană care se ocupă de chițibușuri, de mărunțișuri, de mici șmecherii. — Din **chițibuș** + suf. *-ar.*

CHIȚIBUȘĂRÍE, *chițibușării*, s. f. Faptă sau apucătură de chițibușar; acțiune plină de chițibușuri. — Din **chițibușar** + suf. *-ie.*

CHIȚORÁN, *chițorani*, s. m. (Reg.) Chițcan. — Din **chiț** [can] + suf. *-or-an.*

CHIU s. n. 1. (În expr.) *Chiu și vai* = suferință, durere; *fig.* sărăcie, mizerie. *Cu chiu, cu vai* = cu mare necaz, cu mare greutate. 2. Strigăt de bucurie; chiot. — Onomatopee.

CHIUÍ, *chiui*, vb. IV. Intranz. 1. A scoate un strigăt ascuțit și prelung de bucurie, de veselie, de îndemn, de chemare etc. 2. A spune strigături, a striga chiuituri (2). [Pr.: *chi-u-i*] — Din **chiu.**

CHIUÍT, *chiuituri*, s. n. 1. Strigăt ascuțit, puternic și prelung. 2. Chiuitură (2), strigătură. [Pr.: *chi-u-it*] — V. *chiui.*

CHIUÍTĂ s. f. (Reg., în expr.) *Cu chiuita* = foarte mult, cu nemiluita. [Pr.: *chi-u-i-*] — V. *chiui.*

CHIUITURĂ, *chiuituri*, s. f. Faptul de *a chiui*. 1. Strigăt, chiot. 2. Versuri cu caracter epigramatic, cu aluzii satirice sau glume țe, strigate în timpul executării dansurilor populare. [Pr.: *chi-u-i-*]

Chiulaf

CHIUL, *chiuluri*, s. n. (Fam.) Absentare nemotivată, sustragere de la obligații din lene, din comoditate sau din neglijență; *p. ext.* înșelătorie. ✧ Expr. *A trage chiulul* = a) a lipsi (de la datorie) fără motiv serios; b) a nu-și ține cuvîntul dat. *A-i trage* (cuiva) *chiulul* = a păcăli, a înșela (pe cineva). — Din **chiul**[angiu].

CHIULAF, *chiulafuri*, s. n. (Înv.) Un fel de căciulă turcească. — Tc. **külah.**

CHIULANGÍU, -ÍE, *chiulangii*, s. m. și f. Persoană care în mod sistematic trage chiulul, înșală, se sustrage de la datorie. — Tc. **külahci.**

CHIULÁSĂ, *chiulase*, s. f. 1. Piesă de metal care închide cilindrii unui motor cu ardere internă. 2. Partea de dinapoi a țevii unei arme de foc (pe unde se încarcă arma). [Pr.: *chiu-*. — Var.: **culásă** s. f.]

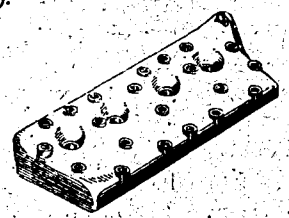

Chiulasă

CHIULHÁN s. n. v. **chiolhan.**

CHIULÍ, *chiulesc*, vb. IV. Intranz. A se sustrage nemotivat de la o obligație, a trage chiulul. — Din **chiul.**

CHIUP, *chiupuri*, s. n. (Reg.) Vas mare de forma unei amfore, întrebuințat pentru păstrarea untdelemnului, murăturilor etc. — Tc. **küp.**

CHIURASÁT s. n. v. **cuirasat.**

CHIURÁSĂ s. f. v. **cuirasă.**

CHIURETÁ, *chiuretez*, vb. I. Tranz. A curăța cu chiureta suprafața unei mucoase (pentru a înlătura părțile bolnave). [Pr.: *chiu-* — Fr. **cureter.**

Chiup

CHIURETÁJ, *chiuretaje*, s. n. Faptul de a chiureta. [Pr.: *chiu-*] — Fr. **curettage.**

CHIURÉTĂ, *chiurete*, s. f. Instrument chirurgical folosit în obstetrică, ginecologie, otorinolaringologie etc. [Pr.: *chiu-*] — Fr. **curette.**

CHIURLUÍT, -Ă, *chiurluiți, -te*, adj. (Reg.) Amețit (de somn sau de băutură); zăpăcit.

CHIUVÉTĂ, *chiuvete*, s. f. Vas de porțelan, de faianță sau de metal smălțuit, cu scurgere, fixat în perete dedesubtul unui robinet de apă și servind la spălat. [Pr.: *chiu-*] — Fr. **cuvette.**

CHÍVĂRĂ, *chivere*, s. f. (Înv.) Acoperămînt de cap în formă de chipiu înalt, folosit de anumite unități militare. [Var.: **chiveră** s. f.] — Rus **kiver.**

CHÍVERĂ s. f. v. **chivără.**

CHIVERNISEÁLĂ, *chiverniseli*, s. f. Faptul de *a (se) chivernisi*; bunăstare, avere.

CHIVERNISÍ, *chivernisesc*, vb. IV. 1. Tranz. A administra. 2. Tranz. A face economii; a agonisi. 3. Refl. A ajunge la o situație materială bună; a se căpătui, a se procopsi. 4. Tranz. și refl. A (se) aproviziona; a (se) îndestula. 5. Tranz. (Înv.) A conduce, a îndruma. — Ngr. **kyverno** (aor. **kyvernisa**).

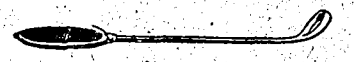

Chiuretă

CHIVERNISÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) chivernisi.*

CHIVERNISÍT, -Ă, *chivernisiți, -te*, adj. Procopsit, căpătuit, înstărit, îmbogățit. — V. *chivernisi.*

CHIVERNISITÓR, *chivernisitori*, s. m. (Înv.) 1. Administrator. 2. Cîrmuitor, guvernator. — Din **chivernisi** + suf. *-itor.*

CHÍVOT, *chivoturi*, s. n. Cutiuță așezată în altar, în care se păstrează cuminecătura rezervată celor care se împărtășesc în caz de boală, înainte de moarte etc. — Slav (v. sl. **kivotŭ** <gr.).

CHIVÚȚĂ, *chivuțe*, s. f. (Reg.) Muncitoare care spoiește cu bidineaua sau care se îndeletnicește cu un mic negoț ambulant. — Din **Chîva** *(<Paraschiva)* + suf. *-uță.*

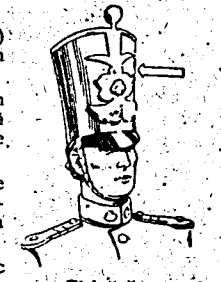

Chivără

CHIX, *chixuri*, s. n. (Fam.) Nereușită, eșec (rușinos). ✧ Expr. *A da chix* = a nu atinge rezultatul dorit, a nu izbuti. — Germ. **Kicks.**

CI conj. 1. (După o negație sau o propoziție negativă) (Ba) dimpotrivă. *Grăim, doamnă, cătră tine, Nu din gură, ci din carte* (EMINESCU). 2. (Înv. și livresc; după o propoziție afirmativă) Cu toate acestea; totuși. *Plîngea fetița, ci-n zadar!* (RETEGANUL). ✦ (După o propoziție

ipotetică sau condiţională) Dar, însă. *Ţi-aş arăta Din bob în bob amorul, Ci numai nu te mînia* (EMINESCU). 3. (Adesea însoţind un imperativ; arată nerăbdarea) Dar... *Ci trebuie să plec!* (BENIUC). — Din ce (<lat. *quid*).

CIACLĂ, *ciacle*, s. f. (Reg.) Patină[1]. — Magh. csáklya.

CIÁN s. n. Gaz incolor, otrăvitor, cu miros de migdale amare. — Germ. Cyan (<gr.).

CIANHÍDRIC adj. m. (În expr.) *Acid cianhidric* = substanţă toxică, incoloră, cu miros de migdale amare: (ieşit din uz) acid prusic. [Pr.: *cian-*] — Fr. cyanhydrique (<gr.).

CIANHIDRIZÁRE s. f. Tratarea cu acid cianhidric a răsadurilor sau a puieţilor dintr-o pepinieră, pentru a combate paraziţii plantelor. [Pr.: *cian-*] — Din cianhidric.

CIANIZÁRE s. f. Tratament termochimic al unui obiect din aliaj feros, prin încălzire în baie de cianuri topite, pentru a obţine acoperirea lui cu un strat superficial dur. [Pr.: *cia-*] — Din cian.

CIANURÁRE, *cianurări*, s. f. 1. Operaţie industrială de extragere a metalelor nobile din minereuri sărace, cu ajutorul soluţiilor alcaline de cianură de sodiu. 2. Cianizare. [Pr.: *cia-*] — Din cianură.

CIANÚRĂ, *cianuri*, s. f. Sare a acidului cianhidric. [Pr.: *cia-*] — Fr. cyanure.

CICÁLĂ, *cicale*, s. f. (Rar) Persoană cicălitoare. — Comp. it. cicala.

CICATRÍCE, *cicatrice*, s. f. Urmă lăsată de o rană, o tăietură etc., după vindecare. — Lat. lit. cicatrix, -icis.

CICATRIZÁ, *cicatrizez*, vb. I. Refl. (Despre răni) A se vindeca, a se închide lăsînd o cicatrice. — Fr. cicatriser (lat. lit. cicatrizare).

CICATRIZÁRE, *cicatrizări*, s. f. Faptul de *a se cicatriza*.

CÍCĂ adv. (Fam., cu valoare de verb unipersonal sau impersonal) 1. (Precedă o afirmaţie pusă pe socoteala altora) (Se) spune că..., (lumea) zice că..., după cum (se) crede. *Popa... cică să rabzi* (DELAVRANCEA). 2. (Indică un sentiment de mirare sau de îndoială) E oare cu putinţă? ! auzi! *Apoi cică să nu te strici de ris!* (CREANGĂ). ✦ Nici mai mult, nici mai puţin! *Amu o scornit alta: cică să-i aduc pe fata Împăratului Roş* (CREANGĂ). ✦ Mai mult decît atîta. *Îi dă fata; ba cică-i mai dă şi jumătate din împărăţia lui* (CREANGĂ). 3. (Povestitorul admite ce se spune, dar e convins că nu este aşa) Chipurile; vorba vine! *Mă ţin... numai într-un picior, cică să mă înveţe a face marş* (ALECSANDRI). — Din [zi]ce că.

CICĂLEÁLĂ, *cicăleli*, s. f. Faptul de *a cicăli*; reproş repetat făcut cuiva, pentru fapte de nimic.

CICĂLÍ, *cicălesc*, vb. IV. Tranz. A certa mereu; a face cuiva reproşuri repetate, pentru fapte de nimic; a bate la cap — Din cicală.

CICĂLÍRE, *cicăliri*, s. f. Faptul de *a cicăli*.

CICĂLITÓR, -OÁRE, *cicălitori, -oare*, adj. Care cicăleşte. ✦ Fig. Supărător, sîcîitor. — Din cicăli + suf. *-(i)tor*.

CÍCERO s. m. invar. (Tipogr.) 1. Corp de literă de 12 puncte tipografice. 2. Albitură avînd baza un pătrat cu latura de 12 puncte tipografice.

CICERÓNE, *ciceroni*, s. m. Călăuză care arată vizitatorilor lucrurile interesante dintr-un muzeu, dintr-un oraş etc. — It. cicerone (fr. cicérone).

CICHIRGÍU, *cichirgii*, s. m. (Înv.) Cofetar; cel care purta tăvile cu dulceaţă la curtea domnească. — Tc. şekerci.

CICÍRÍG, *cicîrîge*, s. n. (Pop.) Instrument care serveşte la depănarea pe mosoare sau pe ţevi a sculelor aşezate pe vîrtelniţă. — Tc. çîkîrîk.

CICLÁMĂ, *ciclame*, s. f. Plantă decorativă cu frunze în formă de inimă, verzi pe o parte şi purpurii pe alta, cu flori roşii sau albe (*Cyclamen europaeum*). — Fr. cyclamen (<gr.).

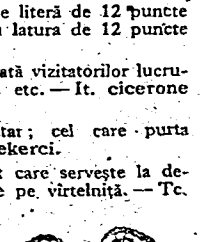

Ciclamă

CÍCLIC, -Ă, *ciclici, -e*, adj. Care se desfăşoară în cicluri sau aparţine unui ciclu, periodic. ✦ (Despre unele compoziţii muzicale) Care este alcătuit din mai multe părţi independente. — Fr. cyclique (<gr.).

CICLÍSM s. n. Sport practicat cu bicicleta. — Fr. cyclisme.

CICLÍST, -Ă, *ciclişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care umblă cu bicicleta; biciclist; sportiv care practică ciclismul. — Fr. cycliste.

CICLIZÁRE s. f. (În expr.) *Reacţie de ciclizare* = reacţie chimică prin care lanţul de atomi din molecula unui compus organic se închide şi formează un ciclu. — După fr. [réaction de] cyclisation.

CICLOCRÓS, *ciclocrosuri*, s. n. Competiţie sportivă combinată de ciclism şi cros.

CICLOHEXÁN s. n. Hidrocarbură ciclică saturată cu şase atomi în moleculă, care se extrage din petrol şi care este întrebuinţată ca solvent şi ca materie primă în industria chimică. — Fr. cyclohexane.

CICLOÍDĂ, *cicloide*, s. f. (Geom.) Curbă plană descrisă de un punct dat al unui cerc care se rostogoleşte fără alunecare pe o dreaptă fixă. — Fr. cycloïde.

CICLOIDÁL, -Ă, *cicloidali, -e*, adj. Care se referă la o cicloidă. — Fr. cycloïdal.

CICLÓN, *cicloane*, s. n. 1. Vînt puternic însoţit de ploi torenţiale şi de descărcări electrice, specific regiunilor tropicale. 2. Aparat pentru îndepărtarea prafului dintr-un gaz cu ajutorul forţei centrifuge. — Fr. cyclone (<engl.).

CICLÓP, *ciclopi*, s. m. 1. Figură mitică de uriaş, cu un singur ochi mare în mijlocul frunţii. 2. Rac mic de apă dulce, cu un singur ochi (*Cyclops*). — Fr. cyclope (lat. lit. cyclops, -opis).

Ciclop

CICLOPENTÁN s. n. Hidrocarbură ciclică saturată cu cinci atomi în moleculă, întrebuinţată ca materie primă în industria chimică. — Fr. cyclopentane.

CICLOTRÓN, *ciclotroane*, s. n. Aparat care serveşte la accelerarea particulelor elementare folosite în reacţii nucleare, în care aceste particule descriu traiectorii eliptice între un cîmp magnetic şi un cîmp electric alternativ. — Fr. cyclotron.

CÍCLU, *cicluri*, s. n. 1. Lanţ complet de fenomene, stări etc. care se realizează într-un anumit interval de timp şi care epuizează, în ansamblul lor, evoluţia unui anumit proces; totalitatea fenomenelor, faptelor, acţiunilor etc. legate între ele. ✧ *Ciclu anual* = perioadă de un an în care pămîntul face o rotaţie completă în jurul soarelui. *Ciclu solar* = perioadă de 28 de ani, după expirarea căreia datele diferitelor zile ale anului cad în aceleaşi zile din săptămînă. *Ciclu de conferinţe* (sau *de lecţii*) = serie de conferinţe (sau de lecţii) care tratează diverse aspecte ale unui subiect unitar. ✦ Grup de producţii (literare) care au o temă comună. 2. Lanţ închis de atomi din molecula unei substanţe. 3. (Fiz.) Unitate de măsură pentru frecvenţă, reprezentînd frecvenţa unei vibraţii cu perioada de o secundă. — Fr. cycle (lat. lit. cyclus).

CICOÁRE[1], *cicori*, s. f. 1. Plantă erbacee cu flori albastre, trandafirii sau albe (*Cichorium intybus*). 2. Surogat de cafea preparat din rădăcina plantei descrise mai sus. — Lat. *cichoria (= cichorium).

Cicoare

CICOÁRE[2], *cicori*, s. f. Insectă galbenă-castanie, cu spinarea neagră, cu aripile străvezii şi lungi, cu capul lat şi cu ochii mari (*Cicada orni*). — Lat. *cicala (= *cicada*).

CÍDRU s. n. Băutură alcoolică obţinută prin fermentarea mustului de mere sau a altor fructe. — Fr. cidre.

CIÉR s. n. v. ceair.

CIFLÍC, *ciflicuri*, s. n. (Înv.) Moşie mică; conac de moşie. — Tc. çiftlik.

CIFRÁ, *cifrez*, vb. I. 1. Refl. A se evalua (în cifre). 2. Tranz. A aplica unui text un cifru. — După fr. chiffrer.

CIFRÁT, -Ă, *cifrati, -te*, adj. Scris în cifru. — După fr. chiffré.

CÍFRĂ, *cifre*, s. f. 1. Simbol grafic care reprezintă unul dintre numerele de la zero pînă la nouă; (impr.) număr. ✦ Număr, sumă, cantitate. 2. Volumul reprezentat prin cifre (1) al unor operaţii comerciale sau financiare. ✧ (În trecut) *Impozit pe cifra de afaceri* = impozit aplicat proporţional cu mărimea, cu valoarea afacerilor. 3. Număr care indică valoarea unei mărimi caracteristice a unei substanţe. *Cifră de saponificare*. — It. cifra (fr. chiffre).

CÍFRIC, -Ă, *cifrici, -e*, adj. Exprimat în cifre; numeric. — Din cifră + suf. *-ic*.

CÍFRU, *cifruri*, s. n. 1. Sistem de semne convenţionale cu care se transmit comunicări secrete. 2. Combinaţie de litere sau de cifre cu ajutorul căreia se pot deschide unele broaşte sau lacăte cu închizătoare secretă. — După fr. chiffre.

CIGHÍR, *cighiruri*, s. n. (Reg.) Drob de miel. — Tc. çeger «mărunţaie».

CIHÁI, *cihăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A stărui foarte mult pe lîngă cineva, a plictisi pe cineva cu stăruinţele. [Var.: cehăí vb. IV] — Comp. magh. csaholni.

CIL, *cili*, s. m. Prelungire plasmatică în formă de fir a unor bacterii, a unor infuzori sau a unor celule animale, animată de mişcări ritmice şi avînd diverse funcţii. — Fr. cil.

CILÉN, *cilemi*, s. m. (Înv. şi reg.) Membru al unui tribunal. — Rus člen.

CILIÁR, -Ă, *ciliari, -e*, adj. Care are formă de cil; care este în legătură cu cilii. [Pr.: *-li-ar*] — Fr. ciliaire.

CILIBÍU, -IE, *cilibii*, adj. (Înv.) Fin, graţios, frumos. — Tc. çelebi.

CILÍCURI s. n. pl. (Rar) Mărgele de metal. — Tc. çelik.

CILIHÓI, -OÁIE, *cilihoi, -oaie*, s. m. şi f. (Ornit; reg.) Pasăre mare de pradă. ✦ Ceahlău. — Din cealh[ău] (<*ceahlău*) + suf. *-oi*.

CILÍNDRIC, -Ă, *cilindrici, -e*, adj. Care are forma unui cilindru. — Fr. cylindrique.

CILÍNDRU[1], *cilindre*, s. n. (Înv.) Pălărie înaltă, cilindrică, cu borurile înguste; joben. — Fr. cylindre.

CILÍNDRU[2], *cilindri*, s. m. 1. Suprafaţă obţinută prin deplasarea unei drepte paralel cu ea însăşi, astfel încît să se spijine mereu

pe o curbă închisă. 2. Corp geometric mărginit de un cilindru (1) și de două plane perpendiculare pe direcția generatoarelor. 3. Piesă (cilindrică) componentă a unor mașini, care se poate roti în jurul propriei sale axe și care servește pentru a conduce, a presa sau a fasona un material; (la motoare cu ardere internă, la mașini cu abur la compresoare etc.) organ de mașină tubular, în interiorul căruia se deplasează un piston. — Fr. cylindre (lat. lit. cylindrus).

CIMBÉR, *cimbere*, s. n. (Reg.) Năframă, basma. — Tc. çember «văl».

CIMBÍSTRĂ, *cimbistre*, s. f. (Rar) Pensetă. — Tc. cimbistra.

CIMBRIȘÓR s. m. Plantă aromatică cu flori roșii-purpurii sau albe, folosită în medicină ca infuzie *(Thymus serpyllum)*. — Din cimbru + suf. *-işor*.

CÍMBRU s. m. Plantă erbacee cu miros aromatic, cu frunze înguste și ascuțite, cu flori liliachii sau albe punctate cu roșu, folosită drept condiment *(Satureja hortensis)*. — Comp. gr. thimbros.

Cimbrișor

CIMÉNT s. n. Pulbere obținută prin amestecul unor materii minerale calcinate și care în contact cu apa se întărește; servește la lucrările de construcții. — It. cimento (fr. ciment).

CIMENTÁ, *cimentez*, vb. I. Tranz. A lega, a consolida cu ciment. ✦ Tranz. și refl. Fig. A face să fie sau a deveni solid, a (se) consolida. — Din ciment (după fr. *cimenter*).

CIMENTÁRE, *cimentări*, s. f. Acțiunea de *a (se) cimenta*.

CIMILÍ, *cimilesc*, vb. IV. 1. Intranz. A spune cimilituri. 2. Tranz. A alcătui o cimilitură.

CIMILITÚRĂ, *cimilituri*, s. f. Ghicitoare. — Din cimili + suf. *-(i)tură*.

CIMIȘÍR, *cimișiri*, s. m. Arbust decorativ cu frunze ovale, totdeauna verzi, cu flori galbene-verzui, din lemnul căruia se fac diferite obiecte *(Buxus sempervirens)*. — Tc. çimşir.

Cimbru

CIMITÍR, *cimitire*, s. n. Loc unde se îngroapă morții. — Ngr. kimitirion (it. cimiterio).

CIMÓTIE, *cimotii*, s. f. (Reg.) Rudă. — Magh. csemete, csimota.

CIMPANZÉU, *cimpanzei*, s. m. Specie de maimuță mare, antropomorfă, dolihocefală, cu pielea neagră, care trăiește în cete prin Guineea și Congo *(Simia troglodytes)*. — Fr. chimpanzé.

CIMPÓI, *cimpoaie*, s. n. Instrument muzical popular, alcătuit dintr-un burduf și din mai multe tuburi sonore. — Comp. magh. csimpolya.

CIMPOIÁȘ, *cimpoiași*, s. m. Cimpoier. — Din cimpoi + suf. *-aș*.

CIMPOIÉR, *cimpoieri*, s. m. Cîntăreț din cimpoi; cimpoiaș. — Din cimpoi + suf. *-ar*.

CIN[1], *cinuri*, s. n. (Înv.) 1. (În orînduirea feudală) Poziție socială înaltă; rang. 2. Ordin preoțesc sau călugăresc; tagmă. — Slav (v. sl. činŭ).

Cimișir

CIN[2], *cinuri*, s. n. (Rar) Luntre mică, barcă. — Sb. čun.

CINÁ, *cinez*, vb. I. Intranz. și tranz. A lua masa de seară, a mînca masa de seară. — Lat. cenare.

CINÁBRU s. n. Sulfură naturală de mercur, de culoare roșie, folosită mai ales ca vopsea în pictură. — Fr. cinabre.

CÍNAȘ, *-Ă*, *cinași*, *-e*, adj. (Reg.) Drăguț, frumușel, îngrijit. — Magh. csinos.

CÍNĂ, *cine*, s. f. Masa de seară; mîncare pregătită pentru această masă. — Lat. cena.

CINĂTUÍ, *cinătuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A curăța păsări, pești etc. (de fulgi, de solzi etc.) și a tăia în bucăți, pentru a pregăti mîncarea. — Magh. csinált «pregătit».

CINĂTUIÁLĂ, *cinătuieli*, s. f. (Reg.) Acțiunea de *a cinătui*.

Cimpanzeu

CINCANTÍN s. n. Varietate de porumb cu tulpina scurtă și subțire și cu bobul mărunt, de culoare portocalie. — It. cinquantino.

CINCĂÍ, *cincăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A nu da cuiva pace; a cicăli. — V. *cicăli*.

CINCĂRÉL, *cincărei*, s. m. Nume care se dă unui cal de cinci ani. — Din cincar (<*cinci* + suf. *-ar*) + suf. *-el*.

CINCHÍ, *cinchesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se așeza la pămînt sprijinindu-se pe unul sau pe amîndoi genunchii, a sta pe vine, a se ghemui.

CINCHÍT, *-Ă*, *cinchiți*, *-te*, adj. (Reg.) Ghemuit. — V. *cinchi*.

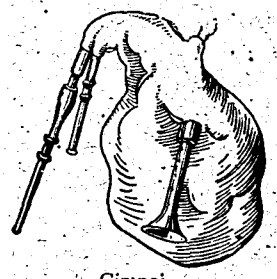

Cimpoi

CINCI num. card. Număr avînd în numărătoare locul între patru și șase; se indică prin cifra 5 (sau V). ✧ (Adjectival) *Copilul meu are cinci ani.* ✧ (Substantivat) *Au plecat trei și s-au întors cinci.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Etajul cinci.* — Lat. cinque (= *quinque*).

CINCI-DÉGETE s. m. Plantă erbacee tîrîtoare, cu frunzele formate din cinci foliole și cu flori galbene *(Potentilla reptans)*. — Din cinci + degete.

CÍNCILEA, CÍNCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al patrulea și al șaselea. ✧ Expr. *A fi a cincea roată la car* (sau *la căruță*) = a fi de prisos. — Din cinci + le + a.

CINCÍME, *cincimi*, s. f. A cincea parte dintr-un întreg. — Din cinci + suf. *-ime*.

CINCINÁL, *-Ă*, *cincinali*, *-e*, adj. Care se întinde pe o perioadă de cinci ani. — Fr. quinquennal (lat. lit. quinquennalis).

Cinci-degete

CÍNCISPRECE num. card. v. cincisprezece.

CÍNCISPRECELEA, CÍNCISPRECEA num. ord. v. cincisprezecelea.

CÍNCISPREZECE num. card. Număr avînd în numărătoare locul între paisprezece și șaisprezece. ✧ (Adjectival) *Au trecut cincisprezece zile.* ✧ (Substantivat) *Cincisprezece este un număr.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Capitolul cincisprezece.* [Var.: cînsprezece, (reg.) cincisprece, cînsprece num. card.] — Din cinci + spre + zece.

CÍNCISPREZECELEA, CÍNCISPREZECEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al paisprezecelea și al șaisprezecelea. [Var.: cînsprezecelea, cînsprezecea, (reg.) cincisprecelea, cincisprecea, cînsprecelea, cînsprecea num. ord.] — Din cincisprezece + le + a.

CINCISUTÍST, *cincisutiști*, s. m. (Adesea adjectival) Titlu acordat unui mecanic de locomotivă care parcurge, după un plan riguros stabilit, cel puțin cinci sute de kilometri în 24 de ore. — Din cinci sute + suf. *-ist* (după rus *pjatisotnik*).

CINCIZÉCI num. card. Număr avînd în numărătoare locul între patruzeci și nouă și cincizeci și unu. ✧ (Adjectival) *Acum cincizeci de ani.* ✧ (Substantivat) *Scrie un cincizeci.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Pagina cincizeci.* — Din cinci + zeci.

CINCIZÉCILEA, CINCIZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al patruzeci și nouălea și al cincizeci și unulea. — Din cincizeci + le + a.

CÍNE pron. 1. (Interogativ; servește pentru a întreba despre o persoană necunoscută sau neamintită în cursul vorbirii) *Cine-mi iese înainte? Cine-mi luminează pragul?* (CERNA). ✧ Expr. *Cine (mai) știe!?* = nu știu, nu cunosc problema. *Cine știe ce* (sau *cine, unde* etc.) = (cu sens nehotărît) mai știi... ✦ Ce.fel (de om). *Tu nu știi cine-i mămuca* (CREANGĂ). 2 (Relativ) Cel ce, acela care. *Bine-a zis cine-a zis...* ✧ Expr. *Are* (sau *n-are*) *cine* sau *este* (sau *nu este*) *cine* = (nu) există om care, (nu) se găsește persoană care... 3. (Nehotărît) Fiecare, oricine, oricare. *Zică cine ce va vrea* (JARNÍK-BÎRSEANU). [Gen.-dat. *cui*] — Lat. *quene (= *quem*).

CINEÁST, *-Ă*, *cineaști*, *-ste*, s. m. și f. Persoană care lucrează în cinematografie, specialist în tehnica sau în arta cinematografică. [Pr.: *-ne-ast*] — Fr. cinéaste.

CINEFÍL, *-Ă*, *cinefili*, *-e*, s. m. și f. Persoană amatoare de filme, care frecventează mult spectacolele cinematografice. ✧ (Adjectival) *Public cinefil.* — Fr. cinéfil.

CINEGÉTIC, *-Ă*, *cinegetici*, *-e*, adj. (Livresc) De vînătoare, privitor la vînătoare, vînătoresc. — Fr. cynégétique (<gr.).

CINÉL[1] interj. (Adesea repetat) Formulă cu care încep unele ghicitori.

CINÉL[2], *cinele*, s. n. Instrument muzical de percuție; chimval. — It. cinelli.

CINEMÁ s. n. invar. Cinematograf. — Fr. cinéma[tographe].

CINEMÁTICĂ s. f. Ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul mișcării corpurilor, independent de cauzele care le produc. — Fr. cinématique.

CINEMATOGRÁF, *cinematografe*, s. n. 1. Local de spectacole destinat proiectării filmelor în fața publicului spectator. 2. Arta sau tehnica cinematografică. V. *cinematografie*. — Fr. cinématographe (<gr.).

CINEMATOGRAFIÁ, *cinematografiez*, vb. I. Tranz. A filma. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. cinématographier.

CINEMATOGRÁFIC, *-Ă*, *cinematografici*, *-e*, adj. Care ține de cinematograf, privitor la cinematograf sau la cinematografie. — Fr. cinématographique.

CINEMATOGRAFÍE s. f. Tehnica înregistrării fotografice a unor scene, a unor peisaje etc. pe un film special şi a reproducerii lor prin proiectare luminoasă pe un ecran, astfel încît să dea iluzia mişcării şi a vieţii; arta cinematografică; industrie producătoare de filme. — Fr. **cinématographie.**

CINERÁRĂ, *cinerare,* adj. f. (Livresc, în expr.) *Urnă cinerară* = urnă în care se păstrează cenuşa morţilor; cenuşar. — Fr. **cinéraire** (lat. lit. **cinerarius**).

CINÉTIC, -Ă, *cinetici, -e,* adj. Care ţine de mişcare, privitor la mişcare. ✧ *Energie cinetică* = energie dezvoltată de un corp în mişcare. — Fr. **cinétique** (<gr.).

CINÉTICĂ s. f. Ramură a mecanicii care se ocupă cu studierea legilor tuturor fenomenelor fizice bazate pe mişcarea materiei. — Fr. **cinétique.**

CINEVÁ pron. nehot. Un om oarecare (dintre mai mulţi), o persoană pe care n-o cunoaştem (sau care nu trebuie sau nu vrea să fie numită); oarecine, careva. ✦ (Fam., purtînd accentul în frază) Om de valoare, de seamă. [Gen.-dat. *cuiva*] — Din **cine** + **va.**

CINEVÁŞI pron. nehot. (Înv.) Cineva. [Var.: (pop.) **cinevăşilea** pron. nehot.] — Din **cineva** + **şi.**

CINEVĂŞILEA pron. nehot. v. **cinevaşi.**

CINFLÓR, *cinflori,* s. m. (Ornit.; reg.) Grangur.

CINGĂTOÁRE, *cingători,* s. f. Fîşie de pînză, de mătase, de piele etc. care serveşte la încins. V. *brîu, curea.* [Var.: **încingătoáre** s. f.] — Din **cing** (= *încing,* prez. ind. al lui *încinge*) + suf. *-(ă)toare.*

CINGHÉL, *cinghéluri,* s. n. Cîrlig special la balanţă, de care se atîrnă marfa pentru a fi cîntărită. ✦ Cîrlig de care se atîrnă carnea în măcelărie. — Tc. **çengel.**

CÍNIC, -Ă, *cinici, -e,* adj. 1. (Despre oameni) Care dă pe faţă, cu sînge rece şi într-un mod lipsit de sfială, fapte sau gînduri condamnabile; (despre manifestări ale oamenilor) care denotă sînge rece şi sfidare; sfidător. 2. (În expr.) *Filozofie cinică* = doctrină filozofică în Grecia antică, care nu recunoştea normele morale existente şi propovăduia o simplitate excesivă, prin întoarcerea la natură. *Filozof cinic* = adept al filozofiei cinice. — Fr. **cynique** (lat. lit. **cynicus**).

CINÍSM, (rar) *cinisme,* s. n. Mărturisire obraznică şi sfidătoare a unor fapte sau gînduri condamnabile; atitudine care sfidează regulile morale ale societăţii. — Fr. **cynisme** (lat. lit. **cynismus**).

CINOCEFÁL, *cinocefali,* s. m. Specie de maimuţă care trăieşte în Africa şi care se caracterizează prin botul prelung, ca al unui cîine. — Fr. **cynocéphale** (lat. lit. **cynocephalus**).

Cinocefal

CINOVNIC, *cinovnici,* s. m. (Înv.) Funcţionar de stat. — Rus **činovnik.**

CÍNSPRECE num. card. v. **cinci-sprezece.**

CÍNSPRECELEA, CÍNSPRECEA num. ord. v. **cincisprezecelea.**

CÍNSPREZECE num. card. v. **cincisprezece.**

CÍNSPREZECELEA, CÍNSPREZECEA num. ord. v. **cincisprezecelea.**

CÍNSTE s. f. I. 1. Onestitate, probitate, corectitudine. ✧ Expr. *Pe cinstea mea!* spune cineva pentru a întări o afirmaţie pe care a făcut-o. 2. Virtute, fidelitate, castitate. II. 1. Respect, stimă, consideraţie, preţuire. ✧ Loc. adv. *Cu cinste* = meritînd respectul lumii, în mod onorabil. ✧ Expr. *A da cinstea pe ruşine* = a se face de ruşine. 2. Onoare, favoare. ✧ Loc. adv. *În cinstea* (cuiva sau a ceva) = pentru a onora (pe cineva sau ceva), spre lauda sau preamărirea (cuiva sau a ceva). *A-i face cinste (cuiva)* = a servi cuiva spre laudă, a-i face onoare. 3. Ceremonial, paradă, fast. III. (Concr.; pop.) 1. Dar, cadou, plocon. ✧ Loc. adj. *Pe cinste* = foarte bun, foarte frumos; grozav, straşnic. 2. Ospăţ, ospătare. ✧ Expr. *A face cinste* = a oferi cuiva de băut sau de mîncat într-un local, plătindu-i consumaţia; a trata, a cinsti. ✦ Băutură alcoolică. *Vorba ceea: dă-i cu cinstea, să piară ruşinea* (CREANGĂ). — Slav (v. sl. čisti).

CINSTÉŢ s. m. Plantă erbacee cu tulpina cleioasă şi cu flori galbene, punctate cu brun *(Salvia glutinosa);* brînca-porcului. — Ucr. čystec.

CINSTÍ, *cinstesc,* vb. IV. Tranz. 1. A respecta, a onora, a preţui pe cineva. 2. (Pop.) A face cuiva un dar, un cadou; a da cuiva un bacşiş. 3. (Fam.) A ospăta, a trata (cu băutură); a plăti consumaţia cuiva. ✧ Refl. *Toţi beau Se cinsteau Şi se ospătau* (TEODORESCU). ✦ A închina, a bea în onoarea cuiva sau a ceva. *Să cinstim cîte un pahar de vin* (CREANGĂ). — Slav (v. sl. čistiti).

Cinteză

CINSTÍRE s. f. 1. Acţiunea de *a cinsti* şi rezultatul ei; consideraţie, respect. 2. (Înv.) Demnitate, rang superior într-o slujbă.

CINSTÍT, -Ă, *cinstiţi, -te,* adj. 1. (Adesea adverbial) De bună-credinţă, onest, corect. 2. Virtuos, fidel, cast. 3. (Înv.) Vrednic de respect; stimat, onorabil. — V. *cinsti.*

CINTÉZ, *cintezi,* s. m. Bărbăţuşul cintezei; cintezoi.

CINTÉZĂ, *cinteze,* s. f. Mică pasăre cîntătoare cu ciocul conic, scurt şi tare, cu spatele verzui şi cu aripile negre *(Fringilla coelebs).* [Var.: **cíntiţă** s. f.] — Din **cintez.**

CINTEZÓI, *cintezoi,* s. m. Cintez. [Var.: **cintiţói** s. m.] — Din **cintez** + suf. *-oi.*

CINTIRÍM s. n. v. **ţintirim.**

CÍNTIŢĂ s. f. v. **cinteză.**

CINTIŢÓI s. m. v. **cintezoi.**

CÍNTRU, *cintre,* s. n. Partea concavă a unei bolţi; cofrajul pe care se zideşte sau pe care se toarnă o boltă. — Fr. **cintre.**

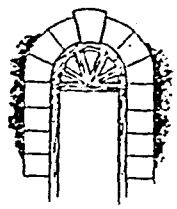

Cintru

CINZEÁCĂ, *cinzeci,* s. f. Unitate de măsură de capacitate pentru băuturi, echivalînd aproximativ cu 0,16 litri. ✦ Sticlă sau cănuţă avînd această capacitate, în care se serveşte băutura. ✦ Conţinutul unei astfel de sticle sau cănuţe. — Din **cincizeci.**

CIOÁCĂ, *cioace,* s. f. (Reg.) Vîrf de munte sau de deal. — Comp. sb. **čuka.**

CIOÁCLĂ, *cioacle,* s. f. (Reg.) Sanie mică (folosită mai ales pentru căratul lemnelor din pădure); încărcătură care încape pe o astfel de sanie. — Magh. **csáklya** «prăjină cu vîrf încîrligat; patină».

CIOÁIE s. f. (Reg.) Acioaie. [Pr.: *ci-oa-ie*] — Din **acioaie.**

CIOÁNDĂ s. f. (Reg.) Ceartă, sfadă. — Postverbal al lui **ciondăni.**

CIOÁRĂ, *ciori,* s. f. 1. Nume dat mai multor specii de păsări negre sau cenuşii, din familia corbului, dar mai mici decît acesta *(Corvus).* ✧ Expr. *Cît* (sau *ca*) *cioara-n par* = foarte puţin, pe apucate. *Cum* (sau *ce*) *ciorile?* = cum (sau ce) naiba? cum (sau ce) dracul? 2. (În expr.) *De-a cioara* = numele unui joc de copii. — Comp. alb. **sorrë.**

Cioară

CIOÁRECI s. m. pl. 1. Pantaloni ţărăneşti strînşi pe picior, de pănură sau de dimie. 2. (Reg.) Ciorapi de dimie groasă.

CIOÁRSĂ, *cioarse,* s. f. Unealtă cu tăişul uzat, care taie rău. — Comp. ucr. **čersati** «a zgîria».

CIOÁTĂ, *cioate,* s. f. Ciot, buturugă. — Din **ciot.**

CIOÁTCĂ s. f. v. **ciotcă.**

CIOB, *cioburi,* s. n. Bucată, fragment dintr-un obiect de sticlă, de faianţă, de lut etc. spart. — Tc. **çöp.**

CIOBÁCĂ, *ciobace,* s. f. Luntre rudimentară, scobită dintr un trunchi de salcie sau de plop, întrebuinţată de pescari. — Ucr. **čobak.**

CIOBÁN, *ciobani,* s. m. 1. Îngrijitor, paznic de oi; păstor. ✦ Proprietar de oi; baci. 2. Compuse: *ciobanul-cu-oile* = numele unei constelaţii din emisfera boreală; *steaua-ciobanului* = a) luceafărul de seară; b) steaua polară. — Tc. **çoban.**

Cioareci

CIOBĂNÁŞ, *ciobănaşi,* s. m. Diminutiv al lui *cioban.*

CIOBĂNCÚŢĂ, *ciobăncuţe,* s. f. Ciobăniţă. — Din **ciobancă** (<*cioban* + suf. *-că*) + suf. *-uţă.*

CIOBĂNÉL, *ciobănei,* s. m. Ciobănaş. — Din **cioban** + suf. *-el.*

CIOBĂNÉSC, -EÁSCĂ, *ciobăneşti,* adj. Care aparţine ciobanului, privitor la cioban. — Din **cioban** + suf. *-esc.*

Ciobacă

CIOBĂNÉŞTE adv. Ca ciobanii. — Din **cioban** + suf. *-este.*

CIOBĂNÍ, *ciobănesc,* vb. IV. Intranz. A fi cioban, a sluji ca cioban. ✦ Refl. A se face cioban. — Din **cioban.**

CIOBĂNÍE s. f. Slujbă sau stare de cioban. — Din **cioban** + suf. *-ie.*

CIOBĂNÍT s. n. Ciobănie. — V. *ciobăni.*

CIOBĂNÍŢĂ, *ciobănite,* s. f. Păzitoare de oi; păstoriţă; soţie de cioban. — Din **cioban** + suf. *-iţă.*

CIOBÍ, *ciobesc,* vb. IV. Tranz. A ştirbi sau a sparge un obiect de sticlă, de porţelan etc. — Din **ciob.**

Ciobanul-cu-oile

CIOBOÁTĂ s. f. v. **ciubotă.**

CIOBOTÁR s. m. v. **ciubotar.**

CIOBÓŢĂ s. f. v. **ciubotă.**

CIOBOTĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **ciubotăresc.**

CIOBOTĂRÍE s. f. v. **ciubotărie.**

CIOBOŢÍCĂ s. f. v. **ciuboţică.**

CIOBULÉŢ, *ciobuleţe,* s. n. Diminutiv al lui *ciob.*

CIOC[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de lovituri puternice într-un obiect sau un material tare. — Onomatopee.

CIOC[2], *ciocuri*, s. n. 1. Partea anterioară, lunguiață și cornoasă, a gurii păsărilor; plisc, clonț. ✦ Cantitatea de lichid sau de hrană care încape în cioc (1); înghițitură. ✦ (Peior.) Gură. 2. Parte ascuțită, prelungire a unor obiecte; capăt, vîrf. 3. Barbișon, țăcălie. 4. Compus: *ciocul-berzei* = plantă erbacee cu frunzele păroase, adînc crestate și cu flori violete purpurii *(Geranium pratense)*. — Comp. alb. **čok.**

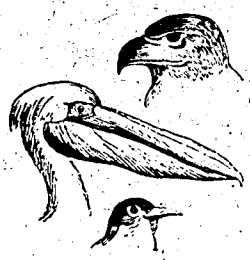

Ciocuri

CIOCĂN[1], *ciocane*, s. n. 1. Unealtă formată dintr-o bucată de metal de forme și dimensiuni variate, prevăzută cu un mîner și folosită, manual sau mecanic, la bătut sau la prelucrat materiale rezistente. ✧ Expr. *A fi între ciocan și nicovală* = a fi într-o situație critică (din care nu există posibilitate de ieșire). *A sta ciocan pe* (sau *de*) *capul cuiva* = a stărui într-una pe lîngă cineva; a plictisi cu insistențele. 2. Nume dat unor obiecte sau instrumente asemănătoare ca formă cu ciocanul (1): a) (sport) instrument de aruncat, format dintr-o ghiulea de fier prinsă de o coardă de sîrmă terminată cu un mîner; b) fiecare dintre cele două betișoare ale țambalului; c) fiecare dintre fusele vîrtelniței; d) unealtă folosită la lipirea cu cositor a unor metale. 3. Unul dintre cele trei oscioare din urechea medie. — Slav (v. sl. **čekanŭ**).

CIOCĂN[2], *ciocane*, s. n. (Fam.) Pahărel în formă de sticluță cu gîtul strîmt și lung, din care se bea rachiu. ✦ Conținutul unui asemenea pahărel. — Bg. **čokan**, sb. **čokanj.**

CIOCĂN[3], *ciocani*, s. m. (Reg.) Știulete de porumb (curățat de boabe); cocean. — Sb. **čokan.**

CIOCĂLĂU, *ciocălăi*, s. m. (Reg.) Cocean, ciocan[3]. — Magh. **csukló.**

CIOCĂNAR, *ciocănari*, s. m. 1. Muncitor dintr-o echipă de nituit cu mîna. ✦ Muncitor calificat care lucrează la un ciocan mecanic. 2 Ciocănaș[3] (1). 3. (Depr.) Muncitor necalificat. — Din **ciocan**[1] + suf. *-ar.*

CIOCĂNAȘ[1], *ciocănașe*, s. n. Ciocănel. — Din **ciocan**[1] + suf. *-aș.*

CIOCĂNAȘ[2], *ciocănașe*, s. n. (Fam.) Diminutiv al lui *ciocan*[2].

CIOCĂNAȘ[3], *ciocănași*, s. m. 1. Muncitor care sparge cu ciocanul sarea în ocne. 2. (Pop.) Ciocănitoare. — Din **ciocan**[1] + suf. *-aș.*

CIOCĂNEL, *ciocănele*, s. n. Diminutiv al lui *ciocan*[1]; ciocan mic cu care se lovesc coardele pianului, toba, toaca etc.

CIOCĂNI, *ciocănesc*, vb. IV. 1. Intranz. A bate repetat (cu degerul) într-un corp tare; a bate cu degetul îndoit în ușă, în fereastră (pentru a solicita intrarea, pentru a atrage atenția etc.). ✦ Tranz. A lovi ușor cu degetele în torace sau în abdomenul unui pacient, pentru a cerceta starea organelor interne; a percuta. ✦ Tranz și refl. (Fam.) A (se) bate; a (se) ciuguli. 2. Intranz. A lucra lovind cu ciocanul, *p. ext.* a face, a lucra cîte ceva. 3. Tranz. Fig. A bate la cap; a cicăli, a pisa. — Din **ciocan.**

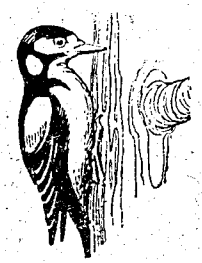

Ciocănitoare

CIOCĂNÍRE, *ciocăniri*, s. f. Acțiunea de *a ciocăni.*

CIOCĂNÍT, *ciocănituri*, s. n. Faptul de *a ciocăni*; zgomot produs de lovituri repetate într-un obiect tare; ciocănătură.

CIOCĂNITOÁRE, *ciocănitori*, s. f. Nume dat mai multor păsări agățătoare de pădure care au cioc puternic și care sparg coaja copacilor pentru a-și găsi hrana *(Picus)*. — Din **ciocăni** + suf. *-(i)toare.*

CIOCĂNITÚRĂ, *ciocănituri*, s. f. Ciocănit. — Din **ciocăni** + suf. *-(i)tură.*

CIÓCHIE, *ciochii*, s. f. Unealtă de dogărie care servește la așezarea și întinderea cercurilor pe butoaie. — Magh. **csáklya.**

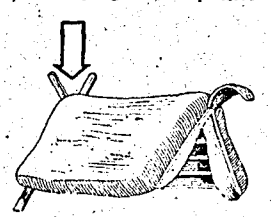

Ciochină

CIOCHINÁR, *ciochinare*, s. n. Mănunchi de curelușe scurte, avînd la capăt ochiuri sau inele de care vînătorii atîrnă păsările vînate. — Din **ciochină** + suf. *-ar.*

CIOCHÍNĂ, *ciochine*, s. f. Partea dindărăt a șeii, de care se poate lega traista, desagii etc.; fiecare dintre cele două capete ale părții dindărăt a șeii. — Tc. **çikin.**

CIOCÎRLÁN, *ciocîrlani*, s. m. 1. Pasăre mică de culoare cenușie-gălbuie, cu un moț în vîrful capului *(Galerida cristata)*. 2. Bărbărușul ciocîrliei. — Din **cioc** + suf. *-îrlă-an.*

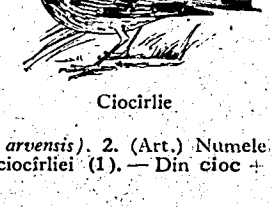

Ciocîrlie

CIOCÎRLAT s. n. (Înv.) Un fel de stofă de culoare stacojie. — Magh. **sakarlát.**

CIOCÎRLÍE, *ciocîrlii*, s. f. 1. Pasăre cîntătoare mică, de culoare cafenie, care zboară vertical la înălțimi mari *(Alauda arvensis)*. 2. (Art.) Numele unui cîntec popular care imită ciripitul ciocîrliei (1). — Din **cioc** + suf. *-îrlă-ie.*

CIOCÎRTÍ, *ciocîrtesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A ciopîrți. — V. *ciopîrți.*

CIOCLÉJ, *ciocleji*, s. m. (Reg.) Partea de jos a tulpinii porumbului (cu rădăcina rămasă în pămînt) după ce restul a fost tăiat.

CIOCLOVÍME s. f. Ciocoime. — Din **cioclov**[ină] + suf. *-ime.*

CIOCLOVÍNĂ, *ciocłovine*, s. f. Termen de dispreț pentru o persoană din clasa exploatatoare (boier, moșier, ciocoi). — Din **ciocl** [oavă; puțin folosit] + suf. *-ovină.*

CIÓCLU, *ciocli*, s. m. Persoană care transportă morții la groapă.

CIOCMÁNI, *ciocmănesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A bate la cap; a cicăli, a pisălogi. ✦ Refl. A se certa.

CIOCNEÁLĂ, *ciocneli*, s. f. (Rar) Ciocnire; ciocnet. — Din **ciocni** + suf. *-eală.*

CIOCNET, *ciocnete*, s. n. Zgomot produs de ciocnirea a două obiecte tari. — Din **ciocni** + suf. *-et.*

CIOCNÍ, *ciocnesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) lovi, a (se) izbi unul de altul (făcînd zgomot). ✦ Intranz. A lovi, a izbi în ceva tare, producînd zgomot. ✦ Tranz. (Într-o tradiție legată de sărbătoarea paștilor) A lovi cu un ou roșu în oul roșu al altuia, spre a i-l sparge. ✦ Tranz. (Despre pui) A sparge coaja oului pentru a ieși din el. ✦ Tranz. A lovi ușor unul de altul paharele cu băutură, în semn de urare. 2. Tranz. A lovi un obiect fragil, producîndu-i o crăpătură, o plesnitură; a face să crape, să plesnească. 3. Refl. Fig. (Despre interese, idei etc.) A fi sau a veni în contradicție unele cu altele. 4. Refl. Fig. (Despre armate adverse, rar, despre oameni) A se încăiera, a se bate. — Comp. bg. **čukna**, rus **čoknut'.**

CIOCNÍRE, *ciocniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) ciocni.* 1. Lovire (însoțită de zgomot) între două obiecte tari. 2. Fig. Luptă între interese sau idei diferite. 3. Fig. Conflict armat; bătălie.

CIOCNÍT, -Ă, *ciocniți, -te*, adj. 1. Știrbit, lovit; crăpat. 2. Fig. (Ir.) Țicnit. — V. *ciocni.*

CIOCNITÚRĂ, *ciocnituri*, s. f. 1. Ciocnire (1). 2. Crăpătură, fisură produsă într-un obiect. — Din **ciocni** + suf. *-(i)tură.*

CIOCOÁICĂ, *ciocoaice*, s. f. Termen de dispreț pentru o femeie din clasele exploatatoare; soție de ciocoi; boieroaică. — Din **ciocoi** + suf. *-oaică.*

CIOCOFLEÁNDURĂ, *ciocoflenđure*, s. f. (Ir.) Ciocoi. — Din **ciocoi** + **fleandură.**

CIOCÓI[1], *ciocoi*, s. m. 1. Termen de dispreț pentru un exploatator (al populației de la sate) parvenit din rîndurile arendașilor, vătafilor etc.; *p. ext.* boier. 2. (Înv.) Fecior în casă, servitor angajat la un boier. — Din **cioc** + suf. *-oi.*

CIOCOÍ[2], *ciocoiesc*, vb. IV. Refl. 1. (Înv.) A deveni ciocoi (1), a-și însuși apucături de ciocoi. 2. Fig. (Rar) A fi slugarnic, a se linguși. — Din **ciocoi.**

CIOCOIÁȘ, *ciocoiași*, s. m. Diminutiv al lui *ciocoi.*

CIOCOIÉSC, -IÁSCĂ, *ciocoiești*, adj. Care ține de ciocoi, privitor la ciocoi. — Din **ciocoi** + suf. *-esc.*

CIOCOÍME s. f. Mulțime de ciocoi; totalitatea ciocoilor. — Din **ciocoi** + suf. *-ime.*

CIOCOÍSM, *ciocoisme*, s. n. 1. Situație de ciocoi; purtare, apucătură de ciocoi; *p. ext.* parvenitism. 2. Fig. Slugărnicie, lipsă de demnitate. — Din **ciocoi** + suf. *-ism.*

CIOCOLÁDĂ s. f. v. **ciocolată.**

CIOCOLÁTĂ, *ciocolate*, s. f. 1. Preparat comestibil făcut dintr-un amestec solidificat de pulbere de cacao și de zahăr (uneori cu adaos de alte substanțe). ✦ Baton, bucată din acest preparat. 2. Băutură preparată din praf de ciocolată (1) dizolvat în lapte sau în apă. [Var.: **șocolátă, ciocoládă** s. f.] — It. **cioccolata.**

CIOCULÉȚ, *cioculețe*, s. n. Diminutiv al lui *cioc.*

CIOFLEÁGĂ, *cioflegi*, s. m. Cioflingar.

CIOFLICÁT, -Ă, *cioflicați, -te*, adj. (Reg.) Clăpăug (1).

CIOFLINGÁR, *cioflingari*, s. m. Om de nimic, secătură; vagabond. — Comp. germ. **Schuhflicker** «cîrpaci».

CIOFLÍNG, *cioflinge*, s. n. (Reg.) Cui de oțel, lung și gros, cu care se tîrăște o povară (fînul, butucii din pădure etc.). — Sas **schivlänk** (= germ. *Schiebling*).

CIOHODÁR, *ciohodari*, s. m. (Înv.) Slujbaș cu diferite atribuții pe lîngă domnitorii români; (în special) cămăraș. — Tc. **çohadar.**

CIOLÁC, -Ă, *ciolaci, -e*, adj. (Reg.) despre mîini sau despre brațe, *p. ext.* despre oameni) Ciunt, ciung, schilod. — Tc. **çolak.**

CIOLÁN, *ciolane*, s. n. 1. Os de animal cu carne pe el; os de pe care s-a mîncat carnea. ✧ Expr. *A da* (cuiva) *un ciolan de ros* = a procura (cuiva) un post din care să poată avea (mari) foloase bănești. *A umbla după ciolan* = a umbla după diferite afaceri după venituri nemeritate. *A scăpa ciolanul din mînă* = a pierde o situație avantajoasă. 2. Os al scheletului unui om sau al unui animal; (în special) os de la picior sau de la mînă; substanță solidă din care sînt formate oasele. 3. Membru, parte a corpului. ✧ Expr. *A i se muia* (cuiva) *ciolanele* = a-i slăbi puterile, a se moleși. *A-i trece* (cuiva) *ciolan prin ciolan* = a fi foarte obosit. *A-i rupe* (sau *a-i muia* cuiva) *ciolanele* = a bate zdravăn (pe cineva). *A-i putrezi ciolanele* = a fi mort și îngropat de mult. 4. (Reg.) Obadă (a roții de car și de moară). — Slav (v. sl. **članŭ**).

CIOLĂNAȘ, *ciolănașe*, s. n. Diminutiv al lui *ciolan.*

CIOLĂNÉL, *ciolănele*, s. n. Ciolănaș. — Din **ciolan** + suf. *-el.*

CIOLĂNÓS, -OÁSĂ, *ciolănoși, -oase*, adj. Cu oase mari, ieșite în relief; osos. — Din **ciolan** + suf. *-os.*

CIOLOÁGĂ, *cioloage*, s. f. (Reg.) Vită slabă.

CIOLPÁN, *ciolpani*, s. m. (Pop.) Trunchi de arbore fără crengi rămas în pămînt; arbore rupt de vînt; arbore bătrîn.

CIOLTĂR, *cioltare*, s. n. (Înv. și reg.) Pătură (de postav) împodobită cu diferite cusături, care se pune sub șa. — Tc. **çultarı**.

CIOMÁG, *ciomege*, s. n. Băț gros (noduros), uneori cu măciulie sau întărit cu fier la unul din capete; bită. ✦ Lovitură; bătaie cu un astfel de băț. — Tc. **çomak**.

CIOMĂGÁR, *ciomăgari*, s. m. Ciomăgaș. — Din **ciomag** + suf. *-ar*.

CIOMĂGÁȘ, *ciomăgași*, s. m. Om înclinat spre ceartă și bătaie; bătăuș. ✦ Gonaci. — Din **ciomag** + suf. *-aș*.

CIOMĂGEÁLĂ, *ciomăgeli*, s. f. Bătaie cu ciomagul; *p. ext.* bătaie zdravănă. — Din **ciomăgi** + suf. *-eală*.

CIOMĂGÉL, *ciomăgele*, s. n. Diminutiv al lui *ciomag*.

CIOMĂGÍ, *ciomăgesc*, vb. IV. Tranz. A bate cu ciomagul; *p. ext.* a bate zdravăn. — Din **ciomag**.

CIOMP, *ciompuri*, s. n. (Pop.) Bucată din trunchiul unui arbore sau dintr-o tufă, rămasă cu rădăcina în pământ, după ce i s-au tăiat ramurile. V. *ciolpan*. ✦ Cotorul știuletelui de porumb.

CIONC, CIOÁNCĂ, *cionci, cioance*, adj. (Reg.; despre oameni) Fără un braț; (despre animale) fără un corn; (despre obiecte) căruia îi lipsește o parte importantă. — Magh. **csonka**.

CIONDĂNEÁLĂ, *ciondăneli*, s. f. Ceartă ușoară (cu vorbe înțepătoare și cu ironii). — Din **ciondăni** + suf. *-eală*.

CIONDĂNÍ, *ciondănesc*, vb. IV. Refl. A se certa pentru nimicuri, fără a-și spune vorbe grele. a se împunge cu vorba; a se ciorovăi. ✦ Tranz. A certa pe cineva repetat sau insistent; a mustra. — Comp. sas **schänden**.

CIONT, CIOÁNTĂ adj. v. **ciunt**.

CIONTÁ vb. I. v. **ciunti**.

CIONTÍ vb. IV. v. **ciunti**.

CIOPÁTĂ, *ciopăți*, s. f. (Reg.) Bucată de carne tăiată din trupul unui om sau al unui animal; ciozvîrtă. — Magh. **csapat** «grămadă, ceată».

CIOPÎRTÍ vb. IV. v. **ciopîrți**.

CIOPÎRȚEÁLĂ, *ciopîrțeli*, s. f. Ciopîrțire. — Din **ciopîrți** + suf. *-eală*.

CIOPÎRȚÍ, *ciopîrțesc*, vb. IV. Tranz. 1. A tăia în bucăți o ființă sau o parte a trupului ei. 2. A tăia un obiect în mod neregulat sau la întîmplare; a ciopli rău, neîndemînatic. [Văr.: **ciopîrtí** vb. IV] — Din **ciopa(r)tă** (modificat după *parte*).

CIOPÎRȚÍRE, *ciopîrțiri*, s. f. Acțiunea de *a ciopîrți*.

CIOPLEÁLĂ, *ciopleli*, s. f. (Rar) Cioplire. — Din **ciopli** + suf. *-eală*.

CIOPLÍ, *cioplesc*, vb. IV. 1. Tranz. A tăia, cu un instrument ascuțit, așchii dintr-o bucată de lemn, de piatră etc. pentru a da materialului o formă oarecare. 2. Tranz. A sculpta. 3. Tranz. Fig. A face îndreptări la o compoziție literară; a cizela. 4. Refl. Fig. (Despre oameni) A căpăta deprinderi civilizate, a deveni politicos; a se cultiva. — Bg. **čoplja**, sb. **čopljiti** «a rupe cu putere».

CIOPLÍRE, *cioplíri*, s. f. Acțiunea de *a (se) ciopli*.

CIOPLÍT s. n. Faptul de *a (se) ciopli*.

CIOPLITÓR[1], *cioplitoare*, s. n. 1. Rindea cu talpa curbă. 2. Unealtă cu care potcovarul curăță copita calului. — Din **ciopli** + suf. *-(i)tor*.

CIOPLITÓR[2], **-OÁRE**, *cioplitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care cioplește. — Din **ciopli** + suf. *-(i)tor*.

CIOPLITÚRĂ, *cioplituri*, s. f. Surcele, așchii căzute prin cioplire. — Din **ciopli** + suf. *-(i)tură*.

CIOPÓR, *ciopoare*, s. n. 1. Grup de animale de același fel; cîrd, circadă, turmă. 2. Grup de oameni; ceată, trupă, mulțime. — Magh. **csopor[t]**.

CIORÁP, *ciorapi*, s. m. 1. Obiect de îmbrăcăminte confecționat din fire de bumbac, de lînă sau de mătase, care acoperă piciorul. 2. Tub izolant cu care se îmbracă capetele bobinelor unei mașini electrice. — Tc. **çorap**.

CIORĂPĂRÍE, (2) *ciorăpării*, s. f. 1. Grămadă, mulțime de ciorapi. 2. Magazin sau secție într-un magazin unde se vînd ciorapi. — Din **ciorap** + suf. *-ărie*.

CIORBAGÍU, *ciorbagii*, s. m. (Înv. și arh.) Ofițer de ieniceri; comandant al unui regiment de ieniceri. — Tc. **çorbacı**.

CIÓRBĂ, *ciorbe*, s. f. Fel de mîncare constînd dintr-o zeamă (acrită) preparată cu legume, adesea și cu carne sau cu pește. ✧ Expr. *Ciorbă lungă* = ciorbă apoasă, puțin hrănitoare; zeamă lungă; *fig.* vorbărie inutilă. *A se amesteca în ciorba cuiva* = a se amesteca în afacerile cuiva. *A pune pe toți într-o ciorbă* = a trata un grup de oameni la fel, fără a face vreo deosebire între ei după merite sau valoare. — Tc. **çorba**.

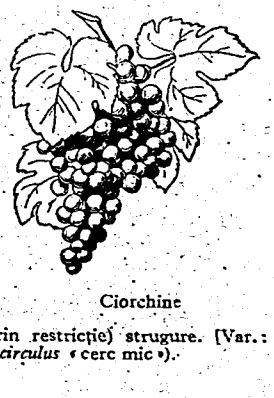

Ciorchine

CIORCHÍNĂ s. f. v. **ciorchine**.

CIORCHÍNE, *ciorchini*, s. m. Tip de inflorescență caracterizat prin dezvoltarea axului principal, terminat cu un mugur, de-a lungul căruia se înșiră numeroase flori; racem, grapă[2]; grupare de fructe așezate unele lîngă altele de-a lungul aceluiași cotor; (prin restricție) strugure. [Var.: **ciorchínă** s. f.] — Lat. **circ(u)lina** (<*circulus* «cerc mic»).

CIORDEÁLĂ s. f. (Fam.) Șterpeleală, furt. — Din **ciordi** + suf. *-eală*.

CIORDÍ, *ciordesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A fura lucruri mărunte; a șterpeli. — Tig. **cior** (cu part. *ciordiom*).

CIORECÁR, *ciorecari*, s. m. Țăran care poartă cioareci; *p. ext.* țăran. [Var.: **cioricár** s. m.] — Din **cioarec[i]** + suf. *-ar*.

CIORÍC s. n. v. **șoricl**.

CIORICÁR s. m. v. **ciorecar**.

CIORMÁG, *ciormagi*, s. m. (Reg.) Larva cărăbușului. — Din **ciormă** (rar întrebuințat) + suf. *-ag*.

CIORMOIÁG s. m. Plantă erbacee cu frunze în formă de inimă, cu flori albe-roșietice (*Melampyrum cristatum*). — Magh. **csormoly** + suf. *-ag*.

CIÓRNĂ, *ciorne*, s. f. Lucrare scrisă provizoriu, în primă redactare; concept. — Rus **čornyj** «negru».

CIOROÁICĂ, *cioroaice*, s. f. Cioară. — Din **cioară** + suf. *-oaică*.

CIOROBÓR s. n. (Reg.) Ceartă cu vorbă multă și gălăgie; gîlceavă. — Onomatopee (comp. magh. **csörpör**).

CIOROBOTÍ, *ciorobotesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A lucra prin casă; a deretica. 2. A vorbi pe șoptite, pe ascuns. — Din **cioro[văi]** + **roboti**.

CIORÓI, *cioroi*, s. m. 1. Bărbățușul ciorii. 2. Nume dat mai multor plante erbacee cu flori galbene și cu fructe achene (*Inula*). — Din **cioară** + suf. *-oi*.

CIOROVÁI, *ciorovăiesc*, vb. IV. Refl. A se certa cu cineva; a se ciondăni. — Comp. **clorobor**.

CIOROVĂIÁLĂ, *ciorovăieli*, s. f. Ceartă, gîlceavă. — Din **ciorovăi** + suf. *-eală*.

CIOROVÁIRE, *ciorovăiri*, s. f. (Rar) Ciorovăială. — V. *ciorovăi*.

CIORPÁC, *ciorpace*, s. n. 1. (Reg.) Unealtă de pescuit făcută dintr-un săculeț de plasă cu coadă; mincioc. 2. Căuș cu coada lungă (folosit la stînă). — Rus **čerpak**.

CIORSÁI, *ciórsăi*, vb. IV. Tranz. A tăia anevoios cu o cioarsă. [Prez. ind. și: *ciorsăiesc*] — Din **cioarsă**.

CIORSĂÍT s. n. 1. Acțiunea de *a ciorsăi* și rezultatul ei. 2. Scîrțîit produs prin frecarea unui obiect de altul.

CIORT, *ciorturi*, s. n. (Reg.) Ritul porcului sau al mistrețului.

CIORTÁN, *ciortani*, s. m. (Reg.) Crap mic, de 1-2 kilograme. — Tc. **çortan**.

CIORTĂNÁȘ, *ciortănași*, s. m. (Reg.) Diminutiv al lui *ciortan* crap mai mic decît un kilogram.

CIOȘMÁLÍ vb. IV. v. **cioșmoli**.

CIOȘMOLÍ, *cioșmolesc*, vb. IV. Refl. (Reg., despre oameni) A se frămînta, a se zvîrcoli (mai ales în așternut); a se codi. [Var.: **cioșmăli** vb. IV]

CIOT, *cioturi*, s. n. 1. Parte rămasă dintr-un copac după ce a fost tăiat sau rupt. ✦ Obiect mic, ciuntit. *Un ciot de creion*. 2. Nod proeminent într-un trunchi, într-o ramură, într-o scîndură etc. 3. Parte rămasă dintr-un picior, dintr-un braț sau (la animale) din coadă, după ce restul a fost ciuntit. — Comp. it. **ciotto**.

CIOTCĂ s. f. (Reg.) 1. Grămadă, mulțime. 2. Butucugă, ciot, rădăcină de copac. [Var.: **cioátcă** s. f.] — Comp. magh. **csutka**.

CIOTÎRCĂ, *ciotîrci*, s. f. (Reg.) Arbore foarte strîmb și cioturos; buștean noduros. — Din **ciot**.

CIOTOROS, -OÁSĂ adj. v. **cioturos**.

CIOTUR s. n. (Neobișnuit) Ciot (1). — Din **cioturi** (pl. lui *ciot*).

Ciovică (1)

CIOTUROS, -OÁSĂ, *cioturoși, -oase*, adj. (Despre copaci, lemne, obiecte de lemn etc.) Cu multe cioturi sau noduri; noduros. ✦ Fig. (Despre mîini, picioare, degete, etc.) Grosolan. [Var.: **ciotorós, -oásă** adj.] — Din **ciot** + suf. *-ur-os*.

CIOVÉI, *cioveie*, s. n. Obiect casnic, în special vas (de lemn); unealtă veche. [Var.: **ciuvéi** s. n.] — Sas **șof** (=germ. *Schaff*) + suf. *-ei*.

CIOVÍCĂ, *ciovici*, s. f. 1. Cea mai mică dintre speciile de bufnițe (*Glaucidium passerinum*). 2. Cucuvea. 3. Nagîț. 4. Compus: *ciovică-de-mare* = pasăre cu penele măslinii, albe sau gălbui pe gușă, cu coada ca de rîndunică, trăind prin lagunele de lîngă mare (*Glareola pratincola*). [Var.: **ciovlícă** s. f.] — Onomatopee.

Ciovică-de-mare

CIOVLÍCĂ s. f. v. **ciovică**.

CIOZVÎRTĂ, *ciozvîrte*, s. f. Sfert dintr-un animal tăiat; *p. ext.* bucată mare de carne; halcă. — Bg. **četvărt**.

CÍPCĂ, *cipci*, s. f. (Reg.) Dantelă. — Magh. **csipke** (sb. **čipka**).

CIPCÍI, pers. 3 *cipciește*, vb. IV. Intranz. (Despre valuri, ape) A face un zgomot ușor lovindu-se mereu de ceva; a plescăi. — Onomatopee.

CIPÍC, *cipici*, s. m. 1. Papuc de lînă împletită sau de stofă. 2. (Înv.) Gheată (fină), pantof. — Bg. **čepiku**.

CIR s. n. (Reg.) Zeamă scoasă din mămăliga care fierbe, înainte de a fi mestecată; terci. ✦ Pastă făcută din făină, din lut etc., asemănătoare cu pasta de lipit. — Comp. ucr. **čyr.**

CIRÁC, *ciraci,* s. m. 1. (Livresc) Elev, discipol, ucenic. 2. (Depr.) Persoană care urmează în mod servil pe cineva, împărtăşindu-i vederile şi părerile. 3. (Înv. şi arh.) Om de încredere, protejat al cuiva; slugă de încredere. — Tc. **çirak.**

CIRC, *circuri,* s. n. 1. Gen de spectacol constînd din reprezentaţii de gimnastică, acrobaţie, prezentare de animale dresate etc.; ansamblu artistic care organizează astfel de reprezentaţii. 2. Local de formă rotundă, cu locurile pentru spectatori aşezate în amfiteatru şi avînd la mijloc o arenă circulară unde au loc spectacole de circ (1). ✦ Incintă circulară, neacoperită, unde se celebrau jocurile publice la romani. 3. Depresiune circulară formată prin eroziune sau prin acţiunea unui gheţar; căldare. — Fr. **cirque** (lat. lit. **circus**).

CÍRCA adv. Cam, aproximativ. — Lat. lit. **circa.**

CÍRCĂ s. f. (Fam.) Circumscripţie (de miliţie, financiară etc.). — Abreviere din **circumscripţie.**

CIRCOMFERÍNŢĂ s. f. v. **circumferinţă.**

CIRCONFLÉX adj. n. v. **circumflex.**

CIRCUÍT, *circuite,* s. n. 1. Ansamblu de fire şi dispozitive bune conducătoare de electricitate, care, împreună cu sursa curentului formează un traseu închis pentru trecerea unui curent. ✦ Sistem de conducte sau de medii prin care pot circula particule materiale. 2. Mişcare a capitalului în trecerea lui de la forma bănească la forma productivă, la forma marfă şi iar la forma bănească. ✦ Mişcare a mărfurilor. ✦ Proces de transformare şi de prelucrare a materiei prime în produse finite. 3. Distanţă de străbătut pe un drum mai mult sau mai puţin circular, stabilit dinainte pentru alergări. ✦ Drum, distanţă parcursă de cineva sau de ceva. — Fr. **circuit** (lat. lit. **circuitus**).

CIRCULÁ, *circul,* vb. I. Intranz. 1. A fi în mişcare, a se deplasa; a umbla. ✦ (Despre vehicule) A pleca şi a veni regulat, organizat (pe un traseu fix). 2. (Despre lichide, gaze şi în special despre sînge) A fi în mişcare neîntreruptă (revenind mereu la punctul de plecare). 3. (Despre idei, ştiri, zvonuri etc.) A se transmite, a se răspîndi. 4. A fi întrebuinţat în mod curent, a avea valoare, viaţă. *Moneda aceasta nu mai circulă* — Fr. **circuler** (lat. lit. **circulari**).

CIRCULÁNT, -Ă, *circulanţi, -te,* adi. Care circulă; pus, aflat în circulaţie. — Fr. **circulant.**

CIRCULÁR, -Ă, *circulari, -e,* adj. 1. În formă de cerc; descriind un cerc. ✧ *Ferăstrău circular* (şi substantivat, n.) = ferăstrău mecanic cu uşfealta în forma unui disc dinţat, care taie învîrtindu-se în jurul axului său. ✦ (Adverbial) De jur împrejur; roată. 2. (Despre o dispoziţie, un ordin etc.) Trimis ca directivă în mod simultan la mai multe instituţii sau persoane. — Fr. **circulaire** (lat. lit. **circularis**).

CIRCULÁRĂ, *circulare,* s. f. Dispoziţie, ordin, directivă trimisă în scris instituţiilor sau persoanelor în subordine. — Fr. **circulaire.**

CIRCULATÓR adj. n. (În expr.) *Aparat* (sau *sistem) circulator* = inima şi sistemul de vine şi artere prin care circulă sîngele. — Fr. **circulatoire** (lat. lit. **circulatorius**).

CIRCULÁŢIE, *circulaţii,* s. f. Faptul de a circula. 1. Mişcare, deplasare, trecere pe o cale de comunicaţie. *Circulaţie aeriană, feroviară, fluvială, maritimă, rutieră.* 2. Miscare, curgere a unui lichid, a unui gaz, a unui curent în interiorul unui circuit sau al unei conducte. 3. Transmitere, schimb de bunuri sau de mărfuri (prin intermediul banilor). ✧ *Circulaţie monetară* = circulaţia monedelor în procesul de schimb. ✧ Loc. adj. *De mare circulaţie* = foarte răspîndit. ✧ Expr. *A fi* (sau *a nu mai fi) în circulaţie* = a fi (sau a nu mai fi) întrebuinţat, a (nu mai) circula. *A pune* (sau *a introduce, a da) în circulaţie* = a face să intre în uz, să se răspîndească, să funcţioneze. *A scoate din circulaţie* = a suspenda, a scoate din uz; a opri răspîndirea şi folosirea unui lucru. — Fr. **circulation** (lat. lit. **circulatio, -onis**).

CIRCUMFERÍNŢĂ, *circumferinţe,* s. f. 1. Curbă plană închisă, ale cărei puncte sînt egal depărtate de un punct fix numit centru; linia închisă a unui cerc. 2. Linie împrejmuitoare a unui corp rotund, a unui loc; lungime a conturului unui corp. [Var.: **circomferínţă** s. f.] — Lat. lit. **circumferentia.**

CIRCUMFLÉX, *circumflexe,* adj. n. (În expr.) *Accent* (sau *semn) circumflex* = semn diacritic în formă de unghi cu vîrful în sus, care se pune deasupra unei vocale spre a arăta că trebuie rostită lung sau, în ortografia romînă, spre a nota sunetul *î.* [Var.: **circonfléx** adj. n.] — Fr. **circonflexe** (lat. lit. **circumflexus**).

CIRCUMLOCÚŢIE, *circumlocuţii,* s. f. Perifrază, şir de cuvinte folosit pentru a exprima pe ocolite o idee care ar putea fi redată direct. — Fr. **circonlocution** (lat. lit. **circumlocutio, -onis**).

CIRCUMSCRÍE, *circumscrîu,* vb. III. Tranz. A delimita o problemă, un lucru etc., a restrînge la un anumit cadru. ✦ (Geom.) A descrie o figură în jurul alteia, atingînd limitele acesteia din urmă. *A circumscrie un cerc unui triunghi.* — Lat. lit. **circumscribere** (după *scrie).*

CIRCUMSCRÍERE, *circumscrieri,* s. f. Acţiunea de *a circumscrie* şi rezultatul ei.

CIRCUMSCRÍPŢIE, *circumscripţii,* s. f. Diviziune administrativă a teritoriului în cadrul unui raion sau al unei regiuni. ✧ *Circumscripţie electorală* = unitate administrativă ocazional constituită, cu scopul unei bune organizări a desfăşurării alegerilor. ✦ Instituţie, serviciu (financiar, de miliţie etc.) care există în cadrul diviziunii administrative descrise mai sus. — Fr. **circonscription** (lat. lit. **circumscriptio, -onis**).

CIRCUMSCRÍS, -Ă, *circumscrişi, -se,* adj. (Despre poligoane) Cu toate laturile tangente la un cerc dat; (despre cercuri) a cărui circumferinţă trece prin toate vîrfurile unui poligon. — V. *circumscrie.*

CIRCUMSPÉCT, -Ă, *circumspecţi, -te,* adj. Care vorbeşte şi acţionează cu prudenţă; precaut, prudent. — Fr. **circonspect** (lat. lit. **circumspectus**).

CIRCUMSPÉCŢIE s. f. Prudenţă, precauţie. — Fr. **circonspection** (lat. lit. **circumspectio, -onis**).

CIRCUMSTÁNŢĂ, *circumstanţe,* s. f. Împrejurare, fapt, lucru care însoţeşte o acţiune sau un fenomen sau care se petrece în acelaşi timp cu altceva; (la pl.) totalitatea unor condiţii date. ✧ Loc. adj. şi adv. *De* (sau *pentru) circumstanţă* = pentru o ocazie anumită, fără a fi valabil în mod obiectiv şi general. — Lat. lit. **circumstantia** (fr. **circonstence**).

CIRCUMSTANŢIÁL, -Ă, *circumstanţiale,* adj. n. şi f. (În expr.) *Complement circumstanţial* = complement care, determinînd un verb, arată în ce împrejurări de timp, de loc de mod etc. se petrece acţiunea; determinînd un adjectiv sau un adverb, arată cum se prezintă o însuşire. *Propoziţie circumstanţială* = propoziţie secundară care are în frază rolul pe care îl are complementul circumstanţial în propoziţie. [Pr.: *-ţi-al*] — După fr. **circonstanciel.**

Circumvoluţii

CIRCUMVALAŢIÚNE, *circumvalaţiuni,* s. f. Întăritură (provizorie) făcută împrejurul unui oraş, al unei tabere etc. [Pr.: *-ţi-u-*] — După fr. **circonvallation.**

CIRCUMVOLÚŢIE, *circumvoluţii,* s. f. 1. Fiecare dintre cutele de pe suprafaţa exterioară a creierului. 2. (Rar) Ocol circular sau în spirală în jurul unui punct sau al unui ax central. [Var.: **circumvoluţiúne** s. f.] — După fr. **circonvolution.**

CIRCUMVOLUŢIÚNE s. f. v. **circumvolutie.**

CIREÁDĂ, *cirezi,* s. f. Grup mare de vite cornute. — Slav (v. sl. **črěda**)

CIREÁŞĂ, *cireşe,* s. f. Fructul cireşului, mic, sferic, de culoare roşie sau galbenă, care se coace la sfîrşitul primăverii. [Pl. şi: *cireşi*] — Lat. **ceresia** *(= cerasea).*

CIRÉŞ, *cireşi,* s. m. Pom roditor cu flori albe, cultivat pentru fructele-sale *(Prunus avium).* — Lat ***ceresius** *(= cerasus).*

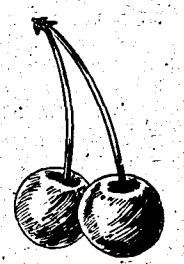

Cireşe

CIREŞÁR, (2) *cireşari,* s. m. 1. Numele popular al lunii iunie. 2. (Ornit.) Botgros. — Din **cireaşă** + suf. *-ar.*

CIREŞÉL, *cireşci,* s. m. 1. Diminutiv al lui *cireş.* 2. (Pop.) Cireşar (1).

CIREŞÍU, -ÍE, *cireşii,* adj. (Rar) De culoarea cireşei. — Din **cireaşă** + suf. *-iu.*

CIREZÁR, *cirezari,* s. m. (Înv.) Negustor de vite cornute. ✦ Proprietar de cirezi de vite. ✦ Văcar, ciurdar. — Din **cirezi** (pl. lui *cireadă)* + suf. *-ar.*

CIRÍLIC, -Ă adj. v. **chirilic.**

CIRÍP interj. Cuvînt care imită sunetul caracteristic al păsărelelor ✧ *De-a cirip-cirip* = joc de copii, la care jucătorii se apucă unii pe alţii de dosul palmei, repetînd mereu « cirip-cirip ». — Onomatopee.

CIRIPEÁLĂ, *ciripeli,* s. f. Ciripire. — Din **ciripi** + suf. *-eală.*

CIRIPÍ, *ciripesc,* vb. IV. Intranz. (Despre păsărele) A scoate tonuri ascuţite şi uniforme. ✦ Fig. (Despre femei) A vorbi cu voce subţire şi melodioasă. — Din **cirip.**

CIRIPÍE, *ciripii,* s. f. (Reg.) Sfoară înmuiată în vopsea roşie, pe care o întinde dulgherul pentru a trage linii drepte pe scînduri, pe bîrne etc. ✧ Expr. *A merge* (sau *a se duce, a trage) ca pe ciripie* = a merge (sau a se duce, a trage) drept, în linie dreaptă. — Tc. **çirpi.**

CIRIPÍRE, *ciripiri,* s. f. Acţiunea de *a ciripi.*

CIRIPÍT s. n. Faptul de *a ciripi;* sunet caracteristic pe care îl scot unele păsări mici cînd ciripesc.

CIRIPITÓR, -OÁRE, *ciripitori, -oare,* adj. Care ciripeşte. — Din **ciripi** + suf. *-(i)tor.*

CIRIPÍU, -ÍE, *ciripii,* adj. (Rar) Ciripitor. — Din **ciripi** + suf. *-iu.*

CIRÍŞ s. m. (Reg.) Cocă de lipit; pap. — Tc. **çiriş.**

CIRITÉL, *ciritei,* s. m. 1. Tufiş de copăcei. 2. Arbust mic din familia rozaceelor *(Spiraea ulmifolia);* cununiţă. — Din **ceret** (puţin folosit, *<cer)* + suf. *-el.*

CIRIVÍŞ s. n. v. **cerviş.**

CIRÓZĂ, *ciroze,* s. f. Boală a ficatului caracterizată prin hipertrofia ţesutului conjunctiv şi distrugerea celulelor hepatice. — Fr. **cirrhose** (*<*gr.).

CÎRTĂ s. f. (Înv.) 1. Mic semn diacritic (accent sau liniuţă) întrebuinţat în vechea scriere ebraică şi greacă. 2. Ceva foarte mic, neînsemnat; dram, iotă. ✦ Interval de timp foarte scurt; clipă. — Slav (v. sl. **črůta**).

CIRVÍŞ s. n. v. **cerviş.**

CÍSLĂ, *cisle*, s. f. 1. (Reg.) Sfat. ✦ Grup de oameni; tagmă. 2. (Înv.) Cotă-parte care revenea de plată fiecăruia dintr-o sumă plătită în comun; repartizare proporţională a dărilor fixate de obştea satului după avere. — Slav (v. sl. **čislo** «număr»).

CISLUÍ, *cisluiesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Intranz. A se sfătui, a pune la cale. 2. Tranz. A acuza, a învinovăţi. — Din **cislă.**

CISTÉRNĂ, *cisterne*, s. f. 1. Rezervor mare (cilindric, de metal) pus pe cadrul cu roţi al unui vehicul şi servind la transportarea unor lichide; vehicul prevăzut cu un astfel de rezervor. 2. (Rar) Rezervor (subteran) în care se adună apa provenită din ploi sau din zăpezi, pentru alimentarea regiunilor lipsite de izvoare. — Lat. lit. **cisterna** (it. **cisterna**).

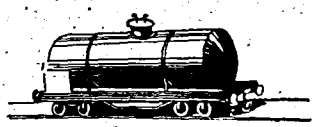
Cisternă

CISTÍC s. n. Plasa fină de la mijlocul avei sau al setcei. — Comp. ucr. **čistak.**

CISTICÉRC, *cisticerci*, s. m. Formă larvară a teniei, care se fixează în muşchii sau în slănina porcului etc. şi care are forma unei mici băşicuţe alburii *(Cysticercus celulosae)*; linţi. — Fr. **cysticerque** (<gr.).

CISTICERCÓZĂ s. f. Boală produsă de localizarea cisticercilor în muşchii sau în slănina porcului; etc. (pop.) măzăriche. — Fr. **cysticercose.**

CISTÍTĂ, *cistite*, s. f. Boală caracterizată prin inflamarea membranei interne a vezicii urinare. — Fr. **cystite** (<gr.).

CISTOSCÓP, *cistoscopuri*, s. n. Aparat format dintr-un tub metalic prevăzut la unul dintre capete cu un bec electric, iar la celălalt cu un dispozitiv optic, întrebuinţat la cistoscopie. — Fr. **cystoscope** (<gr.).

CISTOSCOPÍE, *cistoscopii*, s. f. Examen al cavităţii vezicii urinare cu ajutorul cistoscopului. — Fr. **cystoscopie.**

CIŞMEÁ, *cişmele*, s. f. 1. Instalaţie prevăzută cu o pompă sau cu un robinet din care curge apa adusă prin ţevi de la o conductă sau de la un izvor. ✧ Expr. *A curge ca dintr-o cişmea* = a curge mult şi continuu. 2. Şipot; izvor. — Tc. **çeşme.**

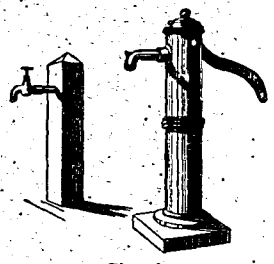
Cişmele

CIT s. n. (Înv. şi pop.) Material ieftin de bumbac, înflorat şi apretat. — Tc. **çit.**

CITÁ, *citez*, vb. I. Tranz. 1. A menţiona, a indica pe cineva sau ceva (pentru a face cunoscut, pentru a întări ceva); a reaminti o faptă, o întîmplare care trebuie să servească de exemplu. 2. A reproduce întocmai ceea ce a spus sau a scris cineva; a da un citat. 3. A chema pe cineva înaintea unei instanţe judecătoreşti. — Fr. **citer** (lat. lit. **citare**).

CITADÉLĂ, *citadele*, s. f. (Înv.) Fortăreaţă mică, situată în incinta unei cetăţi, care servea ca rezistenţă şi ca ultim refugiu al celor asediaţi; cetate sau castel care apăra un oraş. ✦ Oraş. — Fr. **citadelle** (<it.).

CITADÍN, -Ă, *citadini*, *-e*, adj. (Franţuzism) Orăşenesc. ✦ (Substantivat) Orăşean. — Fr. **citadin** (<it.).

CITÁNIE, *citanii*, s. f. (Înv.) Citit, lectură (din cărţile bisericeşti). — Slav (v. sl. **čitenije, četanije**).

CITÁRE, *citări*, s. f. 1. Acţiunea de *a cita* şi rezultatul ei. ✧ *Semnele citării* = ghilimele. 2. Citaţie (1).

CITAREÁ s. f. (Înv.) Un fel de stofă fină, vărgată. — Tc. **çetare.**

CITARÍST, -Ă s. m. şi f. v. **chitarist.**

CITÁT, *citate*, s. n. Fragment dintr-o scriere reprodus întocmai şi cu indicaţia izvorului, cu scopul de a întări şi a ilustra o idee sau o argumentare. — V. *cita.*

CITÁŢIE, *citaţii*, s. f. 1. Invitaţie oficială scrisă, prin care o persoană este chemată să se înfăţişeze în ziua hotărîtă înaintea unei instanţe judecătoreşti sau a unei autorităţi; *p. ext.* hîrtie oficială care cuprinde această invitaţie. 2. (Înv.) Citat. [Var.: (înv.) **citaţiúne** s. f.] — Fr. **citation** (lat. lit. **citatio, -onis**).

CITAŢIÚNE s. f. v. **citaţie.**

CÍTERĂ s. f. v. **ţiteră.**

CITÉŢ[1], *citeţi*, s. m. (Înv.) Slujitor bisericesc însărcinat cu citirile la slujbele religioase şi cu păstrarea cărţilor bisericii. — Slav (v. sl. **čitĭcĭ**).

CITÉŢ[2], **-EAŢĂ**, *citeţi*, *-e*, adj. (Despre scrisul de mînă) Care se poate citi uşor; desluşit. — Din **citi** + suf. *-eţ.*

CITÍ, *citesc* vb. IV. Tranz. 1. A parcurge un text pentru a lua cunoştinţă de cele scrise. ✦ A descifra o partitură muzicală, urmărind cu ochii sunetele reprezentate şi valorile lor (şi a le reproduce cu vocea sau cu un instrument). ✦ A distinge indicaţiile topografice ale unei hărţi sau ale unui plan şi a reconstitui după ele conformaţia terenului. ✦ A cerceta (pentru a nota în vederea unei calculaţii) indicaţiile înregistrate de un contor (de un barometru etc.). 2. Fig. A descoperi gîndul sau sentimentele cuiva din atitudinea sau din expresia figurii sale. 3. A comunica altora, rostind cu glas tare, conţinutul unei scrieri. ✦ (Despre preoţi) A face lectura, în cursul slujbei, a unor texte religioase. 4. A învăţa, a studia. ✦ A se instrui, a se cultiva. 5. (În superstiţii; în expr.) *A citi în stele* = a descoperi viitorul după poziţia stelelor. *A citi* (cuiva) *în palmă* = a prezice cuiva viitorul, examinînd liniile din palmă. [Var.: **cetí** vb. IV] — Slav (v. sl. **čitatĭ, čisti**).

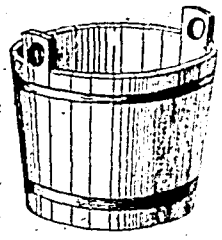
Ciubăr

CITÍRE, *citiri*, s. f. Acţiunea de *a citi*. 1. Lectură. ✧ *Carte de citire* = manual de limba română pentru primele clase elementare. 2. Descifrare, pătrundere, interpretare. [Var.: **cetíre** s. f.]

CITÍT[1] s. n. Citire. ✧ *Scris-citit* = noţiuni elementare de scriere şi citire. [Var.: **cetít** s. n.] — V. *citi.*

CITÍT[2], **-Ă**, *cititi*, *-te*, adj. Instruit, învăţat; erudit. [Var.: **cetít, -ă** adj.]

CITITÓR, -OÁRE, *cititori*, *-oare*, s. m. şi f. 1. (Adesea adjectival) Persoană care citeşte. 2. Astrolog. *Chemă un cititor de stele* (ISPIRESCU). 3. Funcţionar al unei întreprinderi publice care citeşte periodic indicaţiile de la contoarele electrice, de apă etc. ale abonaţilor. [Var.: **cetitór, -oáre** adj.] — Din **citi** + suf. *-(i)tor.*

Ciuboţica-cucului

CITRÁT, *citraţi*, s. m. Sare a acidului citric. — Fr. **citrate.**

CÍTRIC, -Ă, *citrici*, *-e*, adj. (În expr.) *Acid citric* = acid organic care se găseşte mai ales în sucul fructelor unor plante citrice. *Plante citrice* = familie de plante exotice cuprinzînd arbori şi arbuşti ale căror frunze, fructe etc. au o aromă specifică. *Lămîiul este o plantă citrică. Fructe citrice* (şi substantivat, f.) = nume generic pentru lămîi, portocale, mandarine etc. — Fr. **citrique.**

CITRONÁDĂ, *citronade*, s. f. Băutură răcoritoare făcută din apă, zahăr şi zeamă de lămîie. — Fr. **citronnade.**

CIUBĂR, *ciubere*, s. n. Vas rotund cu două toarte, făcut din doage de lemn şi avînd diferite întrebuinţări. [Acc. şi: *ciúbăr*] — Bg. **cebăr.**

CIUBĂRÁŞ, *ciubăraşe*, s. n. Diminutiv al lui *ciubăr.*

CIUBÉICĂ, *ciubeici*, s. f. (Reg.) Lulea (proastă). — Din **ciub**[uc] + suf. *-eică.*

CIUBOTÁR, *ciubotari*, s. m. (Reg.) Cizmar. [Var.: **ciobotár** s. m.] — Din **ciubotă** + suf. *-ar.*

Ciubuc

CIUBÓTĂ, *ciubote*, s. f. (Reg.) Cizmă. [Var.: **ciobótă, cioboátă** s. f.] — Rus **čobot.**

CIUBOTĂRÉSC, -EÁSCĂ, *ciubotăreşti*, adj. (Reg.) De ciubotar, privitor la ciubotar. [Var.: **ciobotărésc, -eáscă** adj.] — Din **ciubotar** + suf. *-esc.*

CIUBOTĂRÍE, (2) *ciubotării*, s. f. (Reg.) 1. Meseria ciubotarului. 2. Atelierul ciubotarului. [Var.: **ciobotărîe** s. f.] — (1) Din **ciubotar** + suf. *-ie*, (2) **ciubotă** + suf. *-ărie.*

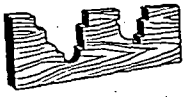
Ciubucar

CIUBOŢÍCĂ, *ciuboţele*, s. f. 1. (Reg.) Gheaţă. 2. Compuse: *ciuboţica-cucului* = plantă erbacee cu flori galbene, mirositoare *(Primula officinalis)*; *ciuboţica-ursului* = plantă erbacee cu frunze lobate şi cu flori purpurii *(Cortusa Matthioli)*. [Var.: **cioboţícă** s. f.] — Din **ciubotă** + suf. *-ică.*

CIUBÚC, (1, 2) *ciubuce*. (3) *ciubucuri*, s. n. 1. Pipă (orientală) cu ţeavă lungă (şi cu imamea de fildeş sau de chihlimbar). ✦ Ţeavă de lulea. 2. Ornament în relief, cu profil drepturghiular sau curbat, care înconjură un perete, un tavan etc. 3. (Fam.) Avantaj sau cîştig (necinstit); bacşiş, sperţ. — Tc. **çubuk.**

Ciuciulete

CIUBUCÁR[1], *ciubucare*, s. n. (Pop.) Unealtă de zidărie cu care se fac ciubucele (2). — Din **ciubuc** + suf. *-ar.*

CIUBUCÁR[2], *ciubucari*, s. m. (Fam.) Sperţar. — Din **ciubuc** + suf. *-ar.*

CIUBUCĂRÍE, *ciubucării*, s. f. 1. (Rar) Totalitatea ciubucelor (2). 2. (Fam.) Ciubuc (3). — Din **ciubuc** + suf. *-ărie.*

CIUBUCCÍU, *ciubuccii*, s. m. (Înv.) Slujitor care avea însărcinarea să se îngrijească de ciubucele boierilor. — Tc. **çubukçu.**

CIUCI, *ciuci*, s. m. (Reg.) Crap mic.

CIUCIULÉTE, *ciuciuleţi*, s. m. 1. Boţ, cocoloş (de dimensiuni mici). 2. (Adverbial, în expr.) *A face* (sau *a fi ud*) *ciuciudete* = a uda (sau a fi ud) pînă la piele. 3. (Pop.) Un fel de ciupercă comestibilă cu pălăria zbîrcită *(Morchella esculenta)*; zbîrciog. — Din **ciuciuli** + suf. *-eţ* (după pl. *ciuciuleţi*).

CÍUCIULÍ, *ciuciulesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A se strînge, a se ghemui (pentru a nu fi văzut); a se chirci. — Comp. magh. **csücsülni** «a şedea».

CIUCIULÍT, -Ă, *ciuciuliți, -te,* adj. (Pop.) Strîns, ghemuit, chircit. — V. *ciuciuli.*

CIUCIURE, *ciuciuri,* s. m. Plantă erbacee acoperită cu peri moi, cu flori violete sau albastre *(Campanula glomerata).*

CIUCUR s. m. v. **ciucure.**

CIUCURÁȘ, *ciucurași,* s. m. 1. Diminutiv al lui *ciucure.* 2. Plantă erbacee cu flori albe-roșietice dispuse în mici capitule *(Adenostyles albifrons).*

CIUCURÁT, -Ă, *ciucurați, -te,* adj. (Rar) Împodobit, încărcat cu ciucuri. — Din **ciucure** + suf. *-at.*

CIÚCURE, *ciucuri,* s. m. 1. Ornament făcut dintr-o împletitură sau dintr-un mănunchi de fire cu care se împodobesc marginile unui covor, ale unei draperii etc.; canaf. pompon. ◇ Loc. adj. și adv. *(Plin) ciucure de. . .* = încărcat cu. . . ✦ (Depr.) Margine zdrențuită a unei haine. 2. (Rar) Țurțur de gheață. ✦ (La pl., urmat de determinări) Ornamente de cristal sau de sticlă care atîrnă de marginile candelabrelor sau ale lămpilor. [Var.: **ciúcur** s. m.] — Comp. iat. **cicculum** (= *ciccum* « ciorchine »).

CIUCURÉL, *ciucurei,* s. m. (Rar) Ciucuraș (1). — Din **ciucure** + suf. *-el.*

CIUCUȘOÁRĂ, *ciucușoare,* s. f. Plantă erbacee cu flori albe, cu tulpina și cu frunzele acoperite de peri *(Alyssum incanum).* — Din ***cic** (<lat. *ciccum)* + suf. *-ușoară.*

CIUDÁT, -Ă, *ciudați, -te,* adj. 1. (Despre obiecte și noțiuni abstracte) Care iese din comun; curios; straniu, bizar. 2. (Despre oameni și manifestările lor) Care are ciudățenii; curios, sucit. — Bg. **čudat** « minunat ».

CIÚDĂ s. f. Necaz, supărare amestecată cu mînie, cu invidie sau cu părere de rău. ◇ Loc. adv. și prep. *În ciuda cuiva* = cu intenția de a supăra pe cineva, în necazul, în pofida cuiva; înfruntînd împotrivirea cuiva sau a ceva. ◇ Expr. *A face* (cuiva) *în ciudă* = a necăji intenționat (pe cineva). — Slav (v. sl. **čudo** « minune »).

CIUDĂȚÉNIE, *ciudățenii,* s. f. 1. Aspect, caracter bizar, curios al unui lucru, al unei atitudini etc. 2. Lucru ciudat, întîmplare curioasă. — Din **ciudat** + suf. *-enie.*

CIUDÍ, *ciudesc,* vb. IV. Refl. 1. (Rar) A fi cuprins de ciudă; a se necăji, a se irita. 2. (Înv.) A se frămînta cu gîndul, a fi neliniștit. — Slav (v. sl. **čiuditi sę** « a se mira »).

CIUDÍT, -Ă, *ciudiți, -te,* adj. (Înv.) Neliniștit. — V. *ciudi.*

CIUDÓS, -OÁSĂ, *ciudoși, -oase,* adj. 1. Plin de ciudă. 2. (Înv.) Ciudat. — Din **ciudă** + suf. *-os.*

CIUF[1], *ciufi,* s. m. 1. Numele mai multor păsări răpitoare de noapte din familia bufniților, cu două smocuri de pene în cele două părți ale capului *(Asio* și *Otus).* 2. Nume dat în glumă oamenilor, mai rar animalelor, cu părul ciufulit, *p. ext.* cu aspect neîngrijit. — V. *ciuf*[2].

Ciuf

CIUF[2], *ciufuri,* s. n. Smoc de păr zbîrlit (căzut pe frunte). — Magh. **csuf.**

CIUFULÍ, *ciufulesc,* vb. IV. Tranz. 1. A zbîrli părul sau barba cuiva. ✦ A trage de păr pe cineva. 2. (Reg.) A-și bate joc de cineva. — Din **ciuf**[2] + magh. **csúfolni.**

CIUFULÍT, -Ă, *ciufuliți, -te,* adj. (Despre păr, pene etc.) În dezordine, zbîrlit. ✦ (Despre cap, *p. ext.* despre oameni sau animale) Cu părul în dezordine. — V. *ciufuli.*

CIUFÚT, -Ă, *ciufuți, -te,* adj. (Adesea substantivat) 1. Zgîrcit, avar. 2. Cu toane, prost dispus. — Tc. **çıfıt.**

CIUGULEÁLĂ, *ciuguleli,* s. f. Faptul de *a ciuguli;* (concr.) ceea ce se ciugulește.

CIUGULÍ, *ciugulesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Despre păsări) A ciupi de ici și de colo cu ciocul, pentru a mînca. 2. (Despre oameni) A mînca dintr-un aliment, luînd numai cîte puțin.

CIUHURÉZ, *ciuhurezi,* s. m. Ciuf[1] (1). — Din **ciuf**[2] + **huhurez.**

CIUÍN s. m. Plantă erbacee al cărei rizom are întrebuințări în industria textilă, în medicină și în industria alimentară *(Saponaria officinalis);* săpunel. — Tc. **çöven.**

CIUL s. m. Insectă dipteră care își depune larvele pe substanțe în putrefacție și în rănile animalelor *(Sarcophaga magnifica).*

CIULAMÁ, *ciulamale,* s. f. Mîncare (de pasăre) cu sos alb și gros de făină. ◇ Expr. (Fam.) *A face* (pe cineva) *ciulama* = a bate, a zdrobi (pe cineva). — Tc. **çulama.**

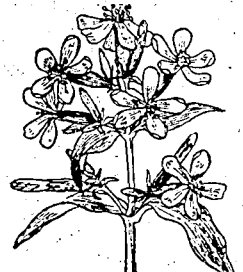

Ciuin

CIULEÁNDRĂ s. f. Numele unui dans popular din Muntenia și melodia după care se execută.

CIULÉI s. m. Mică plantă erbacee, cu frunze înguste și țepoase, cu tulpina foarte ramificată și acoperită cu peri *(Ceratocarpus arenarius).* — Din **ciul** + suf. *-ei.*

CIULÍ, *ciulesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Despre animale) A ridica urechile, ținîndu-le drept în sus (pentru a-și încorda auzul); a asculta cu luare-aminte. 2. Fig. (Despre oameni) A-și încorda auzul pentru a deslusi un zgomot, pentru a asculta cu luare-aminte. — Comp. sb. **čuljiti.**

CIULÍN, *ciulini,* s. m. Plantă erbacee bianuală, cu tulpina ramificată, cu frunze spinoase și cu flori roșii-purpurii *(Carduus nutans).* — Comp. rus **čilim.**

CIULNIȚĂ s. f. (Reg.) Bulboană.

CIUMÁRE s. f. (Bot.; reg.) Ciumărea.

CIUMÁȘ, -Ă, *ciumași, -e,* adj. (Înv.) Ciumos. — Din **ciumă** + suf. *-aș.*

CIUMÁT, -Ă, *ciumați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Contaminat de ciumă, bolnav de ciumă. — Participiul lui **ciuma** (ieșit din uz) devenit adj.

CIUMĂ, *ciume,* s. f. 1. Boală epidemică foarte primejdioasă și contagioasă, caracterizată prin umflături pe piele, prin inflamarea ganglionilor etc.; pestă. 2. Fig. Persoană foarte urîtă (și foarte rea). 3. Fig. Mizerie, năpastă, nenorocire mare. — Lat. **cyma** « umflătură ».

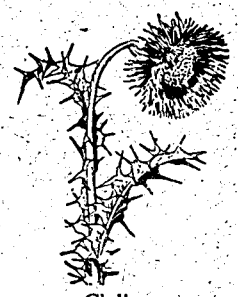

Ciulin

CIUMĂFÁI s. n. v. **ciumăfaie.**

CIUMĂFÁIE s. f. Plantă erbacee otrăvitoare, cu flori albe și cu semințe negre, închise într-o capsulă cu țepi moi și ale cărei frunze și semințe sînt folosite în medicină *(Datura stramonium);* laur. [Var.: **ciumăfái** s. n.] — Comp. magh. **csudafa.**

Ciumăfaie

CIUMĂREA, *ciumărele,* s. f. Plantă erbacee cu flori liliachii grupate în inflorescente bogate *(Galega officinalis).* — Din **ciumare** + suf. *-ea.*

CIUMÓS, -OÁSĂ, *ciumoși, -oase,* adj. (Rar) Care aduce ciumă; molipsitor, contagios. — Din **ciumă** + suf. *-os.*

CIUMP, *ciumpi,* s. m. (Reg.) Căpătîi rămas dintr-o creangă, dintr-o coadă de animal etc. retezată.

CIUMPAV, -Ă, *ciumpavi, -e,* adj. (Reg.) Bolnav de picioare; șchiop. — Din **ciump** + suf. *-av.*

CIUMPĂVÍ, *ciumpăvesc,* vb. IV. (Reg.) 1. Intranz. A se îmbolnăvi de picioare, a nu mai putea umbla. 2. Tranz. A amputa, a ciunti. ✦ A rupe, a frînge o plantă, o creangă. — Din **ciumpav.**

CIUMPÉI, *ciumpeie,* s. n. Unealtă de dogărie cu care se prelucrează cercurile de lemn. — Din **ciump** + suf. *-ei.*

CIUNG, -Ă, *ciungi, -e,* adj. (Despre mîini) Care a fost retezat; (despre oameni; adesea substantivat) care are o mînă retezată. ✦ (Despre copaci) Cu crengile rupte sau tăiate. — Comp. it. **cionco.**

CIUNGÁR, *ciungari,* s. m. (Reg.) Copac cu crengile (sau cu vîrful) retezate. — Din **ciung** + suf. *-ar.*

CIUNGĂRÍ, *ciungăresc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A ciungi (I). 2. A smulge, a despuia o plantă. — Din **ciungar.**

CIUNGÍ, *ciungesc,* vb. IV. Tranz. 1. A reteza cuiva mîinile; a mutila, a schilodi. 2. A despuia un copac de crengi. — Din **ciung.**

CIUNT, -Ă, *ciunți, -te,* adj. (Adesea substantivat) 1. Ciung. 2. (Rar) Șchiop. [Var.: (reg.) **ciont, cioántă** adj.] — Din **ciont** *(<ciot* + *ciung).*

CIUNTÍ, *ciuntesc,* vb. IV. Tranz. A tăia, a amputa o parte a corpului; a mutila. ✦ A despuia, a rupe plante, arbori etc. [Var.: (reg.) **ciontá** vb. I, **ciontí** vb. IV] — Din **ciunt.**

CIUNTÍRE s. f. Acțiunea de *a ciunti.*

CIUNTITÚRĂ, *ciuntituri,* s. f. (Rar) Ciuntire; (concr.) partea rămasă dintr-un membru, dintr-un copac etc. ciuntit. — Din **ciunti** + suf. *-(i)tură.*

CIUP, *ciupi,* s. m. (Reg.) Șuviță de păr. — Sb. **čup(a).**

CIUPÁG s. n. (Reg.) Pieptul iei cusut cu flori. — Slav (v. sl. **čipagŭ**).

CIÚPĂ, *ciupe,* s. f. (Reg.) Albie în care se scaldă copiii mici; apa în care li se face baie. — Comp. bg. **čipa.**

CIUPEÁLĂ, *ciupeli,* s. f. 1. Faptul de *a ciupi.* 2. Fig. Însușire (repetată) a unor sume mici de bani, de obiecte etc. care aparțin altcuiva; furt mărunt, furtișag.

CIUPÉRCĂ, *ciuperci,* s. f. 1. Plantă criptogamă făcînd parte dintr-una din principalele încrengături ale regnului vegetal, care cuprinde specii numeroase și variate; (sens curent) organ, adesea comestibil, al anumitor specii din această încrengătură, în formă de pălărie cărnoasă cu picior *(Agaricus).* ◇ Expr. *(Atita) pagubă* (sau *jaf) în ciuperci!* = mare pagubă! nu e nici o pagubă! *Doar n-am mîncat ciuperci!* = doar n-am înnebunit! 2. Obiect de lemn în formă de ciupercă (1), pe care se întinde ciorapul cînd se cîrpește. ✦ Pălărie veche, mototolită și turtită. 3. (În expr.) *Ciuperca șinei* = partea superioară a unei șine de cale ferată, pe care se sprijină roțile vehiculelor. — Bg. **čepurka,** sb. **pečurka.**

CIUPÍ, *ciupesc,* vb. IV. 1. Tranz. A apuca cu vîrful degetelor sau cu unghiile de pielea sau de carnea cuiva, strîngînd-o; a pișca. ✦ (Despre păsări și unele animale) A apuca, a mușca cu ciocul sau cu gura. ✦ Fig. A face aluzii înțepătoare; a necăji, a tachina. 2. Tranz. A apuca cîte puțin din ceva cu ciocul sau cu gura pentru a mînca; a ciuguli; (despre oameni) a rupe cu mîna bucățică cu bucățică din ceva (și a mînca). 3. Tranz. A tăia vîrful tulpinii principale sau al lăstarilor unei

CIUPERCI COMESTIBILE

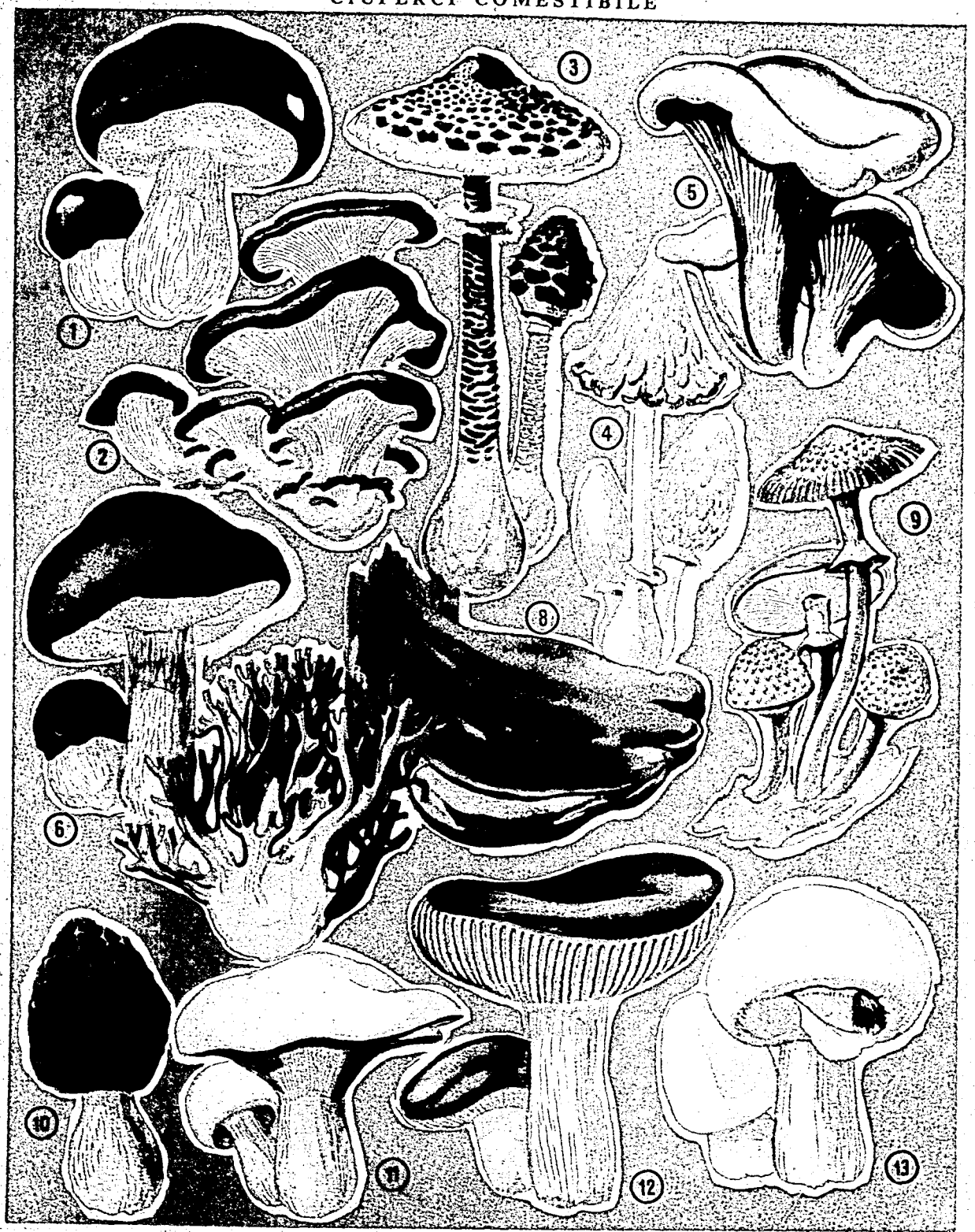

1. Mînătarcă. 2. Păstrăv. 3. Burete-şerpesc. 4. Burete-cu-perucă. 5. Burete-galben. 6. Mînătarcă. 7. Creasta-cocoşului. 8. Burete-de-stejar. 9. Ghebe. 10. Zbîrciog. 11. Bureté-de-mai. 12. Urechea-babei. 13. Ciupercă-de-bălegar.

1. Ciupercă-albă. 2. Burete-pestriţ. 3. Burete-de-tîrş. 4. Buretele-cerbilor. 5. Ciupercă-albă. 6. Burete-puturos. 7. Hrib-ţigăncsc. 8. Băloşel. 9. Gogoaşă. 10. Bureţi-flocoşi.

plante, pentru a favoriza dezvoltarea fructelor. ✦ A smulge; a rupe. 4. Tranz. Fig. (Fam.) A sustrage, a fura cîte puțin și pe nesimțite; a șterpeli. ✦ A smulge, a afla de la cineva mici informații, secrete mărunte. 5. Refl. Fig. (Fam.) A se îmbăta puțin; a se chercheli. — Comp. bg. čupja, sb. čupati.

CIUPÍT[1] s. n. Acțiunea de *a ciupi*.

CIUPÍT[2], **-Ă**, *ciupiți, -te*, adj. Care are ciupituri; pișcat. ◇ (Despre oameni) *Ciupit de vărsat* sau *cu obrazul ciupit* = cu urme de vărsat pe obraz. — V. *ciupi*.

CIUPITÓR, *ciupitoare*, s. n. Aparat pentru luat probe de teren din fundul unei găuri de sondă. — Din **ciupi** + suf. *-(i)tor*.

CIUPITÚRĂ, *ciupituri*, s. f. 1. Pișcătură, înțepătură; (concr.) semn, urmă rămasă pe piele în urma unei pișcături; mică cicatrice rămasă după vărsat. 2. (Rar) Bucățică ruptă sau ciupită din ceva. — Din **ciupi** + suf. *-(i)tură*.

CIUR, *ciururi*, s. n. 1. Unealtă de cernut pleava, gunoiul sau neghina din cereale, făcută dintr-o rețea deasă de sîrmă sau dintr-o bucată de piele perforată, fixată pe o ramă circulară de lemn; sită. ◇ Expr. *A vedea ca prin ciur* = a vedea neclar. *Ochi de ciur* = ochi mici de tot. *A da* (sau *a cerne*) *pe cineva prin ciur și prin dîrmon* = a bîrfi pe cineva, scoțîndu-i la iveală cît mai multe defecte. *Trecut* (sau *dat și*) *prin ciur și prin sită* (sau *prin dîrmon*) = (despre lucruri, situații, împrejurări) cercetat, examinat cu mare atenție; (despre oameni) care a trecut prin încercări felurite; încercat. *A căra* (sau *a duce*) *apă cu ciurul* = a nu face nici o treabă, a lucra fără spor. ✦ Cantitate de lucruri cîtă încape într-un ciur (1). 2. Unealtă specială pentru cernut nisipul sau prundișul, formată dintr-o ramă mare de lemn pe care este întinsă o rețea de sîrmă. 3. (Înv.) Ramă în formă de cerc pe care se brodează. 4. Una dintre cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor. — Lat. **cibrum** (= *cribrum*).

Ciur

CIURÁR, *ciurari*, s. m. Cel care face sau vinde ciururi. — Din **ciur** + suf. *-ar*.

CIURDÁR, *ciurdari*, s. m. (Reg.) Văcar. — Din **ciurdă** + suf. *-ar*.

CIÚRDĂ, *ciurde*, s. f. (Reg.) 1. Cireadă. ✦ Turmă de animale necornute. 2. (Fam.) Mulțime de oameni, de copii etc.; ceată, cîrd. — Magh. **csorda**.

CIURÉC, *ciurecuri*, s. n. (Înv.) Plăcintă cu brînză. — Tc. **çörek**.

CIURECÁR, *ciurecari*, s. m. (Înv.) Plăcintar care făcea ciurecuri. — Din **ciurec** + suf. *-ar*.

CIURÉL, *ciurele*, s. n. Diminutiv al lui *ciur*.

CIURLÁN, *ciurlani*, s. m. (Bot.) Săricică.

CIURÚC, *ciurucuri*, s. n. Lucru fără valoare, rămășiță bună de aruncat, rest care nu mai e bun de nimic. ✦ Fig. (Depr.) Om care nu e bun de nimic, vrednic de dispreț. — Tc. **çürük**.

CIURUÍ[1], *ciuruiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A trece prin ciur, a cerne cu ciurul cereale, nisip, pietriș etc. 2. Tranz. și refl. A (se) găuri în multe locuri. — Din **ciur**.

CIURUÍ[2], pers. 3 *ciúruie*, vb. IV. Intranz. (Despre apă) A curge șiroind și producînd un zgomot caracteristic. — Din **ciur**.

CIURUIÁLĂ s. f. Faptul de *a ciurui*[1]; (concr.) corpurile străine care cad după ciuruire.

CIURUÍRE[1], *ciuruiri*, s. f. Acțiunea de *a ciurui*[1] și rezultatul ei.

CIURUÍRE[2], *ciuruiri*, s. f. Acțiunea de *a ciurui*[2] și rezultatul ei.

CIURUITÓR[1], *ciuruitoare*, s. n. Aparat care servește la curățirea cerealelor de impurități, prin trecerea printr-un ciur. — Din **ciurui**[1] + suf. *-(i)tor*.

CIURUITÓR[2], **-OÁRE**, *ciuruitori, -oare*, adj. Care ciuruie[2], care curge șiroind, făcînd un zgomot caracteristic. — Din **ciurui**[2] + suf. *-(i)tor*.

CIUȘ interj. Strigăt cu care se îndeamnă măgarul la drum sau cu care se oprește din mers. — Onomatopee.

CIÚȘCĂ, *ciuște*, s. f. (Reg.) Ardei iute. — Bg. **čiuška**.

CIUT, **-Ă**, *ciuți, -te*, adj. (Despre animale cornute) Fără coarne. [Var.: (reg.) **șut**, **-ă** adj.] — Comp. alb. **shut**.

CIUTÁC, *ciutaci*, s. m. Rest din lemnul de armare, rezultat prin tăierea acestuia după dimensiunile necesare. — Din **ciut** + suf. *-ac*.

CIÚTĂ, *ciute*, s. f. 1. Cerboaică. ◇ Compus: *iarba-ciutei* = plantă erbacee cu flori galbene, ornamentale *(Doronicum austriacum)*. 2. (Reg.) Sălbăticiune, fiară, dihanie. — Comp. alb. shutë.

CIUTÉICĂ, *ciuteici*, s. f. (Reg.) Buturugă. — Din **ciot** + suf. *-eică*.

CIÚTURĂ, *ciuturi*, s. f. Găleată sau vas făcut din doage sau dintr-un trunchi scobit, care servește la scos apa din fîntînă. ◇ Expr. *Plouă de toarnă cu ciutura* = plouă foarte tare; plouă cu găleata. ✦ Cantitate (de apă) care încape în vasul descris mai sus. — Lat. ***cytola** (<gr. *kótylos* « pahar, ceașcă »).

Ciutură

CIUTUREÁ, *ciuturele*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *ciutură*.

CÍVIC, **-Ă**, *civici, -e*, adj. Care ține de cetățean, privitor cetățeni; cetățenesc. — Fr. **civique** (lat. lit. **civicus**).

CIVÍL, **-Ă**, *civili, -e*, adj. 1. Care privește pe cetățenii unui stat; care se referă la raporturile juridice ale cetățenilor între ei, precum și la raporturile economice ale acestora cu organele și cu organizațiile statului. ◇ *Drepturi civile* = drepturi privitoare la interesele private pe care le au cetățenii unui stat (și de care se bucură în parte și străinii). *Drept civil* = ramură a științei dreptului care studiază condițiile persoanelor, raporturile lor de familie, diferitele raporturi juridice din care se nasc drepturi și obligații etc. *Cod civil* = culegere unitară de norme juridice care reglementează raporturile de drept civil. *Stare civilă* = situația unei persoane așa cum rezultă din actele sale privitoare la naștere, căsătorie, deces. *Ofițer al stării civile* = delegat al sfatului popular însărcinat cu încheierea actelor stării civile. *Căsătorie civilă* = căsătorie oficiată de ofițerul stării civile în conformitate cu prevederile legale. *Parte civilă* = partea vătămată printr-o infracțiune și care are pretenții de despăgubiri pentru daunele suferite. 2. (Adesea substantivat) Care nu este militar, care nu are caracter milităresc. ◇ *Război civil* = conflict armat între două grupuri adverse din aceeași țară, cu scopul de a prelua puterea. [Var.: (pop.) **țivil**, **-ă** adj.] — Fr. **civil** (lat. lit. **civilis**).

CIVILÍE s. f. (Înv. și pop.) Viață, stare, condiție de om civil. [Var.: (pop.) **țivilie** s. f.] — Din **civil** + suf. *-ie*.

CIVILIZÁ, *civilizez*, vb. I. Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni civilizat. — Fr. **civiliser**.

CIVILIZÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) civiliza*.

CIVILIZÁT, **-Ă**, *civilizați, -te*, adj. 1. Care are o cultură și o tehnică înaintată, care a ajuns la un nivel superior de civilizație, la un standard de viață ridicat. 2. Manierat, politicos. — V. *civiliza*.

CIVILIZATÓR, **-OÁRE**, *civilizatori, -oare*, adj. Care civilizează, care răspîndește civilizația. — După fr. **civilisateur**.

CIVILIZÁȚIE, *civilizații*, s. f. Nivel de dezvoltare a societății și a culturii materiale atins de o formație social-economică; stare a vieții sociale, economice și culturale a unui popor sau a unei epoci. — Fr. **civilisation**.

CIVÍSM s. n. Atitudine, zel de care dă dovadă un bun cetățean. — Fr. **civisme**.

CIVÍT, **-Ă**, *civiți, -te*, adj. (Reg.) Albastru-închis; vînăt. — Tc. **civit**.

CIZELÁ, *cizelez*, vb. I. Tranz. 1. A prelucra în mod minuțios cu dalta și cu ciocanul diferite obiecte (de metal), pentru a le da forma sau aspectul dorit. 2. A șlefui. — Fr. **ciseler**.

CIZELÁRE, *cizelări*, s. f. Acțiunea de *a cizela* și rezultatul ei.

CIZELÁT, **-Ă**, *cizelați, -te*, adj. (Despre obiecte) 1. Prelucrat în mod minuțios cu dalta și cu ciocanul. 2. Șlefuit. — V. *cizela*.

CIZELÚRĂ, *cizeluri*, s. f. (Rar) Ornament, înfloritură migăloasă și artistică făcută prin cizelare. — Fr. **ciselure**.

CIZMÁR, *cizmari*, s. m. Persoană care se ocupă cu confecționarea și repararea încălțămintei; pantofar. — Din **cizmă** + suf. *-ar*.

CÍZMĂ, *cizme*, s. f. Încălțăminte de piele, de cauciuc etc. cu carîmbul (aproape) pînă la genunchi. ◇ Expr. *Prost ca o cizmă* = foarte prost, nătîng. — Magh. **csizma**.

CIZMĂREÁSĂ, *cizmărese*, s. f. Soția cizmarului. — Din **cizmar** + suf. *-easă*.

CIZMĂRÉSC, **-EÁSCĂ**, *cizmărești*, adj. Care servește sau aparține cizmarului; de cizmărie. — Din **cizmar** + suf. *-esc*.

CIZMĂRÍE, (2) *cizmării*, s. f. 1. Meseria, meșteșugul cizmarului. 2. Atelierul cizmarului; pantofărie. — (1) Din **cizmar** + suf. *-ie*, (2) din **cizmă** + suf. *-ărie*.

CIZMULÍȚĂ, *cizmulițe*, s. f. Diminutiv al lui *cizmă*.

CÎINE, *cîini*, s. m. 1. Animal mamifer carnivor domesticit și folosit pentru pază, vînătoare etc. *(Canis domesticus)*. ◇ Expr. *A trăi ca cîinele cu pisica* sau *a se mînca ca cîinii* = a trăi în certuri, în dușmănie. *A tăia frunză la cîini* = a trîndăvi. *A trăi ca cîinele la stînă* = a trăi bine. *Nu e nici cîine, nici ogar* = nu are nici o trăsătură distinctivă. *Nu-i numai un cîine scurt de coadă* = mai e și altcineva sau altceva de felul celui cu care avem de-a face. *Cîinele care latră nu mușcă* = cel care face multă gălăgie nu e primejdios. *Viață de cîine* = viață grea, lipsită de satisfacții. *Umblă cîinii cu covrigi* (sau *colaci*) *în coadă* = e belșug. ✦ Fig. Nume dat unui om rău, hain. 2. Compuse: *cîinele-mare* = numele unei constelații boreale (din care face parte și Sirius); *cîinele-mic* = numele unei constelații boreale, situată între Hydra și Orion; *cîine-de-mare* = specie de pește de mare cu pielea foarte tare *(Acanthias vulgaris)*; *cîinele-babei* = larva unor fluturi de noapte, sub formă de vierme mare și păros, cu un cîrlig chitinos la unul dintre capete. [Pr. și: (reg.) *cine*] — Lat. **canis**.

Cîinele-mare

Cîinele-mic

CÎINÉSC, -EÁSCĂ, *cîinești,* adj. 1. De cîine, al cîinilor. ◇ Expr. (Pop.) *Dinte cînesc* = dinte canin. 2. Fig. (Despre atitudinea, manifestările cuiva) Rău, hain; (despre vreme, situații, împrejurări) vrăjmaș omului, greu de suportat; aspru. [Pr. și: (reg.) *cînesc, -ească*] — Din **cîine** + suf. *-esc.*

CÎINÉȘTE adv. 1. Ca un cîine. ✦ Fig. Cu o dușmănie ascunsă. 2. Fig. (În legătură cu traiul, viața, munca oamenilor) În împrejurări grele, în mod chinuitor. ◇ Expr. *Cîine-cîinește* = cu multă greutate, cu chiu cu vai. [Pr. și: (reg.) *cînește*] — Din **cîine** + suf. *-ește.*

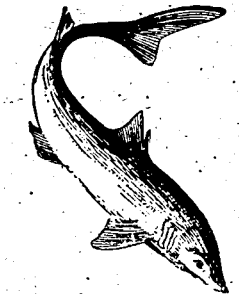

Cîine-de-mare

CÎINÍE s. f. Răutate, cruzime. — Din **cîine** + suf. *-ie.*

CÎINÓS, -OÁSĂ, *cîinoși, -oase,* adj. (Despre oameni și despre manifestările lor) Crud, rău, hain. ✦ (Despre vreme) Vrăjmaș omului, greu de suportat, aspru. [Pr. și: (reg.) *cînos, -oasă*] — Din **cîine** + suf. *-os.*

CÎINOȘÉNIE s. f. Cîinie. — Din **cîinos** + suf. *-enie.*

CÎLȚI s. m. pl. Fire scurte și groase rămase ca deșeuri în urma trecerii fuiorului de cînepă sau de în printre dinții daracului. — Slav (v. sl. **klŭkŭ,** pl. *klŭci).*

CÎLȚIȘÓRI s. m. pl. Diminutiv al lui *cîlți.*

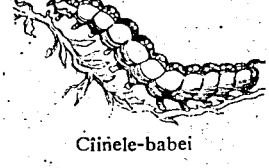

Cîinele-babei

CÎLȚÓS, -OÁSĂ, *cîltoși, -oase,* adj. Cu fire tari și încîlcite ca niște cîlți — Din **cîlți** + suf. *-os.*

CÎMP, *cîmpuri,* s. n., și (1, 2, astăzi mai ales în expr.) *cîmpi,* s. m. 1. Întindere vastă de pămînt, fără accidente însemnate de teren; șes, cîmpie. ◇ *Artilerie de cîmp* = artilerie care folosește tunul și obuzierul de calibru mic și care poate fi întrebuințată pe orice teren fără pante prea mari. ◇ Loc. adv. *În plin cîmp* = sub cerul liber, fără adăpost. ◇ Expr. *A o lua peste cîmp* = a merge de-a dreptul, părăsind drumul. *A lua* (sau *a apuca*) *cîmpii* = a pleca orbește, fără a ști încotro (de desperare, de durere, de mînie). *A bate cîmpii* = a se abate de la subiect. 2. Întindere de pămînt cultivată, semănată; totalitatea ogoarelor din jurul unei comune. ◇ *Munca cîmpului* = munci agricole. ✦ Întindere de pămînt în afara unei localități (unde nu mai sînt case). 3. Loc, spațiu în limitele căruia se desfășoară o anumită activitate. *Cîmp de luptă.* ◇ *Cîmpul muncii* = sfera de activitate a oamenilor muncii; activitate, muncă, producție. *Cîmp vizual* = spațiul cuprins de privire cînd axa ochiului rămîne fixă. 4. Regiune din spațiu în care fiecărui punct i se asociază o mărime determinată. ◇ *Cîmp electric* = regiune a spațiului caracterizată prin faptul că, în oricare punct al ei s-ar găsi un mic corp încărcat cu electricitate, acesta ar fi supus acțiunii unei forțe care nu s-ar exercita dacă corpul nu ar fi încărcat. *Cîmp magnetic* = regiune a spațiului caracterizată prin faptul că, în oricare punct al ei s-ar găsi un mic magnet, acesta ar fi supus unor forțe de aceeași natură ca cele care se exercită între doi magneți vecini. 5. Fondul, culoarea dominantă a unui tablou, a unei gravuri, a unei podoabe etc. — Lat. **campus.**

CÎMPEÁN[1], *cîmpeni,* s. m. Locuitor de la cîmp, de la șes, *p. ext* de la țară. — Din **cîmp** + suf. *-ean.*

CÎMPEÁN[2], **-Ă,** *cîmpeni, -e,* adj. (Rar) De (la) cîmp, de (la) țară; cîmpenesc. — Din **cîmp** + suf. *-ean.*

CÎMPEÁNCĂ, *cîmpence,* s. f. Femeie care locuiește la cîmp, la șes, *p. ext.* la țară. — Din **cîmpean** + suf. *-că.*

CÎMPENÉSC, -EÁSCĂ, *cîmpenești,* adj. De (la) cîmp sau de (la) țară; specific cîmpului sau vieții de la țară. — Din **cîmpean** + suf. *-esc.*

CÎMPÉSC, -EÁSCĂ, *cîmpești,* adj. (Înv.) Cîmpenesc. — Din **cîmp** + suf. *-esc.*

CÎMPÍE, *cîmpii,* s. f. Suprafață de pămînt întinsă, fără accidente de teren; șes, cîmp. — Lat. ***campiva** (cf. sic. *hampia* «cîmp»)

CÎMPURÉLE s. n. pl. (Rar) Diminutiv al lui *cîmp.*

CÎMPUȘÓR s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *cîmp.*

CÎND adv. I. (În propoziții interogative) În ce moment? în care timp? *Cînd ai pierdut biletul, Zoe?* (CARAGIALE). ◇ Expr. *Cînd și cînd* = cîteodată, uneori. *Din cînd în cînd* = din timp în timp. (Înv.) *Cînd de cînd* = din clipă în clipă, cît pe-aci. *Cînd de cînd era să-l și ajungă cu paloșul* (BĂLCESCU). *Cînd... cînd...* = cîteodată... altă dată...; ba... ba...; uneori... alteori... *Prind cocoșii a cînta... Cînd mai gros, cînd mai subțire* (JARNÍK-BÎRSEANU). II. (Cu valoare de conjuncție) 1. (Introduce o propoziție temporală) a) În momentul în care... *Cînd trec, Lina s-ascunde* (COȘBUC). ◇ *Pe cînd* = în timp ce. *De cînd* = din timpul sau din momentul în care... *De pe cînd* = din vremea în care... *Pînă cînd* = pînă în timpul în care... b) După ce. *Cînd i-a pierdut din ochi, voi să se ridice* (COȘBUC). c) Înainte de (a)..., pînă (a) nu... d) Deși; în vreme ce. *Cînd altul s-ar bucura, tu ești nepăsător.* e) Și (deodată). *Ajunseră cu norocire la țărm, cînd ce să vezi?* (ISPIRESCU). 2. (Introduce o propoziție relativă în legătură cu noțiuni de timp) (În) care. *Acum e timpul cînd se dă de mîncare* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *A (nu) avea cînd să...* = a (nu) avea vreme să... 3. (Introduce o propoziție cauzală, cu nuanță temporală) Fiindcă, deoarece, o dată ce. *Cînd știa că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele* (CREANGĂ). 4. (Introduce o propoziție condițională) Dacă, de. *Ce a scos din voi Apusul, cînd nimic nu e de scos?* (EMINESCU). ◇ Expr. *Ca și cînd* = parcă. 5. (Introduce o propoziție completivă directă) *Spune-mi cînd să viu.* — Lat. **quando.**

CÎNDVÁ adv. nehot. Într-un moment (nehotărît) din trecut sau din viitor. — Din **cînd** + **va.**

CÎNEPÁR, *cînepari,* s. m. Pasăre mai mică decît vrabia, cu pene roșii pe cap și pe gît și albe pe aripi, care se hrănește mai ales cu semințe de cînepă *(Carduelis cannabina).* — Din **cînepă** + suf. *-ar.*

Cînepar

CÎNEPĂ s. f. 1. Plantă textilă cu tulpina înaltă și dreaptă și cu frunze dințate; se cultivă pentru fibrele care se scot din tulpină și, pentru uleiul care se extrage din semințe *(Cannabis sativa).* ◇ Compus: *cînepa-codrului* = cînepioară (2). 2. Fibrele textile scoase din tulpina cînepii (1). — Lat. ***canepa** (= *cannabis*).

CÎNEPĂRÍE, (2) *cînepării,* s. f. 1 Cînepă multă strînsă la un loc. 2. Loc pe care se cultivă cînepă; cînepiște. — Din **cînepă** + suf. *-ărie.*

CÎNEPIOÁRĂ, *cînepioare,* s. f. 1. Diminutiv al lui *cînepă.* 2. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori roșietice *(Eupatorium cannabinum).*

Cînepă

CÎNEPÍȘTE, *cînepiști,* s. f. Teren cultivat cu cînepă. — Din **cînepă** + suf. *-iște.*

CÎNEPÍU, -ÍE, *cînepii,* adj. Care are înfățișarea fuiorului de cînepă; de culoarea semințel de cînepă. — Din **cînepă** + suf *-iu.*

CÎNÉR, *cîneri,* s. m. (Reg.) Om rău, hain, cîinos. — Din **cîine.**

CÎNT, *cînturi,* s. n. 1. Cîntare, cîntec, ciripit de păsări. 2. Poezie (însoțită uneori de melodie). 3. Parte, diviziune a unui poem epic. — Lat. **cantus**

CÎNTÁ, *cînt,* vb. I. 1. Intranz. și tranz. A emite un șir de sunete muzicale care se rînduiesc într-o melodie, într-un acord etc. ◇ Expr. *Joacă cum îi cîntă* = face cum îi poruncește altul. ✦ (Despre păsări, insecte etc.) A scoate strigătele, sunetele, ciripitul caracteristice speciei. 2. Intranz. A compune, a scrie versuri. ✦ Tranz. A descrie; a povesti ceva în versuri. *Încorda-voi a mea liră să cînt dragostea?* (EMINESCU). ✦ Tranz. A glorifica, a preamări pe cineva sau ceva. 3. Tranz. (Fam.) A îndruga, a înșira într-una vorbe goale, minciuni. 4. Tranz. (Reg.) A boci, a jeli. *Știu că n-are cine să-l cînte, cine să-l plîngă... la moartea lui* (RETEGANUL). ✦ Refl. A plînge, a se tîngui. — Lat. **cantare.**

CÎNTÁR, *cîntare,* s. n. 1. Instrument care servește la stabilirea greutății unui obiect, prin comparație cu o greutate-tip. ◇ Expr. *A trage la cîntar* = a cîntări (mult), a avea greutate (mare); *fig.* a avea importanță. ✦ Cîntărire. *Înșală la cîntar.* 2. (Înv.) Unitate pentru măsurarea greutăților, echivalentă cu 50 de kilograme. — Tc. **kantar.**

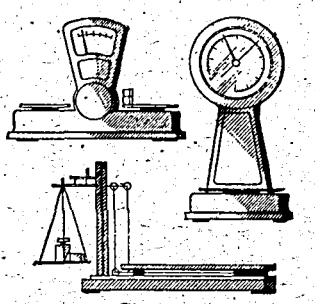

Cîntare

CÎNTÁRE, (II) *cîntări,* s. f. I. Acțiunea de *a cînta* și rezultatul ei; cîntat. II. 1. Cîntec; muzică. ✦ Sunet caracteristic scos de diverse animale și insecte; (în special) ciripitul păsărilor. ◇ Expr. *Cîntarea cocoșilor* = moment din timpul nopții, marcat prin strigătele repetate ale cocoșilor. 2. Compoziție literară cu caracter laudativ.

CÎNTÁT s. n. Faptul de a cînta (cu vocea sau dintr-un instrument muzical); cîntare. ✦ Sunet scos de unele păsări, insecte și animale. *Cîntatul greierilor.* ◇ Expr. *La* (sau *pe la, spre*) *cîntatul cocoșilor* = (pe) la cîntarea cocoșilor. *La* (sau *pe la*) *cîntatul de ziuă* (sau *la al doilea cîntat*) *al cocoșilor* = în zorii zilei. — Lat. **cantatus.**

CÎNTĂREÁLĂ s. f. (Rar) Cîntărire. — Din **cîntări** + suf. *-eală.*

CÎNTĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *cîntăreți, -e,* s. m. și f. 1. Persoană care cîntă din gură sau dintr-un instrument; artist care are profesiunea de a cînta. ✦ Persoană care execută cîntările și citirile la serviciile religioase. 2. Poet. — Din **cînta** + suf. *-ăreț.*

CÎNTĂRÍ, *cîntăresc,* vb. IV. 1. Tranz. A determina greutatea unui corp cu ajutorul cîntarului. ◇ Expr. *A cîntări din ochi* = a aprecia cu aproximație, din ochi, greutatea unui corp sau, *fig.,* alte însușiri ale sale; a studia, a cerceta, a analiza cu privirea ceva sau pe cineva. 2. Tranz. Fig. A aprecia, a judeca; a cumpăni, a chibzui. ◇ Expr. *A-și cîntări (bine) vorbele* = a-și alege (cu grijă) vorbele. 3. Intranz. A avea o anumită greutate, a trage la cîntar. ✦ Fig. A valora, a prețui. *Aprecierea lui cîntărește mult.* — Din **cîntar.**

CÎNTĂRÍRE s. f. Acțiunea de *a cîntări.*

CÎNTĂRÎT, -Ă, *cîntăriți, -te,* adj. Cumpănit, chibzuit. *Vorbe cîntărite.* — V. *cîntări.*

CÎNTĂTÓR[1], *cîntători,* s. m. 1. (Înv.) Cîntăreț de profesie. 2. (Înv.) Poet. 3. (Pop.) Cocoș. ◇ Expr. *(Pe) la cîntători* = (pe) la cîntatul cocoșilor. — Din **cînta** + suf. *-(ă)tor*

CÎNTĂTÓR[1], **-OÁRE**, *cîntători, -oare*, adj. (Despre oameni) Care cîntă, care știe să cînte; (despre păsări) care ciripește armonios, melodios. — Din **cînta** + suf. *-(ă)tor*.

CÎNTEC, *cîntece*, s. n. 1. Șir armonios de sunete emise din gură sau dintr-un instrument; cîntare. cînt. ✦ Ciripitul păsărilor; zumzetul insectelor. ◇ *Cîntecul lebedei* = ultima operă sau ultima manifestare de valoare (a unui artist, a unui muzician, a unui scriitor etc.). 2. Compoziție literară în versuri, însoțită de melodie. ◇ *Cîntec bătrînesc* = baladă populară. *Cîntec de dor* = poezie elegiacă populară. *Cîntec de lume* = poezie de dragoste, însoțită de melodie. *Cîntec de mase* = cîntec care exprimă năzuințele clasei muncitoare. *Cîntec de leagăn* = cîntec cu care sînt adormiți copiii. ◇ Expr *Vorba* (sau *povestea*) *cîntecului* = cum se zice; vorba aceea. *Așa-i cîntecul* = asta e situația, asta este. *A fi cu cîntec* sau *a-și avea cîntecul său* = a avea istoria, tîlcul său. [Var.: (reg.) **cîntic** s. n.] — Lat. **canticum**.

CÎNTECÉL, *cîntecele*, s. n. Diminutiv al lui *cîntec*. ◇ *Cîntecel comic* = monolog comic, satiric. [Var.: (reg.) **cînticél** s. n.]

CÎNTIC s. n. v. **cîntec**.

CÎNTICÉL s. n. v. **cîntecel**.

CÎR interj. Cuvînt care imită croncănitul ciorii, cîrîitul găinii etc.; strigăt cu care se alungă păsările. ◇ Expr. (Adverbial sau substantivat) *Cîr-mîr* = (cu) ceartă, (cu) tocmeală. *Că-i cîr, că-i mîr*, se zice cînd cineva se încurcă în explicații șovăielnice. — Onomatopee.

CÎRĂ s. f. (În expr.) *A se ține de cîra cuiva* = a stărui pe lîngă cineva, a depune insistențe pentru a determina pe cineva să facă un lucru. — Din **cîr**.

CÎRC interj. (În expr.) *A nu zice nici cîrc* = a nu spune nici o vorbă, a tăcea chitic. *Ba cîrc, ba mîrc* = ba un pretext, ba altul; cînd o obiecție, cînd alta. — Onomatopee.

CÎRCĂ s. f. (În expr.) *În cîrcă* = în spate, în spinare. — Sb. [nositi na-]krke.

CÎRCĂIAC, *cîrcăieci*, s. m. Animal din clasa miriapodelor, asemănător cu omida, de culoare castanie, care trăiește în locuri umede și întunecoase (*Scolopendra cingulata*). — Tc. **kirkayak**.

CÎRCĂLÍ, *cîrcălesc*, vb. IV. Refl. (Despre alimente) A se frige numai pe deasupra; a se perpeli. — Comp. sb. **krkalyti**.

CÎRCÉIE, *cîrceie*, s. f. Piesă de lemn sau de fier cu care se leagă tînjala de protap cînd se înjugă patru boi. — Din **cîrceie** (pl. lui *cîrcea*, puțin folosit).

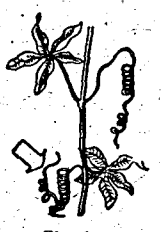

Cîrcel

CÎRCÉL, *cîrcei*, s. m. 1. Contracție bruscă și involuntară a mușchilor, însoțită de obicei de senzații dureroase. 2. Fire răsucite în spirală, care cresc pe tulpina unor plante și cu ajutorul cărora planta se agață de corpurile din jurul ei. 3. (Zool.) Căpușă (1). — Din **cîrci* (<sb. **krč**) + suf. *-el*.

CÎRCIMĂ s. f. v. **cîrciumă**.

CÎRCIMĂREÁSĂ s. f. v. **cîrciumăreasă**.

CÎRCIMĂRÍȚĂ s. f. v. **cîrciumărițe**.

CÎRCIOCÁR s. m. v. **cîrciogar**.

CÎRCIÓG, *cîrcioguri*, s. n. Tertip, șiretlic, chichiță. — Ucr. **kručok**.

CÎRCIOGÁR, *cîrciogari*, s. m. Om care caută cîrcioguri, ceartă; circotaș. [Var.: **cîrciocár, corciogár** s. m.] — Din **cîrcioc** + suf. *-ar*.

CÎRCIOGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *cîrciogărești*, adj. Care ține de cîrciogar, al cîrciogarului. — Din **cîrciogar** + suf. *-esc*.

CÎRCIUMÁR, *cîrciumari*, s. m. Persoană care ține o cîrciumă. [Var.: **crîșmár, crăcimár** s. m.] — Din **cîrciumă** + suf. *-ar*.

CÎRCIUMĂ, *cîrciumi*, s. f. Local unde se vînd și se consumă băuturi alcoolice (și mîncăruri). [Var.: **crîșmă, cîrcimă** s. f.] — Slav (v. sl. **krŭčĭma**).

CÎRCIUMĂREÁSĂ, *cîrciumărese*, s. f. 1. Nevastă de cîrciumar; femeie care ține o cîrciumă. 2. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori mari, albe, galbene sau rosii (*Zinnia elegans*). [Var.: **crîșmăreásă, cîrcimăreásă** s. f.] — Din **cîrciumar** + suf. *-easă*.

Cîrciumăreasă

CÎRCIUMĂRÍ, *cîrciumăresc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A ține cîrciumă, a vinde sau a servi într-o cîrciumă. — Din **cîrciumar**.

CÎRCIUMĂRÍT s. n. 1. (Pop.) Faptul de *a cîrciumări*; ocupația cîrciumarului sau a cîrciumăresei. 2. (Înv.) Impozit pe cîrciumi.

CÎRCIUMĂRÍȚĂ, *cîrciumărițe*, s. f. Cîrciumăreasă (1). [Var.: **crîșmărîță, cîrcimărîță** s. f.] — Din **cîrciumar** + suf. *-iță*.

CÎRCIUMIOÁRĂ, *cîrciumioare*, s. f Diminutiv al lui *cîrciumă*.

CÎRCÍI, pers. 3 *cîrcîie*, vb. IV. Intranz. (Despre unele păsări) A scoate sunete caracteristice. — Onomatopee.

CÎRCÍIRE, *cîrcîiri*, s. f. Faptul de *a cîrcîi*; sunet caracteristic scos de unele păsări.

CÎRCÍÎT s. n. Cîrciire. — V. *cîrcîi*.

CÎRCOTÁȘ, -Ă, *cîrcotași, -e*, adj. Care caută ceartă, care e veșnic nemulțumit. — Din **cîrcotă** + suf. *-aș*.

CÎRCOTĂ, *cîrcote*, s. f. Neînțelegere, ceartă, gîlceavă. ◇ Expr. *A intra* (sau *a se băga*) *în cîrcotă* (*cu cineva*) = a ajunge la ceartă, a se certa (cu cineva). — Postverbal al lui **cîrcoti**.

CÎRCOTÍ, *cîrcotesc*, vb. IV. Intranz. și refl. A se certa, a se sfădi. — Din **cîrc**.

CÎRCSERDÁR, *cîrcserdari*, s. m. (Turcism înv.) Căpitan de jandarmerie turcă; comandantul unei potere. — Tc. **kirserdari**.

CÎRD, *cîrduri*, s. n. 1. Grup mare de animale mamifere (v. *turmă*) sau de păsări (v. *stol*) de același fel, care se află împreună. 2. Ceată de oameni; grup. ◇ Expr. *A se pune* (sau *a intra*) *în cîrd cu cineva* = a se asocia, a se întovărăși cu cineva. 3. Mulțime, șir (de ani, de zile). ◇ Loc. adv. *De (la) un cîrd de vreme* = de un timp încoace. *De un cîrd de ani* = de mai mulți ani. — Sb **krd**.

CÎRDĂȘIE s. f. v. **cărdășie**.

CÎRDIȘÓR, *cîrdișoare*, s. n. Diminutiv al lui *cîrd*.

CÎRDUÍ, *cîrduiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) aduna în cîrd. [Var.: **încîrduí** vb. IV] — Din **cîrd**.

CÎRÎÍ, *cîrîi*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre unele păsări, la pers. 3) A scoate sunete scurte și guturale. 2. Intranz. A vorbi cu un ton ascuțit și strident, care trădează ostilitate. 3. Tranz. A cicăli, a bate la cap pe cineva. ✦ Refl. A se certa. *Toată ziua se cîrîie*. — Din **cîr**.

CÎRÎIÁLĂ, *cîrîieli*, s. f. 1. Sunet produs de diferite păsări. 2. Cîrtire, ceartă. — Din **cîrîi** + suf. *-eală*.

CÎRÎIE, *cîrîie*, s. f. (Rar) Dîră, dungă (de sudoare).

CÎRÎÍT[1] s. n. Faptul de *a cîrîi*; sunet caracteristic scos de unele păsări.

CÎRÎÍT[2], **-Ă**, *cîrîiți, -te*, adj. (Despre sunete, glas etc.) Ascuțit strident, asemănător cu strigătul unor păsări. — V. *cîrîi*.

CÎRÎITÓR, -OÁRE, *cîrîitori, -oare*, adj. Care cîrîie. ✦ (Substantivat, f.) Scîrțîitoare cu care se alungă păsările. — Din **cîrîi** + suf. *-(i)tor*.

CÎRJALÍU, *cîrjalii*, s. m. (Înv.) Hoț, tîlhar. — Tc. **kirgali** «haiduc, tîlhar».

CÎRJĂ, *cîrji*, s. f. 1. Băț cu partea superioară bifurcată, servind de sprijin oamenilor infirmi în timpul mersului. 2. Baston; *p. ext.* (înv.) baston care servea ca simbol al puterii. ◇ *Cîrja aortei* = porțiunea curbată pe care o prezintă artera aortă puțin după ieșirea din inimă. [Pl. și: *cîrje*] — Slav (v. sl. **kryžĭ** «cruce»).

CÎRJOÁIE, *cîrjoaie*, s. f. (Rar) Cotitură a unui drum; serpentină. — Din **cîrje** + suf. *-oaie*.

CÎRLÁN, *cîrlani*, s. m. 1. Miel sau ied care a încetat să mai sugă, care a fost înțărcat. 2. Mînz sau cal pînă la trei ani.

CÎRLĂIÓR, -OÁRĂ, *cîrlăiori, -oare*, s. m. și f. (Reg.) Diminutiv al lui *cîrlan*.

CÎRLĂNÁR, *cîrlănari*, s. m. Cioban care păzește și duce la păscut cîrlanii dintr-o turmă. — Din **cîrlan** + suf. *-ar*.

CÎRLĂNÁȘ, *cîrlănași*, s. m. Diminutiv al lui *cîrlan*.

CÎRLÍG, *cîrlige*, s. n. 1. Piesă de metal cu un capăt îndoit, de care se atîrnă sau se prinde un obiect. ◇ Expr. *A se face cîrlig* = a se ghemui. 2. Prăjină cu un capăt încovoiat, care servește la scoaterea apei din fîntînă. 3. Parte metalică a undiței, legată la capătul sforii, în forma unui ac îndoit, pentru a se putea înfige în gura peștelui. 4. Încuietoare la ușă, la poartă etc., în formă de bară subțire sau de cui lung încovoiat la un capăt, care se prinde într-un belciug, într-un ochi de metal etc. 5. Andrea. 6. Unealtă compusă din două piese mici de lemn prinse între ele cu un arc și cu care se prind rufele pe frînghie. 7. (Rar) Mlădiță de viță de vie; cîrcel de viță, butaș. — Comp. bg. **kărlik**.

CÎRLIGÁȘ, *cîrligași*, s. n. Cîrligel. — Din **cîrlig** + suf. *-aș*.

CÎRLIGÁT, -Ă adj. v. **încîrligat**.

CÎRLIGÉL, *cîrligele*, s. n. Diminutiv al lui *cîrlig*.

CÎRLIÓNȚ, *cîrlionți*, s. m. Buclă, zuluf. [Pr.: *-li-onț*]

CÎRLIONȚÁ, *cîrlionțez*, vb. I. Tranz. A face părul cîrlionți, inele. [Pr.: *-li-on-*. — Var.: **încîrlionțá** vb. I] — Din **cîrlionț**.

CÎRLIONȚÁT, -Ă, *cîrlionțați, -te*, adj. (Despre păr) Buclat. [Pr.: *-li-on-*] — V. *cîrlionța*.

CÎRMÁCI, *cîrmaci*, s. m. 1. Persoană care manevrează cîrma unui vas plutitor; pilot. 2. Fig. (Înv.) Cîrmuitor, guvernator. — Bg. **kărmač**.

CÎRMÁ, *cîrme*, s. f. 1. Piesă care servește la menținerea sau la schimbarea direcției de mers a unui vas plutitor sau a unui aparat de zbor. 2. Fig. Conducere, cîrmuire, guvernare. — Slav (v. sl. **krŭma**).

CÎRMEÁLĂ, *cîrmeli*, s. f. Întorsătură, cotitură, cîrmuire. ✦ Fig. Abatere de la cele spuse, hotărîte; șovăială. — Din **cîrmi** + suf. *-eală*.

CÎRMÍ, *cîrmesc*, vb. IV. Întranz. 1. A coti, a (se) întoarce (părăsind drumul drept). 2. Fig. (Rar) A se abate de la cele spuse, hotărîte; a se codi, a șovăi; a ezita. — Slav (v. sl. **krŭmiti**).

CÎRMÍRE, *cîrmiri*, s. f. Acțiunea de *a cîrmi*; întorsătură, cotitură.

CÎRMÍȘ s. n. (Pop.) Cîrmire, cotire. — Din **cîrmi** + suf. *-iș*.

CÎRMÎZ (1, 2) s. m., (3) s. n. (Pop.) 1. Plantă erbacee cu flori mici albe-roz, cu fructe în formă de bobițe roșii sau negre, întrebuințate drept colorant *(Phytolacca decandra)*. 2. (Entom.) Coșenilă. 3. Materie colorantă roșie, obținută din fructe de cîrmîz (1) sau din gogoșile de coșcnilă.—Tc. **kirmız.**

Cîrmîz

CÎRMÎZIU, -IE, *cîrmîzii*, adj. (Pop.) Roșu-închis, roșu-viu. — Din **cîrmîz** + suf. *-iu*.

CÎRMOAJĂ, *cîrmoji*, s. f. (Reg.) Resturi, firimituri (de mîncare). ✦ Coajă de pîine sau de mămăligă uscată. — Comp. **coajă.**

CÎRMUI, *cîrmuiesc*, vb. IV. Tranz și refl. A (se) conduce, a (se) guverna, a (se) administra. ✦ Tranz. A conduce cu ajutorul cîrmei, a cîrmi. — Din **cîrmă.**

CÎRMUIRE, *cîrmuiri*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) cîrmui*; conducere, administrare, guvernare. 2. Organ de conducere; guvern, stăpînire.

CÎRMUITOR, -OARE, *cîrmuitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care conduce, administrează o instituție, o gospodărie etc.; persoană care guvernează un stat. — Din **cîrmui** + suf. *-(i)tor*.

CÎRN, -Ă, *cîrni, -e*, adj. 1. (Despre nas, rar despre bot) Mic, scurt, ridicat puțin în sus. ✦ (Despre oameni, adesea substantivat) Cu nasul mic, scurt, ridicat puțin în sus. 2. (Rar) Cu nasul mutilat. 3. Fig. (Despre obiecte) Cu vîrful strîmbat, îndoit în sus; *p. ext.* strîmb. *O seceră cîrnă* (PĂSCULESCU). — Slav (v. sl. **krŭnŭ**

CÎRNAT, *cîrnați*, s. m. Produs alimentar preparat din carne tocată și mirodenii, introduse în intestine de porc sau într-un înveliș artificial. [Var.: **cîrnăț** s. m.] — Lat. ***carnaceus.**

CÎRNĂȚ s. m. v. **cîrnat.**

CÎRNĂCIÓR, *cîrnăciori*, s. m. Diminutiv al lui *cîrnat*. ✦ Crenvurșt.

CÎRNĂȚĂR, *cîrnățari*, s. m. (Rar) Persoană care prepară sau vinde cîrnați și alte mezeluri. — Din **cîrnăț** + suf. *-ar*.

CÎRNĂȚĂREASĂ, *cîrnățărese*, s. f. (Rar) Femeie care prepară sau vinde cîrnați și alte mezeluri; nevastă de cîrnățar. — Din **cîrnățar** + suf. *-easă*.

CÎRNĂȚĂRÍE, (2) *cîrnățării*, s. f. 1. Cîrnați mulți și de tot felul. 2. Magazin de mezeluri. — Din **cîrnăț** + suf. *-ărie*.

CÎRNELEAGĂ, *cîrnelegi*, s. f. (În religia ortodoxă) Săptămîna antepenultimă din dulcele crăciunului, în timpul căreia se poate mînca de dulce miercurea și vinerea. — Lat. **carnem ligat.**

CÎRNÍ, *cîrnesc*, vb. IV. 1. Intranz. A (se) îndrepta în altă direcție; a (se) întoarce. ✧ Expr. (Tranz.) *Îți cîrnește nasul din loc* = miroase urît. *A-și cîrni nasul* sau (intranz.) *a cîrni din nas* = a manifesta o neplăcere, un dezgust etc.; a strîmba din nas. ✦ Fig. A căuta pretexte pentru a nu face ceva; a se codi. 2. Tranz. A tăia vîrful lăstarilor tineri, inflorescențele etc. pentru a favoriza creșterea. — Din **cîrn.**

CÎRNÍȘ, *cîrnișuri*, s. n. (Reg.) Întoarcere, cîrmiș. — Din **cîrn** + suf. *-iș*.

CÎRNÍT, *cîrnituri*, s. n. Tăiere a vîrfurilor lăstarilor tineri purtători de rod (la vița de vie și la bumbac), pentru a favoriza creșterea fructelor. ✦ Ruperea inflorescenței la tutun, pentru a favoriza o recoltă de frunze mai mare și mai bună. — V. *cîrni*.

CÎRNOSÍ, *cîrnosesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) 1. A sfîșia. 2. (În industria tăbăcăriei) A prepara o piele, curățînd-o de carne. — Din **carne.**

CÎRNUȚ, -Ă, *cîrnuți, -e*, adj. (Rar) Diminutiv al lui *cîrn*.

CÎRPACI, *cîrpaci*, s. m. Meseriaș care peticește, care repară încălțăminte, haine etc. ✦ Meseriaș care lucrează prost. — Bg. **kărpač.**

CÎRPĂ, *cîrpe*, s. f. 1. Bucată de pînză sau de stofă veche; zdreanță. 2. Bucată de pînză ori de stofă (tivită), folosită în diverse scopuri. *Cîrpă de praf*. ✦ Scutec. — Bg. **kărpa,** sb. **krpa.**

CÎRPĂCEÁLĂ, *cîrpăceli*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a cîrpăci* și rezultatul ei.

CÎRPĂCÍ, *cîrpăcesc*, vb. IV. Tranz. A cîrpi prost, a petici. — Din **cîrpaci.**

CÎRPĂCÍE s. f. (Înv.) Meseria cîrpaciului. — Din **cîrpaci** + suf. *-ie*.

CÎRPĂTÓR, *cîrpătoare*, s. n. (Pop.) 1. Bucată de lemn dreptunghiulară sau rotundă pe care se răstoarnă mămăliga sau pe care se taie carnea, ceapa etc.; fund. ✦ Scîndură sau masă pătrată pe care se întinde aluatul. 2. Lopată de lemn cu care se pune și se scoate pîinea din cuptor. — Lat. **coopertorium.**

CÎRPEÁLĂ, *cîrpeli*, s. f. Reparație sumară, înnăditurâ; cîrpitură. — Din **cîrpi** + suf. *-eală*.

CÎRPÉT, *cîrpeturi*, s. n. (Rar) Obiecte de îmbrăcăminte ieftine, proaste. — Din **cîrpă** + suf. *-et*.

CÎRPÍ, *cîrpesc*, vb. IV. Tranz. 1. A petici, a repara, a coase un obiect rupt sau descusut. 2. A drege, a repara un obiect spart sau crăpat. ✧ Expr. *Cu ochii cîrpiți de somn* = neputîndu-și ține ochii bine deschiși din cauza somnului. 3. Fig. A trage cuiva palme. 4. Fig. A născoci, a inventa. *Și pe loc cîrpește o minciună* (CREANGĂ). — Slav (v. sl. **krŭpiti**).

CÎRPÍRE, *cîrpiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) cîrpi*.

CÎRPÍT s. n. Cîrpire. — V. *cîrpi*.

CÎRPITÚRĂ, *cîrpituri*, s. f. Reparație, peticeală; petic. ✦ Obiect de îmbrăcăminte vechi, rupt (și peticit). — Din **cîrpi** + suf. *-(i)tură*.

CÎRPUȘOÁRĂ, *cîrpușoare*, s. f. Diminutiv al lui *cîrpă*.

CÎRȘIE s. f. (Reg.) Colț de stîncă. — Sb. **kršje.**

CÎRTEÁLĂ, *cîrteli*, s. f. Faptul de *a cîrti*; protest, murmur; critică.

CÎRTÍ, *cîrtesc*, vb. IV. 1. Intranz. A-și exprima nemulțumirea prin murmure sau critici; a se plînge, a protesta. 2. Tranz. (Rar) A certa, a critica; a cicăli.

CÎRTÍRE, *cîrtiri*, s. f. Acțiunea de *a cîrti*; cîrteală.

CÎRTITOR, -OARE. *cîrtitori, -oare*, adj. Care cîrtește, care se arată mereu nemulțumit, care bombănește necontenit. — Din **cîrti** + suf. *-(i)tor*.

CÎRTIȚĂ, *cîrtițe*, s. f. Mic mamifer insectivor, cu ochi mici, acoperiți de o membrană; trăiește în galeriile pe care le sapă sub pămînt *(Talpa europaea)*; sobol. — Bg. **kărtica,** sb. **krtica.**

Cîrtiță

CÎRTOG, *cîrtoage*, s. n. (Reg.) Vizuină. — Bg. **kărtoga.**

CÎȘ[1] interj. v. **hîș.**

CÎȘ[2]**, -Ă,** *cîși, -e*, adi. (Reg.) Care are o infirmitate la mînă. căruia îi lipsesc unul sau mai multe degete; ciung. — Din **cîșl** (pl. lui **cîs* <bg. *kus* «scurt»).

CÎȘIȚĂ, *cîșițe*, s. f. Insectă dipteră *(Piophila casei)* ale cărei larve se dezvoltă în brînza alterată; larva acestei insecte.

CÎȘLÁR, *cîșlari*, s. m. (Înv.) Argat la o cîșlă (2), însărcinat cu adunarea produselor. — Din **cîșlă** + suf. *-ar*.

CÎȘLĂ, *cîșle*, s. f. 1. (Înv.) Așezămînt provizoriu (turcesc sau tătăresc). 2. (Reg.) Așezare de păstori unde se mulg oile sau vacile; stînă. — Tc. **kışla.**

CÎȘLÉGI s. f. pl. Interval de timp între două posturi, în care creștinii mănîncă de dulce. — Lat. **caseum ligat.**

CÎȘTI, *cîștiuri*, s. n. (Înv.) Sumă de bani plătibilă la date fixe și reprezentînd o parte din arenda unei moșii. — Tc. **kust** (sg. refăcut după pl. *cîști*).

CÎȘTIG, *cîștiguri*, s. n. Folos sau profit material rezultat de pe urma unei îndeletniciri, în special de pe urma unei afaceri (cu caracter de speculă sau de exploatare) sau obținut la un joc de noroc, prin tragere la sorți etc. ✧ Expr. *A fi în cîștig (asupra cuiva)* = a avea un avantaj (față de cineva). *A avea cîștig de cauză* = a obține o victorie asupra cuiva. — Postverbal al lui **cîștiga.**

CÎȘTIGÁ, *cîștig*, vb. I. 1. Tranz. A agonisi, a dobîndi bani sau alte bunuri materiale (prin muncă, prin speculații, prin exploatare, la jocuri de noroc etc.); a dobîndi, a obține experiență, cunoștințe etc. ✦ (Reg.) A-și procura ceva. ✦ A recupera timpul (pierdut). 2. Tranz. A atrage de partea sa; a cuceri. *Cîștigase simpatia tuturor*. 3. Tranz. A obține, a cuceri victoria (într-o competiție sportivă, într-un proces etc.). 4. Intranz. A deveni mai bogat în ..., a-și spori conținutul, calitatea, greutatea. *Făcînd așa, toată intriga ar fi cîștigat în verosimilitate* (GHEREA). — Lat. **castigare.**

CÎȘTIGÁRE s. f. Acțiunea de *a cîștiga*.

CÎȘTIGÁT, -Ă, *cîștigați, -te*, adj. (Despre oameni) Care a obținut un avantaj, care s-a ales cu un folos (din ceva). — V. *cîștiga*.

CÎȘTIGÁTOR, -OARE, *cîștigători, -oare*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care a obținut o superioritate asupra altuia într-o întrecere (în muncă, în sport etc.). 2. Care asigură cîștigul, care dă dreptul la cîștig sau dovedește acest drept. *Aveți vreun bilet cîștigător?* (CARAGIALE). — Din **cîștig** + suf. *-(ă)tor*.

CÎT[1] adv. (Exprimă nehotărît ideea de cantitate sau de intensitate) 1. (În propoziții independente exclamative și interogative) În ce măsură, în ce grad. *Cît l-am rugat! Cît de bine a cîntat!* 2. (În corelație cu «atît» sau «atîta») *Atît... cît* (sau, pop., *cum*) ... = în același grad, număr etc. ca și... *Atîta-s de supărat, Cîtu-i ceriul înnorat* (JARNÍK-BÎRSEANU). *Atît... cît și...* = și... și; nu numai... ci (și). *Atît ea cît și sora mai mică* (BASSARABESCU). *Cu cît... cu atît* = pe măsură ce..., tot mai mult... *Și cu cît lumina-i dulce, tot mai mult se lămurește* (EMINESCU). *Nu atît... cît (mai ales* sau *mai cu seamă)...* = în astfel de grad..., în asemenea măsură... *Nu atît faptul că ai greșit mă supără, cît mai ales faptul că nu cauți să te îndrepți*. 3. (În expr.) *Cît colea* = în apropiere, nu departe. *Eu mă duc, ia, cît colea, să tai niște lemne* (ISPIRESCU). *Cît colo* = (foarte) departe. *Îl brînceșie cît colo* (CREANGĂ). *Cît de colo* = de departe, de la mare distanță; în mod clar. *Se vedea cît de colo că vorbea cu înțelepciune* (ISPIRESCU). *Cît de cît* = măcar, puțin de tot; (după verbe la forma negativă) de loc. *Nu stă locului cît de cît.* ▭ *Măcar cît de cît să fii și tu de vreun folos* (PĂUN-PINCIO). *Cît (e) lumea (și pămîntul)* = totdeauna; (după negație) niciodată. — Lat. **quantus** (contaminat cu lat. **quotus** și **cata**).

CÎT[2] conj. 1. (Introduce propoziții temporale) a) În tot timpul în care... pînă cînd... *Se poartă frumos cu mine cît știe că-i sînt de folos*. b) (Înv. și pop.) Îndată ce... *Și cît vei auzi că încep a croi cîte una mai deocheată, tu să mă tragi de mînica hainei* (ODOBESCU). ✧ Expr. *Numai cît...* = doar... *Numai cît a gîndit Făt-Frumos și îndată au și fost de față* (CREANGĂ). (Reg.) *Cît ce...* = îndată ce... *Și la mine-n prag venea Mamă-sa cît ce-adormea* (COȘBUC). *Cît a*

bate din (sau *în*) *palme* sau *cît te-ai șterge la ochi, cît ai scăpăra dintr-un amnar* = foarte repede, într-o clipă. 2. (Introduce propoziții modale) În cea mai mare măsură, în cel mai înalt grad. *Iaca și capra, venea cît putea* (CREANGĂ). ◇ Expr. (Uneori în corelație cu «cu atît») *Cu cît (și)...; = pe măsură ce... Pe* (sau *după*) *cît...* = după cum..., precum... *Pe cît îmi aduc aminte.* ▭ *Cît ce pot (poți* etc.) sau *cît pot, poți* etc. = cu toată puterea. *Fuge cît poate.* ▭ *Cît se poate (de...)* sau (eliptic) *cît de...*, sau *cît mai...* = foarte. *A striga cît îl ia* (sau *ține*) *gura* = a striga cît poate de tare. 3. (Înv. și pop.; introduce propoziții consecutive) Încît, de, că. *Începu a geme și a se văiera, cît îți era mai mare mila de dînsa* (SBIERA). ◇ Expr. *Cît pe ce...* (sau *pe-aci...*) = aproape că..., gata-gata să... 4. (Introduce propoziții concesive; uneori în corelație cu «tot») Deși, cu toate că, oricît. *Cît era el de reținut, tot mai izbucnea uneori.* 5. (Introduce propoziții completive directe) *Am plătit cît nu face.* 6. (Introduce propoziții atributive) În măsura în care... *A luat merinde cît a putut duce în spate.* 7. (Introduce propoziții adversative) Ci, mai ales. *Nu din zori și pînă-n seară, Cît din seară pînă-n zori* (TOPÎRCEANU). 8. (Introduce propoziții copulative eliptice) *Cît... cît...* = cînd... cînd..., și... și... *Se culcă Ileana cît de frică, cît de supărare* (RETEGANUL). — Lat. **quantus** (contaminat cu lat. **quotus** și **cata**).

CÎT[2] prep. (Folosit în comparații) Ca, precum. *Copacul era înalt cît casa.* ◇ Expr. *Cît despre...* (sau *pentru...*) = în ce privește..., cu privire la..., relativ la... *Cît despre apă bună, nu vă îngrijiți* (CREANGĂ). — Lat. **quantus** (contaminat cu lat. **quotus** și **cata**).

CÎT[4], *cituri*, s. n. Numărul rezultat dintr-o împărțire. — Lat. **quantus**.

CÎȚI[5], **-Ă**, *cîți*, *-te*, num. nehot. 1. (La pl.) Cei care. *Dintr-al prinților șirag Cîți au trecut al casei prag* (COȘBUC). 2. (Cu valoare de adj. nehot.; pe lîngă nume de materie, abstracte, colective, arătînd cantitatea) *Cîți vreme a trecut de atunci!* ◇ Expr. *Cîtă frunză, cîtă iarbă* sau *cîtă frunză și iarbă* sau (reg.) *cîtă pulbere și spuză* = în număr foarte mare. 3. (Cu valoare de pron. nehot.) *Din cîte nu l-am scăpat!* ◇ Expr. *Cîte în lună și în soare* sau *cîte în lună și în stele, ori cîte și mai cîte* = de toate, de tot soiul, tot felul de lucruri. ◇ (Adjectival) *Și cîți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!* (EMINESCU). ◇ Expr. *Cîtă mai* = mare, coșcogea. *Cîte... toate* = multe, nenumărate. *Nu știu cît* (sau *cîtă, cîți cîte*) = foarte mult. 4. (Cu valoare de pron. interog.) Ce preț? în ce număr sau cantitate? ce durată de timp? *Cîți sînt?* ◇ Expr. *Cît e ceasul?* = ce oră este? *În cîte ale lunii?* sau (eliptic) *în cîte e azi?* = ce dată e azi? *Pe cît te prinzi?* = pe ce pui rămășag? — Lat. **quantus**.

CÎTE prep. (Precedînd un numeral cardinal) 1. (Formează numerale colective) *Dintr-o lovitură îi tăiau cîte trele capetele* (ISPIRESCU). 2. (Formează numerale distributive) *Două cîte două.* ◇ Expr. *Una cîte una* = rînd pe rînd, una după alta. *Cîte una (străpnică)* = ceva neobișnuit, grozav etc. — Lat. **cata** (modificat după pl. f. al lui *cît*[4]).

CÎTEA num. nehot. f. v. **cîtelea**.

CÎTELEA, CÎTA num. nehot. (Precedat de art. «al», «a», se întrebuințează în propoziții interogative, indicînd locul pe care îl ocupă cineva sau ceva într-o serie de ființe sau de lucruri de același fel) *A cîta casă?* [Var.: **cîtea** num. nehot. f.] — Din **cîte** + **le** + **a**.

CÎTEODATĂ adv. Din timp în timp, cînd și cînd, uneori. — Din **cîte** + **o** + **dată**.

CÎTEȘI- (În numerale colective) *Cîteșitrei* (f. *cîteșitrele*), *cîteșipatru* etc. = toți (sau toate) trei, toți (sau toate) patru etc.; cei (sau cele) trei laolaltă, cei (sau cele) patru laolaltă etc. — Din **cîte** + **și**.

CÎTÎME, *cîtîmi*, s. f. (Rar) Ceea ce se poate măsura sau număra; număr, mărime, volum, cantitate. — Din **cît**[3] + suf. *-îme*.

CÎTINÉL adv. v. **cătinel**.

CÎTUȘI adv. (În expr.) *Cîtuși de puțin* (sau *de cît*) = oricît de puțin, cît de cît; (după negații) absolut de loc, de fel. — Din **cît(u)** + **și**.

CÎTVA, CÎTĂVA, *cîtva, cîteva*, num. nehot. (Adesea adjectival) Un număr mic, o cantitate mică, puțin. ◇ Loc. adv. *Cîtva timp* sau *cîtăva vreme* = puțin timp. ✦ (Adverbial) Puțin. *Au zăbovit cîtva în stradă.* — Din **cît**[3] + **va** (= *vrea*).

CÎȚ interj. Strigăt cu care se alungă pisica. — Onomatopee (cf. germ. *Katze*).

CLACĂ, *clăci*, s. f. 1. Formă caracteristică a rentei feudale, constînd din munca gratuită pe care țăranul era obligat să o presteze în folosul stăpînului moșiei. ◇ Expr. *Lucru de clacă* = lucru făcut fără tragere de inimă, de mîntuială, prost. 2. (Pop.) Muncă colectivă benevolă pe care o fac țăranii pentru a se ajuta unii pe alții și care adesea este însoțită de o mică petrecere, glume, povestiri etc. ◇ Expr. *Vorbă de clacă* = vorbă inutilă; flecăreală. 3. Prestație ocazională la diverse lucrări de interes public. — Bg., sb. **tlaka**.

CLĂDĂ, *clade*, s. f. (Reg.) 1. Grămadă, morman. 2. Copac foarte înalt dintr-o pădure. — Bg., sb. **klada**.

CLĂIE, *clăi*, s. f. Grămadă mare de fîn, de snopi, de cereale etc., de obicei în formă conică. ✦ Fig. Mulțime (de lucruri sau de ființe); îngrămădire dezordonată. ◇ Expr. *Claie peste grămadă* = unul peste altul, în dezordine, la întîmplare. — Bg., sb. **kladnja**.

CLĂMĂ, *clame*, s. f. Piesă de metal de diferite forme și mărimi, care se întrebuințează pentru prins două sau mai multe foi volante, buclele părului la femei etc. — Germ. **Klammer**.

CLAMP interj. Cuvînt care imită zgomotul de lovire a două obiecte, în special de închidere violentă a unei uși sau a unui capac. — Onomatopee.

CLĂMPĂ, *clampe*, s. f. (Reg.) Clanță [Var.: **cleámpă** s. f.] — Postverbal al lui **clămpăni**.

CLAN, *clanuri*, s. n. 1. Comunitate gentilică caracteristică comunei primitive, formată din oameni legați prin relații de rudenie și de limbă; grup de familii înrudite (la scoțieni și la irlandezi). 2. (Peior.) Clică. — Fr. **clan**.

CLANARÉT s. n. v. **clarinet**.

CLANC interj. Cuvînt care imită sunetul clopotului, zgomotul produs de lovirea limbii de cerul gurii și, mai ales, zgomotul produs de închiderea violentă a unei uși, a unui capac etc. — Onomatopee.

CLĂNCĂT, *clancăte*, s. n. Clăncăit. — Din **clănc**.

CLANDESTÍN, -Ă, *clandestini, -e*, adj. Care are un caracter secret (fiind oprit de lege). — Fr. **clandestin** (lat. lit. **clandestinus**).

CLANȚ[1] interj. Cuvînt care imită sunetul produs de clanța ușii, de izbirea fălcilor sau a dinților, de țăcănitul foarfecelor, de închiderea cu zgomot a unui capac etc. — Onomatopee.

CLANȚ[2], *clanțuri*, s. n. Cioc; *p. ext.* (glumeț și peior.) gură. ◇ Expr. (Fam.) *A ține clanț* = a se lupta cu vorba (într-o dispută, într-o controversă). — Onomatopee.

CLĂNȚĂ, *clanțe*, s. f. 1. Mîner metalic aplicat la broasca ușii sau a porții, care, prin apăsare, face să funcționeze mecanismul de închidere și deschidere. 2. Fig. (Peior.) Gură. ◇ Expr. *A(-i) da cu clanța* = a vorbi mult. *Rău* (sau *bun*) *de clanță* = care vorbește mult și inutil; pus pe ceartă. *A se lua* (cu cineva) *la clanță* = a se certa.

CLAP interj. Cuvînt care imită zgomotul produs prin închiderea bruscă a unui capac, a unei curse de prins animale etc. — Onomatopee.

CLĂPĂ, *clape*, s. f. 1. Fiecare dintre bucățelele mobile care alcătuiesc claviatura unui pian, a unei orgi etc. și care se lasă și se ridică sub apăsarea degetelor, producînd sunete muzicale. ✦ Mic disc în mecanismul mașinilor de scris și al unor mașini de calculat, fixat la capătul unei pîrghii articulate și care, prin apăsare, face să se imprime litera sau cifra însemnată pe el. 2. Placă oscilantă în jurul unei articulații, care servește la închidere sau la deschidere, la acționarea unui dispozitiv etc. 3. Bucată mobilă de stofă care cade peste deschizătura buzunarului unei haine. ✦ Fiecare dintre cele două bucăți de stofă mobile atașate la unele căciuli, pentru a proteja urechile contra frigului. 4. Capac. ◇ Expr. *A trage* (cuiva) *clapa* = a înșela, a păcăli (pe cineva). — Germ. **Klappe**.

CLAPC interj. Clap.

CLĂPCĂ s. f. (Rar) Cursă, capcană. — Bg. **klapka**.

CLAPÓN, *claponi*, s. m. Cocoș castrat. — Pol. **kapłon**.

CLAPONÁȘ, *claponași*, s. m. Diminutiv al lui *clapon*.

CLAPONÍ, *claponesc*, vb. IV. Tranz. A castra un cocoș. — Din **clapon**.

CLAR, -Ă, *clari, -e*, adj. 1. (Despre imagini vizuale) Care se distinge bine; deslușit; (despre ape) limpede; (despre sticlă) transparent; (despre cer, aer, vreme) pur, luminos; (despre surse de lumină) care împrăștie o lumină limpede; strălucitor. ◇ Expr. (Substantivat, n.) *Clar de lună* = lumină strălucitoare de lună. 2. (Despre sunete sau voce) Care răsună distinct și precis. 3. (Despre gînduri, idei etc.) Ușor de înțeles; evident, lămurit. ✦ (Despre facultăți intelectuale) Care vede limpede, pătrunde ușor lucrurile; (despre oameni) care se exprimă limpede. — Lat. lit. **clarus** (fr. **clair**).

CLARIFICÁ, *clarific*, vb. I. Tranz. A face ca situații, gînduri, împrejurări etc. să devină (mai) clare; a lămuri, a desluși. — Lat. lit. **clarificare** (fr. **clarifier**).

CLARIFICÁRE, *clarificări*, s. f. Acțiunea de *a clarifica*; limpezire.

CLARIFICATÓR, -OÁRE, *clarificatori, -oare*, adj. (Rar) Care clarifică, limpezește, lămurește. — Din **clarifica** + suf. *-(a)tor*.

CLARINÉT, *clarinete*, s. n. Instrument muzical de suflat, făcut din lemn, în formă de tub lărgit la un capăt și prevăzut cu găuri și clape metalice pentru degete. [Var.: **clanarét** s. n., **clarinétă** s. f.] — Fr. **clarinette** (<it.).

Clarinet

CLARINÉTĂ s. f. v. **clarinet**.

CLARINETÍST, -Ă, *clarinetiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă la clarinet. — Fr. **clarinettiste** (<it.).

CLARITÁTE s. f. 1. Însușirea unor obiecte de a fi clare (1); limpezime, puritate. ✦ Calitatea sunetului sau a vocii de a răsuna distinct și precis. 2. Calitate a gîndirii sau a modului de exprimare de a fi ușor de înțeles, deslușit, lămurit. ◇ Loc. adv. *Cu claritate* = cu precizie; clar, limpede, lămurit. — Lat. lit. **claritas, -atis** (fr. **clarté**).

CLAROBSCUR s. n. Procedeu de distribuire a umbrei și a luminii pe suprafața unui tablou, astfel ca lumina care cade asupra corpurilor să pună în evidență unele părți, în timp ce pe altele le ascunde în umbră. ✦ Procedeu de distribuire a luminii într-un tablou (monocrom), întrebuințat în pictură, gravură, poligrafie, care constă în prezentarea suprafețelor mari de lumină în contrast cu suprafețe mari de tonuri închise. — Din **clar** + **obscur** (după fr. *clair-obscur*).

CLARVĂZĂTOR, -OÁRE, *clarvăzători, -oare*, adj. (Despre oameni) Care vede o situație și desfășurarea ei în viitor mai clar, mai limpede decît alții, (despre acțiuni) care dovedește perspicacitate, clarviziune. — Din **clar** + **văzător** (după fr. *clairvoyant*).

CLARVIZIUNE s. f. Calitatea cuiva de a pătrunde, de a prinde un fenomen în toate amănuntele lui și de a prevedea desfășurarea lui în viitor. [Pr.: *-zi-u-*] — Din **clar** + **viziune**.

CLAS s. n. v. **clasă**.

CLASÁ, *clasez*, vb. I. Tranz. 1. A aranja, a împărți, a rîndui ceva (după caractere distinctive) pe clase sau pe categorii. ✦ Refl. A obține un anumit loc în clasamentul unei competiții sportive. 2. (Jur.) A scoate de sub cercetare o pricină cînd faptul nu este dovedit sau nu întrunește condițiile cerute de lege pentru a fi urmărit. — Fr. **classer.**

CLASÁBIL, -Ă, *clasabili, -e*, adj. Care poate fi clasat. — După fr. **classable.**

CLASAMÉNT, *clasamente*, s. n. Ordinea în care sînt clasați concurenții la o competiție sportivă, potrivit rezultatelor obținute. — După fr. **classement.**

CLASÁRE s. f. Acțiunea de *a se clasa*.

CLÁSĂ, *clase*, s. f. I. Mare grup social caracterizat prin locul pe care îl ocupă într-un anumit sistem de producție istoricește determinat, prin raportul în care se află față de mijloacele de producție, prin rolul pe care îl are în organizarea socială a muncii, prin felul în care participă la producția socială și prin cantitatea de care dispune din această producție. ✧ *Clasa muncitoare* = clasa socială cea mai revoluționară, legată de marea producție și alcătuită din totalitatea oamenilor care muncesc în fabrici și uzine și care, în societatea capitalistă, este lipsită de mijloace de producție și obligată să-și vîndă forța de muncă, fiind exploatată și asuprită de burghezie, iar în societatea socialistă constituie forța conducătoare a statului, fiind, împreună cu întregul popor, proprietarul mijloacelor de producție. *Luptă de clasă* = luptă pe care o duce o clasă socială împotriva unei clase sociale antagoniste. *Dușman de clasă* = persoană sau grup social care luptă împotriva intereselor clasei muncitoare și a realizărilor ei revoluționare. ✧ Loc. adj. *De clasă* = care se referă la o clasă socială sau la raporturile reciproce dintre clase; propriu, caracteristic unei clase sociale. II. 1. Fiecare dintre diviziunile mari ale regnului animal sau vegetal, mai mică decît încrengătura și mai mare decît familia. 2. Fiecare dintre grupele de cîte trei cifre ale unui număr cu mai multe cifre. III. 1. Unitate organizatorică în sistemul învățămîntului public, compusă dintr-un număr de elevi care au aceeași vîrstă și o pregătire școlară egală. ✦ Unitate organizatorică într-un institut de artă, cuprinzînd pe toți elevii unui profesor, indiferent în ce an de studii se află. 2. Sală în care se țin cursurile pentru un grup de elevi care se află pe aceeași treaptă de învățămînt. 3. (Franțuzism) Timpul în care se ține o lecție; oră de curs. IV. 1. Categorie (după confort și tarif) a vagoanelor, compartimentelor, cabinelor etc. pentru călătoria cu trenul, cu tramvaiul, cu vaporul etc. 2. Categorie, grad, rang. *Clasă de salarizare* ✧ Expr. *De (mare) clasă* sau *(de) clasa întîi* = de prima calitate. [Var.: (înv.) **clas**, *clasuri*, s. n.] — Fr. **classe.**

CLÁSIC, -Ă, *clasici, -e*, adj. 1. (Despre opere literare, științifice, artistice) Care întrunește condițiile perfecțiunii, care poate fi luat drept model. ✦ (Despre scriitori, artiști, oameni de știință etc.; adesea substantivat) Recunoscut ca perfect, a cărui operă își păstrează importanța de-a lungul veacurilor. 2. Care concentrează caracteristicile (bune sau rele) ale unui lucru, ale unei acțiuni, ale unei situații etc.; tipic, caracteristic. 3. Care aparține lumii și culturii antice greco-latine, privitor la lumea și la cultura antică greco-latină; caracteristic antichității greco-latine sau moravurilor antice. 4. Care ține de clasicism (1), privitor la clasicism. (1). — Fr. **classique** (lat. lit. **classicus**).

CLASICÍSM s. n. 1. Curent literar și artistic în Europa în secolele al XVII-lea-XVIII-lea, care tindea spre imitarea modelelor antichității greco-latine. 2. Totalitatea caracterelor de armonie, echilibru, puritate, sobrietate, pe care le întrunește o operă clasică. — Fr. **classicisme.**

CLASICÍST, -Ă, *clasiciști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu studiul limbilor și culturii clasice. — Germ. **Klassizist.**

CLASIFICÁ, *clasific*, vb. I. Tranz. A împărți sistematic, a repartiza pe clase sau într-o anumită ordine. ✦ A stabili locul cuvenit unui elev, unui candidat la un examen, unui participant la o competiție sportivă, conform notelor sau calificativelor obținute. — După fr. **classifier.**

CLASIFICÁRE, *clasificări*, s. f. Acțiunea de *a clasifica* și rezultatul ei; distribuire, repartizare sistematică pe clase sau într-o anumită ordine.

CLASIFICATÓR, -OÁRE, *clasificatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care clasifică, care rînduiește sau distribuie pe clase. — După fr. **classificateur.**

CLASIFICÁȚIE, *clasificații*, s. f. Clasificare. — Fr. **classification.**

CLASÓR, *clasoare*, s. n. Obiect (mapă, album, cutie, dulap etc.) cu despărțituri pentru păstrarea diferitelor lucruri clasate. — Fr. **classeur.**

CLAUSTRÁ, *claustrez*, vb. I. Refl. (Rar) A se închide într-o mănăstire sau într-un loc izolat (ca într-o mănăstire). [Pr.: *cla-us-*] — După fr **claustrer.**

CLAUSTRÁL, -Ă, *claustrali, -e*, adj. (Rar) Care ține de mănăstire, privitor la mănăstire; mănăstiresc, monahal. [Pr.: *cla-us-*] — Fr. **claustral** (lat. lit. **claustralis**).

CLÁUZĂ, *clauze*, s. f. Dispoziție specială prevăzută într-o convenție, într-un tratat, într-un contract etc. [Pr.: *cla-u-*] — După fr. **clause.**

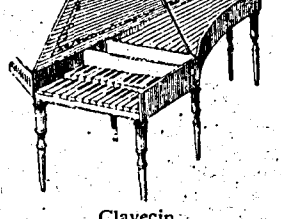

Clavecin

CLAVECÍN, *clavecine*, s. n. Vechi instrument muzical cu claviatură și cu coarde. — Fr. **clavecin.**

CLAVIATÚRĂ, *claviaturi*, s. f. Totalitatea clapelor la pian, la orgă, la acordeon, la mașina de scris etc. [Pr.: *-vi-a-*] — Germ. **Klaviatur.**

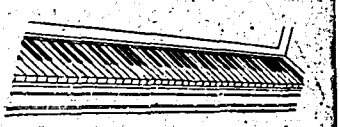

Claviatură

CLAVICIMBÁL, *clavicimbaluri*, s. n. (Înv.) Clavecin. — Lat. lit. **clavicymbalum** (it. **clavicembalo**).

CLAVICULÁR, -Ă, *claviculari, -e*, adj. Care ține de claviculă. — Lat. lit. **clavicularius** (fr. **claviculaire**).

CLAVÍCULĂ, *clavicule*, s. f. Fiecare dintre cele două oase care leagă omoplații de stern. — Lat. lit. **clavicula** (fr. **clavicule**).

CLAVÍR, *clavire*, s. n. (Înv.) Pian. [Var.: (înv.) **clavíriu** s. n.] — Germ. **Klavier.**

CLAVIRÁȘ, *clavirașe*, s. n. Diminutiv al lui *clavir*.

CLAVÍRIU s. n. v. **clavir.**

CLAXÓN, *claxoane*, s. n. Dispozitiv de semnalizare sonoră, folosit de obicei de autovehicule. — Fr. **claxon.**

CLAXONÁ, *claxonez*, vb. I. Intranz. A semnaliza cu claxonul. — Din **claxon.**

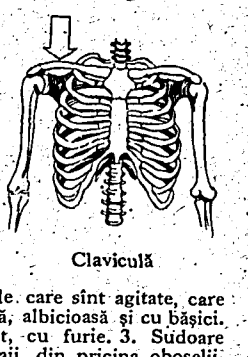

Claviculă

CLĂBUC, *clăbuci*, s. m. 1. Spumă făcută de săpun cînd este amestecat cu apă. ✦ Spumă care apare la suprafața unor lichide care sînt agitate, care fierb sau care fermentează. 2. Salivă spumoasă, albicioasă și cu bășici. ✧ Expr. *A face clăbuci la gură* = a vorbi mult, cu furie. 3. Sudoare spumoasă pe care o fac animalele, mai ales caii, din pricina oboselii. 4. (La pl.) Rotocoale de fum sau de aburi. — Bg. **klabuk**, sb. **klobuk.**

CLĂBUCÍ, *clăbucesc*, vb. IV. 1. Tranz. A acoperi cu clăbuci de săpun. 2. Intranz. (Despre lichide) A spumega. 3. Refl. (Despre unele animale, în special despre cai) A se umple de sudoare spumoasă, din cauza oboselii; a spuma. — Din **clăbuc.**

CLĂCAȘ, *clăcași*, s. m. 1. (În regimul feudal) Țăran obligat să facă clacă (1) pe pămîntul moșierului de care ținea. 2. (Pop.) Persoană care ia parte la o clacă (2). — Din **clacă** + suf. *-aș*.

CLĂCĂȘÉSC, -EÁSCĂ, *clăcășești*, adj. (Înv.) Care aparține clăcașilor (1), privitor la clăcași. — Din **clăcaș** + suf. *-esc*.

CLĂCĂȘÍ, *clăcășesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A face clacă (1), a fi clăcaș (1). — Din **clăcaș.**

CLĂCĂȘÍȚĂ, *clăcășițe*, s. f. (Pop.) Femeie sau fată care ia parte la o clacă (2). — Din **clăcaș** + suf. *-iță*.

CLĂCUÍ, *clăcuiesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A clăcăși. — Din **clacă.**

CLĂCUȘOÁRĂ, *clăcușoare*, s. f. (Glumeț) Faptă nepotrivită; poznă, ispravă. — Din **clacă** + suf. *-(u)șor*.

CLĂDĂRÍE, *clădării*, s. f. Grămadă mare de lucruri disparate, puse la întîmplare unele peste altele. — Din **cladă** + suf. *-drie*.

CLĂDÍ, *clădesc*, vb. IV. Tranz. 1. A face o construcție, a ridica o clădire; a zidi, a construi. 2. A așeza lucruri (de același fel) în mod sistematic, unul peste altul, făcînd o grămadă. — Slav (v. sl. **kladon, klasti**).

CLĂDÍRE, *clădiri*, s. f. 1. Acțiunea de *a clădi*. 2. (Concr.) Construcție, edificiu.

CLĂDÍT s. n. Faptul de *a clădi*; asezare sistematică a unor obiecte în grămezi, teancuri etc.

CLĂDITÓR, -OÁRE, *clăditori, -oare*, s. m. și f. (Rar) Persoană care clădește. — Din **clădi** + suf. *-(i)tor*.

CLĂI, *clăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A face clăi. — Din **claie.**

CLĂÍT s. n. (Reg.) Acțiunea de *a clăi*.

CLĂÍȚĂ, *clăițe*, s. f. Diminutiv al lui *claie*.

CLĂMPĂÍ vb. IV. v. **clămpăni.**

CLĂMPĂNEÁLĂ, *clămpăneli*, s. f. Clămpănit. — Din **clămpăni** + suf. *-eală*.

CLĂMPĂNÍ, *clămpănesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A produce (prin lovire) zgomotul redat prin onomatopeea «clamp»; a închide o ușă, un capac etc., trîntindu-le cu putere. 2. Intranz. A vorbi vrute și nevrute; a flecări. [Var.: **clămpăí, clempăní** vb. IV] — Din **cla(m)p.**

CLĂMPĂNÍRE s. f. Acțiunea de *a clămpăni*.

CLĂMPĂNÍT s. n. Faptul de *a clămpăni*; zgomot produs prin închiderea bruscă a unui obiect (cu capac, cu resort etc.).

CLĂMPĂNITÚRĂ, *clămpănituri*, s. f. Clămpănit. — Din **clămpăni** + suf. *-(i)tură*.

CLĂNCÁI, pers. 3 *clăncăie*, vb. IV. Intranz. A produce zgomotul redat prin onomatopeea «clanc». — Din **clanc.**

CLĂNCĂÍT s. n. Faptul de *a clăncăi*.

CLĂNȚĂÍ vb. IV. v. **clănțăni.**

CLĂNȚĂNEÁLĂ, *clănțăneli*, s. f. Clănțănit. — Din **clănțăni** + suf. *-eală*.

CLĂNȚĂNÍ, *clănțănesc*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre oameni) A-și ciocni dinții în mod ritmic (de frig, de frică etc.); (despre animale) a-și trosni fălcile de poftă (la vederea prăzii). 2. A produce un zgomot caracteristic prin lovirea ritmică a unor obiecte de metal sau

de sticlă. ✦ A mișca repetat și cu zgomot clanța ușii. 3. Fig. A vorbi mereu; a flecări. ✦ Refl. A se certa, a se sfădi. [Var.: clănțăi, clențăni, clențeni vb. IV] — Din clanță.

CLĂNȚĂNÍRE, *clănțăniri*, s. f. Acțiunea de *a clănțăni* și rezultatul ei.

CLĂNȚĂNÍT s. n. Faptul de *a clănțăni*; zgomot produs prin ciocnirea ritmică a dinților, a unor obiecte de metal etc.

CLĂNȚĂNITÚRĂ, *clănțănituri*, s. f. Clănțănit. — Din clănțăni + suf. *-(i)tură*.

CLĂNȚĂU, *clănțăi*, s. m. Om care vorbește mult (pe un ton agresiv). — Din clanță + suf. *-ău*.

CLĂPĂI, *clăpăiesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A clămpăni. ✦ Tranz. Fig. (Despre oameni) A vorbi repede. — Din clap.

CLĂPĂÍT s. n. Clămpănit. — V. *clăpăi*.

CLĂPĂITÚRĂ, *clăpăituri*, s. f. Clăpăit. — Din clăpăi + suf. *-(i)tură*.

CLĂPĂUG, -Ă, *clăpăugi, -e*, adj. 1. (Despre urechile oamenilor și ale animalelor) Mare și aplecat în jos. 2. Fig. (Despre oameni) Prostănac; bleg. — Ucr. klapo-uchyj.

CLĂPĂUGÍ, *clăpăugesc*, vb. IV. Refl. (Despre urechile animalelor) A se lăsa în jos; a se bleg, a se pleoști. — Din clăpăug.

CLĂPĂUGÍT, -Ă, *clăpăugiți, -te*, adj. Clăpăug. — V. *clăpăugi*.

CLĂTĂRÍ, *clătăresc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A clăti[1] — Comp. sb. klatariti se.

CLĂTÍ[1], *clătesc*, vb. IV. Tranz. A curăța rufe, vase etc., spălându-le ușor cu apă, a limpezi într-o ultimă apă curată. — Din clăti[2].

CLĂTÍ[2], *clătesc*, vb. IV. (Înv., arh. și reg.) 1. Tranz. A clătina (1). ◇ Expr. *A clăti capul* (sau, intranz., *din cap*) = a clătina din cap. ✦ Refl. (Despre apă, valuri) A se pune în mișcare; a se izbi (de un obstacol). 2. Tranz. și refl. A (se) zgudui, a (se) cutremura; a (se) zdruncina. 3. Tranz. și refl. A (se) clătina (3). ◇ Expr. (Refl.) *A nu se clăti un fir de păr din capul cuiva* = a nu se primejdui cu nimic viața cuiva. 4. Tranz. A pune în cumpănă. — Slav (v. sl. klatiti).

CLĂTINÁ, *clătin*, vb. I. 1. Tranz., refl. și intranz. A (se) mișca (puțin, lin) într-o parte și într-alta, a (se) agita (ușor); a (se) legăna. ◇ Expr. (Tranz.) *A clătina capul* (sau intranz., *din cap*) = a-și mișca capul într-o parte și în alta, în semn de mirare, de îndoială, de descurajare etc. 2. Refl. A șovăi în mers, în mișcare; a se împletici (din cauza slăbiciunii, a beției etc.). ✦ Fig. A ezita, a șovăi. ✦ Fig. A fi într-o situație materială critică, a fi pe cale de a da faliment. 3. Tranz. și refl. A (se) mișca din loc; a (se) urni, a (se) clinti. — Din clăti[2].

CLĂTINÁRE, *clătinări*, s. f. Acțiunea de *a (se) clătina*.

CLĂTINĂTÓR, -OÁRE, *clătinători, -oare*, adj. Care (se) clatină. — Din clătina + suf. *-(ă)tor*.

CLĂTINĂTÚRĂ, *clătinături*, s. f. Mișcare șovăitoare. — Din clătina + suf. *-(ă)tură*.

CLĂTÍRE, *clătiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) clăti*[1]; limpezire.

CLĂTÍT[1] s. n. Clătire. — V. *clăti*[1].

CLĂTÍT[2], **-Ă**, *clătiți, -te*, adj. (Înv.) Tulburat sufletește. — V. *clăti*[2].

CLĂTÍTĂ, *clătite*, s. f. Un fel de plăcintă subțire, prăjită în grăsime și umplută cu dulceață, marmeladă, brânză sau legume. — V. *clăti*[2].

CLEÁMPĂ s. f. v. clampă.

CLEAN, *cleni*, s. m. Pește de apă dulce din familia crapului, cu corpul gros, cu botul rotunjit și cu solzi mari, tiviți cu negru (*Leuciscus squalius*). — Bg. kljan.

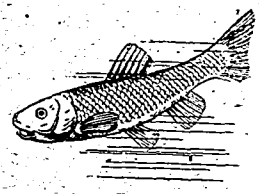

Clean

CLEANȚ, *cleanțuri*, s. n. (Reg.) Stîncă prăpăstioasă; colț de stîncă. — Sb. klanac.

CLEFĂI, *clefăi*, vb. IV. 1. Tranz. și intranz. A mînca cu zgomot; a plescăi; a clefeti. 2. Intranz. A deschide și a închide gura plescăind. 3. Intranz. A plescăi umblînd prin noroi. — Din cle(a)f (puțin folosit).

CLEFĂÍT, *clefăituri*, s. n. Faptul de *a clefăi*; zgomot produs de cel care mănîncă cu zgomot, care umblă prin noroi etc.

CLEFETÍ, *clefetesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A clefăi.

CLEI, *cleluri*, s. n. 1. Substanță viscoasă, extrasă din pește, din unele plante și din materii animale, sau obținută pe cale sintetică, cu ajutorul căreia se pot lipi diverse obiecte. ◇ Expr. (Fam.) *A fi clei* = a) a fi ignorant, a nu ști nimic; b) a fi foarte beat. 2. Suc gros care se scurge din scoarța unor arbori și care are proprietatea de a se solidifica în contact cu aerul. — Slav (v. sl. klĕj).

CLEIONÁJ s. n. Rețea de nuiele împletite cu care se consolidează o coastă de deal, o rîpă etc. — Fr. clayonnage.

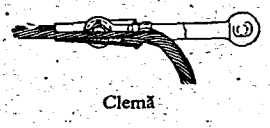

Clemă

CLEIÓS, -OÁSĂ, *cleioși, -oase*, adj. 1. Lipicios; viscos. ✦ (Despre ouă) Fiert puțin, așa ca să nu fie nici moale, nici răscopt. 2. (Despre pămînt) Clisos. — Din clei + suf. *-os*.

CLEMĂ, *cleme*, s. f. Dispozitiv cu ajutorul căruia se prind laolaltă două sau mai multe piese. — Germ Klemme.

CLEMÉNT, -Ă, *clemenți, -te*, adj. (Rar) Indulgent, îndurător; blînd, bun. — Fr. clément (lat. lit. clemens, -ntis).

CLEMENȚĂ, *clemențe*, s. f. (Rar) Indulgență, bunătate (a unui superior față de inferiorii săi). — Lat. lit. clementia (fr. clémence).

CLEMPĂNÍ vb. IV. v. clămpăni.

CLEMPÚȘ, *clempușuri* s. n. Bucată de fier în formă de cîrlig, pe care se reazemă clanța cînd se închide ușa. — Din clampă + suf. *-uș*.

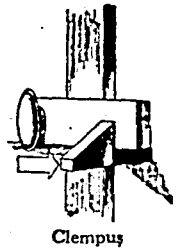

Clempuș

CLEMPUȘÓR, *clempușoare*, s. n. Diminutiv al lui *clempuș*.

CLENCI, *clenciuri*, s. n. 1. Bucată dintr-o creangă ale cărei ramurele incomplet tăiate formează un fel de cîrlig; cîrlig. ✦ Ramură a coarnelor cerbului. ✦ (Reg.) Bîldul cataramei. 2. Fig Pricină, motiv (de ceartă). ✦ Sens ascuns; tîlc, dedesubt. — Bg. klinče.

CLENCIURÓS, -OÁSĂ, *clenciuroși, -oase*, adj. Cu multe clenciuri (1); (despre coarnele cerbului) ramificat. — Din clenci + suf. *-ur-os*.

CLENȚĂNÍ vb. IV. v. clănțăni.

CLENȚENÍ vb. IV. v. clănțăni.

CLEPSÍDRĂ, *clepsidre*, s. f. Instrument primitiv cu ajutorul căruia se măsura în antichitate timpul, după cantitatea de apă (sau de nisip) cursă dintr-un rezervor. [Var.: clepsídru s. n.] — Fr. clepsydre (<gr.).

CLEPSÍDRU s. n. v. clepsidră.

Clepsidră

CLEPTOMÁN, -Ă, *cleptomani, -e*, s. m. și f. Persoană care suferă de cleptomanie. — Fr. kleptomane.

CLEPTOMANÍE s. f. Obicei, manie a cuiva de a fura bani sau obiecte mărunte, fără a avea nevoie de ele. — Fr. kleptomanie.

CLER s. n. Totalitatea preoților unei biserici, a unei eparhii sau a unei țări: preoțime. — Lat. lit. clerus.

CLERIC, *clerici*, s. m. Membru al clerului. — Lat. lit. clericus.

CLERICÁL, -Ă, *clericali, -e*, adj. Privitor la clerici sau la clericalism. — Fr. clérical (lat. lit. clericalis).

CLERICALÍSM s. n. Curent politic reacționar care urmărește dominația sau mărirea influenței bisericii și a clerului asupra vieții politice și culturale a unei țări. — Fr. clericalisme.

CLEȘTÁR[1] s. n. (Poetic) Cristal. — Magh. kristály.

CLEȘTÁR[2], *cleștare*, s. n. Unealtă de dogărie folosită la cercuirea vaselor de lemn.

CLEȘTE, *clești*, s. m. 1. Unealtă de fier sau de alt metal, alcătuită din două brațe articulate între ele și încovoiate la un capăt spre interior, care servește la apucarea, transportarea întoarcerea etc. unei piese. ◇ Expr. *A prinde* (sau *a apuca, a strînge*) *pe cineva (ca) in(tr-un) clește* = a prinde pe cineva la strîmtoare; a-l încolți, a-l forța să cedeze. *A-i scoate cuiva vorba (din gură) cu cleștele* = a decide cu greu pe cineva să vorbească. ✦ Unealtă de fier cu care se ațiță focul și se scot tăciunii aprinși. 2. Nume dat picioarelor de dinainte ale racului; foarfece. — Slav (v. sl. klěšta).

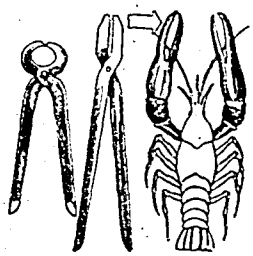

Clești

CLEȘTIȘÓR, *cleștișori* s. m. Diminutiv al lui *clește*.

CLEȘTÍȚĂ, *cleștițe*, s. f. Unealtă de tipografie cu care se scot literele căzute între rînduri. — Din clește + suf. *-iță*.

CLEVETĂ, *clevete*, s. f. (Înv.) Clevetire. — Slav (v. sl. kleveta).

CLEVETEÁLĂ, *cleveteli*, s. f. Bîrfeală, calomnie. — Din cleveti + suf. *-eală*.

CLEVETÍ, *clevetesc*, vb. IV. Tranz. A răspîndi calomnii despre cineva, a vorbi de rău pe cineva; a ponegri, a bîrfi, a defăima. — Slav (v. sl. klevetati).

CLEVETÍRE, *clevetiri*, s. f. Acțiunea de *a cleveti* și rezultatul ei; defăimare, calomniere, ponegrire.

CLEVETITÓR, -OÁRE, *clevetitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care clevetește. — Din cleveti + suf. *-(i)tor*.

CLIC, *clicuri*, s. n. (Reg.) Clacă. — Bg., sb. klik

CLÍCĂ, *clici*, s. f. Bandă[1] (1). — Fr. clique.

CLIÉNT, -Ă, *clienți, -te*, s. m. și f. 1. Persoană care cumpără (regulat) de la un magazin sau consumă ceva într-un local public; mușteriu. 2. Persoană considerată în raport cu avocatul căruia i-a încredințat afacerile sale sau cu medicul care-l îngrijește. 3. (În antichitatea romană) Plebeu fără drepturi depline, dependent de patrician. — Fr. client (lat. lit. cliens, -ntis)

CLIENTÉLĂ, *clientele*, s. f. 1. Totalitatea clienților unui magazin. 2. Totalitatea clienților unui avocat sau ai unui medic. — Fr. clientèle (lat. lit. clientela).

CLIMÁT, *climate*, s. n. 1. Climă. 2. Fig. Atmosferă morală; ambianţă. — Fr. **climat.**

CLIMATÉRIC, -Ă, *climaterici, -e*, adj. Care ţine de climă, privitor la climă. ◇ *Staţiune* (sau *localitate, regiune*) *climaterică* = staţiune (sau localitate, regiune) cu climă potrivită pentru odihnă sau pentru tratarea unor boli. — Fr. **climatérique.**

CLIMÁTIC, -Ă, *climatici, -e*, adj. Climateric. — Fr. **climatique.**

CLIMATOLÓGIC, -Ă, *climatologici, -e*, adj. Care ţine de climatologie, privitor la climatologie. — Fr. **climatologique.**

CLIMATOLOGÍE s. f. Ramură a geografiei fizice care se ocupă cu studierea climelor şi a importanţei lor pentru viaţa organică. — Fr. **climatologie.**

CLÍMĂ, *clime*, s. f. 1. Totalitatea fenomenelor meteorologice (temperatură, vînturi, precipitaţii atmosferice) care caracterizează starea atmosferei unui loc. 2. Regiune considerată sub raportul fenomenelor atmosferice caracteristice. — Lat. lit. **clima, -atis** (germ. **Klima**).

CLÍN, *clini*, s. m. Bucată triunghiulară de pînză sau de stofă, folosită în croitorie ca piesă componentă a unui obiect de îmbrăcăminte sau ca adaos pentru a lărgi o îmbrăcăminte prea strîmtă. ◇ Expr. *A nu avea nici în clin, nici în mînecă (cu cineva)* = a un avea nimic comun, nici un amestec, nici o legătură (cu cineva). ✦ Petic de pămînt sau de pădure în formă de triunghi. — Slav (v. sl. **klinŭ**).

CLÍNĂ, *cline*, s. f. Suprafaţă înclinată; pantă. — It. **china** (după *înclina*).

CLINC interj. v. **cling.**

CLINCĂNÍ, pers. 3 *clíncăne*, vb. IV. Intranz. (Rar) A produce un clinchet. — Din **clinc.**

CLÍNCHER s. n. Produs obţinut la fabricarea cimenturilor, prin încălzirea materiei prime pînă aproape de temperatura de vitrifiere şi prin transformarea ei într-o masă compactă şi dură. — Germ. **Klinker.**

CLÍNCHET, *clinchete*, s. n. Sunet produs de clopoţei sau de zurgălăi. ✦ Zgomot produs de vibrarea sau ciocnirea unor obiecte de metal sau de sticlă. — Din **clinc** + suf. *-et* (după fr. *cliquetis*).

CLING interj. Cuvînt care imită sunetul clopoţeilor sau al zurgălăilor sau zgomotul produs de vibrarea sau de ciocnirea unor obiecte de metal sau de sticlă. [Var.: **clinc** interj.] — Onomatopee.

CLINGHERÍT s. n. Material preparat dintr-un amestec de azbest şi cauciuc, avînd diverse întrebuinţări în industrie.

CLÍNIC, -Ă, *clinici, -e*, adj. Făcut în cadrul unei clinici; de clinică. — Fr. **clinique.**

CLÍNICĂ, *clinici*, s. f. Aşezămînt spitalicesc sau secţie într-un spital care serveşte şi ca loc de cercetări ştiinţifice sau de învăţămînt practic pentru studenţi. — Fr. **clinique.**

CLINICIÁN, -Ă, *clinicieni, -e*, s. m. şi f. Medic care lucrează într-o clinică. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **clinicien.**

CLINOMÉTRU, *clinometre*, s. n. 1. Instrument care serveşte la măsurarea unghiului făcut, într-un anumit loc, de suprafaţa pămîntului cu un plan orizontal. 2. Instrument care serveşte la determinarea unghiului cu care este înclinat un avion faţă de planul orizontal. — Fr. **clinomètre.**

CLINT, *clinturi*, s. n. (Rar) Clintire; mişcare. — Postverbal al lui **clinti.**

CLINTÍ, *clintesc*, vb. IV. 1. Tranz. şi refl. A (se) mişca puţin din loc; a (se) urni, a (se) deplasa. 2. Tranz. Fig. A determina pe cineva să renunţe sau să se abată de la convingerile sau hotărîrile sale.

CLIPÁLĂ s. f. v. **clipeală.**

CLÍPĂ, *clipe*, s. f. Interval de timp foarte scurt; clipită. ◇ Loc. adv. *Într-o* (sau, rar, *în*) *clipă* = numaidecît, îndată, imediat. *În cîteva clipe* = foarte repede. *În clipa aceea* = chiar atunci, în momentul de care este vorba. *Din clipă-n clipă* = în orice moment. (Cu valoare de interjecţie) *O clipă!* exclamaţie prin care se cere cuiva să aibă puţină îngăduinţă, să aştepte, să se oprească. — Postverbal al lui **clipi.**

CLIPEÁLĂ, *clipeli*, s. f. Clipire. ◇ Loc. adv. *Într-o clipeală (de ochi)* = la moment; numaidecît. *În aceeaşi clipeală* = chiar în acel moment. [Var.: (reg.) **clipálă** s. f.] — Din **clipi** + suf. *-eală.*

CLÍPET, *clipete*, s. n. (Rar) Clipire. — Din **clipi** + suf. *-et* (după *foşnet*).

CLIPÍ, *clipesc*, vb. IV. Intranz. 1. A face o mişcare reflexă (şi ritmică) de aplecare şi ridicare a pleoapelor, de obicei cu scopul de a apăra ochii împotriva vătămărilor exterioare şi de a împrăştia umezeala nec sată pe cornee. ◇ Expr. *Cît ai clipi (din ochi)* = numaidecît, imediat. 2. Fig. A sclipi; a licări. *Luminile întîrziate ale satelor clipesc ca nişte licurici* (VLAHUŢĂ). — Slav (v. sl. **klepati** «a ciocăni»).

CLIPÍRE, *clipiri*, s. f. Acţiunea de *a clipi.*

CLIPÍŞ adv. (Rar, în poezie) Într-un moment, într-o clipă. — Din **clipi** + suf. *-iş.*

CLIPÍT s. n. Faptul de *a clipi.*

CLIPÍTĂ, *clipite*, s. f. Clipă. ◇ Loc. adv. *Într-o clipită* = îndată, numaidecît. — V. *clipi.*

CLIPOCEÁLĂ, *clipoceli*, s. f. Moţăială, piroteală, aţipire, dormitare, clipocire. — Din **clipoci**[1] + suf. *-eală.*

CLIPOCÍ[1], *clipocesc*, vb. IV. Intranz. (Despre oameni) A mişca mereu pleoapele pentru a îndepărta somnul; a moţăi de somn. ✦ A clipi (1). — Din ***clipaclu** (<bg. *klepač*).

CLIPOCÍ[2], pers. 3 *clipoceşte*, vb. IV. Intranz. (Despre ape curgătoare) A face un zgomot uşor; a susura. [Var.: **clipoti** vb. IV]

CLIPOCÍRE, *clipociri*, s. f. Faptul de *a clipoci*[2]; moţăire, aţipire, clipoceală.

CLIPOCÍT s. n. Faptul de *a clipoci*[2]; susur. [Var.: **clipotít** s. n.]

CLIPOTÍ vb. IV. v. **clipoci**[2].

CLIPOTÍT s. n. v. **clipocit.**

CLÍRING s. n. Sistem de plată (folosit mai ales în comerţul exterior) prin compensare, fără numerar. [Scris şi: *clearing*] — Engl. **clearing** [house] (fr. **clearing**).

CLIRONÓM, -OÁMĂ, *clironomi, -oame*, s. m. şi f. (Înv.) Moştenitor. — Ngr. **klironomos.**

CLIRONOMÍE, *clironomii*, s. f. (Înv.) Moştenire. — Ngr. **klironomia.**

CLIRONOMISÍ, *clironomisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A moşteni. — Ngr. **klironomo,** viit. **klironomiso.**

CLÍSĂ, *clise*, s. f. 1. Argilă; *p. ext.* pămînt cleios, noroi gros. ✦ (Reg.) Pîine nedospită sau aliment necopt, cleios. 2. (Reg.) Slănină. — Bg. **klisa.**

CLÍSMĂ, *clisme*, s. f. Curăţire artificială a intestinului gros, prin introducerea unui lichid; spălătură intestinală. — Ngr. **klysma** (germ. **Klysma**).

CLISÓS, -OÁSĂ, *clisoşi, -oase*, adj. (Despre pămînt) Argilos, *p. ext.* viscos, cleios. — Din **clisă** + suf. *-os.*

CLISTÍR, *clistire*, s. n. Irigator. ✦ Clismă. — Ngr. **klistir** (germ. **Klystir**).

CLIŞÉU, *clişee*, s. n. 1. Imagine fotografică negativă (pe peliculă de film sau pe sticlă) obţinută în camera obscură şi după care se face reproducerea fotografică; *p. ext.* placă sau film fotografic impresionat, developat şi fixat. 2. (Tipogr.) Planşă de metal, de lemn etc. pe care s-a reprodus sau s-a săpat o imagine, spre a fi imprimată. 3. Fig. Frază banală, spusă de toată lumea în împrejurări analoge. — Fr. **cliché.**

CLIT, *clituri*, s. n. (Reg.) Vraf, teanc; grămadă. — Ucr. **klit.**

CLIVÁ, pers. 3 *clivează*, vb. I. Intranz. (Despre cristale) A se despica în plăci sau în lame după feţe plane care coincid cu planele reticulare ale cristalului. — Fr. **cliver.**

CLIVÁJ, *clivaje*, s. n. 1. Clivare. 2. Proprietatea unor cristale de a se desface în lame, după feţe plane. — Fr. **clivage.**

CLIVÁRE s. f. Acţiunea de *a cliva* şi rezultatul ei.

CLOÁCĂ, *cloace*, s. f. 1. Canal subteran în care se adună murdăriile dintr-un oraş; hazna. 2. (Adesea fig.) Băltoacă murdară şi rău mirositoare; loc infect, plin de murdării. 3. Orificiu excretor la păsări şi la reptile. — Lat. lit. **cloaca** (fr. **cloaque**).

CLOÁMBĂ, *cloambe*, s. f. (Reg.) Creangă, cracă. [Var.: **clomb** s. n.]

CLOÁNCĂ, *cloance*, s. f. Cloanţă. — Din **clonc**[1].

CLOÁNŢĂ, *cloanţe*, s. f. 1. (Pop.) Babă rea şi arţăgoasă. 2. (Fam., peior.) Gură. — V. *clonţ.*

CLOBÂNŢ, *clobanţuri*, s. n. (Reg.) 1. Clonţ (1). 2. Cîrligul fîntînii de care se atîrnă cofa pentru a scoate apă. — Comp. **clonţ.**

CLOCÁJ s. n. Deformaţia unei table care a fost supusă unei compresiuni în planul ei. — Fr. **cloquage.**

CLÓCĂ, *cloci*, s. f. (Reg.) Cloşcă. — Postverbal al lui **cloci.**

CLOCEÁLĂ, *cloceli*, s. f. Acţiunea de *a (se) cloci.* — Din **cloci** + suf. *-eală.*

CLOCÍ, *clocesc*, vb. IV. 1. Tranz. şi intranz. (Despre păsări) A şedea pe ouă încălzindu-le, pentru a scoate din ele pui. ◇ Expr. (Tranz.) *A cloci o boală* = a fi pe cale de a cădea bolnav. 2. Tranz. Fig. A pune la cale; a plănui, a urzi. ✦ A se gîndi în tăcere şi insistent la ceva. 3. Intranz. Fig. A sta inactiv; a lenevi, a trîndăvi. 4. Refl. (Despre lichide, alimente) A prinde miros urît; a se strica, a se altera. ✦ (Despre oameni) A se moleşi de trîndăvie. *Fata ei se clocise de şedere* (ISPIRESCU). — Bg. **kloči.**

CLOCÍT[1] s. n. Faptul de *a cloci* (1).

CLOCÍT[2], *-Ă, clociţi, -te*, adj. (Despre lichide, alimente) Stătut, stricat, altérat. — V. *cloci.*

CLOCITOÁRE, *clocitoare*, adj. f., s. f. 1. Adj. f. (Despre păsări) Care clocește, bună de clocit. 2. S. f. Aparat pentru clocitul artificial al ouălor sau al icrelor. — Din **cloci** + suf. *-(i)toare.*

CLOCITÚRĂ, *clocituri*, s. f. (Reg.) Ou clocit; *p. ext.* orice lucru clocit. — Din **cloci** + suf. *-(i)tură.*

CLOCIÚMB s. m. (Reg.) Partea rămasă deasupra pămîntului din trunchiul unui copac tăiat; buturugă. — Din **cloambă** + **pociumb.**

CLÓCOT, *clocote*, s. n. 1. Mişcare zgomotoasă pe care o face un lichid cînd fierbe. ◇ Expr. *A da în clocot* = a începe să fiarbă. 2. Mişcare zgomotoasă produsă de lichide agitate de altceva decît de căldură; *fig.* zbucium, agitaţie, frămîntare. — Slav (v. sl. **klokotŭ**).

CLOCOTÍ, *clocotesc*, vb. IV. Intranz. 1. A fierbe în clocot. ✦ (Despre ape, rîuri, şuvoaie) A se agita puternic şi zgomotos. (Rar) ✦

A curge în valuri; a ţîşni. 2. Fig. (Despre sentimente, pasiuni, gînduri) A ajunge la un grad mare de intensitate; a fi gata să se dezlănţuie. 3. Fig. A răsuna cu putere; a vui. [Var.: colcoti vb. IV] — Slav (v. sl. klokotati).

CLOCOTICI, *clocotici*, s. m. (Bot., reg.) 1. Clocotiş[1]. 2. Sunătoare. — Comp. sb. klokočika.

CLOCOTÍRE, *clocotiri*, s. f. Acţiunea de *a clocoti*.

CLOCOTÍŞ[1] s. m. Arbust cu tulpini numeroase, cu frunze compuse, cu flori în formă de clopot, grupate în inflorescenţe scurte în formă de ciorchini *(Staphylea pinnata)*. — Din clocot[ici] + suf. *-iş*.

CLOCOTÍŞ[2] s. n. (Rar) Clocot. Din clocot + suf. *-iş*.

CLOCOTÍT, -Ă, *clocotiţi, -te*, adj. (Despre lichide sau materii lichefiate) Care fierbe sau a fiert în clocote (1); fierbinte. — V. *clocoti*.

Clocotiş

CLOCOTITÓR, -OÁRE, *clocotitori, -oare*, adj. 1. (Despre lichide sau materii lichefiate) Care clocoteşte; fierbinte. ✦ (Despre mase de apă) Agitat şi zgomotos. 2. Fig. (Despre sentimente, pasiuni, gînduri) Aprins; gata să se dezlănţuie. 3. Fig. Răsunător, zgomotos. — Din clocoti + suf. *-(i)tor*.

CLOCOŢÉL, *clocoţei*, s. m. Plantă erbacee cu flori mari, albastre *(Clematis integrifolia)*. — Din clocot + suf. *-el*.

CLOMB s. n. v. coambă.

CLOMPĂÍ, *clompăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A produce zgomot, lovind două lucruri tari unul de altul. — Onomatopee.

CLONC[1] interj. Cuvînt care imită strigătul cloştii. [Var.: clónca interj.] — Onomatopee.

CLONC[2], *cloncuri*, s. n. Instrument cu ajutorul căruia se produc în apă zgomote care sperie peştele, mai ales somnul, şi îl goneşte către plase sau cîrlige.

Clocoţel

CLÓNCA interj. v. clonc[1].

CLONCÁN, *cloncani*, s. m. 1. Corb. 2. Fig. Epitet depreciativ dat în trecut oamenilor cu vază, funcţionarilor superiori sau fruntaşilor politici. — Din clonc[1] + suf. *-an*.

CLONCÁI vb. IV. v. cloncăni.

CLONCĂNÍ, pers. 3 *cloncăneşte*, vb. IV Intranz. (Despre unele păsări, mai ales despre cloşti) A scoate strigăte caracteristice speciei. [Var.: cloncái vb. IV] — Din clonc[1].

CLONCĂNÍRE, *cloncăniri*, s. f. Acţiunea de *a cloncăni*.

CLONCĂNÍT s. n. Faptul de *a cloncăni*.

CLÓNCĂT, *cloncăte*, s. n. Strigătul cloştii. — Din clonc[1] + suf. *-ăt*.

CLONDÍR, *clondire*, s. n. Vas de sticlă de mărime mijlocie, cu gîtul scurt şi strîmt. — Bg. krondir (ngr. klontiri).

CLONDIRÁŞ, *clondiraşe*, s. n. Diminutiv al lui *clondir*. — Din clondir + suf. *-aş*.

CLONŢ, *clonţuri*, s. n. (Reg.) 1. Cioc; plisc. ✦ Fig. (Fam., peior.) Gură. 2. Ţintă; cui. — Bg. kljunec.

CLONŢÁT, -Ă, *clonţaţi, -te*, adj. (Despre oameni) Cu dinţii mari şi rari; cu gura ascuţită (ca un clonţ). ✦ (Substantivat, f.) Cloanţă (1). — Din clonţ + suf. *-at*.

CLONŢÓS, -OÁSĂ, *clonţoşi, -oase*, adj. (Fam.) Rău de gură; certăreţ, arţăgos. — Din clonţ + suf. *-os*.

CLOP, *clopuri*, s. n. (Reg.) Pălărie. — Magh. kalap.

CLÓPOT, *clopote*, s. n. 1. Obiect de metal în formă de pară, deschis în partea de jos şi cu o limbă mobilă suspendată în interior care, lovindu-se de pereţi, produce sunete. ✧ Expr. (Fam.) *A trage clopotele* = a) a face curte unei femei; b) a divulga un secret. ✦ Sunet de clopot (1). 2. Capac de sticlă de forma unui clopot (1), care se foloseşte pentru a feri alimentele de praf sau, în grădinărie, plantele de brumă. 3. Orice piesă în formă de clopot (1), cu diverse întrebuinţări în industrie. ✧ *Clopot scufundător* = cameră de aer, de metal sau de beton armat, alimentată cu aer comprimat, care permite executarea lucrărilor sub apă, în cuprinsul ei. 4. Compus: *clopotul-caprei* = plantă erbacee cu flori mari albastre *(Campanula trachelium)*. — Slav (v. sl. klopotŭ).

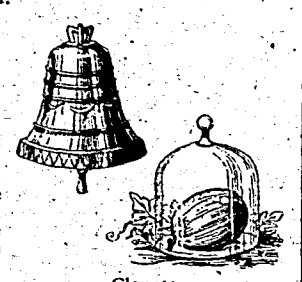

Clopote

CLOPOTÁR, *clopotari*, s. m. 1. Persoană care trage clopotele la biserică. 2. Persoană specializată în fabricarea clopotelor (1). — Din clopot + suf. *-ar*.

CLOPÓTNIŢĂ, *clopotniţe*, s. f. Turn de biserică sau construcţie în formă de turn, situată lîngă biserică, în care sînt instalate clopotele. — Din clopot + suf. *-niţă*.

CLOPOŢÉL, *clopoţei*, s. m. 1. Diminutiv al lui *clopot*; clopot mic (cu mîner) care se agită cu mîna sau se agaţă de gîtul unor animale. 2. (La pl.) Nume dat mai multor plante erbacee cu flori mari, albastre, albe sau roz, în formă de clopot (1) *(Campanula)*. ✦ Ghiocel.

Clopoţei

CLOPOŢÍ, *clopoţesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A trage clopotul; a suna din clopoţel. — Din clopot.

CLOR s. n. Element chimic gazos de culoare galbenă-verzuie, cu miros înţepător, cu proprietăţi decolorante şi dezinfectante, care are numeroase întrebuinţări în industria chimică. — Fr. chlore.

CLORÁT, *cloraţi*, s. m. Sare a acidului cloric, cu proprietăţi oxidante şi explozive. — Fr. chlorate.

CLORHÍDRIC adj. m. (În expr.) *Acid clorhidric* = acid incolor cu miros înţepător, rezultat din combinarea clorului cu hidrogenul sau preparat prin acţiunea acidului sulfuric asupra sării de bucătărie, folosit mult în industria chimică. — Fr. chlorhydrique.

CLÓRIC adj. m. (În expr.) *Acid cloric* = acid al clorului, care intră în compoziţia cloraţilor. — Fr. chlorique.

CLORIZÁRE s. f. Tratarea apei cu clor pentru a o steriliza — După fr. chlorisation.

CLOROFÍLĂ s. f. Materie colorantă verde care se găseşte în frunze şi în celelalte părţi verzi ale plantelor, condiţionînd asimilarea, de către plante, a carbonului necesar. — Fr. chlorophylle.

CLOROFILIÁNĂ, *clorofiliene*, adj. f. (În expr.) *Asimilaţie clorofiliană* = proces fiziologic care se produce în frunzele plantelor, în prezenta clorofilei şi sub influenţa razelor solare şi care constă din combinarea apei, venită din pămînt prin rădăcini, cu bioxidul de carbon din aer. [Pr.: *-li-a-*] — Din clorofilă + suf. *-(i)an*.

CLOROFÓRM s. n. Compus organic al clorului, lichid, incolor, volatil, cu miros caracteristic, întrebuinţat în medicină ca narcotic şi anestezic. — Fr. chloroforme.

CLOROFORMÁ, *cloroformez*, vb. I. Tranz. (Rar) A cloroformiza. — Fr. chloroformer.

CLOROFORMIZÁ, *cloroformizez*, vb. I. Tranz. A narcotiza (un bolnav) cu ajutorul cloroformului. — Fr. chloroformiser.

CLOROMICETÍNĂ s. f. Substanţă cu proprietăţi antibiotice care se extrage din mediul de cultură al unui bacil ce se găseşte în sol în America de Sud. — Fr. chloromycétine.

CLORÓTIC, -Ă, *clorotici, -e*, adj. (Despre oameni) Bolnav de cloroză; *p. ext.* palid, anemic, bolnăvicios; fără vigoare, firav. — Fr. chlorotique.

CLORÓZĂ s. f. 1. Boală caracterizată prin micşorarea cantităţii de hemoglobină din globulele roşii din sînge. 2. Stare patologică a plantelor, care se manifestă prin îngălbenirea frunzelor şi a mugurilor, datorită distrugerii clorofilei din celule (din lipsă de aer, de lumină sau din lipsa fierului în sol). — Fr. chlorose.

CLORÚRĂ, *cloruri*, s. f. Sare a acidului clorhidric; combinaţie a clorului cu un metal sau cu o substanţă organică. ✧ *Clorură de sodiu* = sare de bucătărie. *Clorură mercurică* = sublimat corosiv. *Clorură mercuroasă* = calomel. *Clorură de var* = substanţă obţinută prin introducere de clor în varul stins şi întrebuinţată ca decolorant şi dezinfectant. — Fr. chlorure.

CLOSÉT, *closete*, s. n. Instalaţie igienică servind la satisfacerea nevoilor fiziologice de evacuare; latrină, privată, (pop.) umblătoare. — Fr. closet (<engl.).

CLOŞ s. n. (În expr.) *Croială cloş* = tip de croială largă (şi cu falduri), cu firele ţesăturii aşezate oblic. *Fustă* (sau *rochie, mînecă* etc.) *cloş* = fustă (sau rochie etc.) confecţionată cu croiala cloş. — Fr. cloche.

CLÓŞCĂ, *cloşti*, s. f. 1. Găină care clocheşte sau care a scos pui de curînd. ✧ *Cloşcă artificială* = instalaţie generatoare de căldură pentru încălzirea puilor de găină obţinuţi pe cale artificială. ✧ Expr. *A şedea cloşcă* = a şedea nemişcat, în inactivitate. *Fură cloşca de pe ouă* sau *fură ouăle de sub cloşcă*, se zice despre un hoţ foarte abil. ✦ Fig. Om leneş, inactiv. 2. (În expr.) *Cloşca-cu-puii* = numele unei constelaţii din emisfera boreală; pleiadele, găinuşa. — Bg. kločka.

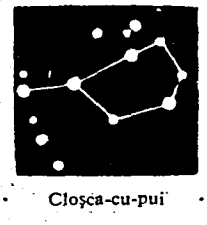

Cloşca-cu-pui

CLOŞCĂRÍE, *cloşcării*, s. f. Loc în care se ţin cloştile. — Din cloşcă + suf. *-ărie*.

CLOŢÁN, *cloţani*, s. m. (Reg.) Şobolan. — Din *cloţ (<sb. klocati) + suf. *-an*.

CLÓŢĂ, *cloţe*, s. f. (Reg.) Cloşcă. — Comp. sb. klocati.

CLOVN, *clovni*, s. m. Artist de circ, care stîrneşte rîsul prin îmbrăcămintea, poznele şi caraghioslîcurile sale. V. *paiaţă, măscărici*. [Scris şi: *clown*] — Fr. clown (<engl.).

CLOVNERÍE, *clovnerii*, s. f. Vorbe, glume, gesturi de clovn; comicărie, bufonerie. — Fr. **clownerie.**

CLUB, *cluburi*, s. n. 1. Cerc cultural-educativ, constituit pe lîngă o întreprindere, o instituție sau un sindicat, unde oamenii muncii își pot folosi timpul liber în mod plăcut și folositor; local special amenajat servind acestui cerc. 2. (În țările capitaliste) Asociație din care fac parte persoane din păturile suprapuse ale societății, având preocupări asemănătoare sau aceeași profesiune, și urmărind un scop comun; local care servește acestei asociații. — Fr. **club** (<engl.).

CLUCÉR, *cluceri*, s. m. (Înv.) Boier care avea atribuția de a se ocupa cu aprovizionarea curții domnești. — Slav (v. sl. **ključarŭ**).

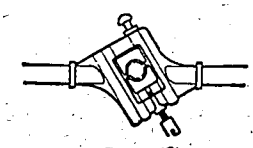

Clupă (2)

CLUCEREÁSĂ, *clucerese*, s. f. (Înv.) Soția clucerului. — Din **clucer** + suf. *-easă*.

CLÚPĂ, *clupe*, s. f. 1. Instrument pentru măsurarea diametrului trunchiurilor de arbori; compas forestier. 2. Port-unealtă pentru tăierea manuală a ghiventului la țevi și la bare rotunde. 3. Piesă care prinde marginea unei tesături de mașina de lățit și egalizat. — Germ. **Kluppe.**

CNEÁZ, *cneji*, s. m. (Înv.) 1. Întemeietor și șef al unui stat; stăpîn ereditar peste un teritoriu, cu privilegiu regal sau domnesc 2. Șef al unei provincii din Rusia veche; *p. ext.* prinț romîn. 3. Primar de sat; jude. [Pl. și: *cnezi*] — Rus **knjaz**.

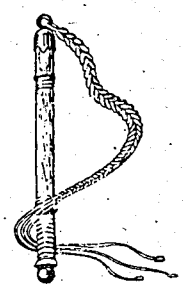

Cnut

CNEZÁT, *cnezate*, s. n. (În orînduirea feudală) 1. Formă de organizare politică bazată pe autoritatea cneazului (1); teritoriu stăpînit de un cneaz. 2. Principat. — Din **cneaz** + suf. *-at*.

CNÓCAUT, *cnocauturi*, s. n. (La box) Trîntirea jucătorului la podea, scoaterea din luptă a jucătorului. [Pr. *-caut*] — Fr. **knock-out** (<engl.).

CNUT, *cnuturi*, s. n. Bici făcut dintr-o curea de piele rotundă sau dintr-o funie, uneori cu mai multe sfîrcuri prevăzute cu plumb în vîrf. — Rus **knut.**

CO- v. **con¹-**.

COABITÁ, *coabitez*, vb. I. Intranz. (Jur.) A locui, a trăi împreună (în aceeași casă); a convietui. [Pr.: *co-a-*] — Fr. **cohabiter** (lat. lit. **cohabitare**).

COABITÁRE, *coabitări*, s. f. (Jur.) Faptul de *a coabita*; convietuire. [Pr.: *co-a-*]

COAC s. m. Specie de stîrc de noapte *(Ardea nycticorax)*.

COÁCĂZ, *coacăzi*, s. m. Arbust cu flori galbene-verzui dispuse în ciorchini, cultivat pentru fructele sale comestibile *(Ribes rubrum)*. — Din **coacăză**.

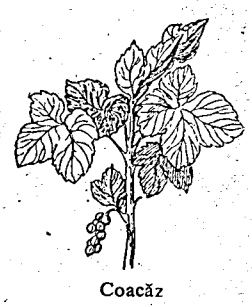

Coacăz

COÁCĂZĂ, *coacăze*, s. f. 1. Coacăz. ✦ Fructul comestibil al coacăzului, în formă de bobițe dispuse în ciorchini. 2. Arbust cu flori mici, roșii și parfumate, care crește pe crestele munților *(Bruckenthalia spiculifolia)*. — Comp. alb. **kokëzë.**

COÁCE, *coc*, vb. III. 1. Tranz. A supune un aliment la acțiunea căldurii (în cuptor), spre a-l face bun de mîncat. ✧ Expr. *A-i coace* (cuiva) *turta* sau *a i-o coace* = a-i pune cuiva gînd rău; a-i întinde o cursă. ✦ Refl. (Despre lucruri de mîncare) A deveni bun de mîncat prin acțiunea căldurii (din cuptor). 2. Refl. (Despre persoane) A se încinge, a se înăbuși de căldură. 3. Tranz. Fig. (Despre suferințe, senzații) A arde, a chinui. *Te coace setea, ori ce te-a apucat?* (RETEGANUL). 4. Tranz. Fig. A pune ceva la cale cu intenții răuvoitoare; a urzi. 5. Refl. (Despre fructe, semințe și plante) A ajunge la maturitate sub acțiunea căldurii continue a soarelui; a deveni bun de mîncat; (despre flori, iarbă, fîn) a ajunge să aibă sămînța formată. ✦ Tranz. (Despre soare sau căldură) A face ca fructele, plantele să ajungă la maturitate etc., să fie bune de mîncat, să dea sămînță. 6. Intranz. (Despre bube și inflamații, *p. ext.* despre părți ale corpului) A face puroi, a fi gata să spargă. 7. Refl. Fig. (Despre persoane) A ajunge la maturitate, a se forma (din punct de vedere intelectual, al felului de a fi etc.); a se maturiza. — Lat. **cocere** *(= coquere)*.

COÁCERE s. f. Acțiunea de *a (se) coace*.

COACUZÁT, -Ă, *coacuzați, -te*, s. m. și f. Persoană acuzată împreună cu altcineva în același proces. [Pr.: *co-a-*] — După fr. **coaccusé.**

COÁDĂ, *cozi*, s. f. 1. Apendice terminal al părții posterioare a corpului animalelor, avînd scheletul format din prelungirea coloanei vertebrale; părul care acoperă acest apendice. ✧ Expr. *A da din coadă* = (despre animale) a mișca coada încoace și încolo; *fig.* (despre oameni) a se linguși pe lîngă cineva. *A-și vîrî* (sau *băga*) *coada (în ceva)* = a se amesteca în chestiuni care nu-l privesc. *Își vîră* (sau *și-a vîrît*) *dracul coada*, se spune cînd într-o situație se ivesc neînțelegeri, intrigi, motive de discordie. *A călca* (pe cineva) *pe coadă* = a atinge (pe cineva) unde-l doare, a-l supăra, a-l jigni. *A pune coada pe* (sau *la*) *spinare* = a pleca lăsînd totul baltă; a o șterge. *A pleca* (sau *a fugi, a ieși, a se duce, a se întoarce* etc.) *cu coada între picioare* = a pleca umilit, fără izbîndă. *A-și face coada colac* = a se sustrage de la ceva. *A trage mîța* (sau *pe dracul*) *de coadă* = a trăi greu, a nu avea nici strictul necesar. *(Get-beget) coada vacii* = neaoș; vechi, băștinaș. ✦ Partea dindărăt, îngustată a corpului unor animale (a peștelui, a șarpelui etc.). ✦ Smoc de pene (lungi) crescute pe regiunea terminală a coloanei vertebrale a păsărilor. ✧ Expr. (Fam.) *A prinde prepelița de coadă* = a se îmbăta. 2. Părul sau o parte din părul capului omenesc (azi numai al femeilor) crescut lung și apoi împletit; cosiță. ✧ Expr. *Coadă lungă, minte scurtă*, se spune pentru a lua în derîdere inferioritatea intelectuală atribuită în mod tendențios femeilor. *De cînd (cu) nemții cu coadă* = de demult. 3. Partea care leagă fructul, frunza sau floarea de lujer sau de creangă; peduncul. 4. Partea dinapoi (prelungită sau care se tîrăște pe jos) a unor veșminte (mai ales a celor purtate de femei, v. *trenă*). ✧ Expr. *A se ține de coada cuiva* sau *a se ține* (sau *a umbla*) *coadă după cineva* = a fi nedespărțit de cineva, a se ține scai de cineva. ✦ Prelungirea luminoasă a cometelor. ✦ Fîșie de cîrpe (înnodate) sau de hîrtie care atîrnă de partea de jos a unui zmeu, spre a-i menține echilibrul cînd se înalță și cînd plutește în aer. 5. Partea unui instrument sau a unui obiect de care se apucă cu mîna; mîner. ✧ Expr. *A lua* (sau *a apuca* ceva) *de coadă* = a se apuca de treabă, a începe (ceva). *A-și vedea de coada măturii* (sau *tigăii*) = a-și vedea de treburile gospodărești. *Coadă de topor* = persoană care servește de unealtă în mîna dușmanului, ducînd o activitate dăunătoare colectivității din care face parte; trădător. 6. Partea de jos sau de dinapoi cu care se termină ceva; bucată de la sfîrșitul unui lucru. V. *sfîrșit, margine, extremitate*. ✧ Loc. adv. *La* (sau *în*) *coadă* = la locul cel din urmă, cel mai disprețuit. *De la coadă* = de la sfîrșit spre început. ✧ Expr. *A se trîi* (sau *a fi*) *în coada meselor* (sau *mesei*) = a se coborî la nivelul păturilor înapoiate ale masei, transformîndu-se într-un apendice al mișcării muncitorești spontane și negînd rolul de conducere al partidului. *A nu avea nici cap, nici coadă* = a fi în contra ordinii firești a lucrurilor, a nu avea nici un înțeles, ✦ *Coada ochiului* = marginea, unghiul extern al ochiului. ✧ Expr. *A trage cu coada ochiului* = a arunca o privire pe furiș, pentru a observa ceva sau a face semn cuiva. *A face cu* (sau *din*) *coada ochiului* = a face semn cu ochiul. ✦ Partea unde se îngustează un lac sau un iaz; locul unde se scurge apa dintr-un rîu în eleșteu. 7. Șir lung de oameni care așteaptă înaintea unui ghișeu, într-un magazin etc. să le vină rîndul. ✧ Expr. *A face coadă* = a sta într-un șir de oameni, așteptînd să-i vină rîndul. 8. Compuse: *coada-calului* = plantă erbacee caracterizată prin două tipuri de tulpini, una fertilă și alta sterilă. *(Equisetum arvense)*; *coada-cocoșului* = nume dat mai multor specii de plante erbacee cu flori albe, întrebuințate în medicina populară ca leac contra podagrei *(Polygonatum)*; *coada-mielului* = a) plantă erbacee cu frunze lucitoare și cu flori violete *(Verbascum phoeniceum)*; b) mică plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori albastre-deschis cu vinișoare mai întunecate *(Veronica prostrata)*; *coada-mîței* = plantă erbacee cu flori mici, roșietice *(Chaiturus marrubiastrum)*; *coada-mîței-de-baltă* = nume dat mai multor specii de mușchi de culoare albă-gălbuie, care cresc prin locurile umede și contribuie la formarea turbei *(Sphagnum)*; *coada-racului* = plantă erbacee cu flori mari, de culoare galbenă *(Potentilla anserina)*; *coada-șoricelului* = plantă erbacee ale cărei flori albe sau trandafirii se folosesc în medicină *(Achillea millefolium)*; *coada-vacii* = a) plantă țepoasă, cu flori albe, care crește pe lîngă drumuri *(Echium altissimum)*; b) (Bot.) jale; *coada-vulpii* = plantă erbacee cu flori verzi *(Alopecurus pratensis)*; *coada-zmeului* = plantă veninoasă, cu tulpina tîrîtoare, cu fructele în forma unor bobițe roșii *(Calla palustris)*. — Lat. **coda** *(= cauda)*.

Coada-calului

Coada-cocoșului

Coada-șoricelului

COAFÁ, *coafez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) pieptăna cu îngrijire, a(-și) aranja părul (la coafor). [Pr.: *co-a-*] — Fr. **coiffer.**

COAFÁT¹ s. n. Faptul de *a (se) coafa*. [Pr.: *co-a-*]

COAFÁT², -Ă, *coafați, -te*, adj. (Despre oameni) Cu părul pieptănat cu grijă, ondulat; (despre păr) pieptănat cu grijă, ondulat. [Pr.: *co-a-*] — V. *coafa*.

COAFÉZĂ, *coafeze*, s. f. Femeie care are meseria de coafor. [Pr.: *co-a-*] — Fr. **coiffeuse.**

COAFÓR, *coafori*, s. m. Meseriaș care se ocupă cu ondulatul și pieptănatul părului femeilor. [Pr.: *co-a-*] — Fr. **coiffeur.**

COAFÚRĂ, *coafuri*, s. f. Felul de aranjare a părului de pe cap (mai ales la femei). [Pr.: *co-a-*] — Fr. **coiffure.**

COAGULÁ, *coagulez*, vb. I. Refl. (Despre lichide și substanțe coloidale) A se închega. [Pr.: *co-a-*] — Fr. **coaguler** (lat. lit. **coagulare**)

COAGULÁNT, -Ă, *coagulanți, -te,* adj. Care are proprietatea de a produce coagularea. ✦ (Substantivat, m.) Reactiv care are proprietatea de a produce coagularea unor substanțe coloidale. [Pr.: *co-a-*] — Fr. **coagulant.**

COAGULÁRE, *coagulări,* s. f. Acțiunea de *a se coagula.* [Pr.: *co-a-*]

COAGULÁT, -Ă, *coagulați, -te,* adj. (Despre lichide și substanțe coloidale) Închegat. [Pr.: *co-a-*] — V. *coagula.*

COAJĂ, *coji,* s. f. 1. Învelișul exterior al rădăcinilor, al tulpinilor, al ramurilor copacilor și al altor plante lemnoase; scoarță. ✦ Învelișul exterior al fructelor, al semințelor etc. 2. Învelișul tare și calcaros al oului. 3. Partea exterioară, mai tare, a unor alimente coapte, fripte, dospite. ✦ Bucățică uscată rămasă din pîine, mămăligă etc. 4. Crusta unei răni care începe să se cicatrizeze. 5. Stratul exterior, vîrtos și răcit al globului pămîntesc. 6. (Înv.) Învelișul tare și calcaros al unor moluște sau al unor crustacee. — Slav (v. sl. koža).

COALĂ, *coli,* s. f. Foaie dreptunghiulară de hîrtie albă sau colorată. ✧ *Coală (de tipar)* = foaie de hîrtie împăturită de obicei în opt (avînd 16 pagini) care servește ca unitate de măsură pentru volumul unei cărți. [Pl. și: *coale*] — Ngr. **kolla.**

COALESCÉNȚĂ s. f. (Chim.) Reunirea picăturilor dintr-o emulsie sau a granulelor dintr-o suspensie. [Pr.: *co-a-*] — Fr. **coalescence.**

COALÍȚIE, *coaliții,* s. f. Alianță între două sau mai multe state, grupări politice, clase sociale etc. făcută în scopul unei acțiuni comune, pentru atingerea aceluiași țel. [Pr.: *co-a-*] — Fr. **coalition.**

COALIZÁ, *coalizez,* vb. I. Refl. (Despre state, clase sociale, partide sau persoane) A se uni, a se alia împotriva unui dușman comun sau în vederea atingerii unor țeluri comune. [Pr.: *co-a-*] — Fr. **coaliser.**

COALIZÁRE, *coalizări,* s. f. Acțiunea de *a se coaliza* și rezultatul ei. [Pr.: *co-a-*]

COÁMĂ, *coame,* s. f. 1. Păr lung și stufos care crește pe grumazul (sau de-a lungul spinării) unor animale. ✦ Fig. Frunzișul des al arborilor. 2. Culme prelungită de deal sau de munte; creastă. 3. Partea de deasupra, orizontală, a unui zid. — Lat. **coma.**

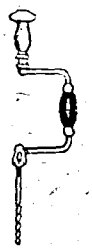

Coarbă

COÁNĂ s. f. v. **cucoană.**

COÁPSĂ, *coapse,* s. f. Partea piciorului cuprinsă între șold și genunchi. — Lat. **coxa.**

COÁRBĂ, *coarbe,* s. f. Manivelă (a unui sfredel); *p. ext.* sfredel de care se servesc tîmplarii, dulgherii etc. — Ucr. **korba** (<germ.).

COÁRDĂ[1], *coarde,* s. f. I. 1. Fir elastic confecționat din metal sau din intestine de animale care, întins pe anumite instrumente, produce, prin vibrare, sunete muzicale; strună. ✧ Expr. (Fam.) *A atinge* (pe cineva) *la coarda sensibilă* (sau *simțitoare)* = a se adresa cuiva, punînd accentul pe un fapt la care acesta este mai sensibil; a lăuda, a măguli pe cineva. *A întinde coarda pînă se rupe* (sau *plesnește)* = a împinge pînă la extrem o acțiune sau o discuție potrivnică cuiva. ✦ (La pl.) Instrumente cu strune. ✦ *Coardele vocale* = cei doi mușchi paraleli din interiorul laringelui prin vibrația cărora, la expirarea aerului din plămîni, se produce vocea. 2. Piesă elastică din oțel special, care, prin destindere, pune în mișcare un mecanism; arc. 3. Fir împletit din cînepă, păr etc. care ține întinse capetele unui arc. 4. Segment de dreaptă care unește două puncte ale unei curbe sau extremitățile unui arc de cerc. II. 1. Sfoară care leagă brațele ferăstrăului și care, prin învîrtirea penei, se răsucește întinzînd pînza uneltei. 2. (La pl.) Cele trei frînghii întinse pe laturile ringului de box pentru a împiedica pe boxeri să iasă sau să cadă de pe ring. ✦ Frînghie sau sfoară mai groasă, de care se servesc sportivii pentru a executa diverse exerciții; frînghie cu care se joacă copiii sărind peste ea. III. 1. (Pop.) Vînă, nerv; mușchi; tendon, ligament (care se încordează la anumite mișcări). 2. Partea superioară a gîtului la cal, la bou sau la bivol (acoperită de coamă). 3. Curmeiul sau lăstarul viței de vie, care se întinde ca o sfoară. ✦ Fiecare dintre vițele sau nuielele unei împletituri. 4. Șuviță consistentă desprinsă dintr-o masă de sirop de zahăr care a fiert prea mult și este prea tare. IV. (Reg.) Bîrnă sau grindă mare și groasă care susține tavanul casei și de care se atîrnă diferite lucruri din casă. [Pl. și: *corzi*] — Lat. **chorda.**

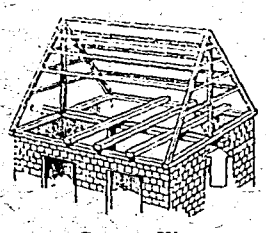

Coardă (IV)

COÁRDĂ[2], *coarde,* s. f. (Reg.) Spadă, sabie.

COÁRNĂ, *coarne,* s. f. 1. Fructul comestibil, roșu și acrișor, al cornului[1]. 2. (La sg.) Varietate de struguri dulci, cu boaba lunguiață și cu coaja tare. — V. *corn*[1].

COÁSĂ, *coase,* s. f. 1. Unealtă agricolă compusă dintr-o lamă metalică cu vîrful curbat, fixată pe o coadă lungă și care se întrebuințează la cosit. 2. Acțiunea de a cosi; timpul cînd se cosește. ✦ Recolta de iarbă cosită. *Trifoiul dă pînă-la trei coase pe an.* — Slav (v. sl. **kosa**).

COÁSE, *cos,* vb. III. Tranz. 1. A fixa, a prinde părțile unei haine, un petic, un nasture etc., trecînd un fir de ață prin stofă cu ajutorul unui ac. ✧ Expr. *A coase petic de petic* = a fi stringător, zgîrcit. (Rar) *A coase cu ochii* (sau *cu privirea* etc.) = a urmări, a cerceta în mod amănunțit. 2. A broda. 3. (Med.) A împreuna (cu un fir de mătase sau de intestin preparat anume și cu un ac special) marginile unei plăgi. — Lat. **cosere** (= *consuere).*

COASOCIÁT, *coasociați,* s. m. Fiecare dintre persoanele care s-au asociat în vederea unei acțiuni, considerată în raport cu celelalte persoane. [Pr.: *co-a-*] — După fr. **coassocié.**

COÁSTĂ, *coaste,* s. f. 1. Fiecare dintre oasele înguste fixate, în spate, de coloana vertebrală, iar în față ajungînd pînă la osul pieptului și alcătuind toracele animalelor vertebrate. ✧ Expr. *Slab, de-i poți număra coastele* = foarte slab; uscat. 2. Partea laterală a corpului omenesc, mergînd de-a lungul coastelor, de la umeri pînă la coapse; partea analogă a corpului la animale. ✧ Expr. *A sta cuiva în coaste* = a sta prea aproape de cineva și a-l stingheri în mișcări, a-i sta cuiva în drum. *A avea pe cineva în coaste* = a se simți stingherit de permanenta apropiere a cuiva. *A pune* (cuiva) *sula în coastă* = a sili, a obliga (pe cineva) să facă un lucru neplăcut și greu. *A i se lipi* (cuiva) *coastele de foame* = a fi foarte flămînd, a fi mort de foame. ✦ Partea laterală a anumitor obiecte; latură, margine. ✧ Loc. adv. *Pe o coastă* = pe o parte, într-o dungă. ✦ Osatura transversală de rezistență a unei nave. 3. Suprafața înclinată a unei înălțimi; pantă, povîrniș. 4. Mal, țărm (al unei mări). 5. (Ieșit din uz) Flanc al unei armate. — Lat. **costa.**

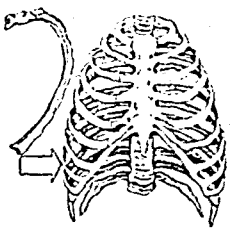

Coaste

COATE-GOÁLE s. m. Termen depreciativ întrebuințat altădată la adresa celor lipsiți de mijloace, a celor săraci. — Din **coate** + **goale.**

COAUTÓR, -OÁRE, *coautori, -oare,* s. m. și f. Persoană care a lucrat sau a săvîrșit ceva împreună cu alta. [Pr.: *co-a-u-*] — După fr. **coauteur.**

COBÁI, *cobai,* s. m. Mamifer mic din ordinul rozătoarelor, folosit în medicină pentru experiențe *(Cavia cobaya); fig.* subiect de experimentare. — Fr. **cobaye.**

Cobai

COBÁIE, *cobăi,* s. f. (Reg.) Găină; (la pl.) păsări de curte; orătănii. — Probabil din **cobe** + suf. *-aie.*

COBÁLT s. n. Metal foarte dur, alb-albăstrui cu reflexe roșietice, întrebuințat în tehnică, în aliaje și, în formă de săruri, la colorarea în albastru a sticlei, a porțelanurilor etc. — Fr. **cobalt** (germ. Kobalt).

COBALTÍNĂ s. f. Minereu de cobalt și arsen cu un pronunțat luciu metalic. — Fr. **cobaltine.**

COBĂÍT, -Ă, *cobăiți, -te,* adj. (Reg.) Care nu este bun de nimic; mocăit, ticăit. — Din **cobăi** (puțin folosit <*cobaie).*

COBE, *cobe,* s. f. 1. Boală a găinilor și a gîștelor, care se manifestă prin apariția unei excrescențe cartilaginoase sub limbă; țîfnă. ✦ Găină care suferă de această boală. 2. (În superstiții) Pasăre care, prin strigătul sau prin cîntul său, prevestește o nenorocire. ✦ Orice ființă sau lucru care ar prevesti o nenorocire; piază-rea; *p. ext.* ființă antipatică, nesuferită. 3. Fig. Cioc, plisc, clonț. — Slav (v. sl. **kobi** «geniu, augur»; bg. **koba** «semn rău»).

COBEÁLĂ, *cobeli,* s. f. Faptul de *a cobi.* — Din **cobi** + suf. *-eală.*

COBÍ, *cobesc,* vb. IV. Intranz. și tranz. (În superstiții) A prevesti ceva rău. — Bg. **kobja,** sb. **kobiti.**

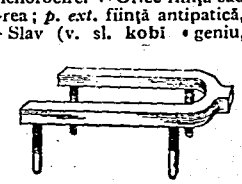

Cobilă (2)

COBÍLĂ, *cobile,* s. f. (Reg.) 1. Un fel de capră de lemn care servește la transportarea plugului. 2. Scaun pe care rotarul așază roțile în timpul lucrului. [Var.: **cobîlă** s. f.] — Slav (v. sl. **kobyla**).

CÓBILIȚĂ, *cobilițe,* s. f. Bucată de lemn curbată, cu toarte sau cîrlige la cele două capete, care se poartă pe umeri și servește la transportarea găleților, a cofelor etc. ✧ Compuse: *cobilița-ciobanului* sau *fata-cu-cobilița* = constelația vulturului. — Bg., sb. **kobilica.**

Cobiliță

COBITÓR, -OÁRE, *cobitori, -oare,* adj. (În superstiții) Care cobește. — Din **cobi** + suf. *-(i)tor.*

COBÎLĂ s. f. v. **cobilă.**

COBÎLȚÍ, pers. 3 *cobîlțiie,* vb. IV. Refl. (Reg., despre lichidul dintr-un vas) A se clătina, a se scutura, a se agita. — Din v. sl. **kolĕbati** «a agita» + zgîlții.

COBÎRLĂU s. n. (Reg.) Vizuină, bîrlog. — Magh. **kóborló.**

COBÎRLUÍ, *cobîrluiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A corobăi, a scotoci într-o vizuină, într-un loc ascuns. — Magh. **kóborol.**

COBLIZÁN, *coblizani,* s. m. (Reg.) Băiat mare; lungan, vlăjgan, gălig*an.* ✦ Derbedeu.

COBORÍ, *cobór,* vb. IV. 1. Intranz. și refl. A se da jos dintr-un loc ridicat sau dintr-un vehicul. ✦ Intranz., refl. și tranz. A merge

în jos, pe o pantă, pe un loc înclinat. ✦ Intranz. A zbura în jos, a veni în jos din înălțime. ✦ Intranz. (Despre corpuri cerești) A se apropia de asfințit; a apune. ✦ Fig. (Înv.) A renunța la domnie, la tron; a abdica. 2. Tranz. A da jos pe cineva sau ceva de la o înălțime oarecare; a trage, a lăsa în jos. ◇ Expr. *A coborî ochii* (sau *privirea*) = a privi în jos. 3. Intranz. Fig. (Despre întuneric, noapte, ceață etc.) A se lăsa, a cădea; a sosi. 4. Intranz. (Despre coloana de mercur a termometrului, *p. ext.* despre termometru, temperatură etc.) A scădea. 5. Tranz. A schimba intensitatea sau înălțimea glasului, trecînd la un registru mai profund. 6. Intranz. și refl. A-și avea originea, a se trage din... 7. Refl. Fig. A se înjosi. [Var.: **scoborî** vb. IV] — Din **pogorî** (*<pogor* <v. sl. *poporĭ*).

COBORÎRE, *coborîri*, s. f. Acțiunea de *a (se) coborî*. [Var.: **scoborîre** s. f.]

COBORÎȘ, *coborîșuri*, s. n. Coborîre; (concr.) drum care coboară; povîrniș. [Var.: **scoborîș** s. n.] — Din **coborî** + suf. *-iș*.

COBORÎTOR, -OARE, *coborîtori, -oare*, adj. 1. Care coboară, care descrește. ✦ Înclinat. 2. (Adesea substantivat) Care se trage din...; descendent, urmaș. [Var.: **scoborîtor, -oare** adj.] — Din **coborî** + suf. *-tor*.

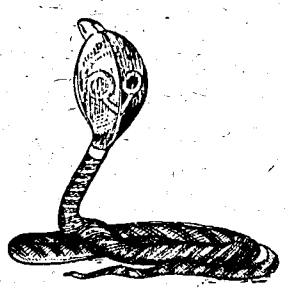

Cobră

COBRĂ, *cobre*, s. f. Șarpe veninos din India, care are pe gît niște pete negre, mărginite cu alb, semănînd cu niște ochelari *(Naia tripudians)*; șarpe-cu-ochelari. — Fr. **cobra**.

COBÚR, *coburi*, s. m. (Pop.) Toc de piele atîrnat la șa, în care se poartă de obicei revolverul sau pistolul. — Tc. **kubur** (ucr. **kobur**, bg. **kobur**).

COBÚZ, *cobuze*, s. n. (Înv.) Un fel de fluier sau de caval. — Tc. **kopuz**.

COBZÁR, *cobzari*, s. m. Lăutar care cîntă din cobză. — Din cobză + suf. *-ar*.

CÓBZĂ, *cobze*, s. f. Instrument muzical cu coarde, asemănător cu chitara, întrebuințat numai la acompaniament. ◇ Expr. (Fam.) *A duce* (pe cineva) *cu cobza* = a amăgi, a înșela (pe cineva). *A-i face* (cuiva) *pîntecele cobză* = a bate tare (pe cineva). *A lega* (pe cineva) *cobză* = a lega (pe cineva) strîns (de mîini și de picioare). — Ucr., rus, pol. **kobza**.

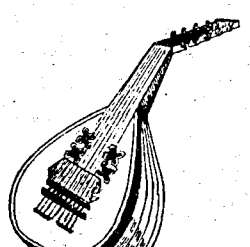

Cobză

COBZIȘOÁRĂ, *cobzișoare*, s. f. Diminutiv al lui *cobză*.

COC, *cocuri*, s. n. Pieptănătură femeiască cu părul strîns sau împletit și răsucit la ceafă sau în creștetul capului. — Fr. **coque** [de cheveux].

CÓCA s. m. Arbust din America de Sud, din ale cărui frunze se extrage cocaina *(Erythraylon coca)*. — Fr. **coca**.

COCAÍNĂ s. f. Substanță otrăvitoare extrasă din frunzele de coca, întrebuințată în medicină ca anestezic local; este în același timp un stupefiant periculos. — Fr. **cocaïne**.

COCAINOMÁN, -Ă, *cocainomani, -e*, s. m. și f. Persoană care folosește cocaina ca stupefiant. [Pr.: *-ca-i-*] — Fr. **cocaïnomane**.

COCÁRDĂ, *cocarde*, s. f. 1. Insignă (adesea în culorile naționale) purtată de militari la chipiu sau de civili la piept, în anumite împrejurări solemne. ✦ Emblemă care reprezintă un partid, un curent etc. 2. Floare de ceară albă pe care o poartă la nuntă oaspeții (în piept). — Fr. **cocarde**.

CÓCĂ[1] s. f. Aluat. ◇ Expr. (Fam.) *A se face cocă* = a se îmbăta foarte tare. ✦ Pastă cleioasă făcută din făină amestecată cu apă și întrebuințată la lipit (hîrtie). — Postverbal al lui **coace**.

CÓCĂ[2] s. f. Ansamblu format din scheletul unei nave și din învelișul ei. — Fr. **coque**.

CÓCĂ[3] s. f. (În graiul copiilor sau ca termen dezmierdător cu care ne adresăm lor) Copil mic. — Comp. sb. **koka** «pui» (it. **cucco**).

COCĂTÓR, -OARE, *cocători, -oare*, s. m. și f. Persoană care prepară aluatul și supraveghează coptul într-o fabrică de pîine. — Din **coc** + suf. *-ător*.

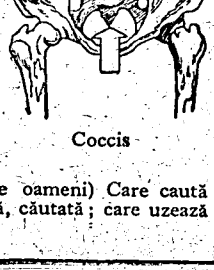

Coccis

CÓCCIS s. n. Os mic, triunghiular, de la extremitatea inferioară a coloanei vertebrale noadă. — Fr. **coccyx** (<gr.).

COCEÁN, *coceni*, s. m. 1. Tulpina unor plante cultivate, folosită ca nutreț. 2. Tulei de porumb desfăcut de boabe, folosit adesea ca combustibil; știulete, ciocan, ciocălău. 3. Mijlocul (tare al) unor fructe sau legume; cotor. 4. (Reg.) Con[3] (2). — Bg. **kočan**, sb. **kočanj**.

COCHÉT, -Ă, *cocheți, -te*, adj. 1. (Despre oameni) Care caută să placă, mai ales printr-o îmbrăcăminte îngrijită, căutată; care uzează de anumite purtări pentru a provoca interesul, pentru a plăcea (unei persoane de sex opus). 2. (Despre obiecte) Drăgălaș, grațios, elegant. — Fr. **coquet**.

COCHETÁ, *cochetez*, vb. I. Intranz. A căuta (adoptînd o anumită comportare) să placă, să atragă atenția, interesul, simpatia (unei persoane de sex opus). — Fr. **coqueter**.

COCHETĂRÍE, *cochetării*, s. f. Purtare, atitudine prin care o persoană caută să placă (unei persoane de sex opus). — Fr. **coquetterie**.

COCHÍLIE, *cochilii*, s. f. 1. Învelișul calcaros al unor moluște. 2. Tipar metalic folosit la turnarea diferitelor piese de mașini. — Fr. **coquille**.

Cochilie

COCI s. m. pl. Bacterii de formă sferică.

COCÍE, *cocii*, s. f. (Înv. și reg.) Trăsură ușoară pe arcuri. ✦ Căruță. [Acc. și: *cócie*] — Sb. **kočija**, magh. **kocsi**.

CÓCINĂ, *cocini*, s. f. Adăpost, coteț pentru porci. — Bg., sb. **kočina**.

COCIOÁBĂ, *cocioabe*, s. f. Casă mică, sărăcăcioasă, dărăpănată.

COCIOBĂÍ, *cociobăiesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. (Reg.) A scotoci, a cotrobăi. — Comp. **cocioabă**.

COCIÓC, *cocioace*, s. n. (Reg.) 1. Nămol vegetal, amestecat cu bucăți de rădăcini de stuf și de papură; coșcovă (2). 2. Baltă mică, izolată, în regiunea inundabilă a unui fluviu.

COCIÓRBĂ s. f. v. **cociorvă**.

COCIÓRVĂ, *cociorve*, s. f. Unealtă casnică compusă dintr-o placă de metal sau de lemn în formă de triunghi sau de semicerc, înfiptă la capătul unei cozi lungi, cu care se scoate jarul sau cenușa din cuptorul de copt pîine. [Var.: **ceciórbă** s. f.] — Rus **kočerga**, ucr. **kočerha**.

CÓCIȘ, *cocișt*, s. m. (Reg.) Vizitiu. — Magh. **kocsis**.

COCÎRJÁ, *cocîrjez*, vb. I. Refl. A se îndoi de spate; a se gîrbovi. [Var.: **cocîrji** vb. IV] — Din **co-** (de la unele verbe: *covoia* etc.) + **cîrjă**.

COCÎRJÁT, -Ă, *cocîrjați, -te*, adj. 1. Îndoit de spate; gîrbovit. 2. (Despre nas) Coroiat, încovoiat. [Var.: **cocîrjit, -ă** adj.] — V. *cocîrja*.

COCÎRJÍ vb. IV. v. **cocîrja**.

COCÎRJÍT, -Ă adj. v. **cocîrjat**.

COCÎRLĂ, *cocîrle*, s. f. Mică ciupercă comestibilă, cu pălăria galbenă-roșcată și cu gust și miros de usturoi *(Marasmius scorodonius)*.

COCLÁURI s. n. pl. Locuri rîpoase, prăpăstioase, pustii. ◇ Expr. *A umbla pe coclauri* = a umbla haimana.

COCLEÁLĂ, *cocleli*, s. f. 1. Substanță verde, otrăvitoare, care se formează pe suprafața obiectelor de cupru și de alamă sub influența mucezelii și a acidului carbonic din atmosferă. 2. Gust specific al mîncărurilor ținute în vase de aramă nespoite. ✦ Senzație neplăcută în gură, ca de aramă coclită. — Din **cocli** + suf. *-eală*.

COCLÉȚ, *coclețe*, s. n. Element al războiului de țesut, făcut din lemn, os sau sfoară, cu un ochi la mijloc, prin care se trece firul urzelii.

COCLÍ, pers. 3 *coclește*, vb. IV. 1. Refl. și intranz. (Despre obiecte de aramă, *p. ext.* de metal) A se acoperi cu un strat de cocleală; a se oxida. 2. Refl. (Despre mîncăruri) A prinde gust de cocleală. — Comp. bg. **kotljasvam**.

COCLÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) cocli*.

COCLÍT, -Ă, *cocliți, -te*, adj. 1. (Despre metale) Acoperit cu cocleală; oxidat. 2. (Despre mîncăruri) Cu gust de cocleală. ✦ (Despre gură) Cu o senzație neplăcută, amară, ca de cocleală. ✦ (Despre gust) Specific coclelii; amar. — V. *cocli*.

COCOÁNĂ s. f. v. **cucoană**.

COCOÁRĂ, *cocoare*, s. f. (Reg.) Cocor. [Var.: **cucoáră** s. f.] — V. *cocor*.

COCOÁȘĂ, *cocoașe*, s. f. Protuberanță anormală pe spatele sau pe pieptul unui om; gheb. ✦ Protuberanță naturală pe spinarea unor animale, formată din rezerve de grăsime. — V. *gogoașă*.

COCOLÍ, *cocolesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A îmbrăca în haine groase; a înfofoli. 2. A îngriji pe cineva în mod exagerat; a răsfăța, a cocoloși (2). ✦ Refl. A se complăcea în alintări; a se alinta.

COCOLÍT, -Ă, *cocoliți, -te*, adj. (Reg.) 1. Înfofolit. 2. Dezmierdat, răsfățat, răzgîiat. — V. *cocoli*.

COCOLÓȘ, *cocoloașe*, s. n. 1. Bucată dintr-o substanță căreia i s-a dat o formă aproape sferică; bulgăre, boț, ghemotoc. ✦ Bulgăre mic de făină, de mălai etc. rămas întărit și nefiert într-o mîncare care nu a fost bine amestecată. 2. Bulz.

COCOLOȘEÁLĂ, *cocoloșeli*, s. f. Cocoloșire. — Din **cocoloși** + suf. *-eală*.

COCOLOȘÍ, *cocoloșesc*, vb. IV. 1. Tranz. A avea o atitudine împăciuitoristă față de lipsuri, greșeli etc., a acoperi fapte reprobabile; a mușamaliza. 2. Tranz. A răsfăța; a răzgîia. 3. Refl. și tranz. A (se) îmbrăca cu prea multe haine; a (se) înfofoli, a (se) încotoșmăna. 4. Tranz. și refl. A (se) face cocoloș, a (se) strînge ghem, mototol; a (se) ghemui. — Din **cocoloș**.

COCOLOȘÍRE, *cocoloșiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) cocoloși*.

COCÓN[1], *coconi*, s. m. (Înv. și arh.) 1. Fiu, fecior (din clasele exploatatoare), considerat în raport cu părinții săi. 2. Prunc. — V. *cucoană*.

COCÓN[2], *coconi*, s. m. Înveliș făcut din fire foarte subțiri pe care le secretează unele insecte și cu care se înfășoară în stadiul de crisalidă; gogoașă. ✦ Înveliș făcut dintr-o secreție care se solidifică și cu care își înfășoară ouăle unele nevertebrate ca păianjenii, viermii etc. — Fr. **cocon**.

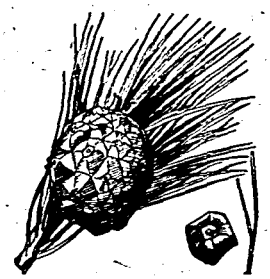

Coconar

COCONÁR, *coconari*, s. m. 1. Arbore conifer ornamental cu coroana în formă de umbrelă, care crește în regiunea mediteraneană *(Pinus pinea)*. 2. (La pl.) Semințele comestibile, de formă ovală și cu gust de alune, ale coconarului (1). — Ngr. **kukkunarí**.

COCONÁȘ, *coconași*, s. m. (Înv. și arh.) Diminutiv al lui *cocon*[1].

COCONÉȘTE adv. (Rar) Ca cucoanele, în felul cucoanelor. — Din **cocoană** + suf. *-ește*.

COCONÉT s. n. v. **cuconet**.

COCONÍ vb. IV. v. **cuconi**.

COCONÍȚĂ s. f. v. **cuconiță**.

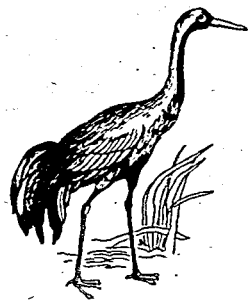

Cocor

COCÓR, *cocori*, s. m. Pasăre migratoare de lungime mijlocie, cu ciocul ascuțit, cu gîtul și picioarele lungi, cu penele cenușii *(Grus cinerea)*. ✧ Compus: *pliscul-cocorului* = plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, acoperită cu peri aspri, cu flori roșii sau albe *(Erodium cicutarium)*. [Var.: **cucór** s. m.] — Comp. v. sl. **kokoravŭ**.

COCOROȘÍ, *cocorozez*, vb. IV. Refl. (Rar) A-și da aere, importanță.

CÓCOS s. m. (În expr.) *Nucă de cocos* = fructul cocotierului, al cărui suc se întrebuințează ca hrană și a cărei coajă este folosită în industrie. *Lapte de cocos* = sucul lăptos al nucii de cocos. — Germ. **Kokos**[nuss].

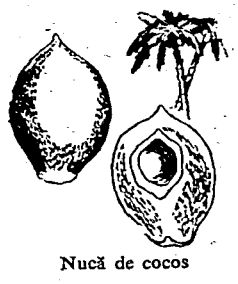

Nucă de cocos

COCOSTÎRC, *cocostîrci*, s. m. (Reg.) Barză. — Din **cocor** + **stîrc**.

COCOSTÎRCĂ, *cocostîrce*, s. f. (Rar) Femela cocostîrcului. — Din **cocostîrc**.

COCÓȘ, (I, II 3) *cocoși*, s. m., (II 1, 2) *cocoașe*, s. n. I. 1. Pasăre domestică (masculul găinii), cu creastă roșie, cu cioc ascuțit și cu penele de diferite culori *(Gallus domesticus)*. ✧ Expr. *Cîntă cocoșul* (într-o casă) = bărbatul conduce. *Basm* (sau *poveste*) *cu cocoșul roșu* = povestire, întîmplare fără sfîrșit. ✧ Compus: *cocoș-de-munte* sau *cocoș-sălbatic* = pasăre sălbatică de mărimea unui curcan, cu pene negre, pe piept verzi-albăstrui, cu ciocul puternic și puțin curbat *(Tetrao urogallus)*. 2. (Reg.) Partea centrală lipsită de simburi a miezului pepenelui verde (în forma unei creste de cocoș);

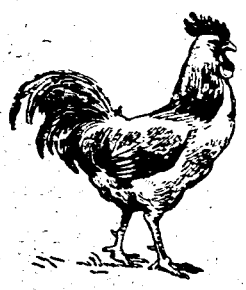

Cocoș

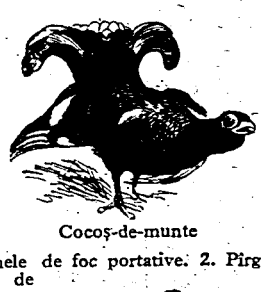

Cocoș-de-munte

inimă. II. 1. Ciocănel percutor la armele de foc portative. 2. Pîrghie de comandă a supapei, la ciocanele de mînă acționate cu aer comprimat sau cu aburi. ✦ (Min.) Robinet, mai ales la țevile cu aer comprimat, la care se montează un tub de cauciuc pentru tragerea unei ramificații. 3. (Reg., la pl.) Floricele. [Var.: (reg.) **cucóș** s. m. și n.] — Bg., sb., ucr. **kokoš**.

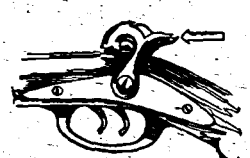

Cocoș (II 1)

COCOȘÁ, *cocoșez*, vb. I. Refl. A se ghebоșa; a se încovoia, a se gîrbovi. ✧ Expr. (Tranz.) *A cocoșa* (pe cineva) *în bătăi* = a bate (pe cineva) foarte tare. — Din **cocoașă**.

COCOȘÁR, *cocoșari*, s. m. Pasăre din genul sturzilor, cu pene sure pe spate și castanii pe restul corpului; vine la noi toamna și se vînează pentru carnea ei *(Turdus pilaris)*. — Bg. **kokošar**.

COCOȘÁT, **-Ă**, *cocoșați*, *-te*, adj. (Adesea substantivat) Care are o cocoașă; ghebos, gîrbovit. — V. *cocoșa*.

Cocoșar

COCOȘÉL, *cocoșei*, s. m. 1. Diminutiv al lui *cocoș*. ✧ Compus: *cocoșelde-cîmp* = plantă erbacee cu flori roșii-cărămizii *(Adonis aestivalis)*. 2. Monedă franceză de aur (în valoare de 20 de franci) pe care este gravat un cocoș; *p. ext.* orice monedă de aur. 3. (La pl.) Floricele (2).

COCOȘÉȘTE adv. În felul cocoșilor, ca cocoșii. [Var.: **cucoșéște** adv.] — Din **cocoș** + suf. *-ește*.

COCOȘNEÁȚĂ, *cocoșnețe*, s. f. (Ir.) Femeie ridicolă prin purtări, gesturi și îmbrăcăminte. — Din **cocoană** + suf. *-eață* (influențat de *cocoș*).

COCOTIÉR, *cocotieri*, s. m. Arbore din familia palmierilor, cultivat în regiunile tropicale mai ales pentru fructul său comestibil *(Cocos nucifera)*. [Pr.: *-ti-er*] — Fr. **cocotier**.

Cocotieri

COCOȚÁ, *cocót*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) urca pe ceva, a (se) așeza pe un loc mai ridicat. ✦ Fig. A (se) ridica într-un post sau la o situație nemeritată.

COCS s. n. Produs solid obținut din cărbunele de pămînt, prin încălzirea lui la o temperatură de peste 1000 de grade; se întrebuințează în metalurgie, în industria chimică, ca combustibil în gospodării etc. — Germ. **Koks**.

COCSAGÎZ, *cocsagîzi*, s. m. Plantă erbacee, înrudită cu păpădia, din care se extrage cauciuc *(Taraxacum Kok-Sagiz)*. — Rus **koksagyz**.

COCSERÍE, *cocserii*, s. f. Ansamblul instalațiilor în care se fabrică cocsul. — Din **cocs** (după fr. *cokerie*).

COCSIFICÁ, *cocsífic*, vb. I. Tranz. A transforma cărbunele de pămînt sau resturile de petrol în cocs. — Din **cocs**.

COCSIFICÁRE s. f. Acțiunea de *a cocsifica*.

Cocsagîz

CÓCTAIL, *coctailuri*, s. n. Băutură preparată dintr-un amestec de băuturi alcoolice. ✦ Recepție intimă. — Fr. **cocktail** (<engl.).

COCÚȚĂ, *cocuțe*, s. f. Diminutiv al lui *coca*[2].

COD, *coduri*, s. n. Culegere sistematică de reguli juridice privitoare la o anumită ramură a dreptului. ✧ *Cod penal* = ansamblul principalelor norme care definesc infracțiunile și stabilesc sancționarea lor. *Codul muncii* = ansamblul principalelor norme care reglementează raporturile de muncă. ✦ Fig. Culegere de reguli cu privire la un domeniu de activitate. ✧ *Cod telegrafic* = tabel de semne convenționale folosit la transmisiunile telegrafice. *Cod de semnalizare* = tabel de semnale convenționale care se folosesc cînd diferite persoane sau echipe lucrează la distanță mare unele de altele. — Fr. **code**.

CODÁLB, **-Ă**, *codalbi*, *-e*, adj. 1. (Despre animale) Care are coada sau vîrful cozii de culoare albă, iar restul de culoare mai închisă. 2. (Despre oameni) Cu plete sau coade blonde; bălai. [Var.: **cudálb**, **-ă** adj.] — Din **coadă** + **alb(ă)**.

CODÁN, **-Ă**, *codani*, *-e*, adj. (Despre animale, adesea substantivat) Codat (1). — Din **coadă** + suf. *-an*.

CODÁNĂ, *codane*, s. f. Fetișcană. — Din **coadă** + suf. *-ană*.

CODÁȘ, **-Ă**, *codași*, *-e*, s. m. și f. (Adesea adjectival) Persoană care nu muncește cu rîvnă; muncitor care nu-și îndeplinește norma în producție; elev care rămîne în urmă cu învățătura. — Din **coadă** + suf. *-aș*.

CODÁT, **-Ă**, *codați*, *-te*, adj. 1. (Despre animale) Cu coada lungă și stufoasă. 2. (Despre ochi) Prelung, migdalat. — Din **coadă** + suf. *-at*.

CÓDĂ, *code*, s. f. 1. Linia verticală care, adăugată ovalului unei note muzicale, îi dă valoarea de doime (de pătrime etc.). 2. Mic grup de note care se adaugă în construcția fugii, la sfîrșitul temei. 3. Partea finală a unor compoziții muzicale (de dans). — It. **coda**.

CODÁLBÉL, **-EÁ**, *codălbei*, *-ele*, adj. Diminutiv al lui *codalb*.

CODĂLBÍ, *codălbesc*, vb. IV. Intranz. (Rar, în expr.) *A o codălbi* = a o sfecli. — Din **codalb**.

CODĂLBÍȚĂ, *codălbițe*, s. f. Pasăre cu penele multicolore, care se hrănește cu insecte *(Lanius collurio)*. — Din **codalb** + suf. *-iță*.

CODĂNÉL, *codănei*, s. m. (Rar) Copil mic; băiețaș.

CODĂNÍCĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui *codană*.

CODEÁLĂ, *codeli*, s. f. Codire. — Din **codi** + suf. *-eală*.

CODEÍNĂ s. f. Substanță extrasă din morfină și întrebuințată ca medicament calmant al tusei. — Fr. **codéine**.

CÓDEX, *codexuri*, s. n. (Înv.) Cod; codice. — Lat. lit. **codex, -icis.**

CODÍ, *codesc*, vb. IV. Refl. A sta la îndoială; a şovăi, a ezita. ✦ A se da înapoi de la ceva, a se feri de ceva. — Din **coadă.**

CÓDICE, *codice*, s. n. 1. (Înv.) Cod. 2. Manuscris care cuprinde culegeri de texte vechi. — Lat. lit. **codex, -icis.**

CODICÍL, *codicile*, s. n. Adaos sau îndreptare ulterioară care modifică sau completează un testament. — Fr. **codicille** (lat. lit. **codicillus**).

CODÍE, *codii*, s. f. (Reg.) Codirişte. — Din **coadă** + suf. *-ie.*

CODIFICÁ, *codífic*, vb. I. Tranz. A sistematiza şi a reuni într-un cod normele juridice care se referă la o anumită ramură a dreptului. — Din **cod** (după fr. *codifier*).

CODIFICÁRE, *codificări*, s. f. Acţiunea de *a codifica.*

CÓDINĂ s. f. (Pop.) 1. Lînă de calitate inferioară, tunsă de pe capul, picioarele şi coada animalelor. 2. Grîu de calitate inferioară, amestecat cu multe corpuri străine. — Din **coadă** + suf. *-ină.*

CODÍRE s. f. Acţiunea de *a se codi*; ezitare, şovăială.

CODIRÍŞCĂ, *codiriști*, s. f. Codirişte. — Din **codirişte** + **biciuşcă.**

CODIRÍŞTE, *codiriști*, s. f. Coadă de bici. — Din **coadă** + [topo]**rişte.**

CODÍRLĂ, *codîrle*, s. f. 1. Partea de dinapoi, mobilă, a unui car sau a unei căruţe. 2. Fig. Partea de la coadă a unei cete, a unui stol de păsări etc.; coadă. [Var.: (reg.) **codîrlă** s. f.] — Din **coadă** + suf. *-îrlă.*

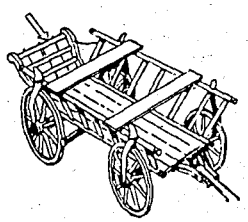

Codîrlă

CODÍSM s. n. Tactică oportunistă care preconizează situarea partidului în coada maselor şi ploconirea lui faţă de procesul spontan al mişcării muncitoreşti, negîndu-se astfel rolul lui conducător. — Din **coadă** + suf. *-ism.*

CODÍST, -Ă, *codişti*, *-ste*, s. m. şi f. Adept al codismului. — Din **coadă** + suf. *-ist.*

CODÍŢĂ, *codiţe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *coadă.* 2. Fig. Om lipsit de caracter şi de personalitate, care lucrează ca unealtă a altcuiva. ✦ (În legătură cu o ştire, un zvon) Adaos, înflorătură, exagerare.

CODÎRLAŞ, *codîrlaşi*, s. m. (Rar) Cel din coadă; ultimul. — Din **codîrlă** + suf. *-aş.*

CODÎRLĂ s. f. v. **codîrlă.**

CODOBÁTURĂ, *codobaturi*, s. f. Pasăre mică, cenuşie, cu coada lungă, în veşnică mişcare; trăieşte pe lîngă ape (*Motacilla alba*). — Lat. ***codabattula.**

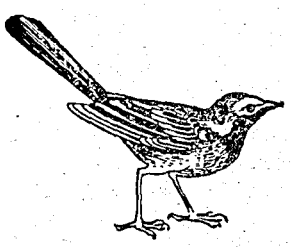

Codobatură

CODOBÉLC adj. m. Epitet glumeţ dat de copii melcului, în jocurile lor. — Din **codoberc** (puţin folosit <*coadă* + *berc*) + **melc.**

CODOLÁN, *codolani*, s. m. (Iht.) Somn mic. — Din **coadă** + suf. *-ol-an.*

CODÓŞ, -OÁŞĂ, *codoşi*, *-oaşe*, s. m. şi f. 1. Persoană care mijloceşte desfrîul între bărbaţi şi femei. 2. Codiţă (2). — Tc. **kodoş.**

CODÓŞCĂ, *codoşte*, s. f. Codoaşă. — Din **codoş** + suf. *-că.*

CODOŞÍ, *codoşesc*, vb. IV. Intranz. A face pe codoşul. — Din **codoş.**

CODREÁN, -Ă, *codreni*, *-e*, adj. (Rar) Care ţine de codru, privitor la codru; din codru. ✦ (Substantivat) Persoană care trăieşte în regiuni păduroase; pădurean. — Din **codru** + suf. *-ean.*

CODRÉSC, -EÁSCĂ, *codreşti*, adj. (Rar) Codrean. — Din **codru** + suf. *-esc.*

CODRÓŞ, *codroşi*, s. m. Nume dat mai multor specii de păsări mici, cu coada roşie (*Phoenicurus*). — Din **coadă** + **roş.**

Codroş

CÓDRU, *codri*, s. m. 1. Pădure mare, deasă, bătrînă. ◇ Expr. *Voinic de codru* = haiduc. *Hoţ de codru* = hoţ care se ascundea odinioară în codru şi ataca pe călători. *Fură ca în codru*, se zice despre cel care fură nestingherit şi fără grijă din bunurile care i s-au încredinţat spre mînuire. *A vorbi* (sau *a ţipa, a urla* etc.) *ca în codru* = a vorbi (sau a ţipa, a urla etc.) foarte tare şi fără a ţine seamă de nimic. 2. Bucată mare de pîine, de mămăligă etc. — Lat. ***quodrum** (= *quadrum*).

CODRULEŢ, *codruleţe*, s. n. Diminutiv al lui *codru.*

CODRÚŢ, *codruţi*, s. m. Codruleţ. — Din **codru** + suf. *-uţ.*

COECHIPIÉR, -Ă, *coechipieri*, *-e*, s. m. şi f. Membru al unei echipe de muncă sau al unei echipe sportive, considerat în raport cu tovarăşii săi. [Pr.: *-pi-er*] — Fr. **coequipier.**

COEFICIÉNT, *coeficienţi*, s. m. 1. Element constant într-o expresie matematică, care multiplică o mărime variabilă. 2. Mărime care indică o proprietate anumită a unui corp sau a unei substanţe date şi care este constantă pentru acel corp sau acea substanţă, în condiţii date. ◇ *Coeficient economic* = relaţie (exprimată în procente) între cantitatea de muncă utilă produsă de un mecanism şi cantitatea de energie pe care o consumă. [Pr.: *-ci-ent*] — După fr. **coefficient.**

COERCÍBIL, -Ă, *coercibili*, *-e*, adj. (Despre gaze) Care poate fi comprimat şi reţinut într-un spaţiu oarecare. — După fr. **coercible.**

COERCITÍV, -Ă, *coercitivi*, *-e*, adj. Care are puterea sau dreptul de a constrînge. — Fr. **coercitif.**

COERCÍŢIE s. f. Constrîngere a cuiva pentru a-l face să-şi îndeplinească datoria; măsură luată pentru a asigura realizarea unui drept sau prezentarea cuiva în faţa autorităţilor. — Fr. **coercition.**

COERÉDE, *coerezi*, s. m. (Jur.) Cel care moşteneşte ceva împreună cu alţii, considerat în raport cu aceştia. — Lat. lit. **coheres, -edis.**

COERÉNT, -Ă, *coerenţi*, *-te*, adj. Ale cărui elemente constitutive sînt strîns legate între ele; închegat. [Var.: **coherént, -ă** adj.] — Fr. **cohérent** (lat. lit. **cohaerens, -ntis**).

COERÉNŢĂ, *coerenţe*, s. f. Legătură strînsă între toate părţile sau elementele unui întreg. [Var.: **coherénţă** s. f.] — Lat. lit. **cohaerentia** (fr. **cohérence**).

COEXISTÁ, *coexíst*, vb. I. Intranz. A exista în acelaşi timp (sau împreună) cu cineva sau ceva. — Fr. **coexister.**

COEXISTÉNT, -Ă, *coexistenţi*, *-te*, adj. Care există în acelaşi timp sau împreună cu altcineva sau altceva. — După fr. **coexistant.**

COEXISTÉNŢĂ, *coexistenţe*, s. f. Existenţă simultană a mai multor lucruri, fenomene etc. — După fr. **coexistence.**

COEZIÚNE, *coeziuni*, s. f. 1. Proprietatea unui corp solid sau lichid de a-şi menţine forma şi volumul sub acţiunea unor forţe exterioare care tind să-i mărească volumul. 2. Fig. Legătură internă strînsă. — Fr. **cohésion** (it. **coesione**).

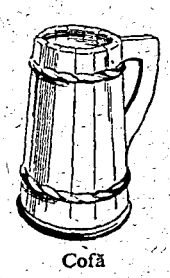

Cofă

CÓFĂ, *cofe*, s. f. Vas cu un singur fund şi cu toartă, făcut din doage de brad, în care se ţine apă. ◇ Expr. *A pune* (sau *a băga* pe cineva) *în cofă* = a lăsa (pe cineva) în-urmă prin pricepere sau prin viclenie; a înfunda. *A ploua* (sau *a turna*) *cu cofa* (sau *ca din cofă*) = a ploua foarte tare. ✦ Cantitatea (de apă) care încape într-o cofă; conţinutul unei cofe. — Comp. bg., sb. **kofa.**

COFĂIÉL, *cofăiele*, s. n. (Reg.) Cofiţă. — Din **cofă** + suf. *-el.*

COFĂIÉŞ, *cofăieşe*, s. n. (Reg.) Cofiţă. — Din **cofei** + suf. *-aş.*

COFÉI, *cofeie*, s. n. (Reg.) Cofă mai joasă şi mai largă decît cofele obişnuite. — Din **cofă** + suf. *-ei.*

COFEÍNĂ s. f. v. **cafeină.**

COFETÁR, *cofetari*, s. m. Cel care face sau vinde produse de cofetărie. — Din **cofet** (înv.) + suf. *-ar.*

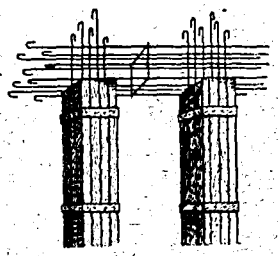

Cofraj

COFETÁRIE, *cofetării*, s. f. Local în care se consumă şi se vînd dulciuri. — Din **cofet** (înv.) + suf. *-ărie.*

COFÉTURI s. n. pl. Dulciuri. — Ngr. **ko(n)feta** (<it.).

COFÍŢĂ, *cofiţe*, s. f. Diminutiv al lui *cofă.*

COFLEŞÍ, pers. 3 *cofleşeşte*, vb. IV. Refl. (Despre fructe) A se muia, a se fleşcăi. — Lat. ***conflexire** « a încovoia ».

COFRÁJ, *cofraje*, s. n. Tipar (de lemn sau de metal) în care se toarnă un material de construcţie în stare fluidă, pentru a se întări în forma dorită. — Fr. **coffrage.**

COFRÉT, *cofrete*, s. n. Cutie în care sînt grupate siguranţele unei instalaţii de curent electric. — Fr. **coffret.**

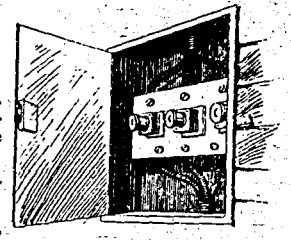

Cofret

COGEÁMITE adj. invar. Coşcogea. coşcogeamite. [Var.: **cogémite, gogeámite** adj. invar.] — Sb. **koğamite** (<tc.).

COGÉMITE adj. invar. v. **cogeamite.**

COGNOSCÍBIL, -Ă, *cognoscibili*, *-e*, adj. (Fil.) Care poate fi cunoscut. — Lat. lit. **cognoscibilis.**

COHÁLM, *cohalmuri*, s. n. (Reg.) Cimp, livadă. — Comp. magh. **köhalom** « deal pietros, stîncă, grămadă de pietre ».

COHERÉNT, -Ă adj. v. **coerent.**

COHERÉNŢĂ s. f. v. **coerenţă.**

COHÓRTĂ, *cohorte*, s. f. (La romani) Unitate de infanterie corespunzînd cu a zecea parte dintr-o legiune; (înv.) trupă. ✦ Fig. Mulţime, ceată. — Lat. lit. **cohors, -tis.**

COIF, *-coifuri,* s. n. Acoperămînt de metal pentru protecția capului, purtat altădată de ostași la luptă. ✦ Caschetă de hîrtie în formă de bicorn, cu care se joacă copiii. — Lat. **cofea.**

Coif

COINCÍDE, pers. 3 *coincíde,* vb. III. Intranz. 1. (Despre evenimente) A se petrece simultan, a se produce în același timp. 2. A fi identic, a se potrivi bine cu ceva. ✦ (Despre linii și figuri) A se suprapune perfect. — Fr. **coïncider.**

COINCIDÉNȚĂ, *coincidențe,* s. f. Potrivire (întîmplătoare) a două lucruri, evenimente, fapte etc. — După fr. **coïncidence.**

COINTERESÁ, *cointerésez,* vb. I. Tranz. A face pe cineva să fie interesat într-o acțiune împreună cu altul (sau cu alții); a stimula interesul cuiva pentru ceva. — După fr. **coïntéresser.**

COINTERESÁRE, *cointerésări,* s. f. Acțiunea de *a cointeresa* și rezultatul ei.

COINTERESÁT, -Ă, *cointerésați, -te,* adj. Care este interesat împreună cu altul (sau cu alții) într-o acțiune. — V. *cointeresa.*

COJEÁLĂ, *cojéli,* s. f. Cojire; (concr.) ceea ce se desprinde prin cojire. — Din **coji** + suf. *-eală.*

COJÍ, *cojesc,* vb. IV. 1. Tranz. A curăța de coajă legume, fructe etc. 2. Refl. (Despre pielea spuzită, arsă de soare etc.) A se curăța de coji. 3. Refl. (Despre pereți sau despre tencuiala sau varul de pe ei) A se coșcovi, a se scoroji. — Din **coajă.**

COJÍRE, *cojíri,* s. f. Acțiunea de *a (se) coji.*

COJÍT, -Ă, *cojíți, -te,* adj. 1. (Despre legume, fructe etc.) Care a fost curățat de coajă. 2. (Despre piele) De pe care s-au luat sau au căzut coji. 3. (Despre pereți și despre varul sau tencuiala de pe pereți) Coșcovit, scorojit. — V. *coji.*

COJÍȚĂ, *cojițe,* s. 1. Diminutiv al lui *coajă.*

COJOÁCĂ s. f. v. **cojoc.**

COJOÁICĂ s. f. Pasăre mică cu coada lungă și țepoasă, cu ciocul subțire, puțin curbat și cu gheare puternice *(Certhia familiaris).* — Din **coajă** + suf. *-oaică.*

COJÓC, *cojoace,* s. n. 1. Obiect de îmbrăcăminte făcut din piele de oaie prelucrată cu mițe cu tot, care se poartă la țară ca palton. ✧ Expr. *A-și întoarce cojocul pe cealaltă parte* (sau *pe dos*) = a-și schimba atitudinea (pe neașteptate). *Iarnă cu șapte cojoace* = iarnă foarte grea. *Cît îi poate* (cuiva) *cojocul* = cît poate cineva, cîtă putere de rezistență are cineva. *Vai de cojocul cuiva* = vai de el, vai de capul lui, vai de pielea lui. *Te mănîncă cojocul* = nu te astîmperi, nu te potolești, vrei să te bat. *A scutura* (cuiva) *cojocul* sau *a i se face* (cuiva) *pielea cojoc* = a bate (pe cineva). *A nu mai întreba* (pe cineva) *de ce-i e cojocul* = a lua (pe cineva) repede, a nu-l mai lăsa să se gîndească. *A-și teme cojocul* = a fi (prea) precaut, a evita cu prudență riscurile. 2. Sul de bumbac bine presat, rezultat la mașina bătătoare din întreprinderile textile. [Var.: (reg.) **cojoácă** s. f.] — Slav (v. sl. *kožuhŭ*).

Cojoc

COJOCÁR, *cojocări,* s. m. Persoană care lucrează sau vinde cojoace, pieptare, căciuli etc. — Din **cojoc** + suf. *-ar.*

COJOCĂREÁSĂ, *cojocărese,* s. f. 1. Femeie care lucrează sau vinde cojoace, pieptare, căciuli etc. 2. Nevastă de cojocar. — Din **cojocar** + suf. *-easă.*

COJOCĂRÉSC, -EÁSCĂ, *cojocărești,* adj. Care ține de cojocar sau de cojocărie, privitor la cojocar sau la cojocărie. — Din **cojocar** + suf. *-esc.*

COJOCĂRÍE, (2) *cojocării,* s. f. 1. Meseria cojocarului. 2. Atelier unde se lucrează cojoace, căciuli etc.; prăvălie în care se desfac aceste mărfuri. 3. (Rar) Marfă de cojocar. — (1) Din **cojocar** + suf. *-ie,* (2,3) din **cojoc** + suf. *-ărie.*

COJOCÉL, *cojocele,* s. n. Diminutiv al lui *cojoc;* cojoc scurt pînă la șold, fără mîneci; pieptar, bundiță.

COLABORÁ, *colaborez,* vb. I. Intranz. 1. A participa în mod activ la realizarea unei acțiuni sau a unei opere care se efectuează în comun. 2. A publica o lucrare într-un periodic sau într-o culegere. — Fr. **collaborer.**

COLABORÁRE, *colaborări,* s. f. Acțiunea de *a colabora* și rezultatul ei. ✧ Loc. adv. *În colaborare (cu...)* = participînd activ, printr-o contribuție efectivă, la o muncă în comun; împreună (cu...).

COLABORATÓR, -OÁRE, *colaboratori, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care lucrează în colaborare cu cineva la îndeplinirea unei munci. 2. Persoană care ia parte, ca coautor, la elaborarea unei publicații periodice sau a unei opere mai vaste. 3. Persoană care lucrează într-o instituție de cultură. — După fr. **collaborateur.**

COLABORAȚIONÍST, -Ă, *colaboraționiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care, trădîndu-și țara, a colaborat cu cotropitorii fasciști în timpul celui de-al doilea război mondial. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **collaborationiste.**

COLÁC, *colaci,* s. m. 1. Un fel de pîine, de obicei în formă de cerc, împletită din două sau din trei suluri de cocă. ✧ Expr. *A se face colac* = a se așeza, a se culca cu corpul încolăcit. *Colac peste pupăză,* se zice cînd peste un necaz sau o nenorocire mai vine alta. *A umbla după* (sau *a aștepta*) *colaci calzi* = a umbla după (sau a aștepta) lucruri bune și plăcute venite de-a gata. *A aștepta* (sau *a primi* pe cineva) *cu colaci calzi* = a face (cuiva) o primire bună. 2. Obiect de metal, de lemn, de cauciuc etc., de formă rotundă sau răsucit în așa fel, încît să aibă formă de roată; cerc, inel. ✧ *Colac de salvare* = roată de plută sau de cauciuc umflată cu aer, cu ajutorul căreia o persoană, mai ales un naufragiat, se poate menține deasupra apei. ✦ Împrejmuire de piatră sau de lemn în jurul unei fîntîni. 3. Rotocol de fum (de țigară). — Bg., sb. **kolak** (sg. refăcut după pl. *kolač*).

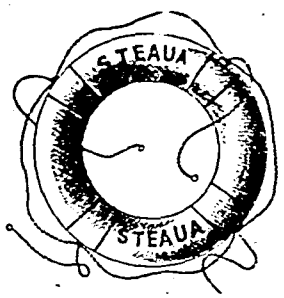

Colac de salvare

COLÁN, *colane,* s. n. 1. Salbă, șirag purtat la gît ca podoabă. 2. Cingătoare împodobită, purtată îndeosebi de femei; brîu, cordon. — Tc. **kolan** (< it. *collana*).

COLÁPS, *colapsuri,* s. n. Stare foarte gravă care intervine în anumite boli, caracterizată prin oprirea intermitentă a activității inimii și pierderea cunoștinței. — Lat. lit. **collapsus.**

COLÁSTRĂ s. f. v. **coraslă.**

COLÁSTRU s. m. v. **coraslă.**

COLATERÁL, -Ă, *colaterali, -e,* adj. Lăturalnic, subordonat secundar. ✧ *Linie* (sau *ramură*) *colaterală* = legătura de rudenie care unește între ei pe frați și surori (și pe descendenții acestora). — Fr. **collatéral** (lat. lit. **collateralis**).

COLAȚIONÁ, *colaționez,* vb. I. Tranz. A compara, a confrunta între ele sau cu originalul transcrieri, reproduceri de texte, copii etc., spre a verifica exactitatea sau spre a constata asemănările și deosebirile existente. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **collationner.**

COLAȚIONÁRE, *colaționări,* s. f. Acțiunea de *a colaționa* și rezultatul ei. [Pr.: *-ți-o-*]

COLAȚIÚNE, *colațiuni,* s. f. (Franțuzism) 1. Colaționare. 2. Gustare. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **collation.**

COLĂCÁR, *colăcari,* s. m. (Pop.) 1. (La pl.) Mirii sau părinții lor, care aduc nașilor colaci în dar, la nuntă. 2. Persoană care însoțește nunta și spune oratia. — Din **colac** + **olăcar.**

COLĂCĂRÍ, *colăcărésc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A fi colăcar (2). — Din **colăcar.**

COLĂCÉL, *colăcei* s. m. Diminutiv al lui *colac;* colac mic care se împarte la nunți, la înmormîntări etc.

COLĂCÉR, *colăceri,* s. m. Colăcar (2). — Din **colaci** + suf. *-ar.*

COLĂCÍ, *colăcesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A recomanda pe cineva de soț sau de soție, a face demersuri pentru căsătoria cuiva; a peți. 2. A aduce undeva pe un străin (nepoftit sau plicticos) care se aciuează acolo. 3. A sfătui pe cineva (de rău). — Din **colac.**

COLĂRÉZI s. m. pl. Bucățele de cocă care se fierb în lapte sau în anumite mîncăruri; *p. ext.* mîncare (pentru copii) făcută din lapte fiert cu făină.

COLB, (rar) *colburi,* s. n. (Reg.) Praf. ✧ Expr. *A bate* (pe cineva) *să-i meargă* (sau *de-i merge*) *colbul* = a bate zdravăn.

COLBĂÍ, *colbăiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) prăfui. [Var.: **colbări** vb. IV] — Din **colb.**

COLBĂÍT, -Ă, *colbăiți, -te,* adj. (Reg.) Plin de praf, acoperit de praf; prăfuit. [Var.: **colbuít, -ă** adj.] — V. *colbăi.*

COLBĂRÁIE s. f. (Reg.) Colbărie. — Din **colb** + suf. *-ărăie.*

COLBĂRÍ vb. IV. v. **colbăi.**

COLBĂRÍE s. f. (Reg.) Praf mult; prăfărie. — Din **colb** + suf. *-ărie.*

COLBUÍT, -Ă adj. v. **colbăit.**

COLBURÓS, -OÁSĂ, *colburoși, -oase,* adj. (Înv. și reg.) Plin de praf; prăfuit. — Din **colb** + suf. *-uros.*

COLCÁI, pers. 3 *cólcăie,* vb. IV. Intranz. 1. A fierbe în clocot; a clocoti. 2. (Despre o mulțime) A mișuna, a viermui, a foi. 3. (Neobișnuit) A face valuri mari; a vui. — Onomatopee.

COLCĂIÁLĂ s. f. Faptul de *a colcăi.* 1. Clocot, clocotire. 2. Foială.

COLCEÁG, *colceaguri,* s. n. (Înv.) Un fel de ghetă care se încheia cu copci. — Tc. **kolçak.**

COLCOTÍ vb. IV. v. **clocoti.**

COLCOTÓS, -OÁSĂ, *colcotoși, -oase,* adj. (Rar) Clocotitor. — Din **clocot** + suf. *-os.*

COLDÁN, *coldani,* s. m. (Reg.) Haimana; calic. — Magh. **kold[us]** + suf. *-an.*

COLEÁ adv. 1. (Cu sens local) (Pe) aici (pe) aproape, în apropiere, alături. ✧ Expr. *Ici și colea* sau *pe ici, (pe) colea* = pe alocuri. *De ici, (de) colea* = de aici (și) din altă parte, dintr-un loc în altul.

Colea și colea = rar, puțin, pe ici pe colo. *Ba ici, ba colea* = în toate părțile, pretutindeni. *De colea pînă colea* = dintr-un loc într-altul, încoace și încolo; repede. *Cît colea* = aproape, de aproape; la o parte. *Mai colea de...* = ceva mai departe de...; în apropiere de... 2. (Cu sens modal) În toată puterea cuvîntului, bine de tot, într-adevăr. *Acu văd și eu că ești bărbat, om verde, colea* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *Știi, colea* = zdravăn, de soi, așa cum trebuie, extraordinar. 3. (Cu sens temporal) Atunci, în timpul cînd..., în momentul cînd... *Vai de mine, cît dor duc Colea seara cînd mă culc* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ Expr. *Cînd colea*, se spune pentru a pregăti pe ascultător că urmează ceva neașteptat, important. [Acc. și: *cólea*] — Din **acolea**.

COLEAȘĂ, *coleșe*, s. f. (Reg.) Mămăligă. ✦ Fiertură de mălai sau de făină; terci. — Sb. **kulješ**, bg. **kuljaša**.

COLECTÁ, *colectez*, vb. I. Tranz. 1. A aduna, a strînge la un loc lucruri, bani etc., pentru un anumit scop. 2. A strînge de la producători diferite produse, pe baza unor contracte încheiate cu aceștia. 3. (Despre un abces sau o rană) A face puroi, a coace. — Fr. **collecter**.

COLECTÁRE, *colectări*, s. f. Acțiunea de *a colecta*.

COLÉCTĂ, *colecte*, s. f. Acțiunea de a aduna bani sau obiecte date prin contribuție benevolă, în scopul ajutorării cuiva. — Fr. **collecte**.

COLECTÍV[1], *colective*, a. n. Grup de persoane cu interese și concepții comune, organizat pe același loc de producție, în vederea unor scopuri bine determinate și în care fiecare poartă răspunderea muncii depuse, se supune unei discipline liber consimțite și acceptă o conducere unică. ◇ *Colectiv de redacție* = totalitatea celor care lucrează la redactarea unui periodic sau a unei lucrări științifice. *Colectiv de catedră* = totalitatea cadrelor didactice din învățămîntul superior, grupate în cadrul unei specialități. — Fr. **collectif** (lat. lit. **collectivus**).

COLECTÍV[2], **-Ă**, *colectivi, -e*, adj. 1. Care rezultă din participarea mai multor persoane (sau lucruri). 2. Care aparține tuturor; obștesc, social; care e organizat de mai mulți; efectuat, realizat de mai mulți. 3. Care se referă la ideea de colectivitate. ◇ *Substantiv colectiv* = substantiv care, la singular, numește o pluralitate de obiecte identice, considerate ca un întreg, ca o totalitate. *Sufix colectiv* = sufix care conferă unui substantiv rolul de substantiv colectiv. — Fr. **collectif** (lat. lit. **collectivus**).

COLECTÍVĂ, *colective*, s. f. Gospodărie agricolă colectivă, v. *gospodărie*. — Din **colectiv**.

COLECTIVÍSM s. n. Concepție care are la bază principiul proprietății obștești asupra mijloacelor de producție și al muncii în colectiv. — Fr. **collectivisme**.

COLECTIVÍST, **-Ă**, *colectiviști, -ste*, s. m. și f. Membru al unei gospodării agricole colective. ◇ (Adjectival) *Țăran colectivist*. — Fr. **collectiviste**.

COLECTIVITÁTE, *colectivități*, s. f. Grup de oameni care duc o viață colectivă; *p. ext.* societate. — După fr. **collectivité**.

COLECTIVIZÁ, *colectivizez*, vb. I. Tranz. (În perioada dictaturii proletariatului) A uni de bunăvoie principalele mijloace de producție din agricultură pentru folosința colectivă, ca bază a proprietății socialiste obștești; a transforma, a reuni în colectiv. — Fr. **collectiviser**.

COLECTIVIZÁRE, *colectivizări*, s. f. Acțiunea de *a colectiviza* și rezultatul ei.

COLECTÓR[1], *colectoare*, s. n. Încăpere sau conductă pentru adunarea și conducerea lichidelor sau a gazelor în diferite sisteme tehnice. ◇ *Colector de electricitate* = corp metalic izolat, care se încarcă cu electricitatea din mediul în care se găsește. *Colector de unde electromagnetice* = antenă (2). — După fr. **collecteur**.

COLECTÓR[2], *colectori*, s. m. Persoană care strînge sau achiziționează mărfuri, produse etc. pentru stat. — După fr. **collecteur**.

COLECTÓR[3], **-OÁRE**, *colectori, -oare*, adj. (Despre vase, tuburi, bazine) În care se adună, se colectează gaze sau lichide. — După fr. **collecteur**.

COLECTÚRĂ, *colecturi*, s. f. Nume dat unor oficii de colectare a cărților. ✦ (În trecut) Agenție de vînzare a biletelor de loterie. — Germ. **Kollektur**.

COLÉCȚIE, *colecții*, s. f. 1. Serie de obiecte de același fel sau de aceeași categorie care, adunate și dispuse sistematic, reprezintă o valoare artistică, științifică, documentară etc. ✦ Culegere (de opere literare). 2. Puroi adunat în interiorul unui țesut bolnav sau într-o cavitate a organismului. [Var.: (înv.) **colecțiúne** s. f.] — Fr. **collection** (lat. lit. **collectio, -onis**).

COLECȚIONÁ, *colecționez*, vb. I. Tranz. A aduna, a strînge obiecte de același fel pentru a face o colecție. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **collectionner**.

COLECȚIONÁR, **-Ă**, *colecționari, -e*, s. m. și f. Persoană care colecționează anumite obiecte, care face o colecție (1). [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **collectionneur**.

COLECȚIÚNE s. f. v. **colecție**.

COLEDÓC adj. n. (Anat.; în expr.) *Canal coledoc* (și substantivat) = canal prin care se varsă fierea în duoden. — Fr. **cholédoque** (lat. lit. **choledochus**).

COLÉG, **-Ă**, *colegi, -e*, s. m. și f. 1. Camarad de studii, considerat în raport cu alți elevi sau studenți de la aceeași școală. 2. Persoană considerată în raport cu alte persoane aflate în același loc de muncă. — Fr. **collègue**.

COLEGATÁR, *colegatari*, s. m. Fiecare dintre persoanele care moștenesc împreună o avere lăsată prin testament. — După fr. **colégataire**.

COLEGIÁL, **-Ă**, *colegiali, -e*, adj. De coleg; camaraderesc. [Pr.: *-gi-al*] — Fr. **collégial**.

COLEGIALITÁTE s. f. Atitudine, sentimente de coleg; camaraderie. [Pr.: *-gi-a-*] — Din **colegial** (după germ. *Kollegialität*).

COLEGIÁN, *colegieni*, s. m. (Înv.) Elev al unui colegiu. [Pr.: *-gi-an*] — După fr. **collégien**.

COLÉGIU, *colegii*, s. n. 1. Grup de persoane care alcătuiesc organul de conducere și îndrumare al unei publicații periodice. 2. (În expr.) *Colegiu de partid* = organ de control al Partidului Muncitoresc Romîn, care funcționează pe lîngă comitetele regionale. 3. (În trecut) Organizație de liber-profesioniști alcătuită cu scopul de a apăra interesele profesionale ale membrilor ei. 4. Fiecare dintre cele trei categorii în care erau împărțiți alegătorii înainte de introducerea votului universal, în raport cu averea și cu clasa socială din care făceau parte (excluzîndu-se de la vot prin acest sistem un mare număr de cetățeni din păturile sărace). 5. (În vechea organizare a învățămîntului) Instituție de învățămînt secundar. — (1, 2, 3, 4) Lat. lit. **collegium**, (5) după fr. **collège**.

COLEOPTÉR, *coleoptere*, s. n. (La pl.) Ordin de insecte cu patru aripi, dintre care cele superioare, întărite, au rol de protecție pentru celelalte două, care sînt subțiri și servesc la zbor; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin. [Pr.: *-le-op-*] — Fr. **coléoptères**.

COLÉRIC, **-Ă**, *colerici, -e*, adj. (Despre oameni) Care se supără ușor, care are izbucniri de mînie. — Fr. **colérique**.

COLESTERÍNĂ s. f. Substanță organică care se găsește în protoplasma tuturor celulelor și mai ales în materia albă din creier și din nervi, reglementînd permeabilitatea față de lichide a membranelor celulare. — Fr. **cholestérine**.

COLÉT, *colete*, s. n. Pachet expediat prin poștă. — Fr. **colis** (după *pachet*).

COLETĂRÍE, *coletării*, s. f. Mărfuri expediate în cantități mici și în forme ușor de mînuit; *p. ext.* mijloc special de a transporta astfel de mărfuri. — Din **colet** + suf. *-ărie*.

COLHÓZ, *colhozuri*, s. n. (În U.R.S.S.) Gospodărie agricolă colectivă. — Rus **kolhoz**.

COLHÓZNIC, **-Ă**, *colhoznici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de colhoz, privitor la colhoz. 2. S. m. și f. Membru al unui colhoz. — Rus **kolhoznik**.

COLIBACÍL, *colibacili*, s. m. Bacil care se găsește în aparatul digestiv și care, uneori, devine patogen. — Fr. **colibacille**.

COLIBACILÓZĂ, *colibaciloze*, s. f. (La oameni și la animale) Boală provocată de colibacili și care se manifestă prin simptome generale (diaree, febră, lipsă de poftă de mîncare etc.) și locale, mai ales renale. — Fr. **colibacillose**.

COLIBÁȘ, *colibași*, s. m. (Rar) Om care locuiește într-o colibă. — Din **colibă** + suf. *-aș*.

COLÍBĂ, *colibe*, s. f. Casă mică și sărăcăcioasă. ✦ Adăpost pentru oameni făcut din bîrne, din crengi etc. și acoperit cu paie, ramuri etc. — Slav (v. sl. **koliba**).

COLIBRÍ s. m. invar. Nume dat mai multor specii de păsări foarte mici și cu pene viu colorate, care trăiesc în America tropicală (*Trochilus*). — Fr. **colibri**.

Colibri

CÓLICĂ, *colici*, s. f. (La oameni și la animale) Simptom al unor boli, manifestat prin dureri puternice produse de contracția musculară a organului bolnav. — Fr. **colique**.

COLÍE s. f. v. **colilie**.

COLIÉR, *coliere*, s. n. Șirag, salbă, colan de mărgele, de pietre scumpe etc. ✦ Fig. Cerc, brîu. [Pr.: *-li-er*] — Fr. **collier**.

COLILÍE, *colilii*, s. f. Plantă erbacee care are în vîrful semințelor peri lungi, albi și pufoși (*Stipa pennata*). ◇ Expr. *Alb-colilie* = cu părul (de pe cap) complet alb. (Pop.) *A-i fi* (cuiva) *calea în colilie* = a avea un drum frumos, plăcut. [Var.: (pop.) **colie** s. f.] — Comp. sb. **covilje**.

Colilie

COLILÍU, **-IE**, *colilii*, adj. Alb (cum e colilia). — Din **colilie**.

COLIMATÓR, *colimatoare*, s. n. 1. Dispozitiv optic format dintr-o lentilă convergentă în focarul căreia se găsește un ansamblu de două fire subțiri, în cruce, folosit pentru determinarea unei direcții. 2. Dispozitiv optic folosit pentru a transforma un fascicul de raze de lumină divergente într-un fascicul de raze paralele. — După fr. **collimateur**.

COLÍN, *colini*, s. m. (Reg.) Cracă sau ramificație a tulpinii unui copac, crescută din rădăcină.

COLÍNĂ, *coline*, s. f. Ridicătură de pămînt mai mică decît dealul; deluțor. — Fr. **colline**.

COLÍND, *colinde*, s. n. Faptul de a colinda. 1. Obiceiul de a colinda. 2. Cîntec tradițional cîntat de cete de copii sau de flăcăi care

vizitează casele în seara de crăciun. 3. Umblet din loc în loc, întrerupt de popasuri. ◇ Loc. prep. (Rar) *În colindul . . .* = de la un om la altul, din om în om. [Var.: **colíndă** s. f.] —Slav (v. sl. koleⁿda <lat.).

COLINDÁ, *colínd*, vb. I. Intranz. 1. A umbla, în seara de crăciun, de la casă la casă, cîntînd colinde. 2. A umbla de colo pînă colo, dintr-un loc în altul. ✦ Tranz. A străbate, a cutreiera, a bate un drum. — Din **colindă**.

COLINDÁRE, *colindări*, s. f. Acțiunea de *a colinda*.

COLINDÁT s. n. Faptul de *a colinda*. 1. Mersul cu colindul. 2. Colind (3).

COLÍNDĂ s. f. v. colind.

COLINDĂTÓR, -OÁRE, *colindători, -oare*, s. m. și f. Persoană care colindă (1). —Din colinda + suf. *-(ă)tor*.

COLINDÉȚ, *colindețe*, s. n. (Pop.) Colăcel sau plinișoară care se dă în dar colindătorilor; *p. ext.* (la pl.) orice dar care se dă colindătorilor. ◇ Expr. *A umbla cu colindețele* = a umbla cu colindul. — Din colind + suf. *-eț*.

COLÍR s. n. Medicament lichid întrebuințat în anumite afecțiuni ușoare ale ochilor. — Fr. collyre.

COLÍTĂ, *colite*, s. f. Inflamarea intestinului gros, care produce tulburări digestive. — Fr. colite.

COLIVÁR, *colivari*, s. m. 1. Termen disprețuitor pentru oamenii care aleargă pe la toate înmormîntările, ca să mănînce colivă de pomană; *fig.* cel care vrea să aibă totul de-a gata; pomanagiu. 2. Cel care poartă coliva la înmormîntări. — Din colivă + suf. *-ar*.

COLÍVĂ, *colive*, s. f. (În practicile religioase creștine-ortodoxe) Grîu fiert amestecat cu zahăr și cu nuci pisate, împărțit ca pomană la înmormîntări și la parastase. — Slav (v. sl. kolivo <gr.).

COLIVÍE, *colivii*, s. f. 1. Cușcă mică făcută din vergele de metal sau de lemn, în care se țin închise păsările cîntătoare sau exotice. 2. Construcție de metal acționată mecanic, care servește, în mine, la transportarea persoanelor, a materialelor și a minereului extras. — Slav (v. sl. kullvija <gr.).

COLIVIOÁRĂ, *colivioare*, s. f. Diminutiv al lui *colivă*.

COLÍZIE s. f. v. coliziune.

COLIZIÚNE, *coliziuni*, s. f. (Franțuzism) 1. Ciocnire de forțe, tendințe, interese opuse în domeniul relațiilor omenești; conflict, ceartă, dispută. 2. (Rar) Ciocnire violentă între două corpuri care se mișcă unul spre altul; izbire, lovire. ✦ Încăierare, bătălie, luptă. [Pr.: *-zi-u-*. — Var.: (înv.) **colízie** s. f.] — Fr. collision (lat. lit. collisio, *-onis*).

COLMATÁRE s. f. (Tehn.) Astuparea porilor unui material poros, prin pătrunderea unei materii coloidale în masa lui. — După fr. colmatage.

CÓLNĂ, *colne*, s. f. (Reg.) Colibă sau casă (la vie). ✦ Construcție (primitivă) servind, într-o gospodărie țărănească, la păstrarea uneltelor sau la adăpostirea vitelor. — Sb. kolna.

COLNÍC, *colnice*, s. n. 1. Colină. 2. Drum îngust care trece peste un deal sau prin pădure. 3. Loc mic, în pădure, lipsit de arbori; luminiș. — Bg., sb. kolnik.

COLNICÉL, *colnicele*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *colnic*.

CÓLNIȚĂ[1], *colnițe*, s. f. (Reg.) Adăpost pentru oi sau pentru vite, construit din nuiele și acoperit cu paie; șură, șopron. — Sb. kolnica.

COLNÍȚĂ[2], *colnițe*, s. f. (Reg.) Deal mic, delușor. —Din colină (puțin folosit, <*colină* + suf. *-iță*).

CÓLO adv. (Cu sens local) Acolo. ◇ Expr. *De colo (pînă) colo* = dintr-un loc într-altul; de la un capăt la altul, încoace și încolo, peste tot. *(Pe) ici, (pe) colo* sau *colo și colo* = din loc în loc, pe alocurea, foarte rar. *Pe colo . . ., pe dincolo* = într-o parte . . ., într-alta. *Cît colo* = la oarecare depărtare, mai la o parte. *Cînd colo* = (exprimînd o surprindere) în loc de aceasta, în realitate. *A se cunoaște* (sau *a se vedea* etc.) *cît de colo* = a se cunoaște (sau a se vedea etc.) de departe, a fi foarte evident. *Ia te uită colo!* = (exprimînd mirarea) i-auzi! de unde și pînă unde? [Acc. și: (pop.) *coló*] — Din acolo.

COLOÁNĂ, *coloane*, s. f. 1. Stîlp cilindric de marmură, piatră, lemn etc., destinat să susțină o parte dintr-un edificiu sau să-l înfrumusețeze. ◇ *Coloană vertebrală* = totalitatea vertebrelor reunite cap la cap, formînd baza de susținere a scheletului la animalele vertebrate; șira spinării. 2. (Fiz.) Masă cilindrică a unui fluid, închisă într-un tub sau țișnind cu putere dintr-o conductă sau dintr-un rezervor. *Coloană de mercur*. 3. Fiecare dintre secțiunile verticale în care se împarte o pagină tipărită de ziar, revistă etc. și care este despărțită de celelalte printr-o linie verticală sau printr-un spațiu alb; *p. ext.* conținutul unei astfel de despărțituri. ◇ Expr. *A pune* (pe cineva) *pe două coloane* = a arăta că cineva a plagiat, expunînd, în coloane alăturate, textul plagiatorului și originalul pe care l-a imitat. ✦ Rubrică într-un formular, registru etc. 4. Șir de cifre așezate unele sub altele (pentru a putea fi adunate). 5. Nume dat mai multor aparate folosite în chimie și în industria chimică, alcătuite dintr-o manta cilindrică verticală de metal, de sticlă etc. care conține materiale adsorbante sau talere de formă specială, materiale filtrante etc. 6. Grup de oameni, de soldați, de vechicule etc. în mers, așezate în șiruri paralele în adîncime. — Fr. colonne.

Coloane

COLOARE s. f. v. culoare.

COLOCATÁR, -Ă, *colocatari, -e*, s. m. și f. Persoană care locuiește în aceeași casă cu persoane străine de familia sa, considerată în raport cu aceste persoane. — Din co- + locatar.

COLÓCVIU, *colocvii*, s. n. Convorbire, discuție. ✦ Formă de control a cunoștințelor dobîndite de studenți, după o perioadă a anului universitar, constînd din discuții între profesori și studenți. — Lat. lit. colloquium.

COLÓDIU s. n. Soluție obținută prin dizolvarea nitrocelulozei într-un amestec de eter și alcool și care are numeroase folosiri în medicină și în tehnică. — Fr. collodion.

COLOFÓNIU s. n. Reziduu de culoare galbenă-roșcată, obținut după îndepărtarea terebentinei din rășina de conifere, folosit în industria hîrtiei, a lacurilor, a cauciucului etc.; saciz. — Ngr. kolophonion.

COLOGARÍTM, *cologaritmi*, s. m. Logaritmul inversului unui număr. — Fr. cologarithme.

COLOÍD[1], *coloizi*, s. m. Substanță cu proprietăți coloide, aflată în stare coloidă. — Fr. colloïde.

COLOÍD[2], *-Ă, coloizi, -de*, adj. (Chim., despre unele substanțe sau materii) Ale cărei particule se află în stare de dispersie și nu difuzează prin membrane. — Fr. colloïde.

COLOIDÁL, -Ă, *coloidali, -e*, adj. (Chim.) Care are aspectul și proprietățile unui coloid. ◇ *Stare coloidală* = stare de diviziune a materiei, în care particulele constitutive au dimensiuni cuprinse între aceea a moleculelor și aceea a suspensiilor. [Pr.: *-lo-i-*] — Fr. colloïdal.

COLÓN[1] s. n. Porțiune a intestinului gros, care se întinde pînă la rect. — Fr côlon (lat. lit. colon).

COLÓN[2], *colони*, s. m. 1. (La romani) Muncitor agricol care la începutul republicii lucra ca țăran liber, mai tîrziu muncea un pămînt luat în arendă de la marii proprietari, iar spre sfîrșitul imperiului începe să fie legat de pămînt, să plătească dijmă și să presteze corvezi. 2. (Înv.) Colonist. — Fr. colon (lat. lit. colonus).

COLONÁDĂ, *colonade*, s. f. Șir de coloane care formează un ansamblu arhitectonic. ✦ Loc împrejmuit cu un șir de coloane. — Fr. colonnade.

COLONÁT s. n. Starea de colon[2]; formă de organizare socială la sfîrșitul imperiului roman, caracterizată prin legarea din ce în ce mai strînsă a colonilor de pămîntul pe care îl lucrau și pentru care plăteau proprietarilor dijmă. — Lat. lit. colonatus.

COLONÉL, *colonei*, s. m. Grad de ofițer superior locotenentului-colonel și inferior generalului; persoană care poartă acest grad. ◇ *Locotenent-colonel* = grad de ofițer superior maiorului și inferior colonelului; persoană care poartă acest grad. — Fr. colonel.

COLONÉLĂ s. f. (Înv.) Colonleasă. — Fr. colonelle.

COLONELEÁSĂ, *colonelese*, s. f. Soție de colonel. — Din colonel + suf. *-easă*.

COLONÉȚĂ, *colonete*, s. f. (Înv.) Diminutiv al lui *coloană*.

COLONIÁL, -Ă, *coloniali, -e*, adj. Care ține de colonii, privitor la colonii; aflat în colonii, provenind din colonii; în stare de colonie. ◇ *Putere colonială* = stat capitalist care ține sub exploatare una sau mai multe colonii. *Politică colonială* = acțiune de asuprire și subjugare economică, politică și națională dusă de statele imperialiste în colonii. *Război colonial* = război dus de un stat imperialist pentru cucerirea de colonii sau pentru menținerea coloniilor cucerite anterior. [Pr.: *-ni-al*] — Fr. colonial

COLONIÁLE s. f. pl. Articole alimentare de băcănie (ceai, cafea etc.) importate din țări exotice sau, *p. ext.*, produse în interiorul țării. [Pr.: *-ni-a-*] — Fr. [denrées] coloniales (germ. Kolonial [Waren]).

COLONIALÍSM s. n. Politică de cucerire, subjugare și exploatare economică, națională etc. dusă de un stat imperialist într-o colonie sau, *p. ext.*, într-o țară supusă influenței lui economice. [Pr.: *-ni-a-l*] — Fr. colonialisme.

COLONIALÍST, -Ă, *colonialiști, -ste*, adj. Care ține de colonialism sau de colonii, privitor la colonialism sau la colonii. ✦ (Substantivat, m. pl.) Nume dat imperialiștilor care asupresc și exploatează coloniile. [Pr.: *-ni-a-*] — Fr. colonialiste.

COLÓNIE[1] s. f. (În expr.) *Apă de colonie* (și eliptic) = lichid parfumat, fabricat din alcool și diverse uleiuri vegetale și folosit în cosmetică. — Fr. [eau de] Cologne.

COLONÍE[2], *colonii*, s. f. 1. (În antichitate) Cetate sau oraș întemeiat cu scopuri comerciale de fenicieni de greci sau de alte popoare pe teritoriu străin, și care, pierzînd cu timpul legăturile de dependență cu metropola, putea deveni oraș de sine stătător; cetate sau oraș construit de romani în țările cucerite și avînd un rol economic, administrativ și militar. 2. Regiune sau țară (înapoiată) cucerită de un stat expansionist pentru obținerea de materii prime ieftine, pentru desfacerea la prețuri ridicate a produselor fabricate și pentru exportul de capital. 3. Grup compact de persoane așezate într-o țară sau într-o regiune a unei țări și care provin din imigrare sau din strămutare. 4. Grup de copii trimiși la odihnă în stațiuni climaterice sau balneare; loc unde este găzduit acest grup de copii. 5. Grup de animale de același fel, ducînd viața în comun. *Colonie de corali*. — Fr. colonie (lat. lit. colonia).

COLONÍST, -Ă, *coloniști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se strămută sau este strămutată din țară sau din locul de origine, pentru a se așeza într-un loc străin. — Germ Kolonist.

COLONIZÁ, *colonizez*. vb. I. Tranz. 1. A popula cu coloniști o țară sau o regiune cucerită. 2. A popula regiuni (slab populate) din propria țară, cu oameni aduși din alte regiuni. — Fr. **coloniser.**

COLONIZÁRE, *colonizări*, s. f. Acțiunea de *a coloniza*.

COLONIZATÓR, -OÁRE, *colonizatori, -oare*, s. m. și f. Stat sau popor (mai rar persoană izolată) care efectuează sau organizează o colonizare. — După fr. **colonisateur.**

CÓLONTÍTLU, *colontitluri*, s. n. (Tipogr.) Rînd așezat în capul unei pagini de text, cuprinzînd titlul lucrării sau al capitolului, numele autorului etc. — Din **colon** (puțin folosit) + **titlu** (după fr. *colonne-titre*).

COLORÁ, *colorez*, vb. I. Tranz. 1. A da unui obiect o culoare, cu ajutorul unei vopsele; a vopsi. 2. Fig. A da o nuanță expresivă stilului, exprimării etc.; a nuanța, a reliefa. — Fr. **colorer** (lat. lit. colorare).

COLORÁNT, -Ă, *coloranți, -te*, adj. Care are proprietatea de a colora. ◇ (Substantivat, m.) *Industria coloranților*. — Fr. **colorant.**

COLORÁRE, *colorări*, s. f. Acțiunea de *a colora*; vopsire.

COLORÁT, -Ă, *colorați, -te*, adj. 1. Care are o anumită culoare (alta decît cea albă sau neagră); care are mai multe culori. 2. Fig. (Despre stilul, felul de exprimare al cuiva etc.) Bogat în nuanțări sau în imagini; viu, expresiv. — V. *colora*.

COLORATÚRĂ, *coloraturi*, s. f. 1. Înfrumusețare a unei melodii, prin introducerea de pasaje grele din punct de vedere tehnic (cadențe, rulade, triluri etc.). ◇ *Soprană de coloratură* = soprană care execută asemenea melodii. 2. (Rar) Bogăție de culori; colorit. — It. **coloratura.**

COLORIMÉTRU s. n. Aparat optic întrebuințat la determinarea concentrației soluțiilor colorate. — Fr. **colorimètre.**

COLORÍST, *coloriști*, s. m. Pictor care se distinge prin coloritul tablourilor sale. — Fr. **coloriste.**

COLORÍT, *colorituri*, s. n. Totalitatea culorilor unui obiect; efectul care rezultă din îmbinarea lor artistică. ✦ Culoare. ✦ Fig. (Despre abstracte, despre stilul operelor literare etc.) Nuanță expresivă, strălucire deosebită. — Fr. **coloris** (it. **colorito**).

COLÓS, *coloși*, s. m. Om de mărime și putere neobișnuite; *p. ext.* ființă sau obiect de proporții foarte mari. — Fr. **colosse** (lat. lit. colossus).

COLOSÁL, -Ă, *colosali, -e*, adj. Care depășește măsura obișnuită, care este neobișnuit de mare; imens, gigantic, uriaș, enorm. — Fr. **colossal.**

COLPORTÁ, *colportez*, vb. I. Tranz. A răspîndi din om în om știri necontrolate (și false). — Fr. **colporter.**

COLPORTÁJ s. n. 1. Răspîndire, distribuire (a cărților, a presei). 2. (Ieșit din uz) Comerț ambulant. — Fr. **colportage.**

COLPORTÓR, *colportori*, s. m. 1. Cel care răspîndește știri necontrolate (și false). 2. (Ieșit din uz) Negustor ambulant. — După fr. **colporteur.**

COLTÚC, *coltuce*, s. n. 1. Fiecare dintre cele două capete ale unei piini lungi. 2. (Reg.) Pernă mică servind drept căpătîi. ✦ Perniță în care se păstrează înfipte ace. — Tc. **koltuk.**

COLTUCÉL, *coltucele*, s. n. Diminutiv al lui *coltuc*.

COLȚ, **(I, II 4)** *colțuri*, s. n., **(II, III)** *colți*, s. m. I. 1. Punct unde se întîlnesc două sau mai multe laturi ale unui obiect sau ale unei figuri. ◇ *Colțul gurii* = fiecare dintre cele două extremități laterale ale gurii, unde se întîlnesc buzele. ✦ Fiecare dintre unghiurile formate de două străzi care se întîlnesc; locul format de fiecare dintre aceste unghiuri. ◇ Expr. *Colț cu...* = în unghiul format de străzile... 2. Porțiune dintr-un obiect sau dintr-un loc cuprinsă între extremitățile reunite ale laturilor lui. ✦ (În publicistică) Rubrică rezervată unei anumite specialități. ✦ Margine, extremitate. ◇ *Colț de pîine* = coltuc (1); *p. ext.* orice bucată de pîine (tăiată de la o margine). ✦ Porțiune dintr-o încăpere cuprinsă între extremitățile reunite ale pereților. ◇ Expr. *A da din colț în colț* = a recurge la tot felul de subterfugii pentru a ieși dintr-o încurcătură. *A pune (un copil) la colț* = a obliga (un copil) să stea, drept pedeapsă, într-un ungher al camerei, cu fața la perete. 3. Loc îndepărtat, retras, dosnic; refugiu, ascunziș. ◇ Expr. *În* (sau *din*) *toate colțurile* = în (sau din) toate părțile. II. 1. Dinte al animalelor (mai rar al oamenilor), în special caninul. ◇ Expr. *A-și arăta colții* = a manifesta o atitudine agresivă, aprigă. *A (se) lua la colți* = a (se) certa, a fi gata de încăierare. *A avea colți* (sau *un colț*) = a fi dîrz; a fi obraznic. ✦ Fragment dintr-un dinte sau dintr-o măsea ruptă. 2. Fiecare dintre vîrfurile lungi și ascuțite ale greblei, furcii sau ale altor instrumente asemănătoare. 3. Cui de fier pe care îl aplică cineva, iarna, pe talpa încălțămintei, ca să nu alunece pe gheață; țintă. 4. Vîrf ascuțit și proeminent de stîncă, de gheață etc. 5. Vîrful plantelor, în special al ierbii, la începutul dezvoltării lor, cînd încolțesc. 6. Compuse: *floare-de-colț* = albumeală, floarea-reginei; *colțul-babei* = plantă tîrîtoare cu flori galbene și cu fructe țepoase *(Tribulus terrestris)*. III. 1. Fiecare dintre tăieturile de formă aproximativ triunghiulară făcute pe marginea unei stofe; dantelă împletită în această formă. 2. Șuviță de păr ondulată trasă pe frunte sau pe tîmple. — Bg. **kolec**, sb. **kolac.**

Colți (II 4)

Colțul-babei

COLȚÁN, *colțani*, s. m. (Rar) Colț mare de stîncă; loc inaccesibil. — Din **colț** + suf. *-an*.

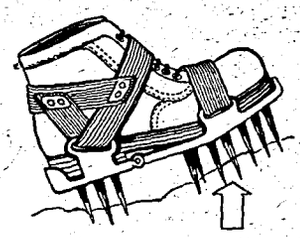

Colțar

COLȚÁR, (1) *colțare*, s. n., (2) *colțari*, s. m. 1. Poliță așezată în colțul dintre doi pereți ai unei camere; dulăpior în formă de prismă triunghiulară, așezat într-un colț al camerei. 2. Ramă metalică prevăzută cu cuie lungi și ascuțite, care se atașează la bocanci, cu ajutorul unor curele, pentru a împiedica alunecarea pe stînci, pe gheață, pe bușteni. — Din **colț** + suf. *-ar*.

COLȚÁT, -Ă, *colțați, -te*, adj. Colțos. — Din **colț** + suf. *-at*.

COLȚIȘÓR[1], *colțișoare*, s. n. Diminutiv al lui *colț*.

COLȚIȘÓR[2], *colțișori*, s.m. Plantă erbacee cu flori albe sau roșietice *(Dentaria bulbifera)*. — Din **colț** + suf. *-ișor*.

Colțișor

COLȚÓS, -OÁSĂ, *colțoși, -oase*, adj. Cu colții ieșiți în afară; cu dinții mari. ✦ Fig. Bun de gură, arțăgos; obraznic, recalcitrant. — Din **colț** + suf. *-os*.

COLȚULÉȚ, *colțulețe*, s. n. Colțișor[1]. — Din **colț** + suf. *-ul-eț*.

COLȚÚN, *colțuni*, s. m. 1. (Reg.) Ciorap. 2. Plantă erbacee mică, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori albastre sau violete *(Viola silvestris)*. — Ngr. **kaltsuni** (<it.).

COLȚUNÁȘ, *colțunași*, s. m. Fel de mîncare făcut din aluat tăiat în pătrate mici, care se umplu cu carne, cu brînză, cu marmeladă etc. și apoi se fierb în apă. — Din **colțun** + suf. *-aș*.

COLȚURÁT, -Ă, *colțurați, -te*, adj. Colțuros. — Din **colț** + suf. *-(ur)at*.

COLȚURÓS, -OÁSĂ, *colțuroși, -oase*, adj. 1. (Despre pietre, bolovani etc.) Care are unul sau mai multe colțuri; plin de colțuri. 2. Fig. (Despre fața oamenilor) Cu trăsături proeminente; osos. — Din **colț** + suf. *-(ur)os*.

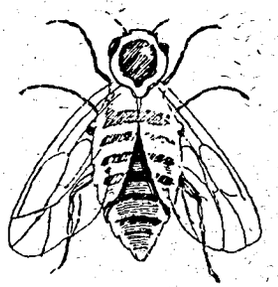

Muscă columbacă

COLUMBÁCĂ adj. f. (În expr.) *Muscă columbacă* (și substantivat, f.) = insectă mică semănînd cu o musculiță, a cărei înțepătură veninoasă produce moartea vitelor *(Simulium columbacense)*. — Din **Columbaci** (Golubaci), nume de localitate în Iugoslavia.

COLUMBÁR, *columbare*, s. n. Construcție funerară cu firide destinate urnelor cu cenușa celor incinerați. — Lat. lit. **columbarium.**

COLÚMBĂ, *columbe*, s. f. (Înv.) Porumbiță. — Lat. lit. **columba.**

COLÚMNĂ, *columne*, s. f. Monument în formă de coloană, ridicat (în antichitate) spre a comemora un eveniment istoric. — Lat. lit. **columna.**

Columnă

COLÚN, *coluni*, s. m. (Înv. și arh.) Măgar sălbatic. — Slav (v. sl. **kolunŭ** <tc.).

CÓMA s. f. Aberație a unui sistem optic care apare ca o pată asemănătoare cu coada unei comete și care este cauzată de fascicule de raze incidente, largi și oblice. — Fr. **coma.**

COMANÁC s. n. v. **comănac**[1].

COMANDÁ, *cománd*, vb. I. Tranz. 1. (Mil.) A da un ordin sau un semnal pentru executarea unei mișcări, a unei dispoziții etc.; a avea comanda unei unități. ✦ A porunci, a ordona. 2. A face sau a da o comandă, a dispune ca cineva să efectueze o lucrare, să facă un serviciu, să confecționeze ceva. — Fr. **commander.**

COMANDAMÉNT, *comandamente*, s. n. 1. Organ de conducere a unei mari unități militare. ✦ Loc unde este instalat acest organ. 2. Fig. Precept, poruncă, regulă, normă. 3. (Jur., în expr.) *Comandament prealabil* = act prin care creditorul, prin mijlocirea unui agent judecătoresc, începe executarea imobiliară, somînd pe debitor să plătească datoria, sub sancțiunea scoaterii în vînzare a imobilului acestuia. — Fr. **commandement.**

COMANDÁNT, *comandanți*, s. m. Persoană care comandă o unitate militară, un vas, o garnizoană etc. ◇ (Ieșit din uz) *Comandant al pieței* = ofițer care supraveghea serviciul într-o garnizoană. — Fr. **commandant.**

COMANDÁRE s. f. Acțiunea de *a comanda*.

COMANDATÚRĂ, *comandaturi*, s. f. (În armata imperialistă germană) Comandament. — Germ. **Kommandatur.**

COMÁNDĂ, *comenzi*, s. f. 1. Acțiunea de a comanda; ordin de executare a unei mișcări, a unui exercițiu; poruncă. ◇ *Metodă de comandă* = metodă folosită de un conducător care ia decizii personale și le impune fără a-și consulta colaboratorii și fără a-i convinge de importanța sarcinilor pe care aceștia trebuie să le îndeplinească. *Ton de comandă* = ton poruncitor folosit de cei care utilizează metode de comandă. ◇ Expr. *La comandă* = a) la porunca, la cererea cuiva; b) la momentul dorit; intenționat, nespontan. *Plînge la comandă.* 2. Conducere a unei unități militare. ◇ *Post de comandă* = loc unde stă comandantul trupelor și de unde transmite comanda operațiilor. 3. Acțiune de comandare a unui sistem tehnic. ◇ *Post de comandă* = loc unde sînt concentrate organele și aparatele de comandare a unui sistem tehnic. ✦ (Concr.) Ansamblu de aparate a căror acțiune conduce un sistem tehnic. 4. Sarcină de a îndeplini o lucrare, de a livra o marfă, un produs etc. ◇ Loc. adj. *De comandă* = care este sau a fost executat după indicațiile date de client. — Fr. **commande.**

COMANDÍR, *comandiri*, s. m. (Înv.) Comandant. — Rus **komandir.**

COMANDIRÓVCĂ, *comandirovci*, s. f. (Înv.) Anchetă. — Rus **komandirovka.**

COMANDITÁ, *comanditez*, vb. I. Tranz. (În economia capitalistă) A participa cu o sumă de bani la o întreprindere comercială sau industrială, răspunzînd față de creditori pentru eventualele pierderi numai în limitele capitalului investit. — Fr. **commanditer.**

COMANDITÁR, -Ă, *comanditari, -e*, s. m. și f. (În economia capitalistă) Persoană care comanditează sau, *p. ext.*, finanțează. — După fr. **commanditaire.**

COMANDITÁT, -Ă, *comanditați, -te*, adj., s. m. și f. (În economia capitalistă) (Persoană sau întreprindere) care se asociază la cîștig și la pierdere cu comanditarul și răspunde nelimitat față de creditori pentru capitalul societății. — V. *comandita.*

COMANDÍTĂ s. f. (În economia capitalistă) Contract de asociație în care una dintre părți, comanditatul, răspunde solidar și cu întreaga sa avere pentru obligațiile societății față de creditori, pe cînd cealaltă parte, comanditarul, nu răspunde decît în limitele capitalului investit de el. ◇ *Societate în comandită* = societate alcătuită pe baza unui asemenea contract. — Fr. **commandite.**

COMANDÓR, *comandori*, s. m. 1. (În vechea orgsnizare a armatei) Grad de ofițer în aviație și în marină, corespunzînd gradului de colonel din armata terestră; persoană care avea acest grad. 2. Rang în ierarhia unor decorații militare și civile de altădată. — După fr. **commandeur.**

COMÁRNIC, *comarnice*, s. n. 1. Colibă mică în care locuiesc ciobanii la stînă; umbrar pentru ciobani. 2. Adăpost la stînă care servește la păstrarea și uscarea cașului. 3. Poliță, scîndură sau leasă de nuiele pe care se pune cașul la uscat. — Comp. bg. **komarnik.**

COMASÁ, *comasez*, vb. I. Tranz. A reuni loturi individuale de pămînt în vederea alcătuirii unei gospodării agricole colective, a unei întovărășiri agricole sau, în trecut, pentru reîmpărțirea lor, astfel încît fiecare țăran să-și aibă bucata lui de pămînt într-un singur loc; a reuni gospodării agricole colective mai mici, pentru alcătuirea uneia mai mari; a reuni mai multe întreprinderi comerciale sau industriale sau mai multe instituții, servicii etc.; a concentra. — Germ. **kommassieren** (lat. lit. **comassare**).

COMASÁRE, *comasări*, s. f. Acțiunea de *a comasa.*

COMÁT, -Ă, *comați, -te*, adj. (Rar) Încomat. ◇ *Stea comată* = cometă. — Din **coamă** + suf. *-at.*

CÓMĂ[1] s. f. Stare de inconștiență asemănătoare cu un somn adînc, produsă de o ruptură a vaselor creierului, de diabet, de uremie și de alte boli. ✦ (Impr.) Agonie. — Fr. **coma** (<gr.).

CÓMĂ[2], *come*, s. f. 1. Nume dat intervalelor muzicale foarte mici; semn folosit pentru a indica în muzica instrumentală frazele, iar în muzica vocală locurile unde se respiră. 2. (Germanism reg.) Virgulă. — Germ. **Komma.**

COMÁNAC[1], *comănace*, s. n. 1. Acoperămînt al capului, de formă cilindrică, fără boruri, purtat de călugări și călugărițe. ◇ Expr. (Glumeț) *A-și pune capul sub comănac* = a se călugări. 2. Acoperămînt al capului asemănător cu comănacul (1), purtat odinioară de bărbați. ✦ Căciuliță de mătase sau de stofă scumpă, purtată altădată de femei. [Var.: **comanác** s. n.]

Comănac

COMÁNAC[2], *comănaci*, s. m. (Reg.) Creangă, ramură.

COMÁNDARE s. f. v. **comîndare.**

COMBÁINĂ s. f. v. **combină.**

COMBAINÉR, -Ă s. m. și f. v. **combiner.**

COMBAINÍST, -Ă, *combainiști, -ste*, s. m. și f. Combiner. — Din **combainá** + suf. *-ist.*

COMBATÁNT, -Ă, *combatanți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care ia (sau este apt să ia) parte la lupte, care aparține unei unități militare de luptă. ✦ Fig. Care luptă, care militează pentru triumful unor idei. — Fr. **combattant.**

COMBÁTE, *combát*, vb. III. 1. Tranz. A lupta împotriva unor atitudini, unor idei și împotriva persoanelor care le susțin. 2. Tranz. A lua măsuri de stîrpire a unui flagel social. 3. Intranz. (Franțuzism înv.) A lua parte la o luptă, a (se) lupta. — Fr. **combattre** (după *bate*).

COMBÁTERE, *combateri*, s. f. Acțiunea de *a combate*; luptă.

COMBATÍV, -Ă, *combativi, -e*, adj. Care luptă cu dîrzenie și cu perseverență pentru un punct de vedere, o idee, o concepție. — Fr. **combattif.**

COMBATIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi combativ. — După fr. **combativité.**

COMBINÁ, *combín*, vb. I. Tranz. A îmbina, a împreuna, a potrivi lucruri diferite. ✦ (Fam.) A plănui, a chibzui. ✦ Tranz. și refl. A (se) uni printr-o reacție chimică, dînd naștere unui corp compus. — Fr. **combiner** (lat. lit. **combinare**).

COMBINÁRE, *combinări*, s. f. Acțiunea de *a (se) combina*; îmbinare, împreunare; combinație. ✦ (Mat.; la pl.) Totalitatea grupurilor care se pot alcătui cu un număr dat de elemente (alese dintr-un număr mai mare) astfel încît fiecare grup să conțină sau numai elemente diferite între ele sau numai elemente identice.

COMBINÁT, *combinate*, s. n. (În economia socialistă) Mare întreprindere economică de stat, care reunește mai multe întreprinderi industriale și în care uneori produsele uneia din întreprinderi servesc celorlalte ca materie primă, semifabricată sau auxiliară. ◇ *Combinat sportiv* = reunire a mai multor terenuri și săli de gimnastică, unde se practică diferite sporturi. — Rus **kombinat.**

COMBINATÓR, *combinatoare*, s. n. Aparat care poate realiza combinații de asociație între mașini, aparate și instrumente electrice. — Rus **kombinator.**

COMBINÁȚIE, *combinații*, s. f. 1. Îmbinare, reunire, combinare. ✦ Reacție chimică în cursul căreia doi atomi sau două molecule se unesc pentru a forma o nouă moleculă; substanță obținută în urma unei astfel de reacții. 2. (Fam.) Aranjament, plan; calcul. ◇ Expr. *A intra în combinație cu cineva* = a se asocia cu cineva. — Lat. lit. **combinatio, -onis.**

COMBÍNĂ, *combine*, s. f. 1. Mașină complexă (acționată de un tractor) care îndeplinește simultan operația seceratului, a treieratului și a selecționatului recoltei. 2. Mașină care execută simultan munca de tăiere a straturilor carbonifere, de spargere și de încărcare a cărbunilor. [Var.: **combáină** s. f.] — Engl. **combine** (rus **kombaín**).

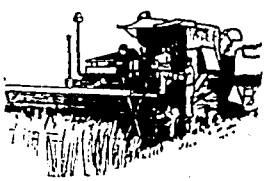

Combină (1)

COMBINÉR, -Ă, *combineri, -e*, s. m. și f. Muncitor calificat care manevrează o combină. [Var.: **combainér, -ă** s. m. și f.] — Din **combină** (**combaínă**) + suf. *-er.*

COMBINEZÓN, *combinezoane*, s. n. 1. Obiect de lenjerie femeiască, făcut din pînză sau din mătase și care acoperă corpul, sub rochie, de la umeri pînă deasupra genunchilor. 2. Salopetă. — Fr. **combinaison.**

COMBURÁNT, -Ă, *comburanți, -te*, adj. Care produce combustie, care întreține arderea. ✦ (Substantivat, m.) Substanță care întreține arderea unui combustibil. — Fr. **comburant.**

COMBUSTÍBIL, *combustibili*, s. m. Materie care arde dezvoltînd căldură și care este folosită ca izvor de energie în industrie și în economia casnică. ◇ (Adjectival) *Materie combustibilă.* — După fr. **combustible.**

COMBÚSTIE, *combustii*, s. f. Ardere (2). ◇ *Motor cu combustie internă* = motor la care arderea carburantului se face în interiorul cilindrului. — Fr. **combustion** (lat. lit. **combustio, -onis**).

COMEDIÁN, -Ă, *comediani, -e*, s. m. și f. (Înv.) Actor, actriță de comedie. ✦ Fig. Persoană care știe să se prefacă, care adoptă atitudini teatrale în viața de toate zilele. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **comédien.**

COMEDIÁNT, -Ă, *comedianți, -te*, s. m. și f. 1. (Înv.) Actor, actriță de comedie; actor, actriță de circ, de bîlci. ✦ Actor, actriță fără talent. 2. Fig. Persoană fățarnică, ipocrită; șarlatan. [Pr.: *-di-ant*] — Germ. **Komödiant** (it. **commediante**).

COMEDÍE[1], *comedii*, s. f. Operă dramatică cu subiect și deznodămînt vesel. ✦ Fig. Prefăcătorie, ipocrizie. — Fr. **comédie** (lat. lit. **comoedia**).

COMÉDIE[2], *comedii*, s. f. (Pop.) 1. Spectacol public cu numere de circ, cu panoramă, cu căluței etc. ✦ Mecanism, mașinărie. 2. Întîmplare ciudată și hazlie; poznă, bazaconie. ✦ Lucru neașteptat, surprinzător; minune. — Tc. **komedya** (<it.).

COMEDIOÁRĂ, *comedioare*, s. f. Diminutiv al lui *comedie*[1]. [Pr.: *-di-oa-*]

COMEMORÁ, *comemorez*, vb. I. Tranz. A celebra solemn amintirea unei personalități sau a unui eveniment important. — Fr. **commémorer** (lat. lit. **commemorare**).

COMEMORÁBIL, -Ă, *comemorabili, -e*, adj. Care trebuie (sau poate) să fie comemorat; de comemorat. — Fr. **commémorable** (lat. lit. **commemorabilis**).

COMEMORÁRE, *comemorări*, s. f. Acțiunea de *a comemora*; ceremonie menită să evoce amintirea unei persoane sau a unui eveniment important.

COMEMORATÍV, -Ă, *comemorativi, -e*, adj. Care servește pentru a aduce aminte de un eveniment important, de o persoană etc. — Fr. **commémoratif.**

COMENDUÍRE, *comenduiri*, s. f. Comandament militar care supraveghează îndeplinirea corectă a serviciului, păstrarea ordinii și a

disciplinei într-o garnizoană, într-o unitate militară sau în cadrul unui dispozitiv de luptă. ✦ Localul în care se află un asemenea comandament. — Din **comendui** (ieşit din uz, *<comendie <*pol. *komenda)*.

COMENSURÁBIL, -Ă, *comensurabili, -e,* adj. (Mat., despre două mărimi) Care pot fi măsurate cu aceeaşi unitate de măsură, valorile amîndurora fiind multipli întregi ai unităţii folosite. — Fr. **commensurable** (lat. lit. **commensurabilis**).

COMENTÁ, *comentez,* vb. I. Tranz. 1. A face observaţii asupra unei întîmplări, a unui eveniment etc.; a interpreta, a lămuri, a răstălmăci. 2. A interpreta textul unei opere literare, istorice etc.; a explica; a analiza. — Fr. **commenter** (lat. lit. **commentari**).

COMENTÁRE, *comentări,* s. f. Acţiunea de *a comenta.*

COMENTÁRIU, *comentarii,* s. n. 1. Explicare, apreciere, comentare (în spirit critic) a unei probleme, a unui eveniment etc.; răstălmăcire. 2. Explicare a unei opere literare, istorice etc. făcută adesea prin note marginale; interpretare. — Fr. **commentaire** (lat. lit. **commentarium**).

COMENTATÓR, -OÁRE, *comentatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care interpretează o operă literară, istorică etc.; autor de comentarii. — Fr. **commentateur** (lat. lit. **commentator, -oris**).

COMERCIÁL, -Ă, *comerciali, -e,* adj. Care ţine de comerţ, privitor la comerţ; din comerţ; negustoresc. — Fr. **commercial** (lat. lit. **commercialis**).

COMERCIALIZÁ, *comercializez,* vb. I. Tranz. A pune o marfă, un bun etc. în comerţ, a face să devină obiect de comerţ. — Fr. **commercialiser.**

COMERCIALIZÁRE, *comercializări,* s. f. Acţiunea de *a comercializa.*

COMERCIÁNT, -Ă, *comercianţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu comerţul privat; negustor. — It. **commerciante** (fr. **commerçant**).

COMÉRŢ s. n. Activitate economică constînd din schimbul de mărfuri, prin cumpărarea şi vînzarea lor. ✧ *Comerţ de stat* = comerţ caracteristic ţărilor socialiste, efectuat de către stat, prin organele sale, în interiorul ţării şi în exterior. *Comerţ cooperatist* = comerţ efectuat de cooperative. *Comerţ particular* = comerţ efectuat de către comercianţi; negustorie. — Fr. **commerce** (lat. lit. **commercium**).

COMESEÁN, -Ă, *comeseni, -e,* s. m. şi f. Persoană care ia masa împreună cu altul, care mănîncă la aceeaşi masă cu alţii; conviv. [Var.: **conmeseán, -ă** s. m. şi f.] — Din **co-** + **mesean** (după fr. *commensal*).

COMESTÍBIL, -Ă, *comestibili, -e,* adj. Care poate servi ca hrană; bun de mîncat. — Fr. **comestible** (lat. lit. **comestibilis**).

COMÉT s. n. v. **cometă.**

COMÉTĂ, *comete,* s. f. Corp ceresc alcătuit dintr-un nucleu luminos, înconjurat de gaze şi pulberi, şi dintr-o prelungire luminoasă în formă de coadă, alcătuită din pulberi şi gaze respinse de presiunea luminii solare. [Var.: (înv.) **comét** s. n.] — Fr. **comète** (lat. lit. **cometa**).

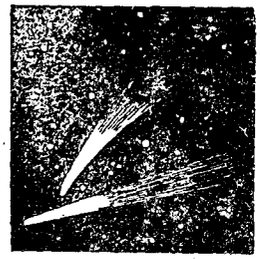

Comete

CÓMIC[1], *comici,* s. m. Actor care interpretează roluri de comedie. — Fr. **comique** (lat. lit. **comicus**).

CÓMIC[2], -Ă, *comici, -e,* adj. 1. Care este propriu comediei, de comedie, relativ la comedie. 2. Care provoacă rîsul; hazliu, ridicol. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce constituie temeiul, motivul ridicolului într-o scriere, într-o vorbire, într-o situaţie etc.; parte hazlie, element sau efect comic, notă ridicolă a ceva. — Fr. **comique** (lat. lit. **comicus**).

COMICĂRÍE, *comicării,* s. f. Faptă, situaţie care provoacă rîsul; caraghioslîc. — Din **comic[2]** + suf. *-ărie.*

COMIHÉR, *comihere,* s. n. (Reg.) Crîsnic[1].

COMINATÓRIU, -IE, *cominatorii,* adj. (Jur.) Care conţine ameninţarea cu o sancţiune. ✧ *Clauză cominatorie* = clauză penală într-un contract civil, destinată să asigure mai bine executarea acestuia. *Daune cominatorii* = daune rezultînd dintr-o clauză penală a unui contract. — It. **comminatorio** (lat. lit. **comminatorius**).

CÓMINĂ s. f. (Reg.) Tescovină. — Sb. **komina.**

CÓMIS[1], *comişi,* s. m. (Înv. şi arh.) Boier de divan care avea în sarcina sa grajdurile domneşti. — Ngr. **komis.**

COMÍS[2], *comişi,* s. m. (În trecut, în expr.) *Comis-voiajor* = funcţionar comercial care călătorea pentru a obţine comenzi de mărfuri. — Fr. **commis**[voyageur].

COMISÁR, *comisari,* s. m. 1. (În vechea organizare administrativă a ţării) Ofiţer de poliţie, şef al unui comisariat de poliţie. 2. Comandant al unui comisariat militar. 3. (În U.R.S.S., în trecut; în expr.) *Comisar al poporului* = membru al guvernului Uniunii Sovietice. *Comisar militar* = persoană împuternicită de partidul comunist şi de guvernul sovietic, care răspundea, la fel ca şi comandantul, de capacitatea de luptă şi de pregătirea politică a unităţilor militare. 4. (Înv.) Persoană însărcinată, de o autoritate superioară, cu mandate speciale; mandatar. — După fr. **commissaire.**

COMISARIÁT, *comisariate,* s. n. 1. (În vechea organizare administrativă a ţării) Secţie a poliţiei orăşeneşti condusă de un comisar (1). ✦ Localul acestei secţii. 2. Organ de conducere militară locală, ale cărei funcţii de bază sînt recrutarea şi încorporarea celor supuşi serviciului militar, precum şi evidenţa situaţiei militare a cetăţenilor. ✦ Localul acestui organ. 3. (În U.R.S.S., în trecut; în expr.) *Comisariat al poporului* = minister. [Pr.: *-ri-at*] — Fr. **commissariat.**

COMÍSIE, *comisii,* s. f. 1. Colectiv temporar sau permanent care funcţionează pe lîngă o instituţie, o adunare etc. şi care are sarcina de a face propuneri, de a lua hotărîri sau de a executa mandate în cazuri speciale. 2. (Înv.) Secţie de poliţie. [Var.: **comisiúne** s. f.] — Rus **komissija** (fr. **commission**).

COMISIÓN, *comisioane,* s. n. 1. Însărcinare dată unei persoane de a procura ceva sau de a transmite ceva; serviciu făcut cuiva în urma unei astfel de însărcinări. 2. (Jur.) Contract în baza căruia o persoană tratează afaceri comerciale în nume propriu, dar pe socoteala altei persoane, în schimbul unei remuneraţii (procentuale). ✧ *Agenţură şi comision* = casă de comerţ care cumpără şi vinde pentru alte întreprinderi sau persoane. ✦ Remuneraţie (procentuală) primită de o persoană, de o bancă etc., care a mijlocit o afacere comercială sau care a efectuat un serviciu. [Pr.: *-si-on*] — Fr. **commission.**

COMISIONÁ, *comisionez,* vb. I Tranz. (Înv.) A procura ceva prin mijlocirea unui comisionar. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **commissionner.**

COMISIONÁR, *comisionari,* s. m. 1. (În orînduirea capitalistă) Persoană care tratează afaceri comerciale în nume propriu, dar pe socoteala altei persoane, în schimbul unei sume anumite. 2. Persoană care se ocupă cu transmiterea de scrisori, pachete etc. pe cale particulară. [Pr.: *-si-o-*] — După fr. **commissionnaire.**

COMISIÚNE s. f. v. **comisie.**

COMISOÁIE, *comisoaie,* s. f. (Înv. şi arh.) Soţie de comis[1]. — Din **comis[1]** + suf. *-oaie.*

COMISÓRIU, -IE, *comisorii,* adj. (Jur.) Care produce rezilierea, anularea, stingerea unui contract. — Fr. **commissoire** (lat. lit. **commissorius**).

COMISÚRĂ, *comisuri,* s. f. Locul unde se împreună două părţi ale unui organ sau ale corpului; încheietură, legătură. — Fr. **commissure** (lat. lit. **commissura**).

COMIŞÉL, *comişei,* s. m. (Înv. şi arh.) Ajutor de comis[1]. — Din **comis[1]** + suf. *-el.*

COMITAGÍU, *comitagii,* s. m. Membru al unei organizaţii revoluţionare bulgare care a luptat în trecut pentru eliberarea Macedoniei. — Tc. **komitacî.**

COMITÁT, *comitate,* s. n. (În vechea organizare administrativă a Ungariei şi în alte ţări) Diviziune administrativă; district. — Germ. **Komitat.**

COMÍTE[1], *comít,* vb. III. Tranz. A face, a săvîrşi (o faptă rea). — Lat. lit. **committere.**

CÓMITE[2], *comiţi,* s. m. (Înv.) Conducător administrativ al unui comitat. — Lat. lit. **comes, -itis.**

COMITÉNT, -Ă, *comitenţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care încredinţează cuiva un mandat prin care îl împuterniceşte să-i facă anumite acte juridice. — It. **committènte** (lat. lit. **commitens, -ntis**).

COMÍTERE, *comiteri,* s. f. Acţiunea de *a comite.*

COMITÉT, *comitete,* s. n. Colectiv (constituit pe bază de alegeri) pentru conducerea activităţii într-un anumit domeniu. ✧ *Comitet central* = organ superior al unui partid comunist sau muncitoresc sau al unei organizaţii de masă, care conduce întreaga activitate a partidului sau a organizaţiei în intervalul dintre două congrese. *Comitet de partid* = organ de conducere al unei organizaţii de partid ai cărei membri depăşesc numărul de 300. *Comitet executiv* = organ de conducere al unui sfat popular, care exercită funcţiile sfatului în perioada dintre două sesiuni. *Comitet de grevă* = (în ţările capitaliste) comitet ales pentru conducerea unei greve şi pentru ducerea tratativelor cu patronii în vederea satisfacerii revendicărilor muncitoreşti. — Rus **komitet** (fr. **comité**).

COMÍŢII s. f. pl. Adunări în care cetăţenii romani numeau pe magistraţi şi votau legile. — Lat. lit. **comitia, -orum.**

COMÎND, *comînduri,* s. n. (Înv.) 1. Masă de pomenire a unui mort; praznic; mîncarea care se serveşte la o astfel de masă. 2. Bani, lucruri, vite etc. pe care şi le păstrau oamenii pentru înmormîntare şi pentru praznic. — Postverbal al lui **comînda.**

COMÎNDĂ, *comînd,* vb. I. Tranz. (Înv.) A face comîndul; a îngriji de cele necesare pentru comînd. — Lat. **commandare** (= *commendare*).

COMÎNDÁRE, *comîndări,* s f. (Înv.) Praznic, ospăţ la înmormîntare, pomană. [Var.: **comándare** s. f.] — V. *comînda.*

COMMÓDO adv. (Indică modul de executare a unei bucăţi muzicale) Într-un tempo liniştit, uşor. — It. **commodo.**

COMOARĂ, *comori,* s. f. 1. Grămadă de bani sau de obiecte de preţ (păstrate sub lacăt, ascunse în pămînt etc.). ✧ Expr. (În super-

ştiţii) *Cel de pe comoară* = dracul. ✦ Avuţie, avere, avut. 2. Steaua Pollux din constelaţia gemenilor. — Slav (v. sl. **komora**).

COMÓD, -Ă, *comozi, -de*, adj. 1. De care te poţi folosi uşor şi cu plăcere; lesnicios, plăcut, confortabil. ✦ Tihnit, liniştit. 2. (Peior., despre oameni) Care nu vrea să facă eforturi; care nu înţelege să iasă din obiceiurile lui, din ritmul său tihnit, obişnuit de viaţă. — Fr. **commode** (lat. lit. **commodus**).

COMÓDĂ *comode*, s. f. (Franţuzism) Scrin scund cu sertare. — Fr. **commode**.

COMODITÁTE s. f. 1. Starea sau însuşirea de a fi comod (1); confort. 2. (Peior.) Atitudinea celui comod (2). — Fr. **commodité** (lat. lit. **commoditas, -atis**).

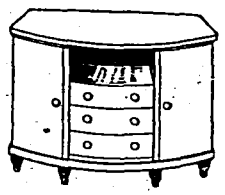

Comodă

COMÓRNIC, *comornici*, s. m. (Înv.) Loc unde se păstrau obiecte preţioase; tezaur. — Pol. **komornik**.

COMÓŢIE, *comoţii*, s. f. Zguduire puternică, bruscă; cutremurare. ✧ (Med.) *Comoţie cerebrală* = şoc puternic al creierului. — Fr. **commotion**.

COMPÁCT, -Ă, *compacţi, -te*, adj. 1. Care se compune din particule strâns legate între ele; îndesat, dens. ✧ *Caractere compacte* = litere de tipar groase şi negre; aldine. ✦ (Despre o mulţime, un grup de oameni etc.) Numeros şi des. 2. Fig. (Despre noapte, întuneric etc.) În care nu străbate nici o rază de lumină; întunecos. — Fr. **compact** (lat. lit. **compactus**).

COMPACTÁ, *compactez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A lega cărţi. — Din **compactor**.

COMPACTÓR, *compactori*, s. m. (Latinism reg.) Legător de cărţi. — Lat. lit. **compactor**.

COMPANÍE[1], *companii*, s. f. 1. Tovărăşie, însoţire. ✧ *Damă* (sau *doamnă*) *de companie* = persoană angajată în familiile burgheze ca să îngrijească de o persoană bătrână sau bolnavă. 2. Grup mic de persoane care-şi petrec vremea împreună; societate. 3. (În economia capitalistă) Societate comercială (de transport). — Fr. **compagnie**.

COMPANÍE[2], *companii*, s. f. Subunitate de infanterie sau de alte arme speciale, intrând în obicei în compunerea batalionului. — Fr. **compagnie** (it. **compagnia**).

COMPANIÓN, -OÁNĂ, *companioni, -oane*, s. m. şi f. (Franţuzism înv.) 1. Camarad, tovarăş. 2. Persoană care face parte dintr-o societate comercială, artistică etc. [Pr.: *-nion*] — Fr **compagnon**.

COMPARÁ, *compár*, vb. I. Tranz. A pune alături două sau mai multe fiinţe ori lucruri, pentru a stabili asemănările şi deosebirile dintre ele; a confrunta. ✧ Refl. *A se compara cu cineva.* — Fr. **comparer** (lat. lit. **comparare**).

COMPARÁBIL, -Ă, *comparabili, -e*, adj. Care poate fi comparat. — Fr. **comparable** (lat. lit. **comparabilis**).

COMPARÁRE, *comparări*, s. f. Acţiunea de *a (se) compara*.

COMPARÁT, -Ă, *comparaţi, -te*, adj. (Despre discipline ştiinţifice) Care are ca obiect studiul fenomenelor sau al instituţiilor puse în comparaţie. *Gramatică comparată.* — V. *compara*.

COMPARATÍV, -Ă, *comparativi, -e*, adj. Care este bazat pe comparaţie. pe stabilirea de raporturi între diferite fenomene; care stabileşte sau serveşte pentru o comparaţie. ✧ *Grad comparativ* (şi substantivat, n.) = unul dintre gradele de comparaţie ale adjectivelor şi ale adverbelor care exprimă superioritatea, inferioritatea sau egalitatea mai multor obiecte (sau acţiuni) cu aceeaşi însuşire sau caracteristică, ori superioritatea, inferioritatea sau egalitatea aceluiaşi obiect (sau a aceleiaşi acţiuni) în momente diferite. *Metodă comparativă* = metodă de cercetare în lingvistica istorică, care constă în reconstituirea faptelor de limbă din trecut, nefixate în scris, prin compararea metodică a unor fapte corespunzătoare de mai târziu, din două sau mai multe limbi existente. — Fr. **comparatif** (lat. lit. **comparativus**).

COMPARATÓR, *comparatoare*, s. n. Aparat format dintr-un şurub micrometric şi din două microscoape, care serveşte la măsurarea disfanţei dintre două puncte sau dintre două repere. — După fr. **comparateur**.

COMPARÁŢIE, *comparaţii*, s. f. 1. Alăturare a două sau a mai multor lucruri, fiinţe sau fenomene, făcută cu scopul de a se stabili asemănările şi deosebirile dintre ele. ✧ *Grad de comparaţie* = formă pe care o ia adjectivul şi unele categorii de adverbe pentru a arăta măsura mai mică sau mai mare în care un substantiv sau un verb posedă însuşirea sau caracteristica exprimată de acel adjectiv sau adverb. *Termen de comparaţie* = cuvînt, expresie sau noţiune care serveşte pentru a compara ceva. ✧ Expr. *În comparaţie cu...* = comparativ, faţă de... *A nu suferi comparaţie* = a fi mai presus de orice alt obiect sau fiinţă cu care ar putea fi comparat. 2. Figură de stil care constă în alăturarea a două obiecte, persoane, acţiuni etc. pe baza unor însuşiri comune. [Var.: (înv.) **comparaţiúne** s. f.] — Lat. lit. **comparatio, -onis**.

COMPARAŢIÚNE s. f. v. **comparaţie**.

COMPARTIMÉNT, *compartimente*, s. n. 1. Despărţitură într-un vagon de cale ferată, într-o încăpere mai mare, într-un dulap, într-o cutie etc. ✦ Diviziune obţinută prin împărţirea unei suprafeţe plane. 2. Sferă de activitate într-o întreprindere, într-o instituţie etc.; secţie, domeniu. — După fr. **compartiment**.

COMPARTIMENTÁ, *compartimentez*, vb. I. Tranz. A împărţi un spaţiu limitat în despărţituri mici, în compartimente. — Fr. **compartimenter**.

COMPARTIMENTÁT, -Ă, *compartimentaţi, -te*, adj. Împărţit în compartimente. — V. *compartimenta*.

COMPÁS, *comparuri*, s. n. 1. Instrument format din două braţe de lemn sau de metal, unite la un capăt printr-un şurub, în aşa fel ca unghiul pe care-l formează să poată fi variat; serveşte la trasarea de circumferinţe şi la măsurarea distanţei dintre două puncte. 2. (Rar) Busolă. ✧ Expr. (Fam.) *A-şi pierde compasul* = a se încurca, a se zăpăci. — Fr. **compas**.

COMPASIÚNE s. f. (Franţuzism) Milă, compătimire. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **compassion**.

COMPATÍBIL, -Ă, *compatibili, -e*, adj. Care se poate împăca cu altceva, care poate sta împreună sau poate exista simultan cu altceva; corespunzător, potrivit. ✦ (Despre o funcţie, o profesiune) Care poate fi exercitat în acelaşi timp cu altceva. — După fr. **compatible**.

COMPATIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi compatibil; însuşirea a tot ce e compatibil; potrivire. — După fr. **compatibilité**.

COMPATRIÓT, -OÁTĂ, *compatrioţi, -oate*, s. m. şi f. Persoană considerată în raport cu altă persoană originară din aceeaşi ţară cu ea. [Pr.: *-tri-ot*] — Fr. **compatriote** (lat. lit. **compatriota**).

COMPĂREÁ, *compár*, vb. II. Intranz. A apărea, a se prezenta sau a fi adus în faţa unei instanţe judecătoreşti (ca inculpat sau ca martor). — Fr. **comparaître** (după *părea*).

COMPĂTÍMI, *compătimesc*, vb. IV. 1. Tranz. A avea sau a manifesta părere de rău faţă de suferinţele cuiva. 2. Intranz. (Înv.) A suferi împreună cu altcineva; a lua parte la suferinţa cuiva. — Din **pătimi** (după fr. *compatir*).

COMPĂTIMÍRE, *compătimiri*, s. f. Acţiunea de *a compătimi* şi rezultatul ei.

COMPĂTIMITÓR, -OÁRE, *compătimitori, -oare*, adj. Care simte sau manifestă compătimire faţă de cineva. — Din **compătimi** + suf. *-(i)tor*.

COMPÉNDIU, *compendii*, s. n. Expunere rezumativă a unei discipline sau a unei concepţii; conspect; operă, lucrare în care se face o asemenea expunere. — Lat. lit. **compendium** (fr. **compendium**).

COMPENSÁ, *compensez*, vb. I. Tranz. A înlocui ceva consumat sau cheltuit prin altceva (egal în valoare), a completa, a înlocui ceva insuficient cu altceva; a îndrepta un rău printr-un bine; a răsplăti în mod corespunzător; a despăgubi. — Fr. **compenser** (lat. lit. **compensare**).

COMPENSÁBIL, -Ă, *compensabili, -e*, adj. Care poate fi compensat. — După fr. **compensable**.

COMPENSÁRE, *compensări*, s. f. Acţiunea de *a compensa* şi rezultatul ei.

COMPENSATÓR, -OÁRE, *compensatori, -oare*, adj. Care compensează. ✦ (Tehn.; substantivat, n.) Aparat, dispozitiv sau sistem cu care se efectuează o compensare sau se realizează o echilibrare. — După fr. **compensateur**.

COMPENSÁŢIE, *compensaţii*, s. f. Faptul de a compensa; *p. ext.* ceea ce serveşte pentru a compensa ceva. — Fr. **compensation** (lat. lit. **compensatio, -onis**).

COMPETÉNT, -Ă, *competenţi, -te*, adj. 1. Care este bine informat într-un domeniu sau într-o problemă, care are o părere întemeiată pe cunoaşterea adîncă a lucrurilor, care este o autoritate într-un domeniu, e priceput, e în măsură să... 2. Care are atribuţia, căderea, autoritatea legală să facă ceva; în drept, îndreptăţit. [Var.: (înv.) **competínte** adj. invar.] — După fr. **compétent**.

COMPETÉNŢĂ, *competenţe*, s. f. Capacitate a cuiva de a se pronunţa asupra unui lucru, pe temeiul unei cunoaşteri adînci a problemei în chestiune; capacitatea unei autorităţi, a unui funcţionar etc. de a exercita anumite atribuţii. ✧ Expr. *A fi de competenţa cuiva* = a intra în atribuţiile cuiva. *A-şi declina competenţa* = a se declara fără autoritate (legală) sau fără pregătirea necesară pentru a judeca o chestiune sau pentru a se pronunţa într-o problemă. [Var.: **competínţă** s. f.] — După fr. **compétence**.

COMPETÍNTE adj. invar. v. **competent**.

COMPETÍNŢĂ s. f. v. **competenţă**.

COMPETITÓR, -OÁRE, *competitori, -oare*, s. m. şi f. Concurent, candidat. [Var.: (înv.) **competiţitór, -oáre** s. m. şi f.] — Fr. **compétiteur** (lat. lit. **competitor, -oris**).

COMPETÍŢIE, *competiţii*, s. f. Concurs, întrecere pentru obţinerea unui titlu sau a unei performanţe sportive. — Fr. **compétition**.

COMPEŢITÓR, -OÁRE s. m. şi f. v. **competitor**.

COMPILÁ, *compilez*, vb. I. Tranz. A aduna, din mai multe lucrări, texte sau păreri relative la un subiect, făcînd o lucrare nouă, dar fără a aduce o contribuţie personală. — Fr. **compiler** (lat. lit. **compilare**).

COMPILÁRE, *compilări*, s. f. Acţiunea de *a compila* şi rezultatul ei.

COMPILATÓR, -OÁRE, *compilatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care compilează, autor de compilații. — Fr. **compilateur** (lat. lit. **compilator, -oris**).

COMPILAȚIE, *compilații*, s. f. Lucrare, operă care cuprinde idei și fragmente din diverși autori, neprelucrate în mod personal. — Fr. **compilation** (lat. lit. **compilatio, -onis**).

COMPLÁCE vb. III. v. **complăcea**.

COMPLĂCEÁ, *complác*, vb. II. Refl. A găsi o mulțumire completă în ceva; a se mulțumi cu o anumită situație fără a încerca să o depășească. [Var.: **compláce** vb. III] — Dincon- + **plăcea** (după fr. *complaire*).

COMPLĂCÉRE s. f. (Înv.) Amabilitate, complezență. — V. *complăcea*.

COMPLÉCT, -Ă adj. v. **complet**.

COMPLECTÁ vb. I. v. **completa**.

COMPLECTAMÉNTE adv. v. **completamente**.

COMPLECTÁRE s. f. v. **completare**.

COMPLEMÉNT, *complemente*, s. n. **1.** Ceea ce se adaugă la ceva spre a-l întregi; complinire. ✧ *Complementul unui unghi* = unghiul care trebuie să se adauge altui unghi spre a se obține un unghi drept. **2.** Parte secundară a propoziției care determină un verb, un adjectiv sau un adverb. ✧ *Complement de agent* = subiectul logic al acțiunii unui verb pasiv. — Fr. **complément** (lat. lit. **complementum**).

COMPLEMENTÁR, -Ă, *complementari, -e*, adj. Care servește la întregirea unui lucru, unui fapt etc.; care complinește, care completează. ✧ *Unghiuri complementare* = unghiuri care au valori a căror sumă este egală cu valoarea unui unghi drept. *Culori complementare* = culori care, prin suprapunerea lor, dau culoarea albă. [Var.: **complimentár, -ă** adj.] — După fr. **complémentaire**.

COMPLÉT[1], *completuri*, s. n. (În expr.) *Complet de judecată* = colectiv alcătuit din numărul legal de judecători și asesori care pot judeca și pronunța o hotărîre. — Fr. **complet** (lat. lit. **completus**).

COMPLÉT[2], *completuri*, s. n. (Franțuzism ieșit din uz) Bal popular; local de dans (în cartierele periferice ale unui oraș). — Fr. **complet**.

COMPLÉT[3], **-Ă**, *completi, -te*, adj. Care conține tot ceea ce trebuie să cuprindă; căruia nu-i lipsește nici una dintre părțile constitutive; întreg, desăvîrșit, deplin, împlinit. ✧ *Opere complete* = ediție cuprinzînd toate operele unui scriitor. ✦ (Despre un vehicul pentru transportul în comun al pasagerilor) Care are toate locurile ocupate; plin. [Var.: **complécț, -ă** adj.] — Fr. **complet** (lat. lit. **completus**).

COMPLETÁ, *completez*, vb. I. Tranz. A întregi, a împlini, a adăuga pentru a fi complet. [Var.: **complectá** vb. I] — Fr. **compléter**.

COMPLETÁMÉNTE adv. (Franțuzism) În mod complet, cu desăvîrșire. [Var.: **complectaménte** adv.] — It. **completamente** (fr. **complétement**)

COMPLETÁRE, *completări*, s. f. Acțiunea de *a completa*. ✧ Ceea ce se adaugă pentru a completa; film scurt, secundar, care completează un program cinematografic. [Var.: **complectáre** s. f.]

COMPLETÁȘ, *completași*, s. m. (Înv.) Soldat care, după terminarea serviciului militar, era ținut în evidența armatei o anumită perioadă de timp, înainte de a fi trecut în poziția de rezervist. — Din **completa** + suf. *-aș*.

COMPLETÍVĂ, *completive*, adj. f. (În expr.) *Propoziție completivă* (și substantivat, f.) = propoziție subordonată care are rol de complement pe lîngă verbul din altă propoziție. — Fr. **complétif** (lat. lit. **completivus**).

COMPLÉX[1], *complexe*, s. n. Întreg, unitate formată din mai multe părți, din mai multe elemente; sistem care întrunește în sine mai multe laturi, care îmbrățișează mai multe domenii; combinare, asociere într-un tot a mai multor fenomene, stări de lucruri etc. — Fr. **complexe** (lat. lit. **complexus**).

COMPLÉX[2], **-Ă**, *complecși, -xe*, adj. Care este format din mai multe părți; care îmbrățișează, care întrunește în sine mai multe laturi sau elemente diferite. — Fr. **complexe** (lat. lit. **complexus**).

COMPLEXITÁTE s. f. Faptul de a fi complex, însușirea a ceea ce este complex. — După fr. **complexité**.

COMPLEZÉNT, -Ă, *complezenți, -te*, adj. Gata de a servi pe cineva, doritor de a face plăcere cuiva; amabil. — După fr. **complaisant**.

COMPLEZÉNȚĂ s. f. Faptul de a fi complezent; serviabilitate, amabilitate. — După fr. **complaisance**.

COMPLICÁ, *complic*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) încurca; a (se) agrava, a (se) înrăutăți. — Fr. **compliquer**.

COMPLICÁRE, *complicări*, s. f. Acțiunea de *a (se) complica*.

COMPLICÁT, -Ă, *complicați, -te*, adj. Alcătuit din (prea) multe elemente; multiplu, greu de descurcat sau de înțeles; încurcat, încîlcit. — V. *complica*.

COMPLICÁȚIE, *complicații*, s. f. Faptul de a (se) complica; stare complicată, greu de descurcat; încurcătură, lucru care complică. ✦ Stare patologică nouă, apărută ca o agravare a unei boli. [Var.: (înv.) **complicațiúne** s. f.] — Fr. **complication**.

COMPLICAȚIÚNE s. f. v. **complicație**.

COMPLÍCE, *complici, -e*, s. m. și f. Persoană care participă în mod secundar la săvîrșirea unei infracțiuni sau, *p. ext.*, care înlesnește, tolerează, ascunde săvîrșirea unei fapte reprobabile. — Fr. **complice**.

COMPLICITÁTE, (rar) *complicități*, s. f. Participare secundară la săvîrșirea unei infracțiuni; *p. ext.* tolerarea sau ascunderea unei fapte neîngăduite săvîrșite de altul. — După fr. **complicité**.

COMPLIMÉNT, *complimente*, s. n. **1.** Cuvînt de laudă, de măgulire, care exprimă o atitudine prietenească, de stimă, de respect sau de considerație. ✧ Loc. adv. *Fără compliment* = fără exagerare, fără gînd de a măguli; pe față, sincer. **2.** (La pl.) Salutări trimise unei persoane prin intermediul cuiva, ca expresie a politeței. **3.** Înclinare a capului sau a corpului în semn de salut respectuos; plecăciune. **4.** (Rar) Cadou, plocon. — Fr. **compliment**.

COMPLIMENTÁ, *complimentez*, vb. I. Tranz. **1.** A exprima complimente (1). **2.** (Înv.) A saluta. — După fr. **complimenter**.

COMPLIMENTÁR, -Ă adj. v. **complementar**.

COMPLINÍ, *cęmplinesc*, vb. IV. Tranz. A completa, a împlini, a întregi; a determina. — Din **con-** + [îm]**plini** (după *completa*).

COMPLINÍRE, *compliniri*, s. f. Acțiunea de *a complini* și rezultatul ei; întregire, împlinire, completare.

COMPLINITÓR, -OÁRE, *complinitori, -oare*, adj. Care complinește. — Din **complini** + suf. *-(i)tor*.

COMPLÓT, *comploturi*, s. n. Înțelegere secretă a cîtorva persoane care uneltesc o acțiune împotriva unei persoane, a unui stat etc. — Fr. **complot**.

COMPLOTÁ, *complotez*, vb. I. Intranz. A urzi un complot. — Fr. **comploter**.

COMPLOTÁȘ, -Ă, *complotași, -e*, s. m. și f. (Înv.) Complotist. — Din **complot** + suf. *-aș*.

COMPLOTÍST, -Ă, *complotiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care participă la un complot. — Din **complot** + suf. *-ist*.

COMPONÉNT, -Ă, *componenți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care intră ca parte într-un întreg; alcătuitor. ✧ (Chim.) *Corpuri componente* (și substantivat, n.) = corpuri din a căror combinație rezultă un corp compus. (Mec.) *Forțe componente* (și substantivat, f.) = forțe a căror direcție și intensitate se combină spre a produce o forță unică (numită rezultantă). — Germ. **Komponente**.

COMPONÉNȚĂ, *componențe*, s. f. Totalitatea elementelor care alcătuiesc o unitate; compoziție, alcătuire. — Din **compon**[ent] + suf. *-ență*.

COMPONÍST, -Ă, *componiști, -ste*, s. m. și f. (Germanism înv.) Compozitor. — Germ. **Komponist**.

COMPONÍSTIC, -Ă, *componistici, -e*, adj. Al unei compoziții muzicale, privitor la o compoziție muzicală. — Din **componist** + suf. *-ic*.

COMPORTÁ, *compórt*, vb. I. Refl. A se purta, a avea o anumită conduită. — Fr. **comporter**.

COMPORTAMÉNT, *comportamente*, s. n. (Franțuzism) Comportare. — După fr. **comportement**.

COMPORTÁRE, *comportări*, s. f. Acțiunea de *a se comporta*.

COMPOSTÁ, *compostez*, vb. I. Tranz. A marca data cu compostorul. — Fr. **composter**.

COMPOSTÓR, *compostoare*, s. n. Aparat cu ajutorul căruia se imprimă data pe un bilet de călătorie. — După fr. **composteur**.

COMPÓT, *compoturi*, s. n. Preparat alimentar din fructe fierte în apă cu zahăr. — Fr. **compote**.

COMPOTIÉRĂ, *compotiere*, s. f. Vas în care se pune compotul pentru a fi servit la masă. [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. **compotier**.

COMPOZÉE, *compozee*, s. f. (La pl.) Familie de plante superioare cu flori mici, simple și numeroase, dispuse în inflorescențe în formă de capitule; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. — Fr. **composées**.

COMPOZÍT, -Ă, *compozite*, adj. n. și f. Alcătuit din elemente disparate, felurite. ✧ *Ordinul compozit* (și substantivat, n.) = ordin arhitectonic antic, caracterizat în special prin capitelul cu volute și cu foi de acantă, rezultat din combinarea capitelului ionic cu cel corintian. — Fr. **composite** (lat. lit. **compositus**).

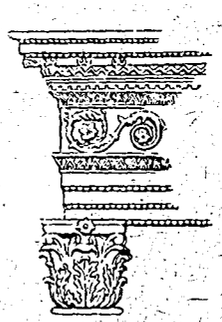

Ordinul compozit

COMPOZÍTE s. f. pl. Compozee. — Fr. **composées**.

COMPOZITÓR, -OÁRE, *compozitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care compune lucrări muzicale. — După fr. **compositeur**.

COMPOZÍȚIE, *compoziții*, s. f. **1.** Totalitatea elementelor care alcătuiesc o unitate; structură, compunere, alcătuire. **2.** Operă, bucată, compunere artistică, în special muzicală. ✦ Studiul regulilor de compunere a unei bucăți muzicale. **3.** Felul în care sînt dispuse elementele imaginii într-un tablou, așa încît să se echilibreze între ele. ✦ Gen de pictură reprezentînd personaje în acțiune. **4.** Exercițiu școlar constînd în dezvoltarea în scris a unei

teme cu caracter literar. 5. Aliaj de cositor cu care se căptușește suprafața unei piese metalice care freacă altă suprafață metalică, cu scopul de a micșora frecarea. — Fr. **composition** (lat. lit. **compositio, -onis**).

COMPOZIȚIONÁL, -Ă, *compoziționali, -e,* adj. Privitor la compoziția unei opere de artă. [Pr.: *-ți-o-*]

COMPREHENSÍBIL, -Ă, *comprehensibili, -e,* adj. (Franțuzism) Care se poate înțelege ușor; clar, inteligibil. — Fr. **compréhensible** (lat. lit. **comprehensibilis**).

COMPREHENSIÚNE s. f. (Franțuzism) Capacitate de a pătrunde, de a înțelege ceva; înțelegere, pătrundere; cunoștință, cunoaștere. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **compréhension** (lat. lit. **comprehensio, -onis**).

COMPREHENSÍV, -Ă, *comprehensivi, -e,* adj. (Franțuzism) Care înțelege repede și just; inteligent, pătrunzător. — Fr. **compréhensif** (lat. lit. **comprehensivus**).

COMPRÉSĂ, *comprese,* s. f. Bucată de pînză udată cu apă sau cu o compoziție medicinală și aplicată pe o parte bolnavă a corpului. — Fr. **compresse.**

COMPRESÍBIL, -Ă, *compresibili, -e,* adj. (Fiz.; despre corpuri) Care își poate micșora volumul, care se comprimă cînd crește presiunea exterioară la care este supus; comprimabil. — După fr. **compressible.**

COMPRESIBILITÁTE s. f. (Fiz.) Proprietate a unui corp de a-și micșora volumul cînd crește presiunea exterioară la care este supus. — După fr. **compressibilité.**

COMPRESIÚNE, *compresiuni,* s. f. (Fiz.) 1. Comprimare. 2. Intervalul de timp în care fluidul din cilindrul unui motor este comprimat prin deplasarea unui piston în cilindru. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **compression** (lat. lit. **compressio, -onis**).

COMPRESÓR, *compresoare,* s. n. 1. Mașină întrebuințată pentru ridicarea presiunii unui gaz. 2. Cilindru metalic masiv, cu tracțiune animală sau mecanică, servind la nivelarea șoselelor. 3. Instrument cu care se strînge un vas sanguin în timpul unei operații. — După fr. **compresseur.**

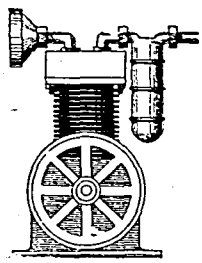

Compresor (1)

COMPRIMÁ, *comprím,* vb. I. Tranz. 1. A micșora volumul unui corp cu ajutorul unei presiuni exterioare; a presa. ✦ Fig. A împiedica să se manifeste; a înnăbuși. 2. A restrînge, a reduce personalul unei întreprinderi; (impr.) a pune pe cineva în cadrul disponibil. — Fr. **comprimer.**

COMPRIMÁBIL, -Ă, *comprimabili, -e* adj. Care poate fi comprimat. — După fr. **comprimable.**

COMPRIMÁRE, *comprimări,* s. f. Acțiunea de *a comprima.*

COMPRIMÁT[1] adj. n. (În expr.) *Aer comprimat* = aer supus unei presiuni mari și avînd diferite întrebuințări în industrie. — V. *comprima.*

COMPRIMÁT[2], *comprimate,* s. n. Medicament de consistență solidă obținut prin comprimarea unor pulberi; pastilă, tabletă. — V. *comprima.*

COMPROMÍS[1], *compromisuri,* s. n. Înțelegere, acord bazat pe cedări reciproce; concesie. — Fr. **compromis.**

COMPROMÍS[2], *-Ă, compromiși, -se,* adj. 1. (Despre oameni) Cu reputația pătată; discreditat. 2. Primejduit, stricat. — V. *compromite.*

COMPROMÍTE, *compromit,* vb. III. 1. Tranz. și refl. A face să-și piardă sau a-și pierde buna reputație; a (se) discredita. 2. Tranz. A primejdui; a strica, a distruge. [Perf. s. *compromisei,* part. *compromis*] — Fr. **compromettre** (lat. lit. **compromittere**).

COMPROMÍTERE, *compromiteri,* s. f. Acțiunea de *a (se) compromite.*

COMPROMIȚÁTOR, -OÁRE, *compromițători, -oare,* adj. Care (poate) compromite pe cineva. — Din **compromite** + suf. *-(ă)tor.*

COMPULSÁRE, *compulsări,* s. f. (Înv.) Cercetare minuțioasă, consultare de cărți, documente etc. — Din **compulsa** (puțin folosit, <fr. *compulser*).

COMPÚNE, *compún,* vb. III. Tranz. 1. (Despre elementele unui întreg) A forma, a alcătui un întreg. ✦ Refl. (Despre un întreg) A fi alcătuit, a consta din... 2. A crea, a scrie, a redacta o operă literară, muzicală etc. [Perf. s. *compusei,* part. *compus*] — Lat. lit. **componere** (după *pune*).

COMPÚNERE, *compuneri,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) compune* și rezultatul ei; alcătuire, îmbinare. 2. (Concr.) Bucată literară sau muzicală; compoziție. 3. (Concr.) Lucrare școlară asupra unei teme.

COMPÚS, -Ă, *compuși, -se,* adj. Alcătuit din mai multe părți sau elemente; combinat. ◇ (Chim.) *Corp compus* (și substantivat, m.) = corp alcătuit din mai multe elemente diferite. (Muz.) *Măsură compusă* = măsură formată din fracțiuni ale măsurii simple. (Gram.) *Timp compus* = timp alcătuit cu ajutorul verbelor auxiliare. *Dobîndă compusă* = dobîndă calculată progresiv, adăugîndu-se în fiecare an, la capitalul inițial, dobînda respectivă. — V. *compune.*

COMÚN, -Ă, *comuni, -e,* adj. Care aparține tuturor sau mai multora; care privește sau interesează pe toți sau pe mai mulți; de care se folosesc toți sau mai mulți. ◇ *Drept comun* = parte a dreptului care are aplicare generală (spre deosebire de dreptul care se aplică în domenii speciale). *Criminal de drept comun* = criminal care a comis o crimă obișnuită. *Substantiv comun* = substantiv care servește la indicarea tuturor obiectelor (ființe, lucruri, stări, acțiuni etc.) de același fel. *Factor comun* = număr cu care se înmulțesc toți termenii unei sume. *Divizor comun* = număr întreg care împarte exact mai multe numere întregi date. *Multiplu comun* = număr care e divizibil cu mai multe numere întregi date. *Numitor comun* = numitor care aparține mai multor fracții. ◇ Expr. *De comun acord* = în perfectă înțelegere, în acord unii cu alții. *A face cauză comună cu cineva* = a lua partea cuiva într-o chestiune sau într-o discuție. *A nu avea nimic comun cu cineva* = a nu avea nici un fel de relații cu cineva. *A duce viață comună cu cineva* = a trăi sub același acoperiș. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce aparține unei comunități sau unei colectivități; ceea ce are un caracter general, obișnuit. *Vaca și viteiul ne rămîn nouă... bunăstarea lui îl dăm la comun* (CAMILAR). ◇ Loc. adv. *În comun* = laolaltă, împreună. 2. Obișnuit, normal; frecvent. ◇ *Loc comun* = idee reprezentată de toți sau de mulți în același fel (și banalizată prin deasa ei întrebuințare). ◇ Expr. (Substantivat) *A ieși din comun* = a se prezenta ca ceva aparte, neobișnuit, anormal. 3. Banal, de rînd; de proastă calitate. — Fr. **commun** (lat. lit. **communis**).

COMUNÁL, -Ă, *comunali, -e,* adj. Al comunei, privitor la comună. — Fr. **communal** (lat. lit. **communalis**).

COMUNÁRD, -Ă, *comunarzi, -de,* s. m. și f. Partizan, adept al Comunei din Paris din 1871. — Fr. **communard.**

COMÚNĂ, *comune,* s. f. 1. Unitate administrativă compusă din unul sau mai multe sate, condusă de un sfat popular comunal. ✦ (În evul mediu) Așezare urbană în țările din apusul Europei, dezvoltată în cadrul vechilor cetăți așezate pe marile drumuri comerciale și posedînd o anumită autonomie. 2. (În expr.) *Comuna primitivă* = prima formație socială, corespunzînd unor forțe de producție slab dezvoltate, în care baza relațiilor de producție o constituia proprietatea în comun asupra mijloacelor de producție, relațiile între oameni fiind de colaborare și de ajutor reciproc. *Comună agricolă* = forma cea mai înaltă a cooperării gospodăriilor țărănești, în care proprietatea obștească se extinde asupra tuturor mijloacelor de producție. *Comuna din Paris* = formă de guvernare a orașului Paris, instituită în 1871 de masele muncitoare răsculate și constituind prima încercare de instaurare a dictaturii proletariatului. 3. (În expr.) *Camera Comunelor* = una dintre cele două camere ale parlamentului englez. — Fr. **commune.**

COMUNICÁ, *comúnic,* vb. I. 1. Tranz. A face cunoscut, a da de știre; a informa, a înștiința, a spune. ✦ Intranz. (Despre oameni, comunități sociale etc.) A se pune în legătură, în contact cu...; a vorbi cu... 2. Intranz. A fi în legătură cu..., a duce la... *Cămara comunică cu pivnița.* — Fr. **communiquer.**

COMUNICÁNT, *comunicante,* adj. n. (Fiz.; în expr.) *Vase comunicante* = sistem de tuburi sau de vase care comunică între ele, astfel încît un lichid turnat în unul dintre tuburi trece și în celelalte, ridicîndu-se în toate la același nivel. — Fr. **communicant.**

COMUNICÁRE, *comunicări,* s. f. Acțiunea de *a comunica* și rezultatul ei. 1. Înștiințare, știre, veste; raport, relație, legătură. 2. Prezentare, într-un cerc de specialiști, a unei contribuții personale într-o problemă științifică.

COMUNICÁT, *comunicate,* s. n. Informație oficială specială transmisă prin presă, radio etc. ✦ Buletin prin care comandamentul suprem al unei armate informează publicul, în timp de război, asupra operațiilor militare. — După fr. **communiqué** (germ. **Kommunikat**).

COMUNICATÍV, -Ă, *comunicativi, -e,* adj. 1. (Despre oameni) Care intră ușor în legătură cu ceilalți; sociabil. 2. (Despre unele manifestări ale oamenilor) Care se transmite ușor de la o persoană la alta. *Un rîs zgomotos, care nu era de loc comunicativ* (VLAHUȚĂ). — Fr. **communicatif** (lat. lit. **communicativus**).

COMUNICATIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi comunicativ. — Din **comunicativ.**

COMUNICÁȚIE, *comunicații,* s. f. Mijloc de comunicare între puncte diferite; legătură, contact. [Var.: (înv.) **comunicațiúne** s. f.] — Fr. **communication** (lat. lit. **communicatio, -onis**).

COMUNICAȚIÚNE s. f. v. **comunicație.**

COMUNÍSM s. n. 1. Orînduire socială superioară, care urmează după desăvîrșirea construirii socialismului, cînd dispar diferențele de clasă și deosebirile esențiale dintre sat și oraș, dintre munca fizică și cea intelectuală și cînd se aplică principiul: de la fiecare după capacitățile sale, fiecăruia după nevoile sale. 2. Ideologia, teoria înfăptuirii orînduirii comuniste. — Fr. **communisme.**

COMUNÍST, -Ă, *comuniști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de comunism, care se bazează pe principiile comunismului sau este caracteristic comunismului; privitor la comunism. 2. S. m. și f. Membru al unui partid marxist-leninist, luptător pentru cauza comunismului. — Fr. **communiste.**

COMUNITÁTE, (2) *comunități,* s. f. 1. Faptul de a fi comun mai multor lucruri sau ființe; posesiune în comun. 2. Totalitatea celor care trăiesc împreună, avînd aceleași obiceiuri, norme de viață etc.; totalitatea locuitorilor unei localități, ai unei țări etc. — Fr. **communauté** (lat. lit. **communitas, -atis**).

COMUNIÚNE, *comuniuni,* s. f. Legătură trainică, unire strînsă. [Pr.: *-ni-u-*] — Fr. **communion** (lat. lit. **communio, -onis**).

COMUTÁ, *comút,* vb. I. Tranz. (Jur.) A schimba o pedeapsă mai grea într-una mai ușoară. — Lat. lit. **commutare** (fr. **commuter**).

COMUTÁBIL, -Ă, *comutabili, -e,* adj. Care poate fi comutat. — După fr. **commutable.**

COMUTÁRE, *comutări,* s. f. Acțiunea de *a comuta.*

COMUTATÓR, *comutatoare,* s. n. Dispozitiv pentru închiderea sau deschiderea rețelei prin care trece un curent electric sau pentru schimbarea direcției lui; întrerupător, șaltăr. — După fr. **commutateur.**

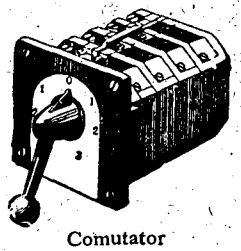
Comutator

CON¹- Element de compunere însemnînd «împreună cu», care servește la formarea unor substantive ca *conșcolar* și a unor verbe ca *conlocui, convietui* etc. [Var.: **co-**] — Fr. **co(n)-** (<lat. *cum-*).

CON², *conuri,* s. n. 1. Suprafață generată de o dreaptă care trece printr-un punct fix și se sprijină pe o curbă fixă. 2. Corp cuprins între suprafața generată de o dreaptă care trece printr-un punct fix și se sprijină pe o curbă fixă și între un plan care taie această suprafață. ✧ *Trunchi de con* = corp geometric care se obține retezînd unui con partea cuprinsă între vîrf și o secțiune plană a conului. *Con vulcanic* = partea exterioară, în formă de con (2), a unui vulcan. *Con de lumină* = mănunchi de raze care pleacă dintr-un punct luminos și cade pe o suprafață. 3. Fructul coniferelor, format dintr-un ax cu numeroși solzi lemnoși. — Fr. **cône.**

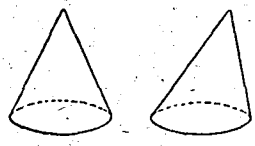
Conuri

CONABÍU, -ÍE, *conabii,* adj. Roșu-închis, de culoarea vișinei coapte; vișiniu. ✦ (Substantivat, n.) Culoarea vișinie. — Tc. **kunebi.**

CONÁC, *conace,* s. n. I. 1. Casă boierească la țară, pe o moșie. 2. Reședință a unui ispravnic sau a unui subprefect, a unui vizir sau a unui pașă; cartier oficial. II. (Înv.) 1. Loc de popas; popas. 2. Distanță de la un loc de popas la altul. 3. Interval de timp egal cu o jumătate de zi. — Tc. **konak.**

CONAȚIONÁL, -Ă, *conaționali, -e,* s. m. și f. Persoană considerată în raport cu alta care face parte din aceeași națiune cu ea. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **co(n)¹-** + **național.**

CONĂCÁR, *conăcari,* s. m. (Reg.) Fiecare dintre cei doi flăcăi călări care însoțesc pe mire, în ziua nunții, cînd pleacă după mireasă; tînăr călare în alaiul unei nunți. — Din **colăcar.**

CONĂCĂRÍE, *conăcării,* s. f. (Reg.) Orație de nuntă; urare făcută mirilor. — Din **conăcar** + suf. *-ie.*

CONĂCÍ, *conăcesc,* vb. IV. Intranz. (Înv.) A face popas, a poposi; a se odihni. ✦ Tranz. A găzdui, a adăposti pe cineva. — Din **conac.**

CONĂCÍRE, *conăciri,* s. f. (Înv.) Acțiunea de *a conăci;* popas. ✦ Găzduire, adăpostire.

CONCASÁ, *concasez,* vb. I. Tranz. A sfărîma un material solid în bucăți mici. — Fr. **concasser.**

CONCASÁRE s. f. Acțiunea de *a concasa.*

CONCASÓR, *concasoare,* s. n. Mașină de sfărîmat materiale dure, folosită în industriile extractive sau de prelucrare. — După fr. **concasseur.**

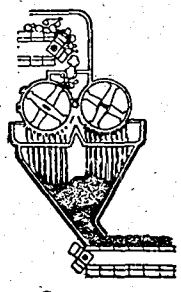
Concasor

CONCÁV, -Ă, *concavi, -e,* adj. Care prezintă o scobitură. ✦ (Înv., despre formații militare) Dispus în semicerc. — Fr. **concave** (lat. lit. **concavus**).

CONCAVITÁTE, *concavități,* s. f. Scobitură, adîncitură a unui corp concav. — După fr. **concavité.**

CONCÉDE, *concéd,* vb. III. Tranz. (Franțuzism) A îngădui, a încuviința, a acorda, a ceda un drept, un privilegiu etc. — Fr. **concéder.**

CONCEDIÁ, *concediez,* vb. I. Tranz. 1. A elibera dintr-o funcție, a îndepărta din serviciu, a da afară. 2. (Franțuzism) A îngădui cuiva să se retragă; a pofti pe cineva să iasă; a îndepărta. [Pr.: *-di-a*] — Fr. **congédier** (după *concede*).

CONCEDIÉRE, *concedieri,* s. f. Acțiunea de *a concedia;* eliberare sau îndepărtare din serviciu. [Pr.: *-di-e-*]

CONCÉDIU, *concedii,* s. n. Drept pe care îl au salariații de a lipsi un timp determinat de la serviciu pentru odihnă, pentru îngrijirea sănătății etc., cu plata salariului pentru tot acest interval. [Var.: (înv.) **congédiu** s. n.] — Fr. **congé** (după *concede*).

CONCENÍ, *concenesc,* vb. IV. Tranz. (Înv. și reg.) A nimici, a prăpădi. — Slav (v. sl. **koničati**).

CONCENTRÁ, *concentrez,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) strînge, a (se) acumula într-un singur loc; a (se) îndrepta spre un singur punct. 2. Tranz. A chema vremelnic sub arme pe un ostaș rezervist, în timp de pace, pentru instrucție. 3. Refl. A-și încorda întreaga atenție sau gîndire într-o singură direcție; a fi absorbit, preocupat de ceva. 4. Tranz. (Chim.) A mări conținutul procentual al unui component într-o soluție sau într-un amestec (îndepărtînd parțial ceilalți componenți sau adăugînd cantități suplimentare din componentul respectiv). 5. Tranz. A separa dintr-un minereu brut părțile bogate în minereuri utile de părțile sterile. — Fr. **concentrer.**

CONCENTRÁRE, *concentrări,* s. f. Acțiunea de *a (se) concentra* și rezultatul ei. ✧ (Ec. pol.) *Concentrarea capitalului* = acumularea capitalului, v. *acumulare. Lagăr de concentrare* = loc în care, în regimurile reacționare, sînt închiși și izolați cetățenii considerați periculoși regimului.

CONCENTRÁT¹, *concentrate,* s. n. 1. Produs minier obținut printr-o serie de operații speciale, pentru a fi folosit în metalurgie. 2. Produs alimentar preparat prin uscarea sau presarea unui aliment, pentru a-l face să-și restrîngă volumul. — După fr. **concentré.**

CONCENTRÁT², -Ă, *concentrați, -te,* adj. (Chim.) Care are o concentrație mare. — V. *concentra.*

CONCENTRÁȚIE, *concentrații,* s. f. (Chim.) Grad de saturare, de densitate a unui corp; raport dintre cantitatea de component dizolvată și cantitatea de solvent sau de soluție obținută. — Fr. **concentration.**

CONCÉNTRIC, -Ă, *concentrici, -e,* adj. (Despre două sau mai multe cercuri, linii curbe etc.) Care au același centru. — Fr. **concentrique.**

CONCÉPE, *concép,* vb. III. I. Tranz. 1. A imagina, a proiecta, a gîndi ceva nou. 2. A-și face o idee despre ceva; a pricepe, a înțelege. ✧ Loc. adv. *De neconceput* = de neînțeles, de neimaginat; imposibil. 3. A exprima în anumiți termeni, a formula într-un anumit fel. II. Intranz. (Despre o femeie) A rămîne însărcinată; a naște. — Lat. lit. **concipere.**

CONCÉPERE s. f. Acțiunea de *a concepe;* imaginare, proiectare; creare; zămislire.

CONCÉPT, *concepte,* s. n. 1. Idee generală care reflectă just realitatea. 2. Ciornă, schiță. — Fr. **concept.**

CONCEPTÁCUL, *conceptacule,* s. n. Cavitate unde se formează celulele reproducătoare la unele ciuperci. — Fr. **conceptacle** (lat. lit. **conceptaculum**).

CONCEPTUÁL, -Ă, *conceptuali, -e,* adj. Care ține de concept (1); abstract. [Pr.: *-tu-al*] — După fr. **conceptuel.**

CONCÉPȚIE, *concepții,* s. f. 1. Ansamblu sau sistem de idei cu privire la probleme filozofice, științifice, tehnice, literare etc.; felul de a înțelege sau de a interpreta fenomenele pe baza unui sistem de idei. 2. Zămislire (a unui copil). — Fr. **conception** (lat. lit. **conceptio, -onis**).

CONCÉRN, *concerne,* s. n. Reunire de întreprinderi economice capitaliste sub conducerea unui grup restrîns de monopoliști, întreprinderile rămînînd formal independente. — Engl. **concern.**

CONCÉRT, *concerte,* s. n. 1. Executare în public a unor opere muzicale. ✦ Piesă muzicală (cu soliști) scrisă într-o formă care se distinge prin caracterul ei virtuos-tehnic. 2. (Rar) Înțelegere, unire, acord între mai multe state sau persoane în vederea unui scop comun. — Fr. **concert** (<it.).

CONCERTÁ, *concertez,* vb. I. Intranz. A da un concert (1). — It. **concertare.**

CONCERTÁNTĂ, *concertante,* adj. f. (În expr.) *Simfonie concertantă* = simfonie în care două sau mai multe instrumente au, alternativ, un rol dominant în orchestră. *Voce concertantă* = voce principală cu caracter solistic-virtuos într-un ansamblu coral. — Fr. **concertant.**

CONCERTÍNĂ, *concertine,* s. f. Instrument de felul acordeonului, cu fețele laterale hexagonale. — Fr. **concertina.**

CONCERTÍST, -Ă, *concertiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care dă concerte. — Fr. **concertiste.**

CONCERTMAÉSTRU, *concertmaeștri,* s. m. Primul violonist (sau instrumentist) al unei orchestre simfonice. — După germ. **Konzertmeister.**

CONCÉSIE, *concesii,* s. f. Îngăduință, cedare față de cineva, renunțare (la ceva) în folosul sau în interesul altuia. — Fr. **concession** (lat. lit. **concessio, -onis**).

CONCESIONÁ, *concesionez,* vb. I. Tranz. A da în concesiune. [Pr.: *-si-o-*] — Din **concesiune.**

CONCESIONÁR, *concesionari,* s. m. Persoană care a obținut o concesiune. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **concessionnaire.**

CONCESIONÁRE, *concesionări,* s. f. Faptul de *a concesiona.* [Pr.: *-si-o-*]

CONCESIÚNE, *concesiuni,* s. f. Drept de exploatare a unui bun obștesc, acordat de către un guvern unor persoane particulare; obiectul material (terenuri, mine etc.) al unei asemenea exploatări. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **concession** (lat. lit. **concessio, -onis**).

CONCESÍV, -Ă, *concesivi, -e,* adj. Care face concesii; îngăduitor. ✧ *Propoziție concesivă* = propoziție subordonată care arată că, deși există o piedică, acțiunea din propoziția regentă se realizează sau se poate realiza. *Conjuncție concesivă* = conjuncție care introduce o propoziție concesivă. — Fr. **concessif** (lat. lit. **concessivus**).

CONCETĂȚEAN, -Ă, *concetățeni, -e,* s. m. și f. Cetățean din același stat sau din același oraș cu altul, considerat în raport cu acela. — Din **con¹-** + **cetățean** (după fr. *concitoyen*).

CONCHERÁNT, -Ă, *concheranți, -te,* adj. (Franțuzism) Cuceritor. — Fr. **conquérant.**

CONCHÉTĂ, *conchete,* s. f. (Franțuzism) Cucerire. — Fr. **conquête.**

CONCHÍDE, *conchíd,* vb. III. Tranz. și intranz. A trage o concluzie, a încheia o expunere, o cercetare etc. [Perf. s. *conchisei,* part. *conchis*] — Lat. lit. **concludere** (după *închide*).

CONCHISTADÓR, *conchistadori,* s. m. Aventurier spaniol plecat să cucerească teritorii din America, în primele timpuri după descoperirea acestui continent. — Fr. **conquistador** (<span.).

CONCHÍSTĂ, *conchiste*, s. f. (Italienism) Cucerire; lucru cucerit. [Var.: **concuistă** s. f.] — It. **conquista.**

CONCI, *conciuri*, s. n. Coc. ✦ (Reg.) Cerc de lemn, de lină împletită etc. învelit în pînză sau într-o împletitură de păr pe care ţărancele mărităte îl poartă în creştetul capului, sub basma. — Magh. **konty.**

CONCILIÁ, *conciliez*, vb. I. Tranz. A pune de acord, a împăca, a înlătura divergenţele, contradicţiile dintre două sau mai multe păreri, idei, doctrine etc. [Pr.: *-li-a*] — Fr. **concilier** (lat. lit. **conciliare**).

CONCILIÁBUL, *conciliabule*, s. n. Consfătuire (secretă) între oameni care plănuiesc ceva. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **concillabule** (lat. lit. **conciliabulum**).

CONCILIÁNT, -Ă, *concilianţi, -te*, adj. Împăciuitor; care se lasă uşor înduplecat. [Pr.: *-li-ant*] — Fr. **conciliant.**

CONCILIATÓR, -OÁRE, *conciliatori, -oare*, adj. Care tinde spre un acord, spre o împăcare a unor divergenţe; care duce spre înţelegere între părţi opuse. ✦ (În politică, în lupta de clasă) Care, în faţa unor divergenţe de ordin principial, caută o soluţie de compromis, o linie de mijloc, oportunistă. ✦ (Substantivat) Împăciuitorist. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **conciliateur** (lat. lit. **conciliator**).

CONCILIÁŢIE, *conciliaţii*, s. f. Împăcare; procedură de împăcare în dreptul internaţional, avînd ca scop înlăturarea conflictelor. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **concillation** (lat. lit. **conciliatio, -onis**).

CONCILIÉRE, *conciliери*, s. f. Împăcare; unire, acord. [Pr.: *-li-e-*] — V. *concilia.*

CONCÍLIU, *concilii*, s. n. (Înv.) Adunare de arhierei în care se iau hotărîri asupra unor chestiuni de dogmă, de morală sau de disciplină bisericească; sobor, sinod. — Lat. lit. **concilium.**

CONCÍNĂ, *concine*, s. f. Numele unui joc de cărţi. — Ngr. **kontsina.**

CONCÍS, -Ă, *concişi, -se*, adj. (Despre stil, opere literare etc.) Expus pe scurt, în puţine cuvinte, concentrat. — Fr. **concis** (lat. lit. **concisus**).

CONCÍZIE s. f. Calitatea de a fi concis; formulare scurtă. [Var.: **conciziúne** s. f.] — Fr. **concision** (lat. lit. **concisio, -onis**).

CONCIZIÚNE s. f. v. **concizie.**

CONCLÁV, *conclave*, s. n. Sfatul cardinalilor, adunaţi pentru alegerea papei. ✦ (Glumeţ) Adunare. — Fr. **conclave.**

CONCLUDÉNT, -Ă, *concludenţi, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care convinge; convingător. — Lat. lit. **concludens, -ntis.**

CONCLUSÍV, -Ă, *conclusivi, -e*, adj. (Rar) Care constituie o concluzie, care conchide. ✧ (Gram.) *Propoziţie conclusivă* = propoziţie care exprimă concluzia acţiunii sau a stării din coordonata ei sau concluzia întregii discuţii anterioare. *Conjuncţie conclusivă* = conjuncţie care introduce o propoziţie conclusivă. [Var.: **concluzív, -ă** adj.] — După fr. **conclusif.**

CONCLÚZIE, *concluzii*, s. f. 1. Încheiere a unui şir de judecăţi; gîndire dedusă dintr-o serie de argumente sau constatări. ✦ Ultima parte a unei expuneri sau a unei opere. ✧ Expr. *A trage concluzii* = a rezuma ideile emise de participanţi în cadrul unei dezbateri şi a arăta consecinţele care se impun în legătură cu problemele dezbătute. 2. Judecată finală a unui silogism. ✦ (Mat.) Judecată care confirmă datele unei teoreme pe baza demonstraţiei. 3. Încheiere judiciară, ministerială; aviz, propunere. ✧ Expr. *A pune concluzii* = (despre procuror sau apărători) a formula (concis) acuzarea (sau apărarea) în cadrul dezbaterilor unui proces. — Fr. **conclusion** (lat. lit. **conclusio, -onis**).

CONCLUZÍV, -Ă adj. v. **conclusiv.**

CONCOMITÉNT, -Ă, *concomitenţi, -te*, adj. Care se petrece în acelaşi timp (cu altceva); simultan. — După fr. **concomitant.**

CONCORDÁ, pers. 3 *concórdă*, vb. I. Intranz. A fi în acord, a corespunde, a se potrivi. — Fr. **concorder** (lat. lit. **concordare**).

CONCORDÁNT, -Ă, *concordanţi, -te*, adj. Care concordă (cu...). ✧ *Noţiuni concordante* = noţiuni ale căror sfere coincid în întregime sau parţial. *Straturi concordante* = straturi geologice aşezate paralel unele peste altele. — Fr. **concordant.**

CONCORDÁNŢĂ, *concordanţe*, s. f. Acord, potrivire. ✧ *Concordanţa obligatorie a relaţiilor de producţie cu caracterul forţelor de producţie* = lege economică obiectivă care acţionează în toate orînduirile sociale, potrivit căreia relaţiile de producţie trebuie să corespundă cu caracterul forţelor de producţie. (Gram.) *Concordanţa timpurilor* = ansamblu de reguli după care se fixează timpul verbului din propoziţia dependentă, în raport cu timpul verbului propoziţiei regente. — Fr. **concordance.**

CONCORDÁT, *concordate*, s. n. 1. Tratat încheiat între Vatican şi un stat. 2. Contract încheiat, în orînduirea capitalistă, sub controlul justiţiei, între un comerciant insolvabil şi creditorii lui, prin care se acordă comerciantului reducerea sau amînarea plăţilor, spre a-i îngădui continuarea comerţului. — Fr. **concordat.**

CONCÓRDIE s. f. (Rar) Înţelegere, bună înţelegere. — Lat. lit. **concordia.**

CONCRESCÉNŢĂ, *concrescenţe*, s. f. (Med.) Creştere împreună, împreunare patologică, anormală a două ţesuturi. *Concrescenţa a două degete.* — Fr. **concrescence** (lat. lit. **concrescentia**).

CONCRÉT, -Ă, *concreţi, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care poate fi perceput cu simţurile; real; care exprimă obiecte perceptibile prin simţuri. ✦ Precis, bine determinat. — Fr. **concret.**

CONCRETIZÁ, *concretizez*, vb. I. Tranz. A înfăţişa în mod concret. ✦ Tranz. şi refl. A (se) materializa, a (se) realiza în mod practic. — Fr. **concrétiser.**

CONCRETIZÁRE, *concretizări*, s. f. Acţiunea de *a (se) concretiza* şi rezultatul ei; înfăţişare, prezentare concretă; materializare.

CONCREŢIONÁRE s. f. Formarea concreţiunilor. [Pr.: *-ţi-o-*] — Din **concreţiona** (puţin întrebuinţat, <fr. *concrétionner*).

CONCREŢIÚNE, *concreţiuni*, s. f. Depunere de roci sedimentare în jurul unui corp străin, prin concentrarea substanţelor minerale din soluţii apoase. [Pr.: *-ţi-u-*] — Fr. **concrétion** (lat. lit. **concretio, -onis**).

CONCUBÍN, -Ă, *concubini, -e*, s. m. şi f. Persoană care trăieşte în concubinaj. — Fr. **concubine** (lat. lit. **concubinus, -a**).

CONCUBINÁJ s. n. Convieţuire a unui bărbat cu o femeie fără îndeplinirea formelor legale de căsătorie; căsătorie nelegitimă. — Fr. **concubinage.**

CONCUÍSTĂ s. f. v. **conchistă.**

CONCURÁ, *concurez*, vb. I. 1. Intranz. A participa la un concurs. 2. Intranz. A tinde spre acelaşi rezultat, a duce spre acelaşi scop. 3. Intranz., refl. şi tranz. A (se) lupta pentru întîietate în comerţ; a(-şi) face concurenţă. — Fr. **concourir** (lat. lit. **concurrere**).

CONCURÉNT, -Ă, *concurenţi, -te*, adj., s. m. şi f. I. Adj. 1. Care face concurenţă altuia, care luptă pentru acapararea pieţei, pentru înlăturarea rivalilor. 2. Care tinde spre acelaşi rezultat. ✧ *Cauze concurente* = cauze care contribuie la producerea aceluiaşi efect. *Drepte concurente* = drepte care se întîlnesc în acelaşi punct. II. S. m. şi f. 1. Participant la un concurs sportiv. 2. (În orînduirea capitalistă) Negustor sau producător care luptă să depăşească în cîştig pe rivali. — Fr. **concurrent.**

CONCURÉNŢĂ, *concurenţe*, s. f. 1. Rivalitate comercială, luptă între industriaşi, comercianţi etc. pentru acapararea pieţei, a clientelei, pentru obţinerea celor mai mari profituri. 2. Întrecere, rivalitate într-un cîmp de activitate. ✧ Expr. *A face concurenţă cuiva* = a căuta să întreacă pe cineva ţintind spre acelaşi scop. — Fr. **concurrence.**

CONCÚRGE, *concúrg*, vb. III. Intranz. (Înv.) 1. A se întîlni într-un punct, venind din mai multe direcţii. 2. A contribui la înfăptuirea unei opere; a colabora. 3. A concura (2). — Lat. lit. **concurrere** (după *curge*).

CONCÚRS, *concursuri*, s. n. 1. Întrecere (sportivă) pentru evidenţierea celor mai buni dintre participanţi. 2. Examen pentru dobîndirea unui post, a unei burse etc. (la care se prezintă mai mulţi candidaţi). 3. Ajutor, sprijin, colaborare. ✧ *Concurs de împrejurări* = totalitatea împrejurărilor care se întîlnesc într-un anumit moment; conjunctură. ✧ Expr. *A da concurs* (cuiva) = a ajuta (pe cineva). — Fr. **concours** (lat. lit. **concursus**).

CONDÁC, *condace*, s. n. Cîntec bisericesc scurt. — Slav (v. sl. **kondakŭ**).

CONDAMNÁ, *condámn*, vb. I. Tranz. 1. A osîndi printr-o sentinţă judecătorească, a supune unei pedepse. 2. A exprima o dezaprobare; a blama, a vesteji. 3. A considera un bolnav pierdut, fără nici o speranţă de salvare. 4. A astupa, a închide definitiv o fereastră, o uşă etc.; a bloca. — Fr. **condamner.**

CONDAMNÁBIL, -Ă, *condamnabili, -e*, adj. Care merită să fie condamnat, dezaprobat; reprobabil. — După fr. **condamnable.**

CONDAMNÁRE, *condamnări*, s. f. Faptul de *a condamna.* 1. Obligaţie impusă unei persoane, prin judecată, de a da, a face sau a nu face ceva. ✦ Aplicare, prin judecată, a unei pedepse; osîndă la care este supus cineva. 2. Dezaprobare severă; blam.

CONDAMNÁT, -Ă, *condamnaţi, -te*, s. m. şi f. Persoană osîndită printr-o sentinţă judecătorească. — V. *condamna.*

CONDÉI, *condeie*, s. n. 1. Unealtă de scris în formă de beţişor, la care se adaptează o peniţă; toc (împreună cu peniţa). ✧ Expr. *Ca din condei* = regulat, ordonat, frumos. *A trage condeiul* = a încărca la socoteală. *Dintr-un condei* sau *dintr-o trăsătură de condei* = dintr-o dată. ✦ Fig. Trăsătură de condei; *p. ext.* moment, clipă. ✦ (Înv.) Nume dat unor instrumente cu care se scria. ✦ Creion pentru înnegrirea sprîncenelor. 2. Fig. Mod de a scrie, îndeminare în scris; scris. ✧ Expr. *A o aduce din condei* = a vorbi sau a scrie cu meşteşug; a ieşi din încurcătură printr-o întorsătură pricepută a frazei. 3. Par lung care, împreună cu lopata, formează cîrma plutei. — Ngr. **kondyli.**

Condei (3)

CONDEIÁŞ, *condeiaşe*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *condei.*

CONDEIÉR, *condeieri*, s. m. (Rar) Scriitor. — Din **condei** + suf. *-ar.*

CONDENSÁ, *condensez*, vb. I. 1. Refl. (Despre vapori sau gaze, la pers. 3) A se transforma în lichid, prin răcire şi comprimare. 2. Tranz. A face mai dens. ✦ A acumula electricitate. — Fr. **condenser** (lat. lit. **condensare**).

CONDENSÁBIL, -Ă, *condensabili, -e*, adj. Care poate fi condensat. — După fr. **condensable.**

CONDENSÁRE, *condensări*, s. f. Faptul de *a (se) condensa.*

CONDENSÁT, -Ă, *condensaţi, -te*, adj. (În expr.) *Lapte condensat* = lapte conservat sub formă de pastă moale. — V. *condensa.*

CONDENSATÓR, *condensatoare,* s. n. 1. Aparat care servește la lichefierea unei mase de vapori sau de gaze. 2. Sistem de două conductoare separate printr-un izolant sau prin vid, servind la acumularea de electricitate statică. ◇ *Condensator variabil* = condensator a cărui capacitate poate fi variată prin deplasarea relativă a armăturilor lui. — După fr. **condensateur.**

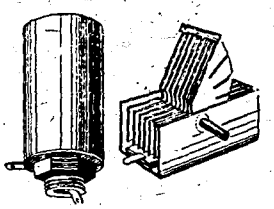

Condensatoare

CONDENSÓR, *condensori,* s. m. 1. Lentilă sau grup de lentile care acumulează razele de la o sursă luminoasă și le dirijează asupra obiectului de luminat. 2. Dispozitiv întrebuințat, într-un microscop, pentru iluminarea preparatelor microscopice în timpul observației. — După fr. **condenseur.**

CONDESCENDÉNT, -Ă, *condescendenți, -te,* adj. Care are o atitudine de respect sau de bunăvoință față de cineva. — După fr. **condescendant.**

CONDESCENDÉNȚĂ s. f. Purtare plină de considerație sau de bunăvoință față de cineva; respect. — După fr. **condescendance.**

CONDICÁR, *condicari,* s. m. (Înv. și arh.) Persoană care scria sau avea în păstrare condicile; arhivar. — Din **condică** + suf. *-ar.*

CÓNDICĂ, *condici,* s. f. 1. Registru, catastif. ◇ Expr. *A trece la* (sau *în*) *condică* (pe cineva) = a ține minte (pe cineva) în scopul de a se răzbuna. 2. (Înv. și arh.) Colecție de legi, decrete etc. privitoare la o anumită materie; cod. — Ngr. **kontikas.**

CONDICĂREÁSĂ, *condicărese,* s. f. (Înv. și arh.) Soție de condicar. — Din **condicar** + suf. *-easă.*

CONDICÚȚĂ, *condicuțe,* s. f. Diminutiv al lui *condică.* ✦ (În trecut) Carnet destinat personalului casnic, în care se nota identitatea purtătorului, locurile unde a fost angajat etc.

CONDIMÉNT, *condimente,* s. n. Nume dat unor substanțe picante care se adaugă la o mîncare, pentru a-i da gust. — Fr. **condiment** (lat. lit. **condimentum**).

CONDIMENTÁ, *condimentez,* vb. I. Tranz. A da gust mîncării, prin adăugare de condimente. — Din **condiment.**

CONDIMENTÁR, -Ă, *condimentari, -e,* adj. (Rar) Folosit ca condiment. — După fr. **condimentaire.**

CONDIȚIE, *condiții,* s. f. 1. Fapt, împrejurare de care depinde apariția unui fenomen. 2. (La pl.) Împrejurare în care se petrece un fenomen. 3. Clauză a unei înțelegeri, a unei convenții. *Condițiile tratatului de pace.* ◇ Loc. adj. și adv. *Fără condiții* = fără prerenții. ◇ Loc. conj. *Cu condiția (ca să)...* = numai în cazul că..., cu obligația (ca să)... 4. (Jur.) Întîmplare viitoare și nesigură de a cărei îndeplinire atîrnă existența unei obligații. ✦ Situație juridică a unei persoane. 5. Situație socială a cuiva. — Fr. **condition.**

CONDIȚIONÁ, *condiționez,* vb. I. Tranz. 1. A fi condiția de care depinde ceva; a fi cauza unui lucru, a provoca ceva. 2. A limita valabilitatea unui act printr-o condiție, a face să depindă executarea lui de o condiție, a-l supune uneia sau mai multor condiții. ✦ A admite un lucru cu anumite condiții, sub rezerva îndeplinirii unei anumite obligații. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **conditionner.**

CONDIȚIONÁL, -Ă, *condiționali, -e,* adj. Care este supus unei condiții; care cuprinde o condiție. ◇ (Psih.) *Excitant condițional* = excitant care, sincronizat în mai multe repetiții cu un reflex înnăscut, sfîrșește prin a produce singur un efect (motor, secretor etc.) identic cu al acestui reflex, determinînd astfel formarea unui reflex condiționat. (Gram.) *Propoziție condițională* = propoziție subordonată arătînd o acțiune de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii din propoziția regentă. *Mod condițional* = mod care exprimă acțiunea ca dorită sau ca eventuală. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **conditionnel.**

CONDIȚIONÁRE, *condiționări,* s. f. Acțiunea de *a condiționa.* 1. Stabilire a unui raport de dependență. 2. Operație prin care se aduce un material, un produs etc. într-o stare de umiditate dorită sau prin care se constată conținutul lui de umiditate. [Pr.: *-ți-o-*]

CONDIȚIONÁT, -Ă, *condiționați, -te,* adj. (În expr.) *Aer condiționat* = aer menținut prin instalații speciale în condiții optime de temperatură, umiditate și puritate. (Psih.) *Reflex condiționat* = răspuns bazat pe legătura nervoasă temporară formată în scoarța cerebrală între două focare de excitație care coincid în timp; constituie mecanismul fiziologic universal care stă la baza activității nervoase superioare la om și la animale și asigură adaptarea precisă a organismului la mediul exterior. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **conditionné.**

Condor

CONDOLEÁNȚE s. f. pl. Cuvinte prin care cineva își exprimă participarea la durerea unei persoane căreia i-a murit cineva apropiat. [Pr.: *-le-an-*] — Fr. **condoléance.**

CONDOMÍNIU s. n. Exercitarea în comun de către două sau mai multe țări a puterii de stat asupra aceluiași teritoriu. — Fr. **condominium.**

CONDÓR, *condori,* s. m. Pasăre mare de pradă care trăiește în munții Americii de Sud (*Sarcorhamphus gryphus*). — Fr. **condor.**

CONDOTIÉR, *condotieri,* s. m. (Înv.) Căpetenie care lua în solda mercenari și îi ducea în serviciul unui principe sau al unei republici italiene. [Pr.: *-ti-er*] — Fr. **condottiere** (it.).

CONDRÓNIU s. m. Plantă erbacee semiparazită cu flori purpurii (*Melampyrum arvense*).

CONDUCĂTÓR, -OÁRE, *conducători, -oare,* adj., s. m. și f. I. Adj. 1. Care conduce, de conducere. 2. (Despre corpuri, în expr.) *Bun* (sau *rău*) *conducător* = care are însușirea de a transmite (sau de a nu transmite) căldura sau electricitatea. II. S. m. și f. Persoană sau organ care conduce; șef politic și ideologic al unui partid; persoană care conduce o instituție, o întreprindere etc. — Din **conduc** (prez. ind. al lui *conduce*) + suf. *-ător.*

CONDÚCE, *condúc,* vb. III. I. Tranz. A îndruma un grup constituit de oameni, o instituție etc., având întreaga răspundere a muncii în domeniul respectiv. ✦ Fig. A dirija o discuție, a supraveghea desfășurarea unei dezbateri. 2. Refl. A se orienta după..., a se comporta după... 3. Tranz. A însoți pe cineva. 4. Tranz. A dirija mersul unui vehicul. [Perf. s. *condusei,* part. *condus*] — Lat. lit. **conducere.**

CONDÚCERE, *conduceri,* s. f. Acțiunea de *a conduce;* activitatea conducătorului. ◇ *Conducere unică* = principiu potrivit căruia conducerea este alcătuită dintr-o singură persoană sau dintr-un singur organ, reprezentînd interesele tuturor celorlalte persoane sau organe conduse. *Conducere colectivă* = principiu suprem de conducere în partidul marxist-leninist, constînd în atragerea maselor la munca de conducere, prin elaborarea și discutarea în colectiv a hotărîrilor, prin dezvoltarea spiritului de răspundere personală și prin crearea condițiilor favorabile desfășurării criticii de jos. ✦ (Concr.) Persoană sau colectiv care conduce.

CONDÚCTĂ, *conducte,* s. f. 1. Țeavă (făcînd parte dintr-un sistem de țevi sau dintr-o instalație) pentru distribuirea fluidelor dintr-un rezervor central la locul de consum. 2. Fir metalic sau cablu care servește la transmiterea energiei electrice pentru luminat, pentru punerea în mișcare a mașinilor, pentru comunicații etc. — Lat. lit. **conductus** (fr. **conduit**).

CONDUCTÍBIL, -Ă, *conductibili, -e,* adj. (Rar) Care poate transmite ceva. — După fr. **conductible.**

CONDUCTIBILITÁTE s. f. Proprietate a corpurilor de a transmite căldura, electricitatea etc. — După fr. **conductibilité.**

CONDUCTIVITÁTE s. f. Valoarea reciprocă a rezistenței specifice electrice a unui conductor[1]. — După fr. **conductivité.**

CONDUCTÓR[1], *conductoare,* s. n. Corp prin care poate trece un curent electric; piesă dintr-o instalație electrică, care servește la conducerea curentului. — După fr. **conducteur.**

CONDUCTÓR[2], *conductori,* s. m. 1. Funcționar la calea ferată care controlează biletele călătorilor și supraveghează ordinea în vagoane. ✦ (Rar) Vatman, șofer. 2. Supraveghetor și diriguitor al unei echipe de lucrători. 3. (Înv.) Călăuză. — Fr. **conducteur** (lat. lit. **conductor, -oris**).

CONDUÍTĂ, *conduite,* s. f. Fel de a se purta, comportare; manieră. — Fr. **conduite.**

CONDÚR, *conduri,* s. m. 1. (Înv. și arh.) Pantof femeiesc cu toc înalt, împodobit adesea cu broderii. 2. Compus: *condurul-doamnei* = plantă ornamentală agățătoare, cu flori mari, galbene-roșcate (*Tropaeolum majus*); călțunaș. — Tc. **kundura.**

Condurul-doamnei

CONECTÁ, *conectez,* vb. I. Tranz. (Rar) A uni, a lega, a conexa două sau mai multe conducte electrice. — Fr. **connecter** (lat. lit. **connectere**).

CONECTÁRE, *conectări,* s. f. Acțiunea de *a conecta.*

CONECTÓR, -OÁRE, *conectori, -oare,* adj. Care conectează, care leagă. ✦ (Substantivat, n.) Aparat care stabilește o legătură, care conectează. — După fr. **connecteur.**

CONÉȚ s. n. (Înv. și reg.) 1. Sfîrșit. ◇ Expr. *A face* (sau *a pune*) *cuiva conețul* = a pune cuiva capăt zilelor, a-l omorî. 2. Șotie, boroboață. — Slav (v. sl **konĭcĭ**).

CONÉX, -Ă, *conecși, -xe,* adj. Care se găsește în legătură cu ceva, care însoțește ceva, care merge împreună cu ceva. — Fr. **connexe** (lat. lit. **connexus**).

CONEXÁ, *cónexez,* vb. I. Tranz. A lega împreună, a alătura, a grupa lucruri sau chestiuni de aceeași natură; a reuni. — Din **conex.**

CONEXÁRE, *conexări,* s. f. Acțiunea de *a conexa.*

CONEXITÁTE, *conexități,* s. f. (Rar) Conexiune. — După fr. **connexité.**

CONEXIÚNE, *conexiuni,* s. f. Legătură între două sau mai multe obiecte sau fenomene; relație, raport. [Pr.: *-xi-u-*] — Fr. **connexion** (lat. lit. **connexio, -onis**).

CONFÉCȚIE, *confecții,* s. f. 1. Obiect de îmbrăcăminte fabricat în serie. 2. Confecționare. [Var.: **confecțiúne** s. f.] — Fr. **confection** (lat. lit. **confectio, -onis**).

CONFECȚIONÁ, *confecționez,* vb. I. Tranz. A produce, a lucra, a fabrica. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **confectionner.**

CONFECȚIONÁRE, *confecționări,* s. f. Acțiunea de *a confecționa;* lucrare, întocmire, alcătuire, fabricare. [Pr.: *-ți-o-*]

CONFECȚIÚNE s. f. v. **confecție.**

CONFEDERATÍV, -Ă, *confederativi, -e,* adj. Care aparține unei confederații; care are caracterul unei confederații. — Fr. **confédératif.**

CONFEDERÁȚIE, *confederații,* s. f. 1. Unire într-un singur stat a mai multor state sau unități teritoriale, autonome din punct de vedere administrativ, dar fără independență politică. 2. Reunire a unor organizații. ◇ *Confederația Generală a Muncii* = denumire mai veche pentru organizația de masă formată din totalitatea uniunilor sindicale din țara noastră. — Fr. **confédération** (lat. lit. **confoederatio, -onis**).

CONFERÉNȚĂ s. f. v. **conferință.**

CONFERENȚIÁ, *conferențiez,* vb. I. Intranz. A ține o conferință. [Pr.: *-ți-a*] — Din **conferință.**

CONFERENȚIÁR, -Ă, *conferențiari, -e,* s. m. și f. 1. Persoană care ține o conferință. 2. Titlu dat unei persoane care predă în învățământul superior, având un grad superior lectorului și inferior profesorului; persoană care are acest titlu. — După fr. **conférencier.**

CONFERÍ, *confér,* vb. IV. 1. Tranz. A acorda un titlu, un grad, o decorație etc. 2. Intranz. (Rar) A discuta împreună cu cineva o chestiune; a se întreține cu cineva. — Fr. **conférer** (it. **conferire**).

CONFERÍNȚĂ, *conferințe,* s. f. 1. Expunere făcută în public asupra unei teme. 2. Adunare a reprezentanților unor state, ai unor organizații etc. pentru a lua hotărîri cu privire la anumite probleme. ✦ For superior al unui partid comunist sau muncitoresc, care se poate întruni atunci cînd nu e posibil să fie convocat congresul și care reunește un număr mai mic de delegați decît congresul. 3. Consfătuire, convorbire. [Var.: (înv.) **conferénță** s. f.] — Fr. **conférence** (lat. lit. **conferentia**).

CONFERÍRE, *conferiri,* s. f. Faptul de *a conferi* (1).

CONFESÁ, *confesez,* vb. I. Refl. (Franțuzism) A se destăinui. — Fr. **confesser.**

CONFESIONÁL[1], *confesionale,* s. n. (La catolici) Loc (în biserică) unde duhovnicul ascultă spovedania. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **confessionnal.**

CONFESIONÁL[2]**, -Ă,** *confesionali, -e,* adj. Care e în legătură cu o confesiune religioasă. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **confessionnel.**

CONFESIÚNE, *confesiuni,* s. f. 1. (Franțuzism) Mărturisire a unor fapte, a unor gînduri sau sentimente intime; (prin restricție) spovedanie. ✦ Scriere literară care conține mărturisirea unor gînduri și sentimente legate de viața intimă a autorului. 2. Religie, cult. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **confession** (lat. lit. **confessio, -onis**).

CONFESÓR, *confesori,* s. m. (În biserica creștină) Preot care spovedește; duhovnic. — Fr. **confesseur** (lat. lit. **confessor**).

CONFÉTI s. f. pl. Bucățele rotunde de hîrtie de diferite culori, pe care participanții la baluri și la petreceri și le aruncă unii altora. — It. **confetti** (fr. **confetti**).

CONFIÁ, *confiez,* vb. I. (Franțuzism) 1. Tranz. A încredința cuiva ceva, a lăsa ceva în grija cuiva. 2. Refl. A se încrede în cineva; a se destăinui. — Fr. **confier.**

CONFIDÉNT, -Ă, *confidenți, -te,* s. m. și f. Prieten căruia i se încredințează gîndurile intime, tainele. — Fr. **confident** (lat. lit. **confidens, -ntis**).

CONFIDÉNȚĂ, *confidențe,* s. f. Încredințare a gîndurilor intime, a unei taine; destăinuire. — Fr. **confidence** (lat. lit. **confidentia**).

CONFIDENȚIÁL, -Ă, *confidențiali, -e,* adj. Care se comunică în taină; secret. [Pr.: *-ți-al*] — După fr. **confidentiel.**

CONFIÉNȚĂ s. f. (Franțuzism înv.) Încredere în cineva. [Pr.: *-fi-en-*] — După fr. **confiance.**

CONFIGURÁ, pers. 3 *configurează,* vb. I. Refl. (Rar) A se întocmi într-un anumit fel, a lua o anumită formă. — Fr. **configurer** (lat. lit. **configurare**).

CONFIGURÁȚIE, *configurații,* s. f. Formă exterioară a unui lucru; înfățișare. ✦ Totalitatea relațiilor dintre părțile unui sistem sau dintre mai multe sisteme din aceeași categorie. — Fr. **configuration** (lat. lit. **configuratio, -onis**).

CONFINÁT, -Ă, *confinați, -te,* adj. (Franțuzism; despre aer, atmosfera unei încăperi etc.) Închis; irespirabil. — După fr. [air] **confiné.**

CONFÍNII s. f. pl. (Franțuzism înv.) Granițe, hotare. — Fr. **confins** (lat. lit. **confinia**).

CONFIRMÁ, *confirm,* vb. I. Tranz. 1. A recunoaște justețea unei afirmații făcute de altcineva mai înainte; a atesta, a mărturisi autenticitatea, exactitatea unui lucru; a întări o ipoteză, o afirmație etc. ✦ (În sistemul juridic burghez) A întări hotărîrea, sentința unei instanțe inferioare. 2. A definitiva pe cineva într-o situație. 3. (În biserica catolică; despre episcopi) A unge cu mir. — Fr. **confirmer** (lat. lit. **confirmare**).

CONFIRMÁRE, *confirmări,* s. f. Acțiunea de *a confirma* și rezultatul ei; întărire, adeverire. ✦ Declarație prin care o persoană, îndreptățită să ceară anularea unui act, îl recunoaște valabil. ✦ Întărire a unui mandat de arestare de către organul competent.

CONFISCÁ, *confisc,* vb. I. Tranz. A lua de la cineva un bun, fără despăgubire, pe temeiul unei hotărîri judecătorești sau în urma dispoziției unei autorități. — Fr. **confisquer** (lat. lit. **confiscare**).

CONFISCÁRE, *confiscări,* s. f. Acțiunea de *a confisca.*

CONFLAGRÁNT, -Ă, *conflagranți, -te,* adj. (Despre state) Care participă la o conflagrație. — It. **conflagrante.**

CONFLAGRÁȚIE, *conflagrații,* s. f. Război extins la mai multe state. [Var.: (înv.) **conflagrațiúne** s. f.] — Fr. **conflagration** (lat. lit. **conflagratio, -onis**).

CONFLAGRAȚIÚNE s. f. v. **conflagrație.**

CONFLÍCT, *conflicte,* s. n. 1. Ciocnire, dezacord; antagonism; ceartă, discuție (violentă). ◇ Expr. *A intra în conflict (cu cineva)* = a se certa (cu cineva). ✦ Război. 2. (Într-o operă literară) Acțiune, desfășurare a evenimentelor prin ciocnirea intereselor și pasiunilor care însuflețesc personajele principale. — Fr. **conflit** (lat. lit. **conflictus**).

CONFLUÉNT, -Ă, *confluenți, -te,* adj. (Despre două sau mai multe cursuri de apă) Care se împreună formînd un riu mai mare. — Fr. **confluent** (lat. lit. **confluens, -ntis**).

CONFLUÉNȚĂ, *confluențe,* s. f. Locul de întîlnire a două cursuri de apă. — Fr. **confluence.**

Confluență

CONFÓRM, -Ă, *conformi, -e,* adj. 1. (Despre acte, copii etc.) Care are același cuprins cu...; identic. 2. Care este corespunzător; potrivit. ✦ (Adverbial) În conformitate cu..., la fel cu..., după. — Fr. **conforme.**

CONFORMÁ, *conformez,* vb. I. Refl. A se pune de acord cu..., a se potrivi, a se adapta la... ✦ A se supune unui ordin, unei legi etc. — Fr. **conformer** (lat. lit. **conformare**).

CONFORMÁRE, *conformări,* s. f. Acțiunea de *a se conforma.*

CONFORMÁT, -Ă, *conformați, -te,* adj. (Despre corp sau părți ale corpului) Alcătuit, format, făcut. *Bine (rău, prost) conformat.* — V. *conforma.*

CONFORMÁȚIE, *conformații,* s. f. Structură fizică generală a corpului sau a părților lui, a unei suprafețe de teren etc. — Fr. **conformation** (lat. lit. **conformatio, -onis**).

CONFORMÍSM s. n. Atitudinea conformistului, acceptare mecanică a unor obiceiuri, idei, hotăriri etc. care nu corespund propriilor convingeri. — Fr. **conformisme.**

CONFORMÍST, -Ă, *conformiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care, în relațiile personale, se conformează, din oportunism, părerilor, convingerilor altora, chiar dacă acestea nu corespund convingerilor sale. — Fr. **conformiste.**

CONFORMITÁTE s. f. Raportul dintre două lucruri conforme; potrivire, concordanță. ◇ Expr. *În conformitate cu...* = potrivit cu..., de acord cu... *Pentru conformitate* = formulă prin care se confirmă exactitatea copiei scoase după un act sau după un document. — După fr. **conformité.**

CONFÓRT s. n. Totalitatea condițiilor materiale care fac ca o locuință să fie plăcută, comodă și igienică. — Fr. **confort.**

CONFORTÁBIL, -Ă, *confortabili, -e,* adj. Care oferă confort; comod. — După fr. **confortable.**

CONFRÁTE, *confrați,* s. m. Coleg de profesie, tovarăș de meserie. ✦ (Înv.) Tovarăș de conspirație. — Din **con**[1]**-** + **frate** (după fr. *confrère*).

CONFRĂȚÉSC, -EÁSCĂ, *confrățești,* adj. (Neobișnuit) De confrate. — Din **confrate** + suf. *-esc.*

CONFRĂȚÍE, *confrății,* s. f. (Înv.) Confrerie. — Din **con**[1]**-** + **frăție** (după fr. *confrérie*).

CONFRERÍE, *confrerii,* s. f. (Franțuzism) Asociație constituită în scopuri religioase sau caritabile; *p. ext.* grupare de oameni cu păreri comune. — Fr. **confrérie.**

CONFRUNTÁ, *confrunt,* vb. I. Tranz. A pune față în față obiecte, ființe sau fenomene, pentru a le verifica sau a le compara. — Fr. **confronter.**

CONFRUNTÁRE, *confruntări,* s. f. Acțiunea de *a confrunta;* comparare.

CONFÚNDĂ, *confúnd,* vb. I. 1. Tranz. A lua o persoană drept alta sau un lucru drept altul. 2. Refl. A forma un singur tot; a se contopi. — Fr. **confondre** (lat. lit. **confundere**).

CONFUNDÁRE, *confundări,* s. f. Acțiunea de *a (se) confunda* și rezultatul ei; confuzie; contopire.

CONFÚZ, -Ă, *confuzi, -e,* adj. 1. Neclar, nedeslușit. 2. (Despre oameni și manifestările lor) Încurcat, tulburat, zăpăcit. — Fr. **confus** (lat. lit. **confusus**).

CONFÚZIE, *confuzii,* s. f. Faptul de a confunda; încurcătură; lipsă de orientare (în diverse probleme). ◇ *Confuzie mintală* = formă specială de alterare mintală care apare în cazuri de infecții și intoxicații. — V. *confuziune.*

CONFUZIÚNE s. f. (Jur.) Mod de stingere a unei obligații prin întrunirea în aceeași persoană a calităților de creditor și debitor. — Fr. **confusion** (lat. lit. **confusio, -onis**).

CONGÉDIU s. n. v. **concediu.**

CONGELÁ, *congelez,* vb. I. Tranz. A face ca un lichid să se solidifice; a face să înghețe. ✦ A supune un aliment acțiunii frigului pentru a-l conserva. — Fr. **congeler** (lat. lit. **congelare**).

CONGELÁRE, *congelări,* s. f. Acțiunea de *a congela* și rezultatul ei; înghețare.

CONGELÁT, -Ă, *congelați -te,* adj. (Despre alimente) Conservat prin înghețare. ✦ Înghețat. — V. *congela.*

CONGELATÓR, *congelatoare*, s. n. Aparat care servește la congelarea lichidelor sau a alimentelor. — După fr. **congélateur.**

CONGENITÁL, -Ă, *congenitali, -e*, adj. Din naștere; înnăscut. — Fr. **congénital.**

CONGÉSTIE, *congestii*, s. f. Aflux anormal de sînge într-o parte a corpului; boală provocată de acest aflux. *Congestie cerebrală.* — Fr. **congestion** (lat. lit. **congestio, -onis**).

CONGESTIONÁ, *congestionez*, vb. I. Refl. A avea un aflux anormal de sînge; a se aprinde la față. [Pr.: *-ti-o-*] — Fr. **congestionner.**

CONGESTIONÁRE s. f. Faptul de *a se congestiona* și rezultatul lui. [Pr.: *-ti-o-*]

CONGESTIONÁT, -Ă, *congestionați, -te*, adj. (Despre oameni) Căruia i s-a urcat sîngele la cap; aprins la față. ✦ (Despre părți ale corpului) Care are un aflux anormal de sînge. [Pr.: *-ti-o-*] — V. *congestiona.*

CONGLĂSUÍ, *conglăsuiesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A fi de acord, a se potrivi cu...; a concorda. — Din **con¹-** + **glăsui** (după germ. *übereinstimmen*).

CONGLĂSUÍRE, *conglăsuiri*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a conglăsui* și rezultatul ei; aprobare, învoire, acord unanim.

CONGLOMERÁT, *conglomerate*, s. n. Rocă de agregație formată din sfărîmăturile rotunjite ale unor roci mai vechi, cimentate cu argilă, var etc. ✦ Fig. Adunătură, amestec, îmbinare de elemente eterogene. — Fr. **conglomérat.**

CONGLUTINÁ, *conglutinez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A coagula. — Fr. **conglutiner** (lat. lit. **conglutinare**).

CONGLUTINÁRE s. f. (Franțuzism) Acțiunea de *a conglutina* și rezultatul ei; coagulare.

CONGREGÁȚIE, *congregații*, s. f. (În biserica catolică) 1. Ordin monahal. ✦ Ramură a unui ordin monahal; mănăstire-filială. 2. Asociație religioasă de clerici și de laici organizată cu respectarea anumitor reguli de viață. 3. Departament în organizația centrală a Vaticanului, condus de un cardinal. 4. Ședință de studiu a sinoadelor generale; *p. ext.* adunare religioasă. — Fr. **congrégation** (lat. lit. **congregatio, -onis**).

CONGRÉS, *congrese*, s. n. 1. Reuniune (națională sau internațională) de membri sau de delegați, pentru discutarea și stabilirea unor hotărîri în probleme de ordin ideologic, organizatoric, profesional, științific etc. 2. Organul suprem de conducere al unui partid comunist sau muncitoresc. 3. Nume dat organului legislativ din S.U.A. — Fr. **congrès** (lat. lit. **congressus**).

CONGRESÍST, -Ă, *congresiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care ia parte la un congres. — Fr. **congressiste.**

CONGRUÉNT, -Ă, *congruenți, -te*, adj. Care concordă, care coincide. ✧ *Figuri congruente* = figuri geometrice care pot fi făcute să coincidă una cu alta printr-o deplasare. — Fr. **congruent** (lat. lit. **congruens, -ntis**).

CONGRUÉNȚĂ, *congruențe*, s. f. Acord, concordanță. ✦ (Mat.) Relația dintre două numere întregi care au proprietatea de a da același rest la împărțirea cu un număr întreg. — Fr. **congruence** (lat. lit. **congruentia**).

CONIÁC, *coniacuri*, s. n. Băutură alcoolică tare, obținută prin distilarea vinului. [Pr.: *-niac*] — Fr. **cognac.**

CÓNIC, -Ă, *conici, -e*, adj. Care are forma unui con. ✦ (Substantivat, f.) Curbă plană rezultată din intersecția unui con cu un plan. — Fr. **conique.**

CONIFÉR, (1) *conifere*, s. n., (2) *coniferi*, s. m. 1. (La pl.) Clasă de arbori cu frunze (aproape totdeauna) persistente, în formă de ace, și cu fructe lemnoase, conice. 2. Arbore sau arbust care face parte din această clasă. — Fr. **conifères** (lat. lit. **conifer**).

CONÍȚĂ s. f. v. **cuconiță.**

CONIVÉNȚĂ, *conivențe*, s. f. (În expr.) *De conivență (cu)...* = în complicitate (cu..:), de acord (cu...). — Fr. **connivence** (lat. lit. **conniventia**).

CONJECTÚRĂ, *conjecturi*, s. f. Părere bazată pe ipoteze sau presupuneri. — Fr. **conjecture** (lat. lit. **conjectura**).

CONJUGÁ, *conjúg*, vb. I. 1. Tranz. A modifica formele unui verb după persoană, număr, timp, mod și diateză, într-o înșirare metodică. ✦ Refl. (Despre verbe) A fi flexibil. 2. Refl. Fig. (Rar) A se îmbina, a se împleti. — Fr. **conjuguer** (lat. lit. **conjugare**).

CONJUGÁL, -Ă, *conjugali, -e*, adj. Care ține de soți, privitor la cei căsătoriți. — Fr. **conjugal** (lat. lit. **conjugalis**).

CONJUGÁRE, *conjugări*, s. f. Acțiunea de *a (se) conjuga* și rezultatul ei. 1. Flexiunea verbului. ✦ Categorie de verbe cu aceeași terminație la infinitiv, care se conjugă în mod asemănător. 2. Fig. (Rar) Îmbinare, împletire. 3. (Biol.) Forma cea mai simplă de fecundație la infuzori, prin unirea temporară a doi indivizi, urmată de un schimb reciproc de substanțe nucleare.

CONJUGÁT, -Ă, *conjugați, -te*, adj. (În expr.) *Nervi conjugați* = nervi care au aceeași funcție. (Fiz.) *Focare conjugate* = focare astfel așezate încît razele de lumină răsfrînte dintr-unul se unesc în celălalt și invers. (Mat.) *Regulă conjugată* = reunirea a două sau a mai multor reguli de trei simple. — V. *conjuga.*

CONJÚNCTĂ, *conjuncte*, adj. f. (În expr.) *Forme conjuncte* = formele prescurtate ale prezentului indicativ pers. 1 sg. *(-s)* și pers. 3 sg. și pl. *(-i, -s)* al verbului *a fi* și formele neaccentuate ale pronumelui personal la dativ și acuzativ sg. și pl. *(-mi* sau *mi-, -ți* sau *ți-* etc.). — Lat. lit. **conjunctus** (fr. **conjoint**).

CONJUNCTÍV, -Ă, *conjunctivi, -e*, adj. 1. Care leagă, unește. ✧ *Țesut conjunctiv* = țesut protector din corpul omului și al animalelor, care leagă celelalte țesuturi între ele. 2. (Gram.; în expr.) *Modul conjunctiv* (și substantivat, n.) = mod personal care exprimă o acțiune realizabilă. 3. (Înv.) Conjunctă. — Fr. **conjonctif** (lat. lit. **conjunctivus**).

CONJUNCTÍVĂ, *conjunctive*, s. f. Membrană mucoasă care unește pleoapele cu globul ochilor. — Fr. **conjonctive.**

CONJUNCTIVÍTĂ, *conjunctivite*, s. f. Inflamație a conjunctivei. — Fr. **conjonctivite.**

CONJUNCTÓR, *conjunctoare*, s. n. (În expr.) *Conjunctor-disjunctor* = aparat electric care închide și deschide automat un circuit electric. — După fr. **conjoncteur.**

CONJUNCTÚRĂ, *conjuncturi*, s. f. Totalitatea condițiilor și împrejurărilor care influențează asupra unui fenomen sau asupra unei situații; concurs de împrejurări. — Fr. **conjoncture.**

CONJÚNCȚIE, *conjuncții*, s. f. 1. Parte de vorbire care leagă două propoziții într-o frază sau două cuvinte cu același rol sintactic într-o propoziție. 2. Poziție a doi aștri care la un moment dat au aceeași longitudine cerească. — Fr. **conjonction** (lat. lit. **conjunctio, -onis**).

CONJUNCȚIONÁLĂ, *conjuncționale*, adj. f. (În expr.) *Locuțiune conjuncțională* = locuțiune care poate îndeplini aproape toate funcțiile unei conjuncții. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **conjonctionnel.**

CONJURÁ, *conjúr*, vb. I. 1. Tranz. A ruga cu stăruință; a implora. 2. Intranz. (Rar) A conspira, a complota. — Fr. **conjurer** (lat. lit. **conjurare**).

CONJURÁT, -Ă, *conjurați, -te*, s. m. și f. (Rar) Conspirator. — V. *conjura.*

CONJURÁȚIE, *conjurații*, s. f. (Rar) Conspirație, complot. — Fr. **conjuration** (lat. lit. **conjuratio, -onis**).

CONLOCUÍ, *conlocuiesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A locui împreună cu altcineva. — Din **con¹-** + **locui** (după fr. *cohabiter*).

CONLOCUÍRE, *conlocuiri*, s. f. Faptul de *a conlocui.*

CONLOCUITÓR, -OÁRE, *conlocuitori, -oare*, adj. Care locuiește împreună cu altcineva. [Pr.: *-cu-i-*] — Din **conlocui** + suf. *-(i)tor.*

CONLUCRÁ, *conlucrez*, vb. I. Intranz. A colabora cu cineva, a-și da contribuția la o acțiune. — Din **con¹-** + **lucra** (după fr. *collaborer*).

CONLUCRÁRE, *conlucrări*, s. f. Acțiunea de a *conlucra*; colaborare.

CONLUCRĂTÓR, -OÁRE, *conlucrători, -oare*, s. m. și f. (Înv.) Colaborator. — Din **conlucra** + suf. *-(ă)tor.*

CONMESEÁN, -Ă s. m. și f. v. **comesean.**

CONOCHÍFTIRIȚĂ, *conochiftirițe*, s. f. (Reg.) Coropișniță. — Bg. **konopišnica** (prin etimologie populară).

CONOPÍDĂ, *conopide*, s. f. Plantă erbacee cu frunzele lunguiețe și groase și cu o inflorescență comestibilă, în formă de căpățînă cărnoasă, de culoare alburie *(Brassica oleracea*, var. *botrytis)*; inflorescența acestei plante. — Ngr. **kunupidi.**

Conopidă

CONOSAMÉNT, *conosamente*, s. n. Adeverință pe care o dă căpitanul unui vas comercial pentru mărfurile încărcate pe vas. — După fr. **connaissement.**

CONOVÁȚ, *conovețe*, s. n. Funie fixată pe țăruși, de care se leagă caii în bivuac. — Rus, ucr. **konovjaz'.**

CONRÚPE vb. III. v. **corupe.**

CONSACRÁ, *consácru*, vb. I. Tranz. 1. A pune la dispoziție, a da cu totul; a închina, a destina. ✦ Tranz. și refl. A (se) dedica. 2. A stabili; a consfinți. — Fr. **consacrer** (lat. lit. **consecrare**).

CONSACRÁRE, *consacrări*, s. f. Acțiunea de *a (se) consacra*; dedicare; consfințire, stabilire; (în special) stabilire a capacității, a meritelor deosebite ale cuiva într-un anumit domeniu.

CONSACRÁT, -Ă, *consacrați, -te*, adj. 1. Stabilit, consfințit prin uz sau prin tradiție. 2. (Despre oameni) Care e considerat ca o autoritate într-un anumit domeniu, care se bucură de recunoaștere unanimă. — V. *consacra.*

CONSANGUÍN, -Ă, *consanguini, -e*, adj. Înrudit (din partea tatălui); (despre frați și surori) care au același tată. — Fr. **consanguin** (lat. lit. **consanguineus**).

CONSĂTEÁN, -Ă, *consăteni, -e*, s. m. și f. Persoană care locuiește sau este originară din același sat cu altă persoană considerată în raport cu aceasta. — Din **con¹-** + **sătean.**

CONSCRÍPȚIE, *conscripții*, s. f. (Înv.) Înscriere anuală în rolurile militare; recrutare, înrolare. — Fr. **conscription** (lat. lit. **conscriptio, -onis**).

CONSECÍNȚĂ, *consecințe*, s. f. Rezultat al unei fapte, al unei acțiuni, al unui principiu; urmare. ✧ *În consecință* = a) (loc. conj.) prin urmare, deci; b) (loc. adv.) conform dispozițiilor, situației etc. — Fr. **conséquence** (lat. lit. **consequentia**).

CONSECUTÍV, -Ă, *consecutivi, -e*, adj. Care urmează fără întrerupere; succesiv. ✧ *Propoziție consecutivă* = propoziție subordonată de mod, care exprimă urmarea acțiunii sau a stării din propoziția regentă. *Conjuncție consecutivă* = conjuncție care introduce o propoziție consecutivă. — Fr. **consécutif.**

CONSECÚȚIE s. f. (Gram.; rar, în expr.) *Consecuția timpurilor* = concordanța timpurilor. — Fr. **consécution** (lat. lit. **consecutio, -onis**).

CONSECVÉNT, -Ă, *consecvenți, -te,* adj. Care acționează conform cu principiile sale, credințios ideilor sale. — Fr. **conséquent** (lat. lit. **consequens, -ntis**).

CONSECVÉNȚĂ, *consecvențe,* s. f. Faptul de a fi consecvent. ◇ Loc. adv. *Cu consecvență* = în mod consecvent. — Fr. **conséquence** (lat. lit. **consequentia**).

CONSÉMN, *consemne,* s. n. 1. Totalitatea îndatoririlor pe care le are un militar în serviciul de pază sau de securitate. ✦ Ordin; dispoziție. 2. Măsură (cu caracter de pedeapsă) prin care se interzicea altădată militarilor ieșirea din cazarmă pentru un timp anumit. — Din **con**[1]**-** + **semn** (după fr. *consigne*).

CONSEMNÁ, *consemnez,* vb. I. Tranz. 1. A înregistra, a însemna, a nota. 2. A depune o sumă de bani spre păstrare la Casa de economii și consemnațiuni sau ca garanție la tribunal. 3. (În trecut) A opri prin consemn ieșirea militarilor din cazarmă. — Din **con**[1]**-** + **semna** (după fr. *consigner*).

CONSEMNÁRE, *consemnări,* s. f. Acțiunea de *a consemna;* însemnare, înregistrare, notare.

CONSEMNAȚIÚNE, *consemnațiuni,* s. f. (În expr.) *Casa de economii și consemnațiuni* = instituție centrală la care oamenii își pot depune economiile pentru păstrare și valorificare. [Pr.: *-ți-u-*] — După fr. **consignation**.

CONSÉNS, *consensuri,* s. n. Înțelegere, acord. — Lat. lit. **consensus**.

CONSERVÁ, *conserv,* vb. I. Tranz. 1. A menține un aliment în stare nealterată (folosind anumite procedee). 2. A păstra, a păzi. — Fr. **conserver** (lat. lit. **conservare**).

CONSERVÁRE, *conservări,* s. f. Acțiunea de *a conserva.* ◇ Expr. *Instinct de conservare* = instinct de apărare pe care îl manifestă omul și animalele în scopul menținerii ființei proprii.

CONSERVATÍSM s. n. Atitudine reacționară de atașament față de formele vechi, depășite, ale vieții politice, economice și culturale și de împotrivire față de tot ce e nou în viața politică, economică și culturală. — Fr. **conservatisme**.

CONSERVATÍV, -Ă, *conservativi, -e,* adj. (Rar) Conservator. — Fr. **conservatif**.

CONSERVATÓR[1], *conservatoare,* s. n. Școală superioară de muzică. — După fr. **conservatoire**.

CONSERVATÓR[2]**, -OÁRE,** *conservatori, -oare,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care este atașat de trecut și refractar față de orice progres în viața politică, economică și culturală. ◇ *Partid conservator* (și substantivat, m. pl.) = partid politic burghez cu concepții conservatoare. 2. S. m. și f. Persoană însărcinată cu îngrijirea pieselor dintr-un muzeu. — Fr. **conservateur** (lat. lit. **conservator**).

CONSERVATORÍSM s. n. (Rar) Conservatism. — Din **conservator** + suf. *-ism.*

CONSÉRVĂ, *conserve,* s. f. Produs alimentar menținut prin diferite procedee în stare nealterabilă și păstrat în cutii de tinichea sau în borcane ermetic închise. — Fr. **conserve**.

CONSFĂTUÍ, *consfătuiesc,* vb. IV. Refl. (Despre două sau mai multe persoane) A se sfătui împreună. — Din **con**[1]**-** + **sfătui** (după fr. *consulter*).

CONSFĂTUÍRE, *consfătuiri,* s. f. Acțiunea de *a se consfătui* și rezultatul ei; ședință a salariaților unei instituții sau întreprinderi, a membrilor unei organizații etc., în care se discută probleme de interes comun.

CONSFINȚÍ, *consfințesc,* vb. IV. Tranz. A da un caracter durabil, solid; a stabili. — Din **con**[1]**-** + **sfinți** (după fr. *consacrer*).

CONSFINȚÍRE, *consfințiri,* s. f. Acțiunea de *a consfinți;* stabilire.

CONSIDERÁ, *consider,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) privi, a (se) socoti (ca...). ◇ Expr. *Considerînd că...* = avînd în vedere că... 2. Tranz. A analiza, a studia, a cerceta. — Fr. **considérer** (lat. lit. **considerare**).

CONSIDERÁBIL, -Ă, *considerabili, -e,* adj. Însemnat, remarcabil; (foarte) mare. — După fr. **considérable**.

CONSIDERÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) considera;* studiu, examinare; considerație.

CONSIDERÁȚIE, *considerații,* s. f. 1. Stimă, respect. 2. Motiv, considerent. ◇ Expr. *A avea* (sau *a lua*) *în considerație* = a ține seamă de..., a avea în vedere. 3. Reflecție, părere, idee. — Fr. **considération** (lat. lit. **consideratio, -onis**).

CONSIDERÉNT, *considerente,* s. n. Punct de vedere; părere. ✦ Argument logic; motiv. — După fr. **considérant**.

CONSIGNÁȚIE, *consignații,* s. f. Depunere spre păstrare, garanție sau vînzare; (concr.) magazin de stat în care se depun spre vînzare diverse obiecte aparținînd persoanelor particulare. — Fr. **consignation**.

CONSILIÁ, *consiliez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A sfătui. [Pr.: *-li-a*] — Fr. **conseiller** (lat. lit. **consiliari**).

CONSILIÉR, *consilieri,* s. m. 1. Sfătuitor, sfetnic. 2. Grad în ierarhia unor instituții, deținut de persoane cu o pregătire de specialitate, care au sarcina de a rezolva problemele speciale dintr-un anumit domeniu; persoană care are acest grad. 3. (Înv.) Membru al unei înalte instanțe de judecată sau de verificare. — După fr. **conseiller**.

CONSÍLIU, *consilii,* s.n. 1. Organ cu rol conducător, consultativ sau executiv pe lîngă o organizație, o instituție etc. ◇ *Consiliul Mondial al Păcii* = organ ales de Congresul popoarelor pentru pace, care coordonează și îndrumează activitatea de luptă pentru pace în intervalul dintre congrese. *Consiliul de Securitate* = organ al Națiunilor Unite, care are sarcina de a discuta și de a lua măsuri în cazul cînd se ivește o situație care poate primejdui pacea. *Consiliul de asistență economică mutuală* = organ format din reprezentanți ai Uniunii Sovietice și ai țărilor de democrație populară, care are drept scop coordonarea activității economice a țărilor din lagărul democrat, pe baza ajutorului reciproc. *Consiliu de miniștri* = organ suprem executiv și de dispoziție al puterii de stat. *Consiliu științific* = organ consultativ pe lîngă un institut de cercetări științifice; adunare a decanilor, a șefilor de catedră etc. condusă de rector (în instituțiile de învățămînt superior). *Consiliu pedagogic* = adunare a profesorilor unei școli care ia măsuri cu caracter obligatoriu și este răspunzătoare de bunul mers al școlii. *Consiliu de familie* = organ de tutelă, alcătuit pe cale judecătorească, cu sarcina de a apăra interesele unei persoane care nu se poate conduce singură în administrarea bunurilor sale. (În regimul capitalist) *Consiliu de administrație* = comitet (care reprezenta pe marii acționari) însărcinat cu conducerea unei societăți industriale sau comerciale pe acțiuni. 2. (Înv.) Sfat. — Lat. lit. **consilium** (fr. **conseil**).

CONSIMȚĂMÍNT, *consimțăminte,* s. n. Încuviințare, aprobare. ✦ Adeziune nesilită, aderare de bunăvoie la ceva. [Var.: (rar) **consimțímînt** s. n.] — Din **consimți** + suf. *-mînt* (după fr. *consentement*).

CONSIMȚÍ, *consimt,* vb. IV. Tranz. și intranz. A fi de acord cu ceva; a încuviința. — Din **con**[1]**-** + **simți** (după fr. *consentir*).

CONSIMȚÍMÍNT s. n. v. **consimțămînt**.

CONSIMȚÍRE s. f. Faptul de *a consimți;* consimțămînt.

CONSISTÁ, pers. 3 *consistă,* vb. I. Intranz. A fi compus, a se alcătui din...; a consta. — Fr. **consister** (lat. lit. **consistere**).

CONSISTÉNT, -Ă, *consistenți, -te,* adj. 1. Virtos, tare. 2. (Despre hrană) Substanțial, sățios. — După fr. **consistant**.

CONSISTÉNȚĂ s. f. Grad de densitate, de tărie, de soliditate a unui corp, a unei materii etc.; rezistența opusă de un corp la sfărîmare; tărie, soliditate. — După fr. **consistance**.

CONSISTÓRIU, *consistorii,* s. n. Organ administrativ și disciplinar în conducerea unor biserici. — Lat. lit. **consistorium** (fr. **consistoire**).

CONSÎNGEÁN, -Ă, *consingeni, -e,* adj. Consanguin. — Fr. **consanguin** (lat. lit. **consanguineus**; după *sînge*).

CONSOÁNĂ, *consoane,* s. f. Sunet al vorbirii format mai ales din zgomote produse fie prin închiderea totală și deschiderea bruscă a canalului vorbitor într-un punct oarecare al parcursului său, fie prin strîmtarea lui. — Fr. **consonne**.

CONSOÁRTĂ, *consoarte,* s. f. (Fam.) Soție. — Lat. lit. **consors, -tis**.

CONSOLÁ, *consolez,* vb. I. Tranz. și refl. A(-și) alina, a(-și) ușura durerea, necazul, întristarea; a (se) mîngîia. — Fr. **consoler** (lat. lit. **consolari**).

CONSOLÁNT, -Ă, *consolanți, -te,* adj. (Rar) Care consolează. — Fr. **consolant**.

CONSOLÁRE, *consolări,* s. f. Acțiunea de *a (se) consola* și rezultatul ei; mîngîiere.

CONSOLÁȚIE, *consolații,* s. f. (Înv.) Consolare. — Fr. **consolation** (lat. lit. **consolatio, -onis**).

CONSÓLĂ, *console,* s. f. 1. Mobilă în formă de policioară sau de măsuță, rezemată de perete și pe care se așază vase, statuete etc. 2. Element arhitectural (ornamentat) de lemn, de piatră etc., care folosește pentru a sprijini o cornișă, un balcon etc. 3. Element de construcție care iese, cu unul dintre capete, în afara punctului său de reazem, avînd rolul de a suporta o sarcină pe latura orizontală superioară. — Fr. **console**.

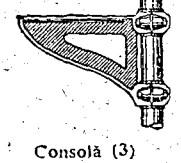

Consolă (3)

CONSOLIDÁ, *consolidez,* vb. I. Tranz. și refl. A face sau a deveni solid, durabil; a (se) întări. — Fr. **consolider** (lat. lit. **consolidare**).

CONSOLIDÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) consolida;* întărire.

CONSONÁNT, -Ă, *consonanți, -te,* adj. (Muz.; despre acorduri) Care este format din consonanțe; armonios. — Fr. **consonant** (lat. lit. **consonans, -ntis**).

CONSONÁNTĂ, *consonante,* s. f. (Rar) Consoană. — Lat. lit. **consonans, -ntis**.

CONSONÁNTIC, -Ă, *consonantici, -e,* adj. Care ține de consoane, privitor la consoane. — După germ. **konsonantisch**.

CONSONANTÍSM s. n. Sistemul consoanelor dintr-o limbă. — Fr. **consonantisme**.

CONSONÁNȚĂ, *consonanțe,* s. f. 1. (Muz.) Unire, combinare armonioasă a două sau a mai multor sunete. 2. Fig. Potrivire de idei; acord. — Fr. **consonance**.

CONSÓRT, *consorți,* s. m. (Rar, în expr.) *Prinț-consort* = soțul unei regine încoronate ca suverană. — Fr. **consort** (lat. lit. **consors, -tis**).

CONSÓRȚIU, *consorții,* s. n. Formă a monopolurilor capitaliste constînd din asocierea unor bănci mari, pentru executarea unor operații financiare în comun. — Lat. lit. **consortium**.

CONSPÉCT, *conspecte*, s.n. 1. Notare sintetică și sistematică a datelor esențiale ale unei probleme, pe baza unui material documentar. 2. Privire generală, vedere de ansamblu. — Lat. lit. **conspectus**.

CONSPECTÁ, *conspectez*, vb. I. Tranz. A nota în mod sintetic și sistematic datele esențiale ale unei probleme, pe baza unui material documentar. — Lat. lit. **conspectare**.

CONSPECTÁRE s. f. Acțiunea de *a conspecta*.

CONSPIRÁ, *conspir*, vb. I. Intranz. A organiza, a urzi o conspirație cu scopul de a răsturna un regim politic; a complota, a unelti. ✦ Fig. A tinde, a lucra pentru un scop unic. — Fr. **conspirer** (lat. lit. **conspirare**).

CONSPIRATÍV, -Ă, *conspirativi, -e*, adj. Care ține de conspirație, privitor la conspirație; ilegal, clandestin. — Fr. **conspiratif**.

CONSPIRATÓR, -OÁRE, *conspiratori, -oare*, s. m. și f. Persoană care ia parte la o conspirație. — După fr. **conspirateur**.

CONSPIRÁȚIE, *conspirații*, s. f. Uneltire secretă și ilegală împotriva ordinii publice, împotriva statului sau a conducătorilor lui; complot; conjurație. [Var.: (înv.) **conspirațiúne** s. f.] — Fr. **conspiration** (lat. lit. **conspiratio, -onis**).

CONSPIRAȚIÚNE s. f. v. **conspirație**.

CONSTÁ, pers. 3 *constă*, vb. I. Intranz. A consista. — Lat. lit. **constare**.

CONSTÁNT, -Ă, *constanți, -te*, adj. Care rămîne neschimbat; statornic. — Fr. **constant** (lat. lit. **constans, -ntis**).

CONSTANTÁN s. n. Aliaj de cupru și de nichel, cu coeficient de dilatare mic și rezistență specifică mare, întrebuințat la confecționarea rezistențelor electrice. — Fr. **constantan**.

CONSTÁNTĂ, *constante*, s. f. 1. (Mat.) Mărime a cărei valoare rămîne neschimbată. 2. Mărime care caracterizează un fenomen, un aparat, o substanță etc. — Fr. **constante**.

CONSTÁNȚĂ s. f. Statornicie; perseverență. — Fr. **constance** (lat. lit. **constantia**).

CONSTATÁ, *constát*, vb. I. Tranz. A stabili starea unui lucru, realitatea sau adevărul unui fapt. — Fr. **constater** (lat. lit. **constare**).

CONSTATÁRE, *constatări*, s. f. Acțiunea de *a constata* și rezultatul ei.

CONSTELÁT, -Ă, *constelați, -te*, adj. (Rar) Înstelat. — Fr. **constellé** (lat. lit. **constellatus**).

CONSTELÁȚIE, *constelații*, s. f. Grup de stele care formează o figură caracteristică. — Fr. **constellation** (lat. lit. **constellatio, -onis**).

CONSTERNÁ, *consternez*, vb. I. Tranz. A provoca cuiva uimire, nedumerire amestecată cu mîhnire. — Fr. **consterner** (lat. lit. **consternare**).

CONSTERNÁRE s. f. Faptul de *a consterna*; uimire, nedumerire amestecată cu mîhnire.

CONSTERNÁT, -Ă, *consternați, -te*, adj. Cuprins de consternare. — V. *consterna*.

CONSTIPÁ, *constíp*, vb. I. Tranz (Despre un aliment, la pers. 3) A îngreuia sau a opri evacuarea intestinului; (pop.) a încuia. ✦ Refl. (Despre oameni) A nu putea evacua materiile fecale din organism. — Fr. **constiper**.

CONSTIPÁNT, -Ă, *constipanți, -te*, adj. (Despre alimente) Care constipă. — Fr. **constipant**.

CONSTIPÁT, -Ă, *constipați, -te*, adj. (Despre oameni) Care nu poate evacua materiile fecale din organism. ✦ Fig. (Fam.) Cu vederi înguste, lipsit de orizont; necomunicativ. — V. *constipa*.

CONSTIPÁȚIE, *constipații*, s. f. Starea celui constipat; oprire anormală a evacuării intestinului. — Fr. **constipation**.

CONSTITUÁNT, -Ă, *constituanți, -te*, adj. Constitutiv. ✧ *Adunare constituantă* = adunare formată din reprezentanți aleși de cetățeni după anumite norme, pentru a vota sau a modifica constituția. [Pr.: *-tu-ant*] — Fr. **constituant**.

CONSTITUÉNT s. n. Fiecare dintre elementele care formează un ansamblu. — După fr. **constituant**.

CONSTITUÍ, *constítui*, vb. IV. 1. Tranz. A alcătui, a forma, a reprezenta. ✦ A avea valoare de..., a fi considerat ca... 2. Refl. A se înființa, a se întemeia, a se organiza. ✧ Expr. (Jur.) *A se constitui parte civilă* = a formula (într-un proces penal) pretenții de despăgubire față de acuzat. — Fr. **constituer** (lat. lit. **constituere**).

CONSTITUÍRE, *constituiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) constitui*; alcătuire, formare; întemeiere, organizare.

CONSTITUÍT, -Ă, *constituiți*, adj. n. și f. (În expr.) *Corp constituit* sau (mai rar) *autoritate constituită* = organizație sau instituție cu caracter oficial, alcătuită pe baza unui statut. — V. *constitui*.

CONSTITUTÍV, -Ă, *constitutivi, -e*, adj. Care intră în compunerea unui lucru, care reprezintă un element esențial din structura lui. — Fr. **constitutif**.

CONSTITÚȚIE[1] s. f. Structură fizică generală a corpului omenesc. — Fr. **constitution** (lat. lit. **constitutio, -onis**).

CONSTITÚȚIE[2], *constituții*, s. f. Lege fundamentală a unui stat, care cuprinde principiile de bază ale organizării lui, stabilește drepturile și datoriile fundamentale ale cetățenilor, sistemul electoral, organizarea organelor supreme și locale etc., reflectînd în întregime structura socială respectivă. — V. *constituție*[1].

CONSTITUȚIONÁL, -Ă, *constituționali, -e*, adj. În conformitate cu constituția unui stat, prevăzut în constituție, bazat pe constituție. ✧ *Comisie constituțională* = comisie însărcinată cu elaborarea textului unei constituții. *Drept constituțional* = ramură a dreptului care studiază drepturile și datoriile cetățenilor decurgînd din constituție. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **constitutionnel**.

CONSTITUȚIONALÍSM s. n. Regim constituțional de guvernare; concepție, atitudine constituțională. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **constitutionnalisme**.

CONSTITUȚIONALÍST, -Ă, *constituționaliști, -ste*, s. m. și f. Adept al constituționalismului. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **constituțional** + suf. *-ist*.

CONSTITUȚIONALITÁTE s. f. Însușirea unei legi, a unei acțiuni etc. de a fi în conformitate cu constituția unui stat. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **constitutionnalité**.

CONSTRICTÍV, -Ă, *constrictive*, adj. n. și f. (Despre consoane) Care se pronunță prin strîmtarea canalului vocal în așa fel încît aerul să se poată scurge în tot timpul emisiunii; continuu. — Fr. **constrictif** (lat. lit. **constrictivus**).

CONSTRICTÓR, -OÁRE, *constrictori, -oare*, adj. Care restrînge care contractă. ✧ *Mușchi constrictori* = mușchi care se contractă și închid orificiile naturale din corpul viețuitoarelor. — După fr. **constricteur**.

CONSTRICȚIÚNE, *constricțiuni*, s. f. Mișcare de apropiere a pereților canalului vocal, astfel încît suflul bucal expirat produce un zgomot caracteristic. — Fr. **constriction** (lat. lit. **constrictio, -onis**).

CONSTRÎNGĂTÓR, -OÁRE, *constrîngători, -oare*, adj. (Rar) Care constrînge. — Din **constrînge** (prez. ind. al lui *constrînge*) + suf. *-(ă)tor*.

CONSTRÎNGE, *constrîng*, vb. III. Tranz. A sili pe cineva să facă un lucru pe care nu l-ar face de bunăvoie; a forța. [Perf. s. *constrînsei*, part. *constrîns*] — Din **con**[1]- + **strînge** (după fr. *contraindre*).

CONSTRÎNGERE, *constrîngeri*, s. f. Acțiunea de *a constrînge*; silire, obligare, forțare. ✦ Asprime, rigoare. *Nu mai simțeam constrîngerile internatului* (GALACTION).

CONSTRUCTÍV, -Ă, *constructivi, -e*, adj. Care construiește sau care servește spre a construi opere pozitive și folositoare. — Fr. **constructif**.

CONSTRÚCTOR, -OÁRE, *constructori, -oare*, s. m. și f. (Adesea adjectival) Persoană care construiește sau care participă la o lucrare de construcție. — Fr. **constructeur** (lat. lit. **constructor**).

CONSTRÚCȚIE, *construcții*, s. f. 1. Faptul de a construi. ✧ Loc. adj. și adv. *În construcție* = (aflat) în cursul procesului de construire. ✦ Alcătuire, compunere. 2. (Concr.) Lucru construit; (în special) casă, clădire, edificiu. 3. Alăturare a unor părți de vorbire sau de propoziție în conformitate cu regulile gramaticale. — Fr. **construction** (lat. lit. **constructio, -onis**).

CONSTRUÍ, *construiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A forma un întreg (o clădire, o mașină etc.) legînd în mod trainic și în ordinea cerută părțile lui componente, după un plan prestabilit; a realiza o construcție de proporții vaste, care necesită lucrări numeroase și variate. 2. A desena o figură geometrică. 3. A așeza cuvintele în frază ținînd seama de regulile gramaticale sau de efectul stilistic urmărit. ✦ Refl. (Despre părți de vorbire) A se întrebuința în anumite construcții gramaticale. *Prepoziția «înaintea» se construiește cu genitivul.* — Fr. **construire** (lat. lit. **construere**).

CONSTRUÍRE, *construiri*, s. f. Acțiunea de *a construi*.

CÓNSUL, *consuli*, s. m. 1. Agent diplomatic însărcinat într-o țară străină cu apărarea intereselor, mai ales comerciale, ale unui stat sau ale cetățenilor acestuia. 2. (În republica romană) Fiecare dintre cei doi magistrați, aleși anual, care dețineau puterea executivă. — Lat. lit. **consul** (fr. **consul**).

CONSULÁR, -Ă, *consulari, -e*, adj. Care ține de consul sau de consulat, privitor la consul sau la consulat. ✧ *Corp consular* = totalitatea consulilor dintr-o țară. — Fr. **consulaire** (lat. lit. **consularis**).

CONSULÁT, (1) *consulate*, s. n. 1. Funcția de consul, serviciul condus de acesta; (concr.) clădirea în care sînt instalate birourile acestui serviciu. 2. (În republica romană) Perioadă de guvernare a unui consul. — Fr. **consulat** (lat. lit. **consulatus**).

CONSÚLT[1], *consulturi*, s. n. Consfătuire între doi sau mai mulți medici, pentru a pune diagnosticul unui bolnav și a stabili tratamentul indicat. — Lat. lit. **consultum**.

CONSÚLT[2], **-Ă**, *consulți, -te*, adj. (Latinism rar) Recomandabil, oportun, indicat. — Lat. lit. **consultum**.

CONSULTÁ, *consúlt*, vb. I. Tranz. 1. A întreba, a cere o părere, un sfat; a lua avizul unei persoane autorizate. ✦ Refl. A se sfătui cu cineva. 2. A cerceta, a examina un text etc. pentru a se informa sau a se documenta. — Fr. **consulter** (lat. lit. **consultare**).

CONSULTÁNT, -Ă, *consultanți, -te*, s. m. și f. Specialist care lucrează într-o instituție de stat, fiind chemat să dea indicații și să pună concluzii în chestiuni care privesc specialitatea sa. — Fr. **consultant**.

CONSULTÁRE, *consultări*, s. f. Acțiunea de *a (se) consulta*; solicitarea unui aviz, ascultarea unei păreri.

CONSULTATÍV, -Ă, *consultativi, -e*, adj. (Despre organe numite sau alese) Instituit pentru a-și da avizul în probleme determinate. ✧ *Vot consultativ* = vot care contează numai ca o exprimare a părerii în cadrul discuțiilor, dar nu este luat în considerare la luarea hotărîrii finale. — Fr. **consultatif**.

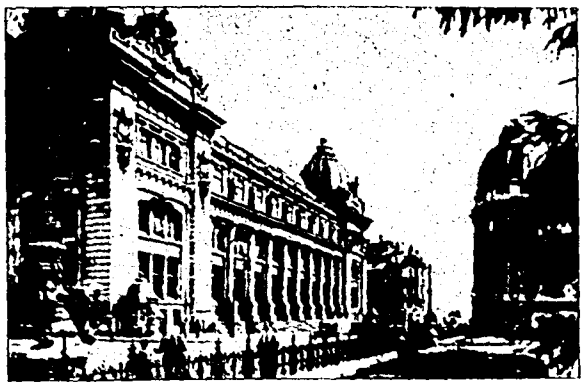

Palatul Poștelor din București.

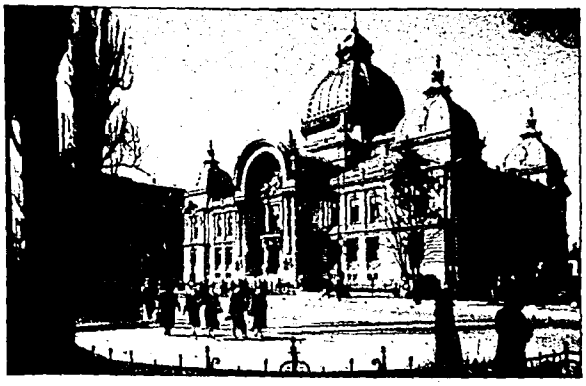

Casa de Economii și Consemnațiuni din București.

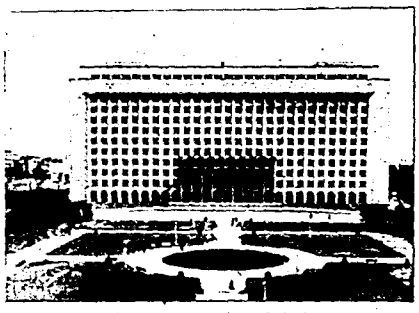

Ministerul Transporturilor și Telecom.

Ateneul R.P.R.

Institutul de cercetări agronomice.

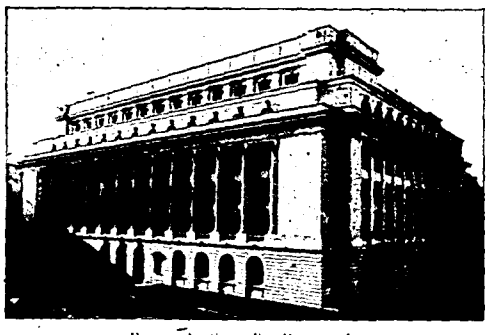

Banca de Stat din București.

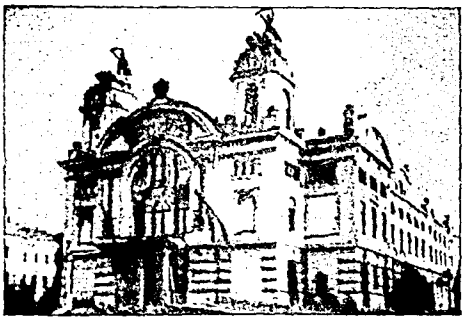

Teatrul Național din Cluj.

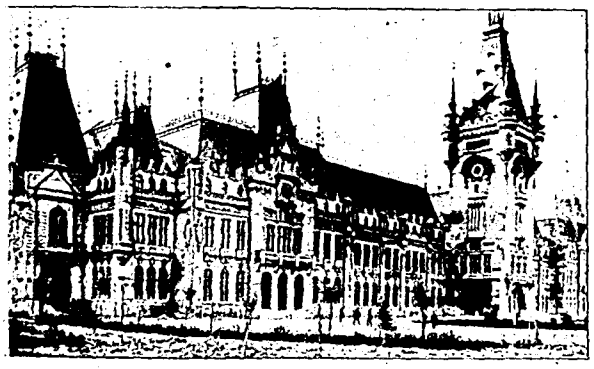

Palatul Cultural din Iași.

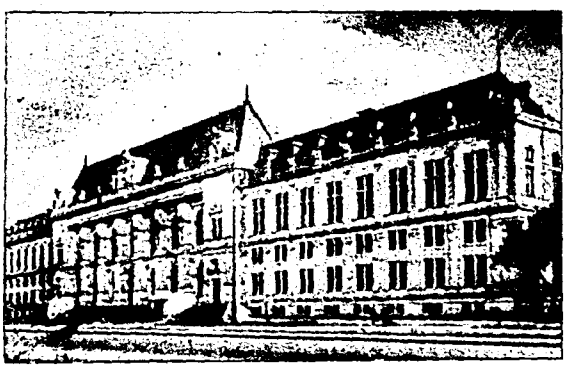

Tribunalul Capitalei R.P.R.

CO

date
2. I

şi s
doc

raţi
Fig
cor

raţi

car

tri
cor
ra

lit.

sta

dil
re

ră
ap

(l

re

ta

c

fi

n
s

n

—

p

CONSULTÁȚIE, *consultații*, s. f. 1. Aviz, indicație, lămurire. 2. Examinare a unui pacient de către medic, pentru punerea diagnosticului și indicarea tratamentului. 3. Îndrumare individuală sau colectivă dată studenților de către un membru al corpului didactic universitar. — Fr. **consultation** (lat. lit. **consultatio, -onis**).

CONSÚM, *consumuri*, s. n. 1. Folosire a unor bunuri rezultate din producție, pentru satisfacerea unor trebuințe. ◇ *Bun* (sau *marfă*) *de larg consum* = produs al industriei ușoare sau alimentare destinat consumației individuale. *Consum specific* = a) cantitate de combustibil consumată într-o unitate de timp; b) cantitate consumată dintr-o materie primă pentru obținerea unui produs. 2. (Înv.) Băcănie. — (1) Din **consuma,** (2) germ. **Konsum**[-Verein].

CONSUMÁ, *consúm*, vb. I. 1. Tranz. A întrebuința, a folosi ceva pentru satisfacerea unor trebuințe proprii sau pentru a obține alte produse. ✦ Tranz. A întrebuința ca hrană; a mînca. 2. Tranz. A nimici, a distruge un lucru. *Flăcările au consumat clădirea.* 3. Tranz. și refl. Fig. A (se) istovi, a (se) epuiza, a (se) slei (de puteri). — (1) Fr. **consommer,** (2, 3) fr. **consumer** (lat. lit. **consummare**).

CONSUMÁRE, *consumări*, s. f. Acțiunea de *a (se) consuma.*

CONSUMATÓR, -OÁRE, *consumatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care consumă bunuri rezultate din producție; (prin restricție) persoană care consumă mîncare sau băutură într-un local public. [Var.: (înv.) **consumătór, -oáre** s. m. și f.] — După fr. **consommateur.**

CONSUMÁȚIE, *consumații*, s. f. 1. Faptul de a consuma. *Consumație individuală* = întrebuințare a unor produse pentru necesitățile proprii ale persoanelor. ◇ Expr. *A da* (un produs) *în consumație* = a pune (un produs) la dispoziția publicului. 2. Totalitatea alimentelor pe care le consumă cineva într-un local public. [Var.: (înv.) **consumațiúne** s. f.] — Fr. **consommation** (lat. lit. **consummatio, -onis**).

CONSUMAȚIÚNE s. f. v. **consumație.**

CONSUMĂTÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **consumator.**

CONȘCOLÁR, *conșcolari*, s. m. (Rar) Elev considerat în raport cu alți elevi de la școala (și din clasa) unde urmează el. — Din **con**[1]- + **școlar.**

CONȘTIÉNT, -Ă, *conștienți, -te*, adj. 1. (Despre oameni) Care își dă seama de realitatea înconjurătoare, care are conștiință (1). 2. Care își dă seama de posibilitățile sale, de rolul care-i revine în societate. [Pr.: *-ști-ent*] — Fr. **conscient** (după *ști).*

CONȘTIINCIÓS, -OÁSĂ, *conștiincioși, -oase*, adj. (Despre oameni) Care își face datoria; serios, corect, scrupulos. ✦ (Despre acțiuni ale oamenilor) Executat cu seriozitate. [Pr.: *-cios*] — Fr. **consciencieux** (după *ști).*

CONȘTIINCIOZITÁTE s. f. Însușirea de a fi conștiincios; corectitudine, seriozitate, scrupulozitate. [Pr.: *-cio-*] — Din **conștiincios.**

CONȘTIÍNȚĂ, (rar) *conștiințe*, s. f. 1. (Fil.) Proprietate a activității nervoase superioare constituind o treaptă de dezvoltare proprie omului, apărută o dată cu procesul muncii și al vorbirii și constînd din facultatea de a gîndi și de a determina raporturile cu realitatea înconjurătoare, pe baza reflectării realității obiective în gîndire. ✦ Faptul de a-și da seama; înțelegere. 2. (În expr.) *Conștiință de clasă* = faptul de a fi conștient de apartenența la clasa proletară, de a înțelege, pe baza cunoașterii legilor dezvoltării societății, rolul istoric al acestei clase și de a lupta pe cale revoluționară pentru eliberare și pentru desființarea exploatării omului de către om; (în legătură cu membrii clasei burgheze sau ai altor clase) faptul că cineva își dă seama de comunitatea de interese ce-l solidarizează cu ceilalți membri ai clasei din care face parte și alături de care luptă pentru cucerirea sau apărarea privilegiilor clasei sale. 3. Sentiment al responsabilității morale față de propria sa conduită. ◇ *Mustrare de conștiință* = remușcare. *Proces de conștiință* = luptă sufletească. ◇ Expr. *A fi cu conștiința împăcată* sau *a nu avea nimic pe conștiință* = a fi convins că nu a săvîrșit nimic împotriva legilor moralei sau a legilor statului. *A fi fără conștiință* = a fi lipsit de scrupule. *Cu mîna pe conștiință* = cu toată sinceritatea. 4. (În expr.) *Libertate de conștiință* = dreptul recunoscut cetățenilor de a avea orice concepție religioasă, filozofică etc. — Fr. **conscience** (lat. lit. **conscientia**; după *ști).*

CÓNȘTIU, -IE, *conștii*, adj. (Latinism reg.) Conștient. — Lat. lit. **conscius.**

CONT, *conturi* s. n. 1. Fiecare dintre diviziunile operațiilor contabile dintr-o întreprindere, constînd în înregistrarea existenței și mișcărilor unui mijloc sau proces economic sau ale unei surse economice pe o perioadă determinată. ✦ Evidența acestor operații. ◇ *Cont de economii* = evidență de valoarea economiilor realizate în regimul socialist de un muncitor într-o anumită perioadă. 2. (În expr.) *A trece la* (sau *în) cont* = a înscrie la rubrica datoriilor. *A cere* (cuiva) *cont* = a trage (pe cineva) la răspundere. *A da* (cuiva) *cont* = a da (cuiva) lămuriri asupra faptelor sau intențiilor sale; a se justifica. *A ține cont* (de ceva) = a avea în vedere, a lua în considerare. *Pe cont propriu* = pe răspundere personală, în mod independent. *În contul* (cuiva sau a ceva) = pentru (cineva sau ceva), pe seama (cuiva sau a ceva). — Fr. **compte.**

CONTÁ, *contez*, vb. I. Intranz. 1. A se încrede în cineva, a se bizui pe cineva sau pe ceva, a spera în ajutorul cuiva sau a ceva. 2. A reprezenta o valoare a avea însemnătate. 3. (Înv., cu determinări introduse prin prep. «cu») A ține seamă de cineva. — Fr. **compter.**

CONTÁBIL, -Ă, *contabili, -e*, adj. s.m. și f. 1. Adj. Care ține de contabilitate, privitor la contabilitate. 2. S. m. și f. Persoană calificată care ține contabilitatea unei instituții sau a unei întreprinderi. — Fr. **comptable.**

CONTABILICÉSC, -EÁSCĂ, *contabilicești*, adj. Contabil. — Din **contabil** + suf. *-(ic)esc.*

CONTABILITÁTE, *contabilități*, s. f. 1. Ansamblul operațiilor de înregistrare, pe baza unor norme și reguli speciale, a mișcării fondurilor și materialelor într-o instituție. ✦ Secție, birou într-o întreprindere, unde se fac lucrările de contabilitate (1). 2. Știință care se ocupă cu teoria acestor operații. — După fr. **comptabilité.**

CONTABILIZÁ, *contabilizez*, vb. I. Tranz. A înregistra o operație contabilă în conturi (1); a opera într-un cont. — Fr. **comptabiliser.**

CONTABILIZÁRE s. f. Acțiunea de *a contabiliza.*

CONTÁCT, *contacte*, s. n. 1. Atingere nemijlocită între două corpuri, două forțe, două energii. ◇ Expr. *În contact cu...* = în nemijlocită apropiere de..., în legătură strînsă cu... ✦ (Concr.) Piesă care servește la stabilirea legăturii unui curent electric. 2. Apropiere între oameni; relație, legătură. ◇ Expr. *A lua contact* (cu cineva) = a stabili o legătură strînsă (cu cineva); (Mil.) a ajunge în imediata apropiere a inamicului, a începe primele lupte. — Fr. **contact** (lat. lit. **contactus**).

CONTACTÓR, *contactoare*, s. n. Întrerupător care închide un circuit sub acțiunea unei comenzi de la distanță, menținîndu-l închis numai atîta timp cît se exercită această comandă. — După fr. **contacteur.**

CONTADÍN, -Ă, *contadini, -e*, s. m. și f. (Italienism înv.) Țăran (italian). — It. **contadino.**

CONTAGIÁ, *contagiez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) contamina, a (se) molipsi. [Pr.: *-gi-a*] — Din **contagios.**

CONTAGIÓS, -OÁSĂ, *contagioși, -oase*. adj. (Despre boli) Care se poate transmite de la om la om; molipsitor; (despre oameni) bolnav de o boală molipsitoare. [Pr.: *-gi-os*] — Fr. **contagieux** (lat. lit. **contagiosus**).

CONTAGIÚNE, *contagiuni*, s. f. Transmitere a unei boli de la un om la altul; molipsire, contaminare. ✦ (Înv.) Epidemie, molimă. [Pr.: *-gi-u-*] — Fr. **contagion** (lat. lit. **contagio, -onis**).

CONTAMINÁ, *contaminez*, vb. I. 1. Tranz. A transmite o boală molipsitoare; a infecta, a molipsi. 2. Refl. (Lingv.; despre două limbi) A se încrucișa; (despre două cuvinte) a se influența reciproc (schimbîndu-și forma). — Fr. **contaminer** (lat. lit. **contaminare**).

CONTAMINÁBIL, -Ă, *contaminabili, -e*, adj. Care poate fi contaminat, expus contaminării. — După fr. **contaminable.**

CONTAMINÁNT, -Ă, *contaminanți, -te*, adj. (Rar) Care contaminează; contagios. — V. *contamina.*

CONTAMINÁRE, *contaminări*, s. f. Acțiunea de *a (se) contamina* și rezultatul ei.

CÓNTAȘ, *contași*, s. n. (Reg.) Haină bărbătească, de obicei îmblănită (scurtă pînă la brîu), pe care o poartă în unele regiuni țăranii; (în trecut) haină luxoasă, lungă, purtată de boieri. [Var.: **cóntoș, cóntuș** s. n.] — Pol. **kontusz** (bg. **kontoš**).

CONTĂȘÉL, *contășele*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *contaș.*

CÓNTE, *conți*, s. m. (În orînduirea feudală) Mare senior care, pe pămînturile sale, avea drepturi absolute; (mai tîrziu) titlu de noblețe ereditar, intermediar între viconte și marchiz sau între baron și prinț; persoană avînd acest titlu. — Fr. **comte.**

CONTEMPLÁ, *contémplu*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) privi îndelung (și cu admirație). — Fr. **contempler** (lat. lit. **contemplari**).

CONTEMPLÁRE, *contemplări*, s. f. Acțiunea de *a (se) contempla.* ◇ *Contemplare vie* = percepere nemijlocită, concretă, a lucrurilor și a fenomenelor naturii, care apare în procesul interacțiunii dintre om și lumea înconjurătoare (și care dă oamenilor, pe baza practicii, o justă reflectare a însușirilor obiectelor).

CONTEMPLATÍV, -Ă, *contemplativi, -e*, adj. Care contemplă, care este înclinat spre contemplare; visător. — Fr. **contemplatif** (lat. lit. **contemplativus**).

CONTEMPLATÓR, -OÁRE, *contemplatori, -oare*, s. m. și f. Cel care contemplă, care este cufundat în visare. — Fr. **contemplateur** (lat. lit. **contemplator**).

CONTEMPLÁȚIE, *contemplații*, s. f. Atitudine de contemplare; meditație. — Fr. **contemplation** (lat. lit. **contemplatio, -onis**).

CONTEMPORÁN, -Ă, *contemporani, -e*, adj. 1. Care există, trăiește, se petrece în zilele noastre, care se raportă la prezent, la epoca de față; actual. 2. (Despre oameni; adesea substantivat) Care trăiește sau a trăit în același timp cu..., pe vremea... [Var.: **contimporán, -ă** adj.] — Fr. **contemporain** (lat. lit. **contemporaneus**).

CONTEMPORANEITÁTE s. f. (Rar) Epoca contemporană; actualitate. [Pr.: *-ne-i-*] — După fr. **contemporanéité.**

CONTENCIÓS, *contencioase*, s. n. Serviciu pe lîngă o instituție publică sau o întreprindere particulară, însărcinat cu problemele juridice ale instituției respective. ◇ *Contencios administrativ* = instanță de control judecătoresc al legalității actelor de autoritate administrativă. [Pr.: *-ci-os*] — Fr. **contentieux** (lat. lit. **contentiosus**).

CONTENÍ, *contenesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. A întrerupe sau a înceta o mișcare sau o acțiune începută; a (se) opri. — Lat. **continere.**

CONTENÍRE, *conteniri*, s. f. Acțiunea de *a conteni*; sfîrșit, încetare. ◇ Expr. *Fără contenire* = neîncetat, mereu.

CONTÉSĂ, *contese*, s.f. Soție sau fiică de conte. — Fr. **comtesse.**

CONTESTĂ, *contést*, vb. I. Tranz. A nu recunoaște dreptul sau valoarea cuiva sau a ceva, existența sau necesitatea unui lucru; a tăgădui. — Fr. **contester** (lat. lit. **contestari**).

CONTESTÁBIL, -Ă, *contestabili, -e*, adj. Care poate fi contestat, care provoacă contestație. — După fr. **contestable.**

CONTESTÁȚIE, *contestații*, s. f. Cale extraordinară de atac împotriva unei hotărîri (judecătorești) nelegale sau netemeinice; (concr.) act întocmit în acest scop. — Fr. **contestation** (lat. lit. **contestatio, -onis**).

CONTÉXT, *contexte*, s. n. Text mai larg într-o scriere în care se încadrează un cuvînt sau un pasaj interesant dintr-un anumit punct de vedere. ✦ Text, cuprins. — Fr. **contexte.**

CONTIGÉNT s. n. v. **contingent.**

CONTIGUITÁTE s. f. (Franțuzism) Însușirea de a fi contiguu, starea în care se găsesc două lucruri contigue. [Pr.: *-gu-i-*] — După fr. **contiguïté.**

CONTÍGUU, -UĂ, *contigui, -ue*, adj. (Franțuzism) Care se leagă, care se alipește de ceva, care are elemente comune cu altceva. — Fr. **contigu** (lat. lit. **contiguus**).

CONTIMPORÁN, -Ă adj. v. **contemporan.**

CONTINÉNT, *continente*, s. n. Împărțire geografică cuprinzînd o întindere mare de uscat, mărginită de mări și oceane. — Fr. **continent** (lat. lit. **continens, -ntis**).

CONTINENTÁL, -Ă, *continentali, -e*, adj. Care ține de continente, privitor la continente; care se află pe un continent. ✧ *Climă continentală* = climă uscată, supusă la schimbări bruște și mari. — După fr. **continental.**

CONTINÉNȚĂ, *continențe*, s. f. (Franțuzism) Reținere, înfrînare; cumpătare. — Fr. **continence** (lat. lit. **continentia**).

CONTINGÉNT, *contingente*, s. n. 1. Totalitatea tinerilor încorporați în același an pentru serviciul militar. 2. Grup de oameni cu o compoziție omogenă. 3. (Înv.) Contribuție. [Var.: **contigént** s. n.] — Fr. **contingent** (lat. lit. **contingens, -ntis**).

CONTINGÉNȚĂ, *contingențe*, s. f. Atingere, legătură exterioară, raport. — Fr. **contingence** (lat. lit. **contingentia**).

CONTINUÁ, *continuu*, vb. I. Intranz. A urma, a nu înceta; a merge înainte, a (se) prelungi. ✦ Tranz. A duce mai departe un lucru început. [Pr.: *-nu-a*] — Fr. **continuer** (lat. lit. **continuari**).

CONTINUÁRE, *continuări*, s. f. Acțiunea de *a continua* și rezultatul ei; urmare, prelungire. ✧ Loc. adv. *În continuare* = fără întrerupere, continuu; mai departe, mai încolo. [Pr.: *-nu-a-*]

CONTINUATÓR, -OÁRE, *continuatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care continuă o lucrare începută de altul. [Pr.: *-nu-a-*] — După fr. **continuateur.**

CONTINUITÁTE, *continuități*, s. f. Faptul de a fi continuu. [Pr.: *-nu-i-*] — Fr. **continuité** (lat. lit. **continuitas, -atis**).

CONTÍNUU, -UĂ, *continui, -ue*, adj. Care se prelungește fără pauză; neîntrerupt, neîncetat, necurmat. ✧ *Curent continuu* = curent electric care are un singur sens. — Fr. **continu** (lat. lit. **continuus**).

CONTIȘÓR, *contișoare*, s. n. (Fam., rar) Socoteală mică, neînsemnată; sumă mică de plată. — Din **cont** + suf. *-ișor.*

CONTONDÉNT, *contondente*, adi. n. (În expr.) *Corp contondent* = corp tare, ale cărui lovituri strivesc țesuturile. — După fr. **contondant.**

CONTOPÍ, *contopesc*, vb. IV. Refl. A se amesteca cu ceva, formînd un singur tot; a se uni strîns, a se împreuna. — Din **con¹-** + **topi.**

CONTOPÍRE, *contopiri*, s. f. Acțiunea de *a se contopi* și rezultatul ei.

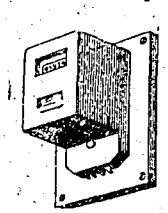

Contor

CONTÓR, *contoare*, s. n. Aparat de măsurat cantitatea consumată de apă, de energie electrică, de gaze etc. — Fr. **comptoir** (germ. **Kontor**).

CONTORSIONÁT, -Ă, *contorsionați, -te*, adj. (Rar) 1. Sucit, răsucit; (despre oameni) cu trupul sau cu o parte a trupului strîmbată (din cauza unei infirmități sau a unei suferințe trecătoare). 2. Fig. (Despre stil) Lipsit de armonie; chinuit. [Pr.: *-si-o-*] — După fr. **contorsionné.**

CONTORSIÚNE, *contorsiuni*, s. f. Contractare violentă și involuntară a mușchilor. V. *crispație.* [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **contorsion** (lat. lit. **contorsio, -onis**).

CÓNTOȘ s. n. v. **contăș.**

CONTRA¹- Element de compunere însemnînd, în general, opunere, reacțiune, contrast, care servește la formarea unor substantive ca *contracandidat* sau a unor verbe ca *contraface* etc. — Fr. **contre** (lat. lit. **contra**).

CÓNTRA² prep. 1. Împotriva (cuiva sau a ceva). ✧ (Adverbial) *Cine-i contra, să-l vedem* (COȘBUC). ✧ Loc. adv. *Din contra* (sau *contră*) = dimpotrivă; cu totul altfel. 2. În schimbul (altei valori). [Formă gramaticală: (în expr.) *contră*] — Fr. **contre** (lat. it. **contra**).

CONTRAACUZÁȚIE, *contraacuzații*, s. f. Acuzație adusă de către acuzat acuzatorului. — Fr. **contre-accusation.**

CONTRAAMIRÁL, *contraamirali*, s. m. Grad de ofițer din marina militară, corespunzător generalului-maior din armata terestră; persoană care poartă acest grad. — Fr. **contre-amiral.**

CONTRAATÁC, *contraatacuri*, s.n. Atac desfășurat de o unitate militară aflată în apărare, cu scopul de a respinge un atac al inamicului pătruns în dispozitivul ei și de a restabili pozițiile inițiale. — Fr. **contre-attaque.**

CONTRAATACÁ, *contraatác*, vb. I. Tranz. A desfășura o ofensivă împotriva inamicului pătruns în dispozitivul apărării, cu scopul de a-l nimici și de a restabili integritatea poziției de apărare. — Fr. **contre-attaquer.**

CONTRABALANSÁ, *contrabalansez*, vb. I. Tranz. A aduce în stare de echilibru, a cumpăni; *fig.* a nimici efectul unei acțiuni prin altă acțiune. — Fr. **contre-balancer.**

CONTRABALANSÁRE, *contrabalansări*, s. f. Acțiunea de *a contrabalansa;* egalare, cumpănire.

CONTRABÁNDĂ, *contrabande*, s. f. Trecere clandestină peste granița a unor mărfuri interzise sau sustrase de la plata taxelor vamale; *p. ext.* marfă transportată în acest mod. ✧ Loc. adj. *De contrabandă* = trecut sau destinat a fi trecut peste granță în mod clandestin; *fig.* rezultat prin înșelătorie, fără valoare, fals. ✧ Loc. adv. *Prin contrabandă* = în mod ilegal, pe ascuns. — Fr. **contrebande** (<it.).

CONTRABANDÍST, -Ă, *contrabandiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu contrabanda. — Din **contrabandă** + suf. *-ist.*

CONTRABÁS¹, *contrabasuri*, s. n. Cel mai mare instrument muzical cu coarde și arcuș, avînd registrul cel mai grav. — Fr. **contrebasse** (<it.).

CONTRABÁS², *contrabași*, s. m. Contrabasist. — Fr. **contrebasse.**

Contrabas

CONTRABASÍST, -Ă, *contrabasiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă la contrabas. — Fr. **contrebassiste** (germ. **Kontrabassist**).

CONTRACANDIDÁT, -Ă, *contracandidați, -te*, s. m. și f. Persoană care candidează împotriva altui candidat pentru ocuparea unei funcții sau a unei demnități. — Din **contra¹-** + **candidat.**

CONTRACARÁ, *contracarez*, vb. I. Tranz. A se opune voinței sau acțiunii cuiva, a împiedica planurile cuiva. — Fr. **contrecarrer.**

CONTRACCÍU, -ÍE, *contraccii*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care încheie un contract de concesiune; concesionar. — Din **contract** + suf. *-giu.*

CONTRÁCT, *contracte*, s. n. Învoială între două sau mai multe persoane, din care decurg anumite drepturi și obligații. ✧ *Contract de muncă* = înțelegere potrivit căreia un angajat se obligă să presteze o anumită muncă, în schimbul unei remunerații. *Contract colectiv (de muncă)* = convenție scrisă, încheiată de o instituție sau o întreprindere cu muncitorii și funcționarii respectivi, reprezentați prin comitetul sindical. — Fr. **contrat** (lat. lit. **contractus**).

CONTRACTÁ¹, *contractez*, vb. I. Tranz. 1. A încheia un contract. 2. A lua asupra sa o obligație, a se îndatora la... ✧ Expr. *A contracta o datorie* = a face o datorie, a se împrumuta. 3. A se molipsi de..., a se îmbolnăvi de... — Fr. **contracter** (lat. lit. **contractare**).

CONTRACTÁ², pers. 3 *contráctă*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) strînge, a (se) zgîrci. 2. Refl. (Despre metale, *p. ext.* despre diverse materiale) A-și micșora dimensiunile (sub acțiunea frigului). — Fr. **contracter.**

CONTRACTÁNT, -Ă, *contractanți, -te*, adj. Care încheie un contract, care se angajează prin contract față de cineva. — Fr. **contractant.**

CONTRACTÁRE¹, *contractări*, s. f. Acțiunea de *a contracta¹*. 1. Încheiere a unui contract, preluare a unei obligații, a unui angajament; încheiere a unui contract între stat și țăranii muncitori, privind schimbul între produsele agricole și cele industriale. 2. Faptul de a lua bani cu împrumut cu îndeplinirea formelor legale.

CONTRACTÁRE², *contractări*, s. f. Acțiunea de *a (se) contracta²*; contracție.

CONTRACTIBILITÁTE s. f. Proprietate a țesuturilor organice vii de a se contracta. — Din **contractibil** (puțin folosit, după fr. *contractilité*).

CONTRACTÓR, -OÁRE, *contractori, -oare*, adj. Care contractează. — După fr. **contracteur.**

CONTRACTUÁL, -Ă, *contractuali, -e*, adj. Privitor la un contract; prevăzut în contract; condiționat printr-un contract. [Pr.: *-tu-al*] — După fr. **contractuel.**

CONTRÁCȚIE, *contracții*, s. f. 1. Încordare, zgîrcire a mușchilor, a corpului etc.; contractare. 2. Micșorarea volumului unui material în urma uscării, a răcirii sau a arderii. — Fr. **contraction** (lat. lit. **contractio, -onis**).

CONTRACURÉNT, *contracurenți*, s. m. Curgere în sensuri opuse a două fluide în contact, pentru a se realiza un schimb de căldură sau un schimb de substanțe între ele. — Fr. **contre-courant.**

CONTRADÁNȚ, *contradanțuri*, s. n. (Înv.) Dans asemănător cu cadrilul; melodia după care se execută acest dans. — Fr. **contredanse.**

CONTRADICTÓRIU, -IE, *contradictorii*, adj. (Despre două sau mai multe fenomene, idei, tendințe) Care se contrazic între ele, care sînt incompatibile. ✧ Loc. adj. și adv. *În contradictoriu* = (care este) în opoziție de idei cu ceva. — Fr. **contradictoire** (lat. lit. **contradictor**).

CONTRADÍCȚIE, *contradicții*, s. f. 1. (Fil.) Opoziție a celor două laturi contrare (negativ și pozitiv, vechi și nou) care există în orice fenomen din natură, gîndire și societate și care sînt legate între ele și se întrepătrund, apariția și învingerea acestei opoziții constituind motorul dezvoltării, al evoluției de la inferior la superior. ◇ *Contradicții antagoniste* (sau *antagonice)* = contradicții la baza cărora stă lupta de neîmpăcat dintre vechi și nou și care nu se pot rezolva decît prin distrugerea vechiului; constituie în același timp conținutul intern al procesului de dezvoltare, al transformării schimbărilor cantitative în schimbări calitative. *Contradicții neantagoniste* (sau *neantagonice)* = contradicții îndărătul cărora nu stau clase vrăjmașe cu interese diametral opuse și a căror stingere se face prin dezvoltare lentă, care nu duce la conflicte antagoniste. ◇ Loc. adv. *În contradicție cu...* = în opoziție sau în dezacord cu... 2. Nepotrivire între idei sau fapte; contrazicere. ◇ *Spirit de contradicție* = tendință a unor oameni de a contrazice totdeauna pe ceilalți. — Fr. **contradiction** (lat. lit. **contradictio, -onis**).

CONTRAEXPERTÍZĂ, *contraexpertize*, s. f. Expertiză destinată să verifice o expertiză anterioară. — Fr. **contre-expertise.**

CONTRAFÁCE, *contrafác*, vb. III. Tranz. A reproduce, cu scop fraudulos, un document, un obiect etc.; a falsifica. — Din **contra**[1]- + **face** (după fr. *contrefaire*).

CONTRAFÁCERE, *contrafaceri*, s. f. Acțiunea de *a contrafface* și rezultatul ei; reproducere frauduloasă, falsificare.

CONTRAFAGÓT, *contrafagoturi*, s. n. Instrument muzical de suflat, mai mare decît fagotul și sunînd cu o octavă mai jos decît acesta. — It. **contrafagotto.**

CONTRAFÓRT, *contraforturi*, s. n. 1. Întăritură masivă în formă de pilastru, formînd corp comun cu un zid și servind la mărirea rezistenței lui. 2. Fiecare dintre picioarele înclinate spre exterior ale unui turn de extracție. — Fr. **contrefort.**

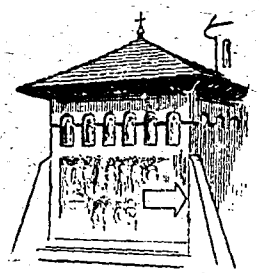

Contrafort (1)

CONTRÁGE, *contrág*, vb. III. Refl. (Despre două vocale vecine) A se reduce la o singură emisiune vocalică (vocală sau diftong). — Lat. lit. **contrahere** (după *trage*).

CONTRÁGERE, *contrageri*, s. f. Faptul de *a se contrage.*

CONTRAGREUTÁTE, *contragreutăți*, s. f. Greutate care servește, într-un sistem tehnic, la echilibrarea totală sau parțială a unei forțe fixe sau a unei greutăți în mișcare. — Din **contra**[1]- + **greutate** (după fr. *contrepoids*).

CONTRAINDICÁT, -Ă, *contraindicați, -te*, adj. Nepotrivit, nerecomandabil, neprielnic în anumite împrejurări. — După fr. **contreindiqué.**

CONTRAINDICÁȚIE, *contraindicații*, s. f. Împrejurare specială care face vătămătoare aplicarea unui tratament sau folosirea unui remediu. — Fr. **contre-indication.**

CONTRALOVITÚRĂ, *contralovituri*, s. f. Ripostă ofensivă, în timpul apărării, executată de forțe militare importante, cu scopul de a da înapoi inamicul de pe pozițiile apărării pe care avansase. — Din **contra**[1]- + **lovitură** (după fr. *contrecoup*).

CONTRÁLTĂ, *contralte*, s. f. Femeie care cîntă contralto. — It. **contralta.**

CONTRÁLTO s. n. invar. Voce feminină cu registrul cel mai grav. — It. **contralto.**

CONTRAMÁISTRU, *contramaiștri*, s. m. 1. Muncitor calificat care supraveghează și dirijează un sector dintr-o întreprindere industrială. 2. (În vechea organizare a armatei) Grad în corpul subofițerilor de marină; persoană care avea acest grad. — Din **contra**[1]- + **maistru** (după fr. *contremaître*).

CONTRAMANDÁ, *contramandez*, vb. I. Tranz. A revoca un ordin, o dispoziție sau o hotărîre; a anula. — Fr. **contremander.**

CONTRAMANDÁRE, *contramandări*, s. f. Acțiunea de *a contramanda.*

CONTRAMÁRCĂ, *contramărci*, s. f. Parte a unui bilet de spectacol care rămîne la spectator după intrarea în sală, ca dovadă a dreptului său de a ocupa un loc. — Fr. **contremarque.**

CONTRAMÁRȘ, *contramarșuri*, s. n. Marșul pe care îl face o trupă cînd își schimbă direcția; evoluția unei coloane care-și schimbă frontul. — Fr. **contremarche.**

CONTRAMÍNĂ, *contramine*, s. f. Lucrare subterană făcută spre a descoperi și a distruge minele așezate de inamic. — Fr. **contre-mine**

CONTRAOFENSÍVĂ, *contraofensive*, s. f. Acțiune ofensivă de mari proporții care se dezlănțuie împotriva unui inamic, aflat pînă atunci în ofensivă. — Din **contra**[1]- + **ofensivă** (după fr. *contre-offensive*).

CONTRAÓRDIN, *contraordine*, s. n. Ordin prin care se revocă un ordin anterior. — Din **contra**[1]- + **ordin** (după fr. *contre-ordre*).

CONTRAPÁGINĂ, *contrapagini*, s. f. A doua față a unei foi de carte, de caiet etc. — Din **contra**[1]- + **pagină.**

CONTRAPÁNTĂ, *contrapante*, s. f. Pantă opusă altei pante. — Din **contra**[1]- + **pantă** (după fr. *contre-pente*).

CONTRAPLACÁJ s. n. Placă formată din mai multe foi subțiri de lemn suprapuse și lipite între ele, întrebuințată în tîmplărie. — Fr. **contre-placage.**

CONTRAPÓNDERE, *contraponderi*, s. f. Ceea ce echilibrează, contrabalansează sau neutralizează o forță, o acțiune etc. — Din **contra**[1]- + **pondere** (după fr. *contrepoids*).

CONTRAPROIÉCT, *contraproiecte*, s. n. Proiect care verifică, îmbunătățește sau înlocuiește un proiect anterior; proiect prezentat la un concurs, alături de altele. — Fr. **contreprojet.**

CONTRAPROPÚNERE, *contrapropuneri*, s. f. Propunere opusă altei propuneri. — Din **contra**[1]- + **propunere** (după fr. *contreproposition*).

CONTRAPÚNCT s. n. Una dintre marile categorii ale tehnicii muzicale, care constă în crearea unei melodii de bază, căreia i se pot suprapune diverse melodii secundare. — It. **contrappunto** (fr. **contrepoint**).

CONTRÁR[1] adv. Împotriva, în contra, neconform cu... — V. *contrar*[2].

CONTRÁR[2]**, -Ă,** *contrari, -e*, adj. Opus, potrivnic. ◇ *Noțiuni contrare* = noțiuni care se află într-un asemenea raport, încît acceptarea uneia presupune înlăturarea celeilalte, fără ca înlăturarea uneia să presupună admiterea celeilalte. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce este opus, potrivnic (altuia). [Var.: **contrárîu, -ie,** *contrarii*, adj.] — Fr. **contraire** (lat. lit. **contrarius**).

CONTRAREFÓRMĂ s. f. Acțiune sîngeroasă întreprinsă în secolul al XVI-lea de biserica catolică, împotriva reformaților și a reformei religioase. — Fr. **contre-réforme.**

CONTRAREVOLÚȚIE, *contrarevoluții*, s. f. Luptă a claselor exploatatoare și a agenților lor împotriva mișcării revoluționare, a revoluției și a statului de dictatură a proletariatului. — Fr. **contre-révolution.**

CONTRAREVOLUȚIONÁR, -Ă, *contrarevoluționari, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care duce o luptă de subminare a mișcării revoluționare, a revoluției și a statului de dictatură a proletariatului. 2. S. m. și f. Adept al contrarevoluției, participant la contrarevoluție. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **contre-révolutionnaire.**

CONTRARIÁ, *contrariez*, vb. I. Tranz. A supăra sau a surprinde pe cineva în mod neplăcut, făcînd sau spunîndu-i ceva care se opune convingerilor, intențiilor sau dorinței sale. [Pr.: *-ri-a*] — Fr. **contrarier.**

CONTRARIÁT, -Ă, *contrariați, -te*, adj. Surprins în mod neplăcut de o împotrivire sau de un fapt care îi contrazice părerile sau așteptările. [Pr.: *-ri-at*] — V. *contraria.*

CONTRARIETÁTE s. f. 1. Stare de surprindere neplăcută provocată de o împotrivire, de o contrazicere. 2. (Logică, în expr.) *Raport de contrarietate* = raport de opoziție între noțiuni contrare. — După fr. **contrariété.**

CONTRÁRIU[1]**,** *contrarii*, s. n. (Fil.) Fiecare dintre cele două aspecte, pozitiv sau negativ, vechi sau nou, care sînt cuprinse în același fenomen și se opun unul altuia, constituind, prin lupta dintre ele, motorul evoluției. — Lat. lit. **contrarius.**

CONTRÁRIU[2]**, -IE** adj. v. **contrar.**

CONTRÁS, -Ă, *contrași, -se*, adj. (Lingv.; despre două vocale) Contopit într-o singură vocală sau într-un diftong. — V. *contrage.*

CONTRASEMNÁ, *contrasemnez*, vb. I. Tranz. A-și pune semnătura pe un act, alături de aceea a superiorului în grad ierarhic. — Din **contra**[1]- + **semna** (după fr. *contresigner*).

CONTRASEMNÁRE s. f. Acțiunea de *a contrasemna.*

CONTRASEMNĂTÚRĂ, *contrasemnături*, s. f. Semnătura pusă de un funcționar subordonat pe un act, alături de aceea a superiorului său în grad ierarhic. — Din **contra**[1]- + **semnătură.**

CONTRASPIONÁJ s. n. Serviciu de stat însărcinat cu urmărirea și combaterea spionajului. — Fr. **contre-espionnage.**

CONTRÁST, *contraste*, s. n. Opoziție între două sau mai multe lucruri, stări, acțiuni etc. — Fr. **contraste.**

CONTRASTÁ, *contrastez*, vb. I. Intranz. A fi în opoziție, a constitui un contrast cu ceva sau cu cineva. — Fr. **contraster.**

CONTRAȘÍNĂ, *contrașine*, s. f. Șină prinsă în interiorul unei șine principale, cu scopul de a evita uzura roților la curbele prea pronunțate sau de a ridica șoseaua (în dreptul trecerilor de nivel) la înălțimea șinelor. — Din **contra**[1]- + **șină.**

CONTRATÍMP, *contratimpi*, s. m. 1. (Muz.) Notă plasată pe timpul neaccentuat al unei măsuri, timpul tare fiind ocupat de o pauză. 2. (În expr.) *În contratimp* = la timp nepotrivit; inoportun. — Din **contra**[1]- + **timp** (după fr. *contretemps*).

CONTRATORPILÓR, *contratorpiloare*, s. n. Navă de război rapidă, care urmărește și distruge torpiloarele. — După fr. **contre-torpilleur.**

Contratorpilor

CONTRAVALOÁRE, *contravalori*, s. f. (Comerț) Echivalent (în bani) al unui lucru oarecare. — După fr. **contre-valeur.**

CONTRAVENÍ, *contravin*, vb. IV. Intranz. A călca dispozițiile unei legi, ale unui regulament etc. — După fr. **contrevenir.**

CONTRAVENIÉNT, -Ă, *contravenienți, -te*, s. m. și f. Persoană care săvîrșește o contravenție. [Pr.: *-ni-ent*] — După fr. **contrevenant.**

CONTRAVÉNȚIE, *contravenții*, s. f. Călcare a dispozițiilor unei legi, a unui regulament etc. sancționată cu o pedeapsă ușoară. — Fr. **contravention.**

CONTRAVÍZITĂ, *contravizite*, s. f. 1. A doua vizită pe care medicul o face bolnavilor dintr-un spital în cursul unei zile. 2. (Înv.) Vizită cu care se răspunde altei vizite. — Fr. **contre-visite.**

CONTRAZÍCE, *contrazic* vb. III. 1. Tranz. A susține contrarul celor spuse de cineva. 2. Tranz. A nu se potrivi, a fi în opoziție, a fi incompatibil cu ceva; a dezminți ceva. 3. Refl. A spune ceva în opoziție cu cele afirmate anterior de tine însuți. 4. Refl. (Despre susținătorii unor opinii, unor afirmații etc.) A avea păreri deosebite, a nu fi de acord unii cu alții. ✦ (Despre afirmații, depoziții etc.) A nu se potrivi unele cu altele; a se ciocni. — Din **contra**[1]- + **zice** (după fr. *contredire*).

CONTRAZÍCERE, *contraziceri*, s. f. Faptul de *a (se) contrazice*; contradicție, dezacord, opoziție.

CONTRIBUÁBIL, -Ă, *contribuabili, -e*, s. m. și f. Persoană care plătește impozite. [Pr.: *-bu-a-*] — După fr. **contribuable.**

CONTRIBUÍ, *contríbui*, vb. IV. Intranz. A aduce o contribuție, a participa la o acțiune comună; a înlesni apariția sau dezvoltarea unui lucru. — Fr. **contribuer** (lat. lit. **contribuere**).

CONTRIBÚȚIE, *contribuții*, s. f. 1. Parte cu care cineva contribuie la o acțiune sau la o cheltuială comună. ✧ Expr. *A pune la contribuție* = a folosi capacitatea cuiva sau a ceva la o acțiune. 2. Impozit. [Var.: (înv.) **contribuțiúne** s. f.] — Fr. **contribution** (lat. lit. **contributio, -onis**).

CONTRIBUȚIÚNE s. f. v. **contribuție.**

CONTRÓL, *controale*, s. n. 1. Analiză permanentă sau periodică a unei activități, pentru a urmări mersul ei și pentru a lua măsuri de îmbunătățire. ✧ *Cifră de control* = exponent care indică limitele cantitative ale producției. *Lucrare de control* = lucrare prin care se verifică, la anumite intervale, cunoștințele studenților, ale elevilor etc. *Punct de control* = loc fix (la marginea unui oraș, a țării etc.) unde organele autorității supraveghează îndeplinirea formalităților legale de către cei care trec. ✦ Supraveghere continuă (morală sau materială); stăpânire, dominație. ✦ Putere de dirijare a propriilor sale gesturi și mișcări. 2. Instituție sau grup de persoane care supraveghează anumite activități. 3. (La pl.) Registru de evidență a personalului (și animalelor) unei unități militare. — Fr. **contrôle.**

CONTROLÁ, *controlez*, vb. I. Tranz. 1. A supune controlului. 2. A domina, a stăpâni. ✦ Tranz. și refl. (Despre oameni) A-și dirija propriile sale gesturi și mișcări. — Fr. **contrôler.**

CONTROLÁBIL, -Ă, *controlabili, -e*, adj. Care poate fi controlat; a cărui exactitate poate fi verificată. — După fr. **contrôlable.**

CONTROLÓR, -OÁRE, *controlori, -oare*, s. m. și f. Funcționar însărcinat cu exercitarea unor operații de control. — După fr. **contrôleur.**

CONTROVÉRSĂ, *controverse*, s. f. Discuție în contradictoriu (asupra unei chestiuni principiale). — Fr. **controverse.**

CONTUMACÍE s. f. Absență de la judecată a unui inculpat. ✧ Loc. adv. *În contumacie* = în lipsă, fără a fi fost prezent la proces. — Fr. **contumace** (lat. lit. **contumacia**).

CONTÚR, *contururi*, s. n. Linie sau suprafață care mărginește un obiect. ✦ Reprezentare grafică a liniei sau a suprafeței care mărginește un obiect. [Pl. și: *conture*] — Fr. **contour.**

CONTURÁ, *conturez*, vb. I. 1. Tranz. A da unui obiect contururile pe care trebuie să le aibă. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) închega în forme precise; a (se) preciza. — Din **contur.**

CONTURÁRE, *conturări*, s. f. Acțiunea de *a (se) contura.*

CONTURÁT, -Ă, *conturați, -te*, adj. Cu contururi precise; *fig.* precizat. — V. *contura.*

CONTURBÁ, *contúrb*, vb. I. Tranz. (Latinism reg.) A deranja, a tulbura. — Lat. lit. **conturbare.**

CONTÚȘ s. n. v. **contăș.**

CONTÚZIE, *contuzii*, s. f. Leziune provocată prin lovire, fără rănirea pielii. [Var.: **contuziúne** s. f.] — Fr. **contusion** (lat. lit. **contusio, -onis**).

CONTUZIONÁ, *contuzionez*, vb. I. Tranz. A produce, a provoca o contuzie. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **contusionner.**

CONTUZIÚNE s. f. v. **contuzie.**

CONȚ, *conțuri*, s. n. (Înv.) Grup de 24 de coli de hîrtie. — Magh. **konc.**

CONȚÍNE, pers. 3 *conține*, vb. III. Tranz. 1. (Despre un recipient) A fi umplut (total sau parțial) cu...; a cuprinde, a avea în interior... 2. (Despre cărți, texte) A fi alcătuit din..., a avea în sine. — Fr. **contenir** (lat. lit. **contînere**; după *ține*).

CONȚINÚT s. n. 1. Ceea ce încape într-un spațiu limitat, în special într-un recipient. 2. Totalitatea elementelor care constituie esența lucrurilor și a fenomenelor, formînd o unitate dialectică cu forma. 3. Fond, cuprins, miez; semnificație. 4. Listă ordonată a materialului pe care îl cuprinde o revistă, o carte; tablă de materii. — După fr. **contenu.**

CONȚOPÍST, *conțopiști*, s. m. (Astăzi depr.) Funcționar care execută (mecanic) lucrări mărunte de birou. — Germ. **Konzipist.**

CÓNUL s. m. art. v. **cucon.**

CONVALESCÉNT, -Ă, *convalescenți, -te*, s. m. și f. Persoană în convalescență, pe cale de însănătoșire. — Fr. **convalescent** (lat. lit. **convalescens, -ntis**).

CONVALESCÉNȚĂ s. f. Perioadă de tranziție prin care trece un bolnav după vindecare; pînă la însănătoșirea completă; întremare. — Fr. **convalescence.**

CONVENÁBIL, -Ă, *convenabili, -e*, adj. Care convine sau poate conveni; potrivit, acceptabil; mulțumitor, satisfăcător. ✦ (Despre prețuri sau mărfuri) Ieftin. — După fr. **convenable.**

CONVENÍ, *convín*, vb. IV. Intranz. 1. A corespunde cu dorințele cuiva, a fi pe placul cuiva. 2. A cădea de acord cu cineva; a se învoi, a se înțelege. ✦ Tranz. A accepta, a admite. — Fr. **convenir** (lat. lit. **convenire**).

CONVENIÉNȚĂ, *convenințe*, s. f. Regulă de purtare impusă de o anumită societate, în special de cea feudală și de cea capitalistă. ✧ *Căsătorie de convenință* = căsătorie la care se ține seamă numai de interese materiale și familiale. [Pr.: *-ni-en-*] — Fr. **convenance** (it. **convenienza**).

CONVÉNȚIE, *convenții*, s. f. 1. Înțelegere între două sau mai multe state, instituții sau persoane, cu privire la anumite probleme sau la anumite obiective. ✦ (În artă) Înțelegere tacită de a admite unele procedee sau ficțiuni. 2. (La pl.) Deprinderi stabilite prin tradiție. [Var.: **convențiúne** s. f.] — Fr. **convention** (lat. lit. **conventio, -onis**).

CONVENȚIONÁL, -Ă, *convenționali, -e*, adj. 1. Stabilit prin convenție, acceptat prin tradiție. 2. Provenit dintr-o convenție învechită sau practicată mecanic (și rupt de realitate); artificial. ✦ (Despre caracter, fire etc.) Lipsit de naturalețe. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **conventionnel** (lat. lit. **conventionalis**).

CONVENȚIONALÍSM s. n. Caracterul a ceea ce este convențional; (în artă) tendință idealistă de a se conforma regulilor general acceptate, fără o percepere proprie, realistă a faptelor. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **conventionalisme.**

CONVENȚIÚNE s. f. v. **convenție.**

CONVÉRGE, pers. 3 pl. *convérg*, vb. III. Intranz. A se îndrepta spre același punct, *fig.* spre același scop. — Fr. **converger** (lat. lit. **convergere**).

CONVERGÉNT, -Ă, *convergenți, -te*, adj. Care converge. ✧ *Lentilă convergentă* = lentilă convexă care adună într-un singur focar razele care o străbat. — Fr. **convergent** (lat. lit. **convergens, -ntis**).

CONVERGÉNȚĂ, *convergențe*, s. f. Faptul de a converge; îndreptare spre același punct, *fig.* către același scop. — După fr. **convergence.**

CONVERSÁ, *conversez*, vb. I. Intranz. A sta de vorbă cu cineva, a întreține o convorbire; a discuta. — Fr. **converser** (lat. lit. **conversari**).

CONVERSAȚIE, *conversații*, s. f. Discuție, convorbire. ✦ (Rar) Fel de a vorbi, de a discuta. *Avea... conversația elegantă* (BART). [Var.: (înv.) **conversațiúne** s. f.] — Fr. **conversation** (lat. lit. **conversatio, -onis**).

CONVERSAȚIÚNE s. f. v. **conversație.**

CONVERSIÚNE, *conversiuni*, s. f. 1. (În regimul capitalist) Schimbare a condițiilor unui împrumut prin micșorarea dobînzilor, prin prelungirea termenului de amortizare sau prin reducerea capitalului. 2. Preschimbare a unei valori de natură economică în alta. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **conversion** (lat. lit. **conversio, -onis**).

CONVERTÍ, *convertesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A adopta sau a determina pe cineva să adopte o anumită convingere (religioasă). 2. Tranz. A schimba o valoare economică în alta. — Fr. **convertir** (lat. lit. **convertere**).

CONVERTÍBIL, -Ă, *convertibili, -e*, adj. (Despre valori economice) Care poate fi convertit. — Fr. **convertible** (lat. lit. **convertibilis**).

CONVERTÍRE, *convertiri*, s. f. Faptul de *a (se) converti.*

CONVERTIZÓR, *convertizoare*, s. n. 1. Dispozitiv mecanic de transformare a mișcării sau a forțelor. 2. Cuptor căptușit cu materiale refractare, în care se obține oțelul topit. 3. Mașină sau grup de mașini electrice care transformă un gen de curent în altul. 4. Mașină pentru transformarea grișului în făină. — După fr. **convertisseur.**

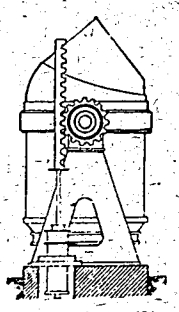

Convertizor (2)

CONVÉX, -Ă, *convecși, -xe*, adj. Care are suprafața rotunjită și proeminentă. — Fr. **convexe** (lat. lit. **convexus**).

CONVEXITÁTE, *convexități*, s. f. Însușirea de a fi convex; suprafață, parte convexă (a unui lucru). — Fr. **convexité** (lat. lit. **convexitas, -atis**).

CONVÍCȚIE s. f. v. **convicțiune.**

CONVICȚIÚNE, *convicțiuni*, s. f. (Înv.) Convingere. [Var.: **convicție** s. f.] — Fr. **conviction** (lat. lit. **convictio, -onis**).

CONVIEȚUÍ, *conviețuiesc*, vb. IV. Intranz. A trăi laolaltă, în același loc cu cineva. — Din **con**[1]- + **viețui** (după lat. *convivere*).

CONVIEȚUÍRE, *conviețuiri*, s. f. Faptul de *a conviețui.*

CONVIEȚUITÓR, -OÁRE, *conviețuitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care trăiește în același loc cu altcineva. — Din **conviețui** + suf. *-(i)tor.*

CONVINGĂTÓR, -OÁRE, *convingători, -oare,* adj. (Despre fapte, argumente etc.) Care convinge. — Din **conving** (prez. ind. al lui *convinge*) + suf. *-(ă)tor.*

CONVÍNGE, *conving,* vb. III. Tranz. A face pe cineva să adopte o părere pe bază de dovezi și argumente, a-l face să recunoască ceva ca adevărat. ✦ Refl. A-și da seama, a recunoaște că ceva este într-un anumit fel. [Perf. s. *convinsei,* part. *convins*] — Lat. lit. **convincere** (după *învinge*).

CONVÍNGERE, *convingeri,* s. f. Acțiunea de *a (se) convinge.* ✦ Părere fermă asupra unui lucru. ◇ Loc. adv. *Cu convingere* = ferm, hotărît, răspicat. *Fără convingere* = în chip vag, nehotărît; fără entuziasm, fără tragere de inimă.

CONVÍNS, -Ă, *convinși, -se,* adj. Care a dobîndit o convingere; ferm în convingerile sale; încredințat. — V. *convinge.*

CONVÍV, *convivi,* s. m. (Înv.) Comesean. — Fr. **convive** (lat. lit. **conviva**).

CONVOCÁ, *convóc,* vb. I. Tranz. A chema, a face să vină într-un loc o persoană, un grup de persoane sau un corp constituit, cu un anumit scop (oficial). — Fr. **convoquer** (lat. lit. **convocare**).

CONVOCÁRE, *convocări,* s. f. Acțiunea de *a convoca* și rezultatul ei. ✦ (Concr.) Înștiințare scrisă prin care cineva este chemat la o adunare sau în fața unei autorități.

CONVÓI, *convoaie,* s. n. Grup, șir de vehicule (care transportă materiale, trupe etc.). ✦ Șir de persoane care merg în aceeași direcție (și cu același scop). [Pl. și: *convoiuri*] — It. **convoglio.**

CONVORBÍ, *convorbesc,* vb. IV. Intranz. (Ieșit din uz) A sta de vorbă; a discuta, a conversa. — Din **con**[1]- + **vorbi** (după germ. *unterreden*).

CONVORBÍRE, *convorbiri,* s. f. Acțiunea de *a convorbi;* conversație, discuție.

CONVULSÁ, *convulsez,* vb. I. Refl. (Rar) A se convulsiona. — După fr. (se) **convulser.**

CONVÚLSIE, *convulsii,* s. f. 1. Contracție bruscă, involuntară și repetată a mușchilor. 2. Fig. Frămîntare, zvîrcolire. [Var.: **convulsiúne** s. f.] — Fr. **convulsion** (lat. lit. **convulsio, -onis**).

CONVULSIONÁ, *convulsionez,* vb. I. Refl. A avea convulsii. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **convulsionner.**

CONVULSIONÁT, -Ă, *convulsionați, -te,* adj. Cuprins de convulsii. [Pr.: *-si-o-*] — V. *convulsiona.*

CONVULSIÚNE s. f. v. **convulsie.**

CONVULSÍV, -Ă, *convulsivi, -e,* adj. Caracterizat prin convulsii, însoțit de convulsii. ◇ *Tuse convulsivă* = boală infecțioasă, frecventă la copii, caracterizată prin accese spasmodice de o mare violență; tuse măgărească. — Fr. **convulsif.**

COOPERÁ, *cooperez,* vb. I. Intranz. A lucra împreună cu cineva, a colabora, a-și da concursul. — Fr. **coopérer** (lat. lit. **cooperari**).

COOPERÁRE, *cooperări,* s. f. Faptul de *a coopera;* muncă în comun.

COOPERATÍST, -Ă, *cooperatiști, -ste,* adj. Care ține de cooperație, privitor la cooperație; care activează în cooperație; care are caracterele cooperației. — Din **cooperator.**

COOPERATÍVĂ, *cooperative,* s. f. 1. Formă de organizare a cooperației. ◇ *Cooperativă de consum* (sau *de aprovizionare și desfacere*) = cooperativă care achiziționează și desface o serie de produse de larg consum. *Cooperativă de producție* = cooperativă care produce o serie de bunuri agricole sau de industrie ușoară. *Cooperativă meșteșugărească* = cooperativă de producție care fabrică sau prelucrează o serie de bunuri de industrie ușoară. 2. (Concr.) Magazin de desfacere a unei organizații cooperatiste de consum sau de producție. — Din **cooperativ** (puțin folosit, < fr. *coopératif*).

COOPERATÓR, -OÁRE, *cooperatori, -oare,* s. m. și f. (Adesea adjectival) Membru al unei cooperative, participant la o cooperativă. — După fr. **coopérateur.**

COOPERÁȚIE s. f. 1. Una dintre formele de organizare a muncii, în care un număr de oameni participă în comun, cu mijloace de producție proprii, la același proces de muncă sau la diverse procese ale muncii legate între ele. ◇ *Cooperație simplă* = formă premergătoare producției capitaliste, care constă în asocierea mai multor producători pe același loc de producție. ✦ (În orînduirea socialistă) Organizație de masă în domeniul producției și schimbului de mărfuri, creată din inițiativa celor ce muncesc, cu mijloace proprii, dar sprijinită și controlată de stat, care îmbină interesele individuale ale micilor producători cu interesele generale ale clasei muncitoare, dînd muncii un caracter socialist și înlesnind schimbul de produse dintre oraș și sat. 2. Cooperare. — Fr. **coopération.**

COOPTÁ, *cooptez,* vb. I. Tranz. A primi pe cineva într-un colectiv prin voința membrilor acestuia. — Fr. **coopter** (lat. lit. **cooptare**).

COOPTÁRE, *cooptări,* s. f. Acțiunea de *a coopta.*

COORDONÁ, *coordonez,* vb. I. Tranz. A pune de acord părțile unui tot, a îndruma în sens unitar o serie de activități desfășurate în vederea aceluiași scop. — Fr. **coordonner.**

COORDONÁRE, *coordonări,* s. f. 1. Acțiunea de *a coordona.* 2. Raport între două sau mai multe propoziții legate între ele, fără ca una să depindă din punct de vedere sintactic de cealaltă sau de celelalte.

COORDONÁT, -Ă *coordonați -te* adj. 1. Pus de acord; armonizat, orînduit. 2. (În expr.) *Propoziție coordonată* (și substantivat, f.) = propoziție care este în raport de coordonare cu alta. — V. *coordona.*

COORDONÁTĂ, *coordonate,* s. f. 1. (Geom.) Fiecare dintre cele trei numere care fixează poziția unui punct în spațiu sau dintre cele două numere care fixează poziția unui punct într-un plan, în raport cu un sistem de referință. 2. (Geogr.) Sistem de cercuri imaginare (meridiane și paralele) trasate pe suprafața globului pămîntesc, cu ajutorul cărora se determină poziția unui punct pe glob. 3. (Astron.) Sistem de numere care pot fi concretizate prin linii și care servesc la determinarea poziției unui astru. — După fr. **coordonné.**

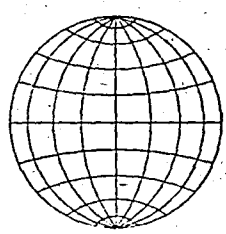

Coordonate geografice

COORDONATÓR[1], *coordonatoare,* s.n. Aparat care indică pilotului în mod automat locul unde se află avionul și distanța parcursă de la locul de decolare. — V. *coordonator*[2].

COORDONATÓR[2], **-OÁRE,** *coordonatori, -oare,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care coordonează. 2. S. m. și f. Persoană sau grup de persoane care coordonează mai multe acțiuni. — După fr. **coordonnateur.**

COP, *copuri,* s. n. (Reg.) Măsură de capacitate de aproape un litru. ✦ Cană, vas avînd această capacitate. ✦ Conținutul unei astfel de cănі. — Sas **kôp.**

COPÁC, *copaci,* s. m. Plantă vivace cu trunchiul lemnos și înalt, ale cărei crengi se ramifică la o distanță oarecare de sol, formînd o coroană; arbore. [Var.: (reg.) **copáci** s. m.] — Comp. alb. **kopač.**

COPÁCI s. m. v. **copac.**

COPÁI s. m. Substanță extrasă din copaier, care conține terebentină și care se folosește în medicină contra unor tulburări ale căilor urinare. — Fr. **copahu.**

COPÁIE, *copăi,* s. f. Albie, covată. — Bg., sb. **kopanja.**

COPAIÉR, *copaieri,* s. m. Arbore înalt cu lemnul roșu, care crește în America de Sud *(Copaifera officinalis).* — Fr. **copaier, copayer.**

COPÁL s. n. Rășină naturală, asemănătoare cu chihlimbarul, extrasă din mai mulți arbori din Mexic, folosită în special la prepararea lacurilor. — Fr. **copal.**

COPÁN, *copane,* s. n. (Reg.) Șold, coapsă (de animal). — Bg. **kopan.**

COPĂCÉL, *copăcei,* s. m. Diminutiv al lui *copac.* ◇ Expr. (Despre copii) *A sta* (sau *a merge, a umbla* etc.) *copăcel* = a sta (sau a merge etc.) pe picioare, drept (și încet, cu grijă).

COPĂIȚĂ, *copăițe,* s. f. Diminutiv al lui *copaie.*

COPĂRTÁȘ, -Ă, *copărtași, -e,* s. m. și f. Persoană considerată în raport cu altele cu care participă la o afacere sau la o împărțeală. — Din **co-** + **părtaș.**

CÓPCĂ[1], *copci,* s. f. (Reg.) Săritură făcută de animale cînd fug. — V. *copcă*[3].

CÓPCĂ[2], *copci,* s. f. Cîrlig metalic prins de o parte a unei haine, care se îmbină cu un inel metalic prins de cealaltă parte, pentru a încheia haina. [Var.: (reg.) **cópcie** s. f.] — Bg. **kopča.**

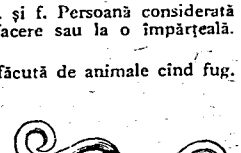

Copcă

CÓPCĂ[3], *copci,* s. f. 1. Gaură, spărtură făcută în gheața unui rîu, a unei bălți etc., pentru pescuit sau pentru scos apă. ◇ Expr. *A se duce pe copcă* = a se pierde, a fi pierdut, irosit, distrus; (despre oameni) a o păți. 2. Gaură făcută într-o șiră de paie, în care se ține uneori pleava. 3. Scobitură, groapă făcută în pămînt, în piatră etc. — Bg. **kopka.**

CÓPCIE s. f. v. **copcă**[2].

COPÉICĂ, *copeici,* s. f. Monedă divizionară rusească și sovietică, valorînd a sută parte dintr-o rublă. — Rus **kopejka.**

COPÉRTĂ, *coperte,* s. f. Învelișul unei cărți sau al unui caiet; scoarță. [Pl. și: *coperți*] — It. **coperta.**

COPIÁ, *copiez,* vb. I. Tranz. 1. A transcrie un text, redînd exact conținutul lui. ✦ A reproduce, fără originalitate, o operă de artă. 2. (Peior.) A reproduce ceva prin imitație servilă; a imita pe cineva. ✦ Intranz. (În școală) A redacta o temă, folosind în mod nepermis lucrarea altui elev sau alte surse de informație. [Pr.: *-pi-a*] — Fr. **copier.**

COPIÁT s. n. Copiere. [Pr.: *-pi-at*] — V. *copia.*

CÓPIE, *copii,* s. f. 1. Reproducere exactă a unui text, a unei opere de artă, a unei imagini fotografice etc. 2. (Peior.) Imitație servilă și fără valoare, făcută uneori prin mijloace nepermise. — Fr. **copie** (lat. lit. **copia**).

COPIÉR, *copiere,* s. n. Registru în care se copiază (unele operații contabile). [Pr.: *-pi-er*] — Germ. **Kopier**[buch].

COPIÉRE, *copieri,* s. f. Acțiunea de *a copia.* [Pr.: *-pi-e-*]

COPÍL[1], *copii,* s. m. 1. Băiat sau fată în primii ani ai vieții (pînă la adolescență). ◇ *Copil de școală* = copil care urmează la școală. *Copil mic* (sau, pop., *de țîță*) = sugaci. *Boala copiilor* = epilepsie. ◇ Loc. adv. *De (mic) copil* = din copilărie. ◇ Expr. (Despre bătrîni) *A ajunge în mintea copiilor* = a-și pierde judecata. 2. Tînăr, adolescent. ◇ (În trecut) *Copil de casă* = fiu de boier care făcea serviciul

de paj la familia domnitoare sau la boierii mari. *Copil de trupă* = copil (orfan) crescut și educat de o unitate militară. 3. Fiu, fiică, ◇ Expr. *Unde (și-)a înțărcat dracul copiii* = în locuri depărtate și pustii. 4. Fig. Om naiv, fără experiență. — Comp. alb. **kopil.**

COPÍL[1], *copile*, s. n. Cui de fier sau de lemn care se înfige în stîlpul ușii sau al porții și care intră în veriga țițînii. — V. *copil*[1].

CÓPIL[2], *copili*, s. m. Lăstar sălbatic ieșit de la rădăcina sau de la subsuoara unei plante. — V. *copil*[1].

COPILÁNDRĂ, *copilandre*, s. f. Fată în perioada de trecere de la copilărie la adolescență; codană. — Din **copil**[1] + suf. *-andră*.

COPILÁNDRU, *copilandri*, s. m. Băiat în perioada de trecere de la copilărie la adolescență. — Din **copil**[1] + suf. *-andru*.

COPILÁȘ, *copilași*, s. m. Diminutiv al lui *copil*[1].

COPÍLĂ, *copile*, s. f. 1. Fiică. 2. Fată mică, fetiță. 3. Fată tînără (după ce a trecut de vîrsta copilăriei). 4. Fig. Fată naivă, nevinovată. — Din **copil**[1].

COPILĂRÉSC, -EÁSCĂ, *copilărești*, adj. 1. Al copilului, specific sau propriu copilului; privitor la copil. 2. Fig. (Despre manifestări ale omului) Nechibzuit, naiv. — Din **copil**[1] + suf. *-(ăr)esc*.

COPILĂRÉȘTE adv. În felul copiilor, ca un copil. — Din **copil**[1] + suf. *-(ăr)ește*.

COPILĂRÍ, *copilăresc*, vb. IV. Intranz. A petrece (undeva sau cu cineva) anii copilăriei. — Din **copilărie**.

COPILĂRÍE, *copilării*, s. f. 1. Perioada vieții omenești de la naștere pînă la adolescență; timpul cînd este cineva copil. ✦ Fig. Început. 2. Faptă, purtare, vorbe, apucături de copil; naivitate. — Din **copil**[1] + suf. *-(ăr)ie*.

COPILĂRÓS, -OÁSĂ, *copilărоși, -oase*, adj. 1. (Despre oameni) Ca un copil[1]; *p. ext.* zburdalnic, neastîmpărat. 2. Copilăresc, ca pentru copii. — Din **copil**[1] + suf. *-(ăr)os*.

COPILÉȚ, *copileți*, s. m. Vlăstar care răsare pe lîngă tulpina porumbului; *p. ext.* copil[2]. — Din **copil**[2] + suf. *-eț*.

COPILÍ, *copilesc*, vb. IV. Tranz. A tăia lăstarii secundari, nepurtători de rod; a curăța de copili. — Din **copil**[2].

COPILÍȚĂ, *copilițe*, s. f. Diminutiv al lui *copilă*.

COPIÓS, -OÁSĂ, *copioși, -oase*, adj. Îmbelșugat, bogat, abundent; îndestulat. [Pr.: *-pi-os*] — Fr. **copieux** (lat. lit. **copiosus**).

COPÍST, -Ă, *copiști, -ste*, s. m. și f. 1. (În trecut) Funcționar inferior care (redacta și) copia acte. 2. (Înainte de apariția tiparului) Persoană care copia un manuscris. — Fr. **copiste**.

COPÍTĂ, *copite*, s. f. Partea cornoasă, rezistentă, care acoperă extremitatea piciorului la unele mamifere. — Slav (v. sl. **kopyto**).

COPÎRȘÉU, *copîrșeie*, s. n. (Reg.) Sicriu. — Magh. **koporsó**.

COPLEȘÍ, *copleșesc*, vb. IV. Tranz. (Despre abstracte) A năpădi, a doborî, a birui pe cineva. ✦ A emoționa peste măsură. ✦ (Despre ființe) A înconjura din toate părțile; a cuprinde.

COPLEȘÍRE s. f. Faptul de *a copleși*; năpădire, împovărare.

COPLEȘITÓR, -OÁRE, *copleșitori, -oare*, adj. Care copleșește. — Din **copleși** + suf. *-(i)tor*.

COPÓI, *copoi*, s. m. 1. Cîine de vînătoare de talie mare, care urmărește vînatul după miros. V. *ogar, prepelicar*. ✦ Cîine polițist folosit la urmăriri. 2. Nume disprețuitor dat agenților de poliție din regimul burghezo-moșieresc. — Comp. magh. **kopo**.

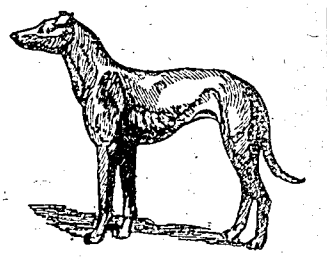

Copoi

COPOIÁȘ, *copoiași*, s. m. Diminutiv al lui *copoi* (1).

COPOIÉSC, -IÁSCĂ, *copoiești*, adj. (Rar) De copoi. — Din **copoi** + suf. *-esc*.

COPORÎIE, *coporîi*, s. f. (Reg.) Coada coasei. — Magh. **kaparo**.

COPRÍNĂ, *coprine*, s. f. (Reg.) Plantă erbacee cu tulpina terminată printr-o singură floare, mare, de culoare galbenă *(Narcissus radiiflorus)* sau albă *(Narcissus poeticus)*. — Comp. bg. **koprina**.

Coprină

COPRÍNDE vb. III. v. **cuprinde**.

COPRÍNDERE s. f. v. **cuprindere**.

COPRÍNS s. n. v. **cuprins**[1].

COPRINZĂTÓR, -OÁRE adj. v. **cuprinzător**.

COPRODÚCȚIE, *coproducții*, s. f. Producție cinematografică, film realizat prin colaborarea mai multor țări. — Fr. **coproduction**.

COPROLÍT, *coproliți*, s. m. Fosfat natural (de calciu) provenit din petrificarea în masă a excrementelor animalelor fosile din era secundară; se întrebuințează în agricultură ca îngrășămînt. — Fr. **coprolithe**.

COPROPRIETÁR, *coproprietari*, s. m. Persoană care stăpînește o proprietate în comun cu altcineva. [Pr.: *-pri-e-*] — După fr. **copropriétaire**.

COPROPRIETÁTE, *coproprietăți*, s. f. Stăpînire în comun de către mai multe persoane a unui bun neîmpărțit. — După fr. **copropriété**.

COPT[1] s. n. Faptul de a (se) coace. ◇ Expr. *A da în copt* = a începe să se coacă, a se pîrgui. — Lat. **coctum**.

COPT[2], **COAPTĂ**, *copți, coapte*, adj. I. 1. (Despre alimente) Care a fost supus, fără apă sau alt lichid, acțiunii focului, pentru a putea fi mîncat. ◇ Expr. (Fam.) *Mort-copt* = cu orice preț, necondiționat, neapărat. 2. (Despre fructe și plante) Ajuns la deplină dezvoltare sub acțiunea unor condiții naturale; bun de mîncat. ◇ Expr. *Pică de coaptă!* = întrece orice măsură, e culmea! II. Fig. 1. (Despre acțiuni, situații, condiții etc.) Care e gata, bun (de)..., potrivit (să)..., pregătit (pentru)... 2. (Despre oameni sau despre mintea, gîndurile lor) Matur, pe deplin dezvoltat. III. (Despre abcese, bube etc.) Care a făcut puroi și e gata să spargă. — Lat. **coctus**.

COPT[3], **-Ă**, *copți, -te*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană care face parte din populația indigenă a Egiptului. ✦ Creștin care aparține unei secte din Egipt. 2. Adj. Care aparține coptilor, care se referă la copți. — Fr. **copte**.

COPTĂTÚRĂ, *coptături*, s. f. (Reg.) Pîine coaptă. — Din **copt**[1] + suf. *-ătură*.

COPTORÎ, *coptorăsc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A săpa, a roade. — Din **coptă** *(= copcă[2])*.

COPTORÎT, -Ă, *coptorîți, -te*, adj. (Reg.) Găunos, ros; mîncat de boală sau de vicii. — V. *coptorî*.

COPTOROȘÍ, *coptoroșesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A coptorî. — Din **coptorî** + **găunoși**.

COPTOROȘÍT, -Ă, *coptoroșiți, -te*, adj. (Reg.) Coptorît. — V. *coptoroși*.

COPTÚRĂ, *copturi*, s. f. 1. Prăjitură făcută din aluat și coaptă în cuptor; *p. ext.* orice aluat copt. 2. Puroi. ✦ Bubă coaptă; abces. 3. Bucată de rocă incompletă desprinsă de tavanul sau de pereții unei galerii de mină. — Lat. **coctura**.

COPULATÍV, -Ă, *copulativi, -e*, adj. 1. (Despre conjuncții) Care leagă părți de propoziție sau propoziții de același fel. ◇ *Verb copulativ* = verb care intră în alcătuirea predicatului nominal (făcînd legătura între subiect și numele predicativ). *Propoziție copulativă* = propoziție coordonată, legată de coordonata ei printr-un raport de asociere în interiorul unei fraze. 2. (Logică; despre judecăți afirmative) Care are mai multe subiecte legate de același predicat. — Fr. **copulatif** (lat. lit. **copulativus**).

CÓPULĂ, *copule*, s. f. Verb copulativ. — Fr. **copule** (lat. lit. **copula**).

COR, *coruri*, s. n. 1. Grup de cîntăreți care execută împreună o compoziție muzicală. ◇ Loc. adv. *În cor* = (toți) deodată, în același timp, împreună. ◇ Expr. *A face cor cu alții* = a face cauză comună cu alții, a se solidariza cu alții, a se alătura altora (în scopuri rele). ✦ Compoziție muzicală destinată să fie cîntată de mai multe persoane; executarea unei astfel de compoziții. 2. (În teatrul antic) Grup de actori care luau parte la desfășurarea acțiunii dramatice ca personaj colectiv, exprimînd, prin cîntece, opinia publică; *p. ext.* versurile cîntate de acest grup. — Fr. **choeur** (lat. lit. **chorus**).

CORĂBIE, *corăbii*, s. f. Vas mare cu pînze, folosit (în trecut) pentru transport. ◇ Expr. (Ir.) *A i se îneca* (cuiva) *corăbiile* = a fi trist, supărat, fără chef. — Slav (v. sl. **korabli**).

CORÁC, *coraci*, s. m. (Reg.) Corb. — Ngr. **korakas**.

CORÁJ s. n. v. **curaj**.

CORÁL[1], *corale*, s. n. (În biserica protestantă) Cîntec religios pe mai multe voci. — Fr. **choral**.

CORÁL[2], *corali*, s. m. Mărgean. — Germ. **Korale** (lat. lit. **corallus**).

CORÁL[3], **-Ă**, *corali, -e*, adj. De cor, pentru cor. ✦ (Substantivat, f.) Organizație corală; cor. — Fr. **choral**.

CORALIÉR[1], *coralieri*, s. m. (La pl.) Clasă de animale din încrengătura celenteratelor, care se caracterizează prin schelet calcaros; (și la sg.) animal care face parte din această clasă și care trăiește izolat (v. *actinie*) sau în colonii (v. *coral*[2]). [Pr.: *-li-er*] — Fr. **coralliaires**.

Coralier

CORALIÉR[2], **-Ă**, *coralieri, -e*, adj. De coralieri, care are caracterul coralierilor; format din coralieri. — Fr. **coralliaires**.

CORÁN s. n. Carte care conține expunerea dogmelor și a tezelor religiei musulmane, precum și diferite legende și mituri. — Fr. **coran**.

CORAPÓRT, *corapoarte*, s. n. Raport de completare care însoțește un raport, o dare de seamă făcută de altă persoană. — Din **co-** + **raport**.

CORAPORTÓR, *coraportori*, s. m. Persoană care prezintă un coraport. — Din **co-** + **raportor**.

CORÁSLĂ s. f. Laptele unei vite în primele zile după fătare (cînd nu este bun de consumat). [Var.: **colástră, culástră** s. f., **colástru** s. m.] — Lat. ***colastra** *(= colostra)*.

CORĂBIÁSCĂ s. f. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **corabie** + suf. *-ească*.

CORĂBIÉLE s. f. pl. (Rar) Corăbioare (2). — Din **corabie** + suf. *-ele*.

CORĂBIÉR, *corăbieri*, s.m. Navigator, marinar pe o corabie; proprietar al unei corăbii. [Pr.: *-bi-er*] — Din **corabie** + suf. *-ar*.

CORĂBIERÍE s. f. (Înv.) 1. Industria construcției de corăbii. 2. Navigație. [Pr.: *-bi-e-*] — Din **corăbier** + suf. *-ie*.

CORĂBIOÁRĂ, *corăbioare*, s. f. 1. Diminutiv al lui *corabie*. 2. Prăjitură din aluat fraged. [Pr.: *-bi-oa-*]

Corb

CORĂSLÍ, pers. 3 *corăslește*, vb. IV. Refl. (Despre lapte) A se brînzi. — Din **corasiă**.

CORB, *corbi*, s. m. 1. Pasăre semirăpitoare, omnivoră, mai mare decît cioara, cu penele negre, cu ciocul puternic *(Corvus corax)*. *Corb la corb nu scoate ochii* (= cei necinstiți, legați prin interese comune, nu-și fac rău unul altuia). ◇ Expr. *Negru ca corbul* (sau *ca pana corbului*) = foarte negru. 2. Compuse: (Ornit.) *corb-albastru* = dumbrăveancă; *corb-de-mare* = cormoran; *corb-de-noapte* = pasăre cu capul și ceafa negre, cu spinarea cenușie și pîntecele alb-cenușiu *(Nycticorax nycticorax)*. 3. Pește de mare cu capul mare și botul gros, rotunjit, de culoare brună *(Corvina nigra)*. 4. (Art.) Numele unei constelații din emisfera australă. — Lat. **corvus**.

CORBIȘÓR, *corbișori*, s. m. (Rar) Corbuleț. — Din **corb** + suf. *-ișor*.

Corb-de-noapte

CORBÍU, -ÍE, *corbii*, adj. (Rar) Negru ca pana corbului. — Din **corb** + suf. *-iu*.

CORBULÉȚ, *corbuleți*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *corb* (1).

CORBUȘÓR, *corbușori*, s. m. (Rar) Corbuleț. — Din **corb** + suf. *-ușor*.

CORCHEZÍ, *corchezesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A schimonosi, a poci, a împestrița limba, graiul. — Comp. magh. **kurkázni**.

CORCI[1], *corci*, s. m. (Reg.) Corcitură. — Magh. **kores**.

CORCÍ[2], *corcesc*, vb. IV. Refl. (Despre plante sau animale din specii diferite) A se încrucișa, a se amesteca. — Din **corci**[1].

CORCIOGÁR s. m. v. **cîrciogar**.

CORCÍRE s. f. Faptul de *a se corci*.

CORCÍT, -Ă, *corciți, -te*, adj. Rezultat din corcire; amestecat, încrucișat. — V. *corci*.

CORCITÚRĂ, *corcituri*, s. f. Animal sau plantă născută prin corcire. — Din **corci**[2] + suf. *-(i)tură*.

CORCODÉL, *corcodei*, s. m. (Ornit.) Cufundar. — Din **corcod-** (onomatopee puțin folosită) + suf. *-el*.

Corcoduș

CORCODÚȘ, *corcoduși*, s. m. Varietate de prun cu fructe mici, de culoare galbenă, vînătă sau roșie *(Prunus cerasifera)*.

CORCODÚȘĂ, *corcodușe*, s. f. Fructul corcodușului. — Din **corcoduș**.

CORCOLÍ vb. IV. v. **corconi**.

CORCONÍ, *corconesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A îngriji pe cineva în mod exagerat; a alinta, a răsfăța, a cocoloși. 2. Refl. A zăbovi mult cu un lucru, a-și pierde timpul; a tărăgăna. [Var.: **corcoli** vb. IV]

CORD[1] s. n. (Med.) Inimă. — Lat. lit. **cor, -dis**.

CORD[2] s. n. Țesătură ale cărei fire de urzeală sînt foarte răsucite și rezistente și ale cărei fire de bătătură sînt subțiri și rare. — Fr. **corda**.

CORDÁJ, *cordaje*, s. n. Totalitatea frînghiilor, sforilor și parîmelor unei corăbii. — Fr. **cordage**.

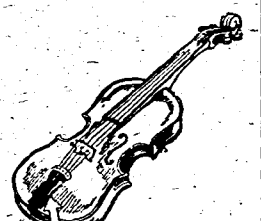

Cordar

CORDÁR, *cordare*, s. n. 1. Placă de lemn (de abanos) de care sînt legate coardele la vioară și la cobză. 2. Pană de lemn cu care se răsucește coarda ferăstrăului pentru a se întinde pînza; încordător, sucitor. — Din **coardă** + suf. *-ar*.

CORDEÁ, *cordele*, s. f. (Reg.) 1. Panglică îngustă, de lînă sau de mătase, care servește ca ornament (legată în păr, la gît, la pălărie etc.). 2. Tenie. [Var.: (înv.) **cordélă** s. f.] — Ngr. **kordela** (tc. **kordela**).

CORDÉLĂ s. f. v. **cordea**.

CORDÉLĂ[2], *cordele*, s. f. Pește de mare asemănător cu țiparul *(Leptocephalus conger)*. — Ngr. **kordela**.

CORDELÚȚĂ, *cordelițe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *cordea*.

CORDÉNCI, *cordenciuri*, s. n. (Pop.) 1. Piesă componentă a războiului de țesut, constînd dintr-o șindrilică lungă cu crestături pe o margine, care oprește sulurile să dea înapoi; cripalcă, piedică. 2. Limba meliței. — Din **coardă** + suf. *-enci*.

CORDIÁL, -Ă, *cordiali, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care pornește din toată inima; afectuos. [Pr.: *-di-al*] — Fr. **cordial**.

CORDIALITÁTE s. f. Însușirea de a fi cordial. [Pr.: *-di-a-*] — După fr. **cordialité**.

CORDÍȘ adv. (Reg.) Pieziș. — Din **coardă** + suf. *-iș*.

CORDÓN, *cordoane*, s. n. I. 1. Cingătoare (de panglică, de piele etc.); centură, curea. ✦ (Înv.) Panglică lată de mătase purtată diagonal pe piept, de care atîrnau anumite decorații înalte; gradul cel mai înalt al unei decorații. 2. (În expr.) *Cordon litoral* = fîșie de uscat care desparte o lagună sau un liman de mare. 3. Ansamblu de fire electrice foarte flexibile, servind în telefonie. II. 1. Șir de posturi militare însărcinate cu un serviciu de pază; linie compactă, formată de obicei din soldați, care au ca sarcină să asigure ordinea în cazul unei afluențe de oameni. ◇ *Cordon sanitar* = ansamblul măsurilor de izolare la care este supusă o localitate sau o țară unde bîntuie o boală molipsitoare; (concr.) patrulă sau grup de patrule care asigură această izolare. 2. (Înv.) Frontieră, graniță. — Fr. **cordon**.

CORDONÁȘ[1], *cordonași*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *cordon* (I 1).

CORDONÁȘ[2], *cordonași*, s. m. (Înv.) Grănicer. — Din **cordon** (= *cordun*, puțin folosit) + suf. *-aș*.

CORDOVÁN, *cordovane*, s. n. (Înv. și arh.) Piele fină pentru încălțăminte de lux; marochin. — It. **cordovano**.

CORÉCT, -Ă, *corecți, -te*, adj. 1. Conform cu regulile juste (ale artei, ale științei etc.); așa cum trebuie. 2. (Despre oameni) Care are o ținută, o purtare, o atitudine ireproșabilă; cinstit. — Fr. **correct** (lat. lit. **correctus**).

CORECTÁ, *corectez*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) îndrepta greșelile, defectele etc.; a (se) corija. — Din **corect**.

CORECTÁRE, *corectări*, s. f. Acțiunea de *a (se) corecta*; îndreptare, corijare.

CORECTITÚDINE s. f. 1. Calitatea de a fi corect; lipsă de greșeli. 2. Ținută sau purtare corectă; cinste. — Din **corect** (după *rectitudine*).

CORECTÍV, *corective*, s. n. Ceea ce îndreaptă ceva; îndreptare, rectificare. — Fr. **correctif**.

CORÉCTOR, -OÁRE, *corectori, -oare*, s. m. și f. Persoană însărcinată cu marcarea, pe o corectură, a greșelilor de tipar care trebuie îndreptate de tipografie. [Acc. și: *corectór*] — Fr. **correcteur** (lat. lit. **corrector**).

CORECTÚRĂ, *corecturi*, s. f. 1. Corectare a greșelilor de culegere ivite în decursul tipăririi unui text. 2. (Concr.) Foaie de probă, tipărită provizoriu, pe care se înseamnă greșelile de tipar care trebuie îndreptate de tipografie. — Germ. **Korrektur** (lat. lit. **correctura**).

CORÉCȚIE, *corecții*, s. f. 1. (În trecut) Pedeapsă corporală aplicată unui vinovat; bătaie. ◇ *Casă de corecție* = închisoare de minori. 2. Cantitate care trebuie adăugată sau scăzută din indicațiile date de un instrument de măsurare, pentru a obține adevărata valoare a mărimii măsurate. *Corecție barometrică*. — Fr. **correction** (lat. lit. **correctio, -onis**).

CORECȚIONÁL, -Ă, *corecționali, -e*, adj. Care sancționează un delict. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **correctionnel**.

COREE s. f. Boală de nervi, frecventă mai ales la copii, caracterizată prin mișcări musculare involuntare și dezordonate. — Fr. **chorée**.

COREEÁN, -Ă, *coreeni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Coreei sau populației ei, privitor la Coreea sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Coreei. — Din **Coreea** + suf. *-ean*.

COREGRÁF, *coregrafi*, s. m. Maestru de dans și de balet. — Fr. **chorégraphe**.

COREGRÁFIC, -Ă, *coregrafici, -e*, adj. Care ține de coregrafie, privitor la coregrafie. [Var.: **coreográfic, -ă** adj.] — Fr. **chorégraphique**.

COREGRAFÍE s. f. Arta dansului și a baletului. [Var.: **coreografíe** s. f.] — Fr. **chorégraphie**.

CORELÁT, -Ă, *corelați, -te*, adj. Care se află sau este pus în corelație cu ceva. — Fr. **corrélate**.

CORELATÍV, -Ă, *corelativi, -e*, adj. Care este în relație reciprocă cu ceva, indicînd un raport reciproc. ◇ *Noțiuni corelative* = noțiuni care conțin note arătînd existența unei anumite legături reciproce între două obiecte ale gîndirii. *Conjuncții corelative* (și substantivat, f.) = conjuncții care introduc două propoziții coordonate sau o propoziție regentă și una subordonată, între care există un raport de corelație. — Fr. **corrélatif**.

CORELÁȚIE, *corelații*, s. f. Relație, legătură reciprocă între două sau mai multe lucruri sau fenomene. — Fr. **corrélation**.

CORELIGIONÁR, -Ă, *coreligionari, -e*, s. m. și f. Persoană care are aceeași credință religioasă cu alta, considerată în raport cu aceasta. [Pr.: *-gi-o-*] — După fr. **coreligionnaire**.

COREOGRÁF s. m. v. **coregraf**.

COREOGRÁFIC, -Ă adj. v. **coregrafic**.

COREOGRAFÍE s. f. v. **coregrafie**.

COREPETITÓR, -OÁRE, *corepetitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care are sarcina să repete rolurile cu cîntăreții de operă și cu corpul de balet, acompaniindu-i la pian. — Lat. lit. **correpetitor**.

CORESPONDÁ, *corespondez*, vb. I. Intranz. A comunica cu cineva prin scrisori, a fi în corespondență cu cineva. [Var.: (înv.) **corespundă** vb. I] — După germ. **korrespondieren**.

CORESPONDÉNT[1], *corespondente*, adj. n. (În expr.) *Unghiuri corespondente* = fiecare dintre cele patru perechi de unghiuri nealăturate între ele, formate de aceeași parte a unei secante care taie două drepte, unul dintre unghiuri fiind în interiorul dreptelor și altul în afara lor. — După fr. **correspondant**.

CORESPONDÉNT[2], **-Ă**, *corespondenți*, *-te*, s. m. și f., adj. I. S. m. și f. 1. Persoană care colaborează la un ziar, trimițînd corespondențe cu conținut informativ din locul în care se află. 2. Persoană care, în lipsa părinților unui elev, are răspunderea acestuia față de autoritățile școlare. 3. (Rar) Persoană cu care cineva este în corespondență. II. Adj. (În expr.) *Membru corespondent* = membru al unei instituții științifice sau al unei academii, care are aceleași obligații și drepturi ca și un membru activ, cu excepția dreptului de vot. — După fr. **correspondant**.

CORESPONDÉNȚĂ, *corespondențe*, s. f. I. 1. Schimb (regulat) de scrisori între două sau mai multe persoane. ✦ Totalitatea scrisorilor schimbate între două persoane. ✦ Conținutul unei scrisori. ✦ *Învățămînt prin corespondență* = sistem de învățămînt fără frecvență, elevii trimițînd temele în scris, prin poștă. 2. Relatare a faptelor petrecute într-o localitate, făcută de corespondentul unui ziar. II. Raport, legătură între lucruri, fenomene, organe, părți ale unui întreg care se potrivesc între ele; concordanță, armonie. ✧ *Corespondența timpurilor* = raportul dintre timpul verbului unei propoziții subordonate și timpul verbului din propoziția regentă. [Var.: (înv.) **corespondință** s. f.] — După fr. **correspondance**.

CORESPONDÍNȚĂ s. f. v. **corespondență**.

CORESPUNDÁ vb. I. v. **corespónda**.

CORESPÚNDE, *corespúnd*, vb. III. Intranz. 1. A fi conform cu ceva, a se potrivi, a răspunde la așteptări, dorințe sau speranțe. 2. A fi în legătură sau în comunicare cu ceva; a fi situat în același plan cu ceva, a se afla în dreptul altui obiect. [Part. *corespuns*] — Fr. **correspondre**.

CORESPUNZĂTÓR, -OÁRE, *corespunzători*, *-oare*, adj. Care corespunde, care se potrivește, care este potrivit sau conform, care se află în conformitate cu... — Din **corespunz** (prez. ind. al lui *corespunde*) + suf. *-(ă)tor*.

COREȚ, *corețe*, s. n. (Reg.) Unitate de măsură pentru capacitate, echivalentă cu aproape un hectolitru și un sfert, întrebuințată mai ales pentru cereale. — Ucr. **korec'**, pol. **korzec**.

CÓRFĂ, *corfe*, s. f. (Reg.) 1. Coș[1] (1). 2. (În limbajul minerilor) Colivie (2). — Germ. dial. **Korf**.

CORFÍȚĂ, *corfițe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *corfă* (1).

CORHÁN, *corhani*, s. m. Insectă mică, de culoare galbenă-roșiatică, care trăiește în locuri întunecoase și se hrănește cu resturi alimentare *(Blatta germanica)*; șvab.

CORHÁNĂ, *corhane*, s. f. Coastă de deal stearpă, rîpoasă, greu accesibilă. — Ucr. **kurhan**.

CORI s. m. (Reg.) Pojar. ✧ *Cori de vînt* = vîrsat de vînt. — Rus **kor'**.

CORIÁNDRU s. m. Plantă erbacee cu flori albe și miros pătrunzător, ale cărei semințe uscate se întrebuințează în bucătărie pentru calitățile lor aromatice *(Coriandrum nativum)*. [Pr.: *-ri-an-*] — Ngr. **koriandron**.

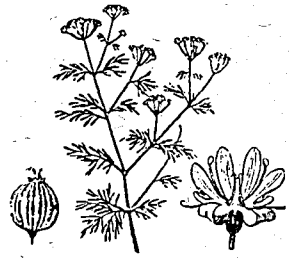

Coriandru

CORIDÓR, *coridoare*, s. n. Loc de trecere îngust (și lung) care leagă încăperile unei clădiri, din care se intră în odăile aceluiași apartament sau ale aceluiași etaj. ✦ Culoar de-a lungul compartimentelor unui vagon de cale ferată. — Fr. **corridor** (germ. **Korridor**).

CORIDORÁȘ, *coridoroașe*, s. m. Diminutiv al lui *coridor*.

CORIFÉU, *corifei*, s. m. 1. Persoană cu rol conducător într-un domeniu de activitate; fruntaș, căpetenie. 2. (În tragedia greacă antică) Conducătorul corului (2). — Fr. **coryphée** (<gr.).

CORIGÉNT, -Ă, *corigenți*, *-te*, s. m. și f. Elev care nu a obținut notă de trecere la una sau la mai multe materii și care este chemat să dea un nou examen la aceste materii. — Lat. lit. **corrigens, -ntis**.

Corimb

CORIGÉNȚĂ, *corigențe*, s. f. Situația unui corigent; examen dat de un corigent. — V. *corigent*.

CORIGÍBIL, -Ă, *corigibili*, *-e*, adj. Care se poate corija. — După fr. **corrigible**.

CORIJÁ, *corijez*, vb. I. Tranz. A corecta, a îndrepta. — Fr. **corriger**.

CORIJÁRE, *corijări*, s. f. Faptul de *a corija*; corectare, îndreptare.

CORÍMB, *corimbe*, s. n. Inflorescență în formă de umbrelă. — Fr. **corymbe** (lat. lit. **corymbus**).

CORINDÓN s. n. Oxid de aluminiu foarte dur, care se găsește în calcare cristaline sau în nisipuri și care se poate prepara și pe cale artificială, unele varietăți fiind pietre prețioase, iar altele, cu aspect de mase grăunțoase, fiind folosite pentru șlefuire. — Fr. **corindon**.

CORINTÉU, *corintei*, s. m. (Maghiarism reg.) Persoană care spune chiuiturile la o nuntă. — Magh. **kurjantó**.

CORINTIÁN, -Ă, *corintieni*, *-e*, adj. Corintic. [Pr.: *-ti-an*] — Fr. **corinthien**.

CORÍNTIC, -Ă, *corintici*, *-e*, adj. (În expr.) *Stil* (sau *ordin*) *corintic* = stil arhitectonic caracterizat prin coloane cu capitelul împodobit cu sculpturi, reprezentînd foi de acantă în volută. *Coloană corintică* = coloană aparținînd acestui stil. — Din **Corint** + suf. *-ic*.

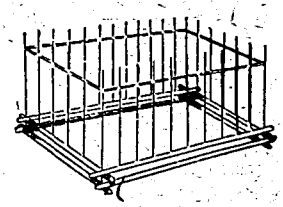

Corlată (3)

CORÍST, -Ă, *coriști*, *-ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă într-un cor. — Fr. **choriste**.

CORLÁTĂ, *corlate*, s. f. (Reg.) 1. Iesle. 2. Îngrăditură sau colibă pentru vite. 3. Îngrăditură care se așază pe car, cînd se cară snopi sau fîn. 4. Poliță în jurul cuptorului, pe care se țin vase de bucătărie și alte lucruri mărunte; prichici. [Pl. și: *corlăți*] — Magh. **korlát**.

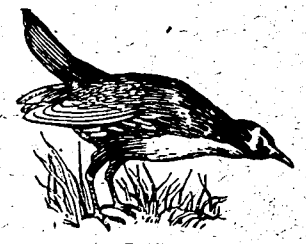

Corlă

CÓRLĂ, *corle*, s. f. Pasăre acvatică migratoare, de mărimea unui porumbel, care trăiește în bălțile și iazurile cu stuf *(Gallinula chloropus)*.

CORLÍ, *corlesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) cufunda în apă, a (se) da la fund. — Din **corlă**.

CORMÁN s. n. v. **cormană**.

CORMÁNĂ, *cormane*, s. f. Parte a plugului care desparte și răstoarnă brazdele. [Var.: (reg.) **cormán** s. n.] — Magh. **kormány**.

CORMORÁN, *cormorani*, s. m. Pasăre palmipedă, ceva mai mare decît o rață, de culoare neagră-verzuie *(Phalacrocorax carbo)*. — Fr. **cormoran**.

Cormoran

CORN[1], *corni*, s. m. Arbore cu lemnul foarte tare, cu flori galbene și cu fructe roșii, comestibile; frunzele lui se întrebuințează la vopsit *(Cornus mas)*. — Lat. **cornus**.

CORN[2], (I 1, 6) *coarne* și (I 4, 5, II) *cornuri*, s. n., (I 3, III) *corni*, s. m. I. 1. (La animalele cornute) Fiecare dintre cele două excrescențe osoase, drepte sau încovoiate, simple sau ramificate, ascuțite la capăt, care formează continuarea osului frontal, ieșind din piele. ✧ Loc. adj. (Despre cuvintele, relatările cuiva) *Cu coarne* = exagerat, de necrezut, gogonat, încornorat. ✧ Expr. *A lua in coarne* = (despre vite) a împunge cu coarnele; *fig.* a se repezi cu vorba la cineva, a certa pe cineva. *A scoate coarne* = a deveni agresiv. *A fi mai cu coarne decît altul* = a fi mai grozav decît altul. *A pune* (cuiva) *funia în coarne* = a înșela, a amăgi (pe cineva); a-i impune (cuiva) voința. *A se lua în coarne cu cineva* = a se încăiera cu cineva. *A-și arăta coarnele* = a-și manifesta răutatea, dușmănia. *A căuta* (sau *a se uita*) *în coarnele cuiva* = a îndeplini toate gusturile, capriciile cuiva. *A pune coarne* = a călca credința conjugală (Pop.) *Cel cu coarne* = dracul. ✦ (Prin analogie) Fiecare dintre cele patru organe tactile și vizuale ale melcului; fiecare dintre cele două excrescențe chitinoase de lîngă ochii unor cărăbuși. 2. (La sg.) Materie osoasă din care sînt făcute coarnele animalelor (folosită pentru fabricarea unor obiecte). 3. Instrument de suflat folosit la vînătoare sau pentru chemări, semnalizări etc. ✦ Instrument muzical de suflat, format dintr-un tub conic de alamă sau din alt metal. ✧ *Corn englez* = instrument muzical din familia oboiului, cu ancie dublă. 4. Obiect făcut din corn (I 2) sau în formă de corn (I 1), în care se păstrează praful de pușcă, sarea etc.; *p. ext.* conținutul acestui obiect. ✧ Expr. *Cornul abundenței* = simbol al belșugului, reprezentat printr-un vas în formă de corn (I 1), umplut cu fructe (și flori). 5. Franzeluță în formă de semilună. 6. (La pl.) Nume dat părților în formă de corn (I 1) ale unor lucruri sau unelte. 7. (În expr.) *Cornul lunii* = luna în primul și ultimul pătrar, cînd are formă de seceră. 8. Compuse: *cornul-secarei* sau *corn-de-secară* = ciupercă parazită care trăiește în ovarul diferitelor plante graminee *(Claviceps purpurea)*. II. 1. (Reg.) Colț, ungher, margine. *Cornul de din dos al casei* (SADOVEANU). 2. (Înv.) Aripă de oaste, de tabără. III. (La pl.) Căprioriii casei. — Lat. **cornu**.

Corn[1]

Corn[2] (I 3)

CORNÁC, *cornaci*, s. m. Conducător de elefanți sau, *p. ext.*, de alte animale. — Fr. **cornac**.

CORNÁCI[1] s. m. Plantă erbacee acvatică cu flori albe, cu fructele negre-cenușii, comestibile *(Trapa natans)*. — Din **corn**[1] + suf. *-aci*.

CORNÁCI[2], **-E**, *cornaci*, *-e*, adj. (Despre animale) Cu coarne lungi. — Din **corn**[2] + suf. *-aci*.

Cornul abundenței

CORNALÍNĂ s. f. Varietate de agat semitransparentă, roșie-închisă. — Fr. **cornaline** (it. **cornalina**).

CORNÁR, *cornari*, s. m. (Înv.) Slujbaș care strîngea cornăritul. — Din **corn**[1] + suf. *-ar*.

CORNÁT, **-Ă**, *cornați*, *-te*, adj. (Rar) Cornut. — Din **corn**[2] + suf. *-at*.

CORNĂRÍ, *cornăresc*, vb. IV. Intranz. 1. (Reg.) A conduce plugul ținîndu-l de coarne. 2. (Înv.) A strînge cornăritul; a impune cornăritul. — Din **corn**[2].

CORNĂRÍT s. n. (Înv.) Dare pe vitele cornute — V. *cornări*.

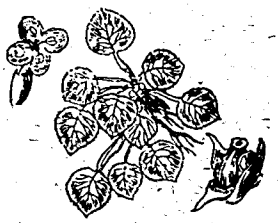

Cornaci

CORNĂȚÁR, *cornățari*, s. m. Insectă mică, cu corpul scurt și lățăreț și cu picioarele dinainte în formă de corniță *(Naucoris cimicoides)*. — Din **cornat** + suf. *-ar*.

CORNÉCI, *cornece*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *corn*[2] (I 1).

CORNÉE, *cornee*, s. f. Membrana anterioară, transparentă, a ochiului. — Fr. **cornée**.

CORNÉT[1], *cornete*, s. n. 1. Bucată de hîrtie răsucită în formă de pîlnie, în care se împachetează articole mărunte de băcănie, de cofetărie etc. ✦ Conținutul unui astfel de pachet. 2. (În expr.) *Cornet acustic* = instrument în formă de pîlnie, care intensifică vibrațiile sonore și de care se servesc persoanele cu auzul slab. 3. (În expr.) *Cornet nazal* = fiecare dintre cele șase lame osoase în formă de cornet (1), situate cîte trei într-o nară. — Fr. **cornet**.

Cornet acustic

CORNÉT[2], *cornești*, s. m. (Înv.) Ofițer inferior de cavalerie; stegar de cavalerie; portdrapel. — Rus **kornet** (<fr.).

CORNÍCE s. f. v. **cornișă**.

CORNÍST, **-Ă**, *cornișți*, *-ste*, s. m. și f. 1. Cornist, trompet. 2. Persoană care cîntă din corn. — Fr. **corniste**.

CORNÍȘĂ, *cornițe*, s. f. Partea superioară, ieșită în afară și ornamentată, a zidului unei construcții, pe care se sprijină acoperișul. [Var.: **corníce** s. f.] — Fr. **corniche**.

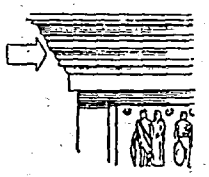

Cornișă

CORNIȘÓR, *cornișoare*, s. n. (Bot.) 1. Brădișor (2). 2. Mică plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare *(Lycopodium annotinum)*. — Din **corn**[1] + suf. *-ișor*.

CORNÍȚĂ, *cornițe*, s. f. Varietate de struguri cu boabe negre-roșietice, asemănătoare cu coarna (2). — Din **coarnă** + suf. *-iță*.

CORNÍȚE s. f. pl. Coarne mici (încă nedezvoltate) pe care le au unele animale. — Din **coarne** (pl. lui *corn*[2]) + suf. *-ițe*.

CORNORÁT, **-Ă** adj. v. **încornorat**.

CORNÓS, **-OÁSĂ**, *cornoși*, *-oase*, adj. Care are consistența cornului[2]; dur. ✧ *Celulă cornoasă* = celulă epitelială moartă. *Strat cornos* = strat de protecție a pielii, relativ dur, format din celule cornoase. — Din **corn**[2] + suf. *-os*.

Cornișor (2)

Cornuț (2)

CORNULÉȚ, *cornulețe*, s. n. Diminutiv al lui *corn*[3]. ✦ Fig. (Rar) Adaos, înfloritură, exagerare.

CORNURÉLE s. n. pl. Coltișoare, unghiulețe. — Din **corn**[2] + suf. *-(ur)ele*.

CORNÚT, **-Ă**, *cornuți*, *-te*, adj. (Despre unele animale sau despre capul lor) 1. Care are coarne. ✦ (Substantivat, f.) Vită cornută, animal cornut. 2. Cu coarne mari, bine dezvoltate. 3. (În expr.) *Secară cornută* = cornul-secarei, v. *corn*[3]. — Lat. **cornutus**.

CORNÚȚ, *cornuți*, s. m. 1. Plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare și cu fructele în formă de capsule mari, cilindrice *(Cerastium alpinum)*. 2. Plantă erbacee cu flori albe *(Cerastium arvense)*. — Din **corn**[1] + suf. *-uț*.

COROÁNĂ, *coroane*, s. f. 1. Podoabă în formă de cerc făcută din flori și frunze, cu care se încununa capul; cunună. ✦ Fig. Încununare. *Gloria țării și-a sa mărire, Iată coroana vieții întregi* (ALECSANDRI). ✦ Cunună de flori sau de frunze (naturale sau artificiale) care se depune, ca omagiu, la mormîntul cuiva. 2. Podoabă de metal (ornată cu pietre prețioase) purtată de monarhi la ocazii solemne, ca semn al puterii lor; (prin analogie) tiară papală. ✦ Semn distinctiv pe stemele și blazoanele familiilor imperiale, regale sau senioriale. V. *blazon*. ✦ Fig. Putere monarhică, suveranitate; *p. ext.* persoană care deține această putere. 3. Totalitatea crengilor unui arbore, ale unui arbust etc. 4. Unitate monetară în anumite țări. 5. Partea superioară a dintelui omului, care iese din gingie și este acoperită cu smalț. ✦ Îmbrăcăminte de metal sau de porțelan cu care se acoperă un dinte sau o măsea cariată. 6. Partea de deasupra copitei la piciorul calului. 7. Suprafață cuprinsă între două cercuri concentrice. ✦ *Coroană solară* = regiune luminoasă în jurul soarelui, formată din stratul exterior și cel mai rarefiat al atmosferei solare, vizibil cu ochiul liber în timpul unei eclipse totale de soare. *Coroana boreală* = numele unei constelații (circulare) din emisfera boreală. 8. Nume dat mai multor piese sau părți de piese mecanice de formă circulară. — Lat. lit. **corona**.

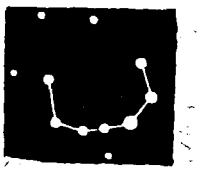

Coroana boreală

COROBÁNĂ, *corobane*, s. f. (Reg.) Scorbură de copac.

COROBEÁȚĂ, *corobețe*, s. f. (Reg.) Măr pădureț.

COROBORÁ, *coroborez*, vb. I. Tranz. A întări, a sprijini, a da putere. — Fr. **corroborer** (lat. lit. **corroborare**).

COROBORÁRE, *coroborări*, s. f. Acțiunea de *a corobora*.

COROÍ, *coroi*, s. m. Nume dat mai multor specii de păsări răpitoare mici, în special șoimului. — Magh. **karoly**.

Coroi

COROIÁ, pers. 3 *coroiază*, vb. I. Refl. (Rar, despre nas) A fi încovoiat, adus, cu vîrful în jos. — Din **coroi**.

COROIÁT, **-Ă**, *coroiați*, *-te*, adj. (Despre ciocul păsărilor, *p. ext.* despre nasul oamenilor) Încovoiat cu vîrful în jos, adus. ✦ (Despre oameni) Care are nasul adus. — V. *coroia*.

COROÍDĂ, *coroide*, s. f. Membrană subțire și pigmentată a ochiului, așezată între sclerotică și retină. — Fr. **choroïde**.

COROIÉTIC, **-Ă**, *coroietici*, *-e*, adj. (Reg.) Coroiat. — Din **coroiat** + suf. *-ic*.

COROLÁR, *corolare*, s. n. (Mat.) Concluzie enunțată ca o consecință a unei teoreme demonstrate. ✦ Idee care decurge dintr-o teorie, dintr-o afirmație etc. — Fr. **corollaire**.

COROLÁ, *corole*, s. f. Totalitatea petalelor unei flori, care alcătuiesc învelișul floral intern. — Fr. **corolle**.

Corole

COROMÍSLĂ, *coromisle*, s. f. (Reg.) Cobiliță. — Ucr. **koromysło**.

CORONAMÉNT, *coronamente*, s. n. 1. Ornament care încununa o clădire, o poartă etc. 2. Partea superioară a unui chei, a unui dig, a unui zid de sprijin, alcătuită din piatră de talie. — După fr. **couronnement**.

CORONÍȘTE s. f. Plantă erbacee cu flori albe sau roșietice, folosită ca nutreț *(Coronilla varia)*. — Din **coroană** + suf. *-iște*.

CORONÍȚĂ, *coroniță*, s. f. Diminutiv al lui *coroană* (1).

COROPCÁR, *coropcari*, s. m. (Reg.) Negustor ambulant. ✦ (Fam.) Hoinar, vagabond. — Din **coropcă** (puțin folosit; < rus *korobka*) + suf. *-ar*.

COROPÉȘNIȚĂ s. f. v. **coropișniță**.

COROPÍȘNIȚĂ, *coropișnițe*, s. f. Insectă care trăiește în pămînt și care atacă în special culturile de grădinărie *(Gryllotalpa vulgaris)*. [Var.: **coropéșniță** s. f.] — Bg. **konopištica**.

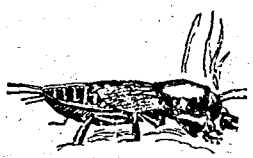

Coropișniță

COROSBÍNĂ, *corosbine*, s. f. Pește de mare cu capul turtit în partea superioară, cu botul scurt, cu aripioara dorsală foarte lungă și alcătuită din numeroase raze spinoase *(Blennius gattorugine)*.

COROSÍV, **-Ă**, *corosivi*, *-e*, adj. 1. (Despre substanțe chimice) Care provoacă o coroziune. ✧ *Agent corosiv* = substanță care exercită o acțiune chimică sau electrochimică pe suprafața unui material cu care vine în contact. *Sublimat corosiv* = clorură de mercur, întrebuințată, în soluție, ca dezinfectant. 2. Fig. Mușcător, usturător, pătrunzător. — Fr. **corrosif** (lat. lit. **corrosivus**).

COROTÍ, *corotesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se descotorosi. — Ucr. **korotyty**.

COROZIÚNE, *coroziuni*, s.f. Proces de alterare a metalului pe cale chimică (sub acțiunea substanțelor corosive) sau electrochimică. ✦ Proces de eroziune a unor roci, sub acțiunea apelor, a vîntului etc. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **corrosion.**

CORP, *corpuri*, s. n., și (I 4) *corpi*, s. m. I. 1. Totalitatea organelor unei ființe vii; trup. V. *organism*. ◇ Loc. adj. și adv. *Corp la corp* = (care se desfășoară) piept la piept, în luptă dreaptă; *p. ext.* înverșunat, aprig. ◇ Expr. *A face corp cu cineva* = a se uni, a se asocia cu cineva. ✦ Trup fără cap; trunchi. ◇ Loc. adj. *De corp* = care se referă la trup; care se poartă direct pe trup. ✦ Cadavru. 2. Parte principală a unui obiect, a unei construcții, a unei mașini etc. ✦ Conținutul unei scrisori (fără formula de introducere și de încheiere și fără adresă); cuprinsul unei cărți. 3. (În expr.) *Corp de casă* (sau *de case*) = clădire, casă mare (cu mai multe apartamente sau aripi). 4. (Fiz.) Agregat de molecule, porțiune determinată de materie. ◇ *Corp străin* = particulă care se deosebește de un tot de altă natură în care se găsește. ✦ (Chim.) Substanță organică sau anorganică. ◇ *Corp simplu* = substanță ale cărei molecule sînt formate din atomi de același fel; element. *Corp compus* = substanță chimică ale cărei molecule sînt formate din atomi ai mai multor elemente. ✦ *Corp ceresc* = astru. ✦ *Corp geometric* = corp mărginit de fețe (plane sau sferice) definite geometric. 5. (În expr.) *Corp delict* = obiect care a servit la săvîrșirea unei infracțiuni sau asupra căruia s-a săvîrșit infracțiunea, adus în justiție ca probă materială contra acuzatului. 6. Măsură de unitate cu care se măsoară, în tipografie, mărimea literelor. II. 1. Totalitatea persoanelor care, prin funcție sau profesie, formează o unitate deosebită, legal constituită. ◇ *Corp constituit* = colectivitate de persoane organizată de obicei pe baza unei legi. *Corp legislativ* (sau *legiuitor*) = totalitatea deputaților dintr-o adunare legislativă. 2. (Cu determinări introduse prin prep. «de») Mare unitate militară, cuprinzînd mai multe divizii, de obicei de aceeași categorie. ◇ *Corp de gardă* = clădirea sau încăperile care adăpostesc garda la o unitate militară. *Corp expediționar* = parte din forțele armate ale unui stat, trimisă, în scopul unei acțiuni îndepărtate, în afara granițelor. (În vechea organizare a armatei) *Corp de trupă* = unitate militară independentă. 3. Corpus. *Corp de legi*. — Fr. **corps** (lat. lit. **corpus**).

CORPOLÉNT, -Ă, *corpolenți, -te*, adj. (Despre oameni) Care are corpul mare; voinic, trupeș. — Fr. **corpulent** (lat. lit. **corpulentus**).

CORPOLÉNȚĂ s. f. Însușirea de a fi corpolent. — Fr. **corpulence.**

CORPORÁL, -Ă, *corporali, -e*, adj. Care ține de corp (I 1), privitor la corp; aplicat corpului; trupesc. ◇ *Percheziție corporală* = percheziție făcută unei persoane, pentru a vedea dacă nu ascunde sub haine sau în buzunarele hainelor corpuri delicte. *Pedeapsă corporală* = pedeapsă constînd din lovituri sau torturi, care se aplica în trecut unui delincvent. — Fr. **corporel** (lat. lit. **corporalis**).

CORPORATÍSM s. n. Doctrină politică și economică, care preconizează necesitatea menținerii corporațiilor. — Fr. **corporatisme.**

CORPORATÍST, -Ă, *corporatiști, -ste*, adj. I. Care ține de corporatism și de ideologia lui, privitor la corporatism și la ideologia lui. ✦ (Substantivat) Adept al corporatismului. 2. Corporativ. — Din **corporat**[ism] + suf. *-ist*.

CORPORATÍV, -Ă, *corporativi, -e*, adj. Care ține de corporații, privitor la corporații; pe bază de corporații. — Fr. **corporatif.**

CORPORÁȚIE, *corporații*, s. f. (În orînduirea feudală) Organizație profesională de meseriași care apăra interesele și drepturile membrilor săi împotriva feudalilor. — Fr. **corporation.**

CÓRPUS, *corpusuri*, s. n. (Livresc) Culegere de documente, inscripții, fragmente etc. din mai mulți autori referitoare la un anumit subiect sau la o anumită epocă. — Lat. lit. **corpus.**

CORPÚSCUL, *corpusculi*, s. m. Particică de materie; corp foarte mic. — Fr. **corpuscule** (lat. lit. **corpusculum**).

CORPUSCULÁR, -Ă, *corpusculari, -e*, adj. (Rar) Care ține de corpuscul, privitor la corpuscul. — Fr. **corpusculaire.**

CORSÁJ, *corsaje*, s. n. Partea rochiei care acoperă bustul. — Fr. **corsage.**

CORSÁR, *corsari*, s. m. (În trecut) Comandant al unei nave particulare înarmate, care în timp de război, cu permisiunea guvernului său, ataca vasele inamice; *p. ext.* pirat, hoț de mare. — It. **corsaro** (fr. **corsaire**).

CORSÉT, *corsete*, s. n. Centură elastică lată și întărită uneori prin lamele flexibile, servind la strîngerea taliei. ◇ *Corset medical* = obiect special făcut din ghips sau din alt material pentru a susține, a fixa anumite organe, ori pentru a corecta unele deformații ale sistemului osos. — Fr. **corset.**

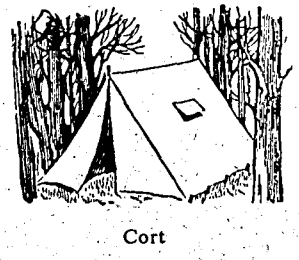

Cort

CORT, *corturi*, s. n. Adăpost portativ făcut dintr-un schelet de țăruși bătuți în pămînt și acoperit cu pînză tare și impermeabilă etc. ◇ *Foaie de cort* = bucată de pînză impermeabilă, croită astfel încît să se poată face din ea un cort. ◇ Expr. *A umbla cu cortul* = a nu avea locuință stabilă; a hoinări. ✦ Compus: *ca-la-ușa-cortului* = a) numele unui dans popular și melodia după care se execută; b) se spune despre purtarea necuviincioasă, grosolană a cuiva. — Ngr. **korti.**

CORTÉGIU, *cortegii*, s. n. Șir de persoane care însoțesc o ceremonie. — It. **corteggio** (fr. **cortège**).

CORTÉL[1], *corteluri*, s.n. (Reg.) Umbrelă. — Din **cort** + suf. *-el*.

CORTÉL[2], *corteluri*, s.n. (Reg.) Haină bărbătească de lînă, brodată, cu mîneci din postav alb.

CORTÉL[3], *corteluri*, s. n. (Reg.) Gazdă, loc de rămas peste noapte. — Magh. **kortély.**

CORTELÁȘ, *cortelași*, s. m. (Reg.) Persoană care ține în gazdă elevi. — Din **cortel**[3] + suf. *-aș*.

CORTICÁL, -Ă, *corticali, -e*, adj. Care ține de scoarța sau de învelișul exterior al unui organ animal sau vegetal. ✦ Care ține de scoarța creierului mare. — Fr. **cortical.**

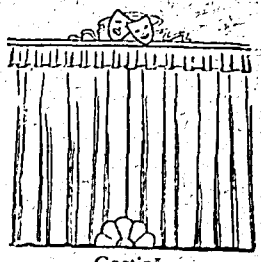

Cortină

CORTÍNĂ, *cortine*, s. f. Perdea de stofă, de catifea etc. care desparte scena de sala de spectacol și care se ridică sau se dă în lături la începutul spectacolului și se coboară sau se închide la sfîrșitul fiecărui act. ✦ Perdea de metal care desparte scena de sala de spectacol, folosită în caz de incendiu, pentru a preveni extinderea incendiului. — It. **cortina.**

CORTULÉȚ, *cortulețe*, s. n. Diminutiv al lui *cort*.

CORTURÁR, -Ă, *corturari, -e*, s. m. și f. Țigan care locuiește în mod obișnuit în corturi; țigan nomad. — Din **cort** + suf. *-(ur)ar*.

CORTURÉL, *corturele*, s. n. (Pop.) Cortuleț. — Din **corturi** (pl. lui *cort*) + suf. *-el*.

CORÚMPE vb. III. v. **corupe.**

CORUPĂTÓR, -OÁRE, *corupători, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care corupe. — Din **corup** (prez. ind. al lui *corupe*) + suf. *-ător* (după lat. *corruptor*).

CORÚPE, *corúp*, vb. III. 1. Tranz. și refl. A (se) abate de la linia moralității, corectitudinii sau datoriei. 2. Tranz. A face ca o idee, un fenomen social, un sentiment etc. să-și piardă integritatea, puritatea etc.; a deforma, a strica. [Perf. s. *corupsei*, part. *corupt*. — Var.: (înv.) **corúmpe**, (rar) **conrúpe** vb. III] — Lat. lit. **corrumpere** (după *rupe*).

CORÚPERE, *coruperi*, s. f. Acțiunea de *a (se) corupe*.

CORÚPT, -Ă, *corupți, -te*, adj. (Despre oameni) Care se abate de la morală; desfrînat, depravat, stricat. ✦ (Despre cuvinte, termeni, fraze etc.) Deformat, stricat. — V. *corupe*.

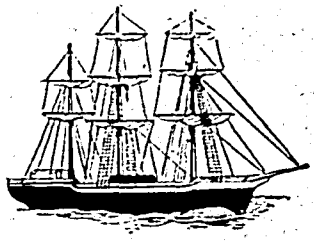

Corvetă (2)

CORUPTÍBIL, -Ă, *coruptibili, -e*, adj. (Despre oameni) Care poate fi corupt. — Fr. **corruptible** (lat. lit. **corruptibilis**).

CORÚPȚIE, *corupții*, s. f. 1. Stare de abatere de la moralitate, de la cinste, de la datorie. 2. Desfrînare, depravare. [Var.: (înv.) **corupțiúne** s. f.] — Fr. **corruption** (lat. lit. **corruptio, -onis**).

CORUPȚIÚNE s. f. v. **corupție.**

CORVÁDĂ, *corvezi*, s. f. 1. Muncă gratuită pe care țăranii erau constrînși să o presteze în folosul moșierilor sau al statului. ✦ Muncă obligatorie pe care o făceau în trecut soldații, cu rîndul, în cazarmă. 2. *Fig.* Obligație neplăcută, muncă silită. [Var.: **corvoádă** s. f.] — După fr. **corvée.**

Cosac

CORVÉTĂ, *corvete*, s. f. 1. Navă de război de mic tonaj, ușor înarmată și cu mare mobilitate în acțiune. 2. (Ieșit din uz) Corabie de război cu trei catarge, mai mică decît fregata și mai mare decît bricul (înarmată cu artilerie ușoară). — Fr. **corvette.**

CORVOÁDĂ s. f. v. **corvadă.**

COSÁC, *cosaci*, s. m. Pește de apă dulce din familia crapului, cu corpul turtit lateral, cu solzi mici, negri-albăstrui pe spinare și argintii pe laturi (*Abramis ballerus*). — Bg. **kosak.**

Cosaș

COSÁȘ, *cosași*, s. m. 1. Om care cosește. ◇ *Cei trei cosași* = cele trei stele din constelația Orionului. 2. (Reg.) Nume dat unei insecte din familia lăcustelor, care scoate un țîrîit asemănător cu fișîitul coasei (*Tettigonia viridissima*): — Din **coasă** + suf. *-aș*.

COSĂCÉL, *cosăcei*, s. m. Diminutiv al lui *cosac*.

COSCIÚG s. n. v. **coșciug.**

COSECÁNTĂ, *cosecante*, s. f. Funcție trigonometrică a unui unghi, egală cu secanta trigonometrică a unghiului complementar. — Fr. **cosécante.**

COSÍ, *cosesc*, vb. IV. 1. Tranz. A tăia (cu coasa sau cu mașina de cosit) iarba, plantele de nutreț, cerealele. ✦ *Fig.* A distruge, a

nimici, a omorî. 2. Refl. A se lovi, în mers, cu un picior de altul. ✦ (Despre părțile de jos ale pantalonilor) A se roade. — Slav (v. sl. kositi).

COSICIOÁRĂ, *cosicioare*, s. f. Diminutiv al lui *cosiță*.

CÓSINUS, *cosinusuri*, s. n. (Mat.) Funcție trigonometrică a unui unghi, egală cu sinusul unghiului complementar. — Fr. cosinus.

COSÍRIȘTE, *cosiriști*, s. f. (Reg.) Loc cosit. — Din cosire + suf. *-iște*.

COSÍT s. n. 1. Acțiunea de *a cosi*. 2. Timpul în care se cosește. vremea coasei.

COSITOÁRE, *cositori*, s. f. Mașină de cosit. — Din cosi + suf. *-(i)toare*.

COSITÓR[1] s. n. Staniu. — Slav (v. sl. kositerŭ <gr.).

COSITÓR[2], **-OÁRE**, *cositori*, *-oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care cosește. 2. S. m. și f. Cosaș. — Din cosi + suf. *-(i)tor*.

COSITORÍ, *cositoresc*, vb. IV. Tranz. A acoperi suprafața interioară a unui vas de metal cu un strat subțire de cositor, pentru a împiedica oxidarea; a spoi. — Din cositor.

COSITORÍRE, *cositoriri*, s. f. Acțiunea de *a cositori*.

COSITORÍT, **-Ă**, *cositoriți*, *-te*, adj. (Despre obiecte de metal) Acoperit cu un strat subțire de cositor; spoit. — V. *cositori*.

COSITÚRĂ, *cosituri*, s. f. 1. Cîmp de pe care s-a cosit iarba. 2. Cantitate de iarbă cosită; nutreț. ✦ Recoltă de nutreț. 3. Rană pe care și-o produc caii, oamenii etc., lovindu-se în mers cu un picior de altul. — Din cosi + suf. *-(i)tură*.

COSÍȚĂ, *cosițe*, s. f. 1. Părul lung al femeilor, împletit într-una sau în două cozi; *p. ext.* păr. ✧ Expr. *A împleti cosiță albă* = a rămîne fată bătrînă, nemăritată. ✦ Șuviță de păr. 2. Plantă erbacee cu flori mici, albe-albăstrui *(Vicia hirsuta)*. — Bg. kosica.

Cosiță

COSIȚÉL s. m. Plantă erbacee cu rădăcina fibroasă, cu frunze mici, lunguiețe și dințate și cu flori albe *(Sium latifolium)*. — Din cosiță + suf. *-el*.

COSMÉTIC, **-Ă**, *cosmetici*, *-e*, adj. Care servește la îngrijirea feței sau a părului. ✦ (Substantivat, n.) Cremă sau loțiune care servește la îngrijirea feței sau a părului. ✦ Care ține de cosmetică, privitor la cosmetică. *Laborator cosmetic*. — Fr. cosmétique.

COSMÉTICĂ s. f. Arta de a îngriji în mod igienic tenul, întrebuințînd metode și preparate adecvate; profesiunea cosmeticianului. ✦ Ramură a industriei chimico-farmaceutice care se ocupă cu fabricarea cosmeticelor. — Fr. cosmétique.

COSMETICIÁN, **-Ă**, *cosmeticieni*, *-e*, s. m. și f. Persoană care se îndeletnicește cu cosmetica. [Pr.: *-ci-an*] — Din cosmetic + suf. *-ian*.

CÓSMIC, **-Ă**, *cosmici*, *-e*, adj. Care ține de cosmos, privitor la cosmos. ✧ *Raze cosmice* = radiații ionizate, cu mare putere de pătrundere, care străbat atmosfera în direcție aproape verticală. *Spațiu cosmic* = spațiu interplanetar. — Fr. cosmique (<gr.).

COSMOGONIC, **-Ă**, *cosmogonici*, *-e*, adj. Privitor la cosmogonie. *Teorie cosmogonică*. — Fr. cosmogonique.

COSMOGONÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul originii și evoluției corpurilor cerești și al sistemelor de corpuri cerești. — Fr. cosmogonie (<gr.).

COSMOGRÁF, **-Ă**, *cosmografi*, *-e*, s. m. și f. Om de știință care se ocupă cu cosmografia. — Fr. cosmographe (<gr.).

COSMOGRÁFIC, **-Ă**, *cosmografici*, *-e*, adj. Care ține de cosmografie, privitor la cosmografie. — Fr. cosmographique.

COSMOGRAFÍE, *cosmografii*, s. f. Ramură a astronomiei care se ocupă cu descrierea universului și a aștrilor. — Fr. cosmographie (<gr.).

COSMOLOGÍE s. f. Știință care studiază structura, dimensiunile și evoluția universului și legile generale care îl conduc. — Fr. cosmologie (<gr.).

COSMOPOLÍT, **-Ă**, *cosmopoliți*, *-te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care ține de cosmopolitism, privitor la cosmopolitism; care manifestă cosmopolitism. 2. (În faza preimperialistă) Care ține de mai multe culturi, comun mai multor țări sau tuturor țărilor; universal. ✦ Pestriț, amestecat (prin prezența mai multor naționalități și limbi). *Oraș cosmopolit*. — Fr. cosmopolite (<gr.).

COSMOPOLITÍSM s. n. Concepție reacționară care, sub pretextul luptei pentru o cultură universală, propagă indiferența și neîncrederea față de tradițiile, cultura și valorile naționale, cu scopul de a aservi popoarele intereselor marilor state imperialiste. — Fr. cosmopolitisme.

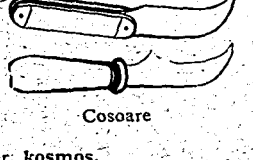

Cosoare

CÓSMOS s. n. Universul considerat ca un sistem, ca un tot organizat. — Gr. kosmos.

COSOR, *cosoare*, s. n. 1. Cuțit scurt, cu vîrful încovoiat, întrebuințat la tăiatul viței-de-vie. 2. Plantă erbacee acvatică, cu tulpină lungă și subțire și cu fructe ovale prevăzute cu spini *(Ceratophyllum demersum)*. — Slav (v. sl. kosorĭ).

COSORÍ, *cosorăsc*, vb. IV. Tranz. 1. A tăia vița-de-vie cu cosorul (1). 2. (Reg.) A ironiza pe cineva, a spune cuiva vorbe supărătoare. — Din cosor.

COSOROÁBĂ, *cosoroabe*, s. f. (Reg.) Fiecare dintre bîrnele așezate orizontal deasupra pereților casei, în lungul acoperișului, pentru a susține căpriorii. [Var.: **costoroábă** s. f.] — Magh. koszorú.

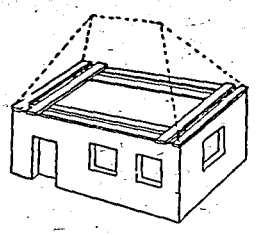

Cosoroabe

COST[1] s. n. Sumă de bani cheltuită pentru producerea sau achiziționarea unui produs. ✧ *Costul vieții* = totalul sumelor cheltuite pentru mijloacele necesare traiului. *Preț de cost* = (în producție) totalul cheltuielilor necesare pentru fabricarea unui bun oarecare; (în circulația mărfurilor) sumă de bani plătită pentru un bun cumpărat în scop de revînzare. ✧ Expr. (În societatea capitalistă) *A vinde sub cost* = a vinde o marfă cu un preț mai mic decît prețul de cost, pentru a face concurență altei întreprinderi. *A vinde în cost* = a vinde o marfă cu un preț egal prețului de cost. — Postverbal al lui costa.

COST[2] s. n. (Germanism reg.) Hrană, mîncare. ✧ Expr. *A ține* (pe cineva) *în cost* = a ține (pe cineva) în pensiune. — Germ. Kost.

COSTÁ, pers. 3 *côstă*, vb. I. 1. Intranz. A avea un preț, o valoare în bani. ✦ A se putea obține numai cu contravaloarea în bani. ✦ A fi scump. 2. Intranz. și tranz. (Măsura valorii fiind altceva decît banii) A (se) plăti cu..., a (se) dobîndi cu prețul a... ✧ Expr. (Tranz.) *Ce mă costă?* = nu am ce pierde. *Nu mă costă (nimic)* = mi-e ușor, nu-mi cere nici un efort. — It. costare.

COSTÁTÓR, **-OÁRE**, *costători*, *-oare*, adj. (Înv.) Costisitor. — Din costa + suf. *-(ă)tor*.

COSTELÍV, **-Ă**, *costelivi*, *-e*, adj. (Despre ființe) Slab, uscățiv (încît i se văd coastele). ✦ (Despre nuci) Al cărei miez se desface cu greutate din coajă. ✦ Fig. (Rar) Arid, sec, sărac. — Bg. kosteliv.

COSTÍE, *costii*, s. f. (Reg.) Coastă de deal. — Din coastă + suf. *-ie*.

COSTISÍ, pers. 3 *costisește*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A costa. — Ngr. kostizo.

COSTISITÓR, **-OÁRE**, *costisitori*, *-oare*, adj. Care costă mulți bani; scump. — Din costisi + suf. *-(i)tor*.

COSTÍȘ[1] s. n. v. costișă.

COSTÍȘ[2], **-Ă**, *costiși*, *-e*, adj. (Adesea adverbial) Înclinat, aplecat pe o coastă, pieziș, oblic, strîmb. — Din coastă + suf. *-iș*.

COSTÍȘĂ, *costișe*, s. f. Coastă de deal; povîrniș, pantă. [Var.: (rar) **costíș** s. n.] — Din coastă + suf. *-işă*.

COSTIȘOÁRĂ, *costișoare*, s. f. (Rar) Costiță. — Din coastă + suf. *-işoară*.

COSTÍȚĂ, *costițe*, s. f. Diminutiv al lui *coastă*; bucată din coasta unui animal, cu carne pe ea, folosită ca aliment.

COSTOROÁBĂ s. f. v. cosoroabă.

CÓSTRAȘ, *costrași*, s. m. (Iht.; reg.) Biban. — Sb. kostreš.

COSTRÉI, *costrei*, s. m. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu rizomul puternic, tîrîtor și cu flori purpurii *(Sorghum halepense)*. — Comp. bg. kostrjava.

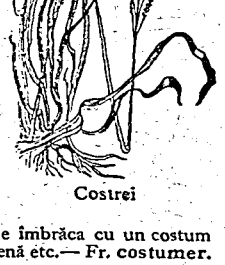

Costrei

COSTÚM, *costume*, s. n. 1. Îmbrăcăminte bărbătească compusă din haină și pantaloni (și din vestă). ✦ Îmbrăcăminte femeiască compusă din fustă și jachetă; taior. 2. (Cu determinări) Fel de îmbrăcăminte la anumite ocazii. 3. (Cu determinări) Fel de îmbrăcăminte caracteristică unui popor, unei regiuni, unei epoci etc.; port. — Fr. costume.

COSTUMÁ, *costumez*, vb. I. Refl. A se îmbrăca cu un costum special pentru bal mascat, pentru ieșirea în scenă etc. — Fr. costumer.

COSTUMÁRE, *costumări*, s. f. Acțiunea de *a se costuma* și rezultatul ei.

COSTUMÁT, **-Ă**, *costumați*, *-te*, adj. Îmbrăcat cu un consum special (la bal, pe scenă etc.). ✧ *Bal costumat* = bal la care participanții poartă costume originale (fără să fie mascați). — V. *costuma*.

COSTUMIÉR, **-Ă**, *costumieri*, *-e*, s. m. și f. Persoană în serviciul unui teatru, care are în păstrare costumele actorilor. [Pr.: *-mi-er*] — Fr. costumier.

COȘ[1], *coșuri*, s. n. 1. Obiect de diferite forme, făcut dintr-o împletitură de nuiele, de papură, de rafie etc., cu sau fără toarte, servind la transportarea sau la depozitarea diverselor obiecte. ✧ Expr. *A arunca* (sau *a da*) *la coș* = a înlătura, a lepăda (lucruri considerate ca lipsite de valoare). ✦ Conținutul unui asemenea obiect. 2. Unealtă de pescuit de formă ovală, cilindrică etc. făcută din împletitură de nuiele sau de mlaje, servind la prinderea peștilor mici. 3. (La jocul de baschet) Cerc metalic fixat perpendicular pe un panou de lemn și prevăzut cu o plasă, prin care trebuie să fie trecută mingea pentru a se marca un punct. 4. Parte din instalația unei mori mici, în formă de ladă cu gura largă și fără fund, în care se toarnă grăunțele de măcinat. ✦ Pîlnie în formă de piramidă la mașina de treierat, în care se bagă snopii. ✦ Lada teascului în care se strivesc boabele, semințele

etc. 5. Împletitură de nuiele care se așază ca o ladă pe pomostina carului, înlocuind loitrele și codîrla, cînd se transportă lucruri mărunte. 6. Acoperămînt de piele sau de pînză al unei trăsuri, care se poate ridica sau strînge. 7. Cavitatea toracică; torace. *Coșul pieptului.* ◇ Expr. (Reg.) *A fi rupt* (sau *fript*) *în coș* = a fi foarte flămînd. *A fi tare în coș* = a fi sănătos, zdravăn. 8. Canal îngust, izolat sau făcut în zid și trecut prin acoperișul unei case, prin care iese fumul de la sobă, de la vatră etc.; horn. — Slav (v. sl. košĭ).

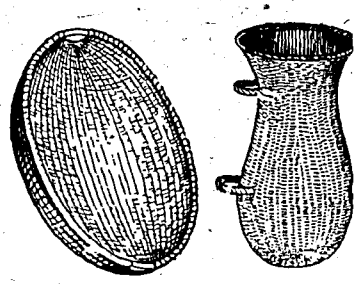

Coșuri

COȘ², *coșuri*, s. n. Bubuliță purulentă care se formează pe față sau pe corp ca urmare a unei leziuni sau a unei inflamații a glandelor sebacee. [Pl. și: (m.) *coști*] — Lat. cossus (sg. după pl. *coși*).

COȘÁR¹, *coșare*, s. n. Îngrăditură de nuiele pentru adăpostirea vacilor, a oilor etc. ✦ Construcție cu pereți din împletitură de nuiele, pentru păstrarea porumbului și a altor produse agricole. — Bg., sb. **košara.**

COȘÁR², *coșari*, s. m. 1. Persoană care curăță coșurile și sobele de funingine; hornar. 2. Persoană care face coșuri (1, 5). — Din **coș**¹ + suf. *-ar.*

COȘÁRCĂ, *coșărci*, s. f. (Reg.) Coș de nuiele împletite. — Din **coșar**² + suf. *-că.*

COȘÁRCÚȚĂ, *coșărcuțe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *coșarcă.*

COȘCÁNĂ, *coșcane*, s. f. (Reg.) Rădăcina și partea tulpinii rămasă la suprafață, după ce s-a tăiat stufu l.

COȘCIÚG, *coșciuge*, s. n. 1. Sicriu. 2. (Reg.) Coșniță de papură în patru colțuri. [Var.: **cosciúg** s. n.] — Slav (v. sl. **kovŭčegŭ**; după *coș).*

COȘCODÁN, *coșcodani*, s. m. Specie de maimuță cu coada foarte lungă *(Cercopithecus).* ✦ Fig. Om urît ca o maimuță. — Ucr. **kočkodan.**

COȘCOGEÁ adj. invar. (Fam.) (Foarte) mare. — Tc. **koskoca** (bg. **koškoga**).

COȘCOGEÁMITE adj. invar. (Fam.) Coșcogea. [Var.: (reg.) **coșcogéme** adj. invar.] — Bg. **koškoga-mi-ti.**

COȘCOGÉME adj. invar. v. **coșcogeamite.**

CÓȘCOV, -Ă, *coșcovi, -e*, adj. (Despre pereți) Coșcovit. — Comp. rus **kočkovatyj** «cu ridicături, deluros, bolovănos».

CÓȘCOVĂ, *coșcove*, s. f. (Reg.) 1. Loc gol, mai ales în malurile apelor, pe sub rădăcini, unde se ascund și unde trăiesc peștii și racii. 2. Nămol vegetal amestecat cu bucăți de rădăcini de stuf și papură, care formează uneori mici insule plutitoare la suprafața apelor; cocioc. — Din **coșcov.**

COȘCOVEÁLĂ, *coșcoveli*, s. f. Parte cojită (dintr-un perete). — Din **coșcovi** + suf. *-eală.*

COȘCOVÍ, pers. 3 *coșcovește*, vb. IV. Refl. (Despre tencuiala sau varul de pe pereți, despre furnirul de pe mobilă etc.) A se coji, a se scoroji. — Din **coșcov.**

COȘCOVÍT, -Ă, *coșcoviți, -te*, adj. (Despre pereți, tencuieli, mobilă etc.) Cojit, scorojit. — V. *coșcovi.*

COȘCOVITÚRĂ, *coșcovituri*, s. f. (Rar) Coșcoveală. — Din **coșcovi** + suf. *-(i)tură.*

COȘENÍLĂ, *coșenile*, s. f. Insectă originară din Mexic, din care se extrage cîrmîzul (3) *(Coccus cacti)*; cîrmîz (2). — Fr. **cochenille.**

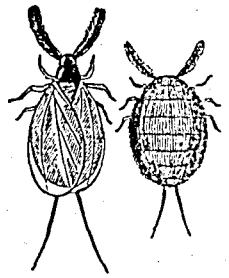

Coșenile (bărbățușul și femela)

COȘÍ, *coșesc*, vb. IV. Refl. (Reg., despre piele) A se băși ca, a se umfla în urma unei lovituri. ◇ Expr. (Tranz.) *A coși în bătaie* (pe cineva) = a bate zdravăn (pe cineva). — V. **coș**³.

COȘMÁGĂ, *coșmăgi*, s. f. (Reg.) Colibă de scînduri; baracă.

COȘMÁR, *coșmaruri*, s. n. Vis cu senzații de apăsare și înnăbușire. ✦ Fig. Grijă apăsătoare, obsedantă. — Fr. **cauchemar.**

COȘMELÍE, *coșmelii*, s. f. (Reg.) Casă veche, mică și dărăpănată. [Var.: **cușmelíe** s. f.]

CÓȘNIȚĂ, *coșnițe*, s. f. 1. Coș mic de nuiele sau de papură, folosit la tîrguieli. ◇ Expr. *Bani de* (sau *pentru) coșniță* = sumă destinată tîrguielilor zilnice pentru procurarea alimentelor. 2. Stup făcut din papură, paie, nuiele etc. — Slav (v. sl. **košĭnica**).

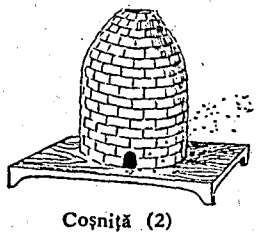

Coșniță (2)

COȘOLÍNĂ s. f. (Reg.) Cereale cosite de verzi și date ca nutreț la vite. — Ucr. **košelyna.**

COȘTEREÁȚĂ, *coștereațe*, s. f. (Reg.) Coteț. — Comp. rus **kuščá**, ucr. **kuča.**

COȘTOROÁBĂ, *coștoroabe*, s. f. (Rar) Cocioabă. — V. *cosoroabă.*

COȘULÉȚ, *coșulețe*, s. n. Diminutiv al lui *coș*¹ (1).

COT, (1) *coate* și (2, 3, 4) *coturi*, s. n., (5) *coți*, s. m. 1. (Anat.; la om) Articulația dintre brat și antebraț; partea exterioară a acestei articulații. ◇ Loc. adv. *Cot la cot* = alături, împreună. ◇ Expr. *A da din coate* = a-și face loc împingînd pe alții; *fig.* a lupta (fără scrupule) pentru a cîștiga o situație. *A lega cot la cot* = a lega cu mîinile la spate (alături de altul). *A-și da coate* (sau *cu cotul)* = a-și face semne (cu cotul). *A băga mîinile pînă-n coate* = a fura zdravăn. (Fam.) *A-i arăta cuiva cotul* = a refuza pe cineva în mod batjocoritor. *A întoarce cuiva cotul* = a nu lua în seamă, a necăji pe cineva. *Mă doare-n cot* = puțin îmi pasă. ✦ Partea mînecii care acoperă articulația dintre brat și antebraț. ✦ (La cal) Partea ieșită în afară a articulației de la mijlocul picioarelor de dinapoi. 2. Loc unde un drum, o vale, un rîu etc. își schimbă brusc direcția; cotitură, întorsură. 3. Tub curbat în forma unui arc de cerc, folosit pentru a face legătura între două conducte care au direcții diferite. 4. (Reg.) Colț, unghi, ungher. *Cînd e vremea lucrului, ședе-n cotu birtului* (HODOȘ). 5. (Înv.) Unitate de măsură variind între 0,606 metri (în Muntenia) și 0,637 metri (în Moldova), reproducînd distanța de la cot (1) pînă la vîrful degetului mijlociu; *p. ext.* măsură considerată în chip subiectiv mare sau mică. ◇ Expr. *A scoate* (sau *a-i ieși cuiva) limba de-un cot,* se zice cînd cineva face un efort peste măsură. ✦ Obiect care se măsoară cu această unitate. ✦ (Reg.) Vergea de lemn sau de metal pentru măsurarea lungimii. — Lat. **cubitus.**

COTÁ, *cotez*, vb. I. Intranz. (În economia capitalistă, despre titluri, acțiuni etc.) A avea o anumită valoare, un anumit curs la bursă. ✦ Tranz. Fig. A aprecia, a prețui, a considera. — Fr. **coter.**

COTANGÉNTĂ, *cotangente*, s. f. Funcție trigonometrică a unui unghi, egală cu tangenta trigonometrică a unghiului complementar. — După fr. **cotangente.**

COTÁR, *cotari*, s. m. 1. Persoană care măsoară cu cotul dimensiunile butoaielor pentru a le calcula capacitatea. 2. (Înv.) Slujbaș însărcinat cu supravegherea măsurătorii cu cotul a mărfurilor vîndute. 3. Omidă a unor fluturi. — Din **cot** + suf. *-ar.*

COTÁRE, *cotări*, s. f. Acțiunea de *a cota;* apreciere, prețuire, considerare.

COTÁRLĂ, *cotarle*, s. f. Cîine prost și leneș; javră, potaie.

CÓTĂ, *cote*, s. f. 1. Parte cu care cineva contribuie la o cheltuială comună sau care îi revine cuiva în urma unei repartizări, unei împărțeli etc. ◇ *Cotă de întreținere* = sumă datorată de fiecare dintre colocatarii unui imobil pentru cheltuielile comune de întreținere. (În economia capitalistă) *Cotă de beneficiu* = parte din beneficiul unei întreprinderi repartizată unui acționar proporțional cu numărul acțiunilor posedate. *Cota bursei* = lista valorilor cotate la bursă. ✦ Parte dintr-un tot căreia i se dă o anumită destinație sau care este supusă unui anumit regim; *p. ext.* raport sau număr abstract care reprezintă această parte. 2. Contribuție obligatorie pe care statul o impune producătorilor și care constă în anumite cantități de cereale, lapte, lînă etc., predate la prețuri oficiale. 3. Altitudinea unui punct de teren față de nivelul mării; înălțime. ✦ (Concr.) Loc pe teren, corespunzător unei altitudini marcate pe o hartă. ◇ *Cota apelor* = nivelul unei ape curgătoare. 4. Semn în litere sau în cifre indicînd locul unor cărți, al unor documente etc. într-o bibliotecă, într-un inventar etc. — Fr. **cote.**

COTÁRÍ, *cotăresc*, vb. IV. Tranz. A măsura cu cotul dimensiunile unui butoi, pentru a-i calcula capacitatea. — Din **cot.**

COTĂRÍT, *cotărituri*, s. n. 1. Faptul de *a cotări.* 2. Meseria cotarului. 3. (Înv.) Dare impusă negustorilor care vindeau marfa cu cotul.

COTĂRÍȚĂ, *cotărițe*, s. f. (Reg.) Coș de nuiele de diferite forme. — Sb. **kotarica.**

COTCODÁC interj. Cuvînt care imită strigătul scos de găini (după ce au ouat). — Onomatopee.

COTCODĂCEÁLĂ, *cotcodăceli*, s. f. Strigătul scos de găini (după ce au ouat). — Din **cotcodăci** + suf. *-eală.*

COTCODĂCÍ, *cotcodăcesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre găini; la pers. 3) A scoate sunetele caracteristice speciei (după ce a ouat). 2. Intranz. și tranz. Fig. (Despre oameni) A vorbi fără rost; a trîncăni, a pălăvrăgi. — Din **cotcodac.**

COTCODĂCÍRE, *cotcodăciri*, s. f. Acțiunea de *a cotcodăci.*

COTCODĂCÍT s. n. Faptul de *a cotcodăci;* cotcodăceală.

COTCOROZÍ, *cotcorozesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A cotcodăci. — Onomatopee.

COTEÁȚĂ s. f. v. **coteț.**

COTECIÓR, *cotecioare*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *coteț.*

COTÉI, *cotei*, s. m. Cîine de talie mică, cu picioarele scurte. — Slav (v. sl. **kotelĭ**).

COTÉICĂ, *coteici*, s. f. Cățea mică. — Din **cotei** + suf. *-că.*

COTEICÚȚĂ, *coteicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *coteică.*

COTELÍ vb. IV. v. **cotili.**

COTENEÁȚĂ, *cotenețe*, s. f. (Pop.) Coteț mic. [Var.: **cotineáță** s. f.] — Din **cot**[eț] + suf. *-eneață.*

COTERÍE, *coterii*, s. f. Grup restrîns de persoane care urmăresc scopuri ascunse, egoiste și care urzesc intrigi și alte acțiuni reprobabile. — Fr. **coterie.**

1. Costum național din Banat (Severin). 2. Costum național din Oltenia. 3. Costum național din Transilvania (Făgăraș). 4. Costum național din Oltenia. 5. Costum național din Transilvania (Săliște). 6. Costum național din regiunea Suceava. 7. Costum național din Transilvania (Oaș). 8. Costum național din Oltenia. 9. Costum național din Muntenia (Rucăr). 10. Costum național din Transilvania (Rășinari). 11. Costum național din Transilvania (Țara Moților). 12. Costum național din Transilvania (Cluj). 13. Costum național din Muntenia (Rîmnicu Sărat). 14. Costum național din Moldova (Vrancea).

COTÉȚ, *cotețe*, s.n. 1. Adăpost pentru păsări, porci sau câini, făcut din scânduri sau din zid. ◇ Expr. *A pune* (pe cineva) *la coteț* = a pune (pe cineva) la îngrășat. ✦ Fig. Închisoare. 2. Îngrăditură rotundă, servind drept capcană de pescuit, făcută din nuiele împletite cu papură și având o deschidere îngustă, întoarsă înăuntru (astfel ca peștele, odată intrat în ea, să nu mai poată ieși). [Var.: **coteáță** s. f.] — Slav (v. sl. **koticĭ**).

COTÍ, *cotesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre râuri, drumuri etc.) A schimba direcția, a face un cot (2); (despre ființe sau vehicule) a face o cotitură; a cârmi. ✦ Tranz. (Neobișnuit) A îndrepta în altă direcție. *Cotea puțin capul și privea în grădină* (SADOVEANU). 2. Tranz. (Rar) A părăsi un drum și a merge în altă direcție. *Cotește ulița către ogoare* (CAMILAR). ✦ A conduce pe cineva pe un drum întortocheat. *Prin rărișe mi-l sucea, Prin cotișe mi-l cotea* (TEODORESCU). 3. Tranz. (Rar) A atinge, a lovi cu cotul pentru a-și face loc. ✦ Refl. A-și face semn (reciproc) cu cotul. — Din **cot**.

COTIDIÁN[1], *cotidiane*, s. n. Gazetă care apare în fiecare zi. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **quotidien**.

COTIDIÁN[2], **-Ă,** *cotidieni, -e*, adj. De fiecare zi; zilnic. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **quotidien** (lat. lit. **quotidianus**).

COTIGÁR[1], *cotigare*, s. n. Căruță joasă și lungă cu care se transportă poveri. [Var.: **cotiugár** s. n.] — Din **cotigă** + **car**.

COTIGÁR[2], *cotigari*, s. m. Persoană care are o cotigă sau cară cu cotiga. — Din **cotigă** + suf. *-ar*.

COTÍGĂ, *cotigi*, s. f. 1. Căruță scurtă folosită la transportarea încărcăturilor ușoare. ✦ Car mare de fier cu pereții întregi, folosit la transportul gunoaielor. 2. Fiecare dintre cele două roți, de mărime inegală, legate între ele printr-o osie, pe care se reazimă grindeiul plugului; teleagă, roate, rotile. [Var.: **cotiúgă** s. f.] — Ucr. **kotyha**.

COTIGÍ, *cotigesc*, vb. IV. Intranz. A schimba direcția; a coti. ◇ Expr. (Rar) *A nu mai avea încotro cotigi* = a se afla într-o situație fără ieșire. — Din **cotigă**.

COTILEDÓN, *cotiledoane*, s. n. 1. Frunza embrionară a unei plante fanerogame, care servește la hrănirea plantei imediat după încolțire. 2. (Anat.) Fiecare dintre cei doi lobi ai placentei. — Fr. **cotylédone**.

COTILEDONÁT, -Ă, *cotiledonați, -te*, adj. (Despre plante) Care are unul sau două cotiledoane. ✦ (Substantivat, f. pl.) Nume generic dat plantelor care au cotiledoane. — După fr. **cotyiédoné**.

COTILÍ, *cotilesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A umbla prin locuri întortocheate, cu multe cotituri. ✦ A căuta cu de-amănuntul; a cotrobăi, a scotoci. [Var.: **cotelí** vb. IV] — Sb. **kotiljati (se)**.

COTILIÓN, *cotilioane*, s. n. (Înv.) Dans cu figuri și scene mimice. [Pr.: *-li-on*] — Fr. **cotillon**.

COTINEÁȚĂ s. f. v. **coteneață**.

COTÍȘ[1] adv. Întortocheat, în zig-zag. — Din **cot** + suf. *-iș*.

COTÍȘ[2], *cotișe*, s. n. (Rar) Loc cotit. — Din **cot** + suf. *-iș*.

COTIȘÓR, *cotișoare*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *cot*.

COTÍT, -Ă, *cotiți, -te*, adj. (Despre râuri, drumuri etc.) Care face sau are cotituri; sinuos, întortocheat. — V. *coti*.

COTITÚRĂ, *cotituri*, s. f. 1. Cot (2). 2. Fig. Transformare calitativă, salt produs în desfășurarea unei acțiuni, a unui eveniment etc. 3. (Rar) Ascunziș. 4. (Pop.) Golf. — Din **coti** + suf. *-(i)tură*.

COTIUGÁR s. n. v. **cotigar**[1].

COTIÚGĂ s. f. v. **cotigă**.

COTIZÁ, *cotizez*, vb. I. Intranz. A plăti o cotizație. — Fr. **cotiser**.

COTIZÁȚIE, *cotizații*, s. f. Sumă fixă plătită periodic de membrii unei asociații, ai unui sindicat, ai unei organizații etc.; *p. ext.* contribuție bănească la o cheltuială comună. — Fr. **cotisation**.

COTÎNGÁN, *cotîngani*, s. m. (Reg.) Băiat între 14 și 17 ani; băiețandru. — Magh. **katang** + suf. *-an*.

COTLÉT, *cotlete*, s. n. 1. Coastă de porc, de vițel etc. împreună cu bucata de carne corespunzătoare (folosită ca aliment); antricot. 2. (La pl.; fam.) Favoriți. — Fr. **côtelette**.

COTLÓN, *cotloane*, s. n. 1. Colț, loc ascuns, neumblat; ascunziș. ✦ (Reg.) Scobitură în malul unui râu, sub nivelul apei. 2. Construcție de zid, suport solid de fier sau înjghebare simplă de pietre, în care se face foc și pe care se așază cazanul la fiert. 3. Firidă făcută în zid, sub cuptorul vetrei țărănești. ◇ Expr. *A sta pe cotlon* = a lenevi, a trândăvi. ✦ (Rar) Adâncitură făcută în zid; firidă, ocniță. — Magh. **katalan**.

ȚOTLONÁȘ, *cotlonașe*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *cotlon*.

COTÓC, *cotoci*, s. m. (Pop.) Cotoi. — Din ***cot** (v. sl. **kotŭ** «pisică») + suf. *-oc*.

COTÓI, *cotoi*, s. m. Masculul pisicii; motan. — Din ***cot** (v. sl. **kotŭ** «pisică») + suf. *-oi*.

COTOLÁN, *cotolane*, s. n. (Reg.) Știulete de porumb.

COTÓN s. n. (Franțuzism) (Fir de) bumbac. — Fr. **coton**.

COTONÓG, -OÁGĂ, *cotonogi, -oage*, adj. Bolnav de picioare, șchiop; *p. ext.* lipsit de o mână sau de un picior. — Ucr. **kuternoha**.

COTONOGEÁLĂ, *cotonogeli*, s. f. (Fam.) Bătaie zdravănă. — Din **cotonogi** + suf. *-eală*.

COTONOGÍ, *cotonogesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Fam.) A bate zdravăn pe cineva. 2. Intranz. (Rar) A se îmbolnăvi de picioare; a șchiopăta. — Din **cotonog**.

COTÓR, (1,2) *cotoare*, s.n., (3) *cotori*, s. m. 1. Tulpină, lujer (la legume și la plante erbacee) care susține frunzele, fructul sau florile. ✦ Partea de jos a unei tulpini. *Cotorul viței.* ✦ Rest nefolositor din mătură. 2. Parte, loc unde se leagă sau unde se cos foile unui registru, ale unui caiet etc. ✦ Parte a unui chitanțier, a unui bonier etc., rămasă după ce s-au rupt jumătățile detașabile care se dau celor interesați; partea fiecărei foi care rămâne după predarea chitanței. 3. (La ființe; rar) Partea dinspre rădăcină a unei pene, a unei cozi sau a unui fir de păr.

COTOROÁNȚĂ, *cotoroanțe*, s. f. Femeie bătrână și rea. ✦ (Mitol. pop.) Vrăjitoare.

COTOROSÍ, *cotorosesc*, vb. IV. Refl. A se descotorosi. — Bg. **kurtulisvam** (<tc. *kurtulmak*).

COTOȘMÁN, *cotoșmani*, s. m. (Pop.) Cotoi, motan (mare). — Din **cotoci** (pl. lui *cotoc*) + suf. *-man*.

COTREÁNȚĂ, *cotrențe*, s. f. (Reg.) Haină veche și ruptă; zdreanță. — Magh. **kotroncz**.

COTRENȚÓS, -OÁSĂ, *cotrențoși, -oase*, adj. (Reg.) Zdrențăros. — Din **cotreanță** + suf. *-os*.

COTROBĂÍ, *cotrobăiesc*, vb. IV. Intranz. A căuta cu de-amănuntul răvășind lucrurile, a cerceta prin tot locul; a scotoci.

COTROBĂIÁLĂ, *cotrobăieli*, s. f. Faptul de *a cotrobăi*; scotocire.

COTRÓG, *cotroage*, s. n. (Reg.) Culcuș, adăpost.

COTROPÍ, *cotropesc*, vb. IV. Tranz. 1. A ocupa prin violență, a pune stăpânire pe ceva în mod abuziv și brutal; a încălca, a invada. ✦ Refl. (Rar) A se nărui, a se prăbuși. 2. Fig. A acoperi, a cuprinde din toate părțile.

COTROPÍRE, *cotropiri*, s. f. Acțiunea de *a cotropi*; ocupare, încălcare, invadare prin violență.

COTROPITÓR, -OÁRE, *cotropitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) 1. Care cotropește; invadator. 2. Fig. Copleșitor; foarte mare, imens. — Din **cotropi** + suf. *-(i)tor*.

Coturn

COTRÚȚĂ, *cotruțe*, s. f. (Reg.) Vatră mică; parte sau colț din vatră; loc gol între cuptor și perete; adâncitură sub vatră. — Magh. **katroc**.

COTÚRN, *coturni*, s. m. Încălțăminte cu talpă groasă pe care o purtau în antichitate actorii de tragedie (ca să pară mai înalți). — Fr. **cothurne** (lat. lit. **cothurnus**).

COTUTÓR, -OÁRE, *cotutori, -oare*, s. m. și f. Persoană însărcinată de o autoritate judiciară să exercite funcția de tutore împreună cu altă persoană. — După fr. **cotuteur**.

COȚCÁR, *coțcari*, s. m. (Fam.) Șarlatan, pungaș. — Din **coțcă** + suf. *-ar*.

CÓȚCĂ s. f. (Reg.) Coțcărie. ◇ Expr. *A juca cuiva o coțcă* = a înșela pe cineva. — Sb. **kocka** «zar».

COȚCĂRÍE, *coțcării*, s. f. (Fam.) Șarlatanie, pungășie. — Din **coțcar** + suf. *-ie*.

COȚOFÁNĂ, *coțofene*, s. f. Pasăre de mărimea unui porumbel, cu coada lungă, cu penele de pe spate negre, lucioase, cu cele de pe piept și de pe partea inferioară a aripilor albe (*Pica caudata*). — Comp. ucr. **kucohvostyp**.

Coțofană

COULÓMB, *coulombi*, s. m. Unitate practică de sarcină electrică, egală cu cantitatea de electricitate transportată de un curent constant de un amper într-o secundă. [Pr.: *cu-*] — Fr. **coulomb**.

COVÁCI, *covaci*, s. m. (Reg.) Fierar. — Slav (v. sl. **kovačĭ**).

COVÁLI, *covali*, s. m. (Reg.) Fierar. — Ucr. **koval'**.

COVÁTĂ, *coveți*, s. f. 1. Albie (1). 2. Ladă de scânduri, în care curge făina la moară, în timpul măcinatului. — Tc. **kovata, kuvata**.

COVĂCÍE, (2) *covăcii*, s. f. (Reg.) 1. Meseria covaciului. 2. Atelierul covaciului. — Din **covaci** + suf. *-ie*.

COVĂLÍE, *covălii*, s. f. (Reg.) Covăcie. — Din **covali** + suf. *-ie*.

COVĂSEÁLĂ, *covăseli*, s. f. (Pop.) Lapte prins sau covăsit, întrebuințat drept cuib pentru fermentarea laptelui dulce. — Din **covăsi** + suf. *-eală*.

COVĂSÍ, *covăsesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A acri laptele dulce cu ajutorul unui cuib de smântână sau de covăseală. — Bg. **kvasja**, sb. **kvasiti**.

COVĂSÍT adj. m. (În expr.) *Lapte covăsit* = lapte închegat și acrit cu ajutorul unui cuib de smântână sau de covăseală. — V. *covăsi*

COVĂȚÍCĂ, *covățele*, s. f. Diminutiv al lui *covată*.

COVÉRCĂ s. f. v. **covergă**.

COVÉRCOT, *covercoturi*, s. n. Stofă fină de lână, cu țesătură deasă. — Fr. **cover-coat** (<engl.).

COVÉRGĂ, *covergi*, s.f. (Reg.) 1. Coviltir. ✦ Acoperământ de frunze, de crengi, de rogojini etc. care servește ca adăpost împotriva

soarelui, a ploii etc. 2. Nuia încovoiată; fiecare dintre sîrmele care alcătuiesc scheletul umbrelei. [Var.: **covércă** s.f.] — Bg. **kuverki**.

COVÉRTĂ, *covérte*, s. f. Puntea superioară a unei nave. — Ngr. **kuverta**.

COVILTÍR, *coviltire*, s. n. Acoperiș la căruță, făcut dintr-un schelet de nuiele curbate peste care se întind rogojini sau pînză groasă. — După fr. **couverture**.

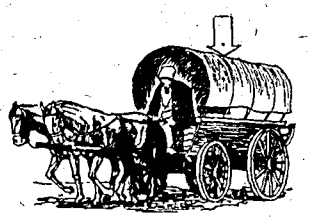

Coviltir

COVÍȚ interj. (Reg.) Guiț. — Onomatopee.

COVIȚĂ, pers. 3 *coviță*, vb. I. Intranz. (Reg.) A guița. [Var.: **coviță**i vb. IV] — Din **coviț**.

COVIȚĂÍ vb. IV. v. **coviț**a.

COVÎRȘÍ, *covîrșesc*, vb. IV. Tranz. A depăși, a întrece (cu mult) în măsură, în număr, în forță etc.; *p. ext.* a copleși, a învinge. — Din **cu** + **vîrf**.

COVÎRȘITOR, -OÁRE, *covîrșitori, -oare*, adj. Care covîrșește; copleșitor; *p. ext.* foarte mare, dominant, extraordinar. — Din **covîrși** + suf. *-(i)tor*.

COVÓR, *covoare*, s. n. Țesătură groasă de lînă, de bumbac etc. (cu figuri și desene de diferite culori), care se așterne pe podea sau pe pat sau se atîrnă pe pereți. — Rus **kovёr**, ucr. **kover**.

COVORÁȘ, *covorașe*, s. n. Diminutiv al lui *covor*.

COVRÍG, *covrigi*, s. m. Produs alimentar în formă de cerc, preparat din făină de grîu (și presărat cu sare, mac etc.). ◇ Expr. *A se face covrig* = a se încovriga, a se încolăci. *A scoate* (sau *a teși*) *la covrigi* = a face să devină (sau a deveni) foarte sărac. — Bg. **kovrig**.

COVRIGÁR, *covrigari*, s. m. Persoană care face sau vinde covrigi. — Din **covrig** + suf. *-ar*.

COVRIGĂRÍE, *covrigării*, s. f. Local unde se fabrică și se vînd covrigi. — Din **covrig** + suf. *-ărie*.

COVRIGÉL, *covrigei*, s. m. Diminutiv al lui *covrig*.

COVRIGÍ, *covrigesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se încovriga. — Din **covrig**.

CÓVRU, *covruri*, s. n. (Reg.) Vizuină, bîrlog, cotlon. — Comp. rus **krov**.

COXALGÍE s. f. Artrită tuberculoasă a coapsei. — Fr. **coxalgie**.

COZ adv. (Reg.) Din cale-afară, extrem de..., foarte. *Frumoasă coz*. — Tc. **koz**.

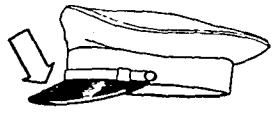

Cozoroc

COZONÁC, *cozonaci*, s. m. Un fel de prăjitură făcută din aluat dospit și frămîntat cu ouă, unt, zahăr etc. — Comp. bg. **kuzunac** (<ngr. *kudunaki*).

COZORÓC, *cozoroace*, s. n. Partea dinainte a chipiului sau a șepcii, în formă de semicerc. [Pl. și: *cozorocuri*] — Rus **kozyrёk**.

CRAB, *crabi*, s. m. Nume dat mai multor specii de animale crustacee cu zece picioare, care trăiesc în mări, aproape de țărm; mai cunoscută este o specie din Marea Neagră, cu carnea foarte gustoasă (*Carcinus moenas*). — Fr. **crabe**.

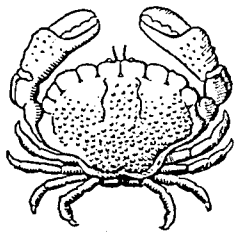

Crab

CRAC, *craci*, s. m. 1. Piciorul omului de la coapsă pînă la călcîi. ✦ Fiecare dintre cele două părți ale pantalonilor, ale ițarilor etc. 2. Crăcană (I 1). 3. Creangă, ramură, cracă. 4. Ramificație de dealuri, picior de deal sau de munte. 4. Ramificație a unei ape curgătoare. — Bg. **krak**.

CRACAJ, *cracajuri*, s. n. Cracare. — După fr. **cracking** (<engl.).

CRACÁRE s. f. Procedeu industrial care constă în tratarea, la temperaturi și presiuni înalte, a hidrocarburilor grele din motorină, asfalt, păcură etc., pentru a obține hidrocarburi ușoare, care au o valoare mai mare. — După engl. **cracking**.

CRĂCĂ, *crăci*, s. f. Ramură (mai groasă) a unui copac; creangă. ◇ Expr. *A-și tăia craca de sub picioare* = a-și pune în primejdie situația, printr-o acțiune necugetată. — Din **crac**.

CRACOVIÁNĂ, *cracoviene*, s. f. Numele unui dans național polonez, cu ritm viu; melodia după care se execută dansul. [Pr.: *-vi-a-*] — Din **Cracovia** + suf. *-ean*.

CRĂFLĂ, *crafle*, s. f. (Reg.) Gogoașă. — Germ. **Krapfen**.

CRAH, *crahuri*, s. n. Fenomen economic caracteristic sistemului capitalist care se manifestă printr-o lipsă acută a creditului pe piață, prin scăderea catastrofală a cursului acțiunilor la bursă și prin devalorizarea monedei curente. — Germ. **Krach**.

Crai-nou

CRAI, *crai*, s. m. 1. (Astăzi poetic sau în basme) Împărat, rege, domnitor. ◇ Compus: *crai-nou* = luna în prima ei fază, cînd are forma unei seceri subțiri; lună-nouă. 2. Bărbat ușuratic, care se ține de chefuri și de femei. ◇ *Crai de curtea veche* = haimana, pungaș, derbedeu, desfrînat. — Slav (v. sl. **kralĭ**).

CRAIDÓN, *craidoni*, s. m. Crai (2). [Pr.: *crai-*] — Din **crai**.

CRAILÎC, *crailîcuri*, s. n. Atitudine, comportare, faptă de crai (2). [Pr.: *crai-*] — Din **crai** + suf. *-îlc*.

CRĂINIC, -Ă, *crainici, -e*, s. m. și f. 1. (Înv. și arh.; la m.) Persoană care anunța altădată mulțimii știrile oficiale; vestitor. 2. (Astăzi) Persoană care citește comunicările oficiale, anunță programul etc. la o stație de radio; spicher. 3. (Reg.) Hăitaș, gonaci (la vînătoare). — Ucr. **krajnik**.

CRÁMĂ, *crame*, s. f. Clădire la o vie, în care se tescuiesc strugurii, se prepară vinul și se depozitează produsele viei și uneltele de lucru. — Comp. sb. **krama**.

CRÁMPĂ, *crampe*, s. f. (La pl.) Dureri acute (în stomac) provocate de contracțiile unor mușchi. ✦ (Rar) Circel. — Fr. **crampe**.

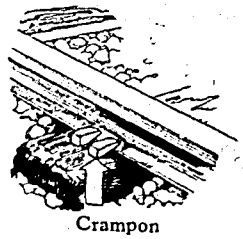

Crampon

CRAMPÓN, *crampoane*, s. n. 1. Piron cu care se fixează pe traverse șinele de cale ferată. 2. Fiecare dintre bucățile mici de talpă groasă care se aplică pe talpa unor bocanci de sport, ca să nu alunece. — Fr. **crampon**.

CRAMPONÁ, *cramponez*, vb. I. Refl. A se agăța cu desperare de ceva, a se ține morțiș de ceva sau de cineva, a nu voi să renunțe, a se strădui din toate puterile să păstreze ceva. — Fr. **cramponner**.

CRAMPONÁRE s. f. Faptul de *a se crampona*.

CRANCALÎC, *crancalîcuri*, s. n. (Rar) Crailîc. — Din **crailîc** + **crancău** (puțin folosit).

CRANIÁN, -Ă, *cranieni, -e*, adj. Care ține de craniu, privitor la craniu. [Pr.: *-ni-an*] — Fr. **cranien**.

Craniu

CRANIOLOGÍE s. f. Parte a antropologiei care studiază evoluția construcției craniului. [Pr.: *-ni-o-*. — Var.: **cranologie** s. f.] — Fr. **craniologie**.

CRÁNIU, *cranii*, s.n. Cutia osoasă a capului, care adăpostește creierul vertebratelor; (pop.) țeastă. ✦ Cap descărnat de om mort; (pop.) hîrcă. — Fr. **crâne** (lat. lit. **cranlum**).

CRANOLOGÍE s. f. v. **craniologie**.

CRAP, *crapi*, s. m. Pește de apă dulce cu solzii mari, cu buza groasă și cu patru mustăți pe falca superioară (*Cyprinus carpio*). — Bg., sb. **krap**.

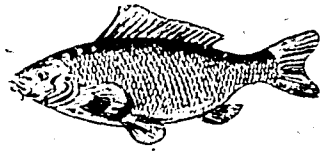

Crap

CRAS, -Ă, *crași, -se*, adj. (Franțuzism) Care nu corespunde nici celor mai modeste exigențe; ale cărui caractere negative sînt sub orice limită; extrem (în sens rău). — Fr. **crasse**.

CRATÉR, *cratere*, s. n. Deschizătură în formă de pîlnie a unui vulcan, prin care izbucnește lava. [Acc. și: *cráter*] — Fr. **cratère**.

CRĂTIMĂ, *cratime*, s. f. Liniuță folosită ca semn grafic pentru a lega două cuvinte care se pronunță împreună, pentru a despărți silabele la sfîrșitul unui rînd etc.; liniuță de unire. — Ngr. **kratima**.

CRĂȚIȚĂ, *cratițe*, s. f. Vas de metal sau de pămînt, de formă rotundă, cu marginea de sus răsfrîntă, cu două toarte, în care se fierbe sau se prăjește mîncarea. ✦ Conținutul acestui vas.

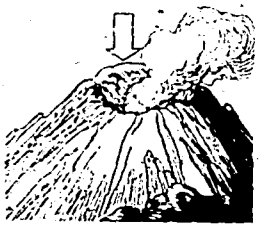

Crater

CRĂȚĂR, *crățări*, s. n. Instalație care transportă pe o bandă rulantă cărbunii extrași din mine.

CRAUL s. n. Sistem de înot în care mișcarea picioarelor are alt ritm decît cea a mîinilor, iar capul rămîne cît mai mult timp sub apă. — Fr. **crawl** (<engl.).

CRAUN adv. (În expr.) *A umbla craun* = a umbla fără rost, haimana.

CRAVAȘÁ, *cravașez*, vb. I. Tranz. A lovi, a biciui cu cravașa. — Fr. **cravacher**.

CRAVAȘÁRE, *cravașări*, s. f. Acțiunea de *a cravașa*; biciuire.

CRAVAȘĂ, *cravașe*, s. f. Vărguță elastică de piele, folosită la călărie. — Fr. **cravache**.

CRAVÁTĂ, *cravate*, s. f. Accesoriu al îmbrăcămintei bărbătești, constînd dintr-o fîșie îngustă de stofă sau de mătase, care se înnoadă la gît și ale cărei capete sînt de obicei lăsate să atîrne pe piept. ◇ *Cravată roșie* (sau *de pionier*) = basma roșie de formă triunghiulară, pe care o poartă la gît pionierii. — Fr. **cravate**.

CRĂCÁN s. n. v. **crăcană**.

CRĂCÁNĂ, *crăcane*, s. f. I. 1. Cracă ramificată în formă de «V»; lemn sau alt obiect desfăcut la un capăt în două sau în mai multe brațe; ramificația unui obiect bifurcat. 2. Ramură de copac bifurcată la un capăt, folosită pentru a sprijini crengile prea încărcate de fructe, cumpăna fîntînii etc. 3. Cerc de fier cu trei picioare, care servește drept suport

pentru vasele care se pun direct la foc; pirostrii. ✦ Unealtă făcută din trei prăjini împreunate la capătul de sus și așezate în formă de piramidă, de care se atîrnă căldarea deasupra focului. II. Varietate de struguri cu boabe mari, albe sau negre; varietate de vin din astfel de struguri. [Var.: **crăcán** s. n.] — Din **crac** + suf. *-ană*.

CRĂCĂNÁ, *crăcănez*, vb. I. Refl. și tranz. A(-și) desface picioarele în lături. ✦ Refl. (Despre picioare) A se întinde în lături; a se rășchira. — Din **crăcană**.

CRĂCĂNÁT, -Ă, *crăcănați, -te*, adj. (La pl., despre picioare) Depărtat unul de altul, întins în lături; desfăcut, rășchirat; (despre oameni) cu picioarele depărtate și întinse în lături. ✦ (Despre picioare) Strîmb, curbat în afară; (despre ființe) cu picioarele curbate în afară. — V. *crăcăna*.

CRĂCĂNÚȚĂ, *crăcănuțe*, s. f. Crăcuță; bețișor. — Din **crăcană** + suf. *-uță*.

CRĂCÍ, *crăcesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) crăcăna. — Din **crac**.

CRĂCIMÁR s. m. v. **circiumar**.

CRĂCÍT, -Ă, *crăciți, -te*, adj. (Despre oameni) Crăcănat; (despre obiecte) bifurcat. — V. *crăci*.

CRĂCIÚN, *crăciunuri*, s. n. Sărbătoare creștină amintind nașterea lui Hristos. ✧ *Moș Crăciun* = personaj legendar despre care copiii mici cred că aduce daruri pentru pomul de iarnă. — Lat. **creatio, -onis**.

CRĂCULÍȚĂ, *crăculițe*, s. f. Crăcuță. — Din **cracă** + suf. *-(ul)iță*.

CRĂCUȘÓR, *crăcușori*, s. m. Diminutiv al lui *crac* (3). *Am un pom . . . cu doisprezece crăcușori* (POP.).

CRĂCÚȚĂ, *crăcuțe*, s. f. Diminutiv al lui *cracă*.

CRĂIÁSĂ, *crăiese*, s. f. (Astăzi poetic sau în basme) Împărăteasă, regină. — Din **crai** + suf. *-easă*.

CRĂIÉSC, -IÁSCĂ, *crăiești*, adj. (Astăzi poetic sau în basme) Care ține de crai (1), privitor la crai; regesc, împărătesc. — Din **crai** + suf. *-esc*.

CRĂIÉȘTE adv. (Astăzi poetic sau în basme) Ca un crai (1); regește, împărătește. — Din **crai** + suf. *-ește*.

CRĂÍIE, *crăii*, s. f. (Astăzi poetic sau în basme) Țară peste care domnește un crai (1); regat, împărăție. — Din **crai** + suf. *-ie*.

CRĂÍME, (rar) *crăimi*, s. f. (Astăzi poetic sau în basme) 1. Mulțime de crai. 2. Crăii. — Din **crai** + suf. *-ime*.

CRĂIȘÓR, *crăișori*, s. m. Diminutiv al lui *crai* (1); fiu de crai (1).

CRĂIȚÁR s. m. v. **ereițar**.

CRĂÍȚĂ, *crăițe*, s. f. I. 1. Plantă erbacee cu tulpina puternică și ramificată și cu flori galbene-portocalii cu miros pătrunzător (*Tagetes erecta*). 2. Varietate de ciupercă comestibilă, a cărei pălărie este purpurie pe deasupra, iar pe dedesubt galbenă-aurie. II. (Rar, la jocul de cărți) Damă. [Var.: **creiță** s. f.] — Din **crai** + suf. *-iță*.

Crăiță

CRĂNȚĂNÍ, *crănțănesc*, vb. IV. Intranz. 1. A face zgomot, rozînd cu dinții ceva uscat sau tare; a ronțăi. 2. (Despre foarfece) A produce un zgomot caracteristic atunci cînd cele două lame se izbesc între ele. — Din **cranț** (onomatopee).

CRĂPÁ, *crăp*, vb. I. 1. Intranz. și refl. (Despre obiecte) A se desface (în mod brusc) în mai multe bucăți; a se căsca din cauza gerului, a unei lovituri etc. ✧ Expr. *Unde dai și unde crapă*, se zice atunci cînd se obțin cu totul alte rezultate decît cele așteptate. *Crapă lemnele* (sau *pietrele*) *de ger* sau *e un ger de crapă lemnele* (sau *pietrele*) = e un ger strașnic, e foarte frig. 2. Tranz. A sparge, a despica. ✧ Expr. *A crăpa capul cuiva* = a omorî, a răni pe cineva dintr-o lovitură (în cap). 3. Intranz. și refl. (Despre lucruri elastice) A se rupe (fiind prea tare întins), a plesni; (despre piele) a deveni aspră, cu crăpături. ✧ Expr. *A-i crăpa* (sau *plesni*) *cuiva obrazul de rușine* = a nu mai putea de rușine. *A-i crăpa buza* (sau *măseaua*) *după ceva* = a avea mare nevoie de ceva. 4. Tranz. A întredeschide. ✧ Expr. (Refl.) *A se crăpa de ziuă* sau *a se crăpa zorii* = a se face ziuă, a se lumina. 5. Intranz. (Despre animale și, ir., despre oameni) A muri. ✧ Expr. *A crăpa de frig* (sau *de sete, de necaz* etc.) = a-i fi cuiva foarte frig, (sau foarte sete, necaz etc.). 6. Intranz. A mînca foarte mult, cu lăcomie (ca un animal). — Lat. **crepare**.

CRĂPÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) crăpa*. ✧ Expr. *Crăpatul zilei* (sau *de ziuă*) = ivirea zorilor, zorii zilei. ✦ Spargerea unei membrane din stomacul vitelor, urmată uneori de moartea animalului.

CRĂPÁT[2], **-Ă**, *crăpați, -te*, adj. 1. Cu crăpături; plesnit. 2. Întredeschis. 3. Mort. — V. *crăpa*.

CRĂPĂCIÓS, -OÁSĂ, *crăpăcioși, -oase*, adj. Plin de crăpături. — Din **crăpa** + suf. *-(ă)cios*.

CRĂPÁT s. n. (Reg.) Arșiță, dogoare. — Din **crăpa** + suf. *-ăt*.

CRĂPĂTÚRĂ, *crăpături*, s. f. 1. Deschizătură, plesnitură; spărtură, fisură. 2. Spațiu îngust, între o ușă, o fereastră etc. și tocul respectiv; întredeschidere. — Lat. **crepatura**.

CRĂPĂTURÍCĂ, *crăpăturici*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *crăpătură*.

CRĂPCEÁN, *crăpceni*, s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *crap*; crap mic.

CRĂPĔLNIȚĂ s. f. (Pop., ir.) Mîncare. — Din **crăpa** + suf. *-el-niță*.

CRĂPUȘTEÁN, *crăpușteni*, s. m. Crăpcean. — Din **crap** + suf. *-(uș)tean*.

CRĂTICIOÁRĂ, *crăticioare*, s. f. Diminutiv al lui *cratiță*.

CREÁ, *creez*, vb. I. Tranz. 1. A produce ceva ce nu exista înainte; a inventa, a născoci; a întemeia, a înființa; a organiza. 2. A pregăti, a forma pentru o carieră sau pentru o misiune. 3. (Teatru, în expr.) *A crea un rol* = a da viață unui personaj, a interpreta (pentru prima oară) cu pricepere și cu originalitate un rol. [Prez. ind. pers. 1 pl. *creăm*, gerunziu *creînd*] — Fr. **créer** (lat. lit. **creare**).

CREÁNGĂ, *crengi*, s. f. 1. Ramură a unui copac. ✧ Expr. *A umbla creangă* (sau *creanga*) = a umbla fără rost, ca o haimana. 2. Fig. (Înv.) Ramură a unei familii de oameni. — Bg. **granka**.

CREÁNȚĂ, *creanțe*, s. f. Dreptul creditorului asupra unei sume de bani ce i se datorează; (concr.) act care stabilește acest drept. [Pr.: *cre-an-*] — Fr. **créance**.

CREANȚIÉR[1], *creanțiere*, s. n. Registru în care se înscriu creanțele. [Pr.: *cre-an-ți-er*] — Din **creanță** + suf. *-ier*.

CREANȚIÉR[2], **-Ă**, *creanțieri, -e*, s. m. și f. (Rar) Creditor. [Pr.: *cre-an-ți-er*] — Fr. **créancier**.

CREÁRE, *creări*, s. f. Acțiunea de *a crea*; întemeiere, înființare; inventare. [Pr.: *cre-a-*]

CREÁSTĂ, *creste*, s. f. 1. Excrescență cărnoasă, roșie, dințată pe care o au la cap unele păsări. ✧ Compus: *creasta-cocoșului* = a) nume dat mai multor specii de plante erbacee cu flori roșii sau galbene (*Celosia cristata*); b) numele unei ferigi cu sporii dispuși pe fața interioară a foilor (*Aspidium Braunii*); c) numele unei ciuperci comestibile (*Clavaria flava*). 2. Moț de pene pe care îl au unele păsări pe cap. 3. Partea cea mai de sus a unui munte, a unei case, a unui copac, a unui val de apă etc. — Lat. **crista**.

Creasta-cocoșului (a)

CREATÓR[1] s. m. (În concepțiile religioase) Dumnezeu. [Pr.: *cre-a-*] — Fr. **créateur** (lat. lit. **creator**).

CREATÓR[2], **-OÁRE**, *creatori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care creează. [Pr.: *cre-a-*] — Fr. **créateur** (lat. lit. **creator**).

CREATÚRĂ, *creaturi*, s. f. (Adesea peior.) Ființă vie, făptură; om, individ. [Pr.: *cre-a-*] — Fr. **créature** (lat. lit. **creatura**).

CREAȚIE, *creații*, s. f. Acțiunea de a crea opere artistice, științifice etc. sau de a interpreta (cu măiestrie) un rol într-o piesă; (concr.) produs (valoros) al muncii creatoare, operă creată. [Pr.: *cre-a-*. — Var.: (înv.) **creațiúne** s. f.] — Fr. **création** (lat. lit. **creatio, -onis**).

CREAȚIÚNE s. f. v. **creație**.

CRÉDE, *cred*, vb. III. 1. Tranz. A fi încredințat sau convins de un fapt, de existența sau de adevărul unui lucru. ✧ Expr. *Cred și eu* = se înțelege de la sine, nu-i de mirare că-i așa. *Ce* (sau *cum*) *crezi?* se zice pentru a exprima o amenințare sau o afirmare sigură. 2. Intranz. A recunoaște dreptatea cuiva, a fi înțelegător (pentru durerea sau suferința cuiva). ✧ Loc. adj. și adv. *De necrezut* = cum nu-ți poți închipui, de neînchipuit. ✧ Expr. *A nu-i veni* (cuiva) *să creadă* sau *a nu-și crede ochilor* (sau *urechilor*), exprimă mirarea față de un lucru de necrezut. 3. Tranz. A socoti, a fi de părere, a-și închipui, a i se părea. ✦ A considera pe cineva altfel decît este în realitate. ✦ Refl. A avea despre sine o părere exagerat de bună sau de rea. 4. Intranz. A avea încredere deplină în cineva sau în ceva; a-și pune toată nădejdea în cineva sau în ceva. 5. Intranz. (În concepțiile mistico-religioase) A admite existența lui dumnezeu și a primi dogmele bisericii; *p. ext.* a avea o anumită credință religioasă. — Lat. **credere**.

CREDINCÉR, *credinceri*, s. m. (Înv.) Om de încredere (la o curte domnească); slujbaș cu rang de boiernaș. — Din **credință** + suf. *-ar*.

CREDINCIÓS, -OÁSĂ, *credincioși, -oase*, adj. (Adesea substantivat) 1. Care este demn de încredere, pe care te poți bizui; devotat, fidel unei persoane; nestrămutat, statornic față de un angajament, de o idee, de o cauză. 2. Care crede în existența lui dumnezeu și se conformează practicilor religioase. — Din **credință** + suf. *-ios*.

CREDÍNȚĂ, *credințe*, s. f. 1. Faptul de a crede în adevărul unui lucru; convingere, siguranță, certitudine. ✧ *Profesiune de credință* = declarație publică pe care o face cineva asupra principiilor sau convingerilor sale (morale, politice etc.). 2. (Înv. și arh.) Încredere (pe care o inspiră cineva). *Ce credință poți avea în niște flăcăi?* (SADOVEANU). ✧ Loc. adv. *În credință* = într-adevăr. ✧ Expr. *A-și mînca credința* = a se comporta astfel, încît nu mai inspiră încredere. *A bea* (sau *a lua, a sorbi*) *credință* (sau *credința*) = a gusta din mîncărurile servite domnitorului, pentru a-l încredința că nu sînt otrăvite. 3. Fidelitate, devotament, statornicie față de cineva sau de ceva. ✦ (Reg.) Logodnă. 4. Speranță, nădejde. 5. (În concepțiile religioase) Convingere despre existența lui dumnezeu; mărturisire a acestei convingeri prin respectarea prescripțiilor bisericești; religie, cult. — Lat. ***credentia**.

CREDINȚÍ, *credințesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) logodi. — Din **credință**.

CRÉDIT, *credite*, s. n. 1. Formă specială de mișcare a valorilor, vînzarea de mărfuri făcîndu-se cu plata amînată sau cu transferarea temporară de bani cu titlu de împrumut; (în capitalism) formă de mișcare a capitalului care este dat cu împrumut (și care servește la sporirea profitului capitaliștilor și la înrobirea țărilor și a popoare-

lor străine); (în socialism) formă de comutare planificată a resurselor bănești temporar disponibile în economia națională, precum și a rezervelor bugetului de stat, în vederea utilizării lor sub formă de împrumuturi, pentru sporirea mijloacelor fixe și circulante ale întreprinderilor și organizațiilor socialiste, cu condiția garantării lor prin valori materiale și a rambursării la termenul stabilit; (concr.) sumă de bani împrumutată cuiva. ◇ *Scrisoare de credit* = scrisoare care autorizează pe purtător să ridice o sumă de bani. ◇ Expr. *A da pe credit* = a vinde fără a primi banii imediat. *A cumpăra pe credit* = a cumpăra fără a plăti imediat. *A deschide* (cuiva) *un credit* = a pune la dispoziția unei întreprinderi sau a unei persoane particulare, cu respectarea formelor legale, o sumă de bani, în limitele și în condițiile stabilite de mai înainte. *A face* (cuiva) *credit* = a vinde (cuiva) marfă pe datorie; *fig.* a se încrede în cineva, a aștepta cu încredere comportarea cuiva. 2. (Contabilitate) Partea din dreapta a unui cont, în care se trec fondurile proprii, sumele pe care le are cineva de primit din partea unui debitor etc. 3. Fig. Considerație de care se bucură cineva prin încrederea pe care o inspiră; influență, trecere, autoritate. — Fr. **crédit.**

CREDITĂ, *creditez*, vb. I. Tranz. A acorda sau a deschide cuiva un credit; a împrumuta pe cineva cu o sumă de bani. — Fr. **créditer.**

CREDITÁRE, *creditări*, s. f. Acțiunea de *a credita.*

CREDITÓR, -OÁRE, *creditori, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. (Despre operații financiare) Care se referă la credite; (despre instituții) care acordă credite. 2. S. m. și f. Persoană sau instituție îndreptățită să ceară unui datornic să-și îndeplinească obligațiile. — După fr. **créditeur.**

CRÉDO s. m. invar. A treia parte a liturghiei muzicale catolice. — Lat. lit. **credo.**

CREDÚL, -Ă, *creduli, -e*, adj. Care crede prea ușor, fără a cerceta mai de aproape; care se încrede lesne în cineva sau în ceva. — Fr. **crédule** (lat. lit. **credulus**).

CREDULITÁTE s. f. Însușirea de a fi credul, tendința de a crede orice cu ușurință, fără a cerceta mai de aproape. — Fr. **crédulité** (lat. lit. **credulitas, -atis**).

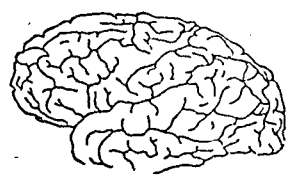

Creier

CRÉIER, *creieri*, s. m. 1. Partea cea mai importantă a sistemului nervos central la animale, organ al gîndirii și al conștiinței la om, situat în cutia craniană și compus dintr-o masă de substanță nervoasă; encefal. ◇ *Creierul mic* = parte a creierului situată în regiunea posterioară și inferioară a craniului; cerebel. *Creierul mare* = parte a creierului situată în regiunea anterioară și superioară a craniului. 2. Fig. Minte, inteligență, judecată. ✦ Element care organizează și conduce o acțiune. 3. (În expr.) *Creierii* (sau *creierul*) *munților* = locurile cele mai înalte și mai greu accesibile ale munților. [Var.: (înv.) **crier** s. m.] — Lat. ***crebrum** (= cerebrum).*

CREIERÁȘ, *creierași*, s. m. Creierul mic; cerebel. — Din **creier** + suf. *-aș.*

CREIÓN, *creioane*, s. n. 1. Obiect în forma unui bețișor, de lemn sau de metal, în care se află o mină colorată și care se folosește la scris sau la desenat; bețișor făcut din argilă combinată cu diferite substanțe, cu care se poate desena în diferite culori. 2. Obiect în formă de creion (1) și preparat din substanțe cosmetice sau farmaceutice, folosit ca suliman sau ca medicament. — Fr. **crayon.**

CREIONÁ, *creionez*, vb. I. Tranz. A executa cu creionul un desen indicînd numai trăsăturile generale; a schița. ✦ Fig. (În literatură) A schița un portret, un caracter etc. — Fr. **crayonner.**

CREIONÁRE, *creionări*, s. f. Acțiunea de *a creiona.*

CREIONÁȘ, *creionașe*, s. n. Diminutiv al lui *creion.*

CREIȚÁR, *creițari*, s. m. (Înv.) Monedă mică de aramă, în uz în Transilvania și Bucovina înainte de primul război mondial, și valorînd a suta parte dintr-un fiorin; *p. ext.* ban, gologan (de valoare neînsemnată). [Pr.: *crei-*. — Var.: **crăițár, crițắr** s. m.] — Magh. **krajcar** (<germ.).

CREÍȚĂ s. f. v. **crăiță.**

CREM adj. invar. Alb-gălbui (de culoarea untului). — Fr. **crème.**

CREMALIÉRĂ, *cremaliere*, s. f. Bară dințată pe care se angrenează o roată cilindrică dințată, pentru a transforma o mișcare de rotație într-o mișcare de translație sau invers. [Pr.: *-li-e-*] — Fr. **crémaillère.**

CREMATÓRIU, *crematorii*, s. n. Clădire destinată incinerării cadavrelor. ✦ Cuptor pentru arderea gunoaielor. — După fr. [four] **crématoire.**

CREMAȚIÚNE s. f. Ardere, prefacere în cenușă. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **crémation.**

CRÉMĂ, *creme*, s. f. 1. Preparat din lapte, ouă și zahăr, cu adaos de cafea, ciocolată, vanilie etc., care se servește ca desert sau se adaugă ca ingredient la unele prăjituri. ✦ (Cu determinări) Lichior fin. 2. Produs cosmetic pentru piele; alifie. ◇ *Cremă de ghete* = preparat asemănător cu o alifie, pentru uns și lustruit încălțămintea de piele. — Fr. **crème.**

CRÉMENE, (rar) *cremeni*, s. f. 1. Varietate de piatră tare care are proprietatea să producă scîntei, atunci cînd e lovită cu amnarul. 2. Bucățică de cremene (1) folosită la scăpărat cu amnarul. ◇ Expr. *Cît ai da în cremene* = într-o clipă. ✦ Bucățică de cremene (1) care înlocuia la armele vechi capsa de aprindere și care, lovită de cocoș, producea scîntei și aprindea praful de pușcă. — Bg. **kremen.**

CREMÓNĂ, *cremone*, s. f. Dispozitiv metalic folosit pentru a închide o fereastră sau o ușă, alcătuit din două vergele în prelungire și dintr-un mîner. — Fr. **crémone.**

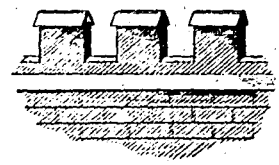

Creneluri

CRENÉL, *creneluri*, s. n. Fiecare dintre deschizăturile făcute din distanță în distanță în lungul parapetului unui turn de apărare, al unui castel sau al unei cetăți medievale, prin care se aruncau proiectile asupra inamicului; deschizătură în pereții unei cazemate sau ai unui adăpost, prin care se pot observa mișcările inamicului și se poate trage cu armament portativ. — După fr. **créneau** (v. fr. **crenel**).

CRENELÁT, -Ă, *crenelați, -te*, adj. (Despre un zid, o clădire etc.) Cu creneluri. — După fr. **crénelé.**

CRENGĂRÁIE s. f. Crengărie. — Din **creangă** + suf. *-ărăie.*

CRENGĂRÍE s. f. (Rar) Desiș sau mulțime de crengi. — Din **creangă** + suf. *-ărie.*

CRENGÓS, -OÁSĂ, *crengoși, -oase*, adj. Cu multe crengi; ramuros. — Din **creangă** + suf. *-os.*

CRENGUREÁ, *crengurele*, s. f. (Rar) Crenguță. — Din **creangă** + suf. *-ur-ea.*

CRENGURÓS, -OÁSĂ, *crenguroși, -oase*, adj. (Rar) Crengos. — Din **creangă** + suf. *-ur-os.*

CRENGÚȚĂ, *crenguțe*, s. f. Diminutiv al lui *creangă.*

CRÉNVURȘT, *crenvurști*, s. m. Cîrnăcior subțire, prins în pereche cu altul, care se mănîncă fiert, mai rar prăjit. — Germ. **Krenwürstel.**

CREÓL, -Ă, *creoli, -e*, s. m. și f. Persoană născută în America latină sau în colonii, urmașă a colonialiștilor spanioli, portughezi sau francezi. — Fr. **créole.**

CREOLÍNĂ s. f. Lichid obținut dintr-un amestec de săpun, apă și ulei greu (provenit din distilarea cărbunilor de pămînt) și întrebuințat ca dezinfectant. [Pr.: *cre-o-*] — Fr. **créoline.**

CREOZÓT s. n. Lichid uleios, gălbui și caustic, extras prin distilare din gudronul de lemn, întrebuințat în industrie și în medicină. [Pr.: *cre-o-*. — Var.: **creuzót** s. n.] — Fr. **créosote** (<gr.).

CREOZOTÁRE s. f. Impregnarea unor piese de lemn cu creozot, pentru a le conserva. [Pr.: *cre-o-*] — După fr. **créosotage.**

CREP[1] s. n. Cauciuc natural, de culoare albă-gălbuie, din care se fac tălpi pentru încălțăminte. — Fr. **crêpe.**

CREP[2] s. n. Țesătură subțire, încrețită, de mătase sau de lînă. ✦ Bucată neagră dintr-o asemenea țesătură, care se poartă la braț, la rever sau la pălărie în semn de doliu. — Fr. **crêpe.**

CREPÍDĂ, *crepide*, s. f. Încălțăminte în formă de sandale, purtată de vechii greci și de romani. — Fr. **crépide** (lat. lit. **crepida**)

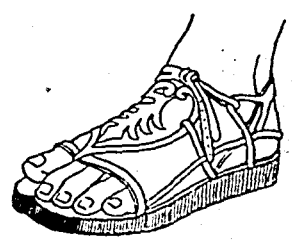

Crepidă

CREPITÁNT, -Ă, *crepitanți, -te*, adj. (Franțuzism) Care produce zgomote repetate; care pîrîie. — Fr. **crépitant.**

CREPITÁȚIE, *crepitații*, s. f. (Med.) Zgomot repetat produs de ciocnirea a două oase fracturate, de frecarea aerului cînd pătrunde în plămînii bolnavi etc. — Fr. **crépitation.**

CREPÓN s. n. Țesătură cu crețuri sau cu bobițe în relief. — Fr. **crépon.**

CREPONÁT, -Ă, *creponați, -te*, adj. (Despre țesături, hîrtie etc.) Asemănător cu creponul; încrețit. — Din **crepon** + suf. *-at.*

CREPS s. n. (Înv.) Joc cu zaruri (originar din Anglia). — Fr. **creps** (<engl.).

CREPÚSCUL s. n. Sfîrșit de zi; înserare, amurg. — Fr. **crépuscule** (lat. lit. **crepusculum**).

CREPUSCULÁR, -Ă, *crepusculari, -e*, adj. Care ține de crepuscul, privitor la crepuscul. — După fr. **crépusculaire.**

CRESCĂTÓR, -OÁRE, *crescători, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care crește. *Numere crescătoare.* 2. S. m. și f. Persoană, întreprindere sau gospodărie care se ocupă cu creșterea animalelor. ✦ (Rar) Părinte adoptiv. — Din **cresc** (prez. ind. al lui *creștе*) + suf. *-(ă)tor.*

CRESCĂTORÍE, *crescătorii*, s. f. Loc, stabiliment unde se cresc animale. — Din **crescător** + suf. *-ie.*

CRESCÉNDO adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Crescînd; sporind progresiv în intensitate. ✦ (Substantivat, n.) Creștere progresivă a intensității sunetelor produse de voce sau de instrumente muzicale. — It. **crescendo.**

CRESCÍND, -Ă, *crescînzi, -de*, adj. Care este în creștere. — V *crește.*

CRESCÚT, -Ă, *crescuți, -te,* adj. 1. (Despre aluat) Care și-a mărit volumul prin dospire. 2. (Despre ființe) Ajuns la un oarecare grad de maturitate. 3. (Despre unele legume) Care a dat, în timpul conservării, lujeri, muguri. *Ceapă crescută.* — V. *crește.*

CRESÓL, *cresoli,* s. m. Numele mai multor substanțe extrase din gudronul de cărbune și care intră în fabricarea bachelitei sau se întrebuințează ca antiseptice. — Fr. **crésol.**

CRESÓN s. n. Plantă erbacee cu flori albe, mici, cultivată pentru frunzele ei comestibile *(Lepidium sativum).* — Fr. **cresson.**

Creson

CRESTÁ, *crestez,* vb. I. 1. Tranz. A face tăieturi pe suprafața sau pe marginea unui obiect; a tăia în ceva făcînd colți, dinți. ◇ Expr. *A cresta pe răboj* = a face o tăietură pe răboj spre a ține o socoteală; *fig.* a-și nota, a-și memora ceva. 2. Refl. A se tăia, a se răni ușor. — Din **creastă.**

CRESTÁRE, *crestări,* s. f. Acțiunea de *a (se) cresta.*

CRESTÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) cresta.*

CRESTÁT[2]**, -Ă,** *crestați, -te,* adj. Cu crestături; însemnat cu tăieturi. *Frunze cu marginea crestată.* ✦ (Substantivat, m.; glumeț) Cocoș. — V. *cresta.*

CRESTĂTÚRĂ, *crestături,* s. f. Semn făcut prin tăiere, prin crestare; tăietură. — Din **cresta** + suf. *-(ă)tură.*

CRESTOMAȚÍE, *crestomații,* s. f. Culegere de texte (din literatura veche). [Var.: **crestomație** s. f.] — Fr. **chrestomathie** (<gr.).

CRESTOMAȚÍE s. f. v. **crestomatie.**

CRESTÓS, -OÁSĂ, *crestoși, -oase,* adj. (Rar, despre păsări) Cu creastă (mare). — Din **creastă** + suf. *-os.*

CRÉȘĂ, *creșe,* s. f. Instituție în care sînt lăsați spre îngrijire copiii mici (pînă la 3 ani), în timp ce părinții sînt la lucru. — Fr. **crèche.**

CRÉȘTE, *cresc,* vb. III. 1. Intranz. (Despre oameni, animale și plante sau despre părți ale lor) A se mări treptat, ca rezultat al procesului vieții; a se dezvolta. ◇ Expr. *Să crești mare!* formulă cu care se răspunde la salut unui copil sau cu care i se mulțumește pentru un serviciu. *A crește văzînd cu ochii* = a crește neobișnuit de repede. ✦ (Despre anumite părți ale corpului) A se reface, a se regenera. ✦ Fig. (Despre oameni) A-și ridica nivelul politic, profesional, cultural; a evolua. ◇ Expr. (Tranz.) *A crește cadre* = a ridica nivelul politic și ideologic sau calificarea profesională a cadrelor; a forma cadre noi. 2. Intranz. A-și petrece copilăria, a trăi primii ani din viață. *Și eu am crescut pe cîmpul Bărăganului!* (ODOBESCU). 3. Tranz. A îngriji, a educa un copil. ✦ A prăsi, a înmulți, a îngriji animale sau păsări. ✦ (Rar) A cultiva plante. 4. Intranz. A se mări, a spori (ca număr, volum, intensitate, durată etc.). ◇ Expr. *A crește inima (în piept)* sau *a-i crește* (cuiva) *inima* (sau *sufletul*), se spune cînd cineva simte o bucurie, o mulțumire deosebită. ✦ Fig. (Despre corpuri în mișcare) A se vedea din ce în ce mai mare (pe măsură ce se apropie). 5. Intranz. (Despre aluat) A se umfla, a se ridica prin dospire. 6. Intranz. (Despre ape) A-și mări volumul, a se umfla. [Perf. s. *crescui,* part. *crescut*] — Lat. **crescere.**

CRÉȘTERE, *creșteri,* s. f. Acțiunea de *a crește.* 1. Dezvoltare, mărire treptată. ✦ Fig. Ridicarea nivelului politic și ideologic sau a calificării profesionale a cadrelor; formare de cadre noi. 2. Sporire, mărire a numărului, volumului, intensității, duratei etc. unui lucru sau a unui fapt. 3. Educare, educație. ◇ Loc. adj. *Fără creștere* = prost crescut, needucat. 4. Prăsire, înmulțire.

CRÉȘTET, *creștete,* s. n. 1. Vîrful capului. ◇ Expr. *Din* (sau *de la) creștet pînă în tălpi* sau *din tălpi pînă în creștet* = de sus pînă jos, în întregime, peste tot trupul. ✦ Părul (din vîrful) capului. ✦ (Rar) Căpătîi. *Cînd voi muri, iubito, la creștet să nu-mi plîngi* (EMINESCU). 2. Vîrf, culme, pisc. — Din **creștе** + suf. *-et.*

CREȘTÍN, -Ă, *creștini, -e,* adj., s. m. și f. I. Adj. Care aparține creștinismului, privitor la creștinism. II. S. m. și f. 1. Adept al creștinismului. 2. Persoană, om, individ. — Lat. **christianus.**

CREȘTÍNA, *creștinez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) face creștin, a (se) boteza în religia creștină. — Din **creștin.**

CREȘTÍNARE s. f. Acțiunea de *a (se) creștina.*

CREȘTINĂTÁTE s. f. Totalitatea creștinilor. — Din **creștin** + suf. *-(ă)tate.*

CREȘTINÉSC, -EÁSCĂ, *creștinești,* adj. De creștin, privitor la creștinism. — Din **creștin** + suf. *-esc.*

CREȘTINÉȘTE adv. Ca un creștin, în felul creștinilor. — Din **creștin** + suf. *-este.*

CREȘTINÍSM s. n. Religie la baza căreia stă cultul lui Hristos. — Din **creștin** + suf. *-ism* (după fr. *christianisme*).

CRETACÉU, -ÉE, *cretacei, -ee,* adj. (Despre roci) De natura cretei, format din cretă. — Fr. **crétacé.**

CRETÁCIC s. n. Perioadă geologică a erei secundare caracterizată prin depuneri de masive calcaroase. — După fr. **crétacé.**

CRÉTĂ, *crete,* s. f. 1. Bucată dintr-o materie calcaroasă sau din altă compoziție, preparată special pentru a putea fi folosită la scris pe tablă sau pe orice suprafață de culoare (mai) închisă. 2. Rocă pămîntoasă-calcaroasă, albă, formată din cochiliile unor animale sau plante marine foarte mici. — Lat. lit. **creta.**

CRETÍN, -Ă, *cretini, -e,* s. m. și f. Persoană care suferă de cretinism; imbecil, idiot. ✦ Persoană stupidă. — Fr. **crétin.**

CRETINÍSM s. n. Boală provocată de tulburări funcționale ale glandei tiroide și care se manifestă prin degenerarea tiroidei, oprirea dezvoltării glandelor genitale, imbecilitate sau idioție. — Fr. **crétinisme.**

CRETÓN s. n. Țesătură înflorată și deasă, făcută mai ales din in sau din cînepă. — Fr. **cretonne.**

CRETÓS, -OÁSĂ, *cretoși, -oase,* adj. (Rar) Care conține cretă, care are aspect de cretă. — Din **cretă** + suf. *-os.*

CREȚ[1]**,** *crețuri,* s. n., și (2) *creți,* s. m. 1. Păr creț sau încrețit; buclă, cîrlionț. 2. Încrețitură la o țesătură sau la un obiect confecționat; cută, fald. 3. Încrețitură a pielii; zbîrcitură. — Din **creț**[2].

CREȚ[2]**, CREAȚĂ,** *creți, -e,* adj. 1. (Despre păr, blană, lînă etc.) Răsucit în inele; cîrlionțat, buclat. 2. Cu ridicături și adîncituri; cutat, încrețit; zbîrcit. — Lat. ***cricius** (= *cricus* <gr. *krikos* « cerc »).

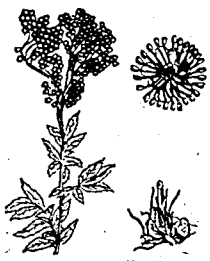

Creț-roșcă

CREȚÉSC, *crețești,* adj. n. (În expr.) *Măr crețesc* = varietate de mere cu coaja verzuie sau gălbuie, acoperită parțial cu dungi roșii, cu gust acrișor și cu o aromă specifică. — Din **creț**[2] + suf. *-esc.*

CREȚIȘOÁRĂ, *crețișoare,* s. f. Plantă erbacee cu flori mici verzi-gălbui *(Alchemilla vulgaris).* — Din **creț**[1] + suf. *-ișoară.*

CREȚÚȘCĂ s. f. Plantă erbacee cu flori albe dispuse în corimb, folosită la prepararea unui ceai diuretic *(Spiraea ulmaria).* — Din **creț**[2] + suf. *-ușcă.*

CREUZÉT, *creuzete,* s. n. Vas făcut dintr-un material rezistent la căldură, folosit pentru reacții chimice la temperaturi înalte. ✦ Recipient în formă de oală, făcut dintr-un material refractar, pentru a servi la topirea sau călirea metalelor. [Pr.: *cre-u-*] — Fr. **creuset.**

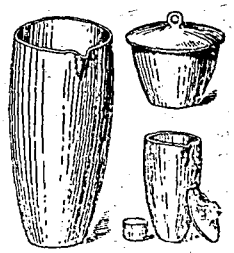

Creuzete

CREUZÓT s. n. v. **creozot.**

CREVÁT s. n. v. **crivat.**

CREVÉTĂ, *crevete,* s. f. Mic crustaceu marin comestibil *(Crangon vulgaris).* — Fr. **crevette.**

CREZ s. n. 1. Totalitatea principiilor sau convingerilor cuiva, concepția despre viață a cuiva. 2. Expunere succintă a dogmelor fundamentale ale religiei creștine; simbolul credinței. — Postverbal al lui **crede.**

CREZÁRE, (rar) *crezări,* s. f. 1. Încredere. ◇ Expr. *A da crezare* = a se încrede. 2. (Înv.) Credință. — Din **crez** (prez. ind. al lui *crede,* după *așezare*).

CREZĂMÍNT s. n. (Înv. și arh.) 1. Crezare, încredere. ◇ Loc. adv. *Cu crezămînt* = cu adevărat, într-adevăr. ◇ Expr. *A da* (sau *a pune*) *crezămînt* = a da crezare. *A afla* (sau *a avea*) *crezămînt* = a se bucura de încredere, a fi crezut. 2. Înțelegere față de cineva sau ceva; considerație, milă. — Din **crez** (prez. ind. al lui *crede*) + suf. *-(ă)mînt.*

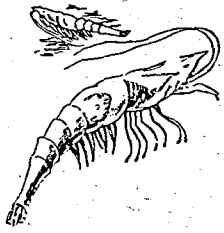

Crevete

CRI interj. Cuvînt care imită cîntecul greierului. — Onomatopee.

CRIBLÚRĂ s. f. Piatră dură spartă mărunt și sortată astfel încît bucățile să fie de dimensiuni apropiate, folosită ca așternut pe drumuri. — Fr. **criblure.**

CRIC, *cricuri,* s. n. Aparat folosit pentru ridicarea unor greutăți mari la mică înălțime, prin împingere de jos în sus. — Fr. **cric.**

CRICHÉT s. n. Joc sportiv în care fiecare dintre cele două echipe trebuie să introducă mingea în poarta adversarului, lovind-o cu niște bețe speciale. — Fr. **cricket** (<engl.).

Cric

CRÍDĂ s. f. (Reg.) Cretă. — Ucr. **krijda.**

CRÍER s. m. v. **creier.**

CRÍGHEL, *crighele,* s. n. (Germanism) Halbă. — Germ. **Krügel.**

CRIJÁC, *crijaci,* s. m. (Înv.) Cruciat. — Ucr. **kryžak.**

CRÍJMĂ, *crijme,* s. f. (Reg.) Bucată de pînză nouă în care nașa înfășoară copilul la botez, după ce este scos din cristelniță. — Ucr. **križmo.**

CRÍLĂ, *crile,* s. f. 1. Fiecare dintre cele două părți laterale ale unui năvod. 2. (Reg.) Cîrd, droaie de copii sau de oameni. — Slav (v. sl. **krilo**).

CRÍMĂ, *crime,* s. f. Fapt penal (omor, trădare de patrie etc.) considerat de lege ca fiind foarte grav și atrăgînd pedepsele cele mai mari. — Fr. **crime** (lat. lit. **crimen**).

CRIMINÁL[1], *criminaluri*, s. n. (Înv.) Judecătorie, tribunal care judeca crimele; *p. ext.* pușcărie, închisoare. — Germ. **Kriminal**[gericht].

CRIMINÁL[2], **-Ă**, *criminali, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care conține o intenție nelegiuită, care constituie o crimă, referitor la o crimă; rău, dăunător. 2. S. m. și f. Persoană care comite crime. ◇ *Criminal de război* = persoană care în timpul unui război se face vinovată de jefuirea și asasinarea populației civile și a prizonierilor sau care poartă răspunderea unor astfel de crime. — Fr. **criminel** (lat. lit. **criminalis**).

CRIMINALÍST, -Ă, *criminaliști, -ste*, s. m. și f. 1. Specialist în dreptul penal. 2. (Înv.) Criminal. — (1) Fr. **criminaliste**, (2) din **criminal**[1] + suf. *-ist*.

CRIMINALITÁTE s. f. Săvîrșire de omoruri; numărul de omoruri comise într-o societate, în decursul unei perioade. — După fr. **criminalité**.

CRIMINOLOGÍE s. f. Ramură a dreptului care studiază pe criminal și criminalitatea ca fenomen social. — It. **criminologia**.

CRIN, *crini*, s. m. Plantă erbacee ornamentală din familia liliaceelor, cu flori albe-strălucitoare și cu miros foarte puternic *(Lilium candidum)*. ◇ Compuse: *crin-de-pădure* = plantă din familia liliaceelor, cu florile aplecate în jos, de culoare roșie-violetă cu pete purpurii *(Lilium martagon)*; *crin-de-toamnă* = plantă decorativă originară din Japonia, cu flori albe, liliachii sau albastre atîrnînd în mănunchi la vîrful tulpinii *(Hosta)*; *crin-galben* = a) plantă erbacee cu flori galbene-deschise *(Hemerocallis flava)*; b) plantă erbacee cu flori mari de culoare roșie-gălbuie, cultivată ca plantă ornamentală *(Hemerocallis fulva)*. — Slav (v. sl. **krinŭ** <gr.).

Crin-de-pădure

CRINOLÍNĂ, *crinoline*, s. f. (Înv.) Fustă lungă și foarte largă, în formă de clopot, susținută de arcuri subțiri de oțel, la modă pela mijlocul secolului al XIX-lea; malacof. — Fr. **crinoline**.

Crinolină

CRÍNTĂ, *crinte*, s. f. Vas de lemn (în formă de albie) de care se servesc ciobanii cînd storc zerul din caș. — Comp. bg. **krinica**.

CRIOLÍT s. n. Fluorură naturală de sodiu și aluminiu, folosită la obținerea prin electroliză a aluminiului din bauxită. [Pr.: *cri-o-*] —Fr. **cryolithe**.

CRIOSCOPÍE s. f. Determinarea greutății moleculare a unei substanțe prin măsurarea coborîrii temperaturii de solidificare a acelei substanțe într-un solvent. [Pr.: *cri-os-*] — Fr. **cryoscopie**.

CRIPÁLCĂ, *cripălci*, s. f. Cordenci (1). — Bg. **krepalka**.

CRÍPTĂ, *cripte*, s. f. Construcție subterană (boltită) în care se depun sicriele morților. V. *cavou*. — Fr. **crypte** (lat. lit. **crypta**).

CRIPTOGÁMĂ, *criptogame*, s. f. (La pl.) Familie de plante caracterizate prin înmulțirea prin spori; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. ◇ (Adjectival) *Plantă criptogamă*. — Fr. **cryptogame** (<gr.).

CRIPTOGRÁFIC, -Ă, *criptografici, -e*, adj. Care ține de criptografie. — Fr. **cryptographique** (<gr.).

CRIPTOGRAFÍE s. f. Scriere secretă, cu ajutorul unui cod de semne convenționale. — Fr. **cryptographie** (<gr.).

CRIPTOGRÁMĂ, *criptograme*, s. f. Document scris cu caractere secrete. — Fr. **cryptogramme** (<gr.).

CRISALÍDĂ, *crisalide*, s. f. Nimfa lepidopterelor. — Fr. **chrysalide** (lat. lit. **chrysallis, -idis**).

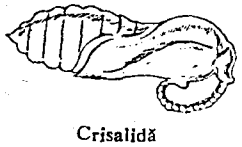

Crisalidă

CRISPÁ, *crispez*, vb. I. Refl. (Despre față, degete etc.) A se contracta în mod involuntar, a se încleșta (din cauza unei tensiuni nervoase). — Fr. **crisper** (lat. lit. **crispare**).

CRISPÁRE s. f. Acțiunea de *a se crispa*; încleștare, contractare.

CRISPÁT, -Ă, *crispați, -te*, adj. (Despre față, degete etc.) Contractat, încleștat; (despre oameni) cu fața, degetele etc. contractate, încleștate. — V. *crispa*.

CRISPÁȚIE, *crispații*, s. f. Crispare. — Fr. **crispation**.

CRISTÁL, (2, 3) *cristale* și (1) *cristaluri*, s. n. 1. Sticlă de o fabricație specială, transparentă și perfect incoloră, cu însușirea de a refracta cu putere lumina, întrebuințată în optică și la fabricarea unor obiecte de lux. ✦ Obiect fabricat din cristal (1). 2. Corp solid, omogen, cu o structură internă regulată și cu o formă exterioară geometrică de poliedru. 3. Compus: *cristal-de-stîncă* = varietate de cuarț care se prezintă în cristale mari, incolore și transparente. — Fr. **cristal** (lat. lit. **crystallus**).

CRISTALÍN[1], *cristaline*, s. n. Parte a ochiului care are aspectul unei lentile transparente biconvexe, așezată îndărătul irisului și pe care se formează imaginea. — Fr. **cristallin**.

CRISTALÍN[2], **-Ă**, *cristalini, -e*, adj. Limpede, transparent sau, *fig.*, sonor ca cristalul (1). — Fr. **cristallin**.

CRISTALIZÁ, *cristalizez*, vb. I. 1. Intranz. și refl. (Despre substanțe) A se solidifica în formă de cristale (2). 2. Refl. și tranz. Fig. A (se) închega, a lua sau a da o formă precisă, potrivită. — Fr. **cristalliser**.

CRISTALIZÁRE, *cristalizări*, s. f. Acțiunea de *a (se) cristaliza* și rezultatul ei.

CRISTALIZÓR, *cristalizoare*, s. n. Vas de laborator sau aparat industrial întrebuințat pentru cristalizarea soluțiilor. — După fr. **cristallisoir**.

CRISTALOGRAFÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul formelor, însușirilor și legilor de formare a cristalelor (2). — Fr. **cristallographie**.

CRISTALOÍD[1], *cristaloizi*, s. m. Substanță care cristalizează ușor și care, în stare de soluție, poate trece prin membrane vegetale sau animale. — Fr. **cristalloïde** (<gr.).

CRISTALOÍD[2], **-Ă**, *cristaloizi, -de*, adj. Care are înfățișarea unui cristal (2), care seamănă cu un cristal. — Fr. **cristalloïde** (<gr.).

CRISTÉI, *cristei*, s. m. Pasăre călătoare mai mare decît mierla, care se recunoaște mai ales prin sunetele ei scîrțîitoare *(Crex pratensis)*. ◇ Compus: *cristei-de-baltă* = pasăre cu aripi scurte, cu ciocul lung și ascuțit, cu pene gălbui pe spate și cenușii pe piept *(Rallus aquaticus)*. — Slav (v. sl. **krastelĭ**).

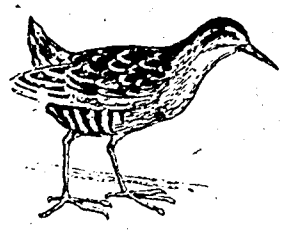

Cristei-de-baltă

CRISTÉLNIȚĂ, *cristelnițe*, s. f. (În ritualul bisericesc creștin) Vas cu apă în care preotul afundă copilul la botez. — Slav (v. sl. **krŭstilĭnica**).

CRITÉRIU, *criterii*, s. n. Punct de vedere, principiu, normă, pe baza cărora se face o clasificare, o definire, o apreciere. — Fr. **critérium** (<gr.).

CRÍTIC[1], *critici*, s. m. Specialist în problemele de artă, care analizează, interpretează și apreciază operele artistice cu scopul de a le lămuri publicului și de a da o orientare creației artistice. — Fr. **critique** (lat. lit. **criticus**).

CRÍTIC[2], **-Ă**, *critici, -e*, adj. 1. De critică, referitor la critică. ◇ *Aparat critic* = totalitatea notelor lămuritoare făcute de un editor la editarea unui text, cu scopul de a permite controlul felului în care a fost alcătuită ediția. *Ediție critică* = ediție a unui text literar în care textul este însoțit de aparat critic. ✦ Care se ocupă de critică, folosește critica. *Atitudine critică*. 2. Care se referă la un punct sau la un moment de criză, care premerge o schimbare bruscă (în rău); care poate determina o schimbare decisivă (în rău). ◇ (Fiz.) *Temperatură critică* = temperatura maximă la care se poate găsi un corp în stare gazoasă ca să poată fi lichefiat numai prin comprimare. *Stare critică* = starea în care se găsește un fluid la temperatura critică, în care lichidul și vaporii acelui fluid au aceeași densitate. — Fr. **critique** (lat. lit. **criticus**).

CRITICÁ, *critic*, vb. I. Tranz. A dezvălui lipsurile din acțiunile unor oameni, a arăta defectele unor stări de lucruri (descoperind cauzele și indicînd mijloacele de îndreptare). ✦ A arăta cu răutate (sau cu exagerare) părțile slabe ale unui lucru sau ale unei persoane; a comenta în chip răutăcios, născocind lipsuri și greșeli. — Fr. **critiquer**.

CRITICÁBIL, -Ă, *criticabili, -e*, adj. Care dă prilej de critică, care poate fi criticat. — După fr. **critiquable**.

CRITICÁSTRU, *criticaștri*, s. m. Critic neînsemnat (și lipsit de onestitate). — Din **critic** + suf. *-astru*.

CRÍTICĂ, *critici*, s. f. 1. Dezvăluirea lipsurilor din activitatea unor oameni, arătarea defectelor unor stări de lucruri (însoțită de indicarea cauzelor și a mijloacelor de îndreptare). ◇ *Critică de jos* = critică pornită din mase cu scopul de a dezvălui lipsurile organelor de conducere și de a contribui la lichidarea lor. ◇ Expr. *A fi sub orice critică* = a fi la un nivel cu totul scăzut. *A fi mai presus de orice critică* = a fi la un nivel foarte ridicat. 2. Analiză care interpretează și apreciază operele artistice sau științifice. ✦ Articol, studiu etc., în care se face o asemenea analiză; totalitatea (sau majoritatea) unor astfel de studii. 3. (În expr.) *Critică de texte* = comentarii și discuții asupra formei sau conținutului unui text. — Fr. **critique**.

CRIȚÁR s. m. v. **crăițar**.

CRÍȚĂ s. f. (Reg.) Oțel. ✦ (Adverbial) Din cale-afară, foarte, extrem. *Beat criță*. — Ucr. **kryc'a**.

CRIVÁT, *crivaturi*, s. n. (Reg.) Pat. [Var.: **crevát** s. n.] — Ngr. **krevvati**.

CRÍVĂȚ s.n. Vînt puternic și rece care suflă iarna în Romînia dinspre nord-est. ✦ (Rar) Nord. — Bg. **krivéc**.

CRIZANTÉMĂ, *crizanteme,* s. f. Plantă decorativă din familia compozeelor, care înfloreşte toamna tîrziu, cu o inflorescenţă mare şi bogată, de culori foarte variate *(Chrysanthemum indicum).* — Fr. **chrysanthème** (<gr.).

Crizantemă

CRÍZĂ, *crize,* s. f. 1. Prăbuşire a vieţii economice, care survine în mod periodic şi inevitabil în ţările capitaliste, din cauza contradicţiei fundamentale între caracterul tot mai social al producţiei şi forma capitalistă, individuală a însuşirii produselor; se caracterizează prin falimente, absorbirea întreprinderilor mai slabe de către cele mai puternice, creşterea şomajului şi a mizeriei oamenilor muncii, a căror putere de cumpărare scade, ajungîndu-se din această cauză la o falsă impresie de abundenţă a mărfurilor pe piaţă. ✧ *Criză de produse* = lipsă de mărfuri pe piaţă. *Criză monetară* = fenomen economic caracteristic regimului capitalist, constînd în lipsa de bani şi de credite pe piaţă, datorită paralizării vieţii economice în epocile de stagnare a afacerilor. *Criza generală a capitalismului* (sau *a sistemului capitalist) (mondial)* = epoca istorică a prăbuşirii capitalismului, cuprinsă între prima revoluţie socialistă şi victoria revoluţiei socialiste în întreaga lume, caracterizată printr-o supraproducţie de mari proporţii, printr-o paralizare a tuturor sferelor de activitate (socială, politică, ştiinţifică, artistică), printr-o desfăşurare inegală, care loveşte ţările capitaliste în momente diferite şi cu intensităţi diferite, prin împletirea crizei industriale cu criza agrară şi prin izbucnirea de conflicte şi războaie, al căror rezultat final este pieirea inevitabilă a capitalismului. *Criză de regim* = epocă în care un regim, devenit nestabil, este pe punctul de a fi răsturnat (pe cale revoluţionară) şi înlocuit cu altul. (În ţările cu regim parlamentar burghez) *Criză de guvern* (sau *ministerială*) = interval de timp (caracterizat prin agitaţie şi frămîntare politică) între demisia unui guvern şi formarea guvernului următor. 2. Moment critic, culminant, în desfăşurarea unei boli; declanşare bruscă a unei boli sau revenire, sub formă de acces brusc, a unei boli cronice. — Fr. **crise.**

CRÎCNEÁLĂ, *crîcneli,* s. f. Crîcnire. — Din **crîcni** + suf. *-eală.*

CRÎCNÍ, *crîcnesc,* vb. IV. Intranz. A protesta prin vorbe, fără prea multă vehementă, a murmura cuvinte de protest, a se împotrivi cu vorba. [Var.: **cîrcní** vb. IV] — Din **cîrc.**

CRÎCNÍRE s. f. Acţiunea de *a crîcni.*

CRÎMPÉI, *crîmpeie,* s. n. Parte ruptă, desprinsă sau rămasă din ceva; bucată, porţiune, fărîmă. ✦ (Despre fraze, gînduri etc.) Fragment, frîntură. — Comp. v. sl. **krǫpú** «mic».

CRÎMPEIÁŞ, *crîmpeiaşe,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui *crîmpei.*

CRÎMPEIÁT, -Ă, *crîmpeiaţi, -te,* adj. (Neobişnuit) Făcut crîmpeie; fragmentat, fărîmiţat. — Din **crîmpei** + suf. *-at.*

CRÎMPIŢĂ, *crîmpiţe,* s. f. (Reg.) Încurcătură a firelor din urzeală; *fig.* piedică, obstacol.

CRÎMPOŞÍE s. f. Varietate de struguri cu boaba rotundă, albă-ruginie; vin făcut din aceşti struguri.

CRÎMPOŢÍ, *crîmpoţesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A tăia, a rupe, a sfîşia în bucăţi inegale; a ciopîrţi. ✦ A mînca fără rînduială, de ici şi de colo, cîte puţin. — Din **crîmpot** (puţin folosit) «bucată».

CRÎNCEN, -Ă, *crînceni, -e,* adj. Cumplit, îngrozitor, înverşunat, aprig, crud, violent, nemilos.

CRÎNCENÁ vb. I. v. **încrîncena.**

CRÎNCENÍE, *crîncenii,* s. f. (Înv.) Cruzime, asprime. — Din **crîncen** + suf. *-ie.*

CRÎNCENÍT, -Ă, *crînceniţi, -te,* adj. (Rar) Crîncen. — Din **crîncen** + suf. *-it.*

CRÍNG, *crînguri,* s. n. 1. Pădurice de arbori tineri şi de lăstari. ✦ Loc acoperit cu arbuşti sau cu tufe; tufăriş, desiş. 2. (Rar, în expr.) *Crîngul cerului* = bolta cerească, firmament. — Slav (v. sl. **krongŭ** «cerc»).

Crîsnic

CRÎNGULÉŢ, *crînguleţe,* s. n. Diminutiv al lui *crîng.*

CRÎNGUŞÓR, *crînguşoare,* s. n. Crînguleţ. — Din **crîng** + suf. *-uş-or.*

CRÎSNIC[1], *crîsnice,* s. n. (Reg.) Uncaltă de pescuit alcătuită dintr-o plasă (în formă de sac) fixată de o prăjină lungă. — Comp. bg. **krŭstnik.**

CRÎSNIC[2], *crîsnici,* s. m. (Reg.) Paracliser, tîrcovnic. — Comp. bg. **krăstnik.**

CRÎŞCÁ, *crîşc,* vb. I. Intranz. 1. (Reg.) A scrîşni din dinţi (de ciudă sau de mînie). 2. (Despre zăpada înghe̦ţată) A scîrţîi, a trosni (sub picioare). — Onomatopee.

CRÎŞCÁRE, *crîşcări,* s. f. Acţiunea de *a crîşca* şi rezultatul ei. ✦ Fig. Nemulţumire, durere; nenorocire.

CRÎŞMÁR s. m. v. **cîrciumar.**

CRÎŞMĂ s. f. v. **cîrciumă.**

CRÎŞMĂREÁSĂ s. f. v. **cîrciumăreasă.**

CRÎŞMĂRÍŢĂ s. f. v. **cîrciumăriţă.**

CRÎŞMULÍŢĂ, *crîşmuliţe,* s.f. (Reg.) Diminutiv al lui *crîşmă.*

CRÎŞMUŞOÁRĂ, *crîşmuşoare,* s. f. (Reg.) Crîşmuliţă. — Din **crîşmă** + suf. *-uş-oară.*

CRÎŞMÚŢĂ, *crîşmuţe,* s. f. (Reg.) Crîşmuliţă. — Din **crîşmă** + suf. *-uţă.*

CRÎŞNÍ vb. IV. v. **scrîşni.**

CROÁT, -Ă, *croaţi, -te,* adj., s. m. şi f. I. Adj. Care aparţine Croaţiei sau populaţiei ei, privitor la Croaţia sau la populaţia ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba care se vorbeşte în Croaţia. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Croaţiei. — Germ. **Kroate.**

CROÁZĂ s. f. (Înv.) Un fel de stofă ţesută în patru iţe. — După fr. **croisée.**

CROAZIÉRĂ, *croaziere,* s. f. Călătorie (de plăcere) pe mare. [Pr.: *croa-zi-e-*] — Fr. **croisière.**

CROCHÉT s. n. Joc în aer liber, în care mai multe persoane lovesc, pe rînd, cu un ciocan, nişte bile mici de lemn, făcîndu-le să treacă, după anumite norme, printr-o serie de arcuri înfipte în pămînt. — Fr. **croquet.**

CROCHÉTE s. n. pl. Preparat culinar din griş sau din zarzavaturi, făcut în formă de bastonaşe sau de turtiţe prăjite în grăsime. — Fr. **croquette.**

CROCHÍU, *crochiuri,* s. n. Schiţă care indică în cîteva linii trăsăturile principale ale unei figuri, ale unui desen etc. — Fr. **croquis.**

CROCODÍL, *crocodili,* s. m. 1. Reptilă uriaşă care trăieşte în fluviile din ţările tropicale *(Crocodilus vulgaris).* ✧ Expr. (Fam.) *Lacrimi de crocodil* = plîns prefăcut, ipocrit. 2. Dispozitiv aşezat pe şinele de cale ferată şi care dă comenzile de semnalizare, acţionînd fluierul locomotivei. — Fr. **crocodile** (lat. lit. **crocodilus**).

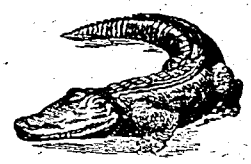

Crocodil

CROHMÁL s. n. v. **crohmală.**

CROHMÁLĂ s. f. (Reg.) Scroabeală albă. [Var.: **crohmál** s. n.] — Ucr. **krochmal.**

CROHMĂLÍ, *crohmălesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A scrobi. — Din **crohmală.**

CROHMĂLÍT, -Ă, *crohmăliţi, -te,* adj. (Reg.) Scrobit. ✦ Fig. Rigid, bătos, teapăn. [Var.: **crohmolít, -ă** adj.] — V. *crohmăli.*

CROHMOLÍT, -Ă adj. v. **crohmălit.**

CROÍ, *croiesc,* vb. IV. 1. Tranz. A măsura materialul necesar pentru confecţionarea unui obiect, a însemna dimensiunile sau forma bucăţilor care îl alcătuiesc, a tăia un material după forma şi măsura indicată, pentru a confecţiona un obiect. 2. Tranz. A plănui, a pune la cale o lucrare care are nevoie de indicaţii, de planuri etc.; a începe un lucru sau o lucrare. *Pe o muche de deal... tranşeele erau croite* (REBREANU). ✦ Fig. A potrivi o minciună; a ticlui. 3. Tranz. A desfunda, a deschide un drum, o şosea etc., înlăturînd obstacolele. 4. Tranz. Fig. (Fam.) A lovi, a bate un animal sau un om (făcîndu-i dungi sau vînătăi pe piele). 5. Intranz. Fig. (Fam., în expr.) *A o croi la fugă* = a fugi în cea mai mare grabă (spre a scăpa de o primejdie). — Slav (v. sl. **krojiti**).

CROIÁLĂ, *croieli,* s. f. 1. Felul cum este croită o haină; tăietură. 2. Fig. Fel de a fi; caracter. 3. (Înv.) Plan, arhitectură. — Din **croi** + suf. *-eală.*

CROÍT s. n. Faptul de *a croi.*

CROITÓR, *croitori,* s. m. 1. Meseriaş sau muncitor care croieşte şi coase haine. 2. Gîndac mare, cu antene lungi în formă de foarfece, care trăieşte mai ales pe stejari *(Cerambyx heros).* 3. Muşchi fixat între osul iliac şi faţa internă a tibiei (prin a cărui contracţie se produce încrucişarea picioarelor). — Din **croi** + suf. *-(i)tor.*

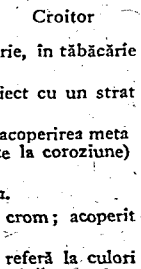

Croitor

CROITOREÁSĂ, *croitorese,* s. f. Meseriaşă sau muncitoare care croieşte şi coase rochii. — Din **croitor** + suf. *-easă.*

CROITORÍE, (2) *croitorii,* s. f. 1. Meşteşugul, meseria croitorului. 2. Atelier unde se lucrează haine sau rochii. — Din **croitor** + suf. *-ie.*

CROM s. n. Metal dur, de culoare cenuşie-deschisă, folosit la cromaj, la fabricarea unor oţeluri speciale, a unor compuşi întrebuinţaţi în vopselărie, în tăbăcărie etc. — Fr. **chrome.**

CROMÁ, *cromez,* vb. I. Tranz. A acoperi un obiect cu un strat subţire de crom. — Din **crom.**

CROMÁJ s. n. Operaţie industrială constînd din acoperirea metalelor cu un strat de crom (pentru a le face rezistente la coroziune) — Fr. **chromage.**

CROMÁRE, *cromări,* s. f. Cromaj. — V. *croma.*

CROMÁT, -Ă, *cromaţi, -te,* adj. Care conţine crom; acoperit cu un strat de crom. *Oţel cromat.* — V. *croma.*

CROMÁTIC, -Ă, *cromatici, -e,* adj. 1. Care se referă la culori sau la colorit. ✧ (Fiz.) *Aberaţie cromatică* = defect al imaginilor produse de lentile, care constă în formarea de irizaţii pe marginea imaginilor.

2. (În expr.) *Gamă cromatică* = gamă formată dintr-o serie succesivă de semitonuri. — Fr. **chromatique** (lat. lit. **chromaticus**).

CROMÁTICĂ s. f. 1. Arta preparării și folosirii culorilor. 2. Ansamblu de culori; colorit. — Fr. **chromatique.**

CROMATÍSM s. n. Proprietate a razelor albe de a se descompune în raze de culori diferite. — Fr. **chromatisme.**

CROMATOGRAFÍE s. f. Procedeu de separare a substanțelor dintr-o soluție cu ajutorul trecerii soluției prin materiale poroase, care absorb substanțele respective. — Fr. **chromatographie** (< gr.).

CROMOFÓR s. n. Grup de atomi care, introduși în molecula unei substanțe organice, colorează acea substanță. — Fr. **chromophore** (< gr.).

CROMOFOTOGRAFÍE s. f. Procedeu pentru obținerea fotografiilor în culori. — Fr. **chromophotographie** (< gr.).

CROMOLITOGRÁFIC, -Ă, *cromolitografici, -e,* adj. De cromolitografie, obținut prin cromolitografie. — Fr. **chromolithographique.**

CROMOLITOGRAFÍE, *cromolitografii,* s. f. Procedeu litografic de imprimat în mai multe culori; (concr.) desen, tablou sau portret obținut prin acest procedeu. — Fr. **chromolithographie.**

CROMOSFÉRĂ s. f. Strat de culoare roz, compus din gaze și din aburi incandescenți, care înconjură soarele și este vizibil în timpul eclipselor totale. — Fr. **chromosphère.**

CROMOTIPÍE s. f. Metodă de tipărire în mai multe culori suprapuse; (concr.) imagine colorată obținută prin acest procedeu. — Fr. **chromotypie.**

CROMOZÓM, *cromazomi,* s. m. (Biol.) Corpuscul de substanță nucleară care se formează în timpul diviziunii celulei și care este variabil ca formă la fiecare specie. — Fr. **chromosome.**

CRONC interj. Cuvînt care imită sunetele scoase de corb — Onomatopee.

CRONCÁN, *croncani,* s. m. (Reg.) Corb. — Din **cronc** + suf. *-an.*

CRONCÁI vb. IV. v. **croncăni.**

CRONCĂÍRE s. f. v. **croncănire.**

CRONCĂNÍ, *croncănesc,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre ciori, corbi etc., la pers. 3) A scoate sunete guturale caracteristice. 2. Fig. (Despre oameni) A scoate strigăte nearmonioase, a vorbi articulînd cuvintele în mod dezagreabil. [Var.: **croncăí** vb. IV] — Onomatopee.

CRONCĂNÍRE, *croncăniri,* s. f. Croncănit. [Var.: **croncăíre** s. f.] — V. *croncăni.*

CRONCĂNÍT s. n. Faptul de *a croncăni;* sunet strident scos de cioară, de corb etc.

CRONCĂNITÓR, -OÁRE, *croncănitori, -oare,* adj. Care croncănește — Din **croncăni** + suf. *-(i)tor.*

CRONCĂNITÚRĂ, *croncănituri,* s. f. Croncănit. — Din **croncăni** + suf. *-(i)tură.*

CRÓNIC, -Ă, *cronici, -e,* adj. (Despre boli) Care se prelungește vreme îndelungată, care are un caracter de durată, care s-a învechit și nu mai poate fi ușor înlăturat. — Fr. **chronique** (lat. lit. **chronicus**).

CRONICÁR, *cronicari,* s. m. 1. Autor de cronici și letopisețe. 2. Colaborator al unui ziar sau al unei reviste, însărcinat cu redactarea de cronici (2). [Var.: (1, înv.) **hronicár** s. m.] — Din **cronică** + suf. *-ar.*

CRÓNICĂ, *cronici,* s. f. 1. Serie de însemnări, obișnuite mai ales în evul mediu, care cuprind o înregistrare cronologică (dar necritică) a evenimentelor sociale, politice și familiare; scriere (păstrată în manuscris) care cuprinde asemenea însemnări; letopiseț. 2. Articol dintr-un ziar sau dintr-o revistă care comentează evenimente politice, sociale și culturale de actualitate. — (1) Lat. lit. **chronica,** (2) fr. **chronique.**

CRONOGRÁF[1], *cronografe,* s. n. Scriere cu caracter popular care reprezintă o sinteză a istoriei generale, alcătuită pe baza izvoarelor istorice combinate cu legende biblice și populare. — Ngr. **chronographos.**

CRONOGRÁF[2], *cronografe,* s. n. Aparat automat de precizie, prevăzut cu un mecanism de ceasornic, care înregistrează începutul și sfîrșitul unei acțiuni sau al unui fenomen în desfășurare: se folosește în fizică, în aviație, în sport etc. — Fr. **chronographe.**

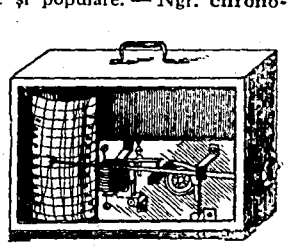

Cronograf

CRONOGRAFÍE, *cronografii,* s. f. Scriere de cronici, de cronografe[1]. — Ngr. **chronographia.**

CRONOLÓGIC, -Ă, *cronologici, -e,* adj. Dispus în ordinea succesiunii în timp. — Fr. **chronologique.**

CRONOLOGÍE, *cronologii,* s. f. Disciplină (auxiliară a istoriei) care se ocupă cu stabilirea epocilor și a datelor; succesiune în timp a evenimentelor (istorice); sistem adoptat pentru socotirea anilor. ✦ Listă care cuprinde o succesiune cronologică. — Fr. **chronologie** (< gr.).

CRONOMETRÁ, *cronometrez,* vb. I. Tranz. A măsura durata unei acțiuni cu ajutorul unui cronometru. — Fr. **chronométrer.**

CRONOMETRÁJ, *cronometraje,* s. n. Cronometrare. — Fr. **chronométrage.**

CRONOMETRÁRE, *cronometrări,* s. f. Acțiunea de *a cronometra.*

CRONOMÉTRIC, -Ă, *cronometrici, -e,* adj. (Ca) de cronometru. — Fr. **chronométrique.**

CRONOMETRÍE s. f. Parte a fizicii care se ocupă cu studiul măsurării timpului; tehnica construirii de aparate pentru măsurat timpul — Fr. **chronométrie.**

CRONOMETRÓR, *cronometrori,* s. m. Persoană care măsoară timpul cu cronometrul, pentru a norma procesele de muncă, pentru a determina rezultatele întrecerilor sportive etc. — După fr. **chronométreur.**

CRONOMÉTRU, *cronometre,* s. n. Ceasornic prevăzut cu un mecanism special, care permite măsurarea timpului pînă la fracțiuni de secundă, folosit la normarea proceselor de muncă, la determinarea rezultatelor în întreceri sportive etc. — Fr. **chronomètre.**

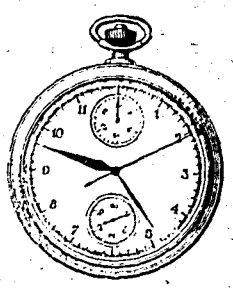

Cronometru

CROP s. n. (Despre lichide, în expr.) *A da în crop* = a începe să se încălzească; a da în fiert. — Din [un]**crop.**

CROS, *crosuri,* s. n. Cursă sportivă pedestră, pe teren variat, în cursul căreia participanții trebuie să parcurgă peste cîmp o anumită distanță, cu respectarea anumitor norme tehnice. — Fr. **cross** [-country] (< engl.).

CRÓSĂ[1], *crose,* s. f. Un fel de baston curbat la un capăt, folosit la jocul de hochei, polo și golf. — Fr. **crosse.**

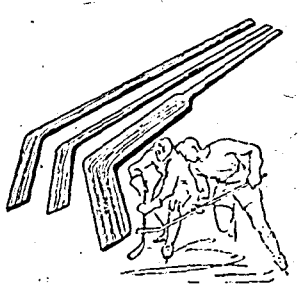

Crose

CRÓSĂ[2], *crose,* s. f. Smoc de pene întrebuințat altădată ca ornament la pălăriile femeilor sau la chipiele militarilor.

CROSÍST, -Ă, *crosiști, -ste,* s. m. și f. Atlet specializat în crosuri. — Din **cros** + suf. *-ist.*

CRÓSNĂ, *crosne,* s. f. Sarcină (de lemne sau de vreascuri) pe care o poartă cineva în spinare. ✦ Maldăr de obiecte așezate în ordine. [Var.: **crósnă** s. f.] — Bg. **krosnja.**

CROȘETÁ, *croșetez,* vb. I. Tranz. A împleti (dantele) cu croșeta. — Fr. **crocheter.**

CROȘETÁT s. n. Faptul de *a croșeta.*

CROȘÉTĂ, *croșete,* s. f. Ac lung de metal sau de os, cu vîrful îndoit ca un cîrlig, cu care se lucrează diferite împletituri, în special dantele. — Fr. **crochet.**

CRÓȘNĂ s. f. v. **crosnă.**

CROTÁL, *crotali,* s. m. (Zool.) Șarpe-cu-clopoței. — Fr. **crotale.**

CRÚCE, *cruci,* s. f. I. 1. Obiect format din două bucăți de lemn, de piatră etc., așezate perpendicular și simetric una peste alta și constituind simbolul credinței creștine. ✧ Expr. *A pune cruce cuiva* (sau *la ceva*) = a considera ca mort, lichidat, pierdut. *A fi cu crucea-n sîn* = a fi (sau a se preface) evlavios. *Cruce de aur (cu noi) în casă!* invocație făcută de oamenii superstițioși, cînd se pomenește numele diavolului. 2. Figură sau desen în formă de cruce (1), avînd diferite semnificații: într-o listă de nume personale arată că numele însemnat astfel reprezintă o persoană decedată, în calendar marchează o zi de sărbătoare creștină etc. ✧ *Cruce roșie* = cruce de culoare roșie, desenată, brodată sau aplicată pe un fond alb, indicînd, în război, neutralitatea spitalelor, a ambulanțelor etc.; organizație internațională pentru ajutorarea răniților și a bolnavilor (în timp de război) și pentru popularizarea cunoștințelor de prim ajutor medical. 3. Simbol al ritualului creștin, care constă într-un gest făcut cu degetele la frunte, pe piept și la umeri. ✧ *Frate de cruce* = prieten bun, nedespărțit. 4. Religia, confesiunea creștină; creștinism. 5. (Intră în componența numelor unor însigne, medalii, decorații) *Calică-i era haina, dar strălucea pe ea Și crucea Sfîntul Gheorghe, și-a Romîniei stea* (ALECSANDRI). 6. Nume care se dă la diverse obiecte sau părți ale unor obiecte dispuse în formă de cruce (1). ✧ (Tehn.) *Cruce cardanică* = dispozitiv mecanic de asamblare prin articulare, permițînd transmiterea mișcării circulare între doi arbori care pot forma între ei un unghi oarecare. *Crucea căruței* = bucată de lemn pusă de-a curmezișul în proțap. *Crucea amiezii* = punct pe bolta cerească unde se află soarele la amiază. ✧ Loc. adj. și adv. *În cruce* = (așezat) cruciș, încrucișat. ✧ Expr. *(Soarele) e cruce amiazăzi* sau *în crucea amiezii* sau *soarele e (în) cruci* sau *(în) cruce amiazăzi* = e la amiază, e ora 12 din zi. *În crucea nopții* = la miezul nopții. ✦ (Adverbial) Cruciș. ✧ Expr. *A se pune cruce* = a se împotrivi unei acțiuni, a se pune de-a curmezișul spre a o zădărnici. ✦ Instrument de tortură în antichitate, pe care osînditul îl purta adesea în spinare pînă la locul execuției și pe care era apoi pironit cu cuie. ✧ Expr. *A-și purta crucea* = a îndura o suferință mare. 7. (Pop.) Constelația lebedei, formată din cinci stele așezate cruciș. 8. (Adesea la pl.) Loc unde se întretaie două sau mai multe drumuri; răscruce, răspîntie. ✧ Expr. (Despre vehicule cu orar fix) *A face cruce* = a se întîlni într-o stație, venind din direcții diferite. (Reg.) *A i se face* (cuiva) *calea cruce cu cineva* = a-i ieși cuiva cineva în cale, a se încrucișa drumurile mai multor persoane. *A da cu crucea peste cineva* = a întîlni pe cineva din întîmplare, pe neașteptate. *A i se face cuiva calea cruce* = a se

deschide înaintea cuiva o răspîntie; *fig.* a se ivi piedici înaintea cuiva. 9. (Înv.) Echipă compusă din doi pînă la patru soldați, care erau obligați să plătească căpeteniilor, în mod solidar, o anumită cotă de impozite. 10. (În expr.) *Cruce de voinic* = bărbat în toată puterea; voinic. II. Compuse: *crucea-pămîntului* = plantă erbacee cu flori albe sau roz *(Heracleum sphondylium)*; brînca-ursului; *crucea-voinicului* = plantă erbacee cu flori mari, albastre *(Anemone angulosa)*. — Lat. **crux, -cis.**

Crucea-pămîntului

CRUCÉR, *cruceri*, s. m. (Înv.) Creițar. — Din **cruce** + suf. *-ar* (după germ. *Kreuzer*).

CRUCÍ, *crucesc*, vb. IV. 1. Refl. A se mira foarte tare de un lucru neobișnuit; a se minuna (și a-și face semnul crucii). 2. Tranz. (Rar) A așeza în formă de cruce; a încrucișa. [Var.: (reg.) **încruci** vb. IV] — Din **cruce.**

CRUCIÁDĂ, *cruciade*, s. f. Fiecare dintre expedițiile cu caracter militar, organizate în evul mediu de Europa occidentală în orientul Mediteranei și care, sub pretextul eliberării mormîntului lui Hristos de sub turci, urmăreau de fapt cucerirea de teritorii. [Pr.: *-ci-a-*. — Var.: **cruciátă** s. f.] — Fr. **croisade** (după *cruce*).

CRUCIÁL, -Ă, *cruciali, -e*, adj. De o importanță capitală; hotărîtor. [Pr.: *-ci-al*] — Fr. **crucial.**

CRUCIÁT, *cruciați*, s. m. Persoană care participa la o cruciadă. [Pr.: *-ci-at*] — Fr. **croisé** (după *cruce*).

CRUCIÁTĂ s. f. v. **cruciadă.**

CRUCIFÉRĂ, *crucifere*, s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate cu florile alcătuite din patru sepale și patru petale dispuse în formă de cruce (I 1); (și la sg.) plantă care face parte din această familie. ◇ (Adjectival) *Plante crucifere.* — Fr. **crucifère.**

CRUCIFICÁ, *crucific*, vb. I. Tranz. (În antichitate, azi fig.) A răstigni. — După fr. **crucifier.**

CRUCIFICÁRE s. f. Acțiunea de *a crucifica*; răstignire.

CRUCIFÍX, *crucifixe*, s. n. Obiect de cult (la catolici) reprezentînd pe Hristos răstignit. — Fr. **crucifix** (lat. lit. **crucifixus**).

CRUCIFÓRM, -Ă, *cruciformi, -e*, adj. Care are formă de cruce (I 1). — Fr. **cruciforme.**

CRUCÍȘ[1] adv. 1. Întretăindu-se în chip de cruce (I 1). 2. În direcție piezișă; oblic. ◇ Expr. *Și (în) cruciș și (în) curmeziș* = în lung și în lat, în toate părțile. *A se pune (în) cruciș și curmeziș* = a încerca prin toate mijloacele să se opună, să zădărnicească o acțiune. — Din **cruce** + suf. *-iș.*

CRUCÍȘ[2]**, -Ă,** *crucișe, -e*, adj. 1. (Despre ochi. *p. ext.* despre oameni) Șașiu; *fig.* dușmănos. 2. Care se intretaie, se încrucișează. ◇ Loc. adv. *În cruciș* = în cruce. — Din **cruce** + suf. *-iș.*

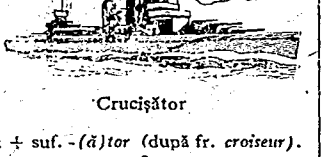

Crucișător

CRUCIȘĂTÓR, *crucișătoare*, s. n. Navă de război rapidă, mai ușoară decît cuirasatul, servind ca avangardă într-o escadră, la recunoașteri etc. — Din [în]**crucișa** + suf. *-(ă)tor* (după fr. *croiseur*).

CRUCIȘĂTÚRĂ, *crucișături*, s. f. (Reg.) Încrucișare. — Din [în]**crucișa** + suf. *-(ă)tură.*

CRUCÍT, -Ă, *crucîți, -te*, adj. Mirat, uimit, înmărmurit. [Var.: **încrucít, -ă** adj.] — Din **cruce** + suf. *-it.*

CRUCÍȚĂ, *crucițe*, s. f. (Rar) Cruciuliță (1). — Din **cruce** + suf. *-iță.*

CRUCIULÍȚĂ, *cruciulițe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *cruce.* 2. Nume dat mai multor plante erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene *(Senecio).*

Cruciuliță

CRUD, -Ă, *cruzi, -de*, adj. I. 1. (Despre alimente) Care n-a fost (suficient) supus acțiunii focului; nefiert, nefript, necopt (suficient). 2. (Despre fructe) Neajuns la maturitate; verde. ✦ (Despre plante sau părți ale lor) Care e încă în dezvoltare; fraged. ✦ (Despre ființe) În vîrstă fragedă, tînăr; plăpînd. 3. (Despre unele materiale) Brut, neprelucrat. II. Fig. 1. (Despre ființe și manifestările lor) Care simte plăcere cînd vede pe altul suferind; neomenos, nemilos. ✦ Vitreg, rău. 2. Violent, intens. *Luptă crudă.* — Lat. **crudus.**

CRUDICIÚNE, *crudiciuni*, s. f. (Reg.) Aliment care se mănîncă crud. — Din **crud** + suf. *-iciune.*

CRUDITĂȚI s. f. pl. (Rar) Fructe, legume proaspete, verdețuri. — După fr. **crudité.**

CRUDÚT, -Ă, *cruduți, -e*, adj. (Reg. Diminutiv al lui *crud* (I).

CRUG, *cruguri*, s.n. (Înv.) 1. Orbită a lunii sau a unei planete. ◇ *Crugul cerului* (sau *ceresc*) = bolta cerească. 2. Ciclu solar (sau lunar). — Rus **krug** (sb. **krug**).

CRÚMPENĂ, *crumpene*, s. f. (Reg.) Cartof. — Sb. **krumpir** (<germ.).

CRUNT, -Ă, *crunți, -te*, adj. 1. (Despre oameni și manifestările lor) Însetat de sînge, de fapte crude; violent, crud, neomenos. ✦ Încruntat. *Zile întregi sta nemișcat și crunt* (GALACTION). 2. Care inspiră groază; grozav, înfiorător. ✦ Fig. Foarte mult, foarte tare; strașnic, grozav. 3. (Despre războaie, lovituri etc.) Sîngeros, crîncen, teribil. 4. (Înv. și reg.) Plin de sînge; însîngerat. — Lat. **cruentus** «însîngerat».

CRUNTÁ vb. I. v. **încrunta.**

CRUNTÁT, -Ă adj. v. **încruntat.**

CRUP s. n. Anghină difterică localizată pe trahee și faringe. — Fr. **croup** (<engl.).

CRÚPĂ, *crupe*, s. f. Partea de dinapoi a corpului unui cal, a unor animale cornute etc., de la șale pînă la coadă. — Fr. **croupe.**

CRÚPE s. f. pl. (Reg.) Boabe de porumb, de orz, de orez etc., măcinate mare, servind la prepararea unor mîncări. — Ucr. **krupa.**

CRUPIÉR, *crupieri*, s. m. Persoană care distribuie sau adună jetoanele sau banii la unele jocuri de noroc. [Pr.: *-pi-er*] — Fr. **croupier.**

CRUPÓN, *crupoane*, s. n. 1. Partea centrală, mai groasă și mai rezistentă, a unei piei de tăbăcărie. 2. Placă de cauciuc din care se taie tălpile pentru încălțăminte. — Fr. **croupon.**

CRURÁL, -Ă, *crurali, -e*, adj. Care ține de regiunea superioară a coapsei. *Mușchi crural.* — Fr. **crural.**

CRUSTACÉU, *crustacee*, s. n. (La pl.) Clasă de animale cu corpul alcătuit din segmente acoperite cu o carapace chitinoasă; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. ◇ (Adjectival) *Animale crustacee.* [Pl. și: (m.) *crustacei*] — Fr. **crustacé.**

Crușățea

CRÚSTĂ, *cruste*, s. f. Strat exterior care se formează, prin solidificare, uscare etc. la suprafața unor corpuri moi. — Lat. lit. **crusta.**

CRUȘĂȚEÁ, *crușățele*, s. f. Plantă erbacee cu flori galbene-cenușii și cu frunze amărui, comestibile *(Barbarea vulgaris).* — Din **cruși** + suf. *-ea.*

CRUȘEÁLĂ s. f. (Reg.) Argăseală. — Din **cruși** + suf. *-eală.*

CRUȘÍ, *crușesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A argăsi, a tăbăci. — Ucr. **krušyty.**

CRUȘÍT, -Ă, *crușiți, -te*, adj. (Reg.) 1. (Despre pielea unui animal) Argăsit. 2. Înroșit; *p. ext.* pătat (cu sînge). [Var.: **încrușít, -ă** adj.] — V. *cruși.*

CRÚȘÎN, *crușîni*, s. m. Arbust cu flori albe-verzui, din a cărui scoarță se prepară o băutură laxativă și al cărui lemn ars dă un cărbune folosit la fabricarea prafului de pușcă *(Rhamnus frangula).* — Ucr. **krušyna.**

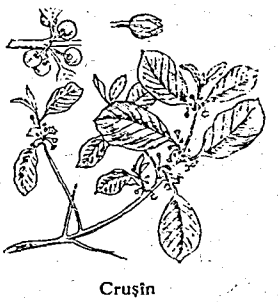

Crușîn

CRUȚÁ, *cruț*, vb. I. Tranz. 1. A ierta, a scuti (de pedeapsă); a se îndura de... ◇ Expr. *A cruța viața cuiva* = a lăsa pe cineva în viață (după ce fusese sortit morții). 2. A trata (pe cineva) cu înțelegere; a menaja. ✦ A păzi, a feri. 3. A folosi, a consuma un obiect cu prevedere; a economisi. 4. (Înv.) A se codi, a ezita. *Noi n-om cruța a zice către omeneasca fire...* (CONACHI).

CRUȚÁRE, *cruțări*, s. f. Faptul de *a cruța*; iertare, milă, îndurare.

CRUȚĂTÓR, -OÁRE, *cruțători, -oare*, adj. (Rar) 1. Milostiv, îndurător. 2. Econom. — Din **cruța** + suf. *-(ă)tor.*

CRUZÍE, *cruzii*, s. f. (Înv.) Cruzime. — Din **crud** + suf. *-ie.*

CRUZÍME, *cruzimi*, s. f. Atitudine, faptă crudă; ferocitate, barbarie. — Din **crud** + suf. *-ime.*

CTÍTOR, -Ă, *ctitori, -e*, s. m. și f. Persoană care suportă (sau contribuie la) cheltuielile pentru ridicarea și înzestrarea unei biserici sau mănăstiri; *p. ext.* fondator al unei instituții, asociații etc. — Slav (v. sl. **ktitorŭ** <gr.).

CTITOREÁSĂ, *ctitorese*, s. f. Ctitoră. — Din **ctitor** + suf. *-easă.*

CTITORÍ, *ctitoresc*, vb. IV. Tranz. A întemeia, a funda o biserică, o mănăstire, *p. ext.* o instituție, o asociație etc. — Din **ctitor.**

CTITORICÉSC, -EÁSCĂ, *ctitoricești*, adj. (Rar) Care ține de ctitor sau de ctitorie; privitor la ctitor sau la ctitorie. — Din **ctitor** + suf. *-ic-esc.*

CTITORIE, *ctitorii*, s. f. Biserică, mănăstire, *p. ext.* instituție etc. întemeiată de un ctitor. — Din ctitor + suf. *-ie*.

CU prep. **I.** (Asociativ) **1.** (Exprimă o asociere propriu-zisă) Împreună, însoțit de... *O vie cu livadă frumoasă* (CREANGĂ). ◇ (Întărit prin alte conjuncții, adverbe sau locuțiuni adverbiale) *Și cu. La un loc cu. Cu... cu tot.* ◇ Expr. *De față cu* = în prezența cuiva. (Legînd două noțiuni opuse) *Cu... cu...* = fără deosebire, toți. *Cu mic, cu mare.* ✦ (Între două substantive care se repetă, arată săvîrșirea treptată a unei acțiuni) *Întorcea foaie cu foaie* (EMINESCU). **2.** (Formează cu cuvîntul următor o locuțiune atributivă care exprimă o caracterizare) *Care cu poveri de muncă Vin încet* (COȘBUC). **3.** (Exprimă reciprocitatea, legătura de prietenie sau de rudenie) *Se luau de gît lupii cu mieii* (ISPIRESCU). **II.** (Modal) **1.** (Împreună cu substantivul următor formează complemente de mod) *Toți se uită cu mirare* (EMINESCU), ◇ (Formează locuțiuni) *Cu binișorul. Cu fuga. Cu grijă.* **2.** (Introduce complementul instrumental propriu-zis și complementul materiei) Cu ajutorul..., folosind... *Unge toți pereții cu sînge* (CREANGĂ). ✦ (Introduce complemente care arată conținutul) *Un poloboc cu vin* (DONICI). **3.** (Introduce complementul de măsură) *Mai naltă cu două palme* (NEGRUZZI). ◇ (Introduce indicația cantității, a prețului etc.) *Ai să lași cu nouă lei* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Cu droaia* = în număr mare. **4.** (În comparații, precedat de «asemenea», «la fel», «potrivit» etc.) *Haina asta e la fel cu cealaltă.* **III.** (Temporal) **1.** (Exprimă simultaneitatea) În timpul, (pe) la; în același timp cu... *Sub o rîpă stearpă... Cu vărsarea serii un străin sosi* (BOLINTINEANU). ✦ (Precedat de prep. «de») Începînd cu, din (timpul). *De cu seară.* **2.** (Împreună cu anumite cuvinte cu sens temporal, arată durata) *De multe ori nu venea cu zilele p-acasă* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *Cu anul* (sau *cu ziua* etc.) = pe termen de un an (sau de o zi etc.). *An cu an* sau *zi cu zi* etc., exprimă o succesiune. *Cu fiecare zi* = tot mai mult; mereu, într-una. **IV.** (Cauzal) Din cauza, din pricina. *Se luase de gînduri cu atîta cheltuială* (ISPIRESCU). **V.** (Concesiv, în expr.) *Cu toate că* = deși. *Cu tot* (sau *toată*)... = chiar ținînd seamă de... *Cu toate acestea* = totuși. **VI.** (Exprimă relația) În ce privește..., referitor la... *Mimi se schimbase cu ei* (D. ZAMFIRESCU). — Lat. **cum**.

CUÁNTĂ, *cuante*, s. f. (Fiz.) Cea mai mică cantitate de energie radiantă, a cărei valoare e proporțională cu frecvența radiației respective. [Pr.: *cuan-*. — Var.: **cvántă** s. f.] — Fr. **quanta**.

CUÁNTICĂ, *cuantice*, adj. f. (În expr.) *Mecanică cuantică* = ramură a fizicii care studiază legile mișcării în lumea atomilor. *Electrodinamică cuantică* = ramură a fizicii care studiază procesele elementare discontinue din cîmpul electromagnetic și interacțiunea dintre cîmpul electromagnetic și substanțe sau corpuri. [Pr.: *cuan-*. — Var.: **cvántică** adj. f.] — Fr. **quantique**.

CUÁNTUM s. n. Cantitate, sumă (neprecizată) la care se urcă o cheltuială, un credit etc. [Pr.: *cuan-*. — Var.: **cvántum** s. n.] — Fr. **quantum** (lat. lit. **quantum**).

CUARȚ, *cuarțuri*, s. n. Bioxid de siliciu natural care se găsește în natură în stare amorfă (ca nisip) sau în formă de cristale hexagonale, transparente și incolore (în stare pură) sau diferit colorate (cînd conțin și substanțe străine). [Var.: **cvarț** s. n.] — Germ. **Quarz**.

CUATERNÁR, -Ă, *cuaternare*, adj. *n.* și f. (În expr.) *Eră cuaternară* = ultima dintre erele geologice, în care apare omul (și care continuă și astăzi). *Teren cuaternar* = strat geologic datînd din era cuaternară cuprins între terenurile pliocene și cele actuale. [Pr.: *cua-*] — Fr. **quaternaire** (lat. lit. **quaternarius**).

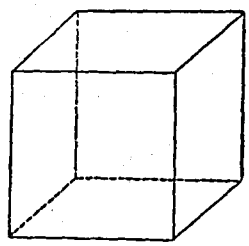

Cub

CUB, *cuburi*, s. n. **1.** Corp geometric cu șase fețe pătrate, egale între ele. **2.** Produs al înmulțirii unui număr cu sine însuși de două ori. ◇ (Adjectival) *Metru cub* sau *decimetru, centimetru cub* etc. = unitate de măsură pentru volume, egală cu volumul unui solid cubic, avînd latura de dimensiunea liniară respectivă. — Fr. **cube** (lat. lit. **cubus**).

CUBÁJ, *cubaje*, s. n. Măsurare și calculare în unități cubice a volumului unui corp, al unei încăperi etc.; *p. ext.* volumul sau capacitatea unui corp, a unei încăperi etc. — Fr. **cubage**.

CUBÉLC s. m. v. **culbec**.

CÚBIC, -Ă, *cubici*, *-e*, adj. De forma unui cub; privitor la cub. ◇ *Zahăr cubic* = zahăr în formă de mici prisme regulate, cu baza pătrată. — Fr. **cubique** (lat. lit. **cubicus**).

CUBILÓU, *cubilouri*, s. n. Cuptor vertical cilindric, în care se încălzește metalul împreună cu combustibilul și materialele auxiliare, pentru a obține fuziunea metalului sau pentru topirea și turnarea lui în forme. — Fr. **cubilot**.

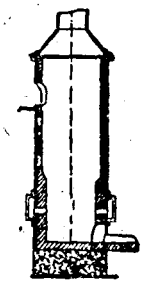

Cubilou

CUBÍSM s. n. Curent decadent în arta burgheză, apărut la începutul secolului al XX-lea, care prezintă obiectele din realitate descompuse în cele mai simple figuri geometrice, fără a ține seamă de asemănarea exterioară cu obiectele reprezentate. — Fr. **cubisme**.

CUBÍST, -Ă, *cubiști*, *-ste*, adj. Care aparține cubismului, privitor la cubism; care se conformează regulilor și formulelor cubismului. — Fr. **cubiste**.

CUBITÁL, -Ă, *cubitali*, *-e*, adj. Care ține de cubitus. — Fr. **cubital**.

CÚBITUS s.n. Osul principal al antebrațului, de la cot pînă la încheietura mîinii. — Lat. lit. **cubitus**.

CUC[1], *cuci*, s. m. **1.** Pasăre călătoare cu pene cenușii, care își depune ouăle în cuiburi străine, pentru a fi clocite de alte păsări și care e cunoscută prin sunetele caracteristice pe care le scoate *(Cuculus canorus)*. ◇ *Ceas cu cuc* = ceasornic de perete care, la fiecare ceas, sfert, jumătate sau trei sferturi de ceas, marchează timpul prin sunete care imită cîntecul cucului; *fig.* lucru extravagant. ◇ Expr. *Lapte de cuc* = ceva imposibil. *(A umbla) de flori de cuc* = (a umbla) fără rost. ◇ Compus: (ir.) *cuc-armenesc* = pupăză. ✦ (Adverbial) Izolat, singur, străin. **2.** Nume dat mai multor plante: a) *ciubotica-cucului*, v. *ciubotică*; b) *laptele-cucului*, v. *lapte*; c) *limba-cucului*, v. *limbă*. — Lat. **cucus**.

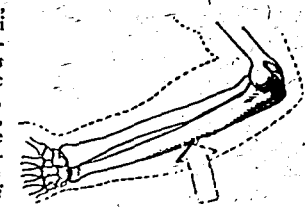

Cubitus

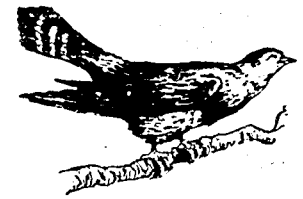

Cuc

CUC[2], *cuci*, s. m. (În jocurile de copii) Lovitură cu mingea în înălțime. — Din **cuc**[1].

CÚCĂ[1], *cuci*, s. f. (Înv.) Căciulă înaltă, uneori împodobită cu pene (de strut), pe care o purtau căpeteniile turcești și domnitorii români în timpul ceremoniilor. — Tc. **kuka**.

CÚCĂ[2], *cuci*, s. f. (Rar) Femela cucului[1]. — Din **cuc**[1].

CÚCĂ[3], *cuci*, s. f. (Reg.) Deal înalt și izolat.

CUCERÍ, *cuceresc*, vb. IV. I. Tranz. **1.** A cuprinde, a ocupa, a supune un teritoriu cu puterea armelor. ✦ A dobîndi ceva prin luptă susținută; a cîștiga. **2.** Fig. A-și atrage simpatia sau bunăvoința cuiva. **II.** Tranz. și refl. (Înv.) A (se) supune, a (se) închina; a (se) ruga umilindu-se. — Lat. ***conquerire** *(= conquirere)*.

Cucă

CUCERÍE s. f. (Înv.) Cucernicie. — Din **cuceri** + suf. *-ie*.

CUCERÍRE, *cuceriri* s. f. Acțiunea de *a cuceri* și rezultatul ei; cîștig, progres, izbîndă. ◇ (Fam., în expr.) *A face o cucerire* = a-și atrage simpatia sau dragostea cuiva.

CUCERITÓR, -OÁRE, *cuceritori*, *-oare*, s. m. și f. **1.** Persoană, popor, țară etc. care face sau a făcut cuceriri. **2.** Bărbat sau femeie care încearcă să atragă simpatia sau dragostea unei persoane de sex opus. ◇ (Adjectival) *Zîmbet cuceritor*. — Din **cuceri** + suf. *-(i)tor*.

CUCÉRNIC, -Ă, *cucernici*, *-e*, adj. Evlavios, cuvios, religios, pios, smerit. ✦ (Adesea substantivat) Titlu care se dă preoților. — Din **cuceri** + suf. *-nic*.

CUCERNICÍE s. f. Evlavie, religiozitate, pietate, smerenie. — Din **cucernic** + suf. *-ie*.

CUCOÁNĂ, *cucoane*, s. f. **1.** Termen de politețe care denumește o femeie (măritată), mai ales o femeie care face parte din clasele dominante. **2.** (Înv.) Fată tînără dintr-o familie domnitoare. [Var.: **cocoánă**, **coánă** s. f.] — Comp. ngr. **kokkona**.

CUCOÁRĂ s. f. v. **cocoară**.

CUCÓN, *cuconi*, s. m. (Pe cale de dispariție) Termen de politețe care denumește un bărbat (din clasele dominante); domn. [Var.: **cónul** s. m. art.] — Din **cucoană**.

CUCONÁȘ s. m. v. **coconaș**.

CUCONÉT, *cuconeturi*, s. n. (Fam.) (Mulțime de) cucoane. [Var.: **coconét** s. n.] — Din **cucoană** + suf. *-et*.

CUCONÍ, *cuconesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A se adresa cuiva cu termenul «cucoane». **2.** Refl. (Depr.) A-și da aere de cucoană (sau de boier); a se îngîmfa. [Var.: **coconí** vb. IV] — Din **cucon**.

CUCONÍȚĂ, *cuconițe*, s. f. Diminutiv al lui *cucoană*. [Var.: **coconíță**, **conítă** s. f.]

CUCÓR s. m. v. **cocor**.

CUCÓȘ s. m. și n. v. **cocoș**.

CUCOȘÉȘTE adv. v. **cocoșește**.

CÚCOVĂ, *cucove*, s. f. Specie de lebădă caracterizată printr-o mică umflătură neagră la rădăcina ciocului *(Cygnus olor)*.

CÚCU interj. Cuvînt care imită cîntecul cucului. ✦ Strigătul copiilor cînd se joacă de-a v-ați ascunselea. — Onomatopee.

CUCÚI, *cucuie*, s. n. **1.** Umflătură la cap, provocată de lovirea cu un corp tare. **2.** (Reg.) Moț de pene la capul păsărilor. — Lat. ***cucullus** *(= cucullus)*.

CUCUIÁT, -Ă, *cucuiați*, *-te*, adj. (Reg.) **1.** (Despre păsări) Moțat; (despre pui de animale cornute) căruia încep să-i crească coarnele. **2.** (Despre oameni) Cocoțat pe ceva. — Din **cucui** + suf. *-at*.

CUCULEÁSĂ, *cuculese*, s. f. (Rar) Cucă². — Din **cuc**¹ + suf. *-ul-easă*.

CUCULÉȚ, *cuculeți*, s. m. Diminutiv al lui *cuc*¹.

CÚCURĂ¹, *cucure*, s. f. (Înv. și arh.) Tolbă de săgeți. — Ngr. **kukuron**.

CÚCURĂ², *cucure*, s. f. (Reg.) Parte a plugului care leagă între ele brăzdarul, cormana și plazul. — Magh. **kukora**.

CUCURBITACÉE, *cucurbitacee*, s. f. (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu fructul cărnos și cu coaja tare; (și la sg.) plantă făcînd parte din această familie. ✧ (Adjectival) *Plante cucurbitacee*. — Fr. **cucurbitacées**.

CUCURIGÁ, pers. 3 *cucurigă*, vb. I. Intranz. (Despre cocoș) A scoate sunete caracteristice speciei. [Var.: **cucurigí** vb. IV] — Din **cucurigu**.

CUCURIGÁT s. n. Faptul de *a cucuriga*; sunetele caracteristice scoase de cocoș.

CUCURIGÍ vb. IV. v. **cucuriga**.

CUCURÍGU¹ interj. Cuvînt care imită cîntecul cocoșului. ✦ (Substantivat, n.) Cîntecul cocoșului; *p. ext.* (m.) cocoș. — Onomatopee.

CUCURÍGU² s. n. (Glumeț, precedat de prepoziții) Etajul cel mai înalt al unei case, mansardă; galeria unui teatru. — Din **cucurigu**¹.

CUCURÚZ, (1, 3, 4) *cucuruzi*, s. m., (2) *cucuruze*. s. n. (Reg.) 1. Porumb (planta și rodul ei). 2. (La pl.) Holde semănate cu porumb; porumbiște. 3. Fructul coniferelor; con. 4. Plantă erbacee cu flori albe-gălbui dispuse în mici capitule *(Petasites albus)*. — Comp. bg., sb. **kukuruz**, ucr. **kukurudza**.

CUCURUZĂȘTÍNĂ s. f. (Reg.) Porumbiște. — Din **cucuruz** + suf. *-aștină*.

CUCUȘÓR, *cucușori*, s. m. Cuculeț. — Din **cuc**¹ + suf. *-(u)șor*.

CUCÚTĂ, *cucute*, s. f. Plantă erbacee otrăvitoare, cu miros caracteristic, întrebuințată ca medicament *(Conium maculatum)*. ✧ Expr. (Fam.) *Doar n-am băut cucută (ca să...)* = doar n-am înnebunit

Cucută

Cucută-de-apă

(ca să...). ✧ Compuse: *cucută-de-apă* = plantă erbacee de apă, cu flori albe dispuse în formă de umbrelă *(Cicuta virosa)*; *cucută-de-pădure* = plantă erbacee cu frunze ascuțite și flori albe *(Galium Schultesii)*. — Lat. **cucuta** *(= cicuta)*.

CUCÚȚ, *cucuți*, s. m. Cuculeț. — Din **cuc**¹ + suf. *-uț*.

CUCUVÁIE, *cucuvăi*, s. f. Cucuvea. — Ngr. **kukuvagia**.

CUCUVEÁ, *cucuvele*, s. f. Pasăre de noapte cu penele de culoare cenușie, care trăiește pe lîngă casele părăsite, prin scorburi etc. *(Athene noctua)*. — Din **cucuv**[aie] + suf. *-ea*.

Cucuvea

CUCUVÉICĂ s. f. (Reg.) Cucuvea. — Din **cucuvale** + suf. *-că*.

CUDÁLB, -Ă adj. v. **codalb**.

CÚFĂR, *cufere*, s. n. Ladă cu capac (și cu încuietoare) care se folosește la păstrarea și la transportarea diverselor obiecte. ✦ (Pop.) Geamantan (de lemn). — Pol., ucr. **kufer** (<germ.).

CUFĂRÁȘ, *cufărașe*, s. n. Diminutiv al lui *cufăr*.

CUFÚND s. n. (Reg., în expr.) *De-a cufundul* = cufundîndu-se. — Postverbal al lui **cufunda**.

CUFUNDÁ, *cufúnd*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A intra sau a face să intre într-un lichid sau într-o materie moale; a (se) afunda, a (se) adînci, a (se) scufunda. 2. Refl. A intra în adînc; a dispărea (undeva). ✦ A prezenta o adîncitură. ✦ (Despre ochi) A fi înfundat în orbite. ✦ (Poetic) A se pierde (în umbră, în întuneric etc.). ✦ Fig. (Despre aștri) A trece dincolo de orizont; a apune (după linia orizontului). ✦ (Despre pămînt) A se prăbuși. 3. Refl. Fig. A se lăsa absorbit de o activitate, de somn etc. 4. Tranz. Fig. (Rar) A compromite, a distruge. [Var.: (înv.) **acufundá** vb. I] — Lat. **confundare**.

CUFUNDÁC s. m. Cufundar. — Din **cufund** (prez. ind. al lui *cufunda*) + suf. *-ac*.

CUFUNDÁR, *cufundari*, s. m. Numele a două păsări călătoare de apă: a) pasăre mai mare decît rața, cu pene negre-strălucitoare, cu puncte albe pe spate *(Colymbus arcticus)*; b) pasăre de mărimea raței, cu penele castanii-închise pe spate și albe pe burtă, cu un smoc de pene în formă de guleraș *(Podiceps cristatus)*; bodîrlău. — Din **cufund** (prez. ind. al lui *cufunda*) + suf. *-ar*.

Cufundar (b)

CUFUNDÁRE, *cufundări*, s. f. Acțiunea de *a (se) cufunda*; afundare, scufundare, adîncire.

CUFUNDÁTURĂ, *cufundături*, s. f. 1. Faptul de *a (se) cufunda*. 2. Loc cufundat; adîncitură. — Din **cufunda** + suf. *-(ă)tură*.

CÚGET, *cugete*, s. n. 1. Capacitatea de a gîndi; gîndire. 2. Gînd, idee. ✦ Imaginație, fantezie. *Vreau prin cuget universul să-l străbat* (MACEDONSKI). 3. Minte, intelect. 4. (Înv.) Intenție, plan, proiect. 5. Conștiință (3). ✧ Expr. *A-l mustra* (pe cineva) *cugetul* = a-l chinui (pe cineva) remușcarea, regretul. — Postverbal al lui **cugeta**.

CUGETÁ, *cúget*, vb. I. Intranz. A urmări o idee, a medita; a se gîndi. ✦ Refl. (Rar) A sta pe gînduri; a chibzui, a cumpăni. ✦ A-și da seama, a ține seamă de..., a lua în considerare. — Lat. **cogitare**.

CUGETÁRE, *cugetări*, s. f. Acțiunea de *a cugeta* și rezultatul ei; gîndire, gînd, idee. ✦ Judecată, raționament. ✦ Meditație, reflecție.

CUGETĂTÓR, -OÁRE, *cugetători, -oare*, s. m. și f. Gînditor. — Din **cugeta** + suf. *-(ă)tor*.

CUGUÁR, *cuguari*, s. m. Animal mamifer carnivor din familia pisicilor, de talie mare, care trăiește în America *(Felis concolor)*. — Fr. **cougouar**.

CÚHNE s. f. v. **cuhnie**.

CÚHNIE, *cuhnii*, s. f. (Reg.) 1. Bucătărie. 2. Clădire modestă; cameră sărăcăcioasă. [Var.: **cúhne**, **cúină**, **cúine**, **cúinie** s. f.] — Ucr., rus **kuhnja**.

CUI, *cuie*, s. n. 1. Piesă mică, cilindrică sau în patru muchii, de metal sau de lemn, turtită la un capăt și ascuțită la celălalt, cu care se fixează între ele diferite piese, care se bate în zid sau în lemn pentru a servi ca suport etc. ✧ (Tehn.) *Cui spintecat* = piesă de siguranță care împiedică desfacerea piuliților. ✧ Expr. *Cui pe* (sau *cu*) *cui se scoate* = un rău face să se uite răul dinainte. (Fam.) *A face* (sau *a bătea*) *cuie* = a dîrdîi de frig. *A-i intra cuiva un cui în inimă* = a se strecura în sufletul cuiva o teamă, o bănuială, o grijă etc. ✦ Cuier simplu de perete. ✧ Expr. *Cuiul lui Pepelea* = drept pe care și-l creează cineva pe baze șubrede, pentru a stingheri pe altul. *A-și pune pofta-n cui* = a renunța la un lucru mult dorit. 2. Nume dat mai multor piese de metal sau de lemn asemănătoare ca formă cu cuiul (1). — Lat. **cuneus**.

CUIB, *cuiburi*, s. n. 1. Culcuș făcut de păsări pentru a se adăposti, pentru a-și depune ouăle, a le cloci și a scoate pui. ✦ Cuibar. 2. Fig. Locuință, sălaș; reședință. 3. Fig. (Peior., urmat de determinări) Loc (ascuns) unde se ticluiește și de unde se propagă o acțiune potrivnică, dușmănoasă intereselor unei colectivități. ✦ Focar. 4. Groapă mică făcută în pămînt, în care se seamănă legume sau cereale. ✦ Mușuroi făcut, prin prășit, în jurul firelor de porumb, de cartofi etc. ✦ Spațiu restrîns în care se dezvoltă o îngrămădire de plante de același fel. *Cuib de lăcrămioare*. 5. Cantitate de fermenți care produc acrirea vinului, a borșului, a laptelui. 6. Loc adăpostit care asigură unei arme automate condiții bune de tragere. — Lat. ***cubium**.

CUIBÁ, *cuibez*, vb. I. Intranz. A-și avea, a-și așeza cuibul. — Din **cuib**.

CUIBÁR, *cuibare*, s. n. 1. Loc pregătit în paie, în fîn sau pe pămînt, unde păsările de curte își depun ouăle. ✦ Ou care se lasă în cuib pentru ca păsările ouătoare să-și regăsească locul. ✦ Cuib (1). ✦ Fig. Culcuș. 2. Fig. Sălaș, locuință. — Din **cuib** + suf. *-ar*.

CUIBĂRÍ, *cuibăresc*, vb. IV. 1. Refl. (Despre păsări) A-și face cuibul undeva; a-și face loc în cuibar. ✦ Fig. (Despre oameni și despre animale) A se așeza cît mai bine într-un loc; a se ghemui. ✦ Fig. A se adăposti. ✦ Fig. A se aciua, a se pripăși. 2. Tranz. (Rar) A așeza găinile în cuibar. 3. Tranz. A prăși porumbul, cartofii etc., făcîndu-le mușuroaie la rădăcină. — Din **cuibar**.

CUIBULÉȚ, *cuibulețe*, s. n. Cuibușor. — Din **cuib** + suf. *-ul-eț*.

CUIBUȘÓR, *cuibușoare*, s. n. Diminutiv al lui *cuib*.

CUIÉR, *cuiere*, s. n. Suport de lemn sau de metal, mobil sau fixat în perete, prevăzut cu mai multe cîrlige sau brațe, de care se atîrnă hainele și pălăriile. — Din **cui** + suf. *-ar*.

CÚINĂ s. f. v. **cuhnie**.

CÚINE s. f. v. **cuhnie**.

CÚINIE s. f. v. **cuhnie**.

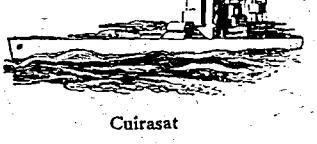

Cuirasat

CUIRASÁT, *cuirasate*, s. n. Navă de război de mare tonaj, protejată de o cuirasă și înarmată cu artilerie grea. [Pr.: *cu-i-*. — Var.: **chiurasát** s. n.] — După fr. **cuirassé**.

CUIRÁSĂ, *cuirase*, s. f. Armătură formată din plăci de oțel special, cu care se blindează cuirasatele pentru a le face să reziste focului inamic. [Pr.: *cu-i-*. — Var.: **chiurásă** s. f.] — Fr. **cuirasse**.

CUIȘOÁRE s. n. pl. Mugurii aromatici floriferi ai unui arbust exotic *(Caryophyllus aromatieus)* întrebuințați drept condiment în bucătărie. — Din **cui** + suf. *-işoarc.*

CUIȘÓR, *cuişoare,* s. n. Diminutiv al lui *cui.*

CUIȘORÍȚĂ, *cuişorițe,* s. f. Plantă erbacee cu flori alburii sau roșcate' *(Holosteum umbellatum).* — Din **cui** + suf. *-iş-or-iță.*

CUIÚȚ, *cuiuțe,* s. n. (Reg.) Cuișor. — Din **cui** + suf. *-uț.*

CÚJBĂ, *cujbe.* s. f. 1. Bucată de lemn care se fixează în pământ sau într-un zid și de care se leagă sau se atîrnă, cu un lanț, ceaunul. 2. (Reg.) Nuia bine răsucită și pîrlită în foc, întrebuințată în loc de frînghie. — Sb. **gužba.**

CULÁC, *culaci,* s. m. (Rusism) Chiabur. — Rus **kulak.**

CULÁNT, -Ă, *culanți, -te,* adj. (Franțuzism) Cu care te poți înțelege ușor; care dovedește amabilitate, dărnicie. — Fr. **coulant.**

CULÁSĂ, *culase,* s. f. Piesă de metal care închide cilindrii unui motor cu ardere internă. — Fr. **culasse.**

CULÁSTRĂ s. f. v. **coraslă.**

CULÁTĂ, *culate,* s. f. Partea dinapoi a țevii unei arme de foc, pe unde se introduce cartușul. — It. **culatta.**

CÚLĂ, *cule,* s. f. 1. Clădire în formă de turn cu baza dreptunghiulară (care servea, în trecut, și ca loc de apărare). 2. (Înv.) Turn circular; cupolă, boltă. ✦ Turn boltit în palatul domnesc, în care se păstra vistieria; *p. ext.* vistierie, tezaur. 3. (Înv.) Beci boltit; subterană. 4. (Înv.) Conac boieresc, casa proprietarului unei moșii. — Tc. **kula.**

Culă (1)

CULĂCÍME s. f. (Rar) Chiaburime. — Din **culac** + suf. *-ime.*

CULBÉC, *culbeci,* s. m. (Reg.) Melc. [Var.: **cubélc** s. m.]

CULBUTÓR, *culbutoare,* s. n. Basculator. — După fr. **culbuteur.**

CULCÁ, *culc,* vb. I. 1. Refl. și tranz. A (se) întinde, a (se) așeza în poziție orizontală (spre a adormi, a se odihni sau a face să adoarmă sau să se odihnească). ◇ Expr. (Refl.) *A se culca pe-o ureche* (sau *pe urechea aceea)* = a nu se sinchisi de nimic. *Culcă-te* sau *poți să te culci pe o* (sau *pe acea) ureche* = ia-ți nădejdea; e în zadar să mai păstrezi vreo speranță. ✦ Tranz. A adăposti peste noapte; a găzdui. ✦ Tranz. A pune pe cineva să se întindă la pămînt cu fața în jos (în cadrul unor exerciții militare). 2. Tranz. A pune, a așeza un obiect, o parte a corpului etc. pe ceva sau pe cineva. 3. Tranz. (În expr.) *A culca la pămînt* = a doborî; a ucide. ✦ Refl. (Despre plante) A se pleca, a se îndoi spre pămînt. — Lat. **collocare.**

CULCÁRE, *culcări,* s. f. Acțiunea de *a (se) culca.* 1. Așezare în poziție orizontală. ✦ Momentul cînd cineva se duce (sau este dus) să doarmă. 2. (Adesea art., cu valoare de interjecție) Întindere la pămînt a soldaților, la un ordin dat.

CULCÁT s. n. Culcare. — V. *culca.*

CULCÚȘ, *culcușuri,* s. n. 1. Locul de culcare sau de adăpost al animalelor și al păsărilor. 2. Loc (improvizat) de odihnă sau de dormit pentru oameni. ✦ Adăpost, locuință. ✦ Ascunzătoare. 3. (Rar) Strat moale de paie, de frunze etc. pe care se așază lucruri fragile sau alterabile. 4. Strat din baza unei formații geologice. — Din **culc** (prez. ind. al lui *culca)* + suf. *-uș.*

CULEGÁR, *culegare,* s. n. Instrument de metal în care tipograful așază una cîte una literele, formînd textul care urmează să fie imprimat. — Din **culeg** (prez. ind. al lui *culege)* + suf. *-ar.*

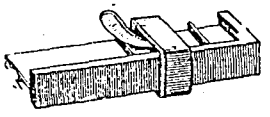

Culegar

CULEGĂTÓR, -OÁRE, *culegători, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care adună recolta. 2. (Cu determinări) Colecționar. *Culegător de folclor.* 3. Zețar. — Din **culeg** (prez. ind. al lui *culege)* + suf. *-(ă)tor.*

CULÉGE, *culég,* vb. III. Tranz. 1. A aduna, a strînge cereale, fructe, flori etc. ◇ Expr. *A culege* (pe cineva) *de pe drumuri* = a ajuta pe cineva căzut în mizerie, oferindu-i mijloace de trai. ✦ Fig. A dobîndi. *A culege aplauze.* 2. A idica, a strînge ceva de pe jos. 3. A aduna laolaltă; a colecționa. ◇ Expr. *Alege pînă culege* = alege mult, pînă ce i-o iau alții înainte și rămîne cu partea cea mai proastă. 4. A aduna din casete literele necesare și a le așeza în culegar; a zețui. [Perf. s. *culesei,* part. *cules*] — Lat. **colligere.**

CULÉGERE, *culegeri,* s. f. Acțiunea de *a culege* și rezultatul ei; strîngere, adunare, colecție.

CULÉS s. n. Strîngerea cerealelor, a fructelor etc.; recoltare. ✦ Timpul cînd se strînge recolta. — V. *culege.*

CULEȘÉR, *culeșere,* s. n. (Reg.) Făcăleț. — Din **culeașă** (puțin folosit) + suf. *-ar.*

CULEVRÍNĂ, *culevrine,* s. f. (Înv.) Tun cu țeava foarte lungă. — Fr. **couleuvrine.**

CÚLI, *culi,* s.m. (Rar) Muncitor indian sau chinez care lucrează cu ziua sau trage ricșa. — Fr. **coolie** (<hindustan *kuli)*

CULINÁR, -Ă, *culinari, -e,* adj. Care ține de bucătărie, privitor la prepararea mîncării. ◇ *Arta culinară* = pricepere, meșteșug în pregătirea mîncărurilor. — Fr. **culinaire** (lat. lit. **culinarius**).

CULIÓN, *culioane,* s. n. (Înv.) Potcap mic, rotund. [Pr.: *-li-on*] — Ngr. **kukulion.**

CULÍSĂ, *culise,* s. f. 1. Partea scenei situată îndărătul decorurilor, pe unde intră actorii în scenă. ✦ Fig. (La pl.) Dedesubturile unor acțiuni sau ale unei stări de fapt. ◇ Loc adv. *În culise* = în ascuns, în secret. 2. Scobitură rectilinie de-a lungul căreia alunecă o piesă mobilă; *p. ext.* piesa care alunecă de-a lungul acestei scobituri. — Fr. **coulisse.**

CÚLME, *culmi,* s. f. 1. Partea cea mai de sus, prelungită orizontal, a unui munte sau a unui deal. ✦ Punctul cel mai înalt în drumul parcurs de un corp ceresc. 2. Fig. Gradul cel mai înalt la care se poate ajunge; apogeu. ◇ Expr. *Culmea culmilor!* sau *asta-i culmea!* = asta întrece orice margini, e nemaipomenit! 3. (Pop.) Prăjină lungă în casele țărănești, de care se atîrnă haine, obiecte casnice etc. — Lat. **culmen.**

CULMINÁ, pers. 3 *culminează,* vb. I. Intranz. A atinge stadiul cel mai înalt al unei situații, a ajunge la apogeu. — Fr. **culminer** (lat. lit. **culminare**).

CULMINÁNT, -Ă, *culminanți, -te,* adj. Care culminează. ◇ *Punct culminant* = momentul cel mai încordat din desfășurarea unei acțiuni. — Fr. **culminant.**

CULMINÁȚIE, *culminații,* s. f. Trecerea unui astru la meridianul unui loc. ◇ *Punct de culminație* = punctul cel mai înalt pe care îl atinge un astru pe bolta cerească. — Fr. **culmination.**

CULMINÁRE, *culminări,* s. f. Acțiunea de *a culmina* și rezultatul ei.

CULMINĂRIȚĂ s. f. (Reg.) Pînză lungă și lată țesută în diferite culori, cu care se împodobesc pereții caselor țărănești, pe lîngă tavan. — Din ***culminare** (<lat. **culminaria)* + suf. *-iță.*

CULMÍȘ, *culmișuri,* s. n. (Pop.) Culme (1). — Din **culme** + suf. *-iș.*

CULMÍȚĂ, *culmițe,* s. f. Diminutiv al lui *culme* (1).

CULOÁR, *culoare,* s. n. Încăpere îngustă și lungă în interiorul unei clădiri, care servește ca loc de trecere între încăperile situate pe același plan. ✦ Spațiu îngust și liber de-a lungul unui vagon de cale ferată, prin care se circulă și din care se intră în compartimente. ✦ Fiecare dintre spațiile înguste de-a lungul unei piste de atletism sau al unui bazin de natație, pe care aleargă sau înoată un singur concurent sau o singură echipă. [Pr.: *-loar*] — Fr. **couloir.**

CULOÁRE, *culori,* s. f. 1. Totalitatea radiațiilor de lumină de diferite frecvențe, pe care le reflectă corpurile și care creează asupra retinei ochiului o impresie specifică; aspectul colorat al corpurilor. ◇ Loc. adj. (Despre oameni) *De culoare* = care are pigmentație neagră, galbenă etc. ◇ Expr. *A avea culoare* = a avea obrajii rumeni, a arăta bine. *A-și pierde culoarea* = a) (despre fața omului) a deveni palid; b) (despre stofe) a se decolora. 2. Fig. Fel de a descrie sau de a prezenta pe cineva sau ceva. *L-a descris în culorile cele mai negre.* ◇ *Culoare locală* = trăsăturile caracteristice ale unei țări, ale unei epoci etc., redate într-o operă literară. (În trecut) *Culoare politică* = apartenența la un partid politic. 3. Substanță întrebuințată pentru a vopsi, a picta etc.; materie colorantă. 4. Fiecare dintre cele patru categorii în care se împart cărțile de joc după culoarea (1) și forma punctelor. [Var.: **coloáre** s. f.] — Lat. lit. **color, -oris** (fr. **couleur**).

CULÓGLU, *cudogli,* s. m. (Înv.) Soldat pedestru (la turci). — Tc. **kul oglu.**

CULPÁBIL, -Ă, *culpabili, -e,* adj. Care a săvîrșit o culpă, un delict; vinovat. — Fr. **coupable** (lat. lit. **culpabilis**).

CULPABILITÁTE s. f. Starea celui care a comis o culpă, un delict; vinovăție. — După fr. **culpabilité.**

CULPÁȘ, -Ă, *culpași, -e,* s. m. și f. (Înv.) Persoană vinovată de o infracțiune. — Din **culpă** + suf. *-aș.*

CÚLPĂ, *culpe,* s. f. (Jur.) Greșeală constînd în îndeplinirea neconformă a unei obligații sau în neîndeplinirea ei; greșeală constînd în săvîrșirea unui fapt păgubitor sau pedepsit de lege. ✦ Greșeală; vină, vinovăție. — Lat. lit. **culpa.**

CÚLPEȘ, -Ă, *culpești, -e,* adj. (Înv., adesea substantivat) Culpabil. — Din **culpă** + suf. *-eș.*

CULT[1], *culte,* s. n. 1. Manifestarea sentimentului religios prin rugăciuni și prin acte rituale; totalitatea ritualurilor unei religii. 2. Religie, confesiune. ✦ (Înv.) Totalitatea confesiunilor dintr-un stat. 3. Sentiment de admirație, de respect, de dragoste adîncă față de cineva sau de ceva ◇ *Cultul personalității* = tendință exclusivistă și dăunătoare de a acorda personalităților un rol exagerat în făurirea istoriei și care are la bază concepția greșită că personalitățile de seamă — și nu masele, popoarele — făuresc istoria. — Lat. lit. **cultus.**

CULT[2], *-Ă, culți, -te,* adj. Care are un nivel înalt de cultură și de cunoștințe; instruit. — Lat. lit. **cultus.**

CULTIVÁ, *cultiv,* vb. I. 1. Tranz. A lucra pămîntul spre a-l face să dea roade. ✦ A semăna plante și a le îngriji ca să se dezvolte și să dea roade. 2. Tranz. Fig. A se ocupa cu rîvnă de ceva; a face să crească, să se dezvolte. ✦ A căuta să cîștige sau să mențină prietenia, bunăvoința etc. cuiva 3. Refl. și tranz. A (se) instrui. — Fr. **cultiver** (lat. lit. **cultivare**).

CULTIVÁBIL, -Ă, *cultivabili, -e,* adj. (Despre pămînt și despre plante) Care poate fi cultivat. — După fr. **cultivable.**

CULTIVÁRE, *cultivări*, s.f. Acțiunea de a *(se) cultiva*; lucrarea pămîntului; educare, instruire, dezvoltare.

CULTIVÁT, -Ă, *cultivați, -te*, adj. Educat, instruit, cult. — V. *cultiva*.

CULTIVATÓR[1], *cultivatoare*, s. n. Mașină agricolă care servește la mărunțirea și afînarea pămîntului arat. — După fr. **cultivateur**.

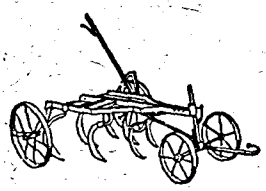

Cultivator

CULTIVATÓR[2], **-OÁRE**, *cultivatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care cultivă pămîntul sau care seamănă și îngrijește plante de cultură. — După fr. **cultivateur**.

CULTURÁL, -Ă, *culturali, -e*, adj. Care aparține culturii, privitor la cultură. ◇ *Cămin cultural* = instituție de culturalizare a maselor, care organizează conferințe și spectacole artistice, popularizează cărți și reviste etc. — Fr. **cultural**.

CULTURALICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere cultural. — Din **cultural** + suf. *-ic-ește*.

CULTURALIZÁ, *culturalizez*, vb. I. Tranz. A ridica din punct de vedere cultural; a instrui. — Din **cultural**.

CULTURALIZÁRE s. f. Acțiunea de *a culturaliza*; răspîndire a culturii, instruire.

CULTÚRĂ, *culturi*, s. f. 1. Totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire în procesul muncii sociale desfășurate de-a lungul istoriei. ✦ Faptul de a poseda cunoștințe variate în diverse domenii; totalitatea acestor cunoștințe; nivel (ridicat) de dezvoltare intelectuală la care ajunge cineva. ◇ *Om de cultură* = persoană care posedă un nivel intelectual ridicat. 2. Totalitatea lucrărilor întreprinse de om pentru ca solul să producă roade; știința, priceperea de a lucra pămîntul. de a îngriji plantele. ◇ *Plante de cultură* = plante cultivate de om, pentru folosul pe care îl aduc. ✦ Teren cultivat cu un anumit fel de plante. ✦ Creștere, prăsire a unor animale. *Cultura viermilor de mătase.* ✦ Creșterea în laborator a bacteriilor; colonie de bacterii obținută pe această cale. 3. (În expr.) *Cultură fizică* = dezvoltare armonioasă a corpului prin sport și gimnastică; știința care se ocupă cu această dezvoltare. — Fr. **culture** (lat. lit. **cultura**).

CULUCCÍU s. m. (Turcism înv.) Paznic de noapte. — Tc. **kullukcı**.

CUM[1] adv. I. (Interogativ) 1. În ce mod? *Cum ai făcut de ai venit?* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *Cum și în ce chip* sau *cum și ce fel* = în ce fel. *A nu avea* (sau *a nu ști*) *cum* = a nu avea posibilitatea de a... ✦ (Repetat, în propoziții enunțiative) Într-un fel oarecare. *În cele din urmă, cum, cum, băgă de seamă că o broască țestoasă se ține după vîrful nuielei lui* (ISPIRESCU). ✦ De ce? *Cum nu m-ai înștiințat?* ◇ Expr. *Cum de...* = cum se face că..., cum e posibil ca... *(Da) cum (să* sau *de) nu!* = desigur! firește!; (ir.) vorbă să fie! da' de unde?! *Apoi* (sau, pop., *păi) cum!* = desigur! se înțelege! 2. (Exprimă o părere de rău, o contrarietate) Se poate? adevărat să fie? *Cum? Ai abandonat pe Sînziana?* (ALECSANDRI). 3. Ce? poftim? 4. Cu cît? cu ce preț? *Cum dai merele?* II. (Exclamativ) Cît de (mare, bine, tare etc.)! *Cum revarsă luna plină liniștita ei splendoare* (EMINESCU). — Lat. **quomo[do]**.

CUM[2] conj. (Stabilește raporturi de subordonare) 1. (Introduce o completivă directă sau indirectă) *Privind în urma lor Cum se duceau... Rămase gînditor* (COȘBUC). ◇ Loc. adj. și adv. *Nu știu cum* = într-un fel oarecare; (în mod) ciudat, bizar. 2 (Introduce o propoziție modală) *M-au văzut cuscrii cum dormeam?* (CREANGĂ). ✦ (Introduce o propoziție comparativă) Precum. *Vei rîde, tată, cum ai rîs și de surioarele mele* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *Cum nu este* (sau *nu se mai află)*, se spune despre cineva sau ceva care posedă în cel mai înalt grad anumite calități. *Cum s-ar zice* = adică, va să zică. 3. (Introduce o propoziție cauzală) Deoarece, întrucît. *Tată-său, cum îi supărăcios are să zică...* (CREANGĂ). 4. (Introduce o propoziție concesivă) Cu toate că, deși. *Uscătiv așa cum este, gîrbovit și de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic* (EMINESCU). 5. (Introduce o propoziție relativă) Care. *Să se facă un palat cum seamăn pe lume să nu aibă* (ISPIRESCU). 6. În măsura în care, pe cît. *Nu mă vreți voi, cum înțeleg?* (NEGRUZZI). 7. (Introduce o propoziție temporală) În timp ce, pe cînd. ✦ Îndată ce. ✦ (Arată că două acțiuni se petrec aproape simultan) *Cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga* (NEGRUZZI). 8. (Introduce o propoziție atributivă) În care. cînd. *Din ceasul cum te-am văzut... m-ai agiuns la inimă* (ALECSANDRI). 9. (Înv., introduce o propoziție finală) Pentru ca. *Își va pune toate puterile cum să-și sfîrșească slujba* (ISPIRESCU). 10. (Introduce o propoziție subiectivă) *Cum te porți nu e bine.* — Lat. **quomo[do]**.

CUMÁȘ (1) s. n., (2) *cumași, -e*, s. m. și f. 1. (Înv., arh. și reg.) Stofă (de mătase) pentru rochii. 2. Soi rău de om; poamă, pramatie. — Tc. **kumaş**.

CUMÁTRĂ, *cumetre*, s. f. (Pop.) 1. Nașa în raport cu părinții copilului botezat. 2. Termen familiar de politețe cu care se numesc la țară între ele femeile de aceeași vîrstă sau cu care li se adresează bărbații. ✦ Femeie (care face parte dintr-un grup de femei prietene). — Slav. (v. sl. **kŭmotra**).

CUMÁTRIE s. f. v. **cumetrie**.

CUMÁTRIȚĂ s. f. v. **cumetriță**.

CUMÁTRU, *cumetri*, s. m. (Pop.) 1. Nașul în raport cu părinții copilului botezat. ✦ (La pl.) Persoane (femei sau bărbați) înrudite în acest fel. 2. Termen familiar de politețe cu care se numesc la țară între dînșii bărbații de aceeași vîrstă sau cu care li se adresează femeile. [Voc.: *cumetre*] — Din **cumătră**.

CUMBARÁ, *cumbarale*, s. f. (Înv.) Obuz. [Var. **bumbará** s. f.] — Tc. **kumbara**.

CUMETRÉL, *cumetrei*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *cumătru*.

CUMETRÍ, *cumetresc*, vb. IV. Refl. (Pop.) A se înrudi cu cineva printr-o relație de cumetrie. — Din **cumetrie**.

CUMETRÍE, *cumetrii*, s. f. (Pop.) 1. Relație de înrudire între cumetri sau cumetre; calitatea de cumătru sau de cumătră. 2. Petrecerea, ospățul de la botez. [Var.: (reg.) **cumătrie** s. f.] — Din **cumătră** + suf. *-ie*.

CUMETRÍȚĂ, *cumetrițe*, s. f. Diminutiv al lui *cumătră*. [Var.: (reg.) **cumătriță** s. f.]

CUMINCIÓR, -OÁRĂ, *cuminciori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *cuminte*.

CUMINECÁ, *cuminec*, vb. I. Refl. și tranz. (În practicile religiei creștine) A primi sau a da cuminecătura; a (se) împărtăși, a (se) grijui. ✦ Tranz. A anula, a face să fie iertat prin cuminecătură un păcat, o greșeală. [Var.: **cuminicá** vb. I] — Lat. ***comminicare** *(= communicare)*.

CUMINECÁRE, *cuminecări*, s. f. Acțiunea de *a (se) cumineca*.

CUMINECĂTÚRĂ, *cuminecături*, s. f. (În practicile religiei creștine) Ritual care constituie una dintre cele șapte taine și care constă din gustarea de către credincioși a vinului și a pîinii sfințite de preot, simbolizînd sîngele și trupul lui Hristos; grijanie. ✦ (Concr.) Vinul și pîinea care servesc în acest scop; împărtășanie. — Din **cumineca** + suf. *-(ă)tură*.

CUMINICÁ vb. I. v. **cumineca**.

CUMÍNTE, *cumințI*, adj. 1. Cu purtări bune; așezat, liniștit. 2. Cu judecată; deștept, înțelept. ◇ (Substantivat, m.) *Un nebun aruncă-o piatră-n baltă și zece cumințI n-o pot scoate* (CREANGĂ). ✦ Prevăzător, prudent. — Din **cu** + **minte**.

CUMINȚÉNIE s. f. 1. Purtare bună; seriozitate. 2. Înțelepciune, deșteptăciune. ✦ Prevedere. prudență. — Din **cumințI** (pl. lui *cuminte)* + suf. *-enie*.

CUMINȚÍ, *cumințesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) liniști, a (se) potoli; a deveni sau a face să devină mai serios, mai înțelept. — Din **cuminte**.

CUMINȚÍE s. f. (Rar) Cumințenie. — Din **cuminte** + suf. *-ie*.

CUMINȚÍT, -Ă, *cumințiți, -te*, adj. Care a devenit mai așezat. mai serios; care s-a făcut mai înțelept, mai cu judecată. — V. *cumințI*.

CUMÍS s. n. Băutură preparată din lapte de iapă fermentat, foarte răspîndită în unele regiuni din U.R.S.S. — Tc. **kumyz**.

CUMNÁT, *cumnați*, s. m. Rudă prin alianță, bărbat considerat în raport cu surorile soției sale și cu soții lor, cu frații soției sale și cu soțiile lor, cu soții surorilor sale și cu soțiile fraților săi. ✦ (La pl.) Persoane (femei sau bărbați) înrudite în acest fel. — Lat. **cognatus**.

CUMNÁTĂ, *cumnate*, s. f. Rudă prin alianță, femeie considerată în raport cu surorile soțului ei și cu soții acestora, cu frații soțului ei și cu soțiile acestora, cu soții surorilor ei și cu soțiile fraților ei. — Lat. **cognata**.

CUMNĂȚÉL, *cumnăței*, s. m. (Fam.) Diminutiv al lui *cumnat*.

CUMNĂȚÍCĂ, *cumnățele*, s. f. (Fam.) Diminutiv al lui *cumnată*.

CUMNĂȚÍE s. f. (Rar) Calitatea de cumnat sau de cumnată; înrudire între cumnați și cumnate. — Din **cumnat** + suf. *-ie*.

CÚMPĂNĂ, *cumpene*, s. f. 1. Dispozitiv format dintr-o bîrnă de lemn așezată pe un stîlp înalt, avînd un braț mai lung, de care e atîrnată găleata, și un braț mai scurt, de care se fixează greutăți, cu ajutorul căruia se scoate apă din fîntînă. 2. Cîntar format dintr-o pîrghie cu brațe egale și o limbă care oscilează la cea mai mică aplecare a talerelor. ◇ Expr. *A arunca* (ceva) *în cumpănă* = a aduce (ceva) ca argument decisiv în rezolvarea unei probleme. *A trage (greu) în cumpănă* = a avea importanță (mare). *A fi* (sau *a sta) în cumpănă* = a șovăi în luarea unei hotărîri. (Înv.) *A pune* (pe cineva) *în cumpănă* = a pune (pe cineva) în încurcătură. ✦ Echilibru. ◇ Loc. adj. și adv. (Despre arme) *În cumpănă* = în cumpănire. ◇ Expr. *A ține* (ceva) *în cumpănă* = a ține ceva în poziție suspendată, făcînd să balanseze. ✦ (În expr.) *Cumpăna apelor* sau *cumpănă de ape* = punct înalt de teren de unde apele își trag izvorul și de unde se separă, pornind la vale pe unul dintre cele două versante. *Cumpăna nopții* = mijlocul nopții. ✦ Fig. Limită, măsură; moderație. *Trebuie să aibă omul, în ființa lui, bună cumpănă a înțelepciunii* (SADOVEANU). 3. Simbol al justiției, reprezentat printr-o balanță. ✦ Una dintre constelațiile zodiacului, reprezentată printr-o balanță. 4. Nume dat unor instrumente folosite la verificarea direcției orizontale sau verticale a unui obiect. 5. Soartă (rea); primejdie, nenorocire; încercare la care este supus cineva. ✦ Ploaie mare, rupere de nori. — Slav (v. sl. **kŏnpona**).

CUMPĂNEÁLĂ, *cumpăneli*, s. f. Cumpănire, chibzuială, socotință, cumpătare. — Din **cumpăni** + suf. *-eală*.

CUMPĂNÍ, *cumpănesc*, vb. IV. I. 1. Tranz. A cîntări (cu cumpăna). ✦ A aprecia greutatea sau alte calități ale unui obiect. 2. Tranz. A pune în stare de echilibru; a echilibra. 3. Refl. și tranz. A (se) apleca la dreapta și la stînga pentru a(-și) menține echilibrul; a (se) clătina, a (se) legăna. II. Fig. 1. Tranz. și intranz. A cîntări cu mintea; a chibzui, a socoti. ✦ Refl. A sta la îndoială înainte de a lua o hotărîre; a șovăi. 2. Refl. A lua o hotărîre; a se decide. 3. Tranz. (Reg.) A îndemna,

a sfătui. *Numai eu te cumpănii la asta* (RETEGANUL). 4. Tranz. A fi mai presus de...; a întrece; a precumpăni. — Din **cumpănă**.

CUMPĂNÍRE, *cumpăniri*, s. f. 1. Echilibru. ◇ Loc. adj. și adv. *A ține arma în cumpănire* = a ține arma de mijloc (sprijinindu-și mîna de șold). 2. Fig. Măsură justă; chibzuială (în vorbe sau în fapte). — V. *cumpăni*.

CUMPĂNÍT, -Ă, *cumpăniți, -te*, adj. (Despre oameni și despre manifestările lor) Chibzuit, echilibrat, măsurat. — V. *cumpăni*.

CUMPĂRÁ, *cúmpăr*, vb. I. Tranz. 1. A intra în posesiunea unui lucru, plătind contravaloarea lui cu bani. ◇ Expr. *Cum am cumpărat-o, așa o vînd* = cum mi s-a povestit mie, așa povestesc și eu altora. 2. Fig. A cîștiga de partea sa pe cineva, plătindu-l; a mitui. — Lat. **comparare**.

CUMPĂRÁRE s. f. Acțiunea de *a cumpăra* și rezultatul ei. ◇ (Ec. pol.) *Putere de cumpărare* = capacitatea de a achiziționa bunuri pe care o are, într-un moment dat, moneda unei țări sau salariile populației (în comparație cu prețurile pieței). *Vînzare-cumpărare* = strămutarea proprietății unui lucru de la vînzător la cumpărător, în schimbul unui preț.

CUMPĂRĂTÓR, -OÁRE, *cumpărători, -oare*, s. m. și f. Persoană care face o cumpărătură, care cumpără. — Din **cumpăra** + suf. *-(ă)tor*.

CUMPĂRĂTÚRĂ, *cumpărături*, s. f. Faptul de *a cumpăra*; (concr.) obiect cumpărat; tîrguială. — Din **cumpăra** + suf. *-(ă)tură*.

CÚMPĂT s. n. 1. Echilibru sufletesc, judecată dreaptă, stăpînire de sine; cumpătare. 2. (Rar) Încercare grea la care este supus cineva. 3. (Înv., în expr.) *Pe sub cumpăt* = pe ascuns; cu vicleșug. — Lat. **compitus** *(= computus* «socoteală»).

CUMPĂTÁ, *cumpătez*, vb. I. Tranz. și refl. (Rar) 1. A (se) restrînge, a (se) modera, a (se) tempera. ✦ Tranz. (Reg.) A cruța, a economisi; a menaja. 2. A (se) îndruma; a (se) decide. — Lat. ***compltare** *(= computare)*.

CUMPĂTÁRE s. f. Măsură, moderație (la mîncare și la băutură); sobrietate. — V. *cumpăta*.

CUMPĂTÁT, -Ă, *cumpătați, -te*, adj. (Despre oameni și despre manifestările lor) Cu măsură, stăpînit, sobru, așezat. — V. *cumpăta*.

CUMPLÍT, -Ă, *cumpliți, -te*, adj. 1. Groaznic, teribil; crud, nemilos, feroce. ✦ (Fam., despre mîncăruri și băuturi) Foarte bun, gustos. ✦ (Adverbial, cu valoare de superlativ) Tare, mult, strașnic. 2. (Înv.) Zgîrcit. — Participiul lui **cumpli** (ieșit din uz) devenit adj. (<lat. **complitus*).

CUMSECÁDE adj. invar. (Despre oameni) Cu purtări bune; de treabă, cinstit. ✦ (Despre obiecte) Care este așa cum se cuvine, cum trebuie; potrivit, bun. — Din **cum** + **se cade**.

CUMSECĂDÉNIE s. f. (Rar) Însușirea, caracterul omului cumsecade. — Din **cumsecade** + suf. *-enie*.

CÚMUL, *cumuluri*, s. n. Deținerea de către o persoană a mai multor funcții sau atribuții. [Acc. și: *cumúl*] — După fr. **cumul**.

CUMULÁ, cumulez, vb. I. Tranz. 1. A deține în același timp mai multe funcții sau atribuții. 2. A face un singur tot din două sau mai multe situații, sume de bani etc. — Fr. **cumuler**.

CUMULÁRD, -Ă, *cumularzi, -de*, s. m. și f. Persoană care deține mai multe funcții sau atribuții. — Fr. **cumulard**.

CUMULÁRE, *cumulări*, s. f. Acțiunea de *a cumula* și rezultatul ei.

CUMULATÍV, -Ă, *cumulativi, -e*, adj. (Jur.) Care implică cumulare. — Fr. **cumulatif**.

CÚMULUS s. m. Formație de nori groși, albicioși. — Fr. **cumulus** (lat. lit. **cumulus**).

CUMVÁ adv. 1. Într-un fel oarecare; oarecum. ◇ Expr. *(Să) nu (care) cumva să...* = în nici un caz să nu... 2. Din întîmplare, eventual, poate. — Din **cum** + **va** *(=vrea)*.

CUNEIFÓRMĂ, *cuneiforme*, adj. f. (În expr.) *Scriere cuneiformă* = mod de scriere al unor popoare orientale antice, cu litere în formă de cuie săpate în piatră sau imprimate pe tăblițe de argilă. ✦ (Substantivat) Literă în formă de cui folosită în acest sistem de scriere. — Fr. **cunéiforme**.

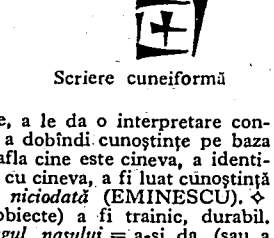

Scriere cuneiformă

CUNOÁȘTE, *cunósc*, vb. III. 1. Tranz. A lua cunoștință în mod just de obiectele și fenomenele înconjurătoare, reflectate în conștiință; a stabili în chip obiectiv relațiile dintre fenomene, a le da o interpretare conformă cu adevărul. 2. Tranz. A avea sau a dobîndi cunoștințe pe baza studiului, experienței. 3. Tranz. A ști, a afla cine este cineva, a identifica ceva; a fi făcut cunoștință (personală) cu cineva, a fi luat cunoștință de ceva. *O simțire pe care n-o cunoscuse niciodată* (EMINESCU). ◇ Expr. *A nu cunoaște moarte* = (despre obiecte) a fi trainic, durabil. *A-și cunoaște* (sau *a nu-și cunoaște*) *lungul nasului* = a-și da (sau a nu-și da) seama de ce i se cuvine sau i se poate permite. *A face cunoscut cuiva* (ceva) = a da de știre, a preveni, a avertiza. ✦ A ști felul de a fi al cuiva. ◇ Expr. *A cunoaște lumea* = a avea experiența vieții. ✦ A recunoaște, a identifica. ✦ A distinge, a deosebi pe cineva sau ceva. ✦ A avea de-a face cu ceva, a fi în deplină cunoștință de cauză. *Cunosc eu bunătatea ta*. 4. Refl. A se băga de seamă, a se remarca, a se descoperi ✦ A avea efect, a nu se întîmpla în zadar. *Pe unde a trecut, se cunoaște*. ◇ Expr. (Tranz.) *A cunoaște ceva* = a se alege cu un profit. 5. Tranz. A admite ca adevărat; a nu tăgădui. 6. Intranz. (Rar) A-și arăta recunoștința pentru ceva; a răsplăti. 7. Tranz. (Cu acuzativ dublu) A admite calitatea sau titlul cuiva. *Nu voi în nici un chip să-l cunoască de general* (BĂLCESCU). 8. Tranz. A-și da seama de ceva; a înțelege, a ști. *Un bătrîn odinioară sfîrșitul său cunoscînd* (PANN). — Lat. ***connoscere** *(= cognoscere)*.

CUNOĂȘTERE, *cunoașteri*, s. f. Acțiunea de *a cunoaște* și rezultatul ei. 1. Reflectare activă în conștiință a lumii reale, a esențialului și generalului din fenomene și a legăturilor obiective ale realității. ◇ *Teoria cunoașterii* = ramură a filozofiei care studiază posibilitatea nelimitată a omului de a cunoaște realitatea, izvoarele cunoștințelor omenești, formele în care se efectuează procesul de a cunoaște; gnoseologie. 2. Faptul de a poseda cunoștințe, informații, date asupra unui subiect, asupra unei probleme.

CUNOSCĂTÓR, -OÁRE, *cunoscători, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care posedă cunoștințe speciale, temeinice, într-un domeniu; expert(ă). ✦ (Persoană) care are gust rafinat. — Din **cunosc** (prez. ind. al lui *cunoaște)* + suf. *-(ă)tor*.

CUNOSCÚT, -Ă, *cunoscuți, -te*, adj. (Adesea substantivat) 1. Care se cunoaște, care este știut. ✦ Care a mai fost văzut, care poate fi ușor recunoscut. 2. (Despre oameni) Care a legat cunoștință cu cineva, pe care cineva îl cunoaște. ✦ Care se bucură de o anumită reputație. — V. *cunoaște*.

CUNOȘTÍNȚĂ, *cunoștințe*, s. f. 1. Cunoaștere (2). ◇ Expr. *A avea* (sau *a lua) cunoștință de ceva* = a ști, a fi informat. *A aduce* (ceva) *la cunoștința cuiva* = a informa pe cineva (despre ceva). *A aduce la cunoștința publică* = a da de știre tuturor. *În cunoștință de cauză* = cunoscînd bine ceva. *A-și pierde cunoștința* = a nu mai ști de sine, a leșina. ✦ (Rar) Minte, rațiune. ◇ Expr. (Rar) *A-și veni în cunoștință* = a recăpăta judecata normală. 2. (La pl.) Totalitatea noțiunilor, ideilor, informațiilor pe care le are cineva într-un domeniu oarecare. 3. Persoană pe care vorbitorul o cunoaște. ◇ Expr. *A face cunoștință cu cineva* = a lega relații sociale cu o persoană. (Fam.) *A face cuiva cunoștință cu cineva* = a prezenta pe cineva cuiva. 4. (Înv.) Mulțumire, recunoștință. — Din **cunoaște** + suf. *-ință*.

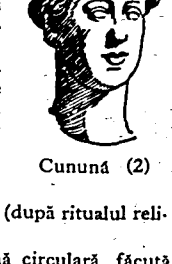

Cunună (2)

CUNUNÁ, *cunún*, vb. I. 1. Refl. A se căsători (după ritualul religios). 2. Tranz. A declara pe miri căsătoriți din punct de vedere religios. ✦ A asista pe cineva în timpul serviciului religios al cununiei, în calitate de naș. ✦ (Despre părinți) A-și căsători fiul sau fiica. [Var.: (pop.) **încununá** vb. I] — Lat. **coronare**.

CUNUNÁT, -Ă, *cununați, -te*, adj. Căsătorit (după ritualul religios). — V. *cununa*.

CUNÚNĂ, *cununi*, s. f. 1. Împletitură în formă circulară, făcută din flori, frunze sau ramuri (care se pune pe cap). ◇ Expr. (Despre un grup de persoane) *A sta cunună împrejurul cuiva* = a sta împrejurul cuiva formînd un cerc închis. *Cunună de raze* (sau *de lumină)* = aurcolă. *Cunună de munți* (sau *de dealuri, de păduri)* = lanț, șir de munți sau de dealuri, de păduri, dispuse în cerc. 2. Coroană care se acorda în antichitate învingătorilor (în război și la concursurile sportive sau literare). ✦ Fig. Glorie, faimă, renume. 3. Coroană care se așază pe capul celor care se căsătoresc după ritualul religios. 4. Funie, împletitură de ceapă, de usturoi etc. — Lat. **corona**.

Cupă (3)

CUNUNÍE, *cununii*, s. f. 1. Căsătorie (făcută după ritualul religios). ◇ Loc. adj. (Despre soț sau soție) *Cu cununie* = unit prin căsătorie legitimă. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *cu cununie* = a se căsători cu cineva. 2. (Concr.) Cunună (3). ◇ Expr. *A(-și) pune cununiile (pe cap)* = a (se) cununa. — Din **cunună** + suf. *-ie*.

CUNUNÍȚĂ, *cununițe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *cunună*. 2. (Bot.) Ciritel (2).

CUPÁR, *cupari*, s. m. (Înv. și arh.) Boiernaș avînd atribuția de ajutor al paharnicului. — Din **cupă**[1] + suf. *-ar*.

CÚPĂ[1], *cupe*, s. f. 1. Vas mai mult larg decît adînc, din care se bea sau cu care se ia un lichid; pahar cu picior, în formă de potir cu gura largă, din care se beau băuturi alcoolice. ✦ Conținutul unui astfel de vas sau de pahar. ✦ Fig. Caliciu. 2. (Pop.) Unitate de măsură pentru lichide (mai mare de un litru). ✦ Cană, vas avînd această capacitate. 3. Vas ornamental care se dă ca premiu cîștigătorilor unei competiții sportive; *p. ext.* competiție sportivă desfășurată în vederea cîștigării unui astfel de premiu. 4. Piesă metalică (în formă de vas) montată la elevatoare și alte mașini și în care se încarcă cerealele, pămîntul sau piatra. 5. Plantă cu tulpina foarte scurtă, care face o singură floare albastră-azurie (*Gentiana acantis*). ◇ Compus: *cupă-vacii* = plantă agățătoare cu flori mari, albe, ase-

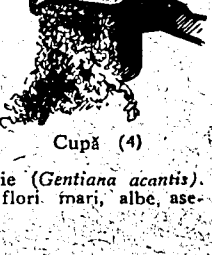

Cupă (4)

mănătoare cu ale zorelelor *(Calystegia sepium)*. — Lat. cuppa (cu sensuri după fr. *coupe)*, (2) magh. kupa.

CÚPĂ[2], *cupe*, s. f. Una dintre culorile cărților de joc (în formă de inimă de culoare roșie). — Ngr. kupa.

CUPEÁ s. f. v. cupeu.

CUPÉT, *cupeți*, s. m. (Reg.) Negustor. — Slav (v. sl. kupiciĭ).

CUPÉU, *cupeuri*, s. n. 1. Trăsură (sau, în trecut, automobil) de lux, închisă. 2. (Înv.) Compartiment într-un vagon de cale ferată. [Var.: (rar) **cupeá** s. f.] — Fr. coupé.

Cupa-vacii

CUPID, -Ă, *cupizi, -de*, adj. (Franțuzism) Lacom, hrăpăreț. — Fr. cupide (lat. lit. cupidus).

CUPIDITÁTE s. f. Lăcomie mare de bani, sete de câștig. — Fr. cupidité (lat. lit. cupiditas, -atis).

CUPÍT, -Ă, *cupiți, -te*, adj. (Reg.) Zgîrcit. — Din cupi (puțin folosit, <sb: *kupiti* «a strînge, a îngrămădi»).

CUPLÁ, *cuplez*, vb. I. Tranz. (Tehn.) A lega, a reuni două sau mai multe elemente într-un sistem. — Fr. coupler.

CUPLÁJ, *cuplaje*, s. n. 1. Faptul de a cupla; (concr.) dispozitiv demontabil de legare a două circuite electrice sau a două elemente aparținînd unui sistem tehnic. 2. Manifestație sportivă alcătuită din două jocuri care se desfășoară în continuare, pe același teren. — Fr. couplage.

Cupă

CUPLÁRE, *cuplări*, s. f. Acțiunea de *a cupla* și rezultatul ei.

CUPLÁT, -Ă, *cuplați, -te*, adj. (Tehn.) Legat, reunit într-un sistem. — V. *cupla*.

CÚPLĂ, *cuple*, s. f. Dispozitiv demontabil de legare a două elemente ale unui sistem tehnic sau a două vehicule. ✦ Piesă de legare făcînd parte din aparatul de tracțiune dintre două vehicule de cale ferată. — Fr. couple.

CUPLÉT, *cuplete*, s. n. Cîntec sau poezie cu conținut satiric, inspirat din actualitățile zilei și cuprinzînd mai multe strofe cu același refren. ✦ Strofă a unui cîntec sau a unei poezii. — Fr. couplet.

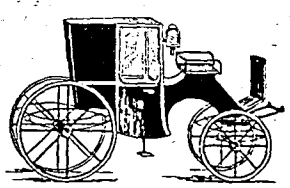

Cupeu

CUPLETÍST, -Ă, *cupletiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă, recită sau compune cuplete. — Din cuplet + suf. *-ist*.

CÚPLU, *cupluri*, s. n. 1. Pereche formată din persoane (de sex opus). 2. (Fiz.) Sistem compus din două forțe antiparalele. — Fr. couple.

CUPÓLĂ, *cupole*, s. f. Partea interioară, concavă, a unui dom, a unei turle sau a unui mare edificiu; boltă. — Fr. coupole.

CUPÓN, *cupoane*, s. n. 1. (În țările capitaliste) Parte a unui titlu de rentă sau a unei acțiuni bancare care se decupează la scadență pentru a-i servi titularului la încasarea dobînzii sau a dividendelor. 2. Parte detașabilă dintr-un bilet, de pe un cotor etc. care conferă deținătorului anumite drepturi. 3. Bucată de metraj mic, rămasă dintr-un val de material textil. — Fr. coupon.

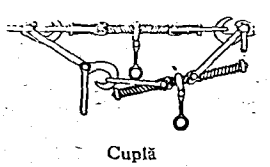

Cuplă

CUPRÍNDE, *cuprind*, vb. III. I. Tranz. 1. A prinde, a apuca ceva de jur împrejur cu mîinile sau cu brațele. ✦ Tranz. și refl. A (se) îmbrățișa. ✦ (Înv. și arh.) A lua prizonier; a captura. 2. Fig. A îmbrățișa cu privirea; a vedea; a înțelege, a cunoaște. ✦ A închide în sine; a îngloba. 3. (Despre o haină) A fi destul de larg pentru cineva. 4. (Reg.) A bara, a bloca, a închide un drum. *Înainte i-o ieșit... calea i-o cuprins* (ȘEZ.). II. 1. Tranz. A acoperi din toate părțile; a învălui. 2. Tranz. A pune stăpînire; a cuceri. ✦ Fig. (Despre idei, mișcări sociale) A pătrunde în...; a atrage. ✦ Fig. (Despre stări fizice sau sufletești) A apuca, a stăpîni. 3. Refl. A-și mări averea; a se îmbogăți. III. Tranz. 1. (Despre corpuri) A umple un spațiu cu volumul său cu dimensiunile sale; a ocupa. 2. (Despre numere) A închide în valoarea, în mărimea pe care o reprezintă: *Numărul patru cuprinde de două ori numărul doi.* ✦ Refl. A intra de... ori (în alt număr). ✦ (Despre texte) A fi alcătuit din...; a avea în compoziția sa... ✦ (Despre epoci istorice sau geologice) A se întinde pe o perioadă de... [Perf. s: *cuprinsei*, part. *cuprins*. — Var.: **coprínde** vb. III] — Lat. comprendere *(= comprehendere)*.

CUPRÍNDERE, *cuprinderi*, s. f. Acțiunea de *a (se) cuprinde* și rezultatul ei. ✦ Încadrare, atragere într-un domeniu de activitate. ✦ (Înv.) Conținut (al unei opere). ✦ (Rar) Interior. [Var.: **copríndere** s. f.]

CUPRÍNS[1], (I 2, II) *cuprinsuri*, s. n. I. 1. Conținut. *Cuprinsul cărții*. 2. Întindere, suprafață. ✦ Spațiu înconjurător. ✦ (Înv.) Loc, ținut. II. (Înv.) 1. Stăpînire. ✦ (Concr.) Proprietate. 2. Curte întărită a unui castel. [Var.: **coprins** s. n.] — V. *cuprinde*.

CUPRÍNS[2], **-Ă**, *cuprinși, -se* adj. 1. Îmbrățișat (unul cu altul). 2. Înstărit, bogat. — V. *cuprinde*.

CUPRINZĂTÓR, -OÁRE, *cuprinzători, -oare*, adj. Care cuprinde mult; care are un conținut bogat; care conține esențialul. ✧ Expr. *Scurt și cuprinzător*, formulă prin care se arată că o expunere este redusă la esențial. [Var.: **coprinzătór, -oáre** adj.] — Din cuprinz (prez. ind. al lui *cuprinde)* + suf. *-ător*.

CUPRÍT s. n. Oxid de cupru natural. — Fr. cuprite.

CÚPRU s. n. Metal de culoare roșiatică, foarte maleabil, ductil și bun conducător de electricitate, cu numeroase întrebuințări în industrie. — Lat. lit. cuprum.

CUPȘOÁRĂ, *cupșoare* s. f. (Rar) Diminutiv al lui *cupă*[1].

CUPTÓR, *cuptoare*, s. n. 1. Construcție de cărămidă, de piatră, de metal sau de lut, în care se coace pîinea, plăcinta etc. ✦ Cantitate de pîine, de plăcintă etc. care se poate coace o dată. ✦ Platformă zidită în prelungirea vetrei și pe care se doarme, la țară. ✧ Expr. *A sta* (sau *a zăcea) pe cuptor* sau *a se muta de pe vatră pe cuptor* = a trîndăvi. *A aduce* (părinților) *nora pe cuptor* = a se însura. ✦ Despărțitură la mașinile de gătit, în care se coc prăjituri, pîine sau se rumenesc mîncărurile. 2. (În industrie) Construcție specială de încălzire a unui material, pentru a-l supune la transformări fizice, chimice sau fizico-chimice. ✧ *Cuptor de cărămizi* = construcție de cărămizi clădite în așa fel încît să poată fi încălzite pînă la incandescență de un foc central înnăbușit. *Cuptor de var* = varniță. 3. Fig. Căldură mare; arșiță. ✦ (Pop., în expr.) *Luna lui cuptor* = luna iulie. — Lat. coctorium.

CUPTORÁR, *cuptorari*, s. m. 1. Lucrător la un cuptor (2). 2. Meseriaș care face cuptoare (1). — Din cuptor + suf. *-ar*.

CUPTORÁȘ, *cuptoraș*, s. n. Diminutiv al lui *cuptor* (1).

CÚPULĂ, *cupule*, s. f. Potir mic în formă de degetar, alcătuit din numeroase frunzișoare mărunte contopite între ele, care se află la baza ghindei și a altor fructe. — Fr. cupule (lat. lit. cupula).

CURÁ[1], *curez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A îngriji, a trata un bolnav sau o boală. ✦ Refl. A se supune unui tratament medical, unei cure. — Germ. kurieren (lat. lit. curare).

CURÁ[2], *curez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A desface boabele sau frunzele de pe știuleții porumbului. — Lat. curare «a îngriji, a curăța».

CURÁBIL, -Ă, *curabili, -e*, adj. (Rar) Care se poate vindeca. — După fr. curable.

CURAGIÓS, -OÁSĂ adj. v. curajos.

CURÁJ s. n. Forța morală de a înfrunta cu îndrăzneală primejdiile și neajunsurile de orice fel; îndrăzneală, fermitate în acțiuni sau în manifestarea convingerilor. ✦ (Cu valoare de interjecție) Fii îndrăznet, tare! nu te lăsa! [Var.: (pop.) **coráj** s. n.] — Fr. courage.

CURAJÓS, -OÁSĂ, *curajoși, -oase*, adj. Plin de curaj; îndrăzneț, ferm. [Var.: **curagiós, -oásă** adj.] — După fr. courageux.

CURAMÁ s. f. (Înv.) Colectă. — Ngr. kuramas.

CURÁNT, *curanți*, adj. m. (În expr.) *Medic* (sau *doctor) curant* = medicul sub îngrijirea căruia se află un bolnav. — V. *cura*[1].

CURARISÍ, *curarisesc*, vb. IV. Refl. și tranz. (Înv., azi ir.) A (se) supune unui tratament medical; *p. ext.* a (se) vindeca. — Ngr. kuraro, viit. **kurariso**.

CURÁT[1] adv. Chiar, precis, întocmai. — V. *curat*[2].

CURÁT[2], **-Ă**, *curați, -te*, adj. 1. Lipsit de murdărie, de praf, de pete etc. ✧ Expr. (Substantivat) *A trece* (sau *a scrie* etc.) *pe curat* = a transcrie ceva, fără greșeală sau corectură, pe altă foaie sau pe alt caiet. ✦ (Despre aer) Lipsit de impurități; proaspăt. ✦ (Despre o încăpere, o casă) Bine întreținut; îngrijit. ✦ (Despre vase) Din care se poate mînca sau bea. ✦ (Despre ființe) Care iubește curățenia. 2. Fig. Fără vină, ireproșabil (ca ținută, comportare). 3. Fig. Cinstit, sincer, leal. 4. (Despre cer, văzduh) Fără nori; senin, clar. ✦ (Despre apă, lacrimi, pietre prețioase etc.) Transparent, limpede. 5. Pur, neamestecat. *Grîu curat*. 6. (Despre voce, glas etc.) Sonor, clar, cristalin. 7. Fig. Lămurit, deslușit, clar, deschis. ✧ Expr. (Fam.) *Vorbă curată* = vorbă spusă fără înconjur, în mod categoric. 8. Veritabil, autentic, adevărat. 9. (În superstiții) Asupra căruia nu apasă un blestem sau o vrajă; care nu este sub influența diavolului. ✧ Expr. *Nu-i lucru curat* = este ceva la mijloc, a intervenit ceva anormal, nefiresc. — V. *cura*[2].

CURATÉLĂ, *curatele*, s. f. Instituție legală pentru ocrotirea și administrarea intereselor unui minor, ale unei persoane condamnate sau ale unui alienat mintal. — Fr. curatelle (lat. lit. curatela).

CURATÍV, -Ă, *curativi, -e*, adj. Care lecuiește, vindecă. — Fr. curatif.

CURATÓR, *curatori*, s. m. Persoană însărcinată cu o curatelă. — Fr. curateur (lat. lit. curator).

CÚRĂ, *cure*, s. f. Tratament medical constînd din aplicarea metodică a unor mijloace terapeutice (băi, regim etc.). — Fr. cure (lat. lit. cura).

CURĂTÚRĂ, *curături*, s. f. 1. Loc într-o pădure, curățat de arbori, de mărăcini etc. pentru a putea fi cultivat. 2. Deal sau povîrniș acoperit cu vii. — Din **cura**[2] + suf. *-(ă)tură*.

CURĂȚÁ, *curăț*, vb. I. I. Tranz. și refl. 1. A face să dispară murdăria, a înlătura impuritățile de pe ceva sau de pe sine. ✦ Tranz.

A îndepărta coaja, pieliță de pe fructe, legume sau de pe ouă. 2. A (se) vindeca de o boală (de piele). II. Fig. 1. Tranz. și refl. A (se) scăpa, a (se) salva, a (se) descotorosi (de ceva rău). 2. Refl. (În limbajul bisericesc) A se mîntui, a se purifica. 3. Tranz. (Fam.) A omorî. ✦ Refl. A muri. 4. Tranz. (Fam.) A despuia pe cineva de bani sau de alte bunuri; a fura. ✦ Refl. A rămîne fără nici un ban. [Var.: **curăți** vb. IV] — Din **curat** (cu *-ț-* după pl.).

CURĂȚARE s. f. v. **curățire.**

CURĂȚAT s. n. Faptul de *a (se) curăța;* [Var.: **curățit** s. n.]

CURĂȚĂL, -EA, -ÍCĂ, *curățel, -ele,* adj. Diminutiv al lui *curat;* destul de curat, îngrijit; *p. ext.* (despre oameni) frumușel, drăguț, simpatic. ✦ Lucrat cu îngrijire; bunicel.

CURĂȚÉNIE, *curățenii,* s. f. 1. Calitatea de a fi curat; starea, înfățișarea unei ființe curate sau a unui lucru curat. 2. Dereticare. 3. Purgativ, laxativ. — Din **curat** + suf. *-enie.*

CURĂȚÍ vb. IV. v. **curăța.**

CURĂȚÍE s. f. (Înv. și arh.) Cinste; nevinovăție, castitate. — Din **curat** + suf. *-ie.*

CURĂȚÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) curăți* și rezultatul ei. [Var.: **curățare** s. f.]

CURĂȚÍT s. n. v. **curățat.**

CURĂȚITÓR, -OÁRE, *curățitori, -oare,* adj. Care curăță. — Din **curăți** + suf. *-(i)tor.*

CURB, -Á, *curbi, -e,* adj. (Despre linii) În formă de arc; arcuit, încovoiat; (despre un plan) boltit. — Fr. **courbe.**

CURBÁ, *curbez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) face curb, a (se) încovoia, a (se) îndoi, a (se) arcui. — Fr. **courber.**

CURBÁRE, *curbări,* s. f. Acțiunea de *a (se) curba;* arcuire, încovoiere.

CURBÁT, -Ă, *curbați, -te,* adj. Încovoiat, arcuit, îndoit. —V *curba.*

CURBATÚRĂ s. f. Durere musculară provocată de o boală sau de o oboseală mare. — Fr. **courbature.**

CÚRBĂ, *curbe,* s. f. 1. Linie care reprezintă grafic o relație între două mărimi variabile, trecute una în abscise și cealaltă în ordonate. ✦ Cotitură în formă de arc. *Curba șoselei.* ✧ Expr. (Despre vehicule) *A lua curba* = a vira, a coti. 2. Linie care descrie grafic fazele succesive prin care trec variațiile unui fenomen. *Curbă de temperatură.* 3. (Top., în expr.) *Curbă de nivel* = linie care unește punctele de aceeași altitudine. — Fr. **courbe.**

CURBILÍNIU, -IE, *curbilinii,* adj. Care urmează o linie curbă; alcătuit din (sau închis între) linii curbe. — Din **curb(ă)** + **liniu** (după fr. *curviligne).*

CURBÚRĂ, *curburi,* s. f. Îndoitură în formă de arc; loc unde se găsește o astfel de îndoitură. — Fr. **courbure.**

CURCÁN, *curcani,* s. m. 1. Pasăre domestică mare, cu coada lată care se desfășoară în formă de evantai *(Meleagris gallopavo);* (prin restricție) masculul curcii. ✧ Expr. *A se umfla în pene* (sau *a se îngîmfa) ca un curcan* = a-și da aere, a face pe grozavul. ✦ (Depr., în trecut) Sergent de stradă; vardist. 2. Fig. Poreclă dată dorobanților romîni din războiul de la 1877-1878. — Din **curcă** + suf. *-an.*

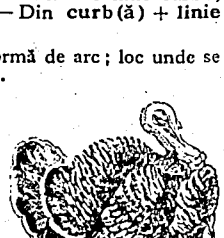

Curcan

CÚRCĂ, *curci,* s. f. Femela curcanului; *p. ext.* curcan. ✧ Expr. *A fi* (sau *a sta, a umbla) ca o curcă plouată* (sau *beată)* = a fi (sau a sta, a umbla) abătut, dezorientat, zăpăcit. *Rîd și curcile* = e din cale-afară de caraghios. — Bg. kurka.

CURCĂNÁȘ, *curcănași,* s. m. Diminutiv al lui *curcan.*

CURCĂNÍL, *curcănii,* s. f. (Fam.) Furtișag, potlogărie. — Din **curcan** + suf. *-ie.*

CURCIOÁÍCĂ, *curcioaice,* s. f. (Rar) Curcă. — Din **curcă** + suf. *-oaică.*

CURCUBĂTĂ s. f. v. **curcubetă.**

CURCUBĚTĂ, *curcubete,* s. f. (Reg.) 1. Dovleac. 2. Tigvă. [Var.: **curcubățăă** s. f.] — Lat. **curcubita.**

CURCUBÉU, *curcubeie,* s. n. 1. Fenomen care se datorește refracției luminii solare în picăturile de apă din atmosferă și care are aspectul unui imens arc multicolor desfășurat pe cer. ✦ Fascicul de raze luminoase care apar uneori noaptea pe bolta cerească. V. *halo.* 2. Plantă erbacee cu frunzele și tulpina păroase și cu flori mari, roșii-purpurii *(Lychnis coronaria).* — Lat. ***curcus** *(= circus)* + **bibit.**

Curcubeu

CÚRE vb. III. v. **curge.**

CUREÁ, *curele,* s. f. 1. Fișie lungă tăiată dintr-o piele sau făcută din alt material (cînepă, in etc.) și având numeroase întrebuințări. ✧ Expr. *A-l ține* (pe cineva) *cureaua* = a avea curaj; a cuteza. 2. (În expr.) *Curea de transmisie* = bandă de piele sau de pînză rezistentă, cu ajutorul căreia se poate transmite mișcarea de rotație și puterea corespunzătoare de la un scripete (sau un arbore) de mașină la altul. 3. (Înv. și pop.) Măsură de lungime egală cu circa 16 picioare; *p. ext.* fîșie lungă și îngustă de pămînt. — Lat. **corrigia.**

CURÉCHI s.n. 1. (Reg.) Varză. 2. Compus; *curechi-de-munte* = plantă erbacee cu flori galbene-aurii și cu fructe achene *(Senecillis carpathica).* — Lat. **colic(u)lus** *(= cauliculus).*

CURELÁR, *curelari,* s. m. Meșter care face curele și alte articole de piele. — Din **curele** (pl. lui *curea)* + suf. *-ar.*

CURELĂRÍE, (2, 3) *curelării,* s. f. 1. Meșteșugul sau meseria curelarului. 2. Atelierul curelarului sau secție dintr-o întreprindere unde se lucrează articole de piele; magazin unde se vînd astfel de articole. 3. Obiecte fabricate din piele; *p. ext.* mulțime de curele. — (1-2) Din **curelar** + suf. *-ie,* (3) din **curele** + suf. *-ărie.*

CURELÚȘĂ, *cureluțe,* s. f. Diminutiv al lui *curea* (1).

CURÉNT[1], *curente,* s. n. Ansamblu de idei, opinii (politice, științifice, artistice) care sînt adoptate la un moment dat de un număr mai mare de oameni. ✧ Expr. *A pune* (sau *a ține* pe cineva) *în* (sau *la) curent* = a informa (pe cineva) despre mersul unui lucru. *A se pune* (sau *a se ține, a fi) în* (sau *la) curent (cu ceva)* = a se informa cu privire la un lucru. — După fr. **courant.**

CURÉNT[2], *curenți,* s. m. 1. Deplasare, mișcare a unei mase de aer dintr-un loc într-altul, cauzată de o diferență de temperatură. 2. Mișcare a apei în direcția pantei; curs. ✧ *Curent marin* = mișcarea apei în mări și oceane, sub formă de cursuri. 3. Sarcină electrică în mișcare. — După fr. **courant.**

CURÉNT[3], *-Ă, curenți, -te,* adj. 1. (Despre vorbire) Curgător, ușor, fluent. 2. (Despre an, lună) Care este în curs; prezent. ✦ De fiecare zi, zilnic; actual. *Lucrări curente.* ✧ *Cont curent* = cont deschis la bancă de o întreprindere sau o instituție (în trecut și de persoane particulare), unde se depun și de unde se ridică sumele pentru a fi utilizate după nevoie. 3. (Despre prețuri) Existent într-un moment dat; în curs. ✧ *Monedă curentă* = monedă care circulă. ✦ Care circulă; obișnuit, uzual. *Expresii curente.* 4. (În expr.) *Apă curentă* = instalație de apă potabilă care poate fi folosită în permanență în locuințe. — După fr. **courant.**

CURENTÁ, pers. 3 *curentează,* vb. I. Tranz. (Despre un conductor de electricitate) A atinge pe cineva producîndu-i o comoție (mai ușoară). — Din **curent**[3].

CURGĂTÓR, -OÁRE, *curgători, -oare,* adj. 1. (Despre ape) Care curge necontenit. 2. Fig. (Despre vorbire, frază, stil) Care se înșiră armonios. 3. (Înv., despre an, lună) Curent[3] (2). — Din **curg** (prez. ind. al lui *curge)* + suf. *-ător.*

CÚRGE, pers. 3 *cúrge,* vb. III. Intranz. I. 1. (Despre ape) A se mișca necontenit în direcția pantei. ✧ Expr. *A curge gîrlă* = a veni din belșug. *Va curge multă apă pe gîrlă* (sau *pe Dunăre)* = va trece mult timp. *Dacă* (sau *de) nu curge, pică* = chiar dacă cîștigul nu este mare, tot te alegi cu ceva. ✦ (Despre ploaie) A cădea din abundență, într-una. 2. A pluti. *Curgeau pe rîu scînduri rupte.* 3. (Despre sînge) A circula. 4. (Despre lacrimi, sudoare; *p. ext.* despre sînge) A se scurge, a picura. ✦ A supura. ✦ (Despre unele materii trecute în stare lichidă) A se prelinge. *A curs luminarea.* ✦ A lăsa să se scurgă lichidul dinăuntru. *Curge butoiul.* 5. A se desprinde din ceva, căzînd succesiv, bucată după bucată. 6. A atîrna, a spînzura. *Părul... lung curgea în viță pînă pe spate* (EMINESCU). ✧ Expr. *A-i curge* (cuiva) *peticele* = a fi îmbrăcat în haine zdrențăroase. 7. (Despre grupuri de ființe sau de vehicule) A se succeda necontenit, a veni mereu; a năpădi. II. Fig. 1. (Despre vorbe, discursuri, stil etc.) A se înșira cu ușurință. 2. (Despre timp, viață, zile etc.) A trece, a se desfășura. 3. (Despre termene, dobînzi) A se socoti, a începe de la... 4. (Înv., despre apariția unui fenomen) A rezulta, a proveni, a decurge. *Vitele sînt mari... și aceasta curge iarăși din buna orînduială* (GOLESCU). [Perf. s. *curse,* part. *curs.* — Var.: (înv. și reg.) **cúre** vb. III] — Lat. **currere** (după *merge).*

CÚRGERE, *curgeri,* s. f. I. Acțiunea de *a curge.* II. Fig. 1. Desfășurare, trecere de timp; răstimp. 2. Evoluție istorică, înlănțuire a evenimentelor. ✦ Schimbare continuă; devenire.

CÚRIE, *curii,* s. f. Administrație pontificală a bisericii romano-catolice. — Lat. lit. **curia.**

CURIÉR, (1) *curieri,* s. m., (2) *curiere,* s. n. 1. Factor poștal. ✦ Persoană (în serviciul unei instituții) însărcinată să ducă la destinație corespondență, mesaje etc. ✦ Ștafetă. 2. (Înv.) Corespondență care se trimite sau se primește deodată; poștă. 3. (Înv.) Nume dat unor publicații periodice (cu caracter informativ) sau unor rubrici din aceste publicații. [Pr.: *-ri-er*] — Fr. **courrier.**

CURIÓS, -OÁSĂ, *curioși, -oase,* adj. 1. Care manifestă curiozitate. ✦ Indiscret. 2. Care stîrnește curiozitate; ciudat, straniu; neobișnuit, original. [Pr.: *-ri-os*] — Fr. **curieux** (lat. lit. **curiosus).**

CURIOZITÁTE, (2) *curiozități,* s. f. 1. Dorință de a cunoaște (amănunțit) ceva nou sau neobișnuit; manifestare a interesului pentru un lucru deosebit. ✦ Indiscreție. 2. Caracterul ciudat al unui lucru sau al unei ființe; (concr.) lucru interesant care se întîlnește rar; ciudățenie, raritate. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **curiosité** (lat. lit. **curiositas, -atis).**

CURÎND adv. 1. (Temporal) Peste puțin timp; îndată, numaidecît. ✧ *În curînd* = în scurt timp, nu peste mult timp. *De curînd* = cu puțin timp înainte, nu de mult. 2. (Modal) Degrabă, repede. *Zilele treceau curînd* (SADOVEANU). ✧ *Mai curînd* = a) mai repede, mai degrabă; b) mai ușor, mai bucuros. — Lat. **currendo.**

CURM, *curmuri,* s. n. (Reg.) Curmei. — Comp. alb. **kurm.**

CURMÁ, *curm,* vb. I. I. 1. Tranz. (Despre sfori, frînghii, legături) A strînge tare, a pătrunde în carne. 2. Tranz. A tăia un lemn descurmezișul. ✦ Tranz. și refl. A (se) frînge, a (se) rupe. 3. Refl. (Despre oameni) A se apleca de mijloc. II. Fig. 1. Tranz. și Refl. A (se)

întrerupe brusc; a (se) termina. ✦ Tranz. A(-şi) pune capăt vieţii, zilelor. 2. Tranz. A încheia sau a întrerupe o conversaţie. — Comp. alb. **kurmue.**

CURMÁL, *curmali,* s. m. Arbore exotic din familia palmierilor, cu trunchiul înalt pînă la 20 de metri, cu fructe comestibile *(Phoenix dactylifera).* — Din **curmală.**

Curmal

CURMÁLĂ, *curmale,* s. f. Fructul curmalului, comestibil, cu gust dulce şi plăcut. — Ngr. **kurmas** (tc. **kurma**).

CURMÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) curma,* încetare, contenire.

CURMÁT, -Ă, *curmaţi, -te,* adj. (Despre o parte a corpului încinsă cu o legătură) Strîns prea tare. ✦ (Despre membrele copiilor graşi) Cu îndoituri, cu cute la încheieturi. ✦ (Despre corpul unor insecte) Sugrumat la mijloc. 2. (Despre un drum sau o cărare) Întrerupt, frînt. 3. (Despre un munte, un plai etc.) Care prezintă o adîncitură. — V. *curma.*

CURMĂTÚRĂ, *curmături,* s. f. Depresiune, adîncitură pe culmea unui deal sau a unui munte; prăpastie între doi munţi sau două dealuri. — Din **curma** + suf. *-(ă)tură.*

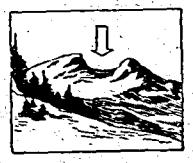

Curmătură

CURMÉI, *curmeie,* s. n. 1. Bucată, capăt de funie sau de frînghie, întrebuinţată pentru a lega ceva sau pentru a priponi vitele; funie de calitate proastă (făcută din coajă de tei). 2. (Reg.) Mlădiţă care creşte din tulpina viţei de vie. — Din **curm** (prez. ind. al lui *curma*) + suf. *-ei.*

CURMEZÍŞ adv. De-a latul, transversal; pieziş. ✧ *În lungiş şi* (sau *şi în*) *curmeziş* = în lung şi (în) lat, peste tot, pretutindeni. ✧ Loc. prep. *În* (sau *de-a*) *curmezişul* = în lat, în diagonală. ✧ Expr. *A se pune în curmeziş* (sau *de-a curmezişul*) = a împiedica pe cineva în acţiunile sale; a se opune. [Formă gramaticală: (în expr.) *curmezişul*] — Din **curmez** (rar folosit; comp. alb. *kurm*) + suf. *-iş.*

CÚRPEN, *curpeni,* s. m. 1. Mlădiţă lungă şi subţire a viţei de vie sau a altei plante agăţătoare, care se încolăceşte sau se agaţă de alte plante, de araci etc.; tulpina unor plante tîrîtoare ca dovleacul, pepenele etc.; *p. ext.* ramuri tinere, ţuiele. 2. Arbust cu tulpina agăţătoare şi ramificată, cu flori mari, violete sau albe *(Clematis vitalba).* — Comp. alb. **kurpen.**

Curpen (2)

CURS[1], *cursuri,* s. n. I. 1. Mişcarea unei ape curgătoare în direcţia pantei; *p. ext.* albia, întinderea sau direcţia unei ape curgătoare. 2. (Înv.) Mers (repede). *Dragoş merge înainte Pe un cal cu ager curs* (NEGRUZZI). II. Fig. 1. Trecere, durată, interval (de timp). ✧ Loc. prep. *În cursul...* = în timpul cît durează ceva. *În curs de...* = în timp de... 2. Desfăşurare, mers, direcţie a unor evenimente. ✧ Expr. *A da curs unei cereri* = a lua în considerare, a rezolva o cerere. III. Preţ al monedei unei ţări în raport cu moneda altei ţări sau cu un etalon convenţional; (în ţările capitaliste) preţ variabil stabilit la bursă pentru valută, hîrtii de valoare, poliţe şi mărfuri. ✦ Putere de circulaţie a unei monede. — Lat. **cursus** (unele sensuri după fr. *cours).*

CURS[2], *cursuri,* s. n. 1. Expunere, predare a unei materii de studiu, sub forma unui ciclu de lecţii sau de prelegeri; *p. ext.* oră sau totalitatea orelor de program destinate acestei expuneri. 2. Ciclu de lecţii tipărite în volum (şi servind ca manual); tratat. — Fr. **cours.**

CURSÁNT, -Ă, *cursanţi, -te,* s. m. şi f. Cursist. — Rus **kursant.**

CÚRSĂ[1], *curse,* s. f. 1. Distanţă parcursă regulat de un vehicul pe acelaşi itinerar şi conform unui orar stabilit. ✦ (Concr.) Vehicul care parcurge o astfel de distanţă. 2. (Fam.) Drum, alergătură. 3. (La pl.) Alergare de cai. 4. (Sport) Întrecere constînd în parcurgerea rapidă a unei anumite distanţe de către concurenţi. 5. (În expr.) *Cursa înarmărilor* = goană înverşunată de militarizare a industriei unui stat capitalist în vederea unui război de cotropire. 6. Mişcarea unei piese mecanice între două puncte moarte. — Fr. **course.**

CÚRSĂ[2], *curse,* s. f. 1. Dispozitiv de diferite forme pentru prinderea animalelor sălbatice; teren anume pregătit pentru ca animalul care păşeşte în limitele lui să fie prins; capcană. 2. Fig. Mijloc viclean de a prinde pe cineva spre a-l da de gol sau spre a-i face rău; uneltire iscusită, manevră. ✧ Expr. *A întinde* (sau *a pune*) *cuiva o cursă* = a căuta să ademenească pe cineva pentru a-l prinde sau a-l da de gol. *A atrage* (pe cineva) *în cursă* = a momi, a ademeni. *A cădea* (sau *a se prinde*) *în cursă* = a intra într-o mare încurcătură. — Comp. alb. **kurthë.**

Cursă de şoareci

CÚRSĂ[3], *curse,* s. f. (Înv.) Pastă aromatică importată din Orient, întrebuinţată pentru a parfuma încăperile. — Ngr. **kursi.**

CURSIÉR, *cursieri,* s. m. (Franţuzism înv.) Cal falnic. [Pr.: *-si-er*] — Fr. **coursier.**

CURSÍST, -Ă, *cursişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care urmează un curs special (de scurtă durată); cursant. — Din **curs**[2] + suf. *-ist.*

CURSÍV, -Ă, *cursivi, -e,* adj. 1. (Despre scriere sau vorbire; adesea adverbial) Curgător, uşor, fluent. 2. (Despre caractere de tipar) Care imită scrisul de mînă, aplecat spre dreapta; italic. ✧ (Substantivat, f.) *Text tipărit cu cursive.* — Fr. **cursif** (lat. lit. **cursivus**).

CURSIVITÁTE s. f. Caracterul cursiv (1) al vorbirii sau al scrierii. — Din **cursiv.**

CURSOÁRE, *cursori,* s. f. (Înv.) Curent, flux; forţă. — Lat. **cursoria.**

CURSÓR, *cursoare,* s. n. Dispozitiv (de metal) care alunecă de-a lungul unei rigle sau al unei tije gradate sau se învîrteşte în jurul unei piese circulare gradate, permiţînd citirea gradaţiilor. — Fr. **curseur** (lat. lit. **cursor**).

CURTÁ, *curtez,* vb. I. Tranz. A face curte (III) unei femei. — Din **curte** (după fr. *courtiser).*

CURTÁJ, *curtaje,* s. n. Ocupaţia curtierului. ✦ Remuneraţia curtierului la încheierea unei tranzacţii. — Fr. **courtage.**

CÚRTE, *curţi,* s. f. I. 1. Spaţiu (împrejmuit) în jurul unei clădiri, al unei gospodării etc. care ţine de această clădire, gospodărie etc.; ogradă. ✧ Loc. adj. *De curte* = care trăieşte pe lîngă casa omului. *Păsări de curte.* 2. (În trecut) Locuinţa dintr-un sat a moşierului: conac; totalitatea acareturilor împreună cu această locuinţă. 3. Palatul de reşedinţă al unui suveran; (înv.) reşedinţa întărită a domnitorului şi a boierilor, unde se refugia şi populaţia în timpul războaielor. ✦ Totalitatea persoanelor cu funcţii înalte la palatul unui suveran; suita unui suveran sau a membrilor familiei sale. II. (Cu determinări, în trecut) Numele unor instanţe (superioare) judecătoreşti şi administrative. ✦ Totalitatea membrilor unor astfel de instanţe. III. Omagiu măgulitor adresat unei femei, spre a-i cîştiga favoarea, simpatia, dragostea. — Lat. ***curtis** *(= cohors, -tis).*

CURTEÁN, -Ă, *curteni, -e,* s. m. şi f. Persoană care îndeplineşte o anumită slujbă la curte (I 3) (şi care locuia acolo). ✦ (Înv., la m.) Oştean care depindea de o curte domnească, fiind împroprietărit în schimbul serviciului militar. — Din **curte** + suf. *-ean.*

CURTEÁNCĂ, *curtence,* s. f. Curteană. — Din **curtean** + suf. *-că.*

CURTENÉSC, -EÁSCĂ, *curteneşti,* adj. De (la) curte (I 3), ca de la curte, de curtean. — Din **curtean** + suf. *-esc.*

CURTENÍ, *curtenesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A curta. — Din **curtean.**

CURTENÍE s. f. (Rar) Curtoazie. — Din **curtean** + suf. *-ie.*

CURTENITÓR, -OÁRE, *curtenitori, -oare,* adj. Politicos, amabil (faţă de femei). — Din **curteni** + suf. *-(i)tor.*

CURTEZÁN, *curtezani,* s. m. 1. (Azi ir.) Persoană care curtează o femeie. 2. (Înv.) Curtean (linguşitor, intrigant). — Fr. **courtisan** (după *curte).*

CURTEZÁNĂ, *curtezane,* s. f. Femeie de moravuri uşoare, care trăia la curtea unui suveran sau a unui nobil; *p. ext.* femeie cu conduită imorală. — Fr. **courtisane.**

CURTICÍCĂ s. f. Diminutiv al lui *curte* (I 1).

CURTÍER, *curtieri,* s. m. (În ţările capitaliste) Cel care are profesiunea de mijlocitor între vînzător şi cumpărător, pentru realizarea unei tranzacţii comerciale la bursă. [Pr.: *-ti-er*] — Fr. **courtier.**

CURTÍNĂ, *curtine,* s. f. Zid care uneşte flancurile a două bastioane. — Fr. **courtine.**

CURTOAZÍE, *curtoazii,* s. f. Politeţe (exagerată); amabilitate, complezenţă. [Pr.: *-toa-*] — Fr. **courtoisie.**

CUSĂTOREÁSĂ, *cusătorese,* s. f. (Rar) Croitoreasă, lenjereasă. — Din **cusător** (puţin folosit) + suf. *-easă.*

CUSĂTÓRIE, (2) *cusătorii,* s. f. (Rar) 1. Meşteşugul de a coase; meseria cusătoresei. 2. Atelier unde se cos rufe, haine. — Din **cusător** (puţin folosit) + suf. *-ie*

CUSĂTÚRĂ, *cusături,* s. f. 1. Cusut. 2. Locul unde se îmbină prin cusut două bucăţi de stofă, de pînză etc.; aţa cu care s-a cusut. ✦ Linie unde se îmbină, prin nituire sau sudare, marginile a două tole. 3. Felul cum este cusut ceva, modelul, punctul cu care se coase; *p. ext.* ornamentele cusute pe o pînză, pe o stofă etc. 4. Lucru la care coase cineva. [Var.: (reg.) **cusutură** s. f.] — Din **coase** + suf. *-(ă)tură.*

CÚSCRĂ, *cuscre,* s. f. Mama unuia dintre soţi în raport cu părinţii celuilalt soţ. — Lat. ***consocra.**

CUSCRÉNIE, *cuscrenii,* s. f. Cuscrie. ✦ (Fam.) Legătură îndepărtată (sau îndoielnică) de rudenie. — Din **cuscru** + suf. *-enie.*

CUSCRÍE, *cuscrii,* s. f. Înrudire prin alianţă între părinţii a doi soţi. — Din **cuscru** + suf. *-ie.*

CÚSCRU, *cuscri,* s. m. Tatăl (sau, la pl., părinţii) unuia dintre soţi, în raport cu părinţii celuilalt soţ. — Lat. **consoc[e]rum.**

CUSCÚTĂ s. f. (Bot.) Torţel. — Fr. **cuscute.**

CUSTÓDE, *custozi,* s. m. Persoană însărcinată cu paza şi păstrarea unui lucru. *Custode de bibliotecă.* ✦ (Jur.) Persoană însărcinată cu paza unui obiect pus sub sechestru. — Fr. **custode** (lat. lit. **custos, -odis**).

CUSTODÍE, *custodii*, s. f. Pază, păstrare (și administrare) a unui obiect (pus sub sechestru). — Slav (v. sl. **kustodija** <lat. *custodia*).

CUSTÚRĂ, *custuri*, s. f. 1. (Pop.) Lamă, tăiș de cuțit; cuțit rudimentar (fără plăsele); cuțit. 2. (Reg.) Creastă de munte stîncoasă, ascuțită. — Din **cuțit** + suf. *-ură*.

CUSÚR, *cusururi*, s. n. 1. Imperfecțiune, defect, meteahnă. 2. (Înv.) Rest, lipsă dintr-o sumă de bani (datorată). 3. (Înv.) Aluzie. — Tc. **kusur**.

CUSURGIOÁICĂ, *cusurgioaice*, s. f. (Fam.) Femeie înclinată să găsească cusururi (1) la orice. [Pr.: *-gioai-*] — Din **cusurgiu** + suf. *-oaică*.

CUSURGÍU, *cusurgii*, s. m. (Fam.) Bărbat înclinat să găsească cusururi (1) la orice. — Din **cusur** + suf. *-giu*.

CUSÚT s. n. Acțiunea de *a coase*. ✦ (Reg., concr.) Cusătură.

CUSUTÚRĂ s. f. v. **cusătură**.

CÚȘCĂ, *cuști*, s. f. 1. Adăpost în formă de căsuță sau de cutie cu gratii pentru unele animale (domestice sau sălbatice). ✦ Fig. Încăpere strîmtă. 2. Încăpere mică, sub nivelul scenei, unde șade suflerul în timpul spectacolului. — Uer. **kučka**.

CUȘCHEBÁP, *cușchebapuri*, s. n. (Înv.) Chebap. — Tc. **kuşkebaby**.

CUȘCÚȘ s. n. Pastă făinoasă în formă de bobițe (întrebuințată în supă, ca garnitură la carne etc.). — Tc. **kuskus**.

CÚȘER adj. invar. (Despre mîncări și băuturi, în practica religiei mozaice) Pregătit după ritual. ✦ Fig. (Fam.) Foarte bun, așa cum trebuie. — Ebr. **kâscher**.

CÚȘMĂ, *cușme*, s. f. (Reg.) 1. Căciulă. 2. Pătură groasă de lînă. — Ucr. **kučma**.

CUȘMELÍE s. f. v. **coșmelie**.

CÚȘNIȚĂ, *cușnițe*, s. f. (Reg.) Vatră (de piatră) pe care lucrează fierarul; *p. ext.* fierărie. — Bg. **kuznica**.

CUTANÁT, -Ă, *cutanați, -te*, adj. Care ține de piele, privitor la piele; (despre tratamente medicale) care se aplică pe piele. — După fr. **cutané**.

CUTANÉU, -ÉE, *cutanei, -ee*, adj. Cutanat. — Fr. **cutané**.

CUTÁRE pron. nehot. (Înlocuiește numele unei persoane sau al unui lucru atunci cînd nu vrem, nu putem sau nu e necesar să le numim) *Sînt cutare, îi răspund eu* (GHICA). ✧ (Adjectival) *Cutare persoană*. ✦ (Repetat) Unul... altul, acesta... acela. — Lat. **eccutalis**.

CUTÁT, -Ă, *cutați, -te*, adj. Cu cute. — Din **cută** + suf. *-at*.

CÚTĂ, *cute*, s. f. 1. Îndoitură (adîncă) într-un obiect de îmbrăcăminte; încrețitură, fald, creț. ✦ Urmă, dungă rămasă pe o țesătură sau pe o hîrtie în locul unde au fost îndoite. ✦ Încrețitură a scoarței pămîntului. 2. Zbîrcitură (a obrazului). — Bg. **kuta**.

CUTĂRÍCĂ pron. nehot. (Fam.) Diminutiv al lui *cutare*.

CUTĂRÍȚĂ pron. nehot. (Fam.) Cutărică. — Din **cutare** + suf. *-iță*.

CÚTE, *cute*, s. f. Piatră pentru ascuțit uneltele tăioase; gresie. — Lat. **cos, cotis**.

CÚTER, *cutere*, s. n. Ambarcație mică cu aburi sau cu pînze, avînd formă alungită pentru a se deplasa rapid. — Fr. **cutter** (<engl.).

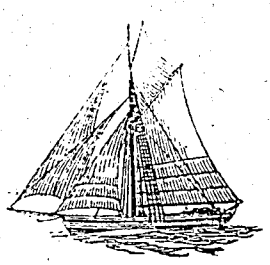

Cuter

CUTEZÁ, *cutez*, vb. I. Tranz. A îndrăzni, a se încumeta. — Lat. **cottizare** (<gr.).

CUTEZÁNȚĂ, (rar) *cutezanțe*, s. f. Îndrăzneală. — Din **cuteza** (după *speranță*).

CUTEZÁRE s. f. (Rar) Faptul de *a cuteza*; cutezanță.

CUTEZĂTÓR, -OÁRE, *cutezători, -oare*, adj. Care cutează; îndrăzneț. — Din **cuteza** + suf. *-(ă)tor*.

CUTÍCULĂ, *cuticule*, s. f. Membrană sau strat foarte subțire și rezistent, care acoperă smaltul dinților, tulpina sau frunzele plantelor. — Fr. **cuticule** (lat. lit. **cuticula**).

CUTÍE, *cutii*, s. f. 1. Obiect de lemn, de metal, de carton etc., în formă de cub, de paralelipiped etc., gol în interior, în care se păstrează sau care protejează diverse lucruri. ✧ Expr. *(Scos) ca din cutie*, se zice despre persoanele foarte îngrijit îmbrăcate. (Fam.) *(Bagă) capul la cutie!* = (la jocul «de-a capra») stringe capul între umeri, proptește-l în piept! *fig.* fii prudent! *Cutie de scrisori* = cutie-tip, plasată pe stradă de organele poștale, în care expeditorii introduc scrisorile; cutie particulară în care factorii poștali depun corespondența adusă la domiciliu. *Cutie de rezonanță* = cutie special construită pentru amplificarea sunetelor. *Cutie de viteză* = cutie în care se află mecanismul schimbătorului de viteză la automobile. *Cutie craniană* = cavitate osoasă în care este așezat creierul; țeasta capului. 2. Sertar. 3. (Înv.) Casă de bani; casetă. — Tc. **kutу**.

CUTIOÁRĂ, *cutioare*, s. f. Cutiuță. — Din **cutie** + suf. *-oară*.

CUTIÚȚĂ, *cutiuțe*, s. f. Diminutiv al lui *cutie* (1).

CUTNÍE, *cutnii*, s. f. (Înv.) Țesătură de mătase și bumbac. — Tc. **kutnі**.

CÚTRĂ, *cutre*, s. f. Persoană prefăcută, fățarnică, intrigantă. — Ngr. **kutra** (bg. **kutra**).

CUTRÉIER s. n. (Rar) Cutreierat. [Var.: (reg.) **cutrier** s. n.] — Postverbal al lui **cutreiera**.

CUTREIERÁ, *cutréier*, vb. I. 1. Tranz. A străbate, a colinda (în lung și în lat), a umbla (din loc în loc); *p. ext.* a hoinări, a vagabonda. ✦ A umbla adesea prin...; a frecventa. *Cutreiera circiumile* (TEODORESCU). 2. Refl. (Neobișnuit) A se perinda. *Au fost felurite acele popoare ce s-au cutreierat pe aci* (ODOBESCU). [Var.: (reg.) **cutrierá** vb. I] — Lat. **contribulare**.

CUTREIERÁT s. n. Faptul de *a cutreiera* (1). [Var.: (reg.) **cutrierát** s. n.]

CUTRÉMUR, *cutremure*, s. n. 1. Mișcare oscilatorie (puternică) a scoarței pămîntului, provocată de dislocări subterane, de erupții vulcanice etc. 2. Fig. Înfiorare, cutremurare, fior; *p. ext.* frică, groază. — Postverbal al lui **cutremura**.

CUTREMURÁ, *cutrémur*, vb. I. 1. Refl. (Despre pămînt, la pers. 3) A se zgudui din cauza unui cutremur. ✦ Refl. și tranz. A (se) clătina, a (se) scutura. 2. Refl. și tranz. Fig. A (se) înfiora, a tresări sau a face să tresară; *p. ext.* a (se) îngrozi, a (se) înspăimînta. — Lat. ***contremulare**.

CUTREMURÁRE, *cutremurări*, s. f. Acțiunea de *a (se) cutremura* și rezultatul ei; cutremur.

CUTREMURĂTÓR, -OÁRE, *cutremurători, -oare*, adj. Care zguduie, înfioară, impresionează, înduioșează. — Din **cutremura** + suf. *-(ă)tor*.

CUTRÍER s. n. v. **cutreier**.

CUTRIERÁ vb. I. v. **cutreiera**.

CUTRIERÁT s. n. v. **cutreierat**.

CUTÚMĂ s. f. (Jur.) Normă de drept consfințită printr-o practică îndelungată. — Fr. **coutume**.

CUȚÍT, *cuțite*, s. n. 1. Instrument de tăiat, format dintr-o lamă metalică și dintr-un mîner, avînd întrebuințări diferite în gospodărie, în ateliere etc. ✧ Expr. *A avea ptinea și cuțitul în mînă* = a avea la îndemînă toată puterea, toate mijloacele. *A fi (certat) la cuțite* sau *a se avea la cuțite* (cu cineva) = a fi sau a ajunge dușman neîmpăcat (cu cineva). *A pune* (cuiva) *cuțitul în gît* = a sili (pe cineva) să facă ceea ce nu ar vrea. *A-i ajunge* (cuiva) *cuțitul la os* = a ajunge la capătul răbdării sau al puterii; a se afla într-o situație dificilă. *A-i da* (cuiva) *un cuțit prin inimă* = a simți o durere adîncă. *(A fi) pe o muche de cuțit* = (a se afla) într-o situație critică. ✦ Instrument de os sau de metal cu care se taie hîrtie sau foile unei cărți. ✦ Bisturiu; *p. ext.* operație. 2. Piesă tăioasă de metal la diverse mașini sau unelte. ✦ Piesă principală a cîntarului, care se deplasează la cea mai ușoară atingere și face ca cîntarul să fie sensibil. — Lat. ***cotitus**.

CUȚITÁR, *cuțitari*, s. m. 1. Persoană care face sau vinde cuțite și alte instrumente de tăiat. 2. (Fam.) Scandalagiu gata să scoată cuțitul în timpul unei certe sau al unei încăierări. — Din **cuțit** + suf. *-ar*.

CUȚITÁȘ, *cuțitași*, s. n. Diminutiv al lui *cuțit*. ✦ (Pop.) Briceag.

CUȚITĂRÍE, *cuțitării*, s. f. 1. Atelier sau prăvălie unde se ascut sau se vînd instrumente de tăiat. 2. Tot felul de cuțite. — (1) Din **cuțitar** + suf. *-ie*, (2) din **cuțit** + suf. *-ărie*.

CUȚITOÁIE, *cuțitoaie*, s. f. Instrument format dintr-o lamă ascuțită de oțel (cu două mînere la capete), folosit de dulgheri, dogari, tăbăcari etc. pentru cioplit și răzuit. — Din **cuțit** + suf. *-oaie*.

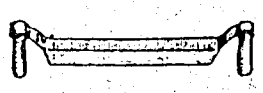

Cuțitoaie

CUȚOVLÁH, -Ă, *cuțovlahi, -e*, s. m. și f. (La pl.) Nume dat populației aromîne din Macedonia de către populația greacă localnică; (și la sg.) aromîn din Macedonia. — Ngr. **kutzo-vlahos**.

CÚȚU interj. Strigăt cu care se cheamă ciinii, mai ales cățeii. ✦ (Substantivat, m.) Nume dezmierdător pentru ciini; cățel. ✧ Expr. (Fam.) *Să-mi zici (mie) cuțu dacă...* = să mă tratezi ca pe un cîine dacă... — Comp. bg., sb. **kuče**, magh. **kuszi**.

CUȚULÁCHE s. m. (Rar) Cățeluș. — Din **cuțu** + suf. *-ul-ache*.

CUȚULÁN, *cuțulani*, s. m. (Neobișnuit) Ciine; cățelandru. — Din **cuțu** + suf. *-ul-an*.

CÚVĂ, *cuve*, s. f. Vas special care servește la diferite operații tehnice. — Fr. **cuve**.

CUVENÍ, pers. 3 *cuvine*, vb. IV. Refl. 1. A-i reveni cuiva ce va, a avea drept la ceva; a merita. 2. A fi conform cu cerințele morale; a se cădea. — Lat. **convenire**.

CUVENÍT, -Ă, *cuveniți, -te*, adj. Corespunzător, potrivit. — V. *cuveni*.

CUVERTÚRĂ, *cuverturi*, s. f. Învelitoare cu care se acoperă o masă, un pat sau cu care se învelește cineva (cînd doarme). — Fr. **couverture**.

CUVIINCIÓS, -OÁSĂ, *cuviincioși, -oase*, adj. 1. Care respectă regulile bunei-cuviințe, care corespunde acestor reguli; decent, politicos. 2. (Înv. și arh.) Potrivit, corespunzător; convenabil. *N-am nimerit totdeauna florile cele mai cuviincioase* (GALACTION). — Din **cuviință** + suf. *-ios*.

CUVIÍNȚĂ, *cuviințe*, s. f. Regulă de bună conduită, atitudine sau purtare cuviincioasă; politețe, decență. ✧ Loc. adv. *După cuviință* = așa cum trebuie. ✧ Expr. *A găsi* (sau *a crede, a socoti*) *de cuviință* = a găsi, a crede etc. că e bine, potrivit. *Cele de cuviință* = cele trebuincioase, cele ce se cuvin. — Lat. **convenientia**.

CUVINȚÉL, *cuvințele*, s. n. Diminutiv al lui *cuvînt*.

CUVIÓS, -OÁSĂ, *cuvioși, -oase*, adj. 1. Cucernic, evlavios, pios. ✦ (Adesea substantivat) Titlu care se dă călugărilor și călugărițelor. ✦ (Substantivat; în religia creștină) Nume dat sfinților proveniți din călugări care nu au fost martiri. 2. (Înv. și arh.) Cuviincios (1). — Din **cuveni** + suf. *-os*.

CUVIOȘÍE, *cuviosii*, s. f. Bună-cuviință, omenie; cucernicie, evlavie. ✦ (Însoțit de un pronume posesiv) Titlu dat călugărilor și altor slujitori ai bisericii. — Din **cuvios** + suf. *-ie*.

CUVÎNT, *cuvinte*, s. n. 1. Element al vorbirii omenești (constînd dintr-un fonem sau un complex de foneme) de care este legat un sens, care este susceptibil de o întrebuințare gramaticală și care poate fi înțeles de o colectivitate de oameni reunită într-o comunitate istorică; vorbă. ✧ *Joc de cuvinte* = glumă bazată pe asemănarea cuvintelor; calambur. *Cuvinte încrucișate* = joc în care o persoană trebuie să găsească o serie de cuvinte astfel aranjate într-o figură geometrică, încît cele citite orizontal să aibă cîte o literă comună cu cele citite vertical. ✧ Expr. *A nu găsi* (sau *a nu avea*) *cuvinte* = a nu fi în stare (sub impulsul unui sentiment puternic) să exprimi ceea ce gîndești. *Cu alte cuvinte* = exprimînd același lucru altfel; așadar. *Într-un* (sau *cu un*) *cuvînt* = pe scurt, în concluzie. *În puține cuvinte* = pe scurt, în rezumat. *Cuvînt cu* (sau *de*) *cuvînt* = fără nici o modificare, exact. *Dintr-un cuvînt* = imediat, numaidecît. 2. Gînd, idee exprimată prin vorbe; spusă. ✧ *Cuvînt greu* = vorbă hotărîtoare; (la pl.) vorbe de dojană, de ocară. *Cuvînt introductiv* sau *cuvînt înainte* = prefață. *Purtător de cuvînt* = persoană autorizată să exprime în mod public păreri care reprezintă punctul de vedere al unui stat, al unui guvern sau al unei organizații oficiale. ✧ Expr. *A pune un cuvînt (bun)* = a face o intervenție (pentru cineva). *În (toată) puterea cuvîntului* = în înțelesul adevărat, pe deplin, cu desăvîrșire. *A tăia* (sau *a curma*) *cuiva cuvîntul* = a întrerupe pe cineva din vorbă. (Reg.) *A începe cuvînt* = a începe vorba, a spune. ✦ Subiect de vorbă, de povestire; istorisire. *Să nu-mi uit cuvîntul* (CREANGĂ). 3. Cuvîntare, discurs, conferință. ✧ Expr. *A cere* (sau *a da, a avea*) *cuvîntul* (într-o adunare) = a cere (sau a da cuiva etc.) dreptul de a vorbi. *A lua cuvîntul* = a vorbi (într-o adunare). 4. Învățătură, îndrumare, sfat; *p. ext.* dispoziție, ordin. ✧ Expr. *A înțelege* (sau *a ști*) *de cuvînt* = a asculta de spusele, de sfaturile cuiva. *Cuvînt de ordine* = dispoziție dată de un superior. 5. Promisiune, făgăduială. ✧ Expr. *Om de cuvînt* = om care își ține făgăduielile. *Cuvînt de onoare* (sau *de cinste*) = promisiune sau asigurare care angajează cinstea cuiva. *A(-și) da cuvîntul (de onoare)* = a se angaja în mod hotărît că va face cu orice preț ceva. *(A crede) pe cuvînt* = (a crede) fără a mai controla exactitatea spuselor. *A-și ține cuvîntul* sau *a se ține de cuvînt* = a-și îndeplini o promisiune făcută. 6. Părere, opinie exprimată; punct de vedere. ✦ Libertate, drept de a revendica ceva. *Ați pus cu toții jurămînt Să n-avem drepturi și cuvînt* (COȘBUC). 7. Discuție; ceartă. ✧ Expr. *Schimb de cuvinte* = discuție aprinsă, ceartă. (Reg.) *Nu-i cuvînt* = e indiscutabil. 8. Motiv, rațiune, cauză. ✧ Expr. *Cu drept cuvînt* = pe bună dreptate. 9. (Înv. și arh.) Știre, veste, informație; zvon. *Cuvîntul trimis de jupîn Tyaico* (GALACTION). 10. (Înv. și arh.) Înțelegere, pact, acord. *Dacă nu mi-a plăcea nimic din ce mi-i spune, să-mi rămîi zălog... Bun cuvînt* (SADOVEANU). 11. (Rar) Facultatea de a vorbi; voce, grai. — Lat. **conventum**.

Cuzinet

CUVÎNTÁ, *cuvîntez*, vb. I. 1. Tranz. A vorbi, a grăi, a zice; a declara. 2. Tranz. A ține un discurs. ✦ A recita. 3. Intranz. A avea facultatea de a articula cuvinte. [Prez. ind. și: *cuvintez*] — Lat. **conventare**.

CUVÎNTÁRE, *cuvîntări*, s. f. Vorbire în public desfășurată cu oarecare solemnitate; discurs. — V. *cuvînta*.

CUVÎNTĂTÓR, -OÁRE, *cuvîntători, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care cuvîntă (1); care are însușirea de a vorbi. 2. S. m. și f. Orator, vorbitor. — Din **cuvînta** + suf. *-(ă)tor*.

CUVÎNTĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *cuvîntărești, -e*, adj. (Rar) Cuvîntător (1); care vorbește frumos, meșteșugit. — Din **cuvînta** + suf. *-(ă)reț*.

CUZINÉT, *cuzinești*, s. m. Piesă de metal moale, cu suprafață cilindrică sau semicilindrică, în care intră fusul sau axul unei mașini. — Fr. **coussinet**.

CVADRAGENÁR, -Ă, *cvadragenari, -e*, adj. (Rar, despre oameni) Care a împlinit patruzeci de ani, care are între patruzeci și cincizeci de ani. — Fr. **quadragénaire** (lat. lit. **quadragenarius**).

CVADRÁNȚ, *cvadranți*, s. m. 1. A patra parte din circumferința unui cerc. 2. Instrument de precizie format dintr-un sfert de cerc gradat, întrebuințat pentru măsurarea unghiurilor. — Fr. **quadrant** (lat. lit. **quadrans, -ntis**).

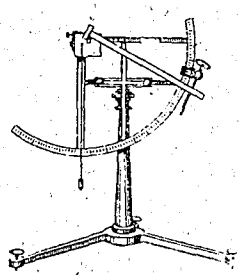

Cvadrant

CVADRÁT, (1) *cvadrați*, s. m., (2) *cvadrate*, s. n. 1. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu 18,04 milimetri, folosită în tipografie. ✦ Albitură (3) avînd această lungime. 2. (Latinism înv.) Pătrat. — (1) Fr. **quadrat**, (2) lat. lit. **quadratus**.

CVADRATÚRĂ s. f. (Geom.) Operație de integrare definitivă a unei funcții. ✧ *Cvadratura cercului* = problemă (nesoluționabilă) care constă în găsirea unui pătrat care să aibă aceeași suprafață cu un cerc dat și a cărui latură să aibă un raport rațional cu raza cercului; *fig.* problemă imposibil de rezolvat. — Fr. **quadrature**.

CVADRUMÁN, -Ă, *cvadrumani, -e*, adj. (Despre maimuțe) Care se servește de cele patru picioare ca de mîini. ✦ (Substantivat, f. pl.) Maimuțe. — Fr. **quadrumane**.

CVADRUPLÁ, *cvadruplez*, vb. I. Tranz. A împătri. — Fr. **quadrupler** (lat. lit. **quadruplare**).

CVADRÚPLU, -Ă, *cvadrupli, -e*, adj. Împătrit. — Fr. **quadruple** (lat. lit. **quadruplex**).

CVÁNTĂ s. f. v. **cuantă**.

CVÁNTICĂ adj. f. v. **cuantic**.

CVÁNTUM s. n. v. **cuantum**.

CVARTÁL, *cvartale*, s. n. (Înv.) 1. A patra parte dintr-un oraș. ✦ Cartier, mahala. 2. Trimestru. — (1) Rus **cvartal**, (2) germ. **Quartal**.

CVÁRTĂ, *cvarte*, s. f. 1. (Muz.) Intervalul dintre patru note consecutive. 2. (La scrimă) A patra dintre cele opt poziții principale de apărare. — Fr. **quarte**.

CVARTÉT, *cvartete*, s. n. Ansamblu compus din patru persoane care execută împreună o compoziție muzicală; compoziție scrisă pentru acest ansamblu. — It. **quartetto** (fr. **quartetto**).

CVARTÍR, *cvartiruri*, s. n. Locuința temporară a unui grup de oameni în trecere pe undeva; *p. ext.* locul unde cineva își așază locuința. ✦ (Reg.) Locuință cu caracter provizoriu (într-o familie străină); gazdă. — Rus **kvartira**.

CVARȚ s. n. v. **cuarț**.

CVAS s. n. Băutură acrișoară, răcoritoare, obișnuită la ruși, preparată din fructe sau din apă, pîine și malț. — Rus **kvas**.

CVÁSI adj. invar. (Franțuzism; precedă adjective și substantive) Aproximativ..., cam...; aproape... — Fr. **quasi**.

CVÍNTĂ, *cvinte*, s. f. (Muz.) Intervalul dintre cinci note consecutive. — It. **quinta** (fr. **quinte**).

CVINTESÉNȚĂ s. f. v. **chintesență**.

CVINTÉT, *cvintete*, s. n. Ansamblu compus din cinci persoane care execută împreună o compoziție muzicală; compoziție scrisă pentru acest ansamblu. — It. **quintetto** (fr. **quintette**).

D

D s. m. invar. A cincea literă a alfabetului, numită «de», și sunetul corespunzător.

DA[1] adv. Cuvînt care se întrebuințează pentru a răspunde afirmativ la o întrebare sau pentru a exprima o afirmație, un consimțămînt. ◇ Loc. adv. *Ba da*, exprimă răspunsul afirmativ la o întrebare (negativă). — Bg., sb. **da.**

DA[2] conj. v. **dar.**

DA[3], *dau*, vb. I. **I.** Tranz. **1.** A întinde, a înmîna cuiva ceva; a oferi. ◇ Expr. *A da o masă, o petrecere* etc. = a oferi o masă, a organiza o petrecere etc. *A da bună ziua (sau bună seara, bineț* etc.) = a saluta pe cineva. ✦ A pune cuiva ceva la dispoziție, la îndemînă; a-i face rost de ceva. **2.** A distribui ceea ce revine cuiva ca parte. ◇ Expr. *A da ceva în* (sau *pe din) două* = a împărți în două părți egale; a înjumătăți. *A-i da* (cuiva) *un număr oarecare de ani* = a-i atribui (cuiva) o anumită vîrstă; a presupune anii pe care îi mai are cineva de trăit. *A da cuiva cîștig de cauză* = a face pe cineva să cîștige (într-un diferend). ✦ A atribui, a repartiza cuiva ceva ca sarcină spre executare. *A da cuiva o problemă de rezolvat.* ◇ Expr. *A da cuiva de lucru* = a însărcina pe cineva cu o muncă; a procura cuiva o ocupație; *fig.* a pricinui cuiva multă bătaie de cap. **3.** A încredința pe cineva în seama, în paza, în grija, pe mîna cuiva. ◇ Expr. *A da în judecată* (o persoană fizică sau juridică) = a chema în fața justiției, a intenta un proces. **4.** A pune pe cineva în posesia unui lucru, a preda ceva cuiva; a dărui. ◇ (Cu sensul reieșind din determinări) *A da cu chirie* = a închiria. *A da cu arendă* = a arenda. *A da împrumut* = a împrumuta. *A da înapoi* = a restitui. *A da în primire* = a preda. **5.** A pune pe cineva la dispoziția cuiva. *Dete fetelor pentru grădină un paznic neadormit* (ISPIRESCU). ◇ Expr. (Pop.) *A da o fată după cineva* (sau *cuiva)* sau *a-i da cuiva de bărbat* (respectiv *de soție) pe cineva* = a căsători cu... **6.** A renunța la ceva sau la cineva în schimbul a..., a oferi în locul...; a schimba cu ... ◇ Expr. (Reg.) *A da toate pe una* = a lăsa la o parte orice altă preocupare, alt considerent, a fi constrîns, obligat să se gîndească numai la... (Fam.) *A nu da pe cineva pe* (sau *pentru) altul,* se spune pentru a arăta că prețuim mai mult pe unul decît pe celălalt. (Refl.) *A nu se da pe cineva,* spune cineva pentru a arăta că se socotește superior altei persoane. (Refl., rar) *A nu se da pentru mult* = a se declara mulțumit cu... ✦ A oferi; a plăti. *Cît dă de-o căruță?* (PREDA). ✦ A vinde. *Să vedem cum a dat porumbul* (PREDA). **7.** A jertfi, a sacrifica. *Ciinele acesta zece ani a dat din viața lui ca să sară la porunca mea* (ISAC). ◇ Expr. *A-și da viața* = a-și jertfi viața din devotament (pentru cineva sau ceva). *Îmi dau capul,* spune cineva pentru a arăta deplina siguranță cu care afirmă un lucru. **8.** A arunca, a azvîrli. *Să iei pielea cea de porc și în foc s-o dai* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A da vina pe cineva* = a învinui pe cineva. *A da uitării* = a uita, a părăsi. *A da pe gîrlă* = a lepăda ceva, a lăsa să se piardă, să se părăduiască fără rost. *A da* (pe cineva sau ceva) *dracului* (sau *la dracu, naibii)* ori *a-l da încolo* (sau *în plata domnului)* = a nu vrea să știe (de cineva sau de ceva). ✦ (Determinat prin «pe gît», «peste cap» etc.) A bea (lacom, dintr-o dată, în cantități mari). ✦ A trimite sau a așeza pe cineva într-un loc pentru o îndeletnicire determinată. *Îl deteră pe la școli* (ISPIRESCU). ✦ A mîna, a duce un animal. *Au dat vite la păscut* (SBIERA). **9.** A așeza, a orienta ceva într-un anumit mod. *Își dăduse pe ochi pălărioara rotundă* (SADOVEANU). ◇ Expr. *A da la* (sau *într-) o parte* = a îndepărta. *A da ochii peste cap* = (a fi pe punctul de) a muri; *fig.* a face fasoane. *A da* (ceva) *peste cap* = a lucra superficial, de mîntuială. *A da ușa* (sau *poarta* etc.) *de perete* = a împinge în lături, a deschide larg ușa (sau poarta etc.). *A da cărțile pe față* = a dezvălui adevărul. **10.** (În expr.) *A da* (un obiect tăios) *pe piatră* = a(-l) ascuți. *A da* (un lemn) *la rindea* = a(-l) netezi cu ajutorul rindelei. *A da găuri* = a găuri. (Reg.) *A da* (o țesătură) *în undă* = a (o) spăla, a (o) clăti. *A da lecții* = a preda lecții. *A da o telegramă* = a expedia o telegramă. *A da la ziar* = a publica sau a face să se publice în ziar. *A da la lumină* (sau *la iveală)* = a descoperi; a publica o scriere. *A da viață* = a naște; a făuri; *fig.* a anima, a însufleți. *A da* (ceva) *în vileag* = a divulga. *A da însemnătate* = a acorda atenție. *A-și da părerea* = a-și expune punctul de vedere. *A da foc* = a aprinde. *A da bici* = a lovi cu biciul; a zori. *A da la mînă* = a pune la dispoziția cuiva, a înmîna cuiva ceva. *A da o luptă, o bătălie* = a purta o bătălie. *A da un spectacol* = a reprezenta un spectacol. *A da* (pe cineva) *dezertor* a(f lita ecdte=hoi cua fac oficia că cineva este dezertor. *A da gata* = a termina, a lichida; (Fam.) a impresiona puternic, a cuceri (pe cineva). (Refl.) *A se da o luptă, o bătălie* = a avea loc o luptă. **11.** (Despre sol, plante, animale etc.) A produce, a face. ✦ (Despre oameni) A face să se audă, a scoate, a emite un chiot, un strigăt etc. ✦ A produce, a crea. **12.** A provoca, a prilejui, a cauza. *Zeama de mahorcă slăbește și dă căldură* (CAMILAR). **13.** (Urmat de verbe ca: «a cunoaște», «a înțelege» etc. la conjunctiv sau la moduri nepredicative) A îngădui, a permite, a lăsa. *Baba se culcă... dînd a înțelege nurori-sa că are s-o privegheze* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A-i da* (cuiva) *mîna să...* = a dispune de mijloace materiale pentru a..., a avea posibilitatea să...; a-i veni (cuiva) bine la socoteală, a-i conveni (cuiva). **14.** (Despre dumnezeu, soartă, noroc etc.) A rîndui, a destina, a sorti. *Ce-a fost să nu dea dumnezeu să mai fie* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Ș-apoi dă doamne bine!* = apoi a fost strașnic! *Ce-o* (sau *cum a) da tîrgul și norocul* = cum se va nimeri. *(Bine că) a dat dumnezeu!* = în sfîrșit, în cele din urmă. ✦ Intranz. (În practicile superstiționale, urmat de determinări introduse prin prep. «în» sau «cu») A spune viitorul; a prezice. *Safta da în cărți* (G. M. ZAMFIRESCU). **15.** (Împreună cu obiectul formează locuțiuni verbale) *A da sfaturi* = a sfătui. *A da răspuns* = a răspunde. *A-și da sfîrșitul* (sau *sufletul, duhul)* = a muri. *A da raportul* = a raporta. ◇ Expr. *A da (un) examen* = a susține un examen în fața unui examinator; *fig.* a trece cu succes printr-o încercare. *A da seamă* (sau *socoteală)* = a răspunde de ceva. *A-și da seama* = a se lămuri, a pricepe. **II.** Intranz. **1.** (Urmat de determinări introduse prin prep. «din» sau «cu») A face o mișcare (repetată), conștientă sau reflexă. *Dă din aripi* (ISAC). ◇ Expr. *A da din umeri* = a înălța din umeri în semn de nedumerire, de neștiință, de nepăsare. *A da din gură* = a vorbi mult. ✦ Intranz. și tranz. A o ține într-una, a nu se mai opri (din mers, din vorbă etc.). *Curgea sîngele șiroi și el îi da că n-are nimic* (SADOVEANU). ◇ Expr. (Intranz., fam.) *Dă-i cu...*, *dă-i cu...*, se spune pentru a arăta o succesiune de acțiuni. **2.** A spăla, a unge, a vopsi cu... **3.** A lovi, a izbi, a bate. ◇ Expr. (Despre două sau mai multe persoane) *A-și da cu cotul* sau (tranz.) *a-și da coate* = a (se) atinge cu cotul pentru a(-și) atrage atenția, a-și face semne. *A-i da* (cuiva) *peste nas* = a pune pe cineva la locul lui printr-o vorbă usturătoare. *A-i da* (cuiva) *la cap* = a lovi, a omorî; *fig.* a ataca (pe cineva) cu violență, pentru a-i distruge situația, bunul nume etc. *A da* (cuiva sau la ceva) *cu piciorul* = a respinge (pe cineva sau ceva); a scăpa un prilej favorabil. ◇ Tranz. *I-a dat o palmă.* ✦ A trage cu o armă de foc. *Am învățat să dau cu pușca* (ODOBESCU). ✦ A se lovi, a se atinge (de ceva). *Calul fugea de da cu burta de pămînt* (ISPIRESCU). **4.** (Urmat de determinări locale sau modale) A se duce către..., a porni, a apuca. ◇ Expr. *A da încolo, încoace* (sau *pe ici, pe colo, la deal, la vale)* = a merge de colo pînă colo; *fig.* a se frămînta, a încerca în toate chipurile. *A nu ști încotro să* (sau, tranz., *s-o) deie* = a nu ști ce să mai facă, cum să procedeze. (Tranz.) *A o da pe...* = a o aduce altfel, a o întoarce, a o schimba. ✦ A se abate, a trece (pe la...). (Expr.) *A-i da cuiva ceva în* (sau *prin) gînd* (sau *cap, minte)* = a-i veni sau a-i trece cuiva ceva prin gînd (sau prin cap, minte). **5.** (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «peste») A ajunge la..., a găsi, a afla, a întîlni. ◇ Expr. *A da de fund* = a ajunge pînă în fund; *p. ext.* a ajunge la capăt, la sfîrșit. *A-i da* (cuiva) *de urmă* = a găsi pe cel căutat. *A da de dracu* = a o păți. *A da de rușine* (sau *de necaz, de primejdie* etc.) = a întîmpina o rușine (sau un necaz etc.). ✦ Tranz. (Reg.) A descoperi, a băga de seamă, a observa. *A dat de copilă că nu-i* (CREANGĂ). **6.** (Despre o nenorocire, un necaz etc.) A veni peste cineva pe nepregătite; a-l surprinde. **7.** (Despre oameni) A ajunge într-un punct, a nimeri într-un loc; (despre drumuri) a se împreuna cu alt drum, a ieși. ✦ (Despre terenuri, locuri) A se întinde pînă la... ✦ (Despre ferestre, uși, încăperi etc.) A avea vederea spre..., a se deschide spre... **8.** A nimeri în..., a intra, a cădea în... ◇ Expr. *A dat strechea într-însul,* se spune despre un animal care fuge orbește, ca animalele mușcate de streche sau, *fig.,* despre un om care fuge cuprins de spaimă. *A da în gropi (de prost ce e)* = a fi foarte prost. *A da din lac în puț* = a nimeri din rău în mai rău. ✦ (Despre păr) A intra, a ajunge în... *Îi dă părul în ochi.* ✦ (Despre lumină) A cădea într-o direcție oarecare. *S-a ghemuit... cu spatele la lună, să nu-i dea lumina-n ochi* (CARAGIALE). **9.** (În expr.) *A da în clocot* (sau *în undă)* = a începe să fiarbă, să clocotească. *A da în copt* (sau *în pîrg)* = a începe să se coacă, să se pîrguiască. *A da în spic* = a lega spic. ✦ (Despre frunze, muguri etc.) A ieși, a se ivi, a apărea. ◇ Expr. *A-i da* (cuiva) *lacrimile* = a i se umezi ochii, a începe să plîngă. *A (-i) da* (cuiva) *sîngele* = a începe să sîngereze. *A da inima* (sau *duhul)*

din cineva, se spune despre acela care este gata să se sufoce din cauza unui efort prea mare. ✦ (Despre lichide; determinat prin «afară» sau «pe din afară») A ieși afară din vas. ✧ Expr. (Despre lichide în fierbere) *A da în foc* = a se umfla, a curge afară din vas. 10. (Despre anotimpuri, fenomene atmosferice etc.) A veni, a se lăsa, a se face. 11. A începe să..., a se apuca de...; a fi pe punctul de a..., a se pregăti să... *Dă să plece.* III. 1. Refl. și intranz. (Urmat de determinări locale) A se duce, a merge, a veni. ✧ Expr. *A (se) da îndărăt* (sau *înapoi*) = a se retrage; *fig.* a se codi, a se sustrage de la ceva. (Refl. și tranz.) *A (se) da jos* = a coborî. ✦ Refl. A se așeza undeva. *Se dete p-o pernă* (PANN). 2. Refl. și intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A se năpusti, a se arunca asupra cuiva. 3. Intranz. A se deda la..., a fi înclinat spre... 4. Refl. (Urmat de determinări ca: «pe gheață», «de-a rostogolul», «în leagăn» etc.) A aluneca, a se rostogoli, a se legăna. ✧ Expr. *A se da de-a tumba* (sau *de-a dura*) = a se da peste cap. *A se da în vînt după...* = a-și da toată osteneala să obțină ceva; *fig.* a ține foarte mult la cineva sau la ceva. *A se da de pîră* = a se prăpădi. 5. Refl. A se lua cu binele pe lîngă cineva, a încerca să intre sub pielea cuiva. 6. Refl. A trece de partea sau în partea..., a se alătura cuiva, a adera la ceva. ✦ A se acomoda cu cineva, a se lua după cineva sau ceva. *Eu gîndesc că s-a da după mine* (CREANGĂ). 7. Refl. A se lăsa în voia cuiva; a se lăsa stăpînit, copleșit de... 8. Refl. A nu opune rezistență; a ceda. ✧ Expr. *A nu se da cu una cu două* = a nu ceda ușor. ✦ (Înv. și fam.; despre armate, cetăți, comandanți) A se preda, a se supune. 9. Refl. (Reg., urmat de determinări introduse prin prep. «la» sau, rar, «spre») A se apuca de..., a se pune... *S-a dat la muncă.* ✧ Expr. *A se da în vorbă cu cineva* = a intra în vorbă cu cineva. 10. Refl. (În expr.) *A se da drept cineva* = a voi să treacă drept altcineva. [Forme gramaticale: prez. ind. *dau, dai, dă, dăm, dați, dau*; imperf. *dădeam* și *dam*; perf. s. *dădui* (reg. *dedei* și *detei*); m. m. ca perf. *dădusem* și *dasem* (reg. *dedesem* și *detesem*); prez. conj. pers. 3 *să dea* (reg. *să deie*)] — Lat. dare.

DABÍLĂ[1], *dabile*, s. f. (Înv. și arh.) Impozit, dare, bir.

DÁBILĂ[2], *dabile*, s. f. (Reg.) Femeie grasă, leneșă și prostănacă. — Magh. debella.

DABULĂ, *dabule*, s. f. (Reg.) Dabilă[2].

DAC, -Ă, *daci, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care se referă la Dacia sau la populația ei, privitor la Dacia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care făcea parte din populația de bază a Daciei. — Lat. lit. Dacus.

DACÁPO adv. (Indicînd că un pasaj muzical trebuie reluat) De la început; *p. ext.* (în alte domenii) din nou, a doua oară. — It. daccapo.

DÁCĂ conj. 1. (Introduce o propoziție condițională) În cazul că..., presupunînd că..., de... *Doar dacă. Numai dacă.* 2. (Introduce o propoziție optativă) Numai de... *Dacă nu m-ar simți nimeni cînd voi fugi* (DELAVRANCEA). 3. (Introduce o propoziție temporală, avînd uneori și o nuanță condițională sau cauzală) Cînd, în (sau din) momentul cînd, de îndată ce, după ce. *Dacă vede că-l răzbim... se mută la altă gazdă* (CREANGĂ). 4. (Introduce o propoziție cauzală) Fiindcă, pentru că, deoarece. *Dacă nu știa scrie, umbla de la unul la altul* (CAMILAR). ✦ De vreme ce. *De ce nu m-aș legăna Dacă trece vremea mea* (EMINESCU). 5. (Introduce o propoziție concesivă) Cu toate că, deși. *Sîntul soare, dacă-i soare Și tot după tine moare* (JARNÍK-BÎRSEANU). 6. (Introduce o propoziție interogativă indirectă) Că, de... *Și dac-a fost pețită des, E lucru tare cu-nțeles* (COȘBUC). 7. (Reg., în propoziții independente) Dar, d-apoi că, că doar. *Ce spui, cumnată. Dacă l-aș ucide în bătaie cînd aș afla că el a prins pupăza* (CREANGĂ). 8. (Cu valoare adverbială) Cu greu, abia. *Ce-i un pol de bani? Dacă mi-oi cumpăra pe ei o mînă de cuie* (CAMILAR). 9. (În expr.) *Las' dacă* = a) desigur că nu; b) (în construcții negative) nu mai încape îndoială că... — Din de + că.

DACIÁN s. n. Al treilea etaj al pliocenului din estul Europei, reprezentat în țara noastră printr-un complex de nisipuri, argile, gresii etc., conținînd zăcăminte bogate de petrol și de lignit. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. dacien.

DÁCIC, -Ă, *dacici, -e*, adj. Dac. — Lat. lit. dacicus.

DACÍTĂ s. f. Exploziv folosit în minele de cărbuni. — Fr. dacite.

DACOROMÎN, -Ă, *dacoromîni, -e*, adj., s. m. 1. Adj. (Despre dialect, grai, cuvinte) Care aparține românilor sau privitor la românii din nordul Dunării. ✦ (Substantivat, f.) Dialectul dacoromîn. 2. S. m. (De obicei la pl.) Român din nordul Dunării. — Din dac + român.

DACTÍL, *dactili*, s. m. (În metrica modernă) Picior de trei silabe, prima fiind accentuată, iar celelalte două neaccentuate; (în metrica greco-latină) picior compus din trei silabe, prima lungă și celelalte două scurte. [Pl. și: (n.) *dactile*] — Fr. dactyle (lat. lit. dactylus).

DACTÍLIC, -Ă, *dactilici, -e*, adj. (Despre versuri) Alcătuit din dactili. ✧ *Metru dactilic* = sistem de versificație care are la bază dactilul. — Fr. dactylique.

DACTILOGRÁF, -Ă, *dactilografi, -e*, s. m. și f. Persoană care profesează dactilografia. — Fr. dactylographe.

DACTILOGRAFIÁ, *dactilografiez*, vb. I. Tranz. A scrie un text la mașina de scris, a bate la mașină. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. dactylographier.

DACTILOGRAFIÁT[1] s. n. Dactilografiere. [Pr.: *-fi-at*] — V. *dactilografia*.

DACTILOGRAFIÁT[2], **-Ă**, *dactilografiați, -te*, adj. Scris la mașină. — V. *dactilografia*.

DACTILOGRAFÍE s. f. Tehnica sau meseria de a scrie la mașină. — Fr. dactylographie.

DACTILOGRAFIÉRE, *dactilografieri*, s. f. Acțiunea de *a dactilografia*. [Pr.: *-fi-e-*]

DACTILOLOGÍE s. f. Sistem de comunicare prin semne convenționale făcute cu degetele, folosit de surdomuți. — Fr. dactylologie.

DACTILOSCOPÍE s. f. Procedeu de identificare a persoanelor pe baza amprentelor lor digitale. — Fr. dactyloscopie.

DADAÍSM s. n. Curent decadent în literatura și arta burgheză, răspîndit după primul război mondial și caracterizat prin arbitrarul și incoerența expresiei. — Fr. dadaïsme.

Dafin

DADAÍST, -Ă, *dadaiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Alcătuit după principiile dadaismului; privitor la dadaism. 2. S. m. și f. Adept al dadaismului. — Fr. dadaïste.

DÁDĂ s. f. (Reg.) Termen de respect folosit de oamenii de la țară pentru a se adresa unei femei mai în vîrstă sau unei surori mai mari; leliță. — Bg., sb. dada.

DÁFIE, *dafii*, s. f. (Reg.) Snoavă. — Sb. davija.

DÁFIN, *dafini*, s. m. Mic arbore din sudul Europei, cu frunze lucioase și aromatice care se mențin totdeauna verzi *(Laurus nobilis)*. ✧ *Foi de dafin* = frunzele uscate ale arborelui descris mai sus, folosite drept condiment. ✦ (La pl. sau, rar, în expr. *foi de dafin*) Frunzele acestui arbore, cu care se împodobeau în antichitate învingătorii; *fig.* glorie, succes. *Mi se pare că întru atîta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică* (ODOBESCU). — Sb. dafina.

Dagă

DÁGĂ s. f. (Franțuzism înv.) Pumnal în trei muchii și cu vîrf ascuțit. — Fr. dague.

DAGHEREOTÍP, *daghereotipuri*, s. n. 1. Aparat de daghereotipie. 2. Imagine obținută prin daghereotipie. [Pr.: *-re-o-*. — Var.: **dagherotíp** s. n.] — Fr. daguerréotype.

DAGHEREOTIPÍE, *daghereotipii*, s. f. Vechi procedeu fotografic, care consta în fixarea imaginilor obținute cu ajutorul unei camere obscure pe o placă de cupru argintată. [Pr.: *-re-o-*. — Var.: **dagherotipíe** s. f.] — Fr. daguerréotypie.

DAGHEROTÍP s. n. v. daghereotip.

DAGHEROTIPÍE s. f. v. daghereotipie.

DAIBÓJ s. n. (Argotic; în expr.) *Pe daiboj* = pe nimica toată, pe gratis, degeaba. *A umbla cu daibojul* = a cere de pomană, a umbla cu căpătatul. [Pr.: *dai-*] — Bg. daj bože.

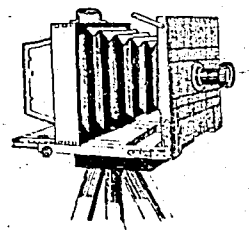

Daghereotip

DÁICĂ s. f. (Reg.) Dadă. — Sb. dojka.

DAIRÁ s. f. v. dairea.

DAIREÁ, *dairele*, s. f. Instrument muzical oriental, alcătuit dintr-un cerc lat de lemn împodobit cu clopoței și acoperit cu o piele bine întinsă, pe care se bate cu degetele. [Pr.: *dai-*. — Var.: dairá s. f.] — Tc. dalre.

DÁJDIE, *dajdii*, s. f. (Înv. și arh.) Impozit, dare, bir. [Pl. și: *dăjdii*] — Slav (v. sl. dažda).

DÁJNIC, -Ă, *dajnici, -e*, adj., s. m. și f. (Înv.) (Persoană) care plătea dajdie; birnic, contribuabil. — Din dajdie + suf. *-nic*.

DALÁC (1) s. n., (2) s. m. 1. (Med.) Antrax. 2. Plantă erbacee otrăvitoare cu tulpina dreaptă terminată cu o unică floare verzuie și cu fructul o boabă neagră-albăstrie de mărimea unui bob de mazăre; frunzele acestei plante sînt întrebuințate în popor pentru vindecarea dalacului *(Paris quadrifolia)*. — Tc. dalak.

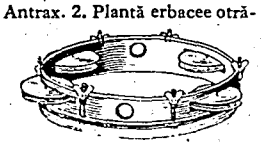

Dairea

DALAI-LÁMA s. m. invar. Marele-lama. — Fr. dalaï-lama.

DALÁJ, *dalaje*, s. n. Totalitatea dalelor folosite la o lucrare. — Fr. dallage.

DÁLĂ, *dale*, s. f. Placă subțire de piatră, de marmură etc. pentru pardosit sau pentru căptușitul zidurilor. ✦ Placă de beton armat a unui planșeu. — Fr. dalle.

DALB, -Ă, *dalbi, -e*, adj. 1. Alb, curat, imaculat. ✦ Fig. Neprihănit; gingaș, grațios. 2. Luminos, limpede; strălucitor. 3. Atrăgător, minunat. — Din de[4] + alb.

DALCAÚC, *dalcauci*, s. m. Bătăuș, scandalagiu; om de nimic, haimana. ✦ Nume dat agenților electorali de pe vremuri. [Var.: **dălcăúc** s. m.] — Tc. dalkavuk «parazit».

DÁLIE, *dalii*, s. f. (Bot.) Gherghină. — Fr. dahlia.

DÁLTĂ, *dălți*, s. f. Unealtă de oțel în formă de pană tăioasă (cu sau fără mîner), folosită de fierari, dulgheri, sculptori etc. la crestat, la scobit sau la tăiat. — Slav (v. sl. **dlato**).

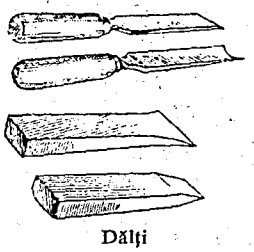

Dălți

DALTONÍSM s. n. Defect al vederii constînd în incapacitatea de a distinge una de alta anumite culori, în special roșul de verde. — Fr. **daltonisme**.

DALTONÍST, -Ă, *daltoniști, -ste*, s. m. și f. Persoană care suferă de daltonism. — Din **dalton**[ism] + suf. *-ist*.

DAM[1] s. m. (Zool.; rar) Cerb-lopătar. — Lat. lit. **dama**.

DAM[2], *damuri*, s. n. (Reg.) Bordei pentru vite. ✦ *Dam de case* = clădiri mărețe, palate. — Tc. **dam**.

DAMÁSC s. n. Țesătură de in, bumbac, mătase, sau lînă, cu desene mari în relief. — It. **damasco** (lat. lit. (a)**damascus**).

DAMASCHINÁT, -Ă, *damaschinați, -te*, adj. (Rar, despre mobile) Îmbrăcat în damasc. — După fr. **damasquiné**.

DÁMĂ, *dame*, s. f. **I.** (Astăzi rar) 1. Doamnă, cucoană. ✧ *Damă de companie* = femeie angajată în familiile burgheze ca să îngrijească de o persoană bătrînă sau bolnavă sau ca să-i țină de urît. ✧ Loc. adj. *De damă* = femeiesc. 2. Femeie de moravuri ușoare. **II.** 1. (La jocul de cărți) Fiecare dintre cele patru cărți pe care este înfățișată figura unei femei. 2. (La jocul de șah) Regină. 3. (La pl.) Joc alcătuit din pioni sau discuri albe și negre și o tablă ca cea de șah. — Fr. **dame**.

Dame (II 1)

DAMBLÁ s. f. 1. (Pop.) Apoplexie, paralizie, (reg.) gută (2). ✦ Acces de furie, năbădăi. 2. Fig. (Fam.) Chef, poftă. — Tc. **damla**.

DAMBLAGÍ, *damblagesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A se îmbolnăvi de dambla; a paraliza. — Din **damblagiu**.

DAMBLAGÍU, -ÍE, *damblagii*, s. m. și f. Persoană bolnavă de dambla; paralitic(ă). — Din **dambla** + suf. *-(a)giu*.

DAMF s. n. (Fam.) Miros caracteristic (de alcool) pe care îl exală cineva sau ceva. — Germ. **Dampf**.

DAMIGEÁNĂ, *damigene*, s. f. Sticlă mare cu gîtul scurt, îmbrăcată de obicei într-o împletitură de nuiele, de răchită sau de papură. — It. **damigiana**.

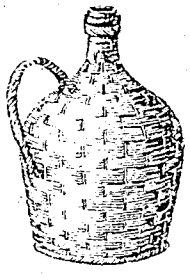

Damigeană

DAMNÁT, -Ă, *damnați, -te*, adj. (Livresc; în mitologia greco-romană și în mistica creștină, adesea substantivat) Osîndit la chinurile infernului. — Fr. **damné** (lat. lit. **damnatus**).

DAMNAȚIÚNE s. f. (Livresc; în mitologia greco-romană și în mistica creștină) Osîndire la muncile iadului. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **damnation** (lat. lit. **damnatio, -onis**).

DÁNĂ, *dane*, s. f. 1. Loc amenajat pentru acostarea vaselor într-un port și situat de-a lungul cheiurilor sau, mai rar, în miilocul apei navigabile. 2. Magazie pentru depozitare de mărfuri într-un port sau la vamă. 3. Fiecare dintre șlepurile sau dintre grupurile de șlepuri care alcătuiesc un convoi. — Ngr. **dana**.

DANCI, *danci*, s. m. Copil de țigan. — Țig. **den ci** «dă-mi ceva».

DÁNCING, *dancinguri*, s. n. (Englezism) Local de petrecere unde se dansează. [Pr.: *dansing*] — Fr. **dancing** (<engl.).

DANDANÁ, *dandanale*, s. f. 1. Întîmplare neplăcută. belea, bucluc, încurcătură. 2. Zgomot mare, tărăboi; petrecere gălăgioasă. *Dandanaua ține pînă la ziuă* (STANCU). ✧ (Înv.) *Clopot de dandana* = clopot de alarmă. — Tc. **tantana**.

DANDANÁIE s. f. v. **dăndănaie**.

DÁNDI s. m. Tînăr îmbrăcat cu o eleganță exagerată. [Pr. și: *dendi*] — Fr. **dandy** (<engl.).

DANDÍSM s. n. Comportare, ținută de dandi. [Pr. și: *dendism*] — Fr. **dandysme**.

DANÉZ, -Ă, *danezi, -e*, adj. s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Danemarcii sau populației ei; privitor la Danemarca sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Danemarcii. — It. **danese**.

DANG interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită sunetul unui clopot sau alt sunet metalic; bang. — Onomatopee.

DANGÁ, *dangale*, s. f. Semn făcut cu fierul roșu sau cu substanțe corosive pe pielea cailor sau a vitelor, pentru a le identifica. — Tc. **danga**.

DÁNGĂT, *dangăte*, s. n. Sunet prelung al clopotului. — Din **dang** + suf. *-ăt*.

DANIÁN s. n. Ultimul etaj al cretacicului. — Fr. **danien**.

DÁNIE, *danii*, s. f. (Înv. și arh.) Faptul de a dărui (avere, bani etc.); (concr.) dar, donație. ✧ *Hrisov* (sau *act*) *de danie* = act prin care se întărește în scris o donație. ✧ Expr. (Înv.) *A se face danie* (cuiva) = a-și dărui averea. — Slav (v. sl. **danije**).

DANS, *dansuri*, s. n. 1. Serie de mișcări ritmice ale corpului, executate în tactul unei melodii și avînd caracter de artă sau de divertisment. 2. Acțiunea de a dansa. *Îi place muzica și dansul.* [Var.: (pop.) **danț** s. n.] — Fr. **danse**.

DANSÁ, *dansez*, vb. I. Intranz. A executa un dans. ✧ Tranz. *A dansat un vals.* ✦ Fig. A sălta în mișcări ușoare ca de dans, a se mișca necontenit, a nu avea astîmpăr. *Focul dansa înaintea ochilor noștri* (C. PETRESCU). ✦ Tranz. A executa un dans cu cineva, a lua, a invita la dans pe cineva. *A dansat toate fetele.* [Var.: (pop.) **danța** vb. I] — Fr. **danser**.

DANSÁNT, -Ă, *dansante*, adj. n. și f. (Despre serate, petreceri etc.) Cu dans. — Fr. **dansant**.

DANSATÓR, -OÁRE, *dansatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care dansează; persoană a cărei profesiune este dansul. — Din **dansa** + suf. *-tor*.

DANTELÁ, *dantelez*, vb. I. Tranz. A tăia, a cresta în colțuri marginea unui lucru, a-l face ca pe o dantelă. — Fr. **denteler**.

DANTELÁT, -Ă, *dantelați, -te*, adj. Împodobit cu dantelă. ✦ Cu marginile dințate (sau perforate, ajurate) ca o dantelă. — V. *dantela*.

DANTÉLĂ, *dantele*, s. f. Împletitură ajurată cu modele variate, executată (manual sau mecanic) din fire subțiri de ață sau de mătase și folosită ca garnitură la rufărie sau pentru rochii, perdele etc.; (reg.) horbotă. — Fr. **dentelle**.

DANTELĂRÍE, *dantelării*, s. f. Cantitate mare de dantele; diferite feluri de dantele. ✦ Fig. Contur sinuos care seamănă cu o dantelă. *Dantelăria insulelor* (G. M. ZAMFIRESCU). — Din **dantelă** + suf. *-ărie*.

DANTELÚRĂ, *danteluri*, s. f. Ornamentație arhitectonică constînd din crestături, colțișori, zimți etc. — Fr. **dentelure**.

DANTELÚȚĂ, *danteluțe*, s. f. Diminutiv al lui *dantelă*.

DANTÚRĂ s. f. Totalitatea dinților unei persoane; *p. ext.* felul în care sînt înșiruiți și alcătuiți dinții, dentiție. ✧ *Dantură (falsă)* = proteză dentară. — Fr. **denture**.

DANȚ s. n. v. **dans**.

DANȚÁ vb. I. v. **dansa**.

DANUBIÁN, -Ă, *danubieni, -e*, adj. (Despre țări, ținuturi etc.) Din regiunea Dunării; dunărean. [Pr.: *-bi-an*] — Fr. **danubien**.

DAR[1] adv. (Înv.) Da, așa. *Auzit-ați ce-am spus eu? — Dar, mămucă, ziseră iezii* (CREANGĂ). ✧ Expr. *Păi dar* = cum altfel? ✦ Firește, desigur. *Cunoști pe domnul Leonaș, care-o ținut moșia de alături ea? — Îl cunosc dar* (ALECSANDRI).

DAR[2] conj. I. (Leagă propoziții sau părți de propoziție adversative) 1. (Arată o opoziție) Cu toate acestea, totuși. *Tari de virtute, dar slabi de minte* (CREANGĂ). ✧ Expr. *D-apoi (bine)* sau *dar cum să nu*, se spune ca răspuns negativ la o propunere. *Ceapă cu mămăliguță? D-apoi neam de neamul mieu n-a mîncat așa bucate* (CREANGĂ). ✦ Ci. *Nu că zic eu, dar așa este.* 2. (Arată o piedică). Însă. *Eu aș sta, dar nu prea vrea el să steie* (CREANGĂ). ✧ Expr. *Dar aș!* = însă, nici vorbă, nici gînd! 3. (Arată trecerea la altă idee) *De uitat, n-am uitat nemica, tată, dar ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înainte un urs grozav* (CREANGĂ). ✦ (Adaugă o idee nouă la cele spuse mai înainte) Mai mult decît atît, cu atît mai mult, darămite. *Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om* (CREANGĂ). ✧ Expr. *D-apoi* = darămite. ✦ (După o propoziție optativă urmată de o construcție negativă) Nicidecum, nici gînd. ✧ Expr. *Nici..., dar nici...* = nici..., și cu atît mai puțin... ✦ Altfel, altminteri. *Sînt om bun, dar ți-aș arăta eu!* **II.** (În propoziții conclusive) Prin urmare, așadar, deci. *Vom spune dar cît de frumoasă-i lumea* (BANUȘ). ✦ (În legătură cu un imperativ, exprimă nerăbdarea, încurajarea, dojana etc.) Ci. **III.** (Introduce o propoziție interogativă) Oare? *Dar de cînd ați pus voi stăpînire pe mine?* (CREANGĂ). **IV.** (Înaintea unui cuvînt care de obicei se repetă, întărește înțelesul acestuia) *Acolo voi fi culcat, Dar culcat; și cum culcat?* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✧ (Exprimă surprindere față de o acțiune neașteptat de bună, de intensivă etc.) *Dar frumos mai cînți!* [Var.: **da, dără** conj.]

DAR[3], *daruri*, s. n. **I.** 1. Obiect primit de la cineva sau oferit fără plată cuiva, în semn de prietenie sau ca ajutor etc.; cadou. ✧ Loc. adj. *De dar* = primit gratis, dăruit. ✧ Loc. adv. *În dar* = fără plată, gratis; degeaba. ✦ Plocon. *La curtea sa cea nouă veneau darurile satrapilor* (SADOVEANU). 2. (Bis.) Prinos, ofrandă. ✧ *Sfintele daruri* = pîinea și vinul sfințite pentru cuminecătură. **II.** 1. Însușire (cu care se naște cineva); aptitudine, vocație, talent. ✧ Expr. *A avea darul să...* (sau *a...* sau *de a...*) = a avea puterea, posibilitatea să..., a fi în stare să..., a fi de natură să... *A avea darul vorbirii* = a vorbi frumos, a fi bun orator. (Ir.) *A avea* (sau *a lua*) *darul beției* = a fi (sau a deveni) bețiv. 2. Avantaj, binefacere. *Darurile tehnicii moderne* (IBRĂILEANU). 3. (În concepția creștină) Ajutor pe care îl acordă dumnezeu omului; milă, har. ✦ (În expr.) *Darul preoției* = dreptul de a exercita funcțiile preoțești. — Slav (v. sl. **darŭ**).

Darabană

DARÁ s. f. Greutatea ambalajului sau a recipientului, a vehiculului etc. în care se păstrează sau se transportă o marfă. *Mai mare daraua decît ocaua* sau *nu face daraua cît ocaua* (= prea multă osteneală pentru obținerea unui lucru neînsemnat). — Tc. **dara**.

DARABÁN, *darabani*, s. m. (Înv. și arh.) Soldat de gardă; ostaș. — Pol. **drabant**.

DARABÁNĂ, *darabane*, s. f. 1. Tobă (mică). ✧ Expr. *A bate darabana* = a divulga, a da în vileag un secret; a bate toba. *A*

bate darabana în (sau *pe*) *ceva* = a bate ritmic în ceva. *A vinde* (sau *a cumpăra*) *la darabănă* = a vinde (sau a cumpăra) la mezat. *A face* (cuiva) *spatele darabană* = a bate zdravăn (pe cineva). 2. Roată de transmisie făcută din lemn, folosită în anumite instalații de săpare a sondelor. — Ucr., pol. **taraban.**

DARÁC, *darace*, s. n. Unealtă simplă pentru pieptănat lîna, cînepa sau inul, formată dintr-un fel de perie cu dinți mari de oțel, montată pe un suport. ✦ Mașină-unealtă pentru scărmănat lîna și alte materiale textile, alcătuită din două piese cilindrice cu dinți, montate paralel, una fiind fixă iar cealaltă putînd executa o mișcare de pendulare. [Var.: **dărác** s. n.] — Tc. **darak.**

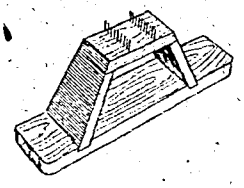

Darac

DARADÁICĂ, *daradaice*, s. f. (Reg.) Trăsură veche și hodorogită. — Ucr. **taradajka.**

DARAGÍU, *daragii*, s. m. (Înv.) Persoană care bate daireaua. — Din **dara** + suf. *-giu.*

DARAVÉLĂ s. f. v. **daraveră.**

DARAVÉRĂ, *daraveri*, s. f. 1. Pățanie; încurcătură; bucluc, belea. 2. Treburi, interese; afacere (comercială). [Var.: **daravélă** s. f.] — Din **dare** + **avere** (după it. *dare ed avere*).

DÁRĂ conj. v. **dar**[1].

DĂRĂMITE conj. (Adaugă o idee nouă la cele spuse mai înainte) Mai mult decît atîta, cu atît mai mult; dar, dar încă. [Var.: **dármite** conj.] — Din **dar**(ă) + **mi** + **te.**

DÁRDĂ, *darde*, s. f. (Înv.) Suliță de aruncat, avînd vîrful cu tăiș dublu. ✦ (Rar) Săgeată. *Întinzîndu-și auritul arc azvîrlă darde ucigătoare* (ODOBESCU). — Pol. **darda.**

DÁRE, *dări*, s. f. Acțiunea de *a da*. ✧ Loc. adj. (Despre oameni) *Cu dare de mînă* = înstărit, bogat. ✧ Expr. *Dare de seamă* = raport, referat asupra unei activități, a unei gestiuni etc.; prezentare critică a unei scrieri literare sau științifice, recenzie; relatare (în ziare) a unor fapte, întîmplări etc. *Dare la semn* = tragere la țintă. *Dare în judecată* = trimiterea cuiva în judecată. *Dare la lumină* = publicare, tipărire. *Dare pe față* (sau *în vileag*) = divulgare, demascare. ✦ (Pop.) Impozit, bir.

DÁRIE s. f. Plantă erbacee cu tulpina simplă, cu flori galbene dispuse în spic lung și cu fructe capsule *(Pedicularis campestris).*

DÁRMITE conj. v. **darămite.**

DARN adv. (Înv.; în expr.) *În darn* = în zadar, degeaba. — It. **indarno.**

DÁRNIC, -Ă, *darnici, -e*, adj. 1. Căruia îi place să dea, să facă daruri; generos, mărinimos. 2. Fig. Bogat, roditor, mănos. — Din **dar**[2] + suf. *-nic.*

DARVINÍSM s. n. Teorie formulată de naturalistul englez Darwin, care explică originea și evoluția speciilor de animale și de plante pe calea selecției naturale. — Fr. **darwinisme.**

DARVINÍST, -Ă, *darviniști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține darvinismului, privitor la darvinism. 2. S. m. și f. Adept al darvinismului. — Fr. **darwiniste.**

DASCALÉCI s. m. v. **dăscălici.**

DÁSCĂL, *dascăli*, s. m. 1. (Pop.) Învățător (la țară); *p. ext.* (arh.) profesor. ✦ (Rar) Om de știință; învățat, savant. 2. Fig. Inițiator sau propagator al unei doctrine; îndrumător într-un anumit domeniu. 3. Cîntăreț de biserică; diac, psalt. — Bg., sb. **daskal.**

DASÚPRA adv. v. **deasupra.**

DAT[1], *daturi*, s. n. I. Faptul de *a da;* (urmat de determinări introduse prin prep. «la») efectuarea anumitor operații de prelucrare. *Datul la rindea.* II. 1. Punct de la care se pleacă într-un raționament, într-o discuție; fapt din care rezultă sau se deduc altele; noțiune fundamentală. 2. (În superstiții) Boală atribuită vrăjilor, farmecelor. 3. (În expr.) *Așa e datul* (cuiva) = așa e soarta (cuiva).

DAT[2], **-Ă,** *dați, -te*, adj. Pus la dispoziție, oferit; înmînat, transmis, prezentat, dăruit. ✧ Expr. *La un moment dat* = într-un anumit moment; în clipa aceea. *În cazul dat* = în acest caz, în cazul de față. *Dat fiind (că...)* = ținînd seama de... (sau că...), avînd în vedere (că...); deoarece. *Dat dracului* (sau *naibii*) = deștept, isteț; șmecher, șiret. *Dat uitării* = uitat, părăsit de toți. — V. *da*[2].

DATÁ, *datez*, vb. I. 1. Tranz. A stabili data exactă a unui eveniment sau a unui fapt din trecut. ✦ A pune data pe o scrisoare, pe un act etc. 2. Intranz. (Cu determinări introduse prin prep. «de la», «de» sau «din») A se fi produs, a se fi făcut, a fi început să existe. — Fr. **dater.**

DATÁRE, *datări*, s. f. Acțiunea de *a data.*

DATÁT, -Ă, *datați, -te*, adj. (Despre fapte, evenimente etc.) Căruia i s-a stabilit data. ✦ (Despre acte, scrisori etc.) Care poartă dată. — V. *data.*

DĂTĂ[1], *dăți*, s. f. Fiecare dintre cazurile, dintre împrejurările cînd se produce un fapt (care se repetă sau este de natură a se repeta); rînd. ✧ (În legătură cu un numeral, în concurență cu «oară») *Dar eu văd de-atîtea dăți ce cuminte-i firea!* (COȘBUC). ✧ Loc. adv. *Data trecută* = cu prilejul anterior, în împrejurarea trecută. *Data viitoare* = cu prilejul ulterior, într-o împrejurare viitoare. *De data aceasta* (sau *asta*) sau *de astă dată* = de rîndul acesta, acuma. *Pe dată (ce...* sau *cum...)* = îndată, imediat (ce... sau cum...), pe loc, numaidecît. *O dată* = într-un singur rînd, o singură dată. *Nu o dată* = de multe ori, adesea. *O dată (cu)* = în același timp cu ...; concomitent, simultan. *Încă o dată* = din nou. (Expr.) *O dată cu capul* = cu nici un preț, niciodată. *O dată pentru totdeauna* = definitiv, irevocabil. ✧ Loc. conj. *O dată* = îndată ce. *O dată liberi, unii din noi luară calea Parisului* (BOLINTINEANU). *O dată ce* = de vreme ce. — V. *da*[3].

DĂTĂ[2], *date*, s. f. 1. Timpul precis (exprimat în termeni calendaristici) cînd s-a produs sau urmează a se produce un eveniment. ✦ Mențiune care indică timpul întocmirii unei scrisori, al unui act etc. 2. (La pl.) Fapte stabilite (de știință), elemente necesare care servesc ca punct de plecare în cercetarea unei chestiuni, la tragerea unei concluzii sau la luarea unei hotărîri. — (1) Fr. **date,** (2) participiul lui *da*[3] (sensul după fr. *donnée).*

DĂTĂ[3], *date*, s. f. 1. (Reg.; în expr.) *Cum* (sau *precum*) *e data* = după cum e obiceiul, datina; după cum trebuie, se cuvine, se cade, se obișnuiește. 2. Soartă, destin. ✧ Expr. *Așa-i* (sau *așa i-a fost*) *data* (cuiva) = așa e (sau așa i-a fost) soarta (cuiva). — V. *da*[3].

DĂTINĂ, *datini*, s. f. 1. Obicei sau deprindere consacrată în timp și devenită tradițională pentru o colectivitate de oameni; tradiție, uzanță. 2. (Rar) Regulă, tipic. *Va să-l spui și eu după cum este șartul și datina lui* (ODOBESCU). — Slav (v. sl. **dědina** «moștenire», după *dat*[1]).

DATÍV, s. n. Caz al declinării având, de obicei, valoare de complement indirect și răspunzînd la întrebarea «cui?» — Fr. **datif** (lat. lit. **dativus**).

DATÓR, -OÁRE, *datori, -oare*, adj. 1. Care are de plătit cuiva o datorie (bănească). ✧ Expr. *Dator vîndut* = plin de datorii. *A scoate pe cineva dator* = a-i pretinde cuiva achitarea unei sume pe care n-o datorează. ✦ Îndatorat față de cineva pentru un serviciu, un sprijin etc. 2. Obligat (moralicește sau prin lege, printr-o învoială) să facă ceva. — Lat. **debitorius** (după *dat*[2]).

DATORÁ, *datorez*, vb. I. 1. Tranz. A avea de plătit cuiva o sumă de bani sau, *p. ext.*, altceva; a fi dator cuiva ceva. 2. Tranz. A avea o datorie morală față de cineva, a-i fi îndatorat pentru ceva; a fi obligat la ceva față de cineva. 3. Refl. A avea (pe cineva sau ceva) drept cauză. *Neînduplecatei lor voințe... se datorează faptul că nu poalele măreților munți nu se întinde un ținut de mizerii* (BOGZA). [Var.: **datorí** vb. IV] — Din **dator.**

DATORÁT, -Ă adj. v. **datorit.**

DATORÍ vb. IV. v. **datora.**

DATORÍE, *datorii*, s. f. 1. Sumă de bani sau orice alt bun datorat cuiva. ✧ Loc. adv. *Pe datorie* = pe credit. ✧ Expr. *A se băga în datorii* = a face datorii, a se îndatora. *A se îngloda* (sau *a se îneca*) *în datorii* = a se împrumuta cu sume mari, care nu mai pot fi restituite. 2. Obligație legală sau morală; îndatorire. ✧ Loc. adj. (Înv.) *De datorie* = cuvenit; obligatoriu. *După acea de datorie bună dimineață, scoase din sîn o broșură* (NEGRUZZI). ✧ Loc. adv. *De* (sau *din*) *datorie* = din obligație, pentru că trebuie. *La datorie* = în locul unde te cheamă obligațiile de serviciu. ✧ Expr. *A fi de datoria cuiva să...* = a fi obligația cuiva să... *A crede de datoria sa să...* = a se crede obligat să... — Din **dator** + suf. *-ie.*

DATORÍNȚĂ, *datorințe*, s. f. (Înv.) Obligație (morală), îndatorire. — Din **datori** + suf. *-ință.*

DATORÍT, -Ă, *datoriți, -te*, adj. 1. (Despre o sumă de bani sau un bun) Care trebuie plătit, restituit cuiva. ✦ Cuvenit. 2. Provenit din sau de la..., cauzat, pricinuit de... ✦ (În forma *datorită;* cu valoare de prepoziție) Mulțumită, grație; din cauza, din pricina. [Var.: **datorát, -ă** adj.] — V. *datori.*

DATÓRNIC, -Ă, *datornici, -e*, s. m. și f. 1. Persoană care are de plătit o datorie; debitor. *În cîțiva ani tot satul era însemnat pe o scoarță a unei vechi cărți de rugăciuni, ca datornici* (CAMILAR). 2. (Rar) Persoană care are de primit o datorie; creditor. *Visteria mea e goală și datornicii mei țipă* (SADOVEANU). — Din **dator** + suf. *-nic.*

DĂUNĂ, *daune*, s. f. Pagubă, vătămare. ✧ Loc. adv. *În dauna* (cuiva sau a ceva) = în paguba, în detrimentul (cuiva sau a ceva). [Pr.: *da-u-*] — Lat. lit. **damnum** (după *scaun* <*scamnum*).

DĂ interj. v. **de**[2].

DĂBĂLÁT, -Ă adj. v. **dăbălăzat.**

DĂBĂLĂZÁ, *dăbălăzez*, vb. I. 1. Tranz. (Despre animale) A-și lăsa să atîrne în jos capul, gura sau urechile; a pleoști. 2. Refl. (Despre oameni) A slăbi, a se moleși. — Din **de**[4] + **zăbală** (prin metateză).

DĂBĂLĂZÁT, -Ă, *dăbălăzați, -te*, adj. (Reg.; despre buze, urechi etc.) Lăsat în jos, pleoștit. [Var.: **dăbălát, -ă** adj.] — V. *dăbălăza.*

DĂBILÁR, *dăbilari*, s. m. (Înv. și arh.) Strîngător de biruri. — Din **dabilă** + suf. *-ar.*

DĂDÁCĂ, *dădace*, s. f. (Ieșit din uz) Femeie angajată într-o familie pentru îngrijirea copiilor. ✧ Expr. *A face pe dădaca* = a-și asuma rolul de a asista, de a îndruma, de a îngriji pe cineva, în special pe un copil. — Ngr. **dada** + **neneacă.**

DĂDĂCEÁLĂ, *dădăceli*, s. f. (Ir.) Faptul de *a dădăci* (2). — Din **dădăci** + suf. *-eală.*

DĂDĂCÍ, *dădăcesc*, vb. IV. Tranz. 1. A fi dădaca unui copil, a-l îngriji în calitate de dădacă. 2. (Fam. și ir.) A servi, a îngriji pe cineva ca pe un copil, a-l asista în orice acțiune. — Din **dădacă.**

DĂHULÁ vb. I. v. **dăula.**

DĂHULÁT, -Ă adj. v. **dăulat.**

DĂINĂ, *dăinez*, vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) mișca încoace și încolo, a (se) balansa; a (se) legăna. — Onomatopee.

DĂINUÍ, *dăinuiesc*, vb. IV. Intranz. 1. (La pers. 3) A continua să existe, să se mențină; a ține, a dura; a persista. 2. (Despre ființe) A trăi, a exista. [Prez. ind. și: *dăinui*] — Sb. **danovati.**

DĂINUÍRE s. f. Faptul de *a dăinui;* persistență, menținere.

DĂINUITÓR, -OÁRE, *dăinuitori, -oare*, adj. Care dăinuiește; durabil, trainic, persistent. — Din **dăinui** + suf. *-(i)tor.*

DĂLBÍNĂ, *dălbini*, s. f. (Reg.) Apă adîncă; (prin restricție) loc adînc și primejdios într-un lac, într-un rîu; bulboană. [Var.: **dulbină** s. f.] — Bg. **dălbina.**

DĂLBIÓR, -OÁRĂ, *dălbiori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *dalb.* [Pr.: *-bi-or*]

DĂLCĂÚC s. m. v. **dalcauc.**

DĂLCĂÚȘ, *dălcăuși*, s. m. (Reg.) Ajutor al cîrmaciului unei plute, care stă la cîrma de dindărăt. — Tc. **dalka(v)uk.**

DĂLCĂÚȚ, *dălcăuți*, s. m. (Fam.) Prieten; ortac.

DĂLTÍȚĂ, *dăltițe*, s. f. Diminutiv al lui *daltă.*

DĂLTUÍ, *dăltuiesc*, vb. IV. Tranz. A lucra (tăind, cioplind, scobind etc.) un obiect cu dalta. — Din **daltă.**

DĂLTUÍRE, *dăltuiri*, s. f. Acțiunea de *a dăltui;* săpare cu dalta în piatră, în lemn etc.

DĂLTUÍT, -Ă, *dăltuiți, -te*, adj. Lucrat, cioplit, sculptat cu dalta. — V. *dăltui.*

DĂLTUITÓR, -OÁRE, *dăltuitori, -oare*, s. m. și f. (Rar) Persoană care dăltuiește. — Din **dăltui** + suf. *-(i)tor.*

DĂLTUITÚRĂ, *dăltuituri*, s. f. (Rar) Scobitură, crestătură făcută cu dalta. — Din **dăltui** + suf. *-(i)tură.*

DĂLTÚȚĂ, *dăltuțe*, s. f. (Rar) Dăltiță. — Din **daltă** + suf. *-uță.*

DĂNÁC, *dănaci*, s. m. (Reg.) Băiat măricel; băietandru, flăcăiaș. — Bg. **danak.**

DĂNĂNÁIE, *dănănăi*, s. f. (Reg.) 1. Ciudățenie, năzdrăvănie; bazaconie. 2. Belea, pacoste, năpastă. 3. Gălăgie, zarvă. — Din **dandanaie.**

DĂNCIÚC, *dănciuci*, s. m. Diminutiv al lui *danci.*

DĂNDĂNÁIE, *dăndănăi*, s. f. (Reg.) 1. Tărăboi, tămbălău. 2. Poznă, boroboață; dănănaie (1). [Var.: **dandanáie** s. f.] — Din **dandana** + suf. *-oaie.*

DĂNGĂNÍ, pers. 3 *dăngănește*, vb. IV. Intranz. (Despre clopote) A suna. — Din **dang.**

DĂNGĂNÍT s. n. Acțiunea de *a dăngăni* și rezultatul ei.

DĂNÓS, -OÁSĂ, *dănoși, -oase*, adj. (Rar) Darnic, generos. — Din **dan**[ie] + suf. *-os.*

DĂNȚUÍ, *dănțuiesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A dansa. ◇ *Isaia dănțuiește* = numele unei cîntări bisericești care se cîntă la sfîrșitul cununiei; *fig.* căsătorie. ◇ Tranz. *Polca, polcă, vesel joc... noi te dănțuim* (ALECSANDRI). ✦ Fig. A sălta. — Din **danț.**

DĂNȚUITÓR, -OÁRE, *dănțuitori, -oare*, s. m. și f. (Pop.) Dansator. — Din **dănțui** + suf. *-(i)tor.*

DĂNUÍ, *dănuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A face o danie; a dărui, a dona. — Din **danie.**

DĂNUÍRE s. f. (Înv.) Faptul de *a dănui;* dăruire, donare.

DĂNUITÓR, -OÁRE, *dănuitori, -oare*, s. m. și f. (Înv.) Donator. — Din **dănui** + suf. *-(i)tor.*

DĂOLÍ vb. IV. v. **dăuli.**

DĂPĂRÁ, *dăpăr*, vb. I. Tranz. și refl. (Pop.) 1. A-și smulge părul din cap (de jale, de desperare etc.). 2. (Fam.) A (se) părui. — Lat. **depilare.**

DĂRÁB, *dăraburi*, s. n. (Reg.) Bucată (1, 2). [Pl. și: *dărabe.* — Var.: **dărăb** s. n.] — Magh. **darab.**

DĂRÁC s. n. v. **darac.**

DĂRĂB s. n. v. **dărab.**

DĂRĂBAN s. m. v. **dorobanț.**

DĂRĂBÚȚ, *dărăbuțe*, s. n. Diminutiv al lui *dărab.*

DĂRĂCÍ, *dărăcesc*, vb. IV. Tranz. A scărmăna, a destrăma, a pieptăna lîna, cînepa etc. cu daracul; a da la darac, a trece prin darac. — Din **darac.**

DĂRĂCÍRE, *dărăciri*, s. f. Acțiunea de *a dărăci* și rezultatul ei.

DĂRĂCÍT s. n. Dărăcire. — V. *dărăci.*

DĂRĂCITÓR[1], *dărăcitoare*, s. n. Perie cu dinți rari de oțel, folosită pentru dărăcit; darac. — Din **dărăci** + suf. *-(i)tor.*

DĂRĂCITÓR[2], **-OÁRE**, *dărăcitori, -oare*, s. m. și f. Muncitor specializat în dărăcit, care lucrează la dărăcit. — Din **dărăci** + suf. *-(i)tor.*

DĂRĂCITÚRĂ s. f. Material textil dărăcit. — Din **dărăci** + suf. *-(i)tură.*

DĂRĂPĂNÁ, *dărăpăn*, vb. I. 1. Refl. (La pers. 3) A se ruina, a se distruge; *p. ext.* a se nărui, a se surpa. 2. Tranz. (Reg.) A-și smulge părul (de jale, de desperare). *Intra-n casă suspinînd... Păr bătrîn dărăpănînd* (ȘEZ.). — Lat. **derapinare.**

DĂRĂPĂNÁRE s. f. Acțiunea de *a se dărăpăna;* ruinare; năruire, surpare.

DĂRĂPĂNÁT, -Ă, *dărăpănați, -te*, adj. (Despre construcții) Gata să se dărîme, deteriorat; *p. ext.* năruit, surpat. — V. *dărăpăna*

DĂRĂPĂNĂTÓR, -OÁRE, *dărăpănători, -oare*, adj. (Rar) Care ruinează, distruge. *Negoț stricăcios și dărăpănător sănătății locuitorilor* (GHICA). — Din **dărăpăna** + suf. *-(ă)tor.*

DĂRĂPĂNĂTÚRĂ, *dărăpănături*, s. f. Construcție dărăpănată, ruină. — Din **dărăpăna** + suf. *-(ă)tură.*

DĂRÎMÁ, *dărîm*, vb. I. Tranz. 1. A doborî, a culca la pămînt; *fig.* a distruge, a nimici, a risipi. ✦ Refl. A se prăbuși, a se surpa; a se ruina, a se dărăpăna (1). ✦ A desface o clădire (veche) pentru a folosi materialul. 2. (Rar) A rupe, a da jos ramuri, frunze dintr-un copac. ✦ A cosi iarbă, cereale etc. [Var.: (reg.) **dărmá**, *darm*, vb. I] — Lat. **deramare.**

DĂRÎMÁRE, *dărîmări*, s. f. Acțiunea de *a (se) dărîma;* doborîre; distrugere, nimicire; surpare, ruinare. [Var.: (reg.) **dărmáre** s. f.]

DĂRÎMÁT, -Ă, *dărîmați, -te*, adj. 1. Prăbușit, surpat; ruinat; *fig.* nimicit, distrus. 2. (Despre copaci) Cu ramurile, cu frunzele rupte. [Var.: (reg.) **dărmát, -ă** adj.] — V. *dărîma.*

DĂRÎMĂTÓR, -OÁRE, *dărîmători, -oare*, s. m. și f. (Rar) Persoană care dărîmă. — Din **dărîma** + suf. *-(ă)tor.*

DĂRÎMĂTÚRĂ, *dărîmături*, s. f. 1. Zid, clădire dărîmată; ruină. ✦ Material căzut, surpat dintr-o clădire în ruină. 2. Grengi de copaci rupte și doborîte la pămînt; vreascuri. [Var.: **dărmătúră** s. f.] — Din **dărîma** + suf. *-(ă)tură.*

DĂRMÁ vb. I. v. **dărîma.**

DĂRMÁRE s. f. v. **dărimare.**

DĂRMÁT, -Ă adj. v. **dărîmat.**

DĂRMĂTÚRĂ s. f. v. **dărîmătură.**

DĂRNICÍE, *dărnicii*, s. f. 1. Însușirea de a fi darnic; generozitate, mărinimie. 2. Fig. Abundență, belșug; rodnicie. *Dărnicia solului.* — Din **darnic** + suf. *-ie.*

DĂRUÍ, *dăruiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A da în dar ceva cuiva; a face cuiva un dar; a cinsti pe cineva cu ceva. ✦ A înzestra pe cineva cu ceva; a dota. 2. Tranz. A da, a acorda. 3. Tranz. și refl. A (se) consacra, a (se) dedica (unei idei, unui scop). [Prez. ind. și: *dărui*] — Slav (v. sl. **darovati**).

DĂRUIÁLĂ s. f. (În loc. adj.) *De dăruială* = (dat) în dar, de dar. — Din **dărui** + suf. *-eală.*

DĂRUÍNȚĂ, *dăruințe*, s. f. (Rar) Dar, donație. — Din **dărui** + suf. *-ință.*

DĂRUÍRE, *dăruiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) dărui* și rezultatul ei; (concr.) dar. ✦ Fig. Act de devotament, de sacrificiu.

DĂRUITÓR, -OÁRE, *dăruitori, -oare*, s. m. și f. (Rar) Persoană care face un dar; *p. ext.* persoană generoasă. — Din **dărui** + suf. *-(i)tor.*

DĂRUȘÁG, *dărușaguri*, s. n. (Reg.) Dar[1]; dăruire. — Din **dar**[3] + suf. *-șag.*

DĂSCĂLÁȘ, *dăscălași*, s. m. (Peior.) Diminutiv al lui *dascăl.*

DĂSCĂLEÁC, *dăscăleci*, s. m. (Rar) Dăscălaș. — Din **dascăl** + suf. *-eac.*

DĂSCĂLEÁLĂ, *dăscăleli*, s. f. Faptul de *a dăscăli* (2); cicăleală.

DĂSCĂLÉSC, -EÁSCĂ, *dăscălești*, adj. De dascăl, al dascălului, caracteristic pentru dascăl. — Din **dascăl** + suf. *-esc.*

DĂSCĂLÉȘTE adv. Ca dascălii. — Din **dascăl** + suf. *-ește.*

DĂSCĂLÍ, *dăscălesc*, vb. IV. 1. Tranz. A învăța, a povățui, a sfătui; *p. ext.* a mustra, a dojeni. 2. Tranz. A bate capul (cuiva); a cicăli. 3. Intranz. (Rar) A exercita profesiunea de dascăl, a funcționa ca dascăl. —Din **dascăl.**

DĂSCĂLICÉSC, -EÁSCĂ, *dăscălicești*, adj. (Rar) Dăscălesc. — Din **dascăl** + suf. *-ic-esc.*

DĂSCĂLÍCI, *dăscălici*, s. m. (Rar; peior.) Dăscălaș. [Var.: **dascaléci** s. m.] — Din **dascăl.**

DĂSCĂLÍE, (2, 3) *dăscălii*, s. f. 1. Profesiunea de dascăl. 2. Povață; *p. ext.* dojană, mustrare. *N-am umor s-ascult dăscălii* (NEGRUZZI). 3. (Înv.) Iscusință, pricepere. — Din **dascăl** + suf. *-ie.*

DĂSCĂLÍME s. f. (Pop.) Mulțime de dascăli (1), totalitatea dascălilor. ✦ (Înv.) Elevi care urmau o școală de preoți. — Din **dascăl** + suf. *-ime.*

DĂSCĂLÍRE, *dăscăliri*, s. f. Acțiunea de *a dăscăli.*

DĂSCĂLÍT, -Ă, *dăscăliți, -te*, adj. Învățat, povățuit, sfătuit; (despre animale) dresat. — V. *dăscăli.*

DĂSCĂLITÚRĂ, *dăscălituri*, s. f. (Rar) Dăscăleală. — Din **dăscăli** + suf. *-(i)tură.*

DĂSCĂLÍȚĂ, *dăscăliță*, s. f. (Pop.; rar) Învățătoare (la țară); *p. ext.* (fam.) profesoară; soție de dascăl (1). — Din **dascăl** + suf. *-iță.*

DĂSTĂLNÍȚĂ, *dăstălnițe*, s. f. (Reg.) Fiecare dintre scîndurile laterale care încheie un pat. — Comp. bg. **dăstica.**

DĂTĂTÓR, -OÁRE, *dătători, -oare*, adj. (Urmat de determinări introduse prin prep. ◇ de ◇) Care dă (ceva). — Din **dat** + suf. *-ător.*

DĂULÁ, *dăulez*, vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) slei de puteri; a (se) istovi, a (se) speti, a (se) prăpădi. [Pr.: *dă-u-.* — Var.: **dăhulá**, **dehula** vb. I]

DĂULÁRE, *dăulări*, s. f. Acțiunea de *a (se) dăula.* [Pr.: *dă-u-*]

DĂULÁT, -Ă, *dăulaţi, -te,* adj. (Reg.) Sleit de puteri, istovit, spetit, prăpădit. ✦ (Despre lucruri) Stricat, ruinat. [Pr.: *dă-u-.* — Var.: **dăhulát, -ă, dehulát, -ă** adj.] — V. *dăula.*

DĂULI, *dăulesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A jeli, a plînge, a boci pe cineva. [Pr.: *dă-u-.* — Var.: **dăoli** vb. IV]

DĂUNĂ, *dăunez,* vb. I. Intranz. A pricinui (cuiva) o pagubă, o stricăciune; a prejudicia. — Din **daună.**

DĂUNĂŞ, -Ă, *dăunaşi, -e,* s. m. şi f. (Reg.) Persoană care a suferit o pierdere; păgubaş. — Din **daună** + suf. *-aş.*

DĂUNĂTÓR, -OÁRE, *dăunători, -oare,* adj. Care dăunează; păgubitor. ✦ (Substantivat, m.) Insectă sau animal care vatămă culturile agricole. — Din **dăuna** + suf. *-(ă)tor.*

DĂÚNĂZI adv. v. **deunăzi.**

DĂUNÓS, -OÁSĂ, *dăunoşi, -oase,* adj. (Rar) Dăunător; *p. ext.* lacom. — Din **daună** + suf. *-os.*

DE[1] conj. I. (Exprimă raporturi de subordonare) 1. (Introduce o propoziţie condiţională) În cazul că, dacă. ✦ (Cu nuanţă temporală) *De treci codri de aramă, de departe vezi albind Ş-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint* (EMINESCU). 2. (Introduce o propoziţie concesivă, precedat de «şi») Cu toate că, deşi, şi dacă. *Obraznicul, şi de-i cu obraz, tot fără obraz se poartă.* ✦ Chiar dacă. 3. (Introduce o propoziţie finală) Ca (să), pentru ca (să). *Luaţi-l de-l daţi norodului* (NEGRUZZI). 4. (Introduce o propoziţie consecutivă) Încît, că. *Făcu de şarpele îl putu înghiţi* (RETEGANUL). 5. (În legătură cu «ce»; introduce o propoziţie cauzală) Fiindcă, pentru că. *Abia umbli de slabă ce eşti* (ALECSANDRI). 6. (Introduce o propoziţie subiectivă) Dacă. *Nu ştiam că-i tot aceia De te razimi de o umbră Sau de crezi ce-a zis femeia* (EMINESCU). ✦ Că. *Într-o seară s-a-ntîmplat Pe la noi d-a înnoptat* (TEODORESCU). 7. (Introduce o propoziţie interogativă indirectă) Dacă. *Te-a întreba de nu mai ştii de vreun leac* (SBIERA). 8. (Introduce o propoziţie completivă directă sau indirectă) Să. *Ouşoare că scotea Şi-ncepea De le-mpărţea* (TEODORESCU). 9. (Introduce o propoziţie atributivă) [Zmeul] *are obicei de aruncă buzduganul* (ISPIRESCU). 10. (Introduce o propoziţie predicativă) În aşa fel încît, în situaţia să... *Cînd eram de nu iubeam, Unde mă culcam dormeam* (POP.). II. (Exprimă raporturi de coordonare) 1. (Pop.; leagă două propoziţii copulative) Şi. *Stai de nu mă săgeta* (TEODORESCU). 2. (Introduce propoziţii disjunctive) Sau... sau, ori... ori. *Bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i război* (EMINESCU). III. (Introduce propoziţii optative) O, dacă...! IV. (În expr.) *De ce... de ce* sau *de ce... de aceea..., de ce... tot...* = cu cît... cu atît... — Comp. alb. de.

DE[2] interj. 1. Introduce afirmaţii şi replici, exprimînd: a) nedumerire, şovăială, nesiguranţă. *Apăi de, cucoane, ce să fie mai gras decît porcul meu-din ogradă?* (ISPIRESCU); b) resemnare. *Făt-Frumos, cu inima curată... se duse, de! de datorie* (ISPIRESCU); c) nepăsare faţă de cineva. *Apoi de! ce să-ţi fac;* d) supărare. *De! nu vă mai fandosiţi acum* (ISPIRESCU); e) ironie. 2. (Introduce replici care exprimă o atitudine de negare sau de dezaprobare) Ia te uită, asta-i acum. [Var.: (1, reg.) **dă,** (2, pop.) **dec** interj.]

DE[3] interj. Exclamaţie cu care se îndeamnă caii la mers.

DE[4] prep. I. (Introduce un atribut) 1. (Atributul exprimă natura obiectului determinat) *Şi ca la mîndre nunţi de crai, Ieşit-a-n cale-ales alai* (COŞBUC). ✧ (Atributul are şi sens partitiv) *Vreun orzar ori cirezar, de care umblă pin sate* (CARAGIALE). ✧ (În titlurile de noblеţe) *Ducele de Parma.* 2. (Atributul exprimă materia) a) (Materia propriu-zisă din care este confecţionat un lucru) Făcut din... *Din căsuţa lui de humă, A ieşit un greieruş* (TOPÎRCEANU). b) (Determinînd un substantiv cu înţeles colectiv, atributul arată elementele constitutive) Compus din... *Roiuri de albine Curg în riuri sclipitoare* (EMINESCU). 3. (Atributul arată conţinutul) Care conţine, cu. *Cinsteam... un păhărel de rachiu* (SADOVEANU). 4. (Atributul exprimă un raport de filiaţie) *Un pui de rîndunică.* 5. (Atributul arată apartenenţa) *La mijloc de codru des Toate păsările ies* (EMINESCU). 6. (Atributul arată autorul) *Un tablou de Andreescu.* 7. (Atributul, determinînd substantive de origine verbală sau cu sens verbal, arată:) a) (Subiectul acţiunii) *Nişte gînduleţe... erau botezate de noi tranţee* (CAMIL PETRESCU). b) (Obiectul acţiunii) *Ştii tu, mîndră, ce ţi-am spus La sapă de cucuruz* (JARNÍK-BÎRSEANU). *Pînă cînd să creadă lumea... C-orice dor de libertate a pierit?* (ALECSANDRI). 8. (Atributul exprimă relaţia) În ce priveşte. *Aşta-i Ilie Caraiman... tovarăş de căruţie cu mine* (SADOVEANU). 9. (Atributul arată locul) a) (Locul existenţei) Care se găseşte (în, la), din partea... *Mă ispiti o vreme despre şcoală, despre cei de-acasă* (SADOVEANU). ✧ (În nume topice) *Vălenii-de-Munte.* b) (Punctul de plecare în spaţiu) *Plecarea de acasă.* c) (Atributul exprimă concomitent şi natura obiectului determinat) *Aer de munte.* 10. (Atributul arată timpul) Care trăieşte sau se petrece în timpul...; care datează din... *Plănuiau amîndoi viaţa lor de miine* (CAMILAR). ✧ Loc. adj. *De zi cu zi* = zilnic. 11. (Atributul arată proveniенţa) *Cizme de împrumut.* 12. (Atributul arată destinaţia obiectului determinat) *Sală de spectacol.* 13. (Atributul reprezintă termenul care în realitate este determinat de calificativul precedent) *Dobîndi un drag de copilaş* (ISPIRESCU). ✧ Loc. adj. *Fel de fel de...* = felurite. II. (Introduce un nume predicativ) 1. (Numele predicativ exprimă natura obiectului determinat) *Cine e de vină?* ✧ Expr. *A fi de...* = a avea... *Amîndoi sîntem de-o mamă* (ALECSANDRI). *Să-ţi fie* sau *să vă fie* etc. *de bine!* formulă de urare folosită în diferite împrejurări. ✦ (Numele predicativ arată materia) Făcut din... *Masa e, firește, de brad* (CAMIL PETRESCU). ✦ (Numele predicativ exprimă apartenenţa) *Tatu-său era de-ai noştri* (SADOVEANU). 2. (Predicatul nominal alcătuit din verbul «a fi» şi un supin exprimă necesitatea) *Ar mai fi de strîns la un loc, Toate inimile tinere* (DEŞLIU). III. (Introduce un complement circumstanţial de loc) 1. (Complementul arată locul de plecare al acţiunii) Din locul... (sau dintr-un loc). *Cu drag, de sus, privea* (ALECSANDRI). 2. (Complementul arată locul unde se petrece acţiunea) În, la. *O lua cu binişorul s-o ducă de partea ulmilor* (MACEDONSKI). IV. (Introduce un complement circumstanţial de timp) 1. (Complementul arată momentul iniţial al acţiunii) Începînd cu... *De azi eşti cineva în vale* (DAVIDOGLU). 2. (Complementul arată timpul în care se petrece acţiunea) La, cu ocazia... *Mîi de noapte aici* (CARAGIALE). 3. (Leagă elemente de acelaşi fel care se succed în timp) După, cu: a) (În construcţii cu funcţie de complement circumstanţial de timp) *Zi de zi. An de an;* b) (În construcţii cu funcţie de complement circumstanţial de mod) *Fir de fir;* c) (În construcţii cu funcţie de complement circumstanţial de loc) *Casă de casă* (= în toate casele, pretutindeni); d) (În construcţii cu funcţie de complement direct) *Om de om* (= pe toţi oamenii); e) (În construcţii cu funcţie de subiect) *N-aţi plîns văzînd cum trece-n zbor Spre miazănoapte nor de nor* (COŞBUC). 4. (Complementul are sens terativ) *Calul se şi scutură de trei ori* (CREANGĂ). V. (Introduce un complement circumstanţial de cauză) Din cauza... ✧ Loc. adv. *Nu de alta* = nu din alt motiv. ✦ (Complementul este exprimat prin adjective) Din cauză că sînt (eşti etc.) sau eram (am fost etc.)... *Şi plîngeam de supărată* (COŞBUC). VI. (Introduce un complement circumstanţial de scop) Pentru. *L-am cumpărat de sămînţă* (CREANGĂ). ✦ (Complementul este exprimat printr-un verb la supin) Ca să..., pentru a... *Doba-mi bate de pornit* (JARNÍK-BÎRSEANU). VII. (Introduce un complement circumstanţial de mod) 1. (În loc. adv.) *De şapt. De bună seamă.* 2. (Complementul arată cantitatea, măsura) *Uşă înaltă de trei metri.* ✦ (Complementul arată mijlocul de schimbare, de cumpărare sau de vînzare) În schimbul a..., cu..., pentru... 3. (Complementul are şi sens consecutiv; în expr.) *De moarte* = îngrozitor, teribil. *De minune* = admirabil. *De mama focului* = cu mare intensitate, în gradul cel mai înalt. 4. (Complementul determină un adjectiv sau un adverb la gradul pozitiv) *O, rămîi, rămîi la mine, Te iubesc atît de mult* (EMINESCU). ✧ (Determinînd un adverb la gradul comparativ, complementul exprimă termenul de comparaţie) *Mai presus de toate îmi place să tac* (BENIUC). VIII. (Introduce un complement circumstanţial de relaţie) În ce priveşte, cît despre, privitor la... a) (Complementul determină un adjectiv) *Cănuţă a rămas sărman de părinţi* (CARAGIALE). b) (Complementul determină o construcţie folosită ca termen de comparaţie) *De bărbată, e bărbată ca focul* (RETEGANUL). c) (Complementul determină un verb) *De foame ar fi ce-ar fi, Dar n-am cu ce mă-nveli* (JARNÍK-BÎRSEANU). IX. (Introduce un complement de agent) *Aceste adunări se convocau de domn* (BĂLCESCU). ✦ (Franţuzism inv.) Din. *Parcul meu se compune de doi plopi plutaşi, trei paltini, cîţiva tei* (NEGRUZZI). X. (Introduce un complement indirect) 1. (După verbe) *Căpriţa s-a apropiat de mîna mea* (CARAGIALE). *Cum îţi încarci sufletul de păcate?!* (CREANGĂ). 2. (După expresii verbale ca «e bine» şi după interjecţii ca «vai») Pentru. *Pe urmă am fugit... vai de capul meu!* (SADOVEANU). ✧ Expr. *A fi ceva* (sau *a nu fi nimic) de cineva* sau *de capul cuiva* = a avea o oarecare valoare (sau a nu avea nici una). 3. (După verbe ca «a lua», «a lăsa» etc.) Ca, drept. *Boierul m-a luat de nebun!* (CREANGĂ). 4. (În legătură cu construcţii distributive) Pentru. *De tot carul ţese boi, Înjugaţi doi cîte doi* (ALECSANDRI). 5. (După adjective ca «vrednic», «demn», «bucuros» etc.) *Bucuros de oaspeţi.* ✦ (Complementul este exprimat printr-un verb la infinitiv) *Capabil de a învăţa.* XI. (În construcţii cu funcţie de complement direct) 1. (Complementul are sens partitiv) Ceva din, o parte din... *Învăţăm de toate.* 2. (Complementul este exprimat printr-un supin) În ce priveşte, cu. *După ce sfîrşea de dus apă la case, stropea uliţa mare* (CAMILAR). ✧ Expr. *A avea de* (+ supin) = a trebui să..., a voi... 3. (Pop., înaintea unui verb la infinitiv) *N-oi mai înceta de-a plînge* (JARNÍK-BÎRSEANU). 4. (În imprecaţii) *Bat-o dumnezeu de babă, s-o bată!* (CREANGĂ). XII. (În construcţii cu funcţie de subiect) 1. (Pop.; construcţia prepoziţională are sens partitiv) *Scrie cu arginţel, Că de-acela-i puţintel* (JARNÍK-BÎRSEANU). 2. (Subiectul este exprimat printr-un verb la supin) *E uşor de văzut.* 3. (Franţuzism, introduce infinitivul cu rol de subiect) *E groaznic de a vedea cum aceste jivini se răped la stîrvuri* (ODOBESCU). XIII. 1. (Face legătura între numeralele cardinale şi substantivele determinate) a) (După majoritatea numeralelor cardinale de la 20 în sus) *O mie de ţechini primeşti?* (COŞBUC). b) (După numerale cu valoare nehotărîtă, ca «zeci», «sute» etc.) *Mii de fluturi mici albaştri* (EMINESCU). c) (În structura numeralelor cardinale de la 20000 în sus, înaintea pluralului «mii») *O sută de mii.* 2. (Face legătura între articolul adjectival «cel, cea» şi numeralul ordinal, începînd de la «al doilea», «a doua») *Cel de-al doilea plan cincinal.* XIV. Element de compunere, formînd cuvinte care se scriu împreună, locuţiuni care se scriu în două sau mai multe cuvinte. 1. În adverbe sau locuţiuni adverbiale ca: *deasupra, dedesubt, de aceea, de cu seară* etc. 2. În prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale ca: *despre, dintre, dinaintea, de dindărătul* etc. 3. În conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale ca: *de cum, de cînd, de vreme ce, deoarece* etc. 4. (Rar) Formează substantive şi adjective ca: *demîncare, deplin.* — Lat. de.

DE[5] pron. rel. invar. (Pop.) Care, ce. *I.-ale case mari domneşti De se văd în Stoieneşti, Mîndră masă e întinsă* (ALECSANDRI).

DEAL, *dealuri,* s. n. 1. Ridicătură a scoarţei pămîntului mai mică decît muntele, dar mai mare decît colina. ✧ Loc. adv. *La deal* = în sensul urcuşului, în sus. ✧ Loc. prep. *(De) la deal de...* = mai sus de..., în sus de... ✧ Expr. (Fam.) *Dă la deal, dă la vale* = se sileşte în toate chipurile, încearcă toate posibilităţile. *Greu la deal şi greu la vale* = oricum faci, tot greu e. *Ce mai la deal, la vale* = ce să mai lungim vorba de pomană, ce mai încoace-încolo. *Deal cu deal se întîlneşte, dar (încă) om cu om,* se spune cu ocazia unei întîlniri neaşteptate sau în nădejdea unei revederi posibile. 2. (Reg.) Regiune de vii; vie, podgorie. ✦ Regiunea ogoarelor. — Slav (v. sl. *dĕlŭ*).

DEASÚPRA adv. În partea de sus, în partea imediat superioară, sus, peste (ceva). ◇ Expr. *Pe deasupra* = a) peste ceva; b) în plus, în afară de...; c) fără a adînci lucrurile, superficial. ◇ (Cu valoare de prepoziție, cu determinări în genitiv) *Se arătau deasupra răsăritului zorile zilei* (SADOVEANU). ◇ Expr. *A fi deasupra nevoii* = a fi scăpat de o nevoie, a fi ieșit (cu bine) dintr-un moment greu. [Var.: (reg.) **dasúpra** adv.] — Din **de⁴** + **asupra**.

DEAÚNA adv. (Înv. și reg.) 1. Imediat, îndată. 2. De-a dreptul, fără înconjur, direct. — Din **de⁴** + **a** + **una**.

DEAVÓLNA adv. (Reg.) De ajuns, din belșug, destul. — Rus **dovol'no**.

DEBANDÁDĂ s. f. Neorînduială, dezordine; dezorientare, zăpăceală. — Fr. **débandade**.

DEBARÁ s. f. (Franțuzism) Încăpere, într-o locuință, întrebuințată pentru depozitarea obiectelor care se folosesc mai rar. — Fr. **débarras**.

DEBARASÁ, *debarasez*, vb. I. Refl. (Franțuzism) A se descotorosi (de cineva sau de ceva), a se degaja. — Fr. **débarrasser**.

DEBARCÁ, *debárc*, vb. I. Intranz. A coborî pe mal de pe o navă; *p. ext.* a coborî din tren sau din alt vehicul. ✦ (Rar; glumeț) A descinde (într-o localitate sau într-un loc). ✦ Tranz. Fig. (Fam.) A scoate (pe cineva) dintr-un post de conducere; a da afară, a înlătura. ✦ (Rar, despre nave) A trage la mal, a acosta. — Fr. **débarquer**.

DEBARCADÉR, *debarcadere*, s. n. Loc (punte, chei) amenajat pentru debarcarea călătorilor și descărcarea mărfurilor de pe un vapor. — Fr. **débarcadère**.

DEBARCÁRE, *debarcări*, s. f. Acțiunea de *a debarca*; coborire dintr-o navă sau, *p. ext.*, din tren. ◇ *Stație de debarcare* = punctul final al unei călătorii cu trenul.

DEBÍL, **-Ă**, *debili*, *-e*, adj. Cu organismul firav, plăpînd. — Fr. **débile** (lat. lit. **debilis**).

DEBILITÁ, *debilitez*, vb. I. Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină debil. — Fr. **débiliter** (lat. lit. **debilitare**)

DEBILITÁRE, *debilitări*, s. f. Faptul de *a (se) debilita*; debilitate.

DEBILITÁTE, *debilități*, s. f. Faptul de a fi debil; starea omului debil. — Fr. **débilité** (lat. lit. **debilitas, -atis**).

DÉBIT[1], *debite*, s. n. 1. Tutungerie. ✦ (Ieșit din uz) *Debit de băuturi spirtoase* = cîrciumă. 2. (Înv.) Vînzare, desfacere continuă de mărfuri cu amănuntul. 3. Cantitate de fluid sau de material mărunt care trece într-o unitate de timp printr-o secțiune a unei albii, a unei conducte sau a unui canal. ✦ Cantitate de material sau de obiecte produse de o mașină sau de o instalație într-o unitate de timp. ◇ *Debit de energie* = energie debitată de o instalație într-o unitate de timp. ✦ Fig. Afluență (precipitată) de cuvinte în vorbirea cuiva. — Fr. **débit** (lat. lit. **debitum**).

DÉBIT[2], *debite*, s. n. Evidență ținută de contabilitatea unei instituții cu privire la bunurile ei și la anumite sume datorate, după specificul conturilor; coloană într-un registru de contabilitate sau într-un extras dintr-un asemenea registru în care se înscrie această evidență. — Fr. **débit** (lat. lit. **debitum**).

DEBITÁ[1], *debitez*, vb. I. Tranz. 1. A vinde marfă cu amănuntul. 2. A furniza o cantitate de fluid, de material mărunt sau de energie. ✦ Fig. A spune, a rosti ceva (neînsemnat, plictisitor); a recita, a declama. 3. A tăia un material în bucăți cu formele și dimensiunile cerute pentru folosirea lui. — Fr. **débiter**.

DEBITÁ[2], *debitez*, vb. I. Tranz. A trece, a înregistra în contul unei persoane, al unei întreprinderi etc. mărfurile care i-au fost predate sau sumele de bani care i-au fost plătite. — Fr. **débiter**.

DEBITÁNT, **-Ă**, *debitanți*, *-te*, s. m. și f. Persoană care vinde într-un debit[1] (1). ✦ (Înv.) Persoană care desface marfă cu amănuntul. — Fr. **débitant**.

DEBITÁRE[1], *debitări*, s. f. Acțiunea de *a debita*[1] și rezultatul ei.

DEBITÁRE[2], *debitări*, s. f. Faptul de *a debita*[2]; înscrierea unei sume în coloana de «debit» a unui cont.

DEBITÓR, **-OÁRE**, *debitori*, *-oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. (Despre sume de bani) Care se găsește la debitul unui cont; datorat. 2. Adj., s. m. și f. (Persoană) care datorează mărfuri sau sume de bani; datornic. — Fr. **débiteur** (lat. lit. **debitor**).

DEBLÉU, *debleuri*, s. n. Săpătură deschisă sub nivelul natural al pămîntului și prin care trece sau urmează să treacă o cale de comunicație. — Fr. **déblai**.

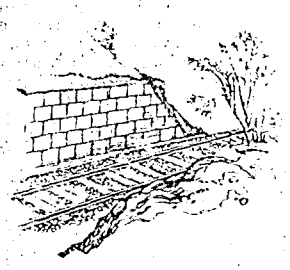

Debleu

DEBLOCÁ, *deblochez*, vb. I. Tranz. 1. A degaja un drum de obstacole, de îngrămădiri de oameni, de vehicule etc. spre a-l face din nou liber. ✦ A pune, a aduce o mașină, un aparat blocat etc. în situația de a se mișca, de a funcționa. 2. A scoate de sub blocare bani sau valori bănești. — Fr. **débloquer**.

DEBLOCÁRE, *deblocări*, s. f. Acțiunea de *a debloca*.

DEBORDÁ, *debordez*, vb. I. 1. Intranz. (Despre ape curgătoare, la pers. 3) A ieși din albie; a se revărsa; (despre lichide) a da pe din afară din vas; (despre vase) a nu mai cuprinde conținutul, a lăsa să curgă pe din afară. 2. Intranz. și tranz. A vărsa, a vomita. — Fr. **déborder**.

DEBREIÁ, *debreiez*, vb. I. Intranz. A desface legătura dintre două mecanisme cuplate printr-un ambreiaj. — Fr. **débrayer**.

DEBUȘÉU, *debușeuri*, s. n. Regiune, țară (străină) unde producătorii își desfac ușor și pe scară mare produsele. [Pl. și: *debușee*] — Fr. **débouché**.

DEBÚT, *debuturi*, s. n. Începutul (primele manifestări, primii pași ai) cuiva într-o profesiune, într-o activitate (artistică, literară etc.). — Fr. **début**.

DEBUTÁ, *debutez*, vb. I. Intranz. A-și face debutul într-o carieră, pe scenă etc.; (despre un autor) a publica prima lucrare. — Fr. **débuter**.

DEBUTÁNT, **-Ă**, *debutanți*, *-te*, s. m. și f. Persoană care se găsește la începutul unei cariere (artistice); *p. ext.* persoană fără experiență; începător, novice. — Fr. **débutant**.

DEC interj. v. **de²**.

DECA- Element de compunere care înseamnă «zece» și servește la formarea unor substantive și adjective. — Ngr. **deka**.

DECÁDĂ, *decade*, s. f. 1. Perioadă de zece zile consecutive. ✦ (Urmat de determinări în genitiv) Perioadă de zece zile consecutive, dedicată unui eveniment sau unei activități de seamă. *Decada cărții*. 2. Deceniu. — Fr. **décade** (<gr.).

DECADÉNT, **-Ă**, *decadenți*, *-te*, adj. 1. Care se găsește în decadență, în declin. 2. Care prezintă caracterele decadentismului; propriu decadentismului. — După fr. **décadent**.

DECADENTÍSM s. n. Denumire generală pentru arta și literatura burgheză în decadență, care exprimă criza culturii capitaliste în epoca imperialismului; ea include curentele și școlile antirealiste, caracterizate prin misticism, formalism, individualism excesiv, oboseală de viață și atitudine refractară la orice idee de progres. — Fr. **décadentisme**.

DECADÉNȚĂ s. f. 1. Declin, regres (social, economic, politic). ✦ Decădere, degradare morală; depravare. 2. Decădere a culturii, a artelor, a științelor, a literaturii etc., ca urmare a descompunerii sociale și politice a unei orînduiri bazate pe exploatare. — Fr. **décadence** (lat. lit. **decadentia**).

DECAÉDRU, *decaedre*, s. n. Poliedru cu zece fețe. — Fr. **décaèdre** (<gr.).

DECAFEINIZÁ, *decafeinizez*, vb. I. Tranz. A extrage cafeina din boabele de cafea. [Pr.: *-fe-i-*] — După fr. **décaféiner**.

DECAFEINIZÁRE, *decafeinizări*, s. f. Acțiunea de *a decafeiniza* și rezultatul ei. [Pr.: *-fe-i-*]

DECAGÓN, *decagoane*, s. n. Poligon cu zece laturi. — Fr. **décagone** (<gr.).

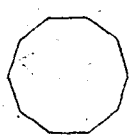

Decagon

DECAGONÁL, **-Ă**, *decagonali*, *-e*, adj. (Despre suprafețe) În formă de decagon; (despre corpuri geometrice) care are ca bază un decagon. — Fr. **décagonal**.

DECAGRÁM, *decagrame*, s. n. Unitate de măsură pentru greutăți, egală cu zece grame. — Fr. **décagramme** (<gr.).

DECALÁJ, *decalaje*, s. n. Distanțare în spațiu a două obiecte în raport cu poziția inițială a unuia față de celălalt; distanțare în timp a două sau mai multe fapte sau evenimente. ✦ Fig. Dezacord, nepotrivire între situații, concepții, evenimente sau fapte. — Fr. **décalage**.

DECÁLC, *decalcuri*, s. n. (Lingv.) Calc. — Fr. **décalque**.

DECALCÁ, *decálc*, vb. I. Tranz. A calchia. — Fr. **décalquer**

DECALCÁRE, *decalcări*, s. f. Acțiunea de *a decalca* și rezultatul ei.

DECALCIFIÁ, *decalcifiez*, vb. I. Tranz. A face ca organismul să-și piardă (din) sărurile de calciu. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **décalcifier**.

DECALCIFICÁ, *decalcífic*, vb. I. Tranz. A decalcifia. — După fr. **décalcifier**.

DECALCIFICÁRE, *decalcificări*, s. f. Acțiunea de *a decalcifica*: decalcifiere.

DECALCIFIÉRE, *decalcifieri*, s. f. Acțiunea de *a decalcifia*: pierdere sau micșorare a cantității de săruri de calciu din organism. [Pr.: *-fi-e-*]

DECALIBRÁ, pers. 3 *decalibrează*, vb. I. Refl. (Despre țeava armelor de foc) A se lărgi în urma uzurii. — Din **des**[1]- + **calibru**.

DECALIBRÁRE, *decalibrări*, s. f. Acțiunea de *a se decalibra* și rezultatul ei.

DECALIBRÁT, **-Ă**, *decalibrați*, *-te*, adj. (Despre țeava armelor de foc) Lărgit în urma uzurii. — V. *decalibra*.

DECALÍTRU, *decalitri*, s. m. Unitate de măsură pentru capacități, egală cu zece litri. — Fr. **décalitre** (<gr.).

DECALÓG s. n. Serie de zece porunci religioase și morale cuprinse în Vechiul Testament. — Fr. **décalogue** (<gr.).

DECAMÉTRU, *decametri*, s. m. Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu zece metri. ✦ Instrument de măsură pentru lungimi, format dintr-o panglică sau un lanț avînd o lungime de zece metri. — Fr. **décamètre** (<gr.).

DECÁN, **-Ă**, *decani*, *-e*, s. m. și f. 1. Membru al corpului profesoral universitar însărcinat cu conducerea unei facultăți. 2. (La m.; în vechea organizare a justiției) Persoană (aleasă dintre avocați) care conducea baroul avocaților. 3. Persoana cea mai în vîrstă sau cu vechimea cea mai mare în anumite corpuri constituite. 4. (La m.;

în biserica anglicană). Conducător al unui colegiu de preoți, al unei instituții religioase sau al unui local de cult. — Lat. lit. decanus.

DECANÁT, *decanate*, s. n. Demnitatea de decan; birourile unde lucrează decanul (și subalternii lui). — Fr. décanat (lat. lit. decanatus).

DECANTÁ, *decantez*, vb. I. Tranz. A limpezi un lichid tulbure, în care se află particule solide în suspensie, scurgînd lichidul limpezit după ce particelele s-au depus pe fundul vasului. — Fr. décanter.

DECANTÁRE, *decantări*, s. f. Faptul de *a decanta*; limpezirea unui lichid care conține particele solide în suspensie.

DECANTÓR, *decantoare*, s. n. Aparat, rezervor sau bazin care servește la decantarea unui lichid. — După fr. décanteur.

DECAPÁ, *decapez*, vb. I. Tranz. 1. A curăța de acizi o suprafață metalică. 2. A nivela un teren sau un pavaj de asfalt prin înlăturarea unui strat subțire de la suprafață. — Fr. décaper.

DECAPÁRE, *decapări*, s. f. Acțiunea de *a decapa* și rezultatul ei; curățire, nivelare.

DECAPITÁ, *decapitez*, vb. I. Tranz. A ucide sau a executa pe cineva prin tăierea capului; a tăia capul cuiva. — Fr. décapiter (lat. lit. decapitare).

DECAPITÁRE, *decapitări*, s. f. Acțiunea de *a decapita*.

DECAPITÁT, -Ă, *decapitați, -te*, adj. Ucis, executat prin tăierea capului; căruia i s-a tăiat capul. — V. *decapita*.

DECAPÓD, *decapode*, s. n. (La pl.) Ordin de crustacee cu zece picioare; (și la sg.) crustaceu care face parte din acest ordin. — Fr. décapodes (<gr.).

DECAPOTÁBIL, -Ă, *decapotabili, -e*, adj. (Despre automobile) A cărui capotă se poate strînge sau ridica după nevoie. — După fr. décapotable.

DECÁR, *decari*, s. m. 1. Unitate de măsură pentru suprafețele de pămînt, egală cu zece ari. 2. Carte de joc cu zece puncte. — (1) Din deca- + ar, (2) ngr. dekari.

DECARBURÁ, *decarburez*, vb. I. Tranz. A reduce procentul de carbon dintr-un aliaj de fier. — Fr. décarburer.

DECARBURÁRE, *decarburări*, s. f. Operație de reducere a procentului de carbon dintr-un aliaj de fier. — V. *decarbura*.

DECARBURÁT, -Ă, *decarburați, -te*, adj. (Despre aliaje de fier) Care a fost supus decarburării. — V. *decarbura*.

DECASILÁB, *decasilabi*, s. m. Vers care are zece silabe. — Fr. décasyllabe (<gr.).

DECASILÁBIC, -Ă, *decasilabici, -e*, adj. (Despre versuri) Alcătuit din zece silabe. — Fr. decasyllabique.

DECASTÉR, *decasteri*, s. m. Unitate de măsură pentru volumul lemnelor, egală cu zece steri. — Fr. décastère (<gr.).

DECATLÓN, *decatloane*, s. n. Complex compus din zece probe atletice, care se dispută în cursul a două zile consecutive. — Fr. décathlon (<gr.).

DECAVÁ, *decavez*, vb. I. Refl. și tranz. (Fam.) A pierde sau a face să piardă toți banii (la joc); a rămîne sau a lăsa pe cineva fără un ban, a (se) ruina. — Fr. décaver.

DECAVÁT, -Ă, *decavați, -te*, adj. (Fam.) Care a pierdut toți banii (la joc). — V. *decava*.

DECĂDEÁ, *decád*, vb. II. Intranz. 1. A ajunge într-o stare mai rea, a fi în declin; a regresa. ✦ A ajunge într-o stare morală degradantă; a se deprava. 2. (În expr.) *A decădea din drepturi* = a pierde un drept prin neîndeplinirea în termenul prevăzut de lege a unor condiții sau formalități. — Din cădea (după fr. *déchoir*).

DECĂDÉRE, *decăderi*, s. f. Faptul de *a decădea*; declin, regres. ✦ Degradare morală; depravare.

DECĂZÚT, -Ă, *decăzuți, -te*, adj. 1. Ajuns în stare de decădere în declin. ✦ Depravat, stricat. 2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «din») Care a pierdut un drept prin neîndeplinirea în termenul prevăzut de lege a unor condiții sau formalități. — V. *decădea*.

DECEDÁ vb. I. Intranz. (Despre oameni, mai ales la perf. c. pers. 3) A înceta din viață, a muri. — Fr. décéder (lat. lit. decedere).

DECEDÁT, -Ă, *decedați, -te*, adj. (Despre oameni, adesea substantivat) Mort, răposat. — V. *deceda*.

DECÉMBRIE s. m. A douăsprezecea lună a anului; (pop.) îndrea. [Var.: **decémvrie**, (înv.) **dechémbrie, dechémvrie** s. m.] — Lat. lit. december, -bris (fr. décembre).

DECEMBRÍST, -Ă, *decembriști, -ste*, s. m. și f. Nume dat celor care au pregătit sau au luat parte la mișcarea revoluționară din Rusia țaristă care a culminat în luna decembrie a anului 1825. — Din decembrie + suf. *-ist* (după rus *dekabrist*).

DECEMVÍR, *decemviri*, s. m. Fiecare dintre cei zece magistrați romani care au alcătuit comisia care a dat Romei (în anii 450 și 451 î.e.n.) un cod de legi. — Lat. lit. decemvir.

DECÉMVRIE s. m. v. decembrie.

DECENÁL, -Á, *decenali, -e*, adj. Care durează zece ani. ✦ Care are loc din zece în zece ani. — Fr. décennal (lat. lit. decennalis).

DECÉNIU, *decenii*, s. n. Perioadă de zece ani. — Lat. lit. decennium (it. decennio).

DECÉNT, -Ă, *decenți, -te*, adj. Plin de decență; cuviincios. — Fr. décent (lat. lit. decens, -ntis).

DECÉNȚĂ s. f. Respect al bunelor moravuri; bună-cuviință, pudoare. — Fr. décence (lat. lit. decentia).

DECÉPȚIE, *decepții*, s. f. Înșelare a speranțelor cuiva; dezamăgire, deziluzie. [Var.: (înv.) **decepțiúne** s. f.] — Fr. déception (lat. lit. deceptio, -onis).

DECEPȚIONÁ, *decepționez*, vb. I. Tranz. A cauza cuiva o decepție; a dezamăgi, a deziluziona. [Pr.: *-ți-o-*] — Din decepție.

DECEPȚIONÁT, -Ă, *decepționați, -te*, adj. Care a suferit o decepție; dezamăgit, deziluzionat. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *decepționa*.

DECEPȚIONÍSM s. n. Atitudine pesimistă determinată de orînduirea socială nedreaptă a burgheziei, în epoca decadenței ei, și manifestată în literatură prin expresia unei dezamăgiri permanente și a unui sentiment de neîncredere față de forțele progresului. [Pr.: *-ți-o-*] — Din decepționa + suf. *-ism*.

DECEPȚIONÍST, -Ă, *decepționiști, -ste*, adj. (Despre literatură) Care are caracterele decepționismului; (despre oameni, în special despre scriitori; adesea substantivat) care se lasă stăpînit de decepționism, care a adoptat decepționismul ca atitudine în viață, în literatură. [Pr.: *-ți-o-*] — Din decepțion[ism] + suf. *-ist*.

DECEPȚIÚNE s. f. v. decepție.

DECERNÁ, *decérn*, vb. I. Tranz. A acorda, a da, a conferi (un premiu, o decorație, o răsplată). [Var.: (înv.) **decérne** vb. III] — Fr. décerner (lat. lit. decernere).

DECERNÁRE, *decernări*, s. f. Acțiunea de *a decerna* și rezultatul ei.

DECÉRNE vb. III. v. decerna.

DECÉS, *decesuri*, s. n. Încetare din viață, moarte a unei persoane. — Fr. décès (lat. lit. decessus).

DECHÉMBRIE s. m. v. decembrie.

DECHÉMVRIE s. m. v. decembrie.

DECI conj. Prin urmare, în consecință, drept care, așa fiind. — Din de[4] + aci.

DECÍDE, *decid*, vb. III. 1. Intranz. și refl. A lua o hotărîre; a alege, a se fixa (între mai multe posibilități). ✦ Tranz. A hotărî, a soluționa în mod definitiv. 2. Tranz. A determina, a convinge, a îndupleca pe cineva să facă ceva. — Fr. décider (lat. lit. decidere).

DECIGRÁM, *decigrame*, s. n. Unitate subdivizionară de măsură pentru greutăți, reprezentînd a zecea parte dintr-un gram. — Fr. décigramme.

DECILÍTRU, *decilitri*, s. m. Măsură subdivizionară pentru capacități, reprezentînd a zecea parte dintr-un litru. — Fr. décilitre.

DECIMÁ, *decimez*, vb. I. Tranz. 1. (Despre războaie, epidemii etc.) A omori oameni în număr mare. 2. (La romani și în epoca feudală) A pedepsi o trupă de soldați, executînd pe unul din zece, ales prin tragere la sorți. — Fr. décimer (lat. lit. decimare).

DECIMÁL, -Ă, *decimali, -e*, adj. Zecimal. ◇ *Balanță decimală* sau *cîntar decimal* (și substantivat, n.) = bascula (1). — Fr. décimal.

DECIMÉTRU, *decimetri*, s. m. Măsură subdivizionară pentru lungimi, reprezentînd a zecea parte dintr-un metru. — Fr. décimètre.

DECÍNDEA adv. (Înv.) De partea cealaltă, dincolo. — Lat. de + ecce + inde.

DECIOCĂLÁ, *deciocălez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A desface un obiect în părțile componente; a demonta. — Din de(s)- + ciocălău.

DECÍS, -Ă, *deciși, -se*, adj. Ferm în principiile sau în convingerile sale; hotărît. — V. *decide*.

DECISÍV, -Ă, *decisivi, -e*, adj. Care hotărăște, care este de natură a determina o concluzie definitivă, care face să înceteze orice îndoială; hotărîtor. — Fr. décisif (lat. lit. decisivus).

DECISTÉR, *decisteri*, s. m. Unitate subdivizionară de măsură pentru volumul lemnelor, reprezentînd a zecea parte dintr-un ster. — Fr. décistère.

DECÍZIE, *decizii*, s. f. 1. Hotărîre luată de o persoană sau de un colectiv; rezoluție. ✦ Hotărîre luată de o autoritate sau de o instituție și care urmează să fie executată de organele subalterne sau de cetățeni. ✦ Hotărîre prin care o instanță judecătorească se pronunță asupra unui recurs sau asupra unei cereri de îndreptare; (în vechea organizare judecătorească) hotărîre dată de o instanță superioară tribunalului. 2. (Rar) Calitatea de a fi ferm, hotărît. [Var.: **deciziúne** s. f.] — Fr. décision (lat. lit. decisio, -onis).

DECIZIÚNE s. f. v. decizie.

DECÎT[1] adv. (Cu sens restrictiv, după un verb la forma negativă, corespunzînd lui «numai» dintr-o propoziție afirmativă) *Vagoanele nu circulau decît cu perdelele trase* (CAMIL PETRESCU). ◇ Expr. *N-am* (sau *n-ai* etc.) *decît să...* = a) singurul lucru care îmi (sau îți etc.) rămîne de făcut...; b) sînt (sau ești etc.) liber să..., dacă vreau (sau vrei etc.) să... *N-are decît să se ascundă, dacă îi e frică* (CAMIL PETRESCU). *N-ai* (sau *n-are*) *decît!* = poți (sau poate etc.) s-o faci (sau s-o facă etc.), puțin îmi pasă! ✦ (La începutul unei fraze, cu valoare de conjuncție adversativă față de fraza anterioară) Dar, însă, numai (că). *Decît n-am încotro; trebuie să mă duc* (CREANGĂ). — Din de[4] + cît.

DECÎT[2] prep. Introduce al doilea termen al unei comparații. a) (Se compară două obiecte avînd aceeași însușire sau însușirile aceluiași obiect în momente diferite) *Era mai mică decît mine* (G. M. ZAMFIRESCU). *Ne-am urmat drumul nostru, fără a fi mai fuduli decît înainte, dar mult mai voioși la suflet* (ALECSANDRI). b) (Cu valoare

de conjuncție; se compară între ele două acțiuni diferite, «decît» introducînd o propoziție modală care exprimă al doilea termen al comparației) *Pădurile și satele... le ghicea mai mult decît le vedea* (MACEDONSKI). ✦ (Urmat de un verb la conjunctiv sau la optativ-condițional, introduce un termen al comparației, celălalt termen fiind introdus de obicei prin adv. «mai bine») În loc să... *Decît să încurci numai așa lumea, mai bine să ședi departe* (CREANGĂ). — Din de⁴ + cît.

DECLAMÁ, *declám*, vb. I. Tranz. A rosti cu voce tare, cu ton și gesturi adecvate, o bucată literară (în versuri). ✦ (Peior.) A vorbi cu ton declamator, retoric. — Fr. **déclamer** (lat. lit. **declamare**).

DECLAMÁRE, *declamări*, s. f. Faptul de *a declama*; declamație.

DECLAMATÓR, -OÁRE, *declamatori, -oare*, adj. Care declamă; (peior.) pompos, bombastic, emfatic. — După fr. **déclamateur, déclamatoire**.

DECLAMÁȚIE, *declamații*, s. f. 1. Arta de a declama. 2. Vorbire cu ton și gesturi exagerate, emfatice. — Fr. **déclamation** (lat. lit. **declamatio, -onis**).

DECLANȘÁ, *declanșez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A(se) dezlănțui, a (se) stîrni. 2. Tranz. A provoca intrarea în funcție a unui mecanism sau dispozitiv (prin înlăturarea unei piedici). ✧ Refl. *Aparat care se declanșează automat.* — Fr. **déclencher**.

DECLANȘÁRE, *declanșări*, s. f. Faptul de *a (se) declanșa*; dezlănțuire.

DECLANȘATÓR, *declanșatoare*, s. n. (Tehn.) Declanșor. — Din **declanșa** + suf. *-(a)tor*.

DECLANȘÓR, *declanșoare*, s. n. Dispozitiv care declanșează (2). — După fr. **déclancheur**.

DECLARÁ, *declár*, vb. I. 1. Tranz. A anunța ceva prin grai sau în scris; a spune, a afirma deschis, categoric. ✦ A face o comunicare cu caracter oficial în fața unei autorități. ✦ A da pe față, a mărturisi cuiva un sentiment intim. 2. Tranz. A considera, a califica drept...; a pronunța asupra cuiva o sentință judecătorească. *A declara pe cineva repetent.* ✦ Refl. A mărturisi despre sine că..., a se recunoaște ca... *Mă declar învinsă* (C. PETRESCU). 3. Tranz. (În expr.) *A declara război* = (despre state) a anunța în mod oficial începerea stării de război; *fig.* a lua o atitudine ostilă, combativă față de cineva sau de ceva. *A declara grevă* = a anunța în mod oficial începerea unei greve. (Jur.) *A declara apel* = a face apel. 4. Refl. (Despre procese, fenomene) A lua naștere, a apărea, a începe. 5. Refl. A lua atitudine, a se pronunța pentru sau contra cuiva sau a ceva. — Fr. **déclarer** (lat. lit. **declarare**).

DECLARÁRE, *declarări*, s. f. Faptul de *a (se) declara*; declarație.

DECLARÁT, -Ă, *declarați, -te*, adj. Mărturisit, vădit. *Un dușman declarat.* — V. *declara*.

DECLARÁȚIE, *declarații*, s. f. Afirmare deschisă a unor convingeri, opinii sau sentimente. ✧ *Verb de declarație* = verb care denumește acțiunea de «a vorbi» sau «a gîndi». ✦ Act oficial prin care se aduce la cunoștință, se vestește, se întărește o măsură luată; notificare. ✦ Mărturie, depoziție. ✦ Relatare făcută față de un organ administrativ prin completarea unui formular; (concr.) formularul pe care se face această relatare. — Fr. **déclaration** (lat. lit. **declaratio, -onis**).

DECLASÁ, *declasez*, vb. I. Refl. A decădea moralicește sau din punct de vedere social; a se degrada. — Fr. **déclasser**.

DECLASÁT, -Ă, *declasați, -te*, adj. Decăzut sub raport moral sau social. — V. *declasa*.

DECLÍC, *declicuri*, s. n. Mecanism așezat între două piese, pentru a desface la un moment dat legătura mecanică dintre ele. — Fr. **déclic**.

DECLÍN s. n. Coborîre a unui astru pe bolta cerului înspre apus; asfințire, scăpătare. ✦ Fig. Sfîrșitul unei glorii, al unei puteri; decădere. — Fr. **déclin**.

DECLINÁ, *declín*, vb. I. 1. Tranz. A trece un substantiv, un adjectiv, un pronume, un numeral sau un articol prin toate cazurile gramaticale. 2. Tranz. (Rar; în expr.) *A-și declina numele, calitatea* etc. = a-și spune numele, calitatea etc.; a se prezenta. 3. Tranz. A refuza să-și asume o sarcină, o răspundere etc. 4. Intranz. (Rar, despre aștri) A coborî spre asfințit; a apune, a scăpăta. — Fr. **décliner** (lat. lit. **declinare**).

DECLINÁBIL, -Ă, *declinabili, -e*, adj. Care se poate declina (1). — Fr. **declinable** (lat. lit. **declinabilis**).

DECLINÁRE, *declinări*, s. f. Acțiunea de *a declina*; trecerea unui substantiv, adjectiv, pronume, numeral sau articol prin toate cazurile gramaticale. ✦ Clasă sau grupă de substantive sau de adjective cu aceleași forme de flexiune.

DECLINATÓRIU, -ÓRIE, *declinatorii*, adj. Care respinge competența unei instanțe sau contestă o jurisdicție. ✧ (Substantivat, n.) În expr.) *Declinatoriu de competență* = hotărîre prin care o instanță constată necompetența ei și trimite cauza la o instanță competentă. — După fr. **déclinatoire**.

DECLINÁȚIE, *declinații*, s. f. 1. (Gram.; înv.) Declinare. 2 (Înv., în expr.) *Declinația numelui* = spunerea numelui pentru a se prezenta, a se recomanda unei persoane necunoscute. 3. Unghiul format de ecuatorul ceresc cu raza vizuală care duce spre un astru sau spre un punct de pe cer. ✧ *Declinație magnetică* = unghiul spre est sau spre vest format de meridianul magnetic cu meridianul geografic al unui loc. — Fr. **déclinaison** (lat. lit. **declinatio, -onis**).

DECLIVITÁTE, *declivități*, s. f. 1. Unghi format de o dreaptă înclinată cu planul orizontal. 2. Înclinare a unui teren, a unei șosele sau a unei căi ferate pe o porțiune uniformă. — Fr. **déclivité** (lat. lit. **declivitas, -atis**).

DECÓCT, *decocturi*, s. n. Preparat lichid rezultat din fierberea în apă a unor plante alimentare sau medicinale. [Var.: (reg.) **dicóct** s. n.] — Germ. **Dekokt** (lat. lit. **decoctum**).

DECÓCȚIE, *decocții*, s. f. Fierberea unor plante alimentare sau medicinale în apă; (concr.) decoct. — Fr. **décoction** (lat. lit. **decoctio, -onis**).

DECOFRÁ, *decofrez*, vb. I. Tranz. A scoate o piesă de beton din cofraj; a demonta cofrajul în care s-a turnat o piesă sau o construcție de beton. — Fr. **décoffrer**.

DECOFRÁRE, *decofrări*, s. f. Acțiunea de *a decofra*.

DECOLÁ, *decolez*, vb. I. Intranz. (Despre avioane și hidroavioane) A se desprinde de la pămînt sau de pe suprafața apei și a-și lua zborul. — Fr. **décoller**.

DECOLÁRE, *decolări*, s. f. Acțiunea de *a decola*.

DECOLORÁ, *decolorez*, vb. I. 1. Refl. (Despre țesături) A-și pierde culoarea, a ieși (de soare, la spălat etc.). ✦ A căpăta o culoare mai șteasră, mai deschisă; *fig.* (despre abstracte) a se șterge, a păli. 2. Tranz. A înlătura total sau parțial culoarea de pe o țesătură, un tablou etc. — Fr. **décolorer** (lat. lit. **decolorare**).

DECOLORÁNT, -Ă, *decoloranți, -te*, adj. Care decolorează (2). ✦ (Substantivat, m.) Substanță sau agent fizic care are proprietatea de a decolora. — Fr. **décolorant**.

DECOLORÁRE, *decolorări*, s. f. Faptul de *a (se) decolora*; pierderea culorii (vii).

DECOLORÁT, -Ă, *decolorați, -te*, adj. Care și-a pierdut total sau parțial culoarea; care are o culoare ștearsă, deschisă; *fig.* (despre abstracte) palid, șters. — V. *decolora*.

DECOLTÁ, *decoltez*, vb. I. Tranz. A răscroi mult un veșmînt în jurul gîtului, adîncind uneori tăietura în față, în spate, peste umeri. — Fr. **décolleter**.

DECOLTÁT, -Ă, *decoltați, -te*, adj. 1. (Despre veșminte) Cu decolteu (mare); (despre persoane) care poartă astfel de veșminte. 2. Fig. Indecent, necuviincios. — V. *decolta*.

DECOLTÉU, *decolteuri*, s. n. Răscroiala de diferite forme făcută în jurul gîtului, la un corsaj. ✦ Parte a corpului care apare descoperită din răscroiala gîtului unei haine femeiești. — Fr. **décolleté**.

DECOMANDÁ, *decománd*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A anula o comandă. — Fr. **décommander**.

DECONCERTÁ, *deconcertez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A face pe cineva să-și piardă cumpătul, siguranța de sine; a tulbura, a zăpăci. — Fr. **déconcerter**.

DECONCERTÁNT, -Ă, *deconcertanți, -te*, adj. (Franțuzism) Care deconcertează. — Fr. **déconcertant**.

DECONECTÁ, *deconectez*, vb. I. Tranz. A suprima o conexiune a două conducte electrice. — Fr. **déconnecter**.

DECONECTÁRE, *deconectări*, s. f. Acțiunea de *a deconecta*.

DECONGELÁ, *decongelez*, vb. I. Tranz. A topi un corp sub temperatura ambiantă. ✦ A topi la o temperatură sub cea ambiantă anumiți componenți ai unui corp.

DECÓNT, *deconturi*, s. n. Defalcare a unei sume de plată în părțile ei componente. — Fr. **décompte**.

DECONTÁ, *decontez*, vb. I. Tranz. A justifica în mod detaliat întrebuințarea unei sume primite sau provenite dintr-o operație oarecare. — Fr. **décompter**.

DECONTÁRE, *decontări*, s. f. Faptul de *a deconta*; operație contabilă prin care se justifică întrebuințarea unei sume primite.

DECOPIÁ, *decopiez*, vb. I. Tranz. (Înv.) A copia. — Din de⁴ + copia.

DECÓR, *decoruri*, s. n. 1. Ansamblu de obiecte care servesc la crearea cadrului unei piese de teatru pe scenă, al unui film. ✦ Fig. Cadru, ambianță în care se petrece o acțiune; peisaj, tablou. 2. Ceea ce servește pentru a decora ceva; ornament, podoabă; ornamentația interioară sau exterioară a unei clădiri, a unei săli etc. — Fr. **décor**.

DECORÁ, *decorez*, vb. I. Tranz. 1. A împodobi o clădire, o cameră etc. cu diverse obiecte, ornamente, zugrăveli etc. 2. A acorda, a conferi cuiva o decorație. — Fr. **décorer** (lat. lit. **decorare**).

DECORÁRE, *decorări*, s. f. Acțiunea de *a decora*.

DECORÁT, -Ă, *decorați, -te*, adj. 1. Împodobit, ornat. 2. Care a fost distins cu o decorație. — V. *decora*.

DECORATÍV, -Ă, *decorativi, -e*, adj. Care decorează; care servește la decorare; ornant, ornamental. ✧ *Arte decorative* = arte plastice aplicate la decorarea obiectelor de folos practic. — Fr. **décoratif**.

DECORATÓR, -OÁRE, *decoratori, -oare*, s. m. și f. Persoană care are profesiunea de a decora clădiri, interioare etc. ✦ Persoană care face decoruri pentru teatru. — După fr. **décorateur**.

DECORÁȚIE, *decorații*, s. f. 1. Insignă, semn de distincție conferit unui colectiv sau unei persoane, pentru merite în muncă, pentru o faptă eroică sau pentru servicii aduse statului. 2. (Rar) Acțiunea de a decora și rezultatul ei; (concr.) totalitatea obiectelor care servesc la împodobire. [Var.: (înv.) **decorațiúne** s. f.] — Fr. **décoration** (lat. lit. **decoratio, -onis**).

DECORAȚIÚNE s. f. v. **decorație**.

DECORTICÁ, *decorticiez*, vb. I. Tranz. A curăța de coajă grăunțele de cereale. ✦ A curăța de coajă arborii, cu scopul de a stîrpi

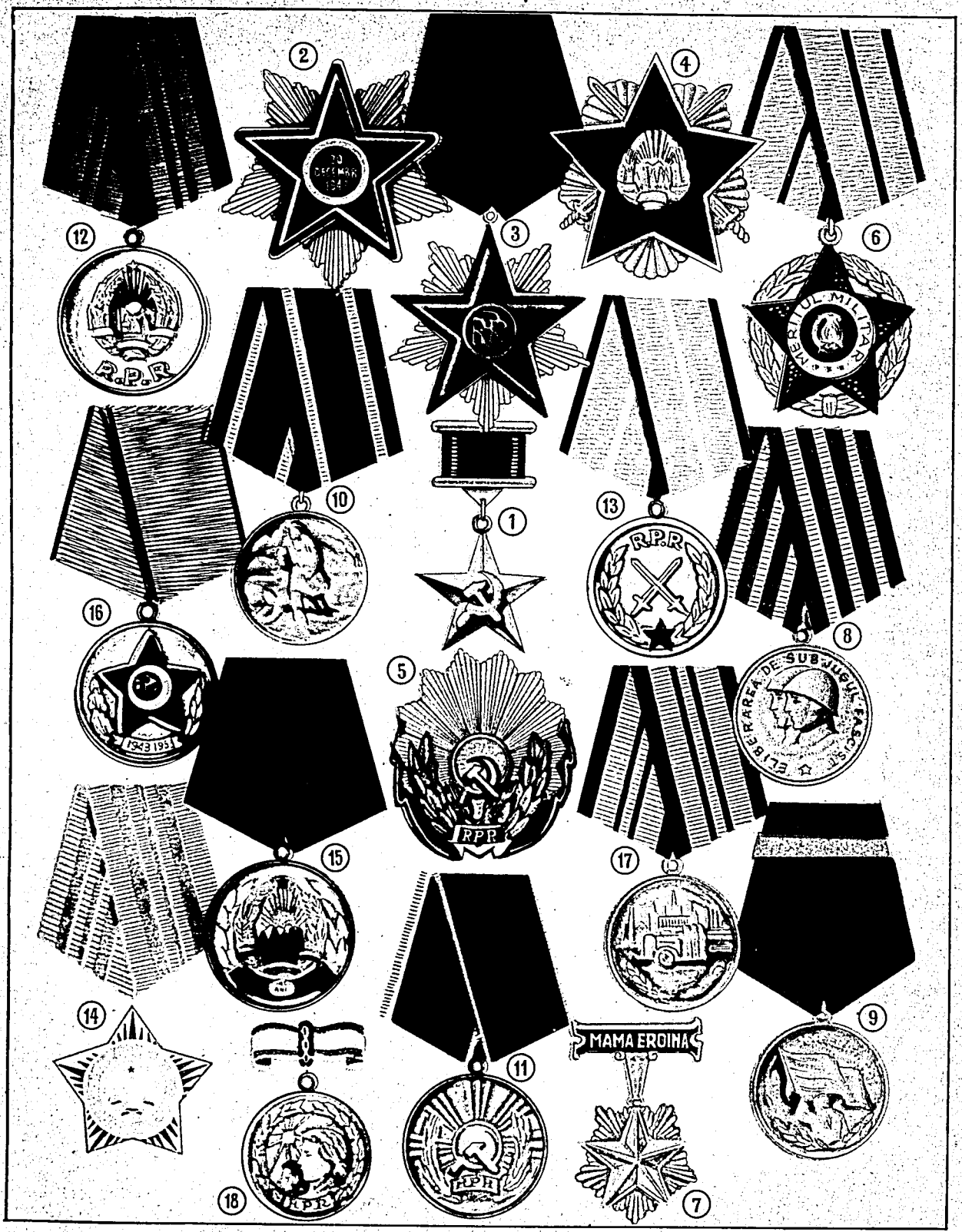

1. Medalia de aur «Secera si ciocanul». 2. Ordinul «Steaua Republicii Populare Romine» clasa I. 3. Ordinul «Steaua Republicii Populare Romine» clasa a III-a. 4. Ordinul « Apărarea Patriei » clasa I. 5. Ordinul Muncii clasa I. 6. Ordinul « Meritul militar » clasa I. 7. Ordinul « Mamă eroină ». 8. Medalia « Eliberarea de sub jugul fascist ». 9. Medalia « A 25-a aniversare a eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor ». 10. Medalia « 50 de ani de la răscoala țăranilor din 1907 ». 11. Medalia Muncii. 12. Medalia « Pentru servicii deosebite aduse în apărarea orînduirii de stat ». 13. Medalia « Meritul militar » clasa I. 14. Medalia « De strajă Patriei ». 15. Medalia « A cincea aniversare a Republicii Populare Romine ». 16. Medalia « 10 ani de la înființarea primelor unități ale armatei populare romîne ». 17. Medalia « Pentru paza contra incendiilor ». 18. Medalia Maternității clasa I.

insectele vătămătoare şi ouăle lor. ✦ (Med.) A înlătura o membrană îngroşată care învelește un organ. — Fr. **décortiquer** (lat. lit. decorticare).

DECORTICÁRE s. f. Acțiunea de *a decortica*.

DECORTICÁT, -Ă, *decorticați, -te,* adj. Curățat de coajă. — V. *decortica*.

DECOVÍL, *decovile,* s. n. Instalație provizorie de linie ferată îngustă, ușor de deplasat, folosită pentru exploatări locale şi temporare. ✦ (Impr.) Instalație stabilă de cale ferată îngustă, cu traverse fixate pe teren. — Fr. **décauville**.

DECREPÍT, -Ă, *decrepiți, -te,* adj. (Franțuzism) Atins de decrepitudine; ramolit. — Fr. **décrépit** (lat. lit. decrepitus).

DECREPITÚDINE s. f. (Franțuzism) Stare de extremă bătrînețe caracterizată prin slăbire excesivă şi prin pierderea aproape totală a forțelor vitale; ramolire. — După fr. **décrépitude**.

DECRESCÉNDO adv. (Muz.) Termen care indică diminuarea progresivă a intensității sunetelor. ✦ (Substantivat, n.) Scăderea progresivă a intensității sunetelor; parte dintr-o compoziție muzicală cîntată în acest fel. — It. **decrescendo**.

DECRÉT, *decrete,* s. n. Act emis de către puterea executivă a statului pentru a asigura funcționarea serviciilor publice sau executarea legilor; (la noi) act emis de Prezidiul Marii Adunări Naționale în exercitarea atribuțiilor sale constituționale. — Fr. **décret** (lat. lit. decretum).

DECRETÁ, *decretez,* vb. I. Tranz. A da un decret; a hotărî, a ordona prin decret. ✦ Fig. A declara ceva în mod sentențios; a emite o părere categorică. — Fr. **décréter**.

DECRETÁRE, *decretări,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a decreta* şi rezultatul ei.

DECROŞÁ, *decroşez,* vb. I. 1. Tranz. A desprinde un obiect de cîrligul de care este agățat. 2. Refl. (Despre o mașină electrică) A ieşi din regimul normal de funcționare, în urma pierderii vitezei şi a se opri. — Fr. **décrocher**.

DECROŞÁRE, *decroşări,* s. f. Acțiunea de *a (se) decroşa* şi rezultatul ei.

DECULÁ, *decúl,* vb. I. Tranz. (Reg.) A bate rău, a deşela.

DECUPÁ, *decupez,* vb. I. Tranz. A tăia bucăți dintr-o hîrtie, dintr-o stofă etc. urmînd linia unui desen sau conturul unui model; a tăia o parte dintr-un întreg. — Fr. **découper**.

DECUPÁJ, *decupaje,* s. n. 1. Decupare. 2. Operația de transpunere a unui scenariu cinematografic în imagini plastice. — Fr. **découpage**.

DECUPÁRE, *decupări,* s. f. Acțiunea de *a decupa*. ✦ (Tehn.) Tăierea unei piese în două bucăți; tăierea unui obiect după o formă dată.

DECUPÁT[1] s. n. Decupare. — V. *decupa*.

DECUPÁT[2]**, -Ă,** *decupați, -te,* adj. Tăiat dintr-un tot, dintr-un întreg; din care s-a tăiat o parte. ✧ *Pantofi decupați* = pantofi care au în loc de ştaif o baretă care lasă călciiul descoperit. — V. *decupa*.

DECUPLÁ, *decuplez,* vb. I. Tranz. A dezlega, a desface elementele unui cuplu. — Fr. **découpler**.

DECUPLÁRE, *decuplări,* s. f. Acțiunea de *a decupla;* dezlegare, desfacere.

DECÚRGE, pers. 3 *decúrge,* vb. III. Intranz. 1. A urma, a rezulta din..., a-şi avea izvorul în... 2. A se petrece, a se desfăşura. *Comța îşi recapitulă cum avea să decurgă explicația* (C. PETRESCU). — Din **de**[4] + **curge** (după fr. *découler*).

DECÚRIE, *decurii,* s. f. Trupă de zece soldați în armata romană. — Lat. lit. decuria.

DECURIÓN, *decurioni,* s. m. Ofițer roman care comanda o decurie. [Pr.: *-ri-on*] — Lat. lit. decurio, -onis.

DECÚRS s. n. (Cu referire la o perioadă de timp, în loc. prep.) *În decurs de...* sau *în decursul...* = în curgerea..., pe durata..., în desfăşurarea... — V. *decurge*.

DECUSCUTÁ, *decuscutez,* vb. I. Tranz. A curăța plantele şi semințele de cuscută. — Fr. **décuscuter**.

DECUSCUTÁRE, *decuscutări,* s. f. Acțiunea de *a decuscuta* şi rezultatul ei.

DECUSCUTÁT, -Ă, *decuscutați, -te,* adj. (Despre plante şi semințe) Curățat de cuscută. — V. *decuscuta*.

DECUVÁJ, *decuvaje,* s. n. Tragerea vinului fermentat din tocitoare. — Fr. **decuvage**.

DEDÁ, *dedău,* vb. I. Refl. 1. A se deprinde, a se obişnui, a se familiariza (cu ceva), a se acomoda. *Încetul cu încetul li s-au dedat ochii cu strălucirea* (RETEGANUL). 2. A se consacra, a se dedica la ceva. ✦ A se nărăvi. — Lat. dedere (după *da*).

DEDÁL, *dedaluri,* s. n. (Rar) Labirint. ✦ Fig. Încurcătură, învălmăşeală. — Fr. dédale (<gr.).

DEDÁT, -Ă, *dedați, -te,* adj. 1. (Construit cu prep. «cu», «la» sau cu un verb la conjunctiv sau infinitiv) Deprins, obişnuit. 2. (Construit cu prep. «la» sau cu dativul) Care se ocupă cu..., înclinat la...; consacrat. — V. *deda*.

DEDESÚBT[1] adv. În partea de jos, din jos, jos, sub (ceva). ✦ (Adjectival) De jos, inferior. *Adăpostul de dedesubt* (CAMIL PETRESCU). — Din **de**[4] + **de**[4] + **subt**.

DEDESÚBT[2] *dedesúbturi,* s. n. Partea cea mai de jos, cea mai adîncă; *fig.* partea ascunsă, tăinuită. — Din **de**[4] + **de**[4] + **subt**.

DEDESÚBTUL prep. (Urmat de un genitiv) Sub, din jos. *Dedesubtul Brăcinelului era o poiană* (GALACTION). — Din **de**[4] + **de**[4] + **subt**.

DEDEȚÉL s. m. v. **dediței**.

DEDICÁ, *dedíc,* vb. I. 1. Tranz. A închina (cuiva) o operă proprie, în semn de omagiu sau de afecțiune. 2. Tranz. şi refl. A (se) consacra unei idei, unei activități sau unei anumite îndeletniciri. — Lat. lit. dedicare (fr. dédier).

DEDICÁȚIE, *dedicații,* s. f. Text scris pentru cineva pe o carte, pe un album etc. în semn de omagiu sau de afecțiune. [Var.: (înv.) **dedicațiúne** s. f.] — Lat. lit. dedicatio, -onis (it. dedicazione).

DEDICAȚIÚNE s. f. v. **dedicație**.

DEDIȚÉL, *dediței,* s. m. Plantă erbacee otrăvitoare, cu frunze păroase şi cu flori mari, albastre-violete; are proprietăți colorante şi farmaceutice *(Pulsatilla pratensis)*. [Var.: **dedețél** s. m.] — Bg. dedica + suf. *-el*.

Dediței

DEDUBLÁ, *dedublez,* vb. I. Refl. A se împărți în două; a căpăta (simultan sau succesiv) două stări, aspecte sau forme deosebite. — Fr. **dédoubler**.

DEDUBLÁRE, *dedublări,* s. f. Acțiunea de *a se dedubla* şi rezultatul ei; împărțire în două.

DEDUBLÁT, -Ă, *dedublați, -te,* adj. Dublu; (despre persoane şi manifestările lor) cu două aspecte, cu două înfățişări diferite. — V. *dedubla*.

DEDÚCE, *dedúc,* vb. III. Tranz. A deriva, a desprinde o judecată particulară din alta generală sau un fapt din altul; a trage o concluzie. — Lat. lit. deducere (fr. déduire).

DEDÚCERE, *deduceri,* s. f. Faptul de *a deduce*.

DEDUCTÍV, -Ă, *deductivi, -e,* adj. Care procedează prin deducție. — Fr. **déductif** (lat. lit. deductivus).

DEDÚCȚIE, *deducții,* s. f. Raționament prin care se obține o judecată nouă (numită concluzie) din două sau mai multe judecăți (numite premise), dintre care una trebuie să fie neapărat universală. — Fr. **déduction** (lat. lit. deductio, -onis).

DEDULCÍ, *dedulcesc,* vb. IV. Refl. (Fam.) A se deprinde, a se îndulci cu sau la ceva; a prinde gust de ceva, a se deda cu binele. — Din **de**[4] + **dulce**.

DEDÚS, -Ă, *deduși, -se,* adj. (Despre o idee, un principiu) Stabilit prin deducție. — V. *deduce*.

DEFALCÁ, *defalchez,* vb. I. Tranz. 1. A desprinde sau a scoate una sau mai multe porțiuni dintr-un întreg, a împărți un întreg în mai multe părți; a împărți un teren în loturi. 2. A repartiza o lucrare, un proiect etc. pe etape, pe oameni sau pe subunități. — Fr. **défalquer** (lat. lit. defalcare).

DEFALCÁRE, *defalcări,* s. f. Acțiunea de *a defalca* şi rezultatul ei.

DEFAVOÁRE s. f. (În expr.) *În defavoarea* (cuiva) = împotriva interesului (cuiva), în dezavantajul (cuiva). — După fr. **défaveur**.

DEFAVORÁBIL, -Ă, *defavorabili, -e,* adj. Contrar intereselor cuiva, nefavorabil, neprielnic. — După fr. **défavorable**.

DEFĂIMÁ, *defăimez,* vb. I. Tranz. 1. A vorbi de rău pe cineva sau a vorbi rău despre ceva; a bîrfi, a ponegri, a calomnia. ✦ Refl. (Rar) A se face de rîs, a se compromite. 2. (Înv.) A disprețui, a subaprecia; a umili, a înjosi. [Prez. ind. şi: *defăim*] — Lat. *diffamiare.

DEFĂIMÁRE, *defăimări,* s. f. Acțiunea de *a defăima* şi rezultatul ei; bîrfire, ponegrire, calomniere; (înv.) dispreț, desconsiderare; umilire, batjocură.

DEFĂIMÁT, -Ă, *defăimați, -te,* adj. 1. Birfit, ponegrit, calomniat. 2. (Rar) Cu reputație proastă, cu nume rău. *Tot ce Bucureştii avea mai... zănatic... şi defăimat* (M. I. CARAGIALE). ✦ (Înv.; despre fapte) Care strică reputația; infamant. — V. *defăima*.

DEFĂIMĂTÓR, -OÁRE, *defăimători, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care defăimează; de ocară. *Numiri defăimătoare* (EMINESCU). — Din **defăima** + suf. *-(ă)tor*.

DEFECÁ, *defechez,* vb. I. Tranz. 1. A limpezi un lichid provocînd depunerea substanțelor în suspensie pe care le conține. ✦ A precipita albuminele dintr-o soluție cu ajutorul unui reactiv chimic, pentru a purifica soluția. 2. A evacua materiile fecale din intestin. — Fr. **défequer** (lat. lit. defaecare).

DEFECÁRE s. f. Acțiunea de *a defeca* şi rezultatul ei.

DEFÉCT[1]**,** *defecte,* s. n. Lipsă, scădere, imperfecțiune; cusur, meteahnă, neajuns. ✦ Deranjament, stricăciune care împiedică funcționarea unei mașini, a unui aparat. — Lat. lit. defectus.

DEFÉCT[2]**, -Ă,** *defecți, -te,* adj. Defectat, stricat. — Lat. lit. defectus.

DEFECTÁ, *defectez,* vb. I. Refl. (Despre mecanisme, mașini etc.) A nu mai fi în stare de funcționare; a se strica. ✦ Tranz. A produce un defect la o mașină sau la un mecanism. — Din **defect**[1].

DEFECTÁRE, *defectări,* s. f. Acțiunea de *a (se) defecta* şi rezultatul ei.

DEFECTÁT, -Ă, *defectați, -te,* adj. Cu defect, care nu mai funcționează (bine); stricat. — V. *defecta.*

DEFECTÍV, -Ă, *defectivi, -e,* adj. (Despre cuvintele flexibile) Lipsit de unele forme (timpuri, moduri, număr, persoane, cazuri), care nu se întrebuințează la toate formele de conjugare sau de declinare. — Fr. **défectif** (lat. lit. **defectivus**).

DEFECTOSCÓP, *defectoscoape,* s. n. Aparat cu care se examinează piesele metalice pentru a descoperi defectele din material. — Fr. **défectoscope.**

DEFECTUÓS, -OÁSĂ, *defectuoși, -oase,* adj. Cu defecte. [Pr.: *-tu-os*] — Fr. **défectueux** (lat. lit. **defectuosus**).

DEFECTUOZITÁTE, *defectuozități,* s. f. (Rar) Starea ceea ce este defectuos; defect. [Pr.: *-tu-o-*] — Fr. **défectuosité** (lat. lit. **defectuositas, -atis**).

DEFECȚIÚNE, *defecțiuni,* s. f. Deranjament, defect care împiedică buna funcționare a unei mașini, a unui aparat, desfășurarea normală a unei acțiuni etc. — Fr. **défection** (lat. lit. **defectio, -onis**).

DEFENSÍV, -Ă, *defensivi, -e,* adj. Făcut pentru apărare, de apărare, care apără. — Fr. **défensif.**

DEFENSÍVĂ, *defensive,* s. f. Stare sau poziție de apărare. — Fr. **défensive.**

DEFENSÓR, *defensori,* s. m. (Jur.; rar) Apărător. — Fr. **défenseur** (lat. lit. **defensor**).

DEFERÉNT, -Ă, *deferenți, -te,* adj. Plin de deferență; care arată deferență. — Fr. **déférent** (lat. lit. **deferens, -ntis**).

DEFERÉNȚĂ s. f. Respect, stimă, considerație deosebită; *p. ext.* condescendență. — Fr. **déférence.**

DEFERÍ, *defér,* vb. IV. Tranz. 1. (Determinat prin «justiției», «tribunalului» etc.) A trimite (pe cineva) în judecată; a supune o cauză unui for judecătoresc. ◇ Expr. *A deferi jurământ* = a pune pe cineva, în lipsă de alte probe, să jure în fața justiției. 2. (Neobișnuit) A acorda, a conferi (o cinste, demnități, distincții). — Fr. **déférer** (lat. lit. **deferre**).

DEFERIZÁ, *deferizez,* vb. I. Tranz. A îndepărta excesul de fier din apele feruginoase, spre a le face proprii consumului. — Fr. **déferriser.**

DEFERTILIZÁ, *defertilizez,* vb. I. Tranz. A face ca un teren să devină nefertil, neproductiv. — Fr. **défertiliser.**

DEFERTILIZÁRE, *defertilizări,* s. f. Acțiunea de *a defertiliza* și rezultatul ei.

DEFERTILIZÁT, -Ă, *defertilizați, -te,* adj. (Despre terenuri) Făcut neproductiv, nefertil. — V. *defertiliza.*

DEFETÍSM s. n. Lipsă de încredere în izbînda unei acțiuni, în biruința finală. — Fr. **défaitisme.**

DEFETÍST, -Ă, *defetiști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de defetism, referitor la defetism. 2. S. m. și f. Persoană care practică și întreține defetismul. — Fr. **défaitiste.**

DEFIBRÁ, *defibrez,* vb. I. Tranz. A desface un material în fibre. ✦ A transforma lemnele în fibre, pentru a obține pasta de lemn din care se fabrică hîrtia. — Fr. **défibrer.**

DEFIBRÁRE, *defibrări,* s. f. Acțiunea de *a defibra.*

DEFIBRATÓR, *defibratoare,* s. n. Aparat sau mașină de defibrat. — După fr. **défibreur.**

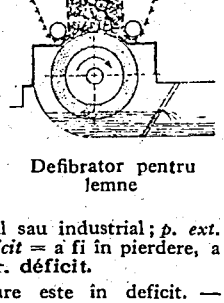

Defibrator pentru lemne

DEFICIÉNT, -Ă, *deficienți, -te,* adj. Care este în deficit, care dă sau produce mai puțin decît trebuie, decît e planificat. ✦ (Substantivat) Persoană lipsită de anumite facultăți fizice sau psihice. *Un deficient mintal.* [Pr.: *-ci-ent*] — Fr. **déficient.**

DEFICIÉNȚĂ, *deficiențe,* s. f. Scădere, lipsă, greșeală. ◇ Expr. *A fi în deficiență* = a nu lucra, a nu produce cît trebuie; a nu fi la înălțimea sarcinilor date. ✦ Lipsă în integritatea anatomică și funcțională a unui organ; lipsă a anumitor facultăți fizice sau psihice. [Pr.: *-ci-en-*] — Fr. **déficience** (lat. lit. **deficientia**).

DEFICÍT, *deficite,* s. n. Pierdere (băneasca) ce se prezintă la un bilanț comercial sau industrial; *p. ext.* orice lipsă la o socoteală. ◇ Expr. *A fi în deficit* = a fi în pierdere, a avea cheltuieli mai mari decît veniturile. — Fr. **déficit.**

DEFICITÁR, -Ă, *deficitari, -e,* adj. Care este în deficit. — După fr. **déficitaire.**

DEFILÁ, *defilez,* vb. I. Intranz. (Despre trupe, organizații de masă etc.) A trece în coloană, în marș, prin fața reprezentanților autorităților, pentru a da onorul cu ocazia unei parade, a unei serbări; (despre persoane, cortegii) a trece în șir (prin fața cuiva). — Fr. **défiller.**

DEFILÁRE, *defilări,* s. f. Acțiunea de *a defila.*

DEFILÉU, *defileuri,* s. n. Vale îngustă, adîncă și lungă săpată de o apă curgătoare în regiunile muntoase. — Fr. **défilé.**

DEFINÍ, *definesc,* vb. IV. Tranz. A da definiția unei noțiuni. ✦ A determina, a stabili cu precizie; a contura, a caracteriza pe cineva. ◇ Refl. *Tipurile lui Caragiale se definesc în fiecare vorbă a lor* (IBRĂILEANU). — Fr. **définir** (lat. lit. **definire**).

DEFINÍRE, *definiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) defini* și rezultatul ei; definiție; determinare, precizare; caracterizare (a cuiva).

DEFINÍT, -Ă, *definiți, -te,* adj. 1. (Despre cuvinte, noțiuni) Cuprins într-o definiție. 2. Hotărît, precizat. ◇ (Gram.) *Articol definit* = articol hotărît. — V. *defini.*

DEFINITÍV, -Ă, *definitivi, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care nu mai e supus modificărilor, stabilit pentru totdeauna; irevocabil. ◇ (În vechea organizare a învățămîntului) *Profesor* sau *învățător definitiv* = profesor sau învățător care, după îndeplinirea unor anumite condiții, obținea unele drepturi (stabilitate în post, mărirea salariului etc.). ◇ Loc. adv. *În definitiv* = în sfîrșit, în cele din urmă, la urma urmelor. — Fr. **définitif** (lat. lit. **definitivus**).

DEFINITIVÁ, *definitivez,* vb. I. Tranz. A da o formă definitivă; a încheia ceva. ✦ A face ca cineva să fie sau să rămînă definitiv într-un post. — Din **definitiv.**

DEFINITIVÁRE, *definitivări,* s. f. Acțiunea de *a definitiva* și rezultatul ei.

DEFINITIVÁT s. n. (Rar) Definitivare. ✦ (În vechea organizare a învățămîntului) Situația de profesor sau învățător definitiv; examen dat în scopul obținerii definitivării într-un post. — V. *definitiva.*

DEFINÍȚIE, *definiții,* s. f. Operație logică prin care se arată conținutul unei noțiuni, enunțînd notele ei esențiale; propoziție prin care se exprimă această operație. ◇ Expr. *Prin definiție* = prin însăși natura lucrului, decurgînd în mod necesar din totalitatea notelor sale caracteristice. — Fr. **définition** (lat. lit. **definitio, -onis**).

DEFLAGRÁȚIE, *deflagrații,* s. f. Ardere explozivă în care reacția se propagă cu viteză relativ mică. — Fr. **déflagration** (lat. lit. **deflagratio, -onis**).

DEFLECTÓR, *deflectoare,* s. n. Piesă sau dispozitiv care abate un fluid din direcția inițială de curgere. — După fr. **déflecteur.**

DEFLEXIÚNE, *deflexiuni,* s. f. Abatere a unui curent de fluid din direcția lui de curgere. [Pr.: *-xi-u-*] — Fr. **déflexion.**

DEFLORÁ, *deflorez,* vb. I. Tranz. A viola, a silui o fecioară, a face să-și piardă virginitatea. — Fr. **déflorer.**

DEFLORÁRE, *deflorări,* s. f. Acțiunea de *a deflora.*

DEFORMÁ, *deformez,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A(-și) altera, a(-și) strica forma; a (se) șlui, a (se) urîți, a (se) poci. ✦ Tranz. Fig. A reproduce inexact o întîmplare, vorbele cuiva etc.; a denatura. 2. Tranz. A modifica forma sau dimensiunile unui corp solid, fără a desprinde material din el. [Var.: **diformá** vb. I] — Fr. **déformer** (lat. lit. **deformare**).

DEFORMÁBIL, -Ă, *deformabili, -e,* adj. Care se poate deforma. — După fr. **déformable.**

DEFORMÁNT, -Ă, *deformanți, -te,* adj. (Adesea fig.) Care deformează. — Fr. **déformant.**

DEFORMÁRE, *deformări,* s. f. Acțiunea de *a (se) deforma* și rezultatul ei. ◇ *Deformare profesională* = folosirea nepotrivită și mecanică în viața de toate zilele a deprinderilor căpătate de cineva prin exercitarea profesiunii sale. [Var.: **diformáre** s. f.]

DEFORMÁT, -Ă, *deformați, -te,* adj. Cu forma originară schimbată; urîțit, pocit. — V. *deforma.*

DEFORMÁȚIE, *deformații,* s. f. Deformare. — Fr. **déformation** (lat. lit. **deformatio, -onis**).

DEFRAUDÁ, *defraudez,* vb. I. Tranz. A-și însuși prin fraudă banii unei instituții publice; a delapida. [Pr.: *-fra-u-*] — Lat. lit. **defraudare.**

DEFRAUDÁRE, *defraudări,* s. f. Acțiunea de *a defrauda* și rezultatul ei. [Pr.: *-fra-u-*]

DEFRAUDÁT, -Ă, *defraudați, -te,* adj. (Despre bani) Însușit prin fraudă; sustras, delapidat; (despre instituții sau oameni) păgubit, frustrat. [Pr.: *-fra-u-*] — V. *defrauda.*

DEFRAUDATÓR, -OÁRE, *defraudatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care defraudează; delapidator. [Pr.: *-fra-u-*] — Din **defrauda** + suf. *-tor.*

DEFRIȘÁ, *defrișez,* vb. I. Tranz. A face propriu pentru agricultură, pentru pășunat sau pentru construcții un loc necultivat, prin tăierea și înlăturarea arborilor și a celorlalte plante lemnoase; a exploata o pădure prin tăierea, de la nivelul pămîntului, a tuturor copacilor. — Fr. **défricher.**

DEFRIȘÁRE, *defrișări,* s. f. Acțiunea de *a defrișa.*

DEFRIȘÁT, -Ă, *defrișați, -te,* adj. (Despre terenuri) Făcut propriu pentru agricultură, pentru pășunat sau pentru construcții, prin tăierea și înlăturarea arborilor și a celorlalte plante lemnoase. — V. *defrișa.*

DEFÚNCT, -Ă, *defuncți, -te,* adj. (Despre persoane, adesea substantivat) Mort, răposat. — Lat. lit. **defunctus** (fr. **défunt**).

DEGAJÁ, *degajez,* vb. I. Tranz. 1. A răspîndi, a împrăștia, a emana căldură, miros etc.; a exala. ✦ Refl. (Despre mirosuri, căldură etc.) A se desprinde. *Un miros plăcut se degajează din flori.* ✦ A elimina, a scoate un gaz dintr-o combinație chimică. 2. A elibera, a scăpa pe cineva de o sarcină, de o îndatorire; a elibera ceva de un obstacol. ✦ A îndepărta o porțiune de material de pe o piesă, pentru a înlesni o operație ulterioară sau pentru a obține o suprafață curată. ✦ (La fotbal) A trimite mingea departe de poarta proprie, pentru a se evita o acțiune periculoasă. [Prez. ind. pers. 3 și: *degájă*] — Fr. **dégager.**

DEGAJÁRE, *degajări*, s. f. Acțiunea de *a (se) degaja* și rezultatul ei; răspîndire, exalare; eliberare de o sarcină, de un obstacol. ◇ *Unghi de degajare* = unghi pe care îl formează fața de așchiere a unei unelte de tăiat cu planul perpendicular pe suprafața pe care o prelucrează.

DEGAJÁT, -Ă, *degajați, -te*, adj. 1. Eliberat de o îndatorire, de un obstacol; (despre oameni și gesturile lor) cu mare libertate în mișcări; nestînjenit. 2. (Despre o coloană sau un pilastru) Situat în apropierea unui zid. — V. *degaja*.

DEGAZÁ, *degazez*, vb. I. Tranz. 1. A îndepărta gazele dintr-un spațiu închis sau de pe o suprafață solidă. 2. A îndepărta substanțele toxice de luptă din adăposturi, din încăperi, de pe îmbrăcăminte etc. prin ventilație sau cu ajutorul substanțelor neutralizante. — Din **de**[4] + **gaza**.

DEGAZÁRE, *degazări*, s. f. Acțiunea de *a degaza*.

DEGAZIFICÁ, *degazific*, vb. I. Tranz. 1. A îndepărta substanțele volatile din cărbuni prin distilare. 2. A îndepărta gazele dintr-un lichid prin agitare, împroșcare etc. 3. A îndepărta gazele din noroiul de foraj, pentru a-l putea folosi din nou. — Din **de**[4] + **gazifica**.

DEGEÁBA adv. 1. În zadar, fără nici un folos, zadarnic. 2. Fără plată, pe gratis. — Din **de**[4] + **geaba**.

DEGENERÁ, *degenerez*, vb. I. Intranz. 1. A-și pierde însușirile biologice sau psihice (caracteristice genului sau speciei). 2. Fig. A se schimba, a se preface în ceva (mai) rău, (mai) grav, pierzînd aspectul sau caracterul inițial. — Fr. **dégénérer** (lat. lit. **degenerare**).

DEGENERÁRE, *degenerări*, s. f. Faptul de *a degenera*; decădere.

DEGENERÁT, -Ă, *degenerați, -te*, adj. Care și-a pierdut însușirile biologice sau psihice (caracteristice genului sau speciei). — V. *degenera*.

DEGENERÁȚIE, *degenerații*, s. f. (Rar) Degenerare. — Fr. **dégénération**.

DEGENERESCÉNT, -Ă, *degenerescenți, -te*, adj. Pe cale de a degenera, cu tendință spre degenerare. — După fr. **dégénérescent**.

DEGENERESCÉNȚĂ, *degenerescențe*, s. f. Degenerare. — După fr. **dégénérescence**.

DEGERÁ, *dégér*, vb. I. Intranz. 1. (Despre părțile corpului) A suferi din cauza gerului o iritație sau o inflamație dureroasă; a amorți de frig. ◇ Expr. *A-i degera* (cuiva) *măduva-n oase* = a-i fi (cuiva) foarte frig. ✦ (Despre oameni sau animale) A suferi leziuni grave din cauza frigului. 2. (Prin exagerare) A-i fi cuiva foarte frig; a tremura de frig. 3. (Despre plante, fructe, legume) A-și pierde puterea germinativă din cauza frigului; a se strica. — Lat. **degelare**.

DEGERÁRE, *degerări*, s. f. Acțiunea de *a degera* și rezultatul ei.

DEGERÁT, -Ă, *degerați, -te*, adj. 1. (Despre oameni și animale sau despre părți ale corpului lor) Cu degerături; înghețat. 2. (Despre plante, fructe, legume) Atins, stricat de ger. — V. *degera*.

DEGERĂTÚRĂ, *degerături*, s. f. Iritație, rană produsă prin degerare. — Din **degera** + suf. *-(ă)tură*.

DÉGET, *degete*, s. n. 1. Fiecare dintre prelungirile mobile, compuse din falange articulate, cu care se sfîrșește mîna, talpa piciorului sau laba unor animale. *Îi dai un deget și-și ia mîna toată*, se spune despre acei care abuzează de bunăvoința pe care le-o arată cineva. *Sînt cinci degete la o mînă și nu seamănă unul cu altul*, se spune despre oameni apropiați, despre frați care nu seamănă între ei. ◇ Expr. *A se ascunde* (sau *a se da*) *după deget* = a căuta în zadar să-și ascundă o vină evidentă. *A avea degete lungi* sau *a fi lung în* (sau *la*) *degete* = a avea mîna lungă, v. *lung*. *A ști* sau *a cunoaște* (ceva) *pe degete* = a ști sau a cunoaște foarte bine. *Îi numeri* (sau *îi poți număra*) *pe degete* = sînt foarte puțini. *A purta* sau *a învîrti, a juca* (pe cineva) *pe degete* = a face ce vrei din cineva, a duce pe cineva de nas. *A-și da cu degetul în ochi* = a nu vedea nimic din cauza întunericului. *A luneca* sau *a scăpa, a (se) strecura printre degete* = a scăpa, a (se) strecura pe neobservate, pe nesimțite. *A sta cu degetul în gură* = a pierde vremea. *A pune degetul* = a aplica amprenta digitală în loc de iscălitură. *A pune degetul pe rană* = a găsi punctul sensibil al unei chestiuni. *A umbla* (sau *a păși, a merge*) *în vîrful degetelor* = a umbla pe furiș, tiptil, fără zgomot. *A încerca marea cu degetul* = a încerca imposibilul. *A-și linge degetele* = a-i plăcea foarte mult (ceva de mîncare). (Rar) *A avea* (sau *a fi*) *în degetul cel mic* (al cuiva) = a cunoaște foarte bine. 2. Compus: *cinci-degete* = plantă erbacee tîrîtoare, ale cărei frunze au cinci foliole *(Potentilla reptans)*. 3. Veche unitate de măsură pentru lungimi, avînd aproximativ lățimea unui deget. [Var.: (pop.) **deșt** s. n.] — Lat. **digitus**.

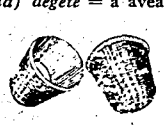

Degetare

DEGETÁR, *degetare*, s. n. 1. Obiect mic de metal, avînd forma unui trunchi de con gol, care se pune în timpul cususului în degetul cu care se împinge acul în cusătură, pentru a-l feri de înțepături. 2. Plantă erbacee veninoasă, cu flori mari, galbene *(Digitalis ambigua)*; degețel. — Lat. **digitale**.

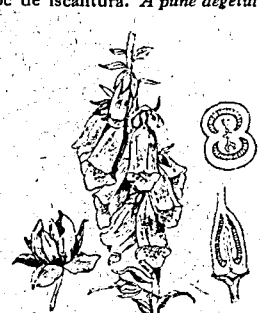

Degetar

DEGETĂRIȚĂ, *degetărițe*, s. f. (Bot.) 1. Degetar (2). 2. Degețel (II 2). — Din **degetar** + suf. *-iță*.

DEGETĂRUȚ, *degetăruți*, s. m. Plantă erbacee cu flori albastre-violete, care crește în regiunile muntoase *(Soldanella montana)*. — Din **degetar** + suf. *-uț*.

DEGETÚȚ, *degetuțe*, s. n. (Rar) Degețel (1). — Din **deget** + suf. *-uț*.

DEGEȚÉL, *degețele*, s. n. I. Diminutiv al lui *deget*. II. 1. (Bot.) Degetar (2). 2. Compus: *degețel-roșu* = plantă erbacee foarte veninoasă, cu flori roșii-purpurii, din care se extrage digitalina *(Digitalis purpurea)*.

Degețel-roșu

DEGHIZÁ, *deghizez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) îmbrăca în așa fel încît să nu poată fi recunoscut; a (se) travesti. ✦ Tranz. Fig. A prezenta ceva sub altă formă decît cea adevărată; a ascunde, a masca. — Fr. **déguiser**.

DEGHIZÁRE, *deghizări*, s. f. Acțiunea de *a (se) deghiza* și rezultatul ei; travestire.

DEGHIZÁT, -Ă, *deghizați, -te*, adj. 1. Travestit. 2. Fig. Mascat, camuflat. — V. *deghiza*.

DEGLUTÍȚIE, *deglutiții*, s. f. Act mecanic prin care bolul alimentar, după ce a suferit masticația, trece din gură prin faringe în esofag; înghițire. — Fr. **déglutition**.

DEGRÁBĂ adv. 1. La repezeală, repede, iute. 2. De timpuriu, curînd, devreme. ◇ Expr. *Mai degrabă* = mai ușor, mai curînd. — Din **de**[4] + **grabă**.

DEGRADÁ, *degradez*, vb. I. 1. Tranz. A înjosi. 2. Tranz. (Mil.) A pedepsi prin luarea gradului. 3. Refl. A ajunge într-o stare de decădere; (despre lucruri) a se strica, a se deteriora, a se ruina; (despre terenuri) a deveni neproductiv. — Fr. **dégrader** (lat. lit. **degradare**).

DEGRADÁNT, -Ă, *degradanți, -te*, adj. Care degradează; înjositor. — Fr. **dégradant**.

DEGRADÁRE, *degradări*, s. f. Acțiunea de *a (se) degrada* și rezultatul ei. 1. Înjosire. 2. Pedeapsă militară care constă în luarea gradului. ✦ (În expr.) *Degradare civică* = pierdere a drepturilor cetățenești în urma unei sentințe. 3. Procesul de schimbare în rău; stricare, deteriorare, ruinare. ✦ Micșorare a valorii agricole a unui sol, a unui teren. ✦ (În expr.) *Degradarea zăcămintelor* = micșorarea valorii zăcămintelor (petrolifere etc.) în urma unei exploatări neraționale.

DEGRADÁT, -Ă, *degradați, -te*, adj. Decăzut sub raport moral sau social. ✦ Stricat, deteriorat, ruinat. ✦ (Despre terenuri) Care și-a pierdut calitățile, devenit neproductiv. — V. *degrada*.

DEGRADATÓR, -OÁRE, *degradatori, -oare*, adj. Degradant. — După fr. **dégradateur**.

DEGRADÁȚIE, *degradații*, s. f. (Înv.) Degradare. — Fr. **dégradation**.

DEGRESÁ, *degresez*, vb. I. Tranz. 1. A îndepărta petele de grăsime de pe suprafața unor obiecte. 2. A extrage grăsimea dintr-un aliment, în scopuri dietetice. — Fr. **dégraisser**.

DEGRESÁNT s. m. Substanță întrebuințată pentru degresare. — Fr. **dégraissant**.

DEGRESÁRE, *degresări*, s. f. Acțiunea de *a degresa* și rezultatul ei.

DEGREVÁ, *degrevez*, vb. I. Tranz. A scădea, a reduce sarcinile impuse unei persoane sau unei instituții. — Fr. **dégrever**.

DEGREVÁNT, -Ă, *degrevanți, -te*, adj. Care degrevează. — Fr. **dégrevant**.

DEGREVÁRE, *degrevări*, s. f. Acțiunea de *a degreva* și rezultatul ei.

DEGREVÁT, -Ă, *degrevați, -te*, adj. Scutit, descărcat de o parte din sarcini. — V. *degreva*.

DEGROSISÓR, *degrosisoare*, s. n. Sistem de filtre cu pietriș, folosit într-o instalație de limpezire a apei în vederea reținerii impurităților de dimensiuni mari. — După fr. **dégrossisseur**.

DEGUSTÁ, *degúst*, vb. I. Tranz. A gusta o mîncare sau o băutură, spre a-i aprecia calitatea; a mînca sau a bea pe îndelete, a savura. — Fr. **déguster** (lat. lit. **degustare**).

DEHISCÉNT, -Ă, *dehiscenți, -te*, adj. (Bot.; despre fructe, antere) Care se deschide de la sine cînd ajunge la maturitate. — Fr. **déhiscent** (lat. lit. **dehiscens, -ntis**).

DEHISCÉNȚĂ s. f. (Bot.) Deschiderea de la sine a unui fruct sau a unei antere, cînd ajung la maturitate. — Fr. **déhiscence**.

DEHULÁ vb. I. v. **dăula**.

DEHULÁT, -Ă adj. v. **dăulat**.

DEIFICÁ, *deífic*, vb. I. Tranz. A atribui putere divină unei ființe sau unui lucru. — Lat. lit. **deificare** (fr. **déifier**).

DEIFICÁRE, *deificări*, s. f. Faptul de *a deifica*.

DEÍSM s. n. Doctrină filozofică răspîndită în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, care recunoaște existența lui dumnezeu numai ca o cauză primară, impersonală a universului și care admite că lumea este supusă acțiunii legilor naturii. — Fr. **déisme**.

DEÍST, -Ă, *deiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care susține deismul, privitor la deism. 2. S. m. și f. Adept al deismului. — Fr. **déiste**.

DEÎMPĂRȚÍT s. m. sg. (Mat.) Număr care urmează să fie împărțit. — Din **de**[6] + **împărți**.

DEÎNMULȚÍT s. m. sg. (Mat.) Număr care urmează să fie înmulțit. — Din **de⁴** + **înmulțit**.

DEJÁ adv. În acest (sau acel) moment, de pe acum (sau de pe atunci), încă de pe acum (sau de pe atunci). — Fr. **déjà**.

DEJALÉNĂ, *dejalene*, s. f. Țesătură de bumbac din care se fac cămăși bărbătești, bluze etc.

DÉJĂ, *deje*, s. f. (Reg.) Vas scund de lemn, cilindric sau în formă de trunchi de con (folosit la prepararea vinului). — Magh. **dézsa**.

DEJÉCȚIE, *dejecții*, s. f. 1. Evacuarea excrețiilor din organism, în special a materiilor fecale; (concr.) materia fecală evacuată. ✦ Apă murdară provenită din industrie sau din gospodării, care degradează apele naturale în care se scurge. 2. (În expr.) *Con de dejecție* = formă de relief cu aspect de evantai, alcătuită din bolovănișuri, pietrișuri, nisip și argilă depozitate de torenți și râuri acolo unde se produce o schimbare de pantă. — Fr. **déjection** (lat. lit. **dejectio, -onis**).

DEJGHEBÁT, -Ă, *dejghebați, -te*, adj. (Rar) Ieșit din jgheab; *fig.* dezlănțuit. — Din **de⁴** + [în]**jghebat**.

DEJUCÁ, *dejóc*, vb. I. Tranz. A face să nu izbutească planurile sau uneltirile cuiva; a zădărnici. [Var.: (înv.) **desjucá** vb. I] — Din **de⁴** + **juca** (după fr. *déjouer*).

DEJUCÁRE, *dejucări*, s. f. Acțiunea de *a dejuca* și rezultatul ei; zădărnicire.

DEJUGÁ, *dejúg*, vb. I. 1. Tranz. A scoate boii din jug. 2. Intranz. Fig. (Rar) A ajunge sau a se opri undeva; a poposi, a se așeza. — Lat. ***disjugare**.

DEJUGÁRE, *dejugări*, s. f. Acțiunea de *a dejuga*; scoaterea boilor din jug.

DEJUGÁT s. n. Dejugare. — V. *dejuga*.

DEJUGĂTOÁRE, *dejugători*, s. f. (Rar) Loc de popas unde se dejugă boii pentru a-i lăsa să se odihnească. — Din **dejuga** + suf. *-(ă)toare*.

DEJÚN, *dejunuri*, s. n. Masa de la amiază; (și în expr. *micul dejun*) gustarea de dimineață. — Postverbal al lui **dejuna**.

DEJUNÁ, *dejunez*, vb. I. Intranz. A lua masa de la amiază sau gustarea de dimineață. — Fr. **déjeuner**.

DEJÚRNĂ adj. invar. (Despre elevi și, înv., despre militari) De serviciu (pe timp de o zi). — Rus **dežurnyj**.

DEJÚRSTVĂ, *dejurstve*, s. f. (Înv.) Corp de gardă; comandament militar. [Var.: **djúrstvă** s. f.] — Rus **dežurstvo**.

DELAOLÁLTĂ adv. (Rar) Împreună. — Din **de⁴** + **laolaltă**.

DELAPIDÁ, *delapidez*, vb. I. Tranz. A-și însuși, a sustrage, a fura bani sau alte bunuri din avutul statului. — Fr. **dilapider** (lat. lit. **dilapidare**).

DELAPIDÁRE, *delapidări*, s. f. Acțiunea de *a delapida*; sustragere de bani sau de bunuri din avutul statului.

DELAPIDATÓR, -OÁRE, *delapidatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care delapidează. — După fr. **dilapidateur**.

DELATÓR, -OÁRE, *delatori, -oare*, s. m. și f. (Peior.) Persoană care face o delațiune. — Fr. **délateur** (lat. lit. **delator**).

DELAȚIUNE, *delațiuni*, s. f. (Peior.) Denunțare. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **délation** (lat. lit. **delatio, -onis**).

DÉLĂ, *dele*, s. f. (Înv.) 1. Acțiune judiciară, proces, cauză (3). ✧ Expr. *A da în* (sau *într-o*) *delă* = a intra în bucluc. 2. Dosar. — Rus **delo**.

DELĂSÁ vb. I. Refl. (Folosit mai ales la perf. c.) A dovedi nepăsare, neglijență față de o muncă începută. — Fr. **délaisser**.

DELĂSÁRE, *delăsări*, s. f. Faptul de *a se delăsa*; nepăsare, neglijență față de o muncă începută.

DELĂTURÁ, *delătur*, vb. I. Tranz. (Reg.) A înlătura. — Din **de⁴** + **latură**.

DELEÁTUR s. n. Nume dat unui semn întrebuințat la corecturi tipografice, pentru a arăta că trebuie să se suprime o literă, un cuvînt etc. [Pr.: *-le-a-*] — Lat. lit. **deleatur**.

DELECTÁ, *delectez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) desfăta, a (se) încînta. — Fr. **délecter** (lat. lit. **delectare**).

DELECTÁRE, *delectări*, s. f. Faptul de *a (se) delecta*; desfătare, încîntare.

DELEGÁ, *delég*, vb. I. Tranz. A împuternici pe cineva să se prezinte sau să acționeze ca reprezentant al celui care îi dă împuternicirea. ✦ A însărcina pe cineva, pe timp limitat, cu executarea, supravegherea sau organizarea unei lucrări. — Fr. **déléguer** (lat. lit. **delegare**).

DELEGÁT, -Ă, *delegați, -te*, s. m. și f. Persoană care a primit o delegație. — Fr. **délégué** (lat. lit. **delegatus**).

DELEGÁȚIE, *delegații*, s. f. 1. Misiune sau însărcinare de a se prezenta sau de a acționa în numele cuiva. ✦ (Concr.) Act prin care cineva este desemnat ca delegat. 2. Grup de persoane trimise de cineva cu o misiune specială. — Fr. **délégation** (lat. lit. **delegatio, -onis**).

DELFÍN, *delfini*, s. m. 1. Mamifer marin care atinge mărimea de trei metri și trăiește în cete în toate mările (*Delphinus*); porc-de-mare. 2. (Art.) Constelație din emisfera boreală, în vecinătatea căii-laptelui. — Lat. lit. **delphinus** (it. **delfino**).

DELIBÁȘĂ s. m. (Înv.) Șeful gărzii domnești, căpetenia delilor. — Tc. **deli başı**.

DELIBERÁ, *deliberez*, vb. I. Intranz. (Despre membrii unei instanțe judecătorești, ai unei adunări legiuitoare) A discuta împreună asupra unei hotărîri de luat sau a unei chestiuni de rezolvat. — Fr. **délibérer** (lat. lit. **deliberare**).

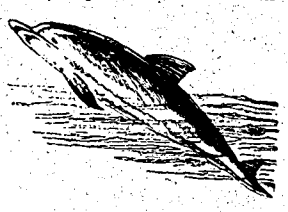

Delfin

DELIBERÁNT, -Ă, *deliberanți, -te*, adj. Care deliberează. — Fr. **délibérant**.

DELIBERÁRE, *deliberări*, s. f. Acțiunea de *a delibera*; consfătuire, chibzuire; dezbatere.

DELIBERÁT, -Ă, *deliberați, -te*, adj. (În expr.) *În mod deliberat* = după o prealabilă chibzuire, intenționat. — V. *delibera*.

DELIBERATÍV, -Ă, *deliberativi, -e*, adj. Care deliberează, avînd dreptul de a lua o hotărîre. ✧ *Vot deliberativ* = drept pe care îl are o adunare sau un membru al ei de a hotărî ceva prin vot. — Fr. **délibératif** (lat. lit. **deliberativus**).

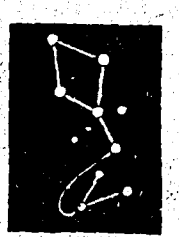

Delfinul (2)

DELIBERÁȚIE, *deliberații*, s. f. (Înv.) Deliberare. — Fr. **délibération** (lat. lit. **deliberatio, -onis**).

DELICÁT, -Ă, *delicați, -te*, adj. 1. (Despre ființe și lucruri, cu privire la forma, aspectul lor) Fin, gingaș, subțirel, grațios; *p. ext.* fragil; (despre ființe) plăpînd, șubred, slăbuț. ✦ (Despre culori, nuanțe) Discret, atenuat, dulce. 2. De calitate bună (în ceea ce privește finețea materialului și a execuției). ✦ (Despre mîncăruri, băuturi, parfumuri) Fin, ales. 3. (Despre oameni și despre manifestările lor, adesea adverbial) Plin de atenție, de grijă; lipsit de asprime, de brutalitate, prevenitor. 4. (Despre probleme, situații etc.) Care cere mare băgare de seamă, prudență, rezervă; gingaș. — Fr. **délicat** (lat. lit. **delicatus**).

DELICATÉSE s. f. pl. Alimente fine, alese. — Germ. **Delikatesse**.

DELICATÉȚĂ s. f. v. **delicatețe**.

DELICATÉȚE s. f. Însușirea a ceea ce este delicat; finețe, gingășie. [Var.: **delicatéță** s. f.] — După fr. **délicatesse**.

DELICIÓS, -OÁSĂ, *delicioși, -oase*, adj. (Despre mîncăruri și băuturi) Foarte gustos. V. *savuros*. ✦ Fig. Extrem de plăcut, încîntător, fermecător. [Pr.: *-cios*] — Fr. **délicieux** (lat. lit. **deliciosus**).

DELÍCIU, *delicii*, s. n. Plăcere deosebit de mare. ✦ Fig. (Fam.) Lucru, ființă încîntătoare. — Fr. **délice** (lat. lit. **delicium**).

DELÍCT, *delicte*, s. n. Fapt nepermis de lege; infracțiune care se sancționează cu o pedeapsă corecțională. — Fr. **délit** (lat. lit. **delictum**).

DELICTUÓS, -OÁSĂ, *delictuoși, -oase*, adj. Care prezintă caracterele unui delict, care ține de delict. [Pr.: *-tu-os*] — După fr. **délictueux**.

DELICVÉNT, -Ă s. m. și f. v. **delincvent**.

DELICVESCÉNT, -Ă, *delicvescenți, -te*, adj. (Despre substanțe chimice) Care intră în soluții prin absorbție de vapori de apă din atmosferă. — Fr. **déliquescent** (lat. lit. **deliquescens, -ntis**).

DELICVESCÉNȚĂ s. f. Proprietate a anumitor substanțe chimice de a fi delicvescente. — Fr. **déliquescence**.

DELIMITÁ, *delimitez*, vb. I. Tranz. A stabili, a fixa limitele unui lucru. ✦ A contura. — Fr. **délimiter** (lat. lit. **delimitare**).

DELIMITÁRE, *delimitări*, s. f. Acțiunea de *a delimita*; fixare a limitelor unui lucru.

DELIMITATÍV, -Ă, *delimitativi, -e*, adj. (Rar) Care delimitează, care servește pentru a delimita. — Din **delimitat** + suf. *-iv*.

DELINCVÉNT, -Ă, *delincvenți, -te*, s. m. și f. Persoană care a săvîrșit un delict. [Var.: **delicvént, -ă** s. m. și f.] — Fr. **délinquant** (lat. lit. **delinquens, -ntis**).

DELÍR s. n. 1. Tulburare a conștiinței, manifestată prin halucinații, aiurări etc., caracteristică bolilor mintale, bolilor infecțioase și otrăvirilor. 2. Fig. Stare de exaltare, de frenezie, entuziasm excesiv. — Fr. **délire**.

DELIRÁ, *delirez*, vb. I. Intranz. A fi în stare de delir, a aiura. — Fr. **délirer** (lat. lit. **delirare**).

DELIRÁNT, -Ă, *deliranți, -te*, adj. Care este în stare de delir ✦ Fig. Care se manifestă într-o formă asemănătoare delirului; excesiv, frenetic. — Fr. **délirant**.

DELIRÁRE, *delirări*, s. f. Acțiunea de *a delira* și rezultatul ei.

DELÍRIUM s. n. (În expr.) *Delirium tremens* = boală pricinuită de alcoolism și caracterizată prin delir însoțit de tremurul nervos al feței și al membrelor. [Pr.: *-ri-um*] — Lat. lit. **delirium** [tremens].

DELÍU, -ÍE, *delii*, adj., s. m. (Înv. și arh.) I. S. m. Soldat din călărimea ușoară turcă. ✦ (În țările românești) Soldat din corpul de călăreți înființat de Mihai Viteazul o dată cu corpul beșliilor; (în epoca fanariotă) soldat din garda domnească. 2. Adj., s. m. (Om) voinic, viteaz, îndrăzneț. 3. Adj. Furios, vehement, nebun. — Tc. **deli**.

DÉLNIȚĂ, *delnițe*, s. f. (Înv. și reg.) Fișie îngustă și lungă de teren situată într-o luncă sau pe un delușor; *p. ext.* moșie, proprietate. — Slav (v. sl. **dělinica**).

DÉLTA s. m. **invar.** A patra literă a alfabetului grecesc. ✦ Fig. Simbol al adevărului; *p. ext.* adevăr. *Eliad zidea din visuri și din basme seculare Delta biblicelor sfinte* (EMINESCU). — Gr. **delta.**

DÉLTĂ, *delte*, s. f. Formă de relief rezultată din depunerea de mîl și de nisip la vărsarea unui fluviu într-o mare cu maree de intensitate mică. — Fr. **delta** (<gr.).

DELTOÍD, *deltoizi*, s. m. Mușchiul articulației umărului, fixat pe omoplat, claviculă și capătul humerusului. — Fr. **deltoïde** (<gr.).

DELULÉȚ, *deluleț*, s. n. (Rar) Delușor. — Din **deal** + suf. *-ul-eț.*

DELURÓS, -OÁSĂ, *deluroși, -oase*, adj. Cu multe dealuri; accidentat. — Din **deal** + suf. *-ur-os.*

DELUȘÓR, *delușoare*, s. n. Diminutiv al lui *deal.*

DELUȚ, *deluțe*, s. n. (Pop.) Delușor. — Din **deal** + suf. *-uț.*

DEMACHIÁ, *demachiez*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) șterge machiajul sau fardul de pe obraz. [Pr.: *-chi-a*] — Fr. **démaquiller.**

DEMACHIÉRE, *demachieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) demachia* și rezultatul ei. [Pr.: *-chi-e-*]

DEMAGNETIZÁ, *demagnetizez*, vb. I. Tranz. A face ca un corp să-și piardă proprietățile magnetice. — Fr. **démagnétiser.**

DEMAGÓG, *demagogi*, s. m. Persoană care prin promisiuni mincinoase, discursuri bombastice etc. caută să-și creeze în sînul maselor o popularitate de care să beneficieze în interes personal. — Fr. **démagogue** (<gr.).

DEMAGÓGIC, -Ă, *demagogici, -e*, adj. Propriu demagogilor sau demagogiei, privitor la demagogi sau la demagogie; pătruns de spiritul demagogiei. — Fr. **démagogique.**

DEMAGOGÍE, *demagogii*, s. f. Metodă de înșelare a maselor, practicată de politicienii reacționari în scopul de a-și atrage popularitatea și care constă în promisiuni mincinoase, discursuri bombastice etc.; purtare de demagog. — Fr. **démagogie** (<gr.).

DEMARÁ, *demarez*, vb. I. Intranz. 1. (Despre autovehicule, motoare etc.) A se pune în mișcare, a porni. 2. Fig. (Sport) A-și lua avînt, a porni în viteză. — Fr. **démarrer.**

DEMARÁJ, *demaraje*, s. n. 1. Demarare. 2. Dezlegarea odgoanelor unei corăbii. — Fr. **démarrage.**

DEMARÁRE, *demarări*, s. f. Acțiunea de *a demara*; punere în mișcare, pornire (a unui autovehicul, a unui motor etc.).

DEMARCÁ, *demarchez*, vb. I. 1. Tranz. A însemna printr-o linie de demarcație; a delimita, a despărți, a hotărnici. 2. Refl. (Sport) A scăpa de sub supravegherea adversarului. — Fr. **démarquer.**

DEMARCÁRE, *demarcări*, s. f. Acțiunea de *a (se) demarca* și rezultatul ei.

DEMARCÁȚIE, *demarcații*, s. f. Delimitare, despărțire, separare. ✧ *Linie de demarcație* = linie care desparte două țări, două suprafețe de teren sau, *fig.*, două noțiuni. — Fr. **démarcation.**

DEMARÓR, *demaroare*, s. n. Dispozitiv care servește la demararea motoarelor electrice cu ardere internă. — După fr. **démarreur.**

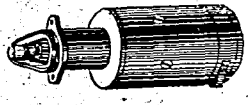

Demaror

DEMASCÁ, *demásc*, vb. I. Tranz. și refl. 1. A(-și) scoate masca. 2. Fig. A (se) arăta în adevărata lumină, a (-și) da pe față planurile, acțiunile, gîndurile ascunse. — Fr. **démasquer.**

DEMASCÁRE, *demascări*, s. f. Acțiunea de *a (se) demasca* și rezultatul ei.

DEMATERIALIZÁT, -Ă, *dematerializați, -te*, adj. Care a pierdut caracterele evidente ale materiei. [Pr.: *-ri-a-*] — Din **dematerializa** (puțin folosit, <fr. *dématérialiser*).

DEMÉNT, -Ă, *demenți, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Alienat, nebun. 2. De om dement; nebunesc. — Fr. **dément** (lat. lit. **demens, -ntis**).

DEMÉNȚĂ, *demențe*, s. f. Alienație mintală; nebunie. — Fr. **démence** (lat. lit. **dementia**).

DEMÉRS, *demersuri*, s. n. Acțiune întreprinsă (pe lîngă cineva) în susținerea unei cauze; intervenție. — Din **de⁴** + **mers** (după fr. *démarche*).

DEMILITARIZÁ, *demilitarizez*, vb. I. Tranz. A desființa armata și instalațiile destinate operațiilor militare într-o țară, pe un teritoriu etc. — Fr. **démilitariser.**

DEMILITARIZÁRE, *demilitarizări*, s. f. Acțiunea de *a demilitariza.*

DEMILITARIZÁT, -Ă, *demilitarizați, -te*, adj. (Despre o țară, un teritoriu etc.) Lipsit de armată, de fortificații sau de industrie militară. ✧ *Zonă demilitarizată* = fișie de teritoriu (de-a lungul graniței dintre două state), delimitată prin pact sau prin convenție și în care e interzis să se construiască fortificații, să se creeze industrie militară sau să se țină forțe armate. — V. *demilitariza.*

DEMINERALIZÁ, *demineralizez*, vb. I. Tranz. A elimina componenții minerali dintr-o substanță de natură organică. ✦ Refl. (Despre substanțe organice) A-și pierde componenții minerali. — Fr. **déminéraliser.**

DEMINERALIZÁRE, *demineralizări*, s. f. Eliminarea componenților minerali dintr-o substanță de natură organică. ✦ Sărăcirea organismului, mai ales a articulațiilor, de săruri anorganice. — V. *demineraliza.*

DEMÍSIE, *demisii*, s. f. Act, cerere prin care cineva renunță la o funcție, la o sarcină etc. [Var.: (înv.) **dimísie** s. f.] — Fr. **démission.**

DEMISIONÁ, *demisionez*, vb. I. Intranz. A-și înainta demisia. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **démissionner.**

DEMISÓL, *demisoluri*, s. n. Partea clădirii, de dedesubtul parterului, aflată pe jumătate sub nivelul solului. — Fr. **demi** «jumătate» + **sol.**

DEMÍTE, *demít*, vb. III. Tranz. A scoate pe cineva dintr-o demnitate, dintr-o funcție etc.; a destitui, a concedia. — Fr. **démettre** (lat. lit. **demittere**).

DEMÍTERE, *demiteri*, s. f. Acțiunea de *a demite*; destituire, concediere.

DEMÍU, *demiuri*, s. n. Haină mai groasă decît pardesiul, dar mai puțin călduroasă decît paltonul. — Fr. **demi** «jumătate».

DEMIÚRG s. m. Nume dat pretinsului creator al lumii; *p. ext.* principiu activ și creator al lumii. [Pr.: *-mi-urg*] — Lat. lit. **demiurgus** (fr. **démiurge**).

DEMÎNCARE s. f. Mîncare, hrană, bucate. — Din **de⁴** + **mîncare.**

DEMÎNCAT s. n. (Rar) Demîncare. — Din **de⁴** + **mîncat.**

DEMN, -Ă, *demni, -e*, adj. 1. Vrednic (de...). ✦ Capabil, destoinic. *Eliad, demn următor al lui Lazăr* (NEGRUZZI). 2. (Despre oameni sau purtarea lor) Care impune respect; respectabil. — Lat. lit. **dignus** (după *semn*).

DEMNITÁR, *demnitari*, s. m. Înalt funcționar al statului. — Fr. **dignitaire** (după *demn*).

DEMNITÁTE, (2) *demnități*, s. f. 1. Calitatea de a fi demn, atitudine demnă (2); autoritate morală, prestigiu. ✦ Gravitate, măreție. 2. (Rar) Funcție sau însărcinare înaltă în stat; rang. — Lat. lit. **dignitas, -atis** (după *demn*).

DEMOAZÉLĂ, *demoazele*, s. f. (Franțuzism înv.) Domnișoară. [Pr.: *-moa-*] — Fr. **demoiselle.**

DEMOBILIZÁ, *demobilizez*, vb. I. Tranz. 1. A lăsa la vatră trupele mobilizate, a trece armata pe picior de pace. 2. Fig. A face să slăbească forța combativă, vigilența, tenacitatea cuiva în îndeplinirea unei sarcini sau în urmărirea unui scop. — Fr. **démobiliser.**

DEMOBILIZÁRE, *demobilizări*, s. f. Acțiunea de *a demobiliza* și rezultatul ei.

DEMOBILIZÁT, -Ă, *demobilizați, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Lăsat la vatră. 2. Fig. Cu puterea de luptă slăbită, lipsit de energie. — V. *demobiliza.*

DEMOBILIZATÓR, -OÁRE, *demobilizatori, -oare*, adj. Care slăbește sau este de natură să slăbească forța combativă, vigilența, tenacitatea cuiva în îndeplinirea unei sarcini sau în urmărirea unui scop. — Din **demobiliza** + suf. *-(a)tor.*

DEMOCRÁT, -Ă, *democrați, -te*, s. m. și f. Adept al principiilor democratice, luptător consecvent pentru aplicarea acestor principii. ✧ *Regim democrat-popular* = democrație populară. — Fr. **démocrate** (<gr.).

DEMOCRÁTIC, -Ă, *democratici, -e*, adj. Caracteristic, propriu democrației; bazat, organizat pe principiile democrației. — Fr. **démocratique** (<gr.).

DEMOCRATÍSM s. n. Totalitatea principiilor care garantează și asigură realizarea libertăților democratice. — Fr. **démocratisme.**

DEMOCRATIZÁ, *democratizez*, vb. I. Tranz. A reorganiza un stat, o instituție etc. pe baze democratice, a introduce un regim democratic. — Fr. **démocratiser.**

DEMOCRATIZÁRE, *democratizări*, s. f. Acțiunea de *a democratiza.*

DEMOCRAȚÍE, *democrații*, s. f. Formă de organizare a statului în care puterea este exercitată de popor. ✧ *Democrație sovietică* (sau *socialistă*) = formă superioară de organizare a statului (realizată în U.R.S.S.) în care puterea aparține poporului muncitor, care și-o exercită prin sovietele de deputați; ea îndeplinește funcțiile dictaturii proletariatului, conducînd masele muncitoare în lupta pentru construirea comunismului. *Democrație populară* = formă de organizare a statului, apărută într-o serie de țări din Europa și din Asia în urma victoriei Uniunii Sovietice în cel de-al doilea război mondial și a mișcării de eliberare a popoarelor; ea îndeplinește funcțiile dictaturii proletariatului în perioada de trecere de la capitalism la socialism. *Democrație internă de partid* = principiu organizatoric al partidelor comuniste și muncitorești, care asigură masei membrilor de partid dreptul de a participa efectiv la rezolvarea tuturor problemelor în legătură cu politica partidului și cu viața de partid. — Fr. **démocratie** (<gr.).

DEMODÁ, *demodez*, vb. I. Refl. A înceta să mai fie la modă; a se învechi, a se perima. — Fr. **démoder.**

DEMODÁRE, *demodări*, s. f. Faptul de *a se demoda*; învechire, perimare.

DEMODÁT, -Ă, *demodați, -te*, adj. Care nu mai este la modă; învechit, perimat. — V. *demoda.*

DEMOGRÁF, *demografi*, s. m. Specialist în demografie. — Fr. **démographe.**

DEMOGRÁFIC, -Ă, *demografici, -e,* adj. Care aparține demografiei, privitor la demografie. — Fr. **démographique.**

DEMOGRAFÍE, *demografii,* s. f. Știința care se ocupă cu problemele privitoare la numărul densitatea, mișcarea populației și compoziția ei după grupe de vîrstă, de sexe etc. — Fr. **démographie.**

DÉMON, *demoni,* s. m. 1. (În concepțiile religioase) Diavol, drac. ✦ Fig. Om rău. 2. (În scrierile romanticilor) Personificare a eroismului, a curajului, a răzvrătirii și uneori a frumuseții fizice. ✦ (În gîndirea mitică și în poezie) Geniu al neliniștii, care stîrnește dorințe și pasiuni. — Ngr. **demon.**

DEMONETIZÁ, *demonetizez,* vb. I. Refl. (Despre monede) A se devaloriza. ✦ Fig. A-și pierde, a-și reduce valoarea; a se deprecia, a se banaliza. — Fr. **démonétiser.**

DEMONETIZÁRE, *demonetizări,* s. f. Acțiunea de *a se demonetiza.*

DEMONIÁC, -Ă, *demoniaci, -e,* adj. (Franțuzism) Demonic. [Pr.: *-ni-ac*] — Fr. **démoniaque.**

DEMÓNIC, -Ă, *demonici, -e,* adj. De demon; drăcesc, diabolic, satanic. — Lat. lit. **daemonicus.**

DEMONSTRÁ, *demonstrez,* vb. I. 1. Tranz. A arăta în mod convingător, prin argumente sau prin exemple concrete, adevărul (sau neadevărul) unei afirmații, al unui fapt etc.; a dovedi, a proba prin argumente logice. ✦ (Mat.) A face dovada adevărului exprimat printr-o teoremă. 2. Intranz. (Despre mulțimi) A manifesta. — Fr. **démontrer** (lat. lit. **demonstrare**).

DEMONSTRÁBIL, -Ă, *demonstrabili, -e,* adj. Care poate fi demonstrat. — Fr. **demonstrable** (lat. lit. **demonstrabilis**).

DEMONSTRÁNT, -Ă, *demonstranți, -te,* s. m. și f. Persoană care participă la o demonstrație (2); manifestant. — Rus **demonstrant.**

DEMONSTRÁRE, *demonstrări,* s. f. Acțiunea de *a demonstra* și rezultatul ei; dovedire, argumentare.

DEMONSTRATÍV, -Ă, *demonstrativi, -e,* adj. 1. Care demonstrează sau servește la demonstrație. 2. (Despre gesturi, manifestări etc.) Care exprimă, în mod ostentativ, un sentiment, o părere etc. 3. (În expr.) *Pronume demonstrativ* = pronume care înlocuiește un substantiv, arătînd totodată locul (în timp sau în spațiu al) obiectului respectiv față de vorbitor. *Adjectiv demonstrativ* = adjectiv care însoțește substantivele, determinîndu-le și indicînd depărtarea sau apropierea acestora în timp sau în spațiu. — Fr. **démonstratif** (lat. lit. **demonstrativus**).

DEMONSTRÁȚIE, *demonstrații,* s. f. 1. Dovedire pe bază de argumente și de exemple concrete a realității unui fapt; demonstrare. ✦ (Mat.) Raționament prin care se dovedește adevărul teoremelor. 2. Manifestație de masă cu caracter politico-social. 3. Exteriorizare a unui sentiment. — Fr. **démonstration** (lat. lit. **demonstratio, -onis**).

DEMONTÁ, *demontez,* vb. I. Tranz. A desface un aparat, un mecanism, un instrument etc. în părțile lui componente. ✦ Fig. (Franțuzism) A descuraja, a dezorienta pe cineva; a obosi, a extenua pe cineva. — Fr. **démonter.**

DEMONTÁBIL, -Ă, *demontabili, -e,* adj. Care poate fi demontat. — După fr. **démontable.**

DEMONTÁRE, *demontări,* s. f. Acțiunea de *a demonta.*

DEMONTÁT s. n. Demontare. — V. *demonta.*

DEMORALIZÁ, *demoralizez,* vb. 1. Tranz. și refl. A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde încrederea în sine; a (se) descuraja, a (se) deprima. — Fr. **démoraliser.**

DEMORALIZÁNT, -Ă, *demoralizanți, -te,* adj. Care demoralizează; deprimant. — Fr. **démoralisant.**

DEMORALIZÁRE, *demoralizări,* s. f. 1. Faptul de *a (se) demoraliza;* descurajare, deprimare. 2. (Înv.) Imoralitate, desfrîu, corupție.

DEMORALIZÁT, -Ă, *demoralizați, -te,* adj. 1. Descurajat deprimat. 2. (Înv.) Imoral. — V. *demoraliza.*

DEMORALIZATÓR, -OÁRE, *demoralizatori, -oare,* adj. Care demoralizează; demoralizant. — După fr. **démoralisateur.**

DEMORALIZÁȚIE, *demorălizații,* s. f. (Înv.) Demoralizare (2). — Fr. **démoralisation.**

DEMÚLT adv. Cu mult timp înainte, de multă vreme. ✧ *Mai demult* = odinioară. ✧ Loc. adj. *De demult* = din trecut, de altădată. — Din **de**[4] + **mult.**

DEMULTIPLICÁ, *demultiplic,* vb. I. Tranz. A transforma cu ajutorul unui angrenaj o mișcare de rotație în altă mișcare de rotație mai înceată. — După fr. **démultiplier.**

DEMULTIPLICÁRE, *demultiplicări,* s. f. Acțiunea de *a demultiplica.*

DEMULTIȘÓR adv. Diminutiv al lui *demult.*

DENATURÁ, *denaturez,* vb. I. Tranz. 1. A schimba (intenționat) înțelesul, natura sau caracterul unor cuvinte, al unor idei etc.; a deforma, a altera, a falsifica. 2. A adăuga unui produs o substanță străină, spre a-l face impropriu pentru destinația inițială. — Fr. **dénaturer.**

DENATURÁNT, *denaturante,* s. n. Substanță folosită pentru denaturarea unui produs. — Fr. **dénaturant.**

DENATURÁRE, *denaturări,* s. f. 1. Schimbare (intenționată) a înțelesului, naturii sau caracterului unor cuvinte, idei, fapte etc.; deformare, alterare, falsificare. 2. Operație care constă în adăugarea la un produs a unei cantități oarecare dintr-o substanță străină, pentru a-l face impropriu destinației inițiale. — V. *denatura.*

DENATURÁT, -Ă, *denaturați, -te,* adj. 1. Lipsit de sentimentele firești. ✧ *Părinte* (sau *copil) denaturat* = părinte (sau copil) care dovedește sentimente contrare celor care caracterizează în mod normal raporturile dintre părinți și copii. 2. (În expr.) *Spirt denaturat* = alcool destinat întrebuințării industriale și făcut impropriu pentru consumație prin adăugarea unor substanțe cu gust și miros neplăcut, dăunătoare sănătății. — V. *denatura.*

DENDRÍTĂ, *dendrite,* s. f. 1. Prelungire ramificată a protoplasmei celulei nervoase. 2. (La pl.) Pojghiță arborescentă, de substanță minerală, pe fisurile și planurile de stratificație ale rocilor. — Fr. **dendrite.**

DENDRÍTIC, -Ă, *dendritici, -e,* adj. Cu dendrită (1), de dendrită. — Fr. **dendritique.**

DENDROGRÁFIC, -Ă, *dendrografici, -e,* adj. Care ține de dendrografie, privitor la dendrografie. — Fr. **dendrographique.**

DENDROGRAFÍE s. f. Parte a botanicii care se ocupă cu studiul arborilor. — Fr. **dendrographie.**

DENEGÁ, *denég,* vb. I. Tranz. (Înv.) 1. A nega, a tăgădui. 2. A refuza. — Fr. **dénier** (lat. lit. **denegare**).

DENICOTINIZÁ, *denicotinizez,* vb. I. Tranz. A îndepărta nicotina din tutun. — Fr. **dénicotiniser.**

DENICOTINIZÁRE, *denicotinizări,* s. f. Acțiunea de *a denicotiniza* și rezultatul ei.

DENICOTINIZÁT, -Ă, *denicotinizați, -te,* adj. (Despre tutun) Din care s-a îndepărtat nicotina. — V. *denicotiniza.*

DÉNIE, *denii,* s. f. (În ritualul creștin ortodox) Slujbă religioasă de seară în săptămîna dinaintea paștilor. — Slav (v. sl. **bъdenije**).

DENIGRÁ, *denigrez,* vb. I. Tranz. A ponegri, a defăima, a calomnia, a discredita. — Fr. **dénigrer** (lat. lit. **denigrare**).

DENIGRÁRE, *denigrări,* s. f. Faptul de *a denigra;* ponegrire, defăimare, discreditare.

DENIGRATÓR, -OÁRE, *denigratori, -oare,* s. m. și f. Persoană care denigrează. — Fr. **dénigreur** (lat. lit. **denigrator**).

DENIVELÁ, *denivelez,* vb. I. Refl. (Despre un teren, un pavaj etc.) A-și pierde netezimea, nivelarea prin formare de gropi și de ridicături. — Fr. **déniveler.**

DENIVELÁRE, *denivelări,* s. f. Faptul de *a se denivela.*

DENOMINATÍV, *denominative,* adj. n. (În expr.) *Verb denominativ* = verb derivat de la un substantiv sau de la un adjectiv. — Fr. **dénominatif** (lat. lit. **denominativus**).

DENOTÁ, pers. 3 *denótă,* vb. I. Tranz. A dovedi, a vădi, a indica. — Fr. **dénoter** (lat. lit. **denotare**).

DENS, -Ă, *denși, -se,* adj. (Despre corpuri, substanțe, soluții) Cu densitate mare; cu părțile componente strîns unite; compact, des. — Fr. **dense** (lat. lit. **densus**).

DENSIMÉTRU, *densimetre,* s. n. Areometru. — După fr. **densimètre.**

DENSITÁTE, *densități,* s. f. 1. (Fiz.) Masa unității de volum a unui corp. ✧ *Densitate relativă* = greutatea unui corp în raport cu greutatea unui volum egal de apă pură. ✦ Numărul de obiecte sau de ființe de pe o unitate de arie sau de lungime. 2. Faptul de a fi dens; desime. — Fr. **densité** (lat. lit. **densitas, -atis**).

DENTÁLĂ, *dentale,* adj. f. (În expr.) *Consoană dentală* (și substantivat, f.) = consoană a cărei ocluziune sau constricție se produce între vîrful limbii și dinții incisivi superiori sau inferiori. — Fr. **dentale.**

DENTÁR, -Ă, *dentari, -e,* adj. 1. De dinte, al dinților, privitor la dinți. 2. De dentist, care aparține dentistului, privitor la dentist. — Fr. **dentaire** (lat. lit. **dentarius**).

DENTÁI adj. invar. v. **dintii.**

DENTÍNĂ s. f. Substanță proteică, bogat mineralizată, care formează masa principală a dintelui. — După fr. **dentine.**

DENTÍST, -Ă, *dentiști, -ste,* s. m. și f. Persoană specializată în dentistică; stomatolog. — După fr. **dentiste.**

DENTÍSTICĂ s. f. Specialitate a medicinii care se ocupă cu bolile și cu îngrijirea dinților; stomatologie. — Din **dentist** + suf. *-ică.*

DENTÍȚĂ, *dentițe,* s. f. Plantă cu flori galbene care crește în locuri umede *(Bidens tripartita).* — Lat. lit. **dens, -ntis** + suf. *-iță.*

DENTÍȚIE, *dentiții,* s. f. Procesul de formare și de apariție a dinților la copii și la puii animalelor mamifere. ✦ Modul în care sînt așezați dinții. — Fr. **dentition** (lat. lit. **dentitio, -onis**).

DENUDÁȚIE, *denudații,* s. f. Acțiunea de dezagregare și de transport a rocilor care alcătuiesc scoarța terestră, sub influența agenților externi. — Fr. **dénudation** (lat. lit. **denudatio, -onis**).

DENUMÍ, *denumesc,* vb. IV. Tranz. A da un nume unei ființe sau unui lucru; a numi. ✦ (Înv.) A desemna. — Din **de**[4] + **numi** (după fr. *dénommer*).

DENUMÍRE, *denumiri,* s. f. Faptul de *a denumi;* numire. ✦ Nume dat unei ființe sau unui lucru; cuvînt cu care numim ceva.

DENÚNȚ, *denunțuri,* s. n. Semnalarea către o autoritate a unei infracțiuni; denunțare. — Postverbal al lui **denunța.**

DENUNȚÁ, *denúnț,* vb. I. Tranz. 1. A aduce la cunoștința unei autorități săvîrșirea unei infracțiuni. ✦ A pîrî. 2. A comunica oficial că un contract, un act încetează de a mai fi în vigoare; a rezilia unilateral un contract. — Fr. **dénoncer** (lat. lit. **denuntiare**).

DENUNȚÁRE, *denunțări,* s. f. Acțiunea de *a denunța* și rezultatul ei; denunț.

DENUNȚĂTÓR, -OÁRE, *denunțători, -oare,* s. m. și f. Persoană care denunță. — Din **denunța** + suf. *-(ă)tor* (după fr. *dénonciateur*).

DENUTRIȚIE, *denutriții,* s. f. Starea unui organism viu în care asimilația este întrecută de dezasimilație. — Fr. **dénutrition.**

DEOARECÉ conj. (Indică un raport de cauză între o propoziție regentă și una subordonată) Fiindcă, pentru că, de vreme ce. [Pr.: *de-oa-*] — Din **de**[4] + **oare** + **ce.**

DEOCAMDÁTĂ adv. (Arată că acțiunea este provizorie) Pentru moment, pînă una-alta, în mod provizoriu. [Pr.: *deo-*] — Din **de**[4] + **o** + **cam** + **dată.**

DEOCHEÁ, *deóchi,* vb. I. 1. Tranz. (În superstiții) A vătăma sănătatea sau bunăstarea cuiva printr-o privire rea sau invidioasă. 2. Refl. A se îmbolnăvi de deochi (2). ✦ Fig. (Despre vreme) A se strica. [Var.: (reg.) **diocheá** vb. I] — Din **deochi.**

DEOCHEÁT, -Ă, *deocheați, -te,* adj. 1. (În superstiții) Bolnav din cauza deochiului. 2. Fig. Indecent, necuviincios. ✦ Cu reputație proastă; compromis, pătat. ✦ Exagerat. *Camătă mai puțin deocheată* (C. PETRESCU). [Var.: (reg.) **diocheát, -ă** adj.] — V. *deochea.*

DEOCHETÚRĂ, *deocheturi,* s. f. (Rar) Deochi. [Var.: (reg.) **diochetúră** s. f.] — Din **deochea** + suf. *-(ă)tură.*

DEÓCHI s. n. 1. Putere (magică), pe care superstițioșii o atribuie unor oameni, de a îmbolnăvi pe cei asupra cărora își fixează privirea (cu răutate, invidie etc.). 2. Efectul privirii care deoache, boala pricinuită de această privire. *Leacuri contra deochiului.* ✧ Expr. *De-a deochiul* = cu admirație. (Astăzi mai ales în glumă) *Să nu(-i) fie* (cuiva) *de deochi!* formulă rostită de superstițioși spre a feri de un eventual efect rău al privirii lor pe cei la care se uită admirativ. [Var.: (reg.) **dióchi** s. n.] — Din **de**[4] + **ochi.**

DEODÁTĂ adv. 1. Pe neașteptate, brusc, subit. 2. În același timp, simultan, concomitent. ✧ Expr. (Reg.) *A-și deodată cu cineva* = a fi de aceeași vîrstă cu cineva. 3. (Reg.) Deocamdată. [Pr.: *deo-*] — Din **de**[4] + **o** + **dată.**

DEOPÁRTE adv. La o oarecare depărtare de vorbitor sau de alt punct fix; într-o parte, izolat. [Pr.: *deo-*] — Din **de**[4] + **o** + **parte.**

DEOPOTRÍVĂ adv. În mod egal, la fel, fără deosebire. ✧ (Adjectival) *Constituția viitoare să întocmească un stat de cetățeni... deopotrivă unii cu alții* (BĂLCESCU). [Pr.: *deo-*. — Var.: (reg.) **dopotrívă** adv.] — Din **de**[4] + **o** + **potrivă.**

DEOSEBÍ, *deosebesc,* vb. IV. 1. Refl. A se diferenția (de cineva sau de ceva), a nu (mai) fi la fel. ✦ Tranz. A da unei ființe sau unui lucru o notă aparte, specifică, a face să se deosebească de alții. 2. Refl. A se ridica deasupra (celorlalți); a se distinge, a se remarca. 3. Tranz. A recunoaște un lucru dintre altele; a desluși, a discerne, a distinge. [Var.: (reg.) **deosíbí** vb. IV] — Din **[în]deosebi.**

DEOSEBÍRE, *deosebiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) deosebi* și rezultatul ei; lipsă de asemănare, diferență. ✧ Loc. adv. *Cu deosebire* = a) în mod deosebit, special. *Le-a plăcut filozofilor cu deosebire această parte a vînătoarei* (SADOVEANU); b) mai ales. *Fiece vorbă îl împungea drept în inimă, cu deosebire fiindcă auzea tot satul* (REBREANU). *Cu deosebire de...* = cît se poate de..., foarte... *Fiecare floare era cu deosebire de mîndră* (ISPIRESCU). *Cu deosebire(a) că...* = cu diferența că... *Fără deosebire* = fără excepție. *Spre deosebire de...* = în opoziție, în contrast cu... [Var.: (reg.) **deosíbire s. f.**]

DEOSEBÍT[1] adv. 1. Cît se poate de..., foarte. 2. În afară de..., pe lîngă... — V. *deosebi*[3].

DEOSEBÍT[2]**, -Ă,** *deosebiți, -te,* adj. 1. Care este altfel, care nu este asemenea (cu altul); difefit. 2. (La pl., precedînd substantivul) Felurite, diverse. 3. Care iese din comun; neobișnuit, special. ✦ Distins, remarcabil. 4. Separat, despărțit. *Clădirea cuprindea două case complet deosebite* (REBREANU). — V. *deosebi*[3].

DEOSIBÍ vb. IV. v. **deosebi.**

DEOSIBÍRE s. f. v. **deosebire.**

DEPANÁRE, *depanări,* s. f. (Tehn.) Înlăturarea unei pene. — Fr. **dépanner.**

DEPANATÓR, *depanatori,* s. m. Muncitor care repară autovehicule, mașini, aparate aflate în pană. — Din **depana** + suf. *-(a)tor.*

DEPANÓR, *depanoare,* s. n. Aparat pentru descoperirea penelor la anumite aparate, mașini etc. — După fr. **dépanneur.**

DEPARAFINÁ, *deparafinez,* vb. I. Tranz. A înlătura parafina din uleiurile minerale și din țițeiurile parafinoase sau de pe pereții tuburilor de sondă și ai conductelor de transport. — Fr. **déparaffiner.**

DEPARAFINÁRE, *deparafinări,* s. f. Acțiunea de *a deparafina.*

DEPARAFINÁT, -Ă, *deparafinați, -te,* adj. Care nu mai conține parafină; curățat de parafină. — V. *deparafina.*

DEPARAZITÁ, *deparazitez,* vb. I. Tranz. A curăța de paraziți. — Din **de**[4] + **parazit.**

DEPARAZITÁRE, *deparazitări,* s. f. Acțiunea de *a deparazita;* curățire prin distrugerea paraziților.

DEPARTAMÉNT, *departamente,* s. n. Ramură superioară a administrației de stat și instituția care o servește; minister. — După fr. **département.**

DEPARTAMENTÁL, -Ă, *departamentali, -e,* adj. Care ține de un departament, privitor la un departament; ministerial. — Fr. **départemental.**

DEPÁRTE adv. I. (Cu sens local) La mare distanță. *Departe mai fu satul!* (MACEDONSKI). ✧ Loc. prep. *Departe de...* = la mare distanță de... (Expr.) *Departe de mine gîndul* = nici nu mă gîndesc... ✧ Expr. *Pînă departe* = pe o distanță mare. *Pe departe* = pe ocolite, nu de-a dreptul; indirect. *Nici pe departe* = nici măcar puțin; de loc. ✦ Într-un loc îndepărtat; în depărtare. *A plecat departe.* ✧ Expr. *Mai departe* = dincolo de...; în continuare, înainte. *De departe* = de la mare distanță, din depărtare. *Rudă de departe* = persoană aparținînd unei ramuri îndepărtate a familiei cuiva. 2. (Cu sens temporal) Într-un moment depărtat de timpul prezent (în trecut sau în viitor). ✧ Expr. *Mai departe,* exprimă continuarea unei acțiuni sau dăinuirea în timp a unei situații. *Nu mai departe* = a) (în legătură cu un adverb de timp) nu a trecut sau nu va trece mai mult timp decît... *Azi te-am văzut, nu mai departe* (ISPIRESCU); b) (rar, întărind un pronume personal) nu altul, chiar eu (tu, el etc.). *Eu, nu mai departe, de cîte ori n-am văzut bărbați încîntați de femeile lor* (La TDRG). — Din **de**[4] + **parte.**

DEPĂNÁ, *deăpăn,* vb. I. Tranz. 1. A înfășura firele dintr-un scul pe un mosor, pe o țeavă etc.; a face firele scul, desfășurîndu-le de pe un ghem sau de pe un fus. ✧ Expr. *A lua* (pe cineva) *la depănat* = a mustra, a lua din scurt (pe cineva). ✦ Fig. A desfășura, a înșira amintiri, gînduri etc. ✧ Refl. *Toată întîmplarea i se depăna pe dinaintea ochilor* (CĂMILAR). 2. Fig. A parcurge (un drum, o distanță). ✧ Expr. (Intranz.) *A depăna din picioare* = a umbla mișcînd repede picioarele. — Lat. *depanare.

DEPĂNÁRE, *depănări,* s. f. Acțiunea de *a depăna.*

DEPĂNÁT, -Ă, *depănați, -te,* adj. (Despre fire) Strîns în scul, în ghem sau pe mosor. — V. *depăna.*

DEPĂNĂTOÁRE, *depănători,* s. f. Dispozitiv pe care sînt așezate scuiurile la mașinile de depănat; (în industria casnică) vîrtelniță. — Din **depăna** + suf. *-(ă)toare.*

DEPĂNĂTÓR[1]**,** *depănătoare,* s. n. Organ al mașinii de cusut care servește la depănarea aței pe mosorelul suveicii. — Din **depăna** + suf. *-(ă)tor.*

DEPĂNĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *depănători, -oare,* s. m. și f. Muncitor specializat în depănat. — Din **depăna** + suf. *-(ă)tor.*

DEPĂRÁ, *depărez,* vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A(-și) smulge părul; *fig.* a (se) necăji. — Lat. **depilare.**

DEPĂRCIÓR adv. (Reg.) Depărtișor. — Din **depar[te]** + suf. *-ișor.*

DEPĂRTÁ, *depărtez,* vb. I. 1. Refl. A mări distanța față de locul ocupat de cineva sau de ceva, a se retrage din preajma cuiva sau a ceva, a se așeza sau a pleca (mai) departe. ✦ Fig. A se înstrăina de cineva sau de ceva. 2. Tranz. A duce, a muta ceva mai departe, a distanța de ceva; a trimite sau a ține pe cineva departe. ✦ Fig. A înlătura pe cineva de undeva, a izgoni, a alunga. 3. Refl. A se abate, a devia (de la subiect). — Din **departe.**

DEPĂRTÁRE, *depărtări,* s. f. 1. Faptul de *a (se) depărta,* de a se afla departe de cineva sau de ceva. ✦ (Concr.) Loc situat la mare distanță de vorbitor. 2. Distanță. ✧ Loc. adj. și adv. *Din depărtare* (sau *depărtări*) = de departe, de la mare distanță.

DEPĂRTÁT, -Ă, *depărtați, -te,* adj. 1. Care este departe în spațiu, care se află la (mare) distanță. 2. Care este departe în timp de momentul actual. — V. *depărta.*

DEPĂRTIȘÓR adv. Diminutiv al lui *departe.*

DEPĂȘÍ, *depășesc,* vb. IV. Tranz. 1. A întrece pe cineva sau ceva care merge în același sens; a lăsa în urmă. 2. A trece peste o anumită limită, a întrece o anumită măsură. ✦ A întrece puterile sau competența cuiva. *Această problemă mă depășește.* — Fr. **dépasser** (după *pași*).

DEPĂȘÍRE, *depășiri,* s. f. Acțiunea de *a depăși* și rezultatul ei; trecere peste o anumită limită.

DEPĂȘÍT, -Ă, *depășiți, -te,* adj. Învechit, perimat. — V. *depăși.*

DEPENDÉNT, -Ă, *dependenți, -te,* adj. Care depinde (de cineva sau de ceva); (despre țări) lipsit de autonomie economică sau politică. — După fr. **dépendant.**

DEPENDÉNȚĂ, *dependențe,* s. f. Stare de atîrnare, de subordonare. — După fr. **dépendance.**

DEPENDÍNȚĂ, *dependințe,* s. f. Încăpere accesorie a unei case de locuit (bucătărie, baie etc.); (la pl.) ansamblul acestor încăperi. — După fr. **dépendance.**

DEPEȘÁ, *depeșez,* vb. I. Tranz. (Ieșit din uz) A telegrafia. — Fr. **dépêcher.**

DEPÉȘĂ, *depeșe,* s. f. (Ieșit din uz) Înștiințare transmisă prin mijloacele cele mai rapide; (în special) telegramă. — Fr. **dépêche.**

DEPILÁ, *depilez,* vb. I. Tranz. A îndepărta părul de pe pielea pregătită pentru tăbăcit. ✦ A curăța pielea corpului de păr (smulgîndu-l sau distrugîndu-l prin mijloace speciale) în scop igienic sau estetic. — Fr. **dépiler** (lat. lit. **depilare**).

DEPILÁRE, *depilări,* s. f. Acțiunea de *a depila;* îndepărtarea părului de pe piele.

DEPILATÓR, *depilatoare,* s. n. Produs cosmetic cu ajutorul căruia se înlătură părul de pe pielea omului. — După fr. **dépilatoire.**

DEPÍNDE, *depind,* vb. III. Intranz. 1. (Despre lucruri, fapte, atitudini) A fi legat cu necesitate de..., a fi în funcție de..., a atîrna de... ✧ (Ca răspuns neprecis la o întrebare) *Cînd se termină lucrarea? — Depinde!* 2. (Despre persoane, instituții, ținuturi etc.) A fi sub autoritatea sau sub conducerea cuiva; a fi subordonat cuiva. [Perf. s. *depintei,* part. *depins*] — Fr. **dependre** (lat. lit. **dependere**).

DEPISTÁ, *depistez,* vb. I. Tranz. A da de urma unui lucru ascuns, a cărui descoperire prezintă importanță. — Fr. **dépister.**

DEPISTÁRE, *depistări,* s. f. Acțiunea de *a depista.*

DEPLASÁ, *deplasez*, vb. I. 1. Tranz. A lua ceva sau pe cineva dintr-un loc şi a-l pune în altul, a-i schimba locul; a muta. ✦ Refl. A se mişca din poziţia iniţială; a aluneca; a se disloca. 2. Refl. A se duce undeva (în interes de serviciu). — Fr. **déplacer**.

DEPLASAMÉNT, *deplasamente*, s. n. Greutatea volumului de apă dislocat de o navă care pluteşte; greutatea totală a unei nave. — După fr. **déplacement**.

DEPLASÁRE, *deplasări*, s. f. Acţiunea de *a (se) deplasa* şi rezultatul ei. ✧ Loc. adv. *În deplasare* = în călătorie pentru interese de serviciu.

DEPLASÁT, -Ă, *deplasaţi, -te*, adj. Care nu se află la locul lui. ✦ (Despre oameni şi despre manifestările lor) Care nu este aşa cum trebuie cum se cuvine în raport cu situaţia, cu momentul dat; nepotrivit. — V. *deplasa*.

DEPLASTIFICATÓR, *deplastificatoare*, s. n. Material care, adăugat în materiile prime folosite în industria ceramică, le micşorează plasticitatea.

DEPLÍN[1] adv. De tot, în întregime, pe de-a-ntregul, complet. ✦ (Pop.) Aşa cum trebuie, cum se cuvine. *Face slujba deplin* (HODOŞ). — Din **de** + **plin**.

DEPLÍN[2], **-Ă**, *deplini, -e*, adj. Întreg, complet; desăvîrşit, perfect. — Din **de**[4] + **plin**.

DEPLINĂTÁTE s. f. Faptul de a fi deplin; desăvîrşire, perfecţiune, plenitudine. — Din **deplin**[2] + suf. *-(ă)tate*.

DEPLÍNGE, *deplîng*, vb. III. Tranz. A simţi milă, părere de rău faţă de cineva sau ceva; a găsi, a socoti pe cineva vrednic de compătimire. [Perf. s. *deplînsei*, part. *deplîns*] — Din **de**[4] + **plînge** (după fr. *déplorer*).

DEPLORÁ, *deplór*, vb. I. Tranz. (Franţuzism) A deplînge. — Fr. **déplorer**.

DEPLORÁBIL, -Ă, *deplorabili, -e*, adj. Vrednic de plîns, de compătimit; care produce o impresie penibilă; jalnic, lamentabil.—După fr. **déplorable**.

DEPOLARIZÁ, *depolarizez*, vb. I. Tranz. 1. A împiedica sau a face să dispară polarizarea chimică a electrozilor. 2. A face să dispară polarizarea unui fascicul de lumină. — Fr. **dépolariser**.

DEPOLARIZÁNT, -Ă, *depolarizanţi, -te*, adj. Care depolarizează (1). — Fr. **dépolarisant**.

DEPOLARIZÁRE, *depolarizări*, s. f. Acţiunea de *a depolariza* şi rezultatul ei.

DEPOLARIZATÓR, *depolarizatori*, s. m. Substanţă care se introduce într-un element galvanic pentru a împiedica polarizarea. — Din **depolariza** + suf. *-tor*.

DEPONÉNT[1], **-Ă**, *deponenţi, -te*, adj. (În gramatica latină, despre verbe) Cu formă pasivă şi înţeles activ. — Fr. **déponent** (lat. lit. **deponens, -ntis**).

DEPONÉNT[2], **-Ă**, *deponenţi, -te*, s. m. şi f. Depunător. — Lat. lit. **deponens, -ntis** (it. **deponente**).

DEPOPULÁ, *depopulez*, vb. I. Tranz. (Despre calamităţi) A diminua, a reduce numeric populaţia unei ţări, a unei regiuni. — Fr. **depeupler** (lat. lit. **depopulare**).

DEPOPULÁRE, *depopulări*, s. f. Acţiunea de *a depopula*; împuţinare a populaţiei unei ţări, a unei regiuni din cauza calamităţilor.

DEPORTÁ, *deportez*, vb. I. Tranz. (În regimurile dictatoriale) A deplasa pe cineva într-un loc de exil, ca măsură represivă (din motive politice). — Fr. **déporter** (lat. lit. **deportare**).

DEPORTÁRE, *deportări*, s. f. Acţiunea de *a deporta*.

DEPORTÁT, -Ă, *deportaţi, -te*, adj., s. m. şi f. (Persoană) care se află în deportare. — V. *deporta*.

DEPOSEDÁ, *deposedez*, vb. I. Tranz. A lipsi pe cineva de posesiunea unui lucru sau a unui drept. — Fr. **déposséder**.

DEPOSEDÁRE, *deposedări*, s. f. Acţiunea de *a deposeda* şi rezultatul ei.

DEPÓU, *depouri*, s. n. Clădire în care se adăpostesc, se întreţin şi se repară locomotive, vagoane de tren sau de tramvai etc. — Fr. **dépôt**.

DEPÓZIT, *depozite*, s. n. 1. Loc, clădire în care sînt depuse spre păstrare materiale de construcţie, mărfuri etc.; magazie. ✦ Formaţie militară care aprovizionează unităţile armatei cu materiale, muniţii etc. 2. Ceea ce se depune spre păstrare; (în special) bani sau hîrtii de valoare depuse în păstrare la o instituţie bancară şi care se restituie la cerere. ✧ Loc. adv. *În depozit* = în păstrare. ✦ *Depozit legal* = exemplarele din fiecare lucrare tipărită, pe care tipografiile şi editurile sînt obligate să le trimită bibliotecilor publice mari. 3. Strat format prin sedimentarea substanţelor solide dizolvate sau aflate în suspensie într-un lichid; sediment. — Fr. **dépôt** (lat. lit. **depositum**).

DEPOZITÁ, *depozitez*, vb. I. 1. Tranz. A pune ceva în depozit. 2. Tranz. A pune ceva la loc sigur; a lăsa, a încredinţa cuiva un lucru spre păstrare. 3. Refl. A se depune, a se sedimenta. — Din **depozit**.

DEPOZITÁR, -Ă, *depozitari, -e*, s. m. şi f. Persoană căreia i se lasă ceva în păstrare. — După fr. **dépositaire**.

DEPOZITÁRE, *depozitări*, s. f. Acţiunea de *a depozita* şi rezultatul ei.

DEPOZÍŢIE, *depoziţii*, s. f. Declaraţie făcută (în calitate de martor) în faţa instanţelor judecătoreşti. — Fr. **déposition** (lat. lit. **depositio, -onis**).

DEPRAVÁ, *depravez*, vb. I. Refl. (Despre oameni) A ajunge, a deveni depravat. — Fr. **dépraver** (lat. lit. **depravare**).

DEPRAVÁRE, *depravări*, s. f. Faptul de *a se deprava*; corupţie, desfrîu.

DEPRAVÁT, -Ă, *depravaţi, -te*, adj. Descompus din punct de vedere moral; corupt, decăzut, desfrînat. — V. *deprava*.

DEPRECIÁ, *depreciez*, vb. I. 1. Tranz. A aprecia ceva sub valoarea sa reală; *p. ext.* a nesocoti, a minimaliza valoarea unui lucru. 2. Tranz. şi refl. A(-şi) micşora, a(-şi) pierde valoarea sau calitatea; a (se) devaloriza; a (se) degrada. [Pr.: *-ci-a*] — Fr. **déprécier**.

DEPRECIÁT, -Ă, *depreciaţi, -te*, adj. Neapreciat la justa valoare, desconsiderat. ✦ Cu valoare scăzută. [Pr.: *-ci-at*] — V. *deprecia*.

DEPRECIATÍV, -Ă, *depreciativi, -e*, adj. Care dovedeşte lipsă de consideraţie sau dispreţ, care conţine o notă de batjocură. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **dépréciatif**.

DEPRECIÉRE, *deprecieri*, s. f. Faptul de *a (se) deprecia*; nesocotire a valorii; devalorizare. [Pr.: *-ci-e-*]

DEPRESÁ, *depresez*, vb. I. Tranz. 1. A desface cu presa o pereche de piese care au contact forţat. 2. A înlătura un număr de puieţi dintr-un semănţiş prea des. — Fr. **dépresser**.

DEPRESÁNT, *depresante*, s. n. Substanţă prin care se împiedică flotaţia unui minereu. — Engl. **depressant**.

DEPRESIONÁRĂ, *depresionare*, adj. f. (În expr.) *Zonă depresionară* = zonă din atmosferă cu presiunea atmosferică scăzută (proprie formării ciclonilor). [Pr.: *-si-o-*] — Din **depresiune** + suf. *-ar*.

DEPRESIÚNE, *depresiuni*, s. f. I. 1. Formă de relief situată la un nivel mai jos decît regiunile înconjurătoare. 2. Vîrtej de aer în care presiunea aerului este mai mică decît în regiunile vecine şi care aduce timp nefavorabil în locurile pe unde trece. II. 1. Fig. Stare sufletească de tristeţe (asociată cu nelinişte); descurajare, deprimare. 2. (În orînduirea capitalistă) Scădere a valorilor de rentă, a acţiunilor, a preţurilor etc., care survine în urma unei crize economice. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **dépression** (lat. lit. **depressio, -onis**).

DEPRESÍV, -Ă, *depresivi, -e*, adj. Care ţine de depresiunea neuropsihică. — Fr. **dépressif**.

DEPREÚNĂ adv. Împreună. — Din **de**[4] + **pre** + **ună**.

DEPRIMÁ, *deprim*, vb. I. Tranz. A produce (cuiva) o stare de depresiune; a mîhni, a întrista, a descuraja (pe cineva). — Fr. **déprimer**.

DEPRIMÁNT, -Ă, *deprimanţi, -te*, adj. Care deprimă. — Fr. **déprimant**.

DEPRIMÁRE, *deprimări*, s. f. Depresiune (II 1). — V. *deprima*.

DEPRIMÁT, -Ă, *deprimaţi, -te*, adj. Descurajat, abătut, demoralizat. — V. *deprima*.

DEPRÍNDE, *deprind*, vb. III. 1. Refl. şi tranz. A (se) obişnui, a (se) învăţa. *La început se pare greu, dar te vei deprinde* (NEGRUZZI). ✦ Refl. A se familiariza cu cineva. 2. Tranz. A-şi însuşi cunoştinţe (temeinice) într-un domeniu, prin învăţătură sau practică organizată, sistematică. *Deprinsese curînd mecanismul serviciului şi era un bun funcţionar* (GALACTION). ✦ A dresa. [Perf. s. *deprinsei*, part. *deprins*] — Lat. **depre(he)ndere**.

DEPRÍNDERE, *deprinderi*, s. f. 1. Faptul de *a (se) deprinde*. 2. Obişnuinţă, obicei. 3. Uşurinţă căpătată în timp într-o îndeletnicire oarecare; pricepere, destoinicie, dexteritate. 4. (Rar) Practică obişnuită într-o îndeletnicire oarecare; exerciţiu. *Deprinderile sprintene şi obositoare ale vînătoriei* (ODOBESCU).

DEPRÍNS, -Ă, *deprinşi, -se*, adj. Experimentat. *Un ochi deprins ar pricepe îndată că domnul acesta n-a dormit noaptea* (CARAGIALE). — V. *deprinde*.

DEPUNĂTÓR, -OÁRE, *depunători, -oare*, s. m. şi f. Persoană care depune spre păstrare o sumă de bani, hîrtii de valoare etc. — Din **depune** + suf. *-(ă)tor*.

DEPÚNE[1], *depún*, vb. III. 1. Tranz. A lăsa un obiect din mînă punîndu-l undeva. ✧ Expr. *A depune bani* (la o instituţie bancară) = a lăsa o sumă de bani (în păstrare la o instituţie bancară). *A depune armele* = a se preda, a se declara învins; *fig.* a ceda în faţa argumentelor adversarului, a se declara convins. *A depune un mandat* = a renunţa la o însărcinare încredinţată, neputînd-o duce la îndeplinire. *A depune jurămîntul* = a jura să spună adevărul (în faţa justiţiei); a-şi lua în mod solemn angajamentul de a-şi îndeplini datoria. *A depune un act* (sau *o cerere, un memoriu* etc.) = a înainta, a preda forului competent un act (sau o cerere, un memoriu etc.). *A depune muncă* (sau *efort, osteneală* etc.) = a munci, a se strădui. (Despre animale care se înmulţesc prin ouă) *A depune ouăle* = a lepăda, a elimina ouăle (la loc potrivit). *A depune un examen* = a da un examen. (Intranz.) *A depune ca martor* = a face o depoziţie. 2. Refl. (Despre substanţe solide aflate în stare de suspensie sau dizolvate într-un lichid) A se aşeza la fund, formînd sedimente; a se sedimenta. [Perf. s. *depusei*, part. *depus*] — Lat. lit. **deponere** (cu sensurile fr. *déposer*).

DEPÚNE[2], pers. 3 *depúne*, vb. III. Intranz. (Reg.; despre vaci, bivoliţe etc.) A-şi mări ugerul (ca urmare a secreţiei abundente de lapte), a fi aproape să fete. [Perf. s. *depuse*, part. *depus*] — Lat. **deponere**.

DEPÚNERE, *depuneri*, s. f. Acţiunea de *a(se) depune*[1] şi rezultatul ei. 1. Sumă de bani depusă la o instituţie bancară. 2. Sediment, depozit pe o suprafaţă sau pe fundul unui vas. 3. (În expr.) *Mandat de depunere* = (în vechea legiuire de procedură penală) ordin dat de judecătorul de instrucţie organelor de poliţie judiciară de a ridica şi a ţine la dispoziţia sa timp de 24 de ore o persoană învinuită.

DEPURATÍV, -Ă, *depurativi, -e,* adj. (Înv.; adesea substantivat) Care curăță organismul de substanțele vătămătoare. — Fr. **dépuratif.**

DEPUTÁT, -Ă, *deputați, -te,* s. m. și f. 1. Persoană aleasă prin vot ca reprezentant al poporului într-un organ al puterii de stat. 2. (Înv.) Persoană aleasă și trimisă într-o misiune importantă; delegat, sol. — După fr. **député.**

DEPUTĂȚIE, *deputații,* s. f. (Înv. și arh.) Deputăție (2). — Fr. **députation.**

DEPUTĂȚÍE, *deputății,* s. f. 1. Funcția sau mandatul de deputat (1). 2. (Înv.) Delegație de deputați (2); solie. — Din **deputat** + suf. *-ie.*

DERAIÁ, *deraiez,* vb. I. Intranz. 1. (Despre vehicule care merg pe șine, la pers. 3) A sări de pe șine. 2. Fig. A vorbi aiurea, a bate cîmpii, a divaga; a se abate, a devia de la subiect. — Fr. **dérailler.**

DERAIÉRE, *deraieri,* s. f. Acțiunea de *a deraia.*

DERÁNJ, *deranjuri,* s. n. 1. Dezordine, neorînduială. 2. Fig. Tulburare a liniștii (cuiva), stînjenire, incomodare. — Postverbal al lui **deranja.**

DERANJÁ, *deranjez,* vb. I. Tranz. 1. A strica rînduiala, ordinea unor obiecte; a răvăși, a răscoli. ◇ Expr. (Fam.) *A-și deranja stomacul* = a căpăta o indigestie; a avea diaree. 2. Fig. A tulbura liniștea sau activitatea cuiva, a stînjeni, a stingheri, a incomoda pe cineva. ✦ Refl. (În formule de politețe sau ir.) A se osteni. *Vai, de ce te deranjezi, maică Nimfodoră?* (SADOVEANU). — Fr. **déranger.**

DERANJAMÉNT, *deranjamente,* s. n. 1. Perturbare în bunul mers al unei mașini, al unei instalații etc.; defectare. 2. (Fam., determinat prin «de stomac») Indigestie, diaree. — Fr. **dérangement.**

DERANJÁRE, *deranjări,* s. f. Acțiunea de *a (se) deranja.*

DERANJÁT, -Ă, *deranjați, -te,* adj. Care este în dezordine, în neorînduială; răvășit, răscolit; mutat de la loc. — V. *deranja.*

DERAPÁ, pers. 3 *derapează,* vb. I. Intranz. (Despre vehicule cu roți de cauciuc) A aluneca într-o parte față de direcția de înaintare. — Fr. **déraper.**

DERAPÁRE, *derapări,* s. f. Faptul de *a derapa.*

DERATIZÁ, *deratizez,* vb. I. Tranz. A stîrpi șoarecii sau șobolanii (dintr-un local, un hambar, un vapor etc.). — Fr. **dératiser.**

DERATIZÁRE, *deratizări,* s. f. Acțiunea de *a deratiza.*

DERÁTECĂ vb. I. v. **deretica.**

DERBEDÉU, *derbedei,* s. m. Om fără căpătîi, om de nimic; pierde-vară, vagabond, haimana. — Tc. **derbeder.**

DERDELÚȘ, *derdeluși,* s. n. (Reg.) Loc în pantă unde se dau copiii cu sănioara; sănioș.

DERDICÁ vb. I. v. **deretica.**

DEREÁ, *derele,* s. f. (Reg.) 1. Vîlcea, vale. 2. Pîrău, gîrlă. — Tc. **dere.**

DEREBÉI s. m. (Înv.) Principe turc cu putere despotică, care întreprindea acțiuni de brigandaj. — Tc. **derebei.**

DERÉGE vb. III. v. **drege.**

DÉREȘ, -Á, *dereși, -e,* adj. (Reg., despre cai) Cu părul roșu pătat cu alb. ◇ (Substantivat) *Să ducea p-un dereș de nu i se vedeau picioarele* (DELAVRANCEA). — Magh. **deres.**

DERETECÁ vb. I. v. **deretica.**

DERETICÁ, *derétic,* vb. I. Intranz. A face rînduială, a curăța prin casă. ✦ Tranz. A pune ceva în ordine; a aranja. [Var.: **derătecá, derdicá, deretecá** vb. I] — Lat. **de-radicare.**

DERETICÁRE, *deretícări,* s. f. Acțiunea de *a deretica.*

DERIVÁ, *derív,* vb. I. 1. Intranz. (Mai ales la pers. 3) A se trage, a proveni, a rezulta din... ✦ (Lingv.) a) (Despre limbă, cuvinte și sensul lor) A-și trage originea din...; (tranz.) a arăta proveniența unui cuvînt din altul. b) (Despre cuvinte, cu determinări introduse prin prep. «de la») A se forma cu ajutorul unui sufix sau al unui prefix. 2. Tranz. A abate o apă curgătoare din albia ei naturală în altă albie sau într-un canal. ✦ A îndrepta vehiculele de pe o cale de comunicație pe altă cale. ✦ A ramifica o cale de comunicație sau un canal de la traseul principal, pentru a forma un traseu secundar. 3. Intranz. (Despre un vas plutitor) A se abate, a se depărta din drumul său normal sub acțiunea vîntului sau a unui curent; a devia. — Fr. **dériver** (lat. lit. **derivare**).

DERIVÁRE, *derivări,* s. f. Acțiunea de *a deriva.* 1. Provenire, rezultare a unui lucru din... ✦ (Lingv.) a) Provenirea unui cuvînt din altul, arătarea provenienței unui cuvînt din altul. b) Procedeu prin care se formează un cuvînt din altul cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor; derivație. 2. Operație folosită în calculul diferențial pentru obținerea unei derivate.

DERIVÁT[1], (1) *derivați,* s. m., (2, 3, 4) *derivate,* s. n. 1. (Chim.) Substanță preparată din alta și care de obicei păstrează structura de bază a substanței din care provine. 2. Produs industrial extras dintr-o materie primă. 3. Cuvînt care derivă din alt cuvînt. 4. Lucru care rezultă, derivă (1) din altul. *Cred că acest sentiment era... un derivat al fricii* (CAMIL PETRESCU). — Fr. **dérivé** (lat. lit. **derivatus**).

DERIVÁT[2], **-Ă,** *derivați, -te,* adj. 1. Care derivă (1) din ceva. ✦ Format prin derivare (1 b). 2. (Despre cursul unei ape) Abătut din albia sa naturală. ✦ (Despre vehicule) Abătut de pe o cale de comunicație pe alta. ✦ (Despre căi de comunicație, canale) Abătut, ramificat din traseul principal. — V. *deriva.*

DERIVÁTĂ, *derivate,* s. f. (Mat.) Limita raportului dintre creșterea funcției și creșterea variabilei, cînd creșterea variabilei tinde către zero. — După fr. **dérivée.**

DERIVATÍV, -Ă, *derivativi, -e,* adj. Care trage sau abate ceva în altă parte. ✦ (Med.; adesea substantivat, n.) Care atrage sîngele sau umorile dintr-o parte a corpului în alta. — Fr. **dérivatif** (lat. lit. **derivativus**).

DERIVĂȚIE, *derivații,* s. f. 1. Ramificație secundară a unui curs de apă, a unei canalizări, a unui circuit electric, a unei conducte de fluid sau a unei căi de comunicație. 2. Abaterea unui proiectil din planul de tragere, cauzată de rotația în jurul axei sale. 3. Derivare (1 b). 4. Operație, în cadrul analizei matematice, folosită pentru a găsi derivata unei funcții. [Var.: (înv.) **derivațiúne** s. f.] — Fr. **dérivation** (lat. lit. **derivatio, -onis**).

DERIVAȚIÚNE s. f. v. **derivație.**

DERÍVĂ, *derive,* s. f. I. 1. Unghiul dintre direcția de deplasare dorită a unui avion sau a unei nave și direcția reală de deplasare determinată de vînt (la avioane) sau de curenții maritimi (la nave). ◇ Expr. *A merge* (sau *a fi*) *în derivă* = a pluti în voia vîntului și a valurilor. (Rar) *A fi la deriva unei puteri* = a fi dependent de..., a fi la cheremul... 2. Unghi format de planul de tragere cu planul de ochire, servind la tragerile indirecte. II. Partea fixă a cîrmei verticale a unui avion, a unui planor etc. — Fr. **dérive.**

DERIZIÚNE, *deriziuni,* s. f. (Franțuzism) Derîdere. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **dérision** (lat. lit. **derisio, -onis**).

DERIZÓRIU, -IE, *derizorii,* adj. (Despre valori) Neînsemnat, de nimic; ridicol. [Pr.: *-ri-u*] — Fr. **dérisoire** (lat. lit. **derisorius**).

DERÎDERE s. f. Bătaie de joc, luare în rîs; zeflemisire. — Din **de**[4] + **rîdere** (după fr. *dérision*).

DERMATÍTĂ, *dermatite,* s. f. 1. Inflamație a pielii; (la pl.) nume generic dat unei grupe de maladii inflamatorii ale pielii. 2. Boală de piele periodică la cabaline, care se manifestă sub formă de răni care apar vara, se închid iarna și reapar, în același loc, la revenirea căldurilor. — Fr. **dermatite** (<gr.).

DERMATOLÓG, *dermatologi,* s. m. Medic specialist în boli de piele. — Fr. **dermatologue.**

DERMATOLÓGIC, -Ă, *dermatologici, -e,* adj. Care aparține dermatologiei, privitor la dermatologie. — Fr. **dermatologique.**

DERMATOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul pielii și al bolilor ei. — Fr. **dermatologie.**

DERMATÓZĂ, *dermatoze,* s. f. Nume generic dat bolilor de piele. — Fr. **dermatose.**

DÉRMĂ s. f. Țesut fibros conjunctiv care constituie partea cea mai groasă și mai adîncă a pielii, fiind acoperit de epidermă (și în care se află corpusculii tactili și rădăcinile perilor). — Fr. **derme.**

DÉRMIC, -Ă, *dermici, -e,* adj. Care ține de dermă, privitor la dermă; *p. ext.* de piele, al pielii. — Fr. **dermique.**

DEROGÁ, *deróg,* vb. I. Intranz. A se abate (în mod excepțional) de la o lege, de la un regulament etc. — Fr. **déroger** (lat. lit. **derogare**).

DEROGÁRE, *derogări,* s. f. Acțiunea de *a deroga* și rezultatul ei; abatere (excepțională) de la o lege, de la un regulament etc.

DEROGATÓRIU, -IE, *derogatorii,* adj. Care conține o derogare, cu caracter de derogare. — Fr. **dérogatoire** (lat. lit. **derogatorius**).

DERT s. m. (Reg.) Dor, alean. — Tc. **dert.**

DERULÁ, *derulez,* vb. I. Tranz. 1. A desface, a desfășura, a întinde ceva care a fost rulat. 2. A tăia furnir dintr-un buștean căruia i se dă o mișcare lentă de învîrtire în fața ferăstrăului. — Fr. **dérouler.**

DERUTÁ, *derutez,* vb. I. Tranz. A face pe cineva să se încurce, să se zăpăcească, încît să nu mai știe ce să facă sau încotro s-o apuce; a dezorienta. — Fr. **dérouter.**

DERUTÁNT, -Ă, *derutanți, -te,* adj. Care derutează. — Fr. **déroutant.**

DERUTÁRE, *derutări,* s. f. Acțiunea de *a deruta.*

DERUTÁT, -Ă, *derutați, -te,* adj. Încurcat, zăpăcit, dezorientat. — V. *deruta.*

DERÚTĂ s. f. Zăpăceală, dezorientare. — Fr. **déroute.**

DÉRVIȘ, *derviși,* s. m. Călugăr musulman. — Tc. **derviș.**

DERVIȘÉSC, -EÁSCĂ, *dervișești,* adj. (Înv.) De derviș. — Din **derviș** + suf. *-esc.*

DES[1]- (înaintea vocalelor și consoanelor sonore, în forma *dez-*) Element de compunere cu sens privativ, care servește la formarea unor substantive, ca: *dezrobire, dezmoștenire* etc., a unor adjective, ca: *desfrînat, dezumflat* etc., și a unor verbe, ca: *descompleta, descoase* etc. [Var.: **dez-, dis-**] — Lat. **dis-.**

DES[2], **DEÁSĂ,** *deși, -se,* adj. I. 1. (Despre colectivități sau corpuri compuse din unități identice) Cu elementele, cu părțile componente apropiate, cu intervale foarte mici sau cu foarte puține goluri între părți. ✦ (Despre țesături) Țesut strîns; bătut. 2. (Despre părțile componente ale unei colectivități sau ale unei unități) Așezat unul lîngă altul sau foarte aproape unul de altul; strîns. 3. (Despre ploaie, ceață, umbră etc.) Compact, dens; de nepătruns. II. 1. (Despre întîmplări, fenomene sau acțiuni; adesea adverbial) Care se repetă de (mai) multe ori

la intervale mici de timp, urmînd mereu unul după altul; repetat, frecvent. ✦ (Despre mişcări care se repetă, adesea adverbial) Repede, iute, grăbit. *Respiraţia grea... caldă şi deasă a mulţimii* (DELAVRANCEA). — Lat. **densus.**

DESÁG s. m. v. **desagă.**

DESÁGĂ s. f. Un fel de sac format din două părţi (semănînd fiecare dintre ele cu o traistă), care se poartă atîrnat pe umăr sau pe şa. ✦ Fiecare dintre cele două părţi ale acestui obiect; *p. ext.* traistă. [Var.: **deság, *desagi*,** s. m.] — Ngr. **disakki (on)** (bg. **disagi**).

DESĂGĂRÍŢĂ, *desăgăriţe,* s. f. (Rar) Călugăriţă care umblă cu desaga pentru a strînge daruri. — Din **desagă** + suf. *-ăr-iţă.*

DESĂGÉL, *desăgei,* s. m. (Pop.) Desăguţă. — Din **desag** + suf. *-el.*

DESĂGÍ, *desăgesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A îndesa. — Din **desagă.**

DESĂGIÓR, *desăgiori,* s. m. (Pop.) Desăguţă. — Din **desag** + suf. *-ior.*

DESĂGÚŢĂ, *desăguţe,* s. f. Diminutiv al lui *desagă.*

DESĂRÁ, *desărez,* vb. I. Tranz. A scoate sarea dintr-un aliment; a-l face mai puţin sărat. — Din **des¹-** + **săra.**

DESĂRCINÁ, *desărcinez,* vb. I. Tranz. A elibera pe cineva de o îndatorire, de o misiune, de o funcţie. — Din **des¹-** + [în]**sărcina** (după fr. *décharger*).

DESĂVÎRŞÍ, *desăvîrşesc,* vb. IV. Tranz. 1. A face să devină desăvîrşit, perfect; a perfecţiona. ✧ Refl. *La o fabrică mare... ai fi putut să te desăvîrşeşti* (PAS). 2. A face ca o acţiune să capete formă definitivă, a o duce la completa dezvoltare, a împlini. ✦ (Rar) A duce la îndeplinire; a realiza, a săvîrşi, a termina. *Nu ştiu dacă voi fi destoinic să desăvîrşesc aşa călătorie* (MACEDONSKI). — Din **de⁴-** + **săvîrşi.**

DESĂVÎRŞÍRE, *desăvîrşiri,* s. f. Acţiunea de *a (se) desăvîrşi* şi rezultatul ei. ✧ Loc. adv. *Cu desăvîrşire* = cu totul, în întregime, pe deplin; absolut.

DESĂVÎRŞÍT, -Ă, *desăvîrşiţi, -te,* adj. (Adesea adverbial) 1. Perfect. 2. (Despre fapte, stări, procese etc.) Deplin, complet, absolut. — V. *desăvîrşi.*

DESCALIFICÁ, *descalífic,* vb. I. Tranz. 1. A declara pe cineva nedemn de stima sau de respectul altora (din cauza unei fapte reprobabile pe care a săvîrşit-o); a dezonora. *Un imperativ drastic... descalifică haimanaua care se purta cu o femeie... inelegant* (G. M. ZAMFIRESCU). 2. A exclude o persoană sau o echipă dintr-o competiţie sportivă pentru abateri de la regulament sau pentru comportare nesportivă. — Din **des¹-** + **califica** (după fr. *déqualifier*).

DESCALIFICÁRE, *descalificări,* s. f. Acţiunea de *a descalifica* şi rezultatul ei.

DESCĂLCÁ, *descálc,* vb. I. Tranz. A desface cu fierul de călcat o cută sau o îndoitură a unei ţesături; a netezi. — Din **des¹-** + **călca.**

DESCĂLECÁ, *descálec,* vb. I. Intranz. 1. A coborî, a se da jos de pe cal. 2. (Termen folosit de cronicari în legătură cu întemeierea ţărilor româneşti; azi arh.) A se aşeza statornic într-un loc, întemeind o ţară. [Var.: **descălícá** vb. I] — Lat. ***discaballicare.***

DESCĂLECÁRE, *descălecări,* s. f. Acţiunea de *a descăleca;* coborîre de pe cal. ✦ (Termen folosit de cronicari; azi arh.) Aşezare, statornicire într-un loc pentru a întemeia o ţară. [Var.: **descălícáre** s. f.]

DESCĂLECÁT s. n. Descălecare. [Var.: **descălicát** s. n.] — V. *descăleca.*

DESCĂLECĂTOÁRE s. f. (Termen folosit de cronicari; azi arh.) Descălecare. [Var.: **descălicătoáre** s. f.] — Din **descăleca** + suf. *-(ă)toare.*

DESCĂLECĂTÓR, *descălecători,* s. m. (Înv. şi arh.) Întemeietor de ţară. [Var.: **descălicătór** s. m.] — Din **descăleca** + suf. *-(ă)tor.*

DESCĂLICÁ vb. I. v. **descăleca.**

DESCĂLICÁRE s. f. v. **descălecare.**

DESCĂLICÁT s. n. v. **descălecat.**

DESCĂLICĂTOÁRE s. f. v. **descălecătoare.**

DESCĂLICĂTÓR s. m. v. **descălecător.**

DESCĂLŢÁ, *descálţ,* vb. I. Refl. şi tranz. A(-şi) scoate încălţămintea. — Lat. **discalciare.**

DESCĂLŢÁRE, *descălţări,* s. f. Acţiunea de *a (se) descălţa.*

DESCĂLŢÁT¹ s. n. Descălţare. — V. *descălţa.*

DESCĂLŢÁT², *-Ă, descălţaţi, -te,* adj. Care şi-a scos sau căruia i s-a scos încălţămintea. — V. *descălţa.*

DESCĂPĂŢÍNÁ vb. I. v. **descăpăţîna.**

DESCĂPĂŢÎNÁ, *descăpăţînez,* vb. I. Tranz. (Înv. şi arh.) A decapita. [Var.: **descăpăţiná** vb I] — Din **des¹-** + **căpăţînă.**

DESCÁRCÁ, *descárc,* vb. I. Tranz. 1. A goli de conţinut un vehicul de transport. ✦ A da jos încărcătura dintr-un vehicul. 2. A suprima sau a micşora forţele care acţionează asupra unei piese, a unei construcţii. 3. A scoate încărcătura dintr-o armă de foc. ✦ A face să ia foc, a declanşa o armă; a trage, a slobozi un foc de armă. ✦ Tranz. şi refl. A face să-şi piardă sau a-şi pierde încărcătura electrică. ✦ Refl. (Despre trăsnet sau furtună) A se dezlănţui. 4. Fig. A da curs liber, a revărsa. *Ana îşi descarcă toată indignarea pe Sabina* (C. PETRESCU). ✧ Refl. *Gîndurile ei neliniştite se descărcau în vorbe* (VLAHUŢĂ). ✦ Refl. Fig. A se uşura de o vină, de un păcat etc. (împărtăşindu-l cuiva). ✧ Expr. Tranz. *A-şi descărca conştiinţa* (sau *inima*) = a-şi uşura conştiinţa făcînd confidenţe cuiva. 5. A recunoaşte în mod oficial că o gestiune a fost corectă; a declara că nu se impută nimic gestionarului. — Lat. **discarricare.**

DESCĂRCÁRE, *descărcări,* s. f. Acţiunea de *a (se) descărca* şi rezultatul ei. ✦ Manifestare electrică produsă în atmosferă.

DESCĂRCÁT s. n. Descărcare. — V. *descărca.*

DESCĂRCĂTÓR, -OÁRE, *descărcători, -oare,* adj. Care descarcă; (despre acte) care eliberează de răspundere; justificativ. — Din **descărca** + suf. *-(ă)tor.*

DESCĂRCĂTÚRĂ, *descărcături,* s. f. 1. Ceea ce se descarcă dintr-un vehicul de transport. 2. Declanşare a unei arme de foc şi zgomotul produs de ea. — Din **descărca** + suf. *-(ă)tură.*

DESCĂRNÁ, *descărnez,* vb. I. 1. Refl. A slăbi, a fi foarte slab. 2. Tranz. (Tăbăcărie) A curăţa pieile de stratul de carne care rămîne pe ele după cenuşărit. — Din **des¹-** + **carne** (după fr. *décharner*).

DESCĂRNÁT, -Ă, *descărnaţi, -te,* adj. Foarte slab, numai piele şi oase. — V. *descărna.*

DESCĂTĂRĂMÁ, *descătărămez,* vb. I. Tranz. A desprinde din catarame. ✦ Refl. (Rar) A-şi scoate hainele (încheiate cu catarame). — Din **des¹-** + **cataramă.**

DESCĂTUŞÁ, *descătuşez,* vb. I. Tranz. şi refl. A (se) elibera din lanţuri sau din cătuşe; *fig.* a (se) elibera dintr-o constrîngere, dintr-o apăsare, din robie. — Din **des¹-** + **cătuşă.**

DESCĂTUŞÁRE, *descătuşări,* s. f. Acţiunea de *a (se) descătuşa* şi rezultatul ei.

DESCĂZÚT, *descăzuturi,* s. n. Numărul din care se scade alt număr. — *Din* **de⁴** + **scăzut.**

DESCENDÉNT, -Ă, *descendenţi, -te,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care coboară; coborîtor. 2. S. m. şi f. Persoană care coboară din..., care se trage din...; urmaş. — Fr. **descendant** (lat. lit. **descendens, -ntis**).

DESCENDÉNŢĂ, *descendenţe,* s. f. 1. Înrudire în linie coborîtoare; filiaţie. 2. (Cu sens colectiv) Posteritate, urmaşi. — După fr. **descendance.**

DESCENTRÁ, *descentrez,* vb. I. Tranz. (Tehn.) A face să-şi piardă poziţia simetrică faţă de centru. — După fr. **décentrer.**

DESCENTRALIZÁ, *descentralizez,* vb. I. Tranz. A acorda independenţă administrativă diverselor organe locale ale unei administraţii de stat. — După fr. **décentraliser.**

DESCENTRALIZÁRE, *descentralizări,* s. f. Acţiunea de *a descentraliza* şi rezultatul ei; independenţă administrativă acordată organelor locale ale unei administraţii de stat.

DESCERNÍ, *descernesc,* vb. IV. Refl. (Înv.) A înceta să mai poarte haine de doliu. — Din **des¹-** + **cerni.**

DESCHEIÁ, *deschéi,* vb. I. 1. Tranz. A scoate un nasture din butonieră, a face să nu mai fie încheiat. ✦ A desface o haină încheiată în nasturi, desprinzîndu-i nasturii din butoniere. *Descheind vestonul se simţi cuprins de după gît* (CAMILAR). ✦ A desface cuiva haina din nasturi. *Descheie copilul la gît.* 2. Refl. (Despre obiecte compuse din bucăţi; *p. ext.* despre bucăţile care alcătuiesc un întreg) A se desface din încheieturi. [Var.: **deschiá** vb. I] — Lat. **disclavare.**

DESCHEIÁT, -Ă, *descheiaţi, -te,* adj. (Despre haine) Cu nasturii scoşi din butonieră; neîncheiat; (despre persoane) cu haina neîncheiată. — V. *descheia.*

DESCHIÁ vb. I. v. **descheia.**

DESCHIABURÍ, *deschiaburesc,* vb. IV. Tranz. 1. A desfiinţa, pe cale de lege, posibilităţile de exploatare ale chiaburilor. 2. (Impr.) A scoate pe cineva din rîndul chiaburilor, a nu-l mai considera chiabur. — Din **des¹-** + **chiaburi.**

DESCHIABURÍRE, *deschiaburiri,* s. f. Acţiunea de *a deschiaburi* şi rezultatul ei.

DESCHÍDE, *deschíd,* vb. III. 1. Tranz. A da la o parte, a împinge în lături o uşă, o fereastră, un capac etc. care închide ceva. ✧ Expr. *A(-i) deschide* (cuiva) *porţile* = a(-i) da (cuiva) acces liber (la ceva). ✦ A descoperi deschizătura de acces într-o încăpere sau într-un spaţiu, dînd la o parte uşa sau capacul care o închide. ✧ Expr. *A-şi deschide urechile* = a asculta cu mare atenţie. *A-şi deschide sufletul* (sau *inima*) = a face destăinuiri, a spune tot ce are pe suflet. *A deschide* (sau, refl., *a i se deschide*) *cuiva pofta de mîncare* = a provoca cuiva (sau a căpăta) poftă de mîncare. ✦ A descuia. ✦ Refl. (Despre ferestre şi uşi) A lăsa liber accesul sau vederea în... sau spre..., a da spre... *Din salon se deschid uşi... spre terasă* (CAMIL PETRESCU). ✦ A îndepărta terenurile sterile situate deasupra unui zăcămînt, în vederea exploatării lui. 2. Tranz. A desface, a face să nu mai fie împreunat sau strîns. ✧ Expr. *A deschide gura* = a) a îndepărta buzele şi fălcile una de alta pentru a sorbi, a mînca sau a vorbi; b) a vorbi. *A deschide cuiva gura* = a face, a sili pe cineva să vorbească. *A deschide ochii* = a) a ridica pleoapele descoperind ochiul; *p. ext.* a se deştepta din somn; b) a se naşte. *A deschide* (sau, refl., *a i se deschide*) *cuiva ochii* = a face pe cineva (sau a ajunge) să-şi dea seama de ceva. *A(-şi) deschide ochii (bine)* = a fi foarte atent la ceva; a înţelege bine ceva. *A deschide ochii mari* = a se mira tare de ceva. *A deschide mîna* = a desface degetele strînse în pumn; *fig.* a fi darnic. *A deschide braţele* = a întinde braţele în lături pentru a îmbrăţişa pe cineva; *fig.* a primi pe cineva cu bucurie. 3. Tranz. A desface, a dezlipi un plic, a scoate din plic, a despături o scrisoare (pentru a lua cunoş-

tință de conținut). ✦ A întoarce coperta împreună cu una sau mai multe file ale unei cărți, ale unui caiet, a desface o carte sau un caiet la o anumită pagină. ✦ A face o incizie într-o rană sau într-o cavitate a corpului. 4. Refl. (Despre pământ sau formații ale lui; prin analogie, despre valuri) A se despica, a se crăpa. ✦ (Despre găuri sau crăpături) A se forma. ✦ (Despre răni) A începe să sîngereze sau să supureze; a înceta să mai fie închis. ✦ (Despre flori) A-și desface petalele. ✦ (Despre peisaje, privelişti) A se înfățișa vederii, a se desfășura. 5. Tranz. (Adesea fig.) A săpa, a tăia, a croi un drum, o șosea, o cărare. ◇ Expr. *A deschide cuiva cariera* = a înlesni cuiva să-și facă o situație profesională bună. 6. Tranz. A porni o acțiune, a face începutul; a începe. *I-au deschis proces* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *A deschide vorba despre ceva* = a începe, a aborda un subiect. ✦ A face prima mișcare într-o partidă de șah. ✦ A trece mingea unui coechipier, pentru ca acesta să întreprindă o acțiune ofensivă. 7. Tranz. A face să ia naștere, să funcționeze, a înființa, a organiza o școală, o instituție etc. 8. Tranz. (În expr.) *A deschide o paranteză* = a pune primul dintre cele două semne care formează o paranteză; *fig.* a face o digresiune în cursul unei expuneri. 9. Refl. (Despre culori sau obiecte colorate) A căpăta o nuanță mai luminoasă, mai apropiată de alb. ✦ Tranz. și refl. Fig. A da sau a căpăta o înfățișare luminoasă, prietenoasă. 10. Refl. (Despre vocale) A trece din seria vocalelor închise în seria vocalelor deschise. [Prez. ind. și: (reg.) *deschíz*; perf. s. *deschisei*, part. *deschis*. — Var.: (pop.) **deșchíde** vb. III] — Lat. discludere.

DESCHÍDERE, *deschideri*, s. f. I. Acțiunea de *a (se) deschide* și rezultatul ei. ✦ (La șah) Primele mișcări cu care se începe o partidă. ✦ (Sport) Trecerea mingii de către un jucător unui coechipier, pentru a întreprinde o acțiune ofensivă. II. 1. Distanța, depărtarea dintre fălcile unei unelte de prindere, ale unei piese de apucat sau ale unui dispozitiv de fixare pentru prelucrarea pieselor. ✦ Distanța orizontală dintre marginile unui gol. 2. Spațiu liber într-un zid, într-un perete etc., pentru iluminare și aerisire sau pentru circulație. ✦ Locul unde apare sau unde se formează o deschizătură, o gaură, o intrare. ✦ Loc unde apar la suprafața pământului rocile de adîncime în urma eroziunii scoarței pămîntului. [Var.: (pop.) **deșchídere** s. f.]

DESCHILINÍ, *deschilinesc*, vb. I. Tranz. și refl. (Înv. și reg.) A (se) deosebi; a (se) separa. — Din **des**[1]- + **chilín** (puțin folosit, ‹magh. *külön*).

DESCHILINÍRE, *deschilíniri*, s. f. (Înv. și reg.) Faptul de *a (se) deschilini*.

DESCHINGÁ, *deschíng*, vb. I. Tranz. A scoate sau a slăbi chinga unui cal, unui măgar etc. — Din **des**[1]- + [în]**chinga**.

DESCHIOTORÁ, *deschiotorez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A desface o cheotoare; a dezlega un șiret, o baieră etc. [Pr.: *-chio-*] — Din **des**[1]- + **chiotoare** (= *cheotoare*).

DESCHÍS, **-Ă**, *deschiși*, *-se*, adj. 1. (Despre uși, porți, capace etc.) Dat la o parte astfel încît să lase descoperită deschizătura corespunzătoare. 2. (Despre încăperi, lăzi etc.) Cu ușa sau capacul neînchise sau neîncuiate, permițînd accesul în interior. ◇ Expr. *Aplauze la scenă deschisă* = aplauze în timpul desfășurării unui spectacol teatral. *A avea* (sau *a ține*) *casă deschisă* = a avea mereu musafiri; a fi primitor. ✦ (Despre vehicule) Neacoperit. *Camion deschis*. ✦ (În expr.) *Scrisoare deschisă* = text cu ton polemic redactat în formă de scrisoare, pentru a fi dat publicității. *Vot deschis* sau *alegere deschisă* = vot sau alegere pe față, prin ridicare de mîini. *Ședință* (sau *adunare*) *deschisă* = ședință (sau adunare) la care participă și persoane străine de organizația respectivă. 3. Fig. (Adesea adverbial) Lipsit de ascunzișuri, de fățărnicie, sincer. ◇ Expr. *Deschis la vorbă* sau *cu sufletul deschis*, *cu inima deschisă* = sincer, fără ascunzișuri. *Deschis la minte* (sau *la cap*) = deștept. *Cu pieptul deschis* = fără teamă, plin de curaj. 4. (Despre obiecte care se pot închide) Cu marginile (sau cu părțile componente) desfăcute, îndepărtate; care nu mai e împreunat sau strîns. *A lăsat foarfecele deschis*. ✦ (Despre ochi) Neacoperit de pleoape, cu vederea liberă; *fig.* care nu doarme, care e treaz. ◇ Expr. *A avea ochii deschiși* = a privi cu multă atenție; a fi vigilent. ✦ (Despre mînă) Cu degetele întinse, răsfirate; *fig.* darnic. ✦ (Despre brațe) Întinse și depărtate între ele pentru a cuprinde ceva, a îmbrățișa pe cineva. ✦ (Despre aripi) Desfăcut, întins pentru zbor. ✦ (Despre răni) Care sîngerează sau supurează, care nu este vindecat. 5. (Despre terenuri) Neîngrădit, neîmprejmuit; *p. ext.* care se întinde pe o mare distanță; (despre drumuri) pe care se poate circula nestingherit, fără obstacole. ◇ *Oraș deschis* = oraș care, potrivit dreptului internațional, nu poate fi bombardat în timp de război, fiind nefortificat sau neapărat. *Port deschis* = port în care au acces navele de orice naționalitate. 6. (În expr.) *Vocală deschisă* = vocală în timpul articulării căreia maxilarele sînt mai îndepărtate unul de altul decît în timpul articulării unei vocale închise, iar canalul dintre limbă și palat este mai larg. *Silabă deschisă* = silabă terminată în vocală. 7. (Despre culori) Cu o nuanță mai apropiată de alb decît de negru; luminos, clar. [Var.: (pop.) **deșchís**, **-ă** adj.] — V. *deschide*.

DESCHIZĂTÓR, **-OÁRE**, *deschizători*, *-oare*, s. m. și f. (În expr.) *Deschizător de drumuri* = inițiator, inovator. — Din **deschiz** (prez. ind. al lui *deschide*) + suf. *-(ă)tor*.

DESCHIZĂTÚRĂ, *deschizături*, s. f. Loc liber prin care se poate pătrunde în interiorul unui lucru sau prin care se poate vedea. — Din **deschiz** (prez. ind. al lui *deschide*) + suf. *-(ă)tură*.

DESCIFRÁ, *descifrez*, vb. I. Tranz. 1. A citi (și a căuta să înțeleagă) un text necitet sau scris într-o limbă necunoscută, cu caractere necunoscute sau cu semne convenționale. ✦ A interpreta un plan, o hartă etc. ✦ A citi și a interpreta, la prima vedere, o partitură muzicală. 2. Fig. A înțelege ceva obscur, a-i prinde sensul; a ghici, a desluși. — După fr. *déchiffrer*.

DESCIFRÁBIL, **-Ă**, *descifrabili*, *-e*, adj. Care poate fi (ușor) descifrat. — După fr. *déchiffrable*.

DESCIFRÁRE, *descifrări*, s. f. Acțiunea de *a descifra*.

DESCÍNDE, *descínd*, vb. III. Intranz. 1. A-și avea originea, a se trage din cineva. 2. A se da jos, a coborî. *Ceata de amici... descinse din automobil și îl urmă* (C. PETRESCU). 3. A ajunge (și a se opri) într-un loc: a trage (la un hotel, la o gazdă). 4. (Despre organele forței publice) A se deplasa, a sosi la fața locului în vederea unei investigații sau a unei percheziții. [Perf. s. *descinsei*, part. *descins*] — Lat. lit. descendere (fr. descendre).

DESCÍNDERE, *descinderi*, s. f. Acțiunea de *a descinde* și rezultatul ei.

DESCÍNGE, *descíng*, vb. III. Tranz. și refl. A(-și) dezlega, a(-și) desface, a(-și) scoate cureaua, brîul, cingătoarea ◇ Refl. (Despre cingătoare) *Brîul i se descingea* (ALECSANDRI). [Perf. s. *descinsei*, part. *descins*] — Lat. discingere.

DESCÍNS, **-Ă**, *descinși*, *-se*, adj. Cu brîul, cingătoarea sau cureaua dezlegată. — V. *descinge*.

DESCINTRÁ, *descintrez*, vb. I. Tranz. A îndepărta cintrele care au servit la construirea unei bolți sau a unui arc. — Fr. **décintrer**.

DESCINTRÁRE, *descintrări*, s. f. Acțiunea de *a descintra* și rezultatul ei.

DESCÎLCÍ, *descîlcesc*, vb. IV. Tranz. A desface fire de ață, de păr etc. încîlcite, încurcate. ✦ Fig. A descurca, a lămuri, a limpezi. — Din **des**[1]- + [în]**cîlci**.

DESCÎNTÁ, *descînt*, vb. I. 1. Intranz. (În practicile magice; construit cu dativul persoanei) A rosti descîntece însoțite de anumite gesturi magice, pentru a obține îndepărtarea unui farmec, vindecarea de o boală. ✦ Tranz. A fermeca, a vrăji (rostind descîntece). 2. Tranz. A certa, a mustra; a bate la cap. *Las pe bătrîni să te descînte și să te judece... în legea lor* (CREANGĂ). — Lat. dis-cantare.

DESCÎNTĂTÓR, **-OÁRE**, *descîntători*, *-oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care descîntă, care face vrăji. — Din **descînta** + suf. *-(ă)tor*.

DESCÎNTĂTÚRĂ, *descîntături*, s. f. Descîntec. — Din **descînta** + suf. *-(ă)tură*.

DESCÎNTEC, *descîntece*, s. n. Faptul de a descînta; formulă magică (în versuri) care se rostește, însoțită de gesturi, de către cei care descîntă; vrajă. — Din **des**[1]- + **cîntec**.

DESCLEIÁ, *descleiez*, vb. I. Tranz. 1. A dezlipi ceea ce este lipit (cu clei). ◇ Refl. *Uite, că s-au descleiat ochelarii* (SADOVEANU). 2. A curăța firele de mătase naturală sau țesăturile de bumbac de substanțele cleioase, prin spălare. — Din **des**[1]- + [în]**cleia**.

DESCLEIÉRE, *descleieri*, s. f. Acțiunea de *a descleia*.

DESCLEȘTÁ, *descleștez*, vb. I. Tranz. și refl. 1. A (se) desface, a (se) degaja dintr-o strînsoare, dintr-o încleștare. ◇ Expr. (Tranz.) *A-i descleșta cuiva fălcile* = a constrînge pe cineva să vorbească. (Refl.) *A i se descleșta cuiva fălcile* = a începe în sfîrșit să vorbească. 2. A (se) desprinde, a (se) smulge cu greu din locul unde se află fixat. — Din **des**[1]- + [în]**cleșta**.

DESCLEȘTÁRE, *descleștări*, s. f. Acțiunea de *a (se) descleșta*.

DESCLOCÍ, *desclocesc*, vb. IV. Tranz. A face ca o cloșcă să înceteze de a mai cloci. — Din **des**[1]- + **cloci**.

DESCOÁSE, *descós*, vb. III. Tranz. 1. A desface din cusături sau din tivuri un obiect cusut. 2. Fig. A analiza în mod amănunțit o problemă, o situație etc., pentru a o înțelege. ✦ A pune cuiva întrebări multe și insistente pentru a afla ceea ce simte sau ceea ce gîndește; a iscodi. [Perf. s. *descusui*, part. *descusut*] — Din **des**[1]- + **coase**.

DESCOJÍ, *descojesc*, vb. IV. Tranz. A curăța de coajă. — Din **des**[1]- + **coji**.

DESCOJÍRE, *descojiri*, s. f. Acțiunea de *a descoji*.

DESCOLĂCÍ, *descolăcesc*, vb. IV. Refl. A se desface din jurul unui corp sau al unui obiect pe care este încolăcit; a se desface din încolăcire. — Din **des**[1]- + [în]**colăci**.

DESCOMPLETÁ, *descompletez*, vb. I. Tranz. A lua ceva dintr-un tot lăsîndu-l incomplet. ✦ Refl. A înceta de a mai fi complet. — Din **des**[1]- + **completa** (după fr. *décompléter*).

DESCOMPLETÁRE, *descompletări*, s. f. Acțiunea de *a descompleta*.

DESCOMPÚNE, *descompún*, vb. III. 1. Tranz. A desface în părțile componente. ✦ Refl. Fig. A se destrăma, a se dezmembra. 2. Refl. (Despre materii și corpuri organice) A se altera, a se strica, a putrezi. 3. Refl. Fig. (Despre oameni) A-și schimba prin deformare caracterul, înfățișarea morală sau fizică; (despre față, trăsături etc.) a se crispa, a se contracta. [Perf. s. *descompusei*, part. *descompus*] — Din **des**[1]- + **compune** (după fr. *décomposer*).

DESCOMPÚNERE, *descompuneri*, s. f. Faptul de *a (se) descompune*.

DESCOMPÚS, **-Ă**, *descompuși*, *-se*, adj. 1. Desfăcut în părțile componente. 2. (Despre materii organice) Alterat, stricat, putrezit. 3. Fig. Care are înfățișarea morală sau fizică deformată; (despre fața omului) crispat, contractat. — V. *descompune*.

DESCONCENTRÁ, *desconcentrez*, vb. I. Tranz. A lăsa la vatră ostașii concentrați. — Din **des**[1]- + **concentra**.

DESCONCENTRÁRE, *desconcentrări*, s. f. Acțiunea de *a desconcentra* și rezultatul ei.

DESCONGESTIONÁ, *descongestionez*, vb. I. Tranz. A elibera un organ de un aflux de sînge, a face să se împrăştie sîngele îngrămădit; a face să dispară congestia. ✦ Fig. A elibera o regiune sau o localitate de un surplus de populaţie; a face ca o cale de comunicaţie să nu mai fie aglomerată. [Pr.: *-ti-o-*] — Din **des**[1]- + **congestiona** (după fr. *décongestionner*).

DESCONGESTIONÁRE, *descongestionări*, s. f. Acţiunea de *a descongestiona* şi rezultatul ei. [Pr.: *-ti-o-*]

DESCONSIDERÁ, *desconsíder*, vb. I. Tranz. A nu da cuiva consideraţie, stimă, atenţie; a dispreţui. — Din **des**[1]- + **considera** (după fr. *déconsidérer*).

DESCONSIDERÁRE, *desconsiderări*, s. f. Faptul de *a desconsidera*; lipsă de consideraţie, de stimă faţă de cineva; dispreţ.

DESCONSIDERÁŢIE s. f. Desconsiderare. — După fr. **déconsidération**.

DESCOPERÍ, *descópăr*, vb. IV. Tranz. 1. A lua, a ridica de pe un obiect sau de pe o persoană ceea ce le acoperă. ✦ Refl. A-şi scoate pălăria, căciula etc. ✦ Fig. A lăsa neocrotit, neapărat, expus unui atac. *A descoperi aripa dreaptă a unei armate.* ✦ Tranz. şi refl. Fig. A (se) da pe faţă, a (se) dezvălui, a (se) trăda. 2. A găsi un lucru căutat, necunoscut sau ascuns; a afla. ✧ Expr. *A descoperit America*, se spune în bătaie de joc despre cineva care se laudă cu o faptă obişnuită, lipsită de importanţă. ✦ A pătrunde o taină, un mister. — Lat. **disco(o)perire**.

DESCOPERÍRE, *descoperiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) descoperi* şi rezultatul ei; (concr.) ceea ce a fost descoperit, aflat.

DESCOPERÍT, -Ă, *descoperiţi, -te*, adj. 1. Dezvelit, neacoperit; expus vederii. ✦ (Despre cap, *p. ext.* despre oameni) Fără pălărie, căciulă etc. ✦ (Despre case sau încăperi) Fără tavan. ✦ Fig. Fără apărare. *Aripa descoperită a armatei.* 2. Fără acoperire legală; *p. ext.* (fam.) cu lipsuri financiare, fără bani. — V. *descoperi*.

DESCOPERITÓR, -OÁRE, *descoperitori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care face o descoperire. — Din **descoperi** + suf. *-(i)tor*.

DESCORDÁ vb. I. v. **discorda**.

DESCORDÁRE s. f. v. **discordare**.

DESCORDÁT, -Ă adj. v. **discordat**.

DESCOTOROSÍ, *descotorosesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. A (se) degaja, a (se) elibera, a scăpa de cineva sau de ceva care supără, care incomodează; a (se) dezbăra. — Din **des**[1]- + **cotorosi**.

DESCOTOŞMÁNÁ vb. I. v. **descotoşmăni**.

DESCOTOŞMĂNÍ, *descotoşmănesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A(-şi) scoate hainele, ţoalele în care e înfăşurat. [Var.: **descotoşmănă** vb. I] — Din **des**[1]- + [în]**cotoşmăni**.

DESCOVOIÁ, *descovói*, vb. I. Tranz. A îndrepta un obiect încovoiat, arcuit sau curbat; a dezdoi. — Din **des**[1]- + [în]**covoia**.

DESCREIERÁT, -Ă, *descreieraţi, -te*, adj. (Despre oameni şi manifestările lor; adesea substantivat) Fără minte; smintit, nebun, nesăbuit. — Din **des**[1]- + **creier** (după fr. *écervelé*).

DESCRESCĂTÓR, -OÁRE, *descrescători, -oare*, adj. Care descreşte. — Din **des**[1]- + **crescător**.

DESCRÉŞTE, *descresc*, vb. III. Intranz. A scădea, a se reduce, a se micşora, a se împuţina. [Perf. s. *descrescui*, part. *descrescut*] — Din **des**[1]- + **creşte** (după fr. *décroître*).

DESCRÉŞTERE, *descreşteri*, s. f. Faptul de *a descreşte*; scădere, reducere, micşorare, împuţinare.

DESCREŢÍ, *descreţesc*, vb. IV. Tranz. A netezi o ţesătură, o haină încreţită; a desface creţurile. ✦ Tranz. şi refl. A face să nu mai fie sau a nu mai fi încruntat; *fig.* a (se) destinde, a (se) înseninа. ✦ (Rar) A deschide un obiect legat cu şnur. *Punga ş-o descreţeşte* (PANN). — Din **des**[1]- + [în]**creţi**.

DESCREŢÍRE, *descreţiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) descreţi* şi rezultatul ei.

DESCREŢÍT, -Ă, *descreţiţi, -te*, adj. Cu creţurile desfăcute, netezite. — V. *descreţi*.

DESCRÍE, *descriu*, vb. III. Tranz. 1. A prezenta, a înfăţişa, a zugrăvi ceva prin cuvinte. 2. A trasa o linie curbă, un arc sau un arc de cerc. 3. A parcurge o traiectorie. [Perf. s. *descrisei*, part. *descris*] — Fr. **décrire** (după *scrie*).

DESCRÍERE, *descrieri*, s. f. Acţiunea de *a descrie* şi rezultatul ei. ✦ Scriere sau pasaj dintr-o scriere în care se descrie ceva.

DESCRIPTÍV, -Ă, *descriptivi, -e*, adj. 1. Care descrie; care conţine o descriere. 2. (În expr.) *Geometrie descriptivă* = ramură a geometriei care foloseşte metode de cercetare bazate pe reprezentarea unui punct din spaţiu cu ajutorul proiecţiilor pe două planuri. — Fr. **descriptif** (lat. lit. **descriptivus**).

DESCRÍPŢIE, *descripţii*, s. f. (Ieşit din uz) Descriere. [Var.: (înv.) **descripţiúne** s. f.] — Fr. **description** (lat. lit. **descriptio, -onis**).

DESCRIPŢIÚNE s. f. v. **descripţie**.

DESCRUCIŞÁ, *descrucişez*, vb. I. Tranz. (Rar) A depărta unul de altul două obiecte aşezate cruciş. — Din **des**[1]- + [în]**crucişa**.

DESCRUCIŞÁRE, *descrucişări*, s. f. (Rar) Faptul de *a descrucişa*.

DESCRUNTÁ, *descrunt*, vb. I. Tranz. şi refl. (Rar) A(-şi) descreţi fruntea; a(-şi) îmblînzi privirea, expresia aspră, cruntă a feţei. — Din **des**[1]- + [în]**crunta**.

DESCUAMÁ, pers. 3 *descuamează*, vb. I. Refl. (Despre epidermă) A se coji în urma unei boli eruptive sau de piele. [Pr.: *-cua-*] — Fre. **desquamer** (lat. lit. **desquamare**).

DESCUAMÁRE, *descuamări*, s. f. Faptul de *a se descuama*; fenomen patologic de cojire a epidermei. [Pr.: *-cua-*]

DESCUIÁ, *descúi*, vb. I. Tranz. A deschide cu cheia. — Lat. **discuneare**.

DESCUIÁT, -Ă, *descuiaţi, -te*, adj. (Despre uşi, încăperi etc.) Care nu (mai) este încuiat; care a fost deschis cu cheia. — V. *descuia*.

DESCÚLŢ, -Ă, *descúlţi, -e*, adj. Cu picioarele goale; descălţat. ✦ Fig. (Substantivat) Om sărac. — Lat. ***disculceus** (= *disculceatus*).

DESCULŢÁ, *descúlţ*, vb. I. Refl. şi tranz. (Reg.) A (se) descălţa. — Lat. ***disculciare**.

DESCULŢÁT, -Ă, *descúlţaţi, -te*, adj. (Reg.) Descălţat, desculţ. — V. *desculţa*.

DESCUMPĂNÍ, *descumpănesc*, vb. IV. Tranz. A face pe cineva să-şi piardă echilibrul sufletesc; a dezorienta, a dezechilibra. — Din **des**[1]- + **cumpăni**.

DESCUMPĂNÍRE, *descumpăniri*, s. f. Faptul de *a descumpăni*; dezorientare, dezechilibrare.

DESCUMPĂNÍT, -Ă, *descumpăniţi, -te*, adj. Care şi-a pierdut, şi-a zdruncinat echilibrul sufletesc; dezorientat, dezechilibrat. — V. *descumpăni*.

DESCURAJÁ, *descurajez*, vb. I. Refl. şi tranz. A-şi pierde sau a face pe cineva să-şi piardă curajul, entuziasmul, nădejdea; a (se) demoraliza. — După fr. **décourager**.

DESCURAJÁRE, *descurajări*, s. f. Faptul de *a (se) descuraja*; *p. ext.* starea celui care şi-a pierdut curajul; deprimare, demoralizare.

DESCURAJÁT, -Ă, *descurajaţi, -te*, adj. Care şi-a pierdut curajul, entuziasmul, nădejdea; deprimat, demoralizat. — V. *descuraja*.

DESCURAJATÓR, -OÁRE, *descurajatori, -oare*, adj. (Rar) Care te face să-ţi pierzi curajul; demoralizant, deprimant. — Din **descuraja** + suf. *-tor*.

DESCURCÁ, *descúrc*, vb. I. 1. Tranz. A face să nu mai fie încurcat; a descîlci. 2. Refl. şi tranz. A ieşi sau a scoate pe cineva dintr-o situaţie încurcată, dificilă, neobişnuită. 3. Tranz. A lămuri, a limpezi o problemă, o situaţie confuză, încurcată. — Din **des**[1]- + [în]**curca**.

DESCURCĂRÉŢ, -EÁŢĂ, *descurcăreţi, -e*, adj. Care ştie să se descurce (2). — Din **descurca** + suf. *-ăreţ*.

DESCUSÚT, -Ă, *descusuţi, -te*, adj. (Despre o cusătură; *p. ext.* despre un lucru cusut) Cu aţa ruptă, destrămat în locul unde a fost cusut. — V. *descoase*.

DES-DE-DIMINEÁŢĂ adv. v. **dis-de-dimineaţă**.

DES-DE-DIMINICIOÁRĂ adv. v. **dis-de-dimineacioară**.

DESDIMINEÁŢĂ adv. v. **dis-de-dimineaţă**.

DESEÁRĂ adv. În seara zilei curente; astă-seară. ✧ Loc. adv. *În deseară* = spre seară, pe înserat; (fiind vorba de poziţia soarelui) aproape de asfinţit. [Pr.: (reg.) *desáră*. — Var.: **diseáră** adv.] — Din **de**[4] + **seară**.

DESEÁTINĂ s. f. v. **desetină**.

DESECÁRE s. f. Operaţie de eliminare a prisosului de apă dintr-un teren umed, pentru a-l face cultivabil sau apt pentru construcţii. ✦ Operaţie de eliminare mecanică a apei din cărbune. — Din **de**[4] + **secare** (după fr. *dessécher*).

DESÉMN s. n. v. **desen**.

DESEMNÁ[1] vb. I. v. **desena**.

DESEMNÁ[2], *desemnez*, vb. I. Tranz. A indica, a numi o persoană ca fiind potrivită pentru o demnitate sau pentru o funcţie. ✦ (Rar) A indica unei persoane un anumit lucru. *Episcopul mi-a şi desemnat o parohie bună în Sătmar* (REBREANU). — Fr. **désigner** (lat. lit. **designare**; după *semn*).

DESEMNÁRE, *desemnări*, s. f. Faptul de *a desemna*.

DESÉN, *desene*, s. n. 1. Reprezentare grafică a unui obiect pe o suprafaţă plană sau curbă, prin linii, puncte, pete, simboluri etc. 2. Arta sau tehnica de a desena. [Pl. şi: *desenuri*. — Var.: **desémn** s. n.] — Fr. **dessin**.

DESENÁ, *desenez*, vb. I. 1. Tranz. A executa un desen cu mîna liberă sau cu ajutorul instrumentelor. 2. Refl. A apărea, a ieşi în evidenţă; a se profila, a se contura. 3. Tranz. Fig. (Rar) A schiţa, a contura o problemă, o chestiune. [Var.: **desemná**, (înv.) **desiná** vb. I] — Fr. **dessiner**.

DESENÁRE, *desenări*, s. f. Acţiunea de *a desena* (1).

DESENÁT s. n. Desenare. — V. *desena*.

DESENATÓR, -OÁRE, *desenatori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care desenează; artist care practică arta desenului, în special a desenului decorativ sau tehnic. — După fr. **dessinateur**.

DÉSEORI adv. Adeseori. — Din **des[e]** + **ori**.

DESÉRT, *deserturi*, s. n. Mîncare uşoară, de obicei dulce[1] (2), care se serveşte la sfîrşitul mesei; timpul cînd se serveşte această mîncare. — Fr. **dessert**.

DESERVÍ[1], *deservesc*, vb. IV. Tranz. A face cuiva un rău serviciu, a nu servi cum trebuie. — Fr. **desservir**.

DESERVÍ[2], *deservesc*, vb. IV. Tranz. (Impr.) 1. A servi o colectivitate, a executa un serviciu în folos obștesc. 2. A îngriji o mașină în timpul funcționării ei. — Fr. desservir (lat. lit. desservire).

DESERVÍRE, *deserviri*, s. f. Acțiunea de *a deservi*[2].

DÉSET s. n. (Rar) 1. Desiș de tufe sau de copăcei. 2. Îngrămădire de oameni sau de lucruri; înghesuială, aglomerație. — Din des[1] + suf. *-et*.

DESETÍNĂ, *desetine*, s. f. 1. (În orînduirea feudală din țările românești) Impozit de zece la sută din recoltă, mai ales din recolta de la stupii de albine; zeciuială, dijmă. 2. Măsură agrară rusească, folosită odinioară și la noi, egală cu 1,09 ha. [Acc. și: *desétină*. — Var.: (2) deseátină s. f.] — Bg., sb. desetina.

DESEZISÁ, *desezisez*, vb. I. Refl. (Despre autorități) A se declara incompatibil pentru cercetarea unei pricini. ✦ Tranz. (Neobișnuit) A deposeda pe cineva de o sarcină. — După fr. dessaisir.

DESEZISÁRE, *desezisări*, s. f. Faptul de *a (se) desezisa*.

DESFÁCE, *desfac*, vb. III. 1. Tranz. și refl. A (se) descompune în părțile componente. ✦ Tranz. A face ca ceva efectuat să revină la starea anterioară. ✦ Tranz. A anula o învoială, un contract etc. 2. Tranz. și refl. A (se) desprinde din locul sau din legătura în care este prins, fixat. 3. Refl. și tranz. A (se) despărți, a (se) separa de cineva sau de ceva. 4. Tranz. A deschide un obiect, dezlegîndu-l, tăindu-l, ridicîndu-i capacul etc. ✦ A desfășura, deschizînd, întinzînd, resfirînd; a despături. ✧ Expr. *A desface patul* = a pregăti patul pentru dormit. ✦ Refl. (Despre flori) A-și deschide petalele. 5. Tranz. A vinde; a lichida prin vînzare. 6. Intranz. (În superstiții; construit cu dativul persoanei) A nimici vraja sau farmecul care apasă asupra cuiva. ✧ Tranz. *S-o găsi cineva care să desfacă făcutul locului aceluia* (ISPIRESCU). — Lat. dis-facere.

DESFÁCERE, *desfaceri*, s. f. Acțiunea de *a (se) desface* și rezultatul ei; descompunere, despărțire, dezorganizare; anulare; vînzare. ✦ Lichidare.

DESFĂCÁ, *desfác*, vb. I. Tranz. (Reg.) A scoate boabele de pe știuleții de porumb; a curăța știuleții de pănuși. — Lat. dis-fabicare.

DESFĂCÁT s. n. (Reg.) Acțiunea de *a desfăca*.

DESFĂCÚT[1] s. n. Desfacere. — V. *desface*.

DESFĂCÚT[2], **-Ă**, *desfăcuți, -te*, adj. 1. (Despre obiecte formînd un tot) Descompus, desprins (în bucăți); răsfirat, împrăștiat; demontat. 2. (Jur.) Anulat. 3. (Despre haine) Descheiat, dezlegat. ✦ (Despre scrisori, pachete etc.) Deschis. — V. *desface*.

DESFĂȘÁ, *desfáș*, vb. I. Tranz. A desface un copil de fașă sau, *p. ext.*, de scutecele cu care este înfășat. [Prez. ind. *desfáș, desfeși, desfașă, desfășăm* etc.] — Lat. disfasciare.

DESFĂȘÁT, **-Ă**, *desfășați, -te*, adj. Cu fașa sau cu scutecele desfăcute. — V. *desfășa*.

DESFĂȘURÁ, *desfășór*, vb. I. 1. Tranz. A face ca un obiect să nu mai fie înfășurat sau ghemuit, a desface, a întinde în toată lungimea sau suprafața. ✧ Refl. *Turbanul nu i s-ar fi desfășurat* (NEGRUZZI). ✦ Refl. (Despre unități militare) A trece la o formație de luptă. 2. Refl. Fig. (Despre locuri și priveliști din natură) A se înfățișa, a se arăta treptat (în toată amploarea); a se întinde, a se așterne pînă departe. ✧ Tranz. *Cît de măreț și de solemn își desfășura codrul valurile* (SADOVEANU). ✦ (Despre fapte, evenimente etc.) A se petrece, a decurge; a evolua în fazele sale succesive. 3. Tranz. A înfăptui o acțiune de durată, pe etape succesive și pe un plan larg. ✧ Refl. *Ce viață arzătoare... trebuia să se desfășoare acolo* (VORNIC). [Prez. ind. și: *desfășur*] — Lat. disfasciolare.

DESFĂȘURÁRE, *desfășurări*, s. f. Acțiunea de *a (se) desfășura*. ✦ Întindere în plan a suprafeței anumitor corpuri geometrice (con, cilindru etc.) tăiate după generatoarea lor. ✦ (În literatură și în domeniul reprezentărilor scenice, în expr.) *Desfășurarea acțiunii* = evoluția acțiunii, succesiunea diferitelor ei momente în vederea deznodămîntului.

DESFĂȘURÁT, **-Ă**, *desfășurați, -te*, adj. 1. (Despre obiecte înfășurate) Întins, desfăcut. ✦ (Despre un grup compact) Răsfirat într-o anumită ordine. ✦ (În expr.) *Plan desfășurat* = plan (de muncă, de activitate) defalcat pe perioade de timp. 2. (În expr.) *Comerț desfășurat* = comerț socialist, de stat sau cooperatist, la prețuri fixate de stat și fără cartele sau rații. — V. *desfășura*.

DESFĂT s. n. (Rar) Desfătare. — Postverbal al lui desfăta.

DESFĂTÁ, *desfăt*, vb. I. Refl. A-și petrece timpul într-o stare de mulțumire, de bucurie, de încîntare, a petrece, a se distra; a simți o mare plăcere, a se delecta. ✦ Tranz. A încînta, a fermeca. [Prez. ind. și: *desfătez*]

DESFĂTÁRE, *desfătări*, s. f. Faptul de *a (se) desfăta*; plăcere mare; încîntare, delectare; petrecere, veselie. ✦ Desfrîu.

DESFĂTÁT, **-Ă**, *desfătați, -te*, adj. (Înv.) 1. Desfătător. ✦ (Despre locuri) Plăcut la vedere; deschis, larg, frumos. 2. (Despre oameni) Bucuros, vesel; aplecat spre plăceri senzuale. — V. *desfăta*.

DESFĂTĂTÓR, **-OÁRE**, *desfătători, -oare*, adj. Care-ți desfată ochii sau simțurile; încîntător, plăcut. — Din desfăta + suf. *-(ă)tor*.

DESFĂTUÍ, *desfătuiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A sfătui pe cineva să nu facă ceea ce avea de gînd; a abate, a opri de la... — Din des[1]- + sfătui (după fr. *déconseiller*).

DESFĂTUÍRE, *desfătuiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a desfătui*.

DESFĂȚÁ, *desfăț*, vb. I. Tranz. 1. A scoate fețele sau învelitorile de pînză de pe perne sau de pe plăpumi. 2. (Reg.) A deschide; a întinde la vedere, a expune. *Negustorii dughenele au desfățat* (SEVASTOS). — Din des[1]- + [în]fața.

DESFĂȚÁT, **-Ă**, *desfățați, -te*, adj. 1. (Despre perne sau plăpumi) Fără față, neînfățat. 2. (Reg.) Larg deschis, expus vederii. [Casele] *au început... a să împodobi... cu balcoane desfățate* (ALECSANDRI). — V. *desfăța*.

DESFERECÁ, *desférec*, vb. I. 1. Refl. (Despre roți, *p. ext.* despre car; la pers. 3) A pierde șinele de fier. 2. Tranz. și refl. A (se) desface din fiare, din cătușe, din lanțuri. 3. Refl. (Despre pietrele de moară, la pers. 3) A-și toci zimții de pe fețele interioare, între care sînt zdrobite boabele. — Din des[1]- + fereca.

DESFERECÁT, **-Ă**, *desferecați, -te*, adj. 1. (Despre roți, *p. ext.* despre car) Care și-a pierdut șinele de fier. 2. Desfăcut din fiare, din cătușe, din lanțuri. 3. (Despre pietrele de moară) Cu zimții tociți. — V. *desfereca*.

DESFÍD s. n. (Înv.) Sfidare, înfruntare. — Postverbal al lui desfide.

DESFÍDE, *desfid*, vb. III. Tranz. 1. A provoca pe cineva la o acțiune sau la dovedirea unui lucru, știind de mai înainte că nu va reuși. *Desfid pe oricine în această lume să mă vadă în starea în care se află domniile-lor* (SADOVEANU). 2. A înfrunta un lucru primejdios, a nesocoti o primejdie; a sfida, a brava. [Forme gramaticale: nu are timpuri trecute] — Fr. défier (lat. lit. diffidere; după *sfida*).

DESFÍDERE s. f. (Rar) Faptul de *a desfide*; provocare, sfidare.

DESFIGURÁ, *desfigurez*, vb. I. Tranz. A strica fața, forma, înfățișarea firească a cuiva, urîțind-o; a poci, a sluți. — După fr. défigurer.

DESFIGURÁRE, *desfigurări*, s. f. Faptul de *a desfigura*; urîțire, pocire, sluțire.

DESFIGURÁT, **-Ă**, *desfigurați, -te*, adj. Urîțit, pocit, sluțit, deformat. — V. *desfigura*.

DESFIINȚÁ, *desființez*, vb. I. Tranz. A face ca ceva să nu mai existe; a suprima. ✦ A abroga, a anula un contract, o convenție etc. — Din des[1]- + [în]ființa.

DESFIINȚÁRE, *desființări*, s. f. Acțiunea de *a desființa* și rezultatul ei; suprimare, înlăturare; abrogare, anulare.

DESFIINȚÁT, **-Ă**, *desființați, -te*, adj. Suprimat, înlăturat. ✦ (Jur.) Abrogat, anulat. — V. *desființa*.

DESFIRÁ, *desfir*, vb. I. Refl. (Rar, despre fire înfășurate, *p. ext.* despre obiectul pe care sînt înfășurate aceste fire) A se desfășura (1). — Lat. disfilare.

DESFOIÁ, *desfói*, vb. I. 1. Tranz. A desprinde, a smulge petalele unei flori. 2. Refl. (Despre flori sau bobocі) A înflori, a se deschide. — Din des[1]- + [în]foia.

DESFOIÁT, **-Ă**, *desfoiați, -te*, adj. (Despre flori) Cu petalele desprinse, căzute. — V. *desfoia*.

DESFRÎNÁ, *desfrînez*, vb. I. Refl. (Rar) A se deda destrăbălării, a duce o viață necumpătată, de plăceri ușoare. — Din des[1]- + [în]frîna.

DESFRÎNÁRE, *desfrînări*, s. f. Faptul de *a se desfrîna*, de a fi desfrînat; destrăbălare.

DESFRÎNÁT, **-Ă**, *desfrînați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Destrăbălat, corupt, depravat, imoral. — V. *desfrîna*.

DESFRÎU, *desfrîuri*, s. n. Purtare desfrînată; corupție, depravare; imoralitate. — Din des[1]- + frîu.

DESFRUNZÍ, *desfrunzesc*, vb. IV. Refl. (Despre copaci sau despre pădure) A-și pierde frunzele. ✦ Tranz. A despuia de frunze. — Din des[1]- + [în]frunzi.

DESFRUNZÍRE, *desfrunziri*, s. f. Acțiunea de *a (se) desfrunzi*.

DESFRUNZÍT, **-Ă**, *desfrunziți, -te*, adj. Care și-a pierdut frunzele, fără frunze. — V. *desfrunzi*.

DESFUNDÁ, *desfúnd*, vb. I. Tranz. 1. A deschide un butoi scoțîndu-i fundul sau dîndu-i cep; *p. ext.* a deschide o sticlă astupată, scoțîndu-i dopul; a destupa. ✦ Refl. (Rar, despre torente de apă) A se revărsa. *S-au desfundat puhoaiele* (SADOVEANU). 2. A curăța sau a goli un canal, o țeavă, un șanț înfundat. 3. (Despre ploaie, apă etc.) A face ca o arteră de circulație sau un teren să devină impracticabile din cauza noroiului. 4. A ara adînc, a desțeleni un teren. — Din des[1]- + [în]funda.

DESFUNDÁRE, *desfundări*, s. f. Faptul de *a (se) desfunda*.

DESFUNDÁT, **-Ă**, *desfundați, -te*, adj. 1. (Despre butoaie, sticle sau alte recipiente închise) Cu fundul (sau capacul, dopul) scos; deschis, destupat. ✦ Fig. (Despre căciulă, pălărie etc.) Fără fund, rupt, spart. *Opinca-i era spartă, căciula desfundată* (ALECSANDRI). 2. (Despre canale, țevi etc.) Curățat, golit de impurități. 3. (Despre artere de circulație sau terenuri) Impracticabil (din cauza ploilor). — V. *desfunda*.

DESHĂMÁ, *deshám*, vb. I. Tranz. A scoate hamul de pe cal; a desprinde calul de la căruță. — Din des[1]- + [în]hăma.

DESHĂMÁRE, *deshămări*, s. f. Acțiunea de *a deshăma*.

DESHIDRATÁ, *deshidratez*, vb. I. Tranz. A face ca un corp să-și piardă, total sau parțial, apa pe care o conține. — Fr. déshydrater.

DESHIDRATÁRE, *deshidratări*, s. f. Acțiunea de *a deshidrata*; eliminarea, totală sau parțială, a apei pe care o conține un corp în mod normal.

DESHIDRATÓR, *deshidratoare*, s. n. Aparat pentru uscarea fructelor și a legumelor prin ventilație naturală sau artificială.

DESHUMÁ, *deshumez*, vb. I. Tranz. A exhuma. — Din des[1]- + [în]huma.

DESHUMÁRE, *deshumări*, s. f. Acțiunea de *a deshuma*; exhumare.

DESIGILÁ, *desigilez*, vb. I. Tranz. A deschide o închidere sau un obiect sigilat, a-i scoate sigiliul. — Din **des**[1]- + **sigila**.

DESIGNÁ, *designez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A desemna[3], a indica. — Fr. **désigner**.

DESÍGUR adv. 1. Da. 2. Fără îndoială, cu siguranță, negreșit. — Din **de**[4] + **sigur**.

DESÍME, *desimi*, s. f. Însușirea de a fi des, compact sau îndesat; (concr.) desiș. — Din **des**[2] + suf. *-ime*.

DESINÁ vb. I. v. **desena**.

DESINÉNȚĂ, *desințe*, s. f. Element morfologic care se adaugă în limbile flexionare la tema unui verb pentru a arăta persoanele și la tema unui substantiv sau adjectiv pentru a arăta cazurile. — Fr. **désinence** (lat. lit. **desinentia**).

DESÍȘ, *desișuri*, s. n. 1. Grup des de copaci, de tufe, de burueni etc.; *p. ext.* pădure tînără foarte deasă. 2. Fig. (Rar) Mulțime mare, îngrămădeală, îmbulzeală (de oameni). — Din **des**[2] + suf. *-iș*.

DESJUCÁ vb. I. v. **dejuca**.

DESLUȘÍ, *deslușesc*, vb. IV. I. Tranz. A distinge, a deosebi, a prinde cu urechea (dintr-o învălmășeală de sunete); a auzi. 2. Tranz. A distinge, a recunoaște, a observa, a vedea (în semiîntuneric sau într-un spațiu slab luminat). ✦ (Despre lumină) A face să apară clar conturul lucrurilor. 3. Tranz. A desprinde dintr-un complex de idei, a limpezi, a lămuri, a clarifica. ✦ Refl. (Despre idei, probleme) A deveni limpede, explicit. ✦ Tranz. A explica, a da lămuriri, a face pe cineva să priceapă ceva. *Sava ne deslușí printre altele că nevasta e la ogor* (C. PETRESCU). ✦ Refl. A se lămuri, a se edifica (asupra unui lucru); a înțelege. — Bg. **doslušam**.

DESLUȘÍRE, *deslușiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) deslușí*; lămurire, explicație.

DESLUȘÍT, -Ă, *deslușiți, -te*, adj. (Adesea adverbial) 1. Care se aude limpede. 2. Care se vede precis, clar. 3. Pe înțeles, lămurit, răspicat. — V. *deslușí*.

DESLUȘITÓR, -OÁRE, *deslușitori, -oare*, adj. (Înv.) Care explică, care lămurește. — Din **deslușí** + suf. *-(i)tor*.

DESOLIDARIZÁ, *desolidarizez*, vb. I. Refl. A se despărți, a se separa, a se rupe ca atitudine de o persoană, de un grup sau de o acțiune; a nu mai simți, a nu mai activa solidar cu cineva. — Fr. **désolidariser**.

DESOLIDARIZÁRE, *desolidarizări*, s. f. Faptul de *a se desolidariza*.

DESPACHETÁ, *despachetez*, vb. I. Tranz. A desface, a scoate un obiect din hîrtia, cutia etc. în care se află împachetat. ✦ A deschide, a desface un pachet, o ladă etc. pentru a scoate obiectele din interior. — Din **des**[1]- + [îm]**pacheta** (după fr. *dépaqueter*).

DESPACHETÁRE, *despachetări*, s. f. Acțiunea de *a despacheta*.

DESPĂDUCHEÁ, *despăduchez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) curăța de păduchi (prin mijloace sanitare). — Din **des**[1]- + **păduche**.

DESPĂDUCHÉRE, *despăducheri*, s. f. Acțiunea de *a (se) despăduchea*.

DESPĂDURÍ, *despăduresc*, vb. IV. Tranz. A tăia în mod rațional pădurile dintr-o regiune. — Din **des**[1]- + [îm]**păduri** (după fr. *déboiser*).

DESPĂDURÍRE, *despăduriri*, s. f. Acțiunea de *a despăduri*.

DESPĂDURÍT, -Ă, *despăduriți, -te*, adj. (Despre un teren, o regiune etc.) De pe care s-au tăiat rațional pădurile. — V. *despăduri*.

DESPĂGUBÍ, *despăgubesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A plăti cuiva sau a lua de undeva echivalentul unei pierderi (materiale) suferite. — Din **des**[1]- + **păgubi**.

DESPĂGUBÍRE, *despăgubiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) despăgubí*; compensare a unei pagube; (concr.) sumă, bun cu care se compensează o pagubă. ✧ (La pl.) *Despăgubiri de război* = sumă de bani sau cantitate de bunuri materiale pe care un stat învins le plătește statului învingător, pentru a-l despăgubi de pagubele cauzate în război. *Despăgubiri civile* = sumă de bani pe care o plătește un condamnat penal (independent de pedeapsa primită) pentru pagubele pricinuite părții civile.

DESPĂIENJENÍ, *despăienjenesc*, vb. IV. Refl. (Despre ochi) A începe să zărească, să vadă bine. — Din **des**[1]- + [îm]**păienjeni**.

DESPĂRȚĂMÍNT, *despărțăminte*, s. n. (Înv.) Despărțitură; secție. — Din **despărți** + suf. *-(ă)mînt* (după fr. *département*).

DESPĂRȚÉNIE, *despărțenii*, s. f. (Înv.) Despărțire (2), divorț. — Din **despărți** + suf. *-enie*.

DESPĂRȚÍ, *despart*, vb. IV. 1. Refl. A se îndepărta de cineva sau de ceva plecînd în altă parte, a părăsi vremelnic sau definitiv pe cineva sau ceva; (despre mai multe persoane) a se separa plecînd în direcții diferite. ✦ Refl. Fig. A se înstrăina, a se detașa sufletește de cineva sau de ceva; a rupe legăturile cu cineva. ✦ Refl. A se lipsi de ceva de care e legat sufletește; a renunța la... 2. Refl. A divorța. 3. Tranz. (Despre bariere, obstacole etc.; adesea fig.) A separa, a izola interpunîndu-se între... ✦ Tranz. și refl. A (se) împărți (în două sau mai multe părți). — Lat. ***dispartire**.

DESPĂRȚÍRE, *despărțiri*, s. f. Faptul de *a (se) despărți*. 1. Separare; momentul cînd cineva se desparte de altcineva sau de ceva; timpul cît cineva stă despărțit. 2. Divorț. 3. Diviziune, împărțire. *Această despărțire a individualității lui se făcu izvorul unei cugetări ciudate* (EMINESCU). ✦ (Concr.) Despărțitură. ✦ (Înv.) Circumscripție (polițienească sau administrativă); *p. ext.* localul unde erau instalate birourile unei circumscripții.

DESPĂRȚÍT[1] s. n. Despărțire. ✧ *Despărțitul oilor* = desfacerea tovărășiei de stînă, toamna, cînd se împart proprietarilor oile și produsele lor. — V. *despărți*.

DESPĂRȚÍT[2], **-Ă**, *despărțiți, -te*, adj. 1. Separat (unul de altul). 2. Divorțat. 3. Fără legătură, izolat (de ceilalți). 4. (Înv.) Deosebit, diferit. *Deși despărțite, lucrurile au unire* (CONACHI). — V. *despărți*.

DESPĂRȚITÓR, -OÁRE, *despărțitori, -oare*, adj. Care desparte. — Din **despărți** + suf. *-(i)tor*.

DESPĂRȚITÚRĂ, *despărțituri*, s. f. 1. Parte despărțită dintr-un recipient, dintr-o încăpere, dintr-o ladă etc.; încăpere mică despărțită din una mai mare; compartiment. 2. Construcție (improvizată) făcută cu scopul de a separa, de a delimita ceva. 3. (Înv.) Grup, ceată izolată. — Din **despărți** + suf. *-(i)tură*.

DESPĂTURÁ vb. I. v. **despături**.

DESPĂTURÁRE s. f. v. **despăturire**.

DESPĂTURÍ, *despăturesc*, vb. IV. Tranz. A desface ceva care fusese îndoit, strîns sau împăturit. [Var.: **despătură** vb. I] — Din **des**[1]- + [îm]**pătura**.

DESPĂTURÍRE, *despăturiri*, s. f. Acțiunea de *a despături*. [Var.: **despăturáre** s. f.]

DESPECETLUÍ, *despecetluiesc*, vb. IV. Tranz. A rupe, a scoate pecețile de pe o învelitoare, o scrisoare, un pachet (pentru a desface, a deschide); a desigila. — Din **des**[1]- + **pecetlui**.

DESPECETLUÍRE, *despecetluiri*, s. f. Acțiunea de *a despecetlui*.

DESPECETLUÍT s. n. Despecetluire. — V. *despecetlui*.

DESPERÁ, *despér*, vb. I. 1. Intranz. A-și pierde orice speranță, a deznădăjdui. ✧ Refl. (Înv.) *Dacă la vîrsta ta te desperezi, apoi noi... ce trebuie să facem?* (KOGĂLNICEANU). 2. Tranz. (Rar) A face pe cineva să-și piardă nădejdile, răbdarea; a exaspera. [Prez. ind. și: *desperez*. — Var.: **disperá** vb. I] — Lat. lit. **desperare**.

DESPERÁRE, *desperări*, s. f. Faptul de *a despera*. ✧ Loc. adv. *Cu desperare* = (în mod) desperat, deznădăjduit; *fig.* (în legătură cu modul de a munci, de a se strădui etc. pentru ceva) din toate puterile. ✧ Expr. *A duce* (sau *a împinge* pe cineva) *la desperare* = a face (pe cineva) să-și piardă nădejdea; a exaspera. [Var.: **disperáre** s. f.]

DESPERÁT, -Ă, *desperați, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Ajuns la desperare; deznădăjduit. 2. (Despre manifestări sau atitudini) Care exprimă, care dovedește desperare. 3. Care provoacă desperare; care prezintă puține posibilități de scăpare; periculos. [Var.: **disperát, -ă** adj.] — V. *despera*.

DESPERÁȚIE s. f. (Înv.) Desperare. — Lat. lit. **desperatio, -onis**.

DESPERECHEÁ, *desperechez*, vb. I. Tranz. 1. A despărți, a desface două elemente, două lucruri, două ființe care formează o pereche. 2. A scoate o parte dintr-o serie de lucruri care alcătuiesc o totalitate; a descompleta. — Din **des**[1]- + [îm]**perechea**.

DESPERECHEÁT, -Ă, *desperecheați, -te*, adj. 1. Despărțit, separat (de perechea lui). 2. Care nu (mai) face parte dintr-un tot sau dintr-o serie; izolat, singher. — V. *desperechea*.

DESPERECHÉRE, *desperecheri*, s. f. Acțiunea de *a desperechea* și rezultatul ei.

DESPERSONALIZÁT, -Ă, *despersonalizați, -te*, adj. (Rar) Care și-a pierdut personalitatea; fără personalitate. — Participiul lui **despersonaliza** (rar folosit) devenit adjectiv.

DESPICÁ, *despic*, vb. I. 1. Tranz. A tăia, a sparge de-a lungul, desfăcînd în două sau în mai multe bucăți. ✧ Expr. *A despica părul* (sau *firul, firul de păr*) *în patru* = a cerceta prea cu de-amănuntul. ✦ Tranz. și refl. Fig. A (se) frînge, a (se) sfîșia. *Frageda inimioară se despică de dulere* (CONACHI). 2. Tranz. și refl. A (se) crăpa, a (se) spinteca (pe o anumită porțiune). ✦ Refl. (Despre muguri) A plesni, a se deschide. ✦ Tranz. (Rar) A despărți, a separa. 3. Tranz. A străbate de-a curmezișul (văzduhul, o mulțime compactă etc.). 4. Tranz. Fig. A pătrunde cu perspicacitate un lucru complex; a analiza, a interpreta, a explica, a dezlega; *p. ext.* a expune amănunțit. — Lat. ***despicare**.

DESPICÁRE, *despicări*, s. f. Acțiunea de *a (se) despica*. ✦ Fig. (Neobișnuit) Dezbinare.

DESPICÁT, -Ă, *despicați, -te*, adj. Tăiat, desfăcut de-a lungul; crăpat. — V. *despica*.

DESPICĂTÚRĂ, *despicături*, s. f. 1. Tăietură, crăpătură în lungime. 2. Bucată despicată dintr-un lemn. — Din **despica** + suf. *-(ă)tură*.

DESPIEDECÁ vb. I. v. **despiedica**.

DESPIEDICÁ, *despiédic*, vb. I. Tranz. 1. A scoate piedica de la picioarele unui animal sau de la roata unui vehicul. 2. A deschide siguranța de la mecanismul unei arme de foc. [Var.: **despiedecá** vb. I] — Din **des**[1]- + [îm]**piedica**.

DESPIEPTĂNÁT, -Ă, *despieptănați, -te*, adj. Cu pieptănătura desfăcută, cu părul deranjat. — Din **des**[1]- + **pieptănat**.

DESPINTECÁ, *despíntec*, vb. I. Tranz. (Rar) A spinteca. — Din **des**[1]- + **spinteca**.

DESPIRONÍ, *despironesc*, vb. IV. Refl. și tranz. (Rar) A (se) desprinde din piroane. — Din **des**[1]- + **pironi**.

DESPLETÍ, *despletesc*, vb. IV. Tranz. A desface din împletitură. ✦ Refl. și tranz. A(-și) desface cosițele. ✦ Refl. Fig. (Despre rîuri, pîraie) A se răsfira. — Din **des**[1]- + [îm]**pleti**.

DESPLETÍRE, *despletiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) despleti.*

DESPLETÍT, -Ă, *despletiți, -te*, adj. 1. Desfăcut din împletitură, neîmpletit. 2. (Despre femei) Cu părul neîmpletit sau desfăcut din împletitură; nepieptănat, zbîrlit. — V. *despleti.*

DESPODOBÍ, *despodobesc*, vb. IV. Tranz. A scoate cuiva podoabele. — Din des¹- + [îm]podobi.

DESPOIÁ vb. I. v. despuia.

DESPOIÁT, -Ă adj. v. despuiat.

DESPOIÉRE s. f. v. despuiere.

DESPOLEÍT, -Ă, *despoleiți, -te*, adj. (Rar) Care și-a pierdut poleiala. — Din des¹- + poleit.

DESPOPÍ, *despopesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A răspopi. — Din des¹- + popi.

DESPÓT, *despoți*, s. m. 1. (În antichitate și în orînduirea feudală) Conducător cu puteri absolute (al unei țări, al unei regiuni), care guverna neîngrădit de legi, după bunul său plac; tiran. ✦ Fig. Persoană care în acțiunile sale nu ține seamă de alții, care vrea să-și impună cu orice preț voința. 2. (În imperiul bizantin) Guvernator autonom al unei provincii, al unui ținut. [Acc. și: *déspot*] — Ngr. despotis (fr. despote).

DESPOTCOVÍ, *despotcovesc*, vb. IV. Refl. (Despre cai) A-și pierde potcoavele. ✦ Tranz. A scoate unui animal potcoavele. — Din des¹- + potcovi.

DESPOTCOVÍT, -Ă, *despotcoviți, -te*, adj. Căruia i-au căzut potcoavele; fără potcoave. — V. *despotcovi.*

DESPÓTIC, -Ă, *despotici, -e*, adj. (Despre o faptă, un regim, o lege) De despot, caracteristic despoților; tiranic, dictatorial, samavolnic; (despre oameni) care se comportă ca un despot. — Fr. despotique.

DESPOTÍSM s. n. 1. Conducere arbitrară, neîngrădită de legi sau care nu ține seamă de legi; absolutism, tiranie. ✦ Fig. Comportare sau atitudine arbitrară; samavolnicie. 2. Formă de guvernămînt a unei țări sau provincii condusă de un despot; autocrație. — Fr. despotisme.

DESPOTMOLÍ, *despotmolesc*, vb. IV. Tranz. A scoate un vehicul, o navă etc. din nămol. ✦ A curăța un șanț, un bazin etc. de nămolul depus la fund. — Din des¹- + [îm]potmoli.

DESPOȚÍE, *despoții*, s. f. (Înv.) Despotism. — Din despot + suf. *-ie.*

DESPOVĂRÁ, *despovărez*, vb. I. Tranz. A lua cuiva (din spinare) o povară. — Din des¹- + [îm]povăra.

DÉSPRE prep. 1. (Introduce un complement indirect, un complement circumstanțial de relație sau un atribut) În legătură cu..., privitor la..., referitor la..., de. *Mutu înțelegea că e vorba despre el* (SADOVEANU). *Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți* (EMINESCU). ✦ (Înv.) Împotriva..., asupra... *A venit vremea ca* [Basta] *să dobîndească Ardealul... și a-și izbîndi despre Mihai* (BĂLCESCU). ✦ (Pop.) După, dinspre. *Văr despre tată.* 2. (Introduce un complement circumstanțial de loc) Din partea, din regiunea, de la. *Iat-o! Plină despre munte Iese luna din brădet* (COȘBUC). ✦ (Pop.) Spre, înspre, către. *Puse iute despre soare, cu palma-i diafană, o mică perdea trandafirie privirii* (HOGAȘ). 3. (Introduce un complement circumstanțial de timp) Aproape de..., către, înspre. *Era despre ziuă* (ALEXANDRESCU). 4. (Introduce un atribut) Din partea de..., dinspre. *S-o trăsnești cu capul de păretele cel despre răsărit* (CREANGĂ). 5. (Înv. și arh.; introduce un complement de agent, indicînd autorul unei acțiuni) De, de către, din partea. *Se asuprește patria noastră despre vrăjmași* (ARHIVA). — Din de⁴ + spre.

DESPREJMUÍ, *desprejmuiesc*, vb. IV. Tranz. A scoate, a desființa împrejmuirea unei curți, a unui loc etc. — Din des¹- + [îm]prejmui.

DESPREJURÁ, *desprejurez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A dezlega, a descinge (brîul, cingătoarea etc.). — Din des¹- + [îm]prejura.

DESPREJURÁT, -Ă, *desprejurați, -te*, adj. (Reg.) Descins (de brîu, de cingătoare, de catrință). — V. *desprejura.*

DESPRESURÁ, *despresór*, vb. I. Tranz. A elibera o unitate militară împresurată sau o cetate asediată, îndepărtînd armata asediatoare. — Din des¹- + [îm]presura.

DESPRESURÁRE, *despresurări*, s. f. Acțiunea de *a despresura.*

DESPRÉȚ s. n. v. dispreț.

DESPREȚUÍRE s. f. v. disprețuire.

DESPREUNÁ, *despreunez*, vb. I. Tranz. (Pop.) A despărți ființe sau lucruri unite. — Din des¹- + [îm]preuna.

DESPRIMĂVĂRÁ, pers. 3 *desprimăvărează*, vb. I. Refl. 1. A veni primăvara, a se face primăvară. 2. (Rar, despre elemente din natură) A lua aspect de primăvară. *S-a desprimăvărat pădurea* (EMINESCU). — Din des¹- + primăvară.

DESPRIMĂVĂRÁRE s. f. Faptul de *a se desprimăvăra.* ✦ Trecere de la iarnă la primăvară; început de primăvară.

DESPRIMĂVĂRÁT, -Ă, *desprimăvărați, -te*, adj. (Rar, despre elemente din natură) Care are aspect de primăvară (timpurie). — V. *desprimăvăra.*

DESPRÍNDE, *desprind*, vb. III. I. Tranz. 1. A desface un lucru de altul cu care este unit, prins; a separa. 2. A rupe, a dezlipi și a scoate sau a lua ceva din locul în care a fost prins, așezat, pus. ✦ A desface un obiect din balamalele, nasturii, copcile, șireturile etc. care îl susțin. ✦ A lua din cui sau din cuier. 3. A scoate din jug sau din hamuri un animal de tracțiune; a dejuga, a deshăma. II. Refl. 1. A se desface și a cădea sau a se îndepărta de la locul unde era prins, fixat; a se detașa. 2. A se desface dintr-un tot, a se separa, *p. ext.* a se contura, a se desluși. ✦ (Despre oameni) A ieși dintr-un grup sau dintr-o mulțime, a se detașa. ✦ (Rar) A se despărți, a se separa de cineva. *Eu, măi băieți, de acum nu mă mai desprind de voi* (CAMILAR). 3. Fig. A rezulta, a reieși. *Din ce spunea... se desprindea... o adîncă silă* (M. I. CARAGIALE). ✦ A se distinge, a se înțelege, a se auzi. *Peste cîteva clipe se desprinse... cuvîntul plîngăreț și umil al lui Ignat Cercel* (REBREANU). [Perf. s. *desprinsei*, part. *desprins*] — Din des¹- + prinde.

DESPRÍNDERE, *desprinderi*, s. f. Acțiunea de *a (se) desprinde;* desfacere, dezlipire, detașare.

DESPRÍNS s. n. (Rar) Desprindere. — V. *desprinde.*

DESPRIPONÍ, *despriponesc*, vb. IV. Tranz. A dezlega un animal de la priponul de care fusese legat. — Din des¹- + priponi.

DESPUIÁ, *despói*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) dezbrăca în pielea goală. ✦ Fig. A (se) desfrunzi; a lăsa sau a rămîne fără verdeață. 2. Tranz. A-i lua cuiva tot ce are; a jefui, a prăda. 3. Tranz. A jupui de piele. ✦ (Rar) A curăța de coajă; a coji. 4. Tranz. A scoate dintr-o scriere, dintr-un dosar etc. tot ce prezintă interes pentru lămurirea unei chestiuni. ✧ Expr. *A despuia scrutinul* = a scoate din urnă și a număra voturile obținute într-o alegere. [Var.: despoiá vb. I] — Lat. dispoliare.

DESPUIÁT, -Ă, *despuiați, -te*, adj. 1. Dezbrăcat, în pielea goală; *p. ext.* îmbrăcat sumar. ✦ (Despre copaci sau plante) Lipsit de frunze, de verdeață. 2. Jefuit, prădat. 3. (Despre o carte, un dosar etc.) Din care s-a extras tot ce prezintă interes pentru o anumită chestiune. [Var.: despoiát, -ă adj.] — V. *despuia.*

DESPUIÉRE, *despuieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) despuia.* [Var.: despoiére s. f.]

DESTĂINUÍ, *destăinuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A spune cuiva, a da la iveală o taină, un gînd ascuns; a mărturisi, a divulga. 2. Refl. A-și da pe față gîndurile sau sentimentele. ✦ Fig. A se da pe față, a ieși la iveală; a se trăda. [Prez. ind. și: *destăinui*] — Din des¹- + tăinui.

DESTĂINUÍRE, *destăinuiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) destăinui* și rezultatul ei; divulgare, mărturisire.

DESTÂRNIȚÁ, *destărnițez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A scoate tarnița de pe un animal de călărie; a deșeua. — Din des¹- + [în]tărnița.

DESTÍN, *destine*, s. n. 1. Soartă, viitor. 2. (În concepțiile mistice) Forță sau voință supranaturală despre care se crede că hotărăște tot ce se petrece în viață; fatalitate. — Fr. destin.

DESTINÁ, *destinez*, vb. I. Tranz. 1. A stabili, a hotărî (ceva) dinainte în vederea unui scop; a hărăzi. 2. (În concepțiile mistice) A hotărî dinainte soarta unei ființe sau a unui lucru; a ursi, a meni, a predestina. — Fr. destiner (lat. lit. destinare).

DESTINATÁR, -Ă, *destinatari, -e*, s. m. și f. Persoană căreia i se destinează sau i se trimite ceva; adresant. — După fr. destinataire.

DESTINÁȚIE, (rar) *destinații*, s. f. 1. Întrebuințare (hotărîtă dinainte). 2. Loc, persoană către care se îndreaptă cineva sau unde se trimite ceva. — Fr. destination (lat. lit. destinatio, -onis).

DESTÍNDE, *destînd*, vb. III. 1. Refl. A deveni mai puțin încordat; a se relaxa, a slăbi. ✦ Fig. (Despre nervi sau stări de spirit) A se liniști, a se descărca. 2. Refl. (Despre ființe, corpul lor sau părți ale corpului) A se întinde, a se îndrepta. ✧ Tranz. *Și-a destins trupul și a plecat spre ieșire* (G. M. ZAMFIRESCU). 3. Refl. (Neobișnuit, despre un ținut) A se întinde, a se desfășura. 4. Tranz. (Neobișnuit) A retrage. *Întinse o mînă... apoi o destinse repede* (DELAVRANCEA). [Perf. s. *destinsei*, part. *destins*] — Din des¹- + [în]tinde.

DESTÍNDERE, *destinderi*, s. f. Faptul de *a (se) destinde;* slăbire, încetare a unei încordări; relaxare; *fig.* încetare a unei tensiuni nervoase, a unei stări de spirit încordate; liniștire.

DESTÍNS, -Ă, *destinși, -se*, adj. 1. Relaxat. 2. (Despre ținuturi, suprafețe) Desfășurat în toată întinderea, întins. — V. *destinde.*

DESTINZĂTÓR, -OÁRE, *destinzători, -oare*, adj. (Neobișnuit) Care destinde. — Din destins + suf. *-(ă)tor.*

DESTITUÍ, *destitui*, vb. IV. Tranz. A scoate, a îndepărta pe cineva dintr-un post, dintr-o funcție (drept pedeapsă). — Fr. destituer (lat. lit. destituere).

DESTITUÍRE, *destituiri*, s. f. Acțiunea de *a destitui;* scoatere din funcție.

DESTOÁRCE, *destórc*, vb. III. Tranz. (Rar) A compensa (o pagubă, o suferință etc.). — Din des¹- + [în]toarce.

DESTOÍÁ, *destói*, vb. I. Tranz. (Reg.) A-și ușura inima, a-și descărca necazul; a se răzbuna. ✧ Expr. *A-și destoia foamea* = a-și potoli foamea. — Din des¹- + toi.

DESTOÍNIC, -Ă, *destoinici, -e*, adj. (Despre persoane și acțiunile lor) 1. Vrednic, meritos. ✦ Isteț, îndemînatic. 2. (Urmat de un verb la infinitiv sau la conjunctiv) Capabil; *p. ext.* în măsură (de a face ceva); competent. — Slav (v. sl. dostoinŭ).

DESTOINICÍE s. f. Însușirea de a fi destoinic; aptitudine, capacitate, pricepere, iscusință. — Din destoinic + suf. *-ie.*

DESTRĂBĂLÁ, *destrăbălez*, vb. I. Refl. A se deda la o viață imorală; a avea purtări dezmățate.

DESTRĂBĂLÁRE s. f. Faptul de *a se destrăbăla,* de a fi destrăbălat; desfrîu, dezmăț.

DESTRĂBĂLAT, -Ă, *destrăbălați, -te,* adj. s. m. și f. 1. Adj. (Despre persoane sau despre viața, purtarea, ținuta lor) Care duce o viață imorală; desfrînat, dezmățat. 2. S. m. și f. Persoană desfrînată. — V. *destrăbăla.*

DESTRĂMA, *destrâm,* vb. I. 1. Refl. (Despre țesături sau obiecte confecționate) A se zdrențui prin desfacerea și ruperea firelor, a se rupe. ◇ Tranz. *A destrăma o țesătură.* ✦ Fig. A se răsfira, a se risipi. *Niște nourași albi se destrămară în aer* (GALACTION). 2. Tranz. (Adesea fig.) A desface, a deșira un ghem, o împletitură etc. 3. Tranz. și refl. (Adesea fig.) A (se) descompune, a (se) desface în elementele componente; a (se) dizolva, a (se) dezmembra, a (se) nimici; *p. ext.* a slăbi. — Din **des¹- + tramă.**

DESTRĂMÁRE, *destrămări,* s. f. Acțiunea de *a (se) destrăma.*

DESTRĂMÁT, -Ă, *destrămați, -te,* adj. 1. (Despre împletituri, țesături etc.) Cu fire desfăcute; rărit, zdrențuit. 2. Fig. Răsfirat, împrăștiat. *Cu mustața Răsfirată Și cu barba Destrămată* (TEODORESCU). 3. (Rar) Distrus, nimicit. 4. (Înv.) Dezordonat, dezmățat, destrăbălat. — V. *destrăma.*

DESTRĂMĂTÓR, *destrămătoare,* s. n. Mașină folosită în filatură pentru destrămarea zdrențelor. — Din **destrăma** + suf. *-(ă)tor.*

DESTRĂMĂTÚRĂ s. f. Fire sau smocuri rupte, destrămate dintr-o țesătură; zdrențe. — Din **destrăma** + suf. *-(ă)tură.*

DESTROIENÍ, *destroienesc,* vb. IV. Tranz. A deszăpezi. — Din **des¹ + [în]troieni.**

DESTROIENÍRE, *destroieniri,* s. f. Acțiunea de *a destroieni.*

DESTROIENÍT, -Ă, *destroieniți, -te,* adj. Deszăpezit. — V. *destroieni.*

DESTRUCTÍV, -Ă adj. v. **distruetiv.**

DESTRUCTÓR, -OÁRE, *destructori, -oare,* s. m. și f. (Rar) Persoană care distruge; distrugător. — După fr. **destructeur.**

DESTRUNÁ, *destrunez,* vb. I. Tranz. (Rar) A slăbi, a destinde o strună încordată. — Din **des¹- + [în]struna.**

DESTRUNÁT, -Ă, *destrunați, -te,* adj. (Rar) Discordat. ✦ Fig. Slăbit, moleșit. — V. *destruna.*

DESTÚL¹ adv. 1. Atît cît trebuie, în cantitate suficientă; de ajuns, suficient. ✦ (Cu valoare de interjecție) Ajunge! încetează! 2. Mai mult decît trebuie, prea mult. *Destul ți-ai făcut mendrele* (CREANGĂ). ◇ Loc. adv. *Din destul* = din belșug. ✦ (Reg.) De multe ori, adesea. 3. (Urmat de un adjectiv sau de un adverb introdus prin prep. «de») a) (Exprimă ideea de diminuare a calității pozitive indicate de adjectivul sau adverbul pe care-l însoțește) Aproape..., suficient de... *S-au înțeles destul de bine* (SADOVEANU). b) (Exprimă ideea de sporire a calității negative indicate prin adjectivul sau adverbul pe care-l însoțește) *Destul de puțin. Destul de rău.* — Din **de⁴ + sătul.**

DESTÚL², -Ă, *destui, -le,* adj. 1. Care este în cantitate suficientă, atît cît trebuie; de ajuns. 2. În cantitate sau în număr mare; mult. ◇ (Substantivat, n.) *A suferit destule.* ✦ Mai mult decît trebuie, decît este necesar. *Sînt destule-atîte chinuri!* (ALECSANDRI). — Din **de⁴ + sătul.**

DESTUPÁ, *destúp,* vb. I. Tranz. 1. A scoate dopul unei sticle sau capacul unui vas înfundat; a desfunda. 2. A da la o parte învelitoarea care acoperă un obiect, o gaură, o deschizătură; a descoperi, a dezveli; a deschide. 3. (Rar) A desțeleni un pămînt; a defrișa o pădure. — Din **des¹- + [a]stupa.**

DESTUPÁRE, *destupări,* s. f. Acțiunea de *a destupa.*

DESȚELENÍ, *desțelenesc,* vb. IV. 1. Tranz. A transforma printr-o arătură adîncă o țelină în loc arabil; a desfunda. 2. Refl. (Rar, despre copaci) A ieși din rădăcini. — Din **des¹- + [în]țeleni.**

DESȚELENÍRE, *desțeleniri,* s. f. Acțiunea de *a (se) desțeleni.*

DESȚEPENÍ, *desțepenesc,* vb. IV. Refl. (Despre corp sau mușchi, *p. ext.* despre ființe) A nu mai fi țeapăn sau înțepenit; a-și recăpăta elasticitatea. — Din **des¹- + [în]țepeni.**

DESUÉT, -Ă, *desueți, -te,* adj. Ieșit din uz, necorespunzător spiritului vremii; învechit, perimat. [Pr.: *-su-et*] — Fr. **désuet** (lat. lit. **desuetus**).

DESUETÚDINE s. f. (În expr.) *A cădea în desuetudine* = a ieși din uz, a nu mai fi obișnuit; a se învechi, a se perima. [Pr.: *-su-e-*] — Fr. **désuétude** (lat. lit. **desuetudo, -inis**).

DESUFLECÁ, *desúflec,* vb. I. Tranz. A desface ceea ce era suflecat. — Din **des¹- + sufleca.**

DESZĂPEZÍ, *deszăpezesc,* vb. IV. Tranz. A curăța de zăpadă un drum, un loc etc.; a destroieni. — Din **des¹- + [în]zăpezi.**

DESZĂPEZÍRE, *deszăpeziri,* s. f. Acțiunea de *a deszăpezi.*

DESZĂPEZÍT, -Ă, *deszăpeziți, -te,* adj. Care a fost curățat de zăpadă. — V. *deszăpezi.*

DESZĂVORÎ, *deszăvorăsc,* vb. IV. Tranz. A deschide o ușă, o poartă sau o cameră încuiată, dînd la o parte zăvorul. — Din **des¹- + zăvori.**

DESZĂVORÎRE, *deszăvorîri,* s. f. Acțiunea de *a deszăvori.*

DESZÍCE vb. III. v. **dezice.**

DESZÍCERE s. f. v. **dezicere.**

DEȘÁNȚ s. n. sg. (Reg., în expr.) *Mi-i* (sau *îmi pare*) *deșanț* = mă apucă mirarea, îmi pare ciudat, bizar.

DEȘĂNȚÁ, *deșănțez,* vb. I. Refl. (Rar) A se destrăbăla.

DEȘĂNȚÁRE, *deșănțări,* s. f. (Rar) Destrăbălare, dezmăț; dezordine. — V. *deșănța.*

DEȘĂNȚÁT, -Ă, *deșănțați, -te,* adj. 1. (Despre oameni, adesea substantivat) Dezordonat; dezmățat (în vorbă, în obiceiuri sau în îmbrăcăminte). ✦ (Despre acțiuni sau lucruri) Care iese din limitele bunei-cuviințe; nerușinat. 2. (Despre lucruri) Ciudat, straniu, deșuchcat. — V. *deșănța.*

DÉȘCĂ s. m. (Înv.) Termen familiar cu care un soldat se adresa altui soldat mai vechi în serviciu. — Sb. **dečko** «băiat».

DEȘCHÍDE vb. III. v. **deschide.**

DEȘCHÍDERE s. f. v. **deschidere.**

DEȘCHÍS, -Ă adj. v. **deschis.**

DEȘELÁ¹ vb. I. v. **deșeua.**

DEȘELÁ², *deșél,* vb. I. Tranz. A îndoi, a vătăma, a frînge spinarea unui animal sau, *p. ext.*, a unui om prin poveri prea mari sau prin lovituri puternice. — Din **des¹- + șale.**

DEȘELÁT¹ s. n. Faptul de *a deșela².* ◇ Loc. adv. *Pe deșelate* (sau *deșelatele, deșelatelea*) = fără șa. [Forme gramaticale: (în locuțiuni) *deșelate, deșelatele, deșelatelea*]

DEȘELÁT², -Ă adj. v. **deșeuat.**

DEȘELÁT³, -Ă, *deșelați, -te,* adj. (Despre animale, *p. ext.* despre oameni) Care are spinarea îndoită, deformată, ruptă de poveri sau de lovituri; spetit. — V. *deșela².*

DEȘÉRT¹, *deșerturi,* s. n. 1. Spațiu gol; pustietate. ◇ Loc. adv. *În deșert* = a) (în legătură cu privirea) în gol, fără țintă; b) în van; zadarnic. *Cu deșert* = cu nimic, cu gol. *Se întoarse cu deșert* (ISPIRESCU). 2. Regiune cu ploi extrem de puține, în care viața vegetală și animală este foarte redusă, iar populația foarte rară. 3. (În limbajul bisericesc, în expr.) *A lua în deșert* = a batjocori. 4. (Pop.) Partea scobită a corpului (la om și la animale) cuprinsă între ultima coastă și osul șoldului. — Lat. lit. **desertus** (1, 2 cu sensul fr. *désert*).

DEȘÉRT², -ÁRTĂ, *deșerți, -arte,* adj. 1. Care nu conține nimic; gol. ✦ (Rar, despre copaci) Scorburos. 2. (Despre un pămînt, o țară, o regiune) Lipsit de viețăți sau de vegetație; pustiu. ✦ Nelocuit, nepopulat. 3. Fig. Lipsit de temei; amăgitor, ireal; (despre vorbe) fără miez. ◇ *Credință deșartă* = superstiție. ✦ (Înv., despre oameni) Vanitos. 4. Fără rezultat; nefolositor, zadarnic. *Ați luptat luptă deșartă* (EMINESCU). [Pl. f. și: *deșerte*] — Lat. **desertus.**

DEȘERTÁ, *deșért,* vb. I. 1. Tranz. A goli un recipient de conținut. ◇ Expr. *A deșerta sacul* = a spune tot ce știi (noutăți, glume etc.). ✦ A bea pînă la fund băutura dintr-un vas; a da pe gît o băutură. ✦ A scoate, a răsturna conținutul unui recipient. *Deșertă laptele în oalele de prins* (SANDU-ALDEA). 2. Refl. (Despre locuri populate de oameni) A deveni gol, pustiu. [Prez. conj. pers. 3 *să deșarte*] — Din **deșert².**

DEȘERTÁRE, *deșertări,* s. f. Acțiunea de *a (se) deșerta;* golire.

DEȘERTÁT¹ s. n. Deșertare. — V. *deșerta.*

DEȘERTÁT², -Ă, *deșertați, -te,* adj. (Despre recipiente) Gol, golit. ✦ (Substantivat, în loc. adv.) *Cu deșertatul* = cu vasul gol. — V. *deșerta.*

DEȘERTĂCIÚNE, *deșertăciuni,* s. f. 1. Lipsă de valoare, de importanță; zădărnicie; *p. ext.* lucru lipsit de valoare. 2. Preocupare de lucruri deșarte, nefolositoare; ușurință, vanitate. — Din **deșert²** + suf. *-ăc-iune.*

DEȘÉU, *deșeuri,* s. n. Parte care rămîne dintr-un material în decursul prelucrării și care nu mai poate fi folosită pentru acea prelucrare; rest. — Fr. **déchet.**

DEȘEUÁ, *deșeuez,* vb. I. Tranz. A scoate șaua de pe spinarea unui animal de călărie. [Var.: **deșelá** vb. 1] — Din **des¹- + [în]șeua.**

DEȘEUÁT, -Ă, *deșeuați, -te,* adj. (Despre animalele de călărie) Care nu are șa, neînșeuat. [Var.: **deșelát, -ă** adj.] — V. *deșeua.*

DEȘÍ conj. (Introduce o propoziție concesivă) Cu toate că, măcar că. ◇ (În construcții eliptice, cu valoare de complement circumstanțial concesiv) *Deși om tînăr, știa foarte multă carte* (SLAVICI). — Din **de⁴ + și.**

DEȘIRÁ, *deștr,* vb. I. Refl. 1. (Despre obiecte înșirate pe ață, în special despre mărgele) A ieși de pe ață, a cădea (împrăștiindu-se). ◇ Tranz. *Deșiră mărgele.* 2. (Despre ața înfășurată pe ghem sau despre gheme) A se desfășura într-un fir lung, a se desfira. ◇ Tranz. *Deșiră ața de pe ghem.* 3. (Despre o împletitură sau un obiect împletit) A se desface, a se destrăma. ◇ Tranz. *A deșirat dantela.* 4. Fig. (Despre om sau corpul omenesc) A se destinde în toată lungimea lui. 5. Fig. (Despre locuri și peisaje din natură) A se desfășura în fața spectatorului. — Lat. **dīserrare.**

DEȘIRÁRE, (rar) *deșirări,* s. f. Acțiunea de *a (se) deșira* și rezultatul ei; întindere.

DEȘIRÁT, -Ă, *deșirați, -te,* adj. 1. (Despre împletituri și țesături) Destrămat, desfăcut; (despre ață și gheme) desfășurat, desfirat. ✦ Fig. (Despre manifestări ale gîndirii) Fără șir; dezordonat, dezlînat. 2. Fig. (Despre oameni; adesea substantivat) Înalt și slab. ✦ (Despre părți ale corpului omenesc) Prea lung, prea subțire, prea osos. — V. *deșira.*

DEȘT s. n. v. **deget.**

DEȘTÉPT, -EÁPTĂ, *deștepți, -te,* adj. 1. Care înțelege, care prinde repede cu mintea ceea ce este esențial; ager la minte, inteligent. ✦ Care exprimă inteligență. ✦ Șiret, viclean, șmecher, rafinat. 2. Trezit din somn; treaz. ✦ Trezit din letargie, dintr-o stare de amorțeală; activ. — Lat. **de-excitus.**

DEȘTEPTĂ, *deștept*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A (se) trezi din somn. ✦ A (se) trezi din letargie, dintr-o stare de amorțeală, de visare etc.; *p. ext.* a reveni sau a face să revină la viață. 2. Refl. (Despre sentimente, dorințe, idei etc.) A lua ființă, a apărea; a se stârni, a se dezlănțui. ◇ Tranz. *Ai deșteptat în mine poetice simțiri* (ALECSANDRI). 3. Refl. A deveni conștient, a ajunge să înțeleagă, să-și dea seama de realități. ◇ Tranz. *Se străduia a-și deștepta norodul* (GOLESCU). — Lat. de- + excitare.

DEȘTEPTÁRE, *deșteptări*, s. f. Faptul de *a (se) deștepta*. ✦ (Concr.) Momentul când se trezește cineva din somn. ✦ Semnal care anunță sculatea în internate, cazărmi etc.

DEȘTEPTÁT s. n. Faptul de *a (se) deștepta*; (concr.) momentul deșteptării.

DEȘTEPTĂCIÚNE s. f. Însușirea de a fi deștept; inteligență. ✦ Faptă sau vorbă de om deștept. — Din deștept + suf. *-ăc-iune*.

DEȘTEPTĂTÓR, -OÁRE, *deșteptători, -oare*, adj. Care deșteaptă din somn. ◇ *Ceas deșteptător* (și substantivat, n.) = ceasornic care sună automat, la momentul dorit, spre a deștepta pe cineva din somn. — Din deștepta + suf. *-(d)tor*.

DEȘTÉRNE, *deștérn*, vb. III. I. Tranz. A strânge așternutul de pe pat sau fața de masă cu obiectele rânduite pe ea. 2. Refl. (Rar) A se întinde, a se desfășura, a se succeda (pe dinaintea ochilor). — Din des[1]- + [a]șterne.

DEȘUCHEÁT, -Ă, *deșucheați, -te*, adj. (Despre oameni, despre sentimentele și acțiunile lor) 1. Nebun, smintit. 2. Dezmățat, destrăbălat, deșănțat. — Din des[1]- + șuchet (puțin folosit, <magh. *süket*).

DEȘUCHETÚRĂ, *deșucheturi*, s. f. (Neobișnuit) Faptă deșucheată; țicneală. — Din deșuchea (puțin folosit) + suf. *-(d)tură*.

DEȘURUBÁ, *deșurubez*, vb. I. Tranz. A desface un șurub învârtindu-l. ✦ A desprinde, a demonta un obiect din șuruburi. — Din des[1]- + [în]șuruba.

DEȘURUBÁRE, *deșurubări*, s. f. Acțiunea de *a deșuruba*.

DEȘURUBÁT, -Ă, *deșurubați, -te*, adj. (Despre un șurub) Desfăcut (total sau parțial) prin învârtire; (despre un obiect prins în șuruburi) demontat, cu șuruburile (total sau parțial) scoase. — V. *deșuruba*.

DETAILÁ vb. I. v. detalia.

DETAILÁT, -Ă adj. v. detaliat.

DETAILÍST, -Ă, *detailiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care vinde în detaliu, cu amănuntul, cu bucata. ◇ (Adjectival) *Negustor detailist*. [Pr.: *-ta-i-*] — După fr. détailliste.

DETALIÁ, *detaliez*, vb. I. Tranz. A arăta, a expune, a analiza, a demonstra în mod amănunțit. ✦ Refl. (Rar) A ieși în evidență; a se contura în toate amănuntele. [Pr.: *-li-a*. — Var.: detailá vb. I] — Fr. détailler.

DETALIÁT, -Ă, *detaliați, -te*, adj. Amănunțit. [Pr.: *-li-at*. — Var.: detaillát, -ă adj.] — V. *detalia*.

DETÁLIU, *detalii*, s. n. Parte dintr-un întreg; amănunt. ◇ Loc. adv. *În detaliu* = a) în fiecare amănunt luat aparte. [Casa]... *înfățișează, în detaliu și în total, vîrsta ei venerabilă* (GALACTION); b) cu de-amănuntul, detaliat. ◇ Expr. *(A vinde) în detaliu* = (a vinde) în cantități mici, cu bucata, cu amănuntul. ✦ Lucru mărunt, lipsit de importanță, secundar (în ansamblul celorlalte). ✦ Parte a unei lucrări literare sau a unei opere de artă, care poate fi privită și izolat. — Fr. détail.

DETAȘÁ, *detașez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) desprinde, a (se) desface (dintr-un tot); a (se) separa. 2. Tranz. A da unui funcționar o însărcinare temporară la un alt serviciu sau în alt loc decît cel obișnuit. ✦ A destina și a trimite un grup de soldați sau o subunitate dintr-o unitate militară, pentru o misiune specială. 3. Refl. (Sport) A ieși în evidență, a se evidenția; a se distanța, a întrece categoric. — Fr. détacher.

DETAȘÁBIL, -Ă, *detașabili, -e*, adj. Care poate fi detașat. — Din detașa.

DETAȘAMÉNT, *detașamente*, s. n. 1. Subunitate militară întărită, însărcinată a îndeplini o misiune cu un oarecare caracter de independență. ◇ *Detașamentul de avangardă (al clasei muncitoare)* = partidul marxist-leninist. 2. Echipă, grup. — Fr. détachement.

DETAȘÁRE, *detașări*, s. f Acțiunea de *a (se) detașa*; desprindere, separare (dintr-un tot); îndepărtare.

DETAȘÁT, -Ă, *detașați, -te*, adj: Desprins, separat, izolat (de cineva sau de ceva). ✦ (Sport; adverbial) În mod categoric. — V. *detașa*.

DETECTÁ, *detectez*, vb. I. Tranz. A identifica, a descoperi (un avion, o mină explozivă, prezența unei unde radioelectrice etc.). — Fr. détecter (<engl.).

DETECTÁRE, *detectări*, s. f. Faptul de *a detecta*.

DETECTÍV, *detectivi*, s. m. Agent secret al poliției din țările capitaliste; agent secret în serviciul unei persoane particulare. — Fr. détective (<engl.).

DETECTÓR, *detectoare*, s. n. 1. Aparat sau dispozitiv folosit pentru a constata prezența gazelor de luptă, a gazelor de mină etc. 2. (În radiofonie) Aparat sau dispozitiv care servește la detectarea undelor radioelectrice. — După fr. détecteur.

DETÉCȚIE, *detecții*, s. f. Operație de transformare a unei tensiuni electrice de înaltă frecvență într-un curent electric de joasă frecvență. — Fr. détection (<engl.).

DETÉNȚIE s. f. v. detențiune.

DETENȚIÚNE, *detențiuni*, s. f. 1. Reținere în stare de arest pentru cercetări. 2. Pedeapsă cu închisoarea pentru infracțiuni politice. *Detențiune grea*. 3. (Rar) Posedare, păstrare (a unui bun material). [Pr.: *-ți-u-*. — Var.: deténție s. f.] — Fr. détention (lat. lit. detentio, -onis).

DETERIORÁ, *deteriorez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) uza, a (se) strica (prin întrebuințare îndelungată). [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. détériorer (lat. lit. deteriorare).

DETERIORÁRE, *deteriorări*, s. f. Acțiunea de *a (se) deteriora*; stricare, uzare. [Pr.: *-ri-o-*]

DETERIORÁT, -Ă, *deteriorați, -te*, adj. Uzat, stricat. [Pr.: *-ri-o-*] — V. *deteriora*.

DETERMINÁ, *determin*, vb. I. Tranz. 1. A condiționa în mod necesar, a servi drept cauză pentru apariția sau dezvoltarea unui fapt, a unui fenomen; a cauza, a pricinui. 2. A fixa (cu precizie); a stabili, a hotărî (o dată, un termen etc.). ✦ A preciza însușirile unui corp, ale unei plante, ale unui fenomen (în vederea repartizării acestora în categorii). ✦ A calcula, a deduce pe baza unor anumite date. 3. A face pe cineva să ia o hotărâre. 4. (Despre un cuvînt sau o propoziție) A preciza sensul unui cuvînt sau al unei propoziții. *Adverbele determină verbele pe care le însoțesc*. — Fr. déterminer (lat. lit. determinare).

DETERMINÁBIL, -Ă, *determinabili, -e*, adj. Care poate fi precizat, determinat, calculat, stabilit. — După fr. déterminable.

DETERMINÁNT[1], *determinanți*, s. m. Tablou de numere așezate în linii și coloane, care simbolizează o anumită operație algebrică de efectuat cu aceste numere. — Fr. déterminant.

DETERMINÁNT[2], -Ă, *determinanți, -te*, adj. 1. Care determină sau este de natură să determine ceva; hotărîtor. 2. (Despre cuvinte și propoziții, adesea substantivat) Care precizează sensul unui cuvînt sau al unei propoziții cu care este în legătură. — Fr. déterminant.

DETERMINÁRE, *determinări*, s. f. Faptul de *a determina*. ✦ Cuvînt sau propoziție care precizează sensul altui cuvînt sau al altei propoziții cu care este în legătură.

DETERMINÁT, -Ă, *determinați, -te*, adj. 1. Precizat, stabilit. ◇ *Problemă determinată* = problemă care are un număr limitat de soluții posibile. 2. (Despre cuvinte) Precizat printr-un raport de determinare. — V. *determina*.

DETERMINATÍV, -Ă, *determinativi, -e*, adj. (Adesea substantivat, n.) Determinant[1] (2). ◇ *Adjectiv determinativ* = adjectiv de natură pronominală care, fără să exprime o însușire, însoțește și determină substantivul. — Fr. déterminatif.

DETERMINÍSM s. n. Teoria legăturii necesare, guvernate de legi, între toate evenimentele și fenomenele și a condiționării lor cauzale. — Fr. déterminisme.

DETERMINÍST, -Ă, *determiniști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de determinism, al determinismului, referitor la determinism. 2. S. m. și f. Adept al determinismului. — Fr. déterministe.

DETESTÁ, *detést*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) urî cu tărie, a (se) disprețui. — Fr. détester (lat. lit. detestari).

DETESTÁBIL, -Ă, *detestabili, -e*, adj. Vrednic de ură, de nesuferit. — Fr. détestable (lat. lit. detestabilis).

DETONÁNT, -Ă, *detonanți, -te*, adj. Care poate produce o detonație. — Fr. détonant.

DETONATÓR, *detonatoare*, s. n. Agent chimic sau mecanic care poate produce detonația unei substanțe explozive. — După fr. détonateur.

DETONÁȚIE, *detonații*, s. f. 1. Explozie; zgomot produs de o explozie; detunătură. 2. Ardere extrem de rapidă a unei substanțe într-un spațiu închis, însoțită de o dezvoltare bruscă de gaze și de un zgomot caracteristic. — Fr. détonation.

DETRACÁ vb. I. Refl. (Întrebuințat numai la timpurile compuse) A se sminti, a se țicni; a se vicia. ✦ (Despre mecanisme sau despre mașini) A se defecta, a se strica. — Fr. détraquer.

DETRACÁRE, *detracări*, s. f. Faptul de *a se detraca*.

DETRACÁT, -Ă, *detracați, -te*, adj. (Despre oameni, adesea substantivat) Țicnit, dezechilibrat; viciat. ✦ (Despre mecanisme) Defectat, stricat. — V. *detraca*.

DETRACTÁ, *detractez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A căuta să micșoreze meritele cuiva; a ponegri, a defăima. — Fr. détracter.

DETRACTÓR, -OÁRE, *detractori, -oare*, s. m. și f. (Franțuzism) Persoană care defăimează, care caută să micșoreze meritele cuiva; calomniator. — Fr. détracteur (lat. lit. detractor, -oris).

DETRIMÉNT s. n. (În expr.) *În detrimentul* (cuiva sau a ceva) = în dauna, în paguba (cuiva sau a ceva). — Fr. détriment (lat. lit. detrimentum).

DETRÍTIC, -Ă, *detritici, -e*, adj. (Despre roci) Care provine din altă rocă, printr-o acțiune de fărîmițare datorită agenților externi. — Fr. détritique.

DETRÍTUS s. n. Material rezultat din fărîmițarea rocilor prin acțiunea agenților externi. — Fr. détritus (lat. lit. detritus).

DETRONÁ, *detronez*, vb. I. Tranz. A înlătura din domnie, a alunga de pe tron. ✦ (Ir.) A scoate (pe cineva) dintr-o demnitate, dintr-o funcție. — Fr. détrôner.

DETRONÁRE, *detronări*, s. f. Acțiunea de *a detrona*; înlăturare din domnie, alungare de pe tron.

DETRONÁT, -Ă, *detronați, -te,* adj. Înlăturat din domnie, alungat de pe tron. — V. *detrona.*

DETUNÁ, *detún,* vb. I, 1. Intranz. (La pers. 3) A face un zgomot ca al tunetului; a bubui (puternic); *p. ext.* a răsuna (tare). ✦ Tranz. (Rar) A face să răsune puternic. *A lovit aproape un obuz care a detunat urechile* (C. PETRESCU). ✦ Fig. (Despre ființe) A-și manifesta mînia în mod zgomotos. 2. Intranz. și tranz. (La pers. 3) A trăsni. 3. Tranz. (Adesea fig.) A zdrobi, a nimici. — Lat. **detonare.**

DETUNÁRE, *detunări,* s. f. Acțiunea de *a detuna* (1); bubuit, detunătură.

DETUNÁT, -Ă, *detunați, -te,* adj. 1. Lovit de trăsnet; trăsnit. 2. Lovit, zdrobit. 3. Fig. (Rar, adesea substantivat) Zăpăcit, țicnit. 4. (Rar) Tunător, detunător. *Hohotește cu glas detunat* (C. PETRESCU). — V. *detuna.*

DETUNÁTÓR, -OÁRE, *detunători, -oare,* adj. Care răsună puternic (ca tunetul), tunător. — Din **detuna** + suf. *-(ă)tor.*

DETUNÁTÚRĂ, *detunături,* s. f. Zgomot puternic, bubuitură mare produsă de o explozie sau de o armă de foc. — Din **detuna** + suf. *-(ă)tură.*

DETÚNET, *detunete,* s. n. (Rar) Detunătură. — Din **detuna** + **tunet.**

DETURNÁ, *deturnez,* vb. I. Tranz. A întrebuința în mod ilegal fonduri (sau alte bunuri) pentru altă destinație decît cea prevăzută. ✦ (Impr.) A sustrage în mod fraudulos bani publici; a delapida. — Fr. **détourner.**

DETURNÁRE, *deturnări,* s. f. Faptul de *a deturna;* întrebuințare ilegală a unor fonduri (sau a altor bunuri) pentru altă destinație decît cea prevăzută.

DEȚINÁTÓR, -OÁRE, *deținători, -oare,* s. m. și f. Persoană care are în păstrare bunuri materiale; persoană care posedă un lucru. ✦ Fig. Persoană care a obținut un titlu. — Din **deține** + suf. *-(ă)tor.*

DEȚÍNE, *deține,* vb. III. Tranz. 1. A avea în stăpînire sau în păstrare un bun material. ✦ A ocupa o funcție, un post. 2. A lipsi pe cineva de libertate personală; a ține pe cineva sub stare de arest. — Fr. **détenir** (după *ține).*

DEȚÍNERE, *deținere,* s. f. Acțiunea de *a deține* și rezultatul ei. ✦ Ceea ce constituie elementul material al posesiunii.

DEȚINÚT, -Ă, *deținuți, -te,* s. m. și f. Persoană ținută sub stare de arest; arestat. — După fr. **détenu.**

DEÚNĂZI adv. Zilele trecute, nu de mult, acum cîteva zile. ✧ Loc. adj. *De (mai) deunăzi* = din zilele trecute, de acum cîteva zile. [Acc. și: *deunăzî.*—Var.: **dăúnăzi** adv.]—Din **de**[4] + **ună** *(=una)* + **zi.**

DEVÁLE adv. În jos; mai încolo. — Din **de**[4] + **vale.**

DEVALIZÁ, *devalizez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A prăda, a jefui. — Fr. **dévaliser.**

DEVALORIZÁ, *devalorizez,* vb. I. Tranz. A reduce, a face să scadă valoarea monedei sau a altor valori; a deprecia. ✧ Refl. *Banii se devalorizează.* — Fr. **dévaloriser.**

DEVALORIZÁRE, *devalorizări,* s. f. Acțiunea de *a (se) devaloriza;* scădere a valorii. ✧ *Devalorizare monetară* = legalizare a deprecierii monedei față de bunuri și față de monedele străine; micșorare oficială a conținutului în aur al monedei unei țări.

DEVALORIZÁT, -Ă, *devalorizați, -te,* adj. (Despre monede și valori) Care și-a micșorat valoarea; depreciat. — V. *devaloriza.*

DEVANSÁ, *devansez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) 1. A întrece pe cineva, a o lua cuiva înainte, a depăși. 2. (Rar) A săvîrși sau a face să se petrecă ceva mai devreme decît era normal sau prevăzut; a grăbi. — Fr. **devancer.**

DEVASTÁ, *devastez,* vb. I. Tranz. A distruge, a ruina, a pustii o țară, o regiune, o casă. ✦ A jefui, a prăda. — Fr. **dévaster** (lat. lit. **devastare**).

DEVASTÁRE, *devastări,* s. f. Acțiunea de *a devasta;* distrugere de bunuri materiale (în timp de război, de răscoale); jefuire, prădare.

DEVASTÁT, -Ă, *devastați, -te,* adj. Distrus, ruinat, pustiit; jefuit, prădat. — V. *devasta.*

DEVASTATÓR, -OÁRE, *devastatori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care devastează; distrugător, pustiitor. — Fr. **dévastateur** (lat. lit. **devastator, -oris**).

DEVĂLMÁȘ, *devălmași,* s. m. (Înv.) Părtaș la stăpînirea sau la arendarea unei moșii sau a unei proprietăți; *p. ext.* părtaș la o afacere. — Din **de-a valma** + suf. *-aș.*

DEVĂLMĂȘÍE, *devălmășii,* s. f. (Înv.) Stăpînire sau folosire în comun a pămînturilor, a pădurilor etc. ✦ (Și astăzi) Activitate desfășurată în comun. ✧ Loc. adv. *În devălmășie* = în comun, de-a valma. — Din **devălmaș** + suf. *-ie.*

DEVELOPÁ, *developez,* vb. I. Tranz. A trata cu un reactiv chimic un film, o placă sau o hîrtie fotografică care au fost expuse, pentru a face să apară imaginea. ✦ A face să apară, cu ajutorul căldurii sau prin acțiunea chimică a unui lichid special, semnele scrise cu cerneală simpatică. — Fr. **développer.**

DEVELOPÁRE, *developări,* s. f. Acțiunea de *a developa.*

DEVELOPÁT, -Ă, *developați, -te,* adj. (Despre filme, plăci sau hîrtie fotografică) Tratat cu un reactiv chimic, după expunere, pentru a face să apară imaginea. — V. *developa.*

DEVELOPATÓR, *developatoare,* s. n. Substanță chimică cu ajutorul căreia se developează. — După fr. **développateur.**

DEVENÍ, *devin,* vb. IV. Intranz. (Urmat de o întregire predicativă) 1. A se transforma, a se preface în . . .; a lua, a primi aspectul sau forma de. . . ✧ Expr. (Fam.) *Ce a devenit?* = (întrebare cu privire la o persoană, *p. ext.* la un lucru) ce s-a întîmplat cu el? ce soartă a avut? 2. A începe sau a ajunge să fie; a se face. *Pretinde că a devenit învățat* (CAMIL PETRESCU). 3. (Fam., în expr.) *Cum devine cazul* (sau *chestia)* = cum stau lucrurile. — Fr. **devenir.**

DEVENÍRE, *deveniri,* s. f. Acțiunea de *a deveni;* mișcarea, schimbarea și dezvoltarea naturii și a societății, apariția noului și distrugerea vechiului pe calea luptei dintre contrarii. ✧ Loc. adv. *În devenire* = în curs de transformare, de evoluție.

DÉVER s. n. Volumul vînzărilor de mărfuri, exprimat în bani. — Tc. **devir.**

DEVERSÓR, *deversoare,* s. n. Instalație așezată în calea unui curent de lichid, pentru menținerea unui nivel constant sau pentru efectuarea de măsurători asupra curentului. ✦ Deschizătură în partea superioară a unui perete care barează un curs de apă, făcută cu scopul de a asigura scurgerea surplusului. — După fr. **déversoir.**

DEVIÁ, *deviez,* vb. I. Intranz. 1. A se abate de la o direcție dată. 2. Fig. A se îndepărta de la subiect, a se abate de la calea bună; *p. ext.* a începe să facă lucruri necorecte. ✦ (Despre membrii unui partid comunist sau muncitoresc) A se abate de la linia politică marxist-leninistă a partidului. [Pr.: *-vi-a*] — Fr. **dévier** (lat. lit. **deviare**).

DEVIATÓR, -OÁRE, *deviatori, -oare,* s. m. și f. Membru al unui partid comunist sau muncitoresc care se abate de la linia politică a partidului. [Pr.: *-vi-a-*] — După fr. **déviateur.**

DEVIÁȚIE, *deviații,* s. f. Abatere de la direcția naturală a unui lucru. [Pr.: *-vi-a-*] — Fr. **déviation.**

DEVIÉRE, *devieri,* s. f. Faptul de *a devia.* ✦ Abaterea acului busolei de la linia meridianului magnetic. [Pr.: *-vi-e-*]

DEVINÁ, *devinez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism înv.) A ghici. — Fr. **deviner.**

DEVINĂȚIE s. f. v. **divinație.**

DEVÍZ, *devize,* s. n. Evaluare a cantităților de materiale sau de piese, a costului lor și a forței de muncă necesare pentru executarea unei construcții, a unei instalații, a unei mașini etc. ✦ (Impr.) Listă, situație. — Fr. **devis.**

DEVÍZĂ, *devize,* s. f. Formulă care exprimă concis o idee călăuzitoare în comportarea sau în activitatea cuiva. — Fr. **devise.**

DEVÍZE s. n. pl. Efecte de comerț (cambii, cecuri) emise în valută străină, servind ca mijloc de plată în relațiile comerciale internaționale; moneda unei țări străine. — Fr. **devises.**

DÉVLĂ, *devle,* s. f. (Fam.) Țeasta capului; căpățînă; *p. ext.* cap.

DEVORÁ, *devorez,* vb. I. Tranz. (Despre animale și, ir., despre oameni) A mînca cu lăcomie, a înghiți pe nemestecate. ✦ Fig. A consuma, a mistui, a înghiți. — Fr. **dévorer** (lat. lit. **devorare**).

DEVORÁNT, -Ă, *devoranți, -te,* adj. Care devorează; *fig.* arzător, mistuitor. — Fr. **dévorant.**

DEVÓT, -Ă, *devoți, -te,* adj. (Franțuzism) 1. Evlavios, cucernic. 2. (Neobișnuit) Devotat. — Fr. **dévot.**

DEVOTÁ, *devotez,* vb. I. Refl. A se pune fără rezerve în serviciul cuiva sau a ceva; a se dedica, a se consacra. — Lat. lit. **devotare** (fr. **dévouer**).

DEVOTAMÉNT s. n. Atașament sincer față de o persoană sau față de o cauză și hotărîrea de a o servi cu abnegație în orice împrejurare. — Fr. **dévouement** (după *devota).*

DEVOTÁRE, *devotări,* s. f. (Înv.) Devotament. — V. *devota.*

DEVOTÁT, -Ă, *devotați, -te,* adj. Plin de devotament, de abnegație; credincios. — V. *devota.*

DEVOȚIÚNE s. f. (Franțuzism) Evlavie, cucernicie. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **dévotion.**

DEVRÉME adv. De timpuriu, din timp. — Din **de**[4] + **vreme.**

DEXTERITÁTE, (2) *dexterități,* s. f. 1. Abilitate, dibăcie, îndemînare. 2. (Ieșit din uz) Materie de învățămînt (desen, muzică, caligrafie, gimnastică, gospodărie, lucru de mînă) avînd drept scop să dezvolte însușirile artistice și îndemînarea practică a elevilor. — Fr. **dextérité** (lat. lit. **dexteritas, -atis**).

DEXTRÍNĂ s. f. Substanță albă, amorfă, solubilă în apă, obținută prin transformarea amidonului; se întrebuințează ca apret textil, ca surogat al gumei arabice etc. — Fr. **dextrine.**

DEZ- v. **des**[1]**-.**

DEZACÓRD, *dezacorduri,* s. n. Lipsă de acord, de armonie (între opinii, sentimente, fenomene). — Fr. **désaccord.**

DEZACORDÁ, *dezacordez,* vb. I. Refl. (Despre instrumente muzicale cu coarde) A-și pierde consonanța tonurilor (prin slăbirea coardelor), a se discorda. ✧ Tranz. (Rar) *Umezeala dezacordează instrumentele.* — Fr. **désaccorder.**

DEZACORDÁRE, *dezacordări,* s. f. Faptul de *a (se) dezacorda.*

DEZACORDÁT, -Ă, *dezacordați, -te,* adj. (Despre instrumente muzicale cu coarde) Care nu mai este acordat; discordat. — V. *dezacorda.*

DEZAERISÍ, *dezaerisesc,* vb. IV. Tranz. A evacua aerul din pungile de aer formate în părțile de sus ale conductelor, ale rezervoarelor etc. — Din **des**[1]**-** + **aerisi.**

DEZAGREÁBIL, -Ă, *dezagreabili, -e,* adj. Neplăcut, supărător. [Pr.: *-gre-a-*] — După fr. **désagréable.**

DEZAGREGÁ, pers. 3 *dezagrègă*, vb. I. Refl. (Despre corpuri) A se desface în părţile lui constitutive. ✦ Fig. (Despre o comunitate) A-şi pierde coeziunea. — După fr. **désagréger.**

DEZAGREGÁRE, *dezagregări*, s. f. Acţiunea de *a se dezagrega* şi rezultatul ei; desfacere (a unui corp) în părţile sale constitutive.

DEZAGREGÁT, -Ă, *dezagregaţi, -te*, adj. Desfăcut în părţile lui componente. ✦ Fig. (Despre o comunitate) Care şi-a pierdut cu totul coeziunea. — V. *dezagrega.*

DEZAGREMÉNT, *dezagremente*, s. n. (Franţuzism) Neplăcere, neajuns. — Fr. **désagrément.**

DEZALCĂTUÍ, *dezalcătuiesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. (Rar) A (se) desface în părţile din care a fost alcătuit; a (se) descompune. — Din **des**[1]- + **alcătui.**

DEZALCĂTUÍRE, *dezalcătuiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) dezalcătui.*

DEZAMĂGÍ, *dezamăgesc*, vb. IV. Tranz. A face pe cineva să-şi piardă iluziile; a deziluziona, a decepţiona. — Din **des**[1]- + **amăgi.**

DEZAMĂGÍRE, *dezamăgiri*, s. f. Deziluzie, decepţie. — V. *dezamăgi.*

DEZAMĂGÍT, -Ă, *dezamăgiţi, -te*, adj. Înşelat în aşteptările sale; deziluzionat, decepţionat. — V. *dezamăgi.*

DEZAMĂGITÓR, -OÁRE, *dezamăgitori, -oare*, adj. Care dezamăgeşte. — Din **dezamăgi** + suf. *-(i)tor.*

DEZAMEŢÍT, -Ă, *dezameţiţi, -te*, adj. (Rar) Trezit din ameţeală, dezmeticit. — Din **des**[1]- + **ameţit.**

DEZAPROBÁ, *dezaprób*, vb. I. Tranz. A fi împotriva unui lucru (spus sau făcut de cineva), a nu aproba, a nu încuviinţa, a găsi rău, reprobabil (ceva spus sau făcut de cineva). — Fr. **désapprouver** (după *aproba*).

DEZAPROBÁRE, *dezaprobări*, s. f. Acţiunea de *a dezaproba.*

DEZAPROBATÓR, -OÁRE, *dezaprobatori, -oare*, adj. Care dezaprobă, care exprimă dezaprobare, de dezaprobare. — După fr. **désapprobateur.**

DEZARMÁ, *dezarmez*, vb. I. 1. Tranz. A lua cuiva armele, a sili pe cineva să predea armele. ✦ (Scrimă) A face (printr-o lovitură cu sabia sau cu floreta) să cadă sabia din mîna adversarului. 2. Intranz. (Despre state) A desfiinţa sau a micşora înarmarea şi forţele militare. 3. Tranz. A scoate dintr-un fort sau dintr-o cetate armamentul; a scoate de pe un vas de război armamentul şi a retrage echipajul. 4. Tranz. Fig. A face pe cineva să părăsească lupta, a lua cuiva posibilitatea de contraacţiune sau de împotrivire la ceva. — Fr. **désarmer.**

DEZARMÁNT, -Ă, *dezarmanţi, -te*, adj. Care anihilează puterea de a reacţiona a cuiva; care face pe cineva să părăsească lupta, să capituleze. — Fr. **désarmant.**

DEZARMÁRE, *dezarmări*, s. f. Acţiunea de *a dezarma.*

DEZARMÁT, -Ă, *dezarmaţi, -te*, adj. 1. Căruia i s-au luat armele; fără arme, neînarmat. 2. Fig. Lipsit de voinţă şi de curaj în viaţă; lipsit de puterea de a reacţiona; lipsit de apărare. — V. *dezarma.*

DEZARTICULÁ, *dezarticulez*, vb. I. Tranz. A scoate un membru din articulaţie (printr-o operaţie chirurgicală). ✦ Refl. (Despre oase) A ieşi din încheieturi; a se disloca; *fig.* (despre un organism, un tot organic) a-şi pierde coeziunea; a se dezagrega. — Fr. **désarticuler.**

DEZARTICULÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) dezarticula.*

DEZARTICULÁT, -Ă, *dezarticulaţi, -te*, adj. 1. (Despre membre) Scos din articulaţie; (despre oase) ieşit, sărit din articulaţie, dislocat. 2. Fig. Incapabil de mişcări coordonate; dezechilibrat, ţeapăn. 3. (Rar, despre cuvinte şi despre sunetele vorbirii) Rău articulat, pronunţat neclar. — V. *dezarticula.*

DEZARTICULÁŢIE, *dezarticulaţii*, s. f. Dezarticulare. — Fr. **désarticulation.**

DEZASIMILÁŢIE s. f. Proces de transformare a unor substanţe complexe, specifice organismului, în alte substanţe mai simple şi nespecifice, pe care organismul le elimină. — Fr. **désassimilation.**

DEZÁSTRU, *dezastre*, s. n. Nenorocire mare; catastrofă. — Fr. **désastre.**

DEZASTRUÓS, -OÁSĂ, *dezastruoşi, -oase*, adj. Cu caracter de dezastru, de proporţiile unui dezastru; nimicitor, înfricoşător, catastrofal. [Pr.: *-tru-os*] — După fr. **désastreux.**

DEZAVANTÁJ, *dezavantaje*, s. n. Împrejurare neprielnică, nefavorabilă; aspect sau condiţie care creează o situaţie de inferioritate; inconvenient. — Fr. **désavantage.**

DEZAVANTAJÁ, *dezavantajez*, vb. I. Tranz. A păgubi pe cineva; a pune pe cineva într-o situaţie de inferioritate. — Fr. **désavantager.**

DEZAVANTAJÓS, -OÁSĂ, *dezavantajoşi, -oase*, adj. Care dezavantajează, care pricinuieşte un dezavantaj; nefavorabil, neprielnic, păgubitor. — După fr. **désavantageux.**

DEZAVUÁ, *dezavuez*, vb. I. Tranz. (Franţuzism) A dezaproba, a se desolidariza de spusele sau de actele cuiva. [Pr.: *-vu-a*] — Fr. **désavouer.**

DEZAVUÁRE, *dezavuări*, s. f. (Franţuzism) Faptul de *a dezavua*; dezaprobare, desolidarizare. [Pr.: *-vu-a-*]

DEZAXÁ, *dezaxez*, vb. I. Tranz. A deplasa o axă din poziţia ei normală. ✦ Refl. Fig. (Despre oameni) A părăsi linia normală a conduitei; a-şi pierde echilibrul moral (şi mintal). — Fr. **désaxer.**

DEZAXÁRE, *dezaxări*, s. f. Acţiunea de *a (se) dezaxa.* ✦ Fig. Dezechilibru, dezorientare; tulburare mintală.

DEZAXÁT, -Ă, *dezaxaţi, -te*, adj (Despre oameni, adesea substantivat) Dezechilibrat, descumpănit; tulburat mintal. — V. *dezaxa.*

DEZBÁTE[1], *dezbát*, vb. III. Tranz. A discuta pe larg şi adesea în contradictoriu o chestiune, o problemă etc. cu una sau cu mai multe persoane; a supune ceva discuţiei. ✦ A examina o cauză, un proces; a judeca. — Fr. **débattre** (după *bate*).

DEZBÁTE[2], *dezbát*, vb. III. 1. Tranz. (Pop.) A desface ceva care fusese bătut (fixat, prins) cu cuie; a desprinde ceva de unde fusese bătut, înţepenit (în cuie). 2. Refl. (Înv.) A ieşi, a se elibera de sub stăpînirea cuiva. 3. Tranz. (Pop.) A afîna un pămînt bătut, uscat, întărit. — Din **des**[1]- + **bate.**

DEZBÁTERE, *dezbateri*, s. f. Faptul de *a dezbate*[1]; analiză amănunţită, discutare, deliberare; *p. ext.* discuţie largă (în cadrul unei adunări cu caracter oficial) asupra unei probleme de interes obştesc. ✧ *Dezbateri judiciare* = discutarea în contradictoriu a cauzei de către părţi în faţa unei instanţe de judecată. *Dezbateri parlamentare* = discuţii privitoare la chestiuni importante de politică internă sau externă care au loc în parlament. ✦ Raţionament, analiză interioară; frămîntare a minţii.

DEZBĂIERÁ, *dezbăier*, vb. I. Tranz. A dezlega, a desface, a deznoda băierile. — Din **des**[1]- + **[în]băiera.**

DEZBĂRÁ, *dezbár*, vb. I. Refl. 1. A părăsi o deprindere rea, a se lăsa, a se dezobişnui de un năravi; a se dezvăţa. 2. A se desface, a se despărţi; *p. ext.* a se elibera, a scăpa, a se descotorosi de cineva sau de ceva. [Prez. ind. şi: *dezbăr*]

DEZBĂRÁRE s. f. Acţiunea de *a se dezbăra;* dezvăţ.

DEZBĂTÁ, *dezbát*, vb. I. Tranz. şi refl. (Rar) A (se) trezi din beţie. ✦ Tranz. Fig. A aduce pe cineva la realitate; a dezmetici. — Din **des**[1]- + **[în]băta.**

DEZBINÁ, *dezbín*, vb. I. 1. Tranz. A face să se despartă, să se duşmănească, a produce discordie între două sau mai multe persoane; a învrăjbi. 2. Refl. (Rar) A se desface, a se separa, a se rupe (de undeva). — Lat. **disglut[i]nare** (refăcut după *îmbina*).

DEZBINÁRE, *dezbinări*, s. f. Faptul de *a (se) dezbina;* despărţire, separare; învrăjbire, discordie. ✦ Contradicţie, dezacord, conflict.

DEZBINÁT, -Ă, *dezbinaţi, -te*, adj. Învrăjbit. — V. *dezbina.*

DEZBINĂTÓR, -OÁRE, *dezbinători, -oare*, adj. (Rar) Care dezbină. — Din **dezbina** + suf. *-(ă)tor.*

DEZBÎRNÁ, *dezbîrnez*, vb. I. Tranz. (Rar) A scoate, a desprinde, a rupe ceva de la locul lui; a mişca din loc; a disloca. — Din **des**[1]- + **bîrnă.**

DEZBÎRNÁRE, *dezbîrnări*, s. f. (Rar) Acţiunea de *a dezbîrna.*

DEZBOBINÁ, *dezbobinez*, vb. I. Tranz. A desfăşura, a scoate un fir, o sîrmă de pe o bobină. — Din **des**[1]- + **bobină.**

DEZBOBINÁRE, *dezbobinări*, s. f. Acţiunea de *a dezbobina.*

DEZBODOLÍ, *dezbodolesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se descoperi, a se dezveli. — Din **des**[1]- + **[îm]bodoli.**

DEZBRĂCÁ, *dezbrác*, vb. I. 1. Refl. şi tranz. A-şi scoate sau a scoate cuiva îmbrăcămintea, a (se) despuia. ✦ Tranz. A scoate, a lepăda (o haină). ✦ Refl. Fig. A se lepăda, a se scăpa, a se descotorosi de ceva. 2. Tranz. Fig. A jefui, a prăda. — Lat. ***disbracare.**

DEZBRĂCÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) dezbrăca.*

DEZBRĂCÁT, -Ă, *dezbrăcaţi, -te*, adj. Cu hainele scoase, fără haine; gol. ✦ (Substantivat) Om sărac, lipsit de mijloace. ✦ Fig. (Rar) Lipsit de ceva. *Oameni... dezbrăcaţi de mustrarea cugetului* (DRĂGHICI). — V. *dezbrăca.*

DEZBRĂCĂTÓR, -OÁRE, *dezbrăcători, -oare*, adj. (Rar) Care dezbracă; *fig.* care despoaie, sărăceşte, ruinează, jefuieşte. — Din **dezbrăca** + suf. *-(ă)tor.*

DEZBROBODÍ, *dezbrobodesc*, vb. IV. Refl. A-şi desface, a-şi lua de pe cap broboada, basmaua, năframa etc. — Din **des**[1]- + **[îm]brobodi.**

DEZBROBODÍRE s. f. Acţiunea de *a se dezbrobodi.*

DEZBROBODÍT, -Ă, *dezbrobodiţi, -te*, adj. Cu broboada scoasă; cu capul descoperit. — V. *dezbrobodi.*

DEZBUMBÁ, *dezbúmb*, vb. I. Tranz. şi refl. (Reg.) A(-şi) descheia o haină încheiată cu nasturi; a(-şi) descheia nasturii de la o haină. — Din **des**[1]- + **[îm]bumba.**

DEZDĂUNÁ, *dezdăunez*, vb. I. Tranz. (Rar) A despăgubi. — Din **des**[1]- + **dăuna.**

DEZDOÍ, *dezdói*, vb. IV. 1. Tranz. A desface o ţesătură, o hîrtie sau alt lucru îndoit; a desface, a întinde, a despături. 2. Refl. A reveni în poziţie dreaptă (după ce a fost îndoit); a se îndrepta, a se destinde. [Prez. ind. şi: *dezdoiesc*] — Din **des**[1]- + **[în]doi.**

DEZDOÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) dezdoi.*

DEZECHILIBRÁ, *dezechilibrez*, vb. I. 1. Refl. A-şi pierde echilibrul. ✦ Fig. A-şi pierde judecata dreaptă. 2. Tranz. A face ca într-un buget cheltuielile să întrecă veniturile. — Fr. **déséquilibrer.**

DEZECHILIBRÁRE, *dezechilibrări*, s. f. Acţiunea de *a (se) dezechilibra* şi rezultatul ei.

DEZECHILIBRÁT, -Ă, *dezechilibraţi, -te*, adj. 1. Care şi-a pierdut echilibrul. ✦ Fig. (Despre oameni) Care şi-a pierdut judecata clară; descumpănit, tulburat (mintal). 2. (Despre buget) Lipsit de o proporţie justă între venituri şi cheltuieli, cheltuielile întrecînd veniturile; deficitar. — V. *dezechilibra.*

DEZECHILÍBRU s. n. 1. Lipsă de echilibru. 2. Fig. Tulburare mintală; lipsă de judecată clară. — Fr. **déséquilibre.**

DEZECHIPÁ, *dezechipez,* vb. I. Tranz. A lua unui soldat (care a terminat stagiul militar) sau unei trupe echipamentul; a scoate echipamentul de pe un vas de război. ✦ Refl. A-şi scoate echipamentul; *p. ext.* a se dezbrăca. — Fr. **déséquiper.**

DEZECHIPÁRE, *dezechipări,* s. f. Acţiunea de *a (se) dezechipa.*

DEZECHIPÁT, -Ă, *dezechipaţi, -te,* adj. Care nu mai are echipament sau cu echipamentul descompletat. — V. *dezechipa.*

DEZERTÁ, *dezertez,* vb. I. Intranz. 1. A fugi din armată; a se sustrage de la prestarea serviciului militar; a trece la inamic. 2. Fig. A părăsi în mod nepermis un loc, o slujbă etc.; a se sustrage de la îndeplinirea sarcinilor încredinţate. — Fr. **déserter.**

DEZERTÁRE, *dezertări,* s. f. Faptul de *a dezerta.*

DEZERTÓR, *dezertori,* s. m. Militar care părăseşte fără învoire unitatea sa; persoană care se sustrage de la prestarea serviciului militar; militar care trece la inamic. — După fr. **déserteur.**

DEZERŢIÚNE, *dezerţiuni,* s. f. (Franţuzism) Dezertare. [Pr.: *-ţi-u-*] — Fr. **désertion.**

DEZESPERÁNT, -Ă, *dezesperanţi, -te,* adj. (Franţuzism) Care te duce la desperare, care te face să desperi. — Fr. **désespérant.**

DEZGĂRDINÁ, *dezgărdinez,* vb. I. Tranz. A desprinde din gardină fundul unui butoi; *p. ext.* a dezlipi, a scoate un lucru de la locul unde este fixat. — Din **des**[1]- + **gardină.**

DEZGHÉŢ, *dezgheţuri,* s. n. Topire naturală a gheţii sau a zăpezii (din cauza căldurii). — Postverbal al lui **dezgheţa.**

DEZGHEŢÁ, *dezghéţ,* vb. I. Refl. 1. (Despre lichide îngheţate, la pers. 3) A redeveni lichid, a înceta de a mai fi îngheţat; (despre corpuri îmbibate cu apă îngheţată) a se muia la căldură; (despre oameni) a se dezmorţi, a se încălzi. 2. Fig. (Despre oameni) A-şi pierde sfiala, neîndemînarea; a deveni vioi, priceput, îndrăzneţ. — Lat. **disglaciare.**

DESGHEŢÁT, -Ă, *dezgheţaţi, -te,* adj. 1. (Despre lichide îngheţate) Transformat din nou în lichid sub acţiunea căldurii; (despre corpuri îmbibate cu apă îngheţată) muiat la căldură. 2. Fig. (Despre oameni; adesea adverbial) Isteţ, vioi, deştept. — V. *dezgheţa.*

DEZGHÍN, *dezghinuri,* s. n. (Înv.) Lovitură de frîu sau de pinteni. ✦ Săritură de cal. — Tc. **dizgin** «frîu».

DEZGHIOCÁ, *dezghióc,* vb. I. Tranz. A deschide, a desface şi a îndepărta învelişul anumitor fructe sau legume; a scoate un fruct din coajă sau boabele dintr-o păstaie. ✧ Refl. *În august încep să se dezghioace păstăile.* ✦ A desface păpuşile sau boabele de pe ştiuletele de porumb. — Lat. ***disglubicare.**

DEZGHIOCÁRE, *dezghiocări,* s. f. Acţiunea de *a (se) dezghioca.*

DEZGHIOCÁT[1] s. n. Dezghiocare. — V. *dezghioca.*

DEZGHIOCÁT[2]**, -Ă,** *dezghiocaţi, -te,* adj. (Despre unele fructe sau legume) Desfăcut din coajă sau din păstaie; (despre boabele de porumb) desfăcut de pe ştiulete; (despre ştiulete) scos din păpuşi. ✦ (Rar; despre scoarţa unui copac) Desprins; desfăcut. — V. *dezghioca.*

DEZGOLÍ, *dezgolesc,* vb. IV. Tranz. A lăsa gol, a descoperi trupul sau părţi ale trupului. ✦ Refl. A se dezbrăca, a se despuia. — Din **des**[1]- + **goli.**

DEZGOLÍRE, *dezgoliri,* s. f. Faptul de *a (se) dezgoli.*

DEZGOLÍT, -Ă, *dezgoliţi, -te,* adj. Descoperit, dezbrăcat, gol. — V. *dezgoli.*

DEZGOVEÁLĂ, *dezgoveli,* s. f. (Pop.) Faptul de *a dezgovi.* ✦ Cîntecul care se cîntă mirilor în dimineaţa de după nuntă, cînd i se scoate miresei găteala de pe cap.

DEZGOVÍ, *dezgovesc,* vb. IV. Tranz. (Pop.) A scoate găteala de pe capul miresei şi a-i îmbrobodi capul cu maramă. — Din **des**[1]- + **govi** (puţin folosit).

DEZGRĂŢIE s. f. v. **dizgraţie.**

DEZGRĂDÍ, *dezgrădesc,* vb. IV. Tranz. A scoate împrejmuirea unui loc, a lăsa (un loc) fără îngrăditură. — Din **des**[1]- + [în]**grădi.**

DEZGRĂDÍRE, *dezgrădiri,* s. f. Acţiunea de *a dezgrădi.*

DEZGRĂDÍT, -Ă, *dezgrădiţi, -te,* adj. (Rar) 1. (Despre un loc) Cu gardul scos sau stricat; neîngrădit, neîmprejmuit. 2. Desfăcut dintr-o împletitură; neîmpletit. — V. *dezgrădi.*

DEZGROPÁ, *dezgróp,* vb. I. Tranz. 1. A scoate un cadavru din mormînt; a exhuma. ✦ Fig. A scoate la iveală (lucruri uitate). 2. A scoate din pămînt, a aduce la suprafaţă prin săpături un obiect îngropat. — Din **des**[1]- + [în]**gropa.**

DEZGROPÁRE, *dezgropări,* s. f. Acţiunea de *a dezgropa.*

DEZGROPÁT, *dezgropaturi,* s. n. Dezgropare. — V. *dezgropa.*

DEZGÚST s. n. Aversiune pentru mîncare sau, *p. ext.,* pentru un lucru sau o persoană; scîrbă, silă. — După fr. **dégoût.**

DEZGUSTÁ, *dezgúst,* vb. I. Tranz. A face pe cineva să-şi piardă gustul, dorinţa pentru ceva. ✦ A trezi, a provoca, a inspira cuiva dezgust, scîrbă, aversiune. — După fr. **dégoûter.**

DEZGUSTÁT, -Ă, *dezgustaţi, -te,* adj. Fără nici o plăcere pentru ceva; fără tragere de inimă; scîrbit. — V. *dezgusta.*

DEZGUSTĂTÓR, -OÁRE, *dezgustători, -oare,* adj. Care trezeşte dezgust; respingător, scîrbos. — Din **dezgusta** + suf. *-(ă)tor.*

DEZÍCE, *dezic,* vb. III. Tranz. A contrazice, a nega, a tăgădui (o *afirmaţie*); a retracta. ✦ Refl. A nu mai recunoaşte un lucru spus, a-şi retrage cuvîntul; a se lepăda de ... [Var.: **deszice** vb. III] — Fr. **dédire** (după *zice*).

DEZÍCERE s. f. Acţiunea de *a (se) dezice*; negare, lepădare de... [Var.: **deszicere** s. f.]

DEZIDERÁT, *deziderate,* s. n. Ceea ce ar fi de dorit să se întîmple, să se realizeze; cerinţă, dorinţă. — Lat. lit. **desideratum.**

DEZILÚZIE, *deziluzii,* s. f. Decepţie, dezamăgire. — Fr. **désillusion.**

DEZILUZIONÁ, *deziluzionez,* vb. I. Tranz. A pricinui cuiva o deziluzie; a face (pe cineva) să-şi piardă iluziile; a decepţiona, a dezamăgi. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **désillusionner.**

DEZILUZIONÁT, -Ă, *deziluzionaţi, -te,* adj. Înşelat în aşteptări; dezamăgit, decepţionat. [Pr.: *-zi-o-*] — V. *deziluziona.*

DEZINCRUSTÁ, *dezincrustez,* vb. I. Tranz. A curăţa o căldare de aburi sau o maşină termică de depunerile de piatră. — Fr. **désincruster.**

DEZINCRUSTÁNT, *dezincrustante,* s. n. Substanţă folosită pentru a împiedica depunerile de piatră în căldările de abur sau pentru a dezincrusta o astfel de căldare. — Fr. **désincrustant.**

DEZINFECTÁ, *dezinfectez,* vb. I. Tranz. A distruge microbii sau paraziţii animali şi vegetali (de pe obiecte, din încăperi sau din locuri infectate). — Fr. **désinfecter.**

DEZINFECTÁNT, *dezinfectante,* s. n. Substanţă chimică avînd proprietatea de a dezinfecta. ✧ (Adjectival) *Soluţie dezinfectantă.* — Fr. **désinfectant.**

DEZINFECTÁRE, *dezinfectări,* s. f. Acţiunea de *a dezinfecta.*

DEZINFÉCŢIE, *dezinfecţii,* s. f. (Rar) Dezinfectare. — Fr. **désinfection.**

DEZINTEGRÁ, *dezintegrez,* vb. I. Refl. (Despre nucleul atomic al unui element) A se transforma în nucleul atomic al altui element cu număr atomic mai mic, prin expulzare de particule sau prin rupere în fragmente. ✧ Tranz. *A dezintegra un nucleu atomic.* — Fr. **désintégrer.**

DEZINTEGRÁRE, *dezintegrări,* s. f. Acţiunea de *a (se) dezintegra.*

DEZINTEGRÁT, -Ă, *dezintegraţi, -te,* adj. (Despre nuclee atomice) Care a suferit o dezintegrare. — V. *dezintegra.*

DEZINTERÉS s. n. Lipsă de interes (faţă de cineva sau de ceva); indiferenţă, nepăsare. — Postverbal al lui **dezinteresa.**

DEZINTERESÁ, *dezinteresez,* vb. I. Refl. A nu avea interes pentru cineva sau ceva, a nu-i păsa, a nu se mai îngriji de cineva sau de ceva. — Fr. **désintéresser.**

DEZINTERESÁRE, *dezinteresări,* s. f. Faptul de *a se dezinteresa*; nepăsare.

DEZINTERESÁT, -Ă, *dezinteresaţi, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care nu are în vedere interesul, folosul personal, care nu caută un cîştig. — V. *dezinteresa.*

DEZINTOXICÁ, *dezintóxic,* vb. I. Tranz. şi refl. A(-şi) curăţa organismul de toxine, a face să înceteze intoxicaţia şi efectele ei din organism. — Fr. **désintoxiquer.**

DEZINTOXICÁRE, *dezintoxicări,* s. f. Acţiunea de *a (se) dezintoxica.*

DEZINVÓLT, -Ă, *dezinvolţi, -te,* adj. (Despre oameni) Care se mişcă liber, degajat; (despre manifestări ale oamenilor) care se produce liber, nestingherit. — Fr. **désinvolte.**

DEZINVOLTÚRĂ s. f. Atitudine sau comportare firească, degajată. [Var.: (înv.) **dizinvoltúră** s. f.] — Fr. **désinvolture.**

DEZLĂNŢUÍ, *dezlănţui,* vb. IV. 1. Refl. şi tranz. A porni cu violenţă, a(-şi) da curs liber; a (se) declanşa, a izbucni sau a face să izbucnească. ✦ A năvăli cu furie, a se năpusti. 2. Tranz. (Rar) A desface ceva din lanţuri. — Din **des**[1]- + **lanţ** (după fr. *déchainer*).

DEZLĂNŢUÍRE, *dezlănţuiri,* s. f. Acţiunea de *a (se) dezlănţui* şi rezultatul ei.

DEZLĂNŢUÍT, -Ă, *dezlănţuiţi, -te,* adj. Pornit cu violenţă nestăvilită; declanşat. — V. *dezlănţui.*

DEZLEGÁ, *dezlég,* vb. I. Tranz. I. 1. A deschide ceva desfăcînd legătura cu care este închis; a desface. ✧ Expr. *A dezlega sacul* = a spune tot ce ai pe inimă, a spune toate veştile pe care le ştii. *A dezlega punga* = a da bani, a cheltui. ✦ A desface ceva, a face să nu mai fie înnodat, legat. ✦ Tranz. şi refl. (Adesea fig.) A (se) desface din legături, a (se) desprinde, a (se) elibera din strînsoare. ✧ Expr. (Tranz.) *A dezlega calul de la gard* = a lămuri o situaţie încurcată, a lua o decizie. *A (-i) dezlega* (sau, refl., *a i se dezlega* cuiva) *limba* = a face pe cineva (sau a porni să) vorbească, să (se) destăinuiască. 2. (Pop.) A deschide, a libera un drum. ✦ Refl. Fig. (Rar) A se porni, a se dezlănţui. II. 1. (Mai ales în *practicile obscurantiste*) A desface, a libera de obligaţii, de jurăminte etc. ✦ (În religia creştină) A scăpa pe cineva de păcate, a face să i se ierte cuiva păcatele (prin rugăciuni). 2. A găsi soluţia unei probleme, a unei ghicitori, a unei enigme etc.; a rezolva. ✦ A citi, a descifra. — Lat. **disligare.**

DEZLEGÁNIE, *dezlegánii,* s. f. (În religia creştină) Rugăciune de dezlegare. — Din **dezlega** + suf. *-anie.*

DEZLEGÁRE, *dezlegări,* s. f. Acţiunea de *a (se) dezlega* şi rezultatul ei. ✦ Îngăduire, permisiune, voie.

DEZLEGÁT, -Ă, *dezlegaţi, -te,* adj. 1. (Despre lucruri sau fiinţe legate sau despre obiectul cu care sînt legate) Desfăcut; lăsat liber,

nelegat. ✧ Expr. *Cu limba dezlegată* = care spune multe, vorbăreț; care mărturisește tot. 2. (În basme și superstiții) Liberat de un blestem, de o proscripție; absolvit (de păcate). 3. (Despre probleme, enigme etc.) Rezolvat, descifrat. — V. *dezlega*.

DEZLEGĂTÓR, -OÁRE, *dezlegători, -oare*, s. m. și f. (Rar) Persoană care dezleagă sau descifrează jocuri, enigme etc. — Din **dezlega** + suf. *-(ă)tor*.

DEZLEȘINÁ, *dezleșín*, vb. I. Tranz. (Înv.) A trezi pe cineva din leșin; a dezmetici. — Din **des¹-** + **leșina**.

DEZLIPÍ, *dezlipesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) desprinde din locul unde este lipit, prins sau fixat. 2. Refl. (Despre oameni) A se depărta de un obiect de care stă proptit, lipit. ✦ (Adesea fig.) A se depărta de o persoană; a se despărți. — Din **des¹-** + **lipi**.

DEZLIPÍT, -Ă, *dezlipiți, -te*, adj. (Despre obiecte lipite, fixate, legate strîns de altele) Desfăcut, desprins. ✦ (Despre construcții lipite cu lut) Cu lipitura stricată. — V. *dezlipi*.

DEZLÎNÁ, pers. 3 *dezlînează*, vb. I. Refl. (Despre fire de lînă răsucită) A-și pierde răsuceala; a se scămoșa. ✦ Fig. (Despre stări sau manifestări ale omului) A deveni neprecis, fără contur. — Din **des¹-** + **lînă**.

DEZLÎNÁRE, *dezlînări*, s. f. Faptul de *a se dezlîna*.

DEZLÎNÁT, -Ă, *dezlînați, -te*, adj. 1. (Despre fire toarse; *p. ext.* despre obiecte confecționate din fire toarse) Destrămat, rărit. 2. Fig. (Despre formulări ale gîndirii omenești, adesea adverbial) Lipsit de concentrare; fără șir, fără logică; prolix. — V. *dezlîna*.

DEZLOCUÍT, -Ă, *dezlocuiți, -te*, adj. (Despre lichide) Scos de la locul pe care-l ocupa, dat la o parte și înlocuit de un corp solid. — Din **des¹-** + **[în]locuit**.

DEZMĂȚ, *dezmățuri*, s. n. Purtare nerușinată, dezmățată; destrăbălare. ✦ Fig. Debandadă, anarhie. — Postverbal al lui **dezmăța**.

DEZMĂȚÁ, *dezmățez*, vb. I. Refl. (Rar) A se destrăbăla. — Din **des¹-** + **mat(e)**.

DEZMĂȚÁRE s. f. Destrăbălare; dezmăț. — V. *dezmăța*.

DEZMĂȚÁT, -Ă, *dezmățați, -te*, adj. Lipsit de rușine, de bună-cuviință; destrăbălat, desfrînat. ✦ Cu o înfățișare dezordonată, neglijentă. — V. *dezmăța*.

DEZMEMBRÁ, *dezmembrez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) descompune, a (se) desființa, a (se) desface. — După fr. **démembrer**.

DEZMEMBRÁRE, *dezmembrări*, s. f. Faptul de *a (se) dezmembra*; descompunere, desființare.

DEZMETECÍ vb. IV. v. **dezmetici**.

DEZMETECÍRE s. f. v. **dezmeticire**.

DEZMETECÍT, -Ă adj. v. **dezmeticit**.

DEZMÉTIC, -Ă, *dezmetici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Bezmetic. — Din **des¹-** + **[bez]metic**.

DEZMETICÍ, *dezmeticesc*, vb. IV. Refl. A-și veni în fire dintr-o amețeală, dintr-o spaimă etc.; a-și reveni, a se trezi; a se recule-ge. [Var.: **dezmetecí** vb. IV] — Lat. **dismatticire** *(<mattus* « beat »).

DEZMETICÍRE, *dezmeticiri*, s. f. Faptul de *a se dezmetici*; revenire, trezire la realitate. [Var.: **dezmetecíre** s. f.]

DEZMETICÍT, -Ă, *dezmeticiți, -te*, adj. Revenit în simțiri, trezit dintr-un leșin, dintr-o spaimă; recules. [Var.: **dezmetecít, -ă** adj.] — V. *dezmetici*.

DEZMEȚÍ, *dezmețesc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A se dezmetici. — Din **des¹-** + **[a]meți**.

DEZMIERDÁ, *dezmiérd*, vb. I. 1. Tranz. A mîngîia pe cineva sau ceva atingîndu-l ușor cu palma. ✦ (Rar) A alinta cu vorbe drăgăstoase. 2. Refl. (Rar) A se bucura de ceva; a se desfăta. [Var.: (reg.) **dizmierdá** vb. I] — Lat. ***dismerdare**.

DEZMIERDÁRE, *dezmierdări*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) dezmierda*; alintare; gest sau vorbă drăgăstoasă. ✦ Răsfăț. *Observațiile acestea le face... cu o comică dezmierdare* (IBRĂILEANU). 2. Bucurie, plăcere deosebită, desfătare. ✦ Plăcere trupească; voluptate. [Var.: (reg.) **dizmierdáre** s. f.]

DEZMIERDÁT, -Ă, *dezmierdați, -te*, adj. 1. Căruia i se fac toate plăcerile, gusturile; alintat, răsfățat. 2. (Pop.) Plin de farmec; desfătător. [Var.: (reg.) **dizmierdát, -ă** adj.] — V. *dezmierda*.

DEZMIERDĂTÓR, -OÁRE, *dezmierdători, -oare*, adj. Care dezmiardă; mîngîietor, alintător. ✦ Care încîntă, care desfată vederea. — Din **dezmierda** + suf. *-(ă)tor*.

DEZMINȚÍ, *dezmint*, vb. IV. 1. Tranz. A declara că un fapt, o afirmație etc. nu corespunde adevărului; a nega, a contesta. ✦ A arăta că ceva este altfel decît pare, a da de gol; a fi în dezacord cu... 2. Refl. A se arăta altfel decît este în mod obișnuit, a dovedi nestatornicie în fapte sau în idei. ✦ A recunoaște că a făcut o afirmație greșită; a retracta. ✦ Tranz. A contrazice pe cineva. — Fr. **démentir** (după *minți*).

DEZMINȚÍRE, *dezmințiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) dezminți* și rezultatul ei; afirmație sau declarație prin care se dezmintă ceva.

DEZMIRIȘTÍ, *dezmiriștesc*, vb. IV. Tranz. A executa lucrarea de dezmiriștire; a ara stratul superficial de la suprafața pămîntului, după recoltarea păioaselor. — Din **des¹-** + **miriște**.

DEZMIRIȘTÍRE, *dezmiriștiri*, s. f. Prima lucrare a solului executată vara, după strîngerea recoltelor (în special a celor de păioase), constînd în afînarea superficială a pămîntului și îngroparea miriștii, cu unelte sau pluguri speciale.

DEZMIRIȘTÍT s. n. Dezmiriștire. — V. *dezmiriști*.

DEZMÎNIÁ, *dezmînii*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) împăca, a (se) îmblînzi, a (se) îmbuna. [Prez. ind. și: *dezmîniez*] — Din **des¹-** + **mînia**.

DEZMÎNTÁ, *dezmînt*, vb. I. Tranz. (Reg.) A face pe cineva să-și schimbe o hotărîre, un gînd etc., a-l abate de la un scop, a povățui pe cineva să nu facă un lucru. — Din **des¹-** + **smîntă** (puțin folosit = smînteală).

DEZMORMÎNTÁ, *dezmormîntez*, vb. I. Tranz. (Rar) A dezgropa, a deshuma; *fig.* a scoate din uitare. — Din **des¹-** + **[în]mormînta** (după *dezgropa*).

DEZMORȚEÁLĂ, *dezmorțeli*, s. f. Revenire, trezire din amorțeală; dezmorțire. — Din **dezmorți** + suf. *-eală*.

DEZMORȚÍ, *dezmorțesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A ieși sau a scoate din amorțeala pricinuită de nemișcare, de frig sau de îngheț; *fig.* a (se) trezi din starea de nesimțire sau de inerție. ✧ Expr. (Refl.) *A i se dezmorți* (cuiva) *limba* = a i se dezlega (cuiva) limba, v. *dezlega*. 2. Refl. (Despre un lichid foarte rece) A deveni mai puțin rece. ✦ (Despre pămînt) A se dezgheța; *fig.* a se anima, a reînvia. — Din **des¹-** + **[a]morți**.

DEZMORȚÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) dezmorți*; dezghețare; *fig.* reînviere.

DEZMORȚÍT, -Ă, *dezmorțiți, -te*, adj. 1. (Despre ființe) Ieșit din amorțeală, trezit din toropeală. 2. Fig. (Despre natură) Reînviat. — V. *dezmorți*.

DEZMOȘTENÍ, *dezmoștenesc*, vb. IV. Tranz. A lipsi pe cineva de dreptul de moștenire; a înlătura pe cineva de la moștenire. — Din **des¹-** + **moșteni** (după fr. *déshériter*).

DEZMOȘTENÍRE, *dezmoșteniri*, s. f. Acțiunea de *a dezmoșteni* și rezultatul ei. ✦ Fig. Lipsă de bunuri, de bucurii; sărăcie; restriște.

DEZMOȘTENÍT, -Ă, *dezmoșteniți, -te*, adj. 1. Înlăturat de la o moștenire. 2. Fig. (Adesea substantivat) Lipsit de bunurile vieții; privat de drepturi, exploatat. — V. *dezmoșteni*.

DEZNAȚIONALIZÁ, *deznaționalizez*, vb. I. Refl. (Despre grupuri etnice) A-și pierde particularitățile naționale în cursul unui proces istoric de conviețuire îndelungată cu altă populație sau în urma unei politici naționaliste duse de guverne reacționare. ✦ Tranz. A provoca unui grup etnic pierderea particularităților naționale. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **dénationaliser**.

DEZNAȚIONALIZÁRE, *deznaționalizări*, s. f. Acțiunea de *a (se) deznaționaliza* și rezultatul ei. [Pr.: *-ți-o-*]

DEZNAȚIONALIZÁT, -Ă, *deznaționalizați, -te*, adj. Care a pierdut particularitățile naționale, lipsit de particularități naționale. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *deznaționaliza*.

DEZNĂDĂJDUÍ, *deznădăjduiesc*, vb. IV. Intranz. A pierde orice nădejde; a despera. ✦ Tranz. A aduce la deznădejde. — Din **deznădejde**.

DEZNĂDĂJDUÍRE s. f. Deznădejde. ✧ Expr. (Înv.) *A aduce* (pe cineva) *la* (sau *în*) *deznădăjduire* = a face (pe cineva) să-și piardă nădejdea, a pune la grea încercare răbdarea cuiva; a exaspera. — V. *deznădăjdui*.

DEZNĂDĂJDUÍT, -Ă, *deznădăjduiți, -te*, adj. 1. (Despre persoane) Care și-a pierdut orice nădejde; desperat. 2. (Despre sentimente, manifestări ale omului etc.) Care exprimă deznădejde; provocat de deznădejde. — V. *deznădăjdui*.

DEZNĂDÉJDE, (rar) *deznădejdi*, s. f. Stare sufletească apăsătoare a omului care nu mai are nici o nădejde; desperare. — Din **des¹-** + **nădejde** (după fr. *désespoir*).

DEZNODÁ, *deznód*, vb. I. Tranz. 1. A face să nu mai fie înnodat, a desface un nod, o ață, o sfoară etc. fixate printr-un nod sau, *p. ext.*, a desface obiectul legat în acest fel. ✧ Expr. *A deznoda punga* (sau *băierile pungii*) = a scoate banii, a da bani. ✦ Fig. A clarifica, a soluționa o situație încurcată, un conflict. 2. Fig. A deșela, a speti prin poveri prea grele sau prin bătaie. — Din **des¹-** + **[în]noda**.

DEZNODÁRE, *deznodări*, s. f. Acțiunea de *a deznoda* și rezultatul ei; dezlegare; *fig.* soluționare. ✦ Fig. Deșelare.

DEZNODÁT, -Ă, *deznodați, -te*, adj. 1. Dezlegat, desfăcut. 2. Fig. (Fam., despre corpul omului) Înalt și slab; deșirat. 3. Fig. (Despre gînduri, imagini etc.) Lipsit de concizie, fără șir; dezlînat. — V. *deznoda*.

DEZNODĂMÎNT, *deznodăminte*, s. n. Ceea ce constituie un sfîrșit, aducînd o soluționare a unei situații încurcate; soluție, sfîrșit, dezlegare; (în special) parte finală a unei compoziții epice sau dramatice, care aduce soluția intrigii. — Din **deznoda** + suf. *-(ă)mînt* (după fr. *dénouement*).

DEZOBIȘNUÍ, *dezobișnuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A pierde sau a face pe cineva să piardă un obicei, un năravș; a (se) dezvăța, a (se) dezbăra. — Din **des¹-** + **obișnui** (după fr. *déshabituer*).

DEZOBIȘNUÍRE s. f. Faptul de *a (se) dezobișnui*.

DEZODORIZÁ, *dezodorizez*, vb. I. Tranz. A îndepărta mirosul rău al unui corp sau de pe un corp, de pe un obiect etc. — Fr. **désodoriser**.

DEZODORIZÁRE, *dezodorizări*, s. f. Acțiunea de *a dezodoriza* și rezultatul ei. *Dezodorizarea uleiului comestibil*.

DEZOLÁ, *dezolez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A întrista, a mîhni; a descuraja. — Fr. **désoler**.

DEZOLÁNT, -Ă, *dezolanți, -te,* adj. Care întristează, care mîhnește profund; jalnic. — Fr. **désolant.**

DEZOLÁRE, *dezolări,* s. f. Mîhnire adîncă; jale. ✦ Fig. Singurătate tristă și apăsătoare; pustiu, pustietate. — V. *dezola.*

DEZOLÁT, -Ă, *dezolați, -te,* adj. Întristat adînc, foarte mîhnit. — V. *dezola.*

DEZOLATÓR, -OÁRE, *dezolatori, -oare,* adj. (Neobișnuit) Dezolant. — După fr. **désolateur.**

DEZOLAȚIÚNE, *dezolațiuni,* s. f. (Neobișnuit) Dezolare. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **désolation** (lat. lit. **desolatio, -onis**).

DEZONOÁRE s. f. Lipsă de onoare; necinste; *p. ext.* ocară, rușine. — După fr. **déshonneur.**

DEZONORÁ, *dezonorez,* vb. I. Tranz. și refl. A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde onoarea, a (se) acoperi de ocară. — Fr. **déshonorer.**

DEZONORÁNT, -Ă, *dezonoranți, -te,* adj. Care dezonorează; rușinos — Fr. **déshonorant.**

DEZONORÁT, -Ă, *dezonorați, -te,* adj. Care și-a pierdut cinstea; care s-a făcut de rușine. — V. *dezonora.*

DEZÓRDINE, *dezordini,* s. f. **1.** Lipsă de ordine; neorînduială. **2.** Lipsă de organizare, de disciplină; debandadă. ✦ Revoltă, răscoală. — Din **des**[1]**-** + **ordine** (după fr. *désordre*).

DEZORDONÁT, -Ă, *dezordonați, -te,* adj. **1.** (Despre oameni) Nedeprins cu ordinea; neglijent (în îmbrăcăminte, în modul de a-și păstra lucrurile, în muncă, în felul de viață, în gîndire); (despre manifestările omului) care arată lipsă de ordine. **2.** (Despre lucruri, încăperi, locuri) Lipsit de ordine; în neorînduială. — După fr. **désordonné.**

DEZORGANIZÁ, *dezorganizez,* vb. I. Tranz. A face să-și piardă organizarea, să nu funcționeze normal, să nu aibă un mers regulat. — Fr. **désorganiser.**

DEZORGANIZÁRE, *dezorganizări,* s. f. Faptul de *a dezorganiza;* lipsă de organizare.

DEZORGANIZÁT, -Ă, *dezorganizați, -te,* adj. Care nu (mai) este organizat; care și-a pierdut organizarea, funcționarea normală. — V. *dezorganiza.*

DEZORGANIZÁȚIE s. f. (Înv.) Dezorganizare. — Fr. **désorganisation.**

DEZORIENTÁ, *dezorientez,* vb. I. Tranz. A face pe cineva să piardă simțul orientării, să nu mai recunoască drumul pe care trebuie să apuce. ✦ Fig. A face pe cineva să piardă siguranța judecății; a zăpăci, a deconcerta. — Fr. **désorienter.**

DEZORIENTÁRE, *dezorientări,* s. f. Faptul de a fi dezorientat, starea celui dezorientat; nesiguranță, șovăială. — V. *dezorienta.*

DEZORIENTÁT, -Ă, *dezorientați, -te,* adj. Care nu se poate orienta, care nu știe unde se găsește, pe unde trebuie să apuce. ✦ Fig. Care nu știe ce atitudine să ia în fața unei situații; descumpănit. — V. *dezorienta.*

DEZOXIDÁ, *dezoxidez,* vb. I. Tranz. A scoate (prin diferite procedee chimice) oxigenul dintr-o substanță. — Fr. **désoxyder.**

DEZOXIDÁNT, -Ă, *dezoxidanți, -te,* adj. Care dezoxidează. ✧ (Substantivat, m.) *Fosforul este un dezoxidant.* — Fr. **désoxydant.**

DEZRĂDĂCINÁ, *dezrădăcinez,* vb. I. Tranz. **1.** A scoate din pămînt cu rădăcină cu tot o plantă, un copac. **2.** Fig. A face să dispară cu desăvîrșire o idee, o deprindere; a stîrpi. — Din **des**[1]**-** + **rădăcină.**

DEZRĂDĂCINÁRE, *dezrădăcinări,* s. f. Acțiunea de *a dezrădăcina.*

DEZRĂDĂCINÁT, -Ă, *dezrădăcinați, -te,* adj. (Despre oameni) Care și-a părăsit locul de naștere și se simte străin în noul loc; care nu se poate adapta (la noile condiții de viață). — V. *dezrădăcina.*

DEZRĂSUCÍ, *dezrăsucesc,* vb. IV. Tranz. A face ca un fir să nu mai fie răsucit; a desface. ✦ Tranz. și refl. A (se) desface din depănătură. — Din **des**[1]**-** + **răsuci.**

DEZROBÍ, *dezrobesc,* vb. IV. **1.** Tranz. și refl. A (se) elibera din starea de robie sau de sclavie; *p. ext.* a (se) elibera de sub asuprire politică sau socială, de sub exploatare. ✦ Tranz. A elibera un stat, un popor de sub ocupație militară sau de sub o asuprire străină; a asigura unei țări, unui popor independența. **2.** Tranz. A elibera pe cineva din prizonierat sau dintr-o detențiune. **3.** Tranz. Fig. A scăpa pe cineva dintr-o situație umilitoare; a emancipa. — Din **des**[1]**-** + **robi.**

DEZROBÍRE, *dezrobiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) dezrobi* și rezultatul ei.

DEZROBITÓR, -OÁRE, *dezrobitori, -oare,* adj. Care dezrobește. — Din **dezrobi** + suf. *-(i)tor.*

DEZUMANIZÁ, *dezumanizez,* vb. I. Tranz. A face pe cineva să-și piardă caracterele de om, să nu mai fie uman. ✦ A face ca un personaj dintr-o operă artistică să fie lipsit de specificul concret uman, de caracteristicile individuale; a schematiza. — După fr. **deshumaniser.**

DEZUMANIZÁRE s. f. Acțiunea de *a dezumaniza.*

DEZUMFLÁ, *dezúmflu,* vb. I. **1.** Tranz. A face ca un obiect umflat sau un organ inflamat să-și recapete volumul normal. ✧ Refl. *Cauciucul s-a dezumflat.* ✧ Expr. (Refl.) *A i se dezumfla buzunarele* = a rămîne fără bani, cu buzunarele goale. **2.** Refl. Fig. (Despre oameni) A-și reveni dintr-o stare de exaltare provocată de entuziasm, mînie etc.; (despre anumite manifestări sufletești ale omului) a se potoli, a se tempera. — Din **des**[1]**-** + **umfla.**

DEZUMFLÁRE, *dezumflări,* s. f. Acțiunea de *a (se) dezumfla.*

DEZUMFLÁT, -Ă, *dezumflați, -te,* adj. Care nu mai e umflat, care a revenit la volumul normal. — V. *dezumfla.*

DEZUNÍ, *dezunesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A despărți; *fig.* a dezbina, a învrăjbi. — Fr. **désunir.**

DEZUNÍRE, *dezuniri,* s. f. (Rar) Despărțire; *fig.* lipsă de solidaritate; dezbinare, vrajbă. — V. *dezuni.*

DEZVĂLUÍ, *dezvălui,* vb. IV. **1.** Tranz. A ridica învelitoarea de pe ceva; a dezveli. ✧ (Rar) A desface, a strica acoperișul unei case; a descoperi. **2.** Tranz. A da la iveală, a face cunoscut; a arăta, a revela. ✦ A destăinui; a divulga. **3.** Refl. (Rar) A se desface, a se desprinde, a se alege. *Ziua se dezvăluie din noapte* (EMINESCU). [Prez. ind. și: *dezvăluiesc*] — Din **des**[1]**-** + [în]**vălui** (după fr. *dévoiler*).

DEZVĂLUÍRE, *dezvăluiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) dezvălui;* dare la iveală; destăinuire.

DEZVĂȚ s. n. Faptul de *a (se) dezvăța;* dezobișnuire.

DEZVĂȚÁ, *dezvăț,* vb. I. Tranz. și refl. A face pe cineva să piardă sau a pierde o deprindere, un obicei; a (se) dezobișnui, a (se) dezbăra. — Din **des**[1]**-** + [în]**văța.**

DEZVELÍ, *dezvelesc,* vb. IV. **1.** Tranz. și refl. A da la o parte, a îndepărta din jurul cuiva, de pe cineva sau ceva sau de pe sine o învelitoare; a (se) descoperi. ✦ Tranz. A da jos acoperișul de pe o casă. ✦ Tranz. A dezlipi, a îndepărta lutul sau pămîntul cu care e acoperit, în timpul arderii, cuptorul de ars cărămizi. **2.** Tranz. Fig. A face să apară, a lăsa să se vadă; a arăta. ✦ Refl. A apărea în fața cuiva; a se înfățișa. *Ce adînc și albastru se dezvelea cerul!* (GÎRLEANU). **3.** Tranz. și refl. Fig. A (se) da în vileag; a (se) destăinui, a (se) trăda. ✦ Tranz. (Înv.) A expune, a dezvolta o idee. **4.** Refl. (Despre mugurii și bobocii plantelor; *p. ext.* despre plante; adesea fig.) A se deschide. **5.** Refl. (Rar, despre un fir depănat) A se desface, a se desfășura. — Din **des**[1]**-** + [în]**veli.**

DEZVELÍRE, *dezveliri,* s. f. Acțiunea de *a (se) dezveli.* ✦ Operație de îndepărtare a straturilor sterile care acoperă un zăcămînt.

DEZVINOVĂȚÍ, *dezvinovățesc,* vb. IV. Refl. A-și dovedi sau a căuta să-și dovedească nevinovăția; a se dezvinui, a se disculpa. ✦ Tranz. (Rar) A declara pe cineva nevinovat. — Din **des**[1]**-** + [în]**vinovăți.**

DEZVINOVĂȚÍRE, *dezvinovățiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) dezvinovăți;* justificare, disculpare.

DEZVINUÍ, *dezvinuiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) dezvinovăți. — Din **des**[1]**-** + [în]**vinui.**

DEZVINUÍRE, *dezvinuiri,* s. f. Dezvinovățire. — V. *dezvinui.*

DEZVOLTÁ, *dezvólt,* vb. I. **1.** Refl. (Despre materie și despre fenomenele naturii și ale societății) A trece, pe cale revoluționară, prin salturi, de la o stare calitativă veche la alta nouă, de la o treaptă inferioară la alta superioară, de la simplu la complex. ✦ Tranz. A amplifica în mod creator o doctrină, o teorie, a completa cu idei noi. ✦ A se extinde dobîndind proporții, însemnătate, forță; a crește, a se mări. ✦ (Despre ființe) A evolua crescînd treptat (în sens fizic); a crește; (despre oameni) a evolua treptat (în ceea ce privește intelectul). **2.** Tranz. A expune în mod amănunțit; a desfășura. *Oratorul dezvoltă subiectul.* **3.** Tranz. A produce, a degaja. *Unele fermentații dezvoltă căldură.* — Din **dezvolt** (înv., <lat. *disvol(u)tus*).

DEZVOLTÁRE, *dezvoltări,* s. f. Acțiunea de *a (se) dezvolta* și rezultatul ei. **1.** Formă revoluționară a mișcării, de trecere de la o stare calitativă veche la alta nouă (prin salturi, prin întreruperea continuității procesului evolutiv, prin transformarea cantității în calitate). ✦ Creștere în proporții, în însemnătate, în forță. ✦ Formare, creștere (în sens fizic sau intelectual). **2.** Expunere amănunțită a unei idei, a unui subiect etc. **3.** Producere, emanare, degajare.

DEZVOLTÁT, -Ă, *dezvoltați, -te,* adj. **1.** (Despre ființe și însușirile lor) Crescut (pînă la punctul considerat ca normal), evoluat; proeminent, mare. *Un om gras cu fălci dezvoltate* (SAHIA). ✦ Ajuns într-un stadiu înaintat. *Cultură dezvoltată.* **2.** Expus în mod amănunțit; amplu. *Plan dezvoltat.* — V. *dezvolta.*

DI interj. (Pronunțat cu *i* prelungit) Strigăt cu care se îndeamnă caii sau boii. [Var.: **die** interj.]

DIABÉT s. n. Boală caracterizată prin creșterea cantității de zahăr în sînge și în urină; boală de zahăr. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diabète.**

DIABÉTIC, -Ă, *diabetici, -e,* adj., s. m. și f. **1.** Adj. Caracteristic diabetului; de natura diabetului. **2.** S. m. și f. Persoană bolnavă de diabet. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diabétique.**

DIABÓLIC, -Ă, *diabolici, -e,* adj. **1.** De diavol; care vine de la diavol; drăcesc. **2.** Care denotă o mare cruzime, rău, crud; perfid, viclean; funest. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diabolique** (lat. lit. **diabolicus**).

DIÁBOLO s. n. Jucărie constînd dintr-un fel de mosoraș subțiat la mijloc, care se aruncă în sus și se prinde pe o sforicică întinsă între două bețișoare. [Pr.: *dia-*] — Fr. **diabolo.**

DIÁC, *dieci,* s. m. **1.** (Înv. și arh.) Scriitor de cancelarie; grămătic, uricar; *p. ext.* copist. ✦ Om cu știință de carte; cărturar, învățat. **2.** (Reg.) Cîntăreț bisericesc. [Pr.: *di-ac*] — Slav (v. sl. **dijakŭ**).

DIÁCON, *diaconi,* s. m. Membru al clerului din prima treaptă a ierarhiei preoțești. [Pr.: *di-a-*] — Slav (v. sl. **dijakonŭ** <gr.).

DIACÓNIC s. n. Loc în altar unde se păstrează veșmintele diaconilor. — Slav (v. sl. **dijakonikŭ** <gr.).

DIACONÍE s. f. Calitatea, funcția de diacon; timpul cît cineva exercită această funcție. [Pr.: *di-a-*] — Din **diacon** + suf. *-ie.*

DIACRÍTIC, *diacritice,* adj. n. (În expr.) *Semn diacritic* = semn grafic care însoţeşte o literă a alfabetului, pentru a-i da o valoare specială şi care se foloseşte în scrierea obişnuită şi în mod special în transcrierea fonetică a textelor. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diacritique** (<gr.).

DIACRÓNIC, -Ă, *diacronici, -e,* adj. (Despre o metodă de studiu sau un punct de vedere) Evolutiv; istoric. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diachronique** (<gr.).

DIADÉM s. n. v. **diademă.**

DIADÉMĂ, *diademe,* s. f. Podoabă în formă de coroană făcută din metal preţios şi împodobită cu pietre scumpe, purtată pe cap de suverani şi, în reprezentările plastice, de anumite divinităţi; podoabă purtată pe cap de femei, la anumite ocazii. [Pr.: *di-a-*. — Var.: (înv.) **diadém** s. n.] — Fr. **diadème** (lat. lit. **diadema**).

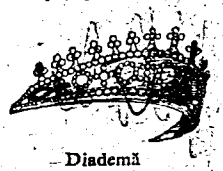

Diademă

DIAFÁN, -Ă, *diafani, -e,* adj. (În limbaj poetic) Foarte puţin dens, foarte subţire, lăsînd lumina să străbată, fără a permite distingerea clară a formelor şi a contururilor; (despre faţa şi mîinile omului) cu pielea fină, delicată, palidă (lăsînd să se străvadă vinişoarele albastre). [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diaphane** (<gr.).

DIAFANIZÁ, *diafanizez,* vb. I. Refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină diafan, străveziu; a (se) subţia. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diaphaniser.**

DIAFRÁGMĂ, *diafragme,* s. f. 1. Muşchi lat şi subţire care separă toracele de abdomen. ✦ Cartilaj care separă cele două nări. 2. Membrană (la microfon, telefon, gramofon etc.) care, prin vibraţiile ei, reproduce sunetele. ✦ Disc opac la aparatele optice, avînd la mijloc un orificiu fix sau reglabil, care lasă să treacă o cantitate mai mare sau mai mică de lumină. 3. Dispozitiv care închide un recipient pentru a reţine impurităţile existente în conţinutul lui. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diaphragme** (lat. lit. **diaphragma**).

DIAGNÓSTIC, *diagnostice,* s. n. Determinarea precisă a unei boli după simptomele ei. [Pr.: *di-ag-*] — Fr. **diagnostic.**

DIAGNOSTICÁ, *diagnostichez,* vb. I. Tranz. A recunoaşte, a determina o boală după simptomele ei; a pune diagnosticul. [Pr.: *di-ag-*] — Fr. **diagnostiquer.**

DIAGNOSTICIÁN, -Ă, *diagnosticieni, -e,* s. m. şi f. Medic specialist în punerea de diagnostice. [Pr.: *di-ag-nos-ti-ci-an*] — Din **diagnostic** + suf. *-ian.*

DIAGNÓZĂ, *diagnoze,* s. f. (Rar) Diagnostic. [Pr.: *di-ag-*] — Fr. **diagnose** (<gr.).

DIAGONÁL, -Ă, *diagonali, -e,* adj. Care uneşte vîrfurile a două unghiuri neconsecutive ale unui poligon sau ale unui poliedru; curmeziş; cruciş. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diagonal.**

DIAGONÁLĂ, *diagonale,* s. f. 1. Segment de dreaptă care uneşte două vîrfuri ale unui poligon sau ale unui poliedru nelegate prin aceeaşi muchie. ✧ Loc. adv. *În diagonală* = de-a curmezişul. ✦ Curea purtată de-a curmezişul pieptului la unele uniforme militare. 2. Porţiune de linie de cale ferată, care taie oblic mai multe linii paralele dintr-o staţie pentru a permite trecerea vagoanelor de pe o linie pe alta. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diagonale** (<gr.).

DIAGRÁMĂ, *diagrame,* s. f. 1. Reprezentare grafică care înfăţişează în mod schematic un fenomen, un obiect, o corelaţie dintre două mărimi de naturi diferite sau de aceeaşi natură. ✦ Schemă pentru distribuirea locurilor într-un vagon de cale ferată (la trenurile cu locuri fixe), într-o sală de spectacol etc. 2. Linie trasă pe hîrtie de un aparat înregistrator care reprezintă desfăşurarea unor fenomene. 3. (La pl.) Semne tipografice cu care se culeg diferite probleme de şah. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diagramme** (<gr.).

DIALÉCT, *dialecte,* s. n. 1. Aspect local al limbii unui popor, care se vorbeşte pe un anumit teritoriu şi care are trăsături de structură gramaticală şi de fond principal de cuvinte deosebite de limba comună a întregului popor, precum şi de celelalte aspecte locale ale limbii. 2. (În expr.) *Dialect de clasă* = jargon. 3. (Impr.) Limbă. ✦ (Impr.) Vorbire, cuprinzînd o terminologie specială, de circulaţie restrînsă, proprie unui anumit domeniu de activitate. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialecte** (lat. lit. **dialectus**).

DIALECTÁL, -Ă, *dialectali, -e,* adj. (Despre cuvinte, expresii, termeni, vorbire) Caracteristic unui dialect sau unui grai; care aparţine sau se referă la un dialect sau la un grai. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialectal.**

DIALÉCTIC, -Ă, *dialectici, -e,* adj. 1. (În filozofia marxistă) Care este conform cu principiile dialecticii sau confirmă aceste principii; care priveşte fenomenele de pe poziţiile dialecticii sau se bazează pe dialectică. *Metodă (gîndire, concepţie) dialectică.* 2. (În antichitate) Care utilizează raţionamente în contradictoriu sau care se face pe baza lor. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialectique** (lat. lit. **dialecticus**).

DIALÉCTICĂ s. f. 1. (În filozofia marxistă) Ştiinţa care studiază legile generale de mişcare şi de dezvoltare ale naturii, ale societăţii şi ale gîndirii. 2. Metodă de cercetare opusă metafiziciii, care, bazîndu-se pe legile obiective ale naturii, ale societăţii şi ale gîndirii, priveşte fenomenele ca fiind în strînsă legătură şi în condiţionare reciprocă, într-o permanentă mişcare şi dezvoltare, cu treceri prin salturi de la o calitate la alta, ca rezultat al contradicţiilor interne şi al luptei dintre contrarii. 3. Procesul mişcării şi al dezvoltării fenomenelor. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialectique** (lat. lit. **dialectica**).

DIALECTICIÁN, -Ă, *dialecticieni, -e,* s. m. şi f. Persoană care stăpîneşte dialectica, care gîndeşte conform cu principiile dialecticii. ✧ (Adjectival) *Filozof dialectician.* [Pr.: *di-a-lec-ti-ci-an*] — Fr. **dialecticien.**

DIALECTOLÓG, *dialectologi,* s. m. Specialist în dialectologie. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialectologue** (<gr.).

DIALECTOLÓGIC, -Ă, *dialectologici, -e,* adj. Privitor la dialecte sau la dialectologie. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialectologique.**

DIALECTOLOGÍE s. f. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul dialectelor şi al graiurilor unei limbi. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialectologie.**

DIALIPETÁL, -Ă, *dialipetali, -e,* adj. (Despre plante cu flori) A cărei corolă are petalele separate. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialypétale.**

DIALISEPÁL, -Ă, *dialisepali, -e,* adj. (Despre plante cu flori) Al cărei caliciu are sepalele separate. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialysépale.**

DIALÍZĂ, *dialize,* s. f. Trecerea unei substanţe dizolvate printr-o membrană care separă soluţia de dizolvantul pur. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialyse** (<gr.).

DIALÓG, *dialoguri,* s. n. 1. Convorbire între două persoane. ✦ Forma în care sînt scrise, de obicei, operele dramatice; pasaj dintr-o operă literară în care se redă convorbirea dintre două persoane. 2. Operă literară scrisă sub formă de dialog (1). [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialogue** (lat. lit. **dialogus**).

DIALOGÁ, *dialoghez,* vb. I. Intranz. (Rar) A întreţine o conversaţie cu cineva. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **dialoguer.**

DIALOGÁT, -Ă, *dialogaţi, -te,* adj. (Despre opere literare) Compus în formă de dialog. [Pr.: *di-a-*] — V. *dialoga.*

DIAMAGNÉTIC, -Ă, *diamagnetici, -e,* adj. (Despre o substanţă) Care are proprietatea de a fi acţionat de o forţă magnetică îndreptată dinspre regiunile cu cîmp magnetic mai intens spre cele cu cîmp magnetic mai slab. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diamagnétique.**

DIAMÁNT, *diamante,* s. n. 1. Varietate cristalină de carbon, transparentă şi cu luciri puternice, avînd cea mai mare duritate dintre toate mineralele; varietăţile nobile se folosesc ca pietre preţioase, iar varietăţile comune la şlefuit, perforat şi zgîriat. 2. Unealtă pentru tăiatul sticlei, alcătuită dintr-un diamant (1) comun, fixat într-un suport metalic cu mîner. 3. Corp de literă de patru puncte tipografice. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diamant.**

DIAMÁNTIC, -Ă, *diamantici, -e,* adj. (Rar) Diamantin. [Pr.: *di-a-*] — Din **diamant** + suf. *-ic.*

DIAMANTICÁLE s. f. pl. (Înv.) Bijuterii împodobite cu diamante; *p. ext.* bijuterii, pietre preţioase. [Pr.: *di-a-*] — Ngr. **diamantika.**

DIAMANTIFÉR, -Ă, *diamantiferi, -e,* adj. (Despre zăcăminte minerale) Care conţine diamante. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diamantifère.**

DIAMANTÍN, -Ă, *diamantini, -e,* adj. Strălucitor ca diamantul, asemănător cu diamantul. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diamantin.**

DIAMÁNŢEL, *diamanţele,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui *diamant* (1). [Pr.: *di-a-*]

DIAMETRÁL, -Ă, *diametrale,* adj. n. şi f. (În expr.) *Linie diametrală* = dreaptă care trece prin centrul unui cerc, al unei sfere etc. *Plan diametral* = plan care trece prin centrul unei sfere, al unui elipsoid etc. ✧ (Adverbial) *Diametral opus* = cu desăvîrşire opus, în opoziţie directă cu...; de neîmpăcat. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diamétral.**

DIAMÉTRU, *diametre,* s. n. 1. Orice coardă care trece prin centrul unei figuri sau al unui corp. ✦ Locul geometric al mijlocului coardelor paralele cu o direcţie dată. ✦ Lungimea unei drepte care străbate un obiect dintr-o parte în alta, trecînd prin centrul lui. 2. (În expr.) *Diametru aparent* = unghiul sub care un observator vede diametrul unui obiect depărtat, în special al unui astru. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diamètre** (lat. lit. **diametros**).

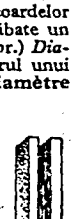

Diapazon

DIAPAZÓN, *diapazoane,* s. n. 1. Mic instrument format dintr-o bară de oţel în formă de U, care vibrează la lovire, cel mai obişnuit tip fiind cel care emite sunetul corespunzător notei «la» şi care se întrebuinţează la acordarea instrumentelor muzicale cu coarde sau pentru a da tonul într-un ansamblu coral. ✧ Expr. *A fi* (sau *a se pune) la acelaşi diapazon cu cineva* = a fi în aceeaşi dispoziţie, în aceeaşi stare sufletească cu cineva. 2. Totalitatea sunetelor pe care le poate produce vocea omenească sau un instrument muzical, de la sunetul cel mai de jos pînă la cel mai înalt; întindere, registru. 3. (Cartografie) Model-tip de haşuri imprimate pe carton, pe hîrtie sau pe celuloid, folosit pentru standardizarea trasării grosimii haşurilor. 4. (În expr.) *Diapazon de dimensiuni* = intervalul dintre valorile maxime şi minime ale dimensiunilor unor piese standardizate. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diapason.**

DIAPOZITÍV, *diapozitive,* s. n. Copie fotografică pozitivă făcută pe un material transparent (în special pe sticlă), servind la proiectarea imaginilor cu ajutorul aparatului de proiecţie. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diapositive.**

DIARÉE s. f. Boală constînd în eliminarea frecventă de materii fecale de consistenţă apoasă sau moale. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diarrhée** (lat. lit. **diarrhoea**).

DIASTÁZĂ, *diastaze,* s. f. 1. (Chim.) Amilază. 2. Despărţire accidentală a două oase articulate, în urma unei lovituri, a unui efort violent etc. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diastase** (<gr.).

DIASTÍMĂ, *diastime,* s. f. (Înv.) Interval, spaţiu de timp. — Ngr. **diastima.**

DIÁSTOLĂ, *diastole,* s. f. Faza de dilatare ritmică a muşchilor inimii (care se produce imediat după faza de contractare a acestora)

cînd sîngele se varsă din vine în cavitatea acestui organ. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diastole** (<gr.).

DIASTÓLIC, -Ă, *diastolici, -e,* adj. Care se referă la diastolă; care are loc în timpul diastolei. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diastolique.**

DIÁTĂ, *diate,* s. f. (Înv. și arh.) 1. Testament. 2. Sarcină testamentară. [Pr.: *di-a-*. — Var.: **adiátă** s. f.] — Ngr. **diata.**

DIATERMÍE s. f. Metodă de tratament al anumitor boli, constînd în încălzirea țesuturilor și organelor dinăuntrul corpului cu ajutorul curenților de înaltă frecvență. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diathermie** (<gr.).

DIATÉZĂ, *diateze,* s. f. Fiecare dintre formele verbale care indică raportul dintre acțiune și cel care o săvîrșește. *Diateză activă sau pasivă.* [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diathèse.**

DIATOMÉE, *diatomee,* s. f. (La pl.) Clasă de alge monocelulare cu cochilie de silice, de forma unui capac de cutie; (și la sg.) algă care face parte din această clasă. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diatomées.**

DIATOMÍT s. n. Sediment consolidat, format din depunerea cochiliilor de diatomee; pămînt de diatomee, pămîntel. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diatomite.**

DIATÓNICĂ, *diatonice,* adj. f. (În expr.) *Gamă diatonică* = succesiune naturală de cinci tonuri și două semitonuri din gama minoră sau majoră. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diatonique** (lat. lit. **diatonicus**).

DIATRÍBĂ, *diatribe,* s. f. Critică violentă și răutăcioasă; pamflet. [Pr.: *di-a-*] — Fr. **diatribe** (lat. lit. **diatriba**).

DIÁVOL, *diavoli,* s. m. 1. Drac; satana. 2. Fig. Nume dat unui copil sau, *p. ext.,* unui om vioi, zglobiu, isteț, obraznic, rău. 3. Fig. Putere de seducție, de captivare. *Cu toți diavolii ei în ochi* (IBRĂILEANU). — Slav (v. si. **dijavolŭ** <gr.).

DIAVOLÉSC, -EÁSCĂ, *diavolești,* adj. De diavol (1), ca de diavol, al diavolului. ✦ Fig. Greu de suportat; cumplit. — Din **diavol** + suf. *-esc.*

DIAVOLÉȘTE adv. 1. Drăcește. 2. Cu multă răutate. — Din **diavol** + suf. *-ește.*

DIAVOLIE, *diavolii,* s. f. (Înv.) Faptă de diavol; uneltire ascunsă. — Din **diavol** + suf. *-ie.*

DIÁVOLIȚĂ, *diavolițe,* s. f. (Adesea fig.) Drăcoaică. [Acc. și: *diavolíță*] — Din **diavol** + suf. *-iță.*

DIAVOLOAÍCĂ, *diavoloaiee,* s. f. (Adesea fig.) Diavoliță. — Din **diavol** + suf. *-oaică.*

DIBÁCI, -E, *dibaci, -e,* adj. Îndemînatic, abil, priceput, iscusit. — Comp. sb. **gibak.**

DIBÁCI, *dibăcesc,* vb. IV. Tranz. 1. A potrivi lucrurile cu îndemînare, cu iscusință; a nimeri. 2. A căuta cu stăruință. 3. A descoperi (după multă căutare); a găsi, a dibui. [Var.: (reg.) **ghibăci** vb. IV] — Din **dibaci.**

DIBÁCÍE, *dibăcii,* s. f. Îndemînare, iscusință, pricepere. ✦ Șiretenie, viclenie; rafinament. — Din **dibaci** + suf. *-ie.*

DIBLÁR, *diblari,* s. m. Lăutar care cîntă din diblă; scripcar. — Din **diblă** + suf. *-ar.*

DÍBLĂ, *dible,* s. f. (Pop., peior.) Vioară. — Comp. sb. **diple** «cimpoi».

DÍBLU s. n. Mică bucată de lemn sau de metal introdusă într-un zid în care se fixează un cui pentru susținerea unei piese. — Germ. **Dübel.**

DIBUÍ, *dibui,* vb. IV. 1. Intranz. A merge cu nesiguranță căutînd un drum. ✦ Tranz. A căuta cu nesiguranță; a căuta pipăind prin întuneric. 2. Intranz. A căuta stăruitor; a cerceta. 3. Tranz. A da de urma cuiva care se ascunde; a găsi, a descoperi, a afla. [Prez. ind. și: *dibuiesc*]

DIBUIÁLĂ, *dibuieli,* s. f. Dibuire. ✦ Fig. Lucrare șovăielnică de începător; încercare. — Din **dibui** + suf. *-eală.*

DIBUÍRE, *dibuiri,* s. f. Acțiunea de *a dibui* și rezultatul ei; căutare; încercare de a realiza ceva. ✦ Găsire, aflare. *Să străbat... codrii umbroși... în presupusa dibuire a urșilor* (ODOBESCU).

DIBUÍT s. n. Faptul de *a dibui.* ✧ Expr. *Pe dibuite* = dibuind; umblînd nesigur; pipăind. [Formă gramaticală: (în expr.) *dibuite*]

DICANICÉSC, -Ă, *dicanicești,* adj. (Înv.) Judecătoresc. — Din **dicanic** (rar întrebuințat, < ngr. **dikanikos**) + suf. *-esc.*

DICASTÉRIE, *dicasterii,* s. f. (Înv.) Tribunal bisericesc care judeca procesele de divorț. — Ngr. **dikastirion.**

DÍCĂ adv. v. **adică.**

DICHÍCI, *dichiciuri,* s. n. (Reg.) Cuțit folosit în cizmărie pentru a face desene pe talpa sau pe pielea încălțămintei. — Magh. **dikics.**

DICHÍS, *dichisuri,* s. n. 1. (La pl.; adesea fig.) Obiecte mărunte, piese, accesorii (lipsite de importanță) care completează un sistem și ajută la buna lui funcționare. ✧ Loc. adv. *Cu dichis* (sau *cu tot dichisul*) = cu toate cele necesare, fără să lipsească nimic; cu grijă, ordonat. 2. Podoabă, găteală, ornament. — Postverbal al lui **dichisi.**

DICHISEÁLĂ, *dichiseli,* s. f. Dichisire. — Din **dichisi** + suf. *-eală.*

DICHISÍ, *dichisesc,* vb. IV. Refl. A se îmbrăca cu îngrijire; a se găti frumos și curat, a se ferchezui; (peior.) a se găti prea mult, cu exagerare. ✦ Tranz. A potrivi un lucru cu migală; a aranja (cu toate dichisurile). — Ngr. **dikso** (aor. **dikisa**).

DICHISÍRE, *dichisiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) dichisi* și rezultatul ei.

DICHISÍT, -Ă, *dichisiți, -te,* adj. Gătit frumos, aranjat cu gust; împodobit. — V. *dichisi.*

DICHÍU, *dichii,* s. n. (Înv.) Administrator al unei mănăstiri; econom. — Ngr. **dikeos** «drept legitim».

DICÓCT s. n. v. **decoct.**

DICOTILEDONÁT, -Ă, *dicotiledonați, -te,* adj. (Despre plante) Al cărei embrion are două cotiledoane. ✦ (Substantivat, f. pl.) Clasă de plante al căror embrion are două cotiledoane; (și la sg.) plantă din această clasă. — Fr. **dicotylédoné** (<gr.).

DICTÁ, *dictez,* vb. I. Tranz. 1. A pronunța rar și deslușit cuvintele unei fraze, ale unui text, pentru ca ascultătorul să le poată scrie întocmai. 2. A impune în mod categoric, a obliga pe cineva să accepte ceva fără condiții; a ordona. ✦ (Despre abstracte) A îndemna, a determina la o acțiune. — Fr. **dicter** (lat. lit. **dictare**).

DICTÁNDO s. n. Scriere obișnuită pe caiete liniate cu linii paralele orizontale. — Germ. **diktando.**

DICTÁRE, *dictări,* s. f. Acțiunea de *a dicta* (1) și rezultatul ei. ✦ Lucrare școlară care constă în reproducerea în scris a unui text dictat.

DICTÁT, *dictate,* s. n. (În expr.) *Dictatul de la Viena* = act diplomatic semnat la Viena în 1940, prin care Germania hitleristă a impus Românie să cedeze Ungariei o parte din teritoriul Transilvaniei. — Germ. **Diktat.**

DICTATÓR, *dictatori,* s. m. 1. Conducător de stat care dispune de puteri nelimitate. ✦ Fig. Persoană care are o conduită autoritară, care caută să-și impună cu orice preț voința. 2. (În Roma antică) Conducător al armatei în vreme de război, ales de către senat pe termen de șase luni și care avea puteri nelimitate. — Fr. **dictateur** (lat. lit. **dictator, -oris**).

DICTATORIÁL, -Ă, *dictatoriali, -e,* adj. De dictator; impus cu forța. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **dictatorial.**

DICTATÚRĂ, *dictaturi,* s. f. 1. Putere de stat a unei clase dominante, nelimitată de nici o lege și bazată nemijlocit pe violență. 2. (În expr.) *Dictatura proletariatului* = puterea de stat a proletariatului, instaurată după victoria revoluției proletare și întemeiată pe alianța de clasă dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare (rolul conducător deținîndu-l clasa muncitoare în frunte cu partidul marxist-leninist); este principala armă în mîna clasei muncitoare pentru a zdrobi împotrivirea capitaliștilor și moșierilor înlăturați de la putere, pentru a apăra cuceririle revoluționare ale poporului muncitor împotriva unui atac din afară și pentru a asigura construirea socialismului și a comunismului. 3. Putere nelimitată a dictatorului; timpul cît el exercită această putere. — Fr. **dictature** (lat. lit. **dictatura**).

DICTÓN, *dictoane,* s. n. Expresie devenită proverb; zicătoare, maximă, sentință. — Fr. **dicton.**

DICȚIONÁR, *dicționare,* s. n. 1. Lucrare științifică care cuprinde cuvintele unei limbi sau ale operei unui scriitor așezate în ordine alfabetică și explicate în aceeași limbă sau traduse într-o limbă străină. 2. Culegere în ordine alfabetică a termenilor privitori la o anumită știință, artă, ramură a tehnicii etc., explicați în aceeași limbă sau traduși într-o limbă străină. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **dictionnaire** (lat. lit. **dictionarium**).

DICȚIONĂRÁȘ, *dicționărașe,* s. n. Diminutiv al lui *dicționar;* (depr.) dicționar lipsit de valoare. [Pr.: *-ți-o-*]

DICȚIÚNE, *dicțiuni,* s. f. Modul de a pronunța cuvintele, silabele și sunetele. ✦ (În teatru) Arta de a pronunța corect și clar un text. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **diction** (lat. lit. **dictio, -onis**).

DIDÁCTIC, -Ă, *didactici, -e,* adj. De sau pentru învățămînt, relativ la învățămînt. ✦ Menit să instruiască. *Operă didactică.* — Fr. **didactique** (<gr.).

DIDÁCTICĂ, *didactici,* s. f. Parte a pedagogiei care se ocupă cu principiile și metodele predării materiilor de învățămînt și cu organizarea învățămîntului. — Fr. **didactique.**

DIDACTICÍSM s. n. Folosire exagerată a principiilor și metodelor didactice; tendință de a instrui cu orice preț. — Din **didactic** + suf. *-ism.*

DIDAHÍE, *didahii,* s. f. (Bis.; înv.) Predică, cazanie. ✦ Învățătură. — Ngr. **didachi.**

DIE interj. v. **di.**

DIECÉL, *diecei,* s. m. (Reg.) Diminutiv al lui *diac.* [Pr.: *di-e-*]

DIECÉZĂ, *dieceze,* s. f. (Reg.) Eparhie. [Pr.: *di-e-*. — Var.: **diocéză** s. f.] — Fr. **diocèse** (lat. lit. **dioecesis**).

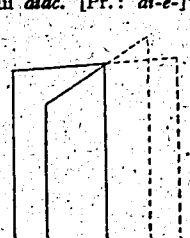

Diedru

DIECÍME s. f. (Rar) Tagma diecilor (1). [Pr.: *di-e-*] — Din **dieci** (pl. lui *diac*) + suf. *-ime.*

DIECÍȚĂ, *diecițe,* s. f. (Reg.) Soție de diac. [Pr.: *di-e-*] — Din **dieci** (pl. lui *diac*) + suf. *-iță.*

DIÉDRU, *diedre,* s. n. Figură geometrică formată de două planuri mărginite de dreapta lor de intersecție. ✧ (Adjectival, în expr.) *Unghi diedru* = unghi format prin întîlnirea a două planuri. [Pr.: *di-e-*] — Fr. **dièdre** (<gr.).

DIELÉCTRIC[1], *dielectrice,* s. n. Material izolant din punct de vedere electric. [Pr.: *di-e-*] — Fr. **diélectrique.**

DIELÉCTRIC[2], *-Ă, dielectrici, -e,* adj. Care izolează din punct de vedere electric. ✧ *Constantă dielectrică* = raportul dintre capacitatea unui condensator electric care conține între armă-

turi o substanță izolatoare și capacitatea aceluiași condensator cînd conține între armături aer sau vid. [Pr.: *di-e-*] — Fr. **diélectrique.**

DIEREZĂ, *diereze*, s. f. Disocierea unui diftong în elementele componente, astfel încît fiecare element să-și recapete autonomia. [Pr.: *di-e-*] — Fr. **diérèse** (lat. lit. **diaeresis).**

DÍESEL s. n. (În expr.) *Motor diesel* = motor cu ardere internă, la care combustibilul pulverizat prin injectare în aerul din cilindru se aprinde datorită temperaturii înalte realizate prin comprimare. [Pr.: *dizel*] — Fr. **diesel** (germ. Diesel).

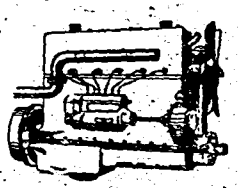

Motor diesel

DIÉTĂ[1], *diete*, s. f. Regim alimentar special, recomandat în caz de boală sau pentru păstrarea sănătății. [Pr.: *di-e-*] — Fr. **diète** (lat. lit. **diaeta).**

DIÉTĂ[2], *diete*, s. f. (În feudalism și în unele țări capitaliste) Adunare legislativă; *p. ext.* adunare politică reprezentativă. — Fr. **diète** (lat. lit. **diaeta).**

DIETÉTIC, -Ă, *dietetici, -e*, adj. Privitor la dietă[1], de dietă; pe bază de dietă. [Pr.: *di-e-*] — Fr. **diététique** (lat. lit. **diaeteticus).**

DIETÉTICĂ s. f. Ramură a medicinii care studiază problema regimurilor alimentare. [Pr.: *di-e-*] — Fr. **diététique** (lat. lit. **diaetetica).**

DIETÍNĂ, *dietine*, s. f. (Înv.) Adunare a deputaților dintr-o provincie a vechiului regat polonez. [Pr.: *di-e-*] — Fr. **diétine.**

DIÉZ, *diezi*, s. m. (Muz.) Semn convențional care arată că nota înaintea căreia este pus trebuie executată cu un semiton mai sus; *p. ext.* intervalul de un semiton cu care se ridică o notă sau un șir întreg de note. ✦ (Adjectival, despre note) Ridicat cu un semiton. — Fr. **dièse.**

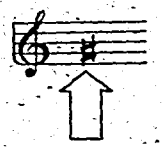

Diez

DIFAMÁNT, -Ă, *difamanți, -te*, adj. (Franțuzism) Care defăimează; compromițător pentru reputația cuiva. — Fr. **diffamant.**

DIFERÉND, *diferende*, s. n. Deosebire de păreri între două sau mai multe persoane; neînțelegere, dezacord. — După fr. **différend.**

DIFERÉNȚĂ, *diferențe*, s. f. 1. Lipsă de asemănare; deosebire, nepotrivire. ✧ Loc. adv. *Cu diferența că...* = cu deosebirea că... ✦ *Diferență de nivel* = deosebire de altitudine între două puncte terestre. (Logică) *Diferență specifică* = trăsătură caracteristică a unei noțiuni care o deosebește de celelalte noțiuni din cadrul genului celui mai apropiat. ✦ (La bursă sau la jocul de cărți) Oscilație, fluctuație. 2. (Mat.) Cantitatea care trebuie adăugată scăzătorului spre a obține descăzutul. [Var.: (înv.) **diferínță** s. f.] — Fr. **différence** (lat. lit. **differentia).**

DIFERENȚIÁ, *diferențiez*, vb. I. 1. Refl. A ieși din omogenitate; a se deosebi. ✦ Tranz. A stabili deosebirea între două sau mai multe lucruri, a delimita caracterele specifice, a distinge elementele componente ale unui lucru. 2. Intranz. A calcula o diferențială sau o derivată. [Pr.: *-ți-a*] — (1) Fr. **différencier,** (2) fr. **différentier.**

DIFERENȚIÁL[1], *diferențiale*, s. n. Complex de roți dințate care, angrenîndu-se, permit ca două roți care au o axă comună și care nu sînt solidarizate să se învîrtească cu viteze diferite. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. [engrenage] **différentiel.**

DIFERENȚIÁL[2], *-Ă, diferențiali, -e*, adj. 1. Care face să se deosebească, care diferențiază. 2. Care procedează cu diferențe, care (se) diferențiază. ✧ *Tarif diferențial* = taxă de transport, pe calea ferată și pe căile maritime sau fluviale, care se reduce proporțional cu creșterea distanței și a greutății mărfii. *Tarif vamal diferențial* = tarif vamal care se aplică în mod deosebit la aceeași marfă, în funcție de anumite criterii. ✦ (Mat.) Referitor la diferențe care tind către zero. ✧ *Ecuație diferențială* = ecuație care conține funcțiile căutate, derivatele lor și variabilele independente. *Calcul diferențial* = capitol al analizei matematice, care are ca obiect studiul proprietăților și al aplicațiilor derivatelor de diferite ordine ale funcțiilor de una sau de mai multe variabile reale. *Geometrie diferențială* = ramură a geometriei care studiază obiectele geometrice cu ajutorul calculului diferențial. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. **différentiel.**

DIFERENȚIÁLĂ, *diferențiale*, s. f. (Mat.) 1. Produsul dintre derivata unei funcții și creșterea variabilei ei independente. 2. Suma produselor dintre derivatele parțiale ale unei funcții și creșterile variabilelor ei independente. [Pr.: *-ți-a-*] — Fr. **différentielle.**

DIFERENȚIÉRE, *diferențieri*, s. f. 1. Faptul de a crea sau de a stabili o diferență între două sau mai multe persoane, lucruri, fenomene etc.; deosebire, separare. 2. Operație matematică prin care se obține diferențiala unei funcții. [Pr.: *-ți-e-*] — V. *diferenția.*

DIFERÍ, *difér*, vb. IV. Intranz. A nu fi la fel; a se deosebi. — Fr. **différer** (lat. lit. **differre).**

DIFERÍNȚĂ s. f. v. diferență.

DIFERÍT, -Ă, *diferiți, -te*, adj. 1. (Urmează după substantivul pe care îl determină) Care diferă, care se deosebește (de cineva sau de ceva), care nu este asemănător (cu cineva sau cu ceva); deosebit, altfel. 2. (La pl., precedă substantivul pe care îl determină) Fel de fel de..., tot felul de..., variați, diverși, feluriți. — V. *diferi.*

DIFÍCIL, -Ă, *dificili, -e*, adj. 1. Care prezintă dificultăți; greu (de făcut), anevoios, complicat, greu de rezolvat. 2. (Despre persoane și despre caracterul lor) Care se împacă greu cu alții, greu de mulțumit; exigent, mofturos, capricios; susceptibil. — Fr. **difficile** (lat. lit. **difficilis).**

DIFICULTÁTE, *dificultăți*, s. f. Greutate de a face ceva; anevoință. ✦ Piedică, obstacol. ✧ Expr. *A face* (sau *a crea*) *dificultăți* = a pune (cuiva) piedici; a opune rezistență, a se împotrivi (într-o problemă). — Fr. **difficulté** (lat. lit. **difficultas, -atis).**

DIFÓRM, -Ă, *diforme, -e*, adj. (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor) A cărui formă prezintă anomalii sau neregularități izbitoare; urît, pocit, slut. ✦ (Rar) Fără formă precisă. ✦ (Rar; despre materii) Înform, brut. — Fr. **difforme** (lat. lit. **difformis).**

DIFORMÁ vb. I. v. deforma.

DIFORMÁRE s. f. v. deformare.

DIFORMITÁTE, *diformități*, s. f. Deviere, abatere de la forma sau proporțiile normale; defect; *p. ext.* urîțenie. — Fr. **difformité** (lat. lit. **difformitas, -atis).**

DIFRACTÁ, pers. 3 *difractă*, vb. I. Refl. (Despre razele luminoase) A produce un fenomen de difracție. ✦ Tranz. A produce fenomenul difracției (la un fascicul de lumină). — Fr. **diffracter.**

DIFRÁCȚIE, *difracții*, s. f. Deviere sau complex de devieri pe care le suferă, după anumite legi, o rază de lumină, o undă sonoră etc. cînd trece prin deschideri înguste sau pe lîngă marginea unor obiecte opace. — Fr. **diffraction.**

DIFTÉRIC, -Ă, *difterici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. De natura difteriei. ✧ *Anghină difterică* = difterie. 2. S. m. și f. Persoană bolnavă de difterie. — Fr. **diphtérique.**

DIFTERÍE, *difterii*, s. f. Boală microbiană contagioasă, caracterizată prin formarea unor membrane false pe amigdale, pe faringe etc.; anghină difterică. — Fr. **diphtérie.**

DIFTÍNĂ s. f. Țesătură de bumbac, cu una dintre fețe pufoasă. — Fr. **duvetine.**

DIFTÓNG, *diftongi*, s. m. Înșirare de două sunete vorbite (vocală precedată sau urmată de o semivocală), pronunțate în aceeași silabă, cu o singură tensiune musculară. ✧ *Diftong ascendent* (sau *suitor*) = diftong al cărui element închis precedă elementul deschis (de exemplu *«ia»*). *Diftong descendent* (sau *coborîtor*) = diftong al cărui element închis este precedat de elementul deschis (de exemplu *«eu»*). — Fr. **diphtongue** (lat. lit. **diphtongus).**

DIFTONGÁ, *diftonghez*, vb. I. Refl. (Despre vocale) A se transforma în diftong. ✦ Tranz. A articula o vocală transformînd-o în diftong. — Fr. **diphtonguer.**

DIFTONGÁRE, *diftongări*, s. f. Acțiunea de *a (se) diftonga.*

DIFTONGÁT, -Ă, *diftongați, -te*, adj. (Despre vocale) Devenit diftong, rostit ca diftong. — V. *diftonga.*

DIFÚZ, -Ă, *difuzi, -e*, adj. Răspîndit în toate părțile, împrăștiat, risipit. — Fr. **diffus** (lat. lit. **diffusus).**

DIFUZÁ, *difuzez*, vb. I. 1. Tranz. A răspîndi, a propaga o știre, o idee etc. (prin viu grai, prin presă, prin radio etc.). ✦ A distribui, a pune în vînzare o carte, o publicație etc. 2. Tranz. A propaga, a răspîndi, a împrăștia în toate părțile sunete, lumină, căldură etc. ✧ Refl. *Razele luminoase se difuzează trecînd printr-un corp translucid.* 3. Intranz. (Despre moleculele unor substanțe) A se amesteca, a se răspîndi în masa altei substanțe cu care vine în contact. — Fr. **diffuser.**

DIFUZÁRE, *difuzări*, s. f. Acțiunea de *a (se) difuza*; răspîndire, propagare.

DIFUZÁBIL, -Ă, *difuzabili, -e*, adj. Care se poate difuza (1, 2). — Din difuza (după fr. *diffusible).*

DIFUZÍBIL, -Ă, *difuzibili, -e*, adj. (Despre corpuri gazoase sau lichide, mai rar despre solide) Care poate difuza (3) în masa altui corp. — După fr. **diffusible.**

DIFUZIBILITÁTE s. f. Proprietatea pe care o au unele corpuri de a difuza (3). — După fr. **diffusibilité.**

DIFUZIÚNE, *difuziuni*, s. f. 1. Împrăștierea în toate direcțiile a razelor de lumină care trec printr-un corp translucid sau care se lovesc de o suprafață zgrunțuroasă. 2. Pătrunderea moleculelor unui corp în masa altui corp cu care vin în contact. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **diffusion** (lat. lit. **diffusio, -onis).**

DIFUZÓR[1], *difuzori*, s. m. (În expr.) *Difuzor voluntar* = membru al unui colectiv de muncă însărcinat cu difuzarea periodicelor în colectivul în care lucrează — După fr. **diffuseur.**

DIFUZÓR[2], *difuzoare*, s. n. 1. Aparat (în formă de pîlnie) care este acționat de curenți electrici variabili și produce unde sonore pe care le împrăștie în jur; se întrebuințează la aparatele de radio și la amplificarea vocii în săli publice sau pe străzi. 2. Aparat bazat pe principiul difuzibilității corpurilor, întrebuințat la extragerea zahărului din sfeclă, a taninului din stejar etc. 3. Parte a camerei de amestec a unui carburator, unde se efectuează pulverizarea combustibilului (prin trecerea unui curent de aer). — După fr. **diffuseur.**

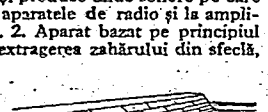

Dig

DIG, *diguri*, s. n. Construcție de piatră, de pămînt sau de beton, făcută în lungul unei văi, la marginea unei ape sau pe țărmul mării, pentru a apăra un loc de inundație, pentru a izola anumite porțiuni de teren, pentru a corecta albia unui curs de apă etc. — Fr. **digue.**

DIGERÁ, *digér*, vb. I. Tranz. A mistui alimentele. [Prez. ind. și: *digerez*] — Fr. **digérer** (lat. lit. **digerere).**

DIGERÁBIL, -Ă, *digerabili, -e,* adj. Care se poate digera. — După fr. **digérable.**

DIGERÁRE s. f. Acțiunea de *a digera;* digestie.

DIGÉSTIE, *digestii,* s. f. Totalitatea operațiilor prin care alimentele intrate în tubul digestiv sînt transformate, spre a putea fi asimilate de organism; mistuire, digerare. — Fr. **digestion** (lat. lit. **digestio, -onis**).

DIGESTÍV, -Ă, *digestivi, -e,* adj. Referitor la digestie. ✧ *Aparat* (sau *tub) digestiv* = totalitatea organelor cu ajutorul cărora se face digestia. — Fr. **digestif.**

DIGITÁL, -Ă, *digitali, -e,* adj. Care aparține degetelor, al degetelor. ✧ *Amprentă digitală* = urmă lăsată de liniile de pe suprafața interioară a vîrfului degetelor de la mînă și care, diferind de la om la om, servește la identificarea unei persoane. — Fr. **digital.**

DIGITÁLĂ, *digitale,* s. f. Plantă erbacee veninoasă din care se extrage digitalina *(Digitalis purpurea);* degețel-roșu. — Fr. **digitale.**

DIGITALÍNĂ s. f. Medicament extras din frunzele și din semințele digitalei, întrebuințat în combaterea bolilor de inimă și ca diuretic. — Fr. **digitaline.**

DIGITÁT, -Ă, *digitați, -te,* adj. (Despre frunze) Care are mai mult de trei foliole, dispuse ca degetele unei mîini deschise. — După fr. **digité.**

DIGITÁȚIE s. f. Tehnica așezării degetelor pe clapele sau pe coardele instrumentelor muzicale sau pe clapele mașinii de scris etc. — Fr. **digitation.**

DIGITIGRÁD, *digitigrade,* s. n. (La pl.) Nume dat unui grup de animale mamifere, care calcă sprijinindu-se pe extremitatea degetelor; (și la sg.) animal care face parte din acest grup. — Fr. **digitigrades.**

DIGNITÁTE s. f. (Înv.) Demnitate. — Lat. lit. **dignitas, -atis.**

DIGRÉSIE s. f. v. **digresiune.**

DIGRESIÚNE, *digresiuni,* s. f. Abatere de la subiectul tratat, făcută pentru a lămuri o chestiune secundară sau pentru ca expunerea să fie mai variată. [Pr.: *-si-u-.* — Var.: (înv.) **digrésle,** *digresii,* s. f.] — Fr. **digression** (lat. lit. **digressio, -onis**).

DIHÁI adv. (În expr.) *Mai dihai* = mai mult, mai grozav, mai ceva, și mai și.

DIHÁNIE, *dihănii,* s. f. **1.** Animal sălbatic; fiară, jivină. **2.** Ființă ciudată, monstruoasă; namilă, monstru. ✦ (Fam.) Nume de ocară dat (uneori în glumă) unei ființe. ✦ Fig. Ciudățenie, monstruozitate. *Nu mai semănau a haine puse pe om, ci a alte dihănii* (ISPIRESCU). **3.** Ființă, vietate. [Pl. și: *dihanii*] — Slav (v. sl. **dyhanije**).

DIHĂNÍ, *dihănesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se osteni peste măsură, a-și scoate sufletul (muncind, alergînd). — Din **dihanie.**

DIHOCÁ, *dihóc,* vb. I. Tranz. (Reg.) A bate tare pe cineva, a sfîșia, a zdrobi; *p. ext.* a ucide, a omorî. — Lat. ***devocare.**

DIHOCÁRE, *dihocări,* s. f. (Reg.) Acțiunea de *a dihoca* și rezultatul ei; bătaie zdravănă, zdrobire; *p. ext.* ucidere, omorîre.

DIHOCÁT, -Ă, *dihocați, -te,* adj. (Reg.) Bătut zdravăn, zdrobit; sfîșiat, rupt. ✦ Fig. Sleit de puteri; istovit. — V. *dihoca.*

DIHÓNIE, *dihonii,* s. f. (Reg.) Neînțelegere care degenerează în vrajbă; ceartă, zizanie. — Ngr. **dichonia.**

DIHÓR, *dihori,* s. m. Mamifer din ordinul carnivorelor, de mărimea unei pisici, cu blana cafenie, cu capul și picioarele scurte *(Mustela putorius).* [Acc. și: *dthor*] — Slav (comp. v. sl. **dŭhorĭ**).

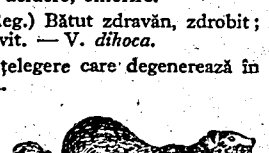

Dihor

DIJMÁR, *dijmari,* s. m. (Înv.) Persoană care strîngea dijmele. — Din **dijmă** + suf. *-ar.*

DIJMÁȘ, *dijmași,* s. m. (Înv.) Țăran iobag care dădea dijmă proprietarului. — Din **dijmă** + suf. *-aș.*

DÍJMĂ, *dijme,* s. f. Cantitate de produse agricole predate de țărani proprietarilor drept arendă pentru suprafețele lucrate; sistem de arendare a pămîntului în orînduirea feudală (rămas în vigoare și mai tîrziu) pe bază de astfel de cote, constituind una dintre formele tipice de exploatare a țărănimii muncitoare. — Slav (v. sl. **dežma**).

DIJMĂRÍT s. n. (Înv.) Dijmă. ✦ Dare în bani care se plătea în Muntenia pentru stupi și pentru porci. — Din **dijmă** + suf. *-(d)rit.*

DIJMUÍ, *dijmuiesc,* vb IV. Tranz. **1.** A aduna dijma. **2.** A-și face în mod abuziv parte din ceva; a ciunti, a înjumătăți ceva în favoarea sa. — Din **dijmă.**

DIJMUIÁLĂ, *dijmuieli,* s. f. (Rar) Dijmuire. — Din **dijmui** + suf. *-eală.*

DIJMUÍRE, *dijmuiri,* s. f. Acțiunea de *a dijmui.*

DIJMUÍT s. n. Dijmuială. — V. *dijmui.*

DILATÁ, *dilăt,* vb. I. Refl. 1. (Despre corpuri) A-și mări dimensiunile (sub influența unei acțiuni fizice de obicei a căldurii). ✧ Tranz. *Căldura dilată corpurile.* **2.** (Despre o deschizătură, un organ sau o parte a unui organ al corpului) A se mări, a se lărgi. [Prez. ind. pers. 3 și: *dilatează*] — Fr. **dilater** (lat. lit. **dilatare**).

DILATÁBIL, -Ă, *dilatabili, -e,* adj. Care se poate dilata, care poate fi dilatat. — După fr. **dilatable.**

DILATÁRE, *dilatări,* s. f. Acțiunea de *a (se) dilata* și rezultatul ei.

DILATÁT, -Ă, *dilatați, -te,* adj. **1.** (Despre corpuri) Cu dimensiunile mărite (sub influența căldurii). **2.** (Despre o deschizătură, un organ sau o parte a unui organ al corpului) Mărit, lărgit. — V. *dilata.*

DILATATÓR, -OÁRE, *dilatatori, -oare,* adj. Care dilată. ✧ *Mușchi dilatatori* = mușchi care au funcția de a dilata deschiderile pe care se inserează. ✦ (Substantivat, n.) Instrument chirurgical care servește la lărgirea unei cavități sau a unei incizii. — Fr. **dilatateur** (lat. lit. **dilatator, -oris**).

DILATÁȚIE s. f. Creșterea dimensiunilor unui corp sub o acțiune fizică (de obicei a căldurii); dilatare. ✧ *Coeficient de dilatație* = creșterea unității de lungime, de suprafață sau de volum a unui corp, raportată la 1° C de creștere a temperaturii. — Fr. **dilatation** (lat. lit. **dilatatio, -onis**).

DILATOMÉTRU, *dilatometre,* s. n. Aparat care măsoară dilatația corpurilor. — Fr. **dilatomètre.**

DILATÓRIU, -IE, *dilatorii,* adj. (Franțuzism) Care pricinuiește sau tinde să pricinuiască o întîrziere, o amînare, o tărăgănare (a unei acțiuni, a unui proces etc.). ✧ (Substantivat, n.) *Avocatul a formulat un dilatoriu.* — Fr. **dilatoire** (lat. lit. **dilatorius**).

DILÉMĂ, *dileme,* s. f. Raționament care pune două alternative contradictorii, dintre care trebuie să alegem una, deși amîndouă duc la același rezultat. ✦ Alternativă care pune pe cineva în încurcătură. — Fr. **dilemme** (lat. lit. **dilemma**).

DILETÁNT, -Ă, *diletanți, -te,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu o ramură a artei, a științei sau a tehnicii numai din plăcere, fără a fi profesionist sau specialist; amator; (peior.) persoană care nu adîncește (sau nu are pregătirea științifică necesară pentru a adînci) problemele specialității sale. — Fr. **dilettante.**

DILETANTÍSM s. n. Faptul de a se ocupa cu o ramură a artei, a științei sau a tehnicii numai din plăcere, fără a avea o pregătire specială. ✦ (Peior.) Lipsă de pregătire temeinică, de seriozitate sau de însușiri necesare într-un domeniu oarecare de activitate; superficialitate. — Fr. **dilettantisme.**

DILIGÉNT, -Ă, *diligenți, -te,* adj. (Reg.; latinism înv.) Sîrguitor, silitor. — Lat. lit. **diligens, -ntis.**

DILIGÉNȚĂ[1], *diligențe,* s. f. (Înv.) Trăsură mare, acoperită, cu care se făcea, pînă la introducerea căilor ferate, serviciul regulat de poștă și de transport al călătorilor; poștalion. — Fr. [voiture de] **diligence.**

Diligență

DILIGÉNȚĂ[2], *diligențe,* s. f. (Reg.; latinism înv.) Sîrguință, osteneală. — Lat. lit. **diligentia.**

DILUÁ, *diluez,* vb. I. Tranz. **1.** A micșora concentrația unei soluții. **2.** Fig. A atenua, a micșora, a slăbi. [Pr.: *-lu-a*] — Fr. **diluer.**

DILUÁNT, *diluanți,* s. m. Substanță care diluează. [Pr.: *-lu-ant*] — Fr. **diluant.**

DILUÁRE, *diluări,* s. f. Acțiunea de *a dilua.* [Pr.: *-lu-a-*]

DILUÁT, -Ă, *diluați, -te,* adj. **1.** (Despre soluții) Care e mai puțin concentrat. **2.** Fig. (Despre abstracte) Atenuat, micșorat, slăbit. ✦ (Despre stilul unei opere literare) Cu dezvoltări lungi și inutile; dezlînat, prolix. [Pr.: *-lu-at*] — V. *dilua.*

DILÚȚIE, *diluții,* s. f. Raportul dintre o cantitate de soluție și cantitatea de solvent din acea soluție. — Fr. **dilution.**

DILUVIÁN, -Ă, *diluvieni, -e,* adj. Care ține de diluviu, provenit din diluviu, de diluviu. [Pr.: *-vi-an*] — Fr. **diluvien.**

DILÚVIU, *diluvii,* s. n. Numele vechi al subdiviziunii inferioare a erei cuaternare, corespunzînd timpului de extensiune maximă a ghețarilor. — Fr. **diluvium** (lat. lit. **diluvium**).

DIMENSIONÁ, *dimensionez,* vb. I. Tranz. A stabili, pe bază de calcul, dimensiunile unei construcții, ale unei mașini, ale unui aparat etc. [Pr.: *-si-o-*] — Din **dimensiune.**

DIMENSIONÁRE, *dimensionări,* s. f. Acțiunea de *a dimensiona.* [Pr.: *-si-o-*]

DIMENSIÚNE, *dimensiuni,* s. f. **1.** Lungime de segment de dreaptă, care determină, singură sau împreună cu altele, întinderea unei figuri geometrice sau a unui corp. ✧ Expr. (Fam.) *A patra dimensiune* = ceva imposibil, ceva neconceput încă de mintea omenească. **2.** Mărime, măsură, proporție. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **dimension** (lat. lit. **dimensio, -onis**).

DIMERLÍE, *dimerlii,* s. f. (Reg.) Veche măsură de capacitate pentru cereale; baniță, mierță. [Var.: **dimirlíe** s. f.] — Comp. tc. **demirli «** de fier ».

DIMÍE, *dimii,* s. f. (Reg.) **1.** Țesătură țărănească de lînă (de culoare albă), din care se confecționează obiecte de îmbrăcăminte; pănură, aba[1]. **2.** (Rar) Pantaloni țărănești strîmți; cioareci. — Tc. **dimi.**

DIMINEÁȚĂ, *dimineți,* s. f. Partea de la început a zilei (din zori pînă la prînz) ✧ Loc. adj. *De dimineață* = care se petrece în partea de la început a zilei. ✧ Loc. adv. *De dimineață* = **a)** în momentul cînd începe ziua, în zori, (foarte) devreme; **b)** din momentul cînd începe ziua, de cînd se face ziuă. *Ziua bună se cunoaște de dimineață. Spre dimineață* = aproape de dimineață. (Rar) *De cu dimineață* = dis-de-dimineață. *În faptul dimineții* = în zori de zi. ✧ Expr. *Bună dimineața!* sau (pop.) *dimineața bună!* formulă de salut. *A umbla cu bună*

dimineața = a). a umbla cu moș-ajunul; b) (glumeț și ir.) a umbla fără treabă pe la vecini. ✧ Compus: (Bot.) *bună-dimineața* = zorea. ✦ (Adverbial) a) (În forma *dimineața*) În timpul dimineții. ✧ (În forma *dimineață*, după adverbele de timp «azi», «astăzi», «mîine», «poimîine», «ieri», «alaltăieri») *Plouă de ieri dimineață*. b) (În forma *dimineața*) În fiecare dimineață. c) (În forma *dimineață*, precedat de adverbele «mai», «foarte», «tare») Mai (sau foarte) devreme. — Lat. *demane.

DIMINECIOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui *dimineață*. [Var.: diminicioáră s. f.]

DIMINICIOÁRĂ s. f. v. diminecioară.

DIMINUÁ, *diminuez*, vb. I. Tranz. A face să descrească; a micșora, a împuțina, a scădea. [Pr.: *-nu-a*] — Fr. diminuer (lat. lit. diminuere).

DIMINUÁRE, *diminuări*, s. f. Acțiunea de *a diminua*; micșorare, împuținare. [Pr.: *-nu-a-*]

DIMINUTÍV[1], *diminutive*, s. n. 1. Cuvînt derivat cu ajutorul unui sufix diminutival. 2. Nume de persoană format cu un sufix diminutival sau prescurtare familiară și alintătoare a unui nume de persoană. — Fr. diminutif (lat. lit. diminutivus).

DIMINUTÍV[2], **-Ă**, *diminutivi, -e*, adj. (Despre cuvinte și despre nume de persoane) Derivat cu ajutorul unui sufix diminutival. — Fr. diminutif (lat. lit. diminutivus).

DIMINUTIVÁL, *diminutivale*, adj. n. (În expr.) *Sufix diminutival* = sufix care, adăugat la un cuvînt, formează derivate denumind lucruri sau ființe mai mici decît cele exprimate de cuvîntul de bază sau cuprinzînd o notă afectivă de duioșie, de ironie sau de dispreț; uneori formează cuvinte independente care evocă o asemănare cu cuvîntul de bază. — Din diminutiv[1] + suf. *-al*.

DIMIRLÍE s. f. v. dimerlie.

DIMÍSIE s. f. v. demisie.

DÍMON, *dimoni*, s. m. (Reg.) 1. Drac. 2. Nume dat unui copil neastîmpărat; strengar. — Ngr. demon.

DIMÓRF, **-Ă**, *dimorfi, -e*, adj. 1. (Despre unele substanțe chimice sau minerale) Care poate cristaliza în două forme diferite. 2. (Despre unele specii de animale sau de vegetale) Care are două forme specifice diferite. — Fr. dimorphe (< gr.).

DIMORFÍSM s. n. 1. Proprietatea unor minerale sau a unor substanțe cu aceeași compoziție chimică de a cristaliza în două forme deosebite. 2. Existența a două forme specifice distincte la una și aceeași specie de animale sau de vegetale. — Fr. dimorphisme.

DIMPOTRÍVĂ[1] adj. invar. 1. Din față, din partea cealaltă, de dincolo; opus. 2. (Fig.) Potrivnic, neprielnic, nefavorabil. — Din de[4] + împotrivă.

DIMPOTRÍVĂ[2] adv. 1. Din contra. ✦ Cu totul altfel; invers. 2. (Rar) Față în față. — Din de[4] + împotrivă.

DIMPREJÚR adv. Din jur. ✧ (Adjectival) *Văile și dealurile dimprejur* (GALACTION). — Din de[4] + împrejur.

DIMPREJÚRUL prep. Din împrejurimea, din jurul (unei ființe sau al unui lucru). — Din de[4] + împrejurul.

DIMPREÚNĂ adv. Unul cu altul, la un loc; împreună, laolaltă. — Din de[4] + împreună.

DIN prep. I. (Local) 1. (Introduce un atribut care arată locul unde se află un lucru) *Oglinda din perete*. 2. (Introduce un complement) Dinspre, despre, dintru, de la. ✦ (Complementul construit cu prep. «din» este în corelație cu un complement format cu același substantiv și cu prep. «în», arătînd succesiunea în spațiu de la un loc la altul de același fel) *Săream din stîncă în stîncă* (ALECSANDRI). ✧ Loc. adv. *Din loc în loc* = ici și colo, de la un loc la altul. *Din gură în gură* (sau *din mînă în mînă, din om în om*) = de la om la om, de la unul la altul. *Din scoarță în scoarță* = de la prima pînă la ultima pagină, toată cartea. 3. (Introduce un complement sau un atribut care arată locul și direcția în care se află sau se întîmplă ceva) *Auz șoșnealã pîntre coceni și un glas de om din apropiere* (CARAGIALE). ✧ Loc. prep. *De din vale de...* = de mai jos de... *Din jos de...* = mai jos de...; dincolo de.... *Din sus de...* = mai sus de... (În legătură cu verbe care exprimă ideea unei separații) *Mă condamnam... să-mi smulg mîna din umăr, aruncînd cu bolovani* (G. M. ZAMFIRESCU). ✧ Expr. (În legătură cu «a pieri») *Din ochi* = din fața ochilor. 4. (Introduce un atribut sau un complement care arată originea, proveniența, apartenența) *Mierea albinelor poartă parfumul florilor din care-i extrasă* (VLAHUȚĂ). II. (Temporal) 1. (Introduce un complement care arată momentul existenței, timpul cînd se petrece o acțiune) *O mulțime de furnici... au început a pișca din somn pe împăratul* (CREANGĂ). 2. (Introduce un complement care indică punctul de plecare în timp) *Din cruda copilărie slujesc prin străini* (CREANGĂ). ✧ Expr. *Din oră în oră* (sau *din an în an* etc.) = la interval de o oră (sau de un an etc.). *Din clipă în clipă* sau *din moment în moment* = acum, imediat, pe loc. III. Dintre. *Într-una din zile*. IV. (Introduce un complement de cauză) *Din nebăgare de seamă... am călcat pe coprinsul tău* (ISPIRESCU). ✧ Loc. prep. *Din cauza...* (sau *din pricina, din vina...*). V. (Introduce un complement de mod) *Vîrgolici rise din toată inima* (HOGAȘ). ✧ Loc. adv. *Din fugă* = fugind. *Din zbor* = zburînd. *Din treacăt* = trecînd. *Din vedere* sau *din văzute* = văzînd. VI. (Introduce un complement instrumental) Cu. *Pocnind din bici* (COȘBUC). VII. (Construcția prepozițională indică materia din care este făcut un lucru) De. *Mămăliga din făină necernută* (CAMILAR) VIII. (Introduce un complement indirect care arată obiectul unei prefaceri, al unei schimbări) *Ei fac din noapte ziuă și-a zilei ochi închid* (EMINESCU). IX. (Introduce un complement de relație) În ce privește, în privința. *Întreceam mai pe toți băieții și din carte, dar și din năbunii* (CREANGĂ). — Din de[4] + în.

DINADÍNS adv. Cu un anumit scop; intenționat, înadins. ✧ Expr. *Cu dinadins* = a) în mod intenționat; b) (adjectival) de-adevărat, în toată puterea cuvîntului. *Cu dinadinsul* = a) în mod expres, în special; b) în mod intenționat, anume. *Cu tot dinadinsul* = a) cu toată stăruința, cu orice preț; b) cu adevărat, în adevăr. [Formă gramaticală: (în expr.) *dinadinsul*.— Var.: dintr-adíns adv.] — Din de[4] + înadins.

DINAFÁRĂ adv. (În expr.) *Pe dinafară* = pe de rost. — Din de[4] + în afară.

DINAÍNTE adv. 1. În față, înainte. ✧ *Pe dinainte* = prin față. ✧ Loc. adj. *De dinainte* = din față. ✧ Expr. *A* (sau *a-l*) *lua* (pe cineva) *gura pe dinainte* = a spune ceva ce nu a vrut să spună, a-și da fără voie gîndurile pe față. *A nu-i trece cuiva pe dinainte* = a nu îndrăzni (din prea mare respect sau considerație) să se arate în fața cuiva. ✦ (Adjectival, invar.) Din față, anterior. *Rîndul dinainte*. ✦ (Substantivat, în forma *dinaintea*) Jumătatea din față a corpului unui animal. 2. De mai înainte, de mai de mult. ✧ (Adjectival, invar.) *Asta-i lelea dinainte Care ne făcea plăcinte* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✧ Loc. adj. *De dinainte* = de mai înainte, de adineaori. ✦ Din timp, de cu vreme. — Din de[4] + înainte.

DINAÍNTEA prep. 1. Din locul aflat înaintea cuiva sau a ceva, din fața. *Lipsești dinaintea mea, spînule!* (CREANGĂ). ✦ Înaintea, în fața cuiva sau a ceva. *Stăteam în șa dinaintea lui* (SADOVEANU). ✦ (Precedat de prep. «pe») Prin fața cuiva sau a ceva. 2. Din timpul care precede, înainte de... *Anii dinaintea erei noastre*. — Din de[4] + înaintea.

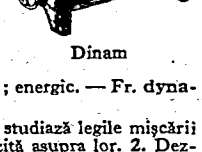

Dinam

DINÁM, *dinamuri*, s. n. Mașină electrică rotativă, generatoare de curent continuu. — Fr. [machine] dynamo-[électrique].

DINÁMIC, **-Ă**, *dinamici, -e*, adj. 1. (Mec.) De mișcare și de forță, privitor la mișcare și la forță. 2. Plin de mișcare, de acțiune; activ. ✧ *Verb reflexiv dinamic* = verb reflexiv a cărui acțiune se face cu participarea intensă sau cu un interes special din partea subiectului. ✦ Fig. (Despre oameni) Care dovedește forță vitală, putere de a se afirma și de a acționa; energic. — Fr. dynamique (< gr.).

DINÁMICĂ s. f. 1. Parte a mecanicii care studiază legile mișcării corpurilor, ținînd seamă de forțele care se exercită asupra lor. 2. Dezvoltare intensă, schimbare continuă, bogăție de mișcare. *Dinamica dialectică a vieții* (CAMIL PETRESCU). — Fr. dynamique (< gr.).

DINAMÍSM s. n. Putere vitală, forță creatoare, bogăție de acțiune, de mișcare. — Fr. dynamisme (< gr.).

DINAMITÁ, *dinamitez*, vb. I. Tranz. A pune dinamită pentru a arunca în aer un obstacol natural sau un obiectiv militar; a distruge cu ajutorul dinamitei. — Fr. dynamiter.

DINAMITÁRE s. f. Acțiunea de *a dinamita*; distrugere cu ajutorul dinamitei.

DINAMÍTĂ s. f. Exploziv detonant compus din nitroglicerină ca substanță explozivă principală, absorbită într-un material inert sau exploziv, folosit pentru a arunca în aer obstacole naturale sau (în timp de război) obiective militare. — Fr. dynamite (< gr.).

DINAMIZÁ, *dinamizez*, vb. I. Tranz. A face pe cineva să devină (mai) dinamic; a stimula. — Fr. dynamiser.

DINAMIZÁRE, *dinamizări*, s. f. Acțiunea de *a dinamiza*; stimulare a energiei, a activității.

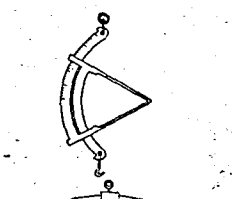

Dinamometre

DINAMOMÉTRU, *dinamometre*, s. n. Instrument cu ajutorul căruia se măsoară forțele. — Fr. dynamomètre (< gr.).

DINAPÓI adv. 1. În partea din urmă; în spate, înapoi. ✧ *Pe dinapoi* = prin spate. ✧ Loc. adj. *De dinapoi* = din spate. ✦ (Adjectival) Din spate, posterior. ✦ (Substantivat, în forma *dinapoia*) Jumătatea din spate a corpului unui animal sau al unui om. 2. De la spate, din urmă, dindărăt. *Ie-i oile dinapoi cu grămada și du-le la curte* (CREANGĂ). — Din de[4] + înapoi.

DINAPÓIA prep. Înapoia, în spatele (cuiva sau a ceva), în partea din urmă (a ceva sau a cuiva), după (cineva sau ceva). — Din de[4] + înapoia.

DINÁR, *dinari*, s. m. Monedă a cărei valoare a variat după timp și loc și care a circulat în trecut în diferite țări; (azi) monedă curentă în Iugoslavia. — Ngr. dinarion.

DINÁSTIC, **-Ă**, *dinastici, -e*, adj. Privitor la dinastie. ✦ (Despre oameni) Partizan al dinastiei. — Fr. dynastique (< gr.).

DINASTÍE, *dinastii*, s. f. Familie ai cărei membri se succed (din tată în fiu) la cîrma unei țări ca principi, regi sau împărați; șir de suverani dintr-o astfel de familie. — Fr. dynastie (< gr.).

DÍNĂ, *dine*, s. f. (Fiz.) Unitate de măsură a forței, egală cu forța care imprimă unui corp cu masa de un gram accelerația de un centimetru pe secundă la pătrat. — Fr. dyne.

DINĂÚNTRU adv. (Adesea adjectival) Din interior. ✧ *Pe dinăuntru* = în interior. [Var.: dinlăúntru adv.] — Din de[4] + înăuntru.

DÍNCOACE adv. În partea aceasta, în partea dinspre vorbitor. ✧ Loc. adj. *De dincoace* = din partea aceasta (dinspre vorbitor). ✧ Loc. prep. *Dincoace de...* = în partea aceasta (dinspre vorbitor).

Dincoace de Milcov (ODOBESCU). *De dincoace de...* = din partea aceasta. ✦ (Adjectival) Dintr-o vreme mai apropiată, mai nou, mai recent. *Sîntem mai dincoace cu vreo două-trei zile* (CREANGĂ). [Acc. și: *dincoáce*] — Din **de⁴** + **încoace**.

DINCÓLEA adv. v. **dincolo**.

DÍNCOLO adv. 1. În partea cealaltă, în partea opusă, dimpotrivă în raport cu vorbitorul. ✧ Loc. adj. *De dincolo* = din cealaltă parte; de peste hotare. ✧ Loc. prep. *Dincolo de...* = în cealaltă parte a... *Pe dincolo* = în partea cealaltă (trecînd de-a curmezișul sau pe ocolite), prin cealaltă parte. ✦ (În credințele religioase) În lumea cealaltă, în lumea de apoi. 2. (În corelație cu «ici», «colo», «aici» etc.) În altă parte. *Ici înflorește o floare, dincolo un copac.* ✧ (Precedat de prepoziția «pe» arată locul în sens mai larg, mai puțin precis) *Se ițește el pe colo, se ițește pe dincolo, dar pace bună!* (CREANGĂ). ✧ Expr. *Așa și pe dincolo* = așa cum s-a spus mai sus, în felul în care se cunoaște sau într-un fel pe care vorbitorul nu vrea să-l spună; așa și așa. [Acc. și: *dincólo*. — Var.: (reg.) **dincólea** adv.] — Din **de⁴** + **încolo**.

DINCOTRÓ adv. Din care direcție? de unde? din ce parte? — Din **de⁴** + **încotro**.

DINDĂRĂT adv. Dinapoi. ✧ Loc. adj. *De dindărăt* = din urmă, din spate. ✦ (Adjectival) De dinapoi, din spate. *Partea dindărăt a căruței.* — Din **de⁴** + **îndărăt**.

DINDĂRĂTUL prep. Dinapoia. — Din **de⁴** + **îndărătul**.

DINÉU, *dineuri*, s. n. (Franțuzism) Masă de seară (în special de gală). — Fr. **dîner**.

DINIOÁRE adv. (Reg.) Adineauri. — Lat. **de** + **una** + **hora**.

DINLĂÚNTRU adv. v. **dinăuntru**.

DINOTÉRIUM s. m. Mamifer fosil din epoca miocenă, de mărime uriașă, cu doi fildeși îndoiți la falca de jos. — Fr. **dinothérium**.

DINOZÁUR, *dinozauri*, s. m. Șopîrlă uriașă din ordinul fosil al dinozaurienilor. — După fr. **dinosaurien**.

DINOZAURIÁN, *dinozaurieni*, s. m. (La pl.) Ordin de reptile din era secundară, de dimensiuni foarte mari, avînd unele caractere intermediare între reptile, păsări și mamifere; (și la sg.) animal aparținînd ordinului de mai sus; dinozaur. — Fr. **dinosauriens**.

DÍNSPRE prep. 1. (Introduce un complement care arată punctul de plecare al acțiunii) De către, din direcția... 2. (Introduce un complement circumstanțial de timp) Cam spre, aproximativ în momentul... *Dinspre seară.* — Din **de** + **înspre**.

DINTÁI adj. invar. v. **dintîi**.

DÍNTE, *dinți*, s. m. 1. Fiecare dintre oasele mici, acoperite cu un strat de smalț, așezate în alveolele maxilarelor și servind pentru a rupe, a mesteca și a fărîmița mîncarea sau pentru a mușca; (prin restricție, spre deosebire de măsele) fiecare dintre oasele așezate în partea din față a maxilarelor. *Părinții mănîncă agurida și fiilor li se strepezesc dinții*, se spune atunci cînd copiii pătimesc de pe urma greșelilor părinților. *Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte*, se spune atunci cînd întorci cuiva răul pe care ți l-a făcut. ✧ *Dinte de lapte* = fiecare dintre dinții care le cresc copiilor în primii ani ai vieții și care cad mai tîrziu, fiind înlocuiți cu alții. ✧ Expr. *Soare cu dinți* = soare pe timp de ger. *A se ține de ceva cu dinții* = a nu ceda cu nici un preț, a nu renunța la ceva în ruptul capului. *A-și lua inima în dinți* = a-și face curaj, a se îmbărbăta. *A-și ține inima cu dinții* = a se stăpîni, a răbda. *Înarmat pînă în dinți* = puternic înarmat. *Scoate-te în dinți!* = pune-ți pofta în cui! *A scoate* (cuiva) *și dinții din gură* = a-i lua (cuiva) tot ce are, a sărăci pe cineva cu desăvîrșire. *A-și arăta dinții* = a amenința. (În legătură cu verbe de declarație) *Printre dinți* = neclar, nedeslușit. (Franțuzism) *A avea un dinte împotriva* (sau *contra*) *cuiva* = a avea un motiv de nemulțumire, de supărare sau de dușmănie împotriva cuiva. ✧ Compuse: *dintele-dracului* = plantă erbacee cu flori albe, roșii sau verzui așezate în spice *(Polygonum hydropiper)*; *porumb dinte-de-cal* (sau *dintele-calului*) = varietate de porumb cu boabe mari, late și albicioase, cu un șănțuleț la vîrf. 2. Fiecare dintre crestăturile, zimții, proeminențele (ascuțite și regulate) de pe marginea unor unelte sau piese de mașină; fiecare dintre colții pieptenelui, ai greblei, ai grapei etc. 3. Înălțime stîncoasă, izolată, cu peretele foarte abrupt; colț. — Lat. **dens, -ntis**.

Dintele-dracului

DINTÎI adj. invar. (De obicei precedat de art. adj. «cel») 1. Primul dintr-o serie de lucruri, ființe, fenomene de același fel. ✦ (Adverbial) La început, în primul moment; întîi. 2. Primul (ca importanță, ca valoare, ca rang etc.) dintre mulți. [Var.: (reg.) **dentăi, dintăi** adj. invar.] — Din **de⁴** + **întîi**.

DÍNTRE prep. 1. (Introduce un atribut care arată locul ocupat de cineva sau de ceva între două sau mai multe obiecte) Care se află între..., în mijlocul... ✦ (Introduce un complement care arată punctul de plecare) Din mijlocul... *Începea a se ivi soarele dintre nori* (CREANGĂ). 2. (Introduce un atribut care arată detașarea unui obiect din mijlocul mai multora de același fel) Printre, între, din. *Dintre sute de catarge Care lasă malurile, Cîte oare le vor sparge Vînturile, valurile?* (EMINESCU). ✦ (Rar; însoțind un numeral, exprimă o alternativă) Din. *Dintre două una: ori vorbești cu mine pe față, ori mă lași* (SLAVICI). 3. (Introduce un atribut exprimînd o corelație sau o alternanță) Între. *Raportul dintre parte și întreg.* 4. (Cu sens temporal; introduce un atribut care indică răstimpul între două momente cunoscute) Situat între. *Vom dizolva consiliul comunal... în noaptea dintre 9 și 10 august* (CAMIL PETRESCU). 5. (Introduce un atribut care exprimă un raport de reciprocitate) Care există între... *Să întărim... legăturile dintre toți cei ce muncesc în uzină* (CĂLUGĂRU). — Din **de⁴** + **între**.

DÍNTRU prep. (Mai ales înaintea lui «un», «al», «însul», «acest», «o dată», elidîndu-se «u») 1. (Local) Din, dinspre. *Dintr-un colț pe-o sofă roșă eu în fața lui privesc* (EMINESCU). ✧ *Dintr-acolo* = din partea aceea. ✦ (Indică locul existenței) Din. *Era o amintire, nu tocmai exactă, dintr-o poezie* (VLAHUȚĂ). 2. (Partitiv) Din. *Pricepe multe dintr-ale vieții* (SADOVEANU). ✦ (Indicînd apartenența) *S-au tăiat și au pierit unii dintr-o parte și alții din altă parte* (SADOVEANU). 3. (Temporal; introduce un complement circumstanțial care indică momentul plecării) De la. *Dintr-un timp și vîntul tace* (COȘBUC). ✧ Loc. adj. și adv. *Dintru început* sau *dintru începutul începutului* = de la început. *Dintru-ntîi* = mai întîi, la început, în primul rînd. ✦ (Introduce un atribut care indică timpul desfășurării unei acțiuni) Din, petrecut în. *Mi-a povestit o întîmplare dintr-o dimineață de vară.* 4. (Introduce un complement care exprimă originea, proveniența) Din. *Din sîngele meu va crește răscumpărarea cum crește grîul dintr-o sămînță* (SADOVEANU). 5. (În legătură cu verbe care înseamnă «a preface», «a schimba», introduce complementul indirect care arată obiectul prefacerii) Din. *Aleseră mînăstirea lui Alexandru-vodă, spre a face dintr-însa cetate* (BĂLCESCU). ✦ (În legătură cu verbe care arată trecerea de la o stare la alta, introduce complementul care arată starea de la care se trece) *Fata se uită... ca un om care se deșteaptă dintr-un vis* (EMINESCU). 6. (Introduce un complement circumstanțial de mod) Cu. *Dintr-o lovitură, îl făcu în două bucăți* (ISPIRESCU). ✧ (În loc. adv.) *Dintr-o dată* = cu o singură mișcare; pe neașteptate; brusc, deodată. 7. (Introduce un complement instrumental) Cu. *Avea bani... destui pentru ca să poată trăi un an, doi dintr-înșii* (SLAVICI). 8. (Introduce un atribut care exprimă materia) Din. *Mînăstirea dintr-un Lemn.* 9. (Introduce un complement circumstanțial de cauză) Din **cauza**. *Dintr-aceasta el sta pe gînduri* (ISPIRESCU). — Din **de⁴** + **într-**.

DINȚÁ, *dințez*, vb. I. Tranz. A face crestături în formă de dinți (2) pe marginea exterioară sau interioară a unui obiect. — După **dințat**.

DINȚĂR, *dințare*, s. n. 1. Unealtă cu care se înclină dinții ferăstrăului, de o parte și de alta a pînzei lui. 2. Grătar în dreptul scocului morii, care oprește intrarea corpurilor aduse de apă. — Din **dinți** (pl. lui *dinte*) + suf. *-ar*.

DINȚĂRE, *dințări*, s. f. Acțiunea de *a dința* și rezultatul ei. ✦ (Concr.) Ansamblul dinților unui obiect.

DINȚÁT, -Ă, *dințați, -te*, adj. Cu dinți; crestat sau tăiat în formă de dinți; zimțat. — Din **dinți** (pl. lui *dinte*) + suf. *-at*.

DINȚĂRÍT s. n. (Glumeț) Bir pe care ar urma să-l plătească cineva celui pe care l-a ospătat, pentru osteneala dinților. *Mîncați tot plăcinte și găini fripte. Iar la urmă vă plătește și dințăritul* (CREANGĂ). — Din **dinți** (pl. lui *dinte*) + suf. *-ărit* (după tc. *diș-paras* «bani de dinți»).

DINȚĂTÚRĂ s. f. Parte dințată. — Din **dința** + suf. *-(ă)tură*.

DINȚIȘÓR, *dințișori*, s. m. Diminutiv al lui *dinte*.

DIOCÉZĂ s. f. v. **diecezăă**.

DIOCHIÁ vb. I. v. **deochia**.

DIOCHETÚRĂ s. f. v. **deochetură**.

DIÓCHI s. n. v. **deochi**.

DIÓDĂ, *diode*, s. f. Tub electronic care are doi electrozi, dintre care unul emite electroni. [Pr.: *di-o-*] — Fr. **diode**.

DIÓIC, -Ă, *dioici, -e*, adj. (Despre plante unisexuate) Care are organele sexuale pe indivizi deosebiți ai aceleiași specii. [Pr.: *di-o-*] — Fr. **dioïque** (< gr.).

DIONISIÁC, -Ă, *dionisiaci, -e*, adj. Care este în legătură cu cultul lui Dionisos; bahic. [Pr.: *di-o-ni-si-ac*] — Fr. **dionysiaque** (lat. lit. **dionysiacus**).

DIÓPTRIC, -Ă, *dioptrici, -e*, adj. Care este în legătură cu legile refracției luminii sau are la bază aceste legi. [Pr.: *di-op-*] — Fr. **dioptrique** (< gr.).

DIÓPTRICĂ s. f. Parte a opticii care se ocupă cu studiul fenomenelor de refracție a luminii. [Pr.: *di-op-*] — Fr. **dioptrique**.

DIOPTRÍE, *dioptrii*, s. f. Unitate în care se exprimă convergența unei lentile cînd distanța ei focală se măsoară în metri; (sens curent) unitate de măsură pentru lentilele ochelarilor. [Pr.: *di-op-*] — Fr. **dioptrie** (< gr.).

DIORÁM s. n. v. **diorămă**.

DIORÁMĂ, *diorame*, s. f. Tablou pictat pe pînze de mari dimensiuni și care, sub efectul unui joc de lumini și privit din întuneric, dă spectatorului impresia unui peisaj real. [Pr.: *di-o-*. — Var.: **diorám** s. n.] — Fr. **diorama** (< gr.).

DIORÍE, *diorii*, s. f. (Grecism înv.) Termen de plată, scadență, soroc. [Pr.: *di-o-*] — Ngr. **dioria**.

DIORÍT s. n. Rocă grăunțoasă alcătuită mai ales din amfibol. [Pr.: *di-o-*] — Fr. **diorite**.

DIPETÁL, -Ă, *dipetali, -e*, adj. (Despre corole) Care are două petale. — Fr. **dipétale** (< gr.).

DIPLEGÍE, *diplegii*, s. f. Paralizie bilaterală. — Fr. **diplégie** (< gr.).

DIPLOMÁT[1], -Ă, *diplomați, -te*, adj. Care a obținut o diplomă. — După fr. **diplômé**.

DIPLOMÁT[2], -Ă, *diplomați, -te* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care are calități proprii unui diplomat; care știe să profite de împrejurări

și de relațiile cu anumiți oameni pentru a-și ajunge scopurile. ✦ Dibaci, șiret, viclean. 2. S. m. și f. Persoană oficială care are misiunea de a întreține relații cu reprezentanții oficiali ai altor state sau de a trata în numele guvernului său. — Fr. diplomate.

DIPLOMÁTIC[1] s. n. v. diplomatică.

DIPLOMÁTIC[2], **-Ă**, *diplomatici, -e*, adj. (Înv.) Caracteristic diplomelor și documentelor; în limba, în stilul specific diplomelor și documentelor. — Fr. diplomatique (lat. lit. diplomaticus).

DIPLOMÁTIC[3], **-Ă**, *diplomatici, -e*, adj. Referitor la diplomație; caracteristic diplomaților. ✦ Fig. Abil, calculat. — Fr. diplomatique.

DIPLOMÁTICĂ[1] s. f. Disciplină auxiliară a istoriei, care cercetează diplomele și documentele oficiale vechi și le stabilește autenticitatea. [Var.: (înv.) **diplomátic** s. n.] — Fr. diplomatique.

DIPLOMÁTICĂ[2] s. f. (Înv.) Diplomație. — Fr. diplomatique.

DIPLOMATICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Înv. și arh.) Diplomatic[3]. — Din diplomatic + suf. *-esc*.

DIPLOMAȚÍE, *diplomații*, s. f. 1. Activitate îndeplinită de organele statului și de reprezentanții săi de peste granițe, care asigură realizarea sarcinilor politicii externe a statului. ✦ (Uneori peior.) Conduită abilă, dibăcie, rutină de diplomat. 2. Carieră, profesiune de diplomat; corp diplomatic. — Fr. diplomatie.

DIPLOMĂ, *diplome*, s. f. 1. Act eliberat de o instituție de învățământ, de o comisie de examinare etc. care certifică pregătirea profesională a unei persoane și îi dă dreptul să poarte un titlu. 2. Act eliberat unui participant la o expoziție sau la un concurs, prin care se recunoaște calitatea deosebită a lucrărilor expuse sau a probelor date. 3. (În orînduirea feudală și capitalistă) Act prin care se acordă un titlu de nobleță sau anumite privilegii; hrisov, uric, zapis. — Fr. **diplôme** (lat. lit. diploma).

DIPLOPÍE, *diplopii*, s. f. Tulburare a vederii care constă în a vedea dublu. — Fr. diplopie (< gr.).

DIPÓL, *dipoli*, s. m. Fiecare dintr-o pereche de mici poli electrici apropiați și de nume contrare. — Germ. Dipol (fr. **dipôle**).

DIPTÉR[1], *diptere*, s. n. (La pl.) Ordin de insecte cu două aripi și cu aparatul bucal adaptat pentru supt sau pentru înțepat și supt; (și la sg.) insectă din acest ordin. ✦ (Adjectival; despre insecte) Cu două aripi. — Fr. diptère (< gr.).

DIPTÉR[2], *diptere*, s. n. Edificiu antic, înconjurat cu două șiruri de coloane. — Fr. **diptère** (< gr.).

DIPTÍC, *diptice*, s. n. (Rar) Icoană sau tablou făcut din două plăci legate una de alta în așa fel încît să se poată deschide și închide ca o carte. [Acc. și: *diptic*] — Fr. **diptyque** (lat. lit. diptycha).

DIRECLÍE, *direclii*, s. f. (Înv.) Monedă de argint bătută în Spania, care circula în țara noastră în vremea lui Caragea. — Tc. direkli «cu stîlpi».

DIRÉCT[1] adv. Fără înconjur, de-a dreptul. ✧ Expr. *A fi* (sau *a face pe cineva*) *direct răspunzător de ceva* = a răspunde (sau a face pe cineva să răspundă) personal și integral de anumite fapte. ✧ (Mat.; despre mărimi variabile) *Direct proporțional* = pentru care raportul numerelor care le reprezintă rămîne constant. — Lat. lit. directo.

DIRÉCT[2], **-Ă**, *direcți, -te*, adj. 1. Care duce la țintă de-a dreptul, fără ocol; drept. ✧ Loc. adj. (Despre descendență) *În linie directă* = din tată în fiu, în linie dreaptă. ✦ Fără ascunzișuri; fățiș. ✦ (La box, substantivat. f.) Lovitură dată cu mîna întinsă drept înainte. 2. Care se face sau are loc fără intermediar; nemijlocit. ✧ *Vot direct* = vot exprimat în chip nemijlocit prin participarea la urnă a fiecărui cetățean. *Impozit direct* = impozit asupra venitului sau proprietății, perceput pe baza unor roluri nominale. *Tren direct* = a) tren care leagă două localități, fără să aibă (multe) opriri pe drum; b) tren care leagă două stații în așa fel, încît călătorii să nu fie obligați a schimba trenul pe parcurs. *Vagon direct* = vagon care se desprinde din garnitură la un nod de cale ferată și se atașează unei garnituri care pleacă pe altă linie, pentru a se evita debarcarea călătorilor sau a mărfurilor și îmbarcarea lor în noua garnitură. *Complement direct* = parte de propoziție care determină un verb tranzitiv, indicînd asupra cui (ființă, lucru, proces etc.) trece nemijlocit acțiunea verbului respectiv sau indicînd rezultatul unei acțiuni. *Vorbire directă* sau *stil direct* = reproducere întocmai a spuselor cuiva în așa fel, încît fraza care conține reproducerea să nu fie subordonată gramatical față de un verb de declarație. — Fr. direct (lat. lit. directus).

DIRECTÍVĂ, *directive*, s. f. Instrucțiune dată de un organ superior organelor în subordine, cu scopul de a îndruma, a orienta sau a determina activitatea, atitudinea, conduita acestora; indicație, normă. — Fr. directive.

DIRECTÓR[1], **-OÁRE**, *directori, -oare*, adj. Care dirijează ceva, care indică direcția. ✧ *Roți directoare* = roțile din față ale unui vehicul cu ajutorul cărora se dă direcția. *Plan director* = harta sau planul unei regiuni la scara de 1/20000. *Tun director* = tun care, prin tirul lui, indică direcția de tragere pentru celelalte tunuri. *Linie directoare* = linie pe care alunecă altă linie care, prin mișcarea ei, descrie o suprafață. ✦ Fig. Care indică linia de conduită, care îndrumează activitatea în diferite domenii. — Fr. directeur (lat. lit. director, -oris).

DIRÉCTOR[2], **-OÁRE**, *directori, -oare*, s. m. și f. Persoană care are conducerea unei instituții, a unei publicații periodice etc. sau a unui sector din cadrul acestora. — Fr. directeur (lat. lit. director, -oris).

DIRECTORÁȘ, *directorași*, s. m. (Depr.) Diminutiv al lui *director*[2].

DIRECTORÁT, *directorate*, s. n. Funcția de director[2]; durata acestei funcții; (concr.) localul unde este instalată o direcție. — Fr. directorat.

DIRECTORIÁL, -Ă, *directoriali, -e*, adj. Al directorului[2], privitor la director[2]. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. directorial.

DIRÉCȚIE, *direcții*, s. f. I. 1. Orientare în spațiu a unei persoane sau a unui obiect față de altul. ✧ Expr. *În toate direcțiile* = peste tot. ✦ Sens (al unui acțiuni). 2. (Fiz.) Proprietate a unei drepte de a avea anumite înclinări față de trei axe date care nu sînt cuprinse într-un singur plan. II. 1. Acțiunea de a conduce, de a dirija (o instituție, o întreprindere etc.); conducere. 2. Postul, funcția de director[2]; *p. ext.* durata acestei funcții. 3. Organul de conducere al unei întreprinderi, instituții sau organizații sociale. ✧ *Direcție generală* = organ de conducere care cuprinde mai multe direcții în subordine. ✦ Subdiviziune în sistemul de organizare a unei instituții, care conduce o anumită ramură de activitate a instituției respective. 4. Biroul directorului. III. Ansamblul organelor folosite pentru dirijarea unui vehicul (automobil, tractor etc.). ✦ (Și în expr. *bară de direcție*) Bară de oțel articulată la ambele capete de roțile unui vehicul și care servește la îndreptarea roților într-o anumită direcție. [Var.: **direcțiúne** (pr. *-ți-u-*) s. f.] — Fr. direction (lat. lit. directio, -onis).

DIRECȚIÚNE s. f. v. direcție.

DIREGĂTÓR s. n. v. dregător.

DIREGĂTORÍE s. f. v. dregătorie.

DIRÉGE vb. III. v. drege.

DIRÉPT[1] s. n. v. drept[1].

DIRÉPT[2], **-EÁPTĂ** adj. v. drept[1].

DIRÉS[1] s. n. v. dres[1].

DIRÉS[2], **-EÁSĂ** adj. v. dres[1].

DIRÍGE, *dirig*, vb. III. Tranz. (Înv.) A conduce, a dirija. — Fr. dirijer (lat. lit. dirigere).

DIRIGÉNT, *dirigenți*, s. m. (Înv.) Conducător al unei întreprinderi; director[2], șef. — Fr. dirigeant (lat. lit. dirigens, -ntis).

DIRIGENȚÍE, *dirigenții*, s. f. Îndrumare și supraveghere a unei clase de elevi de către un profesor. — Din dirigent + suf. *-ie*.

DIRÍGERE, *dirigeri*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a dirige*.

DIRIGÍNTE, -Ă, *diriginți, -te*, s. m. și f. 1. Profesor însărcinat cu dirigenția unei clase de elevi. ✦ (În trecut) Director al unei școli primare rurale. 2. Șef al unui oficiu poștal sau vamal. — După fr. dirigeant.

DIRIGUÍ, *diriguiesc*, vb. IV. Tranz. A da directive, dispoziții; a conduce, a dirija. — Lat. lit. dirigere (după *cîrmui*).

DIRIGUITÓR, -OÁRE, *diriguitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care conduce, călăuzește, dirijează; conducător. [Pr.: *-gu-i-*] — Din dirigui + suf. *-(i)tor*.

DIRIJÁ, *dirijez*, vb. I. Tranz. A conduce, a îndruma. ✦ A conduce o orchestră, un cor. — Fr. diriger.

DIRIJÁBIL, *dirijabile*, s. n. Balon cu secțiune ovală sau circulară, înzestrat cu mijloace proprii de propulsie și de mișcare în orice direcție. — După fr. dirigeable.

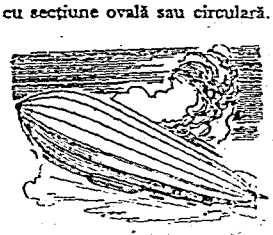

Dirijabil

DIRIJÁRE, *dirijări*, s. f. Acțiunea de *a dirija*; conducere, îndrumare.

DIRIJÁT, -Ă, *dirijați, -te*, adj. Care a primit o anumită direcție sau orientare; condus, îndrumat (de altul). — V. *dirija*.

DIRIJÓR, -OÁRE, *dirijori, -oare*, s. m. și f. Persoană care conduce o orchestră sau un cor. — Din dirija + suf. *-or*.

DIRMEÁ, *dirmele*, s. f. Broboadă (albă). — Tc. d(ev)erme.

DIS- v. des[1]-.

DISC, *discuri*, s. n. 1. Placă rotundă de o anumită greutate, pe care o aruncă atleții la distanță în exercițiile și probele sportive. 2. Orice obiect de formă rotundă și plată. ✧ *Plug cu disc* = plug cu tracțiune mecanică, avînd în loc de brăzdar și de cormană o parte tăietoare, rotundă și plată, care taie și răstoarnă brazda. (Fiz.) *Discul lui Newton* = placă circulară împărțită în șapte sectoare colorate, reproducînd culorile spectrului solar și care, învîrtită cu iuțeală, pare albă. ✦ Placă de patefon. 3. Placă rotundă de metal pe care se string în biserică, de la credincioși, bani pentru nevoile cultului; talger. 4. (În expr.) *Disc intervertebral* = țesut fibros așezat între două vertebre și avînd forma unui disc cu un nucleu bulbos la mijloc. *Hernie de disc* = hernie a unui disc intervertebral. — (1, 2, 4) Fr. disque (lat. lit. discus), (3) slav (v. sl. disk(os)ŭ < gr.).

Disc

DISCERNĂMÎNT s. n. Facultatea de a discerne, de a pătrunde, de a judeca și a aprecia lucrurile la justa lor valoare. — După fr. discernement.

DISCÉRNE, *discérn*, vb. III. Tranz. A deosebi, a distinge lucrurile unele de altele; a judeca limpede, cu pătrundere și cu precizie. — Fr. **discerner** (lat. lit. **discernere**).

DISCIPLINÁ, *disciplinez*, vb. I. Tranz. A obișnui pe cineva cu spiritul de disciplină, de ordine. — Fr. **discipliner**.

DISCIPLINÁR, **-Ă**, *disciplinari*, **-e**, adj. (Adesea adverbial) Conform cu disciplina, privitor la disciplină, urmărind disciplina sau disciplinarea. ✧ *Pedeapsă* (sau *sancțiune*) *disciplinară* = sancțiune care se aplică unei persoane pentru încălcarea regulilor de disciplină ale instituției sau organizației din care face parte. ✧ Loc. adv. *Pe cale disciplinară* = prin pedeapsă disciplinară. — După fr. **disciplinaire**.

DISCIPLINÁRE, *disciplinări*, s. f. Acțiunea de *a disciplina*.

DISCIPLINÁT, **-Ă**, *disciplinați*, **-te**, adj. Supus disciplinei și ordinii. — V. *disciplina*.

DISCIPLÍNĂ, **(3)** *discipline*, s. f. **1.** Totalitatea regulilor de purtare impuse tuturor membrilor unei colectivități. ✦ Supunere liber consimțită a membrilor unei colectivități față de dispozițiile luate de conducere pentru bunul mers al acelei colectivități. ✦ Ordine. **2.** Spirit de ordine, deprindere cu o ordine strictă. **3.** Ramură specială a unei științe. — Fr. **discipline** (lat. lit. **disciplina**).

DISCÍPOL, *discípoli*, s. m. Persoană care trăiește în preajma unui maestru, primind învățăturile lui și uneori continuîndu-le; învățăcel. ✦ Persoană care adoptă, urmează și continuă doctrina, învățătura, principiile cuiva. [Var.: (înv.) **discípul** s. m.] — Fr. **disciple** (lat. lit. **discípulus**).

DISCÍPUL s. m. v. **discipol**.

DISCOBÓL, *discoboli*, s. m. Atlet specializat în aruncarea discului. — Fr. **discobole** (lat. lit. **discobolus**).

DISCONTINUITÁTE, *discontinuități*, s. f. Lipsă de continuitate între mai multe elemente care se succed în timp sau în spațiu; intermitență. ✦ (Mat.; Fiz.) Proprietate a unei funcții de a nu îndeplini condițiile de continuitate. ✦ Întrerupere a unei stratificații datorită unei lipse în sedimentare. — După fr. **discontinuité**.

DISCONTÍNUU, **-Ă**, *discontinui*, **-e**, adj. Cu întreruperi, lipsit de continuitate; intermitent. — Fr. **discontinu** (lat. lit. **discontinuus**).

DISCORDÁ, pers. 3 *discordează*, vb. I. **1.** Intranz. A fi în discordanță, a nu se armoniza, a nu se potrivi. **2.** Refl. (Despre instrumente muzicale cu coarde sau despre coardele acestor instrumente) A se dezacorda. **3.** Tranz. și refl. A(-și) slăbi tensiunea; a (se) destinde, a (se) relaxa. [Var.: **descordá** vb. I] — Fr. **discorder** (lat. lit. **discordare**).

DISCORDÁNT, **-Ă**, *discordanți*, **-te**, adj. Nepotrivit, distonant, nearmonios, strident. ✧ *Notă discordantă* = vorbă sau faptă care nu se potrivește într-un ansamblu. ✦ *Straturi discordante* = straturi ale scoarței pămîntului, ale căror suprafețe de stratificație nu sînt paralele între ele. — Fr. **discordant**.

DISCORDÁNȚĂ, *discordanțe*, s. f. Nepotrivire stridentă, distonanță, dezacord. ✦ (Geol.) Poziția neparalelă a unor straturi noi față de altestraturi mai vechi. — Fr. **discordance**.

DISCORDÁRE, *discordări*, s. f. Acțiunea de *a (se) discorda* și rezultatul ei. [Var.: **descordáre** s. f.]

DISCORDÁT, **-Ă**, *discordați*, **-te**, adj. **1.** (Despre instrumente muzicale cu coarde sau despre coardele acestor instrumente) Dezacordat, neacordat. ✦ (Despre arcuri) Care nu e întins sau încordat cum trebuie; destins, relaxat. **2.** Fig. (Rar; despre oameni) Indispus, posomorît. [Var.: **descordát**, **-ă** adj.] — V. *discorda*.

DISCÓRDIE, *discordii*, s. f. Neînțelegere, dezbinare; disensiune, dezacord; *p. ext.* ceartă, vrajbă. ✧ *Mărul discordiei* = obiect pentru care se ceartă mai multe persoane; subiect de ceartă. — Fr. **discorde** (lat. lit. **discordia**).

DISCOTÉCĂ, *discoteci*, s. f. Colecție de discuri **(2)**; *p. ext.* mobilă cu rafturi în care se păstrează astfel de colecții. — Fr. **discothèque**.

DISCRÉDIT s. n. Pierdere sau micșorare a creditului sau a încrederii de care se bucură cineva sau ceva. — Fr. **discrédit**.

DISCREDITÁ, *discreditez*, vb. I. Tranz. și refl. A face să-și piardă sau a-și pierde creditul, considerația, încrederea altora, a(-și) strica reputația. — Fr. **discréditer**.

DISCREDITÁRE s. f. Faptul de *a (se) discredita*; pierdere a influenței, a considerației; compromitere.

DISCREDITÁT, **-Ă**, *discreditați*, **-te**, adj. Care a pierdut încrederea altora, care și-a stricat reputația. — V. *discredita*.

DISCREPÁNȚĂ, *discrepanțe*, s. f. Nepotrivire (între două lucruri), dezacord. — It. **discrepanza** (lat. lit. **discrepantia**).

DISCRÉT, **-Ă**, *discreți*, **-te**, adj. **1.** Care știe să păstreze o taină ce i s-a încredințat. ✦ Rezervat, reținut în vorbe și în acțiuni. **2.** Fig. Care nu bate la ochi, care nu atrage atenția, abia perceptibil. ✦ (Adverbial) Fără a atrage atenția. — Fr. **discret**.

DISCRÉȚIE s. f. **1.** Calitatea de a fi discret, de a păstra o taină încredințată. ✧ Expr. *A păstra discreția* = a nu răspîndi o știre, a nu divulga un secret încredințat. ✦ Rezervă în atitudine, reținere în vorbe și fapte. **2.** (Fam., în loc. adv.) *La discreție* = cît poftești, cît vrei, fără nici o restricție. ✧ Expr. *A fi* (sau *a ajunge*, *a rămîne*, *a pune*, *a lăsa*) *la discreția cuiva* = a fi (sau a ajunge etc.) la bunul plac, la dispoziția cuiva, supus puterii abuzive, capriciilor cuiva. [Var.: (înv.) **discrețiúne** (pr. *-ți-u-*) s. f.] — Fr. **discrétion** (lat. lit. **discretio**, **-onis**).

DISCREȚIONÁRĂ, *discreționare*, adj. f. (În statele capitaliste, în expr.) *Puteri discreționare* = puteri conferite în anumite cazuri unei autorități sau unor reprezentanți ai ei de a lua măsurile pe care le cred de cuviință în afara legii. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **discrétionnaire**.

DISCREȚIÚNE s. f. v. **discreție**.

DISCRIMINÁRE, *discriminări*, s. f. Deosebire. — Din **discrimin**[ație] (< lat. *discriminatio*).

DISCRIMINATÓRIU, **-IE**, *discriminatorii*, adj. Care face sau creează deosebiri între un lucru și altul sau între o persoană și alta. — Lat. lit. **discriminator**, **-orls**.

DISCULPÁ, *disculp*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) dezvinovăți, a (se) scoate din culpă. — Fr. **disculper**.

DISCULPÁRE, *disculpări*, s. f. Acțiunea de *a (se) disculpa*; dezvinovățire.

DISCÚRS, *discursuri*, s. n. Expunere făcută în fața unei adunări asupra unui subiect (de natură politică); cuvîntare. ✦ (Franțuzism înv.) Tratare în scris a unui subiect de natură științifică sau literară. — Fr. **discours** (lat. lit. **discursus**).

DISCURSÍV, **-Ă**, *discursivi*, **-e**, adj. **1.** Care deduce prin raționament o idee din alta. **2.** (Despre memorie) Care se dispersează, se împrăștie. — Fr. **discursif** (lat. lit. **discursivus**).

DISCURSIVITÁTE s. f. Caracterul discursiv **(1)** al unei idei, fraze etc. ✦ Diluare, extindere exagerată (a vorbirii sau a stilului). — Din **discursiv**.

DISCUTÁ, *discút*, vb. I. **1.** Intranz. A vorbi, a sta de vorbă cu cineva, a conversa. **2.** Tranz. A analiza, a dezbate o lucrare, un proiect, o lege etc. în cadrul unui grup sau al unui colectiv de muncă, pentru a soluționa prin schimb de păreri problemele ivite. **3.** Intranz. A vorbi cu cineva în contradictoriu și cu pasiune despre o chestiune. ✧ Tranz. *Discuta ceva foarte aprins* (C. PETRESCU). — Fr. **discuter**.

DISCUTÁBIL, **-Ă**, *discutabili*, **-e**, adj. Împotriva căruia se (mai) pot aduce argumente, care poate fi contestat; contestabil, îndoielnic. — După fr. **discutable**.

DISCUTÁRE s. f. Faptul de *a discuta*.

DISCUTÁT, **-Ă**, *discutați*, **-te**, adj. Supus discuțiilor; comentat. — V. *discuta*.

DISCÚȚIE, *discuții*, s. f. Schimb de vederi; convorbire, conversație. ✦ Conversație animată în contradictoriu; controversă, dispută. ✧ Loc. adv. *Fără discuție* = fără îndoială; neîndoios, indiscutabil. ✧ Expr. *Nu (mai) încape discuție* = desigur. ✦ Schimb de păreri, de critici și de propuneri în jurul unei chestiuni, în scopul de a o studia sau de a o soluționa; cercetare, examinare, dezbatere minuțioasă a unei probleme. [Var.: **discuțiúne** (pr. *-ți-u-*) s. f.] — Fr. **discussion**.

DISCUȚIÚNE s. f. v. **discuție**.

DIS-DE-DIMINEÁȚĂ adv. Foarte de dimineață; în zorii zilei. [Var.: **des-de-dimineáță**, **desdimineáță** adv.] — Din **dis-** + **de** + **dimineață**.

DIS-DE-DIMINECIOÁRĂ adv. Dis-de-dimineață. [Var.: **des-de-diminecioáră** adv.] — Din **dis-** + **de** + **dimineacioară**.

DISEÁRĂ adv. v. **deseară**.

DISECÁ, *disec*, vb. I. Tranz. A separa în mod sistematic, prin tăiere, diferite părți ale unui organism animal sau vegetal, spre a putea fi studiate în toate amănuntele. ✦ Fig. A analiza minuțios; a scoate în evidență însușiri ale unor aspecte ascunse, necunoscute. — Fr. **disséquer** (lat. lit. **dissecare**).

DISECÁRE, *disecări*, s. f. Acțiunea de *a diseca* și rezultatul ei; disecție. ✦ Fig. Analizare amănunțită (a unei opere literare, artistice, a unui fenomen social etc.).

DISÉCȚIE, *disecții*, s. f. Disecare; cercetare, analiză a organelor disecate. ✧ *Sală* (sau *masă*) *de disecție* = sală unde (sau masă pe care) se disecă cadavre. — Fr. **dissection** (lat. lit. **dissectio**, **-onis**).

DISEMINÁRE, *diseminări*, s. f. (Franțuzism) Împrăștiere, răspîndire (fără ordine); (prin restricție) răspîndirea pe cale naturală a semințelor pe sol, în momentul maturizării lor. — Fr. **dissémination** (lat. lit. **disseminare**).

DISENSIÚNE, *disensiuni*, s. f. Neînțelegere sau ceartă pricinuită de nepotrivirea sentimentelor sau a vederilor; dezacord. — Fr. **dissension** (lat. lit. **dissensio**, **-onis**).

DISERTÁ, *disertez*, vb. I. Intranz. (Rar) A vorbi despre un subiect dat; (în învățămînt) a ține o disertație. — Fr. **disserter** (lat. lit. **dissertare**).

DISERTÁȚIE, *disertații*, s. f. Expunere în care se tratează o problemă în mod științific și amănunțit. ✦ Lucrare științifică susținută în public de autor, pentru dobîndirea unui grad științific. ✦ Temă dezvoltată de un elev asupra unui subiect dat (la școală). [Var.: **dizertáție** s. f.] — Fr. **dissertation** (lat. lit. **dissertatio**, **-onis**).

DISIDÉNT, *disidenți*, s. m. Persoană care formează opinie separată față de majoritate. — Fr. **dissident** (lat. lit. **dissidens**, **-ntis**).

DISIDÉNȚĂ, *disidențe*, s. f. Deosebire de păreri; dezacord. ✦ (Concr.) Grup de persoane care fac opinie separată față de majoritate; sciziune ivită prin acțiunea unui astfel de grup. [Var.: **dizidénță** s. f.] — Fr. **dissidence** (lat. lit. **dissidentia**).

DISIMETRÍE, *disimetrii*, s. f. Lipsă de simetrie; asimetrie. — Fr. **disymétrie**.

DISIMILÁ, pers. 3, *disimilează*, vb. I. Refl. (Despre sunetele vorbirii) A se modifica căpătînd un aspect deosebit sau a dispărea sub influența altui sunet, identic sau asemănător. — Fr. **dissimiler**.

DISIMILÁRE, *disimilări*, s. f. Faptul de *a se disimila*.

DISIMILAȚIE, *disimilații*, s. f. Modificare sau dispariție a unui sunet dintr-un cuvînt sub influența altui sunet. — Fr. **dissimilation.**

DISIMULÁ, *disimulez*, vb. I. Tranz. A ascunde adevărata înfățișare a unui lucru (dîndu-i o aparență înșelătoare); a camufla, a masca. — Fr. **dissimuler** (lat. lit. **dissimulare**).

DISIMULÁRE, *disimulări*, s. f. Acțiunea de *a disimula* și rezultatul ei; camuflare.

DISIMULÁT, -Ă, *disimulați, -te*, adj. Ascuns privirilor, făcut să fie mai puțin vizibil; camuflat, tăinuit, deghizat. ✦ Fig. (Despre oameni și firea lor) Închis, ascuns; fals, ipocrit. — V. *disimula*.

DISJUNCTÍV, -Ă, *disjunctivi, -e*, adj. Care separă, care deosebește. ✧ *Propoziție disjunctivă* = propoziție care exprimă acțiuni și stări opuse sau contradictorii față de acelea din alte propoziții. *Conjuncție disjunctivă* = conjuncție care leagă propoziții sau părți de propoziții disjunctive. *Judecată disjunctivă* = judecată care admite despre unul și același subiect note care se exclud între ele, fiecare putînd fi valabilă în anumite condiții date și în raport cu cunoștințele noastre asupra legăturilor obiective dintre fenomene și însușirile lor. — Fr. **disjonctif** (lat. lit. **disjunctivus**).

DISJUNCTÓR, *disjunctoare* s. n. Aparat electric care întrerupe pe cale mecanică, în mod automat, curentul, conform cu cerințele unei funcționări corecte. — După fr. **disjoncteur.**

DISJÚNGE, *disjúng*, vb. III. Tranz. (Jur.) A despărți două pricini care fuseseră unite sau a despărți o pricină în două, spre a judeca fiecare parte separat. ✦ A separa o chestiune de alta. — Lat. lit. **disjungere.**

DISLOCÁ, *dislóc*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) mișca din loc, a (se) strămuta; a (se) desprinde (din întregul din care face parte). ✦ Refl. (Despre straturi geologice) A-și modifica poziția inițială. ✦ Tranz. A scoate un os sau un membru din încheieturi; a luxa, a scrînti. ✦ Tranz. A mișca trupele dintr-un loc într-altul, a le schimba dintr-o garnizoană într-alta. — Fr. **disloquer** (lat. lit. **dislocare**).

DISLOCÁRE, *dislocări*, s. f. Acțiunea de *a (se) disloca* și rezultatul ei; mișcare din loc, desprindere din întregul din care face parte. ✦ Ieșire din încheieturi, luxație, scrîntire (a unui os, a unui membru). ✦ Deplasare, mutare din loc în loc a trupelor de ostași. ✦ Modificare a poziției inițiale de depunere a unui strat geologic, prin îndoire sau prin rupere.

DISLOCÁT, -Ă, *dislocați, -te*, adj. Mișcat, desprins dintr-un loc și mutat; deplasat. — V. *disloca*.

DISOCIÁ, *disociez*, vb. I. Tranz. 1. A descompune o moleculă în atomi sau în grupuri de atomi. ✧ Refl. *Acidul acetic se disociază în ioni la dizolvarea în apă.* 2. A despărți, a separa între ele noțiuni, probleme. [Pr.: *-ci-a*] — Fr. **dissocier** (lat. lit. **dissociare**).

DISOCIÁT, -Ă, *disociați, -te*, adj. Cu moleculele descompuse în atomi sau în grupuri de atomi, sub acțiunea electricității, a căldurii, a luminii etc. [Pr.: *-ci-at*] — V. *disocia*.

DISOCIATÍV, -Ă, *disociativi, -e*, adj. Care disociază, care descompune. [Pr.: *-ci-a-*] — Din **disocia** + suf. *-(a)tiv*.

DISOCIAȚIE, *disociații*, s. f. 1. Disociere. 2. Facultatea de a face disocieri. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **dissociation** (lat. lit. **dissociatio, -onis**).

DISOCIÉRE, *disocieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) disocia* și rezultatul ei; disociație. [Pr.: *-ci-e-*]

DISONÁNT, -Ă, *disonanți, -te*, adj. Care sună neplăcut, care produce o disonanță. — Fr. **dissonant.**

DISONÁNȚĂ, *disonanțe*, s. f. Lipsă de consonanță; împerechere de sunete sau de note muzicale care nu fac parte din aceeași armonie, care tulbură armonia și sună neplăcut. ✦ Apropiere nearmonioasă de silabe sau de cuvinte; cacofonie. ✦ (Rar) Dezacord, stridență. — Fr. **dissonance** (lat. lit. **dissonantia**).

DISPARÁT, -Ă, *disparați, -te*, adj. Fără legătură cu alte lucruri de același fel; răzleț; desperecheat. — Fr. **disparate** (lat. lit. **disparatus**).

DISPÁRE vb. III. v. **dispărea.**

DISPARÉNT, -Ă, *disparenți, -te*, adj. Care este pe cale să dispară. — Din **dispariție** (după *apariție: aparent*).

DISPARÍȚIE, *dispariții*, s. f. Faptul de a dispărea, de a nu mai (putea fi) văzut, de a pieri (dinaintea ochilor); pieire, stingere; moarte. ✧ Expr. *A fi pe cale* (sau *în curs*) *de dispariție* = a dispărea încetul cu încetul. — Fr. **disparition.**

DISPĂREÁ, *dispár*, vb. II. Intranz. 1. A se face nevăzut, a ieși din cîmpul vizual, a nu mai putea fi văzut (deși continuă să existe), a pieri (dinaintea ochilor). ✦ A se pierde fără urmă, a nu mai putea fi găsit. 2. A înceta să mai existe; a se stinge, a pieri. ✦ (Despre persoane) A muri, a se stinge. [Var.: **dispáre** vb. III] — Fr. **disparaître** (după *părea*).

DISPĂRÚT, -Ă, *dispăruți, -te*, adj. 1. Care a ieșit din cîmpul vizual, care nu se mai vede (deși continuă să existe); care nu mai poate fi observat sau găsit. ✦ De a cărui soartă nu se mai știe. ✧ Expr. (În timp de război) *A fi dat dispărut* = a fi considerat ca pierdut fără urmă. 2. Care a încetat de a mai exista, care a pierit, care s-a stins. ✦ (Despre oameni, adesea substantivat) Mort. — V. *dispărea*.

DISPÉCER, *dispeceri*, s. m. 1. Tehnician care reglementează mersul producției în întreprinderi; (la calea ferată) tehnician care supraveghează mișcarea trenurilor pe o anumită porțiune a liniei. 2. Funcționar sau tehnician care urmărește mersul producției, ținînd legătura cu administrația centrală sau cu conducerea întreprinderii. — Engl. **dispatcher.**

DISPENSÁ, *dispensez*, vb. I. 1. Refl. A se lipsi de cineva sau de ceva; a renunța la... 2. Tranz. A scuti pe cineva (de o obligație, de o îndatorire etc.). ✦ A face pe cineva să nu mai aibă nevoie, să se poată lipsi de... — Fr. **dispenser** (lat. lit. **dispensare**).

DISPENSÁR, *dispensare*, s. n. Instituție sanitară, curativă-profilactică, unde se dau, în mod gratuit, consultații medicale; *p. ext.* localul unde este instalată o astfel de instituție. — Fr. **dispensaire.**

DISPENSÁRE, *dispensări*, s. f. Acțiunea de *a (se) dispensa*.

DISPENSÁT, -Ă, *dispensați, -te*, adj. Scutit (de o obligație, de o sarcină, de o îndatorire). — V. *dispensa*.

DISPENSATÓR, -OÁRE, *dispensatori, -oare*, adj. (Rar) Care distribuie, care dă fiecăruia partea sa. — Fr. **dispensateur** (lat. lit. **dispensator, -oris**).

DISPÉNSĂ, *dispense*, s. f. Scutire de o obligație legală; permisiune, autorizație dată cuiva de a trece, în anumite cazuri, peste formalitățile legale obișnuite. — Fr. **dispense.**

DISPEPSÍE, *dispepsii*, s. f. Stare bolnăvicioasă caracterizată prin digestie grea și dureroasă. — Fr. **dyspepsie** (lat. lit. **dyspepsia**).

DISPÉPTIC, -Ă, *dispeptici, -e*, adj. Al dispepsiei, privitor la dispepsie. ✦ (Adesea substantivat) Care suferă de dispepsie. — Fr. **dyspeptique.**

DISPERÁ vb. I. v. **despera.**

DISPERÁRE s. f. v. **desperare.**

DISPERÁT, -Ă adj. v. **desperat.**

DISPÉRS, *dispersi*, adj. n. (În expr.) *Sistem dispers* = amestec eterogen de două sau de mai multe substanțe, dintre care cel puțin una este divizată în particule foarte mici. — Lat. lit. **dispersus.**

DISPERSÁ, *dispersez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) împrăștia, a (se) răspîndi, a (se) risipi în toate părțile. ✦ Refl. (Despre unde) A se descompune într-un spectru de unde cu frecvențe diferite. ✦ Tranz. (În timp de război) A împrăștia, a deplasa în chip organizat populația, instituțiile etc. din centrele aglomerate, care pot constitui un obiectiv de atac. — Fr. **disperser.**

DISPERSÁRE, *dispersări*, s. f. Acțiunea de *a (se) dispersa*; împrăștiere.

DISPERSÁT, -Ă, *dispersați, -te*, adj. Împrăștiat, risipit. ✧ *Atenție dispersată* = atenție distributivă; lipsă de concentrare, neatenție. — V. *dispersa*.

DISPÉRSIE, *dispersii*, s. f. Împrăștiere, răspîndire, risipire. ✧ *Dispersia luminii* = descompunere sub forma unui spectru a unei radiații luminoase compuse care trece printr-o prismă de sticlă. [Var.: **dispersiúne** s. f.] — Fr. **dispersion** (lat. lit. **dispersio, -onis**).

DISPERSIÚNE s. f. v. **dispersie.**

DISPERSÍV, -Ă, *dispersivi, -e*, adj. Care permite dispersia. — Fr. **dispersif.**

DISPLÁCE vb. III. v. **displăcea.**

DISPLĂCEÁ, *displác*, vb. II. Intranz. A-i fi cuiva neplăcut, a nu-i fi pe plac. [Var.: **displáce** vb. III] — It. **displacere** (după *plăcea*).

DISPLĂCÚT, -Ă, *displăcuți, -te*, adj. Neplăcut, supărător, dezagreabil. — V. *displăcea*.

DISPNÉE s. f. Greutate în respirație datorită unor boli ale inimii sau ale sistemului nervos. — Fr. **dyspnée** (lat. lit. **dyspnoea**).

DISPONÍBIL[1], *disponíbile*, s. n. Sumă de bani sau alte bunuri rămase neîntrebuințate, de care o instituție sau întreprindere poate dispune. — Fr. **disponible** (lat. lit. **disponibilis**).

DISPONÍBIL[2], **-Ă,** *disponíbili, -e*, adj. De care se poate dispune, care nu are (momentan) o destinație precisă, care stă la dispoziție pentru a fi utilizat; (despre oameni) care nu este ocupat; liber. ✧ Expr. *A pune* (sau *a fi, a rămîne* etc.) *în cadru disponíbil* = a pune (a fi etc.) în disponibilitate. — Fr. **disponible** (lat. lit. **disponibilis**).

DISPONIBILITÁTE, (2) *disponibilități*, s. f. 1. (În trecut, în expr.) *A pune* (sau *a fi, a rămîne* etc.) *în disponibilitate* = a concedia (sau a fi concediat) din post, a lăsa (sau a rămîne) fără post (cu posibilitatea de a fi rechemat în activitate). 2. Lucru de care se poate dispune; rezervă. ✧ *Disponibilități bugetare* = sume de bani nefolosite, de care dispune o instituție. — După fr. **disponibilité.**

DISPOZÁ, *dispozez*, vb. I. Intranz. (Franțuzism înv.) A dispune de ceva. — Fr. **disposer.**

DISPOZÁT, -Ă, *dispozați, -te*, adj. (Franțuzism înv.) Dispus (să facă ceva). — V. *dispoza*.

DISPOZITÍV, *dispozitive*, s. n. 1. Ansamblu (accesoriu) de piese imobile una față de alta, care îndeplinește o funcție bine determinată într-un sistem tehnic. 2. Dispunerea pe teren a trupelor în vederea unor operații militare. 3. (Înv.) Parte a unei legi, a unui decret, a unei ordonanțe sau a unei hotărîri judecătorești care cuprinde punctele ce urmează să fie executate. — Fr. **dispositif.**

DISPOZÍȚIE, *dispoziții*, s. f. 1. Prevedere cuprinsă într-o lege sau într-un regulament; hotărîre, ordin. ✧ *Dispoziție de plată* = ordin scris emanînd de la o autoritate, prin care se dispune plata unei sume de bani. ✧ Loc. adv. (În legătură cu verbele «a fi», «a sta», «a pune», «a avea») *La dispoziție* = la îndemînă. ✧ Expr. *A fi la dispoziția cuiva* = a fi gata să îndeplinești dorințele, ordinele cuiva. 2. Așezare într-un anumit loc, într-un anumit fel, într-o anumită ordine;

alcătuire, construcție după un anumit plan. ✦ Aranjarea părților unui discurs, ale unei compoziții etc. 3. Stare sufletească (bună sau rea). Var.: dispozițiúne s. f.] — Fr. disposition (lat. lit. dispositio, -onis).

DISPOZIȚIÚNE s. f. v. **dispoziție.**

DISPRÉȚ s. n. Sentiment al celui care nesocotește sau depreciază pe cineva sau ceva; atitudine prin care cineva își manifestă lipsa de considerație sau de stimă față de cineva sau de ceva; desconsiderație. ✧ Loc. adj. *De dispreț* = care exprimă, care dovedește dispreț; disprețuitor. ✧ Loc. adj. și adv. *Cu dispreț* = disprețuitor. [Var.: (înv.) **despréț** s. n.] — It. disprezzo.

DISPREȚUÍ, *disprețuiesc,* vb. IV. Tranz. A avea un sentiment de dispreț față de cineva sau de ceva; a trata cu dispreț, a nu lua în seamă, a nu pune preț pe cineva sau ceva; a nesocoti. [Var.: (înv.) **desprețuí** vb. IV] — Din **dispreț.**

DISPREȚUÍRE, *disprețuiri,* s. f. Acțiunea de *a disprețui.* [Var.: (înv.) **desprețuíre** s. f.]

DISPREȚUITÓR, -OÁRE, *disprețuitori, -oare,* adj. (Adesea adverbial) Care disprețuiește, care exprimă sau dovedește dispreț; batjocoritor. [Pr.: *-țu-i-*] — Din **disprețui** + suf. *-(i)tor.*

DISPROPÓRȚIE, *disproporții,* s. f. Lipsă de proporție, nepotrivire, necorespondență (din punct de vedere al dimensiunilor) între diferitele elemente ale unui ansamblu sau între diferitele părți ale unui lucru. — Fr. **disproportion.**

DISPROPORȚIONÁT, -Ă, *disproporționați, -te,* adj. Lipsit de proporție; nepotrivit (de mare sau de mic). ✧ (Adverbial, ca determinant al unui adjectiv) *Căruța a pornit disproporționat de zgomotoasă* (IBRĂILEANU). [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **disproportionné.**

DISPÚNE, *dispún,* vb. III. 1. Tranz. A hotărî, a decide; a ordona. 2. Intranz. A avea la dispoziție, a avea posibilitatea de a utiliza după bunul plac. 3. Intranz. (Franțuzism) A ieși biruitor într-o competiție sportivă. 4. Tranz. A așeza într-o anumită ordine; a aranja. 5. Refl. A căpăta o bună dispoziție, a se înveseli. — Fr. **disposer** (lat. lit. disponere).

DISPÚNERE, *dispuneri,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) dispune* și rezultatul ei. 2. (Rar) Dispoziție (3).

DISPÚS, -Ă, *dispuși, -se,* adj. Aflat într-o stare sufletească potrivită pentru a face un lucru; înclinat să..., gata să... ✧ Expr. *A fi (bine) dispus* = a avea bună dispoziție, a fi vesel, mulțumit; *fig.* a fi ușor amețit de băutură. *A fi rău* (sau *prost) dispus* = a fi fără chef, a fi indispus. — V. *dispune.*

DISPUTÁ, *dispút,* vb. I. 1. Tranz. (Despre persoane, grupări sau colectivități; construit cu dativul pronumelui reflexiv) A lupta pentru dobîndirea unui lucru, a fi în concurență pentru...; a rivaliza. ✦ Refl. (Despre competiții sportive) A avea loc, a se desfășura. 2. Tranz. (Franțuzism) A contesta cuiva dreptul asupra unui lucru. 3. Refl. (Franțuzism înv.) A discuta (asupra unei chestiuni de principiu, a unei teme științifice etc.); *p. ext.* a se certa. — Fr. **disputer** (lat. lit. disputare).

DISPUTÁRE, *disputări,* s. f. (Rar) Faptul de *a (se) disputa.*

DISPÚTĂ, *dispute,* s. f. 1. Discuție în contradictoriu între două sau mai multe persoane asupra unui subiect sau asupra unei teme științifice; dezbatere, controversă; *p. ext.* ceartă. 2. (Sport) Competiție. — Fr. **dispute.**

DISTÁNT, -Ă, *distanți, -te,* adj. 1. (Despre oameni și despre atitudinea, manifestările lor) Care ține pe alții la distanță; rezervat, necomunicativ. 2. (Rar) Care se află la oarecare distanță; depărtat, distanțat. — Fr. **distant.**

DISTANȚÁ, *distanțez,* vb. I. 1. Tranz. A pune un interval între două sau mai multe ființe sau lucruri, a lăsa o distanță; a rări. 2. Refl. A se depărta (de un punct fix, de cineva sau de ceva), a lăsa în urmă, a întrece (pe cineva sau ceva). ✦ Fig. A se deosebi de cineva în idei, în concepții etc.; a întrece, a depăși pe cineva ca valoare. — Fr. **distancer.**

DISTANȚÁRE, *distanțări,* s. f. Faptul de *a (se) distanța;* îndepărtare.

DISTÁNȚĂ, *distanțe,* s. f. 1. Interval care desparte două puncte în spațiu. ✧ Loc. adv. *Din distanță în distanță* = din loc în loc, la anumite intervale. ✦ Interval de timp care desparte două evenimente. 2. Depărtare. ✧ Loc. adv. *La distanță* = la o oarecare depărtare. *De la distanță* = de la un punct depărtat. ✧ Expr. *A ține pe cineva la distanță* = a impune cuiva rezervă, a nu lăsa pe cineva să devină (prea) familiar, a se arăta distant față de cineva. — Fr. **distance** (lat. lit. distantia).

DISTANȚÉR, *distanțiere,* s. n. Piesă care are funcția de a menține distanța reglementară dintre două piese sau două părți de mașină. [Pr.: *-ți-er*] — Din **distanță** + suf. *-ier.*

DISTÍH, *distihuri,* s. n. Grup de două versuri care alcătuiesc o strofă. ✧ (În versificația elină și latină) *Distih elegiac* = grup de două versuri, dintre care primul este un hexametru, iar al doilea un pentametru. — Fr. **distique** (lat. lit. distichon).

DISTILÁ, *distilez,* vb. I. Tranz. A separa un lichid de corpurile nevolatile pe care le conține, transformîndu-l în vapori, care apoi se condensează și sînt colectați; a separa unul cîte unul dintr-un amestec lichid diverșii lui componenți, supunînd lichidul la temperaturi diferite, pentru a colecta treptat vaporii fiecărui component. — Fr. **distiller** (lat. lit. distillare).

DISTILÁRE, *distilări,* s. f. Acțiunea de *a distila.*

DISTILÁT, -Ă, *distilați, -te,* adj. Care a fost supus distilării; obținut prin distilare. ✦ (Substantivat) Produs obținut prin distilare. — V. *distila.*

DISTILATÓR[1], *distilatoare,* s. n. Aparat de distilat. — După fr. **distillateur.**

DISTILATÓR[2], -OÁRE, *distilatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care distilează. — După fr. **distillateur.**

DISTILERÍE, *distilerii,* s. f. Instalație industrială pentru distilare. — Fr. **distillerie.**

DISTÍNCT, -Ă, *distincți, -te,* adj. 1. Care nu poate fi confundat cu alte lucruri de același fel; deosebit, diferit. 2. Clar, evident, lămurit, deslușit. — Fr. **distinct** (lat. lit. distinctus).

DISTINCTÍV, -Ă, *distinctivi, -e,* adj. Care caracterizează un lucru în mod exclusiv; prin care un lucrú se distinge, diferă de altul; care servește pentru recunoaștere; caracteristic. — Fr. **distinctif.**

DISTÍNCȚIE, *distincții,* s. f. 1. Deosebire, diferență. *A face distincție. Fără distincție.* 2. Atitudine aleasă, finețe, eleganță în înfățișare și ținută. 3. Cinste care se acordă unei persoane care se remarcă într-un anumit domeniu de activitate; *p. ext.* semn onorific (premiu, decorație etc.) instituit pentru a recompensa un merit. [Var.: **distincțiúne** s. f.] — Fr. **distinction** (lat. lit. distinctio, -onis).

DISTINCȚIÚNE s. f. v. **distincție.**

DISTÍNGE, *distíng,* vb. III. 1. Tranz. A deosebi un lucru de altul, grație însușirilor diferite pe care le posedă fiecare; a deosebi. 2. Refl. A se remarca, a se evidenția printr-o însușire caracteristică. ✦ Tranz. A acorda cuiva o distincție, un premiu. 3. Tranz. A vedea lămurit; a desluși. ✦ A observa, a remarca. [Perf. s. *distinsei,* part. *distins*] — Fr. **distinguer** (lat. lit. distinguere).

DISTÍNGERE, *distingeri,* s. f. (Rar) Faptul de *a (se) distinge;* distincție, deosebire.

DISTÍNS, -Ă, *distinși, -se,* adj. 1. Care se remarcă prin însușirile sale, care iese din comun; deosebit, remarcabil; (despre oameni) ilustru, eminent. 2. (Despre oameni și manifestările lor) Plin de distincție (2). ✦ Epitet dat femeilor (mai rar bărbaților) și întrebuințat în formule emfatice de politețe. ✧ (În formule emfatice de încheiere sau, rar, de introducere a scrisorilor) *Cu cele mai distinse salutări* (CARAGIALE). — V. *distinge.*

DISTONÁ, pers. 3 *distonează,* vb. I. Intranz. A fi în dezacord, a nu se potrivi cu ansamblul sau cu restul amănuntelor. — Germ. **distonieren.**

DISTONÁNT, -Ă, *distonanți, -te,* adj. Care distonează. — Din **distona.**

DISTORSIÚNE, *distorsiuni,* s. f. Abatere (supărătoare) a unei oscilații sau a unei imagini de la forma inițială. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **distorsion** (lat. lit. distorsio, -onis).

DISTRÁ, *distrez,* vb. I. Tranz. și refl. A petrece sau a face pe cineva să-și petreacă timpul în mod agreabil; a (se) înveseli, a (se) amuza. — Fr. **distraire.**

DISTRACTÍV, -Ă, *distractivi, -e,* adj. Care distrează; plăcut, amuzant. — Din **distracție** (după *atracție: atractiv)*

DISTRÁCȚIE, *distracții,* s. f. 1. Ceea ce distrează, ceea ce produce destindere sufletească; amuzament, petrecere. 2. Lipsă de atenție; neluare-aminte, neatenție. — Fr. **distraction** (lat. lit. distractio, -onis).

DISTRÁGE, *distrág,* vb. III. Tranz. 1. A abate atenția cuiva de la un lucru, de la o preocupare, de la o grijă etc. 2. (Înv.) A distra. [Part. *distras*] — Fr. **distraire** (după *trage).*

DISTRÁGERE s. f. (Rar) Acțiunea de *a distrage.*

DISTRÁS, -Ă, *distrași, -se,* adj. 1. (Înv.) Distrat, neatent. 2. Amuzat. — V. *distrage.*

DISTRÁT, -Ă, *distrați, -te,* adj. Cu gîndul aiurea; dus pe gînduri, neatent. — V. *distra.*

DISTRIBUÍ, *distribuí,* vb. IV. Tranz. A împărți ceva în mai multe locuri sau la mai multe persoane, dînd fiecăruia una sau mai multe părți; a repartiza. — Fr. **distribuer** (lat. lit. distribuere).

DISTRIBUÍRE, *distribuiri,* s. f. Faptul de *a distribui;* împărțire, repartizare.

DISTRIBUITÓR[1], *distribuitoare,* s. n. Aparat, piesă, dispozitiv sau mașină care asigură distribuirea agentului motor, împrăștierea unui curent, a unui material de lucru etc. ✦ Mașină care servește la împrăștierea uniformă a unui material oarecare (pietriș, beton etc.) pe suprafața unei șosele în construcție. [Pr.: *-bu-i-*] — Fr. **distributeur** (după *distribui).*

DISTRIBUITÓR[1], -OÁRE, *distribuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care distribuie. [Pr.: *-bu-i-*] — Din **distribui** + suf. *-(i)tor.*

DISTRIBUTÍV, -Ă, *distributivi, -e,* adj. (În expr.) *Numeral distributiv* = numeral care arată repartizarea și gruparea obiectelor în grupuri exprimate numeric. *Atenție distributivă* = atenție care poate fi îndreptată în mai multe direcții în același timp. — Fr. **distributif** (lat. lit. distributivus)

DISTRIBÚȚIE, *distribuții,* s. f. 1. Distribuire. ✦ Repartizarea rolurilor la actori; *p. ext.* ansamblul actorilor care joacă într-o piesă. 2. Ansamblul organelor unei mașini, care comandă automat efectuarea diferitelor faze de funcționare a mașinii, prin închiderea și deschiderea orificiilor de intrare și a celor de evacuare a agentului motor. — Fr. **distribution** (lat. lit. distributio, -onis).

DISTRÍCT, *districte,* s. n. 1. (În alte țări; la noi înv.) Subdiviziune teritorială administrativă. 2. (Sport, înv.) Unitate teritorială locală, în cadrul căreia se disputa un campionat. — Fr. **district** (lat. lit. districtus).

DISTRICTUÁL, -Ă, *districtuali, -e,* adj. Care ține de districte, care se referă la districte. [Pr.: *-tu-al*] — Din **district** (după *spirit*: *spiritual*).

DISTRÓFIC, -Ă, *distrofici, -e,* adj. De distrofie, privitor la distrofie; (despre oameni, adesea substantivat) care suferă de distrofie. — Fr. **dystrophique.**

DISTROFÍE, *distrofii,* s. f. Stare patologică constînd în dezorganizarea nutriției țesuturilor, a organelor corpului sau a întregului organism. — Fr. **dystrophie** (< gr.).

DISTRUCTÍV, -Ă, *distructivi, -e,* adj. Care distruge; nimicitor. [Var.: **destructiv, -ă** adj.] — Fr. **destructif** (după *distruge*).

DISTRUGĂTÓR[1], *distrugătoare,* s. n. Navă de luptă cu viteză mare, care folosește tunuri și torpile. — Din **distrug** (prez. ind. al lui *distruge*) + suf. *-(ă)tor* (după fr. *destructeur*).

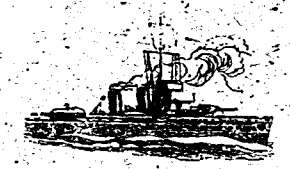

Distrugător

DISTRUGĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *distrugători, -oare,* adj. Care distruge; nimicitor. — Din **distrug** (prez. ind. al lui *distruge*) + suf. *-(ă)tor.*

DISTRÚGE, *distrúg,* vb. III. Tranz. A face să nu mai existe (stricînd, spărgînd etc.); a nimici, a ruina. [Perf. s. *distrusei*, part. *distrus*] — It. **distruggere.**

DISTRÚGERE, *distrugeri,* s. f. Acțiunea de *a distruge* și rezultatul ei; nimicire, ruinare.

DISTRÚS, -Ă, *distruși, -se,* adj. Nimicit, dărîmat, ruinat. — V. *distruge.*

DÍTAI adj. invar. (Fam.) Mare, coșcogea. [Var.: **ditamai** adj. invar.] — Comp. țig. **dita** «iată».

DÍTAMAI adj. invar. v. **ditai.**

DITIRÁMB, *ditiramби,* s. m. (La greci și la romani) Poem liric în onoarea lui Bachus; *p. ext.* poem liric caracterizat prin inspirație entuziastă. ✦ Fig. Laudă entuziastă la adresa cuiva. — Fr. **dithyrambe** (lat. lit. **dithyrambus**).

DITIRÁMBIC, -Ă, *ditiramбici, -e,* adj. (Despre stil, cuvinte etc.) Plin de laude excesive; elogios, entuziast. — Fr. **dithyrambique** (lat. lit. **dithyrambicus**).

DIURÉTIC, -Ă, *diuretici, -e,* adj. Care provoacă sau ajută eliminarea urinei. ✧ (Substantivat, n.) *A lua un diuretic.* [Pr.: *di-u-*] — Fr. **diurétique** (lat. lit. **diureticus**).

DIURÉZĂ, *diúreze,* s. f. Producere și eliminare de urină. [Pr.: *di-u-*] — Fr. **diurèse** (lat. lit. **diuresis**).

DIÚRN, -Ă, *diúrni, -e,* adj. De zi, din timpul zilei. ✧ *Mișcare diurnă* = mișcare aparentă de rotație a sferei cerești (împreună cu aștrii care par fixați pe ea) în jurul axei polilor, care se execută în timp de o zi siderală. [Pr.: *di-urn*] — Fr. **diurne** (lat. lit. **diurnus**).

DIÚRNĂ, *diúrne,* s. f. Indemnizație plătită unui salariat pentru acoperirea cheltuielilor ocazionate de o deplasare sau de o misiune specială; (în trecut) suma plătită drept salariu unui diurnist. [Pr.: *di-ur-*] — Lat. lit. **diurna.**

DIURNÍST, -Ă, *diurniști, -ste,* s. m. și f. (Ieșit din uz) Persoană angajată pentru servicii auxiliare ocazionale, care primea salariu după zilele lucrate. [Pr.: *di-ur-*] — Din **diurnă** + suf. *-ist.*

DIVAGÁ, *divaghez,* vb. I. Intranz. A se abate de la subiect; *p. ext.* a vorbi aiurea, a bate cîmpii. — Fr. **divaguer** (lat. lit. **divagari**).

DIVAGÁRE, *divagări,* s. f. Faptul de *a divaga.*

DIVAGÁȚIE, *divagații,* s. f. Divagare digresiune. — Fr. **divagation.**

DIVÁN, *divanuri,* s. n. I. Canapea fără spătar, pe care se poate ședea sau dormi. II. 1. (În Turcia din timpul sultanilor și în țările aservite ei) Consiliu cu atribuții politice, administrative și juridice, alcătuit din sfetnicii tronului. ✧ *Divanul ad-hoc* = fiecare dintre cele două adunări speciale care s-au întrunit în 1857 la Iași și la București și care au cerut unirea țărilor românești. ✦ Adunare, ședință a divanului (II 1). ✧ Expr. *A ține* (sau *a sta, a ședea la*) *divan* = a ține consiliu; *p. ext.* a sta de vorbă, a sta la taifas. ✦ Sală, clădire în care se adunau odinioară membrii divanului (II 1); *p. ext.* loc de adunare și de consfătuire. 2. (Înv.) Judecată, proces. ✧ Expr. *A face* (cuiva) *divan pe spinare* = a bate (pe cineva). III. Denumire obișnuită în Orientul apropiat și mijlociu a unor colecții de poezii așezate în ordinea alfabetică a rimelor; culegere de poezii care imită poezia orientală; culegere de narațiuni orientale. — Tc. **divan.**

Divan

DIVANÍST, *divaniști,* s. m. (Înv.) Divanit. — Din **divan** + suf. *-ist.*

DIVANÍT, *divaniți,* adj. m. (Înv. și arh., în expr.) *Boier divanit* (și substantivat) = membru al divanului domnesc; *p. ext.* persoană cu trecere pe lîngă domnitor, făcînd parte din protipendadă. — Ngr. **divanitis.**

DÍVĂ, *dive,* s. f. (Livresc, înv.) Artistă foarte admirată de public. — It. **diva.**

DIVĂNÍ, *divănesc,* vb. IV. Refl. și intranz. (Pop.) A se sfătui, a sta de vorbă. — Sb. **divaniti.**

DIVERGÉNT, -Ă, *divergenți, -te,* adj. 1. (Despre două sau mai multe linii geometrice, raze luminoase etc.) Care, plecînd dintr-un punct comun, se depărtează în direcții diferite. ✧ *Lentilă divergentă* = lentilă care are proprietatea de a împrăștia razele incidente. ✦ (Mat.; despre o serie) Care nu are o sumă determinată a termenilor săi. 2. Fig. (Despre păreri, concepții, atitudini) Care se deosebesc, se contrazic; care urmăresc scopuri diferite. — Fr. **divergent** (lat. lit. **divergens, -ntis**).

DIVERGÉNȚĂ, *divergențe,* s. f. 1. Deosebire de păreri, de concepții, de atitudini; nepotrivire, neînțelegere. ✧ Expr. (Despre o parte a unui complet de judecată) *A face* (sau *a fi în*) *divergență* = a avea păreri deosebite de ale majorității asupra unei pricini judecate. 2. Proprietatea unor drepte de a pleca dintr-un punct în direcții diferite. ✦ (Mat.) Proprietatea unei serii de a nu avea o sumă determinată a termenilor ei. — Fr. **divergence** (lat. lit. **divergentia**).

DIVÉRS, -Ă, *diverși, -se,* adj. 1. (Urmînd substantive) Diferit, variat, felurit. ✧ *Fapt divers* = întîmplare banală, de toate zilele. ✦ (Substantivat, f. pl.) Probleme mărunte care se discută într-o adunare, fără să fi figurat ca puncte fixate pe ordinea de zi. 2. (La pl., precedînd substantivul) Tot felul de..., diferiți. — Fr. **divers** (lat. lit. **diversus**).

DIVERSIFICÁ, *diversífic,* vb. I. Tranz. A schimba înfățișarea unui lucru, făcîndu-l să prezinte forme multiple și variate. — Fr. **diversifier** (lat. lit. **diversificare**).

DIVERSIFICÁRE, *diversificări,* s. f. Faptul de *a (se) diversifica*; schimbare, variație.

DIVERSIONÍSM s. n. Atitudine diversionistă. [Pr.: *-si-o-*] — Din **diversiune** + suf. *-ism.*

DIVERSIONÍST, -Ă, *diversioniști, -ste,* adj. De diversiune, cu caracter de diversiune, cu scopul de a provoca o diversiune. ✦ (Substantivat) Cel care provoacă sau încearcă să provoace o diversiune. [Pr.: *-si-o-*] — Din **diversion**[ism] + suf. *-ist.*

DIVERSITÁTE, *diversități,* s. f. Varietate, felurime. ✦ (Înv.) Neînțelegere, adversitate, dușmănie. — Fr. **diversité** (lat. lit. **diversitas, -atis**).

DIVERSIÚNE, *diversiuni,* s. f. 1. Încercare de a schimba cursul unei acțiuni, de a abate intențiile, gîndurile sau planurile cuiva; deviere, abatere. 2. Acțiune politică cu caracter demagogic, întreprinsă de guvernele reacționare, cu scopul de a distrage atenția opiniei publice, abătînd clasa muncitoare de la adevăratele ei interese. 3. Acțiune militară făcută cu scopul de a abate atenția și forțele inamicului de la direcția principală de atac sau din zona în care se pregătesc anumite acțiuni. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **diversion** (lat. lit. **diversio, -onis**).

DIVERTISMÉNT, *divertismente,* s. n. 1. Petrecere de scurtă durată, distracție, amuzament. 2. Piesă muzicală executată de orchestră în cadrul unui spectacol de teatru sau de balet (de obicei în pauze sau între tablouri). ✦ Suită scrisă pentru un instrument sau pentru orchestră, alcătuită dintr-o serie de piese ușoare. — Fr. **divertissement.**

DIVICTÁR, *divictari,* s. m. (Înv.) Boiernaș de curte care se îngrijea de cele trebuincioase domnitorului pentru scris; purtătorul călimării domnești. — Tc. **divitdar.**

DIVÍDE, *divíd,* vb. III. Tranz. A diviza. — Lat. lit. **dividere.**

DIVIDÉND, *dividende,* s. n. (În sistemul capitalist) Parte de profit care revine unui acționar în raport cu acțiunile pe care le posedă. — Fr. **dividende** (lat. lit. **dividendus**).

DIVÍN, -Ă, *divini, -e,* adj. 1. (În concepția mistică) Considerat că ar proveni de la dumnezeu sau de la zei, în felul lui dumnezeu sau al zeilor; dumnezeiesc, ceresc. ✦ Făcut de oameni în slujba sau pentru preamărirea lui dumnezeu; bisericesc, religios. 2. Fig. Înzestrat cu însușiri superioare; minunat, încîntător, admirabil. — Fr. **divin** (lat. lit. **divinus**).

DIVINÁȚIE, *divinații,* s. f. Dar, putere atribuită în mod superstițios unor persoane de a desluși și de a ghici lucruri ascunse sau neștiute de alți oameni. [Var.: (înv.) **devinăție** s. f.] — Fr. **divination** (lat. lit. **divinatio, -onis**).

DIVINITÁTE, *divinități,* s. f. (În concepția mistică) 1. Ființă închipuită ca posedînd însușiri supranaturale și socotită drept cîrmuitoare a lumii; dumnezeu, zeu. 2. Esență divină; dumnezeire. — Fr. **divinité** (lat. lit. **divinitas, -atis**).

DIVINIZÁ, *divinizez,* vb. I. Tranz. A iubi nespus de mult pe cineva; a adora, a proslăvi. ✦ (În concepția mistică) A considera ca divinitate. — Fr. **diviniser.**

DIVINIZÁRE, *divinizări,* s. f. Faptul de *a diviniza.* ✦ Îndumnezeire.

DIVINIZÁT, -Ă, *divinizați, -te,* adj. Proslăvit, adorat. ✦ Considerat ca divinitate. — V. *diviniza.*

DIVIZÁ, *divizez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) împărți în mai multe părți. ✦ Tranz. A efectua operația aritmetică a împărțirii; a împărți. ✦ Tranz. și refl. A (se) despărți în grupuri; a (se) dezbina. — Fr. **diviser.**

DIVIZÁRE, *divizări,* s. f. Acțiunea de *a (se) diviza* și rezultatul ei.

DIVIZÁT, -Ă, *divizați, -te,* adj. Împărțit (în mai multe părți). — V. *diviza.*

DIVIZÍBIL, -Ă, *divizibili, -e,* adj. Care poate fi divizat. ✦ (Despre numere întregi) Care se împarte exact cu alt număr, restul fiind nul. — Fr. **divisible** (lat. lit. **divisibilis**).

DIVIZIBILITÁTE s. f. Însușirea unui lucru de a putea fi divizat ✦ Calitatea unui număr de a fi divizibil. — După fr. **divisibilité.**

DIVÍZIE, *divizii*, s. f. 1. Mare unitate militară, subîmpărțire a corpului de armată, constituită din două sau mai multe regimente de arme diferite. ✦ Autoritate care comandă o astfel de unitate; comandamentul ei. ✦ (Ieșit din uz) Unitate formată din mai multe vase de război de aceeași clasă. 2. (Ieșit din uz) Categorie sportivă supremă, în care echipele intrau și se mențineau pe baza calificării obținute în competiții pe țară. — Rus **divizija** (fr. **division**).

DIVIZIÓN, *divizioane*, s. n. Fiecare dintre subunitățile în care este împărțit un regiment de artilerie și care cuprinde mai multe baterii. ✦ Fiecare dintre subunitățile în care era împărțit în trecut un regiment de cavalerie și care cuprindea mai multe escadroane. [Pr.: *-zi-on*] — Rus **divizion** (fr. **division**).

DIVIZIONÁR, -Ă, *divizionari, -e*, adj. 1. (În expr.) *Monedă divizionară* = monedă mărunță de metal, reprezentînd o fracțiune a unității legale; monedă de valoare mică; bani mărunți, mărunțiș. 2. Care ține de divizie (1). 3. (Ieșit din uz) Care se referă la o divizie sportivă. [Pr.: *-zi-o-*] — După fr. **divisionnaire.**

DIVIZIÚNE, *diviziuni*, s. f. Împărțire, fragmentare, separație; (concr.) fragment sau unitate care se obține printr-o împărțire. ✧ *Diviziunea muncii* = împărțire, în cadrul unei întreprinderi, a procesului de creare a unui produs în mai multe operații parțiale, fiecare operație fiind efectuată de un muncitor sau de un grup de muncitori anume specializați. *Diviziune socială a muncii* = împărțirea producției sociale pe ramuri de producție de sine stătătoare (industrie, agricultură etc.), ceea ce are drept rezultat specializarea unor grupuri de producători în anumite ramuri. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **division** (lat. lit. **divisio, -onis**).

DIVIZÓR, *divizori*, s. m. Număr întreg prin care se împarte exact alt număr întreg. ✦ Împărțitor. — Fr. **diviseur** (lat. lit. **divisor, -oris**).

DIVÓRS s. n. v. **divorț.**

DIVÓRȚ, *divorțuri*, s. n. Desfacere legală a căsătoriei. ✧ Expr. *A da divorț* = a intenta acțiune de divorț, a divorța. [Var.: **divórs** s. n.] — Fr. **divorce** (lat. lit. **divortium**).

DIVORȚÁ, *divorțez*, vb. I. Intranz. (Despre soți) A se despărți prin divorț. ✦ Tranz. A despărți sau a face pe cineva să se despartă prin divorț. — Fr. **divorcer** (după *divorț*).

DIVORȚÁT, -Ă, *divorțați, -te*, adj. Care este despărțit de soție (sau de soț) cu îndeplinirea formelor legale. — V. *divorța*.

DIVULGÁ, *divúlg*, vb. I. Tranz. A face ca o taină să fie cunoscută de toată lumea; a da în vileag, a da pe față. — Fr. **divulguer** (lat. lit. **divulgare**).

DIVULGÁRE, *divulgări*, s. f. Faptul de *a divulga*.

DIVULGATÓR, -OÁRE, *divulgatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care divulgă. — Fr. **divulgateur** (lat. lit. **divulgator, -oris**).

DIZENTÉRIC, -Ă, *dizenterici, -e*, adj. De dizenterie, privitor la dizenterie. ✦ (Substantivat) Persoană bolnavă de dizenterie. — Fr. **dysentérique** (lat. lit. **dysentericus**).

DIZENTERÍE, *dizenterii*, s. f. Boală molipsitoare care se manifestă prin ulcerații intestinale, dureri violente în abdomen și diaree cu sînge. — Fr. **dysenterie** (lat. lit. **dysenteria**).

DIZERTÁȚIE s. f. v. **disertație.**

DIZÉUR, *dizeuri*, s. m. (Franțuzism) Cîntăreț de estradă care interpretează bucăți de muzică ușoară. [Pr.: *dizör*] — Fr. **diseur.**

DIZÉUZĂ, *dizeuze*, s. f. (Franțuzism) Cîntăreață de estradă care interpretează bucăți de muzică ușoară. [Pr.: *dizöză*] — Fr. **diseuse.**

DIZGRAȚIÁ, *dizgrațiez*, vb. I. Tranz. (În trecut, despre monarhi sau despre persoane influente; azi ir.) A lipsi pe cineva de bunăvoința, de grația de care s-a bucurat pînă atunci, a-i retrage favoarea, a-l arunca în dizgrație. [Pr.: *-ți-a*] — Fr. **disgracier** (după *disgrație*).

DIZGRAȚIÁT, -Ă, *dizgrațiați, -te*, adj. 1. Aruncat, căzut în dizgrație. 2. (Rar) Lipsit de grație, de farmec; dizgrațios. [Pr.: *-ți-at*] — V. *dizgrația*.

DIZGRÁȚIE, *dizgrații*, s. f. (Azi rar) Pierderea favoarei, a bunăvoinței, a grației unui monarh, a unei persoane influente, a unui superior. [Var.: (înv.) **dezgrăție** s. f.] — După fr. **disgrâce.**

DIZGRAȚIÉRE, *dizgrații*, s. f. Acțiunea de *a dizgrația*. [Pr.: *-ți-e-*]

DIZGRAȚIÓS, -OÁSĂ, *dizgrațioși, -oase*, adj. Lipsit de grație, de farmec, de drăgălășenie. [Pr.: *-ți-os*] — După fr. **disgracieux.**

DIZIDÉNȚĂ s. f. v. **disidență.**

DIZINVOLTÚRĂ s. f. v. **dezinvoltură.**

DIZMIERDÁ vb. I. v. **dezmierda.**

DIZMIERDÁRE s. f. v. **dezmierdare.**

DIZMIERDÁT, -Ă adj. v. **dezmierdat.**

DIZOLVÁ, *dizólv*, vb. I. Tranz. 1. A dispersa molecular o substanță solidă, lichidă sau gazoasă în altă substanță (de obicei lichidă), obținînd astfel o soluție. ✧ Refl. *Sulfatul de magneziu se dizolvă în apă*. 2. A face ca o societate sau o adunare legal constituite să înceteze de a mai exista, de a mai funcționa. — Lat. lit. **dissolvere.**

DIZOLVÁNT, -Ă, *dizolvanți, -te*, adj. 1. Care are însușirea de a dizolva. ✧ (Substantivat, m.) *Apa este dizolvantul multor substanțe.* 2. Fig. Care dezagregă, descompune, disociază, nimicește. — Fr. **dissolvant.**

DIZOLVÁRE, *dizolvări*, s. f. Acțiunea de *a (se) dizolva* și rezultatul ei; dispersare moleculară a unei substanțe în altă substanță. ✧ *Căldură de dizolvare* = căldură degajată în timpul dizolvării unui corp. ✦ Desființare a unei societăți, a unei adunări etc.

DIZOLVÁT, -Ă, *dizolvați, -te*, adj. (Despre substanțe) Dispersat molecular în altă substanță; aflat în stare de soluție. — V. *dizolva*.

DÎLMĂ, *dîlme*, s. f. (Reg.) 1. Formă de relief izolată, de forma unui mamelon. 2. Ridicătură de pămînt (construită de oameni) servind ca hotar; semn prin care se desparte un ogor de altul. — Din **dîmb** + **gîlmă.**

DÎMB, *dîmburi*, s. n. Ridicătură de teren mai mică decît dealul; colină. ✦ Ridicătură mică de pămînt la un șanț, la o groapă etc. — Magh. **domb.**

DÎMBULÉȚ, *dîmbulețe*, s. n. Diminutiv al lui *dîmb*.

DÎMBUȘÓR, *dîmbușoare*, s. n. Dîmbuleț. — Din **dîmb** + suf. *-uș-or*.

DÎNSELE s. f. pl. art. (În superstiții) Ielele. ✧ *De-dînsele* = numele popular al reumatismului. — Din pron. pers. pl. **dînsele.**

DÎNSUL, DÎNSA, *dînșii, dînsele*, pron. pers. El, ea. ✧ (Pop.; ținînd locul numelor de lucruri) *Paloșul și sulița să le ții la îndemînă, ca să te slujești de dînsele* (ISPIRESCU). ✧ Loc. adv. (După verbe tranzitive a căror acțiune se răsfrînge asupra unei persoane, pentru a arăta intensitatea unei acțiuni) *Ca pe dînsul* (sau *ca pe dînsa*) = strașnic, grozav. ✦ (Substantivat, pop.) Soț, soție. [Gen.-dat.: *dînsului, dînsei, dînșilor, dînselor*] — Din **de**[4] + **însul** (**însa, înșii, însele**).

DÎRÁ vb. I. v. **dîrî.**

DÎRÁ, *dîre*, s. f. 1. Urmă continuă lăsată pe pămînt, pe nisip, pe zăpadă, pe iarbă etc. de un obiect tîrît; *p. ext.* cantitate mică de lichid, de grăunțe etc. care formează pe pămînt sau pe un obiect o dungă subțire și continuă. ✧ Expr. *A face, dîră prin barbă* = a face începutul, a stabili un obicei (rău), a crea precedent. ✦ Șir de urme lăsate de om sau de un animal pe pămînt, pe zăpadă etc. ✦ Fig. Urmă de miros lăsată de cineva. 2. Dungă, rază de lumină. — Slav (v. sl. **dira**).

DÎRDÁLĂ, *dîrdale*, s. f. (Reg.) 1. Flecar; *p. ext.* om de nimic. 2. Cal slab, bătrîn și neputincios; mîrțoagă, gloabă, dîrloagă. ✧ Expr. *A ajunge slugă la dîrdală* = a ajunge slugă la dîrloagă, v. *dîrloagă*. — Din **dîrd**[îi] + suf. *-ală*.

DÎRDÁI vb. IV. v. **dîrdîi.**

DÎRDÎI, *dîrdîi*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre ființe) A tremura de frig, de frică etc. ✦ (Despre dinți) A clănțăni de frig, de frică. 2. (Despre pămînt, ferestre etc.) A se cutremura, a se clătina; a dudui. 3. Fig. (Despre oameni) A vorbi mult și fără rost; a trăncăni, a flecări. ✦ A critica, a bîrfi. [Var.: **dîrdăi** vb. IV] — Onomatopee.

DÎRDÎIÁLĂ, *dîrdîieli*, s. f. Tremur, tremurătură, scuturătură (din cauza frigului, a fricii etc.); dîrdîit. ✦ Clănțănit de dinți. ✦ Fig. Trăncăneală, flecăreală. — Din **dîrdîi** + suf. *-eală*.

DÎRDÎÍT s. n. Faptul de *a dîrdîi*; dîrdîială. ✦ Zvîcnire. *Să fi văzut îndoiala rotundă a trupului și dîrdîitul vinelor sprintene* (DELAVRANCEA). — V. *dîrdîi*.

DÎRDORÁ s. f. 1. Toi, zor. ✧ Expr. *A fi în dîrdora înșurătorii* = a-i arde cuiva de înșurătoare, a umbla de zor să se însoare. 2. Belea, bucluc, necaz. ✦ Spaimă. [Var.: **dîldorá** s. f.] — Bg. **dărdorja.**

DÎRÍ, *dîrăsc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A călca lăsînd în urmă dîre. [Var.: **dîrá** vb. I] — Din **dîră.**

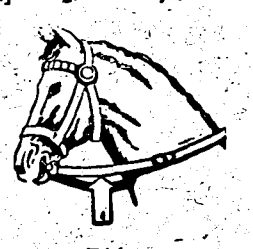

Dîrlog

DÎRJÁLĂ, *dîrjale*, s. f. (Reg.) 1. Băț lung și gros; bîtă, ciomag, măciucă; *p. ext.* mîner al unei unelte; coadă. 2. Prăjina lungă a îmblăciului, de capătul căreia este legat hădăragul. [Pl. și: *dîrjele*] — Bg. **dăržalo.**

DÎRJÉNIE s. f. v. **dîrzenie.**

DÎRLĂU, *dîrlăi*, s. m. (Reg.; depr.) Flăcău, tînăr.

DÎRLOÁGĂ, *dîrloage*, s. f. Cal slab, prăpădit și bătrîn; mîrțoagă. ✧ Expr. *A fi* (sau *a se băga, a ajunge*) *slugă la dîrloagă* = a fi (sau a ajunge) sub conducerea unui om nevrednic, nepriceput. [Var.: (rar) **dîrlóg** s. m.] — Comp. bg. **drăgla.**

DÎRLÓG[1] s. m. v. **dîrloagă.**

Dîrmoz

DÎRLÓG[2], *dîrlogi*, s. m. Cureaua frîului de călărie; streangul legat de căpăstru, pe care îl ține în mînă cel care duce calul de aproape.

DÎRLOGÉL, *dîrlogei*, s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *dîrlog*.

DÎRMÓN, *dîrmoane*, s. n. Ciur cu găuri mari pentru cernut cereale, semințe etc. ✧ Expr. *A trece* (sau *a da, a cerne*) *prin ciur și prin dîrmon* = a) a cerceta, a examina în amănunt; *p. ext.* a bîrfi; b) a trece prin multe, a căpăta experiență. ✦ Conținutul unui astfel de ciur. — Ngr. **dromoni.**

DÎRMÓZ, *dîrmozi*, s. m. Arbust cu frunze late, cu flori albe și fructe în formă de boabe roșii-negricioase *(Viburnum lantana)*.

DÎRSTĂ, *dîrste*, s. f. Piuă rudimentară fixată la o apă curgătoare, în care se bat dimia, postavul etc. cu ajutorul unor ciocane de lemn. — Comp. bg. **drăstja.**

DÎRVÁLĂ, *dîrvale*, s. f. Muncă grea și istovitoare; corvadă. ◇ Loc. adj. și adv. *De dîrvală* = de muncă; de tăvăleală. ◇ Expr. *A rămîne de dîrvală* = a rămîne pe drumuri, a nu mai avea posibilități de trai. *A face* (pe cineva) *de dîrvală* = a ocări, a batjocori, a face de două parale. — Postverbal al lui **dîrvăli** (rar întrebuințat; < *dîrvar).*

DÎRVÁR, *dîrvari*, s. m. (Înv.) Slujitor care aducea lemne din pădure la curțile boierești și avea grijă de încălzitul camerelor. — Bg. **dărvar.**

DÎRZ, -Ă, *dîrji, -ze*, adj. 1. Îndrăzneț, curajos, cutezător. ✦ Aprig, înverșunat. 2. Neînduplecat, neclintit; *p. ext.* îndărătnic, încăpățînat. 3. Mîndru, semeț; țanțoș. [Pl. și: (m.) *dîrzi*, (f.) *dîrje*] — Sl. (v. sl. **drŭzŭ**).

DÎRZÉNIE s. f. 1. Fire sau manifestare de om dîrz; îndrăzneală, curaj, hotărîre, cutezanță. 2. Îndărătnicie, încăpățînare, înverșunare; perseverență. 3. Mîndrie, semeție. [Var.: **dîrjénie** s. f.] — Din **dîrz** + suf. *-enie.*

DÎRZÍE s. f. (Înv.) Îndrăzneală, hotărîre, curaj; *p. ext.* aroganță, obrăznicie. — Din **dîrz** + suf. *-ie.*

DJÚRSTVĂ s. f. v. **dejurstvă.**

DO s. m. invar. Treapta întîi din gama majoră-tip; sunetul și nota muzicală corespunzătoare. — It. **do.**

DOÁGĂ, *doage*, s. f. 1. Fiecare dintre bucățile de lemn (puțin încovoiate) care formează corpul unor vase strînse în cercuri. ◇ Expr. *A-i lipsi cuiva o doagă* sau *a fi (cam) într-o doagă* = a fi țicnit, trăsnit; a avea comportări anormale. 2. Fig. Fire, mentalitate ciudată, sucită. ◇ Expr. *A ajunge* (sau *a veni, a cădea*) *în doaga cuiva* = a ajunge la fel cu cineva sucit la fire sau lipsit de valoare. 3. (Rar) Ghizdul fîntînii. — Lat. **doga.**

DOÁMNĂ, *doamne*, s. f. 1. Termen de politețe întrebuințat izolat sau înaintea numelui unei femei căsătorite căreia i se adresează sau despre care vorbește cineva. ◇ *Doamnă de onoare* = femeie (din înalta societate) aflată în serviciul unei prințese, al unei regine etc. ✦ Soție. 2. (Înv. și arh.) Soție a unui monarh sau a unui prinț. ✦ Soție de boier; jupîneasă. 3. Compus: (Bot.) *doamnă-mare* = mătrăgună. — Lat. **dom(i)na.**

DOÁPĂ, *doape*, s. f. (Reg. fam.) Nume dat unei femei scunde și grase. — Din **dop.**

DOAR adv. 1. (Exprimă ideea unei delimitări sau restricții) Numai. *Grecul nimic nu zicea, Doar gemea, se văita* (ȘEZ.). ◇ Expr. *Doar că nu...* = aproape că..., puțin a lipsit să nu... 2. Vezi bine, cum se știe; desigur. *De unde să știi dumneata? Doar nu ești ghicitor* (SADOVEANU). 3. Poate, probabil. *Din partea lor mi-am luat toată nădejdea. Doar tu să fii mai viteaz* (CREANGĂ). ✦ În speranța că... *Citeam zece jurnale pe zi, doar oi afla ceva despre ea* (CAMIL PETRESCU). ◇ Expr. *Într-o doară* = la noroc, la întîmplare, pe nimerite. *Fără doar și poate* = fără nici o îndoială; neapărat. 4. (Reg., la începutul unei propoziții interogative) Oare. *Ce tot faci, de nu scrii carte? Doar hîrtia s-a scumpit...?* (JARNÍK-BÎRSEANU). [Var.: **doáră** adv.] — Lat. **de-hora.**

DOÁRĂ adv. v. **doar.**

DOBÁȘ s. m. v. **tobaș.**

DÓBĂ s. f. v. **tobă.**

DOBITÓC[1], *dobitoace*, s. n. Animal patruped domestic; animal sălbatic mare. — Slav (v. sl. **dobytŭkŭ**).

DOBITÓC[2], **-OÁCĂ**, *dobitoci, -oace*, s. m. și f. (Adesea adjectival) Calificativ injurios dat unui om lipsit de inteligență sau de bun-simț. — Din **dobitoc**[1].

DOBITOCÉSC, -EÁSCĂ, *dobitocești*, adj. De dobitoc[2]. — Din **dobitoc**[1] + suf. *-esc.*

DOBITOCÉȘTE adv. Ca dobitoacele, în chip brutal; prostește. — Din **dobitoc**[1] + suf. *-ește.*

DOBITOCÍE, *dobitocii*, s. f. Fel de a fi al unui om lipsit de bun-simț sau prost, nerod; faptă sau vorbă nesocotită, prostească. — Din **dobitoc**[1] + suf. *-ie.*

DOBÎNDĂ, *dobînzi*, s. f. 1. Sumă de bani care se plătește pentru un împrumut, reprezentînd un anumit procent din suma împrumutată. ◇ Expr. *A plăti* (cuiva) *cu dobîndă* = a se răzbuna (pe cineva) pentru o pagubă sau o suferință. 2. Cîștig, folos, profit. 3. (Înv. și arh.) Pradă de război. ◇ Expr. *A sluji în dobîndă* = a merge la război fără a fi plătit, avînd doar dreptul la pradă. — Postverbal al lui **dobîndi.**

DOBÎNDÍ, *dobîndesc*, vb. IV. Tranz. 1. A obține ceva în urma unei străduințe, a ajunge la...; a cîștiga. ✦ A primi, a căpăta. ◇ Expr. *A dobîndi un copil* = a i se naște cuiva un copil. 2. A face rost de...; a găsi, a procura. *Cum a putut să dobîndească otrava care a pus sfîrșit amarelor ci suferinți?* (SADOVEANU). 3. (Înv.) A cuceri un oraș, o cetate etc. — Slav (v. sl. **dobyti** — **dobondon**).

DOBÎNDÍRE, *dobîndiri*, s. f. Faptul de *a dobîndi*; cîștigare, căpătare, obținere.

DOBORÍ, *dobór*, vb. IV. Tranz. 1. A da jos, a culca (la pămînt), a răsturna, a dărîma. 2. A face să se desprindă și să cadă din locul unde este fixat, atîrnat, agățat. *Va lovi în pom... și va dobori mere* (CAMIL PETRESCU). ✦ A face să cadă o ființă sau un obiect care zboară sau plutește în aer. 3. A înfrînge, a supune, a distruge, a răpune pe cineva. ✦ Fig. A nimici, a desființa, a stîrpi; a lichida o stare de lucruri, o situație etc. ✦ Fig. A birui, a copleși. *Boala și mizeria l-au doborît înainte de vreme* (SADOVEANU). 4. (Sport) A depăși recordul existent. — Slav (v. sl. **do** + **oboriti**).

DOBORÎRE, *doborîri*, s. f. Acțiunea de *a doborî* și rezultatul ei.

DOBORÎT, -Ă, *doborîți, -te*, adj. (Despre oameni) Învins, zdrobit, distrus (sufletește). — V. *doborî.*

DOBORÎTÓR, -OÁRE, *doborîtori, -oare*, adj. (Rar) Care doboară. — Din **doborî** + suf. *-tor.*

DOBORÎTÚRĂ, *doborîturi*, s. f. Mulțime de arbori căzuți sub acțiunea furtunii, a zăpezii etc. — Din **doborî** + suf. *-tură.*

DÓBOȘ s. n. Tort făcut din foi de aluat suprapuse, cu cremă de ciocolată între ele, foaia de deasupra avînd o glazură de zahăr ars.

DOBOȘÁR s. m. v. **oboșar.**

DOBROGEÁN, -Ă, *dobrogeni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Dobrogei sau populației ei, privitor la Dobrogea sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația Dobrogei sau este originară de acolo. — Din **Dobrogea** + suf. *-ean.*

DOBROGEÁNCĂ, *dobrogence*, s. f. Femeie care face parte din populația Dobrogei sau este originară de acolo. — Din **dobrogean** + suf. *-că.*

DOBZĂLÍ, *dobzălez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A bate zdravăn pe cineva. — Comp. magh. **dobzani.**

DOC[1] s. n. Țesătură de bumbac din care se fac haine de vară, salopete etc. — Engl. **duck.**

DOC[2], *docuri*, s. n. 1. Bazin înconjurat de diguri, în care intră vapoarele spre a fi încărcate, descărcate sau reparate; ansamblu de clădiri și instalații, de servicii tehnice și administrative care servesc un port. ◇ *Doc plutitor* = instalație plutitoare servind la repararea navelor. 2. Magazie într-un port în care se depozitează cereale și alte mărfuri. — Fr. **dock** (< engl.).

DOCÁR, *docare*, s. n. Trăsurică ușoară cu două sau cu patru roți. — Fr. **dog-cart** (< engl.).

Docar

DOCĂRÁȘ, *docărașe*, s. n. Diminutiv al lui *docar.*

DOCÉNT, *docenți*, s. m. Grad didactic onorific în vechea organizare a învățămîntului superior, corespunzător aceluia de profesor; persoană avînd acest grad. — Germ. [Privat-] **Dozent.**

DOCÉNȚĂ, *docențe*, s. f. Titlul și funcția de docent; examen pentru obținerea acestui titlu. — Din **docent.**

DOCHÉR, *docheri*, s. m. Muncitor care lucrează în docuri, la încărcatul și descărcatul vapoarelor. — Fr. **docker** (< engl.).

DOCÍL, -Ă, *docili, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care se supune la orice cu ușurință, fără să protesteze; ascultător. — Fr. **docile** (lat. lit. **docilis**).

DOCILITÁTE s. f. Însușirea de a fi docil. — Fr. **docilité** (lat. lit. **docilitas, -atis**).

DOCLÁD, *docladuri*, s. n. (Înv.) Referat, raport. — Rus **doklad.**

DOCT, -Ă, *docți, -te*, adj. (Adesea ir.) Învățat, erudit. — Fr. **docte** (lat. lit. **doctus**).

DÓCTOR, *doctori*, s. m. 1. Persoană care posedă studii medicale superioare și are dreptul de a practica medicina; medic. 2. Cel mai înalt titlu academic acordat de către o instituție de învățămînt superior. ✦ (Fam.) Persoană foarte pricepută într-un domeniu. [Var.: (1, pop.) **dóftor** s. m.] — Lat. lit. **doctor** (fr. **docteur**).

DOCTORÁL, -Ă, *doctorali, -e*, adj. (Despre manifestările omului) Pedant, increzut, îngîmfat. — Fr. **doctoral.**

DOCTORÁND, -Ă, *doctoranzi, -de*, s. m. și f. (Ieșit din uz) Candidat la examenul de doctorat. — Germ. **Doktorand.**

DOCTORÁȘ, *doctorași*, s. m. Diminutiv al lui *doctor;* medic tînăr; (peior.) medic lipsit de valoare. [Var.: (pop.) **doftoráș** s. m.]

DOCTORÁT, *doctorate*, s. n. Treapta cea mai înaltă în calificarea oamenilor de știință din învățămîntul superior; examen dat în acest scop. — Fr. **doctorat** (lat. lit. **doctoratus**).

DOCTORÍ, *doctoresc*, vb. IV. (Înv.) 1. Tranz. A îngriji un bolnav. 2. Refl. A se vindeca. [Var.: (pop.) **doftorí** vb. IV] — Din **doctor.**

DOCTORICÉSC, -EÁSCĂ, *doctoricești*, adj. (Fam.) De doctor; medical. [Var.: (pop.) **doftoricésc, -eáscă** adj.] — Din **doctorici** + suf. *-esc.*

DOCTORICÍ, *doctoricesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A îngriji un bolnav (folosind mijloace empirice). [Var.: (pop.) **doftoricí** vb. IV] — Din **doctori.**

DOCTORÍE, *doctorii*, s. f. Medicament. [Var.: (pop.) **doftoríe** s. f.] — Din **doctor** + suf. *-ie.*

DOCTORÍT s. n. (Înv.) Acțiunea de *a doctori.* [Var.: (pop.) **doftorít** s. n.]

DÓCTORIȚĂ, *doctorițe*, s. f. Femeie care posedă studii medicale superioare și are dreptul de a practica medicina. [Acc. și: *doctoríță.* — Var.: (pop.) **dóftoriță** s. f.] — Din **doctor** + suf. *-iță.*

DOCTRINÁR, -Ă, *doctrinari, -e*, adj. Care aparține unei doctrine, privitor la o doctrină. ✦ (Substantivat) Persoană care formulează sau susține o doctrină, reducînd-o la principiile fixe ale unui sistem. — După fr. **doctrinaire.**

DOCTRÍNĂ, *doctrine*, s. f. Totalitatea principiilor, tezelor, învăţăturilor fundamentale ale unui sistem politic sau ştiinţific. — Fr. **doctrine** (lat. lit. **doctrina**).

DOCUMÉNT, *documente*, s. n. 1. Act oficial sau particular prin care se adevereşte (sau se preconizează) un fapt, se conferă un drept sau se recunoaşte o obligaţie. 2. Text scris sau tipărit, inscripţie sau altă mărturie servind la cunoaşterea unui fapt actual sau istoric. — Fr. **document** (lat. lit. **documentum**).

DOCUMENTÁ, *documentez*, vb. I. Refl. A se informa amănunţit şi temeinic (pe bază de documente). — Fr. **documenter**.

DOCUMENTÁR, -Ă, *documentari, -e*, adj. Cu caracter sau valoare de document. ✦ (Substantivat, n.) Film sau operă care prezintă fapte reale. — Fr. **documentaire**.

DOCUMENTÁRE, *documentări*, s. f. Acţiunea de *a se documenta*. ✦ Argumentare, probă, dovadă.

DOCUMENTÁT, -Ă, *documentaţi, -te*, adj. 1. Dovedit, susţinut pe bază de documente. 2. Întemeiat pe documente; *p. ext.* bine informat. — V. *documenta*.

DOCUMENTÁŢIE, *documentaţii*, s. f. Totalitatea mijloacelor de informare relative la o problemă sau la un domeniu de activitate. — Fr. **documentation**.

DODECAÉDRIC, -Ă, *dodecaedrici, -e*, adj. De dodecaedru, privitor la dodecaedru. — Fr. **dodécaèdrique**.

DODECAÉDRU, *dodecaedre*, s. n. Poliedru cu douăsprezece feţe. ✦ Cristal care are aspectul unui astfel de poliedru. — Fr. **dodécaèdre** (< gr.).

DODECAGÓN, *dodecagoane*, s. n. Poligon cu douăsprezece laturi. — Fr. **dodécagone** (< gr.).

DODECAGONÁL, -Ă, *dodecagonali, -e*, adj. De dodecagon, privitor la dodecagon. — Fr. **dodécagonal**.

DODECÁR, *dodecari*, s. m. (Înv.) Monedă valorînd doisprezece lei vechi. — Ngr. **dodekaria** «duzină».

DODECASILÁB, *dodecasilabi*, s. m. Vers de douăsprezece silabe. — Fr. **dodécasyllabe** (lat. lit. **duodecasyllabus**).

DODECASILÁBIC, -Ă, *dodecasilabici, -e*, adj. (Despre versuri) Care are douăsprezece silabe. — Fr. **dodécasyllabique**.

DODÍ, *dodesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A găsi ceva din întîmplare; a pune mîna pe ceva, a înhăţa.

DÓDII s. f. pl. (În expr.) *A vorbi* sau *a grăi (cam) în dodii* = a vorbi fără şir; a aiura. *A lăsa pe cineva în dodiile lui* = a se dezinteresa de cineva care manifestă toane, capricii. (Rar) *A umbla* sau *a merge (ca) în dodii* = a umbla sau a merge în neştire, năuc.

DÓFTOR s. m. v. **doctor**.

DOFTORÁŞ s. m. v. **doctoraş**.

DOFTORÍ vb. IV. v. **doctori**.

DOFTORICÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **doctoricesc**.

DOFTORICÍ vb. IV. v. **doctorici**.

DOFTORÍE s. f. v. **doctorie**.

DOFTORÍT s. n. v. **doctorit**.

DOFTORÍŢĂ s. f. v. **doctoriţă**.

DOFTOROÁIE, *doftoroaie*, s. f. (Pop.) 1. Femeie (bătrînă) care practică medicina empirică (bazată pe vrăji, descîntece şi plante medicinale). 2. Soţie de doctor. — Din **doftor** (= *doctor*) + suf. *-oaie*.

DOG, *dogi*, s. m. Cîine de talie mare, cu părul scurt, cu botul gros. — Fr. **dogue** (< engl.).

Dog

DOGÁR[1], *dogare*, s. n. Unealtă în formă de seceră, folosită pentru făcut doage. — Din **doagă** + suf. *-ar*.

DOGÁR[2], *dogari*, s. m. Meşter care face doage sau vase din doage; butnar. — Din **doagă** + suf. *-ar*.

DOGĂRÍE, (2) *dogării*, s. f. 1. Meseria dogarului. 2. Atelierul dogarului. 3. Cantitate de obiecte lucrate de dogar. — (1) Din **dogar**[2] + suf. *-ie*, (2, 3) din **doagă** + suf. *-ărie*.

DÓGE, *dogi*, s. m. Titlul primului magistrat al unora dintre vechile republici italiene. — It. **doge**.

DOGÍ, *dogesc*, vb. IV. 1. Tranz. A desface, a sparge un butoi, o putină etc., risipindu-i doagele. 2. Refl. Fig. (Despre voce) A suna răguşit. — Din **doagă**.

DOGÍT, -Ă, *dogiţi, -te*, adj. 1. (Despre vase făcute din doage) Cu doagele desfăcute, sparte. ✧ Expr. *Sună a dogit* = produce, la cea mai uşoară atingere, un sunet caracteristic de vas cu doagele desfăcute, plesnite. 2. Fig. (Despre voce) Răguşit, hodorogit. — V. *dogi*.

DOGMÁTIC, -Ă, *dogmatici, -e*, adj. 1. Care ţine de dogme, privitor la dogme; care se sprijină pe dogme. 2. Care respinge principiul verificării critice, considerînd că o opinie, o teză etc. au valoare necontestată în orice condiţii. — Fr. **dogmatique** (lat. lit. **dogmaticus**).

DOGMÁTICĂ s. f. Parte a teologiei care cuprinde expunerea sistematică a dogmelor unei religii; tratat asupra dogmelor. — Fr. **dogmatique**.

DOGMATÍSM s. n. Atitudine dogmatică (2). — Fr. **dogmatisme**.

DOGMATÍST, -Ă, *dogmatişti, -ste*, s. m. şi f. Partizan al dogmatismului. — Fr. **dogmatiste**.

DÓGMĂ, *dogme*, s. f. 1. Învăţătură, teză, principiu fundamental al unei religii, obligatorii pentru toţi adepţii ei, care nu poate fi supusă criticii şi nu admite obiecţii. 2. Teză politică, ştiinţifică etc. acceptată fără dovezi, în mod necritic şi fără a ţine seamă de condiţiile aplicării ei. — Fr. **dogme** (lat. lit. **dogma**).

DOGOÁRE s. f. Căldură arzătoare produsă de soare, de foc sau de un obiect foarte fierbinte. — Din **dogori**.

DOGOREÁLĂ s. f. Faptul de *a dogori*; dogoare.

DOGORÍ, *dogoresc*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre soare, foc etc.) A răspîndi o căldură puternică. ✧ Tranz. *Se tot da înapoi, fiindcă-l dogorea căldura focului* (RETEGANUL). 2. (Despre oameni şi despre părţi ale corpului lor) A fi aprins, încins, înfierbîntat de o emoţie, de boală, de căldură etc. ✧ Tranz. *Valuri de fierbinţeli îi dogoreau trupul* (VLAHUŢĂ). [Var.: **dogorî** vb. IV] — Bg. **dogorja**, sb. **dogorjeti**.

DOGORÍT, -Ă, *dogoriţi, -te*, adj. Înfierbîntat, ars, pîrlit. [Var.: **dogorît, -ă** adj.] — V. *dogori*.

DOGORITÓR, -OÁRE, *dogoritori, -oare*, adj. Care dogoreşte. [Var.: **dogorîtór, -oáre** adj.] — Din **dogori** + suf. *-(i)tor*.

DOGORÎ vb. IV. v. **dogori**.

DOGORÎT, -Ă adj. v. **dogorit**.

DOGORÎTÓR, -OÁRE adj. v. **dogoritor**.

DÓHOT s. n. (Reg.) Lichid uleios obţinut prin **distilarea** unor materiale vegetale şi folosit la ungerea osiilor carului. — Ucr. **dohot**.

DOHOTÁR, *dohotari*, s. m. (Reg.) Bărbat care face sau vinde dohot. — Din **dohot** + suf. *-ar*.

DOHÓTNIŢĂ, *dohotniţe*, s. f. (Reg.) Vas în care se păstrează dohotul. — Din **dohot** + suf. *-niţă*.

DOI, DÓUĂ num. card. Număr avînd în numărătoare locul între unu şi trei; se indică prin cifrele 2 şi II. ✧ (Adjectival) *Roşca aducea tovărăşiei doi cai şi un cîine ciobănesc* (SADOVEANU). ✧ Loc. adv. *În* (sau *din*) *două vorbe* (sau *cuvinte*) = pe scurt, fără multă vorbă. *La doi paşi* = aproape. ✧ Expr. *Nu face* (sau *nu plăteşte*) *nici două parale* (sau *doi bani*) = nu prezintă nici un interes, nu are nici o valoare. (Fam.) *(A spune) două vorbe şi-un cuvînt* = (a spune) pe scurt, în puţine cuvinte. (Fam.) *În doi timpi şi trei mişcări* = foarte repede, imediat. ✦ (Adjectival) Cîţiva, cîteva. *Vreo două dimerlii de păsat* (CREANGĂ). ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Volumul doi*. ✧ (Substantivat) *Trei de doi*. ✧ Loc. adv. *În* (sau *pe din*) *două* = în două bucăţi. *Una-două* = într-una, mereu, continuu. (Despre anumite materii) *În* (sau *pe din*) *două cu...* = amestecat (în părţi egale) cu altceva. (În construcţii negative) *Cu una, cu două* = uşor, repede. *Din două una* sau *una din două* = ori una, ori alta, ori..., ori... ✧ Expr. *Una şi cu una fac două* = fără vorbă multă; scurt, limpede. *Nici una, nici două* = fără multă vorbă, fără a sta pe gînduri; imediat. *A nu vorbi* sau *a nu zice (nici) două* = a nu scoate o vorbă; a tăcea. — Lat. ***dui, duae**.

DÓICĂ, *doici*, s. f. Femeie care alăptează (şi îngrijeşte) copilul altei femei. ✦ Dădacă. — Bg. **dojka**.

DOICÍ, *doicesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A avea meseria de doică. — Din **doică**.

DÓILEA, DÓUA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între întîiul şi al treilea. ✧ Loc. adv. *A doua zi* = în ziua următoare. *A doua oară* = data următoare; cu altă ocazie. *Al doilea* = după primul, pe urmă. (Reg.) *De-al doilea* = pentru a doua oară. ✧ Expr. *De mîna a doua* = de calitate sau valoare inferioară; mai puţin luxos, mai ieftin; de mai mică importanţă. *A pune* (sau *a lăsa, a trece*) *ceva pe planul al doilea* = a considera ceva ca fiind de importanţă secundară. ✧ (În legătură cu grade de rudenie) *Bărbat de-al doilea* = al doilea soţ al unei femei. *Soţie de-a doua* = a doua soţie a unui bărbat. *Văr de-al doilea* sau *vară de-a doua* = persoană considerată în raport cu fiii verilor primari ai unuia dintre părinţii săi. — Din **doi** + **le** + **a**.

DOÍME, *doimi*, s. f. (Mat.) Jumătate dintr-un întreg. ✦ (Muz.) Jumătate dintr-o notă întreagă. — Din **doi** + suf. *-ime*.

DOINÁR, *doinari*, s. m. Doinaş. — Din **doină** + suf. *-ar*.

DOINÁŞ, *doinaşi*, s. m. Cîntăreţ de doine. — Din **doină** + suf. *-aş*.

DÓINĂ, *doine*, s. f. Cîntec elegiac tipic pentru lirica noastră populară, exprimînd un sentiment de dor, de jale, de dragoste etc. ✧ Expr. *Doina ştie, doina cîntă* = spune, invariabil, acelaşi lucru.

DOINÍ, *doinesc*, vb. IV. Intranz. şi tranz. A cînta doine (din gură, din fluier, din frunză etc.). — Din **doină**.

DOINÍRE, *doiniri*, s. f. Faptul de *a doini*; (concr.) cîntare, doină.

DOINIŞOÁRĂ, *doinişoare*, s. f. Doiniţă. — Din **doină** + suf. *-işoară*.

DOINITÓR, -OÁRE, *doinitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care cîntă doine. — Din **doini** + suf. *-(i)tor*.

DOINÍŢĂ, *doiniţe*, s. f. Diminutiv al lui *doină*.

DÓISPRECE, DÓUĂSPRECE num. card. v. **doisprezece**.

DÓISPREZECE, DÓUĂSPREZECE num. card. Număr avînd în numărătoare locul între unsprezece şi treisprezece; se indică prin cifrele 12 şi XII. ✧ (Adjectival) *Am tovarăşi doisprezece* (ALECSANDRI). ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Secolul doisprezece*. ✧ (Substantivat) *A scris un doisprezece pe tablă*. [Var.: (reg.) **dóisprece, dóuăsprece** num. card.] — Din **doi** + **spre** + **zece**.

DÓISPREZECELEA, DÓUĂSPREZECEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al unsprezecelea şi al treisprezecelea.

◇ Expr. *În ceasul al doisprezecelea* = în ultimul moment în care se mai poate face ceva, tîrziu de tot; (înv. și arh.) la ora douăsprezece. — Din **doisprezece** + le + a.

DOJANĂ, *dojeni*, s. f. Observație făcută cuiva; mustrare, ceartă. — Postverbal al lui **dojeni**.

DOJENI, *dojenesc*, vb. IV. Tranz. A face cuiva observații; a mustra, a certa. ✦ Refl. A-și face imputări unul altuia. — Slav (v. sl. **dognati**, doženon).

DOJENIRE, *dojeniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) dojeni*; mustrare.

DOJENITÓR, -OÁRE, *dojenitori, -oare*, adj. Care dojenește; care exprimă nemulțumire. — Din **dojeni** + suf. *-(i)tor*.

DOL, *doluri*, s. n. (Jur.) Acțiune făcută cu rea-credință, pentru a convinge pe cineva să încheie un contract nefavorabil sau să admită o clauză defavorabilă într-un contract. — Fr. **dol** (lat. lit. **dolus**).

Craniu dolihocefal

DOLÁR, *dolari*, s. m. Unitate monetară în Statele Unite ale Americii, în Canada etc. — Fr. **dollar** (< engl.).

DOLDÓRA adj. invar. Umplut peste măsură; înțesat, ticsit. — Tc. **dôldur**.

DOLEANȚĂ, *doleanțe*, s. f. Plîngere, reclamație, jalbă; rugăminte, cerere. [Pr.: *-le-an-*] — Fr. **doléances**.

DÓLIE, *dolii*, s. f. 1. Șanț sau jgheab, format la intersecția a două versante de acoperiș. 2. (Reg.) Loc în care un rîu curge încet, lenevește. — Slav (v. sl. **dolĕ**).

Dolină

DOLIHOCEFÁL, -Ă, *dolihocefali, -e*, adj. (Despre oameni, adesea substantivat) Cu craniul alungit; (despre craniul uman) alungit. — Fr. **dolichocéphale** (< gr.).

DOLIHOCEFALÍE s. f. Însușirea de a fi dolihocefal, faptul de a aparține tipului dolihocefal. — Fr. **dolichocéphalie**.

DOLÍNĂ, *doline*, s. f. Depresiune în formă de pîlnie, în terenuri cu roci solubile. — Sb. **dolina**.

DÓLIU, *doliuri*, s. n. Jale adîncă pricinuită de moartea cuiva sau de o mare nenorocire obștească; atitudine plină de tristețe a celui căruia i-a murit cineva. ◇ *Zi de doliu* = zi care amintește un eveniment dureros. ◇ Loc. adj. *De doliu* = (despre haine, culori etc.) care se folosește, pentru a exprima durerea, la moartea și după moartea unei rude. ◇ Loc. adv. *În doliu* = în negru. — Fr. **deuil** (lat. lit. **dolium**).

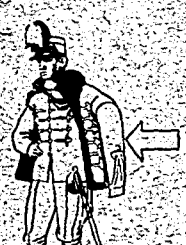

Dolman

DOLMÁN, *dolmane*, s. n. Haină ofițerească scurtă, îmblănită și împodobită cu găitane. ✦ Haină bărbătească grosală, căptușită cu blană. — Fr. **dolman** (germ. **Dolman**).

DOLMÉN, *dolmene*, s. n. Monument funerar megalitic, format dintr-o lespede mare de piatră așezată orizontal pe altele verticale. — Fr. **dolmen**.

DOLOFÁN, -Ă, *dolofani, -e*, adj. Durduliu, rotofei. — Din **dolf** (înv.) «delfin» + suf. *-an*.

DOLOMÍT s. n. v. **dolomită**.

DOLOMÍTĂ s. f. Mineral format din carbonat de calciu și carbonat de magneziu; *p. ext.* rocă calcaroasă cu un anumit conținut de magneziu. [Var.: **dolomít** s. n.] — Fr. **dolomite**.

DOLOMÍTIC, -Ă, *dolomitici, -e*, adj. De dolomită, care conține dolomită. — Fr. **dolomitique**.

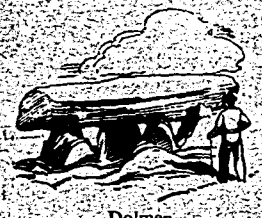

Dolmen

DOLOSÍV, -Ă, *dolosivi, -e*, adj. (Jur., despre contracte) Făcut prin înșelăciune, cu rea-credință. — Fr. **dolosif**.

DÓM, *domuri*, s. n. 1. Catedrală impunătoare; *p. ext.* clădire monumentală; (prin restricție) cupolă care se înalță deasupra unei clădiri monumentale. 2. Structură geologică în formă de boltă circulară sau eliptică. 3. Recipient montat la partea superioară a corpului unei căldări de aburi orizontale. [Var.: (înv., 1) **dóma** s. f.] — Fr. **dôme**.

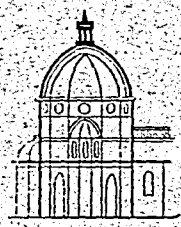

Dom

DÓMA s. f. v. **dom**.

DOMÉNIU, *domenii*, s. n. 1. Bunuri imobiliare vaste, care aparțin unui exploatator. 2. Sector al unei științe, al unei arte; sferă de activitate. — După fr. **domaine**.

DOMESNÍCI vb. IV. v. **dumesnici**.

DOMESNICÍE s. f. v. **dumesnicie**.

DOMESNICÍRE s. f. v. **dumesnicire**.

DOMESNICÍT, -Ă adj. v. **dumesnicit**.

DOMÉSTIC, -Ă, *domestici, -e*, adj. 1. (Despre animale) Care trăiește pe lîngă casă, de casă. 2. Intim, privat, familial. — Fr. **domestique** (lat. lit. **domesticus**).

DOMESTICÍ, *domesticesc*, vb. IV. Tranz. A obișnui un animal sălbatic să trăiască pe lîngă casa omului; a îmblînzi. — Din **domestic**.

DOMESTICÍRE, *domesticiri*, s. f. Acțiunea de *a domestici*; îmblînzire.

DOMESTICÍT, -Ă, *domesticiți, -te*, adj. Îmblînzit. — V. *domestici*.

DOMICILIÁ, *domiciliez*, vb. I. Intranz. A-și avea domiciliul undeva; a locui. [Pr.: *-li-a*] — După fr. **domicilier**.

DOMICILIÁR, -Ă, *domiciliari, -e*, adj. Privitor la domiciliu; făcut la domiciliu. [Pr.: *-li-ar*] — După fr. **domiciliaire**.

DOMICÍLIU, *domicilii*, s. n. Casa în care locuiește cineva în mod statornic; locuință. — Fr. **domicile** (lat. lit. **domicilium**).

DOMINÁ, *domin*, vb. I. 1. Tranz. (Despre oameni, idei, concepții etc.) A ține pe cineva sub influența sau sub stăpînirea sa; a stăpîni. ✦ Refl. A nu-și da pe față sentimentele; a se reține, a se stăpîni. 2. Tranz. și intranz. A întrece prin înălțime lucrurile sau ființele înconjurătoare, a se înălța deasupra tuturor. 3. Intranz. și tranz. A se impune prin număr sau prin intensitate; a predomina, a prevala. — Fr. **dominer** (lat. lit. **dominare**).

DOMINÁNT, -Ă, *dominanți, -te*, adj. Care domină. ✦ Specific, caracteristic. *Nota dominantă a unui scriitor.* — Fr. **dominant**.

DOMINÁNTĂ, *dominante*, s. f. A cincea notă din gama diatonică (care, împreună cu tonica, formează o cvintă perfectă). — It. [nota] **dominante**.

DOMINÁRE, *dominări*, s. f. Acțiunea de *a (se) domina*; stăpînire.

DOMINATÓR, -OÁRE, *dominatori, -oare*, adj. (Par) Dominant. — Fr. **dominateur** (lat. lit. **dominator**).

DOMINÁȚIE s. f. Dominare, stăpînire. — Fr. **domination** (lat. lit. **dominatio**).

DOMINICÁN, -Ă, *dominicani, -e*, s. m. și f., adj. I. S. m. și f. Călugăr sau călugăriță dintr-un ordin catolic întemeiat la sfîrșitul secolului al XII-lea. 2. Adj. Care ține de ordinul dominicanilor (1), privitor la ordinul dominicanilor. — După fr. **dominicain**.

DOMINION, *dominioane*, s. n. Stat care face parte din imperiul britanic, depinzînd de metropolă și avînd numai formal o oarecare autonomie. [Pr.: *-ni-on*] — Fr. **dominion** (< engl.).

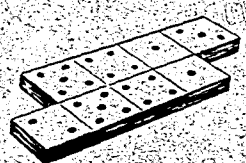

Piese de domino

DOMINO[1] s. n. Numele unui joc de societate care se joacă cu 28 de piese plate, însemnate cu un număr de puncte (de la zero la șase) și pe care jucătorii le combină între ele după anumite reguli. — Fr. **domino**.

DOMINÓ[2], *dominouri*, s. n. Îmbrăcăminte de bal costumat, în formă de mantie lungă cu glugă. ✦ Persoană îmbrăcată în veșmîntul de mai sus. — Fr. **domino**.

DOMIRÍ vb. IV. v. **dumeri**.

DOMN, *domni*, s. m. 1. Termen de politețe întrebuințat izolat sau înaintea numelui sau titlului unui bărbat căruia i se adresează sau despre care vorbește cineva. ✦ (Fam.; la voc.) Termen impersonal de adresare. *Ei! domnule, cîte d-astea n-am cîtit eu!* (CARAGIALE). 2. Persoană care are autoritatea, posibilitatea de a face ceva; stăpîn. *Fiecare e domn în casa lui.* 3. Titlu purtat de principii Munteniei și ai Moldovei; voievod; persoană care purta acest titlu. 4. (În trecut) Funcționar; slujbaș (înalt). ✦ (Reg.) Orășean. 5. (În trecut) Persoană bogată. 6. Bărbat. *Pe cerdacuri, la drum, domnii stau în cămeșă* (IBRĂILEANU). 7. Dumnezeu; Iisus Hristos. ✦ (La vocativ) Exclamație, invocație exprimînd mirare, amărăciune, surpriză. *Doamne, ce vorbă ți-a ieșit din gură!* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Vezi doamne* = chipurile, vorba vine. *A da* (sau *a lăsa* pe cineva) *în plata* (sau *mila*) *domnului* = a lăsa (pe cineva) în pace, a-l lăsa să facă ce vrea. [Voc. (1-6) *dómnule, dom'le*, (7) *doámne*; nom., voc. și: (1) *domnu, don', dom'*] — Lat. **dom(i)nus**.

Domino

DOMNÉSC, -EÁSCĂ, *domnești*, adj. 1. De domn (3), privitor la domn; care emană de la un domn. ✦ *Mere domnești* = varietate de mere mari, roșietice. 2. De domn (5); boieresc. — Din **domn** + suf. *-esc*.

DOMNÉȘTE adv. Ca un domn (5), boierește; *p. ext.* foarte bine. — Din **domn** + suf. *-ește*.

DOMNÍ, *domnesc*, vb. IV. Intranz. 1. A stăpîni ca domn (3); a conduce un principat, o țară, o împărăție. ✦ Fig. A fi stăpînitor; a stăpîni. *Limpștea domnea pretutindeni* (NEGRUZZI). 2. Fig. (Despre o înălțime, o clădire etc.) A domina (2). — Din **domn**.

DOMNIÁLUI pron. pers. v. **dumnealui**.

DOMNÍE, *domnii*, s. f. 1. Autoritatea politică și juridică a domnului (3); demnitatea de domn. ✦ Timpul cît stăpînește sau a stăpînit

un domn (3). ✦ Regiune sau populație stăpînită de un domn (3). 2. Dominație, stăpînire, putere. 3. (Înv. și arh., formează locuțiuni pronominale cu valoare de pronume de reverență) *Cumpăniți domniile voastre cum poate fi plătită asemenea faptă* (SADOVEANU). ✧ (Cu valoare de pronume al maiestății) *Spune tu domniei-mele : Mulți creștini ai omorît...?* (ALECSANDRI). — Din **domn** + suf. *-ie*.

DOMNÍME s. f. Număr mare de domni (5); totalitatea domnilor. — Din **domn** + suf. *-ime*.

DOMNÍRE s. f. (Înv.) Acțiunea de *a domni*; stăpînire; domnie (2).

DOMNIȘOÁRĂ, *domnișoare*, s. f. Termen de politețe întrebuințat izolat sau înaintea numelui sau titlului unei fete, căreia i se adresează sau despre care vorbește cineva; duduie. ✧ *Domnișoară de onoare* = fată tînără care însoțește pe mireasă la cununie. ✦ (Fam.) Fiică. — Din **doamnă** + suf. *-işoară*.

DOMNIȘÓR, *domnișori*, s. m. Diminutiv al lui *domn*.

DOMNIȘORÍCĂ, *domnișorici*, s. f. Diminutiv al lui *domnișoară*.

DOMNITOR[1], *domnitori*, s. m. Domn (3). — Din **domni** + suf. *-(i)tor*.

DOMNITÓR[2], **-OÁRE**, *domnitori, -oare*, adj. 1. (În expr.) *Familie* (sau *casă*) *domnitoare* = dinastie. 2. Fig. (Rar) Care domnește, stăpînește. — Din **domni** + suf. *-(i)tor*.

DOMNÍȚĂ, *domnițe*, s. f. Fiică sau soție de domn (3); prințesă. ✦ (Poetic) Termen cu care un bărbat se adresează femeii iubite. — Din **doamnă** + suf. *-iță*.

DOMÓL, -OÁLĂ, *domoli, -oale*, adj. 1. (Despre mișcări sau lucruri în mișcare) (Făcut) fără grabă; încet, potolit. ✧ Expr. (Adverbial) *A o lăsa* (sau *a o lua*) *mai domol* = a nu se pripi; a proceda cu calm. 2. (Despre sunete și glas) Cu tonul scăzut, cu intensitate redusă; lin, înfundat. ✦ (Despre vorbe) Liniștit, blînd, calm. 3. (Despre oameni și animale) Blajin, pașnic; încet în mișcări. 4. (Despre atmosferă, climă, vînt, temperatură etc.) Temperat, moale, dulce. 5. (Despre senzații, sentimente etc.) Moderat, slab. 6. (Despre terenuri înclinate) Cu pantă lină.

DOMOLÍ, *domolesc*, vb. IV. 1. Refl. (Despre elemente sau fenomene ale naturii) A se liniști, a se potoli, a scădea în intensitate. 2. Tranz. și refl. A (se) calma, a (se) îmblînzi, a (se) tempera. 3. Tranz. și refl. A face să se miște sau a se mișca mai încet; a încetini. ✦ Tranz. A înfrîna, a struni un animal. 4. Refl. (Despre suferințe fizice sau psihice) A pierde din violență; a se atenua. 5. Refl. (Despre o pantă, un deal etc.) A deveni mai puțin înclinat, mai lin, mai ușor de urcat. — Din **domol**.

DOMOLÍRE, (rar) *domoliri*, s. f. Acțiunea de *a (se) domoli*; liniștire, potolire.

DOMOLÍT, -Ă, *domoliți, -te*, adj. Liniștit, potolit. — V. *domoli*.

DONÁ, *donez*, vb. I. Tranz. A face o donație, a dărui un bun. — Fr. **donner** (lat. lit. **donare**).

DONÁRE s. f. Faptul de *a dona*.

DONATÁR, -Ă, *donatari, -e*, s. m. și f. Persoană căreia i se face o donație. — Fr. **donataire** (lat. lit. **donatarius**).

DONATÓR, -OÁRE, *donatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care face o donație. ✧ *Donator de sînge* = persoană care oferă o cantitate din sîngele propriu pentru transfuzii. — Fr. **donateur** (lat. lit. **donator, -oris**).

DONÁȚIE, *donații*, s. f. Contract prin care una dintre părți transmite celeilalte proprietatea unui bun material fără să primească ceva în schimb. [Var.: (înv.) **donațiúne** s. f.] — Fr. **donation** (lat. lit. **donatio, -onis**).

DONAȚIÚNE s. f. v. **donație**.

DONCHIȘOTÍSM s. n. (Livresc) Atitudine sau purtare extravagantă, caracteristică omului lipsit de simțul realității, care urmărește scopuri fantastice și irealizabile, manifestînd un eroism steril în lupta cu obstacole imaginare. — Fr. **don-quichottisme**.

DONDÁI vb. IV. v. **dondăni**.

DONDĂNÍ, *dondănesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A bombăni, a mormăi, a bodogăni. ✦ A spune vorbe fără legătură. ✦ Tranz. (Rar) A bate pe cineva la cap, a-l pisa. 2. Tranz. A spune vorbe multe și fără rost; a flecări, a îndruga. [Var.: **dondái** vb. IV] — Onomatopee.

Doniță (1)

DONICIOÁRĂ, *donicioare*, s. f. Diminutiv a lui *doniță*.

DONICIȚĂ, *donicuțe*, s. f. (Rar) Donicioară. — Din **don**[iță] + suf. *-ic-uță*.

DÓNIȚĂ, *donițe*, s. f. 1. Cofă. ✦ Conținutul unei cofe. 2. Găleată în care se mulg vacile sau oile; șiștar. ✦ Conținutul acestei găleți. [Pl. și: *doniți*] — Sb. **dojnica**.

DONJÓN, *donjoane*, s. n. Turnul principal, cel mai bine fortificat, al unui castel medieval. — Fr. **donjon**.

DONJUÁN, *donjuani*, s. m. (Fam.) Bărbat care își petrece viața în aventuri amoroase; crai. — Fr. **Don Juan**.

DOP, *dopuri*, s. n. 1. Bucată de plută, de lemn, de sticlă etc. cu care se astupă deschizătura unei sticle, a unui vas etc. ✧ Expr. (Despre oameni, glumeț) *(Mare) cit un dop* sau *dop de sacu* = nuc și îndesat; bondoc. 2. Bucată de lemn care astupă deschizătura de sus a fluierului, a cavalului etc., lăsînd o gaură mică prin care se suflă. — Comp. sas **dop**.

DOPÁ, *dopez*, vb. I. Tranz. A administra unui cal (de curse) substanțe excitante pentru obținerea unui efort suplimentar. — Fr. **doper**.

DOPÁRE, *dopări*, s. f. Acțiunea de *a dopa* și rezultatul ei.

DOPOTRÍVĂ adj. v. **deopotrivă**.

DOPRÓS s. n. (Înv. și reg.) Anchetă, interogatoriu. ✧ Expr. *A face* (sau *a lua* cuiva) *dopros* sau *a lua* (pe cineva) *la dopros* = a interoga, a ancheta (pe cineva); a cere (cuiva) socoteală, a face (pe cineva) răspunzător. — Rus **dopros**.

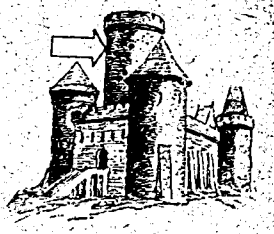

Donjon

DOPUȘÓR, *dopușoare*, s. n. Diminutiv al lui *dop*.

DOR, *doruri*, s. n. 1. Dorință puternică de a vedea sau a revedea pe cineva sau ceva, de a reveni la o îndeletnicire preferată; nostalgie. ✧ Loc. adv. *Cu dor* = duios; cu pasiune, pătimaș. 2. Stare sufletească a celui care tinde, rîvnește, aspiră la ceva; năzuință, dorință. ✧ *Dor de ducă* = nostalgia depărtărilor, a călătoriei. 3. Suferință pricinuită de dragoste; iubire. 4. (Reg.) Durere fizică. *Dor de ochi* (ȘEZ.). 5. Poftă, gust (de a mînca sau de a bea ceva). *De dorul fragilor* (sau *căpșunilor*) *mănînci și frunzele*. 6. (În expr.) *În dorul lelii* = fără țintă hotărîtă, fără rost, la întîmplare. — Lat. **dolus** (< *dolere* « a durea »).

DORÍ, *doresc*, vb. IV. Tranz. 1. A fi stăpînit de tendința lăuntrică de a face, de a avea sau de a dobîndi ceva; a tinde, a rîvni, a năzui la ceva. ✧ Expr. *A fi de dorit* = a fi necesar, a se cuveni. *A lăsa de dorit* = a avea lipsuri, a nu satisface. ✦ A avea intenția; a vrea. *Spune Nadiei că ar dori să-i vorbească* (REBREANU). ✧ Expr. *Cum dorești* sau *cum dorîți*, formulă prin care se lasă la aprecierea interlocutorului luarea unei hotărîri. 2. A ține mult să vadă sau să revadă pe cineva sau ceva, a aștepta pe cineva sau ceva cu dor, cu nerăbdare. 3. A ura. — Din **dor**.

DÓRIC, -Ă, *dorici, -e*, adj. (În expr.) *Stil* (sau *ordin*) *doric* = una dintre cele trei forme arhitectonice vechi grecești, caracterizată prin coloane fără bază și prin capiteluri fără ornamente. ✦ (Despre clădiri sau elemente arhitectonice) În stil doric. — Fr. **dorique** (lat. lit. **doricus**).

DORÍNȚĂ, *dorințe*, s. f. 1. Tendință lăuntrică spre realizarea sau dobîndirea unui lucru; năzuință, aspirație. ✦ Poftă, gust; voie. 2. Iubire. ✦ Atracție erotică. [Pl. și: *dorinți*] — Din **dori** + suf. *-ință*.

DORÍRE, *doriri*, s. f. (Înv.) Dorință. — V. *dori*.

DORÎT, -Ă, *dorîți, -te*, adj. 1. Pe care îl dorește sau îl așteaptă cineva cu nerăbdare; rîvnit. ✦ Iubit, drag. 2. (Reg.) Care dorește; dornic, doritor. — V. *dori*.

DORITOÁRE s. f. Plantă erbacee tîrîtoare cu flori mici, albastre sau liliachii (*Veronica hederifolia*).

DORITÓR, -OÁRE, *doritori, -oare*, adj. Care dorește; dornic (de ceva). ✦ Iubitor, drăgăstos. — Din **dori** + suf. *-(i)tor*.

DORÎNGĂ, *dorîngi*, s. f. (Reg.) Culme (3). ✦ Prăjină care servește la transportarea unui hîrdău de către două persoane sau care servește la întinsul rufelor. — Magh. **dorong**.

DORJÍNCĂ, *dorjinci*, s. f. (Reg.) Hat. — Ucr. **dorožen'ka**.

DORMÉZĂ, *dormeze*, s. f. Canapea îngustă, fără spătar, de obicei cu căpătîi, pe care se poate dormi. — Fr. **dormeuse**.

DORMÍ, *dorm*, vb. IV. Intranz. 1. A se găsi în stare de somn, a fi adormit. ✧ Expr. *A dormi de-a-n picioarele* (sau *pe picioare*) = a) a fi foarte obosit, a pica de somn; b) *fig.* a fi încet la treabă, a se mișca leneș; *p. ext.* a fi absent la ceea ce se petrece în jur. ✦ Fig. A fi mort. ✧ Expr. (Tranz.) *A dormi somnul (cel) de veci* (sau *cel lung, cel de pe urmă*) = a fi mort; (în imprecații) a muri. 2. A rămîne peste noapte undeva; a mînea. 3. Fig. (În construcții negative) A veghea; a fi vigilent. 4. Fig. A zăcea ascuns; a mocni. *Acea tainică simțire care doarme-n a ta harfă* (EMINESCU). [Var.: (reg.) **durmi** vb. IV] — Lat. **dormire**.

DORMÍRE, *dormiri*, s. f. (Înv.) Dormit. — V. *dormi*.

DORMÍT s. n. Faptul de *a dormi*; somn.

DORMITÁ, *dormitez*, vb. I. Intranz. A dormi ușor și întrerupt, a ațipi din cînd în cînd; a moțăi, a picoti. — Lat. **dormitare**.

DORMITÓR, *dormitoare*, s. n. Cameră de dormit (într-o locuință particulară, într-o școală, într-o cazarmă etc.). ✦ Mobila din camera de dormit a unei locuințe particulare. — Lat. lit. **dormitorium**.

DORN, *dornuri*, s. n. 1. Unealtă de oțel cu care se fac sau se lărgesc găuri în tablă, în piele etc.; priboi. 2. Unealtă care funcționează ca un burghiu de filetat și cu care se degajează o sondă blocată de o piesă rămasă înțepenită în interiorul ei. — Germ. **Dorn**.

DÓRNĂ, *dorne*, s. f. (Reg.) Vîrtej, viltoare, bulboană.

DÓRNIC[1] s. m. Plantă erbacee cu frunzele ușor încovoiate în formă de seceră și cu flori mici, albe (*Falcaria Rivini* sau *vulgaris*). — Din **dor** + suf. *-nic*.

DÓRNIC[2], **-Ă**, *dornici, -e*, adj. Plin de dor; doritor, nerăbdător. — Din **dor** + suf. *-nic*.

DOROBÁNȚ, *dorobanți*, s. m. (Înv.) 1. Soldat din infanterie. 2. Jandarm. 3. Aprod; portar, ușier. [Var.: **dărăbán** s. m.] — Magh. **darabant**.

DOROBĂNȚÉSC, -EÁSCĂ, *dorobănțești*, adj. (Înv.) Al dorobanților, privitor la dorobanți. — Din **dorobanț** + suf. *-esc*.

DOROBĂNȚÍME s. f. (Înv.) Mulțime de dorobanți (1); totalitatea dorobanților. — Din **dorobanț** + suf. *-ime*.

DORSÁL, -Ă, *dorsali, -e*, adj. Din regiunea spatelui. — Fr. **dorsal** (lat. lit. **dorsalis**).

DORÚȚ s. n. (Rar) Diminutiv al lui *dor*.

DOS, *dosuri*, s. n. 1. Partea de dindărăt a unui obiect, a unei construcții, a unei curți, a unei ființe etc. ◇ Loc. adv. *De-a-ndoasele(a)* sau *pe de-a-ndoasele(a)* = altfel de cum trebuie, de cum e firesc, anapoda; întors, invers; cu spatele înainte, de-a-ndaratele (a). *În dos* = în lipsă, în absență, fără să fie de față. ◇ Expr. *A scăpa pe* (sau *prin*) *ușa din dos* = a scăpa cu mare greutate dintr-o încurcătură. *A intra pe* (sau *prin*) *ușa din dos* = a obține o favoare (prin protecție). *A da dos (la față)* sau *a da dosul* = a se retrage; a fugi, a o șterge. *Dos la față!* = ia-o la fugă! șterge-o! *A întoarce* (cuiva) *dosul* = a întoarce (cuiva) spatele în semn de supărare; a rupe relațiile de prietenie (cu cineva). ✦ Șezut fund. ◇ Expr. *A se scula cu dosul în sus* = a fi indispus (fără motiv). 2. (În expr.) *Dosul mîinii* (sau *palmei*) = partea de din afară a mîinii (sau a palmei). *Dosul limbii* = partea de dedesubt a limbii. 3. Partea mai puțin arătoasă (neîmpodobită) a unui obiect. ✦ Partea de dinăuntru, neexpusă vederii, a unei haine. ◇ Loc. adj. și adv. *Pe dos* = a) (loc. adv., în legătură cu obiecte de îmbrăcăminte) cu partea de dinăuntru în afară; b) (loc. adv.) altfel de cum trebuie, de cum e firesc; c) (loc. adj.; *fig.*, despre oameni) sucit, ciudat, bizar. 4. (Pop.) Loc unde nu bate soarele; loc ferit, ascuns, adăpostit. [Formă gramaticală: (în expr.) *de-a-ndoasele(a)*] — Lat. **dossum** (= *dorsum*).

DOSÁDĂ s. f. (Înv. și arh.) 1. Mîhnire, întristare. 2. Insultă, ocară. — Slav (v. sl. **dosada**).

DOSÁR, *dosare*, s. n. Totalitatea actelor referitoare la o afacere, la o problemă, la o persoană; învelitoare de carton în care se păstrează aceste acte. ◇ Expr. *A închide dosarul* = a pune definitiv capăt unei acțiuni judiciare, unor cercetări, unei anchete; a clasa. *A pune la dosar* = a pune la o parte, a nu da curs (unei cereri sau unui act); *fig.* a nu-i păsa (cuiva de ceva), a nu se sinchisi; a face uitat. — După fr. **dossier**.

DOSĂDÍ, *dosădesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și arh.) A mîhni, a întrista pe cineva. — Slav (v. sl. **dosaditi**).

DOSĂDÍT, -Ă, *dosădiți, -te*, adj. (Înv. și arh.; adesea substantivat) Mîhnit, întristat. — V. *dosădi*.

DOSÉLNIC, -Ă, *doselnici, -e*, adj. (Rar) Ascuns, dosnic; *p. ext.* nepermis, incorect. — Din **dos** + suf. *-elnic*.

DOSÍ, *dosesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) sustrage vederii altora; a (se) ascunde. 2. Tranz. A fura, a șterpeli. 3. Tranz. (Înv., în expr.) *A o dosi* = a o lua la fugă, a fugi. [Var.: **îndosí** vb. IV] — Din **dos**.

DOSÍRE, *dosiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) dosi*.

DOSÍT, -Ă, *dosiți, -te*, adj. Ascuns, pitit. ✦ Retras, ferit. — V. *dosi*.

DÓSNIC, -Ă, *dosnici, -e*, adj. 1. (Despre locuri, străzi, clădiri etc.) Retras, lăturalnic, izolat. 2. (Rar, despre oameni) Ursuz, morocănos, tăcut. — Din **dos** + suf. *-nic*.

DÓSNICĂ, *dosnice*, s. f. (În expr.) *Dosnică-galbenă* = plantă erbacee cu flori galbene dispuse în capitule (*Carpesium cernuum*). — Din **dos** + suf. *-nică*.

DOSPEÁLĂ, *dospeli*, s. f. 1. Faptul de *a dospi*; (concr.) substanță fermentată (care se folosește ca maia); plămădeală. 2. Fig. Moleșeală, trîndăveală.

DOSPÍ, pers. 3 *dospește*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre aluat) A se transforma într-o masă buretoasă sub acțiunea unui ferment specific introdus intenționat. ✦ (Despre alte alimente) A suferi un proces (natural) de fermentație, modificîndu-și (în bine sau în rău) gustul sau aspectul. 2. (Despre unele materii organice) A fermenta sub acțiunea unor fermenți naturali în condiții specifice de căldură, umezeală etc. — Sb. **dospeti**.

DOSPÍRE, *dospiri*, s. f. Acțiunea de *a dospi*; fermentare.

DOSPÍT, -Ă, *dospiți, -te*, adj. (Despre aluat) Care a suferit procesul dospirii; crescut. ✦ (Despre alte alimente și despre unele materii organice) Care a suferit acțiunea unor fermenți naturali; fermentat. — V. *dospi*.

DOSPITOÁRE, *dospitori*, s. f. Poliță sau pat pe care se așază cașul ca să dospească. — Din **dospi** + suf. *-(i)toare*.

DOSPITÓR, -OÁRE, *dospitori, -oare*, adj. (Neobișnuit) Moleșitor. — Din **dospi** + suf. *-(i)tor*.

DOTÁ, *dotez*, vb. I. Tranz. 1. A utila o instituție, o întreprindere etc. cu cele necesare; a înzestra. 2. Fig. A înzestra cu calități intelectuale, sufletești. 3. A da dotă unei fete cînd se mărită. — Fr. **doter** (lat. lit. **dotare**).

DOTÁL, -Ă, *dotali, -e*, adj. Care ține de dotă, privitor la dotă. ◇ (În trecut) *Regim dotal* = totalitatea prevederilor legale referitoare la modul de administrare și folosire a dotei unei femei. — Fr. **dotal** (lat. lit. **dotalis**).

DOTÁRE s. f. Acțiunea de *a dotă*; înzestrare.

DOTÁT, -Ă, *dotați, -te*, adj. Înzestrat cu calități inteleotuale sau artistice deosebite. — V. *dota*.

DOTÁȚIE, *dotații*, s. f. Dotare. ✦ (Concr.) Mijloace materiale puse la dispoziția unei persoane, a unui așezămînt etc. [Var.: (înv.) **dotațiúne** s. f.] — Fr. **dotation** (lat. lit. **dotatio, -onis**).

DOTAȚIÚNE s. f. v. **dotație**.

DÓTĂ, *dote*, s. f. Avere (constînd în bani sau proprietăți) dată cu forme legale unei fete cînd se mărită. — Fr. **dot** (lat. lit. **dos, dotis**).

DOUĂZÉCI num. card. Numărul având în numărătoare locul între nouăsprezece și douăzeci și unu; se indică prin cifrele 20 și XX. ◇ (Adjectival) *Douăzeci de cărți*. ◇ (Substantivat) *Scrie un douăzeci*. ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Secolul douăzeci*. — Din **două** + **zeci**.

DOUĂZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al nouăsprezecelea și al douăzeci și unulea. — Din **douăzeci** + **le** + **a**.

DOVÁDĂ, *dovezi*, s. f. 1. Fapt său lucru care arată, demonstrează ceva; probă convingătoare, mărturie. ◇ Loc. adv. *Ca* (sau *drept*) *dovadă* = ca semn că..., pentru a dovedi că... ◇ Expr. *A da dovadă de...* = a vădi, a arăta, a manifesta. ✦ Probă juridică. 2. Act justificativ; adeverință, document. — Postverbal al lui **dovedi**.

DOVEDÍ, *dovedesc*, vb. IV. 1. Tranz. A arăta cu probe, cu argumente, cu mărturii existența sau inexistența unui fapt, a unei situații etc.; a demonstra, a proba. 2. Tranz. și refl. A (se) arăta, a (se) manifesta, a (se) vădi. *Dovedea mult bun-simț* (GALACTION). 3. Tranz. A învinge, a birui; a răpune. ✦ A întrece, a lăsa pe cineva în urmă. 4. Tranz. și intranz. (Reg.) A prididi, a răzbi; a termina, a isprăvi. 5. Tranz. (Rar) A afla, a găsi, a da de ceva. *Se suie într-un copaci... doară o dovedi vreo lumină de foc undeva* (POPESCU). — Slav (v. sl. **dovesti, dovedon**).

DOVEDÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) dovedi*; probare, adeverire, confirmare.

DOVEDITÓR, -OÁRE, *doveditori, -oare*, adj. Care dovedește, atestă, confirmă. — Din **dovedi** + suf. *-(i)tor*.

DOVLEÁC, *dovleci*, s. m. 1. Plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu fructe mari, sferice sau ovale (*Cucurbita pepo maxima*); bostan. ◇ Compus: *dovleac-turcesc* (sau *-alb*) = varietate de dovleac originară din India, cu fructul mare, turtit, comestibil (*Cucurbita melopepo*). ✦ Fructul acestor plante. 2. Fig. Cap de om (prost). — Tc. **devlek**.

Dovleac

DOVLECEL, *dovlecei*, s. m. Varietate de dovleac cu fructele comestibile, lunguiețe, aproape cilindrice (*Cucurbita pepo*). — Din **dovleac** + suf. *-el*.

DÓXĂ s. f. sg. (Fam.) Minte, pricepere, deșteptăciune. — Ngr. **doxa**.

DOZÁ, *dozez*, vb. I. Tranz. A pune împreună, în proporții determinate, substanțele care formează un amestec; *p. ext.* a distribui după o anumită măsură elementele care formează un tot. ✦ A determina proporția după care o substanță sau un material intră, împreună cu altele, în compoziția unui tot. ✦ A determina cantitatea de substanță sau de material care produce un anumit efect. — Fr. **doser**.

DOZÁJ, *dozaje*, s. n. 1. Dozare. 2. Proporția dintre diferitele substanțe sau materiale care intră în compoziția unui amestec. — Fr. **dosage**.

DOZÁRE, *dozări*, s. f. Acțiunea de *a doza*.

DOZĂ[1], *doze*, s. f. 1. Cantitate determinată dintr-o substanță, dintr-o radiație etc. care produce un anumit efect. 2. Cantitate de substanță sau de material care formează împreună cu altele un tot. — Fr. **dose** (lat. lit. **dosis**).

DÓZĂ[2], *doze*, s. f. 1. Aparat care produce un curent electric variabil sub acțiunea ondulațiilor unui disc de patefon. *Doză electromagnetică*. 2. Locaș în instalațiile electrice cu conducte în tuburi, unde se face legătura dintre conducte și ramificații. — Germ. **Dose** (fr. **dose**).

DRAC, *draci*, s. m. 1. Ființă imaginară considerată ca spirit al răului, al întunericului; diavol, necuratul. *Ride dracul de porumbe negre și pe sine nu se vede*, se zice cînd cineva critică pe altul, fără să-și vadă propriile greșeli. *Nu-i dracul chiar atît de negru* (= lucrurile nu se prezintă atît de rău pe cît arată aparențele). ◇ Expr. *A fi dracul gol* (sau *împielițat*) = a) a fi rău, afurisit; b) a fi isteț, poznaș. *Omul* (sau *salba, poama*) *dracului* = om rău, ticălos. *A se teme de ceva ca de dracul* (sau *ca dracul de tămîie*) = a se teme foarte tare. *A se uita la cineva ca la dracul* = a se uita la cineva cu dușmănie sau cu frică. *E tot un drac* = e totuna, e același lucru. *A avea* (sau *a fi cu*) *draci* sau *a avea pe dracul în el* = a) a fi energic, plin de viață, neastîmpărat; b) a fi în toane rele, a fi rău dispus. *A băga* (pe cineva) *în draci* (sau *în toți dracii*) = a intimida, a înfricoșa (pe cineva). *Trebuie să fie un drac la mijloc*, se zice cînd nu se poate găsi o explicație logică a unei situații încurcate sau cînd se bănuiește o cauză ascunsă. *Și-a băgat* (sau *și-a amestecat*) *dracul coada*, se zice cînd o situație care părea clară se complică dintr-o dată, cînd doi prieteni se ceartă pe neașteptate etc. *A trage pe dracul de coadă* = a fi foarte sărac. *A căuta pe dracul*, se zice despre cel care lucrează fără prevedere și riscă să-și producă singur încurcături. *A da de* (sau *peste*) *dracul* sau *a vedea* (sau *a-și găsi*) *pe dracul* = a o păți. *A căuta pe dracul și a găsi pe tată-său* = a ajunge din rău în mai rău. *A trimite* (pe cineva) *la dracul* sau *a da dracului* = a ocărî, a blestema (pe cineva) pomenind de dracul. *A trimite* (pe cineva) *de la dracul la tată-său* = a purta (pe cineva) de ici-colo. *A cere* (pentru un obiect oferit spre vînzare) *pe dracul și pe tată-său* (sau *cît dracul pe tată-său*) = a cere un preț exagerat. *A face pe dracu-n patru* = a face tot posibilul, a încerca toate mijloacele. *Fă-te frate cu dracul pînă treci*

puntea = aliază-te cu oricine, chiar cu dușmanul, pînă trece primejdia, pînă îți atingi scopul. *A da* (sau *a lăsa*) *dracului* (pe cineva sau ceva) = a abandona, a părăsi (pe cineva sau ceva), a renunța (la cineva sau ceva). *A se duce dracului* = (despre persoane dezagreabile) a se duce fără să se mai întoarcă sau într-un loc neștiut; (despre bunuri materiale) a se prăpădi, a se irosi. *A se duce la dracul* = a pleca unde vrea (fără să-i mai știe nimeni de urmă). *A-l lua dracul (dracii* sau *mama dracului)* = a se prăpădi; a o păți. *Parcă a intrat dracul în el*, se zice despre cineva aprig la mînie sau la treabă. *La dracul!* formulă de dispreț prin care se exprimă dorința de a renunța la ceva, de a se lepăda de ceva. *Al dracului!* sau *ptiu, drace!* exclamații exprimînd uimire sau enervare. *A nu avea nici pe dracul* = a fi perfect sănătos. *Pe dracul!* formulă de negație; nimic. (În imprecații) *Să fiu al dracului dacă înțeleg* (SADOVEANU). ✦ (În formule de generalizare extremă, cu sensul de «orice», «oriunde», «fie cine-o fi») *Face și pe dracul.* ◇ Expr. *La dracu-n praznic* sau *la mama dracului, unde și-a înțărcat dracul copiii, unde și-a spart dracul opincile* = într-un loc foarte depărtat și necunoscut de nimeni. ✦ (În expr.) *Al dracului (de...)* = a) foarte tare, peste măsură de..., grozav; b) care dă de furcă, incomod; c) energic, capabil; d) foarte rău, păcătos. *(Așa), de-al dracului* = fără nici un motiv, fiindcă așa vreau. *Lucrul dracului* = poznă. (Glumeț și ir.) *Buruiana* (sau *iarba, tămîia) dracului* = tutun. ◇ (Ca element stilistic, exprimînd nemulțumirea, reprosul, supărarea, indignarea) *Dracul mă punea să-mi bat capul cu gramatica?* (CREANGĂ). ◇ (În propoziții interogative, exprimînd nedumerire, surpriză, uimire) *Ce dracu au oamenii ăștia?* ◇ (În construcții cu verbele «a ști», «a asculta», «a face», «a înțelege» etc., exprimă nedumerire sau negație) *Dracul știe ce are* (CREANGĂ). 2. Fig. Om plin de păcate, rău, crud; om poznaș, isteț, vioi. 3. Compus: *drac-de-mare* = pește de mare care seamănă cu bibanul și a cărui primă aripioară dorsală e înarmată cu ghimpi plini de venin *(Trachinus draco)*. — Lat. **draco, -onis** «șarpe, balaur».

DRĂCILĂ, *dracile*, s. f. Arbust spinos cu flori galbene și cu fructe în formă de boabe roșii, cultivat uneori ca gard viu *(Berberis vulgaris)*. [Var.: **drăcină** s. f.] — Slav (v. sl. **drači**).

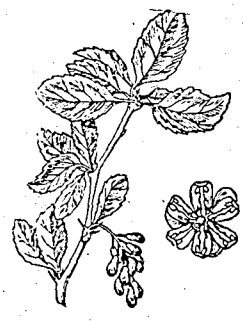
Dracilă

DRĂCINĂ s. f. v. **dracilă.**

DRACÓNIC, -Ă, *draconici, -e*, adj. (Despre legi, dispoziții etc.) Foarte aspru, de o severitate excesivă. — După germ. **drakonisch.**

DRAG[1] s. n. Iubire, dragoste. ◇ Loc. adj. *Mai mare dragul* = plăcut, frumos. ◇ Loc. adv. *Cu (mare, mult, atîta* etc.) *drag* (sau *cu tot dragul)* = cu iubire, cu plăcere; bucuros. *De drag* = de dragoste; de plăcere. ◇ Loc. prep. *De dragul...* = pentru..., din dragoste sau din prietenie pentru... ◇ Expr. *A cădea cuiva cu drag* = a deștepta dragostea cuiva, a deveni iubit de cineva. *(Ți-e) mai mare dragul* = e o mare plăcere, desfătare (să...). — Din **drag**[2].

DRAG[2]**, -Ă,** *dragi, -e*, adj. 1. Iubit, scump, neprețuit. ◇ (Substantivat) *Dragul mamei.* ◇ Expr. *A-i fi cuiva drag să...* = a-i plăcea cuiva mult să facă ceva, a se simți atras spre ceva. *A se avea dragi* = a se iubi unul pe altul. *A prinde drag* (de cineva) = a se îndrăgosti (de cineva). *Cînd ți-e lumea mai dragă* = cînd ești mai fericit, cînd te simți mai bine. *Dragă doamne* = vorba vine, ca să zic așa; chipurile. ✦ (Substantivat, fam.; la voc. sg.) Termen de afecțiune cu care te adresezi unei persoane (bărbat sau femeie). 2. Plin de afecțiune; plăcut (ochiului). *Cuvinte dragi.* ◇ Expr. *Cu dragă inimă* = cu multă plăcere, foarte bucuros. — Slav (v. sl. **dragŭ**).

DRAG[3]**, -Ă,** *dragi, -e*, s. m. și f. Iubit(ă). — Din **drag**[2].

DRAGÁ, *draghez*, vb. I. Tranz. I. A săpa cu draga sub apă și a scoate materialul săpat. 2. A curăța de mine o cale navigabilă. — Fr. **draguer.**

DRAGÁJ s. n. Dragare. — Fr. **dragage.**

DRAGÁRE, *dragări*, s. f. Acțiunea de *a draga.*

DRĂGAVÉI s. m. Plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu frunze dințate, lungi și înguste, comestibile *(Rumex crispus)*.

DRÁGĂ, *drage*, s. f. 1. Instalație plutitoare sau dispozitiv cu care se dragează. 2. Instrument constînd dintr-un fel de sac sau plasă, cu care se strîng organismele vegetale sau animale de pe fundul apelor. — Fr. **drague.**

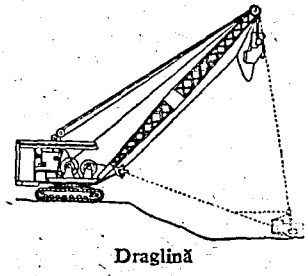
Draglină

DRÁGHINĂ, *draghini*, s. f. (Reg.) Loitră. ✦ Fiecare dintre lemnele lungi (de sus și de jos) ale loitrei, în care sînt fixate spetezele. — Ucr. **drabyna.**

DRAGLÍNĂ, *dragline*, s. f. Mașină de săpat pămîntul, prevăzută cu un braț mobil, la capătul căruia atîrnă o cupă care este tîrîtă pe sol pentru a fi umplută cu pămînt. — Fr. **dragline** (< engl.).

DRAGLINÍST, -Ă, *draglinișt, -ște*, s. m. și f. Muncitor care lucrează cu draglina. — Din **draglină** + suf. *-ist.*

DRAGOMÁN, *dragomani*, s. m. (Înv.) 1. Interpret oficial în țările din Orient, tălmaci. 2. Vătaf, supraveghetor. — Ngr. **dragumanos.**

DRAGOMANLÍC, *dragomanlîcuri*, s. n. (Înv.) Funcția de dragoman. — Din **dragoman** + suf. *-lîc.*

DRAGÓN[1]**,** *dragoane*, s. n. Șnur sau cordon de piele sau de fir, terminat cu un ciucure, care se atîrnă la mînerul săbiei. — Fr. **dragonne.**

DRAGÓN[2]**,** *dragoni*, s. m. I. (Înv.) Soldat din cavalerie care descăleca atunci cînd trebuia să lupte. ✦ (Reg.) Om zdravăn, bine legat. II. 1. (Mitol.) Balaur. 2. Veche insignă ostășească reprezentînd un dragon (II 1). 3. Specie de șopîrlă care trăiește pe copaci, în unele regiuni tropicale, avînd de-a lungul corpului două excrescențe ale pielii în formă de aripi *(Draco volans)*. 4. (Art.) Numele unei constelații din emisfera boreală, dispusă într-un șir lung de stele. — Fr. **dragon.**

Dragon (II 1)

DRAGÓR[1]**,** *dragoare*, s. n. Navă de luptă întrebuințată pentru îndepărtarea minelor. — După fr. **dragueur.**

DRAGÓR[2]**,** *dragori*, s. m. Muncitor care manevrează comenzile unei drage. — După fr. **dragueur.**

DRÁGOSTE, *dragoste*, s. f. I. 1. Sentiment de afecțiune pentru cineva sau ceva de care ești legat sufletește; iubire. ◇ Loc. adv. *Cu (multă) dragoste* sau *cu toată dragostea* = cu iubire, drăgăstos; cu multă plăcere, bucuros. ◇ Expr. *A prinde dragoste de* (sau *pentru, față de) cineva* sau *de ceva* = a începe să simpatizare pe cineva sau ceva; a se îndrăgosti de cineva sau de ceva. *A avea dragoste* = a-i plăcea să... 2. Sentiment de afecțiune față de o persoană de sex opus; amor. ◇ Expr. *A se topi* (sau *a se sfîrși, a muri) de dragoste pentru cineva* = a iubi pe cineva cu patimă. ✦ (Concr.) Ființă iubită. ✦ Legătură sexuală; relații amoroase. II. (Reg.) Plantă erbacee cu frunze în formă de lance, dințate și cu flori roz-purpurii *(Sedum fabaria)*. — Slav (v. sl. **dragosti**).

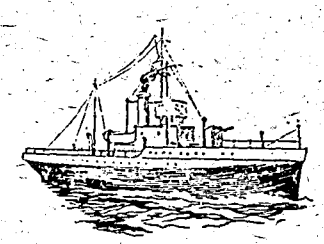
Dragor

DRÁHMĂ, *drahme*, s. f. 1. Unitatea monetară a Greciei moderne; monedă greacă antică. 2. Veche unitate de măsură pentru greutăți, egală cu 4,38 grame. — Ngr. **drachme.**

Drahme antice

DRÁIBĂR, *draibăre*, s. n. Uncaltă de oțel asemănătoare cu burghiul, cu care se găurește lemnul. — Germ. **Treibbohrer.**

DRAJÉU, *drajeuri*, s. n. 1. Bomboană făcută dintr-o migdală sau o alună, acoperită cu un strat de ciocolată sau de zahăr. 2. Medicament în formă de pilulă, cu învelișul făcut din zahăr sau din ciocolată. — Fr. **dragée.**

DRAM, *dramuri*, s. n. 1. Veche unitate de măsură: a) pentru greutăți, egală cu 3,18-3,23 grame; b) pentru capacitate, egală cu 3,22-3,80 centimetri cubi. 2. Fig. Fărîmă, crîmpei, strop, pic. — Ngr. **drami.**

DRAMÁTIC, -Ă, *dramatici, -e*, adj. 1. Care ține de dramă sau, *p. ext.*, de teatru, privitor la drama sau la teatru. ◇ *Artă dramatică* = dramaturgie (2). *Genul dramatic* = gen literar care cuprinde opere scrise pentru a fi reprezentate pe scenă. *Cronică dramatică* = critică referitoare la o reprezentație teatrală. 2. Fig. (Despre întîmplări, împrejurări, situații, momente etc.) Bogat în contraste și în conflicte; zguduitor, impresionant. ◇ (Substantivat, n.) *Dramaticul unei situații.* — Fr. **dramatique** (lat. lit. **dramaticus**).

DRAMATÍSM s. n. 1. (Într-o operă literară) Încordarea acțiunii, a situației, intensitatea conflictului, profunzimea sentimentelor, proprii genului dramatic. 2. Fig. Situație care creează o luptă ascuțită între sentimente și interese; tensiune. — Fr. **dramatisme.**

DRAMATIZÁ, *dramatizez*, vb. I. Tranz. 1. A transforma o lucrare narativă în dramă. 2. Fig. A face ca ceva să devină dramatic (2). ✦ (Ir.) A atribui un caracter prea grav unui eveniment, unei situații; a lua în tragic. — Fr. **dramatiser.**

DRAMATIZÁRE, *dramatizări*, s. f. Acțiunea de *a dramatiza* și rezultatul ei. ✦ (Concr.) Creație literară narativă transformată în dramă, adaptată pentru a fi reprezentată pe scenă.

DRAMATÚRG, *dramaturgi*, s. m. Autor de drame (1). — După fr. **dramaturge** (< gr.).

DRAMATURGÍE s. f. 1. Totalitatea producțiilor dramatice care aparțin unui popor, unei epoci, unei școli literare etc. 2. Arta de a scrie piese de teatru, de a le pune în scenă și de a le interpreta. — Fr. **dramaturgie** (< gr.).

DRÁMĂ, *drame*, s. f. 1. Creație literară făcută pentru a fi reprezentată pe scenă și în care se amestecă tragicul cu comicul (dar în care predomină tragicul). ◇ *Dramă lirică* = operă. ✦ Artă dramatică. ◇ *Clasă de dramă* = secție a unui institut de învățămînt în care se predă arta dramatică. 2. Fig. Întîmplare nefericită; nenorocire. ◇ *Dramă*

pasională = crimă comisă din gelozie; sinucidere determinată de gelozie sau de o dragoste nefericită. ◇ Expr. *A face dramă din ceva* = a manifesta o sensibilitate exagerată în fața unei întîmplări. ✦ Conflict sufletesc puternic care produce suferințe morale. — Fr. **drame** (lat. lit. **drama**).

DRANIȚĂ, *dranițe*, s. f. (Reg.) Scîndurică subțire de lemn de brad, mai mare decît șindrila, cu care se acoperă casele. — Rus **dranica**, ucr. **dranyc a**.

DRAPĂ, *drapez*, vb. I. 1. Tranz. A împodobi o fereastră, o ușă etc. cu o draperie; a acoperi un perete, o mobilă etc. cu o stofă aranjată artistic, în cute mari. ✦ A aranja o stofă în cute largi, dispuse artistic. 2. Tranz. și refl. A (se) îmbrăca cu un veșmînt larg, care cade în falduri. — Fr. **draper**.

DRAPARE, *drapări*, s. f. Acțiunea de *a (se) drapa* și rezultatul ei.

DRAPEL, *drapele*, s. n. Bucată de pînză sau de mătase prinsă de un băț și înfățișînd culorile (uneori și stema sau emblema) unui stat, ale unei armate, ale unei organizații (servind drept simbol, drept semn de apartenență); steag. ◇ Expr. *A ți sub drapel* = a servi în armată. *A lupta sub drapelul cuiva* = a lupta sau a milita pentru cineva sau ceva. *A ține sus drapelul* (unei idei, unei cauze etc.) = a milita cu tărie pentru o idee, o cauză etc.; a rămîne fidel unei cauze. *A ridica drapelul luptei pentru...* = a începe lupta sau acțiunea pentru... — Fr. **drapeau** (it. **drappello**).

DRAPERIE, *draperii*, s. f. 1. Perdea de stofă sau de catifea, cu falduri. 2. Veșmînt larg, cu multe cute, care îmbracă o statuie, personajele unui tablou, pe actori în anumite piese etc. — Fr. **draperie**.

DRĂSTIC, -Ă, *drastici, -e*, adj. Foarte aspru, foarte energic; brutal, violent, vehement. ✦ (Despre remedii medicale) Cu efect puternic și grabnic. — Fr. **drastique** (< gr.).

DRĂCĂRÍE, *drăcării*, s. f. (Reg.) Drăcie. — Din **drac** + suf. *-ărie*.

DRĂCÉSC, -EÁSCĂ, *drăcești*, adj. Care ține de drac, privitor la drac; diavolesc, diabolic. — Din **drac** + suf. *-esc*.

DRĂCÉȘTE adv. Ca dracii; diavolește. — Din **drac** + suf. *-ește*.

DRĂCÍE, *drăcii*, s. f. 1. Șrengărie, poznă, năzbîtie. 2. Faptă rea, blestemăție. ◇ Expr. *Ei, drăcie!* sau *ei, drăcia dracului!* exclamație de surpriză și de nemulțumire. 3. Minunăție, ciudățenie. 4. Vrăjitorie, farmec. — Din **drac** + suf. *-ie*.

DRĂCÍME s. f. Mulțime de draci; totalitatea dracilor. — Din **drac** + suf. *-ime*.

DRĂCOÁICĂ, *drăcoaice*, s. f. 1. Ființă imaginară de sex feminin, considerată (ca și dracul) ca spirit al răului, al întunericului. ✦ Termen injurios la adresa unei ființe de sex feminin. 2. (Fam.) Fată sau femeie tînără, vioaie, isteață, ispititoare, care se ține de pozne. — Din **drac** + suf. *-oaică*.

DRĂCÓS, -OÁSĂ, *drăcoși, -oase*, adj. Care se ține de drăcii; poznaș, ștrengar; plin de viață, de vioiciune. — Din **drac** + suf. *-os*.

DRĂCOVÉNIE, *drăcovenii*, s. f. Drăcie. — Din **drac** + suf. *-ov-enie* (după *grozăvenie*).

DRĂCUÍ, *drăcuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) ocărî, a (se) înjura, a (se) blestema (pomenind pe dracul). [Prez. ind. și: *drăcuiesc*] — Din **drac**.

DRĂCUÍRE, *drăcuiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) drăcui*.

DRĂCULÉȚ, *drăculeți*, s. m. Drăcușor. — Din **drac** + suf. *-ul-eț*.

DRĂCUȘÓR, *drăcușori*, s. m. Diminutiv al lui *drac*. ✦ Fig. Copil vioi, zglobiu, neastîmpărat.

DRĂGÁICĂ, *drăgaice*, s. f. I. 1. (Pop.) Sărbătoare religioasă creștină (la 24 iunie); sînziene. 2. Dans popular jucat la drăgaică (I 1) și melodia după care se execută; fiecare dintre cele patru fete care, îmbrăcate bărbătește, execută acest dans. ◇ Expr. *A sări* sau *a juca drăgaica* = a sări ca un nebun, a fi neastîmpărat. 3. Tîrg care se ține la 24 iunie; *p. ext.* orice tîrg. 4. (La pl., în superstiții) Zîne rele despre care se crede că ar poci pe oameni; iele. II. Plantă erbacee cu flori galbene-aurii, cu miros specific *(Galium vernum)*. — Bg. **dragaĭka**.

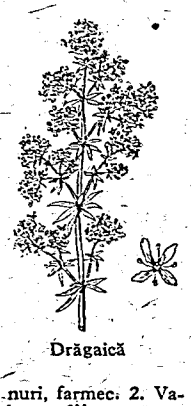

Drăgaică

DRĂGÁN, *drăgani*, s. m. (Înv. și arh.) Dragon[2] (I). — Pol. **dragan**.

DRĂGĂLÁȘ, -Ă, *drăgălași, -e*, adj. Drăguț, grațios, gingaș. — Din **drag** + suf. *-ăl-aș*.

DRĂGĂLĂȘÉNIE, *drăgălășenii*, s. f. Gingășie, grație. ✦ (La pl.) Atitudine plină de atenții, gesturi făcute cu grație și tandrețe; dezmierdări. — Din **drăgălaș** + suf. *-enie*.

DRĂGĂLĂȘÍE, *drăgălășii*, s. f. Drăgălășenie. — Din **drăgălaș** + suf. *-ie*.

DRĂGĂLÉȚ, -ÍȚĂ adj. v. **drăguleț**[2].

DRĂGÂNÉLE s. f. pl. 1. (Pop.) Grații, nuri, farmece. 2. Varietate de cireșe pietroase. — Sb. **draganela, draganlija**.

DRĂGĂSTÓS, -OÁSĂ, *drăgăstoși, -oase*, adj. Plin de dragoste; iubitor, afectuos. — Din **dragoste** + suf. *-os*.

DRĂGOSTEÁLĂ, *drăgosteli*, s. f. (Rar) Mingiiere, dezmierdare; relații de dragoste. — Din **drăgoste** + suf. *-eală*.

DRĂGOSTÍ, *drăgostesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (-și) spune cuvinte de dragoste; a (se) mingiia, a (se) dezmierda. ✦ Refl. A întreține, a avea relații de dragoste cu cineva. — Din **dragoste**.

DRĂGOSTÍRE s. f. Faptul de *a (se) drăgosti*; dragoste.

DRĂGULÉȚ[1], *drăguleți*, s. n. (Înv.) Eghilet. — Din **drag** + suf. *-ul-eț*.

DRĂGULÉȚ[2], *drăguleți*, adj. m. Diminutiv al lui *drag*. [Var.: **drăgălét** adj. m.]

DRĂGULÍC, -Ă, *drăgulici, -e*, adj. (Rar) Drăguleț. — Din **drag** + suf. *-ulic*.

DRĂGULÍȚĂ, *drăguliță*, adj. f. Diminutiv al lui *drag*.

DRĂGÚȘ s. m. (Reg., în expr.) *A-i cădea* (sau *a-i veni* cuiva) *drăguș la căuș* = a fi în situația de a cere servicii unei persoane pe care ai refuzat-o într-o situație asemănătoare. — Din **drag** + suf. *-uș*.

DRĂGÚȚ, -Ă, *drăguți, -e*, adj., s. m. și f. I. Adj. Drăgălaș, frumușel, grațios, (cu notă afectivă) iubit, drag. ◇ Expr. *A fi, a se arăta* sau (adverbial) *a se purta drăguț* (cu sau față de cineva) = a fi gentil, amabil, serviabil (cu cineva). II. S. m. și f. 1. (Fam.; la voc. fem. sg.) Termen alintător cu care ne adresăm unei persoane (bărbat sau femeie). ✦ (Rar) Copil iubit, drăgălaș. 2. Iubit(ă), ibovnic(ă), amant(ă). — Din **drag** + suf. *-uț*.

DRĂMĂLUÍ, *drămăluiesc*, vb. IV. Tranz. A drămui. — Din **dram**.

DRĂMĂLUÍRE s. f. Acțiunea de *a drămălui*.

DRĂMUÍ, *drămuiesc*, vb. IV. Tranz. A măsura, a cîntări, a socoti sau a împărți ceva cu precizie. ✦ Fig. A alege sau a împărți cu chibzuială; a cumpăni. *Trebuie să-și drămuiască atenția* (CARAGIALE). — Din **dram**.

DRĂMUÍRE s. f. Acțiunea de *a drămui*.

DRĂNICÉR, *drăniceri*, s. m. (Reg.) Meșteșugar care acoperă casele cu draniță sau care confecționează draniță. — Din **draniță** + suf. *-ar*.

DRĂNIȚÍ, *drămițesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A acoperi o clădire cu draniță. — Din **draniță**.

DREÁVĂ, *dreve*, s. f. (Pop.) 1. Fiecare dintre vergelele care trec prin mosoarele alergătoarei (1); *p. ext.* vergea, gratie, zăbrea. 2. Instrument în formă de arc cu care plăpumarul bate lîna. — Slav (v. sl. **drĕvo**).

DREGĂTÓR, *dregători*, s. m. (Înv.) Slujbaș cu funcții înalte; demnitar; *p. ext.* funcționar. [Var.: (reg.) **diregătór** s. m.] — Din **d[e]reg** + suf. *-(ă)tor*.

DREGĂTORÉSC, -EÁSCĂ, *dregătorești*, adj. (Înv.) Care aparține dregătorului sau dregătoriei, privitor la dregători sau la dregătorie. — Din **dregător** + suf. *-esc*.

DREGĂTORÍE, *dregătorii*, s. f. (Înv.) Funcție înaltă; demnitate. ✦ (Rar) Judecătorie. [Var.: (reg.) **diregătorie** s. f.] — Din **dregător** + suf. *-ie*.

DRÉGE, *dreg*, vb. III. 1. Tranz. A readuce un obiect în stare bună; a repara. ◇ Expr. *A-și drege glasul* (sau *vocea*) = a tuși ușor înainte de a vorbi sau de a cînta, pentru a înlătura răgușeala. *A-și drege gustul* = a mînca sau a bea ceva pentru a îndepărta gustul neplăcut lăsat de alimente sau băuturi consumate mai înainte. ✦ Fig. A îndrepta o greșeală, o nedreptate. 2. Tranz. A întrema, a întări, a restabili pe cineva. *Așta-i doctorul... Te drege el* (CAMIL PETRESCU). ✦ Fig. (Pop.) A alina, a ușura, a liniști inima, sufletul. 3. Tranz. A pune la cale; a aranja, a ticlui. [În] *urmă-ți rămîn toate astfel cum sînt, de dregi Oricît ai drege-n lume* (EMINESCU). ◇ Expr. *A face și a drege* = a face în așa fel încît lucrurile să iasă bine; a lucra, a trebălui; (ir.) a se afla în treabă. ✦ (Reg.) A pune pe cineva la locul lui, a-l învăța minte. *Ei! Lasă, fa, că te-oi drege eu!* (ALECSANDRI). ✦ A falsifica. *A dres băutura*. 4. Tranz. (Înv.) A așeza, a rîndui. *Logofătul... i-au dres după cum se cade* (KOGĂLNICEANU). ✦ A atița focul, a-l face să ardă mai bine. 5. Tranz. A potrivi gustul unei mîncări. 6. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) farda, a (se) sulimeni; a (se) ferchezui, a (se) dichisi. ✦ Tranz. A-și potrivi o haină, o găteală etc. 7. Tranz. (Înv. și reg.) A turna băutură în pahare. [Perf. s. *dresei*, part. *dres*. — Var.: (reg.) **dirége**, (înv.) **derége** vb. III] — Lat. **dirigere**.

DRÉLĂ, *drele*, s. f. (Reg.) Ciupercă comestibilă de forma unui cornet sau a unei urechi *(Auricularia mesenterica)*. — Comp. ucr. **drehli**.

Drelă

DREN, *drenuri*, s. n. 1. Conductă subterană care colectează și evacuează apa de pe un teren apos. ✦ Strat de piatră spartă sau de pietriș așezat la spatele unui zid de sprijin sau deasupra unei bolți de pod sau de tunel, servind la evacuarea apei de infiltrație. 2. Tub sau meșă de tifon care înlesnește scurgerea puroiului dintr-o rană. [Var.: (2) **drénă** s. f.] — Fr. **drain** (< engl.).

DRENÁ, *drenez*, vb. I. Tranz. 1. A usca un teren apos cu ajutorul drenurilor (1). 2. A face să se scurgă puroiul dintr-o rană cu ajutorul drenului (2). — Fr. **drainer** (< engl.).

DRENÁJ, *drenaje*, s. n. Drenare. ◇ *Rețea de drenaj* = lucrare hidrotehnică formată dintr-o rețea de drenuri. — Fr. **drainage**.

DRENÁRE s. f. Acțiunea de *a drena*. ✦ Pomparea apei infiltrate într-o mină sau într-o navă. ✦ Procesul scurgerii țițeiului dintr-un strat petrolifer prin sonda care l-a deschis.

DRÉNĂ s. f. v. **dren**.

DREPNEÁ, *drepnele*, s. f. Pasăre asemănătoare cu rîndunica, cu penele de culoare cafenie-închisă *(Cypselus apus)*. — Lat. ***drepanella** *(<drepanis)*.

DREPT[1] adv. 1. (Urmat de determinări locale, indică direcția) În linie dreaptă, fără ocol; direct. ◇ *De-a dreptul* = fără a se abate din drum, fără înconjur; în mod direct, nemijlocit; chiar. ◇ Loc. prep. *În dreptul...* = în fața..., față în față cu...: *Prin dreptul...* = prin fața..., pe dinaintea... *Din dreptul...* = din fața..., de dinaintea. 2. (Urmat de determinări locale, modale sau temporale) Tocmai, exact. *Se prăbuși drept peste plutonierul Duma* (CAMILAR). [Formă gramaticală: (în expr.) *dreptul*] — Lat. **directo.**

DREPT[2] prep. 1. (Introduce un complement indirect) În loc de..., în calitate de..., ca. *Drept cine mă iei?* 2. (Reg., introduce un complement circumstanțial de loc) Alături de..., lîngă; în dreptul... *Au oprit drept han, fără să descalece* (SADOVEANU). ◇ Expr. *A i se pune soarele drept inimă* = a i se face foame. 3. (Introduce un complement circumstanțial de scop) Pentru, ca. *Drept cercare, hai, fă-te tu cerșitor* (CREANGĂ). 4. (În expr.) *Drept care* sau (înv. și arh.) *drept aceea* = prin urmare, în concluzie, deci, așadar. — Lat. **directus.**

DREPT[3], *drepturi*, s. n. 1. Totalitatea regulilor de conduită care, instituite sau sancționate de puterea de stat, exprimă voința clasei dominante, respectarea și aplicarea lor fiind legal asigurate prin forța de constrîngere a statului. *Drept socialist. Drept penal.* 2. Știința dreptului[3] (1). *A studia dreptul.* 3. Posibilitatea legal recunoscută unei persoane de a avea o anumită conduită, de a se bucura de anumite privilegii. *Dreptul și datoria nu se pot despărți unul de altul* (BĂLCESCU). ◇ Loc. adv. *De drept* = conform legii, în mod legitim; firesc. ◇ Expr. *A avea dreptul* (sau *drept*) *să...* (sau *de a...*) sau *a fi în drept să...* = a avea facultatea, puterea, justificarea de a face sau de a pretinde ceva. 4. Răsplată, retribuție care i se cuvine cuiva pentru prestarea unei munci, a unui serviciu. [Var.: (3, pop.) **dirépt** s. n.] — Lat. **directus.**

DREPT[4], **DREAPTĂ**, *drepți*, *-te*, adj. A. I. 1. Care merge de la un punct la altul fără ocol, fără abatere. ◇ *Linie dreaptă* (și substantivat, f.) = linie care unește două puncte pe drumul cel mai scurt din spațiu. *Unghi drept* = unghi format de două drepte perpendiculare una pe alta. *Cilindru drept* = cilindru care are generatoarele perpendiculare pe baze. *Prismă dreaptă* = prismă ale cărei muchii laterale sînt perpendiculare pe planul de bază. ✦ Fig. (Despre privire) Fără ascunzișuri; deschis, direct. ✦ (Despre haine) Cu o croială simplă, fără cute sau clini. 2. (Despre lucruri) Vertical. *Stîlp drept.* ✦ (Despre terenuri înclinate) Aproape vertical; abrupt, povîrnit. ✦ (Despre oameni) Neaplecat, neadus de spate. ◇ Expr. *Drept ca luminarea* = foarte drept. *A se ține drept* = a avea o poziție perfect verticală. (Mil.) *A lua* (sau *a sta, a se ține în*) *poziția de drepți* = a lua (sau a sta, a se ține în) poziție perfect verticală, stînd nemișcat. (Cu valoare de interjecție) *Drepți!* formulă de comandă militară care indică luarea poziției de drepți. (Adverbial) *A călca drept* = a avea o purtare bună, cinstită. *A sta drept* = a avea o atitudine de neclintit, a fi dîrz, curajos. ✦ (Despre litere, adesea substantivat, f.) De tăietură verticală. 3. Orizontal; plan, neted. *Cîmpie dreaptă.* 4. (În expr.) *Complement drept* = complement direct, v. *direct.* II. Fig. 1. (Despre acțiuni ale omului sau despre noțiuni abstracte) Potrivit dreptății și adevărului; întemeiat, just, cinstit, bun. ◇ *Parte dreaptă* = parte care se cuvine în mod legal fiecăruia la o împărțeală. *Luptă dreaptă* = luptă corp la corp, fără arme, fără înșelătorii și fără ajutor străin. ◇ Loc. adv. *Cu drept cuvînt* = pe bună dreptate, în mod întemeiat. ✦ (Adverbial) În conformitate cu dreptatea, just; în conformitate cu adevărul, adevărat; corect. ◇ Expr. *Ce-i drept* = într-adevăr, cu adevărat. *Drept că...* = adevărat că... *A spune drept* = a spune adevărul; a vorbi deschis, sincer. (Substantivat) *La drept* (sau *la dreptul*) *vorbind* = în realitate. (Pop.) *A avea drept* = a avea dreptate. *A da* (cuiva) *drept* = a da (cuiva) dreptate. *Dreptul lui dumnezeu!* = adevărat! 2. (Despre oameni) Care trăiește și lucrează conform dreptății, adevărului, omeniei, binelui; cinstit, integru, cumsecade. ✦ (În limbajul bisericesc) Cuvios, cucernic. ◇ Expr. (Substantivat) *A se odihni cu drepții* = a fi mort. ◇ Compus: (adesea substantivat) *drept-credincios* = care face parte din biserica creștină ortodoxă; bun creștin. 3. (Reg., despre bunuri materiale) Care aparține sau se cuvine cuiva pe temeiul unei legi sau al unui drept. *Cartea lui Zoroastru era proprietatea lui dreaptă* (EMINESCU). 4. (Pop., despre rude) Adevărat, bun, de sînge. B. (În opoziție cu *stîng*) 1. (Despre organe ale corpului) Așezat în partea opusă părții corpului omenesc în care se află inima. ◇ Expr. *A fi mîna dreaptă a cuiva* = a fi cel mai intim, cel mai apropiat colaborator al cuiva; a-i fi cuiva de mare ajutor. ✦ (Substantivat, f. sg. art.) Mîna dreaptă. *Sărutăm dreapta;* (la m. sg. art.) piciorul drept. 2. Care se află de partea sau în direcția mîinii drepte (cînd cineva stă cu fața în direcția în care este orientat un lucru). ◇ (Substantivat) *Un început de perete care desparte stînga de dreapta* (CAMIL PETRESCU). (În locuțiuni) *Din dreapta. În dreapta. La* (sau *spre*) *dreapta.* (În expr.) *În dreapta și în stînga* sau *de-a dreapta și de-a stînga* = în ambele sau în toate părțile. *A ține dreapta* = a merge pe partea dreaptă a unui drum. 3. Fig. (Substantivat, f. art.) Partea cea mai reacționară a unui parlament, a unui partid. ◇ Loc. adj. *De dreapta* = reacționar. [Var.: (reg.) **dirépt, -eáptă** adj.] — Lat. **directus.**

DREPTÁR, *dreptare*, s. n. Riglă sau echer folosite (în zidărie sau în dulgherie) pentru verificarea suprafețelor plane. ✦ Instrument folosit pentru trasarea drumurilor. — Din **drept** + suf. *-ar.*

DREPTÁTE, (3, 4) *dreptăți*, s. f. 1. Principiu care cere să se dea fiecăruia ceea ce i se cuvine și să i se respecte drepturile; echitate; faptul de a recunoaște drepturile fiecăruia și de a acorda fiecăruia ceea ce i se cuvine. ◇ Loc. adv. *Cu* (sau *după*) *dreptate* = după lege, cum se cuvine, în mod just, pe drept, echitabil. *Pe bună dreptate* = pe drept cuvînt, în mod întemeiat. ◇ Expr. *A face cuiva dreptate* = a repara o nedreptate făcută cuiva; a recunoaște dreptul cuiva într-o chestiune oarecare. *A avea dreptate* = a fi întemeiat în ceea ce spune sau în ceea ce face. *A da* (cuiva) *dreptate* = a recunoaște că ceea ce spune sau face (cineva) este întemeiat, îndreptățit, just; (pop.) a face (cuiva) dreptate. ✦ Judecată. 2. (În expr.) *Cu dreptate* = (loc. adv.) cu devotament, cu cinste; (loc. adj.) devotat, fidel, cinstit. 3. Drept[3] (3). 4. (Reg., la pl.) Acte justificative. — Din **drept** + suf. *-(ăt)ate.*

DREPTÚNGHI, *dreptunghiuri*, s. n. Patrulater care are toate unghiurile drepte. ◇ (Adjectival) *Triunghi dreptunghi* = triunghi care are un unghi drept. ✦ Porțiune din terenul de oină. ✦ Suprafață delimitată pe panoul de baschet, deasupra coșului. — Din **drept** + **unghi** (după fr. *rectangle*).

DREPTÚNGHIC, *-Ă*, *dreptunghici*, *-e*, adj. (Despre figuri geometrice) Care are unul sau mai multe unghiuri drepte. — Din **drept-unghi** (după *con : conic*).

DREPTUNGHIULÁR, *-Ă*, *dreptunghiulari*, *-e*, adj. Care are forma unui dreptunghi. — Din **dreptunghi** + suf. *-ul-ar.*

DRES[1], *dresuri*, s. n. I. Acțiunea de *a drege* și rezultatul ei. ◇ Expr. *A-și face dresurile* = a-și aranja treburile. II. (Concr.) 1. Fard, cosmetic, suliman. ✦ Leac. 2. (La pl.) Mirodenii, condimente. [Var.: (pop.) **dirés** s. n.]

DRES[2], **DREÁSĂ**, *dreși*, *-se*, adj. 1. Reparat. 2. Sulimenit, dichisit. [Var.: (pop.) **dirés, -eásă** adj.] — V. *drege.*

DRESÁ[1], *dresez*, vb. I. Tranz. A învăța, a instrui, a deprinde un animal să facă, la poruncă, anumite mișcări, să îndeplinească anumite acțiuni. ✦ Fig. (Peior.) A învăța, a deprinde pe cineva să se comporte într-un anumit fel, stabilit de mai înainte. — Fr. **dresser.**

DRESÁ[2], *dresez*, vb. I. Tranz. A redacta, a încheia un act (oficial). — Fr. **dresser.**

DRESÁJ, *dresaje*, s. n. Dresare[1]. — Fr. **dressage.**

DRESÁRE[1], *dresări*, s. f. Acțiunea de *a dresa*[1].

DRESÁRE[2], *dresări*, s. f. Acțiunea de *a dresa*[2].

DRESÁT, *-Ă*, *dresați*, *-te*, adj. (Despre animale) Deprins, învățat să facă, la poruncă, anumite mișcări, să îndeplinească anumite acțiuni; (peior., despre oameni) deprins să se comporte într-un anumit fel, stabilit de mai înainte. — V. *dresa.*

DRESÓR, *-OÁRE*, *dresori*, *-oare*, s. m. și f. Persoană care dresează animale. — După fr. **dresseur.**

DREVELÍ, *drevelesc*, vb. IV. Tranz. A pieptăna și a bate lîna cu dreava. — Din **dreavă.**

DREVELÍRE, *dreveliri*, s. f. Acțiunea de *a dreveli.*

DREZÍNĂ, *drezine*, s. f. Vehicul cu trei sau cu patru roți, acționat cu mîna, cu pedale sau cu un motor, care servește la transporturi ușoare pe o linie ferată. — Fr. **draisine.**

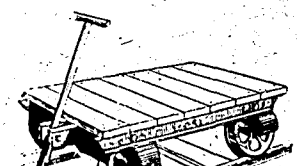
Drezină

DRIÁDĂ, *driade*, s. f. (În mitologia greco-romană) Nimfă a pădurilor. [Pr.: *dri-a-*] — Fr. **dryade** (lat. lit. **dryas, -adis**).

DRIBLÁ, *driblez*, vb. I. Intranz. și tranz. (Sport) A conduce mingea cu multă abilitate, evitînd un adversar care stă în cale. — Fr. **dribbler** (< engl.).

DRIBLÁRE, *driblări*, s. f. Acțiunea de *a dribla.*

DRÍBLING, *driblinguri*, s. n. Driblare. — Engl. **dribbling.**

DRIC, *dricuri*, s. n. 1. Scheletul de sus al unui car (fără roți și loitre). ✦ Cantitatea care se poate încărca pe un asemenea schelet. ✦ Car mortuar. ◇ Expr. *A fi pe dric* = a fi pe sfîrșite; (despre o acțiune) a fi gata să eșueze. 2. Fig. (Pop.) Punct culminant al zilei, al nopții, al unui anotimp; punct culminant al unei acțiuni care se desfășoară în timp; miez, toi. — Magh. **derék.**

DRICÁLĂ, *dricale*, s. f. (Reg.) Saltea; pilotă. — Magh. **derékaly.**

DRICÁR, *dricari*, s. m. 1. Fabricant sau negustor de dricuri (1); antreprenor de pompe funebre. 2. Cioclu. — Din **dric** + suf. *-ar.*

DRIL, *driluri*, s. n. Țesătură deasă și groasă din fire de bumbac sau de cînepă bine răsucite, care se folosește la confecționarea îmbrăcămintei de vară, a pînzei de cort etc. — Germ. **Drill**[ich].

DRIPÍ, *dripesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și reg.) A bătători, a bătuci.

DRÎȘCĂ, *drișe*, s. f. Unealtă de zidărie cu care se netezește tencuiala sau betonul; fățuitoare. — Bg. **drăžka.**

DRIȘCUÍ, *drișcuiesc*, vb. IV. Tranz. A netezi tencuiala sau betonul cu drișca. — Din **drișcă.**

DRIȘCUÍRE, *drișcuiri*, s. f. Acțiunea de *a drișcui* și rezultatul ei.

DRIȘCUÍT s. n. Drișcuire. — V. *drișcui.*

DRIT, *drituri*, s. n. (Înv. și reg.) Drept[3] (3). — It. **dritto.**

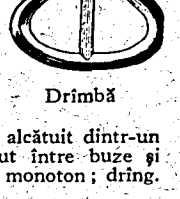
Drîmbă

DRÎMBĂ, *drîmbe*, s. f. Mic instrument muzical alcătuit dintr-un arc de fier prevăzut cu o lamă mobilă de oțel; ținut între buze și făcînd să vibreze lama cu degetul, produce un sunet monoton; drîng. ✦ (Ir.) Vioară. — Ucr. **drymba.**

DRÎMBOÍ, *drîmboiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se bosumfla, a se necăji; a boci în gura mare. — Din **drîmbă.**

DRÎNG, *drînguri*, s. n. (Reg.) Drîmbă.

DROAGĂ, *droage*, s. f. (Reg.) Căruță mare, greoaie și hodorogită. — Rus **droga**.

DROAIE s. f. Mulțime, ceată de oameni sau de animale. ◇ Loc. adv. *Cu droaia* = în număr mare, cu grămada. — Comp. alb. **droe**.

DROB, (I 1, II) *drobi*, s. m., (I 2, 3) *droburi*, s. n. I. 1. Bucată, bulgăre mai mare de sare; (reg.) bucată mare din ceva. 2. Mărunțaie de miel; mîncare preparată din mărunțaie de miel tocate, învelite în prapur și coapte. 3. Cutia teascului de vin. II. 1. Plantă erbacee cu tulpina dreaptă, cu frunze acoperite de peri și cu flori mici, galbene-aurii *(Naslea paniculata)*. 2. Nume dat mai multor plante din familia leguminoaselor: a) mic arbust cu tulpina dreaptă, foarte ramificată și păroasă, cu flori galbene și frunze ca ale trifoiului *(Cytisus Heuffelii)*; b) arbust asemănător cu cel de mai sus, dar cu flori albe *(Cytisus leucanthus)*; c) compus: *drob-de-munte* = mic arbust cu ramuri lungi și subțiri, acoperite cu peri aspri și cu flori galbene *(Cytisus hirsutus)*. — (I) Bg. **drob**, (II) rus. ucr. **drok**.

DROBÍȚĂ[1], *drobițe*, s. f. (Reg.) Dropie. — Din **dropie** + suf. *-iță*.

DROBÍȚĂ[2], *drobițe*, s. f. Arbust mic cu flori galbene, ale cărui ramuri, fierte în apă, dau o culoare galbenă, folosită la vopsit *(Genista tinctoria)*. — Din **drob** + suf. *-iță*.

DROBUȘÓR, *drobușoare*, s. n. 1. Diminutiv al lui *drob* (I 1). 2. Plantă erbacee cu flori galbene, ale cărei frunze fermentate dau o culoare albastră, folosită la vopsit *(Isatis tinctoria)*.

DROG, *droguri*, s. n. Substanță vegetală sau animală, naturală sau preparată, care se întrebuințează la prepararea produselor farmaceutice. — Fr. **drogue**.

DROGHERÍE, *drogherii*, s. f. Magazin în care se vînd articole de parfumerie și de toaletă, uneori și preparate farmaceutice. — Fr. **droguerie**.

DROGHÍST, -Ă, *droghiști, -ste*, s. m. și f. 1. Persoană care prepară și vinde droguri. 2. Proprietar al unei drogherii. — Fr. **droguiste**.

DRÓJDIE, *drojdii*, s. f. 1. Substanță depusă dintr-un lichid pe fundul unui vas. ◇ Expr. *A fi* (sau *a sta*) *pe drojdie* (sau *pe drojdii*) = a fi la capătul resurselor materiale. *A face cuiva capul drojdii* = a sparge, a zdrobi capul cuiva. ✦ Zaț de cafea. 2. (În expr.) *Rachiu de drojdie* (și eliptic) = rachiu făcut din drojdie de vin. 3. Fig. Rămășiță, reminiscență. urmă. 4. Fig. (La sg.) Elemente declasate, corupte ale unei societăți; pleavă. 5. Nume dat unor ciuperci microscopice unicelulare, care trăiesc în colonii și produc fermentația alcoolică în materii zaharoase: *drojdia de bere (Saccharomyces cerevisiae)* și *drojdia de vin (Saccharomyces ellipsoideus)*; preparat industrial făcut din aceste ciuperci, întrebuințat ca ferment pentru dospirea aluatului. — Slav (v. sl. **droždije**).

DROJDIOÁRĂ, *drojdioare*, s. f. Diminutiv al lui *drojdie* (2).

DROJDIÚȚĂ, *drojdiuțe*, s. f. Diminutiv al lui *drojdie* (2,5).

DROMADÉR, *dromaderi*, s. m. Cămilă cu o singură cocoașă, care trăiește în nordul Africii și în sud-vestul Asiei, folosită pentru călărit și pentru transportul poverilor *(Camelus dromedarius)*. [Var.: (înv.) **dromadéră** s. f.] — Fr. **dromadaire**.

DROMADÉRĂ s. f. v. **dromader**.

DRÓPICĂ s. f. (Med. pop.) Hidropizie. — Ngr. **idropikas**.

DRÓPIE, *dropii*, s. f. Pasăre sălbatică mare, de culoare ruginie, cu pete și cu linii negre, cu carnea comestibilă *(Otis tarda)*. — Bg. **droplja**.

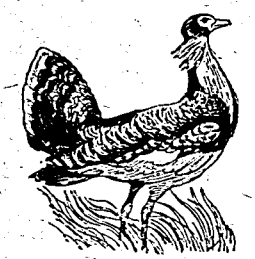

Dropie

DROPIÓI, *dropioi*, s. m. Bărbățușul dropiei. [Pr.: *-pi-oi*] — Din **dropie** + suf. *-oi*.

DROȘCÁR, *droșcari*, s. m. (Înv.) 1. Birjar. 2. Meseriaș care lucrează droște. — Din **droșcă** + suf. *-ar*.

DRÓȘCĂ, *droște*, s. f. (Înv.) Birjă. — Ucr. **drožka**.

DROȘCĂRIE, (2) *droșcării*, s. f. (Înv.) 1. Meseria droșcarului. 2. Șopron în care se țin droștele; remiză. — (1) Din **droșcar** + suf. *-ie*, (2) din **droșcă** + suf. *-ărie*.

DROT, *droturi*, s. n. (Reg.) 1. Sîrmă. 2. Arc de sîrmă folosit la capitonarea scaunelor, a somierelor etc. 3. Fier de frizat. — Magh. **drót** (< germ.).

DROTÁ, *drotez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A încreți (părul) cu fierul. — Din **drot**.

DROTÁR, *drotari*, s. m. (Reg.) Meseriaș care repară (legînd cu sîrmă) vase (de pămînt sau de porțelan) sparte sau crăpate. — Din **drot** + suf. *-ar*.

DRUG, (1, 2) *drugi*, s. m., (3) *druguri*, s. n. 1. Bară de fier sau de lemn avînd diverse întrebuințări (în lucrări de construcții). ✦ (Înv.) Lingou. 2. Fiecare dintre cele două lemne groase, sprijinite pe cîte două picioare, care alcătuiesc patul sau corpul războiului de țesut. 3. Punct de broderie asemănător cu festonul, prin care se obțin pe cusătură linii (dese și) pline. — Sb. **drug**.

DRÚGĂ, *drugi*, s. f. Fus (mare și gros) de tors urzeală pentru lăicere, saci etc. ✦ Cantitate de fuior sau de canură răsucită pe acest fus. — Sb. **druga**.

DRUGHINEÁȚĂ, *drughinețe*, s. f. (Reg.) Creangă groasă și scurtă; par. — Din **drug** + suf. *-ineață*.

DRUGULÉȚ, *druguleți*, s. m. Diminutiv al lui *drug*.

DRUÍD, *druizi*, s. m. Nume dat vechilor preoți celți. — Fr. **druide** (lat. lit. **druidae**).

DRUM, *drumuri*, s. n. 1. Fișie îngustă și lungă de teren bătătorit, pietruit, pavat sau asfaltat, pe care se poate merge de la un loc la altul. ◇ *Drumul mare* = șosea de mare circulație, care leagă localități principale. *Drum-de-fier* = cale ferată. (Astron.) *Drumul robilor* = calea lactee. ◇ Loc. adv. *Peste drum* = în față; vizavi. *În drum* = în mijlocul drumului; în calea drumeților; în văzul lumii. ◇ Expr. *Hoț* (sau *tîlhar*) *de drumul mare* = hoț care atacă oamenii în drum spre a-i jefui; hoț mare. *A merge* (sau *a călca*) *alăturea cu drumul* = a fi necinstit; a se abate de la normele de conduită stabilite. *A pune pe cineva pe drumuri* = a face pe cineva să alerge mult pentru rezolvarea unei probleme de interes personal. *A bate* (sau *a ține, a păzi*) *drumul* (sau *drumurile*) sau *a umbla* (sau *a fi, a sta*) *pe drumuri* = a umbla de colo-colo, fără rost, a umbla haimana. *A fi de pe drumuri* = a fi fără familie, fără locuință stabilă, fără un rost în viață. *A rămîne* (sau *a ajunge*) *pe drumuri* = a rămîne fără adăpost, fără mijloace de trai. *A lăsa* (sau *a arunca* etc.) *pe cineva pe drum* (sau *pe drumuri*) = a da pe cineva afară din casă sau din serviciu; a sărăci pe cineva. *A aduna pe cineva de pe drumuri* = a da cuiva adăpost, a lua pe cineva sub ocrotire. *Pe toate drumurile* = peste tot. *A se așterne drumului* = a alerga din răsputeri. Fam.) *Pe aici* (sau *p-aci*) *ți-e drumul!* = pleacă! șterge-o! du-te! cară-te!; a plecat, a șters-o, a fugit. *Pe drum* = gata să vină să sosească, să apară, să se nască. *A-i sta* (sau *a-i fi*) *cuiva în drum* = a încurca pe cineva în treburi. *A se da din drumul cuiva* = a se da la o parte, a face cuiva loc să treacă; *fig.* a înceta să mai împiedice pe cineva în acțiunile sale. *A-și face* (sau *a-și găsi, a-și croi*) *(un) drum (nou) în viață* = a începe o carieră, un nou fel de viață, a-și găsi un rost; a reuși. *A-și face drum* = a-și face loc, a înainta într-o mulțime; a se abate din cale. *A apuca* (sau *a lua*) *alt drum* = a merge în altă direcție; *fig.* a se ocupa de altceva, a se iniția în alt domeniu. *A ieși cuiva în drum* = a întîmpina pe cineva. *A da drumul* (cuiva sau la ceva) = a lăsa din mînă ceva, a lăsa sau a reda libertatea cuiva; a permite cuiva să intre sau să iasă; a desface o cusătură, un tiv (pentru a lărgi sau a lungi o haină); *fig.* a scoate pe cineva din slujbă, a concedia. *A da cuiva drumul în lume* = a da cuiva libertatea să plece; a-l lăsa să facă ce vrea. *A-și da drumul* = a se lăsa în jos, a coborî; a se avînta; *fig.* a se da pe față, a izbucni; a se porni să vorbească, să povestească, să se destăinuiască. *A-și da drumul la gură* (sau *gurii*) = a vorbi multe și de toate; a da pe față o taină. ✦ Parcurs; rută, itinerar. *Drumul Oltului. Drumul soarelui.* 2. Călătorie. ◇ *Ultimul drum* = drumul pe care îl face mortul cînd este condus la groapă. ◇ Expr. *A-și căuta* (sau *a-și vedea*) *de drum* sau *a-și urma drumul* = a-și continua drumul; *fig.* a nu se amesteca în treburile altuia. *Drum bun!* urare adresată cuiva care pleacă într-o călătorie. (Fam.) *A da cuiva răvaș de drum* = a invita pe cineva să plece; a goni. ✦ Cursă; (la pl.) umblet mult încoace și încolo; alergătură. 3. Traiectorie. — Bg. **drum** (< gr.).

DRUMÁR, *drumari*, s. m. (Reg.) Drumeț. ✦ Picher. — Din **drum** + suf. *-ar*.

DRUMÁȘ, *drumași*, s. m. (Înv. și reg.) Drumeț. ✦ (Adjectival) Care este pe drumuri, lipsit de adăpost. — Din **drum** + suf. *-aș*.

DRUMEÁG, *drumeaguri*, s. n. Drum îngust; drumuleț. — Din **drum** + suf. *-eag*.

DRUMÉȚ, -EÁȚĂ, *drumeți, -e*, s. m. și f. Persoană care călătorește (pe jos); călător. — Din **drum** + suf. *-eț*.

DRUMEȚÍE s. f. Călătorie; turism. — Din **drumeț** + suf. *-ie*.

DRUMUÍ, *drumuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Top.) A lega detaliile unei suprafețe de teren cu triangulația geodezică respectivă. 2. Intranz. (Rar) A merge pe drum; a umbla. — Din **drum**.

DRUMULÉȚ, *drumulețe*, s. n. Diminutiv al lui *drum*.

DRUMUȘÓR, *drumușoare*, s. n. Drumuleț. — Din **drum** + suf. *-(u)șor*.

DRÚPĂ, *drupe*, s. f. Tip de fruct cărnos și zemos cu un singur sîmbure (ca vișina, piersica, pruna etc.). — Fr. **drupe** (lat. lit. **drupa**).

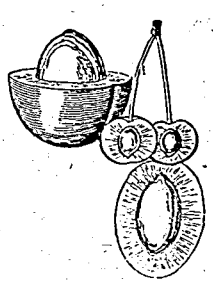

Drupe

DRÚȘCĂ, *druște*, s. f. (Reg.) Fată care însoțește mireasa la cununie și care are anumite atribuții la nuntă. [Pl. și: *druște*] — Ucr. **družka**.

DUÁL s. n. Număr gramatical care indică două exemplare dintr-o speță sau o pereche de obiecte. — Fr. **duel** (lat. lit. **dualis**).

DUALÍSM s. n. 1. Curent filozofic care consideră ca principiu al existenței două substanțe diferite, materia și ideea, care se neagă reciproc și luptă între ele. 2. (În expr.) *Dualismul austro-ungar* = formă de conducere a monarhiei austro-ungare după revoluția din 1848, cînd Ungaria a devenit un regat în cadrul imperiului, cu guvern și parlament propriu, împăratul Austriei fiind și rege al Ungariei. [Pr.: *du-a-*] — Fr. **dualisme**.

DUALÍST, -Ă, *dualiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Al dualismului, privitor la dualism; propriu, caracteristic dualismului. 2. S. m. și f. Adept al dualismului (1). [Pr.: *du-a-*] — Fr. **dualiste**.

DUALITÁTE, *dualități*, s. f. Calitatea a ceea ce este dublu sau prezintă o natură dublă, prin coexistența a două principii sau a două elemente diferite, opuse. [Pr.: *du-a-*] — Fr. **dualité** (lat. lit. **dualitas**).

DUBÁLĂ s. f. v. **dubeală**.

DUBÁS, *dubasuri,* s. n. (Reg.) Luntre mare care servește la pescuit și la trecerea de pe un țărm al unei ape pe celălalt. — Rus **dubas.**

Dubas

DÚBĂ[1], *dube,* s. f. Camionetă închisă, folosită pentru transporturi. ✦ Vehicul închis, cu ferestruici și gratii, cu care se transportă deținuții. ✦ Fig. Pușcărie, temniță. — Comp. ucr. **dub.**

DÚBĂ[2], *dube,* s. f. (Reg.) 1. Luntre mică de pescuit, construită dintr-un trunchi de stejar scobit. 2. Putină îngropată în pământ sau groapă căptușită cu lemn, în care se pun pieile la tăbăcit împreună cu materialul tanant. — Rus **dub.**

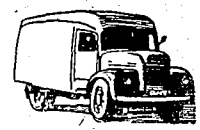

Dubă

DUBĂLÁR, *dubălari,* s. m. (Reg.) Tăbăcar. — Din **dub**[e]ală + suf. *-ar.*

DUBĂLĂRÍE, *dubălării,* s. f. (Reg.) 1. Tăbăcărie. 2. Meseria dubălarului. — (1) Din **dub**[e]ală + suf. *-ărie,* (2) din **dubălar** + suf. *-ie.*

DUBEÁLĂ, *dubeli,* s. f. (Reg.) Acțiunea *de a (se) dubi;* (concr.) argăseală. [Var.: **dubálă** s. f.]

DUBÍ, *dubesc,* vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A tăbăci, a argăsi. ✧ Expr. *A pune* (pe cineva) *la dubit* = a băga (pe cineva) la închisoare. 2. Refl. (Despre in, cînepă etc.) A se muia, a se topi, a se destrăma. — Ucr. **dubyty.**

Dube[3] (2)

DUBIÓS, -OÁSĂ, *dubioși, -oase,* adj. Nesigur, îndoielnic; suspect. [Pr.: *-bi-os*] — Lat. lit. **dubiosus.**

DUBÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) dubi:* tăbăcire, argăsire; muiere, topire, destrămare.

DUBÍT, -Ă, *dubiți, -te,* adj. 1. Argăsit, tăbăcit. 2. (Despre in, cînepă etc.) Muiat, topit, destrămat. — V. *dubi.*

DUBITATÍV, -Ă, *dubitativi, -e,* adj. (Despre propoziții) Care exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranță, o posibilitate sau o bănuială. — Fr. **dubitatif** (lat. lit. **dubitativus**).

DÚBIU s. n. Îndoială, neîncredere, nesiguranță. — Lat. lit. **dubium.**

DUBLÁ, *dublez,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) face de două ori mai mare; a (se) îndoi. 2. Tranz. A face o lucrare similară cu alta existentă sau care servește aceluiași scop ca și prima. ✦ (În teatru, la operă etc.) A înlocui pe titularul unui rol; a juca, a interpreta un rol alternativ cu titularul lui. ✦ A căptuși o haină. — Fr. **doubler.**

DUBLÁJ, *dublaje,* s. n. Înlocuirea înregistrării sonore a unui film cinematografic cu altă înregistrare, menținînd sincronismul sunetului cu imaginea. — Fr. **doublage.**

DUBLÁRE, *dublări,* s. f. Acțiunea de *a (se) dubla* și rezultatul ei.

DÚBLĂ, *duble,* s. f. (Reg.) Măsură de capacitate egală cu un dublu-decalitru; baniță. — Din **dublu**[-decalitru] (după *chil: chilă*).

DUBLÉ s. n. Metal acoperit cu o placă sau cu un strat subțire de aur sau de argint. — Fr. **doublé.**

DUBLÉT, *dublete,* s. n. 1. Al doilea exemplar al unui obiect, păstrat într-o colecție. ✦ Fiecare dintre două sau mai multe cuvinte cu forme diferite, dar cu sens identic (sau asemănător), intrate în limbă pe căi sau în momente diferite. *« Maestru și magistru » sînt dublete.* 2. (În expr.) *Dublet electric* = ansamblu format din două sarcini electrice egale și de semne contrare. — Fr. **doublet.**

DÚBLU, -Ă, *dubli, -e,* adj. 1. (Adesea substantivat) Care este de două ori mai mare sau cuprinde de două ori mai mult în raport cu o cantitate dată; îndoit. ✧ *Cuvînt* (sau *vorbă*) *cu dublu sens* (sau *înțeles*) = cuvînt cu două înțelesuri, echivoc. 2. Alcătuit din două elemente sau părți identice ori asemănătoare. ✧ Expr. (Adverbial) *A vedea dublu* = a vedea două imagini ale aceluiași obiect; a vedea tulbure. ✦ (Substantivat, m.) *Dublu bătuți* (sau *fete* sau *mixt*) = partidă de tenis sau de tenis de masă, la care participă cîte doi jucători de fiecare parte. 3. (În expr.) *Minge dublă* = mișcare nereglementară, constînd (la volei și la handbal) în atingerea mingii de către jucător de două sau de mai multe ori în momentul primirii sau (la tenis și la tenis de masă) în lăsarea mingii să atingă de două ori la rînd terenul sau masa de joc. — Fr. **double.**

DUBLU-DECALÍTRU, *dubli-decalitri,* s. m. Unitate de măsură de capacitate pentru cereale, egală cu 20 de litri. ✦ (Concr.) Vas cu capacitatea de 20 de litri. — Din **dublu** + **decalitru.**

DUBLU-DECIMÉTRU, *dubli-decimetri,* s. m. Instrument în formă de riglă, pentru măsurat lungimile, egal cu 20 de centimetri. — Din **dublu** + **decimetru.**

DUBLÚRĂ, *dubluri,* s. f. 1. Al doilea interpret al unui rol într-o piesă de teatru, într-o operă etc. 2. Căptușeală. — Fr. **doublure.**

DUBLU-STÉR, *dubli-steri,* s. m. Unitate de măsură de volume pentru lemne, egală cu 2 metri cubi. — Din **dublu** + **ster.**

DUCÁL, -Ă, *ducali, -e,* adj. Al ducelui, privitor la duce. — Fr. **ducal.**

DUCÁT[1], *ducate,* s. n. Provincie de sub stăpînirea unui duce. — It. **ducato.**

DUCÁT[2], *ducați,* s. m. Monedă de aur sau de argint care a circulat în evul mediu în mai multe țări din apusul Europei, iar în secolele al XIV-lea-XVII-lea și în țările noastre. — It. **ducato.**

DÚCĂ[1] s. f. (Precedat de prep. « de », « la », « pe ») 1. Plecare, drum, călătorie. ✧ Expr. *A fi pe ducă* = a fi gata de plecare; *p. ext.* a fi pe sfîrșite; *fig.* a fi pe moarte. 2. (Rar) Transport, cărat. ✦ Călărit. — Din **duce**[1].

DÚCĂ[2], *duci,* s. m. (Înv.) Duce. — Ngr. **dukas** (< it.).

DÚCE[1], *duc,* vb. III. I. Tranz. 1. A transporta ceva sau pe cineva într-un anumit loc. ✧ Expr. *A duce* (pe cineva) *la groapă* = a conduce un mort la locul de înmormîntare. 2. A lua pe cineva cu sine spre a-l conduce sau a-l introduce undeva; a conduce, a îndrepta. ✧ Expr. *A duce* (pe cineva) *cu vorba* (sau *cu minciuna*) = a-i promite (cuiva) mereu ceva, amînînd îndeplinirea promisiunii. (Fam.) *A duce* (pe cineva) *cu zăhărelul* (sau *cu cobza, cu preșul*) = a înșela, a minți, a amăgi. *A se lăsa dus (de gînduri, de visare* etc.) = a se lăsa copleșit de gînduri, a se cufunda în gînduri, în visare. *A-l duce pe cineva capul* (sau *gîndul, mintea*) (la ceva) = a-i veni cuiva ceva în minte; a se pricepe la ceva. ✦ (Rar) A cîrmui. *Patruzeci și șapte de ani am dus țara cu noroc* (DELAVRANCEA). ✦ Intranz. (Despre un drum) A conduce într-un anumit loc, a da în... ✦ Intranz. Fig. A avea ca rezultat. 3. A apropia ceva de o parte a corpului. *Duce într-una mîna la gît* (SEBASTIAN). 4. A transmite vești, vorbe, răspunsuri, salutări etc. 5. A-și petrece viața, zilele etc.; a trăi. ✧ Expr. *A o duce în...* = a nu mai înceta cu..., a o ține în... *A o duce (bine, rău* etc. *cu cineva)* = a trăi (bine, rău etc. cu cineva). *A nu o (mai) duce (mult)* = a nu mai avea mult de trăit, a fi pe moarte. ✦ (Rar) A face, a se ține de... *Voinicii duceau jocuri și chefuri zile întregi* (SADOVEANU). 6. A îndura, a suporta, a răbda, a suferi. ✧ Expr. *A duce grija* (cuiva sau a ceva) = a) a fi îngrijorat să nu (i) se întîmple vreun rău; b) a se interesa, a se ocupa (de cineva sau de ceva). *A duce dorul* = a) a-i fi dor de cineva; b) a fi dornic de ceva, a simți lipsa unui lucru. 7. A purta războaie, lupte, tratative. ✦ A depune, a presta o muncă. ✧ Expr. *A duce* (ceva) *la capăt* (sau *la îndeplinire, la bun sfîrșit* etc.) = a îndeplini (ceva). 8. A trage, a desena linii. II. Refl. 1. A merge, a se deplasa, a se mișca, a pleca undeva. ✧ Expr. *A se duce drept* (sau *într-un suflet, glonț, pușcă, întins*) = a merge undeva repede, fără ocol. *A se duce în* (sau *la*) *treaba lui* = a pleca, a-și vedea de drum sau, *p. ext.*, de treburi. *A se duce pe aici încolo* = a pleca, a o șterge. *A se duce ca vîntul (și ca gîndul)* = a se duce foarte repede. *A se duce după cineva* = a se mărita. *A se tot duce* = a merge fără încetare. *A se duce cu dumnezeu* (sau *în plata, în știrea lui dumnezeu* sau *în plata domnului)* = a merge unde vrea, unde poate. *A se duce de rîpă* = a se prăpădi, a se nărui; a decădea. *Du-te-ncolo!* exclamație prin care se exprimă neîncrederea față de ceea ce spune cineva. (În imprecații) *Du-te* (sau *ducă-se) dracului!* (Substantivat) *Du-te-vino* = mișcare continuă (și intensă) încoace și încolo. (Pop.) *Ducă-se-pe-pustii* = a) dracul; b) epilepsie. ✦ A colinda, a cutreiera (fără țintă). ✦ A pluti pe apă sau în aer. 2. (Despre vești, zvonuri etc.) A se răspîndi, a se lăți. 3. Fig. A trece; a dispărea. *Ia acuși se duce noaptea* (CREANGĂ). ✦ A da greș; a eșua. *Va să zică afacerea cu mahorca s-a dus* (CAMILAR). 4. Fig. A muri; a se sfîrși. III. Intranz. și tranz. A ține, a rezista la... — Lat. **ducere.**

DÚCE[2], *duci,* s. m. 1. Titlu purtat de unii conducători de state; persoană avînd acest titlu. ✦ Titlu nobiliar înalt, superior marchizului și inferior prințului; persoană avînd acest titlu. 2. (Înv.) Comandant suprem de oști. — Fr. **duc** (lat. lit. **dux, -cis**).

DÚCERE, *duceri,* s. f. Faptul de *a (se) duce;* plecare; mers.

DUCÉSĂ, *ducese,* s. f. Soția unui duce; femeie care stăpînește un ducat. — Fr. **duchesse** (după *duce*).

DÚCIPAL, *ducipali,* s. m. Cal sprinten, voinic, frumos. — Slav (v. sl. **dučipalŭ** < gr.).

DUCTÍL, -Ă, *ductili, -e,* adj. (Despre metale) Care se poate prelucra în fire sau în foi foarte subțiri. — Fr. **ductile** (lat. lit. **ductilis**).

DUCTILITÁTE s. f. Proprietatea unui metal de a putea fi prelucrat în fire sau în foi foarte subțiri. — După fr. **ductilité.**

DUD, *duzi,* s. m. Arbore cu fructe mici, cărnoase și suculente, ale cărui frunze constituie hrana viermilor-de-mătase *(Morus);* (reg.) agud. — Tc. **dud.**

Dud

DÚDĂ, *dude,* s. f. Fructul dudului; (reg.) agudă. — Din **dud.**

DUDĂU, *dudaie,* s. n. (Bot.) Cucută; *p. ext.* buruieni, bălării. — Magh. **dudva.**

DUDÚCĂ, *duduci,* s. f. (Reg.) Termen de politețe care se dădea altădată fetelor și femeilor tinere de la oraș. — Comp. tc. **dudu.**

DUDUCÚȚĂ, *duducuțe,* s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *ducă.*

DUDUÍ, *dúdui,* vb. IV. 1. Intranz. (La pers. 3) (Despre foc) A arde cu zgomot. ✦ (Despre pămînt, clădiri, ferestre etc.) A se zgudui, a se cutremura, a bubui din cauza unor lovituri repetate. ✦ (Despre motoare, mașini etc.; *p. ext.* despre ateliere, fabrici etc.) A produce un zgomot sacadat. 2. Tranz. (Reg.) A alunga, a goni. — Onomatopee.

DUDÚIE, *dudui,* s. f. Domnișoară. — Comp. tc. **dudu.**

DUDUÍT s. n. Faptul de *a dudui*; zgomot sacadat produs de motoare, de foc etc.; bubuit.

DUDUITÚRĂ, *duduituri*, s. f. Duduit. — Din **dudui** + suf. *-(i)tură*.

DUDUÍȚĂ, *duduițe*, s. f. Diminutiv al lui *duduie*.

DUÉL, *dueluri*, s. n. Luptă care se desfășoară după un anumit cod între două persoane înarmate și care are drept scop de a tranșa un diferend personal. ✦ Fig. Luptă. *Duel de artilerie.* — Fr. **duel** (lat. lit. **duellum**).

DUELÁ, *duelez*, vb. I. Intranz. și refl. A se lupta în duel. — Din **duel**.

DUELGÍ, *duelgesc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A avea mania de a se duela. — Din **duelgiu**.

DUELGÍU, *duelgii*, s. m. (Înv.) Persoană care are mania de a se duela, care se duelează cu orice prilej. — Din **duel** + suf. *-giu*.

DUELÍST, *duelișți*, s. m. Persoană care se bate în duel. — Fr. **duelliste**.

DUÉT, *duete*, s. n. Compoziție muzicală care se execută pe două voci sau la două instrumente; duo. — It. **duetto**.

DUGHEÁNĂ, *dughene*, s. f. (Reg.) Prăvălie mică (și improvizată). — Tc. **dukjan**.

DUGHENÁR, *dughenari*, s. m. (Rar) Dughengiu. — Din **dugheană** + suf. *-ar*.

DUGHENGÍU, *dughengii*, s. m. (Reg.) Negustor care are o dugheană. — Tc. **dukjanei**.

DUGHENÍȚĂ, *dugheniță*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *dugheană*.

DUGHÍE, *dughii*, s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze late, cu flori dispuse în spicuri, cultivată ca plantă de nutreț *(Setaria italica)*.

Dughie

DÚGLIȘ, -Ă, *dugliși, -e*, adj. (Reg.; adesea substantivat) Leneș, trîndav. — Comp. magh. **dög**.

DUH, *duhuri*, s. n. 1. (În concepțiile religioase și în mitologie) Ființă supranaturală, imaterială; arătare, strigoi, stafie. ✦ (În superstiții) Spirit rău; drac, diavol. 2. Suflet, spirit. ✦ (Înv.) Respirație, suflare, răsuflare. ✧ Loc. adv. *Într-un duh* = repede. ✧ Expr. *A-și da duhul* = a muri. ✦ (Înv.) Miros greu; duhoare. 3. Capacitate intelectuală; minte, inteligență. ✧ Expr. *Vorbă de duh* = vorbă spirituală, inteligentă. *Cu* (sau *plin de*) *duh* = cu spirit, inteligent, subtil, spiritual. *Sărac cu duhul* = prost; naiv; simplu. ✦ Fig. Idee, aspirație. 4. (Înv.) Caracter, fire, natură; temperament. *Era duh neastîmpărat și neîmpăcat chiar cu sine însuși* (CREANGĂ). ✧ Expr. *Cu duhul blîndeții* = cu vorbe bune, cu blîndețe, cu binișorul. ✦ Notă caracteristică; specific. ✦ Sens adevărat al unui text, esență; intenție. *Acel ce nu se ține de duhul legii* (RUSSO). 5. (Înv.) Fel, mod de a fi, de a se purta etc. *Gluma groasă era duhul de atuncea* (RUSSO). — Slav (v. sl. **duhŭ**).

DUHÁN s. n. (Reg.) Tutun. — Sb. **duhan**.

DUHĂNÍ, *duhănesc*, vb. IV. Tranz. și intranz. (Reg.) A fuma. — Din **duhan**.

DUHLÍU, -ÍE, *duhlii*, adj. (Rar) Glumeț, hazliu, spiritual. — Din **duh** (după *haz: hazliu*).

DUHNÍ, *duhnesc*, vb. IV. Intranz. 1. A răspîndi un miros urît și greu; a mirosi urît. 2. (Despre vînt) A sufla, a răbufni, a bufni. ✦ Tranz. A șopti, a sufla cuiva ceva la ureche în mod neplăcut. — Slav (v. sl. **duhnoti**).

DUHOÁRE, *duhori*, s. f. Miros greu și urît; putoare. ✦ Atmosferă viciată, aer greu. — Din **duh** + [put]**oare**.

DUHORÍ, *duhoresc*, vb. IV. Intranz. A dăhni (1). — Din **duhoare**.

DUHÓVNIC, *duhovnici*, s. m. Preot care spovedește pe credincioși. — Slav (v. sl. **duhovĭnikŭ**).

DUHOVNICÉSC, -EÁSCĂ, *duhovnicești*, adj. Al duhovnicului, privitor la duhovnic; *p. ext.* preoțesc. ✧ *Parte duhovnicească* = preoț; preoțime. — Din **duhovnic** + suf. *-esc*.

DUHOVNICÍ, *duhovnicesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Rar) A (se) spovedi. — Din **duhovnic**.

DUIÓS, -OÁSĂ, *duioși, -oase*, adj. 1. Mișcător, emoționant. ✦ Mîngîietor, blînd, dulce. ✦ Sentimental. ✦ Iubitor. 2. Îndurerat, jalnic, trist. — Lat. ***doliosus**.

DUIOȘÍE, *duioții*, s. f. 1. Simțire gingașă, delicată, pornită din inimă; gingășie. 2. Tristețe, melancolie, jale. — Din **duios** + suf. *-ie*.

DUIÚM s. n. Mulțime, grămadă, gloată, droaie. — Tc. **doyum**.

DULÁMĂ, *dulame*, s. f. 1. Haină (țărănească) lungă (și îmblănită). 2. (Înv.) Haină de ceremonie purtată de domni și de boieri, făcută din stofă scumpă, împodobită cu blană și cu paftale. — Tc. **dolama**.

DULÁP[1], *dulapi*, s. m. (Reg.) 1. Scîndură lată și groasă. 2. Scrînciob. — Tc. **dolap**.

DULÁP[2], *dulapuri*, s. n. Mobilă (de lemn) în care se păstrează rufe, haine, vase, cărți etc. — Tc. **dolap**.

DULĂPÁȘ, *dulăpași*, s. n. Dulăpior. — Din **dulap**[1] + suf. *-aș*.

DULĂPIÓR, *dulăpioare*, s. n. Diminutiv al lui *dulap*[2].

DULĂU, *dulăi*, s. m. Cîine mare (și lătos); zăvod. — Pol. **dołow**.

DULBÍNĂ s. f. v. **dălbină**.

DÚLCE[1], *dulci*, adj. I. 1. Care are gustul caracteristic mierii și zahărului. ✦ Îndulcit (cu miere, cu zahăr etc.). 2. (Despre lapte) Proaspăt; nefermentat. ✦ (Despre brînzeturi) Nesărat. ✦ (Despre fructe) Care este produs de un pom fructifer altoit. 3. (Despre apă) De rîu, de izvor, de fîntînă; bună de băut. II. Fig. 1. Frumos, drăguț, gingaș. *Zîmbet dulce.* ✧ Expr. *A face* (cuiva) *ochi dulci* = a privi (pe cineva) cu dragoste; a curta. ✦ (Despre miros) Aromatic, parfumat. ✦ (Despre glas, sunete etc.) Plăcut la auz; melodios. ✦ (Despre lumină) Blînd, potolit, plăcut. ✦ (Despre culori) Estompat, pal. 2. (Despre somn) Liniștit, calm, odihnitor. ✦ (Despre acțiuni) Ușor, delicat. 3. (Despre terenuri) Puțin înclinat, cu pantă mică, ușor de urcat. ✦ (Despre climă și agenți fizici) Moderat, temperat. 4. (Despre ființe) Simpatic ca înfățișare (sau în comportări). ✦ Iubit, scump. *O, mamă, dulce mamă* (EMINESCU). 5. Blînd, omenos. *Dreapta și dulcea oblăduire* (GOLESCU). ✦ Care procură mulțumire; agreabil. *Erau dulci acele ore* (ALEXANDRESCU). ✦ (Despre vorbe) Care place, desfată, mîngîie. ✦ (Despre gînduri exprimate, versuri etc.) De dragoste; searbăd, fad. 6. (Reg., despre persoane din aceeași familie) Legat printr-o legătură de rudenie apropiată, directă; înrudit prin legături de sînge. — Lat. **dulcis**.

DÚLCE[1], (2) *dulciuri*, s. n. 1. Ceea ce e plăcut, bun; ceea ce produce plăcere sau bucurie. ✧ Loc. adj. (În ritualul bisericii creștine) *De dulce* = (despre mîncăruri) care nu este îngăduit în timp de post, care este permis numai în perioadele dintre posturi; (despre zile sau perioade) în care este îngăduit să se mănînce orice fel de aliment. ✦ (Art., urmat de determinări la genitiv) Timpul în care le este îngăduit creștinilor ortodocși să mănînce carne. 2. (Concr.) Nume care se dă unor preparate dulci (servite ca desert). — Din **dulce**[1].

DULCEÁG, -Ă, *dulcegi, -e*, adj. 1. (Despre mîncăruri și băuturi) Cam dulce, ușor îndulcit. ✦ Fără gust; searbăd, fad. ✧ Fig. *Versuri dulcege.* 2. Fig. Care vrea să pară prietenos; mieros. — Din **dulce**[1] + suf. *-eag*.

DULCEÁȚĂ, *dulcețe*, (2) *dulcețuri*, s. f. 1. Însușirea de a fi dulce; gustul mîncărurilor sau băuturilor dulci sau îndulcite; *fig.* gust plăcut al unei mîncări sau băuturi. 2. Preparat făcut din fructe sau flori fierte în sirop de zahăr. 3. Lucru bun de mîncat; (la pl.) bunătăți. 4. Fig. Calitatea de a fi plăcut; ceea ce desfată pe cineva sau procură cuiva o senzație plăcută. ✧ Loc. adv. *Cu dulceață* = cu drag; din toată inima. ✦ Plăcere, desfătare. ✦ Mulțumire sufletească, bucurie, fericire. 5. Fig. Blîndețe, bunătate, duioșie. — Din **dulce**[1] + suf. *-eață*.

DULCEGĂRÍE, *dulcegării*, s. f. Vorbă, purtare, atitudine dulceagă. — Din **dulceag** + suf. *-ărie*.

DULCIȘÓR[1] s. m. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori purpurii, care crește în regiunile alpine *(Hedysarum obscurum)*. — Din **dulce**[1] + suf. *-ișor*.

DULCIȘÓR[2], **-OÁRĂ**, *dulcișori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *dulce*[1].

DULCÍU, -ÍE, *dulcii*, adj. Dulceag. — Din **dulce**[1] + suf. *-iu*.

DULÉTE, *duleți*, s. m. (Reg.) Dovleac. — Din **du(v)l[eac]** + suf. *-ete*.

DULGHÉR, *dulgheri*, s. m. Muncitor calificat care execută construcții sau părți de construcții din lemn. — Tc. **dülger**.

DULGHERÍ, *dulgheresc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A executa partea de lemn a unei construcții. — Din **dulgher**.

DULGHERÍE, (3) *dulgherii*, s. f. 1. Meseria dulgherului. 2. Totalitatea lucrărilor executate de dulgher. 3. Atelierul dulgherului. — Din **dulgher** + suf. *-ie*.

DULGHERÍT s. n. Faptul de *a dulgheri*. ✦ Meseria dulgherului.

DULÍE, *dulii*, s. f. Piesă în care se fixează becul electric și care asigură contactul becului cu circuitul electric. — După fr. **douille**.

DULÚȚĂ s. f. (În expr.) *A se duce duluță* = a fugi iute; a se face nevăzut, a o șterge.

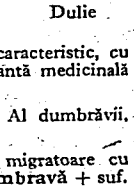

Dulie

DÚMĂ, *dume*, s. f. Nume dat adunării legislative din Rusia țaristă. — Rus **duma**.

DUMBÉȚ s. m. Plantă erbacee cu flori purpurii sau trandafirii, dispuse în formă de ciorchine la vîrful tulpinii *(Teucrium chamaedrys)*. — Slav (v. sl. **dǫbĭcĭ**).

DUMBRÁVĂ, *dumbrăvi*, s. f. Pădure tînără și nu prea deasă. ✦ Pădure de stejar. — Slav (v. sl. **dǫbrava**).

DUMBRÁVNIC s. m. Plantă erbacee cu miros caracteristic, cu flori purpurii, trandafirii sau pestrițe, folosită și ca plantă medicinală *(Melittis melissophyllum)*. — Slav (v. sl. **dǫbravinŭ**).

DUMBRĂVEÁN, -Ă, *dumbrăveni, -e*, adj. (Rar) Al dumbrăvii, privitor la dumbravă. — Din **dumbravă** + suf. *-ean*.

DUMBRĂVEÁNCĂ, *dumbrăvenci*, s. f. Pasăre migratoare cu pene albastre-verzui *(Coracias garrula)*. — Din **dumbravă** + suf. *-eancă*.

DUMBRĂVIOÁRĂ, *dumbrăvioare*, s. f. Diminutiv al lui *dumbravă*.

DUMBRĂVÍȚĂ, *dumbrăvițe*, s. f. Dumbrăvioară. — Din **dumbravă** + suf. *-iță*.

DUM-DÚM s. n. (În expr.) *Glonț dum-dum* = proiectil construit special pentru a-și desface vîrful ca o floare cînd lovește un corp, producînd rupturi și răni grave. — Fr. **dum-dum** (< engl.).

DUMERÍ, *dumeresc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A pricepe sau a face să priceapă lămurit, a-și da sau a face să-și dea bine seama; a(-și) explica.

2. Refl. (În formă negativă; rar) A nu se putea hotărî, a nu se încumeta. [Var.: **dumirí, domirí** vb. IV] — Bg. **domerja.**

DUMERÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) dumeri* și rezultatul ei; lămurire, înțelegere clarificare. [Var.: **dumirire** s. f.]

DUMÉSNIC, -Ă, *dumesnici, -e,* adj. (Înv.) Domestic. — Lat. **domesticus** (influențat de v. sl. **domaštĭnŭ**).

DUMESNICÍ, *dumesnicesc,* vb. IV. Tranz. și refl. (Înv.) A (se) domestici. [Var.: **domesnicí** vb. IV] — Din **dumesnic.**

DUMESNICÍE s. f. (Înv.) Starea în care se află un animal domestic, însușirea de a fi domestic. [Var.: **domesnicíe** s. f.] — Din **dumesnic** + suf. *-ie.*

DUMESNICÍRE s. f. (Înv.) Acțiunea de *a (se) dumesnici* și rezultatul ei. [Var.: **domesnicíre** s. f.]

DUMESNICÍT, -Ă, *dumesniciți, -te,* adj. (Înv.) Domesticit. [Var.: **domesnicít, -ă** adj.] — V. *dumesnici.*

DUMICÁ, *dumic,* vb. I. Tranz. 1. A sfărîma, a rupe, a tăia în bucățele, a fărîmița un aliment; (în special) a mesteca în gură un aliment. 2. A tăia pe cineva în bucăți; a ciopîrți; *p. ext.* a distruge, a nimici. — Lat. ***demicare.**

DUMICÁT, *dumicați,* s. m. Bucată mică ruptă dintr-un aliment, atît cît se bagă o dată în gură; îmbucătură. — V. *dumica.*

DUMÍNECĂ s. f. v. **duminică.**

DUMINECEÁ, *duminecele,* s. f. Plantă erbacee tîrîtoare cu flori galbene *(Lysimachia nummularia).* — Din **duminecă** + suf. *-ea.*

DUMINICÁL, -Ă, *duminicali, -e,* adj. De duminică. — Din **duminică** (după fr. *dominical).*

DUMÍNICĂ, *duminici,* s. f. Ultima zi a săptămînii, zi legală (de repaus). ◇ Loc. adj. *De duminică* = (despre haine) care se poartă în zile de sărbătoare. ✦ (Adverbial) În prima duminică următoare zilei în care ne aflăm; (art.) în fiecare duminică. [Var.: **dumínecă** s. f.] — Lat. [dies] **dominica.**

DUMIRÍ vb. IV. v. **dumeri.**

DUMIRÍRE s. f. v. **dumerire.**

DUMITRÍȚĂ, *dumitrițe,* s. f. (Bot.) Tufănică. — Din [sfîntul] **Dumitru** + suf. *-iță.*

DUMNEALÚI, DUMNEAÉI, *dumnealor,* pron. pers. Pronume de politețe pentru persoana a 3-a. ✦ (Fam.) Soț, soție. [Var.: **domnialúi** pron. pers. m., (reg.) **dumneéi** pron. pers. f.] — Din **domnia** + **lui (ei, lor).**

DUMNEASÁ pron. pers. (Pop.) Pronume de politețe pentru persoana a 3-a singular. [Gen.-dat. *dumisale*] — Din **domnia** + **sa.**

DUMNEATÁ pron. pers. Pronume de politețe pentru persoana a 2-a singular. [Gen.-dat. *dumitale* (scris prescurtat *d-tale).* — Var.: (înv. și reg.) **dumnetá, dumneatále** pron. pers.] — Din **domnia** + **ta.**

DUMNEATÁLE pron. pers. v. **dumneata.**

DUMNEAVOÁSTRĂ pron. pers. Pronume de politețe pentru persoana a 2-a. [Var.: **dumnevoástră** pron. pers.] — Din **domnia** + **voastră.**

DUMNEÉI pron. pers. f. v. **dumnealui.**

DUMNETÁ pron. pers. v. **dumneata.**

DUMNEVOÁSTRĂ pron. pers. v. **dumneavoastră.**

DUMNEZÉIE s. f. (Rar) Zeiță. — Din **dumnezeu.**

DUMNEZEIÉSC, -IÁSCĂ, *dumnezeiești,* adj. 1. Minunat, superb, splendid. 2. Al lui dumnezeu (1); divin. ◇ *Lăcaș dumnezeiesc* = biserică. — Din **dumnezeu** + suf. *-esc.*

DUMNEZEIÉȘTE adv. Minunat, superb, splendid. — Din **dumnezeu** + suf. *-ește.*

DUMNEZEÍRE s. f. Divinitate, dumnezeu. — Abstract verbal al lui **dumnezeí** (puțin folosit).

DUMNEZEOÁICĂ s. f. (Rar) Zeiță. — Din **dumnezeu** + suf. *-oaică.*

DUMNEZÉU, (rar) *dumnezei,* s. m. 1. (În concepțiile religioase creștine) Ființă considerată drept creatoare a lumii. ◇ Loc. adj. *Bătut de dumnezeu* = năpăstuit, nenorocit. ◇ Expr. *Încotro* (sau *unde, cum) te-a îndrepta dumnezeu* = la voia întîmplării. *(Va fi) cum va da* (sau *va vrea) dumnezeu* = (va fi) cum s-o întîmpla, la întîmplare. *Cum dă dumnezeu* = cum se întîmplă; *p. ext.* prost, rău. *A porni* (sau *a merge* etc.) *cu dumnezeu* = a porni (sau a merge etc.) în pace, sănătos. *Cu dumnezeu înainte!* = noroc! succes! *A nu avea* (sau *a fi fără) nici un dumnezeu* = a nu avea (sau a fi fără) nici un sens, valoare, gust. *A lăsa* (pe cineva) *în plata* (sau *în știrea) lui dumnezeu* = a lăsa (pe cineva) în pace sau la voia întîmplării. *A (se) ruga de toți dumnezeii* = a ruga pe cineva cu insistență. *Parcă* (sau *i se pare că) a apucat* (sau *a prins) pe dumnezeu de (un) picior,* se spune despre cineva care are o bucurie neașteptată. (Purtînd accentul în frază) *Dumnezeu știe* = nu se știe. *Dumnezeule!* exclamație de spaimă, durere, deznădejde, entuziasm, mirare. *Pentru (numele lui) dumnezeu!* exclamație de implorare, deznădejde sau dezaprobare. *Ce dumnezeu!* exclamație de necaz, de nemulțumire. *Să dea dumnezeu!* formulă de urare. 2. Divinitate, zeu. — Lat. **dom(i)ne deus.**

DÚMPING, *dumpinguri,* s. n. Vînzarea mărfurilor pe piața externă la prețuri foarte mici, practicată de țările capitaliste în scopul înlăturării concurenților și al acaparării piețelor externe. — Fr. **dumping** (<engl.).

DÚNĂ, *dune,* s. f. Îngrămădire de nisip în formă de coame paralele, formate sub acțiunea vîntului în regiuni nisipoase. — Fr. **dune.**

DÚNĂRE s. f. Apă mare. ◇ Expr. *Dunăre de apă* = cantitate mare de apă. *A crește dunăre* = a crește peste măsură. *Dunăre de mînios* sau *mînios dunăre* = foarte mînios sau supărat. *A se face dunăre (turbată)* = a se mînia foarte tare. — Din **Dunăre.**

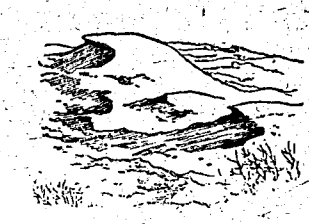

Dune

DUNĂREÁN, -Ă, *dunăreni, -e,* adj. Al Dunării, privitor la Dunăre; din părțile Dunării. — Din **Dunăre** + suf. *-ean.*

DUNÉTĂ, *dunete,* s. f. Parte mai înaltă la pupa unei nave (unde se află cabina căpitanului și a ofițerilor). — Fr. **dunette.**

DUNGÁT, -Ă, *dungați, -te,* adj. Cu dungi; vărgat. — Din **dungă** + suf. *-at.*

DÚNGĂ, *dungi,* s. f. 1. Linie vizibilă pe un fond de altă culoare. ✦ Fîșie, dîră. ✦ Cută, încrețitură a pielii (de pe obraz). 2. Muchie a unui lemn cioplit. ◇ *Dunga pantalonului* = muchie făcută cu fierul de călcat în lungul pantalonului în față și în spate. 3. Margine (a patului, mesei, șanțului etc.). ✦ Marginea neascuțită a unor instrumente tăioase. 4. Partea laterală a unui lucru (spre deosebire de cea din față sau din spate); latură, coastă. ◇ Loc. adv. *În dungă* = dintr-o parte. ◇ Expr. (Fam.) *A fi într-o dungă* = a fi (puțin) nebun, țicnit. — Slav (v. sl. **donga**).

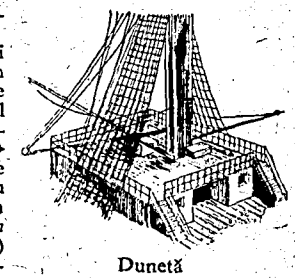

Dunetă

DUNGĂȚEÁ, *dungățele,* s. f. Plantă erbacee cu flori purpurii, originară din Europa meridională *(Lotus tetragonolobus).* — Din **dungat** + suf. *-ea.*

DUNGULÍȚĂ, *dungulițe,* s. f. Diminutiv al lui *dungă* (1).

DÚO s. n. invar. Duet. — Fr. **duo.**

DUODECIMÁL, -Ă, *duodecimali, -e,* adj. Care are la bază diviziunea în 12 unități; al cărui număr de bază este 12. — Fr. **duodécimal.**

DUODÉN s. n. Porțiune a intestinului subțire care începe de la stomac. — Fr. **duodénum** (lat. lit. **duodenum** [digitorum]).

DUODENÁL, -Ă, *duodenali, -e,* adj. Al duodenului, privitor la duoden; care se formează în duoden. — Fr. **duodénal.**

DUP[1] interj. Cuvînt care imită mersul apăsat. — Onomatopee.

DUP[2], *dupuri,* s. n. (Reg.) Smoc de lînă încîlcită sau de păr zbîrlit.

DUPÁC, *dupaci,* s. m. (Reg.) Ghiont, pumn.

DÚPĂ prep. I. (Introduce un complement circumstanțial de loc) 1. Îndărătul..., în dosul..., înapoia... ◇ Expr. *A ține* (sau *a lua, a prinde, a cuprinde) pe cineva de* (sau *pe) după cap* (sau *gît, grumaz)* = a cuprinde cu brațul (sau cu brațele) grumazul cuiva; a îmbrățișa pe cineva. 2. Mai departe de..., dincolo de... *Școala se găsește imediat după grădina publică.* 3. (Exprimă un raport de succesiune) În urma..., pe urma... *Val după val.* ◇ Loc. adv. *Unul după altul* = pe rînd, în șir, succesiv. ◇ Expr. (În formule de politețe) *După dumneavoastră!* = în urma dumneavoastră! (Pop.) *A da (o fată) după cineva* = a mărita (o fată) cu cineva. 4. (Cu nuanță finală, după verbe ale mișcării) În urma sau pe urma cuiva sau a ceva spre a da de el, spre a-l ajunge, a-l prinde, a-l păzi, a-l îngriji etc. *Văzură un porc mistreț mare fugind și un vînător alergînd după dînsul* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *A se lua după cineva* = a urmări pe cineva; *fig.* a imita pe cineva. *A se ține după cineva* = a urmări pe cineva; a nu lăsa în pace pe cineva. 5. (Pop.) De pe. *Rujulițe și bujori După dalbii-ți obrăjori* (JARNÍK-BÎRSEANU). II. (Introduce un complement circumstanțial de timp) 1. În urma..., trecînd... *Venea acasă după apusul soarelui* (G. M. ZAMFIRESCU). ◇ Loc. adv. (Adesea substantivat) *După-amiază* sau *după-prînz, după-masă* = în partea zilei care începe din jurul orei 12. *După aceea* sau *după aceasta, după asta* = apoi, pe urmă. ◇ Expr. *După toate* = pe lîngă toate (neajunsurile) cîte s-au întîmplat. ✦ La capătul..., la sfîrșitul..., o dată cu împlinirea... *După o săptămînă.* ✦ Ca rezultat al... *După multă trudă și buimăceală... dă de un helești* (SADOVEANU). ◇ Expr. *A nu avea (nici) după ce bea apă* = a fi foarte sărac. 2. (În expr.) *După ce,* introduce o propoziție circumstanțială de timp, arătînd că acțiunea din propoziția subordonată se petrece înaintea acțiunii din propoziția regentă. III. (Introduce un complement circumstanțial de mod) 1. Potrivit cu..., în conformitate cu...; la fel cu... *După propria lor voie să ne ducă unde repezi* (EMINESCU). ◇ Loc. conj. *După cum* sau *după cît* = așa cum, precum, pe cît. ◇ Expr. *După cum se întîmplă (în) totdeauna* = ca de obicei. *A se da după cineva* = a căuta să fie la fel cu cineva; a se acomoda cu cineva. *A se lua după capul cuiva* = a urma sfatul cuiva. *Dacă ar fi după mine* = dacă ar depinde de mine. *A se lua după ceva* = a imita, a copia ceva. 2. Ținînd seamă de..., avînd în vedere..., luînd în considerație... *Munca se vede după rezultat* (CAMIL PETRESCU). ◇ Expr. *După toate probabilitățile* = probabil. 3. În raport cu..., pe măsura..., în proporție cu... *După faptă și răsplată.* 4. Avînd ca model sau ca exemplu... *Pictură după natură.* IV. (Introduce un complement circumstanțial de scop, arătînd persoana sau obiectul pe care le caută cineva spre a le aduce) *A porni, a alerga, a merge, a goni, a umbla după...* ◇ Expr. *A întinde mîna* (sau *mîinile) după ceva* sau *cineva* = a întinde mîna (sau mîinile) ca să apuce, să prindă ceva sau pe cineva. (În

sens mai abstract) *Eram la București, după treburi* (SEBASTIAN). ◇ Expr. *A striga după ajutor* = a cere ajutor. **V.** (Introduce un complement indirect) **1.** (Arată ființa sau lucrul pe care cineva îl iubește, îl atrage, îl dorește cu pasiune) *Tremura după ban* (CREANGĂ). *După fată mă-topesc* (JARNÍK-BÎRSEANU). **2.** (Arată motivul, cauza care produce acțiunea) *A plînge, a suspina, a ofta, a-i părea rău după...* **VI.** (Introduce un complement circumstanțial instrumental) Cu ajutorul..., prin. *A preda o limbă după o anumită metodă.* **VII.** (Introduce un atribut) **1.** (Arată originea, descendența) Din partea... *Văr după mamă.* **2.** (După un substantiv verbal sau cu sens verbal, indică obiectul acțiunii) *Adaptare după o nuvelă a lui Cehov.* **VIII.** (Leagă două propoziții copulative, arătînd adăugarea unui fapt la alt fapt; în expr.) *După ce (că)...* = în afară de faptul că..., pe lîngă că..., nu-i destul că... [Var.: (inv. și reg.) **dúpre** prep.] — Lat. **de-post.**

DUPĂCÍ, *dupăcesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A lovi cu pumnul; a ghionti. — Din **dupac.**

DUPĂÍ, *dupăiesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A călca îndesat, apăsat; a tropăi. — Din **dup**[1].

DUPĂÍT s. n. (Reg.) Faptul de *a dupăi;* zgomot produs de pași apăsați.

DUPĂITÚRĂ, *dupăituri,* s. f. (Reg.) Dupăit. — Din **dupăi** + suf. *-(i)tură.*

DUPĂOLÁLTĂ adv. (Rar) Unul după altul, unul în urma altuia. [Var.: **dupoláltă** adv.] — Din **după** + **alaltă.**

DUPÍ s. m. pl. (Reg.) Numele unui joc de copii.

DÚPLEX s. n. Procedeu sau (concr.) aparat care permite trimiterea concomitentă, pe același fir, a două telegrame în sens opus. — Fr. [système] **duplex.**

DUPLICÁ, *dúplic,* vb. I. Tranz. (Rar) A dubla. — Fr. **dupliquer** (lat. lit. **duplicare**).

DUPLICÁT, *duplicate,* s. n. Al doilea exemplar al unui act, al unui document. — Germ. **Duplikat.**

DUPLICITÁTE s. f. Fățărnicie, ipocrizie. — Fr. **duplicité** (lat. lit. **duplicitas, -atis**).

DUPOLÁLTĂ adv. v. **dupăolaltă.**

DÚPRE prep. v. **după.**

DUPURÓS, -OÁSĂ, *dupuroși, -oase,* adj. (Reg.) Ciufulit, zbîrlit. — Din **dup**[2] + suf. *-ur-os.*

DUR[1] interj. v. **dura**[1].

DUR[2]**, -Ă,** *duri, -e,* adj. **1.** (Despre corpuri solide) Greu de zgîriat; tare. ◇ *Consoană dură* = consoană a cărei articulație nu conține nici un element palatal. **2.** (Despre ape) Bogat în săruri. **3.** Fig. Aspru, sever; brutal, crud. — Fr. **dure** (lat. lit. **durus**).

DÚRA[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de un lucru care se rostogolește sau se învîrtește repede. ◇ Loc. adv. *De-a dura* = peste cap, de-a rostogolul, de-a berbeleacul. ◇ Expr. *Dur în jos, dur în sus* sau *dur la deal, dur la vale* sau *dur în car, dur în căruță* sau *dur încoace, dur încolo,* exprimă o mișcare continuă sau un schimb de vorbe prelungit, o ezitare, o chibzuire îndelungată. [Var.: **dur** interj.] — Onomatopee.

DURÁ[2]**,** *durez,* vb. I. Tranz. **1.** A construi, a zidi, a clădi. ✦ A face, a așeza un stog, o claie etc. **2.** A face, a confecționa un obiect. **3.** A aprinde focul. — Lat. **dolare.**

DURÁ[3]**,** *durez,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre acțiuni în desfășurare; la pers. 3) A ține un anumit timp, a se desfășura într-o anumită perioadă de timp. ✦ A persista, a dăinui, a se menține. **2.** (Despre lucruri) A se menține în stare bună; a fi trainic. — Fr. **durer** (lat. lit. **durare**).

DURÁBIL, -Ă, *durabili, -e,* adj. Care durează (de) mult timp; trainic, viabil. — Fr. **durable** (lat. lit. **durabilis**).

DURABILITÁTE s. f. Calitatea a ceea ce este durabil; trăinicie. — Fr. **durabilité** (lat. lit. **durabilitas, -atis**).

DURALUMÍNIU s. n. Aliaj ușor și rezistent al aluminiului cu cupru și cu mici cantități de magneziu, mangan și siliciu, folosit în special la construcția avioanelor. — După fr. **duralumin.**

DURAMÉN, *duramenuri,* s. n. Partea centrală a trunchiului unui arbore, deosebită de alburn prin culoare, tărie (și umiditate). — Fr. **duramen.**

DURÁT[1] s. n. Acțiunea de *a dura*[2]*;* construire, zidire.

DURÁT[2]**, -Ă,** *durați, -te,* adj. (Rar) Clădit în chip trainic. — V. *dura*[2].

DURÁTĂ, *durate,* s. f. Perioadă de timp în care se petrece, se desfășoară o acțiune; timpul cît durează ceva. ✦ Timpul cît ține intonarea sau executarea unei note muzicale; valoarea unei note. — După fr. **durée.**

DURATÍV, -Ă, *durativi, -e,* adj. (Despre verbe) A cărui acțiune durează, nu este momentană; (despre timpurile verbelor) a cărui acțiune este în curs de desfășurare, nu este terminată. — Fr. **duratif.**

DÚRĂ, *dure,* s. f. Roată, rotiță; rotița scripetelui de la țițele războiului de țesut. — Comp. **dura**[1].

DURĂÍ, *durăiesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A hurui. **2.** Tranz. și refl. A (se) da peste cap, de-a dura, a (se) rostogoli. — Din **dura**[1].

DURĂÍT s. n. Faptul de *a durăi;* huruitură.

DURĂITÚRĂ, *durături,* s. f. Durăit. — Din **durăi** + suf. *-(i)tură.*

DURBÁCĂ, *durbace,* s. f. Cada teascului de struguri. ✦ Vasul care conține serpentina alambicului de țuică. — Tc. **dibek.**

DURD, -Ă, *durzi, -de,* adj. (Rar) Durduliu.

DÚRDĂ, *durde,* s. f. (Înv. și reg.) Pușcă; flintă. — Comp. magh. **durda.**

DURDUCÁ, *durdúc,* vb. I. Refl. A se rostogoli (cu zgomot), a se da de-a dura. — Din **dura**[1] + **hurduca.**

DURDUÍ, pers. 3 *dúrduie,* vb. IV. Intranz. A dudui. ✦ Tranz. A zgudui, a cutremura. — Din **dur**[1] + **dudui.**

DURDUÍT s. n. (Reg.) Faptul de *a durdui;* duduitură.

DURDULÍȚĂ, *durduliță,* s. f. (Înv. și pop.) Diminutiv al lui *durdă.*

DURDULÍU, -ÍE, *durdulii,* adj. Grăsuliu, dolofan; bucălat. — Din **durd** + suf. *-ul-iu.*

DUREÁ, pers. 3 *doáre,* vb. II. Tranz. **1.** A simți o durere fizică. ◇ Expr. *A atinge pe cineva unde-l doare* = a spune cuiva în mod intenționat ceva neplăcut, supărător, dureros; a aduce în discuție un subiect neplăcut pentru interlocutor. *Fiecare știe unde-l doare* = fiecare își cunoaște mai bine decît altul nevoile. ✦ (Despre părți ale corpului, răni, lovituri) A produce cuiva durere. ◇ Expr. *A-l durea* (pe cineva) *inima* (sau *sufletul*) = a-i părea (cuiva) rău, a fi mîhnit. *Nici capul nu mă* (sau *te* etc.) *doare* = puțin îmi (sau îți etc.) pasă. **2.** Fig. A produce cuiva o suferință morală; a mîhni, a întrista. — Lat. **dolere.**

DURÉRE, *dureri,* s. f. **1.** Senzația unei suferințe fizice produse de o boală, de o rană, de o lovitură etc. **2.** Fig. Suferință morală, întristare adîncă; mîhnire. ◇ Loc. adj. și adv. (Înv. și reg.) *Cu durere de inimă* = cu credință, cu devotament; cu grijă. — V. *durea.*

DURERÓS, -OÁSĂ, *dureroși, -oase,* adj. **1.** Care provoacă o suferință fizică; care exprimă durere, suferință. ✦ (Adverbial) Cu (sau de) durere. *Inima i se strînse dureros* (SADOVEANU). **2.** Care produce o suferință morală, tristețe, jale, amărăciune; plin de tristețe, de jale. — Din **durere** + suf. *-os.*

DURIGÁ, *durig,* vb. I. Tranz. (Reg.) A rostogoli, a da de-a dura. — Din **dura**[1].

DURITÁTE, *durități,* s. f. Calitatea, însușirea de a fi dur[1]. — Fr. **dureté** (lat. lit. **duritas, -atis**).

DURÍȚĂ, *duriță,* s. f. Diminutiv al lui *dură.*

DURLÍGI s. n. pl. (Reg., în expr.) *Cu durligile goale* sau *în durligi* = cu picioarele goale; desculț.

DURLÓI, *durloaie,* s. n. (Reg.) Fluier făcut din coajă de alun. — Onomatopee.

DURLÚI, *durluie,* s. n. (Reg.) Marginea ieșită în afară a sobei sau a cuptorului; prichici.

DURUÍ, *dúrui,* vb. IV. **1.** Intranz. (Despre un vehicul, roțile unui vehicul etc.; la pers. 3) A face zgomot mare în mers; a hurui. **2.** Intranz. și tranz. Fig. A vorbi repede, fără întrerupere și cu glas ridicat. **3.** Intranz. (Rar) A lucra la o mașină care huruie. ✦ A lovi în ceva producînd zgomote scurte și repetate. **4.** Tranz. A da de-a dura; a rostogoli. — Din **dur(a)**[1].

DURUÍRE, *duruiri,* s. f. Acțiunea de *a durui* și rezultatul ei.

DURUÍT, *duruituri,* s. n. Faptul de *a durui;* huruit.

DURUITOÁRE, *duruitori,* s. f. (Reg.) Cascadă. — Din **durui** + suf. *-(i)toare.*

DURUITÚRĂ, *duruituri,* s. f. Duruit. — Din **durui** + suf. *-(i)tură.*

DURÚT s. n. (Pop.) Faptul de *a durea; p. ext.* durere, jale.

DUS[1] s. n. (Rar) Faptul de *a (se) duce;* dorință de a pleca.

DUS[2]**, -Ă,** *duși, -se,* adj. **1.** Plecat (fără a se mai întoarce). ◇ *Ochi duși în fundul capului* = ochi adînciți în orbite. ◇ Expr. *Dus (pe ceea lume* sau *din lume)* = mort. *A dormi dus* = a dormi foarte adînc. ✦ (Despre noțiuni de timp și despre acțiuni în desfășurare) Trecut, dispărut. **2.** Fig. Desprins de realitate; absent, îngîndurat. ◇ Expr. *Dus pe gînduri* = preocupat, absorbit de gînduri. — V. *duce.*

DUȘ, *dușuri,* s. n. **1.** Instalație specială la baie constînd dintr-un tub la care se racordează o piesă în formă de pîlnie închisă, prevăzută cu găuri dese, prin care țîșnește apa. **2.** Țîșnitură de apă realizată cu ajutorul dușului (1); *p. ext.* baie făcută prin acest mijloc. ✦ Fig. Vorbă sau veste neașteptată și neplăcută. — Fr. **douche.**

DÚȘCĂ s. f. Cantitate de băutură (alcoolică) care se poate bea dintr-o singură înghițitură. ◇ Expr. *A da (de) dușcă* = a bea pe nerăsuflate. — Sb. **dušak** (gen. *duška*).

DUȘI s. m. pl. (Reg.) Dispoziție, stare sufletească; toane. — Lat. **dusii** (< celt).

DUȘLÁG, *dușlaguri,* s. n. (Reg.) Unealtă cu ajutorul căreia se găuresc tablele subțiri, cercurile de fier ale butilor etc. pentru a fi nituite; priboi. — Germ. **Durchschlag.**

DUȘMÁN, -Ă, *dușmani, -e,* s. m. și f., adj. **1.** (Persoană) care are o atitudine ostilă, răuvoitoare față de ceva sau de cineva, care urăște ceva sau pe cineva; vrăjmaș. **2.** Inamic. [Acc. și: (reg.) *dúșman*] — Tc. **dușman.**

DUȘMÁNCĂ, *dușmance,* s. f. Dușmană. — Din **dușman** + suf. *-că.*

DUȘMĂNÉL, *dușmănei,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui *dușman.*

DUȘMĂNÉSC, -EÁSCĂ, *dușmănești,* adj. (Înv.) Al dușmanilor, privitor la dușmani; răuvoitor, ostil, vrăjmaș. — Din **dușman** + suf. *-esc.*

DUȘMĂNÉȘTE adv. În mod ostil, cu vrăjmășie, ca un vrăjmaș. — Din **dușman** + suf. *-ește*.

DUȘMĂNÍ, *dușmănesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A avea sentimente ostile față de cineva; a (se) urî. — Din **dușman**.

DUȘMĂNÍE, *dușmănii*, s. f. Sentiment de ură împotriva cuiva, atitudine ostilă față de cineva; vrăjmășie. — Din **dușman** + suf. *-ie*.

DUȘMĂNÓS, -OÁSĂ, *dușmănoși, -oase*, adj. Plin de dușmănie; ostil, răuvoitor. — Din **dușman** + suf. *-os*.

DUȘUMEÁ, *dușumele*, s. f. Pardoseala de scînduri a unei încăperi. — Tc. **dușeme**.

DÚTCĂ, *dutce*, s. f. (Înv.) Monedă rusească sau poloneză, de mică valoare, care a circulat și în țările românești; (înv. și reg.) nume dat unei monede românești de argint care valora 50 de centime. — Ucr. **dudok** (<germ.).

DÚZĂ, *duze*, s. f. 1. (Tehn.) Ajutaj. ◇ *Duză de erupție* = piesă masivă de oțel, care se aplică la capul de erupție al sondelor pentru a regla debitul fluidului care iese din coloană. 2. Dispozitiv cu mai multe orificii prin care se trage mătasea în fire. — Germ. **Düse**.

DUZÍNĂ, *duzini*, s. f. Grup de douăsprezece obiecte de același fel care formează un tot, se vînd împreună etc. ◇ Expr. *De duzină* = (despre mărfuri) făcut în serie, de calitate inferioară; (despre oameni) mediocru, de rînd. [Pl. și: *duzine*] — După fr. **douzaine**.

DVORÉNIN, *dvorenini*, s. m. (Înv.) Curtean. — Rus **dvorjanin**.

DVORÍ, *dvorésc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A servi, a sluji la curtea unui domnitor sau a unui boier. — Slav (v. sl. **dvoriti**).

E

E[1] s, m, invar. A şasea literă a alfabetului şi sunetul corespunzător.

E[2] interj. Exclamaţie care exprimă diferite stări sufleteşti: reproş, enervare; plictiseală, indiferenţă; (repetat sau prelungit) mirare, satisfacţie.

EBDOMADÁR, -Ă adj. v. **hebdomadar.**

EBÉN s. m. (Franţuzism) Abanos. — Fr. **ébène** (lat. lit. **ebenus**).

EBENÍN, -Ă, *ebenini, -e,* adj. (Franţuzism) Negru ca abanosul. — Fr. **ébénin** (lat. lit. **ebeninus**).

EBENÍST, -Ă, *ebenişti, -ste,* s. m. şi f. (Rar) Persoană care confecţionează sau vinde obiecte de tîmplărie din lemn de abanos. — Fr. **ébéniste.**

EBONÍTĂ s. f. Material solid obţinut prin vulcanizarea cauciucului cu sulf şi avînd numeroase întrebuinţări în industrie. — Fr. **ébonite.**

EBOŞÁ, *eboşez,* vb. I. Tranz. A face prelucrarea preliminară a unor piese prin aşchiere, prin găurire la cald etc.; (prin restricţie) a găuri la cald cu dornul lingourile din care se fabrică ţevile laminate. — Fr. **ébaucher.**

EBOŞÁRE, *eboşări,* s. f. Acţiunea de *a eboşa.*

EBÓŞĂ, *eboşe,* s. f. Prefabricat obţinut prin eboşare. — Fr. **ébauche.**

EBRÁIC, -Ă, *ebraici, -e,* adj. Care aparţine vechilor evrei, privitor la vechii evrei. ✦ (Substantivat, f.) Limba ebraică. — Fr. **hébraïque** (lat. lit. **hebraicus**).

EBRIETÁTE s. f. (În expr.) *Stare de ebrietate* = starea celui beat; beţie. [Pr.: *-bri-e-*] — Fr. **ébriété** (lat. lit. **ebrietas, -atis**).

EBULIOMÉTRU, *ebuliometre,* s. n. Aparat care serveşte la determinarea concentraţiei alcoolice a unui lichid, prin stabilirea punctului lui de fierbere. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **ébulliomètre.**

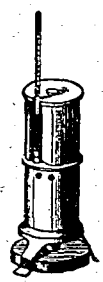

Ebuliometru

EBULIŢIE s. f. (Fiz.) Fierbere. — Fr. **ébullition** (lat. lit. **ebullitio, -onis**).

ECARISÁJ s. n. Acţiunea de stîrpire a ciinilor vagabonzi. — Fr. **équarrissage.**

ECARISÁRE s. f. Operaţie de tăiere a buştenilor pentru a se obţine piese de lemn prismatice. — După fr. **équarrissage, équarrissement.**

ECARISÁT, -Ă, *ecarisaţi, -te,* adj. (Despre lemne, buşteni etc.) Tăiat în formă prismatică. — După fr. **équarri.**

ECARTÁMÉNT, *ecartamente,* s. n. Distanţa dintre urmele lăsate pe teren de roţile aceleiaşi osii ale unui vehicul. ✧ *Ecartament de cale ferată* = distanţa dintre feţele interioare ale celor două şine de cale ferată. — După fr. **écartement.**

ECARTÉ s. n. (Rar) Numele unui joc de cărţi care se dispută între două persoane. — Fr. **écarté.**

ECATÓMBĂ s. f. v. **hecatombă.**

ECHÉR, *echere,* s. n. Instrument în formă de triunghi-dreptunghi, întrebuinţat pentru desenarea şi verificarea unghiurilor drepte, pentru ridicarea de perpendiculare şi la trasarea paralelelor. ✦ Instrument topografic folosit la trasarea unei direcţii care să facă un anumit unghi cu o direcţie dată. — Fr. **équerre.**

ECHIDISTÁNT, -Ă, *echidistanţi, -te,* adj. (Despre puncte, drepte, planuri etc.) Care se află la distanţe egale faţă de un punct, de o dreaptă sau de un plan. — Fr. **équidistant** (lat. lit. **aequidistans, -ntis**).

ECHIDISTÁNŢĂ, *echidistanţe,* s. f. (Top.) Diferenţa constantă de înălţime dintre două suprafeţe de nivel. — Fr. **équidistance.**

ECHILATERÁL, -Ă, *echilaterali, -e,* adj. (Despre unele figuri geometrice) Care are toate laturile egale. — Fr. **équilatéral** (lat. lit. **aequilateralis**).

ECHILIBRÁ, *echilibrez,* vb. I. Tranz. şi refl. A aduce sau a fi în stare de echilibru; a (se) cumpăni. ✦ Tranz. A face ca două valori, preţuri, bugete etc. să fie în proporţie justă unele faţă de altele. — Fr. **équilibrer.**

ECHILIBRÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) echilibra;* cumpănire.

ECHILIBRÁT, -Ă, *echilibraţi, -te,* adj. 1. Care se află în stare de echilibru. ✦ (Despre două valori, preţuri, bugete) Just proporţionat unul faţă de altul. 2. Fig. (Despre oameni) Cumpănit, ponderat. — V. *echilibra.*

ECHILIBRÍST, -Ă, *echilibrişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu echilibristica. — Fr. **équilibriste.**

ECHILIBRÍSTICĂ s. f. Arta de a-şi păstra echilibrul în diferite poziţii sau mişcări dificile ale corpului. — Din **echilibrist** (după *arhivist: arhivistică*).

ECHILIBRÓR, *echilibroare,* s. n. Dispozitiv cu ajutorul căruia se echilibrează ţevile tunurilor. — După fr. **équilibreur.**

ECHILÍBRU, *echilibre,* s. n. 1. Situaţie a unui corp asupra căruia se exercită forţe care nu-i schimbă starea de mişcare. ✧ Expr. *A-şi pierde echilibrul* = a fi pe punctul de a cădea, de a se prăbuşi. 2. Proprietate a anumitor sisteme de forţe de a nu schimba starea de mişcare a unui corp rigid asupra căruia se exercită. 3. (În expr.) *Echilibru bugetar* = stare a unui buget în care veniturile sînt egale cu cheltuielile. 4. Fig. Stare de linişte, de armonie, de stabilitate între diferite situaţii, stări psihice etc. — Fr. **équilibre** (lat. lit. **aequilibrium**).

ECHIMÓZĂ, *echimoze,* s. f. Pată vînătă apărută pe piele în urma unei lovituri, a unei zdrobiri a ţesuturilor etc.; vînătaie. — Fr. **ecchymose** (< gr.).

ECHINGÍU, *echingii,* s. m. (Înv.) Călăreţ turc folosit ca iscoadă. — Tc. **akıncı.**

ECHINÍDĂ, *echinide,* s. f. (La pl.) Clasă de echinoderme cu corp globulos, acoperit aproape în întregime de un schelet calcaros cu spini; (şi la sg.) animal făcînd parte din această clasă. — Fr. **échinides.**

ECHINOCÓC, *echinococi,* s. m. Specie de tenie care se dezvoltă parazitar în corpul ciinelui *(Taenia echinococcus).* ✦ Chist hidatic (provocat de larva acestei specii de tenie). — Fr. **échinocoque.**

ECHINÓCŢIU, *echinocţii,* s. n. Fiecare dintre cele două momente ale anului (în jurul lui 21 martie şi 23 septembrie), cînd ziua este egală cu noaptea. [Var.: **echinóx,** *echinoxuri,* s. n.] — Fr. **équinoxe** (lat. lit. **aequinoctium**).

ECHINODÉRM, *echinoderme,* s. n. (La pl.) Încrengătură de animale marine nevertebrate, avînd un schelet extern calcaros secretat de ţesutul dermic; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură. — Fr. **échinodermes** (< gr.).

ECHINÓX s. n. v. **echinocţiu.**

ECHINOXIÁL, -Ă, *echinoxiali, -e,* adj. Al echinocţiului, privitor la echinocţiu. [Pr.: *-xi-al*] — Fr. **équinoxial** (lat. lit. **aequinoxialis**).

ECHIPÁ, *echipez,* vb. I. Tranz. A înzestra o navă, o armată, un soldat etc. cu cele necesare în vederea unei acţiuni, unei călătorii etc. ✦ Refl. A-şi pune echipamentul; a se îmbrăca. — Fr. **équiper.**

ECHIPÁJ, *echipaje,* s. n. 1. Personalul care serveşte pe o navă, pe un avion etc. 2. (Ieşit din uz) Trăsură de lux (împreună cu caii înhămaţi la ea); caleaşcă. — Fr. **équipage.**

ECHIPAMÉNT, *echipamente,* s. n. 1. Totalitatea obiectelor necesare pentru a (se) echipa. 2. Ansamblu de piese şi dispozitive ataşate unei instalaţii, unei maşini etc. pentru a-i asigura funcţionarea în bune condiţii. — După fr. **équipement.**

ECHIPÁRE, *echipări,* s. f. Acţiunea de *a (se) echipa.*

ECHIPÁT, -Ă, *echipaţi, -te,* adj. Prevăzut, înzestrat cu echipamentul sau cu instrumentele necesar. — V. *echipa.*

ECHÍPĂ, *echipe,* s. f. Grup de oameni care, sub conducerea unui şef, îndeplinesc în acelaşi timp o muncă sau o acţiune comună. ✦ Grup de sportivi constituit într-o anumită formaţie, care activează într-una sau în mai multe ramuri ale sportului. — Fr. **équipe.**

ECHIPIÉR, *echipieri,* s. m. Membru al unei echipe sportive. [Pr.: *-pi-er*] — Fr. **équipier.**

ECHITÁBIL, -Ă, *echitabili, -e,* adj. (Despre acţiuni, idei etc.) Întemeiat pe dreptate, pe adevăr; just, drept, nepărtinitor. — După fr. **équitable.**

ECHITÁTE s. f. Dreptate, nepărtinire; cinste, omenie. — Fr. **équité** (lat. lit. **aequitas, -atis**).

ECHITÁȚIE s. f. (Sport) Călărie. — Fr. **équitation** (lat. lit. **equitatio, -onis**).

ECHIVALÁ, *echivalez*, vb. I. Intranz. și tranz. A avea sau a face să aibă aceeași valoare cu altceva sau cu altcineva; a fi sau a face să fie egal. — Fr. **équivaloir** (lat. lit. **aequivalere**).

ECHIVALÁRE, *echivalări*, s. f. Acțiunea de *a echivala*.

ECHIVALÉNT, -Ă, *echivalenți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care are aceeași valoare, aceeași semnificație sau același sens cu altceva. ✦ (Despre figuri geometrice) Care are aceeași arie cu altă figură, fără ca la suprapunere să coincidă. — Fr. **équivalent** (lat. lit. **aequivalens, -ntis**).

ECHIVALÉNȚĂ, *echivalențe*, s. f. Egalitate de valoare, de semnificație, de sens; calitatea a ceea ce este echivalent. ✧ (În vechea organizare a învățământului) *Examen de echivalență* = examen pe care trebuia să-l treacă acela care cerea recunoașterea, cu drepturi egale, a valorii unei diplome (nerecunoscute de stat). — După fr. **équivalence**.

ECHIVÓC, -Ă, *echivoci, -e*, adj. Care se poate interpreta în mai multe feluri, cu două înțelesuri; neclar, confuz, ambiguu. ✦ (Substantivat, n.) Expresie, atitudine, situație echivocă. ✦ Care dă de bănuit; îndoielnic, suspect. — Fr. **équivoque** (lat. lit. **aequivocus**).

ECLAMPSÍE, *eclampsii*, s. f. Boală a lăuzelor și gravidelor, manifestată prin pierderea cunoștinței, crampe și convulsii. ✧ *Eclampsie puerilă* = boală care apare la copii datorită unei tulburări în funcțiile glandei tiroide, manifestîndu-se cu stări convulsive și cu leșin. — Fr. **éclampsie**.

ECLATÁNT, -Ă, *eclatanți, -te*, adj. (Franțuzism) Care impresionează puternic, care produce vîlvă; strălucitor, răsunător. — Fr. **éclatant**.

ECLATÓR, *eclatoare*, s. n. Aparat electric format din doi electrozi între care se produce o descărcare electrică dacă tensiunea dintre ei depășește o anumită valoare. — După fr. **éclateur**.

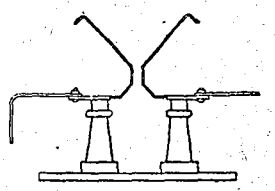

Eclator

ECLÉCTIC, -Ă, *eclectici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care adoptă sau susține eclectismul. — Fr. **éclectique** (< gr.).

ECLECTÍSM s. n. 1. Îmbinare mecanică a unor puncte de vedere sau concepții diferite, eterogene; lipsă de consecvență în convingeri, în teorii. 2. Sistem de concepții care, fără a se întemeia pe idei originale, alege din diverse sisteme de gîndire ceea ce i se pare mai bun. — Fr. **éclectisme**.

ECLERÓR, *eclerori*, s. m. (Înv.) Militar trimis să cerceteze pozițiile și mișcările inamicului. — După fr. **éclaireur**.

ECLEZIÁRH, *ecleziarhi*, s. m. Cleric care are în grija sa rînduiala serviciului religios într-o biserică sau mănăstire. [Pr.: *-zi-arh*] — Fr. **ecclésiarque** (< gr.).

ECLEZIÁSTIC, -Ă, *ecleziastici, -e*, adj. Bisericesc. [Pr.: *-zi-as-*] — Fr. **ecclésiastique** (lat. lit. **ecclesiasticus**).

ECLIMÉTRU, *eclimetre*, s. n. (Top.) Instrument care servește le determinarea distanței zenitale a unui obiect sau a diferenței de nivel dintre două puncte date. — Fr. **éclimètre**.

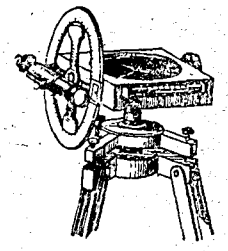

Eclimetru

ECLIPSÁ, *eclipsez*, vb. I. Tranz. 1. (La pers. 3) A întuneca total sau parțial un corp ceresc, interpunîndu-se în calea razelor lui de lumină sau între el și soare. 2. Fig. A pune, a lăsa în umbră, a întuneca, a umbri; a întrece, a depăși. ✦ Refl. (Fam.) A se face nevăzut, a pleca pe furiș; a dispărea. — Fr. **éclipser**.

ECLIPSÁRE s. f. Faptul de *a (se) eclipsa*.

ECLÍPSĂ, *eclipse*, s. f. Dispariție totală sau parțială a imaginii unui astru, din cauza acoperirii lui de către alt astru sau din cauza intrării lui în umbra altui corp ceresc. — Fr. **éclipse** (lat. lit. **eclipsis**).

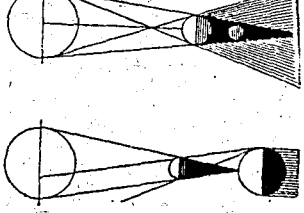

Eclipse

ECLÍPTICĂ, *ecliptice*, s. f. Orbită aparentă descrisă de soare în mișcarea lui anuală aparentă pe sfera cerească. ✧ Expr. (Adjectival) *Coordonate ecliptice* = longitudinea și latitudinea cerească. — Fr. **écliptique** (< gr.).

ECLÍSĂ, *eclise*, s. f. 1. Piesă plată de metal, de lemn etc., cu care se înnădesc două piese în prelungire. 2. (La pl.) Pereții laterali ai unui instrument cu coarde. — Fr. **éclisse**.

ECLÚZĂ, *ecluze*, s. f. Construcție specială care permite trecerea navelor dintr-o porțiune a traseului cu nivel de apă mai ridicat în altă porțiune cu nivel de apă mai scăzut și invers. — Fr. **écluse**.

ECOLOGÍE s. f. v. **oecologie**.

ECONÓM, -OÁMĂ, *economi, -oame*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care face economii, care cheltuiește cu cumpătare; strîngător; cumpătat. ✦ (Peior.) Zgîrcit. 2. S. m. și f. (În trecut) Persoană însărcinată cu administrarea unei instituții, a averii cuiva etc. — Fr. **économe** (< gr.).

ECONOMÁT, *economate*, s. n. (În trecut) Magazin care aproviziona pe salariații unei instituții sau întreprinderi. — Fr. **économat**.

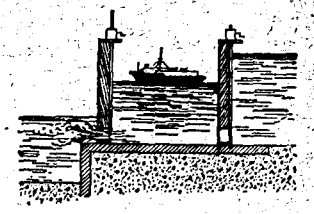

Ecluză

ECONÓMIC, -Ă, *economici, -e*, adj. 1. Care aparține economiei, privitor la economie. ✧ (Substantivat, n.) *Economicul și politicul formează un tot indisolubil.* 2. Care cere puține cheltuieli, care permite economii. — Fr. **économique** (< gr.).

ECONOMICÉSC, -EÁSCĂ, *economicești*, adj. (Înv.) Economic (1). — Din **economic** + suf. *-esc*.

ECONOMICÉȘTE adv. Din punct de vedere economic. — Din **economic** + suf. *-ește*.

ECONOMICÓS, -OÁSĂ, *economicoși, -oase*, adj. Economic (2). — Din **economic** + suf. *-os*.

ECONOMÍE, (2, 3) *economii*, s. f. 1. Totalitatea relațiilor de producție dintre oameni, corespunzătoare stadiului de dezvoltare a forțelor de producție ale societății dintr-o anumită epocă. ✧ *Economie politică* = știință care studiază legile producției sociale și ale repartiției bunurilor materiale pe diferite trepte de dezvoltare a societății omenești. *Economie naturală* = economie în care se produce direct pentru consum, fără intermediul schimbului, produsele neîmbrăcînd forma marfă. 2. Folosire chibzuită a mijloacelor materiale sau bănești, limitare la strictul necesar în cheltuieli; cumpătare, chibzuială, măsură. 3. (Concr., la pl.) Bani agonisiți și păstrați pentru satisfacerea anumitor trebuințe. 4. Întocmire, orînduire a planului sau a părților unei lucrări, ale unei scrieri, ale unei legi etc.; alcătuire, compoziție. [Var.: (înv.) **iconomíe** s. f.] — Fr. **économie** (< gr.).

ECONOMISÍ, *economisesc*, vb. IV. Tranz. A folosi cu chibzuială banii sau alte mijloace materiale; a agonisi. — Ngr. **ikonomo** (aor. **ikonomeso**).

ECONOMISÍRE, *economisiri*, s. f. Faptul de *a economisi*.

ECONOMÍSM s. n. Curent oportunist apărut în sînul mișcării muncitorești la sfîrșitul secolului al XIX-lea, care nega rolul conducător al partidului clasei muncitoare și al teoriei revoluționare, susținînd că clasa muncitoare trebuie să se limiteze la lupta economică, lăsînd lupta politică în seama burgheziei. — Fr. **économisme**.

ECONOMÍST, -Ă, *economiști, -ste*, s. m. și f. 1. Persoană care se ocupă cu cercetări în domeniul științelor economice. 2. Adept al economismului. — Fr. **économiste**.

ECONOMIZÓR, *economizoare*, s. n. 1. Instalație pentru încălzirea apei înainte de a pătrunde în căldarea de aburi. 2. Dispozitiv adaptat la carburatorul unui motor cu explozie pentru reducerea consumului de combustibil. — După fr. **économiseur**.

ECOSÉZ adj. invar. (Despre țesături, obiecte de îmbrăcăminte etc.) Care prezintă un ansamblu de carouri mari în culori vii, deosebite de culoarea fondului. — Fr. **écossais**.

ECOSÉZĂ, *ecoseze*, s. f. Vechi dans popular scoțian și melodia după care se execută. — Fr. [chanson] **écossaise**.

ECÓU, *ecouri*, s. n. 1. (Fiz.) Fenomenul de reflectare a sunetelor pe o suprafață discontinuă. ✦ Unde sonore, sunete reflectate de o suprafață discontinuă și ajunse într-un punct de unde pot fi percepute distinct în raport cu undele directe. 2. Fig. Răsunet, vîlvă produsă de un eveniment, de o problemă etc. — Fr. **écho** (lat. lit. **echo**).

ECPAIÁ, *ecpaiele*, s. f. (Turcism înv.) Personalul din serviciul unui mare demnitar. — Comp. tc. **etba**.

ECRÁN, *ecrane*, s. n. 1. Suprafață albă de pînză, de hîrtie etc. întinsă vertical, pe care se proiectează imaginile de la un aparat de proiecție; *p. ext.* cinematograf. 2. (Tehn.) Perete sau înveliș de protecție împotriva anumitor acțiuni fizice. — Fr. **écran**.

ECRUISÁJ, *ecruisaje*, s. n. Stare a unui metal sau a unui aliaj ale cărui proprietăți au fost modificate prin deformații plastice. [Pr. *-cru-i-*] — Fr. **écrouissage**.

ECRUISÁT, -Ă, *ecruisați, -te*, adj. (Despre un metal sau un aliaj) Cu proprietățile modificate prin deformații plastice. [Pr.: *-cru-i-*] — După fr. **écroui**.

ECTÉNIE, *ectenii*, s. f. (În biserica ortodoxă) Șir de rugăciuni scurte rostite de preot sau de diacon în cursul serviciului religios. — Ngr. **ektenia**.

ECTODÉRM, *ectoderme*, s. n. Învelișul extern al embrionului în stadiile embrionare, începînd cu stadiul de gastrulă. ✦ Tegumentul extern al celenteratelor. — Fr. **ectoderme**.

ECTODÉRMIC, -Ă, *ectodermici, -e*, adj. Care aparține ectodermului, privitor la ectoderm. — Fr. **ectodermique**.

ECTOPLÁSMĂ, *ectoplasme*, s. f. Zonă periferică a protoplasmei celulare. — Fr. **ectoplasme**.

ECUATÓR s. n. 1. (Geogr.) Cerc imaginar determinat de un plan situat la egală depărtare de cei doi poli ai pămîntului și perpendicular pe axa lor, împărțind pămîntul în două emisfere; *p. ext.* zonă care se întinde pînă la cîteva grade latitudine nordică și sudică de acest cerc; zonă ecuatorială. 2. Cercul mare după care suprafața unei sfere este intersectată de planul care trece prin centrul sferei și este perpendicular pe axa polilor ei. ✧ *Ecuator ceresc* = cercul mare al sferei cerești,

perpendicular pe linia polilor pământului și în al cărui plan se găsește ecuatorul pământesc. [Pr.: *-cua-*] — Fr. **équateur** (lat. lit. **equator**).

ECUATORIÁL, -Ă, *ecuatoriali, -e*, adj. Care aparține ecuatorului, privitor la ecuator; specific, caracteristic ecuatorului. ✧ *Zonă ecuatorială* = zonă de circa zece grade care se întinde de o parte și de alta a ecuatorului. *Coordonate ecuatoriale* = sistem de coordonate pentru determinarea locului unui astru pe sfera cerească în raport cu ecuatorul ceresc. [Pr.: *-cua-to-ri-al*] — Fr. **équatorial**.

ECUAȚIE, *ecuații*, s. f. Relație matematică între mai multe mărimi cunoscute și necunoscute, valabilă numai pentru anumite valori ale mărimilor necunoscute. ✧ *Ecuație chimică* = ecuație în care primul membru exprimă numărul de atomi sau molecule ale substanțelor care intră într-o reacție chimică, iar al doilea membru reprezintă numărul de atomi sau molecule ale substanțelor care rezultă din reacție. ✦ Fig. Problemă, chestiune greu de rezolvat. [Pr.: *-cua-*] — Fr. **équation** (lat. lit. **aequatio, -onis**).

ECUMÉNIC, -Ă, *ecumenici, -e*, adj. Învestit cu autoritate bisericească ce se extinde pe întregul pământ. — Fr. **oecuménique** (< gr.).

ECVÉSTRU, -Ă, *ecvești, -stre* adj. De călăreț, călare; (despre opere plastice) care reprezintă o persoană călare. — Fr. **équestre** (lat. lit. **equestris**).

ECZÉMĂ, *eczeme*, s. f. Boală de piele caracterizată prin erupții, abcese etc. (însoțite de mâncărime). — Fr. **eczéma**.

EDÉC, *edecuri*, s. n. 1. Odgon lung cu care se trage un vas în susul apei; *p. ext.* remorcarea unei luntre ori locul unde se remorchează o corabie sau o luntre. ✧ Expr. *A trage la edec* = a trage luntrea cu un odgon împotriva cursului apei. *A fi la edecul cuiva* = a depinde cu totul de cineva. 2. Lucru care se găsește de multă vreme într-o gospodărie: lucru important, de preț. ✦ Fig. Persoană (indispensabilă) care se găsește de multă vreme undeva. ✦ Fig. (Ir.) Persoană care duce o existență searbădă, fără nici un țel. — Tc. **yedek**.

Tragere la edec

EDECLÍU, *edeclii*, s. m. (Înv.) Slujitor (cu rang inferior) la curtea domnească. — Tc. **yedekli**.

EDÉM, *edeme*, s. n. (Med.) Acumulare de lichid seros în țesuturi. — Fr. **oedème** (< gr.).

EDÉN s. n. (Livresc) Rai. — Fr. **éden** (< gr.).

EDÍCT, *edicte*, s. n. (În Roma antică) Act prin care cei numiți într-o magistratură arătau activitatea lor trecută și anunțau programul de activitate viitoare, adesea sub formă de norme juridice. ✦ (În dreptul feudal) Decret important dat de un monarh sau de o autoritate bisericească superioară (privitor la o singură chestiune). — Lat. lit. **edictum** (germ. Edikt).

EDÍCUL, *edicule*, s. n. 1. Construcție mică și ușoară (în grădini, în parcuri). ✦ Construcție care adăpostește de intemperii o lucrare de artă. 2. Nișă într-o încăpere funerară, pentru portretele morților sau pentru urne. — Fr. **édicule** (lat. lit. **aediculum**).

EDIFICÁ, *edific*, vb. I. 1. Tranz. A zidi, a construi, a clădi. 2. Tranz. și refl. A (se) lămuri, a (se) clarifica. — Fr. **édifier** (lat. lit. **aedificare**).

EDIFICÁRE, *edificări*, s. f. Acțiunea de *a (se) edifica*.

EDIFICATÓR, -OÁRE, *edificatori, -oare*, adj. Care edifică (2). — Fr. **édificateur** (lat. lit. **aedificator, -oris**).

EDIFÍCIU, *edificii*, s. n. Clădire mare, construcție impunătoare (adăpostind o instituție). — Fr. **édifice** (lat. lit. **aedificium**).

EDÍL, *edili*, s. m. (Înv.) Persoană care face parte din conducerea treburilor unui oraș. — Fr. **édile** (lat. lit. **aedilis**).

EDILITÁR, -Ă, *edilitari, -e*, adj. Privitor la administrația sau la lucrările de folos public ale unui oraș. — După fr. **édilitaire**.

EDILITÁTE s. f. Îngrijirea edificiilor și lucrărilor de interes public ale unui oraș; înzestrarea cu astfel de edificii și lucrări. ✦ Știința și tehnica executării și întreținerii lucrărilor de interes public. — Fr. **édilité** (lat. lit. **aedilitas, -atis**).

EDITÁ, *editez*, vb. I. Tranz. 1. A efectua lucrările de tipărire și răspândire a unei publicații. 2. A stabili și a publica (cu adnotații critice și explicative) textul unei opere; a îngriji apariția unei opere. — Fr. **éditer**.

EDITÁRE, *editări*, s. f. Faptul de *a edita*.

EDITÓR, -OÁRE, *editori, -oare*, s. m. și f. Persoană care editează o operă. — Fr. **éditeur** (lat. lit. **editor, -oris**).

EDITORIÁL, -Ă, *editoriali, -e*, adj. 1. Care aparține editurii sau editării, privitor la editură sau la editare. 2. (Despre articole din presă) Care exprimă părerea conducerii unei publicații față de o problemă actuală. ✧ (Substantivat, n.) *Editorialul unei reviste*. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **éditorial**.

EDITÚRĂ, *edituri*, s. f. Întreprindere care editează cărți, publicații periodice etc. — Din **edita** + suf. *-ură*.

EDÍȚIE, *ediții*, s. f. 1. Totalitatea exemplarelor unei opere tipărite prin folosirea aceluiași zaț tipografic. 2. Competiție sportivă care face parte dintr-o serie periodică, stabilă. — Fr. **édition** (lat. lit. **editio, -onis**).

EDUCÁ, *educ*, vb. I. Tranz. A influența în mod intenționat, sistematic și organizat dezvoltarea intelectuală, morală și fizică a copiilor și tineretului sau, *p. ext.*, a oamenilor, a societății etc. — Fr. **éduquer** (lat. lit. **educare**).

EDUCÁRE s. f. Acțiunea de *a educa*.

EDUCATÍV, -Ă, *educativi, -e*, adj. Care aparține educației, privitor la educație, care contribuie la educația cuiva. — Fr. **éducatif**.

EDUCATÓR, -OÁRE, *educatori, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care educă. 2. S. m. și f. Persoană cu o pregătire specială care se ocupă de educația copiilor și a tineretului (în instituțiile școlare sau, la f., în cămine și în grădinițe). — Fr. **éducateur** (lat. lit. **educator, -oris**).

EDUCÁȚIE s. f. Influențare sistematică și conștientă a dezvoltării intelectuale, morale sau fizice a copiilor și a tineretului sau, *p. ext.*, a oamenilor, a societății etc.; totalitatea metodelor folosite în vederea acestei activități pedagogice. *Educație comunistă. Educație fizică.* ✧ Expr. *A face educația cuiva* = a educa pe cineva. [Var.: (înv.) **educațiúne** s. f.] — Fr. **éducation** (lat. lit. **educatio, -onis**).

EDUCAȚIÚNE s. f. v. **educație**.

EFÉB, *efebi*, s. m. (În Grecia antică) Adolescent care făcea parte dintr-un colegiu (cu caracter militar). ✦ (Azi) Tânăr de o deosebită frumusețe. — Fr. **éphèbe** (lat. lit. **ephebus**).

EFÉCT, *efecte*, s. n. 1. Ceea ce rezultă în mod necesar dintr-o anumită cauză, fiind într-o legătură indestructibilă cu aceasta; rezultat, urmare, consecință. ✧ Expr. *A-și face efectul* = a da un anumit rezultat. 2. Impresie produsă de cineva sau de ceva asupra cuiva. ✧ Loc. adj. *De efect* = care produce o impresie puternică. ✧ Expr. *A face efect* = a impresiona. 3. (Concr., la pl.) Bunuri mobile. ✦ Îmbrăcăminte militară; echipament. ✦ (În economia capitalistă) Valori negociabile (emise de stat). — Fr. **effet** (lat. lit. **effectus**).

EFECTÍV[1], *efective*, s. n. Numărul indivizilor care fac parte dintr-o colectivitate, mai ales dintr-o unitate militară. — Fr. **effectif** (lat. lit. **effectivus**).

EFECTÍV[2], **-Ă,** *efectivi, -e*, adj. (Adesea adverbial) Real, adevărat. — Fr. **effectif** (lat. lit. **effectivus**).

EFECTUÁ, *efectuez*, vb. I. Tranz. A realiza, a înfăptui, a executa. [Pr.: *-tu-a*] — Fr. **effectuer** (lat. lit. **effectuare**).

EFECTUÁRE, *efectuări*, s. f. Acțiunea de *a efectua*. [Pr.: *-tu-a-*]

EFEDRÍNĂ s. f. Alcaloid solubil în alcool, în eter și în cloroform, ai cărui derivați, solubili în apă, se folosesc în farmacie. — Fr. **éphédrine**.

EFEMÉR, -Ă, *efemeri, -e*, adj. De scurtă durată; trecător, vremelnic. — Fr. **éphémère** (< gr.).

EFEMÉRĂ, *efemere*, s. f. Insectă cu două perechi de aripi transparente, cu larve acvatice, care trăiește, ca adultă, o singură zi *(Ephemera vulgata)*. — Fr. **éphémère**.

Efemeră

EFEMERÍDĂ, *efemeride*, s. f. 1. (La pl.) Ordinul efemerelor; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin. 2. (La pl.) Notițe (de ziar sau de calendar) care arată evenimentele petrecute la aceeași dată în ani diferiți. 3. (La pl.) Lucrare întocmită de un observator astronomic, în care se indică fenomenele cerești din anul respectiv. 4. Fig. (La pl.) Lucruri, gânduri etc. trecătoare. — Fr. **éphéméride** (lat. lit. **ephemeris, -idis**).

EFEMINÁT, -Ă, *efeminați, -te*, adj. (Rar) Moleșit, iubitor de plăceri. — Fr. **efféminé** (lat. lit. **effeminatus**).

EFÉNDI s. m. invar. (Turcism înv.) Titlu de politețe pus după un nume propriu. — Tc. **efendi**.

EFERVESCÉNT, -Ă, *efervescenți, -te*, adj. (Despre lichide) Care dezvoltă cu putere gaze în cursul unei reacții chimice. ✦ Fig. Agitat, frământat; clocotitor. — Fr. **effervescent** (lat. lit. **effervescens, -ntis**)

EFERVESCÉNȚĂ, *efervescențe*, s. f. Dezvoltare rapidă și zgomotoasă a unui gaz într-o masă lichidă, în cursul unei reacții chimice. ✦ Fig. Agitație, frământare, fierbere. — Fr. **effervescence**.

EFICÁCE adj. invar. Care produce efectul așteptat, care dă un rezultat pozitiv. — Fr. **efficace** (lat. lit. **efficax, -acis**).

EFICACITÁTE s. f. Calitatea de a produce efectul (pozitiv) așteptat. — După fr. **efficacité**.

EFICIÉNT, -Ă, *eficienți, -te*, adj. (Rar) Eficace. [Pr.: *-ci-ent*] — Fr. **efficient** (lat. lit. **efficiens, -ntis**).

EFICIÉNȚĂ, *eficiențe*, s. f. (Rar) Eficacitate. [Pr.: *-ci-en-*] — Fr. **efficience** (lat. lit. **efficientia**).

EFÍGIE, *efigii*, s. f. Reprezentare a chipului unei persoane pe monede, medalii etc. — Fr. **effigie** (lat. lit. **effigies**).

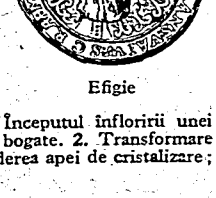

Efigie

EFLORESCÉNT, -Ă, *eflorescenți, -te*, adj. 1. Care înflorește, care se află în eflorescență; *fig.* înfloritor, bogat în aspecte. 2. (Despre săruri) Care își pierde o parte din apa de cristalizare și capătă un aspect de pulbere. — Fr. **efflorescent** (lat. lit. **efflorescens, -ntis**).

EFLORESCÉNȚĂ, *eflorescențe*, s. f. 1. Începutul înfloririi unei plante; *fig.* înflorire, dezvoltare sub aspecte bogate. 2. Transformare în pulbere a unor săruri cristalizate, prin pierderea apei de cristalizare;

(concr.) sare cu aspect de pulbere rezultată în acest fel. ✦ Depozit de săruri care apare la suprafața unor roci. — Fr. **efflorescence.**

EFLÚVIU, *efluvii,* s. n. Emanație gazoasă produsă de diferite corpuri, perceptibilă cu ajutorul mirosului. ✦ Fig. Curent, fluid. — Fr. **effluve** (lat. lit. **effluvium**).

ÉFOR, *efori,* s. m. (Înv.) Membru în consiliul de conducere al unei eforii; epitrop. — Ngr. **eforos.**

EFORÍE, *eforii,* s. f. (Înv.) Nume dat unor instituții culturale, spitalicești etc.; consiliul de conducere al acestor instituții; sediul acestor consilii; epitropie. — Ngr. **eforia.**

EFÓRT, *eforturi,* s. n. Încordare a puterilor fizice sau psihice în vederea atingerii unui scop; strădanie, străduință. ✦ (Fiz.) Forță interioară a unui corp. — Fr. **effort.**

EFRÁCȚIE s. f. (Jur.) Spargere făcută cu scopul de a fura. — Fr. **effraction.**

EFUZIÚNE, *efuziuni,* s. f. 1. Manifestare puternică a unor sentimente pozitive. 2. Difuziunea unui gaz printr-un înveliș poros. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **effusion** (lat. lit. **effusio, -onis**).

EGÁL, -Ă, *egali, -e,* adj. 1. (Adesea adverbial și substantivat) Care este la fel cu altul într-o anumită privință; (despre cetățeni, națiuni etc.) care au aceleași drepturi și aceleași datorii. ✧ *Fără egal* = excepțional, neasemuit, neîntrecut. ✧ Expr. *A trata* (cu sau pe cineva) *de la egal la egal* = a se comporta într-o împrejurare dată ca fiind în aceeași situație, pe aceeași treaptă cu partenerul său; a duce tratative cu cineva în condiții de egalitate (2). (Sport) *A fi egal* = a avea același număr de puncte. ✦ (Mat.) Care are aceeași valoare în aceeași unitate de măsură. 2. (Despre obiecte, fenomene sau persoane, comparate cu ele însele, sub diverse aspecte, stări) Neschimbat, statornic, uniform, invariabil; monoton. ✧ Expr. (Adverbial) *A-i fi* (cuiva) *egal* = a-i conveni în aceeași măsură și o alternativă și cealaltă; a-l lăsa indiferent. — Fr. **égal.**

EGALÁ, *egalez,* vb. I. Tranz., intranz. și refl. A fi sau a face să fie la fel cu altul într-o anumită privință. — Fr. **égaler.**

EGALÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) egala.*

EGALÁT, -Ă, *egalați, -te,* adj. Făcut sau devenit egal; nivelat; uniformizat. — V. *egala.*

EGALITÁR, -Ă, *egalitari, -e,* adj. (Rar) Privitor la egalitatea politică; bazat pe egalitate politică. — După fr. **égalitaire.**

EGALITARÍSM s. n. Concepție mic-burgheză care preconizează ideea unei nivelări a oamenilor în ceea ce privește consumul și condițiile de trai, indiferent de cantitatea și de calitatea muncii lor sociale. — Din **egalitar** + suf. *-ism.*

EGALITÁTE, *egalități,* s. f. 1. Stare a două sau a mai multor lucruri egale între ele. ✦ Situație în care mai mulți participanți realizează același număr de puncte în cadrul aceluiași concurs sportiv. 2. Principiu potrivit căruia tuturor oamenilor și tuturor statelor sau națiunilor li se recunosc aceleași drepturi și li se impun aceleași îndatoriri, prevăzute de regula de drept; situație în care oamenii se bucură de aceleași drepturi și au aceleași îndatoriri. 3. Ansamblu a două expresii matematice reunite prin semnul «egal» (=). — După fr. **égalité.**

EGALIZÁ, *egalizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face ca mai multe lucruri, situații etc. să fie egale între ele în anumite privințe. — Fr. **égaliser.**

EGALIZÁRE s. f. Acțiunea de *a egaliza* și rezultatul ei.

EGALIZATÓR, -OÁRE, *egalizatori, -oare,* adj. Care egalizează. — După fr. **égalisateur.**

EGHILÉT, *eghileți,* s. m. Șnur cu capetele împletite în metal, care împodobește uniforma unor militari. — După fr. **aiguillette.**

EGÍDĂ, *egide,* s. f. Ocrotire, protecție; îndrumare, îngrijire. — Fr. **égide** (lat. lit. **aegis, -idis**).

EGIPTEÁN, -Ă, *egipteni, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Egiptului sau populației lui, privitor la Egipt sau la populația lui. ✦ (Substantivat, f.) Limba egipteană. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Egiptului. — Din **Egipt** + suf. *-ean.*

EGIPTEÁNCĂ, *egiptence,* s. f. Femeie care aparține populației de bază a Egiptului. — Din **egiptean** + suf. *-că.*

EGIPTOLÓG, *egiptologi,* s. m. Învățat care se ocupă cu egiptologia. — Fr. **égyptologue.**

EGIPTOLOGÍE s. f. Ramură a orientalisticii care se ocupă cu studierea istoriei și culturii vechiului Egipt. — Fr. **égyptologie.**

EGLINDISÍ, *eglindisesc,* vb. IV. Refl. (Grecism înv.) A se distra, a petrece, a se amuza. — Ngr. **eglendizo.**

EGLÓGĂ, *egloge,* s. f. Bucolică. — Fr. **églogue** (lat. lit. **ecloga**).

EGOCENTRÍSM s. n. Atitudine a celui care privește totul prin prisma intereselor și a sentimentelor personale. — Fr. **égocentrisme.**

EGOÍSM s. n. Atitudine de exagerată preocupare pentru interesele personale și de nesocotire a intereselor altora. — Fr. **égoïsme.**

EGOÍST, -Ă, *egoiști, -ste,* adj. (Adesea substantivat) Stăpînit de egoism; determinat de egoism. — Fr. **égoïste.**

EGOTÍSM s. n. Atitudine individualistă care provine din acordarea unei importanțe exagerate propriei persoane. — Fr. **égotisme** (< engl.).

EGOTÍST, -Ă, *egotiști, -ste,* adj. (Adesea substantivat) Stăpînit de egotism; determinat de egotism. — Fr. **égotiste.**

EGRENÁ, *egrenez,* vb. I. Tranz. A separa semințele de fibrele de bumbac, pentru a obține puful de bumbac. — Fr. **égrener.**

EGRENÁRE, *egrenări,* s. f. Acțiunea de *a egrena.*

EGRENÁT s. n. Faptul de *a egrena.*

EGRÉTĂ, *egrete,* s. f. 1. Numele a două specii de păsări migratoare de baltă, cu spatele împodobit cu un mănunchi de pene albe, ornamentale *(Egretta garzetta* și *alba).* 2. Mănunchi de pene de egretă (1) sau de fire albe folosit în trecut ca podoabă la pălării, la chipie militare, la turbane etc. — Fr. **aigrette.**

Egretă

EGÚMEN, -Ă, *egumeni, -e,* s. m. și f. Stareț(ă). — Ngr. **egumenos.**

EGUMENÍ, *egumenesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A conduce o mănăstire. — Din **egumen.**

EGUMENÍE s. f. Funcția de egumen; timpul cît cineva îndeplinește această funcție. — Din **egumen** + suf. *-ie.*

EH interj. Exclamație care exprimă dispreț, resemnare, dezamăgire, necaz etc.

EHÉ interj. v. **ehei.**

EHEHÉI interj. v. **ehei.**

EHÉI interj. Exclamație care exprimă admirație, bucurie, regret, nostalgie sau care însoțește evocarea unor amintiri, constatarea unor fapte etc. [Var.: **ehé, ehehéi, hehéi** interj.]

EI interj. Exclamație care: a) introduce, însoțește, întărește sau exprimă o întrebare; b) exprimă sau însoțește și întărește un îndemn, o mustrare, o poruncă; c) exprimă mirare; d) arată trecerea de la o idee la alta.

EJECTÓR, *ejectoare,* s. n. Aparat care servește la evacuarea unui fluid. — După fr. **éjecteur.**

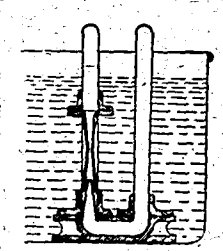

Ejector

EL, EA, *ei, ele,* pron. pers. 3. 1. (Ține locul unui nume, altul decît cel care vorbește sau cu care se vorbește) *El o apucă de amîndouă mîinile* (SLAVICI). ✦ (Fam., la sg.) Soț, bărbat; soție, nevastă. 2. (La genitiv, în formele (al, a, ai, ale) *lui, ei, lor,* cu valoare posesivă) *Poveștile isprăvilor lui încă nu mi le-a spus* (SADOVEANU). ✧ Expr. *Ai lui* sau *ai ei* = persoane legate prin rudenie, interese comune, prietenie etc. *Ale lui* sau *ale ei* = a) lucrurile personale; b) capriciile, toanele cuiva. *Lasă-l în ale lui!* 3. (La dativ, în formele *lui, ei, îi, i, lor, le, li*) *Căprarul vechi îi iese-n prag* (COȘBUC). ✧ (Indică posesiunea) *Barba-n pămînt i-ajunge* (EMINESCU). ✧ (În forma *i,* cu valoare neutră) *Dă-i cu bere, dă-i cu vin.* 4. (La acuzativ, în formele *îl, l, o, îi, i, le*) *Fiecare cotlon pe care-l cercetam* (SADOVEANU). ✧ (Precedat de prepoziții, în formele *el, ea, ei, ele*) *S-a pus între el și noi depărtarea* (SADOVEANU). ✧ (În forma *o,* cu valoare neutră) *Au mai păștit-o și alții* (NEGRUZZI). [Pr.: *ieu, iel, iei, iele.* — Gen. (al, a, ai, ale) *lui, ei, lor,* dat. *lui, ei, îi, i, lor, le, li,* acuz. *el, îl, l, ea, o, ei, îi, i, le, ele*] — Lat. **illum, illa.**

ELABORÁ, *elaborez,* vb. I. Tranz. 1. A da o formă definitivă unei idei, unei doctrine, unui text etc.; a formula. 2. A efectua operațiile necesare pentru obținerea unui aliaj. — Fr. **élaborer** (lat. lit. **elaborare**).

ELABORÁRE, *elaborări,* s. f. Acțiunea de *a elabora* și rezultatul ei; formulare.

ELÁN[1], *elani,* s. m. Animal rumegător nordic din familia cerbilor *(Alces alces).* — Fr. **élan.**

Elan

ELÁN[2], *elanuri,* s. n. Însuflețire creatoare; avînt, entuziasm. — Fr. **élan.**

ELÁSTIC, -Ă, *elastici, -e,* adj. 1. (Despre unele obiecte) Care are proprietatea de a-și modifica forma sub acțiunea unei forțe exterioare și de a reveni la forma inițială după încetarea acțiunii acestei forțe. ✦ (Substantivat, n.) Țesătură, șiret etc. în care sînt introduse fire de cauciuc. 2. (Despre ființe, mișcări ale lor etc.) Mlădios, supiu; *fig.* (despre oameni) care se poate adapta ușor împrejurărilor. — Fr. **élastique** (lat. lit. **elasticus**).

ELASTICITÁTE s. f. Proprietatea de a fi elastic. — Fr. **élasticité** (lat. lit. **elasticitas, -atis**).

ELECTÍV, -Ă, *electivi, -e,* adj. Bazat pe alegeri; care are scopul sau dreptul de a alege. — Fr. **électif** (lat. lit. **electivus**).

ELECTÓR, -OÁRE, *electori, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care are mandat din partea unui grup de oameni să aleagă prin vot pe cineva. ✦ (În Germania feudală; la m., adesea adjectival) Principe sau arhiepiscop care făcea parte din colegiul care alegea pe împărat. 2. (În trecut) Persoană care izbutea să obțină un mare număr de voturi pentru partidul său. — Fr. **électeur** (lat. lit. **elector, -oris**).

ELECTORÁL, -Ă, *electorali, -e,* adj. Privitor la alegeri, în vederea alegerilor. — Fr. **électoral.**

ELÉCTRIC, -Ă, *electrici, -e,* adj. Care aparţine electricităţii, privitor la electricitate, care produce sau are energie legată de prezenţa electricităţii. (Adverbial) *Aparat care funcţionează electric.* ✧ *Cîmp electric* = regiunea spaţiului în care se exercită forţe asupra corpurilor încărcate cu electricitate; stare fizică sau sistem fizic care se află în această regiune. *Energie electrică* = energie proprie cîmpurilor electrice. *Scînteie electrică* = scînteie produsă prin apropierea a două corpuri încărcate cu electricitate de sens contrar. *Lumină electrică* (şi substantivat, f.) = sistem de iluminaţie în care sursele de lumină sînt alimentate cu energie electrică. *Sarcină electrică* = electricitate (1). — Fr. **électrique.**

ELECTRICIÁN, -Ă, *electricieni, -e,* s. m. şi f. (Adesea adjectival) Persoană calificată care lucrează sau repară instalaţii electrice. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **électricien.**

ELECTRICITÁTE s. f. 1. Mărime de stare pe care o au corpurile după ce au fost frecate unul de altul şi apoi separate; sarcină electrică. ✦ Totalitatea fenomenelor electrice. ✧ *Electricitate atmosferică* = ansamblul fenomenelor electrice din atmosferă (fulgere, trăsnete etc.). ✦ Lumină electrică. 2. Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor electrice. — După fr. **électricité.**

ELECTRIFICÁ, *electrífic,* vb. I. Tranz. A introduce folosirea energiei electrice, lumina electrică. — După fr. **électrifier.**

ELECTRIFICÁRE s. f. Acţiunea de *a electrifica.*

ELECTRIZÁ, *electrizez,* vb. I. Tranz. 1. A dezvolta, prin diverse procedee, electricitate în unele corpuri. 2. Fig. A produce asupra cuiva o impresie puternică şi bruscă. — Fr. **électriser.**

ELECTRIZÁRE s. f. Acţiunea de *a electriza.*

ELECTRIZÁT, -Ă, *electrizaţi, -te,* adj. 1. (Despre unele corpuri) Care a fost supus electrizării. 2. Fig. Înflăcărat, entuziasmat. — V. *electriza.*

ELECTRO- Element de compunere însemnînd «electric» şi servind la formarea unor substantive ca: *electrodinam, electromagnet* etc.

ELECTROANALÍZĂ, *electroanalize,* s. f. Totalitatea metodelor electrochimice folosite în analiza chimică cantitativă. — Germ. Electroanalyse.

ELECTROCARDIOGRAFÍE s. f. Sistem de înregistrare grafică a tensiunii sau a curenţilor electrici care însoţesc activitatea musculară a inimii. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. **électrocardiographie.**

ELECTROCARDIOGRÁMĂ, *electrocardiograme,* s. f. Diagramă care înregistrează tensiunea sau curenţii electrici care însoţesc activitatea musculară a inimii. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. **électrocardiogramme.**

ELECTROCAUTÉR, *electrocautere,* s. n. Cauter care acţionează prin încălzire electrică. [Pr.: *-ca-u-*] — După fr. **électrocautère.**

ELECTROCHÍMIC, -Ă, *electrochimici, -e,* adj. Care aparţine electrochimiei, privitor la electrochimie. — După fr. **électrochimique.**

ELECTROCHIMÍE s. f. Ramură a chimiei fizice care studiază procesele chimice produse sub acţiunea curentului electric şi fenomenele electrice produse de procese chimice. — După fr. **électrochimie.**

ELECTROCUTÁ, *electrocutez,* vb. I. Tranz. şi refl. A ucide sau a muri prin curent electric. — Fr. **électrocuter** (< engl.).

ELECTROCUTÁRE, *electrocutări,* s. f. Faptul de *a (se) electrocuta.*

ELECTRÓD, *electrozi,* s. m. Conductor electric prin care intră sau iese curentul dintr-un mediu conductor sau din vid. — Fr. **électrode** (< engl.).

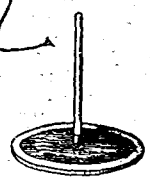

Electrofor

ELECTRODINÁM, *electrodinamuri,* s. n. Maşină care produce curent electric. — Din **electro-** + **dinam** (după *electrodinamică*).

ELECTRODINÁMICĂ s. f. Ramură a fizicii care studiază acţiunile corpurilor străbătute de curenţi electrici şi inducţia electromagnetică. — Fr. **électrodynamique.**

ELECTROFÓR, *electrofoare,* s. n. Aparat cu ajutorul căruia se produce electricitate prin influenţă. — Fr. **électrophore.**

ELECTROGÉN, -Ă, *electrogeni, -e,* adj. Care produce energie electrică prin transformarea altor forme de energie. — Fr. **électrogène.**

ELECTROLÍT, *electroliţi,* s. m. Compus chimic care poate fi descompus prin acţiunea unui curent electric. — Fr. **électrolyte** (<engl.).

ELECTROLÍTIC, -Ă, *electrolitici, -e,* adj. Privitor la electroliză; produs prin electroliză; folosit la electroliză. — Fr. **électrolytique.**

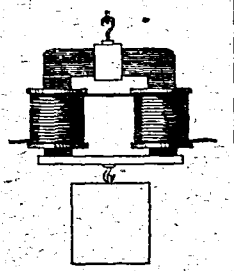

Electromagnet

ELECTROLÍZĂ, *electrolize,* s. f. Descompunere a unui electrolit cu ajutorul unui curent electric. — Fr. **électrolyse.**

ELECTROLIZÓR, *electrolizoare,* s. n. Aparat cu care se efectuează electroliza. — După fr. **électrolyseur.**

ELECTROMAGNÉT, *electromagneţi,* s. m. Aparat format dintr-o bucată de oţel care capătă proprietăţi magnetice cînd printr-un fir metalic izolat care o înfăşoară trece un curent electric. — Din **electro-** + **magnet** (după *electromagnetic*).

ELECTROMAGNÉTIC, -Ă, *electromagnetici, -e,* adj. Privitor la electromagnetism, bazat pe electromagnetism. — Fr. **électromagnétique.**

ELECTROMAGNETÍSM s. n. Totalitatea fenomenelor de acţiune şi interacţiune între corpurile străbătute de curenţi electrici sau între acestea şi magneţi; studiul acestor fenomene. — Fr. **électromagnétisme.**

ELECTROMECÁNICĂ s. f. Ramură a ingineriei care se ocupă cu aplicaţiile tehnice ale electricităţii, ale termodinamicii şi ale mecanicii. — Fr. **électromécanique.**

ELECTROMOTÓR, -OÁRE, *electromotori, -oare,* adj. Care poate produce curent electric. ✦ (Substantivat, n.) Motor electric. — După fr. **électromoteur.**

ELECTRÓN, *electroni,* s. m. Cel mai uşor element constitutiv al corpurilor încărcate cu electricitate negativă. — Fr. **électron** (< gr.).

ELECTRÓNIC, -Ă, *electronici, -e,* adj. Care aparţine electronilor, privitor la electroni. — Fr. **électronique.**

ELECTROSCÓP, *electroscoape,* s. n. Aparat care serveşte la constatarea prezenţei electricităţii într-un corp. — Fr. **électroscope.**

Electroscop

ELECTROSTÁTICĂ s. f. Ramură a fizicii care studiază fenomenele ce însoţesc electricitatea statică. — Fr. **électrostatique.**

ELECTROTÉHNIC, -Ă, *electrotehnici, -e,* adj. Care aparţine electrotehnicii, privitor la aplicarea tehnică a fenomenelor electrice şi magnetice. — Fr. **électrotechnique.**

ELECTROTÉHNICĂ s. f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu aplicaţiile fenomenelor electrice şi magnetice. — Fr. **électrotechnique.**

ELECTROTERAPÍE s. f. Tratament medical bazat pe acţiunea curenţilor electrici asupra organismului. — Fr. **électrothérapie.**

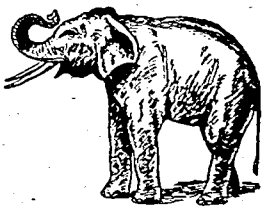

Elefant

ELEFÁNT, *elefanţi,* s. m. Cel mai mare mamifer terestru de azi, cu pielea groasă şi aspră, cu nasul modificat într-o trompă şi cu colţi foarte mari; trăieşte în Asia *(Elephas maximus)* şi în Africa *(Elephas africanus).* — Fr. **éléphant** (lat. lit. elephantus).

ELEFANTÍAZIS s. n. Boală caracterizată prin dezvoltarea exagerată a unei părţi a corpului. [Pr.: *-ti-a-*] — Fr. **éléphantiasis.**

ELEGÁNT, -Ă, *eleganţi, -te,* adj. 1. (Despre îmbrăcăminte) Făcut cu gust, frumos; (despre oameni) care se distinge prin armonia şi bunul gust al înfăţişării exterioare. 2. (Adesea adverbial) Care se deosebeşte prin armonia formei, prin îmbinarea plăcută a elementelor, printr-o sobrietate plină de gust. *Autor al cîtorva elegante pagini de teatru* (MACEDONSKI). ✦ Fig. Plin de tact, lipsit de brutalitate. — Fr. **élégant** (lat. lit. elegans, -ntis).

ELEGÁNŢĂ s. f. Calitatea de a fi elegant. — Fr. **élégance** (lat. lit. elegantia).

ELEGIÁC, -Ă, *elegiaci, -e,* adj. Care are caracterele elegiei; *p. ext.* melancolic, trist, jalnic. ✦ (Despre poeţi) Care scrie elegii sau lucrări cu caracter de elegie. [Pr.: *-gi-ac*] — Fr. **élégiaque** (lat. lit. elegiacus).

ELÉGIC, -Ă, *elegici, -e,* adj. (Rar) Elegiac. — Din **elegie** (după *arheologie: arheologic*).

ELEGÍE, *elegii,* s. f. 1. Specie a poeziei lirice în care se exprimă sentimente de melancolie, de tristeţe, de jale; *p. ext.* plîngere, jeluire. 2. Compoziţie muzicală cu caracter melancolic, trist. — Fr. **élégie** (lat. lit. elegia).

ELÉI interj. (Pop.) Exclamaţie prin care se interpelează ascultătorul.

ELEMÉNT, *elemente,* s. n, 1. Parte componentă a unui lucru; parte care contribuie la formarea unui întreg. ✦ Piesă sau ansamblu de piese care formează o construcţie. 2. Persoană care face parte dintr-o colectivitate. 3. (În filozofia antică) Fiecare dintre cele patru aspecte ale materiei (foc, apă, aer, pămînt) despre care se credea că stau la baza tuturor corpurilor şi fenomenelor naturii. ✦ Fenomen al naturii care se manifestă ca o forţă puternică. 4. Mediu în care trăieşte o fiinţă. ✦ Mediu în care cineva se simte bine. 5. (Chim.) Substanţă care nu poate fi descompusă în alte substanţe mai simple prin mijloace fizice sau chimice obişnuite şi care poate forma, prin combinare chimică, diverse substanţe compuse. 6. Pilă electrică; fiecare celulă a unei pile electrice. 7. (În legătură cu o disciplină oarecare) Principiu de bază, noţiune fundamentală. — Fr. **élément** (lat. lit. elementum).

ELEMENTÁR, -Ă, *elementari, -e,* adj. 1. De bază, esenţial, fundamental. ✦ (Despre cărţi, manuale etc.) Care cuprinde elementele de bază ale unei ştiinţe. ✧ *Învăţămînt elementar* = prima treaptă a învăţămîntului public, cu caracter obligatoriu, unde se predau elementele de bază ale principalelor discipline. 2. Puţin complicat; simplu, uşor. 3. Care ţine de natură şi de fenomenele ei. — Fr. **élémentaire** (lat. lit. elementarius).

ELÉN, -Ă, *eleni, -e,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine Greciei antice sau populaţiei ei, privitor la Grecia antică sau la populaţia ei. ✦ (Substantivat, f., în forma *elină*) Limba greacă veche. 2. S. m. şi f. Persoană care făcea parte din populaţia de bază a Greciei antice. [Var.: elín, -ă adj.] — Ngr. Hellen (lat. lit. Hellenes).

ELENÍSM s. n. Etapă în istoria societăţii sclavagiste a popoarelor din bazinul Mării Mediterane, cuprinsă între epoca cuceririlor lui Alexandru Macedon şi sfîrşitul secolului I î.e.n. — Fr. **hellénisme** (lat. lit. hellenismus).

ELENÍST, -Ă, *elenişti, -ste,* s. m. şi f. Specialist în studiul limbii şi civilizaţiei elene. — Fr. **helléniste** (< gr.).

ELENÍSTIC, -Ă, *elenistici, -e,* adj. Care aparţine elenismului, privitor la elenism. — Fr. **hellénistique.**

ELEŞTÉU s. n. v. **heleşteu.**

ELEV, -Ă, *elevi, -e,* s. m. şi f. 1. Tînăr(ă) care învaţă într-o şcoală sau care este instruită de cineva; şcolar. 2. Persoană care urmează în concepţii şi acţiuni pe maestrul său; discipol. — Fr. **élève.**

ELEVATÓR, *elevatoare,* s. n. Instalaţie care, fără a se deplasa în timpul lucrului, serveşte la transportarea materialelor grele pe distanţe mici. — Fr. **élévateur** (lat. lit. **elevator, -oris**).

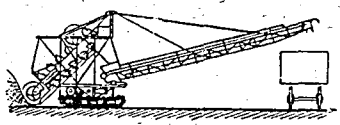

Elevator

ELEVÁŢIE, *elevaţii,* s. f. Reprezentare grafică, la scară, a feţelor exterioare ale unei construcţii, maşini etc., prin proiecţia lor pe un plan vertical. — Fr. **élévation** (lat. lit. **elevatio, -onis**).

ELIBERÁ, *eliberez,* vb. I. Tranz. 1. A da libertatea, a pune în stare de libertate; a înlătura oprimarea; a dezrobi, a descătuşa. ✦ Refl. (Despre militari, ieşit din uz) A fi lăsat la vatră. ✦ Refl. (Despre atomi) A se desprinde dintr-o moleculă, rămînînd în stare liberă. 2. A desărcina, a scoate dintr-o funcţie. 3. A da cuiva (la cerere) un act, un document oficial etc. ✦ A preda o marfă contra bonului de plată achitat. 4. A face liberă o încăpere, un teren etc., a goli, a evacua. — Lat. lit. **eliberare.**

ELIBERÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) elibera.*

ELIBERATÓR, -OÁRE, *eliberatori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care eliberează; dezrobitor. — Din **elibera** (după *liberator*).

ELÍCE, *elice,* s. f. 1. Organ de maşină (avînd forma unor aripi sau a unor lopeţi fixate pe un ax rotativ) care serveşte la punerea în mişcare a unui avion, a unei nave sau a fluidului în care se roteşte. 2. Linie curbă care taie sub un unghi constant generatoarele unui cilindru sau ale unui con. [Var.: **helice** s. f.] — Fr. **hélice** (lat. lit. **helix, -icis**).

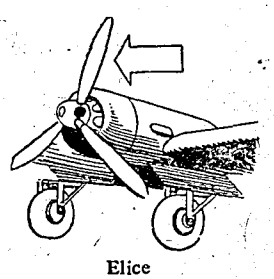

Elice

ELICOÍD s. n. 1. Suprafaţă care conţine tangentele la o elice. 2. Suprafaţă generată de raza unui cilindru, care se sprijină pe o elice cilindrică şi pe axa cilindrului pe care este trasată această elice. — Fr. **hélicoïde** (< gr.).

ELICOIDÁL, -Ă, *elicoidali, -e,* adj. În formă de elice (2). [Pr.: *-co-i-*] — Fr. **hélicoïdal.**

ELICOPTÉR, *elicoptere,* s. n. Aparat de zburat cu motor, a cărui susţinere şi mişcare sînt asigurate de una sau mai multe elice care se rotesc în jurul unor axe aproape verticale; poate ateriza pe un spaţiu extrem de redus. [Var.: **helicoptér** s. n.] — Fr. **hélicoptère** (< gr.).

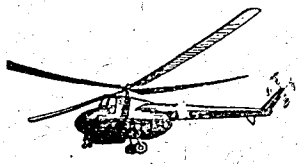

Elicopter

ELIDÁ, *elidez,* vb. I. Tranz. A înlătura, în scris sau în vorbire, vocala finală a unui cuvînt înaintea vocalei iniţiale a cuvîntului următor. — Fr. **élider** (lat. lit. **elidere**).

ELIGÍBIL, -Ă, *eligibili, -e,* adj. Care întruneşte condiţiile spre a putea fi ales într-o funcţie (politică). — Fr. **éligible** (lat. lit. **eligibilis**).

ELIGIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi eligibil. — După fr. **éligibilité.**

ELIMINÁ, *eliminz,* vb. I. Tranz. A îndepărta, a înlătura, a exclude (dintr-o colectivitate, dintr-un ansamblu). — Fr. **éliminer** (lat. lit. **eliminare**).

ELIMINÁRE, *eliminări,* s. f. Acţiunea de *a elimina.*

ELIMINATÓRIU, -IE, *eliminatorii,* adj. Care elimină, care atrage eliminarea. — După fr. **éliminatoire.**

ELÍN, -Ă adj. v. **elen.**

ELINÉSC, -EÁSCĂ, *elineşti,* adj. Elen. — Din **elin** + suf. *-esc.*

ELINÉŞTE adv. În limba elină. — Din **elin** + suf. *-eşte.*

ELÍNICĂ s. f. (Înv.) Limba elină. — Ngr. **ellinike.**

ELÍPSĂ, *elipse,* s. f. 1. Locul geometric al punctelor dintr-un plan pentru care suma distanţelor la două puncte fixe, numite focare, este constantă. 2. Omiterea din vorbire a unor elemente care se subînţeleg sau care nu sînt absolut necesare pentru înţelesul comunicării. — Fr. **ellipse** (lat. lit. **ellipsis**).

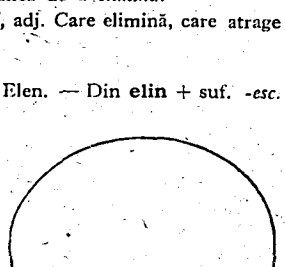

Elipsă

ELIPSOGRÁF, *elipsografe,* s. n. Instrument care serveşte la desenarea elipselor. — Fr. **ellipsographe.**

ELIPSOÍD, *elipsoide,* s. n. Suprafaţă închisă ale cărei secţiuni plane sînt elipse şi care are trei planuri de simetrie, perpendiculare două cîte două. — Fr. **ellipsoïde.**

ELIPSOIDÁL, -Ă, *elipsoidali, -e,* adj. Care are forma unui elipsoid. [Pr.: *-so-i-*] — Fr. **ellipsoïdal.**

ELÍPTIC, -Ă, *eliptici, -e,* adj. 1. În formă de elipsă (1). 2. Care conţine o elipsă (2). — Fr. **elliptique** (< gr.).

ELÍTĂ, *elite,* s. f. (În societatea cu clase antagoniste) Parte a societăţii al cărei membri, avînd o poziţie avantajată, se consideră superiori maselor. ✧ Loc. adj. *De elită* = ales, deosebit. — Fr. **élite.**

ELÍTRĂ, *elitre,* s. f. Fiecare dintre cele două aripi externe (anterioare), tari şi acoperite cu chitină, ale unor insecte. — Fr. **élytre** (< gr.).

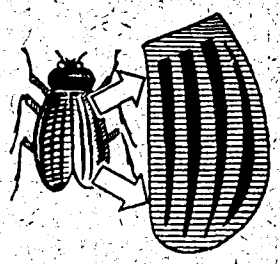

Elitră

ELIXÍR, *elixire,* s. n. 1. Băutură cu proprietăţi miraculoase pe care o căutau în evul mediu alchimiştii; *p. ext.* (azi) băutură scumpă, aleasă. 2. (Farm.) Soluţie alcoolică cu conţinut variabil de zahăr şi cu diverse esenţe sau extracte de plante medicinale; *p. ext.* medicament. — Fr. **élixir.**

ELIZÉU, *elizee,* s. n. Loc unde cei vechi credeau că se duc sufletele oamenilor virtuoşi. ✧ (Adjectival) *Cîmpiile elizee.* — Fr. **élysée** (lat. lit. **elysium**).

ELIZIÚNE, *eliziuni,* s. f. Suprimare a vocalei finale a unui cuvînt înaintea vocalei iniţiale a cuvîntului următor. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **élision** (lat. lit. **elisio, -onis**).

ELOCÍNŢE adj. invar. v. **elocvent.**

ELOCÍNŢĂ s. f. v. **elocvenţă.**

ELOCUŢIÚNE, *elocuţiuni,* s. f. (Rar) 1. Mod de a exprima gîndirea prin cuvinte. ✦ Alegerea şi aşezarea cuvintelor într-un discurs. 2. Parte a retoricii care tratează despre stil. [Pr.: *-ţi-u-*] — Fr. **élocution** (lat. lit. **elocutio, -onis**).

ELOCVÉNT, -Ă, *elocvenţi, -te,* adj. Care are darul de a expune frumos şi convingător. ✦ (Adesea adverbial) Plin de înţeles; grăitor, demonstrativ, expresiv, semnificativ. [Var.: (înv.) **elocinte** adj. invar.] — Fr. **éloquent** (lat. lit. **eloquens, -ntis**).

ELOCVÉNŢĂ s. f. Însuşirea de a fi elocvent. [Var.: (înv.) **elocinţă** s. f.] — Fr. **éloquence** (lat. lit. **eloquentia**).

ELOGIÁ, *elogiez,* vb. I. Tranz. A aduce laude; a lăuda, a preamări. [Pr.: *-gi-a*] — Fr. **élogier.**

ELOGIÉRE, *elogieri,* s. f. Acţiunea de *a elogia;* laudă, preamărire. [Pr.: *-gi-e-*]

ELOGIÓS, -OÁSĂ, *elogioşi, -oase,* adj. Care elogiază. [Pr.: *-gi-os*] — După fr. **élogieux.**

ELÓGIU, *elogii,* s. n. Laudă deosebită, apreciere foarte favorabilă. [Pr.: *-giu*] — Fr. **éloge** (lat. lit. **elogium**).

ELONGÁŢIE, *elongaţii,* s. f. Valoarea, într-un moment dat, a deplasării unui corp faţă de poziţia sa de echilibru. — Fr. **élongation** (lat. lit. **elongatio, -onis**).

ELUCIDÁ, *elucidez,* vb. I. Tranz. A clarifica, a desluşi, a limpezi, a lămuri o problemă. — Fr. **élucider** (lat. lit. **elucidare**).

ELUCIDÁRE s. f. Acţiunea de *a elucida;* lămurire, desluşire, explicare.

ELUCUBRÁŢIE, *elucubraţii,* s. f. Combinaţie haotică de idei absurde; aberaţie. [Var.: **elucubraţiúne** s. f.] — Fr. **élucubration.**

ELUCUBRAŢIÚNE s. f. v. **elucubraţie.**

ELUDÁ, *eludez,* vb. I. Tranz. A ocoli, a evita, a ignora intenţionat. — Fr. **éluder** (lat. lit. **eludere**).

ELUDÁRE, *eludări,* s. f. Acţiunea de *a eluda* şi rezultatul ei.

ELUVIÁL, -Ă, *eluviali, -e,* adj. (Despre soluri) Care s-a diferenţiat prin eluvionare. [Pr.: *-vi-al*] — Fr. **éluvial.**

ELUVIONÁRE, *eluvionări,* s. f. Fenomenul de ridicare a sărurilor în soluţie şi a substanţelor coloidale (care se găsesc în dispersie coloidală), din părţile inferioare ale unui sol spre cele superioare. [Pr.: *-vi-o-*] — După fr. **éluvionnement.**

ELÚVIU, *eluvii,* s. n. Totalitatea materialelor rămase pe loc în urma procesului de alterare şi dezagregare a rocilor. — Fr. **éluvium.**

ELVÉTIC, -Ă, *elvetici, -e,* adj. (Rar) Elveţian. — Fr. **helvétique.**

ELVEŢIÁN, -Ă, *elveţieni, -e,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine Elveţiei sau populaţiei ei, privitor la Elveţia sau la populaţia ei. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Elveţiei. [Pr.: *-ţi-an*] — Din **Elveţia** + suf. *-ean.*

ELVEŢIÁNCĂ, *elveţience,* s. f. Femeie care face parte din populaţia de bază a Elveţiei. [Pr.: *-ţi-an-*] — Din **elveţian** + suf. *-că.*

EMÁIL, *emailuri,* s. n. Smalţ. — Fr. **émail.**

EMAILÁ, *emailez,* vb. I. Tranz. A smălţui. [Pr.: *-mai-*] — După fr. **émailler.**

EMAILÁRE, *emailări,* s. f. Acţiunea de *a emaila;* smălţuire. [Pr.: *-mai-*]

EMAILÁT, -Ă, *emailaţi, -te,* adj. Acoperit cu email; smălţuit. [Pr.: *-mai-*] — V. *emăila.*

EMAILÓR, -OÁRE, *emailori, -oare,* s. m. şi f. Persoană specializată în lucrări de emailare; smălţuitor. [Pr.: *-mai-*] — După fr. **émailleur.**

EMANÁ, *emán*, vb. I. 1. Tranz. A degaja, a împrăștia un gaz, vapori, un miros etc. 2. Intranz. A proveni, a veni de la...; a izvorî, a-și avea originea. — Fr. **émaner** (lat. lit. **emanare**).

EMANÁRE, *emanări*, s. f. Acțiunea de *a emana*.

EMANÁȚIE, *emanații*, s. f. 1. Emitere, degajare (de gaze sau de vapori); (concr.) ceea ce se degajă. 2. Gaz obținut prin dezintegrarea radiului, toriului sau actiniului. [Var.: (înv.) **emanațiúne** s. f.] — Fr. **émanation** (lat. lit. **emanatio, -onis**).

EMANAȚIÚNE s. f. v. **emanație**.

EMANCIPÁ, *emancipez*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A(-și) cîștiga sau a face să-și cîștige independența; a (se) elibera; (în special) a (se) elibera din starea de iobăgie. ✦ Refl. (Despre copii și adolescenți) A-și lua unele libertăți nepotrivite cu vîrsta lui. 2. Tranz. (Înv.) A scoate un minor de sub tutela părintească sau a tutorelui și a-i acorda, înainte de a ajunge la majorat, o parte din drepturile unui major. — Fr. **émanciper** (lat. lit. **emancipare**).

EMANCIPÁRE, *emancipări*, s. f. Acțiunea de *a (se) emancipa* și rezultatul ei.

EMANCIPÁT, -Ă, *emancipați, -te*, adj. 1. Care nu mai depinde de cineva sau de ceva, care a devenit liber, independent. ✦ (Despre copii și adolescenți) Care și-a luat unele libertăți nepotrivite cu vîrsta lui. 2. (Înv.) Scos, înainte de majorat, de sub autoritatea părintească sau a tutorelui. — V. *emancipa*.

EMANCIPÁȚIE s. f. (Înv.) Emancipare. — Fr. **émancipation** (lat. lit. **emancipatio, -onis**).

EMBARGÓ, *embargouri*, s. n. Măsură prin care un stat interzice navelor altui stat, cu care se află în conflict, să părăsească porturile sale. ✦ Reținere, în caz de conflict, a bunurilor aparținînd unui stat străin. — Fr. **embargo**.

EMBATÍC, *embaticuri*, s. n. (Înv.) Formă de arendare a unei proprietăți pe termen lung, în care arendașul se bucura de toate drepturile de proprietate. — Ngr. **embatikion**.

EMBATICÁR, *embaticari*, s. m. (Înv.) Persoană care ține o proprietate cu embatic. — Din **embatic** + suf. *-ar*.

EMBLÉMĂ, *embleme*, s. f. Obiect, imagine care poartă în mod convențional un anumit înțeles. — Fr. **emblème** (lat. lit. **emblema**).

EMBOLÍE, *embolii*, s. f. Astuparea unui vas sanguin cu un cheag de sînge. — Fr. **embolie** (< gr.).

EMBRIOLOGÍE s. f. Parte a biologiei care se ocupă cu studiul embrionului în toate fazele dezvoltării lui. [Pr.: *-bri-o-*] — Fr. **embryologie**.

EMBRIÓN, *embrioni*, s. m. 1. Nume dat oricărui organism, din momentul fecundării ovulului pînă în momentul cînd toate organele sînt deplin formate. ✦ Germen al unei plante, existent în sămînța din care planta va lua naștere prin germinație. 2. Fig. Început al unui lucru, al unei acțiuni etc.; prima fază a dezvoltării. [Pr.: *-bri-on*] — Fr. **embryon** (< gr.).

EMBRIONÁR, -Ă, *embrionari, -e*, adj. 1. De embrion, privitor la embrion, ca un embrion. ✧ *Dezvoltare embrionară* = creșterea germenului în interiorul oului sau în corpul mamei. 2. Fig. Abia născut, abia ivit; la începutul dezvoltării sale. [Pr.: *-bri-o-*] — După fr. **embryonnaire**.

EMERGÉNT, -Ă, *emergenți, -te*, adj. (Despre un corp) Care iese parțial dintr-un fluid; (despre radiații) care iese dintr-un mediu. — Fr. **émergent** (lat. lit. **emergens, -ntis**).

EMERGÉNȚĂ, *emergențe*, s. f. Ieșirea parțială a unui corp dintr-un fluid sau a unei radiații dintr-un mediu. — După fr. **émergence**.

EMERÍ s. n. (Rar) Șmirghel. — Fr. **émeri**.

EMERÍT, -Ă, *emeriți, -te*, adj. (În expr.) *Maestru* (sau *artist, profesor, medic* etc.) *emerit* = titlu onorific acordat de către Prezidiul Marii Adunări Naționale unui artist, unui profesor, unui medic etc. care s-a distins în mod deosebit în activitatea sa. ✦ Experimentat, versat, priceput. — Fr. **émérite** (lat. lit. **emeritus**).

EMERSIÚNE, *emersiuni*, s. f. Ieșirea parțială a unui corp dintr-un lichid în care a fost cufundat. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **émersion** (lat. lit. **emersio, -onis**).

EMETÍC s. n. Tartrat de antimoniu și potasiu, întrebuințat în industria textilă ca mordant, la prepararea lacurilor și în medicină. — Fr. **émétique** (lat. lit. **emeticus**).

EMFÁTIC, -Ă, *emfatici, -e*, adj. (Adesea adverbial) Plin de emfază; nenatural, pretențios, bombastic. — Fr. **emphatique** (< gr.).

EMFÁZĂ s. f. Atitudine nenaturală, pretențioasă; exagerare, afectare. — Fr. **emphase** (lat. lit. **emphasis**).

EMFIZÉM, *emfizeme*, s. n. Umflătură rezultată din infiltrarea aerului sau din dezvoltarea unui gaz în țesutul celular al unor organe sau sub piele. ✧ *Emfizem pulmonar* = dilatare a plămînilor provocată de pierderea elasticității țesutului pulmonar. — Fr. **emphysème** (< gr.).

EMICÍCLU s. n. v. **hemiciclu**.

EMICLÍC, *emiclicuri*, s. n. (Înv.) Tain, mîncare. — Tc. **yemeklik**.

EMIGRÁ, *emigrez*, vb. I. Intranz. A pleca din patrie și a se stabili (definitiv sau temporar) în altă țară; a se expatria. — Fr. **émigrer** (lat. lit. **emigrare**).

EMIGRÁNT, -Ă, *emigranți, -te*, s. m. și f. Persoană care emigrează. — Fr. **émigrant**.

EMIGRÁRE, *emigrări*, s. f. Acțiunea de *a emigra* și rezultatul ei; expatriere.

EMIGRÁT, -Ă, *emigrați, -te*, s. m. și f. Emigrant (politic). — După fr. **émigré**.

EMIGRÁȚIE, (rar) *emigrații*, s. f. 1. Situația în care se găsește o persoană emigrată. 2. Timpul cît cineva este emigrat. 3. Totalitatea persoanelor emigrate din aceeași țară, în același loc, într-o anumită epocă. 4. (Rar) Emigrare, expatriere. [Var.: **emigrațiúne** s. f.] — Fr. **émigration** (lat. lit. **emigratio, -onis**).

EMIGRAȚIÚNE s. f. v. **emigrație**.

EMINAMÉNTE adv. În gradul cel mai înalt, prin excelență. — Fr. **éminemment**.

EMINÉNT, -Ă, *eminenți, -te*, adj. Care se distinge prin calități (intelectuale) deosebite; excepțional, remarcabil. — Fr. **éminent** (lat. lit. **eminens, -ntis**).

EMINÉNȚĂ, *eminențe*, s. f. (Urmat de un pronume posesiv) Titlu dat cardinalilor și (în trecut) episcopilor catolici. — Fr. **éminence** (lat. lit. **eminentia**).

EMINESCIÁN, -Ă, *eminescieni, -e*, adj. Care aparține lui Eminescu, privitor la Eminescu, în genul operei lui Eminescu. [Pr.: *-ci-an*] — Din **Eminescu** + suf. *-ian*.

EMÍR, *emiri*, s. m. Titlu dat unui guvernator sau unui principe domnitor în unele țări musulmane. — Fr. **émir**.

EMISÁR[1], *emisare*, s. n. Canal sau conductă care servește la îndepărtarea apelor adunate într-un loc. — După fr. **emissaire**.

EMISÁR[2], *emisari*, s. m. Trimis al unei organizații politice sau al unui stat, cu o misiune secretă; *p. ext.* persoană trimisă undeva cu o misiune oarecare. — Fr. **émissaire** (lat. lit. **emissarius**).

EMISFÉRĂ, *emisfere*, s. f. 1. (Geom.) Jumătatea unei sfere. 2. Fiecare dintre cele două jumătăți ale globului pămîntesc, determinate de primul meridian sau de ecuator. ✦ Fiecare dintre cele două jumătăți ale sferei cerești. 3. (În expr.) *Emisferă cerebrală* = fiecare dintre cele două jumătăți ale creierului mare. — Fr. **hémisphère** (lat. lit. **hemisphaerium**).

EMISFÉRIC, -Ă, *emisferici, -e*, adj. În formă de emisferă. — Fr. **hémisphérique**.

EMISIÚNE, *emisiuni*, s. f. 1. Punere în circulație de către stat a hîrtiilor de valoare, a bancnotelor etc. 2. Producere de către un corp a unor gaze sau a unor radiații care se pot propaga în mediul înconjurător. 3. Producerea unui semnal în telecomunicații. 4. Program transmis prin radio într-o ordine dinainte stabilită. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **émission** (lat. lit. **emissio, -onis**).

EMISTÍH, *emistihuri*, s. n. Fiecare dintre cele două jumătăți ale unui vers (despărțite prin cezură). — Fr. **hémistiche** (lat. lit. **hemistichium**).

EMÍTE, *emit*, vb. III. Tranz. 1. A enunța, a exprima, a lansa o părere, o teorie etc. 2. A elabora, a scoate, a da o lege, un decret etc. ✦ A pune în circulație o bancnotă, o hîrtie de valoare etc. 3. A produce radiații care se pot propaga în mediul înconjurător. — Lat. lit. **emittere**.

EMITÉNT, -Ă, *emitenți, -te*, adj. Care emite hîrtii de valoare, bancnote etc. — Lat. lit. **emittens, -ntis**.

EMÍTERE, *emiteri*, s. f. Faptul de *a emite*.

EMIȚĂTÓR, -OÁRE, *emițători, -oare*, adj. Care emite. ✧ *Post emițător* = post de radioemisiune. ✦ (Substantivat, n.) Dispozitiv sau instalație care emite unde sonore ori electromagnetice sau impulsii de curent. — Din **emite** + suf. *-(ă)tor* (după fr. *émetteur*).

EMOLIÉNT, -Ă, *emolienți, -te*, adj. Care are proprietatea de a muia țesuturile congestionate sau înăsprite. ✧ (Substantivat, n.) *Lanolina este un emolient*. [Pr.: *-li-ent*] — Fr. **émollient** (lat. lit. **emolllens, -ntis**).

EMOTÍV, -Ă, *emotivi, -e*, adj. 1. Care se referă la emoție. 2. Care se emoționează ușor; sensibil, impresionabil. — Fr. **émotif**.

EMOTIVITÁTE s. f. Faptul de a se emționa ușor; stare emotivă; însușirea de a fi emotiv. — După fr. **émotivité**.

EMÓȚIE, *emoții*, s. f. Reacție afectivă puternică și uneori neașteptată, adesea cu modificări în activitățile organismului, care oglindește atitudinea individului față de realitate. [Var.: **emoțiúne** s. f.] — Fr. **émotion**.

EMOȚIONÁ, *emoționez*, vb. I. Tranz. și refl. A produce, a provoca o emoție sau a fi cuprins de o emoție. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **émotionner**.

EMOȚIONÁL, -Ă, *emoționali, -e*, adj. Care e propriu emoțiilor; provocat de o emoție; care produce emoție. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **emoție**.

EMOȚIONÁNT, -Ă, *emoționanți, -te*, adj. Care emoționează; mișcător. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **émotionnant**.

EMOȚIONÁT, -Ă, *emoționați, -te*, adj. Cuprins de emoție; mișcat. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *emționa*.

EMOȚIÚNE s. f. v. **emoție**.

EMPIRÉU s. n. (În mitologia greco-romană) Partea cea mai de sus a bolții cerești, unde se credea că se află locașul zeilor. — Fr. **empyrée** (< gr.).

EMPÍRIC, -Ă, *empirici, -e*, adj. Care privește empirismul, care are la bază empirismul; bazat (numai) pe experiență. — Fr. **empirique** (lat. lit. **empiricus**).

EMPIRIOCRÍTIC, -Ă, *empiriocritici, -e*, adj. Care ține de empiriocriticism, propriu empiriocriticismului. [Pr.: *-ri-o-*] — Din **empiriocriticism**.

EMPIRIOCRITICÍSM s. n. Curent filozofic idealist de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, care neagă existența obiectivă a lumii materiale

și consideră lucrurile ca fenomene ale conștiinței, ca simple complexe de senzații. [Pr.: *-ri-o-*] — Rus **empiriokriticizm.**

EMPIRÍSM s. n. 1. Curent filozofic care consideră experiența senzorială ca unica sursă a cunoașterii și a cunoștințelor. 2. Folosire exclusivă a experienței într-un domeniu oarecare de activitate, subapreciere a rolului teoriei sau al abstracției științifice. — Fr. **empirisme.**

EMPIRÍST, -Ă, *empiriști, -ste,* s. m. și f. Adept, partizan al empirismului. — Fr. **empiriste.**

EMPLÁSTRU, *emplastre,* s. n. Plasture. — Lat. lit. **emplastrum.**

EMÚL, *emuli,* s. m. Persoană care se străduiește să egaleze sau să întreacă pe cineva într-un domeniu de activitate; rival, concurent. — Fr. **émule** (lat. lit. **aemulus**).

EMULÁȚIE, *emulații,* s. f. Străduință de a egala sau de a întrece pe cineva într-un domeniu de activitate; întrecere. — Fr. **émulation** (lat. lit. **aemulatio, -onis**).

EMÚLSIE, *emulsii,* s. f. Amestec lichid al unor particule insolubile, care servește la obținerea unui preparat nou. ✦ Strat sensibil la acțiunea luminii, depus pe plăcile și filmele fotografice. — Fr. **émulsion.**

EMULSIONÁ, *emulsionez,* vb. I. Intranz. și tranz. A forma sau a prepara o emulsie. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **émulsionner.**

EMULSIONÁRE, *emulsionări,* s. f. Acțiunea de *a emulsiona.* [Pr.: *-si-o-*]

EMULSÓR, *emulsoare,* s. n. Aparat care servește la prepararea emulsiilor. — După fr. **émulseur.**

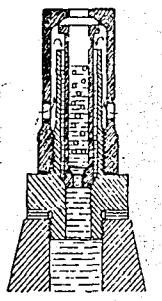

Emulsor

ENCEFÁL, *encefale,* s. n. Creier (1). — Fr. **encéphale** (< gr.).

ENCEFÁLIC, -Ă, *encefalici, -e,* adj. Care aparține encefalului, privitor la encefal. — Fr. **encéphalique.**

ENCEFALÍTĂ, *encefalite,* s. f. Boală cauzată de inflamarea encefalului. — Fr. **encéphalite.**

ENCEFALOÍD, -Ă, *encefaloizi, -de,* adj. Care are sinuozități și o consistență asemănătoare cu a encefalului. — Fr. **encéphaloïde** (< gr.).

ENCÍCLICĂ, *enciclice,* s. f. Circulară oficială trimisă de papă preoților sau episcopilor catolici. — Fr. **encyclique** (< gr.).

ENCICLOPÉDIC, -Ă, *enciclopedici, -e,* adj. Care are caracter de enciclopedie; *p. ext.* vast, cuprinzător. — Fr. **encyclopédique.**

ENCICLOPEDÍE, *enciclopedii,* s. f. Tip de dicționar (de mari proporții) care dă indicații precise și ample din toate domeniile sau dintr-un anumit domeniu de cunoștințe. — Fr. **encyclopédie** (< gr.).

ENCICLOPEDÍST, -Ă, *enciclopediști, -ste,* s. m. și f. 1. Nume dat gînditorilor progresiști, precursori ai revoluției franceze burgheze de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, care s-au grupat în scopul editării unei enciclopedii. 2. (Rar) Persoană care are cunoștințe enciclopedice. — Fr. **encyclopédiste.**

ENCLÁVĂ, *enclave,* s. f. Nume dat fragmentelor de roci înglobate în masa rocilor eruptive. — Fr. **enclave.**

ENCLÍTIC, -Ă, *enclitici, -e,* adj. (Gram.; despre cuvinte) Care este legat de un cuvînt precedent, făcînd corp cu el și fiind lipsit de accent propriu. ✧ *Articol enclitic* = articol hotărît. — Fr. **enclitique** (lat. lit. **encliticus**).

ENCÓMION, *encomioane,* s. n. (Grecism înv.) Cuvîntare de laudă, de elogiu. [Pr.: *-mi-on*] — Ngr. **enkomion.**

ENDECAGÓN, *endecagoane,* s. n. Poligon cu unsprezece laturi. — Fr. (h)**endécagone** (< gr.).

ENDECASILÁBIC, -Ă, *endecasilabici, -e,* adj. (Despre versuri) Care are unsprezece silabe. — După fr. (h)**endécasyllabe** (lat. lit. **hendecasyllabus**).

ENDÉMIC, -Ă, *endemici, -e,* adj. (Despre unele boli) Care are cauze locale, specifice unei regiuni. — Fr. **endémique.**

ENDEMÍE, *endemii,* s. f. Boală care izbucnește periodic în aceleași regiuni. — Fr. **endémie** (< gr.).

ENDOCÁRD, *endocarduri,* s. n. Membrană subțire care căptușește cavitățile inimii. — Fr. **endocarde.**

ENDOCARDÍTĂ, *endocardite,* s. f. Boală care constă în inflamarea endocardului. — Fr. **endocardite.**

ENDOCÁRP, *endocarpuri,* s. n. Țesut tare care îmbracă sămînța unor fructe ca: prunele, cireșele etc. — Fr. **endocarpe.**

ENDOCRÍN, -Ă, *endocrini, -e,* adj. (În expr.) *Glandă endocrină* = glandă care își varsă direct în sînge secrețiile care conțin hormoni; glandă cu secreție internă. ✦ Care aparține glandelor endocrine, privitor la glandele endocrine. — Fr. **endocrine.**

ENDOCRINOLÓG, -Ă, *endocrinologi, -e,* s. m. și f. Specialist în endocrinologie. — Din **endocrinologie** (după *bacteriologie: bacteriolog*).

ENDOCRINOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care studiază glandele endocrine și funcțiile lor. — Fr. **endocrinologie** (< gr.).

ENDOCRINOTERAPÍE s. f. Tratament medical cu substanțe extrase din glandele endocrine. — Fr. **endocrinothérapie** (< gr.).

ENDODÉRM, *endoderme,* s. n. Foița interioară a embrionului animalelor superioare, în prima fază de dezvoltare. ✦ Stratul interior al scoarței unei tulpini sau al unei rădăcini. — Fr. **endoderme** (< gr.).

ENDOGÉN, -Ă, *endogeni, -e,* adj. (Despre organele plantelor sau ale animalelor) De origine internă, născut și dezvoltat în interiorul unui țesut străin și ieșit la iveală mai tîrziu. ✦ (Despre fenomene geologice) Provocat de forțe care provin din interiorul pămîntului. — Fr. **endogène.**

ENDOLÍMFĂ s. f. Lichid care se află în labirintul urechii interne. — Fr. **endolymphe** (< gr.).

ENDÓSMOZĂ s. f. Fenomen de trecere a unui lichid printr-o membrană din mediul exterior acesteia în spațiul mărginit de membrană. — Fr. **endosmose** (< gr.).

ENDOTÉRMIC, -Ă, *endotermici, -e,* adj. (Despre unele fenomene fizice sau chimice) Care se produce cu absorbție de căldură. — Fr. **endothermique** (< gr.).

ENERGÉTIC, -Ă, *energetici, -e,* adj. Privitor la producerea și la folosirea diferitelor forme de energie. — Fr. **énergétique** (< gr.).

ENERGÉTICĂ s. f. Ramură a fizicii care studiază fenomenele produse în sistemele fizice din punctul de vedere al transformărilor de energie dintr-o formă în alta; ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul surselor și posibilităților tehnico-economice de exploatare și utilizare a diferitelor forme de energie. — Fr. **énergétique.**

ENÉRGIC, -Ă, *energici, -e,* adj. (Adesea adverbial) Plin de vigoare de energie (2); hotărît, viguros; care oglindește, exprimă energie (2). ✦ (Despre medicamente) Cu acțiune promptă; eficace. — Fr. **énergique.**

ENERGÍE, *energii,* s. f. 1. Capacitatea unui sistem fizic de a efectua lucru mecanic în trecerea dintr-o stare dată în altă stare dată. 2. Forță, putere, tărie, vigoare, capacitate de a acționa. — Fr. **énergie** (lat. lit. **energia**).

ENERVÁ, *enervez,* vb. I. Tranz. și refl. A face să-și piardă sau a-și pierde calmul, a-și ieși sau a scoate pe cineva din fire; a (se) înfuria, a (se) irita. — Fr. **énerver.**

ENERVÁNT, -Ă, *enervanți, -te,* adj. Care enervează; supărător, iritant. — Fr. **énervant.**

ENERVÁRE, *enervări,* s. f. Tensiune nervoasă caracterizată prin neliniște, nerăbdare, agitație; iritare. — V. *enerva.*

ENERVÁT, -Ă, *enervați, -te,* adj. În stare de iritare; scos din fire; nervos, iritat. — V. *enerva.*

ENGLÉZ[1], *englezi,* s. m. Persoană care face parte din populația de bază a Angliei. — It. **inglese.**

ENGLÉZ[2], **-Ă,** *englezi, -e,* adj. Care aparține Angliei sau populației ei, privitor la Anglia sau la populația ei; britanic. ✦ (Substantivat, f.) Limba engleză. — It. **inglese.**

ENGLEZÉSC, -EÁSCĂ, *englezești,* adj. Care aparține englezilor sau Angliei, privitor la englezi sau la Anglia. — Din **englez**[2] + suf. *-esc.*

ENGLEZÉȘTE adv. Ca englezii, în limba engleză. ✧ Expr. *A o șterge* (sau *a pleca) englezește* = a pleca repede și pe neobservate. — Din **englez**[2] + suf. *-ește.*

ENGLEZOÁICĂ, *englezoaice,* s. f. Femeie care face parte din populația de bază a Angliei. [Pr.: *-zoai-*] — Din **englez**[1] + suf. *-oaică.*

ENGÓLPION, *engolpioane,* s. n. Iconiță lucrată dintr-un metal prețios sau din smalț, pe care o poartă arhiereii atîrnată de gît. — Ngr. **enkolpion.**

ENIGMÁTIC, -Ă, *enigmatici, -e,* adj. Care constituie sau ascunde o enigmă, greu de înțeles; tainic, misterios. — Fr. **énigmatique** (lat. lit. **aenigmaticus**).

ENÍGMĂ, *enigme,* s. f. Lucru greu de înțeles, nelămurit, ascuns; taină, mister. ✦ Ghicitoare, șaradă. — Fr. **énigme** (lat. lit. **aenigma**).

ENOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu vinificația și cu studiul produselor derivate ale viei și ale vinului. [Var.: **oenologíe** s. f.] — Fr. **oenologie** (< gr.).

ENORIÁȘ, -Ă, *enoriași, -e,* s. m. și f. Persoană care, practicînd un cult, ține de o anumită parohie. [Pr.: *-ri-aș*] — Din **enorie** + suf. *-aș.*

ENORÍE, *enorii,* s. f. Parohie. — Ngr. **enoria.**

ENÓRM, -Ă, *enormi, -e,* adj. Foarte mare, imens, uriaș, colosal. ✦ (Adverbial) a) Foarte mult. b) (Urmat de determinări adjectivale introduse prin prep. «de», formează superlativul acestora) Extrem de..., extraordinar de... — Fr. **énorme** (lat. lit. **enormis**).

ENORMITÁTE, *enormități,* s. f. Lucru de necrezut; exagerare, absurditate. — Fr. **énormité** (lat. lit. **enormitas, -atis**).

ENTERÍTĂ, *enterite,* s. f. Boală care constă în inflamația mucoasei care căptușește intestinul. — Fr. **entérite** (< gr.).

ENTEROCOLÍTĂ, *enterocolite,* s. f. Boală care constă în inflamația intestinului subțire și a colonului. — Fr. **entérocolite.**

ENTIMÉMĂ, *entimeme,* s. f. (Logică) Formă prescurtată de silogism, în care una dintre premise sau concluzia nu este exprimată, ci subînțeleasă. — Fr. **enthymème** (lat. lit. **enthymema**).

ENTITÁTE, *entități,* s. f. Conținut de sine stătător, existență delimitată (ca întindere, importanță, valoare etc.). — Fr. **entité** (lat. lit. **entitas, -atis**).

ENTOMOLÓG, *entomologi,* s. m. Specialist în entomologie. — It. **entomologo** (< gr.).

ENTOMOLÓGIC, -Ă, *entomologici, -e,* adj. Care aparține entomologiei, privitor la entomologie. — Fr. **entomologique.**

ENTOMOLOGÍE s. f. Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul insectelor. — Fr. **entomologie** (< gr.).

ENTOMOLOGÍST, *entomologiști,* s. m. (Rar) Entomolog. — Fr. **entomologiste.**

ENTÓRSĂ, *entorse*, s. f. Leziune traumatică a unei articulații cauzată de extensiunea bruscă sau de ruperea unor ligamente. — Fr. **entorse.**

ENTOZOÁR, *entozoare*, s. n. (La pl.) Nume generic dat animalelor care trăiesc ca parazite în interiorul unei vietăți; (și la sg.) animal din această categorie. [Pr.: *-zo-ar*] — După fr. **entozoaires** (< gr.).

ENTROPÍE, *entropii*, s. f. Mărime de stare termică a sistemelor fizice, care crește în cursul oricărei transformări ireversibile a lor și rămîne constantă în cursul oricărei transformări reversibile. — Fr. **entropie.**

ENTUZIÁSM s. n. Stare de însuflețire puternică; avînt, înflăcărare. [Pr.: *-zi-asm*] — Fr. **enthousiasme** (< gr.).

ENTUZIASMÁ, *entuziasmez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) însufleți, a (se) înflăcăra. [Pr.: *-zi-as-*] — Fr. **enthousiasmer.**

ENTUZIASMÁT, -Ă, *entuziasmați, -te*, adj. Cuprins de entuziasm; însuflețit, înflăcărat. [Pr.: *-zi-as-*] — V. *entuziasma.*

ENTUZIÁST, -Ă, *entuziaști, -ste*, adj. (Adesea substantivat) Stăpînit de entuziasm, gata să se devoteze unei idei, unei cauze mari; care dovedește entuziasm. [Pr.: *-zi-ast*] — Fr. **enthousiaste.**

ENUMERÁ, *enúmăr*, vb. I. Tranz. A număra unul cîte unul, a numi rînd pe rînd; a înșira. — Fr. **énumérer** (lat. lit. **enumerare**).

ENUMERÁRE, *enumerări*, s. f. Acțiunea de *a enumera* și rezultatul ei; înșirare.

ENUMERATÍV, -Ă, *enumerativi, -e*, adj. Care conține o enumerare, privitor la o enumerare. — Fr. **énumératif.**

ENUMERÁȚIE, *enumerații*, s. f. 1. Enumerare. 2. Figură de stil care constă în înșirarea unor argumente, fapte etc. privitoare la aceeași împrejurare sau temă. ✦ (Înv.) Parte a unui discurs care precedă perorația și în care autorul recapitulează argumentele expuse anterior. — Fr. **énumération** (lat. lit. **enumeratio, -onis**).

ENÚNȚ, *enunțuri*, s. n. Formulare a datelor unei probleme; formulă prin care se exprimă ceva. — Fr. **énoncé** (după *anunț*).

ENUNȚÁ, *enúnț*, vb. I. Tranz. A formula, a exprima, a expune o idee, o teorie etc. — Fr. **énoncer** (lat. lit. **enuntiare**).

ENUNȚÁRE, *enunțări*, s. f. Acțiunea de *a enunța* și rezultatul ei; formulare, exprimare, expunere.

ENUNȚIATÍVĂ, *enunțiative*, adj. f. (În expr.) *Propoziție enunțiativă* = propoziție care cuprinde relatarea în mod obiectiv, fără participarea afectului, a unei constatări sau a unei observații. [Pr.: *-ți-a-*] — Fr. **énonciatif** (lat. lit. **enuntiativus**).

ENZÍMĂ, *enzime*, s. f. Substanță produsă de anumite celule vii, care are acțiune catalitică în multe reacții din chimia organică. — Fr. **enzyme** (< gr.).

EOCÉN s. n. Epocă geologică cuprinsă în partea inferioară a perioadei paleogene, caracterizată prin dezvoltarea numuliților; numulitic. [Pr.: *e-o-*] — Fr. **éocène** (< gr.).

EOLIÁN, -Ă, *eolieni, -e*, adj. Care este acționat sau produs de vînt. ✦ *Formație eoliană* = formație geologică a cărei origine se datorește acțiunii de transport, de sedimentare sau de eroziune a vîntului. [Pr.: *e-o-li-an*] — Fr. **éolien.**

EOLÍTIC, -Ă, *eolitici, -e*, adj. Care aparține epocii pietrei cioplite, privitor la epoca pietrei cioplite. ✦ (Substantivat, n.) Epoca pietrei cioplite. [Pr.: *e-o-*] — Fr. **éolithique.**

EOLOTRÓP, -Ă, *eolotropi, -e*, adj. (Despre unele corpuri, substanțe etc., în opoziție cu *izotrop*) Care nu prezintă proprietăți identice în toate direcțiile. [Pr.: *e-o-*] — Fr. **éolotrope.**

EOLOTRÓPIE, *eolotropii*, s. f. Proprietatea de a fi eolotrop. [Pr.: *e-o-*] — Fr. **éolotropie.**

EPARHIÁL, -Ă, *eparhiali, -e*, adj. Care aparține eparhiei, privitor la eparhie. [Pr.: *-hi-al*] — Din **eparhie** + suf. *-al.*

EPARHÍE, *eparhii*, s. f. Diviziune administrativă bisericească avînd ca șef un episcop; episcopie. — Ngr. **eparhia.**

EPATÁ, *epatez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A uimi, a impresiona prin purtare, atitudine sau ținută neobișnuită, extravagantă. — Fr. **épater.**

EPÁVĂ, *epave*, s. f. Rămășiță a unei nave distruse sau naufragiate. ✦ Fig. Persoană ajunsă într-o stare fizică sau morală mizerabilă. — Fr. **épave.**

EPENTÉTIC, -Ă, *epentetici, -e*, adj. (Despre sunete) Apărut prin epenteză. — Fr. **épenthétique.**

EPENTÉZĂ, *epenteze*, s. f. Fenomen fonetic constînd în apariția, în interiorul unui cuvînt, a unui sunet nou. — Fr. **épenthèse** (lat. lit. **epenthesis**).

ÉPIC, -Ă, *epici, -e*, adj. Care exprimă, în formă de narațiune, idei, sentimente etc. ale eroilor unei întîmplări reale sau imaginare. ✧ *Gen epic* = unul dintre principalele genuri literare, care cuprinde diverse specii de narațiuni în versuri și proză: balada, epopeea, nuvela, romanul etc. ✦ Fig. De proporții vaste; grandios. — Fr. **épique** (lat. lit. **epicus**).

EPICÁRP, (rar) *epicarpuri*, s. n. Membrană subțire care acoperă fructul unei plante. — Fr. **épicarpe.**

EPICÉN, *epicene*, adj. n. (Despre substantive nume de ființe) Care are aceeași formă pentru desemnarea ambelor sexe. — Fr. **épicène** (lat. lit. **epicoenus**).

EPICÉNTRU, *epicentre*, s. n. Loc de pe suprafața globului situat deasupra focarului unui cutremur. — Fr. **épicentre** (< gr.).

EPICHERÉMĂ, *epichereme*, s. f. (Logică) Silogism în care premisele apar amplificate prin adaosuri de motivări suplimentare. — Fr. **épichérème** (lat. lit. **epicherema**).

EPICURIÁN, -Ă, *epicurieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. (Adesea substantivat) Care ține de epicurism, care aderă la epicurism. 2. S. m. și f. (Depr.) Persoană înclinată spre plăceri. [Pr.: *-ri-an*] — Fr. **épicurien.**

EPICURÍSM s. n. Doctrină materialistă (aparținînd lui Epicur) care explica lumea, fenomenele, cunoașterea în chip raționalist-materialist și combătea misticismul, dar care susținea totodată o teorie etică a fericirii raționale la baza căreia stă repaosul, liniștea și satisfacția individualistă, egoistă. — Fr. **épicurisme.**

EPIDÉMIC, -Ă, *epidemici, -e*, adj. (Despre unele boli) Cu caracter de epidemie; contagios. — Fr. **épidémique.**

EPIDEMÍE, *epidemii*, s. f. Boală infecțioasă care se extinde, prin contaminare, la un număr mare de persoane dintr-o localitate, regiune etc.; molimă. — Fr. **épidémie** (lat. lit. **epidemia**).

EPIDEMIOLOGÍE s. f. Știință care studiază cauzele și natura epidemiilor, precum și măsurile menite a le preveni și combate. [Pr.: *-mi-o-*] — Fr. **épidémiologie.**

EPIDÉRMĂ, *epiderme*, s. f. Strat exterior, superficial, care acoperă derma și formează, împreună cu aceasta, pielea care învelește corpul omului și al animalelor superioare. ✦ Țesutul exterior de protecție al plantelor. — Fr. **épiderme** (lat. lit. **epidermis**).

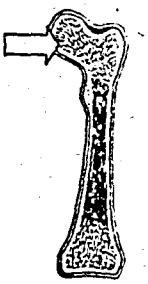

Epifiză (1)

EPIDÉRMIC, -Ă, *epidermici, -e*, adj. Care aparține epidermei, privitor la epidermă, de natura epidermei. — Fr. **épidermique.**

EPIDIASCÓP, *epidiascoape*, s. n. Aparat care servește la proiectarea pe un ecran a unei figuri iluminate. [Pr.: *-di-as-*] — Fr. **épidiascope.**

EPIFÍZĂ, *epifize*, s. f. 1. Capătul oaselor lungi, format din țesut spongios. 2. Glanda pineală. — Fr. **épiphyse** (< gr.).

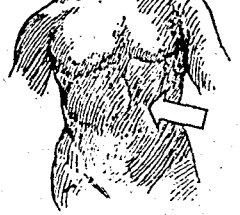

Epigastru

EPIGÁSTRIC, -Ă, *epigastrici, -e*, adj. Care ține de epigastru, privitor la epigastru. — Fr. **épigastrique.**

EPIGÁSTRU s. n. Partea superioară a abdomenului, cuprinsă între coaste și ombilic; (pop.) lingurea. — Fr. **épigastre** (< gr.).

EPIGENÉTIC, -Ă, *epigenetici, -e*, adj. (Despre un depozit de minereu) Care e mai recent decît rocile în care e cuprins. — Fr. **épigénétique.**

EPIGLÓTĂ, *epiglote*, s. f. Membrană fibro-cartilaginoasă, așezată în partea superioară a laringelui, care astupă glota pentru a împiedica pătrunderea alimentelor pe căile respiratorii. — Fr. **épiglotte** (< gr.).

EPIGÓN, *epigoni*, s. m. Urmaș, succesor (inferior predecesorilor). — Lat. lit. **epigonus.**

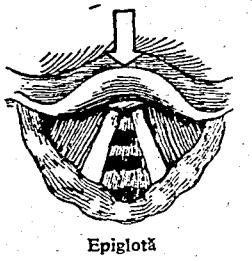

Epiglotă

EPIGRÁF, *epigrafe*, s. n. Scurtă maximă sau enunțare (citată dintr-un autor) pusă la începutul unei cărți, al unui capitol etc. pentru a indica în rezumat conținutul sau spiritul în care s-a scris. ✦ Scurtă inscripție pe fațada unei construcții, a unui monument etc. — Fr. **épigraphe** (< gr.).

EPIGRAFÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul inscripțiilor vechi. — Fr. **épigraphie.**

EPIGRAFÍST, -Ă, *epigrafiști, -ste*, s. m. și f. Specialist în epigrafie. — Fr. **épigraphiste.**

EPIGRAMÁTIC, -Ă, *epigramatici, -e*, adj. Care are caracter de epigramă; satiric, înțepător, usturător. — Fr. **épigrammatique** (lat. lit. **epigrammaticus**).

EPIGRÁMĂ, *epigrame*, s. f. Scurtă poezie care satirizează elementele negative ale unui caracter omenesc, ale unei situații etc. și se termină printr-o trăsătură de spirit. — Fr. **épigramme** (lat. lit. **epigramma**).

EPILEPSÍE, *epilepsii*, s. f. Boală a sistemului nervos caracterizată prin accese de convulsii însoțite de pierderea cunoștinței. — Fr. **épilepsie** (lat. lit. **epilepsia**).

EPILÉPTIC, -Ă, *epileptici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Cu caracter de epilepsie; asemănător cu manifestările epilepsiei. 2. S. m. și f. Persoană bolnavă de epilepsie. — Fr. **épileptique** (lat. lit. **epilepticus**).

EPILÓG, *epiloguri*, s. n. Parte finală a unor lucrări literare, în care autorul subliniază anumite idei din opera sa prin fapte care încheie povestirea. ✦ Fig. Sfîrșit al unei situații, al unei acțiuni etc. — Fr. **épilogue** (lat. lit. **epilogus**).

EPILOGÁ, *epiloghez*, vb. I. Tranz. (Rar) A termina, a încheia. — Din **epilog.**

EPÍSCOP, *episcopi*, s. m. Grad înalt în ierarhia bisericească, imediat inferior mitropolitului; persoană care are acest grad (și conduce o eparhie). [Acc. și: *episcóp*] — Ngr. **episkopos** (lat. lit. **episcopus**).

EPISCOPÁL, -Ă, *episcopali, -e,* adj. Care aparţine episcopului sau episcopiei, privitor la episcop sau la episcopie. — Fr. **épiscopal** (lat. lit. **episcopalis**).

EPISCOPÁT, *episcopate,* s. n. Rangul, demnitatea, funcţia de episcop; timpul cît este în funcţie un episcop; episcopie. — Fr. **épiscopat** (lat. lit. **episcopatus**).

EPISCOPÍE, *episcopii,* s. f. Teritoriu asupra căruia se extinde autoritatea unui episcop; eparhie; reşedinţa episcopului. — Ngr. **episkopia.**

EPISÓD, *episoade,* s. n. 1. Acţiune secundară într-o operă narativă ori dramatică sau un fragment din acestea. ✦ (În drama veche grecească) Parte a acţiunii delimitată prin intervenţiile corului. ✦ Frază muzicală de importanţă secundară, intercalată între principalele părţi ale unei compoziţii, pentru a aduce o variaţie. 2. Întîmplare din viaţa cuiva. [Var.: **epizód** s. n.] — Fr. **épisode** (< gr.).

EPISÓDIC, -Ă, *episodici, -e,* adj. Care ţine de un episod; secundar, întîmplător, incidental. — Fr. **épisodique.**

EPISTÁT, *epistaţi,* s. m. (Înv.) 1. Cel mai mic grad de ofiţer de poliţie; subcomisar; persoană care avea acest grad 2. Administrator, intendent, logofăt, vechil. [Var.: **ipistát** s. m.] — Ngr. **epistatis.**

EPISTOLÁR, -Ă, *epistolari, -e,* adj. Privitor la modul, la arta de a scrie scrisori; scris, compus în formă de scrisoare sau de scrisori. — Fr. **épistolaire** (lat. lit. **epistolaris**).

EPÍSTOLĂ, *epistole,* s. f. 1. Scrisoare. 2. Compoziţie literară în versuri, varietate a poeziei didactice, în care se tratează un subiect filozofic, moral etc. sub formă de scrisoare. — Lat. lit. **epistola.**

EPISTOLÍE, *epistolii,* s. f. Scrisoare. — Ngr. **epistoli.**

EPITÁF, *epitafuri,* s. n. 1. Inscripţie funerară; *p. ext.* placă cu o inscripţie funerară. ✦ Mică bucată în versuri, compusă la moartea unei persoane. 2. Obiect de cult care constă dintr-o bucată de stofă pe care este brodată o scenă reprezentînd punerea în mormînt a lui Iisus Hristos; aer[3]. — Ngr. **epitafion.**

EPITALÁM, *epitalame,* s. n. (Livresc) Cîntec de nuntă sau mic poem compus în cinstea mirilor. — Fr. **épithalame** (lat. lit. **epithalamium**).

EPITELIÁL, -Ă, *epiteliali, -e,* adj. Care aparţine epiteliului, privitor la epiteliu. [Pr.: *-li-al*] — Fr. **épithélial.**

EPITÉLIU, *epitelii,* s. n. Ţesut care formează învelişul pielii, al mucoaselor, al canalelor excretoare ale glandelor etc. [Pr.: *-liu*] — Fr. **épithélium.**

EPITÉT, *epitete,* s. n. Determinant expresiv, de obicei cu funcţiune de adjectiv, pus pe lîngă un substantiv. — Fr. **épithète** (lat. lit. **epitheton**).

EPITRAHÍL, *epitrahile,* s. n. Patrafir. — Ngr. **epitrachelion.**

EPÍTROP, *epitropi,* s. m. 1. Tutore. 2. (Reg.) Administrator al unui bun, în special al averii unei biserici; efor. [Acc. şi: *epitróp*] — Ngr. **epitropos.**

EPITROPÍE, *epitropii,* s. f. 1. Tutelă. ✦ Îngrijire. 2. (Reg.) Consiliu de epitropi (2); instituţie condusă de un consiliu de epitropi. 3. Funcţia de epitrop. — Din **epitrop** + suf. *-ie.*

EPÍU, *epiuri,* s. n. Dig de piatră sau de nuiele, construit de la malul unei ape către larg, pentru a-i micşora lăţimea sau pentru a apăra malurile de eroziuni. — Fr. **épi** [de bordage].

EPIZOÁR, *epizoare,* s. n. (La pl.) Nume generic dat animalelor care trăiesc, ca parazite, pe pielea altor animale; (şi la sg.) animal din această categorie. — După fr. **épizoaire.**

EPIZÓD s. n. v. **episod.**

EPIZOOTÍE s. f. Extindere prin contaminare a unei boli infecţioase la un număr mare de vite dintr-o localitate sau dintr-o regiune. — Fr. **épizootie.**

EPOCÁL, -Ă, *epocali, -e,* adj. Menit să marcheze o epocă; de mare răsunet, de o valoare covîrşitoare. — Din **epocă** + suf. *-al.*

ÉPOCĂ, *epoci,* s. f. 1. Perioadă în dezvoltarea istoriei sau a unui domeniu de activitate, care se deosebeşte de celelalte prin anumite evenimente caracteristice, însemnate. ✧ Expr. *A face epocă* = a atrage atenţia, a face vîlvă, a se impune la un moment dat. 2. Timp (în care se repetă periodic acelaşi lucru în aceleaşi condiţii). *Epoca negurilor în deltă sosise* (BART). 3. Subdiviziune a unei perioade geologice. [Acc. şi: *epócă.* — Var.: (înv.) **épohă** s. f.] — Fr. **époque** (< gr.).

EPÓDĂ, *epode,* s. f. Poezie compusă din distihuri. — Fr. **épode** (lat. lit. **epodos**).

ÉPOHĂ s. f. v. **epocă.**

EPOLÉT, *epoleţi,* s. m. Bandă de stofă care se aplică pe umerii uniformelor şi pe care de obicei se indică gradul, specialitatea etc. — Fr. **épaulette.**

EPÓNJ s. n. Ţesătură moale cu fire buclate pe una dintre feţe sau pe amîndouă feţele, din care se fac prosoape, halate de baie etc.

EPOPÉE, *epopei,* s. f. Poem epic de mari dimensiuni, în care se povestesc, în versuri, fapte eroice, legendare sau istorice; *p. ext.* producţie epică. ✦ Şir de fapte eroice şi glorioase. — Fr. **épopée** (< gr.).

ÉPOS, *eposuri,* s. n. (Livresc) Epopee. — Germ. **Epos** (< gr.).

EPRUBÉTĂ, *eprubete,* s. f. Tub de sticlă cu pereţii subţiri şi rezistenţi, închis la un capăt, întrebuinţat în munca de laborator. — Fr. **éprouvette** (după *probă*).

EPRUVÉTĂ, *epruvete,* s. f. Piesă de probă confecţionată dintr-un anumit material, pentru a fi supusă unor încercări, în vederea determinării proprietăţilor acestuia. — Fr. **éprouvette.**

EPUIZÁ, *epuizez,* vb. I. 1. Tranz. A termina, a sfîrşi, a isprăvi un bun material (consumînd, vînzînd etc.). 2. Tranz. A lămuri complet, a discuta în toate amănuntele, a isprăvi de studiat o problemă. 3. Tranz. şi refl. A (se) istovi, a (se) slei, a (se) extenua. [Pr.: *-pu-i-*] — Fr. **épuiser.**

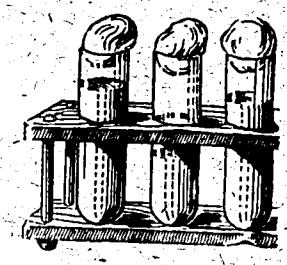

Eprubete

EPUIZÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) epuiza;* terminare, sfîrşire, isprăvire; istovire, sleire, extenuare. [Pr.: *-pu-i-*]

EPUIZÁT, -Ă, *epuizaţi, -te,* adj. Istovit, sleit, slăbit, extenuat. [Pr.: *-pu-i-*] — V. *epuiza.*

EPURÁ, *epurez,* vb. I. Tranz. 1. A curăţa un amestec, o soluţie etc. de substanţele sau de corpurile nefolositoare sau dăunătoare. 2. A curăţa, a întări o instituţie, o întreprindere, o organizaţie etc. prin îndepărtarea elementelor necorespunzătoare. ✦ A îndepărta dintr-o bibliotecă cărţile dăunătoare sau necorespunzătoare din punct de vedere ştiinţific. — Fr. **épurer.**

EPURÁRE, *epurări,* s. f. Acţiunea de *a epura.*

EPURÁŢIE, *epuraţii,* s. f. Epurare. — Fr. **épuration.**

EPÚRĂ, *epure,* s. f. Desen liniar care reprezintă în proiecţii diferitele părţi ale unei maşini, ale unei case etc. ✦ Reprezentare grafică precisă în scopul rezolvării unei probleme cu ajutorul construcţiilor geometrice. ✦ Diagramă. — Fr. **épure.**

ERÁTĂ, *erate,* s. f. Listă care se adaugă la o tipăritură şi care conţine îndreptarea erorilor de tipar, uneori şi de fond, strecurate în text. — Fr. **errata** (lat. lit. **errata**).

ERÁTIC, -Ă, *eratice,* adj. n. şi f. (În expr.) *Bloc eratic* sau *stîncă eratică* = bloc de piatră adus mai ales de gheţari şi aşezat în regiuni cu care nu are nimic comun din punct de vedere geologic. — Fr. **erratique** (lat. lit. **erraticus**).

ÉRĂ, *ere,* s. f. 1. Perioadă istorică care începe cu data unui anumit eveniment sau fapt de la care se porneşte numărătoarea anilor. 2. Epocă (1). 3. Fiecare dintre marile diviziuni în care este împărţită istoria pămîntului. — Fr. **ère** (lat. lit. **aera**).

ERBACÉE, *erbacee,* adj. f. (Despre plante) Care are tulpina fragedă, moale şi apoasă, de obicei verde. — Fr. **herbacé** (lat. lit. **herbaceus**).

ERBICÍD, *erbicide,* s. n. Substanţă care distruge ierburile dăunătoare agriculturii. — Fr. **herbicide.**

ERBIVÓR, -Ă, *erbivori, -e,* adj. (Despre animale, adesea substantivat) Care se hrăneşte numai cu plante, în special cu iarbă. — Fr. **herbivore.**

ERCULEÁN, -Ă adj. v. **herculean.**

ERÉCT, -Ă, *erecţi, -te,* adj. (Despre plante) Ridicat drept în sus; vertical. — Lat. lit. **erectus.**

EREDITÁR, -Ă, *ereditari, -e,* adj. 1. (Despre particularităţi fizice sau psihice) Care se transmite prin ereditate (1). 2. (Despre un bun, un privilegiu etc.) Care se transmite prin moştenire. ✧ *Prinţ ereditar* = prinţ care are dreptul să moştenească tronul sau (rar) să întemeieze o dinastie. — Fr. **héréditaire** (lat. lit. **hereditarius**).

EREDITÁTE s. f. 1. Proprietatea vieţuitoarelor de a transmite urmaşilor însuşirile pe care le-au dobîndit în cursul evoluţiei lor pe glob, sub influenţa factorilor mediului înconjurător. 2. (Jur.) Moştenire, succesiune. — Fr. **hérédité** (lat. lit. **hereditas, -atis**).

ERÉS, *eresuri,* s. n. Credinţă în forţe miraculoase, supranaturale; concepţie falsă (transformată în deprindere); prejudecată; superstiţie; eroare. ✦ Fig. Ceea ce se abate de la concepţiile comune (ale unei societăţi); *p. ext.* rătăcire, păcat. — Slav (v. sl. **eresĭ** < gr.).

ERÉTE, *ereţi,* s. m. Numele a două păsări răpitoare de zi: a) pasăre mare de culoare cenuşie, cu pîntecele alburiu, cu ciocul scurt şi încovoiat, care atacă păsările şi unele mamifere mici *(Astur palumbarius);* uliu; b) pasăre mijlocie cu spinarea albastră şi capul cenuşiu, care se hrăneşte cu păsărele *(Falco subbuteo).*

ERÉTIC, -Ă, *eretici, -e,* s. m. şi f. (Adesea adjectival) Adept, susţinător, propovăduitor al unei erezii. — Slav (v. sl. **eretikŭ** < gr.).

EREZÍE, *erezii,* s. f. 1. Doctrină sau credinţă religioasă care ia naştere în sînul unei biserici, abătîndu-se de la dogmele consacrate şi care este condamnată de biserica respectivă. 2. Greşeală, eroare. — Fr. **hérésie** (lat. lit. **haeresis**).

ERG s. m. (Fiz.) Unitate de lucru mecanic egală cu lucrul mecanic efectuat de forţa de o dină care îşi deplasează punctul de aplicaţie cu un centimetru în direcţia ei. — Fr. **erg.**

ERGOTÍNĂ s. f. Substanţă otrăvitoare care se obţine din secara cornută şi care se întrebuinţează împotriva hemoragiilor. — Fr. **ergotine.**

ÉRHĂ s. f. (Reg.) Piele de viţel foarte subţire, bine tăbăcită, care se aplică pe bundiţe şi pe care se brodează flori. — Pol. **jercha** (magh. **irha**).

ERIJÁ, *erijez,* vb. I. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «în») A-şi atribui fără nici un drept o situaţie, un rol care conferă autoritate, a se da drept..., a voi să treacă drept... — Fr. **ériger.**

ERITÉM s. n. Roşeaţă în formă de pete care apare pe pielea corpului în diferite boli. ✧ *Eritem nodos* = simptom al mai multor boli, caracterizat prin apariţia pe pielea corpului a unor noduli tari sau a unor băşici seroase. — Fr. **érythème** (< gr.).

ERIZIPÉL s. n. Boală infecțioasă care se manifestă prin inflamarea și înroșirea unei porțiuni a pielii și prin temperatură ridicată; (pop.) brîncă. — Fr. **érysipèle** (lat. lit. **erysipelas**).

ERMENEÚTICĂ s. f. (Rar) Arta interpretării unui text antic. — Fr. **herméneutique** (< gr.).

ERMÉTIC, -Ă, *ermetici, -e,* adj. (Adesea adverbial) 1. (Despre un sistem de închidere) Care astupă perfect, care nu permite să pătrundă sau să iasă nimic. 2. Fig. Greu de înțeles. ✧ *Poezie ermetică* = poezie decadentă caracterizată prin obscuritate voită. — Fr. **hermétique.**

ERMETÍSM s. n. Obscuritate voită practicată în poezia decadentă. — Fr. **hermétisme.**

ERMÍT, *ermiți,* s. m. (Franțuzism) Pustnic, sihastru, schimnic. — Fr. **ermite** (lat. lit. **eremita**).

ERMITÁGIU s. n. v. **ermitaj.**

ERMITÁJ, *ermitáje,* s. n. (Franțuzism) Locuința unui ermit; *p. ext.* loc retras. [Var.: (înv.) **ermitágiu** s. n.] — Fr. **ermitage.**

EROÁRE, *erori,* s. f. 1. Lipsă de concordanță între percepțiile noastre și realitatea obiectivă, confirmată de practică; cunoștință greșită, falsă despre realitatea obiectivă; idee, părere, opinie greșită; ceea ce e greșit; greșeală. ✧ *Eroare probabilă* = diferență probabilă între datele obținute printr-un calcul și cele obținute pe bază de experiență. ✧ Expr. *A induce* (pe cineva) *în eroare* = a înșela, a amăgi. 2. Diferența dintre valoarea reală a unei mărimi și valoarea calculată a acestei mărimi. — Fr. **erreur** (lat. lit. **error, -oris**).

ERÓDIU, *erodii,* s. m. (Ornit.) Egretă. — Slav (v. sl. **erodiĭ** < gr.).

ERÓIC, -Ă, *eroici, -e,* adj. Care ține de erou, caracteristic eroilor, cu calități de erou; *p. ext.* măreț, grandios. ✦ (Despre opere literare) Care are drept subiect faptele unor eroi. — Fr. **héroïque** (lat. lit. **heroicus**).

EROICÉȘTE adv. (Înv.) Ca un erou. — Din **eroic** + suf. **-ește.**

EROICÓMIC, *eroicomice,* adj. n. (În expr.) *Poem eroicomic* = poem care tratează un subiect comic în forma unei epopei. — Fr. **héroï-comique.**

EROÍNĂ, *eroine,* s. f. 1. Femeie care se distinge prin curajul, vitejia și abnegația ei în muncă, în diverse împrejurări grele etc. 2. Femeie care reprezintă personajul principal dintr-o operă literară. ✦ Femeie care este personajul principal al unei întîmplări, care atrage, într-o anumită împrejurare, atenția asupra ei. — Fr. **héroïne** (lat. lit. **heroina**).

EROÍSM s. n. Capacitatea de a săvîrși fapte mari; fel de a acționa specific unui erou; spirit eroic. — Fr. **héroïsme.**

ERONÁT, -Ă, *eronați, -te,* adj. Greșit, inexact, neadevărat. — După fr. **erroné.**

ERÓTIC, -Ă, *erotici, -e,* adj. Privitor la dragoste, de dragoste, propriu dragostei. ✦ (Despre opere literare) Care conține sentimente de dragoste; care cîntă, care exprimă dragostea. ✦ (Substantivat, f.) Totalitatea compozițiilor literare care cîntă sentimentul de dragoste. ✦ Predispus, înclinat spre senzualism. — Fr. **érotique** (< gr.).

EROTÍSM s. n. Atitudine erotică; exagerare a sentimentului erotic; senzualitate. — Fr. **érotisme.**

ERÓU, *eroi,* s. m. 1. Persoană care se distinge prin vitejie și prin curaj excepțional în războaie, prin abnegație deosebită în alte împrejurări grele ori în muncă. ✧ *Erou al muncii (socialiste)* = titlu de înaltă distincție acordat în U.R.S.S. și în țările de democrație populară persoanelor care, prin activitatea lor deosebit de importantă, au merite excepționale față de stat; persoană care a primit acest titlu. ✦ Ostaș căzut pe cîmpul de luptă într-un război (just). 2. Personaj principal al unei opere literare. ✦ Personaj principal al unei întîmplări; persoană care, într-o anumită împrejurare, atrage atenția asupra sa. 3. (În mitologia greco-romană) Personaj înzestrat cu puteri supraomenești sau devenit celebru prin faptele sale deosebite. — Fr. **héros** (lat. lit. **heros**).

EROZIÚNE, *eroziuni,* s. f. Procesul de roadere și săpare a scoarței solului prin acțiunea unor agenți externi; rezultatul acestui proces. ✦ Procesul de roadere a corpurilor pe (sau prin) care curge un fluid. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **érosion** (lat. lit. **erosio, -onis**).

EROZÍV, -Ă, *erozivi, -e,* adj. Care (are proprietatea de a) produce o eroziune. — Fr. **érosif.**

ERUDÍT, -Ă, *eruditi, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care posedă cunoștințe temeinice și vaste în urma unor studii îndelungate; savant, învățat. ✦ (Despre opere științifice) Care dovedește cunoștințe vaste și aprofundate. — Fr. **érudit** (lat. lit. **eruditus**).

ERUDÍȚIE s. f. Cunoaștere temeinică a uneia sau a mai multor științe; cultură vastă. [Var.: (înv.) **erudițiúne** s. f.] — Fr. **érudition** (lat. lit. **eruditio, -onis**).

ERUDIȚIÚNE s. f. v. **erudiție.**

ERÚPE, pers. 3 *erúpe,* vb. III. Intranz. A face erupție, a arunca afară cu putere (lavă, țiței etc.); *p. ext.* (despre fluide) a țîșni, a izbucni. — Lat. lit. **erumpere** (după *rupe*).

ERUPTÍV, -Ă, *eruptivi, -e,* adj. 1. Cu privire la o erupție (1), care provine de la o erupție; de origine vulcanică. ✦ Fig. (Despre oameni și manifestările lor) Nestăpînit, violent, impetuos. 2. (Despre o boală) Însoțit de apariția unei erupții (2), care se manifestă printr-o erupție. — Fr. **éruptif.**

ERÚPȚIE, *erupții,* s. f. 1. Acțiunea prin care un vulcan aruncă lavă sau prin care o sondă aruncă țiței; ieșire bruscă și violentă din pămînt a unui gaz, a țițeiului, a lavei etc.; *p. ext.* țîșnire, izbucnire. 2. Apariția unor pete roșii sau a unor bășicuțe pe piele, constituind simptomul unor boli; (concr.) totalitatea acestor pete sau bășicuțe. — Fr. **éruption** (lat. lit. **eruptio, -onis**).

ÉRZAȚ, *erzațuri,* s. n. (Germanism) Surogat. — Germ. **Ersatz.**

ESACȚIÚNE s. f. v. **exacțiune.**

ESCÁDRĂ, *escadre,* s. f. Mare unitate de nave de luptă. — Fr. **escadre.**

ESCADRÍLĂ, *escádrile,* s. f. Mică unitate de avioane sau de nave de luptă. — Fr. **escadrille.**

ESCADRÓN, *escadroane,* s. n. Subunitate a unui regiment de cavalerie, corespunzînd unei companii de infanterie sau unei baterii de artilerie. [Var.: (înv.) **scadrón** s. n.] — Fr. **escadron.**

ESCALADÁ, *escaladez,* vb. I. Tranz. A se cățăra pe un zid sau pe alt obstacol înalt, pentru a trece de partea cealaltă; *p. ext.* a sări peste un obstacol. — Fr. **escalader.**

ESCALADÁRE, *escaladări,* s. f. Acțiunea de *a escalada.*

ESCÁLĂ, *escale,* s. f. Oprire prevăzută în itinerarul unui vapor sau al unui avion pentru aprovizionare, pentru debarcarea sau îmbarcarea pasagerilor etc. ✦ Localitate de oprire în cursul unei călătorii cu vaporul sau cu avionul. — Fr. **escale.**

ESCAMOTÁ, *escamotez,* vb. I. Tranz. 1. A face să dispară ceva fără să se bage de seamă, a ascunde ceva cu iscusință. ✦ Fig. A denatura, a falsifica. 2. A introduce trenul de aterizare al unei aeronave în locașurile anume construite în corpul ei. [Var.: **scamotá** vb. I] — Fr. **escamoter.**

ESCAMOTÁBIL, -Ă, *escamotabili, -e,* adj. Care poate fi escamotat. — După fr. **escamotable.**

ESCAMOTÁRE, *escamotări,* s. f. Acțiunea de *a escamota.*

ESCAPÁDĂ, *escapade,* s. f. Plecare, uneori nepermisă și ascunsă, de scurtă durată, cu scopul de a petrece; aventură. — Fr. **escapade.**

ESCAVATÓR s. n. v. **excavator.**

ESCHIMÓS, *eschimoși,* s. m. Persoană care face parte din populația indigenă a ținuturilor boreale din America, Europa și Asia. — Fr. **Esquimaux.**

ESCHIVÁ, *eschivez,* vb. I. Refl. A se sustrage de la îndeplinirea unui lucru; a se feri. ✦ A se retrage pe furiș. — Fr. **esquiver.**

ESCORTÁ, *escortez,* vb. I. Tranz. A însoți un deținut pentru a-l împiedica să fugă. ✦ A însoți o persoană care deține un post înalt, pentru a o păzi sau a-i fi de folos. ✦ (Despre nave sau avioane) A însoți (în timp de război) vapoare, avioane etc. de transport sau de comerț (pentru a le apăra contra atacurilor inamice). — Fr. **escorter.**

ESCÓRTĂ, *escorte,* s. f. Pază alcătuită din oameni înarmați care însoțesc pe deținuți pentru a-i împiedica să fugă; oameni care alcătuiesc această pază. ✦ Grup de oameni care însoțesc o persoană care deține un post înalt, pentru a o păzi sau pentru a-i fi de folos. ✦ Grup de nave și avioane militare care însoțesc (în timp de război) vapoarele, avioanele etc. de transport sau de comerț (pentru a le apăra contra atacurilor inamice). — Fr. **escorte.**

ESCRÓC, -OÁCĂ, *escroci, -oace,* s. m. și f. Persoană care înșală pe alții și își însușește, prin manopere frauduloase, bunuri străine; șarlatan. — Fr. **escroc.**

ESCROCÁ, *escrochez,* vb. I. Tranz. A obține, a dobîndi prin manopere frauduloase bunuri străine; a înșela. — Fr. **escroquer.**

ESCROCHERÍE, *escrocherii,* s. f. Faptă de escroc; înșelăciune. — Fr. **escroquerie.**

ESEÍST, *eseiști,* s. m. Autor de eseuri. — Fr. **essayiste** (< engl.).

ESÊNȚĂ, *esențe,* s. f. 1. Ceea ce exprimă principalul din obiecte și din fenomene, latura lor interioară cea mai importantă, procesele care se desfășoară în adîncul lor; ceea ce poate fi cunoscut numai trecînd de forma exterioară a lucrurilor, pătrunzînd în adîncul lor cu ajutorul gîndirii. ✧ Loc. adv. *În esență* = în ceea ce are fundamental; în ultimă analiză. 2. Lichid volatil, cu miros aromatic puternic, extras din plante sau preparat sintetic și întrebuințat în farmacie, în parfumerie sau pentru uzul casnic. ✦ Substanță concentrată care, diluată, dă un produs alimentar. 3. Varietate de arbori care alcătuiesc o pădure. ✦ Varietate de lemn. — Fr. **essence** (lat. lit. **essentia**).

ESENȚIÁL, -Ă, *esențiali, -e,* adj. Care constituie partea cea mai importantă a unei probleme sau a unui lucru; de prim ordin, fundamental. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. **essentiel** (lat. lit. **essentialis**).

ESÉU, *eseuri,* s. n. Studiu de proporții restrînse asupra unor teme filozofice sau științifice, compus cu mijloace literare, fără intenția de a epuiza problema. — Fr. **essai.**

ESOFÁG, *esofaguri,* s. n. Tub care unește cavitatea bucală cu stomacul și prin care trec alimentele înghițite. — După fr. **oesophage** (< gr.).

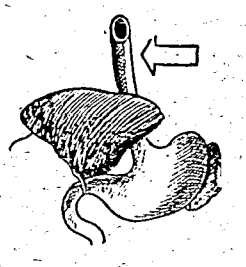

Esofag

ESOTÉRIC, -Ă, *esoterici, -e,* adj. (În filozofia antică) Înțeles numai de cei inițiați într-o învățătură sau doctrină filozofică; secret, ascuns. — Fr. **ésotérique** (< gr.).

ESPADRÍLĂ, *espadrile,* s. f. Sandală ușoară de pînză cu talpă de sfoară. — Fr. **espadrille.**

ESPEDÍȚIE s. f. v. **expediție.**

ESPERÁNTO s. n. Limbă artificială bazată pe o gramatică schematizată și pe un vocabular împrumutat din cele mai răspîndite limbi europene, inventată la sfîrșitul secolului al XIX-lea cu scopul de a deveni limbă internațională. — Esper. **esperanto** «cel care speră».

ESPERIÉNȚĂ s. f. v. **experiență.**

ESPLANÁDĂ, *esplanade*, s. f. Loc deschis, suprafață (plantată cu arbori, iarbă și flori) aflată de obicei în fața unei clădiri monumentale. — Fr. **esplanade.**

ESPLICÁ vb. I. v. **explica.**

ESPÚNE vb. III. v. **expune.**

EST s. n. Unul dintre cele patru puncte cardinale, aflat în partea unde răsare soarele; loc pe orizont unde răsare soarele, *p. ext.* regiune unde răsare soarele; răsărit. — Fr. **Est.**

ESTACÁDĂ, *estacade*, s. f. 1. Punte fixă construită la țărmul unei ape mari către larg, pentru a realiza legătura cu vapoarele care nu pot acosta la chei. ✦ Platformă așezată pe picioare înalte, pentru a realiza comunicația între două puncte situate deasupra solului sau între un punct de pe sol și altul situat la înălțime. ✦ Construcție din bare de lemn, de metal sau de beton armat, la intrarea într-un port sau la gura unui fluviu, pentru a micșora lățimea apei în acel loc. 2. Obstacol folosit pentru protejarea podurilor militare sau a porturilor contra minelor, corpurilor plutitoare etc. — Fr. **estacade.**

ESTÁZ s. n. v. **extaz.**

ESTÉR, *esteri*, s. m. Substanță obținută prin înlocuirea unui atom de hidrogen din molecula unui acid printr-un radical organic. — Fr. **ester.**

ESTÉT, *esteți*, s. m. Persoană care aderă la concepțiile estetismului. — Fr. **esthète** (< gr.).

ESTÉTIC, -Ă, *estetici, -e*, adj. Care aparține esteticii, privitor la estetică, care corespunde cerințelor esteticii; *p. ext.* frumos. — Fr. **esthétique** (< gr.).

ESTÉTICĂ s. f. Știință care studiază legile artei, problemele privitoare la esența artei, la raporturile ei cu realitatea, la metoda creației artistice, la criteriile și genurile artei. — Fr. **esthétique.**

ESTETICIÁN, *esteticieni*, s. m. Specialist în estetică. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **esthéticien.**

ESTETÍSM s. n. Concepție care constă în prețuirea exclusivă a formei artistice, considerată independent de conținut. — Fr. **esthétisme.**

ESTIMÁ, *estimez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A evalua, a prețui. — Fr. **estimer** (lat. lit. **aestimare**).

ESTIMÁRE, *estimări*, s. f. (Franțuzism) Acțiunea de *a estima*; evaluare, prețuire.

ESTIMATÍV, -Ă, *estimativi, -e*, adj. (Despre acte) Care conține evaluarea unui lucru, care se referă la o evaluare. — Fr. **estimatif.**

ESTIMAȚIE, *estimații*, s. f. (Franțuzism) Estimare. [Var.: **estimațiúne** s. f.] — Fr. **estimation** (lat. lit. **aestimatio, -onis**).

ESTIMAȚIÚNE s. f. v. **estimație.**

ESTÍMP adv. (Reg.) În acest an. [Acc. și: *éstimp*] — Lat. **istum tempus.**

ESTIVÁL, -Ă, *estivali, -e*, adj. (Pretențios sau glumeț) De vară, din timpul verii. — Fr. **estival.**

ESTOMPÁ, *estompez*, vb. I. Tranz. A trece cu estompa peste un desen, pentru a potrivi intensitatea umbrelor; *p. ext.* a atenua, a diminua, a slăbi intensitatea unei culori sau a unor contururi. — Fr. **estomper.**

ESTOMPÁRE, *estompări*, s. f. Acțiunea de *a estompa* și rezultatul ei.

ESTOMPÁT, -Ă, *estompați, -te*, adj. Cu conturul șters; *fig.* pierdut în umbră, vag, imprecis. — V. *estompa.*

ESTÓMPĂ, *estompe*, s. f. Sul mic de hîrtie, de piele sau de alt material moale, cu care se atenuează, se șterge conturul unui desen executat în creion, în cărbune sau în pastel, pentru a potrivi umbrele. — Fr. **estompe.**

ESTÓN, -Ă, *estoni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține R.S.S. Estone sau populației ei, privitor la R.S.S. Estonă sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba estonă. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a R.S.S. Estone. — Din **Estonia.**

ESTONIÁN, -Ă, *estonieni, -e*, adj., s. m. și f. Eston. [Pr.: *-ni-an*] — Fr. **estonien.**

ESTORCÁ, *estorchez*, vb. I. Tranz. A obține ceva cu orice preț, prin mijloace nepermise; a stoarce pe cineva de un bun. — Fr. **extorquer** (lat. lit. **extorquere**).

ESTRÁCȚIE s. f. v. **extracție.**

ESTRÁDĂ, *estrade*, s. f. Scenă rudimentară, adesea improvizată, într-o sală sau în aer liber, pe care se desfășoară reprezentații artistice. ✧ Loc. adj. *De estradă* = (despre muzică, concerte, spectacole) distractiv, ușor și variat; (despre teatre) care dă spectacole cu program distractiv, ușor și variat. ✦ Platformă ridicată față de nivelul unei săli, pe care e așezată masa prezidiului, catedra etc. — Fr. **estrade.**

ESTRAORDINÁR, -Ă adj. v. **extraordinar.**

ESTROPIÁ, *estropiez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A schilodi, a mutila. [Pr.: *-pi-a*] — Fr. **estropier.**

ESTROPIÁT, -Ă, *estropiați, -te*, adj. (Franțuzism) Schilodit, mutilat. [Pr.: *-pi-at*] — V. *estropia.*

ESTUÁR, *estuare*, s. n. Gura largă, în formă de pîlnie, a unor fluvii mari, care ia naștere prin înaintarea mării înspre uscat și prin efectul eroziv al fluxului și refluxului. [Pr.: *-tu-ar*] — Fr. **estuaire** (lat. lit. **aestuarium**).

EȘAFÓD, *eșafoduri*, s. n. Platformă pe care sînt executați, în unele țări, condamnații la moarte. — Fr. **échafaud.**

EȘAFODÁJ, *eșafodaje*, s. n. (Adesea fig.) Construcție provizorie alcătuită din bare de lemn sau de metal legate între ele, pentru a susține o platformă (pe care lucrează muncitorii), o construcție etc. — Fr. **échafaudage.**

EȘALÓN, *eșaloane*, s. n. Fiecare dintre elementele componente ale dispozitivului unei unități militare, destinate să îndeplinească o misiune de luptă. ✦ Fiecare dintre elementele componente ale unei coloane de marș dispuse în adîncime. — Fr. **échelon.**

EȘALONÁ, *eșalonez*, vb. I. Tranz. A împărți un întreg în mai multe părți repartizate la intervale dinainte stabilite, care se succed. ✦ (Fin.) A repartiza o sumă de bani în așa fel, încît plata să se efectueze pe rînd și la date succesive, dinainte fixate. ✦ (Mil.) A dispune trupele pe eșaloane. — Fr. **échelonner.**

EȘALONÁRE, *eșalonări*, s. f. Acțiunea de *a eșalona* și rezultatul ei; împărțire, repartizare.

EȘANTIÓN, *eșantioane*, s. n. Cantitate mică luată dintr-un produs, pentru a da posibilitatea să se examineze felul, calitatea sau valoarea produsului; probă, mostră. [Pr.: *-ti-on*] — Fr. **échantillon.**

EȘAPAMÉNT, *eșapamente*, s. n. Ansamblul organe or de evacuare a gazelor arse într-un motor cu ardere internă. ✧ *Țeavă a eșapament* = una dintre piesele acestui ansamblu, în formă de țeavă scurtă (prin care ies gazele). — După fr. **échappement.**

EȘÁRFĂ, *eșarfe*, s. f. 1. Fîșie de lînă, de mătase etc. care se înfășoară în jurul gîtului. 2. Fîșie de stofă sau de mătase purtată în diagonală pe piept sau ca un brîu, semn al unei funcții sau al unei demnități. [Var.: **eșárpă** s. f.] — Fr. **écharpe.**

EȘÁRPĂ s. f. v. **eșarfă.**

EȘÉC, *eșecuri*, s. n. Înfrîngere, insucces, neizbîndă, nereușită într-o acțiune. — Fr. **échec.**

EȘUÁ, *eșuez*, vb. I. Intranz. A suferi un eșec. ✦ (Despre vapoare) A se împotmoli în nisip sau într-un loc unde apa nu e destul de adîncă. [Pr.: *-șu-a*] — Fr. **échouer.**

ETÁJ, *etaje*, s. n. 1. Fiecare dintre părțile de deasupra parterului, cuprinzînd încăperile situate pe același plan orizontal. 2. Fiecare dintre etapele rezultate din împărțirea variației de presiune a fluidului într-o mașină de forță; (concr.) parte dintr-o mașină de forță în care se produce o variație a presiunii fluidului. 3. Parte a unui amplificator electric în care se produce una dintre amplificări. 4. (În expr.) *Etaj geologic* = succesiune de straturi geologice care corespunde în timp unei perioade geologice. — Fr. **étage.**

ETAJÁ, *etajez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) așeza în rînduri suprapuse. — Fr. **étager.**

ETAJÉRĂ, *etajere*, s. f. Mobilă formată din unul sau mai multe rafturi suprapuse pe care se așază cărți sau diferite obiecte. — Fr. **étagère.**

ETALÁ, *etalez*, vb. I. Tranz. A expune (cu ostentație) ceva pentru a fi privit sau admirat. — Fr. **étaler.**

ETALÁJ, *etalaje*, s. n. 1. Etalare. 2. Partea inferioară a cuvei cuptorului industrial. — Fr. **étalage.**

ETALÁRE, *etalări*, s. f. Acțiunea de *a etala.*

ETALÓN, *etaloane*, s. n. Măsură-tip acceptată oficial în știință, în tehnică sau în relațiile economice și care determină un sistem de unități de măsură. ✧ *Etalon aur* (sau *argint*) = unitate-tip a valorilor monetare. *Etalon al prețurilor* = prețuri impuse de lege printr-un etalon monetar. ✦ Model perfect al unei măsuri-tip, confecționat cu mare precizie. — Fr. **étalon.**

ETALONÁ, *etalonez*, vb. I. Tranz. A marca, a fixa valoarea reală a mărimii de măsurat. — Fr. **étalonner.**

ETALONÁRE, *etalonări*, s. f. Acțiunea de *a etalona* și rezultatul ei.

ETAMÍNĂ, *etamine*, s. f. Țesătură de bumbac sau de mătase cu împletitură rară. — Fr. **étamine.**

ETÁN s. m. Gaz incolor și fără miros, care se găsește în gazele de sondă. — Fr. **éthane.**

ETÁNȘ, -Ă, *etanși, -e*, adj. (Despre aparate, recipiente etc.) Care nu permite să pătrundă sau să iasă un fluid. — Fr. **étanche.**

ETANȘÁ, *etanșez*, vb. I. Tranz. A face operațiile necesare pentru a obține etanșeitatea unui aparat, a unui recipient etc. — Fr. **étancher.**

ETANȘÁRE, *etanșări*. s. f. Acțiunea de *a etanșa.*

ETANȘEITÁTE s. f. Proprietatea unui aparat, a unui recipient etc. de a fi etanș. [Pr.: *-șe-i-*] — După fr. **étanchéité.**

ETÁPĂ, *etape*, s. f. 1. Interval de timp, stadiu în dezvoltarea unui proces; fază. 2. Distanță străbătută de o unitate în marș în curs de 24 de ore. 3. Porțiune determinată dintr-o cursă sportivă pe mare distanță. ✦ Parte dintr-o competiție sportivă eșalonată în timp. ✦ Interval de timp în ciclul anual de antrenament. — Fr. **étape.**

ETÁTE s. f. Vîrstă. ✧ Loc. adj. *În etate* = bătrîn. — Lat. lit. **aetas, -atis.**

ETATIZÁ, *etatizez*, vb. I. Tranz. A trece un bun în proprietatea statului. — După fr. **étatifier.**

ETATIZÁRE, *etatizări*, s. f. Acțiunea de *a etatiza.*

ETCÉTERA adv. (Arată că enumerarea ar putea fi continuată) Și alții, și altele, și ceilalți, și așa mai departe. [Prescurtat și: *etc.* — Var.: **etétera** adv.] — Lat. lit. **et caetera.**

ÉTER, (1) *eteri*, s. m. 1. Combinație organică obținută din alcooli sau fenoli, cu numeroase folosiri în industrie. 2. Substanță ipotetică (a cărei existență nu este admisă de fizica modernă) care ar umple întregul spațiu și ale cărei oscilații ar constitui undele electromagnetice. ✦ Fig. (Înv.) Aer, atmosferă, cer, văzduh. 3. (În concepția unor filozofi greci antici) Al cincilea element al universului (alături de foc, apă, pământ și aer). — Fr. **éther** (lat. lit. **aether**).

ETERÁT, -Ă, *eterați, -te*, adj. Subtil, fin. — După fr. *éthéré*.

ETÉRIC, -Ă, *eterici, -e*, adj. 1. (În expr.) *Uleiuri eterice* = substanțe uleioase, volatile, cu miros puternic, care se extrag din florile, fructele sau frunzele plantelor parfumate și se folosesc în industria parfumurilor și în cea alimentară. 2. Fig. Subtil, fin; inconsistent. — După germ. **ätherisch**.

ETERÍE s. f. Nume dat unei organizații politice secrete, cu ramificații și în țările noastre, înființată la începutul secolului al XIX-lea de patrioții greci, pentru eliberarea țării lor de sub jugul turcesc. ✦ Revoluția făcută de greci în 1821 împotriva turcilor. — Ngr. **etiria**.

ETERÍST, *eteriști*, s. m. Revoluționar grec de la 1821; membru sau partizan al eteriei. — Din **eterie** + suf. *-ist*.

ÉTERN, -Ă, *eterni, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care există de totdeauna, care nu va înceta niciodată să existe; nepieritor, veșnic. — Lat. lit. **aeternus**.

ETERNITÁTE, (rar) *eternități*, s. f. Faptul de a fi etern; existență infinită în timp, constituind una dintre proprietățile de bază ale materiei; durată nelimitată, veșnicie. ✦ (Prin exagerare) Perioadă foarte lungă. — Fr. **éternité** (lat. lit. **aeternitas, -atis**).

ETERNIZÁ, *eternizez*, vb. I. Tranz. A face să dureze fără sfîrșit, să dăinuiască veșnic, să rămînă în amintirea posterității. — Fr. **éterniser**.

ETERODÓX, -Ă, *eterodocși, -xe*, adj. Care are altă credință decît cea creștină ortodoxă. — Fr. **hétérodoxe** (< gr.).

ETEROGÉN, -Ă, *eterogeni, -e*, adj. 1. (Despre elementele unui întreg) Diferit, felurit, deosebit; (despre un întreg) compus din elemente diferite. ✦ Cu originea sau proveniența deosebită. 2. (Înv., în expr.) *Substantiv eterogen* = substantiv neutru. — Fr. **hétérogène** (< gr.).

ETEROMÓRF, -Ă, *eteromorfi, -e*, adj. Ale cărui părți prezintă forme foarte diferite. ✦ (Despre unele animale) Care prezintă, în cursul dezvoltării, o diversitate de forme. — Fr. **hétéromorphe** (< gr.).

ÉTIC, -Ă, *etici, -e*, adj. Privitor la etică, de etică, bazat pe etică, conform cu etica; moral. — Fr. **éthique** (lat. lit. **ethicus**).

ÉTICĂ s. f. Știință care se ocupă cu studiul principiilor morale, cu legile lor de dezvoltare istorică, cu conținutul lor de clasă și cu rolul lor în viața socială; totalitatea normelor de conduită morală corespunzătoare ideologiei unei anumite clase sau societăți; morală. — Fr. **éthique** (lat. lit. **ethica**).

ETICHETÁ, *etichetez*, vb. I. Tranz. 1. A aplica o etichetă pe un obiect. 2. Fig. A califica pe cineva sau ceva așa cum se cuvine. — Fr. **étiqueter**.

ETICHETÁT, -Ă, *etichetați, -te*, adj. 1. Prevăzut cu o etichetă. 2. Fig. (Depr., despre oameni) Calificat, cunoscut ca atare. — V. *eticheta*.

ETICHÉTĂ, *etichete*, s. f. 1. Bucată de hîrtie, de carton etc., care se aplică pe sau se leagă de pachete, sticle etc. și pe care se indică conținutul, prețul, posesorul, destinația. 2. Fig. Titlu, nume, calificativ sub care se prezintă sau figurează cineva sau ceva, ascunzînd natura sa adevărată. 3. Norme de comportare riguros stabilite la curțile monarhilor, în relațiile dintre diplomați etc.; *p. ext.* reguli convenționale de comportare (politicoasă), întrebuințate în relațiile dintre membrii unei clase, ai unei societăți etc. — Fr. **étiquette**.

ETÍL s. m. Radical organic obținut din etan, prin îndepărtarea unui atom de hidrogen. — Fr. **éthyle**.

ETILÉNĂ s. f. Gaz incolor și inflamabil compus din carbon și hidrogen și folosit în industrie. — Fr. **éthylène**.

ETÍLIC, -Ă, *etilici, -e*, adj. Care conține etil; pe bază de etil. ✧ *Alcool etilic* = alcool (2). — Fr. **éthylique**.

ETIMOLÓGIC, -Ă, *etimologici, -e*, adj. Care aparține etimologiei, privitor la etimologie; bazat pe etimologie. — Fr. **étymologique** (lat. lit. **etymologicus**).

ETIMOLOGÍE, *etimologii*, s. f. 1. Ramură a lingvisticii care studiază originea cuvintelor unei limbi, cu scopul de a le determina forma originară, înțelesul primar și evoluția istorică. ✦ (Gram.; înv.) Morfologie. 2. Explicație istorică a sensului și a formei unui cuvînt. ✧ *Etimologie populară* = modificare a formei unui cuvînt recent intrat în limbă sub influența unui cuvînt mai cunoscut cu care prezintă asemănări de formă. — Fr. **étymologie** (lat. lit. **etymologia**).

ETIMOLOGÍST, *etimologiști*, s. m. 1. Specialist care se ocupă cu etimologia. 2. Partizan al ortografiei etimologice. — Fr. **étymologiste**.

ETIOLÓGIC, -Ă, *etiologici, -e*, adj. Care aparține etiologiei, privitor la etiologie. [Pr.: *-ti-o-*] — Fr. **étiologique** (lat. lit. **aetiologicus**).

ETIOLOGÍE s. f. Studiu asupra cauzelor lucrurilor. ✦ Ramură a medicinii care studiază cauzele bolilor. [Pr.: *-ti-o-*] — Fr. **étiologie** (lat. lit. **aetiologia**).

ETIOPIÁN, -Ă, *etiopieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Etiopiei sau populației ei, privitor la Etiopia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Etiopiei. [Pr.: *-ti-o-pi-an*] — Fr. **Éthiopien**.

ETIRÁRE, *etirări*, s. f. (Tehn.) Operație de tragere a metalelor în fire. — După fr. **étirage**.

ÉTNIC, -Ă, *etnici, -e*, adj. Legat de apartenența la un popor; privitor la formele de cultură și de civilizație specifice unui popor. ✧ *Nume etnic* = nume de popor. — Fr. **ethnique** (lat. lit. **ethnicus**).

ETNOGRÁF, -Ă, *etnografi, -e*, s. m. și f. Specialist care se ocupă cu etnografia. — Fr. **ethnographe**.

ETNOGRÁFIC, -Ă, *etnografici, -e*, adj. Care aparține etnografiei, privitor la etnografie. — Fr. **ethnographique**.

ETNOGRAFÍE s. f. Ramură a istoriei care clasifică popoarele lumii, studiază compoziția, originea și răspîndirea lor, urmărește evoluția culturii lor materiale și spirituale, moravurile și particularitățile felului lor de viață. — Fr. **ethnographie**.

ETNOLÓG, *etnologi*, s. m. Specialist care se ocupă cu etnologia. — Fr. **ethnologue** (< gr.).

ETNOLÓGIC, -Ă, *etnologici, -e*, adj. Care aparține etnologiei, privitor la etnologie. — Fr. **ethnologique**.

ETNOLOGÍE s. f. Știință cu un conținut vag, apărută în prima jumătate a secolului al XIX-lea, care se confundă cu etnografia, antropologia și istoria culturii. — Fr. **ethnologie**.

ETÓLĂ, *etole*, s. f. 1. Podoabă constînd dintr-o fîșie de lînă sau de mătase, purtată de preoții catolici în timpul serviciului religios. 2. (Înv.) Fîșie lungă de blană purtată de femei în jurul gîtului, peste haină. — Fr. **étole**.

ETÚVĂ, *etuve*, s. f. Aparat în care se produce o temperatură foarte ridicată și care se întrebuințează pentru dezinfectare, sterilizare, prepararea unor culturi etc. — Fr. **étuve**.

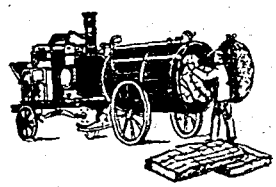

Etuvă

ETÉTERA adv. v. **etcetera**.

EU[1] pron. pers. 1 sg. 1. (Ține locul numelui persoanei care vorbește, cu funcție de subiect, adesea marcînd insistența asupra subiectului) *O șterg de-acasă frumușel: Grivei cu mine, eu cu el* (IOSIF). ✧ (În formulele de introducere din actele oficiale) *Eu, X. declar...* 2. (La dativ, în formele *mie, îmi, mi*) *Poveștile isprăvilor lui încă nu mi le-a spus* (SADOVEANU). ✧ (Indică posesiunea) *Ce-mi face Radu? el întreabă* (COȘBUC). ✧ (Intră în compunerea verbelor tranzitive construite cu dativul pronumelui personal) *Sărut mîna mătușii, lulndu-mi ziua bună* (CREANGĂ). ✧ (Cu valoare de dativ etic) *Așa... slugă vicleană ce-mi ești!* (CREANGĂ). 3. (La acuzativ, în formele *mine, mă, m-*) *Oamenii mă-nvinuiesc Că sînt tînăr și iubesc* (COȘBUC). ✧ (Intră în compunerea verbelor reflexive construite cu acuzativul pronumelui personal) *Mă trezii într-un pustiu fără margini* (ALECSANDRI). 4. (Urmat de *unul, una*, la diferite cazuri, exprimă ideea de izolare) *Mie umuia nu-mi trebuie* (CREANGĂ). [Pr.: *ieu*. — Dat. *mie, îmi, mi*, acuz. *mine, mă, m-* — Var.: (pop.) **io** pron. pers. 1 sg.] — Lat. **ego; mihi; me**.

EU[2], *euri*, s. n. (Fil.) Ceea ce constituie individualitatea, personalitatea cuiva. — Din **eu**[1] (după lat. *ego*).

EUCALÍPT, *eucalipți*, s. m. Arbore gigantic din Australia, din frunzele și scoarța căruia se extrage un ulei întrebuințat în medicină; lemnul lui, foarte dur, se folosește în construcții (*Eucalyptus globulus*). [Pr.: *e-u-*] — Fr. **eucalyptus** (lat. lit. **eucalyptus**).

Eucalipt

EUFEMÍSM, *eufemisme*, s. n. (Lingv.) Cuvînt sau expresie care înlocuiește un cuvînt sau o expresie neplăcută, jignitoare, necuviincioasă sau obscenă. [Pr.: *e-u-*] — Fr. **euphémisme** (< gr.).

EUFEMÍSTIC, -Ă, *eufemistici, -e*, adj. Privitor la eufemism, propriu, caracteristic eufemismului; care constituie un eufemism. [Pr.: *e-u-*] — Din **eufemism** (după *aforism: aforistic*).

EUFÓNIC, -Ă, *eufonici, -e*, adj. Care produce eufonie; privitor la eufonie. [Pr.: *e-u-*] — Fr. **euphonique** (< gr.).

EUFONÍE, *eufonii*, s. f. Împerechere de sunete care produce o impresie auditivă plăcută. [Pr.: *e-u-*] — Fr. **euphonie** (lat. lit. **euphonia**).

EUFÓRIC, -Ă, *euforici, -e*, adj. De euforie. [Pr.: *e-u-*] — Fr. **euphorique**.

EUFORÍE, *euforii*, s. f. Stare care se manifestă printr-o senzație de fericire și care apare în unele boli nervoase sau este provocată de substanțe narcotice; *p. ext.* beatitudine. [Pr.: *e-u-*] — Fr. **euphorie**.

EUGENÍE s. f. Pseudoștiință care, sub pretextul că studiază ameliorarea rasei omenești, propagă cele mai reacționare idei despre inegalitatea biologică și intelectuală a oamenilor și a raselor umane și încearcă să fundamenteze din punct de vedere biologic existența claselor sociale pentru a justifica dominația claselor exploatatoare asupra celor exploatate. [Pr.: *e-u-*] — Fr. **eugénie**.

EUHARÍSTIC, -Ă, *euharistici, -e*, adj. De euharistie, privitor la euharistie. [Pr.: *e-u-*] — Fr. **eucharistique**.

EUHARISTÍE, *euharistii*, s. f. Cuminecătură, împărtășanie. [Pr.: *e-u-*] — Fr. **eucharistie** (lat. lit. **eucharistia**).

EUNÚC, *eunuci*, s. m. (La turci) Bărbat castrat, folosit ca paznic (al haremului) la curtea sultanului. [Pr.: *e-u-*] — Fr. **eunuque** (lat. lit. **eunuchus**).

EURÍTMIC, -Ă, *euritmici, -e,* adj. Privitor la euritmie, care are un ritm armonios. [Pr.: *e-u-*] — Fr. **eurythmique.**

EURITMÍE, *euritmii,* s. f. Armonie de sunete, de linii, de mişcări etc. (în muzică, în dans, în vorbire etc.). [Pr.: *e-u-*] — Fr. **eurythmie** (lat. lit. **eurythmia**).

EUROPEÁN, -Ă, *europeni, -e,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine Europei sau populaţiei ei, privitor la Europa sau la populaţia ei. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia Europei sau a unei ţări din Europa. [Pr.: *e-u-ro-pean*] — După fr. **européen.**

EUROPENÉSC, -EÁSCĂ, *europenești,* adj. (Înv.) European. [Pr.: *e-u-*. — Var.: (înv.) **evropenésc, -eáscă** adj.] — Din **european** + suf. *-esc.*

EUROPENÉŞTE adv. Ca europenii. [Pr.: *e-u-*] — Din **european** + suf. *-eşte.*

EUROPENIZÁ, *europenizez,* vb. I. Refl. A adopta îmbrăcămintea, obiceiurile, purtările caracteristice europenilor. — Fr. **européaniser.**

EV, *evuri,* s. n. (Livresc) Epocă, eră din istoria omenirii, caracterizată prin anumite trăsături care o deosebesc de altele. ✧ *Evul mediu* = interval de timp caracterizat prin orînduirea feudală şi ale cărui limite convenţionale sînt căderea Romei (anul 476) şi revoluţia franceză din 1789. — Lat. lit. **aevum.**

EVACUÁ, *evacuez,* vb. I. Tranz. 1. A lăsa liber, a goli, a părăsi un imobil, o localitate, o regiune etc. 2. (Impr.) A scoate, în chip organizat, dintr-un loc şi a duce în altul oameni, bunuri etc. 3. A elimina gazele din cilindrul unui motor cu ardere internă. ✦ A elimina reziduurile într-un proces de producţie. 4. A elimina fecalele din intestine. [Pr.: *-cu-a*] — Fr. **évacuer** (lat. lit. **evacuare**).

EVACUÁBIL, -Ă, *evacuabili, -e,* adj. Care poate fi evacuat. [Pr.: *-cu-a-*] — Din **evacua** + suf. *-(a)bil.*

EVACUÁRE, *evacuări,* s. f. Acţiunea de *a evacua* şi rezultatul ei. ✧ *Spital de evacuare* = spital militar situat înapoia frontului, unde sînt aduşi răniţii şi bolnavii evacuaţi de pe front. [Pr.: *-cu-a-*]

EVADÁ, *evadez,* vb. I. Intranz. (Despre deţinuţi) A fugi din închisoare sau de sub pază; *p. ext.* (fam.) a fugi, a scăpa. — Fr. **évader** (lat. lit. **evadere**).

EVADÁRE, *evadări,* s. f. Acţiunea de *a evada* şi rezultatul ei.

EVADÁT, -Ă, *evadaţi, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care a fugit din închisoare sau de sub pază. — V. *evada.*

EVALUÁ, *evaluez,* vb. I. Tranz. A determina, a stabili preţul, valoarea, numărul, cantitatea etc.; a calcula, a socoti, a aprecia. [Pr.: *-lu-a*] — Fr. **évaluer.**

EVALUÁRE, *evaluări,* s. f. Acţiunea de *a evalua* şi rezultatul ei; apreciere, preţuire, calcul. [Pr.: *-lu-a-*]

EVANGÉLIC, -Ă adj. v. **evanghelic.**

EVANGHELIÁR, *evangheliare,* s. n. Carte care cuprinde cele patru evanghelii. [Pr.: *-li-ar*] — Fr. **évangéliaire** (lat. lit. **evangeliarium**).

EVANGHÉLIC, -Ă, *evanghelici, -e,* adj. 1. Privitor la evanghelie, caracteristic pentru evanghelie; din evanghelie. 2. (Adesea substantivat) Care ţine de cultul creştin protestant. [Var.: (înv.) **evangélic, -ă** adj.] — Fr. **évangélique** (lat. lit. **evangelicus**).

EVANGHÉLIE, *evanghelii,* s. f. Nume dat fiecăreia dintre cele patru cărţi din biblie care cuprind legende privitoare la viaţa şi la învăţătura lui Hristos; *p. ext.* evangheliar. ✧ Expr. *Literă* (sau *cuvînt*) *de evanghelie* = lucru absolut sigur, mai presus de îndoială. *A-şi băga* (sau *vîrî*) *capul* (*sănătos* sau *teafăr, zdravăn* etc.) *sub evanghelie* = a-şi cauza singur neplăceri, încurcături. ✦ Fiecare dintre capitolele din această carte, care se citesc în timpul serviciului religios creştin. [Var.: (pop.) **vanghélie** s. f.] — Slav (v. sl. **evangelije** < gr.).

EVANGHELÍST, *evanghelişti,* s. m. Fiecare dintre cei patru autori cărora li se atribuie scrierea evangheliei. [Var.: (pop.) **vanghelíst** s. m.] — Slav (v. sl. **evangelistŭ** < gr.).

EVANGHELIZÁ, *evanghelizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A converti la creştinism. — Fr. **évangéliser** (lat. lit. **evangelizare**).

EVANTÁI, *evantaie,* s. n. Obiect pliabil, în formă de semicerc, executat din hîrtie, pene etc., care se foloseşte de femei pentru a-şi face vînt şi a se apăra de căldură. ✧ Loc. adj. şi adv. *În evantai* = în formă de raze care pornesc dintr-un punct şi formează un semicerc. [Var.: **evantáliu** s. n.] — Fr. **éventail.**

EVANTÁLIU s. n. v. **evantai.**

EVAPORÁ, *evápor,* vb. I. Refl. 1. (Despre lichide, la pers. 3) A se transforma în vapori la temperaturi inferioare temperaturii sale de fierbere. 2. Fig. (Fam.) A se face nevăzut; a dispărea. [Prez. ind. şi: *evaporez*] — Fr. **évaporer** (lat. lit. **evaporare**).

EVAPORÁRE, *evaporări,* s. f. Acţiunea de *a se evapora.*

EVAZIONÍST, -Ă, *evazionişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care se sustrage obligaţiilor fiscale. [Pr.: *-zi-o-*] — Din **evaziune** + suf. *-ist.*

EVAZIÚNE, *evaziuni,* s. f. 1. (În expr.) *Evaziune fiscală* = sustragere de la obligaţiile fiscale. 2. (Rar) Evadare. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **évasion** (lat. lit. **evasio, -onis**).

EVAZÍV, -Ă, *evazivi, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care nu exprimă o atitudine precisă, categorică; vag, ocolit. — Fr. **évasif.**

EVENIMÉNT, *evenimente,* s. n. Întîmplare importantă, fapt de mare însemnătate. — Fr. **événement.**

EVENTÍV, *eventive,* adj. n. (În expr.) *Verb reflexiv eventiv* (şi substantivat) = verb reflexiv care arată că în starea subiectului se produce o schimbare, că subiectul se transpune în altă stare decît aceea în care se găsea. — Fr. **éventif.**

EVENTUÁL, -Ă, *eventuali, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care poate să se întîmple; posibil, probabil. [Pr.: *-tu-al*] — După fr. **éventuel.**

EVENTUALITÁTE, *eventualităţi,* s. f. Situaţie care s-ar putea ivi, caz posibil; împrejurare viitoare posibilă. [Pr.: *-tu-a-*] — După fr. **éventualité.**

EVGHENICÓS, -OÁSĂ, *evghenicoşi, -oase,* adj. (Grecism înv. şi arh.) Plin de nobleţe, nobil. — Ngr. **evgenikos.**

EVGHENÍE, *evghenii,* s. f. (Grecism înv.) Boierie, nobleţe. ✦ (În epoca fanariotă, urmat de un adjectiv posesiv) Formulă politicoasă de adresare către un boier. — Ngr. **evgenia.**

EVGHENÍS adj. m. (Grecism înv. şi arh.) Evghenicos. [Var.: **evghenist** adj. m.] — Ngr. **evgenis.**

EVGHENÍST adj. m. v. **evghenis.**

EVHOLÓGHION s. n. (Bis.; înv.) Molitvelnic. — Ngr. **evhologion.**

EVICŢIÚNE, *evicţiuni,* s. f. (Jur.) Pierderea posesiunii unui bun (imobil) asupra căruia cineva şi-a valorificat un drept. [Pr.: *-ţi-u-*] — Fr. **éviction** (lat. lit. **evictio, -onis**).

EVIDÉNT, -Ă, *evidenţi, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care este atît de clar încît nu mai trebuie dovedit; clar, vădit, neîndoielnic. — Fr. **évident** (lat. lit. **evidens, -ntis**).

EVIDÉNŢĂ, (2) *evidenţe,* s. f. 1. Faptul de a fi evident, caracterul a ceea ce este evident; certitudine, claritate. ✧ Expr. *A scoate* (sau *a pune*) *în evidenţă* = a scoate la iveală, a sublinia; a face ca un lucru să fie clar. 2. Înregistrare a tuturor lucrărilor, bunurilor, persoanelor etc. legate de o anumită activitate. — Fr. **évidence** (lat. lit. **evidentia**).

EVIDENŢIÁ, *evidenţiez,* vb. I. 1. Refl. A se deosebi, a se distinge. 2. Tranz. A recunoaşte oficial succesele obţinute în muncă de cineva. [Pr.: *-ţi-a*] — Din **evidenţă.**

EVIDENŢIÁT, -Ă, *evidenţiaţi, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care s-a distins, s-a remarcat (în muncă). [Pr.: *-ţi-at*] — V. *evidenţia.*

EVIDENŢIÉRE, *evidenţieri,* s. f. Acţiunea de *a (se) evidenţia* şi rezultatul ei. [Pr.: *-ţi-e-*]

EVITÁ, *evit,* vb. I. Tranz. A căuta să scape de...; a se feri de..., a ocoli. ✦ A împiedica; a îndepărta, a înlătura. *O reparaţie mică poate evita pagube mari.* — Fr. **éviter** (lat. lit. **evitare**).

EVITÁBIL, -Ă, *evitabili, -e,* adj. Care poate fi evitat. — Fr. **évitable** (lat. lit. **evitabilis**).

EVITÁRE, *evitări,* s. f. Acţiunea de *a evita;* ocolire.

EVLÁVIE s. f. Sentiment religios exteriorizat printr-o scrupuloasă îndeplinire a practicilor bisericeşti; cucernicie. ✦ Fig. Comportare respectuoasă. — Ngr. **evlavia.**

EVLAVIÓS, -OÁSĂ, *evlavioşi, -oase,* adj. (Adesea substantivat) Stăpînit de evlavie; cucernic. [Pr.: *-vi-os*] — Din **evlavie** + suf. *-os.*

EVOCÁ, *evóc,* vb. I. Tranz. A aduce în conştiinţă fapte, evenimente, împrejurări etc. trecute; a zugrăvi prin cuvinte imaginea unui lucru cunoscut, dar petrecut demult. — Fr. **évoquer** (lat. lit. **evocare**).

EVOCÁRE, *evocări,* s. f. Faptul de *a evoca;* (concr.) compoziţie literară în care se evocă ceva.

EVOCATÍV, -Ă, *evocativi, -e,* adj. Evocator. — Lat. lit. **evocativus.**

EVOCATÓR, -OÁRE, *evocatori, -oare,* adj. Care are darul de a evoca, de a da viaţă, de a rechema în amintire. — Fr. **évocateur** (lat. lit. **evocatorius**).

EVOLUÁ, *evoluez,* vb. I. Intranz. 1. A trece printr-o serie de transformări, prin diferite faze progresive, spre o treaptă superioară; a se dezvolta. ✦ A-şi urma cursul; a se desfăşura. *Boala evoluează normal.* 2. A se deplasa cu mişcări largi (circulare). [Pr.: *-lu-a*] — Fr. **évoluer.**

EVOLUÁT, -Ă, *evoluaţi, -te,* adj. Care a ajuns, prin faze succesive, la un stadiu superior de dezvoltare; dezvoltat. ✦ Dezvoltat din punct de vedere intelectual. [Pr.: *-lu-at*] — V. *evolua.*

EVOLUTÍV, -Ă, *evolutivi, -e,* adj. Care se dezvoltă treptat şi neîntrerupt. — Fr. **évolutif.**

EVOLÚŢIE, *evoluţii,* s. f. 1. (Fil.) Una dintre cele două forme ale procesului dialectic al mişcării în natură şi în societate, constînd din schimbări cantitative neînsemnate, imperceptibile, necontenite, care pregătesc schimbările radicale, calitative. 2. Dezvoltare. 3. Desfăşurare, curs. 4. Faptul de a evolua (2); deplasare prin mişcări largi (circulare). — Fr. **évolution** (lat. lit. **evolutio, -onis**).

EVOLUŢIONÍSM s. n. 1. Ştiinţa despre dezvoltarea evolutivă a lumii animale şi vegetale. 2. Concepţie idealistă care respinge ideea dezvoltării revoluţionare, în salturi, şi schimbările calitative în procesul de dezvoltare. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. **évolutionnisme.**

EVOLUŢIONÍST, -Ă, *evoluţionişti, -ste,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Privitor la evoluţionism, care are la bază evoluţionismul. 2. S. m. şi f. Adept al evoluţionismului. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. **évolutionniste.**

EVRÉICĂ, *evreice,* s. f. Femeie care face parte dintr-un popor răspîndit în mai toate ţările de pe glob, urmaş al populaţiei de bază din Palestina antică sau al unor neamuri care au adoptat religia mozaică. — Rus **evreĭka.**

EVREIÉSC, -IÁSCĂ, *evreieşti,* adj. Care aparţine evreilor, privitor la evrei. — Din **evreu** + suf. *-esc.*

EVREIÉȘTE adv. În felul evreilor, ca evreii; în limba ebraică — Din **evreu** + suf. *-ește*.

EVRÉU, *evrei*, s. m. Bărbat care face parte dintr-un popor răspîndit în mai toate țările de pe glob, urmaș al populației din Palestina antică sau al unor neamuri care au adoptat religia mozaică. — Slav (v. sl. **evreinŭ** < gr.).

ÉVRICĂ interj. (Livresc) Exclamație de bucurie la rezolvarea unei probleme dificile. — Ngr. **eureka**.

EVROPENÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **europenesc**.

EX- Element de compunere însemnînd «fost», care servește la formarea unor substantive. — Lat. lit. **ex**.

EXACERBÁ, *exacerbez*, vb. I. Tranz. (Rar) A intensifica, a accentua, a exagera sentimentele, durerile etc. — Fr. **exacerber** (lat. lit. **exacerbare**).

EXACERBÁT, -Ă, *exacerbați, -te*, adj. (Rar) Intensificat, accentuat, exagerat. — V. *exacerba*.

EXÁCT[1] adv. 1. În concordanță cu realitatea. *Spune exact ce s-a întîmplat.* ✦ Tocmai, chiar. *Avem exact nouă sute de hectare* (MIHALE). 2. În conformitate cu un program, fără abatere, cu punctualitate. — Fr. **exact** (lat. lit. **exactus**).

EXÁCT[2], **-Ă**, *exacți, -te*, adj. 1. Care este întru totul conform cu realitatea, care este în deplină concordanță cu adevărul. ✧ *Știință exactă* = știință în care se dau formulări logice prezentate în general în formă matematică. ✦ Care reproduce întocmai un model, care reproduce întocmai originalul; fidel. 2. Punctual. — Fr. **exact** (lat. lit. **exactus**).

EXACTITÁTE s. f. Calitatea de a fi exact. ✧ Loc. adv. *Cu exactitate* = conform cu realitatea, cu precizie. — Din **exact**.

EXACTITÚDINE, *exactitudini*, s. f. (Franțuzism) Exactitate. — După fr. **exactitude**.

EXACȚIÚNE, *exacțiuni*, s. f. (Înv.) Faptul de a cere și a încasa în mod abuziv dări sau taxe mai mari decît cele legale. [Var.: (înv.) **esacțiúne** s. f.] — Fr. **exaction** (lat. lit. **exactio, -ónis**).

EXAÉDRU s. n. v. **hexaedru**.

EXAGERÁ, *exagerez*, vb. I. Tranz. A prezenta un fapt în dimensiuni mărite față de realitate, a da proporții, a amplifica peste măsură; a deforma realitatea prin mărirea proporțiilor unui fapt. — Fr. **exagérer** (lat. lit. **exaggerare**).

EXAGERÁRE, *exagerări*, s. f. Acțiunea de *a exagera* și rezultatul ei.

EXAGERÁT, -Ă, *exagerați, -te*, adj. Care nu se potrivește cu realitatea, depășind proporțiile ei. ✦ (Despre oameni) Care exagerează importanța unor fapte. ✦ (Adverbial, legat de un adjectiv sau de un adverb prin prep. «de», formează superlativul) Prea, din cale-afară de... — V. *exagera*.

EXAGERÁȚIE, *exagerații*, s. f. (Rar) Exagerare. — Fr. **exagération** (lat. lit. **exaggeratio, -onis**).

EXAGÓN s. n. v. **hexagon**.

EXALÁ, *exál*, vb. I. Tranz. A emite, a împrăștia, a degaja vapori, mirosuri etc. — Fr. **exhaler** (lat. lit. **exhalare**).

EXALÁRE, *exalări*, s. f. Acțiunea de *a exala*.

EXALÁȚIE, *exalații*, s. f. Exalare. — Fr. **exhalation** (lat. lit. **exhalatio, -onis**).

EXALTÁ, *exált*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) înflăcăra peste măsură; a (se) entuziasma. 2. Tranz. (Rar) A slăvi, a proslăvi, a glorifica. — Fr. **exalter** (lat. lit. **exaltare**).

EXALTÁRE, *exaltări*, s. f. 1. Entuziasm, încîntare, înflăcărare duse la paroxism. 2. (Rar) Slăvire, proslăvire, glorificare. — V. *exalta*.

EXALTÁT, -Ă, *exaltați, -te*, adj. Entuziasmat, înflăcărat, aprins peste măsură, pînă la paroxism. ✦ (Fam.) Ieșit din minți; țicnit. — V. *exalta*.

EXÁMEN, *examene*, s. n. 1. Mijloc de verificare și apreciere a cunoștințelor dobîndite de elevi, de studenți, de candidații la un post etc. ✧ *Examen de stat* = examen ținut în fața unei comisii speciale, după absolvirea unei instituții de învățămînt superior, în vederea obținerii diplomei. ✦ Probă, încercare prin care se verifică trăinicia, temeinicia unui lucru, a unei situații etc. 2. Cercetare amănunțită a unui lucru sau a unei ființe, în scopul de a ajunge la o justă cunoaștere a lor. ✦ Cercetare a unui bolnav sau a unei părți bolnave a corpului, pentru a pune diagnosticul și a stabili tratamentul. — Fr. **examen** (lat. lit. **examen**).

EXAMÉTRU s. m. v. **hexametru**.

EXAMINÁ, *examinez*, vb. I. Tranz. 1. A cerceta, a studia amănunțit ceva sau pe cineva (pentru a ajunge la o justă cunoaștere a lor). ✦ A cerceta un bolnav sau o parte bolnavă a corpului, pentru a pune diagnosticul și a stabili tratamentul. 2. A supune un elev, un student, un candidat la un post etc. la o probă de verificare și apreciere a cunoștințelor. — Fr. **examiner** (lat. lit. **examinare**).

EXAMINÁRE, *examinări*, s. f. Acțiunea de *a examina* și rezultatul ei.

EXAMINATÓR, -OÁRE, *examinatori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care examinează. — Fr. **examinateur** (lat. lit. **examinator, -oris**).

EXANTEMÁTIC, *exantematice*, adj. n. (În expr.) *Tifos exantematic* = boală infecțioasă și epidemică gravă, care se manifestă prin temperatură foarte ridicată, convulsii și erupții pe piele. — Fr. **exanthématique**.

EXÁRH, *exarhi*, s. m. 1. Șef al unei biserici ortodoxe autonome. 2. Organ de inspecție și control al mănăstirilor dintr-o eparhie ortodoxă. — Ngr. **exarchos**.

EXARHÁT, *exarhate*, s. n. Teritoriu asupra căruia se întinde autoritatea unui exarh. ✦ Funcția, demnitatea de exarh. — Fr. **exarchat**.

EXASPERÁ, *exasperez*, vb. I. Tranz. A irita, a enerva peste măsură. — Fr. **exaspérer** (lat. lit. **exasperare**).

EXASPERÁNT, -Ă, *exasperanți, -te*, adj. Care exasperează. — Fr. **exaspérant**.

EXASPERÁRE s. f. Acțiunea de *a exaspera*; enervare, iritare puternică. ✧ Loc. adv. *Pînă la exasperare* = pînă la ultima limită.

EXASPERÁT, -Ă, *exasperați, -te*, adj. Iritat, enervat peste măsură.

EXCAVÁ, *excavez*, vb. I. Tranz. A săpa făcînd o cavitate în pămînt (cu ajutorul unui excavator). — Fr. **excaver** (lat. lit. **excavare**).

EXCAVÁRE, *excavări*, s. f. Acțiunea de *a excava*.

EXCAVATÓR, *excavatoare*, s. n. Mașină cu mare capacitate de lucru întrebuințată pentru săpat și încărcat pămîntul, la diferite lucrări de terasament, la exploatări de cariere etc. [Var.: **escavatór** s. n.] — Fr. **excavateur**.

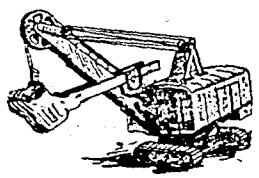

Excavator

EXCAVATORÍST, -Ă, *excavatoriști, -ste*, s. m. și f. Muncitor calificat care lucrează cu excavatorul. — Din **excavator** + suf. *-ist*.

EXCAVÁȚIE, *excavații*, s. f. Groapă, cavitate la suprafața pămîntului sau în adîncime, creată în urma unui fenomen natural sau făcută pentru diferite scopuri tehnice, științifice etc. [Var.: **excavațiúne** s. f.] — Fr. **excavation** (lat. lit. **excavatio, -onis**).

EXCAVAȚIÚNE s. f. v. **excavație**.

EXCEDÉNT, *excedente*, s. n. Cantitate care depășește, care rămîne după satisfacerea tuturor necesităților; surplus. ✦ (Fin.) Plusul veniturilor față de cheltuieli. — Fr. **excédent** (lat. lit. **excedens, -ntis**).

EXCEDENTÁR, -Ă, *excedentari, -e*, adj. Care este în plus, care întrece un anumit nivel sau un plafon dinainte stabilit. ✦ (Fin.; despre buget, balanță etc.) Care are un excedent. — După fr. **excédentaire**.

EXCELÁ, *excelez*, vb. I. Intranz. A se deosebi, a se remarca, a se distinge în mod deosebit (într-un domeniu). — Fr. **exceller** (lat. lit. **excellere**).

EXCELÉNT, -Ă, *excelenți, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care excelează; deosebit, admirabil, minunat. — Fr. **excellent** (lat. lit. **excellens, -ntis**).

EXCELÉNȚĂ, *excelențe*, s. f. 1. Titlu acordat, în unele țări, marilor demnitari de stat. 2. (În expr.) *Prin excelență* = în cel mai înalt grad; mai ales. — Fr. **excellence** (lat. lit. **excellentia**).

EXCÉNTRIC[1], *excentrice*, s. n. Organ de mașină în formă de disc, fixat pe un arbore rotativ și servind la transformarea mișcării circulare în mișcare rectilinie și invers. — Fr. **excentrique**.

EXCÉNTRIC[2], **-Ă**, *excentrici, -e*, adj. 1. Care iese din limitele obișnuitului, foarte original; neobișnuit, ciudat; extravagant. 2. (Despre un punct) Care nu se află în centrul unei figuri; (la pl., despre mai multe figuri geometrice, piese etc.) care nu au un centru comun. — Fr. **excentrique**.

EXCENTRICITÁTE, *excentricități*, s. f. 1. Originalitate; extravaganță. 2. (Geom.) Calitatea unui punct de a nu se găsi în centrul unei figuri. ✦ Distanța dintre centrele sau axele de rotație a două piese excentrice. ✦ Defect de asamblare a două piese care în mod normal trebuie să fie concentrice sau trebuie să aibă o axă comună. — După fr. **excentricité**.

EXCEPTÁ, *exceptez*, vb. I. Tranz. A lăsa deoparte, a nu cuprinde, a nu socoti; a exclude. — Fr. **excepter**.

EXCEPTÁRE s. f. Acțiunea de *a exceptă*.

EXCÉPȚIE, *excepții*, s. f. Abatere de la regula generală; ceea ce nu se supune normei generale. ✧ Expr. *Cu excepția...* = afară de... *Fără excepție* = fără deosebire. — Fr. **exception** (lat. lit. **exceptio, -onis**).

EXCEPȚIONÁL, -Ă, *excepționali, -e*, adj. 1. Care face, care constituie o excepție; deosebit. 2. Foarte bun, excelent, remarcabil. ✦ (Adverbial, cu determinări introduse prin prep. «de», formează superlativul) Foarte, extraordinar. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **exceptionnel**.

EXCÉRPTE s. n. pl. (Filol.) Pasaje sau termeni scoși dintr-o lucrare. — Lat. lit. **excerptum** (pl. **excerpta**).

EXCÉS, *excese*, s. n. Exagerare, abuz; *p. ext.* lipsă de cumpătare, de măsură. — Fr. **excès** (lat. lit. **excessus**).

EXCESÍV, -Ă, *excesivi, -e*, adj. Care întrece orice măsură; exagerat. ✧ *Climă excesivă* = climă cu deosebiri mari de temperatură între iarnă și vară. ✦ (Adverbial, cu determinări introduse prin prep. «de», formează superlativul) Din cale-afară de..., nespus de..., foarte, prea. — Fr. **excessif**.

EXCITÁ, *excit*, vb. I. Tranz. 1. A provoca (prin mijloace fizice, chimice sau biologice) intrarea în acțiune a unei celule, a unui țesut sau a unui organ; a stimula. ✧ Refl. *Se excită, într-o ordine strict determinată, cînd mușchii inspiratori, cînd cei expiratori* (ANATOMIA). ✦ A atița, a întărîta. ✦ A provoca, a stîrni o senzație, un sentiment.

2. A produce un cîmp magnetic util într-o mașină electrică sau într-un aparat electric. — Fr. **exciter** (lat. lit. **excitare**).

EXCITÁBIL, -Ă, *excitabili, -e*, adj. Care poate fi (ușor) excitat; iritabil. — Fr. **excitable** (lat. lit. **excitabilis**).

EXCITABILITÁTE s. f. Capacitatea unui organism sau a unui țesut organic de a reacționa la o excitație exterioară. — După fr. **excitabilité**.

EXCITÁNT, -Ă, *excitanți, -te*, adj. Care excită. ✦ (Substantivat, m. și n.) Factor care provoacă o excitație. — Fr. **excitant**.

EXCITÁRE, *excitări*, s. f. Acțiunea de *a excita*; excitație.

EXCITÁT, -Ă, *excitați, -te*, adj. Asupra căruia s-a exercitat o excitație; stimulat. — V. *excita*.

EXCITATÓR, -OÁRE, *excitatori, -oare*, adj. Care excită; excitant. — Fr. **excitateur** (lat. lit. **excitator, -oris**).

EXCITÁȚIE, *excitații*, s. f. Proces fiziologic care se manifestă prin activitatea funcțională a unei celule, a unui țesut sau a unui organ, ca răspuns la un factor stimulativ. — Fr. **excitation** (lat. lit. **excitatio, -onis**).

EXCLAMÁ, *exclám*, vb. I. Tranz. A rosti ceva cu ton ridicat (și prelungit), ca urmare a unei stări afective puternice. — Fr. **exclamer** (lat. lit. **exclamare**).

EXCLAMÁRE, *exclamări*, s. f. Acțiunea de *a exclama* și rezultatul ei; exclamație. ✧ *Semnul exclamării* = semn de punctuație (« ! ») întrebuințat după o interjecție, după un vocativ sau după o propoziție exclamativă sau imperativă.

EXCLAMATÍV, -Ă, *exclamativi, -e*, adj. Care exprimă o exclamație. *Ton exclamativ.* ✧ *Propoziție exclamativă* = propoziție care exprimă în mod spontan o stare afectivă. — Fr. **exclamatif**.

EXCLAMÁȚIE, *exclamații*, s. f. Cuvînt, propoziție sau frază rostite cu un ton ridicat (și prelungit), pentru a exprima o stare afectivă puternică. — Fr. **exclamation** (lat. lit. **exclamatio, -onis**).

EXCLÚDE, *exclúd*, vb. III. Tranz. A înlătura, a elimina, a îndepărta. — Lat. lit. **excludere** (fr. **exclure**).

EXCLÚDERE, *excluderi*, s. f. Acțiunea de *a exclude* și rezultatul ei; eliminare, înlăturare.

EXCLÚS, -Ă, *excluși, -se*, adj. Care, în condițiile date, nu-i posibil să fie, să existe, să se întîmple. ✦ (Adverbial) Imposibil! ✧ (Despre persoane) Îndepărtat, scos dintr-o organizație, dintr-o instituție. — V. *exclude*.

EXCLUSÍV[1] adv. Cu excluderea oricăror altor posibilități; numai (și numai). ✦ În afară de. *Pînă la 1 aprilie exclusiv.* — Fr. **exclusif** (lat. lit. **exclusivus**).

EXCLUSÍV[2], **-Ă**, *exclusivi, -e*, adj. (Despre noțiuni abstracte) Care se exclude unul pe altul, care este incompatibil cu altceva. ✦ Care se referă, se limitează la un singur lucru. — Fr. **exclusif** (lat. lit. **exclusivus**).

EXCLUSIVÍSM s. n. Atitudine condamnabilă a aceluia care refuză să ia în considerare părerile sau ideile altora etc. — Fr. **exclusivisme**.

EXCLUSIVÍST, -Ă, *exclusiviști, -ste*, adj. (Adesea substantivat) Care are o atitudine de exclusivism. — Fr. **exclusiviste**.

EXCLUSIVITÁTE s. f. Starea a două lucruri care se exclud între ele. ✧ Loc. adv. *În exclusivitate* = cu excluderea tuturor celorlalți. — După fr. **exclusivité**.

EXCOMUNICÁ, *excomúnic*, vb. I. Tranz. A exclude pe cineva dintr-o comunitate religioasă. — Lat. lit. **excommunicare** (fr. **excommunier**).

EXCOMUNICÁRE, *excomunicări*, s. f. Acțiunea de *a excomunica* și rezultatul ei.

EXCREMÉNT, *excremente*, s. n. Materie eliminată din corpul oamenilor sau al animalelor; fecale. — Fr. **excrément** (lat. lit. **excrementum**).

EXCRESCÉNȚĂ, *excrescențe*, s. f. Umflătură sau creștere anormală a unui organ sau a unei porțiuni de organ. — Fr. **excrescence** (lat. lit. **excrescentia**).

EXCRETÁ, *excretez*, vb. I. Tranz. A elimina din organism, în urma proceselor biochimice, substanțe devenite inutile sau vătămătoare. — Fr. **excréter**.

EXCRETÓR, *excretoare*, adj. n. (În expr.) *Aparat* (sau *canal*) *excretor* = aparat prin care se elimină din organism unele dintre substanțele devenite inutile sau vătămătoare. — După fr. **excréteur**.

EXCRÉȚIE, *excreții*, s. f. Faptul de a excreta. ✦ Substanță eliminată de organism, ca rezultat al proceselor biochimice. — Fr. **excrétion** (lat. lit. **excretio, -onis**).

EXCÚRS, *excursuri*, s. n. (Livresc) Digresiune. — Lat. lit. **excursus**.

EXCÚRSIE, *excursii*, s. f. Plimbare sau călătorie (în grup) făcută pe jos sau cu un mijloc de transport, în scop educativ, sportiv sau distractiv. — Fr. **excursion** (lat. lit. **excursio, -onis**).

EXCURSIONÍST, -Ă, *excursioniști, -ste*, s. m. și f. Persoană care face o excursie. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **excursionniste**.

EXECRÁBIL, -Ă, *execrabili, -e*, adj. (Franțuzism) Respingător, detestabil, foarte rău, oribil. — Fr. **exécrable** (lat. lit. **exsecrabilis**).

EXECUTÁ, *execút*, vb. I. 1. Tranz. A face, a confecționa, a fabrica. 2. Refl. A se supune, a da ascultare. ✦ Tranz. (Glumeț) A face să dea bani, să plătească, să restituie. 3. Tranz. A face exerciții de gimnastică sau figuri de balet. ✦ A cînta o bucată muzicală. 4. Tranz. A aduce la îndeplinire o hotărîre judecătorească, un act al autorității, o măsură etc. ✦ A supune un condamnat la pedeapsa cu moartea. — Fr. **exécuter**.

EXECUTÁNT, -Ă, *executanți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care execută, care îndeplinește ceva. — Fr. **exécutant**.

EXECUTÁRE, *executări*, s. f. Acțiunea de *a (se) executa* și rezultatul ei.

EXECUTÍV, -Ă, *executivi, -e*, adj. Care are sarcina de a executa dispozițiile organelor superioare. ✧ (În unele țări) *Putere executivă* = una dintre cele trei puteri fundamentale ale statului, reprezentată prin guvern. — Fr. **exécutif**.

EXECUTÓR, -OÁRE, *executori, -oare*, adj. Executant. ✧ (Substantivat) *Executor testamentar* = persoană însărcinată să aducă la îndeplinire dispozițiile din testamentul cuiva. *Executor judecătoresc* = funcționar însărcinat cu îndeplinirea unor acte de procedură și cu executarea hotărîrilor judecătorești; (în vechea organizare judecătorească) portărel. — Fr. **exécuteur** (lat. lit. **exsecutor, -oris**).

EXECUȚÓRIU, -IE, *executorii*, adj. (Jur.) Care trebuie executat, care trebuie pus în aplicare. — Fr. **exécutoire** (lat. lit. **exsecutorius**).

EXECÚȚIE, *execuții*, s. f. Faptul de a executa; (în special) supunerea unui condamnat la pedeapsa cu moartea. — Fr. **exécution** (lat. lit. **executio, -onis**).

EXEGÉT, *exegeți*, s. m. Persoană care se ocupă cu exegeza. — Fr. **exégète** (< gr.).

EXEGÉTIC, -Ă, *exegetici, -e*, adj. Care ține de exegeză, privitor la exegeză, care se bazează pe exegeză. — Fr. **exégétique** (< gr.).

EXEGÉZĂ, *exegeze*, s. f. Interpretare, comentare, explicare (din punct de vedere filologic) a unui text. — Fr. **exégèse** (< gr.).

EXEMPLÁR[1], *exemplare*, s. n. Fiecare obiect dintr-o serie de obiecte identice reproduse în număr mare după un model comun. ✧ Reprezentant al unei categorii de ființe sau de obiecte asemănătoare, luat izolat. — Fr. **exemplaire** (lat. lit. **exemplar, -aris**).

EXEMPLÁR[2], **-Ă**, *exemplari, -e*, adj. Care poate servi drept exemplu prin calitățile sale deosebite. ✦ Care are un caracter drastic, servind ca avertisment. *Pedeapsă exemplară.* — Fr. **exemplaire** (lat. lit. **exemplarium**).

EXEMPLIFICÁ, *exemplífic*, vb. I. Tranz. A lămuri, a demonstra, a ilustra prin exemple. — It. **esemplificare** (după *exemplu*).

EXEMPLIFICÁRE, *exemplificări*, s. f. Acțiunea de *a exemplifica* și rezultatul ei; ilustrare.

EXÉMPLU, *exemple*, s. n. 1. Acțiune care servește drept model; persoană care, prin calitățile pe care le întrunește, poate servi drept model. ✧ Expr. *A da* (sau *a fi*) *exemplu* = a te purta astfel încît să trezești și în alții dorința de a te imita. *A da de* (sau *ca*) *exemplu* = a atrage atenția asupra unor persoane, lucruri etc., pentru a îndemna pe alții să le imite. *A urma exemplul* (cuiva) sau *a lua* (pe cineva sau ceva) *de* (sau *drept*) *exemplu* = a imita (pe cineva sau ceva). 2. Caz sau fapt tipic care întrunește caracteristicile unei categorii întregi. ✧ Loc. adv. *De exemplu* = de pildă; bunăoară. — Fr. **exemple** (lat. lit. **exemplum**).

EXERCITÁ, *exércit*, vb. I. Tranz. 1. A practica, a îndeplini o profesie, o funcție etc. 2. A face să fie simțit un drept, un privilegiu, o influență etc. — Lat. lit. **exercitare**.

EXERCITÁRE, *exercitări*, s. f. Acțiunea de *a exercita*.

EXERCÍȚIU, *exerciții*, s. n. 1. Acțiune fizică sau intelectuală, făcută sistematic și repetat, în scopul dobîndirii de deprinderi și îndemînări. ✦ Instruire, deprindere a militarilor cu mînuirea armelor și cu executarea acțiunilor de luptă. ✦ Temă servind ca mijloc pentru dezvoltarea îndemînării și agerimii într-un anumit domeniu. 2. (Despre un funcționar, o persoană oficială, în expr.) *În exercițiul funcțiunii* = în timpul serviciului legal. 3. (În expr.) *Exercițiu bugetar* = perioadă (de un an calendaristic) pentru care se întocmește și se execută bugetul unei țări. — Fr. **exercice** (lat. lit. **exercitium**).

EXERSÁ, *exersez*, vb. I. Intranz. și tranz. A face exerciții. — Fr. **exercer**.

EXERSÁRE, *exersări*, s. f. Acțiunea de *a exersa*.

EXHAUSTÍV, -Ă, *exhaustivi, -e*, adj. (Livresc) Care epuizează un subiect; complet. — Fr. **exhaustif**.

EXHIBÁ, *exhibez*, vb. I. Tranz. A arăta ceva în public (în mod ostentativ); a etala. — Fr. **exhiber** (lat. lit. **exhibere**).

EXHIBÍȚIE, *exhibiții*, s. f. Faptul de a arăta ceva în public (în mod ostentativ); etalare. [Var.: **exhibițiúne** s. f.] — Fr. **exhibition** (lat. lit. **exhibitio, -onis**).

EXHIBIȚIONÍSM s. n. Mania de a face exhibiții. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **exhibitionnisme**.

EXHIBIȚIONÍST, -Ă, *exhibiționiști, -ste*, s. m. și f. (Adesea adjectival) Persoană care practică exhibiționismul. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **exhibitionniste**.

EXHIBIȚIÚNE s. f. v. **exhibiție**.

EXHUMÁ, *exhumez*, vb. I. Tranz. (Rar) A dezgropa osemintele unui mort. — Fr. **exhumer** (lat. lit. **exhumare**).

EXHUMÁRE, *exhumări*, s. f. Acțiunea de *a exhuma*.

EXIGÉNT, -Ă, *exigenți, -te*, adj. Care pretinde mult de la alții și de la sine însuși; pretențios. — După fr. **exigeant**.

EXIGÉNȚĂ, *exigențe*, s. f. Faptul de a fi exigent; ceea ce pretinde cineva de la altul și de la sine însuși; pretenție, cerință. ✦ Nevoie, trebuință. — Fr. **exigence** (lat. lit. **exigentia**).

EXIGÍBIL, -Ă, *exigibili, -e,* adj. (Despre sume de bani) Care poate fi cerut, asupra căruia se pot ridica pretenții. — După fr. **exigible.**

EXIGIBILITÁTE s. f. Însușirea de a fi exigibil. — După fr. **exigibilité.**

EXÍL, *exiluri,* s. n. Pedeapsă aplicată altădată pentru delicte politice, care consta în izgonirea unui cetățean din țară sau din localitatea în care trăia; *p. ext.* îndepărtarea voluntară a cuiva din propria țară sau localitate, pentru a scăpa de o primejdie; situație în care se găsește o persoană exilată. — Fr. **exil** (lat. lit. exilium).

EXILÁ, *exilez,* vb. I. Tranz. și refl. A obliga să plece sau a pleca în exil. — Fr. **exiler.**

EXILÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) exila.*

EXILÁT, -Ă, *exilați, -te,* adj. 1. (Adesea substantivat) Pedepsit cu exilul, izgonit sau plecat din țara sa; surghiunit. 2. (Rar) Retras, izolat. — V. *exila.*

EXISTÁ, *exist,* vb. I. Intranz. A fi, a se afla, a se găsi în realitate; a trăi, a viețui; a se manifesta. — Fr. **exister** (lat. lit. existere).

EXISTÉNT, -Ă, *existenți, -te,* adj. Care există; care este în vigoare. — Fr. **existant** (lat. lit. **existens, -ntis**).

EXISTÉNȚĂ, *existențe,* s. f. 1. Faptul de a exista; noțiune filozofică care se referă la natură, materie, lumea exterioară; realitatea obiectivă existentă în afară și independent de conștiința omului. ◇ *Existență socială* = totalitatea condițiilor vieții materiale ale societății, în primul rînd modul de producție (ca principală forță în dezvoltarea societății). ✦ Viață; mod de viață, fel de trai. 2. Condițiile, mijloacele materiale necesare vieții. — Fr. **existence** (lat. lit. existentia).

EXISTENȚIÁL, -Ă, *existențiali, -e,* adj. (Rar) Privitor la existență, care ține de existență. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. **existentiel** (lat. lit. existentialis).

EXISTENȚIALÍSM s. n. Curent filozofic idealist-subiectiv care opune lumii materiale, vieții fizice și sociale, viața spirituală individuală. [Pr.: *-ți-a-*] — Fr. **existentialisme.**

EXISTENȚIALÍST, -Ă, *existențialiști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține existențialismului, privitor la existențialism. 2. S. m. și f. Adept al existențialismului. [Pr.: *-ți-a-*] — Fr. **existentialiste.**

EXMATRICULÁ, *exmatriculez,* vb. I. Tranz. A exclude un elev, un student etc. dintr-o instituție de învățămînt. — Germ. **exmatrikulieren.**

EXMATRICULÁRE, *exmatriculări,* s. f. Acțiunea de *a exmatricula.*

EXÓD, *exoduri,* s. n. 1. Părăsire în masă a unei țări sau a unui teritoriu de către o populație; emigrare. 2. Parte finală care cuprinde deznodămîntul unei tragedii grecești și ieșirea din scenă în cortegiu a actorilor. — Fr. **exode** (lat. lit. exodus).

EXOFLISÍ, *exoflisesc,* vb. IV. Tranz. (Grecism înv.) A concedia, a da afară din slujbă; *p. ext.* a se descotorosi de cineva. — Ngr. **exoflo,** viit. exofliso.

EXOFTALMÍE s. f. Proeminență accentuată a globilor oculari, care constituie un simptom al anumitor boli. — Fr. **exophtalmie** (< gr.).

EXONERÁ, *exonerez,* vb. I. Refl. (Rar) A se achita de o datorie, de o obligație. — Fr. **exonérer** (lat. lit. exonerare).

EXORBITÁNT, -Ă, *exorbitanți, -te,* adj. Care întrece cu mult măsura; excesiv, exagerat. — Fr. **exorbitant** (lat. lit. **exorbitans, -ntis**).

EXÓRDIU, *exordii,* s. n. Prima parte a unui discurs; *p. ext.* introducere, prefață la o carte, la un articol etc. — Lat. lit. **exordium.**

EXORTÁȚIE, *exortații,* s. f. (Livresc, înv.) Cuvîntare prin care cineva îndeamnă stăruitor o persoană sau un grup de persoane la acțiune. — Fr. **exhortation** (lat. lit. **exhortatio, -onis**).

EXOSMÓZĂ, *exosmoze,* s. f. Fenomen de trecere a unui lichid printr-o membrană poroasă, sub influența unei diferențe de potențial electric care există între cele două fețe ale membranei. — Fr. **exosmose.**

EXOTÉRIC, -Ă, *exoterici, -e,* adj. (Despre doctrina filozofilor din antichitate) Care se predă în public; public. — Fr. **exotérique** (lat. lit. **exotericus**).

EXOTÉRMIC, -Ă, *exotermici, -e,* adj. (Fiz.) Care se produce cu dezvoltare de căldură. — Fr. **exothermique.**

EXÓTIC, -Ă, *exotici, -e,* adj. Care se află într-o regiune îndepărtată și care impresionează prin aspectele neobișnuite, ciudate; care provine dintr-o asemenea regiune. — Fr. **exotique** (lat. lit. **exoticus**).

EXOTÍSM s. n. Însușirea de a fi exotic. ✦ Tendință (literară) de a descrie priveliști și obiceiuri din țări exotice. — Fr. **exotisme.**

EXPANSÍBIL, -Ă, *expansibili, -e,* adj. Care tinde să ocupe un spațiu sau o suprafață din ce în ce mai mare. — După fr. **expansible.**

EXPANSIBILITÁTE s. f. Însușirea de a fi expansibil. — După fr. **expansibilité.**

EXPANSIONÍSM s. n. Politică agresivă de exercitare a influenței politice și economice asupra unor țări străine, cu scopul de a acapara prin forță noi teritorii, colonii și piețe de desfacere. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **expansionnisme.**

EXPANSIONÍST, -Ă, *expansioniști, -ste,* adj. Care aparține expansionismului, privitor la expansionism. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **expansionniste.**

EXPANSIÚNE, *expansiuni,* s. f. 1. Creșterea volumului unui sistem fizico-chimic; creșterea volumului unui gaz; extinderea pe un spațiu a unui gaz. 2. Creștere și extindere a sferei de influență politică și economică a unui stat asupra altuia, acaparare de teritorii străine. 3. Fig. Expansivitate, comunicativitate. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **expansion** (lat. lit. **expansio, -onis**).

EXPANSÍV, -Ă, *expansivi, -e,* adj. Care are tendința de a-și împărtăși deschis și spontan impresiile și sentimentele; comunicativ. — Fr. **expansif.**

EXPANSIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi expansiv; manifestarea acestei însușiri. — După fr. **expansivité.**

EXPATRIÁ, *expatriez,* vb. I. Refl. A emigra. [Pr.: *-tri-a*] — Fr. **expatrier.**

EXPATRIÁT, -Ă, *expatriați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care se expatriază. [Pr.: *-tri-at*] — V. *expatria.*

EXPATRIÉRE, *expatrieri,* s. f. Acțiunea de *a se expatria;* emigrare. [Pr.: *-tri-e-*]

EXPECTATÍVĂ s. f. Așteptare bazată pe anumite drepturi, promisiuni, probabilități sau calcule; neintervenție în anumite chestiuni sau situații, în așteptarea unui moment potrivit. — Fr. **expectative.**

EXPECTORÁ, *expectorez,* vb. I. Tranz. A elimina pe gură mucozitățile, flegma care se formează pe căile respiratorii. — Fr. **expectorer** (lat. lit. **expectorare**).

EXPECTORÁNT, -Ă, *expectoranți, -te,* adj. (Despre medicamente) Care ajută la expectorație. ◇ (Substantivat, n.) *A lua un expectorant.* — Fr. **expectorant.**

EXPECTORÁRE, *expectorări,* s. f. Acțiunea de *a expectora.*

EXPECTORÁȚIE, *expectorații,* s. f. Expectorare; (concr.) ceea ce se expectorează; flegmă. — Fr. **expectoration.**

EXPEDIÁ, *expediez,* vb. I. Tranz. A trimite prin poștă, prin mesagerie etc. un obiect la o anumită adresă. ✦ (Fam.) A îndepărta pe cineva, a se descotorosi de cineva. ✦ A executa repede și superficial o lucrare. [Pr.: *-di-a*] — Fr. **expédier.**

EXPEDIÉNT, *expediente,* s. n. Mijloc ingenios cu ajutorul căruia se poate face față unei situații grele; *p. ext.* mijloc improvizat, adesea nepermis, prin care se obțin bani. [Pr.: *-di-ent*] — Fr. **expédient** (lat. lit. **expediens, -ntis**).

EXPEDIÉRE, *expedieri,* s. f. Acțiunea de *a expedia.* [Pr.: *-di-e-*]

EXPEDITÍV, -Ă, *expeditivi, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care rezolvă cu ușurință lucrurile; iute, prompt. — Fr. **expéditif.**

EXPEDITÓR, -OÁRE, *expeditori, -oare,* s. m. și f. (Adesea adjectival) Persoană care expediază scrisori, pachete sau bani. — După fr. **expéditeur.**

EXPEDÍȚIE, *expediții,* s. f. 1. Călătorie lungă (și anevoioasă) făcută de un grup organizat, în regiuni îndepărtate, cu scopuri științifice sau comerciale. 2. Campanie militară agresivă pentru cucerirea unui teritoriu străin îndepărtat. 3. Expediere. ◇ *Condică de expediție* = registru în care se înregistrează zilnic lista corespondenței expediate de o instituție sau de o întreprindere. [Var.: (înv.) **espedíție** s. f.] — Fr. **expédition** (lat. lit. **expeditio, -onis**).

EXPEDIȚIONÁR, -Ă, *expediționari, -e,* adj. Care efectuează o expediție, care se află într-o expediție. ◇ *Corp expediționar* sau *armată expediționară* = grupare de forțe armate care duc acțiuni militare pe teritoriul unei țări îndepărtate. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **expéditionnaire.**

EXPEDUÍ, *expeduiesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A expedia. — Fr. **expédier** (după *minui*).

EXPERIÉNȚĂ, *experiențe,* s. f. 1. Totalitatea cunoștințelor și deprinderilor dintr-un domeniu oarecare, însușite prin practică. ✦ Ansamblul practicii sociale care formează baza cunoașterii și criteriul adevărului și care se creează mai ales în procesul producției materiale. 2. Verificare a cunoștințelor pe cale practică, prin cercetarea fenomenelor din realitatea înconjurătoare. ✦ Provocare intenționată a unor fenomene în vederea studierii legilor lor. [Var.: (înv.) **esperiénță** s. f.] — Fr. **expérience** (lat. lit. **experientia**).

EXPERIMÉNT, *experimente,* s. n. Experiență (2). — Lat. lit. **experimentum.**

EXPERIMENTÁ, *experimentez,* vb. I. Tranz. A încerca, a verifica prin experiențe. — Fr. **expérimenter** (lat. lit. **experimentare**).

EXPERIMENTÁL, -Ă, *experimentali, -e,* adj. (Adesea adverbial) De experiență, bazat pe experiență, rezultat din experiență. — Fr. **expérimental** (lat. lit. **experimentalis**).

EXPERIMENTÁRE, *experimentări,* s. f. Acțiunea de *a experimenta* și rezultatul ei.

EXPERIMENTÁT, -Ă, *experimentați, -te,* adj. Care posedă experiență într-un domeniu; priceput. ✦ Care a trecut prin multe încercări; încercat. — V. *experimenta.*

EXPERIMENTATÓR, -OÁRE, *experimentatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care face experiențe. — După fr. **expérimentateur.**

EXPÉRT, -Ă, *experți, -te,* s. m. și f. (Adesea adjectival) Persoană care posedă cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu. ✦ Persoană competentă într-un anumit domeniu, numită de un organ de stat sau de părțile interesate pentru a cerceta și lămuri unele situații. — Fr. **expert** (lat. lit. **expertus**).

EXPERTÍZĂ, *expertize,* s. f. Cercetare făcută de un expert asupra unei situații, probleme etc. ✦ (Concr.) Raport întocmit de un expert asupra cercetărilor făcute. — Fr. **expertise.**

EXPIÁ, *expiez*, vb. I. Tranz. (Franţuzism) A ispăşi o greşeală, o vină etc. [Pr.: *-pi-a*] — Fr. **expier** (lat lit. **expiare**).

EXPIÁBIL, -Ă, *expiabili, -e*, adj. (Franţuzism) Care poate fi ispăşit. [Pr.: *-pi-a-*] — Fr. **expiable** (lat. lit. **expiabilis**).

EXPIATÓR, -OÁRE, *expiatori, -oare*, adj. (Franţuzism) Care este menit să şteargă, să răscumpere o greşeală; ispăşitor. [Pr.: *-pi-a-*] — Fr. **expiateur** (lat. lit. **expiator**).

EXPIAŢIE s. f. v. **expiaţiune**.

EXPIAŢIÚNE s. f. (Franţuzism înv.) Ispăşire a unei greşeli, a unei vini etc. [Pr.: *-pi-a-ţi-u-*. — Var.: **expiáţie** s. f.] — Fr. **expiation** (lat. lit. **expiatio, -onis**).

EXPIÉRE, *expieri*, s. f. (Franţuzism) Faptul de *a expia*; expiaţiune. [Pr.: *-pi-e-*]

EXPIRÁ, *expir*, vb. I. 1. Tranz. A elimina din plămîni aerul (în procesul respiraţiei). 2. Intranz. (Despre un contract, o convenţie etc.; la pers. 3) A înceta să mai fie valabil. 3. Intranz. (Despre un termen, o perioadă de timp etc.; la pers. 3) A se împlini, a se termina. 4. Intranz. Fig. A muri, a pieri. — Fr. **expirer** (lat. lit. **exspirare**).

EXPIRÁRE, *expirări*, s. f. Faptul de *a expira*. ✦ Scadenţă a unui termen. — V. *expira*.

EXPIRATÓR, -OÁRE, *expiratori, -oare*, adj. Care ajută, care serveşte la expirare. — După fr. **expirateur**.

EXPIRAŢIE, *expiraţii*, s. f. Act fiziologic prin care se elimină din plămîni aerul inspirat. — Fr. **expiration** (lat. lit. **expiratio, -onis**).

EXPLETÍV, -Ă, *expletivi, -e*, adj. (Despre cuvinte) Care nu este necesar, în cadrul unei enunţări; pentru înţelegerea sensului, putînd lipsi din alcătuirea unei propoziţii. — Fr. **explétif** (lat. lit. **expletivus**).

EXPLICÁ, *explíc*, vb. I. 1. Tranz. A face să fie mai uşor de înţeles; a lămuri, a arăta. ✦ A expune, a preda o lecţie, o temă etc. 2. Intranz. şi tranz. (Despre axiome, principii, legi ştiinţifice) A servi drept lămurire, a constitui o justificare, a reprezenta o motivare a unui fenomen, a unei proprietăţi etc. 3. Refl. A-şi motiva acţiunile, vorbele etc.; a se justifica. ✦ Refl. şi tranz. A înţelege, a pricepe. *Nu-mi explic, spune magistratul, cum de vă găseaţi cîteşitrei în cabinetul medicului* (ARGHEZI). ✦ (Despre două sau mai multe persoane) A se lămuri reciproc asupra unei chestiuni; a limpezi o situaţie cu scopul de a înlătura un conflict. [Var.: (înv.) **esplicá** vb. I] — Fr. **expliquer** (lat. lit. **explicare**).

EXPLICÁBIL, -Ă, *explicabili, -e*, adj. Care poate fi explicat. — După fr. **explicable**.

EXPLICÁRE, *explicări*, s. f. Acţiunea de *a (se) explica*; lămurire. ✦ Explicaţie (2).

EXPLICATÍV, -Ă, *explicativi, -e*, adj. Care explică. ✧ *Dicţionar explicativ* = dicţionar care explică sensurile şi întrebuinţarea cuvintelor. — Fr. **explicatif**.

EXPLICATÓR, -OÁRE, *explicatori, -oare*, adj. (Înv.) Explicativ. — Fr. **explicateur** (lat. lit. **explicator**).

EXPLICÁŢIE, *explicaţii*, s. f. 1. Lămurire, clarificare a unei probleme, a unui fenomen etc. ✧ Expr. *A cere explicaţii* (cuiva) = a cere (cuiva) să-şi lămurească purtarea, atitudinea, cuvintele. *A avea o explicaţie cu cineva* = a discuta cu cineva cu scopul de a se lămuri asupra unui lucru, pentru a înlătura un conflict etc. ✦ Predare a unei lecţii, expunere a unei teme. 2. Cauză. — Fr. **explication** (lat. lit. **explicatio, -onis**).

EXPLICÍT, -Ă, *explicíţi, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care este exprimat limpede; desluşit, lămurit, clar. ✦ (Despre o funcţie matematică) Care este egal cu o anumită expresie ce conţine numai variabilele independente. — Fr. **explicite** (lat. lit. **explicitus**).

EXPLOÁTÁ *exploatez*, vb. I. Tranz. 1. (Despre proprietarii particulari ai mijloacelor de producţie) A-şi însuşi fără echivalent o anumită cantitate de muncă străină, a acapara roadele muncii producătorilor de bunuri materiale. ✦ (Despre un stat imperialist) A aservi pe plan economic şi politic alt stat, în scopul asigurării de profituri maxime pentru grupurile monopoliste din ţară colonizatoare. 2. A folosi un bun în vederea realizării unor obiective economice; a cultiva, a valorifica. 3. Fig. A trage folos (în mod abuziv) din ceva, a profita de ceva. *A exploata slăbiciunile cuiva*. [Pr.: *-ploa-*] — Fr. **exploiter**.

EXPLOATÁBIL, -Ă, *exploatabili, -e*, adj. Care poate fi exploatat. [Pr.: *-ploa-*] — După fr. **exploitable**.

EXPLOATÁRE, *exploatări*, s. f. Acţiunea de *a exploata* şi rezultatul ei. 1. Însuşirea fără echivalent a unei anumite cantităţi de muncă străină, acaparare a rodului muncii producătorilor de bunuri materiale de către proprietarii particulari ai mijloacelor de producţie. 2. Punere în valoare a unei întreprinderi sau a unui bun; totalitatea lucrărilor şi instalaţiilor care servesc în acest scop. 3. Fig. Faptul de a profita, de a trage folos (în mod abuziv) din ceva. [Pr.: *-ploa-*]

EXPLOATÁT, -Ă, *exploataţi, -te*, adj. 1. (Despre oameni, adesea substantivat) A cărui muncă este însuşită prin exploatare de către proprietarii particulari ai mijloacelor de producţie; care este nevoit să-şi vîndă forţa de muncă. 2. (Despre terenuri, mine, păduri etc.) Valorificat, întrebuinţat în scopuri economice. [Pr.: *-ploa-*] — V. *exploata*.

EXPLOATATÓR, -OÁRE, *exploatatori, -oare*, s. m. şi f. (Adesea adjectival) 1. Persoană care îşi însuşeşte fără echivalent muncă străină, care acaparează roadele muncii altuia. 2. Persoană care exploatează (2) o moşie, o pădure etc. [Pr.: *-ploa-*] — Din **exploata** + suf. *-(a)tor* (după fr. *exploiteur*).

EXPLOATÁŢIE, *exploataţii*, s. f. Întreprindere economică care pune în valoare terenuri, păduri, mine etc. [Pr.: *-ploa-*] — Fr. **exploitation**.

EXPLODÁ, *explodez*, vb. I. Intranz. 1. (Despre un exploziv; la pers. 3) A se descompune violent sub acţiunea căldurii sau a unui factor mecanic, dezvoltînd brusc căldură şi gaze sub presiune, care produc zguduituri, bubuituri puternice şi efectuare rapidă de lucru mecanic. ✦ (Despre obuze, proiectile etc.) A face explozie (1). ✦ (Despre aparate care funcţionează cu gaze sub presiune) A se sfărîma datorită presiunii interioare. ✦ (Despre gaze) A ţîşni brusc în cursul unei erupţii vulcanice. 2. Fig. A interveni brusc în discuţie; a izbucni. — It. **esplodere** (lat. lit. **explodere**).

EXPLODÁRE, *explodări*, s. f. Acţiunea de *a exploda*.

EXPLORÁ, *explorez*, vb. I. Tranz. A cerceta o ţară sau o regiune necunoscută sau puţin cunoscută, cu scopul de a face descoperiri sau studii ştiinţifice. ✦ (Fam.) A cerceta, a căuta în... — Fr. **explorer** (lat. lit. **explorare**).

EXPLORÁRE, *explorări*, s. f. Acţiunea de *a explora* şi rezultatul ei.

EXPLORATÓR, -OÁRE, *exploratori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care explorează. — Fr. **explorateur** (lat. lit. **explorator, -oris**).

EXPLOZÍBIL[1], *explozibile*, s. n. Exploziv[1]. — După fr. **explosible**.

EXPLOZÍBIL[2], **-Ă**, *explozibili, -e*, adj. Exploziv[2]. — După fr. **explosible**.

EXPLÓZIE, *explozii*, s. f. 1. Ardere şi zgomot puternic al unui dispozitiv de distrugere, provocate de descompunerea substanţelor explozive pe care le conţine acest dispozitiv. ✦ Proces de descompunere a substanţelor explozive şi de transformare a lor în alţi compuşi, mai simpli, însoţit de dezvoltare mare de căldură, lumină, zgomot şi de efectuare de lucru mecanic într-un timp foarte scurt. ✦ (Impr.) Ardere a amestecului de combustibil şi aer din cilindrul unui motor cu ardere internă. ✧ *Motor cu explozie* = motor la care arderea combustibilului se face într-un timp foarte scurt şi este provocată de o scînteie. 2. Trecere bruscă a unui fenomen de la vechea lui calitate la una nouă, prin distrugerea calităţii vechi. 3. Fig. Manifestare bruscă, izbucnire neaşteptată, dar de scurtă durată, a unei acţiuni, a unui sentiment etc. 4. Ieşire bruscă a aerului, după ce a fost oprit de un obstacol (limbă, dinţi, buze) din cuprinsul aparatului fonator. — Fr. **explosion** (lat. lit. **explosio, -onis**).

EXPLOZÍV[1], *explozive*, s. n Substanţă sau amestec de substanţe care, sub acţiunea căldurii sau a unui factor mecanic, are proprietatea de a se descompune brusc şi violent, cu dezvoltare de căldură, lumină şi gaz, provocînd o creştere mare a presiunii la locul exploziei. — Fr. **explosif**.

EXPLOZÍV[2], **-Ă**, *explozivi, -e*, adj. Care poate exploda, care produce explozie. ✦ *Sunet exploziv* sau *consoană explozivă* (şi substantivat, f.) = consoană care produce, la deschiderea bruscă a canalului bucal, o explozie (4). ✦ (Despre aparate, maşini etc.) Care acţionează prin explozia unor substanţe speciale cu care este încărcat. — Fr. **explosif**.

EXPONÁT, *exponate*, s. n. Obiect expus în cadrul unei expoziţii. — Rus **eksponat**.

EXPONÉNT, -Ă, *exponenţi, -te*, s. m. şi f. 1. Persoană sau grup social care reprezintă şi apără o idee, un curent etc.; reprezentant. 2. (Mat.; la m.) Semn în cifre sau litere scris sus, la dreapta unui număr, pentru a arăta la ce putere este ridicat acesta. — Germ. **Exponent** (lat. lit. **exponens, -ntis**).

EXPONENŢIÁL, -Ă, *exponenţiali, -e*, adj. (Mat.) Care are un exponent (2) variabil, nedeterminat sau necunoscut. [Pr.: *-ţi-al*] — Fr. **exponentiel**.

EXPÓRT, *exporturi*, s. n. Faptul de a exporta; trimitere de produse dintr-o ţară în altă ţară, în vederea vînzării sau a schimbului comercial. ✧ *Export de capital* = investire de capital făcută de către un grup monopolist dintr-un stat imperialist în alte ţări, unde se pot obţine mai uşor profituri maxime. ✦ (Concr.) Totalitatea mărfurilor exportate. — Germ. **Export**.

EXPORTÁ, *expórt*, vb. I. Tranz. A trimite peste hotare mărfuri, pentru a le vinde sau a le schimba. — Fr. **exporter** (lat. lit. **exportare**).

EXPORTÁBIL, -Ă, *exportabili, -e*, adj. (Despre mărfuri) Care se poate exporta. — După fr. **exportable**.

EXPORTATÓR, -OÁRE, *exportatori, -oare*, adj. (Despre ţări, întreprinderi sau persoane; adesea substantivat) Care exportă. — După fr. **exportateur**.

EXPOZÁNT, -Ă, *expozanţi, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care expune ceva (la o expoziţie). — Fr. **exposant**.

EXPOZÉU, *expozeuri*, s. n. Prezentare dezvoltată şi sistematică a unor fapte, a unei situaţii etc.; expunere, dare de seamă. — Fr. **exposé**.

EXPOZITÍV, -Ă, *expozitivi, -e*, adj. În care se expune, care explică. ✦ (Despre o lecţie, un text etc.) Prezentat în forma unei expuneri, a unei naraţiuni. ✧ *Metodă expozitivă* = metodă de predare care constă în prezentarea conţinutului lecţiei în forma unei expuneri. — Fr. **expositif**.

EXPOZÍŢIE, *expoziţii*, s. f. Prezentare publică a unor obiecte selecţionate în mod special pentru a pune în lumină specificul unei activităţi, aspecte din viaţa unei mari personalităţi etc. ✦ Locul sau clădirea unde sînt expuse aceste obiecte. — Fr. **exposition** (lat. lit. **expositio, -onis**).

EXPRÉS[1], **-Ă**, *exprese*, adj. n. şi f. (În expr.) *Tren expres* (şi substantivat, n.) = tren care merge cu viteză mare, oprindu-se numai în staţiile importante. *Scrisoare (recomandată) expresă* sau *colet expres* = scrisoare sau colet care ajunge la destinaţie mai repede, în schimbul unei suprataxe. [Pl. şi: (substantivat, n.) *expresuri*] — Fr. **express** (< engl).

EXPRÉS[2], **-Ă**, *expreşi, -se*, adj. Care este exprimat clar, care nu lasă nici un fel de îndoială; lămurit, limpede. ✦ (Adverbial) Special pentru..., precis, anume. — Fr. **exprès** (lat. lit. **expressus**).

EXPRÉSIE, *expresii*, s. f. 1. Exprimare. ✦ Sintagmă concisă care exprimă, adesea figurat, o idee. ✦ Cuvînt. 2. Manifestare, redare a ideilor, a sentimentelor etc. prin cuvinte, mimică etc. ✦ Înfăţişare exterioară a figurii, care reflectă starea sufletească a omului; reflectare a stării interioare a cuiva (în privire, pe figură). 3. Ansamblu de mărimi legate între ele prin simboluri de operaţii matematice. [Var.: expresiúne s. f.] — Fr. **expression** (lat. lit. **expressio, -onis**).

EXPRESIONÍSM s. n. Curent decadent în arta şi literatura burgheză modernă, care constă în tendinţa exagerată de a exprima viaţa interioară mai mult decît impresiile lumii din afară. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **expressionnisme**.

EXPRESIONÍST, -Ă, *expresionişti, -ste*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care ţine de expresionism, care reprezintă expresionismul. 2. S. m. şi f. Adept al expresionismului. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **expressionniste**.

EXPRESIÚNE s. f. v. **expresie**.

EXPRESÍV, -Ă, *expresivi, -e*, adj. (Despre cuvinte, gesturi etc.) Care arată ceva în mod viu, plastic, elocvent, grăitor, sugestiv. ✦ (Despre opere de artă) Care evocă imagini vii. ✦ (Despre ochi, faţă etc.) Care reflectă în mod viu, cu putere, stări interioare. — Fr. **expressif**.

EXPRESIVITÁTE s. f. Calitatea, capacitatea de a fi expresiv. — După fr. **expressivité**.

EXPRIMÁ, *exprím*, vb. I. Tranz. A expune, a formula, a manifesta păreri, idei etc. ✦ Refl. A reda în cuvinte; a vorbi. — Fr. **exprimer** (lat. lit. **exprimere**).

EXPRIMÁBIL, -Ă, *exprimabili, -e*, adj. Care se poate exprima. — După fr. **exprimable**.

EXPRIMÁRE, *exprimări*, s. f. Acţiunea de *a (se) exprima* şi rezultatul ei; manifestare, exteriorizare a unor fenomene, idei, sentimente etc.

EXPROPRIÁ, *expropriez*, vb. I. Tranz. 1. A trece un bun în proprietatea statului pentru necesităţi de interes obştesc (prin acordarea unei despăgubiri). 2. (În orînduirile bazate pe exploatare) A deposeda pe producătorii de produsele muncii lor şi de mijloacele de subzistenţă. 3. (În perioada revoluţiei socialiste) A deposeda pe exploatatorii de mijloacele de producţie şi de bunurile dobîndite prin exploatare, trecîndu-le pe seama statului pentru a le reda celor ce muncesc. [Pr.: *-pri-a*] — Fr. **exproprier**.

EXPROPRIÁT, -Ă, *expropriaţi, -te*, adj. (Despre bunuri) Care a fost luat prin expropriere; (despre oameni) care a fost supus exproprierii. [Pr.: *-pri-at*] — V. *expropria*.

EXPROPRIATÓR, *expropriatori*, s. m. Persoană care expropriază (2). [Pr.: *-pri-a-*] — După fr. **expropriateur**.

EXPROPRIÉRE, *exproprieri*, s. f. Acţiunea de *a expropria* şi rezultatul ei. [Pr.: *-pri-e-*]

EXPÚLSIE, *expulsii*, s. f. 1. Împingere în afară a unui gaz, a unui lichid etc. 2. Ultima fază a procesului naşterii, în care copilul este împins afară din corpul mamei. — Fr. **expulsion** (lat. lit. **expulsio, -onis**).

EXPULZÁ, *expulzez*, vb. I. Tranz. A obliga pe cineva să părăsească teritoriul unei ţări. ✦ A da, a împinge afară, a sili să iasă. — Fr. **expulser** (lat. lit. **expulsare**).

EXPULZÁRE, *expulzări*, s. f. Acţiunea de *a expulza* şi rezultatul ei.

EXPÚNE, *expún*, vb. III. 1. Tranz. A prezenta prin cuvinte, a face cunoscut; a explica. 2. Tranz. A aşeza la vedere; a arăta. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A aşeza un obiect, un material etc. în aşa fel, încît să se poată exercita asupra lui o acţiune, o influenţă etc. 3. Tranz. şi refl. A pune sau a se afla într-o situaţie periculoasă. 4. Tranz. A supune acţiunii luminii un film, o placă fotografică etc., pentru a obţine un clişeu, o fotografie etc. [Var.: (înv.) espúne vb. III] — Lat. lit. **exponere** (după *pune*).

EXPÚNERE, *expuneri*, s. f. Acţiunea de *a (se) expune* şi rezultatul ei; relatare; (concr.) ceea ce se expune, se explică. ✧ *Expunere de motive* = explicarea, prezentarea motivelor care determină propunerea unui proiect de lege etc.

EXPURGÁ, *expúrg*, vb. I. Tranz. A scoate dintr-o carte pasajele care sînt sau par incompatibile cu anumite principii morale sau idei politice. — Fr. **expurger** (lat. lit. **expurgare**).

EXTÁTIC, -Ă, *extatici, -e*, adj. (Rar) Care este în extaz; care ţine de extaz, caracteristic extazului. — Fr. **extatique** (< gr.).

EXTÁZ, *extaze*, s. n. 1. Stare psihică de mare intensitate, caracterizată prin suspendarea aparentă a contactului cu lumea înconjurătoare. ✦ Stare nervoasă în care bolnavul, urmărit de o idee fixă, este lipsit de senzaţii şi incapabil de mişcări voluntare. 2. Admiraţie profundă; adoraţie. [Var.: (înv.) **estáz** s. n.] — Fr. **extase** (< gr.).

EXTAZIÁ, *extaziez*, vb. I. Refl. A fi cuprins de extaz (2); a adora. [Pr.: *-zi-a*] — Fr. **extasier**.

EXTAZIÁT, -Ă, *extaziaţi, -te*, adj. Căzut în extaz, cuprins de extaz; *p. ext.* încîntat, fermecat. ✦ (Despre sentimente) Plin de extaz (2). [Pr.: *-zi-at*] — V. *extazia*.

EXTAZIÉRE, *extazieri*, s. f. Faptul de *a se extazia*. [Pr.: *-zi-e-*]

EXTEMPORÁL, *extemporale*, s. n. (Ieşit din uz) Probă scrisă, neanunţată, din lecţia zilei, dată elevilor pentru verificarea periodică a cunoştinţelor. — Germ. **Extemporale** (lat. lit. **extemporalis**).

EXTENSÍBIL, -Ă, *extensibili, -e*, adj. Care se poate extinde. — După fr. **extensible**.

EXTENSIBILITÁTE s. f. Proprietate a unui corp de a se putea întinde cînd este supus unei forţe exterioare. — După fr. **extensibilité**.

EXTENSIÚNE, *extensiuni*, s. f. 1. Dezvoltare, creştere, amplificare, extindere. ✦ Proces prin care un cuvînt îşi lărgeşte înţelesul. 2. Faptul de a întinde. *Extensiunea braţului*. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **extension** (lat. lit. **extensio, -onis**).

EXTENSÍV, -Ă, *extensivi, -e*, adj. 1. Care se referă la extindere, care se bazează pe cantitate, pe spaţiu, pe întindere (şi nu pe calitate). *Agricultură extensivă*. 2. Care are proprietatea de a extinde. — Fr. **extensif**.

EXTENSÓR[1], *extensoare*, s. n. Aparat pentru gimnastica muşchilor, format dintr-un arc de oţel sau din două resorturi care trebuie întinse cu mîinile. — După fr. **extenseur**.

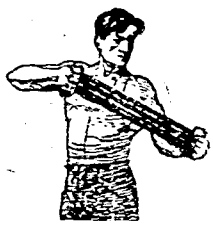

Extensor[1]

EXTENSÓR[2], **-OÁRE**, *extensori, -oare*, adj. Care are rolul de a întinde. ✧ *Muşchi extensor* (şi substantivat, m.) = muşchi (de la suprafaţa corpului) care ajută la întinderea diferitelor părţi ale corpului, în special a membrelor. — După fr. **extenseur**.

EXTENUÁ, *extenuez*, vb. I. Refl. şi tranz. A (se) obosi peste măsură; a (se) istovi. [Pr.: *-nu-a*] — Fr. **exténuer** (lat. lit. **extenuare**).

EXTENUÁNT, -Ă, *extenuanţi, -te*, adj. Care extenuează; istovitor. [Pr.: *-nu-ant*] — Fr. **exténuant** (lat. lit. **extenuans, -ntis**).

EXTENUÁRE, *extenuări*, s. f. Acţiunea de *a (se) extenua* şi rezultatul ei; stare de slăbiciune extremă a corpului; istovire. [Pr.: *-nu-a-*]

EXTENUÁT, -Ă, *extenuaţi, -te*, adj. Extrem de obosit; istovit, epuizat. [Pr.: *-nu-at*] — V. *extenua*.

EXTERIÓR[1], *exterioare*, s. n. Partea din afară a unui lucru. ✦ Mod de a se prezenta al unei persoane ca fizionomie, îmbrăcăminte, ţinută etc. [Pr.: *-ri-or*] — Fr. **extérieur** (lat. lit. **exterior**).

EXTERIÓR[1], **-OÁRĂ**, *exteriori, -oare*, adj. Care este în afară de..., care este pe din afară, aflat dincolo de o limită; extern. ✧ *Comerţ exterior* = relaţii de schimb economic ale unei ţări cu ţările străine. [Pr.: *-ri-or*] — Fr. **extérieur** (lat. lit. **exterior**).

EXTERIORIZÁ, *exteriorizez*, vb. I. Tranz. şi refl. A comunica, a exprima, a manifesta gînduri sau sentimente prin cuvinte, gesturi etc. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **extérioriser**.

EXTERIORIZÁRE, *exteriorizări*, s. f. Acţiunea de *a (se) exterioriza* şi rezultatul ei; exprimare. [Pr.: *-ri-o-*]

EXTERITORIÁL, -Ă, *exteritoriali, -e*, adj. (Jur.) Care se bucură de dreptul de exteritorialitate. [Pr.: *-ri-al*] — Din **exteritorialitate** (după *punctualitate : punctual*).

EXTERITORIALITÁTE s. f. Regim de excepţii de la normele de drept comun, de care se bucură, în anumite împrejurări, membrii corpului diplomatic, sediile oficiilor diplomatice etc. în baza presupunerii că ei nu s-ar afla pe teritoriul statului respectiv, ci pe acela al statului lor naţional. [Pr.: *-ri-a-*] — După fr. **exterritorialité**.

EXTERMINÁ, *extérmin*, vb. I. Tranz. A distruge complet, a nimici cu totul; a ucide, a stîrpi în masă. — Fr. **exterminer** (lat. lit. **exterminare**).

EXTERMINÁRE, *exterminări*, s. f. Acţiunea de *a extermina* şi rezultatul ei; distrugere, nimicire, stîrpire.

EXTERMINÁT, -Ă, *exterminaţi, -te*, adj. Distrus, nimicit, stîrpit. — V. *extermina*.

EXTERMINATÓR, -OÁRE, *exterminatori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care extermină; distrugător, nimicitor. — Fr. **exterminateur** (lat. lit. **exterminator, -oris**).

EXTÉRN, -Ă, *externi, -e*, adj., s. m. şi f. I. Adj. Care se află aşezat în afară; din afară, exterior; străin. ✧ *Politică externă* = politica unui stat faţă de celelalte state. *Ministerul Afacerilor Externe* sau *Ministerul de Externe* = minister care aplică linia politică a unui stat în problemele privitoare la relaţiile internaţionale. ✦ *Unghi extern* = unghi format de o latură a unui triunghi cu prelungirea altei laturi; unghi format de două trepte tăiate de o secantă şi aflat în afara dreptelor. ✦ (Despre medicamente) Care se aplică numai pe suprafaţa corpului. II. S. m. şi f. 1. Elev, ucenic care locuieşte şi ia masa în afara şcolii sau a locului unde învaţă meseria. 2. Student în medicină care, în urma unui examen, este admis să facă practică în spital. — Fr. **externe** (lat. lit. **externus**).

Extinctor

EXTERNÁT, *externate*, s. n. 1. Şcoală medie ai cărei elevi locuiesc şi iau masa în afara şcolii. 2. Stagiu de practică în spital, la care sînt admişi studenţii în medicină după trecerea unui examen; examenul prin care sînt admişi studenţii la acest stagiu. — Fr. **externat**.

EXTINCTÓR[1], *extinctoare*, s. n. Aparat care serveşte la stingerea incendiilor; stingător. — După fr. **extincteur**.

EXTINCTÓR[1], **-ÓARE**, *extinctori, -oare*, adj. Care are proprietatea de a stinge. — Fr. **extincteur** (lat. lit. **exstinctor, -oris**).

EXTÍNDE, *extínd*, vb. III. Tranz. A face să ocupe un spaţiu mai mare decît cel iniţial; a lărgi sfera de acţiune; a întinde. — Lat. lit. **extendere** (după *întinde*).

EXTÍNDERE s. f. Acţiunea de *a extinde* şi rezultatul ei; mărire, dezvoltare, lărgire.

EXTIRPÁ, *extirp*, vb. I. Tranz. 1. A înlătura pe cale chirurgicală un organ sau o porțiune dintr-un organ (bolnav). 2. Fig. A distruge complet; a nimici, a stîrpi. [Prez. ind. și: *extîrpez*] — Fr. **extirper** (lat. lit. **exstirpare**).

EXTIRPÁRE, *extirpări*, s. f. Acțiunea de *a extirpa* și rezultatul ei.

EXTIRPATÓR, *extirpatoare*, s. n. Unealtă agricolă acționată mecanic, care servește la reafînarea superficială a solului și la distrugerea buruienilor răsărite după arătură. — Fr. **extirpateur** (lat. lit. **extirpator, -oris**).

EXTORCÁ, *extorchez*, vb. I. Tranz. A obține un lucru de la cineva cu forța, prin amenințări, șantaj etc. — Fr. **extorquer** (lat. lit. **extorquere**).

EXTORCÁRE, *extorcări*, s. f. Acțiunea de *a extorca* și rezultatul ei.

EXTRA- Element de compunere care înseamnă: a) «afară (de)», deosebit (de)» și care servește la formarea unor adjective ca *extrașcolar*; b) «superior», «deosebit», «foarte» și care servește la formarea unor adjective ca *extrafin*. ◇ (Folosit izolat) *Vin extra. Mazăre extra.* — (a) Lat. lit. **extra**, (b) fr. **extra**[ordinaire].

EXTRABUGETÁR, -Ă, *extrabugetari, -e*, adj. Care nu este înscris în buget. — Fr. **extra-budgétaire**.

EXTRACELULÁR, -Ă, *extracelulari, -e*, adj. Care este în afara celulelor, care nu ține de celule. — Fr. **extracellulaire**.

EXTRÁCT, *extracte*, s. n. 1. (Ieșit din uz) Copie a unui act, scoasă dintr-un registru (de stare civilă). 2. Extras (1). 3. Substanță chimică extrasă din diferite organisme sau organe. 4. (Neobișnuit) Rezumat. — Lat. lit. **extractus**.

EXTRACTÍV, -Ă, *extractivi, -e*, adj. Care servește la extragerea unor substanțe. ◇ *Industrie extractivă* = industrie minieră. — Fr. **extractif**.

EXTRACTÓR[1], *extractoare*, s. n. 1. Aparat cu ajutorul căruia se extrage mierea din faguri. 2. Dispozitiv al închizătorului unei arme, care extrage din țeavă cartușul tras. — După fr. **extracteur**.

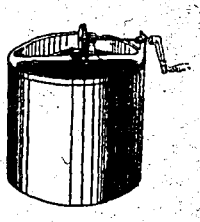

Extractor

EXTRACTÓR[2], **-OÁRE**, *extractori, -oare*, adj. Care extrage sau ajută la extragerea anumitor substanțe. — Lat. lit. **extractorius**.

EXTRÁCȚIE, *extracții*, s. f. 1. Extragere; (în special) extragerea unei măsele sau a unui dinte. 2. (Franțuzism) Origine, proveniență. [Var.: (înv.) **estrácție** s. f.] — Fr. **extraction**.

EXTRAFÍN, -Ă, *extrafini, -e*, adj. Foarte fin, extraordinar de bun. — Din **extra-** + **fin** (după fr. *extra-fin*).

EXTRÁGE, *extrág*, vb. III. Tranz. 1. A scoate o substanță dintr-un material, a separa o substanță de alta prin diferite procedee. ✦ A scoate un corp din locul în care s-a format sau în care a fost introdus. 2. (În expr.) *A extrage rădăcina pătrată* (sau *cubică* etc.) = a afla un număr care, ridicat la pătrat (sau la cub etc.), să dea numărul căutat. — Lat. lit. **extrahere** (după *trage*).

EXTRÁGERE, *extrageri*, s. f. Acțiunea de *a extrage* și rezultatul ei.

EXTRAORDINÁR, -Ă, *extraordinari, -e*, adj. I. (Adesea adverbial) Care este cu totul deosebit, care iese din comun; neobișnuit, nemaipomenit, excepțional; (despre oameni) dotat cu calități deosebite, excepționale; (despre lucruri etc.) foarte bun. 2. (Despre legi, măsuri, funcții etc.) Care depășește cadrul unei reguli, unei măsuri obișnuite. [Var.: (înv.) **estraordinár, -ă** adj.] — Fr. **extraordinaire** (lat. lit. **extraordinarius**).

EXTRAPARLAMENTÁR, -Ă, *extraparlamentari, -e*, adj. Care nu face parte din parlament; din afara parlamentului. — După fr. **extraparlamentaire**.

EXTRÁS, *extrase*, s. n. 1. Fragment, pasaj scos dintr-o scriere. ◇ Loc. adv. *În extras* = reprodus fragmentar, parțial; scos dintr-o scriere mai mare. ✦ *Extras de cont* = situația la zi a creditului și debitului unui cont curent pe o perioadă determinată; formular pe care sînt trecute aceste date. ✦ Articol sau studiu scos dintr-o revistă, dintr-un volum omagial sau din altă publicație colectivă și tipărit separat în broșură. 2. Extract (1). — V. *extrage*.

EXTRAȘCOLÁR, -Ă, *extrașcolari, -e*, adj. În afara programului și activității școlare. — Din **extra-** + **școlar**.

EXTRAURBÁN, -Ă, *extraurbani, -e*, adj. Care este în afara orașului. — Din **extra-** + **urban**.

EXTRAUTERÍN, -Ă, *extrauterini, -e*, adj. Situat în afara cavității uterine. — Fr. **extra-utérin**.

EXTRAVAGÁNT, -Ă, *extravaganți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care caută cu orice preț să iasă din comun; excentric. ✦ Neobișnuit, ciudat. — Fr. **extravagant**.

EXTRAVAGÁNȚĂ, *extravaganțe*, s. f. Purtare, ținută, atitudine ieșite din comun; faptă lipsită de judecată; excentricitate, ciudățenie. — Fr. **extravagance**.

EXTRĂDÁ, *extrădez*, vb. I. Tranz. A preda pe cineva urmărit sau condamnat altui stat, la cerere, în condițiile prevăzute de convenții internaționale. — Fr. **extrader**.

EXTRĂDÁRE, *extrădări*, s. f. Acțiunea de *a extrăda*.

EXTRÉM[1], *extremi*, s. m. (Mat.) Primul și ultimul termen al unei proporții. — Fr. **extrême**.

EXTRÉM[2], **-Ă**, *extremi, -e*, adj. 1. Foarte mare, exagerat. ◇ Loc. adv. *La extrem* = pînă la ultima limită, peste măsură. ✦ (Adverbial, urmat de determinări introduse prin prep. «de», formează superlativul) Foarte, prea, extraordinar de... 2. Foarte grav. ✦ (Despre mijloace terapeutice, soluții, remedii etc.) Foarte energic, întrebuințat numai în împrejurări foarte grave. 3. Așezat în punctul cel mai îndepărtat, la capăt, la vîrf, la margine. 4. Care are cea mai mare sau cea mai mică dintre valorile pe care le poate avea o mărime. — Fr. **extrême** (lat. lit. **extremus**).

EXTRÉMĂ, *extreme*, s. f. 1. Margine, limită, capăt (foarte îndepărtat). ◇ Expr. *A trece de la* (sau *a cădea dintr-o extremă la* (sau *într-)alta* = a trece de la o atitudine (exagerată) la alta opusă (dar tot exagerată). ✦ (În partidele politice burgheze) *Extremă dreaptă* = fracțiune reprezentînd poziția cea mai reacționară față de politica oficială a partidului. *Extremă stîngă* = fracțiune reprezentînd poziția cea mai înaintată față de politica oficială a partidului. 2. Valoarea cea mai mare sau cea mai mică a unei mărimi. 3. Jucător care ocupă locul cel mai înaintat din stînga sau din dreapta într-o echipă de fotbal, de handbal sau de hochei. — Fr. **extrême**.

EXTREMÍSM s. n. Atitudine (politică) caracterizată prin idei, păreri exagerate, unilaterale. — Fr. **extrémisme**.

EXTREMÍST, -Ă, *extremiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de extremism, care depășește limitele normale, moderate. 2. S. m. și f. Adept al extremismului. — Fr. **extrémiste**.

EXTREMITÁTE, *extremități*, s. f. Limită, parte extremă, punct final. ✦ Parte terminală, periferică a corpului sau a unui organ. — După fr. **extrémité**.

EXTRINSÉC, -Ă, *extrinseci, -e*, adj. Care vine din afară, care nu provine din esența lucrului. — Fr. **extrinsèque** (lat. lit. **extrinsecus**).

EXUBERÁNT, -Ă, *exuberanți, -te*, adj. Care își manifestă sentimentele prin demonstrații exterioare excesive; de o vioiciune excesivă; *p. ext.* expansiv. — Fr. **exubérant** (lat. lit. **exuberans, -ntis**).

EXUBERÁNȚĂ s. f. Bucurie, vioiciune manifestate fără măsură. — Fr. **exubérance** (lat. lit. **exuberantia**).

EXULTÁ, *exúlt*, vb. I. Intranz. (Rar) A simți o mare bucurie, a fi foarte bucuros. — Fr. **exulter** (lat. lit. **exsultare**).

EZITÁ, *ezít*, vb. I. Intranz. și tranz. A sta la îndoială; a șovăi, a se codi, a pregeta. — Fr. **hésiter** (lat. lit. **haesitare**).

EZITÁNT, -Ă, *ezitanți, -te*, adj. (Rar) Care ezită; șovăitor, nehotărît. — Fr. **hésitant** (lat. lit. **heasitans, -ntis**).

EZITÁRE, *ezitări*, s. f. Faptul de *a ezita*; nehotărîre, șovăială.

F

F s. m. invar. A şaptea literă a alfabetului, numită «fe», şi sunetul corespunzător.

FA[1] interj. v. **fă**.

FA[2] s. m. invar. Treapta a patra din gama majoră-tip; sunetul şi nota corespunzătoare. — It. **fa**.

FABRICĂ, *fabric*, vb. I. Tranz. A produce o marfă în serie şi în cantităţi mari, prelucrînd materia primă într-o fabrică sau într-o uzină. ✦ (Fam.) A face, a confecţiona. ✦ (Franţuzism) Fig. A născoci, a plăsmui. — Fr. **fabriquer** (lat. lit. **fabricare**).

FABRICANT, *fabricanţi*, s. m. Proprietar şi conducător al unei fabrici. — Fr. **fabricant**.

FABRICĂRE s. f. Acţiunea de *a fabrica*.

FABRICÁT, *fabricate*, s. n. Marfă produsă într-o fabrică. — Germ. **Fabrikat**.

FABRICATÓR, -OÁRE, *fabricatori, -oare*, adj. (Neobişnuit) Care fabrică. — Fr. **fabricateur** (lat. lit. **fabricator, -oris**).

FABRICÁŢIE, *fabricaţii*, s. f. Procesul tehnologic de producere a mărfurilor într-o fabrică. — Fr. **fabrication** (lat. lit. **fabricatio, -onis**).

FÁBRICĂ, *fabrici*, s. f. Ansamblu de instalaţii industriale, grupate în acelaşi loc şi avînd o organizare unitară, în care se prelucrează o materie primă cu ajutorul maşinilor şi pe bază de diviziune a muncii, pentru a se produce în special mărfuri de larg consum, în serie şi în cantităţi mari. ◇ Expr. (Fam.) *A lúa* (pe cineva) *în fabrică* = a lua la rost, a mustrului. *A intra în fabrica cuiva* = a fi luat la rost, a fi mustruluit de cineva. [Pl. şi: *fábrici*] — Fr. **fabrique** (germ. **Fabrik**).

FABULÁŢIE, *fabulaţii*, s. f. (Rar) Afabulaţie. — Fr. **fabulation** (lat. lit. **fabulatio, -onis**).

FÁBULĂ, *fabule*, s. f. Scurtă povestire alegorică (în versuri), în care autorul, folosind procedeul personificării animalelor şi a lucrurilor, satirizează anumite moravuri şi deprinderi, cu scopul de a le îndrepta. — Lat. lit. **fabula**.

FABULÍST, -Ă, *fabulişti, -ste*, s. m. şi f. Autor de fabule. — Fr. **fabuliste**.

FABULÓS, -OÁSĂ, *fabuloşi, -oase*, adj. 1. (Despre sume de bani, preţuri, averi) Foarte mare, exagerat, fantastic, extraordinar. ✦ Ca în poveste, de necrezut; minunat, fantastic. 2. (Înv.) Legendar, mitic. — Fr. **fabuleux** (lat. lit. **fabulosus**).

FÁCE, *fac*, vb. III. **A.** Tranz. I. (Verbul exprimă acţiunea de a realiza, de a produce ceva) **1.** A întocmi, a alcătui, a făuri, a fabrica un obiect. ✦ A procura (cuiva) un obiect, dispunînd confecţionarea lui de către altcineva. *Făcîndu-i haine frumoase, se cunună cu ea* (ŞEZ.). 2. A construi, a clădi (o casă, un pod etc.); a ridica, a aşeza (clăi, stoguri etc.). 3. A găti, a prepara un aliment, o mîncare. 4. A compune, a scrie, a întocmi o operă literară; a executa, a realiza o operă artistică. 5. A crea, a stabili, a instítui o lege. 6. A cîştiga, a agonisi, a strînge bani, avere. 7. (În expr.) *A face focul* = a aţîţa, a aprinde focul. *A face praf* = a sfîrni, a ridica praful; *fig.* a zdrobi, a distruge, a nimici. II. (Verbul exprimă acţiunea de a produce din sine) **1.** (Despre femei) A naşte. ◇ Expr. (Fam.) *De cînd l-a făcut mă-sa* = de cînd s-a născut. ✦ (Despre soţi; cu complementul «copil») A procrea. ✦ (Despre mamifere) A făta; a puia. 2. (Despre păsări; cu complementul «ou») A ouă. 3. (Despre pomi) A produce, a da roade. ✦ (Despre plante) A scoate, a da muguri, frunze, flori etc. 4. (Despre fiinţe şi plante) A căpăta o rană; a excreta etc. *Spume făcea la gură* (NEGRUZZI). ✦ (Franţuzism) A se îmbolnăvi de... *A făcut o scarlatină*. 5. (În expr.) *A face ochi* = a) (despre puii unor animale) a deschide ochii (la cîteva zile după naştere); b) (fam., despre oameni) a se trezi, a se scula din somn. *A face burtă* (sau *pîntece*) = a căpăta burtă, a se îngrăşa. (Despre pantaloni) *A face genunchi* = a se deforma de multă purtare, arcuindu-se în dreptul genunchilor. III. (Exprimă acţiunea de a provoca ceva) **1.** A aduce pe cineva sau ceva în situaţia de a..., a întocmi, a potrivi lucrurile astfel ca să...; a da cuiva posibilitatea de a... *C-un zîmbet faci gîndirea-mi să se-mbete* (EMINESCU). 2. A determina, a convinge. *Nu l-au putut face să se însoare* (CREANGĂ). 3. A obliga, a sili, a constrînge, a pune pe cineva să... *Nu mă face tă-ţi zic pe nume!* (ALECSANDRI). 4. A predispune la ceva; a îndemna. *Eu te fac s-auzi în taină Mersul cîrdului de cerbi* (EMINESCU). IV. (Exprimă acţiunea de a da sau de a atribui unei fiinţe sau unui lucru altă stare, însuşire, formă sau menire decît cea pe care o are sau o avea) **1.** A aduce pe cineva sau ceva într-o anumită stare. *Las' că te fac eu cu grîu* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A face* (sau, refl., *a se face*) *bine* (sau *sănătos*) = a (se) însănătoşi, a (se) vindeca. *A face pe cineva cunoscut* = a aduce pe cineva în situaţia de a fi cunoscut (de alţii), de a fi renumit. *A face* (ceva) *cunoscut* = a vesti, a da de ştire (prin lume). *A face* (pe cineva) *cuc* (sau *tun*) = a îmbăta tare pe cineva. *A face* (pe cineva sau ceva) *în două* (sau *în patru*) = a despica în două sau în patru, a tăia în bucăţi; a sfărîma. 2. (Numele fiinţei sau lucrului care suferă transformarea stă în cazul acuzativ sau este introdus prin prep. «din») A preface, a schimba, a transforma în... *Faceţi din piatră aur* (EMINESCU). ◇ Expr. *A face din ţînţar armăsar* sau (mai rar) *a face calul armăsar* = a exagera, a da lucrurilor o importanţă mai mare decît au în realitate. *A face* (pe cineva) *din cal măgar* = a-şi bate joc de cineva; a înjosi. *A face* (cuiva) *coastele pîntece* = a bate pe cineva tare. *A face noaptea* (sau *din noapte*) *zi* = a nu dormi, a rămîne treaz toată noaptea. 3. A zice, a spune (despre cineva) că este...; a învinui, a acuza pe cineva de... *A început a te lua lumea la ochi şi a te face prost* (ŞEZ.). ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *cum îi vine la gură* = a ocări (pe cineva) rău, fără a-şi alege cuvintele. V. (Exprimă acţiunea de a da unui lucru o formă definitivă sau potrivită destinaţiei sale) **1.** A aranja, a potrivi ceva pentru un anumit scop; a pregăti. *Făcu paturile devreme* (SADOVEANU). ◇ Expr. *A-şi face ghetele* = a-şi lustrui ghetele. 2. A-şi aranja, a-şi dichisi părul, unghiile, buzele, sprîncenele etc. VI. **1.** A săvîrşi, a făptui. *Ce faci acolo?* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *A face abstracţie de...* = a ignora, a lăsa la o parte, a nu lua în considerare. *Face ce face* (sau *ce poate*) *şi...* = încearcă în toate felurile şi izbuteşte să...; nu ştiu cum procedează că...; vorba e că... *Ce face şi cum face...* sau *ce* (sau *cum*) *face şi ce* (sau *cum*) *drege* = ce pune la cale şi cum o învîrteşte că... (sau ca să...). *A nu avea ce face* (sau *ce să facă*) = a) a nu avea ocupaţie; b) a nu-i rămîne cuiva nimic de schimbat într-o situaţie, a nu avea posibilitatea să se împotrivească, să obiecteze, să ajute cu ceva; a nu avea încotro; c) a face o gafă, o imprudenţă, o trăsnaie, o prostie. *A nu avea ce face cu...* = a nu avea (nici o) trebuinţă de..., a nu-i trebui; a nu avea (nici un) folos de... *Ce (mai) faci?* = cum îţi merge? cum o mai duci? *A face totul* sau *a face tot posibilul* (sau *în toate chipurile*) *să* (sau *ca să*)... = a încerca tot posibilul, a se căzni în toate felurile spre a... (Exprimînd surpriza şi purtînd accentul în frază) *Ce face!?* = ce? cum? *Ce (tot) faci* (sau *ce ai făcut*) *de...?* = ce ţi s-a întîmplat că...? care e cauza că...? *Ce-i de făcut* (cu cineva sau cu ceva)? = cum să se procedeze (cu cineva sau cu ceva)? *N-am făcut nimic* = a) nu am realizat nimic, nu m-am ales cu nimic, nu am nici un folos; b) nu sînt vinovat de nimic. *Văzînd şi făcînd* = procedînd conform situaţiei, împrejurărilor, fără un plan dinainte stabilit. *A avea a* (sau *de-a*) *face cu cineva* sau *cu ceva* = a avea de lucru cu cineva sau cu ceva, a avea ceva comun cu cineva sau cu ceva. *Ce are a face?* = ce legătură este (între un lucru şi altul)? ce interesează? şi ce-i cu asta? *N-are a face!* = nu interesează! n-are importanţă! (Refl.) *S-a făcut* = ne-am înţeles, s-a aranjat, fii fără grijă. ◇ (În locuţiuni verbale) *A-şi face închipuire* = a-şi închipui. *A-i face trebuinţă* = a-i trebui. *A face tocmeală* = a se tocmi. *A-şi face joc* = a se juca. (Înv.) *A face o ştire* = a înştiinţa. *A face monopol* = a monopoliza. *A face întrebare* = a întreba. 2. A provoca, a da naştere la..., a cauza. *Cine ştie ce încurcătură vei face p-acolo* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *Nu face nimic* = (formulă de politeţe cu care se răspunde celui ce-şi cere scuze pentru un neajuns sau o supărare pricinuită fără voie) nu are nici o importanţă. ✦ A pricinui cuiva o supărare. *Şi mă mir ce i-ăm făcut* (COŞBUC). ◇ Expr. *A i-o face* (*bună* sau *lată* sau *cu vîrf*) sau *a-i face* (cuiva) *una* (*şi bună*) = a aduce cuiva un rău, o vătămare; a învăţa minte (pe cineva). ◇ Refl. (Cu pronumele în dativ, în locuţiuni verbale) *A-şi face griduri* (sau *griji*) = a se îngrijora. *A-şi face inimă rea* = a se întrista. ✦ A arăta, a manifesta, a acorda. *Se minună de atîta cinste ce i se făcu* (ISPIRESCU). 3. A aduce la îndeplinire; a realiza, a îndeplini, a împlini. *Şi-a făcut datoria de oştaş* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A face tîrg* = a încheia tîrgul, a cădea de acord. ✦ A juca (o partidă de şah, de tenis etc.). 4. A exercita, a practica o meserie. *Face avocatură*. ✦ A studia, a urma un curs sau o formă de învăţămînt. *Face medicina*. 5. (Cu complementul «semn») A atrage cuiva atenţia printr-un gest; a da cuiva să înţeleagă ceva printr-un semn. ◇ (Cu elipsa complementului şi cu determinări introduse prin prep. «cu» sau «din», indicînd o parte a corpului) *Face din cap că a înţeles*

◇ Expr. *A face* (cuiva) *cu degetul* = a amenința (pe cineva) cu degetul arătător. *A face* (cuiva) *cu ochiul* = a) a face (cuiva) un semn ascuns; b) *fig.* a atrage, a îmbia. 6. A parcurge, a străbate un drum sau o distanță. 7. A petrece, a parcurge un interval de timp. *Să-mi fac traiul și să mor* (ALECSANDRI). 8. (În expr.) *A face prietenie (tovărășie* etc.) *cu cineva* = a lega, a întreține legături de prietenie (de tovărășie etc.) cu cineva, a se împrieteni (întovărăși) cu cineva. B. Intranz. I. 1. A proceda, a se comporta. *Fă cum știi... numai să fie bine* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A face bine* (sau *rău) că* (sau *de)*, exprimă o aprobare (sau o dezaprobare) a acțiunilor cuiva. ✦ A acționa, a lucra, a se manifesta (în felul cum obișnuiește). *Judecau... cum fac camerele lorzilor* (BĂLCESCU). ✦ Refl. (În construcții interogative și interogative indirecte, cu un complement exprimat prin pron. «ce») A se descurca, a se aranja. *Ce te faci tu acum?* (ISPIRESCU). 2. (Pop.) A-i merge cuiva bine (sau rău), a o duce bine (sau rău). 3. (Determinat prin «a bine», «a rău», «a ploaie» etc.) A prevesti. *Parcă nu faceți a bine* (CREANGĂ). 4. (În superstiții) A vrăji, a fermeca, a lega prin vrăji. *Îți face cu ulcica* (ALECSANDRI). II. 1. A valora, a prețui. 2. A costa. 3. (La pers. 3, cu valoare impersonală) A fi vrednic (de a...), a merita (să...). ◇ Expr. *Fie, că face!* sau *scump, dar face!* se spune despre un lucru scump, greu de dobândit, dar valoros (bun, frumos etc.). 4. (Fam., în expr.) *Nu face pentru...* = a) nu e potrivit, nu corespunde pentru...; b) nu e de prestigiul cuiva. III. 1. (Determinat printr-un adverb, o locuțiune adverbială sau un complement circumstanțial de loc care indică o direcție) A se îndrepta, a merge, a porni (catre sau spre...). *Am făcut pe Olt la deal* (ȘEZ.). ◇ Expr. (Înv.) *A nu avea încotro face* = a nu se putea împotrivi, a se resemna. ✦ Refl. (Fam.) A se abate, a se da, a se duce (sau a veni). *De te-ai face mai încoace* (CREANGĂ). 2. A zice, a spune. «*Am să-ți rup oasele*», *făcea el* (PREDA). C. Refl. I. 1. (Despre zi, noapte, întuneric etc.) A se produce, a se ivi. ◇ Expr. *A i se face* (cuiva) *negru* (sau *roșu* etc.) *înaintea ochilor* = a i se întuneca cuiva înaintea ochilor; a se înfuria; a i se face rău. ✦ Impers. A i se părea cuiva că vede sau aude (în vis sau în fantezie). *Se făcea că vede* [în vis] *pe Nechifor Lipan* (SADOVEANU). 2. (Despre drumuri, văi etc.) A se forma, a începe; a se deschide. *Se făcea... o vale lungă* (ALECSANDRI). 3. (Despre senzații sau sentimente; construit cu dativul) A se naște, a se produce (în cineva) deodată starea de..., a fi cuprins de... *I se făcu frică* (ȘEZ.). ✦ Impers. A fi cuprins de o atracție puternică spre ceva, a simți dorul de... *I s-a făcut de ducă*. 4. A se întîmpla. *Și cum zise el, așa și se făcu* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *Ce s-a făcut* (cineva)? = ce a devenit? cum s-a descurcat? *Ce s-a făcut cu...?* = ce s-a întîmplat cu...? *Cum se face că...* (sau *de...)?* = cum e posibil ca...? II. 1. A ajunge, a deveni. *Copilul... se făcea mai isteț* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *A se face stăpîn pe ceva* = a lua un lucru în stăpînire cu forța. (Despre drumuri) *A se face în două* = a se bifurca, a se despărți. ◇ (În locuțiuni verbale) *A se face galben* = a se îngălbeni. *A se face vînăt* = a se învineți. ✦ A ajunge la numărul de..., la un total de... ✦ A îmbrățișa cariera de..., a deveni. ✦ (Determinat prin «la loc» sau «iară») A redeveni. *Se făcuseră iară oameni* (ISPIRESCU). 2. A se preface, a simula. *Eu mă fac că plec* (COȘBUC). ✦ Intranz. A-și lua înfățișarea de..., a se arăta, a-și da aere de... *Face pe nevinovata* (NEGRUZZI). ✦ Intranz. A îndeplini o funcție ocazională (pentru care nu are calificare). — Lat. **facere.**

FĂCERE, *faceri*, s. f. 1. Săvîrșire. ◇ *Facere de bine* = binefacere. 2. (Bis.) Creare a lumii de către dumnezeu. ◇ Expr. *Facerea* sau *cartea facerii* = cartea întîi din Vechiul Testament. 3. Construire, zidire. 4. Acțiunea de a naște copii; naștere. 5. (Înv.) Elaborare a unei legi. 6. (Neobișnuit, în expr.) *Facerea zilei* = revărsatul zorilor; faptul zilei. — V. *face.*

FĂCHIE, *fachii*, s. f. Făclie alcătuită dintr-un mănunchi de stuf uscat sau de fișii de lemn, unse cu un material inflamabil. — Lat. **fac(u)la.**

FACHÍR, *fachiri*, s. m. Călugăr sau ascet din India; (sens curent) prestidigitator, scamator etc. (din India). — Fr. **fakir.**

FACIÁL, -Ă, *fáciali, -e*, adj. (Anat.) Care ține de față, privitor la față. [Pr.: *-ci-al*] — Fr. **facial.**

FÁCIES s. n. Aspectul, trăsăturile caracteristice ale feței cuiva. — Lat. lit. **facies** (fr. **facies**).

FACÍL, -Ă, *facili, -e*, adj. (Franțuzism) Care se produce sau se manifestă ușor, care poate fi provocat cu ușurință. ✦ Lesne de mulțumit; superficial, ușuratic. — Fr. **facile** (lat. lit. **facilis**).

FACILITÁ, *facilitez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A înlesni, a ușura. — Fr. **faciliter.**

FACILITÁTE, *facilități*, s. f. (Franțuzism) Calitatea de a face un lucru cu ușurință, fără efort. — Fr. **facilité** (lat. lit. **facilitas, -atis**).

FÁCLĂ, *facle*, s. f. Băț (la un capăt cu cîlți etc, îmbibați cu o substanță inflamabilă) care servește la luminat, mai ales la procesiuni sau la cortegii; torță; (rar) lumînare groasă de ceară; făclie. — Bg. **fakla.**

Faclă

FACSIMÍL, *facsimile*, s. n. Reproducere a unui text, a unui desen sau a unei picturi cu ajutorul fotografiei, al fototipiei etc. [Acc. și: *facsímil*] — Fr. **fac-similé** (lat. lit. **fac simile**).

FACTÍCE adj. invar. (Franțuzism) Artificial, prefăcut. — Fr. **factice** (lat. lit. **facticius**).

FACTITÍV, *factitive*, adj. n. (În expr.) *Verb tranzitiv factitiv* (și substantivat) = verb tranzitiv care arată că subiectul face pe cineva să îndeplinească acțiunea verbului de bază; verb cauzativ. — Fr. **factitif.**

FÁCTOR[1]. *factori*, s. m. 1. Cauză, forță motrice, motorul unui proces sau una dintre condițiile principale ale producerii lui. 2. (Mat.) Fiecare dintre cantitățile care, înmulțite între ele, dau un produs. ◇ *Factor prim* = fiecare dintre numerele prime la care se împarte exact un număr dat. — Fr. **facteur** (lat. lit. **factor, -oris**).

FACTÓR[2], *factori*, s. m. Funcționar al poștei care duce corespondența la destinație. [Acc. și: *factór*] — După fr. **facteur** [de lettres].

FACTÓTUM s. m. invar. Persoană care (într-o instituție, într-o organizație etc.) inițiază, hotărăște și rezolvă probleme multiple și variate. — Fr. **factotum** (lat. lit. **fac totum**).

FACTURÁ, *facturez*, vb. I. Tranz. A întocmi factura pentru o marfă. — Fr. **facturer.**

FACTÚRĂ[1], *facturi*, s. f. Structură, constituție (intelectuală, psihică, morală etc.). ✦ Modul în care este executată o operă de artă. — Fr. **facture** (lat. lit. **factura**).

FACTÚRĂ[2], *facturi*, s. f. Act comercial conținînd diferite date asupra unor mărfuri vîndute; formular tipărit pe care se întocmește un astfel de act. — Fr. **facture.**

FACTURIÉR, *facturiere*, s. n. Carnet care cuprinde formulare pentru facturi. [Pr.: *-ri-er*] — Fr. **facturier.**

FACȚIÓS, -OÁSĂ, *facțioși, -oase*, adj. (Rar) Care face parte dintr-o facțiune, care urmărește să provoace tulburări într-un stat. — Fr. **factieux** (lat. lit. **factiosus**).

FACȚIÚNE, *facțiuni*, s. f. Grup de persoane care urmărește să provoace tulburări într-un stat. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **faction** (lat. lit. **factio, -onis**).

FACULTÁTE, *facultăți*, s. f. 1. Capacitate, posibilitate morală sau intelectuală; aptitudine. 2. Unitate didactică, științifică și administrativă în cadrul unei universități sau al unui institut, pusă sub conducerea unui decan și cuprinzînd mai multe catedre, pentru pregătirea studenților și a aspiranților într-un anumit domeniu de specialitate. — Fr. **faculté** (lat. lit. **facultas, -atis**).

FACULTATÍV, -Ă, *facultativi, -e*, adj. Lăsat la alegerea, la voia cuiva, neobligatoriu, benevol. — Fr. **facultatif.**

Faeton (1)

FAD, -Ă, *fazi, -de*, adj. 1. (Despre mîncăruri) Fără gust. 2. Fig. Lipsit de expresie, searbăd, insipid, anost. — Fr. **fade.**

FAETÓN, *faetoane*, s. n. 1. Trăsură înaltă, ușoară, cu patru roți și cu capotă pentru scaunul din față. ✦ Autoturism asemănător cu această trăsură. 2. (Reg.) Caretă cu două roți pe arcuri, utilizată mai ales de lăptari. — Fr. **phaéton**

FAG[1] s. m. v. **fagure.**

FAG[2], *fagi*, s. m. Copac mare cu coaja netedă, alburie sau cenușie și cu lemnul tare (*Fagus silvatica*). — Lat. **fagus.**

FAGOCÍT, *fagocite*, s. n. Celulă care apără organismul de infecție, fiind capabilă să digere bacteriile și alte corpuri străine. — Fr. **phagocyte** (< gr.).

FAGOCITÓZĂ, *fagocitoze*, s. f. Proces de digerare a bacteriilor și a altor corpuri străine de către fagocite. — Fr. **phagocytose** (< gr.).

FAGÓT, *fagoturi*, s. n. Instrument muzical de suflat cu registru jos, făcut din lemn și avînd forma unui tub lung prevăzut cu un tub suplimentar îndoit la capăt, prin care se suflă. — Fr. **fagot** (it. **fagotto**).

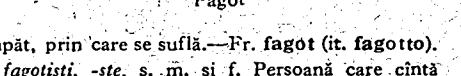

Fagot

FAGOTÍST, -Ă, *fagotiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă din fagot. — It. **fagottista.**

FÁGUR s. m. v. **fagure.**

FÁGURE, *faguri*, s. m. Strat de ceară cu celule hexagonale, făcut de albine în stup pentru a-și depune mierea sau ouăle. [Var.: **fágur, fag** s. m.] — Lat. **favulus.**

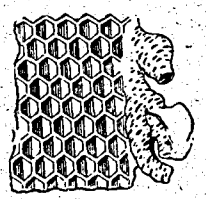

Fagure

FAI s. n. Tafta de mătase naturală. — Fr. **faille.**

FAIÁNȚĂ s. f. Produs ceramic poros, lustruit sau smălțuit, asemănător cu porțelanul, care se folosește la fabricarea unor obiecte casnice, de laborator, sanitare etc. — Fr. **faïence.**

FÁIMĂ, *faime*, s. f. Renume, reputație. ✦ (Rar) Veste neașteptată, de mirare; zvon. *Se lățise faima* (RETEGANUL). — Lat. lit. **fama** (după *defăima*).

FAIMÓS, -OÁSĂ, *faimoși, -oase*, adj. Care se bucură de renume; vestit, celebru. — Fr. **fameux** (lat. lit. **famosus**; după *faimă*).

FAIN, -Ă, *faini, -e*, adj. (Reg. sau fam.) Frumos, distins, ales, minunat. — Germ. **fein.**

FALAITÁR, *falaitari*, s. m. (Înv.) Călăreț pe unul dintre caii înaintași înhămați la o trăsură domnească sau boierească și care mînea caii de dîrlogi la ceremonii. [Pr.: *-lai-*] — Rus **forejtor** (germ. **Vorreiter**)

FALÁNGĂ[1], *falange*, s. f. Fiecare dintre oasele mici care alcătuiesc scheletul degetelor. — Fr. **phalange** (< gr.).

FALÁNGĂ[2], *falange*, s. f. (În antichitate) Formație de infanterie cu rînduri compacte. ✦ (Astăzi fig.) Grup compact și omogen de oameni care luptă pentru același scop. — Fr. **phalange.**

FALÁNGĂ[3], *falange*, s. f. (Înv.) Sul de lemn de care se legau, în regimul feudal, picioarele celor condamnați să fie bătuți la tălpi; *p. ext.* bătaie la tălpi aplicată acestor condamnați. — Ngr. **falangas.**

FALANSTÉR, *falanstere*, s. n. (Termen folosit în doctrina socială utopică a lui Fourier) Clădire destinată membrilor unei comunități. — Fr. **phalanstère** (< gr.).

FALANSTERIÁN, -Ă, *falansterieni, -e*, s. m. și f. Adept al doctrinei sociale utopice a lui Fourier. [Pr.: *-ri-an*] — Fr. **phalanstérien.**

FÁLĂ s. f. 1. Trufie, îngîmfare, orgoliu. 2. Motiv de a se mîndri cu ceva; mîndrie. *O, calul meu! Tu, fala mea* (COȘBUC). ✧ Expr. (Pop.) *A-i fi cuiva fală* (cu cineva sau cu ceva) = a se simți mîndru (de cineva sau de ceva), a se mîndri (cu cineva sau cu ceva). 3. Strălucire, măreție; pompă. 4. Glorie, faimă, renume. — Slav (v. sl. **hvala**).

FALBALÁ, *falbalale*, s. f. (Înv.) Podoabă a unei rochii; volan. — Fr. **falbala.**

FÁLCĂ, *fălci*, s. f. 1. Fiecare dintre cele două oase ale feței, în care sînt fixați dinții; maxilar, mandibulă. ✧ Expr. *Cu o falcă în cer și (cu) alta* (sau *una) în pămînt* = (în basme) cu gura larg deschisă pentru a înghiți tot ce-i iese în cale; *fig.* aprins de mînie, foarte furios. ✦ Partea inferioară a obrazului. 2. (Tehn.) Fiecare dintre piesele masive ale unei unelte sau ale unei mașini, care servește la prindere sau la sfărîmare prin strîngere. — Lat. **falx, -cis.**

FÁLCE, *fălci*, s. f. (Reg.) Veche măsură de suprafață pentru pămînt (echivalentă cu 14322 m²). — Lat. **falx, -cis.**

FALCONÉT, *falconete*, s. n. (Înv., în expr.) *Tun-falconet* = tun de calibru mic. — It. **falconetto.**

FALCONÍDĂ, *falconide*, s. f. (La pl.) Familie de păsări răpitoare, cu ciocul scurt, curbat și puternic, care se hrănesc numai cu pradă vie; (și la sg.) pasăre care face parte din această familie. — Fr. **falconidés.**

FALD, *falduri*, s. n. Cută pe care o formează o haină largă, o stofă, o pînză etc. care atîrnă. [Var.: **fáldur** s. m.] — Ucr. **fald** (< germ.).

FÁLDUR s. m. v. **fald.**

FALÉT, *faleturi*, s. n. (Înv.) Atelaj compus din patru cai înhămați la o trăsură, cei doi cai dinainte fiind încălecați de cîte un vizitiu. — Comp. **falaitar.**

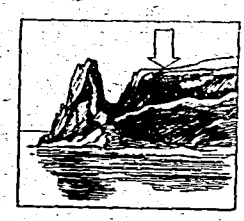

Falează

FALÉZĂ, *faleze*, s. f. Mal înalt și abrupt al mării. — Fr. **falaise.**

FÁLIE, *falii*, s. f. (Geol.) Ruptură care desparte două blocuri ale scoarței pămîntului, deplasate unul față de celălalt. — Fr. **faille.**

FALIMÉNT, *falimente*, s. n. (În economia capitalistă) Stare de insolvabilitate a unui comerciant, declarată de o instanță judiciară; bancrută; *fig.* ruină, eșec total. ✧ Expr. *A da faliment* = a nu-și mai putea face plățile; *fig.* a da greș, a nu reuși într-o încercare; a se prăbuși. — Germ. **Falliment.**

FALIMENTÁR, -Ă, *falimentari, -e*, adj. (În economia capitalistă; despre o întreprindere comercială sau bancară) Care nu-și mai poate achita datoriile; insolvabil. ✦ Fig. Care a suferit un eșec dezastruos. — Din **faliment** + suf. *-ar.*

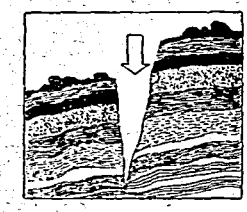

Falie

FALIT, -Á, *falíți, -te*, adj. (În economia capitalistă; despre persoane, adesea substantivat) Care a fost declarat în stare de faliment; insolvabil. ✦ Fig. Care a suferit un eșec dezastruos, care s-a compromis din punct de vedere politic sau moral. — It. **fallito.**

FÁLNIC, -Ă, *falnici, -e*, adj. 1. Măreț, impunător, grandios. 2. (Despre oameni) Trufaș, semeț, mîndru. — Din **fală** + suf. *-nic.*

FALS[1], *falsuri*, s. n. (Jur.) Alterare a adevărului într-un act scris, prin adaosuri sau ștersături făcute cu rea-credință, prin imitarea semnăturii, substituire de persoane etc. ✧ Expr. *A se inscrie în fals* = a ataca un act în fața justiției ca neautentic, contrafăcut; a contesta formal valabilitatea unei declarații. — Lat. lit. **falsus.**

FALS[2], *-Ă, falși, -se*, adj. 1. Contrar adevărului, mincinos, neîntemeiat; care are numai aparența adevărului; neautentic, imitat, artificial. ✧ *Coastă falsă* = fiecare dintre cele cinci coaste inferioare care nu ajung pînă la stern. *Ușă* (sau *fereastră) falsă* = ușă (sau fereastră) aparentă, făcută numai pentru simetrie. *Cheie falsă* = cheie potrivită de care se servește cineva pentru a deschide broasca unei uși străine. 2. (Despre oameni și manifestările lor) Prefăcut, fățarnic, ipocrit. 3. (Muz.) Care sună contrar legilor armoniei. ✧ (Adverbial; în expr.) *A cînta fals* = a emite incorect sunetele unei melodii. [Var.: **falș, -ă** adj.] — Lat. lit. **falsus** (it. **falso**).

FALSÁR, *falsári*, s. m. (Înv.) Falsificator. — Lat. lit. **falsarius** (it. **falsario**).

FALSÉT, s. n. (Muz.; în expr.) *În falset* = într-un registru foarte înalt, cu voce ascuțită. — It. **falsetto.**

FALSIFICÁ, *falsific*, vb. I. Tranz. 1. A alcătui, a confecționa un lucru asemănător cu altul, cu scopul de a înșela; a plăsmui, a contrafăce, a plastografia. 2. A prezenta altfel decît este de fapt; a denatura. [Var.: **falșificá** vb. I] — Fr. **falsifier** (lat. lit. **falsificare**).

FALSIFICÁRE, *falsificări*, s. f. Acțiunea de *a falsifica*; plăsmuire, contrafacere, plastografiere; denaturare (a faptelor). [Var.: **falșificáre** s. f.]

FALSIFICÁT, -Ă, *falsificați, -te*, adj. Imitat sau schimbat cu scopul de a înșela; alterat, denaturat, contrafăcut. [Var.: **falșificát, -ă** adj.] — V. *falsifica.*

FALSIFICATÓR, -OÁRE, *falsificatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care falsifică. [Var.: **falșificatór, -oáre** s. m. și f.] — După fr. **falsificateur.**

FALSITÁTE s. f. 1. Calitate a ceea ce este fals, netemeinicie, lipsă de adevăr. 2. Atitudine fățarnică; ipocrizie, fățărnicie, prefăcătorie. [Var.: **falșitáte** s. f.] — Lat. lit. **falsitas, -atis** (it. **falsità**).

FALȘ, -Ă adj. v. **fals.**

FALȘIFICÁ vb. I. v. **falsifica.**

FALȘIFICÁRE s. f. v. **falsificare.**

FALȘIFICÁT, -Ă adj. v. **falsificat.**

FALȘIFICATÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **falsificator.**

FALȘITÁTE s. f. v. **falsitate.**

FALȚ, *falțuri*, s. n. 1. Cuțit folosit de tăbăcari pentru egalizarea grosimii pieilor după tăbăcire. 2. Fiecare dintre bucățile mici de piele care cad de la mașina de fălțuit. 3. Tăietură, scobitură făcută pe marginea unei scînduri, a unei țigle etc. pentru a permite îmbinarea cu altă scîndură, țiglă etc. tăiate în chip corespunzător. ✦ Îndoitură făcută de-a lungul marginii unei foi de tablă pentru a permite îmbinarea cu altă foaie. — Germ. **Falz**[eisen].

FAMÉLIC, -Ă, *famelici, -e*, adj. (Franțuzism) Flămînd, chinuit mereu de foame. — Fr. **famélique** (lat. lit. **famelicus**).

FÁMEN, *fameni*, s. m. (Înv.) Eunuc. ✦ Fig. Om desfrînat, decăzut, efeminat. — Lat. ***feminus.**

FAMILIÁL, -Ă, *familiali, -e*, adj. Care aparține familiei, privitor la familie; destinat familiei. [Pr.: *-li-al*] — Fr. **familial.**

FAMILIÁR, -Ă, *familiari, -e*, adj. 1. (Despre exprimare, limbaj, stil) Apropiat de vorbirea obișnuită, simplu, fără pretenții. ✦ (Despre atitudini, comportări etc.; *p. ext.* despre oameni) Simplu, neafectat, prietenos. ✦ Fără respectul cuvenit, ireverențios. 2. Bine cunoscut, obișnuit. [Pr.: *-li-ar*] — Fr. **familier** (lat. lit. **familiaris**).

FAMILIARÍSM s. n. Atitudine de nepermisă îngăduință, de intimitate și prietenie neprincipială între membrii unui colectiv. ✦ Atitudine familiară, prietenească, îngăduitoare. [Pr.: *-li-a-*] — Din **familiar** + suf. *-ism.*

FAMILIARITÁTE, *familiarități*, s. f. Purtare, atitudine simplă, prietenoasă, cordială. ✦ Intimitate exagerată, rău înțeleasă, lipsă de respect; (la pl.) gesturi, cuvinte etc. familiare, ireverențioase. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **familiarité** (lat. lit. **familiaritas, -atis**).

FAMILIARIZÁ, *familiarizez*, vb. I. Refl. și tranz. A se obișnui sau a face pe cineva să se obișnuiască, să se deprindă cu o problemă, cu o situație etc., a căpăta sau a da cuiva cunoștințe într-un anumit domeniu. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **familiariser.**

FAMILIARIZÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) familiariza*; obișnuință; cunoaștere îndeaproape. [Pr.: *-li-a-*]

FAMILIARIZÁT, -Ă, *familiarizați, -te*, adj. Obișnuit (cu ceva sau cu cineva), bun cunoscător al unei probleme, al unei situații. [Pr.: *-li-a-*] — V. *familiariza.*

FAMÍLIE, *familii*, s. f. 1. Formă de organizare a vieții în comun a oamenilor, constînd din grupul alcătuit din soți și copii. ✧ *Nume de familie* = nume pe care îl poartă toți membrii aceleiași familii. *Aer de familie* = fizionomie caracteristică, trăsături comune unui grup de persoane înrudite. *Consiliu de familie* = grup de persoane împuternicite de instanțele judecătorești să îngrijească de interesele minorilor sub tutelă sau de ale interzișilor. 2. Totalitatea celor care se trag dintr-un strămoș comun; descendență. V. *neam.* 3. Fig. Grup de oameni, de popoare etc. cu interese și idealuri comune și care formează o puternică unitate. 4. Grup de cuvinte derivate din același cuvînt. ✦ Grup de limbi care continuă aceeași limbă mai veche, denumită limbă comună. 5. (În științele naturii) Grup de plante, de animale, de elemente sau de combinații chimice cu caractere comune. — Fr. **famille** (lat. lit. **familia**).

FAMILÍST, *familiști*, s. m. (Fam.) Bărbat căsătorit. — Din **familie** + suf. *-ist.*

FANÁ, *fanez*, vb. I. Refl. (Franțuzism; despre flori și despre oameni) A-și pierde prospețimea, a se trece, a se ofili, a se veșteji. — Fr. **faner.**

FANÁL, *fanale*, s. n. (Înv.) Felinar mare. — Fr. **fanal.**

FANÁR, *fanare*, s. n. (Înv. și arh.) Felinar. [Var.: **fînár** s. n.] — Ngr. **fanari.**

FANARAGÍU, *fanaragii*, s. m. (Înv.) Persoană însărcinată cu aprinderea felinarelor de pe străzi; lampagiu. — Tc. **fenarcı.**

FANARIÓT[1], *fanarioți*, s. m. Dregător cu funcție de răspundere și cu influență în imperiul otoman în secolele trecute, provenind din populația greacă care locuia în cartierul Fanar din Constantinopol;

nume dat domnitorilor din țările românești recrutați dintre acești dregători în secolul al XVIII-lea și la începutul celui de al XIX-lea. [Pr.: *-ri-ot*] — Ngr. **fanariotis.**

FANARIOT[2], **-Ă**, *fanarioți, -te*, adj. Care ține de fanarioți, privitor la fanarioți; caracteristic fanarioților. ✦ Fig. Viciat, corupt, venal. [Pr.: *-ri-ot*] — Ngr. **fanariotis.**

FANARIÓTIC, -Ă, *fanariotici, -e*, adj. Fanariot[2]. [Pr.: *-ri-o-*] — Din **fanariot**[2] + suf. *-ic.*

FANARIOTIZĂ, *fanariotizez*, vb. I. Refl. (Înv.) A adopta, a-și însuși obiceiurile, limba, cultura grecească. [Pr.: *-ri-o-*] — Din **fanariot.**

FANÁT, -Ă, *fanați, -te*, adj. (Franțuzism) Ofilit, veștejit, trecut. — V. *fanu.*

FANATIC, -Ă, *fanatici, -e*, adj. (Despre oameni) Care este însuflețit de o rîvnă exagerată, capabil de acțiuni temerare pentru o credință, o convingere și intolerant pînă la violență față de adversari. ✦ (Despre un sentiment, o atitudine, o idee etc.) Dus la extrem, exagerat, pătimaș. — Fr. **fanatique** (lat. lit. **fanaticus**).

FANATICÉSC, -EÁSCĂ, *fanaticești*, adj. (Înv.) Fanatic. — Din **fanatic** + suf. *-esc.*

FANATÍSM s. n. Atașament pătimaș pentru o convingere, unit cu o totală intoleranță față de convingerile altora. — Fr. **fanatisme.**

FANATIZÁ, *fanatizez*, vb. I. Tranz. (Rar) A face pe cineva să devină fanatic. — Fr. **fanatiser.**

FANDÁ, *fandez*, vb. I. Intranz. (Sport) A face un pas mare, îndoind piciorul de la genunchi și ținînd celălalt picior perfect întins, cu toată talpa pe pămînt. — Fr. (se) **fendre.**

FANDÁRE, *fandări*, s. f. (Sport) Acțiunea de *a fanda.*

FANDOSEÁLĂ, *fandoseli*, s. f. Atitudine afectată; mofturi, fasoane, șchioșeală. — Din **fandosi** + suf. *-eală.*

FANDOSÍ, *fandosesc*, vb. IV. Refl. A face mofturi, a se alinta; a-și da aere. — Ngr. **fantazome** (aor. imper. **fantasu**).

FANDOSÍRE, *fandosiri*, s. f. Faptul de *a se fandosi.*

FANDOSÍT, -Á, *fandosiți, -te*, adj. Care face mofturi sau fasoane, care își dă aere; afectat. — V. *fandosi.*

FANEROGÁMĂ, *fanerogame*, s. f. (La pl.) Una dintre cele două încrengături ale regnului vegetal, care cuprinde plantele cu flori; (la sg.) planta care face parte din această încrengătură. — Fr. **phanérogame** (< gr.).

FANFÁRĂ, *fanfare*, s. f. 1. Ansamblu muzical (militar), format numai din instrumente de suflat și de percuție. 2. (Înv.) Bucată muzicală, adesea cu caracter solemn, executată cu instrumente de suflat și de percuție. — Fr. **fanfare.**

Fanion

FANFARÓN, -OÁNĂ, *fanfaroni, -oane*, s. m. și f. Persoană care se laudă cu calități închipuite; lăudăros. — Fr. **fanfaron.**

FANFARONÁDĂ, *fanfaronade*, s. f. Laudă de sine zgomotoasa pentru calități imaginare. — Fr. **fanfaronnade.**

FANION, *fanioane*, s. n. Steguleț care servește la diverse semnalizări (în armată și la căile ferate). Pr.: *-ni-on*] — Fr. **fanion.**

FANON, *fanoane*, s. n. Fiecare dintre lamelele cornoase fixate de maxilarul superior al balenelor. — Fr. **fanon.**

FANTÁSC, -Ă, *fantași, -ste*, adj. (Franțuzism) Ciudat, bizar. — Fr. **fantasque.**

FANTASIE s. f. v. **fantezie.**

FANTASMAGÓRIC, -Ă, *fantasmagorici, -e*, adj. Care are aspectul unei fantasmagorii; ireal, fantastic. — Fr. **fantasmagorique** (< gr.).

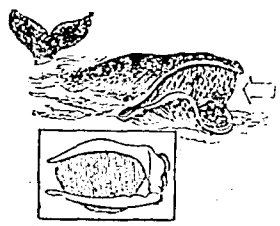

Fanoane

FANTASMAGORÍE, *fantasmagorii*, s. f. 1. Succesiune de idei sau de teorii bizare, neserioase, lipsite de bază reală; aberație, elucubrație. 2. Succesiune de imagini vizuale bizare, neverosimile, proprii unei imaginații tulburate; priveliște ireală, fantastică; vedenie, nălucire. — Fr. **fantasmagorie** (< gr.).

FANTÁSMĂ, *fantasme*, s. f. 1. Stafie, nălucă, arătare, fantomă. 2. Fig. Imagine, priveliște neclară, ireală. ✦ Produs al imaginației; himeră. — Ngr. **fantasma.**

FANTÁST, *fantași*, s. m. Persoană care se lasă în voia imaginației, avînd idei utopice sau purtări originale, extravagante. — Germ. **Phantast.**

FANTÁSTIC, -Ă, *fantastici, -e*, adj. 1. Creat, plăsmuit de imaginație; ireal. 2. Care pare o plăsmuire a imaginației; minunat, neobișnuit, măreț. 3. (Despre oameni) Ale cărui idei sau fapte au un caracter fantezist. 4. (Cu valoare de superlativ) Foarte mare, extraordinar. ◇ (Adverbial, legat de un adjectiv prin prep. «de») *Fantastic de scump.* — Fr. **fantastique** (lat. lit. **phantasticus**).

FANTAXÍ, *fantaxesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A se fandosi. — Ngr. **fantazome** (aor. **fantaxa**).

FANTAZÍE s. f. v. **fantezie.**

FÁNTĂ, *fante*, s. f. (Tehn.) Deschidere lungă și îngustă într-un perete; crăpătură. — Fr. **fente.**

FÁNTE, *fanți*, s. m. 1. (Fam.) Tînăr ușuratic, încrezut, de o eleganță exagerată; filfizon. 2. Valetul la cărțile de joc. — It. **fante.**

FANTEZÍE, (2, 3, 4) *fantezii*, s. f. 1. Imaginație; reverie. ✦ Imaginație creatoare. 2. Gust, înclinare personală, capriciu. 3. Plăsmuire, scornire. 4. Compoziție muzicală fără formă prestabilită. [Var.: **fantasie, fantazie** s. f.] — Fr. **fantaisie.**

FANTEZÍST, -Ă, *fanteziști, -ste*, adj. 1. Care se lasă condus prea mult de imaginație, plin de fantezie. 2. (Despre plăsmuiri ale minții omenești, planuri, concepții etc.) Lipsit de temei, bazat pe fantezie; născocit. — Fr. **fantaisiste.**

FANTÔM s. n. v. **fantomă.**

FANTOMÁTIC, -Ă, *fantomatici, -e*, adj. Cu aspect de fantomă, ca o fantomă; *fig.* vag, neprecis. — Fr. **fantomatique.**

FANTÓMĂ, *fantome*, s. f. 1. Ființă ireală pe care cred că o văd (sau pretind că o văd) unii oameni cu imaginația tulburată sau pe care o creează fantezia poeților; nălucă, stafie, strigoi. 2. Fig. Persoană, instituție cu existență fictivă. [Var.: (înv.) **fantôm**, *fantomuri*, s. n. — Fr. **fantôme.**

FANTÓȘĂ, *fantoșe*, s. f. (Franțuzism) Marionetă. — Fr. **fantoche.**

FAPT, *fapte* și (4, rar) *fapturi*, s. n. 1. Întîmplare reală, lucru petrecut în realitate. *Fapt istoric.* ◇ Loc. adv. *De fapt* = în realitate, într-adevăr. ◇ Expr. *Fapt e că...* = nu e mai puțin adevărat că..., adevărul e că..., în orice caz. ✦ Fenomen. *Fapte de limbă.* 2. Acțiune, act săvîrșit de cineva; faptă. ◇ Expr. *A pune* (pe cineva) *în fața unui fapt împlinit* = a obliga pe cineva să accepte o situație dată. 3. (În legătură cu unele momente ale zilei, urmat de determinări în genitiv sau introdus prin prep. «de») Început. *Faptul zilei se ivește.* 4. (În superstiții) Farmece, vrăji. — Lat. **factum.**

FÁPTĂ, *fapte*, s. f. Acțiune săvîrșită, act îndeplinit de cineva. ◇ *Fapte de arme* = acte de eroism militar. ◇ Loc. adv. (Înv.) *În faptă* = în realitate, de fapt. — Lat. **factum**, pl. **facta** (devenit sg. fem.).

FÁPTIC, -Ă, *faptice*, adj. n. și f. Care se referă la fapte, care înregistrează faptele (fără a le comenta). — Din **faptă** + suf. *-ic.*

FAR, *faruri*, s. n. Turn așezat pe țărmul mării, pe o insulă sau pe o platformă plutitoare, prevăzut cu un proiector puternic, care indică vaselor drumul în timpul nopții. ✦ Lampă așezată în partea din față a automobilelor, a locomotivelor etc. pentru luminarea drumului. — Fr. **phare** (lat. lit. **pharus**).

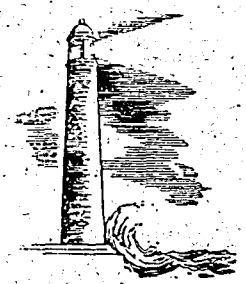

Far

FARÁD, *farazi*, s. m. Unitate de măsură a capacității electrice în sistemul de unități de măsură metru-kilogram-secundă-amper. — Fr. **farad** (< engl.).

FARAFASTÎC, *farafasticuri* s. n. (Înv. și fam.; de obicei la pl.) 1. Ornamente fără valoare; nimicuri, zorzoane, fleacuri. 2. Mofturi, fasoane. — Comp. ngr. **farafas** «fanfaron».

FARAÓN, *faraoni*, s. m. 1. Titlu pe care îl purtau vechii regi ai Egiptului. ✦ (Fam.) Țigan. 2. (Înv.) Numele unui joc de cărți. — Fr. **pharaon.**

FARAÓNIC, -Ă, *faraonici, -e*, adj. (Rar) Care ține de faraoni, privitor la faraoni. — Fr. **pharaonique.**

FÁRBĂ, *farbe*, s. f. (Reg.) Culoare, vopsea. — Germ. **Farbe.**

FARD, *farduri*, s. n. Produs cosmetic pentru colorat fața și buzele; (înv.) sulimen. — Fr. **fard.**

FARDÁ, *fardez*, vb. I. Tranz. și refl. A (-și) da cu fard pe obraji, pe buze; (înv.) a (se) sulimeni. — Fr. **farder.**

FARDÁT, -Ă, *fardați, -te*, adj. (Despre față și buze; *p. ext.* despre oameni) Dat cu fard; (înv.) sulimenit. — V. *farda.*

FARÉTRĂ, *faretre*, s. f. (Rar) Tolbă de săgeți. — Lat. lit. **pharetra.**

FARFARÁ, *farfarale*, s. f. (Fam.) Persoană neserioasă; flecar, palavragiu. — Tc. **farfara.**

FARFASÍT, -Ă, *farfasiți, -te*, adj., s. m. și f. (Neobișnuit) Mofturos, năzuros.

FARFURĂRÍE, *farfurării*, s. f. Mulțime de farfurii; *p. ext.* diverse obiecte de menaj din porțelan, faianță etc.; veselă. — Din **farfur[ie]** + suf. *-ărie.*

FARFURÍE, *farfurii*, s. f. 1. Obiect de faianță, de porțelan etc., de obicei de formă rotundă, cu marginile puțin ridicate și cu fundul plat sau adîncit, în care se servește mîncarea. 2. (Înv.) Porțelan. — Tc. **fağfuri.**

FARFURIOÁRĂ, *farfurioare*, s. f. Diminutiv al lui *farfurie* (1). [Pr.: *-ri-oa-*]

FARFURIÚȚĂ, *farfuriuțe*, s. f. Farfurioară. [Pr.: *-ri-u-*] — Din **farfurie** + suf. *-uță.*

FARINGÁL, -Ă, *faringali, -e*, adj. Care aparține faringelui, privitor la faringe. ✦ (Despre sunete) Care se articulează, se formează în faringe. — Fr. **pharyngal.**

FARÍNGE s. n. Partea superioară a esofagului, prin care trece bolul alimentar din gură în tubul digestiv. V. *gîtlej*. — După fr. pharynx (< gr.)

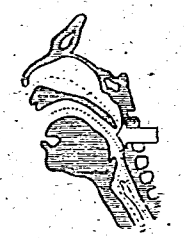

Faringe

FARINGIÁN, -Ă, *faringieni, -e*, adj. Care ține de faringe, care este în legătură cu faringele. [Pr.: *-gi-an*] — Fr. pharyngien.

FARINGÍTĂ s. f. Inflamație a mucoasei faringelui. — Fr. pharyngite.

FARISÉIC, -Ă, *fariseici, -e*, adj. Ipocrit, fățarnic, prefăcut. [Pr.: *-se-ic*] — Fr. pharisaïque (după *fariseu*).

FARISEÍSM s. n. Ipocrizie, fățărnicie. — Fr. pharisaïsme (după *fariseu*).

FARISÉU, *farisei*, s. m. Membru al unei grupări politico-religioase la vechii evrei (care reprezenta interesele populației orășenești și care se caracteriza prin fanatism ipocrit și prin formalism exagerat în executarea ritualului religios). ✦ Fig. Om ipocrit, fățarnic. — Slav (v. sl. farisei).

FARMACEÚTIC, -Ă, *farmaceutici, -e*, adj. Care aparține farmaciei privitor la farmacie. ◇ *Chimie farmaceutică* = știință care se ocupă cu studierea proprietăților și a metodelor de preparare a substanțelor medicamentoase, cu controlul calității lor etc. [Pr.: *-ce-u-*] — Fr. pharmaceutique (lat. lit. pharmaceuticus).

FARMACÍE, *farmacii*, s. f. 1. Ramură a științelor medicale care se ocupă cu problemele preparării, păstrării, controlului și distribuirii medicamentelor. 2. Loc special amenajat în care se prepară, se păstrează și se distribuie sau se vînd medicamente. — Fr. pharmacie (lat. lit. pharmacia).

FARMACÍST, -Ă, *farmaciști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu prepararea, controlul și distribuirea sau vinderea medicamentelor. — Din farmacie + suf. *-ist*.

FARMACODINAMÍE s. f. Studiul experimental al acțiunii pe care o exercită medicamentele asupra unui organism normal. — Fr. pharmacodynamie (< gr.).

FARMACOLÓG, *farmacologi*, s. m. Persoană care se ocupă cu studiul farmacologiei. — Fr. pharmacologue.

FARMACOLÓGIC, -Ă, *farmacologici, -e*, adj. Care se referă la farmacologie. — Fr. pharmacologique.

FARMACOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul naturii, al clasificării și al acțiunii terapeutice a medicamentelor. — Fr. pharmacologie.

FARMACOPÉE s. f. Manual oficial, folosit în practica farmaceutică, conținînd descrierea și indicațiile pentru controlul celor mai importante substanțe și preparate medicamentoase. — Fr. pharmacopée (< gr.).

FARMACOTERAPÍE s. f. Ramură a terapeuticii medicale care se ocupă cu acțiunea medicamentelor. — Fr. pharmacothérapie (< gr.).

FARMAZÓN, -OÁNĂ, *farmazoni, -oane*, s. m. și f. (Rar; în superstiții) Vrăjitor. — Rus farmazon.

FARMAZONÍE, *farmazonii*, s. f. (Pop.) Vrajă, farmec. — Din farmazon + suf. *-ie*.

FÁRMEC, *farmece*, s. n. 1. (În basme și în superstiții) Acțiunea de a vrăji și rezultatul ei: transformare miraculoasă a lucrurilor; mijloace magice întrebuințate pentru aceasta; vrajă, vrăjitorie. ◇ Expr. *Ca prin farmec* = într-un mod miraculos, pe neașteptate, dintr-o dată. 2. Ansamblu de calități (frumusețe, grație etc.) care produce admirație, atracție. *Fata avea un farmec în fiecare mișcare* (SADOVEANU). ✦ Desfătare, plăcere, încîntare. *Farmecul tainic al singurătății* (ODOBESCU). — Lat. pharmacum.

FARNIÉNTE s. n. (Italienism) Inactivitate, lenevie, trîndăvie. — It. farniente.

FÁRSĂ, *farse*, s. f. 1. Comedie cu conținut ușor, în care comicul provine din vorbe de spirit și din situații amuzante, nu din studiul mai adînc al caracterelor. 2. Păcăleală, festă. — Fr. farce.

FARSÓR, *farsori*, s. m. Om lipsit de seriozitate, care se ține de păcăleli. — După fr. farceur.

FASCÍCOL s. n. v. fasciculă.

FASCÍCOLĂ s. f. v. fasciculă.

FASCÍCUL, *fascicule*, s. n. Reunire de mai multe lucruri de același fel, așezate în formă de mănunchi. ◇ *Fascicul de raze* = mănunchi de raze vizuale care trec prin același punct. *Fascicul luminos* = ansamblu de raze luminoase care traversează o anumită regiune. (Geom.) *Fascicul de drepte* = figură formată de dreptele care trec prin același punct. [Var.: fascicol s. n.] — Fr. fascicule (lat. lit. fasciculus).

FASCICULÁT, -Ă, *fasciculați, -te*, adj. (Bot.) Dispus în formă de mănunchi, de tufă. — După fr. fasciculé.

FASCÍCULĂ, *fascicule*, s. f. Fiecare dintre părțile unei opere care se publică în etape succesive. ✦ Broșură conținînd o parte, un capitol dintr-un roman publicat în fragmente succesive (în scopuri mercantile). [Var.: fascícol s. f.] — Fr. fascicule (lat. lit. fasciculus).

FÁSCIE, *fascii*, s. f. 1. (La pl.) Mănunchi de nuiele de mesteacăn, avînd legată la partea superioară o secure și purtat de lictorii care precedau pe magistrații romani. 2. Fașină. — Lat. lit. fascis.

FASCINÁ, *fascinez*, vb. I. Tranz. 1. A supune pe cineva cu privirea: a subjuga. 2. A cuceri prin unele însușiri; a fermeca, a captiva. — Fr. fasciner (lat. lit. fascinare).

FASCINÁNT, -Ă, *fascinanți, -te*, adj. Care fascinează, care captivează; fermecător, captivant. — Fr. fascinant (lat. lit. fascinans, -ntis).

FASCINATÓR, -OÁRE, *fascinatori, -oare*, adj. Care fascinează; fascinant. — Fr. fascinateur (lat. lit. fascinator, -oris).

FASCINÁȚIE, *fascinații*, s. f. Acțiunea de a fascina și rezultatul ei; *fig.* farmec, atracție irezistibilă. — Fr. fascination (lat. lit. fascinatio, -onis).

Fascie

FASCÍNĂ s. f. v. fașină.

FASCÍSM s. n. Forma cea mai reacționară pe care o ia dictatura burgheză imperialistă pentru menținerea ei la putere, constînd în suprimarea fățișă a oricăror libertăți democratice, în exercitarea terorii împotriva clasei muncitoare și celorlalte elemente progresiste ale societății și în pregătirea războaielor de cotropire. — It. fascismo.

FASCÍST, -Ă, *fasciști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține fascismului, privitor la fascism. 2. S. m. și f. Partizan sau adept al fascismului. — It. fascista.

FASCIZÁ, *fascizez*, vb. I. Tranz. A introduce fascismul; a educa, a îndoctrina potrivit ideologiei fasciste. — Din fascism.

FASCIZÁRE s. f. Acțiunea de *a fasciza* și rezultatul ei.

FASÓLĂ s. f. v. fasole.

FASÓLE, (rar) *fasole*, s. f. 1. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cultivată pentru păstăile și pentru semințele sale, folosite în alimentație (*Phaseolus vulgaris*). 2. Păstaia plantei descrise mai sus, de culoare verde sau galbenă; fiecare dintre boabele albe, roșietice sau pestrițe care se află în interiorul păstăii. 3. Mîncarea preparată din fructul plantei (boabe sau păstăi). [Var.: (reg.) fășúle, fasúle, (1, 2) fasólă, fasúlă, păsúlă s. f., fășúi s. m.] — Ngr. fasoli.

Fasole

FASOLEÁLĂ, *fasoleli*, s. f. (Fam.) Fandosire. — Din fasoli + suf. *-eală*.

FASOLÍ, *fasolesc*, vb. IV. Refl. A face fasoane, a face mofturi; a se fandosi. — Din fasole.

FASOLÍCĂ s. f. Diminutiv al lui *fasole* (3).

FASÓN, *fasoane*, s. n. (Frantuzism) 1. Felul cum este făcut un lucru, formă (a unei haine, a unei pălării); croială, model. 2. Fig. (La pl.; fam.) Nazuri, mofturi. — Fr. façon.

FASONÁ, *fasonez*, vb. I. Tranz. A da unui lucru o anumită formă. ✦ Fig. (Rar) A forma caracterul, personalitatea cuiva. — Fr. façonner.

FASONÁRE s. f. (Tehn.) Acțiunea de *a fasona*.

FASONÁT[1] s. n. Fasonare. ◇ *Fasonatul puieților* = operația reducerii rădăcinilor și a lăstarilor puieților, în vederea plantării. — V. *fasona*.

FASONÁT[2], **-Ă,** *fasonați, -te*, adj. (Despre lucruri) Căruia i s-a dat o anumită formă. — V. *fasona*.

FASONATÓR, -OÁRE, *fasonatori, -oare*, s. m. și f. Meseriaș care fasonează. — Din fasona + suf. *-ator*.

FAST s. n. Splendoare, măreție, lux. — Fr. faste (lat. lit. fastus).

FASTIDIÓS, -OÁSĂ, *fastidioși, -oase*, adj. Plicticos, neinteresant, anost. [Pr.: *-di-os*] — Fr. fastidieux (lat. lit. fastidiosus).

FASTUÓS, -OÁSĂ, *fastuoși, -oase*, adj. Plin de fast; măreț, splendid. [Pr.: *-tu-os*] — Fr. fastueux (lat. lit. fastuosus).

FASÚLĂ s. f. v. fasole.

FASÚLE s. f. v. fasole.

FÁSUNG, *fasunguri*, s. n. (Tehn.) Dulie. — Germ. Fassung.

FAȘĂ, *fețe*, s. f. 1. Bucată lungă și îngustă de pînză, cu care se înfășoară strîns copiii mici peste scutece. ◇ Expr. *Din* (sau *în*) *față* = din (sau în) pruncie, din (sau în) leagăn; (de) la început. *Abia ieșit din față* = foarte tînăr, încă copil. 2. Fîșie lungă și îngustă de țifon, cu care se bandajează rănile. [Pl. și: *fețe*] — Lat. fascia.

FAȘÍNĂ, *fașine*, s. f. Legătură de nuiele sau de ramuri, uneori umplută cu piatră, folosită la întărirea terasamentelor, la construirea digurilor sau a drumurilor în regiunile mlăștinoase și la alte lucrări în terenurile desfundate. [Var.: fascína s. f.] — It. fascina.

FAȘIONÁBIL, -Ă, *fașionabili, -e*, adj. (Înv.) Care ține de modă, de eleganță privitor la modă, la eleganță. [Pr.: *-și-o-*] — După fr. fashionable (< engl.).

FAȘURĂ s. f. (Rar) Fașă. — Din fașă (după *înfășura*).

FÁTA s. f. (În expr.) *Fata morgana* = fenomen optic frecvent în regiunile calde, în care imaginile obiectelor aflate la orizont apar răsturnate, ca și cum s-ar reflecta într-o apă; apa morților. — It. fata morgana.

FATÁL, -Ă, *fatali, -e*, adj. 1. Care are urmări nenorocite. ◇ Care pricinuiește moartea. ✦ Nefericit, nenorocit. *Deznodămînt fatal.* 2. De neînlăturat, inevitabil. — Fr. fatale (lat. lit. fatalis).

FATALÍSM s. n. Teorie idealistă după care dezvoltarea istorică este determinată de o forță necunoscută, de soartă, de destin. — Fr. **fatalisme.**

FATALÍST, -Ă, *fatalişti, -ste,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparține fatalismului, care se referă la fatalism, care se întemeiază pe fatalism. 2. S. m. şi f. Persoană care crede în fatalitate. — Fr. **fataliste.**

FATALITÁTE, *fatalităţi,* s. f. 1. (În superstiţii, religii şi în concepţii idealiste) Ceea ce determină mersul lucrurilor şi viaţa oamenilor în mod prestabilit şi irevocabil; soartă, destin. ✦ Ceea ce este de neînlăturat, inevitabil. 2. Concurs de împrejurări nenorocite. — Fr. **fatalité** (lat. lit. **fatalitas, -atis**).

FATALMÉNTE adv. În mod fatal; inevitabil. — It. **fatalmente** (fr. **fatalement**).

FÁTĂ, *fete,* s. f. 1. Persoană de sex feminin, nemăritată. ✧ *Fată în casă* = fată tînără angajată mai ales pentru dereticatul camerelor. *Fată mare* = fecioară; fată în vîrstă de măritat. *Fată bătrînă* = fată trecută de vîrsta de măritat şi rămasă necăsătorită. 2. (În raport cu părinţii) Fiică. — Lat. **feta.**

FATÍDIC, -Ă, *fatidici, -e,* adj. Profetic; *p. ext.* aducător de nenorociri. — Fr. **fatidique** (lat. lit. **fatidicus**).

FATUITÁTE s. f. (Franţuzism) Îngîmfare, înfumurare. [Pr.: *-tu-i-*] — Fr. **fatuité** (lat. lit. **fatuitas, -atis**).

FAŢÁDĂ, *faţade,* s. f. Fiecare dintre părţile exterioare verticale ale unei clădiri sau ale unui monument; (prin restricţie) partea dinspre stradă a unei clădiri sau partea unde se găseşte intrarea principală. ✧ Loc. adj. *De faţadă* = de ochii lumii, de formă. — Din **faţă** (după fr. *façade*).

FÁŢĂ, *feţe,* s. f. I. 1. Partea anterioară a capului omului; chip, figură. ✧ Loc. adv. *În faţă* = înainte. ✧ Loc. prep. *În faţa* (cuiva sau a ceva) = înaintea (cuiva sau a ceva). (Înv.) *În faţă cu* = de cealaltă parte (a unei despărţituri, a unui hotar etc.). ✧ *Din faţă* = a) (loc. adj.) de dinainte; b) (loc. adv.) dinainte. (Expr.) *A(-i) cînta* (cuiva) *cucul în* (sau *din*) *faţă* = (în superstiţii) a-i merge (cuiva) bine. ✧ Loc. prep. *Din faţa* = dinaintea (cuiva sau a ceva). ✧ *De faţă* = a) (loc. adv., înv.) fără înconjur, sincer, făţiş. *Mihai-vodă . . . le răspunse îndată de faţă «că el nu va lăsa Ardealul»* (BĂLCESCU); b) (loc. adv.) în prezenţa cuiva; c) (loc. adv., înv.) în luptă dreaptă, piept la piept. *Nemernicii nu se bat de faţă* (ISPIRESCU); d) (loc. adj.) prezent, actual. (Expr.) *A fi de faţă* = a fi prezent, a asista. ✧ Loc. prep. *De faţă cu . . .* = în prezenţa . . . *Faţă cu* (sau *de*) cineva sau ceva = a) în raport cu . . ., în ceea ce priveşte; b) pentru; c) avînd în vedere. ✧ Expr. *Faţă în faţă* = unul către altul sau unul împotriva celuilalt. *A scăpa cu faţa curată* = a scăpa dintr-o situaţie anevoioasă fără a fi ruşinat, fără a o păţi. *A face faţă* (cuiva sau la ceva) = a rezista, a ţine piept, a corespunde unei sarcini. *A pune* (oameni sau lucruri) *(de) faţă* (sau *faţă în faţă*) = a aşeza alături, pentru a stabili o comparaţie sau a trage o concluzie; a confrunta. *A fi* (sau *a se întîmpla*) *faţă* (la ceva sau undeva) = a fi prezent, a asista (la ceva), a fi martor. *A spune* (cuiva) *în faţă* = a spune (cuiva) lucruri neplăcute, în mod direct, deschis. *A spune pe faţă* = a spune sincer, fără înconjur. *A (se) da pe faţă* = a (se) descoperi, a (se) demasca. *A lucra pe faţă* = a lucra fără ascunzişuri, deschis, cinstit. *A-şi întoarce faţa (de la cineva* sau *de către cineva)* = a nu mai vrea să ştii de cineva. *A privi* (pe cineva) *în faţă* = a privi drept în ochi, deschis. *A privi* (sau *a vedea, a zări* pe cineva) *din faţă* = a privi, a vedea etc. în întregime figura cuiva. *Om* (sau *taler) cu două feţe* = om ipocrit, făţarnic. (Despre haine, culori) *A-l prinde* (pe cineva) *la faţă* = a-i sta bine. ✦ Expresie a figurii; mină, fizionomie. ✧ Expr. *A schimba feţe* sau *a face feţe-feţe* = a se simţi foarte încurcat la auzul sau la vederea unor lucruri sau situaţii neplăcute. *A prinde faţă* = a se întrema după o boală. ✦ Obraz. *Gerul: . . . pe feţe de copile înfloreşte trandafirii* (ALECSANDRI). 2. Partea dinainte a corpului omenesc. *Au căzut cu faţa la pămînt* (DRĂGHICI). 3. (Determinat prin «de om» sau «pămînteană») Om. 4. (Înv.) Persoană, personaj. *Feţe bucureştene* (GALACTION). II 1. Parte a suprafeţei unui corp, mărginită de muchiile lui. 2. Suprafaţă (în special a pămîntului, a apei). ✧ Expr. *La faţa locului* = acolo unde s-a întîmplat ceva. 3. Înfăţişare, aspect. ✦ Partea de deasupra, exterioară, aleasă a articolelor alimentare expuse spre vînzare. 4. Culoare. *Liane-n fel de feţe* (EMINESCU). ✧ Expr. *A ieşi* (unei pînze, stofe) *faţa* (la soare, la spălat etc.) = a se decolora. *A face feţe-feţe* = a) (despre mătăsuri) a schimba culorile; b) (despre oameni) a-şi schimba expresia figurii, a se tulbura, a se zăpăci. 5. Partea lustruită, poleită etc. a unui obiect. ✧ Expr. *A juca* (cu cărţile) *pe faţă* = a-şi arăta deschis gîndurile şi intenţiile, a nu ascunde nimic. *A da faţă unui lucru* = a-l lustrui, a-l polei, a-l netezi. ✦ Partea finită a unei ţesături (în raport cu dosul ţesăturii). 6. (În expr.) *Faţă de masă* = material anume ţesut sau cusut, folosit spre a acoperi masa. ✧ *Faţă de pernă* = învelitoare de pînză în care se îmbracă perna. 7. Fiecare dintre cele două părţi ale unei foi de hîrtie; pagină. 8. Faţadă. 9. (În expr.) *Faţa dealului* (sau *a muntelui* etc.) = partea dealului (sau a muntelui etc.) îndreptată spre soare sau spre miazăzi. *Faţa soarelui* (sau *a lunii, a vîntului, a focului)* = locul unde bate soarele (sau luna, vîntul, focul), bătaia soarelui (sau a lunii etc.). — Lat. **facia.**

FAŢÉTĂ, *faţete,* s. f. 1. Fiecare dintre feţele şlefuite ale unei pietre preţioase, ale unei sticle, ale unui metal etc. 2. (În expr.) *Faţetă de cuţit* = teşitură a muchiei tăietoare la cuţitele de prelucrare prin aşchiere. 3. (Tipogr.) Placă de fontă cu suprafaţa brăzdată de şanţuri paralele, în care sînt introduse şipci de lemn pentru fixarea cu ţinte a plăcilor de stereotipie. — Fr. **facette** (după *faţă*).

FÁUN, *fauni,* s. m. (Mitol. romană) Zeu al cîmpiilor, al munţilor şi al pădurilor şi protector al turmelor, înfăţişat ca un om cu coarne şi cu picioare de ţap. — Lat. lit. **faunus.**

FÁUNĂ, *faune,* s. f. Totalitatea speciilor de animale de pe tot globul, dintr-o singură regiune sau dintr-o anumită epocă geologică. — Fr. **faune.**

FÁUR[1] s. m. Numele popular al lunii februarie. — Din **făurar**[1].

FÁUR[2], *fauri,* s. m. (Înv. şi arh.) Fierar. — Lat. **faber, -bri.**

FÁUR[3], *fauri,* s. m. Gîndăcel lungăreţ şi subţire, de culoare castanie şi acoperit cu păr sur *(Elater segetum).* — Lat. **faber, -bri.**

Faun

FAUR-MÁUR s. m. Meşter-grindă.

FAVOÁRE, *favoruri,* s. f. Avantaj acordat cuiva cu preferinţă faţă de alţii; dovadă deosebită de bunăvoinţă faţă de cineva; hatîr. ✧ (Ieşit din uz) *Bilet de favoare* = bilet pe baza căruia se poate intra, gratuit sau cu reducere, la un spectacol. ✧ Expr. *În favoarea* (cuiva) = în avantajul, în folosul (cuiva). [Pr.: *-voa-*. — Var. (înv.) **favór** s. n.] — După fr. **faveur.**

FAVÓR s. n. v. **favoare.**

FAVORÁ, *favorez,* vb. I. Tranz. (Înv.) A favoriza. — Din **favoare.**

FAVORÁBIL, -Ă, *favorabili, -e,* adj. I. (Despre acţiuni, fenomene, împrejurări etc.) Priincios, prielnic, avantajos. 2. (Despre persoane) Binevoitor. — Fr. **favorable** (lat. lit. **favorabilis**).

FAVORÍT[1], *favoriţi,* s. m. Barbă care încadrează figura de o parte şi de alta a obrazului, lăsînd bărbia liberă. [Pl. şi: (n.) *favorite*] — Fr. **favori.**

FAVORÍT[2], **-Ă,** *favoriţi, -te,* adj., s. m. şi f. I. Adj. Preferat. II. S. m. şi f. 1. Persoană iubită cu predilecţie de cineva. ✦ Persoană care se bucură de protecţia deosebită a unui suveran sau a unui om influent şi care trage profituri de pe urma acestei situaţii. ✦ (La f.) Amantă a unui monarh. 2. (Sport) Participant la o competiţie sportivă, considerat că are cele mai mari şanse de reuşită. ✦ Cal despre care se crede că are cele mai multe şanse de cîştig la o cursă. — Fr. **favori.**

Favoriţi

FAVORITÍSM, *favoritisme,* s. n. Acordare abuzivă şi nemeritată de favoruri din partea unei persoane sus-puse, pe baza unor preferinţe sau interese personale, familiale etc. — Fr. **favoritisme.**

FAVORIZÁ, *favorizez,* vb. I. Tranz. 1. A fi favorabil, prielnic, a înlesni ivirea unui eveniment, desfăşurarea unei acţiuni etc. 2. A sprijini, a da concurs, a ocroti (uneori din motive subiective) o persoană sau o colectivitate. — Fr. **favoriser.**

FAZÁN, *fazani,* s. m. Pasăre de mărimea unei găini, al cărei bărbătuş se distinge printr-un penaj frumos colorat şi printr-o coadă lungă; este vînată pentru carnea ei gustoasă *(Phasianus).* — Fr. **faisan** (lat. lit. **phasianus**).

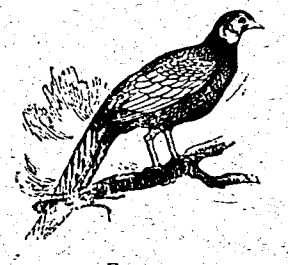
Fazan

FÁZĂ, *faze,* s. f. Fiecare dintre perioadele distincte în dezvoltarea unui proces din natură sau din societate; etapă; fiecare dintre stările succesive ale unei transformări. ✦ Fiecare dintre aspectele succesive pe care le iau luna şi unele planete, după poziţia pe care o au faţă de pămînt şi de soare, în decursul mişcării lor de revoluţie. — Fr. **phase** (< gr.).

FAZMÉTRU, *fazmetre,* s. n. Instrument pentru măsurarea diferenţei de fază între două mărimi periodice armonice. — Fr. **phasemètre** (< gr.).

FĂ interj. (Pop.) Termen cu care cineva se adresează unei persoane de sex feminin. [Var.: **fa** interj.] — Abreviere din **fată.**

FĂCĂLĚŢ, *făcăleţe,* s. n. Băţ gros şi neted, întrebuinţat mai ales la mestecatul mămăligii; melesteu. ✦ (Reg.) Sucitor (1). — Comp. magh. **fa-kalán.**

FĂCĂLITOÁRE, *făcălitori,* s. f. Lingură mare, cu găvanul găurit, folosită la stînă pentru separarea urdei de zer. — Din **făcăli** (puţin folosit) + suf. *-(i)toare.*

FĂCĂLUÍ, *făcăluiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A amesteca frecînd şi zdrobind (cu o lingură de lemn) unele legume fierte, îndeosebi fasolea pentru a face pireu. — Comp. magh. **fa-kalán.**

FĂCĂLUÍT, -Ă, *făcăluiţi, -te,* adj. (Reg., despre legume fierte) Zdrobit, frecat, făcut pireu. — V. *făcălui.*

FĂCĂTÓR, -OÁRE, *făcători, -oare,* adj. Care face, creează, realizează ceva. ✧ (Substantivat, în expr.) *Făcător-de-bine* = binefăcător. *Făcător-de-rele* = răufăcător. — Din **fac** (prez. ind. al lui *face*) + suf. *-ător.*

FĂCĂTÚRĂ, *făcături,* s. f. (În superstiţii) Farmec, vrajă (făcută cuiva); mijloc întrebuinţat de vrăjitoare. ✧ Expr. *Parcă-i* (sau *gîndeai că-i) făcătură* = parcă ar fi la mijloc o vrajă (se spune cînd cineva nu izbuteşte cu nici un chip în acţiunile pe care le întreprinde). — Din **fac** (prez. ind. al lui *face*) + suf. *-ătură.*

FĂCĂU, *făcaie*, s. n. Roată de moară cu fus vertical; *p. ext.* moară mică (întrebuințată pe apele de munte) avînd o astfel de roată.

FĂCLÍE, *făclíi*, s. f. Luminare mare (de ceară). ✦ Fig. Flacără, văpaie, căldură. — Sb. **faklja**, bg. **faklija**.

FĂCLIÉR, *făclieri*, s. m. (Rar) Purtător de făclii. [Pr.: *-cli-er*] — Din **făclie** + suf. *-ar*.

FĂCLIOÁRĂ, *făcliṓare*, s. f. Diminutiv al lui *făclie*. [Pr.: *-cli-oa-*]

FĂCLIŬȚĂ, *făcliuțe*, s. f. Făclioară. [Pr.: *-cli-u-*] — Din **făclie** + suf. *-uță*.

FĂCÚT[1] s. n. 1. Acțiunea de *a face* și rezultatul ei; săvîrșire, îndeplinire; pregătire, preparare; confecționare. 2. (În superstiții) Farmec, făcătură, fapt. ◇ Expr. *Parcă-i un făcut* = parcă-i lucru vrăjit. 3. Destin, soartă.

FĂCÚT[2], *-Ă*, *făcuți*, *-te*, adj. 1. (Despre băuturi) Falsificat, dres. 2. (În superstiții, în expr.) *Parcă-i (un) lucru făcut* = parcă-i făcătură, lucru vrăjit. 3. (Fam.) Beat, afumat, cherchelit. — V. *face*.

FĂGĂDĂ, *făgade*, s. f. (Reg.) Făgăduială. — Postverbal al lui **făgădui**.

FĂGĂȘ, *făgașe*, s. n. Urmă adîncă săpată în pămînt de apele de ploaie sau lăsată de roțile unui vehicul. ✦ Fig. Direcție, drum. [Pl. și: *făgașuri*. — Var.: **hăugáș**, **hogáș**, **văgáș** s. n.] — Magh. **vágás**.

FĂGĂDÁR, *făgădari*, s. m. (Reg.) Persoană care ține un făgădău; cîrciumar. — Din **făgăd**[ău] + suf. *-ar*.

FĂGĂDĂȘ, *făgădașuri*, s. n. (Maghiarism) Promisiune, făgăduială; (concr.) lucru făgăduit. — Magh. **fogadás**.

FĂGĂDĂU, *făgădaie*, s. n. (Reg.) Han, ospătărie, cîrciumă. — Magh. **fogadó**.

FĂGĂDUÍ, *făgăduiesc*, vb. IV. Tranz. A promite. ✦ Refl. (Înv.) A se angaja să... — Magh. **fogadni**.

FĂGĂDUIÁLĂ, *făgăduieli*, s. f. Promisiune. — Din **făgădui** + suf. *-eală*.

FĂGĂDUÍNȚĂ, *făgăduințe*, s. f. (Înv. și arh.) Făgăduială. ◇ *Pămîntul* (sau *țara*) *făgăduinței* = nume dat, în Biblie, Palestinei; *fig.* ținut bogat, mănos, fericit. ◇ Expr. *A da făgăduință* = a făgădui. — Din **făgădui** + suf. *-ință*.

FĂGÉT s. n. Pădure de fag. — Lat. ***fagetum**.

FĂGEȚÉL s. n. Diminutiv al lui *făget*.

FĂGURÁȘ, *făgurași*, s. m. Diminutiv al lui *fagure*.

FĂINÁRE s. f. Boală a plantelor, produsă de unele ciuperci parazite și caracterizată prin culoarea albicioasă a părților bolnave, care par pudrate cu făină. — Din **făină**.

FĂÍNĂ, (2) *făimuri*, s. f. 1. (De obicei urmat de determinări; în lipsa determinărilor, se înțelege «de grîu») Pulbere obținută prin măcinarea boabelor de cereale sau a altor semințe. ◇ Expr. *Scump la tărîțe și ieftin la făină* = zgîrcit cînd e vorba de lucruri neînsemnate și risipitor cu cele de valoare. *Altă făină se macină acum la moară* = s-a schimbat situația. 2. Pulbere obținută prin măcinarea anumitor materiale. — Lat. **farina**.

FĂINÓS, *-OÁSĂ*, *făinoși*, *-oase*, adj. 1. Care are aspectul sau consistența făinii. ✦ (Despre fructe) Fără zeamă, uscăcios; mălăieț. 2. Preparat din făină. ◇ *Paste făinoase* (și substantivat, f. pl.) = alimente preparate din făină și apă (fidea, macaroane etc.). [Pr.: *fă-i-*] — Lat. **farinosus**.

FĂIOÁRĂ s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *făină*. [Pr. și: *fă-i-oa-*]

FĂLĂLÁI, pers. 3 *fălălăiește*, vb. IV. Intranz. (Rar, despre frunze, ierburi, flori) A foșni. — Onomatopee.

FĂLCARIȚĂ s. f. (Pop.) Tetanos. — Din **falcă** + suf. *-ariță*.

FĂLCĂU s. m. (Reg.) Poreclă dată unui om cu fălcile mari. — Din **falcă** + suf. *-ău*.

FĂLCEÁ, *fălcele*, s. f. Fiecare dintre: a) cele două tălpi pe care alunecă sania pe zăpadă; b) cele două brațe ale vatalelor de la războiul de țesut; c) cele două scîndurele între care intră limba meliței; d) stinghiile de lemn care leagă între ele scîndurile care formează fundul carului; e) cele două stinghii laterale ale circeiei, prin care se leagă tînjala de protap (cînd se înjugă patru boi la car); f) cele două sau patru brațe laterale care constituie corpul afetului unui tun sau al unui obuzier. — Din **falcă** + suf. *-ea*.

FĂLCÉR, *fălceri*, s. m. (Reg.) Cosaș care se angajează cu falcea. — Din **falce** + suf. *-ar*.

FĂLCÓS, *-OÁSĂ*, *fălcoși*, *-oase*, adj. Care are fălci mari. — Din **falcă** + suf. *-os*.

FĂLFÍÍ vb. IV. v. **filfii**.

FĂLÍ, *fălesc*, vb. IV. 1. Refl. A se mîndri, a fi mîndru de cineva sau de ceva, a se lăuda, a se fuduli cu... 2. Tranz. (Înv.) A glorifica, a preamări, a lăuda. — Slav (v. sl. **hvaliti**).

FĂLÍRE s. f. (Înv.) Acțiunea de *a (se) făli*; trufie, înfumurare.

FĂLITÓR, *-OÁRE*, *fălitori*, *-oare*, adj., s. m. și f. (Rar) (Persoană) care se fălește (v. *lăuddros*) sau care laudă pe altul. — Din **făli** + suf. *-(i)tor*.

FĂLNICÍE s. f. Calitatea de a fi falnic; mîndrie, frumusețe, splendoare. — Din **falnic** + suf. *-ie*.

FĂLÓS, *-OÁSĂ*, *făloși*, *-oase*, adj. 1. Trufaș, semeț. 2. (Rar) Impunător, măreț. 3. (Rar) Mîndru (de ceva sau de cineva). — Din **fală** + suf. *-os*.

FĂLOȘÉL, *-EA*, *fălușei*, *-ele*, adi. (Rar) Diminutiv al lui *fălos*.

FĂLOȘÍ, *făloșesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se făli. — Din **fălos**.

FĂLOȘÍE, *fălușii*, s. f. (Reg.) Fălire. — Din **fălos** + suf. *-ie*.

FĂLȚUÍ, *fălțuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A prelucra cu fălțul (1) pieile tăbăcite, pentru a le uniformiza grosimea. 2. A face unor scînduri, țigle etc. un falț (3) care să permită îmbucarea lor. 3. A îndoi și a împături o coală de hîrtie sau o tipăritură în vederea broșării sau a legării. — Germ. **falzen**.

FĂLȚUÍRE s. f. Acțiunea de *a fălțui*.

FĂLȚUÍT[1] s. n. Fălțuire. — V. *fălțui*.

FĂLȚUÍT[2], *-Ă*, *fălțuiți*, *-te*, adj. 1. (Despre piei tăbăcite) Prelucrat cu fălțul (1). 2. (Despre materiale de construcție) Care are falț (3). 3. (Despre colile unei tipărituri) Îndoit și împăturit (în vederea broșării sau a legării). — V. *fălțui*.

FĂLȚUITÓR[1], *fălțuitoare*, s. n. 1. Rindea cu care se fălțuiesc piesele de lemn. 2. Cuțit de os sau de lemn cu care se fălțuiesc colile unei tipărituri. — Din **fălțui** + suf. *-(i)tor*.

FĂLȚUITÓR[2], *-OÁRE*, *fălțuitori*, *-oare*, s. m. și f. Persoană care fălțuiește. — Din **fălțui** + suf. *-(i)tor*.

FĂNOÁSĂ, *fănoase*, s. f. (Înv.) Mașină cu care se întoarce fînul ca să se usuce. — Din **fîn** + suf. *-oasă* (după fr. *faneuse*).

FĂPTÁȘ, *făptași*, s. m. Persoană care comite o faptă (condamnabilă). — Din **faptă** + suf. *-aș*.

FĂPTUÍ, *făptuiesc*, vb. IV. Tranz. A face, a săvîrși; a comite (o faptă rea). — Din **fapt**.

FĂPTUÍRE, *făptuiri*, s. f. Acțiunea de *a făptui* și rezultatul ei; (concr.) faptă (rea).

FĂPTUITÓR, *-OÁRE*, *făptuitori*, *-oare*, s. m. și f. Făptaș; (urmat de o determinare în genitiv) autor. — Din **făptui** + suf. *-(i)tor*.

FĂPTURÁ, *făpturi*, s. f. 1. Ființă, vietate, creatură. ✦ Trup; *p. ext.* înfățișare (trupească), boi, statură. *Frumos odor e Fulga! și naltă-i e făptura!* (ALECSANDRI). ✦ (Rar) Conformație, structură. 2. (Rar) Soi, specie, neam. 3. Natură, fire. — Lat. **factura**.

FĂRĂȘ, *fărașe*, s. n. Obiect casnic în formă de lopată cu coadă scurtă, în care se adună cu mătura gunoiul. — Tc. **faraș**.

FĂRĂ[1] conj. 1. (Urmat de o propoziție circumstanțială de mod sau de un infinitiv care îi ține locul; are valoarea unei negații) *Gingașa copilă ceti răvașul... fără să verse macar o lacrimă* (NEGRUZZI). ✦ (Urmat de o propoziție concesivă sau de un infinitiv care îi ține locul) Deși nu... *Fără să fie desăvîrșit, e mulțumitor*. 2. (Reg.; după negație, cu sens adversativ) Ci, dar. *Nici mă iubești, nici mă lași, Făr-numai necaz îmi faci* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✦ (Înv.; adverbial) Decît, (în) afară de, exceptînd pe... *Alți boieri... nu se aflară, fără numai Preda Buzescu* (BĂLCESCU). — Lat. **foras** «afară».

FĂRĂ[2] prep. 1. (Introduce complemente circumstanțiale de mod și atribute; conține ideea de excludere) Lipsit de... ✦ (În legătură cu cuvinte care arată cantitatea sau măsura, indicînd cît lipsește pînă la o măsură deplină) *Este ora zece fără cinci minute*. ✦ (În operații aritmetice de scădere) Minus, mai puțin. 2. (Introduce complemente circumstanțiale sociative negative) *Pot eu să trăiesc și fără tine* (SLAVICI). ✦ (Introduce complemente circumstanțiale instrumentale negative) *A scos cuiele fără clește*. — Lat. **foras** «afară».

FĂRĂDELÉGE, *fărădelegi*, s. f. Faptă rea; nelegiuire, ticăloșie, mișelie. [Var.: **fărdelége** s. f.] — Din **fără** + **de** + **lege** (după v. sl. *bezakonije*).

FĂRDELÉGE s. f. v. **fărădelege**.

FĂRÎMÁ, *fărîm*, vb. I. Tranz. A preface ceva în fărîme, a sparge, a frînge; *fig.* a zdrobi, a nimici. ◇ Expr. *A-și fărîma capul* = a se strădui să rezolve o problemă grea. [Var.: **fărmá** vb. I] — Din **fărîmă**.

FĂRÎMÁRE s. f. Acțiunea de *a fărîma*.

FĂRÎMÁT, *-Ă*, *fărîmați*, *-te*, adj. Spart, frînt; *fig.* nimicit, distrus. [Var.: **fărmát**, *-ă* adj.] — V. *fărîma*.

FĂRÎMĂ, *fărîme*, s. f. Bucată mică rămasă din ceva (după ce s-a fărîmat, s-a spart, s-a rupt etc.); firimitură. ◇ Expr. *A (se) face (mici* sau *mii și) fărîme* = a (se) fărîma, a (se) zdrobi, a (se) nimici. — Comp. alb. **thërimë**.

FĂRÎMĂTÓR, *fărîmătoare*, s. n. Dispozitiv pentru fărîmat, atașat la unelte sau la mașini de lucru. — Din **fărîma** + suf. *-(ă)tor*.

FĂRÎMĂTÚRĂ, *fărîmături*, s. f. (Reg.) Fărîmă (de pîine). [Var.: **fărmătúră**, **fărîmitúră** s. f.] — Din **fărîma** + suf. *-(ă)tură*.

FĂRÎMÉLE s. f. pl. (Rar, în expr.) *A tăia fărîmele* = a tăia în bucăți mici. — Din **fărîmă** + suf. *-ele*.

FĂRÎMÍCĂ, *fărîmici*, s. f. (Pop.) Fărîmiță. — Din **fărîmă** + suf. *-ică*.

FĂRÎMICIÓS, *-OÁSĂ*, *fărîmicioși*, *-oase*, adj. Care se fărîmă sau se poate fărîma ușor. — Din **fărîma** + suf. *-ic-ios*.

FĂRÎMITÚRĂ s. f. v. **fărîmătură**.

FĂRÎMIȚÁ, *fărîmițez*, vb. I. Tranz. A preface în fărîmițe, a fărîma mărunt. — Din **fărîmiță**.

FĂRÎMIȚÁRE s. f. Acțiunea de *a fărîmița*.

FĂRÎMIȚÁT, *-Ă*, *fărîmițați*, *-te*, adj. Făcut fărîmițe, zdrobit fărîmat mărunt. — V. *fărîmița*.

FĂRÎMÍȚĂ, *fărîmițe*, s. f. Diminutiv al lui *fărîmă*.

FĂRMÁ vb. I. v. **fărîma**.

FĂRMÁT, *-Ă* adj. v. **fărîmat**.

FĂRMĂCĂ vb. I. v. fermeca.

FĂRMĂCĂT, -Ă adj. v. fermecat.

FĂRMĂCĂTOR, -OARE adj. v. fermecător.

FĂRMĂTURĂ s. f. v. fărîmătură.

FĂRȘERÓT, *fărșeroți,* s. m. Aromîn din Albania. — Din Frașari (nume de localitate în Albania, ‹alb. *frashër* «frasin»).

FĂRTÁT s. n. v. fîrtat.

FĂRTĂȚÍE s. f. v. fîrtăție.

FĂSÚI s. m. v. fasole.

FĂSÚLE s. f. v. fasole.

FĂȘCÚȚĂ, *fășcuțe,* s. f. (Reg.) Putinică cu capac, în care se păstrează brînza. — Ucr. faška + suf. *-uță.*

FĂȘÍE s. f. v. fîșie.

FĂT, *feți,* s. m. 1. Produs al conceperii, din momentul cînd începe a avea mișcări proprii și formele caracteristice speciei și pînă cînd se naște; fetus. 2. (Pop. și poetic) Fecior, fiu; băiat, copil. ◇ Expr. (Pop.) *Fătul meu* = formulă cu care se adresează cineva mai bătrîn unui tînăr spre a-i arăta iubire, bunăvoință etc. ◇ Compuse: (în basme) *Făt-frumos* = erou care reprezintă vitejia și frumusețea bărbătească; *făt-logofăt* = copil cu însușiri minunate. — Lat. fetus.

FĂTÁ, pers. 3 *fátă,* vb. I. Tranz. (Despre animale mamifere) A naște, a face pui. — Lat. fetare.

FĂTÁT[1] s. n. Acțiunea de *a făta.* ✦ Epocă în care fată unele animale. *Pe la fătatul oilor.*

FĂTÁT[2]**, -Ă,** *fătați, -te,* adj. (Despre animale) Născut. ◇ Expr. (Reg.; despre oameni) *Fătat, nu ouat* = zdravăn, voinic, sănătos. — V. *făta.*

FĂTĂLĂU, *fătălăi,* s. m. (Pop.) Persoană anormală, care întrunește caractere specifice ambelor sexe; hermafrodit. ✦ Băiat căruia îi place mai mult societatea fetelor, care este timid sau are apucături de fată. — Din fată + suf. *-ăl-ău.*

FĂTĂTOÁRE[1]**,** *fătătoare,* adj. f. (Despre animale) Care e aptă să fete. ✦ (Substantivat) Organul genital al unor animale. — Din făta + suf. *-(ă)toare.*

FĂTĂTOÁRE[2]**,** *fătători,* s. f. Locul unde fată animalele. — Din făta + suf. *-(ă)toare.*

FĂTÓI s. n. (Fam.) Augmentativ (cu nuanță peiorativă) al lui *fată;* fată robustă, voinică, care seamănă mai mult a bărbat.

FĂȚÁRNIC, -Ă, *fățarnici, -e,* adj. (Despre oameni și manifestările lor; adesea substantivat) Lipsit de sinceritate; prefăcut, ipocrit. — Din fățare (rar întrebuințat) + suf. *-nic.*

FĂȚĂRÍE, *fățării,* s. f. (Înv.) Fățărnicie, prefăcătorie, ipocrizie. — Din fățări (rar întrebuințat) + suf. *-ie.*

FĂȚĂRÍT, -Ă, *fățăriți, -te,* adj. (Înv.) Fățarnic, prefăcut, ipocrit. — Participiul lui fățări (rar întrebuințat).

FĂȚĂRNICÉȘTE adv. (Înv.) Ca fățarnicii, cu prefăcătorie, cu ipocrizie. — Din fățarnic + suf. *-ește.*

FĂȚĂRNICÍ, *fățărnicesc,* vb. IV. Refl. (Înv.) A se arăta altfel de cum este, a se purta ca un fățarnic; a se preface. — Din fățarnic.

FĂȚĂRNICÍE, *fățărnicii,* s. f. Lipsă de sinceritate, purtare, atitudine prefăcută, ipocrită; prefăcătorie, ipocrizie. — Din fățarnic + suf. *-ie.*

FĂȚÍȘ, -Ă, *fățiși, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care se face, se spune etc. pe față, deschis, netăinuit. — Din față + suf. *-iș.*

FĂȚÓS, -OÁSĂ, *fățoși, -oase,* adj. (Pop.) Cu față, arătos; frumos la față. — Din față + suf. *-os.*

FĂȚUÍ, *fățuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A netezi, a lustrui un obiect prin cioplire, prin frecare etc. ✦ A netezi tencuiala pe zid sau pe perete. ✦ (Rar) A da aspect frumos unui lucru. 2. (În industria tăbăcăriei) A curăța pielea de ultimele impurități rămase după cenușărit. 3. (În legătorie) A fălțui. 4. Fig. (Pop.) A pălmui (peste față) pe cineva. — Din față.

FĂȚUIÁLĂ, *fățuieli,* s. f. 1. Fățuire. 2. Fig. (Pop.) Pălmuire, bătaie. 3. (Concr.) Strat subțire de tencuială, bine netezit, care formează fața aparentă a unei tencuieli. — Din fățui + suf. *-eală.*

FĂȚUÍRE, *fățuiri,* s. f. Acțiunea de *a fățui* și rezultatul ei.

FĂȚUÍT[1] s. n. Fățuire, fățuială. — V. *fățui.*

FĂȚUÍT[2]**, -Ă,** *fățuiți, -te,* adj. (Despre obiecte) Netezit, șlefuit, geluit; (despre construcții) cu tencuiala netezită. — V. *fățui*

FĂȚUITOÁRE, *fățuitoare,* s. f. Unealtă de lemn cu care se întinde și se netezește tencuiala aruncată cu mistria pe un zid; drișcă. [Pr.: *-tu-i-*] — Din fățui + suf. *-(i)toare.*

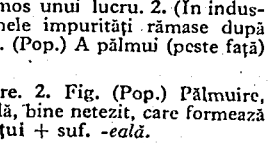

Fățuitor

FĂȚUITÓR[1]**,** *fățuitoare,* s. n. Unealtă de forma unei rîndele, folosită pentru fățuirea sau pentru îndreptarea feței scîndurilor sau a pieselor de lemn. ✦ Cuțit care servește în tăbăcărie la fățuitul pieilor. [Pr.: *-tu-i-*] — Din fățui + suf. *-(i)tor.*

FĂȚUITÓR[2]**, -OARE,** *fățuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care fățuiește colile tipărite. [Pr.: *-tu-i-*] — Din fățui + suf. *-(i)tor.*

FĂURĂR[1] s. m. Numele popular al lunii februarie. [Pr.: *fă-u-*] — Lat. febr(u)arius.

FĂURĂR[2]**,** *făurari.* s. m. (Înv. și reg.) Fierar, faur[2]. ✦ (Poetic) Făuritor. [Pr.: *fă-u-*] — Din faur[2] + suf. *-ar.*

FĂURĂRÍE, *făurării,* s. f. (Înv. și reg.) 1. Atelierul faurului[2]; fierărie. 2. Meseria faurului[2]. [Pr.: *fă-u-*] — Din făurar[2] + suf. *-ie.*

FĂURÍ, *făuresc,* vb. IV. Tranz. 1. A crea, a înfăptui, a construi, a face. 2. (Înv.) A lucra (prin forjare cu ciocanul) un metal sau un obiect de metal; *p. ext.* a fabrica. — Din faur[2].

FĂURÍRE s. f. Acțiunea de *a făuri;* creare, înfăptuire, construire. [Pr.: *fă-u-*]

FĂURÍȘTE, *făurișt,* s. f. (Reg.) Făurărie, fierărie. [Pr.: *fă-u-*] — Din faur[2] + suf. *-iște.*

FĂURITÓR, -OARE, *făuritori, -oare,* s. m. și f. Persoană, colectiv, organizație etc. care făurește, creează, înfăptuiește, construiește ceva. — Din făuri + suf. *-(i)tor.*

FĂURÍȚĂ, *făurițe,* s. f. (Reg.) Soția faurului[2]. — Din faur[2] + suf. *-iță.*

FÉBRĂ s. f. 1. Temperatură ridicată a corpului, ca simptom al unor boli; temperatură, căldură. ✦ (Urmat de determinări arătînd felul bolii) Nume dat mai multor boli care se manifestă printr-o temperatură ridicată. 2. Fig. Emoție, neliniște, încordare. — Lat. lit. febris.

FEBRIFÚG, *febrifuge,* s. n. Medicament care are proprietatea de a face să scadă febra, de a o opri sau de a o preveni. — Fr. fébrifuge (lat. lit. febrifugia).

FEBRÍL, -Ă, *febrili, -e,* adj. 1. (Med.) Cu febră, de febră. 2. Fig. Încordat, agitat, intens; *p. ext.* viu. ◇ (Adverbial) *Se lucrează febril.* — Fr. fébrile (lat. lit. febrilis).

FEBRILITÁTE s. f. Încordare, înfrigurare, activitate intensă, vie. — După fr. fébrilité.

FEBRUÁR s. m. v. februarie.

FEBRUÁRIE s. m. A doua lună a anului; (pop.) faur, făurar. [Var.: (înv.) február s. m.] — Lat. lit. februarius.

FECÁL, -Ă, *fecali, -e,* adj. (În expr.) *Materii fecale* (și substantivat, f. pl.) = excremente. — Fr. fécal.

FECIOÁRĂ, *fecioare,* s. f. 1. Fată tînără castă; virgină. ◇ (Adjectival pop.; în expr.) *Fată fecioară* = fată mare, de măritat. ✦ Fig. (Adjectival) Pură, curată. *O inimă fecioară ca apa de la izvoară* (ALECSANDRI). 2. (Art.; în concepția creștină) Maica Domnului. 3. (Astron.; art.) Constelație în emisfera boreală. — Lat. *fetiola.

FECIÓR, *fecíori,* s. m. 1. Fiu; băiat (1). 2. Flăcău. 3. Servitor la casele boierești; valet. ✦ (Înv., în expr.) *Fecior boieresc* = slujbaș pe moșia unui boier, care supraveghea munca la cîmp; vătaf, isprăvnicel, logofăt. [Var.: (reg.) ficiór s. m.] — Lat. *fetiolus.

FECIORÁNDRU, *feciorandri,* s. m. (Rar) Fecioraș. — Din fecior + suf. *-andru.*

FECIORÁȘ, *feciorași,* s. m. Diminutiv al lui *fecior.*

FECIOREÁ, *feciorele,* s. f. (Rar, în poezia populară) Diminutiv al lui *fecioară.*

FECIORÉL, *feciorei,* s. m. (Rar) Fecioraș. — Din fecior + suf. *-el.*

FECIORÉLNIC, -Ă, *feciorelnici, -e,* adj. Neprihănit, nepătat, nevinovat, curat, cast, virginal. — Din fecior + suf. *-el-nic.*

FECIORÉSC, -EÁSCĂ, *fecioresti,* adj. De fecioară, (rar) de fecior; *p. ext.* (poetic) feciorelnic. — Din fecior + suf. *-esc.*

FECIORÉȘTE adv. Ca fecioarele, (rar) ca feciorii; *p. ext.* (poetic) feciorelnic. — Din fecior + suf. *-ește.*

FECIORÍ, *fecioresc,* vb. IV. Intranz. (Despre flăcăi și fete) A-și petrece tinerețea; (determinat prin «împreună», «laolaltă», «cu») a-și petrece tinerețea în tovărășia cuiva. — Din fecior.

FECIORÍCĂ s. f. Mică plantă erbacee tîrîtoare, cu flori galbene-verzui *(Herniaria glabra).* — Din fecior + suf. *-ică.*

Feciorică

FECIORÍE[1]**,** *feciorii,* s. f. Calitatea de a fi fecioară; castitate, virginitate; *p. ext.* curățenie, nevinovăție. — Din fecior + suf. *-ie.*

FECIORÍE[2]**,** *feciorii,* s. f. Timpul cît cineva este fecior; epocă din viață petrecută ca fecior neînsurat. — Din fecior + suf. *-ie.*

FECÚLĂ s. f. Amidon extras din tuberculii de cartofi, din rădăcinile de manioc etc. — Fr. fécule (lat. lit. faecula).

FECÚND, -Ă, *fecunzi, -de,* adj. 1. Care se înmulțește ușor și repede; prolific. ✦ Care dă multe roade, care produce mult; roditor, productiv, fertil. 2. Fig. (Despre idei, imaginație etc.) Rodnic, bogat. 3. Fig. (Despre oameni de știință, de artă etc.) Care scrie, compune, produce mult, care are capacitatea de a da, ușor și repede, opere de creație, producții artistice sau științifice. — Fr. fécond (lat. lit. fecundus).

FECUNDÁ, *fecundez,* vb. I. Tranz. A provoca procesul fecundației, a pune în stare de procreație. — Fr. féconder (lat. lit. fecundare).

FECUNDÁRE, *fecundări,* s. f. Acțiunea de *a fecunda.*

FECUNDÁȚIE, *fecundații,* s. f. Fenomen de copulație a două celule sexuale de sex diferit, din care rezultă o singură celulă-ou care asigură continuitatea speciei; fecundare. — Fr. fécondation (după *fecund).*

FECUNDITÁTE s. f. Capacitatea de a produce, de a rodi, de a se înmulți; rodnicie, fertilitate, ✦ Fig. Capacitatea de a scrie sau de a compune mult, de a activa intens și pe planuri diverse. — Fr. fécondité (lat. lit. fecunditas, -atis).

FEDELÉȘ, *fedeleșuri*, s. n. Butoiaș mic de forme diferite, în care se ține sau se transportă apa sau vinul. ✧ Expr. *A lega fedeleș* = a lega strîns, ca să nu se mai poată mișca; a lega cobză. [Pl. și: *fedeleșe*] — Magh. fedeles.

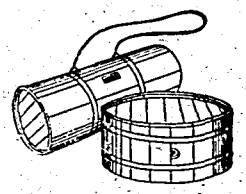

Fedeleșuri

FÉDER, *federe*, s. n. Ridicătură mică lăsată în lungul muchiei unei piese de lemn sau de metal, care intră în nutul corespunzător al altei piese, pentru a asigura o îmbinare perfectă; lambă. — Germ. Feder.

FEDERÁL, -Ă, *federali, -e*, adj. Care ține de o federație (de state), privitor la o federație (de state); care se prezintă sub formă de federație. — Fr. fédéral.

FEDERALÍSM s. n. Sistem politic, orînduire de stat bazată pe principiul federației; curent politic care urmărește introducerea unui astfel de sistem. — Fr. fédéralisme.

FEDERALÍST, -Ă, *federaliști, -iste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de federalism, privitor la federalism. 2. S. m. și f. Partizan, adept al federalismului. — Fr. fédéraliste.

FEDERALIZÁRE, *federalizări*, s. f. Introducere a organizării federale într-o anumită țară. — Din federaliza (rar întrebuințat, < fr. *fédéraliser*).

FEDERATÍV, -Ă, *federativi, -e*, adj. Privitor la o federație; constituit într-o federație; care se întemeiază pe sistemul de organizare în federație. — Fr. fédératif.

FEDERÁȚIE, *federații*, s. f. 1. Uniune a mai multor state autonome (care-și păstrează independența în anumite limite), în cadrul unui stat unitar cu un guvern central. 2. Uniune formată din mai multe organizații care se aliază pentru un scop anume stabilit. — Fr. fédération.

FÉDING, *fedinguri*, s. n. Slăbire temporară a sunetelor unui aparat de radiorecepție, datorită schimbării condițiilor de propagare a undelor prin atmosferă și stratosferă. [Scris și: (după englezește) *fading*] — Engl. fading.

FEÉRIC, -Ă, *feerici, -e*, adj. Cu caracter de feerie, nespus de frumos, plin de poezie; minunat, încîntător. — Fr. féerique.

FEERÍE, *feerii*, s. f. 1. Priveliște nespus de frumoasă, încîntătoare, ca în basme. 2. Piesă de teatru cu subiect de basm, cu montare strălucitoare și cu numeroase efecte scenice. — Fr. féerie.

FEL, *feluri*, s. n. 1. Mod de a fi (sau de a acționa); *p. ext.* soi, varietate, gen, chip, sort. ✧ Loc. adj. *Fel de fel* sau *de tot felul* = diferit, variat, felurit. *Nici un fel de...* = de loc. ✧ Loc. adv. *La fel* = deopotrivă, asemenea, egal, întocmai, aidoma. *De fel* = de loc, nicidecum. ✧ Expr. *De felul meu* (sau *tău, său* etc.) = din fire, de baștină; de profesiune, de meserie. *De fel din...* = de neam, de origine, de loc, originar din... *În felul cuiva* = într-un mod original, propriu cuiva. *Un fel de...* = un lucru asemănător cu..., ceva care vrea să fie... *A-și face felul* = a-și face gustul, cheful, pofta. *A face felul* (cuiva) = a nimici, a omorî, a distruge pe cineva; a face rău (cuiva). 2. Obicei, datină. *Precum e felul din bătrîni... El a-nchinat* (COȘBUC). 3. Soi de bucate, de mîncăruri. — Magh. féle.

FELÁH, *felahi*, s. m. Muncitor agricol din Egipt, Siria, Arabia și Palestina. — Fr. fellah.

FÉLCER, *felceri*, s. m. Persoană cu o pregătire medicală medie, ajutor al medicului; agent sanitar. — Germ. Feldscherer (rus fel'dșer).

FÉLCERIȚĂ, *felcerițe*, s. f. Femeie cu o pregătire medicală medie, ajutoare a medicului. [Acc. și: *felceriță*] — Din felcer + suf. *-iță*.

FÉLDERĂ, *feldere*, s. f. (Reg.) Măsură de capacitate pentru cereale, echivalînd cu 20 de litri. — Sas fyrdel (< germ. *Viertel*).

FÉLDMAREȘAL, *feldmareșali*, s. m. Cel mai înalt grad în armata germană; ofițer care deține acest grad. — Germ. Feldmarschall.

FÉLDSPAT, *feldspați*, s. m. Mineral de culoare deschisă care intră în compoziția rocilor, în special a celor eruptive. — Germ. Feldspath (fr. feldspath).

FÉLEGĂ, *felege*, s. f. (Reg.) Basma, năframă.

FELEGEÁN, *felegene*, s. n. (Înv. și arh.) Ceașcă (turcească) de cafea neagră, fără toartă (și cu suport). [Pr.: *-gean*. — Var.: filigeán s. n.] — Tc. filcan.

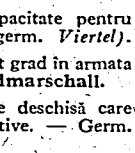

Felegean

FELÉNDRÉȘ s. n. (Înv.) Un fel de stofă fină (de Flandra). — Germ. fländrisch.

FELEȘÁG, (rar) *feleșaguri*, s. n. (Reg.) Fel de a fi (sau de a se manifesta); fire, caracter, soi, obicei. [Var.: feliușág s. n.] — Magh. féleség.

FELEȘTIÓC, *feleștiocuri*, s. n. (Reg.) Pămătuf cu care se unge osia căruței sau bocancii. — Din feleșteu (rar întrebuințat) + sefeștoc.

FELICITÁ, *felicit*, vb. I. Tranz. A adresa cuiva cuvinte de laudă pentru un succes obținut etc.; a exprima cuiva urări de fericire cu prilejul unui eveniment important, al unei aniversări etc. ✦ Refl. (Fam.) A se socoti mulțumit, fericit, satisfăcut (pentru rezultatul obținut). [Var.: (înv.) fericitá vb. I] — Fr. féliciter.

FELICITÁRE, *felicitări*, s. f. Acțiunea de *a felicita*; laudă pentru un succes sau urare de succes, de fericire etc. ✦ (Concr.) Bilet, scrisoare, carte de vizită etc. prin care cineva este felicitat.

FELÍE, *felii*, s. f. Bucată (subțire) tăiată dintr-un întreg (de obicei dintr-un aliment). — Comp. ngr. feli.

FELÍN, -Ă, *felini, -e*, adj. 1. Care aparține genului pisicilor. ✦ (Substantivat, f. pl.) Familie de animale carnivore, din care fac parte pisica, leul etc.; (și la sg.) animal făcînd parte din această familie. 2. Fig. Suplu, grațios. — Fr. félin (lat. lit. felinus).

FELINÁR, *felinare*, s. n. Dispozitiv pentru luminat, portativ sau fix, format dintr-un schelet metalic cu rezervor pentru petrol, deasupra căruia este montat un glob de sticlă care adăpostește fitilul aprins, sau dintr-o cutie de sticlă în care se află o sursă de lumină (de obicei o flacără). — Din *fenerar (< tc. *fener* + suf. *-ar*).

FELIOÁRĂ, *felioare*, s. f. Diminutiv al lui *felie*. [Pr.: *-li-oa-*]

FELIURÍME s. f. v. felurime.

FELIURÍT, -Ă adj. v. felurit.

FELIUȘÁG s. n. v. feleșag.

FELIȚĂ, *felințe*, s. f. Felioară. [Pr.: *-li-u-*] — Din felie + suf. *-uță*.

FELÓN, *feloane*, s. n. Veșmînt fără mîneci pe care preotul îl îmbracă peste celelalte veșminte cînd face slujba. — Slav (v. sl. felonŭ < gr.).

FELÚCĂ, *feluci*, s. f. (Înv.) Corabie mică și îngustă prevăzută cu pînze și cu lopeți. — Fr. felouque (it. feluca).

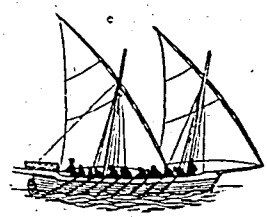

Felucă

FELURÍ, *feluresc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A se diferenția, a varia. — Din feluri (pl. lui *fel*).

FELURÍME, *felurimi*, s. f. Diversitate, varietate. ✧ Loc. adv. (Înv.) *În felurimi* sau (neobișnuit) *pe felurime* = în diferite feluri. ✧ Expr. (Înv.) *Felurimi de...* = fel de fel de..., toate felurile de..., multe și variate. [Var.: (înv.) feliurime s. f.] — Din feluri (pl. lui *fel*) + suf. *-ime*.

FELURÍT, -Ă, *feluriți, -te*, adj. Variat, divers; diferit, deosebit (de altceva). [Var.: (reg.) feliurit, -ă adj.] — V. *feluri*.

FEMÉIE, *femei*, s. f. 1. Persoană adultă de sex feminin. 2. Persoană de sex feminin căsătorită. ✦ (Pop., urmat de determinări în genitiv sau de un adjectiv posesiv) Soție, nevastă. — Lat. familia «familie».

FEMEIÉSC, -IÁSCĂ, *femeiești*, adj. Feminin. — Din femeie + suf. *-esc*.

FEMEIÉȘTE adv. Ca femeile, în felul femeilor. — Din femeie + suf. *-ește*.

FEMEIÚȘCĂ, *femeiuști*, s. f. 1. Diminutiv (uneori cu nuanță peiorativă) al lui *femeie*. 2. Femelă.

FEMÉLĂ, *femele*, s. f. Animal de sex feminin. — Fr. femelle (lat. lit. femella).

FEMININ, -Ă, *feminini, -e*, adj. De femeie, care aparține femeilor sau este specific lor, privitor la femeie; femeiesc. ✦ (Despre genul unor părți de vorbire) Care are forma atribuită în gramatică numelor care denumesc ființe de sex femeiesc. — Fr. féminin (lat. lit. femininus).

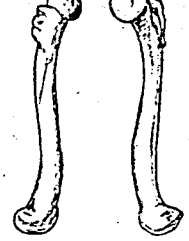

Femure

FEMINÍST, -Ă, *feminiști, -iste*, adj. (Ieșit din uz; adesea substantivat) Care susține drepturile femeii, care apără drepturile ei. — Fr. féministe.

FEMINITÁTE s. f. Ansamblu de trăsături care constituie specificul caracterului feminin. — După fr. féminité.

FEMÚR, *femure*, s. n. Osul coapsei, de la genunchi pînă la bazin. — Fr. fémur (lat. lit. femur, -oris).

FENÉC, *fenecci*, s. m. Specie de cîine sălbatic din Africa, cu talia mică, cu urechile foarte mari (*Fennecus zerda*). — Fr. fennec.

Fenec

FÉNIC adj. m. (Înv., în expr.) *Acid fenic* = fenol (1). — Fr. phénique.

FENÍCE s. m. v. fenix.

FENICIÁN, -Ă, *fenicieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Feniciei sau locuitorilor ei, privitor la Fenicia sau la populația ei, din Fenicia. 2. S. m. și f. Persoană care aparține populației de bază a Feniciei. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. Phénicien.

FENÍL s. n. (Chim.) Radical organic rezultat din benzen prin înlăturarea unui atom de hidrogen. — Fr. phényle.

FÉNIX s. m. (Mitol.; în expr.) *Pasărea fenix* = pasăre fabuloasă despre care cei vechi credeau că este unică pe lume și că renaște din propria ei cenușă; simbol al reînnoirii veșnice. [Scris și: *phoenix*. — Var.: (înv.) **fenîce** s. m.] — Fr. **phénix** (lat. lit. **phoenix**).

Pasărea fenix

FENÓL, (2) *fenoli*, s. m. 1. Substanță în formă de ace incolore, mirositoare și solubilă în apă, în alcool etc., folosită în farmacie și în industrie; acid fenic. 2. Nume generic dat compușilor organici derivați din hidrocarburile aromatice prin înlocuirea unuia sau a mai multor atomi de hidrogen cu oxidrili. — Fr. **phénol**.

FENOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu stabilirea legăturilor dintre fazele de vegetație ale plantelor și mersul anual al timpului. — Fr. **phénologie**.

FENOMÉN, *fenomene*, s. n. 1. Orice aspect al naturii în mișcare; formă exterioară a lucrurilor, prin care se manifestă esența lor și care poate fi percepută direct prin organele senzoriale. ◇ *Fenomene ale naturii* = manifestare a elementelor naturii; *p. ext.* elemente ale naturii. ✦ Fapt. 2. Ființă, obiect, aspect, întîmplare care surprinde (prin calități, noutate etc.). — Fr. **phénomène**.

FENOMENÁL, -Ă, *fenomenali, -e*, adj. 1. Care posedă o însușire într-un grad atît de mare, încît iese din comun, provoacă uimire, uluiește. 2. (Fil.) Care ține de fenomene, de natura fenomenelor. — Fr. **phénoménal**.

FENOMENALÍSM s. n. Curent idealist-subiectivist în filozofie, care rupe fenomenul de esența lui și neagă posibilitatea de a cunoaște esența lucrurilor, susținînd că numai latura exterioară a fenomenelor poate fi cunoscută. — Din **fenomenal** + suf. *-ism* (după fr. *phénoménisme*).

FENOMENALÍST, -Ă, *fenomenaliști, -ste*, adj. (Despre o concepție, o doctrină) Care prezintă caracterele fenomenalismului. ✦ (Substantivat) Adept sau partizan al fenomenalismului. — Din **fenomenal**[ism] + suf. *-ist*.

FENOMENALITÁTE s. f. Faptul de a fi fenomenal (2). — După fr. **phénoménalité**.

FENOMENOLÓGIC, -Ă, *fenomenologici, -e*, adj. Care se referă la fenomenologie; care are la bază fenomenologia. — Fr. **phénoménologique**

FENOMENOLOGÍE s. f. Doctrină filozofică idealistă-subiectivistă, care își propune să studieze fenomenele conștiinței rupîndu-le de lumea materială și făcînd abstracție de omul conștient, de activitatea lui psihică și de mediul social. — Fr. **phénoménologie**.

FÉNTĂ, *fente*, s. f. (Sport) Acțiune, artificiu prin care un jucător încearcă să-și înșele adversarul direct (pentru a-l învinge în faza respectivă). — Fr. **feinte**.

FEODÁL[1] s. m. v. **feudal**[1].

FEODÁL[2], **-Ă** adj. v. **feudal**[2].

FERÁT, *ferați*, s. m. Nume generic dat sărurilor acidului feric. — Fr. **ferrate**.

FERÁTĂ, *ferate*, adj. f. (În expr.) *Cale* (sau *linie*) *ferată* = drum prevăzut cu șine, pe care circulă trenurile; drum-de-fier. — După fr. [voie] **ferrée**.

FERĂSTRĂU, *ferăstraie*, s. n. Unealtă prevăzută cu o lamă, o bandă sau un disc de oțel cu dinți ascuțiți, pusă în funcțiune cu mîna

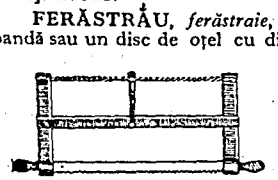

Ferăstrău

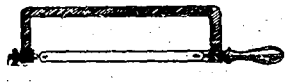

Ferăstrău de tăiat metale

sau pe cale mecanică și folosită pentru tăiatul lemnelor, uneori și al metalelor sau al altor corpuri tari. [Var.: **ferestrău, fierăstrău, herăstrău** s. n.] — Magh. **fürész**.

FERĂSTRÚIE s. f. v. **ferestruie**.

FÉRBER, *ferbere*, s. n. (Înv.) Numele unui joc de cărți. — Germ. **Färbel**.

FÉRCHEȘ, -Ă, *ferchești, -e*, adj. (Fam.) Cu o înfățișare plăcută și elegantă, îmbrăcat cu grijă; dichisit, sclivisit.

FERCHEZUÍ, *ferchezuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) dichisi pentru a căpăta o înfățișare plăcută, îngrijită, elegantă. — Din **ferchеș**.

FERCHEZUIÁLĂ, *ferchezuieli*, s. f. Faptul de *a (se) ferchezui*.

FERCHEZUÍT, -Ă, *ferchezuiți, -te*, adj. Dichisit, gătit, împodobit. V. *ferchezui*.

FEREÁLĂ s. f. 1. Pază, precauție, băgare de seamă, circumspecție. 2. Loc unde cineva este ferit de primejdii; adăpost. — Din **feri** + suf. *-eală*.

FEREÁSTĂ s. f. v. **fereastră**.

FEREÁSTRĂ, *ferestre*, s. f. 1. Deschizătură de formă regulată, lăsată în peretele unei clădiri, al unui vehicul etc. pentru a permite să intre aerul și lumina; ansamblu format dintr-un cadru fix și din cercevele în care se fixează geamuri; ansamblu format din această deschizătură împreună cu cercevelele care o încadrează și cu sticla fixată în cercevele. ◇ *Fereastră oarbă* = adîncitură în perete, de forma unei ferestre, constituind un motiv arhitectonic. ◇ Expr. *A arunca banii pe fereastră* = a cheltui fără socoteală, a fi risipitor. 2. Locul în care se întîlnește un puț de mină cu o rampă subterană. 3. Fig. (Fam.) Oră neocupată, intercalată între două ore de curs în programul zilnic al unui profesor sau al unui student. [Var.: **fereástă** s. f.] — Lat. **fenestra**.

FERECÁ, *férec*, vb. I. Tranz. 1. A acoperi, total sau parțial, cu metal un obiect de lemn, spre a-i da rezistență și durabilitate; a întări prin legături metalice. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau «în») A îmbrăca un obiect cu metal prețios, a împodobi ceva cu aur, argint sau pietre scumpe. *Cartea... ferecată cu argint* (SADOVEANU). 2. A pune în fiare, a lega cu lanțuri pe cineva; a încătușa. 3. A încuia, a zăvorî o ușă sau, *p. ext.* o încăpere. 4. A bate cu ciocanul pietrele de moară spre a le face zimți. ✦ A zimțui bani. [Var.: **veregá** vb. I] — Lat. **fabricare**.

FERECÁRE, *ferecări*, s. f. Acțiunea de *a fereca*.

FERECÁT[1] s. n. Ferecare. — V. *fereca*.

FERECÁT[2], **-Ă**, *ferecați, -te*, adj. 1. (Despre obiecte) Acoperit (total sau parțial) cu metal; întărit prin legături metalice. ✦ Îmbrăcat sau împodobit cu un metal prețios sau cu pietre scumpe. 2. (Despre oameni) Legat, încătușat în lanțuri sau în fiare. 3. (Despre ușă; *p. ext.* despre încăperi) Încuiat, zăvorît. 4. (Despre pietrele morii) Cu suprafață neregulată, prevăzută cu zimți. ✦ (Despre monede) Zimțuit. [Var.: **veregát, -ă** adj.] — V. *fereca*.

FERECĂTÚRĂ, *ferecături*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a fereca*; (concr.) legătură sau îmbrăcăminte de metal aplicată unui obiect pentru a-l fereca.

FEREDÉU, *feredeie*, s. n. (Reg.) Baie, cadă pentru îmbăiat; stabiliment public pentru făcut baie. — Magh. dial. **feredö** (= *fürdö*).

FEREDUÍ, *fereduiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A îmbăia, a scălda. — Magh. dial. **feredni** (= *fürdeni*).

FÉREGĂ s. f. v. **ferigă**.

FEREGEÁ, *feregele*, s. f. 1. Mantilă dintr-un material scump, purtată odinioară peste îmbrăcăminte. 2. Vălul cu care femeile musulmane își acoperă fața. — Tc. **ferace**.

Feregea (2)

FERENTÁR, *ferentari*, s. m. (Înv.) Soldat din pedestrimea ușoară. — Lat. lit. **ferentarius**.

FERESTRĂU s. n. v. **ferăstrău**.

FERESTRUÍ, *ferestruiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A tăia cu ferăstrăul. — Din **ferăstrău**.

FERESTRÚICĂ, *ferestruici*, s. f. Diminutiv al lui *fereastră*. ✦ Gaură asemănătoare cu o fereastră; spărtură, deschizătură. [Var.: (reg.) **ferestúică** s. f.]

FERESTRÚIE, *ferestrui*, s. f. Ferestruică. [Var.: **ferăstrúie** s. f.] — Din **fereastră** + suf. *-uie*.

FERESTÚICĂ s. f. v. **ferestruică**.

FÉRFELIȚĂ s. f. v. **ferfeniță**.

FERFENIȚĂ vb. I. v. **ferfeniți**.

FÉRFENIȚĂ s. f. (În expr.) *A face* (sau *a rupe*) *ferfeniță* = a rupe tare, a distruge; a ferfeniți. *Urechile, ferfeniță pe margini, parcă i le crestase cineva cu foarfeca* (STANCU). [Var.: **férfelițĂ** s. f.] — Comp. ucr. **ferfélic'a**.

FERFENIȚÍ, *ferfenițesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) zdrențui, a (se) sfîșia, a (se) face bucăți-bucăți. [Var.: **ferfeniță** vb. I] — Din **ferfeniță**.

FERFENIȚÍT, -Ă, *ferfeniți, -te*, adj. Sfîșiat în bucăți, zdrențuit. — V. *ferfeniți*.

FERFENIȚÓS, -OÁSĂ, *ferfenițoși, -oase*, adj. Ferfenițit. ✦ (Despre oameni) Cu haine ferfenițite. — Din **ferfeniță** + suf. *-os*.

FERÍ, *feresc*, vb. IV. 1. Tranz. A lua sub scutul său, a apăra, a proteja, a păzi pe cineva de o primejdie sau de o greșeală reală sau posibilă. ◇ (Pop., la conjunctiv, în invocații) *Se încinse o luptă de să te ferească dumnezeu* (ISPIRESCU). ◇ Intranz. (La conjunctiv, cu valoare de interjecție) *Doamne ferește!* (Cu valoare de negație) *Ferească dumnezeu!* ✦ Refl. A se păzi, a se ascunde, a fugi. 2. Tranz. A pune la adăpost ceva sau pe cineva. ✦ A evita, a ocoli ceea ce reprezintă un risc sau o primejdie. 3. Refl. și tranz. A (se) da deoparte, a (se) trage înapoi. ◇ Intranz. *Agenți în goana cailor treceau strigînd: Feriți... feriți...* (CAMILAR). — Lat. **ferire* (< *feriae* «zile de sărbătoare»).

FERIBÓT, *feriboturi*, s. n. Navă sau pod plutitor pe care sînt instalate șine de cale ferată și care folosește pentru a transborda trenuri sau vagoane de la un mal la altul al unei ape. — Engl. **ferry-boat**.

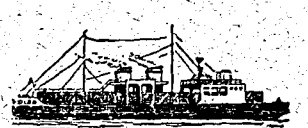

Feribot

FERÍC, -Ă, *ferici, -e*, adj. (Despre substanțe) Care are în compoziția sa fier trivalent. — Fr. **ferrique**.

FERÍCE[1] adj. invar. 1. (Poetic) Fericit. 2. (În expr.) *Ferice de mine (de tine* etc.) = ce fericit sînt (ești) etc. — Lat. **felix, -icis**.

FERÍCE[2] s. f. (Înv.) Fericire. ◇ Expr. *A-l bate* (pe cineva) *fericea* = a da peste cineva norocul. — Lat. felix, -icis.

FERICÍ, *fericesc*, vb. IV. Tranz. 1. A considera, a socoti pe cineva fericit. ✦ A felicita. ✦ (Înv.) A slăvi, a proslăvi, a glorifica. 2. A face pe cineva fericit. — Din ferice.

FERICÍRE, *fericiri*, s. f. Stare de mulțumire intensă și deplină, cauzată mai ales de satisfacerea unei năzuințe. ◇ Loc. adv. *Din fericire* = prințr-o împrejurare favorabilă. — V. *ferici*.

FERICÍT, -Ă, *fericiți, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care se află într-o stare de mare mulțumire sufletească, plin de bucurie. 2. Care aduce fericire, provoacă mulțumire; care este bun, favorabil — V. *ferici*.

FERICITÁ vb. I. v. felicita.

FERICITÓR, -OÁRE, *fericitori, -oare*, adj. (Rar) Care produce fericire. — Din ferici + suf. *-(i)tor*.

FÉRIGĂ, *ferigi*, s. f. Nume purtat de mai multe specii de criptogame vasculare cu frunze mari și dințate (*Aspidium* etc.). [Acc. și: *ferigă*. — Var.: **féregă** s. f.] — Lat. filix, -icis.

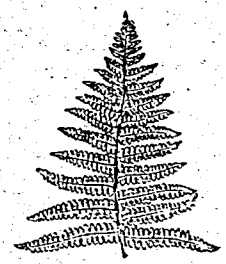
Ferigă

FERÍRE s. f. Faptul de a *(se) feri*; fereală.

FERÍT[1], *feriți*, s. m. Nume generic dat sărurilor acidului feros. — Fr. ferrite.

FERÍT[2], **-Ă**, *feriți, -te*, adj. Pus, aflat la adăpost; *p. ext.* (despre locuri, regiuni etc.) puțin cunoscut, tăinuit, ascuns. ✦ (Despre ochi) Care nu privește pe interlocutor în față, care are o privire piezișă. — V. *feri*.

FERM, -Ă, *fermi, -e*, adj. 1. Plin de siguranță și de hotărire; neșovăitor, neclintit. 2. (Despre tranzacții comerciale, comenzi etc.) Stabilit în mod hotărît, la un preț determinat și la un termen fix, asupra cărora nu se mai poate reveni. — Fr. ferme.

FÉRMĂ[1], *ferme*, s. f. Subunitate administrativă și de producție a unei întreprinderi agricole socialiste care are drept obiect creșterea unei anumite specii de animale. ✦ Gospodărie agricolă capitalistă, utilată cu instalații, mașini și alte mijloace de producție în vederea obținerii unui profit maxim. — Fr. ferme.

FÉRMĂ[2], *ferme*, s. f. Schelet plan, format din bare de lemn, de fier sau de beton armat, destinat să susțină acoperișul unei construcții. — Fr. ferme.

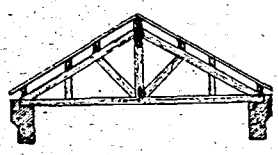
Fermă[2]

FERMECÁ, *fármec*, vb. I. Tranz. 1. A încînta, a atrage, a ademeni. 2. (În basme și în superstiții) A face cuiva vrăji; a vrăji. [Var.: **fărmácă** vb. I] — Lat. *pharmacare.

FERMECÁRE s. f. 1. Încîntare spirituală. 2. (În basme și în superstiții) Vrajă. — V. *fermeca*.

FERMECÁT, -Ă, *fermecați, -te*, adj. 1. Plin de încîntare, cuprins de admirație. 2. (În basme și în superstiții) Aflat sub puterea unei vrăji; vrăjit. [Var.: **fărmăcát, -ă** adj.] — V. *fermeca*.

FERMECĂTÓR, -OÁRE, *fermecători, -oare*, adj. 1. Care place, farmecă, încîntă. 2. (În basme și în superstiții; adesea substantivat) Care face farmece, care vrăjește. [Var.: **fărmăcătór, -oáre** adj.] — Din fermeca + suf. *-(ă)tor*.

FERMECĂTORÍE, *fermecătorii*, s. f. Faptul de a face farmece sau vrăji; îndeletnicirea celui care face vrăji; vrăjitorie, vrajă. — Din fermecător + suf. *-ie*.

FERMECĂTÚRĂ, *fermecături*, s. f. (În superstiții) Obiect care servește la făcut farmece. — Din fermeca + suf. *-(ă)tură*.

FERMENEÁ, *fermenele*, s. f. (Înv.) Haină scurtă făcută din stofă brodată cu fir sau cu mătase, uneori căptușită cu blană, pe care o purtau odinioară boierii peste anteriu; haină simplă țărănească, scurtă pînă la brîu. — Te. fermene.

FERMÉNT, *fermenți*, s. m. Substanță organică produsă de celule vii sau de microorganisme și care provoacă fermentațiile. — Fr. ferment (lat. lit. fermentum).

FERMENTÁ, pers. 3 *fermentează*, vb. I. Intranz. A se afla în stare de fermentație, transformîndu-se în alte substanțe sau descompunîndu-se, alterîndu-se. — Fr. fermenter (lat. lit. fermentare).

FERMENTÁRE, *fermentări*, s. f. Acțiunea de *a fermenta*; proces biochimic, provocat de fermenți, ducînd la descompunerea substanțelor organice pe care le transformă în noi substanțe.

FERMENTÁT, -Ă, *fermentați, -te*, adj. Care a suferit un proces de fermentare. ✦ Descompus, alterat, stricat. — V. *fermenta*.

FERMENTÁȚIE, *fermentații*, s. f. Fermentare. ✦ Substanță fermentată. — Fr. fermentation (lat. lit. fermentatio, -onis).

FERMENÚȚĂ, *fermenuțe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *fermenea*.

FERMIÉR, -Ă, *fermieri, -e*, s. m. și f. (În orînduirea burgheză) Proprietar sau arendaș al unei ferme pe care o conduce singur. [Pr.: *-mi-er*] — Fr. fermier.

FERMITÁTE s. f. Hotărîre neclintită, tărie morală, statornicie. — După fr. fermeté.

FERMOÁR, *fermoare*, s. n. Dispozitiv pentru încheiat obiecte de îmbrăcăminte, genți, serviete etc., format din două șiruri de lame așezate față în față și care se îmbucă una în alta cu ajutorul unei mici piese făcute să lunece între ele. ✦ Închizător de os sau de metal la un colier, la un album etc. [Pr.: *-moar*] — Fr. fermoir.

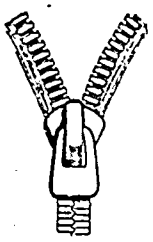
Fermoar

FEROALIÁJ, *feroaliaje*, s. n. Aliaj de fier cu unul sau mai multe elemente (metale sau metaloide). — Din fier + aliaj.

FERÓCE, *feroci, -e*, adj. Crud, nemilos, sălbatic. — Fr. féroce (lat. lit. ferox, -cis).

FEROCITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este feroce; cruzime, sălbăticie. — Fr. férocité (lat. lit. ferocitas, -atis).

FERODÓU, *ferodouri*, s. n. Material constituit dintr-o țesătură de fire metalice și de azbest, din care se fac garnituri la frînele automobilelor și la alte organe de mașini; metalazbest.

FEROMAGNÉTIC, -Ă, *feromagnetici, -e*, adj. (Despre materiale) Care are proprietatea de a avea remanență magnetică. — Fr. ferromagnétique.

FEROMAGNETÍSM, *feromagnetisme*, s. n. 1. Proprietatea unor materiale de a avea remanență magnetică. 2. Ansamblul fenomenelor feromagnetice. — Fr. ferromagnétisme.

FERÓS, -OÁSĂ, *feroși, -oase*, adj. (Despre substanțe chimice sau despre minereuri) Care conține fier bivalent în compoziția sa. ✦ (Despre materiale) Care conține componenți cu fier. — După fr. ferreux.

FEROTIPÍE s. f. Procedeu de reproducere fotografică în care materialul sensibil este format dintr-o emulsie de colodiu lipită pe o tablă smălțuită. — Fr. ferrotypie.

FEROVIÁR, -Ă, *feroviari, -e*, adj. (Despre întreprinderi, instalații, transporturi) De cale ferată, în legătură cu calea ferată. ✦ (Substantivat, rar) Funcționar sau muncitor de la căile ferate. [Pr.: *-vi-ar*] — It. ferroviario.

FERTÍL, -Ă, *fertili, -e*, adj. (Despre terenuri) Care produce rod mult, care prezintă condiții favorabile dezvoltării plantelor; roditor. — Fr. fertile (lat. lit. fertilis).

FERTILITÁTE, *fertilități*, s. f. Calitatea unui teren de a fi fertil; rodnicie, fecunditate. — Fr. fertilité (lat. lit. fertilitas, -atis).

FERTILIZÁ, *fertilizez*, vb. I. Tranz. A face un teren (mai) fertil (prin îngrășăminte, irigații etc.). — Fr. fertiliser.

FERUGINÓS, -OÁSĂ, *feruginoși, -oase*, adj. Care conține oxizi de fier. — După fr. ferrugineux.

FERVÉNT, -Ă, *fervenți, -te*, adj. (Despre oameni) Care pune pasiune în ceea ce face, care lucrează cu ardoare; înfocat, pasionat, zelos. — Fr. fervent (lat. lit. fervens, -ntis).

FERVOÁRE s. f. (Livresc) Ardoare, înfocare, pasiune. — Fr. ferveur (lat. lit. fervor, -oris).

FES, *fesuri*, s. n. Un fel de căciulă cu ciucure, de forma unui trunchi de con, făcută din postav (roșu) și purtată, mai ales de către musulmani, în unele țări din Orient. ◇ Expr. (Fam.) *Interesul poartă fesul*, se spune la adresa celui care face anumite acțiuni numai pentru a dobîndi anumite avantaje. *A-i turti* (cuiva) *fesul* = a face o prostie de care pînă și altul se rușinează. — Tc. fes.

Fes

FÉSĂ, *fese*, s. f. Fiecare dintre cele două părți posterioare, cărnoase, ale corpului omenesc. — Fr. fesse.

FESFESÉLE s. f. pl. (Reg.) Zorzoane. — Tc. fesfese.

FESTÁ, *feste*, s. f. (În expr.) *A face* sau *a juca* (cuiva) *o festă* sau *festa* = a păcăli (pe cineva). — It. festa.

FESTÍN, *festinuri*, s. n. (Franțuzism) Ospăț sărbătoresc; banchet. — Fr. festin.

FESTÍV, -Ă, *festivi, -e*, adj. De sărbătoare, pentru sărbătoare; sărbătoresc, măreț, somptuos, maiestuos. — Lat. lit. festivus.

FESTIVÁL, *festivaluri*, s. n. Manifestație artistică cu program variat, avînd un caracter ocazional. — Fr. festival.

FESTIVITÁTE, *festivități*, s. f. Serbare cu caracter solemn, de obicei pentru celebrarea unui eveniment important. — Fr. festivité (lat. lit. festivitas, -atis).

FESTÓN, *festoane*, s. n. Broderie în formă de mici semicercuri, cu care se tivește marginea unui obiect de pînză. ✦ Ornament arhitectonic care imită o astfel de broderie. — Fr. feston.

FESTONÁ, *festonez*, vb. I. Tranz. A tivi cu feston. — Fr. festonner.

FESTONÁT, -Ă, *festonați, -te*, adj. Tivit cu feston. — V. *festona*.

FESUȘÓR, *fesușori*, s. m. Gîndac mic și rotund, de forma unei mărgele roșii (*Porphyrophora polonica*). — Din fes + suf. *-uș-or*.

FÉȘNIC s. n. v. sfeșnic.

FEŞNICĂR, *feşnicare*, s. n. (Rar) Sfeşnic. — Din (s) **feşnic** + suf. *-ar*.

FEŞTÂNIE s. f. v. **sfeştanie**.

FEŞTELÍ, *feştelesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A murdări, a mînji, a mîzgăli. ◇ Expr. (Fam.) *A o feşteli* = a încurca treaba, a strica lucrurile, a face o prostie; *p. ext.* a se face de rîs. — Magh. **festeni** «a vopsi, a zugrăvi».

FEŞTELÍT, -Ă, *feşteliţi, -te*, adj. (Reg.) Murdărit, mînjit, mîzgălit. — V. *feşteli*.

FEŞTELITÓR, -OÁRE, *feştelitori, -oare*, adj. Care feştelește, care mîzgălește. ✦ (Substantivat, în expr.) *Feştelitor de hîrtie* = scriitor slab, fără valoare. — Din **feşteli** + suf. *-(i)tor*.

FEŞTÍLĂ, *feştile*, s. f. Fitil (de lumînare, de lampă, de opaiţ); *p. ext.* lumînare. — Slav (v. sl. **svĕšt** lo).

FETÉSC, -EÁSCĂ, *feteşti*, adj. (Rar) De fată. — Din **fată** + suf. *-esc*.

FETÉŞTE adv. (Rar) Ca o fată, după obiceiul sau în felul fetelor. — Din **fată** + suf. *-eşte*.

FETÍ, *fetesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A petrece ca fată timpul de cînd iese la horă pînă cînd se mărită. — Din **fată**.

FETÍCĂ s. f. 1. Fetiţă. 2. Plantă erbacee cu flori mici albe-albăstrui, întrebuinţată ca salată (*Valerianella olitoria*). — Din **fată** + suf. *-ică*.

Fetică

FETICÍCĂ, *feticele*, s. f. (Rar) Fetiţă. — Din **fată** + suf. *-ic-ică*.

FETÍD, -Ă, *fetizi, -de*, adj. Care exală un miros respingător, care miroase urît. — Fr. **fétide** (lat. lit. **foetidus**).

FETÍE s. f. (Pop.) Timpul pe care cineva îl petrece ca fată. ✦ Feciorie, virginitate. — Din **fată** + suf. *-ie*.

FETÍŞ, *fetişuri*, s. n. Obiect considerat, în credinţele triburilor primitive, ca fiind înzestrat cu virtuţi magice, supranaturale şi capabil să dea ajutor celui care i se închină. ✦ Fig. Idee, principiu etc. care constituie obiectul unei adoraţii oarbe şi lipsite de discernămînt. [Pl. şi: *fetişe*] — Fr. **fétiche**.

Fetişuri

FETIŞCÁNĂ, *fetişcane*, s. f. Fată între vîrsta copilăriei şi a adolescenţei. — Din **fată** + suf. *-işc-ană*.

FETIŞÍSM s. n. Faptul de a adora fetişuri, cultul fetişurilor; *fig.* veneraţie exagerată faţă de o idee, de un principiu etc. ◇ (Ec. pol.) *Fetişismul mărfurilor* (sau *al mărfii*) = idee falsă, iluzorie, pe care şi-o fac oamenii despre mărfuri, bani şi capital, atribuindu-le însuşiri care în realitate provin din relaţiile sociale existente în societatea capitalistă. — Fr. **fétichisme**.

FETIŞÍST, -Ă, *fetişişti, -ste*, adj. s. m. şi f. 1. Adj. Care ţine de fetişism, privitor la fetişism. 2. S. m. şi f. Adept al fetişismului. — Fr. **fétichiste**.

FETIŞOÁRĂ, *fetişoare*, s. f. Fetiţă. — Din **fată** + suf. *-iş-oară*.

FETÍŢĂ, *fetiţe*, s. f. Diminutiv al lui *fată*; fată mică; fată tînără. ✦ Fiică.

FÉTRU s. n. Stofă cu ţesătura deasă, obţinută din fibre animale presate prin dare la piuă şi întrebuinţată în special la confecţionarea pălăriilor. — Fr. **feutre**.

FÉTUS, *fetuşi*, s. m. Produs al conceperii unui animal mamifer, în special al omului, aflat încă în stare de dezvoltare în corpul mamei, dar avînd deja forme caracteristice speciei. — Fr. **foetus**.

FEŢIŞOÁRĂ, *feţişoare*, s. f. Diminutiv al lui *faţă*.

FEÚD s. n. v. **feudă**.

FEUDÁL[1], *feudali*, s. m. (În evul mediu) Nobil, proprietar de domeniu, avînd vasali şi fiind la rîndul său subordonat unui suzeran. [Pr.: *fe-u-*. — Var.: **feodál** s. m.] — Fr. **féodal** (lat. lit. **feodalis**).

FEUDÁL[2], **-Ă**, *feudali, -e*, adj. Care aparţine feudalului sau feudalismului, privitor la feudal sau la feudalism; de feudalism, din epoca feudalismului; prezentînd caracterele acestei orînduiri sociale. ◇ *Orînduire feudală* = feudalism. [Pr.: *fe-u-*. — Var.: **feodál, -ă** adj.] — Fr. **féodal** (lat. lit. **feodalis**).

FEUDALÍSM s. n. Formaţie social-economică constituind una dintre cele cinci orînduiri sociale (urmînd după orînduirea sclavagistă şi precedînd pe cea capitalistă), caracterizată prin proprietatea feudalului asupra pămîntului şi, parţial, asupra ţăranilor iobagi. [Pr.: *fe-u-*] — Fr.: **féodalisme**.

FEUDALITÁTE s. f. (Rar) Feudalism. [Pr.: *fe-u-*] — După fr. **féodalité**.

FEÚDĂ, *feude*, s. f. (În orînduirea feudală) Moşie, domeniu, provincie pe care vasalul o primea în stăpînire de la seniorul său în schimbul anumitor obligaţii şi pe care o lucra cu ţăranii iobagi. [Acc. şi: *féudă*. — Pr.: *fe-u-*. — Var.: (înv.) **feúd** s. n.] — It. **feudo** (lat. lit. **feudum**).

FI, *-sînt*, vb. IV. Intranz. A. Verb predicativ. 1. A exista, a avea fiinţă. ◇ Expr. (În legătură cu o negaţie) *De cînd sînt (eşti* etc). = de cînd mă aflu pe lume, dintotdeauna *E ce* (sau *cum*) *e* sau *a fost ce* (sau *cum*) *a fost, dar...* = treacă-meargă. 2. (În legătură cu o noţiune locală) A se afla, a se găsi. *Cine ştie pe unde va fi fiind, singur şi flămînd* (SADOVEANU). ✦ A-si avea obîrşia, a se trage, a deriva, a proveni. *De unde eşti?* 3. (În locuţiuni temporale) A trăi, a vieţui, a o duce; (despre lucruri, situaţii, acţiuni etc.) a dura, a dăinui, a ţine. *Cît ţi lumea şi pămîntul* (CREANGĂ). ◇ (Impers., urmat de determinări temporale, fixînd momentul unei acţiuni) *Era... într-o seară de ajun de an nou* (PAS). (În legătură cu noţiuni de durată, exprimă ideea de scurgere a timpului) *E mult de-atunci* (COŞBUC). 4. A se împlini, a se întîmpla, a se petrece, a avea loc. *Mi-a spus cum a fost* (SADOVEANU). ◇ (Repetat, formează diferite construcţii, care exprimă resemnarea în faţa evenimentelor sau înfruntarea lor) *Ce-o fi, o fi!* ◇ Expr. *Fie!* = a) să se facă precum spui, accept; b) admit, aprob, merită, nu e păcat. *O fi!* = se poate posibil! *Aşa a fost să fie* = aşa a trebuit să se întîmple, era inevitabil ca lucrurile să se petreacă în acest chip. (Fam.) *Este?* = nu-i aşa? 5. (În legătură cu noţiuni cantitative) A costa, a preţui, a valora. *Cît sînt vinetele?* 6. (În explicaţii superstiţioase, în ghicitori etc.) A însemna, a fi semn că. *Ce e cînd ţi se bate tîmpla...?* (CARAGIALE). ◇ Expr. *A nu fi a bine* (sau *a bună*) = a nu fi semn bun. B. Cu funcţiune copulativă. 1. (Formează, împreună cu numele predicativ, predicatul) *Se vede lucru că nici tu nu eşti de împărat* (CREANGĂ). (Expresie de urare) *Să-ţi fie de bine.* ◇ Expr. *A fi bine de cineva* sau *a-i fi cuiva bine* = a se găsi într-o situaţie prielnică, favorabilă, a avea parte de linişte, de mulţumire. *A fi cu cineva* = a fi de partea cuiva, a ţine cu cineva, a fi partenerul cuiva. *A fi cu ceva* = a avea ceva, a fi înzestrat cu ceva. *Dealul e cu spini acum* (COŞBUC). 2. (Construit cu dativul; împreună cu un nume predicativ exprimă o stare sau o acţiune arătate de numele predicativ respectiv) *Mi-e prieten numai mie* (EMINESCU). ◇ Expr. *Ce mi-i (ţi-i* etc.)... = ce importanţă are, ce folos decurge din... (Fam.) *Ţi-o fi (i-o fi* etc.) = ajunge, destul. ◇ (Impers.; în legătură cu starea timpului) *Nu e vînt* (COŞBUC). 3. (În construcţii impersonale, cu subiectul logic în dativ; în legătură cu noţiuni exprimînd un sentiment, o senzaţie, o stare sufletească) A simţi. *Să spunem că mi-a fost greu* (DAVIDOGLU). ◇ Expr. *A-i fi cuiva drag* (cineva sau ceva) = a-i fi pe plac, a îndrăgi, a iubi. *Mi-e* (sau *ţi-e* etc.) (urmat de un infinitiv, un supin sau o propoziţie secundară cu verbul la conjunctiv) = îmi pasă, îmi vine (greu sau uşor), îmi bat capul, port grija, sînt interesat. (Reg.) *Mi-e* (sau *ţi-e* etc.) *a mînca* = simt (simţi etc.) nevoia de a mînca. (Urmat de viitor sau de prezent, cu sens de viitor) *Mi-e că...* (sau *să nu...*) (sau *ţi-e* etc.) = mă tem (te temi etc.) că... (sau să nu...). 4. (Impers., urmat de un infinitiv sau de un conjunctiv) A urma (să se facă), a trebui (să se facă). *Cînd fu a se boteza pruncul* (ISPIRESCU). ◇ (Urmat sau precedat de o noţiune temporală) *Cînd a fost de s-a-mplinit Aiunul zilei de nuntit* (COŞBUC). 5. (Impers.; la imperfect, urmat de un conjunctiv) A avea putinţa, posibilitatea, ocazia, chipul să... ✦ A se afla pe punctul de a..., a nu mai lipsi mult pînă să... ◇ Expr. (Urmat de o propoziţie cu verbul la conjunctiv) *Era mai (mai)* sau *aproape, p-aci (p-aci), cît p-aci* (sau *pe ce*), *tocmai* = puţin lipsea să se întîmple (ceva). 6. (Urmat de un supin) A putea, a trebui, a considera că este cazul să..., a se cuveni. *Nici că e de-gîndit* (ISPIRESCU). C. Verb auxiliar. I. (Construit cu un participiu serveşte la formarea conjugării pasive) *Faptele sînt cunoscute.* II. (Construit cu un participiu invariabil formează timpuri compuse ale conjugării active) 1 (Cu viitorul I se formează viitorul anterior) *Voi fi terminat de scris.* 2. (Cu condiţionalul prezent se formează perfectul optativ-condiţional) *Ca şi cum n-ar mai fi fost.* 3. (Cu conjunctivul prezent se formează perfectul conjunctivului) *Să fi fost de faţă, s-ar fi lămurit.* 4. (Cu infinitivul se formează perfectul infinitivului) *Se poate lăuda a fi învăţat totul în timp scurt.* 5. (Cu viitorul I sau cu perfectul conjunctivului se formează prezumtivul prezent şi perfect) *Să se fi aflînd mulţi în lume?* (DRĂGHICI). III. (Construit cu un participiu invariabil sau cu un gerunziu serveşte la alcătuirea unor forme perifrastice de perfect compus, mai mult ca perfect sau imperfect) *Te-ai fost dus* (NEGRUZZI). [Forme gramaticale: prez. ind. *sînt* (fam. *îs*, prescurtat *-s*), *eşti* (pr. *ieşti*), *este* (pr. *ieste*, prescurtat *e, îi, i-*), *sîntem* (acc. şi: *sîntém*); imperfect *eram* (pr. *ieram*); perf. s. *fui* (reg. *fusei*); conjunctiv *să fiu*; imperativ pers. 2 sg. *fii* (negativ *nu fi*); part. *fost*] — Lat. ***fire** (= *fieri*).

FIÁCRU, *fiacre*, s. n. (Franţuzism înv.) Trăsură, birjă. [Pr.: *fi-a-*] — Fr. **fiacre**.

FIÁRĂ, *fiare*, s. f. Animal sălbatic mare. ✦ Fig. Om rău, crud. [Pr.: *fia-*] — Lat. **fera**.

FIÁSCO s. n. (Italienism) Nereuşită totală, eşec, insucces. [Pr.: *fias-*] — It. [far] **fiasco**.

FIÁSTRU, -Ă, *fiaştri, -stre*, s. m. şi f. (Înv. şi arh.) Copil (băiat sau fată) vitreg. [Pr.: *fi-as-*] — Lat. **filiaster, -stri**.

FÍBRĂ, *fibre*, s. f. 1. Corp în formă de fir subţire, neted, de proveniență vegetală, animală sau minerală sau produs pe cale sintetică, folosit ca materie primă la fabricarea unor produse industriale. 2. (În expr.) *Fibră Vulcan* = material sintetic obţinut din hidroceluloză, rezistent la acţiunea benzinei şi a uleiurilor, întrebuinţat la confecţionarea geamantanelor, a roţilor etc. 3. Fiecare dintre filamentele care alcătuiesc ţesuturile organismului omenesc. — Fr. **fibre** (lat. lit. **fibra**).

FIBRILÁR, -Ă, *fibrilari, -e*, adj. (Anat.; în expr.) *Ţesut fibrilar* = ţesut (muscular sau conjunctiv) alcătuit din fibre foarte fine. — După fr. **fibrillaire**.

FIBRÍLĂ, *fibrile*, s. f. 1. Element constitutiv al ţesutului conjunctiv, care dă fibrei musculare un aspect striat. 2. Parte constitutivă a unor fibre textile. — Fr. **fibrille**.

FIBRÍNĂ s. f. Substanță organică proteică de culoare albă-cenușie, care se găsește în sînge și care intervine în procesul de coagulare a sîngelui. — Fr. fibrine.

FIBRÓM, *fibroame*, s. n. Tumoare benignă formată mai ales în țesutul conjunctiv. — Fr. fibrome.

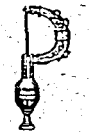

Fibule

FIBRÓS, -OÁSĂ, *fibroși, -oase*, adj. 1. (Despre constituția unor substanțe) Alcătuit în mare parte din fibre. 2. (Anat.; în expr.) *Țesut fibros* = țesut conjunctiv elastic, care are rolul de a susține elementele mobile ale organelor. — După fr. fibreux.

FÍBULĂ, *fibule*, s. f. Agrafă de metal întrebuințată în antichitate pentru a încheia un veșmînt. — Lat. lit. fibula.

FICÁT s. m. Organ situat în partea dreaptă a abdomenului, sub diafragmă, care îndeplinește diferite funcții fiziologice, secretează fierea etc. ◇ Expr. (Fam.) *A-l roade* sau *a-l seca* (pe cineva) *la ficați* = a simți o durere puternică; (despre griji, necazuri) a necăji, a frămînta, a chinui (pe cineva). *A-l ustura* (pe cineva) *la ficați* = a simți o durere puternică; a produce cuiva un sentiment puternic de mînie, de regret, de ciudă etc. *A-i înghețа* (cuiva) *ficații* = a se înspăimînta. [Pl.: (rar; în expr. cu valoare de sg.) *ficați*] — Lat. ficatum (izolat din sintagma *jecur ficatum* «ficat de gîscă îngrășată cu smochine»).

Ficat

FICĂȚÉL, *ficățel*, s. m. Diminutiv al lui *ficat*.

FICIOR s. m. v. fecior.

FICTÍV, -Ă, *fictivi, -e*, adj. Care nu există în realitate, care nu aparține realității; imaginar; fals. — Fr. fictif.

FICȚIÚNE, *ficțiuni*, s. f. Reprezentare falsă produsă de imaginația cuiva și care nu corespunde realității; plăsmuire a imaginației, născocire. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. fiction (lat. lit. fictio, -onis).

FÍCUS, *ficuși*, s. m. Plantă exotică cu frunzele mari, groase, totdeauna verzi și strălucitoare, cultivată și la noi ca plantă ornamentală de interior (*Ficus elastica*). — Lat. lit. ficus.

FIDANȚÁT, -Ă, *fidanțați, -te*, s. m. și f. (Italienism înv.) Logodnic(ă). — It. fidanzato.

FIDEÁ s. f. Pastă făinoasă industrială, în formă de fire lungi și subțiri. — Ngr. fides.

FIDEÍSM s. n. Teorie filozofică reacționară, care dă credinței prioritate față de știință. — Fr. fidéisme.

FIDEÍST, -Ă, *fideiști, -ste*, adj. Care ține de fideism, privitor la fideism; caracteristic fideismului. ✦ (Substantivat) Adept al fideismului. — Fr. fidéiste.

FIDÉL, -Ă, *fideli, -e*, adj. 1. Statornic în sentimente (față de cineva sau de ceva); foarte devotat, credincios. 2. Care urmează cu exactitate un model, o normă, un obicei; care păstrează (ceva) întocmai. *Traducere fidelă*. — Fr. fidèle (lat. lit. fidelis).

FIDELITÁTE s. f. 1. Statornicie în convingeri, în sentimente, în atitudini etc. (față de cineva sau de ceva); credință, devotament. 2. Precizie, exactitate în prezentarea sau în reproducerea realității, a unui text etc. — Fr. fidélité (lat. lit. fidelitas, -atis).

FÍDER, *fidere*, s. n. Linie electrică fără derivație, care leagă o centrală electrică cu posturile de transformare sau posturile principale de transformare cu cele secundare. [Scris și: (după engl.) *feeder*] — Fr. feeder (< engl.).

FIDUCIÁR, -Ă, *fiduciari, -e*, adj. (În expr.) *Monedă fiduciară* = monedă de hîrtie avînd numai o valoare convențională și servind ca mijloc de schimb în interiorul unei țări. *Circulație fiduciară* = circulație a monedei fiduciare în interiorul unei țări. — Fr. fiduciaire (lat. lit. fiduciarius).

FÍE[1] conj. 1. (În corelație cu sine însuși sau cu «ori» și «sau», introduce o propoziție disjunctivă, exprimînd nu numai alternanța sau opoziția, ci și o nuanță de condiție) Ori (că)..., ori (că)... 2. (Urmat de «și» introduce o propoziție concesivă) Chiar (și), măcar. — Lat. fiat.

FÍE[2] s. f. (Înv.; azi numai urmat de adj. posesiv sg.) Fiică. *Dacă fie-mea te va găsi, capul ți se va tăia* (ISPIRESCU). — Lat. filia.

FIECÁRE pron. nehot. (Indică ființele sau lucrurile luate în parte dintr-un grup sau dintr-o categorie oarecare) Și unul și altul; oricare. ◇ (Adjectival) *Iese de-acasă după trebi, ca fiecare om* (CREANGĂ). [Gen.-dat. *fiecărui, fiecăreia*.] — Var.: (inv. și pop.) fieșcáre, fieștecáre, fiștecáre pron. nehot.] — Din fie[1] + care.

FIECÉ adj. nehot. Fiecare. [Var.: fieșcé, fieștecé adj. nehot.] — Din fie[1] + ce.

FIECÍNE pron. nehot. (Ține locul numelor de persoană) Fiecare. [Var.: fieșcíne, fieștecíne pron. nehot.] — Din fie[1] + cine.

FIECÚM adv. (Înv. și reg.) Într-un fel sau altul; oricum. — Din fie[1] + cum.

FIÉF, *fiefuri*, s. n. (În orînduirea feudală) Domeniu dat în stăpînire de către un senior vasalului său, cu obligația ca acesta să-i recunoască suzeranitatea; dreptul de proprietate asupra unui astfel de domeniu; feudă. ◇ Fig. *Fief electoral* = circumscripție electorală pe care un candidat politic din regimurile burgheze o consideră drept domeniu propriu pentru a-și desfășura activitatea care să-i aducă victoria în alegeri. — Fr. fief.

FIER, (2, 3) *fiare*, s. n. 1. Metal greu, de culoare cenușie, maleabil, ductil, care, aliat cu carbonul sau cu alte elemente, se folosește pe scară largă în industrie; nume impropriu pentru oțel, în special pentru oțelul moale. ◇ Loc. adj. *De fier* = tare, vînjos, neînduplecat; riguros, sever. ◇ *Epoca fierului* (sau *de fier*) = epocă din preistoria omenirii, cînd omul a început să prelucreze și să folosească fierul. *Drum de fier* = cale ferată. ◇ Expr. *A-i trece* (cuiva) *un fier (ars) prin inimă* = a i se strînge (cuiva) inima de frică, de durere. 2. Nume dat la diferite unelte făcute din oțel sau având o lamă de oțel: a) (adesea determinat prin «de călcat») unealtă întrebuințată la călcatul rufelor sau hainelor; b) (adesea determinat prin «de frizat») instrument care servește la ondulatul părului; c) (adesea determinat prin «de plug») fiecare dintre cele două cuțite ale plugului. ◇ *Fierul lat* (sau *mare*) = brăzdar. *Fierul lung* (sau *mic*) = cuțitul care este fixat în grindeiul plugului și care taie brazda; d) clește de foc; e) (adesea determinat prin «roșu») unealtă, vergea sau bucată de fier înroșită în foc, cu care se ard unele răni sau se înseamnă vitele cu marca proprietarului. ◇ Expr. *A arde cu fierul roșu* = a interveni cu sancțiuni aspre; f) lamă sau ascuțiș de armă tăioasă; *p. ext.* sabie. ◇ Expr. *A trece prin ascuțișul fierului* = a tăia, a omorî; a pustii. ✦ Bucată de oțel (în formă de drug). ◇ *Fier vechi* = obiecte de fier uzate, care nu mai pot fi utilizate și care se adună spre a fi topite și turnate din nou. ◇ Expr. *A arunca* (ceva) *la fier vechi* = a scoate din uz, a nu mai acorda nici o importanță unui lucru. 3. (La pl.) Lanțuri, cătușe cu care se leagă prizonierii, deținuții. ✦ Piedică pentru cai. — Lat. ferrum.

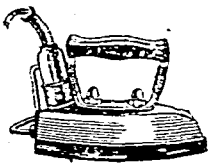

Fier de călcat

FIERÁR, *fierari*, s. m. 1. Meșteșugar care se îndeletnicește cu prelucrarea fierului; faur[2], făurar[1]. 2. (Adesea determinat prin «betonist») Muncitor specialist în fasonarea și în montarea armăturilor pentru betonul armat. — Lat. ferrarius.

FIERĂRÍE, *fierării*, s. f. 1. Meșteșugul fierarului. 2. Atelier unde fierarul prelucrează fierul etc. 3. Magazin unde se vînd obiecte fabricate din fier etc. 4. Mulțime de obiecte sau de piese de fier. — (1-3) Din fierar + suf. *-ie*, (4) din fier + suf. *-ărie*.

FIERĂRÍȚĂ, *fierărițe*, s. f. Soția fierarului. — Din fierar + suf. *-iță*.

FIERĂSTRĂU s. n. v. ferăstrău.

FIERBĂTÓR[1], *fierbătoare*, s. n. (Tehn.) Aparat în care se fierb lichide. — Din fierbe + suf. *-(ă)tor*.

FIERBĂTÓR[2], *fierbători*, s. m. Muncitor industrial care execută operațiile de fierbere în cadrul extragerii sau prelucrării materiilor prime. — Din fierbe + suf. *-(ă)tor*.

FIÉRBE, *fierb*, vb. III. 1. Intranz. (Despre lichide) A trece în stare de vapori prin clocotire în toată masa, sub acțiunea căldurii. ◇ Tranz. *Am fiert laptele*. ◇ (Subiectul e vasul în care clocotește un lichid) *Samovarul fierbe*. ◇ Expr. *Nu-ți băga nasul unde nu-ți fierbe oala* = nu te amesteca în lucruri care nu te privesc. ✦ Fig. (Despre apa unui rîu, a unei mări etc.) A se agita puternic, a face valuri. 2. Intranz. (Despre alimente) A fi introdus într-un lichid supus acțiunii fierberii pentru a deveni bun de mîncat. ✦ Tranz. A supune un corp acțiunii fierberii apei. *Fierb rufele*. 3. Intranz. Fig. (Despre oameni) A fi cuprins de un sentiment puternic, de o mare frămîntare; a fi agitat. ✦ (Despre sîngele oamenilor) A clocoti, a se înfierbînta din cauza unui sentiment puternic, a unei pasiuni etc. ✦ Tranz. A necăji, a chinui pe cineva. ✦ Tranz. (Rar) A pune la cale, a pregăti în mod febril o acțiune. 4. Intranz. Fig. (Despre spații din natură) A vui, a răsuna, a clocoti de zgomot. 5. Intranz. (Despre unele lichide și amestecuri) A fi în stare de efervescență (din cauza fermentării). 6. Tranz. Fig. A executa cu foc, din toată inima un dans, un joc un cîntec etc. [Perf. s. *fierbei*, part. *fiert*] — Lat. fervere.

FIÉRBERE, *fierberi*, s. f. Acțiunea de a *fierbe*. ◇ *Punct de fierbere* = temperatura la care tensiunea vaporilor unui lichid egalează presiunea la care este supus lichidul, permițîndu-i acestuia să înceapă a clocoti. ✦ Fig. Stare de agitație, de neliniște puternică.

FIERBINCIÓR, -OÁRĂ, *fierbinciori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *fierbinte*, aproape fierbinte, destul de fierbinte.

FIERBÍNTE, *fierbinți*, adj. 1. Care are o temperatură ridicată, care răspîndește căldură puternică, foarte cald; arzător. 2. Fig. (Despre sentimentele oamenilor și manifestarea lor exterioară; adesea adverbial) Foarte puternic, adînc, aprins, înflocat. ✦ (Despre culori) Aprins, cald. — Lat. fervens, -ntis.

FIERBINȚEÁLĂ, (2) *fierbințeli*, s. f. 1. Temperatură ridicată (a aerului), căldură dogoritoare (răspîndită de razele soarelui, de aerul înfierbîntat etc.); arșiță. ✦ Fig. Înflăcărare, aprindere, însuflețire. 2. Stare de febră, însoțită adesea de frisoane, de înbujorarea obrajilor etc. — Din fierbinte + suf. *-eală*.

FIÉRE s. f. 1. Lichid amar, de culoare galbenă-verzuie, secretat de ficat; bilă, ◇ Expr. *A vărsa fiere* = a fi plin de venin, de ciudă. ✦ Fig. Amărăciune, necazuri. 2. (Şi în forma *băşica fierii*) Vezicula biliară. ◇ Expr. *A-i crăpa* (sau *plesni*) *cuiva fierea de necaz* = a se supăra tare; a se înfuria. 3. Compus: *fierea-pămîntului* = plantă erbacee cu flori roşietice, cu gust amar, întrebuinţată în medicină *(Erythraea centaurium)*. — Lat. *fele *(= fel)*.

Fierea-pămîntului

FIERIŞÓR, *fierişoare*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *fier*.

FIERT[1] s. n. Faptul de *a fierbe*. ✦ Fermentare; timpul fermentării (vinului nou).

FIERT[2], **FIÁRTĂ**, *fierţi*, *-te*, adj. 1. (Despre lichide) Care a fost supus fierberii. ✦ (Despre alimente) Preparat prin fierbere. ◇ Expr. (Fam.) *A o face fiartă* = a da greş. 2. Fig. Necăjit, supărat, amărît. — V. *fierbe*.

FIERTÚRĂ, *fierturi*, s. f. 1. Mîncare sau băutură preparată prin fierbere. 2. Fierbere, clocot. — Din fiert + suf. *-ură*.

FIERTURÍCĂ, *fierturici*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *fiertură*.

FIERUÍ, *fieruiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A lega în fiare; a fereca. — Din fier.

FIERUÍT, **-Ă**, *fieruiţi*, *-te*, adj. (Rar) Legat în fier; ferecat. — V. *fierui*.

FIÉSC, **FIÁSCĂ**, *fieşti*, adj. (Înv.) De fiu, filial. [Pr.: *fi-esc*] — Din fiu + suf. *-esc*.

FIEŞCÁRE pron. nehot. v. fiecare.

FIEŞCÉ adj. nehot. v. fiece.

FIEŞCÍNE pron. nehot. v. fiecine.

FIEŞTÉ pron. nehot. v. fiece.

FIEŞTECÁRE pron. nehot. v. fiecare.

FIEŞTECÉ adj. nehot. v. fiece.

FIEŞTICÍNE pron. nehot. v. fiecine.

FIEÚNDE adv. (Rar) Oriunde; pretutindeni. — Din fie[1] + unde.

FIF, *fifuri*, s. n. (Reg.) Unitate de măsură egală cu $^1/_2$ de decilitru. — Germ. fünf.

FIGURÁ, *figurez*, vb. I. 1. Intranz. A fi prezent undeva, a lua parte la ceva. 2. Tranz. (Franţuzism înv., construit cu dativul) A-şi închipui, a-şi imagina. — Fr. figurer.

FIGURÁNT, **-Ă**, *figuranţi*, *-te*, s. m. şi f. Persoană care participă la desfăşurarea acţiunii unei piese de teatru, a unei opere sau a unui film, numai prin prezenţă sau prin gesturi, atitudini etc.; *p. ext.* personaj secundar într-o lucrare artistică. — Fr. figurant.

FIGURÁT, **-Ă**, *figuraţi*, *-te*, adj. (Despre sensul unor cuvinte sau al unor expresii) Întrebuinţat (pe bază de alegorii, metafore etc.) în alt înţeles decît cel obişnuit, de obicei pentru efecte stilistice. ◇ (Substantivat, n., în expr.) *La figurat* = într-un sens deosebit de cel propriu. ✦ (Despre stil) Care conţine (multe) figuri poetice. — Fr. figuré (lat. lit. figuratus).

FIGURATÍV, **-Ă**, *figurativi*, *-e*, adj. 1. Care cuprinde figuri de stil; figurat. 2. (Despre unele arte) Care se bazează pe reprezentarea plastică a obiectelor din realitate. — Fr. figuratif (lat. lit. figurativus).

FIGURAŢÍE, *figuraţii*, s. f. Ansamblul figuranţilor (într-o piesă de teatru, într-un film etc.). ◇ *A face figuraţie* = a avea rol de figurant. — Fr. figuration (lat. lit. figuratio, -onis).

FIGÚRĂ, *figuri*, s. f. 1. Chip, faţă, obraz. ◇ Expr. (Franţuzism) *A face figură bună* (sau *rea*) = a face impresie bună (sau rea) celor din jur. (Fam.) *A face* (cuiva) *figura* = a face (cuiva) o farsă, a contraria (pe cineva). *A face figură de...* = a avea aerul de..., a trece drept. 2. Imagine plastică a unei persoane, a unui animal sau a unui obiect, redată prin desen, pictură, sculptură etc. ◇ *Figură geometrică* = ansamblu de puncte, linii şi suprafeţe. ✦ (La jocul de cărţi) Carte care reprezintă diverse personaje (valet, damă etc.). ✦ (La şah) Fiecare dintre piesele de joc (rege, nebun etc., *p. ext.* pion) avînd forme caracteristice. ✦ Grămadă de nisip, de pietriş etc., care a fost clădită în formă de corp geometric regulat, pentru a i se putea calcula mai uşor volumul. 3. Persoană. ✦ Persoană purtătoare a unor caractere individuale sau sociale proprii; tip, personalitate. 4. (În expr.) *Figură de stil* sau *figură poetică* = procedeu stilistic prin care se modifică înţelesul propriu al unui cuvînt, pentru a da mai multă forţă imaginii sau expunerii prezentate. ✦ (Logică) *Figurile silogismului* = forme de silogism care se deosebesc între ele după locul termenului mediu în premise. 5. Poziţie sau ansamblu de poziţii şi de mişcări (la dans, la balet, la scrimă, la patinaj etc.). — Fr. figure (lat. lit. figura).

FIGURÍNĂ, *figurine*, s. f. Figură (2) mică (mai ales statuetă) de porţelan, de ceramică, servind ca ornament. — Fr. figurine.

FIÍCĂ, *fiice*, s. f. Persoană de sex feminin considerată în raport cu părinţii săi; fată. — Din fie[2] + suf. *-că*.

FIÍNDCĂ conj. Pentru că, deoarece; de vreme ce. — Din fiind + că.

FIINŢÁ, *fiinţez*, vb. I. Intranz. (Rar) A exista, a fi în fiinţă. — Din fiinţă.

FIÍNŢĂ, *fiinţe*, s. f. 1. Tot ceea ce are viaţă (şi se mişcă); vieţuitoare, vietate. ✦ Om; persoană. ✦ (Poetic) Făptură. 2. Existenţă; viaţă. ◇ *În fiinţă* = a) (loc. adj.) existent; b) (loc. adv.) în realitate, aievea. ◇ Expr. *A avea fiinţă (pe lume)* = a exista. *A da fiinţă* = a da viaţă; a făuri, a concretiza. *A fi* (sau *a sta*, mai rar *a se ţine*) *în fiinţă* = a exista. ✦ (Înv., şi în forma «fiinţa de faţă») Prezenţă. — Lat. *fientia (din *fieri*, după *essentia: esse*).

FILÁ, *filez*, vb. I. 1. Tranz. A răsuci la un loc fibrele dintr-un material textil (bumbac, cînepă etc.) pentru a-l transforma în fire; a toarce. 2. Tranz. A răsfira în mînă, încet şi una cîte una, cărţile de joc, astfel încît să se vadă numai iniţialele din colţul din stînga de sus. 3. Tranz. A tăia într-un anumit fel şuviţe dintr-un păr prea des pentru a-l rări. 4. Intranz. (Despre lămpi cu fitil) A arde rău, pîlpîind şi scoţînd fum. 5. Tranz. A urmări pe cineva, fără ca cel urmărit să observe. 6. Tranz. (Muz.) A începe piano o notă prelungită, a o creşte treptat pînă la forte şi a o descreşte apoi în acelaşi fel. — Fr. filer (lat. lit. filare).

FILÁDĂ, *filade*, s. f. (Înv.) Broşură. — Ngr. fillada.

FILALÍU s. n. (Înv.) Pînză foarte fină şi subţire, din care se făceau şervete, cămăşi etc. — Tc. filali.

FILAMÉNT, *filamente*, s. n. 1. Formaţie celulară în formă de fir lung şi subţire a unor celule din ţesuturile animale sau vegetale. 2. Fir metalic foarte subţire din interiorul becurilor electrice sau al tuburilor electronice, care devine incandescent la trecerea curentului electric. — Fr. filament (lat. lit. filamentum).

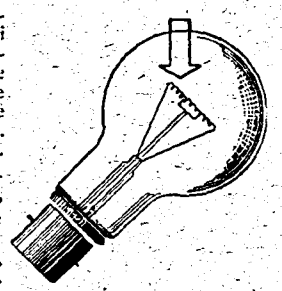

Filamenţi

FILAMENTÓS, **-OÁSĂ**, *filamentoşi*, *-oase*, adj. Care are filamente (1), format din filamente (1). — După fr. filamenteux.

FILANTRÓP, **-OÁPĂ**, *filantropi*, *-oape*, s. m. şi f. Persoană care practică filantropia. — Fr. philanthrope (< gr.).

FILANTRÓPIC, **-Ă**, *filantropici*, *-e*, adj. Care ţine de filantropie, privitor la filantropie; de filantrop, caracteristic filantropului. — Fr. philanthropique (< gr.).

FILANTROPÍE s. f. Acţiune de caritate întreprinsă în trecut de oameni avuţi, constînd în binefaceri în folosul celor lipsiţi de mijloace. — Fr. philanthropie (< gr.).

FILÁRE s. f. Acţiunea de *a fila*.

FILARMÓNICĂ, *filarmonici*, adj. f. (În expr.) *Societate filarmonică* = asociaţie avînd ca scop cultivarea şi răspîndirea artelor, în special a artei muzicale. ✦ (Substantivat) Orchestră aparţinînd unei astfel de societăţi. — Fr. philarmonique (< gr.).

FILARMONÍST, *filarmonişti*, s. m. (Rar) Instrumentist care face parte dintr-o orchestră filarmonică. — Din filarmon[ică] + suf. *-ist*.

FILÁT[1] s. n. Totalitatea operaţiilor de transformare în fire a unor fibre textile; filare, tors. — V. *fila*.

FILÁT[2], **-Ă**, *filaţi*, *-te*, adj. (Despre textile) Răsucit în fire; tors. — V. *fila*.

FILATÉLIC, **-Ă**, *filatelici*, *-e*, adj. Care ţine de filatelie, privitor la filatelie; de filatelist. — Fr. philatélique (< gr.).

FILATELÍE s. f. Colecţionare de timbre şi de mărci poştale. — Fr. philatélie (< gr.).

FILATELÍST, **-Ă**, *filatelişti*, *-ste*, s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu filatelia; colecţionar de timbre. — Fr. philéliste.

FILATÓR, **-OÁRE**, *filatori*, *-oare*, s. m. şi f. Persoană care lucrează la filarea fibrelor textile. — După fr. filateur.

FILATÚRĂ, *filaturi*, s. f. Ramură industrială care se ocupă cu transformarea fibrelor textile în fire; torcătorie. ✦ Localul sau fabrica unde se filează fibrele. — Fr. filature.

FÍLĂ, *file*, s. f. Foaie a unui caiet, a unei cărţi etc. ◇ Expr. *(A cerceta* o lucrare) *filă cu filă* = (a cerceta) în amănunţime, în întregime, cu atenţie. — Ngr. fillon.

Fildeşi

FÍLDEŞ, (1) *fildeşi*, s. m., (2) s. n. 1. Colţ de elefant. ✦ (Rar, înv.) Elefant. 2. Substanţă osoasă, de culoare albă, din care sînt formaţi colţii şi dinţii de elefant, incisivii hipopotamului etc. şi din care se fac diferite obiecte ornamentale, de toaletă etc.; ivoriu. ◇ *Fildeş animal* = material preparat din oase de animale, folosit pentru a fabrica diverse obiecte. *Fildeş vegetal* = material foarte dur, extras din seminţele unor palmieri, servind la fabricarea nasturilor. — Tc. fil diş.

FILDEŞÍU, **-ÍE**, *fildeşii*, adj. (Rar) Alb ca fildeşul. — Din fildeş + suf. *-iu*.

FILÉ s. n. (Franţuzism) Carne de calitate superioară, din lungul şirei spinării unei vite sau a unui peşte; mîncare pregătită din astfel de carne. — Fr. filet.

FILÈT, (1) *fileturi* și (2) *filete*, s. n. 1. Șanț săpat pe suprafața exterioară sau interioară a unor corpuri cilindrice sau conice, servind pentru a înșuruba una în alta două piese; șanț în interiorul unei piese sau al unei piulițe, potrivit pe măsura șanțului corespunzător al piesei cu care se îmbucă; ghivent. 2. Ramificație a extremităților nervilor. — Fr. filet.

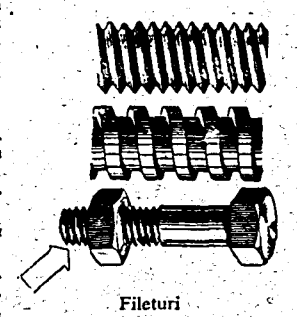

Fileturi

FILETÁ, *filetez*, vb. I. Tranz. Operație (manuală sau mecanică) prin care se taie filetul șuruburilor, al piulițelor sau al altor piese. — Fr. fileter.

FILETÁRE s. f. Acțiunea de *a fileta*.

FILETÁT, -Ă, *filetați, -te*, adj. Care are filet, cu filet. — V. *fileta*.

FILÉU, *fileuri*, s. n. Rețea deasă de ață, cu ochiuri înnodate în formă de pătrate, de romburi etc.; plasă. ✦ Săculeț făcut din rețea de ață, care servește la pufătul pachetelor. ✦ (La jocul de volei, de tenis etc.) Rețea în formă dreptunghiulară, fixată pe doi stîlpi, pe două suporturi etc., care desparte în două terenul de joc; plasă. ✦ Rețea specială, din ață subțire, folosită pentru presarea părului pieptănat într-un anumit fel. — Fr. filet.

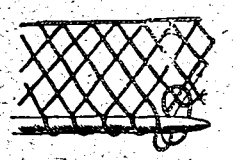

Fileu

FILFIZÓN, *filfizoni*, s. m. Tînăr cu pretenții de eleganță și cu preocupări neserioase; fante. — Fr. vive le son.

FILIÁL, -Ă, *filiali, -e*, adj. (Despre sentimente) De fiu; fiesc. [Pr.: *-li-al*] — Fr. filial (lat. lit. filialis).

FILIÁLĂ, *filiale*, s. f. 1. Secție a unei instituții, asociații etc. recunoscută ca persoană juridică, îndeplinind în total sau în parte funcțiile acestora pe o porțiune din teritoriul pe care se exercită activitatea persoanei juridice. 2. Organizație dependentă de o organizație superioară și controlată de aceasta. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. filiale.

FILIAȚIE, *filiații*, s. f. Înrudire în linie descendentă (de la strămoși la urmași); descendență. ✦ Fig. Legătură între lucruri care derivă unul din altul. [Pr.: *-li-a-*. — Var.: **filiațiúne** s. f.] — Fr. filiation (lat. lit. filiatio, -onis).

FILIAȚIÚNE s. f. v. **filiație**.

FILIÉRĂ, *filiere*, s. f. 1. Placă de oțel perforată, prin care se trage în fire (sau în bare) un material metalic ductil. ✦ Piesă de metal cilindrică, avînd orificii prin care se trage în fire soluția de mătase artificială. 2. Dispozitiv folosit la tăierea unui filet pe o bară sau pe o țeavă. 3. Fig. Intermediu, mijlocire, cale. ✦ Succesiune de grade într-o carieră. [Pr.: *-li-e-*] — Fr. filière.

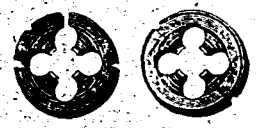

Filiere (2)

FILIFÓRM, -Ă, *filiformi, -e*, adj. (Despre obiecte) Care are forma unui fir. ◇ *Papile filiforme* = papilele mucoasei limbii. — Fr. filiforme.

FILIGEÁN s. n. v. **felegean**.

FILIGRÁN, *filigrane*, s. n. 1. Lucrătură artistică de giuvaergerie, făcută din fire subțiri de aur, de argint etc., asemănătoare ca aspect cu o dantelă. 2. Marcă transparentă imprimată pe anumite hîrtii (care servesc la fabricarea timbrelor, a hîrtiei-monedă etc.) cu ajutorul unui fir de alamă fixat în pasta din care se prepară hîrtia. [Var.: **filigránă** s. f.] — Fr. filigrane (< it.).

FILIGRANÁT, -Ă, *filigranați, -te*, adj. 1. (Despre obiecte) Lucrat în filigran (1). 2. (Despre hîrtie) Cu filigran (2). — Din **filigran** (după fr. *filigrané*).

FILIGRÁNĂ s. f. v. **filigran**.

FILIMÍCĂ s. f. Plantă erbacee cu flori galbene-aurii sau galbene-roșietice (*Calendula officinalis*).

FILÍPICĂ, *filipice*, s. f. (Livresc) Discurs violent și acuzator împotriva cuiva. — Fr. philippique (< gr.).

FILISTÍN, *filistini*, s. m. (Livresc, rar) Mic-burghez fățarnic, mărginit și îngîmfat, cu o concepție dogmatică despre lume și despre viață. — Fr. philistin.

FILISTINÍSM s. n. (Livresc, rar) Concepție de filistin, atitudinea sau modul de a se purta și de a gîndi al filistinului (inerție în viață, lipsa unui orizont social). — Din **filistin** + suf. *-ism*.

FILM, *filme*, s. n. 1. Panglică flexibilă de celuloid, acoperită cu un strat de material sensibil la acțiunea luminii, pe care se poate forma o imagine fotografică și care se folosește în fotografie, în radiografie etc. ✦ (În cinematografie) Peliculă lungă pe care sînt înregistrate pe cale fotografică și în momente succesive imagini statice sau în mișcare, pentru a fi proiectate pe ecran. 2. Gen de artă constînd din proiectarea pe un ecran cinematografic a unor scene înregistrate pe cale fotografică, pe o peliculă, în conformitate cu un scenariu regizoral. — Fr. film (< engl.).

FILMÁ, *filmez*, vb. I. Tranz. A înregistra scene pe o peliculă cinematografică; a cinematografia. — Fr. filmer.

FILMÁRE, *filmări*, s. f. Acțiunea de *a filma*; cinematografiere.

FILMOTÉCĂ, *filmoteci*, s. f. Colecție de filme pe care s-au înregistrat imagini. — Fr. filmothèque.

FÍLMPAC, *filmpacuri*, s. n. Pachet de filme în formă de foi plane, care se introduce într-o casetă specială pentru a putea fi adaptat la un aparat fotografic. — Fr. filmpack.

FILO- Element de compunere însemnînd «prieten», «iubitor», care servește la formarea unor substantive și a unor adjective. — Fr. philo- (< gr.).

FILODENDRÓN, *filodendroni*, s. m. Plantă decorativă, originară din regiunile ecuatoriale, cu rădăcini aeriene și cu frunze mari, late și adînc crestate (*Monstera deliciosa*). [Acc. și: *filodéndron*] — Fr. philodendron (< gr.).

FILODÓRMĂ, *filodorme*, s. f. Sumă de bani pretinsă în mod abuziv de cineva pentru cedarea unui privilegiu. — Ngr. filodorima.

FILOGENÉTIC, -Ă, *filogenetici, -e*, adj. (Biol.) Care ține de filogenie, privitor la filogenie. — Fr. phylogénétique (< gr.).

FILOGENÍE s. f. Procesul evoluției formelor organice ori a unui grup de animale sau de plante, de cînd există viață pe pămînt. ✦ Ramură a biologiei care cercetează evoluția generală a plantelor și a animalelor sau a anumitor organe ori funcții ale lor. — Fr. phylogénie (< gr.).

FILOLÓG, *filologi*, s. m. Specialist în filologie. — Fr. philologue (< gr.).

FILOLÓGIC, -Ă, *filologici, -e*, adj. Care ține de filologie, privitor la filologie; de filolog, caracteristic filologului. — Fr. philologique.

FILOLOGÍE s. f. Știința care se ocupă cu studiul culturii scrise a popoarelor, în special cu studiul textelor vechi și al limbii în care sînt scrise acestea. — Fr. philologie (< gr.).

FILOMÉLĂ, *filomele*, s. f. (Poetic, înv.) Privighetoare. — Fr. philomèle (< gr.).

FILÓN, *filoane*, s. n. Depunere de materii minerale în crăpăturile rocilor din scoarța pămîntului; vînă. — Fr. filon.

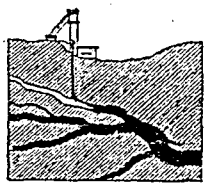

Filon

FILONICHÍE, *filonichii*, s. f. (Înv.) Discuție aprinsă; ceartă, dispută. — Ngr. filonikia.

FILOSÓF s. m. v. **filozof**.

FILÓTIM, -Ă, *filotimi, -e*, adj. (Înv.) Generos, darnic; galanton. ✦ (Substantivat, n.) Dar prin care cineva vrea să se arate generos. [Acc. și: *filotím*] — Ngr. filotimos.

FILOTIMÍE s. f. (Înv.) 1. Dărnicie, generozitate. 2. Ambiția de a dobîndi stima și prețuirea oamenilor. — Ngr. filotimia.

FILOXÉRĂ, *filoxere*, s. f. Insectă parazită care distruge rădăcina viței de vie (*Dactylosphaera vitifolii*); *p. ext.* boală cauzată viței-de-vie de această insectă. — Fr. phylloxéra (< gr.).

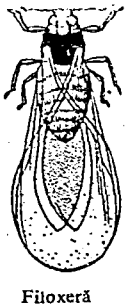

Filoxeră

FILOZÓF, -OÁFĂ, *filozofi, -oafe*, s. m. și f. 1. Persoană care se ocupă cu filozofia, care studiază și prelucrează problemele fundamentale ale filozofiei; gînditor. 2. (Pop.) Om învățat, priceput în toate; (în special) astrolog. 3. Fig. Persoană care are o atitudine înțeleaptă față de viață. [Var.: **filosóf** s. m.] — Gr. philosophos (fr. philosophe).

FILOZOFÁ, *filozofez*, vb. I. Intranz. (Fam.) A discuta, a face reflecții asupra problemelor vieții. — Fr. philosopher (lat. lit. philosophari).

FILOZOFÁLĂ, *filozofale*, adj. f. (În expr.) *Piatră filozofală* = substanța imaginară despre care alchimiștii credeau că are forța miraculoasă de a transforma metalele în aur. — Fr. philosophale.

FILOZOFÁRE, *filozofări*, s. f. Faptul de *a filozofa*.

FILOZOFÉSC, -EÁSCĂ, *filozofești*, adj. (Înv. și arh.) Filozofic. — Din **filozof** + suf. *-esc*.

FILOZÓFIC, -Ă, *filozofici, -e*, adj. Care ține de filozofie, privitor la filozofie; caracteristic filozofului. — Fr. philosophique.

FILOZOFICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere filozofic; în mod filozofic. — Din **filozofic** + suf. *-ește*.

FILOZOFÍE, *filozofii*, s. f. 1. Știință care studiază legile cele mai generale ale dezvoltării naturii, societății și gîndirii. ◇ *Filozofie materialistă* = materialism. *Filozofie idealistă* = idealism. ✦ (Cu sens colectiv) Lucrări care se ocupă de probleme filozofice. 2. Totalitatea principiilor metodologice care stau la baza unui anumit domeniu al științei. 3. (Rar) Atitudine (înțeleaptă) față de întîmplările vieții. 4. (Fam.) Lucru greu de făcut, problemă greu de rezolvat. — Gr. philosophia (fr. philosophie).

FILTRÁ, *filtrez*, vb. I. Tranz. 1. A trece un fluid printr-un filtru sau prin alt mediu permeabil, pentru a-l curăța de impurități, de microbi etc. 2. A izola (cu ajutorul unui mediu transparent, colorat) radiațiile de anumite lungimi de undă, din radiația produsă de un izvor de lumină. ✦ Refl. (În limbaj curent; despre lumină) A pătrunde, a se strecura (printr-o fereastră, o crăpătură etc.). ✦ A izola dintr-un complex de oscilații cu frecvențe diferite oscilațiile care au frecvențele cuprinse între anumite limite. — Fr. filtrer.

FILTRÁBIL, -Ă, *filtrabili, -e,* adj. Care poate fi filtrat. ✦ *Virus filtrabil* = virus foarte mic, care trece prin filtrele cele mai fine și care nu se poate vedea decît la ultramicroscop sau la microscopul electronic. — Din **filtru.**

FILTRÁNT, -Ă, *filtranți, -te,* adj. Care filtrează. ✦ (Impr.) *Virus filtrant* = virus filtrabil. — Fr. **filtrant.**

FILTRÁRE, *filtrări,* s. f. Acțiunea de *a (se) filtra.*

FILTRÁT, -Ă, *filtrați, -te,* adj. (Despre fluide) Care a fost trecut prin filtru spre a fi curățat de impurități, de microbi etc.; purificat. ✦ (Substantivat, n.) Lichid sau soluție care a fost filtrată și nu mai conține materii în suspensie. — V. *filtra.*

FÍLTRU, *filtre,* s. n. **1.** Dispozitiv, aparat sau instalație care separă, cu ajutorul unui material filtrant, particulele solide, microbii, gazele etc. dintr-un fluid. ✧ *Hîrtie (de) filtru* = hîrtie poroasă, specială, fabricată din bumbac pur, care servește la separarea substanțelor solide în suspensie sau a impurităților dintr-un lichid. **2.** Mediu transparent, colorat (sticlă, lichid) care servește la izolarea radiațiilor de anumite lungimi de undă dintr-o radiație produsă de un izvor de lumină. ✦ Sistem de circuite electrice, sonore etc. cu care se separă, dintr-un complex, oscilațiile cu frecvențele cuprinse între anumite limite. **3.** Dispozitiv special prin care se trece cafeaua după ce a fost fiartă, pentru a o separa de drojdie; *p. ext.* cafeaua obținută în acest fel. **4.** (Franțuzism) Băutură căreia i se atribuie puteri magice. [Pl. și: *filtruri*] — (1-3) Fr. **filtre,** (4) fr. **philtre** (gr. **philtron**).

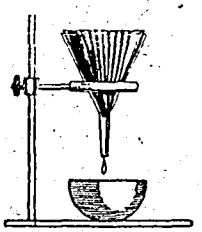

Filtru (1).

FILȚ, *filțuri,* s. n. Pîslă fină făcută din păr de iepure, care servește la confecționarea pălăriilor. V. *fetru.* — Germ. **Filz.**

FIN[1]**, -Ă,** *fini, -e,* adj. **1.** Delicat; *p. ext.* foarte mic, mărunt. ✦ (Despre țesături) Foarte subțire (și străveziu). **2.** De (cea mai) bună calitate (în ce privește materialul și execuția). ✦ (Rar, despre metale) Curat, pur, neamestecat. **3.** Fig. (Despre gînduri, idei) Subtil, ingenios; (despre simțuri) ager, foarte sensibil. ✦ (Despre zîmbet) Abia perceptibil. ✦ (Despre oameni) Cu purtări alese. — Fr. **fin.**

FIN[2]**, -Ă,** *fini, -e,* s. m. și f. Persoană considerată în raport cu nașii săi (de botez sau de cununie). — Lat. ***filianus.**

FINÁL[1]**,** *finale,* s. n. Încheiere, sfîrșit al unui lucru, al unei lucrări, al unei întîmplări etc. ✦ Ultima parte a unei simfonii, a unui concert etc. [Pl. și: *finaluri*] — Fr. **finale.**

FINÁL[2]**, -Ă,** *finali, -e,* adj. **1.** Care arată sfîrșitul, încheierea, care marchează ultima fază (a unei lucrări, a unui eveniment etc.); care se află în urmă, la sfîrșit. **2.** (În expr.) *Propoziție finală* = propoziție subordonată circumstanțială care exprimă scopul în vederea căruia se îndeplinește acțiunea din regentă. *Conjuncție finală* = conjuncție care introduce o propoziție finală. — Fr. **final** (lat. lit. **finalis**).

FINÁLĂ, *finale,* s. f. **1.** Faza ultimă a unui concurs sportiv, artistic etc. eșalonat pe mai multe etape, în care se proclamă cîștigătorul și se definitivează clasamentul. **2.** Ornament tipografic care se pune la sfîrșitul unui capitol dintr-o carte, al unui articol dintr-o revistă etc. — Fr. **finale.**

FINALÍSM s. n. Teorie filozofică idealistă, care introduce ideea de scop și de intenție în desfășurarea fenomenelor din natură, negînd prin aceasta existența legilor obiective. — Fr. **finalisme.**

FINALÍST[1]**, -Ă,** *finaliști, -ste,* s. m. și f. Persoană care participă la o finală (1). — Din **finală** + suf. *-ist.*

FINALÍST[2]**, -Ă,** *finaliști, -ste,* s. m. și f. Adept al finalismului. — Fr. **finaliste.**

FINALITÁTE s. f. (Fil.) Scopul în vederea căruia se desfășoară o activitate. — După fr. **finalité.**

FINANCIÁR, -Ă, *financiari, -e,* adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de organizarea finanțelor, privitor la finanțe, la circulația banilor, a creditului etc.; *p. ext.* bănesc. ✧ *Administrație financiară* = instituție de care depindeau, în trecut, percepțiile și care conducea o circumscripție financiară, avînd atribuția de a face încasările și plățile statului. **2.** S. m. și f. Specialist în operații fin nciare. ✦ (În economia capitalistă) Deținător de capital, care se ocupă cu operații financiare mari; capitalist, bancher. [Pr.: *-ci-ar*] — Fr. **financier.**

FINANȚÁ, *finanțez,* vb. I. Tranz. A întreține sau a susține cu bani o persoană, o instituție, o întreprindere etc. ✦ (Fam.) A împrumuta pe cineva cu bani. — Fr. **financer.**

FINANȚÁRE, *finanțări,* s. f. Acțiunea de *a finanța;* întreținere sau susținere cu bani a unei lucrări, a unei întreprinderi, a unei acțiuni etc.

FINANȚÁTOR, *finanțatori,* s. m. (Rar) Cel care finanțează o persoană, o instituție, o întreprindere etc. — Din **finanța** + suf. *-(ă)tor.*

FINÁNȚE s. f. Totalitatea mijloacelor bănești care se găsesc la dispoziția puterii de stat ca element al circulației din economia națională. ✧ (Ieșit din uz) *Om de finanțe* = **a)** specialist în probleme financiare; **b)** deținător de capitaluri. ✦ Totalitatea mijloacelor financiare ale unei întreprinderi. ✦ (Fam.) Averea în bani a unei persoane particulare. — Fr. **finances.**

FÍNE s. n. (Livresc) Sfîrșit. ✧ Loc. adv. *În fine* = în sfîrșit, — Fr. **fin (enfin).**

FINÉT, *fineturi,* s. n. Țesătură de bumbac, pufoasă, din care se confecționează lenjerie. — Fr. **finette.**

FINEȚE, (3, rar) *finețuri,* s. f. **1.** Calitate a ceea ce este fin; delicatețe. ✦ Raportul dintre lungimea unui fir (de lînă, de mătase etc.) și greutatea lui. **2.** Calitate superioară. **3.** Fig. Subtilitate, ingeniozitate. ✦ (La pl., cu nuanță peiorativă) Rafinament. *Finețurile curteanului și abilitățile camarilei* (CAMIL PETRESCU). — După fr. **finesse.**

FINÍ, *finesc,* vb. IV. Tranz. (Franțuzism înv.) A sfîrși, a isprăvi, a termina. — Fr. **finir** (lat. lit. **finire**).

FINÍSA, *finisez,* vb. I. Tranz. A face ultimele operații pentru a da unui produs sau unei lucrări forma sau aspectul final. — Fr. **finir** (după *finisaj*).

FINISÁJ, *finisaje,* s. n. (Tehn.) Finisare. — Fr. **finissage.**

FINISÁRE, *finisări,* s. f. (Tehn.) Acțiunea de *a finisa.*

FINISÁT, -Ă, *finisați, -te,* adj. (Despre produse sau piese plastice, metalice etc.) Care a fost supus operației de finisare, care a căpătat forma definitivă datorită finisării. — V. *finisa.*

FINISÓR[1]**,** *finisoare,* s. n. Mașină care se folosește pentru distribuirea, bătătorirea și nivelarea stratului de beton la executarea șoselelor. — După fr. **finisseur.**

FINISÓR[2]**, -OÁRE,** *finisori, -oare,* s. m. și f. Muncitor specialist în operațiile de finisaj. — După fr. **finisseur.**

FINIȘÓR, *finișori,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui *fin*[1].

FINÍT[1]**, -Ă,** *finiți, -te,* adj. Care nu depășește valori oricît de mari. — V. *fini.*

FINÍT[2]**, -Ă,** *finiți, -te,* adj. (Despre produse, mărfuri etc.) Care a trecut prin toate fazele de transformare a materiei prime și poate fi întrebuințat în scopul pentru care a fost făcut; terminat. — V. *fini.*

FINLANDÉZ, -Ă, *finlandezi, -e,* adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Finlandei sau populației ei, privitor la Finlanda sau la populația ei. **2.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Finlandei. — Fr. **Finlandais.**

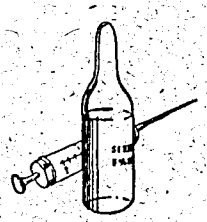

Fiolă

FIÓLĂ, *fiole,* s. f. Flacon (mic) de sticlă, cu gîtul strîmt, închis ermetic, în care se păstrează de obicei medicamente (în special lichide injectabile). [Pr.: *fi-o-*] — Fr. **fiole.**

FIONC s. n. v. **fiong.**

FIONG, *fionguri,* s. n. (Înv.) Fundă (făcută din panglici cu ciucuri). [Var.: **fionc** s. n.] — Ngr. **fiongos** (tc. **fiyonga**).

FIÓR, *fiori,* s. m. Senzație (ușoară) de frig (însoțită de tremur); *p. ext.* emoție vie pricinuită de un sentiment puternic (mai ales de frică); zguduire nervoasă. — Lat. **febris.**

FIÓRD, *fiorduri,* s. n. Golf maritim îngust și intrat adînc în uscat cu maluri abrupte, sinuoase și înalte, caracteristic pentru coasta de apus a Peninsulei Scandinave. [Pr.: *fi-ord*] — Fr. **fiord.**

Fiord

FIORÍN, *fiorini,* s. m. (Înv.) Monedă care a circulat în vechiul imperiu austro-ungar; nume dat diferitelor monede cu circulație în unele țări. [Pr.: *fi-o-*. — Var.: (înv.) **fiorint** s. m.] — It. **fiorino.**

FIORÍNT s. m. v. **fiorin.**

FIORITÚRĂ, *fioriturí,* s. f. Ornament muzical constînd dintr-o notă sau dintr-un grup de note, indicate de obicei cu semne muzicale mai mici decît cele obișnuite, care se adaugă la fraza muzicală pentru a o înfrumuseța. [Pr.: *fi-o-*] — It. **fioritura.**

FIOROS, -OÁSĂ, *fioroși, -oase,* adj. Care inspiră spaimă, frică, groază; înspăimîntător, groaznic, îngrozitor. ✧ (Legat de un adjectiv sau de un adverb prin prep. «de», exprimă ideea superlativului) *Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvîntu-i* (EMINESCU). ✦ (Înv., rar) Care dă fiori, care înfioară. [Pr.: *fi-o-*] — Din **fior** + suf. *-os.*

FIR, *fire,* s. n. **1.** Produs de torcătorie sau de filatură, de formă lungă și subțire, obținut prin toarcerea împreună a mai multor fibre textile; (prin restricție) fibră textilă. ✧ *Fir de plumb* = dispozitiv pentru determinarea direcției verticale, format dintr-o sfoară subțire avînd atîrnată la un capăt o greutate metalică. ✧ Expr. *A se ține sau a sta, a-i sta cuiva viața (numai) într-un fir de ață* = a se afla în primejdie de moarte; a fi aproape de moarte. *Fir conducător* (sau *călăuzitor*) = direcție de urmat; linie (de conduită). *Fir roșu* = element esențial, idee conducătoare prezentă în tot cuprinsul unei opere sau în tot cursul unei preocupări sau al unei acțiuni. *Firul apei* = linie în matca unei ape curgătoare, de-a lungul căreia apa are viteza cea mai mare. ✦ Fig. Șir neîntrerupt, desfășurare continuă. *Firul gîndurilor.* **2.** Sîrmă de telefon, de telegraf etc. **3.** Șuviță subțire de aur sau de argint, folosită la cusături de podoabă. **4.** (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Fiecare dintre elementele, de forma unui fir (1) lung și subțire, care alcătuiesc părul, iarba etc.; *p. ext.* un singur exemplar dintr-o specie de plante erbacee. ✧ Loc. adv. *Fir cu* (sau *de*) *fir* = bucată cu bucată. *De-a fir a păr* sau *din fir în păr, de-a firu-n păr, din fir*

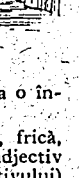

Fir de plumb

pînă în ață = cu de-amănuntul, cu minuțiozitate. ✦ Bob (de nisip, de mac etc.). ◇ Loc. adv. *Fir cu fir* = ficcare bob în parte, bob cu bob. ✦ Fig. (Rar) Fărîmă, pic. — Lat. **filum.**

FÍRAV, -Ă, *firavi, -e,* adj. (Despre ființe) Care are o constituție delicată; slăbuț, plăpînd. [Acc. și: *firáv*] — Comp. v. sl. **chyra.**

FÍRE, *firi,* s. f. 1. Natura înconjurătoare; lume. ◇ Loc. adv. *Peste fire* = extraordinar; în cel mai înalt grad. 2. Factură psihică și morală; caracter, temperament. 3. Minte, cuget; cumpăt. ◇ Loc. adj. *În toată firea* = matur, ajuns la dezvoltare deplină; în deplinătatea facultăților mintale; serios. ◇ Expr. *A-și veni în fire* = a se reculege, a se dezmetici. *A scoate* (pe cineva) *din fire* = a enerva (pe cineva), a înfuria, a scoate din sărite, din răbdări. *A-și ține* (sau *a-și păstra*) *firea* = a se stăpîni, a-și păstra cumpătul. *A-și pierde firea* sau *a se pierde cu firea* = a-și pierde cumpătul, a se descuraja. *A se prăpădi cu firea* = a face tot posibilul; a se strădui. — V. *fi.*

FIRÉSC, -EÁSCĂ, *firești,* adj. 1. Conform legilor naturii; ai naturii, din natură. 2. De la sine înțeles; natural, obișnuit, normal. ✦ (Substantivat, n.) Naturalețe. — Din **fire** + suf. *-esc.*

FIRÉȘTE adv. Natural, bineînțeles; negreșit, desigur. — Din **fire** + suf. *-ește.*

FIRÉT, *fireturi,* s. n. Broderie cusută cu fir; gătan de fir. ✦ (Rar) Fir de metal folosit la cusături și la broderii. ✦ (La pl.) Haine împodobite cu fireturi. — Din **fir** + suf. *-et.*

FIRÉTIC, -Ă, *firetici, -e,* adj. (Reg.) Cu toane, furios. — Lat. **phreneticus** (după *fire*).

FIRÉZ, *fireze,* s. n. (Reg.) Ferăstrău de mînă. — Magh. **fűrész.**

FIREZÁR, *firezari,* s. m. Insectă mică, cu cioc, care își depune ouăle în fructele necoapte *(Rhynchites cupreus)*; prunar. — Din **firez** + suf. *-ar.*

FIRFIRÍC, *firfirici,* s. m. (Înv.) Monedă mică de argint; băncuță. [Var.: **firfirig** s. m., **firfirică** s. f.] — Sas **fifer** (după *șfanțic*).

FIRFIRÍCĂ s. f. v. **firfiric.**

FIRFIRÍG s. m. v. **firfiric.**

FIRICÉL, *firicele,* s. n. Diminutiv al lui *fir.*

FIRICÍCĂ, *firicele,* s. f. Plantă erbacee cu peri lînoși, frunze ascuțite și flori strînse mănunchi la vîrful tulpinii *(Filago germanica).* — Din **fir** + suf. *-ic-ică.*

FIRÍDĂ, *firide,* s. f. Adîncitură lăsată în zid sau în peretele unei sobe și în care se pot pune diferite obiecte; ocniță; *p. ext.* deschizătură îngustă într-un zid. — Bg. **firida** (< ngr.).

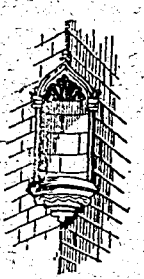

Firidă

FIRIMITÚRĂ, *firimituri,* s. f. Bucățică foarte mică de pîine rămasă după ce se taie sau se rupe pîinea; *p. ext.* bucățică foarte mică dintr-un aliment; fărîmă. — Din **fărîma** + suf. *-(ă)tură* (după *fir*).

FIRIȘÓR, *firișoare,* s. n. Firicel. — Din **fir** + suf. *-(i)șor.*

FIRITISEÁLĂ s. f. v. **hiritiseală.**

FIRITISÍ vb. IV. v. **hiritisi.**

FIRMAMÉNT s. n. (Livresc) Bolta cerească. — Fr. **firmament** (lat. lit. **firmamentum**).

FIRMÁN, *firmane,* s. n. (Înv. și arh.) Ordin emis de sultan prin care erau numiți sau mazilți guvernatorii și domnitorii din provinciile imperiului otoman. — Tc. **ferman.**

FÍRMĂ, *firme,* s. f. 1. Inscripție executată pe zid sau pe o placă, așezată la intrarea unui magazin, a unei întreprinderi etc. și în care se notează denumirea, destinația, caracterul acestora; *p. ext.* placă cuprinzînd această inscripție. 2. Denumire convențională a unei întreprinderi în țările capitaliste. — Germ. **Firma.**

FIRMULÍȚĂ, *firmulițe,* s. f. Diminutiv al lui *firmă.*

FIRNÍS s. n. Soluție făcută din ulei vegetal și oxizi metalici, folosită la prepararea vopselelor și a chitului sau drept grund pentru lemnărie. — După germ. [Ö]**firnis.**

FIRÓS, -OÁSĂ, *firoși, -oase,* adj. (Rar) Care conține (multe) fire. — Din **fir** + suf. *-os.*

FIROSCÓS, -OÁSĂ, *firoscoși, -oase,* adj. (Fam. și pop., adesea ir.) Priceput la toate, învățat și deștept. ◇ (Substantivat) *Are minte de firoscos, trebuie dat la învățătură* (SADOVEANU). — Din **filozof** + [din] **fire scos.**

FIRÚȚ, *firuțe,* s. n. (Reg.) Firicel. — Din **fir** + suf. *-uț.*

FÍSĂ, *fise,* s. f. Placă mică de metal sau de os, care, în baza unei convenții, poate înlocui monede sau poate servi ca marcă de plată în localurile de consumație, la jocurile de cărți etc. ✦ Piesă mică metalică în formă de monedă, care introdusă în mecanismul unui automat, îl declanșează. *Fișă de telefon.* — Fr. **fiche** (< ngr.).

FISC s. n. Administrația finanțelor statului; serviciu de percepere a impozitelor. — Fr. **fisc** (lat. lit. **fiscus**).

FISCÁL, -Ă, *fiscali, -e,* adj. Privitor la fisc, de fisc. — Fr. **fiscal.**

FISCALÍSM s. n. Politică financiară caracteristică statelor capitaliste, constînd în percepera, prin diverse sisteme fiscale, a unor impozite exagerate, în disproporție cu veniturile populației. — Din **fiscal** + suf. *-ism.*

FISCALITÁTE, *fiscalități,* s. f. Sistem de legi, de regulamente, de dispoziții care privesc fixarea și strîngerea impozitelor. — După fr. **fiscalité.**

FISIONÁ, *fisionez,* vb. I. Tranz. A diviza un nucleu atomic în mai mulți nuclei de atomi mai ușori. — Fr. **fissioner.**

FISIONÁRE, *fisionări,* s. f. Acțiunea de *a fisiona.*

FISIÚNE, *fisiuni,* s. f. Fenomenul divizării unui nucleu atomic în mai mulți nuclei de atomi mai ușori. — Fr. **fission.**

FISTÍC s. m. 1. Arbust din țările calde, cu flori verzi și cu fructe conținînd sîmburi comestibili *(Pistacia vera).* 2. Fruct al fisticului (1), cu sîmburele verde, uleios și plăcut la gust. [Var.: (2) **fistíc** s. m.] — Tc. **fıstık.**

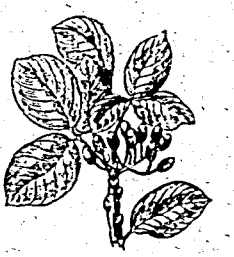

Fistic

FISTICHÍU, -ÍE, *fistichii,* adj. 1. (Înv.) De culoarea fisticului (2), verde-gălbui. 2. Fig. Curios, ciudat; extravagant. — Tc. **fıstıklı.**

FÍSTULĂ, *fistule,* s. f. 1. Canal tubular accidental, care merge de la un proces supurativ spre piele sau spre mucoasă și se termină cu un orificiu. ✦ Canal artificial făcut pe cale chirurgicală și care duce de la organele interne spre exterior. 2. Ulcerație adîncă în țesuturile organismului. — Fr. **fistule** (lat. lit. **fistula**).

FISURÁ, *fisurez,* vb. I. Tranz. A produce fisuri. ✦ Refl. A căpăta fisuri. — Din **fisură.**

FISÚRĂ, *fisuri,* s. f. Crăpătură îngustă, plesnitură într-un corp solid (metal, beton, aliaj, piatră, os etc.). — Fr. **fissure** (lat. lit. **fissura**).

FIȘ, *fișuri,* s. n. (Tipogr.) Amestec de litere de diferite caractere și corpuri, devenit inutilizabil; casă cu litere amestecate. — Germ. **Fisch.**

FIȘÁ, *fișez,* vb. I. Tranz. A extrage pe fișe însemnări dintr-o lucrare (științifică) scrisă. ✦ A întocmi fișe de bibliotecă. — Din **fișă.**

FÍȘĂ, *fișe,* s. f. 1. Foaie (mică) de hîrtie sau de carton pe care își face însemnări cel ce strînge material pentru elaborarea unei opere. ✦ (În biblioteci) Foaie de carton de format unitar pe care se trec date privitoare la o carte (autorul, titlul etc.). ◇ (În expr.) *Fișă personală* = act în care se trec datele personale ale unui salariat, de către serviciul de cadre. *Fișă de sănătate* = fișă în care se trec datele în legătură cu sănătatea cuiva. 2. (Tehn.) Piesă de la capătul unui cordon, care se introduce într-o priză etc. spre a stabili legătura cu o linie electrică, telefonică etc. — Fr. **fiche.**

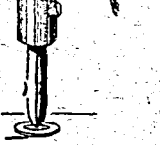

Fișă

FÍȘCĂ, *fiști,* s. f. (Reg.) Biciușcă.

FIȘÍC, *fișicuri,* s. n. 1. Sul de monede metalice așezate una peste alta și înfășurate în hîrtie. 2. Coșuleț de hîrtie, în formă de con, pentru bomboane, alune etc. — Tc. **fişek.**

FIȘIÉR, *fișiere,* s. n. 1. Colecție de fișe; catalog, repertoriu. 2. Dulap în care se păstrează fișe (1). [Pr.: *-și-er*] — Fr. **fichier.**

FIȘÍU, *fișiuri,* s. n. (Franțuzism) Broboadă. — Fr. **fichu.**

FIȘTECÁRE pron. nehot. v. **fiecare.**

FIȘTÉICĂ, *fișteici,* s. f. (Reg.) Bucată de pămînt lungă și îngustă; fîșie de pămînt.

FIȘTICÁRE pron. nehot. v. **fiecare.**

FIT s. n. (În expr.) *A trage la fit* = a lipsi de la datorie, în special de la orele de școală. — Comp. germ. **quitt.**

FITECÉ adj. nehot. (Rar) Fiecare. — Din **fie** + **te** + **ce.**

FITECÍNE pron. nehot. Fiecine, fiecare. — Din **fie** + **te** + **cine.**

FITÍL, *fitiluri,* s. n. 1. Fir de bumbac răsucit sau țesut, în formă de șfoară, șiret, panglică sau tub, care se introduce, spre a fi aprins, în mijlocul luminărilor sau într-un lichid inflamabil din aparatele de luminat. ✦ (Azi rar) Fir de bumbac răsucit sau țesut care servește, împreună cu cremenea, la aprins. 2. Șnur muiat într-o substanță inflamabilă, servind altădată la transmiterea focului pentru aprinderea încărcăturilor la armele de foc, iar azi pentru aprinderea explozibilelor în mine, în cariere etc.; tub făcut din metal sau dintr-un material textil și umplut cu material inflamabil, servind în același scop. ◇ Expr. *A băga* (sau *a vîri*) *un fitil* (sau *fitiluri*) = a face intrigi, a provoca discordie. *A pune* (sau *a da*) *cuiva fitil* = a atîța, a întărîta pe cineva. — Tc. **fitil.**

FÍTING, *fitinguri,* s. n. Piesă cu ajutorul căreia se poate face o prelungire, o schimbare de direcție, o derivație etc. la conducte metalice pentru fluide. — Germ. **Fitting** (< engl.).

FITOPATOLOGÍE s. f. Știință care studiază bolile plantelor. — Fr. **phyto-pathologie** (< gr.).

FITOTEHNÍE s. f. Știință care se ocupă cu tehnica culturii plantelor de cîmp, în scopul obținerii unei producții cît mai bogate și de calitate cît mai bună. — Fr. **phytotechnie** (< gr.).

FITOTERAPÍE s. f. Ramură a fitopatologiei, a entomologiei și a zoologiei agricole, care se ocupă cu mijloacele de prevenire și de combatere a bolilor, a paraziților și a dăunătorilor plantelor cultivate. — Germ. **Phytotherapie** (< gr.).

FITOTÓXIC, -Ă, *fitotoxici, -e,* adj. (Despre substanțe) Care otrăvește plantele. — Fr. **phytotoxique** (< gr.).

FITUÍ, *fituiesc,* vb. IV. (Rar) 1. Tranz. A cheltui, a consuma în întregime (o sumă de bani); a isprăvi, a termina. 2. Refl. A se achita față de cineva de o datorie. — Din **fit.**

FIȚĂ, *fițe,* s. f. (Reg.) Leliță.

FÎȚE s. f. pl. (Fam., în expr.) *A face fițe* = a face mofturi, a se sclifosi.

FIȚUICĂ, *fițuici*, s. f. Petic de hîrtie pe care se fac diferite însemnări. ✦ Nume disprețuitor dat unei gazete fără însemnătate. — Comp. germ. **Fitzel**.

FIU, *fii*, s. m. 1. Persoană de sex bărbătesc, considerată în raport cu părinții săi; copil, fecior. ✦ (La voc.) Formulă afectuoasă cu care se adresează cineva mai în vîrstă cuiva mai tînăr. 2. Fig. Cetățean, membru al unei colectivități de care se simte foarte atașat. — Lat. **filius**.

FIULARE, *fiulări*, s. f. Bulfeu de jug. ✦ Fiecare dintre vergelele care leagă cormana de trupița plugului. — Lat. ***fib(u)laria** (< *fibula*).

FIULEȚ, *fiuleți*, s. m. Diminutiv al lui *fiu*. [Pr.: *fi-u-*]

FIUT interj. (Rar) Exclamație prin care se exprimă dispariția rapidă a cuiva sau a ceva.

FIÚȚ, *fiuți*, s. m. (Pop.) Fiuleț. — Din **fiu** + suf. *-uț*.

FIX, -Ă, *fixi, -xe*, adj. 1. (Adesea adverbial) Care nu-și schimbă locul sau poziția; nemișcat, neclintit. ✦ Care se află într-un raport vremelnic de stabilitate față de alte elemente. *Prețuri fixe*. ✧ Expr. *Idee fixă* = idee care preocupă permanent pe cineva, care îl împiedică să se gîndească la altceva. 2. (Despre oră) Precis. — Fr. **fixe** (lat. lit. **fixus**).

FIXÁ, *fixez*, vb. I. Tranz. 1. A prinde, a înțepeni, a întări ceva într-un loc din care să nu se poată clinti. ✦ A se uita țintă la cineva sau la ceva; a pironi cu privirea. ✦ Refl. A se stabili, a se statornici undeva. 2. A stabili o dată, o oră, un preț etc.; a *determina*, a *hotărî*. ✦ Refl. A se hotărî într-o anumită privință. 3. (Chim.) A aduce un corp într-o stare din care să nu se mai schimbe, a împiedica să se volatilizeze. 4. A dizolva sărurile de argint, nedescompuse sub influența luminii, din stratul sensibil al materialului fotografic. 5. A face ca un colorant să pătrundă în fibra textilă, astfel încît fibra să nu se decoloreze. ✦ A acoperi un desen cu un fixativ. — Fr. **fixer**.

FIXÁRE s. f. Acțiunea de *a fixa*.

FIXATÍV, *fixative*, s. n. Soluție incoloră de rășină în eter, alcool sau benzină, cu care se stropesc desenele executate cu cărbune, creion sau alte materiale sfărîmicioase, pentru a le feri de ștergere. ✦ Fixator. — Fr. **fixatif**.

FIXATÓR, *fixatori*, s. m. Substanță sau amestec de substanțe chimice cu care se face insensibil la lumină materialul fotografic expus și developat. — După fr. **fixateur**.

FIXÍSM s. n. Teorie biologică neștiințifică, care susține că speciile animale și vegetale sînt invariabile. — Fr. **fixisme**.

FIXÍST, -Ă, *fixiști, -ste*, adj. Care ține de fixism, privitor la fixism. — Fr. **fixiste**.

FIXITÁTE s. f. Starea, caracterul a tot ceea ce este fix; imobilitate, imuabilitate. — După fr. **fixité**.

FÍZIC, -Ă, *fizici, -e*, adj. 1. Care se referă la corpul ființelor vii, în special la activitatea mușchilor. ✦ (Substantivat, n.) Aspectul exterior al unei persoane. 2. Care se referă la materie, material; concret. ✧ *Geografie fizică* = ramură a geografiei avînd ca obiect studiul naturii suprafeței terestre și a mediului geografic. 3. Care se referă la metodele fizicii, la fenomenele cu care se ocupă fizica. — Fr. **physique** (< gr.).

FÍZICĂ s. f. Știință fundamentală din ciclul științelor naturii, care studiază proprietățile și structura materiei, formele mișcării ei și legile generale ale fenomenelor naturii anorganice. ✦ Manual care cuprinde elementele acestei științe. — Fr. **physique** (< gr.).

FIZICÉȘTE adv. Sub raportul fizic; în ce privește fizicul. — Din **fizic** + suf. *-ește*.

FIZICIÁN, -Ă, *fizicieni, -e*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu studiul fizicii, specialist în fizică. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **physicien**.

FIZIOCRÁT, *fiziocrați*, s. m. Adept al unei doctrine economice burgheze apărute în secolul al XVIII-lea în Franța, care susținea că numai munca depusă în agricultură este producătoare de valori noi. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **physiocrate** (< gr.).

FIZIOCRÁTIC, -Ă, *fiziocratici, -e*, adj. Care aparține concepției fiziocraților, în legătură cu concepția fiziocraților. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **physiocratique**.

FIZIOLÓG, *fiziologi*, s. m. Persoană care se ocupă cu fiziologia. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **physiologue** (< gr.).

FIZIOLÓGIC, -Ă, *fiziologici, -e*, adj. Care aparține fiziologiei, privitor la fiziologie. ✧ *Ser fiziologic* = lichid preparat steril din apă și sare, care imită compoziția serului sanguin și care se injectează în organism sub formă de perfuzii sau ca dizolvant al unor medicamente. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **physiologique**.

FIZIOLOGÍE s. f. Ramură a biologiei care studiază funcțiile organelor și fenomenele vieții la animale și la vegetale. ✦ Manual care cuprinde elementele acestei științe. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **physiologie** (< gr.).

FIZIOLOGÍST, -Ă, *fiziologiști, -ste*, s. m. și f. (Rar) Fiziolog. — Fr. **physiologiste**.

FIZIONOMÍE, *fizionomii*, s. f. 1. Totalitatea trăsăturilor feței cuiva și expresia particulară a ei; chip. ✧ Expr. *Joc de fizionomie* = mimică. 2. Fig. Caracter distinctiv, înfățișare particulară (a unei epoci, a unei colectivități umane etc.). [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **physionomie** (< gr.).

FIZIONOMÍST, -Ă, *fizionomiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se străduiește să cunoască caracterul oamenilor după trăsăturile feței lor. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **physionomiste**.

FIZIOTERAPÍE s. f. Tratament medical cu ajutorul agenților fizici naturali (lumină, apă etc.) [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **physiothérapie** (<gr.).

FÍL interj. (Adesea repetat) Cuvînt care redă zgomotul produs de filfiitul aripilor. — Onomatopee.

FÎLFÁI vb. IV. v. **filfii**.

FÎLFÎI, pers. 3 *fîlfîie*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre păsări) A da din aripi, producînd zgomotul caracteristic care însoțește zborul. 2. (Despre o pînză, un steag etc.) A se legăna în bătaia vîntului; a flutura. 3. (Despre o flacără) A pîlpîi. [Var.: **fălfîi, filfăi** vb. IV] — Din **fîl**.

FÎLFÎIRE, *fîlfîiri*, s. f. Acțiunea de *a fîlfîi* și rezultatul ei. ✦ Bătaie de aripi însoțită de zgomotul caracteristic zborului.

FÎLFÎIT s. n. Faptul de *a fîlfîi*; zgomot caracteristic produs de mișcarea aripilor în timpul zborului.

FÎLFÎITOR, -OARE, *fîlfîitori, -oare*, adj. (Rar) Care filfîie (2). — Din **fîlfîi** + suf. *-(i)tor*.

FÎLFÎITÚRĂ, *fîlfîituri*, s. f. (Rar) Filfîit. — Din **fîlfîi** + suf. *-(i)tură*.

FÎN s. n. Iarbă cosită și uscată, servind ca nutreț pentru vite. — Lat. **fenum**.

FÎNAR s. n. v. **fanar**.

FÎNAȚ, *fînațuri*, s. n. 1. Cîmp pe care se lasă să crească iarbă destinată să devină fîn. 2. (Rar) Fîn. [Pl. și: *fînațe*] — Lat. ***fenacium**.

FÎNEAȚĂ s. f. v. **fineață**.

FÎNĂRÍE, *fînării*, s. f. Fînaț (1); locul unde se fac clăile sau căpițele. ✦ Șură, magazie unde se păstrează fînul. — Din **fîn** + suf. *-ărie*.

FÎNEÁȚĂ, *fînețe*, s. f. Fînaț (1). Var.: **fînáță** s. f.] — Lat. ***fenicia** [prata].

FÎNIȘÓR s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *fîn*.

FÎNȚIOÁRĂ s. f. v. **fîntînioară**.

FÎNȚÎNÁR, *fîntînari*, s. m. Persoană care se ocupă cu săparea, repararea și întreținerea fîntînilor. — Din **fîntînă** + suf. *-ar*.

FÎNTÎNĂ, *fîntîni*, s. f. 1. Groapă cilindrică sau prismatică (cu pereții pietruiți), cu ghizduri împrejur, săpată în pămînt pînă la nivelul unui strat de apă și care servește la alimentarea cu apă; puț. ✧ Expr. *A căra apă la fîntînă* = a întreprinde acțiuni zadarnice, a depune o muncă inutilă. ✦ Construcție (de zid) care adăpostește o sursă de apă, servind la distribuirea apei sau ca element arhitectonic decorativ în parcuri, pe străzi etc. 2. (Reg.) Izvor. [Pl. și: (rar) *fîntîne*] — Lat. **fontana**.

FÎNTÎNEÁ, *fîntînele* s. f. (Rar) Fîntîniță. — Din **fîntînă** + suf. *-ea*.

FÎNTÎNIOÁRĂ, *fîntînioare*, s. f. (Rar) Fîntîniță. [Pr.: *-nioa-*. — Var.: **fîntîioáră** s. f.] — Din **fîntînă** + suf. *-(i)oară*.

FÎNTÎNIȚĂ, *fîntînițe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *fîntînă*.

FÎRNÎI, *fîrnii*, vb. IV. Intranz. A vorbi pe nas; a fonfăi. — Onomatopee.

FÎRNÎIT, -Ă, *fîrniiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care vorbește pe nas; fonf. — V. *fîrnîi*.

FÎRȘÍT s. n. v. **sfîrșit**.

FÎRTAI, *fîrtaie*, s. n. (Reg.) Sfert. [Var.: **fîrtál** s. n.] — Magh. **fertály** (< germ.).

FÎRTÁL s. n. v. **firtai**.

FÎRTÁȚ, *fîrtați*, s. m. Prieten nedespărțit al cuiva, legat prin jurămînt pînă la moarte; frate de cruce. ✦ Tovarăș, ortac. ✧ (Termen cu care se adresează cineva unui prieten sau cuiva căruia ține să-i arate prietenie) *Ale cui sînt carezile astea, fîrtaților?* (ISPIRESCU). [Var.: **fărtáț** s. m.] — Din **frate** + suf. *-at*.

FÎRTĂȚÍE s. f. (Rar) Legătură între doi fîrtați; prietenie, tovărășie. [Var.: **fărtățíe** s. f.] — Din **fîrtat** + suf. *-ie*.

FÎS interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de un gaz care se scurge cu presiune printr-un orificiu strîmt. — Onomatopee.

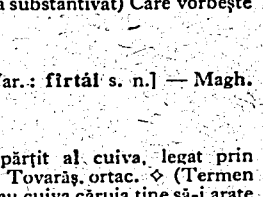

Fîsă

FÎSÁ vb. IV. v. **fîsîi**.

FÎSÎI, *fîsîi*, vb. IV. Intranz. 1. A produce un zgomot șuierător și surd. 2. (Despre ființe) A sufla (pe nas) cu putere, a scoate (pe nas) sunete șuierătoare. [Var.: **fîsăi** vb. IV] — Din **fîs**.

FÎSÎIÁLĂ, *fîsîieli*, s. f. Zgomot șuierător produs de ieșirea unui gaz printr-un orificiu strîmt. — Din **fîsîi** + suf. *-eală*.

FÎSÎIRE, *fîsîiri*, s. f. Acțiunea de *a fîsîi*.

FÎSÎIT s. n. Fîsîială. — V. *fîsîi*.

FÎSÎITÚRĂ, *fîsîituri*, s. f. Fîsîială. — Din **fîsîi** + suf. *-(i)tură*.

FÎSTÍC s. m. v. **fistic**.

FÎSTÎCEÁLĂ s. f. (Fam.) Zăpăceală. — Din **fîstici** + suf. *-eală*.

FÎSTÎCÍ, *fîstîcesc*, vb. IV. Refl. (Fam.) A-și pierde cumpătul în fața unei întîmplări neașteptate; a se intimida, a se zăpăci. — Din **fîstic**.

FÎSTÎCÍRE s. f. Acțiunea de *a se fîstîci*.

FÎȘ interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de mișcarea frunzelor, a hîrtiei etc. — Onomatopee.

FÎȘĂIÁLĂ s. f. v. **fîșiálă**.

FÎȘCÍI, *fîșcii*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A șuiera (printre dinți sau cu ajutorul degetelor); a fluiera. — Din **fîș**.

FÎȘCÍIT s. n. (Reg.) Faptul de *a fîșcii*; șuierătură (printre dinți sau cu ajutorul degetelor).

FÎȘCÍITOÁRE, *fîșciitori*, s. f. (Reg.) Mic instrument cu care se șuieră. — Din **fîșcîi** + suf. *-(i)toare*.

FÎȘCÍITÚRĂ, *fîșciituri*, s. f. (Reg.) Fîșcîit. — Din **fîșcîi** + suf. *-(i)tură*.

FÎȘÍE, *fîșii*, s. f. 1. Bucată lungă și subțire (de pînză, de piele etc.), tăiată sau ruptă dintr-o bucată mai mare. 2. (Cu determinări introduse prin prep. «de», arătînd natura terenului) Suprafață lungă și îngustă de teren. [Var.: **fășie** s. f.] — Din **fașă** + sùf. *-ie*.

FÎȘÍI vb. IV. v. **fîșîi**.

FÎȘÍÍT s. n. v. **fîșîit**.

FÎȘIITÚRĂ s. f. v. **fîșîitură**.

FÎȘIOÁRĂ, *fîșioare*, s. f. Diminutiv al lui *fîșie*.

FÎȘÎÍ, pers. 3 *fîșîie*, vb. IV. Intranz. A produce zgomotul caracteristic provocat de frunzele mișcate de vînt, de hîrtia răsfoită, de mișcarea unei țesături de mătase etc. [Var.: **fîșîi** vb. IV] — Din **fîș**.

FÎȘÎIÁLĂ, *fîșîieli*, s. f. Fîșîire. [Var.: **fîșăiálă** s. f.] — Din **fîșîi** + suf. *-eală*.

FÎȘÎÍRE, *fîșîiri*, s. f. Acțiunea de *a fîșîi*.

FÎȘÎÍT s. n. Zgomot produs de frunzele mișcate de vînt, de iarba tăiată de coasă, de hîrtia răsfoită, de mișcarea unei țesături de mătase etc. [Var.: **fîșîit** s. n.] — V. *fîșîi*.

FÎȘÎITÓR, -OÁRE, *fîșîitori, -oare*, adj. (Rar) Care fîșîie. — Din **fîșîi** + suf. *-(i)tor*.

FÎȘÎITÚRĂ, *fîșîituri*, s. f. Fîșîit. [Var.: **fîșîitúră** s. f.] — Din **fîșîi** + suf. *-(i)tură*.

FÎȘNEÁȚĂ, *fîșnețe*, adj. f. (Fam., despre o fată, o femeie; adesea substantivat) Iute, sprintenă, neastîmpărată, vioaie. — Din **fîșni** (puțin folosit) + suf. *-eață*.

FÎȘTICÁ, *fîștic*, vb. I. Refl. (Reg.) A se furișa. — Onomatopee.

FÎȚĂ, *fîțe*, s. f. (Reg.) Orice pește mic (care înoată repede). — Postverbal al lui **fîțîi**.

FÎȚIȘOÁRĂ, *fîțișoare*, s. f. Diminutiv al lui *fîță*.

FÎȚÎÍ, *fîțîi*, vb. IV. 1. Tranz. (Despre animale) A mișca repede coada. ◇ Intranz. *Tot jucînd și fîțîind din coadă zicea...* (ISPIRESCU). 2. Refl. A se mișca încoace și încolo, fără astîmpăr. ✦ (Rar) A face nazuri, fasoane. — Onomatopee.

FÎȚÎIÁLĂ, *fîțîieli*, s. f. Faptul de *a (se) fîțîi*; umblet fără rost, agitat, dintr-un loc într-altul.

FÎȚÎÍT s. n. Fîțîială. — V. *fîțîi*.

FLĂCĂRĂ, *flăcări*, s. f. 1. Masă liberă de gaze, care iese dintr-un corp solid sau dintr-un lichid aprins și care arde cu dezvoltare de căldură și de lumină; parte luminoasă, mobilă, care se înalță ca o limbă de foc dintr-un corp aprins; pară. ◇ Expr. *A fi în flăcări* = a arde puternic, a fi cuprins de flăcări. 2. Fig. Înflăcărare, pasiune; căldură; strălucire. [Pl. și: *flacări, flacăre*] — Lat. **flaccula* (= *facula*).

FLACÓN, *flacoane*, s. n. Sticluță de medicamente, de parfumuri etc., închisă ermetic. — Fr. **flacon**.

FLACONÁȘ, *flaconașe*, s. n. Diminutiv al lui *flacon*.

FLAGÉL, *flageluri*, s. n. Calamitate, în special boală, epidemie. [Pl. și: *flagele*] — Lat. lit. **flagellum**.

FLAGELÁ, *flagelez*, vb. I. Tranz. A bate tare cu biciul, cu vergile etc.; a biciui. ✦ Fig. A biciui cu vorba sau cu scrisul. — Fr. **flageller** (lat. lit. **flagellare**).

FLAGELÁRE, *flagelări*, s. f. Acțiunea de *a flagela*.

FLAGRÁNT, -Ă, *flagranți, -te*, adj. Care sare în ochi; izbitor, evident. ◇ *Flagrant delict* = delict descoperit chiar în momentul săvîrșirii lui sau înainte ca efectele lui să se fi consumat. — Fr. **flagrant** (lat. lit. **flagrans, -ntis**).

FLÁIER, *flaiere*, s. n. Mașină special construită pentru a toarce fire groase. — Germ. **Flyer** (< engl.).

FLAIMÓC, *flaimoci*, s. m. (Pop.) Prostănac, neghiob, nătărău.

FLAJEOLÉT, *flajeolete*, s. n. 1. Instrument muzical de lemn sau de metal, asemănător cu flautul și folosit în orchestre și în fanfare. 2. Sunet armonios produs la vioară sau la violă, printr-o apăsare ușoară a coardei. [Pr.: *-je-o-*] — Fr. **flageolet**.

FLAMÁND, -Ă, *flamanzi, -de*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Flandrei sau populației ei, privitor la Flandra sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Flandrei. — Fr. **flamand**.

FLAMBÁ, *flambez*, vb. I. Tranz. 1. A trece un instrument medical prin flacără în scopul sterilizării. 2. A încovoia un corp solid după ce a fost supus la compresiune și și-a pierdut stabilitatea formei inițiale. — Fr. **flamber**.

FLAMBÁJ, *flambaje*, s. n. Acțiunea de *a flamba*. — Fr. **flambage**.

FLAMÍNGO, *flamingi*, s. m. Pasăre mare migratoare de apă, cu gîtul și cu picioarele lungi și cu pene roșii la aripi și pe spate (*Phoenicopterus ruber antiquorum*). — Germ. **Flamingo**.

FLÁMURĂ, *flamuri*, s. f. (Poetic) Steag, drapel. — Ngr. **flammuron** (< lat.).

FLANÁ, *flanez*, vb. I. Intranz. (Franțuzism) A hoinări. — Fr. **flâner**.

FLANC, *flancuri*, s. n. 1. Extremitatea laterală a unei formații sau a unui dispozitiv de luptă. ◇ Loc. adj. (Mil.) *De flanc* = dintr-o parte. ◇ Loc. adv. *În flanc (cîte unul)* = unul în spatele altuia. 2. Foaie de carton, de celuloid, de plumb sau de ceară, folosită în poligrafie pentru prepararea, prin presare, a matrițelor de stereotipie și de galvanoplastie. — Fr. **flanc**.

Flamingo

FLANCÁ, *flanchez*, vb. I. Tranz. A apăra, a sprijini, a proteja flancul unei unități militare. — Fr. **flanquer**.

FLANCÁRE, *flancări*, s. f. Acțiunea de *a flanca*.

FLANEÁ s. f. v. **flanelă**.

FLANÉL s. n. v. **flanelă**.

FLANÉLĂ, *flanele*, s. f. 1. Țesătură ușoară de lînă sau de bumbac, moale și pufoasă. 2. Îmbrăcăminte de lînă (mai rar de bumbac) tricotată, în formă de pieptar sau de cămașă scurtă. V. *pulover*. [Var.: (pop.) **flaneá** s. f., **flanél** s. n.] — Fr. **flanelle**.

FLANELÚȚĂ, *flaneluțe*, s. f. Diminutiv al lui *flanelă*.

FLÁNȘĂ, *flanșe*, s. f. Piesă plată care servește la îmbinarea în prelungire sau de ramificație a diferite piese, conducte etc. — Germ. **Flansche**.

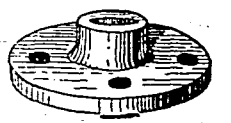

Flanșă

FLASC, -Ă, *flasci, -e*, adj. Moale, fleșcăit. ✦ Fig. Fără vigoare, fără energie ✦ (Tehn.; despre corpuri solide) Fără rezistență la turtire, la răsucire sau la încovoiere. — Fr. **flasque**.

FLAȘNETÁR, *flașnetari*, s. m. Muzicant ambulant care cîntă din flașnetă. — Din **flașnetă** + suf. *-ar*.

FLAȘNÉTĂ, *flașnete*, s. f. Mică orgă mecanică portativă, acționată prin învîrtirea unei manivele. — Germ. **Flaschnett**.

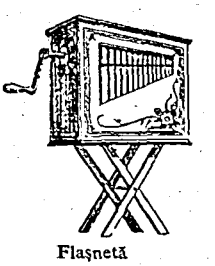

Flașnetă

FLATÁ, *flatez*, vb. I. Tranz. A măguli. — Fr. **flatter**.

FLATÁT, -Ă, *flatați, -te*, adj. Măgulit. — V. *flata*.

FLÁUT, *flaute*, s. n. Instrument muzical de suflat, cu registru superior, alcătuit dintr-un cilindru îngust de lemn sau de metal, cu găuri și cu clape. [Pr.: *fla-ut*] — It. **flauto**.

FLAUTÍST, -Ă, *flautiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă din flaut. [Pr.: *fla-u-*] — It. **flautista**.

FLĂCĂÍ, *flăcăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A trăi ca flăcău (neînsurat); a-și petrece tinerețea ca flăcău. — Din **flăcău**.

Flaut

FLĂCĂIÁNDRU, *flăcăiandri*, s. m. Flăcău mai tînăr. [Pr.: *-că-ian-*] — Din **flăcăi** (pl. lui *flăcău*) + suf. *-andru*.

FLĂCĂIÁȘ, *flăcăiași*, s. m. Diminutiv al lui *flăcău*. [Pr.: *-că-iaș*]

FLĂCĂÍE s. f. Timpul petrecut de cineva ca flăcău. — Din **flăcău** + suf. *-ie*.

FLĂCĂIÉȘTE adv. Ca flăcăii, ca al flăcăilor. — Din **flăcău** + suf. *-ește*.

FLĂCĂÍME s. f. Mulțime de flăcăi. — Din **flăcău** + suf. *-ime*.

FLĂCĂRÁIE, *flăcăraie*, s. f. 1. Flacără mare; vîlvătaie, pălălaie. 2. Flăcări produse de arderea hidrogenului degajat din corpuri în descompunere și care apar uneori pe pămînt, mai ales deasupra locurilor mocirloase. — Din **flacără** + suf. *-aie*.

FLĂCĂRÍE s. f. (Rar) Flăcăraie. — Din **flacără** + suf. *-ie*.

FLĂCĂRÚIE, *flăcărui*, s. f. Flacără mică. — Din **flacără** + suf. *-uie*.

FLĂCĂU, *flăcăi*, s. m. Tînăr neînsurat; fecior, june. ◇ *Flăcău tomnatic* (sau *stătut*) = bărbat care a trecut de prima tinerețe și nu s-a însurat. — Comp. v. sl. **chlakŭ** «holtei».

FLĂCĂUÁN, *flăcăuani*, s. m. (Reg.) Flăcăiandru. — Din **flăcău** + suf. *-an*.

FLĂCĂUÁNDRU, *flăcăuandri*, s. m. Flăcăiandru. — Din **flăcău** + suf. *-andru*.

FLĂCĂUÁȘ, *flăcăuași*, s. m. Flăcăiaș. — Din **flăcău** + suf. *-aș*.

FLĂCĂÚȘ, *flăcăuși*, s. m. (Rar) Flăcăiaș.— Din **flăcău** + suf. *-uș*.

FLĂMÎND, -Ă, *flămînzi, -de*, adj. (Adesea substantivat) Care simte senzația de foame. căruia îi este foame. — Lat. **flamando.**

FLĂMÎNZARE, *flămînzări*, s. f. (Reg.) Parte a corpului animalelor situată între pulpa piciorului dinapoi și coaste, formînd o adîncitură; deșert. — Din **flămînzi** (pl. lui *flămînd*) + suf. *-are*.

FLĂMÎNZÍ, *flămînzesc*, vb. IV. Intranz. A fi flămînd, a sta multă vreme nemîncat, a suferi de foame. ✦ Tranz. A ține pe cineva nemîncat. — Din **flămînd**.

FLĂMÎNZÍCĂ s. f. Plantă erbacee cu tulpina păroasă și cu florile galbene *(Draba nemorosa)*. — Din **flămînd** + suf. *-ică*.

FLĂMÎNZÍRE s. f. Acțiunea de *a flămînzi*.

FLĂMÎNZÍT, -Ă, *flămînziți, -te*. adj. Care nu a mîncat de multă vreme; înfometat, hămesit. — V. *flămînzi*.

FLEAC[1] s. n. v. **flec.**

FLEAC[2], *fleacuri*, s. n. 1. Lucru de mică importanță, de nimic; bagatelă. ✦ Om de nimic; secătură. 2. (La pl.) Vorbe de clacă; nimicuri, palavre. — Germ. **Fleck.**

FLEÁNCĂ s. f. (Fam., depr.) Gură. ✧ Expr. *Ține-ți* (sau *Închide-ți, tacă-ți*) *fleanca!* = taci! nu mai vorbi fără socoteală! [Var.: **fleoáncă,** fleoárcă s. f.]

FLEÁNDRĂ s. f. v. **fleandură.**

FLEÁNDURĂ, *flenduri*, s. f. Obiect de îmbrăcăminte rupt, stricat; zdreanță, buleandră. [Var.: **fleándră** s. f.] — Sas **flander.**

FLEAȘC interj. Cuvînt care redă sunetul produs cînd lovim un corp moale (și elastic). [Var.: **fleoșc** interj.] — Onomatopee.

FLEĂȘCĂ s. f. 1. Materie moale și apătoasă, fără consistență. ✦ Fig. Om moale, moliu. 2. (Pop.) Palmă, lovitură dată cu palma. — Din **fleașc.**

FLEBÍTĂ, *flebite*, s. f. Inflamație a vinelor. — Fr. **phlébite** (< gr.).

FLEC, *flecuri*, s. n. Petic aplicat pe tocul încălțămintei. [Var.: **fleac** s. n.] — Germ. **Fleck.**

FLECÁR, -Ă, *flecari, -e*, s. m. și f. Persoană căreia îi place să vorbească multe, să spună fleacuri; limbut, guraliv, palavragiu. — Din **fleac** + suf. *-ar*.

FLECĂREÁLĂ, *flecăreli*, s. f. Vorbărie fără rost, vorbă de clacă; flecărie. — Din **flecări** + suf. *-eală*.

FLECĂRÍ, *flecăresc*, vb. IV. Intranz. A spune fleacuri; a trăncăni. ✧ Tranz. *Decît să flecăriți la glume... mai bine spuneți-vă fiecare basmul său* (ISPIRESCU). — Din **flecar.**

FLECĂRÍE, *flecării*, s. f. Flecăreală. — Din **flecări** + suf. *-ie*.

FLECUÍ[1], *flecuiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se muia, a se fleșcăi, a se sfărîma; a se moleși.

FLECUÍ[2], *flecuiesc*, vb. IV. Tranz. A pune flecuri la încălțăminte. — Din **flec.**

FLECUÍT, -Ă, *flecuiți, -te*, adj. Muiat, fleșcăit; moleșit. — V. *flecui*[1].

FLECUȘTÉȚ, *flecuștețe*, s. n. Diminutiv al lui *fleac*.

FLEGMÁTIC, -Ă, *flegmatici, -e*, adj. Cu caracter nepăsător, cu sînge rece; imperturbabil, calm, liniștit. — Fr. **flegmatique** (< gr.).

FLÉGMĂ[1], *flegme*, s. f. Mucozitate expectorată. — Fr. **flegme** (< gr.).

FLÉGMĂ[2], *flegme*, s. f. Fire a omului nepăsător, cu sînge rece; nepăsare, indiferență. — Fr. **flegme** (< gr.).

FLEGMÓN, *flegmoane*, s. n. Inflamație purulentă a țesutului celular subcutanat. — Fr. **phlegmon** (< gr.).

FLÉICĂ, *fleici*, s. f. Bucată de carne de pe pîntecele bovinelor, care se consumă de obicei friptă la grătar. — Germ. **Flecken.**

FLENCĂNÍ, *flencănesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A vorbi multe și fără rost; a trăncăni. — Din **fleancă.**

FLÉNDERIȚĂ, *flenderițe*, s. f. (Reg.) Îmbrăcăminte subțire, ușoară. — Din **fleandură** + suf. *-iță*.

FLENDURÓS, -OÁSĂ, *flenduroși, -oase*, adj. Îmbrăcat în haine rupte; zdrențăros. — Din **fleandură** + suf. *-os*.

FLEOÁNCĂ s. f. v. **fleancă.**

FLEOÁRCĂ s. f. v. **fleancă.**

FLEOȘ, FLEOĂȘĂ, *fleoși, fleoașe*, adj. (Rar) Moleșit, fleșcăit. — Onomatopee.

FLEOȘC interj. v. **fleașc.**

FLER s. n. (Franțuzism) Perspicacitate; simț de orientare rapidă într-o împrejurare sau o situație dificilă. — Fr. **flair.**

FLEȘCÁI, *fleșcăiesc*, vb. IV. 1. Intranz. A produce un zgomot caracteristic umblînd prin noroi, prin apă etc. 2. Refl. A se muia; *fig.* (despre oameni) a se moleși. — Din **fleașc.**

FLEȘCÁIÁLĂ, *fleșcăieli*, s. f. Fleașcă. — Din **fleșcăi** + suf. *-eală*.

FLEȘCĂÍT[1] s. n. Acțiunea de *a (se) fleșcăi* și rezultatul ei.

FLEȘCĂÍT[2], *-Ă, fleșcăiți, -te*, adj. Moale, fără consistență; *fig.* moleșit. — V. *fleșcăi*.

FLEȘCĂRÁIE s. f. Noroi mult și subțire. — Din **fleașcă** + suf. *-ăraie*.

FLEXÍBIL, -Ă, *flexibili, -e*, adj. 1. Care se poate îndoi ușor, fără să se rupă; elastic, mlădios. 2. (Despre părți de vorbire) Care își schimbă forma pentru a exprima diferite raporturi gramaticale. — Fr. **flexibile** (lat. lit. **flexibilis**).

FLEXIBILITÁTE s. f. Calitate, însușire a ceea ce este flexibil. — Fr. **flexibilité** (lat. lit. **flexibilitas, -atis**).

FLEXIONÁR, -Ă, *flexionari, -e*, adj. (Gram.) Care are flexiune. [Pr.: *-xi-o-*] — După fr. **flexionnel.**

FLEXIÚNE, *flexiuni*, s. f. 1. Încovoiere, îndoire; mlădiere. 2. Totalitatea schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvînt pentru a exprima diferite raporturi gramaticale. [Pr.: *-xi-u-*] — Fr. **flexion** (lat. lit. **flexio, -onis**).

FLIGÓRN, *fligornuri*, s. n. Instrument muzical de suflat, făcut din alamă și prevăzut cu clape. — Germ. **Flügelhorn.**

FLÍNTĂ, *flinte*, s. f. Pușcă cu fitil, cu țeavă lungă, cu cocoș și cu cremene, folosită în trecut. — Magh. **flinta** (< germ.).

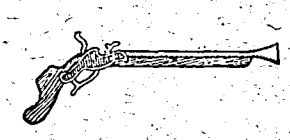

Flintă

FLINTULÍȚĂ, *flintulițe*, s. f. Diminutiv al lui *flintă*.

FLIRT, *flirturi*, s. n. Conversație ușuratică între un bărbat și o femeie. ✦ Legătură de dragoste ușoară, nestatornică. ✦ Persoana cu care întreții o astfel de legătură. — Fr. **flirt.**

FLIRTÁ, *flirtez*, vb. I. Intranz. A susține o conversație ușuratică cu o persoană de sex opus. ✦ A întreține cu cineva legături de dragoste ușoară și nestatornică. — Fr. **flirter.**

FLIȘ s. n. (Geol.) Ansamblu de terenuri, constituite din conglomerate, gresii, argilă și marnă, sedimentate într-o mare în timpul cînd fundul acesteia se găsea într-o continuă ridicare spre a deveni un lanț muntos. — Fr. **flysch.**

FLIT, *fliturі*, s. n. (Reg.) Bot. rît.

FLOÁRE, *flori*, s. f. I. 1. Parte a plantei care cuprinde organele de reproducere sexuată și care are de obicei o corolă frumos și variat colorată. ✧ (La sg. cu înțeles colectiv) *Salcîmii plini de floare* (TOPÎRCEANU). ✧ Loc. adj. *În floare* = înflorit, în perioada înfloririi; *fig.* în toată strălucirea, în plină putere, frumos, zdravăn. *În floarea vîrstei* = tînăr. ✧ Expr. *Floare la ureche* = lucru de puțină însemnătate, care nu produce îngrijorare. *De florile mărului* sau *de flori de cuc* = în zadar, degeaba. *A strînge degetele floare* = a strînge degetele cap la cap. 2. Orice plantă (erbacee) care face flori (I 1) colorate. 3. Compuse: *floarea-soarelui* = plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu floarea mare, galbenă, îndreptată spre soare; se cultivă pentru semințele ei oleaginoase *(Helianthus annuus)*; sora-soarelui; (reg.) *floarea-brumei* = brîndușă; (reg.) *floare-domnească* = garoafă, garofiță-de-munte; *floare-de-colț* sau *floarea-reginei*, *floarea-doamnei* = mică plantă erbacee, cu frunzele albicioase, pufoase și ascuțite, dispuse în jurul inflorescenței; crește pe crestele stîncoase ale munților *(Gnaphalium leontopodium)*; albumeală; *floare-de-leac* = plantă cu flori galbene-aurii, cultivată ca plantă decorativă *(Ranunculus repens)*; *floarea-pastelui* = mică plantă erbacee a cărei tulpină face o singură floare, de culoare albă sau roz *(Anemone nemorosa)*; *flori-de-paie* = plantă originară din Australia, cu flori frumoase de diferite culori, care par uscate ca paiele *(Helichrysum bracteatum)*. II. 1. Desen, broderie, cusătură etc. în formă de floare (I 1). 2. Strat de mucegai, care se formează la suprafața vinului, a laptelui acru etc. 3. (Chim., în expr.) *Floare de pucioasă* = pulbere de pucioasă, produsă prin sublimarea sulfului. 4. Extremitatea caracterelor tipografice care poartă semnul grafic ce urmează a fi imprimat. ✦ Extremitatea lățită a cuiului (care se lovește cu ciocanul). ✦ (În expr.) *Floarea cheii* = partea cheii care intră în broască sau în lacăt. III. Fig. Partea cea mai aleasă, cea mai de seamă; frunte, elită. *Floarea Moldovei* (DELAVRANCEA). ✧ (Cu sens de superlativ prin repetarea cuvîntului ca atribut) *Eram floarea florilor, Drăguța feciorilor* (JARNÍK-BÎRSEANU). IV. (Înv. și arh.) Culoare. *Vîntul îi sălta-n cosiță Și-i făcea floare-n obraz* (COȘBUC). V. (În expr.) *Copil din flori* = copil nelegitim. — Lat. **flos, -ris.**

Floarea-soarelui

Floare-de-colț

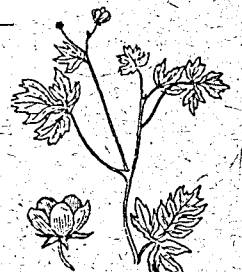

Floare-de-leac

FLOC, *floace*, s. n., și *floci*, s. m. Smoc mic de păr, de lînă sau de mătase. — Lat. **floccus.**

FLOCĂÍ, *flocăiesc*, vb. IV. Tranz. A smulge părul de pe animale vii; a jumuli penele, fulgii păsărilor vii; *fig.* a bate zdravăn, a părui. — Din **floc.**

FLOCÓS, -OÁSĂ, *floco|și, -oase*, adj. (Despre animale sau obiecte de îmbrăcăminte făcute din blană) Cu păr des, lung și moale, cu smocuri de păr dese și moi; mițos. — Din floc + suf. *-os*.

Flocoșel

FLOCOȘÉL, *floco|șei*, s. m. Ciupercă comestibilă cu pălăria cărnoasă de culoare ruginie, gălbuie sau alburie *(Hydnum repandum)*. — Din flocos + suf. *-el*.

FLOCOȘÉLE s. f. pl. Plantă mică cu flori alb-gălbui *(Filago arvensis)*. — Din flocos + suf. *-ele*.

FLOCOȘÍCĂ s. f. Plantă erbacee cu flori alburii sau roșietice *(Holcus lanatus)*. — Din flocos + suf. *-ică*.

FLOCUȘÓR, *floc|ușori*, s. m. Diminutiv al lui *floc*.

FLORÁL, -Ă, *florali, -e*, adj. Care ține de floare, privitor la floare. ✦ Care înfățișează o floare, în formă de floare. — Fr. **floral** (lat. lit. floralis).

Florar

FLORÁR[1], *florare*, s. n. Instrument confecționat din lemn, tablă sau celuloid, care prezintă curbe variate și care este folosit de desenatori pentru trasarea curbelor plane. — Din floare + suf. *-ar*.

FLORÁR[2], (1) *florari*, s. m. 1. Persoană care cultivă sau vinde flori. 2. Numele popular al lunii mai. [Var.: (2) **florér** s. m.] — Din floare + suf. *-ar*.

FLÓRĂ s. f. Totalitatea plantelor care trăiesc într-o anumită regiune a globului, într-o anumită perioadă geologică sau într-un anumit mediu. — Fr. **flore**.

FLORĂREÁSĂ, *florărese*, s. f. Cultivatoare sau vânzătoare de flori. — Din florar + suf. *-easă*.

FLORĂRÍE, *florării*, s. f. 1. Prăvălie în care se vând flori. 2. Grădină sau seră unde se cultivă flori. — Din florar + suf. *-ie*.

FLOREÁN[1], *floreni*, s. m. (Ornit.) Florinte. [Pr.: *-rean*] — Din floare + suf. *-ean*.

FLOREÁN[2], **-Ă,** *floreni, -e*, adj. (Rar; despre vite) Bălțat, cu pete. [Pr.: *-rean*] — Din floare + suf. *-ean*.

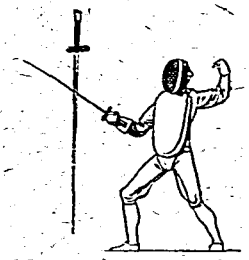

Floretă

FLORENTÍNĂ, *florentine*, adj. f. (În expr.) *Pălărie florentină* (și substantivat) = pălărie (din împletitură de pai) cu boruri largi și împodobită cu flori. — După fr. florentine.

FLORÉR s. m. v. **florar**[2].

FLORÉTĂ, *florete*, s. f. Armă albă, cu lama lungă și flexibilă, în patru muchii, folosită la exercițiile de scrimă. — După fr. fleuret.

FLORICEÁ, -ICĂ, *floricele*, s. f. 1. Diminutiv al lui *floare* (I 1). 2. (La pl.; și în forma *floricele-boabe* sau *floricele-de-porumb*) Boabe de porumb prăjite, care seamănă cu niște flori mici albe; cocoșei.

FLORÍI s. f. pl. Sărbătoare creștină care cade în duminica dinaintea paștelui. — Lat. **florilia** *(= Floralia)*.

FLORÍN, *florini*, s. m. Fiorin. — Germ. **Florin**.

Florinte

FLORÍNTE, *florinți*, s. m. Pasăre mică cu ciocul gros și roșiatic, cu penele măslinii și cu bărbia și gușa gălbui *(Chloris chloris chloris)*; florean.

FLORÍST, -Ă, *floriști, -ste*, s. m. și f. (Rar) Persoană care confecționează și vinde flori artificiale sau care vinde flori naturale. — După fr. fleuriste.

FLORIȘOÁRĂ, *florișoare*, s. f. (Rar) Floricică (1). — Din floare + suf. *-iș-oară*.

FLORÍU, -ÍE, *florii*, adj. (Rar) Plin de flori; înflorit. — Din floare + suf. *-iu*.

FLOTÁBIL, -Ă, *flotabili, -e*, adj. (Despre corpuri) Care poate pluti la suprafața unui lichid. — După fr. flottable.

FLOTABILITÁTE s. f. Însușire a unui corp de a pluti la suprafața unui lichid. — După fr. flottabilité.

FLOTÁNT, -Ă, *flotanți, -te*, adj. 1. Care plutește; plutitor. 2. (Despre persoane) Care este în trecere printr-o localitate, fără să locuiască permanent acolo; nestabil. — Fr. **flottant**.

FLOTÁȚIE, *flotații*, s. f. Procedeu de separare a mineralelor utile din minereuri sau a cărbunilor de steril prin măcinarea și amestecarea minereurilor cu apă și cu alte substanțe, care fac ca mineralele să plutească la suprafață. — Fr. **flottation**.

FLÓTĂ, *flote*, s. f. 1. Totalitatea navelor unui stat. ✦ Grup mare, unitate puternică de nave aflată într-o anumită regiune și având conducere unică. 2. (Determinat prin «aeriană») Totalitatea aeronavelor unui stat. — Fr. **flotte**.

FLOTÍLĂ, *flotile*, s. f. 1. Unitate de nave militare care acționează pe fluvii și pe lacuri, uneori și pe mări în vecinătatea litoralului. 2. (Ieșit din uz, determinat prin «de aviație») Unitate în aviația militară corespunzând regimentului din armata de uscat. — Fr. **flottille**.

FLOTÓR, *flotoare*, s. n. 1. Plutitor[1]. 2. Dispozitiv care asigură forța de plutire necesară unui hidroavion în repaus la suprafața apei. — După fr. **flotteur**.

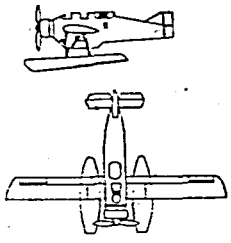

Flotor (2)

FLUCTUÁ, pers. 3 *fluctuează*, vb. I. Intranz. A fi schimbător, a oscila, a varia. [Pr.: *-tu-a*] — Lat. lit. **fluctuare**.

FLUCTUÁNT, -Ă, *fluctuanți, -te*, adj. Schimbător, nestatornic. [Pr.: *-tu-ant*] — Fr. **fluctuant** (lat. lit. fluctuans, -ntis).

FLUCTUÁȚIE, *fluctuații*, s. f. Oscilație, variație față de o anumită stare. ✦ Schimbare neîntreruptă, mutare dintr-un loc în altul. [Pr.: *-tu-a-*] — Fr. **fluctuation** (lat. lit. fluctuatio, -onis).

FLÚDĂ, *flude*, s. f. (Înv.) Țesătură fină și transparentă, întrebuințată ca văl. — Ngr. **fluda**.

FLUÉNT, -Ă, *fluenți, -te*, adj. (Franțuzism; despre vorbire, frază, etc.) Curgător (2). — Fr. **fluent** (lat. lit. fluens, -ntis).

FLUÉNȚĂ s. f. (Franțuzism) Însușirea de a fi fluent. — Fr. **fluence** (lat. lit. fluentia).

FLUÍD[1], *fluide*, s. n. 1. Corp lichid sau gazos. 2. Fig. Suflu, impuls, curent; emanație. — Fr. **fluide** (lat. lit. fluidus).

FLUÍD[2], **-Ă,** *fluizi, -de*, adj. (Despre corpuri) Cu coeziune slabă între molecule; curgător. — Fr. **fluide** (lat. lit. fluidus).

FLUIDIFICÁ, *fluidific*, vb. I. Tranz. A mări fluiditatea unei substanțe. [Pr.: *flu-i-*] — După fr. **fluidifier**.

FLUIDIFICÁRE s. f. Faptul de *a fluidifica*. [Pr.: *flu-i-*]

FLUIDITÁTE s. f. 1. Stare, însușire a ceea ce este fluid. 2. Fig. Schimbare, curgere; posibilitate de a se mlădia; mlădiere. [Pr.: *flu-i-*] — După fr. **fluidité**.

Fluier (1)

FLUIÉR, *fluiere*, s. n. 1. Instrument muzical popular de suflat, alcătuit dintr-un tub subțire de lemn prevăzut cu găuri. 2. Instrument mic, mai ales de metal, cu care se fluieră. 3. (Tehn.) Dispozitiv cu ajutorul căruia se pot emite diferite sunete, făcând să treacă prin el un curent de gaze sau de aburi; se întrebuințează mai ales pentru semnalizare. 4. Șuierătură, fluierătură. 5. Cel mai mare dintre cele două oase de la piciorul omului sau al animalelor, care unește genunchiul cu glezna. — Comp. alb. floere.

FLUIERÁ, *fluier*, vb. I. Intranz. I. 1. A produce un sunet asemănător cu al fluierului sau o combinație (melodică) de sunete, suflând printre buze sau printre degetele băgate în gură. ✧ Expr. *A fluiera a pagubă* = a fluiera în semn de părere de rău pentru o pagubă suferită, o neizbândă etc. ✦ (Despre unele păsări) A produce sunete asemănătoare cu ale fluierului. ✦ Tranz. (La spectacole, manifestări sportive etc.) A-și manifesta dezaprobarea prin fluierături. 2. A cânta din fluier. 3. A produce sunete ascuțite întrebuințând un instrument special, mai ales pentru semnalizare. II. (Despre vânt) A sufla cu tărie; a șuiera. — Din fluier.

Fluierar

FLUIERÁR, *fluierari*, s. m. 1. Cântăreț din fluier. 2. (Reg.) Meșter care face fluiere. 3. Nume dat mai multor păsări care scot sunete ca ale fluierului și dintre care cea mai cunoscută are capul și spatele negre cu pete galbene-aurii *(Charadrius pluvialis)*. — Din fluier + suf. *-ar*.

FLUIERÁȘ[1], *fluierași*, s. m. Diminutiv al lui *fluier*.

FLUIERÁȘ[2], *fluierași*, s. m. Fluierar (1). — Din fluier + suf. *-aș*.

FLUIERÁT s. n. Acțiunea de *a fluiera* și rezultatul ei.

FLUIERĂTOÁRE, *fluierători*, s. f. 1. Fluier (2). 2. Plantă erbacee cu fructele niște boabe roșii *(Tamus communis)*. — Din fluiera + suf. *-(ă)toare*.

Fluierătoare

FLUIERĂTÓR, -OÁRE, *fluierători, -oare*, adj. Care fluieră. — Din fluiera + suf. *-(ă)tor*.

FLUIERĂTÚRĂ, *fluierături*, s. f. 1. Sunet pe care îl scoate cineva cântând din fluier sau fluierând din gură. 2. Șuierătură, șuierat. ✦ Suflare puternică a vântului. — Din fluiera + suf. *-(ă)tură*.

FLUIERĂ-VÍNT s. m. Om care își pierde vremea zadarnic, care umblă haimana, fără nici o treabă serioasă. — Din fluiera + vânt.

FLUIERÍȚĂ, *fluierițe*, s. f. Fluieraș[1]. — Din fluier + suf. *-iță*.

FLUÓR s. n. Metaloid gazos foarte activ, de culoare galbenă-verzuie, care face parte din grupa halogenilor. — Fr. **fluor**

FLUORESCÉNT, -Ă, *fluorescenți, -te,* adj. Care prezintă fluorescență. ◇ *Tub fluorescent* = izvor de lumină constînd dintr-un tub de sticlă cu vapori de mercur care, sub influența unei descărcări electrice, produc radiații ultraviolete și acționează asupra substanței fluorescente depuse pe pereții interiori ai tubului, făcînd ca aceasta să producă lumină. — Fr. **fluorescent.**

FLUORESCÉNȚĂ, *fluorescențe,* s. f. Proprietate pe care o au unele substanțe de a emite lumină cît timp sînt iradiate cu radiații luminoase sau ultraviolete. — Fr. **fluorescence.**

FLUORHÍDRIC adj. m. (În expr.) *Acid fluorhidric* = acid format prin combinarea fluorului cu hidrogenul. — Fr. **fluorhydrique.**

FLUORÍNĂ s. f. Fluorură de calciu naturală, care se găsește sub formă de cristale cubice. — Fr. **fluorine.**

FLUORÚRĂ, *fluoruri,* s. f. Compus al fluorului cu un element chimic sau cu un radical organic. — Fr. **florure.**

FLUȘTURĂ, *flușturi,* vb. I. Tranz. A flutura (4).

FLUȘTURÁTEC, -Ă adj. v. **flușturatic.**

FLUȘTURÁTIC, -Ă, *flușturatici, -e,* adj. (Despre oameni și despre manifestările lor) Nestatornic, zvînturat; nebunatic, zvăpăiat; ușuratic. [Var.: **flușturátec, -ă** adj.] — Din **fluștura** (rar întrebuințat) + suf. *-atic.*

FLÚTUR s. m. v. **fluture.**

FLUTURÁ, *flútur,* vb. I. 1. Intranz. (Despre fluturi, păsări etc.) A mișca, a bate din aripi; *p. ext.* a zbura. 2. Intranz. (Despre steaguri, haine, plete etc.) A se mișca, a se legăna în vînt; a fîlfîi. 3. Intranz. (Reg.; cu determinările «din cap» sau «din coarne») A mișca, a scutura, a da din cap sau (despre vite) din coarne. 4. Tranz. A mișca un obiect încoace și încolo, a agita în aer, a face să fîlfîie. ✦ A învîrti prin aer (amenințător) o sabie, un băț etc. — Din **fluture.**

FLUTURÁRE, *fluturări,* s. f. Acțiunea de *a flutura;* fîlfîire.

FLUTURÁȘ, *fluturași,* s. m. 1. Diminutiv al lui *fluture.* 2. Fluture (2).

FLUTURÁT s. n. (Rar) Fluturare. — V. *flutura.*

FLUTURÁTEC, -Ă adj. v. **fluturatic.**

FLUTURÁTIC, -Ă, *fluturatici, -e,* adj. Flușturatic. [Var.: **fluturátec, -ă** adj.] — Din **flutura** + suf. *-atic.*

FLUTURĂTÓR, -OÁRE, *fluturători, -oare,* adj. Care flutură. — Din **flutura** + suf. *-(ă)tor.*

FLUTURĂ-VÍNT s. m. Om neserios, nestatornic, vagabond, haimana. — Din **flutura** + **vînt.**

FLÚTURE, *fluturi,* s. m. 1. Nume generic dat insectelor din ordinul lepidopterelor, care au corpul bombat sau alungit și catifelat, patru aripi membranoase, acoperite cu solzi mărunți de culori diferite și un aparat bucal adaptat pentru supt și a căror larvă este o omidă. ◇ Compuse: *fluture-de-mătase* = fluture a cărui larvă produce firele de mătase *(Bombix mori);* vierme-de-mătase; *fluture-alb* sau *fluture-de-varză* = albiliță *(Pieris brassicae).* ✦ Fig. (Fam., la pl.) Idei curioase și extravagante; toane. 2. (La pl.) Discuri de metal mici și sclipitoare, care se aplică ca ornament pe unele obiecte de îmbrăcăminte femeiești. 3. (Tehn.) Disc care se rotește în jurul unui diametru și care, montat într-o conductă, servește la reglarea cantității de carburant

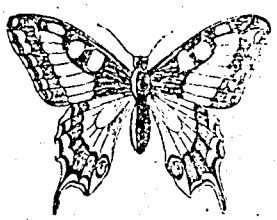

Fluture

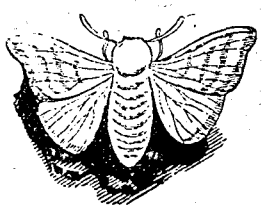

Fluture-de-mătase

care intră într-un carburator. ✦ (În expr.) *Piuliță-fluture* = piuliță cu două aripi. 4. Fel de înot caracterizat prin mișcarea brațelor asemănător cu fluturarea unor aripi. [Var.: **flútur** s. m.] — Comp. alb. **fluturë.**

FLUTURÉL, *fluturei,* s. m. Fluturaș (1). — Din **fluture** + suf. *-el.*

FLUVIÁL, -Ă, *fluviali, -e,* adj. Care aparține unui fluviu, privitor la un fluviu; care este în legătură cu un fluviu. [Pr.: *-vi-al*] — Fr. **fluvial** (lat. lit. **fluvialis**).

FLUVIOMÉTRU, *fluviometre,* s. n. Aparat cu care se măsoară variațiile de nivel ale apei unui fluviu. — Fr. **fluviomètre.**

FLÚVIU, *fluvii,* s. n. Apă curgătoare mare, care se varsă în mări sau în oceane. ✦ Fig. Șuvoi. [Pr.: *-viu*] — Lat. lit. **fluvium.**

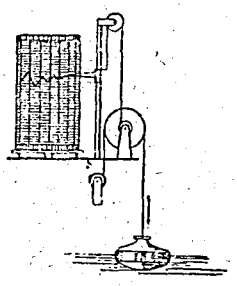

Fluviometru

FLUX, *fluxuri,* s. n. 1. Ridicarea periodică a nivelului apei unui ocean sau al unei mări, sub influența mișcării de rotație a pămîntului și a atracției lunii și a soarelui. V. *maree.* ✦ Fig. Revărsare puternică; val, năvală. 2. (Fiz.) Curent. ◇ *Flux luminos* = cantitatea de lumină care trece printr-o anumită suprafață într-o unitate de timp. *Flux electric* = produsul dintre inducția electrică și aria suprafeței perpendiculare pe ea, pe care o străbate. *Flux magnetic* = produsul dintre inducția magnetică și aria suprafeței perpendiculare pe ea, pe care o străbate. — Fr. **flux** (lat. lit. **fluxus**).

FLUXIÚNE, *fluxiuni,* s. f. Concentrare a sîngelui sau a altor lichide în anumite țesuturi, din cauza unei inflamații. ◇ *Fluxiune periodică* = nume al unei boli de ochi la cai. — Fr. **fluxion** (lat. lit. **fluxio, -onis**).

FLUXMÉTRU, *fluxmetre,* s. n. Instrument pentru măsurarea fluxului luminos. ✦ Instrument pentru măsurarea fluxului magnetic. — Fr. **fluxmètre.**

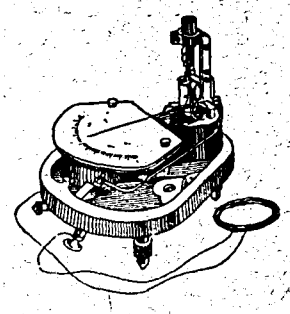

Fluxmetru

FOAC, *foaci,* s. m. Pește cu corpul alungit, cu capul prelung și curbat și cu aripile roșietice *(Squalius leuciscus).*

FOAIE, *foi,* s. f. 1. Frunză. ✦ Sepală sau petală. 2. Bucată dintr-un material cu una dintre dimensiuni foarte mică în raport cu celelalte două. *Foaie de tablă.* 3. Bucată dreptunghiulară de hîrtie (de scris); filă a unei cărți, a unui registru sau a unui caiet. ◇ *Foaie volantă* = tipăritură pe o singură foaie, răspîndită în public; filă detașată dintr-un caiet, dintr-o carte etc. ◇ Expr. *A întoarce foaia* sau *a o întoarce pe foaia cealaltă* = a-și schimba atitudinea sau purtarea față de cineva, devenind mai aspru. ✦ (Cu determinări) Adeverință, dovadă oficială care atestă un drept, o obligație etc. ◇ *Foaie de drum* = bilet (individual sau colectiv) plătit de autoritatea care-l eliberează și pe baza căruia se poate face o călătorie cu trenul. (Ieșit din uz) *Foaie de zestre* sau *foaie dotală* = act care consemnează zestrea unei fete sau a unei femei căsătorite. 4. (Înv.) Ziar, revistă. 5. Lățimea unei pînze; bucată de pînză întrebuințată în toată lățimea ei la confecționarea unei haine. *Fustă de lînă dintr-o foaie* (SEVASTOS). ◇ *Foaie de cort* = bucată de pînză impermeabilă din care se face un cort. ✦ (La pl.) Fustă. 6. Strat de aluat, subțiat cu vergeaua, din care se fac plăcinte, tăiței etc. — Lat. **folia.**

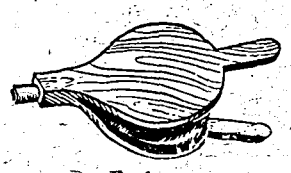

Foale

FOAIÉR, *foaiere,* s. n. Sală a unui teatru, în care spectatorii își pot petrece timpul în pauzele dintre acte. — Fr. **foyer.**

FOÁLE, *foale,* s. n. 1. Aparat pentru pomparea aerului în furnă, constînd dintr-un burduf de piele cu pereți plisați, acționați prin mînere sau printr-un sistem de pîrghii. ✦ Burdufuł plisat al unor instrumente muzicale (acordeon, armonică etc.) ✦ Sac primitiv făcut din pielea unei animale; burduf. *Un foale plin cu untdelemn* (GORJAN). 2. (Reg., fam.) Abdomen, pîntece, burtă, stomac. [Var.: **(1) fol,** *foi* s. m.] — Lat. **follis.**

FOÁME s. f. 1. Senzația nevoii de a mînca. ◇ *Foame de lup* = foame mare. 2. Fig. Dorință nestăvilită, poftă lacomă; lăcomie. — Lat. **fames, -is.**

FOÁMETE s. f. Lipsă mare, generală și prelungită de produse alimentare. — Lat. **fames, -itis.**

FOÁRFEC s. m. v. **foarfece.**

FOÁRFECĂ s. f. v. **foarfece.**

FOÁRFECE, *foarfece,* s. n. Unealtă sau mașină-unealtă pentru tăiat, compusă din două lame tăioase încrucișate, avînd fiecare cîte un mîner inelar și fiind unite între ele, la mijloc, cu un șurub. [Var.: **foárfecă,** *foarfeci,* s. f., **foárfec,** *foarfeci,* s. m.] — Lat. **forfex, -icis.**

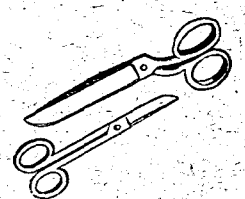

Foarfece

FOÁRTE adv. 1. (Ca determinativ pe lîngă un adjectiv sau un adverb; ajută la formarea superlativului absolut) *Haine scumpe și foarte frumoase* (ISPIRESCU). ◇ (Așezat după adjectiv, înv. și arh.) *Supărat foarte, Se duse mai departe* (ALEXANDRESCU). ◇ (Ca determinativ pe lîngă o locuțiune adiectivală sau adverbială) *Foarte de dimineață* (SADOVEANU). ◇ (Ca determinativ pe lîngă un substantiv care exprimă o însușire) *E foarte copil pentru vîrsta lui.* ◇ Expr. (Fam., adesea glumeț) *Nici prea-prea, nici foarte-foarte* = potrivit, moderat; așa și așa. 2. (Pop., ca determinativ pe lîngă un verb; așezat înaintea verbului) Mult, tare. *Și mușchii foarte îi plăceau* (SLAVICI). ◇ (În legătură cu «a multumi», azi, mai ales, ir.) *Îți foarte mulțumesc de așa serviciu.* ◇ (Pop., așezat după verb) *Se minie foarte* (BĂLCESCU). ◇ (Pop., așezat între auxiliar și participiu) *Feredeile de mare mi-au foarte priit* (KOGĂLNICEANU). — Lat. **forte.**

FOBÍE, *fobii,* s. f. Stare bolnăvicioasă de frică obsedantă și fără cauză obiectivă. — Fr. **phobie** (< gr.).

FOBÚRG, *foburguri,* s. n. (Franțuzism) Suburbie, cartier mărginaș. — Fr. **faubourg.**

FOC, *focuri,* s. n. I. 1. Ardere violentă cu flacără și cu dezvoltare de căldură; (concr.) materie în curs de ardere. ◇ (În exclamații sau imprecații, adesea glumeț sau fam.) *Ce frumoasă se făcu . . . arz-o focul!*

(EMINESCU). ◇ *Foc de artificii* = ardere de materii inflamabile care produc jerbe de flăcări colorate. ◇ Expr. *A lua foc* = a se aprinde. *A sta ca pe foc* = a fi nerăbdător, neliniștit. *A pune pe cineva pe foc* = a cere cuiva ceva cu prea mare stăruință; a insista prea mult ca cineva să acționeze într-un anumit sens. *A se arunca* (sau *a intra*) *în foc* (pentru cineva sau ceva) = a-și expune viața (pentru cineva sau ceva). *A lua focul cu mina altuia* = a pune pe altcineva să întreprindă o acțiune primejdioasă, a fugi de răsnundere, lăsînd munca pe seama altuia. *A pune mîna în foc* (pentru cineva) = a garanta, a da chezășie pentru faptele cuiva. *A lua* (sau *a prinde*) *foc cu gura* = a face tot posibilul, a fi gata la orice sacrificii (în favoarea cuiva). *Harnic (iute* etc.) *de mănînci foc* = foarte harnic (iute etc.). *A se face* (sau *a se mînia, a se supăra*) *foc (și pară)* = a se înfuria, a turba de mînie. ◇ (Ajută la formarea superlativului absolut, ținînd locul lui „foarte") *Unele pălării .. sînt scumpe foc* (MACEDONSKI). (Expr.) *De mama focului* = grozav, strașnic. ✦ Arderea din vatră, cuptor, sobă etc., făcută pentru degajare de căldură. *Să stai tăcînd la foc* (EMINESCU). ✦ Fig. Lumină roșiatică, asemănătoare cu flăcările. ✦ Fig. Strălucire (a unei pietre scumpe, a unui metal prețios etc.). ✦ Dispozitiv de ardere (la o lampă). *Lampă cu trei focuri* (CONTEMPORANUL). 2. Incendiu. ◇ Expr. *A trece* (o țară, un oraș etc.) *prin foc și sabie* = a incendia, a distruge cu forța armată. 3. Împușcătură; *p. ext.* salvă, tir. ◇ *Armă de foc* = armă care folosește pulbere explozivă. *Foc!* = comandă militară pentru începerea unei trageri. ◇ Expr. *A deschide focul* = a începe să tragă cu arma. *A fi* (sau *a sta*) *între două focuri* = a fi încolțit din două părți. ✦ Fig. Luptă, război. *Unitățile intrate în foc* (SADOVEANU). 4. Pîrză triunghiulară susținută de bompres la prora unei nave. 5. Lumină, far sau flacără care reprezintă un anumit semnal în navigația pe apă. II. Fig. 1. Entuziasm, avînt, înflăcărare. ◇ Loc. adj. *(Plin) de foc* = înfocat, înflăcărat, aprins. ◇ Loc. adv. *Cu foc* = cu înflăcărare, cu entuziasm, cu aprindere. ◇ Expr. (Urmat de un genitiv) *În focul...* = în momentele de mare intensitate, în faza culminantă a unei acțiuni. 2. Agilitate, vioiciune, neastîmpăr. *Coi repezi, eu foc în copite* (MACEDONSKI). 3. Durere, chin, jale, necaz. ◇ Expr. *A-și vărsa focul* = a se destăinui, a-și descărca sufletul, a-și spune durerea; a-și descărca nervii, a se răcori. *A-și scoate un foc de la inimă* = a) a se răzbuna pe cineva; b) a scăpa de o suferință. ✦ Nenorocire, pacoste, urgie. ◇ Expr. (Fam.) *N-o fi foc* = nu e nici o nenorocire. — Lat. **focus**.

FOCÁL, -Ă, *focali, -e*, adj. (Fiz.) Privitor la focarul lentilelor sau al oglinzilor. ◇ *Distanță focală* = distanța dintre unul dintre focarele principale ale unui sistem optic centrat și planul principal corespunzător. — Fr. **focal**.

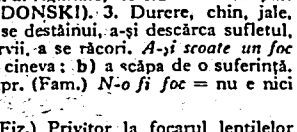

Focare (1)

FOCÁR, *focare*, s. n. 1. Punct în care se întîlnesc razele convergente reflectate sau refractate de un sistem optic (lentilă, oglindă etc.) pe care au căzut raze paralele. 2. (Geom.) Fiecare dintre cele două puncte din planul unei curbe ale căror distanțe pînă la punctele curbei dau o sumă, o diferență sau un produs constant. ✦ Fiecare dintre cele două puncte ale căror distanțe pînă la punctele unei suprafețe dau o sumă, o diferență sau un produs constant. 3. Partea cuptoarelor a căldărilor de abur sau a instalațiilor de încălzit, în care se produce arderea combustibilului. 4. Fig. Izvor, sediu principal, punct de concentrare și de răspîndire (al unor acțiuni, idei, sentimente etc.). 5. (În expr.) *Focar de infecție* = centru al unui proces inflamator, loc în care se colectează puroiul; loc de unde se pot răspîndi microbi provocatori de infecții; *p. ext.* loc murdar, neîngrijit. 6. (Înv. și pop.) Fochist. — Din foc + suf. *-ar* (după fr. *foyer*).

FÓCĂ, *foci*, s. f. Mamifer adaptat la viața de apă, cu corpul alungit și cu picioarele în formă de lopeți; trăiește mai ales în regiunile polare (*Phoca vitulina*). — Fr. **phoque** (lat. lit. **phoca**).

Focă

FOCHÍST, *fochiști*, s. m. Muncitor calificat care conduce arderea combustibilului într-un focar. — It. **f(u)ochista**.

FOCOMÉTRU, *focometre*, s. n. Aparat pentru măsurarea distanței focale. — Fr. **focomètre**.

FOCÓS[1], *focoase*, s. n. Dispozitiv de aprindere a încărcăturii explozive (la grenade, bombe, mine etc.). — Din foc + suf. *-os*.

FOCÓS[2], -OÁSĂ, *focoși, -oase*, adj. 1. Plin de foc (II 1); înfocat, înflăcărat. 2. (Rar) Roșu ca focul; aprins. — Din foc + suf. *-os*.

FOCȘÓR s. n. v. **focușor**.

FOCULÉȚ, *foculețe*, s. n. Focușor. — Din foc + suf. *-uleț*.

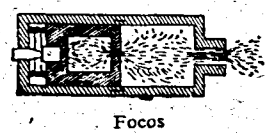

Focos

FOCUȘÓR, *focușoare*, s. n. Diminutiv al lui *foc*. [Var.: **focșór** s. n.]

FOFEÁZĂ, *fofeze*, s. f. Nume dat mai multor obiecte în formă de aripă sau de braț: a) aripa unei ferestre, a unei uși sau a unei porți; b) fiecare dintre brațele care poartă scaunele unui scrinciob; c) fiecare dintre aripile unei mori de vînt; d) fiecare dintre tălpile războiului de țesut; e) fiecare dintre lopățelele de lemn pe care se întind torturile cînd se pun pe vîrtelniță; f) fiecare dintre aripile unei grape articulate. ◇ Expr. *A umbla ca o fofează* = a umbla repede. [Pl. și: *fofezi*]

FOFÉLNIȚĂ, *fofelnițe*, s. f. 1. Fiecare dintre cele două stinghii încrucișate ale vîrtelniței pe care sînt așezate cele patru fofeze. 2. Cuțitul meliței. 3. Fig. Gură (care vorbește mult). — Din fof[eză] + suf. *-el-niță* (comp. *vîrtelniță*).

FOFILÁ, *fofilez*, vb. I. Refl. A se strecura neobservat, cu dibăcie; a pătrunde, a se introduce undeva pe furiș; *fig.* a obține o situație bună prin înșelătorie. ✦ Fig. A se sustrage de la o îndatorire; a se eschiva. — Fr. **faufiler**.

FOFÎRLÍCA s. f. art. (În expr.) *A umbla cu fofîrlica* = a face șmecherii, înșelăciuni; a înșela.

FOFLÉNCHI interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de căderea unui corp; tronc! zdrang! — Onomatopee.

FOFOLÓG, -OÁGĂ, *fofologi, -oage*, s. m. și f. Om greoi, leneș, indolent. — Onomatopee.

FOI[1] s. m. v. foale.

FOI[2], *foiesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre o colectivitate, o mulțime) A se mișca, a umbla încoace și încolo; a mișuna, a forfoti. ✦ (Despre un loc, o încăpere etc.) A fi plin de lume care mișună. 2. Refl. A nu sta locului, a umbla de colo pînă colo, a se mișca într-una; a se fîțîi. ✦ A se răsuci de pe o parte pe alta, a se mișca, a se agita în loc (căutîndu-și o poziție comodă). ✦ Fig. A se codi. 3. Tranz. A face să se înfoaie un obiect de îmbrăcăminte în jurul corpului. — Lat. ***follire** (= *follere*).

FOIÁLĂ, *foieli*, s. f. Faptul de *a (se) foi*; mișcare de colo pînă colo; forfoteală.

FOICÍCĂ, *foicele*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *foaie* (1). [Pr.: *fo-i-*]

FOILETÁ, *foiletez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A răsfoi, a frunzări. [Pr.: *fo-i-*] — După fr. **feuilleter**.

FOILETÓN, *foiletoane*, s. n. Articol de ziar care tratează teme de actualitate, mai ales de beletristică, și care se publică într-o rubrică specială. ✦ (Înv.; și în forma *roman-foileton*) Roman cu subiect senzațional, fără vreo valoare literară deosebită, care se publică pe fragmente într-o serie de numere consecutive ale unui ziar, la rubrica respectivă. Pr.: *fo-i-*] — Fr. **feuilleton**.

FOILETONÍST, *foiletoniști*, s. m. (Rar) Persoană care scrie foiletoane la o gazetă. [Pr.: *fo-i-*] — Fr. **feuilletoniste**.

FOIÓS[1], *foioase*, s. n. Una dintre cele patru despărțituri ale stomacului animalelor rumegătoare, în care trece hrana după cea de-a doua rumegare. — Din foi (pl. lui *foaie*) + suf. *-os* (după fr. *feuillet*).

FOIÓS[2], -OÁSĂ, *foioși, -oase*, adj. (Despre arbori) Care are frunze late. — Din foi (pl. lui *foaie*) + suf. *-os*.

FOÍRE s. f. Foială. — V. *foi*[2].

FOIȘÓR, *foișoare*, s. n. I. Terasă deschisă (ridicată mult deasupra pămîntului), cu acoperișul susținut de stîlpi sau de coloane; cerdac, pridvor. 2. Construcție izolată în curtea sau în grădina unei case; pavilion, chioșc. ✦ Turn. ◇ (Înv.) *Foișor de foc* = turn de observație pentru incendii. [Pr.: *fo-i-*] — Magh. **folyosó**.

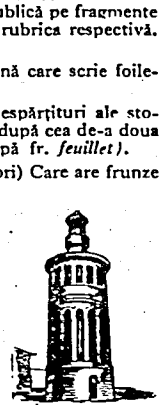

Foișor de foc

FOÍȚĂ, *foițe*, s. f. Diminutiv al lui *foaie*. 1. Foaie subțire de hîrtie. ◇ *Foiță de țigară* = bucată mică de hîrtie foarte subțire, de formă dreptunghiulară, în care se învelește tutunul ca să se facă o țigară. ✦ (La pl., fam., ieșit din uz) Cărți de joc; *p. ext.* joc de cărți. ✦ Foaie subțire de hîrtie roșie, folosită în loc de fard. ✦ Foaie subțire de metal. *Foiță de staniol*. 2. Frunzuliță.

FOIULEÁNĂ, *foiulene*, s. f. Foicică. — Din foaie + suf. *-ul-eană*.

FOJGĂÍ, *fojgăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.; despre vietăți care se găsesc în mare număr pe un spațiu mic și se mișcă neîncetat) A foi, a mișuna (cu zgomot). [Var.: **foșcăí** vb. IV] — Din foș[căi] + suf. *-căi*.

FOJGĂITÚRĂ, *fojgături*, s. f. (Reg.) Fișîitură, foșnitură. [Var.: **foșcăitúră** s. f.] — Din fojgăi + suf. *-(i)tură*.

FOL interj. (Adesea repetat) Cuvînt care redă sunetul produs de oamenii fără dinți cînd mestecă. — Onomatopee.

FOLCLÓR s. n. 1. Totalitatea creațiilor artistice, a obiceiurilor și a tradițiilor populare. 2. Știința care se ocupă cu creațiile artistice, obiceiurile și tradițiile populare. — Fr. **folklore** (< engl.).

FOLCLÓRIC, -Ă, *folclorici, -e*, adj. Care aparține folclorului, privitor la folclor. — Fr. **folklorique**.

FOLCLORÍST, -Ă, *folcloriști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu culegerea și cu studierea materialului folcloric. — Fr. **folkloriste** (< engl.).

FOLCLORÍSTIC, -Ă, *folcloristici, -e*, adj. Folcloric. — Din folclor + suf. *-istic*.

FOLCLORÍSTICĂ s. f. Știință care se ocupă cu studiul folclorului; folclor (2). — Din folclor + suf. *-istică*.

FOLFĂÍ, *folfăiesc*, vb. IV. Intranz. A vorbi sau a mesteca greu (cum fac bătrînii care nu au dinți), a molfăi, a morfoli. — Onomatopee.

FOLIACÉU, -ÉE, *foliacei, -ee*, adj. (Bot.) Care seamănă cu o frunză, în formă de foaie (I 1). [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **foliacé** (lat. lit. **foliaceus**).

FOLÍCUL, *folículi*, s. m. Veziculă glandulară sau ganglionară. — Fr. **follicule** (lat. lit. **folliculus**).

FOLICULÁR, -Ă, *foliculari, -e,* adj. Privitor la foliculi, care este în legătură cu foliculii. ◇ *Hormon folicular* = foliculină. — După fr. **folliculaire.**

FOLÍCULĂ, *folicule,* s. f. Fruct de tipul capsulei (1), format dintr-o singură carpelă îndoită în formă de cornet. — Fr. **follicule.**

FOLICULÍNĂ s. f. Hormon secretat de glandele sexuale feminine; preparat medical care conține acest hormon. — Fr. **folliculine.**

FÓLIO s. n. Filă de registru, de carte sau de manuscris, numerotată o singură dată pentru ambele pagini. [Pr.: *-li-o*] — Lat. lit. [in-]**folio.**

FOLIÓLĂ, *foliole,* s. f. Fiecare dintre frunzulițele care intră în alcătuirea unei frunze compuse. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **foliole** (lat. lit. **foliolum**).

FOLÓS, *foloase,* s. n. Cîștig moral sau material; avantaj, profit. ◇ Loc. adj. și adv. *În (spre* sau *pentru) folosul cuiva* = în interesul, în avantajul, spre binele cuiva. *Cu folos* = în mod avantajos, cu profit. *De folos* = folositor, avantajos. ◇ Expr. *Ce folos?* = la ce bun? degeaba. — Ngr. **felos.**

FOLOSÍ, *folosesc,* vb. IV. 1. Tranz. A face uz (de ceva); a utiliza, a întrebuința. ◇ Refl. (Urmat de o determinare introdusă prin prep. «de») *Mă folosesc de dicționar.* 2. Intranz. (Construit cu dativul) A fi de folos, a ajuta (cuiva); a servi. 3. Refl. A avea, a trage folos (din ceva); a profita (de ceva). — Din **folos.**

FOLOSÍNȚĂ, *folosințe,* s. f. 1. Dreptul de a folosi un bun. *A da în folosință.* 2. (Înv.) Folos. — Din **folosi** + suf. *-ință.*

FOLOSÍRE, *folosiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) folosi;* întrebuințare.

FOLOSITÓR, -OÁRE, *folositori, -oare,* adj. Care aduce folos, care este de folos, care servește în vederea unui scop (bun); util. — Din **folosi** + suf. *-(i)tor.*

FOLOȘTÍNĂ s. f. 1. Rămășiță de la vegetalele fierte, de la boabele de struguri tescuite etc. 2. (Rar) Zăpadă care cade în fulgi mari.

FOLTÁN, *foltane,* s. n. (Reg.) Bucată, petic de pămînt, de pădure. — Din **folt** «petic» (rar întrebuințat) + suf. *-an.*

FON, *foni,* s. m. (Fiz.) Unitate de măsură pentru intensitatea auditivă a unui sunet. — Fr. **phon** (< engl.).

FONATÓR, *fonatoare,* adj. n. (Fon.; în expr.) *Organ* (sau *aparat) fonator* = organ (sau aparat) care produce sunetele vorbirii. — După fr. **phonateur.**

FONCIÉRĂ s. f. (Înv.) Impozit plătit pentru proprietățile agricole. [Pr.: *-ci-e-*] — Fr. **foncier** [impôt].

FOND, *fonduri,* s. n. I. 1. (În corelație cu *formă)* Conținut. ◇ *Fond principal de cuvinte* = partea esențială a vocabularului unei limbi, caracterizată printr-o stabilitate mare, cuprinzînd toate cuvintele radicale și constituind baza pentru formarea de cuvinte noi. ◇ Loc. adv. *În fond* = în realitate, de fapt. 2. Totalitatea trăsăturilor esențiale ale caracterului unei persoane (sub aspectul lor pozitiv). 3. Culoare de bază, cîmp al unui tablou, al unei țesături etc. pe care se conturează desenele, figurile etc. ✦ Ansamblul desenelor sau ornamentelor care se imprimă cu o culoare mată pe suprafața hîrtiei folosită la tipărirea acțiunilor și a altor hîrtii de valoare. 4. (Sport; în expr.) *Cursă de fond* = cursă pe distanță lungă. II. 1. Valoare materială reprezentată prin bani sau prin alte bunuri economice acumulate sau rezervate în vederea unui anumit scop. ◇ Expr. (Fam.) *A fi in fonduri* = a avea bani de cheltuială. 2. Totalitatea bunurilor sau a valorilor de bază dintr-un domeniu al culturii. *Fond de cărți* — (I) Fr. **fond,** (II) fr. **fonds.**

FONDÁ vb. I. v. **funda.**

FONDÁL s. n. v. **fundal.**

FONDÁNT, *fondante,* s. n. Substanță care, adăugată altei substanțe sau unui amestec de substanțe, coboară punctul de topire al acestora sub punctul de topire al componenților. — Fr. **fondant.**

FONDÁNTĂ, *fondante,* adj. f. (În expr.) *Bomboană fondantă* (și substantivat) = bomboană preparată dintr-o compoziție asemănătoare cu șerbetul și, uneori, umplută cu o compoziție dulce, aromată. — Fr. [bonbon] **fondant.**

FONDATÓR, -OÁRE, *fondatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care fundează ceva; întemeietor, ctitor. ◇ (Adjectival) *Membru fondator.* [Var.: **fundatór, -oáre** s. m. și f.] — După fr. **fondateur.**

FONDÍST, -Ă, *fondiști, -ste,* s. m. și f. Sportiv specializat în probele atletice de fond. — Din **fond** + suf. *-ist.*

FONÉM, *foneme,* s. n. Cea mai mică unitate fonică a limbii, avînd funcțiunea de a diferenția învelișul sonor al cuvintelor și al morfemelor. — Fr. **phonème** (< gr.).

FONEMÁTIC, -Ă, *fonematici, -e,* adj. Fonologic. — Fr. **phonématique.**

FONÉTIC, -Ă, *fonetici, -e,* adj. Relativ la sunetele unei limbi; privitor la fonetică. ◇ *Ortografie fonetică* = ortografie bazată pe principiul scrierii cuvintelor după cum se pronunță. — Fr. **phonétique** (< gr.).

FONÉTICĂ s. f. Ramură a lingvisticii care studiază sunetele unei limbi. ◇ *Fonetică generală* = ramură a foneticii care studiază sunetele fără a se mărgini la o limbă anumită. *Fonetică descriptivă* = ramură a foneticii care definește și clasifică sunetele vorbite, în general, sau sunetele unei limbi anumite, la un moment dat. *Fonetică istorică* = ramură a foneticii care stabilește legile care determină transformarea sunetelor unei limbi date sau ale unei familii de limbi. *Fonetică experimentală* = studiul sunetelor vorbirii, făcut cu ajutorul a diferite aparate de înregistrare, de reproducere etc. *Fonetică funcțională* = fonologie. — Fr. **phonétique** (< gr.).

FONETICIÁN, -Ă, *foneticieni, -e,* s. m. și f. Persoană specializată în fonetică. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **phonéticien.**

FONETÍSM, *fonetisme,* s. n. Totalitatea sunetelor unui sistem fonetic; mod de pronunțare caracteristic unei limbi, unui dialect etc. — Fr. **phonétisme.**

FONETÍST, -Ă, *fonetiști, -ste,* s. m. și f. 1. Fonetician. 2. Adept al ortografiei fonetice. — Din **fonetică** + suf. *-ist.*

FONF, FOÁNFĂ, *fonfi, foanfe,* adj. (Despre oameni) Care vorbește pe nas, care pronunță nazal; fonfăit, fîrnîit. — Onomatopee.

FONFĂÍ, *fónfăi,* vb. IV. Intranz. A vorbi pronunțînd cuvintele nazal, ca un fonf. — Din **fonf.**

FONFĂÍT, -Ă, *fonfăiți, -te,* adj. (Despre oameni) Fonf, fîrnîit; (despre cuvinte sau sunete) rostit nazal, ca un fonf. — V. *fonfăi.*

FÓNIC, -Ă, *fonici, -e,* adj. (Fon.) 1. Constituit din sunete; privitor la sunete. 2. Sonor. *Consoană fonică.* — Fr. **phonique.**

FONÍE s. f. (Rar) Calitate a sunetelor limbii rezultate din vibrarea coardelor vocale în timpul emisiunii lor; sonoritate (a sunetelor limbii). — Fr. **phonie** (< gr.).

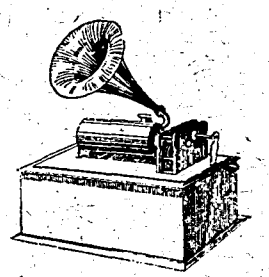

Fonograf

FONOGRÁF, *fonografe,* s. n. Aparat pentru înregistrarea și pentru reproducerea sunetelor. — Fr. **phonographe** (< gr.).

FONOGRÁMĂ, *fonograme,* s. f. Mesaj transmis prin telefon și scris de operator pe un formular special. ✦ Înregistrare a sunetelor cu mijloace electrice, mecanice etc. — Fr. **phonogramme** (< gr.).

FONOLÓG, -OÁGĂ, *fonologi, -oage,* s. m. și f. Persoană specializată în fonologie. — Fr. **phonologue** (< gr.).

FONOLÓGIC, -Ă, *fonologici, -e,* adj. Care ține de fonologie sau de foneme, privitor la fonologie. — Fr. **phonologique.**

FONOLOGÍE s. f. Ramură a foneticii care se ocupă cu studiul sunetelor vorbite, din punctul de vedere al funcțiunii pe care o îndeplinesc în limbă. ✦ (Înv.) Fonetică. — Fr. **phonologie** (< gr.).

FONTANÉLĂ, *fontanele,* s. f. Locul moale din partea superioară a craniului noului-născut, unde oasele cutiei craniene nu s-au osificat încă; (pop.) moalele capului. — Fr. **fontanelle** (lat. lit. **fontanella**)

FÓNTĂ s. f. Aliaj de fier și de carbon, produs în furnale înalte; tuci. — Fr. **fonte.**

FOR, (2) *foruri,* s. n. 1. Piață în Roma antică unde era concentrată viața publică a orașului și unde se judecau procesele. 2. Autoritate, instanță. 3. (În expr.) *For interior* = conștiință. — Lat. lit. **forum.**

FORÁ, *forez,* vb. I. Intranz. A săpa găuri de sondă, pentru a ajunge la straturi de gaze, de țiței etc. — Fr. **forer** (lat. lit. **forare**).

FORÁIBĂR, *foraibăre,* s. n. Dispozitiv de metal în formă de șurub îndoit în unghi drept, cu care se blochează o ușă sau o fereastră. [Acc. și: *fóraibăr*] — Germ. **Vorreiber.**

FORÁJ, *foraje,* s. n. 1. Forare. 2. Tehnica săpării sondelor. — Fr. **forage.**

FORAMINIFÉR, *foraminifere,* s. n. (La pl.) Nume dat unui ordin de animale unicelulare din încrengătura protozoarelor, care au corpul acoperit cu o secreție calcaroasă și trăiesc în apele marine; (la sg.) animal care face parte din acest ordin. ✦ (Adjectival; despre roci, straturi etc.) Care conține foraminifere. — Fr. **foraminifères.**

FORÁRE, *forări,* s. f. Acțiunea de *a fora;* operație de săpare a găurilor de sondă și a celor de mină.

FORÁI, pers. 3 *fórăie,* vb. IV. Intranz. (Despre animale) A sufla cu forță aer pe nări, a respira zgomotos; a sforăi. — Onomatopee.

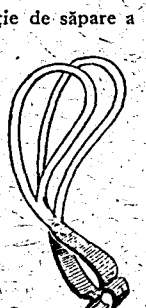

Forceps

FÓRCEPS, *forcepsuri,* s. n. Instrument de obstetrică în formă de clește, care servește, în cazuri de nașteri grele, la scoaterea copilului din pîntecele mamei. — Fr. **forceps** (lat. lit. **forceps, -ipis**).

FORESTIÉR, -Ă, *forestieri, -e,* adj. Privitor la păduri; de pădure, silvic. ◇ *Perdea forestieră* = fîșie de pădure plantată în scopul de a îmbunătăți clima. [Pr.: *-ti-er*] — Fr. **forestier.**

FORFĂÍ, *forfăiesc,* vb. IV. Intranz. (Pop.) A forfoti. — Onomatopee.

FORFECÁ, *foárfec,* vb. I. 1. Tranz. A tăia în bucăți cu foarfecele, *p. ext.* cu alt obiect tăios. 2. Tranz. Fig. A cerceta o operă literară sau științifică cu minuțiozitate exagerată, cu intenții ostile, cu scopul de a o compromite. ✦ A critica aspru, a mustra cu severitate. ✦ (Rar) A bate. 3. Intranz. Fig. A vorbi mereu, fără încetare (bîrfind, clevetind); a bodogăni. — Lat. **forficare.**

FORFECĂTÚRĂ, *forfecături*, s. f. Acțiunea de *a forfeca* și rezultatul ei; *fig.* mustruluială, bătaie.

FORFECÚȚĂ, *forfecuțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *foarfece*. 2. Pasăre cu penele cărămizii, cu vîrfurile ciocului încrucișate ca niște foarfece *(Loxia curvirostra)*.

Forfecuță

FORFETÁR, -Ă, *forfetari, -e*, adj. (Despre tarifuri, impozite etc.) Care este dinainte stabilit la o sumă globală și uniformă. — După fr. **forfaitaire**.

FÓRFOT s. n. v. **forfotă**.

FÓRFOTĂ s. f. Mișcare grăbită și zgomotoasă de colo pînă colo; forfoteală, foială. ◇ (Adverbial, în expr.) *A umbla forfota* = a umbla grăbit (și fără rost) de colo pînă colo; a forfoti. [Var.: **fórfot** s. n.] — Postverbal al lui **forfoti**.

FORFOTEÁLĂ, *forfoteli*, s. f. Forfotă. — Din **forfoti** + suf. *-eală*.

FORFOTÍ, *forfotesc*, vb. IV. Intranz. 1. A umbla de colo pînă colo grăbit, iute; a foi, a furnica, a roi a mișuna. 2. A fierbe cu zgomot înnăbușit, a clocoti încet, potolit. — Onomatopee.

FORFOTITÓR, -OÁRE, *forfotitori, -oare*, adj. Care forfotește. — Din **forfoti** + suf. *-(i)tor*.

FÓRINT, *forinți*, s. m. Monedă divizionară care circulă în Ungaria. — Magh. **forint** (< it.).

FORJÁ, *forjez*, vb. I. Tranz. A lucra, a prelucra un metal sau un aliaj prin deformare plastică, la cald sau la rece, cu ajutorul ciocanului sau al presei. — Fr. **forger**.

FORJÁBIL, -Ă, *forjabili, -e*, adj. (Despre metale sau aliaje) Care poate fi forjat. — După fr. **forgeable**.

FORJÁR, *forjari*, s. m. Muncitor calificat care lucrează la forjare. — Din **forjă** + suf. *-ar*.

FORJÁRE, *forjări*, s. f. Acțiunea de *a forja*.

FORJÁT, -Ă, *forjați, -te*, adj. (Despre metale sau aliaje) Lucrat prin forjare. ◇ *Fier forjat* = oțel lucrat cu ciocanul în diferite forme și întrebuințat în ornamentație. — V. *forja*.

FÓRJĂ, *forje*, s. f. 1. Instalație pentru încălzitul metalelor în vederea forjării, formată dintr-o vatră, o sursă de alimentare cu aer pentru întreținerea focului și un suport pe care se încălzesc metalele. ◇ *Forjă de cîmp* = forjă portativă cu vatră de fontă și cu un ventilator acționat cu piciorul. 2. Cantitate de metal care se încălzește dintr-o dată. — Fr. **forge**.

FORJERÍE, *forjerii*, s. f. Atelier în care se forjează. — Din **forjă** + suf. *-ărie*.

FORMÁ, *formez*, vb. I. Tranz. 1. A da ființă și formă unui lucru, a face. ✦ Refl. A lua ființă, a lua naștere. 2. A educa, a crește. 3. (Despre mai multe elemente) A alcătui, a compune. ✦ A constitui, a reprezenta. 4. A confecționa forme de turnătorie. — Fr. **former** (lat. lit. **formare**).

FORMÁL, -Ă, *formali, -e*, adj. 1. Pătruns de formalism; făcut de formă. 2. Privitor la formă, care ține de formă, de aparență. ✦ (Adverbial) În aparență. 3. Formulat precis; categoric, expres. — Fr. **formel** (lat. lit. **formalis**).

FORMALDEHÍDĂ s. f. Produs gazos fabricat prin trecerea aerului și a unor vapori de alcool metilic peste un catalizator de cupru sau de argint încălzit la circa 300°; se întrebuințează la fabricarea rășinilor, a lacurilor și a cleiurilor sintetice etc.; aldehidă formică. — Fr. **formaldéhyde**.

FORMALÍNĂ s. f. Formol. — Fr. **formaline**.

FORMALÍSM s. n. 1. Tendință idealistă care rupe forma de conținut, reducînd procesul concret al dezvoltării istorice la forme exterioare și la scheme abstracte, lipsite de fond; (în artă) manifestare idealistă, care neagă valoarea conținutului ideologic, dînd importanță exclusiv formei. 2. Atitudine nejustă în activitate, caracterizată prin respectarea superficială a formalităților în dauna fondului problemelor. ✦ Atitudine conformistă, exagerat de protocolară. — Fr. **formalisme**.

FORMALÍST, -Ă, *formaliști, -ste*, s. m. și f. (Adesea adjectival) 1. Persoană care dă dovadă de formalism (1). 2. Persoană a cărei activitate este pătrunsă de formalism (2). ✦ Persoană care adoptă în relațiile sale o atitudine de politețe exagerată și nesinceră. — Fr. **formaliste**.

FORMALITÁTE, *formalități*, s. f. Cerință, condiție, formă impusă de o dispoziție legală pentru îndeplinirea și valabilitatea unui act. ✦ Cerință impusă de regulile de politețe. — După fr. **formalité**.

FORMALIZÁ, *formalizez*, vb. I. Refl. A se supăra, a se simți jignit de nerespectarea unor reguli neînsemnate de politețe. — Fr. **formaliser**.

FORMÁR, *formari*, s. m. Formator. — Din **formă** + suf. *-ar*.

FORMÁRE, *formări*, s. f. Acțiunea de *a (se) forma* și rezultatul ei; formație (1); pregătire, instruire, educare; creare.

FORMÁT[1], *formate*, s. n. Dimensiunile unei pagini obținute prin împăturirea colii de tipar în două, în patru etc.; dimensiunile zațului pe o pagină. ✦ Dimensiune (2). — Fr. **format**.

FORMÁT[2], **-Ă**, *formați, -te*, adj. Instruit, educat, pregătit. ✦ Matur. *Om format*. — V. *forma*.

FORMATÓR, -OÁRE, *formatori, -oare*, s. m. și f. Muncitor calificat care confecționează forme de turnătorie. — Din **forma** + suf. *-(a)tor*.

FORMÁȚIE, *formații*, s. f. 1. Alcătuire, întocmire, organizare, constituire. ✦ (Concr.) Strat de roci dintr-o anumită perioadă geologică. 2. (Ec. pol.; urmat de determinările «social-economică», «economică-socială» sau «socială».) Orînduire economică istorice determinată a societății și suprastructura corespunzătoare acesteia. 3. Fel în care este dispusă o unitate militară, pentru adunare, marș sau luptă. 4. Ansamblu, echipă artistică. ✦ Componența unei echipe sportive. 5. Combinație de cifre, de figuri sau de poziții la unele jocuri (șah, loto etc.). [Var.: **formațiúne** s. f.] — Fr. **formation** (lat. lit. **formatio, -onis**).

FORMAȚIÚNE s. f. v. **formație**.

FÓRMĂ, *forme*, s. f. 1. (Fil.) Aspect exterior sub care se prezintă orice fenomen și orice lucru din natură și din societate, expresie a conținutului, împreună cu care formează o unitate dialectică. ✦ (Geom., Fiz., Tehn.) Aspectul unei figuri în care nu se ține seama de mărimea ei. ✦ Înfățișare. *Ochi tăiați în forma migdalei* (EMINESCU). ◇ Expr. *A fi în formă* = a fi, a se prezenta în cele mai bune condiții. ✦ Conturul unui corp; siluetă. 2. Totalitatea mijloacelor de exprimare a conținutului unei opere artistice. 3. Fel, chip, mod. *Formă de viață*. ✦ Mod de organizare, de conducere politică, socială etc. ◇ *Formă de stat* = mod de organizare și de conducere politică a unui stat. 4. Dispoziție legală de procedură. ◇ *Viciu de formă* = nerespectarea unei dispoziții de procedură (care poate atrage anularea unui act sau a unei hotărîri judecătorești). ◇ Loc. adv. *De* (sau, rar, *pentru*) *formă* = de ochii lumii, pentru a salva aparențele. 5. (Lingv.) Complex de sunete prin care se exprimă un sens; aspectul luat de un cuvînt pentru a exprima o valoare sau o funcțiune gramaticală. 6. Vas, tipar, model care servește pentru a da unor materiale o anumită înfățișare, un anumit aspect exterior. ✦ (Tipogr.) Pagină de zaț completată de jur împrejur cu material de albitură și închisă într-o ramă metalică, gata pentru a fi introdusă în mașina de tipar. — Fr. **forme** (lat. lit. **forma**).

FÓRMIC, -Ă, *formiei, -e*, adj. (În expr.) *Acid formic* = acid organic corosiv care se găsește în corpul furnicilor și al altor viețuitoare și care se prepară și pe cale chimică, avînd întrebuințări în industria textilă și în tăbăcărie. *Aldehidă formică* = formaldehidă. — Fr. **formique**.

FORMIDÁBIL, -Ă, *formidabili, -e*, adj. Care uimește prin însușiri neobișnuite, mai ales prin dimensiuni; extraordinar, colosal. — Fr. **formidable** (lat. lit. **formidabilis**).

FORMÓL s. n. Soluție apoasă de formaldehidă, întrebuințată ca dezinfectant și ca antiseptic; formalină. — Fr. **formol**.

FORMULÁ, *formulez*, vb. I. Tranz. A da o formă precisă unei gîndiri, unei hotărîri etc.; a exprima prin cuvinte. — Fr. **formuler**.

FORMULÁR, *formulare*, s. n. 1. Coală de hîrtie cu un text și cu mai multe spații albe, care se completează în vederea întocmirii unui act, a unui tablou etc. 2. Broșură sau volum care cuprinde formulele uzuale dintr-o ramură a unei științe. — După fr. **formulaire**.

FORMULÁRE, *formulări*, s. f. Acțiunea de *a formula* și rezultatul ei.

FORMÚLĂ, *formule*, s. f. 1. Expresie precisă, generală și invariabilă a unei idei, a unei relații, a unei legi etc. (care se poate aplica mai multor cazuri particulare). ◇ *Formulă de politețe* = formă convențională de exprimare, consacrată prin uz, cu care te adresezi unei autorități sau unei persoane. ✦ Frază-tip folosită oral în anumite ocazii sau care, scrisă, cuprinde termenii expresi în care trebuie redactat un act, o sentință etc. 2. Expresie în litere, cifre și semne matematice, constituind o identitate în care unul dintre membri este considerat ca expresie a celuilalt sau ca regulă de urmat pentru a calcula valoarea celuilalt. 3. Expresie în simboluri care reprezintă compoziția unei combinații chimice. 4. Parolă. 5. Mijloc, soluție. — Fr. **formule** (lat. lit. **formula**).

FORNÁI, *fórnăi*, vb. IV. Intranz. (Rar) 1. A forăi. 2. A fonfăi, a fîrnîi. — Onomatopee.

FORNĂIÁLĂ, *fornăieli*, s. f. (Rar) Fornăit. — Din **fornăi** + suf. *-eală*.

FORNĂÍT[1] s. n. Acțiunea de *a fornăi* și rezultatul ei.

FORNĂÍT[2], **-Ă**, *fornăiți, -te*, adj. Fonf; fîrnîit. — V. *fornăi*.

FORT, *forturi*, s. n. Lucrare de fortificație (făcînd parte dintr-un sistem de întărituri) menită să apere un centru important sau o linie strategică. — Fr. **fort**.

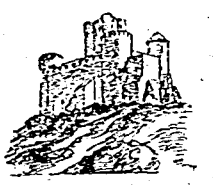

Fortăreață

FORTĂREÁȚĂ, *fortărețe*, s. f. Loc sau cetate întărită printr-un sistem de fortificații permanente. ✦ *Fortăreață zburătoare* = avion de bombardament de proporții mari. — După fr. **forteresse**.

FÓRTE[1] adj. invar. (Livresc) Tare, puternic. ◇ Expr. *A se face forte* = a se declara capabil, în stare să..., a-și lua răspunderea de a reuși într-o încercare anevoioasă. — It. **forte** (lat. lit. **fortis**).

FÓRTE[2] adv. (Indicînd modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu intensitate, cu putere; tare. — It. **forte**.

FORTIFIÁNT, -Ă, *fortifianți, -te*, adj. (Franțuzism; despre medicamente) Întăritor; tonic. [Pr.: *-fi-ant*] — Fr. **fortifiant**.

FORTIFICÁ, *fortific*, vb. I. Tranz. 1. A face ca organismul să fie mai puternic, mai rezistent; a întări, a oțeli. 2. A întări un loc prin lucrări de fortificații. — Lat. lit. **fortificare** (fr. **fortifier**).

FORTIFICÁRE, *fortificări*, s. f. Acțiunea de *a fortifica*.

FORTIFICÁT, -Ă, *fortificați, -te*, adj. 1. (Despre oameni) Cu organismul întărit. 2. (Despre locuri, localități) Întărit printr-un sistem de fortificații. — V. *fortifica*.

FORTIFICÁȚIE, *fortificații*, s. f. Construcție militară de pământ, de piatră, de beton armat etc., făcută cu scopul de a apăra pe luptători contra proiectilelor și a bombelor de avion și de a înlesni acțiunea trupelor în luptă. — Fr. **fortification** (lat. lit. **fortificatio, -onis**).

FORTÍSSIMO adv. (Indicînd modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu cea mai mare intensitate sau putere; foarte tare. — It. **fortissimo**.

FORTUÍT, -Ă, *fortuiți, -te*, adj. (Livresc) Venit pe neașteptate; neprevăzut, inopinat. — Fr. **fortuit** (lat. lit. **fortuitus**).

FORȚĂ, *forțez*, vb. I. Tranz. 1. A determina cu forța pe cineva la ceva; a sili, a constrînge, a obliga. ✦ Refl. A-și da osteneala, a se strădui, a face un efort. 2. A mînui cu violență un mecanism, o închizătoare etc. (din nepricepere, nerăbdare sau cu scopul de a deteriora, a sfărîma, a sparge) ◇ Expr. *A forța ușa cuiva* = a intra cu sila în casa cuiva. *A forța* (cuiva) *mîna* = a constrînge (pe cineva) să facă ceva. *A forța nota* = a întrece măsura în comportarea față de cineva; a exagera. ✦ A supune la un efort prea mare o mașină, un animal etc. — Fr. **forcer**.

FORȚAMÉNTE adv. (Franțuzism) În chip necesar. — După fr. **forcément**.

FORȚĂRE, *forțări*, s. f. Acțiunea de *a (se) forța*.

FORȚÁT, -Ă, *forțați, -te*, adj. 1. Făcut sau impus cu forța, prin constrîngere. ◇ *Aterizare forțată* = aterizare impusă de forța împrejurărilor. ✦ Silit, nenatural, nefiresc. *Ris forțat*. 2. Realizat printr-o acțiune violentă, printr-un efort, cu învingerea unor dificultăți. ✦ (Despre uși, lacăte) Deschis cu forța. — V. *forța*.

FÓRȚĂ, *forțe*, s. f. I. 1. Capacitate pe care o au ființele vii de a depune un efort, de a face acțiuni fizice prin încordarea mușchilor; putere fizică, vigoare. ◇ *Tur de forță* = acțiune greu de realizat, care cere multă putere fizică, multă abilitate și multă energie morală. 2. Tărie, putere. ✦ Energie (morală). ✦ Aptitudine, capacitate, putință de a realiza ceva. *Forță mobilizatoare*. ◇ Loc. adj. *De forță* = foarte capabil. 3. Persoană înzestrată cu putere și cu energie, care acționează puternic într-un anumit domeniu de activitate; grup, organizație politică sau clasă socială care se manifestă ca un element social și politic activ. 4. (De obicei la pl. și urmat de determinarea «armată») Armată, unități militare. 5. (În expr.) *Forță de muncă* = capacitatea de muncă a omului, totalitatea aptitudinilor lui fizice și intelectuale datorită cărora el este în stare să producă bunuri materiale. (La pl.) *Forțe de producție* = latură a modului de producție, constituită din uneltele de producție, cu ajutorul cărora se produc bunurile materiale, și din oamenii care pun în mișcare uneltele și produc bunuri, datorită unei anumite experiențe și unei deprinderi de a munci. II. 1. Energie existentă în natură. ✦ (Fiz.) Acțiune care, exercitată de un sistem fizic asupra altuia, îi schimbă starea; (în special) acțiune mecanică, care schimbă starea de mișcare a unui corp; mărime dirijată care reprezintă această acțiune. 2. (Fiz.; înv.) Energie. ◇ *Forță motoare* = energie folosită pentru punerea în mișcare a corpurilor. III. Putere de constrîngere; violență. ◇ *(Caz de) forță majoră* = situație în care cineva nu poate proceda așa cum ar vrea, din cauza unor împrejurări mai puternice decît voința lui. ◇ Loc. adv. *Cu forța* = în mod forțat, cu sila. *Prin forța împrejurărilor* = constrîns de motive obiective. — Fr. **force** (lat. lit. **fortia**).

FÓSĂ, *fose*, s. f. (În expr.) *Fosă nazală* = fiecare dintre cele două jumătăți ale cavității nazale. — Fr. **fosse** (lat. lit. **fossa**).

FOSĂIÁLĂ, *fosăieli*, s. f. Fisiială. — Din **fosăi** + suf. *-eală*.

FOSFÁT, *fosfați*, s. m. 1. Nume generic dat sărurilor acidului fosforic. 2. Îngrășămînt chimic, avînd în compoziția sa diferiți fosfați (1). — Fr. **phosphate** (< gr.).

FOSFATÁ, *fosfatez*, vb. I. Tranz. 1. A îngrășa cu fosfați terenurile de cultură. 2. A adăuga fosfat de calciu în mustul de struguri pentru a activa fermentația și a mări procentul de alcool în vin. 3. A acoperi obiectele de oțel sau de fontă cu un strat de fosfat cristalin (pentru a le proteja contra agenților corosivi). — După fr. **phosphaté**.

FOSFATÁRE, *fosfatări*, s. f. Acțiunea de *a fosfata*.

FÓSFOR s. n. Element chimic otrăvitor, ușor inflamabil, care se găsește în natură numai în compuși. [Acc. și: *fosfór*] — Fr. **phosphore** (< gr.).

FOSFORESCÉNT, -Ă, *fosforescenți, -te*, adj. Care are fosforescență. — După fr. **phosphorescent**.

FOSFORESCÉNȚĂ, *fosforescențe*, s. f. Proprietate a unor compuși chimici de a emite lumină cînd absorb sau după ce au absorbit radiații luminoase ultraviolete sau corpusculare; calitatea de a lumina în întuneric; *p. ext.* sclipire. — După fr. **phosphorescence**.

FOSFÓRIC, -Ă, *fosforici, -e*, adj. 1. (În expr.) *Acid fosforic* = acid oxigenat al fosforului. 2. Fig. Luminos, strălucitor, fosforescent. — Fr. [acide] **phosphorique**.

FOSFORÍT s. m. Rocă sedimentară formată din fosfat de calciu. — Fr. **phosphorite**.

FOSGÉN s. n. Compus chimic întrebuințat ca gaz de luptă asfixiant și otrăvitor. — Fr. **phosgène**.

FOSÍLĂ, *fosile*, s. f. Rest sau urmă a unui animal sau a unei plante, conservată în straturile pămîntului dintr-o epocă geologică anterioară celei actuale. ✦ (Ir.) Bătrîn (cu idei învechite). — Fr. **fossile** (lat. lit. **fossilis**).

FOSILIZÁ, *fosilizez*, vb. I. Refl. A se transforma în fosilă. — Fr. **fossiliser**.

FOSILIZÁRE, *fosilizări*, s. f. Acțiunea de *a se fosiliza* și rezultatul ei; ansamblu de fenomene fizice, chimice și biologice care intervin după moartea unui organism și fac posibilă conservarea unei fosile în straturile geologice.

FOST, -Ă, *foști, -ste*, adj. (Despre oameni) Care a avut o calitate, o funcție, un rang, un nume pe care nu-l mai are. ✦ De altădată, de pe vremuri, de odinioară. ✦ (Despre lucruri) Care a aparținut în trecut cuiva; care și-a pierdut vechea destinație. ✦ (Substantivat, n.; neobișnuit) Ceea ce s-a petrecut în trecut, faptele trecute. *De-aș putea eu spune fostul Cum a fost întreg* (COȘBUC). — V. *fi*.

FOȘÁI, pers. 3 *fóșăie*, vb. IV. Intranz. A fîșîi. — Onomatopee.

FOȘCĂÍ vb. IV. v. **fojgăi**.

FOȘCĂITÚRĂ s. f. v. **fojgăitură**.

FOȘNÁI vb. IV. v. **foșni**.

FÓȘNET, *foșnete*, s. n. Sunet ușor, produs de mișcarea sau de frecarea frunzelor, a mătăsii, a hîrtiei etc. ✦ Susur. — Din **foșni** + suf. *-et*.

FOȘNÍ, *foșnesc*, vb. IV. Intranz. (Despre frunze, arbori, mătăsuri etc.; *p. ext.* despre vînt) A produce un sunet ușor, prin mișcare sau prin frecare. ◇ Tranz. *Se răsuci foșnind ziarul* (C. PETRESCU). ✦ (Rar) A foi, a mișuna. [Var.: **foșnăi** vb. IV] — Onomatopee.

FOȘNÍRE, *foșniri*, s. f. Acțiunea de *a foșni* și rezultatul ei; foșnet.

Fotă

FOȘNÍT s. n. (Rar) Foșnire. — V. *foșni*.

FOȘNITÓR, -OÁRE, *foșnitori, -oare*, adj. Care foșnește. — Din **foșni** + suf. *-(i)tor*.

FOȘNITÚRĂ, *foșnituri*, s. f. Foșnet. — Din **foșni** + suf. *-(i)tură*.

FOT, *foți*, s. m. Unitate de măsură a iluminării reprezentînd iluminarea unei suprafețe de un centimetru pătrat care primește fluxul de un lumen repartizat uniform. — Fr. **phot**.

FÓTĂ, *fote*, s. f. 1. Parte componentă a costumului național femeiesc, formată dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă de lînă care se petrece în jurul corpului, ținînd locul fustei, sau din două bucăți de stofă, acoperind partea din față a corpului (ca un șorț) și pe cea din spate. 2. (Rar) Șorț purtat de circiumari, de ospătari etc. — Tc. **fota**.

FÓTBAL s. n. Joc sportiv cu mingea între două echipe de cîte 11 jucători, fiecare dintre jucători căutînd să introducă mingea în poarta adversă, lovind-o cu piciorul sau cu oricare altă parte a corpului, în afară de brațe. — Fr. **football** (< engl.).

Fotbal

FOTBALÍST, *fotbaliști*, s. m. Jucător de fotbal. — Din **fotbal** + suf. *-ist*.

FOTÉL s. n. v. **fotoliu**

FOTÍȚĂ, *fotițe*, s. f. Diminutiv al lui *fotă*.

FOTO- Element de compunere însemnînd «fotografie» și servind la formarea unor substantive. — Fr. **photo**.

FOTOCATÓD, *fotocatozi*, s. m. Catod din care ies electroni în urma iradierii lui cu lumină vizibilă sau ultravioletă. — Fr. **photocathode** (< gr.).

FOTOCHÍMIC, -Ă, *fotochimici, -e*, adj. Care ține de fotochimie, relativ la reacțiile chimice ale luminii. — Fr. **photochimique**.

FOTOCHIMÍE s. f. Parte a chimiei care se ocupă cu studiul efectelor chimice ale luminii. — Fr. **photochimie**.

FOTOCÓPIE, *fotocopii*, s. f. Reproducere fotografică a unui document, obținută printr-o singură operație (și nu prin două, ca în procedeele obișnuite de fotografiere). V. *facsimil*. — Fr. **photocopie**.

FOTOCROMÍE, *fotocromii*, s. f. Procedeu prin care se reproduc fotografii în culori naturale; fotografie obținută prin acest procedeu. — Fr. **photochromie** (< gr.).

FOTOELÉCTRIC, -Ă, *fotoelectrici, -e*, adj. (Despre emisiunea de electroni din metale) Provocat de incidența radiației luminoase. ◇ *Celulă fotoelectrică* = fotoelement. — Fr. **photo-électrique**.

FOTOELECTRICITÁTE s. f. Fenomen datorită căruia un material emite electroni, cînd cade pe el lumina. ✦ Disciplină care se ocupă cu studiul fenomenelor fotoelectrice. — Fr. **photo-électricité**.

FOTOELEMÉNT, *fotoelemente*, s. n. Aparat care emite un curent electric de intensitate variabilă, în raport cu lumina care cade pe el; celulă fotoelectrică.

FOTOGÉN, -Ă, *fotogeni, -e*, adj. Care produce și răspîndește lumină. — Fr. **photogène** (< gr.).

FOTOGÉNIC, -Ă, *fotogenici, -e*, adj. Care impresionează bine placa fotografică. ✦ (Despre oameni) Care are calități potrivite pentru a fi reprodus în mod avantajos în fotografie sau în film. — Fr. **photogénique**.

FOTOGRÁF, *fotografi*, s. m. Persoană care se ocupă cu fotografierea; specialist în fotografie. — Fr. **photographe** (< gr.).

FOTOGRAFIÁ, *fotografiez*, vb. I. Tranz. A fixa imaginea unui obiect pe o hîrtie sensibilă, prin procedee bazate pe legi optice. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **photographier**.

FOTOGRAFIÁT[1] s. n. Faptul de *a fotografia* [Pr.: *-fi-at*]

FOTOGRAFIÁT[2], *-Ă, fotografiați, -te*, adj. Reprodus prin procedee fotografice, a cărui imagine a fost fixată prin fotografie. [Pr.: *-fi-at*] — V. *fotografia*.

FOTOGRÁFIC, -Ă, *fotografici, -e*, adj. Care ține de fotografie, privitor la fotografie; care servește pentru a fotografia. *Aparat fotografic.* ◇ *Hîrtie fotografică* = hîrtie specială acoperită cu un strat sensibil la acțiunea radiațiilor luminoase și pe care se obțin copiile fotografice pozitive, prin copierea negativelor. ✦ Obținut pe cale fotografică. *Vederi fotografice din ... Romînia* (ODOBESCU). — Fr. **photographique.**

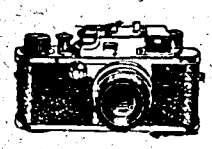

Aparat fotografic

FOTOGRAFÍE, *fotografii*, s. f. Imagine a unei ființe, a unui obiect, a unui peisaj etc. fixată pe hîrtie fotografică și obținută prin fotografiere. ✦ Tehnica fotografierii. — Fr. **photographie** (< gr.).

FOTOGRAFIÉRE s. f. Acțiunea de *a fotografia*. [Pr.: *-fi-e-*]

FOTOGRÁMĂ, *fotograme*, s. f. Fotografie specială, pe baza căreia se pot face măsurători precise asupra obiectului a cărui imagine o reproduce și care se folosește mai ales în cartografie. — Fr. **photogramme** (< gr.).

FOTOGRAMMETRÍE s. f. Ramură a cartografiei care se ocupă cu ridicarea planurilor și a hărților cu ajutorul fotogramelor. — Fr. **photogrammétrie** (< gr.).

FOTOGRAMMÉTRU, *fotogrammetre*, s. n. Aparat pentru luarea fotogramelor. — Germ. **Photogrammeter.**

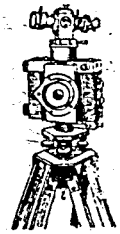

Fotogrammetru

FOTOLITOGRAFÍE, (2) *fotolitografii*, s. f. 1. Metodă de reproducere a hărților și a figurilor desenate, care constă în trecerea desenului pe o piatră litografică, prin intermediul unei hîrtii speciale. 2. Desen reprodus prin această metodă. — Fr. **photolithographie** (< gr.).

FOTÓLIU, *fotolii*, s. n. Scaun mare, de obicei capitonat, cu spătar și cu brațe; jilț. ✦ Loc situat în prima jumătate a unei săli de spectacol. ◇ *Fotoliu de orchestră* = loc în primele rînduri într-o sală de spectacol. [Var.: (rar) **fotél** s. n.] — După fr. **fauteuil.**

FOTOLÍZĂ, *fotolize*, s. f. Descompunere chimică a unor substanțe sub acțiunea luminii. — Fr. **photolyse** (< gr.).

FOTOLUMINESCÉNȚĂ, *fotoluminescențe*, s. f. (Fiz.) Denumire comună dată fluorescenței, fosforescenței și altor fenomene asemănătoare. — Fr. **photoluminescence.**

FOTOMECÁNICĂ s. f. Procedeu de tipărire prin fotografierea planșei tipografice. — Fr. **photomécanique.**

FOTOMÉTRIC, -Ă, *fotometrici, -e*, adj. Care se referă la fotometrie; considerat din punctul de vedere al fotometriei. — Fr. **photométrique.**

FOTOMETRÍE s. f. Parte a fizicii care se ocupă cu măsurarea intensității senzației luminoase, indiferent de culoare. — Fr. **photométrie** (< gr.).

FOTOMÉTRU, *fotometre*, s. n. Instrument care servește la măsurarea intensității luminoase a izvoarelor de lumină. — Fr. **photomètre** (< gr.).

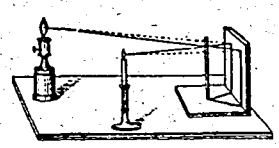

Fotometru

FOTOMICROSCOPÍE s. f. Înregistrarea fotografică a preparatelor microscopice. — Fr. **photomicroscopie** (< gr.).

FOTOMONTÁJ, *fotomontaje*, s. n. Ansamblu de fotografii și de ilustrații aranjate pe un panou, spre a ilustra un subiect sau o problemă. — Fr. **photomontage.**

FOTÓN, *fotoni*, s. m. (Fiz.) Elementul constitutiv al luminii, care se prezintă în formă de corpuscul. — Fr. **photon** (< gr.).

FOTOREPORTÁJ, *fotoreportaje*, s. n. Reportaj înfățișat printr-o succesiune de fotografii, în special instantanee, care reprezintă în imagini un eveniment, un fapt divers etc. — Din **foto-** + **reportaj.**

FOTOREPÓRTER, -Ă, *fotoreporteri, -e*, s. m. și f. Fotograf specialist în instantanee pentru reportaje. — Din **foto-** + **reporter.**

FOTOSCULPTÚRĂ s. f. Procedeu de executare a statuilor, a busturilor etc. înregistrîndu-se fotografic din mai multe părți conturul corpului de sculptat și reproducîndu-se mecanic acest contur în material plastic. — Fr. **photosculpture.**

FOTOSENSÍBIL, -Ă, *fotosensibili, -e*, adj. (Despre substanțe sau materiale) Care este sensibil la lumină. — După fr. **photosensible.**

FOTOSFÉRĂ s. f. Stratul exterior, luminos al globului solar (vizibil cu ochiul liber) care este format din gaze și vapori metalici și care radiază lumină și căldură. — Fr. **photosphère** (< gr.).

FOTOSFÉRIC, -Ă, *fotosferici, -e*, adj. Care se referă la fotosferă. — Fr. **photosphérique.**

FOTOSINTÉZĂ, *fotosinteze*, s. f. (Chim.) Sintetizarea unei substanțe prin acțiunea luminii. — Fr. **photosynthèse** (< gr.).

FOTOTELEGRAFÍE s. f. Transmitere la distanță a fotografiilor, a desenelor etc. cu ajutorul telegrafiei cu sau fără fir. — Fr. **phototélégraphie** (< gr.).

FOTOTERAPÍE s. f. Tratament medical care folosește iradiațiile solare sau ale unei surse artificiale de lumină. V. *helioterapie*. — Fr. **photothérapie** (< gr.).

FOTOTIPÍE, (2) *fototipii*, s. f. 1. Procedeu prin care se execută reproduceri, apropiate ca aspect de fotografie, cu ajutorul unui clișeu format dintr-un strat subțire de gelatină, așezat pe o placă de sticlă mată. 2. Reproducere obținută prin acest procedeu. — Fr. **phototypie** (< gr.).

FOTOZINCOGRAFÍE s. f. Procedeu de reproducere a unei fotografii prin copierea pe o placă de zinc. — Fr. **photozincographie.**

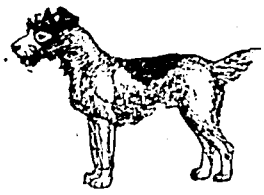

Foxterier

FOX, *focși*, s. m. Foxterier. — Fr. **fox.**

FOXTERIÉR, *foxterieri*, s. m. Soi de ciine de casă rezistent și iute, cu urechi scurte, cu picioare drepte, bun vînător de șoareci. [Pr.: *-ri-er*] — Fr. **fox-terrier** (< engl.).

FÓXTROT, *foxtroturi*, s. n. Dans modern, cu mișcări repezi, care se dansează în perechi; melodia după care se execută. — Fr. **fox-trot** (< engl.).

FRAC, *fracuri*, s. n. Haină bărbătească de ceremonie, din stofă neagră, în față scurtă pînă în talie, iar la spate terminată cu două cozi lungi și înguste. — Fr. **frac.**

FRACTURÁ, *fracturez*, vb. I. Tranz. A(-și) frînge, a(-și) rupe un os, *p. ext.* un membru al corpului. — Fr. **fracturer.**

FRACTURÁT, -Ă, *fracturați, -te*, adj. (Despre oase, *p. ext.* despre membrele corpului) Rupt, frînt. — V. *fractura*.

FRACTÚRĂ, *fracturi*, s. f. Ruptură a unui os, *p. ext.* a unui membru al corpului. — Fr. **fracture** (lat. lit. **fractura**).

FRACȚIE, *fracții*, s. f. Număr neîntreg, egal cu citul a două numere întregi. ✦ Raportul a două expresii matematice. — Fr. **fraction.**

Frac

FRACȚIONÁ, *fracționez*, vb. I. Tranz. A împărți un întreg în mai multe părți, a reduce în fracțiuni. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **fractionner.**

FRACȚIONÁR, -Ă, *fracționari, -e*, adj. (Mat.) Care conține o fracție sau se compune din fracții; care are forma unei fracții. ◇ *Număr fracționar* = număr compus dintr-un număr întreg și o fracție. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **fractionnaire.**

FRACȚIONÁRE s. f. Acțiunea de *a fracționa*. ✦ Distilare fracționată. [Pr.: *-ți-o-*]

FRACȚIONÁT, -Ă, *fracționați, -te*, adj. Divizat în fracțiuni; îmbucătățit. ✦ *Distilare fracționată* = acțiunea de a izola dintr-un amestec lichidele cu puncte de fierbere diferite, colectîndu-le în mod separat, după temperaturile lor de fierbere. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *fracționa*.

FRACȚIONÍSM s. n. Acțiune dusă de o grupare oportunistă care se rupe de conducerea unui partid marxist-leninist și se organizează împotriva liniei politice stabilite de acesta, cu scopul de a-i slăbi unitatea de voință și de luptă. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **fracțion**[are] + suf. *-ism.*

FRACȚIONÍST, -Ă, *fracționiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de fracționism, privitor la fracționism. 2. S. m. și f. Adept al fracționismului. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **fracțion**[are] + suf. *-ist.*

FRACȚIÚNE, *fracțiuni*, s. f. 1. Parte dintr-un tot; frîntură, fragment. 2. Grupare oportunistă care se rupe de conducerea unui partid și se organizează împotriva liniei politice stabilite de acesta, cu scopul de a-i slăbi unitatea de voință și de luptă. 3. Grup format din reprezentanții unui partid politic în parlament. 4. Lichid obținut prin distilarea unui amestec de lichide ridicat la o anumită temperatură. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **fraction** (lat. lit. **fractio, -onis**).

FRAG[1] s. m. v. **fragă.**

FRAG[2], *fragi*, s. m. Mică plantă erbacee din familia rozaceelor cu flori albe (*Fragaria vesca*). ◇ Compus: *frag-de-cîmp* = căpșună. — Lat. **fragum.**

Frag

FRÁGĂ, *fragi*, s. f. 1. Partea comestibilă a fragului (considerată în mod greșit drept fruct) compusă din receptaculul cărnos și roșu, pe suprafața căruia se găsesc presărate fructele. 2. Compus: *fragă-tătărească* = plantă erbacee cu frunze dințate, cu flori așezate la subsuoara frunzelor și cu fructe roșii (*Blitum virgatum*). 3. (Reg.; uneori determinat prin «de pom») Dudă. [Var.: **frag** s. m.] — Lat. **fraga.**

FRÁGED, -Ă, *fragezi, -de*, adj. 1. (Despre plante) Crescut de puțină vreme; crud. ✦ (Despre legume, carne etc.) Care provine de la plante sau de la animale tinere, fierbe repede și se fărîmă ușor cu dinții. ✦ (Despre culoarea verde) Ca a plantelor tinere; delicat. 2. (Despre ființe) Tînăr; gingaș, plăpînd. ◇ *Vîrstă fragedă* =

vîrsta copilăriei. *Tinereţe fragedă* = epocă în care cineva este foarte tînăr. ✦ (Despre obraji, mîini) Cu pielea fină, delicată. — Lat. **fragidus (= fragilis)*.

FRAGÍL, -Ă, *fragili, -e,* adj. Care se sparge, se sfărîmă, se frînge uşor. ✦ Gingaş, firav, delicat. — Fr. **fragile** (lat. lit. **fragilis**).

FRAGILITÁTE s. f. Însuşirea de a fi fragil. — După fr. **fragilité**.

FRAGMÉNT, *fragmente,* s. n. Bucată, parte, frîntură dintr-un tot; parte izolată dintr-o scriere sau rest dintr-o operă pierdută ori neterminată. — Fr. **fragment** (lat. lit. **fragmentum**).

FRAGMENTÁ, *fragmentez,* vb. I. Tranz. A împărţi, a tăia, a rupe în fragmente; a îmbucăţăti. — Fr. **fragmenter**.

FRAGMENTÁR, -Ă, *fragmentari, -e,* adj. Care reprezintă unul sau mai multe fragmente; incomplet, în fragmente, fărîmiţat. — După fr. **fragmentaire**.

FRAGMENTÁRE s. f. Acţiunea de *a fragmenta;* împărţire în bucăţi, îmbucătăţire.

FRAHT, *frahturi,* s. n. 1. Document de transport care însoţeşte o încărcătură sau o marfă transportată; scrisoare de trăsură. 2. Sumă, taxă plătită pentru un transport. — Germ. **Fracht**.

FRANC[1], *franci,* s. m. 1. Unitate monetară în Franţa, Elveţia etc. 2. (Înv.) Unitate monetară în Romînia; leu. ✦ (Azi, la pl.) Valoare bănească nedeterminată; bani, avere. — Fr. **franc**.

FRANC[2], -Ă adj. (Despre oameni) Care are un caracter sincer, care spune pe faţă, fără înconjur, ceea ce gîndeşte; (despre înfăţişarea sau manifestările cuiva) care trădează un astfel de caracter. ✦ (Despre acţiuni) Loial, cinstit. — Fr. **franc**.

FRANCÁ, *franchez,* vb. I. Tranz. 1. A plăti anticipat taxele de transport pentru mărfuri şi bagaje. 2. A timbra o scrisoare. — It. **francare**.

FRANCÁRE s. f. Acţiunea de *a franca*.

FRANCÁT, -Ă, *francaţi, -te,* adj. (Despre mărfuri, bagaje) Cu taxele de transport plătite anticipat; (despre scrisori) cu mărcile poştale aplicate. — V. *franca*.

FRANCÉZ[1], *francezi,* s. m. Persoană care face parte din populaţia de bază a Franţei sau care este originară din Franţa. — It. **francese** (fr. **français**).

FRANCÉZ[2], -Ă, *francezi, -e,* adj. Care aparţine Franţei sau populaţiei ei, privitor la Franţa sau la populaţia ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de francezi. — It. **francese** (fr. **française**).

FRANCHÉŢĂ s. f. v. **francheţe**.

FRANCHÉŢE s. f. Faptul de a-şi spune deschis gîndurile; calitatea de a fi franc[2]; sinceritate. [Var.: **franchéţă** s. f.] — It. **franchezza**.

FRANCISCÁN, -Ă, *franciscani, -e,* s. m. şi f., adj. 1. S. m. şi f. Călugăr sau călugăriţă catolic(ă) din ordinul întemeiat de Francisc din Assisi la începutul secolului al XIII-lea. 2. Adj. Care ţine de ordinul franciscanilor. — După fr. **franciscain**.

FRANCMASÓN, *francmasoni,* s. m. Membru al unei organizaţii francmasonice; adept al francmasoneriei; mason. — Fr. **franc-maçon**.

FRANCMASONERÍE s. f. Asociaţie internaţională secretă cu principii politice reacţionare şi cu ritualuri oculte, ai cărei membri, organizaţi în grupe, se susţin reciproc; masonerie. — Fr. **franc-maçonnerie**.

FRANCMASÓNIC, -Ă, *francmasonici, -e,* adj. Care ţine de francmasonerie, privitor la francmasonerie; care are legătură cu francmasoneria; masonic. — Fr. **franc-maçonnique**.

FRÁNCO adv. Termen comercial indicînd că taxele de transport pentru o marfă sau un colet sînt plătite de expeditor. — Fr. **franco** (< it.).

FRANCTIRÓR, *franctirori,* s. m. (Înv.) Soldat care, fără să facă parte din armata regulată, primeşte însărcinări în timpul unui război. ✦ (În timpul celui de al doilea război mondial) Partizan în luptele de rezistenţă din Franţa. — După fr. **franc-tireur**.

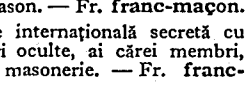

Franjuri

FRANJ, *franjuri,* s. n. Fiecare dintre firele de bumbac, mătase, lînă etc. care atîrnă unul lîngă altul ca ornament, la marginea unei stofe, a unui obiect de îmbrăcăminte etc. — Fr. **frange**.

FRANŢÚŞCĂ, *franţuşte,* s. f. (Înv.) Franţuzoaică. — Din **franţ**[uzoaică] + suf. *-uşcă*.

FRANŢÚZ, *franţuji,* s. m. (Pop.) Francez[1]. — Rus **francuz**.

FRANŢUZÉSC, -EÁSCĂ, *franţuzeşti,* adj. Francez[2]. ✧ *Aluat franţuzesc* = aluat pentru prăjituri, pregătit cu unt şi lucrat într-un anumit fel, pentru a deveni fraged şi a se desface în foi. ✦ (Substantivat, f.) Limba franceză. — Din **franţuz** + suf. *-esc*.

FRANŢUZÉŞTE adv. Ca francezii, în felul francezilor; în limba franceză. — Din **franţuz** + suf. *-eşte*.

FRANŢUZÍ, *franţuzesc,* vb. IV. Refl. (Înv. şi fam.) A imita servil obiceiurile franceze şi a întrebuinţa în mod nejustificat cuvinte şi expresii franceze. ✦ Tranz. A introduce în limbă cuvinte şi expresii franceze. — Din **franţuz**.

FRANŢUZÍRE s. f. (Rar) Faptul de a introduce în limbă cuvinte şi expresii franceze, inutile şi nepotrivite. — V. *franţuzi*.

FRANŢUZÍSM, *franţuzisme,* s. n. Element de jargon luat fără necesitate din limba franceză şi introdus în limba noastră. — Din **franţuz** + suf. *-ism*.

FRANŢUZÍT, -Ă, *franţuziţi, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care imită obiceiurile franceze şi foloseşte în mod nejustificat cuvinte şi expresii franceze. — V. *franţuzi*.

FRANŢUZOÁICĂ, *franţuzoaice,* s. f. Femeie care face parte din populaţia de bază a Franţei. — Din **franţuz** + suf. *-oaică*.

FRANZELÁR, *franzelari,* s. m. Persoană care face sau vinde franzele. — Din **franzelă** + suf. *-ar*.

FRANZÉLĂ, *franzele,* s. f. Pîine albă, de obicei în formă lunguiaţă; jimblă. — Ngr. **frantzela**.

FRANZELĂREÁSĂ, *franzelărese,* s. f. Femeie care face sau vinde franzele; soţia franzelarului. — Din **franzelar** + suf. *-easă*.

FRANZELĂRÍE, *franzelării,* s. f. Brutărie unde se pregătesc sau prăvălie unde se vînd franzele. — Din **franzelă** + suf. *-ărie*.

FRANZELÚŢĂ, *franzeluţe,* s. f. Diminutiv al lui *franzelă*. ✦ Chiflă.

FRAPÁ, *frapez,* vb. I. Tranz. 1. A se impune atenţiei cuiva prin caracteristici izbitoare; a face impresie, a bate la ochi. 2. A răci şampanie sau alte băuturi alcoolice cu ajutorul gheţii. — Fr. **frapper**.

FRAPÁNT, -Ă, *frapanţi, -te,* adj. Care frapează; bătător la ochi, izbitor, impresionant. — Fr. **frappant**.

Frasin

FRÁSIN, *frasini,* s. m. Arbore cu tulpina dreaptă, cilindrică şi cu lemnul elastic, folosit în industrie *(Fraxinus excelsior)*. — Lat. **fraxinus**.

FRĂTE, *fraţi,* s. m. 1. Persoană de sex masculin considerată în raport cu altă persoană (indiferent de sex) născută din aceiaşi părinţi sau numai din acelaşi tată ori din aceeaşi mamă. ✧ *Frate bun (adevărat, drept* sau, reg., *dulce)* = fiecare dintre fraţii născuţi din acelaşi tată şi aceeaşi mamă, în raport unii cu alţii. *Frate vitreg* = frate cu cineva numai după tată sau numai după mamă. *Frate geamăn* = frate considerat în raport cu fratele sau cu sora cu care s-a născut o dată. *Fraţi de lapte* = copii care au supt la aceeaşi doică. *Frate de mînă* = băiat care serveşte mireasa în timpul nunţii. *Frate de cruce* = fîrtat. ✦ (La pl.) Nume dat copiilor (în cazul cînd se află între ei şi băieţi) născuţi din aceiaşi părinţi sau numai din acelaşi tată ori din aceeaşi mamă. 2. Termen familiar, prietenesc, cu care te adresezi unei persoane (indiferent de sex). 3. Grad în ierarhia călugărească. 4. Fiecare dintre ramificaţiile care se formează la subsuoara frunzelor unor plante din nodurile de la baza tulpinii. — Lat. **frater, -tris**.

FRATÉRN, -Ă, *fraterni, -e,* adj. (Livresc; adesea adverbial) Frăţesc. — Lat. lit. **fraternus**.

FRATERNITÁTE, *fraternităţi,* s. f. Frăţie. — Fr. **fraternité** (lat. lit. **fraternitas, -atis**).

FRATERNIZÁ, *fraternizez,* vb. I. Intranz. A manifesta sentimente frăţeşti; a intra în strînsă prietenie cu cineva; a face cauză comună cu cineva. ✦ (Despre militari sau despre unităţi militare angajate în războaie nedrepte) A face cauză comună cu adversarul (ca protest împotriva războiului). — Fr. **fraterniser**.

FRATERNIZÁRE s. f. Acţiunea de *a fraterniza* şi rezultatul ei; înfrăţire, unire.

FRATRICÍD[1], *fratricide,* s. n. Omor de frate sau de soră. — Fr. **fratricide** (lat. lit. **fratricidium**).

FRATRICÍD[2], -Ă, *fratricizi, -de,* s. m. şi f. Criminal care şi-a ucis fratele sau sora. — Fr. **fratricide** (lat. lit. **fratricida**).

FRAUDÁ, *fraudez,* vb. I. Tranz. A defrauda. [Pr.: *fra-u-*] — Fr. **frauder** (lat. lit. **fraudare**).

FRÁUDĂ, *fraude,* s. f. Înşelăciune, act de rea-credinţă săvîrşit de cineva pentru a realiza un profit material în detrimentul altuia. [Pr.: *fra-u-*] — Fr. **fraude** (lat. lit. **fraus, fraudis**).

FRAUDULÓS, -OÁSĂ, *frauduloşi, -oase,* adj. (Despre acţiuni) Făcut cu înşelăciune, bazat pe rea-credinţă. [Pr.: *fra-u-*] — Fr. **frauduleux** (lat. lit. **fraudulosus**).

FRAZÁ, *frazez,* vb. I. Intranz. (Muz.) A scoate în evidenţă, la executarea unei bucăţi, ritmul frazei muzicale; a face să se desprindă în mod distinct părţile care compun ideea muzicală. — Fr. **phraser**.

FRAZÁRE s. f. Acţiunea de *a fraza*.

FRÁZĂ, *fraze,* s. f. 1. Îmbinare de propoziţii, aflate între ele în raport de coordonare sau de subordonare şi exprimînd una sau mai multe judecăţi. ✦ Fel de exprimare. 2. (În expr.) *Frază muzicală* = succesiune de sunete alcătuind un tot unitar (motiv sau melodie). — Fr. **phrase** (lat. lit. **phrasis**).

FRAZEOLÓG, *frazeologi,* s. m. Persoană care se exprimă în fraze meşteşugite, dar lipsite de conţinut. [Pr.: *-ze-o-*] — Fr. **phraséologue**.

FRAZEOLÓGIC, -Ă, *frazeologici, -e,* adj. Care ţine de frazeologie, privitor la frazeologie. [Pr.: *-ze-o-*] — Fr. **phraséologique**.

FRAZEOLOGÍE s. f. 1. Fel propriu unei limbi sau unui scriitor de a construi frazele. 2. Vorbărie fără conținut, care ascunde sărăcie de idei; vorbe goale și umflate. [Pr.: *-ze-o-*] — Fr. **phraséologie.**

FRĂGÁR, *frăgari*, s. m. (Reg.) Dud. — Din **frag** + suf. *-ar.*

FRĂGEZÍ, *frăgezesc*, vb. IV. Refl. (Despre anumite alimente, în special despre carne, aluaturi etc.) A deveni fraged. ✦ Tranz. A face să devină fraged. — Din **fraged.**

FRĂGEZÍME s. f. Însușirea de a fi fraged; prospețime, gingășie, finețe, delicatețe. — Din **fragezi** (pl. lui *fraged*) + suf. *-ime.*

FRĂGEZÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) frăgezi.*

FRĂGULIȚĂ, *frăguliță*, s. f. 1. Frăguță. 2. Mică plantă erbacee cu flori galbene-verzui, cu slab miros de mosc *(Adoxa moschatellina).* — Din **fragă** + suf. *-ul-iță.*

Frăguliță

FRĂGUȘOÁRĂ, *frăgușoare*, s. f. Frăguță. — Din **fragă** + suf. *-uș-oară*

FRĂGÚȚĂ, *frăguțe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *fragă.*

FRĂMÎNT s. n. (Rar) Frămîntare. — Postverbal al lui **frămînta.**

FRĂMÎNTĂ, *frămînt*, vb. I. 1. Tranz. A prefice aluatul într-o masă uniformă, apăsîndu-l și amestecîndu-l cu mîinile. ✧ Expr. *A frămînta pămîntul* = a bate pămîntul cu picioarele, prin lovituri puternice și repetate. ✦ A lovi îndelung și repetat (cu pumnii sau cu picioarele) o persoană trîntită la pămînt. 2. Tranz. Fig. A examina, a întoarce pe toate părțile o idee, un plan etc. ✦ A-și supune mintea la eforturi. ✧ Refl. *Mă tot frămînt cu mintea* (VLAHUȚĂ). ✦ (Despre stări sufletești și despre cauzele exterioare ale stărilor sufletești) A neliniști, a preocupa, a îngrijora. ✧ Refl. *Frămîntîndu-se de mîhnire* (ISPIRESCU). 3. Tranz. și refl. A (se) mișca puternic; a (se) agita. ✦ Refl. (Despre ființe) A umbla încolo și încoace, a nu avea astîmpăr; a forfoti. ✦ Tranz. A învîrti, a răsuci un obiect în mînă. ✧ Expr. *A-și frămînta mîinile* = a-și freca mîinile puternic și repetat, sub stăpînirea unei tulburări sufletești.

FRĂMÎNTÁRE, *frămîntări*, s. f. Acțiunea de *a (se) frămînta* și rezultatul ei. 1. Umblet, forfot, neastîmpăr; *p. ext.* agitație, tulburare (cauzate de mișcări sociale). 2. Neliniște sufletească, zbucium, chin.

FRĂMÎNTÁT[1] s. n. Frămîntare. — V. *frămînta.*

FRĂMÎNTÁT[2]**, -Ă,** *frămîntați, -te*, adj. 1. (Despre aluat) Prepara prin frămîntare. 2. Fig. Cuprins de neliniște; zbuciumat, agitat. — V. *frămînta.*

FRĂMÎNTĂTÓR, *frămîntătoare*, s. n. Mașină pentru frămîntat aluatul. — Din **frămînta** + suf. *-(ă)tor.*

FRĂMÎNTĂTÚRĂ, *frămîntături*, s. f. (Rar) Aluat frămîntat. ✦ Fig. Teren accidentat. — Din **frămînta** + suf. *-(ă)tură.*

FRĂNCUȘÓR, *frăncușori*, s. m. Diminutiv al lui *franc.*

FRĂSINÉL, *frăsinei*, s. m. Plantă erbacee cu flori albe sau trandafirii, frumos mirositoare *(Dictamnus albus).* ✧ Expr. *A umbla (de) frunza frăsinelului* = a umbla fără nici un rost, fără nici un scop, a fi haimana. — Din **frasin** + suf. *-el.*

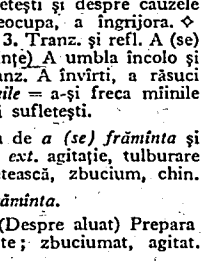

Frăsinel

FRĂSINÉT, *frăsinețuri*, s. n. Pădure de frasini. — Lat. **fraxinetum.**

FRĂSINÍCĂ s. f. (Bot.) Specie de frasin *(Fraxinus angustifolia).* — Din **frasin** + suf. *-ică.*

FRĂSUÍ, *frăsuiesc*, vb. IV. Refl. și intranz. (Reg.) A se plînge; a se boci, a se văicări. — Ucr. **frasuvaty.**

FRĂȚÉSC, -EÁSCĂ, *frățești*, adj. Propriu legăturii dintre frați, (ca) de frate; afectuos, devotat. — Din **frate** + suf. *-esc.*

FRĂȚÉȘTE adv. În mod frățesc, ca frații, cu dragoste frățească. ✧ Expr. *A împărți* (ceva) *frățește* = a împărți în părți egale, fără înșelătorie. — Din **frate** + suf. *-este.*

FRĂȚÍCĂ s. m. (Fam., la voc.) Termen familiar cu care cineva se adresează unui băiat. — Din **frate** + suf. *-ică.*

FRĂȚÍE, *frății*, s. f. 1. Legătura de rudenie dintre frați. ✦ Iubire frățească, sentimente ca de frate. 2. Prietenie strînsă, înfrățire, fraternitate. — Din **frate** + suf. *-ie.*

FRĂȚIETÁTE s. f. (Înv.) Frăție. — Din **frăție** + suf. *-(ă)tate.*

FRĂȚÍNE, *frățini*, s. m. (Pop.; urmat de un adjectiv posesiv) Frate. [Var.: **frățîn** s. m.] — Din **frate** + suf. *-ine.*

FRĂȚIÓR, *frățiori*, s. m. Diminutiv al lui *frate.* ✦ (La vocativ) Termen familiar, prietenesc, cu care te adresezi unui bărbat. [Pr.: *-ți-or*]

FRĂȚÎN s. m. v. **frățîne.**

FREÁMĂT, *freamăte*, s. n. 1. Zgomot surd produs de frunzele mișcate de vînt, de valurile mării etc. ✦ Murmur de voci înnăbușite sau nedeslușite. ✦ Zgomot, larmă. 2. Fig. Fior, înfiorare. [Var.: **hreámăt** s. n.] — Lat. **fremitus.**

FREÁTICĂ, *freatice*, adj. f. (În expr.) *Apă freatică* = pînză de apă subterană care se află aproape de suprafața pămîntului și din care se alimentează izvoarele și fîntînile. — Fr. **phréatique.**

FRECÁ, *frec*, vb. I. Tranz. 1. A mișca forțat un corp pe suprafața altui corp cu care este în contact. ✧ Expr. *A-și freca mîinile* = a-și trece mîinile de mai multe ori una peste cealaltă (pentru a se încălzi sau pentru a-și manifesta bucuria, satisfacția etc.). 2. A amesteca îndelung un aliment apăsînd cu putere, pentru a obține o masă omogenă și pufoasă. ✦ A șterge un obiect apăsînd în toate direcțiile cu un corp aspru sau moale pentru a-i îndepărta murdăria sau pentru a-l face să strălucească; a lustrui, a curăța. 3. A fricționa. ✦ (Fam.) A bate. ✧ Expr. (Fam.) *A freca* (cuiva) *ridichea* = a mustra pe cineva; a bate. ✦ Fig. A fi prea exigent cu cineva, a obliga pe cineva la sforțări prea mari. — Lat. **fricare.**

FRECÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) freca.* ✦ (Fiz.) Forța pe care o exercită un corp asupra altuia, cînd acesta se freacă de el.

FRECÁT, -Ă, *frecați, -te*, adj. (Despre unele alimente) Amestecat astfel, încît a devenit o masă omogenă și pufoasă. ✦ Curățat prin frecare. — V. *freca.*

FRECĂTÚRĂ, *frecături*, s. f. 1. Fricțiune. 2. Loc care poartă urma unei frecări. 3. Fig. Mustrare. 4. Fig. (La pl.) Divergențe, neînțelegeri. — Lat. **fricatura.**

FRECĂȚÉI s. m. pl. Aluat nedospit, frecat mărunt în palmă sau ras pe răzătoare, care se fierbe în supă. — Din **frecat** + suf. *-ei.*

FRÉCȚIE s. f. v. **fricțiune.**

FRECȚIONÁ vb. I. v. **fricționa.**

FRECÚȘ, *frecușuri*, s. n. Frecare. ✧ Expr. (Fam.) *A trage cuiva un frecuș* = a mustra sau a bate pe cineva. — Din **freca** + suf. *-uș.*

FRECVÉNT, -Ă, *frecvenți, -te*, adj. Care se întîmplă des, la intervale de timp scurte; des. — Lat. lit. **frequens, -ntis.**

FRECVENTÁ, *frecventez*, vb. I. Tranz. A merge regulat, sistematic la școală, la conferințe, la spectacole etc. ✦ (Franțuzism) A vizita deseori pe cineva. — Lat. lit. **frequentare** (fr. **fréquenter**).

FRECVENTÁRE s. f. Acțiunea de *a frecventa.*

FRECVÉNȚĂ, *frecvențe*, s. f. 1. Repetare deasă a unei acțiuni, a unui fapt etc. ✦ (În învățămînt) Participare a studenților sau a elevilor la cursuri. 2. Numărul de perioade efectuate într-o unitate de timp de un fenomen periodic. ✧ *Curent de frecvență înaltă* (sau *joasă*) = curent electric care își schimbă sensul de un număr mare (sau mic) de ori, într-o unitate de timp. — Lat. lit. **frequentia** (fr. **fréquence**).

FREDONÁ, *fredonez*, vb. I. Tranz. A cînta încetișor; a îngîna o melodie. — Fr. **fredonner.**

FREDONÁT, -Ă, *fredonați, -te*, adj. (Despre un cîntec, o melodie) Cîntat încetișor, îngînat. — V. *fredona.*

FREGÁTĂ, *fregate*, s. f. 1. Vas de război cu trei catarge (obișnuit în secolele trecute), slab înarmat, dar cu viteză mare, destinat serviciului de recunoaștere și de pază. 2. Numele a două specii de păsări palmipede, cu corpul mic și cu aripile foarte mari, care trăiesc în regiunea mărilor tropicale *(Fregata aquila* și *Ariel).* — Fr. **frégate** (< it.).

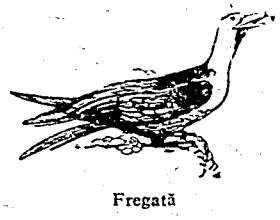

Fregată

FREMÁTĂ, *freamăt*, vb. I. Intranz. 1. (Despre frunze; *p. ext.* despre copaci și păduri) A produce freamăt. 2. (Despre oameni) A se înfiora; a vibra, a palpita; (despre colectivități) a se agita. — Din **freamăt.**

FREMÁTARE, *fremătări*, s. f. Acțiunea de *a fremăta* și rezultatul ei; freamăt.

FREMĂTĂTÓR, -OÁRE, *fremătători, -oare*, adj. Care freamătă, tremură, vibrează. — Din **fremăta** + suf. *-(ă)tor.*

FREMĂTÓS, -OÁSĂ, *fremătoși, -oase*, adj. (Rar) Plin de freamăt; fremătător. — Din **freamăt** + suf. *-os.*

FRENÉTIC, -Ă, *frenetici, -e*, adj. Care se află în stare de frenezie. — Fr. **frénétique** (< gr.).

FRENEZÍE, *frenezii*, s. f. Stare de excitare excesivă, de pasiune nestăpînită, violentă. ✧ Loc. adv. *Cu frenezie* = ca în delir; frenetic, pasionat. — Fr. **frénésie** (< gr.).

FRENGHÍE, *frenghii*, s. f. (Înv.) Brocart. [Var.: **fringhie** s. f.] — Tc. **frengi.**

FRÉNIC, *frenici*, adj. m. (În expr.) *Nerv frenic* (și substantivat m.) = nerv al diafragmei. — Fr. **phrénique** (< gr.).

FRENOLOGÍE s. f. Teorie idealistă, conform căreia însușirile psihice ale omului ar putea fi recunoscute după protuberanțele și depresiunile craniului (corespunzînd regiunilor din creier în care sînt localizate aceste însușiri); pseudoștiință bazată pe această teorie. — Fr. **phrénologie** (< gr.).

FRÉSCĂ, *fresce*, s. f. 1. Pictură făcută în culori amestecate cu apă de var, pe un zid cu tencuiala încă udă. 2. Fig. Descriere plastică și sugestivă a oamenilor și a obiceiurilor dintr-o anumită epocă. — Fr. **fresque** (< it.).

FREZ adj. invar. (Franțuzism) De culoarea fragilor. — Fr. **fraise.**

FREZÁ[1] vb. I. v. **friza.**

FREZÁ[2]**,** *frezez*, vb. I. Tranz. A prelucra un material cu freza[1]. — Fr. **fraiser.**

FREZÁRE s. f. Acțiunea de *a freza*[2].

FREZÁT s. n. Frezare. — V. *freza*[2].

FRÉZĂ[1], *freze*, s. f. 1. Unealtă cu unul sau cu mai multe tăişuri dispuse simetric în jurul unui ax şi avînd o mişcare de rotaţie; serveşte la prelucrarea metalelor, a lemnului şi a altor materiale dure. 2. Frezmaşină. — Fr. **fraise.**

FRÉZĂ[2], *freze*, s. f. (Fam.) Pieptănătură bărbătească; frizură. — Postverbal al lui **freza** (= *friza*).

FRÉZMAŞINĂ, *frezmaşini*, s. f. Maşină la care se adaptează freza[1] (1) şi care o pune în mişcare. — Germ. **Fräsmaschine.**

FREZÓR[1], *frezoare*, s. n. Frezăi (1). — După fr. **fraiseur.**

FREZÓR[2], *frezori*, s. m. Muncitor care lucrează la frezăi. — După fr. **fraiseur.**

FRIABIL, -Ă, *friabili, -e*, adj. (Franţuzism) Care se fărîmiţează, se sparge uşor. [Pr.: *fri-a-*] — Fr. **friable** (lat. lit. **friabilis**).

FRIABILITÁTE s. f. (Franţuzism) Însuşirea de a fi friabil. [Pr.: *fri-a-*] — După fr. **friabilité.**

FRICATÍV, -Ă, *fricative*, adj. n. şi f. (În expr.) *Consoană fricativă* (şi substantivat, f.) sau *sunet fricativ* = consoană sau sunet care se pronunţă prin strîmtarea canalului vocal în aşa fel, încît aerul să se poată scurge în tot timpul cît durează emisiunea; constrictiv. — Fr. **fricatif.**

FRÍCĂ, (rar) *frici*, s. f. Stare de adîncă nelinişte şi tulburare, provocată de un pericol real sau imaginar; lipsă de curaj. ◇ Loc. adj. *Fără frică* = neînfricat; curajos. ◇ Loc. adv. *Cu frică* = cu teamă, temîndu-se. *Fără (nici o) frică* = cu curaj. *Nici de frică* = nicidecum, de loc, o dată cu capul. ◇ Expr. *A băga* (cuiva) *frica în oase* = a înfricoşa (pe cineva). *A duce frica cuiva* (sau *a ceva*) = **a)** a-i fi teamă de cineva sau de ceva; **b)** a-i fi teamă să nu i se întîmple persoanei respective ceva rău. *A fi cu frica în spate* (sau *în sîn*) = a fi într-o continuă stare de nelinişte, de teamă. *A şti de frica cuiva* = a asculta de cineva, fiindu-i frică de el. — Comp. v. gr. **phrike.**

FRICHINÍ, *frichinesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Refl. A se mişca încoace şi încolo fără rost, a se fîţîi. 2. Tranz. A purta de colo pînă colo pe cineva, a sicîi.

FRICÓS, -OÁSĂ, *fricoşi, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Care se lasă uşor cuprins de frică. — Din **frică** + suf. *-os.*

FRÍCŢIE s. f. v. **fricţiune.**

FRICŢIONÁ, *fricţionez*, vb. I. Tranz. A face o fricţiune. [Pr.: *-ţi-o-*. — Var.: **frecţionă** vb. 1] — Fr. **frictionner.**

FRICŢIÚNE, *fricţiuni*, s. f. 1. Frecare a unei părţi a corpului cu un lichid medicinal. 2. Fig. Neînţelegere, ceartă, divergenţă între două persoane sau două grupuri de persoane. [Pr.: *-ţi-u-*. — Var.: (1) **frécţie, fricţie** s. f.] — Fr. **friction.**

FRIG, (2) *friguri*, s. n. 1. Temperatură joasă a aerului, care dă senzaţia de rece. ✦ Senzaţia de rece provocată de temperatura joasă a mediului. 2. (La pl.) Temperatură ridicată a unui bolnav; tremur cauzat de senzaţia de rece care precede uneori o stare febrilă. ✦ Boală cauzată de un agent patogen şi transmisă prin intermediul unei specii de ţînţar. V. *malarie*. ✦ Fig. Stare de nelinişte, de agitaţie puternică; emoţie. — Lat. **frigus, -oris.**

FRIGANEÁ, *friganele*, s. f. Felie de pîine albă muiată în lapte şi ouă şi prăjită în grăsime. [Var.: **frigănea** s. f.] — Ngr. **frigania.**

FRIGÁRE, *frigări*, s. f. Vergea de fier sau de lemn în care se înfige carnea spre a o frige deasupra jăraticului. ◇ Loc. adj. şi adv. *La frigare* = fript în frigare deasupra jăraticului. — Din **frig** (prez. ind. al lui *frige*) + suf. *-are.*

FRIGĂNEÁ s. f. v. **friganea.**

FRIGĂRÚICĂ, *frigăruici*, s. f. Frigăruie. — Din **frigare** + suf. *-ui-că.*

FRIGĂRÚIE, *frigărui*, s. f. Carne tăiată în bucăţi mici şi friptă în frigare. — Din **frigare** + suf. *-uie.*

FRÍGE, *frig*, vb. III. 1. Tranz. A prepara un aliment (în special carne sau peşte) prin expunere directă la acţiunea focului (în frigare, pe grătar etc.), *p. ext.* a prăji în tigaie. 2. Tranz. (Despre foc, soare sau un obiect care radiază căldură mare) A provoca cuiva senzaţii de arsură, a face arsuri. ✦ (Despre alţi agenţi decît căldura; adesea fig.) A provoca o senzaţie usturătoare (asemănătoare cu cea produsă de o arsură). *Un vînt aspru, care frigea obrazurile* (SADOVEANU). ✦ (Despre oameni) A atinge ceva sau pe cineva cu un corp fierbinte, provocînd arsură; a arde. ◇ Expr. *A frige* (pe cineva) *la inimă* sau *a-i frige inima* (cuiva) = a provoca cuiva o durere vie, usturătoare. ✦ Refl. A suferi o durere vie la atingerea cu focul sau cu un obiect fierbinte. 3. Intranz. (Despre corpuri fierbinţi) A iradia căldură mare; a dogorî. 4. Refl. (Fam.) A se păcăli, a se înşela, a rămîne păgubaş. [Perf. s. *fripsei*, part. *fript*] — Lat. **frigere.**

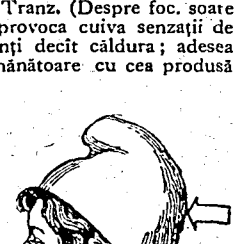

Bonetă frigiană

FRIGE-LÍNTE s. m. (Fam.) Nume dat în batjocură unui om zgîrcit. — Din **frige** + **linte.**

FRIGIÁN, -Ă, *frigieni, -e*, adj. Care aparţine Frigiei sau populaţiei ei, privitor la Frigia sau la populaţia ei. ◇ *Bonetă frigiană* = bonetă purtată în antichitate de sclavii eliberaţi şi adoptată în timpul revoluţiei franceze din 1789 ca simbol al libertăţii. [Pr.: *-gi-an*] — Fr. **Phrygien.**

FRIGÍD, -Ă, *frigizi, -de*, adj. Care suferă de frigiditate. — Fr. **frigide** (lat. lit. **frigidus**).

FRIGIDÉR, *frigidere*, s. n. Răcitor electric. — Fr. **frigidaire.**

FRIGIDITÁTE s. f. Stare a unui om sau a unui animal incapabil de dorinţă sexuală. — Fr. **frigidité** (lat. lit. **frigiditas, -atis**).

FRIGORÍE, *frigorii*, s. f. Unitatea de cantitate de căldură pierdută de un corp, egală în valoare absolută cu o calorie. — Fr. **frigorie.**

FRIGORIFÉR, *frigorifere*, s. n. Clădire sau încăpere prevăzută cu instalaţii de răcire, pentru conservarea unor cantităţi mari de alimente. ◇ (Adjectival) *Vagon frigorifer.* — Fr. **frigorifère.**

FRIGORÍFIC, -Ă, *frigorifici, -e*, adj. Care ţine de frig, privitor la frig. — Fr. **frigorifique** (lăt. lit. **frigorificus**).

FRIGORIGÉN, -Ă, *frigorigeni, -e*, adj. Care poate produce frig. — Fr. **frigorigène.**

FRIGOTÉHNICĂ s. f. Ramură a tehnicii care studiază mijloacele de producere a frigului artificial. — Din **frig** + **tehnică** (după germ. *Kaltetechnik*).

FRIGULÉŢ s. n. (Fam.) Diminutiv al lui *frig.*

FRÍGURĂ s. f. (Pop.) Friguri (2). — Din **friguri** (pl. lui *frig*).

FRIGURÍCĂ, *frigurele*, s. f. Mică plantă erbacee cu tulpina foarte ramificată, cu frunze ovale şi cu flori trandafirii (*Erythraea pulchella*). — Din **friguri** (pl. lui *frig*) + suf. *-ică.*

Frigurică

FRIGURÓS, -OÁSĂ, *friguroşi, -oase*, adj. 1. (Despre locuinţe) Care se încălzeşte greu şi insuficient, care nu păstrează căldura, care nu apără de frig. ✦ Care are o temperatură scăzută, care răspîndeşte frig; rece. 2. (Despre fiinţe) Care rezistă greu la frig, care nu suportă bine frigul. ✦ Înfrigurat. — Lat. **frigorosus.**

FRIPT -Ă, *fripţi, -te*, adj. 1. (Despre alimente) Care a fost gătit prin expunere directă la acţiunea focului; *p. ext.* prăjit. ◇ Expr. *A mînca* (pe cineva) *fript* = a distruge, a da gata (pe cineva). *A face* (cuiva) *zile fripte* = a necăji (pe cineva) zi de zi; a hărţui. 2. (Despre fiinţe) Ars, rănit prin acţiunea focului sau a unui obiect fierbinte. ✦ Fig. Chinuit. — V. *frige.*

FRÍPTA s. f. art. Numele unui joc de copii în care unul dintre jucători trebuie să lovească peste mîini pe celălalt, care încearcă să şi le ferească. — V. *frige.*

FRIPTÚRĂ, *fripturi*, s. f. Fel de mîncare constînd din carne friptă pe grătar, în frigare sau în tigaie. — Lat. ***frictura.**

FRIPTURÍCĂ, *fripturici*, s. f. Diminutiv al lui *friptură.* ✦ Friptură bună.

FRÍŞCĂ[1] s. f. Strat de smîntînă proaspătă care se ridică la suprafaţa laptelui nefiert după cîteva ore de la mulgere şi care, bătută cu telul, devine spumoasă.

FRÍŞCĂ[2], *frişti*, s. f. Nuia, vergea. — Magh. **fricska.**

FRIVÓL, -Ă, *frivoli, -e*, adj. (Despre oameni) Care este preocupat de lucruri neserioase, care umblă după plăceri uşoare; neserios, uşuratic. ✦ (Despre lucruri, fapte, atitudini) De nimic, neînsemnat, neserios. — Fr. **frivole** (lat. lit. **frivolus**).

FRIVOLITÁTE, (2) *frivolităţi*, s. f. 1. Însuşire a ceea ce este frivol; neseriozitate. 2. (La pl.) Lucruri, fapte, cuvinte, purtări uşuratice, neserioase. — După fr. **frivolité.**

FRIZ, *frizuri*, s. n. Piesă îngustă de cherestea, folosită la fabricarea lamelor de parchet sau a unor piese de tîmplărie (chenare de uşi, lambriuri etc.). ✦ Chenar care înconjură o pardoseală de parchet în lungul pereţilor şi care este făcut din piese mai mari decît lamele parchetului. — Fr. **frise.**

FRIZÁ, *frizez*, vb. I. Tranz. şi refl. (Azi rar) A(-şi) încreţi, a(-şi) ondula părul (cu fierul sau prin alte mijloace); a (se) coafa. [Var.: **frezá** vb. 1] — Fr. **friser.**

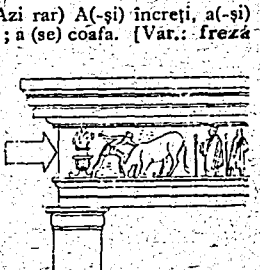

Frizăi

FRIZÉR, *frizeri*, s. m. Lucrător care se ocupă cu bărbieritul sau cu tunsul părului; bărbier. — După fr. **friseur.**

FRIZERÍE, *frizerii*, s. f. Atelier pentru tuns, pentru ras sau pentru frizat. — Din **frizer** + suf. *-ie.*

FRIZERÍŢĂ, *frizerite*, s. f. Lucrătoare care se ocupă cu bărbieritul cu tunsul sau cu ondulatul părului. — Din **frizer** + suf. *-iţă.*

FRIZÚRĂ, *frizuri*, s. f. Frezăi. — Fr. **frisure.**

FRÎNÁ, *frînez*, vb. I. Tranz. A încetini sau a opri mersul unui vehicul cu ajutorul frînei. ✦ Fig. A ţine în loc, a împiedica, a opri dezvoltarea, cursul sau manifestarea unei acţiuni, a unui proces, a unui sentiment etc. — Fr. **freiner** (după *înfrîna*).

FRÎNĂR, *frînari*, s. m. Muncitor la căile ferate, însărcinat cu manevrarea frînei. — Din **frînă** + suf. *-ar*.

FRÎNARE, *frînări*, s. f. 1. Acțiunea de *a frîna*. 2. Inhibiție.

FRÎNĂ, *frîne*, s. f. Dispozitiv folosit pentru încetinirea sau pentru oprirea mișcării unui vehicul. ✦ Fig. Ceea ce ține în loc cursul sau dezvoltarea unui proces în desfășurare, a unui sentiment etc.; piedică, obstacol.— Fr. **frein** (după *frîne* pl. lui *frîu*).

FRÎNC, -Ă, *frînci, -e*, s. m. și f Nume generic dat odinioară la noi occidentalilor latini. ✧ (Adjectival) *Timpii împăraților frînci din Constantinopol* (ODOBESCU). — Lat. **Francus**.

FRÎNCUȘĂ, *frîncușe*, s. f. Varietate de struguri cu boabe mici și rare. — Din **frînc** + suf. *-uță*.

FRÎNGE, *frîng*, vb. III. 1. Tranz. A rupe (în două) un obiect prin lovire, îndoire sau apăsare puternică. ✧ Expr. *Na-ți-o bună, că ți-am frînt-o!* = na-ți-o frîntă că ți-am dres-o! v. *frînt*, ✦ A fractura un os, *p. ext.* un membru al corpului. ✧ Expr. *A-și frînge* (sau *a-i frînge cuiva*) *gîtul* = a muri într-un accident (sau a omorî, a ucide pe cineva); *fig.* a-și ruina (sau a ruina cuiva) situația prin întreprinderi riscante. *A-și frînge mîinile* = a-și împreuna mîinile și a-și îndoi cu putere degetele (ca expresie a durerii, a deznădejdii etc.). ✦ Refl. (Despre o masă de apă, despre valuri) A se lovi (de mal, de stînci etc.) împrăștiindu-se în valuri mai mici. ✦ Refl. (Despre linii) A se întrerupe. ✦ Refl. Fig. A se curma. *Gîndurile se frîngeau neisprăvite* (D. ZAMFIRESCU). 2. Tranz. (În expr.) *A frînge* (sau, refl., *a i se frînge*) *cuiva inima* = a (se) mîhni peste măsură. 3. Tranz. și refl. Fig. A (se) îndoi, a (se) apleca de mijloc. 4. Tranz. Fig. A înfrînge, a învinge; a birui (în luptă). — Lat. **frangere**.

FRÎNGERE s. f. Acțiunea de *a (se) frînge*; rupere prin îndoire, lovire sau apăsare puternică.

FRÎNGHIE[1] s. f. v. **frenghie**.

FRÎNGHIE[2], *frînghii*, s. f. Fir lung și gros făcut din mai multe sfori răsucite una în jurul alteia; funie. [Acc. și: (reg.) *frî nghie*] — Lat. **fimbria**.

FRÎNGHIER, *frînghieri*, s. m. Persoană care face sau vinde frînghii. [Pr.: *-ghi-er*] — Din **frînghie**[2] + suf. *-ar*.

FRÎNGHIERÍE, *frînghierii*, s. f. Meseria de frînghier. ✦ Local în care se confecționează sau se vînd frînghii și obiecte de frînghie. [Pr.: *-ghi-e-*] — Din **frînghier** + suf. *-ie*.

FRÎNGHIERÎT s. n. (Rar) Totalitatea frînghiilor necesare la pescuit. (Pr.: *-ghi-e-*] — Din **frînghie** + suf. *-ăr-it*.

FRÎNGHIOÁRĂ, *frînghioare*, s. f. (Rar) Frînghiuță. [Pr.: *-ghi-oa-*] — Din **frînghie**[1] + suf. *-oară*.

FRÎNGHIÚȚĂ, *frînghiuțe*, s. f. Diminutiv al lui *frînghie*[1]. [Pr.: *-ghi-u-*]

FRÎNT, -Ă, *frînți, -te*, adj. 1. (Despre obiecte tari) Rupt (în două) prin îndoire, lovire sau apăsare puternică. ✦ (Despre oase sau membre) Fracturat. ✦ Spart; zdrobit, stricat. ✧ Expr. *Na-ți-o frîntă că ți-am dres-o*, se spune cînd cineva, vrînd să îndrepte o greșeală, spune sau face o prostie. *Nici o para frîntă* = nici un ban; absolut nimic. 2. (Despre linii sau lucruri asemănătoare cu o linie) Care prezintă unghiuri, îndoituri, întorsături. 3. (Despre oameni) Îndoit de mijloc. 4. Fig. Zdrobit de oboseală; sleit, extenuat. ✧ Expr. *Beat frînt* = foarte beat; beat mort. 5. Fig. Învins, înfrînt. — V. *frînge*.

FRÎNTÚRĂ, *frînturi*, s. f. 1. Frîngere; ceea ce se obține frîngînd sau rupînd ceva; bucată desprinsă de la locul ei sau rămasă dintr-un întreg îmbucătățit. ✧ Expr. *Frîntură de limbă* = vorbire încîlcită; *p. ext.* frază încîlcită, alcătuită din cuvinte greu de rostit. ✦ Porțiune dintr-un întreg. 2. (Pop.) Fractură. 3. (Rar) Spărtură. — Lat. ***francturа** (= *fractura*).

FRÎU, *frîie*, s. n. Totalitatea curelelor care se pun pe capul și în gura unui cal (de călărie) spre a-l putea mîna. ✧ Loc. adj. *Fără frîu* = neînfrînat, lăsat (prea) liber; dezmățat. ✧ Expr. *A-și pune frîu limbii* (sau *gurii*) = a vorbi cumpătat; a se reține de la vorbă. *A ține* (pe cineva) *în frîu* = a domoli avîntul sau pornirile cuiva. *A ține* (pe cineva) *în șapte* (sau *în nouă*) *frîie* = a supraveghea (pe cineva) de aproape, a nu-i lăsa (nici o) libertate. *A da* (cuiva sau la ceva) *frîu liber* (sau *slobod*) = a lăsa în voie. *A pune* (*în*) *frîu* = a stăvili; a înfrîna; a stăpîni. ✦ Fig. (Cu pl. *frîne*) Conducere politică. [Pl. și: *frîne*, (rar) *frîuri*] — Lat. **frenum**.

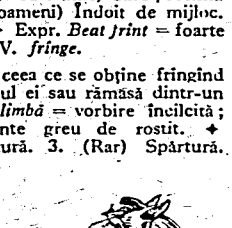

Frîu

FRÎULÉȚ, *frîulețe*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *frîu*.

FRÓNDĂ, *fronde*, s. f. Mișcare de revoltă a nobililor francezi din secolul al XVII-lea împotriva absolutismului regal. ✦ Fig. Opoziție neprincipială cu caracter de persiflare pornită din motive personale. — Fr. **fronde**.

FRONT, *fronturi*, s. n. 1. Locul unde se dau lupte militare în timp de război; totalitatea forțelor militare care operează pe cîmpul de luptă, puse sub o comandă unică. ✦ O parte din teatrul de operații al unui stat aflat în stare de război, pusă sub o comandă unică. 2. Formație de militari, școlari, sportivi etc. aliniați cot la cot, cu fața la persoana care dă îndrumări, comenzi etc. ✧ Loc. adv. *În front* = așezat în linie, în poziție de «drepți» sau de «pe loc repaus». 3. Fig. Grup de forțe solidare, organizate în vederea unei lupte comune pentru realizarea unui scop; *p. ext.* sectorul unde se duce o astfel de luptă. 4. (În expr.) *Front de abataj* = locul de muncă unde se face tăierea rocilor, a minereurilor sau a cărbunilor. — Fr. **front**.

FRONTÁL, -Ă, *frontali, -e*, adj. 1. Care ține de regiunea frunții. ✦ (Substantivat, n.; rar) Parte proeminentă a unui obiect. 2. Din față, așezat în față. ✧ *Abataj frontal* = abataj al minereului făcut pe un front foarte lung în direcția filonului; *p. ext.* locul unde se execută o astfel de operație. — Fr. **frontal**.

FRONTIÉRĂ, *frontiere*, s. f. Limită între două țări; graniță. [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. **frontière**.

FRONTISPÍCIU, *frontispicii*, s. n. 1. Fațada principală a unui edificiu sau a unui monument. 2. Prima pagină a unei cărți, care pe lîngă titlu poartă adesea numele autorului, gravuri simbolizînd cuprinsul lucrării etc. ✦ Partea de sus de pe prima pagină a unui ziar, cuprinzînd titlul și unele indicații. — Fr. **frontispice** (lat. lit. **frontispicium**).

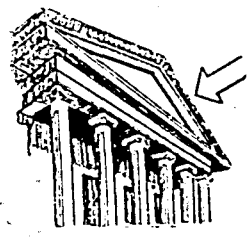

Fronton

FRONTÓN, *frontoane*, s. n. Element de arhitectură, alcătuit dintr-o cornișă curbă sau frîntă, care se găsește deasupra intrării unui edificiu, deasupra unei uși etc. — Fr. **fronton**.

FROTÍU, *frotiuri*, s. n. Picătură de sînge sau de alt produs secretat de un organ, întinsă pe o lamă, pentru a fi examinată microscopic. — După fr. **frottis**.

FRUCT, *fructe*, s. n. 1. Produs care apare și se dezvoltă din ovarul unei flori fecundate și care conține semințele; rod. 2. Fig. Rezultat firesc al unei activități sau al unei situații. — Lat. lit. **fructus**.

FRUCTÁR, *fructari*, s. m. Vînzător de fructe. — Din **fruct** + suf. *-ar*.

FRUCTĂRÍE, *fructării*, s. f. Prăvălie unde se vînd fructe. — Din **fruct** + suf. *-ărie*.

FRUCTIÉRĂ, *fructiere*, s. f. Vas în care se pun fructele pe masă. [Pr.: *-ti-e-*] — Din **fruct** + suf. *-ieră*.

FRUCTIFÉR, -Ă, *fructiferi, -e*, adj. (Despre pomi) Care produce fructe comestibile; roditor. — Fr. **fructifère**.

FRUCTIFICÁ, *fructific*, vb. I. Intranz. (Despre sume de bani, capitaluri) A aduce venit, a spori prin dobînzile adăugate. — Fr. **fructifier** (lat. lit. **fructificare**).

FRUCTIFICÁRE s. f. Acțiunea de *a fructifica*.

FRUCTÓZĂ s. f. Substanță organică dulce, care se găsește în nectarul florilor și în multe fructe dulci. — Fr. **fructose**.

FRUCTUÓS, -OÁSĂ, *fructuoși, -oase*, adj. Care dă rezultate bune; folositor, profitabil. [Pr.: *-tu-os*] — Fr. **fructueux** (lat. lit. **fructuosus**).

FRUGÁL, -Ă, *frugali, -e*, adj. (Despre mese, prînzuri) Alcătuit din bucate puține (și simple). — Fr. **frugal** (lat. lit. **frugalis**).

FRUGALITÁTE s. f. Însușirea de a fi frugal. — Fr. **frugalité** (lat. lit. **frugalitas, -atis**).

FRUMÓS[1] adv. 1. În mod plăcut, armonios, estetic. 2. Potrivit, bine; așa cum se cuvine. ✧ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *frumos* = (despre obiecte de îmbrăcăminte) a i se potrivi (cuiva), a-i veni bine; (despre purtări) a fi așa cum trebuie, cum se cere. *A face frumos* = (despre ciini) a sta sluj. *A fi frumos (din partea cuiva)* = a se cuveni, a fi cuviincios; a fi lăudabil. — Lat. **formosus**.

FRUMÓS[2] s. n. Categorie estetică prin care se reflectă însușirea omului de a simți emoția estetică în fața operelor de artă, a fenomenelor și a obiectelor naturii etc. și care are ca izvor obiectiv dispoziția simetrică a părților obiectelor, îmbinarea specifică a culorilor, armonia sunetelor etc. — Din **frumos**[2].

FRUMÓS[3], **-OÁSĂ,** *frumoși, -oase*, adj. 1. (Despre oameni și părți ale corpului omenesc; despre lucruri din natură, obiecte, opere de artă etc.) Care place pentru armonia liniilor, mișcărilor, culorilor etc.; care are valoare estetică. ✧ *Arte frumoase* = pictură, sculptură, gravură (în trecut și arhitectură, poezie, muzică, dans). ✧ (Substantivat) *Frumoasa satiului*. ✦ (Substantivat, f. pl.) Ielele. 2. Care place, care trezește admirație din punct de vedere moral. *Purtare frumoasă*. ✧ (Substantivat, n., în expr.) *A lua* (pe cineva) *cu frumosul* = a trata (pe cineva) blajin, cu menajamente. 3. (Despre timp) Senin, calm (din punct de vedere al stării atmosferice). 4. (Despre lucruri sau fapte) Important, considerabil, remarcabil. *O realizare frumoasă*. — Lat. **formosus**.

FRUMSÉȚE s. f. v. **frumusețe**.

FRUMUSÉȚE, (2) *frumusești*, s. f. 1. Însușirea a ceea ce este frumos. ✧ Loc. adj. *De toată frumusețea* = deosebit de frumos; minunat. 2. (Concr.) Obiect, faptă, lucru frumos. *Frumusețile naturii* (NEGRUZZI). ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») capătă valoarea superlativului «foarte frumos») *O frumusețe de casă*. ✦ Femeie foarte frumoasă. *Una din frumusețile orașului*. [Var.: **frumséțe** s. f.] — Din **frumos**[3] + suf. *-ețe*.

FRUMUȘÉL, -ICĂ, *frumușei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *frumos*[3]. ✦ (Adverbial) Cu frumosul, bine, lin, calm; fără prea multă vorbă.

FRUNTAR, *fruntare*, s. n. Curea care leagă cele două părți laterale ale căpețelei[1] și trece peste fruntea calului. — Lat. **frontale.**

FRUNTĂRIE, *fruntării*, s. f. (Înv. și arh.) Frontieră. — Fr. **frontière** (după *frunte*).

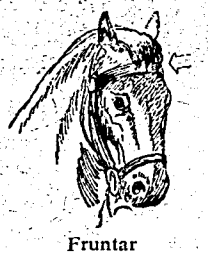

Fruntar

FRUNTAȘ[1], *fruntași*, s. m. Denumire a primului grad în armată. — Din **frunte** + suf. *-aș*.

FRUNTAȘ[2], *-Ă*, *fruntași*, *-e*, adj. (Adesea substantivat) Care e în frunte într-un domeniu de activitate, servind ca exemplu. — Din **frunte** + suf. *-aș*.

FRUNTĂȘIE s. f. Faptul de a fi fruntaș[2]. — Din **fruntaș**[2] + suf. *-ie*.

FRÚNTE, *frunți*, s. f. 1. (La oameni) Partea de sus a feței, cuprinsă între sprîncene și păr și mărginită lateral de tîmple; (la animale) partea dinainte a capului imediat deasupra ochilor. 2. (La oameni, luîndu-se partea drept întreg) Cap; față, chip. 3. Fig. (Adesea articulat) Tot ce e mai bun, mai ales, mai de seamă la un lucru, ceea ce e de calitate superioară; persoană care se distinge, care se relevă, primul (dintre alții). ◇ Loc. adj. *De frunte* = care ocupă locul întîi, care este de primul rang. ◇ Loc. adv. *În frunte* sau (loc. prep.) *în fruntea cuiva* (sau a ceva) = în față, înainte (față de cineva sau de ceva); *fig.* în locul întîi, de cinste, de conducere. ✦ Lichid obținut la începutul unei distilări fracționate. — Lat. **frons, -ntis.**

FRUNZĂR, *frunzare*, s. n. 1. Desiș format din crengile pline de frunze ale unui copac sau ale unor tufe. 2. Umbrar făcut din crengi bogate. 3. Frunze uscate, servind ca așternut sau hrănet pentru vite. [Pl. și: (m.) *frunzari*] — Din **frunză** + suf. *-ar*.

FRÚNZĂ, *frunze*, s. f. 1. Organ principal al plantei, care îi servește la respirație, la transpirație și la asimilație și care este format de obicei dintr-o foaie verde legată de tulpină prin pețiol. ◇ (Cu sens colectiv) *Vîntu-mi bate Frunza-mi sună* (EMINESCU). ◇ Loc. adj. *Cît frunză și iarbă* sau *ca frunza și ca iarba* sau *cît frunză, cît iarbă* = în cantitate foarte mare, foarte numeros. ◇ Expr. *A tăia frunză la cîini* = a nu avea nici o ocupație serioasă, a pierde vremea fără treabă; a trîndăvi. 2. Compus: *frunză-de-potcă* = plantă erbacee cu frunze de un verde strălucitor și cu flori verzui *(Chenopodium murale)*. — Lat. **frondea** *(= frons, -ndis)*.

Frunză-de-potcă

FRUNZĂREALĂ, *frunzăreli*, s. f. Frunzărire. — Din **frunzări** + suf. *-eală*.

FRUNZĂRÍ, *frunzăresc*, vb. IV. Tranz. A întoarce repede foile unei cărți, ale unui dosar etc., cercetîndu-le în fugă; a citi superficial, a răsfoi. — Din **frunzar.**

FRUNZĂRÍME s. f. (Rar) Frunziș. — Din **frunzar** + suf. *-ime*.

FRUNZĂRÍRE s. f. Acțiunea de *a frunzări*.

FRUNZĂTÚRĂ, *frunzături*, s. f. (Rar) Frunziș. — Din **frunză** + suf. *-(ă)tură*.

FRUNZÉT s. n. Frunziș. — Din **frunză** + suf. *-et*.

FRUNZÍCĂ, *frunzici*, s. f. (Rar) Frunzuliță. — Din **frunză** + suf. *-ică*.

FRUNZÍȘ, *frunzișuri*, s. n. Mulțime de frunze; frunzele unuia sau ale mai multor copaci. — Din **frunză** + suf. *-iș*.

FRUNZIȘOÁRĂ, *frunzișoare*, s. f. Frunzuliță. — Din **frunză** + suf. *-iș-oară*.

FRUNZÍȚĂ, *frunzițe*, s. f. (Pop.) Frunzuliță. — Din **frunză** + suf. *-iță*.

FRUNZÓS, -OÁSĂ, *frunzoși*, *-oase*, adj. Cu frunze multe și dese. — Din **frunză** + suf. *-os*.

FRUNZÚCĂ, *frunzuci*, s. f. (Reg.) Frunzuliță. — Din **frunză** + suf. *-ucă*.

FRUNZULEÁNĂ, *frunzulene*, s. f. (Pop.) Frunzuliță. — Din **frunză** + suf. *-ul-eană*.

FRUNZULÍCĂ, *frunzulici*, s. f. (Pop.) Frunzuliță. — Din **frunză** + suf. *-ul-ică*.

FRUNZULÍȚĂ, *frunzulițe*, s. f. Diminutiv al lui *frunză*.

FRUNZÚȚĂ, *frunzuțe*, s. f. Frunzuliță. — Din **frunză** + suf. *-uță*.

FRUPT s. n. Produsul în lapte al animalelor mulgătoare; derivate ale laptelui. ✦ Mîncare de lapte, ouă, carne, pește sau derivate ale lor, de la care creștinii ortodocși sînt opriți în timpul posturilor. ◇ Loc. adj. și adv. *De frupt* = de dulce. — Lat. **fructus.**

FRUST, -Ă, *fruști*, *-ste*, adj. (Franțuzism) 1. (Despre monede și medalii sau despre relieful seulpturilor) Tocit, șters de uzura vremii. 2. Fig. Natural, simplu, rudimentar. — Fr. **fruste** (< it.).

FRUSTRÁ, *frustrez*, vb. 1. Tranz. A lipsi pe cineva (în special statul sau o instituție a lui) de un drept. — Fr. **frustrer** (lat. lit. frustrări).

FRUSTRÁRE, *frustrări*, s. f. Acțiunea de *a frustra*.

FTÍZIC, -Ă, *ftizici*, *-e*, adj. Bolnav de ftizie; tuberculos, ofticos. — Fr. **phtisique** (lat. lit. phthisicus).

FTIZÍE s. f. Tuberculoză pulmonară; oftică. — Fr. **phtisie** (lat. lit. phthisis).

FTIZIOLÓG, *ftiziologi*, s. m. Medic specialist în ftiziologie. [Pr.: *-zi-o-*] — Din **ftiziologie.**

FTIZIOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul ftiziei. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **phtisiologie.**

FTORI- (Înv.) Element de compunere care, întrebuințat înaintea numelor de funcții, însemna «al doilea (în rang)». *Ftori-logofăt*. [Pr.: *fto-ri*] — Bg. *vtori*.

FÚCSIE, *fucsii*, s. f. (Bot.) Cercelușe (II 1). — Fr. **fuchsia.**

FUCSÍNĂ s. f. Materie colorantă, roșie, întrebuințată pentru vopsirea pieilor și a țesăturilor. [Scris și: *fuxină*] — Fr. **fuchsine.**

FUDÚL, -Ă, *fuduli*, *-e*, adj. Îngîmfat, mîndru, încrezut, arogant. ◇ Expr. (Glumeț) *Fudul de-o ureche* = surd. — Te. **fudul.**

FUDULÍ, *fudulesc*, vb. IV. Refl. A se făli, a se mîndri; a se împăuna. ✦ A deveni fudul, îngîmfat. — Din **fudul.**

FUDULÍE, (2) *fudulii*, s. f. 1. Faptul de a fi fudul. 2. Testicul al unor animale. — Din **fudul** + suf. *-ie*.

FUGÁCI, -E, *fugaci*, *-e*, adj. (Despre cai) Bun alergător, iute la fugă. ✦ (Substantivat, m.) Cal. — Lat. **fugax, -acis.**

FUGÁR, -Ă, *fugari*, *-e*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care a fugit dintr-un loc (pe ascuns), pentru a scăpa de o primejdie sau de o constrîngere. 2. Care trece repede, fără a putea fi reținut; fugitiv, trecător. ✦ Care nu se oprește mult asupra unui lucru. *Privire fugară*. 3. (Despre cai) Fugaci. ✦ (Substantivat, m.) Cal. — Din **fugă** + suf. *-ar*.

FUGÁREȚ, -IȚĂ, *fugarești*, *-iște*, adj. (Reg.) Care fuge repede, ușor. — Din **fugă** + suf. *-areț*.

FUGÁRNIC, -Ă, *fugarnici*, *-e*, adj. Fugitiv, nestatornic. ✦ (Substantivat) Animal (în special cal) care fuge, care este silit să fugă. — Din **fugar** + suf. *-nic*.

FÚGĂ[1] s. f. 1. Deplasare cu pași mari și repezi; alergare, goană. ◇ Loc. adv. *Din* (sau *în*) *fugă* sau (reg.) *de-a fuga* = în timp ce fuge; *p. ext.* în grabă, în treacăt, fără o examinare mai atentă. *Pe fugă* = repede, grăbit. *Cu fuga* = imediat, fără aminare. *În fuga calului* (sau *cailor*) = în galop. *În fugă* (sau *în fuga*) *mare* = fugind foarte repede. *Într-o fugă* = fugind tare și fără oprire. ◇ Expr. *A pune* (sau *a lua*) *pe cineva pe* (sau *la*) *fugă* = a goni, a alunga, a fugări. *A o lua* (sau *a o rupe*) *la fugă* sau *a o rupe de-a fuga* = a porni în goană. *A ține numai o fugă* = a alerga într-una, fără întrerupere. *O fugă* (*bună de cal*) = o distanță nu prea mare, cît poate fugi, fără oprire, un om sau un cal. ✦ (Adverbial, în forma *fuga*) Repede, degrabă. 2. Părăsire grabnică (și uneori pe ascuns) a unui loc pentru a scăpa de o constrîngere sau de o primejdie. — Lat. **fuga.**

FÚGĂ[2], *fugi*, s. f. Formă muzicală polifonică pe două sau pe mai multe voci, în care o melodie expusă de o voce este reluată pe rînd de celelalte voci și dezvoltată după legile contrapunctului. — It. **fuga.**

FUGĂRÍ, *fugăresc*, vb. IV. Tranz. A urmări pe cineva fugind în urma lui, a pune pe fugă. ✦ Refl. (Despre două sau mai multe ființe) A fugi unul după altul. — Din **fug** (prez. ind. al lui *fugi*).

FUGĂRÍRE, *fugăriri*, s. f. Acțiunea de *a fugări*.

FUGĂTÓR, -OÁRE, *fugători*, *-oare*, adj. (Rar) 1. Care fuge mult sau repede. 2. Care trece repede, care are o existență efemeră. — Din **fugar.**

FUGÍ, *fug*, vb. IV. Intranz. 1. A se deplasa cu pași repezi, a se mișca iute într-o direcție, a merge în fugă, a alerga, a goni. ◇ Expr. *A-i fugi* (cuiva) *pămîntul de sub picioare*, se spune cînd cineva își pierde echilibrul și e gata să cadă sau, *fig.*, cînd cineva se simte pierdut, cînd își pierde cumpătul. *A fugi mîncînd pămîntul* = a fugi foarte repede. ✦ (Reg., despre lapte și alte lichide) A da în foc (cînd fierbe). 2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «după») A urmări în fugă, a alerga pe urmele cuiva pentru a-l ajunge, pentru a-l prinde. ◇ Expr. *A-i fugi* (cuiva) *ochii după cineva* = a nu-și mai putea lua ochii de la cineva, a privi insistent, cu admirație, cu dor. *A-i fugi* (cuiva) *ochii pe ceva* = a nu-și putea fixa privirea pe ceva (din cauza strălucirii sau a unei îmbinări de culori). 3. Fig. (Despre vreme sau despre unități de timp) A trece repede, a se scurge. 4. Fig. (Despre peisaje din natură) A se perinda (ca urmare a unei iluzii optice) prin fața ochilor cuiva care trece în viteză (călare sau într-un vehicul). 5. Fig. A părăsi în grabă (și pe ascuns) un loc pentru a scăpa de o primejdie, de o constrîngere; (despre un deținut) a evada; (despre un ostaș) a dezerta. ◇ Expr. *A fugi în lume* = a pleca de acasă (fără să se știe unde). ✦ (Despre îndrăgostiți) A-și părăsi pe ascuns familia, plecînd să trăiască împreună. ✦ A se depărta, a se retrage dintr-un loc. ◇ Expr. (Fam.) *Fugi de aici!* = a) pleacă! dă-mi pace!; b) nu mai spune! *Fugi de-acolo!* = da' de unde! nici gînd să fie așa! ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se sustrage, a se eschiva, a evita. ◇ Expr. *A fugi printre* (sau *dintre*) *degete* = a) (despre obiecte) a-i aluneca cuiva din mînă; b) (despre persoane) a se strecura cu dibăcie dintr-o împrejurare, a nu se lăsa prins. — Lat. **fugire** *(= fugere)*.

FUGÍT, -Ă, *fugiți*, *-te*, adj. Care a fugit, care a scăpat. ✦ (Substantivat) Dezertor, evadat, fugar. — V. *fugi*.

FUGITÍV, -Ă, *fugitivi*, *-e*, adj. 1. Care trece repede, care este de scurtă durată; trecător. 2. Sumar; rapid; superficial. — Fr. **fugitif** (lat. lit. fugitivus).

FUGOS, -OÁSĂ, *fugoși*, *-oase*, adj. (Franțuzism rar; despre animale) Care are o fire iute; aprig, impetuos. — După fr. **fougueux.**

FUGUȚĂ s. f. Diminutiv al lui *fugă*. ✦ (Adverbial, în forma *fuguța*) Degrabă, fuga. ◇ Expr. *A da fuguța* = a se duce repede; a fugi. *Fuga-fuguța* = repede-repede.

FUIÓR, *fuioare*, s. n. Mănunchi de cînepă, de in, mai rar de lînă sau de borangic, melițat și periat, gata de tors. ◇ Expr. (Pop.) *A-și lua ale trei fuioare* = a-și lua catrafusele. *A ține fuior cu cineva* = a nu se lăsa intimidat de cineva. ✦ Pînză de cînepă sau de in. *Cămașă de fuior.*

FUIORÁȘ, *fuioraș*e, s. n. Diminutiv al lui *fuior*.

FUITUIÁLĂ, *fuituieli*, s. f. (Înv. și reg.) 1. Material folosit în exploatările miniere la astuparea găurilor de mină. 2. (Înv.) Umplutură făcută din cîlți, cîrpe, hîrtie, care se bate în pușcă sau în pistol peste alice sau peste pulbere. [Var.: **fultuiálă** s. f.] — Din **fuitui** (puțin folosit, < magh. *fojtani*) + suf. *-eală*.

Fular

FULÁR, *fulare*, s. n. 1. Fîșie (dreptunghiulară) dintr-o țesătură sau o împletitură de lînă, de mătase etc., care se poartă (iarna) în jurul gîtului. 2. Țesătură ușoară de mătase pentru rochii, cravate etc. — Fr. foulard.

FULG, *fulgi*, s. m. 1. Pană subțire, moale și mătăsoasă, care crește pe pîntecele păsărilor și printre penele mai mari. ◇ Expr. *A bate* (pe cineva) *de-i merg* (sau *să-i meargă*) *fulgii* = a bate rău (pe cineva). *Ca fulgul pe apă* = în voia întîmplării. 2. Conglomerat de mici cristale albe de apă, care se formează iarna în atmosferă și cade pe pămînt alcătuind zăpada. 3. (În expr.) *Fulgi de ovăz* = firișoare subțiri de ovăz decorticat și tăiat fin, folosite în alimentație.

Fulgi

FÚLGER, *fulgere*, s. n. 1. Fenomen luminos care însoțește o descărcare electrică între doi nori. ◇ Expr. *Ședință* (sau *miting*) *fulger* = ședință (sau miting) care se convoacă pe loc cu ocazia unui eveniment important. *Telegramă fulger* = telegramă transmisă (în schimbul unei suprataxe) mai repede decît telegramele obișnuite. ◇ Loc. adj. și adv. *Ca fulgerul* (sau *ca un fulger*) = iute, scurt, subit. 2. Fig. Lumină, sclipire puternică și trecătoare; scăpărare, străfulgerare. — Lat. **fulger** (= *fulgur*, *-uris*).

Fulger

FULGERÁ, *fúlger*, vb. I. 1. Intranz. (La pers. 3) A se produce fulgere în atmosferă. ◇ Expr. (Despre oameni; și la pers. 1) *A tuna și a fulgera* = a face scandal, a trînti și a bufni. 2. Intranz. Fig. A scînteia, a luci, a sclipi (ca un fulger). ✦ A se ivi sau a trece repede (ca fulgerul). 3. Tranz. Fig. A izbi pe cineva doborîndu-l cu o lovitură repede și puternică. ✦ A arunca asupra cuiva o privire iute și tăioasă, a țintui, a străpunge cu privirea. — Lat. **fulgerare** (= *fulgurare*).

FULGERÁRE, *fulgerări*, s. f. 1. Lumină ca de fulger; scînteiere, lucire. 2. Fig. Senzație, durere etc. scurtă și violentă (ca fulgerul). 3. Fig. Durată scurtă; clipă, moment. *Într-o fulgerare vede cum lumea fuge de sub el* (SAHIA). — V. *fulgera*.

FULGERÁT, **-Ă**, *fulgerați*, *-te*, adj. Lovit, atins de fulger; trăsnit. — V. *fulgera*.

FULGERĂTÓR, **-OÁRE**, *fulgerători*, *-oare*, adj. 1. Repede (ca fulgerul), rapid. 2. Fig. (Despre privire) Pătrunzător. — Din **fulgera** + suf. *-(ă)tor*.

FULGERĂTÚRĂ, *fulgerături*, s. f. (Rar) Faptul de *a fulgera;* fulger, fulgerare.

FULGERÉȘTE adv. (Rar) Iute ca fulgerul. — Din **fulger** + suf. *-ește*.

FULGUÍ, pers. 3 *fulguiește*, vb. IV. Intranz. A ninge cu fulgi rari. — Din **fulg**.

FULGUIÁLĂ, *fulguieli*, s. f. Ninsoare cu fulgi rari. — Din **fulgui** + suf. *-eală*.

FULGUÍRE, *fulguiri*, s. f. Faptul de *a fulgui;* fulguială.

FULGULÉȚ s. m. Diminutiv al lui *fulg*.

FULGURÁNT, **-Ă**, *fulguranți*, *-te*, adj. (Franțuzism) Care împrăștie o lumină vie și de scurtă durată. — Fr. **fulgurant** (lat. lit. **fulgurans**, **-ntis**).

FULGURÁȚIE, *fulgurații*, s. f. 1. Iluminație bruscă a cerului, neînsoțită de tunet, produsă de o descărcare electrică în regiunile îndepărtate ale atmosferei. 2. (Med.; în expr.) *Fulgurație electrică* = metodă de tratare a rănilor prin aplicare de scîntei electrice de înaltă frecvență. [Var.: **fulguráțiune** s. f.] — Fr. **fulguration** (lat. lit. **fulguratio**, **-onis**).

FULGURÁȚIUNE s. f. v. **fulgurație**.

FÚLIE, *fulii*, s. f. (Bot.) Narcisă. ✦ Podoabă de pietre prețioase în forma acestei flori. — Tc. **fulya**.

FULMICOTÓN s. n. Exploziv puternic, obținut prin acțiunea acidului azotic asupra celulozei. — Fr. **fulmicoton**.

FULMINÁNT, **-Ă**, *fulminanți*, *-te*, adj. Care produce explozie; exploziv. ✦ Fig. Amenințător; violent. *Discurs fulminant.* — Fr. **fulminant**.

FULMINÁT s. n. (În expr.) *Fulminat de mercur* = exploziv detonant, otrăvitor, care se prezintă sub forma unui praf cenușiu, cu gust metalic și care se folosește în capse și în amorse. — Fr. **fulminate** [de mercure].

FULTUIÁLĂ s. f. v. **fuitulală**.

FULTUITÓR, *fultuitoare*, s. n. Baston de lemn cu care se împing cartușele de exploziv și fultuiala în găurile de mină. [Pr.: *-tu-i-*] — Din **fuitul** (puțin folosit) + suf. *-(i)tor*.

FUM, *fumuri*, s. n. I. 1. Suspensie de particule solide într-un mediu gazos, produs în cursul arderii incomplete a materialelor combustibile (sau, artificial și intenționat, cu ajutorul unor substanțe chimice). ✦ Fig. Pînză subțire și inconsistentă de... ✦ Fig. Încețoșare, tulburealã, ameteală (provocată de alcool). *Fumul petrecerilor și al desfătărilor* (POPESCU). 2. Cantitate de fum (1) pe care fumătorul o trage dintr-o dată din țigară sau din pipă. 3. (Înv.) Gospodărie considerată ca o grupare în jurul vetrei; familie, casă. 4. Fig. (La pl.) Îngîmfare; pretenții, gărgăuni. II. Canal cotit, în interiorul unei sobe, prin care circulă gazele calde înainte de a ieși pe coș. — Lat. **fumus**.

FÚMA, *fumez*, vb. I. Intranz. A aspira, a trage fumul de tutun din țigară sau din pipă. ◇ Tranz. *Nu poate... încă fuma țigările* (CAMIL PETRESCU). — Lat. **fumare** (înțelesul după fr. *fumer*).

FUMÁR, *fumare*, s. n. Deschizătură făcută în acoperișul caselor de la țară, pentru a permite ieșirea fumului din sobe; bageacă. — Lat. **fumarium**.

FUMARÓLE s. f. pl. Produse gazoase emise de vulcani prin cratere și prin crăpături sau degajate din curgerile de lavă. — Fr. **fumerolle** (it. **fumaruolo**).

FUMÁT s. n. Acțiunea de *a fuma*. ✦ Deprinderea, obiceiul de a fuma.

FUMĂRÁIE s. f. Fumărie. — Din **fum** + suf. *-ăraie*.

FUMĂRÁR, *fumărari*, s. m. (Înv.) Persoană care încasa fumăritul. — Din **fum** + suf. *-ăr-ar*.

FUMĂRÍE s. f. Cantitate mare de fum. — Din **fum** + suf. *-ărie*.

FUMĂRÍT s. n. (Înv.) Impozit care se plătea în secolul al XVII-lea pe fiecare coș al caselor țărănești, respectiv pe fiecare casă. — Din **fum** + suf. *-ărit*.

FUMĂRÍȚĂ, *fumărițe*, s. f. Mică plantă cu flori purpurii sau albe și cu gust amar (*Fumaria officinalis*). — Din **fum** + suf. *-ăriță*.

FUMĂTÓR, **-OÁRE**, *fumători*, *-oare*, s. m. și f. Persoană care are deprinderea fumatului. — Din **fuma** + suf. *-(ă)tor*.

FUMEGÁ, pers. 3 *fúmegă*, vb. I. Intranz. 1. A scoate fum, a arde înnăbușit, fără flacără și cu fum. ✦ (Despre lămpi, luminări, sobe etc.) A arde defectuos, făcînd fum. 2. A scoate aburi. [Telegarilor] *le fumegau șoldurile* (STANCU). —Lat. **fumigare**.

FUMEGÁI s. n. Fumărie. — Din **fumega** + suf. *-ai*.

FUMEGÁRE, *fumegări*, s. f. Faptul de *a fumega*.

FUMEGÓS, **-OÁSĂ**, *fumegoși*, *-oase*, adj. Care scoate fum sau aburi. — Din **fumega** + suf. *-os*.

FUMIGÁȚIE, *fumigații*, s. f. Producere de fum, afumare cu diverse substanțe în scopul distrugerii unor paraziți sau pentru parfumarea aerului. — Fr. **fumigation** (lat. lit. **fumigatio**, **-onis**).

FUMIGÉN, **-Ă**, *fumigeni*, *-e*, adj. Care produce fum sau ceață. ◇ *Luminare fumigenă* = tub care conține o substanță fumigenă folosită mai ales la camuflarea unui obiectiv militar. — După fr. **fumigène**.

FUMOÁR, *fumoare*, s. n. Încăpere, mai ales lîngă sălile de spectacol, în care se poate fuma. [Pr.: *-moar*] — Fr. **fumoir** (după *fuma*).

FUMUÍ, pers. 3 *fumuiește*, vb. IV. Intranz. impers. (Rar) A se înfățișa cu un aspect tulbure, ca de fum. — Din **fum**.

FUMUIÁG, *fumuiage*, s. n. (Rar) Șomoiog.—Din **fum** +[șom]oiag.

FUMURÍU, **-IE**, *fumurii*, adj. De culoarea fumului; cenușiu, întunecat. ✦ Fig. Posomorît, mohorît. — Din **fumuri** (pl. lui *fum*) + suf. *-iu* (după *alburiu*).

FUMURÓS, **-OÁSĂ**, *fumuroși*, *-oase*, adj. (Înv., rar) Înfumurat. — Din **fumuri** (pl. lui *fum*) + suf. *-os*.

FUNCIÁR, **-Ă**, *funciari*, *-e*, adj. Care se referă la proprietatea particulară asupra pămîntului sau la averi imobiliare. ◇ *Carte funciară* = registru oficial în care se înregistrează toate proprietățile de pămînt individuale din cuprinsul unei regiuni, menționîndu-se numele proprietarului, suprafața terenului și vecinătățile. [Pr.: *-ci-ar*] — După fr. **foncier**.

FÚNCȚIE, *funcții*, s. f. (Și în forma *funcțiune*) 1. Activitate administrativă pe care o prestează cineva în mod regulat și organizat într-o instituție, în schimbul unui salariu; grad pe care îl deține cineva într-o ierarhie administrativă. 2. Sarcină, rol; destinație. 3. (Gram.) Rolul sintactic al unui cuvînt în propoziție. 4. Ansamblu de proprietăți chimice ale unui compus, determinat de o anumită grupă de atomi din moleculă. 5. (Fiziol.) Activitate proprie a fiecărui organ și aparat din organismul viețuitoarelor. 6. (Mat.) Mărime variabilă care depinde de una sau de mai multe mărimi variabile independente. 7. (În expr.) *A fi în funcție de...* = a depinde de... [Var.: **funcțiúne** s. f.] — Fr. **fonction** (lat. lit. **functio**, **-onis**).

FUNCȚIONÁ, *funcționez*, vb. I. Intranz. A-și îndeplini funcția, rolul; a fi în stare de funcționare. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **fonctionner** (după *funcție*).

FUNCȚIONÁL, -Ă, *funcționali, -e,* adj. Care ține de o funcție, privitor la o funcție. ◇ *Maladie funcțională* = boală care afectează funcționarea unui organ. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **fonctionnel.**

FUNCȚIONÁR, -Ă, *funcționari, -e,* s. m. și f. Persoană care îndeplinește în schimbul unui salariu o funcție administrativă în cadrul unei întreprinderi sau al unei instituții; slujbaș. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **fonctionnaire.**

FUNCȚIONÁRE s. f. Acțiunea de *a funcționa* și rezultatul ei. [Pr.: *-ți-o-*]

FUNCȚIONĂRÁȘ, *funcționărași,* s. m. (Depr.) Diminutiv al lui *funcționar;* funcționar lipsit de importanță. [Pr.: *-ți-o-*]

FUNCȚIONĂRÉSC, -EÁSCĂ, *funcționărești,* adj. (Adesea depr.) Care se referă la funcționari. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **funcționar** + suf. *-esc.*

FUNCȚIONĂRÍME s. f. Număr mare de funcționari, totalitatea funcționarilor. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **funcționar** + suf. *-ime.*

FUNCȚIÚNE s. f. v. **funcție.**

FUND[1] s. m. și n. v. **pfund.**

FUND[2]**,** *funduri,* s. n. 1. Partea de jos a unui vas, formînd baza lui; cantitate rămasă în această parte. ✦ Parte (mobilă) care formează baza sau capacul unui butoi sau al altui recipient. ✦ Taler de lemn pe care se răstoarnă mămăliga, se toacă zarzavatul etc. 2. Partea de jos, închisă, a unei cavități naturale; limita de jos. ◇ Expr. *A se da la fund* = a) a se lăsa în adîncul apei, a se cufunda; b) a dispărea din viața publică, a se retrage; c) a se ascunde pentru a scăpa de sub urmărire. ✦ Partea cea mai depărtată (considerată în linie orizontală) a unui loc. ◇ Expr. *Fundul-fundului* = punct foarte depărtat; extremitate. ✦ (Cu determinări indicînd o regiune) Punct foarte depărtat de un centru politic sau cultural. ✦ Partea dinapoi a unui vehicul. 3. Partea unor obiecte confecționate care se opune deschizăturii. *Fundul buzunarului.* ◇ *Sac fără fund* = a) om lacom, nesățios; b) loc unde se găsește întotdeauna ceva, unde nu se epuizează ceea ce se află acolo. ✦ Partea de deasupra a unui acoperămînt de cap. *Căciulă... cu fundul turtit* (SADOVEANU). 4. (Reg., rar) Pielea cea mai groasă de pe spinarea unui animal. — Lat. **fundus.**

FUNDÁ, *fundez,* vb. I. Tranz. A pune bază; a întemeia, a înființa, a institui, a crea. [Var.: **fondá** vb. I] — Fr. **fonder** (lat. lit. **fundare**).

FUNDÁC[1]**,** *fundaci,* s. m. Nume dat mai multor specii de păsări călătoare. — Din **fund**[3] + suf. *-ac.*

FUNDÁC[2]**,** *fundacuri,* s. n. 1. Așternut de paie pe care se fac stogurile. 2. Fundătură. — Din **fund**[2] + suf. *-ac.*

FUNDÁL, *fundale,* s. n. (În artele plastice) Fond al unui tablou sau al unui panou sculptat, din care se detașează elementele principale ale compoziției; vast element arhitectonic sau natural, care constituie fondul perspectivei frontale a unei construcții. ✦ Pînză, decor care acoperă fundul unei scene de teatru. [Var.: **fondái** s. n.] — It. **fondale** (după *fund*).

FUNDAMÉNT, *fundamente,* s. n. 1. Element de construcție sau ansamblu de astfel de elemente, prin intermediul căruia se sprijină o construcție sau o mașină pe teren; fundație. ✦ Placă de metal a preselor de imprimat, pe care se așază formele tipografice; planșetă de lemn pe care se păstrează sau se transportă formele tipografice. 2. Fig. Element care servește de sprijin, pe care se întemeiază ceva; bază, temei. — Fr. **fondement** (lat. lit. **fundamentum**).

FUNDAMENTÁ, *fundamentez,* vb. I. Tranz. A pune baze temeinice unei idei, unei teorii, unui program etc., a stabili, a consolida; a demonstra cu argumente științifice. — Din **fundament** (după germ. *fundamentieren*).

FUNDAMENTÁL, -Ă, *fundamentali, -e,* adj. De bază; principal, esențial. — Fr. **fondamental** (lat. lit. **fundamentalis**).

FUNDAMENTĂRE, *fundamentări,* s. f. Acțiunea de *a fundamenta* și rezultatul ei.

FUNDÁRE s. f. Acțiunea de *a funda.*

FUNDÁȘ, *fundași,* s. m. Jucător din apărarea unei echipe de fotbal, de rugbi etc., care acționează în imediata apropiere a porții (la fotbal), a liniei de țintă (la rugbi) etc. — Din **fund** + suf. *-aș.*

FUNDATÓR, -OÁRE adj. v. **fondator.**

FUNDAȚIE, *fundații,* s. f. 1. Temelie a unei construcții; fundament. 2. (În orînduirea capitalistă) Fond constituit pentru întreținerea unei activități de interes obștesc; instituție creată din aceste fonduri; așezămînt. — Fr. **fondation** (lat. lit. **fundatio, -onis**).

FÚNDĂ, *funde,* s. n. Nod în forma aripilor unui fluture, făcut dintr-o fîșie de mătase, de pînză etc. și servind ca podoabă. — Ngr. **funta.**

FUNDĂTÚRĂ, *fundături,* s. f. Stradă, drum, uliță care se înfundă (2), fiind închisă la un capăt prin construcții sau printr-un taluz. — Din [în]**funda** + suf. *-(ă)tură.*

FUNDUÁRĂ, *funduare,* adj. f. (Înv., în expr.) *Carte funduară* = carte funciară. — Germ. **fundus** (< lat.) + suf. *-ar.*

FUNDÚC, *funduci,* s. m. Monedă veche turcească. — Tc. **fındık.**

FUNÉBRU, -Ă, *funebri, -e,* adj. De înmormîntare. ◇ *Marș funebru* = melodie solemnă și tristă, compusă mai ales în ton minor și care se cîntă, de obicei, la înmormîntări. ✦ Trist, jalnic, lugubru. — Fr. **funèbre** (lat. lit. **funebris**).

FUNERÁLII s. n. pl. Ceremonie fastuoasă a înmormîntării sau a incinerării cuiva. — Fr. **funérailles** (lat. lit. **funeralia**).

FUNERÁR, -Ă, *funerari, -e,* adj. Care ține de funeralii, privitor la funeralii; de înmormîntare. ◇ *Urnă funerară* = vas în care se păstrează cenușa unui mort incinerat. *Piatră funerară* sau *monument funerar* = lespede sau monument care se așază pe un mormînt. — Fr. **funéraire** (lat. lit. **funerarius**).

FUNÉST, -Ă, *funești, -ste,* adj. Care aduce nenorocire, moarte. V. *nefast.* ✦ Trist, funebru. — Fr. **funeste** (lat. lit. **funestus**).

FUNGÍBIL, -Ă, *fungibili, -e,* adj. (Jur.; despre lucruri) Care poate fi înlocuit cu altul de același fel, de aceeași calitate și în aceeași cantitate, în cazul cînd formează obiectul unei obligații. — Fr. **fongible** (lat. lit. **fungibilis**).

FUNGICÍD, *fungicide,* s. n. Substanță care distruge ciupercile vătămătoare plantelor. — După fr. **fongicide.**

FUNICULÁR, *funiculare,* s. n. Mijloc de transport aerian, cu tracțiune prin cablu, folosit în regiunile muntoase, pentru materiale sau pentru persoane. — După fr. **funiculaire.**

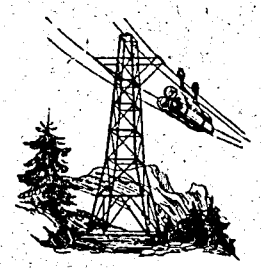

Funicular

FÚNIE, *funii,* s. f. 1. Frînghie[2]. ◇ *Funie de ceapă* sau *de usturoi* = împletitură, cunună de ceapă sau de usturoi[2]. ◇ Expr. *Drept ca funia în traistă* (sau *în sac*) = strîmb, răsucit; *fig.* nedrept, necinstit. *A vorbi de funie în casa spînzuratului* = a vorbi despre un lucru care poate supăra pe cineva dintre cei de față, putînd fi interpretat ca o aluzie la el. *A se apropia* (sau *a ajunge, a se strînge*) *funia de* (sau, rar, *la*) *par* = a se apropia deznodămîntul, sfîrșitul. *A juca pe funii* = a umbla pe funie făcînd diferite figuri; *fig.* a fi abil, dibaci. 2. (Înv.) Frînghie de lungime variabilă, cu care se măsura pămîntul. 3. (În expr.) *Funie de moșie* = fîșie îngustă de moșie. — Lat. **funis.**

FUNIGÉL, *funigei,* s. m. (De obicei la pl.) Fire ale unui anumit soi de păianjen, care se văd plutind în aer în zilele senine de toamnă.

FUNÍNGINE s. f. Materie neagră rezultată din arderea incompletă a corpurilor organice și formată mai ales din cărbune, care se depune de obicei pe partea interioară a coșurilor, a sobelor etc. — Lat. **fuligo, -inis.**

FUNINGINÓS, -OÁSĂ, *funinginoși, -oase,* adj. (Rar) Cu funingine, plin de funingine. — Lat. **fuliginosus.**

FUNIOÁRĂ, *funioare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui *funie.* [Pr.: *-ni-oa-*]

FUNT s. m. și n. v. **pfund.**

FUR, *furi,* s. m. (Înv. și arh.) Hoț, tîlhar. — Lat. **fur, furis.**

FURÁ, *fur,* vb. I. Tranz. 1. A-și însuși pe ascuns sau cu forța un lucru care aparține altcuiva; a lua fără nici un drept de la cineva ceva, păgubindu-l. ◇ Expr. *A fura* (pe cineva) *cu ochiul* = a privi pe cineva pe furiș, cu dragoste. *A fura* (cuiva) *o sărutare* (sau *un sărut*) = a săruta pe furiș. *A fura meseria* (cuiva) = a-și însuși pe apucate o meserie. *A fura inima* (cuiva) = a fermeca, a încînta pe cineva. *A fura* (cuiva) *ochii* (sau *vederile*) = a orbi pe cineva. *Lumina... li fura vederile* (CREANGĂ). *A-i fura* (cuiva) *mințile* = a zăpăci pe cineva, a-i lua mințile cuiva. ✦ A răpi pe cineva. ✦ Fig. A lua pe neașteptate, pe nesimțite; a cuprinde. ◇ Expr. *A-l fura* (pe cineva) *somnul* = a adormi. *A-l fura* (pe cineva) *gîndurile* = a cădea pradă gîndurilor. ✦ Refl. (Neobișnuit) A pleca pe furiș; a fugi. *Peste un an, s-a furat de la primul ei complice* (CARAGIALE). 2. Fig. A fermeca, a vrăji. — Lat. **furare.**

FURÁJ, *furaje,* s. n. Nutreț pentru vite. — Fr. **fourrage.**

FURAJÉR, -Ă, *furajeri, -e,* adj. (Despre plante) Care se întrebuințează ca hrană pentru vite. — Fr. **fourrager.**

FURAJÓR, *furajori,* s. m. (Înv.) Soldat de cavalerie care făcea aprovizionările cu furaj ale unității. — După fr. **fourrageur.**

FURÁT[1] s. n. Faptul de *a fura.* ◇ Loc. adj. *De furat* = care a fost luat prin furt. ◇ Expr. *Pe furate(le)* = prin furt, prin răpire. [Formă gramaticală: (în expr.) *furate, furatele*]

FURÁT[2]**, -Ă,** *furați, -te,* adj. (Rar, în expr.) *Furat de minți* = descreierat, zăpăcit. — V. *fura.*

FURĂTÓR, -OÁRE, *furători, -oare,* adj. (Rar) Care fură. ✦ (Substantivat) Hoț. — Din **fura** + suf. *-(ă)tor.*

FURĂTÚRĂ, *furături,* s. f. (Rar) Furt, furtișag. — Din **fura** + suf. *-(ă)tură.*

FÚRCĂ, *furci,* s. f. 1. Vergea de lemn la capătul căreia se leagă caierul pentru a fi tors. ◇ Expr. *A se certa furcă* = a se certa rău. *A da* (cuiva) *de furcă* = a face (pe cineva) să-și bată capul cu chestiuni greu de rezolvat. *A avea de furcă cu cineva* (sau *cu ceva*) = a avea mult de luptat cu cineva (sau cu ceva), a avea dificultăți. (Pop.) *A avea stupit la furcă* = a avea ușurință la vorbă, a vorbi mult și cu plăcere. ✦ Furcărie. 2. Unealtă agricolă formată dintr-o prăjină de lemn terminată cu doi sau cu trei dinți (încovoiați) făcuți din lemn (cînd este destinată pentru strînsul fînului, pentru clădit șirelor etc.) sau din oțel (cînd servește la strîngerea gunoiului, a bălegarului etc.). ◇ Expr. *Parc-ar fi pus cu furca,* se spune despre lucruri aflate în dezordine. ✦ Cantitate de fîn cît se poate lua într-o furcă (2). 3. Nume dat la diferite unelte sau obiecte asemănătoare cu o furcă (2): a) *furca telefonului* = partea

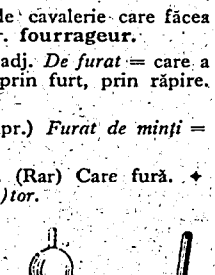

Furci

aparatului de telefon pe care stă receptorul; b) *furca pieptului* = extremitatea inferioară a sternului cu cele două cartilagii costale fixate de el; c) *furca gîtului* = extremitatea superioară a sternului cu cele două clavicule fixate de el; d) *furca pufului* (sau *a fîntînii*) = stîlpul de care se sprijină cumpăna; e) *furca scrînciobului* = stîlpul orizontal de care este fixat scrînciobul; f) *furca drumului* = răspîntie. ✦ (Înv.) Spînzurătoare în formă de furcă (2) cu doi dinți. 4. Fiecare dintre stîlpii groși de stejar de care se prind costoroabele și care susțin acoperișul și pereții caselor țărănești. — Lat. furca.

FURCĂRÍE, *furcării*, s. f. (Rar) Șezătoare la care se toarce cu furca. — Din furcă + suf. *-ărie*

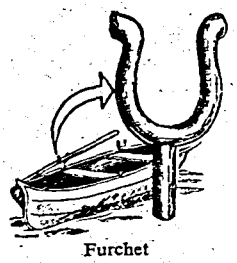

Furchet

FURCHÉT, *furcheți*, s. m. Piesă de oțel în formă de furcă mică, fixată la marginea unei bărci pentru a sprijini vîsla. — It. forchetta.

FURCHÍȚĂ, *furchițe*, s. f. (Pop., rar) Furculiță (1). — Din furcă + suf. *-iță*.

FURCÓI, *furcoaie*, s. n. Furcă (2) mare (cu doi dinți) întrebuințată mai ales la încărcatul fînului și al snopilor. — Din furcă + suf. *-oi*.

FURCULÍȚĂ, *furculițe*, s. f. 1. Obiect de metal alcătuit dintr-un mîner și doi pînă la patru dinți, cu ajutorul căruia se duce mîncarea la gură. ◇ Loc. adj. *În furculiță* (sau *în furculițe*) = a) (despre barbă) cu părțile laterale mai lungi decît mijlocul; b) (despre mustăți) cu capetele răsucite în sus. 2. Fiecare dintre cele două piese curbate, încrucișate la unul din capete, prin care este fixată inima carului pe podul osiei dinapoi, pentru a împiedica rotirea inimii în plan orizontal; gemănare. [Pl. și: *furculiți*] — Din furcă + suf. *-ul-iță*.

FURCÚȚĂ, *furcuțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *furcă*. 2. (Reg.) Furculiță.

FURDĂ, *furdale*, s. f. (La sg. cu sens colectiv) Rămășițe (de calitate inferioară) de la prelucrarea liniei sau a pieilor. — Comp. tc. hurdă (sb. furda).

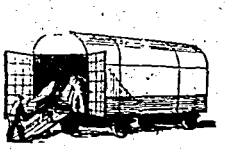

Furgon

FURGÓN, *furgoane*, s. n. Vehicul cu cai, de obicei acoperit, care servește la transportarea bagajelor, a alimentelor etc. — Fr. fourgon.

FURIBÚND, -Ă, *furibunzi, -de*, adj. Plin de furie, furios, turbat. — Fr. furibond (lat. lit. furibundus).

FÚRIE, *furii*, s. f. Stare de extremă iritare în care se pierde stăpînirea de sine; mînie nestăpînită. ◇ Loc. adv. *Cu furie* = în chip furios; cu putere mare, nestăvilită. ✦ Fig. (Rar) Dorință, patimă, pornire nestăpînită. — Fr. furie (lat. lit. Furia).

FURIÉR, *furieri*, s. m. Ostaș care îndeplinește funcția de secretar în cancelaria unei unități militare. [Pr.: *-ri-er*] — Fr. fourrier.

FURIÓS, -OÁSĂ, *furioși, -oase*, adj. (Despre oameni și animale și despre manifestările lor) Cuprins de furie, mînios. ✦ (Adverbial) Cu furie. ✦ (Despre elemente ale naturii) Violent, puternic. [Pr.: *-ri-os*] — Fr. furieux (lat. lit. furiosus).

FURÍȘ, -Ă, *furiși, -e*, adj. Care se face în ascuns, pe neobservate. ◇ Loc. adv. *Pe furiș* = în ascuns; tiptil. — Din fur + suf. *-iș*.

FURIȘÁ, *furișez*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) strecura pe nesimțite, pe furiș, a pătrunde sau a introduce, a arunca ceva undeva, pe neobservate, pe ascuns, tiptil. ✦ Refl. A se ascunde, a se feri de cineva. — Din furiș.

FURIȘÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) furișa*.

FURIȘÁT[1] s. n. (În expr.) *Pe furișate* = pe furiș. [Formă gramaticală: (în expr.) *furișate*] — V. *furișa*.

FURIȘÁT[2], **-Ă**, *furișați, -te*, adj. Care se strecoară pe furiș, tiptil; ascuns, neobservat. ✦ (Adverbial) Pe furiș. — V. *furișa*.

FURLANDISÍ, *furlandisesc*, vb. IV. Refl. (Fam.) A se fuduli, a se făli. — Tc. firlandi (aorist al lui *fırlamak* «a se ridica brusc»).

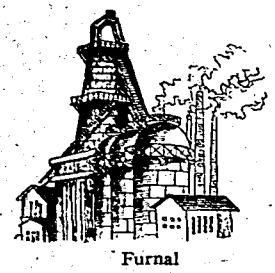

Furnal

FURNÁL, *furnale*, s. n. 1. Cuptor în formă de turn, folosit pentru obținerea fontei prin topirea minereurilor de fier amestecate cu cărbune și cu alte materiale; instalație industrială prevăzută cu un asemenea cuptor. 2. Încărcătură de exploziv introdusă în stînca, în zidăria etc. care urmează să fie aruncate în aer. — După fr. [haut] fourneau.

FURNALÍST, *furnaliști*, s. m. Muncitor care lucrează la furnal. — Din furnal + suf. *-ist*.

FURNICÁ, pers. 3 *furnică*, vb. I. 1. Intranz. A umbla încoace și încolo în număr mare, a se mișca în toate părțile ca furnicile; a mișuna. V. *forfoti*. ✦ (Rar; urmat de determinări introduse prin prep. «de») A fi plin de..., a fi ticsit de... 2. Tranz. impers. A avea o senzație neplăcută de mîncărime și de înțepături pe piele (parcă ți-ar umbla pe corp o mulțime de furnici). — Lat. formicare.

FURNICÁR[1], *furnicare*, s. n. 1. Ridicătură mică de pămînt care adăpostește o colonie de furnici; mușuroi. ✦ Totalitatea furnicilor dintr-un mușuroi. 2. Fig. Mulțime (de oameni) care mișună. — Lat. *formicarius.

FURNICÁR[2], *furnicari*, s. m. 1. (Ornit.) Albinărel. 2. Mamifer cu botul lung și ascuțit, fără dinți, care se hrănește cu furnici; trăiește în America de Sud (*Myrmecophaga jubata*). — Din furnică + suf. *-ar*.

Furnicar[2] (2)

FURNICÁRE s. f. Acțiunea de *a furnica*.

FURNÍCĂ, *furnici*, s. f. Insectă mică, neagră sau roșie, din ordinul himenopterelor, care trăiește în colonii (*Formica*). ◇ *Harnic ca o furnică*, se spune despre un om foarte muncitor [Pl. și: (rar) *furnice*] — Lat. formica.

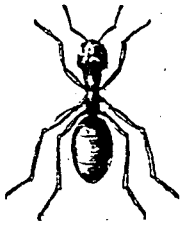

Furnică

FURNICĂTÚRĂ, *furnicături*, s. f. Senzație neplăcută de înțepături și de mîncărime pe piele. — Din furnica + suf. *-(ă)tură*.

FURNÍR s. n. Foaie subțire de lemn de calitate superioară, care servește la fabricarea placajelor, se aplică pe lemnul prelucrat pentru fabricarea mobilelor etc. — Germ. Furnier.

FURNITÚRĂ, *furnituri*, s. f. 1. Furnizare. 2. Marfă furnizată. 3. (La pl.) Rechizite de birou. ✦ Material accesoriu folosit în croitorie la confecționarea articolelor de îmbrăcăminte. — După fr. fourniture.

FURNIZÁ, *furnizez*, vb. I. Tranz. A procura mărfuri prin vînzare, în baza unei înțelegeri prealabile; a livra. ✦ A da, a oferi o informație, o știre etc. — După fr. fournir.

FURNIZÁRE s. f. Acțiunea de *a furniza*.

FURNIZÓR, -OÁRE, *furnizori, -oare*, s. m. și f. Persoană care furnizează, care procură (diverse materiale). — După fr. fournisseur.

FURÓRI s. m. pl. (Fam., în expr.) *A face furori* = a provoca admirație, mai ales prin aspectul exterior. — După fr. [faire] fureur.

FURSÉC, *fursecuri*, s. n. Nume dat unor prăjituri mici și uscate, făcute din diferite aluaturi și tăiate în forme variate. — Fr. four sec.

FURT, *furturi*, s. n. Acțiunea de *a fura* și rezultatul ei.

Furtun

FURTIȘÁG, *furtișaguri*, s. n. (Înv.) Furt, răpire. Din furt + suf. *-ișag* (după magh. *tolvajság*).

FURTÚN, *furtunuri*, s. n. Tub fabricat din diferite materiale flexibile și care servește la conducerea gazelor sau a lichidelor. — Tc. hortum.

FURTUNÁTEC, -Ă adj. v. furtunatic.

FURTUNÁTIC, -Ă, *furtunatici, -e*, adj. Furtunos, impetuos. [Var.: furtunátec, -ă adj.] — Din furtună + suf. *-atic*.

FURTÚNĂ, *furtuni*, s. f. 1. Vînt puternic, însoțit de obicei de ploaie, de grindină și de descărcări electrice; vijelie. ◇ Expr. *Furtună de...* = mulțime (mare) de... 2. Fig. Zbucium, tulburare sufletească. 3. Fig. Revoltă, răscoală. — Ngr. furtuna (< it.).

FURTUNÓS, -OÁSĂ, *furtunoși, -oase*, adj. 1. Bîntuit de furtună; *fig.* agitat, zbuciumat. 2. Fig. (Despre ființe și acțiunile lor) Năvalnic, impetuos, violent. — Din furtună + suf. *-os*.

FURÚNCUL, *furuncule*, s. n. Inflamație purulentă locală a țesutului celular subcutaneu și a pielii; buboi. — Fr. furoncle (lat. lit. furunculus).

FURUNCULÓZĂ, *furunculoze*, s. f. Boală caracteristică prin erupția simultană sau succesivă a mai multor furuncule. — După fr. furonculose.

FUS[1], (I) *fuse* și (II) *fusuri*, s. n. I. 1. Unealtă pe care se înfășoară firul pe măsură ce este tors, avînd forma unui bețișor rotund, lung și subțire, îngroșat la mijloc, cu capătul de sus ascuțit și cel de jos rotunjit și înțepenit într-o rotiță. ◇ Loc. adj. *În fus* = în formă de fus; fusiform. 2. Organ al mașinilor de tors, cu ajutorul căruia se răsucește și pe care se înfășoară ața. II. 1. Nume dat unor părți ale mașinilor de țesut, de depănat etc. care seamănă la formă cu fusul (I 1). 2. Nume dat unor părți de mașini, de instalații etc. care îndeplinesc funcția de arbore sau de osie. ✦ Porțiune cilindrică, conică sau sferică a unui arbore, a unui ax sau a unei osii, care se sprijină și se rotește într-un palier. 3. Trunchiul unui arbore, de la bază pînă la vîrf, fără crengi. 4. Parte a unei coloane de arhitectură, cuprinsă între

bază și capitel. 5. Corpul drept al ancorei, fără brațe și fără inel. 6. (În expr.) *Fus sferic* = porțiune din suprafața unei sfere cuprinsă între două cercuri mari care au un diametru comun. *Fus orar* = fus sferic al pămîntului, corespunzător axei polilor și avînd unghiul diedru de cincisprezece grade (cu care se rotește pămîntul într-o oră). — Lat. **fusus.**

FUS[3], *fusuri*, s. n. (În industria pielăriei) Unitate de măsură pentru piele, egală cu 929 cm²; bucată de piele avînd această suprafață. [Pl. și: *fuse* — Germ. **Fuss.**

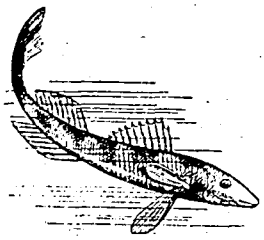

Fusar

FUSÁR, *fusari*, s. m. Pește galben-castaniu de forma fusului *(Aspro streber)*. ✦ Țipar. [Var.: **fusáriu** s. m.] — Din **fus**[1] + suf. *-ar.*

FUSÁRIU s. m. v. **fusar.**

FUSCÉL, *fuscei*, s. m. 1. Fiecare dintre vergelele trecute printre firele de urzeală la războiul de țesut; vergea, joardă. 2. Fiecare dintre vergelele orizontale ale unei scări de lemn. 3. Fiecare dintre vergelele verticale ale loitrei carului. 4. (Rar) Cotor de ceapă. [Var.: **fuşcél, fuştél** s. m.] — Lat. **fusticellus** *(< fustis)* «băț, țăruș».

Fustanelă

FUSIFÓRM, -Ă, *fusiformi, -e*, adj. Care are formă de fus[1] (I 1). [Var.: **fuzifórm, -ă** adj.] — Fr. **fusiforme.**

FUSTANÉLĂ, *fustanele*, s. f. Fustă scurtă, largă și creață, făcînd parte din costumul național al grecilor și al albanezilor. — Ngr. **fustanella.**

FUSTÁȘ, *fustași*, s. m. (Înv.) Soldat înarmat cu suliță, care făcea parte din garda personală a domnitorilor, în secolul al XIX-lea; lăncier. — Din **fuște** «suliță» (azi dispărut) + suf. *-aș.*

FÚSTĂ, *fuste*, s. f. Obiect de îmbrăcăminte femeiască, care acoperă corpul de la talie în jos. ✦ Fig. (Depr.) Femeie. — Ngr. **fusta.**

FUSTIȘOÁRĂ, *fustișoare*, s. f. Diminutiv al lui *fustă.*

FUSTÍȚĂ, *fustițe*, s f. Fustișoară. — Din **fustă** + suf. *-iță.*

FUȘALĂU, *fușalăi*, s. m. (Reg.) Unealtă în forma unei țesăli servind la scărmănat lîna, cînepa etc. — Comp. magh. **foszlani** «a se destrăma».

FUȘCÉL s. n. v. **fuscel.**

FUȘTÉL s. n. v. **fuscel.**

FUTURÍSM s. n. Curent, astăzi dispărut, format în Italia la începutul secolului al XX-lea, ca o reacție față de tradițiile clasice ale artei și caracterizat prin îndepărtarea de realitate și de exprimarea ei logică. — Fr. **futurisme** (it. **futurismo**).

FUTURÍST, -Ă, *futuriști, -ste*, adj. Care aparține futurismului, privitor la futurism. ✦ (Substantivat, m.) Adept al futurismului. — Fr. **futuriste** (it. **futurista**).

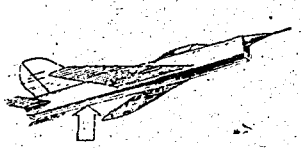

Fuzelaj

FUX s. n. Aducere pe linia de plutire a bușteni înțepeniți, prin împingerea și răsucirea lor cu ajutorul țapinei.

FUZELÁJ, *fuzelaje*, s. n. Parte componentă a avionului sau a planorului, care face legătura între aripi și ampenaje și care poartă încărcătura. — Fr. **fuselage.**

FUZÉTĂ, *fuzete*, s. f. Piesă care face legătura între una dintre roțile directoare ale unui autovehicul și osia din față. — După fr. **fusée.**

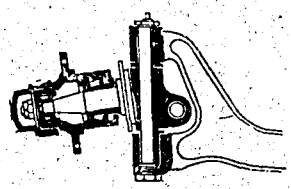

Puzetă

FUZÍBIL, -Ă, *fuzibili, -e*, adj. (Despre metale) Care poate fi topit, care se topește la o temperatură mai înaltă decît temperatura normală. — După fr. **fusible.**

FUZIBILITÁTE s. f. Însușirea unui metal de a fi fuzibil. — După fr. **fusibilité.**

FUZIFÓRM, -Ă adj. v. **fusiform.**

FUZIONÁ, *fuzionez*, vb. I. Intranz. A se contopi. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **fusionner.**

FUZIONÁRE s. f. Acțiunea de *a fuziona.* [Pr.: *-zi-o-*]

FUZIÚNE, *fuziuni*, s. f. 1. Reunire într-o singură unitate omogenă a unor organizații asemănătoare, a unor instituții etc.; contopire. 2. Topirea unui corp la o temperatură mai înaltă decît temperatura mediului ambiant. ✧ *Punct de fuziune* = temperatură de topire. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **fusion** (lat. lit. **fusio, -onis**).

G

G s. m. invar. A opta literă a alfabetului, numită «ge», și sunetul corespunzător.

GA interj. (Repetat) Cuvînt care imită strigătul gîștelor. — Onomatopee.

GABĂRĂ, *gabare*, s. f. Navă cu care se transportă piatra la lucrările de construcții hidraulice. — Fr. **gabare** (it. **gabarra**).

GABARDÍNĂ s. f. Stofă fină de lînă, avînd țesătura cu desen diagonal pe ambele părți. — Fr. **gabardine**.

GABARÍT, *gabarite*, s. n. Șablon în al cărui contur, format din linii drepte sau curbe, trebuie să se cuprindă dimensiunile unui profil; contur, format din linii drepte sau curbe, care limitează dimensiunile unui profil. ◇ *Gabarit de încărcare* = instalație specială care marchează limitele permise pentru încărcătura vagoanelor de marfă deschise. — Fr. **gabarit**.

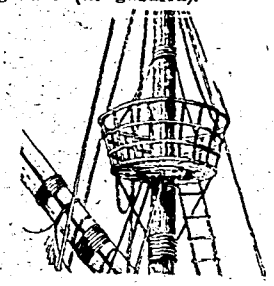

Gabie

GÁBIE, *gabii*, s. f. Platformă fixată pe catarg, folosită ca post de observație sau (la navele cu pînze) ca loc de unde se manevrează parîmele. — Fr. **gabie** (it. **gabbia**).

GABIÉR, *gabieri*, s. m. Marinar care face serviciul de veghe pe gabie și care asigură, la navele cu pînze, manevrarea parîmelor. [Pr.: *-bi-er*] — Fr. **gabier**.

GABIÓN, *gabioane*, s. n. Coș care se umple cu pămînt, cu pietriș etc. și care servește la apărarea malurilor de valuri, la construirea barajelor etc. [Pr.: *-bi-on*] — Fr. **gabion**.

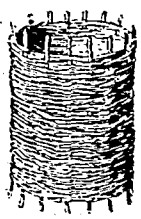

Gabion

GABRIOLÉTĂ s. f. v. **cabrioletă**.

GÁBJĂ, *gabje*, s. f. (Reg.) Mînă, labă. ✦ Palmă. — Postverbal al lui **găbji**.

GABROVEÁN, *gabroveni*, s. m. (Înv.) Negustor de cuțite. — Din **Gabrovo** (oraș în Bulgaria) + suf. *-ean*.

GÁDINĂ, *gadine*, s. f. Animal sălbatic; jivină. — Bg. **gadină**.

GÁFĂ[1], *gafe*, s. f. Gest, atitudine sau vorbă nesocotită, care constituie o indelicatețe sau o jignire neintenționată. — Fr. **gaffe**.

GÁFĂ[2], *gafe*, s. f. Piesă metalică fixată de o prăjină, folosită la acostarea unei ambarcații, la îndepărtarea ei de mal etc. — Fr. **gaffe**.

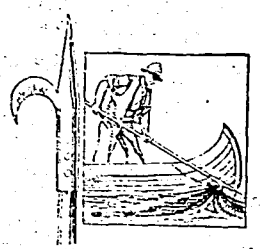

Gafă

GAGÍST, -Ă, *gagiști, -ste*, s. m. și f. (Ieșit din uz) Actor angajat temporar. ✦ Instrumentist (civil) angajat cu plată în fanfara unui regiment. — Fr. **gagiste**.

GAIBARÁCE s. f. pl. (Fam.) Gaide, v. *gaidă* (2). — Din **gaibe**.

GÁIBE s. f. pl. (Fam.) Gaide, v. *gaidă* (2).

GÁICĂ, *găici*, s. f. 1. Bandă (lată) de stofă cusută în talie, la mantale, paltoane etc., pentru a strînge creturile la spate. 2. Fiecare dintre bentițele de stofă sau de șnur fixate în talie la unele haine, prin care se petrece cingătoarea. ✦ Cheotoare făcută din șnur sau din găitan. — Rus **gajka**.

GÁIDĂ, *gaide*, s. f. (Rar) 1. Cimpoi. ✦ Numele unui dans cu acompaniament de cimpoi. 2. Fig. (La pl.) Picioare (prea lungi). — Bg., sb. **gajda**.

GÁIE, *găi*, s. f. 1. Pasăre răpitoare, cu pene ruginii, cu ciocul coroiat, cu gheare puternice și cu coada în furcă (*Milvus milvus*). ◇ *De-a (puia-)gaia* = numele unui joc de copii. ◇ Expr. *Se ține gaie după* (sau *de*) *cineva*, se zice despre o persoană de care nu poți scăpa. *M-a* (sau *te-a* etc.) *luat gaia* = am (sau ai etc.) păzit-o. 2. Compus: *iarba-găii* = plantă erbacee cu flori galbene și cu frunze dințate, acoperite cu peri aspri (*Picris hieracioides*).

Gaie

GÁIȚĂ[1] s. f. (Reg.) Petrol lampant. ✦ Lampă țărănească cu petrol. [Pr.: *gai-*] — Din **gaz** (după *opaiț*).

GÁIȚĂ[2], *gaițe*, s. f. 1. Pasăre înrudită cu corbul, cu penajul frumos colorat și care poate imita sunetele scoase de diferite păsări (*Garrulus glandarius*). ◇ Compus: *gaiță-de-munte* = alunar. 2. Epitet dat unei femei care vorbește mult și fără rost. [Pr.: *ga-i-*] — Din **gaie** (după bg., sb. *galica*).

GAJ, *gajuri*, s. n. Garanție depusă pentru plata unei datorii sau executarea unei lucrări; (concr.) ceea ce se depune drept garanție; amanet, zălog. ✦ Obiect depus, la unele jocuri de societate, de către cel care a făcut o greșeală și care se răscumpără prin executarea unei pedepse hazlii. — Fr. **gage**.

Gaiță

GAL, *gali*, s. m. Persoană care făcea parte din populația de bază a vechii Galii. — Lat. lit. **Gallus**.

GALÁCTIC, -Ă, *galactice*, adj. n. și f. (În expr.) *Plan galactic* = regiune cosmică în care se găsesc majoritatea stelelor aparținînd unei galaxii. *Ecuator* (sau *cerc*) *galactic* = cercul mare de pe sfera cerească, rezultat din intersecția planului galactic cu sfera cerească. *Coordonate galactice* = coordonate sferice raportate la ecuatorul galactic. — Fr. **galactique** (< gr.).

GALACTÓZĂ s. f. Substanță asemănătoare cu glucoza, care se găsește în natură în diverse combinații. — Fr. **galactose** (< gr.).

GALALÍT s. n. Masă plastică cornoasă obținută din cazeină, folosită la fabricarea unor obiecte uzuale sau a unor piese tehnice izolante. — Fr. **galalithe** (< gr.).

GALÁNT, -Ă, *galanți, -te*, adj. 1. (Despre bărbați) Curtenitor, manierat față de femei. 2. (Despre manifestările omului) Plăcut, seducător. ◇ Expr. *Aventură* (sau *intrigă*) *galantă* = aventură de dragoste. 3. Darnic, generos. — Fr. **galant**.

GALANTÁR, *galantare*, s. n. Vitrină în care se expun mostre din obiectele aflate în magazin. — Din **galanterie** (2).

GALANTERÍE, *galanterii*, s. f. 1. Atitudine plină de curtoazie, de amabilitate față de femei. 2. Obiecte mărunte de îmbrăcăminte (mănuși, cravate, fulare etc.) expuse într-un magazin spre vînzare. — Fr. **galanterie**.

GALANTÓM, -OÁMĂ, *galantomi, -oame*, adj. (Fam.) Darnic, generos. [Var.: **galantón, -oánă** adj.] — Fr. **galant homme**.

GALANTOMÍE, *galantomii*, s. f. (Fam.) Dărnicie, generozitate. [Var.: **galantonie** s. f.] — Din **galantom** + suf. *-ie*.

GALANTÓN, -OÁNĂ adj. v. **galantom**.

GALANTONÍE s. f. v. **galantomie**.

GALAXÍE, *galaxii*, s. f. Fiecare dintre sistemele de aștri din univers comparabile ca dimensiuni cu calea-laptelui (din care face parte sistemul solar). — Fr. **galaxie** (< gr.).

GÁLĂ s. f. (În expr.) 1. *De gală* = de sărbătoare, solemn. 2. *Gală de box* = spectacol alcătuit din mai multe meciuri de box. — Fr. **gala** (<it.).

GÁLBEN[1] s. n. Una dintre culorile spectrului solar, situată între portocaliu și verde. ◇ *Galben de alizarină* = materie colorantă folosită în industria textilă. *Galben de anilină* = materie colorantă folosită la colorarea grăsimilor și la fabricarea unor coloranți. *Galben de crom* = cromat de plumb folosit la prepararea vopselelor. — Din **galben**[3].

GÁLBEN[2], *galbeni*, s. m. Veche monedă de aur, care a circulat și în țările românești. — Din **galben**[3].

GÁLBEN[3], **-Ă**, *galbeni*, *-e*, adj. De culoarea aurului, a lămîii etc. ◇ *Rasă galbenă* = unul dintre grupurile de popoare care se caracterizează prin culoarea galbenă-brună a pielii. *Friguri galbene* = boală contagioasă transmisă de o specie de țîntari, răspîndită în țările tropicale și caracterizată prin febră și prin icter. ◇ Expr. (Substantivat, n.) *A i se face cuiva galben înaintea ochilor* = a-i veni cuiva ameteală, a i se face rău. ✦ (Despre fața omului sau despre alte părți ale corpului, *p. ext.* despre oameni) Palid. ◇ Expr. *(A se face* sau *a fi) galben ca ceara* (sau *ca turta de ceară)* = (a deveni) palid de spaimă sau din cauza unei boli, a unei epuizări fizice. ✦ (Despre părul oamenilor) Blond. ✦ (Despre părul cailor) Șarg. — Lat. **galbinus.**

GÁLE s. f. pl. Excrescențe provocate de înțepăturile unor viespi pe frunzele stejarului sau ale altor plante și folosite în tăbăcărie. — Fr. **galle** (lat. lit. **galla**).

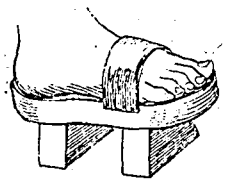

Galenți

GALÉNĂ s. f. Sulfură de plumb cristalizată, folosită ca redresor la aparatele de radio fără lămpi. — Fr. **galène.** (< gr.).

GALÉNȚI s. m. pl. Un fel de papuci de lemn. — Ngr. **galentsa.**

GALÉRĂ, *galere*, s. f. Corabie pusă în mișcare de pînze și de vîsle mînuite de sclavi sau de condamnați (folosită pînă în secolul al XVIII-lea). — Fr. **galère.**

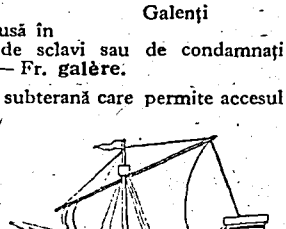

Galeră

GALERÍE, *galerii*, s. f. 1. Lucrare subterană care permite accesul minerilor la zăcămînt și îngăduie executarea lucrărilor miniere. 2. Canal de comunicație care face legătura între două puncte ale unei lucrări hidrotehnice. 3. Coridor lung (și boltit) situat în interiorul sau în afara unei clădiri și servind ca loc de trecere sau de plimbare. 4. Muzeu, secție a unui muzeu sau sală într-o expoziție, în care sînt expuse mai ales opere de pictură și sculptură. ✦ Serie de tablouri expuse. 5. Balconul din sălile de spectacol situat la nivelul cel mai înalt; (fam.) spectatorii de la acest balcon; *p. ext.* publicul care manifestă zgomotos la o adunare, la o întrunire etc. ◇ Expr. *A face galerie* = a manifesta zgomotos în semn de aprobare (în cursul unui spectacol). 6. Bară de lemn sau de metal de care se atîrnă perdelele. 7. Un fel de tavă de metal care se pune în fața sobei ca să nu cadă cărbunii pe dușumea. — Fr. **galerie.**

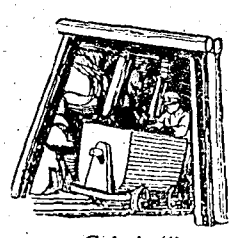

Galerie (1)

GÁLEȘ, -Ă, *galeși*, *-e*, adj. (Despre ochi sau privire; *p. ext.* despre oameni) 1. Drăgăstos, duios. 2. Melancolic, trist. [Var.: (reg.) **gáliș, -ă** adj.] — Bg. **kaleš.**

GÁLFĂD, -Ă, *galfezi*, *-de*, adj. (Reg.) Palid.

GÁLIC adj. m. (În expr.) *Acid galic* = acid astringent extras din gogoșile de ristic, folosit la fabricarea cernelii negre și ca mordant în vopsitorie. — Fr. **gallique.**

GALICÉȘTE adv. (Înv.) Franțuzește. — Din **galic** + suf. *-ește.*

GALICÍSM, *galicisme*, s. n. Expresie idiomatică (netraductibilă) proprie limbii franceze. — Fr. **gallicisme.**

GALIMATIÁS s. n. v. **galimatie.**

GALIMATÍE, *galimatii*, s. f. Vorbire sau scriere confuză. [Var.: **gallmatiás** s. n.] — Fr. **galimatias.**

GALINACÉE, *galinacee*, s. f. (La pl.) Ordin de păsări al cărui tip principal este găina; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin. — Fr. **gallinacés.**

GALIÓN[1], *galioane*, s. n. (Înv.) Corabie mare de război. ✦ Plută. [Pr.: *-li-on*] — Ngr. **galeoni.**

GALIÓN[2], *galioane*, s. n. (Tipogr.) Planșetă de metal sau de lemn pe care se așază rîndurile culese. [Pr.: *-li-on*] — Ngr. **galeoni.**

GÁLIȘ, -Ă adj. v. **galeș.**

GÁLIȚĂ, *galițe*, s. f. (Reg.) Pasăre de curte; orătanie. — Bg., sb. **galica.**

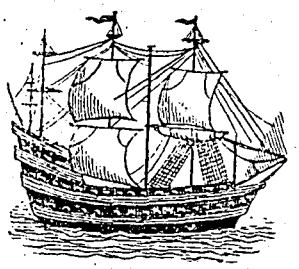

Galion

GÁLIU s. n. Metal cenușiu folosit la fabricarea unor termometre care măsoară temperaturi pînă la 1000° sau (ca aliaj) în dentistică și la construirea oglinzilor optice. — Fr. **gallium.**

GALOMANÍE s. f. Admirație exagerată pentru însușirile, cultura etc. poporului francez. — Fr. **gallomanie.**

GALÓN[1], *galoane*, s. n. Șiret de lînă sau de fir ori bandă de metal prinsă pe epoleții sau pe mînecile unei uniforme, pentru a indica gradul. ✦ Șiret de lînă, de mătase sau de fir cusut ca podoabă pe haine, pe pălării etc. — Fr. **galon.**

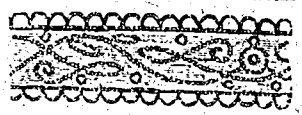

GALÓN[2], *galoane*, s. n. (Franțuzism) Sticlă mare în care se păstrează băuturi. — Fr. **gallon.**

GALONÁT, -Ă, *galonați*, *-te*, adj. Împodobit cu galoane. ✦ (Substantivat, m.; ir.) Ofițer. — După fr. **galonné.**

Galoane

GALÓP, *galopuri*, s. n. 1. Mers rapid, în salturi, al calului. 2. (Înv.) Dans foarte repede, cu mișcări în doi timpi; melodia după care se execută acest dans. — Fr. **galop.**

GALOPÁ, *galopez*, vb. I. Intranz. (Despre cai) A alerga în galop; (despre oameni) a fi purtat în galopul calului. — Fr. **galoper.**

GALOPÁDĂ, *galopade*, s. f. (Franțuzism) Cursă în galop. — Fr. **galopade.**

GALOPÁNT, -Ă, *galopanți*, *-te*, adj. (În expr.) *Tuberculoză (sau ftizie) galopantă* = tuberculoză cu evoluție rapidă și cu sfîrșit mortal. — Fr. [phtisie] **galopante.**

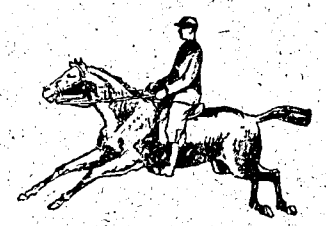

Galop

GALÓȘ, *galoși*, s. m. Încălțăminte de cauciuc purtată peste cea de piele spre a o feri de noroi. — Fr. **galoche.**

GALVÁNIC, -Ă, *galvanici*, *-e*, adj. Privitor la obținerea curentului electric prin acțiunea chimică dintr-un electrolit și două conductoare de tipul metalelor. ◇ *Element galvanic* = pilă voltaică. — Fr. **galvanique.**

GALVANIZÁ, *galvanizez*, vb. I. Tranz. 1. A acoperi o piesă metalică cu un strat subțire de zinc, spre a o face mai rezistentă la coroziune. 2. (Fiziol.) A excita un țesut sau un organ al corpului printr-un curent electric continuu, în scopuri terapeutice (sau experimentale). ✦ Fig. A însufleți, a stimula pe cineva. — Fr. **galvaniser.**

Galoș

GALVANIZÁRE, *galvanizări*, s. f. Acțiunea de *a galvaniza* și rezultatul ei.

GALVANIZÁT, -Ă, *galvanizați*, *-te*, adj. 1. (Despre piese metalice) Acoperit cu un strat de zinc. 2. (Despre cadavre) Care a fost animat artificial, pentru experiențe, printr-un curent electric. — V. *galvaniza.*

GALVANOCAUTÉR, *galvanocautere*, s. n. Instrument electric pentru cauterizat răni. — Fr. **galvanocautère.**

GALVANOMÉTRU, *galvanometre*, s. n. Aparat cu care se constată prezența și se poate măsura intensitatea unui curent electric continuu. — Fr. **galvanomètre.**

GALVANOPLÁSTIC, -Ă, *galvanoplastici*, *-e*, adj. Privitor la galvanoplastie; obținut prin galvanoplastie. — Fr. **galvanoplastique.**

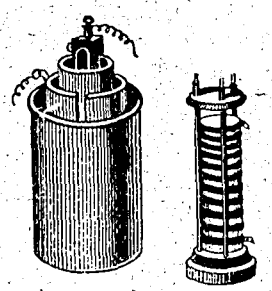

Elemente galvanice

GALVANOPLÁSTÍE, *galvanoplastii*, s. f. Tehnică de reproducere a obiectelor, constînd în acoperirea formei sau a tiparului lor cu un strat de metal, depus prin electroliză. — Fr. **galvanoplastie.**

GALVANOSCÓP, *galvanoscoape*, s. n. Aparat cu care se poate constata prezența unui curent electric continuu și sensul lui într-un circuit. — Fr. **galvanoscope.**

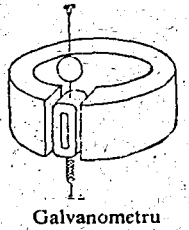

Galvanometru

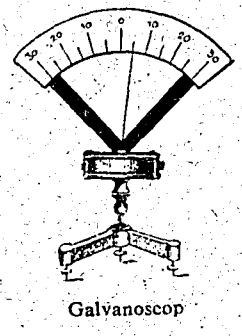

Galvanoscop

GALVANOSTEGÍE, *galvanostegii*, s. f. Acoperire a unor obiecte metalice cu un strat subțire din alt metal, depus prin electroliză. — Fr. **galvanostégie.**

GALVANOTÉHNICĂ s. f. Parte a electrochimiei aplicate care se ocupă cu galvanoplastia și galvanostegia. — Fr. **galvanotechnique.**

GALVANOTERAPÍE s. f. Tratament medical cu ajutorul curentului galvanic. — Fr. **galvanothérapie.**

GALVANOTIPÍE s. f. Operație de galvanoplastie care constă în reproducerea galvanică a planșelor tipografice și a gravurilor pe lemne, pe cupru sau pe zinc. — Fr. galvanotypie.

GÁMĂ, *game*, s. f. 1. Serie de opt note muzicale, dispuse în ordinea ascendentă sau descendentă a sunetelor și luînd tonul și numele notei cu care începe. 2. (Pict.) Serie de culori dispuse într-o gradație armonioasă. ✧ *Gamă caldă* = gamă care cuprinde culorile roșu, galben și portocaliu. *Gamă rece* = gamă care cuprinde culorile verde, albastru și violet. — Fr. gamme.

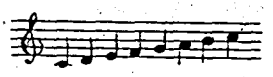

Gamă

GÁMBĂ, *gambe*, s. f. (La oameni) Partea piciorului de la genunchi pînă la gleznă; (la cai) partea membrelor posterioare cuprinsă între încheietura genunchiului și copită. — Lat. lit. gamba.

Gambetă

GAMBÉTĂ, *gambete*, s. f. Pălărie bărbătească din fetru tare, cu calota ovală și borurile ușor răsfrînte. — Fr. Gambetta (nume propriu).

GAMBÎT, *gambituri*, s. n. Sacrificarea, în scop tactic, a unui pion la începutul unei partide de șah. — Fr. gambit.

GAMÉLĂ, *gamele*, s. f. Vas metalic în care soldații aflați în campanie, la aplicații etc. își primesc porția de mîncare. — Fr. gamelle (< it.).

GAMÉT, *gameți*, s. m. Denumire generală pentru celulele sexuale. — Fr. gamètes (< gr.).

GAMOPETÁL, -Ă, *gamopetale*, adj. n. și f. (Despre corola unei flori, *p. ext.* despre flori) Cu petalele unite; (despre o plantă) a cărei floare are petalele unite. ✦ (Substantivat, f.) Plantă sau floare cu petalele unite. — Fr. gamopétale (< gr.).

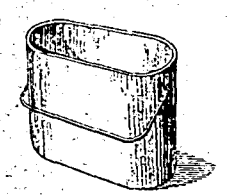

Gamelă

GAMOSEPÁL, -Ă, *gamosepale*, adj. n. și fi (Despre caliciul unei flori, *p. ext.* despre flori) Cu sepalele unite; (despre o plantă) a cărei floare are sepalele unite. ✦ (Substantivat, f.) Plantă sau floare cu sepalele unite. — Fr. gamosépale (< gr.).

GANG, *ganguri*, s. n. Loc de trecere pe sub boltitura unei case. ✦ Coridor, galerie. — Germ. Gang.

GÁNGĂ s. f. Ansamblul mineralelor amestecate cu minereul util dintr-un zăcămînt. — Fr. gangue.

GANGLIÓN, *ganglioni*, s. m. Fiecare dintre organele mici, ovoide, specifice sistemului limfatic și nervos. [Pr.: *-gli-on*] — Fr. ganglion (< gr.).

GANGLIONÁR, -Ă, *ganglionari*, *-e*, adj. Privitor la ganglioni; cu ganglioni. [Pr.: *-gli-o-*] — După fr. ganglionnaire.

GANGRENÁ vb. I. v. cangrena.

GANGRENÁT, -Ă adj. v. cangrenat.

GANGRÉNĂ s. f. v. cangrenă.

GANGRENÓS, -OÁSĂ adj. v. cangrenos.

GÁNGSTER, *gangsteri*, s. m. Criminal, bandit, escroc (în S.U.A.). — Fr. gangster (< engl.).

GANGSTERÍSM s. n. Faptă de gangster; banditism organizat, escrocherie în stil mare. — Din gangster + suf. *-ism*.

GAOLEÁN, *gaoleani*, s. m. Plantă furajeră din familia gramineelor, asemănătoare cu porumbul *(Sorghum japonicum)*. — Rus gaolian (fr. gaolian).

GARÁ, *garez*, vb. I. Tranz. A pune la adăpost într-un garaj sau într-un depou un autovehicul, un tramvai etc. ✦ A trece un tren, o locomotivă etc. pe o linie de garaj. — Fr. garer.

GARÁFĂ, *garafe*, s. f. Sticlă cu gîtul lung și cu partea de jos bombată. ✦ Conținutul unei astfel de sticle. [Var.: **caráfă** s. f.] — Ngr. garafa.

Garafe

GARAGÁȚĂ s. f. v. caragață.

GARAGÍST, *garagiști*, s. m. (Rar) Proprietar al unui garaj de automobile. — Fr. garagiste.

GARÁJ, *garaje*, s. n. 1. Clădire sau încăpere (special amenajată) pentru adăpostirea și întreținerea autovehiculelor. 2. (În expr.) *Linie de garaj* = linie ferată pe care sînt dirijate vagoanele cînd trebuie să staționeze mai multă vreme într-o gară sau care face legătura între locul de încărcare și descărcare a vagoanelor și liniile pe care circulă trenurile. — Fr. garage.

GARÁNT, -Ă, *garanți*, *-te*, s. m. și f. Persoană sau instituție care garantează cu averea sa pentru cineva sau ceva. — Fr. garant.

GARANTÁ, *garantez*, vb. I. 1. Tranz. A da cuiva siguranța că va avea ceva; a asigura (cuiva ceva). ✦ Tranz. și intranz. A răspunde pentru faptele sau pentru comportarea altuia, a da asigurări că...; a răspunde de... *Nu pot garanta de nimica* (CARAGIALE). 2. Intranz. A-și lua răspunderea unei datorii făcute de altul. — După fr. garantir.

GARANTÁRE s. f. Faptul de *a garanta*.

GARANTÁT, -Ă, *garantați*, *-te*, adj. (Despre mărfuri) A cărui valoare sau calitate este asigurată (de cineva). ✦ (Adverbial, fam.) Sigur, neîndoielnic. — V. *garanta*.

GARÁNȚĂ, *garanțe*, s. f. (Bot.) Roibă. — Fr. garance.

GARANȚÍE, *garanții*, s. f. Obligație în virtutea căreia o persoană sau o instituție răspunde de ceva; (concr.) ceea ce servește drept asigurare că o obligație luată va fi ținută. ✧ Expr. *A lua pe cineva pe garanție* = a garanta pentru cineva. *Pe garanția cuiva* = pe răspunderea cuiva; (fam.) sigur, neîndoielnic. *A da garanție* = a da asigurări valabile că un lucru va fi îndeplinit. *A prezenta garanția de...* = a se prezenta astfel încît să trezească încrederea, să ofere siguranță. — După fr. garantie.

GARANȚÍNĂ s. f. Materie colorantă roșie, extrasă din rădăcinile garanței. — Fr. garancine.

GARÁRE s. f. Acțiunea de *a gara*.

GÁRĂ, *gări*, s. f. Loc situat pe o linie ferată, prevăzut cu clădirile și instalațiile necesare, unde opresc trenurile, unde urcă și coboară călătorii, unde se încarcă și se descarcă mărfurile etc. — Fr. gare.

GARD, *garduri*, s. n. 1. Construcție de lemn, de metal etc. care împrejmuiește o curte, un teren, o grădină etc. ✧ *Gard viu* = împrejmuire făcută din plantații dese de arbuști. ✧ Expr. *A nimeri* (sau *a da*) *ca Ieremia cu oiștea-n gard* = a spune un lucru nepotrivit, a face o prostie. *A lega* (pe cineva) *la gard* = a prosti (pe cineva). *A sări peste garduri* = a fi destrăbălat, a umbla după aventuri. *A lega* (ceva) *la* (sau *de*) *gard* = a abandona, a renunța (la ceva). *A lega cartea* (sau *școala*) *de gard* = a nu se mai ține de învățătură. 2. (Pop.) Împletitură de nuiele sau de trestie cu care se face un baraj de-a curmezișul unei ape, pentru prinderea peștelui. 3. (Sport) Fiecare dintre obstacolele de la alergări. — Comp. alb. garth, v. sl. gradŭ.

GÁRDĂ, *gărzi*, s. f. 1. Pază efectuată într-o unitate militară, într-o instituție civilă etc.; (concr.) persoană sau grup de persoane care asigură paza. ✧ *Gardă de onoare* = pază simbolică instituită în semn de respect la ocazii solemne; grup de persoane care fac această pază. *Gardă personală* = gardă încredințată cu paza vieții unui demnitar; grup de persoane care fac această pază. (În trecut) *Gardă civică* (sau *națională*) = gardă compusă din voluntari care asigura paza unui oraș; grup de persoane care alcătuiau această gardă. ✧ Loc. adj. *De gardă* = care este însărcinat cu paza. ✧ Expr. *A se pune în gardă* = (la scrimă) a lua poziția de apărare sau de atac; *fig.* a-și lua toate măsurile spre a nu fi surprins de un lucru neplăcut. ✦ *Medic* (sau *soră*) *de gardă* = medic (sau soră) de serviciu într-un spital, care asigură serviciul medical în afara orelor normale de lucru. *Farmacie de gardă* = farmacie de serviciu deschisă în afara orelor normale de lucru. ✦ *Garda veche* (sau *vechea gardă*) = cei care au participat în trecut la o acțiune socială, politică etc. 2. Apărătoare metalică între mînerul și lama unei săbii, unei spade etc. — Fr. garde.

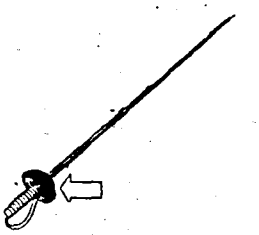

Gardă

GARDÉNIE, *gardenii*, s. f. Arbust ornamental originar din Extremul Orient, cu flori mari, albe, plăcut mirositoare *(Gardenia jasminoides)*. — Fr. gardénia.

Gardenie

GARDERÓB, *garderoburi*, s. n. (Înv.) Dulap de haine. [Var.: garderóbă s. f.] — Fr. garde-robe.

GARDERÓBĂ[1] s. f. v. garderob.

GARDERÓBĂ[2], *garderobe*, s. f. 1. Loc special amenajat în sălile de spectacole, în localurile publice etc., unde se pot lăsa paltoanele, pălăriile etc. 2. Totalitatea costumelor păstrate în depozitul unui teatru. ✦ Toată îmbrăcămintea pe care o are cineva. — Fr. garde-robe.

GARDEROBIÉR, -Ă, *garderobieri*, *-e*, s. m. și f. Persoană care are în grijă o garderobă publică. [Pr.: *-bi-er*] — Din garderobă.

GARDIÁN, *gardieni*, s. m. Persoană care este însărcinată cu paza sau cu supravegherea unui local sau a unei instituții; (ieșit din uz) gardist (1). [Pr.: *-di-an*] — Fr. gardien.

GARDINĂ, *gardini*, s. f. 1. Șănțuleț făcut la capetele din interior ale doagelor unui butoi, în care se fixează fundul sau capacul. ✦ Porțiunea de doagă dintre capătul de sus și șănțulețul în care se fixează fundul. 2. Borul pălăriei. — Comp. germ. Gargel.

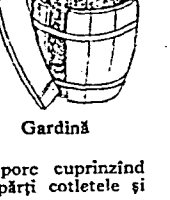

Gardină

GARDÍST, *gardiști*, s. m. (În trecut) 1. Agent polițienesc care făcea de pază pe străzile unui oraș; sergent de stradă. 2. Legionar (2). [Var.: (1, înv.) vardíst s. m.] — Din gardă + suf. *-ist*.

GARF, *garfuri*, s. n. Bucată de carne de porc cuprinzînd coastele și mușchiul interior (din care se pot despărți cotletele și antricoatele).

GARGÁRĂ s. f. Clătirea gîtului cu un lichid dezinfectant; lichid dezinfectant folosit în acest scop. — Ngr. **gargara.**

GARGARISÍ, *gargarisesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A face gargară. — Ngr. **gargarizo.**

GARGARIZĂ, *gargarizez*, vb. I. Refl. (Rar) A se gargarisi. — Fr. (se) **gargariser** (< gr.).

GÁRMOND s. n. Numele literei de tipar de corp 10. — Germ. **Garmond.**

GARNISÁJ s. n. Strat de material așezat pe suprafața unui obiect, a unei construcții etc. pentru protecție. ✦ Strat de mărăcini sau de alt material pus pe fundul unui torent mic pentru a împiedica deteriorările produse de ape. — Fr. **garnissage.**

GARNISÍ, *garnisesc*, vb. IV. Tranz. A completa un lucru cu accesorii sau podoabe; a împodobi, a orna. — După fr. **garnir.**

GARNISÍRE s. f. Acțiunea de *a garnisi*; împodobire, ornare.

GARNITÚRĂ, *garnituri*, s. f. 1. Accesoriu folosit pentru a împodobi sau a completa un lucru. ✦ Adaos constînd din legume, salată etc. care se servește la friptură. 2. Adaos demontabil care completează, întărește sau protejează o piesă, micșorîndu-i uzura: piesă care asigură îmbinarea perfectă a două elemente prin care circulă un fluid. 3. Grup de mai multe lucruri care formează un asortiment complet. *S-au cumpărat covoare, lămpi și o garnitură nouă de mobilă* (BART). 4. Totalitatea uneltelor de același fel folosite într-un atelier sau într-o exploatare. ✦ Totalitatea pieselor unei mașini. ✧ *Garnitură de litere* = serie de caractere tipografice identice dar de corpuri diferite. ✦ Ansamblu format din locomotiva și vagoanele unui tren. — Fr. **garniture.**

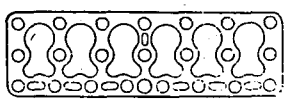

Garnitură (2)

GÁRNIȚĂ, *garnițe*, s. f. Vas de metal cu care se transportă lapte și alte lichide. — Sb. **grnac**, pol. **garniec**, rus **garnec.**

Garniță

GARNIZOÁNĂ, *garnizoane*, s. f. 1. Unitate sau ansamblu de unități sau de instituții militare stabilite într-o localitate sau (în timp de război) într-un loc întărit, pentru a-l apăra; *p. ext.* localitatea în care sînt stabilite aceste unități. ✧ Expr. *A fi în garnizoană* sau *a avea garnizoană* (undeva) = a face parte din trupele stabilite într-o localitate. 2. Conducere a unei garnizoane (1). — Fr. **garnison.**

GAROÁFĂ, *garoafe*, s. f. Plantă erbacee cu frunze lunguiețe, cu flori roșii, roz sau albe și cu miros specific *(Dianthus caryophyllus)*. ✧ Compus: *garoafă-de-cîmp* (sau *-sălbatică*) = garofiță (2). — Ngr. **garofalon.**

GAROFÍȚĂ, *garofițe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *garoafă*. 2. Plantă erbacee cu frunze lunguiețe și flori purpurii *(Dianthus carthusianorum)*. 3. Plantă erbacee ornamentală cu tulpina ramificată, cu flori mari, roșii, albe sau pestrițe *(Dianthus chinensis)*.

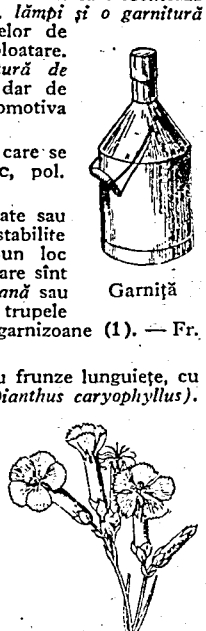

Garoafă

GARSONIÉRĂ, *garsoniere*, s. f. Apartament mic, comnus din una sau două camere și baie, de obicei fără bucătărie. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. **garçonnière.**

GASTEROPÓD, *gasteropode*, s. n. Gastropod. — Fr. **gastéropodes** (< gr.).

GASTRALGÍE, *gastralgii*, s. f. Durere (nervoasă) de stomac. — Fr. **gastralgie** (< gr.).

GÁSTRIC, -Ă, *gastrici, -e*, adj. Care aparține stomacului, privitor la stomac. ✧ *Suc gastric* = suc secretat de stomac, cu ajutorul căruia se face digestia. *Aciditate gastrică* = proprietate a sucului gastric de a conține acizi; (impr.) hiperaciditate. — Fr. **gastrique** (< gr.).

GASTRÍTĂ, *gastrite*, s. f. Boală care constă în inflamația mucoasei stomacului. — Fr. **gastrite** (< gr.).

GASTROENTERÍTĂ, *gastroenterite*, s. f. Boală care constă în inflamația simultană a mucoasei stomacului și a intestinelor și care se manifestă prin diaree. — Fr. **gastro-entérite** (< gr.).

GASTROINTESTINÁL, -Ă, *gastrointestinali, -e*, adj. Care ține de stomac și de intestine, privitor la stomac și la intestine. — Fr. **gastro-intestinal.**

GASTRONÓM, -OÁMĂ, *gastronomi, -oame*, s. m. și f. Persoană căreia îi place mîncarea aleasă și care știe s-o aprecieze. — Fr. **gastronome.**

GASTRONÓMIC, -Ă, *gastronomici, -e*, adj. Care ține de gastronom sau de gastronomie, privitor la gastronom sau la gastronomie. — Fr. **gastronomique** (< gr.).

GASTRONOMÍE s. f. Arta de a prepara bucate alese sau însușirea de a le aprecia valoarea. — Fr. **gastronomie** (< gr.).

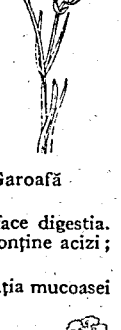

Garofiță (2)

GASTRÓPOD, *gastropode*, s. n. (La pl.) Clasă de moluște cu trupul adăpostit într-o cochilie și care se mișcă cu ajutorul unui picior cărnos situat sub pîntece; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. — Fr. **gastropodes** (<gr.).

GASTRÚLĂ s. f. Stadiu în dezvoltarea embrionului la animalele pluricelulare. — Fr. **gastrula.**

GĂȘCĂ, *găști*, s. f. Grup restrîns de oameni uniți între dînșii în vederea unor acțiuni comune pentru satisfacerea intereselor personale în dauna intereselor colective. ✧ Expr. *A (se) sparge gașca* = a (se) risipi, a (se) destrăma o cărdășie.

GAT s. n. (Reg.) Zăgaz de pietre de-a latul unui pîrău (prin care se închide calea peștilor). — Magh. **gát.**

GATA adj. invar. 1. (Despre lucruri, adesea adverbial) Făcut astfel încît să poată fi folosit; isprăvit, terminat, aranjat. ✧ *Haine (de) gata* = haine confecționate care se pot cumpăra într-un magazin. ✧ Loc. adv. *(Pe) de-a gata* = pe nemuncite, din munca altuia. ✧ Expr. *A da gata* = a) a isprăvi, a lichida ceva. *Au dat gata patru curcani fripți* (SADOVEANU); b) a chinui, a distruge pe cineva; *fig.* a zăpăci. *Mîndră... Mă dai gata cu-al tău dor!* (JARNÍK-BÎRSEANU). *A veni* (sau *a sosi*) *la de-a gata* = a veni (sau a sosi) la ceva făcut de altul și de care profiți. ✦ Care a luat ființă, a căpătat existență. *Astfel dorința-i gata* (EMINESCU). ✦ (Cu valoare de adverb sau de interjecție) Ajunge! destul! 2. (Despre ființe sau despre lucruri văzute în acțiune) Care a făcut toate pregătirile pentru ceva; pregătit. *Așteptă gata la ușă* (CARAGIALE). ✦ Dispus să..., în stare să... *Gata să înfrunte toată lumea* (REBREANU). 3. Aproape să..., pe punctul de a... — Comp. alb. **gat.**

GĂTER, *gatere*, s. n. Ferăstrău mecanic; joagăr. — Germ. **Gatter.**

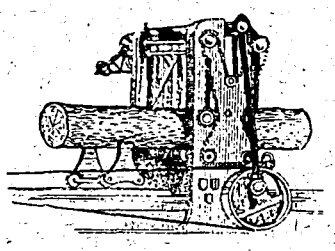

Gater

GATERÍST, *gaterişti*, s. m. Muncitor care lucrează la gatere. — Din **gater** + suf. *-ist.*

GĂURĂ, *găuri*, s. f. Scobitură, adîncitură, spărtură ivită de la sine sau făcută intenționat într-un corp; bortă, cavitate. ✧ *Gaura cheii* = gaura prin care se bagă cheia în broască. *Gaură de șarpe* = loc ferit care servește ca ascunzătoare. ✧ Expr. *(Doară) nu s-o face gaură în cer* = nu are să fie cine știe ce pagubă. — Lat. ***cavula** (< *cavus*).

GAUSS, *gauși*, s. m. Unitate de măsură a inducției magnetice în sistemul electromagnetic C.G.S. (centimetru, gram, secundă). — Din **Gauss** (nume propriu).

GAVANÓS, *gavanoase*, s. n. (Reg.) Borcan. — Tc. **kavanoz.**

GAVANOȘÉL s. n. v. **găvănoșel.**

GAVÓTĂ, *gavote*, s. f. Numele unui dans vechi în doi timpi; melodia după care se execută acest dans. — Fr. **gavotte.**

GAZ[1] s. n. Țesătură foarte subțire; voal. — Fr. **gaze.**

GAZ[2], *gaze*, s. n. 1. Nume generic dat corpurilor fluide care, din cauza coeziunii moleculare slabe, iau volumul și forma recipientului în care sînt introduse. ✧ *Gaz aerian* (sau *de iluminat*) = gaz obținut prin distilarea huilei la temperaturi înalte. *Gaz lichefiat* = gaz combustibil obținut în rafinăriile de petrol și păstrat în stare lichidă în butelii de presiune. *Gaze naturale* = nume dat gazelor combustibile care emană din pămînt. 2. (La pl.) Nume dat unor substanțe gazoase toxice sau asfixiante folosite de unele armate în războaie. 3. (La pl.) Emanații gazoase ale stomacului sau ale intestinelor. 4. Petrol lampant. ✧ Expr. (Fam.) *Doar n-am băut gaz ca să...* = nu mi-am pierdut mințile ca să... *A arde gaz* (sau *gazul*) *degeaba* = a pierde vremea de pomană. — Fr. **gaz.**

GAZÁ, *gazez*, vb. I. Tranz. A expune un spațiu limitat acțiunii unor gaze toxice, pentru otrăvirea anumitor organisme vii, dăunătoare (paraziți, soareci, insecte). ✦ A expune o zonă militară sau civilă acțiunii unor substanțe toxice, cu scopul exterminării în masă; a expune o persoană acțiunii gazelor toxice într-o încăpere închisă, pentru a o ucide. — Fr. **gazer.**

GAZÁRE, *gazări*, s. f. Acțiunea de *a gaza.*

GAZÁT, -Ă, *gazați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Intoxicat, asfixiat cu gaze. — V. *gaza.*

GAZBETÓN s. n. Beton poros, folosit ca izolant termic. — Germ. **Gasbeton.**

GÁZDĂ, *gazde*, s. f. 1. Cel care primește pe cineva la sine (dîndu-i adăpost); cel care ține pe cineva cu chirie (și cu întreținere plătită). 2. Locuință provizorie ocupată de cineva în calitate de oaspete sau de chiriaș. *A trage în gazdă. A primi în gazdă. A da la gazdă.* 3. (Reg.) Țăran cu gospodărie îngrijită; (peior.) chiabur, bogătan. ✧ Loc. adj. *De gazdă (mare)* = din oameni bogați. — Magh. **gazda.**

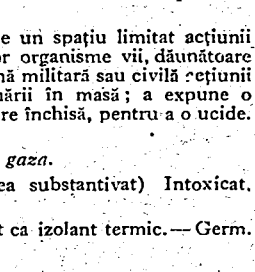

Gazelă

GAZEIFICÁ vb. I. v. **gazifica.**

GAZEIFICĂRE s. f. v. **gazificare.**

GAZÉL, *gazeluri*, s. n. Poezie în formă fixă alcătuită din distihuri, în care al doilea vers din fiecare distih are aceeași rimă ca versurile primului distih. — Fr. **ghazel** (<ar.).

GAZÉLĂ, *gazele*, s. f. Mamifer înrudit cu antilopa, cu picioarele subțiri și cu coarnele puțin răsucite *(Antilope dorcas)*. — Fr. **gazelle.**

GAZETAR, *gazetari*, s. m. Persoană care lucrează în redacția unei gazete; ziarist. — Din **gazetă** + suf. *-ar*.

GAZÉTĂ, *gazete*, s. f. Publicație periodică care conține știri, informații politice, sociale, culturale etc.; ziar. ◇ *Gazetă de perete* = mijloc de agitație politică, constînd din afișarea periodică a unor articole care privesc problemele activității dintr-o instituție, o organizație sau probleme generale. — Fr. gazette (<it.).

GAZETĂRAȘ, *gazetărași*, s. m. (Depr.) Diminutiv al lui *gazetar*; gazetar neînsemnat, fără experiență.

GAZETĂRÉSC, **-EÁSCĂ**, *gazetărești*, adj. Care ține de gazetărie sau de gazetar, privitor la gazetărie sau la gazetar. — Din **gazetar** + suf. *-esc*.

GAZETĂRÍE s. f. Profesiunea de gazetar; ziaristică. — Din **gazetar** + suf. *-ie*.

GAZIFÉR, **-Ă**, *gaziferi*, *-e*, adj. (Despre un zăcămînt) Care conține gaze. — Fr. gazifère.

GAZIFICÁ, *gazific*, vb. I. Tranz. A transforma un combustibil solid sau lichid în combustibil gazos, prin ardere incompletă în prezența aerului (și a vaporilor). [Var.: **gazeificá** vb. I] — După fr. *gazéfier*.

GAZIFICÁRE, *gazificări*, s. f. Acțiunea de *a gazifica* și rezultatul ei. [Var.: **gazeificáre** s. f.]

GAZOGÉN, *gazogene*, s. n. Aparat sau instalație folosită pentru transformarea unui combustibil solid în gaze combustibile. — Fr. gazogène.

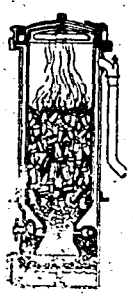

Gazogen

GAZOLÍNĂ s. f. Produs lichid combustibil, obținut prin lichefierea gazului de sondă. — Fr. gazoline.

GAZOMÉTRU, *gazometre*, s. n. 1. Aparat cu care se măsoară cantitatea de gaz care trece printr-o conductă. 2. Rezervor în care se înmagazinează gazul de iluminat produs de o uzină, pentru a fi distribuit consumatorilor. — Fr. gazomètre.

GAZÓN s. n. Iarbă care se cosește și se stropește des pentru a fi menținută scurtă, deasă și mereu verde. — Fr. gazon.

GAZÓRNIȚĂ, *gazorniță*, s. f. 1. Lampă primitivă de petrol. 2. Bidon pentru petrol. — Din **gaz** (după *păcornită*).

GAZÓS, **-OÁSĂ**, *gazoși*, *-oase*, adj. Care are structura gazelor. ✦ (Despre lichide) Care conține un anumit gaz. *Ape gazoase*. — După fr. gazeux.

GĂBJÍ, *găbjesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A prinde pe cineva care a fugit, care s-a ascuns; a pune mîna pe cineva. — V. *găbui*.

GĂBUÍ, *găbuiesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A găbji. — Comp. ucr. *habatj*.

GĂGĂÚȚĂ, *găgăuțe*, s. f. Epitet dat unui om prostănac, tont.

GĂGĂÚZ, **-Ă**, *găgăuzi*, *-e*, s. m. și f. Persoană care aparține unei populații din Dobrogea, de origine turcă, dar de religie creștină. — Tc. gagauz.

GĂIETÁN s. n. v. **găitan**.

GĂIETĂNÁT, **-Ă** adj. v. **găitănat**.

GĂINÁ, *găinez*, vb. I. 1. Refl. (Despre păsări, la pers. 3) A-și lepăda găinațul. 2. Intranz. (Rar, despre oameni) A lîncezi; a boli. [Var.: (2) **găini** vb. IV] — Din **găină**.

GĂINÁR, *găinari*, s. m. 1. Vînzător de găini. 2. Hoț de găini; p. *ext.* hoț de lucruri mărunte, borfaș; potlogar. — Din **găină** + suf. *-ar*.

GĂINÁȚ, *găinațuri*, s. n. Excrementele de pasăre. — Lat. [stercus] gallinaceum.

GĂINĂ, *găini*, s. f. Pasăre domestică de curte, crescută pentru carne și ouă; femela cocoșului. ◇ Expr. *A se culca (o dată) cu găinile* = a se culca foarte devreme. *A cînta găina-n casă*, se zice cînd într-o căsnicie poruncește femeia. ◇ Compus: *găină-sălbatică* (sau *-de-munte*) = pasăre sălbatică de culoare brună, cu pete albe pe aripi și pe coadă; femela cocoșului-de-munte. — Lat. gallina.

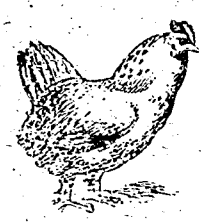

Găină

GĂINĂREÁSĂ, *găinărese*, s. f. Păzitoare, îngrijitoare de găini. — Din **găinar** + suf. *-easă*.

GĂINĂRÍE, *găinării*, s. f. 1. Creșcătorie de păsări de curte; loc unde se ține găinile. 2. Furt de găini; p. *ext.* furt de lucruri mărunte; potlogărie. — (1) Din **găină** + suf. *-ărie*, (2) din **găinar** + suf. *-ie*.

GĂINĂRÍȚĂ, *găinărițe*, s. f. (Rar) Găinăreasă. — Din **găinar** + suf. *-iță*.

GĂINĂȚÁ, pers. 3 *găinățează*, vb. I. Refl. A se găina (1). — Din **găinat**.

GĂINÍ vb. IV. v. **găina**.

GĂINÚȘĂ, *găinușe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *găină*. 2. Numele mai multor păsări sălbatice de munte sau de baltă. 3. (Astron.) Cloșca-cu-pui. 4. Cărăbuș. 5: (La pl.) Plantă veninoasă cu rădăcina tîrîtoare, cu tulpina lungă și subțire și cu flori mici, albe, situate în vîrful tulpinii *(Isopyrum thalictroides)*. Pl. și: *găinuși*.

GĂITÁN, *găitane*, s. n. 1. Fir de metal sau șiret (împletit sau răsucit) de lînă, de mătase etc., întrebuințat ca ornament la îmbrăcăminte. ◇ Expr. (Despre acțiuni, activități) *A merge găitan* = a merge bine. ✦ (Înv.) Snur, șiret (de legat). 2. (Înv.) Împletitură făcută din găitane (1), care înlocuia platoșa în oastea Moldovei din evul mediu. [Pr.: *gă-i-*. — Var.: **găietán** s. n.] — Tc. galtan.

Găinușă

GĂITĂNÁR, *găitănari*, s. m. (Înv.) Fabricant de găitane (1); ceaprazar. [Pr.: *gă-i-*] — Din **găitan** + suf. *-ar*.

GĂITĂNÁT, **-Ă**, *găitănați*, *-te*, adj. Împodobit cu găitane. [Pr.: *gă-i-*. — Var.: **găietánat**, **-ă** adj.] — Din **găitan** + suf. *-at*.

GĂITĂNĂRÍE, *găitănării*, s. f. Local în care se lucrează sau se vînd găitane; ceaprăzărie. ✦ Comerț cu găitane. [Pr.: *gă-i-*] — Din **găitănar** + suf. *-ie*.

GĂITĂNÍ, *găitănesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A răsuci, a împleti găitane. ✦ Refl. Fig. (Despre iarbă) A se răsuci la vîrf. [Pr.: *gă-i-*] — Din **găitan**.

GĂITĂNÍT, **-Ă**, *găităniți*, *-te*, adj. (Despre iarbă) Răsucit la vîrf. [Pr.: *gă-i-*] — V. *găităni*.

GĂLĂGÍE s. f. Zgomot mare; larmă, tărăboi. [Var.: (reg.) **hălăgie** s. f.]

GĂLĂGIÓS, **-OÁSĂ**, *gălăgioși*, *-oase*, adj. Care face gălăgie; zgomotos. [Pr.: *-gi-os*] — Din **gălăgie** + suf. *-os*.

GĂLĂMÓZ, *gălămoaze*, s. n. (Reg.) Boț, cocoloș, bulz. [Var.: **golomóz** s. n.]

GĂLĂTÚS, *gălătuși*, s. m. Cocoloș mare (de mămăligă).

GĂLBĂCIÓS, **-OÁSĂ** adj. v. **gălbăgios**.

GĂLBĂGIÓS, **-OÁSĂ**, *gălbăgioși*, *-oase*, adj. Palid și tras la față. [Var.: **gălbăcióș**, **-oásă** adj.] — Din **gălbează** + suf. *-os*.

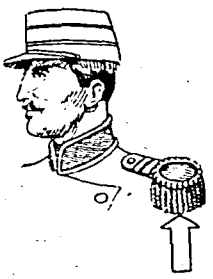

Găitan

GĂLBEÁZĂ, *gălbeze*, s. f. 1. (Pop.) Boală de ficat la oi sau la alte vite. 2. Numele viermilor paraziți care provoacă gălbeaza (1) *(Fascicola hepatica* și *Dicrocelium dentriticum)*. — Comp. alb. kël'bazë, gël'bazë.

GĂLBEJEÁLĂ s. f. Faptul de a fi gălbejit; paliditate. — Din **gălbeji** + suf. *-eală*.

GĂLBEJÍ, *gălbejesc*, vb. IV. Refl. A deveni palid și tras la față. — Din **gălbează** (sensul după *galben*).

GĂLBEJÍT, **-Ă**, *gălbejiți*, *-te*, adj. 1. Palid, tras la față. 2. (Reg.) Bolnav de gălbează. — V. *gălbeji*.

GĂLBEJÓS, **-OÁSĂ**, *gălbejoși*, *-oase*, adj. (Rar) Gălbejit. — Din **gălbeji** + suf. *-os*.

GĂLBENÁRE s. f. v. **gălbinare**.

GĂLBENÁȘ, *gălbenași*, s. m. Gălbior[1]. — Din **galben**[2] + suf. *-aș*.

GĂLBENÁTEC, **-Ă** adj. v. **gălbenatic**.

GĂLBENÁTIC, **-Ă**, *gălbenatici*, *-e*, adj. (Rar) Gălbui. [Var.: **gălbenátec**, **-ă** adj.] — Din **galben**[2] + suf. *-atic*.

GĂLBENEÁ, *gălbenele*, s. f. 1. Plantă erbacee cu flori galbene și cu frunze lungi, în formă de lance *(Roripa amphibia)*. 2. (La pl.) Plantă erbacee cu flori galbene și cu frunzele adînc crestate *(Ranunculus pedatus)*. ◇ Compus: *gălbenele-de-pădure* = plantă erbacee cu flori galbene-aurii și cu tulpina acoperită cu peri *(Ranunculus aureus)*. — Din **galben**[2] + suf. *-ea*.

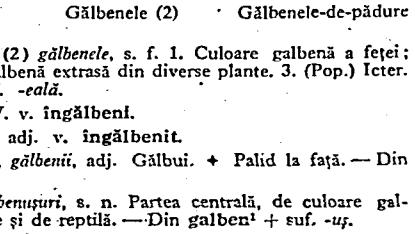

Gălbenele (2) Gălbenele-de-pădure

GĂLBENEÁLĂ, (2) *gălbenele*, s. f. 1. Culoare galbenă a feței; paliditate. 2. Vopsea galbenă extrasă din diverse plante. 3. (Pop.) Icter. — Din **gălbeni** + suf. *-eală*.

GĂLBENÍ vb. IV. v. **îngălbeni**.

GĂLBENÍT, **-Ă** adj. v. **îngălbenit**.

GĂLBENÍU, **-ÍE**, *gălbenii*, adj. Gălbui. ✦ Palid la față. — Din **galben**[3] + suf. *-iu*.

GĂLBENÚȘ, *gălbenușuri*, s. n. Partea centrală, de culoare galbenă, a oului de pasăre și de reptilă. — Din **galben**[1] + suf. *-uș*.

GĂLBINÁRE, *gălbinări*, s. f. 1. Icter. 2. (Rar) Culoare galbenă a feței; paliditate. 3. Plantă erbacee cu tulpina ramificată spre vîrf și

cu flori purpurii *(Serratula tinctoria)*. [Var.: **gălbenáre** s. f.] — Din galben[1] + suf. *-are*.

GĂLBINAŞ, *gălbinaşi*, s. m. Gălbior[1]. — Din galben[2] + suf. *-aş*.

GĂLBINÍ vb. IV. v. îngălbeni.

GĂLBINICIÓS, -OÁSĂ, *gălbinicioşi, -oase*, adj. Galben, palid la faţă. — Din galben[3] + suf. *-ic-ios*.

Gălbinare (3)

GĂLBIÓR[1], *gălbiori*, s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *galben*[2].

GĂLBIÓR[2], **-OÁRĂ**, *gălbiori, -oare*, adj. (Pop.) Diminutiv al lui *galben*[3]. ✦ Bălai, blond.

GĂLBÍU, -ÍE, *gălbii*, adj. Gălbui. ✦ Bălai, blond. — Din galben[3] (după *albiu*).

GĂLBŬI, -ÚIE, *gălbui*, adj. Care bate în galben, galben-deschis. — Din galben[3] (după *albui*).

GĂLEÁTĂ, *găleţi*, s. f. 1. Vas de lemn sau de metal pentru apă, pentru muls laptele sau pentru ţinut şi transportat diverse materiale; conţinutul acestui vas. ✧ Expr. *A ploua (sau a turna) cu găleata* = a ploua torenţial. 2. Veche măsură de capacitate pentru lapte, cereale etc. 3. (Înv.) Impozit pe cereale. — Lat. galleta.

GĂLIGÁN, *găligani*, s. m. (Peior.) Om, băiat foarte înalt. — V. *gligan*.

GĂLUŞCĂ, *găluşte*, s. f. Preparat culinar (în formă de cocoloş), făcut din aluat, din griş, brînză sau carne tocată. — Rus galuška.

GĂMÁN, *gămani*, s. m. (Fam.) Om lacom la mîncare; mîncăcios, mîncău.

GĂMĂLÍE, *gămălii*, s. f. Mică sferă la capătul unui ac, al unui chibrit etc.; măciulie. — Magh. gomoly.

GĂOÁCE, *găoci*, s. f. 1. Coaja tare a oului. 2. Fiecare dintre jumătăţile unei coji de nucă, de ghindă sau de alte fructe.

GĂRĂFIOÁRĂ, *gărăfioare*, s. f. Diminutiv al lui *garafă*.

GĂRDINÁR, *gărdinare*, s. n. Unealtă de dogărie cu care se fac gardini (1). — Din gardină + suf. *-ar*.

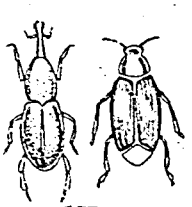

Gărgăriţe

GĂRDUÍ, *gărduiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A îngrădi, a împrejmui cu un gard. — Din gard.

GĂRDUÍT, -Ă, *gărduiţi, -te*, adj. (Rar) Împrejmuit cu gard. — V. *gărdui*.

GĂRDULEŢ, *gărduleţe*, s. n. Diminutiv al lui *gard*.

GĂRDURARIŢĂ, *gărdurariţe*, s. f. Arbust spinos, otrăvitor, cultivat pentru a forma garduri vii *(Lycium halimifolium Mill)*. — Din garduri (pl. lui *gard*) + suf. *-ar-iţă*.

GĂRDURÉL, *gărdurele*, s. n. Gărduleţ. — Din gard + suf. *-ur-el*.

GĂRGĂRIŢĂ, *gărgăriţe*, s. f. Nume dat mai multor specii de gîndaci (dăunători cerealelor şi zarzavaturilor). — Comp. sb. gagrica.

GĂRGĂÚN, *gărgăuni*, s. m. Viespe mare, de pădure, cu ac foarte veninos *(Vespa crabro)*. ✧ Expr. *Gărgăuni în* (sau *la) cap* = toane, fumuri, idei extravagante. *A scoate* (cuiva) *gărgăunii (din cap)* = a vindeca de toane, de fumuri, de idei extravagante. [Var.: gărgáúne s. m.]

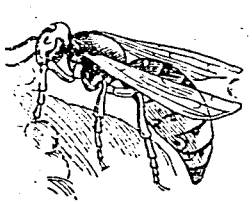

Gărgăun

GĂRGĂÚNE s. m. v. gărgăun.

GĂSELNIŢĂ, *găselniţe*, s. f. Fluture mic ale cărui larve rod fagurii de miere *(Galleria mellonela)*. — Bg. găsenica «omidă» (după derivatele în *-el-niţă*).

GĂSÍ, *găsesc*, vb. IV. 1. Tranz. A da de (sau peste) ceva sau cineva (din întîmplare sau căutînd anume); a descoperi. ✧ Expr. *A găsi pricină* (sau *motiv*) = a descoperi motiv de ceartă. (Fam.) *A-şi găsi beleaua* = a se afla într-o situaţie neplăcută, a avea necazuri. (Intranz.) *Ţi-ai găsit!* = aşi! de unde! nici gînd! *A-şi găsi* (sau, refl., *a se găsi) să...* = a-i veni să..., a se apuca să... (Reg.) *A(-i) găsi* (cuiva) *dreptate* = a(-i) face (cuiva) dreptate. *A-şi găsi mormîntul* = a muri (în mod tragic). ✦ Tranz. şi refl. A întîlni pe cineva sau a se întîlni cu cineva. ✧ Expr. (Tranz.) *A-şi găsi omul* = a găsi persoana de care ai nevoie într-o anumită împrejurare. *A-şi găsi omul* (sau *naşul, popa)* = a da de cineva pe care nu-l poţi înşela sau birui. *Să te găsesc sănătos!* formulă de salut la despărţire. 2. Tranz. (Despre suferinţe fizice sau despre moarte) A cuprinde, a surprinde (pe neaşteptate). ✧ Expr. *Ce te-a găsit (de...)?* = ce ai? ce ţi s-a întîmplat (de...)? 3. Refl. A se afla undeva, a fi; a se afla într-o anumită situaţie, împrejurare etc. ✦ A fi, a se prezenta într-un anumit fel. *Încep a cărăbăni la cireşe în sîn, crude, coapte, cum se găseau* (CREANGĂ). 4. Tranz. A fi de părere că...; a socoti, a crede că... ✧ Expr. *A găsi cu cale* (sau *de cuviinţă)* = a socoti nimerit, potrivit. — Comp. v. sl. gasiti.

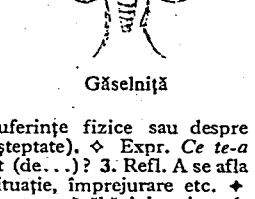

Găselniţă

GĂSÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) găsi*.

GĂSÍT s. n. (În expr.) *De găsit* = aflat din întîmplare, dobîndit fără osteneală. *Bun găsit!* formulă de urare şi de salut la întîlnire. — V. *găsi*.

GĂSITÓR, -GÁRE, *găsitori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care a găsit un obiect pierdut. — Din găsi + suf. *-(i)tor*.

GĂTÁ vb. I. v. găti.

GĂTÁT, -Ă adj. v. gătit.

GĂTEÁLĂ, *găteli*, s. f. Împodobire cu haine frumoase, cu podoabe; (concr.) îmbrăcăminte, podoabe frumoase. — Din găti + suf. *-eală*.

GĂTÉJ, *găteje*, s. n. Creangă subţire şi uscată desprinsă de copac; vreasc. — Comp. v. sl. gati.

GĂTÍ, *gătesc*, vb. IV. 1. Refl. şi tranz. A (se) îmbrăca (frumos), a (se) împodobi. 2. Refl. şi tranz. A (se) pregăti. 3. Tranz. A face mîncare, a prepara bucate. 4. Tranz. şi refl. (Reg.) A (se) sfîrşi, a (se) termina, a (se) isprăvi. 5. Tranz. (Reg.) A omorî, a ucide. ✦ A zăpăci, a da gata pe cineva. *Strașnică femeie... m-a gătit!* (SADOVEANU). [Var.: (reg., 1, 2, 4) gătá vb. I] — Din gata.

GĂTÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) găti*.

GĂTÍT[1] s. n. Preparare a mîncării. — V. *găti*.

GĂTÍT[2], **-Ă**, *gătiţi, -te*, adj. 1. Îmbrăcat frumos, îngrijit, dichisit, împodobit. 2. (Despre mîncăruri) Preparat, pregătit (la foc). [Var.: (reg., 1) gătát, -ă adj.] — V. *găti*.

GĂÚNĂ, *găuni*, s. f. (Reg.) Gaură (mică) în pămînt. — Lat. *cavo, -onis.

GĂUNÓS, -OÁSĂ, *găunoşi, -oase*, adj. (Despre copaci) Scorburos; (despre nuci) fără miez, sec; (despre măsele) găurit. — Din găună + suf. *-os*.

GĂUNOŞĂTÚRĂ s. f. v. găunoşitură.

GĂUNOŞÍ, *găunoşesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A face găunos. — Din găunos.

GĂUNOŞITÚRĂ, *găunoşituri*, s. f. Gaură, scobitură; scorbură. [Var.: găunoşătúră s. f.] — Din găunoşi + suf. *-(i)tură*.

GĂURÉLE s. f. pl. Fel de broderie, pe o pînză din care s-au scos cîteva fire. — Din gaură + suf. *-ea* (pl. *-ele*).

GĂURÍ, *găuresc*, vb. IV. Tranz. A face o gaură; a perfora. — Din gaură.

GĂURÍCE, *găurici*, s. f. Diminutiv al lui *gaură*.

GĂURÍRE s. f. Acţiunea de *a găuri*.

GĂURÍT[1] s. n. Găurire. — V. *găuri*.

GĂURÍT[2], **-Ă**, *găuriţi, -te*, adj. Care are una sau mai multe găuri; în care s-a făcut o gaură; care e plin de găuri. — V. *găuri*.

GĂVÁN, *găvane*, s. n. (Pop.) 1. Scobitură; obiect sau parte a unui obiect care prezintă o scobitură sau care poate lua o formă scobită. ✦ (Pop.) Orbita ochiului. 2. Strachină sau blid (de lemn); conţinutul unui astfel de vas. — Comp. bg., sb. vagan.

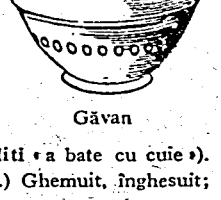

Găvan

GĂVĂNOŞÉL, *găvănoşele*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *gavanos*. [Var.: gavanoşél s. n.]

GĂVOZDÍ, *găvozdesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A înghesui, a grămădi. ✦ Refl. A se ascunde ghemuindu-se. — Slav (v. sl. gvozditi «a bate cu cuie»).

GĂVOZDÍT, -Ă, *găvozdiţi, -te*, adj. (Reg.) Ghemuit, înghesuit; ascuns. — V. *găvozdi*.

GĂZAR, *găzari*, s. m. (Ieşit din uz) Vînzător (ambulant) de petrol lampant. — Din gaz + suf. *-ar*.

GĂZĂRÍE, *găzării*, s. f. Locul unde se vinde petrol lampant. — Din gaz + suf. *-ărie*.

GĂZDÁC, -Ă, *găzdaci, -e*, adj. (Reg.) Bogat, înstărit; chiabur. — Magh. gázdag.

GĂZDÁŞ, *găzdaşi*, s. m. (Reg.) Gazdă (1). — Din gazdă + suf. *-aş*.

GĂZDOÁIE s. f. (Reg.) 1. Stăpîna casei; gospodină. 2. Menajeră. 3. (Reg.) Chiaburoaică. — Din gazdă + suf. *-oaie*.

GĂZDUÍ, *găzduiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A primi în gazdă, a adăposti pe cineva; a da ospitalitate. 2. Intranz. A trage, a rămîne în gazdă; a locui provizoriu undeva. — Din gazdă.

GĂZDUÍRE, *găzduiri*, s. f. Acţiunea de *a găzdui*; ospitalitate.

GEÁBA adv. (Pop.) 1. În zadar, zadarnic. 2. Gratis, fără plată. — Tc. caba.

GEALÁT, *gealaţi*, s. m. (Înv.) Călău, gîde. ✦ (Azi, peior.) Om voinic, zdravăn (şi violent). — Tc. cellât.

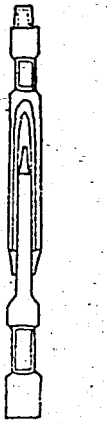

Geală

GEÁLĂ, *geale*, s. f. Dispozitiv mecanic folosit în operaţia de săpare a sondelor de petrol.

GEALĂU, *gealăie*, s. n. Rindea specială pentru piesele mari (reg.) rindea. — Magh. gyaló.

GEAM, *geamuri*, s. n. 1. Placă de sticlă care se fixează în pervazurile ferestrelor sau ale uşilor şi care permite să străbată lumina.

◇ *Geam armat* (sau *de siguranță*) = geam gros în care s-a înglobat la fabricare o plasă de sîrmă. ✦ Bucată de sticlă care se așază în rama ceasornicelor, a ochelarilor etc. 2. Fereastră. — Tc. cam.

GEAMÁLĂ, *geamale*, s. f. (Înv.) Mască uriașă care acoperea în întregime pe saltimbancii care jucau pe străzi și la bîlciuri. — Tc. cemal [oyun].

GEAMANDÁN s. n. v. geamantan.

GEAMANDÚRĂ, *geamanduri*, s. f. Corp făcut din tablă, care plutește pe apă ancorat în drumul vaselor, servind ca indicator pentru navigație sau ca punct de legare pentru nave. — Comp. ngr. simandura.

Geamandură

GEAMANTÁN, *geamantane*, s. n. Cufăr portabil, în care se pun lucrurile necesare pentru călătorie; valiză. [Var.: (reg.) geamandán s. n.] — Ngr. dzamantani (<tc.).

GEAMANTANÁȘ s. n. v. geamantănaș.

GEAMANTĂNÁȘ, *geamantănașe*, s. n. Diminutiv al lui *geamantan*. [Var.: geamantanáș s. n.]

GEÁMĂN, -Ă, *gemeni*, *-e*, adj. (Adesea substantivat) Care a fost născut o dată cu altul, de aceeași mamă. ✦ (Pop.; substantivat, m. pl.) Constelație formată din două stele principale (numite Castor și Polux) și un număr de stele mai puțin strălucitoare. ✦ (Despre plante) Care are două tulpini crescute din aceeași rădăcină; (despre fructe) crescute lipit, cîte două. [Var.: gémen, -ă, gémin, -ă adj.] — Lat. geminus.

GEÁMĂT, *gemete*, s. n. Sunet nearticulat scos de cel care geme. ✦ (Poetic) Freamăt (de vînt). [Var.: gémăt, gémet s. n.] — Lat. gemitus.

GEAMBARÁLE s. f. pl. v. geamparale.

GEAMBÁȘ, *geambași*, s. m. Negustor (sau hoț) de cai. — Tc. cambaz.

GEAMBAȘÍE, *geambașii*, s. f. Geambașlic. — Din geambaș + suf. *-ie*.

GEAMBAȘLÍC, *geambașlicuri*, s. n. Meseria de geambaș. — Tc. cambazlik.

GEAMBLÁC, *geamblacuri*, s. n. Dispozitiv instalat pe turnul unei sonde, conținînd rolele macaralei sau ale cablului de lăcărit sau de săpat. — Comp. engl. crownblock.

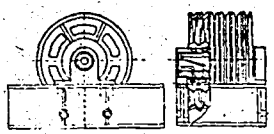

Geamblac

GEAMGÍU, *geamgii*, s. m. Persoană care pune sau vinde geamuri. — Tc. camcı.

GEAMÍE, *geamii*, s. f. Casă de rugăciune la musulmani. — Tc. cami.

GEAMLÍC, *geamlicuri*, s. n. Perete format din geamuri fixate pe un schelet metalic sau de lemn. ✦ Coridor, verandă închisă cu un astfel de perete. — Tc. camlık.

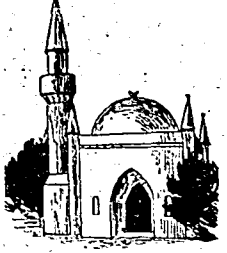

Geamie

GEAMPARÁLE s. f. pl. 1. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. 2. Castaniete. [Var.: geambarále s. f. pl.] — Tc. çalpara.

GEANABÉT, *geanabeți*, s. m. (Turcism) Om rău, afurisit. — Tc. cenabet «impur, mizerabil».

GEÁNĂ, *gene*, s. f. 1. Fiecare dintre firișoarele de păr de pe marginea unei pleoape. ◇ Expr. *A(-i) da* (cuiva) *ochii* (sau *pleoapele*) *în gene* sau *a da geană-n geană* = a i se închide (cuiva) ochii de somn; a aținea. *A privi printre gene* = a privi cu ochii întredeschiși. 2. Pleoapă. *Cu gene ostenite sara suflu-n luminare* (EMINESCU). 3. Fig. Dungă de lumină, fîșie luminoasă; fîșie de deal, de nor etc. luminată. — Lat. *genna (= gena).

GEÁNTĂ, *genți*, s. f. Obiect de piele, de pînză etc. pentru purtat acte, cărți, corespondență etc.; servietă. ✦ Poșetă. — Tc. çanta.

GEAR, *gearuri*, s. n. (Înv.) Șal de India sau postav oriental foarte fin, cu flori cusute cu mîna. — Tc. car.

GEBEÁ, *gebele*, s. f. (Reg.) Mers special al calului, fără salturi.

GEL s. n. (Chim.) Nume dat corpurilor care prezintă consistență de piftie. — Fr. gel.

GELATÍNĂ, (2) *gelatine*, s. f. 1. Materie proteică coloidă preparată din oase, cartilaje etc. și care are diferite întrebuințări practice. ✦ Piele crudă pregătită pentru a fi tăbăcită. 2. (Rar) Un fel de prăjitură preparată din sirop de fructe sau dintr-o cremă dulce, închegată cu foi de gelatină (1). — Fr. gélatine.

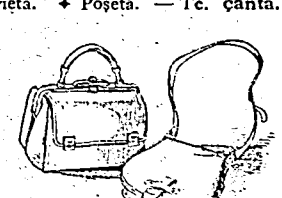

Genți

GELATINÓS, -OÁSĂ, *gelatinoși*, *-oase*, adj. Cu gelatină, de gelatină. — După fr. gélatineux.

GELÉP, *gelepi*, s. m. (Înv.) Negustor oriental care cumpăra din țară vite spre a le vinde la Constantinopol. — Tc. celep.

GELÍV, -Ă, *gelivi*, *-e*, adj. (Despre materiale) Care se dezagregă sub acțiunea înghețurilor și a dezghețurilor. — Fr. gélif.

GELÓS, -OÁSĂ, *geloși*, *-oase*, adj. 1. Cuprins de gelozie; care manifestă gelozie. 2. (Rar) Invidios, pizmaș. — It. geloso.

GELOZÍE, *gelozii*, s. f. 1. Sentiment chinuitor pe care îl produce în sufletul cuiva bănuiala sau certitudinea că ființa iubită este infidelă. 2. (Rar) Invidie, pizmă. — It. gelosia.

GELUÍ, *geluiesc*, vb. IV. Tranz. A netezi cu gealăul suprafața unei piese de lemn. — Magh. gyalulni.

GELUÍRE, *geluiri*, s. f. Acțiunea de *a gelui*.

GELUÍT, -Ă, *geluiți*, *-te*, adj. Netezit cu gealăul. — V. *gelui*.

GEM, *gemuri*, s. n. Marmeladă în care fructele sînt aproape întregi. — Engl. jam.

GÉMĂ, *geme*, s. f. Nume generic pentru orice piatră prețioasă în stare de cristal pur. ✦ Obiect de artă făcut din piatră, pe care sînt gravate figuri sau motive decorative. ◇ (Adjectival, în expr.) *Sare gemă* = sare de bucătărie cristalizată. — Fr. gemme (lat. lit. gemma).

GEMÂNAR, *gemânari*, s. m. (Rar) Frate geamăn. — Din geamăn + suf. *-ar*.

GEMÂNARE, *gemânări*, s. f. Furculiță (2). — Din geamăn + suf. *-are*.

GEMÂNARIȚĂ, *gemânarițe*, s. f. (Bot.) Bujorel. — Din gemânare + suf. *-iță*.

GÉMĂT s. n. v. geamăt.

GEMĂTÓR, -OÁRE, *gemători*, *-oare*, adj. (Rar) Care geme. — Din geme + suf. *-ător*.

GÉME, *gem*, vb. III. Intranz. 1. A scoate sunete nearticulate, provocate de durere. 2. Fig. A fi plin, încărcat peste măsură. *Largul văii gemea sub belșugul greu al sămănăturilor* (HOGAȘ). — Lat. gemere.

GÉMEN, -Ă adj. v. geamăn.

GÉMET s. n. v. geamăt.

GÉMIN, -Ă adj. v. geamăn.

GEMINÁT, -Ă, *geminați*, *-te*, adj. Îngemănat, împerecheat. ◇ (Lingv.) *Consoană geminată* = consoană dublă rezultată dintr-una simplă. — Fr. géminé (lat. lit. geminatus).

GEMINÁȚIE, *geminații*, s. f. Stare a ceea ce este îngemănat, dispus în pereche. — Fr. gémination (lat. lit. geminatio, -onis).

GEMULÉȚ, *gemulețe*, s. f. Diminutiv al lui *geam*.

GEMÚT s. n. Faptul de *a geme*; geamăt.

GEN, *genuri*, s. n. 1. Fel, soi, tip, varietate. ✦ Fel de a fi al cuiva; manieră. 2. Diviziune obținută prin clasificarea creațiilor artistice după formă, stil, temă. ◇ *Pictură de gen* = pictură care înfățișează aspectele vieții de toate zilele. ✦ (În literatură) Fiecare dintre cele patru diviziuni obținute prin clasificarea operelor literare. *Genul epic. Genul liric. Genul dramatic. Genul oratoric.* 3. Categorie gramaticală exprimată prin formă luată de substantivele-nume însuflețite, pentru a indica sexul ființelor pe care le denumesc și care s-a extins, prin analogie, la substantivele-nume neînsuflețite, precum și la cuvintele flexibile care determină substantivele. 4. (În clasificările științifice) Grup care întrunește mai multe specii sau varietăți cu trăsături comune importante. — Lat. lit. genus, -eris.

GENÁT, -Ă, *genați*, *-te*, adj. (Rar) Cu gene lungi și dese. — Din geană + suf. *-at*.

GÉNĂ, *gene*, s. f. Particulă dintr-un cromozom căreia școala biologică idealistă îi atribuie rolul de a transmite caracterele ereditării. — Fr. gène.

GENEALÓGIC, -Ă, *genealogici*, *-e*, adj. Relativ la genealogie. ◇ *Arbore genealogic* = filiația membrilor unei familii, cu indicarea gradului de înrudire dintre ei, reprezentată adesea printr-un arbore. [Pr.: *-ne-a-*] — Fr. généalogique.

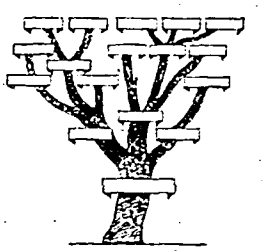

Arbore genealogic

GENEALOGÍE, *genealogii*, s. f. Înșirare sistematică a membrilor unei familii, făcută pentru a stabili originea și gradul lor de înrudire. ✦ Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu întocmirea unor astfel de înșiruri sistematice. [Pr.: *-ne-a-*] — Fr. généalogie (lat. lit. genealogia).

GENEALOGÍST, *genealogiști*, s. m. (Rar) Persoană care întocmește genealogii. [Pr.: *-ne-a-*] — Fr. généalogiste.

GENERÁ, pers. 3 *generează*, vb. I. Tranz. A produce, a da naștere la... — Fr. générer (lat. lit. generare).

GENERÁL[1], *generali*, s. m. Cel mai mare grad în ierarhia militară; persoană având acest grad. [Var.: ghenerár, ghenerál, ghinărár s. m.] — Fr. général.

GENERÁL[2], -Ă, *generali*, *-e*, adj. 1. Comun tuturor ființelor sau obiectelor dintr-o anumită categorie. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce este comun tuturor ființelor sau obiectelor dintr-o anumită categorie. ✦

(Despre un fenomen sau o situație) Care privește pe toți; care cuprinde pe toți, la care participă toți. 2. Care privește ceva în ansamblu, care se ocupă în linii mari de ceva. ◇ *Cultură generală* = cultură bazată pe cunoașterea elementelor fundamentale ale creațiilor și cuceririlor din diferitele domenii ale științei și ale artei. ◇ Loc. adv. *În general* = în linii mari; fără referire la un caz anumit. *În linii generale* = în punctele esențiale, în aspectele principale. 3. Care se întîmplă, care există pe o întindere mare, care cuprinde tot. *Ploaie generală*. 4. Care are toată răspunderea în conducerea unei anumite diviziuni dintr-o instituție, dintr-o întreprindere etc. *Director general*. ◇ *Adunare generală* = adunare (II 2), adesea reprezentînd organul suprem de conducere al unei organizații, la care iau parte, cu drept de vot, toți membrii acesteia. — Fr. **général** (lat. lit. **generalis**).

GENERALÍSIM, *generalisimi*, s. m. Comandant suprem al forțelor armate în unele țări. — It. **generalissimo**.

GENERALITÁTE, *generalități*, s. f. 1. Calitate a ceea ce este general. 2. (La pl.) Idei generale. — Fr. **généralité** (lat. lit. **generalitas, -atis**).

GENERALIZÁ, *generalizez*, vb. I. Tranz. 1. A concentra, a da o formulare sau o expresie sintetică; a uni în minte însușirile comune ale obiectelor de același fel. 2. A face să fie general, a extinde sfera de aplicare. ✦ Refl. (Despre boli) A se extinde în întregul organism. ✦ A considera o întîmplare, o situație ca generală. — Fr. **généraliser**.

GENERALIZÁRE, *generalizări*, s. f. Acțiunea de *a (se) generaliza* și rezultatul ei. ✦ Operație logică cu ajutorul căreia unim în minte însușirile comune ale obiectelor de același fel.

GENERALIZÁT, -Ă, *generalizați, -te*, adj. Căruia i s-a dat un caracter de generalitate. — V. *generaliza*.

GENERALIZATÓR, -OÁRE, *generalizatori, -oare*, adj. Care generalizează. — După fr. **généralisateur**.

GENERALMÉNTE adv. (Rar) În general, de obicei. — Fr. **généralement** (it. **generalmente**).

GENERÁRE, *generări*, s. f. Acțiunea de *a genera*.

GENERATOÁRE, *generatoare*, s. f. Linie prin a cărei deplasare în spațiu ia naștere o suprafață plană sau curbă. — Fr. **générateur** (lat. lit. **generator,-oris**).

GENERATÓR[1], *generatoare*, s. n. 1. Aparat sau instalație care servește la producerea unei forme de energie. *Generator termic*. 2. Mașină sau instalație care transformă energia mecanică în energie de altă formă. ◇ *Generator electric* = dinam. 3. Aparat sau instalație care servește la producerea unui combustibil gazos. — După fr. **générateur**.

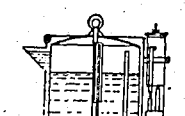

Generator (3)

GENERATÓR[2], **-OÁRE**, *generatori, -oare*, adj. Care generează ceva. — Fr. **générateur** (lat. lit. **generator, -oris**).

GENERATRÍCE, *generatrice*, s. f. (Înv.) Generatoare. — Fr. **génératrice**.

GENERÁȚIE, *generații*, s. f. 1. Totalitatea oamenilor care sînt cam de aceeași vîrstă. ◇ Expr. *Din generație în generație* = din tată în fiu; de la o epocă la alta (pînă la noi). 2. (Biol.; în expr.) *Teoria generației spontane* = teză pseudoștiințifică, idealistă, conform căreia din materia moartă poate lua naștere un organism viu în mod spontan, fără evoluție istorică. — Fr. **génération** (lat. lit. **generatio, -onis**).

GÉNERE s. n. (În expr.) *În genere* = a) în general; b) în mod obișnuit, de obicei. — It. **in genere**.

GENÉRIC, -Ă, *generici, -e*, adj. Care ține de o categorie, de un gen; care cuprinde toate cazurile de același fel. — Fr. **générique**.

GENERÓS, -OÁSĂ, *generoși, -oase*, adj. Gata să ajute pe alții; mărinimos; darnic. ✦ Însuflețit de idei alese, de sentimente sociale progresiste. — Fr. **généreux** (lat. lit. **generosus**).

GENEROZITÁTE s. f. Calitatea celui generos; mărinimie; dărnicie. — După fr. **générosité**.

GENÉTIC, -Ă, *genetici, -e*, adj. Care se referă la geneză. — Fr. **génétique** (< gr.).

GENÉTICĂ s. f. Ramură a biologiei care studiază fenomenele eredității și variabilitatea lor. — Fr. **génétique** (< gr.).

GENETICIÁN, -Ă, *geneticieni, -e*, s. m. și f. Specialist în genetică. [Pr.: *-ci-an*] — Din **genetică**.

GENETÍV s. n. v. **genitiv**.

GENÉZĂ, *geneze*, s. f. Procesul formării și al nașterii unei ființe sau a unui lucru; origine. ✦ Prima carte a Bibliei. — Fr. **genèse** (< gr.).

GENIÁL, -Ă, *geniali, -e*, adj. Înzestrat cu geniu; de geniu, care dovedește genialitate. [Pr.: *-ni-al*] — Fr. **génial**.

GENIALITÁTE s. f. Calitatea unui geniu, a ceea ce este genial. [Pr.: *-ni-a-*] — După fr. **génialité**.

GENITÁL, -Ă, *genitali, -e*, adj. Care servește la procreare. — Fr. **génital** (lat. lit. **genitalis**).

GENITÍV, *genitive*, s. n. Cazul atributului, răspunzînd la întrebarea *a(l) cui*, cerut în limba română și de unele prepoziții sau locuțiuni prepoziționale. [Var.: **genetiv** s. n.] — Fr. **génitif** (lat. lit. **genitivus** [casus]).

GENITIVÁL, -Ă, *genitivali, -e*, adj. Care se află în cazul genitiv. — Din **genitiv** + suf. *-al*.

GÉNIU, *genii*, s. n. I. 1. Capacitate creatoare extraordinară; persoană înzestrată cu o astfel de capacitate. ◇ Loc. adj. *De geniu* = genial. 2. Fire, natură, caracter specific. *O limbă schimonosită și neconformă cu geniul limbii românești* (IBRĂILEANU). II. (Mitol.; azi în stilul poetic) Spirit protector; duh (bun sau rău). III. Trupe specializate pentru executarea lucrărilor de fortificații, drumuri, poduri etc. — Lat. lit. **genius** (fr. **génie**).

GENOCÍD, *genociduri*, s. n. Crimă împotriva umanității, care constă în distrugerea unor grupuri de populație. — Fr. **génocide**.

GENOTÍP, *genotipuri*, s. n. Totalitatea proprietăților ereditare ale unui individ. — Fr. **génotype**.

GENTÍL, -Ă, *gentili, -e*, adj. Amabil, politicos, curtenitor. — Fr. **gentil** (lat. lit. **gentilis**).

GENTILÉȚE s. f. Purtare gentilă; amabilitate. — După fr. **gentillesse**.

GENTÍLIC, -Ă, *gentilici, -e*, adj. Care aparține gintei, privitor la gintă. — Lat. lit. **gentilicius**.

GENTILÓM, *gentilomi*, s. m. (În societatea feudală apuseană) Nobil, aristocrat. — După fr. **gentilhomme**.

GENTULÍȚĂ, *gentulițe*, s. f. Diminutiv al lui *geantă*.

GENȚIÁNĂ, *gențiane*, s. f. Plantă erbacee alpină cu flori albastre sau galbene *(Gentiana)*; ghințură. [Pr.: *-ți-a-*. — Var.: **ghințiánă** s. f.] — Fr. **gentiane** (lat. lit. **gentiana**).

Gențiană

GENÚCHE s. m. v. **genunchi**.

GENÚCHI s. m. v. **genunchi**.

GENUFLEXIÚNE, *genuflexiuni*, s. f. Îndoire a genunchilor. [Pr.: *-xi-u-*] — Fr. **génuflexion**.

GENUÍN, -Ă, *genuini, -e*, adj. (Livresc) Natural, veritabil. — Fr. **génuine** (lat. lit. **genuinus**).

GENÚNCHE s. m. v. **genunchi**.

GENUNCHEÁT, -Ă adj. v. **îngenuncheat**.

GENUNCHÉR, *genunchere*, s. n. (Reg.) Suman lung pînă la genunchi. — Din **genunchi** + suf. *-ar*.

GENÚNCHI, *genunchi*, s. m. 1. Încheietura osului coapsei cu fluierul piciorului, cuprinzînd și rotula. ◇ Loc. adv. *În genunchi* = cu genunchiul (sau genunchii) pe pămînt. *Pe genunchi* = pe porțiunea picioarelor dintre genunchi și șold (cînd cineva șade). *Pe genunchii mei ședea-vei* (EMINESCU). ◇ Expr. *Cu genunchii la gură* = ghemuit, strîns. *A cădea în genunchi (înaintea cuiva)* = a se lăsa la pămînt (înaintea cuiva) în semn de umilință, de respect sau pentru rugăciune. *A i se tăia cuiva genunchii* = a nu se mai putea ține pe picioare (de emoție). 2. Deformare a pantalonilor în dreptul genunchilor (1). [Var.: (reg.) **genúnche, genúche, genúchi** s. m.] — Lat. **genuc(u)lum** *(= geniculum)*.

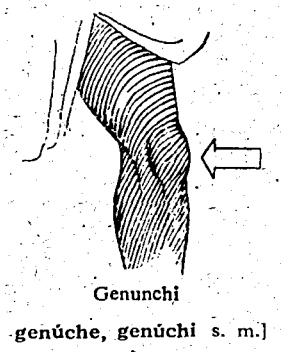

Genunchi

GENUNCHIÉRĂ, *genunchiere*, s. f. Împletitură de lînă sau bandaj special cu care se îmbracă genunchiul, pentru a-l apăra de frig sau pentru a-l proteja la sport sau la anumite munci. — Din **genunchi**.

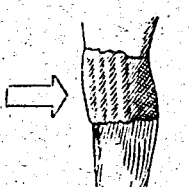

Genunchieră

GENÚNE, *genuni*, s. f. (Poetic) Prăpastie fără fund, abis. — Lat. ***gyro, -onis**.

GEOCÉNTRIC, -Ă, *geocentrici, -e*, adj. 1. Privitor la centrul pămîntului, care are pămîntul drept centru. 2. (În expr.) *Mișcare geocentrică* = mișcarea aparentă a unui astru împrejurul pămîntului considerat ca centru. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géocentrique** (< gr.).

GEOCENTRÍSM s. n. (În antichitate) Concepție după care pămîntul ar fi centrul imobil al universului, în jurul căruia s-ar învîrti soarele și ceilalți aștri. [Pr.: *ge-o-*] — Din **geocentr[ic]** + suf. *-ism*.

GEOCHIMÍE s. f. Ramură a chimiei care studiază reacțiile chimice dintre elementele care alcătuiesc scoarța pămîntului. [Pr.: *ge-o-*] — După fr. **géochimie**.

GEOCHIMÍST, -Ă, *geochimiști, -ste*, s. m. și f. Specialist în geochimie. [Pr.: *ge-o-*] — Din **geochim[ie]** + suf. *-ist*.

GEÓDĂ, *geode*, s. f. Cavitate într-o rocă, avînd pereții căptușiți cu cristale de minerale. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géode** (< gr.).

GEODÉZIC, -Ă, *geodezici, -e*, adj. Care aparține geodeziei, privitor la geodezie. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géodésique** (< gr.).

GEODÉZICĂ s. f. Curbă mai scurtă decît oricare altă curbă situată pe aceeași suprafață și treeînd prin aceleași două puncte. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géodésique** (< gr.).

GEODEZÍE s. f. Știință aplicată care se ocupă cu studiul formei și dimensiunilor pămîntului, cu tehnica măsurării și a reprezentării cartografice sau numerice a suprafeței lui. [Pr.: *ge-o-*]—Fr. **géodésie** (<gr.).

GEOFÍZIC, -Ă, *geofizici, -e,* adj. Care aparține geofizicii, privitor la geofizică. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géophysique** (<gr.).

GEOFÍZICĂ s. f. Știință care se ocupă cu fizica globului terestru. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géophysique** (< gr.).

GEOFIZICIÁN, -Ă, *geofizicieni, -e,* s. m. și f. Specialist în geofizică. [Pr.: *ge-o-fi-zi-ci-an*] — Fr. **géophysicien.**

GEOFÓN, *geofoane,* s. n. Aparat folosit în prospecțiunile geofizice, pentru recepționarea undelor sonore. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géophone** (< gr.).

GEOGÉNIC, -Ă, *geogenici, -e,* adj. Care aparține geogeniei, privitor la geogenie. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géogénique.**

GEOGENÍE s. f. Parte a geologiei care studiază originea și formarea pămîntului. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géogénie.**

GEOGNOZÍE s. f. Știință care se ocupă cu ansamblul materialelor și al resturilor faunei și florei care alcătuiesc globul terestru. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géognosie** (< gr.).

GEOGRÁF, *geografi,* s. m. Specialist în geografie. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géographe** (lat. lit. **geographus**).

GEOGRÁFIC, -Ă, *geografici, -e,* adj. Care aparține geografiei, privitor la geografie. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géographique.**

GEOGRAFÍE s. f. Știință care studiază și descrie aspectele și fenomenele de pe suprafața globului terestru. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géographie** (lat. lit. **geographia**).

GEOÍD s. n. Suprafață care reprezintă forma întinderii pămîntului, redusă la nivelul oceanelor. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géoïde** (< gr.).

GEOLÓG, *geologi,* s. m. Specialist în geologie. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géologue** (< gr.).

GEOLÓGIC, -Ă, *geologici, -e,* adj. Care aparține geologiei, privitor la geologie. ✧ *Perioadă geologică* = interval de timp în istoria pămîntului cu caracteristici specifice. ✦ Străvechi. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géologique** (< gr.).

GEOLOGÍE s. f. Știință care studiază evoluția fizică și organică a scoarței globului terestru. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géologie** (< gr.).

GEOMÉTRIC, -Ă, *geometrici, -e,* adj. 1. De care se ocupă geometria, de geometrie. ✧ *Loc geometric* = totalitatea punctelor dintr-un spațiu definite printr-o singură proprietate geometrică. *Medie geometrică* = rădăcina pătrată extrasă din produsul a două numere. *Progresie geometrică* = șir de numere în care fiecare număr este rezultatul înmulțirii numărului precedent cu un factor constant. *Desen geometric* = desen executat fără a ține seamă de perspectivă. 2. Care are forma figurilor geometrice; regulat, schematic. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géométrique** (lat. lit. **geometricus**).

GEOMETRÍE s. f. 1. Ramură a matematicii care studiază formele spațiale. 2. (Cu determinări arătînd conținutul) Subîmpărțire a geometriei (1). *Geometrie plană.* [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géométrie** (lat. lit. **geometria**).

GEOMÉTRU, *geometri,* s. m. 1. Specialist în geometrie. 2. Topograf. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géomètre** (lat. lit. **geometra**).

GEONÓMIC, -Ă, *geonomici, -e,* adj. Care aparține geonomiei, privitor la geonomie. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géonomique** (< gr.).

GEONOMÍE s. f. Știință care se ocupă cu structura scoarței terestre, studiind legile după care se produc modificările ei. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géonomie** (< gr.).

GEOPOLÍTICĂ s. f. Teorie neștiințifică, care susține că evoluția societății este determinată exclusiv de condițiile geografice. [Pr.: *ge-o-*] — Germ. **Geopolitik** (< gr.).

GEORGIÁN, -Ă, *georgieni, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține R. S. S. Georgiene sau populației ei, privitor la R. S. S. Georgiană sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a R. S. S. Georgiene. [Pr.: *geor-gi-*] — Din **Georgia** + suf. *-ean.*

GEOSFÉRĂ, *geosfere,* s. f. Sferă care reprezintă globul terestru. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géosphère** (< gr.).

GEOSINCLINÁL, *geosinclinale,* s. n. Depresiune a scoarței pămîntului ocupată de un braț de mare al cărui fund este mobil. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géosynclinal** (< gr.).

GEOTÉHNICĂ s. f. Știință aplicată care studiază comportarea terenurilor din punctul de vedere al stabilității și al rezistenței. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géotechnique** (< gr.).

GEOTERMÁL, -Ă, *geotermali, -e,* adj. (Despre izvoare) Care dă apă caldă. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géothermal** (< gr.).

GEOTERMÍE s. f. Diviziune a geologiei care se ocupă cu variațiile în adîncime ale temperaturii uscatului și a apelor. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géothermie** (< gr.).

GEOTROPÍSM s. n. Însușire a organelor unor plante de a lua, sub influența gravitației, o anumită orientare față de verticala locului. ✧ *Geotropism pozitiv* = tendința rădăcinii de a crește în jos. *Geotropism negativ* = tendința tulpinii de a crește în sus. [Pr.: *ge-o-*] — Fr. **géotropisme** (< gr.).

GEPÍD, -Ă, *gepizi, -de,* s. m. și f. Persoană aparținînd unui trib germanic din prima perioadă a evului mediu (stabilit, temporar, și în Dacia). — Fr. **Gépides** (lat. lit. **Gepidae, -arum**).

GER, *geruri,* s. n. Temperatură atmosferică foarte scăzută; frig foarte mare. ✧ *Gerul bobotezii* = ger extrem de mare, caracteristic pentru luna ianuarie. — Lat. **gelu.**

GERÁ, *gerez,* vb. I. Tranz. (Rar) A administra pe socoteala și în locul altuia. [Var.: **girá** vb. I] — Fr. **gérer** (lat. lit. **gerere**).

GERÁH, *gerahi,* s. m. (Turcism înv.) Chirurg. — Tc. **cerrah.**

GERÁNT, *geranți,* s. m. Persoană care gerează. [Var.: **giránt** s. m.] — Fr. **gérant.**

GERÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a gera* și rezultatul ei.

GERÉT s. n. v. **gerid.**

GERG, *gerguri,* s. n. (Înv.) Jargon. — It. **gergo.**

GERGEVEÁ s. f. v. **cercevea.**

GERÍD, *geriduri,* s. n. (Înv.) Numele unui joc turcesc în care călărețiî aruncau, din galop, o suliță. ✦ Suliță scurtă, folosită în acest joc. [Var.: **gerét** s. n.] — Tc. **cirit.**

GERÍLĂ s. m. (În expr.) *Moș Gerilă* = personaj legendar despre care copiii mici cred că le aduce daruri pentru pomul de iarnă. — Din **ger** + suf. *-ilă.*

GERMÁN, -Ă, *germani, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Germaniei sau populației ei, privitor la Germania sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba germană. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Germaniei. — Lat. lit. **Germanus.**

GERMÁNIC, -Ă, *germanici, -e,* adj. Care aparține sau care este caracteristic germanilor și popoarelor înrudite cu germanii. ✧ *Limbi germanice* = grup de limbi indo-europene vorbite în centrul și în nordul Europei. *Popoare germanice* = denumire a unor triburi vechi din care se trag germanii, englezii, scandinavii etc. *Filologie germanică* = studiul limbilor și literaturilor germanice. — Fr. **germanique** (lat. lit. **germanicus**).

GERMANÍSM, *germanisme,* s. n. Element de jargon provenit din limba germană. — Fr. **germanisme.**

GERMANÍST, -Ă, *germaniști, -ste,* s. m. și f. Specialist în filologia germanică. — Fr. **germaniste.**

GERMANÍSTICĂ s. f. Filologie germanică. — Germ. **Germanistik.**

GERMĂNÁR s. m. Numele popular al lunii martie. — Din **germen** + suf. *-ar.*

GÉRMEN, *germeni,* s. m. 1. Corpuscul sau sămînță care, puse în condiții favorabile, se dezvoltă și dau naștere unei noi ființe sau plante. ✧ Expr. *În germene* = înainte de a se dezvolta. 2. Fig. Principiu, element din care se dezvoltă ceva. [Var.: **gérmene** s. m.] — Lat. lit. **germen, -inis.**

GÉRMENE s. m. v. **germen.**

GERMICÍD, *germicizi,* s. m. Substanță care distruge germenii sau microorganismele dăunătoare. — Fr. **germicide.**

GERMINÁ, pers. 3 *germinează,* vb. I. Intranz. (Despre germeni, *p. ext.* despre plante) A trece de la starea de repaus la starea de viață activă. ✦ (Despre o materie organică sau un organ) A trece de la viața latentă sau embrionară la viața activă. — Lat. lit. **germinare** (fr. **germer**).

GERMINÁRE, *germinări,* s. f. Acțiunea de *a germina;* încolțire.

GERMINATÍV, -Ă, *germinativi, -e,* adj. Care ține de germinație; care poate să germineze sau să facă să germineze. — Fr. **germinatif.**

GERMINATÓR[1], *germinatoare,* s. n. 1. Aparat cu ajutorul căruia se determină procentul de germinație a diferitelor semințe. 2. Aparat cu ajutorul căruia se obține germinarea diferitelor semințe. — După fr. **germinateur.**

GERMINATÓR[2], **-OÁRE,** *germinatori, -oare,* adj. Care poate germina sau care poate face să germineze. — După fr. **germinateur.**

GERMINÁȚIE, *germinații,* s. f. Proces fiziologic de trecere a unui germen de la viața latentă la viața activă; încolțire. — Fr. **germination** (lat. lit. **germinatio, -onis**).

GERÓS, -OÁSĂ, *geroși, -oase,* adj. Foarte friguros, extrem de rece. — Din **ger** + suf. *-os.*

GERUÍ, pers. 3 *geruiește,* vb. IV. Intranz. A fi, a se lăsa ger. — Din **ger.**

GERUIÁLĂ, *geruieli,* s. f. Frig mare. ✦ Firicele de gheață care cad iarna cînd este ger mare. — Din **gerui** + suf. *-ală.*

GERUÍT, -Ă, *geruiți, -te,* adj. Înghețat. — V. *gerui.*

GERULÉȚ s. n. Diminutiv al lui *ger.*

GERUNDÍV, *gerundive,* s. n. (În limba latină) Substantiv desprins din forma de infinitiv, care arată că acțiunea trebuie să se săvîrșească; (în limba franceză) una dintre formele participiului prezent. — Fr. **gérondif** (lat. lit. **gerundivum**).

GERUNDIVÁL, -Ă, *gerundivale,* adj. n. și f. Construit cu gerundivul sau care conține un gerundiv. — Din **gerundiv.**

GERUNZIÁL, -Ă, *gerunziale,* adj. n. și f. Care este construit cu gerunziul sau care conține un gerunziu. — Din **gerunziu.**

GERÚNZIU, *gerunzii,* s. n. Formă a verbului care exprimă o acțiune, fără referire la persoană sau la moment. — Lat. lit. **gerundium.**

GEST, *gesturi,* s. n. 1. Mișcare a mîinii, a capului etc. care exprimă o idee, un sentiment, o intenție, înlocuind uneori vorbele sau dînd mai multă expresivitate vorbirii. 2. Faptă sau purtare dictată de un anumit scop, de anumite interese. *Gest prietenesc.* — Fr. **geste** (lat. lit. **gestus**).

GESTÁȚIE s. f. Perioadă care ține de la fecundarea ovulului pînă la nașterea fătului; sarcină. — Fr. **gestation** (lat. lit. **gestatio, -onis**).

GESTICULĂ, *gesticulez*, vb. 1. Intranz. A face gesturi (cu mîinile). — Fr. **gesticuler** (lat. lit. **gesticulari**).

GESTICULÁRE, *gesticulări*, s. f. Acțiunea de *a gesticula*.

GESTICULÁȚIE, *gesticulații*, s. f. Gesticulare. — Fr. **gesticulation** (lat. lit. **gesticulatio, -onis**).

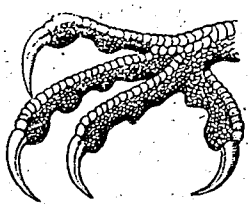

Gheară

GESTIONÁR, -Ă, *gestionari, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de o gestiune, privitor la o gestiune. 2. S. m. și f. Persoană însărcinată cu o gestiune. [Pr.: *-ti-o-*] — După fr. **gestionnaire**.

GESTIÚNE, *gestiuni*, s. f. Administrare a bunurilor unei întreprinderi sau instituții; răspunderea păstrării bunurilor și a mînuirii fondurilor unei întreprinderi sau instituții. ✧ *Cont de gestiune* = totalitatea operațiilor de încasări și plăți pe o anumită perioadă. [Pr.: *-ti-u-*] — Fr. **gestion** (lat. lit. **gestio, -onis**).

GEȚ, -Ă, *geți, -te*, s. m. și f. Persoană aparținînd unui anumit trib tracic stabilit în Dacia. — Fr. **Gète** (lat. lit. **Getae, -arum**).

Gheață

GET-BEGÉT adj. invar. (Despre persoane) Neaoș, curat. — Tc. **cet-be-cet** «din moși-strămoși».

GÉTIC, -Ă, *getici, -e*, adj. Care aparține geților, privitor la geți. — Fr. **gétique** (lat. lit. **geticus**).

GEVREÁ, *gevrele*, s. f. (Înv.) Batistă brodată cu mătase și cu fir. — Tc. **çevre**.

GHEÁRĂ, *gheare*, s. f. 1. Unghie ascuțită și încîrligată a păsărilor și a unor animale, servind la apucat prada. ✧ Expr. *A fi lung în* (sau *la, de*) *gheare* = a avea obiceiul să fure. *A-și scoate* (sau *a-și arăta*) *ghearele* = a-și da pe față adevăratele intenții sau sentimente. *A cădea* (sau *a încăpea*) *în ghearele* (sau *gheara*) *cuiva* = a cădea în stăpînirea cuiva; a fi prins. *A pune gheara* (pe cineva) = a pune stăpînire (pe cineva); a prinde (pe cineva). *A fi* (sau *a se zbate*) *în ghearele morții* = a se găsi într-un mare pericol, a fi grav bolnav. 2. (Tehn.) Piesă asemănătoare cu o gheară (1).

Gheizer

GHEÁTĂ, *ghete*, s. f. Încălțăminte de piele care acoperă piciorul pînă deasupra gleznei. — It. **ghetta**.

GHEÁȚĂ, (2) *gheți*, s. f. 1. Apă înghețată. ✧ Expr. *A se da pe gheață* = a aluneca, a patina pe suprafața apei înghețate. *A (se) sparge* (sau *a (se) rupe*) *gheața* = a dispărea sau a face să dispară constrîngerea, jena. ✦ (Reg.) Grindină, piatră. 2. (La pl.) Întinderi mari de gheață. *Gheți polare*. 3. Fig. Răceală, indiferență. ✧ Loc. adj. *De gheață* = rece, nesimțitor. ✦ Fiori reci (de frică). *Eram cu gheața-n spate de frică pîn-am ajuns la Borca* (CREANGĂ). 4. Plantă erbacee cu flori mici, albe, avînd frunzele acoperite cu papile albe care seamănă cu boabele mărunte de gheață (*Mesembryanthemum crystallynum*). — Lat. **glacia** (*=glacies*).

Ghepard

GHEB[1] s. n. v. **ghebă**.

GHEB[2], *gheburi*, s. n. 1. Cocoașă (la om). 2. Înălțime, ridicătură. — Lat. ***glibbus** (< **gibb(u)lus, gibbus*).

GHÉBĂ, *ghebe*, s. f. (Reg.) Manta țărănească lungă (împodobită cu găitane); zeghe. [Var.: **ghebeá** s. f., **cheb** s. n.] — Tc. **kebe**.

GHÉBE s. f. pl. Specie de ciuperci comestibile, cu piciorul subțire și cu pălăria galbenă (*Armillaria melea*). ✧ Compuse: *ghebe-de-brad* = ciupercă comestibilă, cu pălăria albă și subțire (*Lepiota clypeolaria*); *ghebe-de-pădure* = ciupercă comestibilă, cu carnea albă și tare (*Collybia longipes*). — Din gheb.

Gherdan

GHEBEÁ s. f. v. **ghebă**.

GHEBÓS, -OÁSĂ, *gheboși, -oase*, adj. Cu gheb în spate; cocoșat. ✦ Încovoiat, gîrbovit. — Din **gheb**[2] + suf. *-os*.

GHEBOȘÁ, *gheboșez*, vb. I. Refl. A se face ghebos, a se cocoșa; *p. ext.* a se gîrbovi (de bătrînețe). ✦ A se apleca de spate, a se încovoia. [Var.: **gheboși** vb. IV] — Din **ghebos**.

GHEBOȘÁT, -Ă, *gheboșați, -te*, adj. Cocoșat; *p. ext.* gîrbovit (de bătrînețe). ✦ Încovoiat de spate. [Var.: **gheboșit, -ă** adj.] — V. *gheboșa*.

GHEBOȘÍ vb. IV. v. **gheboșa**.

GHEBOȘIT, -Ă adj. v. **gheboșat**.

GHEÉNĂ s. f. (Livresc) Iad, infern. — Slav (v. sl. **geena** <gr.).

GHEÍȘĂ, *gheișe*, s. f. Dansatoare și cîntăreață japoneză. [Acc. și: *ghéișă*] — Fr. **geisha**.

GHÉIZER, *gheizere*, s. n. Izvor de apă fierbinte și de vapori de origine vulcanică, care izbucnește în mod intermitent pînă la mare înălțime, sub forma unei coloane. [Pr.: *ghei-*] — Fr. **geyser** (engl. **geyser**).

GHELÍR, *gheliruri*, s. n. (Înv.) Cîștig fără muncă; chilipir. — Tc. **gelir** «rentă».

GHEM, *gheme*, s. n. 1. Rotocol format prin depănarea unor fire (de ață, de lînă etc.). ✧ Expr. *A face ghem* = a) a depăna; b) a face mototol. *A se face* (sau *a sta*) *ghem* = a se ghemui. 2. Al treilea compartiment al stomacului rumegătoarelor. [Pl. și: *ghemuri*] — Lat. ***glemus** (*= glomus*).

GHEMOTÓC, *ghemotoace*, s. n. Obiect mototolit în formă de ghem; cocoloș. [Var.: **ghlómotóc** s. n.] — Din **ghem** + **motoc**[el].

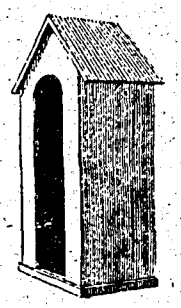

Gheretă

GHEMUÍ, *ghemuiesc*, vb. IV. Refl. A se face ca un ghem; a se strînge. [Var.: **înghemui** vb. IV] — Din **ghem**.

GHEMUÍT, -Ă, *ghemuiți, -te*, adj. Strîns ca un ghem. — V. *ghemui*.

GHEMULÉȚ, *ghemulețe*, s. n. Diminutiv al lui *ghem*.

GHEMUȘÓR, *ghemușoare*, s. n. Ghemuleț. — Din **ghem** + suf. *-uș-or*.

GHENERÁL s. m. v. **general**.

GHENERÁR s. m. v. **general**.

GHEONOÁIE s. f. v. **ghionoaie**.

GHEPÁRD, *gheparzi*, s. m. Animal sălbatic înrudit cu pisica, cu corpul acoperit de pete galbene-negricioase (*Felis jubata*). — Fr. **guépard**.

GHÉRBE s. f. pl. (Reg.) Toaște.

GHERDÁN, *gherdane*, s. n. (Înv. și arh.) Șirag de mărgele, de mărgăritare, de pietre scumpe sau de galbeni. ✦ Cunună. [Var.: **ghiordán** s. n.] — Tc. **gerdan** «gît».

Gherghină

GHERDÁP, *gherdapuri*, s. n. Loc îngust și stîncos întîlnit de cursul unei ape; loc cu cataracte periculoase. — Tc. **girdap**.

GHERÉTĂ, *gherete*, s. f. 1. Construcție mică în care se poate adăposti o sentinelă, un paznic etc. 2. Chioșc (în care se vînd alimente, ziare etc.). — După fr. **guérite**.

GHERGHÉF, *gherghefuri*, s. n. Cadru de lemn pe care se întinde o țesătură pentru a fi brodată; *p. ext.* țesătura întinsă pe acest cadru. — Tc. **gergef**.

GHERGHÍNĂ, *gherghine*, s. f. Plantă erbacee cu flori decorative albe, galbene, roșii sau violete, fără miros (*Dahlia variabilis*); dalie. — Germ. **Georgine**.

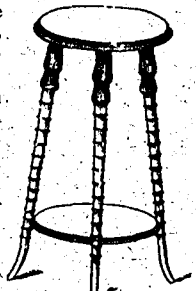

Gheridon

GHERGHÍR, *gherghire*, s. n. (Reg.) Beci sau cameră boltită în care se ascundeau odinioară obiectele de preț spre a fi păzite de incendiu sau de jaf. — Tc. **kjar-gir** «clădire de piatră».

GHERIDÓN, *gheridoane*, s. n. Măsuță rotundă cu unul sau cu trei picioare. — Fr. **guéridon**.

GHÉRLĂ, *gherle*, s. f. (Pop.) Închisoare. — Din Gherla (nume propriu).

GHERMEÁ, *ghermele*, s. f. Piesă prismatică de lemn care se fixează în zidărie pentru a înlesni prinderea în cuie sau în șuruburi a tocului unei uși sau al unei ferestre.

GHERMESÚT, *ghermesuturi*, s. n. (Înv.) Un fel de stofă de mătase. — Tc. **germsud**.

GHERÓC, *gherocuri*, s. n. (Rar) Redingotă. — Germ. **Gehrock**.

GHES, *ghesuri*, s. n. (În expr.) *A da cuiva ghes* = a da cuiva o lovitură ușoară (cu cotul); *fig.* a îndemna, a îmboldi, a zori.

Ghetră

GHEȘÉFT, *gheșefturi*, s. n. Afacere necinstită. — Germ. **Geschäft**.

GHEȘEFTÁR, *gheșeftari*, s. m. Afacerist. — Din **gheșeft** + suf. *-ar*.

GHETÓU, *ghetouri*, s. n. Cartier în care erau constrînși să trăiască evreii în evul mediu și, recent, în țările vremelnic ocupate de fasciștii germani. — It. **ghetto**.

GHÉTRĂ, *ghetre*, s. f. Învelitoare de postav care acoperă glezna și partea de deasupra a încălțămintei bărbătești. — Fr. **guêtre**.

GHEȚÚȚĂ, *ghețuțe*, s. f. Diminutiv al lui *gheață*.

GHEȚĂR[1], *ghețare*, s. n. Răcitor. — Din gheață + suf. *-ar* (după fr. *glacière*).

GHEȚĂR[2], *ghețari*, s. m. Masă de gheață produsă prin topirea și resolidificarea zăpezii în regiunile alpine și în cele polare. ◇ *Ghețar plutitor* = aisberg. — Din gheață + suf. *-ar* (după fr. *glacier*).

GHEȚĂRÍE, *ghețării*, s. f. Loc special amenajat în care se depozitează iarna blocuri de gheață naturală, pentru a fi folosite vara. — Din gheață + suf. *-ărie*.

GHEȚÓS, -OÁSĂ, *ghețoși, -oase*, adj. (Rar) Plin de gheață; rece ca gheața; *fig.* glacial. — Din gheață + suf. *-os*.

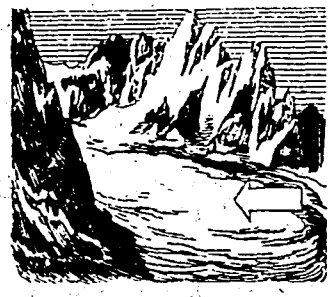

Ghețar

GHEȚÚȘ, *ghețușuri*, s. n. Polei. ✦ Lunecuș pe care se dau copiii iarna. — Din gheață + suf. *-uș*.

GHEUNOÁIE s. f. v. ghionoaie.

GHIAÚR, *ghiauri*, s. m. Poreclă șovină dată în trecut de turci celor de altă religie decît cea mahomedană. — Tc. gâvur.

GHIBĂCÍ vb. IV. v. dibăci.

GHIBIRDÍC, *ghibirdici*, s. m. (Reg.) Copil sau om mic de stat.

GHIBÓRȚ, *ghiborți*, s. m. Pește răpitor de apă dulce, de culoare verde-măslinie, cu capul scurt și cu aripile dorsale contopite, terminate cu ghimpi *(Acerina cernua)*. [Var.: ghigórț s. m.]

GHIBORȚÁȘ, *ghiborțași*, s. m. Diminutiv al lui *ghiborț*.

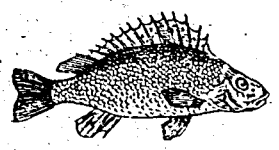

Ghiborț

GHICÍ, *ghicesc*, vb. IV. Tranz. 1. A descoperi, a afla, a înțelege. ✦ A dezlega o ghicitoare. ✦ Fig. A intui, a întrezări. 2. (În superstiții) A prezice viitorul. [Var.: gîcí vb. IV] — Comp. bg. gadkam.

GHICÍT s. n. Faptul de *a ghici*. ◇ Expr. *Pe ghicite* = la noroc, la întîmplare. [Formă gramaticală: (în expr.) *ghicite*]

GHICITOÁRE, *ghicitori*, s. f. Formulă prin care se enunță, metaforic, unele trăsături specifice ale unui lucru, astfel încît să permită identificarea acelui lucru; cimilitură. — Din ghici + suf. *-(i)toare*.

GHICITÓR, -OÁRE, *ghicitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care se îndeletnicește cu prezicerea viitorului. — Din ghici + suf. *-(i)tor*.

GHID[1], *ghiduri*, s. n. Carte cuprinzînd informații de călătorie, hărți, planuri, îndrumări pentru vizitarea muzeelor, a locurilor mai frumoase etc. — Fr. guide.

GHID[2], *ghizi*, s. m. Călăuză (1). — Fr. guide.

GHIDÁ, *ghidez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) călăuzi, a (se) conduce. — Fr. guider.

GHIDÁJ, *ghidaje*, s. n. Dispozitiv mecanic care face să se deplaseze o piesă mobilă într-o anumită direcție și între anumite limite. — Fr. guidage.

GHIDÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) ghida;* călăuzire; orientare.

GHÍDI interj. (Fam.) Ia te uită,...! ce mai...! *Ghidi, hoț bătrîn* (ALECSANDRI). — Tc. gidi.

GHIDÓN, *ghidoane*, s. n. Bară de oțel curbată la capete și fixată transversal pe furca unei biciclete sau unei motociclete, servind la menținerea sau schimbarea direcției. — Fr. guidon.

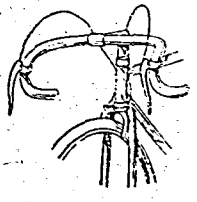

Ghidon

GHIDÚȘ, -Ă, *ghiduși, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care face ghidușii, care trădează o atitudine de ștrengărie; mucalit. — Din ghidi + suf. *-uș*.

GHIDUȘÁR, *ghidușari*, s. m. (Rar) Om ghiduș. — Din ghiduș + suf. *-ar*.

GHIDUȘÍE, *ghidușii*, s. f. Poznă, comicărie, glumă. — Din ghiduș + suf. *-ie*.

GHIERS s. n. v. vlers.

GHIFTUÍ, *ghiftuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) îndopa cu mîncare, a (se) îmbuiba.

GHIFTUÍT, -Ă, *ghiftuiți, -te*, adj. Îndopat, îmbuibat, sătul. — V. *ghiftui*.

GHIGHILÍCE s. f. v. gîgilice.

GHIGILÍC, *ghigilice*, s. n. (Înv.) Scufie de noapte. — Tc. gecelik.

GHIGÓRȚ s. m. v. ghiborț.

GHIGOSÍ, *ghigosesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A îndesa, a îngrămădi. ✦ A bate pe cineva.

GHIJOÁGĂ, *ghijoage*, s. f. (Reg.) Cal bătrîn și slab; mîrțoagă. — Din ghiuj + mîrțoagă.

GHILEÁLĂ, *ghileli*, s. f. 1. Faptul de *a ghili*. 2. Suliman alb, pudră albă.

GHILÍ, *ghilesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A înălbi o pînză prin muierea în apă și întinderea repetată la soare. — Ucr. bilíti.

GHILIMÉLE s. f. pl. Semne grafice în formă de mici unghiuri sau de virgule, care închid între ele citate, titluri, o vorbire directă sau cuvinte cărora li se dă un sens special; semnele citării. [Var.: ghiliméte s. f. pl.] — După fr. guillemets.

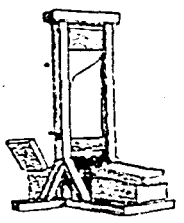

Ghilotină

GHILIMÉTE s. f. pl. v. ghilimele.

GHILÍT[1] s. n. (Reg.) Acțiunea de *a ghili*.

GHILÍT[2], *-Ă, ghiliți, -te*, adj. (Reg.; despre pînză) Înălbit. — V. *ghili*.

GHILOSÍ, *ghilosesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se spăla mult; a se dichisi, a se ferchezui. — Din ghili.

GHILOSÍT, -Ă, *ghilosiți, -te*, adj. (Reg.) Spălat bine; dichisit, ferchezuit. — V. *ghilosi*.

GHILOTINÁ, *ghilotinez*, vb. I. Tranz. A executa cu ghilotina. — Fr. guillotiner.

GHILOTINÁRE s. f. Acțiunea de *a ghilotina*.

GHILOTÍNĂ, *ghilotine*, s. f. Instrument de execuție prin decapitare (folosit în Franța). — Fr. guillotine.

GHIMBÍR s. m. Plantă erbacee din regiunile subtropicale, cu rizom aromatic folosit în medicină și în gospodărie *(Zingiber officinale)*. — Magh. gyombér.

Ghimbir

Ghimpe-pădureț

GHIMERLÍE s. f. v. ghimirlie.

GHIMÍE, *ghimii*, s. f. (Înv.) Corabie mică. [Var.: gimie s. f.] — Tc. gemi.

GHIMIRLÍE, *ghimirlii*, s. f. 1. Ferăstrău cu pînza îngustă. 2. Casă mică și sărăcăcioasă; cocioabă. [Var.: ghimerlie s. f.]

GHIMPARIȚĂ, *ghimparițe*, s. f. Mică plantă erbacee cu frunze foarte ascuțite și cu flori verzi *(Crypsis aculeata)*. — Din ghimpe + suf. *-ar-iță*.

GHIMPÁT, -Ă, *ghimpați, -te*, adj. Prevăzut cu ghimpi. ◇ *Sîrmă ghimpată* = sîrmă pe care sînt fixate alte bucăți de sîrmă, scurte și ascuțite. — Din ghimpe + suf. *-at*.

Ghin (1)

GHÍMPE, *ghimpi*, s. m. I. 1. Țeapă care crește pe tulpina sau pe ramurile unor plante; spin. ◇ Expr. *A avea* (sau *a simți*) *un ghimpe la* (sau *în*) *inimă* (sau *în cuget*) = a avea un necaz, o supărare ascunsă. *A sta* (sau *a ședea ca*) *pe ghimpi* = a nu mai avea răbdare. *A-i sta* (cuiva) *ca un ghimpe în ochi* = a-i fi (cuiva) nesuferit, a deștepta antipatia cuiva. 2. (La pl.) Țepii ariciului. II. 1. Scaiete. 2. Compus: *ghimpe-pădureț* = arbust totdeauna verde, cu ramurile terminate printr-un spin, cu flori mici, verzi și cu fructe în formă de boabe roșii *(Ruscus aculeatus)*. — Comp. alb. gjëmp.

GHIMPÓS, -OÁSĂ, *ghimpoși, -oase*, adj. 1. Cu ghimpi; țepos, spinos. 2. Sarcastic, ironic. — Din ghimpe + suf. *-os*.

GHIN, *ghinuri*, s. n. 1. Unealtă de dogărie în formă de daltă, cu tăiș semicircular. 2. Cuțit cu tăiș în formă de unghie, cu care se fac săpături în lemn. 3. Cazma îndoită pe amîndouă laturile.

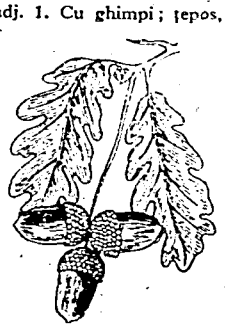

Ghinde

GHINĂRÁR s. m. v. general.

GHINDÁR, *ghindari*, s. m. (Reg.) Stejar. — Din ghindă + suf. *-ar*.

GHÍNDĂ, *ghinde*, s. f. 1. Fructul stejarului. 2. (La jocul de cărți) Treflă. — Lat. glans, -ndis.

GHÍNDURĂ, *ghinduri*, s. f. (Pop.) Ganglion; glandă. — Lat. glandula.

GHINIÓN, *ghinioane*, s. n. Întîmplare, conjunctură nefavorabilă; nenoroc, neșansă. [Pr.: *-ni-on*] — Fr. guignon.

GHINIONÍST, -Ă, *ghinioniști, -ste*, s. m. și f., adj. (Persoană) care are ghinion. [Pr.: *-ni-o-*] — Din ghinion + suf. *-ist*.

GHINT, *ghinturi*, s. n. 1. Şanţ în formă de spirală, săpat în interiorul ţevii unor arme de foc, pentru a imprima proiectilului o mişcare de rotaţie. 2. Cui de fier cu capătul lat şi proeminent. — Pol. **gwint**, ucr. **gvint** (<germ.).

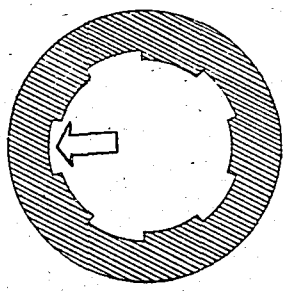

Ghint

GHINTUÍ, *ghintuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A prevedea cu ghinturi ţeava unei arme de foc. 2. A fereca cu ghinturi (2) un buzdugan, o ghioagă etc. — Din **ghint**.

GHINTUÍT, -Ă, *ghintuiţi*, *-te*, adj. Cu ghinturi. — V. *ghintui*.

GHINTULÉŢ, *ghintuleţe*, s. n. Diminutiv al lui *ghint* (2).

GHINŢ, *ghinţuri*, s. n. Unealtă de cizmărie cu ajutorul căreia se lărgeşte încălţămintea.

GHINŢIÁNĂ s. f. v. **genţiană**.

GHÍNŢURĂ, *ghinţure*, s. f. (Bot.) Genţiană. — După lat. lit. **gentiana**.

GHIOÁGĂ, *ghioage*, s. f. 1. (Reg.) Bîtă cu măciulie în vîrf; măciucă, ciomag. 2. Capătul bombat, de obicei ghintuit, al unui buzdugan. — Lat. * **clova** (= *clava*).

GHIOB, *ghioburi*, s. n. (Reg.) Putină de brînză. — Comp. magh. **döböny**.

Ghioagă

GHIOBULÉŢ, *ghiobuleţe*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *ghiob*.

GHIÓC[1], *ghioci*, s. m. (Bot.) Vineţea. [Pr.: *ghi-oc*]

GHIÓC[2], *ghiocuri*, s. n. Scoica albă şi lucioasă a unui melc de mare (*Cypraea moneta*). ✦ Scoică întrebuinţată pentru pretinse preziceri asupra viitorului cuiva. ✧ Expr. *A da cu ghiocul* sau *a căta* (cuiva) *în ghioc* = a ghici cu ajutorul ghiocului. [Pr.: *ghi-oc*] — Lat. ***cloca** (= *cochlea*).

GHIOCEÁR, *ghioceari*, s. m. (Reg.) Vizitiu. [Pr.: *ghio-cear*] — Din **ghioci** + suf. *-ar*.

GHIOCÉL, *ghiocei*, s. m. Mică plantă erbacee cu flori albe, care înfloreşte îndată după topirea zăpezii (*Galanthus nivalis*). [Pr.: *ghi-o-*] Din **ghioc**[1] + suf. *-el*.

GHIOCI, *ghiociuri*, s. n. (Reg.) Căruţă care poate fi lungită. — Tc. **göç** «mutare, emigrare».

GHIOGÁR, *ghiogari*, s. m. (Reg.) Om care mînă vitele (cu ghioaga). [Pr.: *ghio-*] — Din **ghioagă** + suf. *-ar*.

Ghioc

GHIOJGHIOÁRE adv. v. **ghiojgorea**.

GHIOJGOREÁ adv. (Turcism înv.) Văzînd cu ochii; aievea. [Pr.: *ghioj-*. — Var.: **ghiojghioáre** adv.] — Tc. **gözgöre**.

GHIOL, *ghioluri*, s. n. Lac sau baltă mare (cu nămol) pe ţărmul Mării Negre sau în Delta Dunării. ✦ Băltoacă. — Tc. **göl**.

GHIOLBÁNĂ, *ghiolbane*, s. f. (Reg.) Nume dat unei femei frumoase căreia îi place să cochete-ze. [Pr.: *ghiol-*]

GHIOLD, *ghiolduri*, s. n. (Reg.) Ghiont. — Din **ghiont** + bold.

GHIOMOTÓC s. n. v. **ghemotoc**.

GHIONDÉR, *ghiondere*, s. n. Prăjină care serveşte pentru a pune în mişcare o ambarcaţie mică, împingînd cu ea în fundul apelor puţin adînci; prăjină cu care se mînă peştele spre plasă. [Pr.: *ghion-*] — Tc. **günder**, **gonder**.

GHIONOÁIE, *ghionoi*, s. f. (Ornit.) Ciocănitoare. [Pr.: *ghi-o-*. — Pl. şi: *ghionoaie*. — Var.: **gheonoáie**, **gheunoáie** s. f.] — Comp. alb. **gjon** «cucuvea».

GHIONÓI, *ghionoaie*, s. n. Tîrnăcop cu un vîrf ascuţit şi cu celălalt în formă de ciocan. [Pr.: *ghi-o-*]

GHIONT, *ghionţi*, s. m. Lovitură dată cu pumnul sau cu cotul; lovitură uşoară prin care se face semn cuiva. [Pl. şi: (n.) *ghionturi*]

GHIONTÍ, *ghiontesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) îmbrînci; a(-şi) da ghionţi. — Din **ghiont**.

GHIONTÍRE, *ghiontiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) ghionti* şi rezultatul ei.

GHIONTUIÁLĂ, *ghiontuieli*, s. f. (Rar) Bătaie. — Din **ghiontui** (= *ghionti*) + suf. *-eală*.

GHIORĂÍ vb. IV. v. **chiorăi**.

GHIORĂIÁLĂ s. f. v. **chiorăială**.

GHIORĂÍT s. n. v. **chiorăit**.

GHIORDÚM s. n. (Înv.) Numele unui joc de cărţi. — Tc. **gördum**.

GHIORLÁN, *ghiorlani*, s. m. (Reg.) Ţopîrlan, bădăran. — Din **ghiorăi**.

GHIORŢ interj. Cuvînt care imită sunetul produs de înghiţirea cu zgomot a unei băuturi sau de intestinele goale. — Onomatopee

GHIORŢĂÍ, pers. 3 *ghiorţăie*, vb. IV. Intranz. A chiorăi. — Din **ghiorţ**.

GHIOŞĂ, *ghioşe*, s. f. Daltă subţire, folosită la gravarea pe pietre litografice sau pe plăci metalice. [Pr.: *ghi-o-*] — Fr. **guilloche**.

GHIÓTURĂ s. f. Mulţime, cantitate mare; grămadă. ✧ Loc. adj. *Cu ghiotura* = în număr, în cantitate mare. — Tc. **götürü** «global, în bloc».

GHIOZDÁN, *ghiozdane*, s. n. 1. Geantă (purtată în spate) folosită de şcolari pentru a-şi ţine cărţile. ✦ Servietă. 2. (Înv.) Portofel mare pentru bani sau acte; taşcă. [Var.: (înv., 2) **ghizdán** s. n.] — Tc. **cüzdan**.

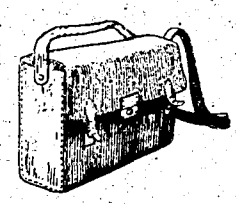

Ghiozdan

GHIOZDANÁŞ, *ghiozdănaşe*, s. n. Diminutiv al lui *ghiozdan*.

GHIPCÁN, *ghipcani*, s. m. (Reg.) Mîrţoagă.

GHIPS, *ghipsuri*, s. n. 1. Sulfat natural hidratat de calciu, cu numeroase folosiri în industrie. ✧ Expr. *A pune în ghips* = a imobiliza (un membru sau o parte a corpului care prezintă o fractură) cu ajutorul unui pansament făcut din ghips. 2. Obiect sau ornament arhitectonic făcut din ghips (1). [Var.: **gips** s. n.] — Germ. **Gips** (lat. lit. **gypsum** <gr.).

GHÍRCĂ s. f. Specie de grîu bogat în gluten (*Triticum durum*)

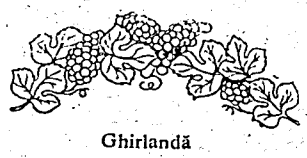

Ghirlandă

GHIRLÁNDĂ, *ghirlande*, s. f. Împletitură de frunze sau de flori în formă de lanţ; ornament avînd această formă. [Pl. şi: *ghirlănzi*. — Var.: (înv.) **ghirlántă** s. f.] — Fr. **guirlande**.

GHIRLÁNTĂ s. f. v. **ghirlandă**.

GHIŞÉU, *ghişee*, s. n. Ferestruică în uşa sau în peretele unui birou, prin care publicul poate lua contact cu funcţionarii unei instituţii. — După fr. **guichet**.

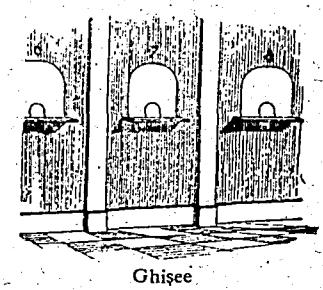

Ghişee

GHITÁRĂ s. f. v. **chitară**.

GHIŢMÁN, *ghiţmani*, s. m. (Reg.) Un fel de plăcintă cu brînză şi smîntînă. — Din **Gethsemani** (nume propriu).

GHIŢOMÁNCĂ, *ghiţomance*, s. f. (Reg.) Sarma mare.

GHIŢÓS, -OÁSĂ, *ghiţoşi*, *-oase*, adj. (Reg.) Lăţos, miţos. — Din **viţă** (rostit palatalizat) + suf. *-os*.

GHIUDÉN, *ghiudenuri*, s. n. Cîrnat uscat şi presat, făcut din carne de oaie, de capră sau de vacă. [Pr.: *ghiu-*] — Tc. **güden**.

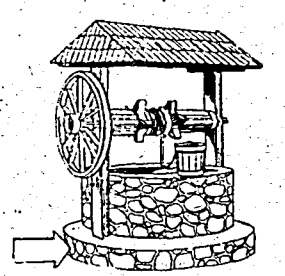

Ghizd

GHIUJ, *ghiuji*, s. m. (Reg.; peior.) Om bătrîn, moşneag (neputincios). — Comp. alb. **gjush**.

GHIUL, *ghiuluri*, s. n. (Turcism înv.) Scul. — Tc. **kül**.

GHIULEÁ, *ghiulele*, s. f. Proiectil folosit la tunurile de tip vechi. — Tc. **gülle**.

GHIUMURLÚC s. m. (Turcism înv.) Grănicer. ✦ Reprezentant al autorităţii. — Tc. **gümrük** «vamă» + suf. *-lîc*.

GHIUNEÁ, *ghiunele*, s. f. (Rar) Dreptar. — Tc. **günye**.

GHIURDÁN s. n. v. **gherdan**.

GHIURGHIULÍU, -ÍE, *ghiurghiulii*, adj. (Reg.) Roşu-deschis, trandafiriu. — Tc. **gülgüli**.

GHIVÉCI[1], *ghivece*, s. n. Vas de pămînt în care se plantează flori. [Pl. şi: *ghiveciuri*] — Tc. **güveç**.

Ghizdei

GHIVÉCI[2], *ghivece*, s. n. Mîncare făcută din felurite zarzavaturi, cu sau fără carne. ✦ Fig. (Peior.) Compoziţie literară, muzicală etc. eterogenă şi fără valoare. [Pl. şi: *ghiveciuri*] — Tc. **güveç**.

GHIVÉNT, *ghiventuri*, s. n. Filet (1). — Germ. **Gewinde**.

GHIZD, *ghizduri*, s. n. Împrejmuire care formează îngrăditura unei fîntîni de la pămînt în sus. ✦ Perete făcut din bîrne, piatră etc., cu care se căptuşeşte o fîntînă pe dinăuntru. — Slav (comp. v. sl. **gyzda** «podoabă»).

GHIZDÁN s. n. v. **ghiozdan**.

GHÍZDAV, -Ă, *ghizdavi*, *-e*, adj. (Înv.) Frumos; graţios, plăcut. — Slav (v. sl. **gyzdavŭ**).

GHIZDÉI, *ghizdei*, s. m. Plantă de nutreţ cu florile galbene, asemănătoare cu trifoiul (*Lotus corniculatus*).

GHIZDÉLE s. f. pl. Ghizdurile fîntînii. — Din **ghizd** + suf. *-el* (pl. *-ele*).

GHIZDUI, *ghizduiesc*, vb. IV. Tranz. A pune ghizduri la o fîntînă. — Din **ghizd**.

GIBÓN, *giboni*, s. m. Maimuță antropoidă care trăiește în pădurile indo-malaieze *(Hylobates)*. — Fr. gibbon.

GIG[1], *gigur*, s. n. Val mare de pînză. — Magh. **vég**.

GIG[2], *gigur*, s. n. Ambarcație de sport cu scăunașe mobile, pe care șed cei ce manevrează vîslele. — Fr. gigue (<engl.).

GIGÁNT, *giganți*, s. m. Uriaș. ✦ Construcție uriașă. ✦ Fig. Persoană care se remarcă prin calități excepționale. — Lat. lit. gigas, -antis.

Gibon

GIGÁNTIC, -Ă, *gigantici, -e*, adj. De proporții uriașe; enorm, colosal. — Din gigant + suf. *-ic*.

GIGANTÍSM s. n. Boală care constă în creșterea excesivă a întregului corp. — Fr. gigantisme.

GÍGEA adj. invar. (Fam., în limbajul copiilor) Frumos, drăguț. — Tc. elci.

GIMÍE s. f. v. ghimie.

GIMNÁST, *gimnaști*, s. m. Sportiv specializat în gimnastică. — Fr. gymnaste (<gr.).

GIMNÁSTIC, -Ă, *gimnastici, -e*, adj. Care ține de gimnastică, privitor la gimnastică. ✧ *Pas gimnastic* = mers controlat, care se execută după anumite reguli. — Fr. gymnastique.

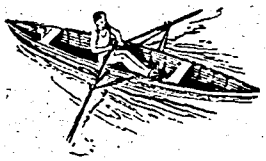

Gig

GIMNÁSTICĂ s. f. Tehnica și practica exercițiilor fizice care contribuie la dezvoltarea armonioasă a corpului omenesc; sportul corespunzător. — Fr. gymnastique.

GIMNAZIÁL, -Ă, *gimnaziali, -e*, adj. (În trecut) Care ține de gimnaziu, privitor la gimnaziu. [Pr.: *zi-al*] — Din **gimnaziu** (după lt. *ginnasiale*).

GIMNAZIÉR, *gimnazieri*, s. m. (Rar, în trecut) Gimnazist. [Pr.: *-zi-er*] — Din **gimnaziu** + suf. *-ar*.

GIMNAZÍST, -Ă, *gimnaziști, -ste*, s. m. și f. (În trecut) Elev(ă) de gimnaziu. — Din **gimnaziu** + suf. *-ist*.

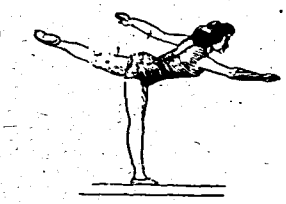

Gimnastică

GIMNÁZIU, *gimnazii*, s. n. (În trecut) Școală cu patru clase, echivalente cursului inferior de liceu. — Fr. gymnase (lat. lit. gymnasium).

GIMNOSPÉRMĂ, *gimnosperme*, s. f. (La pl.) Diviziune a clasei fanerogamelor, cuprinzînd plantele ale căror semințe se dezvoltă pe o carpelă deschisă; (și la sg.) plantă care face parte din această diviziune. — Fr. gymnospermes (<gr.).

GIN, *ginuri*, s. n. Băutură alcoolică obținută prin distilarea mustului fermentat de cereale, în care s-au pus boabe de ienupăr. — Fr. gin.

GINECEU s. n. 1. Pistilul unei flori. 2. Apartament rezervat femeilor în casele antice grecești. ✦ Loc rezervat femeilor în vechile biserici creștine. — Fr. gynécée (lat. lit. gynaeceum).

GINECOLÓG, *ginecologi*, s. m. Medic specializat în ginecologie. — Fr. gynécologue (<gr.).

GINECOLÓGIC, -Ă, *ginecologici, -e*, adj. Care ține de ginecologie, privitor la ginecologie. — Fr. gynécologique (<gr.).

GINECOLOGÍE s. f. Ramură a științelor medicale care se ocupă cu bolile organelor genitale ale femeii. — Fr. gynécologie (<gr.).

GÎNERE, *gineri*, s. m. 1. Soțul unei femei, considerat în raport cu părinții ei. 2. (Pop.) Mire. — Lat. gener, -eri.

GINERÍ, *gineresc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A-i da cuiva pe fiica sa drept soție, a lua pe cineva de ginere. — Din **ginere**.

GINERÍCĂ s. m. (Fam.) Diminutiv al lui *ginere*.

GINERÍE s. f. Calitatea de ginere. — Din **ginere** + suf. *-ie*.

GÍNGAȘ, -Ă, *gingași, -e*, adj. 1. Plăpînd, firav, delicat, fin. ✦ Plin de delicatețe sufletească; sensibil. 2. Mofturos dificil la mîncare. ✦ (Despre plante) Care nu rezistă la frig sau la căldură excesivă. 3. (Despre lucruri) Greu de făcut; anevoios, dificil. [Acc. și: *gingáș*] — Magh. dial. dsingás.

GINGĂȘÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *gingășei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *gingaș* (1).

GINGĂȘÍE, *gingășii*, s. f. Frăgezime, grație, delicatețe. ✦ Simțire gingașă; blîndețe, duioșie. — Din **gingaș** + suf. *-ie*.

GÍNGENĂ s. f. v. gingie.

GINGÍE, *gingii*, s. f. Țesut care învelește rădăcinile dinților și ale măselelor. [Var.: (înv. și reg.) **gingenă, gingină** s. f.] — Lat. gingiva.

GÎNGINĂ s. f. v. gingie.

GINGIRLÍE, *gingirlii*, adj. f. (În expr.) *Cafea gingirlie* = cafea turcească cu caimac. — Tc. zincirli «cu lanț».

GINGIVÁL, -Ă, *gingivali, -e*, adj. Care ține de gingie, privitor la gingie. — Fr. gingival.

GINGIVÍTĂ, *gingivite*, s. f. Boală care constă în inflamația gingiilor. — Fr. gingivite.

GÍNTĂ, *ginți*, s. f. Grup de oameni care provin dintr-un strămoș comun, formînd unitatea de producție fundamentală a societății primitive. ✦ (Livresc) Neam; origine. ✧ (Jur.) *Dreptul ginților* = dreptul internațional. — Lat. lit. gens, -ntis.

GIOÁRSĂ, *gioarse*, s. f. (Fam.) Haină uzată. — Comp. ucr., bg. cereslo.

GIOL, *gioale*, s. n. (La jocul de arșice) Cantitatea de arșice pe care trebuie să o pună la un joc fiecare jucător. ✧ Expr. *A face* (sau *a da*) *pui de giol* = a cîștiga toate arșicele; *fig.* a fura. — Tc. göl.

GIOLÁR, *giolari*, s. m. Jucător de arșice. — Din **giol** + suf. *-ar*.

GIONÁT, *gionate*, s. n. (Fam., peior.) Picior. — Comp. magh. csont «os».

GIPS s. n. v. ghips.

GIR, *giruri*, s. n. Semnătură pusă pe dosul unei cambii, prin care semnatarul își ia răspunderea achitării ei sau prin care proprietarul cambiei transmite altuia proprietatea ei. — It. giro.

GIRÁ[1] vb. I. v. gera.

GIRÁ[2], *girez*, vb. I. Tranz. A-și da girul, a garanta printr-un gir o cambie. — It. girare.

GIRÁFĂ, *girafe*, s. f. Mamifer erbivor cu gîtul și cu picioarele de dinainte foarte lungi, care trăiește în Africa *(Giraffa camelopardalis)*. — Fr. girafe.

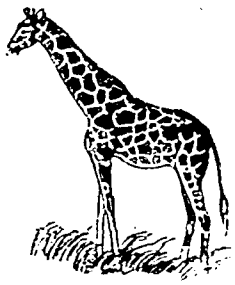

Girafă

GIRÁNT[1] s. m. v. gerant.

GIRÁNT[2], *giranți*, s. m. Persoană care girează o cambie. — It. girante.

GIRAVIÓN, *giravioane*, s. n. Elicopter autogir. — Fr. giravion.

GIREÁDĂ, *girezi*, s. f. (Reg.) Șiră (de grîu, de paie etc.).

GIROSCÓP, *giroscoape*, s. n. Corp solid care are o axă de simetrie și care e sprijinit astfel încît să se poată roti în jurul ei. — Fr. gyroscope (<gr.).

GIROSCÓPIC, -Ă, *giroscopici, -e*, adj. Privitor la giroscop. ✧ *Compas giroscopic* = aparat instalat pe bordul navelor și care indică direcția nordului geografic. — Fr. gyroscopique (<gr.).

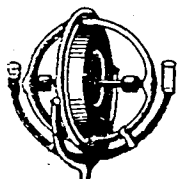

Compas giroscopic

GIUBEÁ, *giubele*, s. f. (Înv.) Haină largă purtată de boieri. ✦ (Și azi) Haină largă și lungă purtată de preoți și, în unele locuri, de țărani. — Tc. cüppe.

GIUBELÚȚĂ, *giubelițe*, s. f. Diminutiv al lui *giubea*.

GIUGIULEÁLĂ, *giugiuleli*, s. f. Mîngîiere, dezmierdare. — Din **giugiuli** + suf. *-ealã*.

GIUGIULÍ, *giugiulesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) dezmierda, a (se) mîngîia, a (se) drăgosti. [Var.: **gugiuli** vb. IV]

GIULGI s. n. v. giulgiu.

GIÚLGIU, *giulgiuri*, s. n. Pînză subțire și fină care se așterne peste ceva. ✦ Pînză cu care se acoperă mortul. [Pr.: *giul-giu*. — Var: **giulgi** s. n.] — Magh. gyolcs.

GIUMBÚȘ, *giumbușuri*, s. n. Giumbușluc. — Tc. cümbüş.

GIUMBUȘLÚC, *giumbușlucuri*, s. n. Caraghioslîc, ghidușie; glumă de prost gust. — Tc. cümbüşlü.

GIÚRGINĂ s. f. (Înv.) Un fel de horă turcească (cu figuri și gesturi caraghioase). ✧ Expr. *A juca* (pe cineva) *giurgina* = a înșela, a amăgi (pe cineva). — Tc. curcina.

Giubea

GIURGIUVEÁ s. f. v. cercevea.

GIURUÍ, *giuruiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A face să se învîrtească; a învîrteji, a învolbura. — Din **giur** (= *jur*).

GIUVAÉR, *giuvaere*, s. n. Bijuterie. [Pl. și: *giuvaeruri*. — Var.: **juvaér** s. n.] — Tc. cevahir (pl. lui *cevher*).

GIUVAERGERÍE s. f. 1. Arta giuvaergiului, lucrare făcută de giuvaergiu. 2. Atelierul sau prăvălia giuvaergiului. — Din **giuvaergiu** + suf. *-drie*.

GIUVAERGÍU, *giuvaergii*, s. m. Bijutier. [Var.: **juvaergiu** s. m. — Tc. cevahirci.

GIUVAERICÁLE s. f. pl. Bijuterii. — Ngr. tsovaerika.

GÎCÍ vb. IV. v. ghici.

GÎDE, *gîzi*, s. m. Călău.

GÎDILÁ, *gîdil*, vb. I. Tranz. 1. A atinge uşor (cu vîrful degetelor) anumite părţi ale corpului cuiva, provocînd o senzaţie particulară, de obicei însoţită de rîs. ✦ Refl. A fi sensibil la asemenea atingeri. 2. Fig. A excita în mod plăcut. [Var.: **gîdilí** vb. IV] — Bg. **gădel mi je** «mă gîdilă» (comp. şi alb. **gudullis**).

GÎDILÁRE, *gîdilări*, s. f. Acţiunea de *a (se) gîdila*.

GÎDILĂTÚRĂ, *gîdilături*, s. f. Senzaţie provocată prin gîdilare. [Var.: **gîdilitúră** s. f.] — Din **gîdila** + suf. *-(ă)tură*.

GÎDILÍ vb. IV. v. **gîdila**.

GÎDILÍCI s. n. (Fam., în expr.) *A avea gîdilici la limbă* = a vorbi prea mult. — Din **gîdili** + suf. *-ici*.

GÎDILICIÓS, -OÁSĂ, *gîdilicioşi, -oase*, adj. Care se gîdilă uşor. — Din **gîdili** + suf. *-ic-ios*.

GÎDILITÓR, -OÁRE, *gîdilitori, -oare*, adj. (Rar) Care gîdilă. — Din **gîdili** + suf. *-(i)tor*.

GÎDILITÚRĂ s. f. v. **gîdilătură**.

GÎFÎÍ, *gîfîi*, vb. IV. Intranz. A respira des şi greu. ✦ Fig. (Despre locomotive, maşini etc.) A pufăi. — Onomatopee.

GÎFÎIÁLĂ, *gîfîieli*, s. f. Gîfîit. — Din **gîfîi** + suf. *-eală*.

GÎFÎÎT s. n. Faptul de *a gîfîi*; răsuflare grea şi sacadată.

GÎFÎITÓR, -OÁRE, *gîfîitori, -oare*, adj. (Despre respiraţie, voce etc.) Cu gîfîieli. — Din **gîfîi** + suf. *-(i)tor*.

GÎGÎÍ, pers. 3 *gîgîie*, vb. IV. Intranz. (Despre gîşte sau raţe) A emite strigăte caracteristice speciei. — Onomatopee.

GÎGÎÍRE, *gîgîiri*, s. n. Acţiunea de *a gîgîi* şi rezultatul ei.

GÎGÎÍT s. n. Faptul de *a gîgîi*; strigăt caracteristic scos de gîşte (şi de raţe).

GÎGÎITÚRĂ, *gîgîituri*, s. f. Gîgîit. — Din **gîgîi** + suf. *-(i)tură*.

GÎGÎLÍCE, *gîgîlici*, s. f. Obiect sau fiinţă de proporţii reduse. [Var.: **ghighilice** s. f.]

GÎL interj. (Repetat) Cuvînt care imită şunetul produs de lichide cînd curg dintr-un vas (cu gîtul strîmt) sau cînd alunecă pe gît. — Onomatopee.

GÎLCĂ, *gîlci*, s. f. 1. (Pop.) Inflamare a ganglionilor de la gît. ✧ Expr. *A trage de gîlci* = a face masaj la ganglionii inflamaţi. 2. Fig. Nod la firele textile toarse.

GÎLCEÁVĂ, *gîlcevi*, s. f. Discuţie aprinsă; ceartă, neînţelegere. — Bg. **gălčava**.

GÎLCEVÍ, *gîlcevesc*, vb. IV. Refl. A se certa, a se ciorovăi. — Din **gîlceavă**.

GÎLCEVÍRE, *gîlceviri*, s. f. (Înv.) Acţiunea de *a se gîlcevi* şi rezultatul ei; gîlceavă, ceartă.

GÎLCEVITÓR, -OÁRE, *gîlcevitori, -oare*, adj. Căruia îi place gîlceava; certăreţ. — Din **gîlcevi** + suf. *-(i)tor*.

GÎLCEVÓS, -OÁSĂ, *gîlcevoşi, -oase*, adj. (Înv.) Gîlcevitor. — Din **gîlceavă** + suf. *-os*.

GÎLGÎÍ, *gîlgîi*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre lichide; la pers. 3) A se scurge cu zgomot printr-o deschizătură; a curge provocînd zgomote prin izbirea de obstacole. 2. Tranz. (Reg.) A sorbi o băutură cu înghiţituri mari (şi cu zgomot). — Onomatopee.

GÎLGÎIÁLĂ, *gîlgîieli*, s. f. Gîlgîire. — Din **gîlgîi** + suf. *-eală*.

GÎLGÎÍRE, *gîlgîiri*, s. f. Acţiunea de *a gîlgîi* şi rezultatul ei; zgomot caracteristic produs de un lichid care se scurge printr-o deschizătură sau care se izbeşte de un obstacol.

GÎLGÎÍT s. n. Gîlgîire. — V. *gîlgîi*.

GÎLGÎITÓR, -OÁRE, *gîlgîitori, -oare*, adj. Care gîlgîie. — Din **gîlgîi** + suf. *-(i)tor*.

GÎLGÎITÚRĂ, *gîlgîituri*, s. f. Gîlgîire. — Din **gîlgîi** + suf. *-(i)tură*.

GÎLMĂ, *gîlme*, s. f. 1. Dîmb, movilă. 2. Umflătură, gîlcă. — Slav (v. sl. **chlŭmŭ**).

GÎND, *gînduri*, s. n. 1. Rezultatul procesului de gîndire; idee, cuget. ✧ Expr. *A-l frămînta* (sau *a-l apăsa* etc. pe cineva) *gîndul* = a-l preocupa, a-l obseda (pe cineva) o idee. *A-şi lua* (sau *a-şi muta*) *gîndul* = a înlătura orice speranţă. *A zbura* (sau *a fugi* etc.) *ca gîndul* = a fugi extrem de repede. 2. Reflexie, meditare. ✧ Expr. *Pe gînduri* sau *dus pe gînduri* = cu mintea în altă parte; distrat. *A sta pe* (sau *la*) *gînduri* = a chibzui mult; a şovăi. *A pune* (pe cineva) *pe gînduri* = a îngrijora (pe cineva). *A-şi face* (sau *a intra la*) *gînduri* = a se îngrijora. *A-i sta cuiva gîndul la ceva* = a fi preocupat de ceva. 3. Închipuire, fantezie. 4. Loc considerat ca sediu al cugetării; minte. ✧ Expr. *Nici cu gîndul n-am gîndit* = nici nu m-am aşteptat la asta. *Cînd cu gîndul n-ai gîndi* = cînd nici nu te aştepţi. *A-i da* (sau *a-i trece*) *cuiva prin* (sau *în*) *gînd* = a-i veni cuiva brusc o idee. 5. Intenţie, plan. ✧ Expr. *A-şi pune în gînd* = a lua hotărîrea să... *A pune* (cuiva) *gînd rău* = a avea intenţii rele faţă de cineva. *A-l bate* (sau *a-l paşte*) *gîndul* = a fi preocupat să... 6. Convingere. *Se culcă pe pragul uşei cu gînd că n-o să poată nimeni intra* (ISPIRESCU). 7. Voie, dorinţă, plac. *Împlîni-voi al tău gînd* (ALECSANDRI). — Magh. **gond**.

GÎNDÁC, *gîndaci*, s. m. 1. Nume generic dat insectelor din ordinul coleopterelor. ✧ Compuse: *gîndac-de-casă* (sau *-de-bucătărie* sau *-negru*) = şvab; *gîndac-de-frasin* = cantaridă; *gîndac-de-mai* = cărăbuş; *gîndac-de-Colorado* = insectă dăunătoare cartofilor (*Leptinotarsa decemlineata*). 2. (De obicei determinat prin «de mătase») Viermede-mătase. — Comp. sb. **gundelj**.

GÎNDĂCÉL, *gîndăcei*, s. m. Diminutiv al lui *gîndac* (1).

GÎNDÍ, *gîndesc*, vb. IV. 1. Intranz. A-şi forma o idee despre un lucru, a pătrunde cu gîndul; a cugeta. ✦ A concepe. 2. Refl. şi intranz. A reflecta, a medita; a chibzui; a judeca. ✧ Expr. *A da* (cuiva) *de gîndit* = a pune (pe cineva) pe gînduri. ✦ A se îngriji, a-i păsa de ceva sau de cineva. 3. Tranz. A-i trece cuiva prin minte că... 4. Tranz. şi refl. A lua în considerare (că...), a-şi da seama (că...). 5. Tranz. şi intranz. A crede, a socoti (că...). 6. Refl. A intenţiona să... ✦ Tranz. (Reg.) A dori. *Nu ţi-am gîndit rău* (TEODORESCU). — Din **gînd**.

GÎNDÍRE, *gîndiri*, s. f. 1. Facultate superioară a creierului omenesc, care reflectă activ realitatea obiectivă în reprezentări, noţiuni, judecăţi. ✦ (Rar) Concepţie. 2. Meditare, reflexie; visare, reverie; imaginaţie. 3. Idee, gînd. *Gîndirilor aripi le pui* (EMINESCU). — V. *gîndi*.

GÎNDÍT[1] s. n. (Rar) Faptul de *a gîndi*. ✧ Expr. *Pe gîndite* = după o îndelungată cugetare. [Formă gramaticală: (în expr.) *gîndite*]

GÎNDÍT[2], **-Ă**, *gîndiţi, -te*, adj. Pătruns cu mintea; chibzuit. — V. *gîndi*.

GÎNDITÓR, -OÁRE, *gînditori, -oare*, adj., s. m. şi f. I. Adj. Dus pe gînduri; îngîndurat, absorbit, preocupat. 2. S. m. şi f. Persoană care reflectează asupra problemelor vieţii (străduindu-se să descopere legile naturii şi ale societăţii). — Din **gîndi** + suf. *-(i)tor*.

GÎNGÁNIE, *gîngănii*, s. f. Nume generic dat insectelor mici. — Slav (v. sl. **gonganije**).

GÎNGAV, -Ă, *gîngavi, -e*, adj. Care vorbeşte greu şi împiedicat, repetînd silabele. — Slav (v. sl. **gongnavŭ**).

GÎNGĂVEÁLĂ, *gîngăveli*, s. f. Faptul de *a gîngăvi*. — Din **gîngăvi** + suf. *-eală*.

GÎNGĂVÍ, *gîngăvesc*, vb. IV. Intranz. A vorbi ca un gîngav. ✦ Tranz. şi intranz. A exprima cu greutate ceva; a îngăima. — Din **gîngav**.

GÎNGĂVÍE, *gîngăvii*, s. f. Defectul omului gîngav. — Din **gîngav** + suf. *-ie*.

GÎNGĂVÍT, -Ă, *gîngăviţi, -te*, adj. (Rar) Gîngav. — V. *gîngăvi*.

GÎNGURÍ, *gînguresc*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre copiii mici) A scoate sunete abia articulate. 2. (Despre porumbei şi turturele; la pers. 3) A scoate sunete caracteristice speciei. [Var.: (2) **guguní**, **gunguri** vb. IV] — Onomatopee.

GÎNGURÍRE, *gînguriri*, s. f. Faptul de *a gînguri*.

GÎNGURÍT s. n. Gîngurire; sunete caracteristice scoase de copiii mici sau de porumbei şi turturele. — V. *gînguri*.

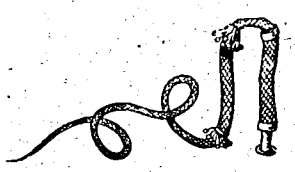

Gîrbaci

GÎNJ, *gînjuri*, s. n. (Reg.) Împletitură făcută din nuiele sau din scoarţă de tei, întrebuinţată în loc de funie. [Pl. şi: (m.) *gînji*] — Comp. bg. **găž**.

GÎNSÁC, *gînsaci*, s. m. (Reg.) Gîscan. — Bg. **găsak**.

GÎRA interj. (Substantivat, în expr.) *Gîra-mîra* = sîcîială; ceartă.

GÎRBÁCI, *gîrbaci* s. n. Bici (făcut din curele sau din vînă de bou). — Tc. **kırbaç** (comp. şi bg. **gărbač**).

GÎRBĂCÉL, *gîrbăcele*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *gîrbaci*.

GÎRBÍŢĂ, *gîrbiţe*, s. f. I. (Rar, la animale) Greabăn; (la oameni) ceafă. ✧ Expr. *A muia* (cuiva) *gîrbiţa* = a înfrînge (cuiva) trufia. 2. Plantă erbacee cu tulpina acoperită de solzi şi cu flori mari, violete (*Limodorum abortivum*). — Bg. **gărbica**, sb. **grbica**.

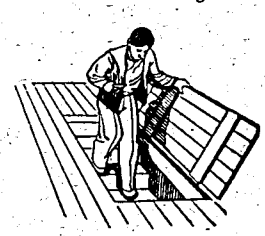

Gîrlici

GÎRBOV, -Ă, *gîrbovi, -e*, adj. Adus de spate, încovoiat (de bătrîneţe). — Bg. **gărbav**.

GÎRBOVÍ, *gîrbovesc*, vb. IV. Refl. A deveni gîrbov (de bătrîneţe). — Din **gîrbov**.

GÎRBOVÍT, -Ă, *gîrboviţi, -te*, adj. Gîrbov. — V. *gîrbovi*.

GÎRLĂ, *gîrle*, s. f. Mică apă curgătoare; ramificaţie, braţ (nestatornic) al unei ape mai mari; (înv.) rîu, fluviu. ✧ Expr. *A se duce pe gîrlă* = a se pierde, a se risipi. *A da pe gîrlă* = a arunca, a risipi. ✦ (Adverbial) Din belşug. — Bg. **gărlo**.

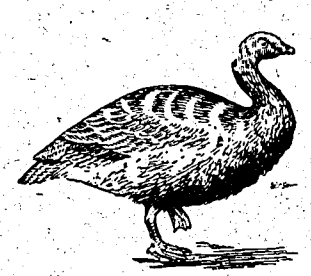

Gîrliţă

GÎRLÍCI, *gîrlice*, s. n. 1. Încăpere strîmtă care formează intrarea într-o pivniţă. 2. (Rar) Gîtul unei sticle. — Sb. **grlić**.

GÎRLÍŢĂ[1], *gîrliţe*, s. f. Diminutiv al lui *gîrlă*.

GÎRLÍŢĂ[2], *gîrliţe*, s. f. Specie de gîscă sălbatică (*Anser albifrons*).

GÎRNEÁŢĂ s. f. v. **gîrniţă**.

GÎRNÉŢ, *gîrneţi*, s. m. (Reg.) Bucată de lemn; par (gros). — Din **girniţă**.

GÎRNIŢĂ, *gîrniţe*, s. f. Varietate de stejar (*Quercus conferta*). [Var.: **girneáţă** s. f.] — Bg., sb. **granica**.

GÎSCÁN, *gîscani*, s. m. Bărbăţuşul gîştei. — Din **gîscă** + suf. *-an*.

GÎSCÁR, *giscari*, s. m. Bărbat sau băiat care păzește gîștele. — Din **gîscă** + suf. *-ar*.

GÎSCĂRIȚĂ, *giscărițe*, s. f. Numele a două plante care au tulpina și frunzele acoperite cu peri și flori mici, albe (*Arabis alpina* și *hirsuta*). — Din **gîscă** + suf. *-ariță*.

Giscariță

GÎSCĂ, *gîște*, s. f. Pasăre domestică mai mare decît rața, crescută pentru carnea, untura și fulgii ei (*Anser anser*). ◇ *Gîscă sălbatică* = specie de gîscă vînată pentru carne (*Anser segetum*). ◇ Expr. *A strica orzul pe gîște* = a dărui un lucru bun cuiva care nu știe să-l prețuiască. ◇ Compus: *laba-(gîștei)* (sau *talpa-(gîștei* = a) încrețiturile de la coada ochiului, la persoanele în vîrstă; b) scris neîngrijit; c) mică plantă erbacee cu flori roșii-purpurii (*Geranium dissectum*). ✦ (Fam.) Epitet depreciativ dat unei femei credule sau proaste. — Bg. **găska**.

GÎSCĂRÍȚĂ, *giscărițe*, s. f. Femeie sau fată care păzește gîștele. — Din **giscar** + suf. *-iță*.

GÎSCÓI, *giscoi*, s. m. (Rar) Giscan. — Din **gîscă** + suf. *-oi*.

GÎSCULÍȚĂ, *gîsculițe*, s. f. Diminutiv al lui *gîscă*.

GÎT, *gîturi*, s. n. 1. Partea corpului care unește capul cu trunchiul. ◇ Expr. *A se arunca de gîtul cuiva* = a îmbrățișa pe cineva; *fig.* a copleși pe cineva cu manifestări de dragoste. *A-și rupe* (sau *a-și frînge*) *gîtul* = a se nenoroci; a muri; *fig.* a-și pierde situația. *A strînge de gît* (pe cineva) = a sugruma, a ucide. *A lua* (sau *a înhăța*) *de gît* (pe cineva) = a înșfăca (pe cineva). *A-și pune gîtul* (pentru ceva) = a garanta că... (Fam.) *A face gît* = a avea pretenții; a face gălăgie, scandal. 2. Interiorul gîtului (1). ◇ Expr. *A da* (o băutură) *pe gît* = a bea repede. *A fi sătul pînă în gît* = a fi dezgustat. *A-i sta* (sau *a i se opri*) *în gît* = a nu putea înghiți; *fig.* a nu se putea împăca cu ceva sau cu cineva. ✦ Cantitatea de băutură cît se poate înghiți dintr-o dată. 3. Parte a unor obiecte care prezintă asemănare cu gîtul (1). *Gîtul sticlei. Gîtul viorii.* ◇ *Gîtul puștii* = partea superioară a patului de pușcă (de care se apucă arma). *Prune cu gît* = soi de prune alungite la unul din capete. — Slav (v. sl. *glŭtŭ* «înghițitură»).

Giscă

GÎTÁR, *gîtare*, s. n. Cureaua lată a hamului, care se trece peste greabănul calului. — Din **gît** + suf. *-ar*.

GÎTIȘÓR, *gîtișoare*, s. n. Diminutiv al lui *gît*.

GÎȚÍȚĂ, *gîțițe*, s. f. (Reg.) Gîtlej. — Din **gît** + suf. *-iță*.

GÎTLÁN, *gîtlane*, s. n. (Reg.) Git. — Din **gîltan** (înv.; < *gîlt* < v. sl. *glŭtŭ*) + suf. *-an*.

GÎTLÁNĂ, *gîtlane*, adj. f. (În expr.) *Prune gîtlane* (și substantivat) = varietate de prune alungite la unul din capete. — Din **gîtlan**.

GÎTLÉJ, *gîtlejuri*, s. n. Partea interioară a gîtului (1), cuprinzînd faringele cu esofagul și laringele cu traheea. — Din **gîltej** (înv., < *gîlt* < v. sl. *glŭtŭ*) + suf. *-ej*.

Gîturi

GÎTÓS, **-OÁSĂ**, *gîtoși*, *-oase*, adj. (Rar) Cu gîtul lung. — Din **gît** + suf. *-os*.

GÎTUÍ, *gîtui*, vb. IV. Tranz. A strînge de gît; a sugruma. — Din **gît**.

GÎTUÍRE, *gîtuiri*, s. f. Acțiunea de *a gîtui* și rezultatul ei; sugrumare.

GÎTUÍT, **-Ă**, *gîtuiți*, *-te*, adj. Sugrumat; omorît prin sugrumare. — V. *gîtui*.

GÎTUITÚRĂ, *gîtuituri*, s. f. Faptul de a prezenta o îngustare; (concr.) partea îngustă a unui lucru. — Din **gîtui** + suf. *(i)tură*.

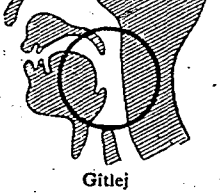

Gîtlej

GÎȚĂ, *gîțe*, s. f. (Reg.) Cosiță. ✦ Panglică sau șiret care se împletește la capătul cosițelor.

GÎȚIȘOÁRĂ, *gîțișoare*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *gîță*.

GÎZĂ, *gîze*, s. f. Nume generic dat insectelor mici zburătoare. — Comp. pol. **giez**.

GÎZULÍE, *gîzulii*, s. f. Gîzuliță. — Din **gîză** + suf. *-ul-ie*.

GÎZULÍȚĂ, *gîzulițe*, s. f. Diminutiv al lui *gîză*.

GLÁBRU, **-Ă**, *glabri*, *-e*, adj. (Bot.; despre organe vegetale) Lipsit de perișori de suprafață. — Fr. **glabre**.

GLACIÁL, **-Ă**, *glaciali*, *-e*, adj. (Livresc) De gheață, rece ca gheața. [Pr.: *-ci-al*] — Fr. **glacial** (lat. lit. **glacialis**).

GLACIÁRĂ, *glaciare*, adj. f. (În expr.) *Perioadă glaciară* = perioadă a erei cuaternare (sau a unei ere mai vechi), în care ghețarii ocupau regiuni foarte întinse pe pămînt. [Pr.: *-ci-ar*] — După fr. **glaciaire**.

GLACIÁȚIE s. f. Perioadă glaciară. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **glaciation**.

GLACIOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul ghețarilor. [Pr.: *-ci-o-*] — Fr. **glaciologie**.

GLADIÁTOR, *gladiatori*, s. m. (În Roma antică) Bărbat care se lupta în arenă cu alt luptător sau cu fiare sălbatice. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. **gladiateur** (lat. lit. **gladiator**, **-oris**).

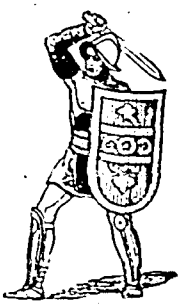

Gladiator

GLADIÓLĂ, *gladiole*, s. f. Plantă erbacee ornamentală cu tulpina înaltă, cu frunze lungi în formă de sabie și cu flori mari, de diferite culori (*Gladiolus gandavensis*). [Pr.: *-di-o-*] — Lat. lit. **gladiolus**.

GLADIȘ, *gladiși*, s. m. (Bot.) Glădici. — După lat. lit. **gleditschia** [triacanthos].

GLAF, *glafuri*, s. n. Săpătură făcută cu dalta în lungul sau împrejurul unei coloane. — Bg. **glab**.

GLAGÓLE s. f. v. **glagore**.

GLAGOLÍTIC, **-Ă**, *glagolitice*, adj. n. și f. (În expr.) *Alfabet glagolitic* sau *scriere glagolitică* = alfabet întocmit după modelul literelor mici grecești și folosit în unele scrieri slave bisericești. *Literă glagolitică* = literă care aparține alfabetului glagolitic. — Fr. **glagolitique**.

GLAGÓRE s. f. invar. (Reg.) Minte, pricepere. [Var.: **glagóle** s. f.] — Slav (v. sl. **glagolŭ**, numele chirilic al literei «g»).

GLÁJĂ, *glăji*, s. f. (Reg.) Sticlă. — Germ. **Glas**.

GLÁMNICĂ, *glamnice*, s. f. Șervet răsucit în formă de colac, pe care-l pun femeile pe creștet cînd duc pe cap greutăți. — Bg. **glavnik**.

GLÁNDĂ, *glande*, s. f. Organ de origine epitelială, care produce o secreție. — Fr. **glande**.

GLANDULÁR, **-Ă**, *glandulari*, *-e*, adj. Care ține de glande, care are aspectul sau constituția unei glande. — După fr. **glandulaire**.

Gladiolă

GLANDÚLĂ, *glandule*, s. f. Glandă mică. — Fr. **glandule** (lat. lit. **glandula**).

GLANDULÓS, **-OÁSĂ**, *glanduloși*, *-oase*, adj. În forma sau de natura glandelor; cu glande. — După fr. **glanduleux**.

GLANȚ s. n. Lustrul pielilor lustruite. ✦ (Înv.) Piele cu fața lucioasă acoperită cu un strat de lac. — Germ. **Glanz**.

GLAS, *glasuri*, s. n. 1. Ansamblul sunetelor emise de om; facultatea de a emite sunete; voce. ◇ Loc. adv. *Într-un glas* = (toți) deodată; în unanimitate. ◇ Expr. *A da glas* = a striga; *fig.* a exprima. *A ridica glasul* = a vorbi cu un ton ridicat, tare, răstit; a protesta. *A căpăta* (sau *a prinde*) *glas* = a căpăta curaj. *A-i pieri* (cuiva) (sau *a i se stinge*, *a-și pierde*) *glasul* = a nu mai avea ce răspunde. ✦ Murmur, vuiet (al unei mulțimi). ✦ Ciripit; cîntecul păsărilor. ✦ Strigăt (al diverselor animale). 2. Fig. Zgomot produs de vînt, de apă etc.; sunet produs de un instrument muzical sau de un corp sonor. 3. (Înv.) Veste, știre. 4. Denumire dată scării muzicale în cîntarea bisericească răsăriteană. ✦ Fiecare dintre cele opt moduri fundamentale după care se execută cîntările bisericești. — Slav (v. sl. glasŭ).

Glastre

GLASÁ, *glasez*, vb. I. Tranz. 1. A acoperi o prăjitură, un fruct sau o mîncare cu o glazură. 2. A da lustru sau apret unui obiect (de piele). — Fr. **glacer**.

GLASÁT, **-Ă**, *glasați*, *-te*, adj. 1. (Despre prăjituri, fructe) Acoperit cu glazură. 2. Lustruit; apretat. — V. *glasa*.

GLÁSNIC, **-Ă**, *glasnici*, *-e*, adj. (Înv.) Sonor, răsunător. ✦ (Substantivat, f.) Vocală. — Din **glas** + suf. *-nic*.

GLÁSPAPIR s. n. Hîrtie pe care a fost lipit un strat de sticlă pisată și care se folosește la șlefuitul lemnului, metalelor etc. [Acc. și: *glaspapír*] — Germ. **Glaspapier**.

GLÁSTRĂ, *glastre*, s. f. Ghiveci sau vas de flori. — Ngr. **glastra**.

GLĂSVAND, *glasvanduri*, s. n. 1. Perete interior făcut din panouri de sticlă, montate pe un schelet de lemn sau de metal. 2. Ușă pliantă, cu geamuri, care separă două încăperi. — Germ. **Glaswand**.

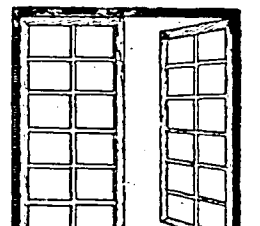

Glasvand (2)

GLAUCÓM s. n. Boală de ochi caracterizată prin creșterea presiunii intraoculare. [Pr.: *glau-*] — Fr. **glaucome** (lat. lit. **glaucoma**).

GLAZÚRĂ, *glazuri*, s. f. 1. Strat subţire de zahăr ars, de ciocolată, de şerbet etc., cu care se acoperă unele prăjituri şi bomboane. 2. Email pentru produse ceramice. — Germ. **Glasur.**

GLĂDÍCI, *glădici*, s. m. Arbust cu frunze ascuţite şi cu flori albe *(Acer tataricum)*. — V. *gladiş*.

GLĂDÍŢĂ, *glădiţe*, s. f. (Bot.) Plătică.

GLĂJÚŢĂ, *glăiuţe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *glajă*.

GLĂSCIÓR, *glăscioare*, s. n. Diminutiv al lui *glas* (1).

GLĂSUÍ, *glăsuiesc*, vb. IV. 1. Intranz. şi tranz. (Azi poetic) A vorbi, a spune. 2. Tranz. (Rar) A cînta, a intona. 3. Refl. (Rar) A se văita, a se tînguí. — Din glas.

GLĂSUÍRE, *glăsuiri*, s. f. Acţiunea de *a glăsui* şi rezultatul ei; vorbire; cîntare; tînguire. ✧ Loc. adv. (Rar) *Într-o glăsuire* = de comun acord.

GLĂSÚŢ s. n. (Rar) Glăscior. — Din glas + suf. *-uţ*.

GLĂVOÁCĂ, *glăvoace*, s. f. Numele a două specii de peşte de apă dulce *(Gobius fluviatilis* şi *Gessleri)*. — Bg. glavoč

GLET s. n. Strat subţire de var sau de ipsos aplicat peste tencuială. — Germ. glätt[putz].

GLÉZNĂ, *glezne*, s. f. Încheietura de jos a piciorului; *p. ext.* partea mai subţire a piciorului, deasupra încheieturii de jos. — Slav (v. sl. glezinŭ, glezna).

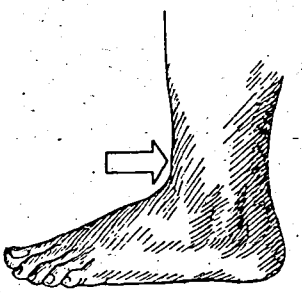

Gleznă

GLEZNIŞOÁRĂ, *gleznişoare*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *gleznă*.

GLICERÍNĂ s. f. Lichid uleios, incolor, inodor, dulceag, extras din grăsimi sau fabricat sintetic, avînd diverse întrebuinţări în industrie şi în cosmetică. — Fr. **glycérine** (< gr.).

GLICÍNĂ s. f. Plantă decorativă agăţătoare, cu flori ca ale salcîmului, albastre şi parfumate *(Wistaria chinensis)*. — Fr. **glycine** (< gr.).

Glicină

GLICOMÉTRU, *glicometre*, s. n. Areometru folosit pentru determinarea cantităţii de zahăr din vin. — Fr. **glycomètre** (< gr.).

GLÍE, *glii*, s. f. (Pop. şi poetic) 1. Pămînt; ogor; *fig.* patrie. ✧ Expr. *Sub glie* = în mormînt. 2. Brazdă de pămînt. — Comp. rus **glej**; slov. **glie.**

GLIGÁN, *gligani*, s. m. 1. (Înv. şi reg.) Mistreţ. 2. Fig. Găligan. — Bg. **gligan.**

GLÍPTIC, -Ă, *gliptici, -e*, adj. Care ţine de gliptică, privitor la gliptică. — Fr. **glyptique** (< gr.).

GLÍPTICĂ s. f. Arta de a grava figuri sau motive decorative pe o piatră preţioasă sau semipreţioasă. — Fr. **glyptique** (< gr.).

GLIPTOTÉCĂ, *gliptoteci*, s. f. Colecţie de pietre preţioase sau semipreţioase gravate; *p. ext.* muzeu în care se păstrează asemenea colecţii. — Fr. **glyptothèque** (< gr.).

GLISÁ, *glisez*, vb. I. Intranz. 1. (Despre piese tehnice) A aluneca de-a lungul altei piese. 2. (Despre hidroavioane) A aluneca pe apă. — Fr. **glisser.**

GLISÁNT, -Ă, *glisanţi, -te*, adj. (Tehn.) Care alunecă (cu ajutorul unui dispozitiv). *Uşă glisantă*. — V. *glisa*.

GLISÁRE, *glisări*, s. f. Faptul de *a glisa*.

GLISIÉRĂ, *glisiere*, s. f. Bară fixă, netedă, de-a lungul căreia alunecă o piesă. [Pr.: *-si-e-*] — Fr. **glissière.**

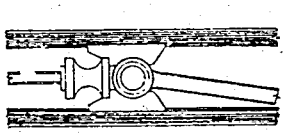

Glisieră

GLOÁBĂ, *gloabe*, s. f. 1. Cal slab, prăpădit (şi bătrîn); mîrţoagă. 2. (Înv.) Amendă. ✦ Bir. — Slav (v. sl. **globa**).

GLOÁTĂ, *gloate*, s. f. 1. Mulţime de oameni strînşi la un loc. 2. Ceată înarmată. ✦ (Înv.) Unitate de ostaşi pedeştri, recrutaţi din ţărănime. — Slav (v. sl. **glota**).

GLOB, *globuri*, s. n. 1. Corp sferic sau sferoidal, avînd diverse întrebuinţări. ✦ Corp sferic, de sticlă sau de porţelan, montat la o lampă sau la un bec. (În expr.) *Glob ocular* (sau *al ochiului)* = partea ochiului, de formă sferică, adăpostită în orbită. 2. Planeta locuită de oameni; pămîntul. ✦ Obiect sferic pe a cărui suprafaţă exterioară este reprezentat aspectul scoarţei pămîntului. ✧ *Glob ceresc* = obiect sferic pe a cărui suprafaţă exterioară este reprezentat aspectul bolţii cereşti. [Pl. şi: (2, m.) *globi*] — Fr. **globe** (lat. lit. **globus**).

GLOBÁL, -Ă, *globali, -e*, adj. De ansamblu; total. — Fr. **global.**

GLOBÍ, *globesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. şi reg.) 1. A amenda. 2. A prăda, a jefui. — Din **gloabă.**

GLOBÍRE, *globiri*, s. f. (Înv. şi reg.) Acţiunea de *a globi*; amendare; prădare, jefuire.

GLOBULÁR, -Ă, *globulari, -e*, adj. 1. În formă de glob; sferic. ✧ *Fontă globulară* = fontă cu structură granuloasă. 2. Referitor la globulele sîngelui. — După fr. **globulaire.**

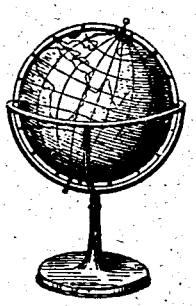

Glob

GLOBÚLĂ, *globule*, s. f. Corpuscul sau bulă foarte mică, de formă sferică. ✧ *Globule roşii* = celule care intră în compoziţia sîngelui şi care conţin hemoglobină; hematii. *Globule albe* = celule care intră în compoziţia sîngelui, avînd rol în procesul de apărare a organismului; leucocite. — Fr. **globule** (lat. lit. **globulus**).

GLOBULÍNĂ s. f. Materie proteică aflată în serul sanguin şi în alte ţesuturi. — Fr. **globuline.**

GLOBULÓS, -OÁSĂ, *globuloşi, -oase*, adj. (Rar) În formă de globule; compus din globule. — După fr. **globuleux.**

GLOBUŞÓR, *globuşoare*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *glob* (1).

GLOD, *gloduri*, s. n. (Reg.) 1. Noroi. 2. Bulgăre de pămînt uscat sau îngheţat. ✦ Bucată, boţ. — (1) Comp. magh. **galád**, (2) comp. rus **gluda.**

GLODĂRÁIE s. f. (Reg.) Glodărie. — Din **glod** + suf. *-ărate*.

GLODĂRÍE, *glodării*, s. f. (Reg.) Noroi mare. ✦ Loc noroios, gloduros. — Din **glod** + suf. *-ărie.*

GLODÍ, *glodesc*, vb. IV. Tranz. A freca, a roade, a înţepa. — Sb., rus **glodatl.**

GLODORÓS, -OÁSĂ adj. v. **gloduros.**

GLODÓS, -OÁSĂ, *glodoşi, -oase*, adj. (Reg.) Gloduros. — Din **glod** + suf. *-os.*

GLODURÓS, -OÁSĂ, *gloduroşi, -oase*, adj. (Reg.) Noroios. ✦ Cu gloduri, cu bulgări. [Var.: **glodorós, -oásă** adj.] — Din **glod** + suf. *-ur-os.*

GLOMERULÁR, -Ă, *glomerulari, -e*, adj. Format din glomerule, cu glomerule (1). — Din **glomerulă** + suf. *-ar.*

GLOMERÚLĂ, *glomerule*, s. f. 1. Bulgăre mic format din corpuri de aceeaşi natură; (prin restricţie) bulgăre mic de pămînt. 2. Organ format prin ghemuirea unui mic vas sanguin sau a unui ţesut din sistemul limfatic. — Fr. **glomérule.**

GLÓNTE s. n. v. **glonţ.**

GLONTUÍT, -Ă, *glontuiţi, -te*, adj. (Rar) Lovit, rănit de glonţ. — Din **glonte.**

GLONŢ, *gloanţe*, s. n. Proiectil mic, de oţel, de aramă sau de plumb, pentru unele arme de foc. ✧ (Adverbial, pe lîngă verbe de mişcare, pentru a arăta iuţeala) *Se duce glonţ.* [Var. **glónte** s. n.]

Glonţ

GLONŢÁN, *glonţane*, s. n. (Rar) Glod (2). — Din **glonţ** + suf. *-an.*

GLÓRIE, *glorii*, s. f. Onoare, mărire, slavă. ✦ Persoană de mare valoare. — Lat. lit. **gloria.**

GLORIFICÁ, *glorific*, vb. I. Tranz. A preamări, a (pro)slăvi. — Fr. **glorifier** (lat. lit. **glorificare**).

GLORIFICÁRE s. f. Acţiunea de *a glorifica*; preamărire.

GLORIÓS, -OÁSĂ, *glorioşi, -oase*, adj. Plin de glorie; preamărit. — Fr. **glorieux** (lat. lit. **gloriosus**).

GLOSÁ, *glosez*, vb. I. Tranz. A explica un cuvînt sau un pasaj obscur dintr-un text; a adnota un text. — Fr. **gloser** (după *glosă*).

GLOSÁR, *glosare*, s. n. Listă sau colecţie de cuvinte regionale, învechite sau puţin cunoscute, însoţite de explicaţia lor. ✦ (Înv.) Lexic, vocabular. — Fr. **glossaire** (lat. lit. **glossarium**).

GLOSATÓR, *glosatori*, s. m. Autorul gloselor unui text. — După fr. **glossateur.**

GLÓSĂ, *glose*, s. f. 1. Explicaţie a unui pasaj sau a unui cuvînt dintr-o scriere; (în special) notă explicativă făcută de un copist pe marginea unui manuscris; comentariu, notă. 2. Formă fixă de poezie în care fiecare strofă, începînd de la cea de a doua, comentează cîte un vers din prima strofă (versul comentat repetîndu-se la sfîrşitul strofei respective). — Fr. **glose** (lat. lit. **glossa**).

GLOTÁL, -Ă, *glotali, -e*, adj. (Anat.) Al glotei. — Din **glotă** + suf. *-al.*

GLOTÁŞ, *glotaşi*, s. m. (Înv.) Soldat pedestraş recrutat din ţărănime; ostaş din rezervele armatei. — Din **gloată** + suf. *-aş.*

GLÓTĂ, *glote*, s. f. (Anat.) Spaţiul dintre extremităţile libere ale celor două coarde vocale inferioare. — Fr. **glotte** (< gr.).

GLUCÍNIU s. n. (Chim.) Beriliu. — Fr. **glucinium** (< gr.).

GLUCÓNIC, -Ă, *gluconici, -e*, adj. (Despre un acid) Care se formează prin oxidarea glucozei cu brom. — Fr. **gluconique** (< gr.).

GLUCÓZĂ, *glucoze*, s. f. Substanţă zaharoasă cristalizată, care se găseşte în miere şi în fructe sau se prepară pe cale industrială, avînd numeroase folosiri în industrie. — Fr. **glucose** (< gr.).

GLÚGĂ, *glugi*, s. f. 1. Obiect de îmbrăcăminte în formă de pungă conică, care acoperă capul pentru a-l feri de ploaie, de frig etc. 2. Grămadă de snopi, de ştiuleţi de porumb sau de mănunchiuri de cînepă, care se aşază în picioare, în formă conică. — Comp. bg. **gugla.**

Glugă

GLÚMĂ, *glume*, s. f. Vorbă de haz, care provoacă rîs şi veselie. ◇ Loc. adv. *În glumă* = fără seriozitate. *Fără glumă* = în mod serios. *Nu glumă!* = cu adevărat, serios. ◇ Expr. *A se îngroşa gluma* = a începe să fie lucru serios, îngrijorător. *A se întrece* (sau *a merge prea departe*) *cu gluma* = a împinge lucrurile prea departe. *A lăsa gluma (la o parte)* = a vorbi serios. *A lua* (ceva) *în glumă* = a nu lua (ceva) în serios, a nu da importanţă. *A nu şti* (sau *a nu înţelege*) *de glumă*, se spune despre cineva care se supără cînd glumeşti cu el. *A nu-i arde* (cuiva) *de glumă* = a fi indispus, supărat, necăjit. *(Numai) în glumă* = fără intenţii rele. *Nu-i (de) glumă* = e lucru serios. ✦ Faptă hazlie; păcăleală. — Slav (v. sl. glumŭ, bg. gluma).

GLUMEŢ, -EĂŢĂ, *glumeţi, -e*, adj. Care face multe glume; vesel, poznaş; care provoacă rîsul; hazliu. — Bg. **glumec.**

GLUMÍ, *glumesc*, vb. IV. Intranz. A spune glume; a vorbi în glumă (despre lucruri serioase). ◇ Expr. *A nu glumi cu...* = a lua în serios; *p. ext.* a fi fără cruţare. *Nu-i de glumit cu...* = trebuie să iei în serios, trebuie să fii serios cu... — Slav (v. sl. glumiti se).

GLUMÍT s. n. (Rar) Faptul de *a glumi.*

GLUTÉN s. n. Substanţă alcătuită dintr-un amestec de proteine şi care intră în compoziţia boabelor de cereale. — Fr. gluten (lat. lit. gluten, -inis).

GLUTÓN, *glutoni*, s. m. Animal carnivor cu blana brună-deschisă, răspîndit dincolo de cercul polar nordic *(Gulo luscus)*. — Fr. **glouton.**

Gluton

GNAÍS, *gnaisuri*, s. n. Rocă metamorfică compusă din cuarţ, feldspat şi mică. — Germ. Gneiss (fr. gneiss).

GNÓMIC, -Ă, *gnomici, -e*, adj. (Despre scrieri) Care cuprinde maxime şi sentinţe morale. ◇ *Poeţi gnomici* = poeţi din Grecia antică, ale căror opere conţin îndeosebi sentinţe şi precepte morale. ✦ (Gram.) *Prezent gnomic* = prezent exprimînd o acţiune care se îndeplineşte indiferent de timp. — Fr. **gnomique** (< gr.).

GNOSEOLÓGIC, -Ă, *gnoseologici, -e*, adj. Care se referă la gnoseologie. [Pr.: *-se-o-*] — Din **gnoseologie.**

GNOSEOLOGÍE s. f. Teorie filozofică asupra capacităţii omului de a cunoaşte realitatea şi de a ajunge la adevăr; teoria cunoaşterii. [Pr.: *-se-o-*] — Germ. **Gnoseologie** (< gr.).

GNÓSTIC, -Ă, *gnostici, -e*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine gnosticismului, privitor la gnosticism. 2. S. m. şi f. Adept al gnosticismului. — Fr. **gnostique** (< gr.).

GNOSTICÍSM s. n. Curent filozofic-religios care îmbină teologia creştină cu filozofia idealistă greacă şi care susţine că toţi oamenii au apărut ca o emanaţie a divinităţii. — Fr. **gnosticisme** (< gr.).

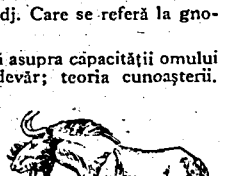

Gnu

GNU s. m. Specie de antilopă africană *(Comochaetes taurinus)*. — Fr. **gnou.**

GOÁNĂ, *goane*, s. f. 1. Fugă mare; urmărire, fugărire. ◇ Expr. *A pune* (pe cineva) *pe goană* sau *a lua* (pe cineva) *la goană* = a goni; a fugări. 2. Vînătoare (cu gonaci). 3. Prigoană, persecuţie. — Postverbal al lui goni.

GOÁNGĂ, *goange*, s. f. (Pop.) Insectă, gînganie.

GOÁRNĂ, *goarne*, s. f. Trompetă, trîmbiţă. — Rus gorn.

GOBÁIE, *gobăi*, s. f. (Reg.) Pasăre de curte; orătanie. — Probabil din cobe + suf. *-aie.*

GOBLÉN, *goblenuri*, s. n. Ţesătură sau cusătură artistică făcută din fire colorate, reprezentînd o imagine plastică. — Fr. [manufacture des] Gobelins (nume propriu).

Goană (2)

GODÁC, *godaci*, s. m. (Reg.) Purcel (pînă la un an). — V. *godînac.*

GODÉN s. n. v. **godin.**

GODÉTĂ, *godete*, s. f. Vas mic în care se amestecă culorile pentru pictură. — Fr. **godet.**

GODÉU, *godeuri*, s. n. L 1. Cupă de metal care se montează la aparatele de ridicat sau de transportat materiale şi care se încarcă şi se descarcă automat. 2. Recipient folosit de pictori pentru amestecarea culorilor de apă. II Fald la o rochie, la o draperie etc. — Fr. **godet.**

Godete

GÓDIN[1] *godini*, s. m. (Reg.) Godac.

GODÍN[2], *godinuri*, s. n. Sobă de fier (cilindrică) folosită la încălzit. [Var.: **godén** s. n.] — Fr. Godin (nume propriu).

GODÎNAC, *godinaci*, s. m. (Reg.) Godac. — Bg. **godinak.**

GOELÁND, *goelanzi*, s. m. (Ornit.) Pescăruş. — Fr. **goéland.**

GOELÉTĂ, *goelete*, s. f. Corabie uşoară cu două catarge. — Fr. **goélette.**

GOFRÁ, *gofrez*, vb. I. Tranz. A imprima rînduri de cute paralele (ondulate) pe o ţesătură, o tablă, o hîrtie etc. ✦ A aplica pe o ţesătură un desen imprimat în relief. — Fr. **gaufrer.**

GOFRÁJ, *gofraje*, s. n. Serie de cute paralele (ondulate) aplicate pe o ţesătură, o tablă, o hîrtie etc. ✦ Efect de finisare a unor ţesături constînd în aplicarea de desene imprimate în relief. — Fr. **gaufrage.**

Godin

GOG, *gogi*, s. m. (Reg.) Om prostănac; gogoman.

GOGEÁMITE adj. v. **cogeamite.**

GOGÍ, *gogesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A fi suferind, fără a prezenta simptome clare şi fără a cădea la pat; a purta o boală pe picioare timp îndelungat *p. ext.* a boli.

GOGÍRE, *gogiri*, s. f. Faptul de *a gogi.*

GOGÎLŢ interj. (Adesea substantivat) Cuvînt care imită zgomotul făcut de cineva care înghite cu lăcomie un aliment sau un lichid. —Onomatopee.

GOGLÉZE s. f. pl. (Înv.) 1. Vorbe frumoase; complimente. 2. (Fam.) Mofturi.

GOGOÁŞĂ, *gogoşi*, s. f. 1. Prăjitură făcută din aluat dospit şi prăjit în grăsime. ✦ Fig. (La pl.) Minciună (mare). 2. Excrescenţă rotundă (de mărimea unei alune) care se formează pe ramurile unor specii de stejar. ◇ *Gogoaşă de ristic* = specie de gogoaşă (2) folosită ca medicament astringent, la fabricarea cernelii negre etc. 3. Învelişul în care se înfăşoară larva sau nimfa unor insecte, în cursul dezvoltării lor. ◇ *Gogoaşă de mătase* = învelişul format din firul produs de viermele-de-mătase, în stadiul de metamorfoză a acestuia în fluture; cocon. 4. Nume dat unor obiecte umflate şi rotunde. [Var.: (reg.) **gugoáşă** s. f.]

Gofraj

GOGOMÁN, *gogomani*, s. m. Om prostănac, nătăfleţ. [Var.: **gugumán** s. m.] — Din gog + suf. *-oman.*

GOGOMÁNIE, *gogomănii*, s. f. Prostie, neghiobie. [Var.: **gugumánie** s. f.] — Din gogoman + suf. *-ie.*

GOGÓN, *gogoane*, s. n. (Rar) Mic obiect în formă de glob

GOGONÁT, -Ă, *gogonaţi, -te*, adj. Umflat şi rotund. ✦ Fig. (Despre minciuni, prostii) Mare, exagerat. — Din gogon + suf. *-at.*

GOGONEÁ, *gogonele*, s. f. (Mai ales la pl.) Pătlăgele roşii mici şi neajunse la maturitate, din care se fac murături. — Din gogon + suf. *-ea.*

GOGONÉŢ, -EĂŢĂ, *gogoneţi, -e*, adj. Gogonat. ◇ *Prune gogoneţe* = varietate de prune mici şi rotunde. — Din gogon + suf. *-eţ.*

GÓGORIŢĂ, *gogoriţe*, s. f. Fiinţă imaginară cu care se sperie copiii. ✦ Fig. Ameninţare mincinoasă. — Din gogă (puţin folosit; comp. alb. *gogë*) + suf. *-or-ită.*

GOGOŞÁR, *gogoşari*, s. m. 1. Varietate de ardei gras de formă rotundă şi de culoare roşie sau verde. 2. (Rar) Vînzător de gogoşi. ✦ Fig. Mincinos, şarlatan. — Din gogoaşă + suf. *-ar.*

Gogoşi (2)

GOGOŞEÁ, *gogoşele*, s. f. Diminutiv al lui *gogoaşă.* [Var.: (reg.) **gugoşeá** s. f.]

GOL[1], *goluri*, s. n. (La unele sporturi) Introducere a mingii în poarta echipei adverse; punctul cîştigat prin această introducere. — Engl. goal.

GOL[2], *goluri*, s. n. Spaţiu liber; vid. ◇ *Gol de aer* = zonă din atmosferă unde avionul întîlneşte un curent de aer descendent. *Gol de producţie* = stagnare temporară a producţiei. ◇ Loc. adv. *În gol* = a) în aer; în prăpastie; b) cu privirea fixă, fără ţintă; c) fără folos, zadarnic. ◇ Expr. *A umple un gol* = a completa o lipsă. *A simţi un gol la* (sau *în*) *stomac* = a-i fi cuiva foame. *A (se) da de gol* = a (se) trăda. (În superstiţii) *A(-i) ieşi* (cuiva) *cu gol(ul)* = a

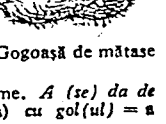

Gogoaşă de mătase

ieşi înaintea cuiva cu un vas gol (prevestindu-i prin aceasta un insucces). ✦ Loc lipsit de vegetaţie. — Din gol³.

GOL², **GOÁLĂ**, *goi, goale*, adj. 1. Fără îmbrăcăminte; nud. ✧ Expr. *Cu* (sau *în*) *pielea goală* = complet dezbrăcat. *Cu* (sau *în*) *capul gol* = cu capul descoperit. *Cu* (sau *în*) *picioarele goale* = desculţ. *(A fi) cu coatele goale* = (a fi) cu haina ruptă în coate; *fig.* (a fi) sărac. *Adevărul gol (-golut)* = adevăr spus direct, fără menajamente. *Minciună goală* = minciună evidentă. ✦ Care posedă puţine haine; *fig.* sărac. ✧ Expr. *(A fi) gol puşcă* = (a fi) extrem de sărac. *A lăsa gol* = a jefui pe cineva de tot ce are. ✦ (Despre păsări) Golaş. ✦ (Despre copaci) Fără frunze. ✦ (Despre pereţi) Fără tablouri sau alte podoabe. 2. (Despre terenuri) Fără vegetaţie. ✦ Neacoperit. ✧ Expr. *Sub cerul gol* = fără adăpost. *Pe pământul gol* sau *pe scândura goală* = fără aşternut. ✦ (Despre arme) Scos din teacă. 3. (Despre alimente) Simplu, singur, neînsoţit de nimic. *Pâine goală*. 4. Care nu conţine nimic înăuntru; deşert. ✧ Expr. *Sună a gol* = sună ca un lucru gol (4). *Cu mâna goală* = a) fără nici un dar; b) neînarmat. *Pe inima goală* sau *pe stomacul gol* = pe nemîncate. ✦ Fig. Lipsit de... *Stă mut, de suflet gol* (COŞBUC). ✦ (Despre corpuri) Care are o cavitate în interior. 5. Fig. Fără temei; neîntemeiat; fără fond. — Slav (v. sl. golŭ).

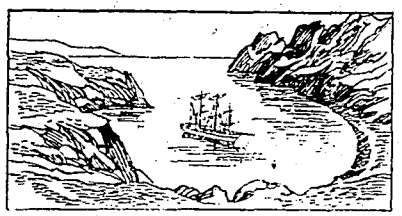
Golf

GOLÁN, -Ă, *golani, -e*, s. m. şi f. Om de nimic; derbedeu, haimana. ✦ Termen de dispreţ folosit de clasele exploatatoare la adresa celor săraci. ✦ (Adjectival) Dezbrăcat; prost îmbrăcat. — Din gol + suf. *-an*.

GOLÁNCĂ, *golance*, s. f. Golană. — Din golan + suf. *-că*.

GOLAŞ, -Ă, *golaşi, -e*, adj. 1. (Despre păsări) Fără pene. 2. (Despre copaci) Fără frunze. 3. (Despre terenuri) Lipsit de vegetaţie. — Din gol² + suf. *-aş*.

GOLĂNÉL, *golănei*, s. m. Diminutiv al lui *golan*.

GOLĂNÉSC, -EÁSCĂ, *golăneşti*, adj. (Rar) De golan. — Din golan + suf. *-esc*.

GOLĂNÉŢ, -EÁŢĂ, *golăneţi, -e*, s. m. şi f. Persoană săracă, prost îmbrăcată. — Din golan + suf. *-eţ*.

Golomoz

GOLĂNÍE, *golănii*, s. f. Faptă de golan; obrăznicie. — Din golan + suf. *-ie*.

GOLĂNÍME s. f. Mulţime de golani. — Din golan + suf. *-ime*.

GOLĂŞÉL, -EÁ, *golăşei, -ele*, adj. (Rar) Diminutiv al lui *golaş*.

GOLĂTÁTE s. f. 1. Goliciune. 2. Golănime. — Din gol² + suf. *-(ă)tate*.

GOLDÁN, *goldani*, s. m. Varietate de prun (originar din Grecia) *(Prunus insititia)*.

GOLDÁNĂ, *goldane*, s. f. Varietate de prune de formă aproape rotundă, cu pieliţa subţire şi cu miezul galben, zemos. — Din goldan.

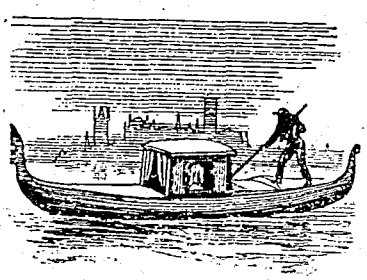
Gondolă

GOLF¹ s. n. Joc sportiv în care se urmăreşte introducerea unei mingi în mai multe găuri succesive, prin lovirea ei cu un baston special. ✧ *Pantaloni golf* = pantaloni de sport, mai largi decît cei obişnuiţi, legaţi strîns deasupra gleznei, cu faldurile căzînd peste legătură. — Engl. golf (fr. golf).

GOLF², *golfuri*, s. n. Parte a mării care intră într-o deschizătură largă a uscatului. — Fr. golfe.

GOLÍ, *golesc*, vb. IV. Tranz. 1. A face să fie gol; a deşerta. 2. (Pop.) A dezbrăca, a despuia. — Din gol².

GOLICIÚNE, *goliciuni*, s. f. 1. Starea omului gol; *p. ext.* părţile goale ale trupului. ✦ Starea omului zdrenţăros, *p. ext.* a celui sărac. 2. (Rar) Lipsă, sărăcie. — Din gol³ + suf. *-ic-iune*.

GOLÍRE, *goliri*, s. f. 1. Acţiunea de *a goli*; deşertare. 2. Dispozitiv alcătuit dintr-o conductă cu robinet, folosit la evacuarea apei dintr-o instalaţie.

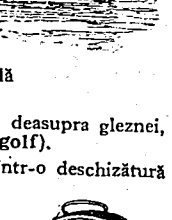
Gong

GÓLIŞTE, *golişti*, s. f. (Reg.) Loc lipsit de vegetaţie. — Din gol³ + suf. *-işte* (comp. bg. *golište*).

GOLOGÁN, *gologani*, s. m. Monedă de mică valoare; *p. ext.* (la pl.) bani.

GOLOGĂNÍ, *gologănesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A lua cuiva gologanii: a-pungăşi. — Din gologan.

GOLOMÓZ¹ s. m. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu flori roşietice sau violete *(Dactylis glomerata)*.

GOLOMÓZ² s. n. v. gălămoz.

GOLÚMB, *golumbi*, s. m. (Reg.) Porumbel. — Slav (v. sl. golǫbŭ).

GOLÚŢ, -Ă, *goluţi, -e*, adj. Diminutiv al lui *gol*².

GONÁCI, *gonaci*, s. m. 1. Hăitaş. 2. Cal bun de fugă. 3. (Înv.) Călăreţ uşor înarmat (care îndeplinea funcţia de cercetaş). — Din goni + suf. *-aci* (comp. bg. *gonač*).

GONÁŞ, *gonaşi*, s. m. Gonaci. — Din goni + suf. *-aş*.

GONDÓLĂ, *gondole*, s. f. Barcă lungă, puţin adîncă, cu prora (şi pupa) încovoiată, manevrată cu o singură vîslă. — It. gondola.

GONDOLÉTĂ, *gondolete*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *gondolă*.

GONDOLIÉR, *gondolieri*, s. m. Bărbat care conduce o gondolă. [Pr.: *-li-er*] — It. gondoliere.

GONG, *gonguri*, s. n. Disc de metal care, lovit cu un ciocănel special, produce un sunet caracteristic, fiind întrebuinţat ca instrument de chemare şi de semnalizare. ✦ Sunet de gong. — Fr. gong (engl. gong).

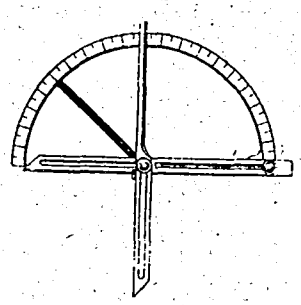
Goniometru (1)

GONÍ, *gonesc*, vb. IV. 1. Tranz. A fugi după cineva, a urmări în fugă (pentru a prinde, pentru a face să se grăbească etc.); a fugări; (prin restricţie) a alunga vînatul spre locul de pîndă al vînătorilor. ✧ Refl. *Păsările... se goneau printre ramuri* (DEMETRESCU). ✦ Fig. (Înv.) A urmări (o ţintă, un ideal). 2. Tranz. A alunga, a izgoni. 3. Intranz. A alerga, a fugi. 4. Refl. şi intranz. (Despre vitele cornute) A se împreuna. — Slav (v. sl. goniti).

Gorgonă

GONÍDII s. f. pl. 1. Alge care trăiesc în simbioză cu anumite ciuperci, formînd împreună licheni. 2. Celule de reproducere ale unor bacterii filiforme. — Fr. gonidie.

GONIOMÉTRIC, -Ă, *goniometrici, -e*, adj. Care aparţine goniometriei, privitor la goniometrie. [Pr.: *-ni-o-*] — Fr. goniométrique (< gr.).

GONIOMETRÍE s. f. 1. Ramură a geometriei aplicate, care se ocupă cu studiul relaţiilor dintre unghiurile formate de drepte şi cu determinarea valorii lor. 2. Tehnica măsurării unghiurilor. [Pr.: *-ni-o-*] — Fr. goniométrie (< gr.).

GONIOMÉTRU, *goniometre*, s. n. 1. Instrument pentru măsurarea unghiurilor diedre. 2. Instrument pentru măsurarea unghiurilor formate între diferite direcţii de vizare şi folosit în navigaţie, în topografie etc. [Pr.: *-ni-o-*] — Fr. goniomètre (< gr.).

Gorilă

GONITÓR, *gonitori*, s. m. Taur tînăr. — Din goni + suf. *-(i)tor*.

GÓNIŢĂ, *goniţe*, s. f. Insectă care înoată învîrtindu-se foarte repede pe suprafaţa apei *(Gyrinus natator)*. — Din goni + suf. *-iţă*.

GONOCÓC, *gonococi*, s. m. Microb patogen, agent specific al blenoragiei. — Fr. gonocoque (< gr.).

GONORÉE s. f. Blenoragie. — Fr. gonorrhée (< gr.).

GORDIÁN adj. n. (În expr.) *Nod gordian* = conjunctură, împrejurări complicate, greu de rezolvat. — Fr. [noeud] gordien.

GORDÚNĂ, *gordune*, s. f. (Reg.) Contrabas. — Magh. gordon.

GORGÁN, *gorgane*, s. n. Movilă (în care se află un mormînt străvechi). — Comp. rus kurgan.

GORGÓNĂ, *gorgone*, s. f. Monstru mitologic, închipuit ca o femeie cu şerpi în loc de păr. ✦ Ornament arhitectural reprezentînd capul unui astfel de monstru. — Lat. lit. Gorgona.

Gorun

GORÍLĂ, *gorile*, s. f. Cea mai mare dintre maimuţele antropoide, care trăieşte în pădurile Africii tropicale *(Gorilla gorilla)*. — Fr. gorille.

GÓRNIC, *gornici*, s. m. 1. (Înv. şi reg.) Pădurar. 2. (Entom.: reg.) Croitor (2). — Comp. bg., sb. gora.

GORNICĔÁSĂ, *gornicese*, s. f. (Înv. şi reg.) Nevasta gornicului (1). — Din gornic + suf. *-easă*.

GORNÍST, *gornişti*, s. m. Soldat care cîntă din goarnă; trompetist. — Rus gornist.

GORÚN, *goruni*, s. m. Varietate de stejar *(Quercus petraea)*. — Bg., sb. gorun.

GORUNÍȘ, *gorunișuri*, s. n. Pădure sau mulțime de goruni. — Din gorun + suf. *-iș*.

GÓSPOD adj. invar. (Înv. și arh.) Domnesc. — Slav (v. sl. gospodĭ).

GOSPODÁR, *gospodari*, s. m. 1. Om (de la țară) care are o gospodărie; *p. ext.* țăran. 2. (Adesea adjectival) Om care dovedește pricepere în conducerea unei gospodării (personale, publice etc.). 3. (Reg.) Soț. — Bg., sb. gospodar.

GOSPODĂRÉSC, -EÁSCĂ, *gospodărești*, adj. 1. De bun gospodar. 2. Înstărit, bogat. *Satul era gospodăresc* (SADOVEANU). — Din gospodar + suf. *-esc*.

GOSPODĂRÉȘTE adv. Ca gospodarii; cu chibzuială, cu pricepere. — Din gospodar + suf. *-ește*.

GOSPODĂRÍ, *gospodăresc*, vb. IV. 1. Tranz. și intranz. A conduce sau a face treburile unei gospodării, *p. ext.* ale unei instituții. 2. Refl. A întemeia o gospodărie (căsătorindu-se); a se căpătui. — Din gospodar.

GOSPODĂRÍE, (1, 3, 4) *gospodării*, s. f. 1. Totalitatea bunurilor care constituie averea unui locuitor (de la țară). ✦ Unitate formată dintr-o locuință și din persoanele care o locuiesc, trăind în comun. 2. Activitatea casnică a gospodinei. 3. Unitate de producție (agricolă) împreună cu toate instalațiile și utilajul necesar. ✧ *Gospodărie (agricolă) colectivă* = mare gospodărie agricolă socialistă, realizată prin asocierea de bunăvoie a țăranilor muncitori, avînd la bază proprietatea cooperatistă asupra pămîntului și a principalelor mijloace de producție, repartiția produselor făcîndu-se în raport cu munca depusă de fiecare membru al colectivului. *Gospodărie agricolă de stat* = mare întreprindere agricolă socialistă în care statul este proprietar al pămîntului și al celorlalte mijloace de producție. 4. Conducere, administrare a unui bun, a unei instituții (publice) etc. — Din gospodar + suf. *-ie*.

GOSPODĂRIOÁRĂ, *gospodărioare*, s. f. Diminutiv al lui *gospodărie* (1).

GOSPODĂRÍRE, *gospodăriri*, s. f. Acțiunea de *a (se) gospodări*; administrare, conducere. ✧ *Gospodărire socialistă* = metodă de conducere și de organizare a întreprinderilor economice din sectorul socialist, bazată pe principiul recuperării planificate de către întreprindere a cheltuielilor de producție și de desfacere și al obținerii de beneficii din veniturile realizate de propria producție.

GOSPODĂRÍT, -Ă, *gospodăriți, -te*, adj. Care și-a întemeiat o gospodărie; căpătuit. — V. *gospodări*.

GOSPODĂRÓS, -OÁSĂ, *gospodăroși, -oase*, adj. Care dovedește pricepere și interes în conducerea unei gospodării. — Din gospodar + suf. *-os*.

GOSPODÍN, *gospodini*, s. m. (Slavonism înv.) Domn, stăpîn. — Slav (v. sl. gospodinŭ).

GOSPODÍNĂ, *gospodine*, s. f. Femeie a cărei ocupație principală este gospodăria casnică; *p. ext.* femeie priceputa în treburile gospodăriei. ✦ Stăpîna unei gospodării. — Slav (v. sl. gospodyn'i).

GOȘTINÁR, *goștinari*, s. m. (Înv.) Slujbaș însărcinat cu încasarea goștinei. — Din goștină + suf. *-ar*.

GÓȘTINĂ, *goștini*, s. f. (Înv.) Dare pe oi și pe porci.

GOT, *goți*, s. m. Persoană făcînd parte dintr-o ramură, azi dispărută, a vechilor germani. — Fr. Goth (lat. lit. Gothus).

GOTCÁN, *gotcani*, s. m. (Ornit.; reg.) Cocoș-de-munte, cocoș sălbatic. — Din gotcă + suf. *-an*.

GÓȚCĂ, *gotce*, s. f. (Reg.) 1. Femeiușca cocoșului-de-munte. ✧ Expr. *Roșu ca* (sau *cum e*) *gotca* sau *roșu-gotcă* = foarte roșu. 2. (În expr.) *Rață-gotcă* = rață sălbatică. — Comp. ucr. gotka.

GÓTIC, -Ă, *gotici, -ce*, adj. Al goților, privitor la goți. ✧ *Scriere gotică* (sau *litere gotice*) = scriere cu caractere colțuroase întrebuințată în evul mediu în apusul Europei, astăzi mai ales în Germania. *Stil gotic* = stil arhitectural apărut în secolul al XII-lea și caracterizat prin predominarea formelor arhitectonice verticale zvelte, prin arcuri și bolți ogivale, prin vitraliu și prin numărul mare de sculpturi în piatră. ✦ (Construit) în stil gotic. — Fr. gothique (lat. lit. gothicus).

Stil gotic

GOZ, *gozuri*, s. n. (Reg.) Resturi nefolositoare de materii vegetale; *p. ext.* gunoi, murdărie. — Magh. gaz «gunoi».

GRÁBĂ s. f. Pornire de a face ceva sau de a ajunge undeva cît mai repede; iuțeală, zor. ✧ Loc. adv. *În grabă* sau *în grabă mare* = grabnic, repede. ✧ Expr. *A avea* (sau *a-i fi cuiva de*) *grabă (mare)* = a fi grăbit, nerăbdător. — Postverbal al lui grăbi.

GRÁBEN, *grabene*, s. n. Porțiune scufundată a scoarței pămîntului, de formă alungită și mărginită de falii. — Fr. graben (germ. Graben).

GRÁBNIC, -Ă, *grabnici, -e*, adj. (Adesea adverbial) Grăbit, iute; (rar) urgent. ✧ Expr. *Însănătoșire grabnică!* formulă de urare pentru un om bolnav. — Din grabă + suf. *-nic*.

GRAD, *grade*, s. n. I. 1. Unitate de măsură a anumitor mărimi variabile (temperatură, unghi, densitate etc.). *Grad centesimal. Grad de latitudine.* 2. Exponentul cel mai mare al necunoscutei unei ecuații sau a unui polinom; maximul sumei exponenților necunoscutelor dintr-un termen al ecuației. ✧ *Ecuație de gradul întîi* (sau *al doilea* etc.) = ecuație a cărei necunoscută e la puterea întîi (sau a doua etc.). 3. Raport între valoarea unor mărimi și unitatea lor de măsură. ✧ *Grad alcoolic* = fiecare dintre procentele de alcool pur din volumul unui lichid alcoolic. II. L (Urmat de determinări) Treaptă, nivel, stadiu (într-o serie de stări, situații, aspecte). ✧ *Grad de rudenie* = raportul de apropiere între rude. ✧ Loc. adv. *În ultimul grad* = în stadiul cel mai avansat, cel mai grav. 2. Fiecare dintre treptele sistemului de organizare a unor instituții, dintre prevederile unor dispoziții etc.; fiecare dintre treptele ierarhiei unor funcții; *p. ext.* locul pe care îl ocupă cineva în ierarhia unor funcții; persoană care ocupă o anumită funcție în această ierarhie. — Fr. grade (lat. lit. gradus).

GRADÁ, *gradez*, vb. I. Tranz. 1. A marca gradele, a împărți în grade. 2. A repartiza în raport cu o scară; a nuanța. *A grada culorile.* ✧ Expr. *A grada o pedeapsă* = a fixa o pedeapsă în raport cu gravitatea culpei încadrată în prevederile legii. — Din grad (după fr. *graduer*).

GRADÁRE, *gradări*, s. f. Acțiunea de *a grada*.

GRADÁT[1], *gradați*, s. m. Persoană purtînd unul dintre gradele militare inferioare. — Din grada (după fr. *gradé*).

GRADÁT[2]**, -Ă**, *gradați, -te*, adj. 1. (Despre unele aparate) Împărțit în grade. 2. Care se mărește, se micșorează, suie sau coboară treptat. — V. *grada*.

GRADÁȚIE, *gradații*, s. f. 1. Creștere treptată, înaintare succesivă. ✦ (Concr.) Totalitatea diviziunilor care se găsesc pe suportul unui instrument cu scări gradate. 2. Figură de stil constînd în trecerea ascendentă sau descendentă de la o idee la alta. ✦ (Pict.) Trecere treptată de la o nuanță la alta. 3. (În trecut) Grad de vechime în serviciu, căruia îi corespundea creșterea salariului. ✦ Suma cu care creștea salariul după anumite termene. — Fr. gradation (lat. lit. gradatio, -onis).

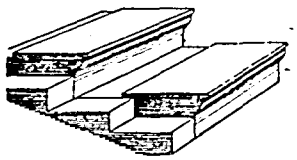

Gradenuri (2)

GRÁDEL s. n. Un fel de pînză de bumbac cu dungi longitudinale. — Germ. Gradel.

GRADÉN, *gradenuri*, s. n. 1. Treaptă înaltă, așezată la baza unui edificiu. 2. Fiecare dintre treptele unui amfiteatru, stadion etc. — Fr. gradin.

GRAF, *grafi*, s. m. (Germanism înv.) Conte. — Germ. Graf.

GRÁFIC[1], *grafice*, s. n. Reprezentare prin desen a raportului dintre două sau mai multe mărimi variabile; diagramă. ✧ *Grafic de producție* = grafic care arată realizările din producție ale unui muncitor, ale unei fabrici etc. *Grafic de frecvență* = grafic care reprezintă frecvența salariaților la serviciu sau a elevilor și studenților la cursuri. *Graficul circulației trenurilor* = grafic care reprezintă mersul trenurilor pe o rută. *Grafic orar* = grafic care indică fiecărui muncitor sarcina de plan care-i revine pe fiecare oră. — Fr. graphique (< gr.).

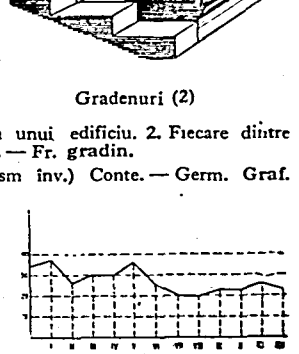

Grafic

GRÁFIC[2]**, -Ă**, *grafici, -e*, adj. 1. Referitor la metoda de a reprezenta prin desen raportul dintre două sau mai multe mărimi variabile. 2. Care ține de felul în care se realizează o tipăritură. ✧ *Arte grafice* = tehnica reproducerii și a multiplicării, sub formă de imprimate sau de cărți, a originalelor scrise sau desenate. — Fr. graphique (< gr.).

GRÁFICĂ s. f. Arta scrisului, a desenului în negru și a desenului tehnic. — Fr. graphique (< gr.).

GRAFICIÁN, *graficieni*, s. m. Persoană care practică artele grafice. [Pr.: *-ci-an*] — Din grafic + suf. *-ian*.

GRAFÍE, *grafii*, s. f. Redare în scris a cuvintelor; scriere. ✦ Felul în care este scris un cuvînt sau un text; scris. — Fr. graphie (< gr.).

GRAFÍT s. n. Carbon natural aproape pur, cu numeroase folosiri în industrie. — Fr. graphite (< gr.).

GRAFOFÓN, *grafofoane*, s. n. (Înv.) Fonograf la care sunetele erau înregistrate pe cilindri. — Fr. graphophone (< gr.).

GRAFOLÓG, -OÁGĂ, *grafologi, -oage*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu grafologia. — Fr. graphologue (< gr.).

GRAFOLÓGIC, -Ă, *grafologici, -e*, adj. Care aparține grafologiei, privitor la grafologie. — Fr. graphologique (< gr.).

GRAFOLOGÍE s. f. Studiul scrisului din punct de vedere al legăturii lui cu caracterul și aptitudinile unei persoane. ✧ *Grafologie patologică* = știință care se ocupă cu studierea deformării scrisului în urma unei boli (mintale). ✦ Studiul scrisului, în scopul determinării autenticității unor acte, unor iscălituri etc. — Fr. graphologie (< gr.).

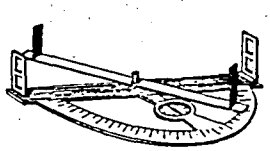

Grafometru

GRAFOMÉTRU, *grafometre*, s. n. Instrument pentru măsurarea unghiurilor în ridicarea de planuri. — Fr. graphomètre (< gr.).

GRAHÁM s. n. (În expr.) *Pîine de graham* = pîine dietetică făcută din făină integrală, fără sare. — Germ. Graham[brot] (<engl.).

GRAI, *graiuri*, s.n. 1. Glas, voce. ◇ Expr. *A prinde* (sau *a da*) *grai* = a începe să vorbească. 2. Facultatea de a vorbi: limbaj. ◇ Loc. adv. *Prin viu grai* = oral. 3. Limbă. ✦ Fel de a vorbi. 4. Unitate lingvistică subordonată dialectului și caracteristică pentru o regiune mai puțin întinsă. 5. Vorbă, cuvînt. — Postverbal al lui **grăi**.

GRAJD, *grajduri*, s. n. Clădire sau încăpere pentru adăpostirea animalelor domestice mari. — Slav (v. sl. **graždĭ**).

GRAM, *grame*, s. n. Unitate de măsură pentru greutăți, egală cu a mia parte dintr-un kilogram. — Fr. **gramme** (lat. lit. **gramma**).

GRAMÁTIC, *gramatici*, s. m. (Înv.) Specialist în gramatică; autor de tratate de gramatică. — Lat. lit. **grammaticus**.

GRAMATICÁL, -Ă, *gramaticali*, *-e*, adj. Care ține de gramatică, privitor la gramatică. — Fr. **grammatical** (lat. lit. **grammaticalis**).

GRAMÁTICĂ, (2) *gramatici*, s. f. 1. Ansamblu de reguli cu privire la modificarea cuvintelor și la îmbinarea lor în propoziții; ramură a lingvisticii care se ocupă de structura gramaticală a unei limbi. 2. Manual de gramatică (1). — Lat. lit. **grammatica**.

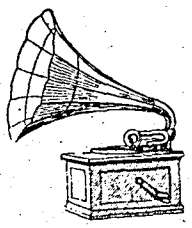

Gramofon

GRAMINÉE, *graminee*, s. f. (La pl.) Familie de plante monocotiledonate cu inflorescența în formă de spic și cu tulpina cilindrică; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. — Fr. **graminée**.

GRAMOFÓN, *gramofoane*, s. n. Aparat prevăzut cu o pîlnie de rezonanță, care reproduce sunetele înregistrate pe o placă. — Fr. **gramophone** (< gr.).

GRANÁT[1], *granate*, s. n. Mineral cristalizat, întrebuințat ca piatră de șlefuit sau, în stare pură (de culoare roșie), ca piatră prețioasă. — Lat. lit. [malum] **granatum**.

GRANÁT[2], *granați*, s. m. Plantă erbacee aromatică cu flori albe și galbene (*Pyrethrum parthenium*). — Lat. lit. **granatum**.

GRANÁTĂ[1] s. f. v. **grenadă**.

GRANÁTĂ[2], *granate*, s. f. (Bot.; înv. și reg.) Rodie. — Lat. lit. [malum] **granatum**.

Granat

GRANDILOCVÉNT, -Ă, *grandilocvenți*, *-te*, adj. (Franțuzism; despre stil, expresii etc.) Plin de emfază; pompos, umflat, bombastic. — După fr. **grandiloquent**.

GRANDILOCVENȚĂ s. f. (Franțuzism) Întrebuințare afectată, pompoasă de cuvinte sau de fraze. — După fr. **grandiloquence**.

GRANDIÓS, -OÁSĂ, *grandioși*, *-oase*, adj. Măreț, impunător (prin proporțiile sale). [Pr.: *-di-os*] — Fr. **grandiose**.

GRANDOÁRE, *grandori*, s. f. Măreție. — După fr. **grandeur**.

GRANDOMÁN, -Ă, *grandomani*, *-e*, s. m. și f. Persoană care suferă de grandomanie. — Din **grandomanie**.

GRANDOMANÍE, *grandomanii*, s. f. Mania de a se crede om mare, însemnat, valoros. — Din fr. **grand** «mare» + **manie**.

GRÁNGOR s. m. v. **grangur**.

GRÁNGUR, *granguri*, s. m. 1. Pasăre cîntătoare migratoare, cu penele galbene și negre (*Oriolus galbula*). 2. (Ir.) Nume dat vîrfurilor claselor exploatatoare și jandarmilor. [Var.: **gángur**, **grángor**, **grángure** s. m.] — Lat. **galgulus** (= *galbulus*).

Grangur

GRÁNGURE s. m. v. **grangur**.

GRÁNIC, *granice*, s. n. Troliu. — Germ. **Kranich**.

GRANÍT, *graniturí*, s. n. Rocă eruptivă foarte dură, granuloasă, întrebuințată la construcții. — Fr. **granit**.

GRANÍTIC, -Ă, *granitici*, *-e*, adj. De granit; care are tăria sau aspectul granitului. — Fr. **granitique**.

GRÁNIȚĂ, *granițe*, s. f. Limită între două țări; frontieră, hotar. ◇ *Peste* (sau *dincolo de*) *granită* = în străinătate. ✦ Fig. Limită, margine. — Bg., sb. **granica**.

GRANULÁR, -Ă, *granulari*, *-e*, adj. Care se compune din granule; cu granule. — După fr. **granulaire**.

GRANULÁRE, *granulări*, s. f. Operația de transformare în granule a unui material dur. — După fr. **granulation**.

GRANULÁT, -Ă, *granulați*, *-te*, adj. Transformat în granule; compus din granule; în formă de granule. — După fr. **granulé**.

GRANULATÓR, *granulatoare*, s. n. Mașină folosită pentru granularea materialelor dure și pentru sortarea lor. — După fr. **granulateur**.

GRANULÁȚIE, *granulații*, s. f. 1. Mică tumoare care se formează mai ales la suprafața membranelor mucoase și seroase. 2. Conținutul unui material în granule de diferite mărimi, exprimat în procente de greutate. — Fr. **granulation**.

GRANÚLĂ, *granule*, s. f. 1. Particulă materială solidă, rezultată din sfărîmarea unui corp solid. 2. Pastilă conținînd substanțe medicamentoase încorporate într-o masă zaharoasă. — Fr. **granule** (lat. lit. **granulum**).

GRANULÍT s.n. Rocă șistoasă asemănătoare cu gnaisul. — Fr. **granulite**.

GRANULÓM, *granuloame*, s. n. Mic nodul format din cauza unei inflamații cronice într-un țesut organic. — Fr. **granulome**.

GRANULOMÉTRIC, -Ă, *granulometrici*, *-e*, adj. Care ține de granulometrie, privitor la granulometrie. ◇ *Diagramă granulometrică* = reprezentare grafică a granulometriei unui amestec mineral. — Fr. **granulométrique**.

GRANULOMETRÍE s. f. Operație de clasificare a unui amestec mineral după mărimea granulelor componente. — Fr. **granulométrie**.

GRANULÓS, -OÁSĂ, *granuloși*, *-oase*, adj. Granular. — După fr. **granuleux**.

GRANULOZITÁTE, *granulozități*, s. f. Fel de alcătuire a unui material mineral granular privit din punct de vedere al proporției mărimii granulelor care îl compun. — După fr. **granulosité**.

GRÁPĂ[1], *grape*, s. f. Unealtă agricolă formată dintr-un grătar cu dinți sau cu roți dințate sau dintr-o legătură de mărăcini, care servește la mărunțirea și netezirea pămîntului arat și la acoperirea semințelor. ◇ Expr. *A ține grapă de cineva* = a nu lăsa în pace, a însoți pretutindeni pe cineva. — Comp. alb. **grep**.

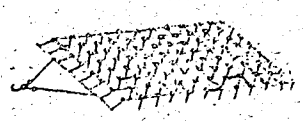

Grapă

GRÁPĂ[2], *grape*, s. f. Tip de inflorescență în formă de ciorchine. — Fr. **grappe**.

GRAPÍNĂ, *grapine*, s. f. Ancoră cu patru brațe. — Fr. **grappin**.

GRAS, -Ă, *grași*, *-se*, adj. 1. Care are sub piele un strat gros de grăsime; cu forme pline, rotunde. ✦ *Litere grase* = caractere aldine. ✦ Fig. (Despre sume de bani) Mare, însemnat. 2. Care conține multe grăsimi; cu multă grăsime; gătit cu multă grăsime. 3. (În expr.) *Acid gras* = acid care se combină cu glicerina formînd grăsimi. 4. (Despre fructe) Plin, cărnos; (despre iarbă) cu firul gros și plin de sevă. 5. (Despre pămînt) Fertil, roditor. — Lat. **grassus** (= *crassus*).

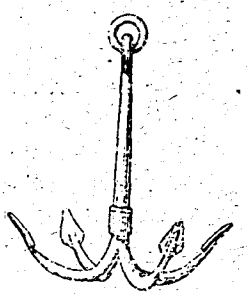

Grapină

GRASEIÁ, *graseiez*, vb. I. Intranz. (Livresc) A pronunța sunetul «r» din uvulă (ca francezii). — Fr. **grasseyer**.

GRASEIÁT, -Ă, *graseiați*, *-te*, adj. (Livresc) Cu sunetul «r» pronunțat din uvulă. — V. *graseia*.

GRASEIÉRE s. f. (Livresc) Acțiunea de *a graseia*.

GRÁȚIE, *gratii*, s. f. Fiecare dintre vergelele care se așază (încrucișate între ele) în tocul usilor și al ferestre or, alcătuind împreună un ansamblu fix sau semimobil, care servește ca măsură de siguranță împotriva răufăcătorilor sau ca motiv arhitectonic. — Lat. ***gratis** (= *cratis*).

Gratii

GRATIFICÁ, *gratific*, vb. I. Tranz. A acorda cuiva o favoare, o recompensă; a răsplăti. — Fr. **gratifier** (lat. lit. **gratificari**).

GRATIFICÁȚIE, *gratificații*, s. f. (În trecut) Recompensă în bani acordată unui salariat peste leafă. — Fr. **gratification** (lat. lit. **gratificatio**, **-onis**).

GRÁTIS adv. Fără plată; în mod gratuit. ◇ Loc. adv. *Pe gratis* = fără plată; *fig.* fără motiv. — Fr. **gratis** (lat. lit. **gratis**).

GRATITÚDINE, *gratitudini*, s. f. (Rar) Recunoștință. — Fr. **gratitude** (lat. lit. **gratitudo**, **-inis**).

GRATUÍT, -Ă, *gratuiți*, *-te*, adj. Care nu costă nimic; dat sau făcut gratis. ✦ Fig. Fără utilitate; fără temei. — Fr. **gratuit** (lat. lit. **gratuitus**).

GRATUITÁTE, *gratuități*, s. f. Însușirea de a fi gratuit. — Fr. **gratuité** (lat. lit. **gratuitas**, **-atis**).

GRATULÁ, *gratulez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) felicita. — Lat. lit. **gratulari**.

GRAȚIÁ, *grațiez*, vb. I. Tranz. A ierta (total sau parțial) de pedeapsă pe un condamnat. [Pr.: *-ți-a*] — Fr. **gracier**.

GRÁȚIE, *grații*, s. f. 1. Drăgălășenie, finețe, gingășie. ◇ (În mitologia romană) *Cele trei grații* = cele trei zeițe considerate ca personificări ale frumuseții feminine. ✦ (La pl.) Farmece, nuri. ◇ Expr. *A face grații* = a căuta să pară fermecător, prin gesturi și atitudini, afectate. 2. (În expr.) *A intra în grațiile cuiva* = a cîștiga încrederea, bunăvoința cuiva. 3. (Înv.) Grațiere. 4. (Cu valoare de prepoziție) Datorită. *Grație străduinței depuse.* 5. (Arh., în expr.) *Anul de grație* = formulă emfatică pentru a indica un an calendaristic. *Anul de grație 1830.* — Lat. lit. **gratia**.

GRAȚIÉRE, *grații*, s.f. Acțiunea de *a grația*. [Pr.: *-ți-e-*

GRAȚIÓS, -OÁSĂ, *grațioși, -oase,* adj. 1. Plin de grație (1). 2. (Înv.) Binevoitor, prietenos. [Pr.: *-ți-os*] — Fr. **gracieux** (lat. lit. **gratiosus**).

GRAȚIOZITÁTE, *grațiozități,* s. f. (Adesea ir.) Politețe plină de bunăvoință; amabilitate; atitudine curtenitoare. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **gracieuseté** (lat. lit. **gratiositas, -atis**).

GRĂUR, *grauri,* s. m. Pasăre migratoare cu ciocul ascuțit de culoare gălbuie și cu pene negre cu pete albe *(Sturnus vulgaris).* [Var.: **grăure** s. m.] — Lat. **graulus.**

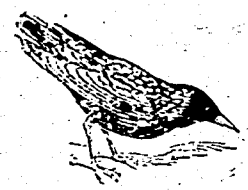

Graur

GRĂURE s. m. v. **graur.**

GRAV, -Ă, *gravi, -e,* adj. 1. Care necesită o grijă deosebită, care poate avea urmări grele; *p. ext.* important. ✦ (Despre boli, răni) Periculos, primejdios. 2. (Despre oameni și manifestările lor) Foarte serios, sever; solemn. 3. Care face parte din registrul de jos al scării muzicale; de bas. 4. (În expr.) *Accent grav* = accent purtat în unele limbi de o vocală deschisă. — Fr. **grave** (lat. lit. **gravis**).

GRAVÁ, *gravez,* vb. I. Tranz. A executa un desen sau diferite litere în relief sau în adîncime pe metal, pe lemn sau pe piatră, cu ajutorul unor instrumente sau al unor mijloace chimice speciale. — Fr. **graver.**

GRAVÁRE, *gravări,* s. f. Acțiunea de *a grava.*

GRAVÁT, -Ă, *gravați, -te,* adj. Supus operației de gravare. — V. *grava.*

GRAVÍDĂ, *gravide,* adj. f., s. f. (Femeie) însărcinată (2). — Lat. lit. **gravida.**

GRAVIDITÁTE s. f. Starea femeii gravide; sarcină. — Lat. lit. **graviditas, -atis.**

GRAVITÁ, *gravitez,* vb. I. Intranz. A fi sau a se mișca sub acțiunea legii gravitației. — Fr. **graviter.**

GRAVITÁTE s. f. 1. Însemnătate, importanță excepțională (prin consecințele neplăcute pe care le poate avea), stare primejdioasă. 2. Seriozitate, severitate. 3. Gravitație. — Fr. **gravité** (lat. lit. **gravitas, -atis**).

GRAVITÁȚIE s. f. Fenomenul de atracție reciprocă a corpurilor. ✧ *Cîmp de gravitație* = spațiul în care un corp își exercită gravitația asupra altor corpuri. *Centru de gravitație* = punctul de aplicație al rezultantei forțelor de gravitație exercitate asupra părților care alcătuiesc un corp. — Fr. **gravitation.**

GRAVÓR, *gravori,* s. m. Specialist în arta gravării. — După fr. **graveur.**

GRAVÚRĂ, (2) *gravuri,* s. f. 1. Gravare. 2. Placă de cupru, de piatră etc. pe care s-a gravat o imagine spre a fi reprodusă; *p. ext.* imagine reprodusă după o placă gravată; stampă. — Fr. **gravure.**

Gravură

GRĂBÍ, *grăbesc,* vb. IV. Refl., intranz. și tranz. A acționa sau a stimula pe cineva să acționeze cît mai repede; a-și iuți sau a face să-și iuțească mișcările. ✦ Tranz. A face să se întîmple, să se săvîrșească mai repede; a urgenta, a accelera. — Bg. **grabja (se).**

GRĂBÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) grăbi;* grabă. ✧ Loc. adv. *Cu (mare) grăbire* = grabnic, repede.

GRĂBÍT, -Ă, *grăbiți, -te,* adj. Care se grăbește. — V. *grăbi.*

GRĂDEÁ, *grădele,* s. f. (Reg.) Nuia din care se împletește gardul; *p. ext.* gard împletit din nuiele; leasă. — Comp. sb. **gradela** (< it.).

GRĂDINÁR, *grădinări,* s. m. Cultivator profesionist al unei grădini. — Din **grădină** + suf. *-ar.*

GRĂDÍNĂ *grădini,* s. f. 1. Loc pe care se cultivă legume, flori, pomi. ✧ *Grădină botanică* = grădină în care se cultivă, în scop științific și instructiv, diverse plante. *Grădină zoologică* = loc unde sînt adunate și îngrijite, în scop științific și instructiv, diverse animale. *Grădină de vară* = restaurant amenajat vara, în aer liber. ✧ Expr. *O grădină de om* = om plăcut, simpatic. ✦ Parc. 2. (În expr.) *Grădină de copii* = instituție didactică-educativă pentru copiii de vîrstă preșcolară; grădiniță (de copii). (La țară) *Grădină sezonieră* = grădină de copii care funcționează în timpul muncilor agricole. — Bg., sb. **gradina.**

GRĂDINĂREÁSĂ, *grădinărese,* s. f. Femeie care se ocupă cu cultivarea unei grădini. — Din **grădinar** + suf. *-easă.*

GRĂDINĂRÉSC, -EÁSCĂ, *grădinărești,* adj. Care aparține grădinarului sau grădinăritului, privitor la grădinar sau la grădinărit. — Din **grădinar** + suf. *-esc.*

GRĂDINĂRÍ, *grădinăresc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A se ocupa cu cultivarea unei grădini. — Din **grădinar.**

GRĂDINĂRÍE, (2) *grădinării,* s. f. 1. Grădinărit. 2. Loc pe care se cultivă legume, flori etc. — Din **grădinar** + suf. *-ie.*

GRĂDINĂRÍT s. n. Faptul de *a grădinări;* profesiunea grădinarului.

GRĂDINIȚĂ, *grădinițe,* s. f. Diminutiv al lui *grădină.* ✦ Grădină de copii.

GRĂDINÚȚĂ, *grădinuțe,* s.f. Grădiniță. — Din **grădină** + suf. *-uță.*

GRÂDIȘTE, *grădiști,* s. f. 1. Ridicătură naturală rămasă în lunca unui rîu, în urma unor eroziuni. 2. Locul unei vechi așezări. — Slav (v. sl. **gradište** «castru»).

GRĂI, *grăiesc,* vb. IV. 1. Intranz. și tranz. (Pop.) A zice, a spune, a vorbi. 2. Refl. (Reg.) A lua o hotărîre în comun; a-se înțelege. 3. Tranz. (Reg.) A chema pe cineva. *Împăratul îl grăi înapoi* (RETEGANUL). — Bg. **graja,** sb. **grájati.**

GRĂÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a grăi;* vorbă.

GRĂITÓR[1], *grăitori,* s. m. (Reg.) Vornicel. — Din **grăi** + suf. *-(i)tor.*

GRĂITÓR[2], **-OÁRE,** *grăitori, -oare,* adj. Convingător, elocvent, concludent. — Din **grăi** + suf. *-(i)tor.*

GRĂJDÁR, *grăjdari,* s. m. Bărbat care are în grijă grajdul și animalele din grajd. — Din **grajd** + suf. *-ar.*

GRĂMÁDĂ, *grămezi,* s. f. 1. Cantitate mare de lucruri sau de materiale strînse la un loc. ✧ Expr. *A cădea* (sau *a se prăbuși*) *grămadă* = a cădea jos (în nesimțire). *A da* (sau *a face, a pune* pe cineva) *grămadă (jos)* = a doborî, *p. ext.* a omorî (pe cineva). 2. (Cu determinări introduse prin prep. «de») Cantitate, număr mare de ființe sau de lucruri; mulțime. ✧ Loc. adv. *Cu grămada* = în număr mare. — Slav (v. sl. **gramada**).

GRĂMĂDEÁLĂ, *grămădeli,* s. f. Îngrămădeală. ✦ Grămadă (2), mulțime. — Din **grămădi** + suf. *-eală.*

GRĂMĂDÍ vb. IV. v. **îngrămădi.**

GRĂMĂDÍRE s. f. v. **îngrămădire.**

GRĂMĂJOÁRĂ, *grămăjoare,* s. f. Diminutiv al lui *grămadă* (1).

GRĂMĂJÚIE, *grămăjui,* s. f. Grămăjoară. — Din **grămadă** + suf. *-uie.*

GRĂMĂTÍC, *grămătici,* s. m. (Înv.) Slujbaș într-o cancelarie. — Ngr. **grammatikos.**

GRĂMĂTICÍE, *grămăticii,* s. f. (Înv.) Cancelarie. — Din **grămătic** + suf. *-ie.*

GRĂNICÉR, *grăniceri,* s. m. Soldat de pază la graniță. — Din **graniță** + suf. *-ar.*

GRĂNICERÉSC, -EÁSCĂ, *grănicerești,* adj. De grăniceri. ✧ (Reg.) *Ținut grăniceresc* = regiune de graniță a imperiului habsburgic, ai cărei locuitori se bucurau de anumite privilegii, în schimbul serviciului militar făcut în formațiile de grăniceri. — Din **grănicer** + suf. *-esc.*

GRĂPÁ, *grăpez,* vb. I. Tranz. A mărunți și a netezi cu grapa pămîntul arat (acoperind în același timp semințele); a boroni. — Din **grapă.**

GRĂPÁRE, *grăpări,* s. f. Acțiunea de *a grăpa.*

GRĂPÁT s. n. Faptul de *a grăpa;* boronit.

GRĂPĂTÚRĂ, *grăpături,* s. f. Grăpat. — Din **grăpa** + suf. *-(ă)tură.*

GRĂPÍȘ adv. Pe brînci. — Din **grăpa** + suf. *-iș.*

GRĂSÁN, -Ă, *grăsani, -e,* adj. (Depr., adesea substantivat) Augmentativ al lui *gras* (1). — Din **gras** + suf. *-an.*

GRĂSCEAN, -Ă, *grăsceni, -e,* adj. Grăsuț. — Din **grăsuț** + suf. *-ean.*

GRĂSÍME, *grăsimi,* s. f. Substanță unsuroasă răspîndită în țesuturile animale și în plante, formînd la om și la unele animale primul strat de sub piele, care acoperă mușchii; extrasă din unele animale și plante, se folosește în industria ușoară și alimentară. — Din **gras** + suf. *-ime.*

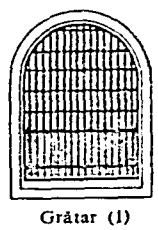

Grătar (1)

GRĂSULÍU, -IE, *grăsulii,* adj. Grăsuț. — Din **gras** + suf. *-ul-iu.*

GRĂSÚN[1], *grăsuni,* s. m. Porc tînăr. — Lat. ***grasso, -onis.***

GRĂSÚN[2], **-Ă,** *grăsuni, -e,* adj. Grăsuț. — Lat. ***grasso, -onis.***

GRĂSÚȚ, -Ă, *grăsuți, -e,* adj. Diminutiv al lui *gras* (1); dolofan, durduliu.

GRĂTÁR, *grătare,* s. n. 1. Dispozitiv format din vergele metalice așezate paralel și folosit pentru înlesnirea pătrunderii aerului și înlăturarea cenușii în (sau din) instalațiile de ardere, pentru separarea de impurități a unor materii prime, pentru împiedicarea pătrunderii corpurilor străine în instalațiile hidrotehnice, pentru separarea bucăților mari de minereuri după mărime etc. 2. Obiect alcătuit din vergele de fier paralele prinse într-un cadru (dreptunghiular), pe care se frige carnea deasupra jarului; *p. ext.* friptură preparată cu ajutorul acestui obiect. ✧ Loc. adj. (Despre fripturi) *La grătar* = fript pe grătar. 3. Obiect alcătuit din bare de lemn sau de fier paralele, servind drept ștergătoare pentru talpa încălțămintei. 4. Rețea alcătuită din vergele de oțel, care formează armătura betonului. — Lat. ***gratarium*** (<***gratis*** = ***cratis***).

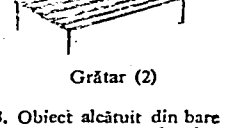

Grătar (2)

GRĂUNCIÓR, *grăuncioare,* s.n. Diminutiv al lui *grăunte.*

GRĂUNTE, *grăunți*, s.m. 1. Fruct sau sămînță în formă de bob, a unor plante, mai ales a cerealelor. ◇ Expr. *Cît un grăunte de mușlar* = foarte mic. 2. Bob, fir. 3. Element cristalin omogen al unui corp cristalin. — Din **grăunț**.

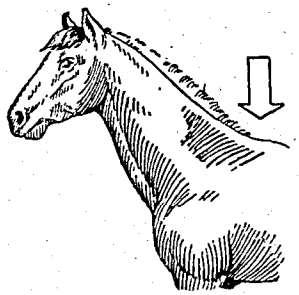

Greabăn

GRĂÚNȚ s. n. v. **grăunță**.

GRĂUNȚĂ, *grăunțe* s. f. Grăunte. [Var.: **grăúnț** s. n.] — Lat. ***granuceum**.

GRĂUNȚÓS, -OÁSĂ, *grăunțoși, -oase*, adj. Cu grăunțe; granulos. — Din **grăunț** + suf. *-os*.

GREÁBĂN, *grebene*, s. n. Partea mai ridicată a șirii spinării unor animale, unde se împreună spetele. [Pl. și: (m.) *grebeni*] — Slav (v. sl. **grebeni** «pieptene»).

GREAȚĂ, *grețuri*, s. f. 1. Senzație de vărsătură provocată de unele tulburări ale organelor digestive. 2. Fig. Scîrbă, dezgust. — Lat. ***grevitia** (< *grevis* = *gravis*).

GREBĂNÁR, *grebănare*, s. n. Parte a hamului care trece peste greabănul calului. — Din **greabăn** + suf. *-ar*.

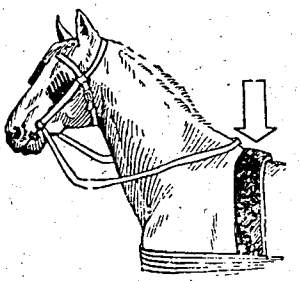

Grebănar

GREBĂNÓS, -OÁSĂ, *grebănoși, -oase*, adj. Cu greabănul ieșit mult în afară. — Din **greabăn** + suf. *-os*.

GREBLÁ, *greblez*, vb. I. Tranz. A aduna, a strînge ceva cu grebla; a lucra, a nivela cu grebla. — Din **greblă**.

GREBLÁRE, *greblări*, s. f. Acțiunea de *a grebla*.

GREBLÁT s. n. Faptul de *a grebla*.

GRÉBLĂ, *greble*, s. f. 1. Unealtă agricolă formată dintr-o bară cu dinți fixată într-o coadă, cu ajutorul căreia se strîng paiele, fînul, se nivelează pămîntul etc. 2. Construcție transversală pe cursurile de apă, făcută pentru oprirea bușteni-lor. — Bg. **greblo**.

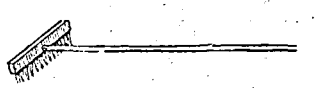

Greblă

GREBLĂTÚRĂ, *greblături*, s. f. (Rar) Ceea ce s-a adunat cu grebla. — Din **grebla** + suf. *-(à)tură*.

GREC, GREÁCĂ, *greci, grece*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Greciei sau populației ei, privitor la Grecia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba greacă. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Greciei. — Lat. **Graecus**.

GRECÉSC, -EÁSCĂ, *greceși*, adj. Grec. ✦ Scris, exprimat în limba greacă. — Din **grec** + suf. *-esc*.

GRECÉȘTE adv. Ca grecii, în felul grecilor; în limba greacă. ◇ Expr. *A ședea* (sau *a se așeza* etc.) *grecește* = a ședea (sau a se așeza etc.) cu genunchii la gură. — Din **grec** + suf. *-ește*.

GRECÍSM, *grecisme*, s. n. Cuvînt, expresie împrumutate din limba greacă (și neasimilate). — Din **grec** + suf. *-ism*.

GRECOÁICĂ, *grecoaice*, s. f. Femeie care face parte din populația de bază a Greciei. — Din **grec** + suf. *-oaică*.

GRECO-CATÓLIC, -Ă, *greco-catolici, -e*, adj. Care ține de biserica unită, privitor la biserica unită. ✦ (Substantivat) Adept al bisericii unite. — Din **grec** + **catolic**.

GRECOMÁN, *grecomani*, s. m. (Peior.) Partizan fanatic al grecilor. — Din **grec**.

GRECO-ORIENTÁL, -Ă, *greco-orientali, -e*, adj. (Reg.) Care ține de religia ortodoxă, privitor la religia ortodoxă. — Din **grec** + **oriental**.

GRECO-ROMÁN, -Ă, *greco-romani, -e*, adj. Care ține de epoca vechii Grecii și a Imperiului Roman, privitor la vechea Grecie și la Imperiul Roman. — Din **grec** + **roman**.

GRÉDER, *gredere*, s. n. Mașină de nivelat și de rîcîit pămîntul sau suprafața unei șosele. — Engl. **grader**.

GREF, *grefuri*, s. n. (Înv.) Măsură de lungime egală cu a șaisprezecea parte dintr-un cot. — Bg. **greh**.

GREFÁ, *grefez*, vb. I. Tranz. (Med.) A face o grefă[2]. — Fr. **greffer**.

GREFÁRE, *grefări*, s. f. Acțiunea de *a grefa*.

GREFÁT, -Ă, *grefați, -te*, adj. (Despre un țesut) Refăcut cu ajutorul unei grefe[2]. — V. *grefa*.

GRÉFĂ[1], *grefe*, s. f. Birou pe lîngă instanțele judecătorești, unde se fac lucrările de procedură și unde se păstrează dosarele. — Fr. **greffe** (< gr.).

GRÉFĂ[2], *grefe*, s. f. Operație de refacere a unui țesut prin aplicarea unei porțiuni din același țesut, luată din altă parte a corpului sau de la altcineva. — Fr. **greffe** (<gr.).

GREFIÉR, *grefieri*, s.m. Funcționar judecătoresc însărcinat cu o nsemnarea dezbaterilor instanței și cu redactarea și păstrarea actelor judiciare etc. [Pr.: *-fi-er*] — Fr. **greffier** (< gr.).

GREGÁR, -Ă, *gregari, -e*, adj. (Despre animale și plante) Care trăiește în grupuri compacte. ◇ Fig. *Spirit gregar* = spirit de turmă, atitudine de supunere oarbă. — Fr. **grégaire** (lat. lit. **gregarius**).

GREGORIÁN adj. n. (În expr.) *Calendar gregorian* = calendar făcut în 1582 din ordinul papii Grigore al XIII-lea și adoptat treptat de popoarele Europei. — Fr. **grégorien**.

GRÉIER, *greieri*, s. m. Insectă cu antene lungi și cu ochi mari, care produce un sunet ascuțit și pătrunzător prin frecarea elitrelor *(Gryllus)*. [Var.: **gréiere, grier** s. m.] — Lat. ***grylliolus** *(< gryllus)*.

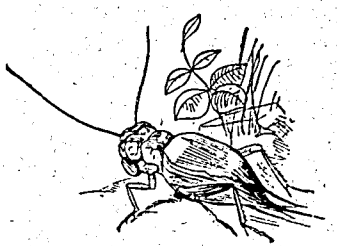

Greier

GREIERÁȘ, *greierași*, s. m. Greieruș. — Din **greier** + suf. *-aș*.

GRÉIERE s. m. v. **greier**.

GREIERÉL, *greierei*, s. m. Greieruș. [Var.: **grierél** s. m.] — Din **greier** + suf. *-el*.

GREIERÚȘ, *greieruși*, s. m. Diminutiv al lui *greier*.

GRENÁDĂ, *grenade*, s. f. Proiectil cu încărcătură explozivă, care se aruncă cu mîna sau cu un dispozitiv special. ✦ (Sport) Proiectil de formă cilindrică, folosit în atletica ușoară pentru probele de aruncare. [Var.: **granátă** s. f.] — Fr. **grenade**.

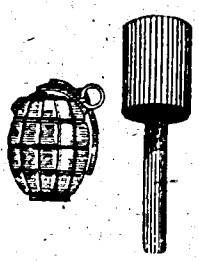

Grenade

GRENADIÉR, *grenadieri*, s. m. 1. (Ieșit din uz) Soldat infanterist care acționa cu grenada. 2. (În vechea armată a unor țări) Soldat dintr-o unitate de elită a infanteriei. [Pr.: *-di-er*. — Var.: (2) **grenadír** s. m.] — Fr. **grenadier**.

GRENADÍNĂ, *grenadine*, s. f. (Rar) Fir de mătase naturală întrebuințat la fabricarea dantelelor. ✦ Țesătură rară și subțire, de bumbac sau de mătase, din care se confecționează rochii de vară, perdele etc. — Fr. **grenadine**.

GRENADÍR s. m. v. **grenadier**.

GREÓI, -OÁIE, *greoi, -oaie*, adj. Care se mișcă greu, încet. ✦ Fig. Lipsit de vioiciune, de suplețe. ✦ Fig. (Despre limbă, stil etc.) Încărcat, confuz. — Din **greu** + suf. *-oi*.

GRÉPFRUT, *grepfruturi*, s. n. Fruct mai mare decît portocala, cu gust acru-amărui, produs de un arbore din țările calde *(Citrus decumana)*. [Scris și: *grapefruit*] — Fr. **grapefruit** (< engl.).

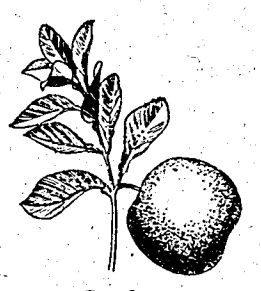

Grepfrut

GRESÁ, *gresez*, vb. I. Tranz. A unge piesele unui mecanism. — Fr. **graisser**.

GRESÁJ, *gresaje*, s. n. Acțiunea de a gresa și rezultatul ei; ungere. — Fr. **graissage**.

GRÉSIE, *gresii*, s. f. 1. Rocă sedimentară foarte dură, formată prin cimentarea nisipurilor. 2. Cute făcută din gresie (1), folosită la ascuțirea unor obiecte tăioase. [Var.: **grézie** s. f.] — Comp. alb. gërësë.

GRESÓR, *gresoare*, s. n. Dispozitiv folosit pentru ungerea pieselor unui mecanism. — După fr. **graisseur**.

GREȘ, *greșuri*, s. n. 1. (Înv.) Defect, cusur. *Fără greș*. ◇ Expr. *A da greș* = a greși ținta; *p. ext.* a suferi un eșec; a se înșela. (Reg.) *A nu avea greș* = a nu constitui o greșeală, a nu aduce vătămare. ✦ (Reg.) Greșeală, eroare. 2. (Reg.) Petic de pămînt între două brazde, rămas din greșeală nearat. — Postverbal al lui **greși**.

Gresor

GREȘEÁLĂ, *greșeli*, s. f. 1. Abatere de la adevăr, de la ceea ce este drept sau bine; eroare; (concr.) lucru făcut rău cum nu trebuie. ◇ Loc. adv. *Fără greșeală* = perfect. 2. Faptă (neintenționată) care atrage după sine un rău, o neplăcere (pentru făptaș sau pentru altcineva). ◇ Loc. adv. *Din greșeală* = fără voie, neintenționat. — Din **greși** + suf. *-eală*.

GREȘÍ, *greșesc*, vb. IV. 1. Intranz. A face o greșeală, a comite o eroare; *p. ext.* a se înșela. ✦ Intranz. și tranz. A nu nimeri ținta, a da greș. ✦ Refl. (Pop.) A face ceea ce nu ar fi vrut să facă. 2. Tranz. A executa ceva greșit, rău. ✦ A lua un lucru drept altul; a încurca. ◇ Expr. *A greși drumul* (sau *calea*) = a rătăci. 3. Tranz. și intranz. A se face vinovat cu ceva față de cineva, a face cuiva un rău; *p. ext.* a păcătui. — Slav (v. sl. **grĕšiti**).

GREȘÍT, -Ă, *greșiți, -te*, adj. 1. Făcut prost, cum nu trebuie; care are greșeli. 2. (Înv. și reg.) Care a făcut o greșeală. — V. *greși*.

GREȚÓS, -OÁSĂ, *grețoși, -oase*, adj. 1. Care provoacă greață; scîrbos. 2. (Rar) Care se îngrețoșează repede, căruia i se face ușor greață. — Din **greață** + suf. *-os*.

GREU[1] adv. 1. Cu toată greutatea. ◇ Expr. *A-i cădea* (cuiva) *greu la stomac* = a-i produce (cuiva) indigestie. *A-i veni greu* = a-i displăcea. *A-i fi greu* (de cineva sau de ceva) = a) a-i fi silă, a fi sătul (de cineva sau de ceva); b) a se ruşina (de cineva sau de ceva). ✦ Mult. *A cîntări greu.* 2. Cu trudă; anevoie. *Greu de înţeles.* ◇ Expr. *A-i fi greu (să...)* = a simţi greutatea unei acţiuni. *A-i veni* (cuiva) *greu (să...)* = a-i fi neplăcut (să...); a se jena (să...). ✦ Încet. *Noaptea trecea greu* (MIHALE). ✦ Cu mari lipsuri. *Trăia greu.* 3. Rău, grav, tare. *Greu bolnav.* ◇ Expr. *A ofta* (sau *a suspina) greu* = a ofta (sau a suspina) din adîncul inimii. *A plăti greu* = a) a plăti scump; b) a nu plăti la timp. — Lat. **grevis** (= *gravis*).

GREU[2] s. n. 1. Greutate, dificultate; împrejurare dificilă; impas. ◇ Loc. adv. *Din greu* = a) cu trudă: b) adînc, profund. *La greu* = cînd e vorba de o treabă anevoioasă. *A greu* = cu neplăcere. ◇ Expr. *Acu-i greul* = a sosit momentul decisiv. *A da de greu* = a întîmpina dificultăţi. 2. Povară, sarcină; *p. ext.* partea cea mai grea, cea mai dificilă a unei munci, a unei situaţii etc. 3. (Înv.) Mulţime. *Găsi greul ordiei tătăreşti* (BĂLCESCU). 4. (Pop.) Artilerie grea. — Lat. grevis (= *gravis*).

GREU[3], **GREA**, *grei, grele*, adj. I. (În sens material) 1. Care apasă cu greutate asupra suprafeţei pe care stă; care are greutate (mare); care cîntăreşte mult. ◇ *Aur greu* = aur masiv. *Artilerie grea* = artilerie care cuprinde piese de mare calibru. (Sport) *Categorie grea* = categoria boxerilor care cîntăresc peste 81 de kg. ◇ Expr. *Bani grei* = sumă mare de bani. *Pas greu* = călcătură apăsată. *Cuvînt greu* = cuvînt decisiv. 2. Împovărat, îngreuiat, încărcat. ✦ (Pop., la f.) Gravidă. ✦ (Despre nori) De culoare neagră, aducător de ploaie şi furtună. II. 1. (Despre părţi ale corpului) Care pare că apasă (din cauza oboselii etc.). ◇ Expr. *A-i fi* (cuiva) *inima grea* = a fi îngrijorat, îndurerat. *A avea mînă grea* = a) a avea mînă puternică, care loveşte tare; b) (fam., despre medici) a lucra grosolan. *A fi greu de cap* sau *a avea cap greu* = a pricepe cu greutate. 2. (Despre alimente) Care produce indigestie sau care se asimilează cu greutate. 3. (Despre mirosuri) Neplăcut; (despre aer) care miroase rău; încărcat. 4. (Despre noţiuni abstracte) Apăsător, copleşitor. ◇ *Atmosferă grea* = atmosferă încărcată, gata de ploaie; aer înnăbuşitor; *fig.* atmosferă încărcată de griji, de certuri etc. ✦ (Despre somn) Adînc. 5. (Despre noapte, ceaţă etc.) Dens, compact. III. (În sens abstract) 1. Care se face cu greutate, care cere eforturi mari; anevoios. *Muncă grea.* ✦ (Despre drumuri) Care poate fi străbătut cu greutate. ✦ Anevoie de înţeles, de rezolvat, de învăţat. ✦ (Despre răspunderi, sarcini) Însemnat, important. 2. (Despre suferinţe, necazuri etc.) Anevoie de suportat. ◇ *Familie* (sau *casă) grea* = familie numeroasă, greu de întreţinut. ◇ Expr. (Adverbial) *Greu la deal cu boii mici* sau *greu la deal şi greu la vale*, se spune cînd cineva este silit să facă faţă unei situaţii dificile cu posibilităţi (materiale) reduse. ✦ (Despre boli) Care se vindecă cu greutate sau este incurabil; grav. ◇ *Zile grele* sau *viaţă grea* = trai anevoios, plin de lipsuri. *Lovitură grea* = lovitură dureroasă. ✦ (Despre insulte, pedepse etc.) Serios, grav. ◇ *Vorbă grea* = insultă, ocară. ✦ (Despre împrejurări, situaţii) Cu greutăţi; critic. ◇ *Iarnă grea* = iarnă geroasă şi lungă. *Vreme grea* = a) furtună; b) (la pl.) vremuri, împrejurări critice. ✦ (Înv., despre oameni) Duşmănos. — Lat. grevis (= *gravis*).

GREUNĂTIC, -Ă, *greunatici, -e*, adj. (Reg., despre oameni) Corpolent şi greoi. — Din [în]greuna + suf. *-atic.*

GREUTĂTE, *greutăţi*, s. f. I. 1. Apăsare pe care o exercită un corp asupra unei suprafeţe orizontale pe care se sprijină; însuşirea unui corp de a fi greu; forţa cu care un corp este atras spre pămînt în virtutea legii gravitaţiei. ◇ *Greutate specifică* = greutatea unităţii de volum dintr-un anumit corp; *fig.* valoare proprie a unui lucru. *Greutate atomică* = raportul dintre greutatea atomului unui element şi a şaisprezecea parte din greutatea atomului de oxigen. 2. Povară, sarcină, încărcătură; *fig.* senzaţie de apăsare, de oboseală, de nelinişte. ◇ Expr. *A i se lua* (sau *a-i cădea* cuiva) *o greutate de pe inimă* = a scăpa de o grijă mare. 3. Bucată de metal de o formă caracteristică, reprezentînd o anumită unitate de măsură, de greutate (I 1). ✦ Bucată de metal sau de alt material, care îndeplineşte anumite funcţii într-un mecanism. 4. Halteră. ✦ (Atletism) Bilă rotundă de metal care se aruncă cu mîna. II. (În sens abstract) 1. Lucru greu de făcut; dificultate, piedică. ◇ Loc. adv. *Cu (mare) greutate* = foarte greu. 2. (Fam.) Influenţă, trecere, putere. ✦ Putere de convingere; valoare documentară. 3. Gravitate. — Lat. *gravitas, -atis (= *gravitas*).

GREVĂ, *grevez*, vb. I. Tranz. A împovăra (o proprietate) cu ipoteci, (un buget) cu cheltuieli. — Fr. **grever.**

GRÉVĂ, *greve*, s. f. Formă de luptă a proletariatului din ţările capitaliste, constînd din încetarea organizată a lucrului într-o întreprindere, cu scopul de a constrînge pe patroni sau guvernul să satisfacă revendicările economice sau politice ale muncitorimii. ◇ *Greva foamei* = refuzarea hranei de către deţinuţii politici, în semn de protest împotriva arestării şi a deţinerii lor abuzive. — Fr. **grève.**

GREVÍST, -Ă, *grevişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care participă la o grevă. ✦ (Adjectival) Care ţine de grevă. — Fr. **gréviste.**

GRÉZIE s. f. v. **gresie.**

GRI adj. invar. Cenuşiu. — Fr. **gris.**

GRÍER s. m. v. **greier.**

GRIERÉL s. m. v. **grelerel.**

GRÍFĂ, *grife*, s. f. Instrument cu ajutorul căruia se zgîrie coaja arborilor din pădure pentru a-i însemna, pentru a face un marcaj etc. — Fr. **griffe.**

GRIFÓN, *grifoni*, s.m. 1. Monstru mitologic cu trup de leu şi cu aripi, cap şi gheare de vultur. ✦ Motiv decorativ reprezentînd acest monstru. 2. Specie de cîine de vînătoare cu părul lăţos. — Fr. **griffon.**

Grifon

GRIJÁNIE s. f. (Bis.) Cumineca-tură. — Din **griji** + suf. *-anie.*

GRÍJĂ, *grîji*, s. f. 1. Teamă pricinuită de gîndul unei eventuale primejdii sau întîmplări neplăcute; îngrijorare. ◇ Expr. *A intra la grijă* = a începe să fie îngrijorat. ✦ Cauza îngrijorării cuiva. 2. Interes deosebit pentru cineva sau ceva; solicitudine. ◇ Expr. *A avea grijă* (de cineva sau de ceva) = a îngriji (de cineva sau de ceva); a supraveghea, a păzi (pe cineva sau ceva). *A nu avea grijă* (de cineva sau de ceva) = a nu-i păsa (de cineva sau de ceva); a nu fi îngrijorat (de cineva sau de ceva). *A avea grijă (să . . .)* = a băga de seamă, a fi atent. *A da* (sau *a lăsa) în grija* (cuiva) = a da (sau a lăsa cuiva) în seamă; a încredinţa. — Bg. griža.

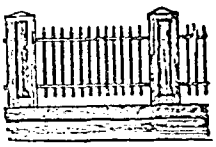

Grilaj

GRIJÍ, *grijesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. şi intranz. A avea, a purta un interes deosebit pentru cineva sau ceva; a îngriji. ◇ Refl. *S-au grijit şi de unele şi de altele* (SBIERA). 2. Tranz. A curăţa. 3. Tranz. A pregăti. ✦ Tranz. şi refl. A (se) aproviziona. 4. Tranz. şi refl. A (se) spovedi şi a (se) împărtăşi. 5. Refl. şi intranz. (Reg.) A băga de seamă. — Bg. **grižá se.**

GRIJÍT, -Ă, *grijiţi, -te*, adj. (Reg.) Îngrijit; curat, rînduit. ✦ (Despre păsări) Curăţat de măruntaie, de pene etc. — V. *griji.*

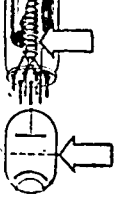

GRIJITÓR, -OÁRE, *grijitori, -oare*, adj. (Reg.) Grijuliu. — Din **griji** + suf. *-(i)tor.*

GRÍJNIC, -Ă, *grijnici, -e*, adj. (Înv.) Grijuliu. — Din **grijă** + suf. *-nic.*

GRIJULÍU, -ÍE, *grijulii*, adj. Plin de atenţie, de grijă; prudent, prevăzător. ✦ (Reg.) Îngrijit, ordonat. — Bg. **grižliv.**

GRILÁJ, *grilaje*, s. n. Împrejmuire făcută din zăbrele de fier, din stinghii încrucişate de lemn etc. [Pl. şi: *grilajuri*] — După fr. **grillage.**

GRÍLĂ, *grile*, s. f. 1. Electrod în formă de sită, intercalat între anodul şi catodul unei lămpi de radio. 2. Panou fix sau mobil, alcătuit dintr-o reţea de vergele paralele, care închide sau apără golul unei uşi, al unei ferestre, al unei vitrine etc. 3. (Mil.) Obstacol făcut din bare de oţel, aşezat în faţa sau în spatele şanţului unei fortificaţii sau la deschiderile unei cazemate. — Fr. **grille.**

Grilă (1)

Grind (1)

GRIMÁ, *grimez*, vb. I. Refl. şi tranz. A (se) machia pentru scenă, în conformitate cu fizionomia cerută de rolul interpretat. — Fr. **grimer.**

GRIMÁRE, *grimări*, s. f. Acţiunea de *a (se) grima.*

GRIMÁSĂ, *grimase*, s. f. Strîmbătură voită sau spontană a feţei. — Fr. **grimace.**

GRIMÁT, -Ă, *grimaţi, -te*, adj. (Despre actori) Machiat. — V. *grima.*

GRÍMĂ, *grime*, s. f. Machiaj. — Fr. **grime.**

GRIMEÁ, *grimele*, s. f. (Reg.) Basma cu care femeile îşi acoperă capul. — Tc. **dürme.**

GRIMELÚŢĂ, *grimeluţe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *grimea.*

GRIMÉR, -Ă, *grimeri, -e*, s. m. şi f. Specialist care se ocupă cu grimarea artiştilor. — Din **grima.**

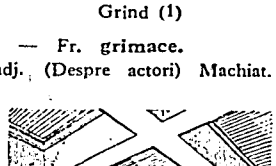

Grinzi

GRIND, *grinduri*, s. n. 1. Fîşie de teren de-a lungul malurilor unui rîu, pe care apele nu o acoperă decît în caz de inundaţii mari. 2. Deal. — Slav (v. sl. **grędŭ**).

GRÍNDĂ, *grinzi*, s. f. Bîrnă groasă de lemn. ✦ Element de construcţie de oţel, de beton, de lemn etc., folosit la asigurarea rezistenţei unei construcţii. — Slav (v. sl. **grenda**).

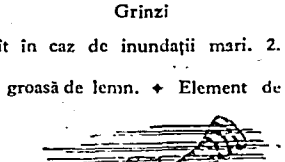

Grindel

GRINDÉI, *grindeie*, s. n. 1. Una dintre părţile componente ale plugului cu tracţiune animală. 2. Grindă mică. 3. Axul roţii unei mori de apă. — Din **grindă** + suf. *-ei* (comp. bg. **gredel**, sb. **gredelj**).

GRINDÉL, *grindei*, s. m. (Reg.) Peşte mic, asemănător cu ţiparul, de culoare verde-gălbuie, cu pete mari, negre (*Cobitis barbatula*). — Sas **grendel** (= germ. *Grundel*).

GRÎNDINĂ, *grindine*, s.f. Precipitație atmosferică în formă de boabe de gheață; piatră — Lat. **grando, -inis.**

GRINDÍȘ[1], *grindișuri*, s. n. Costișă. — Din **grind** + suf. *-iș.*

GRINDÍȘ[2], *grindișuri*, s. n. Totalitatea grinzilor unui acoperiș, ale unui tavan etc. — Din **grindă** + suf. *-iș.*

GRINDÚȚĂ, *grinduțe*, s. f. Diminutiv al lui *grindă.*

GRIPÁ, pers. 3 *gripează*, vb. I. Refl. (Despre piese de motoare și despre motoare) A se bloca în timpul funcționării. — Fr. **gripper.**

GRIPÁRE, *gripări*, s. f. Acțiunea de *a se gripa.*

GRIPÁT, -Ă, *gripați, -te*, adj. Bolnav de gripă.—După fr. **grippé.**

GRÍPĂ, *gripe*, s. f. Boală contagioasă, epidemică, care se localizează pe aparatul respirator, pe tubul digestiv și pe sistemul nervos central. — Fr. **grippe.**

GRÍPCĂ, *gripci*, s. f. Unealtă care servește la curățirea doagelor (vechi). — Bg. **ogribka.**

GRIS s. n. v. **griș.**

Gripcă

GRIȘ s. n. Produs alimentar obținut din grîu sau din alte cereale, măcinate mai mare. [Var. : **gris** s. n.] — Germ. **Gries.**

GRIV, -Ă, *grivi, -e*, adj. (Despre cîini, păsări etc.) Pătat cu alb și negru; pestriț. — Bg. **griv.**

GRIVÉI, *grivei*, adj. m. Griv. — Din **griv** + suf. *-ei.*

GRIZÚ s. n. Amestec natural, gazos inflamabil și explozibil, de gaz metan și de aer, care se degajă în mine. — Fr. **grisou.**

GRÎNÁR[1], *grînare*, s. n. 1. Magazie de cereale; hambar. 2. Fig. Ținut sau țară care produce grîne din abundență și care aprovizionează alte țări sau alte regiuni. — Din **grîne** + suf. *-ar.*

GRÎNÁR[2], *grînari*, s. m. (Înv.) Negustor de grîne. — Din **grîne** + suf. *-ar.*

GRÎNE s. f. pl. Semănături de grîu, *p. ext.* de cereale; holde. ✦ Cereale sub formă de boabe. — Lat. **granum** (pl. *grana*).

GRÎU, (2) *grîie*, s. n. 1. Plantă erbacee cu spicul lung și îngust, din ale cărei boabe se face făină *(Triticum vulgare).* ✦ Boabele acestei plante. 2. Semănătură, lan, holdă de grîu (1). — Lat. **granum.**

Grîu

GRÎULÉȚ s. n. (Rar) Grîușor (1). — Din **grîu** + suf. *-ul-eț.*

GRÎUȘÓR, *grîușoare*, s. n. 1. Diminutiv al lui *grîu.* 2. (Bot.) Untișor.

GROÁPĂ, *gropi*, s. f. Gaură, cavitate în pămînt. ◇ Expr. *A da în gropi (de prost ce e)*, se spune despre un om foarte prost. ✦ Mormînt. ◇ Expr. *A săpa* (cuiva) *groapa* = a unelti împotriva cuiva. *A fi cu un picior în groapă* = a fi aproape de moarte. — Comp. alb. **gropë.**

GROÁZĂ s. f. 1. Spaimă mare provocată de un lucru înfiorător, de un pericol mare sau de o nenorocire. ✦ Persoană sau lucru care inspiră spaimă. 2. Fig. (Cu determinări introduse prin prep. «de») Mulțime, cantitate mare. — Slav (v. sl. **groza**).

GROÁZNIC, -Ă, *groaznici, -e*, adj. Care insuflă groază; înfricoșător, înspăimîntător, îngrozitor. ✦ (Adverbial) Tare, mult; foarte, extrem de... — Bg. **grozen** «urît», «îngrozitor».

GROBIÁN, -Ă, *grobieni, -e*, adj. (Reg.) Prost crescut; necioplit, grosolan. [Pr.: *-bi-an*] — Germ. **grobian** (pol. **grobian**).

GROF, *grofi*, s. m. (Reg.) Mare latifundiar (conte) maghiar. — Magh. **grof** (<germ. *Graf*).

GROFÉSC, -EÁSCĂ, *grofești*, adj. (Reg.) De grof, privitor la grofi. — Din **grof** + suf. *-esc.*

GROFÍȚĂ, *grofițe*, s. f. (Reg.) Soție sau fiică de grof. — Din **grof** + suf. *-iță.*

GROFOÁIE, *grofoaie*, s. f. (Reg., depr.) Soție de grof. — Din **grof** + suf. *-oaie.*

GROG s. n. Băutură preparată din rom, coniac sau rachiu amestecat cu apă fierbinte îndulcită. — Fr. **grog** (engl. **grog**).

GROHĂÍ, pers. 3 *grohăie*, vb. IV. Intranz. (Despre porci și mistreți) A scoate sunetele caracteristice speciei. — Onomatopee.

GROHĂÍT s. n. Faptul de *a grohăi*; strigăt caracteristic, gros și sacadat, pe care îl scot porcii și mistreții.

GROHĂITÓR, -OÁRE, *grohăitori, -oare*, adj. Care grohăie. — Din **grohăi** + suf. *-(i)tor.*

GROHĂITÚRĂ, *grohăituri*, s. f. Grohăit. — Din **grohăi** + suf. *-(i)tură.*

GRÓHOT, *grohote*, s. n. 1. Grohăit. 2. Grohotiș. — Postverbal al lui **grohoti.**

GROHOTÍ, pers. 3 *grohotește*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre pietre) A face zgomot rostogolindu-se. 2. (Despre porci) A grohăi. — Slav (v. sl. **grohotati**).

GROHOTÍȘ, *grohotișuri*, s. n. Îngrămădire de bucăți de rocă mici, colțuroase, rezultate din sfărîmarea stîncilor și prăvălite din munți sau aduse de ghețari; *p. ext.* rocă sedimentară formată din acest material; loc acoperit cu acest material. — Din **grohot** + suf. *-iș.*

GROMÓVNIC, *gromovnice*, s.n. Carte care cuprinde precizeri pe baza interpretării tunetelor și fulgerelor. — Slav (v. sl. **gromovinŭ**).

GROPÁN, *gropane*, s. n. (Reg.) Augmentativ al lui *groapă.*

GROPÁR, *gropari*, s.m. 1. Persoană care sapă gropi pentru morminte. 2. (Entom.) Necrofor. — Din **groapă** + suf. *-ar.*

GROPĂREÁSĂ, *gropărese*, s. f. (Rar) Soția groparului. — Din **gropar** + suf. *-easă.*

GROPÍȘ, *gropișuri*, s. n. Teren plin de gropi. — Din **groapă** + suf. *-iș.*

GRÓPIȘTE, *gropiști*, s. f. (Reg.) Cimitir. — Din **groapă** + suf. *-iște.*

GROPÍT, -Ă, *gropiți, -te*, adj. (Reg.) Cu gropi. — Din **groapă** + suf. *-it.*

GROPÍȚĂ, *gropițe* s. f. 1. Diminutiv al lui *groapă.* 2. Mică adîncitură care se formează în obrajii unor oameni cînd rîd sau pe care o au unii oameni în bărbie.

GRÓPNIȚĂ, *gropnițe*, s. f. (Înv. și arh.) Cavou, criptă, mormînt (în curtea unei biserici). — Bg. **grobnica.**

GROPUȘOÁRĂ, *gropușoare*, s. f. Gropiță (1). — Din **groapă** + suf. *-uș-oară.*

GROS[1] adv. Mult, din plin. *Era și ageamie... și, se-nțelege, pierdea gros* (CARAGIALE). — Lat. **grossus.**

GROS[2] s. n. Partea cea mai numeroasă a unei colectivități, a unor lucruri. ◇ Loc. adv. *Din gros* = în cantitate mare. — Din **gros**[1].

GROS[3] s. n. (Pop.) Închisoare. — Din **gros**[4].

GROS[4], *groși*, s. m. (Reg.) Bușteau. — Din **gros**[5].

GROS[5], **GROÁSĂ**, *groși, groase*, adj. I. 1. (Despre corpuri cilindrice) Mare în circumferință, cu diametrul mare. *Arbori groși.* ✦ (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor) Dezvoltat mult în lățime. ✦ (Pop., la f.) Gravidă, însărcinată. 2. Mare în volum, în lățime; voluminos. *Carte groasă.* ◇ Expr. *Gros la pungă* = bogat. ✦ (Despre litere) Mai lat decît cele obișnuite. 3. Mare, în sens vertical, de la suprafață în adîncime sau de la suprafață pînă la bază. *Scîndură groasă.* ◇ Expr. *Gros la* (sau *de*) *obraz* = obraznic; nesimțit. *Gros la piele* sau *cu pielea groasă* = nesimțit. *Gros la* (sau *în*) *ceafă* sau *cu ceafa groasă* = bogat; bădăran. ✦ Țesut din fire groase (I 1). 4. (Despre fluide) Care curge sau se împrăștie greu; dens. ✦ Fig. (Despre întuneric, umbră etc.) Adînc, compact. II. Fig. 1. (Despre voce, glas; adesea adverbial) Cu tonuri joase; adînc, grav. 2. (Înv.) Grosolan; incult. — Lat. **grossus.**

GROSCIÓR, -OÁRĂ, *grosciori, -oare*, adj. Grosuț. — Din **grosuț** + suf. *-ior.*

GROSÍME, *grosimi*, s. f. 1. Circumferință; diametrul secțiunii transversale a unui corp cilindric. 2. Dimensiunea unui corp în sens orizontal, pe secțiune transversală. *Grosimea zidului.* 3. Dimensiunea unui corp în sens vertical; distanța dintre fețele unui strat. *Grosimea scîndurii.* — Din **gros** + suf. *-ime.*

GROSOLÁN, -Ă, *grosolani, -e*, adj. Lipsit de delicatețe (în comportări); nepoliticos, necioplit. ✦ Insuficient prelucrat sau prelucrat în mod primitiv; brut, necizelat. — It. **grossolano.**

GROSOLĂNÍE, *grosolănii*, s. f. Faptă sau vorbă de om grosolan; obrăznicie. — Din **grosolan** + suf. *-ie.*

GROSOMÁN, *grosomani*, s. m. (Înv.) 1. Om gras și greoi. 2. Om grosolan. — Din **gros.**

GROSÚȚ, -Ă, *grosuți, -e*, adj. Diminutiv al lui *gros*[5].

GROȘ, *groși*, s. m. Monedă străină de argint care a circulat odinioară și în Moldova. — Germ. **Groschen.**

GROȘCIÓR s. n. (Pop.) Smîntînă formată pe laptele prins. — Din **grosuț** + suf. *-ior.*

GROȘÍȚĂ, *groșițe*, s. f. (Înv.) Monedă austriacă de argint. — Din **groș** + suf. *-iță.*

GROȘTÉI, *groștei*, s. m. (Reg.) Purcel (de un an). — Lat. ***gross(i)cellus** (< *grossus*).

GRÓTĂ, *grote*, s. f. Peșteră, cavernă. — Fr. **grotte.**

GROTÉSC[1] s. n. Formă de literă de tipar fără picioruțe, executată numai din arce și segmente de dreaptă. — Fr. **grotesque.**

GROTÉSC[2]**, -Ă**, *grotești*, adj. De un comic excesiv, neobișnuit de caraghios; ridicol, burlesc; bizar. ◇ (Substantivat, n.) *Grotescul unei situații.* — Fr. **grotesque.**

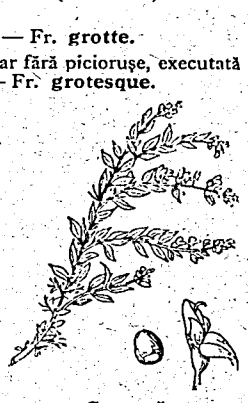

Grozamă

GROZÁMĂ s. f. Arbust mic, din ramurile căruia se fac mături și ale cărui flori, de culoare galbenă, sînt folosite ca materie colorantă în industria țărănească. *(Genista sagittalis).* — Comp. germ. dial. **Grausen.**

GROZÁV, -Ă, *grozavi, -e*, adj. 1. Care inspiră groază; îngrozitor. 2. Foarte mare. ✦ (Adverbial) Tare, mult; foarte, extrem de... 3. De seamă; remarcabil; excepțional. ◇ Expr. *A se crede grozav* = a avea o părere prea bună despre sine. ✦ Curajos. ◇ Expr. (Substantivat) *A face pe grozavul* = a se grozăvi. — Bg. **grozav.**

GROZÁVNIC, -Ă, *grozavnici, -e*, adj. (Rar) Groaznic. — Din **grozav** + suf. *-nic.*

GROZĂVÉNIE, *grozăvenii*, s. f. (Pop.) 1. Faptul de a fi groaznic. 2. Lucru sau ființă înfricoșătoare. 3. Fig. Număr, cantitate mare; mulțime. — Din **grozav** + suf. *-enie.*

GROZĂVÍ, *grozăvesc*, vb. IV. Refl. (Fam.) A-şi da multă importanţă; a se arăta mai curajos decît este. ✦ A se lăuda, a se fuduli. — Din **grozav**.

GROZĂVÍE, *grozăvii*, s. f. 1. Faptă, situaţie sau întîmplare înfricoşătoare; oroare, urgie. ✦ Lucru sau fiinţă grozavă. 2. (Înv.) Cruzime. — Din **grozav** + suf. *-ie*.

GRUI, *gruie*, s. n. (Reg.) Pisc sau coastă de deal; colină, movilă. — Lat. **grunnium*.

GRÚIE[1], *gruie*, s. f. (Franţuzism) Macara. — Fr. **grue**.

GRÚIE[2], *gruie*, s. f. (Reg.) Cocor. — Lat. **grus, gruis**.

GRUIÉŢ, *gruiete*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *grui*.

GRUMÁZ, *grumaji*, s. m. 1. Gît; (prin restricţie) ceafă. ◇ Expr. *A-şi pleca grumazul* (în faţa cuiva) = a se umili, a se lăsa robit. *A-şi îndoi grumazul* = a renunţa la luptă, a se socoti învins. *A pune piciorul pe grumazul cuiva* = a robi, a subjuga pe cineva. 2. (Rar) Gîtlej. 3. (Pop.) Partea mai îngustă a unor obiecte, asemănătoare cu gîtul (1). [Pl. şi: (înv.) *grumazi*] — Comp. alb. **grumas**.

GRUMĂJÉR, *grumăjere*, s. n. (Înv.) Parte a armurii care apăra gîtul. — Din **grumajl** (pl. lui *grumaz*) + suf. *-ar*.

GRUND, *grunduri*, s. n. 1. Strat de soluţie specială care se aplică pe anumite piese sau obiecte înainte de a le vopsi şi care face legătura cu vopseaua aplicată ulterior. ✦ Strat de vopsea albă care se aplică pe pînză sau pe scîndură pe care se pictează. 2. Strat de mortar aplicat pe zidărie. — Germ. **Grund**.

GRUNDUÍ, *grunduiesc*, vb. IV. Tranz. A da ceva cu grund. — Din **grund**.

GRUNJÓS, -OÁSĂ, *grunjoşi, -oase*, adj. Cu grunji, cu bulgări. — Din **grunji** (pl. lui *grunz*) + suf. *-os*.

GRUNŢURÓS, -OÁSĂ adj. v. **grunzuros**.

GRUNZ, *grunji*, s. m. Bucată dintr-o materie tare şi fărîmicioasă; bulgăre. [Pl. şi: (n.) *grunzuri*] — Comp. alb. **grundë**.

GRUNZURÁŞ, *grunzuraşi*, s. m. Diminutiv al lui *grunz*.

GRUNZURÓS, -OÁSĂ, *grunzuroşi, -oase*, adj. Grunjos. [Var.: **grunţurós, -oásă, zgrunţurós, -oásă** adj.] — Din **grunz** + suf. *-ur-os*.

GRUP, *grupuri*, s. n. 1. Ansamblu de obiecte, de animale sau de plante asemănătoare, aflate laolaltă. 2. Ansamblu de persoane pe care le apropie ceva sau care săvîrşesc (în mod temporar) o acţiune comună. ◇ Loc. adv. *În grup* = mai mulţi laolaltă, în colectiv. *În grupuri de cîte . . .* = cîte (atîţia) deodată. ◇ Expr. *Grupuri-grupuri* = (în) mai multe cete sau grămezi. 3. Colectivitate de persoane reunite pe baza unor concepţii sau scopuri comune. ◇ *Grup social.* = clasă sau categorie socială. ✦ Fracţiune politică; grupare formată din reprezentanţii unui partid sau ai unui curent politic. — Fr. **groupe**.

GRUPÁ, *grupez*, vb. I. 1. Tranz. şi refl. A (se) aduna la un loc, a (se) reuni într-un grup. ✦ Tranz. A comasa. 2. Refl. A se alătura unei mişcări, unui curent, unui conducător; a milita pentru o idee. 3. Tranz. A împărţi, a repartiza în grupuri. — Fr. **grouper**.

GRUPÁRE, *grupări*, s. f. 1. Acţiunea de *a (se) grupa* şi rezultatul ei. 2. Colectivitate de persoane reunite printr-o comunitate de concepţii sau de scopuri. 3. Reunire de doi sau de mai mulţi atomi a căror prezenţă în molecula unei substanţe determină o funcţie chimică.

GRÚPĂ, *grupe*, s. f. 1. Colectiv restrîns de oameni, subordonat unei forme organizatorice mai largi. *Grupă sindicală.* ✦ Unitate administrativă dintr-o întreprindere sau o instituţie, bazată pe specializare, pe diviziunea muncii. ✦ (Înv.) Grup (2). 2. Subdiviziune, mai ales în ştiinţele naturii, constînd din elemente care prezintă unul sau mai multe caractere comune. ◇ *Grupă sanguină* = fiecare dintre cele patru categorii în care se poate clasifica sîngele (şi de care se ţine seamă la transfuzii). — Fr. **groupe**.

GRUPÉT, *grupete*, s. n. (Muz.) Ornament de execuţie constînd din trei-patru note mici, ascendente sau descendente. — It. **gruppetto**.

GRUPULÉŢ, *grupuleţe*, s. n. Diminutiv al lui *grup*.

GUÁNO s. m. Îngrăşămînt provenit din acumularea excrementelor, cadavrelor şi penelor unor păsări marine din America de Sud. ✦ Îngrăşămînt preparat din deşeurile industriei de prelucrare a cărnii. [Pr.: *gua-*] — Fr. **guano**.

GUARD, *guarzi*, s. m. (Ieşit din uz) Soldat, *p. ext.* ofiţer, agent însărcinat cu paza. — Fr. **guardo**.

GUAŞ s. n. v. **guaşă**.

GUAŞĂ, *guaşe*, s. f. 1. Culoare preparată din gumă arabică, pigmenţi minerali şi apă, folosită pentru a picta afişe şi ilustraţii. ✦ Culoare preparată cu clei, miere etc. şi folosită în pictură. 2. Pictură sau desen care foloseşte guaşa (1). [Pr.: *gua-*. — Var.: **guaş** s. n.] — Fr. **gouache**.

GÚBAV, -Ă, *gubavi, -e*, adj. (Reg.) Bolnăvicios; lipsit de putere, slab. — Sb. **gubav** «lepros».

GÚBĂ, *gube*, s. f. (Reg.) Sarică; suman miţos. — Magh. **guba**.

GUBÉRNIE, *gubernii*, s. f. Unitate teritorială administrativă în vechea Rusie. — Rus **gubernija**.

GUDRÓN, *gudroane*, s. n. Lichid vîscos de culoare închisă, cu miros specific, care se obţine prin distilarea uscată a unor materii organice. — Fr. **goudron**.

GUDRONÁ, *gudronez*, vb. I. Tranz. A unge, a acoperi cu gudron. — Fr. **goudroner**.

GUDRONÁRE, *gudronări*, s. f. Acţiunea de *a gudrona* şi rezultatul ei.

GUDRONÁT, -Ă, *gudronaţi, -te*, adj. Uns, acoperit cu gudron. *Carton gudronat.* — V. *gudrona*.

GUDURÁ, *gudur*, vb. I. Refl. 1. (Despre cîini; la pers. 3) A-şi manifesta bucuria sau ataşamentul faţă de om, dîndu-i tîrcoale şi mişcînd din coadă. 2. Fig. (Despre oameni) A se ploconi, a se umili în faţa cuiva, a linguşi pe cineva. — Comp. alb. **gudulis** (ngr. **gudulo**).

GUGI, *gugiuri*, s. n. (Reg.) Glugă. — Din **gugiuman**.

GUGIULÍ vb. IV. v. **giugiuli**.

GUGIUMÁN, *gugiumane*, s. n. (Înv.) Căciulă de samur purtată de domnitor şi de boieri ca semn al demnităţii lor. — Tc. **gücemin**.

GUGOÁŞĂ s. f. v. **gogoaşă**.

GUGOŞEÁ s. f. v. **gogoşea**.

GUGUMÁN s. m. v. **gogoman**.

GUGUMÁNIE s. f. v. **gogomănie**.

GUGUŞTIÚC, *guguştiuci*, s. m. Specie de porumbel sălbatic *(Streptopelia decaocto)*. ✦ Fig. (Fam.) Epitet dat unei persoane naive. — Bg. **guguštuk**.

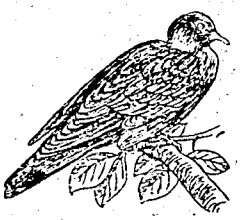

Guguştiuc

GUÍŢ interj. Cuvînt care imită strigătul porcilor (flămînzi, speriaţi etc.). — Onomatopee.

GUIŢÁ, pers. 3 *guiţă*, vb. I. Intranz. (Despre porci) A scoate strigăte caracteristice speciei. — Din **guiţ**.

GUIŢÁT s. n. Faptul de *a guiţa*; strigăt subţire şi strident scos de porci (cînd sînt flămînzi, speriaţi etc.).

GUIŢĂTÚRĂ, *guiţături*, s. f. Guiţat. — Din **guiţa** + suf. *-(ă)tură*.

GULAŞ, *gulaşuri*, s. n. Tocană de carne cu cartofi sau cu găluşte. — Magh. **gulyás** (**hus**).

GÚLER, *gulere*, s. n. 1. Parte a unor obiecte de îmbrăcăminte, croită separat, care acoperă gîtul sau care termină o haină la gît. ◇ Expr. *A lua* (sau *a apuca* pe cineva) *de guler* = a prinde, a duce (pe cineva) cu forţa; *fig.* a cere cuiva socoteală. 2. Spumă care se formează la gura paharului de bere. 3. Portiune dintr-o piesă cu diametrul mai mare decît restul piesei. — Magh. **gallér** (< lat. *collarium*).

Gulere

GULERÁŞ, *guleraşe*, s. n. Diminutiv al lui *guler* (1).

GULERÁT, -Ă, *guleraţi, -te*, adj. 1. (Peior., adesea substantivat) Care poartă guler (scrobit); *p. ext.* care face parte din clasa dominantă; trufaş, obraznic. 2. (Despre animale) Cu o dungă albă în jurul gîtului. — Din **guler** + suf. *-at*.

GULÍE, *gulii*, s. f. Plantă erbacee cu tulpina rotundă, comestibilă *(Brassica oleracea*, var. *Gongylodes)*. ✦ (Reg.) Nap-porcesc. — Bg. **gulija**.

GUMÁ, *gumez*, vb. I. Tranz. A aplica un strat de gumă sau de cauciuc pe suprafaţa unui obiect. — Din **gumă**.

GUMÁT, -Ă, *gumaţi, -te*, adj. Acoperit cu gumă (1) sau cu cauciuc. — V. *guma*.

GÚMĂ, *gume*, s. f. 1. Substanţă vîscoasă, secretată de unele plante sau obţinută pe cale sintetică, posedînd proprietatea de a se întări în contact cu aerul şi avînd diverse întrebuinţări în industrie. ◇ *Gumă arabică* = substanţă vîscoasă şi lipicioasă, secretată de unele specii de salcîm exotic sau preparată sintetic şi avînd diverse întrebuinţări practice. 2. Şiret elastic fabricat din gumă (1). ✦ Mic obiect de gumă (1) folosit la ştergerea urmelor de creion sau de cerneală de pe hîrtie. — Lat. lit. **gummi**.

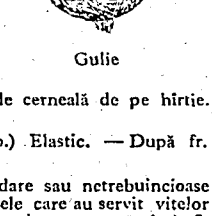

Gulie

GUMILÁSTIC, *gumilastice*, s. n. (Pop.) Elastic. — După fr. **gommo élastique**.

GUNÓI[1], *gunoaie*, s. n. 1. Resturi murdare sau netrebuincioase care se aruncă. 2. Bălegar (amestecat cu paiele care au servit vitelor drept aşternut şi întrebuinţat ca îngrăşămînt organic pentru pămînt). 3. Fir de paie, scamă etc. care se depune pe haine, cade în lichide, intră în ochi etc. 4. Fig. Om de nimic; lepădătură. — Slav (v. sl. **gnoji**).

GUNOÍ[2], *gunoiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A îngrăşa pămîntul cu gunoi. 2. Tranz. şi refl. (Despre păsări) A-şi depune excrementele (murdărind ceva). 3. Refl. Fig. (Despre oameni) A se istovi; a se sfrîşi, a se jigări. — Din **gunoi**[1].

GUNOIÉR, -Ă, *gunoieri, -e*, s. m. şi f. Persoană din serviciul salubrităţii care ridică gunoiul depozitat în curţi şi pe străzi. — Din **gunoi**[1] + suf. *-ar*.

GUNOIÓS, -OÁSĂ, *gunoioși, -oase,* adj. (Rar) Plin de gunoi; murdar. — Din **gunoi**[1] + suf. *-os.*

GUNOÍT[1] s. n. Faptul de *a (se) gunoi.*

GUNOÍT[2]**, -Ă,** *gunoiți, -te,* adj. (Despre pămînt) Îngrășat cu gunoi. — V. *gunoi*[2].

GÚPĂ, *gupe,* s. f. Mic pește de mare, cu corpul de culoare cenușie-albăstruie, cu nuanțe argintii pe pîntece *(Box boops).*

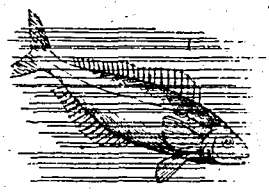

Gupă

GURALÍU, -ÍE adj. v. **guraliv.**

GURALÍV, -Ă, *guralivi, -e,* adj. Vorbăreț; gălăgios. [Var.: (reg.) **guralíu, -íe** adj.] — Din **gură** (după bg. *govorliv).*

GÚRĂ, *guri,* s. f. **I. 1.** Cavitatea din partea anterioară și inferioară a capului oamenilor; (prin restricție) buzele și deschizătura dintre ele. ◇ Loc. adv. *Gură-n gură* = foarte aproape unul de altul. ◇ Expr. *Cu sufletul la gură* = abia mai putînd respira (de emoție sau de oboseală); foarte bolnav, aproape de moarte. *A uita de la mînă pînă la gură* = a uita repede, a fi uituc. *Parcă se bat lupii la gura lui,* se spune despre cineva care mănîncă lacom sau vorbește repede. ✦ Cavitatea din partea anterioară (și inferioară) a capului animalelor. ◇ Expr. *A se duce (ca) pe gura lupului* = a dispărea. *A scoate* (sau *a scăpa ca) din gura lupului* = a (se) salva ca prin minune. *A țipa* (sau *a striga) ca din* (sau *ca în) gură de șarpe* = a țipa din răsputeri, deznădăjduit. *A se zvîrcoli ca în gură de șarpe* = a se zbate cu desperare. (Despre cai) *A avea gura moale* (sau *tare)* sau *a fi moale* (sau *tare) în gură* = a se supune ușor (sau greu) la mișcările ce i se fac cu frîul. ◇ Compuse: *gură-de-lup* = **a)** defect congenital de conformație a feței omului, constînd dintr-o fisură bilaterală la buza și la gingia superioară și în cerul-gurii; **b)** ochi dublu al unei parîme; **c)** unealtă cu care se îndoaie tabla groasă; *gura-leului* = plantă erbacee cu flori asemănătoare cu o gură. **(I 1)** *(Antirrhinum majus); gura-lupului* = plantă erbacee cu flori violete-vinete *(Scutellaria altissima).* **2.** Gura **(I 1)** considerată ca organ al alimentării. ◇ Expr. *A pune* (sau *a lua) ceva în gură* = a mînca (puțin). *A i se face gura pungă* = a avea senzația de astringență din cauza unor alimente acre. *A da* (cuiva) *mură-n gură* = a-i da cuiva totul de-a gata. *De-ale gurii* = (lucruri de) mîncare. ✦ Îmbucătură, sorbitură, înghițitură. ◇ Expr. *Nici o gură de apă* = nimic. ✦ Membru de familie care trebuie hrănit. **3.** Gura **(I 1)** considerată ca organ al vorbirii. *Gura păcătosului adevăr grăiește,* se zice cînd un vinovat se trădează singur printr-o vorbă necugetată. ◇ Expr. *A tăcea din gură* = a nu (mai) vorbi nimic. *A închide* (sau *a astupa) cuiva gura* = a face pe cineva să nu mai vorbească. *A lua cuiva vorba din gură* = a spune tocmai ce voia să zică altul; a întrerupe pe cineva. *A i se muia* (cuiva) *gura* = a nu mai avea curajul să vorbească; a schimba, a atenua tonul și conținutul vorbirii. *A-și strica gura degeaba* = a vorbi fără nici un folos. *A-l lua* (pe cineva) *gura pe dinainte* sau *a-l scăpa gura* = a destăinui ceva fără voie. *A avea gura* (sau *a fi gură) spartă* = a nu putea ține un secret. *A fi slobod la gură* = a spune tot ce gîndești (chiar lucruri urîte). *A fi cu gura mare* = a fi certăreț. *A avea o gură cît o șură* = a vorbi mult și tare. *A-și păzi gura* = a-și impune tăcere; a fi prudent în tot ce vorbește. *A(-i tot) da din gură* (sau *cu gura)* sau *a-i umbla* (sau *a-i merge, a-i toca) gura (ca o meliță, ca o moară stricată* sau *hodorogită* sau *ca o pupăză)* = a vorbi repede și într-una; a flecări. *A (nu) se uita în* (sau *la) gura cuiva* = a (nu) ține seamă de ceea ce spune cineva, a (nu) crede pe cineva. *A vorbi* (sau *a zice, a spune) ceva cu jumătate de gură* (sau *cu gura jumătate)* = a vorbi (sau a zice etc.) nehotărît, fără convingere. *A fi bun de gură* = (adesea peior.) a vorbi mult și cu ușurință, a se pricepe să-și pledeze cauza. *A fi rău de gură* (sau *gură rea)* = a bîrfi, a fi intrigant. *E numai gura de el* = promite, dar nu se ține de cuvînt; se laudă cu multe, dar nu face nimic. *A-i umbla* (cuiva) *vorba prin gură* = a nu găsi cuvîntul potrivit. (Despre vorbe, cîntece etc.) *A trece* (sau *a umbla, a fi purtat) din gură în gură* = a transmite (sau a fi transmis) de la om la om, din generație în generație. ✦ Ceea ce se vorbește; vorbă, spusă, mărturisire. ◇ Expr. *Gura lumii* = vorbe, bîrfeli. *Gura satului* (sau *a mahalalei)* = (persoană care născocește) vorbe, intrigi. *A intra în gura lumii* (sau *a satului, a mahalalei)* = a fi vorbit de rău. *A te lua după gura cuiva* = a lucra după sfatul cuiva. *A se pune* (sau *a sta) cu gura pe cineva* = a insista prea mult pe lîngă cineva, pentru a-l convinge să facă un lucru; a cicăli pe cineva. ✦ Glas; grai. ◇ Expr. *Nu i se aude gura,* se zice despre un om tăcut. *A striga* (sau *a țipa* etc.) *cît te ia* (sau *te ține) gura* (sau *în gura mare)* = a striga din răsputeri. *A nu avea gură (să răspunzi* sau *să spui* ceva) = a nu avea putința sau curajul (de a mai răspunde sau de a mai spune ceva). ✦ Gălăgie, țipăt, ceartă. ◇ Expr. *A sta* (sau *a sări, a începe) cu gura pe* (sau *la) cineva* = a certa pe cineva. *A-i da cuiva o gură* = **a)** a se răsti la cineva; a certa; **b)** a înștiința pe cineva. *A da gură la cîini* = a striga la cîini să nu mai latre. ✦ (Personificat) Cel care vorbește; vorbitor. ◇ Expr. *Gurile rele* = bîrfitorii. **4.** Gura **(I 1)** considerată ca organ al cîntării. **5.** Buze. ✦ Sărut. **II. 1.** Deschizătura unui obiect, a unei încăperi etc., prin care intră sau se introduce ceva, prin care se stabilește o comunicație etc. *Gura vasului. Gura cămeșii. Gură de canal.* ◇ Expr. *A lega gura pînzei* = a înnoda capetele firelor de urzeală, înainte de a începe țesutul; *fig.* a se înstări. *A prins pînza gură* = s-a făcut începutul. ✦ Deschizătură prin care iese sau se varsă ceva. *Gura fluviului. Gura craterului.* ◇ *Gură de apă* = instalație care servește pentru a lua apă dintr-o rețea de distribuție. *Gură de incendiu* = gură de apă la care se montează un furtun, pentru luarea apei sub presiune în caz de incendiu. *Gură de foc* = nume generic pentru armele de foc grele. ◇ Expr. *A se afla* (sau *a trimite pe cineva) în gura tunului* = a fi expus (sau a expune pe cineva) la un pericol mare. **2.** (Reg.) Tăiș. *De sub poala sumanului lucea ușor gura toporului* (CAMILAR). — Lat. **gula** «gîtlej, gît».

Gura-leului

GURĂ-CÁSCĂ s. m. invar. (Adesea adjectival) Persoană care pierde vremea în zadar, care dovedește o neglijență sau un dezinteres condamnabil; persoană care stă absentă, fără să înțeleagă ce i se spune. — Din **gură** + **cască.**

GURĂ-CÁSCĂTĂ s. m. invar. Gură-cască. — Din **gură-căscată.**

GURĂÍ, pers. 3 *gúrăie,* vb. IV. Intranz. (Despre unele păsări) A scoate sunete caracteristice speciei. — Din **gură.**

GÚREȘ, -Ă, *gureși, -e,* adj. Care vorbește mult; guraliv; (despre păsări) care ciripește mult. — Din **gură** + suf. *-eș.*

GURGÚI, *gurguie,* s. n. **1.** Partea de dinainte a opincii, strînsă cu o curelușă. **2.** Partea în formă de cioc de la gura urciorului. **3.** Vîrful șinului. **4.** Vîrful unui deal sau al unui munte. — Comp. lat. **gurgulio** «beregată».

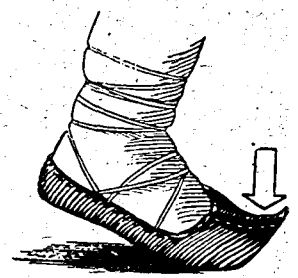

Gurgui

GURÍȚĂ, *guriță,* s. f. Diminutiv al lui *gură.* ✦ Sărut.

GURLUÍ, pers. 3 *gúrluie,* vb. IV. Intranz. (Despre porumbei și turturele) A scoate sunete caracteristice speciei.

GURLUÍT s. n. Sunet caracteristic scos de porumbei și de turturele.

GURMÁND, -Ă, *gurmanzi, -de,* adj. Care e amator de mîncăruri bune; mîncăcios. — Fr. **gourmand.**

GURUÍ, pers. 3 *gúruie,* vb. IV. Intranz. (Reg., despre porci) A grohăi.

GURÚT s. n. (Reg.) Pastă alimentară făcută din făină de hrișcă și de grîu, plămădită cu brînză, lapte și ouă.

GUST, *gusturi,* s. n. **I. 1.** Senzație produsă (de alimente) asupra mucoasei limbii; proprietatea (alimentelor) de a provoca această senzație. ◇ Loc. adj. *Cu gust* = gustos. *Fără (nici un) gust* = lipsit de gust bun, nepotrivit ca gust. ◇ Expr. *A da de* (sau *a afla, gustul* (unui lucru) = a începe să-ți placă (un lucru). **2.** (La sg.) Unul dintre cele cinci simțuri prin care distingem (cu ajutorul limbii) dacă ceva e dulce, sărat etc. **II.** Fig. **1.** Capacitatea de a înțelege sau de a aprecia frumosul (în artă). ◇ Loc. adj. *De gust* = cu simț estetic sau artistic dezvoltat. *Fără* (sau *lipsit de) gust* = (despre oameni) lipsit de simț estetic; (despre manifestări sau realizări ale oamenilor) urît. (Expr.) *Glumă de prost gust* (sau *lipsită de gust)* = glumă supărătoare, crudă, mușcătoare. ◇ Loc. adv. *Cu gust* = cu pricepere, în mod estetic. ◇ Compus: *bun-gust* = simț estetic dezvoltat. **2.** (Rar) Stil artistic. *Palaturi zidite în deosebite gusturi* (KOGĂLNICEANU). **3.** Înclinație; predispoziție, pornire. *Aveam acelcași gusturi* (VLAHUȚĂ). ✦ Preferință. **4.** Plăcere, dorință, poftă. — Lat. **gustus.**

GUSTÁ, *gust,* vb. I. **1.** Tranz. și intranz. **1.** A lua cîte puțin dintr-o mîncare sau o băutură spre a le afla gustul. **2.** A mînca sau a bea în cantități mici, spre a-și potoli foamea, setea sau pofta momentană; *p. ext.* a mînca. **II.** Tranz. Fig. **1.** A avea parte, a se bucura de ceva. *Gusta un ceas de somn* (GALACTION). **2.** A prețui, a-i plăcea cuiva ceva. *Scriitorul însă pe care îl gustă mai mult este institutorul Creangă!* (IBRĂILEANU). — Lat. **gustare.**

GUSTÁRE, (2) *gustări,* s. f. **1.** Faptul de *a gusta.* ✦ Aprecierea gustului unei mîncări sau a unei băuturi. **2.** (Concr.) Mîncare (rece, luată în fugă, în cantitate mică). **3.** (Reg.) Timpul cînd se ia masa.

GUSTÁT, -Ă, *gustați, -te,* adj. (Despre opere de artă) Care place publicului. — V. *gusta.*

GUSTATÍV, -Ă, *gustativi, -e,* adj. (Fiziol.) Care aparține gustului **(I),** privitor la gust. — Fr. **gustatif.**

GUSTĂRÍCĂ s. f. (Fam.) Diminutiv al lui *gustare* **(2).**

Gușă (3)

GUSTĂTÓR, -OÁRE, *gustători, -oare,* s. m. și f. (Rar) Persoană care gustă ceva. — Din **gusta** + suf. *-(ă)tor.*

GUȘTÓS, -OÁSĂ, *gustoși, -oase,* adj. (Despre mîncăruri și băuturi) Cu gust bun, plăcut; suculent. — Din **gust** + suf. *-os.*

GUȘÁT, -Ă, *gușați, -te,* adj. (Despre oameni, adesea substantivat) Cu gușă **(3).** — Din **gușă** + suf. *-at.*

GÚȘĂ, *guși,* s. f. **1.** (La păsări) Pungă pe traiectul esofagului, în care alimentele stau cîtva timp înainte de a trece în stomac. ◇ Compus: *gușa-porumbului* (sau *porumbelului)* = **a)** plantă cu flori albe-verzui, cu fructul în formă de bobițe negre *(Cucubalus baccifer),* **b)** plantă cu flori albe, cu fructul în formă de capsulă *(Silene inflata);* **c)** odolean. **2.** (La animalele amfibii) Pielea de sub maxilarul inferior, care

ajută, împreună cu mușchii respetivi, la respirație. ✦ (La reptile) Bărbie (2). 3. (La oameni) Umflătură care se formează în partea de dinainte a gîtului, fiind produsă de mărirea glandei tiroide; boala care provoacă această umflătură. 4. Cută de grăsime care atîrnă sub bărbie la unele persoane. 5. Git. ✦ Gîtlej. ✧ Expr. *A rîde din gușă* = a rîde afectat. *A vorbi din gușă* = a vorbi gros; *fig.* a vorbi afectat. 6. Partea de sub gît a unei blăni sau a unei piei. 7. (În expr.) *Gușă de conductă* = cută care se formează uneori la curbarea unei țevi. 8. Fig. (Rar) Loc unde se lărgește o vale. — Lat. **geusiae** «gîtlej».

GÚȘTER, (1) *gușteri*, s. m., (2, 3) *guștere*, s. n. 1. Specie de șopîrlă de culoare verde *(Lacerta viridis)*. ✦ Fig. Epitet injurios pentru oameni. 2. (Reg.) Gîtlej, esofag. ✦ Omușor. 3. (Med. pop.) Crup. — Bg., sb. **gušter**.

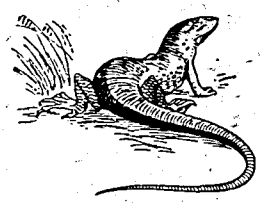

Guștер

GUȘULÍȚĂ, *gușulițe*, s. f. Diminutiv al lui *gușă*.

GUTAPÉRCĂ s. f. Substanță impermeabilă extrasă din unele plante tropicale, avînd numeroase întrebuințări în tehnică, în medicină etc. — Fr. **guttapercha** (< engl.).

GÚTĂ s. f. **1.** Boală pricinuită de depunerea acidului uric la încheieturi, care se manifestă sub formă de umflături ale articulațiilor, însoțite de dureri violente; podagră. 2. (Reg.) Dambla, apoplexie; paralizie. — (1) Fr. **goutte**, (2) lat. lit. **gutta** «picătură».

GUTÓS, -OÁSĂ, *gutoși, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Care suferă de gută. — După fr. **goutteux**.

Gutui

GUTÚI, *gutui*, s. m. Pom roditor cu flori albe-roz și cu fructe mari, galbene *(Cydonia vulgaris)*. — Lat. ***cotoneus** [malus] + sb. **gdunja**.

GUTÚIE, *gutui*, s. f. Fructul gutuiului. — Din **gutui**.

GUTUÍȚĂ, *gutuițe*, s. f. Diminutiv al lui *gutuie*.

GUTUNÁR s. n. v. **guturai**.

GUTURÁI, *guturaiuri*, s. n. Boală contagioasă (cu caracter epidemic) care se localizează pe căile respiratorii superioare. [Var.: (reg.) **gutunár** s. n.] — Lat. ***gutturalium** (< *guttur* «gît, gîtlej»).

GUTURÁL, -Ă, *guturali, -e*, adj. **1.** (Despre sunete sau voce) Din fundul gîtului. 2. (Despre consoane) Velar. — Fr. **gutural**.

GUVERN, *guverne*, s. n. Organ suprem executiv și de dispoziție al puterii de stat. — Din **guverna** (după it. *governo*).

GUVERNÁ, *guvernez*, vb. I. Tranz. A conduce, a dirija un stat, un popor. ✦ (Rar) A conduce, a îndruma conduita cuiva. — Fr. **gouverner**.

GUVERNAMENTÁL, -Ă, *guvernamentali, -e*, adj. Care aparține guvernului, privitor la guvern; care susține guvernul. — Fr. **gouvernemental**.

GUVERNÁNT, -Ă, *guvernanți, -te*, adj. (Adesea substantivat, m. pl.) Care guvernează. — Fr. **gouvernant**.

GUVERNÁNTĂ, *guvernante*, s. f. Persoană (de naționalitate străină) angajată pentru creșterea și educarea în familie a copiilor. — Fr. **gouvernante**.

GUVERNÁRE, *guvernări*, s. f. Acțiunea de *a guverna*; perioadă în care un guvern își exercită activitatea.

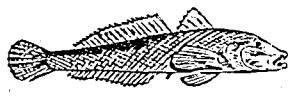

Guvid

GUVERNATÓR, *guvernatori*, s. m. (În unele țări) Persoană care conduce, în numele șefului statului, un ținut, o colonie; persoană care conduce o instituție depinzînd de o autoritate centrală. — Din **guverna** (după lat. *gubernator, -oris*).

GUVERNĂMÍNT, (2) *guvernăminte*, s. n. **1.** (În expr.) *Formă de guvernămînt* = regim politic de conducere a unui stat. 2. (În unele țări) Unitate teritorial-administrativă condusă de un împuternicit al șefului statului. — După fr. **gouvernement**.

GUVERNÓR, *guvernori*, s. m. (Înv.) Persoană însărcinată cu educația unui tînăr nobil sau a unui fiu de domnitor. — După fr. **gouverneur**.

Guzlă

GUVÍD, *guvizi*, s. m. Nume generic dat unor specii de pești mici, cu capul lățăreț, cu corpul subțiat spre coadă *(Gobius)*. — Ngr. **guvidi**.

GUZ, *guzi*, s. m. (Reg.) Nume dat unor animale rozătoare care trăiesc sub pămînt. — Magh. **güzü** «șoarece».

GUZGÁN, *guzgani*, s. m. Șobolan. — Din **guz** + suf. *-an*.

GÚZLĂ, *guzle*, s. f. Instrument muzical (cu o singură coardă) folosit la unele popoare slave din Peninsula Balcanică. — Sb. **gusle** (fr. **guzla**).

H

H s. m. invar. A noua literă a alfabetului și sunetul pe care-l reprezintă. ◇ *Ora H* = oră secretă, legată de executarea unei operații militare. [Pr.: *ha*]

HA interj. 1. Exclamație care exprimă surprindere, mulțumire sau satisfacție răutăcioasă. 2. (Fam.) Poftim? ce? cum? ✦ Nu-i așa? n-am dreptate? 3. (Repetat) Cuvînt care imită rîsul în hohote.

HABACÍU, *habacii,* s. m. (Reg.) Haină de aba. — Comp. ucr. *haba* «aba».

HABADÍE, *habadii,* s. f. (Reg.) Grămadă de curpeni, de vreascuri. [Var.: **hăbădíe** s. f.] — Sb. **habatija.**

HABÁR s. n. 1. Grijă, păs. ◇ Expr. *A nu avea habar (de* sau *despre* ceva) = a) a nu-și face griji, a nu-i păsa de ceva; b) a nu ști nimic, a nu avea nici o idee despre ceva. 2. (Reg., în expr.) *Cum (îți-)e habarul?* = cum (îți) merge? cum stau lucrurile? — Tc. **haber, habar** «veste, informație».

HABÓCA s. f. (Reg., în expr.) *Cu haboca* = cu sila, cu forța.

HABÓTNIC, -Ă, *habotnici, -e,* adj., s. m. și f. (Persoană) care păzește cu scrupulozitate prescripțiile religiei. — Rus **habatnik.**

HABOTNICÍE, *habotnicii,* s. f. Faptul de a fi habotnic; purtare sau deprindere de habotnic; zel exagerat pentru prescripțiile religiei. — Din **habotnic** + suf. *-ie.*

HAC[1], (2) *hucuri,* s. n. 1. (În expr.) *A-i veni* (cuiva sau la ceva) *de hac* = a găsi modalitatea, sistemul de a învinge, de a face inofensiv pe cineva sau ceva care supără, provoacă nemulțumiri. 2. (Înv.) Leafă, simbrie. — Tc. **hak** «drept, sumă datorată».

HAC[2], *hacuri,* s. n. (Reg.) Un fel de cui de fier care se bate, iarna, pe talpa încălțămintei sau la potcoavele cailor, ca să nu alunece. — Ucr. **hak.**

HACHÍȚE s. f. pl. 1. (În expr.) *A avea hachițe (a-l apuca* pe cineva sau *a-i veni* cuiva *hachițele)* = a avea toane, capricii, istericale. 2. Chichițe, nod în papură. [Acc. și: *háchițe*]

HADARÁG s. m. v. **hădărag.**

HADÎMB, *hadîmbi,* s. m. 1. (Înv. și arh.) Eunuc. 2. (Reg.) Bou sau cal nejugănit bine. — Tc. **hadım.**

HAGIALÎC, *hagialîcuri,* s. n. Pelerinaj făcut de un creștin sau de un mahomedan într-unul din locurile socotite sfinte de biserica respectivă. — Tc. **hacıhk.**

HAGIOGRÁF, *hagiografi,* s. m. Autor care scrie despre viețile sfinților. [Pr.: *-gi-o-*] — Fr. **hagiographe** (< gr.).

HAGIOGRÁFIC, -Ă, *hagiografici, -e,* adj. Care aparține hagiografiei, privitor la hagiografie, de hagiografie. [Pr.: *-gi-o-*] — Fr. **hagiographique.**

HAGIOGRAFÍE s. f. Ramură a teologiei care se ocupă cu viețile sfinților. [Pr.: *-gi-o-*] — Fr. **hagiographie.**

HAGÍU, *hagii,* s. m. (Înv.) Creștin sau musulman care a fost în hagialîc. — Tc. **hacı.**

HAHALÉRĂ, *hahalere,* s. f. (Fam.) Termen de batjocură pentru o persoană care vorbește vrute și nevrute; om neserios, ușuratic.

HAHÁM, *hahami,* s. m. 1. Persoană care taie vite și păsări la evrei, conformîndu-se anumitor prescripții religioase. 2. (Înv.) Rabin. — Tc. **haham** «rabin».

HAHAM-BAȘÁ s. m. (Înv.) Marele rabin. — Tc. **hahambaşı.**

HAI[1] interj. 1. Exclamație care exprimă un sentiment de regret sau de admirație. 2. (Repetat) Ba bine că nu!

HAI[2] interj. 1. Exprimă îndemnul la o acțiune (comună cu interlocutorul) sau îndemnul la vorbă. ◇ Expr. *Hai noroc!* = formulă de salut sau de urare. ✦ (Înaintea unui imperativ) Exprimă nemulțumirea, nerăbdarea, enervarea vorbitorului. *Hai, căraţi-vă!* 2. (Cu funcție de imperativ, corespunzînd unor verbe de mișcare) Vino! veniți! să mergem! ✦ (Repetat, cu accentul frazei pe al doilea element) Exprimă ideea unei înaintări încete sau anevoioase. *Şi hai, hai!... în zori de ziuă ajung* (CREANGĂ). 3. (Narativ, corespunzînd verbului «a porni») Marchează începutul acțiunii. *Îşi puse mîncare şi băutură pe masă şi hai la trai bun!* (RETEGANUL). [Var.: (reg.) **ai** interj.]

HAID interj. v. **haide.**

HÁIDA interj. v. **haide.**

HAIDAMÁC[1], *haidamace,* s. n. (Reg.) Bită, ciomag. — Sb. **ajdamak** (< tc. *haydamak* «tîlhar»).

HAIDAMÁC[2], *haidamaci,* s. m. 1. Om fără căpătîi, derbedeu; bătăuș; (înv.) tîlhar. 2. Vlăjgan, lungan. 3. (Înv.) Păzitor de vite. — Tc. **haydamak.**

HAIDĂU, *haidăi,* s. m. 1. Păzitor de vite, bouar, văcar. 2. Haidamac[2] (1). — Magh. **hajtó** «mînător, gonaci».

HÁIDE interj. 1. Exclamație care exprimă un îndemn (la o acțiune). ◇ (Cu ton de comandă, exprimînd nerăbdarea vorbitorului; adesea repetat) *Haide, haide, păşeşte mai aproape, ce-aştepţi?* (MIRONESCU). ✦ Exclamație care exprimă încercarea de a îmbuna pe cineva. 2. (Cu funcție de imperativ, corespunzînd unor verbe de mișcare) Vino! veniți! să mergem! ◇ (Împrumutînd desinențe verbale de pers. 1 și 2 pl.) *Haidaţi, camarazilor... haidaţi... haidem în ţară* (CAMILAR). ◇ (Adverbial, în compuse) *Haide-hai, haida-hai, haide-ha* = încet, anevoios. ✦ (Narativ, corespunzînd verbului «a porni» la indicativ) *Luă masa în spate şi haide la drum* (RETEGANUL). 3. (În expr.) *Haida-de!* = exclamație prin care se respinge o părere sau se dezaprobă o comportare; aș! *Haide-haide* sau *haide-hai,* se spune cînd mustrăm cu indulgență pe cineva care nu ia în seamă sfaturile sau avertismentele noastre. [Var.: **háida, haid, áida, áide** interj.] — Tc. **haydi.**

HÁIDOȘ, -Ă, *haidoşi, -e,* adj. (Reg.; adesea substantivat) Zdravăn, voinic, bine făcut, chipeș. [Var.: **háitoș, -ă** adj.]

HAIDÚC, *haiduci,* s. m. 1. Om care, răzvrătindu-se împotriva asupririi, își părăsea casa și trăia în păduri, singur sau în cete, jefuind pe bogați și ajutînd pe săraci. 2. (Înv.) Soldat mercenar. — (1) Bg., sb. **hajduk,** (2) magh. **hajdú** (pl. *hajduk).*

HAIDUCÉL, *haiducei,* s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *haiduc.*

HAIDUCÉSC, -EÁSCĂ, *haiduceşti,* adj. De haiduc. — Din **haiduc** + suf. *-esc.*

HAIDUCÉȘTE adv. Ca haiducii. — Din **haiduc** + suf. *-eşte.*

HAIDUCÍ, *haiducesc,* vb. IV. Intranz. A duce viață de haiduc. ✦ Refl. A se face haiduc. — Din **haiduc.**

HAIDUCÍE, (2) *haiducii,* s. f. 1. Viață sau îndeletnicire de haiduc. 2. (Rar) Purtare, deprindere de haiduc. — Din **haiduc** + suf. *-ie.*

HAIHÚI, -IE, *haihui,* adj. Zăpăcit, neserios, zănatic. ✦ (Adverbial; determinînd verbe ca «a umbla», «a porni» etc.) Fără rost, fără țintă, fără grijă; hoinar. — Tc. **hayhay.**

HÁILAIF s. n. Termen folosit în trecut pentru denumirea vîrfurilor claselor dominante din orînduirea burgheză. ✦ (Adjectival) De elită. ◇ *Cronicar hailaif* = ziarist specialist în cronica mondenă. [Scris și: (după engl.) *high-life*] — Engl. **high-life.**

HAIMANÁ, *haimanale,* s. f. Om de nimic, fără căpătîi; derbedeu, vagabond. ◇ Expr. (Adverbial) *A umbla haimana* = a hoinări, a vagabonda. — Tc. **haymana.**

HAIMANALÎC, *haimanalîcuri,* s. n. Faptul de a hoinări; hoinreală, vagabondaj. — Din **haimana** + suf. *-lîc.*

HAÍN, -Ă, *haini, -e,* adj. 1. Rău la inimă, fără milă; neîndurător, cîinos. 2. (Înv.) Care își trădează țara sau religia; trădător, necredincios. — Tc. **hain.**

HÁINĂ, *haine,* s. f. (La pl.) Termen generic pentru obiectele de îmbrăcăminte (în special) bărbătești, care acoperă corpul peste albituri. ◇ *Un rînd de haine* = un costum bărbătesc complet, constînd din pantaloni, vestон (și vestă). ◇ Expr. *Îmi dau* (sau *mi-aş da) şi haina de pe mine* = dau (sau aș da) totul, sînt (sau aș fi) dispus să renunț la orice (pentru a obține ceea ce doresc). ✦ (La sg.) Îmbrăcăminte bărbătească care acoperă partea de sus a corpului. ✦ Veșmînt lung și larg care acoperă tot trupul. ✦ Palton. — Bg. **halina,** sb. **háljina.**

HAINÍ, *hainesc,* vb. IV. Refl. 1. A pribegi; *p. ext.* a se înstrăina. 2. A-și însuși deprinderi rele; a se înrăi. [Pr.: *ha-i-.* — Var.: **hăini** vb. IV] — Din **hain.**

HAINÍE, *hainii*, s.f. 1. Răutate, cruzime, dușmănie. 2. (Înv.) Trădare, răzvrătire. [Pr.: *ha-i*] — Din **hain** + suf. *-ie*.

HAINÎT, -Ă, *hainiți, -te*, adj. Înrăit, crud, rău. [Pr.: *ha-i-*] — V. *haini*.

HAINLÎC, *hainlîcuri*, s. n. (Înv.) Răzvrătire, trădare. [Pr.: *ha-în-*] — Tc. hainlîk «perfidie».

HÁIȘTE s. f. (Reg.) 1. Casă rămasă neterminată. 2. Amestecătură, dezordine, vraiște.

HAIT[1] interj. 1. Exprimă o surpriză neplăcută, o teamă. 2. Exprimă ideea unei mișcări repezi sau neașteptate. 3. Exprimă o poruncă. [Var.: **haiti** interj.] — Onomatopee.

HAIT[2], *haituri*, s. n. (Reg.) Iaz creat printr-un baraj în apele de munte; barajul cu care se deschide sau se închide acest iaz pentru a da drumul plutelor; *p. ext.* unda de apă care duce plutele. — Ucr. *hat'*.

HÁITĂ, *haite*, s. f. 1 Grup de câini sau de lupi care umblă împreună (după pradă). ✦ Fig. Bandă. 2. (Înv.) Ceată de vînători, de gonaci și de câini. 3. (Reg.) Cățea (rea); *p. ext.* câine. ✦ Fig. Epitet dat unei femei rele sau desfrînate. — Magh. **hajta**.

HAITÉIE s. f. pl. I. Totalitatea părților din care se compune plugul sau carul. 2. Nume dat diferitelor unelte de plugărie, formînd un tot. [Var.: **hăitéle** s. f. pl.] — Din **hinteu**.

HAITI interj. v. **hait**[1].

HAITÍC, *haiticuri*, s. n. Haită de lupi. [Pr.: *hai-*] — Magh. **hajtek**.

HAITÍȘ, *haitișe*, adj. n. (Despre picioare) Cu conformație defectuoasă, cu linia pulpelor strîmbă, curbată. ✦ (Adverbial) În poziție strîmbă, sucită. — Comp. magh. **hajlitani** «a curba».

HÁITOȘ, -Ă adj. v. **haidoș**.

HAIZÁȘ, *haizașe*, s. n. (Reg.) 1. Loc înclinat pe care se dau la vale lemnele din pădure. 2. Acoperișul caselor sau al șurilor. — Magh. **hajzás**.

HAL s. n. Stare rea, situație vrednică de plîns. ✧ Loc. adv. *În așa hal (că)...* = în așa măsură (că)... *Într-un hal...* sau *într-un hal fără (de) hal* = în cea mai proastă stare. ✧ Expr. *A nu avea hal să...* = a nu fi în stare, a nu putea să... — Tc. **hal** «stare, condiție, circumstanță».

HALAGEÁ, *halagele*, s. f. (Înv.) 1. Tămbălău, tărăboi. 2. Pățanie neplăcută. ✧ Expr. *A-și căpăta halageaua* = a o păți rău, a-și găsi beleaua.

HALÁJ s. n. Operație prin care o navă este trasă la mal sau în lungul unei căi navigabile (folosind animale sau mijloace mecanice). ✧ *Drum* (sau *zonă*) *de halaj* = drum de-a lungul apei rezervat acestor mijloace de tracțiune. — Fr. **halage**.

HALÁL interj. Exclamație care exprimă admirația; bravo! ✧ Expr. (Fam.) *Halal nie* (ori *ție* etc.) sau *halal să-mi* (sau *să-ți* etc.) *fie!* = bravo! te felicit! să-ți fie de bine! ✦ (Substantivat, n.; înv.) Noroc. — Tc. **halal** «legitim, permis».

HALALÁIE s. f. v. **hălălaie**.

HALANDÁLA adv. v. **alandala**.

HALASTÎNCĂ s. f. v. **alestîncă**.

HALÁT[1], *halate*. s. n. 1. Haină lungă de pînză pe care o poartă unele persoane în timpul lucrului, din motive de igienă sau pentru a-și proteja îmbrăcămintea. 2. Haină comodă lungă și largă care se poartă în casă. ✧ *Halat de baie* = halat făcut dintr-un material care absoarbe apa și care se îmbracă la ieșirea din baie. ✦ Haină lungă, purtată de orientali. — Tc. (h)**aljat**.

HALÁT[2], *halaturi*, s. n. (Reg.) Unealtă, sculă; *p. ext.* echipament, harnașament. — Tc. **alat, alet**.

HALÁT[3], *halaturi*, s. n. (Reg.) Funie groasă, parîmă. — Tc. **halat**.

HÁLĂ[1], *hale*, s. f. 1. Clădire amenajată cu instalațiile necesare, unde se vînd alimente. ✧ *Hală de vechituri* = loc unde se vindeau odinioară lucruri vechi. 2. Sală de dimensiuni foarte mari, amenajată ca local de expoziție, de manifestații sportive, ca atelier într-o fabrică etc. — Fr. **halle**.

HÁLĂ[2], *hale*, s. f. (Reg.) Monstru, dihanie. — Sb., bg. **hala** «uragan, faptă îngrozitoare».

HALĂU[1] s. n. (Reg.) Plasă de prins pește asemănătoare cu crîsnicul. — Magh. **háló**.

HALĂU[2] s. n. (Reg.) Troacă. — V. *vălău*.

HÁLBĂ, *halbe*, s. f. Pahar special cu o capacitate de o jumătate de litru, din care se bea bere; *p. ext.* cantitatea de bere dintr-un astfel de pahar. — Germ. **Halbe**.

Halbă

HALCĂ, *hălci*, s.f. Bucată mare de carne sau (mai rar) din alt aliment; hartan. ✧ Fig. *O halcă de pămînt* (REBREANU). — Magh. **halk**.

HÁLDĂ, *halde*, s. f. (Reg.) Loc unde se depozitează deșeurile dintr-o mină, dintr-o uzină etc.; *p. ext.* materialul depozitat pe acest loc. — Germ. **Halde**.

HALDÉU, *haldei*, s. m. Poreclă dată de călugări preoților de mir. — Slav (v. sl. **halŭdejnŭ**).

HÁLE interj. Strigăt cu care se mînă sau se alungă unele păsări de curte.

HALEÁ adj. invar. (Înv., despre boieri) În serviciu, în funcție, în activitate. — Tc. **hâljâ**.

HALEÁLĂ s. f. (Fam.) Faptul de a mînca (cu lăcomie); (concr.) ceea ce se mănîncă, mîncare. — Din **hali** + suf. *-eală*.

HALEA-MÁLEA s. f. Numele unui joc de copii cu mingea, în care se recită aceste cuvinte.

HALEBÁRDĂ, *halebarde*, s. f. Armă medievală în formă de suliță, cu mîner lung de lemn și cu virful de fier prevăzut într-o parte cu un tăiș în formă de bardă, iar în cealaltă cu unul în formă de cîrlig. [Var.: **alebárdă** s. f.] — Fr. **hallebarde**.

HALEBARDIÉR, *halebardieri*, s. m. Soldat care purta o halebardă. [Pr.: *-di-er*. — Var.: **alebardiér** s. m.] — Fr. **hallebardier**.

Halebardă

HALF, *halfi*, s. m. (Ieșit din uz, la jocul de fotbal) Jucător mijlocaș. — Engl. **half**.

HALÍ, *halesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A mînca lacom (și repede); a înghiți. — Țig. **halo**.

HALÍCE s. f. v. **alică**.

HALÍMĂ, *hălimale*, s. f. Întîmplare complicată, cu multe peripeții. — Ngr. **halima** (<tc.).

HALÓ, *halouri*, s. n. 1. Cerc luminos care apare în anumite condiții atmosferice în jurul soarelui sau al lunii. 2. (În fotografie) Aureolă care încercuiește, pe o placă sensibilă, imaginea fotografică a unui punct foarte luminos. — Fr. **halo** (<gr.).

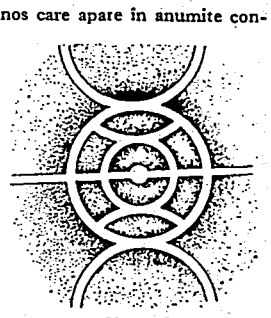

Halo (1)

HALOGÉN, *halogeni*, s. m. Nume dat celor patru elemente (fluor, clor, brom, iod) din grupa a șaptea a tabloului lui Mendeleev, care au proprietatea de a da săruri prin combinare directă cu metalele. — Fr. **halogène** (<gr.).

HALOGENÁRE s. f. Operație de introducere a halogenilor într-o moleculă organică. — După fr. **halogénation**.

HALÓTCĂ s. f. (Reg.) Termen de ocară pentru femei și fete; femeie de moravuri ușoare. — Comp. ucr., rus **holopka**.

HALT interj. (Germanism) Stai! oprește! — Germ. **halt**.

HÁLTĂ, *halte*, s. f. 1. Stație mică de cale ferată. ✦ (Înv.) Stație de tramvai. 2. Oprire, popas. ✧ (Mil.) *Haltă de ajustare* = oprire, în marșul unei trupe, în cursul căreia oamenii își ajustează echipamentul, verifică funcționarea mașinilor etc. — Germ. **Halte**[stelle].

HALTÉRĂ, *haltere*, s. f. Aparat de atletică grea, alcătuit din două rînduri de discuri sau sfere metalice fixate la capetele unei bare; *p. ext.* (la pl.) sport practicat cu acest aparat. — Fr. **haltère**.

Haltere

HALTEROFÍL, *halterofili*, s. m. Persoană care practică sportul halterelor. — Fr. **haltérophile**.

HALUCINÁNT, -Ă, *halucinanți, -te*, adj. Care te face să ai vedenii; impresionant. — Fr. **hallucinant**.

HALUCINÁT, -Ă, *halucinați, -te*, s. m. și f. Persoană care are halucinații. — Fr. **halluciné** (lat. lit. **hallucinatus**).

HALUCINÁȚIE, *halucinații*, s. f. Stare psihică anormală, sub stăpînirea căreia cineva are convingerea că vede lucruri sau aude zgomote care de fapt nu există; produs al acestei stări, nălucire, vedenie. — Fr. **hallucination** (lat. lit. **hallucinatio, -onis**).

HALVÁ, (rar) *halvale*, s. f. Preparat dulce, făcut din tahîn sau din semințe de floarea-soarelui și zahăr; (la pl.) diverse feluri de halva. — Tc. **helva**.

HALVAGÍU, *halvagii*, s. m. (Rar) Persoană care prepară sau care vinde halva. — Tc. **helvacı**.

HALVIȚÁR s. m. v. **alvițar**.

HALVÍȚĂ s. f. v. **alviță**.

HAM[1] interj. (De obicei repetat) Cuvînt care imită lătratul cînelui. — Onomatopee.

HAM[1], *hamuri*, s.n. Ansamblu format din curelele sau din frînghiile necesare pentru a înhăma calul la un vehicul. ◇ *Gură de ham* =, ham primitiv, format numai din cureaua de pe piept şi din cea care se petrece după gîtul calului. ◇ Expr. *A trage în* (sau *la*) *ham* = a trăi o viaţă grea; a munci din greu. ✦ (Precedat de prepoziţii) Tracţiune (cu cai). *Doi căluţi pagi, care... erau cei mai buni la ham* (SADOVEANU). ◇ *Cal de ham* = cal care trage la căruţă sau la trăsură. — Magh. **ham.**

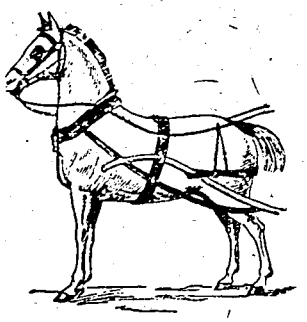
Ham

HAMÁC, *hamacuri*, s. n. Bucată dreptunghiulară de pînză sau plasă de sfoară care se întinde orizontal între doi stîlpi etc. şi care serveşte ca pat mobil sau ca leagăn. [Pl. şi: *hamace*] — Fr. **hamac.**

HAMÁL, *hamali*, s. m. Muncitor care transportă poveri (în porturi şi în gări). ◇ Expr. *(A munci) ca un hamal* = (a munci) din greu, pînă la istovire. — Tc. **hamal.**

HAMALÍC s. n. 1. (Înv.) Meseria hamalului; muncă de hamal. 2. Fig. Muncă grea, istovitoare. — Tc. **hamallık.**

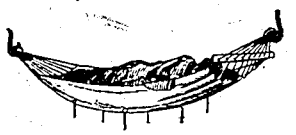
Hamac

HAMBÁR, *hambare*, s. n. 1. Magazie pentru păstrat cereale. ✦ Magazie mică (în podul morii) în care se toarnă cerealele date ca plată pentru măcinat. 2. (Reg.) Ladă mare de lemn, în care se păstrează făina, mălaiul sau cerealele. 3. Locul unde se depozitează, pe un vapor, mărfurile transportate. [Var.: **ambár** s. n.] — Tc. **ambar** «magazin, depozit».

HAMÉI s. n. Plantă erbacee agăţătoare cu flori verzui, ale cărei seminţe aromatice şi amare se întrebuinţează la fabricarea berii *(Humulus lupulus)*. [Var.: **hămél** s. n.] — Slav (v. sl. **chmelĭ**).

Hamei

HAMGÉR s. n. v. **hanger.**

HÁMIŞ, -Ă, *hamişi, -e*, adj. (Reg.) Şiret, viclean, răutăcios. — Magh. **hamis** «fals, mincinos».

HAMSÍE, *hamsii*, s. f. Mic peşte marin, caracterizat prin gura lui mare; se mănîncă mai ales conservat *(Engraulis encrasicholus)*. — Ngr. **hampsi.**

HAMÚT, *hamuturi*, s. n. (Înv.) Parte a hamului care trece peste gîtul calului; gîtar. — Rus **homut.**

HAN[1], *hani*, s. m. (În trecut) Conducător al tătarilor. — Tc. **han.**

HAN[2], *hanuri*, s. n. Local cu ospătărie, la marginea drumurilor de ţară sau la periferia oraşelor, unde se pot adăposti peste noapte drumeţii (cu caii şi cu căruţele lor). — Tc. **han.**

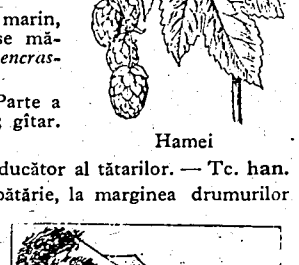
Han

HÁNDBAL s. n. Joc de echipă în care jucătorii, aruncînd mingea cu mîna, încearcă s-o introducă în poarta echipei adverse. — Engl. **hand-ball.**

HANDICÁP, *handicapuri*, s. n. 1. (Sport) Avantaj acordat unui concurent inferior. ✦ Totalitatea punctelor cu care o echipă a fost pusă în inferioritate de echipa concurentă. 2. Fig. Greutate, piedică intervenită în munca cuiva. — Fr. **handicap** (engl. **handicap**).

HANDICAPÁ, *handicapez*, vb. I. Tranz. 1. A avea sau a-şi crea (printr-o manevră) un handicap asupra unui adversar, într-o întrecere, într-o competiţie sportivă. 2. Fig. A stînjeni activitatea cuiva, a pune pe cineva în stare de inferioritate. — Fr. **handicaper.**

Handbal

HANDRALĂU, *handralăi*, s. m. (Depr.) Flăcău. ◇ Expr. *A umbla handralău* = a umbla de colo pînă colo fără nici o treabă. [Var.: **hăndrălău** s. m.] — Comp. magh. **vándorló** «vagabond».

HANG, (2) *hanguri*, s. n. 1. (În expr.) *A ţine hangul* = **a)** a acompania o melodie; **b)** *fig.* a ţine partea cuiva, aprobînd tot ce face şi ce spune; a face pe placul cuiva, a cînta cuiva în strună. 2. (Reg.) Nume dat unor instrumente sau unor părţi ale instrumentelor muzicale care servesc pentru a ţine acompaniamentul. — Magh. **hang** «sunet, ton, glas».

HANGÁN, *hangani*, adj. m. (În expr.) *Porumb hangan* = soi de porumb de munte cu ştiuletele mare şi cu bobul galben-roşcat. — Din **Hangu** (nume propriu).

HANGÁR, *hangare*, s. n. Construcţie mare, destinată adăpostirii şi reparării avioanelor, tractoarelor etc. — Fr. **hangar.**

HANGÉR, *hangere*, s. n. Pumnal mare, încovoiat, care se purta odinioară la brîu. [Pl. şi: *hangeruri*. — Var.: **hamgér** s. n.] — Tc. **hançer.**

HANGIOÁICĂ, *hangioaice*, s. f. Hangiţă. — Din **hangiu** + suf. *-oaică*.

HANGÍŢĂ, *hangiţe*, s. f. Soţie de hangiu; femeie care ţine un han[2]. — Din **hangiu** + suf. *-iţă*.

HANGÍU, *hangii*, s. m. Persoană care ţine un han[2]. — Tc. **hancı.**

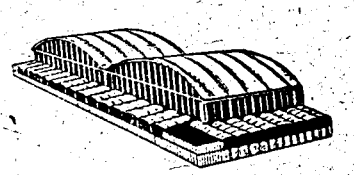
Hangare

HANÍMĂ, *hanîme*, s. f. (Înv.) Femeie din aristocraţia turcă. — Tc. **hanîm.**

HÁN-TATAR s. m. v. **han-tătar.**

HÁN-TĂTAR, *han-tătari*, s. m. Han[1]; *p. ext.* dracul, naiba. ◇ Expr. *Din vremea lui han-tătar* = de demult, străvechi. [Var.: **hán-tatar** s. m.] — Din **han** + **tătar.**

Hangere

HÁNTRU, *hantri*, s. m. Unitate convenţională (echivalentă cu 1 ha de arătură) folosită în planificare pentru măsurarea lucrărilor făcute de către staţiunile de maşini şi tractoare.

HÁNŢĂ[1], *hanţe*, s. f. (Reg., depr.) Obiect de îmbrăcăminte, haină. — Comp. ucr. **hanca** «mîrţoagă».

HÁNŢĂ[2], *hanţe*, s. f. (Reg.) Gură; gură care vorbeşte mult şi fără rost, gură-spartă. ◇ Expr. *Bun de hanţă* = flecar, guraliv. — Comp. ucr. **hanca** «mîrţoagă».

HÁOS, *haosuri*, s. n. 1. Stare primitivă, de neorganizare, în care, după cum presupuneau cei vechi, s-ar fi aflat materia înainte de apariţia universului cunoscut de om; (în unele concepţii teogonice) prăpastie fără fund în care s-ar fi găsit, într-un amestec confuz, elementele şi materia înainte de organizarea lumii; abis. 2. Fig. Confuzie, dezordine. [Var.: **cáos** s. n.] — Fr. **chaos** (lat. lit. **chaos**).

HAOTIC, -Ă, *haotici, -e*, adj. 1. De haos, care aminteşte haosul. 2. Fig. Dezordonat, confuz. — Fr. **chaotique.**

HAP[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de apucarea sau de înghiţirea rapidă a ceva. — Onomatopee.

HAP[2], *hapuri*, s. n. (Pop. şi fam.) Medicament preparat în forma unei mici sfere netede sau în formă de praf învelit într-o capsulă, ca să poată fi înghiţit uşor. ◇ Expr. *A înghiţi* (sau *a face* pe cineva *să înghită*) *un hap* (sau *hapul*) = a suporta (sau a face pe cineva să suporte) un lucru neplăcut. — Tc. **hap.**

HÁPCĂ s. f. 1. (În expr.) *(A lua) cu hapca* = (a lua) cu forţa, cu de-a sila, pe nedrept. 2. Undiţă cu cîrlig mare şi sfoară groasă (folosită la prinderea somnului). — Bg. **hapka.**

HAPCIÚ interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de strănut — Onomatopee.

HÁPLE s. m. v. **haplea.**

HÁPLEA s. m. Epitet dat unui om nătărău, prostănac. [Var.: **háple** s. m.] — Bg. **hapljo.**

HAPLOLOGÍE, *haplologii*, s. f. (Lingv.) Suprimarea unei silabe prin disimilare totală. *Prin haplologie, «jumătate» devine «jumate».* — Fr. **haplologie** (<gr.).

HAPSÍN, -Ă adj. v. **hapsîn.**

HAPSÎN, -Ă, *hapsîni, -e*, adj. (Adesea substantivat) 1. Răutăcios, hain, cîinos. 2. Lacom (de bani, de mîncare etc.). [Var.: **hapsín, -ă** adj.] — Comp. magh. **hapsi** «lacom».

HAR, *haruri*, s. n. 1. (În religia creştină) Dar, ajutor spiritual pe care divinitatea l-ar acorda omului. ◇ Expr. (cu sensul religios atenuat sau pierdut) *Har domnului!* = exclamaţie prin care cineva îşi exprimă satisfacţia pentru reuşita unui lucru; slavă domnului! ✦ Puterea sacramentală a preoţilor de a oficia actele de cult. 2. (Înv. şi arh.) Calitate, însuşire, dispoziţie naturală care face pe cineva sau ceva vrednic de admiraţie. 3. (Înv.) Dar sau răsplată acordată cuiva ca un semn de bunăvoinţă, ca o favoare deosebită. — Slav (v. sl. **charĭ** <gr.).

HARABÁ, *harabale*, s. f. (Reg.) Căruţă mare de transport; *p. ext.* cantitatea care intră într-o astfel de căruţă. — Tc. **araba.**

Haraba

HARABABÚRĂ, *harababuri*, s. f. Dezordine, învălmăşeală; scandal. [Var.: **arababúră** s. f.] — Ngr. **allabábulla** (< it.).

HARABAGÍE s. f. (Reg.) Meseria de harabagiu; căraţie. — Din **harabagiu** + suf. *-ie.*

HARABAGÍU, *harabagii*, s. m. (Reg.) Căruţaş care transportă, cu plată, oameni sau mărfuri. — Tc. **arabacı.**

HARABÁIE, *hărăbăi*, s. f. Casă, încăpere sau curte mare. ✦ Vehicul mare. — Tc. **araba.**

HARÁC s. m. **arac.**

HARACHÍRI s.n. Sinucidere prin spintecarea pîntecelui, practicată în Japonia de către cei care au suferit o înfrîngere sau o dezonoare. — Fr. **hara-kiri.**

HARÁCI, *haraciuri,* s. n. (Înv.) Tribut anual pe care îl plăteau sultanului ţările creştine supuse turcilor. ✦ Tribut, dare. — Tc. **haraç.**

HARÁG s. m. v. **arac.**

HARAIMÁN s. n. (Reg.) Gălăgie, tărăboi.

HARÁM, (1) *haramuri,* s. n. (Reg.) 1. Mîrţoagă, gloabă. 2. Pradă, jaf. ✧ *De haram* = **a)** (loc. adj. şi adv.) (lăsat) la voia întîmplării, fără stăpîn, expus jafului; **b)** (loc. adv.) de pomană, degeaba; pe nedrept. ✧ Expr. *Haramul haram se face* sau *(de) haram vine, (de) haram se duce* = lucrul cîştigat pe nedrept se pierde precum s-a dobîndit. 3. (În expr.) *A minca haram* = a vorbi fără rost. *Haram că...* = păcat că...; degeaba... *Haram de...* = vai de... — Tc. **haram** «ilicit, prohibit».

HARAMBÁŞĂ, *harambaşi,* s. m. (Înv.) Căpitan de hoţi sau de haiduci. — Tc. **haram-başı.**

HARAMÍN, *haramini,* s. m. (Înv.) Hoţ de codru; haiduc. ✦ Om rău, fără inimă. — Tc. **haramî.**

HARÁNCĂ s. f. (Reg.) Nume de ocară dat unei femei rele; scorpie, zgripţoroaică. — Din **ar(i)ancă** (< *Arie,* nume propriu).

HARÁP s. m. v. **arap.**

HARA-PÁRA s. f. (În expr.) *A face (o) hara-para* = a face, a provoca o învălmăşeală, o vinzoleală; a face harcea-parcea. — Onomatopee.

HARÁPNIC, *harapnice,* s. n. (Reg.) Bici mare, împletit din cînepă sau din curele, cu codiriştea scurtă şi cu pleasnă de mătase la vîrf (ca să pocnească tare). — Pol. **harapnik.**

Harapnic

HARBÚZ, *harbuji,* s. m. (Reg.) Pepene verde; lubeniţă. [Var.: **arbúz** s. m.] — Tc. **harbuz.**

HARBUZĂRÍE, *harbuzării,* s. f. (Reg.) Loc cultivat cu pepeni verzi şi galbeni; pepenărie. [Var.: **arbuzărie** s. f.] — Din **harbuz** + suf. *-ărie.*

HARBUZÉSC, -EÁSCĂ, *harbuzeşti,* adj. (Reg., în expr.) *Pere harbuzeşti* = pere zemoase, gălbui, foarte dulci. *Păr harbuzesc* = păr care face astfel de pere. — Din **harbuz** + suf. *-esc.*

HÁRCĂT s. n. v. **harhăt.**

HÁRCEA-PÁRCEA adv. (Fam., în expr.) *A face* (pe cineva sau ceva) *harcea-parcea* = a tăia (pe cineva sau ceva) în bucăţi, a face fărîme, a hăcui. — Tc. **parça-parça** «bucată cu bucată».

HÁRCHINĂ, *harchine,* s. f. (Reg.) Bucată mare (de mămăligă, de slănină etc.). [Var.: **hárşchină** s. f.]

HARDUGHÍE, *hardughii,* s. f. Clădire sau încăpere mare, veche şi dărăpănată; şandrama. ✦ Fig. Lucru mare, învechit, hodorogit. — Ngr. **harturgia** «fabrică de hîrtie».

HARDUGHÍT, -Ă, *hardughiţi, -te,* adj. Hodorogit, rablagit. — Din **hardughie** + suf. *-it.*

HARÉCI interj. (Înv.) Strigăt cu care conducătorul unei licitaţii invita publicul să liciteze sau cu care închidea licitaţia asupra unui lucru. [Var.: **aréci** interj.] — Tc. **hareç.**

Harnaşament

HARECILUÍ, *hareciluiesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A adjudeca. — Din **hareci.**

HARÉM, *haremuri,* s. n. Totalitatea cadînelor unui mahomedan poligam. ✦ Parte a casei în care locuiesc cadînele. — Tc. **harem**

HÁRFĂ s. f. v. **harpă.**

HÁRHĂT, *harhăte,* s. n. (Reg.) Gălăgie (produsă de strigăte, de glasuri amestecate), hărmălaie. [Var.: **hárcăt** s. n.] — *Onomatopee.*

HARMALÁIE s. f. v. **hărmălaie.**

HARMÁN, *harmanuri,* s. n. Amestec de diferite varietăţi şi calităţi de tutun. — Tc. **harman.**

HARMÁSAR s. m. v. **armăsar.**

HARNAŞAMÉNT, *harnaşamente,* s. n. Totalitatea obiectelor necesare la înhămarea şi înşeuarea calului. — După fr. **harnachement.**

HÁRNIC, -Ă, *harnici, -e,* adj. Care munceşte mult şi cu rîvnă, care lucrează iute şi cu spor; muncitor, activ, sîrguincios. ✦ (Pop.) Vrednic, destoinic. ✧ Expr. *A fi harnic să...* (sau *de...*) = a fi capabil, vrednic, a fi în stare să... — Din bg. **haren** + suf. *-nic.*

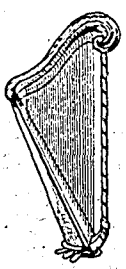

Harpă

HARPAGÓN, *harpagoni,* s. m. Epitet dat unui om avar. [Var.: **arpagón** s. m.] — Fr. **Harpagon** (nume propriu).

HARPĂ, *harpe,* s. f. Instrument muzical format dintr-o ramă mare triunghiulară pe care sînt fixate coarde neegale, puse în vibraţie cu degetele de la ambele mîini. [Var.: **hárfă, árpă, árfă** s. f.] — Fr. **harpe.**

HARPIE, *harpii,* s. f. (În mitologia greacă) Monstru reprezentat sub forma unei femei înaripate, cu trup şi cu gheare de vultur, personificînd furtunile şi moartea. ✦ Fig. Femeie hrăpăreaţă, arţăgoasă şi rea; zgripţoroaică. — Fr. **harpie** (<gr.).

HARPÍST, -Ă, *harpişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care cîntă din harpă. — Fr. **harpiste.**

HARPÓN, *harpoane,* s. n. Unealtă în formă de lance, prevăzută cu o frînghie lungă şi groasă şi întrebuinţată la vînarea balenelor şi a rechinilor. — Fr. **harpon.**

HARŞ interj. v. **hîrşti.**

HARŞÁ, *harşale,* s. f. (Înv.) Bucată de stofă sau de alt material, împodobită cu diverse cusături şi ornamente, care se punea pe cal, sub şa. — Tc. **haşa.**

Harpie

HÁRŞCHINĂ s. f. v. **harchină.**

HARTÁN, *hartane,* s. n. 1. Bucată mare de carne; halcă. 2. Zdreanţă, ruptură. [Pl. şi: *hartanuri.* — Var.: **hărtán** s. n.]

HÁRTĂ, *hărţi,* s. f. Reprezentare grafică a suprafeţei pămîntului, a unui continent, a unei ţări, a unei regiuni sau a unei localităţi, executată din punct de vedere geografic, istoric, geologic etc. — Ngr. **karta** (după *hîrtie*).

HARTOÍ, *hartoiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A da la o parte, a cîrmi din drum carul, sania etc. [Var.: **hartuí** vb. IV] — Magh. **fartolni.**

HARTUÍ vb. IV. v. **hartoi.**

HARŢ s. n. v. **harţă.**

HARŢABÁ s. f. (Reg.) Epitet dat unei femei de moravuri uşoare.

HARŢÁG s. n. v. **arţag.**

HÁRŢĂ s. f. Încăierare, ceartă, sfadă. ✦ (Înv.) Ciocnire între avangărzi sau între detaşamente potrivnice. [Var.: **harţ** s. n.] — Magh. **harc.**

HARŢI s. m. pl. (În religia ortodoxă) Perioadă din timpul unui post cînd li se permite credincioşilor să mănînce carne miercurea şi vinerea. [Var.: **hîrţă** s. f., **hîrţi** s. m. pl.] — Ngr. **Artzí**[vurtzi] (< armeană).

HÁSCĂ s. f. (Reg.) Bucată de piele care se pune la cizmă pentru a lărgi căputa. — Pol. **haska.**

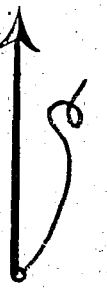

Harpon

HASMAŢUCHI s. m. Plantă erbacee plăcut mirositoare, cu flori albe; creşte prin tufişuri, la marginea pădurilor şi a viilor, fiind uneori cultivată ca plantă culinară *(Anthriscus cerefolium).* [Var.: **asmaţúchi, asmăţúi** s. m.] — Tc. **asmaçık.**

HÁSPEL, *haspeluri,* s. n. 1. Maşină folosită la finisarea ţesăturilor, pentru fierberea şi vopsirea pînzei etc. 2. Maşină care trece firele de pe ţevi sau de pe bobine pe sculuri, pentru a forma pachete de bumbac. — Germ. **Haspel.**

HÁŞCĂ, *hăşti,* s. f. (Reg.) Copac uscat, cu trunchiul găunos; trunchi găunos de copac. — Comp. ucr. **chašča** «tufiş».

HÁŞCHIE s. f. v. **aşchie.**

HAŞÍŞ s. n. Substanţă narcotică extrasă dintr-o specie de cînepă exotică *(Cannabis indica).* — Fr. **hachí(s)ch.**

HAŞMACIÚCĂ s. f. (Reg.) Plantă erbacee cu flori albe, rar gălbui, dispuse în mici umbele *(Anthriscus silvestris).* — V. *hasmaţuchi.*

HÁŞMĂ, *haşme,* s. f. Plantă erbacee cu frunze cilindrice şi cu flori albăstrui *(Allium ascalonicum).* — Magh. **hagyma** «ceapă».

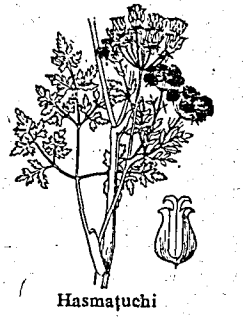

Hasmaţuchi

HAŞURÁ, *haşurez,* vb. I. Tranz. A acoperi cu haşuri o porţiune dintr-un desen, dintr-o hartă etc. — Din **haşuri.**

HAŞURÁT, -Ă, *haşuraţi, -te,* adj. Acoperit cu haşuri. — V. *haşura.*

HAŞÚRI s. f. pl. Grup de linii paralele sau întretăiate cu care se umbreşte o porţiune dintr-un desen, cu care se notează, în mod convenţional, anumite indicaţii pe o hartă etc. — Fr. **hachures.**

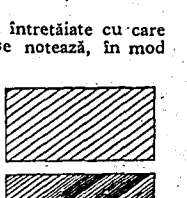

Haşuri

HAT, *haturi,* s. n. Fişie îngustă de pămînt nearat care desparte două ogoare; răzor, hotar. ✧ Loc. adv. *Într-un hat* (sau *hat în hat*) *cu cineva* = situat alături, mărginaş, vecin cu cineva. ✦ Cîmp nelucrat; pîrloagă, ţelină. — Comp. ucr. **hat** «zăgaz».

HATAIÁ s. f. (Turcism înv.) Numele unei stofe fine de mătase. — Tc. **hatai.**

HÁTIE, *hatii,* s. f. Îngrămădire de pietre, de nuiele, de bolovani etc. făcută pentru a îndrepta cursul unei ape sau pentru a împiedica revărsările. — V. *hat.*

HATIŞERÍF, *hatişerifuri,* s.n. (Turcism înv.) Ordin sau decret emis de sultan către marii demnitari otomani sau către domnitorii

țărilor românești și purtînd autograful sultanului pentru executarea întocmai. — Tc. **hatti-șerif.**

HATÎR, *hatîruri*, s. n. 1. Plăcere, poftă, plac. ◇ Expr. *Pentru* (sau *de, în) hatîrul* (cuiva sau a ceva) = de dragul (cuiva sau a ceva); pentru a face plăcere (cuiva). (Înv.) *De hatîrul* (unui lucru) = mulțumită, datorită, grație (unui lucru). *A strica hatîrul* (cuiva) = a strica pofta, cheful sau plăcerea (cuiva). 2. Favoare, grație, concesie; serviciu. ◇ Expr. *A face* (cuiva) *un hatîr* = a acorda (cuiva) o favoare; a satisface (cuiva) o dorință sau un capriciu. ✦ (Înv.) Favoare acordată în mod abuziv. — Tc. **hatîr.**

HATMAN, *hatmani*, s. m. (Înv.) 1. (În orînduirea feudală) Unul dintre cei dintîi boieri de divan în Moldova, însărcinat de domn cu comanda întregii oștiri; mare spătar. 2. Titlu purtat de marii comandanți ai oștilor polone și ai oștilor cazaceștî; *p. ext.* comandant suprem al unei forțe armate. [Acc. și: *hatmán*] — Pol. **hetman.**

HATMANÍE s. f. v. **hătmănie.**

HAȚ interj. Cuvînt care indică o mișcare bruscă și neașteptată făcută pentru a prinde sau a apuca pe cineva sau ceva. — Onomatopee.

HAU interj. (De obicei repetat) Cuvînt care imită lătratul cîinelui sau urletul lupului. — Onomatopee.

HAVA, *havez*, vb. I. Tranz. A săpa cu haveza făgașe într-un zăcămînt în curs de exploatare, pentru a ușura desprinderea materialului din masiv. — Din **havaj** (rar întrebuințat, < fr. *havage*).

HAVADÍȘ, *havadișuri*, s. n. (Înv.) Noutate, veste, știre. — Tc. **havadis.**

HAVAIÁNĂ, *havaiane*, s. f. Un fel de chitară, cu sunetul lin și tărăgănat. — Fr. **hawaïenne.**

HAVAÍU, -ÍE adj. (Înv.) Albastru ca cerul; azuriu. — Tc. **havai.**

HAVALEÁ, *havalele*, s. f. (Înv.) Îndatorire constînd din prestarea de zile de clacă, podvezi etc., pe care o aveau țăranii pe vremea clăcii și a boierescului. — Tc. **havale.**

HAVÁNĂ, *havane*, s. f. Țigară de foi de calitate superioară. — Fr. **havane.**

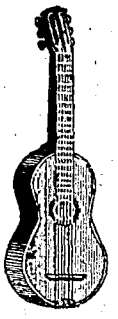

Havaiană

HAVÁRE, *havări*, s. f. Acțiunea de *a hava* și rezultatul ei.

HAVÉZĂ, *haveze*, s. f. Mașină construită special pentru tăiatul straturilor de cărbune sau de minereu dintr-o mină. — După fr. **haveuse.**

HAVRĂ, *havre*, s. f. Sinagogă. — Tc. **havra.**

HAVUZ, *havuzuri*, s. n. Bazin de apă descoperit, construit din piatră, ciment etc., de obicei cu fîntînă arteziană în interior; (prin restricție) fîntînă arteziană. [Pl. și: *havuze*] — Tc. **havuz.**

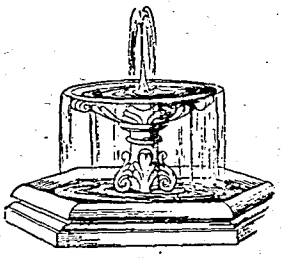

Havuz

HAZ, (rar) *hazuri*, s. n. 1. Veselie. ◇ *Vorbe de haz* = vorbe spirituale, glume. ◇ Expr. *A face haz* = a se veseli, a petrece glumind; (cu determinări introduse prin prep. «de») a face glume pe seama cuiva, a-și bate joc, a rîde de cineva sau de ceva. *A face haz de necaz* = a-și ascunde necazul, făcînd glume sau simulînd voia bună. ✦ Calitatea culva de a învesela pe cei din jur prin firea sa veselă, prin glume sau prin vorbe spirituale. ◇ Expr. *A fi cu haz* = a fi plin de duh, de umor. 2. (Înv.) Plăcere, bucurie. ◇ Expr. *A face haz de cineva* (sau *de ceva*) = a-i plăcea de cineva sau de ceva. *A nu face haz de cineva* (sau *de ceva*) = a nu da importanță cuiva (sau unui lucru), a nu lua în seamă. 3. Calitatea de a plăcea, de a captiva; farmec, grație. ◇ Loc. adj. și adv. *Cu haz* = plăcut, nostim. ◇ Expr. (Ir.) *Știi că ai* (sau *că are*) *haz?* = știi că-mi placi (sau că-mi place)? știi că ești (sau că e) bine? — Tc. **haz.**

HAZÁRD, (rar) *hazarduri*, s. n. Eveniment care depinde de cauzele sale în așa fel încît o diferență neînsemnată în cauze poate produce o diferență considerabilă în efecte; *p. ext.* întîmplare neprevăzută, neașteptată. ◇ *Joc de hazard* = joc de noroc. — Fr. **hasard.**

HAZARDÁ, *hazardez*, vb. I. Refl. A întreprinde ceva bazîndu-se pe întîmplare și pe noroc; a se expune, a risca. — Fr. **hasarder.**

HAZARDÁT, -Ă, *hazardați, -te*, adj. Periculos, riscat. — După fr. **hasardé.**

HAZLÍU, -ÍE, *hazlii*, adj. 1. Spiritual, plin de haz, de umor; 2. Atrăgător, plăcut, simpatic, nostim. [Var.: **hazlîu, -îie, hazulíu,** -ie] — Din **haz** + suf. *-liu.*

HAZLÎU, -ÎIE adj. v. **hazliu.**

HAZNÁ, *haznale*, s. f. 1. Rezervor subteran în care se scurg sau în care se aruncă rămășițele murdare dintr-o gospodărie. 2. (Înv.) Clădire, încăpere în care se păstra un tezaur, o sumă mai mare de bani sau alte lucruri de preț; vistierie. — Tc. **hazine, hazne.**

HÁZNĂ s. f. (Reg.) Folos. — Magh. **haszon.**

HAZULÍU, -ÍE adj. v. **hazliu.**

HĂ interj. 1. (De obicei repetat) Cuvînt care redă rîsul, mai ales rîsul forțat. 2. (Repetat) Cuvînt care redă plînsul. 3. Exclamație care exprimă mirare, neîncredere. *Hă! ce oameni!* (CONTEMPORANUL). 4. (Pop.) Exprimă o confirmare, o afirmație; da. — *Nebun?* — *Hă, hă!* (CARAGIALE). [Var.: **hî, hi** interj.]

HĂBĂDÍC, *hăbădicuri*, s. n. (Reg.) Vreasc. — Bg. **habatija.**

HĂBĂDÍE s. f. v. **habadie.**

HĂBĂÚC, -Ă, *hăbăuci, -e*, adj. (Reg., adesea substantivat) Năuc, buimac, zăpăcit; *p. ext.* prost. ◇ Expr. (Adverbial) *A o lua* (sau *a umbla*) *hăbăuca* = a o lua razna, a hoinări. [Formă gramaticală: (adverbial, în expr.) *hăbăuca*] — Magh. **habóka** + **năuc.**

HĂBĂUCÍ, *hăbăucesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) zăpăci, a (se) năuci; *p. ext.* a (se) prosti. — Din **hăbăuc.**

HĂBÚC, *hăbuci*, s. m. (Reg.) Bucată (din ceva), fărîmă. ◇ Expr. *A (se) rupe, a (se) face hăbuc* = a (se) rupe bucăți, a (se) hăbuci. ◇ (Adjectival, ca nume predicativ) *Scaunul cel bun e hăbuc* (CONTEMPORANUL).

HĂBUCÍ, *hăbucesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A strica, a rupe, a distruge. — Din **hăbuc.**

HĂCI s. n. (Reg., în expr.) *Cît hăciul* = de loc. [Var.: **hîci** s. n.] — Comp. tc. **hiç.**

HĂCUÍ, *hăcuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A tăia în bucăți (mici), a toca mărunt; a sfîrteca, a ciopîrți. — Germ. **hacken.**

HĂCUÍRE, *hăcuiri*, s. f. (Reg.) Acțiunea de *a hăcui*; ciopîrțire.

HĂDĂRÁG, *hădăragi*, s. m. Băț gros, avînd diferite întrebuințări. ✦ Parte a îmblăciului formată dintr-un lemn gros prins de prăjină, cu care se bat cerealele. ✦ Bățul de sub coșul morii, care lovește teica spre a face să treacă grăunțele între pietre. ✦ Fiecare dintre lemnele de care trag pescarii la năvod. ✦ Mînerul de lemn cu care se învîrtește rîșnița. [Var.: (reg.) **hadarág** s. m.] — Comp. magh. **hadaró.**

HĂI[1] interj. 1. (Reg.) Termen familiar cu care te adresezi cuiva; bre, fă. 2. (Precedînd numele unui animal: la vocativ) Strigăt cu care se îndeamnă sau cu care se mînă boii și vacile.

HĂI[2], *hăiesc*, vb. IV. Intranz. A îndemna boii sau vacile la mers. ✦ A striga spre a stîrni vînatul. — Din **hăi**[1].

HĂIMĂNÍ, *hăimănesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A umbla haimana, a hoinări. — Din **haimana.**

HĂINÁR, *hăinari*, s. m. (Ieșit din uz) Negustor de haine. [Pr.: *hăi-*] — Din **haină** + suf. *-ar.*

HĂINĂRÍE, (1) *hăinării*, s. f. 1. (Ieșit din uz) Magazin în care se vindeau haine gata. 2. Cantitate mare de haine. [Pr.: *hăi-*] — Din **haină** + suf. *-ărie.*

HĂINÍ vb. IV. v. **haini.**

HĂINIȘOÁRĂ, *hăinișoare*, s. f. Hăinuță. [Pr.: *hăi-*] — Din **haină** + suf. *-iș-oară.*

HĂINÚȚĂ, *hăinuțe*, s. f. Diminutiv al lui *haină*. [Pr.: *hăi-*]

HĂÍRE, *hăiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a hăi* și rezultatul ei; strigăt de îndemn pentru vite.

HĂIS interj. Strigăt cu care se mînă boii înjugați pentru a merge spre stînga. ◇ (Adverbial sau substantivat, în expr.) *A face hăis* (sau *hăisa*) = a cîrmi la stînga. *A trage* (sau *a fi*) *unul la hăis și celălalt la cea* sau *a zice unul hăis și celălalt cea*, se spune despre doi oameni care nu se înțeleg. *A trage hăisa* = a nu fi de acord cu alții. ◇ Loc. adj. (Despre o vită înjugată) *Din* (sau *de*) *hăis* (sau *hăisa*) = din stînga. [Var.: **hâisa** interj.] — Comp. sb. **ais.**

HĂÍSA interj. v. **hăis.**

HĂÎT[1], *hăituri*, s. n. Hăire. — V. *hăi*[2].

HĂÎT[2], **-Ă** adj. v. **hîit.**

HĂITÁR, *hăitari*, s. m. Hăitaș. [Pr.: *hăi-*] — Din **haită** + suf. *-ar.*

HĂITĂȘ[1], *hăitași*, s. n. (Reg.) Acțiunea de stîrnire a vînatului. [Pr.: *hăi-*] — Magh. **hajtás.**

HĂITĂȘ[2], *hăitași*, s. m. Om care stîrnește vînatul din ascunzători și îl gonește spre vînători; gonaș, bătăiaș. [Pr.: *hăi-*] — Din **haită** + suf. *-aș.*

HĂITÉIE s. f. pl. v. **haiteie.**

HĂITUÍ, *hăituiesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A stîrni, a goni vînatul spre vînători. 2. Tranz. A goni, a mîna animale domestice. ✦ Fig. A urmări, a fugări pe cineva 3. Tranz. A cutreiera, a străbate o regiune, un loc, urmărind pe cineva. [Pr.: *hăi-*] — Magh. **hajtani.**

HĂITUIÁLĂ, *hăituieli*, s. f. Acțiunea de *a hăitui*; goană după vînat. [Pr.: *hăi-*]

HĂITUȘCĂ, *hăituște*, s. f. Fată șireată și frumoasă; strengăriță. [Pr.: *hăi-*] — Din **haită** + suf. *-ușcă.*

HĂLĂCIÚGĂ, *hălăciugi*, s. f. (Reg.) Tufiș, desiș.

HĂLĂDUÍ, *hălăduiesc*, vb. IV. Intranz. 1. A trăi undeva în voie, în libertate, în liniște; *p. ext.* a locui. 2. (Înv.) A scăpa cu viață (de o primejdie). 3. (Rar) A izbuti. — Magh. **haladni** «a propăși, a merge mai departe».

HĂLĂGÍE s. f. v. **gălăgie.**

HĂLĂLÁIE s. f. Hărmălaie, gălăgie, tărăboi. [Var.: **halalâie** s. f.] — Din **hălălăi.**

HĂLĂLĂÍ, *hălălăiesc*, vb. IV. Intranz. A face gălăgie, larmă. — Onomatopee.

HĂLĂÓI, -OÁIE adj. (Reg.; adesea substantivat) Greoi, leneș; stîngaci.

HARTA FIZICĂ A REPUBLICII POPULARE ROMINE

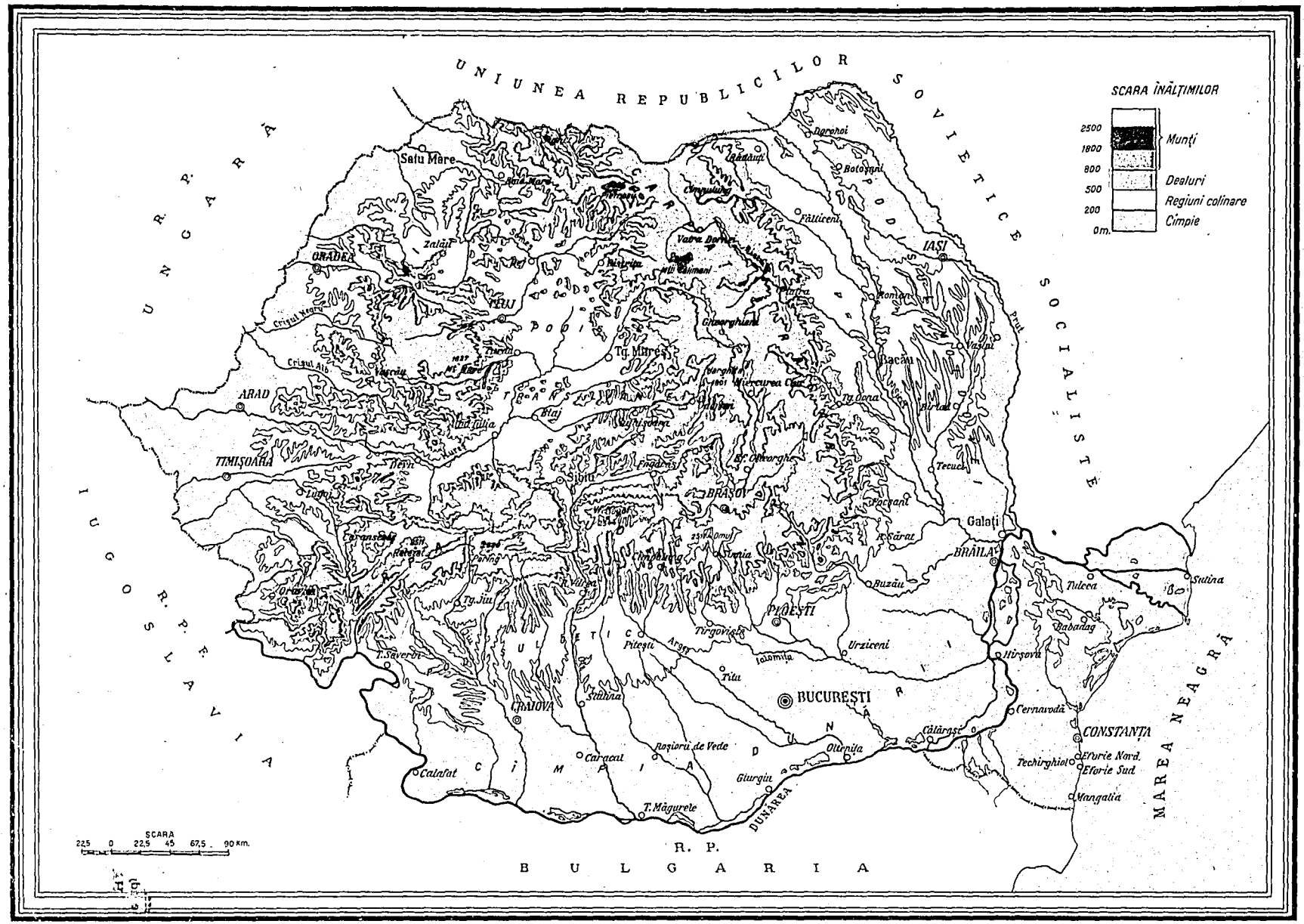

HĂLDĂN, *hăldani*, s. m. Cinepă de toamnă care produce sămînță.

HĂLPĂI, *hălpăi*, vb. IV Tranz. (Reg.) A mînca sau a bea repede și cu lăcomie. — Comp. bg. **hlapam**, sb. **hlapiti**.

HĂMĂI, pers. 3 *hămăie*, vb. IV. Intranz. (Despre cîini) A lătra. [Prez. ind. și: *hămăiește*. — Var.: **hîmîi** vb. IV] — Din **ham**[1].

HĂMĂIALĂ, *hămăieli*, s. f. Faptul de *a hămăi;* lătrat (al mai multor cîini deodată).

HĂMĂIT, *hămăituri*, s. n. Lătrat. — V. *hămăi*.

HĂMĂITÚRĂ, *hămăituri*, s. f. Hămăit. [Pr.: *-mă-i-*] — Din **hămăi** + suf. *-(i)tură*.

HĂMÉI s. n. v. **hamei**.

HĂMESEÁLĂ s. f. (Fam.) Foame mare, lihneală; slăbiciune din pricina foamei. [Var.: **hămiseálă** s. f.] — Din **hămesi** + suf. *-eală*.

HĂMESÍ, *hămesesc*, vb. IV. Intranz. (Fam.) A flămînzi peste măsură, a fi lihnit de foame. — Comp. alb. **hamës**.

HĂMESÍT, -Ă, *hămesiți, -te*, adj. (Fam.) 1. Foarte flămînd, lihnit, mort de foame. 2. Lacom, nesățios. [Var.: **hămisít, -ă, hemesít, -ă** adj.] — V. *hămesi*.

HĂMISEÁLĂ s. f. v. **hămeseală**.

HĂMISÍT, -Ă adj. v. **hămesit**.

HĂMIȘLÍU, -IE, *hămișlii*, adj. (Reg.) Viclean, șiret. ◇ (Substantivat, în expr.) *A se juca de-a hămișliul* = a face pe șiretul. — Din **hamiș** + suf. *-liu*.

HĂMUÍ, *hămuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A istovi un animal, punîndu-l să tragă prea mult la ham. — Din **ham**.

HĂMURĂRÍE, *hămurării*, s. f. (Rar) 1. Locul unde se fac sau unde se vînd hamuri. 2. Meseria celui care face hamuri.—Din **hamuri** (pl. lui *ham*) + suf. *-ărie*.

HĂMUȘÍ, *hămușesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A tunde oilor lîna dintre picioare, pentru a le putea mulge mai ușor. — Din **hămuș** (rar întrebuințat).

HĂMUȘÍT, -Ă, *hămușiți, -te*, adj. Cu părul smuls, căzut, ros pe unele locuri. — V. *hămuși*.

HĂNDRĂLĂU s. m. v. **handralău**.

HĂPĂÍ, *hăpăiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A mînca înghițind repede și cu zgomot. 2. A vorbi repede și fără șir (mîncînd cuvintele). — Din **hap**[1].

HĂRĂBÓR, -OÁRĂ, *hărăbori, -oare*, adj. (Reg., despre copii) Viol, voinic. — Slav (v. sl. **hrabrŭ**).

HĂRĂCÍ vb. IV. v. **arăci**.

HĂRĂCÍT s. n. v. **arăcit**.

HĂRĂCSÍ, *hărăcsesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A lua sînge. — Ngr. **haraxo** (aor. **harixa**).

HĂRĂGÍ vb. IV. v. **arăci**.

HĂRĂGÍT s. n. v. **arăcit**.

HĂRĂNÍ vb. IV. v. **hrăni**.

HĂRĂȚÍ, *hărățesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Reg.) A aținta, a întărîta. 2. Refl. (Înv. și arh.) A se lua la harță; a se încăiera. — Din **harță**.

HĂRĂU s. m. v. **hîrău**.

HĂRĂZÍ, *hărăzesc*, vb. IV. Tranz. 1. (Înv. și arh.) A destina. ✦ A dedica. 2. (Înv.) A face cuiva un dar, o cinste, o donație; a acorda un drept, un privilegiu. — Slav (v. sl. **harizati** < gr.).

HĂRĂZÍRE s. f. (Înv.) Acțiunea de *a hărăzi* și rezultatul ei; dedicație.

HĂRĂZÍT, -Ă, *hărăziți, -te*, adj. (Înv. și arh.) Devotat. *Plătindu-i bine îi avea hărăziți* (NEGRUZZI). — V. *hărăzi*.

HĂRCĂÍT s. n. v. **hîrcîit**.

HĂRCĂTÍ vb. IV. v. **hîrhăti**.

HĂRHĂLÁIE s. f. (Reg.) Hărmălaie. — Din **harhăt** + **hărmălaie**.

HĂRHĂTÍ, *hărhătesc*, vb. IV. Intranz. (Reg., despre mai multe persoane) A vorbi deodată, a face larmă. ✦ Refl. A se certa, a se sfădi. [Var.: **hîrcătí** vb. IV] — Din **harhăt**.

HĂRMĂLÁIE, *hărmălăi*, s. f. Larmă, zgomot mare (de strigăte, de glasuri); gălăgie, zarvă. [Var.: **harmalâie** s. f.] — Onomatopee.

HĂRNICÍ, *hărnicesc*, vb. IV. 1. Refl. A se arăta harnic, a se face, a deveni harnic, sîrguincios. 2. Tranz. A stimula, a îndemna la lucru. 3. Intranz. A lucra, a munci cu hărnicie. — Din **harnic**.

HĂRNICÍE s. f. Zel în muncă, spor la lucru, sîrguință. ✦ Vrednicie, destoinicie. — Din **harnic** + suf. *-ie*.

HĂRNICÚȚ, -Ă, *hărnicuți, -e*, adj. Diminutiv al lui *harnic*.

HĂRSÍT, -Ă adj. v. **hîrsit**.

HÂRȘIE s. f. v. **hîrșie**.

HĂRȘNÍ, *hărșnesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A reteza, a tăia ceva (dintr-o lovitură scurtă). 2. A lua foarte repede ceva, a șterpeli. [Var.: **hărști, hîrșní** vb. IV] — Din **harș**.

HĂRȘTÍ vb. IV. v. **hărșni**.

HĂRȘUÍ, *hărșuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A înșfăca. — Din **harș**.

HĂRTÁN s.n. v. **hartan**.

HĂRTĂNÁȘ, *hărtănași*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *hartan*.

HĂRTĂNÍ, *hărtănesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) face bucăți; a (se) sfîșia, a (se) zdrențui. — Din **hartan**.

HĂRTĂNÍT, -Ă, *hărtăniți, -te*, adj. 1. Făcut bucăți; ferfenițit, sfîșiat, zdrențuit. 2. Îmbrăcat în haine zdrențăroase, zdrențuit. — V. *hărtăni*.

HĂRȚÁȘ, *hărțași*, s. m. (Înv.) Soldat care începea lupta. — Din **harță** + suf. *-aș*.

HĂRȚĂGÓS, -OÁSĂ adj. v. **arțăgos**.

HĂRȚUÍ, *hărțuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A necăji pe cineva cu tot felul de neplăceri, a nu da pace cuiva; a cicăli. ✦ A întărîta, a zădărî un cîine. 2. Tranz. A urmări dușmanul prin atacuri repetate. 3. Refl. A se lua la ceartă, la bătaie; a se încăiera. [Var.: **hîrțuí** vb. IV] — Din **harță**.

HĂRȚUIÁLĂ, *hărțuieli*, s. f. Harță, încăierare. — Din **hărțul** + suf. *-eală*.

HĂRȚUÍRE, *hărțuiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) hărțui*.

HĂRȚUÍT, -Ă, *hărțuiți, -te*, adj. Care nu este lăsat în pace, care e tras în toate părțile; frămîntat. [Var.: **hîrțuit, -ă** adj.] — V. *hărțui*.

HĂT adv. (Reg.; însoțește adjective, adverbe și locuțiuni adverbiale, dîndu-le valoare de superlativ) De tot, mult, tare, foarte. *Pînă hăt-departe* (SADOVEANU). ◇ (După verbe și adjective, în expr.) *Hăt și bine* = mult și bine. — Ucr. **het'**.

HĂTĂLĂU, *hătălăi*, s. m. (Reg., peior.) Bărbat mulieratic. — Magh. **hátaló**.

HĂTCĂÍ, *hătcăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A huidui. [Var.: **hîtcăí** vb. IV] — Comp. sb. **hajkati**.

HĂTÍ, *hătesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A zăgăzui, a baricada, a opri cursul unei ape, trecerea pe un drum etc. — Ucr. **hatyty**.

HĂTMĂNEÁSĂ, *hătmănese*, s. f. (Înv.) Nevastă de hatman. — Din **hatman** + suf. *-easă*.

HĂTMĂNÉSC, -EÁSCĂ, *hătmănești*, adj. (Înv.) Privitor la hatman, al hatmanului; care ține de hătmănie. — Din **hatman** + suf. *-esc*.

HĂTMĂNÍE, *hătmănii*, s. f. (Înv.) 1. (În orînduirea feudală a Moldovei) Demnitate sau rang de hatman; puterea sau conducerea hatmanului. ✦ Organ suprem de conducere și de organizare a întregii oștiri. 2. Demnitatea sau rangul de hatman (2). [Var.: **hatmanie** s. f.] — Din **hatman** + suf. *-ie*.

HĂȚ[1] interj. v. **hîț**.

HĂȚ[2], *hățuri*, s. n. 1. Parte a hamului care constă din curele (sau frînghii) lungi, prinse de inelele căpețelei, cu ajutorul cărora se conduc caii înhămați. ◇ Expr. *A ține* (pe cineva sau ceva) *în hățuri* = a struni. *A lua hățurile în mînă* = a prelua conducerea. *A scăpa hățurile din mînă* = a pierde conducerea sau inițiativa (într-o întreprindere, o afacere etc.). 2. (Rar) Laț, juvăț. — Comp. **haț**.

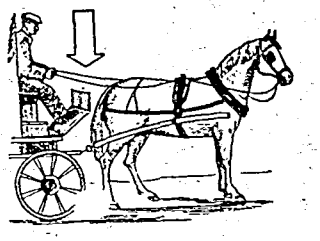

Hăț

HĂȚÁȘ[1], *hățași*, s. m. Cal care se mînă cu ajutorul hățurilor cînd este înhămat alături de un lăturaș; cal de ham. — Din **hăț**[2] + suf. *-aș*.

HĂȚÁȘ[2], *hățași*, s. n. 1. Cărare făcută de fiarele sălbatice prin pădure. 2. Drum rîpos.

HĂȚÍ, *hățesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A apuca și a trage pe cineva; a zgîlții, a smuci. — Din **hăț**[2].

HĂȚÍȘ, *hățișuri*, s. n. Tufiș de mărăcini, mărăciniș; desiș mare într-o pădure; sihlă. ✦ Cărare prin pădurile de munte.

HĂȚUÍ, *hățuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A mîna caii (cu ajutorul hățurilor). 2. Fig. A reține, a înfrîna, a struni. — Din **hăț**[2].

HĂU[1], *hăuri*, s. n. Prăpastie, genune, abis. ◇ Expr. *Cît (e) hăul* = niciodată; cu nici un preț.

HĂU[2], *hăuri*, s. n. Hăuit. — Postverbal al lui **hăui**.

HĂUGÁȘ s. n. v. **făgaș**.

HĂUÍ, pers. 3 *hăuie*, vb. IV. Intranz. A răsuna prelung; a hui. — Onomatopee.

HĂUÍT s. n. Răsunet prelung, ecou. — V. *hăui*.

HĂULÍ, *hăulesc*, vb. IV. Intranz. (Despre oameni) A chiui. ✦ (Despre voce, zgomote etc.) A răsuna prelung. ✦ Tranz. (Rar) A cînta ceva. — Onomatopee.

HĂULÍRE, *hăuliri*, s. f. Acțiunea de *a hăuli* și rezultatul ei; chiuit.

HĂULÍT s. n. Chiuit. ✦ Auit. [Pr.: *hă-u-*] — V. *hăuli*.

HE interj. v. **hei**.

HEBDOMADÁR, -Ă, *hebdomadari, -e*, adj. (Despre publicații) Care apare o dată pe săptămînă, săptămînal. ◇ (Substantivat, n.) *«Gazeta literară» este un hebdomadar.* [Var.: **ebdomadár, -ă** adj.] — După fr. **hebdomadaire** (< gr.).

HEC interj. Cuvînt care imită sughițul. — Onomatopee.

HECATÓMBĂ, *hecatombe*, s. f. Masacru; grămadă mare de cadavre. ✦ Jertfă (de o sută de animale) care se făcea la popoarele vechi. [Var.: **ecatómbă** s. f.] — Fr. **hécatombe** (lat. lit. **hecatombe**).

HÉCELĂ s. f. (Reg.) Darac. — Magh. ecselö.

HECTÁR, *hectare,* s.n. Unitate de măsură pentru suprafețe agrare, egală cu 10000 de metri pătrați. — Fr. **hectare** (< gr.).

HECTOGRÁM, *hectograme,* s. n. Unitate de măsură pentru greutăți, egală cu 100 de grame. — Fr. **hectogramme** (< gr.).

HECTOLÍTRICĂ adj. f. (În expr.) *Greutate hectolitrică* = masa unui hectolitru de material granulos. — Din **hectolitru** + suf *-ică.*

HECTOLÍTRU, *hectolitri,* s. m. Unitate de măsură pentru capacitate, egală cu 100 de litri, folosită mai ales pentru măsurarea cerealelor. — Fr. **hectolitre** (< gr.).

HECTOMÉTRU, *hectometri,* s. m. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu 100 de metri. — Fr. **hectomètre** (< gr.).

HEDONÍSM s. n. Concepție filozofică care exprimă ideologia aristocrației sclavagiste din Grecia antică, conform căreia scopul vieții este plăcerea. — Fr. **hédonisme** (< gr.).

HEDONÍST, -Ă, *hedoniști, -ste,* s. m. și f. Adept al hedonismului. ✧ (Adjectival) *Filozof hedonist.* — Din **hedonism.**

HEGELIÁN, -Ă, *hegelieni, -e,* adj. Care se referă la filozofia lui Hegel. ✦ (Substantivat) Adept al filozofiei lui Hegel. [Pr.: *-li-an*] — Fr. **hégélien.**

HEGEMÓN, *hegemoni,* s. m. (Adesea adjectival) Cel care reprezintă forța principală, conducătoare; conducător. [Var.: **heghemón** s. m.] — Lat. lit. **hegemon, -onis** (< gr.).

HEGEMONÍE s. f. Faptul de a avea rolul de conducere; supremație, dominație, rol conducător (al unei clase față de alta sau al unui stat față de alte state). ✧ *Hegemonia proletariatului* = conducerea de către proletariat a maselor muncitoare în lupta revoluționară pentru înfăptuirea revoluției burghezo-democratice, pentru zdrobirea burgheziei și pentru construirea socialismului și a comunismului. [Var.: **heghemonie** s. f.] — Fr. **hégémonie** (< gr.).

HEGHEMÓN s. m. v. **hegemon.**

HEGHEMONÍE s. f. v. **hegemonie.**

HEHÉ interj. v. **hei.**

HEI[1] interj. 1. Exclamație care exprimă o chemare sau prin care se atrage cuiva atenția. 2. Exclamație care exprimă voie bună, satisfacție, plăcere, admirație. ✧ (Pe lîngă un adverb sau o locuțiune adverbială, dîndu-le valoare de superlativ) *Tocmai tîrziu, hei! ajunse și ciobănașul* (ISPIRESCU). 3. Exclamație exprimînd surprinderea sau regretul. ✦ (Adesea repetat) Exclamație care lasă să se înțeleagă că lucrurile sînt mult mai complicate decît par sau decît le crede cineva. *Hei, hei! Nu știți d-voastră ce poam-a dracului e Harap-Alb!* (CREANGĂ). ✦ Exclamație care arată rezervă, contrarietate, nerăbdare. [Var.: **he, hehé** interj.]

HEI[2], *heiuri,* s. n. (Reg.) Dependințe, acareturi. ✦ Loc de casă; curte. — Magh. **hely** «loc».

HEIȚ s. m. (Reg.) Carne slabă (de miel).

HEL s. m. Pește migrator, cu corpul asemănător cu al șarpelui *(Anguilla anguilla).* — Ngr. **héli.**

HÉLBET interj. (Reg.) Desigur, se înțelege; las' pe mine, fii fără grijă. — Tc. **elbet.**

HELEȘTÉU, *heleșteie,* s. n. Lac mic pentru creșterea peștilor; iaz cu pește. [Var.: **eleștéu** s. n.] — Magh. **halastó.**

HÉLGE, *helgi,* s. f. (Reg.) Hermină. ✧ Expr. *Alb ca* (sau *cum e) helgea* = foarte alb. — Magh. **hölgy** «doamnă».

HELICÓN, *helicoane,* s. n. Instrument muzical de suflat, cu tonuri grave, folosit în fanfară. — Fr. **hélicon** (< gr.).

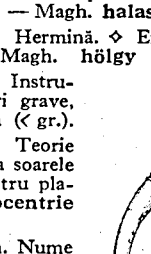

Helicon

HELIOCENTRÍSM s. n. Teorie (emisă de Copernic), conform căreia soarele se găsește în centrul sistemului nostru planetar. [Pr.: *-li-o-*] — După fr. **héliocentrie** (< gr.).

HELIOGRÁF, *heliografe,* s. n. Nume dat mai multor aparate, servind: a) la copierea (cu ajutorul luminii solare) a desenelor făcute pe hîrtie de calc; b) la transmiterea semnalelor luminoase prin dirijarea, cu ajutorul unei oglinzi, a reflectării razelor solare; c) la măsurarea puterii calorice a soarelui; d) la fotografierea soarelui. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliographe** (< gr.).

HELIOGRÁFIC, -Ă, *heliografici, -e,* adj. Referitor la heliografie. ✧ *Hîrtie heliografică* = hîrtie special preparată pentru a fi sensibilă la acțiunea razelor solare și pe care se copiază, la heliograf, desene executate pe hîrtie de calc. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliographique** (< gr.).

HELIOGRAFÍE s. f. 1. Reproducere în mai multe exemplare a unei imagini cu ajutorul unor clișee de cupru, pe care s-a aplicat un strat de asfalt cu granule fine; copiere, multiplicare cu ajutorul heliografului. 2. (Înv.) Heliogravură. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliographie** (< gr.).

HELIOGRAVÚRĂ, *heliogravuri,* s. f. Ansamblu de procedee cu care se execută clișeele de cupru pentru imprimarea heliografică; gravură lucrată prin astfel de procedee. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliogravure** (< gr.).

HELIOMÉTRU, *heliometre,* s. n. Instrument optic pentru determinarea diametrului aparent al soarelui și al planetelor. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliomètre** (< gr.).

HELIOSCÓP, *helioscoape,* s. n. Aparat sau dispozitiv optic care se adaptează la o lunetă, pentru a permite observații solare. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **hélioscope** (< gr.).

HELIOSTÁT, *heliostate,* s. n. Instrument alcătuit dintr-un sistem optic, pus în mișcare de un mecanism de ceasornic, folosit pentru a transmite un fascicul de raze solare într-o direcție determinată. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliostat** (< gr.).

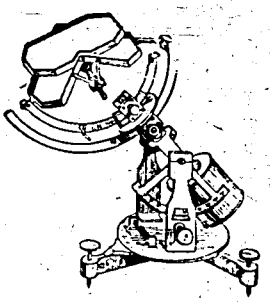

Heliostat

HELIOTERAPÍE s. f. Tratament care constă în expunerea corpului omenesc la acțiunea razelor solare; baie de soare. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliothérapie** (< gr.).

HELIOTIPÍE s. f. Procedeu de reproducere tipografică în care se întrebuințează substanțe coloidale expuse la acțiunea soarelui. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliotypie** (< gr.).

HELIOTRÓP[1] s. n. Materie colorantă folosită la vopsitul bumbacului. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliotrope** (< gr.).

HELIOTRÓP[2] s. n. Varietate de silice, de culoare verde-închisă, cu pete roșii, din care se fac obiecte ornamentale. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliotrope** (< gr.).

HELIOTRÓP[3], *heliotropi,* s. m. Numele unei plante ale cărei flori sînt întrebuințate în industria parfumului *(Heliotropium europaeum).* ✦ Ulei eteric extras din planta de mai sus. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliotrope** (< gr.).

Heliotrop

HELIOTROPÍSM s. n. Proprietatea pe care o au unele plante de a se îndrepta spre o sursă de lumină, mai ales spre soare. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **héliotropisme** (< gr.).

HÉLIU s. n. Element chimic gazos, inert, cel mai ușor dintre gazele rare din atmosferă; se întrebuințează la umplerea dirijabilelor. [Pr.: *-liu*] — Fr. **hélium** (< gr.).

HEMÁTIC, *hematice,* adj. n. (În expr.) *Organ hematic* = organ care produce hematii. — Fr. **hématique** (< gr.).

HEMATÍE, *hematii,* s. f. Fiecare dintre celulele care intră în compoziția sîngelui și care conțin hemoglobină; (la pl.) globule roșii. — Fr. **hématie** (< gr.).

HEMATÍT s. m. Minereu de fier, foarte dur, de culoare roșie sau brună. — Fr. **hématite** (< gr.).

HEMATÓM, *hematoame,* s. n. Tumoare care conține o aglomerare de sînge închistat, provocată de ruperea vaselor sanguine. — Fr. **hématome** (< gr.).

HEMATÓZĂ s. f. Transformarea sîngelui venos în sînge arterial prin fixarea oxigenului din aerul introdus în plămîni în timpul respirației. — Fr. **hématose** (< gr.).

HEMATOZOÁR, *hematozoare,* s. n. Protozoar parazit care trăiește în sîngele animalelor; agentul patogen al malariei *(Plasmodium malariae).* — Fr. **hématozoaire** (< gr.).

HEMESÍT, -Ă adj. v. **hămesit.**

HEMETUÍ, *hemétui,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se sătura. — Din **lehamite.**

HEMICÍCLU, *hemicicluri,* s. n. (Rar) Spațiu sau sală mare în formă de semicerc. [Var.: **emicíclu** s. n.] — Fr. **hémicycle** (< gr.).

HEMIÓN, *hemioni,* s. m. Măgar sălbatic, de mărimea catîrului, care trăiește în Asia apuseană. [Pr.: *-mi-on*] — Fr. **hémione** (< gr.).

Hemion

HEMIPLÉGIC, -Ă, *hemiplegici, -e,* s. m. și f. Persoană bolnavă de hemiplegie. — Fr. **hémiplégique.**

HEMIPLEGÍE, *hemiplegii,* s. f. Paralizie a unei jumătăți a corpului. — Fr. **hémiplégie** (< gr.).

HEMIPTÉR, *hemiptere,* s. n. (La pl.) Ordin de insecte parazite care au metamorfoză incompletă și aparatul bucal adaptat pentru înțepat și supt; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin. — Fr. **hémiptères** (< gr.).

HEMOFILÍE s. f. Boală congenitală transmisibilă numai bărbaților, care constă într-o predispoziție spre hemoragie cauzată de insuficienta putere de coagulare a sîngelui. — Fr. **hémophilie** (< gr.).

HEMOGLOBÍNĂ s. f. Substanță albuminoidă feruginoasă, care constituie materia colorantă a globulelor roșii din sîngele vertebratelor și îndeplinește funcția de a transporta în celulele organismului oxigenul inspirat. — Fr. **hémoglobine.**

HEMOGRÁMĂ, *hemograme,* s. f. Analiză care stabilește compoziția sîngelui; (concr.) buletin care cuprinde rezultatul unei astfel de analize. — Fr. **hémogramme.**

HEMOPTIZÍE, *hemoptizii*, s. f. Eliminare de sînge provocată de o hemoragie a căilor respiratorii, mai ales în cazurile de tuberculoză. — Fr. **hémoptysie** (< gr.).

HEMORAGÍE, *hemoragii*, s. f. Scurgere abundentă de sînge în urma ruperii sau tăierii unui vas sanguin. ◇ *Hemoragie internă* = hemoragie care se produce în interiorul corpului. — Fr. **hémorragie** (< gr.).

HEMOROIDÁL, -Ă, *hemoroidali, -e*, adj. Referitor la hemoroizi. [Pr.: *-ro-i-*] — Fr. **hémorroïdal** (< gr.).

HEMOROÍZI s. m. pl. Mici umflături dureroase formate la partea inferioară a rectului, din cauza dilatării vinelor; (pop.) trînji. — Fr. **hémorroïdes** (< gr.).

HEMOSTÁTIC, -Ă, *hemostatici, -e*, adj. Care are însuşirea de a opri o hemoragie. — Fr. **hémostatique** (< gr.).

HEMOSTÁZĂ, *hemostaze*, s. f. Procedeu medical sau chirurgical folosit pentru a opri o hemoragie, mai ales în cursul unei intervenţii chirurgicale. — Fr. **hémostase** (< gr.).

HEMOTERAPÍE s. f. Tratare a unei boli prin injecţii subcutanate sau intravenoase cu sînge. — Fr. **hémothérapie** (< gr.).

HENDS s. n. (La fotbal) Atingere nereglementară a mingii cu mîna, atrăgînd după sine o penalizare. — Engl. **hands**.

HENGHÉR s. m. v. **hingher**.

HEP interj. Strigăt cu care birjarii atrag atenţia pietonilor să se ferească din drum.

HEPÁTIC, -Ă, *hepatici, -e*, adj. Care aparţine ficatului, referitor la ficat, de ficat. — Fr. **hépatique** (< gr.).

HEPATÍTĂ, *hepatite*, s. f. Denumire generică dată afecţiunilor inflamatorii ale ficatului. — Fr. **hépatite** (< gr.).

HEPTAGÓN, *heptagoane*, s. n. Poligon cu şapte laturi şi cu şapte unghiuri. — Fr. **heptagone** (< gr.).

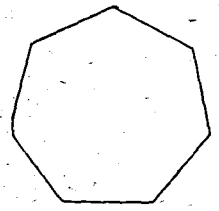

Heptagon

HERÁLD, *heralzi*, s. m. Trimis însărcinat cu transmiterea ordinelor la curţile feudale. — Fr. **héraut** (lat. lit. **heraldus**).

HERÁLDIC, -Ă, *heraldici, -e*, adj. (Înv.) Privitor la blazoane. — Fr. **héraldique**.

HERÁLDICĂ s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul blazoanelor. — Fr. **héraldique**.

HERĂSTRĂU s. n. v. **ferăstrău**.

HERB, *herburi*, s. n. (Reg.; înv.) Marcă a unei ţări; stemă, blazon. ✦ Fig. Origine, neam nobil. [Var.: **hiérb** s. n.] — Pol. **herb**.

HERBÁR s. n. v. **ierbar**.

HERCULEÁN, -Ă, *herculeeni, -e*, adj. Asemenea lui Hercule, caracteristic lui Hercule; foarte puternic. [Pr.: *-le-an*. — Var.: **erculeán, -ă** adj.] — Fr. **herculéen**.

HERETISÍ vb. IV. v. **hiritisi**.

HERETISMÓS s. n. (Grecism înv.) Felicitare, urare. — Ngr. **heretismos**.

HERGHELEGÍU, *herghelegii*, s. m. (Rar) Păzitor, îngrijitor al unei herghelii. — Tc. **hergeleğı**.

HERGHELÍE, *herghelii*, s. f. 1. Grup mare de cai care cresc sau pasc laolaltă. ✦ (Fam.) Termen de ocară pentru o femeie prea vorbăreaţă. 2. Creşcătorie de cai de prăsilă; locul unde se află creşcătoria. — Tc. **hergele**.

HÉRING, *heringi*, s. m. Peşte marin asemănător cu scrumbia, cu spinarea verde-albăstruie şi cu laturile argintii *(Clupea harengus)*. — Germ. **Häring**.

Hering

HERMAFRODÍT, -Ă, *hermafroditi, -te*, adj. (Despre plante şi animale) Care întruneşte într-un singur individ caracterele ambelor sexe. ✦ (Substantivat) Om anormal, posedînd caracterele specifice ambelor sexe. — Fr. **hermaphrodite** (< gr.).

HERMAFRODITÍSM s. n. Prezenţa organelor sexuale de ambele sexe la acelaşi individ. — Fr. **hermaphroditisme** (< gr.).

HERMELÍNĂ s. f. (Reg.) Hermină. — Magh. **hermelin** (fr. **hermeline**).

HERMÍNĂ, *hermine*, s. f. Animal carnivor asemănător cu nevăstuica; are blana cafenie vara, albă, fină şi lucioasă iarna *(Mustela erminea)*; cacom. ✦ Blana prelucrată sau haina făcută din blana acestui animal. — Fr. **hermine**.

Hermină

HERNÍE s. f. Umflătură formată prin ieşirea totală sau parţială a unui organ din cavitatea sa naturală; ieşirea intestinului subţire din peritoneu; (pop.) vătămătură, surpătură. — Fr. **hernie** (lat. lit. **hernia**).

HÉRPES s. n. Boală de piele care se manifestă prin apariţia, de obicei pe buze, a unor băşicuţe pline cu lichid; (pop.) spuzeală. — Fr. **herpès** (lat. lit. **herpes, -etis**).

HERŢIÁNĂ, *herţiene*, adj. f. (În expr.) *Unde* (sau *raze*) *herţiene* = unde electromagnetice prin care se face transmisiunea radiofonică. [Pr.: *-ţi-an*] — Fr. **hertzien**.

HÉRŢOG s. m. (Reg., înv.) Duce, voievod. — Germ. **Herzog**.

HERUVÍC, *heruvice*, s. n. Numele unui imn bisericesc. — Ngr. [hymnos] **heruvikos**.

HERUVÍM, *heruvimi*, s. m. (În concepţia biblică) Înger care urmează ierarhic după arhangheli. — Slav (v. sl. **cheruvimŭ** < gr.).

HETEROCLÍT, -Ă, *heterocliţi, -te*, adj. (Livresc) Care se abate de la normele obişnuite; ciudat, bizar; diferit. — Fr. **hétéroclite** (lat. lit. **heteroclitus**)

HETERÓSIS s. n. Încrucişare între două soiuri de plante sau între două rase de animale cu ereditate diferită, avînd ca rezultat indivizi caracterizaţi prin mare vitalitate, prin putere de adaptare la diferite condiţii de viaţă şi prin productivitate ridicată. — Germ. **heterözisch** (< gr.).

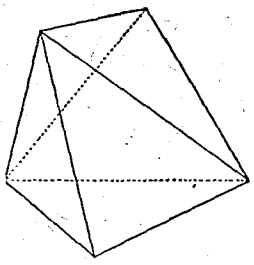

Hexaedru

HEXAÉDRU, *hexaedre*, s. n. Poliedru cu şase fete. [Var.: **exaédru** s. n.] — Fr. **hexaèdre** (lat. lit. **hexahedrum** < gr.).

HEXAGÓN, *hexagoane*, s. n. Poligon cu şase laturi şi cu şase unghiuri. [Var.: **exagón** s. n.] — Fr. **hexagone** (lat. lit. **hexagonus**).

HEXAGONÁL, -Ă, *hexagonali, -e*, adj. În formă de hexagon; care ţine de hexagon. — Fr. **hexagonal**.

HEXAMÉTRU, *hexametri*, s. m. (În versificaţia latină şi elină) Vers dactilic de şase picioare, folosit în compoziţiile epice, în special în epopei. [Var.: **examétru** s. m.] — Fr. **hexamètre** (< gr.).

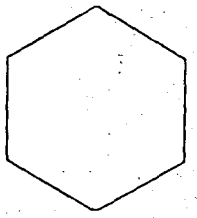

Hexagon

HEXAPÓD, -Ă, *hexapozi, -de*, adj. (Despre animale) Care are şase picioare. ✦ (Substantivat, f. pl.) Glasă de animale cu şase picioare; (şi la sg., n.) animal care face parte din această clasă. — Fr. **hexapode** (< gr.).

HI[1] interj. v. **hă**.

HI[2] interj. Strigăt cu care se îndeamnă caii la mers.

HIACÍNT, *hiacinturi*, s. n. Piatră semipreţioasă de culoare roşiatică. [Pr.: *hi-a-*] — Fr. **hyacinthe** (lat. lit **hyacinthus**).

HIÁT, *hiaturi*, s. n. Întîlnire a două vocale (fără a forma diftong), dintre care una se află la sfîrşitul unui cuvînt sau al unei silabe, iar cealaltă la începutul cuvîntului sau al silabei următoare. [Pr.: *hi-at*] — Fr. **hiatus** (lat. lit. **hiatus**).

HÍBĂ, *hibe*, s. f. (Reg.) Defect, cusur. — Magh. **hiba**.

HIBERNÁ, *hibernez*, vb. I. Intranz. (Despre unele animale; adesea fig.) A petrece iarna în hibernare. — Fr. **hiberner** (lat. lit. **hibernare**).

HIBERNÁL, -Ă, *hibernali, -e*, adj. (Rar) De iarnă. — Fr. **hibernal** (lat. lit. **hibernalis**).

HIBERNÁRE s. f. Stare de amorţeală (asemănătoare cu somnul) în care petrec unele animale iarna. — V. *hiberna*.

HIBRÍD, -Ă, *hibrizi, -de*, adj. I. (Despre plante şi animale) Provenit din încrucişarea a doi indivizi de specii, de soiuri sau de rase diferite; corcit. ◇ (Substantivat, în expr.) *Hibrid de viţă de vie* = viţă, provenită din hibridarea sexuată a unor soiuri nobile cu soiuri sălbatice, dînd producţii de calitate slabă. 2. Fig. (Despre idei, fapte) Alcătuit din elemente disparate; lipsit de armonie. — Fr. **hybride** (< gr.).

HIBRIDÁRE, *hibridări*, s. f. Proces, spontan sau provocat artificial, de încrucişare sexuată sau vegetativă între doi indivizi de specii, de soiuri sau de rase diferite. — V. *hibridizare*.

HIBRIDITÁTE s. f. Faptul de a fi hibrid. — După fr. **hybridité**.

HIBRIDIZÁRE, *hibridizări*, s. f. (Rar) Hibridare. — După fr. **hybridation**.

HICĂI, *hicăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A bate, a chinui un cîine.

HICLEÁN, -Ă adj. v. **viclean**.

HÍCORI s. n. Varietate de lemn greu, foarte tare şi flexibil, al unor specii de arbori din America de Nord *(Carya alba)*, din care se fac diverse obiecte, mai ales schiuri. — Fr. **hickory**.

HIDÁLGO s. m. Nobil spaniol. — Fr. **hidalgo** (sp. **hidalgo**).

HIDÁTIC, *hidatice*, adj. n. (În expr.) *Chist hidatic* = pungă de natură parazitară, avînd forma unei vezicule cu conţinut lichid, care se formează în ficat, splină, muşchi, rinichi etc. — Fr. **hydatique** (< gr.).

HIDÓS, -OÁSĂ, *hidoşi, -oase*, adj. Foarte urît, dezgustător la vedere; slut, scîrbos. — După fr. **hideux**.

HIDOŞÉNIE s. f. Faptul de a fi urît; urîţenie, sluţenie. — Din **hidoşi** (pl. lui *hidos*) + suf. *-enie*.

HIDRÁNT, *hidrante*, s.n. Dispozitiv care permite legarea mai multor furtunuri în același timp la conductele de distribuție a apei sub presiune. — Fr. **hydrante**.(< gr.)

HIDRARGÍR s. n. (Înv.) Mercur. — Fr. **hydrargyre** (< gr.).

HIDRÁT, *hidrați*, s. m. Compus chimic anorganic în a cărui compunere intră una sau mai multe molecule de apă. ✦ (Înv.) Hidroxid. — Fr. **hydrate** (< gr.).

HIDRATÁ, pers. 3 *hidratează*, vb. I. Refl. (Despre substanțe chimice) A se combina cu apa. ✦ (Despre corpuri solide) A absorbi apă în interiorul său prin adeziune. — Fr. **hydrater** (< gr.).

HIDRATÁRE s. f. Combinare a unei substanțe chimice cu apa. ✦ Absorbire a apei în interiorul unui solid (prin adeziune). — V. *hidrata*.

HIDRATÁT, -Ă, *hidratați, -te*, adj. (Despre compuși anorganici) Care s-a combinat cu apa. ✦ (Despre corpuri solide) Care a reținut apa în interiorul său prin adeziune. — V. *hidrata*.

HIDRAÚLIC, -Ă, *hidraulici, -e*, adj. 1. Care funcționează prin presiunea apei sau a altor lichide. ◇ *Frînă hidraulică* = frînă care funcționează cu ajutorul unui lichid (de obicei ulei) împins prin tuburi speciale. *Presă hidraulică* = presă care funcționează prin forța de presiune a apei sau a uleiului. 2. (În expr.) *Var hidraulic* = var cu o compoziție specială, care, făcînd priză în apă, se întărește și poate fi folosit în locul cimentului. — Fr. **hydraulique** (< gr.).

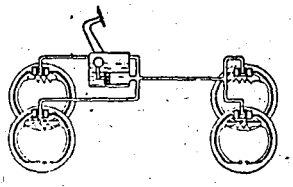

Frînă hidraulică

HIDRAÚLICĂ s. f. Știință care studiază mecanica lichidelor și aplicarea lor în tehnică. — Fr. **hydraulique** (< gr.).

HÍDRĂ, *hidre*, s. f. 1. Mic animal din încrengătura celenteratelor, care trăiește pe fundul apelor dulci unde se fixează cu un disc (*Hydra viridis*). 2. (Mitol.) Monstru fabulos, închipuit ca un șarpe uriaș cu mai multe capete care, tăiate, creșteau la loc. [Var.: **idră** s. f.] — Fr. **hydre** (lat. lit. **hydra**).

Hidră (1)

HIDROAVIÁȚIE, *hidroaviații*, s. f. Mijloc de locomoție aeriană cu hidroavioane. [Pr.: *-dro-a-*] — Fr. **hydroaviation**.

HIDROAVIÓN, *hidroavioane*, s. n. Avion înzestrat cu dispozitive care îi permit să folosească suprafața apei pentru decolare și amerizare. [Pr.: *-dro-a-*] — Fr. **hydravion**.

HIDROCARBONÁT, *hidrocarbonate*, s. n. Substanță organică constituită din carbon, hidrogen, oxigen, în care hidrogenul și oxigenul se găsesc în același raport ca în molecula de apă. — După fr. **hydrocarboné**.

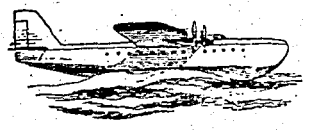

Hidroavion

HIDROCARBÚRĂ, *hidrocarburi*, s. f. Combinație chimică între carbon și hidrogen. — Fr. **hydrocarbure**.

HIDROCEFÁL, -Ă, *hidrocefali, -e*, adj. Care suferă de hidrocefalie. — Fr. **hydrocéphale** (< gr.).

HIDROCEFALÍE s. f. Afecțiune caracterizată prin acumularea de lichid seros în membranele creierului. — Fr. **hydrocéphalie** (< gr.).

HIDROCELULÓZĂ s. f. Compus chimic obținut prin hidroliza parțială a celulozei sub acțiunea acizilor. — Fr. **hydrocellulose**.

HIDROCENTRÁLĂ, *hidrocentrale*, s. f. Centrală electrică în care energia electrică se obține prin transformarea energiei hidraulice.

HIDROCÉNTRU, *hidrocentre*, s. n. Regiune geografică bogată în ape și în energie hidraulică, amenajată sau în curs de amenajare. — Fr. **hydrocentre**.

HIDRODINÁMIC, -Ă, *hidrodinamici, -e*, adj. Care se referă la legile mișcării lichidelor. — Fr. **hydrodynamique** (< gr.).

HIDRODINÁMICĂ s. f. Ramură a hidromecanicii care studiază legile mișcării lichidelor. — Fr. **hydrodynamique** (< gr.).

HIDROELÉCTRIC, -Ă, *hidroelectrici, -e*, adj. (Despre instalații) Care transformă energia hidraulică în energie electrică. ◇ *Stație* (sau *centrală*) *hidroelectrică* = hidrocentrală. — Fr. **hydro-électrique**.

HIDROFÍL, -Ă, *hidrofili, -e*, adj. Care absoarbe apa în mare cantitate; care se îmbibă ușor cu apă, avid de apă. — Fr. **hydrophile** (< gr.).

HIDROFILÍE s. f. Proprietate a unei substanțe de a fi hidrofilă. — Fr. **hydrophilie** (< gr.).

HIDROFÓB, -Ă, *hidrofobi, -e*, adj. 1. (Chim.) Care nu se combină cu apa sub nici o formă; care nu se îmbibă de apă. 2. (Med.) Care nu poate suporta vederea apei, din cauza unei stări patologice. — Fr. **hydrophobe** (< gr.).

HIDROFOBÍE s. f. 1. Însușire a unei substanțe de a fi hidrofobă. 2. Repulsie pentru apă (caracteristică în caz de turbare, tetanos, isterie și alte boli). ✦ Turbare. — Fr. **hydrophobie** (< gr.).

HIDROFÓR, *hidrofoare*, s. n. Dispozitiv mecanic cu ajutorul căruia se poate împinge apa din conducte pînă la o anumită înălțime. — Fr. **hydrophore** (<gr.).

HIDROFÚG, -Ă, *hidrofugi, -e*, adj. (Despre un material) Care împiedică pătrunderea apei în corpurile poroase în care a fost impregnat sau pe care le acoperă. — După fr. **hydrofuge**.

HIDROGÉN s. n. Element chimic gazos, incolor, inodor și insipid, care, combinat cu oxigenul în anumite proporții, formează o moleculă de apă; este cel mai ușor dintre gaze și se întrebuințează în industrie și în aerostatică. — Fr. **hydrogène** (< gr.).

HIDROGEOLOGÍE s. f. Ramură a hidrologiei uscatului, care se ocupă cu studierea apelor subterane. — Fr. **hydrogéologie** (< gr.).

HIDROGLISÓR, *hidroglisoare*, s. n. Ambarcație cu fundul plat și puțin cufundată în apă, care se mișcă extrem de iute, fiind pusă în mișcare de o elice aeriană. — După fr. **hydroglisseur**.

Hidroglisor

HIDROGRÁF, *hidrografi*, s. m. Specialist în hidrografie. — Fr. **hydrographe** (< gr.).

HIDROGRÁFIC, -Ă, *hidrografici, -e*, adj. Care aparține hidrografiei, care se referă la hidrografie. — Fr. **hydrographique** (< gr.).

HIDROGRAFÍE s. f. Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul apelor dintr-o regiune. ✦ Totalitatea apelor curgătoare și stătătoare ale unei regiuni. — Fr. **hydrographie** (< gr.).

HIDROLÍTIC, -Ă, *hidrolitici, -e*, adj. Care se obține prin hidroliză. — Fr. **hydrolityque** (< gr.).

HIDROLÍZĂ s. f. 1. Proces de descompunere a unor săruri sub acțiunea ionilor de hidrogen și de oxidril din apă. 2. Reacție chimică între un compus organic și apă, produsă în prezența unui catalizator. — Fr. **hydrolyse**.

HIDROLÓG, *hidrologi*, s. m. Specialist în domeniul hidrologiei. — Fr. **hydrologue** (< gr.).

HIDROLÓGIC, -Ă, *hidrologici, -e*, adj. Care aparține hidrologiei, care se referă la hidrologie. — Fr. **hydrologique** (< gr.).

HIDROLOGÍE s. f. Știință care studiază proprietățile generale ale apelor din natură, legile generale care dirijează procesele din hidrosferă și influența reciprocă dintre hidrosferă, atmosferă, litosferă și biosferă. — Fr. **hydrologie** (< gr.).

HIDROMECÁNIC, -Ă, *hidromecanici, -e*, adj. Care se referă la studiul mișcării și al repausului fluidelor. — Fr. **hydromécanique**.

HIDROMECÁNICĂ s. f. Știință care studiază legile echilibrului și ale mișcării lichidelor. — Fr. **hydromécanique**.

HIDROMÉL s. n. Băutură obținută prin fermentația alcoolică a mierii cu apă; mied. — Fr. **hydromel** (< gr.).

HIDROMÉTRIC, -Ă, *hidrometrici, -e*, adj. Privitor la hidrometrie, care aparține hidrometriei. ◇ *Stațione hidrometrică* = stațiune unde se execută măsurători sistematice ale nivelului apei într-un rîu, ale vitezei cursului și debitului de apă. — Fr. **hydrométrique** (< gr.).

HIDROMETRÍE s. f. Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul metodelor tehnice pentru determinarea debitului, a vitezei, a adîncimii unui curs de apă, ale unui strat de apă subteran sau ale apei dintr-o conductă. — Fr. **hydrométrie** (< gr.).

HIDROMÉTRU, *hidrometre*, s. n. 1. Aparat pentru măsurarea densității soluțiilor apoase. 2. Mină cu ajutorul căreia se măsoară nivelul unei ape curgătoare. — Fr. **hydromètre** (< gr.).

HIDROMONITÓR, *hidromonitoare*, s. n. Instalație pentru săparea pămîntului cu ajutorul unei vine de apă sub presiune.

HIDRÓPIC, -Ă, *hidropici, -e*, s. m. și f. Persoană care suferă de hidropizie. — Fr. **hydropique**.

HIDROPICÓS, -OÁSĂ, *hidropicoși, -oase*, adj. (Înv.) Bolnav de hidropizie. [Var: **idropicós, -oásă** adj.] — Din **hidropic** + suf. *-os*.

HIDROPIZÍE s. f. Boală cauzată de acumularea serului într-o cavitate naturală a corpului sau între elementele țesutului conjunctiv; (pop.) dropică. [Var.: **idropizie** s. f.] — Fr. **hydropisie** (lat. lit. **hydropisia** < gr.).

HIDROSFÉRĂ s. f. Învelișul de apă al globului terestru, alcătuit din oceane, mări, lacuri, ghețari, ape curgătoare și din apele subterane. — Fr. **hydrosphère** (< gr.).

HIDROSTÁTIC, -Ă, *hidrostatici, -e*, adj. Care se referă la echilibrul fluidelor. ◇ *Balanță hidrostatică* = balanță cu brațe egale, întrebuințată pentru determinarea densității solidelor și a lichidelor. — Fr. **hydrostatique** (< gr.).

HIDROSTÁTICĂ s. f. Ramură a hidromecanicii care studiază legile echilibrului lichidelor și ale corpurilor scufundate în ele. — Fr. **hydrostatique** (< gr.).

HIDROTÉHNIC, -Ă, *hidrotehnici, -e*, adj. Privitor la hidrotehnică, care aparține hidrotehnicii. — Fr. **hydrotechnique**.

HIDROTÉHNICĂ s. f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu folosirea apei și cu proiectarea și executarea lucrărilor bazate pe energia hidraulică. — Fr. **hydrotechnique**.

HIDROTEHNICIÁN, *hidrotehnicieni*, s. m. Specialist în hidrotehnică. [Pr.: *-ci-an*] — Din **hidrotehnică**.

HIDROTERÁPIC, -Ă, *hidroterapici, -e*, adj. Care se referă la hidroterapie, de hidroterapie. — Fr. **hydrothérapique** (< gr.).

HIDROTERAPÍE s. f. Tratament medical care constă în întrebuințarea apei sub formă de băi, dușuri, aburi etc. la diferite temperaturi. — Fr. **hydrothérapie** (<gr.).

HIDROXID, *hidroxizi*, s.m. Compus chimic anorganic, a cărui moleculă conține gruparea hidroxil. — Fr. **hydroxide** (< gr.).

HIDROXÍL, *hidroxili*, s. m. Radical monovalent format dintr-un atom de hidrogen și un atom de oxigen; oxidril. — Fr. **hydroxyl** (< gr.).

HIÉNĂ, *hiéne*, s. f. Mamifer carnivor asemănător cu ciinele, care trăiește în Africa și în Asia și se hrănește mai ales cu cadavre *(Hyaena)*. [Pr.: *hi-e-*] — Fr. **hyène** (lat. lit. **hyaena**).

Hienă

HIERÁTIC, -Ă, *hieratici, -e*, adj. 1. Care ține de lucruri sfinte. ✦ *Scriere hieratică* = scriere cursivă și simplificată a hieroglifelor. 2. (În artă; despre concepții, orientări etc.) Rigid, static, înțepenit. [Pr.: *hi-e-*] — Fr. – **hiératique** (lat. lit. **hieraticus**).

HIERATÍSM s. n. (Rar) Spirit sau sistem hieratic; caracterul a ceea ce este hieratic. [Pr.: *hi-e-*] — Fr. **hiératisme**.

HIÉRB s. n. v. **herb**.

HIEROGLÍFĂ, *hieroglife*, s. f. Semn sau caracter din scrierea vechilor egipteni care reprezenta noțiunile prin figuri de ființe și de obiecte. ✦ Fig. (Ir.) Scris neciteț; indescifrabil. [Pr.: *hi-e-*. — Var.: **ieroglífă** s. f.] — Fr. **hiéroglyphe**.

Hieroglife

HIEROGLÍFIC, -Ă, *hieroglifici, -e*, adj. Scris cu hieroglife. ✦ Fig. (Ir.) Indescifrabil, greu de înțeles. [Pr.: *hi-e-*. — Var.: **ieroglífic, -ă** adj.] — Fr. **hiéroglyphique** (lat. lit. **hieroglyphicus**).

HIGIÉNĂ s. f. v. **igienă**.

HIGIÉNIC, -Ă adj. v. **igienic**.

HIGIENÍST, -Ă s. m. și f. v. **igienist**.

HIGROGRÁF, *higrografe*, s. n. Aparat pentru înregistrarea gradului de umiditate a aerului atmosferic. — Fr. **hygrographe** (< gr.).

HIGROMÉTRIC, -Ă, *higrometrici, -e*, adj. Care ține de higrometrie. — Fr. **hygrométrique** (< gr.).

HIGROMETRÍE s. f. Ramură a meteorologiei care se ocupă cu descrierea metodelor și a aparatelor cu ajutorul cărora se determină umiditatea aerului atmosferic. — Fr. **hygrométrie** (< gr.).

HIGROMÉTRU, *higrometre*, s. n. Aparat pentru măsurarea umidității aerului atmosferic. — Fr. **hygromètre** (< gr.).

HIGROSCÓP, *higroscoape*, s. n. Instrument care indică umiditatea aerului atmosferic. — Fr. **hygroscope** (< gr.).

HIGROSCÓPIC, -Ă, *higroscopici, -e*, adj. Care are calitatea de a absorbi umiditatea din aer. — Fr. **hygroscopique** (< gr.).

HIGROSTÁT, *higrostate*, s. n. Aparat pentru menținerea unei stări higrometrice constante. — Fr. **hygrostat**.

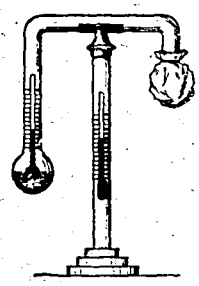

Higrometru

HIL, *hiluri*, s. n. (Anat.) Punct unde se leagă un vas sanguin de un organ format din țesut spongios (splină plămîni etc.). — Fr. **hile**.

HILÁR, -Ă, *hilari, -e*, adj. (Anat.) Care se referă la hil al hilului. — După fr. **hilaire**.

HILÉR, *hilere*, s. n. Veche unitate de măsură egală cu două prăjini și trei palme.

HIMÉN, *himene*, s. n. Membrană care acoperă, la fetele virgine, orificiul extern al vaginului. — Fr. **hymen** (lat. lit. **himen, -inis**).

HIMENOPTÉR, *himenoptere*, s. n. (La pl.) Ordin care cuprinde insecte cu metamorfoză completă, cu două perechi de aripi membranoase, femelele având la vîrful abdomenului un ac cu venin; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin. — Fr. **hyménoptère** (< gr.).

HIMÉRĂ, *himere*, s. f. 1. Închipuire fără temei, fantezie irealizabilă; iluzie. 2. Monstru în mitologia antică greacă, închipuit cu gură de leu, cu corp de capră și cu coadă de șarpe; motiv decorativ reprezentînd un astfel de monstru. 3. Formă bizară care apare la plante, întrunind însușirile a două varietăți deosebite, fără să fie rezultatul unei încrucișări naturale. 4. Motiv decorativ reprezentînd un animal fantastic. — Lat. lit. **Chimaera**.

HIMÉRIC, -Ă, *himerici, -e*, adj. 1. Care se bazează pe himere (1); lipsit de orice temei real; închipuit, irealizabil. 2. (Adesea adverbial) Ca de himeră; fantastic. — Din **himeră** (după fr. *chimérique*).

HINDÍCHI, *hindichiuri*, s. n. (Reg.) Șanț. [Var.: **hindíchi** s. n.] — Tc. **hendek**.

HINDÚS, -Ă, *hinduși, -se*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Indiei sau populației ei, privitor la India sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană făcînd parte din populația de bază a Indiei și aparținînd religiei brahmane. — Fr. **Hindou**.

HINGHÉR, *hingheri*, s. m. Persoană în slujba serviciului de ecarisaj care se ocupă cu prinderea și omorîrea ciinilor vagabonzi. ✦ Fig. (Adjectival) Ticălos, rău. [Var.: (înv.) **henghér** s.m.] — Sas **hoenger** (= germ. *Henker*).

HÍNTERLAND s.n. Regiune învecinată cu un teritoriu dominat de un stat imperialist și folosită ca bază a unor acțiuni expansioniste; *p. ext.* coloniile și țările dependente de metropolă. — Germ. **Hinterland**.

HINTÉU, *hinteie*, s. n. (Reg.) Trăsură, caleașcă, rădvan. — Magh. **hintó**.

HIOÍD adj. n. (În expr.) *Os hioid* (și substantivat) = os mic în formă de potcoavă, așezat în partea anterioară și superioară a gîtului, între baza limbii și laringe. [Pr.: *hi-o-*] — Fr. **hyoïde** (< gr.).

HÍOLĂ s. f. (Reg.; în loc. adv.) *În hiolă* = tîrînd după sine, împingînd. — Lat. **in-fibula**.

HIPERACIDITÁTE s. f. Boală care constă în secreția excesivă de suc gastric în organism. — După fr. **hyperacidité**.

HIPÉRBOLĂ, *hiperbole*, s. f. 1. Figură de stil care constă în folosirea unor imagini și a unor expresii exagerate, pentru a reda mai plastic ideea. 2. (Mat.) Curbă reprezentînd locul geometric al punctelor dintr-un plan pentru care diferența distanțelor, față de două puncte fixe numite focare, este constantă. [Var.: **ipérbolă** s. f.] — Fr. **hyperbole** (lat. lit. **hyperbole**).

HIPERBÓLIC, -Ă, *hiperbolici, -e*, adj. 1. Care are caracterul hiperbolei (1), cu hiperbole; foarte exagerat. 2. (Mat.) De forma hiperbolei (2). [Var.: **iperbólic, -ă** adj.] — Fr. **hyperbolique** (lat. lit. **hyperbolicus**).

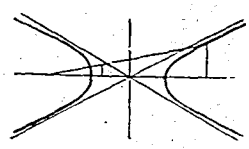

Hiperbolă

HIPERÉMIC, -Ă, *hiperemici, -e*, adj. Privitor la hiperemie, de hiperemie; care prezintă fenomene de hiperemie.

HIPEREMÍE, *hiperemii*, s. f. Aflux de sînge într-o anumită regiune a corpului. — Fr. **hyperémie**.

HIPERÍTĂ s. f. v. **iperită**.

HIPERMETRÓP, -OÁPĂ, *hipermetropi, -oape*, adj. (Adesea substantivat) Care are hipermetropie. — Fr. **hypermétrope**.

HIPERMETROPÍE s. f. Defect de conformație a ochiului care are ca urmare formarea imaginii înapoia retinei. — Fr. **hypermétropie**.

HIPERSECRÉȚIE s. f. Secreție exagerată a unei glande. — După fr. **hypersécrétion**.

HIPERSENSÍBIL, -Ă, *hipersensibili, -e*, adj. (Despre oameni) Excesiv de sensibil, de o sensibilitate bolnăvicioasă. — După fr. **hypersensible**.

HIPERSENSIBILITÁTE s. f. Sensibilitate exagerată. — După fr. **hypersensibilité**.

HIPERTENSIÚNE s. f. Boală care se manifestă prin tensiune arterială mărită. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **hypertension**.

HIPERTENSÍV, -Ă, *hipertensivi, -e*, adj. Care suferă de hipertensiune. — Fr. **hypertensif**.

HIPERTIROIDÍSM s. n. Boala cauzată de un exces de secreție a glandei tiroide, care provoacă hipertrofia acesteia în formă de gușă și unele tulburări generale în organism. — Fr. **hyperthyroïdisme**.

HIPERTROFIÁ, pers. 3 *hipertrofiază*, vb. I. Refl. (Despre organe și țesuturi) A-și mări volumul în mod anormal, ca urmare a unei funcții nutritive exagerate sau a unui proces maladiv. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **hypertrophier** (< gr.).

HIPERTROFÍE s. f. Dezvoltare anormală a volumului unui organ sau unui țesut, datorită unei funcții nutritive exagerate ori din cauza unui proces maladiv. — Fr. **hypertrophie** (< gr.).

HIPERURBANÍSM, *hiperurbanisme*, s. n. Schimbare adusă pronunțării corecte a unui cuvînt, pentru a-i da o formă pe care vorbitorul, judecînd printr-o greșită analogie, o consideră mai literară. *Pronunțarea greșită «piftea» în loc de «chiftea» este un hiperurbanism.* — Fr. **hyperurbanisme**.

HÍPIC, -Ă, *hipici, -e*, adj. De cai, privitor la caii de curse. — Fr. **hippique** (< gr.).

HIPÍSM s. n. Sport practicat cu caii (de curse). — Fr. **hippisme**.

HIPNÓTIC, -Ă, *hipnotici, -e*, adj. De hipnoză, provocat de hipnoză, caracteristic celui hipnotizat. ✦ Care hipnotizează; *fig.* fascinant. — Fr. **hypnotique**.

HIPNOTÍSM s. n. Totalitatea fenomenelor caracteristice hipnozei; practicarea hipnozei. — Fr. **hypnotisme**.

HIPNOTIZÁ, *hipnotizez*, vb. I. Tranz. A adormi pe cineva prin hipnoză, a-l face să treacă în stare de hipnoză, a provoca apariția unor faze hipnotice în celula scoarței cerebrale; *fig.* a fascina. — Fr. **hypnotiser** (< gr.).

HIPNOTIZÁNT, -Ă, *hipnotizanți, -te*, adj. Care hipnotizează; *fig.* captivant, fascinant. — V. *hipnotiza*.

HIPNOTIZÁRE, *hipnotizări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a hipnotiza* și rezultatul ei.

HIPNOTIZÁT, -Ă, *hipnotizați, -te*, adj. Care este în stare de hipnoză; *fig.* fascinat. — V. *hipnotiza*.

HIPNOTIZATÓR, *hipnotizatori*, s. m. (Rar) Persoană care hipnotizează, care provoacă hipnoza. — Din **hipnotiza** + suf. *-(a)tor* (după fr. *hypnotiseur*).

HIPNÓZĂ s. f. Stare asemănătoare cu somnul, provocată prin sugestie, în timpul căreia acțiunile celui hipnotizat sînt supuse voinței hipnotizatorului. ✦ Fig. Fascinație. — Fr. **hypnose** (< gr.).

HIPOCENTÁUR, *hipocentauri*, s.m. Animal fabulos, jumătate om, jumătate cal. — Fr. **hippocentaure** (lat. lit. **hippocentaurus**).

HIPOCÉNTRU, *hipocentri*, s. m. Centrul unui cutremur situat de obicei în adîncul scoarței pămîntului, acolo unde au avut loc deplasări de straturi. — Fr. **hypocentre.**

HIPOCÓNDRU, *hipocondre*, s. n. Regiune a peretelui abdominal la mamifere și la păsări, situată la dreapta și la stînga regiunii epigastrice. — Fr. **hypocondre.**

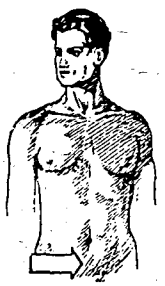

Hipogastru

HIPODRÓM, *hipodromuri*, s. n. Cîmp amenajat pentru curse de cai, cu o pistă ovală și cu un amfiteatru pentru spectatori. — Fr. **hippodrome** (< gr.).

HIPOFÍZĂ, *hipofize*, s. f. Glandă endocrină cu *funcții multiple*, situată pe fața inferioară a encefalului și avînd o mare influență asupra celorlalte glande, în special asupra glandelor sexuale și a tiroidei; funcționarea ei defectuoasă provoacă obezitatea, poliuria etc., iar hipertrofia ei provoacă acromegalia, gigantismul etc. — Fr. **hypophyse.**

HIPOGÁSTRIC, -Ă, *hipogastrici, -e*, adj. Care ține de hipogastru. — Fr. **hypogastrique** (< gr.).

HIPOGÁSTRU s. n. Partea inferioară a abdomenului. — Fr. **hypogastre** (< gr.).

HIPOLÓG, -OÁGĂ, *hipologi, -oage*, s. m. și f. (Rar) Specialist în hipologie. — Fr. **hippologue** (< gr.).

HIPOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu anatomia și cu fiziologia calului, cu descrierea și cu clasificarea speciilor și a raselor de cai, precum și cu studiul întreținerii și al dresajului cailor. — Fr. **hippologie** (< gr.).

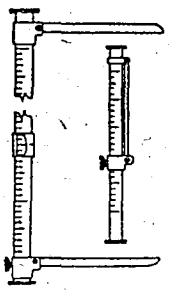

Hipometru

HIPOMÉTRU, *hipometre*, s. n. Aparat pentru măsurat dimensiunile părților corpului animalelor. — Germ. **Hipometer.**

HIPOPOTÁM, *hipopotami*, s. m. Mamifer mare și greoi, cu pielea groasă și fără păr, căutat pentru fildeșul care se obține din incisivii săi; trăiește în fluviile și în lacurile din Africa ecuatorială, hrănindu-se cu ierburi *(Hippopotamus amphibius)*. — Fr. **hippopotame** (< gr.).

HIPOSTÁZĂ s. f. Stagnarea sîngelui în vasele capilare ale membrelor inferioare ale corpului sau în plămînii bolnavilor care au stat mult timp în pat. — Fr. **hypostase** (< gr.).

HIPOSTÍL, *hipostiluri*, s. n. Sală de mari proporții cu plafonul susținut de coloane. — Fr. **hypostyle** (< gr.).

HIPOTENSIÚNE s. f. Boală care se manifestă prin tensiune arterială micșorată. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **hypotension.**

Hipopotam

HIPOTENSÍV, -Ă, *hipotensivi, -e*, adj. Care suferă de hipotensiune. — Fr. **hypotensif.**

HIPOTRACȚIÚNE s. f. Tracțiune care se face cu ajutorul cailor. [Pr.: *-ți-u-*] — Din **hipo-** *(< hipodrom)* + **tracțiune.**

HIPOTROFÍE s. f. Dezvoltare insuficientă a volumului unui organ sau a unui țesut datorită unei proaste nutriții ori unui proces maladiv. — Fr. **hypotrophie** (< gr.).

HIRITISEÁLĂ, *hiritiseli*, s. f. (Înv.) Felicitare; *p. ext.* sărbătorire, prăznuire. [Var.: **firitiseálă** s. f.] — Din **hiritisi** + suf. *-eală.*

HIRITISÍ, *hiritisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și arh.) A felicita. [Var.: **heretisi, firitisí** vb. IV] — Ngr. **hiritizo.**

HIRITISÍRE, *hiritisiri*, s. f. (Înv.) Faptul de *a hiritisi*; felicitare.

HIROTONÍ, *hirotonesc*, vb. IV. Tranz. A hirotonisi. — Din **hirotonie.**

HIROTONÍE, *hirotonii*, s. f. Hirotonisire. — Slav (v. sl. **hirotonija** < gr.).

HIROTONÍRE, *hirotoniri*, s. f. Hirotonisire. — V. *hirotoni.*

HIROTONISÍ, *hirotonisesc*, vb. IV. Tranz. (În ritualul bisericii creștine) A ridica un diacon la rangul de preot; *p. ext.* a face pe cineva diacon, arhiereu etc. după canoanele bisericii creștine. [Var.: **hirotonosí** vb. IV] — Slav (v. sl. **herotonisati** < gr.).

HIROTONISÍRE, *hirotonisiri*, s. f. Acțiunea de *a hirotonisi.*

HIROTONISÍT, *hirotonisiți*, adj. m. (Despre diaconi) Ridicat la treapta preoției. — V. *hirotonisi.*

HIROTONÍT, *hirotoniți*, adj. m. Hirotonisit. — V. *hirotoni.*

HIROTONOSÍ vb. IV. v. **hirotonisi.**

HIRSÚT, -Ă, *hirsuți, -te*, adj. (Franțuzism) 1. Cu părul și cu barba neîngrijite; zbîrlit. 2. Aspru, grosolan; posac, ursuz. — Fr. **hirsute** (lat. lit. **hirsutus**).

HÍRTĂ, *hîrte*, s. f. (Reg.) Unitate de măsură pentru suprafețe, egală cu un sfert de pogon. — Germ. **Viertel.**

HIRÚRG s. m. v. **chirurg.**

HIRURGÍE s. f. v. **chirurgie.**

HISTOLÓGIC, -Ă, *histologici, -e*, adj. De histologie, privitor la histologie. — Fr. **histologique.**

HISTOLOGÍE s. f. Parte a anatomiei care studiază țesuturile organice și structura lor microscopică. — Fr. **histologie** (< gr.).

HISTRIÓN, *histrioni*, s. m. Actor de comedie la romani. [Pr.: *-tri-on.* — Var.: **istrión** s. m.] — Fr. **histrion** (lat. lit. **histrio, -onis**).

HITIÓN, -OÁNĂ, *hitioni, -oane*, adj. (Reg., despre vite) Slab, prăpădit. [Pr.: *-ti-on*] — Magh. **hitvany** «subțire, rău».

HÎ interj. v. **hă.**

HÎC interj. Sunet pe care îl scoate cineva cînd i se taie respirația (din cauza unei puternice lovituri primite sau din cauza sughițului).

HÎCI[1] interj. v. **hîș.**

HÎCI[2] s. n. v. **hăci.**

HÎCÎÍ, *hîcii*, vb. IV. Intranz. A răsufla greu; a icni. — Din **hîc.**

HÎD, -Ă, *hîzi, -de*, adj. Foarte urît, slut. — Comp. ucr. **hyd.**

HÎDOȘÉNIE s. f. Hîzenie. — Din **hîd** + **hidoșenie.**

HÎÍ, *hîiesc*, vb. IV. Refl. A se apleca într-o parte, a deveni strîmb. ✦ Tranz. și refl. A (se) prăvăli; a (se) nărui. — Comp. magh. **hajolni.**

HÎÎT, -Ă, *hîiți, -te*, adj. Aplecat, lăsat, prăvălit într-o parte; strîmbat. ✦ Năruit, prăbușit. [Var.: **hăît, -ă** adj.] — V. *hîi.*

HÎLPAV, -Ă adj. v. **hulpav.**

HÎLPOV, -Ă adj. v. **hulpav.**

HÎMÎÍ vb. IV. v. **hămăi.**

HÎNDÎCHI s. n. v. **hindichi.**

HÎNSÁR, *hînsari*, s. m. (Înv.) Nume dat unora dintre căpitanii care stăteau în fruntea celor 13 căpitănii din care se compunea armata țării în vechea Moldovă.

HÎNȚĂU, *hînțăuri*, s. n. Unealtă a rotarului servind la fixarea bucăților de lemn din care se fac spițele.

HÎR interj. 1. Cuvînt care imită mîrîitul cîinilor. ✧ Expr. *Că hîr, că mîr* sau *hîr-încoace, hîr-încolo* = că-i cîr, că-i mîr, v. *cîr.* 2. Cuvînt care imită zgomotul produs de unele mecanisme (defectuoase). — Onomatopee.

HÎRĂ s. f. (Reg.) Ceartă, neînțelegere, zîzanie. — Postverbal al lui **hîrîi.**

HÎRĂU, *hîrăi*, s. m. (Reg.) Uliu. [Var.: **hărău** s. m.]

HÎRB, *hîrburi*, s. n. 1. Bucată spartă dintr-un vas (de lut, de sticlă) sau dintr-un geam, dintr-o oglindă; ciob; *p. ext.* vas spart. 2. Vas de bucătărie, de proastă calitate; *p. ext.* orice lucru lipsit de valoare, vechi, stricat. 3. Fig. Om bolnav, neputincios. — Comp. bg. **hărbel.**

HÎRBÁR, -Ă, *hîrbari, -e*, adj. (Despre cîini) Fără stăpîn, de pripas. ✦ Fig. (Despre oameni) Fără căpătîi, vagabond; *p. ext.* afemeiat. — Din **hîrb** + suf. *-ar.*

HÎRBÁREȚ, -IȚĂ, *hîrbareți, -ițe*, adj. 1. Care gustă din toate mîncărurile; pofticios. 2. Hoinar; hîrbar, afemeiat. — Din **hîrb** + suf. *-areț.*

HÎRBUÍ, *hîrbuiesc*, vb. IV. Tranz. A strica, a uza, a hodorogi un lucru. ✦ Fig. (Fam.) A bate zdravăn pe cineva, a snopi în bătăi. — Din **hîrb.**

HÎRBUÍT, -Ă, *hîrbuiți, -te*, adj. (Adesea fig.) Prefăcut în hîrburi; stricat, uzat, hodorogit. — V. *hîrbui.*

HÎRBÚȚ, *hîrbuțe*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *hîrb.*

HÍRCĂ, *hîrci*, s. f. 1. Craniu, scăfîrlie, tigvă. 2. Epitet depreciativ dat unei femei bătrîne, urîte și rele. ✧ (Adjectival) *O bătrînă hîrcă, sură* (NEGRUZZI). — Ucr. **hyrka.**

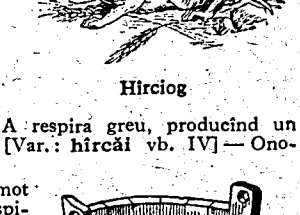

Hîrciog

HÎRCÁÍ vb. IV. v. **hîrcîi.**

HÎRCIÓG, *hîrciogi*, s. m. Mamifer rozător, cu blana frumoasă, roșcat-cafenie și cu două pungi de amîndouă părțile gurii, care servesc la transportul proviziilor în galeriile subterane unde hibernează *(Cricetus cricetus)*. — Magh. **hörcsög.**

HÎRCÎÍ, *hîrcîi*, vb. IV. Intranz. A respira greu, producînd un zgomot răgușit și hîrîitor; ă horcăi. [Var.: **hîrcăi** vb. IV] — Onomatopee.

HÎRCÎIÁLĂ, *hîrcîieli*, s. f. Zgomot răgușit și hîrîitor, pricinuit de o respirație grea; hîrîială. — Din **hîrcîi** + suf. *-eală.*

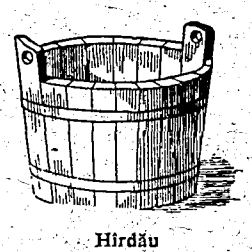

Hîrdău

HÎRCÎÍT s. n. Faptul de *a hîrcîi*; zgomotul produs de cel care hîrcîie; horcăit. [Var.: **hărcăit** s. n.]

HÎRDĂIÁȘ, *hîrdăiașe*, s. n. Diminutiv al lui *hîrdău.*

HÎRDĂU, *hîrdaie*, s. n. Vas făcut din doage de lemn și folosit la păstrarea sau la transportarea lichidelor și a altor materii. ✧ Expr. *A turna* (pe cineva) *la hîrdău* (sau *la hîrdăul lui Petrache*) = a băga (pe cineva) la închisoare, a aresta (pe cineva). ✦ Cantitate care intră într-un hîrdău. — Magh. **hordó.**

HÎRÎI, *hîrîi*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre mecanisme stricate; la pers. 3) A scoate un zgomot dogit. 2. Intranz. (Despre organele respiratorii; *p. ext.* despre persoane) A scoate sunete aspre, de obicei din cauza unei boli. ✦ (Peior.) A vorbi neclar, a mormăi. ✦ A sforăi. 3. Intranz. (Despre ciini; la pers. 3) A mîrîi. 4. Tranz. A întărîta, a zădărî. ✦ Refl. A se certa. 5. Refl. (Rar) A se freca, a se lovi cu zgomot de ceva. — Din hîr.

HÎRÎIÁLĂ, *hîrîieli*, s. f. Zgomot care însoțește respirația unui om bolnav de piept; tuse (din piept). — Din hîrîi + suf. *-eală*.

HÎRÎÍT[1], *hîrîituri*, s. n. 1. Zgomot produs de frecarea unui obiect de altul, de un mecanism stricat, de organele respiratorii bolnave etc. 2. Mîrîit, mîrîială. — V. *hîrîi*.

HÎRÎÍT[2], *-Ă*, *hîrîiți*, *-te*, adj. 1. (Despre glas, vorbire, sunete) Care hîrîie. 2. Stricat, hodorogit. — V. *hîrîi*.

HÎRÎITOÁRE, *hîrîitori*, s. f. Jucărie cu care se produce (prin rotirea unui dispozitiv) un zgomot specific, dogit. — Din hîrîi + suf. *-(i)toare*.

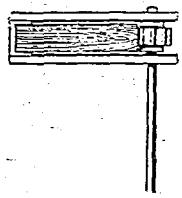

Hîrîitoare

HÎRÎITÓR, *-OÁRE*, *hîrîitori*, *-oare*, adj. (Rar) Care hîrîie, hîrîit[2]. — Din hîrîi + suf. *-(i)tor*.

HÎRÎITÚRĂ, *hîrîituri*, s. f. 1. Zgomotul produs de respirația greoaie a unui om bolnav; vorbire răgușită, însoțită de o respirație greoaie, de om bolnav. 2. Mîrîit de ciine. — Din hîrîi + suf. *-(i)tură*.

HÎRJÍ vb. IV. v. hîrșii.

HÎRJÍT s. n. v. hîrșiit[2].

HÎRJITÚRĂ s. f. v. hîrșiitură.

HÎRJOÁNĂ, *hîrjoane*, s. f. Încăierare în joacă. — Postverbal al lui hîrjoni.

HÎRJONEÁLĂ, *hîrjoneli*, s. f. Hîrjoană. — Din hîrjoni + suf. *-eală*.

HÎRJONÍ, *hîrjonesc*, vb. IV. Refl. A se lua la hîrjoană, a se încăiera cu cineva în glumă. — Comp. magh. horsolodni.

HÎRLÉȚ, *hîrlețe*, s. n. (Reg.) Cazma (1). ✦ Lopată. — Slav (v. sl. rylĭci).

HÎRLOSTEÁ, *hîrlostele*, s. f. Plan înclinat făcut din scînduri, sprijinit pe picioare de lemn și acoperit cu pînză, servind la reținerea firișoarelor de aur din nisipurile aurifere spălate cu apă.

HÎRSÍ, *hîrsesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) 1. A se zgîrci, a se scumpi. 2. A se deprinde cu ceva.

HÎRSÍT, *-Ă*, *hîrsiți*, *-te*, adj. (Reg.) Zgîrcit; rău, neînțelegător. [Var.: hărsît, *-ă* adj.] — V. *hîrsi*.

HÎRȘCÍ, *hîrșcii*, vb. IV. Intranz. A hîrșîi. — Onomatopee.

HÎRȘCÍÍT[1] s. n. Hîrșiit[2]. — V. *hîrșcîi*.

HÎRȘCÍÍT[2], *-Ă*, *hîrșcîiți*, *-te*, adj. Hîrșiit[2]. — V. *hîrșcîi*.

HÎRȘCÍITÚRĂ, *hîrșciituri*, s. f. Hîrșiitură, tîrșiitură. — Din hîrșcii + suf. *-(i)tură*.

HÎRȘIE, *hîrșii*, s. f. (Reg.) Blană (neagră) de miel, cu lîna creață și măruntă, din care se fac căciuli, gulere etc. sau cu care se îmblănesc hainele. [Var.: hărșie s. f.] — Comp. magh. hasker, hashártya «piele de pe burtă».

HÎRȘÍ vb. IV. v. hîrșii.

HÎRȘÍÍRE s. f. v. hîrșiire.

HÎRȘÍÍT s. n. v. hîrșiit.

HÎRȘÎI, *hîrșîi*, vb. IV. Intranz. A se freca de ceva producînd zgomot. ✦ Tranz. A zgîria, a scrijela. [Var.: hîrșii, hîrjîi vb. IV] — Din hîrști.

HÎRȘÍÍRE s. f. Hîrșiit. [Var.: hîrșiire s. f.] — V. *hîrșii*.

HÎRȘÍÍT[1] s. n. Acțiunea de *a hîrșîi*; zgomotul produs prin frecarea unui obiect de altul. [Var.: hîrșiit, hîrjiit s. n.]

HÎRȘÍÍT[2], *-Ă*, *hîrșîiți*, *-te*, adj. (Despre lucruri) Frecat, zgîriat. — V. *hîrșii*.

HÎRȘIITÚRĂ, *hîrșiituri*, s. f. 1. Tăietură însoțită de un zgomot caracteristic. 2. Tîrșiitură, hîrșciitură. [Var.: hîrjiitură s. f.] — Din hîrșîi + suf. *-(i)tură*.

HÎRȘNÍ vb. IV. v. hărșni.

HÎRȘTI interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de frecarea sau de zgîrierea suprafeței aspre a două obiecte. ✦ Cuvînt care imită zgomotul produs prin spintecarea cu putere a aerului. [Var.: harș interj.] — Onomatopee.

HÎRTÂU s. n. (Reg.) Bucată lungă de pămînt. — Din hart[an] + suf. *-âu*.

HÎRTÍE, *hîrtii*, s. f. 1. Material special pentru scris, tipărit, desenat, împachetat etc., prezentat în formă de foi subțiri și întinse și fabricat din substanțe organice vegetale. ✧ Expr. *A pune* (sau *a așterne*) *ceva pe hîrtie* = a scrie, a redacta ceva. 2. Foaie de hîrtie (1) (scrisă sau tipărită). 3. Scrisoare oficială; act, document. ✦ Act oficial cu care se poate legitima cineva; legitimație. 4. Bancnotă. *Cinci hîrtii de cîte o sută*. — Slav (v. sl. chartija < gr.).

HÎRTIOÁRĂ, *hîrtioare*, s. f. Diminutiv al lui *hîrtie* (2). [Pr.: *-ti-oa-*]

HÎRTIÚȚĂ, *hîrtiuțe*, s. f. Hîrtioară. [Pr.: *-ti-u-*] — Din hîrtie + suf. *-uță*.

HÎRTÓP, *hîrtoape*, s.n. 1. Adîncitură, groapă formată pe un drum. 2. Scobitură lungă și adîncă, de forma unei ripe prăpăstioase, produsă de apă. [Pl. și: *hîrtopuri*. — Var.: (pop.) vîrtóp s. n.] — Slav (v. sl. vrŭtŭpŭ).

HÎRȚĂ s. f. v. harți.

HÎRȚI[1] interj. (În expr.) *Hîrți încoace, scîrți încolo*, exprimă o încercare neizbutită de a urni din loc un lucru greu.

HÎRȚI[2] s. m. pl. v. harți.

HÎRȚOÁGĂ, *hîrțoage*, s. f. (Depr.) Hîrtie scrisă, document, act (vechi sau fără valoare). [Var.: hîrțóg s. n.] — Din hîrtie + suf. *-oagă*.

HÎRȚÓG s. n. v. hîrțoagă.

HÎRȚUÍ vb. IV. v. hărțui.

HÎRȚUÍT, *-Ă* adj. v. hărțuit.

HÎRZÓB, *hîrzoabe*, s. n. (Reg.) 1. Funie groasă folosită la coborîrea sau la ridicarea greutăților din adîncime. ✧ Expr. (Ir.) *(A se crede) coborît cu hîrzobul din cer* = (a se socoti) de viță nobilă; (a se crede) mult superior celor din jur, (a fi) mîndru, îngîmfat. *A cădea cu hîrzobul din cer* = a veni, a pica pe neașteptate; a se realiza de la sine. 2. Coșuleț din cetină de brad, în care se păstrează păstrăvi afumați. — Bg. *vărzop* «legătură».

HÎȘ interj. Cuvînt cu care se alungă găinile sau alte păsări. [Var.: cîș, hîci interj.] — Onomatopee.

HÎȘĂÍ vb. IV. v. hîșii.

HÎȘÎÍ, *hîșiiesc*, vb. IV. Tranz. A alunga o pasăre cu strigătul «hîș». [Var.: hîșăi, cășăi vb. IV] — Din hîș.

HÎTCÍÍ vb. IV. v. hătcăi.

HÎTRU, *-Ă*, *hîtri*, *-e*, adj. (Reg.) 1. Glumeț, mucalit, poznaș. 2. Isteț, deștept. ✦ Șiret, viclean. — Ucr. chytryi.

HÎȚ interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o mișcare bruscă și rapidă, cînd cineva apucă, smucește sau trage ceva. ✧ Expr. *Hîț* (sau *hi) în sus, hîț în jos* sau *hîț în dreapta, hîț în stînga*, arată sforțările, încercările numeroase și diverse pe care le face cineva pentru a aduce la îndeplinire o acțiune sau pentru a scăpa dintr-o situație neplăcută. [Var.: hăț interj.] — Onomatopee.

HÎȚA interj. (De obicei repetat; adesea cu valoare de verb) Cuvînt care arată mișcări ritmice repetate, întrerupte sau legănate. ✦ Cuvînt care arată o înaintare greoaie, înceată. — Onomatopee.

HÎȚÎÍ, *hîțîi*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A hîțîna. — Din hîț.

HÎȚÎNÁ, *hîțîn*, vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) scutura puternic, a (se) zgîlțîi. ✦ A (se) mișca încoace și încolo; a (se) balansa. — Din hîț.

HÎZÉNIE, *hîzenii*, s. f. (Pop.) Sluțenie, urîciune; (concr.) persoană hîdă. — Din hîzî (pl. lui *hîd*) + suf. *-enie*.

HÎZÍ, *hîzesc*, vb. IV. Refl. (Pop.) A deveni hîd, a se sluți, a se urîți. — Din hîd.

Hlamidă (1)

HLAMÍDĂ, *hlamide*, s. f. 1. Mantie făcută dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă albă sau roșie, prinsă cu o agrafă pe umăr, purtată de vechii greci și romani în călătorii, la festivități etc. 2. Mantie împărătească sau arhierească, la bizantini. — (1) Fr. chlamyde (< gr.), (2) slav (v. sl. hlamida < gr.).

HLEAB, *hleaburi*, s. n. (Reg.) Lucru rău, stricat; hîrb, vechitură. — Comp. ucr. chljabati «a se clătina, a fi hodorogit».

HLEI, *hleiuri*, s. n. (Reg.) Pămînt argilos, mlăștinos. — Ucr. hlej.

HLEIÓS, *-OÁSĂ*, *hleioși*, *-oase*, adj. (Reg.; despre terenuri) Lutos, clisos; noroios, mlăștinos. — Din hlei + suf. *-os*.

HLIBÁN, *hlibane*, s. n. (Reg.) Pîine. — Ucr. hlib «pîine» + suf. *-an*.

HLIZÍ, *hlizesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) 1. A rîde mult, prostește, fără rost. ✦ A se hîrjoni, a cocheta. 2. A face ochii mari, a se zgîi, a se holba. — Comp. bg. hlézja se.

HLIZÍT, *-Ă*, *hliziți*, *-te*, adj. (Reg.) Care rîde mult și fără rost; care se schimonosește. — V. *hlizi*.

HLOBĂNÁ, *hlobăn*, vb. I. Tranz. (Reg.) A legăna, a clătina, a scutura. — Din hlo(a)bă «ulubă» (puțin folosit) + legăna.

HLUJÁN, *hlujeni*, s. m. (Reg.) Tulpină lemnoasă a unor plante mari; cocean de porumb (după ce s-au cules știuleții). — Din hluj «tulpină» (puțin folosit) + suf. *-an*.

HM interj. Exclamație care exprimă rezervă, contrarietate, nemulțumire, îndoială, neîncredere sau bănuială. [Scris și: *hîm*]

HO interj. 1. Strigăt cu care sînt oprite vitele, mai ales caii. ✦ (Fam.; de obicei la adresa unui vorbitor) Destul, stai, oprește-te! ✦ (Rar) Strigăt cu care se îndeamnă vitele la mers. 2. (Repetat, cu accentul frazei pe al doilea element; exclamație prin care garantăm sau întărim spusele noastre) Berechet, din plin. *Lăutari sînt? — Ho, ho! Citi pofteși* (CREANGĂ).

HOÁNCĂ, *hoance*, s. f. (Rar) Hoașcă. [Var.: hoántă s. f.]

HOÁNGHINĂ, *hoanghine*, s. f. (Rar) Hoașcă.

HOÁNTĂ s. f. v. hoancă.

HOÁRDĂ, *hoarde*, s.f. 1. Grupare în care erau organizate popoarele nomade mongole primitive. 2. Ceată, bandă de oameni care prădă

și pustiesc; *p. ext.* armată cotropitoare. [Var.: **hórdă, oărdă**, s. f.] — Pol. **horda**, rus **orda**.

HOASPĂ, *hoaspe*, s. f. (Reg.) 1. Învelișul grăuntelui de cereale; pleavă. ✦ Tărițe. 2. Păstaie uscată de fasole sau de mazăre, după ce s-au scos boabele.

HOAȘCĂ, *hoaște*, s. f. Epitet injurios dat unei femei bătrîne și rele. — Ucr. **haška** «viperă».

HOBÁIE, *hobăi*, s. f. (Reg.) Rîpă.

HOBÁN, *hobane*, s. n. Legătură, de obicei din sîrmă de oțel, între aripile unui avion. — Fr. **hauban**.

HOBÎC, *hobîcuri*, s. n. Groapă, scufundătură făcută de ape.

HÓBOT, *hobote*, s. n. (Reg.) Basma pentru cap; văl. ✦ Văl de mireasă. ✦ Feregea (2). — Slav (v. sl. **hobotŭ**).

HÓCHEI s. n. Joc sportiv pe gheață sau pe iarbă, în care jucătorii, servindu-se de un baston special, caută, după reguli asemănătoare cu ale jocului de fotbal, să introducă în poarta echipei adverse un disc mic, numit puc (dacă jocul se desfășoară pe gheață), sau o minge mică de piele (dacă jocul se desfășoară pe iarbă). — Fr. **hockey** (engl. **hockey**).

HOCHEÍST, *hocheiști*, s. m. Jucător de hochei. — Din **hochei** + suf. *-ist*.

HOCHÍM, *hochimuri*, s. n. (Înv.) Ordin scris din partea sultanului. — Tc. **hüküm**.

HÓCUS s. n. (În expr.) *Hocus-pocus* = formulă întrebuințată de scamatori; *p. ext.* scamatorie. — Lat. lit. **hocus** [pocus].

HÓDĂ s. f. (Ornit.; reg.) Lișiță. — Magh. **hóda**.

HODÍNĂ s. f. v. **odihnă**.

HODINÍ vb. IV. v. **odihni**.

HODINÍT, -Ă adj. v. **odihnit**[2].

HODOLEÁN s. m. v. **odolean**[1].

HODOROÁGĂ, *hodoroage*, s. f. Lucru (de obicei vehicul) învechit, stricat, hodorogit, care face zgomot la orice mișcare. ✦ Epitet dat unei persoane bătrîne și ramolite. — Din **hodorog**[2].

HODORÓG[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de căderea sau de ciocnirea unor obiecte tari, de mersul zdruncinat al unui vehicul etc. [Var.: **hodorónc** interj.] — Onomatopee.

HODORÓG[2], *hodorogi*, s. m. Epitet injurios dat bătrînilor. — Postverbal al lui **hodorogi**.

HODOROGEÁLĂ, *hodorogeli*, s. f. Faptul de *a hodorogi*; zgomot produs de obiecte lovite între ele sau răsturnate, de mersul zdruncinat al unui vehicul etc.

HODOROGÍ, *hodorogesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre vehicule; la pers. 3) A face zgomot (mare); a hurui, a durui. ✦ A face zgomot cotrobăind undeva. 2. Intranz. Fig. A vorbi mult și tare; a trăncăni. 3. Refl. (Despre lucruri) A se strica, a se dărăpăna, a se hîrbui. ✦ Fig. (Despre oameni) A se șubrezi de boală sau de bătrînețe. — Din **hodorog**[1].

HODOROGÍT, -Ă, *hodorogiți, -te*, adj. 1. (Despre obiecte) Care funcționează prost; uzat, hîrbuit. ✧ Expr. *Moară hodorogită* = moară dărăpănată, care face zgomot cînd e pusă în mișcare; *fig.* om care vorbește neîncetat. 2. Fig. (Despre persoane) Șubrezit de boală sau de bătrînețe. ✦ (Despre voce) Răgușit. [Var.: **odorogít, -ă** adj.] — V. *hodorogi*.

HODORÓNC interj. v. **hodorog**[1].

HODORÓNC-TRONC interj. Exclamație folosită cînd cineva face un lucru nepotrivit, neașteptat sau cînd spune o vorbă deplasată. — Din **hodoronc** + **tronc**.

HOGÁȘ s. n. v. **făgaș**.

HÓGE, *hogi*, s. m. Preot sau, *p. ext.*, învățător, dascăl la mahomedani. [Var.: **hógea** s. m.] — Tc. **hoca**.

HÓGEA s. m. v. **hoge**.

HOGEÁG, *hogeaguri*, s. n. (Reg.) 1. Coș, horn. 2. (Înv.; în forma *ogeac*) Corp de trupă; loc sau local unde stă acest corp. [Var.: **ogeác, ogeág** s. n.] — Tc. **ocak**.

HOHÉR, *hoheri*, s. m. (Reg.) 1. Hingher. 2. Călău, gîde. — Magh. **hóhér**.

HÓHOT, *hohote*, s. n. Izbucnire zgomotoasă de rîs sau de plîns. ✧ Expr. *A plînge* (sau *a rîde*) *cu hohot* (sau *în hohote*) = a plînge (sau a rîde) foarte tare, zgomotos. ✦ Fig. Zgomot puternic (cu ecouri). — Postverbal al lui **hohoti**.

HOHOTÍ, *hohotesc*, vb. IV. Intranz. A izbucni în hohote; a rîde sau a plînge tare, zgomotos. ✦ Fig. (Despre un spațiu în care se produc zgomote) A răsuna. — Slav (v. sl. **hohotati**).

HOHOTÍRE, *hohotiri*, s. f. Faptul de *a hohoti*; hohot.

HOHOTÍT s. n. Hohotire. — V. *hohoti*.

HOHOTITÓR, -OÁRE, *hohotitori, -oare*, adj. (Despre rîs și despre plîns) Cu hohote. — Din **hohoti** + suf. *-(i)tor*.

HOINÁR, -Ă, *hoinari, -e*, adj. Care bate drumurile, care umblă fără căpătîi; vagabond. — Din **hoină** (= *oină*) + suf. *-ar*.

HOINĂREÁLĂ, *hoinăreli*, s. f. Faptul de *a hoinări*; plimbare fără țintă.

HOINĂRÍ, *hoinăresc*, vb. IV. Intranz. A bate drumurile, a vagabonda; a umbla, a călători fără țintă. — Din **hoinar**.

HOIT, *hoituri*, s. n. 1. Cadavru intrat în descompunere; mortăciune, stîrv, leș. 2. Fig. (Pop.) Om mare, gras și greoi în mișcări. — Magh. dial. **holt** (= *halott*).

HOITÁR, *hoitari*, s. m. Specie de vultur pleșuv, care se hrănește cu hoituri (*Nephron perenopterus*). — Din **hoit** + suf. *-ar*.

HOJBĂI, *hójbăi*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A cotrobăi. — Din **hojma** + **bojbăi** (= *bîjbîi*).

HÓJMA adv. (Reg.) Mereu, într-una, neîncetat; pururea. [Var.: **hójmă** adv.] — Ucr. **hožma**.

HOJMALĂU, *hojmalăi*, s. m. (Reg.) Om voinic și înalt; vlăjgan. [Var.: **hoșmălău** s. m.]

HÓJMĂ adv. v. **hojma**.

HOL, *holuri*, s. n. Încăpere (de trecere) în jurul căreia sînt grupate celelalte încăperi sau birouri într-un edificiu public sau care face legătura între intrare și camerele de locuit într-un apartament. — Fr. **hall** (engl. **hall**).

HÓLĂ, *hole*, s. f. (Reg.) Javră, potaie.

HOLBĂ, *holbez*, vb. I. Refl. A se uita la cineva sau la ceva cu ochii măriți de curiozitate, de spaimă etc. ✦ (Despre ochi) A se deschide mult, exprimînd mirare, uimire, spaimă etc. ✧ Tranz. *Și-a holbat ochii*. — Lat. **volvere**.

HOLBÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) holba* și rezultatul ei.

HOLBÁT, -Ă, *holbați, -te*, adj. (Despre ochi) Căscat tare; boldit, zgîit; (despre ființe) cu ochii căscați. — V. *holba*.

HÓLBURĂ s. f. v. **volbură**.

HÓLCĂ s. f. (Reg.) Zgomot, gălăgie. — Ucr. **holka**.

HOLCÍ, *holcesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A face gălăgie. — Din **holcă**.

HÓLDĂ, *holde*, s. f. Semănătură de cereale, mai ales de grîu; lan. ✦ (Reg.) Loc destinat semănăturilor de cereale. — Magh. **hold** «jugăr».

HOLDÍȚĂ, *holdițe*, s. f. Diminutiv al lui *holdă*.

HOLÉNDRU, *holendre*, s. n. 1. Filtru pentru vin, constînd dintr-un vas metalic sau de lemn, cu fundul alcătuit din saci speciali de filtrare. 2. Denumire generică pentru diferite instalații de rafinare, de înălbire, de spălare etc. mai ales în industria hîrtiei. 3. Dispozitiv format din două bucăți scurte de țeavă și din una sau două piulițe, folosit pentru asamblarea a două piese tubulare. — Germ. [Wasch] **holländer**.

HOLÉRĂ, *holere*, s. f. 1. Boală epidemică gravă, caracterizată prin crampe stomacale foarte dureroase, vărsături și diaree. ✧ Expr. *A da holera în cineva* = a intra spaima în cineva. 2. Fig. Nume dat unei ființe urîte și rele. — Rus **holera** (lat. lit. **cholera**).

HOLÉRCĂ s. f. (Reg.) Rachiu. [Var.: **horílcă, horíncă** s. f.] — Ucr. **horilka**.

HOLÉRIC, -Ă, *holerici, -e*, s. m. și f. Persoană bolnavă de holeră. — După fr. **cholérique**.

HOLERÍNĂ s. f. Afecțiune gastro-intestinală acută, cu simptome externe asemănătoare cu ale holerei. — Fr. **cholérine** (după *holeră*).

HÓLIE s. f. (În superstiții) Spirit rău, duh necurat. — V. *holă*.

HOLM, *holmuri*, s. n. (Reg.) Ridicătură mică de pămînt; delușor, movilă. — Magh. **halóm** (cf. ucr., rus **holm**).

HÓLMIU s. n. Element chimic din grupul pămînturilor rare, care formează o serie de săruri de culoare galbenă. — Fr. **holmium**.

HOLOÁNGĂR, *holoangări*, s. m. (Pop.) Persoană care se ocupă odinioară cu extragerea clandestină a aurului din mine. — Comp. germ. **Handlanger** «pălmaș».

HOLOCÁUST s. n. (În antichitate) Jertfă adusă zeilor, în care animalul sacrificat era ars în întregime. [Var.: **olocáust** s. n.] — Fr. **holocauste** (< gr.).

Holoturi

HOLOCÉN s. n. A doua și cea mai nouă perioadă a erei cuaternare. — Fr. **holocène**.

HOLOTÚRI s. f. pl. Clasă de animale marine fără schelet sau cu scheletul redus la plăci calcaroase tegumentare și cu o coroană de tentacule în jurul gurii; animal care face parte din această clasă. — Fr. **holothurie** (lat. lit. **holothuria**).

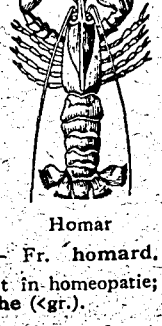

Homar

HOLTÉI[1], *holtei*, s. m. Bărbat necăsătorit; burlac, celibatar. ✦ (Rar) Tînăr bun de însurat. — Ucr. **holtjaj**.

HOLTEÍ[2], *holteiesc*, vb. IV. Intranz. A trăi necăsătorit; a-și petrece viața de holtei. — Din **holtei**[1].

HOLTEIÁȘ, *holteiași*, s. m. Diminutiv al lui *holtei*[1].

HOLTEÍE s. f. Viață de holtei; timpul cît cineva este holtei. — Din **holtei**[1] + suf. *-ie*.

HOMÁR, *homari*, s. m. Crustaceu marin comestibil, asemănător cu racul (*Homarus*). — Fr. **homard**.

HOMEOPÁT, *homeopați*, s.m. Medic specialist în homeopatie; adept al homeopatiei. [Pr.: *-me-o-*] — Fr. **homéopathe** (<gr.).

HOMEOPÁTIC, -Ă, *homeopatici, -e,* adj. De homeopatie, privitor la homeopatie. ◇ *Doză homeopatică* = doză extrem de mică. [Pr.: *-me-o-*] — Fr. **homéopathique** (< gr.).

HOMEOPATÍE s. f. Sistem terapeutic care constă în tratarea bolilor cu ajutorul agenților care determină o afecțiune analogă cu aceea care trebuie combătută. [Pr.: *-me-o-*] — Fr. **homéopathie** (< gr.).

HOMÉRIC, -Ă, *homerici, -e,* adj. Al lui Homer. ✦ În genul epopeilor lui Homer; *p. ext.* de proporții neobișnuite; grandios. ◇ *Ris homeric* = ris puternic, de nepotolit. [Var.: **omériс, -ă** adj.] — Fr. **homérique.**

HOMOCÉNTRIC, -Ă, *homocentrici, -e,* adj. (Despre fascicule de lumină) Ale cărui raze trec toate printr-un singur punct. — Fr. **homocentrique** (< gr.).

HOMOSEXUÁL, -Ă, *homosexuali, -e,* s. m. și f. Persoană stăpînită de viciul homosexualității. [Pr.: *-xu-al*] — După fr. **homosexuel.**

HOMOSEXUALITÁTE s. f. Anomalie care constă în atracția sexuală perversă față de indivizi de același sex. [Pr.: *-xu-a-*] — După fr. **homosexualité.**

HONDRĂNÍ *hondrănesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A flecări. — Magh. **hadarni.**

HONIPSÍ, *honipsesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A digera, a mistui. ✦ Fig. A simpatiza, a suferi, a suporta pe cineva. — Ngr. **honevo** (aor. **ehonepsa**).

HONVED, *honvezi,* s. m. (Înv.) Nume purtat de soldații din infanteria maghiară în evul mediu și de soldații din armata terestră maghiară sub monarhia austro-ungară. — Magh. **honvéd** «militar teritorial».

HOP[1] interj. 1. Exclamație care însoțește o săritură peste un obstacol sau o săltare. *Nu zice hop pînă n-ai sărit* (= nu te bucura pînă nu vezi sfîrșitul). 2. Exclamație care însoțește ridicarea unei greutăți. 3. Exclamație care însoțește căderea, aruncarea sau scăparea (din mînă a) unui lucru. 4. (Cu valoare verbală; exclamație care sugerează sosirea neașteptată a cuiva) Iată că vine! ✦ Exclamație care sugerează intervenirea neașteptată a unui fapt, a unei întîmplări. 5. Exclamație care exprimă o surpriză (neplăcută). [Var.: **hópa, hópai, hup** interj.] — Onomatopee.

HOP[2]**,** *hopuri,* s. n. 1. Ridicătură sau groapă în drum (peste care vehiculele trec zdruncinîndu-se). ✦ Fig. Dificultate, obstacol, greutate. 2. Săritură (peste ceva), salt; zguduitură (a unui vehicul în mers). — Din **hop**[1].

HÓPA interj. v. **hop**[1].

HÓPAI interj. v. **hop**[1].

HOPĂÍ, *hópăi,* vb. IV. Intranz. A face hop, a sări; a striga hop, a chiui. ✦ Tranz. A sălta. — Din **hop**[1].

HOPURÓS, -OÁSĂ, *hopuroși, -oase,* adj. (Despre drumuri sau terenuri) Plin de hopuri. — Din **hopuri** (pl. lui *hop*[2]) + suf. *-os.*

HOR interj. (Adesea repetat) Cuvînt care redă sforăitul. — Onomatopee.

HORĂÍȚĂ, *horaițe,* s. f. (Reg.) Drum format în mod natural, printre casele unui sat sau ale unui oraș. [Pr.: *-rai-*]

HÓRĂ[1]**,** *hore,* s. f. 1. Dans popular romînesc cu ritm domol în care jucătorii se prind de mînă formînd un cerc închis; cerc format de aceia care execută acest dans; melodia după care se execută acest dans. *Dacă ai intrat în horă, trebuie să joci* (= dacă te-ai apucat de un lucru, trebuie să te ții de el). ✦ (Pop.) Petrecere țărănească unde se dansează jocuri populare. ◇ Expr. *A ieși la horă* = a intra (ajungînd la vîrsta cuvenită) în rîndul fetelor și al flăcăilor care joacă la horă. *A se găti ca de horă* = a se îmbrăca cu hainele de sărbătoare. 2. Fig. Scandal, tărăboi. 3. (Astron.) Coroană boreală. [Pl. și: *hori*] — Bg. **horo** (ngr. **horos**).

HÓRĂ[2]**,** *hore,* s. f. (Înv.) Încăpere spațioasă la curtea domnească, servind ca sală de așteptare sau ca loc de petreceri. — Ngr. **hora.**

HORĂÍ, *hórăi,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A sforăi. ✦ A dormi. — Din **hor.**

HORĂÍT s. n. Faptul de *a horăi;* zgomotul produs de cineva care horăie; sforăitură.

HORĂITÚRĂ, *horăituri,* s. f. Sforăitură. [Pr.: *-ră-i-*] — Din **horăi** + suf. *-(i)tură.*

HÓRBODĂ s. f. v. **horbotă.**

HÓRBOT s. n. v. **horbotă.**

HORBOTÁT, -Ă adj. v. **înhorbotat.**

HÓRBOTĂ, *horbote,* s. f. (Reg.) Dantelă. [Var.: **hórbodă, órbotă** s. f., (rar) **hórbot** s. n.] — Pol. **forbot.**

HORBOȚÍCĂ, *horbotele,* s. f. Diminutiv al lui *horbotă.*

HORCĂÍ, *hórcăi,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre muribunzi) A hîrîi în timpul respirației. 2. A sforăi. [Var.: **horcăní** vb. IV] — Onomatopee.

HORCĂIÁLĂ, *hórcăieli,* s. f. Horcăit. — Din **horcăi** + suf. *-eală.*

HORCĂÍT s. n. Faptul de *a horcăi* și zgomotul produs de cel care horcăie.

HORCĂITÚRĂ, *horcăituri,* s. f. Horcăit. — Din **horcăi** + suf. *-(i)tură.*

HORCĂNÍ vb. IV. v. **horcăi.**

HORCOTÍ, *horcotesc,* vb. IV. Intranz. A horcăi. — Din **horc** (= *hor*).

HÓRDĂ s. f. v. **hoardă.**

HORÉȚ, *horețe,* s. n. Împletitură de nuiele în formă de coș cilindric, folosită la prinderea peștelui.

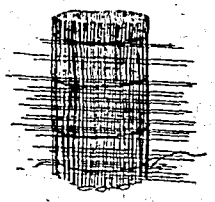

Horeț

HORHĂÍ, *hórhăi,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A umbla în neștire, a rătăci (pe drumuri necunoscute sau prin întuneric). ✦ Tranz. A cutreiera un loc. — Magh. **horholni.**

HORÍ, *horesc,* vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A cînta un cîntec, de obicei o horă (din gură sau din fluier); *p. ext.* a doini. 2. Intranz. A juca hora. — Din **horă**[1].

HORÍLCĂ s. f. v. **holercă.**

HORÎNCĂ s. f. v. **holercă.**

HORÍȘTE, *horiști,* s. f. (Reg.) Rotocol mare de fîn, adunat din poloage ori risipit din clăițe ca să se usuce. — Din **horă**[1] + suf. *-iște.*

HORITÓR, -OÁRE, *horitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care cîntă o horă. — Din **hori** + suf. *-(i)tor.*

HORITÚRĂ, *horituri,* s. f. (Reg.) Horiște. — Din **hori** + suf. *-(i)tură.*

HORÎ, *horăsc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A cosi cu hreapca.

HORMÓN, *hormoni,* s. m. Substanță secretată de țesuturile endocrine, care stimulează și coordonează activitatea anumitor organe sau a întregului organism. — Fr. **hormone.**

HORMONÁL, -Ă, *hormonali, -e,* adj. Care se referă la hormoni, de hormoni. — Din **hormon.**

HORN, *hornuri,* s. n. 1. Coș (6). 2. (Reg.) Partea de zid de deasupra vetrei țărănești, în care se captează fumul care iese apoi în pod sau, prin acoperiș, afară. — Ucr. **horn.**

HORNÁR, *hornari,* s. m. Coșar. — Din **horn** + suf. *-ar.*

HORNBLÉNDĂ s. f. Mineral în formă de cristale de culoare verde sau brună-închis, format din silicați de magneziu, fier, calciu, aluminiu și alte metale. — Germ. **Hornblende.**

HORNÉȚ, *hornețe,* s. n. (Reg.) Coș (6), horn. — Din **horn** + suf. *-eț.*

HOROBĂÍ, *horobăiesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A se învîrti de colo pînă colo (făcînd mai mult zgomot decît treabă).

HORODÍNCĂ s. f. Numele unui dans ucrainean și melodia după care se execută. — Ucr. **horodjanka.**

HOROPSÍ vb. IV. v. **oropsi.**

HOROPSÍT, -Ă adj. v. **oropsit.**

HOROSCÓP, *horoscoape,* s. n. Tablou al pozițiilor stelelor pe care îl întocmeau astrologii din evul mediu în momentul nașterii cuiva și cu ajutorul căruia ei pretindeau că pot prezice soarta acestuia. — Fr. **horoscope** (< gr.).

HORP interj. (Rar) Cuvînt care imită zgomotul pe care îl face cineva cînd soarbe dintr-o dată și repede. — Onomatopee.

HORPĂÍ, *horpăiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A sorbi cu zgomot mîncarea. [Prez. ind. și: *hórpăi*] — Din **horp.**

HORPĂIÁLĂ s. f. Faptul de *a horpăi.*

HORST, *horsturi,* s. n. Regiune a scoarței terestre rămasă ridicată după scufundarea regiunilor vecine și mărginită de falii. — Germ. **Horst.**

HORȘĂF s. n. (Reg.) Ciorbă de prune afumate sau de vișine; un fel de compot cu multă zeamă. — Tc. **hoşab, hoşaf.**

HORTATÍV, -Ă, *hortativi, -e,* adj. (Gram.) Care exprimă un îndemn, de îndemn. *Propoziție hortativă.* — Lat. lit. **hortativus.**

HORTÉNSIE, *hortensii,* s. f. Plantă ornamentală cu flori mari, fără miros, de culoare albă, roz, lila sau albastru-deschis (*Hydrangea hortensis*). [Var.: **orténzie** s. f.] — După fr. **hortensia.**

Hortensie

HORTÍCOL, -Ă, *horticoli, -e,* adj. Care aparține horticulturii, privitor la horticultură. — Fr. **horticole.**

HORTICULTÓR, -OÁRE, *horticultori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu horticultura. — După fr. **horticulteur.**

HORTICULTÚRĂ s. f. Știință care tratează despre cultivarea grădinilor; grădinărit. — După fr. **horticulture.**

HORȚÍȘ, -Ă, *horțiși, -e,* adj. (Reg.) Pieziș. — Din **horți** (puțin folosit) + suf. *-iș.*

HOSTOPÍNĂ s. f. (Reg.) Tescovină. — Comp. rus, sb. **voština.**

HOȘMĂLĂU s. m. v. **hojmalău.**

HOTÁR, *hotare,* s. n. 1. Linie de demarcație care desparte o țară de alta, o proprietate de alta sau o așezare de alta. 2. Fig. Limită, margine, capăt, sfîrșit. 3. Moșie, proprietate (mare); *p. ext.* regiune, țară. ✦ (Reg.) Teritoriu în proprietatea (locuitorilor) unei comune. — Magh. **határ.**

HOTĂRNIC, -Ă, *hotarnici, -c* adj. (Înv.) Care privește hotarele unei moșii. ◇ *Inginer hotarnic* = agronom care se ocupă cu măsurătoarea moșiilor. — Din **hotar** + suf. *-nic.*

HÓTĂ, *hote,* s. f. Construcție de zidărie, de metal sau de sticlă, făcută deasupra unui cămin, a unei plite etc. pentru a colecta și a evacua pe coș gazele de ardere, aburul etc. — Fr. **hotte.**

HOTĂRÍ, *hotărăsc,* vb. IV. I. 1. Tranz. și refl. A lua sau a face să ia o hotărîre; a (se) decide, a (se) convinge. ✦ Tranz. (Construit cu dativul) A porunci cuiva să facă ceva. 2. Tranz. A stabili, a fixa o dată, un termen etc. 3. Tranz. A destina, a meni pe cineva pentru ceva. *Pre dînsa boierii ucigași o hotărîseră a fi soție unui oarecărui numit Jolde* (NEGRUZZI). II. Tranz. (Înv.) A delimita, a hotărnici un teritoriu. ✦ Refl. A se mărgini cu..., a fi vecin cu... — Din **hotar.**

HOTĂRÎRE, *hotărîri,* s. f. 1. Faptul de *a (se) hotărî;* fermitate în conduita, în atitudinea cuiva; ceea ce hotărăște cineva; decizie. ◇ Loc. adj. (Rar) *De hotărîre* = ferm, neșovăitor. *Vorbi cu un glas de hotărîre* (SADOVEANU). ◇ Loc. adv. *Cu hotărîre* sau *cu toată hotărîrea* = în mod hotărît, fără șovăială. *Cu hotărîre* = fără îndoială, sigur. 2. Dispoziție a unei autorități. ✦ Sentință judecătorească.

HOTĂRÎT, -Ă, *hotărîți, -te,* adj. 1. Care a luat o hotărîre, decis. ✦ Care știe ce vrea, ferm, neșovăitor. 2. Stabilit, fixat; stipulat. 3. Destinat, menit. 4. (Adesea adverbial) Indiscutabil, neîndoios, sigur. ◇ Expr. *Hotărît lucru* = în mod categoric, sigur. 5. (Gram.; în expr.) *Articol hotărît* = articol care se întrebuințează pentru a arăta că un substantiv, un adjectiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv indică un obiect individualizat sau cunoscut de ascultător; articol definit. — V. *hotărî.*

HOTĂRÎTÓR, -OÁRE, *hotărîtori, -oare,* adj. Care hotărăște sau are puterea de a decide; decisiv, determinant. — Din **hotărî** + suf. *-(i)tor.*

HOTĂRNICÍ, *hotărnicesc,* vb. IV. Tranz. A pune sau a constitui hotar unei proprietăți, unei regiuni etc.; a delimita. — Din **hotarnic.**

HOTĂRNICÍE, *hotărnicii,* s. f. Delimitare. ✦ Fixarea, pe bază de măsurătoare, a hotarelor (unei regiuni, unei proprietăți etc.). — Din **hotarnic** + suf. *-ie.*

HOTÉL, *hoteluri,* s. n. Clădire mare cu multe camere mobilate, care se închiriază de obicei cu ziua (călătorilor). [Var.: **otél** s. n.] — Fr. **hôtel.**

HOTELIÉR, *hotelieri,* s. m. Proprietar al unui hotel. [Pr.: *-li-er*] — Fr. **hôtelier.**

HOTÎCÍ, *hotîcii,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A șchiopăta.

Hrana-vacii

HOTNÓG, *hotnogi,* s. m. (Înv. și arh.) Comandant peste o sută de soldați; sutaș. — Magh. **hadnagy** «sublocotenent».

HOȚ, HOÁȚĂ, *hoți, hoațe,* s. m. și f. 1. Persoană care fură. ✦ (Adjectival) Care fură; (cu sens atenuat) viclean. 2. (Fam.) Ștrengar, șiret.

HOȚÉSC, -EÁSCĂ, *hoțești* adj. De hoț. — Din **hoț** + suf. *-esc.*

HOȚÉȘTE adv. Ca hoții; *p. ext.* pe ascuns, pe furiș. ◇ Expr. *A frige* (carnea) *hoțește* = a frige înnăbușit, acoperind cu jăratic. — Din **hoț** + suf. *-ește.*

HOȚÍ, *hoțesc,* vb. IV. Intranz. 1. A duce viață de hoț. ✦ Tranz. (Rar) A fura. 2. A haiduci. — Din **hoț.**

HOȚÍE, *hoții,* s. f. 1. Faptul de a fura, de a trăi din furturi. 2. Furt. ✦ Defraudare, fraudă. — Din **hoț** + suf. *-ie.*

HOȚÍȘ adv. Hoțește. — Din **hoț** + suf. *-iș.*

Hrean

HOȚÍT s. n. Acțiunea de *a hoți.*

HOȚOÁICĂ, *hoțoaice,* s. f. Femeie care fură; hoață. ✦ (Fam.) Ștrengăriță. — Din **hoț** + suf. *-oaică.*

HOȚOMÁN, -Ă, *hoțomani, -e,* s. m. și f. Augmentativ al lui *hoț.* ✦ Om rău, afurisit. ✦ (Fam.) Hoț (2).

HOȚOMÁNCĂ, *hoțomance,* s. f. (Fam.) Ștrengăriță. — Din **hoțoman** + suf. *-că.*

HOȚOMÁNEȘTE adv. (Rar) Ca hoțomanii. — Din **hoțoman** + suf. *-ește.*

HOȚOMÁNIE, *hoțomănii,* s. f. Hoție, tîlhărie. — Din **hoțoman** + suf. *-ie.*

HOZRASCIÓT s. n. Gospodărire socialistă. V. *gospodărire.* — Rus **hozrasčët** (prescurtare din *hozjajstvennyj rasčët* «gospodărire chibzuită»).

HRACONÍ, *hraconesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A scuipa. — Din **hraconit.**

HRACONÍT s. n. (Reg.) Flegmă. — Comp. sb. **hrakotina,** ucr. **harkotynnja.**

Hreapcă

HRAIȚĂ, *hraițe,* s. f. (Reg.) Casă, odaie, clădire mare.

HRAM, *hramuri,* s. n. 1. Patronul unei biserici creștine; *p. ext.* serbarea patronului unei biserici. 2. (Pop.; în expr.) *Ce hram porți* (sau *ții*)? = ce rost ai? — Slav (v. sl. **hramŭ**).

HRÁNĂ s. f. Tot ceea ce servește la nutriția omului, a animalelor sau a plantelor. ◇ Compus: *hrana-vacii* = plantă erbacee cu tulpina păroasă, cu flori albe și cu frunze liniare *(Spergula arvensis).* [Gen.-dat.: *hranei*] — Slav (v. sl. **hrana**).

HRĂNÍ, *hrănesc,* vb. IV. I. Tranz. și refl. A da cuiva să mănînce sau a mînca; a (se) nutri, a (se) alimenta. ◇ Expr. (Refl.) *A se hrăni cu vînt* = a nu avea ce mînca. ✦ Tranz. Fig. A întreține o stare sufletească; a dezvolta, a întări. 2. Refl. Fig. (Reg.) A se sătura de ceva, a-i fi de ajuns. [Var.: (pop.) **hărăní** vb. IV] — Slav (v. sl. **hraniti**).

HRĂNÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) hrăni;* alimentare.

HRĂNÍT, -Ă, *hrăniți, -te,* adj. 1. Nutrit, alimentat. ◇ *Bine hrănit* = gras, rotofei. 2. (Reg., despre vin) Devenit tare prin vechime. — V. *hrăni.*

Hrenișă (1)

HRĂNITÓR, -OÁRE, *hrănitori, -oare,* adj. Care hrănește; nutritor. — Din **hrăni** + suf. *-(i)tor.*

HRĂPĂREȚ, -Ă adj. v. **hrăpăreț.**

HRĂPĂRÉȚ, -EĂȚĂ, *hrăpărești, -e,* adj. Lacom, rapace. [Var.: **hrăpăreț, -ă** adj.] — Din **hrăpi** + suf. *-ăreț.*

HRĂPÍ vb. IV. v. **răpi.**

HRĂPÍRE s. f. v. **răpire.**

HREÁMĂT s. n. v. **freamăt.**

HREAN s. m. Plantă din familia cruciferelor, a cărei rădăcină e folosită drept condiment *(Armoracia rusticana).* ◇ Expr. *A trăi* (sau *a se deprinde*) *ca viermele în hrean* = a duce (sau a se deprinde cu) o viață amărîtă. — Slav (v. sl. **hrěnŭ**).

HREĂPCĂ, *hrepci,* s. f. (Reg.) Grebluță aplicată la coasă, ca să așeze în brazdă grînele cosite; *p. ext.* coasă prevăzută cu o astfel de grebluță. — Ucr. **hrabky.**

HRENÍȚĂ, *hrenițe,* s. f. 1. Plantă aspră la pipăit, cu flori mici, albe *(Lepidium camtpestre).* 2. Plantă cu flori albe, mici, ale cărei frunze se întrebuințează ca salată *(Lepidium sativum).* — Din **hrean** + suf. *-iță.*

Hribi

HRENTUÍ, *hrentuiesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se strica, a se hodorogi. ✦ A se împrăștia, a se risipi. — Comp. magh. **harantolni.**

HRENTUÍT, -Ă, *hrentuiți, -te,* adj. (Reg.) Stricat, dărăpănat. — V. *hrentui.*

HREPCUÍ, *hrepcuiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A cosi cu hreapca. — Din **hreapcă.**

HRIB, *hribi,* s. m. Burete de culoare brună, cu carne grasă și gustoasă *(Boletus edulis);* mînătarcă. — Ucr. **hryb.**

HRÎNCĂ, *hrînci,* s. f. (Reg.) Felie mare (de mămăligă sau de pîine); *fig.* fîșie. — Ucr. **hrinka** «felie de pîine prăjită».

HRINCÚȚĂ, *hrincuțe,* s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *hrincă.*

HRISMÓS s. n. (Grecism înv.) Prorocie, oracol. — Ngr. **krismos.**

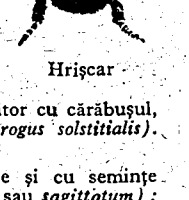
Hrișcar

HRISÓV, *hrisoave,* s. n. Act domnesc care servea, în orînduirea feudală din țara noastră, ca titlu de proprietate, de privilegiu etc. — Ngr. **hrisovuilon** «bulă de aur».

HRISTOITÍE s. f. (Înv.) 1. Viață conformă cu morala creștină. 2. Evlavie. [Pr.: *-to-i-*] — Ngr. **hristoidia** «viață creștinească».

HRIȘCÁR, *hrișcari,* s. m. Gîndac mic, asemănător cu cărăbușul, care apare în perioada cînd se seamănă hrișca *(Rhizotrogus solstitialis).* — Din **hrișcă** + suf. *-ar.*

HRÍȘCĂ s. f. Plantă erbacee cu flori roz sau albe și cu semințe mici, lunguiețe și negricioase *(Fagopyrum esculentum* sau *sagittatum);* (colectiv) semințele acestei plante, care se folosesc în alimentația oamenilor și a animalelor. — Ucr. **hrička.**

HRÓNIC, *hronice,* s. n. (Înv.) Cronică (1). — Ngr. **hronikos.**

HRONICÁR s. m. v. **cronicar.**

HRÚBĂ, *hrube,* s. f. Încăpere sub pămînt care servește la depozitarea produselor (alimentare); *p. ext.* cavitate subterană (zidită și boltită). ✦ Un fel de casă primitivă cu acoperișul de pămînt; bordei. — Ucr. **hruba.**

Hrișcă

HUCEÁG, *huceaguri,* s. n. (Reg.) Pădure mică, tînără și deasă; tufiș, crîng. — Ucr. **huščak.**

HUCI[1], *huci,* s. m. (Reg.) Unealtă de scărmănat lînă; ragilă.

HUCI[2], *huciuri,* s. n. (Reg.) Huceag. ◇ Compus: *mama-huciului* = mama-pădurii. ◇ Expr. *A umbla huci-marginea* = a umbla fără rost, a vagabonda. — Ucr. **hušča** «desiș».

HUCIUÍ, *huciuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A alunga găinile. — Onomatopee.

HÚDĂ, *hude*, s. f. (Reg.) 1. Hudiță. 2. Gaură, spărtură (în zid, în gard etc.). — Comp. v. sl. **hadŭ** «cale, potecuță».

HUDICIOÁRĂ, *hudicioare*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *hudiță*.

HÚDIȚĂ, *hudițe*, s. f. (Reg.) Stradă strîmtă și lăturalnică; ulicioară. [Pl. și: *hudiți*] — Din **hudă** + suf. *-iță*.

HUDUBÁIE, *hudubăi*, s. f. (Reg.) 1. Casă mare; încăpere foarte spațioasă. 2. Pasăre monstruoasă; monstru. — Din **hudubă** + suf. *-aie*.

HUDÚBĂ, *hudube*, s. f. (Reg.) Colibă, bordei.

HUDUBLEÁJĂ, *hudubleje*, s. f. (Reg.) Uliu; *p. ext.* pasăre mare.

HUDUDÓI, *hududoaie*, s. n. (Reg.) Rîpă. — Sb. **hudoudolje** «vale rea».

HUDULÉȚ s. n. v. **huludeț**.

HUGHENÓT, **-Ă**, *hughenoți, -te*, s. m. și f. Nume dat adepților din Franța ai curentului protestant din secolele al XVI-lea și al XVII-lea. — Fr. **huguenot**.

HUHURÁ, *húhur*, vb. I. Intranz. (Rar) 1. (Despre bufnițe; la pers. 3) A scoate strigăte caracteristice speciei. 2. A striga (de bucurie), a chioti, a chiui. — Onomatopee.

HUHURÉZ, *huhurezi*, s. m. Pasăre răpitoare de noapte, din familia bufnițelor (*Syrnium aluco*). ◇ Expr. *A sta ca un huhurez* (sau *ca huhurezul*) = a sta singur, părăsit. *A se scula ca huhurezii* = a se scula de cu noapte. [Var.: (reg.) **hurez** s. m.] — Din **huhura** + suf. *-ez*.

HUÍ, *huiesc*, vb. IV. Intranz. A vui. — Onomatopee.

HUIÁLĂ, *huieli*, s. f. Auială, vîjîit. — Din **hui** + suf. *-eală*.

HUIDEÓ interj. Strigăt cu care se alungă porcii; *p. ext.* strigăt de ocară la adresa cuiva. ◇ Expr. *A lua pe cineva* (sau *a da cuiva*) *cu huideo* = a huidui (pe cineva). [Pr.: *hui-deo*. — Var.: **uideó** interj.] — Comp. bg., sb. **ujdo**.

HUIDUÍ, *huiduiesc*, vb. IV. Tranz. A apostrofa în mod violent pe cineva cu ocări și cu fluierături. [Prez. ind. și: *húiduí*] — Din **huideo**.

HUIDUIÁLĂ, *huiduieli*, s. f. Acțiunea de *a huidui* și rezultatul ei.

HUIDUITÚRĂ, *huiduituri*, s. f. Huiduială. — Din **huidui** + suf. *-(i)tură*.

HUIDÚMĂ, *huidume*, s. f. (Fam.) Epitet dat unei persoane corpolente; matahală.

HUIET, *huiete*, s. n. Vuiet. [Var.: **úiet** s. n.] — Din **hui** + suf. *-et*.

HUÍLĂ, *huile*, s. f. Cărbune natural compact și lucios, întrebuințat drept combustibil, precum și în industrie, la fabricarea cocsului metalurgic și la extragerea gazului de iluminat. — Fr. **houille**.

HUIȚĂ, *huiț*, vb. I. Refl. (Reg.) A se legăna, a se da în scrînciob. [Pr.: *hu-i-*] — Din **huiț** (puțin folosit).

HUIÚM s. n. (Reg.) Grămadă, stol. — V. *duium*.

HÚLĂ[1], *hule*, s. f. Ocară, injurie; calomnie; blasfemie. — Slav (v. sl. **hula**).

HÚLĂ[2], *hule*, s. f. Mișcare ondulatorie a suprafeței mării, urmînd după o furtună sau după o briză puternică care a bătut mult timp în aceeași direcție; *p. ext.* furtună pe mare. — Fr. **houle**.

HÚLĂ[3], *hule*, s. f. (Reg.) Surpătură de munte sau de deal; *p. ext.* drum printr-o scobitură de deal; drum care urcă pe o coastă foarte piezișă.

HULÍ, *hulesc*, vb. IV. Tranz. A spune vorbe de ocară sau de batjocură la adresa cuiva, a ocări pe cineva; *p. ext.* a vorbi de rău, a calomnia. — Slav (v. sl. **huliti**).

HULIGÁN, *huligani*, s. m. Persoană care face acte de huliganism, încălcînd în mod grosolan drepturile și libertățile celorlalți cetățeni. — Rus **huligan**.

HULIGÁNIC, **-Ă**, *huliganici, -e*, adj. De huligan sau de huliganism. — Din **huligan**.

HULIGÁNISM s. n. Purtare sau atitudine brutală care trădează lipsa de respect față de societate și față de demnitatea omului (prin acte de agresiune, prin devastări etc.). — Din **huligan** + suf. *-ism*.

HULÍRE, *huliri*, s. f. Acțiunea de *a huli*; ocară; *p. ext.* bîrfire, calomniere.

HULÍT, **-Ă**, *hulifi, -te*, adj. Ocărît, batjocorit; *p. ext.* calomniat, defăimat. — V. *huli*.

HULITÓR, **-OÁRE**, *hulitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care hulește; calomniator. — Din **huli** + suf. *-(i)tor*.

HÚLPAV, **-Ă**, *hulpavi, -e*, adj. Lacom, nesățios la mîncare. [Var.: (reg.) **hîlpav**, **-ă**, **hîlpov**, **-ă** adj.] — Comp. bg. **hlapam**, sb. **hlapiti**.

Hulubă

HÚLPE s. f. v. **vulpe**.

HULTÁN s. m. v. **vultan**.

HULTUÍ vb. IV. v. **altoi**[1].

HULÚB, *hulubi*, s. m. (Reg.) Porumbel. — Ucr. **holub**.

HULUBÁȘ, *hulubași*, s. m. (Reg.) Diminutiv al lui *hulub*

HULÚBĂ, *hulube*, s. f. Fiecare dintre cele două prăjini prinse de crucea căruței, a trăsurii etc., între care se înhamă calul. ◆ Fig. Fiecare dintre cele două brațe ale ochelarilor. — Ucr. **holoblja**.

HULUBĂRIE, *hulubării*, s. f. Adăpost pentru hulubi; porumbar. — Din **hulub** + suf. *-ărie*.

HULUBÉL, *hulubei*, s. m. (Reg.) Hulubaș. — Din **hulub** + suf. *-el*.

HULUBÍȚĂ, *hulubițe*, s. f. (Reg.) 1. Porumbiță. 2. Ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, galbenă-portocalie sau albăstruie (*Russula aurata*); vinețică. — Din **hulub** + suf. *-iță*.

Hulubiță

HULUDÉȚ, *huludețe*, s. n. Fusul țevii de la suveica războaielor casnice de țesut. [Var.: **hudulét** s. n.]

HULUÍ vb. IV. v. **hurui**.

HULUÍT, **-Ă** adj. v. **huruit**[2].

HÚMĂ s. f. Numele popular al unor roci argiloase moi, întrebuințate la spoitul caselor; argilă. — Bg. **huma**.

HUMĂRÍE, *humării*, s. f. (Rar) Loc de unde se scoate humă. — Din **humă** + suf. *-ărie*.

HUMERÁL, **-Ă**, *humerali, -e*, adj. (Anat.) Care aparține humerusului, referitor la humerus. — Fr. **huméral**.

HÚMERUS s. n. Osul brațului de la umăr pînă la cot. — Fr. **humérus** (lat. lit. **humerus**).

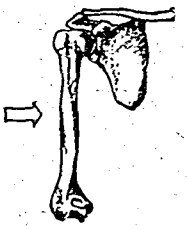

Humerus

HUMOÁRE s. f. v. **umoare**.

HUMÓR s. n. v. **umor**.

HUMORÉSCĂ s. f. Compoziție cu caracter sprințen și glumeț pentru muzica instrumentală. — Germ. **Humoreske**.

HUMORÍST s. m. v. **umorist**.

HUMÓS, **-OÁSĂ**, *humoși, -oase*, adj. (Rar) Care conține humă, cu humă; argilos. — Din **humă** + suf. *-os*.

HUMUÍ, *humuiesc*, vb. IV. Tranz. A unge, a da cu humă. — Din **humă**.

HÚMUS s. n. Amestec de substanțe organice amorfe aflat în sol și rezultat din transformarea materialului vegetal sub acțiunea microorganismelor. — Fr. **humus** (lat. lit. **humus** «pămînt»).

HUN, *huni*, s. m. Persoană făcînd parte dintr-un neam de origine mongolică care a ajuns în secolele IV-V pînă în apusul Europei trecînd prin țara noastră. — Fr. **Huns** (lat. lit. **Hunni**, **-orum**).

HÚO interj. Strigăt care exprimă indignarea, revolta sau aversiunea față de cineva sau de ceva. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *cu huo* = a huidui (pe cineva).

HUP interj. v. **hop**[1].

HÚRCĂ, *hurci*, s. f. Ladă de lemn, cu fața superioară în formă de ciur și cu fundul puțin înclinat, servind la concentrarea nisipurilor sau a minereurilor aurifere sfărîmate în ștreampuri.

HURDUCÁ, *hurdúc*, vb. I. (Reg.) 1. Tranz. și refl. A (se) clătina, a (se) scutura (tare); a (se) zdruncina, a (se) zguduí. 2. Intranz. A face zgomot, a hodorogi. [Var.: **hurducăí** vb. IV, **urducá** vb. I] — Onomatopee.

HURDUCÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) hurduca* și rezultatul ei; zdruncinare, zguduire.

HURDUCÁÍ vb. IV. v. **hurduca**.

HURDUCĂIÁLĂ, *hurducăieli*, s. f. Hurducătură. — Din **hurducăi** + suf. *-eală*.

HURDUCĂTÚRĂ, *hurducături*, s. f. 1. Zdruncinătură, zguduire. 2. (Reg.) Zgomot produs de ceva care (se) hurducă. — Din **hurduca** + suf. *-(ă)tură*.

HURDUÍ, *hurduiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A hurui. — Onomatopee.

HURDUITÚRĂ, *hurduituri*, s. f. (Reg.) Huruitură; zăngănit, hodorogeală. — Din **hurdui** + suf. *-(i)tură*.

HURDUZ-BURDÚZ adv. Ca un obiect care, atîrnat de ceva, se bălăbănește; *p. ext.* legat burduf. — Onomatopee.

HURÉZ s. m. v. **huhurez**.

HURÍE, *hurii*, s. f. (În religia musulmană) Fecioară promisă de Mahomed credincioșilor, în paradis. ✦ Fecioară musulmană. — Tc. **huri**.

HURMÚZ[1], *hurmuzi*, s. m. Arbust cu flori trandafirii și cu fructe albe, de mărimea boabelor de cireșe, cultivat ca plantă ornamentală (*Symphoricarpus racemosus*). — V. *hurmuz*[2].

Hurmuz

HURMÚZ[2], *hurmuzuri*, s. n. Mărgea de sticlă imitînd mărgăritarul; (la pl.) șirag de astfel de mărgele. — Tc. **Hurmuz** (oraș lîngă golful Persic).

HURSÚZ, **-Ă** adj. v. **ursuz**.

HURSUZLÍC s. n. v. **ursuzlic**.

HÚRTĂ s. f. (Reg., în expr.) *Cu hurta* = cu grămada, cu toptanul. *La hurtă* = la întîmplare, fără alegere, cum vine. [Var.: **vúrtă** s. f.] — Ucr. **hurt**.

HURUÍ, pers. 3 *húruie*, vb. IV. 1. Intranz. A face un zgomot ca acela care se aude cînd umblă o căruță, cînd se rostogolește un butoi sau cînd cad mai multe obiecte tari unul peste altul.

2. Refl. (Reg.) A se dărîma, a se surpa. [Var.: **hului, urui** vb. IV] —Onomatopee.

HURUIÁLĂ, *huruieli,* s. f. Huruitură. — Din **hurui** + suf. *-eală.*

HURUÍT[1] s. n. Faptul de *a (se) hurui;* huruitură.

HURUÍT[2]**, -Ă,** *huruiți, -te,* adj. (Reg.) Dărîmat, dărăpănat. [Var.: **huluit, -ă** adj.] — V. *hurui.*

HURUITÓR, -OÁRE, *huruitori, -oare,* adj. (Rar) Care huruie. [Pr.: *-ru-i-*] — Din **hurui** + suf. *-(i)tor.*

HURUITÚRĂ, *huruituri,* s. f. Zgomot produs de ceva care huruie. [Pr.: *-ru-i-.* — Var.: **uruitúră** s. f.] — Din **hurui** + suf. *-(i)tură.*

HUSÁR, *husari,* s. m. (Înv.) Soldat din cavaleria maghiară și poloneză. — Magh. **huszár.**

HÚSĂ, *huse,* s. f. Învelitoare de stofă sau de pînză cu care se acoperă mobilele spre a le feri de stricăciuni și de murdărie. ✦ (Tehn.) Învelitoare de pînză impermeabilă, folosită pentru protejarea anumitor piese sau materiale. — Fr. **housse.**

HUSĂRÉSC, -EÁSCĂ, *husărești,* adj. (Înv.) Care se referă la husari, care aparține husarilor; de husar. — Din **husar** + suf. *-esc.*

HUSĂRÉȘTE adv. (Înv.) Ca husarii. — Din **husar** + suf. *-ește.*

HUSĂRÍME s. f. (Înv.) Mulțime de husari. — Din **husar** + suf. *-ime.*

HÚSĂȘ, *husăși,* s. m. (Reg.) Numele unei vechi monede ungurești de argint, care a circulat și la noi în veacul trecut; sfanț. [Var.: (reg.) **húsoș** s. m.] — Magh. **huszas.**

HÚSCĂ s. f. (Reg.) Sare obținută prin fierberea apei de izvoare sau de bălți sărate; *p. ext.* calup de sare. — Ucr. **huska** [soly].

HUSÍT, -Ă, *husiți, -te,* adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține husitismului, privitor la husitism. **2.** S. m. și f. Adept al husitismului. — Fr. **hussite** *(< Hus).*

HUSITÍSM s. n. Sectă religioasă creștină, fondată la începutul secolului al XV-lea de Jan Hus. — Fr. **hussitisme.**

HÚSOȘ s. m. v. **husăș.**

HÚȘTE s. f. pl. (Reg.) Tărîțele care rămîn în fundul putinei cu borș după înăcrirea acestuia; drojdie de borș. — Ucr. **hušča.**

HUȘTI interj. Cuvînt care sugerează mișcarea făcută de cineva sau de ceva care iese sau dispare, se strecoară repede undeva. — V. *tuști.*

HUȘTIULÍUC interj. (Reg.) Cuvînt care imită zgomotul produs prin căderea unui corp greu în apă. — Onomatopee.

HUTUPÁLĂ s. m. (Reg.) Epitet dat unui om lacom; mîncău. — Din **hutupi** + suf. *-(e)ală.*

HUTUPÍ, *hutupesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A mînca cu lăcomie, a înfuleca.

HÚȚA interj. Cuvînt care însoțește datul în leagăn, în scrînciob etc. ✧ Expr. *A (se) da huța* (sau *de-a huța)* = a (se) legăna, a (se) balansa. [Var.: **úța** interj.] — Onomatopee.

HUȚÁN[1]*, huțani,* s. m. Huțul. — Din **huț**[ul] + suf. *-an.*

HUȚÁN[2]**, -Ă,** *huțani, -e,* adj. Huțănesc. ✧ *Cal huțan* = cal de munte foarte rezistent, răspîndit în nordul Moldovei. — Din **huț**[ul] + suf. *-an.*

HUȚÁNCĂ, *huțănci,* s. f. Femeie care face parte dintr-o populație slavă din regiunea muntoasă de la izvoarele Siretului și vorbește un dialect ucrainean. — Din **huțan** + suf. *-că.*

HUȚĂNÉSC, -EÁSCĂ, *huțănești,* adj. Al huțanilor, de huțani. — Din **huțan** + suf. *-esc.*

HUȚÚL, *huțuli,* s. m. Persoană făcînd parte dintr-o populație slavă din regiunea muntoasă de la izvoarele Siretului și vorbind un dialect ucrainean; huțan. — Ucr. **hucul.**

HUȚULÍNCA s. f. Numele unui joc românesc și melodia după care se execută acest joc.

HUȚUȚÁ, *huțúț,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) legăna. — Din **huța.**

HUZDÚP interj. (Reg.) Cuvînt care imită căderea rapidă a unui corp greu. — Onomatopee.

HUZDUPÁ, *huzdúp,* vb. I. Tranz. (Rar) A înfuleca. — Din **huzdup.**

HUZMÉT, *huzmeturi,* s. n. (Înv.) **1.** Slujbă, funcție; *p. ext.* rang. **2.** Venitul unor dări ca vînăritul, oieritul etc. sau venitul ocnelor și al vămilor. — Tc. **hizmet.**

HUZMETÁR, *huzmetari,* s. m. (Înv.) Persoană care lua în arendă un huzmet (2). — Din **huzmet** + suf. *-ar.*

HUZÚR s. n. Trai comod și lipsit de griji; (peior.) viață de trîndăvie și de îmbuibare. — Tc. **huzur** «repaus, liniște».

HUZURÍ, *huzuresc,* vb. IV. Intranz. A trăi comod, în belșug și în trîndăvie. ✦ A se simți foarte mulțumit, a o duce bine. — Din **huzur.**

I

I[1] s.m. invar. A zecea literă a alfabetului și sunetul corespunzător. ◇ Expr. *A pune punctul pe i* = a reda esențialul într-o discuție.

I[2] interj. (Adesea prelungit sau repetat) Exclamație care exprimă surprinderea, mulțumirea, bucuria, admirația, dezaprobarea etc.

IA interj. 1. Atrage atenția ascultătorului asupra unui îndemn care i se va adresa. 2. Iată, iacă, uite, vezi. ◇ Expr. *Ia așa* = numai așa, fără nici o intenție precisă. 3. Arată indiferența față de ceea ce urmează. *Ia, mai nimica toată!* 4. Introduce un răspuns. *Încotro, pînă unde? — Ia, pin-aici* (PANN). — Comp. bg. **ja**.

IABRÁȘ, -Ă adj. v. **abraș**.

IAC, *iaci*, s. m. Animal rumegător din Tibet, mai mic decît bivolul, cu corpul acoperit de păr lung *(Poephagus grunniens)*. — Fr. **ya(c)k**.

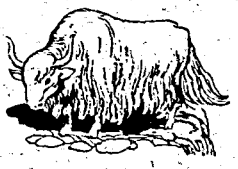

Iac

IÁCA[1] interj. v. **iacă**[1].

IACÁ[2] s. f. (Înv., în expr.) *Tutun iaca* = tutun de cea mai bună calitate.

IACÁ[3], *iacale*, s. f. (Înv.) Guler de haină femeiască; pelerină. ◇ Expr. (Fam., și azi) *A fețeli* (cuiva) *iacaua* = a face de rușine (pe cineva). — Tc. **yaka**.

IÁCĂ[1] interj. 1. Ia, iată, uite, vezi. ✦ Ascultă! *Iacă ce-mi zicea el.* 2. Deodată, pe neașteptate. 3. Exprimă mirarea. 4. Exprimă protestul. [Var.: **iáca, iácătă** interj.] — Din **ia** + **că**.

IÁCĂ[3] s. f. (Înv. și reg.) Bunică. — Ngr. **iaia** (după *bunică*).

IÁCĂTĂ interj. v. **iacă**[1].

IACNÍE s. f. v. **iahnie**.

IAD, *iaduri*, s. n. 1. (În credința creștină) Loc de suferință unde se crede că ar fi pedepsite după moarte sufletele păcătoșilor; infern, gheenă. ✦ Fig. Situație chinuitoare, greu de suportat. 2. (Înv., în expr.) *Piatra iadului* = nitrat de argint. — Slav (v. sl. **jadŭ** < gr.).

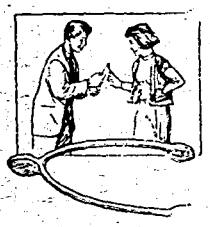

Iadeș

IÁDĂ, *iede*, s. f. Pui de capră. — Feminul lui **ied**.

IÁDEȘ s. n. Os, în formă de furcă, de la pieptul păsărilor. ✦ Rămășag (care începe prin ruperea acestui os). — Tc. **yadeș**.

IAHNÍE, *iahnii*, s. f. Mîncare scăzută, preparată din legume, din pește sau din carne. [Var.: **iacníe** s. f.] — Tc. **yahni**.

IAHT, *iahturi*, s. n. Navă mică și elegantă pentru sport sau plimbări. — Fr. **yacht** (< engl.).

IÁLOVIȚĂ, *ialoviță*, s. f. (Înv. și reg.) Vacă mare și grasă. — Bg., sb. **jalovica**.

IÁMA s. f. art. (În expr.) *A da iama* = a da năvală, a se repezi; a risipi, a distruge un bun. — Tc. **yama**.

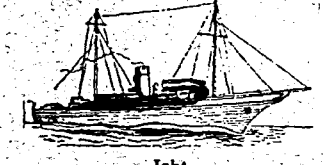

Iaht

IAMB, *iambi*, s. m. Unitate ritmică a versului compusă din două silabe, dintre care prima este neaccentuată, iar cea de a doua accentuată. — Fr. **iambe** (lat. lit. **iambus**).

IÁMBIC, -Ă, *iambici, -e*, adj. Privitor la iambi; scris în iambi. ◇ *Metru iambic* = sistem de versificație care are la bază iambul ca unitate ritmică a versului. — Fr. **iambique** (lat. lit. **iambicus**).

IAN interj. (Pop.) Ia (1, 2). — Din **ia** + **ni** *(= ne)*.

IANICÉR s. m. v. **ienicer**.

IANUÁR s. m. v. **ianuarie**.

IANUÁRIE s.m. Întîia lună a anului; (pop.) **gerar**. [Pr.: **-nu-a-**. — Var.: **ianuár** s.m.] — Slav (v. sl. **ianuari**).

IÁPĂ, *iepe*, s. f. 1. Femela calului. ◇ Expr. A *bate șaua (ca) să priceapă* (sau *să înțeleagă*) *iapa* = a da să se înțeleagă ceva în mod indirect, a face aluzie la ceva. 2. Fiecare dintre cele două scîndurele așezate sub războiul de țesut, pe care țesătoarea pune picioarele, pentru a schimba ițele; tălpig. — Lat. **equa**.

IAPRÁC s. m. (Iht.; reg.) Somn mic. — Tc. **yaprak** «foaie, frunză».

IAR[1] adv. 1. Încă o dată; din nou. 2. De asemenea, la fel. *Moșneagul avea o fată și baba iar o fată* (CREANGĂ). [Var.: **iáră** adv.]

IAR[2] conj. 1. Dar, însă. *Lupu-și schimbă părul, iar năravul ba.* 2. (Copulativ) Și. *Sură-i sara cea de toamnă... Iar pădurea lin suspină* (EMINESCU). [Var.: **iáră** conj.]

IÁRĂ[1] adv. v. **iar**[1].

IÁRĂ[2] conj. v. **iar**[2].

IÁRĂȘI adv. Iar[1]. — Din **iarăși**[1] + **și**.

IÁRBĂ, (2) *ierburi*, s. f. 1. Nume generic dat plantelor erbacee, cu părțile aeriene verzi, subțiri și mlădioase, care servesc ca hrană animalelor erbivore. ◇ Expr. *Paște, murgule, iarbă verde* = va trebui să aștepți mult pînă ți se va împlini ceea ce dorești. *Din pămînt, din iarbă verde* = cu orice preț, neapărat. 2. Buruieni de tot felul. ◇ Compus: *iarbă-rea* = buruiană otrăvitoare; *fig.* om rău, primejdios. 3. Pășiște. 4. Compuse: *iarbă-de-mare* = plantă erbacee cu flori verzi, care crește pe fundul mării și se folosește în tapițerie *(Zostera marina)*; *iarba-broaștei* = mică plantă acvatică cu flori albe *(Hydrocharis morsus ranae)*; *iarba-fiarelor* = plantă erbacee veninoasă cu flori albe-gălbui *(Cynanchum vincetoxicum)*; (în basme) iarbă cu puterea miraculoasă de a deschide orice ușă încuiată; *p. ext.* putere supranaturală, care poate ajuta la ceva greu de obținut; *iarbă-creață* = izmă-creață; *iarbă-deasă* = plantă erbacee cu frunzele înguste și florile verzi *(Poa nemoralis)*; *iarbă-grasă* = plantă erbacee cu tulpina ramificată și flori galbene *(Portulaca oleracea)*; *iarbă-mare* = plantă erbacee cu tulpina păroasă și ramificată, cu frunze mari

Iarbă-de-mare

Iarba-broaștei

Iarba-fiarelor

Iarbă-deasă

și flori galbene *(Inula helenium)*; **iarbă-albă** = plantă erbacee ornamentală cu frunzele vărgate cu linii verzi și albe-roșietice sau gălbui *(Phalaris arundinacea)*; **iarbă-albastră** = plantă erbacee cu frunzele îngrămădite la baza tulpinii și cu flori violete *(Molinia coerulea)*; **iarba-bivolului** = plantă erbacee cu flori verzui sau brune *(Juncus bufonius)*; **iarba-cîmpului** = plantă erbacee cu tulpinile noduroase și cu

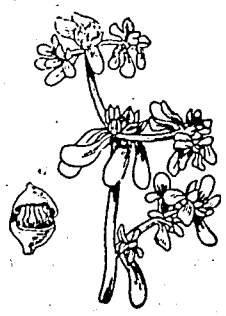

Iarbă-grasă

Iarbă-mare

flori verzi-alburii sau violete-deschise *(Agrostis alba)*; **iarbă-neagră** = **a)** plantă erbacee cu flori brune-purpurii pe din afară și galbene-verzui pe dinăuntru *(Scrophularia umbrosa)*; **b)** arbust cu frunze mici și flori trandafirii sau albe *(Calluna vulgaris)*; **iarba-osului** = mic arbust cu flori galbene *(Helianthemum chamaecistus)*; **iarba-șarpelui** = **a)** plantă erbacee cu frunzele păroase, cu flori albastre, roșii sau albe *(Echium vulgare)*; **b)** plantă cu tulpina păroasă, cu flori albastre sau roșietice *(Veronica latifolia)*; **c)** broscariță (2); **iarba-șopîrlelor** = plantă erbacee cu tulpina terminată în spic, cu frunze ovale și flori mici, albe *(Polygonum viviparum)*; **iarbă-stelată** = plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt și cu flori liliachii *(Sherardia arvensis)*. 5. Praf de pușcă. — Lat. **herba.**

IARD, *iarzi*, s. m. Măsură englezească de lungime egală cu 0,914 m. — Engl. **yard.**

IARMARÓC, *iarmaroace*, s. n. (Reg.) Tîrg ținut la date fixe. — Ucr. **jarmárok** (< germ.).

IÁRNĂ, *ierni*, s. f. 1. Anotimpul cel mai friguros, care urmează după toamnă și precede primăvara. ✦ (Adverbial, în forma *iarna*) În timpul iernii. ◇ *De cu iarnă* = fiind încă iarnă. ◇ Loc. adj. *De iarnă* = necesar în timpul iernii; care se face iarna. 2. Fig. An. — Lat. **hibernum.**

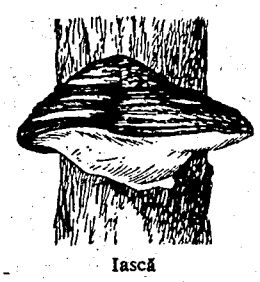

Iască

IAROVIZÁ, *iarovizez*, vb. I. 1. Refl. (Despre plante) A trece prin stadiul de iarovizare. 2. Tranz. A supune semințele procesului de iarovizare. — Rus **jarovizírovat.**

IAROVIZÁRE, *iarovizări*, s. f. 1. Primul stadiu de dezvoltare a plantelor, care urmează imediat după germinație și care se desfășoară în condiții de temperatură specifice fiecărei plante. 2. Procedeu agrotehnic de tratare a semințelor, folosit în scopul scurtării perioadei de vegetație a plantelor, al sporirii producției și al formării de noi soiuri. — V. *iaroviza.*

IARTAGÁN s. n. v. **iatagan.**

IÁSCĂ s. f. Ciupercă în formă de copită care crește ca parazit pe copaci și care poate fi folosită la aprins focul *(Fomes igniarius* sau *fomentarius)*. ◇ Expr. *A se face iască* = a se usca; a slăbi foarte mult. — Lat. **esca** «hrană».

Iasomie

IASOMÍE, *iasomii*, s. f. Numele a doi arbuști ornamentali, unul cu flori albe, parfumate *(Jasminum officinale)*, celălalt cu flori galbene *(Jasminum fructicans)*. ✦ Lemnul primului arbust descris mai sus. [Var.: (rar) **iasomíu** s. m.] — Ngr. **iasomi.**

IASOMÍU s. m. v. **iasomie.**

Iatagane

IAȘMÁC, *iașmace*, s. n. (Turcism înv.) Văl cu care turcoaicele își acopereau fața. — Tc. **yaşmak.**

IATÁC, *iatacuri*, s. n. 1. (Reg.) Cameră (mică) de culcare; dormitor. 2. (Înv.) Pat. [Var.: **ietác** s. n.] — Tc. **yatak.**

IATAGÁN, *iatagane*, s. n. (Înv.) Sabie scurtă, încovoiată, cu două tăișuri, pe care o foloseau turcii la atac. [Var.: **iartagán** s. n.] — Tc. **yatagan.**

IÁTĂ interj. 1. Ia, iacă, uite, vezi. 2. Deodată, pe neașteptate, fără veste. — Bg. **eto.**

IAURGERÍE, *iaurgerii*, s. f. Prăvălie unde se prepară sau se vinde iaurt (și alte produse lactate). — Din **iaurgiu** + suf. *-ărie.*

IAURGÍU, *iaurgii*, s. m. Persoană care prepară sau vinde iaurt (și alte produse lactate). — Tc. **yoğurtçu.**

IAÚRT, *iaurturi*, s. n. Lapte fiert și prins, acrit cu maia. *Cine s-a fript cu ciorbă suflă și-n iaurt* (= cel pățit e întotdeauna prudent). — Tc. **yoğurt.**

IAVÁȘ adv. (Fam., în expr.) *Iavaș-iavaș* = încet, binișor, fără grabă. — Tc. **yavaş.**

IAVAȘÁ, *iavașale*, s. f. Un fel de clește sau de lat cu care se strînge buza de sus a animalelor mari, cînd sînt supuse unor operații dureroase. — Tc. **yavaşa.**

IAZ, *iazuri*, s. n. 1. Lac artificial format prin stăvilirea sau abaterea unui curs de apă. ✦ Lac mic natural format în albia unui rîu, prin adunarea apei într-o adîncitură de teren. 2. Canal descoperit, abătut dintr-o apă curgătoare, prin care se aduce apa la o moară, la o fabrică etc. 3. Zăgaz (la un heleșteu). — Slav (v. sl. jazŭ).

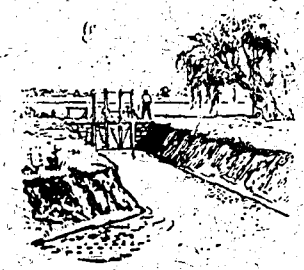

Iaz (2)

IÁZMĂ, *iezme*, s. f. (În basme) Arătare urîtă și rea, produs al fanteziei. ✦ Fig. Persoană cu înfățișare respingătoare.

IBÉRIC, -Ă, *iberici, -e*, adj. Care aparține Iberiei, privitor la Iberia. — Fr. **ibérique** (it. **iberico**).

ÍBIDEM adv. (Cu privire la un text deja citat) În același loc, tot acolo, în aceeași lucrare. [Prescurtat și: *ibid., ib.*] — Lat. lit. **ibidem.**

ÍBIS, *ibiși*, s. m. Pasăre asemănătoare cu barza, cu cioc lung și pene roșii sau negre, care trăiește în țările calde *(Ibis aethiopica* sau *religiosa)*. — Fr. **ibis** (lat. lit. **ibis**).

IBÎNCĂ, *ibînci*, s. f. (Reg.) Pătură (care se așterne pe spinarea cailor).

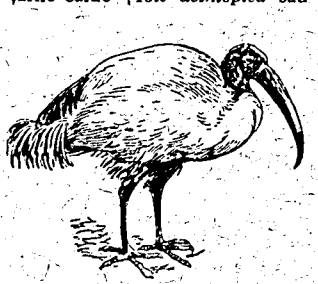

Ibis

IBÓVNIC, -Ă, *ibovnici, -e*, s. m. și f. (Pop.) Amant(ă), iubit(ă). — Slav (v. sl. ljubovĭnikŭ).

IBOVNICÉL, *ibovnicei*, s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *ibovnic.*

IBOVNICÚȚĂ, *ibovnicuțe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *ibovnică.*

IBRÍC, *ibrice*, s. n. Vas cilindric de metal, cu un cioc la vîrf și cu coadă lungă, care servește la fiert cafea, ceai etc. ✦ Vas de metal sau de pămînt în formă de urcior, în care se ține apa. — Tc. **ibrik.**

IBRICÉL, *ibricele*, s. n. Diminutiv al lui *ibric.*

IBRIȘÍM s. n. v. **ibrișin.**

IBRIȘIMGÍU, *ibrișimgii*, s. m. (Înv.) Fabricant sau negustor de ibrișin. — Tc. **ibrişimci.**

IBRIȘÍN, *ibrișine*, s. n. Fir de mătase răsucită, de diferite culori, întrebuințat la cusut, la brodat sau la împletit. ◇ Expr. *A-i trage* (cuiva) *un ibrișin pe la nas* = a ironiza. ✦ Papiotă. [Var.: **ibrișím** s. n.] — Tc. **ibrişim.**

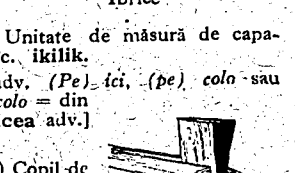

Ibrice

IC, *icuri*, s. n. (Reg.) Pană de despicat lemne. — Magh. **ik.**

ÍCEA adv. v. **ici.**

ICHI, *ichiuri*, s. n. (La jocul de arșice) Arșic mai mare (și plumbuit) cu care se lovesc celelalte arșice în timpul jocului. — Tc. **yeke.**

ICHILÍC, *ichilici*, s. m. (Înv.) Unitate de măsură de capacitate, egală cu 50 de dramuri. — Tc. **ikilik.**

ICI adv. (Pop.) Aici. ◇ Loc. adv. *(Pe) ici, (pe) colo* sau *ici și colo* sau *ici și ici, ba ici, ba colo* = din loc în loc, la distanțe mari. [Var.: **icea** adv.] — Lat. **hic-ce.**

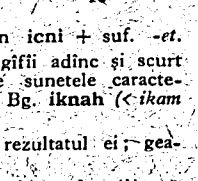

Ic

ICIOGLÁN, *icioglani*, s. m. (Înv.) Copil de casă, paj (la sultani și la domnii români). [Var.: **iciolán** s. m.] — Tc. **ic-oğlan.**

ICIOLÁN s. m. v. **icioglan.**

ICNEÁLĂ, *icneli*, s. f. Icnet. — Din **icni** + suf. *-eală.*

ÍCNET, *icnete*, s. n. Geamăt scurt. — Din **icni** + suf. *-et.*

ICNÍ, *icnesc*, vb. IV. Intranz. 1. A geme, a gîfîi adînc și scurt (din cauza efortului, a durerii). 2. A produce sunetele caracteristice sughițului, vomitării etc. 3. A se răsti. — Bg. **iknah** (< *ikam* «sughiț»).

ICNÍRE, *icniri*, s. f. Acțiunea de *a icni* și rezultatul ei; geamăt scurt.

ICNITÚRĂ, *icnituri*, s. f. Icnet. — Din **icni** + suf. *-(i)tură.*

ICOÁNĂ, *icoane*, s. f. Tablou care reprezintă chipuri de sfinți sau scene din biblie, în fața căruia se închină creștinii; *p. ext.* tablou, desen, ilustrație. ✦ Fig. Imagine, chip. — Slav (v. sl. ikona < gr.).

ICONÁR, *iconari*, s. m. (Rar) Persoană care se ocupă cu pictarea sau vînzarea icoanelor. — Din icoană + suf. *-ar*.

ICONÍȚĂ, *iconițe*, s. f. Diminutiv al lui *icoană*.

ICONOCLÁST, -Ă, *iconoclaști, -ste*, s. m. și f. Partizan al mișcării din imperiul bizantin care urmărea eliminarea cultului icoanelor. — Fr. iconoclaste (< gr.).

ICONOGRÁF, *iconografi*, s. m. Persoană care se ocupă cu iconografia. — Fr. iconographe (< gr.).

ICONOGRÁFIC, -Ă, *iconografici, -e*, adj. Care ține de iconografie, referitor la iconografie. — Fr. iconographique.

ICONOGRAFÍE, *iconografii*, s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul operelor realizate în diverse arte plastice; studiu al operelor de acest fel. privitoare la un anumit subiect. ✦ Colecție de portrete ale oamenilor iluștri. — Fr. iconographie (< gr.).

ICONOMÍE s. f. v. economie.

ICONOSCÓP, *iconoscoape*, s. n. Tub electronic care are un ecran fotosensibil și este folosit pentru transmiterea imaginilor în televiziune. — Fr. iconoscope.

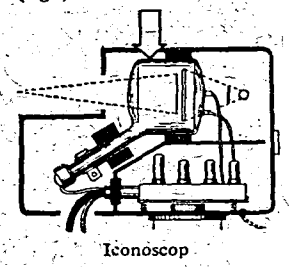

Iconoscop

ICONOSTÁS, *iconostase*, s. n. 1. Pupitru (în biserică) pe care se pune o icoană. 2. Catapeteasmă. — Slav (v. sl. ikonostasŭ < gr.).

ICONOSTRÓF, *iconostroafe*, s. n. Instrument optic care dă imaginea răsturnată a unui obiect. — Fr. iconostrophe.

ICOSAÉDRU, *icosaedre*, s. n. Poliedru cu douăzeci de fețe. — Fr. icosaèdre.

ICOSÁR, *icosari*, s. m. (Înv.) Monedă turcească de argint sau de aur, cu circulație în țările românești. ✦ Cercei sau salbă confecționată din aceste monede. [Var.: icusăr s. m.] — Ngr. ikosari.

ICOSITETRAÉDRU, *icositetraedre*, s. n. Poliedru cu douăzeci și patru de fețe. — Fr. icositétraèdre.

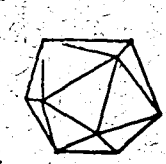

Icosaedru

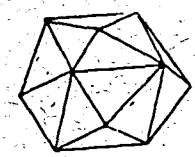

Icositetraedru

ÍCRE s. f. pl. 1. Nume generic pentru ouăle peștilor. ✧ *Icre negre* = icre de culoare neagră, de morun, nisetru sau cegă. *Icre de Manciuria* = icre de culoare roșie-portocalie, produse de unii pești din Oceanul Pacific. 2. (Pop.) Partea moale a pulpei piciorului. — Slav (v. sl. ikra).

ICRIȘOÁRE s. f. pl. Diminutiv al lui *icre*.

ÍCTER, *ictere*, s. n. Boală a ficatului și a vezicii biliare, care face ca fierea să treacă în sînge și să coloreze în galben pielea bolnavului, albul ochilor etc.; gălbinare. — Fr. ictère (lat. lit. icterus).

ÍCTUS s. n. (Med.) Șoc. — Lat. lit. ictus.

ICUSÁR s. m. v. icosar.

IDE s. f. pl. (La romani) Nume dat zilei a cincisprezecea din lunile martie, mai, iulie și octombrie și zilei a treisprezecea din celelalte luni. — Fr. ides (lat. lit. idus).

IDEÁL[1], *idealuri*, s. n. Scopul suprem al activității și al năzuințelor, gradul cel mai înalt și mai greu de ajuns al perfecțiunii într-o direcție. [Pr.: *-de-al*] — Fr. idéal (lat. lit. idealis).

IDEÁL[2], **-Ă**, *ideali, -e*, adj. 1. Perfect, desăvîrșit. 2. Care ține de domeniul ideilor, privitor la gîndire; care există numai în mintea, în închipuirea omului. [Pr.: *-de-al*] — Fr. idéal (lat. lit. idealis).

IDEALÍSM s. n. 1. Curent filozofic antiștiințific, ostil materialismului, care consideră conștiința și nu materia ca factor prim, negînd faptul că conștiința este un produs al materiei. 2. (Rar) Caracterul omului idealist (2). [Pr.: *-de-a-*] — Fr. idéalisme.

IDEALÍST, -Ă, *idealiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține idealismului, privitor la idealism. ✦ (Substantivat) Adept al idealismului. 2. Adj., s. m. și f. (Persoană) care aspiră spre un ideal. [Pr.: *-de-a-*] — Fr. idéaliste.

IDEALITÁTE s. f. (Rar) Însușirea a ceea ce este ideal. [Pr.: *-de-a-*] — După fr. idéalité.

IDEALIZÁ, *idealizez*, vb. I. Tranz. A atribui unui lucru sau unei ființe însușiri excepționale. [Pr.: *-de-a-*] — Fr. idéaliser.

IDEALIZÁRE s. f. Acțiunea de a *idealiza*. [Pr.: *-de-a-*].

IDEALIZÁT, -Ă, *idealizați, -te*, adj. Prezentat în formă ideală, căruia i s-au atribuit însușiri excepționale; desăvîrșit. [Pr.: *-de-a-*] — V. *idealiza*.

IDEAȚÍE, *ideații*, s. f. Proces (psihic) de formare a ideilor. [Pr.: *-de-a-*] — Fr. idéation.

IDÉE, *idei*, s. f. 1. Reflectare a realității în conștiință, care caracterizează relațiile dintre oameni și lumea înconjurătoare, reprezentările lor despre această lume și care este totdeauna determinată de caracterul orînduirii sociale, de condițiile materiale de viață ale oamenilor, iar în societatea împărțită în clase antagoniste are un caracter de clasă. ✦ Principiu călăuzitor în viața politică, științifică etc. 2. Conceptul unui lucru sau al unui fenomen. *Ideea de bine și de rău*. 3. Concepția de bază care determină conținutul unei lucrări. 4. Gînd, opinie, părere, judecată. ✧ Expr. *A avea idee* = a avea cunoștințe (sumare), a fi informat (despre ceva). *Ce idee!* exclamație de dezaprobare. *Dă-mi o idee* = ajută-mă să găsesc o soluție. ✦ Intenție, plan. *A renunța la ideea de a pleca*. ✦ Teamă, grijă cu privire la ceva. *La ideea morții tremură mai rău* (BOLINTINEANU). ✧ Expr. (Fam.) *A intra la idei* (sau *la idee*) = a se îngrijora, a se preocupa de ceva. — Fr. idée (lat. lit. idea).

ÍDEM adv. De asemenea, tot așa, la fel; la același autor etc. [Prescurtat și: *id.*] — Lat. lit. idem.

IDÉNTIC, -Ă, *identici, -e*, adj. Care coincide în totul cu ceva sau cu cineva; la fel cu altceva sau cu altcineva; aidoma. — Fr. identique (lat. lit. identicus).

IDENTIFICÁ, *identific*, vb. I. Tranz. A stabili identitatea unei persoane sau a unui lucru. ✦ A considera mai multe noțiuni, obiecte, ființe etc. diferite ca fiind identice. ✦ Refl. A se transpune în situația cuiva, a simți sau a acționa așa cum ar face-o altul. — Fr. identifier (lat. lit. identificare).

IDENTIFICÁBIL, -Ă, *identificabili, -e*, adj. Care poate fi identificat, recunoscut. — După fr. identificable.

IDENTIFICÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) identifica* și rezultatul ei.

IDENTITÁTE s. f. 1. Faptul de a fi identic cu sine însuși. ✦ Asemănare foarte mare. 2. Ansamblu de date prin care se stabilește că o persoană este în adevăr cea drept care se dă. 3. (Mat.) Egalitate valabilă pentru orice valori ale mărimilor variabile care intervin în ea. — Fr. identité (lat. lit. identitas, -atis).

IDEOGRÁFIC, -Ă, *ideografici, -e*, adj. Privitor la ideografie, care este scris cu ideograme. [Pr.: *-de-o-*] — Fr. idéographique.

IDEOGRAFÍE s. f. Sistem de scriere cu ajutorul ideogramelor. [Pr.: *-de-o-*] — Fr. idéographie.

IDEOGRÁMĂ, *ideograme*, s. f. Semn scris care reprezintă un cuvînt întreg, folosit în unele limbi. [Pr.: *-de-o-*] — Fr. idéogramme.

Ideograme

IDEOLÓG, *ideologi*, s. m. Persoană care formulează, teoretizează, apără și reprezintă ideologia unei clase, a unui grup social, a unui regim. [Pr.: *-de-o-*] — Fr. idéologue.

IDEOLÓGIC, -Ă, *ideologici, -e*, adj. Care aparține ideologiei, care exprimă ideologia cuiva, privitor la ideologie. [Pr.: *-de-o-*] — Fr. idéologique.

IDEOLOGICÉȘTE adv. (Rar) Din punctul de vedere al ideologiei. [Pr.: *-de-o-*] — Din ideologic + suf. *-ește*.

IDEOLOGÍE, *ideologii*, s. f. Sistem de idei, de concepții, de noțiuni, exprimate în diferite forme ale conștiinței sociale (politică, morală, știință, artă, religie), care este determinat de condițiile vieții materiale a societății și care, la rîndul lui, exercită o influență activă asupra dezvoltării societății. [Pr.: *-de-o-*] — Fr. idéologie.

IDÍL s. n. v. idilă.

IDÍLĂ, *idile*, s. f. Poezie în care se prezintă, în formă idealizată, viața de la țară; bucolică. ✦ Iubire curată și naivă între persoane (tinere) de sex opus, privită sub aspectul ei trecător. [Var.: (înv.) idii s. n.] — Fr. idylle (< gr.).

IDÍLIC, -Ă, *idilici, -e*, adj. Care se întîmplă ca într-o idilă; bucolic. ✦ (Despre natură) Cîmpenesc; singuratic. ✦ Care scrie idile. — Fr. idyllique.

IDILÍSM s. n. Caracteristică a ceea ce este idilic; preferință pentru elemente idilice. — Din idilă + suf. *-ism*.

IDIÓM, *idiomuri*, s. n. Limbă. ✦ Limba unei populații restrînse, prezentînd deosebiri față de limba comună. [Pr.: *-di-om*] — Fr. idiome (< gr.).

IDIOMÁTIC, -Ă, *idiomatici, -e*, adj. Care aparține unui idiom, privitor la un idiom. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. idiomatique (< gr.).

IDIOSINCRASÍE s. f. Aversiune puternică față de unele alimente, parfumuri etc.; dispoziție a unor persoane de a reacționa anormal la folosirea unor alimente sau medicamente. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. idiosyncrasie (< gr.).

IDIÓT, -OÁTĂ, *idioți, -oate*, adj. (Adesea substantivat) Care este lipsit total de inteligență (suferind de debilitate mintală). [Pr.: *-di-ot*] — Fr. idiot.

IDIOTÍSM, *idiotisme*, s. n. Construcție caracteristică unei limbi, care nu poate fi tradusă în altă limbă decît prin perifază [Pr.: *-di-o-*] — Fr. idiotisme (< gr.).

IDIOȚÉNIE, *idioțenii*, s. f. 1. Atitudine, faptă sau vorbă de idiot; *p. ext.* neghiobie, nerozie. 2. Idiotie (1). [Pr.: *-di-o-*] — Din idiot + suf. *-enie*.

IDIOȚÍE, *idioții*, s. f. 1. Debilitate mintală caracterizată prin absența aproape totală a funcțiunilor psihice. 2. Idioțenie (1). [Pr.: *-di-o-*] — Fr. idiotie.

IDIȘ s. n. Limbă germanică, îmbogățită în cursul evoluției cu alte elemente, vorbită de unele populații evreiești. — Germ. jüdisch.

IDOL, *idoli*, s. m. Divinitate păgînă; (concr.) chip, figură, statuie reprezentînd o asemenea divinitate. ✦ Fig. Ființă sau lucru care reprezintă obiectul unui cult sau al unei mari iubiri. — Slav (v. sl. idolŭ < gr.).

Idoli

IDOLAȘ, *idolași*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *idol*.

IDOLATRÍE s. f. Închinare la idoli. ✦ Fig. Adorație; iubire exagerată. — Fr. idolatrie (< gr.).

IDOLATRIZÁ, *idolatrizez*, vb. I. Tranz. A slăvi pe cineva sau ceva ca pe un idol, a iubi cu pasiune; a adora; a iubi în mod exagerat. — Din idolatru (după fr. *idolatrer*).

IDOLATRIZÁRE s. f. Faptul de *a idolatriza*.

IDOLÁTRU, -Ă, *idolatri, e*, adj. Care se închină la idoli. ✦ Fig. Care iubește pe cineva sau ceva cu pasiune; care iubește în mod exagerat, peste măsură. — Fr. idolâtre (< gr.).

IDOLIȚĂ, *idoliță*, s. f. (Rar) Zeiță; (concr.) chip, figură, statuie reprezentînd o zeiță. — Din idol + suf. *-iță*.

Ie

IDRĂ s. f. v. hidră.

IDROPIZÍE s. f. v. hidropizie.

ÍE, *ii*, s. f. 1. Bluză femeiască împodobită cu cusături alese, care face parte din portul național românesc. 2. Piele groasă care atîrnă sub gîtul boului, ca o gușă. — Lat. [vestis] linea.

IED, *iezi*, s. m. Puiul caprei sau al căprioarei (de sex bărbătesc). — Lat. haedus.

IEDERĂ, *iederi*, s. f. Plantă agățătoare decorativă, cu frunze verzi strălucitoare (*Hedera helix*). — Lat. hedera.

Iederă

IEDUȚ, *ieduți*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *ied*.

IÉFTEN, -Ă adj. v. ieftin.

IEFTIN, -Ă, *ieftini, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care are un preț (relativ) mic, care nu costă scump; convenabil. *Scump la tărîțe și ieftin la făină* (sau *la mălai*), se spune despre cei care nu fac economie la cheltuieli mari, dar se zgîrcesc la cheltuielile mici. ✧ Expr. *A scăpa ieftin* = a scăpa dintr-o situație dificilă fără urmări serioase sau neplăceri (prea mari). 2. Fig. Lipsit de originalitate; comun, banal. [Var.: iéften, -ă adj.] — Ngr. efthinos.

IEFTINÁTATE s. f. (Rar) Calitatea de a fi ieftin; situație caracterizată prin prețuri ieftine. — Din ieftin + suf. *-ătate*.

Ienibahar

IEFTINÍ, *ieftinesc*, vb. IV. Tranz. A vinde cu un preț mai mic decît înainte; a reduce prețul. — Din ieftin.

IEFTINÍRE, *ieftiniri*, s. f. Faptul de *a ieftini*.

IEFTIÓR, -OÁRĂ, *ieftiori, -oare*, adj. (Pop.) Diminutiv al lui *ieftin*.

IELCOVAN, *ielcovani*, s. m. (Ornit.; reg.) Pescăruș. — Tc. yelkovan.

IELÉ s. f. pl. (Mitol. pop.) Ființe imaginare, zîne cu puteri neștiute; frumoasele, dînsele. — Femininul pl. al pron. pers. 3 (= *ele*).

IENIBAHÁR s. n. Fructele mici, rotunde și negre ale unei plante exotice (*Myrthus pimenta*), care se folosesc drept condiment; planta care produce aceste fructe. — Tc. yeni bahar «soi nou de aromă».

IENICER, *ieniceri*, s. m. Soldat din vechea infanterie turcească (recrutat dintre copiii turcilor ai populațiilor creștine). [Var.: ianicér s. m.] — Tc. yeniçeri «oaste nouă».

IENICERÉSC, -EÁSCĂ, *ienicerești*, adj. Care ține de ieniceri, privitor la ieniceri; caracteristic ienicerilor. — Din ienicer + suf. *-esc*.

IENICERÍME s. f. Armata ienicerilor; mulțime de ieniceri. — Din ienicer + suf. *-ime*.

IENUPÁR, *ienuperi*, s. m. Arbust rășinos cu frunzele totdeauna verzi (*Juniperus communis*). — Lat. juniperus.

IENUPERA, *ienupere*, s. f. Fructul ienupărului, în formă de bobiță neagră-verzuie, întrebuințat ca medicament sau la prepararea unui fel de rachiu. [Var.: (reg.) inípără s. f.] — Din ienupăr.

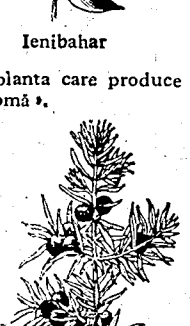
Ienupăr

IEPȘOÁRĂ s. f. v. iepușoară.

IEPȘUNA, *iepșune* s. f. (Reg.) Iapă tînără (și grasă).

IEPURÁR, *iepurari*, s. m. Pasăre răpitoare înrudită cu vulturul, care se hrănește de obicei cu iepuri (*Aquila chrysaetos*). — Din iepure + suf. *-ar*.

IEPURÁȘ, *iepurași*, s. m. Diminutiv al lui *iepure*; puiul iepurelui.

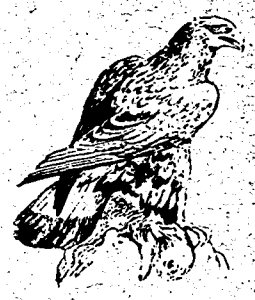
Iepurar

IÉPURE, *iepuri*, s. m. 1. Mamifer din ordinul rozătoarelor, cu urechi e lungi, cu două rînduri de dinți incisivi așezați spate în spate și cu picioarele dinapoi mai lungi decît cele dinainte; este vînat pentru carnea și blana lui (*Lepus europaeus*). *Nu știi de unde sare iepurele* (= nu poți să știi de unde îți poate veni soluționarea unei probleme). ✧ Compus: *iepure-de-casă* = iepure domestic de diferite rase, crescut pentru carnea, blana sau lîna lui (*Lepus cuniculus*). ✧ Expr. *Ciți iepuri la biserică* = nici unul, nimeni. 2. Compuse: *umbra-iepurelui* = plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu flori galbene-verzui (*Asparagus collinus*); *urechea-iepurelui* = plantă erbacee cu flori galbene (*Bupleurum rotundifolium*); *osul-iepurelui* = plantă cu miros greu, cu flori trandafirii îngrămădite la vîrful ramurilor spinoase (*Ononis spinosa*). — Lat. lepus, -oris.

Iepure

IEPURÉSC, -EÁSCĂ, *iepurești*, adj. De iepure. — Din iepure + suf. *-esc*.

IEPURÉȘTE adv. Ca iepurii (cu frică, cu prudență etc.). ✧ Expr. *A dormi iepurește* = a dormi ușor. ✦ Repede. — Din iepure + suf. *-ește*.

IEPURÍME s. f. Mulțime de iepuri. — Din iepure + suf. *-ime*.

IEPUROÁICĂ, *iepuroaice*, s. f. Femela iepurelui. — Din iepure + suf. *-oaică*.

IEPURÓI, *iepuroi*, s. m. Augmentativ al lui *iepure*; iepure mascul.

IEPUȘOÁRĂ, *iepușoare*, s. f. Diminutiv al lui *iapă*. [Var.: iepșoáră s. f.]

Urechea-iepurelui

IERÁRH, *ierarhi*, s. m. Arhiereu. — Bg. ierarh (< gr.).

IERÁRHIC, -Ă, *ierarhici, -e*, adj. Conform ierarhiei. ✧ Expr. *Pe cale ierarhică* = în ordinea indicată de ierarhie. — După fr. hiérarchique (< gr.).

IERARHÍE, *ierarhii*, s. f. Sistem de subordonare a gradelor sau a funcțiilor inferioare față de cele superioare; orînduire, ordine. — După fr. hiérarchie (< gr.).

IERARHIZÁ, *ierarhizez*, vb. I. Tranz. A așeza în ordine ierarhică; a stabili o ierarhie. — După fr. hiérarchiser.

IERBÁR[1], *ierbare*, s. n. Colecție de plante mici, de frunze ori de flori presate între foi de hîrtie; dosar special pentru păstrarea acestor plante. [Var.: herbár s. n.] — După fr. herbier.

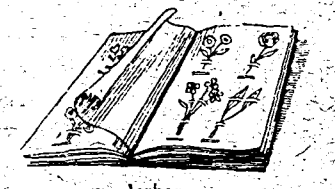
Ierbar

IERBÁR[2], *ierbare*, s. n. Prima dintre cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor. — Din iarbă + suf. *-ar*.

IERBĂLÚȚĂ s. f. Plantă erbacee cu frunze ascuțite și aspre spre margine și cu flori dispuse în spice mici (*Phalaris arundinacea*). — Din iarbă + suf. *-aluță*.

IERBĂRÍE, *ierbării*, s. f. 1. Bălării. 2. (Înv.) Depozit de praf de pușcă. — Din iarbă + suf. *-ărie*.

IERBĂRÍT s. n. 1. (Rar) Imaș, izlaz, pășune. 2. (Înv.) Impozit pentru pășunat. — Din iarbă + suf. *-ărit*.

IERBÓS, -OÁSĂ, *ierboși, -oase*, adj. (Rar) Acoperit cu iarbă bogată. ✦ (Despre plante) Erbacee. — Lat. herbosus.

Ierbăluță

IERBULÍȚĂ, *ierbulițe*, s. f. Diminutiv al lui *iarbă*.

IERBÚȚĂ; *ierbuțe*, s. f. Ierbuliță. — Din iarbă + suf. *-uță*.

IERÉC, *ierecuri*, s. n. (Reg.) Gîrlă prin care se scurge apa din lacuri și mlaștini. — Tc. yarık «crăpătură, văgăună».

IEREMIÁDĂ, *ieremiade*, s. f. (Livresc) Plîngere, tînguire. [Pr.: *-mi-a-*] — După fr. jérémiade.

IERI adv. În ziua precedentă (față de cea în curs); în ajun. ✧ *Ieri-noapte* (sau *-dimineață*, *-seară* etc.) = în noaptea (sau dimineața,

seara etc.) premergătoare celei de acum. ◇ Loc. adv. *De azi, de ieri* sau *de ieri, de alaltăieri* = de curînd, de puțină vreme. *Mai ieri (alaltăieri)* = de curînd, zilele trecute. ◇ Expr. *A căuta ziua de ieri* = a căuta ceva ce nu există. ◇ (Substantivat, n.) *Din sînul veciniciului ieri Trăiește azi ce moare* (EMINESCU). ✦ În trecut. ◇ Loc. adj. *De ieri* = dintr-o epocă trecută, din trecut. — Lat. **hĕri**.

IERMONÁC s. m. v. **ieromonah**.

IERNÁ, *iernez*, vb. I. Intranz. A petrece iarna undeva. ✦ Tranz. A adăposti și a hrăni vitele în timpul iernii. — Lat. **hibernare**.

IERNÁT s. n. Faptul de *a ierna*; punere la adăpost a unor obiecte în timpul iernii. — V. *ierna*.

IERNÁTIC[1] s. n. (Pop.) 1. Iernat. ✦ Adăpost de iarnă pentru turmele de oi. 2. Hrană, nutreț pentru iarnă. 3. Loc de adăpost pentru nave în timpul iernii. ✦ Chiria unei nave pe timpul iernii cînd nu poate naviga. — Din **iarnă** + suf. *-atic*.

IERNÁTIC[2], **-Ă**, *iernatici, -e*, adj. De iarnă, caracteristic iernii. ◇ *Mere iernatice* = varietate de mere care se pot păstra și iarna. — Din **iarnă** + suf. *-atic*.

IERNĂTÓR, *iernătoare*, s. n. Bazin străbătut la fund de un curent permanent de apă, în care se pun toamna peștii scoși din heleșteie. — Din **iarnă** + suf. *-(ă)tor*.

IERODIÁCON, *ierodiaconi*, s. m. Călugăr cu funcție de diacon. — Slav (v. sl. **ierodiaconŭ** < gr.).

IEROGLÍFĂ s. f. v. **hieroglifă**.

IEROGLÍFIC, -Ă adj. v. **hieroglific**.

IEROMONÁH, *ieromonahi*, s. m. Călugăr cu funcție de preot. [Var.: (rar) **iermonác** s. m.] — Slav (v. sl. **ijeromonahŭ** < gr.).

IERTÁ, *iert*, vb. I. Tranz. 1. A scuti de o pedeapsă, a nu mai considera vinovat pe cineva. ◇ Expr. *A-l ierta* (pe cineva) *dumnezeu* = a muri (după o boală grea). *Dumnezeu să-l ierte*, spun cei credincioși cînd vorbesc despre un mort. *Doamne iartă-mă*, spune cel căruia i-a scăpat (sau era să-i scape) o vorbă necuviincioasă. ✦ A trece cu vederea. ✦ A scuza. ◇ Loc. adj. *De neiertat* = condamnabil. ◇ Expr. *Ba să mă ierți*, formulă cu care contrazici pe cineva; nici vorbă. 2. A scuti pe cineva de o obligație. 3. A îngădui, a permite, a da voie să... *Iartă-mă să adaog vreo două-trei cuvinte!* (ODOBESCU). ◇ Expr. (Reg.) *Nu-i iertat* = nu-i permis, e oprit. — Lat. **libertare**.

IERTÁRE, *iertări*, s. f. Acțiunea de *a ierta* și rezultatul ei. ✦ Scuză. ◇ Expr. *Să avem iertare* = **a)** să ne scuzați; **b)** ba să mă ierți! cred că nu ai dreptate!

IERTĂCIÚNE s. f. (Înv., azi glumeț) Iertare. ◇ Expr. *Să fie cu iertăciune*, formulă prin care se cer cuiva scuze pentru o necuviință; nu vă supărați! *A-și lua iertăciune* = a cere iertare de la rude și de la prieteni pe patul de moarte. ✦ (Rar) Îngăduință, permisiune. — Din **ierta** + suf. *-ciune*.

Ieruncă

IERTĂTÓR, -OÁRE, *iertători, -oare*, adj. Care iartă ușor. — Din **ierta** + suf. *-(ă)tor*.

IERÚGĂ, *ierugi*, s. f. (Reg.) Canal prin care se abate apa de la moară; locul unde se strînge apa care cade de pe roata morii; iaz. [Var.: **irúgă** s. f.] — Sb. **jaruga**.

IERÚNCĂ, *ierunci*, s. f. Pasăre cu penele ruginii, cu un cerc roșu în jurul ochilor și cu un moț pe cap (*Tetrastes bonasia*). — Slav (v. sl. **jarenbĭ**).

IÉSLE, *iesle*, s. f. Construcție în formă de jgheab, în care se dă de mîncare vitelor în grajd. — Slav (v. sl. **jasli**).

IEST, IÁSTĂ, *iești, ieste*, adj. dem. (Reg.) Acest, ăst. ◇ (Cu valoare de pronume) *Dă-i o pîrleală bună cu niște chibrituri de ieste, care ard mocnit* (CREANGĂ). [Gen.-dat. sg. *iestui, iestei*, gen.-dat. pl. *iestor*. — Var.: (cînd urmează după substantiv) **iésta, iásta** adj. dem. (gen.-dat. sg. *iestuia, iesteia*, gen.-dat. pl. *iestora*)] — Lat. **istus, *ista** (= *iste, -a*).

IÉSTA, IÁSTA adj. dem. v. **iest**.

Iesle

IEȘÍ, *ies*, vb. IV. Intranz. A trece din interior în exterior. 1. A părăsi un loc, o încăpere, limitele a ceva. ◇ Expr. *A ieși ca din pușcă* = a ieși foarte repede. *A ieși afară* = a elimina materiile fecale. *A ieși* (cuiva) *înainte* = a întîmpina pe cineva. ✦ A pleca în oraș. 2. A se ivi, a apărea, a se face văzut sau auzit. ◇ Expr. *A ieși în relief* = **a)** a fi mai în afară decît cele din jur, a fi proeminent; **b)** *fig.* a se remarca, a se releva. *A-i ieși* (cuiva) *ochii din cap* (sau *sufletul*), se zice cînd cineva depune un efort prea mare. *A-i ieși* (cuiva) *un sfînt din gură* = a spune o vorbă nimerită. *A nu-i mai ieși* (cuiva ceva) *din cap* = a nu putea uita (ceva). *A-i ieși* (cuiva) *nume rău* (sau *vorbe*) = a se răspîndi bîrfeli pe socoteala cuiva. ✦ (Despre semănături) A răsări, a crește. ✦ A se naște din..., a-și trage originea; a proveni. *Ce iese din pisică șoareci mănîncă.* 3. A părăsi o situație, o împrejurare (pentru a trece în alta). ◇ Expr. *A-și ieși din sărite* (sau *din fire, din răbdări, din pepeni*) = a se enerva. *A-și ieși din minți* = a înnebuni. ✦ A se abate de la o hotărîre, de la o decizie etc.; a încălca, a nu respecta. 4. (Urmat de un nume predicativ) A ajunge, a izbuti, a reuși. ◇ Expr. *A-i ieși* (cuiva ceva) *după plac* = a-i reuși (cuiva ceva) așa cum a dorit. *A ieși biruitor* (sau *învingător*) = a birui, a învinge. *Cum o ieși, (numai) să iasă*, exprimă indiferența sau resemnarea față de un rezultat așteptat. 5. A rezulta de pe urma unui efort, a unei activități etc. *Nimic, nimic, dar tot ai ceva. Iese pîinea* (SAHIA). ✦ (Despre calcule, socoteli) A da rezultat (bun), a se încheia cu o concluzie. 6. A se decolora; a se spălăci. — Lat. **exire**.

IESÎND, *ieșinduri*, s. n. Ieșitură. — V. *ieși*.

IEȘÎRE, *ieșiri*, s. f. I. 1. Acțiunea de *a ieși* și rezultatul ei. ◇ *Registru de intrare și ieșire* = registru în care se înscriu hîrtiile oficiale sosite sau expediate (într-o întreprindere sau instituție). ◇ Expr. *Ieșire la lumină* = apariție, publicare a unei scrieri. ✦ Fig. Soluție pentru a ieși dintr-o situație grea. 2. Atac, năvală (din interiorul unei fortificații etc. spre inamic). ✦ Fig. Manifestare, prin vorbe, a unei atitudini ostile față de cineva sau ceva; critică violentă (și nedreaptă). II. (Concr.) Locul prin care se iese dintr-o încăpere, dintr-o curte etc.

IEȘÎT, -Ă, *ieșiți, -te*, adj. 1. Scos în relief; proeminent. 2. (În expr.) *Ieșit la soare* (sau *la spălat*) = decolorat. 3. (În expr.) *Ieșit din minți* = nebun. 4. (Substantivat, f. pl.) Material scos din patrimoniul unei instituții. — V. *ieși*.

IEȘITÚRĂ, *ieșituri*, s. f. Partea ieșită în afară (la o construcție, la o piesă etc.); proeminență. — Din **ieși** + suf. *-(i)tură*.

IETÁC s. n. v. **iatac**.

IETĂCÉL, *ietăcele*, s. n. Diminutiv al lui *iatac*.

IEZĂRÉL, *iezărele*, s. n. Diminutiv al lui *iezer*.

IEZĂTÚRĂ, *iezături*, s. f. Baraj (de pămînt, de piatră etc.) construit pentru a stăvili apa unui iaz. — Din **iezi** + suf. *-ătură*.

IÉZER, *iezere*, s. n. Lac adînc (de munte). — Slav (v. sl. **jezerŭ**).

Iezer

IEZÍ, *iezesc*, vb. IV. Tranz. A stăvili apa prin construirea unui baraj. ✦ Refl. (Despre ape) A se aduna, a alcătui un iaz. — Sb. **jaziti** « a abate apa ».

IEZIȘÓR, *iezișori*, s. m. (Rar) Ieduț. — Din **iezi** (pl. lui *ied*) + suf. *-iș-or*.

IEZUÍT, *iezuiți*, s. m. Membru al unui ordin de călugări catolici întemeiat în 1534 de Ignațiu de Loyola. ✦ Fig. Epitet dat unui om ipocrit, viclean, perfid. — Fr. **jésuite** (germ. **Jezuit**).

IEZUITÍSM s. n. Lipsă de principii morale în alegerea mijloacelor pentru atingerea scopurilor; ipocrizie, perfidie. [Pr.: *-zu-i-*] — După fr. **jésuitisme**.

IEZUȘÓR, *iezușoare*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *iaz*.

IFIFLÍU, *ififlii*, adj. m. (Reg. și fam.) Care nu are bani; lefter. — Tc. **hafif** « ușor ».

ÍFOS, *ifose*, s. n. (Fam.) Mîndrie neîntemeiată; orgoliu, înfumurare. ◇ Loc. adv. *Cu ifos* = emfatic, patetic. ◇ Expr. *A-și da ifose* = a manifesta o încredere exagerată în sine; a se crede om important; a se îngîmfa. — Ngr. **ifos**.

ÍGA interj. v. **inga**.

IGHEMONICÓN, *ighemonicoane*, s. n. (Grecism înv.) 1. Demnitate, mîndrie. 2. Fast, lux. — Ngr. **ighemonikon**.

IGHEMONICÓS, -OÁSĂ, *ighemonicoși, -oase*, adj. (Grecism înv.) De neam nobil, boieresc. — Ngr. **ighemonikos**.

IGIÉNĂ s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea mijloacelor de păstrare a sănătății și de prevenire a bolilor. [Pr.: *-gi-e-*. — Var.: **higiénă** s. f.] — Fr. **hygiène**.

IGIÉNIC, -Ă, *igienici, -e*, adj. Conform cu regulile de igienă. [Pr.: *-gi-e-*. — Var.: **higiénic, -ă** adj.] — Fr. **hygiénique**.

IGIENÍST, -Ă, *igieniști, -ste*, s. m. și f. (Medic) specialist în probleme de igienă. [Pr.: *-gi-e-*. — Var.: **higieníst, -ă** s. m. și f.] — Fr. **hygiéniste**.

ÍGLIȚĂ, *iglițe*, s. f. Croșetă. ✦ Unealtă de metal sau de lemn, de formă alungită, pe care se deapănă ața și care servește la împletirea plaselor, la înnodarea ochiurilor etc. — Bg., sb. **iglica**.

IGNÁT s. m. (Pop.) Nume dat zilei de 20 decembrie, în care țăranii obișnuiesc să-și taie porcii îngrășați pentru iarnă. ◇ Expr. *Nu se îngrașă porcul la ignat* = nu se poate face un lucru serios în ultimul moment. — Slav (v. sl. **Ignatije**).

IGNIFÚG, -Ă, *ignifugi, -e*, adj. (Despre materiale) Care se aprinde și arde foarte greu sau nu arde de loc, împiedicînd propagarea focului. — După fr. **ignifuge**.

IGNÓBIL, -Ă, *ignobili, -e*, adj. (Franțuzism) Josnic, infam, mîrșav. — După fr. **ignoble**.

IGNOMINÍE, *ignominii*, s. f. (Franțuzism) Josnicie, infamie, mîrșăvie. — Fr. **ignominie** (lat. lit. **ignominia**).

IGNORÁ, *ignorez*, vb. I. Tranz. 1. A nu ști, a nu cunoaște. 2. A neglija în mod voit ceva sau pe cineva, a nu lua în seamă, a trece cu vederea. — Fr. **ignorer** (lat. lit. **ignorare**).

IGNORÁNT, -Ă, *ignoranți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Fără învățătură, fără cunoștințe; incult. — După fr. **ignorant**.

IGNORÁNȚĂ s. f. 1. Lipsă de cunoștințe (elementare), de învățătură; incultură. 2. (Înv.) Faptul de a ignora, de a nu ști. — Fr. **ignorance**.

IGNORÁRE, *ignorări*, s. f. Faptul de a *ignora*.

IGRASÍE s. f. Umezeală a pereților datorită apei care pătrunde prin zid. — Ngr. igrasia.

IGRASIÓS, -OÁSĂ, *igrasioși, -oase*, adj. Care are igrasie; umed. [Pr.: *-si-os*] — Din igrasie + suf. *-os*.

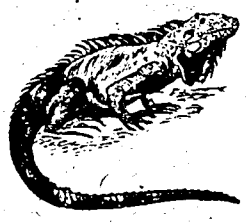

Iguan

IGUÁN s. m. Numele a două specii de reptile mari din America, viu colorate, căutate pentru carnea și ouăle lor (*Iguana delicatissima* și *tuberculata*). — Fr. iguane (< sp.).

ÍHA interj. (Adesea cu finala prelungită) Strigăt de mirare sau de bucurie.

IHNEUMÓN, *ihneumoni*, s. m. 1. Numele unei insecte care trăiește ca parazit al altor insecte (*Pimbla instigator*). 2. Mamifer carnivor cu coada lungă, considerat animal sfînt de vechii egipteni (*Herpestes ichneumon*). [Pr.: *-ne-u-*] — Fr. ichneumon (< gr.).

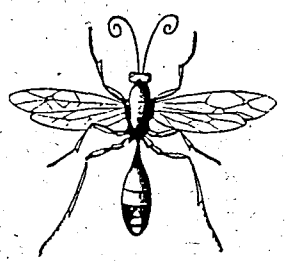

Ihneumon

IHTIOFÁG, -Ă, *ihtiofagi, -e*, adj. Care se hrănește cu pește. [Pr.: *-ti-o-*] — După fr. ichtyophage (< gr.).

IHTIOLÓGIC, -Ă, *ihtiologici, -e*, adj. Care ține de ihtiologie, privitor la ihtiologie. [Pr.: *-ti-o-*] — Fr. ichtyologique.

IHTIOLOGÍE s. f. Parte a zoologiei consacrată studiului peștilor. [Pr.: *-ti-o-*] — Fr ichtyologie.

IHTIOZÁUR, *ihtiozauri*, s. m. Reptilă marină uriașă din era secundară. [Pr.: *-ti-o-*] — Fr. ichtyosaure (< gr.).

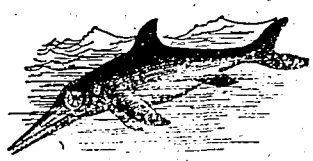

Ihtiozaur (reconstituit)

IIȘOÁRĂ, *iișoare*, s. f. Diminutiv al lui *ie*.

ILÁR, -Ă; *ilari, -e*, adj. (Franțuzism) Ilariant. — Fr. hilare (lat. lit. hilaris).

ILARIÁNT, -Ă, *ilarianți, -te*, adj. Care stîrnește rîsul. [Pr.: *-ri-ant*] — Fr. hilarant (lat. lit. hilarans, -ntis).

ILARITÁTE s. f. Explozie de rîs la auzul sau la vederea unui lucru amuzant, caraghios. — Fr. hilarité (lat. lit. hilaritas, -atis).

ILĂU *ilaie*, s. n. (Reg.) Nicovală. [Var.: **ilĕu** s. n.] — Magh. állö.

ILEGÁL, -Ă, *ilegali, -e*, adj. 1. Care nu este în conformitate cu legea, care calcă legea; nelegal 2. Care duce luptă politică în ascuns (din cauza prigoane); *p. ext.* care servește acestei lupte; conspirativ, clandestin. — Fr. illégal.

ILEGALÍST, -Ă, *ilegalisti, -ste*, s. m. și f. Activist al mișcării muncitorești, care luptă în ilegalitate împotriva regimului capitalist. — Din ilegal + suf. *-ist*.

ILEGALITÁTE, *ilegalități*, s. f. 1. Caracterul a ceea ce este ilegal; faptă ilegală. 2. Situație ilegală în care activează o organizație muncitorească sau un activist al mișcării muncitorești (din cauza prigoanei). — După fr. illégalité.

ILEGALIZÁ, *ilegalizez*, vb. I. Tranz. (Rar) A declara ilegal. — Din ilegal.

ILEGALIZÁRE, *ilegalizări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a ilegaliza* și rezultatul ei.

ÍLEON, *ileonuri*, s. n. Porțiunea terminală a intestinului subțire. [Pr.: *-le-on*] — Fr. iléon.

ILĔU s. n. v. ilău.

ILIÁC, -Ă, *iliace*, adj. n. și f. Care este așezat în partea de mijloc a corpului, în regiunea șoldurilor. ◇ *Os iliac* = fiecare dintre cele două oase care formează partea anterioară și laterală a bazinului. [Pr.: *-li-ac*] — Fr. iliaque (lat. lit. iliacus).

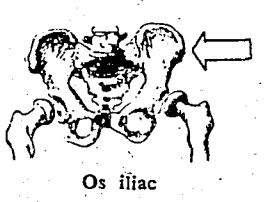

Os iliac

ILÍC, *ilice*, s. n. (Reg.) Pieptar țărănesc fără mineci. — Tc. yelek.

ILICĔL, *ilicele*, s. n. Diminutiv al lui *ilic*.

ILICÍT, -Ă, *iliciți, -te*, adj. Contrar legii; ilegal; *p. ext.* necinstit. — Fr. illicite (lat. lit. illicitus).

ILIMITÁT, -Ă, *ilimitați, -te*, adj. (Rar) Fără margini; nelimitat. — Fr. illimité (lat. lit. illimitatus).

ÍLION, *ilionuri*, s. n. Unul dintre cele trei oase care formează osul iliac. — Fr. iléon.

ILÍȘ, *ilișuri*, s. n. (Înv.) Impozit care se percepea asupra grîului. — Magh. élés.

ILIȘÁR, *ilișari*, s. m. (Înv.) Persoană însărcinată cu adunarea ilișului. — Din iliș + suf. *-ar*.

ILIZÍBIL, -Ă, *ilizibili, -e*, adj. Care nu se poate citi; necitet, indescifrabil. — După fr. illisible.

ILÓGIC, -Ă, *ilogici, -e*, adj. Neconform cu logica; nelogic. — Fr. illogique.

Ilic

ILÓT, *iloți*, s. m. 1. (În vechea Spartă) Sclav care aparținea statului și era împrumutat proprietarilor de pămînt. ✦ Persoană exploatată, asuprită. 2. (Rar) Om degradat, decăzut. — Fr. ilote (< gr.).

ILUMINÁ, *iluminez*, vb. I. 1. Tranz. A răspîndi lumină artificială într-o încăpere, pe o stradă etc. 2. Refl. Fig. (Despre obraz, ochi etc.) A străluci de bucurie, de mulțumire etc.; a se bucura, a se înveseli. — Fr. illuminer (lat. lit. illuminare).

ILUMINÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) ilumina* și rezultatul ei.

ILUMINÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) ilumina*. ✦ Tehnica producerii și a răspîndirii luminii artificiale.

ILUMINÁT[2], **-Ă**, *iluminați, -te*, adj. 1. (Despre o încăpere, o stradă, un oraș etc.) Luminat cu lumină artificială. 2. Fig. (Despre obraz, ochi etc.) Înveselit, înviorat; inspirat. — V. *ilumina*.

ILUMINAȚIE, *iluminații*, s. f. Iluminare puternică a unui oraș, a unor străzi etc. cu ocazia unei sărbători, a unei festivități. — Fr. illumination (lat. lit. illuminatio, -onis).

ILUMINÍSM s. n. 1. Curent filozofic din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, care preconiza înlăturarea nedreptăților sociale prin răspîndirea culturii în popor. 2. Concepție himerică a unor vizionari religioși (considerați eretici). — Fr. illuminisme.

ILUMINÍST, -Ă, *iluminiști, -ste*, s. m. și f. Adept al iluminismului. — Ft. illuministe.

ILUSTRÁ, *ilustrez*, vb. I. 1. Tranz. A lămuri o problemă prin exemple demonstrative, prin fapte, gesturi. 2. Refl. A se remarca, a se distinge într-un anumit domeniu. 3. Tranz. A împodobi cu ilustrații o carte, un text etc. ✦ A reprezenta (printr-un desen). — Fr. illustrer (lat. lit. illustrare).

ILUSTRÁRE, *ilustrări*, s. f. Acțiunea de *a (se) ilustra* și rezultatul ei.

ILUSTRÁT, -Ă, *ilustrați, -te*, adj. Cu ilustrații. ✦ (Substantivat, f.) Carte poștală care are pe una dintre fețe o imagine; vedere. — V. *ilustra*.

ILUSTRATÍV, -Ă, *ilustrativi, -e*, adj. Care ilustrează, exemplifică o problemă; demonstrativ. — Din ilustrat + suf. *-iv*.

ILUSTRATÓR, -OÁRE, *ilustratori, -oare*, s. m. și f. Persoană care face ilustrațiile unei cărți, ale unei reviste etc.; desenator. — După fr. illustrateur.

ILUSTRÁȚIE, *ilustrații*, s. f. Desen, gravură care împodobește sau explică un text. — Fr. illustration (lat. lit. illustratio, -onis).

ILÚSTRU, -Ă, *iluștri, -stre*, adj. Strălucit, celebru, vestit prin calitățile sale deosebite. — Fr. illustre (lat. lit. illustris).

ILÚZIE, *iluzii*, s. f. 1. Înșelare provocată de perceperea denaturată a realității, de considerarea unor aparențe sau ficțiuni drept realitate. *Iluzie optică*. 2. Fig. Speranță neîntemeiată, dorință neîndeplinită; amăgire. ◇ Expr. *A(-și) face iluzii* = a nădăjdui sau a face să nădăjduiască lucruri irealizabile. *A-și pierde iluziile* = a rămîne dezamăgit. [Var.: (înv.) **iluziúne** s. f.] — Fr. illusion (lat. lit. illusio, -onis).

ILUZIONÁ, *iluzionez*, vb. I. Refl. și tranz. (Rar) A(-și) face iluzii; a (se) amăgi. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. illusionner.

ILUZIONÁRE, *iluzionări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) iluziona*. ✦ Fig. Închipuire, visare. [Pr.: *-zi-o-*]

ILUZIONÍSM s. n. Profesiunea iluzionistului; scamatorie. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. illusionnisme.

ILUZIONÍST, -Ă, *iluzioniști, -ste*, s. m. și f. Scamator. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. illusionniste.

ILUZIÚNE s. f. v. iluzie.

ILUZÓRIU, -IE, *iluzorii*, adj. Care nu poate fi realizat, care nu există în realitate; înșelător, amăgitor. — Fr. illusoire (lat. lit. illusorius).

IM, *imuri*, s. n. (Reg.) Murdărie, noroi. — Lat. limus.

IMACULÁT, -Ă, *imaculați, -te*, adj. (Adesea fig.) Fără pată, curat. — Fr. immaculé (lat. lit. immaculatus).

IMAGINÁ, *imaginez*, vb. I. Tranz. A-și închipui ceva; a inventa, a născoci. — Fr. imaginer (lat. lit. imaginari).

IMAGINÁBIL, -Ă, *imaginabili, -e*, adj. Care poate fi imaginat, închipuit. — Fr. imaginable (lat. lit. imaginabilis).

IMAGINÁR, -Ă, *imaginari, -e*, adj. 1. Care există numai în imaginație; fictiv, născocit. 2. (Mat.; despre numere) Al cărui pătrat este un număr negativ. — Fr. imaginaire (lat. lit. imaginarius).

IMAGINÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a imagina* și rezultatul ei.

IMAGINÁT, -Ă, *imaginați, -te*, adj. Închipuit, născocit, inventat. — V. *imagina*.

IMAGINATÍV, -Ă, *imaginativi, -e,* adj. Dotat cu o imaginație deosebită. — Fr. **imaginatif** (lat. lit. **imaginativus**).

IMAGINAȚIE, *imaginații,* s. f. Capacitatea omenească de a transforma reprezentările care reflectă realitatea existentă și de a crea pe această bază noi reprezentări; *p. ext.* imagine produsă de această facultate; închipuire, fantezie. [Var.: **imaginațiúne** s. f.] — Fr. **imagination** (lat. lit. **imaginatio, -onis**).

IMAGINAȚIÚNE s. f. v. **imaginație.**

IMÁGINĂ s. f. v. **imagine.**

IMÁGINE, *imagini,* s. f. 1. Reprezentare în mintea noastră a realității înconjurătoare, pe baza impresiilor primite prin simțuri; reproducerea unei percepții vizuale sau auditive; (concr.) obiectele percepute prin simțuri. 2. Reproducere a unui obiect obținută cu ajutorul unui sistem optic; reprezentare plastică a înfățișării unei ființe, a unui lucru, a unei scene din viață, a unui tablou din natură etc., obținută prin desen, pictură, sculptură etc. 3. Reflectare artistică a realității prin sunete, cuvinte, culori etc., în muzică, în literatură, în arte plastice etc. 4. (Mat.) Simbol. [Var.: **imágină** s. f.] — Fr. **image** (lat. lit. **imago, -inis**).

IMAGÍSTIC, -Ă, *imagistici, -e,* adj. (Rar) Privitor la imagini, de imagini, cu imagini. ✦ (Substantivat, f.) Gen de poezie sau de proză în care predomină imaginile. — Fr. **imagistique.**

IMÁLĂ s. f. (Reg.) Pământ mocirlos, noroios. ✦ Lut de lipit. — Din **im** + suf. *-ală.*

IMÁM, *imami,* s. m. Preot musulman. [Var.: **imán** s. m.] — Tc. **imam.**

IMAMBAIALDÍ s. n. Mîncare rece, pregătită din pătlăgele vinete împănate. — Tc. **imam bayildi.**

IMAMEÁ, *imamele,* s. f. (Turcism înv. și arh.) Capătul ciubucului prin care se trage fumul. — Tc. **imame.**

IMÁN s. m. v. **imam.**

IMANÉNT, -Ă, *imanenți, -te,* adj. 1. Care e propriu naturii obiectului, condiționat de aceasta; intrinsec, permanent. 2. (În concepția idealistă despre lume) Care există și acționează prin sine însuși, nedeterminat de o cauză din afară. — Fr. **immanent** (lat. lit. **immanens, -ntis**).

IMANÉNȚĂ s. f. Însușire sau stare a ceea ce este imanent. — Fr. **immanence** (lat. lit. **immanentia**).

IMÁȘ, *imașuri,* s. n. Porțiune de pământ necultivată, folosită pentru pășunat; izlaz, pășune. — Magh. **nyomás.**

IMATERIÁL, -Ă, *imateriali, -e,* adj. Care există numai în conștiință; nematerial, spiritual; *p. ext.* lipsit de formă precisă. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **immatériel** (lat. lit. **immaterialis**).

IMATERIALITÁTE s. f. Însușire sau stare a ceea ce este imaterial. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **immatérialité** (lat. lit. **immaterialitas, -atis**).

IMBECÍL, -Ă, *imbecili, -e,* adj., s. m. și f. (Persoană) cu capacități mintale foarte reduse; neghiob. — Fr. **imbécile** (lat. lit. **imbecillus**).

IMBECILITÁTE, (2) *imbecilități,* s. f. 1. Deficiență mintală; neghiobie. 2. Comportare sau vorbă de imbecil; prostie, inepție. — Fr. **imbécillité** (lat. lit. **imbeciliitas, -atis**).

IMBECILIZÁ, *imbecilizez,* vb. I. Tranz. și refl. A aduce sau a ajunge în stare de imbecilitate. — Din **imbecil.**

IMBECILIZÁT, -Ă, *imbecilizați, -te,* adj. Ajuns sau adus în stare de imbecilitate. — V. *imbecilíza.*

IMBÉRB, *imberbi,* adj. m. (Adesea substantivat) Căruia nu i-a răsărit încă barba; *p. ext.* (pejor.) tînăr. — Fr. **imberbe** (lat. lit. **imberbis**).

IMBÓLD, *imbolduri,* s. n. Îndemn, stimulent, impuls. — Postverbal al lui **îmboldi.**

IMBROHÓR, *imbrohori,* s. m. (Turcism înv.) Persoană trimisă de sultan în țările noastre, cu misiunea de a detrona sau de a înscăuna un domn. — Tc. **imbrohor** «mai marele peste grajdurile sultanului».

IMEDIÁT adv. Fără întîrziere, numaidecît, îndată. ✦ (Adjectival) Care se produce fără întîrziere; de primă necesitate; care se află la o distanță foarte mică de cineva sau de ceva. — Fr. **immédiat** (lat. lit. **immediatus**).

IMEMORIÁL, -Ă, *imemoriali, -e,* adj. Care este dintr-o epocă foarte îndepărtată; străvechi. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **immémorial** (lat. lit. **immemorialis**).

IMÉNS, -Ă, *imenși, -se,* adj. Foarte mare, nemărginit, vast, nesfîrșit. ✦ Foarte numeros, nenumărat. ✦ Foarte important. ✦ Fig. Adînc, profund. *Durere imensă.* ✦ (Adverbial, cu determinări introduse prin prep. «de», exprimă ideea de superlativ) Foarte, tare. *Sonia, îmi pare imens de rău* (CAMIL PETRESCU). — Fr. **immense** (lat. lit. **immensus**).

IMENSITÁTE, *imensități,* s. f. Ceea ce copleșește prin proporțiile sale uriașe; întindere nemărginită. ✦ Mărime extraordinară. *Imensitatea orașului.* — Fr. **immensité** (lat. lit. **immensitas, -atis**).

IMERSIÚNE s. f. 1. Afundare parțială sau totală a unui corp într-un lichid; stare a unui corp afundat într-un lichid. 2. Pătrundere a unui corp ceresc în conul de umbră al altui corp. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **immersion** (lat. lit. **immersio, -onis**).

IMIGRÁ, *imigrez,* vb. I. Intranz. A se așeza într-o țară străină, părăsindu-și țara de origine. — Fr. **immigrer** (lat. lit. **immigrare**).

IMIGRÁNT, -Ă, *imigranți, -te,* s. m. și f. Persoană care imigrează. — Fr. **immigrant** (lat. lit. **immigrans, -ntis**).

IMIGRÁRE, *imigrări,* s. f. Acțiunea de *a imigra* și rezultatul ei.

IMIGRAȚIE, *imigrații,* s. f. Imigrare. — Fr. **immigration** (lat. lit. **immigratio, -onis**).

IMINÉI s. m. pl. (Înv.) Pantofi cu vîrful ascuțit, purtați de țărani; pantofi fini făcuți din marochin (galben), purtați de boieri. — Tc. **yemeni.**

Iminei

IMINÉNT, -Ă, *iminenți, -te,* adj. Care este gata să se producă, să se întîmple. — Fr. **imminent** (lat. lit. **imminens, -ntis**).

IMINÉNȚĂ, *iminențe,* s. f. Faptul de a fi iminent; starea unui lucru sau a unei situații iminente. — Fr. **imminence** (lat. lit. **imminentia**).

IMITÁ, *imit,* vb. I. Tranz. 1. A adopta felul de gîndire, de comportare etc. al cuiva; a lua pe cineva ca exemplu. ✦ A reproduce felul de a vorbi sau gesturile caracteristice ale cuiva. 2. A lua ca model un scriitor, un artist, o operă literară etc., scriind sau compunînd în felul lor. ✦ A reproduce cu fidelitate. — Fr. **imiter** (lat. lit. **imitari**).

IMITÁBIL, -Ă, *imitabili, -e,* adj. Care poate fi imitat. — Fr. **imitable** (lat. lit. **imitabilis**).

IMITÁRE s. f. Acțiunea de *a imita;* imitație.

IMITATÍV, -Ă, *imitativi, -e,* adj. Care imită (sunete). ◇ *Armonie imitativă* = efect stilistic obținut prin alăturarea unor cuvinte ale căror sunete evocă un sunet din natură. — Fr. **imitatif** (lat. lit. **imitativus**).

IMITATÓR, -OÁRE, *imitatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care imită pe cineva sau ceva. — După fr. **imitateur.**

IMITÁȚIE, *imitații,* s. f. Acțiunea de a imita; imitare. ✦ (Concr.) Obiect făcut după modelul altuia; copie. ✦ Reluarea unei teme cîntate de o voce sau de un instrument de către alte voci sau instrumente. [Var.: **imitațiúne** s. f.] — Fr. **imitation** (lat. lit. **imitatio, -onis**).

IMITAȚIÚNE s. f. v. **imitație.**

IMIXTIÚNE, *imixtiuni,* s. f. Amestec nemotivat în treburile altuia. [Pr.: *-ti-u-*] — Fr. **immixtion** (lat. lit. **immixtio, -onis**).

IMN, *imnuri,* s. n. Cîntec de laudă compus pentru preamărirea unei idei, a unui eveniment etc.; cîntec religios de preamărire a divinității. ✦ Cîntec solemn adoptat ca simbol al unității de stat sau de clasă. *Imn național.* — Fr. **hymne** (lat. lit. **hymnus**).

IMÓBIL[1], *imobile,* s. n. Clădire. — Fr. **immeuble** (lat. lit. **immobilis**).

IMOBÍL[2], **-Ă,** *imobili, -e,* adj. 1. Care stă în nemișcare; neclintit, fix. 2. Imobiliar. *Averе imobilă.* — Fr. **immobile** (lat. lit. **immobilis**).

IMOBILIÁR, -Ă, *imobiliari, -e,* adj. (Despre bunuri materiale) Care nu poate fi transportat. [Pr.: *-li-ar*] — După fr. **immobilier.**

IMOBILITÁTE s. f. Stare de nemișcare, de neclintire. — După fr. **immobilité.**

IMOBILIZÁ, *imobilizez,* vb. I. Tranz. A aduce pe cineva sau ceva în stare de nemișcare, de neclintire, a face să nu se mai poată mișca. — Fr. **immobiliser.**

IMOBILIZÁRE s. f. Acțiunea de *a imobiliza.*

IMOBILIZÁT, -Ă, *imobilizați, -te,* adj. (Despre ființe sau părți ale corpului) Care nu se poate mișca. ✦ (Despre bunuri materiale) Nefolosit, nevalorificat. — V. *imobiliza.*

IMORÁL, -Ă, *imorali, -e,* adj. Care e contrar moralei, care calcă principiile ei. — Fr. **immoral.**

IMORALITÁTE, (2) *imoralități,* s. f. 1. Caracterul a ceea ce este imoral. 2. Comportare sau vorbă imorală. — După fr. **immoralité.**

IMORTALIZÁ, *imortalizez,* vb. I. Tranz. A face ca o persoană, o acțiune sau o operă să trăiască veșnic în memoria oamenilor; a face nemuritor. — Fr. **immortaliser.**

IMORTALIZÁRE, *imortalizări,* s. f. Acțiunea de *a imortaliza.*

IMORTÉLĂ, *imortele,* s. f. (Bot.) Plevaiță. ◇ Compus: *imortelă-galbenă* = plantă erbacee ornamentală cu tulpina dreaptă și flori galbene *(Helichrysum orientale).* — Fr. **immortelle.**

IMÓS, -OÁSĂ, *imoși, -oase,* adj. (Reg.) Murdar, mînjit. — Lat. **limosus.**

IMPACIÉNT, -Ă, *impacienți, -te,* adj. (Franțuzism) Nerăbdător; neliniștit, îngrijorat. [Pr.: *-ci-ent*] — Fr. **impatient** (lat. lit. **impatiens, -ntis**).

IMPACIENTÁ, *impacientez,* vb. I. Refl. A-și pierde răbdarea, a deveni nerăbdător. [Pr.: *-ci-en-*] — Fr. **impatienter.**

IMPACIÉNȚĂ s. f. (Franțuzism) Nerăbdare; neliniște, îngrijorare. [Pr.: *-ci-en-*] — Fr. **impatience** (lat. lit. **impatientia**).

IMPALPÁBIL, -Ă, *impalpabili, -e,* adj. Care nu poate fi pipăit; *p. ext.* de dimensiuni foarte mici; minuscul, imperceptibil. — Fr. **impalpable** (lat. lit. **impalpabilis**).

IMPÁR, -Ă, *impari, -e,* adj. (Despre numere întregi) Care nu este divizibil cu 2; fără soț. — Fr. **impair** (lat. lit. **impar, -ris**).

IMPARIPENÁT, -Ă, *imparipenați, -te,* adj. (Despre frunzele compuse) Care prezintă perechi de frunzulițe la dreapta și la stînga, iar în vîrf o frunzuliță nepereche. — După fr. **imparipenné.**

IMPARISILÁBIC, -Ă, *imparisilabici, -e,* adj. (Despre substantive și adjective) Care nu are același număr de silabe în tot cursul declinării. — Fr. **imparisyllabique.**

IMPARȚIÁL, -Ă, *imparțiali, -e,* adj. Capabil să facă o apreciere justă; nepărtinitor, obiectiv. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. **impartial.**

IMPARȚIALITÁTE s. f. Calitatea de a fi imparțial; nepărtinire, obiectivitate. [Pr.: *-ți-a-*] — După fr. **impartialité.**

IMPÁS, *impasuri,* s. n. 1. Situație dificilă din care nu știi cum să ieși. 2. (Franțuzism) Fundătură. — Fr. **impasse.**

IMPASÍBIL, -Ă, *impasibili, -e,* adj. (Livresc) Nepăsător, indiferent. — Fr. **impassible** (lat. lit. **impassibilis**).

IMPASIBILITÁTE s. f. (Livresc) Nepăsare, indiferență. — Fr. **impassibilité** (lat. lit. **impassibilitas**).

IMPECÁBIL, -Ă, *impecabili, -e,* adj. Fără cusur, ireproșabil; perfect. — Fr. **impeccable** (lat. lit. **impeccabilis**).

IMPECABILITÁTE s. f. (Rar) Calitatea sau starea a ceea ce este impecabil. — Fr. **impeccabilité** (lat. lit. **impeccabilitas, -atis**).

IMPEDIMÉNT, *impedimente,* s. n. (Livresc) Piedică, obstacol. — Fr. **impédiments** (lat. lit. **impedimentum**).

IMPENETRÁBIL, -Ă, *impenetrabili, -e,* adj. 1. Care nu lasă să treacă ceva prin el. ✦ Prin care nu se poate pătrunde cu privirea; de nepătruns. ✦ Fig. (Despre idei, sentimente etc.) De neînțeles. ✦ Fig. Care își ascunde gîndurile sau sentimentele; *p. ext.* (despre figură) care nu trădează stările sufletești. 2. (Fiz.) Care ocupă un spațiu în așa fel încît exclude de acolo orice alt corp. — Fr. **impénétrable** (lat. lit. **impenetrabilis**).

IMPENETRABILITÁTE s. f. Calitatea sau starea a ceea ce este impenetrabil. — După fr. **impénétrabilité.**

IMPERATÍV, -Ă, *imperativi, -e,* adj. Care ordonă; poruncitor. ✧ *Modul imperativ* (și substantivat, n.) = modul verbal prin care se exprimă un ordin, un îndemn, o rugăminte etc. ✦ (Substantivat, n.) Necesitate categorică și necondiționată; obligație. — Fr. **impératif** (lat. lit. **imperativus**).

IMPERCEPTÍBIL, -Ă, *imperceptibili, -e,* adj. Care nu poate fi perceput; *p. ext.* abia perceptibil, aproape neobservat. — După fr. **imperceptible.**

IMPERFÉCT, -Ă, *imperfecți, -te,* adj. (Adesea adverbial) Lipsit de perfecțiune; nedesăvîrșit. ✧ *Timp imperfect* (și substantivat, n.) = timp verbal care exprimă o acțiune durativă, neterminată în momentul la care se referă vorbirea. — Fr. **imparfait** (lat. lit. **imperfectus**).

IMPERFECTÍV, *imperfective,* adj. n. (Despre aspectul verbelor; și substantivat) Care arată că acțiunea verbului este în desfășurare sau se repetă, fără să exprime termenul sau rezultatul ei. — Fr. **imperfectif.**

IMPERFECȚIÚNE, *imperfecțiuni,* s. f. Stare a ceea ce este imperfect; defect, scădere. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **imperfection** (lat. lit. **imperfectio, -onis**).

IMPERIÁL, -Ă, *imperiali, -e,* adj. Care aparține împăratului sau imperiului, care se referă la împărat sau la imperiu; împărătesc. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **impérial** (lat. lit. **imperialis**).

IMPERIÁLĂ, *imperiale,* s. f. Etaj (acoperit) al unor vehicule de transport în comun. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **impériale.**

IMPERIALÍSM s. n. 1. Stadiul cel mai înalt și ultim al capitalismului, ajunul revoluției socialiste. 2. Politică de cotropire a teritoriilor străine, în scopul de a le exploata. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **impérialisme.**

IMPERIALÍST[1], *imperialiști,* s. m. Mare capitalist; adept al imperialismului. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **impérialiste.**

IMPERIALÍST[2], **-Ă,** *imperialiști, -ste,* adj. Care aparține imperialismului sau imperialiștilor, care se referă la imperialism sau la imperialiști. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **impérialiste.**

IMPERIÓS, -OÁSĂ, *imperioși, -oase,* adj. (Adesea adverbial) Care este neapărat necesar. [Pr.: *-ri-os*] — Fr. **impérieux** (lat. lit. **imperiosus**).

IMPÉRIU, *imperii,* s. n. 1. Stat monarhic care are în frunte un împărat; împărăție. 2. Teritoriu cuprinzînd un stat dominant împreună cu teritoriile cotropite de el. 3. (În expr.) *Sub imperiul...* = sub stăpînirea..., sub dominația... *A acționa sub imperiul unui sentiment puternic.* — Lat. lit. **imperium.**

IMPERMEÁBIL, -Ă, *impermeabili, -e,* adj. Care nu lasă să treacă prin el un fluid. ✦ (Substantivat, n.) Manta, pardesiu de ploaie. [Pr.: *-me-a-*] — Fr. **imperméable** (lat. lit. **impermeabilis**).

IMPERMEABILITÁTE s. f. Însușirea de a fi impermeabil. [Pr.: *-me-a-*] — După fr. **imperméabilité.**

IMPERMEABILIZÁ, *impermeabilizez,* vb. I. Tranz. A face impermeabil un material. [Pr.: *-me-a-*] — Fr. **imperméabiliser.**

IMPERMEABILIZÁRE, *impermeabilizări,* s. f. Acțiunea de *a impermeabiliza* și rezultatul ei. [Pr.: *-me-a-*]

IMPERSONÁL, -Ă, *impersonali, -e,* adj. Care nu se referă la nici o persoană; *fig.* lipsit de personalitate. ✦ (Despre verbe, forme și construcții verbale) Care exprimă o acțiune neatribuită nici unei persoane. — Fr. **impersonnel** (lat. lit. **impersonalis**).

IMPERSONALITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este impersonal. — După fr. **impersonnalité.**

IMPERTINÉNT, -Ă, *impertinenți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Lipsit de bună-cuviință; obraznic, insolent. — Fr. **impertinent** (lat. lit. **impertinens, -ntis**).

IMPERTINÉNȚĂ, *impertinențe,* s. f. Comportare, vorbă impertinentă; obrăznicie, insolență. — După fr. **impertinence.**

IMPERTURBÁBIL, -Ă, *imperturbabili, -e,* adj. Liniștit, stăpîn pe sine; care denotă stăpînire de sine. — Fr. **imperturbable** (lat. lit. **imperturbabilis**).

IMPETUÓS, -OÁSĂ, *impetuoși, -oase,* adj. Care dovedește o forță de nestăpînit; năvalnic, tumultos. [Pr.: *-tu-os*] — Fr. **impétueux** (lat. lit. **impetuosus**).

IMPETUOZITÁTE s. f. Însușirea de a fi impetuos. [Pr.: *-tu-o-*] — După fr. **impétuosité.**

IMPIEGÁT, -Ă, *impiegați, -te,* s. m. și f. 1. Persoană care organizează și controlează mișcarea trenurilor într-o gară. *Impiegat de mișcare.* 2. (Ieșit din uz) Funcționar de stat de grad inferior. [Pr.: *-pie-*. — Var.: **impiegát, -ă** s. m. și f.] — It. **impiegato.**

IMPIETÁ, *impietez,* vb. I. Intranz. (Cu determinări introduse prin prep. *asupra*) A se amesteca în treburile altuia pentru a-i știrbi din drepturi. [Pr.: *-pi-e-*] — Fr. **empiéter.**

IMPIETÁTE s. f. Lipsă de pietate față de ceva sfînt; *p. ext.* atitudine jignitoare față de cineva sau de ceva care merită respect. [Pr.: *-pi-e-*] — Fr. **impiété** (lat. lit. **impietas, -atis**).

IMPLACÁBIL, -Ă, *implacabili, -e,* adj. Care nu poate fi înduplecat, îmblînzit; neîndurat. — Fr. **implacable** (lat. lit. **implacabilis**).

IMPLACABILITÁTE s. f. Însușirea de a fi implacabil. — După fr. **implacabilité.**

IMPLICÁ, *implic,* vb. I. Tranz. 1. (La pers. 3) A atrage după sine, a include; a avea ceva drept consecință. 2. A amesteca pe cineva într-o afacere neplăcută, într-un proces etc. — Fr. **impliquer** (lat. lit. **implicare**).

IMPLICÁRE s. f. Acțiunea de *a implica.*

IMPLICÁȚIE, *implicații,* s. f. Idee, fapt urmînd în mod implicit din altul sau apărînd ca o consecință imediată a acestuia. — Fr. **implication** (lat. lit. **implicatio, -onis**).

IMPLICÍT, -Ă, *impliciți, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care se înțelege de la sine. — Fr. **implicite** (lat. lit. **implicitus**).

IMPLORÁ, *implór,* vb. I. Tranz. A ruga pe cineva stăruitor (și cu umilință). — Fr. **implorer** (lat. lit. **implorare**).

IMPLORÁRE s. f. Acțiunea de *a implora;* rugăminte, cerere stăruitoare.

IMPLORATÓR, -OÁRE, *imploratori, -oare,* adj. Care imploră. — După fr. **implorateur.**

IMPLÚVIU, *impluvii,* s. n. (La romani) Spațiu descoperit în atrium, în care era amenajat un bazin pentru colectarea apei de ploaie. — Lat. lit. **impluvium.**

IMPOLITÉȚĂ s. f. v. **impolitețe.**

IMPOLITÉȚE s. f. Lipsă de politețe; faptă, atitudine sau comportare nepoliticoasă; necuviință. [Var.: **impolitéță** s. f.] — După fr. **impolitesse.**

IMPONDERÁBIL, -Ă, *imponderabili, -e,* adj. Care este atît de ușor încît nu se poate cîntări. ✦ Fig. Imperceptibil; diafan, subtil. — După fr. **impondérable.**

IMPOPULÁR, -Ă, *impopulari, -e,* adj. (Rar) Care nu se bucură de simpatia, de aprobarea poporului; nepopular. — După fr. **impopulaire.**

IMPOPULARITÁTE s. f. (Rar) Caracterul sau starea a ceea ce este impopular; nepopularitate. — După fr. **impopularité.**

IMPÓRT s. n. Faptul de a importa[1]. ✧ Loc. adj. *De import* = care este importat; *fig.* care nu are legătură cu realitățile locale. — Germ. **Import.**

IMPORTÁ[1], *impórt,* vb. I. Tranz. (Adesea fig.) A aduce în țară produse străine prin cumpărare sau prin schimb. — Fr. **importer.**

IMPORTÁ[1], pers. 3 *impórtă,* vb. 1. Tranz. și intranz. A prezenta importanță, interes pentru cineva. — Fr. **importer.**

IMPORTÁNT, -Ă, *importanți, -te,* adj. Care are însemnătate; însemnat. ✦ (Despre persoane) De vază; remarcabil, ilustru. ✦ (Ir.) Care se crede om de seamă; plin de aroganță. — Fr. **important.**

IMPORTÁNȚĂ s. f. Faptul de a fi important, caracterul unui lucru important; însemnătate. ✧ Loc. adv. *Cu importanță* = cu convingerea că spune sau face ceva important; cu înfumurare. ✧ Expr. *A-și da importanță* = a se îngîmfa, a se crede om de seamă. *Plin de importanță* = îngîmfat, încrezut. — Fr. **importance.**

IMPORTÁRE, *importări,* s. f. Acțiunea de *a importa*[1].

IMPORTÁT, -Ă, *importați, -te,* adj. (Despre mărfuri) Introdus în țară prin cumpărare sau prin schimb. — V. *importa*[1].

IMPORTATÓR, -OÁRE, *importatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu importul. — După fr. **importateur.**

IMPORTAȚIÚNE, *importațiuni,* s. f. (Înv.) Lucru importat. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **importation.**

IMPORTÚN, -Ă, *importuni, -e,* s. m. și f. (Rar) Persoană care importunează. — Fr. **importun** (lat. lit. **importunus**).

IMPORTUNÁ, *importunez,* vb. I. Tranz. (Rar) A plictisi pe cineva cu stăruințele sau cu prezența sa; a stingheri, a deranja. — Fr. **importuner.**

IMPORTUNITÁTE s. f. Stăruință plictisitoare, supărătoare. — Fr. **importunité** (lat. lit. **importunitas, -atis**)

IMPOSÍBIL, -Ă, *imposibili, -e,* adj. Care nu e posibil, care nu se poate îndeplini; irealizabil. ◇ (Substantivat, n.) *Deci visul se îndeplinise! Imposibilul se făcuse posibil* (GALACTION). ◇ Expr. *A face imposibilul* = a face tot ceea ce îi stă în putință pentru a realiza ceva. ✦ (Fam., despre oameni) Nesuferit, insuportabil. — Fr. **impossible** (lat. lit. **impossibilis**).

IMPOSIBILITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este imposibil; neputință. — Fr. **impossibilité** (lat. lit. **impossibilitas, -atis**).

IMPOSTÓR, -OÁRE, *impostori, -oare,* s. m. și f. Persoană care caută prin minciuni și prefăcătorie să treacă drept altcineva; șarlatan. — Fr. **imposteur** (lat. lit. **impostor, -oris**).

IMPOSTÚRĂ, *imposturi,* s. f. Acțiune, faptă de impostor; înșelătorie. — Fr. **imposture** (lat. lit. **impostura**).

IMPOTÉNT, -Ă, *impotenți, -te,* adj. Lipsit de vigoare; neputincios. ✦ Inapt pentru săvîrșirea actului sexual. — Fr. **impotent** (lat. lit. **impotens, -ntis**).

IMPOTÉNȚĂ s. f. Lipsă de vigoare; neputință. ✦ Neputința săvîrșirii actului sexual. — Fr. **impotence** flat. lit. **impotentia**).

IMPOZÁBIL, -Ă, *impozabili, -e,* adj. Care poate fi supus la plata unor impozite. — După fr. **imposable.**

IMPOZÁNT, -Ă, *impozanți, -te,* adj. Care impune respect sau admirație prin înfățișare, aspect, ținută; impunător. — Fr. **imposant,**

IMPÓZIT, *impozite,* s. n. Plată obligatorie stabilită prin lege, pe care cetățenii, instituțiile etc. o varsă din venitul lor în bugetul statului. — Lat. lit. **impositum** (fr. **impôt**).

IMPRACTICÁBIL, -Ă, *impracticabili, -e,* adj. (Despre drumuri) Pe care nu se poate circula; stricat, desfundat. — Fr. **impraticable** (după *practică*).

IMPRECAȚIE, *imprecații,* s. f. Blestem; ocară. — Fr. **imprécation** (lat. lit. **imprecatio, -onis**).

IMPRECÍS, -Ă, *imprecizi, -se,* adj. (Rar) Care nu e precis; neconturat, vag. — Fr. **imprécis.**

IMPRECÍZIE s. f. (Rar) Lipsă de precizie. — Fr. **imprécision.**

IMPREGNÁ, *impregnez,* vb. I. Tranz. și refl. (Adesea fig.) A (se) îmbiba cu o substanță (lichidă). — Fr. **imprégner** (lat. lit. **impraegnare**).

IMPREGNÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) impregna.*

IMPREGNÁT, -Ă, *impregnați, -te,* adj. Îmbibat cu o substanță (lichidă). — V. *impregna.*

IMPRESÁR, *impresari,* s. m. Persoană care mijlocește sau organizează reprezentații teatrale, concerte etc. — Fr. **imprésario** (< it.).

IMPRESCRIPTÍBIL, -Ă, *imprescriptibili, -e,* adj. (Jur.) Care nu se prescrie, care rămîne valabil totdeauna. — După fr. **imprescriptible.**

IMPRÉSIE, *impresii,* s. f. Efect trecător lăsat în conștiința omului de lucruri sau de întîmplări din jurul lui; gînduri, imagini rămase în amintire. ◇ Expr. *A da* (sau *a face, a lăsa) impresia că . . .* = a determina pe cineva să-și formeze o părere despre cineva sau ceva. *A face* (sau *a produce) impresie* (asupra cuiva) = a atrage atenția (cuiva) asupra sa, a face efect, a impresiona. *(A fi) sub impresia . . .* = (a fi) stăpînit de imaginile sau de amintirile unei întîmplări, a retrăi emoțiile trecute. ✦ Senzație; părere. ◇ Expr. *A avea impresia că . . .* = a bănui, a crede, a presupune. ✦ (La pl.) Punct de vedere, apreciere (fugitivă) asupra fenomenelor și întîmplărilor înconjurătoare. [Var.: (înv.) **impresiúne** s. f.] — Fr. **impression** (lat. lit. **impressio, -onis**).

IMPRESIONÁ, *impresionez,* vb. I. Tranz. 1. A produce impresie; a emoționa, a mișca. 2. (Despre lumină) A acționa asupra substanței sensibile de pe o placă, de pe un film sau de pe o hîrtie fotografică, dînd naștere unui proces chimic datorită căruia se înregistrează o imagine. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **impressionner.**

IMPRESIONÁBIL, -Ă, *impresionabili, -e,* adj. Sensibil, emotiv. [Pr.: *-si-o-*] — După fr. **impressionnable.**

IMPRESIONÁBILITÁTE s. f. Însușirea de a fi impresionabil; sensibilitate, emotivitate. [Pr.: *-si-o-*] — După fr. **impressionnabilité.**

IMPRESIONÁNT, -Ă, *impresionanți, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care produce o impresie puternică, care emoționează, mișcă, zguduie. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **impressionnant.**

IMPRESIONÁRE s. f. Acțiunea de *a impresiona.* [Pr.: *-si-o-*]

IMPRESIONÁT, -Ă, *impresionați, -te,* adj. 1. Mișcat, emoționat. 2. (Despre materiale fotografice) Care a suferit schimbări chimice sub acțiunea luminii. [Pr.: *-si-o-*] — V. *impresiona.*

IMPRESIONÍSM s. n. Curent idealist în artă și literatura burgheză, apărut la sfîrșitul secolului al XIX-lea, caracterizat prin indiferență față de problemele esențiale ale realității sociale și prin tendința de a exprima nemijlocit senzațiile personale și impresiile de moment, fără a ajunge la generalizare și tipizare. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **impressionnisme.**

IMPRESIONÍST, -Ă, *impresioniști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține impresionismului, privitor la impresionism. 2. S. m. și f. Adept al impresionismului. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **impressionniste.**

IMPRESIÚNE s. f. v. **impresie.**

IMPREVIZÍBIL, -Ă, *imprevizibili, -e,* adj. Care nu poate fi prevăzut. — După fr. **imprevisible.**

IMPRIMÁ, *imprim,* vb. I. Tranz. 1. A face, a lăsa urme prin apăsare; a întipări. ✦ A înregistra unde acustice (folosind diferite procedee tehnice). 2. A tipări. ✦ A întipări pe o țesătură desene colorate. 3. Fig. A comunica, a transmite; a determina. *A imprima un ritm viu de muncă.* — Fr. **imprimer.**

IMPRIMÁRE, *imprimări,* s. f. Acțiunea de *a imprima* și rezultatul ei; (concr.) ceea ce este imprimat.

IMPRIMÁT[1], *imprimate,* s. n. 1. Formular pentru întocmirea de acte oficiale. 2. (La pl.) Publicații tipărite; tipărituri. — V. *imprima.*

IMPRIMÁT[2], -Ă, *imprimați, -te,* adj. (Despre țesături) Pe care sînt întipărite desene colorate. ✦ Tipărit. — V. *imprima.*

IMPRIMERÍE, *imprimerii,* s. f. Tipografie. ✦ Atelier unde se imprimă țesături. — Fr. **imprimerie.**

IMPRIMÉU, *imprimeuri,* s. n. Țesătură de mătase imprimată cu modele colorate. — Fr. **imprimé.**

IMPROBÁBIL, -Ă, *improbabili, -e,* adj. (Rar) Care nu e probabil; care nu e sigur. — După fr. **improbable.**

IMPRÓPRIU, -IE, *improprii,* adj. (Despre cuvinte, expresii etc.; adesea adverbial) Care nu e propriu; nepotrivit; nerecomandabil, greșit. — Fr. **impropre** (lat. lit. **improprius**).

IMPROVIZÁ, *improvizez,* vb. I. Tranz. A compune (ocazional) repede și pe nepregătite o poezie, un discurs, o compoziție muzicală etc.; a face, a confecționa, a construi ceva la repezeală (și provizoriu). — Fr. **improviser.**

IMPROVIZÁRE, *improvizări,* s. f. Acțiunea de *a improviza;* (concr.) ceea ce se improvizează.

IMPROVIZÁT, -Ă, *improvizați, -te,* adj. 1. Alcătuit repede și fără o pregătire prealabilă. 2. Care se apucă de o treabă în mod spontan, ocazional; care îndeplinește o treabă, o funcție etc. fără a avea pregătirea necesară. — V. *improviza.*

IMPROVIZATÓR, -OÁRE, *improvizatori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care improvizează. — După fr. **improvisateur.**

IMPROVIZÁȚIE, *improvizații,* s. f. Faptul de a improviza; (concr.) ceea ce se improvizează. — Fr. **improvisation.**

IMPRUDÉNT, -Ă, *imprudenți, -te,* adj. (Adesea adverbial și substantivat) Care acționează fără prudență; nesocotit, neprevăzător. — Fr. **imprudent** (lat. lit. **imprudens, -ntis**).

IMPRUDÉNȚĂ, *imprudențe,* s. f. Lipsă de prudență; nesocotință, neprevedere. ✦ Faptă nesocotită. — Fr. **imprudence** (lat. lit. **imprudentia**).

IMPÚBER, -Ă, *impuberi, -e,* adj. Care nu a atins vîrsta pubertății. — Fr. **impubère** (lat. lit. **impubes, -eris**).

IMPÚDIC, -Ă, *impudici, -e,* adj. Lipsit de pudoare; nerușinat. — Fr. **impudique** (lat. lit. **impudicus**).

IMPÚLS, *impulsuri,* s. n. 1. Imbold către o acțiune; îndemn, avînt. 2. (Fiziol.) Mișcare bruscă și momentană, determinată de acțiunea stimulenților nervoși și orientată spre executarea unui anumit act. 3. (Fiz.) Mărime egală cu produsul dintre masa unui corp și viteza lui. — Lat. lit. **impulsus.**

IMPÚLSIE, *impulsii,* s. f. 1. Tendință provocată de un factor psihologic, emoțional; excitare, stimulent. 2. Mișcare imprimată unui corp de o forță exterioară. ◇ *Impulsie electrică* = emisiune scurtă de undă electromagnetică. [Var.: **impulsiúne** s. f.] — Fr. **impulsion** (lat. lit. **impulsio, -onis**).

IMPULSIÚNE s. f. v. **impulsie.**

IMPULSÍV, -Ă, *impulsivi, -e,* adj. Care e înclinat să acționeze sub influența primului impuls; nestăpînit. — Fr. **impulsif** (lat. lit. **impulsivus**).

IMPULSIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi impulsiv, lipsă de stăpînire. — După fr. **impulsivité.**

IMPUNĂTÓR, -OÁRE, *impunători, -oare,* adj. Care impresionează (prin dimensiuni, calități etc.); măreț, falnic, impozant. — Din **impune** + suf. *-(ă)tor.*

IMPÚNE, *impún,* vb. III. 1. Tranz. A face ca o idee, o măsură, o directivă etc. să fie acceptate și urmate; a face necesară îndeplinirea unei acțiuni. 2. Intranz. A insufla cuiva respect. ✦ Tranz. A face ca cineva să devină respectat, stimat sau temut. ✦ Refl. A căpăta prestigiu, a se afirma; a învinge, a birui. 3. Tranz. A supune pe cineva unui impozit. [Perf. s. *impusei,* part. *impus*] — Fr. **imposer** (după *pune*).

IMPÚNERE, *impuneri,* s. f. Acțiunea de *a (se) impune;* silă, constrîngere; (concr.) impozit.

IMPUNITÁTE s. f. Nepedepsirea unui infractor, din cauza unor împrejurări personale, prevăzute de lege. — Fr. **impunité** (lat. lit. **impunitas, -atis**).

IMPÚR, -Ă, *impuri, -e,* adj. 1. Care nu este pur; murdar. 2. (Chim.) Amestecat cu altă substanță (nevaloroasă). — Fr. **impur** (lat. lit. **impurus**).

IMPURITÁTE, *impurități,* s. f. 1. Lipsă de curățenie. 2. Corp străin amestecat într-o substanță. — Fr. **impureté** (lat. lit. **impuritas, -atis**).

IMPUTÁ, *imput,* vb. I. Tranz. și refl. impers. 1. A (se) reproșa cuiva fapte, atitudini, gesturi nepotrivite. 2. A face pe cineva răspunzător de o pagubă adusă unei instituții (unde lucrează), a obliga la despăgubiri. [Var.: (pop.) **imputá** vb. I] — Fr. **imputer** (lat. lit. **imputare**).

IMPUTÁBIL, -Ă, *imputabili, -e* adj. Care poate fi imputat. — După fr. **imputable.**

IMPUTÁRE, *imputări*, s. f. Acțiunea de a imputa și rezultatul ei; reproș, mustrare, învinuire.

IMPUTÁȚIE, *imputații*, s. f. (Jur.) Faptul de a atribui cuiva o vină; învinovățire; învinuire adusă cuiva pentru o pagubă cauzată unei instituții (unde lucrează); (concr.) sumă care trebuie plătită pentru această pagubă. — Fr. **imputation** (lat. lit. **imputatio, -onis**).

IMUÁBIL, -Ă, *imuabili, -e*, adj. Care nu se schimbă; permanent, constant. [Pr.: *-mu-a-*] — După fr. **immuable.**

IMUABILITÁTE s. f. Calitate a ceea ce este imuabil; permanență, fixitate. [Pr.: *-mu-a-*] — După fr. **immuabilité.**

IMÚN, -Ă, *imuni, -e*, adj. Care nu poate contracta o anumită boală infecțioasă. — Fr. **immun** (lat. lit. **immunis**).

IMÚND, -Ă, *imunzi, -de*, adj. (Franțuzism) Murdar; dezgustător la vedere. — Fr. **immonde** (lat. lit. **immundus**).

IMUNITÁTE, *imunități*, s. f. **1.** Rezistența organismului față de anumite infecții microbiene și față de otrăvuri. **2.** Stare de care se bucură o persoană, în temeiul unei reguli de drept, de a beneficia de anumite prerogative. — Fr. **immunité** (lat. lit. **immunitas, -atis**).

IMUNIZÁ, *imunizez*, vb. I. Tranz. și refl. A face sau a deveni imun (prin inoculare de ser, prin vaccinare sau prin faptul că a avut în trecut acea boală). — Fr. **immuniser.**

IMUNIZÁRE, *imunizări*, s. f. Acțiunea de *a (se) imuniza* și rezultatul ei.

IN s. n. **1.** Plantă erbacee textilă și oleaginoasă, cu tulpina fibroasă, cu frunze mici, înguste și cu flori albastre sau albe *(Linum usitatissimum)*; sămînța acestei plante. ◇ Compus: *in-galben* = plantă erbacee cu flori galbene *(Linum flavum)*. **2.** Fir obținut prin prelucrarea inului (1); *p. ext.* pînză făcută din aceste fibre. — Lat. **linum.**

In

INABÍL, -Ă, *inabili, -e*, adj. (Franțuzism) Neîndemînatic. — Fr. **inhabile** (lat. lit. **inhabilis**).

INABORDÁBIL, -Ă, *inabordabili, -e*, adj. (Franțuzism) Inaccesibil. — După fr. **inabordable.**

INACCEPTÁBIL, -Ă, *inacceptabili, -e*, adj. Care nu poate fi acceptat, admis. — După fr. **inacceptable.**

INACCESÍBIL, -Ă, *inaccesibili, -e*, adj. Care nu e accesibil, la care nu poți ajunge. — Fr. **inaccessible** (lat. lit. **inaccessibilis**).

INACCÍU, -IE, *inaccii*, adj. (Turcism înv.) Încăpățînat, îndărătnic. — Tc. **inatçı.**

INACTÍV, -Ă, *inactivi, -e*, adj. **1.** Fără activitate; care nu face nimic; pasiv. **2.** (Chim.) Care nu reacționează. — Fr. **inactif.**

INACTIVITÁTE s. f. Lipsă de activitate; pasivitate. — După fr. **inactivité.**

INACTUÁL, -Ă, *inactuali, -e*, adj. Care nu este actual. [Pr.: *-tu-al*] — După fr. **inactuel.**

INACȚIÚNE, *inacțiuni*, s. f. (Rar) Lipsa oricărei acțiuni. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **inaction.**

INADAPTÁBIL, -Ă, *inadaptabili, -e*, adj. Care nu se poate deprinde sau acomoda cu o situație nouă; neadaptabil. — După fr. **inadapté.**

In-galben

INADAPTABILITÁTE s. f. Faptul de a fi inadaptabil; neadaptabilitate. — Din **inadaptabil.**

INADECVÁT, -Ă, *inadecvați, -te*, adj. Care nu corespunde; neadecvat, nepotrivit. — Fr. **inadéquat.**

INADERÉNT, -Ă, *inaderenți, -te*, adj. (Rar) Care nu aderă, nu se alipește. — După fr. **inadhérent.**

INADERÉNȚĂ, *inaderențe*, s. f. (Rar) Imposibilitate de a adera. — Din **inader[ent]** + suf. *-ență.*

INADMISÍBIL, -Ă, *inadmisibili, -e*, adj. Care nu poate fi admis; neadmisibil. — După fr. **inadmissible.**

INADVERTÉNȚĂ, *inadvertențe*, s. f. Lipsă de atenție; (concr.) greșeală făcută din nebăgare de seamă. — Fr. **inadvertance** (lat. lit. **inadvertentia**).

INALIENÁBIL, -Ă, *inalienabili, -e*, adj. Care nu poate fi înstrăinat. [Pr.: *-li-e-*] — După fr. **inaliénable.**

INALTERÁBIL, -Ă, *inalterabili, -e*, adj. (Adesea fig.) Care nu se alterează. — După fr. **inaltérable.**

INAMÍC, -Ă, *inamici, -e*, adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. Dușman, vrăjmaș. **2.** Adj. Dușmănos, ostil. [Var.: (înv.) **inimic, -ă** adj., s. m. și f.] — Lat. lit. **inimicus** (după *amic*).

INAMOVÍBIL, -Ă, *inamovibili, -e*, adj. Care nu poate fi mutat, înlocuit sau destituit din funcție. — După fr. **inamovible.**

INAMOVIBILITÁTE s. f. Faptul sau dreptul de a fi inamovibil. — După fr. **inamovibilité.**

INANÍȚIE s. f. Stare de slăbiciune fizică extremă, cauzată de lipsa de hrană. — Fr. **inanition** (lat. lit. **inanitio, -onis**).

INAPLICÁBIL, -Ă, *inaplicabili, -e*, adj. Care nu poate fi pus în practică. — După fr. **inapplicable.**

INAPRECIÁBIL, -Ă, *inapreciabili, -e*, adj. Care nu poate fi prețuit sau măsurat; foarte valoros. [Pr.: *-ci-a-*] — După fr. **inappréciable.**

INÁPT, -Ă, *inapți, -te*, adj. Nepotrivit pentru o anumită sarcină, slujbă etc.; lipsit de puterea, de forța (fizică) de a face ceva. — Fr. **inapte.**

INAPTITÚDINE s. f. Lipsă de aptitudine; nepricepere. — După fr. **inaptitude.**

INARIȚĂ, *inarițe*, s. f. Plantă erbacee acvatică, asemănătoare cu inul, cu florile verzui *(Najas minor)*. — Din **in** + suf. *-ariță.*

INAT s. n. (Reg.) Invidie; necaz. — Sb. **inat** «încăpățînare».

INATACÁBIL, -Ă, *inatacabili, -e*, adj. Care nu poate fi atacat. — După fr. **inattaquable.**

INAUGURÁ, *inaugurez*, vb. I. Tranz. A începe în mod solemn activitatea unui așezămînt, a unei expoziții, a unui local etc. ✦ A dezveli un monument. [Pr.: *-nau-*] — Fr. **inaugurer** (lat. lit. **inaugurare**).

INAUGURÁL, -Ă, *inaugurali, -e*, adj. De inaugurare, privitor la o inaugurare. [Pr.: *-nau-*] — După fr. **inaugural.**

INAUGURÁRE, *inaugurări*, s. f. Acțiunea de *a inaugura*. [Pr.: *-nau-*]

INAVUÁBIL, -Ă, *inavuabili, -e*, adj. (Rar) Care nu poate fi mărturisit; *p. ext.* nedemn, rușinos. [Pr.: *-vu-a-*] — După fr. **inavouable.**

INĂRÍȚĂ, *inărițe*, s. f. Pasăre mică cu penele de culoare castanie, care se hrănește mai ales cu semințe de in *(Carduelis flammea flammea)*. — Din **in** + suf. *-ăriță.*

Inăriță

INC, *incuri*, s. n. (Reg.) Poftă de rîs, de joc, de zburdălnicii.

INCALCULÁBIL, -Ă, *incalculabili, -e*, adj. Care nu poate fi calculat; imens, considerabil. — După fr. **incalculable.**

INCALIFICÁBIL, -Ă, *incalificabili, -e*, adj. Care nu poate fi calificat (atît e de rău); care întrece orice măsură. — It. **inqualificabile.**

INCANDESCÉNT, -Ă, *incandescenți, -te*, adj. Care se află în stare de incandescență. — Fr. **incandescent** (lat. lit. **incandescens, -ntis**).

INCANDESCÉNȚĂ s. f. Starea unui corp care emite lumină datorită temperaturii lui înalte. ◇ *Lampă cu incandescență* = lampă electrică în care lumina este produsă cu ajutorul încălzirii electrice a unui fir metalic la temperaturi înalte și într-un spațiu vid. — După fr. **incandescence.**

INCAPÁBIL, -Ă, *incapabili, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care nu este capabil să facă ceva; *p. ext.* nepriceput. ✦ Lipsit de capacitatea legală de a se bucura de anumite drepturi. — După fr. **incapable.**

INCAPACITÁTE s. f. Lipsă de capacitate, neputință de a face ceva; *p. ext.* nepricepere. ✦ Starea unei persoane care nu are capacitatea legală de a se bucura de anumite drepturi. — După fr. **incapacité.**

INCARNÁ, *incarnez*, vb. I. Tranz. A întrupa; *fig.* a reda ceva într-o formă concretă. [Var.: **încarná** vb. I] — Fr. **incarner** (lat. lit. **incarnare**).

INCARNÁRE, *incarnări*, s. f. Acțiunea de *a incarna* și rezultatul ei; întrupare; personificare. [Var.: **încarnáre** s. f.]

INCARNÁT, -Ă, *incarnați, -te*, adj. **1.** Întrupat; personificat. **2.** Fig. Înverșunat; pasionat. **3.** (În expr.) *Unghie încarnată* = unghie care crește în carne. [Var.: **încarnát, -ă** adj.] — V. *incarna.*

INCASÁBIL, -Ă, *incasabili, -e*, adj. Care nu se sparge (ușor). — După fr. **incassable.**

INCÁSO s. n. sg. Sistem de decontare prin care, din însărcinarea unui creditor și pe baza unui efect, a unei polițe etc. a acestuia, banca încasează în contul lui o sumă de bani de la debitor. — It. **incasso.**

INCENDIÁ, *incendiez*, vb. I. Tranz. A da foc, a aprinde ceva (cu scopul de a distruge). ✦ Fig. A aținta la război, la revoltă, a îndemna la acțiuni violente. [Pr.: *-di-a*] — După fr. **incendier.**

INCENDIÁR, -Ă, *incendiari, -e*, adj. Care provoacă (sau poate provoca) un incendiu. ✦ Fig. Care aținta, îndeamnă la acțiuni violente. [Pr.: *-di-ar*] — Fr. **incendiaire** (lat. lit. **incendiarius**).

INCENDIÁT, -Ă, *incendiați, -te*, adj. Care a suferit un incendiu. [Pr.: *-di-at*] — V. *incendia.*

INCENDIATÓR, -OÁRE, *incendiatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care provoacă un incendiu. ✦ Fig. Persoană care îndeamnă la acțiuni violente; provocator. [Pr.: *-di-a-*] — Din **incendia** + suf. *-tor.*

INCENDIÉRE, *incendieri*, s. f. Acțiune de *a incendia*. Pr.: *-di-e-*]

INCÉNDIU, *incendii*, s. n. Foc mare care cuprinde și mistuie o clădire, o pădure etc.; (pop.) pîrjol. [Pr. *-diu*] — Fr. **incendie** (lat. lit. **incendium**).

INCÉRT, -Ă, *incerți, -te*, adj. Nesigur. îndoielnic. — Lat. lit. **incertus.**

INCERTITÚDINE, *incertitudini*, s. f. Nesiguranță, îndoială. — Fr. **incertitude** (lat. lit. **incertitudo, -inis**).

INCÉST, *incesturi*, s.n. Legătură sexuală, oprită de lege, între părinți și copii sau între frați. — Fr. **inceste** (lat. lit. **incestus**).

INCESTUÓS, -OÁSĂ, *incestuoși, -oase*, adj. Cu caracter de incest, vinovat de incest. [Pr.: *-tu-os*] — Fr. **incestueux** (lat. lit. **incestuosus**).

INCHIZITÓR, *inchizitori*, s. m. Judecător din tribunalul eclaziastic al inchiziției. ✦ Fig. Anchetator aspru. — După fr. **inquisiteur**.

INCHIZITORIÁL, -Ă, *inchizitoriali, -e*, adj. De inchiziție sau de inchizitor, privitor la inchiziție sau la inchizitor. ✦ Fig. Foarte crud, foarte aspru. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **inquisitorial**.

INCHIZÍȚIE s. f. Instituție polițisră-judiciară de o mare cruzime, creată de biserica catolică și servind ca organ de oprimare (pînă în secolul al XIX-lea) în contra acelora care se împotriveau exploatării feudale și asupririi bisericii. — Fr. **inquisition** (lat. lit. **inquisitio, -onis**).

INCIDÉNT[1], *incidente*, s. n. 1. Întîmplare neașteptată (și neplăcută). ◇ *Incident de frontieră* = ciocnire armată între forțele grănicerești a două state vecine. 2. Obiecție (secundară și neașteptată) ridicată în cursul unui proces. — După fr. **incident**.

INCIDÉNT[2], *-Ă, incidenți, -te*, adj. 1. (Despre cuvinte sau propoziții) Care este intercalat între părțile unei propoziții sau fraze. 2. (Fiz.; în expr.) *Rază incidentă* = rază de lumină care cade pe suprafața unui corp. — După fr. **incident**.

INCIDENTÁL, -Ă, *incidentali, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care intervine întîmplător; accidental. — După fr. **incidentel**.

INCIDÉNȚĂ, *incidențe*, s. f. Întretăiere a unei raze (sau a unui fascicul de raze) de lumină cu o suprafață. ◇ *Punct de incidență* = punctul în care o rază de lumină cade pe o suprafață. *Unghi de incidență* = unghiul format de raza incidentă cu perpendiculara în punctul de incidență. — După fr. **incidence**.

INCINERÁ, *incinerez*, vb. I. Tranz. A arde un corp organic prefăcîndu-l în cenușă. — Fr. **incinérer** (lat. lit. **incinerare**).

INCINERÁRE, *incinerări*, s. f. Acțiunea de *a incinera*.

INCÍNTĂ, *incinte*, s. f. 1. Spațiu închis (și mare) în interiorul unei construcții (destinat adunărilor). ✦ Publicul dintr-o astfel de sală. ✦ (Tehn.) Spațiu închis din toate părțile. 2. Linie de apărare care înconjură un obiectiv militar. — După fr. **enceinte**.

INCIPIÉNT, -Ă, *incipienți, -te*, adj. Care se află la început; începător. [Pr.: *-pi-ent*] — Lat. lit. **incipiens, -ntis**.

INCISÍV, -Ă, *incisivi, -e*, adj. (În expr.) *Dinți incisivi* (și substantivat, m.) = dinții lați din față (care taie alimentele). ✦ Fig. Tăios, mușcător. — Fr. **incisif** (lat. lit. **incisivus**).

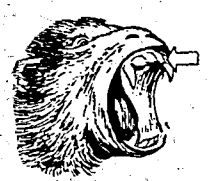

Dinți incisivi

INCISIVITÁTE s. f. (Rar) Însușirea a ceea ce este incisiv. — Din **incisiv**.

INCITÁ, *incit*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A întărita, a instiga la... — Fr. **inciter** (lat. lit. **incitare**).

INCITÁRE, *incitări*, s. f. (Franțuzism) Acțiunea de *a incita*; întărîtare, instigare.

INCITÁT, -Ă, *incitați, -te*, adj. (Franțuzism) Întărîtat, instigat. — V. *incita*.

INCITATÓR, -OÁRE, *incitatori, -oare*, adj., s. m. și f. (Franțuzism) (Persoană) care incită. — După fr. **incitateur**.

INCITÁȚIE, *incitații*, s. f. (Franțuzism) Incitare. — Fr. **incitation** (lat. lit. **incitatio, -onis**).

INCÍZIE, *incizii*, s. f. (Med.) Tăietură făcută cu un instrument special în corpul unei ființe. ✦ Tăietură făcută în coaja unui arbore. — Fr. **incision** (lat. lit. **incisio, -onis**).

INCLÚDE, *includ*, vb. III. Tranz. A cuprinde, a conține; a înghloba. — Lat. lit. **includere**.

INCLÚDERE s. f. Acțiunea de *a include*; cuprindere; înghlobare.

INCLÚS, -Ă, *incluși, -se*, adj. Cuprins; înghlobat. — V. *include*.

INCLUSÍV adv. Împreună cu; și cu. ✦ Și cel din urmă (dintr-o serie de numere, de date etc.). *Anii 1900-1950 inclusiv*. — Fr. **inclusif** (lat. lit. **inclusivus**).

INCLUZIÚNE, *incluziuni*, s. f. Particulă de material străin conținut în masa unui corp solid. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **inclusion** (lat. lit. **inclusio, -onis**).

INCOATÍV, -Ă, *incoativi, -e*, adj. Care exprimă începutul unei acțiuni. [Pr.: *-co-a-*] — Fr. **inchoatif** (lat. lit. **inchoativus**).

INCOERCÍBIL, -Ă, *incoercibili, -e*, adj. Care nu poate fi constrîns. ✦ (Fiz.) Care nu poate fi reținut într-un recipient. — După fr. **incoercible**.

INCOERÉNT, -Ă, *incoerenți, -te*, adj. (Despre oameni) Lipsit de logică în gîndire, în manifestări; (despre manifestările oamenilor) lipsit de legătură logică. [Var.: **incoherént, -ă** adj.] — După fr. **incohérent**.

INCOERÉNȚĂ, *incoerențe*, s. f. Lipsă de legătură logică (în gîndire sau acțiune). [Var.: **incoherénță** s. f.] — După fr. **incohérence**.

INCÓGNITO adv. (În legătură cu o personalitate aflată în călătorie) Cu nume fals, în ascuns. — Fr. **incognito** (it. **incognito**).

INCOGNOSCÍBIL, -Ă, *incognoscibili, -e*, adj. (În filozofia idealistă) Care nu poate fi cunoscut de rațiunea omenească (deși se presupune că există în realitate). — După fr. **incognoscible**.

INCOHERÉNT, -Ă adj. v. **incoerent**.

INCOHERÉNȚĂ s. f. v. **incoerență**

INCOLÓR, -Ă, *incolori, -e*, adj. Care nu are culoare, care nu e colorat; *p. ext.* șters, decolorat, spălăcit. ✦ Fig. Fără personalitate; searbăd. — Fr. **incolore**.

INCOMBUSTÍBIL, -Ă, *incombustibili, -e*, adj. Care nu arde. — După fr. **incombustible**.

INCOMBUSTIBILITÁTE s. f. Proprietatea unui corp de a fi incombustibil. — După fr. **incombustibilité**.

INCOMENSURÁBIL, -Ă, *incomensurabili, -e*, adj. 1. Care nu poate fi măsurat; foarte mare. 2. (Mat.; despre două mărimi) Care nu au o unitate de măsură comună, cuprinsă de un număr întreg de ori în fiecare dintre ele. — După fr. **incommensurable**.

INCOMÓD, -Ă, *incomozi, -de*, adj. 1. (Despre lucruri, adesea adverbial) Care nu este comod. 2. (Despre ființe) Care deranjează, supără, stinghерește. — Fr. **incommode** (lat. lit. **incommodus**).

INCOMODÁ, *incomodez*, vb. I. Tranz. A tulbura liniștea cuiva; a deranja, a stingheri. — Fr. **incommoder** (lat. lit. **incommodare**).

INCOMODITÁTE s. f. Lipsă de comoditate. — După fr. **incommodité**.

INCOMPARÁBIL, -Ă, *incomparabili, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care nu se poate compara cu nimic (prin însușiri); fără pereche, neasemănat. — Fr. **incomparable** (lat. lit. **incomparabilis**).

INCOMPATÍBIL, -Ă, *incompatibili, -e*, adj. Care nu poate exista simultan cu altceva, care nu este compatibil cu altceva. — După fr. **incompatible**.

INCOMPATIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi incompatibil. ✦ Interzicere (prevăzută de lege) de a ocupa două funcții care se exclud. — După fr. **incompatibilité**.

INCOMPETÉNT, -Ă, *incompetenți, -te*, adj. Care nu are puterea legală sau nu posedă cunoștințele trebuitoare spre a putea judeca o problemă, o situație etc. — După fr. **incompétent**.

INCOMPETÉNȚĂ s. f. Lipsă de putere legală sau de pregătire pentru a judeca sau a hotărî într-o problemă. [Var.: **incompetínță** s. f.] — După fr. **incompétence**.

INCOMPETÍNȚĂ s. f. v. **incompetență**.

INCOMPLÉT, -Ă, *incompleți -te*, adj. Care nu este complet; cu lipsuri, necomplet. — Fr. **incomplet**.

INCOMPREHENSÍBIL, -Ă, *incomprehensibili, -e*, adj. (Rar) Care nu poate fi înțeles; de neînțeles. — După fr. **incompréhensible**.

INCOMPREHENSIBILITÁTE s. f. Lipsă de înțelegere. — După fr. **incompréhensibilité**.

INCOMPRESÍBIL, -Ă, *incompresibili, -e*, adj. (Fiz.) Care nu își micșorează volumul sub acțiunea unei presiuni exterioare. — După fr. **incompressible**.

INCONCILIÁBIL, -Ă, *inconciliabili, -e*, adj. Care nu se poate împăca cu altul; de neîmpăcat. [Pr.: *-li-a-*] — După fr. **inconciliable**.

INCONGRUÉNT, -Ă, *incongruenți, -te*, adj. (Rar) Care nu se potrivește cu ceva; nepotrivit. — Lat. lit. **incongruens, -ntis** (it. **incongruento**).

INCONGRUÉNȚĂ, *incongruențe*, s. f. (Rar) Caracterul lucrului incongruent; nepotrivire, dezacord. — It. **incongruenza**.

INCONSECVÉNT, -Ă, *inconsecvenți, -te*, adj. Lipsit de consecvență; schimbător. — Fr. **inconséquent** (lat. lit. **inconsequens, -ntis**).

INCONSECVÉNȚĂ, *inconsecvențe*, s. f. Lipsă de consecvență în idei sau în acțiuni. — Fr. **inconséquence** (lat. lit. **inconsequentia**).

INCONSISTÉNT, -Ă, *inconsistenți, -te*, adj. Lipsit de consistență. — După fr. **inconsistant**.

INCONSISTÉNȚĂ s. f. Lipsă de consistență. — După fr. **inconsistance**.

INCONSOLÁBIL, -Ă, *inconsolabili, -e*, adj. Care nu poate fi consolat; nemîngîiat. — Fr. **inconsolable** (lat. lit. **inconsolabilis**).

INCONSTÁNT, -Ă, *inconstanți, -te*, adj. Lipsit de constanță; nestatornic. — Fr. **inconstant**.

INCONSTÁNȚĂ, *inconstanțe*, s. f. Lipsă de constanță; nestatornicie. — Fr. **inconstance**.

INCONȘTIÉNT, -Ă, *inconștienți, -te*, adj. 1. Care și-a pierdut cunoștința (ca urmare a unei stări patologice). 2. (Adesea adverbial) Care nu are o atitudine conștientă față de realitatea înconjurătoare; fără minte. ✦ (Despre o faptă, un act) Făcut de cineva fără să-și dea seama de ceea ce face; involuntar. [Pr.: *-ști-ent*] — După fr. **inconscient**.

INCONȘTIÉNȚĂ s. f. 1. Pierdere a cunoștinței. 2. Lipsa unei atitudini conștiente față de realitatea înconjurătoare. [Pr.: *-ști-en-*] — După fr. **inconscience**.

INCONTESTÁBIL, -Ă, *incontestabili, -e*, adj. Care nu poate fi contestat; de netăgăduit, sigur. ✦ (Adverbial) Fără îndoială, fără discuție. — După fr. **incontestable**.

INCONTINÉNȚĂ s. f. (Med.) Neputința de a reține urina; *p. ext* lipsă de stăpînire a unei dorințe. — După fr. **incontinence**.

INCONVENÁBIL, -Ă, *inconvenabili, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care nu este convenabil. — După fr. **inconvenable**.

INCONVENIÉNT, *inconveniente*, s.n. Neajuns; dificultate, piedică. [Pr.: *-ni-ent*] — Fr. **inconvénient** (lat. lit. **inconveniens, -ntis**).

INCORÉCT, -Ă, *incorecți, -te,* adj. Care nu este corect; greșit, eronat. ✦ Necinstit. — Fr. **incorrect.**

INCORECTITÚDINE, *incorectitudini,* s. f. Lipsă de corectitudine; purtare sau faptă incorectă. — Din **corectitudine** (după *incorect).*

INCORECȚIÚNE, *incorecțiuni,* s. f. (Înv.) Incorectitudine. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **incorrection.**

INCORIGÍBIL, -Ă, *incorigibili, -e,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Care nu poate fi îndreptat, corijat. — După fr. **incorrigible.**

INCORUPTÍBIL, -Ă, *incoruptibili, -e,* adj. Care nu poate fi corupt; integru, cinstit. — Fr. **incorruptible** (lat lit. **incorruptibilis).**

INCORUPTIBILITÁTE s. f. Calitatea celui care nu se lasă corupt; integritate. — Fr. **incorruptibilité** (lat. lit. **incorruptibilitas, -atis).**

INCREDÚL, -Ă, *increduli, -e,* adj. (Rar) Care nu se încrede ușor; neîncrezător. — Fr. **incrédule** lat. lit. **incredulus).**

INCREDULITÁTE s. f. (Rar) Lipsă de încredere; neîncredere. — După fr. **incrédulité.**

INCRIMINÁ, *incriminez,* vb. I. Tranz. A imputa cuiva acte criminale; a învinui, a acuza. [Var.: **incrimină** vb. I] — Fr. **incriminer.**

INCRIMINÁRE, *incriminări,* s. f. Acțiunea de *a incrimina* și rezultatul ei; învinuire, acuzație. [Var.: **incriminare** s. f.]

INCRIMINÁT, -Ă, *incriminați, -te,* adj. Învinuit, acuzat. ✦ Care este pedepsit de lege; care a dat naștere la o învinuire. [Var.: **încriminát, -ă** adj.] — V. *incrimina.*

INCRIMINATÓR, -OÁRE, *incriminatori, -oare,* adj. (Rar) Care incriminează. [Var.: **Incriminatór, -oáre** adj.] — Din **incrimina** + suf. *-tor.*

INCRUSTÁ, *incrustez,* vb. I. 1. Tranz. (Adesea fig.) A împlînta ornamente pe suprafața unui obiect; a împodobi un obiect cu ornamente înfipte pe suprafață. 2. Refl. A se depune sub formă de cruste pe pereții unei conducte, ai unui recipient etc. [Var.: **încrustá** vb. I] — Fr. **incruster** (lat. lit. **incrustare).**

INCRUSTÁRE, *incrustări,* s. f. Acțiunea de *a (se) incrusta* și rezultatul ei; (concr.) incrustație (1). [Var.: **încrustáre** s. f.]

INCRUSTÁT, -Ă, *incrustați, -te,* adj. (Despre ornamente) Înfipt pe suprafața unui obiect; (despre obiecte) împodobit cu ornamente înfipte pe suprafață. [Var.: **încrustát, -ă** adj.] — V. *incrusta.*

INCRUSTÁȚIE, *incrustații,* s. f. 1. Ornament înfipt pe suprafața unui obiect. 2. Strat de substanțe care se depune în anumite condiții pe suprafața corpurilor. [Var.: **încrustáție** s. f.] — Fr. **incrustation.**

INCUBATÓR, *incubatoare,* s. n. Cutie, dulap sau cameră special amenajate pentru clocirea artificială, pentru creșterea copiilor născuți prematur etc. — După fr. **incubateur.**

INCUBÁȚIE s. f. 1. Timpul care trece de la pătrunderea în organism a microbilor sau a virusului unei boli, pînă la apariția primelor semne ale bolii. 2. Timpul necesar pentru dezvoltarea completă a embrionului din ou și transformarea lui în pui. — Fr. **incubation** (lat. lit. **incubatio, -onis).**

INCULCÁ, *incúlc,* vb. I. Tranz. (Livresc) A întipări în mintea cuiva o idee, o concepție etc. prin repetare. — Fr. **inculquer** (lat. lit. **inculcare).**

INCULPÁ vb. I. Tranz. (Numai la timpuri compuse) A porni o urmărire penală împotriva cuiva; a acuza. — Fr. **inculper** (lat. lit. **inculpare).**

INCULPÁRE s. f. Acțiunea de *a inculpa* și rezultatul ei; acuzare.

INCULPÁT, -Ă, *inculpați, -te,* s. m. și f. Persoană supusă unei urmăriri penale; acuzat. — V. *inculpa.*

INCÚLT, -Ă, *inculți, -te,* adj. Lipsit de cultură (suficientă). — Fr. **inculte** (lat. lit. **incultus).**

INCULTÚRĂ s. f. Lipsă de cultură (suficientă). — După fr. **inculture.**

INCUMBÁ, pers. 3 *incúmbă,* vb. I. Intranz. (Despre sarcini, obligații) A se impune, a reveni cuiva. — Fr. **incomber** (lat. lit. **incumbere).**

INCUNÁBUL, *incunabule,* s. n. Exemplar dintr-o carte tipărită în primii ani ai introducerii tiparului (pînă la anul 1500); *p. ext.* exemplar din tipăriturile (românești) cele mai vechi. — Fr. **incunable** (lat. lit. **incunabulum).**

INCURÁBIL, -Ă, *incurabili, -e,* adj. (Despre boli) Care nu poate fi vindecat; (despre ființe) care suferă de o boală nevindecabilă. — După fr. **incurable.**

INCÚRIE, *incurii,* s. f. (Franțuzism) Neglijență. — Fr. **incurie** (lat. lit. **incuria).**

INCURSIÚNE, *incursiuni,* s. f. 1. (Mil.) Năvălire de scurtă durată pe teritoriul inamicului; atac neașteptat cu scopul de a distruge obiective, de a lua capturi sau de a strînge informații. 2. Fig. Cercetare, studiu făcut de cineva și avînd aspect de digresiune (străină de specialitatea studiată) în interiorul unei lucrări mai mari. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **incursion** (lat. lit. **incursio, -onis).**

IN-CVÁRTO adj. invar. (Despre formatul unei cărți) În care coala de hîrtie e îndoită în patru, formînd 8 pagini; (despre cărți) care are acest format. — Lat. lit. **in-quarto.**

INDECÉNT, -Ă, *indecenți, -te,* adj. Care calcă sau contrazice legile decenței; lipsit de pudoare; necuviincios, nerușinat. — După fr. **indécent.**

INDECÉNȚĂ, *indecențe,* s. f. Lipsă de decență; vorbă, faptă, purtare necuviincioasă; necuviință, nerușinare. — Fr. **indécence** (lat. lit. **indecentia).**

INDECÍS, -Ă, *indeciși, -se,* adj. Nehotărît, șovăielnic. — Fr. **indécis** (lat. lit. **indecisus).**

INDECLINÁBIL, -Ă, *indeclinabili, -e,* adj. (Gram.) Care nu se declină. — Fr. **indéclinable** (lat. lit. **indeclinabilis).**

INDEFINÍBIL, -Ă, *indefinibili, -e,* adj. (Rar) Care nu poate fi definit. — Din **definibil** (după *indefinit).*

INDEFINÍT, -Ă, *indefiniți, -te,* adj. Care nu este definit; nelămurit, neprecis. — Fr. **indéfini** (lat. lit. **indefinitus).**

INDELÉBIL, -Ă, *indelebili, -e,* adj. (Rar) Care nu poate fi șters din amintire, care nu se poate uita; de nește rs. — După fr. **indélébile.**

INDELICATÉȚE s. f. Lipsă de delicatețe; vorbă, faptă, purtare jignitoare, grosolană. — După fr. **indélicatesse.**

INDEMNITÁTE, *indemnități,* s. f. (Rar) Indemnizație. — Fr. **indemnité** (lat. lit. **indemnitas, -atis).**

INDEMNIZÁRE, *indemnizări,* s. f. (Rar) Indemnizație. [Var.: **îndemnizáre** s. f.]

INDEMNIZÁȚIE, *indemnizații,* s. f. Sumă de bani acordată cuiva pentru a acoperi cheltuieli ocazionale sau pentru retribuirea unei munci excepționale. ✦ Despăgubire. ✦ Contravaloarea în bani a unei plăți în natură. [Var.: **îndemnizáție** s. f.] — Fr. **indemnisation.**

INDEPENDÉNT, -Ă, *independenți, -te,* adj. 1. Care nu depinde de cineva sau de ceva; (despre un popor, un stat) nestăpînit de alt stat; liber, autonom. ✧ Loc. prep. *Independent de...* = fără a ține seamă de... 2. Care se bizuie pe puterile proprii, cu inițiative personale. — Fr. **indépendant** (it. **indipendente).**

INDEPENDÉNȚĂ s. f. 1. Situația unui stat sau a unui popor care se bucură de suveranitate națională; stare de neatîrnare în relațiile internaționale. ✦ Stare de neatîrnare economică și socială (a unei persoane sau a unei clase sociale). 2. Libertate sau înclinare de a judeca lucrurile și de a acționa în mod independent. — Fr. **indépendance** (it. **indipendenza).**

INDESCIFRÁBIL, -Ă, *indescifrabili, -e,* adj. (Despre un text sau despre scrisul cuiva) Care nu se poate descifra; de neînțeles, neciteț. — După fr. **indéchiffrable.**

INDESCRIPTÍBIL, -Ă, *indescriptibili, -e,* adj. Care este atît de neobișnuit încît nu poate fi descris sau exprimat în cuvinte; de nedescris. — După fr. **indescriptible.**

INDESTRUCTÍBIL, -Ă, *indestructibili, -e,* adj. (Adesea fig.) Care nu poate fi distrus, dărîmat, nimicit. — După fr. **indestructible.**

INDETERMINÁBIL, -Ă, *indeterminabili, -e,* adj. Care nu poate fi determinat; de nedeterminat. — Fr. **indéterminable** (lat. lit. **indeterminabilis).**

ÍNDEX, *indexuri,* s. n. Listă alfabetică sau sistematică pusă la sfîrșitul sau la începutul unei cărți și cuprinzînd cuvintele sau materiile conținute în ea, cu indicarea paginilor respective. ✦ Lista cărților interzise de biserica catolică. ✧ Expr. *A pune la index* = a trece o carte în lista cărților interzise; *fig.* (fam.) a socoti pe cineva nedemn, a-l nesocoti. — Lat. lit. **index** (fr. **index).**

INDEZIRÁBIL, -Ă, *indezirabili, -e,* adj. Care nu este dorit, agreat; nedorit. — După fr. **indésirable.**

INDIÁN[1] s. n. Țesătură de bumbac subțire, fină, de diferite culori. [Pr.: *-di-an.* — Var.: **indiánă** s. f.] — Fr. **indienne.**

INDIÁN[2], -Ă, *indieni, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Indiei sau populației ei, care se referă la India sau la populația ei. ✦ (Impr.) Care aparține populației indigene a Americii, privitor la această populație. ✦ (Substantivat, f.) Limba indiană. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Indiei. ✦ (Impr.) Persoană care face parte din populația indigenă a Americii. [Pr.: *-di-an*] — După fr. **indien.**

INDIÁNĂ[1] s. f. v. **indian[1].**

INDIÁNĂ[2] *indiene,* s. f. Prăjitură umplută cu frișcă și acoperită cu glazură de ciocolată. [Pr.: *-di-a-*] — După germ. **Indianer** [krapfen].

ÍNDIC, -Ă, *indici, -e,* adj. (Rar) Indian[2]. — Lat. lit. **indicus.**

INDICÁ, *indic,* vb. I. Tranz. 1. A arăta pe cineva sau ceva; a face cunoscut, a semnala. 2. A recomanda, a prescrie tratamente, medicamente etc. — Fr. **indiquer** (lat. lit. **indicare).**

INDICÁRE, *indicări,* s. f. Acțiunea de *a indica* și rezultatul ei; arătare, semnalare; recomandare.

INDICÁT, -Ă, *indicați, -te,* adj. Arătat, desemnat. ✦ Potrivit, corespunzător. *Medicament indicat.* — V. *indica.*

INDICATÍV, -Ă, *indicativi, -e,* adj. 1. (Rar) Care indică, care îndrumează. 2. (Gram.; în expr.) *Modul indicativ* (și substantivat, n.) = modul care exprimă de obicei o acțiune prezentată de vorbitor ca reală. — Fr. **indicatif** (lat. lit. **indicativus).**

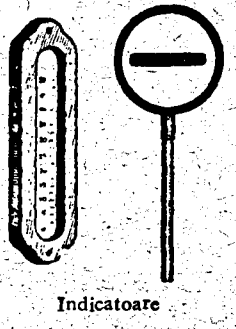

Indicatoare

INDICATÓR[1], (1) *indicatoare,* s. n., (2) *indicatori,* s. m. 1. Aparat care arată valoarea unei mărimi măsurate. ✦ Semn care servește la indicarea direcției, distanței sau etapelor unui drum. ✦ Text tipărit care servește ca îndrumător într-un anumit domeniu. *Indicator de prețuri.* 2. Substanță cu

ajutorul căreia se determină caracterul acid sau bazic al altei substanțe ori sfîrșitul unei reacții chimice. — După fr. **indicateur.**

INDICATÓR[1], **-OÀRE**, *indicatori, -oare*, adj. Care indică. — După fr. **indicateur.**

INDICAȚIE, *indicații*, s. f. Îndrumare, lămurire, recomandare; indiciu, informație. — Fr. **indication** (lat. lit. **indicatio, -onis**).

ÍNDICE, (1, 2) *indici*, s. m., (3, 4) *indice*, s. n. 1. Număr sau literă așezată la dreapta (și mai jos) față de simbolul valorii unei mărimi sau alt simbol literal. ✦ Cifră din planul economic al statului, al unei întreprinderi sau al unei instituții, care arată nivelul de producție cantitativ și calitativ care trebuie realizat. 2. Fapt, indicație care, sub forma unui număr, a unei formule sau expresii, înfățișează aspectul unui fenomen, al unei acțiuni, situații etc. 3. Index. 4. Ac mobil al unui aparat sau instrument, care arată pe o scară gradată valoarea mărimii măsurate. — It. **indice** (lat. lit. **index, -dicis**).

INDICÍBIL, -Ă, *indicibili, -e*, adj. (Rar) Care nu poate fi exprimat prin cuvinte; inexprimabil. — După fr. **indicible.**

INDÍCIU, *indicii*, s. n. Semn, manifestare, dovadă concretă după care se poate recunoaște un obiect, o ființă sau un fenomen. — Fr. **indice** (lat. lit. **indicium**).

INDIFERÉNT, -Ă, *indiferenți, -te*, adj. 1. Care nu arată nici un fel de interes (pentru cineva sau ceva); nepăsător. 2. Care nu prezintă nici o însemnătate, care nu trezește interes. ◇ Loc. conj. *Indiferent dacă...* = fără a acorda importanță faptului că...; fie că... ◇ Loc. prep. *Indiferent de...* = fără a ține seamă de..., oricare ar fi... — Fr. **indifférent** (lat. lit. **indifferens, -ntis**).

INDIFERENTÍSM s. n. (Rar) Atitudine de nepăsare, de indiferență. — Fr. **indifférentisme.**

INDIFERÉNȚĂ s. f. Atitudinea celui indiferent; lipsă de interes față de cineva sau de ceva; nepăsare. — Fr. **indifférence** (lat. lit. **indifferentia**).

INDIGÉN, -Ă, *indigeni, -e*, adj. (Adesea substantivat) Născut în țara despre care este vorba; băștinaș, pămîntean, autohton. ✦ (Despre animale, plante, mărfuri etc.) Care crește sau se produce în propria țară. — Fr. **indigène** (lat. lit. **indigena**).

INDIGENÁ, *indigenez*, vb. I. Tranz. (Înv.) A încetățeni. — Din **indigen.**

INDIGENÁT s. n. (Înv.) Dreptul de încetățenire într-un stat; naturalizare, împămîntenire. ✦ Calitatea a ceea ce este indigen. — Fr. **indigénat.**

INDIGÉNȚĂ s. f. (Franțuzism) Lipsă, sărăcie. — Fr. **indigence** (lat. lit. **indigentia**).

INDIGÉST, -Ă, *indigești, -ste*, adj. Care nu poate fi (ușor) digerat. ✦ Fig. Greu de înțeles; confuz. *O carte indigestă.* — Fr. **indigeste** (lat. lit. **indigestus**).

INDIGÉSTIE, *indigestii*, s. f. Stare bolnăvicioasă provocată de alimente care se digeră greu. — Fr. **indigestion** (lat. lit. **indigestio, -onis**).

INDIGNÁ, *indignez*, vb. I. Refl. și tranz. A fi cuprins sau a face să fie cuprins de indignare. — Fr. **s'indigner** (lat. lit. **indignari**).

INDIGNÁRE, *indignări*, s. f. Revoltă sufletească amestecată cu amărăciune și dispreț, provocată de o faptă nedemnă sau injustă. — V. *indigna.*

INDIGNÁT, -Ă, *indignați, -te*, adj. Cuprins de indignare. — V. *indigna.*

INDIGNAȚIÚNE, *indignațiuni*, s. f. (Înv.) Indignare. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **indignation** (lat. lit. **indignatio, -onis**).

INDIGÓ, *indigouri*, s. n. 1. Culoare a spectrului solar cuprinsă între albastru și violet. 2. Materie colorantă albastră-închisă, extrasă din frunzele mai multor plante tropicale sau obținută sintetic. ✦ (Impr.) Hîrtie-carbon. — Fr. **indigo** (< span.).

INDIRÉCT, -Ă, *indirecți, -te*, adj. 1. (Adesea adverbial) Care se produce, apare sau se obține prin mijlocirea cuiva sau a ceva. 2. (În expr.) *Complement indirect* = parte de propoziție asupra căreia se răsfrînge în mod indirect (1) acțiunea verbului. *Propoziție completivă indirectă* = propoziție care îndeplinește în frază funcția de complement indirect. *Impozit indirect* = impozit inclus în prețul anumitor obiecte de consum. *Tragere indirectă* = tragere asupra unor ținte care nu se văd, dirijată cu ajutorul unor calcule matematice. — Fr. **indirect** (lat. lit. **indirectus**).

INDISCIPLÍNĂ s. f. Lipsă de disciplină; nesupunere; *p. ext.* dezordine. — Fr. **indiscipline.**

INDISCRÉT, -Ă, *indiscreți, -te*, adj. Care caută să afle, în mod nedelicat, secretele cuiva, împărtășindu-le și altora; care este lipsit de rezervă în raporturile cu oamenii. — Fr. **indiscret** (lat. lit. **indiscretus**).

INDISCRÉȚIE, *indiscreții*, s. f. Faptul de a da pe față secretele încredințate; *p. ext.* lipsă de măsură în vorbă. ✦ Faptă nedelicată, lipsită de rezervă. — Fr. **indiscrétion** (lat. lit. **indiscretio, -onis**).

INDISCUTÁBIL, -Ă, *indiscutabili, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care nu poate fi stîrnit obiecții; incontestabil, neîndoielnic. — După fr. **indiscutable.**

INDISOLÚBIL, -Ă, *indisolubili, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care nu poate fi rupt, destrămat, care este de nezdruncinat. — Fr. **indissoluble** (lat. lit. **indissolubilis**).

INDISPENSÁBIL, *-Ă, indispensabili, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care este atît de necesar, încît nu ne putem lipsi de el. — După fr. **indispensable.**

INDISPENSÁBILI s.m. pl. Izmene. — Din **indispensabil.**

INDISPONÍBIL, -Ă, *indisponibili, -e*, adj. De care nu se poate folosi cineva după voie, care nu e liber. — După fr. **indisponible.**

INDISPONIBILITÁTE, *indisponibilități*, s. f. Faptul de a fi indisponibil; situația unui lucru sau a unei ființe de care nu se poate dispune. — După fr. **indisponibilité.**

INDISPOZÍȚIE, *indispoziții*, s. f. 1. Lipsă de voie bună, de dispoziție; supărare, mîhnire (trecătoare). 2. Stare a celui ușor bolnav; boală ușoară. — Fr. **indisposition.**

INDISPÚNE, *indispun*, vb. III. Tranz. și refl. A(-și) strica buna dispoziție; a (se) supăra, a (se) mîhni (în mod trecător). [Perf. s. *indispusei*, part. *indispus*] — După fr. **indisposer.**

INDISPÚS, -Ă, *indispuși, -se*, adj. Care este supărat, mîhnit, prost dispus (în mod trecător). ✦ Ușor bolnav. — V. *indispune.*

INDISTÍNCT, -Ă, *indistincți, -te*, adj. (Rar) Care nu se distinge bine, care este neclar. — Fr. **indistinct** (lat. lit. **indistinctus**).

ÍNDIU s. n. Metal maleabil care se găsește în cantități mici în blendă. [Pr.: *-diu.* — Var.: **índium** s. n.] — Fr. **indium.**

ÍNDIUM s. n. v. **indiu.**

INDIVÍD, -Ă, *indivizi, -de*, s. m. și f. 1. Persoană privită ca unitate distinctă față de alte persoane; ins. ✦ (Peior.) Om necunoscut, suspect sau vrednic de dispreț. 2. Ființă privită ca unitate distinctă a speței din care face parte; exemplar dintr-o categorie de ființe. — Fr. **individu** (lat. lit. **individuus**).

INDIVIDUÁL, -Ă, *individuali, -e*, adj. 1. Care aparține unei singure persoane; personal. ✦ Care privește o singură persoană. 2. Care este executat de individ. *Muncă individuală.* [Pr.: *-du-al*] — După fr. **individuel.**

INDIVIDUALÍSM s. n. Concepție și atitudine retrogradă, care așază interesele egoiste ale individului izolat mai presus de cele colective. [Pr.: *-du-a-*] — Fr. **individualisme.**

INDIVIDUALÍST, -Ă, *individualiști, -ste*, adj. (Adesea substantivat) Care dă dovadă de individualism. [Pr.: *-du-a-*] — Fr. **individualiste.**

INDIVIDUALITÁTE, *individualități*, s. f. 1. Totalitatea particularităților fiecărui individ. 2. Persoană cu însușiri deosebite; personalitate. [Pr.: *-du-a-*] — După fr. **individualité.**

INDIVIDUALIZÁ, *individualizez*, vb. I. Tranz. A scoate în evidență individualitatea, particularitatea, specificul unui personaj, al unui fapt, al unei situații etc. (într-o creație artistică). [Pr.: *-du-a-*] — Fr. **individualiser.**

INDIVIDUALIZÁRE, *individualizări*, s. f. Acțiunea de *a individualiza* și rezultatul ei. ✦ Adaptarea și aplicarea unei concepții, a unei legi etc. la cazuri particulare. [Pr.: *-du-a-*]

INDIVIDUALIZÁT, -Ă, *individualizați, -te*, adj. Conturat prin particularități specifice. [Pr.: *-du-a-*] — V. *individualiza.*

INDIVÍZ, -Ă, *indivizi, -e*, adj. (Jur.; despre bunuri) Care se găsește în indiviziune. ✦ (Despre oameni) Care are o proprietate în indiviziune. — Fr. **indivis** (lat. lit. **indivisus**).

INDIVIZÍBIL, -Ă, *indivizibili, -e*, adj. Care nu poate fi divizat, împărțit. — Fr. **indivisible** (lat. lit. **indivisibilis**).

INDIVIZIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi indivizibil; caracterul unui lucru indivizibil. — După fr. **indivisibilité.**

INDIVIZIÚNE s. f. (Jur.) Modalitate a dreptului de proprietate în care mai multe persoane se bucură în același timp de proprietatea asupra acelorași bunuri, avînd fiecare o cotă-parte care nu poate fi determinată material. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **indivision.**

INDO-EUROPEÁN, -Ă, *indo-europeni, -e*, adj. (În expr.) *Limbă indo-europeană* (și substantivat, f.) = a) limbă neatestată în texte și considerată ca bază a limbilor sanscrită, greacă, latină, slavă comună, germană comună etc.; b) fiecare dintre limbile care provin din această limbă de bază. *Lingvistică indo-europeană* = ramură a lingvisticii generale care are ca obiect studiul limbii indo-europene și al familiilor de limbi care provin din ea. ✦ Care aparține limbii indo-europene, privitor la această limbă. — Fr. **indo-européen.**

INDOLÉNT, -Ă, *indolenți, -te*, adj. Lipsit de energie; nepăsător, apatic; leneș, trîndav. — Fr. **indolent** (lat. lit. **indolens, -ntis**).

INDOLÉNȚĂ, *indolențe*, s. f. Lipsă de energie; nepăsare, apatie; lene, trîndăvie. — Fr. **indolence** (lat. lit. **indolentia**).

INDRIȘÁIM s. m. v. **indrușaim.**

INDRUȘÁIM, *indrușaimi*, s. m. 1. Plantă agățătoare decorativă din familia leguminoaselor, cu flori roșii, violete sau albe (*Lathyrus odoratus*). 2. Mușcată. [Pr.: *-șaim.* — Var.: **indrișáim** s. m.] — Tc. *ytri-şahi.*

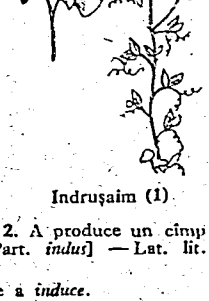

Indrușaim (1)

INDUBITÁBIL, -Ă, *indubitabili, -e*, adj. (Franțuzism) Neîndoios, sigur. — Fr. **indubitable** (lat. lit. **indubitabilis**).

INDÚCE, *indúc*, vb. III. Tranz. 1. (În expr.) *A induce în eroare* = a înșela. 2. A produce un cîmp electric prin inducție electromagnetică. [Part. *indus*] — Lat. lit. **inducere** (fr. **induire**).

INDÚCERE, *inducerи*, s. f. Acțiunea de a *induce.*

INDUCTÍV, -Ă, *inductivi, -e,* adj. Care procedează prin inducție (1), care se bazează pe inducție. *Metodă inductivă.* — Fr. **inductif** (lat. lit. **inductivus**).

INDUCTÓR[1], *inductoare,* s. n. **1.** Organ al unei mașini electrice în care se găsesc magneți permanenți sau bobine străbătute de curent, care induc tensiune electromotoare în bobinele induse. **2.** Mic generator electric manual care funcționează prin inducție electromagnetică. — După fr. **inducteur.**

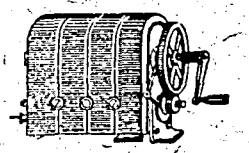

Inductor (2)

INDUCTÓR[2], -OÁRE, *inductori, -oare,* adj. Care produce cîmpul magnetic necesar inducerii unui cîmp electric. *Bobină inductoare.* — După fr. **inducteur.**

INDÚCȚIE, *inducții,* s. f. **1.** Metodă de gîndire cu ajutorul căreia se trece de la particular la general, de la consecință la principiu, de la efect la cauză. **2.** (În expr.) *Inducție magnetică* = mărime care caracterizează cîmpul electric și este egală cu produsul dintre intensitatea cîmpului magnetic și permeabilitatea magnetică a materialului în care se găsește cîmpul. *Inducție electrică* = mărime care caracterizează cîmpul electric și este egală cu produsul dintre intensitatea cîmpului electric și constanta dielectrică a materialului în care se găsește cîmpul. *Inducție electromagnetică* = producerea unui cîmp electric cu forță electromotoare, prin variația cîmpului magnetic. — Fr. **induction** (lat. lit. **inductio, -onis**).

INDULGÉNT, -Ă, *indulgenți, -te,* adj. Care iartă ușor; îngăduitor. — Fr. **indulgent** (lat. lit. **indulgens, -ntis**).

INDULGÉNȚĂ, (2) *indulgențe,* s. f. **1.** Atitudine îngăduitoare față de greșeli; toleranță, îngăduință. **2.** (În biserica catolică) Iertare de păcate acordată credincioșilor în schimbul unei sume de bani; (concr.) textul rugăciunilor care trebuie spuse pentru a obține această iertare. — Fr. **indulgence** (lat. lit. **indulgentia**).

INDURÁȚIE, *indurații,* s. f. (Med.) Întărire anormală a unui țesut organic — Fr. **induration** (lat. lit. **induratio, -onis**).

INDUSTRIÁL, -Ă, *industriali, -e,* adj. Care ține de industrie, se bazează pe industrie, care este produs sau fabricat de industrie. ◇ *Chimie industrială* = ramură a chimiei care se ocupă cu aplicarea procedeelor chimice în tehnica fabricației. [Pr.: *-tri-al*] — După fr. **industriel.**

INDUSTRIALIZÁ, *industrializez,* vb. I. Tranz. A da unei țări un caracter industrial, a o face să treacă la marea industrie mecanizată. ✦ A mecaniza. ✦ A prelucra o materie primă pentru a obține produse industriale. [Pr.: *-tri-a-*] — Fr. **industrialiser.**

INDUSTRIALIZÁRE, *industrializări,* s. f. Acțiunea de *a industrializa* și rezultatul ei; introducerea tehnicii mecanizate în economia unei țări. [Pr.: *-tri-a-*]

INDUSTRIÁȘ, *industriași,* s. m. Capitalist, posesor de întreprinderi industriale. [Pr.: *-tri-aș*] — Din **industrie** + suf. *-aș.*

INDÚSTRIE, *industrii,* s. f. **1.** Ramură a economiei naționale care are drept obiect activitatea de prelucrare a materiilor prime pe scară largă și cu mijloace tehnice avansate. ◇ *Industrie grea* = industrie care are drept obiect fabricarea mijloacelor de producție. *Industrie ușoară* = industrie care are ca obiect producerea bunurilor de larg consum. *Industrie extractivă* = ramură a industriei care are drept scop extragerea din pămînt a materiilor utile omului, fără a le prelucra. ✦ *Industrie casnică* = activitate de prelucrare a materiilor prime la domiciliul producătorului, în cadrul unor procese de muncă simple și cu mijloace neevoluate. **2.** (Cu determinări) Subdiviziune a industriei (1) cuprinzînd un domeniu limitat de activitate. *Industrie textilă.* — Fr. **industrie** (lat. lit. **industria**).

INDUSTRIÓS, *industrioși,* s. m. (Înv.) Industriaș. — Fr. **industrieux** (lat. lit. **industriosus**).

INECHITÁTE, *inechități,* s. f. (Livresc) Nedreptate. — După fr. **iniquité.**

INEDÍT, -Ă, *inediți, -te,* adj. (Despre opere literare sau științifice) Care se publică pentru prima oară. ✦ Fig. Necunoscut mai înainte; nou, neobișnuit. — Fr. **inédit** (lat. lit. **ineditus**).

INEFÁBIL, -Ă, *inefabili, -e,* adj. (Franțuzism) Inexprimabil. — Fr. **ineffable** (lat. lit. **ineffabilis**).

INEFICÁCE adj. invar. Care nu e eficace, nu produce efectul dorit. — Fr. **inefficace** (lat. lit. **inefficax, -acis**).

INEFICACITÁTE s. f. Faptul de a nu fi eficace, lipsă de eficacitate. — După fr. **inefficacité.**

INEGÁL, -Ă, *inegali, -e,* adj. Care nu e egal, care nu e la fel. ✦ Care vădește o lipsă de echilibru între forțe, valori. *Luptă inegală.* ✦ Schimbător, nestabil. *Caracter inegal.* — Fr. **inégal.**

INEGALÁBIL, -Ă, *inegalabili, -e,* adj. Care nu poate fi comparat cu nimic (fiind neîntrecut prin calități). — Din **inegal.**

INEGALITÁTE, *inegalități,* s. f. **1.** Faptul de a fi inegal, lipsă de egalitate; disproporție. **2.** Relație matematică dintre două elemente care nu sînt egale. — Fr. **inégalité** (lat. lit. **inaequalitas, -atis**).

INEL, *inele,* s. n. **1.** Cerc mic de metal (prețios, prevăzut cu pietre scumpe) care se poartă ca podoabă pe deget. ◇ *Inel de logodnă* = verighetă. ◇ Expr. *Tras (ca) printr-un inel* = cu talia subțire; zvelt. ✦ *Inelul lui Saturn* = cerc luminos care înconjură planeta Saturn. **2.** Obiect în formă de cerc, avînd diverse întrebuințări practice. ✦ (La pl.) Aparat de gimnastică format în două cercuri suspendate de funii care servesc la agățat, balansat etc. **3.** Strat lemnos care se formează în fiecare an (prin adăugare) pe trunchiul copacilor. **4.** Fiecare dintre segmentele din care este alcătuit corpul unor viermi. — Lat. **anellus.**

INELÁJ, *inelaje,* s. n. Operație de fixare a unor inele cleioase pe trunchiul arborilor, ca mijloc de protecție împotriva insectelor. — Din **inél** + suf. *-aj.*

INELÁR[1], *inelare,* s. n. Degetul aflat între cel mijlociu și cel mic, pe care se poartă de obicei inelul. — Din **inel** + suf. *-ar.*

INELÁR[2], *inelari,* s. m. Fluture care depune ouă în formă de inel pe ramurile pomilor fructiferi și a cărui larvă cauzează mari pagube *(Gastropacha neustria).* — Din **inel** + suf. *-ar.*

INELÁR[3], -Ă, *inelari, -e,* adj. Care are aspectul unui inel. — Din **inel** + suf. *-ar.*

INELÁT, -Ă, *inelați, -te,* adj. (Despre păr) În formă de inele; buclat, cîrlionțat. ✦ (Rar, despre degete) Împodobit cu inele. ✦ *Viermi inelați* = încrengătură de animale al căror corp este alcătuit dintr-un șir de inele (4). — Din **inel** + suf. *-at.*

INELEGÁNȚĂ s. f. (Rar) Lipsă de finețe, de tact în vorbire, în purtare; vorbă sau comportare lipsită de finețe, de tact. — După fr. **inélégance.**

INELUCTÁBIL, -Ă, *ineluctabili, -e,* adj. (Franțuzism) Inevitabil. — Fr. **inéluctable** (lat. lit. **ineluctabilis**).

INELÚȘ, *ineluși,* s. n. Diminutiv al lui *inel.*

ÎNEMĂ s. f. v. **inimă.**

INÉPT, -Ă, *inepți, -te,* adj. (Rar) Prost, stupid. — Fr. **inepte** (lat. lit. **ineptus**).

INEPȚÍE, *inepții,* s. f. Faptă sau vorbă prostească, stupidă; prostie, stupiditate. — Fr. **ineptie** (lat. lit. **ineptia**).

INEPUIZÁBIL, -Ă, *inepuizabili, -e,* adj. (Adesea fig.) Care nu se termină niciodată; *p. ext.* extrem de abundent, de bogat. [Pr.: *-pu-i-*] — După fr. **inépuisable.**

INERÉNT, -Ă, *inerenți, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care face parte integrantă din ceva, care constituie un element nedespărțit de un lucru sau de o ființă. — Fr. **inhérent** (lat. lit. **inhaerens, -ntis**).

INÉRT, -Ă, *inerți, -te,* adj. **1.** Nemișcat, fără viață, neînsufletit; *p. ext.* lipsit de vigoare, de vioiciune. **2.** (Despre corpuri) Care are inerție; (despre masa corpurilor) care se referă la inerție. ✦ (Chim.; despre elemente sau substanțe) Lipsit de reactivitate față de alte substanțe. — Fr. **inerte** (lat. lit. **iners, -tis**).

INERȚÍE s. f. **1.** (Fiz.) Proprietate a corpurilor de a-și păstra starea de repaus sau de mișcare în care se află, atîta timp cît nu sînt supuse acțiunii unei forțe exterioare. **2.** Lipsă de reactivitate a unor elemente sau a unor substanțe chimice față de alte substanțe. **3.** Fig. Tendința unei persoane sau a unei colectivități de a rămîne în repaus, în inactivitate; stare de indolență, de apatie. — Fr. **inertie** (lat. lit. **inertia**).

INERVÁ, pers. 3 *inervează,* vb. I. Tranz. (Despre nervi) A produce inervația unui organ sau a unui țesut. — Fr. **innerver.**

INERVÁRE, *inervări,* s. f. Acțiunea de *a inerva* și rezultatul ei. ✦ Inervație.

INERVÁȚIE, *inervații,* s. f. Distribuție a nervilor într-un organ. — Fr. **innervation.**

INESTÉTIC, -Ă, *inestetici, -e,* adj. Lipsit de estetică; urît. — Fr. **inesthétique.**

INESTIMÁBIL, -Ă, *inestimabili, -e,* adj. (Rar) Care nu poate fi prețuit (atît e de valoros). — Fr. **inestimable** (lat. lit. **inaestimabilis**).

INEVITÁBIL, -Ă, *inevitabili, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care nu poate fi evitat, care este de neînlăturat. — Fr. **inévitable** (lat. lit. **inevitabilis**).

INEVITABILITÁTE s. f. Faptul de a fi inevitabil. — După fr. **inévitabilité.**

INEXÁCT, -Ă, *inexacți, -te,* adj. Lipsit de exactitate; neadevărat. — Fr. **inexact.**

INEXACTITÁTE, *inexactități,* s. f. Lipsă de exactitate; afirmație inexactă; neadevăr. — Din **exactitate** (după *inexact*).

INEXISTÉNT, -Ă, *inexistenți, -te,* adj. Care nu există. ✦ Fig. (Despre oameni) Lipsit de importanță; șters. — După fr. **inexistant.**

INEXISTÉNȚĂ s. f. Faptul de a nu exista, lipsă de existență. — După fr. **inexistence.**

INEXORÁBIL, -A, *inexorabili, -e,* adj. (Franțuzism) Neînduplecat, implacabil. — Fr. **inexorable** (lat. lit. **inexorabilis**).

INEXPERIÉNȚĂ s. f. (Rar) Lipsă de experiență. [Pr.: *-ri-en-*] — Fr. **inexpérience** (lat. lit. **inexperientia**).

INEXPLICÁBIL, -Ă, *inexplicabili, -e,* adj. Care nu se poate explica; de neînțeles; *p. ext.* ciudat, curios, straniu. — Fr. **inexplicable** (lat. lit. **inexplicabilis**).

INEXPLORÁBIL, -Ă, *inexplorabili, -e,* adj. (Adesea fig.) Care nu poate fi explorat, cercetat, analizat. — După fr. **inexplorable.**

INEXPLORÁT, -Ă, *inexplorați, -te,* adj. (Adesea fig.) Care nu a fost explorat, cercetat, analizat. — După fr. **inexploré.**

INEXPRESÍV, -Ă, *inexpresivi, -e,* adj. Lipsit de expresivitate; neexpresiv. — Fr. **inexpressif.**

INEXPRIMÁBIL, -Ă, *inexprimabili, -e* adj. Care nu poate fi exprimat prin cuvinte. — După fr. **inexprimable.**

INDUSTRIA ÎN R.P.R.

mașini, utilaje, construcții.

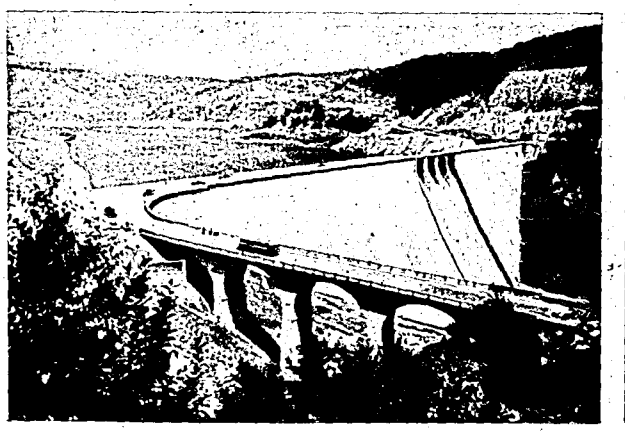

Barajul Hidrocentralei « V. I. Lenin » — Bicaz.

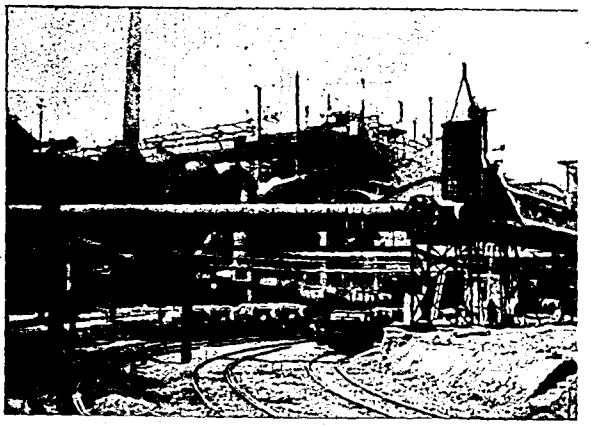

Combinatul siderurgic — Hunedoara.

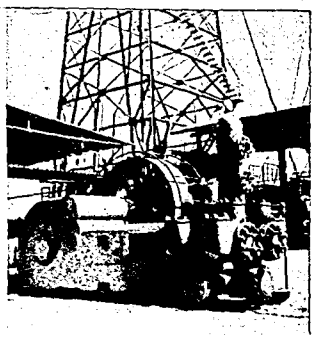

Utilaj petrolifer.

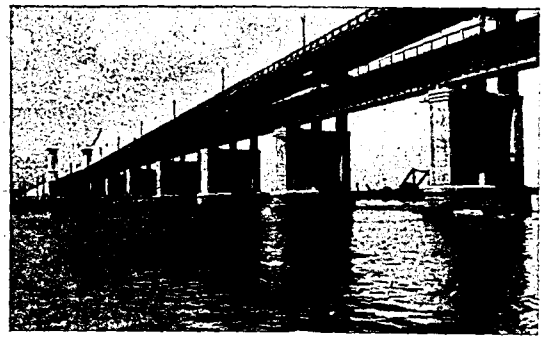

Podul Prieteniei — Giurgiu.

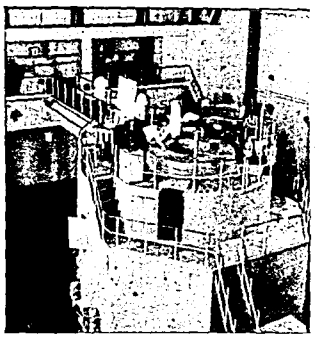

Ciclotronul.

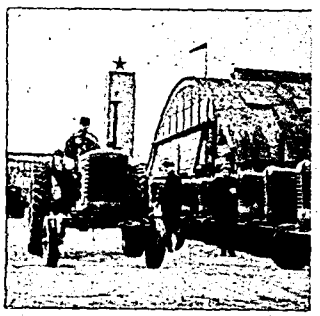

Uzinele « Tractorul » — Brașov.

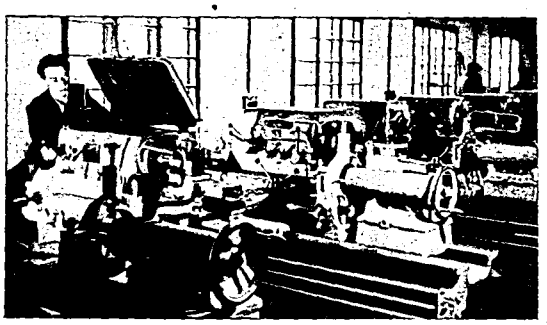

Uzina de strunguri — Arad.

Fabrica de antibiotice - Iași.

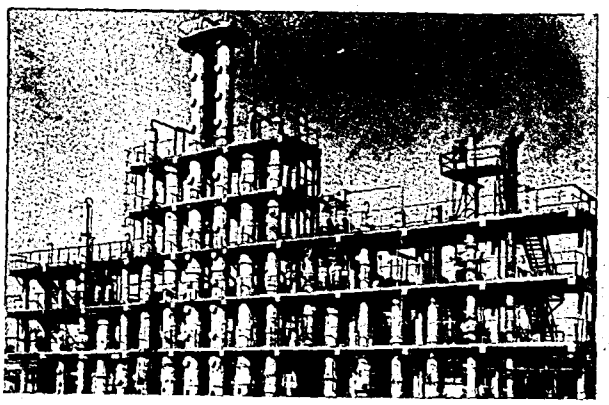

Rafinăria Brazi.

Uzina de autocamioane « Steagul Roșu » — Brașov.

INDUSTRIA ÎN R.P.R.
mașini, utilaje, construcții.

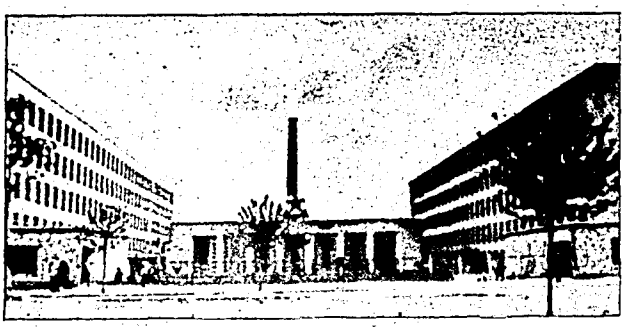

Fabrica de confecții și tricotaje — București.

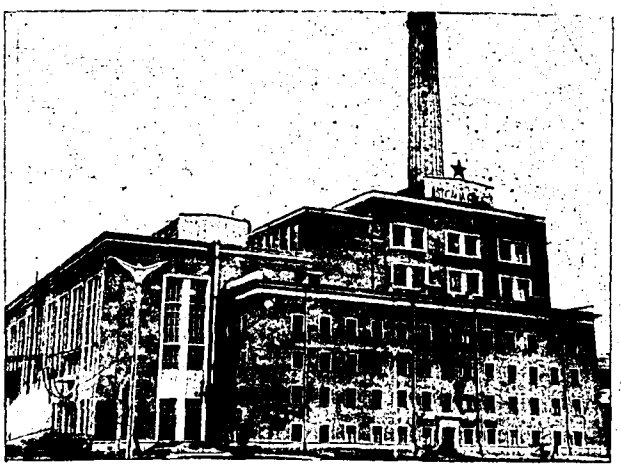

Termocentrala de la Singeorgiu-de-Pădure.

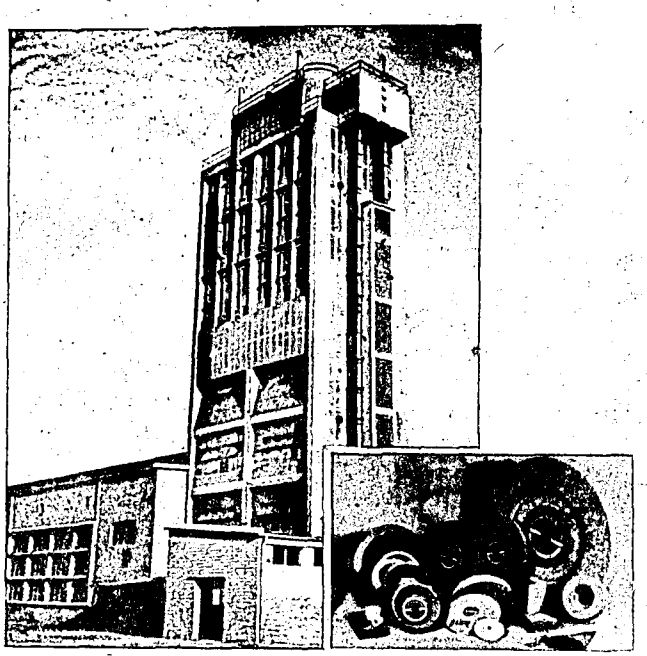

Carbochim — Cluj.

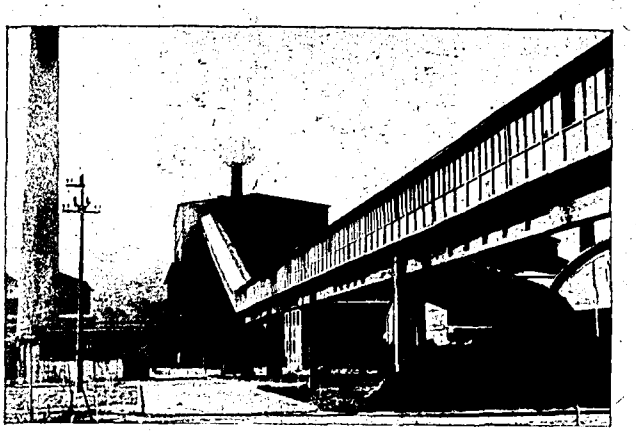

Combinatul chimic Karl Marx — Tîrnăveni.

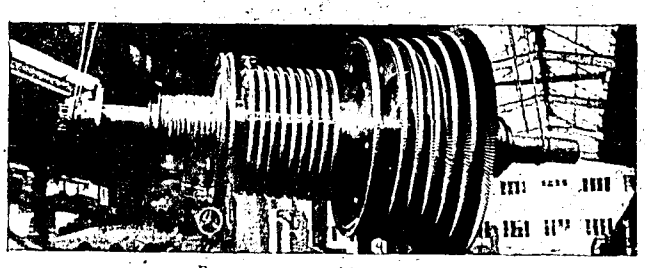

Rotor pentru turbină — Reșița

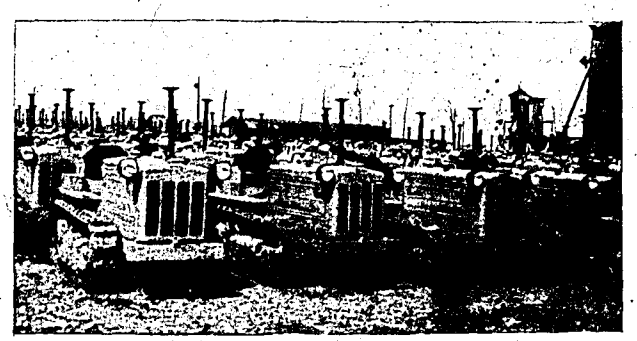

Tractoare pe șenile.

Combinatul poligrafic « Casa Scînteii » (secția de imprimare).

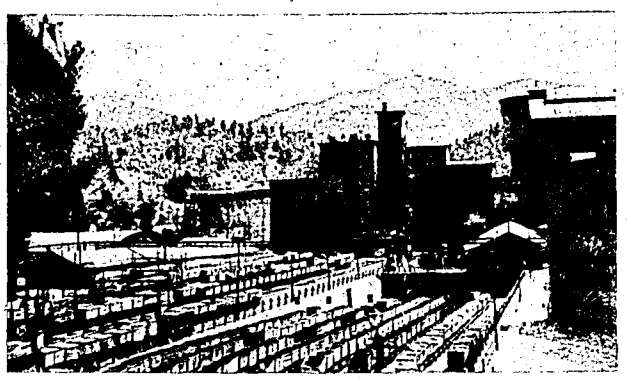

Vagonete la intrarea în mină (bazinul Petroșani).

INDUSTRIA ÎN R.P.R.
mașini, utilaje, construcții.

Fabrica de ciment — Medgidia.

Laminorul de la Roman.

Fabrica de lapte-praf — Tg. Mureș.

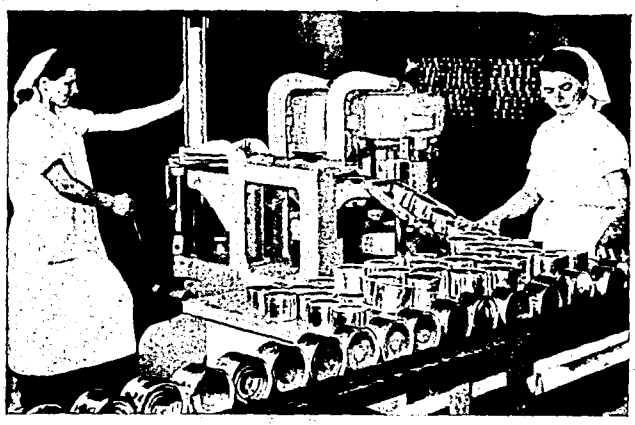

Fabrica de conserve de pește — Tulcea.

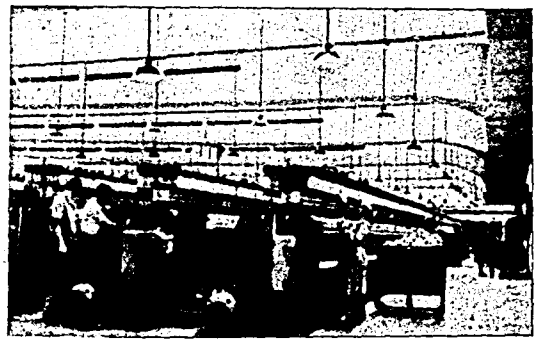

Fabrica «Țesătura» — Iași.

Fabrica de piele și încălțăminte «Dimbovița» — București.

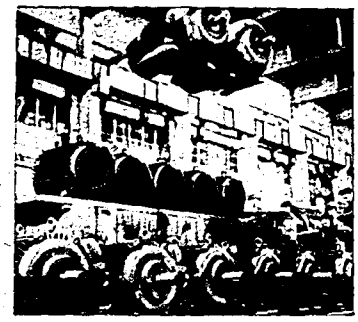

Motoare electrice.

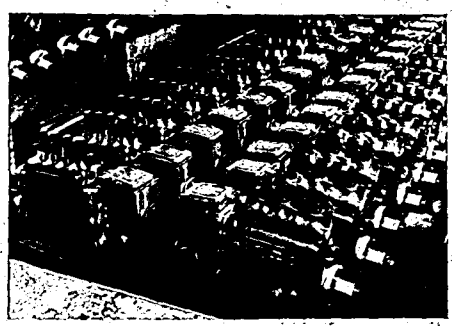

Injectoare asamblate («I. C. Frimu» — Sinaia).

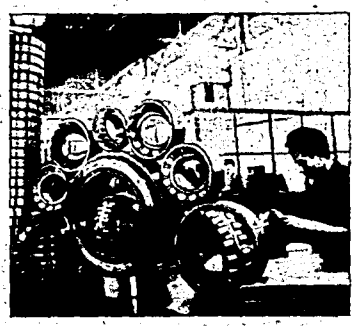

Fabrica de rulmenți — Birlad.

INDUSTRIA ÎN R.P.R.

mașini, utilaje, construcții.

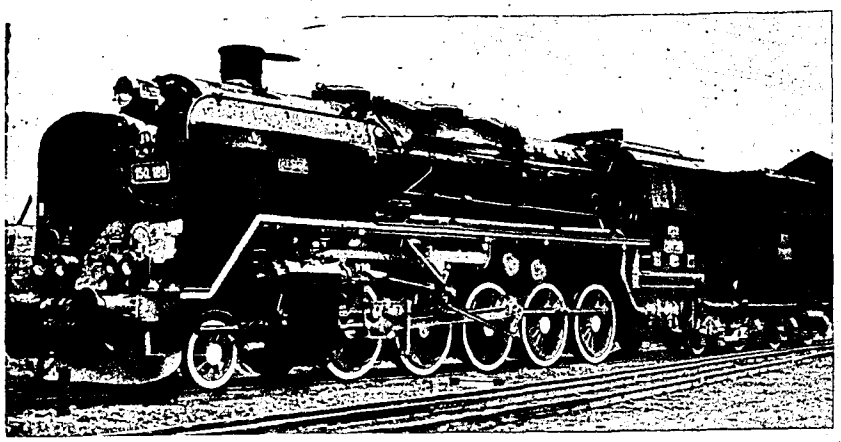

Locomotivă tip 150000.

Uzinele de vagoane — Arad.

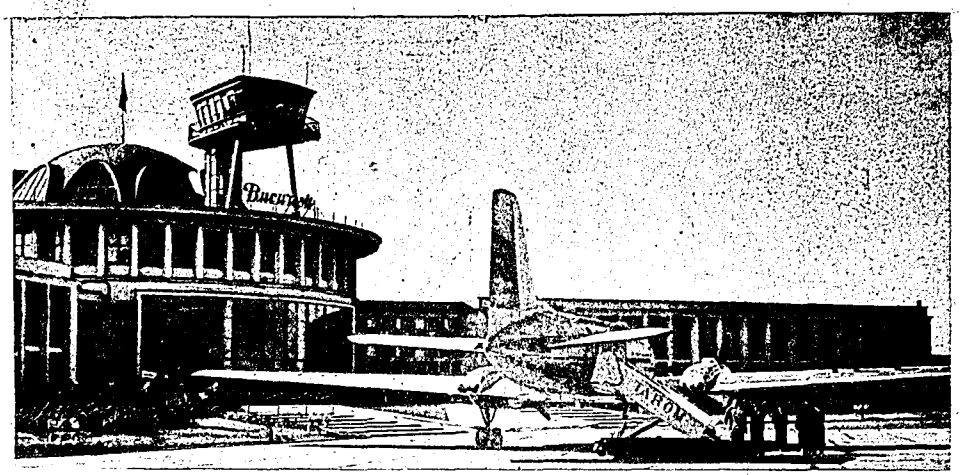

Aerogara Băneasa.

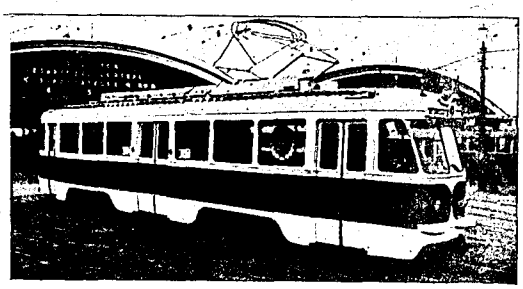

Tramvai.

Troleibuz.

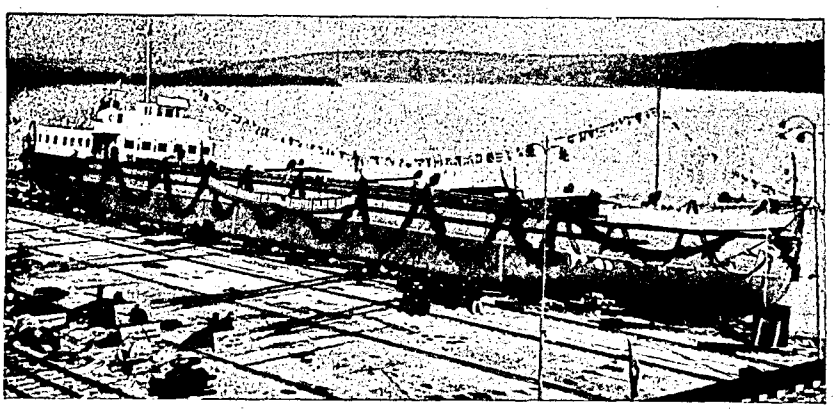

Lansarea unei motonave de 2000 tone.

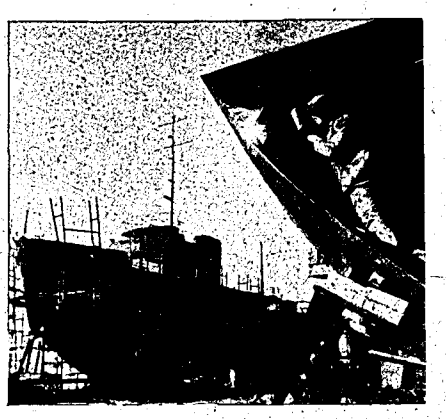

Aspect de pe șantierul naval Galați.

INEXPUGNÁBIL, -Ă, *inexpugnabili, -e,* adj. (Despre locuri fortificate) Care nu poate fi cucerit; de neînvins. — Fr. **inexpugnable** (lat. lit. **inexpugnabilis**).

INEXTRICÁBIL, -Ă, *inextricabili, -e,* adj. Care este atît de încurcat, încît nu poate fi înțeles sau lămurit. — Fr. **inextricable** (lat. lit. **inextricabilis**).

INFAILÍBIL, -Ă, *infailibili, -e,* adj. Care nu poate greși, care nu se poate înșela, perfect. [Pr.: *-fa-i-*] — După fr. **infaillible.**

INFAILIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi infailibil; natura, caracterul sau starea a ceea ce este infailibil. [Pr.: *-fa-i-*] — După fr. **infaillibilité.**

INFÁM, -Ă, *infami, -e,* adj. (Adesea substantivat) Josnic, hedemn, mîrșav. — Fr. **infâme** (lat. lit. **infamis**).

INFAMÁNT, -Ă, *infamanți, -te,* adj. Care atrage înfierarea publică, care aruncă asupra cuiva dezonoarea; degradant, dezonorant. — Fr. **infamant.**

INFAMÍE, *infamii,* s. f. Caracterul a ceea ce este infam; faptă sau vorbă infamă; ticăloșie. ◆ Expr. *A fintui* (sau *a pune* pe cineva) *la stîlpul infamiei* = a condamna, a înfiera (pe cineva). — Fr. **infamie** (lat. lit. **infamia**).

INFÁNTE, -Ă, *infanți, -te,* s. m. și f. Titlu dat copiilor regelui Spaniei, în afară de primul născut. — Fr. **infant** (sp. **infante**).

INFANTÉRIE s. f. Parte a forțelor armate care merge și luptă pe jos; (înv.) pedestrime. — Rus **infanteriia** (fr. **infanterie**).

INFANTERÍST, *infanteriști,* s. m. Militar din infanterie; (înv.) pedestraș. — Rus **infanterist.**

INFANTICÍD s. n. (Jur.) Uciderea propriului copil. — Fr. **infanticide** (lat. lit. **infanticidium**).

INFANTÍL, -Ă, *infantili, -e,* adj. De copii, pentru copii, referitor la copii. ◇ *Paralizie infantilă* = boală cu caracter epidemic, produsă de un virus, care atinge mai ales copiii, producînd paralizia anumitor mușchi. ✦ Fig. Neserios, copilăresc. — Fr. **infantile** (lat. lit. **infantilis**).

INFÁRCT s. n. Boală care constă în distrugerea unui țesut, din cauza astupării vasului care îl hrănește. — După fr. **infarctus.**

INFATIGÁBIL, -Ă, *infatigabili, -e,* adj. (Franțuzism) Neobosit. — Fr. **infatigable** (lat. lit. **infatigabilis**).

INFATUÁRE, *infatuări,* s. f. Îngîmfare, înfumurare. [Pr.: *-tu-a-*] — Fr. **infatuer** (lat. lit. **infatuare**).

INFATUÁT, -Ă, *infatuați, -te,* adj. Îngîmfat, înfumurat. [Pr.: *-tu-at*] — După fr. **infatué.**

INFÉCT, -Ă, *infecți, -te,* adj. 1. (Despre mirosuri, *p. ext.* despre aer) Stricat, viciat, greu. 2. (Despre obiecte) Cu aspect respingător, murdar; de calitate proastă. 3. (Despre oameni) Cu caracter josnic, mîrșav. — Fr. **infect** (lat. lit. **infectus**).

INFECTÁ, *infectez,* vb. I. Refl. (Despre răni, *p. ext.* despre ființe) A contracta o infecție. ✦ Tranz. A transmite microbi, substanțe vătămătoare etc.; a contamina. — Fr. **infecter.**

INFECTÁRE, *infectări,* s. f. Acțiunea de *a (se) infecta* și rezultatul ei; infecție.

INFÉCȚIE, *infecții,* s. f. 1. Proces patologic rezultat din pătrunderea în organism a unor microbi care produc inflamații, supurații, cangrene etc. 2. Miros urît; duhoare. — Fr. **infection** (lat. lit. **infectio, -onis**).

INFECȚIÓS, -OÁSĂ, *infecțioși, -oase,* adj. (Despre boli) Provocat de o infecție; care se transmite de la o ființă la alta; molipsitor, contagios. [Pr.: *-ți-os*] — După fr. **infectieux.**

INFERIÓR, -OÁRĂ, *inferiori, -oare,* adj. 1. Care este așezat dedesubt sau mai jos. ✦ (Despre ape curgătoare sau despre porțiuni ale cursului lor) Situat mai aproape de vărsare decît de izvor. 2. Care este, din punct de vedere numeric, mai mic decît altul. 3. Care ocupă un rang sau un grad mai mic decît altul. 4. Care este de calitate mai proastă, valorează mai puțin sau are importanță mai mică decît altul. ◇ (În vechea organizare a școlii) *Curs inferior* = ciclu de învățămînt cuprinzînd primele patru clase ale liceului. [Pr.: *-ri-or*] — Fr. **inférieur** (lat. lit. **inferior**).

INFERIORITÁTE, *inferiorități,* s. f. Faptul de a fi inferior (3, 4); stare a ceea ce este inferior; defect, slăbiciune. [Pr.: *-ri-o-*] — După fr. **infériorité.**

INFÉRN s. n. (În credințele religioase; adesea fig.) Iad. — Lat. lit. **infernus.**

INFERNÁL, -Ă, *infernali, -e,* adj. De sau din infern; drăcesc. ◇ *Mașină infernală* = bombă cu mecanism de ceasornic, folosită de teroriști pentru a săvîrși atentate. ✦ (Despre zgomote) Asurzitor; înspăimîntător. — Fr. **infernal** (lat. lit. **infernalis**).

INFIDÉL, -Ă, *infideli, -e,* adj. 1. Nestatornic în sentimente, care își calcă angajamentele față de cineva; (despre soți) care calcă credința conjugală. 2. (În expr.) *Traducere infidelă* = traducere care nu respectă originalul. — Fr. **infidèle** (lat. lit. **infidelis**).

INFIDELITÁTE, (2) *infidelități,* s. f. 1. Nestatornicie în sentimente; încălcare a credinței conjugale. 2. (Concr.) Faptă care dovedește nestatornicia în dragoste. — Fr. **infidélité** (lat. lit. **infidelitas, -atis**).

INFILTRÁ, *infiltrez,* vb. I. Refl. (Despre lichide, la pers. 3) A se introduce treptat în porii corpurilor solide. ✦ Tranz. și refl. Fig. A (se) strecura pe nesimțite. [Var.: **infiltrá** vb. I] — Fr. **infiltrer.**

INFILTRÁRE, *infiltrări,* s. f. Acțiunea de *a (se) infiltra* și rezultatul ei.

INFILTRÁT[1], *infiltrate,* adj. n. (În expr.) *Țesut infiltrat* = țesut în care s-au acumulat elemente celulare pentru a combate un agent vătămător (microbian). — V. *infiltra.*

INFILTRÁT[2], *infiltrate,* s. n. Infiltrație (2). — V. *infiltra.*

INFILTRÁȚIE, *infiltrații,* s. f. 1. Infiltrare. ✦ Pătrunderea apei în sol, datorită forței gravitației, forțelor capilare și, uneori, presiunii hidrostatice. 2. Pătrundere și localizare a unui agent vătămător într-o celulă, într-un țesut sau într-un organ; boală provocată de acest agent. — Fr. **infiltration.**

INFÍM, -Ă, *infimi, -e,* adj. Extrem de mic; minuscul. — Fr. **infime** (lat. lit. **infimus**).

INFINÍT[1], (1) *infinituri,* s. n., (2) *infiniți,* s. m. 1. Ceea ce nu are sau pare că nu are limită în spațiu sau în timp. ◇ Loc. adv. *La infinit* = în chip nelimitat, fără încetare. 2. (Mat.) Mărime mai mare decît orice mărime dată. — Fr. **infini** (lat. lit. **infinitus**).

INFINÍT[2], -Ă, *infiniți, -te,* adj. Care nu are margini, limite; nesfîrșit. ◇ (Adverbial) *Infinit mai valoros decît...* — Fr. **infini** (lat. lit. **infinitus**).

INFINITÁTE, *infinități,* s. f. Cantitate, număr foarte mare de... — Fr. **infinité** (lat. lit. **infinitas, -atis**).

INFINITEZIMÁL, -Ă, *infinitezimali, -e,* adj. 1. Foarte mic. 2. (Mat.) Care se raportă la infiniți. ◇ *Calcul infinitezimal* = calcul care cuprinde calculul diferențial și calculul integral. — Fr. **infinitésimal.**

INFINITÍV, *infinitive,* s. n. (Gram.; adesea adjectival) Modul care denumește acțiunea exprimată de verb. — Fr. **infinitif** (lat. lit. **infinitivus**).

INFINITIVÁL, -Ă, *infinitivali, -e,* adj. Care privește infinitivul, care ține de infinitiv. — Din **infinitiv** + suf. *-al.*

INFÍRM, -Ă, *infirmi, -e,* adj. (Adesea substantivat) Lipsit de o parte a trupului sau de posibilitatea de a o folosi; schilod. — Fr. **infirme** (lat. lit. **infirmus**).

INFIRMÁ, *infirm,* vb. I. Tranz. A deciara nevalabil, a dovedi ca neadevărat. ✦ A anula un mandat de arestare sau o ordonanță emisă de un anchetator penal. — Fr. **infirmer** (lat. lit. **infirmare**).

INFIRMÁRE, *infirmări,* s. f. Acțiunea de *a infirma.*

INFIRMERÍE, *infirmerii,* s. f. Sală amenajată ca un spital, care funcționează pe lîngă formații militare, internate etc. — Fr. **infirmerie.**

INFIRMIÉR, -Ă, *infirmieri, -e,* s. m. și f. Persoană din personalul medical inferior care îngrijește bolnavii dintr-un spital sau dintr-o infirmerie. [Pr.: *-mi-er*] — Fr. **infirmier.**

INFIRMITÁTE, *infirmități,* s. f. Starea celui infirm; defect fizic. — Fr. **infirmité** (lat. lit. **infirmitas, -atis**).

INFÍX, *infixe,* s. n. Consoană inserată în interiorul rădăcinii unui cuvînt, avînd valoare morfologică. — Fr. **infixe.**

INFLAMÁ, pers. 3 *inflamează,* vb. I. Refl. (Med.; despre o parte a corpului, un organ) A se umfla. — Lat. lit. **inflammare.**

INFLAMÁBIL, -Ă, *inflamabili, -e,* adj. Care se aprinde ușor. ✦ (Chim.) Care produce la o temperatură relativ joasă gaze sau vapori care împreună cu aerul atmosferic pot da un amestec combustibil. — După fr. **inflammable.**

INFLAMABILITÁTE s. f. Proprietatea unui corp de a fi inflamabil. — După fr. **inflammabilité.**

INFLAMÁRE, *inflamări,* s. f. Acțiunea de *a se inflama* și rezultatul ei; inflamație.

INFLAMÁT, -Ă, *inflamați, -te,* adj. (Despre o parte a corpului, un organ) Care a suferit un proces de inflamație; umflat. — V. *inflama.*

INFLAMATÓR, -OÁRE, *inflamatori, -oare,* adj. Care se manifestă printr-o inflamație; care produce o inflamație. — După fr. **inflammateur.**

INFLAMÁȚIE, *inflamații,* s. f. Proces patologic manifestat prin înroșirea și umflarea locului bolnav, care devine dureros la atingere. ◇ (Înv.) *Inflamație de creieri* = meningită. — Fr. **inflammation** (lat. lit. **inflammatio, -onis**).

INFLAȚIE, *inflații,* s. f. Fenomen specific perioadelor de criză din economia capitalistă, constînd dintr-o emisiune de hîrtie-monedă peste necesitățile reale ale circulației bănești, ceea ce duce la devalorizarea banilor și la scumpirea mărfurilor. — Fr. **inflation.**

INFLAȚIONÍST, -Ă, *inflaționiști, -ste,* adj. Care are caracter de inflație. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **inflationniste.**

INFLEXÍBIL, -Ă, *inflexibili, -e,* adj. Care nu este flexibil. ✦ Fig. Neînduplecat, ferm. — Fr. **inflexible** (lat. lit. **inflexibilis**).

INFLEXIBILITÁTE s. f. Însușirea de a fi inflexibil. — După fr. **inflexibilité.**

INFLEXIÚNE, *inflexiuni,* s. f. Schimbare a înălțimii sunetului; schimbare de accent în vorbă sau în cînt; ușurința cuiva de a-și mlădia vocea. [Pr.: *-xi-u-*] — Fr. **inflexion** (lat. lit. **inflexio, -onis**).

INFLORESCÉNȚĂ, *inflorescențe,* s. f. Ansamblu de flori dispuse pe tulpină în diferite moduri specifice. — După fr. **inflorescence.**

INFLUÉNT, -Ă, *influenți, -te,* adj. Care are trecere, influență. — După fr. **influent.**

INFLUENȚĂ, *influențez*, vb. I. Tranz. și intranz. A exercita o influență asupra unei ființe sau a unui lucru; a înrîuri. ◇ Refl. *Două forțe care se influențează reciproc.* — Fr. **influencer.**

INFLUENȚABIL, -Ă, *influențabili, -e*, adj. Care poate fi influențat cu ușurință. — După fr. **influençable.**

INFLUÉNȚĂ[1] s. f. (Înv.) Nume dat unei boli epidemice asemănătoare cu gripa. — Fr. **influenza** (< it.).

INFLUÉNȚĂ[2], *influențe*, s. f. Acțiune care se exercită asupra unui lucru sau a unei ființe, putînd să le modifice conținutul, concepțiile, sentimentele etc. ✦ Autoritate, trecere. [Var.: (înv.) **influință** s. f.] — După fr. **influence.**

INFLUÍNȚĂ s. f. v. **influență.**

IN-FÓLIO adj. invar. (Despre formatul unei cărți) În care coala de hîrtie este îndoită în două, formînd 4 pagini; (despre cărți) care are acest format. [Pr.: *-li-o*] — Lat. lit. **in-folio.**

INFÓRM, -Ă, *informi, -e*, adj. Care nu are o formă determinată sau un contur precis; care este lucrat grosolan, care are o formă nepotrivită; *p. ext.* imperfect, nedesăvîrșit. — Fr. **informe** (lat. lit. **informis**).

INFORMÁ, *informez*, vb. I. Tranz. A da cuiva informații despre ceva, a face cunoscut; a înștiința. ✦ Refl. A căuta să se pună la curent cu ceva; a se interesa. — Fr. **informer** (lat. lit. **informare**).

INFORMÁRE, *informări*, s. f. Acțiunea de *a (se) informa.*

INFORMÁT, -Ă, *informați, -te*, adj. Care a primit sau și-a procurat informații; care s-a documentat prin cercetări amănunțite. — V. *informa.*

INFORMATÍV, -Ă, *informativi, -e*, adj. Care are rolul de a informa, care servește ca informator. — It. **informativo.**

INFORMATÓR, -OÁRE, *informatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care dă informații. — După fr. **informateur.**

INFORMÁȚIE, *informații*, s. f. 1. Lămurire, comunicare, știre care pune pe cineva în curent cu o situație. 2. Acțiunea de a (se) informa și rezultatul ei; material informativ. — Fr. **information.**

INFRA- Element de compunere care înseamnă «dedesubt, sub» și care servește la formarea unor substantive, ca: *inframicrob, infrasunet* etc. și a unor adjective, ca: *inframicrobian, infraroșu* etc.

INFRACTÓR, -OÁRE, *infractori, -oare*, s. m. și f. Persoană care a comis o infracțiune. — Fr. **infracteur** (lat. lit. **infractor, -oris**).

INFRACȚIÚNE, *infracțiuni*, s. f. Faptă care constă în călcarea unei legi penale și care este pedepsită de lege. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **infraction** (lat. lit. **infractio, -onis**).

INFRAMICRÓB, *inframicrobi*, s. m. Microorganism extrem de mic, puțin evoluat și incomplet organizat, care nu-și poate realiza singur metabolismul. — Din **infra-** + **microb.**

INFRAMICROBIÁN, -Ă, *inframicrobieni, -e*, adj. Care aparține inframicrobilor, privitor la inframicrobi. — Din **infra-** + **microbian.**

INFRAMICROBIOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul inframicrobilor. [Pr.: *-bi-o-*] — Din **infra-** + **microbiologie.**

INFRAROȘU, -IE, *infraroșii*, adj. (Despre radiații) Care face parte din spectrul solar și este situat dincolo de limita roșie a domeniului vizibil, avînd o lungime de undă mai mare decît lungimea de undă a radiațiilor roșii. ✦ (Substantivat, n.) Domeniu spectral situat între limita roșie a spectrului vizibil și radiațiile herțiene. — Din **infra-** + **roșu** (după fr. *infrarouge*).

INFRASTRUCTÚRĂ, *infrastructuri*, s. f. Ansamblul elementelor care susțin partea principală a unei construcții. — Fr. **infrastructure.**

INFRASÚNET, *infrasunete*, s. n. Sunet neperceput de urechea omului, avînd un număr de vibrații mai mic decît 16 oscilații complete pe secundă. — Din **infra-** + **sunet** (după fr. *infra-son*).

INFRUCTUÓS, -OÁSĂ, *infructuoși, -oase*, adj. Care nu dă rezultatele așteptate; zadarnic, inutil. [Pr.: *-tu-os*] — Fr. **infructeux** (lat. lit. **infructuosus**).

INFUZÍBIL, -Ă, *infuzibili, -e*, adj. (Despre unele materiale) Care nu poate fi topit. — Fr. **infusible.**

INFÚZIE, *infuzii*, s. f. Soluție extrasă dintr-o plantă prin opărirea ei cu un lichid; medicament preparat în acest fel. [Var.: (înv.) **infuziúne** s. f.] — Fr. **infusion** (lat. lit. **infusio, -onis**).

INFUZIÚNE s. f. v. **infuzie.**

INFUZÓR[1], *infuzoare*, s. n. Recipient de metal, de porțelan etc., cu capac, în care se prepară infuziile. — După fr. **infusoire.**

INFUZÓR[2], *infuzori*, s. m. Animal microscopic, unicelular, din clasa protozoarelor. [Var.: **infuzóriu** s. n.] — După fr. **infusoires.**

INFUZÓRIU s. n. v. **infuzor**[2].

ÎNGA interj. Iată! iacă! uită-te! [Var.: **îga** interj.]

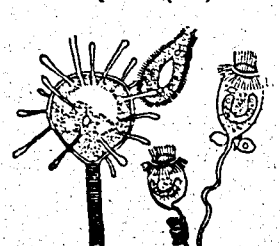

Infuzori

INGENIÓS, -OÁSĂ, *ingenioși, -oase*, adj. 1. Care are mult spirit inventiv, multă agerime de minte; iscusit, îndemînatic, dibaci. 2. Alcătuit, elaborat cu îndemînare, cu măiestrie etc. [Pr.: *-ni-os*] — Fr. **ingénieux** (lat. lit. **ingeniosus**).

INGENIOZITÁTE s. f. Calitatea de a fi ingenios; inventivitate, iscusință. [Pr.: *-ni-o-*] — După fr. **ingéniosité.**

INGENUITÁTE s. f. Simplitate, naturalețe împletită cu sinceritate și naivitate; candoare. [Pr.: *-nu-i-*] — Fr. **ingénuité** (lat. lit. **ingenuitas, -atis**).

INGÉNUU, -UĂ, *ingenui, -ue*, adj. Care vădește simplitate, naturalețe împletită cu sinceritate și naivitate; candid. — Lat. lit. **ingenuus** (fr. **ingenu**).

INGERÁ, *ingerez*, vb. I. Tranz. (Rar) A înghiți (alimente). — Fr. **ingérer** (lat. lit. **ingerere**).

INGERÍNȚĂ, *ingerințe*, s. f. Amestec ilegal, necerut, în treburile unei persoane sau în viața unui stat, tinzînd la știrbirea libertății și a independenței de acțiune și la impunerea arbitrară a unui anumit punct de vedere. — După fr. **ingérence.**

INGINÉR, -Ă, *ingineri, -e*, s. m. și f. Specialist cu o pregătire tehnică și teoretică obținută într-un institut de învățămînt superior, care organizează și conduce procesele tehnologice dintr-o întreprindere. — Fr. **ingénieur.**

INGINERÁȘ, *inginerași*, s. m. Diminutiv al lui *inginer;* (peior.) inginer (tînăr) insuficient pregătit sau incapabil.

INGINERÉSC, -EÁSCĂ, *inginerești*, adj. Care aparține inginerului sau ingineriei, privitor la inginer sau la inginerie. — Din **inginer** + suf. *-esc.*

INGINERÍE s. f. Profesiunea inginerului. — Din **inginer** + suf. *-ie.*

INGRÁT, -Ă, *ingrați, -te*, adj., s. m. și f. 1. Adj., s. m. și f. (Persoană) care uită binele ce i s-a făcut; nerecunoscător. 2. Adj. Fig. Care nu răsplătește eforturile făcute; dezavantajos; anevoios, greu. — Fr. **ingrat** (lat. lit. **ingratus**).

INGRATITÚDINE s. f. Însușirea de a fi ingrat; purtarea omului ingrat; nerecunoștință. — Fr. **ingratitude** (lat. lit. **ingratitudo, -inis**).

INGREDIÉNT, *ingrediente*, s. n. Substanță care intră ca accesoriu în compoziția unui medicament, a unui aliment etc. [Pr.: *-di-ent*] — După fr. **ingrédient.**

INGREDIÉNȚĂ, *ingrediențe*, s. f. (Ieșit din uz) Ingredient. [Pr.: *-di-en-*] — Din **ingredient** + suf. *-ență.*

INHALÁ, *inhalez*, vb. I. Tranz. A trage în piept vapori sau gaze. — Fr. **inhaler** (lat. lit. **inhalare**).

INHALÁRE, *inhalări*, s. f. Faptul de *a inhala.*

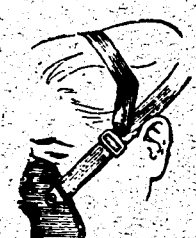

Inhalator

INHALATÓR, *inhalatoare*, s. n. 1. Aparat producător de oxigen (folosit în aviație). 2. Aparat care servește la administrarea unei inhalații. — După fr. **inhalateur.**

INHALÁȚIE, *inhalații*, s. f. Acțiunea de a inhala; tragere în piept a unor vapori, gaze etc. în scopuri curative. — Fr. **inhalation** (lat. lit. **inhalatio, -onis**).

INHIBÁ, *inhibez*, vb. I. Tranz. A frîna, a împiedica, a încetini un proces fiziologic, o reacție chimică etc. — Fr. **inhiber** (lat. lit. **inhibere**).

INHIBITÓR, -OÁRE, *inhibitori, -oare*, adj. Care inhibează. — După fr. **inhibitoire.**

INHIBÍȚIE, *inhibiții*, s. f. Fenomen nervos care suprimă sau încetinește o anumită activitate fiziologică. — Fr. **inhibition** (lat. lit. **inhibitio, -onis**).

INÍC, -Ă, *inici, -e*, adj. (Franțuzism) Care nu este echitabil; nedrept. — Fr. **inique** (lat. lit. **iniquus**).

INÍE, *inii*, s. f. (Reg.) Apă amestecată cu gheață; sloi de gheață, mare și sfărîmicios, care plutește pe apă. — Slav (v. sl. **inii**).

INIMAGINÁBIL, -Ă, *inimaginabili, -e*, adj. Care întrece orice închipuire; extraordinar. — După fr. **inimaginable.**

ÎNIMĂ, *inimi*, s. f. I. 1. Organ intern musculos, așezat în partea stîngă a pieptului și care constituie centrul motor al circulației sîngelui la om și la animalele superioare. ✦ (Metaforic) Piept. 2. (Pop.) Stomac; *p. ext.* burtă, pîntece. ◇ Expr. *A (mai) prinde (la) inimă* = a scăpa de slăbiciune după ce a mîncat. *Pe inima goală* = cu stomacul gol. 3. (La cărțile de joc) Cupă. II. 1. (Considerat ca sediu al sentimentelor) a) (În legătură cu bucurii, plăceri) *Se înveselirá cu inima cînd le veni veste* (BĂLCESCU). ◇ Loc. adv. *După voia inimii* = după plac, nestingherit. *Cu* (sau *din*) *toată inima* sau *cu dragă inimă* = cu tot sufletul, cu foarte mare plăcere. ◇ Expr. *A rîde inima în cineva* sau *a-i rîde cuiva inima* = a fi bucuros, mulțumit. *A unge* (pe cineva) *la inimă* = a produce (cuiva) o plăcere; a încînta. *Cît îi cere* (cuiva) *inima* = atît cît vrea, cît poftește. *A-i merge* (cuiva ceva) *la inimă* = a-i plăcea (ceva) foarte mult. *A-și călca pe inimă* = a face ceva împotriva voinței sau dorinței sale. *Cu inima ușoară* = fără griji, bine dispus; cu conștiința împăcată. b) (În legătură cu suferințe, dureri, necazuri) *Și îl durea la inimă cînd îl luau în rîs* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *A seca* (sau *a arde, a frige pe*

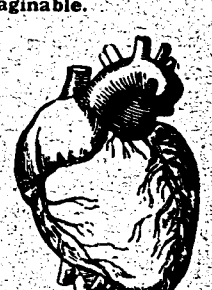

Inimă (I 1)

cineva) la inimă = a provoca cuiva o durere, o supărare mare. *A i se rupe* (sau *a-i rupe cuiva) inima* = a-i fi milă de cineva. *A i se topi inima*, se spune cînd cineva este în prada unor sentimente chinuitoare. *A se sfîrşi la inimă* = a se îmbolnăvi, a muri de durere. *A avea ceva pe inimă* = a fi chinuit de un gînd neîmpărtăşit, a avea o taină, a suferi în ascuns. *A-şi răcori inima* = a spune ce are pe suflet, a vorbi deschis. *A pune* (ceva) *la inimă* = a se supăra (pentru ceva) mai mult decît ar trebui. *A-i strica* (cuiva) *inima* = a-i strica (cuiva) buna dispoziţie, a mîhni (pe cineva). *A rămîne cu inima friptă* = a rămîne mîhnit, dezolat, îndurerat. *Parcă mi-a trecut* (sau *mi-a dat cu) un fier ars* (sau *roşu) prin inimă*, exprimă spaimă şi durerea celui lovit pe neaşteptate de o veste rea. *Inimă albastră* = inimă tristă, îndurerată; tristeţe, melancolie; furie, mînie, necaz. *Inimă rea* = mîhnire, amărăciune. *A-şi face* (sau *a-i face* cuiva) *inimă rea* = a se mîhni (sau a mîhni pe cineva). **c)** (În legătură cu sentimente de iubire) *Inima-mi zboară la raiul vieţii mele* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *A avea* (pe cineva) *în* (sau *la) inimă* = a iubi (pe cineva). *A-i rămîne* (cuiva) *inima la...* = a rămîne cu gîndul la cineva sau la ceva care i-a plăcut. *A avea tragere de inimă (pentru...)* sau *a-l trage* (pe cineva) *inima să...* = a se simţi atras să facă ceva. **d)** (În legătură cu bunătatea sau cu răutatea cuiva, în expr.) *Inimă dreaptă* = om drept. *Inimă de aur* = om bun. *Slab de inimă* = milos. *Cu inimă* = bun, milos. *A avea inimă bună* (sau *de aur)* sau *a fi bun la inimă* (sau *cu inima bună)* = a fi bun, milos. *A avea inima deschisă* = a fi sincer. *A spune de la* (sau *din) inimă* = a spune cu toată sinceritatea, fără reticenţe. *A avea inima largă* = a fi mărinimos, darnic. *A se muia la inimă* = a deveni bun, milos; a se înduioşa. *A nu-l lăsa pe cineva inima să...*, se spune cînd cineva nu-şi poate opri pornirile bune, acţiunile generoase. *(A fi om) de inimă* = (a fi om) bun, săritor. *A fi fără inimă* sau *a fi rău* (sau *cîinos, negru) la inimă* = a fi rău, înrăit. *(A avea) inimă haină* (sau *sălbatică)* = (a fi) crud, duşmănos, rău. *(A avea) inimă de piatră* (sau *împietrită)* = (a fi) nesimţitor, nepăsător şi rău. *A i se împietri cuiva inima* = a deveni insensibil la orice durere sau bucurie. **e)** (În legătură cu instincte sau presimţiri) *Pesemne inima le spunea că sfîrşul nu le este văr* (CREANGĂ). **f)** (În legătură cu curajul, cu îndrăzneala sau cu energia, cu puterea de voinţă sau de acţiune a cuiva) *Şi nu-i era, zău, nimănui În piept inima rece* (ALECSANDRI). ◇ *Cu inimă* = **a)** (loc. adv.) energic, cu viaţă; **b)** (loc. adj. şi adv.) inimos, curajos. ◇ Expr. *A(-şi) pierde inima* = a-şi pierde curajul, speranţa. *A-şi lua inima în dinţi* = a-şi face curaj. *A-i veni* (cuiva) *inima la loc*, se spune cînd cineva recapătă curajul după un moment de emoţie sau de spaimă. *A (mai) prinde (la) inimă* = a căpăta putere, curaj. *A-i ţine cuiva inima* = a încuraja, a consola pe cineva. *A i se face inima cît un purice* = a se descuraja; a-i fi frică de ceva. *A i se tăia inima* = a-şi pierde curajul. 2. (Considerat ca centru şi simbol al vieţii sufleteşti în general) *Din inima lor nu s-a şters purtarea necuviincioasă a şpînului* (CREANGĂ). ◇ Loc. adv. *Din inimă* sau *din toată inima, din adîncul inimii* = din tot sufletul, din toată puterea. ◇ Expr. *(A fi) cu inima împăcată* = (a fi) cu conştiinţa împăcată, liniştită. **III.** Fig. 1. Caracter, fire. *Semăna bunicului la chip şi la inimă* (STANCU). 2. Fiinţă, om. *Vorbi astfel, încît robi toate inimile* (ISPIRESCU). **IV.** Fig. 1. Mijloc, centru, interior. ◇ *Inima carului* (sau *a căruţei)* = partea din mijloc a carului (sau a căruţei), care leagă osia de dinainte cu cea de dinapoi. ◇ Expr. (Ir.) *A rupe inima tîrgului* = a cumpăra ce este mai prost, a face o afacere proastă. ✦ Partea cea mai importantă, esenţială a unui lucru. 2. Partea din interior a unei plante, a unei legume; miez. **V.** Piesă mecanică sau organ de maşină asemănător ca formă cu inima (**I** 1). [Pl. şi: (înv.) *inime*. — Var.: (înv.) **înemă** s. f.] — Lat. **anima.**

INIMÍC, -Ă adj., s. m. şi f. v. **inamic.**

INIMICÍŢIE, *inimiciţii,* s. f. (Rar) Duşmănie, vrăjmăşie. — Lat. lit. **inimicitia.**

INIMIOÁRĂ, *inimioare,* s. f. 1. Diminutiv al lui *inimă.* 2. Mistrie mică, ascuţită, folosită la netezirea formelor de turnătorie.

INIMITÁBIL, -Ă, *inimitabili, -e,* adj. Care nu poate fi (uşor) imitat. — După fr. **inimitable.**

INIMÓI, *inimoaie,* s. n. (Reg.) Inima carului. — Din **inimă** + suf. *-oi.*

INIMÓS, -OÁSĂ, *inimoşi, -oase,* adj. 1. Curajos; viteaz. 2. Bun, mărinimos. 3. Care suferă, care se consumă pentru ceva mai mult decît ar trebui; pasionat. 4. (Rar) Făcut cu toată inima. — Din **inimă** + suf. *-os.*

INIMOŞÍE s. f. Însuşirea celui inimos. — Din **inimos** + suf. *-ie.*

INIMÚCĂ, *inimuci,* s. f. (Rar) Inimioară. — Din **inimă** + suf. *-ucă.*

INIMÚŢĂ, *inimuţe,* s. f. (Rar) Inimioară. — Din **inimă** + suf. *-uţă.*

ININTELIGÍBIL, -Ă, *ininteligibili, -e,* adj. Care nu se poate înţelege; confuz. — După fr. **inintelligible.**

INÍPERĂ s. f. v. **ienuperă.**

INIŞÓR s. n. Diminutiv al lui *in.* ◇ (Bot.) Compus: *inişor-de-aţior* = linariţă.

ÍNIŞTE, *inişti,* s. f. Teren cultivat cu in. — Din **in** + suf. *-işte.*

ÍNIŢĂ s. f. (Bot.) Torţel. — Din **in** + suf. *-iţă.*

INIŢIÁ, *iniţiez,* vb. I. 1. Tranz. şi refl. A (se) introduce într-un domeniu de activitate în care nu a lucrat; a da cuiva sau a căpăta primele cunoştinţe. V. *instrui, învăţa.* 2. Tranz. A face începutul într-o acţiune, a organiza o mişcare, o activitate. [Pr.: *-ţi-a*] — Fr. **initier** (lat. lit. **initiare**).

INIŢIÁL, -Ă, *iniţiali, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care e la început. [Pr.: *-ţi-al*] — Fr. **initial.**

INIŢIÁLĂ, *iniţiale,* s. f. Literă cu care se începe un cuvînt. [Pr.: *-ţi-a-*] — Fr. **initiale.**

INIŢIÁT, -Ă, *iniţiaţi, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care posedă cunoştinţe suficiente într-un domeniu; cunoscător. [Pr.: *-ţi-at*] — V. *iniţia.*

INIŢIATÍVĂ, *iniţiative,* s. f. Faptul de a propune, de a organiza sau de a începe o acţiune, antrenînd după sine şi pe alţii; însuşirea de a întreprinde cel dintîi ceva, din îndemn propriu. ◇ Expr. *Din proprie iniţiativă* sau *din propria sa* (sau *-lui) iniţiativă* = fără a fi îndemnat de altul. [Pr.: *-ţi-a-*] — Fr. **initiative.**

INIŢIATÓR, -OÁRE, *iniţiatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care iniţiază ceva. [Pr.: *-ţi-a-*] — După fr. **initiateur.**

INIŢIÉRE, *iniţieri,* s. f. Acţiunea de *a (se) iniţia.* [Pr.: *-ţi-e-*]

INJECTÁ, *injectez,* vb. I. 1. Tranz. A introduce, cu ajutorul seringii, un medicament lichid într-un organism. ✦ A introduce, sub presiune, într-un material sau într-un spaţiu închis un fluid sau o suspensie de corp pulverulent. 2. Refl. (Despre ochi) A se colora uşor în roşu; a se congestiona. — Fr. **injecter** (lat. lit. **injectare**).

INJECTÁT, -Ă, *injectaţi, -te,* adj. (Despre ochi) Congestionat, roşu. — V. *injecta.*

INJECTÓR, *injectoare,* s. n. 1. Aparat pentru introducerea şi pulverizarea, sub presiune, a combustibilului lichid sau pulverulent în camera de ardere a unui motor sau într-un focar. 2. Aparat cu ajutorul căruia se proiectează vîna de apă pe cupele rotorului unei turbine hidraulice. 3. Aparat pentru alimentarea cu apă a unui cazan de aburi. — După fr. **injecteur.**

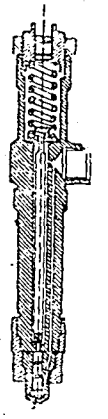

Injector (1)

INJÉCŢIE, *injecţii,* s. f. 1. Introducere a unui medicament lichid într-un organism cu ajutorul unei seringi; *p. ext.* lichidul introdus în acest mod. 2. Introducere sub presiune a unui fluid sau a suspensiilor unui corp pulverulent într-un material sau într-un spaţiu închis. — Fr. **injection.**

INJONCŢIÚNE, *injoncţiuni,* s. f. (Rar) Presiune făcută asupra cuiva. [Pr.: *-ţi-u-*] — Fr. **injonction** (lat. lit. **injonctio, -onis**).

INJÚRIE, *injurii,* s. f. 1. Insultă, jignire. 2. (Rar) Acţiune cu efect vătămător. — Fr. **injure** (lat. lit. **injuria**).

INJURIÓS, -OÁSĂ, *injurioşi, -oase,* adj. Care conţine o injurie. [Pr.: *-ri-os*] — Fr. **injurieux** (lat. lit. **injuriosus**).

INJÚST, -Ă, *injuşti, -ste,* adj. (Rar) Nedrept, nejust. — Fr. **injuste** (lat. lit. **injustus**).

INJUSTÉŢE, *injusteţi,* s. f. (Rar) Lipsă de justeţe; inexactitate. — Din **justeţe** (după *injust).*

INJUSTÍŢIE s. f. (Rar) Nedreptate. — Fr. **injustice** (lat. lit. **injustitia**).

INOBSERVÁBIL, -Ă, *inobservabili, -e,* adj. Care nu poate fi observat. — Fr. **inobservable** (lat. lit. **inobservabilis**).

INOCÉNT, -Ă, *inocenţi, -te,* adj. Curat la suflet, nevinovat; care exprimă nevinovăţie. ✦ (Ir.) Naiv, simplu; ignorant. — Fr. **innocent** (lat. lit. **innocens, -ntis**).

INOCÉNŢĂ s. f. Curăţenie sufletească, nevinovăţie; candoare. ✦ (Ir.) Naivitate, simplitate; ignoranţă. — Fr. **innocence** (lat. lit. **innocentia**).

IN-OCTÁVO adj. invar. (Despre formatul unei cărţi) În care coala de hîrtie e îndoită în opt, formînd 16 pagini; (despre cărţi) care are acest format. — Lat. lit. **in-octavo.**

INOCULÁ, *inoculez,* vb. I. Tranz. 1. A introduce în ţesuturi o substanţă, un ser, un vaccin. 2. Fig. A băga în mintea cuiva anumite concepţii. — Fr. **inoculer** (lat. lit. **inoculare**).

INOCULÁRE, *inoculări,* s. f. Acţiunea de *a inocula.*

INODÓR, -Ă, *inodori, -e,* adj. Fără miros. — Fr. **inodore** (lat. lit. **inodorus**).

INOFENSÍV, -Ă, *inofensivi, -e,* adj. Care nu face rău; nevătămător. — Fr. **inoffensif.**

INOPERÁNT, -Ă, *inoperanţi, -te,* adj. (Rar) Lipsit de efect; fără urmare. — Fr. **inopérant.**

INOPINÁT, -Ă, *inopinaţi, -te,* adj. La care nu te aştepţi; nepreväzut. — Fr. **inopiné** (lat. lit. **inopinatus**).

INOPORTÚN, -Ă, *inoportuni, -e,* adj. Care nu se întîmplă la timpul potrivit; nepotrivit. ✦ Neplăcut; plictisitor. — Fr. **inopportun** (lat. lit. **inopportunus**).

Inorog

INORÓG, *inorogi,* s. m. Animal fabulos cu corp de cal, cu cap de cerb şi cu un corn în frunte. ✦ (Rar) Rinocer. [Var.: **inoróh** s. m.] — Slav (v. sl. *inorogŭ* <gr.).

INORÓH s. m. v. **inorog.**

INOSPITALIÉR, -Ă, *inospitalieri, -e,* adj. Care nu este ospitalier; neprimitor. [Pr.: *-li-er*] — Fr. **inospitalier.**

INOVÁ, *inovez,* vb. I. Intranz. A introduce modificări, metode noi în felul de a munci, în legi etc. — Fr. **innover** (lat. lit. **innovare**).

INOVÁRE, *inovări,* s. f. Acţiunea de *a inova* şi rezultatul ei; înnoire, inovaţie.

INOVATÓR, -OÁRE, *inovatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care realizează o inovaţie. ✧ (Adjectival) *Spirit inovator.* — După fr. **innovateur.**

INOVÁŢIE, *inovaţii,* s. f. Noutate, schimbare, prefacere. ✦ Invenţie aplicată într-un sector al producţiei cu scopul îmbunătăţirii (productivităţii) muncii. [Var.: (inv.) **inovaţiúne** s. f.] — Fr. **innovation** (lat. lit. **innovatio, -onis**).

INOVAŢIÚNE s. f. v. **inovaţie.**

INOXIDÁBIL, -Ă, *inoxidabili, -e,* adj. (Despre metale şi aliaje) Care nu se poate combina cu oxigenul; care nu rugineşte. — După fr. **inoxydable.**

INS, *inşi,* s. m. Individ, persoană, om. ✧ *Tot insul* = fiecare; toţi oamenii. — Lat. **ipsus** *(= ipse).*

INSALUBRITÁTE s. f. Caracterul sau starea a ceea ce este insalubru. — Fr. **insalubrité** (lat. lit. **insalubritas, -atis**).

INSALÚBRU, -Ă, *insalubri, -e,* adj. Care vatămă sănătatea; nesănătos. — Fr. **insalubre** (lat. lit. **insalubris**).

INSAŢIÁBIL, -Ă, *insaţiabili, -e,* adj. Care nu se poate sătura; nesăţios. [Pr.: *-ţi-a-*] — După fr. **insatiable.**

INSCRÍPŢIE, *inscripţii,* s. f. 1. Text scurt, de obicei gravat pe piatră, pe metal sau în lemn, care conţine un nume, o dată, relatarea unui eveniment etc. 2. (Rar) Înscriere, înregistrare, înmatriculare. [Var.: (inv.) **inscripţiúne** s. f.] — Fr. **inscription** (lat. lit. **inscriptio, -onis**).

INSCRIPŢIÚNE s. f. v. **inscripţie.**

INSECTÁR, *insectare,* s. n. Colecţie de insecte conservate şi clasate după anumite criterii: cutie specială în care se păstrează această colecţie. — După fr. **insectarium.**

INSÉCTĂ, *insecte,* s. f. (La pl.) Clasă care cuprinde mici animale nevertebrate din încrengătura artropodelor, cu corpul format din segmente, cu trei perechi de picioare articulate, respirînd prin trahee şi avînd dezvoltare prin metamorfoză; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă. — Fr. **insecte** (lat. lit. **insectum**).

INSECTICID, -Ă, *insecticide* adj. n. şi f. Care ucide insectele. ✦ (Substantivat, n.) Substanţă care ucide insectele. — Fr. **insecticide.**

INSECTIFÚG, -Ă, *insectifuge,* adj. n. şi f. Care îndepărtează, goneşte insectele (prin miros gust sau culoare). ✦ (Substantivat, n.) Substanţă care îndepărtează, goneşte insectele. — După fr. **insectifuge.**

INSECTIVÓR, -Ă, *insectivori, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care se hrăneşte cu insecte. — Fr. **insectivore.**

INSENSÍBIL, -Ă, *insensibili, -e,* adj. Lipsit de sensibilitate; nesimţitor; *fig.* nepăsător. — Fr. **insensible** (lat. lit. **insensibilis**).

INSENSIBILITÁTE s. f. Lipsă de sensibilitate; *fig.* nepăsare, indiferenţă. — Fr. **insensibilité** (lat. lit. **insensibilitas, -atis**).

INSENSIBILIZÁ, *insensibilizez,* vb. I. Tranz. A face să nu simtă nici o durere; a amorţi. — Fr. **insensibiliser.**

INSEPARÁBIL, -Ă, *inseparabili, -e,* adj. Care nu se poate despărţi de ceva sau de cineva. — Fr. **inséparable** (lat. lit. **inseparabilis**).

INSERÁ, *inserez,* vb. I. Tranz. 1. A introduce, a include un adaos într-un text, într-un şir de numere; a introduce o informaţie într-un ziar. ✦ (Tehn.) A introduce un material în masa altui material. 2. A fixa, a aşeza, a dispune. — Fr. **insérer** (lat. lit. **inserere**).

INSERÁRE, *inserări,* s. f. Acţiunea de *a insera* şi rezultatul ei; anunţ, informaţie într-un jurnal.

INSÉRŢIE, *inserţii,* s. f. 1. Inserare. 2. Legare, fixare. *Inserţia muşchilor de oase.* — Fr. **insertion** (lat. lit. **insertio, -onis**).

INSEZISÁBIL, -Ă, *insezisabili, -e,* adj. Care nu poate fi sezisat. — După fr. **insaisissable.**

INSIDIÓS, -OÁSĂ, *insidioşi, -oase,* adj. Perfid; şiret. [Pr.: *-di-os*] — Fr. **insidieux** (lat. lit. **insidiosus**).

INSÍGNĂ, *insigne,* s. f. Mic obiect, de diverse forme, purtat pe piept sau la şapcă, la bască etc. şi care indică, prin imagini simbolice sau indicaţii grafice, apartenenţa cuiva la o organizaţie, la un club etc. — Fr. **insigne** (lat. lit. **insignia**).

INSIGNIFIÁNT, -Ă, *insignifianţi, -te,* adj. (Franţuzism) Neînsemnat. [Pr.: *-fi-ant*] — Fr. **insignifiant.**

INSINUÁ, *insinuez,* vb. I. 1. Tranz. A strecura o aluzie calomnioasă, răutăcioasă. 2. Tranz. şi refl. A (se) strecura pe nesimţite. [Pr.: *-nu-a*] — Fr. **insinuer** (lat. lit. **insinuare**).

INSINUÁNT, -Ă, *insinuanţi, -te,* adj. Care (se) insinuează. [Pr.: *-nu-ant*] — Fr. **insinuant.**

INSINUÁRE, *insinuări,* s. f. Acţiunea de *a (se) insinua* şi rezultatul ei; aluzie calomnioasă, răutăcioasă; strecurare, pătrundere. [Pr.: *-nu-a-*]

INSINUATÓR, -OÁRE, *insinuatori, -oare,* adj. (Înv.) Insinuant. — După fr. **insinuateur.**

INSIPÍD, -Ă, *insipizi, -de,* adj. (Despre corpuri chimice, substanţe, alimente etc.) Fără gust; (despre alimente) fad, searbăd. ✦ Fig. Lipsit de bun-gust, fără spirit. — Fr. **insipide** (lat. lit. **insipidus**).

INSISTÁ, *insist,* vb. I. Intranz. A stărui, a persista, a persevera; a scoate în relief. — Fr. **insister** (lat. lit. **insistere**).

INSISTÉNT, -Ă, *insistenţi, -te,* adj. (Adesea adverbial) Stăruitor, perseverent. — Fr. **insistant** (it. **insistente**).

INSISTÉNŢĂ, *insistenţe,* s. f. Stăruinţă, perseverenţă. — După fr. **insistance.**

INSOCIÁBIL, -Ă, *insociabili, -e,* adj. (Rar) Neprietenos. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **insociable** (lat. lit. **insociabilis**).

INSOLÁŢIE, *insolaţii,* s. f. Afecţiune provocată de o şedere îndelungată în bătaia soarelui şi care se manifestă prin febră, dureri de cap etc. (putînd duce la moarte). — Fr. **insolation** (lat. lit. **insolatio, -onis**).

INSOLÉNT, -Ă, *insolenţi, -te,* adj. (Adesea adverbial) Obraznic, impertinent. — Fr. **insolent** (lat. lit. **insolens, -ntis**).

INSOLÉNŢĂ, *insolenţe,* s. f. Obrăznicie, impertinenţă; atitudine, faptă sau vorbă obraznică. — Fr. **insolence** (lat. lit. **insolentia**).

INSOLÍT, -Ă, *insoliţi, -te,* adj. (Franţuzism) Neobişnuit; neuzitat; nepotrivit. — Fr. **insolite** (lat. lit. **insolitus**).

INSOLÚBIL, -Ă, *insolubili, -e,* adj. 1. Care nu se poate dizolva (într-un anumit lichid); nedizolvabil. 2. Fig. Care nu are nici o soluţie; nerezolvabil. — Fr. **insoluble** (lat. lit. **insolubilis**).

INSOLVÁBIL, -Ă, *insolvabili, -e,* adj. Care nu-şi poate plăti datoriile. — După fr. **insolvable.**

INSOLVABILITÁTE s. f. Situaţia unei persoane sau a unei întreprinderi insolvabile. — După fr. **insolvabilité.**

INSOMNÍE, *insomnii,* s. f. Stare bolnăvicioasă care se manifestă prin lipsă de somn. — Fr. **insomnie** (lat. lit. **insomnia**).

INSONDÁBIL, -Ă, *insondabili, -e,* adj. (Despre ape sau despre adîncimea lor) Care nu poate fi sondat (din cauza adîncimii mari). ✦ Fig. Cu neputinţă de cercetat sau de lămurit. — După fr. **insondable.**

INSPECTÁ, *inspectez,* vb. I. Tranz. A controla, a verifica o activitate; *p. ext.* a examina, a cerceta cu atenţie. — Fr. **inspecter** (lat. lit. **inspectare**).

INSPECTÁRE, *inspectări,* s. f. Acţiunea de *a inspecta;* control, verificare; *p. ext.* examinare, cercetare.

INSPÉCTOR, -OÁRE, *inspectori, -oare,* s. m. şi f. Persoană însărcinată cu inspecţia. — Fr. **inspecteur** (lat. lit. **inspector, -orls**).

INSPECTORÁT, *inspectorate,* s. n. 1. Serviciu care are sarcina de a inspecta activitatea unor servicii subordonate; localul în care funcţionează acest serviciu. 2. Funcţia de inspector; perioadă în care cineva îşi exercită această funcţie — Fr. **inspectorat.**

INSPÉCŢIE, *inspecţii,* s. f. Control, verificare a unei activităţi cercetare a îndeplinirii anumitor hotărîri. — Fr. **inspection** (lat. lit. **inspectio, -onis**).

INSPIRÁ, *inspir,* vb. I. 1. Intranz. A trage, a inhala aer în plămîni. 2. Tranz. Fig. A face să se nască în conştiinţa cuiva un gînd, un sentiment, o hotărîre; a insufla (2). 3. Refl. Fig. (Cu determinări introduse prin prep. «din», «de la») A-şi găsi un izvor de inspiraţie (2) în...; a se orienta, a se conduce după... — Fr. **inspirer** (lat. lit. **inspirare**).

INSPIRÁRE, *inspirări,* s. f. (Rar) Acţiunea de *a (se) inspira* şi rezultatul ei.

INSPIRÁT, -Ă, *inspiraţi, -te,* adj. Cuprins, pătruns de inspiraţie (2). ✧ Expr. *A fi bine inspirat* = a avea o idee bună. — V. *inspira.*

INSPIRATÓR, -OÁRE, *inspiratori, -oare,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care ajută inspiraţia aerului în plămîni. 2. Adj., s. m. şi f. (Cel) care inspiră (2). — După fr. **inspirateur.**

INSPIRÁŢIE, *inspiraţii,* s. f. 1. Tragerea, inhalarea aerului în plămîni. 2. Fig. Avînt, forţă, entuziasm creator; complex de idei creatoare. 3. Fig. Idee, soluţie apărută pe neaşteptate în conştiinţă. — Fr. **inspiration** (lat. lit. **inspiratio, -onis**).

INSTABÍL, -Ă, *instabili, -e,* adj. Schimbător, nestatornic, variabil. — Fr. **instable** (lat. lit. **instabilis**).

INSTABILITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este instabil; nestatornicie. — Fr. **instabilité** (lat. lit. **instabilitas, -atis**).

INSTALÁ, *instalez,* vb. I. 1. Tranz. A monta, a aşeza un instrument, o aparatură tehnică etc. 2. Refl. (Despre persoane) A se plasa, a se stabili într-un loc. 3. Tranz. A pune pe cineva, cu oarecare solemnitate, într-un post de răspundere. — Fr. **installer.**

INSTALÁRE, *instalări,* s. f. Acţiunea de *a (se) instala.*

INSTALATÓR, -OÁRE, *instalatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană specializată în lucrările de montare şi de reparare a unor aparaturi tehnice. — După fr. **installateur.**

INSTALÁŢIE, *instalaţii,* s. f. 1. Faptul de a (se) instala. 2. Ansamblu de construcţii, de maşini etc. montate astfel încît să formeze un tot, în scopul executării unei anumite operaţii. — După fr. **installation.**

INSTANTÁNEU, -ÉE, *instantanei, -ee,* adj. 1. (Adesea adverbial) Care se produce foarte repede (şi durează foarte puţin); care se iveşte brusc, pe neaşteptate. ✦ (Substantivat, n.) Imagine sau fotografie obţinută prin expunerea unei plăci sau a unui film pe o durată foarte

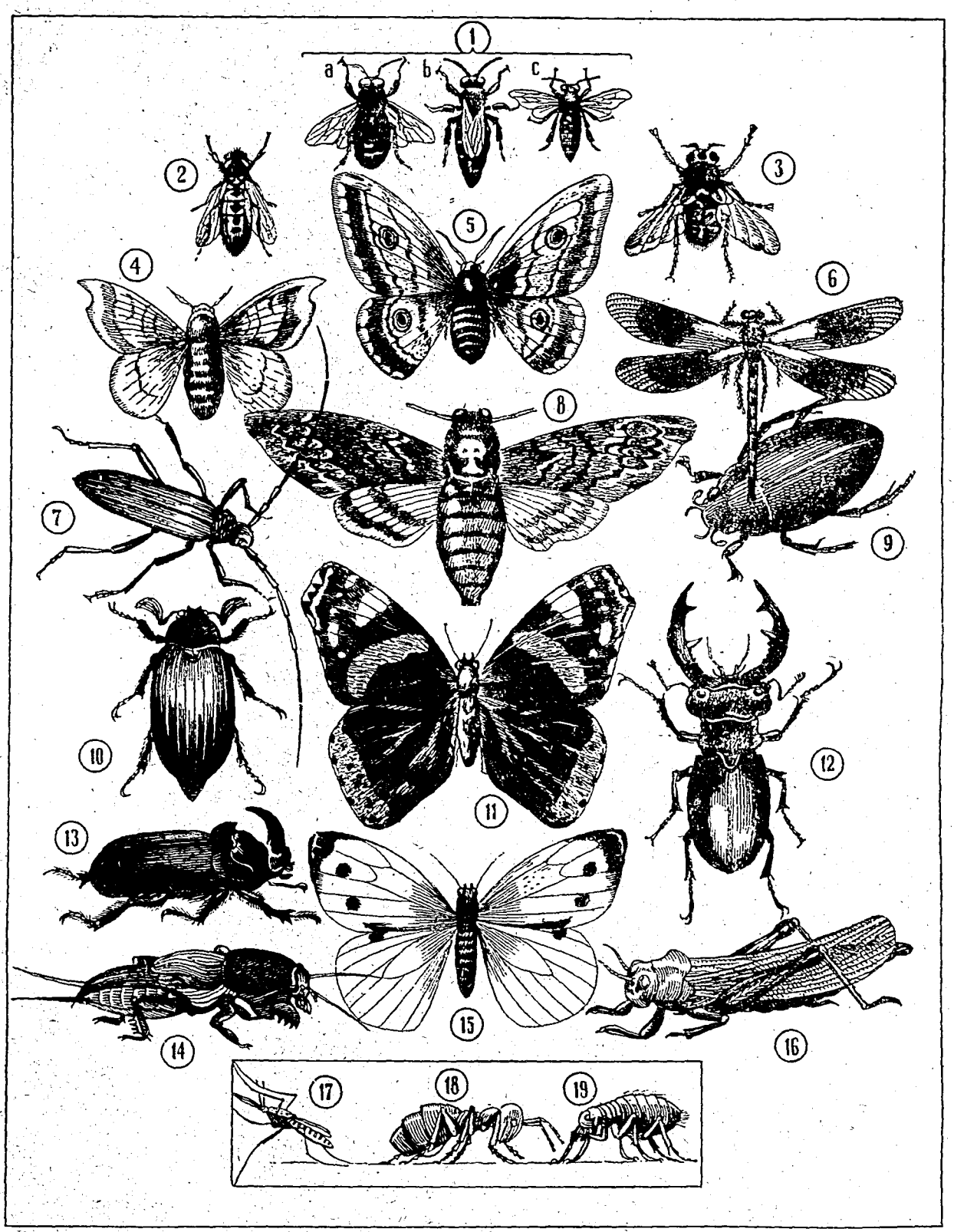

INSECTE: 1. Albine (*a.* trîntor; *b.* regină; *c.* albină lucrătoare). 2. Viespe. 3. Muscă-albastră. 4. Fluture-de-mătase. 5. Ochiul-păunului. 6. Libelulă. 7. Străluc. 8. Strigă. 9. Bou-de-baltă. 10. Cărăbuş. 11. Fluture roşu. 12. Rădaşcă. 13. Nasicorn. 14. Coropişniţă. 15. Albiliţă. 16. Lăcustă. 17. Ţinţar. 18. Furnică. 19. Purice.

scurtă. 2. (Fiz.; despre mărimi) Care se referă la un anumit moment. — După fr. **instantané.**

INSTANȚĂ, *instanțe,* s. f. Organ de stat însărcinat cu înfăptuirea justiției. ◇ Expr. *În ultimă instanță* = în cele din urmă. — Fr. **instance** (lat. lit. **instantia).**

INSTAURÁ, *instaurez,* vb. I. Tranz. A întrona, a statornici, a stabili, a așeza. — Fr. **instaurer** (lat. lit. **instaurare).**

INSTAURÁRE, *instaurări,* s. f. Acțiunea de *a instaura;* întronare, statornicire, stabilire.

INSTIGÁ, *instíg,* vb. I. Tranz. A aținta, a îndemna la acțiuni dușmănoase. — Fr. **instiguer** (lat. lit. **instigare).**

INSTIGÁRE, *instigări,* s. f. Acțiunea de *a instiga* și rezultatul ei.

INSTIGATÓR, -OÁRE, *instigatori -oare,* s. m. și f. Persoană care instigă. — Fr. **instigateur** (lat. lit. **instigator, -oris).**

INSTIGÁȚIE, *instigații,* s. f. Instigare. — Fr. **instigation** (lat. lit. **instigatio, -onis).**

INSTILÁ, *instilez,* vb. I. Tranz. (Rar) A picura un lichid (medicamentos) într-un organ bolnav. — Fr. **instiller** (lat. lit. **instiilare).**

INSTILATÓR, *instilatoare,* s. n. Instrument care servește la instilații. — După fr. **instillateur.**

INSTILÁȚIE, *instilații,* s. f. (Metodă terapeutică constînd în) introducerea unui medicament lichid într-un organ bolnav. — Fr. **instillation** (lat. lit. **instillatio, -onis).**

INSTÍNCT, *instincte,* s. n. Lanț complex de reflexe necondiționate, fixat într-o anumită etapă a procesului dezvoltării unei specii și transmis ereditar, deținînd la animalele inferioare un rol precumpănitor în relațiile cu mediul. — Fr. **instinct** (lat. lit. **instinctus).**

INSTINCTÍV, -Ă, *instinctivi, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care ține de instinct; făcut pe negîndite; inconștient. — Fr. **instinctif.**

INSTINCTUÁL, -Ă, *instinctuali, -e,* adj. (Rar) Instinctiv. [Pr.: *-tu-al*] — După fr. **instinctuel.**

INSTITUÍ, *institui,* vb. IV. Tranz. A înființa, a întemeia. — Fr. **instituer** (lat lit. **instituere).**

INSTITUÍRE s. f. Faptul de *a institui.*

INSTITÚT, *institute,* s. n. 1. Așezămînt în care se fac cercetări științifice de specialitate. ✦ Instituție de învățămînt superior. ✦ (Concr.) Local în care funcționează astfel de instituții. 2. (În trecut) Școală particulară de grad secundar. 3. (Înv.) Instituție (2). — Fr. **institut** (lat. lit. **institutum).**

INSTITUTÓR, -OÁRE, *institutori, -oare,* s. m. și f. (În trecut) Învățător la oraș. — Fr. **instituteur** (lat. lit. **institutor).**

INSTITÚȚIE, *instituții,* s. f. 1. Ansamblu de servicii avînd în competența lor o anumită ramură de activitate; salariații acestor servicii. 2. Formă de organizare a raporturilor sociale, repetate și tipizate potrivit normelor juridice stabilite pe domenii de activitate și oglindind caracterul istoric al orînduirii societății respective. *Instituția căsătoriei.* — Fr. **institution** (lat. lit. **institutio, -onis).**

INSTRUCTÁJ, *instructaje,* s. n. Îndrumare dată unei persoane sau unui colectiv într-un domeniu de activitate. — Rus **instructaž.**

INSTRUCTÍV, -Ă, *instructivi, -e,* adj. Care instruiește; plin de învățăminte. — Fr. **instructif.**

INSTRÚCTOR, -OÁRE, *instructori, -oare,* s. m. și f. Persoană competentă care instruiește pe alții. — Fr. **instructeur** (rus **instruktor).**

INSTRÚCȚIE s. f. 1. Ansamblu de cunoștințe predate cuiva sau căpătate de cineva; învățătură; învățămînt. 2. Pregătire a ostașilor în vederea însușirii teoriei și practicii militare. 3. (Jur.) Activitate de cercetare a cauzelor penale. — Fr. **instruction** (lat. lit. **instructio, -onis).**

INSTRUCȚIÚNE, *instrucțiuni,* s. f. 1. Indicație dată cuiva cu privire la îndeplinirea unui lucru. 2. Instrucție (1). [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **instruction** (lat. lit. **instructio, -onis).**

INSTRUÍ, *instruiesc,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) pregăti într-un domeniu; a învăța. 2. Tranz. A pregăti ostașii în vederea însușirii teoriei și practicii militare. 3. Tranz. (Jur.) A cerceta, a ancheta, a analiza (culegînd probe, mărturii). — Fr. **instruire** (lat. lit. **instruere).**

INSTRUÍRE, *instruiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) instrui.*

INSTRUÍT, -Ă, *instruiți, -te,* adj. 1. Învățat; cult. 2. (Despre ostași) Care și-a însușit cunoștințe de teorie și practică militară. — V. *instrui.*

INSTRUMÉNT, *instrumente,* s. n. 1. Aparat, unealtă cu ajutorul cărora se efectuează o anumită operație. ✦ Aparat construit pentru a produce sunete muzicale. 2. Fig. Forță, fapt care servește la atingerea unui scop. 3. (În expr.) *Instrument gramatical* = parte de vorbire care exprimă raporturi între cuvinte, iar nu noțiuni. *Instrument de ratificare* = document prin care se ratifică o convenție internațională. — Fr. **instrument** (lat. lit. **instrumentum).**

INSTRUMENTÁ, *instrumentez,* vb. I. Tranz. 1. A aranja o bucată muzicală pe (grupuri de) instrumente. ✦ (Impr.) A executa o bucată muzicală la unul sau mai multe instrumente. 2. A efectua o instrumentație (3). — Fr. **instrumenter.**

INSTRUMENTÁL, -Ă, *instrumentali, -e,* adj. 1. Care se execută cu ajutorul instrumentelor, pentru instrumente. 2. (Gram.; în expr.) *Complement circumstanțial instrumental* = complement circumstanțial care arată mijlocul prin care se realizează o acțiune. — Fr. **instrumental.**

INSTRUMENTÁR, *instrumentare,* s. n. Totalitatea instrumentelor necesare unei activități. — Din **instrument** + suf. *-ar.*

INSTRUMENTÁȚIE, *instrumentații,* s. f. 1. Etapă în procesul de creație a unei piese muzicale pentru orchestră, în care autorul repartizează ceea ce revine spre executare fiecărui instrument în parte. 2. Ramură a științei muzicale care se ocupă cu descrierea particularităților instrumentelor. 3. Operație de extragere, cu ajutorul unor dispozitive speciale, a unei unelte sau a unei piese rămase accidental într-un puț de petrol. — Fr. **instrumentation.**

INSTRUMENTÍST, -Ă, *instrumentiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care cîntă dintr-un instrument (într-un ansamblu). — Fr. **instrumentiste.**

INSUBORDONÁRE, *insubordonări,* s. f. (Rar) Nesupunere la ordinele autorităților superioare; indisciplină. — Din **subordonare** (după *insubordonat).*

INSUBORDONÁT, -Ă, *insubordonați, -te,* adj. (Rar) Nedisciplinat, recalcitrant. — După fr. **insubordonné.**

INSUCCÉS, *insuccese,* s. n. Eșec; nereușită. — Fr. **insuccès.**

INSUFICIÉNT, -Ă, *insuficienți, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care nu e de ajuns (cantitativ), care nu satisface (calitativ); nesatisfăcător. ✦ (Substantivat, m.) Notă sub limita de trecere (la un examen). [Pr.: *-ci-ent*] — Fr. **insuffisant** (lat. lit. **insufficens, -ntis).**

INSUFICIÉNȚĂ, *insuficiențe,* s. f. Caracterul a ceea ce este insuficient. ✦ Starea unui organ care nu-și îndeplinește normal funcția. [Pr.: *-ci-en-*] — Fr. **insuffisance** (lat. lit. **insufficientia).**

INSUFLÁ, *insúflu,* vb. I. Tranz. 1. A introduce prin presiune gaze, vapori sau substanțe pulverulente în interiorul unui spațiu închis. 2. Fig. A-i trezi cuiva un gînd, un sentiment; a inspira (2). ✦ (Înv.) A înșfăcați, a îmbărbăta. — Fr. **insuffler.**

INSUFLÁRE, *insuflări,* s. f. Acțiunea de *a insufla.*

INSUFLÁȚIE, *insuflații,* s. f. Introducere (prin presiune) a unei substanțe pulverulente sau gazoase în organism, în scop terapeutic. — Fr. **insufflation** (lat. lit. **insufflatio, -onis).**

INSULÁR, -Ă, *insulari, -e,* adj. Care se află pe o insulă; de insulă, caracteristic unei insule. ✦ (Substantivat) Locuitor al unei insule. — Fr. **insulaire** (lat. lit. **insularis).**

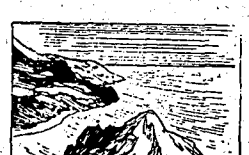

Insulă

ÎNSULĂ, *insule,* s. f. 1. Întindere de pămînt (mai mică decît un continent) înconjurată din toate părțile de apă. ◇ Fig. *Insule de verdeață.* 2. (În expr.) *Insulă plutitoare* = îngrămădire de plante rupte care plutesc pe un curs de apă, avînd aspectul unei insule (1); plaur. — Lat. lit. **insula.**

INSULÍNĂ s. f. Substanță secretată de pancreas, care reglează cantitatea schimburilor de hidrocarbonați din organism; extrasă din sucul pancreatic al animalelor, se folosește în tratamentul diabetului. — Fr. **insuline.**

INSULÍȚĂ, *insulițe,* s. f. Diminutiv al lui *insulă.*

INSULTÁ, *insúlt,* vb. I. Tranz. A ofensa, a jigni. — Fr. **insulter** (lat. lit. **insultare).**

INSULTÁRE, *insultări,* s. f. Acțiunea de *a insulta* și rezultatul ei; insultă.

INSÚLTĂ, *insulte,* s. f. Ofensă, jignire, injurie. — Fr. **insulte.**

INSULTĂTÓR, -OÁRE, *insultători, -oare,* adj. Care insultă; jignitor. — Din **insulta** (după fr. *insulteur).*

INSUPORTÁBIL, -Ă, *insuportabili, -e,* adj. Care nu se poate suporta; (despre oameni) cu caracter nesuferit. — După fr. **insupportable.**

INSURÉCȚIE, *insurecții,* s. f. Acțiune de răzvrătire organizată împotriva unui regim, împotriva unei autorități. — Fr. **insurrection** (lat. lit. **insurrectio, -onis).**

INSURECȚIONÁL, -Ă, *insurecționali, -e,* adj. De insurecție, caracteristic insurecției. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **insurrectionnel.**

INSURGÉNT, -Ă, *insurgenți, -te,* s. m. și f. Persoană care participă la o insurecție. — Lat. lit. **insurgens, -ntis** (germ. **Insurgent).**

INSURMONTÁBIL, -Ă, *insurmontabili, -e,* adj. (Franțuzism, despre obstacole, dificultăți etc.) Care nu poate fi trecut; de neînvins. — După fr. **insurmontable.**

INTABULÁ, *intabulez* vb. I. Tranz. (Reg.) A înscrie un drept real imobiliar în cartea funciară. — Fr. **intabuler** (germ. **intabulieren).**

INTABULÁRE, *intabulări,* s. f. (Reg.) Acțiunea de *a intabula* și rezultatul ei.

INTÁCT, -Ă, *intacți, -te,* adj. Neatins; întreg; teafăr. — Fr. **intacte** (lat. lit. **intactus).**

INTANGÍBIL, -Ă, *intangibili, -e,* adj. (Livresc) Care nu poate fi atins. — După fr. **intangible.**

INTEGRÁ, *integrez,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) include, a (se) îngloba într-un tot. 2. Tranz. (Mat.) A calcula dintr-o funcție dată altă funcție a cărei derivată este funcția dată. ✦ A calcula soluția unei ecuații diferențiale sau a unei ecuații cu derivate parțiale. — Fr. **intégrer** (lat. lit. **integrare).**

INTEGRÁBIL, -Ă, *integrabili, -e,* adj. (Rar) Car poate fi integrat. — După fr. **integrable.**

INTEGRÁL, -Ă, *integrali, -e,* adj. 1. (Adesea adverbial) Întreg, complet. ◇ *Făină integrală* = făină obținută prin măcinarea grîului din care nu s-a extras grîș și făină albă. *Pîine integrală* = pîine fabricată din făină integrală. 2. (În expr.) *Calcul integral* = capitol al analizei matematice care studiază integralele. *Ecuație integrală* = ecuație în care se efectuează o integrare asupra funcției necunoscute. — Fr. **intégral.**

INTEGRÁLĂ, *integrale,* s. f. (Mat.) Funcție care se obține prin integrarea unei funcții date, a unei ecuații diferențiale sau a unei ecuații cu derivate parțiale. ✦ Simbol matematic folosit pentru a indica operația de integrare. — Fr. **intégrale.**

INTEGRÁNTĂ, *integrante,* adj. f. (În expr.) *Parte integrantă* = parte care intră în mod necesar în componența unui tot. — Fr. **intégrant.**

INTEGRÁRE, *integrări,* s. f. Acțiunea de *a (se) integra* și rezultatul ei. ✦ (Mat.) Calculul unei integrale; obținerea integralei unei ecuații diferențiale sau cu derivate parțiale.

INTEGRATÓR, *integratoare,* s. n. Aparat pentru calculul numeric al integralelor. — După fr. **intégrateur.**

INTEGRITÁTE s. f. 1. Însușirea de a fi integru; cinste, probitate. 2. Însușirea de a fi sau de a rămîne intact, întreg. — După fr. **intégrité.**

INTEGROMÉTRU, *integrometre,* s. n. Aparat pentru calcularea ariei unei figuri plane, a volumului unei figuri de revoluție etc. — Fr. **intégromètre.**

INTÉGRU, -Ă, *integri, -e,* adj. Cinstit, onest. — Fr. **intègre** (lat. lit. **integer**).

INTELÉCT s. n. Capacitatea de a gîndi, de a cunoaște, de a avea o activitate rațională, de a opera cu noțiuni. — Fr. **intellect** (lat. lit. **intellectus**).

INTELECTUÁL, -Ă, *intelectuali, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține intelectului, care se referă la activitatea minții, la intelect. 2. S. m. și f. Persoană care posedă o pregătire culturală temeinică și lucrează în domeniul artei, științei, tehnicii etc. [Pr.: *-tu-al*] — Fr. **intellectuel** (lat. lit. **intellectualis**).

INTELECTUALICÉȘTE adv. Din punct de vedere intelectual. [Pr.: *-tu-a-*] — Din **intelectual** + suf. *-ic-ește.*

INTELECTUALITÁTE s. f. Pătură socială formată din oameni care lucrează în domeniul muncii intelectuale. [Pr.: *-tu-a-*] — După fr. **intellectualité** (germ. **Intellektualität**).

INTELIGÉNT, -Ă, *inteligenți, -te,* adj. Înzestrat cu inteligență; deștept, ager la minte. ✦ Care denotă inteligență. — Fr. **intelligent** (lat. lit. **intelligens, -ntis**).

INTELIGÉNȚĂ, *inteligențe,* s. f. 1. Calitatea celui inteligent; facultatea de a înțelege (ușor și bine), de a cunoaște; deșteptăciune. ✦ Persoană inteligentă. 2. (Înv., art.) Totalitatea intelectualilor; intelectualitate. — (1) Fr. **intelligence** (lat. lit. **intelligentia**), (2) germ. **Intelligenz.**

INTELIGÍBIL, -Ă, *inteligibili, -e,* adj. Care poate fi înțeles (cu ușurință); clar. — După fr. **intelligible.**

INTEMPERÍE, *intemperii,* s. f. Stare atmosferică neprielnică, dăunătoare; vreme rea. — Fr. **intempérie** (lat. lit. **intemperies**).

INTEMPESTÍV, -Ă, *intempestivi, -e,* adj. (Livresc) Care se produce pe neașteptate, la timp nepotrivit; neașteptat; nedorit. — Fr. **intempestif** (lat. lit. **intempestivus**).

INTENDÉNT, -Ă, *intendenți, -te,* s. m. și f. 1. Persoană însărcinată cu îngrijirea sau administrarea unei instituții, a unei case etc. 2. (La m.) Ofițer din serviciul intendenței. — Fr. **intendant** (lat. lit. **intendens, -ntis**).

INTENDÉNȚĂ, *intendențe,* s. f. (În vechea organizare a armatei) Serviciu care se îngrijea de aprovizionarea armatei cu mijloace materiale. — După fr. **intendance.**

INTÉNS, -Ă, *intenși, -se,* adj. Foarte tare, viu, puternic, activ. — Fr. **intense** (lat. lit. **intensus**).

INTENSIFICÁ, *intensífic,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) face mai intens, mai puternic, mai viu; a (se) mări. — După fr. **intensifier.**

INTENSIFICÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) intensifica* și rezultatul ei.

INTENSITÁTE, *intensități,* s. f. 1. Însușirea de a fi intens; grad de tărie, de forță. 2. (Fiz.) Valoarea anumitor mărimi. ◇ (Fon.) *Accent de intensitate* = accent caracterizat prin forța mecanică cu care se rostește un sunet. — După fr. **intensité.**

INTENSÍV, -Ă, *intensivi, -e,* adj. Care are (o mare) intensitate; care se face în ritm viu, încordat. ◇ *Agricultură intensivă* = agricultură care folosește în cultivarea plantelor investiții masive și mijloace tehnice înaintate, pentru a obține o producție cît mai mare în raport cu suprafața cultivată. *Cultură intensivă* = cultură care se face după regulile agriculturii intensive. — Fr. **intensif.**

INTENTÁ, *intentez,* vb. I. Tranz. (În expr.) *A intenta (un') proces* (cuiva) = a da (pe cineva) în judecată. — Fr. **intenter** (lat. lit. **intentare**).

INTÉNȚIE, *intenții,* s. f. Dorință, gînd de a face ceva; proiect. — Fr. **intention** (lat. lit. **intentio, -onis**).

INTENȚIONÁ, *intenționez* vb. I. Tranz. A avea intenția; a plănui, a dori, a proiecta. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **intentionner.**

INTENȚIONÁT, -Ă, *intenționați, -te,* adj. Cu intenție, cu un anumit gînd; plănuit, voit. ◇ Expr. (Despre oameni) *Bine* (sau *rău*) *intenționat* = cu intenții bune (sau rele). [Pr.: *-ți-o-*] — V. *intenționa.*

INTER- Element de compunere însemnînd «între», care servește la formarea unor substantive și a unor adjective. — Lat. lit. **inter.**

INTERACȚIÚNE, *interacțiuni,* s. f. Acțiune reciprocă între fapte, fenomene etc.; condiționare reciprocă. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **interaction.**

INTERALIÁT, -Ă, *interaliați, -te,* adj. Făcut, stabilit sau existent între aliați. [Pr.: *-li-at*] — După fr. **interallié.**

INTERASTRÁL, -Ă, *interastrali, -e,* adj. Care se găsește între aștri. — Fr. **interastral.**

INTERCALÁ, *intercalez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) introduce într-un șir, a (se) așeza, a (se) viri între altele. — Fr. **(s')intercaler** (lat. lit. **intercalare**).

INTERCALÁRE, *intercalări,* s. f. Acțiunea de *a (se) intercala* și rezultatul ei.

INTERCALÁȚIE, *intercalații,* s. f. 1. Intercalare. 2. Rocă sterilă care apare în cuprinsul unui zăcămînt. — Fr. **intercalation.**

INTERCELULÁR, -Ă, *intercelulari, -e,* adj. Care se află între celulele unui țesut. — După fr. **intercellulaire.**

INTERCEPTÁ, *interceptez,* vb. I. Tranz. A prinde, a reține un obiect în timpul mișcării lui; a surprinde și a controla o convorbire telefonică, o corespondență între două persoane etc. — Fr. **intercepter.**

INTERCEPTÁRE, *interceptări,* s. f. Acțiunea de *a intercepta* și rezultatul ei.

INTERCONEXIÚNE, *interconexiuni,* s. f. Legare în paralel a mai multor rețele electrice prin intermediul unei linii de transport de energie electrică. [Pr.: *-xi-u-*] — Fr. **interconnexion.**

INTERCONTINENTÁL, -Ă, *intercontinentali, -e,* adj. Care se află sau are loc între două sau mai multe continente. — Fr. **intercontinental.**

INTERCOSTÁL, -Ă, *intercostali, -e,* adj. Așezat între coaste; (despre dureri, nevralgii) localizat în regiunea dintre coaste. — Fr. **intercostal.**

INTERDEPARTAMENTÁL, -Ă, *interdepartamentali, -e,* adj. Care se stabilește, care are loc între departamente diferite. ✦ Care coordonează activitatea diferitelor departamente. — Fr. **interdépartemental.**

INTERDEPENDÉNT, -Ă, *interdependenți, -te,* adj. Care e (strîns) legat și condiționat de alt lucru sau de alt fenomen, cu care se află în dependență reciprocă. — După fr. **interdépendant.**

INTERDEPENDÉNȚĂ s. f. Dependență reciprocă între lucruri, fenomene etc. — După fr. **interdépendance.**

INTERDÍCȚIE, *interdicții,* s. f. Interzicere (prin lege) de a face un lucru. ✦ Măsură legală aplicată unui răufăcător sau unui alienat mintal, care constă în interzicerea exercitării drepturilor politice (și civile). — Fr. **interdiction** (lat. lit. **interdictio, -onis**).

INTERÉS, *interese,* s. n. 1. Preocuparea de a obține un succes, un avantaj; rîvna depusă într-o acțiune pentru satisfacerea anumitor nevoi. ✦ Avantaj, folos, profit. *El urmărește un interes cu dumneavoastră* (SADOVEANU). ◇ Loc. adj. *De interes general* (sau *public*) = de importanță socială, util colectivității. ◇ Expr. *A-și face interesele* = a fi preocupat numai de satisfacerea propriilor sale interese. ✦ (Jur.) *Daune interese* = despăgubire bănească pentru repararea unui prejudiciu. 2. Dorință de a cunoaște și a înțelege pe cineva sau ceva; înțelegere și simpatie față de cineva sau de ceva. ◇ Expr. *A purta cuiva interes* = a avea grijă de cineva. 3. Calitatea de a deștepta atenția prin importanța, frumusețea, varietatea lucrului, a problemei, a acțiunii etc.; atracție. — It. **interesse.**

INTERESÁ, *interesez,* vb. I. 1. Tranz. A stîrni, a trezi interesul cuiva; a reține atenția cuiva. ◇ Expr. *Ce te interesează?* = ce-ți pasă? ce te privește? 2. Refl. (Cu determinări introduse prin prep. «de») A arăta interes pentru cineva sau ceva, a-și da (tot) interesul. ✦ A se informa. — Fr. **(s')intéresser.**

INTERESÁNT, -Ă, *interesanți, -te,* adj. Care interesează, care prezintă sau trezește interes; vrednic de interes. ✦ Care atrage atenția; puțin obișnuit, ciudat. — Fr. **intéressant.**

INTERESÁRE s. f. Faptul de *a (se) interesa.*

INTERESÁT, -Ă, *interesați, -te,* adj. 1. Care are un interes, care are de tras foloase. 2. Care urmărește numai interesul său personal. 3. Plin de curiozitate. — V. *interesa.*

INTERFERÁ, pers. 3 *interferează,* vb. I. Intranz. (Despre mișcări vibratorii) A se suprapune compunîndu-și efectele. — Fr. **interférer.**

INTERFERÉNȚĂ, *interferențe,* s. f. Fenomen de suprapunere și compunere a efectelor a două (sau mai multe) mișcări vibratorii provenite din surse diferite; intensificare (sau slăbire reciprocă) a intensității undelor prin suprapunerea lor. — După fr. **interférence.**

INTERFEROMÉTRU, *interferometre,* s. n. Instrument optic folosit pentru determinarea unor mărimi cu ajutorul fenomenelor de interferență. — Fr. **interféromètre.**

INTERIMÁR, -Ă, *interimari, -e,* adj. (Rar) Care funcționează (sau exercită o funcție) pe timp limitat, pînă la alegerea sau la întoarcerea titularului; provizoriu, temporar. — După fr. **intérimaire.**

INTERIMÁT s. n. (Rar) Timpul cît cineva funcționează provizoriu în locul titularului. — Fr. **intérimat.**

INTERIÓR[1], *interioare*, s. n. 1. Partea dinăuntru a unui spațiu, a unui obiect, a unei locuințe, a unei camere etc. ✦ Tablou care reprezintă partea dinăuntru a unei camere. ✦ (Cinematografie; la pl.) Scene care se petrec înăuntru, în casă. ✦ Fig. Latura lăuntrică, morală a omului. 2. Teritoriul național al unui stat. 3. Post telefonic instalat în cadrul unei centrale telefonice, care face legătura între diferitele secții ale unei instituții, ale unei întreprinderi etc. [Pr.: *-ri-or*] — Fr. **intérieur** (lat. lit. **interior, -oris**).

INTERIÓR[2], **-OÁRĂ**, *interiori, -oare*, adj. Aflat, situat înăuntrul unui lucru, al unui spațiu etc.; de dinăuntru, intern. ✦ Fig. Care privește natura morală a omului; lăuntric. [Pr.: *-ri-or*] — Fr. **intérieur** (lat. lit. **interior, -oris**).

INTERJÉCȚIE, *interjecții*, s. f. Parte de vorbire neflexibilă, de tip special, care exprimă sentimente și manifestări de voință sau care imită sunete și zgomote. — Fr. **interjection** (lat. lit. **interjectio, -onis**).

INTERLOCUTÓR, -OÁRE. *interlocutori, -oare*, s. m. și f. Persoană care vorbește cu alta sau cu alții, care participă la o conversație. — După fr. **interlocuteur.**

INTERLÓP, -Ă, *interlopi, -e*, adj. Care se bucură de o proastă reputație: suspect, deocheat. — Fr. **interlope** (< engl.).

INTERLÚDIU, *interludii*, s. n. Mică piesă muzicală care leagă părțile unei opere muzicale sau două momente ale unei opere dramatice. — It. **interludio** (fr. **interlude**).

INTERMEDIÁ, *intermediez*, vb. I. Tranz. A mijloci. [Pr.: *-di-a*] — Din **intermediu.**

INTERMEDIÁR[1], *intermediari*, s. m. Persoană care, în schimbul unui avantaj bănesc, face legătura între vînzător și cumpărător sau încheie o tranzacție între două părți, cu împuternicirea acestora; mijlocitor. [Pr.: *-di-ar*] — După fr. **intermédiaire.**

INTERMEDIÁR[2], **-Ă**, *intermediari, -e*, adj. Care se află la mijloc; care face trecerea de la ceva la altceva. [Pr.: *-di-ar*] — După fr. **intermédiaire.**

INTERMÉDIU s. n. (În expr.) *Prin intermediul cuiva* (sau *a ceva*) = prin mijlocirea, cu ajutorul cuiva (sau a ceva). — Fr. **intermède** (lat. lit. **intermedlus**).

INTERMÉZZO s. n. Piesă orchestrală care se execută între actele unei opere sau ale unei piese de teatru. — It. **intermezzo.**

INTERMINÁBIL, -Ă, *interminabili, -e*, adj. Care nu se (mai) termină, foarte lung; nesfîrșit. ✦ De dimensiuni foarte mari, exagerat de mare. — Fr. **interminable** (lat. lit. **interminabilis**).

INTERMINISTERIÁL, -Ă, *interministeriali, -e*, adj. Care are loc între mai multe ministere, care privește diferite ministere. — Din **inter-** + **ministerial.**

INTERMITÉNT, -Ă, *intermitenți, -te*, adj. (Care acționează) cu întreruperi. ✦ (Adverbial) Din cînd în cînd. — Fr. **intermittent** (lat. lit. **intermittens, -ntis**).

INTERMITÉNȚĂ, *intermitențe*, s. f. Întrerupere, pauză care intervine în desfășurarea unei acțiuni. — După fr. **intermittence.**

INTERMOLECULÁR, -Ă, *intermoleculari, -e*, adj. Care se află între molecule. ✦ Care are loc între mai multe molecule. — După fr. **intermoléculaire.**

INTÉRN, -Ă, *interni, -e*, adj., s. m. și f. I. Adj. Care ține de interiorul unui stat, al unui organism, al unui fenomen etc. ✧ *Piață internă* = schimbul, vînzarea, circulația mărfurilor în interiorul unei țări. *Ministerul Afacerilor Interne* = minister în resortul căruia se găsește întreaga administrație de stat din interiorul țării. (Anat.) *Organe interne* = organele situate în cavitatea abdominală și toracică. *Boli interne* = bolile organelor din interiorul corpului. *Motor cu ardere internă* = motor care folosește energia unui combustibil ars în interiorul cilindrului. (Mat.) *Unghiuri interne* = fiecare dintre cele două perechi de unghiuri situate în interiorul a două drepte tăiate de o secantă și aflate de aceeași parte a secantei. II. S. m. și f. 1. Elev sau ucenic care locuiește într-un internat sau la locul unde își învață meseria. 2. Student în medicină sau medic angajat (prin concurs) la un spital, avînd locuința acolo. — Fr. **interne** (lat. lit. **internus**).

INTERNÁ, *internez*, vb. I. Tranz. 1. A instala un bolnav într-un spital, pentru tratament. 2. A închide pe cineva într-un lagăr. — Fr. **interner.**

INTERNÁRE, *internări*, s. f. Acțiunea de *a interna*.

INTERNÁT, *internate*, s. n. 1. Așezămînt școlar în care elevii au locuință și întreținere. 2. Funcție îndeplinită de internii spitalelor; grad în personalul medical spitalicesc (obținut prin concurs). — Fr. **internat.**

INTERNAȚIONÁL, -Ă, *internaționali, -e*, adj. 1. Care are loc între mai multe națiuni, care angajează sau privește mai multe țări, privitor la raporturile dintre națiuni. ✦ (Substantivat) Sportiv care a participat la jocuri internaționale. 2. Care privește deopotrivă toate națiunile; de importanță mondială. ✧ *Limbă internațională* = limbă națională cu largă circulație în afara granițelor unei națiuni și folosită în mod oficial, mai ales în relațiile diplomatice. *Drept internațional* = totalitatea normelor de drept care reglementează raporturile dintre state. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **international.**

INTERNAȚIONÁLĂ, *internaționale*, s. f. (În trecut) Asociație a partidelor și a organizațiilor clasei muncitoare din lumea întreagă. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **Internationale.**

INTERNAȚIONALÍSM s. n. (Și în expr. *internaționalism proletar*) Ideologia și politica de solidaritate internațională de clasă a proletarilor și a oamenilor muncii din toate țările în lupta lor pentru răsturnarea propriei burghezii, pentru lichidarea capitalismului și pentru victoria comunismului în lumea întreagă, care îmbină armonios interesele vitale generale ale oamenilor muncii din diferite țări cu interesele lor naționale. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **internationalisme.**

INTERNAȚIONALÍST[1], *internaționaliști*, s. m. Partizan al internaționalismului; persoană care luptă pentru triumful internaționalismului. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **internationaliste.**

INTERNAȚIONALÍST[2], **-Ă**, *internaționaliști, -ste*, adj. Care are caracterul internaționalismului, care aplică principiile internaționalismului. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **internationaliste.**

INTERNÍST, -Ă, *interniști, -ste*, adj. (În expr.) *Medic internist* (și substantivat) = medic specialist în boli interne. — Din **intern** + suf. *-ist*.

INTERNÚNCIU s. m. v. **internunțiu.**

INTERNÚNȚIU, *internunții*, s. m. (Înv.) Ambasador extraordinar al papii pe lîngă un guvern. [Var.: **internúnciu** s. m.] — Lat. lit. **internuntius** «sol».

INTEROCEÁNIC, -Ă, *interoceanici, -e*, adj. Între oceane; care leagă două oceane. — Fr. **interocéanique.**

INTEROGÁ, *interoghez*, vb. 1. Tranz. A supune pe cineva unui interogatoriu; *p. ext.* a pune cuiva întrebări insistente. ✦ A examina, a chestiona un elev. — Fr. **interroger** (lat. lit. **interrogare**).

INTEROGÁRE, *interogări*, s. f. Acțiunea de *a interoga*.

INTEROGATÍV, -Ă, *interogativi, -e*, adj. Care exprimă o întrebare; întrebător. — Fr. **interrogatif.**

INTEROGATÓRIU, *interogatorii*, s. n. Totalitatea întrebărilor puse de judecător unei părți implicate într-un proces și a răspunsurilor date de aceasta; actul în care sînt consemnate aceste întrebări și răspunsuri. — După fr. **interrogatoire.**

INTEROGÁȚIF, *interogații*, s. f. (Rar) Întrebare. — Fr. **interrogation** (lat. lit. **interrogatio, -onis**).

INTERPELÁ, *interpelez*, vb. I. Tranz. A face o interpelare (1); *p. ext.* a soma pe cineva să se explice asupra unei chestiuni. — Fr. **interpeller** (lat. lit. **interpellare**).

INTERPELÁRE, *interpelări*, s. f. 1. Întrebare adresată în parlament de un deputat guvernului sau unui ministru, spre a cere explicații asupra actelor acestora. 2. (Rar; la pl.) Întrebări, strigăte, chemări. — V. *interpela*.

INTERPELATÓR, *interpelatori*, s. m. Persoană care face o interpelare (1). — După fr. **interpellateur.**

INTERPENETRÁȚIE, *interpenetrații*, s. f. Pătrundere reciprocă, întrepătrundere a două sau a mai multor substanțe, fenomene etc. — Din **inter-** + **penetrație.**

INTERPLANETÁR, -Ă, *interplanetari, -e*, adj. Situat între planete. — După fr. **interplanétaire.**

INTERPOLÁ, *interpolez*, vb. I. Tranz. 1. A introduce într-un text (manuscris) al cuiva cuvinte sau fraze, spre a-l explica sau a-l completa. 2. (Mat.) A calcula valori intermediare aproximative ale unei funcții la care se cunosc numai o parte din valori. — Fr. **interpoler** (lat. lit. **interpolare**).

INTERPOLÁRE, *interpolări*, s. f. Acțiunea de *a interpola* și rezultatul ei; explicație, completare inserată într-un text (manuscris) al cuiva.

INTERPOLÁT, -Ă, *interpolați, -te*, adj. 1. (Despre explicații completări etc.) Introdus, inclus, inserat (de o persoană străină) într-un text (manuscris). ✦ (Despre un text) În care s-au introdus (de o persoană străină) explicații, completări etc. 2. (Mat.; despre un termen) Obținut prin interpolare. — V. *interpola*.

INTERPOLATÓR, *interpolatori*, s. m. Persoană care interpolează (1). — Fr. **interpolateur** (lat. lit. **interpolator, -oris**).

INTERPOLÁȚIE, *interpolații*, s. f. Interpolare. — Fr. **interpolation** (lat. lit. **interpolatio, -onis**).

INTERPRÉT, -Ă, *interpreți, -te*, s. m. și f. 1. Persoană care traduce (și explică) ceea ce spune cineva în altă limbă, mijlocind astfel înțelegerea între două sau mai multe persoane; tălmaci, translator. 2. Fig. Persoană care exprimă năzuințele unei colectivități; persoană care face cunoscute altuia voința, dorința, sentimentele cuiva; exponent, reprezentant. 3. Persoană care interpretează o operă artistică; artist. — Fr. **interprète** (lat. lit. **interpres, -etis**).

INTERPRETÁ, *interpretez*, vb. I. Tranz. 1. A da un anumit înțeles unui lucru; a explica; *p. ext.* a comenta și a explica un text (vechi). 2. A reda prin mijloace adecvate conținutul unei opere muzicale, literare etc. — Fr. **interpréter** (lat. lit. **interpretare**).

INTERPRETÁRE, *interpretări*, s. f. Acțiunea de *a interpreta* și rezultatul ei.

INTERPRETATÍV, -Ă, *interpretativi, -e*, adj. Care interpretează, care se ocupă cu interpretarea. — Fr. **interprétatif.**

INTERPRETAȚIÚNE, *interpretațiuni*, s. f. (Înv.) Interpretare. — Fr. **interprétation** (lat. lit. **interpretatio, -onis**).

INTERPÚNE, *interpún*, vb. III. Refl. A interveni ca mijlocitor între două persoane (spre a le face să ajungă la o înțelegere); a mijloci. ✦ A se amesteca în relațiile dintre două persoane. — Lat. lit. **interponere.**

INTERPÚS, -Ă, *interpuşi, -se,* s. m. şi f. (Rar) Persoană care intervine, ca mijlocitor, între două persoane (spre a le face să ajungă la o înţelegere). — V. *interpune.*

INTERRAIONÁL, -Ă, *interraionali, -e,* adj. Care priveşte mai multe raioane, care ţine de mai multe raioane; care are loc între mai multe raioane. — Din inter- + raional.

INTERRÉGN, *interregnuri,* s. n. Interval între două domnii, cînd tronul rămîne neocupat. — Fr. interrègne (lat. lit. interregnum).

INTERSECTÁ, *intersectez,* vb. I. Tranz. şi refl. A (se) întretăia. — Din intersecţie.

INTERSÉCŢIE, *intersecţii,* s. f. Locul sau punctul unde se întretaie două linii, două suprafeţe sau două corpuri; întretăiere. — Fr. intersection (lat. lit. intersectio, -onis).

INTERSPÁŢIU, *interspaţii,* s. n. Spaţiu liber sau distanţă între două obiecte, piese etc. — Din inter- + spaţiu.

INTERSTATÁL, -Ă, *interstatali, -e,* adj. Care priveşte mai multe state, care are loc între mai multe state. — Din inter- + statal.

INTERSTELÁR, -Ă, *interstelari, -e,* adj. (Rar) Care este (aşezat) între stele. — După fr. interstellaire.

INTERSTIŢIÁL, -Ă, *interstiţiali, -e,* adj. Care se află într-un interstiţiu, provine din el sau se referă la el. ◇ *Ţesut interstiţial* = ţesut conjunctiv care se află între elementele în funcţie ale unui organ, formînd masa lui principală. ✦ (Despre leziuni, inflamaţii) Care s-a localizat în ţesutul conjunctiv al unui organ. [Pr.: *-ţi-al*] — După fr. interstitiel.

INTERSTÍŢIU, *interstiţii,* s. n. Interval sau loc gol situat între părţile unui corp sau ale unui sistem de corpuri aflat unul lîngă altul. — Fr. interstice (lat. lit. interstitium).

INTERŞCOLÁR, -Ă, *interşcolari, -e,* adj. Care are loc între mai multe şcoli. — Fr. interscolaire (după *şcoală*).

INTERTÍP, *intertipuri,* s. n. Maşină tipografică de cules şi turnat rînduri de litere, avînd matriţe cu dinţi tăiaţi pe toată grosimea lor. — Fr. intertype.

INTERURBÁN, -Ă, *interurbani, -e,* adj. Care are loc între două sau mai multe oraşe; care leagă două oraşe; care este situat între două oraşe; care serveşte mai multe localităţi. — După fr. interurbain.

INTERVÁL, *intervale,* s. n. 1. Durata între două momente sau evenimente, timpul cît durează ceva. ✦ Diferenţa dintre înălţimile a două sunete muzicale. 2. Spaţiu, distanţă care separă două lucruri. — Fr. intervalle (lat. lit. intervallum).

INTERVENÍ, *intervin,* vb. IV. Intranz. 1. A intra în acţiune (prin vorbe sau fapte) cu un anumit scop. ✦ A se amesteca în vorbă, a lua cuvîntul. ✦ A face un demers spre a obţine ceva, mai ales o favoare; a cere rezolvarea unei chestiuni. 2. A avea loc; a se ivi, a surveni, a se întîmpla. *A intervenit o schimbare.* — Fr. intervenir (lat. lit. intervenire).

INTERVÉNŢIE, *intervenţii,* s. f. 1. Participare la o acţiune, la o discuţie. ✦ Amestec (armat) al unui stat în afacerile interne ale altui stat. ✦ (Med.) Operaţie. 2. Acţiune, efort, demers făcut spre a obţine ceva, mai ales o favoare. — Fr. intervention (lat. lit. interventio, -onis).

INTERVENŢIONÍSM s. n. 1. Amestec al unui stat în afacerile interne ale altui stat. 2. Doctrină economică burgheză care preconizează amestecul unui stat în activitatea economică internă, cu scopul de a exercita o influenţă asupra nivelului preţului mărfurilor, sau în afacerile altui stat, cu scopul de a-l subordona din punct de vedere economic şi politic. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. interventionnisme.

INTERVENŢIONÍST, -Ă, *intervenţionişti, -ste,* adj., s. m. şi f. (Persoană, stat etc.) care susţine şi practică intervenţionismul (1). [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. interventionniste.

INTERVERTÍ, *intervertesc,* vb. IV. Tranz. A schimba ordinea, locul, termenii dintr-o serie. — Fr. intervertir (lat. lit. intervertere).

INTERVERTÍRE, *intervertiri,* s. f. Acţiunea de *a interverti.*

INTERVIEVÁ, *intervievez,* vb. I. Tranz. (Rar) A lua cuiva un interviu. [Pr.: *-vi-e-*] — Fr. interviewer.

INTERVÍU, *interviuri,* s. n. Convorbire a unui ziarist cu o personalitate politică, culturală etc. care îşi spune părerea asupra unor probleme de actualitate, pentru a fi publicată în presă; *p. ext.* articol de ziar sau de revistă în care se publică o asemenea convorbire. — Fr. interview (< engl.).

INTERZÍCE, *interzic,* vb. III. Tranz. A opri, a nu permite să se facă ceva; a ordona să nu se facă ceva. — După fr. interdire.

INTERZÍCERE, *interziceri,* s. f. Acţiunea de *a interzice;* oprire; prohibire.

INTERZÍS, -Ă, *interzişi, -se,* s. m. şi f. Persoană căreia i s-a ridicat, prin hotărîre judecătorească, exercitarea drepturilor sale. — V. *interzice.*

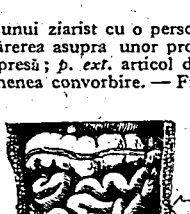

Intestin

INTESTÍN[1], *intestine,* s. n. Parte a aparatului digestiv, la oameni şi la animale, care are formă de tub şi care pleacă de la stomac ajungînd pînă la anus; maţ. ◇ *Intestinul subţire* = partea mai subţire şi mai lungă a intestinului, care începe de la stomac. *Intestinul gros* = ultima parte a intestinului, mai groasă şi mai scurtă, care continuă intestinul subţire. — Fr. intestin (lat. lit. intestinum).

INTESTÍN[2], -Ă, *intestini, -e,* adj. (Livresc) Care se produce în interiorul unui stat, al unui colectiv etc.; intern. — Fr. intestin (lat. lit. intestinus).

INTESTINÁL, -Ă, *intestinali, -e,* adj. Care ţine de intestine, care se referă la intestine, care se produce sau se află în intestine. — Fr. intestinal.

ÎNTIM, -Ă, *intimi, -e,* adj. 1. (Despre persoane) Legat printr-o prietenie strînsă de altă persoană, foarte apropiat; confident. ✦ Familiar, prietenos, afectuos. 2. Care se referă la viaţa particulară sau familială a cuiva; *p. ext.* secret. 3. Caracteristic unui mediu restrîns, unui cadru limitat, familiar; care are loc într-un cadru restrîns. 4. Care constituie partea esenţială, profundă a unui lucru, a unei probleme etc. 5. Fig. Strîns, apropiat. *Contactul intim între cele două limbi* (ROSETTI). [Acc. şi: *íntim*] — Fr. intime (lat. lit. intimus).

INTIMIDÁ, *intimidez,* vb. I. Tranz. şi refl. A (se) speria; a (se) încurca, a (se) zăpăci. — Fr. intimider.

INTIMIDÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) intimida.*

INTIMIDÁT, -Ă, *intimidaţi, -te,* adj. Cuprins de timiditate; care exprimă timiditate; speriat; încurcat, zăpăcit. — V. *intimida.*

INTIMITÁTE, (3) *intimităţi,* s. f. 1. Calitatea a ceea ce e intim; prietenie bazată pe legături strînse. ◇ Expr. *A trăi* (sau *a fi*) *în intimitatea cuiva* = a avea legături strînse (de prietenie) cu cineva. ✦ Profunzime, adîncime. 2. Cadru limitat, cerc restrîns, familial. 3. (La pl.) Lucruri intime, personale. — După fr. intimité.

ÎNTIRÍ vb. IV. v. întiri.

INTITULÁ, *intitulez,* vb. I. Tranz. A da un titlu unei scrieri, unei persoane etc. ✦ Refl. A purta un titlu; a se numi. [Var.: **întitulá** vb. I] — Fr. intituler (lat. lit. intitulare).

INTITULÁRE s. f. (Rar) Acţiunea de *a (se) intitula;* titlu. [Var: **întituláre** s. f.]

INTITULÁT, -Ă, *intitulaţi, -te,* adj. Care are un titlu; numit. [Var.: **întitulát, -ă** adj.] — V. *intitula.*

INTOLERÁBIL, -Ă, *intolerabili, -e,* adj. Care nu se poate tolera; de neîngăduit, de nesuferit. — Fr. intolérable (lat. lit. intolerabilis).

INTOLERÁNT, -Ă, *intoleranţi, -te,* adj. Care nu e tolerant; neîngăduitor. — Fr. intolérant.

INTOLERÁNŢĂ, *intoleranţe,* s. f. 1. Lipsă de toleranţă, de îngăduinţă. 2. Incapacitatea de a suporta unele medicamente. — Fr. intolérance.

INTONÁ, *intonez,* vb. I. Tranz. 1. A executa, a cînta o bucată muzicală. 2. A accentua, a rosti cu un anumit ton un cuvînt, o frază. [Var.: **întoná** vb. I] — După fr. entonner.

INTONÁRE, *intonări,* s. f. Acţiunea de *a intona* şi rezultatul ei; intonaţie. [Var.: **întonáre** s. f.]

INTONÁŢIE, *intonaţii,* s. f. Felul în care se ridică şi se coboară glasul în timpul vorbirii, felul în care se accentuează un cuvînt, o frază; tonul sau modulaţia vorbirii. ✦ (Muz.) Emitere a sunetelor cu vocea. [Var.: (înv.) **intonaţiúne** s. f.] — Fr. intonation.

INTONAŢIÚNE s. f. v. intonaţie.

INTOXICÁ, *intóxic,* vb. I. Tranz. A introduce într-un organism substanţe toxice, otrăvindu-l. ◇ Refl. *S-a intoxicat cu bioxid de carbon.* ✦ Fig. (Fam.) A plictisi peste măsură, a agasa. — Fr. (s')intoxiquer (lat. lit. intoxicare).

INTOXICÁRE, *intoxicări,* s. f. Acţiunea de *a (se) intoxica* şi rezultatul ei.

INTOXICÁŢIE, *intoxicaţii,* s. f. Otrăvire a organismului cu substanţe toxice. — Fr. intoxication.

INTRA[1]- Element de compunere însemnînd «în», «între», care serveşte la formarea unor adjective şi substantive. — Fr. intra- (lat. lit. intra).

INTRÁ[2], *intru,* vb. I. Intranz. I. (Despre fiinţe) 1. A trece din afară înăuntru, a merge dintr-un loc deschis în unul închis; a se introduce, a se băga. ◇ Expr. *A intra în spital* = a se interna. *Parcă a intrat în pămînt* = a dispărut fără urmă. *A intra în pămînt de ruşine* = a-i fi foarte ruşine. 2. Fig. A pătrunde. *A intra în explicarea unei cauze.* ◇ Expr. *A-i intra cuiva în voie* = a-i face cuiva (toate) gusturile, a-i face pe plac. (Fam.) *A intra cuiva (pe) sub piele* = a cîştiga prin fel de fel de mijloace bunăvoinţa cuiva. 3. Fig. A ajunge într-o anumită situaţie. ◇ Expr. *A intra într-o belea* (sau *încurcătură, impas, necaz*) = a avea de îndurat un necaz (sau o încurcătură etc.). *A intra în horă* = a începe să ia parte la o acţiune. *A intra în* (sau *la*) *cheltuială* (sau *cheltuieli*) = a face, a suporta cheltuieli. ✦ A ajunge, a apuca o vîrstă, o epocă etc. 4. (Urmat de determinări introduse prin prep. «în» sau «la») A îmbrăţişa o îndeletnicire; a se angaja într-o slujbă. 5. A adera, a se înscrie într-o organizaţie, într-o asociaţie etc. 6. (În expr.) *A intra în vorbă cu cineva* = a începe o discuţie cu cineva. (Pop.) *A intra în vorbă cu o fată* = a începe să facă curte unei fete, *p. ext.* a-i face propuneri de căsătorie. *A intra de serviciu* = a începe garda la o unitate militară, la un birou etc. *A intra în război* (sau *în luptă, în acţiune* etc.) = a începe războiul (sau lupta etc.). II. (Despre lucruri, idei etc.) 1. A pătrunde, a străbate. *Lumina intră pe fereastră.* ✦ A se împlînta. 2. Fig. A-şi face loc, a se strecura; a ajunge în... ◇ Expr. *A intra boala în cineva* (sau *în oasele cuiva*) = a se îmbolnăvi. *N-a intrat vremea* (sau *n-au intrat zilele*) *în sac* = mai este timp, n-a trecut vremea. *A intra frica* (sau *groaza, spaima*) *în cineva* (sau *în oasele, în inima cuiva*) = a se înfricoşa, a se îngrozi. *A intra în* (sau *sub*) *stăpînirea cuiva* = a ajunge în puterea cuiva. *A intra* (cuiva ceva) *în sînge* = a deveni un obicei, o necesitate. *A intra în sufletul cuiva* = a plictisi pe cineva cu amabilităţile; a deveni drag cuiva. 3. A începea.

O văgăună . . . mare de putea să intre șapte cetăți în ea (ISPIRESCU). ✦ (Mat.) A se cuprinde de un număr de ori în alt număr. 4. (Despre materiale) A fi necesar, a trebui. *La acest palton intră stofă multă.* 5. (În expr.) *A intra la spălat* = (despre țesături) a-și micșora dimensiunile prin spălare. *A intra la apă* = (despre țesături) a-și micșora dimensiunile la muierea în apă; *fig.* (despre oameni) a ajunge într-o situație grea. 6. (Despre o lege, un pact etc., în expr.) *A intra în vigoare* = a căpăta putere, a deveni aplicabil. 7. A începe executarea unei părți dintr-o bucată muzicală. [Var.: **intrá** vb. I] — Lat. **intrare.**

INTRACELULÁR, -Ă, *intracelulari, -e,* adj. Care se află, care se petrece în interiorul celulei. — După fr. **intracellulaire.**

INTRADÓS, *intradosuri,* s. n. Suprafața inferioară a unei bolți, a unui arc, a unei construcții etc. — Fr. **intrados.**

INTRADUCTÍBIL, -Ă, *intraductibili, -e,* adj. Care nu poate fi tradus dintr-o limbă într-alta. — După fr. **intraductible.**

INTRAGLANDULÁR, -Ă, *intraglandulari, -e,* adj. Care se află, care se petrece în interiorul glandelor. — Din **intra-** + **glandular.**

INTRAMUSCULÁR, -Ă, *intramusculari, -e,* adj. Care se află sau se face în interiorul mușchilor. — După fr. **intramusculaire.**

INTRANSIGÉNT, -Ă, *intransigenți, -te,* adj. Care nu se abate de la o anumită linie, care nu acceptă concilieri sau compromisuri. — După fr. **intransigeant.**

INTRANSIGÉNȚĂ s. f. Însușirea de a fi intransigent; atitudine intransigentă. — Fr. **intransigeance** (it. **intransigenza**).

INTRANZITÍV, *intranzitive,* adj. n. (Gram.; în expr.) *Verb intranzitiv* = verb a cărui acțiune nu se răsfrînge direct asupra unui obiect. — Fr. **intransitif** (lat. lit. **intransitivus**).

INTRÁRE, *intrări,* s. f. 1. Acțiunea de *a intra* și rezultatul ei. 2. (Concr.) Locul prin care se trece din afară înăuntru; partea de la început a unei localități. 3. Stradelă mică; fundătură. 4. (Contabilitate) Valoare care se înregistrează în patrimoniul unei instituții sau întreprinderi. 5. Înregistrare a adreselor, cererilor etc. sosite la o instituție. [Var.: **întráre** s. f.]

INTRÁT[1] s. n. (Înv.) Faptul de *a intra;* (concr.) intrare.

INTRÁT[2]**, -Ă,** *intrați, -te,* adj. (În expr.) *Intrat la apă* = (despre țesături) care s-a micșorat în urma spălatului. ✦ (În contabilitate; substantivat, f. pl.) Materiale înregistrate în patrimoniul unei instituții sau al unei întreprinderi. — V. *intra.*

INTRATÁBIL, -Ă, *intratabili, -e,* adj. (Rar) Cu care nu se poate trata, care se lasă greu convins. — It. **intrattabile.**

INTRAVENÓS, -OÁSĂ, *intravenoși, -oase,* adj. (Despre injecții) Care se face în vînă. — Fr. **intraveineux.**

INTRAVILÁN, *intravilane,* s. n. Zonă care cuprinde suprafața unui oraș sau a unui sat. — Lat. lit. **intra villa.**

INTRĂTÚRĂ, *intrături,* s. f. Adîncitură făcută într-un zid, într-o stîncă etc. — Din **intra** + suf. *-ătură.*

INTREPÍD, -Ă, *intrepizi, -de,* adj. (Franțuzism) Curajos, cutezător. — Fr. **intrépide** (lat. lit. **intrepidus**).

INTREPIDITÁTE s. f. (Franțuzism) Curaj, cutezanță. — După fr. **intrépidité.**

INTRIGÁ, *intrig,* vb. I. 1. Tranz. A deștepta interesul, curiozitatea, suspiciunea cuiva, punîndu-l pe gînduri. 2. Intranz. (Înv.) A face intrigi; a unelti, a complota. — Fr. **intriguer** (it. **intrigare**).

INTRIGÁNT, -Ă, *intriganți, -te,* s. m. și f. Persoană căreia îi place să facă intrigi (1). — Fr. **intrigant.**

INTRIGÁT, -Ă, *intrigați, -te,* adj. Care este curios să afle sau să știe ceva. — V. *intriga.*

ÎNTRIGĂ, *intrigi,* s. f. 1. Uneltire, acțiune ascunsă care uzează de mijloace nepermise pentru realizarea unui scop sau pentru zădărnicirea unui, lucru. 2. Totalitatea incidentelor care dezvoltă acțiunea unei piese de teatru, a unei opere epice etc. — Fr. **intrigue** (it. **intrigo**).

INTRINSÉC, -Ă, *intrinseci, -e,* adj. Care constituie partea lăuntrică, esența unui lucru. ✧ *Valoare intrinsecă* = valoare pe care o are un obiect prin el însuși — Fr. **intrinsèque** (lat. lit. **intrinsecus**).

ÎNTRÎND, *întrînduri,* s. n. Parte intrată înăuntru la o construcție, la un teren etc.; adîncitură, scobitură. — V. *intra.*

INTRODÚCE, *introduc,* vb. III. Tranz. 1. A face să intre, să pătrundă; a băga, a vîrî. ✦ Refl. A intra (cu forța sau pe furiș). ✦ A include, a adăuga. 2. A face ca o persoană să fie primită de cineva sau să fie admisă într-o organizație, într-o asociație etc. ✦ A ajuta pe cineva să se obișnuiască, să se inițieze într-un domeniu de activitate. 3. A face uzual, a pune în practică; a institui, a înrădăcina, a consolida. [Perf. s. *introdusei,* part. *introdus*] — Fr. **introduire** (lat. lit. **introducere**).

INTRODÚCERE, *introduceri,* s. f. 1. Acțiunea de *a introduce* și rezultatul ei; băgare, vîrîre; includere; punere în practică; instituire, înrădăcinare, consolidare. 2. Lucrare de bază care cuprinde noțiunile elementare și pregătitoare ale unei discipline științifice. *Introducere în literatură.* 3. Capitol, parte de la începutul unei cărți, cuprinzînd generalități sau lucruri în legătură cu cartea. ✦ Partea de la început a unei compoziții, a unei scrisori etc.

INTRODUCTÍV, -Ă, *introductivi, -e,* adj. Care servește ca introducere, de (la) început. — Fr. **introductif.**

INTRODUCȚIE, *introducții,* s. f. (Înv.) Introducere; început. — Fr. **introduction** (lat. lit. **introductio, -onis**).

INTRODÚS, -Ă, *introduși, -se,* adj. Care are relații cu multă lume; care cunoaște bine și amănunțit o problemă. — V. *introduce.*

INTROSPECTÍV, -Ă, *introspectivi, -e,* adj. Care se folosește de introspecție, bazat pe introspecție. — Fr. **introspectif.**

INTROSPÉCȚIE, *introspecții,* s. f. Metodă a psihologiei empirice constînd din observarea fenomenelor propriei conștiințe; studiu psihologic bazat pe această metodă. — Fr. **introspection.**

INTRÚS, -Ă, *intruși, -se,* s. m. și f. Persoană care se introduce undeva sau la cineva fără a avea vreo calitate, cu forța; persoană nepoftită, inoportună. — Fr. **intrus.**

INTRUZIÚNE, *intruziuni,* s. f. Rocă sau filon metalifer format din magma care a pătruns în crăpăturile scoarței pămîntești și care s-a solidificat fără să disloce straturile străbătute. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **intrusion.**

INTUÍ, *intuiesc,* vb. IV. Tranz. A pătrunde repede, în mod intuitiv, în esența problemelor, a fenomenelor etc. — Din **intuiție.**

INTUÍRE, *intuiri,* s. f. Faptul de *a intui;* înțelegere, pătrundere.

INTUITÍV, -Ă, *intuitivi, -e,* adj. Care se bazează pe cunoașterea nemijlocită a realității prin observarea directă a obiectelor sau fenomenelor. ✧ *Metodă intuitivă* = metodă folosită în pedagogie, care îmbină prezentarea teoretică a problemelor cu observarea directă a obiectelor sau fenomenelor. [Pr.: *-tu-i-*] — Fr. **intuitif.**

INTUÍȚIE, *intuiții,* s. f. 1. Capacitatea conștiinței de a descoperi, pe cale rațională (în mod spontan), adevăruri (pe baza experienței și a cunoștințelor dobîndite anterior). 2. (În filozofia idealist-subiectivă) Capacitate înnăscută de contemplare lăuntrică, datorită căreia s-ar putea cunoaște adevărul fără participarea activității raționale a conștiinței și fără ajutorul experienței. — Fr. **intuition** (lat. lit. **intuitio, -onis**).

INTUIȚIONÍSM s. n. Curent reacționar idealist-subiectiv care, tăgăduind posibilitatea cunoașterii lumii prin intermediul simțurilor, al rațiunii și al activității practice a oamenilor, declară intuiția (2) drept unic izvor al cunoașterii. [Pr.: *-tu-i-ți-o-*] — Fr. **intuitionnisme.**

INUMÁN, -Ă, *inumani, -e,* adj. Neomenos, crud, feroce. ✦ Care nu este caracteristic sau propriu oamenilor; *p. ext.* de proporții neobișnuite. — Fr. **inhumain** (lat. lit. **inhumanus**).

INUNDÁ, *inund,* vb. I. Tranz. (Despre apă; la pers. 3) A acoperi o întindere de pămînt (prin revărsare); a pătrunde într-o mină, într-o sondă etc.; a îneca. ✦ A face să pătrundă o cantitate de apă într-un strat petrolifer, pentru a produce mărirea presiunii interne a zăcămîntului. ✦ Fig. (Despre sudoare, lacrimi, lumină etc.; la pers. 3) A umple în întregime, a acoperi din abundență; a năpădi; a copleși. — Fr. **inonder** (lat. lit. **inundare**).

INUNDÁBIL, -Ă, *inundabili, -e,* adj. Care poate fi inundat. — După fr. **inondable.**

INUNDÁRE, *inundări,* s. f. Acțiunea de *a inunda* și rezultatul ei; revărsare.

INUNDAȚIE, *inundații,* s. f. Acoperire a unei porțiuni de uscat cu o mare cantitate de apă. ✦ Cantitate mare de apă revărsată pe o porțiune de uscat. — Fr. **inondation** (lat. lit. **inundatio, -onis**).

INUTÍL, -Ă, *inutili, -e,* adj. Nefolositor, netrebuincios. ✦ (Adesea adverbial) De prisos, zadarnic. — Fr. **inutile** (lat. lit. **inutilis**).

INUTILITÁTE, *inutilități,* s. f. Însușirea de a fi inutil; zădărnicie. — Fr. **inutilité** (lat. lit. **inutilitas, -atis**).

INUTILIZÁBIL, -Ă, *inutilizabili, -e,* adj. Care nu poate fi utilizat; de neîntrebuințat. — După fr. **inutilisable.**

INUZITÁT, -Ă, *inuzitați, -te,* adj. (Franțuzism) Neuzitat, neîntrebuințat. — Fr. **inusité** (lat. lit. **inusitatus**).

INVADÁ, *invadez,* vb. I. Tranz. A năvăli (pustiind, prădînd) într-o țară sau într-o regiune străină; a cotropi, a călca. ✦ Fig. A pune stăpînire pe . . .; a cuprinde. — Lat. lit. **invadere** (it. **invadere**).

INVADÁRE, *invadări,* s. f. (Adesea fig.) Acțiunea de *a invada,* năvălire, cotropire, călcare, invazie.

INVADATÓR, -OÁRE, *invadatori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care invadează; năvălitor, cotropitor. — Din **invada** + suf. *-tor.*

INVALÍD, -Ă, *invalizi, -de,* adj. (Adesea substantivat) Care are o infirmitate; infirm, mutilat. — Fr. **invalide** (lat. lit. **invalidus**).

INVALIDÁ, *invalidez,* vb. I. Tranz. A infirma sau a nu recunoaște un act de procedură sau un mandat electiv, declarîndu-le lipsite de putere juridică. — Fr. **invalider.**

INVALIDÁRE, *invalidări,* s. f. Acțiunea de *a invalida* și rezultatul ei.

INVALIDITÁTE s. f. Starea celui invalid; infirmitate. — După fr. **invalidité.**

INVÁR s. n. Oțel aliat cu mult nichel, folosit la construirea instrumentelor și a aparatelor de precizie. — Fr. **invar** (prescurtare a lui *invariable*).

INVARIÁBIL, -Ă, *invariabili, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care nu variază, nu se schimbă; neschimbător, constant, fix. ✦ (Gram.; despre părți de vorbire) Fără flexiune. [Pr.: *-ri-a-*] — După fr. **invariable.**

INVARIABILITÁTE s. f. Faptul de a fi invariabil; caracterul lucrurilor invariabile. [Pr.: *-ri-a-*] — După fr. **invariabilité.**

INVÁZIE, *invazii,* s. f. Intrare neașteptată, năvălire a unei armate inamice într-o țară; *p. ext.* năvălire, venire neașteptată a cuiva într-un anumit loc. — Fr. **invasion** (lat. lit. **invasio, -onis**).

INVECTIVÁ, *invectivez*, vb. I. Tranz. (Franţuzism) A ocărî, a jigni pe cineva. — Fr. **invectiver.**

INVECTÍVĂ, *invective*, s. f. Expresie jignitoare, vorbă de ocară; injurie. — Fr. **invective** (lat. lit. **invectiva**).

INVENTÁ, *inventez*, vb. I. Tranz. 1. A imagina, a crea ceva nou, care nu exista pînă atunci; a născoci. 2. A scorni lucruri închipuite, neadevărate; *p. ext.* a minţi. — Fr. **inventer.**

INVENTÁR, *inventare*, s. n. Listă, catalog, registru cuprinzînd însemnarea tuturor obiectelor care alcătuiesc averea unei gospodării, a unei instituţii, a unei întreprinderi etc.; *p. ext.* totalitatea acestor obiecte. ◇ *Inventar viu* = totalitatea vitelor şi păsărilor dintr-o gospodărie. *Inventar mort* = totalitatea uneltelor, a maşinilor, a mijloacelor de transport aparţinînd unei gospodării sau întreprinderi. ◇ Expr. *A face inventarul* = a inventaria. ✦ Fig. Listă exactă; analiză amănunţită. [Var.: (înv.) **inventáriu** s. n.] — Fr. **inventaire** (lat. lit. **inventarium**).

INVENTÁRE s. f. Acţiunea de *a inventa.*

INVENTARIÁ, *inventariez*, vb. I. Tranz. A înregistra şi a evalua bunurile în inventar. [Pr.: *-ri-a*] — Din **inventar.**

INVENTARIÉRE, *inventarieri*, s. f. Acţiunea de *a inventaria.* [Pr.: *-ri-e-*]

INVENTÁRIU s. n. v. **inventar.**

INVENTATÓR, -OÁRE, *inventatori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care a inventat (1) ceva — Din **inventa** + suf. *-tor* (după fr. *inventeur*).

INVENTÍV, -Ă, *inventivi, -e*, adj. Care poate inventa, care are talentul de a inventa. — Fr. **inventif.**

INVENTIVITÁTE s. f. Însuşirea de a fi inventiv. — Din **inventiv.**

INVENTÓR, *inventori*, s. m. (Franţuzism înv.) Inventator. — Fr. **inventeur** (lat. lit. **inventor, -oris**).

INVENTORIÁ, *inventoriez*, vb. I. Tranz. (Franţuzism înv.) A inventaria. [Pr.: *-ri-a*] — Fr. **inventorier.**

INVÉNŢIE, *invenţii*, s. f. 1. Realizare a unui nou sistem tehnic, a unei noi metode de obţinere a unui material etc. ; (concr.) aparat, maşină inventată. 2. Scornire de lucruri inexistente; *p. ext.* minciună. 3. Găsirea şi alegerea ideilor şi argumentelor într-un discurs sau a ideilor şi temelor într-o creaţie artistică. — Fr. **invention** (lat. lit. **inventio, -onis**).

ÎNVERS, -Ă, *inverşi, -se*, adj. (Adesea adverbial) Care se face într-un sens opus direcţiei iniţiale sau firesti; făcut pe dos, de-a-ndoaselea. ◇ (Mat.) *Raport invers (proporţional)* = raport între două cantităţi, valori etc., dintre care una se măreşte în timp ce cealaltă scade în aceeaşi proporţie. *Cantităţi (sau numere) inverse* = cantităţi (sau numere) al căror produs este egal cu unitatea. — Fr. **inverse** (lat. lit. **inversus**).

INVERSÁ, *inversez*, vb. I. Tranz. A face (ceva) invers, a întoarce pe dos; a răsturna. — Fr. **inverser** (lat. lit. **inversare**).

INVERSÁRE, *inversări*, s. f. Acţiunea de *a inversa.*

INVERSIÚNE, *inversiuni*, s. f. Inversare. ✦ Procedeu sintactic care constă în schimbarea ordinii obişnuite a anumitor cuvinte în frază, pentru a obţine efecte stilistice. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **inversion** (lat. lit. **inversio, -onis**).

INVERSÓR, *inversoare*, s. n. Dispozitiv pentru inversarea sensului mişcării unei maşini, a unui vehicul, a unui curent electric etc. — După fr. **inverseur** (germ. **Inversor**).

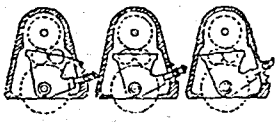

Inversor

INVERTÁZĂ s. f. Enzimă produsă de drojdia de bere şi care transformă zahărul în glucoză şi în fructoză. — Fr. **invertase** (germ. **Invertase**).

INVERTÍ, *invertesc*, vb. IV. Tranz. A transforma zahărul în glucoză şi fructoză cu ajutorul invertazei sau al acizilor diluaţi. ◇ Refl. *Zahărul se inverteşte.* — Fr. **invertir.**

INVERTÍRE, *invertiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) inverti* şi rezultatul ei.

INVESTÍ, *investesc*, vb. IV. Tranz. A plasa, a aloca un fond, un capital într-o întreprindere. — Fr. **investir** (lat. lit. **investire**).

INVESTIGÁ, *investighez*, vb. I. Tranz. (Rar) A face investigaţii; a cerceta. — Lat. lit. **investigare.**

INVESTIGATÓR, -OÁRE, *investigatori, -oare*, adj. (Rar) Care face investigaţii; cercetător. — Fr. **investigateur** (lat. lit. **investigator, -oris**).

INVESTIGÁŢIE, *investigaţii*, s. f. Cercetare, studiere minuţioasă, efectuată sistematic, cu scopul de a descoperi ceva. [Var.: (înv.) **investigaţiúne** s. f.] — Fr. **investigation** (lat. lit. **investigatio, -onis**).

INVESTIGAŢIÚNE s. f. v. **investigaţie.**

INVESTÍRE, *investiri*, s. f. Acţiunea de *a investi.*

INVESTÍT, -Ă, *investiţi, -te*, adj. (Despre un capital, despre bani etc.) Plasat, alocat într-o întreprindere. — V. *investi.*

INVESTÍŢIE, *investiţii*, s. f. Plasare, alocare a unui fond, a unui capital într-o întreprindere; (concr.) sumă de bani, fond investit într-o întreprindere. — Rus **investiciia.**

INVETERÁT, -Ă, *inveteraţi, -te*, adj. Învechit în rele, în vicii: (despre defecte, vicii etc.) învechit, înrădăcinat. [Var.: **înveterát, -ă** adj.] — După fr. **invétéré.**

INVIDIÁ, *invidiez*, vb. I. Tranz. A privi cu invidie pe cineva sau reuşita, fericirea, calităţile altuia; a pizmui. ✦ A rîvni, a dori ceva ce aparţine altuia. [Pr.: *-di-a*] — Din **invidie.**

INVÍDIE, *invidii*, s. f. Sentiment egoist de părere de rău, de necaz, de ciudă, provocat de succesele sau situaţia bună a altuia; pizmă. — Lat. lit. **invidia.**

INVIDIÓS, -OÁSĂ, *invidiosi, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Stăpînit de invidie; pizmuitor. [Pr.: *-di-os*] — Lat. lit. **invidiosus.**

INVINCÍBIL, -Ă, *invincibili, -e*, adj. Care nu poate fi învins; de nebiruit. — Fr. **invincible** (lat. lit. **invincibilis**).

INVINCIBILITÁTE s. f. Calitatea de a fi invincibil. — După fr. **invincibilité.**

INVIOLÁBIL, -Ă, *inviolabili, -e*, adj. Care nu poate fi violat, încălcat; care nu poate fi urmărit sau pedepsit decît pe baza unei dispoziţii speciale. [Pr.: *-vi-o-*] — Fr. **inviolable** (lat. lit. **inviolabilis**).

INVIOLABILITÁTE s. f. Calitatea de a fi inviolabil. [Pr.: *-vi-o-*] — Fr. **inviolabilité** (lat. lit. **inviolabilitas, -atis**).

INVITÁ, *invit*, vb. I. Tranz. A ruga pe cineva să se prezinte undeva sau să participe la ceva; a chema, a convoca; a pofti, a îmbia. ✦ A soma. *Te invit să ieşi.* — Fr. **inviter** (lat. lit. **invitare**).

INVITÁRE, *invitări*, s. f. (Rar) Acţiunea de *a invita;* invitaţie.

INVITÁT, -Ă, *invitaţi, -te*, s. m. şi f. Persoană chemată să se prezinte undeva sau să participe la ceva. — V. *invita.*

INVITATÓR, -OÁRE, *invitatori, -oare*, s. m. şi f. (Rar) Persoană care invită pe cineva. — Din **invita** + suf. *-tor.*

INVITÁŢIE, *invitaţii*, s. f. Chemare, convocare; poftire. ✦ Bilet sau scrisoare scurtă prin care cineva este rugat să participe la o solemnitate, la o manifestare sau să se prezinte la sediul unei autorităţi. — Fr. **invitation** (lat. lit. **invitatio, -onis**).

INVIZÍBIL, -Ă, *invizibili, -e*, adj. Care nu se poate vedea; (de) nevăzut. ✦ *Ac invizibil* (şi substantivat, n.) = ac de păr subţire şi mic. — Fr. **invisible** (lat. lit. **invisibilis**).

INVIZIBILITÁTE s. f. Starea, însuşirea a ceea ce este invizibil. — Fr. **invisibilité** (lat. lit. **invisibilitas, -atis**).

INVOCÁ, *invóc*, vb. I. Tranz. A chema în ajutor. ✦ A cita ceva în favoarea sa, a se referi la ceva ce poate servi ca sprijin. — Fr. **invoquer** (lat. lit. **invocare**).

INVOCÁRE, *invocări*, s. f. Acţiunea de *a invoca.*

INVOCÁŢIE, *invocaţii*, s. f. Faptul de a invoca; chemare în ajutor. ✦ Rugăminte pe care unii poeţi o adresează muzelor sau unor divinităţi (la începutul unui poem), pentru a le cere sprijinul. — Fr **invocation** (lat. lit. **invocatio, -onis**).

INVOLÚCRU, *involucre*, s. n. Totalitatea frunzişoarelor care se găsesc la baza unei umbele sau a unui capitul. — Fr. **involucre** (lat. lit. **involucrum**).

INVOLUNTÁR, -Ă, *involuntari, -e*, adj. (Adesea adverbial) Făcut fără voie; neintenţionat. — Fr. **involontaire** (lat. lit. **involuntarius**).

INVOLUŢIE, *involuţii*, s. f. Transformare regresivă a unui organ sau a organismului; revenire a unui organ sau a organismului la starea normală (după ce se dezvoltase anormal în urma unei boli sau a unei stări organice excepţionale). — Fr. **involution** (lat. lit. **involutio, -onis**).

INVULNERÁBIL, -Ă, *invulnerabili, -e*, adj. Care nu poate fi rănit; *p. ext.* care nu poate fi atacat sau de care nu te poţi atinge cu nimic. — Fr. **invulnérable** (lat. lit. **invulnerabilis**).

INVULNERABILITÁTE s. f. Însuşirea de a fi invulnerabil. — După fr. **invulnérabilité.**

IO pron. pers. v. **eu.**

IOBÁG, *iobagi*, s. m. (Reg. înv.) Ţăran aservit stăpînului feudal al pămîntului, obligat să facă acestuia prestaţii în muncă şi în natură sau în bani; clăcaş, şerb, rumîn, vecin. — Mag. **jobbágy.**

IOBĂGÍ, *iobăgesc*, vb. IV. Intranz. (Reg. înv.) A face muncă de iobag, a trăi ca iobag. — Din **iobag.**

IOBĂGÍE s. f. Instituţie specifică evului mediu, caracterizată prin aservirea ţăranului faţă de stăpînul pămîntului, căruia era obligat să-i facă prestaţii în muncă şi în natură sau în bani; starea iobagului. — Din **iobag** + suf. *-ie.*

IOBĂGÍME s. f. (Reg. înv.) Totalitatea iobagilor; mulţime de iobagi. — Din **iobag** + suf. *-ime.*

IOBĂGÍRE s. f. (Reg. înv.) Acţiunea de *a iobăgi;* fel de a munci în calitate de iobag.

IOC adv. (Fam.) Nu, nimic, de fel, cîtuşi de puţin. — Tc. **yok.**

IOD[1] s. n. v. **iot.**

IOD[2] s. n. Element chimic cenuşiu-negricios, foarte volatil, uşor solubil în alcool; întrebuinţat în medicină. ◇ *Tinctură de iod* = soluţie de iod în alcool, folosită la dezinfectarea rănilor. — Fr. **iode** (< gr.).

IODÁT s. n. Sare a acidului iodic. — Fr. **iodate.**

IODHÍDRIC adj. m. (În expr.) *Acid iodhidric* = acid rezultat din combinarea iodului cu hidrogenul. — Fr. **iodhydrique** (< gr.).

IÓDIC adj. m. (În expr.) *Acid iodic* = acid oxigenat al iodului — Fr. **iodique.**

IODIZÁRE, *iodizări*, s. f. Rostirea lui «e» inițial ca «ie». — Din iod[1]

IODOFÓRM s. n. Substanță solidă, de culoare galbenă, cu miros puternic, întrebuințată în medicină ca antiseptic, anestezic, cicatrizant etc. — Fr. iodoforme (germ. Iodoform).

IODÚRĂ, *ioduri*, s. f. Combinație de iod cu alt element chimic; sare a acidului iodhidric. — Fr. iodure.

IOFCĂ s. f. (Reg.) Pastă făinoasă în formă de pătrățele. — Tc. yufka «subțire».

IOLĂ, *iole*, s. f. Barcă îngustă și ușoară, cu pînze sau cu lopeți, folosită în sport. [Pr.: *io-*] — Fr. yole.

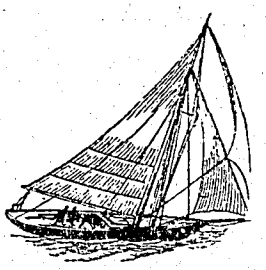

Iolă

IÓN, *ioni*, s. m. Atom sau grup de atomi încărcați cu electricitate. [Pr.: *i-on*] — Fr. ion (< gr.).

IONIÁN, -Ă, *ionieni*, *-e*, adj. Din Ionia (teritoriu al vechii Grecii). [Pr.: *io-m-an*] — Fr. ionien.

IÓNIC[1], **-Ă**, *ionici*, *-e*, adj. (În expr.) *Stil* (sau *ordin*) *ionic* = stil arhitectonic caracterizat prin coloane zvelte cu capitelul împodobit cu volute. ✦ (Despre clădiri sau elemente arhitectonice) În stil ionic. [Pr.: *io-*] — Fr. ionique (< gr.).

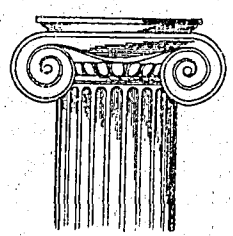

Coloană în stil ionic

IÓNIC[2], **-Ă**, *ionici*, *-e*, adj. Care se referă la ioni. [Pr.: *i-o-*] — Fr. ionique.

IONIZÁRE, *ionizări*, s. f. 1. Producere a ionilor într-un mediu oarecare. 2. Introducere a ionilor în organism, în scop terapeutic. [Pr.: *i-o-*] — După fr. ionisation.

IONOSFÉRĂ s. f. Pătură superioară a atmosferei, în care ionizarea este intensă. [Pr.: *i-o-*] — Fr. ionosphère.

IORDÁN, *iordane*, s. n. Bobotează. ✧ Expr. (Fam.) *A umbla cu iordane* = a spune vorbe goale; a se ține de lucruri neserioase. — Slav (v. sl. iordanŭ < gr.).

IORGOVÁN, *iorgovani*, s. m. (Bot.; reg.) Liliac. — Sb. jorgovan.

IORTOMÁN, -Ă adj. v. ortoman.

IORTOMÁNESC, -EÁSCĂ adj. v. ortomănesc.

IORTOMÁNEȘTE adv. v. ortomănește.

IOSÁG, *iosaguri*, s. n. (Reg.) Moșie. ✦ Avere, bogăție. — Magh. joszág.

IOT s. n. Numele lui «i» consonantic, notat de obicei cu *y* sau cu *j*. [Var.: **iod** s. n.] — Germ. Jot (fr. yod, iota).

Iov

IOTACÍSM s. n. Iotacizare. [Pr.: *io-*] — Fr. iotacisme (< gr.).

IOTACIZÁ, pers. 3 *iotacizează*, vb. I. Refl. (Despre sunete) A se palataliza din cauza contactului cu un iot. [Pr.: *io-*] — Din iot.

IOTACIZÁRE, *iotacizări*, s. f. Acțiunea lui iot asupra unui sunet vecin; palatalizarea unui sunet sub acțiunea unui iot. [Pr.: *io-*] — V. *iotaciza*.

IOTACIZÁT, -Ă, *iotacizați*, *-te*, adj. Palatalizat prin contactul cu un iot. [Pr.: *io-*] — V. *iotaciza*.

IÓTĂ s. f. (În expr.) *(Nici) o iotă* = de loc, cîtuși de puțin, nimic. [Pr.: *io-*] — Ngr. iota.

IOV, *iovi*, s. m. Specie de salcie care crește prin pădurile de la munte *(Salix capraea)*. — Slav (v. sl. iva).

IPÉRBOLĂ s. f. v. hiperbolă.

IPERBÓLIC, -Ă adj. v. hiperbolic.

IPERÍTĂ s. f. Substanță toxică vezicantă, folosită ca armă chimică în primul război mondial. [Var.: **hiperítă** s. f.] — Fr. ypérite.

IPINGEÁ, *ipingele*, s. f. (Înv.) Manta bărbătească făcută din dimie sau din postav (cu glugă și împodobită cu găitane). ✦ Materialul din care se confecționează haina descrisă mai sus. [Var.: **epingeá** s. f.] — Tc. yapincak.

Ipingea

IPISTÁT s. m. v. epistat.

IPOCHÍMEN, *ipochimeni*, s. m. (Înv., azi ir.) Persoană, individ. — Ngr. ipokimenon.

IPOCONDRÍE s. f. v. ipohondrie.

IPOCÓNDRU, -Ă adj. v. ipohondru.

IPOCRÍT, -Ă, *ipocriți*, *-te*, adj. (Despre oameni) Care simulează sentimente pe care nu le are; prefăcut, fățarnic; (despre manifestări ale oamenilor) care dovedește fățărnicie. — Fr. hypocrite (< gr.).

IPOCRIZÍE s. f. Atitudinea celui ipocrit; prefăcătorie, fățărnicie, falsitate. — Fr. hypocrisie (< gr.).

IPOHONDRÍE, *ipohondrii*, s. f. Dezechilibru nervos manifestat prin teama exagerată de a contracta o boală sau prin ideea fixă că suferă de o boală pe care în realitate nu o are. [Var.: **ipocondríe** s. f.] — Fr. hypocondrie (< gr.).

IPOHÓNDRU, -Ă, *ipohondri*, *-e*, adj. (Adesea substantivat) Care suferă de ipohondrie. [Var.: **ipocóndru, -ă** adj.] — Fr. hypocondre (< gr.).

IPOSTÁS s. n. v. ipostază.

IPOSTÁZĂ, *ipostaze*, s. f. (Livresc) Stare, situație în care se găsește cineva; aspect, înfățișare. [Var.: (înv.) **ipostás** s. n.] — Slav (v. sl. ipostasi < gr.).

IPOTECÁ, *ipotechez*, vb. I. Tranz. (În economia capitalistă) A da un bun imobil în garanție la contractarea unui împrumut, printr-un act legal încheiat de părți în fața autorităților judiciare. — Fr. hypothéquer (< gr.).

IPOTECÁRE, *ipotecări*, s. f. Acțiunea de *a ipoteca*.

IPOTECÁT, -Ă, *ipotecați*, *-te*, adj. (În economia capitalistă, despre un bun imobil) Grevat de o ipotecă. — V. *ipoteca*.

IPOTÉCĂ, *ipoteci*, s. f. (În economia capitalistă) Drept real care grevează un bun imobil pentru a se garanta plata unei creanțe; faptul de a ipoteca. — Fr. hypothèque (< gr.).

IPOTENÚZĂ, *ipotenuze*, s. f. Latura care se opune unghiului drept într-un triunghi-dreptunghi. — Fr. hypoténuse (< gr.).

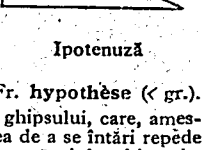

Ipotenuză

IPOTÉTIC, -Ă, *ipotetici*, *-e*, adj. Bazat pe o ipoteză; presupus, nesigur. — Fr. hypothétique (< gr.).

IPOTÉZĂ, *ipoteze*, s. f. Presupunere făcută pentru a explica un fapt; supoziție bazată pe probabilități. ✦ (Mat.) Element dat pe baza căruia se dezvoltă o demonstrație. — Fr. hypothèse (< gr.).

ÎPSOS s. n. Praf alb produs prin calcinarea ghipsului, care, amestecat cu apă, dă o pastă plastică, avînd proprietatea de a se întări repede la aer; se întrebuințează în sculptură, în arhitectură și în chirurgie. — Ngr. gipsos.

IR, *iruri*, s. n. (Pop.) Alifie pe care o prepară femeile de la țară din diferite grăsimi, plante etc. — Magh. ir.

IRADIÁ, *iradiez*, vb. I. Tranz. A trimite, a împrăștia radiații de lumină, de căldură etc. asupra unui corp. [Pr.: *-di-a*] — Fr. irradier (lat. lit. irradiare).

IRADIÁNT, -Ă, *iradianți*, *-te*, adj. Care iradiază, care răspîndește raze de lumină, de căldură etc. în toate direcțiile. [Pr.: *-di-ant*] — Fr. irradiant.

IRADIÁȚIE, *iradiații*, s. f. Emisiune de raze de lumină, de căldură etc.; *p. ext.* fascicul de raze luminoase sau calorice emise de un izvor. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. irradiation (lat. lit. irradiatio, -onis).

IRADIÉRE, *iradieri*, s. f. Acțiunea de *a iradia* și rezultatul ei. [Pr.: *-di-e-*]

IRASCIBÍL, -Ă, *irascibili*, *-e*, adj. Care se înfurie ușor, iute la mînie; iritabil. — Fr. irascible (lat. lit. irascibilis).

IRASCIBILITÁTE s. f. Caracterul celui irascibil; iritabilitate. — Dupa fr. irascibilité.

IRAȚIONÁL, -Ă, *irațională*, *-e*, adj. 1. Care nu se conduce după gîndirea logică; contra rațiunii; nerațional. 2. (Mat.; în expr.) *Număr irațional* = număr care nu se poate reprezenta printr-un raport între două numere întregi. *Ecuație irațională* = ecuație a cărei necunoscută intră sub radical. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. irrationnel (lat. lit. irrationalis).

IRAȚIONALÍSM s. n. Curent filozofic idealist care respinge capacitatea rațiunii, capacitatea științei de a cunoaște adevărul și care propovăduiește primatul instinctului, al intuiției (2), al forțelor oarbe, inconștiente. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. irrationalisme.

IREÁL, -Ă, *ireali*, *-e*, adj. Nereal, imaginar, fantastic. ✦ Care pare că nu este real. [Pr.: *-re-al*] — După fr. irréel.

IREALITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este ireal, ceea ce se opune realității. [Pr.: *-re-a-*] — După fr. irréalité.

IREALIZÁBIL, -Ă, *irealizabili*, *-e*, adj. Care nu se poate înfăptui, care nu se poate duce la îndeplinire; nerealizabil. [Pr.: *-re-a-*] — După fr. irréalisable.

IRECONCILIÁBIL, -Ă, *ireconciliabili*, *-e*, adj. (Franțuzism) De neîmpăcat. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. irréconciliable (lat. lit. irreconciliabilis).

IRECUZÁBIL, -Ă, *irecuzabili*, *-e*, adj. (Rar) Care trebuie admis, primit, care nu poate fi respins. — Fr. irrécusable (lat. lit. irrecusabilis).

IREDÉNT, -Ă, *iredenți*, *-te*, adj. Iredentist. — It. irredento.

IREDENTÍSM s. n. Mișcare politică burgheză, naționalist-șovină, ai cărei partizani urmăresc anexarea unor teritorii unde locuiesc și conaționali ai lor. — It. irredentismo (fr. irrédentisme).

IREDENTÍST, -Ă, *iredentiști*, *-ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține iredentismului, privitor la iredentism, care propagă iredentismul. 2. S. m. și f. Partizan al iredentismului. — It. irredentista (fr. irrédentiste).

IREDUCTÍBIL, -Ă, *ireductibili*, *-e*, adj. (Chim.) Care nu poate fi redus la o formă mai simplă. ✦ (Mat.) Care nu mai poate fi simplificat. — După fr. irréductible.

IREFUTÁBIL, -Ă, *irefutabili, -e* adj. (Rar) Care nu poate fi combătut sau respins, de necombătut; absolut convingător. — Fr. **irréfutable** (lat. lit. **irrefutabilis**).

IREGULÁR, -Ă, *iregulari, -e,* adj. (Franțuzism) Neregulat. — Fr. **irrégulier** (lat. lit. **irregularis**).

IREGULARITÁTE, *iregularități,* s. f. (Franțuzism) Neregularitate. — Fr. **irrégularité** (lat. lit. **irregularitas, -atis**).

IREMEDIÁBIL, -Ă, *iremediabili, -e,* adj. Care nu se poate remedia, vindeca sau îndrepta; fără leac. ✦ (Adverbial) Cu desăvîrșire, definitiv. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. **irrémédiable** (lat. lit. **irremediabilis**).

IREPARÁBIL, -Ă, *ireparabili, -e,* adj. Care nu se poate repara, îndrepta sau corecta. — Fr. **irréparable** (lat. lit. **irreparabilis**).

IREPROȘÁBIL, -Ă, *ireproșabili, -e,* adj. Căruia nu i se poate reproșa nimic; care este fără cusur, fără greșeli. — După fr. **irréprochable**.

IRESPIRÁBIL, -Ă, *irespirabili, -e,* adj. (Despre aer, atmosferă) În care nu se poate respira; care te sufocă, te înecă. — Fr. **irrespirable** (lat. lit. **irrespirabilis**).

IRESPONSÁBIL, -Ă, *iresponsabili, -e,* adj. Care este în situația de a nu putea răspunde de actele sale; *p. ext.* care este lipsit de simțul răspunderii. — După fr. **irresponsable**.

IRESPONSABILITÁTE s. f. Starea celui iresponsabil, lipsă de responsabilitate. — După fr. **irresponsabilite**.

IREVERENȚIÓS, -OÁSĂ, *ireverențioși, -oase,* adj. (Franțuzism) Nerespectuos. [Pr.: *-ți-os*] — După fr. **irrévérencieux**.

IREVERSÍBIL, -Ă, *ireversibili, -e,* adj. (Despre fenomene) Care nu se poate produce în sensul invers al fazelor sale de desfășurare. ✦ (Fiz.) Ale cărui urme nu mai pot fi înlăturate după revenirea la starea inițială. — După fr. **irréversible**.

IREVERSIBILITÁTE s. f. Proprietatea unui fenomen de a fi ireversibil. — După fr. **irréversibilité**.

IREVOCÁBIL, -Ă, *irevocabili, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care nu se poate revoca sau schimba, asupra căruia nu se poate reveni; hotărît, definitiv. — Fr. **irrévocable** (lat. lit. **irrevocabilis**).

IREZISTÍBIL, -Ă, *irezistibili, -e,* adj. Față de care nu poți rezista, căruia nu i te poți împotrivi. — După fr. **irrésistible**.

IRÍDIU s. n. Metal greu, alb-argintiu, mai dur decît platina, cu temperatura de topire foarte înaltă; se întrebuințează, în stare pură, la fabricarea unor aliaje speciale. [Var.: **iridium** s. n.] — Fr. **iridium**

IRÍDIUM s. n. v. **iridiu**.

IRIGÁ, *irighez,* vb. I. Tranz. A uda un teren în mod artificial, printr-un sistem de canale, spre a-i mări fertilitatea. — Fr. **irriguer** (lat. lit. **irrigare**).

IRIGÁBIL, -Ă, *irigabili, -e,* adj. (Despre terenuri) Care poate fi irigat, care poate fi făcut productiv cu ajutorul irigației. — După fr. **irrigable**.

IRIGÁRE, *irigări,* s. f. Acțiunea de *a iriga*.

IRIGATÓR, *irigatoare,* s. n. Aparat cu care se fac clisme sau spălături. — După fr. **irrigateur**.

IRIGÁȚIE, *irigații,* s. f. Alimentare cu apă a terenurilor agricole lipsite de umiditate sau secetoase, printr-un sistem de canale artificiale. — Fr. **irrigation** (lat. lit. **irrigatio, -onis**).

IRIMÍC s. n. Produs rezultat din măcinarea industrială a grîului, folosit ca făină furajeră. — Tc. **irmik**.

ÍRIS[1], *irisuri,* s. n. 1. Membrană circulară, colorată a ochiului, situată între cornee și partea anterioară a cristalinului și în mijlocul căreia se găsește pupila. 2. Diafragmă compusă din mai multe piese, care are în centru un orificiu cu diametrul variabil, folosită la unele instrumente optice. — Fr. **iris** (< gr.).

ÍRIS[2], *irișI,* s. m. (Bot.) Stînjenel. — Fr. **Iris** (lat. lit. **iris**).

IRITÁ, *irít,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) supăra, a (se) enerva. 2. Tranz. A stîngheri funcționarea unui organ, a produce o ușoară congestie sau inflamație. ✧ Refl. *I s-a iritat ochiul.* — Fr. **irriter** (lat. lit. **irritare**).

IRITÁBIL, -Ă, *iritabili, -e,* adj. Care se irită, se supără ușor. — Fr. **irritable** (lat. lit. **irritabilis**).

IRITABILITÁTE s. f. Starea în care se găsește o persoană iritabilă. — Fr. **irritabilité** (lat. lit. **irritabilitas, -atis**).

IRITÁNT, -Ă, *iritanți, -te,* adj. Care irită, care supără, care întărîtă; enervant. — Fr. **irritant**.

IRITÁRE, *iritări,* s. f. Acțiunea de *a (se) irita* și rezultatul ei; enervare.

IRITÁT, -Ă, *iritați, -te,* adj. Care se află în stare de iritare, de enervare, de mînie trecătoare; ațîțat, surescitat, enervat. — V. *irita*.

IRITÁȚIE, *iritații,* s. f. Iritare. ✦ Congestie ușoară sau inflamație a unui organ (extern). — Fr. **irritation** (lat. lit. **irritatio, -onis**).

IRIZÁ, *irizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A emite culori asemănătoare cu ale curcubeului; a scînteia, a luci în lumini multicolore. — Fr. **iriser**.

IRIZÁRE, *irizări,* s. f. Acțiunea de *a iriza* și rezultatul ei.

IRIZÁT, -Ă, *irizați, -te,* adj. Care lucește, reflectînd lumini multicolore. — V. *iriza*.

IRIZÁȚIE, *irizații,* s. f. Ansamblu de culori și de nuanțe variabile care apare la suprafața unor cristale, datorită fenomenelor de interferență. — Fr. **irisation**.

IRLANDÉZ, -Ă, *irlandezi, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Irlandei sau populației ei, privitor la Irlanda sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba irlandeză. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Irlandei. — Fr. **irlandais**.

IRMILÍC, *irmilici,* s. m. Monedă turcească, care a circulat pe vremuri în țările românești. — Tc. **irmilik**.

IRMIZEÁ, *irmizele,* s. f. (Pop.) Cizmă făcută din piele roșie-închisă.

IRMIZÍU, -ÍE, *irmizii,* adj. (Pop.) Roșu-închis. ✦ (Substantivat, n.) Piele de culoare roșie-închisă.

IRMÓS, *irmoase,* s. n. Primul vers dintr-o cîntare bisericească, care arată cuprinsul și melodia celorlalte versuri. — Slav (v. sl. **irmosŭ** < gr.).

Irozi

IRÓD, *irozi,* s. m. Colindător (costumat) care umblă cu vicleimul. ✦ Fig. (Ir.) Comedian, paiață, cabotin. — Slav (v. sl. **irodŭ** < gr.).

IRÓNIC, -Ă, *ironici, -e,* adj. Căruia îi place să facă ironii, care ia în rîs; care conține, care exprimă o ironie. — Fr. **ironique** (lat. lit. **ironicus**).

IRONÍE, *ironii,* s. f. Vorbă, frază, expresie care conține o ușoară batjocură, folosind cuvinte opuse celor gîndite, cu scopul de a face ridicol pe cineva; zeflemea, persiflare. ✧ Expr. *Ironia soartei* = joc neașteptat al întîmplării, care pare dictat de o intenție malițioasă conștientă. — Fr. **ironie** (lat. lit. **ironia**).

IRONIZÁ, *ironizez,* vb. I. Tranz. A avea o atitudine ironică față de ceva sau de cineva; a spune ironii pe seama cuiva; a zeflemisi. — Fr. **ironiser**.

IROSEÁLĂ, *iroseli,* s. f. Risipă, irosire. — Din **irosi** + suf. *-eală*.

IROSÍ, *irosesc,* vb. IV. 1. Tranz. A consuma făcînd risipă, a cheltui în mod ușuratic. 2. Refl. Fig. A se răsfira, a se împrăștia în toate direcțiile; a dispărea, a se stinge.

IROSÍRE, *irosiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) irosi*.

IRÚGĂ s. f. v. **ierugă**.

IRÚPE, *irúp,* vb. III. Intranz. A ieși la iveală dintr-o dată și cu putere, a izbucni; a năvăli, a intra cu violență. — Lat. lit. **irrumpere**.

IRÚPERE, *iruperi,* s. f. Acțiunea de *a irupe* și rezultatul ei.

IRÚPȚIE, *irupții,* s. f. Izbucnire violentă, ieșire, năvălire, revărsare. — Fr. **irruption** (lat. lit. **irruptio, -onis**).

ISCÁ, *isc,* vb. I. Refl. și tranz. A apărea sau a face să apară; a (se) produce. — Bg. **iskam (iska mi se)**.

ISCĂLÍ, *iscălesc,* vb. IV. Tranz., intranz. și refl. A(-și) scrie numele sub textul unui act oficial, al unei scrisori, al unei chitanțe etc., a (se) semna, a(-și) pune semnătura. — Comp. v. sl. **iskaljati, iskalŭ**.

ISCĂLÍT[1] s. n. Faptul de *a iscăli*.

ISCĂLÍT[2], **-Ă,** *iscăliți, -te,* adj. (Despre texte, documente) Care poartă iscălitura autorului. — V. *iscăli*.

ISCĂLITÚRĂ, *iscălituri,* s. f. Numele unei persoane scris sub textul unui act oficial, al unei scrisori, al unei chitanțe etc.; semnătură. — Din **iscăli**[1] + suf. *-(i)tură*.

ÍSCHION s. n. (Anat.) Unul dintre cele trei oase care formează osul iliac. [Pr.: *-chi-on*] — Fr. **ischion** (<gr.).

ISCHIUZÁR, *ischiuzari,* adj. m. (Înv.) Dibaci, șiret, șmecher. — Tc. **işgüzar**.

ISCOADĂ, *iscoade,* s. f. (Înv. și arh.) Persoană însărcinată să facă, în taină, cercetări în interesul cuiva; militar trimis în recunoaștere; spion. — Postverbal al lui **iscodi**.

ISCODEÁLĂ, *iscodeli,* s. f. 1. Acțiunea de *a iscodi;* interes, curiozitate. 2. Născocire, invenție, scornitură.

ISCODÉNIE, *iscodenii,* s. f. (Rar) Invenție, scornitură. — Din **iscodi** + suf. *-enie*.

ISCODÍ, *iscodesc,* vb. IV. Tranz. 1. A cerceta cu de-amănuntul, a căuta să afli ceva care e tăinuit; a spiona. ✦ A pune cuiva întrebări (în scop informativ), pentru a se informa, pentru a-l descoase. ✦ A observa pe cineva, a privi cercetător. 2. A născoci un lucru, a scorni. — Slav (v. sl. **ischoditi**).

ISCODÍRE, *iscodiri,* s. f. Acțiunea de *a iscodi* și rezultatul ei.

ISCODITÓR, -OÁRE, *iscoditori, -oare,* adj. Care caută să pătrundă cu mintea, să afle, să observe cu de-amănuntul. ✦ (Adverbial) Bănuitor. ✦ Care caută să descoasă pe cineva; care spionează. — Din **iscodi** + suf. *-(i)tor*.

ISCODITÚRĂ, *iscodituri,* s. f. Lucru iscodit; invenție, scornitură, minciună. — Din **iscodi** + suf. *-(i)tură*.

ISCUSÍ, *iscusesc,* vb. IV. Tranz. și refl. (Înv.) A (se) face mai ager, mai istet. — Slav (v. sl. **iskusiti**).

ISCUSÍNȚĂ, *iscusințe,* s. f. Îndemînare, dibăcie, ingeniozitate, pricepere; *p. ext.* talent, artă. — Din **iscusi** + suf. *-ință*.

ISCUSÍRE s. f. (Înv.) Iscusință. — V. *iscusi*.

ISCUSÍT, -Ă, *iscusiți, -te,* adj. 1. Îndemînatic, dibaci, abil, ingenios, priceput; învățat. ✦ (Adesea substantivat) Înțelept. 2. (Înv., despre obiecte) Făcut cu pricepere, cu măiestrie, cu artă. — V. *iscusi.*

ISIHÍE s. f. (Grecism înv.) Liniște, tihnă. — Ngr. **isihia.**

ISLÁM s. n. Islamism; *p. ext.* totalitatea țărilor sau popoarelor care au religie mahomedană. — Fr. **islam.**

ISLAMÍSM s. n. Mahomedanism. — Fr. **islamisme.**

ISLANDÉZ, -Ă, *islandezi, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Islandei sau populației ei, privitor la Islanda sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba islandeză. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Islandei. — Fr. **islandais.**

ISLÁZ s. n. v. **izlaz.**

ISNÁF, (1) *isnafuri,* s. n., (2) *isnafi,* s. m. (Înv.) 1. Corporație, breaslă; grup de meseriași avînd aceeași profesiune. 2. Membru al unei corporații; breslaș. — Tc. **esnaf.**

ISOGLÓSĂ, *isoglose,* s. f. Linie care marchează pe o hartă a atlasului lingvistic un teritoriu în care se întîlnește aceeași particularitate de limbă. [Var.: **izoglósă** s. f.] — Fr. **isoglosse** (< gr.).

ISÓN, (rar) *isoane,* s. n. Acompaniament muzical (vocal sau instrumental) format din note prelungite. ✧ Expr. *A ține* (cuiva) *isonul* = a) a acompania o melodie; b) a aproba vorbele sau faptele cuiva, a-i face pe plac. [Acc. și: *ison*] — Ngr. **ison.**

Isop

ISONÁR, *isonari,* s. m. (Înv.) Persoană care ținea isonul (la biserică). — Din **ison** + suf. *-ar.*

ISÓP, (1) *isopi,* s. m., (2) *isopuri,* s. n. 1. Mic arbust exotic cu flori albe sau albastre, cultivat la noi ca plantă ornamentală (*Hyssopus officinalis*). 2. Ulei sau parfum extras din frunzele acestui arbust. — Slav (v. sl. **isopŭ** < gr.).

ISOPÓD, *isopode,* s. n. (La pl.) Ordin de crustacee cu toracele compus din șapte segmente libere, fiecare segment avînd cîte o pereche de picioare; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin. — Fr. **isopodes** (< gr.).

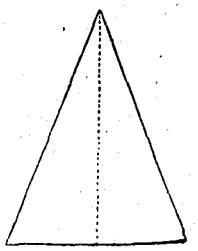

Triunghi isoscel

ISOSCÉL, *isoscele,* adj. n. (Despre un triunghi) Care are două laturi egale; (despre un trapez) ale cărui laturi neparalele sînt egale. — Fr. **isoscèle** (< gr.).

ISPÁS[1] s. n. (Pop.) Numele unei sărbători creștine ortodoxe; înălțarea-domnului. — Slav (v. sl. **sŭpasŭ** «mîntuitor»).

ISPÁS[2], *ispasuri,* s. n. (Înv.) Ispașă. — Pol. **ispasz.**

ISPÁȘĂ s. f. (Înv.) Despăgubire, amendă plătită pentru stricăciunile făcute de vitele intrate pe un teren străin; *p. ext.* constatarea la fața locului a acestei pagube. — Postverbal al lui **ispăși.**

ISPĂȘÉNIE, *ispășenii,* s. f. (Înv.) Ispășire; ispașă. — Din **ispăși** + suf. *-enie.*

ISPĂȘÍ, *ispășesc,* vb. IV. Tranz. 1. A plăti prin suferință o greșeală; a-și ispăși pedeapsa; a expia. 2. (Înv.) A cerceta și a evalua paguba făcută (de vite) pe proprietatea altuia. [Var.: (înv. și arh.) **spășí** vb. IV] — Slav (v. sl. **sŭpasiti** «a mîntui»).

ISPĂȘÍRE s. f. Acțiunea de *a ispăși* și rezultatul ei; expiere.

ISPĂȘITÓR, -OÁRE, *ispășitori, -oare,* adj. 1. Care ispășește o vină, o greșeală. ✧ Expr. (Fam.) *Țap ispășitor* = persoană asupra căreia se aruncă vina pentru greșelile altora. 2. (În credințele religioase) Care contribuie la iertarea de păcate a cuiva. *Jertfă ispășitoare.* — Din **ispăși** + suf. *-(i)tor.*

ISPISÓC, *ispisoace,* s. n. (Înv.) Hrisov. — Rus **spisok.**

ISPÍTĂ, *ispite,* s. f. I. 1. Ceea ce exercită o mare forță de atracție; tentație, seducție; *p. ext.* păcat. 2. (Înv., la pl.) Încercare la care era pus cineva pentru a i se constata iubirea, răbdarea etc. II. (Înv.) 1. Cercetare, examinare. 2. Experiență. — Postverbal al lui **ispiti.**

ISPITÍ, *ispitesc,* vb. IV. Tranz. 1. A atrage, a ademeni, a tenta, a seduce. ✦ Refl. (Înv.) A se lăsa ademenit, îndemnat. *S-a ispitit de s-a logodit* (TEODORESCU). 2. (Înv.) A pune la încercare sentimentele, caracterul cuiva. 3. (Înv.) A cerceta, a examina; *p. ext.* a descoase. 4. (Înv.) A constata, a descoperi, a afla. — Slav (v. sl. **ispytati**).

ISPITÍRE, *ispitiri,* s. f. I. 1. Acțiunea de *a ispiti* și rezultatul ei; ademenire, tentație, seducere. 2. (Înv.) Încercare (prin care trece cineva în viață). 3. (Înv.) Experiență. II. (Înv.) Demers, intervenție.

ISPITÍT, -Ă, *ispitiți, -te,* adj. 1. Ademenit, sedus. 2. (Înv., despre oameni) Încercat, cu experiență. — V. *ispiti.*

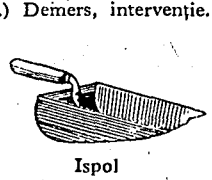

Ispol

ISPITITÓR, -OÁRE, *ispititori, -oare,* adj. 1. Care ispitește; ademenitor; *p. ext.* fermecător. 2. (Înv.) Care cercetează, iscodește. — Din **ispiti** + suf. *-(i)tor.*

ISPÓL, *ispoale,* s. n. Unealtă de lemn sau de tablă, asemănătoare cu un făraș îngust, folosită pentru scoaterea apei din luntre; căuș, scafă. — **Bg. izpol.**

ISPOVEDÍ vb. IV. v. **spovedi.**

ISPOVEDUÍ vb. IV. v. **spovedui.**

ISPRÁVĂ, *isprăvi,* s. f. 1. Faptă, treabă, acțiune dusă pînă la capăt; *p. ext.* aventură. ✧ Loc. adj. *De ispravă* = (despre oameni) cumsecade, vrednic; (despre acțiuni) bun, remarcabil. *De nici o* (sau *nici de o*) *ispravă* = care nu e bun de nimic, care nu inspiră încredere. ✦ Pozną, năzdrăvănie. ✦ Succes, reușită, izbîndă. ✧ Expr. *Fără nici o* (sau *vreo*) *ispravă* = fără nici un rezultat; zadarnic. 2. (Înv. și reg.; în expr.) *De ispravă* = îndată, imediat; definitiv. — Slav (v. sl. **isprava**; bg. **izprava**).

ISPRÁVNIC, *ispravnici,* s. m. (Înv.) Șef al administrației și al poliției dintr-un județ. ✦ Administrator, intendent. — **Bg. izpravnik** (rus **ispravnik**).

ISPRĂVÉNIE, *isprăvenii,* s. f. (Pop.) Terminare, încheiere, sfîrșit. — Din **isprăvi** + suf. *-enie.*

ISPRĂVÍ, *isprăvesc,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) termina, a (se) sfîrși, a (se) mîntui. ✧ Expr. (Tranz.) *Am isprăvit!* = nu mai stau de vorbă! *Isprăvește odată!* = taci! termină! (Refl.) *S-a isprăvit* = a) ai dreptate, așa e; b) nu mai e nimic de făcut. ✦ Tranz. A înfăptui, a realiza. 2. Tranz. (Rar) A face să se prăpădească, să dispară, să nu mai existe. ✧ Expr. *A isprăvi rău* = a ajunge într-o stare jalnică; a muri în chip tragic. — Slav (v. sl. **ispraviti**).

ISPRĂVÍT s. n. Faptul de *a (se) isprăvi;* sfîrșit. ✧ Loc. adv. *Pe isprăvite* = aproape de sfîrșit, pe sfîrșite. [Formă gramaticală: (în expr.) *isprăvite*]

ISPRĂVNICEÁSĂ, *isprăvnicese,* s. f. (Înv.) Soția ispravnicului. — Din **ispravnic** + suf. *-easă.*

ISPRĂVNICÉL, *isprăvnicei,* s. m. (Înv.) Vătășel care supraveghea munca argaților unei moșii, el însuși stînd sub ordinele vătafului de curte; funcția ocupată de această persoană. — Din **ispravnic** + suf. *-el.*

ISPRĂVNICÉSC, -EÁSCĂ, *isprăvnicești,* adj. (Înv.) Care ține de ispravnic sau de isprăvnicie, privitor la ispravnic sau la isprăvnicie. — Din **ispravnic** + suf. *-esc.*

ISPRĂVNICÍ, *isprăvnicesc,* vb. IV. Intranz. (Înv.) A administra, a conduce (un județ). ✦ Tranz. și refl. A (se) face ispravnic. — Din **ispravnic.**

ISPRĂVNICÍE, *isprăvnicii,* s. f. (Înv.) 1. Funcția de ispravnic. 2. Instituție condusă de ispravnic; reședința ispravnicului. — Din **ispravnic** + suf. *-ie.*

IST, *iști,* adj. dem. m. (Reg.; cînd urmează după substantiv are forma *ista*) Acest. ăst; (despre unități de timp) acest, prezent; de acum sau dintr-un viitor foarte apropiat. *Cerbii au boncăluit mai devreme în ist-an* (SADOVEANU). [Gen.-dat. *istui,* pl. *istor.* — Var.: **ista** adj. dem. m.] — Lat. ***istus, -a, -um.**

ÍSTA[1] adj. dem. m. v. **ist.**

ÍSTA[2], *iștia,* pron. dem. m. (Reg.) Acesta, ăsta. Gen.-dat. *istuia,* pl. *istora*] — Lat. ***istus, -a, -um.**

ÍSTALALT, IÁSTALALTĂ, *iștialalți, iestelalte,* pron. dem. Ăstălalt. — Din **ist(a)** + **alalt** (= *ălalalt*).

ISTECIÚNE, *isteciuni,* s. f. (Înv.) Isteție. — Din **isteț** + suf. *-ciune.*

ISTÉRIC, -Ă, *isterici, -e,* adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de isterie. ✧ (Adverbial) *Plînge isteric.* — Fr. **hystérique** (lat. lit. **hystericus**).

ISTERICÁLE s. f. pl. (Fam.) Acces de isterie. — Ngr. **isterica.**

ISTERÍE s. f. Boală nervoasă caracterizată prin tulburări ale sensibilității, sufocări, convulsii, accese de rîs sau de plîns. — Fr. **hystérie** (< gr.).

ISTÉȚ, -EÁȚĂ, *isteți, -e,* adj. Ager (la minte), iscusit, priceput. ✦ Vioi, sprinten. — Slav (v. sl. **istiti**).

ISTEȚÍ, *istețesc,* vb. IV. Refl. (Înv.) A deveni isteț. — Din **isteț.**

ISTEȚÍE, *isteții,* s. f. Istețime. — Din **isteț** + suf. *-ie.*

ISTEȚÍME, *istețimi,* s. f. Agerime (de minte), iscusință, pricepere. — Din **isteț** + suf. *-ime.*

Istm

ISTM, *istmuri,* s. n. Fîșie îngustă de pămînt care leagă două continente sau o peninsulă de un continent. — Fr. **isthme** (lat. lit. **isthmus**).

ISTÓRIC[1], s. n. Expunere amplă a unui fapt, a unui eveniment etc., în împrejurările în care s-a produs. — Fr. **historique.**

ISTÓRIC[2], *istorici,* s. m. Specialist în domeniul istoriei; istoriograf. — Lat. lit. **historicus.**

ISTÓRIC[3], **-Ă,** *istorici, -e,* adj. 1. Care aparține istoriei, privitor la istorie; *p. ext.* care are o importanță deosebită în dezvoltarea societății. ✧ *Monument istoric* = construcție veche care, pentru valoarea ei artistică și istorică, este luată sub ocrotirea statului. ✦ Care se ocupă cu fapte din istorie. *Roman istoric.* 2. Care se schimbă în cursul istoriei. 3. Care corespunde faptelor istoriei; real, just. 4. Care studiază problemele sau fenomenele în ordine cronologică. *Metodă istorică.* — Fr. **historique** (lat. lit. **historicus**).

ISTORICÉSC, -EÁSCĂ, *istoricești*, adj. (Înv.) Istoric. — Din **istoric**[1] + suf. *-esc*.

ISTORICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere istoric, în mod cronologic. — Din **istoric**[1] + suf. *-ește*.

ISTÓRIE, *istorii*, s. f. 1. Proces de dezvoltare a fenomenelor în natură și în societate. 2. Știință care studiază dezvoltarea societății omenești în întreaga ei complexitate, ca un proces unitar, contradictoriu, desfășurat pe baza unor legi obiective. ✦ Scriere conținînd evenimente și fapte care se încadrează în această știință; *p. ext.* obiectul de învățămînt respectiv. 3. (Cu determinarea domeniului) Știință care studiază dezvoltarea și schimbările succesive dintr-un anumit domeniu. *Istoria limbii*. 4. Povestire, narațiune, poveste. 5. (Fam.) Întîmplare, pățanie; poznă, încurcătură. — Lat. lit. **historia**.

ISTORIOÁRĂ, *istorioare*, s. f. Diminutiv al lui *istorie* (4); scurtă povestire distractivă, moralizatoare, de obicei pentru copii.

ISTORIOGRÁF, *istoriografi*, s. m. Persoană însărcinată în mod oficial să scrie istoria unei epoci, a unei domnii etc.; *p. ext.* istoric[2] [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **historiographe** (lat. lit. **historiographus**).

ISTORIOGRAFÍE, *istoriografii*, s. f. 1. Disciplină care studiază dezvoltarea cunoștințelor, perfecționarea metodelor de cercetare, sursele istorice, evoluția luptelor dintre diferitele curente pentru interpretarea fenomenelor sociale etc. 2. Totalitatea scrierilor istorice (dintr-o țară sau o perioadă de timp). [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **historiographie** (< gr.).

ISTORISÍ, *istorisesc*, vb. IV. Tranz. A povesti, a nara. — Ngr. **istoro** (aor. **istoriso**).

ISTORISÍRE, *istorisiri*, s. f. Acțiunea de *a istorisi* și rezultatul ei; povestire.

ISTORÍSM s. n. Unul dintre principiile de bază ale metodei dialectice de cercetare, potrivit căruia evenimentele și fenomenele sînt studiate în procesul apariției și dezvoltării lor, în legătură cu condițiile concrete care le-au dat naștere. — Din **istorie** + suf. *-ism*.

ISTÓV s. n. (Pop., în expr.) *De istov* = cu totul, complet. *Fără istov* = fără încetare; nesfîrșit, necurmat. — Slav (v. sl. **istovŭ** «adevărat»).

ISTOVEÁLĂ s. f. Sleire a puterilor, epuizare fizică. — Din **istovi** + suf. *-eală*.

ISTOVÍ, *istovesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) obosi peste măsură, a (se) slei de puteri. 2. Tranz. A sfîrși, a termina, a epuiza. — Din **istov**.

ISTOVÍRE s. f. Faptul de *a (se) istovi*; oboseală extremă, extenuare. ✦ Terminare, epuizare.

ISTOVÍT, -Ă, *istoviți, -te*, adj. (Despre ființe) Sleit de puteri, obosit, extenuat, epuizat. — V. *istovi*.

ISTOVITÓR, -OÁRE, *istovitori, -oare*, adj. Care istovește; obositor, extenuant. — Din **istovi** + suf. *-(i)tor*.

ISTRIÓN s. m. v. **histrion**.

ISTROROMÎN, -Ă, *istroromîni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține populației românești din Istria, privitor la populația românească din Istria. ✦ (Substantivat, f.) Dialectul istroromîn. 2. S. m. și f. Persoană care făcea parte din populația românească a peninsulei Istria și care vorbea un dialect al limbii române. — Din **Istria** + **român**.

Ișlic

IȘLÍC, *ișlice*, s. n. (Înv.) Căciulă de blană sau de postav de diferite forme și mărimi, purtată de domni, de boieri și uneori de soțiile lor, iar mai tîrziu de negustori, de lăutari etc. ✧ Expr. *A călca* (pe cineva) *pe colțul ișlicului* sau *a paște* (pe cineva) *la coada ișlicului* = a atinge, a supăra cu vorba, a jigni (pe cineva). [Var.: **șlic** s. n.] — Tc. **başlık**.

IȘLICÁR, *ișlicari*, s. m. (Înv.) 1. Persoană care purta ișlic; *p. ext.* boier reacționar. 2. Fabricant sau negustor de ișlice. — Din **ișlic** + suf. *-ar*.

IȘLICÉL, *ișlicele*, s. n. (Înv.) Diminutiv al lui *ișlic*.

ITALIÁN, -Ă, *italieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Italiei sau populației ei, privitor la Italia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba italiană. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Italiei. — It. **italiano**.

ITALIÁNCĂ, *italience*, s. f. Femeie care face parte din populația de bază a Italiei. — Din **italian** + suf. *-că*.

ITÁLIC, -Ă, *italici, -e*, adj. 1. Care aparține Italiei vechi, privitor la vechea Italie. 2. (Despre caractere tipografice; și substantivat, f.) Cursiv. — Fr. **italique** (lat. lit. **italicus**).

ITALIENÉSC, -EÁSCĂ, *italienești*, adj. Italian. [Pr.: *-li-e-*] — Din **italian** + suf. *-esc*.

ITALIENÉȘTE adv. În felul italienilor; în limba italiană. [Pr.: *-li-e-*] — Din **italian** + suf. *-ește*.

ITALIENÍSM, (1) *italienisme*, s. n. 1. Element de jargon împrumutat (fără necesitate) din limba italiană. 2. Curent lingvistic inițiat de I. Heliade Rădulescu, care urmărea să apropie prin mijloace artificiale limba română de cea italiană. [Pr.: *-li-e-*] — Din **italian** + suf. *-ism*.

ITERATÍV, -Ă, *iterativi, -e*, adj. Care arată o acțiune repetată, săvîrșită în mai multe rînduri. — Fr. **itératif** (lat. lit. **iterativus**).

ITINERAR, *itinerare*, s. n. Drumul pe care se desfășoară deplasarea unui vehicul sau o călătorie, cu indicarea localităților de pe parcurs ✦ Indicator cuprinzînd stațiile și orele de plecare și de sosire pe un parcurs. — Fr. **itinéraire** (lat. lit. **itinerarius**).

IȚÁN, *iței*, s. m. (Rar) Nume dat unor locuitori de la munte.

IȚÁRI s. m. pl. Pantaloni țărănești lungi și strîmți. — Din **iță** + suf. *-ar*.

Iței

ÎȚĂ, *îțe*, s. f. Dispozitiv format din rame care susțin o serie de fire așezate vertical, unele lîngă altele, prin ochiurile cărora se trec firele de urzeală la războiul de țesut, pentru formarea rostului; fiecare dintre firele cu ochiuri care fac parte din acest dispozitiv. ✧ Expr. *A (i se) încurca* (cuiva) *îțele* = a (i se) strica planul (cuiva); a (se) complica lucrurile. *A descurca îțele* = a lămuri o chestiune. — Lat. **licium** (pl. **licia**).

ÎȚĂRAȘI s. m. pl. (Rar) Diminutiv al lui *îțari*.

ÎȚÍ, *îțesc*, vb. IV. Refl. 1. A se ivi, a se arăta puțin. 2. A se uita la ceva pe furiș, a arunca o privire fugară și curioasă

ÎȚII interj. (Rar, în expr.) *A face îții*, se zice despre cel care, într-un joc de copii, scoate puțin capul afară din locul unde s-a ascuns, pentru a da un semnal convențional.

IU interj. Strigăt pe care îl scot flăcăii la horă și care însoțește strigăturile. ✦ Strigăt care exprimă spaima.

IUBÉȚ, -EĂȚĂ, *iubeți, -e*, adj. (Pop., adesea depr.) Care iubește mult; pătimaș în dragoste. ✦ (Înv.) Căruia îi place mult ceva; amator de... — Din **iubi** + suf. *-eț*.

IUBÍ, *iubesc*, vb. IV. Tranz. 1. A fi îndrăgostit de o persoană de sex opus; a avea relații de dragoste cu cineva. ✧ Refl. *Tinerii se iubeau*. ✦ A nutri o mare afecțiune (și admirație) pentru cineva sau ceva; a îndrăgi. 2. (Înv.) A-i plăcea să... — Slav (v. sl. **ljubiti**).

IUBÍRE, *iubiri*, s. f. Sentiment de dragoste pentru o persoană de sex opus; amor. ✦ Sentiment de afecțiune (și admirație) pentru cineva sau ceva. — V. *iubi*.

IUBÍT[1] s. n. Iubire. — V. *iubi*.

IUBÍT[2]**, -Ă,** *iubiți, -te*, adj., s. m. și f. 1. Adj. (Despre persoane) Pe care cineva îl iubește (1); (despre ființe și obiecte) la care cineva ține mult; drag. 2. S. m. și f. Persoană cu care o persoană de alt sex este în relații de dragoste. — V. *iubi*.

IUBITÓR, -OÁRE, *iubitori, -oare*, adj. Care iubește. — Din **iubi** + suf. *-(i)tor*.

IUBIȚÉL, *iubițel*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *iubit*[2] (2).

IUDÁIC, -Ă, *iudaici, -e*, adj. Care aparține iudeii sau populației ei, privitor la Iudeea sau la populația ei. — Fr. **judaïque** (lat. lit. **judaicus**).

IÚDĂ, *iude*, s. f. Trădător; om fățarnic, prefăcut. — Slav (v. sl. **Ijuda** < gr.).

IUDÉU, *iudei*, s. m. Bărbat care făcea parte din populația de bază a Iudeii. — Slav (v. sl. **Ijudeĭ** < gr.).

IUFT s. n. Piele groasă (de viței, de bou sau de bivol) tăbăcită și impregnată cu ulei de mesteacăn. — Rus **juft**.

IÚGĂR, *iugăre*, s. n. (Reg.) Unitate de măsură pentru suprafețe agrare, egală cu 5775 m². [Var.: **júgăr** s.n.] — Lat. lit. **jugerum**.

IUGOSLÁV, -Ă, *iugoslavi, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Iugoslaviei sau populației ei, privitor la Iugoslavia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din una dintre populațiile de bază ale Iugoslaviei. — Fr. **Jougoslave** (< sb.).

IUÍ, *iui*, vb. IV. Intranz. A chiui. — Din **iu**.

IUÍT, *iuituri*, s. n. Chiuit. — V. *iui*.

IULIÁN adj. n. (În expr.) *Calendar iulian* = calendar stabilit din ordinul lui Iuliu Cezar în anul 46 înaintea erei noastre. — Lat. lit. **julianus**.

IÚLIE s. m. A șaptea lună a anului; (pop.) luna lui cuptor. — Slav (v. sl. **Ijulĭ** < gr.).

IÚNCĂR s. m. v. **iuncher**.

IÚNCHER, *iuncheri*, s. m. (Înv.) Cadet. [Var.: **iúncăr** s. m.] — Rus **junker** (germ. **Junker**).

IUNCHERÍE s. f. (Înv.) Calitatea de iuncher; timpul petrecut ca iuncher. — Din **iuncher** + suf. *-ie*.

IÚNIE s. m. A șasea lună a anului; (pop.) cireșar. — Slav (v. sl. **Ijunĭ** < gr.).

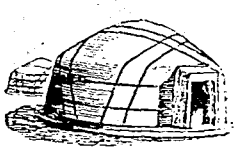

Iurtă

IÚRĂȘ s. n. v. **iureș**.

IÚREȘ, *iureșuri*, s. n. Asalt, năvală, atac; mers impetuos; fugă, goană. [Var.: **iúrăș**, (înv.) **iúruș** s. n.] — Tc. **yürüş**.

IÚRTĂ, *iurte*, s. f. Locuință nomadă specială din Asia centrală, de formă conică sau semisferică, alcătuită dintr-un schelet de lemn acoperit cu pîslă. — Rus **jurta**.

IÚRUȘ s. n. v. **iureș**.

IURUȘÍ, *iurușesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A năvăli. — Din **iurus**.

IÚŞCĂ[1] s. f. (Rar, în expr.) *Iuşcă de femeie* = femeie şireată şi plină de temperament.

IÚŞCĂ[2], *iuşti*, s. f. (Reg.) Bici; *p. ext.* lovitură dată cu biciul.

IUŞNÍ, *iuşnesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Intranz. (Despre bici, la pers. 3) A produce zgomotul caracteristic plesniturii; *p. ext.* a plesni. 2. Tranz. A atinge pe cineva cu biciul. — Din **iuşti** + **plesni**.

IUŞTI interj. (Reg.) Cuvînt care imită sunetul produs de plesnitura biciului. — Din **iuşcă**[1].

IÚTĂ s. f. Produs în formă de fibre textile obţinute din scoarţa unor plante originare din India *(Corchorus)*, întrebuinţat la fabricarea unor ţesături. — Germ. **Jute**.

IÚTE, *iuţi*, adj. 1. (Despre fiinţe) Care acţionează şi reacţionează repede; (despre acţiunile fiinţelor) care se produce fără întîrziere, repede. ✦ Care aleargă repede; sprinten. ✦ (Adverbial) În grabă, repede; imediat. 2. Care se mînie uşor; aprig, violent. 3. Cu gust înţepător, pişcător. ✦ (Despre miros) Tare (şi neplăcut). ✦ (Despre leşie) Concentrat; caustic. — Slav (v. sl. **Iju.ĕ**).

IUTIŞÓR adv. (Pop.) Repejor. — Din **iute** + suf. *-(i)şor*.

IUŢĂRI s. m. pl. (Reg.) Ciuperci comestibile cu pălăria albăgălbuie, cu carnea albă, iute la gust *(Lactarius piperatus)*. — Din **iuţi** (pl. lui *iute*) + suf. *-ar*.

IUŢEÁLĂ s. f. 1. Viteză (mare); repeziciune. ✧ Loc. adv. *Cu iuţeala fulgerului* = extrem de repede, fulgerător. 2. Caracter iute la mînie; violenţă. 3. Gust înţepător, pişcător, picant. — Din **iuţi** + suf. *-eală*.

IUŢÍ, *iuţesc*, vb. IV. 1. Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni iute în mişcări. ✦ A (se) grăbi, a (se) zori. ✦ Refl. (Despre ape) A curge mai repede. 2. Refl. A se mînia uşor. ✦ Tranz. A aprinde, a exeita. 3. Refl. (Despre mîncăruri) A deveni înţepător, pişcător. — Din **iute**.

IUŢÍRE, *iuţiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) iuţi* şi rezultatul ei.

IÚXTĂ s. f. v. **juxtă**.

IUZLÚC, *iuzluci*, s. m. (Înv.) Monedă turcească de argint, valorînd o sută de parale. — Tc. **yüzlük**.

ÍVĂR, *ivăre*, s. n. Clanţă la uşă. ✦ Încuietoare, zăvor. — Germ. **Wirbel** (sas **virol**).

IVEÁLĂ s. f. (În expr.) *A ieşi la iveală* = a apărea; a se înfăţişa. *A scoate* (sau *a da*) *la iveală* = a da pe faţă, a face evident; a face să fie văzut; a tipări. — Din **ivi** + suf. *-eală*.

IVÍ, *ivesc*, vb. IV. Refl. A se arăta, a apărea (dintr-o dată, pe neaşteptate). — Slav (v. sl. **javiti**).

IVÍRE s. f. Faptul de *a se ivi*; apariţie.

IVORÍN s. n. Fildeş fabricat sintetic. — După fr. **ivorin**.

IVÓRIU s. n. Fildeş. ✦ Substanţă amorfă, solidă, care acoperă pulpa dentară. — După fr. **ivoire**.

IZ, *izuri*, s. n. Miros (şi gust) neplăcut. ✦ Miros deosebit, specific. — Magh. **iz**.

IZBÁVĂ s. f. (Înv.) Scăpare, salvare. — Slav (v. sl. **izbava**).

ÍZBĂ, *izbe*, s. f. Căsuţă (de lemn) specifică unor sate ruseşti. — Rus **izba**.

Izbă

IZBĂVÍ, *izbăvesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. (Înv. şi arh.) A scăpa (dintr-o primejdie, boală etc.); a (se) salva, a (se) mîntui. — Slav (v. sl. **izbaviti**).

IZBĂVÍRE, *izbăviri*, s. f. (Înv. şi arh.) Faptul de *a (se) izbăvi*; scăpare, salvare, mîntuire.

IZBĂVÍT, **-Ă**, *izbăviţi*, *-te*, adj. (Înv. şi arh.) Scăpat, salvat, mîntuit. — V. *izbăvi*.

IZBĂVITÓR, **-OÁRE**, *izbăvitori*, *-oare*, s. m. şi f. (Înv. şi arh.) Persoană care izbăveşte; salvator, mîntuitor. ✧ (Adjectival) *Îţi îndeplini izbăvitoarea sa misiune* (C. PETRESCU). — Din **izbăvi** + suf. *-(i)tor*.

IZBÉLIŞTE s. f. (În expr.) *De izbelişte* = lăsat la voia întîmplării, părăsit de toţi; (despre animale) fără stăpîn. *A fi* (sau *a se găsi*) *în izbelişte vîntului* (sau, *fig.*, *a primejdiilor* etc.) = a se găsi într-un loc bîntuit de vînturi, de intemperii sau, *fig.*, de primejdii, de nenorociri. — Din **izbi**.

IZBÍ, *izbesc*, vb. IV. 1. Tranz., intranz. şi refl. A (se) lovi cu putere. ✦ Tranz. şi refl. A (se) trînti. 2. Tranz. şi refl. A (se) arunca cu putere; a (se) repezi. 3. Intranz. A ataca. 4. Tranz. Fig. A impresiona puternic pe cineva; a surprinde, a frapa. — Slav (v. sl. **izbiti**).

IZBÍRE, *izbiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) izbi* şi rezultatul ei; lovire.

IZBITÓR, **-OÁRE**, *izbitori*, *-oare*, adj. Care impresionează puternic; impresionant, uimitor. — Din **Izbi** + suf. *-(i)tor*.

IZBITÚRĂ, *izbituri*, s. f. Lovitură puternică. ✦ (Rar) Semn al unei lovituri; contuzie. — Din **izbi** + suf. *-(i)tură*.

IZBÎNDĂ, *izbînzi*, s. f. Victorie, biruinţă (în luptă). ✦ Reuşită, succes. — Postverbal al lui **izbîndi**.

IZBÎNDÍ, *izbîndesc*, vb. IV. 1. Intranz. A învinge (în luptă), a fi victorios; a birui. 2. Tranz. A reuşi într-o acţiune. ✦ A duce la îndeplinire; a realiza. 3. Refl. (Înv.) A se răzbuna. — Slav (v. sl. **izbondon**).

IZBÎNDITÓR, **-OÁRE**, *izbînditori*, *-oare*, adj. Care izbîndeşte; biruitor. — Din **izbîndi** + suf. *-(i)tor*

IZBUCNÍ, *izbucnesc*, vb. IV. Intranz. 1. A se manifesta brusc şi cu putere; a se arăta deodată; *p. ext.* a ţîşni. 2. (Despre sunete, vorbe etc., la pers. 3) A se porni deodată şi cu zgomot, a se auzi deodată. [Var.: **zbucni** vb. IV] — Bg. **izbukna**.

IZBUCNÍRE, *izbucniri*, s. f. Acţiunea de *a izbucni* şi rezultatul ei; dezlănţuire.

IZBUTÍ, *izbutesc*, vb. IV. Tranz. şi intranz. A duce la bun sfîrşit; a reuşi, a izbîndi. — Comp. v. sl. **izbyti**.

IZBUTÍRE s. f. Acţiunea de *a izbuti* şi rezultatul ei; succes, reuşită, izbîndă.

IZBUTÍT, **-Ă**, *izbutiţi*, *-te*, adj. Care a fost dus la bun sfîrşit, bine realizat; reuşit. — V. *izbuti*.

IZDÁT s. n. (Reg.) Colici intestinale; crampe stomacale.

IZGONÍ, *izgonesc*, vb. IV. Tranz. A sili pe cineva să plece; a alunga, a goni. — Slav (v. sl. **izgoniti**).

IZGONÍRE s. f. Acţiunea de *a izgoni*; alungare.

IZÍNĂ s. f. (Reg.) 1. Murdărie a hainelor sau a rufelor purtate prea mult sau necurăţate bine. 2. Dezvoltare insuficientă; piperniceală. — Sb. **jezina** «slăbiciune» (provenită din boală).

IZINEÁLĂ s. f. (Reg.) Izină. — Din **izini** + suf. *-eală*.

IZINÍ, *izinesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A spăla, a curăţa prost rufele sau hainele. 2. Refl. A nu se dezvolta normal; a se pipernici. — Din **izină**.

IZINÍT, **-Ă**, *iziniţi*, *-te*, adj. (Reg.) 1. Prost spălat; murdar, îmbîcsit. 2. Nedezvoltat normal; pipernicit. — V. *izini*.

IZLÁZ, *izlazuri*, s. n. Imaş. [Var.: **isláz** s. n.] — Bg. **izlaz**.

IZMÁNĂ, *izmene*, s. f. Obiect de rufărie bărbătească acoperind corpul de la talie în jos; indispensabili. [Var.: (reg.) **izmeánă** s. f.] — Bg. **izmeni**.

ÍZMĂ s. f. Plantă erbacee cu frunzele dinţate şi florile trandafirii, cu miros tare; e întrebuinţată la prepararea unor medicamente, a unor parfumuri şi drept condiment *(Mentha piperita)*: mentă. ✧ Compuse: *izmă-creaţă* = specie de izmă cu frunzele dinţate şi creţe, folosită la prepararea unor medicamente *(Mentha crispa)*; mentă-creaţă; *izma-broaştei* = plantă erbacee cu frunze dinţate şi cu flori roz, care creşte prin locurile mlăştinoase *(Mentha aquatica)*.

Izmă

Izma-broaştei

IZMEÁNĂ s. f. v. **izmană**.

IZMENEÁLĂ, *izmeneli*, s. f. (Fam.) Purtare nenaturală, pretenţioasă; fandoseală. ✦ Strîmbătură. — Din **izmeni** + suf. *-eală*.

IZMENÍ, *izmenesc*, vb. IV. Refl. (Fam.) A se purta nenatural, cu moşturi; a se fandosi. ✦ A se uita urît, a se strîmba (la cineva). — Slav (v. sl. **izměniti** «a schimba»).

IZMENÍT, **-Ă**, *izmeniţi*, *-te*, adj. (Fam., adesea substantivat) Afectat, fandosit, moşturos. — V. *izmeni*.

IZNOÁVĂ, *iznoave*, s. f. 1. (Pop.) Vorbă fără rost, scornitură; invenţie. 2. (Înv. şi arh., în expr.) *De iznoavă* = din nou, de la capăt, încă o dată. — Slav (v. sl. **izŭ nova** «din nou»).

IZOBÁR, **-Ă**, *izobari*, *-e*, adj. (Despre transformările unui sistem fizic) Care se face la o presiune constantă. ✧ Expr. *Linie* (sau *curbă*) *izobară* (şi substantivat, f.) = linie care uneşte, pe o hartă geografică, punctele cu aceeaşi presiune atmosferică medie într-o anumită perioadă. — Fr. **isobare** (< gr.).

IZOBÁTĂ, *izobate*, s. f. Linie care uneşte punctele de pe suprafaţa sau din interiorul scoarţei pămîntului, care au aceeaşi adîncime faţă de un plan de referinţă. — Fr. **isobathe**.

IZOCLÍNĂ, *izocline*, s. f. Linie care uneşte punctele terestre care au aceeaşi înclinaţie magnetică. — Fr. **isocline** (< gr.).

IZOCÓR, **-Ă**, *izocori*, *-e*, adj. (Despre transformările sistemelor fizice) Care se face la volum constant. — Fr. **isochore**.

IZOCRÓN, **-Ă**, *izocroni*, *-e*, adj. (Despre transformări de stare fizică sau chimică) Care are durată egală. — Fr. **isochrone** (< gr.).

IZODINÁMIC, **-Ă**, *izodinamici*, *-e*, adj. Care are aceeaşi componentă orizontală a cîmpului magnetic pămîntesc. ✦ (Substantivat, f.) Linie care trece prin punctele de egală intensitate a componentei orizontale a cîmpului magnetic pămîntesc. — Fr. **isodynamique**.

IZOÉDRIC, **-Ă**, *izoedrici*, *-e*, adj. (Despre corpuri geometrice) Care are feţele egale. — Fr. **isoédrique** (< gr.).

IZOGLÓSĂ s. f. v. **isoglosă**.

IZOGÓN, **-Ă**, *izogoni*, *-e*, adj. (Despre corpuri geometrice) Care are unghiuri egale. — Fr. **isogone** (< gr.).

IZOLÁ, *izolez*, vb. I. 1. Tranz. A despărţi cu totul; a separa. 2. Tranz. A împiedica transmiterea căldurii, a frigului, a umezelii etc.

dintr-un mediu (sau corp) în altul; a separa, cu ajutorul unei materii izolante, un corp prin care trece curentul electric de alt corp bun conducător de electricitate. 3. Refl. A se îndepărta de societate vădind o atitudine individualistă. — Fr. **isoler**.

IZOLÁNT, -Ă, *izolanți, -te*, adj. 1. Care izolează (2). 2. (În expr.) *Limbă izolantă* = limbă care nu are afixe și în care raportul dintre cuvinte este determinat de ordinea cuvintelor, de accent etc. — Fr. **isolant**.

IZOLÁRE, *izolări*, s. f. Acțiunea de *a (se) izola* și rezultatul ei; despărțire, separare.

IZOLÁT, -Ă, *izolați, -te*, adj. (Adesea adverbial) Separat; *p. ext.* îndepărtat; retras. ✦ Răzleț. — V. *izola*.

IZOLATÓR, -OÁRE, *izolatori, -oare*, adj. Care izolează. ✦ (Substantivat, n.) Corp, material rău conducător de electricitate sau de căldură; piesă fabricată dintr-un astfel de material, servind la izolarea unui conductor față de pământ sau față de diverse instalații. — După fr. **isolateur**.

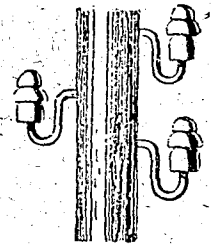

Izolatoare

IZOLÁȚIE, *izolații*, s. f. Strat de material izolant intercalat între două medii sau între două sisteme fizice. — Din **izola**.

IZOMÉR, -Ă, *izomeri, -e*, adj. (Despre substanțe sau combinații) Care prezintă izomerie. ✧ (Substantivat, m.) *Izomeri anorganici*. — Fr. **isomère** (< gr.).

IZOMERÍE s. f. Calitatea unor substanțe de a avea proprietăți fizice și chimice diferite, deși au moleculele compuse dintr-un număr egal de atomi de același fel. — Fr. **isomérie** (< gr.).

IZOMETRIC, -Ă, *izometrici, -e*, adj. (Despre cristale) De mărime egală. — Fr. **isométrique** (< gr.).

IZOMÓRF, -Ă, *izomorfi, -e*, adj. (Despre substanțe) Care prezintă fenomenul de izomorfism; (despre cristale) asemănător ca formă. — Fr. **isomorphe** (< gr.).

IZOMORFÍE s. f. Izomorfism. — Fr. **isomorphie**.

IZOMORFÍSM s. n. Proprietatea unor substanțe cu compoziție chimică asemănătoare de a cristaliza în același sistem. — Fr. **isomorphisme** (< gr.).

IZOPOLIMORFÍE s. f. Izopolimorfism. — Fr. **isopolymorphie**.

IZOPOLIMORFÍSM s. n. Proprietatea unor substanțe sau a unor minerale de a cristaliza în mai multe forme deosebite. — Engl. **isopolymorphism**.

IZOPRÉN, *izoprene*, s. n. Hidrocarbură nesaturată prin a cărei olimerizare se obține cauciucul. — Fr. **isoprène**.

IZOTÉRM, -Ă, *izotermi, -e*, adj. (Despre transformările sistemelor fizice) Care se produce la o temperatură constantă. ✧ *Linie izotermă* (și substantivat, f.) = linie care unește, pe o hartă geografică, punctele terestre cu aceeași temperatură medie într-o anumită perioadă. *Curbă izotermă* (și substantivat, f.) = curbă care unește, pe o diagramă, punctele cu aceeași temperatură ale unui proces fizico-chimic. — Fr. **isotherme** (< gr.).

IZOTIPÍE s. f. Proprietatea unor substanțe chimice de a cristaliza în aceleași forme, fără a forma cristale mixte. — Fr. **isotypie**.

IZOTÓP, -Ă, *izotopi, -e*, s. m. Fiecare dintre atomii aceluiași element chimic având proprietăți chimice identice, dar deosebindu-se între ei prin greutatea atomică și prin anumite proprietăți fizice legate de greutate. — Fr. **isotope** (< gr.).

IZOTRÓP, -Ă, *izotropi, -e*, adj. (Despre corpuri, substanțe etc.) Care are aceleași proprietăți fizice în toate direcțiile. ✧ (Substantivat m.) *Apa este un izotrop*. — Fr. **isotrope** (< gr.).

IZOTROPÍE s. f. Proprietatea unui corp de a fi izotrop. — Fr. **isotropie**.

IZRAELÍT, -Ă, *izraeliți, -te*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Evreiesc. 2. S. m. și f. Persoană de religie mozaică; *p. ext.* evreu. — Fr. **israélite**.

IZVÓD, *izvoade*, s. n. (Înv. și arh.) 1. Însemnare; listă; registru. 2. Manuscris; text. ✦ Document. 3. Concept, plan; model. — Slav (v. sl. **izvodŭ**).

IZVODÍ, *izvodesc*, vb. IV. (Înv. și arh.) 1. Tranz. A crea, a face; a inventa. ✦ (Rar) A descoperi. 2. Tranz. A alcătui; a redacta; a scrie. 3. Refl. A se contura, a apărea. — Slav (v. sl. **izvoditi** «a extrage, a traduce»).

IZVODÍRE, *izvodiri*, s. f. (Înv. și arh.) Acțiunea de *a (se) izvodi* și rezultatul ei.

IZVODITÓR, *izvoditori*, s. m. (Înv. și arh.) Istoric, cronicar; *p. ext.* scriitor, autor. — Din **izvodi** + suf. *-(i)tor*.

IZVÓR, *izvoare*, s. n. 1. Fir de apă subterană care iese la suprafața pământului. 2. Locul de unde izvorăște o apă curgătoare. 3. Sursă de lumină sau de căldură. 4. Fig. Lucru din care provine ceva; cauză, sursă. 5. Document (istoric, științific). — Slav (v. sl. **izvorŭ**).

Izvor

IZVORÁȘ, *izvoraș*e, s. n. Diminutiv al lui *izvor* (1).

IZVORÎ, pers. 3 *izvorăște*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre apă) A ieși, a țîșni din pământ. ✦ Fig. (Despre lacrimi, sînge etc.) A începe să curgă. ✦ Fig. A ieși la iveală; a răsări. 2. Fig. A lua naștere, a-și avea sursa, obîrșia; a rezulta a proveni. — Din **izvor**.

Î

Î s. m. invar. A unsprezecea literă a alfabetului şi sunetul corespunzător.

ÎMBARCÁ, *îmbárc,* vb. I. Tranz. şi refl. A (se) urca pe o navă pentru o călătorie pe apă; *p. ext.* a (se) urca într-un vehicul terestru sau aerian pentru o călătorie mai lungă. — Fr. **embarquer.**

ÎMBARCÁRE, *îmbarcări,* s. f. Acţiunea de *a (se) îmbarca.*

ÎMBĂIÁ, *îmbăiez,* vb. I. Refl. şi tranz. A (se) scălda (în baie). — Din *în-* + **băia.**

ÎMBĂIERÁ, *îmbăier,* vb. I. Tranz. A prinde în băieri, a lega cu băieri, a înnoda băierile. ✦ Fig. A lega, a reuni, a îmbina. [Var.: **îmbăirá** vb. I] — Din *în-* + **baieră.**

ÎMBĂIERÁRE s. f. Acţiunea de *a îmbăiera.* [Var.: **îmbăiráre** s. f.]

ÎMBĂIERÁT, -Ă, *îmbăieraţi, -te,* adj. Legat cu băieri; (despre băieri) legat; atîrnat cu o baieră. [Var.: **îmbăirát, -ă** adj.] — V. *îmbăiera.*

ÎMBĂIRÁ vb. I. v. **îmbăiera.**

ÎMBĂIRÁRE s. f. v. **îmbăierare.**

ÎMBĂIRÁT, -Ă adj. v. **îmbăierat.**

ÎMBĂLÁ, *îmbălez,* vb. I. Tranz. A umple de bale; a muia cu salivă. ✦ Refl. Fig. A folosi cuvinte triviale. — Din *în-* + **bale.**

ÎMBĂLÁT, -Ă, *îmbălaţi, -te,* adj. Plin de bale, ud de salivă ✦ Fig. (Despre cuvinte, expresii) Trivial. — V. *îmbăla.*

ÎMBĂLĂTÚRĂ, *îmbălături,* s. f. Faptul de a fi ud de salivă; urmă, pată de salivă. ✦ Fig. Ocară, înjurătură. — Din **îmbăla** + suf. *-(ă)tură.*

ÎMBĂLORÁ, *îmbălorez,* vb. I. Tranz. (În expr.) *A-şi îmbălora gura* = a-şi umple gura de salivă; *fig.* a certa pe cineva. [Var.: **îmbălorí** vb. IV] — Din *în-* + **bale.**

ÎMBĂLORÍ vb. IV. v. **îmbălora.**

ÎMBĂLOŞÁ, *îmbăloşez,* vb. I. Tranz. A îmbăla. — Din **îmbăia** + **bălos.**

ÎMBĂLSĂMÁ, *îmbălsămez,* vb. I. Tranz. **1.** (Despre flori, parfumuri) A parfuma, a înmiresma aerul. **2.** A impregna un cadavru cu anumite substanţe chimice pentru a împiedica sau pentru a întîrzia putrefacţia. [Var.: **balsamá, bălsămá** vb. I, **bălsămí, îmbălsămí** vb. IV] — Din *în-* + **balsam** (după fr. *enbaumer).*

ÎMBĂLSĂMÁRE, *îmbălsămări,* s. f. Impregnare a unui cadavru cu anumite substanţe chimice care au proprietatea de a împiedica sau de a întîrzia putrefacţia. — V. *îmbălsăma.*

ÎMBĂLSĂMÁT, -Ă, *îmbălsămaţi, -te,* adj. **1.** Care răspîndeşte un miros plăcut; în care s-a răspîndit un miros plăcut; parfumat. **2.** (Despre cadavre) Impregnat cu substanţe care împiedică putrefacţia. [Var.: **îmbălsămít, -ă, bălsămát, -ă, bălsămít, -ă** adj.] — V. *îmbălsăma.*

ÎMBĂLSĂMÍ vb. IV. v. **îmbălsăma.**

ÎMBĂLSĂMÍT, -Ă adj. v. **îmbălsămat.**

ÎMBĂRBĂTÁ, *îmbărbătez,* vb. I. Tranz. A insufla cuiva bărbăţie, curaj; a încuraja. ✦ Refl. A-şi face curaj. — Din *în-* + **bărbat.**

ÎMBĂRBĂTÁRE, *îmbărbătări,* s. f. Acţiunea de *a (se) îmbărbăta;* încurajare.

ÎMBĂRBĂTÁT, -Ă, *îmbărbătaţi, -te,* adj. Însufleţit, încurajat. — V. *îmbărbăta.*

ÎMBĂTÁ, *îmbăt,* vb. I. **1.** Refl. A ajunge în stare de beţie, a se ameţi de băutură. ◇ Expr. *A se îmbăta lulea* (sau *tun, turtă, criţă)* = a se îmbăta foarte tare. (Tranz.) *A îmbăta* (pe cineva) *cu apă rece* = a amăgi (pe cineva) cu vorbe goale. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) încînta, a (se) ameţi. — Lat. * **imbibitare** (< *bibitus* « beat »).

ÎMBĂTÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) îmbăta* şi rezultatul ei; ameţeală; *fig.* tulburare, încîntare.

ÎMBĂTÁT, -Ă, *îmbătaţi, -te,* adj. (Rar) Beat. — V. *îmbăta.*

ÎMBĂTĂTÓR, -OÁRE, *îmbătători, -oare,* adj. Care îmbată. ✦ Fig. (Despre arome, miresme) Care ameţeşte, tulbură; ameţitor. ✦ Fig. Care farmecă, încîntă; încîntător. — Din **îmbăta** + suf. *-(ă)tor.*

ÎMBĂTRÎNÍ, *îmbătrînesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A deveni bătrîn. ✦ Tranz. A face pe cineva să devină bătrîn (provocîndu-i supărări, griji etc.); a face pe cineva să apară mai bătrîn decît este în realitate, a-i da un aer bătrînicios. **2.** (Despre materiale) A-şi schimba în mod lent proprietăţile caracteristice, în condiţii normale de serviciu sau de depozitare. — Din *în-* + **bătrîn.**

ÎMBĂTRÎNÍRE s. f. Faptul de *a îmbătrîni.*

ÎMBĂTRÎNÍT, -Ă, *îmbătriniţi, -te,* adj. Devenit bătrîn; cu înfăţişare de bătrîn. — V. *îmbătrîni.*

ÎMBĂŢOŞÁ, *îmbăţoşez,* vb. I. Refl. A se face tare, băţos. — Din *în-* + **băţos.**

ÎMBELŞUGÁ, *îmbelşughez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face să rodească, să devină îmbelşugat. — Din *în-* + **belşug.**

ÎMBELŞUGÁRE s. f. Belşug; abundenţă, îndestulare. [Var.: **îmbielşugáre** s. f.] — V. *îmbelşuga.*

ÎMBELŞUGÁT, -Ă, *îmbelşugaţi, -te,* adj. Care are din abundenţă cele trebuincioase. ✦ Care există din belşug, din abundenţă. [Var.: **îmbielşugát, -ă** adj.] — V. *îmbelşuga.*

ÎMBEZNÁ, pers. 3 *îmbeznează,* vb. I. Refl. (Reg.) A se face întuneric beznă. — Din *în-* + **beznă.**

ÎMBI, -E num. card. (Înv.) Amîndoi; ambii. — Lat. ***ambi** *(= ambo),* **ambae.**

ÎMBIÁ, *îmbii,* vb. I. Tranz. A îndemna stăruitor pe cineva să facă sau să primească ceva; a invita, a pofti. ✦ Refl. (Rar) A se lăsa poftit. ✦ Fig. A atrage. [Pr.: *-bi-a*]

ÎMBIÁLĂ, *îmbieli,* s. f. (Rar) Îmbierc. [Pr.: *-bi-a-*] — Din **îmbia** + suf. *-eală.*

ÎMBIÁT s. n. Îmbiere. [Pr.: *-bi-at*] — V. *îmbia.*

ÎMBIBÁ, *îmbîb,* vb. I. Tranz. şi refl. A (se) pătrunde, a (se) umple de un lichid. ✦ Tranz. Fig. (Rar) A face să fie pătruns de o idee, de o teorie etc.; a îndoctrina. — Fr. **imbiber** (lat. lit **imbibere**).

ÎMBIBÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) îmbiba* şi rezultatul ei.

ÎMBIBÁT, -Ă, *îmbibaţi, -te,* adj. (Despre masa unui corp) Care a absorbit o cantitate mare de lichid. ✦ Fig. Plin cu..., pătruns de... — V. *îmbiba.*

ÎMBIELŞUGÁRE s. f. v. **îmbelşugare.**

ÎMBIELŞUGÁT, -Ă adj. v. **îmbelşugat.**

ÎMBIÉRE, *îmbieri,* s. f. Acţiunea de *a îmbia* şi rezultatul ei; poftire, invitaţie, îndemn stăruitor. [Pr.: *-bi-e-*]

ÎMBIETÓR, -OÁRE, *îmbietori, -oare,* adj. Care îmbie; ademenitor, ispititor, încîntător. [Pr.: *-bi-e-*] — Din **îmbia** + suf. *-(ă)tor.*

ÎMBIETÚRĂ, *îmbieturi,* s. f. (Rar) Faptul de *a îmbia;* îndemn invitaţie. — Din **îmbia** + suf. *-(ă)tură.*

ÎMBINÁ, *îmbîn,* vb. I. Tranz. A împreuna, a face să se lege strîns două sau mai multe elemente (concrete sau abstracte) pentru a obţine un tot; a uni. ◇ Refl. *Un răsunet tînguios se îmbină cu strigătele de veselie* (ODOBESCU). — Lat. ***imbinare.**

ÎMBINÁRE, *îmbinări,* s. f. Acţiunea de *a (se) îmbina;* unire într-un tot, împreunare, împletire. ✦ Asamblare rigidă a elementelor componente ale unui sistem tehnic.

ÎMBINÁT, -Ă, *îmbibaţi, -te,* adj. Unit într-un tot; împreunat. ◇ *Sprîncene îmbinate* = sprîncene care se împreună una cu alta la rădăcina nasului, formînd o singură linie deasupra arcadei ochilor. — V. *îmbina.*

ÎMBÎCSEÁLĂ, *îmbîcseli,* s. f. Stare a ceea ce este îmbîcsit. — Din **îmbîcsi** + suf. *-eală.*

ÎMBÎCSÍ, *îmbîcsesc,* vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) umple, a (se) înţesa de praf, de murdării sau de miasme. — Din *în* + **bîcsi** (puţin folosit).

ÎMBÎCSÍT, -Ă, *îmbîcsiți, -te,* adj. Plin, înțesat, tîcsit (de praf, de murdării sau de miasme). — V. *îmbîcsi.*

ÎMBLÁ vb. I. v. **umbla.**

ÎMBLĂCÍ vb. IV. v. **îmblăti.**

ÎMBLĂCÍU, *îmblăcie,* s. n. Unealtă agricolă rudimentară, constînd dintr-un băț gros (articulat cu o prăjină lungă) cu care se bate recolta de păioase și legumele cu păstăi, pentru a separa semințele din teacă sau din coajă. ◇ Expr. *A măsura cuiva vorba cu îmblăciul* = a nu înțelege nimic din ce spune cineva. — Comp. *îmblăti.*

ÎMBLĂNÍ, *îmblănesc,* vb. IV. Tranz. A căptuși cu blană un obiect de îmbrăcăminte. — Din *în-* + **blănî** (puțin folosit).

ÎMBLĂNÍT, -Ă, *îmblăniți, -te,* adj. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Căptușit cu blană. [Var.: **blănît, -ă** adj.] — V. *îmblăni.*

ÎMBLĂTÍ, *îmblătesc,* vb. IV. Tranz. A bate cerealele, trifoiul etc. cu îmblăciul, pentru a separa semințele; a treiera. ✦ Fig. A bate rău pe cineva; a ciomăgi. [Var.: (reg.) **îmblăcí** vb. IV] — Slav (v. sl. *mlatiti*).

ÎMBLĂTÍRE s. f. Acțiunea de *a îmblăti.*

ÎMBLĂTÍT s. n. Îmblătire; *p. ext.* timpul îmblătirii. [Var.: **umblăcít** s. n.] — V. *îmblăti.* Îmblăciu

ÎMBLĂTITÓR, -OÁRE, *îmblătitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care îmblătește. — Din **îmblăti** + suf. *-(i)tor.*

ÎMBLET s. n. v. **umblet.**

ÎMBLÎNZÍ, *îmblînzesc,* vb. IV. Tranz. A obișnui un animal sălbatic să se supună voinței omului, a-l face să-și piardă sălbăticia; a domestici. ✦ Tranz. și refl. A face să fie sau a deveni (mai) blînd; a (se) domoli, a (se) potoli. — Din *în-* + **blînzi** (puțin folosit).

ÎMBLÎNZÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) îmblînzi.*

ÎMBLÎNZÍT, -Ă, *îmblînziți, -te,* adj. (Despre animale sălbatice) Făcut să-și piardă sălbăticia, să se obișnuiască cu omul și să se supună (într-o oarecare măsură) voinței lui; domesticit. ✦ (Despre oameni și manifestările lor) Făcut sau devenit (mai) blînd; domolit, potolit. — V. *îmblînzi.*

ÎMBLÎNZITÓR, -OÁRE, *îmblînzitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu îmblînzirea animalelor sălbatice. — Din **îmblînzi** + suf. *-(i)tor.*

ÎMBOBOCÍ, pers. 3 *îmbobocește,* vb. IV. Intranz. (Despre flori, plante) A face boboci; (despre muguri) a începe să se desfacă. — Din *în-* + **boboc.**

ÎMBOBOCÍT, -Ă, *îmbobociți, -te,* adj. (Despre plante) Care are boboci; (despre flori) în stadiu de boboc. — V. *îmboboci.*

ÎMBOBOROJÍ, *îmboborojesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) îmbrobodi (în mod ridicol). — Din **îmbo**[dori] + **băbărujî** (puțin folosit).

ÎMBODOLÍ, *îmbodolesc,* vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) înfofoli.

ÎMBODOLÍT, -Ă, *îmbodoliți, -te,* adj. (Reg.) Înfofolit. — V. *împodoli.*

ÎMBOGĂȚÍ, *îmbogățesc,* vb. IV. 1. Refl. A acumula bogății, a se înavuți. 2. Tranz. A adăuga noi elemente unui bun material sau spiritual, a face să devină mai numeros, mai cuprinzător; a dezvolta, a mări. ◇ Refl. *Vocabularul continuă să se îmbogățească* (GRAUR). ✦ (Min.) A elimina o parte din substanțele sterile dintr-un minereu sau din cărbuni, mărind astfel procentul de substanță utilă. — Din *în-* + **bogat.**

ÎMBOOĂȚÍRE, *îmbogățiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) îmbogăți;* înavuțire, dezvoltare, mărire.

ÎMBOGĂȚÍT, -Ă, *îmbogățiți, -te,* adj. (Adesea substantivat) 1. Care a acumulat bogății; înavuțit. 2. (Despre lucruri concrete sau noțiuni abstracte) Făcut mai numeros, mai cuprinzător; dezvoltat. ✦ (Despre minereuri și despre cărbuni) Al cărui procent de substanță utilă a crescut. — V. *îmbogăți.*

ÎMBOLBOJÍ, *îmbolbojesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A înfășura. — Din **îmbol**[dori] + **bolmoji.**

ÎMBOLDÍ, *îmboldesc,* vb. IV. 1. Tranz. A împunge un animal spre a-l îndemna la mers, la tras. ✦ A îndemna, a împinge pe cineva la o acțiune; a stimula. 2. Refl. și tranz. A (se) lovi cu coatele; a (se) îmbrînci. — Din *în-* + **bold.**

ÎMBOLDÍRE, *îmboldiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) îmboldi* și rezultatul ei; îndemn, stimul, îmbold.

ÎMBOLDITÓR, -OÁRE, *îmbolditori, -oare,* adj. Care îmboldește. — Din **îmboldi** + suf. *-(i)tor.*

ÎMBOLDORÍ, *îmboldoresc,* vb. IV. Refl. A se înfășura în îmbrăcăminte groasă; a se înfofoli, a se îmbodoli. — Din *în-* + **bondă** *(= bundă).*

ÎMBOLNĂVÍ, *îmbolnăvesc,* vb. IV. Refl. A cădea bolnav. [Var.: **bolnăví** vb. IV] — Din *în-* + **bolnăvi.**

ÎMBOLNĂVÍRE, *îmbolnăviri,* s. f. Faptul de *a se îmbolnăvi.*

ÎMBOURÁ, *îmbourez,* vb. I. Tranz. (Înv.) A înfiera cu bourul (2). — Din *în-* + **bour.**

ÎMBOURÁRE, *îmbourări,* s. f. Acțiunea de *a îmboura* și rezultatul ei.

ÎMBRĂCÁ, *îmbrac,* vb. I. Refl. și tranz. 1. A-și pune sau a pune cuiva hainele, potrivindu-le pe corp. ✦ Refl. A purta haine de o anumită croială, de o anumită calitate, etc. 2. A procura cuiva sau a-și procura hainele trebuincioase. 3. A (se) acoperi, a (se) înveli. *Pereții erau îmbrăcați cu scoruri de lînă* (SADOVEANU). ✦ Tranz. A înfășa perna sau plapuma. ✦ Tranz. A înveli cu hîrtie copertele unei cărți, ale unui caiet etc. ✦ Tranz. A fereca icoane, arme etc. în aur sau în argint. — Lat. **imbracare* (< *braca* «pantaloni»).

ÎMBRĂCÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) îmbrăca* și rezultatul ei. ◇ Expr. *De-ale* (sau, reg., *d-a*) *îmbrăcării* = îmbrăcăminte.

ÎMBRĂCÁT, -Ă, *îmbrăcați, -te,* adj. (Despre oameni) Cu trupul acoperit de haine; înveșmîntat. ✦ Cu haine bune, de sărbătoare. — V. *îmbrăca.*

ÎMBRĂCĂMÍNTE s. f. 1. Totalitatea obiectelor care îmbracă corpul, exceptînd încălțămintea; veșminte, haine, straie. 2. Hîrtia cu care sînt învelite scoarțele unui caiet, ale unei cărți etc. 3. Strat de material cu care se acoperă o piesă sau o construcție pentru a o izola, pentru a o proteja etc. — Din **îmbrăca** + suf. *-(ă)minte.*

ÎMBRĂȚIȘÁ, *îmbrățișez,* vb. I. Tranz. 1. A cuprinde, a înlănțui cu brațele, a strînge pe cineva în brațe (cu afecțiune). ✦ Fig. A înconjura din toate părțile; a învălui. 2. Fig. A cuprinde dintr-o aruncătură de ochi. ✦ A include, a cuprinde în sfera preocupărilor. 3. Fig. A-și însuși, a-și apropia o idee, o doctrină, o concepție. ✦ A se consacra unei profesiuni. ✦ A cuprinde, a conține. [Var.: (reg.) **îmbrățoșă** vb. I] — Din *în-* + **brățiș** (puțin folosit).

ÎMBRĂȚIȘÁRE, *îmbrățișări,* s. f. Acțiunea de *a îmbrățișa* și rezultatul ei; cuprindere în brațe. [Var.: (reg.) **îmbrățoșáre** s. f.]

ÎMBRĂȚOȘÁ vb. I. v. **îmbrățișa.**

ÎMBRĂȚOȘÁRE s. f. v. **îmbrățișare.**

ÎMBRĂZDÁR, *îmbrăzdare,* s. n. (Reg.) Brăzdar. — Din *în-* + **brăzdar.**

ÎMBREBENÁ, *îmbrebenesc,* vb. I. Tranz. (Rar) A împestrița, a înflora. — Din *în-* + **breabăn.**

ÎMBRÎNCÁ, *îmbrînc,* vb. I. Intranz. (Rar) A cădea în brînci. — Din *în-* + **brîncă.**

ÎMBRÎNCEÁLĂ, *îmbrînceli,* s. f. Faptul de *a (se) îmbrînci.* — Din **îmbrînci** + suf. *-eală.*

ÎMBRÎNCÍ, *îmbrîncesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) împinge cu violență, a(-și) da brînci. [Var.: **brîncí** vb. IV] — Din *în-* + **brîncă.**

ÎMBRÎNCITÚRĂ, *îmbrîncituri,* s. f. Faptul de *a (se) îmbrînci;* brînci. — Din **îmbrînci** + suf. *-(i)tură.*

ÎMBRÎNZÍT, -Ă, *îmbrînziți, -te,* adj. 1. Cu brînză. 2. (Despre lapte) Brînzit. — Din *în-* + **brînzi.**

ÎMBROBODEÁ, *îmbrobodele,* s. f. (Reg.) Broboadă. — Din **îmbrobodeli** (pl. lui *îmbrobodeală*).

ÎMBROBODEÁLĂ, *îmbrobodeli,* s. f. Îmbrobodire; (concr.) obiect care servește la îmbrobodit. — Din **îmbrobodi** + suf. *-eală.*

ÎMBROBODÍ, *îmbrobodesc,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A acoperi capul cuiva sau a se acoperi pe cap cu o broboadă sau cu altă învelitoare. ✦ Fig. A (se) acoperi ca într-un văl. 2. Tranz. Fig. A înșela, a minți pe cineva. — Din *în-* + **broboadă.**

ÎMBROBODÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) îmbrobodi.*

ÎMBROBODÍT, -Ă, *îmbrobodiți, -te,* adj. (Despre oameni) 1. Cu capul acoperit de o broboadă sau de altă învelitoare. 2. Fig. Înșelat, păcălit. — V. *îmbrobodi.*

ÎMBROBONÍ, pers. 3 *îmbrobonește,* vb. IV. Refl. (Rar) A se transforma în broboane. — Din *în-* + **broboană.**

ÎMBUCÁ, *îmbuc,* vb. I. 1. Tranz. A mînca (în pripă, ce se nimerește). 2. Tranz. A apuca cu gura; a înghiți. *Deschise o gură, de să mă îmbuce* (ISPIRESCU). ✦ A vîrî în gură capătul instrumentelor de suflat. 3. Refl. (Despre piese tehnice) A intra cu un capăt în altă piesă pentru a forma împreună un ansamblu; a se împreuna, a se uni. — Lat. **imbuccare* (< *bucca* «gură»).

ÎMBUCĂRÍ, *îmbucăresc,* vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A da de mîncare vitelor. 2. Refl. (Despre vite) A se hrăni, a se sătura. — Din **îmbucare** *(< îmbuca).*

ÎMBUCĂȚĂȚÍ, *îmbucățățesc,* vb. IV. Tranz. A tăia în bucăți, a face bucăți. — Din *în-* + **bucățăți** *(< bucată).*

ÎMBUCĂȚĂȚÍRE, *îmbucățățiri,* s. f. Acțiunea de *a îmbucățăți; fig.* destrămare.

ÎMBUCĂTÚRĂ, *îmbucături,* s. f. 1. Cantitate dintr-un aliment care se ia în gură și se înghite deodată; *p. ext.* mîncare. ✦ Înghițitură. 2. Locul unde se îmbucă două obiecte. [Var.: **bucătúră** s. f.] — Din **îmbuca** + suf. *-(ă)tură.*

ÎMBUCURÁ, *îmbucur,* vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) bucura. — Din *în-* + **bucura.**

ÎMBUCURÁTOR, -OÁRE, *îmbucurători, -oare,* adj. Care bucură. — Din **îmbucura** + suf. *-(ă)tor.*

ÎMBUFNÁ, *îmbufnez,* vb. I. Refl. A se supăra; a se bosumfla. — Din *în-* + **bufnă.**

ÎMBUFNÁRE s. f. Acțiunea de *a se îmbufna* și rezultatul ei.

ÎMBUFNÁT, -Ă, *îmbufnați, -te,* adj. Supărat; bosumflat. — V. *îmbufna.*

ÎMBUIBÁ, *îmbuib,* vb. I. Refl. și tranz. A (se) ghiftui cu mîncăruri și cu băuturi, a (se) îndopa. ✦ Refl. A trăi în belșug excesiv. — Lat. **imbuviare* (< *imbuere* «a îmbiba»).

ÎMBUIBĂRE s. f. Acțiunea de *a (se) îmbuiba* și rezultatul ei; *p. ext.* trai bun, belșug excesiv.

ÎMBUIBÁT, -Á, *îmbuibați, -te,* adj. (Despre stomac) Încărcat cu prea multă mîncare; (despre oameni) peste măsură de sătul, *p. ext.* (adesea substantivat) ghiftuit de trai bun, trăit în huzur. — V. *îmbuiba.*

ÎMBUIBĂTÓR, -OÁRE, *îmbuibători, -oare,* adj. (Rar, despre mîncăruri) Care îmbuibă. — Din **îmbuiba** + suf. *-(ă)tor.*

ÎMBUJORÁ, *îmbujorez,* vb. I. Refl. (Despre obraji, *p. ext.* despre oameni) A se înroși (ca un bujor), a se aprinde la față. — Din *în-* + **bujor.**

ÎMBUJORÁT, -Á, *îmbujorați, -te,* adj. (Despre obraji, *p. ext.* despre oameni) Roșu (ca bujorul); înroșit, aprins (la față). — V. *îmbujora.*

ÎMBULZEÁLĂ, *îmbulzeli,* s. f. Îngrămădire mare de oameni; înghesuială. ✦ (Rar) Îngrămădire de obiecte în dezordine. ✦ (Concr., rar) Mulțime de oameni. — Din **îmbulzi** + suf. *-eală.*

ÎMBULZÍ, *îmbulzesc,* vb. IV. 1. Refl. A se aduna într-un loc în număr mare, a se înghesui în dezordine, buluc. 2. Tranz. A se îndesa, a se înghesui în cineva; (despre o mulțime) a înconjura (strîns) pe cineva. ✦ Fig. A plictisi pe cineva cu stăruințe, cu insistențe. — Din *în-* + **bulz.**

ÎMBULZÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) îmbulzi* și rezultatul ei.

ÎMBULZÍT, -Ă, *îmbulziți, -te,* adj. Strîns buluc, înghesuit (unul într-altul), îngrămădit (unul peste altul). — V. *îmbulzi.*

ÎMBUMBÁ, *îmbúmb,* vb. I. Tranz. (Reg.) A încheia un nasture, petrecîndu-l prin cheutoare; a încheia o haină în nasturi. [Var.: (rar) **îmbumbiá** vb. I] — Din *în-* + **bumb.**

ÎMBUMBIÁ vb. I. v. **îmbumba.**

ÎMBUNÁ, *îmbunez,* vb. I. Tranz. A face pe cineva să devină (mai) bun. ✦ A îmblînzi. ✦ A face pe cineva care este supărat, trist, necăjit să-și uite necazul; a împăca, a liniști. ✧ Refl. *După asigurările mele... s-a îmbunat* (I. BRĂILEANU). [Prez. ind. și: *îmbún*] — Din *în-* + **bun.**

ÎMBUNÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) îmbuna;* potolire, liniștire. ✦ (Înv.) Lingușire.

ÎMBUNÁT, -Á, *îmbunați, -te,* adj. Împăcat, calmat; (rar) blînd, binevoitor. — V. *îmbuna.*

ÎMBUNĂTĂȚÁ vb. I. v. **îmbunătăți.**

ÎMBUNĂTĂȚÍ, *îmbunătățesc,* vb. IV. Tranz. A face ca ceva să devină mai bun, să capete o valoare sau o calitate superioară; a ameliora, a îndrepta. [Var.: (înv.) **îmbunătățá** vb. 1] — Din *în-* + **bunătate.**

ÎMBUNĂTĂȚÍRE, *îmbunătățiri,* s. f. Acțiunea de *a îmbunătăți* și rezultatul ei; ameliorare, îndreptare.

ÎMBURDÁ, *îmbúrd,* vb. I. Refl. și tranz. (Reg.) A (se) răsturna. — Din *în-* + **burda** (puțin folosit, < magh. *borda).*

ÎMBURGHEZÍ, *îmburghezesc,* vb. IV. Refl. A deveni burghez; a căpăta deprinderi de burghez. — Din *în-* + **burghez.**

ÎMBURGHEZÍT, -Á, *îmburgheziți, -te,* adj. Devenit burghez; cu deprinderi de burghez. — V. *îmburghezi.*

ÎMBURUIENÁT, -Á, *îmburuienați, -te,* adj. (Rar) Plin de buruieni. — Din *în-* + **buruiană.**

ÎMPACHETÁ, *împachetez,* vb. I. Tranz. A înfășura (și a lega) unul sau mai multe obiecte într-o hîrtie, într-o pînză etc.; a face pachet; a strînge, a aduna lucruri într-un sac, într-o ladă etc., a ambala (în vederea transportului). ✦ A înveli o parte bolnavă a corpului în comprese cu nămol în scop curativ. — Din *în-* + **pachet.**

ÎMPACHETÁRE s. f. Acțiunea de *a împacheta;* ambalare.

ÎMPACHETÁT s. n. Împachetare. — V. *împacheta.*

ÎMPAINJENÍT, -Ă adj. v. **împăienjenit.**

ÎMPAINJINÍT, -Ă adj. v. **împăienjenit.**

ÎMPĂCÁ, *împác,* vb. I. 1. Refl. A curma conflictul cu cineva, a restabili înțelegerea. ✦ A cădea de acord cu cineva într-o chestiune bănească. ✦ A se obișnui, a se deprinde cu ceva. *Mama a început să se împace cu ideea aceasta* (C. PETRESCU). 2. Tranz. A liniști, a potoli, a calma. ✦ A mulțumi pe cineva; a satisface. *Dinspre partea banilor am împăcat pe toată lumea* (SADOVEANU). — Din *în-* + lat. **pacare** «a face pace».

ÎMPĂCÁRE, *împăcări,* s. f. Acțiunea de *a (se) împăca* și rezultatul ei.

ÎMPĂCÁT, -Ă, *împăcați, -te,* adj. Liniștit, mulțumit, satisfăcut. — V. *împăca.*

ÎMPĂCĂCIÚNE, *împăcăciuni,* s. f. (Înv. și arh.) Împăcare. — Din **împăca** + suf. *-(ă)ciune.*

ÎMPĂCIUÍ, *împăciuiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. (Rar) A convinge pe cineva să facă pace sau a face pace, a (se) împăca (1). — Din *în-* + **pace.**

ÎMPĂCIUÍRE, *împăciuiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) împăciui* și rezultatul ei; împăcare, pace.

ÎMPĂCIUÍT, -Ă, *împăciuiți, -te,* adj. Împăcat, liniștit. — V. *împăciui.*

ÎMPĂCIUITÓR, -OÁRE, *împăciuitori, -oare,* adj. Care împăciuiește; conciliant. [Pr.: *-ciu-i-*] — Din **împăciui** + suf. *-(i)tor.*

ÎMPĂCIUITORÍSM s. n. Atitudine oportunistă care se manifestă în mișcarea muncitorească, constînd în tendința de a ascunde greșelile altora în scopul de a-și acoperi propriile greșeli, în încercarea de a aplana conflictele de clasă sau chiar de a se împăca cu dușmanul, împotriva intereselor clasei muncitoare. [Pr.: *-ciu-i-*] — Din **împăciuitor** + suf. *-ism.*

ÎMPĂCIUITORÍST, -Ă, *împăciuitoriști, -ste,* adj. (Adesea substantivat) Care se face vinovat de împăciuitorism; care practică împăciuitorismul. [Pr.: *-ciu-i-*] — Din **împăciuitor** + suf. *-ist.*

ÎMPĂDURÍ, *împăduresc,* vb. IV. Tranz. A planta arbori pe un teren pentru a forma o pădure. ✦ Refl. (Despre un teren) A se acoperi cu arbori. — Din *în-* + **pădure.**

ÎMPĂDURÍRE, *împăduriri,* s. f. Acțiunea de *a (se) împăduri.*

ÎMPĂDURÍT, -Ă, *împăduriți, -te,* adj. (Despre terenuri) Acoperit cu păduri; care a fost plantat cu arbori pentru a se face pădure. — V. *împăduri.*

ÎMPĂIÁ, *împăiez,* vb. I. Tranz. A umple cu paie pielea jupuită de pe un animal, astfel încît să aibă înfățișarea unui animal viu. — Din *în-* + **pai** (după fr. *empailler).*

ÎMPĂIÁT, -Ă, *împăiați, -te,* adj. (Despre animale) A cărui piele a fost jupuită și umplută cu paie, dînd impresia de animal viu. — V. *împăia.*

ÎMPĂIEJENÁ vb. I. v. **împăienjeni.**

ÎMPĂIEJENÍ vb. IV. v. **împăienjeni.**

ÎMPĂIEJENÍRE s. f. v. **împăienjenire.**

ÎMPĂIENJENÍ, pers. 3 *împăienjenește,* vb. IV. Refl. (Despre ochi, vedere) A-și pierde claritatea, a vedea ca prin sită, ca prin ceață. ✦ A se tulbura, a se injecta. [Var.: **împăiejená** vb. I, **împăiejeni, împăienjini; împăinjeni, paingini, painjeni, păingini, păinjeni, păinjini** vb. IV] — Din *în-* + **păianjen.**

ÎMPĂIENJENÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) împăienjeni* și rezultatul ei; tulburare, începețoșare a vederii. [Var.: **împăinjenire, împăiejenire, păienjenire** s. f.]

ÎMPĂIENJENÍT, -Ă, *împăienjeniți, -te,* adj. Acoperit cu fire de păianjen, plin de păienjeniș. ✦ Fig. (Despre ochi) Tulbure; congestionat, injectat; (despre vedere) lipsit de claritate. [Var.: **împainjinít, -ă, împăinjenít, -ă, painjenít, -ă, păinjenít, -ă** adj.] — V. *împăienjeni.*

ÎMPĂIENJINÍ vb. IV. v. **împăienjeni.**

ÎMPĂINJENÍ vb. IV. v. **împăienjeni.**

ÎMPĂINJENÍRE s. f. v. **împăienjenire.**

ÎMPĂINJENÍT, -Ă adj. v. **împăienjenit.**

ÎMPĂMÎNTENÍ, *împămîntenesc,* vb. IV. Refl. A se stabili temeinic într-un loc, a se integra în viața localnicilor, a nu mai fi considerat ca străin. — Din *în-* + **pămîntean.**

ÎMPĂMÎNTENÍRE, *împămînteniri,* s. f. Acțiunea de *a (se) împămînteni* și rezultatul ei.

ÎMPĂNÁ, *împănez,* vb. I. Tranz. 1. A umple o bucată de carne sau o legumă cu bucățele de slănină, de usturoi etc. ✦ Fig. (Rar) A străpunge. *Să-l împăneze cu o săgeată-n piept* (ALECSANDRI). 2. Fig. A umple, a înțesa, a împînzi un loc. 3. A îmbina două sau mai multe obiecte cu ajutorul unei pene (II 1), astfel încît să dispară jocul sau mișcarea relativă dintre ele. — Lat. ***impinnare.**

ÎMPĂNÁRE, *împănări,* s. f. Acțiunea de *a împăna* și rezultatul ei.

ÎMPĂNÁT, -Ă, *împănați, -te,* adj. 1. (Despre carne sau legume) Umplut cu bucăți de slănină, de usturoi etc. 2. (Despre un loc, un teren etc.) Plin, înțesat, împînzit. 3. (Despre păsări) Acoperit cu pene. ✦ Împodobit cu pene sau, *p. ext.,* cu alte podoabe. 4. (Rar; despre obiecte sau unelte încheiate din bucăți) Împreunat sau înțepenit cu pene (II 1). [Var.: (înv.) **împenát, -ă** adj.] — V. *împăna.*

ÎMPĂPURÍ, *împăpuresc,* vb. IV. Tranz. A astupa cu foi de papură răsuflătorile unui butoi sau intervalele dintre doage. — Din *în-* + **papură.**

ÎMPĂRÁ, *împărez,* vb. I. Tranz. (Înv.) 1. A pune în țeapă. 2. A aduce ceva la cunoștința tuturor printr-un semn înfipt în vîrful unui proțap. — Lat. **impalare** *(< palare).*

ÎMPĂRÁT, *împărați,* s. m. Suveran (absolut) al unui imperiu. ✦ Fig. Stăpîn, conducător. — Lat. **imperator.**

ÎMPĂRĂTEÁSĂ, *împărătese,* s. f. 1. Soție de împărat sau femeie care conduce un imperiu. 2. Plantă erbacee agățătoare, veninoasă, cu flori albe-verzui *(Bryonia alba);* brei, curcubețea. — Din **împărat** + suf. *-easă.*

ÎMPĂRĂTÉSC, -EÁSCĂ, *împărătești,* adj. De împărat, care aparține împăratului sau împărătesei; *p. ext.* măreț, maiestos. — Din **împărat** + suf. *-esc.*

ÎMPĂRĂTÉȘTE adv. Ca împărații, *p. ext.* (determinînd verbe ca «a trăi», «a mînca», «a dormi» etc.) foarte bine. — Din **împărat** + suf. *-ește.*

ÎMPĂRĂȚÍȚĂ, *împărătițe,* s. f. (Pop. și arh.) Împărăteasă tînără. ✦ Fată de împărat. — Din **împărat** + suf. *-iță.*

ÎMPĂRĂȚÍ, *împărățesc,* vb. IV. Intranz. (Pop. și arh.) A conduce o țară în calitate de împărat; a domni. — Din **împărat.**

ÎMPĂRĂȚÍE, *împărății,* s. f. 1. Țară condusă de un împărat; imperiu. ✧ (În credința creștină) *Împărăția cerului* (sau *cerurilor*) = rai. 2. Faptul de a împărăți; stăpînire. 3. (Înv.) Împărat; sultan. *A păsit înaintea împărăției al șaptelea filazof* (SADOVEANU). ✧ Expr. *Împărăția-ta* (sau *-voastră),* formulă de reverență pentru un împărat. — Din **împărat** + suf. *-ie.*

ÎMPĂRECHEÁ vb. I. v. **împerechea.**

ÎMPĂRECHÉRE s. f. v. **împerechere.**

ÎMPĂROȘÁT, -Ă, *împăroșați, -te,* adj. (Rar) Plin de păr, acoperit cu păr. — Din **împăroșa** (rar întrebuințat).

ÎMPĂRTĂȘÁNIE s. f. (Bis.) Cuminecătură. — Din **împărtăși** + suf. *-anie.*

ÎMPĂRTĂȘÍ, *împărtășesc,* vb. IV. 1. Tranz. A comunica, a destăinui cuiva un gînd, o idee etc. 2. Tranz. A primi, a fi de acord cu... 3. Tranz. A împărți cu cineva ceva; a avea parte de același lucru ca și altcineva. ✦ Refl. (Cu determinări introduse prin prep. «din») A se face părtaș la ceva, a lua parte la ceva; a primi din..., a se înfrupta din... 4. Tranz. și refl. (Bis.) A da sau a lua împărtășanie, a (se) cumineca. — Din *în-* + **părtaș.**

ÎMPĂRTĂȘÍRE, *împărtășiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) împărtăși* și rezultatul ei; comunicare, destăinuire. ✦ (Rar) Comunitate de idei, de sentimente etc. *Ce împărtășire avem cu tine?* (EMINESCU).

ÎMPĂRȚEÁLĂ, *împărțeli,* s. f. Împărțire a unor bunuri între mai multe persoane. — Din **împărți** + suf. *-eală.*

ÎMPĂRȚÍ, *împart,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) separa în părți, în grupuri; a (se) diviza. ✦ Tranz. (Aritm.) A efectua operația de împărțire a unui număr prin altul, a face o împărțire. 2. Tranz. A da mai multor persoane cîte (o parte din) ceva, a distribui. ✧ Expr. *A nu avea ce împărți* sau *a nu avea nimic de împărțit* (cu cineva) = a nu avea nici o legătură, nimic comun cu cineva. ✦ (În practica religiei creștine) A da de pomană la anumite sărbători. ✦ Unipers. (În superstiții) A-i fi sortit, ursit cuiva. 3. Tranz. A împărtăși ceva cu cineva. 4. Refl. A se răspîndi, a se împrăștia. — Lat. **impartire.**

ÎMPĂRȚÍRE, *împărțiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) împărți* și rezultatul ei. ✦ (Aritm.) Operație prin care se determină de cîte ori un număr se cuprinde în altul.

ÎMPĂRȚÍT, -Ă, *împărțiți, -te,* adj. 1. Separat în părți; divizat. 2. Răspîndit, împrăștiat. — V. *împărți.*

ÎMPĂRȚITÓR[1], *împărțitori,* s. m. (Aritm.) Număr prin care se împarte deîmpărțitul; divizor. — Din **împărți** + suf. *-(i)tor.*

ÎMPĂRȚITÓR[2], *împărțitori,* s. m. (Înv.) Factor poștal. — Din **împărți** + suf. *-(i)tor.*

ÎMPĂTIMÁ vb. I. v. **împătimi.**

ÎMPĂTIMÍ, *împătimesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A face pe cineva să sufere, a provoca cuiva dureri. [Var.: **împătimá** vb. I] — Din *în-* + **patimă.**

ÎMPĂTIMÍRE, *împătimiri,* s. f. (Rar) Pasiune; patimă. — V. *împătimi.*

ÎMPĂTIMÍT, -Ă, *împătimiți, -te,* adj. (Rar) Pasionat; pătimaș. — V. *împătimi.*

ÎMPĂTRÁ, *împătrez,* vb. I. Intranz. (Rar) A o sfecli. — Lat. ***impatrare** *(= impetrare).*

ÎMPĂTRÍ, *împătresc,* vb. IV. Tranz. A mări de patru ori. — Din *în-* + **patru.**

ÎMPĂTRÍT, -Ă, *împătriți, -te,* adj. De patru ori mai mare. — V. *împătri.*

ÎMPĂTURÁ vb. I. v. **împături.**

ÎMPĂTURÁRE s. f. v. **împăturire.**

ÎMPĂTURÁT, -Ă adj. v. **împăturit.**

ÎMPĂTURÍ, *împăturesc,* vb. IV. Tranz. A strînge o pătură, o haină etc. prin îndoire de mai multe ori. [Var.: **împăturá** vb. I] — Din *în-* + **pătură.**

ÎMPĂTURÍRE, *împăturiri,* s. f. Acțiunea de *a împături.* [Var.: **împăturáre** s. f.]

ÎMPĂTURÍT, -Ă, *împăturiți, -te,* adj. (Despre pînză, hîrtie etc.) Strîns prin îndoire repetată. [Var.: **împăturát, -ă** adj.] — V. *împături.*

ÎMPĂUNÁ, *împăunez,* vb. I. Refl. A se făli, a se fuduli (cu ceea ce nu-i aparține). — Din *în-* + **păun** (după fr. *pavaner).*

ÎMPĂUNÁRE, *împăunări,* s. f. Acțiunea de *a se împăuna.*

ÎMPĂUNÁT, -Ă, *împăunați, -te,* adj. (Rar) Împodobit cu pene (de păun). — V. *împăuna.*

ÎMPELIȚÁ, *împelițez,* vb. I. Refl. (Înv.) A se întrupa, a se încarna. [Var.: **împieliță** vb. I] — Din *în-* + **p[i]eliță** (cu vechiul sens de «trup»).

ÎMPELIȚÁT, -Ă, *împelițați, -te,* adj. Afurisit, blestemat. ✧ Expr. *Drac împelițat,* se spune despre un copil neastîmpărat, poznaș, obraznic. ✦ (Substantivat, m. art.) Dracul. [Var.: **împielițắt, -ă** adj.] — V. *împeliță.*

ÎMPENÁT, -Ă adj. v. **împănat.**

ÎMPERECHEÁ, *împerechez,* vb. I. I. Tranz. A uni pentru a forma o pereche; a asocia. 2. Refl. (Despre animale) A se împreuna sexual. [Var.: **împărecheá** vb. I] — Din *în-* + **pereche.**

ÎMPERECHEÁT, -Ă, *împerecheați, -te,* adj. Împreunat, unit, asociat (în perechi). — V. *împerechea.*

ÎMPERECHÉRE, *împerecheri,* s. f. Acțiunea de *a (se) împerechea.* [Var.: **împărechére** s. f.]

ÎMPERINÁT, -Ă, *împerinați, -te,* adj. (Rar) Prevăzut cu perne și cu așternut pentru dormit. — Din *în-* + **perină.**

ÎMPESTRIȚÁ, *împestrițez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) face pestriț. — Din *în-* + **pestriț.**

ÎMPESTRIȚÁRE, *împestrițări,* s. f. Acțiunea de *a (se) împestrița* și rezultatul ei.

ÎMPESTRIȚÁT, -Ă, *împestrițați, -te* adj. Pestriț; amestecat. — V. *împestrița.*

ÎMPESTRIȚĂTÚRĂ, *împestrițături,* s. f. Amestecătură de culori, *p. ext.* de elemente străine, variate; împestrițare. — Din **împestrița** + suf. *-(ă)tură.*

ÎMPETELÁT, -Ă, *împetelați, -te,* adj. (Pop.) Împodobit cu beteală. — Din **împetela** (rar întrebuințat, *< în-* + *petelă).*

ÎMPETICÁT, -Ă, *împeticați, -te,* adj. (Rar) Cu petice; peticit. — Din **împetica** (rar, *< în-* + *petic).*

ÎMPEȚÍ, *împețesc,* vb. IV. Tranz. A peți. — Din *în-* + **peți.**

ÎMPEȚÍT, *împețite,* s. n. Pețit. — Din *în-* + **pețit.**

ÎMPIEDECÁ vb. I. v. **împiedica.**

ÎMPIEDECÁRE s. f. v. **împiedicare.**

ÎMPIEDECÁT, -Ă adj. v. **împiedicat.**

ÎMPIEDECĂTÓR, -OÁRE adj. v. **împiedicător.**

ÎMPIEDICÁ, *împiedic,* vb. I. 1. Refl. A se lovi (cu piciorul) de ceva sau de cineva care stă în cale (și a cădea); a se poticni. ✧ Expr. *A se împiedica în picioare* = a se împletici. *A i se împiedica* (cuiva) *limba* = a nu putea articula ușor și bine sunetele (în special la beție). *A se împiedica la vorbă* = a gîngăvi. ✦ Fig. A da mereu în drum peste ceva sau peste cineva care supără, stinghерește. 2. Tranz. A pune unui animal piedică la picioare, a-i lega picioarele ca să nu poată fugi. ✦ A înfrîna roțile unui vehicul (pentru a-l face să meargă greu). ✦ A pune piedica de siguranță la mecanismul armelor de foc. 3. Tranz. Fig. A opri, a ține în loc pe cineva sau ceva, a se pune în calea cuiva sau a ceva. [Var.: **împiedecá** vb. I] — Lat. **impedicare.**

ÎMPIEDICÁRE s. f. 1. Acțiunea de *a (se) împiedica* și rezultatul ei. 2. (Înv. și reg.) Piedică; obstacol. [Var.: **împiedecáre** s. f.]

ÎMPIEDICÁT, -Ă, *împiedicați, -te,* adj. 1. (Despre animale) Cu picioarele legate (spre a nu putea fugi); (despre vehicule sau roțile lor) cu piedică, înțepenit. 2. Fig. (Despre vorbă sau vorbire) Greoi, poticnit, încurcat. [Var.: **împiedecát, -ă** adj.] — V. *împiedica.*

ÎMPIEDICĂTÓR, -OÁRE, *împiedicători, -oare,* adj. Care împiedică; *fig.* care încurcă. [Var.: **împiedecătór, -oáre** adj.] — Din **împiedica** + suf. *-(ă)tor.*

ÎMPIELIȚÁ vb. I. v. **împeliță.**

ÎMPIELIȚÁT, -Ă adj. v. **împelițắt.**

ÎMPIEPTOȘÁ, *împieptoșez,* vb. I. Refl. (Rar) A-și încorda mușchii pieptului; a se opinti (din piept). — Din *în-* + **pieptos.**

ÎMPIETRÍ, *împietresc,* vb. IV. 1. Intranz. și refl. (În basme) A se preface în piatră. ✦ Refl. A deveni tare ca piatra; a se întări. 2. Intranz. Fig. A rămîne pe loc, nemișcat; a încremeni, a înlemni, a înmărmuri. ✦ Refl. și tranz. Fig. A deveni sau a face să devină insensibil. — Din *în-* + **piatră.**

ÎMPIETRÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) împietri* și rezultatul ei.

ÎMPIETRÍT, -Ă, *împietriți, -te,* adj. 1. (În basme) Prefăcut în piatră; petrificat. ✦ Fig. Nesimțitor, insensibil. 2. Fig. Nemișcat, încremenit, înlemnit. — V. *împietri.*

ÎMPILÁ, *împilez,* vb. I. Tranz. A asupri, a oprima. — Lat. ***impillare** *(< *pilla = pila).*

ÎMPILÁRE, *împilări,* s. f. Acțiunea de *a împila;* asuprire, oprimare.

ÎMPILÁT, -Ă, *împilați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Asuprit, oprimat. — V. *împila.*

ÎMPILĂTÓR, -OÁRE, *împilători, -oare,* adj. (Adesea substantivat, m.) Care împilează; asupritor. — Din **împila** + suf. *-(ă)tor.*

ÎMPÎNGE, *împing,* vb. III. 1. Tranz. A mișca, a urni, a deplasa din loc pe cineva sau ceva, exercitînd o apăsare. ✦ A îndesa, a vîri cu forța. ✧ Expr. *A împinge bani* (cuiva) = a mitui (pe cineva). ✦ Intranz. A se lăsa cu toată greutatea sau puterea spre a urni pe cineva sau ceva din loc. ✦ A face să înainteze; a duce, a purta (pînă departe). ✦ Fig. (Adesea peior.) A ajuta pe cineva să ajungă la o situație (nemeritată). 2. Tranz. Fig. A îndemna, a îmboldi. 3. Refl. A se înghesui pentru a putea merge înainte. ✦ Tranz. A îmbrînci. 4. Tranz. Fig. (Înv.) A respinge, a îndepărta de la sine. [Perf. s. *împinsei,* part. *împins*] — Lat. **impingere.**

ÎMPÎNGERE, *împingeri,* s. f. Acțiunea de *a (se) împinge* și rezultatul ei. ✦ Forță de apăsare exercitată de un corp asupra altuia.

ÎMPINSĂTÚRĂ, *împinsături,* s. f. (Rar) Ghiont, brînci. — Din **împins** (part. lui *împinge)* + suf. *-ătură.*

ÎMPINTENÁ, *împintenez,* vb. I. Tranz. (Rar) A îmboldi un cal cu pintenii. — Din *în-* + **pinten.**

ÎMPINTENÁT, -Ă, *împintenați, -te,* adj. (Rar) Prevăzut cu pinteni. — V. *împintena.*

ÎMPISTRÍ, *împistresc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A împodobi cu desene; a încondeia, a împestrița. — Din *în-* + **pistru** (puțin folosit).

ÎMPISTRÍT, -Ă, *împistriți, -te,* adj. (Reg.) Încondeiat, împestrițat. — V. *împistri.*

ÎMPÎCLÍ, *împîclesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A căpăta un aspect tulbure, a-și pierde claritatea. — Din *în-* + **pîclă.**

ÎMPÎCLÍT, -Ă, *împîcliți, -te,* adj. Acoperit cu pîclă; întunecat, mohorît. — V. *împîcli.*

ÎMPÎNZÍ, *împînzesc,* vb. IV. 1. Tranz. A acoperi (ca o pînză) o întindere de loc. ✦ A tulbura, a împăienjeni privirea. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) întinde, a (se) răspîndi. — Din *în-* + **pînză.**

ÎMPÎNZIRE, *împînziri*, s. f. Acțiunea de *a (se) împînzi* și rezultatul ei.

ÎMPÎNZÎT, -Ă, *împînziți, -te*, adj. (Despre ochi, privire) Tulburat; împăienjenit. ✦ (Despre o mulțime) Răspîndit pe o mare întindere. — V. *împînzi*.

ÎMPÎSLÍ, *împîslesc*, vb. IV. 1. Refl. A se face des, îndesat (ca pîsla). 2. Tranz. (Despre păr sau barbă) A acoperi fața crescînd des (ca pîsla). — Din *în-* + **pîslă**.

ÎMPÎSLÍRE s. f. Faptul de *a (se) împîsli*.

ÎMPÎSLÎT, -Ă, *împîsliți, -te*, adj. Devenit des, îndesat (ca pîsla); (despre păr) des și încîlcit (ca pîsla). — V. *împîsli*.

ÎMPLĂTOȘÁ, *împlătoșez*, vb. I. Refl. (Rar) A se îmbrăca, a se înarma cu o platoșă. — Din *în-* + **platoșă**.

ÎMPLĂTOȘÁT, -Ă, *împlătoșați, -te*, adj. (Rar) Îmbrăcat, înarmat cu o platoșă. — V. *împlătoșa*.

ÎMPLE vb. III. v. **umple**.

ÎMPLETECÍ vb. IV. v. **împletici**.

ÎMPLETECÍT, -Ă adj. v. **impleticit**.

ÎMPLETÍ, *împletesc*, vb. IV. 1. Tranz. A reuni, a împreuna mai multe fire, jurubițe etc., încrucișîndu-le între ele după un anumit sistem pentru a forma un tot. 2. Tranz. A strînge părul în cozi. 3. Tranz. A lucra diferite obiecte din fire textile răsucite sau toarse, din nuiele, din flori etc., dispunîndu-le într-un anumit fel. ✦ A forma colaci din fîșii de aluat răsucite sau îmbinate în diverse feluri. 4. Refl. Fig. A se încrucișa, a se întretăia; a se îmbina. 5. Intranz. (Rar, în expr.) *A împleti din picioare* = a mișca repede din picioare; a dansa. 6. Tranz. Fig. (Înv.) A unelti, a urzi. — Din *în-* + **pleată**.

ÎMPLETICÍ, *împleticesc*, vb. IV. Refl. 1. (Despre picioare) A se lovi, a se împiedica unul de altul în mers; (despre oameni) a merge clătinîndu-se, împiedicîndu-se. ✦ Fig. (Despre limbă) A se încurca la vorbă; a articula îngăimat, bîlbîit. 2. A se amesteca, a se încurca, a se încîlci. ✦ Tranz. și refl. A (se) încolăci. [Var.: **împletecí** vb. IV] — Lat. ***implecticare** *(< implectere)*.

ÎMPLETICÍT, -Ă, *împleticiți, -te*, adj. 1. (Despre picioare, despre pas sau mers) Împiedicat, poticnit; (despre oameni) care merge șovăind, clătinîndu-se. ✦ (Despre limbă) Care articulează anevoios. 2. Amestecat, încurcat, încîlcit. ✦ Fig. (Despre vorbă, gînd) Greu de înțeles, confuz. [Var.: **împletecít, -ă** adj.] — V. *împletici*.

ÎMPLETÍRE, *împletiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) împleti* și rezultatul ei; *fig.* amestec, amestecătură.

ÎMPLETÍT[1] s. n. Împletire. — V. *împleti*.

ÎMPLETÍT[2], **-Ă**, *împletiți, -te*, adj. 1. (Despre fire etc.) Reunit, încrucișat cu altele într-un anumit fel; (despre obiecte) lucrat din fire sau din nuiele, flori etc. dispuse într-un anumit fel. 2. (Despre păr) Făcut cozi. 3. (Adesea fig.) Încrucișat; încolăcit. — V. *împleti*.

ÎMPLETITÓR, -OÁRE, *împletitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care împletește diferite obiecte. — Din **împleti** + suf. *-(i)tor*.

ÎMPLETITÚRĂ, *împletituri*, s. f. Fel de a împleti. ✦ (Concr.) Obiect confecționat prin împletire. — Din **împleti** + suf. *-(i)tură*.

ÎMPLINÍ, *împlinesc*, vb. IV. 1. Tranz. A atinge vîrsta de... 2. Refl. (Despre timp sau măsuri de timp) A ajunge la soroc, a se scurge, a trece în întregime. ✦ (Rar; despre noțiuni de cantitate) A ajunge la numărul, la suma dorită, indicată, necesară. 3. Tranz. A face să fie plin sau întreg; a întregi, a completa. ✧ Expr. *A-și împlini somnul* = a dormi suficient. 4. Refl. (Despre oameni) A se dezvolta; a se îngrășa. ✦ Fig. A se desăvîrși. 5. Tranz. și refl. A aduce sau a ajunge la îndeplinire, a (se) realiza, a (se) îndeplini. 6. Tranz. A achita, a plăti. ✦ (Înv.) A obliga pe un datornic să plătească, a încasa (o datorie) cu forța; a executa. 7. Tranz. (În expr.) *A o împlini cu cineva* = a o păți cu cineva. (Refl.) *I s-a împlinit* = a pățit-o, i s-a înfundat. [Var.: **plini** vb. IV] — Lat. ***implenire** *(< plenus)*.

ÎMPLINÍRE, *împliniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) împlini* și rezultatul ei.

ÎMPLINÎT, -Ă, *împliniți, -te*, adj. 1. (Despre noțiuni de timp) Întreg, complet. 2. (Despre oameni) Durduliu, grăsuț. 3. Realizat, executat. 4. Plătit. — V. *împlini*.

ÎMPLÎNTÁ, *împlînt*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) înfige, a (se) vîri. — Lat. **implantare**.

ÎMPLÎNTÁRE, *împlîntări*, s. f. Acțiunea de *a (se) împlînta*; înfigere; *p. ext.* fixare, înțepenire.

ÎMPODOBÍ, *împodobesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) găti, a (se) decora cu podoabe; a (se) înfrumuseța. ✦ Tranz. A înzestra, a dota. — Din *în-* + **podoabă**.

ÎMPODOBÍRE, *împodobiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) împodobi*; decorare, înfrumusețare; (concr.) podoabă, ornament.

ÎMPODOBÎT, -Ă, *împodobiți, -te*, adj. Gătit, decorat; înfrumusețat. ✦ Fig. Înzestrat, dotat. — V. *împodobi*.

ÎMPOLÁT, -Ă, *împolați, -te*, adj. (Despre măr sau păr) Încărcat de fructe pe poale. — Din *în-* + **poală**.

ÎMPONCIȘÁ, *împoncișez*, vb. I. (Înv.) 1. Refl. A veni în conflict (cu cineva sau cu ceva); a se contrazice. 2. Tranz. A înfige un obiect ascuțit. — Din *în-* + **ponciș**.

ÎMPONCIȘÁRE, *împoncișări*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a (se) împoncișa* și rezultatul ei; conflict; împotrivire. [Var.: **împuncișáre** s. f.]

ÎMPONCIȘÁT, -Ă, *împoncișați, -te*, adj. (Înv.) Așezat ponciș; încrucișat. — V. *împoncișa*.

ÎMPOPONÁT, -Ă, *împoponați, -te*, adj. (Rar) Împopoțonat. — Din **împopona** (rar întrebuințat).

ÎMPOPORÁ, *împoporez*, vb. I. Tranz. (Rar) A popula un teritoriu. — Din *în-* + **popor**.

ÎMPOPORÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a împopora*; populare.

ÎMPOPOȚÁT, -Ă, *împopoțați, -te*, adj. (Rar) Împopoțonat. — Din **împopoța** (rar întrebuințat).

ÎMPOPOȚONÁ, *împopoțonez*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) găti peste măsură (și fără gust); a (se) înzorzona. — Din **împopoța** + **împopona** (rar folosite).

ÎMPOPOȚONÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) împopoțona* și rezultatul ei; înzorzonare.

ÎMPOPOȚONÁT, -Ă, *împopoțonați, -te*, adj. Gătit peste măsură (și fără gust); înzorzonat. — V. *împopoțona*.

ÎMPOSESUÍ, *împosesuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și reg.) A da în posesie, a arenda o moșie. — Din *în-* + **posesie**.

ÎMPOSESUÍRE s. f. (Înv. și reg.) Acțiunea de *a împosesui* și rezultatul ei; arendare.

ÎMPOTMOLÍ, *împotmolesc*, vb. IV. Refl. A rămîne înțepenit în nămol, în nisip etc.; a se îngloda, a se înnămoli. ✦ (Despre albia unei ape curgătoare) A-și micșora secțiunea locului pe unde curge apa, prin depunerea materialului transportat de ape. [Var.: **potmolí** vb. IV] — Din *în-* + **potmol**.

ÎMPOTMOLÍRE, *împotmoliri*, s. f. Acțiunea de *a se împotmoli* și rezultatul ei.

ÎMPOTRÍVA prep. În opoziție, contra, în contra, în ciuda. *Împotriva așteptărilor.* ✦ (Rar) Către, spre. *S-a dus împotriva oamenilor cu care stătuse de vorbă* (SADOVEANU). ✦ (Înv.) În față, față în față. *Împotriva intrării se zvîrcolea o namilă de balaur* (DELAVRANCEA).

ÎMPOTRÍVĂ adv. În contra. ✧ Expr. *A fi* (sau *a sta, a se pune* etc.) *împotrivă* = a se împotrivi, a rezista. *A zice* (sau *a răspunde, a vorbi* etc.) *împotrivă* = a contrazice. ✦ (Rar) În față. [Var.: **împotrívă** adv.] — Din *în-* + **potrivă**.

ÎMPOTRIVEÁLĂ, *împotriveli*, s. f. (Rar) Împotrivire. — Din **împotrivi** + suf. *-eală*.

ÎMPOTRIVÍ, *împotrivesc*, vb. IV. Refl. A sta, a fi, a se pune împotrivă; a se opune. — Din **împotrivă**.

ÎMPOTRIVÍRE, *împotriviri*, s. f. Acțiunea de *a se împotrivi* și rezultatul ei; opoziție, rezistență; piedică.

ÎMPOTRIVÎT, -Ă, *împotriviți, -te*, adj. (Înv.) Opus, contrar. — V. *împotrivi*.

ÎMPOTRIVITÓR, -OÁRE, *împotrivitori, -oare*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care se opune; adversar. [Var.: (înv.) **împrotivitór, -oáre** s. m. și f.] — Din **împotrivi** + suf. *-(i)tor*.

ÎMPOTRÍVNIC, *împotrivnici*, s. m. (Înv.) Dușman, inamic. [Var.: (înv.) **improtívnic** s. m.] — Din *în-* + **potrivnic**.

ÎMPOVĂRÁ, *împovărez*, vb. I. Tranz. și refl. A pune asupra cuiva sau a lua asupra sa o povară, a (se) încărca din greu. — Din *în-* + **povară**.

ÎMPOVĂRÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) împovăra*.

ÎMPOVĂRÁT, -Ă, *împovărați, -te*, adj. Încărcat cu o povară; îngreuiat. — V. *împovăra*.

ÎMPOVĂRĂTÓR, -OÁRE, *împovărători, -oare*, adj. Care împovărează; copleșitor. — Din **împovăra** + suf. *-(ă)tor*.

ÎMPRĂȘTIÁ, *împrăștii*, vb. I. Tranz. și refl. 1. A trimite, a goni, a pleca sau a fugi în toate părțile; a (se) risipi, a (se) răspîndi. ✦ Tranz. Fig. A face să dispară gîndurile, a risipi o stare sufletească (apăsătoare). 2. A (se) difuza, a (se) răspîndi. — Din *în-* + **praștie**.

ÎMPRĂȘTIÁT, -Ă, *împrăștiați, -te*, adj. 1. Risipit, răspîndit în toate părțile. 2. Fig. (Despre oameni) Distrat, zăpăcit; (despre manifestări ale oamenilor) dezordonat, lipsit de plan. — V. *împrăștia*.

ÎMPRĂȘTIÉRE, *împrăștieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) împrăștia*; risipire, răspîndire.

ÎMPRĂȘTIETÓR, -OÁRE, *împrăștietori, -oare*, adj. 1. (Rar) Care împrăștie; care difuzează. 2. (Înv.) Risipitor. — Din **împrăștia** + suf. *-(ă)tor*.

ÎMPREJMUÍ, *împrejmuiesc*, vb. IV. Tranz. A închide un loc de jur împrejur cu gard, cu spini etc.; a îngrădi. ✦ Fig. A înconjura, a împresura. — Din *în-* + **preajmă**.

ÎMPREJMUÍRE, *împrejmuiri*, s. f. 1. Îngrăditură; gard. 2. (Înv.) Împrejurime. — V. *împrejmui*.

ÎMPREJMUÍT[1] s. n. Faptul de *a împrejmui*.

ÎMPREJMUÍT[2], **-Ă**, *împrejmuiți, -te*, adj. (Despre locuri, terenuri etc.) Care e închis de jur împrejur (cu gard); îngrădit. — V. *împrejmui*.

ÎMPREJMUITÓR, -OÁRE, *împrejmuitori, -oare*, adj. (Rar) Care împrejmuiește; înconjurător. — Din **împrejmui** + suf. *-(i)tor*.

ÎMPREJÚR adv. În (sau pe) locul înconjurător, în jur. ✧ Expr. *(De) jur împrejur* = din (sau în) toate părțile, în jur. *(La) stînga-mprejur!* formulă prin care se comandă unei persoane sau unui grup de persoane o întoarcere (pe loc sau în mers) de 180° spre stînga. — Din **în** + **pre** + **jur**.

ÎMPREJURÁ, *împrejúr*, vb. I. Tranz. (Înv.) A înconjura, a cuprinde din toate părțile; a ocoli de jur împrejur. ✦ (Rar) A lega de jur împrejur, a încinge. — Din **împrejur**.

ÎMPREJURÁRE, *împrejurări*, s. f. 1. Situație în care se află cineva sau ceva; circumstanță; întîmplare. ◇ Loc. adv. *După împrejurări* = de la caz la caz, potrivit situației. 2. (Înv.) Perimetru. — V. *împrejura*.

ÎMPREJURÁȘ, *împrejurași*, s. m. (Înv.) Persoană care se află (la un moment dat) în preajma, în anturajul cuiva; vecin, megieș. — Din **împrejur** + suf. *-aș*.

ÎMPREJURÍME, *împrejurimi*, s. f. Locul sau ținutul dimprejur. — Din **împrejur** + suf. *-ime*.

ÎMPREJÚRUL prep. (Arată spațiul înconjurător în raport cu cineva sau cu ceva) În jurul... *Se adunase lume împrejurul meu.* — Din **împrejur**.

ÎMPRESURÁ, *împresór*, vb. I. Tranz. 1. A înconjura din toate părțile; a încadra. ✦ A cuprinde; (determinat prin «cu brațele», «cu mîinile») a îmbrățișa. 2. A încercui, a asedia. 3. (Înv.) A lua averea cuiva cu sila, în mod abuziv; a încălca, a uzurpa. [Prez. ind. și: *împrésur*] — Lat. **împressoriare** *(< pressorium)*.

ÎMPRESURÁRE, *împresurări*, s. f. Acțiunea de *a împresura*.

ÎMPREUNÁ, *împreún*, vb. I. Tranz. și refl. 1. A (se) aduna la un loc; a (se) uni, a (se) îmbina. ✦ Tranz. (Rar) A întruni, a cumula. 2. A (se) împerechea (2). [Prez. ind. și: *împreunez*] — Din **împreună**.

ÎMPREUNÁRE, *împreunări*, s. f. Acțiunea de *a (se) împreuna*. ✦ (Înv.) Întîlnire, adunare.

ÎMPREUNÁT, -Ă, *împreunați, -te*, adj. Adunat la un loc; unit; îmbinat. — V. *împreuna*.

ÎMPREÚNĂ adv. Laolaltă, la un loc. ◇ Loc. prep. *Împreună cu...* = la un loc cu..., laolaltă cu... — Din *în-* + **preună** (înv., *< pre* + *ună*).

ÎMPRICINÁ, *împricinez*, vb. I. Refl. (Pop.) A găsi pricină de judecată (cu cineva); a se certa. — Din *în-* + **pricină**.

ÎMPRICINÁT, -Ă, *împricinați, -te*, s. m. și f. Cel care este implicat într-un conflict, într-o pricină; cel care este parte într-un proces. ◇ (Adjectival) *Parte împricinată*. — V. *împricina*.

ÎMPRIETENÍ, *împrietenesc*, vb. IV. Refl. A deveni prieten cu cineva. [Var.: **împrietíni** vb. IV] — Din *în-* + **prieten**.

ÎMPRIETENÍRE s. f. Faptul de *a se împrieteni*.

ÎMPRIETINÍ vb. IV. v. **împrieteni**.

ÎMPRIMĂVĂRÁ, pers. 3 *împrimăvărează*, vb. I. Refl. impers. A se face primăvară. — Din *în-* + **primăvară**.

ÎMPRÍNDE, *imprínd*, vb. III. Tranz. (Reg.) A prinde. — Lat. **împrendere**.

ÎMPROPRIETĂRÍ, *împroprietăresc*, vb. IV. Tranz. (Despre stat) A atribui cuiva drepturi de proprietate asupra unui teren. [Pr.: *-pri-e-*] — Din *în-* + **proprietar**.

ÎMPROPRIETĂRÍRE, *împroprietăriri*, s. f. Acțiunea de *a împroprietări* și rezultatul ei. [Pr.: *-pri-e-*]

ÎMPROSPĂTÁ, *împrospătez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) reîmnoi; a (se) înviora. — Din *în-* + **prospăta** (puțin folosit *< proaspăt*).

ÎMPROSPĂTÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) împrospăta* și rezultatul ei; înnoire, înviorare.

ÎMPROSPĂTÁT, -Ă, *împrospătați, -te*, adj. Înnoit; înviorat. — V. *împrospăta*.

ÎMPROȘCÁ, *împróșc*, vb. I. Tranz. 1. A împrăștia apă sau noroi stropind în toate părțile; a stropi pe cineva cu apă, cu noroi etc. 2. A arunca într-una, a zvîrli fără încetare în toate părțile proiectile, pietre etc.; a arunca cu ceva asupra cuiva. ✦ Fig. A batjocori, a spune cuiva vorbe insultătoare. — Din **împrocica** (înv., *< slav*; comp. rus *pročkati*).

ÎMPROȘCÁRE s. f. Acțiunea de *a împroșca*; stropire.

ÎMPROȘCĂTÚRĂ, *împroșcături*, s. f. Împroșcare. — Din **împroșca** + suf. *-(ă)tură*.

ÎMPROTÍVĂ adv. v. **împotrivă**.

ÎMPROTIVITÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **împotrivitor**.

ÎMPROTÍVNIC s. m. v. **împotrivnic**.

ÎMPROȚÁPĂ vb. IV. v. **proțăpi**.

ÎMPRUMÚT, *împrumuturi*, s. n. 1. Faptul de a împrumuta; (concr.) obiect sau sumă de bani împrumutată. *A da cu împrumut. A lua cu împrumut.* ◇ Loc. adj. *De împrumut* = care este împrumutat; *p. ext.* (ir., despre o haină) care nu i se potrivește cuiva. 2. Cuvînt luat din altă limbă. *Împrumut lingvistic*. — Lat. **in promutuum**.

ÎMPRUMUTÁ, *împrumút*, vb. I. Tranz. 1. A da cuiva ceva sub rezerva restituirii. 2. A lua de la cineva ceva sub rezerva restituirii. ◇ Refl. (Pop.) *S-a împrumutat cu bani*. ✦ A lua de la altul cuvinte, obiceiuri etc.; a imita. — Din **împrumut**.

ÎMPRUMUTÁRE s. f. Acțiunea de *a împrumuta* și rezultatul ei.

ÎMPRUMUTÁT, -Ă, *împrumutați, -te*, adj. Luat sau dat cu împrumut. ✦ (Despre cuvinte, obiceiuri etc.) Luat de la altul sau din altă parte, imitat. — V. *împrumuta*.

ÎMPUFÁT, -Ă, *împufați, -te*, adj. (Rar) Aburos, cețos. — Din *în-* + puf.

ÎMPUIÁ, *împuiez*, vb. I. Tranz. (În expr.) *A împuia capul* (sau *urechile*) *cuiva* = a repeta cuiva ceva în mod insistent și obositor, a ameți, a asurzi pe cineva cu ceva; a-i spune cuiva vrute și nevrute. [Prez. ind. și: *împúi*] — Din *în-* + **pui**.

ÎMPUNCIȘÁRE s. f. v. **împoncișare**.

ÎMPUNGĂCI, -E, *împungaci, -e*, adj. (Despre vite) Împungător. — Din **împung** (prez. ind. al lui *împunge*) + suf. *-aci*.

ÎMPUNGĂLÍ, *împungălesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A coase încet, fără dibăcie. — Din **împung** (prez. ind. al lui *împunge*).

ÎMPUNGĂTÓR, -OÁRE, *împungători, -oare*, adj. Care împunge. ✦ Fig. (Despre ochi, privire) Pătrunzător, scrutător. ✦ Fig. (Despre vorbe) Înțepător, mușcător. — Din **împung** (prez. ind. al lui *împunge*) + suf. *-(ă)tor*.

ÎMPÚNGE, *împúng*, vb. III. 1. Tranz. A înțepa cu un vîrf ascuțit. ✦ A împroșca cu ajutorul unui obiect cu vîrf. ✦ Refl. A se înțepa. 2. Tranz. A lovi cu coarnele. 3. Tranz. Fig. A ironiza, a persifla. 4. Intranz. (În expr.) *A o împunge la* (sau *de*) *fugă* = a o lua la fugă. [Perf. s. *împunsei*, part. *împuns*] — Lat. **impungere**.

ÎMPÚNGERE, *împungeri*, s. f. Acțiunea de *a împunge* și rezultatul ei; înțepare.

ÎMPUNSĂTÚRĂ, *împunsături*, s. f. 1. (La cusături) Împungere cu acul; *p. ext.* locul unde a pătruns acul (sau vîrful ascuțit al altui obiect). ✦ Înțepătură. *Degete pline de împunsături*. 2. Fig. Vorbă de spirit usturătoare; aluzie răutăcioasă. — Din **împuns** (part. lui *împunge*) + suf. *-(ă)tură*.

ÎMPUPÍ, *împupesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A îmboboci, a înmuguri. — Din *în-* + **pup** «mugur, boboc».

ÎMPUPÍT, -Ă, *împupiți, -te*, adj. (Reg.) Înmugurit, îmbobocit. — V. *împupi*.

ÎMPURPURÁ, *împurpurez*, vb. I. Refl. A se înroși. [Prez. ind. și: *împúrpur*] — Din *în-* + **purpură**.

ÎMPUȘCÁ, *împúșc*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) omorî sau a (se) răni cu o armă de foc. ◇ Expr. (Fam.) *A împușca francul* = a fi în mare lipsă de bani; a trăi din expediente. 2. Intranz. A descărca o armă de foc; *fig.* a produce pocnete (ca cele) de pușcă. ✦ A face să explodeze o încărcătură explozivă. [Var.: (reg.) **pușcá** vb. I] — Din *în-* + **pușcă**.

ÎMPUȘCÁRE, *împușcări*, s. f. 1. Acțiunea de *a împușca* și rezultatul ei. 2. Operația de explodare a încărcăturilor de mină. [Var.: (reg.) **pușcáre** s. f.]

ÎMPUȘCÁT, -Ă, *împușcați, -te*, adj. (În expr.) *A fugi* (sau *a ieși, a se duce*) *(ca) împușcat* = a fugi, a se duce repede, glonț. [Var.: (reg.) **pușcát, -ă** adj.] — V. *împușca*.

ÎMPUȘCĂ-N-LÚNĂ s. m. invar. Om nesocotit și cutezător. — Din **împușca** + **în** + **lună**.

ÎMPUȘCĂTÚRĂ, *împușcături*, s. f. 1. Zgomotul produs de explozia încărcăturii în țeava unei arme de foc; descărcătură, pocnet de pușcă. 2. Serie de găuri în peretele unei mine, umplute cu încărcătură explozivă și făcute să explodeze deodată. [Var.: (reg.) **pușcătúră** s. f.] — Din **împușca** + suf. *-(ă)tură*.

ÎMPUTĂCIÚNE, *împutăciuni*, s. f. (Înv.) Mustrare, dojană. ✦ Neînțelegere, diferend. — Lat. **imputatio, -onis**.

ÎMPUTERNICÍ, *împuternicesc*, vb. IV. Tranz. 1. A da cuiva puterea de a face ceva; (Jur.) a da mandat, a autoriza. 2. (Înv. și pop.) A da cuiva puteri, a întări; a reface puterile cuiva. — Din *în-* + **puternic**.

ÎMPUTERNICÍRE, *împuterniciri*, s. f. 1. Acțiunea de *a împuternici* și rezultatul ei. ✦ (Jur.) Mandat, procură. 2. (Neobișnuit) Faptul de a se întări, de a se fortifica. ✦ Intensificare.

ÎMPUTERNICÍT, -Ă, *împuterniciți, -te*, s. m. și f. Persoană autorizată a săvîrși ceva în numele altcuiva; (Jur.) mandatar. — V. *împuternici*.

ÎMPUȚÍ, *împút*, vb. IV. Refl. A căpăta miros rău din cauza alterării, a intra în putrefacție. [Prez. ind. și: *împutesc*] — Lat. **împutire**.

ÎMPUȚICIÚNE, *împuțiciuni*, s. f. (Rar) Miros greu, putoare. ✦ (Concr.) Lucru intrat în putrefacție, urît mirositor; *p. ext.* murdărie. — Din **împuți** + suf. *-iciune*.

ÎMPUȚÍNA, *împuțínez*, vb. I. Refl. A se reduce la mai puțin; a se micșora, a descrește, a scădea. ◇ Expr. *A i se împuțina cuiva inima* sau *a se împuțina cu inima* = a se descuraja; a se înfricoșa. — Din *în-* + **puțin**.

ÎMPUȚÍNARE s. f. Faptul de *a se împuțina*; scădere, micșorare, reducere.

ÎMPUȚÍNAT, -Ă, *împuțínați, -te*, adj. Scăzut (ca număr sau ca mărime), micșorat, descrescut, diminuat; slăbit. — V. *împuțina*.

ÎMPUȚÍT, -Ă, *împuțíți, -te*, adj. Care a intrat în putrefacție, care miroase urît din cauza alterării. ✦ Murdar, neîngrijit; (despre persoane) leneș, trîndav. — V. *împuți*.

ÎN prep. I. (Introduce un complement circumstanțial de loc) 1. (Complementul arată spațiul în interiorul căruia are loc o acțiune sau se află ceva) *În cameră se făcuse o tăcere solemnă* (BART). 2. (În legătură cu verbe de mișcare; complementul arată spațiul în care intră cineva sau înspre care are loc o mișcare) *Intră în casă*. 3. (Complementul arată că starea sau mișcarea are loc la suprafața sau deasupra unui obiect sau între obiecte) Pe. *Au poposit în culme* (SADOVEANU). ✦ Între. 4. (Complementul arată direcția sau ținta mișcării) La. *Merge în vale*. ◇ (Împreună cu verbele «a lega», «a fixa» etc., complementul arată obiectul de care se leagă sau se atîrnă ceva) *Atîrnă pușca în cui*. ◇ (În corelație cu *din*, fiind precedat și urmat de același substantiv, formează o construcție care arată o succesiune în spațiu) *Cătărîndu-se din colț în colț* (ISPIRESCU). 5. La, în dreptul. *Haină roasă în coate*. 6. (Intră în compoziția unor adverbe, locuțiuni adverbiale,

prepoziții compuse și locuțiuni prepoziționale) *înainte, încolo; în afară, în cruciș; înspre.* II. (Introduce un complement circumstanțial de timp) 1. (Complementul arată timpul în care se petrece o acțiune) *În vară dulci păsărele Sosesc voios* (ALECSANDRI). ✦ (În legătură cu «pînă» arată momentul pînă la care ajunge acțiunea) *Are concediu pînă în aprilie.* ✦ (În corelație cu *din*, fiind precedat și urmat de același substantiv, formează o construcție care arată o succesiune în timp) *Îl amîn din zi în zi.* 2. (Complementul arată intervalul de timp care se scurge de la un anumit moment) După, peste. *Plec de azi în două zile.* 3. (Complementul este exprimat printr-un abstract care arată durata) *Nu apucase s-o afle în viață* (NEGRUZZI). III. (Introduce un complement circumstanțial de cauză) Din pricina . . . , în urma . . . IV. (Introduce un complement circumstanțial de scop) *Se duce în pețit.* V. (Introduce un complement circumstanțial de mod) 1. (Complementul indică modul propriu-zis) *S-au înțeles în scris.* ✦ (Intră în componența unor locuțiuni adverbiale) *În adevăr, în grabă, în taină, în zadar.* 2. (Construcția prepozițională are valoare comparativă) În formă de . . . , ca . . . *Fumul se ridică în spirală.* ✦ Conform cu . . . , potrivit cu . . . *Fiecare în legea lui.* VI. (Introduce un complement circumstanțial instrumental) *Se băteau urșii în coadă* (ISPIRESCU). ✦ (Complementul arată materia) *Orez fiert în lapte.* VII. (Introduce un complement circumstanțial de relație) În ce privește, (cu privire) la. VIII. (Introduce un complement indirect) *Petrecea zile întregi cufundat în studiul documentelor adunate* (GHICA). ✧ (În legătură cu verbe care înseamnă «a se preface», «a se schimba», introduce complementul indirect care arată obiectul prefacerii) *Pădurile se schimbaseră în cîmpii* (ISPIRESCU). — Lat. **in.**

ÎNADÍNS adv. Cu un anumit scop, anume, intenționat. ✧ (Adjectival, neobișnuit) *A fost din parte-i și o înadinsă cercare de a constrînge* (ODOBESCU). [Formă gramaticală: (adjectival, f.) *înadinsă.* — Var.: **într-adíns** adv.] — Din **în** + **adíns.**

ÎNAINTÁ, *înaintez,* vb. I. 1. Intranz. A merge înainte, a se mișca spre cineva sau ceva; a avansa. ✧ Refl. (Rar) *Mă înaintam chiar ca o mașină* (ALECSANDRI). ✦ Fig. A progresa. 2. Intranz. A merge înainte în timp; a se desfășura. ✧ Expr. *A înainta în vîrstă* = a îmbătrîni. 3. Tranz. A ridica pe cineva într-o funcție mai importantă, a avansa în grad. 4. Tranz. A expedia, a trimite un act, o petiție, o lucrare administrativă etc. 5. Tranz. (Înv.) A avansa o sumă de bani. — Din **înainte.**

ÎNAINTÁRE, *înaintări,* s. f. Acțiunea dc *a înainta* și rezultatul ei. ✦ (Sport; concr.) Totalitatea înaintașilor[1] (2). ✦ (Înv.) Dezvoltare, progres, propășire.

ÎNAINTÁȘ[1], *înaintași,* s. m. 1. Persoană care, prin activitatea sau prin lucrările sale, a pregătit activitatea altora; precursor. 2. (Sport) Jucător din linia de atac a unei echipe, al cărui rol este să înainteze spre poarta adversă și să înscrie puncte. — Din **înainte** + suf. *-aș.*

ÎNAINTÁȘ[2], -Ă, *înaintași, -e,* adj. 1. (Despre animale de tracțiune, mai ales despre cai; adesea substantivat) Înhămat înaintea rotașilor. 2. (Rar) Care merge înainte, care este în față. [Var.: **naintáș, -ă** adj.] — Din **înainte** + suf. *-aș.*

ÎNAINTÁT, -Ă, *înaintați, -te,* adj. 1. Care se situează înaintea altora prin nivelul dezvoltării sale; care se conduce după concepția cea mai avansată; progresist. 2. Situat în față (în raport cu altul sau cu alții). ✦ (Despre o parte a unei clădiri) Ieșit în afară. 3. Avansat în timp; tîrziu. ✧ *Înaintat în vîrstă* = bătrîn. [Var.: (înv., rar) **înaintít, -ă** adj.] — V. *înainta.*

ÎNAÍNTE adv. I. (Local) În față. *Înainte se întindea spinarea de colnic* (SADOVEANU). ✧ Expr. *A(-i) ieși* (cuiva) *înainte* = a întîmpina pe cineva. ✦ În locul dintîi, în frunte. *Tata mergea înainte* (SAHIA). ✦ (Cu valoare de interjecție) Strigăt folosit ca îndemn sau ca lozincă, exprimînd imboldul sau hotărîrea de a înainta. II. (Temporal) 1. Mai devreme, mai întîi. ✧ Loc. prep. *Înainte de . . .* = în perioada anterioară. ✧ Expr. *Mai înainte* = **a)** mai demult; **b)** mai repede (decît altcineva sau altceva). *De mai înainte* = de mai demult. *Cu . . . (mai) înainte* sau *(mai) înainte cu . . .*, arată cît timp a trecut de la întîmplarea de care este vorba. *Înainte vreme* = odinioară. 2. Mai departe, în continuare. ✧ Expr. *De azi* (sau *aici, acum* etc.) *înainte* = de azi (sau aici, acum etc.) încolo. [Var.: **nainte** adv.] — Lat. **in abante.**

ÎNAÍNTEA prep. 1. (Local) În fața, dinaintea (cuiva sau a ceva). ✧ *Înaintea ochilor* = în fața ochilor. ✦ De față cu . . . , față de . . . 2. (Temporal) Anterior unui anumit timp, mai devreme decît . . . — Din **înainte.**

ÎNAINTE-MERGÁTOR s. m. Înaintaș, precursor; *p. ext.* persoană cu vederi înaintate. — Din **înainte** + **mergător.**

ÎNAINTÍT, -Ă adj. v. **înaintat.**

ÎNALBĂSTRÍ vb. IV. v. **înălbăstri.**

ÎNÁLT, -Ă, *înalți, -te,* adj. 1. Care se întinde mult în sus; foarte ridicat. ✧ *Frunte înaltă* = frunte mare, lată. ✦ (Substantivat, n.) Înălțime. ✧ *Înaltul cerului* = bolta cerului. ✦ (Despre ființe) De statură mare. ✦ Care se găsește la înălțime (mare). 2. (Despre sunete) Care are un număr mare de oscilații pe secundă; ascuțit, subțire. 3. (Despre tensiunea curentului electric, despre presiuni) Care are valoare sau măsură mare. ✦ (Despre frecvență) Cu un număr mare de perioade pe unitatea de timp. 4. Fig. Situat pe o treaptă ridicată, în scara valorilor, superior, distins, măreț. ✦ (Jur.) *Înaltă trădare* = activitate criminală a cetățeanului care ridică armele împotriva propriei sale țări sau care uneltește împotriva securității statului său. [Var.: **nalt, -ă** adj.] — Lat. **in altum.**

ÎNAMORÁ, *înamorez,* vb. I. Refl. (Livresc) A se îndrăgosti — Din *în-* + **amor** (după fr. *enamourer*).

ÎNAMORÁRE, *înamorări,* s. f. (Livresc) Faptul de *a se înamora;* îndrăgostire.

ÎNAMORÁT, -Ă, *înamorați, -te,* adj. (Livresc) 1. Îndrăgostit. 2. De dragoste. *Dulce șoaptă-namorată* (ALECSANDRI). — V. *înamora.*

ÎNAPÓI adv. I. 1. În direcție contrară înaintării; în spate, îndărăt. ✧ Expr. *A da înapoi* = **a)** a se retrage; **b)** a ceda (într-o discuție, într-o acțiune); **c)** a fi în declin, a regresa. *A se trage înapoi* = a se retrage. ✦ (Înv., în texte, ca trimitere la un pasaj anterior) Mai sus. 2. La locul de proveniență, în locul unde a fost mai înainte. ✧ Expr. *A da* (ceva) *înapoi* = a restitui, a înapoia. *A-și lua vorba înapoi* = a-și retrage vorba, făgăduiala făcută; a reveni asupra celor spuse, rectificînd o greșeală. (Reg.) *A veni carte înapoi* = a veni răspuns la o scrisoare. 3. Cu o treaptă îndărăt, într-un loc inferior altora ca valoare. II. Mai demult. *Înapoi cu veacuri.* — Din *în-* + **apoi.**

ÎNAPÓIA[1] prep. (Construit cu genitivul) În urma, îndărătul cuiva sau a ceva. — Din **înapoi.**

ÎNAPOIÁ[2], *înapoiez,* vb. I. 1. Tranz. A restitui; a da înapoi. 2. Refl. A reveni, a se întoarce la locul de unde a plecat. 3. Refl. și intranz. Fig. (Înv.) A fi în declin, a regresa; a decădea. [Var.: **napoiá** vb. I] — Din **înapoi.**

ÎNAPOIÁT, -Ă, *înapoiați, -te,* adj. (Despre oameni sau despre facultățile lor mintale) Întîrziat, arierat. ✦ (Despre persoane, popoare, țări etc.) Care a rămas în urmă în privința nivelului politic, cultural, economic etc. — V. *înapoia.*

ÎNAPOIÉRE, *înapoieri,* s. f. Acțiunea de *a (se) înapoia.*

ÎNARIPÁ, *înaripez,* vb. I. Tranz. (Poetic) A da avînt, a însufleți. ✦ Refl. A prinde aripi, a-și lua avînt. — Din *în-* + **aripă.**

ÎNARIPÁT, -Ă, *înaripați, -te,* adj. Care are aripi, cu aripi. ✦ Fig. Plin de elan, avîntat. — V. *înaripa.*

ÎNARMÁ, *înarmez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) înzestra cu arme; a (se) pregăti pentru luptă. ✧ Expr. (Refl.) *A se înarma cu răbdare* = a-și impune răbdare, a aștepta cu stăpînire de sine desfășurarea faptelor. — Din *în-* + **armă.**

ÎNARMÁRE, *înarmări,* s. f. Acțiunea de *a (se) înarma.*

ÎNARMÁT, -Ă, *înarmați, -te,* adj. (Despre persoane sau despre colectivități) Înzestrat cu arme; pregătit de luptă. ✧ Expr. *Înarmat pînă în dinți* (sau *din cap pînă în picioare*) = foarte bine înarmat. — V. *înarma.*

ÎNAURÁ vb. I. v. **înauri.**

ÎNAURÍ, *înauresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A auri. [Var.: **înaurá** vb. I] — Din *în-* + **aur.**

ÎNAURÍT, -Ă, *înauriți, -te,* adj. (Pop.) Aurit. — V. *înauri.*

ÎNAVUȚÍ, *înavuțesc,* vb. IV. Refl. și tranz. A (se) îmbogăți. — Din *în-* + **avut.**

ÎNĂCREÁLĂ s. f. Substanță acră cu care se înăcrește o mîncare; mîncare acră sau înăcrită. — Din **înăcri** + suf. *-eală.*

ÎNĂCRÍ, *înăcresc,* vb. IV. Refl. și tranz. A (se) acri; *p. ext.* a (se) strica, a (se) altera; *fig.* (despre oameni) a deveni sau a face pe cineva să devină posac. ✧ Expr. *A i se înăcri* (cuiva) *sufletul* (de cineva sau de ceva) = a-i fi (cuiva) lehamite de cineva sau de ceva; a se plictisi de cineva sau de ceva. — Din *în-* + **acru.**

ÎNĂCRÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) înăcri* și rezultatul ei.

ÎNĂCRÍT, -Ă, *înăcriți, -te,* adj. Acrit; *p. ext.* stricat, alterat. ✦ Fig. (Despre oameni) Posac, ursuz. — V. *înăcri.*

ÎNĂLBĂSTRÍ, *înălbăstresc,* vb. IV. 1. Intranz. și refl. A deveni albastru; *p. ext.* (despre oameni) a se învineți (de mînie). ✦ Tranz. A da unui obiect culoarea albastră; a colora, a vopsi în albastru. 2. Intranz. A apărea îmbrăcat în haine albastre (ciocoiești). [Var.: **înalbăstrí** vb. IV] — Din *în-* + **albăstri.**

ÎNĂLBEÁLĂ, *înălbeli,* s. f. Albeală. — Din **înălbi** + suf. *-eală.*

ÎNĂLBÍ, *înălbesc,* vb. IV. Tranz. A face să devină alb. ✦ Intranz. (Rar) A deveni alb, a părea alb. [Var.: **nălbi** vb. IV] — Din *în-* + **albi.**

ÎNĂLBÍT[1] s. n. Faptul de *a înălbi.*

ÎNĂLBÍT[2], -Ă, *înălbiți, -te,* adj. Albit. [Var.: **nălbít, -ă** adj.] — V. *înălbi.*

ÎNĂLTICÉL, -EA, *înălticei, -ele,* adj. Înăltuț. — Din **înalt** + suf. *-ic-el.*

ÎNĂLTIȘÓR, -OARĂ, *înălțișori, -oare,* adj. Înăltuț. — Din **înalt** + suf. *-(i)șor.*

ÎNĂLTÚȚ, -Ă, *înălțuți, -e,* adj. Diminutiv al lui *înalt.* [Var.: **năltúț, -ă** adj.]

ÎNĂLȚÁ, *înălț,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) îndrepta în sus; a (se) ridica. ✧ Expr. (Tranz.) *A(-și) înălța ochii* = a se uita în sus. *A înălța din umeri* = a ridica din umeri în semn de nedumerire, de neștiință. ✦ Tranz. A face să fie mai înalt. ✦ Refl. (Rar; cu determinarea «pe cal») A încăleca. 2. Refl. A deveni mai înalt, a crește. 3. Tranz. A construi, a clădi, a dura. *A înălța o casă.* 4. Refl. (Despre clădiri, monumente etc.) A apărea, a se ivi, (în toată înălțimea). 5. Tranz. A ridica vocea, tonul etc. ✦ Refl. (Despre voce) A se auzi (limpede, tare). 6. Tranz. (Înv.) A ridica pe cineva în rang. ✦ Fig. A înnobila (moralicește). *Armonia înalță sufletul* (ALECSANDRI). ✦ Refl. A se arăta trufaș; a se mîndri. *Cine se înalță se smerește* (NEGRUZZI). [Var.: **nălță** vb. I] — Lat. ***inaltiare** *(< altus).*

ÎNĂLȚÁRE, *înălțări,* s. f. Acțiunea de *a (se) înălța* și rezultatul ei. ✧ *Înălțarea (domnului)* = sărbătoare religioasă creștină. ✦ (Înv.) Urcare a unui monarh pe tron. ✦ Progres, dezvoltare.

ÎNĂLȚAT, -Ă, *înălțați, -te,* adj. (Înv., ca termen de reverență la adresa domnitorilor, demnitarilor sau prelaților) Mărit, slăvit. — V. *înălța.*

ÎNĂLȚĂTOR[1], *înălțătoare,* s. n. Dispozitiv de ochire la puști, la mitraliere și la tunuri, care ajută la precizarea obiectivului ochit. — Din înălța + suf. *-(ă)tor.*

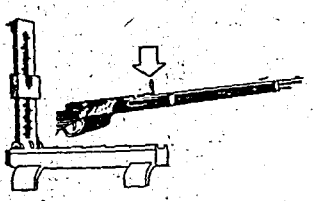

Înălțător

ÎNĂLȚĂTOR[2], **-OARE,** *înălțători, -oare,* adj. Care înalță; *fig.* care ridică la o stare morală sau psihică superioară. — Din înălța + suf. *-(ă)tor.*

ÎNĂLȚĂTURĂ s. f. (Rar) Ridicătură (de pământ); înălțime. — Din înălța + suf. *-(ă)tură.*

ÎNĂLȚIME, *înălțimi,* s. f. 1. Distanța de la nivelul pământului (sau de la un nivel orizontal) pînă la un punct situat deasupra lui; dimensiune a unui lucru sau a unei ființe măsurată de la bază pînă la partea cea mai ridicată. ✦ Segmentul perpendicularei duse din vîrful anumitor corpuri sau figuri geometrice pe bază, cuprins între acel vîrf și bază. 2. Punct foarte ridicat deasupra nivelului pămîntului; *p. ext.* (la pl.) cer. ✦ Vîrf, culme. 3. Numărul de vibrații pe secundă ale unui sunet. ✦ Calitate a unei voci, a unui instrument etc. de a se ridica pînă la notele cele mai înalte. 4. Fig. Stare de superioritate intelectuală, morală etc. ✧ Expr. *A fi la înălțime* sau *a fi la înălțimea cerută* (sau *dorită, așteptată* etc.) = a se prezenta așa cum cere situația sau tot așa de bine ca altcineva. ✦ Grad, rang (înalt); *p. ext.* prețuire. 5. (Înv., urmat de un pronume posesiv) Termen de reverență adresat unei persoane care ocupă un rang înalt. [Var.: **nălțime** s. f.] — Din înalt + suf. *-ime.*

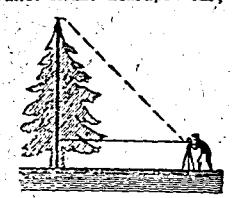

Înălțime

ÎNĂSPRI, *înăspresc,* vb. IV. 1. Tranz. A face să devină aspru; a aspri. ✦ Tranz. și refl. Fig. A (se) face mai dur, mai sever, mai închis. ✦ Refl. (Despre trăsăturile feței) A căpăta o expresie de duritate, de severitate. 2. Refl. (Despre vreme) A se face mai rece. 3. Tranz. A face ca o situație să devină mai grea, să se înrăutățească. ✦ Refl. A se încorda; a se agrava; a se ascuți. 4. Refl. (Despre vin) A căpăta un gust acidulat, înțepător. — Din *în-* + aspru.

ÎNĂSPRIRE s. f. Acțiunea de *a (se) înăspri; fig.* înrăutățire, agravare; încordare, ascuțire.

ÎNĂSPRÎT, -Ă, *înăspriți, -te,* adj. 1. Care a devenit (mai) aspru; asprit. ✦ Fig. (Despre voce, privire etc.) Dur, rece; crud, neîndurat. 2. (Despre vin) Cu gust acidulat, înțepător; acrit. — V. *înăspri.*

ÎNĂUNTRU adv. În interior. [Var.: **năuntru, înlăuntru, înuntru, înluntru** adv.] — Lat. **in- ad-intro.**

ÎNĂUNTRUL prep. În interiorul, în mijlocul... [Var.: **înlăuntrul** prep.] — Lat. **in-ad-intro.**

ÎNCADRĂ, *încadrez,* vb. I. Tranz. 1. A primi pe cineva în cadrul unei instituții sau al unei întreprinderi cu toate drepturile și obligațiile ce decurg de aici. ✦ Refl. A se integra într-un colectiv, într-o organizație, într-o acțiune etc. ✦ Refl. A se potrivi, a se armoniza cu mediul înconjurător. 2. A înrăma. ✦ A cuprinde într-un text de lege un delict, o infracțiune, *p. ext.,* un delincvent. 3. A înconjura, a împresura. — După fr. **encadrer.**

ÎNCADRARE, *încadrări,* s. f. Acțiunea de *a (se) încadra.* ✦ (Concr.) Act, decizie prin care cineva este numit într-o funcție.

ÎNCADRATURĂ, *încadraturi,* s. f. (Rar) Ramă, cadră. — Din încadra + suf. *-tură.*

ÎNCĂI adv. (Înv. și reg.) Încaltea. — Din în + cai (pl. vechi al lui *cal*).

ÎNCĂIER s. n. (Rar) Încăierare. — Postverbal al lui **încăiera.**

ÎNCĂILEA adv. v. **incaltea.**

ÎNCĂLE adv. (Înv. și reg.) Încaltea, încai. [Var.: **încălea** adv.] — Din în + cale.

ÎNCĂLEA adv. v. **incale.**

ÎNCĂLTE adv. v. **incaltea.**

ÎNCĂLTEA adv. (Reg.) Cel puțin, măcar, barem. [Var.: **încălte, încăilea** adv.] — Din încă + alte.

ÎNCARCERĂ, *încarcerez,* vb. I. Tranz. A băga la carceră; a întemnița. — Lat. lit. **incarcerare** (fr. **incarcérer**).

ÎNCARCERARE, *încarcerări,* s. f. Acțiunea de *a încarcera;* întemnițare, detențiune.

ÎNCARNĂ vb. I. v. **incarna.**

ÎNCARNARE s. f. v. **incarnare.**

ÎNCARNAT, -Ă adj. v. **incarnat.**

ÎNCARTIRUI, *încartiruiesc,* vb. IV. Tranz. A pregăti instalarea și a instala unități militare într-o localitate. [Var.: **cartirui** vb. IV] — Din *în-* + **cartirul** (< rus *kvartirovat'*).

ÎNCARTIRUIRE, *încartiruiri,* s. f. Acțiunea de *a încartirui* și rezultatul ei. [Var.: **cartiruire** s. f.]

ÎNCASĂ, *încasez,* vb. I. Tranz. A primi o sumă de bani; a obține valoarea în bani a unei polițe, a unui bilet de bancă etc. ✦ Fig. (Fam.) A primi lovituri. — It. **incassare.**

ÎNCASARE, *încasări,* s. f. Acțiunea de *a încasa* și rezultatul ei; (concr.) suma încasată.

ÎNCASATOR, -OARE, *încasatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu primirea banilor datorați de public unei întreprinderi (deplasîndu-se pe teren). — Din încasa + suf. *-tor.*

ÎNCASTRĂ, *încastrez,* vb. I. Tranz. (Tehn.) A realiza între două corpuri o legătură care să împiedice orice mișcare relativă a lor; a înțepeni un corp în altul. — După fr. **encastrer.**

ÎNCASTRARE, *încastrări,* s. f. Acțiunea de *a încastra* și rezultatul ei.

ÎNCAZARMĂ, *încazarmez,* vb. I. Tranz. A așeza ostașii în cazarmă. ✦ A reține ostașii ziua și noaptea în cazarmă. — Din *în-* + cazarmă.

ÎNCAZARMARE s. f. Acțiunea de *a încazarma.*

ÎNCĂ adv. I. 1. În plus, pe deasupra. *Acolo găsi încă două femei* (ISPIRESCU). ✧ Expr. *Ba încă* (sau *și încă*) = chiar mai mult decît atît. *Încă pe-atît* (sau *pe-atîta*) = dublu. *Dar încă* = a) cu atît mai mult; b) (după o propoziție negativă) cu atît mai puțin. *(Și) încă cum* = foarte mult, în mare măsură. 2. (Reg.) De asemenea. *De noi încă n-are să fie bine* (CREANGĂ). 3. (În legătură cu o negație) Nici așa, tot nu. *De le-ai da cu lingura Și-ncă nu le-ai sătura* (JARNÍK-BÎRSEANU). 4. Chiar. *Încă mă mir c-am avut răbdare* (CREANGĂ). II. 1. (Arată repetarea acțiunii) Din nou, iarăși. ✧ Expr. *Încă o dată* = din nou. 2. Și acum, în continuare. *Încă durează.* 3. Pînă acum; pînă atunci. *Încă nu mi-a răspuns.* ✦ Deja. *Încă de mic Te cunoșteam* (EMINESCU). — Lat. **unquam.**

ÎNCĂIBĂRĂ, *încăibăr,* vb. I. Refl. (Reg.) A se încăiera. [Pr.: *-căi-*]

ÎNCĂIERĂ, *încăier,* vb. I. Refl. A se lua la bătaie, a începe o luptă. ✦ Tranz. (Rar) A ataca, a hărțui. — Din *în-* + caler (propriu: «a se apuca de *caler* = păr»).

ÎNCĂIERARE, *încăierări,* s. f. Acțiunea de *a (se) încăiera* și rezultatul ei; bătaie, ciocnire.

ÎNCĂIERAT s. n. (Reg.) Încăierare. ✧ Expr. *A fi pus pe încăierate* = a fi gata să se încaiere, a fi pornit pe ceartă. [Formă gramaticală: (în expr.) *încăierate*] — V. *încăiera.*

ÎNCĂIERĂTURĂ s. f. (Rar) Încăierare. — Din **încălera** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNCĂLĂ, *încălez,* vb. I. Refl. (Reg.) A se împlini la trup, a se îngrăsa. — Lat. **incallare** (< *callum* «umflătură»).

ÎNCĂLAT, -Ă, *încălați, -te,* adj. (Reg.) Împlinit la trup, gras. — V. *încăla.*

ÎNCĂLĂFAT, -Ă adj. v. **încălîfat.**

ÎNCĂLĂRĂ, *încălărez,* vb. I. Refl. (Înv. și arh.) A încăleca. — Din *în-* + călare.

ÎNCĂLĂRARE s. f. (Înv. și arh.) Acțiunea de *a se încălăra;* încălecare.

ÎNCĂLCĂ, *încălc,* vb. I. Tranz. A invada, a cotropi un teritoriu străin. ✦ Fig. A nu respecta, a nesocoti un drept, o obligație etc. — Din *în-* + călca.

ÎNCĂLCARE, *încălcări,* s. f. Acțiunea de *a încălca* și rezultatul ei.

ÎNCĂLECĂ, *încălec,* vb. I. 1. Tranz. și intranz. A se sui călare. ✦ Tranz. A călări un cal. 2. Refl. A se suprapune. 3. Tranz. Fig. A se face stăpîn pe cineva; a domina, a supune. ✧ Expr. (Intranz.) *A încăleca pe nevoie* = a răzbi, a ieși deasupra unei nevoi. [Var.: **încălică** vb. I] — Lat. **incaballicare.**

ÎNCĂLECARE s. f. Acțiunea de *a (se) încăleca* și rezultatul ei. ✦ (Geol.) Ruptură în scoarța pămîntului, însoțită de o denivelare și de o apropiere a celor două flancuri.

ÎNCĂLECAT, -Ă, *încălecați, -te,* adj. Suprapus. — V. *încăleca.*

ÎNCĂLICĂ vb. I. v. **încăleca.**

ÎNCĂLÎFAT, -Ă, *încălîfați, -te,* adj. (Înv., despre ciubuc) Așezat într-un toc, într-o pungă. [Var.: **încălăfat, -ă** adj.] — Din *în-* + călîf (puțin folosit).

ÎNCĂLȚA, *încălț,* vb. I. 1. Refl. A-și trage, a-și pune încălțămintea în picior. 2. Tranz. A lega cu șine de fier roțile unei care, tălpile unei sănii etc. 3. Tranz. Fig. A înșela, a păcăli. — Lat. **incalceare.**

ÎNCĂLȚAT[1] s. n. Faptul de *a (se) încălța.*

ÎNCĂLȚAT[2], **-Ă,** *încălțați, -te,* adj. (Despre oameni) Care are încălțăminte în picioare; (despre picioare) cu încălțăminte. ✦ Fig. (Despre păsări) Cu tarsul acoperit de pene. — V. *încălța.*

ÎNCĂLȚĂMÎNTE s. f. sg. Obiect făcut de obicei din piele și cu talpă solidă, care servește ca să acopere și să protejeze picioarele. — Din *în-* + **călțăminte** (înv.; pl. lui *călțămînt* < lat. *calceamentum*).

ÎNCĂLȚĂRI s. f. pl. (Înv. și reg.) Încălțăminte. — Lat. **calceare** (după *încălța*).

ÎNCĂLȚĂTOARE, *încălțători,* s. f. Încălțător. — Din **încălța** + suf. *-(ă)toare.*

ÎNCĂLȚĂTOR, *încălțătoare,* s. n. Unealtă de metal sau de os care servește la încălțatul pantofilor; limbă de ghete. — Din **încălța** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNCĂLȚEI s. m. pl. (Reg.) Încălțăminte. — Din **încălța** + suf. *-ei.*

ÎNCĂLUȘÁ, *încăluşez*, vb. I. Tranz. A pune (cuiva sau la ceva) căluşul. — Din *în-* + **căluş**.

ÎNCĂLUȘÁT, -Ă, *încăluşaţi, -te*, adj. (Despre coarde sau instrumente cu coarde) Care are căluş. — V. *încăluşa*.

ÎNCĂLZÍ, *încălzesc*, vb. IV. 1. Tranz. A face să-i fie cuiva cald; a răspîndi căldură asupra . . . ; a expune ceva la foc sau la altă sursă de căldură pentru a-l face (mai) cald. ✦ Refl. A i se face (cuiva) cald; (despre corpuri) a-şi ridica temperatura datorită căldurii primite din afară sau dezvoltate în interiorul lui; (despre vreme) a se face (mai) cald. 2. Tranz. şi refl. Fig. A (se) înflăcăra, a (se) entuziasma. — Din *în-* + **cald**.

ÎNCĂLZÍRE, *încălziri*, s. f. Acţiunea de *a (se) încălzi* şi rezultatul ei. ✧ *Încălzire centrală* = încălzirea tuturor încăperilor dintr-o clădire cu ajutorul unui singur izvor de căldură.

ÎNCĂLZÍT[1] s. n. Faptul de *a încălzi*.

ÎNCĂLZÍT[2], **-Ă**, *încălziţi, -te*, adj. 1. Care a devenit cald. 2. Fig. Înflăcărat, entuziasmat. — V. *încălzi*.

ÎNCĂLZITÓR[1], *încălzitoare*, s. n. Aparat, dispozitiv de încălzire. — Din **încălzi** + suf. *-(i)tor*.

ÎNCĂLZITÓR[2], **-OÁRE**, *încălzitori, -oare*, adj. (Rar) Care încălzeşte (1). — Din **încălzi** + suf. *-(i)tor*.

ÎNCĂMITE adv. (Rar) Cu atît mai mult; (după o propoziţie negativă) cu atît mai puţin. — Din **încă** + **mi** + **te**.

ÎNCĂPĂSTRÁ, *încăpăstrez*, vb. I. Tranz. A pune unui cal căpăstru, a lega un cal cu căpăstru. [Var.: **încăpăstrí** vb. IV] — Din *în-* + **căpăstru**.

ÎNCĂPĂSTRÁT, -Ă, *încăpăstraţi, -te*, adj. Cu căpăstrul pus. [Var.: **încăpăstrít, -ă** adj.] — V. *încăpăstra*.

ÎNCĂPĂSTRÍ vb. IV. v. **încăpăstra**.

ÎNCĂPĂSTRÍT, -Ă adj. v. **încăpăstrat**.

ÎNCĂPĂTÓR, -OÁRE, *încăpători, -oare*, adj. Cu o capacitate mare; larg, spaţios. — Din **încap** (prez. ind. al lui *încăpea*) + suf. *-(ă)tor*.

ÎNCĂPĂŢÍNA vb. I. v. **încăpăţîna**.

ÎNCĂPĂŢÍNARE s. f. v. **încăpăţînare**.

ÎNCĂPĂŢÍNAT, -Ă adj. v. **încăpăţînat**.

ÎNCĂPĂŢÎNA, *încăpăţînez*, vb. I. Refl. A stărui, a persista cu îndîrjire într-o atitudine sau într-o idee; a se îndărătnici. [Var.: **încăpăţiná** vb. I] — Din *în-* + **căpăţînă**.

ÎNCĂPĂŢÎNARE, *încăpăţînări*, s. f. Faptul de *a se încăpăţîna*. [Var.: **încăpăţínare** s. f.]

ÎNCĂPĂŢÎNAT, -Ă, *încăpăţînaţi, -te*, adj. Care stăruie, persistă într-o atitudine sau într-o idee; îndărătnic. [Var.: **încăpăţínat, -ă** adj.] — V. *încăpăţîna*.

ÎNCĂPEÁ, *încáp*, vb. II. Intranz. 1. A putea intra undeva, a nu fi prea mare sau prea mult pentru a putea fi cuprins într-un spaţiu închis. ✧ Expr. *A nu-şi (mai) încăpea în piele* sau (tranz.) *a nu-l mai încăpea* (pe cineva) *pielea de gras* sau *(fig.) de bucurie, de fericire, de mîndrie* = a fi foarte gras; *fig.* a fi foarte fericit, foarte mîndru. *Nu (mai) încape vorbă* (sau *îndoială, discuţie*) sau (în forma interogativă) *mai încape vorbă?* = este cert, neîndoielnic. ✦ Tranz. A (putea) cuprinde ceva. *Cămara este mare; vă încape pe toţi* (ISPIRESCU). ✧ Expr. *A nu-l (mai) încăpea* (pe cineva) *locul (de bucurie, de veselie* etc.) = a fi foarte bucuros. 2. (În construcţii negative) A-şi găsi locul, rostul undeva, a se simţi la largul lui. *De belele nu mai scap, Nicăieri nu mai încap* (TEODORESCU). ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") A se împiedica de cineva, a fi nemulţumit, stingherit de prezenţa cuiva sau a ceva. 3. A putea trece, străbate, pătrunde pe undeva. *Ivan dezlegă turbinca . . . numai cît poate să încapă mîna* (CREANGĂ). 4. (Rar) A ajunge într-o anumită situaţie (neplăcută). ✧ Expr. *A încăpea pe* (sau *în*) *mîna* (sau *mîinile*) *cuiva* = a ajunge în posesia, la discreţia cuiva. — Lat. **incapere*.

ÎNCĂPÉRE, *încăperi*, s. f. Cameră, odaie. ✦ Întindere interioară a unui lucru; spaţiu, cuprins. — V. *încăpea*.

ÎNCĂPUÍ vb. IV. v. **căpui**.

ÎNCĂPUÍT, -Ă adj. v. **căpuit**.

ÎNCĂPUȘÁT, -Ă, *încăpuşaţi, -te*, adj. (Reg.) Înmugurit. — Din *în-* + **căpuşă**.

ÎNCĂPUȘÍ, pers. 3 *încăpuşeşte*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A înmuguri. — Din *în-* + **căpuşă**.

ÎNCĂPUTÁ vb. I. v. **căputa**.

ÎNCÁRCA, *încárc*, vb. I. 1. Tranz. A umple un vehicul, un recipient cu ceva. ✦ A pune o povară într-un vehicul sau pe spinarea unei persoane sau a unui animal pentru a fi transportată. ✦ A introduce într-o armă de foc un cartuş sau un proiectil cu material exploziv. 2. Tranz. şi refl. A (se) acoperi, a (se) umple (de). *Lacul codrilor albastru Nuferi galbeni îl încarcă* (EMINESCU). 3. Tranz. Fig. A exagera, a umfla (cu scopul de a înşela). *Lina încarcă socotelile* (CAMIL PETRESCU). ✦ Tranz. A înşela pe cineva la socoteala unei datorii. 4. Tranz. (În expr.) *A-şi încărca stomacul* = a mînca prea mult. *A-şi încărca sufletul* = a-şi împovăra conştiinţa. *A fi încărcat de ani* = a fi în vîrstă. 5. Tranz. A acumula energie într-un acumulator electric; a acumula sarcină electrică pe armăturile condensatoarelor electrice. — Lat. **incarricare**.

ÎNCĂRCÁRE, *încărcări*, s. f. Acţiunea de *a (se) încărca*.

ÎNCĂRCÁT[1] s. n. Faptul de *a încărca*.

ÎNCĂRCÁT[2], **-Ă**, *încărcaţi, -te* adj. 1. (Despre un vehicul) Umplut, plin cu o încărcătură. ✦ (Despre oameni sau animale) Care poartă o încărcătură. ✦ (Despre o gură de foc) Cu cartuşul sau cu încărcătura de pulbere şi proiectilul introduse în armă. 2. (Despre copaci sau alte plante) Acoperit cu flori sau cu fructe. 3. Fig. Exagerat, umflat, mărit (în scopul de a înşela). 4. (În expr.) *Aer încărcat* = aer viciat, greu de respirat. *Atmosferă încărcată* = a) atmosferă plină de electricitate, premergătoare unei furtuni; b) *fig.* stare de încordare, de tensiune. *Stomac încărcat* = stomac balonat din cauza mîncării excesive. *Limbă încărcată* = limbă acoperită cu un strat alb, ca urmare a unei indigestii. 5. (Despre acumulatoare electrice) În care s-a acumulat energie; (despre condensatoare electrice) ale cărui armături au sarcină electrică. — V. *încărca*.

ÎNCĂRCĂTÓR[1], *încărcători*, s. m. Lucrător care încarcă un recipient, un cuptor etc. sau care alimentează cu combustibil o maşină cu aburi. — Din **încărca** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNCĂRCĂTÓR[2], *încărcătoare*, s. n. 1. Aparat, dispozitiv care serveşte la încărcarea unui vehicul. 2. Un fel de lamă sau cutie de tablă în care se află cartuşele şi care se introduce într-o armă de foc pentru a se putea efectua trageri automate sau cu repetiţie. — Din **încărca** + suf. *-(ă)tor*.

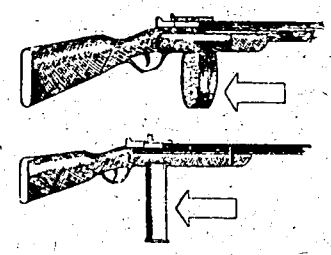

Încărcătoare

ÎNCĂRCĂTÚRĂ, *încărcături*, s. f. 1. Faptul de *a încărca*; încărcare. ✦ (Concr.) Cantitate de materiale care este sau urmează să fie aşezată într-un vehicul etc. pentru a fi transportată. ✦ Cantitatea de explozibil cu care se încarcă o armă de foc; proiectilul introdus în armă. ✦ Explozibilul introdus într-o gaură de mină. ✦ Materiile prime şi auxiliare introduse într-un vas, într-un recipient sau într-un cuptor, în vederea desfăşurării unui proces de fabricaţie. 2. Capacitate de încărcare; tonaj. — Din **încărca** + suf. *-(ă)tură*.

ÎNCĂRCĂŢÉL, -EA, -IȚĂ, *încărcăţei, -ele*, adj. (Pop.) Diminutiv al lui *încărcat*[2].

ÎNCĂRUNŢÍ, *încărunţesc*, vb. IV. Intranz. (Despre păr) A începe să albească; (despre persoane) a începe să albească la păr; a îmbătrîni. [Var.: (inv.) **cărunţá** vb. I, **cărunţí** vb. IV] — Din *în-* + **cărunt**.

ÎNCĂRUNŢÍRE s. f. Faptul de *a încărunţi*.

ÎNCĂRUNŢÍT, -Ă, *încărunţiţi, -te*, adj. (Despre păr) Care este cărunt; (despre oameni) cu părul cărunt; *p. ext.* bătrîn. [Var.: **cărunţít, -ă** adj.] — V. *încărunţi*.

ÎNCĂTĂRĂMÁ, *încătărămez*, vb. I. Tranz. A încheia, a prinde o îmbrăcăminte sau o încălţăminte în catarame. — Din *în-* + **cataramă**.

ÎNCĂTUȘÁ, *încătuşez*, vb. I. Tranz. A pune cuiva cătuşe; *p. ext.* a lega pe cineva cu lanţuri. ✦ Fig. (Despre sentimente, preocupări) A pune stăpînire pe cineva. — Din *în-* + **cătuşă**.

ÎNCĂTUȘÁRE, *încătuşări*, s. f. Acţiunea de *a încătuşa* şi rezultatul ei.

ÎNCĂTUȘÁT, -Ă, *încătuşaţi, -te*, adj. Pus în cătuşe; *p. ext.* legat cu lanţuri. — V. *încătuşa*.

ÎNCENUȘÁ, *încenuşez*, vb. I. Refl. (Rar) 1. A se preface în cenuşă. 2. A deveni cenuşiu. ✦ (Despre lumina zilei) A se mohorî, a-şi pierde strălucirea. [Var.: **încenuşí** vb. IV] — Din *în-* + **cenuşă**.

ÎNCENUȘÍ vb. IV. v. **încenuşa**.

ÎNCEPĂTÓR, -OÁRE, *începători, -oare*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care începe. 2. S. m. şi f. Persoană care a intrat de curînd într-un domeniu de activitate (şi care dovedeşte lipsă de experienţă, stîngăcie). ✦ (Rar) Iniţiator. — Din **începe** (prez. ind. al lui *începe*) + suf. *-(ă)tor*.

ÎNCEPĂTÚRĂ, *începături*, s. f. (Înv.) Început, origine. — Din **începe** (prez. ind. al lui *începe*) + suf. *-(ă)tură*.

ÎNCÉPE, *încép*, vb. III. 1. Intranz. (Despre stări, fenomene) A se arăta, a se ivi, a se manifesta (cu primele semne). ✦ Intranz. şi refl. (Despre lucrări, acţiuni) A porni. 2. Tranz. A face primii paşi într-o lucrare, într-o acţiune. ✧ Expr. *A o începe bine* = a obţine succes de la început. ✦ (Subînţelegîndu-se conjunctivul sau infinitivul verbului „a vorbi") A se porni să vorbească, a rosti primele cuvinte din ceea ce vrea să spună. *Daţi-mi toată atenţiunea, că încep!* (ALECSANDRI). 3. Tranz. A lua, a scoate prima porţiune din ceva. *A început o pîine*. — Lat. **incipere**.

ÎNCÉPERE s. f. Acţiunea de *a (se) începe* şi rezultatul ei. ✧ Loc. adv. *Cu începere de . . .* (sau *de la . . ., din . . .*) = începînd de . . . (sau de la . . ., din . . .).

ÎNCEPÚT, *începuturi*, s. n. 1. Faptul de *a (se) începe*; începere. 2. Punct de plecare, moment iniţial; parte care începe sau cu care se începe ceva. ✧ Loc. adj. *De la început* = cu care se începe ceva. ✧ Loc. adv. *De la* (sau *pe la, dintru* ori *întru*) *început* = în (sau din) momentul iniţial, din capul locului. *De la bun început* = din capul locului, din prima clipă. *La început* = în epoca iniţială, în primele timpuri, mai înainte. ✦ Lucrare neterminată, începere. *Un început de roman*. ✦ (Înv.) Obîrşie, origine.

ÎNCERCÁ, *încérc*, vb. I. Tranz. 1. A folosi, a utiliza un lucru pentru a vedea dacă este bun sau rău; a proba, a verifica. ✧ Expr. *A(-şi) încerca norocul* = a întreprinde o acţiune în speranţa că rezultatul ar putea fi favorabil. ✦ A îmbrăca o haină sau a încălţa o gheată,

un pantof pentru a vedea dacă se potrivește. ✦ A supune un material sau un sistem tehnic la acțiunea anumitor forțe externe, pentru a le determina proprietățile. ✦ Refl. A-și măsura forțele în luptă cu cineva. 2. A întreprinde un lucru ca exercițiu, de probă; a face tentative de... *Încearcă disertații fără șir, nepriceputul* (BELDICEANU). ✦ A-și da silința să..., a face sforțări, a căuta să... 3. A simți, a fi cuprins de un sentiment, de o senzație; (despre sentimente, senzații etc.) a se face simțit (cu intermitențe), a cuprinde. — Lat. **in-circare.*

ÎNCERCÁRE, *încercări,* s. f. 1. Acțiunea de *a încerca* și rezultatul ei; verificare, probă. ✧ Loc. adv. *De încercare* = în scopul de a constata dacă cineva sau ceva e bun sau rău. ✧ Expr. *A pune la încercare* = a căuta să verifici sentimentele, caracterul, capacitatea cuiva. 2. Tentativă; străduință, silință. ✦ Lucrare (literară) de debut. 3. Necaz, suferință, primejdie; dificultate pe care o îndură cineva. 4. (Înv.) Experiență practică; cunoaștere. *Pe cît îmi pare mie, De lume, de năvruri ai slabă încercare* (ALEXANDRESCU).

ÎNCERCÁT[1] s. n. Faptul de *a încerca;* încercare. ✧ Expr. *Pe încercate* = sub rezerva sau cu condiția unei prealabile încercări. [Formă gramaticală: (în expr.) *încercate*]

ÎNCERCÁT[2], **-Ă,** *încercați, -te,* adj. Priceput, experimentat. ✦ Trecut prin greutăți, prin necazuri; pățit. — V. *încerca.*

ÎNCERCĂNÁT, -Ă, *încercănați, -te,* adj. (Despre ochi) Înconjurat de cearcăne. [Var.: **cercănát, -ă** adj.] — Din *în-* + **cearcăn.**

ÎNCERCUÍ, *încercuiesc,* vb. IV. Tranz. A strînge (ca) într-un cerc; a înconjura din toate părțile; *fig.* a împresura. — Din *în-* + **cerc.**

ÎNCERCUÍRE, *încercuiri,* s. f. Acțiunea de *a încercui;* înconjurare; *fig.* împresurare. ✧ *Încercuire capitalistă* = acțiune concentrată a unor forțe de clasă dușmane care există în afara lagărului socialist și care tind să zdrobească țările din acest lagăr.

ÎNCÉT[1] adv. 1. Fără grabă, domol, binișor; lin, pe nesimțite. *Care cu poveri de muncă Vin încet și scîrțîind* (COȘBUC). ✧ Expr. *(Încetul) cu încetul* sau *încet-încet* = puțin cîte puțin, treptat, cu timpul. 2. Cu glas coborît, molcom, potolit. *Ce poezii cîntă inima-ți încet?* (ALECSANDRI). 3. (Cu valoare de interjecție) Binișor! nu așa tare! ✦ Fără zgomot! [Formă gramaticală: (în expr.) *încetul*] — Lat. qu(i)etus «liniștit».

ÎNCÉT[2]**, ÎNCEÁTĂ,** *înceți, -te,* adj. 1. Liniștit, lin, domol. ✦ (Despre persoane și manifestările lor) Care se mișcă sau gîndește cu greutate; greoi. 2. (Despre sunete, melodii etc.) Cu sonoritate slabă, abia auzit. — Lat. qu(i)etus «liniștit».

ÎNCETÁ, *încetez,* vb. I. Intranz. A se opri în cursul unei acțiuni, a nu mai continua. ✧ Expr. *A înceta din viață* = a muri. ✧ Tranz. *Încetează plînsul tău* (ALECSANDRI). [Prez. ind. și: *încét*] — Lat. **quetare (= quietare).*

ÎNCETÁRE s. f. Acțiunea de *a înceta* și rezultatul ei; întrerupere, oprire, sfîrșit. ✧ Loc. adv. *Fără (de) încetare* = necontenit, neîncetat. ✧ Expr. *Încetare din viață* = moarte, deces.

ÎNCETĂȚÉNI, *încetățenesc,* vb. IV. 1. Tranz. A acorda unei persoane cetățenia. 2. Refl. Fig. (Despre noțiuni abstracte) A se înrădăcina, a se statornici. — Din *în-* + **cetățean.**

ÎNCETĂȚENÍRE, *încetățeniri,* s. f. Acțiunea de *a (se) încetățeni.*

ÎNCETĂȚENÍT, -Ă, *încetățeniți, -te,* adj. (Despre noțiuni abstracte) Care s-a înrădăcinat, s-a statornicit. — V. *încetățeni.*

ÎNCETINEÁLĂ, *încetineli,* s. f. Lipsă de iuțeală, de vioiciune în mișcări, în gîndire etc. — Din **încetini** + suf. *-eală.*

ÎNCETINÉL[1] adv. Încetișor. — Din **încet** + [cât]**inel.**

ÎNCETINÉL[2]**, -ÍCĂ,** *încetinei, -ele,* adj. (Rar) Diminutiv al lui *încet*[2]; domol, potolit.

ÎNCETINÍ, *încetinesc,* vb. IV. Tranz. A face să fie, să meargă, să acționeze mai încet, a micșora viteza, intensitatea etc. unei mișcări, a potoli, a domoli; *p. ext.* a întîrzia, a amîna. — Din **încet** (după *încetinel*).

ÎNCETINÍRE s. f. Acțiunea de *a încetini* și rezultatul ei; potolire, domolire.

ÎNCETINÍT, -Ă, *încetiniți, -te,* adj. (Despre mișcări, viteze) Micșorat, potolit, domolit. — V. *încetini.*

ÎNCETINITÓR, *încetinitoare,* s. n. Dispozitiv cu ajutorul căruia poate fi micșorată viteza unui sistem tehnic. ✦ Aparat de filmat la care viteza de înregistrare a imaginilor este mai mare decît viteza de proiecție, astfel încît la viteza normală a filmului imaginile să apară pe ecran cu mișcări încetinite. — Din **încetini** + suf. *-(i)tor.*

ÎNCETIȘÓR adv. Diminutiv al lui *încet*[1]. ✧ (Substantivat, în expr.) *(A lua* pe cineva sau *a o lua) cu încetișorul* = (a lua pe cineva sau a o lua) cu binișorul. [Formă gramaticală: (în expr.) *încetișorul*]

ÎNCEȚOȘÁ, pers. 3 *încețoșează,* vb. I. Refl. impers. A se lăsa ceață. ✦ Refl. Fig. (Despre ochi sau privire) A se împăienjeni. — Din *în-* + **ceață.**

ÎNCEȚOȘÁRE s. f. Faptul de *a se încețoșa.*

ÎNCEȚOȘÁT, -Ă, *încețoșați, -te,* adj. Învăluit în ceață; *fig.* împăienjenit. — V. *încețoșa.*

ÎNCHEGÁ, *închég,* vb. I. Refl. 1. (Despre lichide) A-și mări consistența, a se întări, a se coagula. ✧ Tranz. *Știa a face multe și mari minunății... închega apa* (CREANGĂ). (Expr.) *Mincinos de încheagă apele* = foarte mincinos. 2. (Rar) A se prinde, a se strînge la un loc, a se uni, a se lipi trainic (cu ceva sau unul cu altul). 3. Fig. A prinde contur, a se forma, a lua ființă; a se înjgheba. — Lat. **in-coagulare.**

ÎNCHEGÁRE, *închegări,* s. f. Faptul de *a (se) închega.* ✦ (Concr.) Întrupare, materializare. *Zburau ca două abia văzute închegări ale văzduhului* (EMINESCU).

ÎNCHEGÁT, -Ă, *închegați, -te,* adj. 1. (Despre lichide) Coagulat, întărit, învîrtoșat. 2. Fig. Care a prins contur, a luat ființă, s-a înjghebat. — V. *închega.*

ÎNCHEGĂTOÁRE, *închegători,* s. f. Vas de lemn în care ciobani pun laptele la închegat. — Din **închega** + suf. *-(ă)toare.*

ÎNCHEGĂTÓR, -OÁRE, *închegători, -oare,* adj. Care încheagă. — Din **închega** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNCHEGĂTÚRĂ, *închegături,* s. f. (Rar) Închegare; (concr.) locul unde se îmbină două lucruri. — Din **închega** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNCHEGĂȚÍCĂ, *închegățele,* s. f. Mică plantă erbacee cu florile galbene, cu tulpina roșiatică, răsfirată pe pămînt *(Potentilla rubens).* — Din **închegat** + suf. *-ică.*

ÎNCHEIÁ, *închéi,* vb. I. Tranz. I. 1. A închide o haină, o gheată în nasturi, în copci etc. ✦ A trece nasturii sau șireturile prin găurile respective; a introduce copcile una într-alta. ✦ Refl. (Despre persoane) A-și prinde nasturii, copcile de la haine. 2. A potrivi una într-alta părțile componente ale unui obiect; a îmbina, a uni. V. *fixa.* ✦ Refl. (Despre frunze, iarbă) A ajunge la deplină dezvoltare. II. 1. A termina, a pune capăt, a sfîrși o acțiune, o operație etc. ✦ A trage concluzia, a conchide. ✦ A forma capătul a ceva; a delimita, a mărgini. ✦ Refl. (Rar) A se limita, a se rezuma la... *Chitiți că numai în arc se încheia tot meșteșugul... omului aceluia?* (CREANGĂ). 2. A stabili condițiile unui acord, ale unui tratat etc., a întocmi actul respectiv (și a-l semna). ✦ A redacta, a alcătui, a dresa un act oficial. — Lat. **inclavare.**

ÎNCHEIÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) încheia.*

ÎNCHEIÁT[2]**, -Ă,** *încheiați, -te,* adj. I. 1. (Despre îmbrăcăminte și încălțăminte) Prins, închis în nasturi, în copci, în șireturi etc. ✦ (Despre nasturi) Trecut prin butonierele îmbrăcămintei sau încălțămintei (pentru a le încheia); (despre copci) petrecut una într-alta (pentru a prinde, a împreuna părțile îmbrăcămintei). 2. (Despre scînduri, grinzi etc.) Îmbinat, împreunat; (despre obiecte făcute din mai multe părți) cu părțile îmbinate, împreunate, fixate una în alta. 3. (Rar; despre persoane) Bine legat, voinic. II. (Despre o durată de timp, o muncă, o acțiune, o operă etc.) Terminat, împlinit, întregit, desăvîrșit. — V. *încheia.*

ÎNCHEIÉRE, *încheieri,* s.f. Acțiunea de *a (se) încheia* și rezultatul ei.

ÎNCHEIETOÁRE[1]**,** *încheietori,* s. f. (Rar) Cheotoare (la îmbrăcăminte). — Din **încheia** + suf. *-(ă)toare.*

ÎNCHEIETOÁRE[2]**,** *încheietori,* s. f. Mică plantă erbacee cu florile galbene, pătate cu cafeniu, și rău mirositoare *(Sideritis montana).* — Din **încheia** + suf. *-(ă)toare.*

ÎNCHEIETÓR, *încheietori,* s. m. (În expr.) *Încheietor de pluton* = ostaș avînd gradul de fruntaș, caporal sau sergent, de obicei ajutorul comandantului, care merge imediat în spatele plutonului din care face parte. — Din **încheia** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNCHEIETÚRĂ, *încheieturi,* s. f. I. Îmbinare mobilă a capetelor oaselor, loc unde se îmbină aceste capete (v. *articulație*); parte a corpului unde se află o articulație. 2. Loc unde se îmbină două sau mai multe obiecte sau părțile unui obiect, ale unei construcții etc. — Lat. **inclautura (= clavatura).*

ÎNCHELBÁ, *închelbez,* vb. I. Tranz. (Reg.) A aduna la un loc; a înjgheba. [Var.: **încherbá** vb. I]

ÎNCHELBĂRÁ, *închelbărez,* vb. I. Tranz. (Reg.) A închelba. — Din **închelba.**

ÎNCHERBÁ vb. I. v. **închelba.**

ÎNCHIABURÍRE, *închiaburiri,* s. f. Faptul de a deveni chiabur; îmbogățire. — Din *în-* + **chiabur.**

ÎNCHIABURÍT, -Ă, *închiaburiți, -te,* adj. Devenit chiabur; îmbogățit. — V. *închiaburi.*

ÎNCHÍDE, *închid,* vb. III. 1. Tranz. A mișca (din balamale) o ușă, o fereastră, un capac etc. pentru a acoperi deschizătura corespunzătoare. ✦ A încuia cu cheia, cu zăvorul. ✦ A acoperi, a astupa deschizătura unui spațiu, a unei încăperi. 2. Tranz. (În expr.) *A închide umbrela* = a strînge (apăsînd pe un mecanism) marginile umbrelei, adunîndu-le laolaltă. *A închide cartea* (sau *caietul*) = a împreuna toate foile unei cărți (sau ale unui caiet) într-un singur tot. *A închide paranteza* = a pune, în scris, partea a doua a semnului parantezei la locul cuvenit; *fig.* a termina o digresiune introdusă în cursul unei comunicări. *A închide gura* = a apropia buzele și fălcile una de alta. *A închide (cuiva) gura* = a face pe cineva să tacă, a pune capăt obiecțiilor sau protestelor cuiva. *A închide ochii* = a) a coborî pleoapele acoperind globii ochilor; b) a se face că nu observă, a trece cu vederea; c) (de obicei în construcții negative) a dormi; d) a muri. *A închide cuiva ochii* = a fi lîngă cineva în clipa morții. *A i se închide cuiva ochii* = a-i fi cuiva foarte somn. ✦ Refl. (Despre răni) A se cicatriza. 3. Tranz. A întrerupe periodic, potrivit orarului stabilit, activitatea unei instituții, a unei întreprinderi, a unui local; *p. ext.* a suspenda activitatea, a desființa. 4. Tranz. A încheia o acțiune, a-i pune capăt. *A închide o ședință.* ✦ A opri funcționarea unui mecanism, a unui aparat, a unui circuit etc. 5. Tranz. A izola o ființă într-un spațiu închis, îngrădit; a pune la închisoare; *fig.* a ține departe de lume. ✦ Refl. A se retrage, a se izola. ✦ Fig. A conține, a cuprinde ceva. 6. Tranz. A îngrădi, a împrejmui o curte, un teren etc. spre a o delimita sau spre a opri accesul; a bara o cale de comunicație. ✦ Refl. (Despre drumuri) A se înfunda. 7. Refl. (Despre cer, *p. ext.* despre vreme) A se întuneca, a se înnora. ✦ (Despre obiecte colorate) A căpăta o nuanță mai întunecată. [Prez. ind. și: *închíz*] — Lat. **includere.**

ÎNCHÍDERE, *închideri*, s. f. Acțiunea de *a (se) închide*. ✧ *Închiderea unui dosar* = scoaterea de pe rol a unei acțiuni judiciare.

ÎNCHINÁ, *închín*, vb. I. 1. Refl. A-și manifesta evlavia către divinitate prin practici religioase, specifice fiecărui cult. ✦ (În biserica creștină) A-și face semnul crucii. 2. Refl. A se pleca (sau a-și pleca numai capul) înaintea cuiva, în semn de respect, de devotament, de afecțiune sau ca simplu salut. ✦ A accepta punctul de vedere al altuia, a se lăsa convins. 3. Refl. (Înv. și arh.) A recunoaște suzeranitatea cuiva; a accepta să devină vasal. ✦ Tranz. A lăsa o cetate, un ținut etc. în voia unei dominații străine; a preda. ✧ Expr. *A închina armele* (sau *steagul*) = a capitula. 4. Tranz. (Înv.) A dărui cuiva ceva în semn de evlavie, de supunere, de recunoștință. ✦ A face o ofrandă. ✧ Expr. (În trecut) *A închina o mănăstire* = a subordona o mănăstire din țară, cu toată averea ei, jurisdicției unei mănăstiri din Orientul ortodox. 5. Tranz. A consacra, a dedica. 6. Intranz. A ridica paharul plin, ciocnindu-l cu paharul celorlalți comeseni și a bea (făcînd o urare).—Lat. **inclinare**.

ÎNCHINÁRE, *închinări*, s. f. Acțiunea de *a (se) închina*; rugăciune. ✦ Semn de respect către cineva, adesea constînd dintr-o plecăciune. ✦ Dedicație.

ÎNCHINĂCIÚNE, *închinăciuni*, s. f. (Înv. și arh.) 1. Aplecare în fața cuiva; plecăciune; salut. 2. Faptul de a se închina în fața divinității; (concr.) rugăciune. — Lat. **inclinatio, -onis**.

ÎNCHINĂTOÁRE, *închinători*, s. f. (Pop.) Faptul de *a se închina* (1).

ÎNCHINĂTÓR, -OÁRE, *închinători, -oare*, s. m. și f. Persoană care se roagă, se închină, își face semnul crucii; *p. ext.* credincios. ✦ (Înv.) Adorator, admirator. — Din **închina** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNCHINGÁ, *închíng*, vb. I. 1. Tranz. A strînge un animal de călărie în chingi, a pune chinga, a lega cu chinga. ✦ A lega, a fixa șaua, tarnița etc. 2. Refl. A se lega, a se strînge cu o cingătoare; a se încinge. — Din *în-* + **chingă**.

ÎNCHINGÁT, -Ă, *închingați, -te*, adj. (Despre un animal de călărie) Legat cu chinga, strîns în chingi. — V. *închinga*.

ÎNCHIONDORÁ, *închiondorez*, vb. I. Refl. (Reg.) A se uita la cineva chiondorîș, încruntat, posomorît.

ÎNCHIONDORÁT, -Ă, *închiondorați, -te*, adj. (Reg.) Care privește chiondorîș, încruntat, posomorît; îmbufnat. — V. *închiondora*.

ÎNCHIORCHIOȘÁ[1], *închiorchioșez*, vb. I. Refl. (Reg.) A se închiondora.

ÎNCHIORCHIOȘÁ[2], *închiorchioșez*, vb. I. Refl. (Reg.) A-și găsi un loc; a se aciua.

ÎNCHIORCHIOȘÁT, -Ă, *închiorchioșați, -te*, adj. (Reg.) Care se uită chiorîș, încruntat, posomorît. — V. *închiorchioșa*[1].

ÎNCHIPUÍ, *închipui*, vb. IV. 1. Refl. (Cu pronumele în dativ) A-și face o părere sau o imagine despre cineva sau ceva fără a-l fi văzut; a-și imagina. 2. Refl. A se imagina pe sine însuși într-o anumită situație (care nu a avut loc). 3. Tranz. A plăsmui cu mintea, cu fantezia; a imagina. 4. Tranz. A reprezenta, a simboliza; a forma. *O masă... închipuia tribuna* (CĂLINESCU). 5. Tranz. A face, a întocmi, a înșgheba; *p. ext.* a procura. *Tu ai boi, de ce nu-ți închipuiești și-un car?* (CREANGĂ). — Din *în-* + **chip**.

ÎNCHIPUÍRE, (2) *închipuiri*, s. f. 1. Faptul, puterea, capacitatea de *a-și închipui*; imaginație, fantezie. 2. Produsul imaginației; plăsmuire, ficțiune, iluzie, halucinație. ✦ Idee, gînd, părere, opinie, presupunere (subiectivă, lipsită de temei). ✦ (Rar) Chip, imagine. ✧ Expr. *O închipuire de...* = un fel de, ceva asemănător cu...

ÎNCHIPUÍT, -Ă, *închipuiți, -te*, adj. 1. Care este produs sau construit de imaginație, nereal; imaginar, fictiv. ✦ Care nu există în realitate, care are numai aparența a ceva real. 2. (Adesea substantivat) Care are păreri exagerate despre sine; încrezut, înfumurat. — V. *închipui*.

ÎNCHIRCÍ vb. IV. v. **chirci**.

ÎNCHIRCÍT, -Ă adj. v. **chircit**.

ÎNCHIRIÁ, *închiriez*, vb. I. Tranz. A da sau a lua în folosință temporară un bun mobil sau imobil în schimbul unei chirii. [Pr.: *-ri-a*] — Din *în-* + **chirie**.

ÎNCHIRIÉRE, *închirieri*, s. f. Acțiunea de *a închiria*.

ÎNCHÍS, -Ă, *închiși, -se*, adj. 1. (Despre uși, ferestre, capace etc.) Fixat astfel încît să acopere deschizătura corespunzătoare a obiectului a cărui parte mobilă este. ✦ (Despre obiecte care au părți mobile pentru a se închide și deschide) Cu ușa sau cu capacul fixat sau încuiat. ✧ Expr. *Se joacă cu casa închisă*, se spune despre un spectacol la care s-au vîndut de mai înainte toate biletele. ✦ (Despre vehicule) Fără capotă pliabilă, cu acoperiș și pereți ficși; (despre mijloace de locomoție) acoperit. ✧ *Trăsură închisă* = cupeu. 2. (Despre obiecte care se pot desface) Cu marginile sau cu părțile componente alăturate, împreunate. ✧ Loc. adv. *Cu ochii închiși* = a) fără o cercetare prealabilă; superficial; b) foarte ușor, fără dificultăți. 3. (Despre instituții, întreprinderi, localuri) Care și-a întrerupt activitatea. 4. (Despre curți, terenuri) Îngrădit, împrejmuit. ✦ (Despre căi de comunicații) Cu circulația oprită, întreruptă. 5. Fig. (Despre ședințe, adunări) Care se ține numai cu membrii titulari, fără persoane din afară. 6. (Despre oameni) Ținut în închisoare; deținut. 7. Fig. (Despre oameni și despre caracterul lor) Retras, izolat, necomunicativ. ✦ (Despre aer) Stătut, viciat. 8. (Despre cer) Înnorat, întunecat; (despre vreme) cu cerul înnorat; urît, ploios. ✦ (Despre culori) Situat, în gama culorilor, mai aproape de negru decît de alb. ✦ (Despre sunete, voce) Lipsit de sonoritate. ✧ *Vocală închisă* = vocală în timpul articulării căreia maxilarele sînt mai apropiate unul de altul decît în timpul articulării unei vocale deschise. *Silabă închisă* = silabă terminată în consoană. — V. *închide*.

ÎNCHISOÁRE, *închisori*, s. f. 1. Clădire în care sînt închiși cei condamnați la pedepse privative de libertate; temniță, pușcărie, penitenciar, arest. 2. Faptul de a sta închis; șederea în temniță. *Condamnat la închisoare*. ✦ Loc unde cineva este ținut închis; (rar) loc îngrădit unde se închid vitele. — Din **închis** + suf. *-oare*.

ÎNCHISTÁ, *închistez*, vb. I. Refl. (Despre unele organisme animale sau vegetale) A se închide într-un chist, într-o carapace sau într-o membrană, spre a se apăra de mediul înconjurător în timpul reproducerii sau cînd condițiile de viață sînt nefavorabile. ✦ (Med.; despre unele formații patologice) A se izola de țesutul înconjurător, în interiorul unui chist, fără a da loc la procese inflamatorii. ✦ Fig. A se izola. — Fr. **enkyster**.

ÎNCHISTÁRE, *închistări*, s. f. Acțiunea de *a se închista*; *fig.* izolare.

ÎNCHIZĂTOÁRE, *închizători*, s. f. Dispozitiv de închidere a unui obiect. — Din **închiz** (prez. ind. al lui *închide*) + suf. *-(ă)toare*.

ÎNCHIZĂTÓR, *închizătoare*, s. n. Dispozitiv care închide sau deschide țeava unei arme în partea unde se introduce cartușul. — Din **închiz** (prez. ind. al lui *închide*) + suf. *-(ă)tor*.

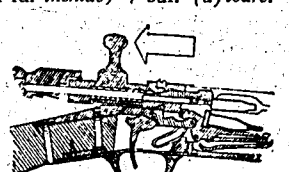

Închizător

ÎNCINCHÍT, -Ă, *încinchiți, -te*, adj. (Reg.) Stîrcit, ghemuit. — Din *în-* + **cinchit**.

ÎNCINCÍ, *încincesc*, vb. IV. Tranz. A înmulți cu cinci, a face de cinci ori mai mult sau mai mare. — Din *în-* + **cinci**.

ÎNCINCÍT, -Ă, *încinciți, -te*, adj. Înmulțit sau mărit de cinci ori, devenit de cinci ori mai mare. — V. *încinci*.

ÎNCÍNGE[1], *încíng*, vb. III. 1. Refl. (Despre foc) A arde cu flacără mare, a se aprinde puternic. 2. Refl. și tranz. A (se) înfierbînta puternic, a (se) încălzi tare. ✦ Tranz. Fig. (Despre un sentiment, o pasiune) A cuprinde pe cineva; a consuma, a mistui. ✦ Refl. A se manifesta puternic; a se aprinde, a se înflăcăra. *Dragostea... se încinsese între ei* (ISPIRESCU). ✦ Refl. și tranz. (Despre o luptă, o discuție etc.) A (se) înteți. 3. Refl. (Despre cereale, făină etc.) A începe să fermenteze; a se aprinde. [Perf. s. *încinsei*, part. *încins*] — Lat. **incendere**.

ÎNCÍNGE[2], *încíng*, vb. III. Tranz. 1. A înfășura (strîngînd) în jurul mijlocului o cingătoare, un brîu etc. ✧ Refl. *Cu brîu roșu se-ncingea* (JARNÍK-BÎRSEANU). 2. A prinde o armă de mijlocul corpului (cu o curea). 3. Fig. A înconjura (din toate părțile), a împresura. [Perf. s. *încinsei*, part. *încins*] — Lat. **incingere**.

ÎNCÍNGERE[1], *încingeri*, s. f. Acțiunea de *a (se) încinge*[1] și rezultatul ei.

ÎNCÍNGERE[2], *încingeri*, s. f. Acțiunea de *a (se) încinge*[2] și rezultatul ei.

ÎNCÍNS[1] s. n. Faptul de *a (se) încinge*[2]. ✧ Expr. (Pop.) *La încinsul brîului* = la brîu, la mijlocul corpului.

ÎNCÍNS[1], *-Ă*, *încinși, -se*, adj. 1. (Despre foc) Care arde cu flăcări mari. ✦ Înfierbîntat, încălzit (de foc, de soare etc.). ✦ Fig. Aprins, înflăcărat; întețit. 2. (Despre cereale, făină etc.) Alterat; aprins. — V. *încinge*[1].

ÎNCÍNS[2], *-Ă*, *încinși, -se*, adj. 1. (Despre mijlocul corpului, *p. ext.* despre oameni) Legat, strîns cu o cingătoare. ✦ (Despre cingătoare, brîu etc.) Înfășurat în jurul corpului. 2. (Despre arme) Prins, atîrnat de cingătoare; (despre oameni) cu arma prinsă la cingătoare. — V. *încinge*[2].

ÎNCIOCĂLÁ, *înciocălez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A lega laolaltă, a împreuna ceva. ✦ A aranja, a potrivi așa cum trebuie. — Din *în-* + sas **tschachel** «zală de lanț».

ÎNCIORECÁT, -Ă, *înciorecați, -te*, adj. (Reg.; despre păsări) Cu picioarele acoperite de pene și fulgi. — Din *în-* + **cioareci**.

ÎNCIUDÁ, *înciudez*, vb. I. Refl. și tranz. A fi cuprins sau a umple de ciudă; a (se) necăji, a (se) supăra. — Din *în-* + **ciudă**.

ÎNCIUDÁRE, *înciudări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înciuda* și rezultatul ei; ciudă, supărare, necaz.

ÎNCIUDÁT, -Ă, *înciudați, -te*, adj. Plin de ciudă; supărat, necăjit. — V. *înciuda*.

ÎNCÎINÁ, *încîinez*, vb. I. Refl. (Rar) A deveni rău, cîinos; a se încăpățîna. — Din *în-* + **cîine**.

ÎNCÎINÍT, -Ă, *încîiniți, -te*, adj. Rău, cîinos; încăpățînat. — V. *încîina*.

ÎNCÎLCEÁLĂ, *încîlceli*, s. f. Încîlcire. — Din **încîlci** + suf. *-eală*.

ÎNCÎLCÍ, *încîlcesc*, vb. IV. Tranz. A încurca fire, păr etc. ✧ Refl. *S-a încîlcit lîna*. — Din *în-* + **cîlți**.

ÎNCÎLCÍRE, *încîlciri*, s. f. Acțiunea de *a (se) încîlci* și rezultatul ei; încurcătură.

ÎNCÎLCÍT, -Ă, *încîlciți, -te*, adj. (Despre fire de ață, de păr) Amestecat unul cu altul astfel încît cu greu se pot desface; încurcat. ✦ Fig. (Despre drumuri, străzi etc.) Întortocheat. ✦ Fig. (Despre gînduri, idei, vorbe) Confuz, greu de înțeles, neclar. ✦ (Despre scris) Necitet. — V. *încîlci*.

ÎNCÎLCITÚRĂ, *încîlcituri*, s. f. Încîlcire. — Din **încîlci** + suf. *-(i)tură*.

ÎNCÎNTÁ, *încînt*, vb. I. Tranz. A produce o stare de bucurie, de mulțumire, a stîrni entuziasmul; a fermeca, a vrăji. ✦ Tranz. și refl. A (se) amăgi, a (se) înșela. — Fr. **enchanter** (după *cînta)*.

ÎNCÎNTÁRE, (2) *încîntări*, s. f. 1. Sentiment de bucurie, de mulțumire, de entuziasm; farmec, vrajă. 2. (Concr.) Aspect, fapt, lucru care încîntă. — V. *încînta*.

ÎNCÎNTÁT, -Ă, *încîntați, -te*, adj. Plin de bucurie, de mulțumire, de entuziasm; fermecat, vrăjit. ◇ Expr. *Încîntat de cunoștință*, formulă de politețe prin care o persoană își exprimă mulțumirea de a face cunoștință cu persoana care îi este prezentată. ✦ Care încîntă, încîntător, atrăgător. — V. *încînta*.

ÎNCÎNTĂTÓR, -OÁRE, *încîntători, -oare*, adj. Care încîntă; fermecător. — Din **încînta** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNCÎNTEC s. n. v. **încîntic**.

ÎNCÎNTIC, *încîntice*, s. n. (Înv., rar) Încîntare. [Var.: **încîntec** s. n.] — Din **încînta** + **cîntec**.

ÎNCÎRDOȘÁ, *încîrdoșez*, vb. I. Refl. (Reg.) A se înhăita. — Din *în-* + **cird**.

ÎNCÎRJOIÁ, *încîrjoiez*, vb. I. Refl. (Reg.) A se încovoia, a se răsuci. — Din *în-* + **cîrjă**.

ÎNCÎRLIGÁ, *încîrlig*, vb. I. Refl. A se îndoi, a se încovoia, a se strîmba. ✦ Refl. și tranz. A (se) încolăci. — Din *în-* + **cîrlig**.

ÎNCÎRLIGÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) încîrliga*.

ÎNCÎRLIGÁT, -Ă, *încîrligați, -te*, adj. Îndoit, încovoiat, strîmbat (ca un cîrlig). [Var.: **cîrligát, -ă** adj.] — V. *încîrliga*.

ÎNCÎT conj. De, atît de mult că, în așa măsură că. — Din **în** + **cît**.

ÎNCLEÍ vb. IV. v. **încleia**.

ÎNCLEIÁ, *încleiez*, vb. I. 1. Tranz. A lipi cu clei; a unge cu clei (în vederea lipirii). 2. Refl. A se lipi. ✦ A se murdări de clei sau de ceva cleios. ✦ Fig. (Despre fălci) A se încleșta; (despre limbă) a se înțepeni. ✦ A se face, a deveni cleios. 3. Tranz. A trata firele de urzeală cu o anumită soluție sau emulsie, pentru a le face mai rezistente. ✦ A acoperi cu scrobeală de amidon hîrtiile fotografice, înainte de a le face fotosensibile. ✦ A trata cu un coloid pasta din care se face hîrtia, pentru a-i da rezistență și consistență. [Prez. ind. și: *încléi*. — Var.: **încleí** vb. IV] — Din *în-* + **clei**.

ÎNCLEIÁLĂ, *încleieli*, s. f. (Rar) Încleiere. — Din **încleia** + suf. *-eală*.

ÎNCLEIÁT¹ s. n. Faptul de *a (se) încleia*.

ÎNCLEIÁT², -Ă, *încleiați, -te*, adj. 1. Fixat, lipit cu clei. ✦ Uns cu clei. 2. (Despre un material) Tratat cu o soluție sau cu o emulsie în cursul procesului de fabricație. [Var.: **încleít, -ă** adj.] — V. *încleia*.

ÎNCLEIÉRE s. f. Acțiunea de *a (se) încleia* și rezultatul ei. [Var.: **încleíre** s. f.]

ÎNCLEÍRE s. f. v. **încleiere**.

ÎNCLEÍT, -Ă adj. v. **încleiat²**.

ÎNCLEȘTÁ, *încleștez*, vb. I. 1. Tranz. A strînge puternic (ca într-un clește) mîinile, pumnii, fălcile etc. ◇ Expr. *A încleșta* (sau, refl., *a i se încleșta* cuiva) *fălcile* (sau *gura*) = a înțepeni (sau a i se înțepeni cuiva) maxilarele; *p. ext.* a nu mai putea vorbi, a amuți. ✦ A prinde strîns, ca într-un clește, un obiect, un instrument. 2. Refl. A se agăța, a se prinde cu putere de ceva; a rămîne prins de ceva. 3. Refl. A se încăiera, a se lupta cu îndîrjire, corp la corp. ✦ Fig. (Despre bătălii, războaie) A se înteți; a ajunge la lupta corp la corp. — Din *în-* + **clește**.

ÎNCLEȘTÁRE, *încleștări*, s. f. Acțiunea de *a (se) încleșta* și rezultatul ei. ✦ Fig. Contracție.

ÎNCLEȘTÁT, -Ă, *încleștați, -te*, adj. 1. Strîns puternic, ca într-un clește. 2. (Despre bătălii, războaie) Înverșunat, aprig. — V. *încleșta*.

ÎNCLINÁ, *înclín*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A (se) îndoi ușor în jos; a (se) pleca. ✦ Refl. A se pleca în fața cuiva în semn de salut, de admirație sau de devotament. 2. Tranz. A apleca un corp, a-i da o poziție aplecată, a-i mări înclinația. ✦ Refl. Fig. (Despre soare) A coborî către asfințit; (despre zi) a se apropia de sfîrșit. 3. Refl. Fig. A se declara convins; a admite, a accepta. 4. Intranz. Fig. A fi dispus să... ✦ A simți vocație, atracție spre o disciplină, o profesiune etc. 5. Refl. Fig. (Înv.) A avea legături de dragoste cu cineva. — Fr. **incliner** (lat. lit. **inclinare**).

ÎNCLINÁRE, *înclinări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înclina* și rezultatul ei. ✦ Fig. Atracție, înclinație. ✦ (Înv.) Simpatie, afecțiune; dragoste. ✦ (Geom.) Înclinație.

ÎNCLINÁT, -Ă, *înclinați, -te*, adj. 1. Ușor îndoit în jos; aplecat, încovoiat. 2. Fig. Care are vocație, atracție spre ceva. 3. (Geom.) Care are o poziție oblică față de un plan sau de o direcție dată. ◇ (Tehn.) *Plan înclinat* = platformă care formează un unghi ascuțit cu planul orizontal și cu ajutorul căreia se ușurează ridicarea și coborîrea greutăților mari. — V. *înclina*.

ÎNCLINÁȚIE, *înclinații*, s. f. 1. Vocație, atracție, dispoziție spre ceva. 2. (Geom.) Unghi format de o dreaptă (sau de un plan) cu o dreaptă (sau cu un plan) de referință. ◇ *Înclinație astronomică* = unghiul dintre planul orbitei unui astru și planul orbitei pămîntului. (Fiz.) *Înclinație magnetică* = unghiul format de direcția cîmpului magnetic al pămîntului cu planul orizontal. — Fr. **inclination** (lat. lit. **inclinatio, -onis**).

ÎNCLINĂTÓR, -OÁRE, *înclinători, -oare*, adj. (Rar) Șovăitor. — Din **înclina** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNCOÁ adv. v. **încoace**.

ÎNCOÁCE adv. 1. Înspre mine, spre locul unde mă aflu; în partea aceasta, în direcția aceasta. ◇ Expr. *Încoace și încolo* = într-o parte și într-alta, în toate părțile. *Ce mai încoace (și) încolo* = de ce atîta vorbă, ce mai la deal la vale. *A avea pe vino-ncoace* = a avea ceva atrăgător, a avea farmec. *A se da mai încoace* = a se apropia. *Mai încoace de...* = dincoace de... 2. Înspre timpul acesta, mai apropiat de epoca noastră. ◇ Expr. *De (la)... încoace* = începînd cu..., socotind de la... *Mai încoace de* = mai aproape de timpurile noastre. [Pr.: *-coa-*. — Var.: **încoá** adv.] — Lat. **in-eccu(m)-hocce**.

ÎNCOCLEȚÁ, *încocleței*, vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) încleșta, a (se) încăiera. [Var.: **încocleți** vb. IV] — Din *în-* + **cocleți** (pl. lui *coclete)*.

ÎNCOCLEȚÍ vb. IV. v. **încocleța**.

ÎNCOIFÁT, -Ă, *încoifați, -te*, adj. (Rar) Care poartă coif. — Din *în-* + **coif**.

ÎNCOLĂCEÁLĂ, *încolăceli*, s. f. (Rar) Încolăcire. — Din **încolăci** + suf. *-eală*.

ÎNCOLĂCÍ, *încolăcesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) face ca un cerc, a (se) înfășura în formă de colac (uneori în jurul unui obiect); a (se) încovriga. ✦ Refl. (Despre rîuri, drumuri) A avea o linie cotită; a șerpui. ✦ Tranz. A încrucișa brațele sau picioarele. — Din *în-* + **colac**.

ÎNCOLĂCÍRE, *încolăciri*, s. f. Acțiunea de *a (se) încolăci* și rezultatul ei; înfășurare, încercuire.

ÎNCOLĂCÍT, -Ă, *încolăciți, -te*, adj. Înfășurat, învîrtit (în formă de colac), încovrigat. — V. *încolăci*.

ÎNCOLĂCITÚRĂ, *încolăcituri*, s. f. Încolăcire. — Din **încolăci** + suf. *-(i)tură*.

ÎNCOLĂTĂCÍ, *încolătăcesc*, vb. IV. Refl. A se încolăci. — Din **încolăci** + **împletici**.

ÎNCOLEÁ adv. v. **încolo**.

ÎNCÓLO adv. 1. În altă parte decît aici; în partea aceea, în direcția aceea, într-acolo. ◇ Expr. *Mai încolo* = mai departe. *Pînă (mai) încolo* = pînă nu departe. *Încolo și încoace* = de colo pînă colo, în toate părțile, dintr-o parte în alta. (Fam.) *Lasă-l* (sau *dă-l*) *încolo!* = nu te mai ocupa de el, nu-l lua în considerare. *Fugi încolo!* = taci din gură! nu mai spune fleacuri! 2. Mai tîrziu, mai pe urmă. ◇ Loc. adv. *De-aici* sau *de-acu(m) încolo* = începînd din acest moment, de acum înainte. *De atunci încolo* = de atunci înainte, după aceea. *De astăzi* (sau *de mîine* etc.) *încolo* = începînd de azi (de mîine etc.). 3. În afară de cele spuse mai înainte. *Încolo nu i-a spus nimic*. [Var.: **încoleá** adv.] — Din **în** + **colo**.

ÎNCOLONÁ, *încolonez*, vb. I. Refl. (Despre un grup de oameni) A se așeza în coloană, a forma o coloană; (despre un individ) a-și lua locul în coloană. — Din *în-* + **coloană**.

ÎNCOLȚÁT, -Ă, *încolțați, -te*, adj. Colțuros. — Din *în-* + **colț**.

ÎNCOLȚÍ, *încolțesc*, vb. IV. I. Intranz. (Despre plante) A da colț, a răsări din pămînt; a germina. ✦ Fig. (Despre idei, sentimente) A apărea, a se naște. II. Tranz. (Despre animale, mai ales despre lupi sau cîini) A înfige colții în..., a ataca și a mușca; a înconjura din toate părțile, fără a mai da posibilitate de retragere. ✦ Fig. (Despre oameni) A prinde pe cineva la strîmtoare; (despre abstracte) a cuprinde, a încleșta cu violență. — Din *în-* + **colț**.

ÎNCOLȚÍRE s. f. Acțiunea de *a încolți;* germinare.

ÎNCOLȚÍT¹ s. n. Faptul de *a încolți;* încolțire.

ÎNCOLȚÍT², -Ă, *încolțiți, -te*, adj. 1. (Despre plante) Răsărit, germinat. 2. Mușcat, prins cu colții. ✦ Fig. Prins la strîmtoare; încleștat. — V. *încolți*.

ÎNCOMÁT, -Ă, *încomați, -te*, adj. (Rar) Cu coamă bogată. — Din *în-* + **coamă**.

ÎNCONDEIÁ, *încondeiez*, vb. I. Tranz. 1. A împodobi cu desene (făcute cu condeiul). ✦ (Înv.) A înnegri sprîncenele sau genele cu cosmetice. 2. Fig. A vorbi de rău pe cineva; a defăima, a calomnia, a ponegri. — Din *în-* + **condei**.

ÎNCONDEIÁT¹ s. n. Faptul de *a încondeia*.

ÎNCONDEIÁT², -Ă, *încondeiați, -te*, adj. Împodobit cu desene (făcute cu condeiul). ✦ (Înv.; despre sprîncene sau gene) Înnegrit cu cosmetice. — V. *încondeia*.

ÎNCONDEIÉRE, *încondeieri*, s. f. Acțiunea de *a încondeia*.

ÎNCONDEIETÚRĂ, *încondeieturi*, s. f. Încondeiat¹; (concr.) desen executat pe ouăle de paște. — Din **încondeia** + suf. *-(ă)tură*.

ÎNCONDURÁ¹, *încóndur*, vb. I. Refl. (Înv.) A se încălța cu conduri. — Din *în-* + **condur**.

ÎNCONDURÁ², pers. 3 *încóndură*, vb. I. Tranz. (Rar, despre păsări) A-și înfoia penele, aripile. — Din *în-* + **condur**.

ÎNCONDURÁT, -Ă, *încondurați, -te*, adj. Înfoiat, umflat. — V. *încondura²*.

ÎNCÓNJUR, (rar) *înconjururi*, s. n. Ocol, ocolire. ◇ Loc. adv. *Fără înconjur* = de-a dreptul; *fig.* fără nici o ezitare, fără subterfugii. *Cu înconjur* (sau *cu înconjururi*) = pe ocolite, pe departe. [Var.: **încúnjur** s. n.] — Postverbal al lui **înconjura**.

ÎNCONJURÁ, *încónjur*, vb. I. Tranz. 1. A face ocolul unui lucru, al unui loc, a umbla de jur împrejur. ✦ A fi așezat, a sta de jur împre-

jurul (unei ființe sau al unui lucru); a încercui. ✦ A încercui cu forțe armate; a împresura, a asedia. ✦ Refl. A aduna în jurul său, a trăi în societatea, în tovărășia cuiva. *S-a înconjurat de oameni cumsecade.* 2. A închide printr-un gard; a face o împrejmuire. ✦ A cuprinde într-un cerc, a trasa o linie împrejur, a încercui. 3. A umbla mult (în căutarea unui lucru), a bate, a cutreiera drumurile dintr-un loc într-altul. ✦ A face un ocol, a merge pe căi ocolite. *Goliciunea înconjură, iară foamea dă de-a dreptul*, se spune pentru a arăta că, dintre toate nevoile omului, foamea este cea mai imperioasă. [Prez. ind. și: *înconjór.* — Var.: **încunjurá** vb. I] — Din *în-* + **conjura** (înv., < lat. *congyrare*).

ÎNCONJURĂTÓR, -OÁRE, *înconjurători, -oare*, adj. Care se află de jur împrejur, care înconjură. — Din **înconjura** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNCONTÍNUU adv. Mereu, într-una, fără încetare. — Din **în** + **continuu.**

ÎNCONTRÁ, *încontrez*, vb. I. Refl. (Pop.) A se împotrivi, a se opune; *p. ext.* a se lua la harță, a se ciocni în păreri (cu cineva). — Din **în** + **contra.**

ÎNCONTRÁRE, *încontrări*, s. f. (Pop.) Acțiunea de *a se încontra*; ceartă, sfadă.

ÎNCOPCIÁ, *încopciez*, vb. I. Tranz. 1. (Rar) A închide o copcă; a încheia o haină în copci. ✦ Fig. A împreuna. *Își încopcia mâinile pe piept* (SLAVICI). 2. A îmbina două piese de tablă, introducînd limbile uneia în golurile celeilalte și îndoindu-le. [Pr.: *-ci-a*] — Din *în-* + **copci** (pl. lui *copcă*).

ÎNCOPCIÉRE, *încopcieri*, s. f. Acțiunea de *a încopcia*. [Pr.: *-ci-e-*]

ÎNCORDÁ, *încordez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A aduce mușchii corpului, *p. ext.* corpul întreg, în stare de tensiune. ✦ Fig. A-și aduna, printr-o sforțare, puterea, atenția, memoria, voința etc.; a face un efort. ✦ Tranz. (Rar) A întări. 2. Tranz. A aduce în stare de tensiune un arc, un cablu etc. ✦ A acorda un instrument muzical cu coarde, prin întinderea coardelor. ✦ Fig. (Rar) A da formă de arc, a arcui. 3. Tranz. (Rar) A lega strîns (întinzînd sau răsucind funia care leagă). ✦ A lega coardele viei. — Din *în-* + **coardă.**

ÎNCORDÁRE, *încordări*, s. f. Faptul de *a (se) încorda.* 1. Efort de concentrare a forțelor fizice sau intelectuale. ✦ Tensiune. ✧ Loc. adv. *Cu încordare* = cu intensitate, din toate puterile; febril. 2. Strîngere, îmbrățișare.

ÎNCORDÁT, -Ă, *încordați, -te*, adj. 1. (Despre mușchi; *p. ext.* despre corp) Pus în stare de tensiune. ✦ Fig. Care dovedește o stare de tensiune, de încordare. *Expresie încordată a feței.* 2. Fig. Concentrat, atent, vigilent; înfrigurat, febril. 3. (Despre arc) Cu coarda întinsă. ✦ (Despre instrumente muzicale cu coarde) Acordat, înstrunat. ✦ Fig. (Despre raporturile dintre oameni) Care poate da naștere la conflicte; înăsprit; neprietenos. *Relații încordate.* — V. *încorda.*

ÎNCORDĂTÓR, *încordătoare*, s. n. (Reg.) Întorcător. ✦ Cordar. — Din **încorda** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNCORDĂTÚRĂ, *încordături*, s. f. (Înv.) Încordare. — Din **încorda** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNCORDÍT s. n. (Pop.) Legare (pe arc) a coardelor viței-de-vie. — Din *în-* + **coardă.**

ÎNCORNORÁ, *încornorez*, vb. I. Tranz. 1. A adăuga unei povestiri, unei întîmplări amănunte născocite; a exagera faptele, a deforma adevărul. 2. (Fam.) A-și înșela soțul. — Din *în-* + **corn.**

ÎNCORNORÁT, -Ă, *încornorați, -te*, adj. 1. Care are coarne, cu coarne. ✦ (Despre bărbați căsătoriți) Înșelat de soție. ✦ (Substantivat, m., în forma articulată) Dracul. 2. Fig. (Despre fapte sau vorbe) Exagerat, înflorit. [Var.: **cornorát, -ă** adj.] — V. *încornora.*

ÎNCORONÁ, *încoronez*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A-și pune sau a pune cuiva pe cap coroana, ca simbol al demnității de monarh; *p. ext.* a deveni sau a face pe cineva monarh. 2. Tranz. Fig. A împodobi cu ceva în chip de coroană; a încununa. 3. Tranz. Fig. A încheia o activitate printr-o ultimă realizare valoroasă. — Lat. lit. **încoronare.**

ÎNCORONÁRE, *încoronări*, s. f. Acțiunea de *a (se) încorona.*

ÎNCORONÁT, -Ă, *încoronați, -te*, adj. Învestit cu semnele domniei. ✧ (În expr.) *Cap încoronat* = suveran. — V. *încorona.*

ÎNCORPORÁ, *încorporez*, vb. I. Tranz. 1. A cuprinde, a îngloba în sine. ✦ A anexa o provincie, o țară. 2. A încadra recruții într-o unitate militară, pentru facerea stagiului. — Fr. **incorporer** (lat. lit. **incorporare**).

ÎNCORPORÁRE, *încorporări*, s. f. Acțiunea de *a încorpora* și rezultatul ei.

ÎNCORSETÁT, -Ă, *încorsetați, -te*, adj. Strîns în corset. ✦ Fig. Împiedicat în acțiunile, în gîndurile sale; rigid. — Din *în-* + **corset.**

ÎNCORTELÁ, *încortelez*, vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) instala într-o locuință. — Din *în-* + **cortel**[2] «loc de adăpost».

ÎNCORTELÁRE, *încortelări*, s. f. Faptul de *a (se) încortela.*

ÎNCOT, *încote*, s. n. (Reg.) Chicot.

ÎNCOTOȘMÁ vb. I. v. **încotoșmăna.**

ÎNCOTOȘMĂNÁ, *încotoșmănez*, vb. I. Refl. A se îmbrăca gros; a se înfofoli. [Var.: **încotoșmá** vb. I, **încotoșmăni** vb. IV]

ÎNCOTOȘMĂNÁT, -Ă, *încotoșmănați, -te*, adj. Îmbrăcat gros; înfofolit. [Var.: **încotoșmănît, -ă** adj.] — V. *încotoșmăna.*

ÎNCOTOȘMĂNI vb. IV. v. **încotoșmăna.**

ÎNCOTOȘMĂNÎT, -Ă adj. v. **încotoșmănat.**

ÎNCOTRÓ adv. În ce direcție, unde, pe unde; oriunde. ✧ Expr. *Ori încotro* = indiferent în ce direcție, oriunde. *Care încotro (poate)* = care pe unde poate, în toate direcțiile. *A nu (mai) avea încotro* = a nu mai avea nici o posibilitate (decît...), (Ir.) *N-ai încotro!* = nici vorbă nu poate fi! nici că se poate altfel! *Da, de onest n-ai încotro!* (CARAGIALE). — Lat. **in-contra** + **ubi.**

ÎNCOTRÓVA adv. (Înv.) Într-o direcție oarecare, într-un loc undeva. — Din **încotro** + **va.**

ÎNCOVOIÁ, *încovói*, vb. I. Refl. (Despre ființe sau părți ale corpului) A se curba în formă de arc, a se apleca îndoindu-se. ✧ Tranz. *Își încovoie trupul slab și începu urcușul* (SADOVEANU). ✦ Fig. A se umili. ✦ (Despre obiecte flexibile) A se îndoi, a se curba, a se arcui. [Prez. ind. și: *încovoiez*] — Slav (v. sl. **kovati**).

ÎNCOVOIÁLĂ, *încovoieli*, s. f. Încovoietură. — Din **încovoia** + suf. *-eală.*

ÎNCOVOIÁT, -Ă, *încovoiați, -te*, adj. Îndoit, curbat, arcuit. ✦ (Despre oameni) Adus de spate; cocîrjat. — V. *încovoia.*

ÎNCOVOIÉRE, *încovoieri*, s. f. Faptul de *a (se) încovoia*; curbare, arcuire.

ÎNCOVOIETÚRĂ, *încovoieturi*, s. f. Partea încovoiată a unui obiect; curbură, sinuozitate. — Din **încovoia** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNCOVOIÓS, -OÁSĂ, *încovoioși, -oase*, adj. (Înv.) Care se încovoaie (ușor); flexibil. — Din **încovoi** (prez. ind. al lui *încovoia*) + suf. *-os.*

ÎNCOVRIGÁ, *încovrig*, vb. I. Refl. A se îndoi în formă de covrig; a se încolăci; a se ghemui. ✧ Tranz. *Pisica intră... încovrigîndu-și coada* (VLAHUȚĂ). — Din *în-* + **covrig.**

ÎNCOVRIGÁT, -Ă, *încovrigați, -te*, adj. Îndoit în formă de covrig; încolăcit, încovoiat. — V. *încovriga.*

ÎNCRAVAȘÁT, -Ă, *încravașați, -te*, adj. (Rar) Cu cravașă. — Din *în-* + **cravașă.**

ÎNCRÉDE, *încréd*, vb. III. 1. Refl. A avea încredere în cineva sau în ceva; a se bizui, a conta pe cineva sau pe ceva. ✦ A avea încredere prea mare în sine; a se fuduli. ✦ (În construcții negative) A crede spusele cuiva, a da crezare. 2. Tranz. (Înv.) A încredința ceva cuiva. — Din *în-* + **crede.**

ÎNCRÉDERE s. f. Acțiunea de *a (se) încrede* și rezultatul ei; sentiment de siguranță față de cinstea, buna-credință sau sinceritatea cuiva; credință. ✧ Expr. *Om* (sau *persoană*) *de (mare) încredere* = persoană pe a cărei cinste (sau vrednicie, discreție) cineva se poate bizui. *Post de (mare) încredere* = post care se încredințează numai persoanelor vrednice de încredere deplină. (În parlamentele burgheze) *A pune chestiunea de încredere* = a supune votului deputaților politica generală a guvernului sau un aspect particular al ei (votul contrar atrăgînd după sine demisia guvernului). *A da vot de încredere* = a aproba în parlament activitatea sau programul unui guvern.

ÎNCREDINȚÁ, *încredințez*, vb. I. 1. Tranz. A da pe cineva sau ceva în grija sau în păstrarea cuiva demn de încredere; a preda. ✦ A împărtăși cuiva o taină cu toată încrederea. 2. Tranz. A asigura pe cineva de ceva, a confirma, a garanta cuiva ceva. ✦ Refl. A se convinge de ceva. 3. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) logodi. — Din *în-* + **credință.**

ÎNCREDINȚÁRE, *încredințări*, s. f. Acțiunea de *a (se) încredința* și rezultatul ei. ✦ (Concr., rar) Adeverință.

ÎNCREDINȚÁT, -Ă, *încredințați, -te*, adj. (În expr.) *A fi* (sau *a rămîne*) *încredințat că...* = a avea siguranța că..., a fi convins. — V. *încredința.*

ÎNCREMENÍ, *încremenesc*, vb. IV. Intranz. 1. A rămîne nemișcat (de mirare, de groază etc.); a înlemni, a împietri. 2. (Despre lucruri în mișcare) A sta, a se opri locului. — Din *în-* + **cremene.**

ÎNCREMENÍRE s. f. Acțiunea de *a încremeni* și rezultatul ei; nemișcare, neclintire; înmărmurire; consternare.

ÎNCREMENÍT, -Ă, *încremeniți, -te*, adj. 1. Oprit brusc pe loc; înțepenit, nemișcat. 2. (Despre persoane) Înmărmurit, înlemnit; consternat. — V. *încremeni.*

ÎNCRENGĂTÚRĂ, *încrengături*, s. f. Fiecare dintre diviziunile mari în care este împărțit regnul animal și vegetal. — Din *în-* + **creangă** + suf. *-(ă)tură* (după fr. *embranchement*).

ÎNCREȚÍ, *încrețesc*, vb. IV. 1. Tranz. A face ca o suprafață netedă să capete crețuri, cute. ✦ Tranz. A strînge pielea (frunții) astfel încît să formeze cute, zbîrcituri. ✦ Refl. (Despre o suprafață netedă) A căpăta crețuri, cute. 2. Refl. Fig. (Despre pielea, carnea cuiva, *p. ext.* despre oameni) A se încrîncena, a se înfiora. 3. Tranz. A încîrlionța (cuiva) părul capului. — Din *în-* + **creț.**

ÎNCREȚÍRE, *încrețiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) încreți* și rezultatul ei; zbîrcire. ✦ (Concr.) Încrețitură, creț.

ÎNCREȚÍT[1] s. n. (Rar) Încrețire. — V. *încreți.*

ÎNCREȚÍT[2]**, -Ă**, *încrețiți, -te*, adj. Care are sau care face crețuri; cusut cu cute, cu încrețituri. ✦ (Despre chipul omului) Zbîrcit; *p. ext.* posomorît, încruntat. — V. *încreți.*

ÎNCREȚITÚRĂ, *încrețituri*, s. f. Partea încrețită a unui obiect; cută, creț. ✦ Cută pe pielea obrazului, zbîrcitură. — Din **încreți** + suf. *-(i)tură.*

ÎNCREZĂTÓR, -OÁRE, *încrezători, -oare*, adj. Care are încredere, care se încrede (lesne). ✦ (Adverbial) Cu încredere. — Din *în-* + **crezător** (înv.).

ÎNCREZÚT, -Ă, *încrezuți, -te*, adj. Care are o idee foarte bună despre sine, care se crede prea mult; îngîmfat, înfumurat. — V. *încrede.*

ÎNCRIMINÁ vb. I. v. **încrimina.**

ÎNCRIMINÁRE s. f. v. **încriminare.**

ÎNCRIMINÁT, -Ă adj. v. **încriminat.**

ÎNCRIMINATÓR, -OÁRE adj. v. **încriminator.**

ÎNCRÎNCENÁ, *încrîncen,* vb. I. Refl. A se contracta, a se înfiora (de frică, de scîrbă, de mînie). [Prez. ind. și: *încrîncenez.* — Var.: **crîncená, încrîncinà** vb. I] — Din *în-* + **crîncen.**

ÎNCRÎNCENÁRE, *încrîncenări,* s. f. Acțiunea de *a se încrîncena;* înfiorare. ✦ Fig. Încăierare, încleștare sîngeroasă.

ÎNCRÎNCENÁT, -Ă, *încrîncenați, -te,* adj. (Despre ființe și mai ales despre părți ale corpului lor) Contractat, înfiorat. ✦ Fig. Cumplit, neîndurat. — V. *încrîncena.*

ÎNCRÎNCINÁ vb. I. v. **încrîncena.**

ÎNCROPÍ, *încropesc,* vb. IV. Tranz. 1. A face ca un lichid să devină călduț. 2. A face ca aerul să devină greu, înnăbușitor. 3. A agonisi, a înjgheba, a face rost de... — Din **încrop** *(= uncrop).*

ÎNCROPÍT, -Ă, *încropiți, -te,* adj. 1. Călduț; dospit la căldură. 2. Strîns (cu greu) laolaltă; înjghebat, înfiripat. — V. *încropi.*

ÎNCROSNÁ, *încrosnez,* vb. I. Tranz. și refl. (Înv.) A(-și) încărca o greutate pe spinare. — Din *în-* + **crosnă.**

ÎNCRUCÍ vb. IV. v. **cruci.**

ÎNCRUCIȘÁ, *încrucișez,* vb. I. 1. Tranz. A pune, a așeza cruciș. ◇ Expr. *A încrucișa brațele (pe piept)* = a sta în inactivitate, a privi pasiv activitatea altora sau evenimentele în desfășurare. *A încrucișa săbiile* = a începe lupta. 2. Refl. (Despre ființe sau obiecte în mișcare) A se întîlni venind din direcții diferite. ✦ (Despre drumuri) A se întretăia. 3. Intranz. (Franțuzism, despre nave) A naviga în larg pentru a supraveghea liniile maritime de comunicație; *p. ext.* a naviga. 4. Tranz. (Biol.) A uni specii diferite de animale sau de plante, pentru a obține urmași care să aibă însușirile ambelor specii. 5. Refl. (Despre două limbi) A se influența reciproc, datorită unui contact îndelungat. — Din *în-* + **cruciș.**

ÎNCRUCIȘÁRE, *încrucișări,* s. f. Acțiunea de *a (se) încrucișa* și rezultatul ei.

ÎNCRUCIȘÁT[1] s. n. Încrucișare. — V. *încrucișa.*

ÎNCRUCIȘÁT[2]**, -Ă,** *încrucișați, -te,* adj. 1. Care este așezat cruciș; care se întretaie. ◇ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *cu brațele* (sau *cu mîinile*) *încrucișate* = a sta în inactivitate, nepăsător, pasiv. 2. (Despre ochi sau priviri, *p. ext.* despre oameni) Care se uită cruciș; șașiu. 3. (Despre plante și animale) Împerecheat (artificial) cu un animal sau cu o plantă înrudită. 4. (Despre două limbi) Care vin în contact strîns și se influențează reciproc. — V. *încrucișa.*

ÎNCRUNTÁ, *încrunt,* vb. I. Refl. 1. A face o cută între sprîncene (în semn de nemulțumire, de mînie), a privi aspru. ✦ Tranz. A apropia, a strînge sprîncenele, făcînd cute între ele. 2. (Înv.) A se umple de sînge, a se roși. [Var.: (înv.) **cruntá** vb. I] — Din *în-* + **crunta** (< lat. *cruentare*).

ÎNCRUNTÁRE s. f. Acțiunea de *a se încrunta.* ✦ Privire aspră sau posomorîtă.

ÎNCRUNTÁT, -Ă, *încruntați, -te,* adj. 1. Care are pe frunte sau între sprîncene cute de mînie, de îngrijorare, de supărare; *p. ext.* care are înfățișarea sau privirea aspră, posomorîtă. 2. (Înv.) Însîngerat. [Var.: (înv.) **cruntát, -ă** adj.] — V. *încrunta.*

ÎNCRUNTĂTÚRĂ, *încruntături,* s. f. 1. Faptul de *a (se) încrunta;* înfățișare încruntată (1); cută pe frunte, între sprîncene. 2. (Înv.) Urmă, pată de sînge. — Din **încrunta** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNCRUSTÁ vb. I. v. **încrusta.**

ÎNCRUSTÁRE s. f. v. **încrustare.**

ÎNCRUSTÁT, -Ă adj. v. **încrustat.**

ÎNCRUSTÁȚIE s. f. v. **încrustație.**

ÎNCUIÁ, *încui,* vb. I. 1. Tranz. A închide o ușă, un lacăt; *p. ext.* o încăpere etc. cu cheia, cu zăvorul. ✦ A izola o ființă sau un lucru într-o încăpere închisă cu cheia. ✦ Fig. (Fam.) A lăsa pe cineva încurcat, fără a mai avea putința să răspundă; a înfunda. 2. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) constipa. — Lat. **încuneare.**

ÎNCUIÁT, -Ă, *încuiați, -te,* adj. 1. (Despre uși, încăperi etc.) Închis cu cheia, cu zăvorul; (despre persoane) izolat într-o încăpere închisă cu cheia. 2. (Pop.) Constipat. ✦ Fig. (Fam.) Cu vederi înguste, fără orizont în gîndire; *p. ext.* nesociabil. — V. *încuia.*

ÎNCUIBÁ, *încuibez,* vb. I. Refl. A se stabili undeva nepoftit, a se vîrî unde nu-i este locul; a se oploși. ✦ (Despre sentimente) A pătrunde adînc. [Prez. ind. și: *încuíb*] — Din *în-* + **cuib.**

ÎNCUIBÁRE s. f. Acțiunea de *a se încuiba.*

ÎNCUIBÁT, -Ă, *încuibați, -te,* adj. Care s-a stabilit, s-a aciuat (nedorit și nepoftit) într-un loc. — V. *încuiba.*

ÎNCUIÉRE, *încuieri,* s. f. Acțiunea de *a (se) încuia* și rezultatul ei; închidere cu cheia, cu zăvorul.

ÎNCUIETOÁRE, *încuietori,* s. f. Dispozitiv cu care se încuie ceva. — Din **încui** (prez. ind. al lui *încuia*) + suf. *-(ă)toare.*

ÎNCUIETÚRĂ, *încuietori,* s. f. (Pop.) Constipație. — Din **încui** (prez. ind. al lui *încuia*) + suf. *-(ă)tură.*

ÎNCUJBÁ, *încujbez,* vb. I. Tranz. (Înv. și reg.) A încovoia, a îndoi. — Din *în-* + **cujbă.**

ÎNCUJBÁRE s. f. (Înv. și reg.) Acțiunea de *a încujba;* încovoiere

ÎNCUJBÁT, -Ă, *încujbați, -te,* adj. (Înv. și reg.) Încovoiat; strîmb, cocoșat. — V. *încujba.*

ÎNCUMÁTĂ vb. I. v. **încumeta.**

ÎNCUMETÁ, *încúmet,* vb. I. Refl. 1. A îndrăzni să întreprinzi ceva, neluînd în seamă riscurile; a cuteza. 2. (Rar, urmat de determinări introduse prin prep. «în») A se bizui, a se încrede în ceva. [Var.: (înv. și reg.) **încumătá** vb. I, **încuméte** vb. III] — Din *în-* + **cumeta** (< lat. *committere*).

ÎNCUMETÁRE s. f. Acțiunea de *a se încumeta* și rezultatul ei; cutezanță.

ÎNCUMÉTE vb. III. v. **încumeta.**

ÎNCÚNJUR s. n. v. **înconjur.**

ÎNCUNJURÁ vb. I. v. **înconjura.**

ÎNCUNOȘTINȚÁ, *încunoștințez,* vb. I. Tranz. A face cunoscut; a înștiința, a comunica ceva. — Din *în-* + **cunoștință.**

ÎNCUNOȘTINȚÁRE, *încunoștințări,* s. f. Acțiunea de *a încunoștința* și rezultatul ei; înștiințare. ✦ (Concr.) Aviz, scrisoare care conține o înștiințare.

ÎNCUNUNÁ, *încunún,* vb. I. Tranz. 1. A așeza o cunună pe capul cuiva în semn de omagiu, de înălțare la o demnitate etc.; *p. ext.* a așeza un obiect deasupra altuia, în chip de coroană. 2. Fig. A încorona (3). *N-a iertat soarta să-ncununi a ta dorință* (ALEXANDRESCU). [Prez. ind. și: *încununez*] — Din *în-* + **cunună.**

ÎNCUNUNÁRE, *încununări,* s. f. Acțiunea de *a încununa* și rezultatul ei; *fig.* ducere la bun sfîrșit, desăvîrșire.

ÎNCURÁ, *încúr,* vb. I. Tranz. (Înv. și reg.) A mîna caii repede; a goni. ✦ Refl. (Despre cai) A porni la fugă, a se întrece alergînd; a alerga în voie, a zburda. — Lat. **incurrare** *(= currere).*

ÎNCURAJÁ, *încurajez,* vb. I. Tranz. 1. A da curaj; a îmbărbăta. 2. A sprijini, a stimula. — După fr. **encourager.**

ÎNCURAJÁRE, *încurajări,* s. f. Acțiunea de *a încuraja* și rezultatul ei; îmbărbătare; sprijinire, stimulare.

ÎNCURAJÁT, -Ă, *încurajați, -te,* adj. Îmbărbătat, sprijinit, stimulat. — V. *încuraja.*

ÎNCURAJATÓR, -OÁRE, *încurajatori, -oare,* adj. Care dă curaj, care stimulează. — Din **încuraja** + suf. *-tor.*

ÎNCURÁRE, *încurări,* s. f. (Înv. și reg.) Alergare de cai, cavalcadă; *p. ext.* năvală, incursiune. — V. *încura.*

ÎNCURCÁ, *încúrc,* vb. I. I. Tranz. 1. A amesteca fără voie fire, ață, etc. astfel încît să nu se mai poată descurca ușor; a încîlci. 2. A schimba mereu drumul, direcția, pentru a îngreuia o urmărire, pentru a-și pierde urma. 3. (Pop.) A călca în picioare, a răvăși o țîneață, o recoltă. II. 1. Tranz. A stingheri pe cineva la mers, a îngreuia mersul cuiva. ✦ Refl. A se împiedica din mers; a se rătăci. 2. Tranz. A opri de la o acțiune, a stînjeni. ◇ Expr. *A încurca locul* (sau *lumea, zilele* etc.) = a stînjeni activitatea celor prezenți. *A fi încurcat în trebi* = a fi extrem de ocupat. 2. Tranz. și refl. A face (pe cineva) să-și piardă sau a-și pierde firul ideilor; a (se) zăpăci. ◇ Expr. *(Se) încurcă lucrurile* = (se) creează o situație complicată, confuză. (Tranz.) *A încurca vorba* = a vorbi confuz, pentru a ascunde adevărul. *A o încurca* = a amesteca lucrurile sau vorbele pentru a crea (intenționat) o situație confuză; a face un lucru de mîntuială; a o scoate cu greu la capăt. ✦ Refl. (Numai în forma negativă) A face un lucru de nădejde, cum trebuie, cu tot dinadinsul. *Muncește, nu se-ncurcă.* 3. Tranz. și refl. Fig. A (se) prinde în mreje. ✦ Refl. A se angaja într-o afacere din care nu mai poate ieși (decît cu greutate). 4. Refl. Fig. A pierde vremea; a zăbovi, a întîrzia; (prin restricție) a întîrzia, a zăbovi la băutură sau (mai rar) la joc. — Lat. **incolicare** (< *colus* «caier, fir»).

ÎNCURCÁLĂ s. f. (Reg.) Încurcătură. — Din **încurca** + suf. *-ală.*

ÎNCURCÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) încurca.*

ÎNCURCÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) încurca.*

ÎNCURCÁT[2]**, -Ă,** *încurcați, -te,* adj. I. 1. (Despre fire, ață etc.) Încîlcit, amestecat. 2. (Despre drumuri) Greu de găsit, de urmărit; întortocheat. II. 1. (Despre idei, acțiuni etc.) Greu de urmărit; confuz, neclar, nelămurit. ◇ Expr. *A lăsa* (ceva) *încurcat* sau *a o lăsa încurcată* = a lăsa o problemă nelămurită; a nu se mai ocupa de o chestiune, a se lăsa păgubaș. 2. (Despre oameni și manifestările lor) Stingherit, jenat. — V. *încurca.*

ÎNCURCĂ-LÚME s. m. invar. Om care încurcă pe alții, care nu este bun de nimic. — Din **încurcă** + **lume.**

ÎNCURCĂTÚRĂ, *încurcături,* s. f. 1. Situație complicată, neplăcută; bucluc. ◇ Expr. *A pune* (pe cineva) *în încurcătură* = a pune pe cineva într-o situație grea. ✦ Jenă, tulburare. 2. Amestecătură, încîlcire de fire, de ață etc. ◇ (Med. pop.) *Încurcătură de mațe* = ocluzie intestinală. — Din **încurca** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNCURELÁ, *încurelez,* vb. I. Tranz. (Pop.) A prinde în curele. — Din *în-* + **curele** (pl. lui *curea*).

ÎNCUSCRÍ, *încuscresc,* vb. IV. Refl. A se face cuscru cu cineva; *p. ext.* a fi sau a deveni rudă prin alianță cu cineva. — Din *în-* + **cuscru.**

ÎNCUSCRÍRE, *încuscriri,* s. f. Acțiunea de *a se încuscri* și rezultatul ei.

ÎNCUVIINȚÁ, *încuviințez,* vb. I. Intranz. A aproba; a fi de acord. ✦ Tranz. A da cuiva consimțămîntul pentru ceva; a permite cuiva ceva. — Din *în-* + **cuviință.**

ÎNCUVIINȚARE, *încuviințări*, s. f. Acțiunea de *a încuviința* și rezultatul ei; aprobare, consimțământ.

ÎNDÁRN adv. (Italienism înv.) Zadarnic. — It. **indarno**.

ÎNDÁTĂ adv. Imediat, numaidecît. ◇ Loc. prep. *Îndată după*. ◇ Loc. conj. *(De) îndată ce* = imediat ce, după ce, cînd. ◇ Expr. *Îndata-mare* = în cea mai mare grabă. [Formă gramaticală: (în expr.) *îndata*] — Din **în** + **dată**.

ÎNDATINÁ vb. I. v. **îndătina**.

ÎNDATINÁT, -Ă adj. v. **îndătinat**.

ÎNDATORÁ, *îndatorez*, vb. I. 1. Tranz. A ajuta pe cineva; a obliga pe cineva la recunoștință. 2. Tranz. A constrînge pe cineva la ceva; a impune ca o datorie, a obliga. 3. Refl. A face datorii; a se împrumuta; a se încurca în datorii. ✦ Tranz. A da un bun în gaj, în schimbul unui împrumut. [Var.: **Indatorí** vb. IV] — Din *în-* + **dator**.

ÎNDATORÁT, -Ă, *îndatorați, -te*, adj. 1. Obligat la ceva, recunoscător pentru ceva. 2. Dator (cu bani). [Var.: **îndatorít, -ă** adj.] — V. *îndatora*.

ÎNDATORÍ vb. IV. v. **îndatora**.

ÎNDATORÍNȚĂ, *îndatorințe*, s. f. (Rar) Îndatorire. — Din **îndatori** *(= îndatora)* + suf. *-ință*.

ÎNDATORÍRE, *îndatoriri*, s. f. 1. Obligație morală; sarcină obligatorie. ✦ (Rar) Faptă sau gest cu care îndatorăm pe cineva; atenție, politețe. 2. (Înv.) Obligație bănească. — V. *îndatori*.

ÎNDATORÍT, -Ă adj. v. **îndatorat**.

ÎNDATORITÓR, -OÁRE, *îndatoritori, -oare*, adj. 1. Serviabil, binevoitor. 2. (Neobișnuit) Obligatoriu. — Din **îndatori** + suf. *-(i)tor*.

ÎNDĂMÎNÁ adv. v. **îndemînă**.

ÎNDĂRĂPNIC, -Á adj. v. **îndărătnic**.

ÎNDĂRĂPT adv. v. **îndărăt**.

ÎNDĂRĂT adv. I. 1. În spate, înapoi. ◇ Expr. *(De-a) îndărătele(a)* sau *îndăratele(a)* = cu spatele înainte și cu fața înapoi; pe dos. 2. La locul de proveniență, în locul unde a fost mai înainte. 3. (În expr.) *A da* (sau *a da* pe cineva) *îndărăt* = a-și pierde prosperitatea, bunăstarea; a da pe cineva cu o treaptă mai jos, a retrograda. II. Mai de mult, (mai) înainte de timpul actual. [Formă gramaticală: (în expr.) *îndărătele(a)*, *îndăratele(a)*, *îndaratele(a)*. — Var.: **îndărăpt** adv.] — Lat. **in-de-retro**.

ÎNDĂRĂTNIC, -Ă, *îndărătnici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Încăpățînat, recalcitrant; *p. ext.* stăruitor, perseverent. ✦ (Rar, arh.) Rămas în urmă; restanțier. [Var.: (reg.) **îndărăpnic, -ă** adj.] — Din **îndărăt** + suf. *-nic*.

ÎNDĂRĂTNICÍ, *îndărătnicesc*, vb IV. Refl. A stărui cu încăpățînare într-o atitudine; a se încăpățîna. — Din **îndărătnic**.

ÎNDĂRĂTNICÍE, *îndărătnicii*, s. f. Încăpățînare; *p. ext.* stăruință. — Din **îndărătnic** + suf. *-ie*.

ÎNDĂRĂTUL prep. În dosul (cuiva), în urma (cuiva sau a ceva), după (ceva). — V. *îndărăt*.

ÎNDĂTINÁ, *îndătinez*, vb. I. Refl. (Rar) A se obișnui cu ceva. ✦ Tranz. A avea obiceiul să..., a obișnui. [Var.: **îndatiná** vb. I] — Din *în-* + **datină**.

ÎNDĂTINÁT, -Ă, *îndătinați, -te*, adj. (Despre obiceiuri, acțiuni) Care a devenit o datină; înrădăcinat. ✦ (Despre oameni) Deprins, obișnuit (cu ceva). [Var.: **îndatinát, -ă** adj.] — V. *îndătina*.

ÎNDE prep. (Înv. și reg.) 1. (Înaintea unui pronume la pl. sau între două pronume care se află în raport de reciprocitate) Între, laolaltă, împreună. *Au început a vorbi ele înde ele* (CREANGĂ). 2. Spre, către. *Cînd va fi înde seară să aștearnă pe drum smoală* (ISPIRESCU). — Din **în** + **de**.

ÎNDEAIÉVEA adv. (Rar) Aievea. — Din **în** + **de** + **aievea**.

ÎNDEAJÚNS adv. De ajuns, destul, suficient. — Din **în** + **de** + **ajuns**.

ÎNDEAPROÁPE adv. În mod amănunțit, cu mare atenție. — Din **în** + **de** + **aproape**.

ÎNDELÉTE adv. Cu încetul, fără grabă; nepripit, nesilit. — Din **în** + **de** + **lete** (puțin folosit).

ÎNDELETNICÍ, *îndeletnicesc*, vb. IV. Refl. A se ocupa cu ceva, a-și petrece vremea cu ceva. — Din *în-* + **deletnic**.

ÎNDELETNICÍRE, *îndeletniciri*, s. f. Meserie, profesiune; ocupație. ✦ Preocupare, grijă. — V. *îndeletnici*.

ÎNDELÚNG, -Ă, *îndelungi*, adj. (În legătură cu noțiuni temporale) Îndelungat. ✦ (Adverbial) Multă vreme. — Din **în** + **de** + **lung**.

ÎNDELUNGÁ, *îndelúng*, vb. I. Tranz. și refl. (Înv. și arh.) A (se) prelungi în durată. — Din **îndelung**.

ÎNDELUNGÁT, -Ă, *îndelungați, -te*, adj. Care durează (de) mult timp. ✦ (În legătură cu noțiuni temporale) Mult, lung. ✦ (Adverbial, înv.) Multă vreme. — V. *îndelunga*.

ÎNDEMÂNÁTEC, -Ă adj. v. **îndemînatic**.

ÎNDEMÂNÓS, -OÁSĂ adj. v. **îndemînos**.

ÎNDEMÎNÁ, *îndemînez*, vb. I. Refl. (Înv.) A fi în stare să facă un lucru, a-i fi îndemînă să facă ceva; a se înlesni. — Din **îndemînă**.

ÎNDEMÎNÁRE s. f. Capacitatea de a face un lucru cu ușurință, în baza cunoașterii și a experienței; iscusință; abilitate. — V. *îndemîna*.

ÎNDEMÎNÁTEC, -Ă adj. v. **îndemînatic**.

ÎNDEMÎNÁTIC, -Ă, *îndemînatici, -e*, adj. 1. Priceput la orice lucru; iscusit, dibaci. ✦ (Adverbial) Cu îndemînare. 2. De care te folosești cu ușurință; comod. *Căruță îndemînatică*. 3. (Înv.) Potrivit, favorabil. [Var.: **îndemînátec, -ă, indemănátec, -ă** adj.] — Din **îndemînă** + suf. *-atic*.

ÎNDEMÍNĂ adv. Ușor, comod, bine. ◇ Expr. *La îndemînă* sau (loc. prep.) *la îndemîna cuiva* = accesibil, în imediata apropiere, ușor de folosit, de obținut; la dispoziție. [Formă gramaticală: (în expr.) *îndemîna*. — Var.: **îndămînă** adv.] — Din **în** + **de** + **mînă**.

ÎNDEMÎNÓS, -OÁSĂ, *îndemînoși, -oase*, adj. (Rar) Care prezintă comoditate; comod. [Var.: **îndemănós, -oásă** adj.] — Din **îndemînă** + suf. *-os*.

ÎNDÉMN, *îndemnuri*, s. n. Îmbold. ◇ Loc. prep. *Din* (sau *la, prin*) *îndemnul...* = îndemnat fiind de..., la stăruința... ◇ Expr. *A-și lua îndemnul* = a se hotărî să se apuce de ceva, să înceapă a face ceva; a se pune pe muncă. — Postverbal al lui *îndemna*.

ÎNDEMNÁ, *îndémn*, vb. I. Tranz. 1. A îmboldi, a stimula, a chema la o acțiune; a îmbia. ✦ Refl. A se apuca de ceva (în urma unui îmbold), a se hotărî la ceva, a-și lua îndemnul. ✦ Refl. Fig. A se lua la întrecere, a se îmboldi unul pe altul. 2. A sili un animal să pornească sau să meargă mai repede. ✦ Intranz. (Reg., despre animale) A se sili la drum, a înainta trăgînd. — Lat. ***inde-minare**.

ÎNDEMNÁRE, *îndemnări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) îndemna*; îndemn.

ÎNDEMNIZÁRE s. f. v. **indemnizare**.

ÎNDEMNIZÁȚIE s. f. v. **îndemnizație**.

ÎNDEÓBȘTE adv. De obicei, în mod obișnuit, în general. — Din **în** + **de** + **obște**.

ÎNDEOSÉBI adv. Mai ales, mai cu seamă. — Din **în** + **deosebi**.

ÎNDEPĂRTÁ, *îndepărtez*, vb. I. 1. Tranz. A înlătura; a ține departe. ✦ A scoate pe cineva din funcție pentru abateri grave, a concedia (1). 2. Refl. A pleca din apropierea cuiva sau a ceva; a merge în altă parte. ✦ A se abate, a devia. — Din *în-* + **depărta**.

ÎNDEPĂRTÁRE, *îndepărtări*, s. f. Acțiunea de *a (se) îndepărta*; înlăturare; destituire; abatere, deviere.

ÎNDEPĂRTÁT, -Ă, *îndepărtați, -te*, adj. Care este situat la (o mare) distanță; depărtat. ✦ Care vine de departe. ✦ Care s-a petrecut demult. — V. *îndepărta*.

ÎNDEPLINÍ, *îndeplinesc*, vb. IV. Tranz. A săvîrși, a înfăptui ceva; a duce la bun sfîrșit. — Din *în-* + **deplin**.

ÎNDEPLINÍRE, *îndepliniri*, s. f. Acțiunea de *a îndeplini* și rezultatul ei; înfăptuire, executare; realizare. ◇ Expr. *A aduce la* (sau, înv., *întru*) *îndeplinire* = a îndeplini.

ÎNDESÁ, *îndés*, vb. I. 1. Tranz. A apăsa ca să încapă cît mai mult într-un spațiu restrîns, a vîrî cu forța (într-un spațiu limitat); a înghesui. 2. Tranz. A-și așeza pălăria, căciula, trăgînd-o adînc pe cap. 3. Refl. (Despre o mulțime de persoane sau de lucruri în mișcare) A se îngrămădi la un loc, formînd un grup compact. ✦ A deveni mai dens, mai compact. *Întunericul se îndesa* (POPESCU). — Lat. **in-de(n)sare**.

ÎNDESÁRE, *îndesări*, s. f. Acțiunea de *a (se) îndesa*; înghesuire, îngrămădire.

ÎNDESÁT[1] s. n. (În expr.) *Pe îndesate(le)* = în mod apăsat, accentuat. [Formă gramaticală: (în expr.) *îndesate(le)*] — V. *îndesa*.

ÎNDESÁT[2], **-Ă**, *îndesați, -te*, adj. 1. Foarte plin, cu conținutul presat; îngrămădit, înghesuit. ◇ Loc. adv. *Cu vîrf și îndesat* = din belșug, cu prisosință. 2. Greu, puternic, apăsat. *Pași îndesați*. 3. Compact, dens, masiv. 4. (Despre ființe) Mic și gros. — V. *îndesa*.

ÎNDESÍ, *îndesesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină mai des, mai compact, *p. ext.* mai frecvent. ✦ Tranz. Fig. A nu da pace cuiva; a nu-l slăbi pe cineva. — Din **îndesa**.

ÎNDESÍRE s. f. Faptul de *a (se) îndesi*; sporire; desime.

ÎNDESÍT, -Ă, *îndesiți, -te*, adj. Care a devenit mai des; *p. ext.* mai frecvent; sporit. — V. *îndesi*.

ÎNDESTÚL, -Ă, *îndestuli, -e*, adj. (Înv.) Care este în cantitate suficientă, *p. ext.* în cantitate sau în număr mare; mult. ✦ (Adverbial) Cît trebuie, cît se cuvine; de ajuns. — Din *în-* + **destul**.

ÎNDESTULÁ, *îndestulez*, vb. I. Tranz. A mulțumi pe cineva pe deplin, a da cuiva destul; a satisface, a sătura (cu de-ale mîncării). ✦ Refl. A avea ceva după dorință, a poseda tot ce este necesar traiului; a se sătura. — Din **îndestul**.

ÎNDESTULÁRE, *îndestulări*, s. f. Acțiunea de *a (se) îndestula* și rezultatul ei; belșug, abundență. [Var.: (rar) **îndestulíre** s. f.]

ÎNDESTULÁT, -Ă, *îndestulați, -te*, adj. Care este înzestrat (din belșug) cu cele necesare; satisfăcut (pe deplin). — V. *îndestula*.

ÎNDESTULĂTÓR, -OÁRE, *îndestulători, -oare*, adj. Care este în cantitate suficientă; care îndestulează, satisface (pe deplin). ✦ (Adverbial) Îndeajuns. — Din **îndestula** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNDESTULÍRE s. f. v. **îndestulare**.

ÎNDIGUÍ, *îndiguiesc*, vb. IV. Tranz. A mărgini o apă cu diguri (pentru a împiedica inundațiile); *p. ext.* a ridica un dig. ✦ A înconjura o suprafață de teren cu diguri (pentru a o feri de inundații). — Din *în-* + **dig**.

ÎNDIGUÍRE, *îndiguiri*, s. f. Acțiunea de *a îndigui*; zăgăzuire.

ÎNDIGUÍT, -Ă, *îndiguiți, -te,* adj. Mărginit de diguri; îngrădit cu diguri. — V. *îndigui.*

ÎNDÎRJEÁLĂ, *îndîrjeli,* s. f. (Rar) Îndîrjire. — Din *îndîrji* + suf. *-eală.*

ÎNDÎRJÍ, *îndîrjesc,* vb. IV. Refl. A deveni dîrz, a se porni cu dîrzenie sporită, a se înverșuna. ✦ A se întări, a se înfuria. ◇ Tranz. *Răspunsul l-a îndîrjit.* — Din *în-* + *dîrz.*

ÎNDÎRJÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) îndîrji*; înverșunare, hotărîre îndărătnică. ✦ Întărîtare.

ÎNDÎRJÍT, -Ă, *îndîrjiți, -te,* adj. Dîrz, înverșunat; stăruitor, perseverent. ✦ Întărîtat. — V. *îndîrji.*

ÎNDOBITOCÍ, *îndobitocesc,* vb. IV. Refl. și tranz. A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă facultățile intelectuale și morale; a (se) prosti, a (se) tîmpi. — Din *în-* + *dobitoc.*

ÎNDOBITOCÍRE s. f. Faptul de *a (se) îndobitoci.*

ÎNDOBITOCÍT, -Ă, *îndobitociți, -te,* adj. Care și-a pierdut facultățile intelectuale și morale; prostit. — V. *îndobitoci.*

ÎNDOCTRINÁ, *îndoctrinez,* vb. I. Tranz. A iniția într-o doctrină, a înarma cu o doctrină. — Din *în-* + *doctrină.*

ÎNDOCTRINÁRE s. f. Acțiunea de *a îndoctrina.*

ÎNDOCTRINÁT, -Ă, *îndoctrinați, -te,* adj. Inițiat într-o doctrină. — V. *îndoctrina.*

ÎNDOÍ, (I) *îndói,* (II, III) *îndoiesc,* vb. IV. I. Tranz. 1. A curba o stofă, o hîrtie etc., în așa fel încît să formeze o muchie cu un unghi foarte mic; a împături ceva de două sau de mai multe ori. 2. A încovoia, a înclina, a apleca un obiect elastic. ◇ Refl. *Brazii Se-ndoiau de vînt* (COȘBUC). ✦ Refl. (Despre oameni) A se gîrbovi. II. Tranz. 1. A mări de două ori cantitatea unor lucruri sau intensitatea unei forțe; a dubla; *p. ext.* a înmulți, a mări (de un număr oarecare de ori). 2. A amesteca (pe jumătate) un lichid cu altul; a subția. III. Refl. A fi nesigur în părerea sa, a sta la îndoială; a nu avea încredere (în cineva sau în ceva). — Din *în-* + *doi.*

ÎNDOIÁLĂ, *îndoieli,* s. f. 1. Neîncredere; ezitare; șovăială. ◇ Loc. adv. *Fără îndoială* = cu siguranță, negreșit. ◇ Expr. *A avea îndoieli* = a se îndoi (III), a nu fi sigur. *A cădea la îndoială* = a începe să se îndoiască de ceva, a fi în nedumerire. *A sta la îndoială* = a șovăi. *A pune* (ceva) *la îndoială* = a se îndoi (III) de ceva. *Nu rămîne* sau *nu încape îndoială că...* sau (în formă de întrebare retorică) *mai rămîne* sau *mai încape îndoială?* = este sigur că... ✦ Credință care se clatină, credință zdruncinată. 2. (Rar) Îndoire (a corpului). — Din *îndoi* + suf. *-eală.*

ÎNDOIÉLNIC, -Ă, *îndoielnici, -e,* adj. Care provoacă îndoială, care nu poate fi primit ca sigur; dubios, echivoc. *Cuvinte îndoielnice.* ✦ Care pare puțin probabil; nesigur. ✦ Care nu inspiră încredere; suspect, necurat. — Din *îndoială* + suf. *-nic.*

ÎNDOÍNȚĂ, *îndoințe,* s. f. (Rar) Îndoială. — Din *îndoi* + suf. *-(i)nță.*

ÎNDOIÓS, -OÁSĂ, *îndoioși, -oase,* adj. (Rar) Îndoielnic, nesigur, problematic. ✦ Fig. Care nu se vede bine; neclar. — Din *îndoi* + suf. *-os.*

ÎNDOÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) îndoi*; împăturire; încovoiere; (înv.) îndoială.

ÎNDOÍT, -Ă, *îndoiți, -te,* adj. I. Care este de două ori mai mare sau mai mult decît altceva; dublat, *p. ext.* înmulțit, mărit, sporit. ◇ (Substantivat, n.) *Îndoitul unei sume.* II. 1. Amestecat (în părți egale) cu altceva. 2. Strîns prin îndoire; care păstrează urma unei împăturiri. *Hîrtie cu colțurile îndoite.* 2. Încovoiat, curbat. III. Care este nesigur de părerea sa, care stă la îndoială. ✦ (Înv.) Îndoielnic. — V. *îndoi.*

ÎNDOITÚRĂ, *îndoituri,* s. f. Partea, locul unde un obiect flexibil este îndoit. ✦ (Rar) Cotitură. ✦ (Rar) Adîncitură a unui teren. — Din *îndoi* + suf. *-(i)tură.*

ÎNDOLIÁ, *îndoliez,* vb. I. Tranz. A produce doliu, a pricinui o durere adîncă. ◇ Refl. Fig. *Întreaga casă s-a îndoliat.* [Pr.: *-li-a*] — Din *în-* + *doliu.*

ÎNDOLIÁT, -Ă, *îndoliați, -te,* adj. Care poartă doliu; de înmormîntare. ✦ Trist, îndurerat. [Pr.: *-li-at*] — V. *îndolia.*

ÎNDOLIÉRE, *îndolieri,* s. f. (Rar) Durere adîncă pricinuită de moartea unei ființe iubite. [Pr.: *-li-e-*] — V. *îndolia.*

ÎNDOPÁ, *îndóp,* vb. I. 1. Tranz. și refl. (Fam.) A (se) hrăni peste măsură; a (se) supraalimenta, a (se) ghiftui. ✦ Tranz. A hrăni o pasăre vîrîndu-i pe gît mîncare, pentru a o îngrășa. 2. Tranz. A îndesa ceva într-o deschizătură; a umple, a înfunda (cu ceva). — Din *în-* + *dop.*

ÎNDOPÁRE, *îndopări,* s. f. Acțiunea de *a (se) îndopa.*

ÎNDOPÁT[1] s. n. Îndopare. — V. *îndopa.*

ÎNDOPÁT[2]**, -Ă,** *îndopați, -te,* adj. Hrănit peste măsură; ghiftuit; (despre păsări) îngrășat prin îndopare. — V. *îndopa.*

ÎNDRĂCÍ, *îndrăcesc,* vb. IV. Refl. A se înfuria, a se înrăi (din cauza mîniei, a ciudei etc.). — Din *în-* + *drac.*

ÎNDRĂCÍRE s. f. Stare de (extremă) iritare; furie. — V. *îndrăci.*

ÎNDRĂCÍT, -Ă, *îndrăciți, -te,* adj. Scos din fire; furios; afurisit, al dracului, rău. ✦ Teribil, grozav, înfocat, aprins. *O grabă îndrăcită* (GALAN). ✦ Fig. Drăcos, șmecher. — V. *îndrăci.*

ÎNDRĂGÍ, *îndrăgesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A se îndrăgosti, a (se) iubi. — Din *în-* + *drag.*

ÎNDRĂGÍRE s. f. (Rar) Faptul de *a (se) îndrăgi*; îndrăgostire.

ÎNDRĂGÍT, -Ă, *îndrăgiți, -te,* adj. (Rar) Iubit. ✦ Îndrăgostit. *Surîzi, cum rîde visul într-o inimă-ndrăgită* (EMINESCU). — V. *îndrăgi.*

ÎNDRĂGITÓR, -OÁRE, *îndrăgitori, -oare,* adj. (Rar) Care îndrăgește. — Din *îndrăgi* + suf. *-(i)tor.*

ÎNDRĂGOSTÍ, *îndrăgostesc,* vb. IV. Refl. A începe să iubească pe cineva. ✦ Tranz. (Neobișnuit) A iubi pe cineva.—Din *în-* + *dragoste.*

ÎNDRĂGOSTÍRE s. f. (Rar) Faptul de *a (se) îndrăgosti.*

ÎNDRĂGOSTÍT, -Ă, *îndrăgostiți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care iubește pe cineva; amorezat. — V. *îndrăgosti.*

ÎNDRĂZNEÁLĂ, *îndrăzneli,* s. f. Atitudine sau purtare îndrăzneață; curaj, cutezanță. — Din *îndrăzni* + suf. *-eală.*

ÎNDRĂZNÉȚ, -EÁȚĂ, *îndrăzneți, -e,* adj. Care nu se teme de greutăți și de pericole; curajos, cutezător. ✦ Original. ✦ Care își îngăduie prea multe; obraznic. — Din *îndrăzni* + suf. *-ef.*

ÎNDRĂZNÍ, *îndrăznesc,* vb. IV. Tranz. A avea curaj; a nu se teme, a cuteza să... — Din *în-* + **drăzni* (< v. sl. *drĭznonti*).

ÎNDRĂZNITÓR, -OÁRE, *îndrăznitori, -oare,* adj. (Rar) Care îndrăznește; îndrăzneț. — Din *îndrăzni* + suf. *-(i)tor.*

ÎNDREPTÁ, *îndrépt,* vb. I. 1. Tranz. A face drept ceea ce era îndoit sau strîmb. ✦ Refl. (Despre oameni) A lua o ținută dreaptă. 2. Refl. (Despre oameni) A se întrema după o boală; a căpăta o înfățișare bună. ✦ (Despre vreme) A se schimba în bine, a se însenina. ✦ Tranz. A îmbunătăți. 3. Refl. A-și corecta purtările. ◇ Tranz. *A îndrepta o greșeală.* II. 1. Refl. A porni într-o anumită direcție. 2. Tranz. A arăta cuiva drumul bun; a îndruma, a conduce în direcția potrivită. ◇ Expr. *A-și îndrepta pașii* = a merge spre... *A îndrepta pașii cuiva* = a face pe cineva să meargă spre...; a călăuzi, a conduce (în viață). *A(-și) îndrepta ochii* (sau *privirile*) *asupra cuiva* (sau *a ceva*) = a se uita la cineva sau la ceva. *A(-și) îndrepta gîndul asupra cuiva* (sau *a ceva*) = a i se duce cuiva gîndul la cineva sau la ceva. ✦ A conduce un animal, un vehicul, o ambarcație într-o anumită direcție. ✦ A ținti o armă de foc asupra cuiva sau a ceva. ✦ A trimite sau a adresa o hîrtie oficială. *A îndrepta o cerere către autorități.* [Prez. ind. și: *îndreptez*] — Din *în-* + *drept.*

ÎNDREPTĂR, *îndreptare,* s. n. Lucrare care dă îndrumări într-un anumit domeniu; călăuză. *Îndreptar ortografic.* — Din *în-* + *drep-tar* (înv.).

ÎNDREPTÁRE, *îndreptări,* s. f. Acțiunea de *a (se) îndrepta* și rezultatul ei; corectare; (înv.) dreptate, îndreptățire. *În loc să facă alegere și îndreptare jeluitorilor, fac... nedreptate* (GOLESCU). ✦ (Concr., la pl.) Act justificativ, document oficial.

ÎNDREPTÁT, -Ă, *îndreptați, -te,* adj. 1. (Despre obiecte strîmbe, deformate) Readus la forma, la starea normală, dreaptă. 2. Corectat, rectificat. ✦ (Rar) Drept, cinstit, corect. — V. *îndrepta.*

ÎNDREPTĂTÓR, -OÁRE, *îndreptători, -oare,* adj. (Înv.) Care îndreaptă, îndrumă; călăuzitor. — Din *îndrepta* + suf. *-(ă)tor.*

ÎNDREPTĂȚÍ, *îndreptățesc,* vb. IV. Tranz. A da cuiva dreptul la ceva; a autoriza, a justifica (ceva). — Din *în-* + *dreptate.*

ÎNDREPTĂȚÍRE, *îndreptățiri,* s. f. Acțiunea de *a îndreptăți*; justificare.

ÎNDREPTĂȚÍT, -Ă, *îndreptățiți, -te,* adj. Care are dreptul la ceva; autorizat să...; justificat. — V. *îndreptăți.*

ÎNDREPTUÍ, *îndreptuiesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A repune pe cineva în drepturile sale, a da cuiva un anumit drept; a îndritui. — Din *în-* + *drept* (după *îndritui*).

ÎNDRITUÍ, *îndrituiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A îndreptăți. [Prez. ind. și: *îndrîtui*] — Din *în-* + *drit.*

ÎNDRITUÍT, -Ă, *îndrituiți, -te,* adj. (Rar) Îndreptățit. — V. *îndritui.*

ÎNDRUGÁ, *îndrúg,* vb. I. T anz. 1. (Fam.) A rosti cuvintele cu greutate, a pronunța nedeslușit; a fi fără șir la vorbă, *p. ext.* a vorbi fără rost; a trăncăni. ◇ Expr. *A îndruga (la) verzi și uscate* = a înșira vrute și nevrute, a spune nimicuri, minciuni. ✦ (Rar) A face ceva în pripă. 2. A toarce lînă sau cînepă în fire groase și puțin răsucite, necesare pentru anumite țesături; *p. ext.* a toarce fără pricepere și fără spor. — Din *în-* + *drugă.*

ÎNDRUGÁRE, *îndrugări,* s. f. Acțiunea de *a îndruga* și rezultatul ei.

ÎNDRUMÁ, *îndrumez,* vb. I. Tranz. A pune pe cineva pe drumul bun, a îndrepta în direcția potrivită; a călăuzi. ✦ Refl. A se îndrepta spre o țintă, a pleca la drum, a porni. [Prez. ind. și: *îndrúm*] — Din *în-* + *drum.*

ÎNDRUMÁR s. n. (Rar) Îndrumător. — Din *îndruma* + suf. *-ar.*

ÎNDRUMÁRE, *îndrumări,* s. f. Acțiunea de *a (se) îndruma*; îndreptare, dirijare; directivă, sfat.

ÎNDRUMÁTÓR, -OÁRE, *îndrumători, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care îndrumează, orientează; călăuzitor. ✦ (Substantivat, n.) Carte, revistă etc., care servește ca îndreptar. — Din *îndruma* + suf. *-(ă)tor.*

ÎNDUIOȘÁ, *înduioșez,* vb. I. Refl. și tranz. A fi cuprins sau a face pe cineva să fie cuprins de duioșie, de milă. [Var.: (rar) *înduioși* vb. IV] — Din *în-* + *duios.*

ÎNDUIOȘÁRE s. f. Faptul de *a (se) înduioșa*; duioșie. [Var.: *înduioșíre* s. f.]

ÎNDUIOȘÁT, -Ă, *înduioșați, -te,* adj. Cuprins de înduioșare; mișcat, emoționat. ✦ (Rar) Duios. — V. *înduioșa.*

ÎNDUIOȘĂTÓR, -OÁRE, *înduioșători, -oare,* adj. Care provoacă înduioșare; mișcător, impresionant, emoționant. — Din **înduioșa** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNDUIOȘÍ vb. IV. v. **înduioșa.**

ÎNDUIOȘÍRE s. f. v. **înduioșare.**

ÎNDULCÍ, *îndulcesc,* vb. IV. 1. Tranz. A face ca o mîncare sau o băutură să fie (mai) dulce; *p. ext.* (pop.) a face mai gustos. 2. Refl. A mînca (puțin) din mîncăruri gustoase și rare; a se înfrupta. ◇ Expr. *A se îndulci la ceva* = a da de gustul unui lucru și a-l dori mereu; a se deda la... 3. Tranz. Fig. A umple de mulțumire; a desfăta. 4. Tranz. A reduce asprimea, duritatea, violența cuiva sau a ceva. ✦ Tranz. și refl. A (se) îmbuna, a (se) îmblînzi. — Din *în-* + **dulce.**

ÎNDULCÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) îndulci.*

ÎNDULCÍT, -Ă, *îndulciți, -te,* adj. 1. (Despre mîncăruri și băuturi) Care a fost făcut (mai) dulce. 2. Fig. Blînd, domol. — V. *îndulci.*

ÎNDULCITÓR, -OÁRE, *îndulcitori, -oare,* adj. Care îndulcește. ✦ Fig. Care desfată, satisface. — Din **îndulci** + suf. *-(i)tor.*

ÎNDUMNEZEÍ, *îndumnezeiesc,* vb. IV. Tranz. (Livresc) A zeifica. ✦ A glorifica, a preamări. — Din *în-* + **dumnezeu.**

ÎNDUMNEZEÍRE s. f. (Livresc) Faptul de *a îndumnezei;* divinizare, adorație; *p. ext.* beatitudine.

ÎNDUMNEZEÍT, -Ă, *îndumnezeiți, -te,* adj. (Livresc) Divin, minunat. — V. *îndumnezei.*

ÎNDUPLECÁ, *îndúplec,* vb. I. Tranz. A face pe cineva să cedeze, să consimtă; a determina, a hotărî pe cineva să facă ceva. ✦ Refl. A ceda, a se lăsa convins. — Din *în-* + **dupleca** (înv.; < lat. *duplicare).*

ÎNDUPLECÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) îndupleca.*

ÎNDUPLECĂTÓR, -OÁRE, *îndupleca tori, -oare,* adj. (Înv.) Care înduplecă; convingător. — Din **îndupleca** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNDURÁ, *îndúr,* vb. I. 1. Tranz. A suporta cu răbdare un necaz, o boală etc. 2. Refl. A se arăta milos, bun; a se înduioșa. ✦ A-i fi milă cuiva de cineva. 3. Refl. A consimți, a-l lăsa pe cineva inima să..., a se hotărî. *Nu se îndurau să plece.* — Lat. **îndurare** (1, după fr. *endurer).*

ÎNDURÁRE, *îndurări,* s. f. Acțiunea de *a (se) îndura* și rezultatul ei; putere de a răbda; răbdare; milă, compătimire, bunătate.

ÎNDURĂTÓR, -OÁRE, *îndurători, -oare,* adj. 1. Plin de milă; milostiv. 2. Care suportă cu răbdare suferințele; răbdător. — Din **îndura** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNDURERÁ, *îndurerez,* vb. I. Tranz. A provoca cuiva o durere sufletească; a întrista, a amări. ✦ (Rar) A pricinui cuiva o durere fizică. — Din *în-* + **durere** (după fr. *endolorir).*

ÎNDURERÁRE s. f. Mîhnire, întristare. — V. *îndurera.*

ÎNDURERÁT, -Ă, *îndurerați, -te,* adj. Care a avut de suportat o durere; trist, amărît. ✦ Care exprimă durere, mîhnire. — V. *îndurera.*

ÎNDUȘMĂNÍ, *îndușmănesc,* vb. IV. Refl. (Rar, despre mai multe ființe) A ajunge la dușmănie, a se dușmăni. — Din *în-* + **dușman.**

ÎNDUȘMĂNÍT, -Ă, *îndușmăniți, -te,* adj. (Rar) Care nutrește dușmănie împotriva cuiva, învrăjbit cu cineva. — V. *îndușmăni.*

ÎNEC, *înecuri,* s. n. 1. Moarte prin asfixie în apă sau în alt lichid. 2. Revărsare mare de ape; inundare, inundație; puhoi. — Postverbal al lui **îneca.**

ÎNECÁ, *înéc,* vb. I. 1. Refl. și tranz. A muri sau a face să moară prin asfixie în apă sau în alt lichid. ◇ Expr. (Refl.) *A se îneca (ca țiganul) la mal* = a suferi un eșec într-o acțiune tocmai în momentul cînd era pe punctul de a o duce la bun sfîrșit. ✦ Refl. A se sinucide aruncîndu-se în apă. 2. Refl. (Despre nave) A se scufunda. ◇ Expr. *A i se îneca* (cuiva) *corăbiile* = a fi trist (din pricina unui insucces). ✦ Fig. A se cufunda, a se afunda. 3. Tranz. (La pers. 3; despre ape) A inunda un loc, o arătură etc. ✦ Fig. A copleși, a înnăbuși. 4. Refl. A-și pierde respirația din cauza pătrunderii sau opririi pe trahee a unui corp sau a unei emanații care sufocă, înnăbușe. ◇ Tranz. *Fumul de țigară îl îneca.* ✦ Tranz. (Despre plîns, lacrimi) A podidi (împiedicînd respirația). — Din *în-* + **neca** (înv.; < lat. *necare* «a ucide»).

ÎNECÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) îneca* și rezultatul ei.

ÎNECÁT, -Ă, *înecați, -te,* adj. 1. Asfixiat prin înec. 2. (Despre o navă) Scufundat în apă. 3. Inundat. 4. Înnăbușit, sufocat. — V. *îneca.*

ÎNECĂCIÓS, -OÁSĂ, *înecăcioși, -oase,* adj. Care îneacă (4); sufocant. ✦ (Despre alimente) Care se înghite anevoie dînd senzația că îneacă (4). [Var.: **necăcios, -oásă** adj.] — Din **îneca** + suf. *-ăcios.*

ÎNECĂCIÚNE, *înecăciuni,* s. f. 1. Greutate de a respira; sufocare. 2. (Rar) Înec. — Din **îneca** + suf. *-(ă)ciune.*

ÎNECĂTÓR, -OÁRE, *înecători, -oare,* adj. (Rar) Înnăbușitor, sufocant. — Din **îneca** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNFĂPTUÍ, *înfăptuiesc,* vb. IV. Tranz. A aduce la îndeplinire; a realiza, a îndeplini. — Din *în-* + **făptui.**

ÎNFĂPTUÍRE, *înfăptuiri,* s. f. Acțiunea de *a înfăptui* și rezultatul ei; realizare; (concr.) operă realizată.

ÎNFĂPTUITÓR, -OÁRE, *înfăptuitori, -oare,* s. m. și f. Cel care înfăptuiește ceva; realizator. ✦ (Rar) Făptuitor. — Din **înfăptui** + suf. *-(i)tor.*

ÎNFĂȘÁ, *înfășez,* vb. I. Tranz. 1. A înfășura un copil în scutece (și în fețe). 2. A înfășura corpul sau o parte a corpului cu o legătură, un bandaj sau o cataplasmă. — Lat. **infasciare.**

ÎNFĂȘÁRE, *înfășări,* s. f. Acțiunea de *a înfășa.*

ÎNFĂȘÁT, -Ă, *înfășați, -te,* adj. Înfășurat în scutece (și în fașă) — V. *înfășa.*

ÎNFĂȘURÁ, *înfășór,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) acoperi de jur împrejur cu o pînză, cu o învelitoare etc. 2. Tranz. Fig. A cuprinde, a învălui. 3. Tranz. A încolăci ceva în jurul cuiva sau a ceva. ✦ Tranz. A depăna (pe un ghem, pe un fus etc.). 4. Refl. (Fam.) A se învîrti de colo pînă colo; a da tîrcoale. *Ce vă înfășurați pe-aicea?* (PAS). [Prez. ind. si: *înfășur*] — Lat. **in-fasciolare** *(< fascia).*

ÎNFĂȘURÁRE, *înfășurări,* s. f. Acțiunea de *a (se) înfășura.* ✦ (Concr.) Ansamblu de spire conductoare care fac parte dintr-un circuit al unui aparat sau al unui instrument electric.

ÎNFĂȘURĂTÓR, -OÁRE, *înfășurători, -oare,* adj. (Rar) Care servește la înfășurare, care înfășoară. ✦ (Substantivat, n.) Cilindru pe care se înfășoară hîrtia la ieșirea din mașina de fabricat. — Din **înfășura** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNFĂȘURĂTÚRĂ, *înfășurături,* s. f. (Rar) Ceea ce înfășoară ceva sau este înfășurat pe ceva. — Din **înfășura** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNFĂȚÁ, *înfáț,* vb. I. Tranz. A îmbrăca cu rufărie (curată) pernele, plăpumile, patul. — Din *în-* + **față.**

ÎNFĂȚÁT, -Ă, *înfățați, -te,* adj. (Despre plăpumi, perne, așternut) Acoperit cu rufărie (curată). — V. *înfăța.*

ÎNFĂȚIȘÁ, *înfățișez,* vb. I. 1. Refl. și tranz. A (se) prezenta în fața cuiva (de obicei a unui superior sau a unei autorități). 2. Tranz. A descrie, a zugrăvi, a reprezenta. *Acel portret înfățișa un chip îmbrăcat bărbătește* (EMINESCU). 3. Refl. A-și imagina, a-și închipui. [Var.: (reg.) **înfățoșá** vb. I] — Din *în-* + **fățiș.**

ÎNFĂȚIȘÁRE, *înfățișări,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) înfățișa* și rezultatul ei; prezentare, descriere, zugrăvire. *Înfățișarea veridică a realității.* ✦ (Jur.) Prezentare a cuiva în fața unei autorități judiciare, în urma unei citări sau a unei invitații; dezbatere în fața unei instanțe. ✦ Termen de judecată. 2. (Concr.) Aspect sub care se prezintă un lucru sau o ființă; aparență. [Var.: (reg.) **înfățoșáre** s. f.]

ÎNFĂȚOȘÁ vb. I. v. **înfățișa.**

ÎNFĂȚOȘÁRE s. f. v. **înfățișare.**

ÎNFELIÁ, *înfeliez,* vb. I. Tranz. (Rar) A tăia în felii. — Din *în-* + **felii** (pl. lui *felie).*

ÎNFEUDÁ, *înfeudez,* vb. I. Refl. A se lăsa subjugat, a-și pierde libertatea de acțiune; a se integra cu totul într-o activitate dăunătoare. ✦ Tranz. A supune, a robi. [Pr.: *-fe-u-*] — Fr. **inféoder** (lat. lit. **infeodare).**

ÎNFEUDÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) înfeuda* și rezultatul ei; supunere, robire. [Pr.: *-fe-u-*]

ÎNFIÁ, *înfiez,* vb. I. Tranz. A lua un copil de suflet, a adopta. [Pr.: *-fi-a*] — Din *în-* + **fiu.**

ÎNFIERÁ[1], *înfiereż,* vb. I. Tranz. 1. A face un semn distinctiv pe corpul unui animal cu ajutorul unui fier înroșit în foc. 2. Fig. A condamna cu toată severitatea, a osîndi în public; a stigmatiza. [Pr.: *-fie-*] — Din *în-* + **fier.**

ÎNFIERÁ[2], pers. 3 *înfierează,* vb. I. Intranz. (Reg.; despre barbă sau mustăți) A începe să crească; a mijî. [Pr.: *-fie-*] — Lat. ***infilare** *(< filum* «fir»).

ÎNFIERÁRE s. f. Acțiunea de *a înfiera*[1]. [Pr.: *-fie-*]

ÎNFIERÁT[1] s. n. Înfierare. [Pr.: *-fie-*] — V. *înfiera*[1].

ÎNFIERÁT[2], **-Ă,** *înfierați, -te,* adj. 1. (Despre animale) Însemnat cu fierul roșu; (despre semne) aplicat cu fierul roșu. 2. Fig. Osîndit în public; stigmatizat. 3. Îmbrăcat în fier; ferecat. [Pr.: *-fie-*] — V. *înfiera*[1].

ÎNFIERBÎNTÁ, *înfierbînt,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni fierbinte prin acțiunea focului. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) irita, a (se) agita. 3. Tranz. Fig. A insufla avînt; a aținta. ✦ Refl. Fig. A se antrena într-o acțiune. — Din *în-* + **fierbinte.**

ÎNFIERBÎNTÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) înfierbînta.*

ÎNFIERBÎNTÁT, -Ă, *înfierbîntați, -te,* adj. 1. Care s-a încălzit foarte tare; încins. 2. Fig. Agitat, înflăcărat, aprins. — V. *înfierbînta.*

ÎNFIERBÎNTĂTÓR, -OÁRE, *înfierbîntători, -oare,* adj. Care înfierbîntă. — Din **înfierbînta** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNFIÉRE, *înfieri,* s. f. Acțiunea de *a înfia* și rezultatul ei. [Pr.: *-fi-e-*]

ÎNFIGĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *înfigăreți, -e,* adj. (Fam.) Care se vîră sau se amestecă în toate; îndrăzneț. — Din **înfig** (prez. ind. al lui *înfige)* + suf. *-ăr-eț.*

ÎNFÍGE, *înfig,* vb. III. 1. Tranz. A face ca un obiect cu virf sau cu muchie ascuțită să intre adînc în ceva; a împlînta, a vîri. ◇ Expr. *A înfige mîna* sau *mîinile* (în ceva) = a apuca (ceva) cu putere. (Înv.) *A înfige tabăra* = a se instala undeva cu corturile. *A înfige ochii* = a se uita fix, a privi țintă. ✦ A împlînta ceva într-un obiect ascuțit. 2. Refl. Fig. A se apuca de o muncă cu îndrăzneală și curaj. ✦ (Peior.) A intra sau a se amesteca undeva cu obrăznicie. [Perf. s. *înfipsei,* part. *înfipt*] — Lat. **infigere.**

ÎNFÍGERE, *înfigeri,* s. f. Acțiunea de *a (se) înfige;* împlîntare.

ÎNFIINȚÁ, *înființez,* vb. I. 1. Tranz. A face să ia ființă; a crea, a întemeia, a alcătui. 2. Refl. (Despre oameni) A se prezenta, a se înfățișa undeva (pe neașteptate). — Din *în-* + **ființă.**

ÎNFIINȚÁRE, *înființări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înființa*; fundare, instituire. ✦ (Rar) Realizare, executare.

ÎNFIORÁ, *înfiór*, vb. I. Tranz. și refl. 1. A face ca cineva să fie cuprins sau a fi cuprins de fiori; a (se) speria, a (se) înfricoșa. 2. Fig. A suferi sau a face pe cineva să sufere o impresie adîncă, a (se) pătrunde de un sentiment adînc; a (se) emoționa, a (se) tulbura. 3. Fig. A (se) mișca ușor. [Pr.: *-fi-o-*. — Prez. ind. și: *înfiorez*] — Din **în-** + **fior.**

ÎNFIORÁRE, *înfiorări*, s. f. Faptul de *a (se) înfiora*; frică, spaimă; neliniște, tulburare. [Pr.: *-fi-o-*]

ÎNFIORÁT, -Ă, *înfiorați, -te*, adj. 1. Cuprins de fiori; speriat, înfricoșat. 2. Fig. Emoționat, tulburat. [Pr.: *-fi-o-*] — V. *înfiora.*

ÎNFIORĂTÓR, -OÁRE, *înfiorători, -oare*, adj. Care produce fiori (de spaimă); fioros, înspăimîntător, îngrozitor. ◇ (Adverbial) *Calul necheza înfiorător.* (Legat de un adjectiv prin prep. «de», dă acestuia o valoare de superlativ) *Nopțile de vară sînt înfiorător de dulci* (VLAHUȚĂ). [Pr.: *-fi-o-*] — Din **înfiora** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNFÍPT, -Ă, *înfipți, -te*, adj. 1. Nemișcat, neclintit, țeapăn. 2. (Fam.) Îndrăzneț, cutezător. ✦ (Adverbial) De-a dreptul, direct. — V. *înfige.*

ÎNFIRÁ, *înfír*, vb. I. Tranz. (Rar) 1. A coase sau a broda cu fir. 2. A depăna fire toarse. — Din **în-** + **fir.**

ÎNFIRÁT, -Ă, *înfirați, -te*, adj. Cusut sau brodat cu fir. — V. *înfira.*

ÎNFIRIPÁ, *înfiripez*, vb. I. 1. Tranz. A alcătui ceva din elemente puține, disparate sau necorespunzătoare; a înjgheba. ✦ Refl. A începe să se îmbogățească. ✦ Refl. Fig. A lua naștere, a prinde consistență. 2. Refl. A-și reveni în puteri; a se reface după o boală, a se întrema. [Prez. ind. și: *înfirip*] — Din **încripa** (< *în-* + *cerep* < bg., ucr. *čerep*).

ÎNFIRIPÁRE, *înfiripări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înfiripa*; înjghebare; întremare (după o boală).

ÎNFIRIPÁT, -Ă, *înfiripați, -te*, adj. 1. Înjghebat, alcătuit (cu greu). 2. Restabilit după o boală, întremat. — V. *înfiripa.*

ÎNFLĂCĂRÁ, *înflăcărez*, vb. I. 1. Tranz. A insufla avînt, a trezi entuziasm; a pasiona. ✦ Refl. A se aprinde, a se anima, a se entuziasma. 2. Tranz. și refl. A face să capete sau a căpăta culoarea flăcării, a se înroși. — Din *în-* + **flacără.**

ÎNFLĂCĂRÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) înflăcăra*; ardoare, pasiune.

ÎNFLĂCĂRÁT, -Ă, *înflăcărați, -te*, adj. 1. Avîntat, pasionat. ◇ (Adverbial) *Scria înflăcărat băietul* (ANGHEL-IOSIF). 2. Care e aprins, care dogorește; *p. ext.* de culoare roșie (ca focul. — V. *înflăcăra.*

ÎNFLORÁ, *înflorez*, vb. I. Tranz. A împodobi cu flori țesute, brodate, pictate, incrustate; a ornamenta. — Din *în-* + **floare.**

ÎNFLORÁT, -Ă, *înflorați, -te*, adj. Ornamentat cu flori țesute, brodate etc. — V. *înflora.*

ÎNFLORÍ, *înfloresc*, vb. IV. I. Intranz. (Despre flori) A-și desface bobocii ajungînd la maturitate; (despre plante sau, *p. ext.*, despre locul unde se află ele) a se acoperi de flori. ✦ A lua aspectul unei flori. *Pe geamurile Hagiului înflorise gheața* (DELAVRANCEA). II. Fig. 1. Intranz. A-și face apariția (ca o floare), a se arăta, a se ivi. ✦ A se dezvolta frumos; a crește, a prospera. ✦ A deveni roșu (ca o floare). ✦ (Despre față) A se îmbujora; a se rumeni; a se lumina. 2. Tranz. A împodobi, a înfrumuseța. ✦ A exagera. *Gazetele... înfloreau informațiile* (PAS). 3. Tranz. A face ca o pînză sau un obiect confecționat din pînză să devină alb-strălucitor (prin spălare și uscare la soare). — Lat. ***inflorire** *(= florere).*

ÎNFLORÍRE, *înfloriri*, s. f. Acțiunea de *a înflori.*

ÎNFLORÍT, -Ă, *înfloriți, -te*, adj. I. (Despre flori) Care și-a deschis bobocii; (despre plante sau, *p. ext.*, despre locul unde se află ele) care s-a acoperit de flori. II. Fig. 1. Împodobit cu desene, cu ornamente; înflorat. 2. (Despre limbă, stil) Care este bogat în imagini; care caută să impresioneze; *p. ext.* exagerat. 3. (Despre față; *p. ext.* despre oameni) Îmbujorat; luminat. — V. *înflori.*

ÎNFLORITÓR, -OÁRE, *înfloritori, -oare*, adj. Care prosperă. — Din **înflori** + suf. *-(i)tor.*

ÎNFLORITÚRĂ, *înflorituri*, s. f. 1. Podoabă, ornament. 2. Fig. Adaos personal (la o povestire, la o expunere); exagerare. — Din **înflori** + suf. *-(i)tură.*

ÎNFOCÁ, (rar) *înfóc*, vb. I. (Rar) 1. Refl. A se aprinde, a se înflăcăra (ca urmare a unui sentiment puternic). 2. Tranz. A înfierbînta, a încălzi ceva la foc; a da foc la ceva. — Din *în-* + **foc.**

ÎNFOCÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) înfoca*; înflăcărare, entuziasm; ardoare, pasiune.

ÎNFOCÁT, -Ă, *înfocați, -te*, adj. 1. Înfierbîntat peste măsură; fierbinte, aprins; care arde și dogorește ca focul. ✦ De culoarea focului, roșu-aprins. ✦ Fig. (Despre ochi) Focoși, scînteietori, vii. 2. Fig. Înflăcărat, însuflețit, pasionat. — V. *înfoca.*

ÎNFOFOLÍ, *înfofolesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) îmbrăca sau a (se) acoperi cu multe haine groase și călduroase pentru a (se) feri de frig.

ÎNFOFOLÍT, -Ă, *înfofoliți, -te*, adj. Îmbrăcat cu multe haine groase. — V. *înfofoli.*

ÎNFOIÁ, *înfoiez*, vb. I. 1. Refl. (Despre părul oamenilor și despre blana, coada sau coama animalelor, despre penele păsărilor) A se umfla, a se răsfira, a se zburli. ✦ (Despre păsări) A-și umfla penele. ✦ Fig. (Despre oameni) A-și da aere. ✦ A se învîrti de colo-colo, a se roti. 2. Tranz. A întinde, a desface (ca pe niște foale). 3. Refl. (Despre pămînt și alte materiale) A-și mări volumul prin mărirea golurilor dintre granule. — Lat. ***infolliare** *(< follis).*

ÎNFOIÁT, -Ă, *înfoiați, -te*, adj. 1. (Despre părul oamenilor, despre blana, coada sau coama animalelor, despre penele păsărilor) Umflat, răsfirat, zburlit. ✦ (Despre haine) Larg, creț. 2. (Despre pămînt) Afînat. ✦ (Reg., despre ape) Care și-a mărit volumul; crescut, revărsat. 3. (Rar, despre copaci sau despre ramuri) Cu frunză bogată. ◇ *Varză înfoiată* = varză cu foile neîndesate, cu miezul afînat. — V. *înfoia.*

ÎNFOIÉRE, *înfoieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) înfoia* și rezultatul ei.

ÎNFOLTÍT, -Ă, *înfoltiți, -te*, adj. (Reg., despre animale) Cu burta mare. — Din *în-* + **folte.**

ÎNFOMETÁ, *înfometez*, vb. I. Tranz. A face pe cineva să sufere de foame; a constrînge prin foame. — Din *în-* + **foamete.**

ÎNFOMETÁRE s. f. Acțiunea de *a înfometa* și rezultatul ei.

ÎNFOMETÁT, -Ă, *înfometați, -te*, adj. Care suferă de foame; flămînd. — V. *înfometa.*

ÎNFORMÁ, *înformez*, vb. I. Tranz. (Înv.) A forma, a alcătui. — Lat. lit. **informare** (după verbele cu *în-*).

ÎNFRĂȚÍ, *înfrățesc*, vb. IV. 1. Refl. A se uni printr-o dragoste frățească, a se împrieteni ca frații. 2. Intranz. (Despre plante) A da naștere la tulpini secundare. — Din *în-* + **frate.**

ÎNFRĂȚÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) înfrăți* și rezultatul ei; prietenie frățească.

ÎNFRĂȚÍT, -Ă, *înfrățiți, -te*, adj. 1. Legat de altul prin relații frățești. 2. (Despre plante) Crescut în mai multe fire pornite de la baza aceleiași rădăcini. — V. *înfrăți.*

ÎNFRĂȚITÓR, -OÁRE, *înfrățitori, -oare*, adj. (Rar) Care (se) înfrățește. — Din **înfrăți** + suf. *-(i)tor.*

ÎNFRICÁ, *înfríc*, vb. I. Refl. (Reg.; folosit mai ales la timpurile trecute) A se înfricoșa. — Din *în-* + **frică.**

ÎNFRICÁT, -Ă, *înfricați, -te*, adj. (Reg.) Înfricoșat. — V. *înfrica.*

ÎNFRICOȘÁ, *înfricoșez*, vb. I. Refl. și tranz. A fi cuprins sau a face pe cineva să fie cuprins de frică; a (se) speria, a (se) înspăimînta; a (se) intimida. — Din *în-* + **fricos.**

ÎNFRICOȘÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) înfricoșa*; frică; intimidare.

ÎNFRICOȘÁT, -Ă, *înfricoșați, -te*, adj. Cuprins de frică; speriat, înspăimîntat. ✦ Înfiorător, înspăimîntător. ✦ (Înv., cu valoare de superlativ) Teribil, grozav de... *Găti niște bucate înfricoșate* (ISPIRESCU). — V. *înfricoșa.*

ÎNFRICOȘĂTÓR, -OÁRE, *înfricoșători, -oare*, adj. Care deșteaptă frică; îngrozitor, înspăimîntător. — Din **înfricoșa** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNFRIGĂRÍ, *înfrigăresc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A pune în frigare. — Din *în-* + **frigare.**

ÎNFRIGURÁRE, *înfrigurări*, s. f. Stare de încordare nervoasă, de nerăbdare, de emoție. ◇ Loc. adv. *Cu înfrigurare* = cu neliniște, cu emoție; cu febrilitate. — Din *în-* + **friguri.**

ÎNFRIGURÁT, -Ă, *înfrigurați, -te*, adj. Care tremură de frig, pătruns de frig; *fig.* cuprins de nerăbdare, de emoție, de zel. — Din *în-* + **friguri.**

ÎNFRIZURÁT, -Ă, *înfrizurați, -te*, adj. (Rar) Cu părul frizat, cu frizură. — Din *în-* + **frizură.**

ÎNFRÎNÁ, *înfrînez*, vb. I. 1. Tranz. A pune frîu unui animal de ham. ✦ A îmblînzi, a domestici. ✦ Fig. A stăvili, a reține, a potoli. 2. Refl. Fig. A se reține de la o faptă, de la exprimarea unei păreri; a se stăpîni. — Lat. **infrenare.**

ÎNFRÎNÁRE, *înfrînări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înfrîna*; *fig.* reținere, abținere, cumpătare.

ÎNFRÎNÁT, -Ă, *înfrînați, -te*, adj. (Despre animale de ham) Căruia i s-a pus frîu. — V. *înfrîna.*

ÎNFRÎNGE, *înfrîng*, vb. III. Tranz. A învinge, a birui, a zdrobi (în lupte armate). ✦ A înnăbuși o stare sufletească. *Și-a înfrînt mînia.* ✦ A nesocoti, a viola o lege, o dispoziție etc. [Perf. s. *înfrînsei*, part. *înfrînt*] — Lat. **infrangere.**

ÎNFRÎNGERE, *înfrîngeri*, s. f. Acțiunea de *a înfrînge*; învingere; călcare a legii.

ÎNFRÎNT, -Ă, *înfrînți, -te*, adj. Învins, biruit, zdrobit. — V. *înfrînge.*

ÎNFRUMOȘÁ, *înfrumoșez*, vb. I. Refl. (Reg.) A se înfrumuseța. — Din *în-* + **frumos.**

ÎNFRUMUSEȚÁ, *înfrumusețez*, vb. I. Tranz. și refl. A da sau a căpăta un aspect (mai) frumos prin adăugarea unor detalii; a împodobi. — Din *în-* + **frumusețe.**

ÎNFRUMUSEȚÁRE, *înfrumusețări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înfrumuseța*; împodobire.

ÎNFRUMUSEȚÁT, -Ă, *înfrumusețați, -te*, adj. Care a devenit (mai) frumos; împodobit, ornat. — V. *înfrumuseța.*

ÎNFRUNTÁ, *înfrúnt*, vb. I. Tranz. 1. A ține piept unei forțe copleșitoare, unei primejdii etc.; a se lupta cu... ◇ Expr. *A înfrunta privirea* (sau *privirile*) *cuiva* = a se uita drept, fără sfială în ochii cuiva, a nu se lăsa intimidat de cineva. 2. A mustra, a certa, a ocărî. — ***infrontare** *(< frons).*

ÎNFRUNTÁRE, *înfruntări*, s. f. Acțiunea de *a înfrunta* și rezultatul ei. 1. Rezistență hotărîtă; opunere îndrăzneață. ✦ Confruntare, ciocnire. 2. Mustrare; *p. ext.* jignire, insultă.

ÎNFRUNTĂTÓR, -OÁRE, *înfruntători, -oare*, adj. (Rar) Care înfruntă (1). — Din **înfrunta** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNFRUNZÍ, pers. 3 *înfrunzește*, vb. IV. Intranz. (Despre copaci, plante) A da frunze, a se acoperi cu frunze. — Lat. ***înfrondire** *(< frondere)*.

ÎNFRUNZÍT, -Ă, *înfrunziți, -te*, adj. Căruia i-a dat frunza, plin de frunze. — V. *înfrunzi*.

ÎNFRUPTÁ, *înfrúpt*, vb. I. Refl. A gusta, a mînca din ceva bun. ✦ (În ritualul creștin) A mînca de dulce în zi de post. ✦ Fig. (Ir.) A trage beneficii (necinstite), a profita de... ✦ Tranz. (Rar) A face pe cineva părtaș la un cîștig, la un beneficiu (ilicit). — Din *în-* + **frupt**.

ÎNFRUPTÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) înfrupta*.

ÎNFULECÁ, *înfúlec*, vb. I. Tranz. (Fam.) A înbuca zgomotos și lacom, a înghiți pe nerăsuflate. [Var.: **înfulicá** vb. I] — Lat. **înfollicare**.

ÎNFULECÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a înfuleca*.

ÎNFULICÁ vb. I. v. **înfuleca**.

ÎNFUMURÁ, *înfúmurez*, vb. I. Refl. A-și da aere; a se îngîmfa. — Din *în-* + **fumuri** «închipuire».

ÎNFUMURÁRE, *înfumurări*, s. f. 1. Îngîmfare, mîndrie nejustificată; orgoliu, aroganță. 2. (Rar, poetic) Lumină ștearsă, difuză. *Înfumurarea alburie a zorilor pătrunse văzduhul* (SADOVEANU). — V. *înfumura*.

ÎNFUMURÁT, -Ă, *înfumurați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Îngîmfat, încrezut, închipuit. — V. *înfumura*.

ÎNFUNDÁ, *înfúnd*, vb. I. 1. Tranz. A pune fund la un butoi, la o putină etc.; a închide ermetic printr-un capac fixat între doage. ✦ A astupa complet un orificiu sau, *p. ext.*, un obiect prevăzut cu orificii. ◇ Expr. *A înfunda gura cuiva* = a reduce pe cineva la tăcere. ✦ Fig. A înnăbuși un sunet, un zgomot. 2. Refl. (Despre drumuri, suprafețe etc.) A se închide, ajungînd la un punct de unde nu mai continuă, a nu mai avea ieșire, a se sfîrși. ◇ Expr. (Fam.) *A i se înfunda* (cuiva) = a ajunge într-o situație fără ieșire, a nu-i mai merge; a o păți. ✦ (Despre conducte, șanțuri) A se astupa prin depunere de impurități. 3. Tranz. A vîri, a îndesa undeva la fund, în adîncime. ✦ A umple bine, a îndesa cu ceva. ✦ A trage în jos pălăria sau căciula, ca să acopere bine capul. ✦ A băga pe cineva într-un loc de unde să nu mai poată ieși curînd; a închide. ✦ Refl. A se duce, a intra într-un loc (dosnic), fără intenția de a ieși curînd. *Cine știe în ce cîrciumă s-a-nfundat!* (CARAGIALE). ✦ Fig. A pune pe cineva într-o situație grea, fără ieșire. 4. Refl. și tranz. A (se) adînci, a (se) cufunda. ✦ Refl. A intra într-un loc care este (sau pare a fi) fără capăt, fără ieșire. — Lat. **infundare**.

ÎNFUNDÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) înfunda*; astupare.

ÎNFUNDÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) înfunda*. ◇ Expr. *Pe înfundate* = fără zgomot, înnăbușit. [Formă gramaticală: (în expr.) *înfundate*]

ÎNFUNDÁT[2], **-Ă**, *înfundați, -te*, adj. 1. (Despre butoaie) Închis ermetic; cu fundul și cu capacul bine fixate între doage. ✦ (Despre sticle) Astupat ermetic. ◇ *Vin înfundat* = vin ținut (mult timp) în sticle astupate; (rar; substantivat, f.) conținutul unei sticle cu astfel de vin. *Vrei bem o înfundată? ... Asta o plătesc eu* (CARAGIALE). 2. (Despre sunete) Înnăbușit. 3. (Rar, despre ființe) Îndesat la trup, bine legat. — V. *înfunda*.

ÎNFUNDĂTOÁRE, *înfundători*, s. f. Fiecare dintre cele două piese de lemn sau de fier care închid carul în față și în spate. — Din **înfunda** + suf. *-(ă)toare*.

ÎNFUNDĂTÚRĂ, *înfundături*, s. f. Depresiune de teren, loc adîncit închis din toate părțile. — Din **înfunda** + suf. *-(ă)tură*.

ÎNFURCÁ vb. I. v. **înfurci**.

ÎNFURCÁT, -Ă adj. v. **înfurcit**.

ÎNFURCÁTURĂ s. f. v. **înfurcătură**.

ÎNFURCÍ, *înfúrc*, vb. IV. Refl. (Pop.) 1. (Despre drumuri, ape curgătoare etc.; la pers. 3) A se desface în două; a se bifurca. 2. A se certa, a se încăiera. [Var.: **înfurcá** vb. I] — Din *în-* + **furcă**.

ÎNFURCÍT, -Ă, *înfurciți, -te*, adj. (Pop.; despre drumuri, ape curgătoare etc.) Desfăcut în două; bifurcat. [Var.: **înfurcát, -ă** adj.] — V. *înfurci*.

ÎNFURCITÚRĂ, *înfurcituri*, s. f. (Rar) Locul unde se desparte în două un drum, o apă curgătoare etc.; bifurcare. [Var.: **înfurcătúră** s. f.] — Din **înfurci** + suf. *-(i)tură*.

ÎNFURIÁ, *înfúrii*, vb. I. Refl. și tranz. A fi cuprins sau a face pe cineva cuprins de furie; a (se) mînia. [Pr.: *-ri-a*] — Din *în-* + **furie**.

ÎNFURIÁT, -Ă, *înfuriați, -te*, adj. Cuprins de furie; furios. [Pr.: *-ri-at*] — V. *înfuria*.

ÎNFURIÉRE s. f. (Înv.) Furie, mînie. [Pr.: *-ri-e-*] — V. *înfuria*.

ÎNFURNICÁ, pers. 3 *înfurnică*, vb. I. Refl. A fi cuprins de furnicături; a simți o furnicătură pe piele. — Din *în-* + **furnică**.

ÎNGĂDUÍ, *îngădúi*, vb. IV. 1. Tranz. A permite, a admite, a lăsa ceva; a da cuiva permisiunea, a-l lăsa să... ✦ Refl. (Pop.) A se înțelege unul cu altul, a trăi în armonie. 2. Intranz. A avea răbdare; a aștepta. ✦ Tranz. A da răgaz; a amîna, a păsui. ✦ (Reg.) A răbda, a ierta. [Prez. ind. și: *îngăduiesc*] — Magh. **engedni**.

ÎNGĂDUIÁLĂ, *îngăduieli*, s. f. Îngăduință. — Din **îngădui** + suf. *-eală*.

ÎNGĂDUÍNȚĂ s. f. 1. Încuviințare, permisiune, voie; îndulgență, înțelegere, bunăvoință reciprocă. 2. (Rar, fam.) Păsuire, răgaz. — Din **îngădui** + suf. *-ință*.

ÎNGĂDUÍRE s. f. Îngăduință. — V. *îngădui*.

ÎNGĂDUITÓR, -OÁRE, *îngăduitori, -oare*, adj. Care îngăduie (1); *p. ext.* tolerant, răbdător. ✦ Blînd, bun, de treabă. — Din **îngădui** + suf. *-(i)tor*.

ÎNGĂIMÁ, *îngăim*, vb. I. 1. Tranz. A vorbi cu greutate, nedeslușit, încurcat; a bolborosi. 2. Refl. (Reg.) A sta la îndoială; a pregeta, a se codi. ✦ Tranz. A reține (pe cineva) de la treabă, a-l face să zăbovească. [Pr.: *-găi-*. — Prez. ind. și: *îngăim, îngăimez*]

ÎNGĂIMÁRE, *îngăimări*, s. f. Faptul de *a (se) îngăima*. [Pr.: *-găi-*]

ÎNGĂIMÁT, -Ă, *îngăimați, -te*, adj. (Despre rostire, vorbe etc.) Neînchegat, nedeslușit, tărăgănat, șovăielnic. — V. *îngăima*.

ÎNGĂIMĂCEÁLĂ, *îngăimăceli*, s. f. (Reg.) Încurcătură, zăpăceală, confuzie. — Din **îngăimăci** + suf. *-eală*.

ÎNGĂIMĂCÍ, *îngăimăcesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) încurca, a (se) zăpăci. — Din **îngăima** + **zăpăci**.

ÎNGĂIMĂTÓR, -OÁRE, *îngăimători, -oare*, adj. Care îngaimă; confuz. — Din **îngăima** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNGĂIMEÁLĂ, *îngăimeli*, s. f. Îngăimare. — Din **îngăima** + suf. *-eală*.

ÎNGĂLÁ, *îngălez*, vb. I. Tranz. (Reg.) 1. A murdări. 2. A îngăima. — Lat. ***ingallare** *(< galla)*.

ÎNGĂLÁRE, *îngălări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a îngăla* și rezultatul ei.

ÎNGĂLÁT, -Ă, *îngălați, -te*, adj. (Reg.) 1. Murdar, neîngrijit. 2. (Despre rostire, vorbe etc.) Îngăimat. — V. *îngăla*.

ÎNGĂLĂCIÚNE, *îngălăciuni*, s. f. (Înv.) Neîngrijire, necurățenie. — Din **îngăla** + suf. *-ăc-iune*.

ÎNGĂLBENÍ, *îngălbenesc*, vb. IV. Intranz. și refl. A deveni galben; *p. ext.* a se ofili, a se vesteji. ◇ Tranz. *Soarele a îngălbenit hîrtia*. [Var.: **îngălbini, gălbeni, gălbini** vb. IV] — Din *în-* + **galben**.

ÎNGĂLBENÍRE, *îngălbeniri*, s. f. Faptul de *a (se) îngălbeni*; gălbenează, *p. ext.* veștejire, ofilire. [Var.: **îngălbinire** s. f.]

ÎNGĂLBENÍT, -Ă, *îngălbeniți, -te*, adj. Devenit galben, palid; *p. ext.* ofilit, veștejit. [Var.: **îngălbinít, -ă, gălbenít, -ă** adj.] — V. *îngălbeni*.

ÎNGĂLBINÍ vb. IV. v. **îngălbeni**.

ÎNGĂLBINÍRE s. f. v. **îngălbenire**.

ÎNGĂLBINÍT, -Ă adj. v. **îngălbenit**.

ÎNGEMÁNA, *îngemán*, vb. I. Tranz. A uni strîns; a împreuna, a îmbina; a amesteca. [Prez. ind. și: *îngemánez*] — Lat. **ingeminare**.

ÎNGEMÁNARE s. f. Acțiunea de *a îngemăna*; unire, îmbinare.

ÎNGEMÁNAT, -Ă, *îngemănați, -te*, adj. Unit, îmbinat. — V. *îngemăna*.

ÎNGENÁ, *îngenez*, vb. I. Intranz. (Reg.) A deveni mai domol. — Lat. ***ingenuare** *(< genu)*.

ÎNGENUNCHEÁ, *îngenunchez*, vb. I. 1. Intranz. A se așeza în genunchi. 2. Tranz. Fig. A supune, a aservi. ✦ A da în stăpînire, a închina (unui dușman). [Prez. ind. și: *îngenúnchi*] — Lat. **ingenuculare**.

ÎNGENUNCHEÁT, -Ă, *îngenunchеați, -te*, adj. 1. Care stă în genunchi. 2. Fig. Supus, aservit. [Var.: **genuncheát, -ă** adj.] — V. *îngenunchea*.

ÎNGENUNCHÉRE, *îngenuncheri*, s. f. Acțiunea de *a îngenunchea* și rezultatul ei.

ÎNGER, *îngeri*, s. m. 1. (În credința creștină) Ființă supranaturală, cu aripi, înzestrată, cu calități excepționale de bunătate și de frumusețe, considerată ca vestitor al divinității. ◇ (Ca termen de dezmierdare) *Lin te pierzi ... Înger dulce, cu ochi verzi* (PĂUN-PINCIO). 2. (În expr.) *Tare de înger* = care nu se lasă ușor intimidat sau înduioșat; curajos, rezistent. *Slab de înger* = care cedează, se descurajează ușor; fricos, timid, fără voință. (Rar) *A-și ține îngerii* = a-și ține firea. — Lat. **angelus**.

ÎNGERÁȘ, *îngerași*, s. m. Diminutiv al lui *înger*.

ÎNGEREÁ s. f. Plantă erbacee cu flori albe *(Selinum carvifolia)*. — Din **înger** + suf. *-ea*.

ÎNGERÉL, *îngerei*, s. m. (Rar) Îngeraș. — Din **înger** + suf. *-el*.

ÎNGERÉSC, -EÁSCĂ, *îngerești*, adj. 1. De înger, angelic. 2. (Rar) Călugăresc, monahal. — Din **înger** + suf. *-esc*.

ÎNGERÉȘTE adv. Ca îngerii; *p. ext.* foarte frumos sau foarte bun — Din **înger** + suf. *-ește*.

ÎNGHEMUÍ vb. IV. v. **ghemui**.

ÎNGHESUÍ, *înghésui*, vb. IV. 1. Refl. (Despre ființe) A se îngrămădi, a se îndesa, a se îmbulzi (într-un spațiu restrîns). 2. Tranz. A băga, a vîrî pe cineva sau ceva într-un spațiu strîmt, neîncăpător, aglomerat. ✦ A înconjura pe cineva din toate părțile, silindu-l să se restrîngă în loc puțin. [Prez. ind. și: *înghesuiesc*] — Din *în-* + **ghes**.

ÎNGHESUIÁLĂ, *înghesuieli*, s. f. 1. Îngrămădire de oameni sau de lucruri într-un loc; îmbulzeală, aglomerație. 2. (Reg.) Necaz, bucluc. — Din **înghesui** + suf. *-eală*.

ÎNGHESUÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) înghesui*.

ÎNGHESUÍT[1] s. n. (Rar) Înghesuire. ◇ Expr. *Pe înghesuite* = în îmbulzeală, la înghesuială. [Formă gramaticală: (în expr.) *înghesuite*] — V. *înghesui*.

ÎNGHESUÍT[2], **-Ă**, *înghesuiți, -te*, adj. 1. Strîns, îmbulzit (în număr mare) pe un spațiu restrîns. ◇ (Adverbial, rar, în expr.) *A ride*

înghesuit = a rîde înfundat. 2. În care este mare înghesuială; aglomerat. — V. *înghesui*.

ÎNGHEȚ, *înghețuri*, s. n. 1. Stare a atmosferei în care temperatura coboară sub zero grade, provocînd înghețarea apei, a pămîntului etc. 2. Fig. Fior de frig, răceală. — Postverbal al lui *îngheța*.

ÎNGHEȚA, *înghеț*, vb. I. Intranz. 1. (Despre lichide) A se preface în gheață; *p. ext.* (despre unele corpuri care conțin apă) a se întări din cauza înghețării apei pe care o conține. ◇ Expr. *A-i îngheța cuiva inima* (sau *sîngele în vine*) = a înlemni, a încremeni. 2. (Despre ființe și diverse părți ale organismului lor) A degera, a amorți de frig; a muri din cauza gerului. ◇ Tranz. *Gerul îi înghețа pleoapele* (EMINESCU). 3. Fig. A rămîne locului, a încremeni. ✦ A fi cuprins de o emoție puternică, a rămîne fără suflare; a înmărmuri. — Lat. *inglaciare*.

ÎNGHEȚARE s. f. Acțiunea de *a îngheța* și rezultatul ei; înghеț. ✦ (În expr.) *Înghețarea salariilor* = (în orînduirea capitalistă) măsură economică prin care salariile se mențin neschimbate, într-o perioadă în care costul vieții este în continuă urcare.

ÎNGHEȚAT, -Ă, *înghețați, -te*, adj. 1. (Despre lichide) Transformat în gheață sau acoperit numai la suprafață cu o pojghiță de gheață; (despre unele corpuri solide) întărit, învîrtoșat din cauza înghețării apei pe care o conține. ✦ (Despre ființe) Înțepenit de ger, degerat. 2. Fig. Înmărmurit, împietrit (de emoție). ✦ (Despre ochi) Cu privirea fixă. — V. *îngheța*.

ÎNGHEȚĂTĂ, *înghețate*, s. f. Preparat răcoritor făcut dintr-o compoziție cu bază de fructe sau de lapte, zahăr, ouă etc., răcită într-un aparat special pînă la solidificare; porție din acest preparat. — Din *înghеța* (după germ. *Gefrorenes*).

ÎNGHIMPĂ, *înghimp*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) înțepa, a (se) împunge. ✦ Tranz. Fig. A îmboldi. — Din *în-* + *ghimpe*.

ÎNGHIMPĂT, -Ă, *înghimpați, -te*, adj. (Rar) Plin de ghimpi. — V. *înghimpa*.

ÎNGHINĂRĂT, -Ă, *înghinărați, -te*, adj. (Reg.) Crescut împreună, îmbinat. — Din *îmbina*.

ÎNGHIOLDEÁLĂ, *înghioldeli*, s. f. Înghioldire. — Din *înghioldi* + suf. *-eală*.

ÎNGHIOLDÍ, *înghioldesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) înghionti. ✦ Tranz. Fig. A îndemna. — Din *în-* + *ghiold*.

ÎNGHIOLDÍRE, *înghioldiri*, s. f. (Reg.) Acțiunea de *a (se) înghioldi* și rezultatul ei.

ÎNGHIONTEÁLĂ, *înghionteli*, s. f. Înghiontire. — Din *înghionti* + suf. *-eală*.

ÎNGHIONTÍ, *înghiontesc*, vb. IV. Tranz. A lovi cu cotul sau cu pumnul, a da ghionți, a ghionti. ◇ Refl. (Despre două sau mai multe persoane). *Se înghiontea ca să treacă*. — Din *în-* + *ghionti*.

ÎNGHIONTÍRE, *înghiontiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) înghionti* și rezultatul ei.

ÎNGHIRLANDÁT, -Ă, *înghirlandați, -te*, adj. Împodobit cu ghirlande. — Din *în-* + *ghirlandă*.

ÎNGHIȚÍ, *înghit*, vb. IV. Tranz. I. A face să pătrundă mîncarea, băutura etc. din gură în stomac prin contracția succesivă a anumitor mușchi ai limbii, faringelui și esofagului. ◇ Expr. *A înghiți hapul, gălușca* etc. sau *a o înghiți* = a suporta o neplăcere (fără să cîrîcnească). *A înghiți strîmb* (sau *rău*) = a scăpa mîncarea sau băutura pe faringe a se îneca. *A-și înghiți lacrimile* sau *plînsul* = a-și stăpîni plînsul; a reprima izbucnirea unui sentiment. *A-i veni* (cuiva) *să înghită* (pe cineva) *(de bucurie)*, se spune pentru a arăta că o persoană este foarte mulțumită de alta. (Fam.) *A nu înghiți pe cineva* = a nu putea suferi pe cineva. *A înghiți* (pe cineva) *din ochi* (sau *cu ochii*) = a nu se mai sătura privind pe cineva. ✦ Fig. A trage în plămîni, a inhala adînc aerul, o mireasmă etc. II. Fig. 1. (Despre pămînt, apă etc.) A face să dispară (cuprinzînd în sine); a absorbi (învăluind din toate părțile). ◇ Expr. *L-a înghițit pămîntul* = a murit. *Parcă l-a înghițit pămîntul*, se spune despre cineva sau ceva care a dispărut fără urmă. 2. A citi repede și cu lăcomie o carte. 3. A răbda cu resemnare o necuviință, o insultă etc. 4. A omite cuvinte sau silabe (din cauza unui defect de vorbire). ✦ A nu spune ce ar fi vrut să spună, a se abține de a spune ceva. — Lat. *ingluttire*.

ÎNGHIȚÍRE, *înghițiri*, s. f. Acțiunea de *a înghiți*.

ÎNGHIȚITOÁRE s. f. (Rar) Gîtlej. — Din *înghiți* + suf. *-(i)toare*.

ÎNGHIȚITÚRĂ, *înghițituri*, s. f. Înghițire. ◇ Expr. *(A bea) dintr-o înghițitură* = (a bea) sorbind toată băutura dintr-o singură dată. ✦ (Concr.) Cantitate de mîncare sau de băutură care se poate înghiți dintr-o dată. — Din *înghiți* + suf. *-(i)tură*.

ÎNGÎMFÁ, *îngîmf*, vb. I. Refl. A fi încrezut; a se mîndri, a se fuduli, a se făli. [Prez. ind. și: (înv.) *îngimfez*] — Din *în-* + *gîmfa* (rar).

ÎNGÎMFÁRE, *îngîmfări*, s. f. Atitudine de încredere exagerată în propriile forțe; trufie, orgoliu.

ÎNGÎMFÁT, -Ă, *îngîmfați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Încrezut, fudul; vanitos, orgolios. — V. *îngîmfa*.

ÎNGÎNA, *îngîn*, vb. I. 1. Tranz. A imita, a repeta (în bătaie de joc) vorbele, glasul cuiva. 2. Tranz. (Adesea poetic) A rosti sau a cînta ceva încet și neclar. 3. Tranz. și refl. (Poetic) A (se) acompania, a (se) însoți. ✦ Refl. A se amăgi. *Ne-am îngînat cu mulțime de visuri ciudate* (ALECSANDRI). 4. Refl. A se îmbina; a se confunda, a se amesteca laolaltă. ◇ Expr. *A se îngîna ziua cu noaptea* = a se ivi zorile; a începe să se întunece. 5. Refl. și tranz. (Rar) A (se) mișca ușor; a (se) legăna. — Lat. **ingannare* (= *gannare*).

ÎNGÎNARE, *îngînări*, s. f. Acțiunea de *a (se) îngîna* și rezultatul ei. ✦ Cîntec nedeslușit.

ÎNGÎNAT, -Ă, *îngînați, -te*, adj. (Despre vorbe, sunete) Rostit ușor, murmurat, șoptit. — V. *îngîna*.

ÎNGÎNĂTURĂ, *îngînături*, s. f. Îngînare; (rar) amăgire, înșelăciune. — Din *îngîna* + suf. *-(ă)tură*.

ÎNGÎNDURÁ, *îngîndurez*, vb. I. Tranz. A pune pe gînduri; a îngrijora. — Din *în-* + *gînduri* (pl. lui *gînd*).

ÎNGÎNDURÁRE s. f. Faptul de a fi îngîndurat; cufundare în gînduri, îngrijorare.

ÎNGÎNDURÁT, -Ă, *îngînduрați, -te*, adj. Dus pe gînduri, preocupat de ceva; îngrijorat. — V. *îngîndura*.

ÎNGÎRLUÍ vb. IV. v. îngurlui.

ÎNGLOBÁ, *înglobez*, vb. I. Tranz. A introduce ca parte integrantă într-un tot; a include. — Fr. *englober*.

ÎNGLOBÁRE, *înglobări*, s. f. Acțiunea de *a înglоba*; cuprindere, includere într-un tot.

ÎNGLODÁ, *înglodez*, vb. I. Refl. A se înfunda în noroi (fără a mai putea ieși); a se înnămoli, a se împotmoli. ✦ Fig. A face datorii multe și greu de plătit. [Var.: (înv.) *înglodí* vb. IV] — Din *în-* + *glod*.

ÎNGLODÁRE, *înglodări*, s. f. Acțiunea de *a se înglоda*; *fig.* cufundare în datorii.

ÎNGLODÁT, -Ă, *înglodați, -te*, adj. Împotmolit, înnămolit; plin de noroi. ✦ Fig. Cufundat în datorii. — V. *înglоda*.

ÎNGLODÍ vb. IV. v. înglоda.

ÎNGLOȚÍ[1], *înglotesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A strînge gloatele, a concentra oastea în vederea unei acțiuni militare. — Din *în-* + *gloată*.

ÎNGLOȚÍ[2], *înglotesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A defăima. — Din *în-* + *gloată*.

ÎNGLOȚÍRE, *înglotiri*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a înglоți*[1] și rezultatul ei; îngrămădire, concentrare.

ÎNGRĂDÍ, *îngrădesc*, vb. IV. Tranz. 1. A împrejmui un teren (cu gard, cu uluci, cu zid etc.). ✦ Refl. Fig. A se pune la adăpost, a se apăra cu ajutorul cuiva sau a ceva. 2. Fig. A pune limite, a stăvili. 3. (Reg.) A împleti ceva din nuiele. — Din *în-* + v. sl. *graditi*.

ÎNGRĂDÍRE, *îngrădiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) îngrădi* și rezultatul ei.

ÎNGRĂDITÓR, -OÁRE, *îngrăditori, -oare*, adj. (Rar) Care limitează, restrînge. *Măsuri îngrăditoare*. — Din *îngrădi* + suf. *-(i)tor*.

ÎNGRĂDITÚRĂ, *îngrădituri*, s. f. Împletitură de nuiele sau gard, zid, grilaj etc., cu care se împrejmuiește un teren. — Din *îngrădi* + suf. *-(i)tură*.

ÎNGRĂMĂDEÁLĂ s. f. Aglomerație, înghesuială. — Din *îngrămădi* + suf. *-eală*.

ÎNGRĂMĂDÍ, *îngrămădesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) strînge la un loc, a (se) aduna grămadă. ✦ A (se) înghesui, a (se) îmbulzi. [Var.: *grămădí* vb. IV] — Din *în-* + *grămadă*.

ÎNGRĂMĂDÍRE, *îngrămădiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) îngrămădi* și rezultatul ei; înghesuială; grămadă, morman. [Var.: *grămădíre* s. f.]

ÎNGRĂȘÁ, *îngrăș*, vb. I. 1. Refl. A deveni (mai) gras, a prinde grăsime. ✦ Tranz. A hrăni bine un animal, a-l face să devină gras prin nutrire rațională. ◇ Expr. *Nu se (mai) îngrașă porcul în ajun* = nu se poate face temeinic un lucru în ultimul moment. 2. Tranz. A fertiliza un teren prin îngrășăminte chimice sau naturale. — Lat. **ingrassiare* (< *grassus* = *crassus*).

ÎNGRĂȘÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) îngrășa*.

ÎNGRĂȘÁT[1] s. n. Îngrășare. — V. *îngrășa*.

ÎNGRĂȘÁT[2], *-Ă*, *îngrășați, -te*, adj. 1. (Despre ființe) Care a devenit (mai) gras. 2. (Despre sol) Fertilizat prin îngrășăminte chimice sau naturale. — V. *îngrășa*.

ÎNGRĂȘĂMÍNT, *îngrășăminte*, s. n. Produs organic sau mineral, conținînd diferite substanțe chimice de care are nevoie pămîntul pentru a fi mai roditor. — Din *îngrășa* + suf. *-(ă)mînt*.

ÎNGRĂȘĂTOÁRE s. f. 1. Mică plantă erbacee cu frunze cărnoase și flori albastre-violete sau albe cu pete galbene *(Pinguicula vulgaris* și *alpina)*. 2. Plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt și cu florile albe, grupate în formă de cîrlig *(Sagina procumbens)*. — Din *îngrășa* + suf. *-(ă)toare*.

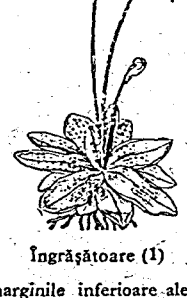

Îngrășătoare (1)

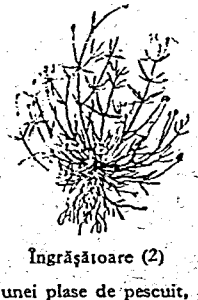

Îngrășătoare (2)

ÎNGRĂȘĂTORÍE, *îngrășătorii*, s. f. Loc special amenajat unde sînt îngrășate animalele (mai ales porcii). — Din *îngrășător* + suf. *-ie*.

ÎNGRELÁ, *îngrelez*, vb. I. Tranz. A îngreuia (prin bucăți de plumb) marginile inferioare ale unei plase de pescuit, pentru a o face să se cufunde în apă și să se mențină în poziție verticală. — Din *în-* + *grele* (pl. lui *greu*).

ÎNGREȚOȘÁ, *îngreţoşez*, vb. I. Refl. A simți greață, scîrbă; a se scîrbi, a se dezgusta. ✦ Tranz. A face ca cineva să fie cuprins de greață; a dezgusta pe cineva. — Din *în-* + **gretos**.

ÎNGREȚOȘÁRE s. f. Faptul de *a (se) îngreţoşa*; greață, scîrbă, dezgust.

ÎNGREUIÁ, *îngreuiez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) face mai greu. ✦ Fig. A produce cuiva o senzație de greutate, de apăsare sau a deveni greu, apăsător. *Pleoapele mi se îngreuiau* (SADOVEANU). 2. Tranz. Fig. A face să fie greoi; a moleși. ✦ Refl. (Înv.) A se arăta greoi, leneș la treabă. 3. Tranz. A face ca un lucru să devină mai anevoios; a pricinui cuiva greutăți. [Pr.: *-gre-u-*] — Din *în-* + **greoi**.

ÎNGREUIÁT, -Ă, *îngreuiați, -te*, adj. Devenit mai greu; încărcat, împovărat; apăsat. [Pr.: *-gre-u-*] — V. *îngreuia*.

ÎNGREUIÉRE s. f. Acțiunea de *a (se) îngreuia*. [Pr.: *-gre-u-*]

ÎNGREUNÁ, *îngreunez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) împovăra. 2. Tranz. Fig. A face ca ceva să pară greu, să producă senzația de apăsare. 3. Tranz. A face ca ceva să devină anevoios, greu de îndeplinit. [Pr.: *-gre-u-*] — Lat. ***in-grevinare** *(< grevis = gravis)*.

ÎNGREUNÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) îngreuna*; împovărare, apăsare. [Pr.: *-gre-u-*]

ÎNGREUNÁT, -Ă, *îngreunați, -te*, adj. 1. Încărcat, împovărat. 2. (La f., despre femei) Însărcinată, gravidă. [Pr.: *-gre-u-*] — V. *îngreuna*.

ÎNGRIJÁ, *îngrijez*, vb. I. Refl. (Rar) A se îngrijora, a se neliniști. — Din *în-* + **grijă**.

ÎNGRIJÁRE s. f. (Rar) Îngrijorare, grijă, teamă; neliniște, frămîntare. — V. *îngrija*.

ÎNGRIJÁT, -Ă, *îngrijați, -te*, adj. Îngrijorat, neliniștit. — V. *îngrija*.

ÎNGRIJÍ, *îngrijesc*, vb. IV. I. 1. Tranz. A avea grijă de cineva sau de ceva, a purta de grijă cuiva. ✧ Intranz. *A rămas să îngrijească singură de toate* (GALAN). ✦ A păstra ceva curat, în bună stare. ✦ Refl. A-și vedea de sănătate; a urma un tratament. 2. Refl. A se preocupa, a vedea de ceva. *Vezi cum mă îngrijesc de soarta ta?* (ALECSANDRI). 3. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A-și procura (ceva) din vreme, a face pregătirile necesare. II. Refl. A fi îngrijorat, a se îngrijora; a-și face griji. ✦ Tranz. (Înv.) A îngrijora pe cineva, a face cuiva griji. — Din *în-* + **grijă**.

ÎNGRIJIRE, *îngrijiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) îngriji* și rezultatul ei. 1. 1. Purtare de grijă; solicitudine. ✧ *Personal de îngrijire* = totalitatea persoanelor care se ocupă cu menținerea curățeniei într-o instituție. ✧ Expr. *A da primele îngrijiri* = a da primul ajutor unui accidentat. 2. Băgare de seamă, atenție. II. (Înv.) Îngrijorare, teamă.

ÎNGRIJÍT, -Ă, *îngrijiți, -te*, adj. I. 1. Căruia i se poartă de grijă, care este păstrat cu grijă. ✦ (Despre oameni) Curat, dichisit. 2. Făcut cu grijă, cu meticulozitate. II. (Înv.) Plin de griji; neliniștit. — V. *îngriji*.

ÎNGRIJITÓR[1], **-OÁRE**, *îngrijitori, -oare*, adj. (Rar) Îngrijorător. — Din **îngriji** + suf. *-(i)tor*.

ÎNGRIJITÓR[2], **-OÁRE**, *îngrijitori, -oare*, s. m. și f. 1. Persoană însărcinată cu întreținerea, îngrijirea și supravegherea unei locuințe, a unui imobil etc. 2. Persoană care îngrijește pe cineva, care poartă cuiva de grijă. ✦ (La f.) Femeie care îngrijește de un bolnav. — Din **îngriji** + suf. *-(i)tor*.

ÎNGRIJORÁ, *îngrijorez*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) face griji; a (se) neliniști, a (se) alarma. — Din *în-* + **grijă**.

ÎNGRIJORÁRE, *îngrijorări*, s. f. Acțiunea de *a (se) îngrijora* și rezultatul ei; neliniște, temere.

ÎNGRIJORÁT, -Ă, *îngrijorați, -te*, adj. Cuprins de griji; neliniștit, alarmat. — V. *îngrijora*.

ÎNGRIJORÁTÓR, -OÁRE, *îngrijorători, -oare*, adj. Care îngrijorează, care produce neliniște. — Din **îngrijora** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNGROPÁ, *îngróp*, vb. I. 1. Tranz. A băga un mort în groapă; a înmormînta. ✧ Expr. (Fam.) *Să mă îngropi* sau *să-l îngrop*, se spune pentru a da greutate unei afirmații, pentru a convinge pe ascultător de cele spuse. II. Tranz. și refl. 1. A (se) băga în pămînt, a (se) acoperi cu pămînt. ✦ Tranz. A trage pămînt la rădăcina unei plante; a mușuroi. 2. Fig. A (se) cufunda în ceva astfel încît să fie acoperit din toate părțile; a (se) înfunda. *Îmi îngrop în palme fruntea* (COȘBUC). ✦ Refl. Fig. A se instala într-un loc retras, fără a avea legătură cu alți oameni. — Din *în-* + **groapă**.

ÎNGROPÁRE, *îngropări*, s. f. Acțiunea de *a (se) îngropa*.

ÎNGROPÁT s. n. 1. Îngropare. 2. A doua lucrare de prășire a viei și a porumbului; mușuroit; acoperire cu pămînt a viței, toamna. — V. *îngropa*.

ÎNGROPĂCIÚNE, *îngropăciuni*, s. f. Înmormîntare; ceremonie de înmormîntare. ✧ Loc. adj. *De îngropăciune* = trist, cernit. — Din **îngropa** + suf. *-(ă)ciune*.

ÎNGROȘÁ, *îngróș*, vb. I. Refl. 1. (Despre corpuri solide) A deveni mai gros, mai voluminos. ✧ Expr. *Se îngroașă treaba* (sau *lucrul, gluma*) = situația a început să devină neplăcută, să ia o întorsătură îngrijorătoare. ✦ Tranz. A face ca un corp solid să devină mai gros, adăugîndu-i material la suprafață; a face ca o linie să devină mai lată. 2. (Despre lichide, vapori etc.) A deveni mai dens mai închegat. ✦ Tranz. A face ca un lichid să devină mai gros prin adaosul unor materii solide, prin fierbere etc. ✦ (Despre grupuri de persoane) A se îndesi, a-și spori numărul. 3. (Despre voce) A căpăta un timbru mai gros — Lat. ***îngrossiare** *(< grossus)*.

ÎNGROȘÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) îngroșa*.

ÎNGROȘÁT, -Ă, *îngroșați, -te*, adj. 1. (Despre corpuri solide) Devenit (mai) gros. 2. (Despre lichide, mîncăruri etc.) Care a devenit mai gros, mai dens prin evaporare sau în urma adăugării unor materii solide. — V. *îngroșa*.

ÎNGROȘĂTÓR, *îngroșătoare*, s. n. Aparat care servește la eliminarea parțială a apei dintr-o pastă. — Din **îngroșa** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNGROZÍ, *îngrozesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) înspăimînta, a (se) înfricoșa. — Din *în-* + **groază**.

ÎNGROZÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) îngrozi* și rezultatul ei; groază, spaimă. ✦ (Înv.) Amenințare.

ÎNGROZÎT, -Ă, *îngroziți, -te*, adj. Cuprins de groază; înspăimîntat, înfricoșat. ✦ (Înv.) Îngrozitor. — V. *îngrozi*.

ÎNGROZITÓR, -OÁRE, *îngrozitori, -oare*, adj. Care îngrozește; înspăimîntător, înfiorător. ✦ (Adverbial) a) Foarte mult, foarte tare. *Suferă îngrozitor*. b) (Înaintea unui adjectiv sau a unui adverb, de care se leagă prin prep. «de», le intensifică sensul) *Îngrozitor de zgîrcit*. — Din **îngrozi** + suf. *-(i)tor*.

ÎNGRUZÍ vb. IV. v. **îngurzi**.

ÎNGURGITÁ, *îngurgitez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A înghiți (cu lăcomie). — Fr. **ingurgiter** (lat. lit. **ingurgitare**).

ÎNGURGITÁRE, *îngurgitări*, s. f. Faptul de *a îngurgita*.

ÎNGURLUÍ, *îngurluiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A intra în relații de dragoste cu cineva; a se giugiuli; a se drăgosti. [Prez. ind. și: *îngúrlui*. — Var.: **îngîrlui** vb. IV] — Din *în-* + **gurlui** (după bg. *zagărljam)*.

ÎNGURZÍ, *îngurzesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A strînge, a aduna în creturi marginile unei opinci, ale unei pînze, ale unui sac etc. cu ajutorul unei sfori sau al unei cureluşe petrecute prin mai multe găuri. ✧ Fig. A desena în linii curbe sau în zigzaguri. 2. Refl. (Despre părți ale trupului) A înțepeni, a se închirci. [Var.: **îngruzí** vb. IV] — Din *în-* + ***gurz** *(< lat. *gurgeus = gurges)*.

ÎNGURZÎT, -Ă, *îngurziți, -te*, adj. (Reg.) Strîns, adunat în creturi; încrețit. — V. *îngurzi*.

ÎNGURZITÚRĂ, *îngurzituri*, s. f. (Reg.) Încrețitură. — Din **îngurzi** + suf. *-(i)tură*.

ÎNGÚST, -Ă, *înguști, -ste*, adj. 1. Care are lățime mică. 2. Subțire, delicat. 3. Fig. Lipsit de lărgime; strîmt, mic, limitat. *Lumea-i părea îngustă* (ALECSANDRI). ✦ (Despre oameni și despre viața sau manifestările lor) Lipsit de orizont; mărginit, meschin. — Lat. **angustus**.

ÎNGUSTÁ, *îngustez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) face (mai) îngust. ✦ Tranz. Fig. A reduce, a micșora. — Lat. **angustare**.

ÎNGUSTÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) îngusta*.

ÎNGUSTÁT, -Ă, *îngustați, -te*, adj. Care a fost făcut îngust, care a devenit îngust. — V. *îngusta*.

ÎNGUSTÍME, *îngustimi*, s. f. 1. Însușirea de a fi îngust. 2. Fig. Lipsă de orizont, incapacitate de a concepe ceva mare. — Din **îngust** + suf. *-ime*.

ÎNHĂITÁ, *înhăitez*, vb. I. Refl. 1. A se întovărăși cu unul sau cu mai mulți inși în vederea săvîrșirii în comun a unor acțiuni (rele). 2. A trăi cu cineva în concubinaj. [Pr.: *-hăi-*] — Din *în-* + **haită**.

ÎNHĂMÁ, *înhám*, vb. I. 1. Tranz. A pune hamurile pe cal sau pe alt animal de tracțiune; a prinde calul la căruță, la trăsură sau la sanie. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) angaja la un lucru greu. — Din *în-* + **ham**.

ÎNHĂMĂCI, *înhămaci*, s. m. (Înv.) Țăran care era obligat să facă corvadă cu caii proprii. — Din **înhăma** + suf. *-aci*.

ÎNHĂMÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) înhăma*.

ÎNHĂMÁT[1] s. n. Înhămare. — V. *înhăma*.

ÎNHĂMÁT[2], **-Ă**, *înhămați, -te*, adj. 1. (Despre cai sau alte animale de tracțiune) Cu hamurile puse; prins la căruță. ✦ (Rar, despre vehicule) La care s-au înhămat caii; tras de cai. 2. Fig. Angajat la un lucru greu. — V. *înhăma*.

ÎNHĂPÁ, *înhắp*, vb. I. Tranz. (Rar) A prinde, a apuca repede cu gura; a mînca cu lăcomie. — Din *în-* + **hap**.

ÎNHĂȚÁ, *înhắț*, vb. I. Tranz. A apuca (pe cineva sau ceva) cu violență, repede și pe neașteptate; a înșfăca. ✦ Refl. (Rar, despre lupte) A se porni, a se încinge. — Din *în-* + **haț**.

ÎNHĂȚÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) înhăța*; înșfăcare.

ÎNHOBOTÁ, *înhobotez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A pune hobotul pe capul miresei, la cununie. — Din *în-* + **hobot**.

ÎNHORBOTÁT, -Ă, *înhorbotați, -te*, adj. (Reg.) Împodobit cu horbotă. [Var.: **horbotát, -ă** adj.] — Din *în-* + **horbotă**.

ÎNHUMÁ, *înhumez*, vb. I. Tranz. A înmormînta, a îngropa. — Fr. **inhumer** (lat. lit. **inhumare**).

ÎNHUMÁRE, *înhumări*, s. f. Acțiunea de *a înhuma*; înmormîntare.

ÎNIEPTÁ, *înièpt*, vb. I. Refl. (Reg.) A se repezi, a-și lua avînt; a se opinti. — Lat. **injectare** «a arunca în ceva».

ÎNIERBÁ, *înierbez*, vb. I. Tranz. (Înv.) 1. A planta cu ierburi un teren stepp. 2. A mina un loc cu iarbă de pușcă. — Din *în-* + **iarbă**.

ÎNJGHEBÁ, *înjghebez*, vb. I. Tranz. A alcătui, a face ceva (improvizînd din elemente puține, disparate). ✦ A construi, a întemeia. *Și-a înjghebat familie* (STANCU). ✦ A face rost de..., a încropi. [Prez. ind. și: *înjghéb*] — Din *în-* + **jgheab**.

ÎNJGHEBARE s. f. Acțiunea de *a înjgheba* și rezultatul ei.

ÎNJOSÍ, *înjosesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) umili, a (se) degrada, a (se) dezonora. — Din *în-* + *jos*.

ÎNJOSÍRE, *înjosiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) înjosi* și rezultatul ei; umilire, degradare, dezonorare.

ÎNJOSÍT, -Ă, *înjosiți, -te*, adj. Umilit, degradat, dezonorat. — V. *înjosi*.

ÎNJOSITÓR, -OÁRE, *înjositori, -oare*, adj. Care înjosește; umilitor, degradant. — Din *înjosi* + suf. *-(i)tor*.

ÎNJUGÁ, *înjug*, vb. I. 1. Tranz. A pune vitele la jug ca să tragă (carul, plugul etc.). ✦ Refl. Fig. (Rar) A se uni, a se articula. 2. Refl. Fig. A se angaja la o muncă grea; a se înhăma (2). — Lat. *Injugare*.

ÎNJUGÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) înjuga* (1).

ÎNJUGÁT[1] s. n. Înjugare. — V. *înjuga*.

ÎNJUGÁT[2], **-Ă**, *înjugați, -te*, adj. (Despre vite) Pus la jug. ✦ (Despre car sau plug) Cu vitele prinse în jug. — V. *înjuga*.

ÎNJUGĂȚÉL, -EÁ, *înjugățel, -ele*, adj. (În poezia populară) Diminutiv al lui *înjugat*[2].

ÎNJUMĂTĂȚÍ, *înjumătățesc*, vb. IV. Tranz. A împărți, a tăia, a desface în două; *p. ext.* a reduce la jumătate, a diminua. ✦ A amesteca pe din două cu ceva, a îndoi (II 2). [Var.: (pop.) **jumătățí** vb. IV] — Din *în-* + **jumătate**.

ÎNJUMĂTĂȚÍRE s. f. Acțiunea de *a înjumătăți*; împărțire în jumătate.

ÎNJUMĂTĂȚÍT, -Ă, *înjumătățiți, -te*, adj. Împărțit în două; redus la jumătate. ✦ Amestecat pe din două, îndoit. — V. *înjumătăți*.

ÎNJUNGHIÁ, *înjunghii*, vb. I. Tranz. 1. A vîri un cuțit, un pumnal sau altă armă ascuțită în cineva; a tăia, a ucide un animal. ✦ Refl. A se sinucide cu o armă ascuțită. 2. (La pers. 3) A simți durere; a provoca durere. *Mă înjunghie în spate. Durerea mă înjunghie.* [Pr.: *-ghi-a*. — Var.: **junghiá** vb. I] — Din *în-* + **junghia**.

ÎNJUNGHIÉRE, *înjunghieri*, s. f. Acțiunea de *a înjunghia*. [Pr.: *-ghi-e-*. — Var.: **junghiére** s. f.]

ÎNJUNGHIETÓR, -OÁRE, *înjunghietori, -oare*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care înjunghie. 2. Care produce junghiuri. [Pr.: *-ghi-e-*. — Var.: **junghietór, -oáre** adj.] — Din **înjunghia** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNJUNGHIETÚRĂ, *înjunghieturi*, s. f. 1. Junghi. 2. Rană produsă prin înjunghiere; locul unde a fost înfipt cuțitul. [Pr.: *-ghi-e-*] — Din **înjunghia** + suf. *-(ă)tură*.

ÎNJURÁ, *înjur*, vb. I. Tranz. și intranz. A spune cuvinte de ocară la adresa cuiva; a sudui. ✦ Tranz. A vorbi de rău, a bîrfi. — Lat. *injuriare*.

ÎNJURÁRE, *înjurări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a înjura*; sudalmă.

ÎNJURĂTÚRĂ, *înjurături*, s. f. Vorbă sau expresie cu care cineva înjură sau insultă; sudalmă. — Din **înjura** + suf. *-(ă)tură*.

ÎNLĂCRĂMÁT, -Ă adj. v. **înlăcrimat**.

ÎNLĂCRIMÁT, -Ă, *înlăcrimați, -te*, adj. (Despre ochi) Scăldat în lacrimi, plin de lacrimi; (despre oameni) plîns, cu ochii scăldați în lacrimi. [Var.: **înlăcrămát, -ă** adj.] — Din *în-* + **lacrimă**.

ÎNLĂNȚUÍ, *înlănțui*, vb. IV. Tranz. 1. (Înv.) A pune în lanțuri; a încătușa. 2. A cuprinde de jur împrejur. 3. Fig. A captiva, a subjuga, a fermeca. 4. A așeza în rînd, a lega unul de altul; a coordona, a împreuna (în mod logic). ✦ Refl. A urma într-o succesiune continuă. [Prez. ind. și: *înlănțuiesc*. — Var.: **lănțuí** vb. IV] — Din *în-* + **lanț** (după fr. *enchaîner*).

ÎNLĂNȚUÍRE, *înlănțuiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) înlănțui* și rezultatul ei; încătușare; înșiruire de lucruri legate între ele.

ÎNLĂNȚUÍT, -Ă, *înlănțuiți, -te*, adj. 1. (Înv.) Pus în lanțuri, încătușat. ✦ (Despre persoane) Prins unul de altul prin împletirea brațelor. 2. Legat unul de altul într-o înșiruire (logică), așezat într-o succesiune neîntreruptă. — V. *înlănțui*.

ÎNLĂTURÁ, *înlătur*, vb. I. Tranz. A da la o parte, a îndepărta; *p. ext.* a face să dispară. — Din *în-* + **lături**.

ÎNLĂTURÁRE s. f. Acțiunea de *a înlătura*; îndepărtare.

ÎNLĂTURÁT, -Ă, *înlăturați, -te*, adj. (Rar) Izolat, lăturalnic. — V. *înlătura*.

ÎNLĂÚNTRU adv. v. **înăuntru**.

ÎNLĂÚNTRUL prep. v. **înăuntrul**.

ÎNLEMNÍ, *înlemnesc*, vb. IV. Intranz. A rămîne nemișcat sub influența unei impresii sau a unei senzații puternice; a încremeni, a înmărmuri. ✦ Refl. Fig. (Rar) A deveni nedindurat, a se împietri. — Din *în-* + **lemn**.

ÎNLEMNÍRE s. f. Acțiunea de *a înlemni*; nemișcare; *p. ext.* spaimă, uimire.

ÎNLEMNÍT, -Ă, *înlemniți, -te*, adj. Încremenit, înmărmurit, țintuit locului. — V. *înlemni*.

ÎNLESNÍ, *înlesnesc*, vb. IV. Tranz. 1. A face ca un fapt, o acțiune etc. să fie mai lesne de înfăptuit; a ușura. 2. A ajuta pe cineva; a ușura cuiva o muncă, o acțiune. ✦ A ajuta pe cineva bănește. ✦ Refl. A dispune de mijloace materiale necesare pentru a face ceva. — Din *în-* + **lesne**.

ÎNLESNÍRE, *înlesniri*, s. f. 1. Acțiunea de *a înlesni* și rezultatul ei; ușurare; *p. ext.* ușurință de a face ceva. ✧ Loc. adv. *Cu înlesnire* = cu ușurință, lesne, ușor. 2. Ajutorare, ajutor. [Var.: (înv.) **lesnire** s. f.]

ÎNLOCUÍ, *înlocuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A schimba un obiect devenit necorespunzător, uzat, stricat, înlocuindu-l cu altul. ✦ A îndepărta pe cineva dintr-un post, numind pe altcineva în loc. 2. A putea ține locul cuiva sau a ceva îndeplinind același rol, a putea suplini cu succes pe cineva sau ceva. ✦ A ține temporar locul cuiva absent. — Din *în loc* (după fr. *remplacer*).

ÎNLOCUÍRE s. f. Acțiunea de *a înlocui*; schimbare.

ÎNLOCUITÓR, -OÁRE, *înlocuitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care înlocuiește sau cu care poate fi înlocuit, care ține locul sau poate fi folosit în locul cuiva sau a ceva. [Pr.: *-cu-i-*] — Din **înlocui** + suf. *-(i)tor*.

ÎNLUMINÁ, *înluminez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism înv.) A împodobi o carte cu miniaturi colorate. — Fr. **enluminer**.

ÎNLĂÚNTRU adv. v. **înăuntru**.

ÎNMAGAZINÁ, *înmagazinez*, vb. I. Tranz. A pune, a așeza mărfuri, produse etc. într-o magazie (pentru a le păstra); a depozita; *fig.* a acumula. — După fr. **enmagasiner**.

ÎNMAGAZINÁRE s. f. Acțiunea de *a înmagazina*; depunere, strîngere în magazie; *fig.* acumulare.

ÎNMATRICULÁ, *înmatriculez*, vb. I. Tranz. A înscrie, a trece în matriculă. — Fr. **immatriculer** (lat. lit. **immatriculare**).

ÎNMATRICULÁRE s. f. Acțiunea de *a înmatricula*; înscriere în matricula.

ÎNMĂGURÍ, *înmăguresc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se întrista, a se întuneca. — Din *în-* + **măgură** «negură, ceață».

ÎNMĂNUNCHEÁ, *înmănunchez*, vb. I. 1. Tranz. A strînge, a lega în mănunchi, în snopi. 2. Refl. Fig. A se aduna la un loc; a se reuni. — Din *în-* + **mănunchi**.

ÎNMĂNUȘÁT, -Ă, *înmănușați, -te*, adj. Care poartă mănuși, cu mănuși. — Din *în-* + **mănușă**.

ÎNMĂRMURÍ, *înmărmuresc*, vb. IV. Intranz. A rămîne nemișcat, încremenit (din cauza unei emoții puternice); a înlemni, a încremeni. ✦ (În basme) A se transforma în piatră. [Var.: (pop.) **mărmurí** vb. IV] — Din *în-* + **marmură**.

ÎNMĂRMURÍT, -Ă, *înmărmuriți, -te*, adj. Înlemnit, încremenit. — V. *înmărmuri*.

ÎNMĂRMURITÓR, -OÁRE, *înmărmuritori, -oare*, adj. (Rar) Care te lasă înmărmurit. — Din **înmărmuri** + suf. *-(i)tor*.

ÎNMIASMÁ, *înmiasmez*, vb. I. Tranz. (Rar) A infecta aerul cu miasme. — Din *în-* + **miasmă**.

ÎNMÍ, *înmiesc*, vb. IV. Tranz. A mări de o mie de ori; *p. ext.* a înmulți, a spori (ceva) foarte mult. — Din *în-* + **mie**.

ÎNMÍRE, *înmiiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a înmii* și rezultatul ei; *fig.* (concr.) mulțime mare.

ÎNMÍIT, -Ă, *înmiiți, -te*, adj. (Adesea adverbial) De o mie de ori mai mare sau mai mult; *p. ext.* foarte mare, foarte mult. — V. *înmii*.

ÎNMIRESMÁ, *înmiresmez*, vb. I. Tranz. A îmbălsăma. — Din *în-* + **mireasmă**.

ÎNMIRESMÁRE, *înmiresmări*, s. f. (Rar) Miros plăcut, parfum. — V. *înmiresma*.

ÎNMIRESMÁT, -Ă, *înmiresmați, -te*, adj. Care produce sau conține o mireasmă; parfumat, mirositor. — V. *înmiresma*.

ÎNMÎNÁ, *înmînez*, vb. I. Tranz A da, a remite, a preda în mînă acte, obiecte etc. — Din *în-* + **mînă**.

ÎNMÎNÁRE s. f. Acțiunea de *a înmîna*; predare, remitere.

ÎNMLĂDIÁ vb. I. v. **mlădia**.

ÎNMLĂDIITÓR, -OÁRE adj. v. **mlădiitor**.

ÎNMLĂDIÓS, -OÁSĂ adj v. **mlădios**.

ÎNMOINÁ, pers. 3 *înmoinează*, vb. I. Refl. impers. (Rar) A fi mai puțin frig, a se face moină. — Din *în-* + **moină**.

ÎNMORMÎNTÁ, *înmormîntez*, vb. I. 1. Tranz. A așeza (cu ceremonia respectivă) un mort în mormînt; a îngropa. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) îngropa (II 2). ✦ Tranz. A da uitării, a trece sub tăcere. [Var.: **mormîntá** vb. I] — Din *în-* + **mormînt**.

ÎNMORMÎNTÁRE, *înmormîntări*, s. f. Ceremonia, ritualul așezării în mormînt a corpului celui defunct; îngropare, înhumare. — V. *înmormînta*.

ÎNMREJUÍT, -Ă, *înmrejuiți, -te*, adj. Prins în mreajă. — Din *în-* + **mreajă**.

ÎNMUGURÍ, *înmuguresc*, vb. IV. Intranz. (Despre plante, la pers. 3) A da muguri. ✦ Fig. A se ivi în conștiință. [Var.: **mugurá** vb. I, **muguri** vb. IV] — Din *în-* + **mugur**.

ÎNMUGURÍRE, *înmuguriri*, s. f. Faptul de *a înmuguri*; *fig.* început.

ÎNMUGURÍT, -Ă, *înmuguriți, -te*, adj. (Despre plante) Care a dat muguri. — V. *înmuguri*.

ÎNMUIÁ, *înmói*, vb. I. 1. Tranz. A băga, a introduce ceva în apă sau în alt lichid; a muia. ✦ A uda, a umezi. ✦ Fig. A împodobi în întregime cu cusături, cu broderii de mătase, de fir etc. *Înmuiau în fir și în pietre scumpe hainele de pe dinții* (ODOBESCU). 2. Tranz. și refl. A face sau a deveni mai moale, prin încălzire sau prin adaos de lichid. ✦ Refl. (Despre ger, despre vreme) A fi mai puțin aspru; a se domoli, a se potoli. 3. Tranz. și refl. Fig. A face să fie sau a deveni mai puțin aspru; a (se) îmblînzi. ✧ Expr. *A (i se) înmuia (cuiva) inima* = a (se) înduioșa. ✦ Fig. A (se) potoli, a (se) calma; a (se) liniști. — Din *în-* + **muia**.

ÎNMUIÁT, -Ă, *înmuiați, -te,* adj. 1. Introdus în apă sau în alt lichid; îmbibat cu un lichid. ✦ (Despre ochi) Umezit, scăldat în lacrimi. 2. Devenit moale (prin încălzire sau prin adaos de lichid); *p. ext.* fără vlagă, fără putere. 3. Fig. (Despre oameni și despre pornirile lor sufletești) Potolit, calmat, liniștit; *p. ext.* îmblînzit. ✦ Înduioșat, mișcat. — V. *înmuia.*

ÎNMUIÉRE, *înmuieri,* s. f. Acțiunea de *a (se) înmuia* și rezultatul ei.

ÎNMUIETÓR, *înmuietoare,* s. n. Vas de beton sau de oțel în care se înmoaie cerealele înainte de a fi puse la încolțit. — Din **înmuia** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNMULȚÍ, *înmulțesc,* vb. IV. Refl. 1. A spori, a se mări numeric sau cantitativ. ✦ Tranz. A multiplica; a face operația înmulțirii. 2. (Despre viețuitoare) A produce indivizi noi din aceeași specie, a se reproduce. — Din *în-* + **mult.**

ÎNMULȚÍRE, *înmulțiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) înmulți* și rezultatul ei. ✦ (Mat.) Una dintre cele patru operații fundamentale prin care din două numere (numite deînmulțit și înmulțitor) se obține un număr (numit produs) egal (în cazul cînd înmulțitorul este un număr întreg) cu suma rezultată din adunarea cu sine însuși a deînmulțitului de atîtea ori cît indică înmulțitorul; multiplicare. ✧ *Tabla înmulțirii* = tablou care conține produsele înmulțirii între ele a primelor zece numere.

ÎNMULȚÍT, -Ă, *înmulțiți, -te,* adj. Sporit, mărit (numeric sau cantitativ) — V. *înmulți.*

ÎNMULȚÍTOR s. n. Număr cu care se înmulțește alt număr. — Din **înmulți** + suf. *-(i)tor.*

ÎNMUNDIRÁT, -Ă, *înmundirați, -te,* adj. (Înv.) Îmbrăcat în mundir. — Din *în-* + **mundir.**

ÎNMURGÍ, pers. 3 *înmurgește,* vb. IV. Intranz. A amurgi, a însera. — Din **în** + **murg.**

ÎNMURGÍT s. n. Amurg. ✧ Loc. adv. *Pe înmurgite* = în amurg. [Formă gramaticală: (în expr.) *înmurgite*] — V. *înmurgi.*

ÎNNĂBUȘEÁLĂ, *înnăbușeli,* s. f. Zăduf; *p. ext.* aer greu. — Din **înnăbuși** + suf. *-eală.*

ÎNNĂBUȘÍ, *înnăbuș,* vb. IV. 1. Refl. și tranz. A nu mai putea sau a face pe cineva să nu mai poată respira, a (se) sufoca. 2. Tranz. (Despre buruieni) A împiedica creșterea și dezvoltarea plantelor; a năpădi. 3. Tranz. Fig. A potoli prin violență manifestări, acțiuni sau mișcări sociale; a reprima. ✦ A face să nu se vadă, să nu se audă, să nu se simtă; a ascunde. *Își înnăbuși un geamăt* (SADOVEANU). 4. Tranz. (În expr.) *A înnăbuși focul* = a stinge focul sau a-l face să ardă mocnit. — Din *în-* + **năbuși.**

ÎNNĂBUȘÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) înnăbuși*; sufocare; *fig.* reprimare.

ÎNNĂBUȘÍT, -Ă, *înnăbușiți, -te,* adj. 1. (Despre sunete, voce) Fără putere, stins, înecat. 2. (Despre alimente) Fiert în aburi (vasul fiind acoperit cu un capac). — V. *înnăbuși.*

ÎNNĂBUȘITÓR, -OÁRE, *înnăbușitori, -oare,* adj. Care înnăbușă; sufocant. — Din **înnăbuși** + suf. *-(i)tor.*

ÎNNĂCLĂÍ, *înnăclăiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) murdări cu o substanță lipicioasă; a (se) îmbiba. — Din *în-* + **năclăi.**

ÎNNĂDÍ[1], *înnădesc,* vb. IV. Tranz. A adăuga (cosînd, înnodînd, lipind etc.) încă o bucată (de același fel) unui obiect, pentru a-l mări, a-l lungi; a pune o nadă; a coase sau a lega capăt la capăt. — Din *în-* + **nadă.**

ÎNNĂDÍ[2], *înnădesc,* vb. IV. 1. Refl. (Despre pești) A se obișnui să vină la mîncarea ce li s-a dat ca nadă; (despre păsări, animale) a se obișnui să vină la mîncarea care le-a plăcut. 2. Tranz. și refl. (Rar, despre persoane) A (se) deprinde să vină undeva (unde n-ar trebui să vină) sau să facă ceva (nepermis). — Din *în-* + **nadă.**

ÎNNĂDÍT, -Ă, *înnădiți, -te,* adj. Împreunat sau îmbinat cu o bucată (de același fel) cusută, înnodată, sudată etc. pentru a deveni mai mare, mai lung. — V. *înnădi*[1].

ÎNNĂDITÚRĂ, *înnădituri,* s. f. Bucată înnădită; locul unde s-a înnădit. — Din **înnădi**[1] + suf. *-(i)tură.*

ÎNNĂDUȘEÁLĂ s. f. v. **nădușeală.**

ÎNNĂDUȘÍ vb. IV. v. **năduși.**

ÎNNĂDUȘÍT, -Ă adj. v. **nădușit.**

ÎNNĂMOLÍ, *înnămolesc,* vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) înfunda în nămol, a (se) îngloda. 2. Refl. A se împotmoli (2)? [Var.: **înnomoli, nămoli** vb. IV] — Din *în-* + **nămol.**

ÎNNĂMOLÍRE, *înnămoliri,* s. f. Acțiunea de *a (se) înnămoli*; depunere de nămol, împotmolire. [Var.: **înnomolíre** s. f.]

ÎNNĂMOLÍT, -Ă, *înnămoliți, -te,* adj. Înfundat în nămol, înglodat, acoperit cu nămol, împotmolit. [Var.: **înnomolít, -ă** adj.] — V. *înnămolit.*

ÎNNĂRĂVÍ vb. IV. v. **nărăvi.**

ÎNNĂSCÚT, -Ă, *înnăscuți, -te,* adj. Care aparține cuiva din naștere, cu care se naște cineva; congenital; nativ. — Din *în-* + **născut** (după fr. *inné*).

ÎNNEBUNÍ, *înnebunesc,* vb. IV. Intranz. A-și pierde facultățile mintale, a ajunge nebun; (prin exagerare) a-și pierde calmul, stăpînirea de sine. ✧ Expr. (Fam.) *Ai înnebunit?* se spune pentru a exprima mirarea sau dezaprobarea față de vorba sau purtarea nepotrivită a interlocutorului. (Tranz.) *Nu mă-nnebuni!* exclamație folosită pentru a exprima mirarea, neîncrederea față de cele auzite. ✦ Tranz. A plictisi, a agasa. ✧ Expr. *A înnebuni de cap (pe cineva)* = a zăpăci pe cineva (insistînd în mod exagerat asupra unei chestiuni). [Var.: **nebuní** vb. IV] — Din *în-* + **nebun.**

ÎNNEBUNÍT, -Ă, *înnebuniți, -te,* adj. Care și-a pierdut facultățile mintale, nebun; (prin exagerare) zăpăcit, uluit. [Var.: **nebunít, -ă** adj.] — V. *înnebuni.*

ÎNNEBUNITÓR, -OÁRE, *înnebunitori, -oare,* adj. Care te face să înnebunești. — Din **înnebuni** + suf. *-(i)tor.*

ÎNNEGREÁLĂ, *înnegreli,* s. f. (Rar) Înnegrire. — Din **înnegri** + suf. *-eală.*

ÎNNEGRÍ, *înnegresc,* vb. IV. 1. Tranz. A vopsi, a da cu negru; *p. ext.* a face să devină de culoare închisă, a întuneca. ✦ A murdări, a păta. ✦ Fig. A acoperi hîrtia cu slove, a scrie. ✦ Intranz. și refl. A deveni negru; *p. ext.* a căpăta o culoare închisă, a se întuneca. ✦ Refl. (Despre oameni) A se bronza. 2. Intranz. A părea, a se arăta de culoare neagră, întunecată (pe un fond deschis). *Pe-o culme ușoară înnegrea un pîlc de mărăcini* (SADOVEANU). 3. Tranz. Fig. A descrie în culori negre; a ponegri. [Var.: **negrí** vb. IV] — Din *în-* + **negru.**

ÎNNEGRÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) înnegri.*

ÎNNEGRÍT, -Ă, *înnegriți, -te,* adj. Făcut negru, vopsit în negru, devenit negru. ✦ Fig. (Despre pămînt) Lipsit de vegetație. — V. *înnegri.*

ÎNNEGURÁ, *înnegurez,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) acoperi cu negură, cu ceață. ✦ Fig. (Despre ochi) A (se) împăienjeni, a (se) tulbura. 2. Refl. Fig. (Despre oameni, fața sau privirea lor) A căpăta o expresie tristă, a se întuneca. — Din *în-* + **negură.**

ÎNNEGURÁRE, *înnegurări,* s. f. Faptul de *a (se) înnegura*; întunecare.

ÎNNEGURÁT, -Ă, *înnegurați, -te,* adj. Acoperit de negură sau de ceață; *fig.* (despre oameni, fața sau privirea lor) întunecat, posomorît. [Var.: **negurát, -ă** adj.] — V. *înnegura.*

ÎNNEMURÍ[1], *înnemuresc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A face nemuritor, a imortaliza. — Din *în-* + *ne* + **muri** (după fr. *immortaliser*).

ÎNNEMURÍ[2], *înnemuresc,* vb. IV. Refl. (Rar) A deveni neam (cu cineva). — Din *în-* + **neamuri** (pl. lui *neam*).

ÎNNEMURÍRE, *înnemuriri,* s. f. (Reg.) Înrudire. — V. *înnemuri*[2].

ÎNNISIPÁ, *înnisipez,* vb. I. Refl. (Despre conducte, canale etc.) A se astupa prin depunere de nisip. — Din *în-* + **nisip.**

ÎNNISIPÁRE, *înnisipări,* s. f. Acțiunea de *a se înnisipa.*

ÎNNOBILÁ, *înnobilez,* vb. I. Tranz. 1. A da unei persoane un titlu de noblețe. ✦ Fig. A face ca cineva să devină mai distins, mai fin; a înălța. 2. A îmbunătăți calitatea unei specii sau a unei rase de animale sau de plante. ✦ A îmbunătăți proprietățile unor materiale prin procedee fizice sau chimice. — Din *în-* + **nobil** (după fr. *anoblir* și *ennoblir*).

ÎNNOBILÁRE, *înnobilări,* s. f. Acțiunea de *a înnobila.*

ÎNNOBILÁT, -Ă, *înnobilați, -te,* adj. Care a primit un titlu de noblețe; *fig.* făcut mai distins, mai fin. — V. *înnobila.*

ÎNNODÁ, *înnód,* vb. I. Tranz. 1. A face un nod la o sfoară sau la alt material flexibil; a lega, a uni două bucăți de material flexibil printr-un nod. ✦ Refl. (Despre fire, sfori) A căpăta un nod prin formarea unui ochi și strîngerea lui. ✧ Expr. *A se înnoda la vorbă* (sau *la ceartă*) ori (tranz.) *a-și înnoda vorbele* = a începe o ceartă. 2. Fig. A agonisi. ✦ A alcătui, a înjgheba. — Lat. **innodare.**

ÎNNODÁRE, *înnodări,* s. f. Acțiunea de *a (se) înnoda.*

ÎNNODĂTÚRĂ, *înnodături,* s. f. Înnodare; nod; lucru înnodat. — Din **înnoda** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNNOÍ, *înnoiesc,* vb. IV. 1. Tranz. A face (ca) nou un obiect (înlocuind ce era vechi, uzat); a reface, a repara. ✦ A pune un lucru nou în locul altuia vechi; a primeni, a schimba. ✦ Refl. A se îmbrăca cu ceva nou. 2. Intranz. A crește din nou. *Finețe cosite, pe care înnoia otava* (SADOVEANU). ✦ Refl. Fig. A se împrospăta, a se redeștepta, a regenera. 3. Tranz. A face încă o dată, a relua o acțiune. ✦ A prelungi valabilitatea unei autorizații, a unui document. — Din *în-* + **nou.**

ÎNNOÍRE, *înnoiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) înnoi* și rezultatul ei; refacere, reparare; *fig.* transformare, prefacere; regenerare; repetare, reluare.

ÎNNOÍT, -Ă, *înnoiți, -te,* adj. 1. Făcut din nou, reparat. ✦ Îmbrăcat cu ceva nou. 2. Schimbat, primenit, reîmprospătat. — V. *înnoi.*

ÎNNOITÓR, -OÁRE, *înnoitori, -oare,* adj. (Rar) Care înnoiește, inovează, regenerează. — Din **înnoi** + suf. *-(i)tor.*

ÎNNOMOLÍ vb. IV. v. **înnămoli.**

ÎNNOMOLÍRE s. f. v. **înnămolire.**

ÎNNOMOLÍT, -Ă adj. v. **înnămolit.**

ÎNNOPTÁ, *înnoptez,* vb. I. 1. Intranz. și refl. impers. A se face noapte, a se întuneca. 2. Intranz. A fi surprins de noapte; a petrece noaptea undeva. — Din *în-* + **noapte.**

ÎNNOPTÁRE s. f. Faptul de *a (se) înnopta*; cădere a nopții.

ÎNNOPTÁT[1] adv. (Rar) În puterea nopții, noaptea. — V. *înnopta.*

ÎNNOPTÁT[2] s. n. 1. Înnoptare. ✧ Expr. *Pe înnoptat* (sau *pe înnoptate*) = la căderea nopții. 2. Rămînere undeva peste noapte. [Formă gramaticală: (în expr.) *înnoptate*] — V. *înnopta.*

ÎNNOPTÁT[3], **-Ă,** *înnoptați, -te,* adj. Peste care s-a întins noaptea, care este învăluit în întunericul nopții; *fig.* întunecat, posomorît. — V. *înnopta.*

ÎNNORÁ, *înnorez*, vb. I. 1. Intranz și refl. impers. A se ivi mulți nori pe cer. ✦ (Pop., despre lună, soare) A se întuneca din cauza norilor. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) umple de întristare, de tristețe. [Var.: înnourá, nourá vb. I] — Din *în-* + **nor**.

ÎNNORÁRE, *înnorări*, s. f. Faptul de *a (se) înnora*; acoperire a cerului cu nori. ✦ Fig. Tristețe, mîhnire. [Var.: înnourâre s. f.]

ÎNNORÁT, -Ă, *înnorați, -te*, adj. (Despre cer) Acoperit, umbrit de nori; noros. ✦ Fig. Trist, posomorît. [Var.: înnourát, -ă adj.] — V. *înnora*.

ÎNNOROÍ, *înnoroiesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se umple de noroi, a se înfunda în noroi. [Var.: înnoroiá vb. I] — Din *în-* + **noroi**.

ÎNNOROIÁ vb. I. v. **înnoroi**.

ÎNNOROIÁT, -Ă adj. v. **înnoroit**.

ÎNNOROÍRE s. f. Acțiunea de *a se înnoroi*.

ÎNNOROÎT, -Ă, *înnoroiți, -te*, adj. Umplut de noroi; înfundat în noroi. [Var.: înnoroiát, -ă adj.] — V. *înnoroi*.

ÎNNOURÁ vb. I. v. **înnora**.

ÎNNOURÁRE s. f. v. **înnorare**.

ÎNNOURÁT, -Ă adj. v. **înnorat**.

ÎNÓT s. n. Plutire și înaintare în apă cu ajutorul anumitor mișcări ritmice făcute cu mîinile și cu picioarele. ✧ Loc. adv. *De-a înotul* = înotînd. ✦ (Adverbial) Înotînd. ✧ Expr. *A (se) da înot* = a trece o apă înotînd. — Din *în-* + **not** (rar folosit).

Înot

ÎNOTÁ, *înót*, vb. I. Intranz. 1. A pluti pe apă, înaintînd cu ajutorul anumitor mișcări ritmice făcute cu mîinile și cu picioarele. ✦ Tranz. (Rar) A trece înot o apă. ✦ Fig. A pluti, a se mișca într-un mediu. ✦ Fig. A înainta cu greu (prin noroi, prin zăpadă). 2. Fig. A fi cufundat în ceva; a fi cuprins, copleșit de ceva. ✦ A avea din abundență ceva. ✧ Expr. *A înota în miere* = a-i merge foarte bine. — Lat. *innotare (= natare)*.

ÎNOTÁRE, *înotări*, s. f. Acțiunea de *a înota*.

ÎNOTÁT s. n. (Înv.) Înotare. — V. *înota*.

ÎNOTĂTOÁRE, *înotătoare*, s. f. Organ exterior la pești și la alte animale acvatice, servind la înot; aripioară. — Din **înota** + suf. *-(ă)toare*.

ÎNOTĂTÓR, -OÁRE, *înotători, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care știe să înoate. — Din **înota** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNOTĂTÚRĂ, *înotături*, s. f. (Pop.) Înotare. — Din **înota** + suf. *-(ă)tură*.

ÎNRĂBOJÍT, -Ă, *înrăbojiți, -te*, adj. (Rar) Care este trecut la răboj; înscris. — Din *în-* + **răboj**.

ÎNRĂDĂCINÁ, *înrădăcinez*, vb. I. Refl. A se încuiba adînc, fără să mai poată fi extirpat; a prinde rădăcini, a pătrunde adînc (în conștiință, în obișnuință etc.). — Din *în-* + **rădăcină**.

ÎNRĂDĂCINÁRE s. f. Acțiunea de *a se înrădăcina*.

ÎNRĂDĂCINÁT, -Ă, *înrădăcinați, -te*, adj. Pătruns adînc în conștiință, în obișnuință etc. — V. *înrădăcina*.

ÎNRĂFTURÁT, -Ă, *înrăfturați, -te*, adj. (Reg.) Cu hamurile puse. — Din *în-* + **rafturi** (pl. lui *raft*[1]).

ÎNRĂÍ, *înrăiesc*, vb. IV. Refl. A deveni (mai) rău, (mai) răutăcios, a se înrăutăți. ✧ Tranz. *Necazurile îl înrăiau* (G. M. ZAMFIRESCU). — Din *în-* + **rău**.

ÎNRĂÍRE s. f. Faptul de *a (se) înrăi*.

ÎNRĂÍT, -Ă, *înrăiți, -te*, adj. Care a devenit rău, îndîrjit. ✦ Învechit (în rele), incorigibil. — V. *înrăi*.

ÎNRĂMÁ, *înrămez*, vb. I. Tranz. A pune un obiect în ramă. — Din *în-* + **ramă**.

ÎNRĂMURÁT, -Ă, *înrămurați, -te*, adj. Bogat în ramuri. — Din *în-* + **ramură**.

ÎNRĂUTĂȚÍ, *înrăutățesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A face ca ceva să devină sau a deveni mai rău, a (se) agrava. 2. Tranz. A face (pe cineva) rău, a înrăi. — Din *în-* + **răutate**.

ÎNRĂUTĂȚÍRE, *înrăutățiri*, s. f. Faptul de *a (se) înrăutăți*; înrăire, agravare. ✦ (Concr., rar) Faptă rea, ticăloșie.

ÎNRĂUTĂȚÍT, -Ă, *înrăutățiți, -te*, adj. Care a devenit rău, răutăcios. ✦ Agravat. — V. *înrăutăți*.

ÎNREGIMENTÁ, *înregimentez*, vb. I. Refl. A intra într-o grupare, într-un partid, într-un regiment. — Din *în-* + **regiment** (după fr. *enrégimenter*).

ÎNREGIMENTÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) înregimenta*.

ÎNREGISTRÁ, *înregistrez*, vb. 1. Tranz. 1. A înscrie într-un registru un act, o petiție etc. ✦ (Despre aparate tehnice) A consemna (în mod mecanic). 2. A însemna în scris un fapt, un eveniment. ✦ Fig. A reține în memorie, a-și nota. 3. Fig. A înscrie la activul său ca rezultat, realizare etc.; a obține. — Din *în-* + **registru** (după fr. *enregistrer*).

ÎNREGISTRÁRE, *înregistrări*, s. f. Faptul de *a înregistra*.

ÎNREGISTRÁTOR, -OÁRE, *înregistratori, -oare*, adj. Care înregistrează. — Din **înregistra** + suf. *-(a)tor*.

ÎNRÎURÍ, *înrîuiesc*, vb. IV. Tranz. și intranz. A influența pe cineva, a exercita o influență asupra cuiva. — Din *în-* + **rîuri** (pl. lui *rîu*; după fr. *influer* sau germ. *beeinflüssen*).

ÎNRÎURÍRE, *înrîuiri*, s. f. Acțiunea de *a înrîuri* și rezultatul ei; influență.

ÎNROBÍ, *înrobesc*, vb. IV. Tranz. A supune, a robi, a subjuga, a aservi. — Din *în-* + **robi**.

ÎNROBÍRE, *înrobiri*, s. f. Acțiunea de *a înrobi* și rezultatul ei.

ÎNROBÍT, -Ă, *înrobiți, -te*, adj. Subjugat, aservit din punct de vedere economic și politic. — V. *înrobi*.

ÎNROBITÓR, -OÁRE, *înrobitori, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care înrobește pe cineva. — Din **înrobi** + suf. *-(i)tor*.

ÎNRODÍ vb. IV. v. **rodi**.

ÎNROLÁ, *înrolez*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) înscrie în rolurile armatei; *p. ext.* a intra sau a introduce pe cineva în rîndurile unei organizații de masă, ale unui partid; a (se) înregimenta. — Din *în-* + **rol** (după fr. *enrôler*).

ÎNROLÁRE, *înrolări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înrola*.

ÎNROȘÍ, *înroșesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) colora în roșu, a face să fie sau a deveni roșu. ✦ Refl. (Despre metale) A se încinge în foc. 2. Refl. (Despre oameni sau despre fața, obrazul lor) A se face roșu; a se îmbujora. 3. Refl. (Rar, despre unele fructe sau legume) A deveni roșu (semn că a ajuns la maturitate), a se coace. [Var.: roși vb. IV] — Din *în-* + **roșu**.

ÎNROȘÍT, -Ă, *înroșiți, -te*, adj. Colorat în roșu; devenit roșu. [Var.: roșít, -ă adj.] — V. *înroși*.

ÎNROURÁ, pers. 3 *înrourează*, vb. I. Refl. A se acoperi de rouă. — Din *în-* + **roura**.

ÎNROURÁT, -Ă, *înrourați, -te*, adj. Care este acoperit de rouă, umezit de rouă. — V. *înroura*.

ÎNRUBEDENÍT, -Ă, *înrubedeniți, -te*, adj. (Rar) Înrudit. — Din *în-* + **rubedenie**.

ÎNRUDÍ, *înrudesc*, vb. IV. Refl. 1. A fi sau a deveni rudă cu cineva. 2. Fig. A avea caractere esențiale comune cu altul. [Var.: (înv.) rudí vb. IV] — Din *în-* + **rudă**.

ÎNRUDÍRE, *înrudiri*, s. f. Faptul de *a se înrudi*. [Var.: (înv.) rudíre s. f.]

ÎNRUDÍT, -Ă, *înrudiți, -te*, adj. 1. Care este sau a devenit rudă cu cineva. 2. Fig. Care prezintă caractere esențiale comune cu..., care are afinitate cu... — V. *înrudi*.

ÎNSĂ conj. 1. (Adversativ, leagă două propoziții sau două părți de propoziție) Cu toate acestea, totuși. 2. (Arată trecerea la altă idee) Dar, pe de altă parte. — Lat. *ipsa*.

ÎNSĂBIÁT, -Ă, *însăbiați, -te*, adj. (În poezia populară) Ascuțit (ca sabia). — Din *în-* + **sabie**.

ÎNSĂILÁ, *însăilez*, vb. I. Tranz. A coase în mod provizoriu cu împunsături depărtate. ✦ Fig. A înjgheba în mod schematic; a improviza. [Pr.: *-să-i-*. — Var.: înseilá vb. I] — Din *în-* + **saia**[1].

ÎNSĂILÁRE, *însăilări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a însăila*. [Pr.: *-să-i-*. — Var.: înseilâre s. f.]

ÎNSĂILÁT[1] s. n. Însăilare. [Pr.: *-să-i-*. — Var.: înseilát s. n.] — V. *însăila*.

ÎNSĂILÁT[2], **-Ă**, *însăilați, -te*, adj. Cusut provizoriu. ✦ Fig. Făcut provizoriu, înjghebat schematic. [Pr.: *-să-i-*. — Var.: înseilát, -ă adj.] — V. *însăila*.

ÎNSĂILĂTÚRĂ, *însăilături*, s. f. Cusătură provizorie, cu împunsături rare. — Din **însăila** + suf. *-(ă)tură*.

ÎNSĂMÁ, *însămn*, vb. I. Tranz. și intranz. (Reg.) A cîștiga, a agonisi. [Var.: insemá vb. I] — Din *în-* + **samă**.

ÎNSĂMĂRÁ, *însămărez*, vb. I. Tranz. (Pop.) A pune samarul (pe măgar sau pe catîr). — Din *în-* + **samar**.

ÎNSĂMĂRÁT, -Ă, *însămărați, -te*, adj. (Pop.) Care poartă samarul, căruia i s-a pus samarul. — V. *însămăra*.

ÎNSĂMÎNȚÁ, *însămînțez*, vb. I. Tranz. 1. A pune în pămînt sămînța necesară unei culturi (de cereale); a semăna. 2. A pune în apă icre sau pești de reproducție, în vederea obținerii unei culturi artificiale. ✦ A depune pe un mediu nutritiv germenii unor microorganisme, în vederea cultivării lor. — Din *în-* + **sămînță** (după fr. *ensemencer*).

ÎNSĂMÎNȚÁRE, *însămînțări*, s. f. Acțiunea de *a însămînța*.

ÎNSĂMÎNȚÁT[1] s. n. Însămînțare. — V. *însămînța*.

ÎNSĂMÎNȚÁT[2], **-Ă**, *însămînțați, -te*, adj. Care a fost semănat; în care s-au făcut însămînțări. — V. *însămînța*.

ÎNSĂNĂTOȘÁ vb. I. v. **însănătoși**.

ÎNSĂNĂTOȘÁRE s. f. v. **însănătoșire**.

ÎNSĂNĂTOȘÁT, -Ă adj. v. **însănătoșit**.

ÎNSĂNĂTOȘÍ, *însănătoșesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) face sănătos, a (se) vindeca de o boală. [Var.: însănătoșá vb. I] — Din *în-* + **sănătos**.

ÎNSĂNĂTOȘÍRE, *însănătoșiri*, s. f. Faptul de *a (se) însănătoși*; vindecare. [Var.: însănătoșâre s. f.]

ÎNSĂNĂTOȘÍT, -Ă, *însănătoșiți, -te*, adj. Vindecat. [Var.: însănătoșát, -ă adj.] — V. *însănătoși*.

ÎNSĂRCINA, *însărcinez*, vb. I. Tranz. 1. A încredința cuiva îndeplinirea unei munci (de răspundere); a da cuiva o sarcină. ✦ Refl. A lua asupra sa o sarcină. 2. A face ca o femeie să devină gravidă. — Din *în-* + **sarcină**.

ÎNSĂRCINARE, *însărcinări*, s. f. Acțiunea de *a (se) însărcina* și rezultatul ei; misiune, îndatorire.

ÎNSĂRCINAT, *însărcinați*, s. m. (În expr.) *Însărcinat cu afaceri* = funcționar superior la o legație sau la o ambasadă, care reprezintă temporar (în lipsa titularului) interesele țării sale. — V. *însărcina*.

ÎNSĂRCINATĂ, *însărcinate*, adi. f. (Despre femei) Care poartă un făt în pîntece; gravidă. — V. *însărcina*.

ÎNSĂXĂNĂ, *însăxănez*, vb. I. Tranz. (Rar) A încărca cu o sarcină mare. — Din *în-* + **saxana**.

ÎNSCĂIAT, **-Ă**, *înscăiați*, *-te*, adj. Plin de scai. — Din *în-* + **scai**.

ÎNSCĂUNĂ, *înscăunez*, vb. I. Refl. (Înv., despre capete încoronate sau arhierei) A prelua puterea. ✦ Tranz. A pune, a alege domn, arhiereu etc. — Din *în-* + **scaun**.

ÎNSCĂUNARE, *înscăunări*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a (se) înscăuna* și rezultatul ei.

ÎNSCĂUNAT, **-Ă**, *înscăunați*, *-te*, adj. Care a primit puterea monarhică sau bisericească; *p.ext.* ajuns la putere, instaurat. — V. *înscăuna*.

ÎNSCENA, *înscenez*, vb. I. Tranz. A organiza reprezentarea pe scenă a unui spectacol, a pune în scenă. ✦ Fig. A pune la cale, în mod interesat, un proces nejustificat sau alte acțiuni rău intenționate, cu scopul de a aduce cuiva prejudicii. — It. **înscenare**.

ÎNSCENĂRE, *înscenări*, s. f. Acțiunea de *a înscena* și rezultatul ei.

ÎNSCEPTRAT, **-Ă**, *însceptrați*, *-te*, adj. (Rar) Care poartă sceptru. — Din *în-* + **sceptru**.

ÎNSCORȚOȘA, *înscorțoșez*, vb. I. Refl. și tranz. A prinde sau a face ca ceva să prindă scoarță. — Din *în-* + **scorțos**.

ÎNSCRÍE, *înscriu*, vb. III. Tranz. 1. A scrie, a trece numele cuiva într-un catalog, într-o condică etc.; a înregistra, a înmatricula. ✧ Refl. *Registrul societății în care se înscrisese și poetul* (CĂLINESCU). ✧ Expr. *A se înscrie în fals* = a susține în fața judecății că dovada scrisă adusă de partea adversă este falsă; *p. ext.* a contesta valoarea unei afirmații sau a unei dovezi. 2. Fig. A însemna, a consemna (în scris). 3. A construi o figură geometrică în interiorul altei figuri geometrice, astfel încît unele puncte ale limitei celei dintîi să atingă limita celeilalte. [Perf. s. *înscrisei*, part. *înscris*] — Din *în-* + **scrie** (după fr. *inscrire*).

ÎNSCRÍERE, *înscrieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) înscrie* și rezultatul ei. ✧ Expr. *Înscriere în fals* = procedură prin care se cere unei instanțe judecătorești să constate că un act scris este fals. ✦ (Înv.) Inscripție.

ÎNSCRÍS, *înscrisuri*, s. n. Act, dovadă, document. — V. *înscrie*.

ÎNSEILÁ vb. I. v. **însăila**.

ÎNSEILÁRE s. f. v. **însăilare**.

ÎNSEILÁT[1] s. n. v. **însăilat**[1].

ÎNSEILÁT[2], **-Ă** adj. v. **însăilat**[1].

ÎNSEMÁ vb. I. v. **însăma**.

ÎNSÉMN, *însemne*, s. n. (Înv.) Semn distinctiv al unei demnități, al unui grad; insignă. — Din *în-* + **semn** (după fr. *insigne*).

ÎNSEMNÁ, *însémn*, vb. I. **I.** Intranz. unipers. A avea un anumit înțeles, o anumită semnificație; a marca, a arăta. ✧ Expr. *Ce înseamnă asta?* se spune pentru a arăta dezaprobarea față de purtarea cuiva. ✦ (Despre cuvinte) A avea sensul de..., a exprima o anumită noțiune. ✦ A avea o anumită importanță, o anumită valoare. **II.** Tranz. 1. A nota (prin scris sau prin alte semne), a face o însemnare, a scrie; a desena, a grava. ✧ Intranz. *Dacă nu știi a însemna măcar cîtuși de cît, e greu* (CREANGĂ). 2. A marca, a delimita. 3. A aplica unui lucru un semn caracteristic (după care să se poată recunoaște sau găsi ușor). ✧ Expr. *A însemna cu fierul roșu* = a înfiera. 4. (Înv.) A indica, a arăta. 5. (Rar) A remarca, a observa. *Am însemnat că el ne urmărește ca umbra* (ALECSANDRI). [Prez. ind. și: *însemnez*] — Din *în-* + **semna**.

ÎNSEMNÁRE, *însemnări*, s. f. Acțiunea de *a însemna* și rezultatul ei

ÎNSEMNÁT, **-Ă**, *însemnați*, *-te*, adj. 1. Important, de seamă. 2. Care poartă un semn distinctiv. ✦ (Despre oameni) Care are un defect fizic, o infirmitate. 3. Notat, înregistrat, menționat în scris. ✦ (Înv.) Desenat, pictat, gravat, imprimat. — V. *însemna*.

ÎNSEMNĂRÍCĂ, *însemnările*, s. f. (Fam.) Notiță, bilețel. — Din **însemnare** + suf. *-ică*.

ÎNSEMNĂTÁTE s. f. 1. Importanță, valoare. 2. Semnificație, sens. — Din **însemna**.

ÎNSEMNĂTÓR, **-OÁRE**, *însemnători*, *-oare*, adj. (Înv.) Important, însemnat. — Din **însemna** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNSENINÁ, *înseninez*, vb. I. Refl. 1. (Despre cer, vreme etc.; la pers. 3) A deveni senin. ✧ Impers. *Ieși afar', se-nseninează* (JARNÍK-BÎRSEANU). 2. Fig. (Despre oameni, *p. ext.* despre gînduri, suflet etc.) A deveni liniștit, vesel; a se înveseli, a se lumina. ✧ Tranz. *Știrea adusă l-a înseninat*. [Prez. ind. și: *însenin*] — Lat. **inserenare**.

ÎNSENINÁRE s. f. Faptul de *a (se) însenina*; *fig.* bună dispoziție; veselie.

ÎNSENINÁT, **-Ă**, *înseninați*, *-te*, adj. Fără nori, senin; *fig.* liniștit; vesel — V. *înseni na*.

ÎNSERÁ, *înserez*, vb. I. 1. Intranz. și refl. impers. A se face seară 2. Intranz. A rămîne undeva pînă seara, a-l apuca pe cineva seara undeva. — Din *în-* + **seară**.

ÎNSERÁRE, *înserări*, s. f. Faptul de *a (se) însera*; amurg. ✦ Fig. Întunecare, mîhnire.

ÎNSERÁT[1] adv. (Reg.) Sore seară; pe înserat. *Nu o putură găsi nicăieri, pînă tîrziu înserat* (ODOBESCU). — V. *însera*.

ÎNSERÁT[2] s. n. Timpul cînd înserează; amurg. ✧ Expr. *Pe* (sau *la*) *înserat* (sau *înserate*) = în amurg. [Formă gramaticală: (în expr.) *înserate*] — V. *însera*.

ÎNSETÁ, *însetez*, vb. I. Intranz. 1. A-i fi sau a i se face cuiva sete. 2. Fig. A fi stăpînit, chinuit de o dorință vie, arzătoare. — Din *în-* + **sete**.

ÎNSETÁRE s. f. (Rar) Faptul de *a însetа*; sete; *fig.* dorință vie.

ÎNSETÁT, **-Ă**, *însetați*, *-te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care suferă de sete, căruia îi este sete. 2. Fig. Stăpînit de o dorință puternică, avid de... — V. *însetа*.

ÎNSETOȘÁ, *însetoșez*, vb. I. Intranz. (Înv. și reg.) A însetа. — Din *în-* + **setos**.

ÎNSETOȘÁRE s. f. (Înv. și reg.) Faptul de *a însetoșa*; însetare.

ÎNSETOȘÁT, **-Ă**, *însetoșați*, *-te*, adj. (Înv. și reg.) Însetat. — V. *însetoșa*.

ÎNSFORÁ, *însforesc*, vb. I. Tranz. A prinde două margini ale plasei de pescuit, trecînd o sfoară prin ochiurile lor așezate față în față sau suprapuse. — Din *în-* + **sfoară**.

ÎNSFORÁLĂ, *însforeli*, s. f. Acțiunea de *a însfora* și rezultatul ei.

ÎNSILOZÁ, *însilozez*, vb. I. Tranz. A depozita ceva într-un siloz. — Din *în-* + **siloz**.

ÎNSILOZÁRE, *însilozări*, s. f. Acțiunea de *a însiloza* și rezultatul ei.

ÎNSILOZÁT, **-Ă**, *însilozați*, *-te*, adj. Depozitat într-un siloz. — V. *însiloza*.

ÎNSINGURÁ, *însingurez*, vb. I. Refl. (Rar) A rămîne singur; a se izola. — Din *în-* + **singur**.

ÎNSINGURÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a se însingura* și rezultatul ei; izolare de lume, de oameni.

ÎNSINGURÁT, **-Ă**, *însingurați*, *-te*, adj. Rămas singur; izolat. ✦ Părăsit, stingher. — V. *însingura*.

ÎNSÎMBRÁ, *însîmbrez*, vb. I. Refl. (Înv. și reg.) A se întovărăși, a se asocia cu cineva. — Lat. ***insimulare** (< *in simul* « împreună »).

ÎNSÎNGERÁ, *însîngerez*, vb. I. Tranz. A face să sîngereze, a umple de sînge. ✦ A păta ceva cu sînge. ✦ Fig. A înroși. — Din *în-* + **sîngera**.

ÎNSÎNGERÁT, **-Ă**, *însîngerați*, *-te*, adj. Plin de sînge; care sîngerează. ✦ Fig. Roșu-aprins. ✦ (Despre ochi) Injectat. — V. *însîngera*.

ÎNSMĂLȚÁ, *însmălțez*, vb. I. Tranz. (Poetic) A împodobi. — Din *în-* + **smălța**.

ÎNSMĂLȚÁRE, *însmălțări*, s. f. (Poetic) Acțiunea de *a însmălța* și rezultatul ei; podoabă.

ÎNSMĂLȚÁT, **-Ă**, *însmălțați*, *-te*, adj. (Poetic) Împodobit. — V. *însmălța*.

ÎNSOLZÁT, **-Ă**, *însolzați*, *-te*, adj. (Rar) Acoperit cu solzi. — Din *în-* + **solz**.

ÎNSORÍ, *însoresc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se expune, a se încălzi la soare. — Din *în-* + **soare**.

ÎNSORÍT, **-Ă**, *însoriți*, *-te*, adj. 1. (Despre locuri, clădiri etc.) Încălzit, luminat de razele soarelui. ✦ (Despre timp) Cu soare; senin. 2. Fig. Vesel, luminat. — V. *însori*.

ÎNSOȚÍ, *însoțesc*, vb. IV. 1. Tranz. A întovărăși pe cineva într-o plimbare, într-o călătorie etc.; a acompania. ✧ A escorta. ✦ (Rar) A acompania pe cineva la pian. ✦ Refl. A se asocia, a se împrieteni cu cineva. 2. Tranz. A adăuga ceva (spre completare sau lămurire). *Apăsînd vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice* (REBREANU). 3. Refl. (Pop.) A se căsători. ✦ (Despre animale) A se împerechea. — Din *în-* + **soț**.

ÎNSOȚÍRE, *însoțiri*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) însoți*; întovărășire. 2. (Pop.) Căsătorie; cununie, nuntă.

ÎNSOȚÍT s. n. Însoțire. — V. *însoți*.

ÎNSOȚÍTOR, **-OÁRE**, *însoțitori*, *-oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care însoțește. — Din **însoți** + suf. *-(i)tor*.

ÎNSOVONÍ, *însovonesc*, vb. IV. Tranz. A pune cuiva sovonul pe cap. [Var.: **înzăvoní** vb. IV] — Din *în-* + **sovon**.

ÎNSPĂIMÎNTÁ, *înspăimînt*, vb. I. Refl. A fi cuprins de spaimă. ✦ Tranz. A pricinui groază, a inspira frică. [Var.: (înv.) **spăimîntá** vb. I] — Din *în-* + **spăimînta** (< lat. ***expavimentare** < *expavimen*).

ÎNSPĂIMÎNTÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) înspăimînta* și rezultatul ei; spaimă. [Var.: (înv.) **spăimîntáre** s. f.]

ÎNSPĂIMÎNTÁT, **-Ă**, *înspăimîntați*, *-te*, adj. Cuprins de spaimă; îngrozit, înfricoșat. [Var.: (înv.) **spăimîntát**, **-ă** adj.] — V. *înspăimînta*.

ÎNSPĂIMÎNTĂTÓR, **-OÁRE**, *înspăimîntători*, *-oare*, adj. Care provoacă spaimă; îngrozitor, înfricoșător. ✦ (Adverbial) Foarte (tare, mult etc.). [Var.: (înv.) **spăimîntătór**, **-oáre** adj.] — Din **înspăimînta** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNSPICÁ, pers. 3. *înspică*, vb. I. Intranz. (Pop.) A face spic, a da în spic. — Lat. **inspicare**.

ÎNSPICÁT, -Ă, *înspicați, -te,* adj. 1. (Despre plante, *p. ext.* despre cîmp) Care a dat în spic; care are spice. 2. (Despre părul oamenilor) Cu fire albe; încărunțit; *p. ext.* (despre părul sau blana unor animale) cu vîrful de culoare mai deschisă; cu vîrful în formă de spic. ✦ (Despre stofă, mătase etc.; *p. ext.* despre un obiect confecționat din aceste materiale) Cu fibre de altă culoare. ✦ (Rar, despre oameni) Cu fața pătată de semne, de cicatrice. — V. *înspica.*

ÎNSPINÁ, *înspinez,* vb. I. Refl. (Rar) A se înțepa cu spini; a se înghimpa. — Din *în-* + *spin.*

ÎNSPIȚÁ, *înspițez,* vb. I. Tranz. A pune spițe la roată. — Din *în-* + *spiță.*

ÎNSPLINÁ, *însplinez,* vb. I. Refl. (Pop.) A se îmbolnăvi de splină. — Din *în-* + *splină.*

ÎNSPRE prep. 1. (Cu sens local) Spre, către, la. *El mînă caii-nspre casă* (EMINESCU). 2. (Cu sens modal, introduce un abstract, arătînd sensul în care evoluează sau se desfășoară o stare, o acțiune) *Sănătatea lui Radu mergea înspre bine* (VLAHUȚĂ). 3. (Cu sens temporal exprimînd aproximația) La vremea... pe (la)... *Cam înspre sară lăsă pe drumeț singur în casă* (CREANGĂ). — Din *în-* + *spre.*

ÎNSPUMÁ, *înspumez,* vb. I. Tranz. A transforma (un material) în spumă, a introduce o spumă în masa unui material. ✦ Tranz. și refl. A (se) umple de spume. — Din *în-* + *spumă.*

ÎNSPUMÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) înspuma* și rezultatul ei.

ÎNSPUMÁT, -Ă, *înspumați, -te,* adj. 1. Plin de spume, cu spume. 2. (Despre un material) Transformat în spumă; amestecat cu spumă. *Beton înspumat.* — V. *înspuma.*

ÎNSPUMEGÁ, *înspúmeg,* vb. I. Tranz. (Rar) A înspuma. — Din *în-* + *spumega.*

ÎNSPUMEGÁT, -Ă, *înspumegați, -te,* adj. (Rar) Înspumat. — V. *înspumega.*

ÎNSTĂPÎNÍ, *înstăpînesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se face stăpîn pe ceva. — Din *în-* + *stăpîni.*

ÎNSTĂRÍ, *înstăresc,* vb. IV. Refl. și tranz. A (se) îmbogăți. — Din *în-* + *stare.*

ÎNSTĂRÍT, -Ă, *înstăriți, -te,* adj. Bogat, avut. — V. *înstări.*

ÎNSTELÁ, pers. 3 *înstelează,* vb. I. Refl. (Despre cer, *p. ext.* despre noapte) A se acoperi de stele. — Din *în-* + *stele* (pl. lui *stea*).

ÎNSTELÁRE s. f. Acțiunea de *a se înstela* și rezultatul ei.

ÎNSTELÁT, -Ă, *înstelați, -te,* adj. (Despre cer, *p. ext.* despre noapte) Cu stele, plin de stele. — V. *înstela.*

ÎNSTRĂINÁ, *înstrăinez,* vb. I. 1. Refl. A-și părăsi familia, locul de naștere sau de reședință, stabilindu-se în altă parte. ✦ Refl. și tranz. Fig. A (se) îndepărta sufletește de cei de care era legat. 2. Tranz. A transmite (prin vînzare) un drept (de proprietate). ✦ A sustrage, a fura. [Var.: **înstreiná** vb. I] — Din *în-* + *străin.*

ÎNSTRĂINÁRE s. f. 1. Acțiunea de *a (se) înstrăina* și rezultatul ei. 2. Pierdere a caracterului național. [Var.: **înstreinâre** s. f.]

ÎNSTRĂINÁT[1] s. n. Înstrăinare. — V. *înstrăina.*

ÎNSTRĂINÁT[2]**, -Ă,** *înstrăinați, -te,* adj. Îndepărtat sau plecat de acasă în altă localitate sau într-o țară străină; *p. ext.* depărtat, rupt sufletește de cineva. ✦ (Rar, despre un loc) Străin; *p. ext.* neprietenos, neospitalier. [Var.: **înstreinát, -ă** adj.] — V. *înstrăina.*

ÎNSTREINÁ vb. I. v. înstrăina.

ÎNSTREINÁRE s. f. v. înstrăinare.

ÎNSTREINÁT, -Ă adj. v. înstrăinat.

ÎNSTRUNÁ, *înstrún,* vb. I. Tranz. 1. A acorda un instrument muzical întinzîndu-i coardele. ✦ A încorda. *Înstrună iute arcul* (ISPIRESCU). 2. A strînge un animal de călărie cu chingile, cu frîul etc. ✦ Fig. A ține de la o acțiune; a stăvili, a înfrîna. — Din *în-* + *strună.*

ÎNSTRUNÁT, -Ă, *înstrunați, -te,* adj. 1. Acordat. 2. Strîns în chingă, în frîu etc. ✦ Fig. Potolit; stăvilit. — V. *înstruna.*

ÎNSTRUȚÁ, *înstrutez,* vb. I. Tranz. (Reg.) A împodobi (cu flori). — Din *în-* + *strut* «buchet de flori».

ÎNSUFLEȚÍ, *însufletesc,* vb. IV. Tranz. 1. A da viață, avînt; a stimula. ✦ Refl. A prinde viață; a se înviora, a se anima. 2. Fig. A preface ceva inert sau mohorît în ceva viu, strălucitor, dinamic. — Din *în-* + *suflet.*

ÎNSUFLEȚÍRE, *însufleții,* s. f. Acțiunea de *a (se) însufleți* și rezultatul ei; avînt, entuziasm; animație, viață.

ÎNSUFLEȚÍT, -Ă, *însufleții, -te,* adj. 1. Care trăiește; viu. 2. Plin de viață; animat, vioi. ✦ (Adverbial) Cu putere, cu energie. — V. *însufleți.*

ÎNSUFLEȚITÓR, -OÁRE, *însufleți tori, -oare,* adj. Care însufletește. — Din *însufleți* + suf. *-(i)tor.*

ÎNSUL, ÎNSÁ, *înși, însele,* pron. 1. (Pronume personal, precedat de prep. «întru», «dintru», «printru») El, ea, dînsul, dînsa. *Că numai oasele-au rămas și sufletul dintr-însul* (COȘBUC). 2. (Pronume de întărire, de obicei adjectival; astăzi numai la f. pl.) Însuși. *Ele însele.* — Lat. ipsus, ipsa *(= ipse, ipsa).*

ÎNSULIȚÁ, *însulițez,* vb. I. Tranz. (Rar) A străpunge cu sulița. — Din *în-* + *sulița.*

ÎNSUMÁ, *însumez,* vb. I. Tranz. A aduna laolaltă, a totaliza, a cuprinde. — Din *în-* + *sumă.*

ÎNSUMI, ÎNSĂMI, pron. de întărire. 1. (Pe lîngă un substantiv sau un pronume) Chiar, tocmai. *Ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaște* (EMINESCU). 2. (Înv.) Eu (tu, el etc.) singur, personal, fără ajutorul altuia. *Hotărî vizirul ca a treia zi Să vază și însuși ce va auzi* (PANN). [Forme gramaticale: pers. 2. sg. *însuți, însăți,* pers. 3 sg. *însuși, însăși,* pers. 1 pl. *înșine, înșene,* pers. 2 pl. *înșivă, înșevă,* pers. 3 pl. *înșiși, înșeși*] — Din **însu** (I), **însa** + *-mi, -ți, -și.*

ÎNSURÁ, *însór,* vb. I. Refl. (Despre bărbați) A lua în căsătorie o femeie. ✧ Tranz. *L-oi însura cu Mîndira* (ALECSANDRI). ✦ Tranz. (Glumeț) A se descotorosi de cineva sau de ceva. — Lat. *inuxorare (< *uxor* «soție»).

ÎNSURÁRE, *însurări,* s. f. (Înv.) Însurătoare. — V. *însura.*

ÎNSURÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) însura;* însurătoare.

ÎNSURÁT[2]**,** *însurați,* adj. m. (Despre bărbați) Căsătorit. — V. *însura.*

ÎNSURĂCIÚNE, *însurăciuni,* s. f. (Înv.) Însurătoare. — Din **însura** + suf. *-(ă)ciune.*

ÎNSURĂTOÁRE, *însurători,* s. f. Căsătorie a unui bărbat. — Din **însura** + suf. *-(ă)toare.*

ÎNSURĂȚÉL, *însurățel,* s. m. Tînăr însurat de curînd; (la pl.) soți tineri, căsătoriți de curînd. — Din **însurat**[2] + suf. *-el.*

ÎNSURÍ, *însuresc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A deveni sur; a încărunți. — Din *în-* + *sur.*

ÎNSUȘÍ, *însușesc,* vb. IV. Tranz. 1. A pune stăpînire pe ceva, a lua în stăpînire. ✦ A-și aroga un drept. 2. A asimila, a-și apropia cunoștințe temeinice într-un domeniu, a învăța. 3. A adopta o părere, o idee etc. ✧ Expr. *A-și însuși o critică* = a găsi dreaptă o critică făcută și a ține seamă de ea. — Din pron. **însuși,** v. *însumi.*

ÎNSUȘIETÁTE, *însușietăți,* s. f. (Neobișnuit) Însușire. [Pr.: *-și-e-*] — Din **însuși** + suf. *-(e)tate.*

ÎNSUȘÍRE, *însușiri,* s. f. 1. Acțiunea de *a-și însuși* ceva. ✦ Trăsătură, calitate distinctivă a unei ființe, *p. ext.* a unui fenomen sau a unui obiect. 2. Talent, înclinație. — V. *însuși.*

ÎNSUȘÎT, -Ă, *însușiți, -te,* adj. (Înv.) Propriu, caracteristic. — V. *însuși.*

ÎNSUTÍ, *însutesc,* vb. IV. Tranz. A spori, a mări de o sută de ori; *p. ext.* a face mult mai mare, mult mai numeros. — Din *în-* + *sută.*

ÎNSUTÎT, -Ă, *însutiți, -te,* adj. De o sută de ori mai mare sau mai numeros; *p. ext.* mult mai mare, mult mai numeros. — V. *însuti.*

ÎNȘALVARÁT, -Ă, *înșalvarați, -te,* adj. (Înv.) Îmbrăcat cu șalvari. — Din *în-* + *șalvari.*

ÎNȘELÁ[1]**,** *înșél,* vb. I. 1. Tranz. A induce în eroare, a abuza de buna-credință a cuiva, a amăgi. ✧ Expr. *A înșela așteptările* = a dezamăgi. ✦ (Despre simțuri, facultăți) A nu (mai) funcționa bine, a da o imagine eronată, neconformă cu realitatea. *Mă înșală memoria.* ✦ A falsifica. *Apa acestor fierturi e înșelată și prefăcută* (SADOVEANU). 2. Refl. A cădea în eroare; a greși. 3. Tranz. A trăda în dragoste. — Lat. *in-sellare (< *sella* «șa»).

ÎNȘELÁ[2]**,** *înșél,* vb. I. Tranz. (Înv.) A înșeua. — Lat. *in-sellare (< *sella* «șa»).

ÎNȘELÁRE[1] s. f. Acțiunea de *a (se) înșela*[1] și rezultatul ei; înșelăciune; iluzie.

ÎNȘELÁRE[2]**,** *înșelări,* s. f. (Înv.) Acțiunea de *a înșela*[2]; înșeuare.

ÎNȘELÁT[1]**, -Ă,** *înșelați, -te,* adj. 1. Indus în eroare; păcălit cu rea-credință. ✦ Dezamăgit. 2. Trădat în dragoste. — V. *înșela*[1].

ÎNȘELÁT[2]**, -Ă,** *înșelați, -te,* adj. (Înv.) Înșeuat. — V. *înșela*[2].

ÎNȘELĂCIÚNE, *înșelăciuni,* s. f. Inducere în eroare; *p. ext.* escrocherie, fraudă. — Din **înșela**[1] + suf. *-(ă)ciune.*

ÎNȘELĂTÓR, -OÁRE, *înșelători, -oare,* adj. Care induce în eroare, care amăgește. ✦ (Substantivat) Persoană necinstită, care trăiește din înșelătorii; escroc. — Din **înșela**[1] + suf. *-(ă)tor.*

ÎNȘELĂTORÍE, *înșelătorii,* s. f. Atitudine, purtare, faptă a celui care înșală; înșelăciune. — Din **înșelător** + suf. *-ie.*

ÎNȘEUÁ, *înșeuez,* vb. I. Tranz. A pune șaua pe un animal de călărie. — Din *în-* + *șa.*

ÎNȘEUÁT, -Ă, *înșeuați, -te,* adj. (Despre animale de călărie) Cu șaua pe el. — V. *înșeua.*

ÎNȘFĂCÁ, *înșfăc,* vb. I. Tranz. A apuca brusc, a prinde cu putere și cu violență. — Din *în-* + bg. hvaštam.

ÎNȘFĂCÁRE s. f. Acțiunea de *a înșfăca;* apucare bruscă, violentă.

ÎNȘIRÁ, *înșir,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) așeza în șir, la rînd; a (se) alinia. ✦ Refl. (Înv., despre unități militare) A se așeza în front, în ordine de marș sau de luptă. 2. Tranz. A petrece pe un fir mărgele, monede etc. pentru a face un șirag, o salbă un colan etc. ✧ Expr. (Refl.) *Înșiră-te* (sau *înșir'te*) *mărgărite* = a) formulă prin care povestitorul unui basm arată că povestirea continuă; b) (substantivat, n., rar) basm. 3. Refl. Fig. A se succeda, a se perinda. 4. Tranz. Fig. A expune, a povesti urmînd un anumit șir de idei, de fapte etc. ✧ Expr. *A înșira moși pe groși* (sau *verzi și uscate*) = a spune lucruri lipsite de seriozitate. 5. Tranz. A lua la rînd, a frecventa în șir. ✧ Expr. *A o înșira* = a o lua drept înainte pe un drum; a umbla. 6. Tranz. (Rar) A înfășura un fir în jurul unui obiect. — Din *în-* + *șir.*

ÎNȘIRÁRE, *înșirări,* s. f. Acțiunea de *a (se) înșira* și rezultatul ei; șir; *fig.* succedare, perindare; expunere (a unui șir de idei, de fapte).

ÎNȘIRÁT, -Ă, *înșirați, -te,* adj. Așezat în șir; aliniat. — V. *înșira.*

ÎNȘIRĂȚÉL, -EA, *înșirățel, -ele,* adj. (Pop.) Diminutiv al lui *înșirat.*

ÎNȘIRUÍ, *înșiruiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A înșira mărgele. ✦ A așeza în șir, la rînd. ✦ A așeza o unitate militară în ordine de marș sau de bătaie. 2. A expune pe rînd, a enumera. 3. (Înv.) A înconjura, a îngrădi. — Din *în-* + *șir.*

ÎNȘIRUÍRE, *înșiruiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) înșirui* și rezultatul ei; șir.

ÎNȘOMOLTOCÍ, *înșomoltocesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A face mototol, a înfășura ceva. — Din *în-* + *șomoltoc.*

ÎNȘTIINȚÁ, *înștiințez,* vb. I. Tranz. A aduce la cunoștință; a da de știre; a informa. ✦ Refl. (Înv.) A lua cunoștință. — Din *în-* + *știință.*

ÎNȘTIINȚÁRE, *înștiințări,* s. f. Acțiunea de *a înștiința* și rezultatul ei; știre, informație; anunț.

ÎNȘURUBÁ, *înșurubez,* vb. I. Tranz. A da unui șurub sau altei piese filetate o mișcare de rotație, astfel încît să pătrundă într-un material sau într-o piesă filetată. — Din *în-* + *șurub.*

ÎNȘURUBÁRE, *înșurubări,* s. f. Acțiunea de *a (se) înșuruba.*

ÎNTÂI[1] adv. v. **întîi**[1].

ÎNTÂI[2] num. ord. m. și f. v. **întîi**[2].

ÎNTÂYAȘI num. ord. f. v. **întîiași.**

ÎNTĂRÍ[1] vb. IV. v. **întări.**

ÎNTĂRÍ[2], *întăresc,* vb. IV. 1. Refl. (Despre substanțe sau materiale) A deveni (mai) rigid, (mai) vîrtos. 2. Tranz. A mări rezistența unei piese, a unui sistem tehnic etc. ✦ A fortifica un loc; a baricada. 3. Tranz. și refl. A (se) întrema, a (se) înzdrăveni (după o boală). ✦ Refl. A deveni mai mare, mai puternic; a se dezvolta. *Codrul se întărise* (SADOVEANU). ✦ Tranz. Fig. A reconforta, a da puteri morale. 4. Tranz. și refl. A (se) consolida. *Frontul păcii se întărește.* 5. Tranz. A confirma, a adeveri o vorbă, o bănuială. ✦ Intranz. A sublinia, a accentua. ✦ A confirma pe cineva într-o slujbă. 6. Tranz. A legaliza o acțiune, un act. 7. Refl. (Despre fenomene atmosferice) A se înteți, a se intensifica. ✦ Tranz. și refl. Fig. (Înv., despre oameni) A (se) înverșuna. *Pînă cînd cu-atîta pizmă în mînie te-ntărești?* (CONACHI). — Din *în-* + *tare.*

ÎNTĂRÍRE, *întăriri,* s. f. Acțiunea de *a (se) întări* și rezultatul ei. ◇ *Pronume de întărire* = pronume care însoțește un substantiv sau alt pronume, cu scopul de a pune accent pe obiectul determinat. ✦ (Înv.) Act legalizat.

ÎNTĂRÍT, -Ă, *întăriți, -te,* adj. 1. (Despre un sistem tehnic) Făcut (mai) rezistent; (despre un material) devenit (mai) rigid. ✦ (Despre un teren, o cetate) Fortificat. 2. Care a prins puteri; reconfortat. 3. Care a devenit puternic; consolidat. 4. Legalizat. — V. *întări.*

ÎNTĂRITÓR, -OÁRE, *întăritori, -oare,* adj. (Despre medicamente) Care dă puteri, care fortifică organismul. ◇ (Substantivat, n.) *I s-a prescris un întăritor.* — Din **întări** + suf. *-(i)tor.*

ÎNTĂRITÚRĂ, *întărituri,* s. f. 1. Loc fortificat, fortificație; *p. ext.* orice sistem de baricadare. 2. Element folosit pentru mărirea rezistenței unei piese sau a unui sistem tehnic. 3. (Înv.) Iscălitură, pecete prin care se certifica un drept, o învoială etc. — Din **întări** + suf. *-(i)tură.*

ÎNTĂRÎTÁ, *întărît,* vb. I. 1. Tranz. A aduce pe cineva în stare de mînie, de surescitare; a agita, a instiga un grup de oameni; a asmuți un animal. ◇ Refl. *Animalul se întărîtase.* 2. Tranz. A îndemna, a îmboldi pe cineva să facă ceva; a incita. ✦ Refl. A se însufleți, a se entuziasma. 3. Refl. A se porni cu violență, a se întări, a se înteți. [Var.: (pop.) **întărtá, întîrtá** vb. I] — Lat. **interritare.**

ÎNTĂRÎTÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) întărîta;* iritare, înverșunare.

ÎNTĂRÎTÁT, -Ă, *întărîtați, -te,* adj. Iritat, agitat; înfuriat. ✦ Care dovedește întărîtare. *Discuție întărîtată.* [Var.: **întărtát, -ă** adj.] — V. *întărîta.*

ÎNTĂRNIȚÁ, *întărnițez,* vb. I. Tranz. A pune tarnița pe un animal de călărie. — Din *în-* + **tarniță.**

ÎNTĂRNIȚÁT, -Ă, *întărnițați, -te,* adj. (Pop.; despre cai și măgari) Cu tarniță, înșeuat. — V. *întărnița.*

ÎNTÁRTÁ vb. I. v. **întărîta.**

ÎNTÁRTÁT, -Ă adj. v. **întărîtat.**

ÎNTEMEIÁ, *întemeiez,* vb. I. 1. Tranz. A înființa, a funda un stat, o instituție etc. ✦ (Rar) A zidi, a clădi. ✦ Fig. A pune temelii durabile; a consolida. *El... a întemeiat pacea* (ODOBESCU). 2. Refl. Fig. A avea ca temei; a se sprijini (pe ceva). ✦ Tranz. (Rar) A da temei, a îndreptăți, a autoriza pe cineva să... — Din *în-* + **temei.**

ÎNTEMEIÁT, -Ă, *întemeiați, -te,* adj. I. (Despre abstracte) Sprijinit pe argumente solide. 2. (Înv.) Întărit, puternic, consolidat. — V. *întemeia.*

ÎNTEMEIÉRE s. f. Acțiunea de *a (se) întemeia* și rezultatul ei; înființare, fundare; consolidare.

ÎNTEMEIETÓR, -OÁRE, *întemeietori, -oare,* s. m. și f. Persoană care a întemeiat ceva; fondator. — Din **întemeia** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNTEMNIȚÁ, *întemnițez,* vb. I. Tranz. A vîri la închisoare. [Var.: (înv.) **temniță** vb. I] — Din *în-* + **temniță.**

ÎNTEMNIȚÁRE, *întemnițări,* s. f. Acțiunea de *a întemnița.*

ÎNTEMNIȚÁT, -Ă, *întemnițați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Închis în temniță. — V. *întemnița.*

ÎNTEȚÍ, *întețesc,* vb. IV. 1. Refl. (Despre o acțiune sau un fenomen) A deveni mai puternic, mai intens; a intensifica. ◇ Tranz. *Întețesc discuția.* 2. Tranz. (Despre un sentiment, o senzație) A cuprinde, a încleșta cu tărie. 3. Tranz. A hărțui cu insistențe repetate. 4. Refl. (Rar) A se aprinde, a se înverșuna. — Lat. ***intitiare** *(< titio).*

ÎNTEȚÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) înteți;* intensificare, creștere; accentuare.

ÎNTEȚÍT, -Ă, *întețiți, -te,* adj. Devenit mai puternic, mai intens. — V. *înteți.*

ÎNTIMPINÁ vb. I. v. **întîmpina.**

ÎNTIMPINÁRE s. f. v. **întîmpinare.**

ÎNTINÁ, *întinez,* vb. I. Refl. (Reg.) A se murdări de noroi. ✦ Refl. și tranz. Fig. A (se) pîngări; a (se) păta. [Prez. ind. și: *întîn*] — Din *în-* + **tină.**

ÎNTINÁRE s. f. (Reg.) Acțiunea de *a (se) întina; fig.* pîngărire.

ÎNTINÁT, -Ă, *întinați, -te,* adj. (Reg.) Murdar de noroi. ✦ Fig. Pătat, pîngărit. — V. *întina.*

ÎNTÍNDE, *întind,* vb. III. I. 1. Tranz. și intranz. A trage de capetele sau de toate părțile unui corp (mărindu-l). ◇ Expr. (Tranz.) *A întinde* (cuiva) *cursa* (sau *o cursă, lațul, un lat*) = a așeza cursa pentru a prinde un animal; *fig.* a se folosi de mijloace viclene față de cineva. ✦ Refl. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A se lărgi sau a se lungi, deformîndu-se ✦ Refl. (Despre unele lichide) A curge în formă de dîre băloase. 2. Tranz. A desfășura o parte a corpului în toată lungimea (îndreptînd-o într-o direcție oarecare). ◇ Expr. *A întinde mîna* (sau *o mînă*) = a face un gest cu brațul: a) pentru a indica ceva; b) pentru a cere de pomană. *A întinde* (cuiva) *mîna* (sau *mîinile*) = a) a îndrepta brațul către o persoană pentru a-i strînge mîna în semn de salut, de prietenie, de felicitare etc.; b) *fig.* a veni în ajutorul cuiva. 3. Refl. (Despre ființe) A-și destinde corpul (din cauza oboselii, a plictiselii etc.). ✦ A se înălța în vîrful picioarelor. ✦ Fig. A se încumeta, a îndrăzni; a se obrăznici. ◇ Expr. *Nu te întinde mai mult decît ți-e plapuma* = nu pretinde mai mult decît poți avea. 4. Refl. A se culca pentru a dormi sau a se odihni. 5. Tranz. A înmîna, a da. *Îi întinse un bănuț de aur* (DELAVRANCEA). 6. Tranz. A îndrepta o armă de foc spre...; a ochi. *Nu-ntinde flinta, că plumbul e fierbinte* (COȘBUC). 7. Tranz. (În expr.) *A o întinde* sau (intranz.) *a întinde (la drum)* = a pleca repede, a fugi. (Intranz.) *A întinde la jug* = a munci din greu. 8. Tranz. Fig. A trage în toate părțile de cineva, a hărțui. II. 1. Tranz. A desface, a desfășura în toată întinderea un obiect strîns, împăturit. ◇ Expr. *A întinde masa* (sau *masă*) = a așterne masa pentru mîncare; a da o masă (cu oaspeți mulți). ✦ A înșira (o marfă) la vedere (răspîndind-o pe o suprafață mare). ✦ A așeza o substanță moale pe o suprafață mai mare, subțiind-o, netezind-o. 2. Refl. A ocupa un spațiu (întins); (despre grupuri de oameni) a se prelungi (într-o direcție). ◇ Expr. (Tranz.) *A întinde hora* = a forma o horă. ✦ (Despre plante) A se răspîndi, a se înmulți. 3. Tranz. Fig. A mări, a spori o putere, o stăpînire. ✦ Refl. (Despre idei, zvonuri: despre boli, epidemii) A se răspîndi, a se extinde. ✦ Refl. (Despre acțiuni, mișcări sociale) A se dezvolta, a lua proporții. 4. Refl. A se prelungi în timp; a dura, a dăinui. ✦ A insista, a stărui asupra... ◇ Expr. *A se întinde la vorbă* sau (tranz.) *a o întinde la vorbă* = a vorbi mai mult decît trebuie; a lungi vorba. [Perf. s. *întinsei,* part. *întins*] — Lat. **intendere.**

ÎNTÍNDERE, (2) *întinderi,* s. f. 1. Faptul de *a (se) întinde;* extensiune în spațiu; dezvoltare, creștere; răspîndire. 2. (Concr.) Suprafață a unui lucru sau a unui loc; loc, spațiu întins. ✦ Distanță.

ÎNTINERÍ, *întineresc,* vb. IV. Intranz. A deveni (din nou) tînăr (ca aspect, ca vitalitate etc.). ✦ Tranz. A da o înfățișare (mai) tînără; a insufla o vitalitate tinerească. — Din *în-* + **tînăr.**

ÎNTINERÍRE s. f. Acțiunea de *a întineri.* ✦ Sporire a activității vitale a organismului, prin intensificarea activității glandelor cu secreție internă.

ÎNTINERÍT, -Ă, *întineriți, -te,* adj. Care a devenit sau care pare (mai) tînăr. — V. *întineri.*

ÎNTINERITÓR, -OÁRE, *întineritori, -oare,* adj. (Rar) Care întinerește pe cineva. — Din **întineri** + suf. *-(i)tor.*

ÎNTÍNGE, *întîng,* vb. III. Tranz. (Pop.) A muia pîine sau mămăligă în sos, în mîncare. ✦ A muia ușor într-un lichid. [Perf. s. *întinsei,* part. *întins*] — Lat. **intingere.**

ÎNTÍNS[1], *întinsuri,* s. n. Spațiu larg; suprafață; întindere. — V. *întinde.*

ÎNTÍNS[2], **-Ă,** *întinși, -se,* adj. 1. Încordat, lungit (prin tragerea capetelor în amîndouă sensurile). *Coardele viorii sînt bine întinse.* 2. Desfășurat în toată lungimea sau în toată întinderea. ◇ Expr. *Cu brațe(le) întinse* = cu mare dragoste. *Masă întinsă* = masă așternută, pregătită pentru ospăț. (Despre ambarcații) *Cu pînzele întinse* = cu pînzele desfăcute. ✦ (Despre corturi; *p. ext.* despre tabere) Așezat, fixat. 3. (Despre piei, țesături etc.) Fără crețuri sau îndoituri; netezit, neted. 4. (Despre mers, zbor etc.; adesea adverbial) Care duce direct la țintă; *p. ext.* încordat, grăbit, zorit. 5. (Despre elemente care formează un șir) Care prezintă o succesiune neîntreruptă. 6. Fig. (Despre oameni) Înalt și deșirat. 7. Cu suprafață mare, vast. ◇ Expr. *Pe scară întinsă* = în stil mare. ✦ Fig. (Rar) Răspîndit în toate direcțiile; continuu, neîntrerupt. *Un zvon întins de viață umplea dimineața de primăvară* (SADOVEANU). — V. *întinde.*

ÎNTINSOÁRE, *întinsori,* s. f. (Rar) 1. Loc întins, spațiu larg. 2. Mers zorit, fără oprire. ◇ Loc. adv. *Într-o întinsoare* = a) într-una,

fără întrerupere; b) repede, în goană. 3. Durată neîntreruptă; *p. ext.* vreme lungă. 4. Mișcare de destindere a corpului (pentru a înlătura o stare de oboseală, de plictiseală). — Din **întins**[3] + suf. *-oare.*

ÎNTINSURĂ, *întinsuri,* s. f. (Reg.) Mal al unui rîu, cu înclinație lentă și cu vegetație puțină, pe care îl acoperă apa la cea mai mică creștere de nivel. — Din **întins**[3] + suf. *-ură.*

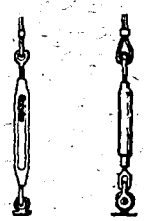

Întinzătoare (1)

ÎNTINZĂTOR, *întinzătoare,* s. n. 1. Nume dat mai multor dispozitive folosite pentru a dezvolta o anumită forță de întindere la obiecte elastice sau flexibile. 2. Întorcător. — Din **întinz** (prez. ind. al lui *întinde*) + suf. *-(ă)tor.*

ÎNTIPĂRÍ, *întipăresc,* vb. IV. Refl. A se imprima pe o suprafață în urma unei apăsări; *fig.* a se fixa în minte (în inimă etc.). — Din *în-* + **tipări.**

ÎNTIPĂRÍRE, *întipăriri,* s. f. Acțiunea de *a se întipări* și rezultatul ei; urmă lăsată pe un obiect, prin apăsare; *fig.* (rar) urmă durabilă pe care o lasă în mintea sau în conștiința cuiva evenimentele trăite.

ÎNTIRÍ, *întiresc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A alunga. ✦ A prigoni, a persecuta. 2. (Pop.) A înțărca. [Var.: **întirí, întărí** vb. IV] — Din *în-* + bg. **teram.**

ÎNTITULÁ vb. I. v. **intitula.**

ÎNTITULÁRE s. f. v. **intitulare.**

ÎNTITULÁT, -Ă adj. v. **intitulat.**

ÎNTÎI[1] adv. 1. La început. *Armăsarul... se scutură și se făcu ca întîi* (ISPIRESCU). ✦ (Precedat de «mai») Mai de mult. *Să fim dragi ca mai întîi* (JARNÍK-BÎRSEANU). 2. Înainte de toate, în primul rînd. *Să mergem mai întîi la grajduri* (ISPIRESCU). ✦ (Pentru) prima oară. *Mărul înflorise întîi* (VISSARION). [Var.: **întâi** adv.] — Lat. **antaneus* (< *ante* «înainte»).

ÎNTÎI[2]**, ÎNTÎIA** num. ord. (Cînd precedă substantivul, în forma articulată *întîiul, întîia*) Care se află în fruntea unei serii (în ce privește spațiul, timpul, calitatea); prim. ✧ *Zi-ntîi* = prima zi a fiecărei luni. ✧ Loc. adv. *(Pentru) întîia dată* (sau *oară*) = (pentru) prima dată. ✧ Expr. (Fam.) *Clasa întîi* = de prima calitate. ✦ (Înv., precedat de «cel», «cea») Dintîi. *Mă aștepta cea întîi decepție* (NEGRUZZI). ✦ Compus: (substantivat, m.) *întîiul-născut* = cel mai mare dintre fii. [Var.: **întâi** num. ord. m. și f.] — Lat. **antaneus* (< *ante* «înainte»).

ÎNTÎIAȘI num. ord. f. (În loc. adv.) *Întîiași dată* = prima dată, întîia dată. [Var.: **întâiași** num. ord. f.] — Din **întîia** + **și.**

ÎNTÎIETÁTE s. f. (În expr.) *A avea* (sau *a da* etc.) *întîietate* = a avea (sau a da etc.) primul loc, prioritate. — Din **întîi**[2] + suf. *-(e)tate.*

ÎNTÎIETÓR, -OÁRE, *întîietori, -oare,* adj. (Înv.) Care ocupă locul de frunte, locul întîi, dintîi. — Din **întîi**[2] + suf. *-(e)tor.*

ÎNTÎLNÍ, *întîlnesc,* vb. IV. 1. Tranz. A se încrucișa în drum cu cineva sau cu ceva, a da în cale de cineva sau de ceva. ✧ Refl. *Ne-am întîlnit într-o seară-amîndoi* (D. BOTEZ). ✦ (Rar) A scoate, a aduce pe cineva în calea cuiva, a face să li se încrucișeze drumurile. ✦ Refl. (Despre linii geometrice sau topografice) A se uni într-un punct. ✦ Fig. A întîmpina (2). 2. Refl. A ajunge în același loc cu cineva în urma unei înțelegeri. 3. Tranz. A găsi. ✦ Refl. (De obicei în construcții negative) A găsi, a avea parte de... *Nu s-a mai întîlnit cu postul de capuchehaia pe care-l uzurpase frate-său* (GHICA). 4. Refl. A veni față în față, a se ciocni cu cineva (într-o luptă, într-o competiție sportivă). — Din *în-* + magh. **találni.**

ÎNTÎLNÍRE, *întîlniri,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) întîlni*; *p. ext.* întrevedere. 2. Întrecere sportivă, meci, partidă.

ÎNTÎLNÍȘ s. n. (Pop., în expr.) *Bun întîlnișul,* formulă de salut adresată celui pe care îl întîlnești în drum. — Din **întîlni** + suf. *-iș.*

ÎNTÎLNITÓRĂ, *întîlnituri,* s. f. (Pop.) Boală pe care cei superstițioși o atribuie întîlnirii cu vreun spirit rău. — Din **întîlni** + suf. *-(i)tură.*

ÎNTÎMPINÁ, *întîmpin,* vb. I. Tranz. 1. A ieși, a merge înaintea cuiva, a primi pe cineva. ✦ Tranz. și refl. (Înv. și reg.) A (se) întîlni. 2. Fig. A da peste (un necaz, o greutate), a avea parte de... 3. Fig. (Înv.) A face față, a acoperi o cheltuială. ✦ (Rar) A îndestula, a satisface o necesitate. 4. (Înv.) A replica, a răspunde. [Var.: **întîmpină** vb. I] — Din *în-* + **timpină.**

ÎNTÎMPINÁRE, *întîmpinări,* s. f. Acțiunea de *a întîmpina* și rezultatul ei. 1. (În expr.) *A ieși* sau *a veni în* (sau *întru*) *întîmpinarea cuiva* = a ieși în calea cuiva pentru a-l primi. 2. (În expr.) *Comerț de întîmpinare* = una dintre formele schimbului de mărfuri dintre sat și oraș, prin care țărănimea muncitoare cumpără din comerțul de stat sau cooperatist mărfurile industriale necesare ei, vînzînd aceleași organizații produse agricole, la prețurile stabilite de stat, pe baza unei corelații valorice. 3. Contestație; obiecție. ✦ (Înv.) Împotrivire. [Var.: **întîmpinăre** s. f.]

ÎNTÎMPLÁ, pers. 3 *întîmplă,* vb. I. Refl. 1. (Despre fapte sau evenimente) A se petrece, a avea loc. ✧ (Urmat de determinări introduse cu prep. «cu» sau determinat printr-un substantiv sau un pronume în dativ, indicînd persoana sau obiectul la care se referă acțiunea exprimată de verb) *Ce-a putut să i se întîmple?* (DELAVRANCEA). ✦ (Pop.) A se traduce în fapt, a se realiza. 2. (Urmat de o propoziție subiectivă; uneori construit cu dativul pronumelui personal) A (i) se ivi (cuiva) prilejul, a se nimeri. *Mi s-a întîmplat să o văd o dată* (NEGRUZZI). 3. A se nimeri să fie într-un anumit fel. ✧ Expr. *Cum s-ar întîmpla* = la întîmplare, la nimereală. ✦ (Urmat de determinări locale; folosit la toate persoanele) A se găsi, a ajunge (undeva) din întîmplare; a se nimeri (undeva). ✦ (Rar) A avea (ceva) din întîmplare. *Boi nu mi s-au întîmplat* (SEZ.). [Formă gramaticală: prez. ind. pers. 1 *întîmplu.*] — Var.: (reg.) **tîmplá** vb. I] — Lat. **intemplare* (< *templum*).

ÎNTÎMPLÁRE, *întîmplări,* s. f. Acțiunea de *a se întîmpla* și rezultatul ei. I. Ceea ce se întîmplă; fapt, eveniment. ✦ Peripeție; aventură (neplăcută). 2. Ceea ce se petrece în mod incidental; hazard. ✧ Loc. adv. *Din întîmplare* = incidental. *La întîmplare* sau *la* (sau *în*) *voia întîmplării* = în voia soartei; într-o doară, la nimereală. (Pop.) *La toată întîmplarea* = în orice caz. (Rar) *De o întîmplare* sau *pentru orice întîmplare* = pentru orice eventualitate. [Var.: (reg.) **tîmplăre** s. f.]

ÎNTÎMPLĂTÓR, -OÁRE, *întîmplători, -oare,* adj. (Adesea adverbial) Care se produce din întîmplare, care survine în mod neprevăzut; incidental. — Din **întîmpla** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNTÎRTÁ vb. I. v. **întărita.**

ÎNTÎRZIÁ, *întîrzii,* vb. I. Intranz. 1. A ajunge (undeva) cu întîrziere față de timpul stabilit. 2. A săvîrși o acțiune mai tîrziu decît în termenul obișnuit sau fixat; (despre acțiuni, fenomene) a se produce cu întîrziere față de timpul stabilit. ✦ Tranz. A împiedica pe cineva să săvîrșească la timp o acțiune, a face ca ceva să nu se îndeplinească în termen. 3. A rămîne (undeva) mai mult decît este cazul. ✧ Refl. (Înv.) *Întîrziindu-se împrejurul țirei, zăriseră pe călători* (MACEDONSKI). [Pr.: *-zi-a*] — Din *în-* + **tîrziu.**

ÎNTÎRZIÉRE, *întîrzieri,* s. f. Acțiunea de *a întîrzia* și rezultatul ei; amînare în săvîrșirea unui fapt, a unei acțiuni; timpul scurs din momentul cînd trebuia să se săvîrșească o acțiune, un fapt etc. și pînă la îndeplinirea lui întîrziată. ✧ Loc. adj. și adv. *Cu întîrziere* = mai tîrziu decît trebuie. *Cu întîrziere de...* = întîrziind cu... *Fără întîrziere* = numaidecît, fără zăbavă. ✧ Expr. *A fi în întîrziere* = a fi rămas în urmă, a fi întîrziat. [Pr.: *-zi-e-*]

ÎNTOÁRCE, *întórc,* vb. III. I. 1. Refl. și tranz. A reveni sau a face pe cineva să revină de unde a plecat, a veni sau a aduce pe cineva înapoi. ✦ Tranz. (Despre o stare afectivă sau maladivă) A-l cuprinde din nou pe cineva (abia vindecat). 2. Refl. A se îndrepta spre un punct, schimbînd direcția inițială. 3. Tranz. și refl. A-și schimba sau a face pe cineva să-și schimbe părerea. ✦ Tranz. A retrage o vorbă, o promisiune etc., a reveni asupra... *Tot drumul m-am temut... să nu-și întoarcă vorba* (C. PETRESCU). 4. Refl. (Pop., în expr.) *A i se întoarce* (cuiva) *mînia* = a-i trece supărarea. (Rar) *A se întoarce inima cuiva* = a se îmblînzi, a se muia. ✦ Tranz. (Înv.) A traduce un text dintr-o limbă în alta; *p. ext.* a interpreta. II. 1. Tranz. și refl. A (se) învîrti, a (se) răsuci. ✧ Expr. (Tranz.) *A o întoarce* sau (reg.) *a o întoarce la șurub* = a-și schimba atitudinea spre a ieși dintr-o încurcătură. *A o întoarce la viclenie* (sau *la șiretlic*) = a recurge la viclenii. *A(-i) întoarce* (cuiva) *șurubul* = a umbla cu viclenii, a înșela. (Refl.) *A se întoarce într-un călcîi* = a fi iute la treabă, sprinten, vioi. ✦ Tranz. A strînge arcul unui ceas pentru a-i pune în mișcare mecanismul. 2. Tranz. și refl. A(-și) mișca, a(-și) orienta corpul sau o parte a corpului, (*p. ext.* privirea) în direcție contrară celei inițiale sau în altă direcție, a (se) răsuci. ✧ Expr. *A întoarce* (cuiva) *capul* (sau *mințile*) = a face pe cineva să-și piardă capul; a zăpăci; a seduce. *A întoarce cuiva spatele* (sau *dosul, ceafa*) = a pleca în mod ostentativ de lîngă cineva; a părăsi pe cineva, a nu mai vrea să știi de el. (Refl., fam.) *A i se întoarce* (cuiva) *mațele* sau *stomacul pe dos* = a i se face scîrbă, greață. 3. Refl. (Despre ființe) A da tîrcoale, a se învîrti în jurul... 4. Tranz. (Reg.) A castra, a scopi. III. Tranz. 1. A schimba poziția unui obiect, așezîndu-l invers față de poziția anterioară sau față de poziția firească. ✧ Expr. *A întoarce casa pe dos* = a răscoli totul în casă. *A (o) întoarce și pe o parte* (sau *față*) *și pe alta* = a examina amănunțit, a discuta în detaliu. ✦ A da filele unei cărți sau ale unui caiet înainte sau înapoi. ✧ Expr. *A întoarce foaia* sau *a o întoarce pe foaia cealaltă* = a-și schimba atitudinea sau maniera (binevoitoare). ✦ A transforma o haină punînd materialul pe partea care mai înainte fusese dosul. ✦ A învîrti paiele, finul etc. astfel încît partea umedă de la pămînt să vină deasupra. ✦ A ara din nou un ogor. 2. A da îndărăt, a restitui ceva. ✧ Expr. *A întoarce vizita* = a răspunde printr-o vizită la o vizită primită anterior. ✦ Fig. A răsplăti pe cineva pentru o faptă bună sau rea. ✦ (Determinat prin «cuvînt», «vorbă» etc.) A răspunde, a replica. — Lat. **intorquere.**

ÎNTOÁRCERE, *întoarceri,* s. f. Acțiunea de *a (se) întoarce* și rezultatul ei. ✦ Răsturnare. ✧ *Întoarcerea mirîștii* = dezmiriștire.

ÎNTÓCMA adv. v. **întocmai.**

ÎNTOCMAI adv. 1. Exact, la fel, chiar. 2. Da, desigur. [Var.: (pop.) **întócma** adv.] — Din **în-** + **tocmai.**

ÎNTOCMÍ, *întocmesc,* vb. IV. Tranz. 1. A elabora, a alcătui. ✦ A pregăti, a înjgheba, a face. ✦ A organiza, a aranja. *O gospodărie bine întocmită* (SADOVEANU). 2. (Rar) A forma, a constitui. — Din *în-* + **tocmi.**

ÎNTOCMÍRE, *întocmiri,* s. f. Acțiunea de *a întocmi* și rezultatul ei; elaborare, alcătuire. ✦ Orînduire (socială, politică etc.); regim.

ÎNTOMNÁ, pers. 3 *întomnează,* vb. I. Intranz. (Poetic) A se face toamnă. — Din *în-* + **toamnă.**

ÎNTOMNÁRE, *întomnări,* s. f. (Poetic) Faptul de a se face toamnă; venirea toamnei. — V. *întomna.*

ÎNTOMNÁT, -Ă, *întomnați, -te,* adj. (Poetic, despre natură) Peste care s-a lăsat toamna. — V. *întomna.*

ÎNTONÁ vb. I. v. **întona.**

ÎNTONÁRE s. f. v. **întonare.**

ÎNTORCĂTÓR, *întorcătoare,* s. n. Piesă a războiului de țesut, alcătuită dintr-un băț lung, cu care se strînge, pe sulul dinainte, pînza țesută. — Din **întoarce** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNTORLOCÁ vb. I. v. întroloca.

ÎNTÓRS[1] s. n. 1. Înapoiere, revenire (la punctul de plecare). 2. Răsturnare. *Întorsul fînului.* ✦ Arătură de toamnă. — V. *întoarce.*

ÎNTÓRS[2], **-OÁRSĂ**, *întorși, -oarse*, adj. 1. Înapoiat la locul de plecare. ✧ Expr. *A face* (sau *a apuca*) *calea întoarsă* (sau *drum întors*) = a se întoarce din drum. *A merge pînă la calea întoarsă* = a nu merge departe și a se întoarce. 2. (Despre obiecte) Răsucit, încovoiat. 3. Fig. (Despre persoane sau despre firea, caracterul lor) Sucit. ciudat. 4. Fig. (Despre cuvinte sau vorbire) Meșteșugit. — V. *întoarce.*

ÎNTORSĂTÚRĂ, *întorsături*, s. f. 1. Cotitură, șerpuire (a unui drum, a unei ape). ✦ Fig. Schimbare în mersul, în dezvoltarea unei întîmplări; curs nou, înfățișare nouă. 2. Fig. (Rar) Întorsură (2). 3. Fig. Fel de a așeza cuvintele (sau propozițiile) într-o frază. — Din **întors**[2] + suf. *-(ă)tură.*

ÎNTORSÚRĂ, *întorsuri*, s. f. 1. Întorsătură (1). 2. Fig. Mlădiere, modulație, intonație (nouă). — Din **întors**[2] + suf. *-ură.*

ÎNTORTOCHEÁ, *întortochez*, vb. I. Tranz. A învîrti în toate felurile, spre a produce confuzie; a suci, a încîlci. — Lat. **întorticulare* (< *tortum* « întors »).

ÎNTORTOCHEÁT, -Ă, *întortocheați, -te*, adj. 1. (Despre un drum, o apă etc.) Cu multe cotituri; cotit. ✦ (Despre litere, scriere; *fig.* despre modul de a vorbi, despre fraze etc.) Încurcat, încîlcit. ✦ (Despre clădiri) Cu încăperi încurcate, cotite. 2. (Despre linii, fire etc.) Învîrtit, răsucit (în toate sensurile). — V. *întortochea.*

ÎNTORTOCHÉRE, *întortocheri*, s. f. Acțiunea de *a întortochea* și rezultatul ei; cotitură, încîlcitură; *fig.* complicație, ascunziș.

ÎNTORTOCHETÚRĂ, *întortocheturi*, s. f. Sucitură, încurcătură, cotitură. — Din **întortochea** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNTOVĂRĂȘÍ, *întovărășesc*, vb. IV. 1. Tranz. A însoți, a fi tovarăș de drum cuiva. ✦ (Despre fenomene, evenimente) A se produce (cu necesitate) în același timp cu..., a apărea concomitent cu... 2. Refl. A face prietenie, tovărășie cu cineva, a se asocia. 3. Refl. A forma o întovărășire agricolă. — Din *în-* + **tovarăș.**

ÎNTOVĂRĂȘÍRE, *întovărășiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) întovărăși* și rezultatul ei; însoțire, tovărășie. ✦ (În țările care construiesc socialismul; uneori determinat prin « agricolă ») Formă simplă a cooperației agricole de producție, în care țăranii muncitori se unesc de bunăvoie pentru a munci pămîntul în comun, în vederea obținerii unei producții sporite (pămîntul și celelalte mijloace de producție rămînînd în proprietatea privată a întovărășiților).

ÎNTOVĂRĂȘÍT, -Ă, *întovărășiți, -te*, adj., s. m. și f. (Persoană) care a intrat într-o întovărășire agricolă; membru al unei întovărășiri. — V. *întovărăși.*

ÎNTRÁ vb. i. v. intra.

ÎNTRACOÁCE adv. (Pop.) Spre noi, în direcția noastră; încoace. — Din **întru** + **acoace.**

ÎNTR-ADÍNS adv. v. **înadins.**

ÎNTRAJUTORÁRE s. f. Ajutorare reciprocă, ajutor mutual. — Din **întru** + **ajutorare.**

ÎNTRÁRE s. f. v. **intrare.**

ÎNTRARIPÁ, *întraripez*, vb. I. Tranz. (Rar) A înaripa. — Din **întru** + **aripă.**

ÎNTRARIPÁT, -Ă, *întraripați, -te*, adj. Înaripat. ✦ Fig. Plin de avînt, entuziast. — V. *întraripa.*

ÎNTRARMÁ, *întrarmez*, vb. I. Tranz. (Pop.) A înarma. — Din **întru** + **arma.**

ÎNTRAURÍ, *întrauresc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A auri. — Din **întru** + **auri.**

ÎNTRAURÍT, -Ă, *întrauriți, -te*, adj. (Rar) De aur, aurit. — V. *întrauri.*

ÎNTRE[1]- Element de compunere care arată reciprocitatea, amestecul, îmbinarea, în cuvinte ca: *întrepătrundere, întrețesut, întretăia.* — Lat. **inter.**

ÎNTRE[2] prep. 1. (Introduce un complement care arată locul) a) În locul dintre... *Între munți.* b) Printre, în mijlocul... *Între străini.* c) Pe. *Își ia cojocul între umere și biciul în mînă* (CREANGĂ). 2. (Introduce un complement care arată timpul) În intervalul dintre... *L-a vizitat între două călătorii.* ✧ Expr. *Între acestea* sau *între timp* = în răstimp. 3. Dintre. *S-a dovedit cel mai iscusit între toți.* 4. Unul cu altul (sau unii cu alții). *S-au sfătuit între ei.* 5. (În legătură cu verbul « a împărți ») La. *Cîștigul s-a împărțit între participanți.* — Lat. **inter.**

ÎNTREBÁ, *întréb*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A(-și) pune întrebări, a(-și) cere un răspuns la ceea ce vrea să afle sau să știe. ✧ Expr. (Tranz.) *Întreabă-mă să te întreb*, se spune cînd ni se cer informații asupra unor lucruri despre care nu știm nimic și despre care am vrea și noi să fim informați. *A întreba (pe cineva) de sănătate* = a se interesa de starea în care se află cineva; a intra în vorbă cu cineva. ✦ Refl. A schimba întrebări cu cineva. 2. Tranz. și intranz. A cere (cuiva) știri sau lămuriri despre..., a (se) interesa, a se informa de..., a cerceta. ✦ A căuta ceva pentru a cumpăra, a se interesa dacă acel articol se găsește. 3. Tranz. A pune cuiva întrebări pentru a constata, din răspunsuri, nivelul cunoștințelor; a examina.—Lat. **interroguare* (= *interrogare*).

ÎNTREBÁRE, *întrebări*, s. f. Acțiunea de *a (se) întreba;* interogare, chestionare. ✧ *Semnul întrebării* = semnul « ? », care se pune la sfîrșitul propozițiilor interogative directe. ✦ Problemă, chestiune. ✦ (Poetic) Îndoială.

ÎNTREBĂTÓR, -OÁRE, *întrebători, -oare*, adj. (Adesea adverbial) Care întreabă, care exprimă o întrebare; interogativ; despre privire, zîmbet) iscoditor. — Din **întreba** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNTREBUINȚÁ, *întrebuințez*, vb. I. Tranz. A folosi, a utiliza. — Din *în-* + **trebuință.**

ÎNTREBUINȚÁRE, *întrebuințări*, s. f. Acțiunea de *a întrebuința* și rezultatul ei; folosință, utilizare.

ÎNTREBUINȚÁT, -Ă, *întrebuințați, -te*, adj. De care s-a făcut (mult) uz; folosit; uzat. — V. *întrebuința.*

ÎNTRÉCE, *întrec*, vb. III. Tranz. 1. A depăși pe cineva în mers, a lăsa în urmă. 2. A se arăta superior cuiva într-o anumită privință, a depăși. ✦ Refl. A se lua la întrecere cu cineva într-o acțiune, a căuta să se depășească unul pe altul. 3. A trece peste o anumită măsură; *p. ext.* a fi în plus, a prisosi. ✧ Expr. (Refl.) *A se întrece cu glumă* (sau *cu șaga, cu vorba*) = a trece marginile bunei-cuviințe. — Din *în-* + **trece.**

ÎNTRÉCERE, *întreceri*, s. f. Acțiunea de *a (se) întrece* și rezultatul ei; concurs, competiție. ✧ *Întrecere socialistă* = metodă comunistă de organizare a muncii, constînd în stimularea muncitorilor sau întreprinderilor de a se depăși reciproc, ridicînd productivitatea muncii prin folosirea mai bună a tehnicii, prin introducerea de inovații, prin dezvoltarea inițiativei creatoare a oamenilor muncii. ✧ Expr. *A fi în întrecere* = a fi angajat într-o întrecere socialistă. *A se lua la întrecere* = a se întrece.

ÎNTRECIOCNÍ, *întreciocnesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se ciocni unul cu altul; *fig.* a se contrazice.— Din **între**[1]- + **ciocni.**

ÎNTRECIOCNÍRE, *întreciocniri*, s. f. Acțiunea de *a se întreciocni* și rezultatul ei.

ÎNTRECÚT s. n. (În expr.) *Pe întrecute* = în întrecere, întrecîndu-se. *De întrecut* = mai mult decît trebuie, peste măsură, în plus. [Formă gramaticală: (în expr.) *întrecute*] — V. *întrece.*

ÎNTREDESCHÍDE, *întredeschid*, vb. III. Tranz. A deschide puțin sau în parte o ușă, o fereastră sau gura, ochii etc. — Din **între**[1]- + **deschide** (după fr. *entr'ouvrir*).

ÎNTREDESCHÍDERE, *întredeschideri*, s. f. Acțiunea de *a întredeschide* și rezultatul ei.

ÎNTREDESCHÍS, -Ă, *întredeschiși, -se*, adj. Care e deschis puțin; crăpat. — V. *întredeschide.*

ÎNTREDESCHIZĂTÚRĂ, *întredeschizături*, s. f. (Rar) Întredeschidere, deschidere necompletă; spațiu îngust între două elemente care nu se închid sau nu se îmbină perfect. — Din **întredeschide** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNTRÉG, -EÁGĂ, *întregi*, adj. 1. Din care nu lipsește nimic; luat în totalitatea lui; tot, complet. ✧ Loc. adv. *Pe de-a-ntregul* = în întregime; pe tot cuprinsul. ✦ (Despre lucruri care se pot consuma sau despre vasele în care se află ele) Din care nu s-a luat nimic; neînceput, neatins. 2. (Despre ființe) Sănătos, teafăr, nevătămat. ✦ Fig. Neclintit, integru. ✧ Expr. *Inimă întreagă* = caracter curajos, îndrăzneț. 3. (Despre noțiuni temporale) Deplin, complet. 4. (Despre numere) Care se poate obține prin adunarea repetată a numărului « unu » cu el însuși. ✦ (Substantivat, m.) Număr care conține numai unități nefracționate. — Lat. **integer, -gra.**

ÎNTREGÍ, *întregesc*, vb. IV. Tranz. A face întreg (1); a completa. — Din **întreg.**

ÎNTREGÍME, *întregimi*, s. f. Calitatea de a fi întreg; totalitate, integritate, plenitudine. ✧ Loc. adv. *În întregime* = de tot, complet. ✧ Expr. *Mai întregimea...* = mai tot, aproape tot... ✦ (Concr.) Ansamblul elementelor care constituie un tot. — Din **întreg** + suf. *-ime.*

ÎNTREGÍRE, *întregiri*, s. f. Acțiunea de *a întregi;* completare.

ÎNTREGÍT, -Ă, *întregiți, -te*, adj. Făcut sau devenit întreg; completat. — V. *întregi.*

ÎNTREGITÓR, -OÁRE, *întregitori, -oare*, adj. Care întregește, care completează. — Din **întregi** + suf. *-(i)tor.*

ÎNTREGULÉȚ, *întreguleți*, adj. m. (Fam., întărind pe « întreg ») Diminutiv al lui *întreg.*

ÎNTREGULÍȚĂ adj. f. (Fam., întărind pe « întreagă ») Diminutiv al lui *întreagă.*

ÎNTREGÚȚ, -Ă, *întreguți, -e*, adj. (Fam.) Diminutiv al lui *întreg.*

ÎNTREÍ, *întreiesc*, vb. IV. Tranz. A mări de trei ori; *p. ext.* a face mai mare, mai numeros; a mări. — Din *în-* + **trei.**

ÎNTREÍT, -Ă, *întreiți, -te*, adj. 1. Înmulțit, mărit de trei ori; *p. ext.* mai mare, mai numeros, mai mult. 2. Care e compus din trei părți de același fel. *Acest întreit șir de munți* (NEGRUZZI). — V. *întrei.*

ÎNTRELĂSÁ, *întrelás*, vb. I. Tranz. (Rar) A trece cu vederea, a neglija, a omite. — Din **între**[1]- + **lăsa** (după germ. *unterlassen*).

ÎNTRELĂSÁRE, *întrelăsări*, s. f. (Rar) Trecere cu vederea, omisiune. — V. *întrelăsa.*

ÎNTREMÁ, *întremez*, vb. I. 1. Refl. A-și reciștiga sănătatea sau puterile; a se înzdrăveni. 2. Tranz. (Înv.) A pregăti armele, a fi gata de atac. — Din **întrarma.**

ÎNTREMÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) întrema* și rezultatul ei.

ÎNTREMÁT, -Ă, *întremați, -te*, adj. Restabilit, refăcut după o boală, după o oboseală. — V. *întrema.*

ÎNTREMĂTÓR, -OÁRE, *întremători, -oare*, adj. Care întremează, care înzdrăvenește. — Din **întrema** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNTREPĂTRÚNDE, *întrepătrund*, vb. III. Refl. A se pătrunde unul pe altul, a pătrunde unul în altul. — Din **între**[1]- + **pătrunde** (după fr. *entre-percer*).

ÎNTREPĂTRÚNDERE, *întrepătrunderi*, s. f. Acțiunea de *a se întrepătrunde* și rezultatul ei; pătrundere reciprocă.

ÎNTREPRÍNDE, *întreprind*, vb. III. Tranz. A se apuca de ceva, a se angaja la ceva, a începe executarea unui lucru. [Perf. s. *întreprinsei*, part. *întreprins*] — Din **între**[1]- + **prinde** (după fr. *entreprendre*).

ÎNTREPRÍNDERE, *întreprinderi*, s. f. I. Unitate economică de producție sau de comerț, supusă unei conduceri unice. 2. Acțiune pornită din inițiativă personală. — V. *întreprinde*.

ÎNTREPRINZĂTÓR, -OÁRE, *întreprinzători, -oare*, adj. Care se apucă ușor și cu îndrăzneală de o acțiune; cu inițiativă. — Din **întreprinz** (prez. ind. al lui *întreprinde*) + suf. *-(ă)tor*.

ÎNTREPRÍZĂ, *întreprize*, s. f. (Înv.) Antrepriză. — După fr. **entreprise**.

ÎNTRERÚMPE vb. III. v. **întrerupe**.

ÎNTRERÚMPERE s. f. v. **întrerupere**.

ÎNTRERUPĂTÓR[1], *întrerupătoare*, s. n. Aparat pentru întreruperea sau restabilirea continuității unui circuit. — Din **întrerupe** + suf. *-(ă)tor*.

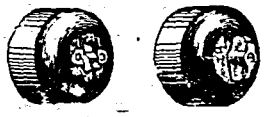

Întrerupătoare

ÎNTRERUPĂTÓR[2], **-OÁRE**, *întrerupători, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care întrerupe vorba cuiva. — Din **întrerupe** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNTRERÚPE, *întrerúp*, vb. III. Tranz. A opri temporar cursul, desfășurarea unei acțiuni, a unui lucru; a opri pe cineva în cursul unei lucrări, al unei activități. ◇ Refl. *Toți se întrerupseră din lucru* (C. PETRESCU). ✦ A opri pe cineva în timp ce vorbește. [Perf. s. *întrerupsei*, part. *întrerupt*. — Var.: (înv.) **întrerúmpe** vb. III] — Din **între**[1]- + **rupe** (după fr. *interrompre*).

ÎNTRERÚPERE, *întreruperi*, s. f. Acțiunea de *a (se) întrerupe* și rezultatul ei; oprire, suspendare. ◇ Loc. adv. *Fără întrerupere* = neîntrerupt, necurmat, continuu. ✦ Intervenție (replică, exclamație etc.) care împiedică pe cineva să-și urmeze cursul vorbirii. [Var.: (înv.) **întrerúmpere** s. f.]

ÎNTRERÚPT, -Ă, *întrerupți, -te*, adj. Care este temporar oprit, curmat. ✦ (Adverbial) Cu întreruperi. ✦ Tăiat, rupt. — V. *întrerupe*.

ÎNTRETĂIÁ, *întretái*, vb. I. Refl. A se încrucișa; a se intersecta (cu ceva). — Din **între**[1]- + **tăia** (după fr. *entrecouper*).

ÎNTRETĂIÁT, -Ă, *întretăiați, -te*, adj. Intersectat, încrucișat (cu altul). ✦ (Despre vorbire, respirație, plâns etc.) Întrerupt, cu întreruperi. — V. *întretăia*.

ÎNTRETĂIÉRE, *întretăieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) întretăia* și rezultatul ei; încrucișare, intersecție; întrerupere.

ÎNTREȚESE, *întrețés*, vb. III. Tranz. A amesteca într-o țesătură fire de altă culoare sau de alt fel. ✦ Refl. A se încrucișa, a se amesteca strâns. — Din **între**[1]- + **țese** (după fr. *entretisser*).

ÎNTREȚESÚT, -Ă, *întrețesuți, -te*, adj. Țesut unul într-altul. — V. *întrețese*.

ÎNTREȚÍNE, *întrețín*, vb. III. 1. Tranz. A se îngriji de menținerea unui lucru în bună stare, în bune condiții. 2. Tranz. și refl. A da, a asigura cuiva sau a-și procura mijloacele materiale necesare traiului. 3. Tranz. A face să dureze, a alimenta, a menține. 4. Refl. (Franțuzism) A sta de vorbă cu cineva. — Din **între**[1]- + **ține** (după fr. *entretenir*).

ÎNTREȚÍNERE, *întreținere*, s. f. Acțiunea de *a (se) întreține* și rezultatul ei.

ÎNTREȚINÚTĂ, *întreținute*, s. f. Femeie cu care cineva întreține relații de dragoste și căreia în schimb îi procură mijloacele de trai. — V. *întreține*.

ÎNTREVĂZÚT, -Ă, *întrevăzuți, -te*, adj. Care de-abia se vede; întrezărit. ✦ Fig. Prevăzut, bănuit. — V. *întrevedea*.

ÎNTREVEDEÁ, *întrevéd*, vb. III. Tranz. A întrezări. ✦ Fig. A prevedea, a bănui. — Din **între**[1]- + **vedea** (după fr. *entrevoir*).

ÎNTREVEDÉRE, *întrevederi*, s. f. Întâlnire între două sau mai multe persoane spre a discuta chestiuni de interes comun. — Din **între**[1]- + **vedere** (după fr. *entrevue*).

ÎNTREZĂRÍ, *întrezăresc*, vb. IV. Tranz. A zări, a vedea în chip vag, a desluși anevoie (printre alte lucruri sau în treacăt). — Din **între**[1]- + **zări** (după fr. *entrevoir*).

ÎNTREZĂRÍT, -Ă, *întrezăriți, -te*, adj. Zărit, deslușit anevoie sau în treacăt, fugitiv. — V. *întrezări*.

ÎNTRISTÁ, *întristez*, vb. I. Refl. și tranz. A deveni sau a face pe cineva să devină trist; a (se) mâhni. — Din *în-* + **trist**.

ÎNTRISTÁRE, *întristări*, s. f. Faptul de *a (se) întrista*; tristețe, mâhnire, amărăciune.

ÎNTRISTÁT, -Ă, *întristați, -te*, adj. Cuprins de tristețe. ✦ Care exprimă tristețe. — V. *întrista*.

ÎNTRISTĂTÓR, -OÁRE, *întristători, -oare*, adj. Care întristează. — Din **întrista** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNTROIÉNÍ, *întroienesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) acoperi cu troiene; a (se) înzăpezi. — Din *în-* + **troian**.

ÎNTROIENÍRE, *întroieniri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) întroieni*; înzăpezire.

ÎNTROIENÍT, -Ă, *întroieniți, -te*, adj. Cufundat, imobilizat în zăpadă. — V. *întroieni*.

ÎNTROLOCÁ, *întrolóc*, vb. I. (Reg.) 1. Refl. A se strânge la un loc. 2. Tranz. și refl. A (se) forma, a (se) închega, a (se) înjgheba. 3. Tranz. (Rar) A însoți, a întovărăși. [Var.: **întrulocá**, **întorlocá** vb. I] — Din **într-un loc**.

ÎNTROLOCÁRE s. f. (Reg.) Acțiunea de *a (se) întroloca* și rezultatul ei. [Var.: **întrulocáre** s. f.]

ÎNTROLOCÁT, -Ă, *întrolocați, -te*, adj. (Reg.) Adunat, strâns la un loc. [Var.: **întrulocát, -ă** adj.] — V. *întroloca*.

ÎNTRONÁ, *întronez*, vb. I. Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină stăpân, a (se) statornici. ✦ Refl. Fig. A se așterne peste tot. — Din *în-* + **tron**.

ÎNTRU prep. (Mai ales urmat de «un», «o» etc., cu elidarea vocalei finale) În. I. (Introduce un complement circumstanțial de loc) 1. (Arată starea sau acțiunea în interiorul unui spațiu) *A locui într-un sat*. 2. (Arată intrarea în sau mișcarea înspre un spațiu) *A intra într-o pădure*. 3. (Arată direcția sau ținta mișcării) *Să ne grăbim, ori să ne dăm într-o parte* (CREANGĂ). II. (Introduce un complement circumstanțial de timp) 1. (În legătură cu substantive care arată momentul, răstimpul, epoca în care se petrece o acțiune) *Caragiale a trăit într-o epocă de frământări sociale*. ◇ Loc. adv. (Înv.) *Întru-ntîi* = la început. *Într-aceea* = în acel timp. 2. (În legătură cu substantive care arată timpul cît durează o acțiune) *Că-ntr-o lună, Toarce-o lină Și-ntr-un an Țese-un suman!* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ Loc. adv. *Într-una* (sau *tot într-una*) = mereu, neîncetat. ◇ Expr. *Întru mulți ani!* = la mulți ani! III. (Înv. și arh.; introduce un complement circumstanțial de scop) *Ieșiră în poartă întru întîmpinarea domnilor* (REBREANU). IV. (Introduce un complement circumstanțial de mod) *O ducea tot într-un cîntec* (CREANGĂ). V. (Introduce un complement circumstanțial instrumental) *Se îmbracă... într-o piele de urs* (CREANGĂ). VI. (Introduce un complement circumstanțial de relație) *A fi de acord întru totul cu cineva*. VII. (În legătură cu verbe care înseamnă «a se preface», «a se schimba» etc.; introduce complementul indirect care arată obiectul prefacerii) *Bordeiul moșneagului se prefăcuse într-un palat* (CREANGĂ). — Lat. *intro*.

ÎNTRUCHIPÁ, *întruchipez*, vb. I. Tranz. 1. A înfățișa în forme concrete, a reprezenta. ✦ Refl. A-și găsi expresia concretă în cineva sau în ceva, a lua formă concretă, a se realiza. 2. A întocmi; a înjgheba. — Din **întru** + **chip**.

ÎNTRUCHIPÁRE, *întruchipări*, s. f. Acțiunea de *a (se) întruchipa* și rezultatul ei; concretizare, realizare.

ÎNTRUCÎT conj. Deoarece; pentru că, fiindcă. ✦ (Adverbial) În măsura în care. — Din **întru** + **cît**.

ÎNTRUCÎTVÁ adv. Într-o măsură oarecare. — Din **întru** + **cîtva**.

ÎNTRULOCÁ vb. I. v. **întroloca**.

ÎNTRULOCÁRE s. f. v. **întrolocare**.

ÎNTRULOCÁT, -Ă adj. v. **întrolocat**.

ÎNTRÚLP, -Ă, *întrulpi, -e*, adj. (Neobișnuit) Trupeș, bine făcut. — Din **întrulpic** (reg.) «într-un chip».

ÎNTRUNÍ, *întrunesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) uni la un loc, a (se) strânge laolaltă, a (se) aduna. ✦ Tranz. A obține un anumit număr de voturi. 2. Tranz. A conține în sine; a însuma. — Din **într-una**.

ÎNTRUNÍRE, *întruniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) întruni* și rezultatul ei; reuniune, întâlnire; adunare, ședință.

ÎNTRUPÁ, *întrupez*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A lua sau a da formă concretă, a (se) concretiza. 2. Tranz. (Înv.) A uni, a împreuna într-un singur tot. — Din *în-* + **trup**.

ÎNTRUPÁRE, *întrupări*, s. f. Acțiunea de *a (se) întrupa* și rezultatul ei; concretizare, personificare; (concr.) trup, ființă.

ÎNTRUPÁT, -Ă, *întrupați, -te*, adj. Care a luat trup, ființă. — V. *întrupa*.

ÎNTÚNEC s. n. (Înv.) Întuneric. — Postverbal al lui **întuneca**.

ÎNTUNECÁ, *întúnec*, vb. I. 1. Refl. (Despre soare sau lună, la pers. 3) A-și pierde strălucirea, a nu mai răspîndi lumină; (despre locurile luminate de soare sau de lună) a nu mai primi lumină, a fi cuprins de întuneric. ✦ Refl. impers. A se însera. 2. Tranz. A lipsi de lumină, a face întunecos. *Norii întunecă cerul*. ✦ A împiedica vederea. ✦ Fig. A lăsa în umbră, a eclipsa. 3. Tranz. și refl. Fig. A scădea în intensitate, a diminua, a (se) estompa. *Bunăvoia se întunecă* (C. PETRESCU). ✦ A(-și) pierde agerimea minții, a deveni sau a face să devină mai greoi. ✦ Refl. (Despre idei, adevăr etc.) A deveni confuz, obscur. 4. Refl. A se face mai închis (la culoare). ✦ Fig. (Despre chipul oamenilor, *p. ext.* despre oameni) A se posomorî. ✦ Tranz. Fig. A întrista, a amărî zilele, viața cuiva. — Lat. *in-tunicare* «a acoperi cu o tunică».

ÎNTUNECÁRE, *întunecări*, s. f. Acțiunea de *a (se) întunecа* și rezultatul ei; întuneric, întunecime; *fig.* orbire, rătăcire.

ÎNTUNECÁT, -Ă, *întunecați, -te*, adj. 1. Întunecos (1). 2. Fig. Închis în sine, posac, trist. 3. Fig. Confuz, tulburat, zăpăcit. ✦ Greu de înțeles, obscur. 4. (Despre culori, *p. ext.* despre lucruri colorate) Care bate în negru; închis. — V. *întuneca*.

ÎNTUNECÍME, *întunecimi*, s. f. Întuneric adînc; beznă. ◇ (Pop.) *Întunecime de soare* = eclipsă de soare. — Din **întunec** (prez. ind. al lui *întuneca*) + suf. *-ime*.

ÎNTUNECÓS, -OÁSĂ, *întunecoși, -oase*, adj. 1. Fără lumină, cufundat în întuneric; obscur. ✦ De culoare închisă, neagră. 2. Fig. Posomorît, trist, posac. — Din **întunec** (prez. ind. al lui *întuneca*) + suf. *-os*.

ÎNTUNÉREC s. n. v. **întuneric**.

ÎNTUNÉRIC s. n. 1. Lipsă de lumină; beznă, obscuritate. ◇ Loc. adv. *Pe întuneric* = cînd nu se vede, cînd nu este lumină; *p. ext.* noaptea. 2. Fig. Tristețe, durere. *Moșnegi ciolănoși, cu ochii plini de întuneric* (CAMILAR). 3. Fig. Incultură, ignoranță. [Var.: (reg.) **întunérec** s. n.] — Din *în-* + **tunéric** (înv.; < lat. *tenebricus*).

ÎNTUNERICÍ, *întunericesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Înv.) A (se) întuneca. — Lat. **intenebricare**.

ÎNTUNERICÍME, *întunericimi*, s. f. (Înv.) Întunecime. — Din **întuneric** + suf. *-ime*.

ÎNTURNÁ, *întórn*, vb. I. 1. Refl. și tranz. (Pop.) A se înapoia sau a face pe cineva să se înapoieze din drum, să se întoarcă. 2. Tranz. și refl. A (se) întoarce în altă parte, a (se) îndrepta în altă direcție. 3. Tranz. (Despre o stare afectivă sau maladivă) A cuprinde pe cineva din nou. — Din *în-* + **turna**.

ÎNTURNÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) întorna* și rezultatul ei; întoarcere, revenire.

ÎNTURNÁT s. n. Înturnare. — V. *întorna*.

ÎNȚÁRCĂ, *înțárc*, vb. I. 1. Tranz. A înceta de a alăpta, a dezvăța de supt. ◇ Expr. *L-a înțărcat dracul*, se spune despre un om foarte șiret. 2. Intranz. (Despre mamifere) A pierde laptele, a nu mai avea lapte. 3. Tranz. Fig. (Fam.) A dezobișnui, a dezvăța pe cineva de ceva. — Din *în-* + **țarc**.

ÎNȚÁRCARE s. f. Acțiunea de *a înțărca*; încetarea alăptării.

ÎNȚÁRCAT[1] s. n. Înțărcare. — V. *înțărca*.

ÎNȚÁRCAT[2], **-Ă**, *înțărcați, -te*, adj. (Despre copii sau puii de mamifere) Care nu mai suge lapte. — V. *înțărca*.

ÎNȚÁRCĂTOARE, *înțărcători*, s. f. Loc de pășune depărtat de stînă, unde se țin izolați mieii după ce au fost înțărcați. — Din **înțărca** + suf. *-(ă)toare*.

ÎNȚÁRCUI, *înțărcuiesc*, vb. IV. Tranz. A înconjura cu un țarc. — Din *în-* + **țarc**.

ÎNȚĂRÎNÁ, *înțărînez*, vb. I. Tranz. (Rar) A înțelina. — Din *în-* + **țărînă**.

ÎNȚELEGĂTÓR, -OÁRE, *înțelegători, -oare*, adj. 1. Care are înțelegere pentru situația cuiva; *p. ext.* bun, mărinimos. 2. Ascultător, docil. — Din **înțeleg** (prez. ind. al lui *înțelege*) + suf. *-(ă)tor*.

ÎNȚELÉGE, *înțeleg*, vb. III. 1. Tranz. A pătrunde cu mintea, a prinde sensul unei idei, al unei noțiuni, al unei situații etc.; a pricepe. ◇ Expr. *(Mă) înțelegi?* sau *(m-)ai înțeles?* sau *înțeles(u-m)-ai?* se folosește pentru a însoți o poruncă, un ordin. *(Am) înțeles*, se folosește ca răspuns, în semn că porunca va fi executată. *Mă-nțelegi!* se folosește cînd vorbitorul presupune că interlocutorul pricepe o aluzie sau o insinuare. *A da* (cuiva) *să înțeleagă că . . .* = a face pe cineva să priceapă ceva prin aluzii sau prin semne, și nu printr-o exprimare explicită. (Intranz.) *Așa înțeleg și eu* = așa da, așa e pe placul meu. (Refl.) *Se înțelege (de la sine)* = e evident, natural; firește. *Înțeleg să . . .* = sînt de acord, aprob. (Intranz.) *A înțelege de glumă* = a nu lua în nume de rău o glumă. ✦ A interpreta. *Cum trebuie înțeles acest tucru?* ✦ A avea un anumit punct de vedere cu privire la ceva. *Cum înțelegi să te aperi?* ✦ A pricepe o limbă străină. 2. Tranz. A-și face o idee justă despre o persoană; a-și da seama de motivele care determină comportarea cuiva. ✦ Refl. A trăi în bună înțelegere, în armonie unul cu altul. 3. Tranz. A constata, a vedea, a observa. ✦ (Rar) A auzi. *Mă deștept, înțeleg șoapte* (VĂCĂRESCU). 4. Refl. A ajunge la învoială, a cădea de acord, a se împăca, a conveni cu cineva. 5. Tranz. (De obicei în propoziții negative, complementul fiind «nimic») A rămîne cu ceva; a cîștiga, a profita. [Perf. s. *înțelesei*, part. *înțeles*] — Lat. **intelligere**.

ÎNȚELÉGERE, *înțelegeri*, s. f. Acțiunea de *a (se) înțelege* și rezultatul ei. 1. Facultatea de a pricepe, de a pătrunde un fenomen, o situație, o idee. ✦ (Înv.) Pricepere, iscusință. *Mihai avea destulă înțelegere spre a constitui acest stat* (BĂLCESCU). 2. Bunăvoință față de situația (grea a) cuiva; faptul de a împărtăși necazurile cuiva. 3. Acord, învoială, aranjament. ◇ Expr. *A lua înțelegere* (cu cineva) = a cădea de acord, a ajunge la învoială. ✦ Relații pașnice; prietenie; pace.

ÎNȚELENÍ, *înțelenesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre pămînt, la pers. 3) A se întări, a se bătători (prin necultivare, prin uscare în timp de secetă etc.). ◇ Tranz. *Soarele . . . cu căldura sa dogorî și înțeleni huma cea jilavă* (ODOBESCU). 2. Refl. și tranz. A (se) înțepeni. ✦ Intranz. Fig. A rămîne nemișcat; a încremeni. — Din *în-* + **țelină**.

ÎNȚELENÍRE, *înțeleniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) înțeleni* și rezultatul ei.

ÎNȚELENÍT, -Ă, *înțeleniți, -te*, adj. 1. (Despre pămînt) Întărit, uscat din cauza secetei sau a necultivării. 2. Fig. Încremenit, împietrit, nemișcat. — V. *înțeleni*.

ÎNȚELEPCIÚNE s. f. Capacitate superioară de înțelegere și de judecare a lucrurilor, implicînd o cunoaștere adîncă a realității, multă experiență și mult echilibru. ✦ Prudență, chibzuință, socoteală. ◇ Loc. adv. *Cu înțelepciune* = în mod înțelept, chibzuit, prudent. *Fără înțelepciune* = în mod nechibzuit, imprudent, orbește. [Pr.: *-ciu-*] — Lat. **intellectio, -onis**.

ÎNȚELÉPT, -EÁPTĂ, *înțelepți, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Înzestrat cu înțelepciune; cuminte. ✦ (Despre înfățișarea, acțiunile sau manifestările cuiva) Care exprimă înțelepciune; izvorît din înțelepciune. 2. Prevăzător, chibzuit. — Lat. **intellectus**.

ÎNȚELEPȚÉȘTE adv. În mod înțelept; cu judecată, cu chibzuială. — Din **înțelept** + suf. *-ește*.

ÎNȚELEPȚÍ, *înțelepțesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Înv., rar) A (se) face înțelept; a (se) cumînți. — Din **înțelept**.

ÎNȚELEPȚÍE, *înțelepții*, s. f. (Înv.) Înțelepciune, prudență. — Din **înțelept** + suf *-ie*.

ÎNȚELÉS[1] adi. invar. (În expr.) *De la sine înțeles* = fără îndoială, sigur. — V. *înțelege*.

ÎNȚELÉS[2], *înțelesuri*, s. n. Semnificație (a unui lucru, a unei vorbe, a unui gest etc.); sens. ◇ Loc. adj. și adv. *Pe înțeles* sau *pe înțelesul tuturor* = putînd fi priceput de oricine, lămurit. *Cu înțeles* = cu o anumită semnificație, cu rost. — V. *înțelege*.

ÎNȚELINÁ, *înțelinez*, vb. I. Tranz. A semăna grîul de toamnă pe ogoarele de porumb, înainte de culesul acestuia (îngropînd semințele în pămînt cu ajutorul sapei). — Din *în-* + **țelină**.

ÎNȚELINÁRE s. f. Acțiunea de *a înțelina*.

ÎNȚELINĂTÓR, *înțelinători*, s. m. Cel care lucrează cu sapa la înțelinarea grîului. — Din **înțelina** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNȚEPÁ, *înțép*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) împunge ușor cu un vîrf ascuțit. ✦ Intranz. (Despre băuturi) A da o senzație de înțepătură; a fi acrișor, acidulat. 2. Tranz. A critica ironic, răutăcios, a atinge pe cineva cu vorba. 3. Tranz. (Înv.) A trage, a vîrî în țeapă. — Din *în-* + **țeapă**.

ÎNȚEPÁRE, *înțepări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înțepa*.

ÎNȚEPÁT, -Ă, *înțepați, -te*, adj. 1. Împuns cu ceva ascuțit. ✦ Fig. Neplăcut surprins, jignit. *Baciu tresări înțepat* (REBREANU). 2. (În expr.) *Înțepat la vorbă* = care înțeapă cu vorba; ironic, sarcastic. (Rar) *Înțepat la minte* = ascuțit la minte, inteligent. 3. Fig. Îngîmfat, mîndru, fudul, înfumurat. ✦ Supărat, ursuz, îmbufnat; țîfnos. 4. (Înv.) Tras în țeapă. — V. *înțepa*.

ÎNȚEPĂTÓR, -OÁRE, *înțepători, -oare*, adj. 1. Care înțeapă. ✦ (Despre băuturi, mîncăruri iuți, mirosuri etc.) Care dă o senzație de înțepătură, care pișcă. 2. Fig. Sarcastic, ironic. — Din **înțepa** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNȚEPĂTÚRĂ, *înțepături*, s. f. 1. Împunsătură; efectul produs de o înțepare și locul unde s-a produs aceasta; furnicătură. 2. Fig. Aluzie răutăcioasă, vorbă ironică. — Din **înțepa** + suf. *-(ă)tură*.

ÎNȚEPENEÁLĂ s. f. (Rar) Stare a unui lucru sau a unei ființe țepene; înțepenire. — Din **înțepeni** + suf. *-eală*.

ÎNȚEPENÍ, *înțepenesc*, vb. IV. 1. Intranz. A deveni țeapăn, imobil, inert; a încremeni. ✦ (Pop.) A muri. ✦ Refl. Fig. A lua o poziție rigidă, dîrză; a sta drept și amenințător înaintea cuiva (înfruntîndu-l). 2. Tranz. și refl. A (se) fixa. ✦ Refl. Fig. A rămîne neclintit într-o hotărîre. 3. Tranz. A întări. *Să se înțepenească . . . zidurile . . . : bisericei* (ODOBESCU). — Din *în-* + **țeapăn**.

ÎNȚEPENÍRE s. f. Faptul de *a (se) înțepeni*.

ÎNȚEPENÍT, -Ă, *înțepeniți, -te*, adj. 1. Făcut sau devenit țeapăn; încremenit; rigid. 2. Fixat; întărit. — V. *înțepeni*.

ÎNȚEPÓS, -OÁSĂ, *înțepoși, -oase*, adj. (Rar) Înțepător. — Din **înțep** (prez. ind. al lui *înțepa*) + suf. *-os*.

ÎNȚESÁ, *înțés*, vb. I. Tranz. A umple tare, a îmbîcsi; a îngrămădi o cantitate mare într-un loc limitat. ✦ Refl. Fig. (Rar) A deveni mai des, a se îndesi; a se înteți. — Lat. ***intexare** (= *intexere*).

ÎNȚESÁRE, *înțesări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înțesa*.

ÎNȚESÁT, -Ă, *înțesați, -te*, adj. Îngrămădit, înghesuit; plin. — V. *înțesa*.

ÎNȚESTÁT, -Ă, *înțestați, -te*, adj. (Rar) Încăpățînat, îndărătnic. — Din *în-* + **țeastă**.

ÎNȚIGLÁ, *înțiglez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A înțepa; a pune în frigare. — Din *în-* + **țiglă** «frigare de lemn».

ÎNȚIGLÁT, -Ă, *înțiglați, -te*, adj. (Reg., despre voce) Ascuțit, pițigăiat. — V. *înțigla*.

ÎNȚINÁ, *înținez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A întări foarte puțin, a sprijini slab. — Lat. ***in-tenuare**.

ÎNȚINÁT, -Ă, *înținați, -te*, adj. (Reg., despre obiecte) Care este prins sau sprijinit prea ușor, care abia se mai ține. ✦ (Despre persoane) Pus pe ceartă, pe bătaie; irascibil, agresiv. — V. *înțina*.

ÎNȚOLÍ, *înțolesc*, vb. IV. Refl. (Fam.) A-și face haine (noi), a izbuti să se îmbrace (bine); *fig.* a parveni. ✦ Tranz. Fig. (Rar) A împodobi, a orna. — Din *în-* + **țol**.

ÎNȚOLÍT, -Ă, *înțoliți, -te*, adj. (Fam.) Îmbrăcat bine, cu haine noi; *fig.* parvenit. — V. *înțoli*.

ÎNȚOPONÁ vb. I. v. **înțoțona**.

ÎNȚOPONÁT, -Ă adj. v. **înțoțonat**.

ÎNȚOȚONÁ, *înțoțonez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) împopoțona, a (se) înzorzona. [Var.: **înțoponá** vb. I]

ÎNȚOȚONÁT, -Ă, *înțoțonați, -te*, adj. Împopoțonat, înzorzonat. [Var.: **înțoponát, -ă** adj.] — V. *înțoțona*.

ÎNTURȚURÁT, -Ă, *înturțurați, -te,* adj. (Rar) Acoperit cu țurțuri. — Din *în-* + *țurțur.*

ÎNÚNTRU adv. v. înăuntru.

ÎNVĂLĂTUCÍ, *învălătucesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) înfășura, a (se) încolăci; a (se) face ghem, vălătuc. — Din *în-* + *vălătuc.*

ÎNVĂLĂTUCÍRE, *învălătuciri,* s. f. Acțiunea de *a (se) învălătuci* și rezultatul ei.

ÎNVĂLĂTUCÍT, -Ă, *învălătuciți, -te,* adj. Înfășurat, încolăcit; (despre fire) făcut ghem; (despre pînză, covoare etc.) strîns sul sau val. — V. *învălătuci.*

ÎNVĂLMĂȘÁG, *învălmășaguri,* s. n. Învălmășeală. [Var.: **vălmășág** s. n.] — Din **învălmăși** + suf. *-șag.*

ÎNVĂLMĂȘÁT, -Ă adj. v. **învălmășit.**

ÎNVĂLMĂȘEÁLĂ, *învălmășeli,* s. f. 1. Amestecătură de lucruri sau de ființe; forfoteală în dezordine a unei mulțimi; înghesuială, neorînduială, agitație; *p. ext.* zgomot mare, zarvă. ✦ Fig. Confuzie, zăpăceală. 2. Luptă, încăierare. [Var.: **vălmășeálă** s. f.] — Din **învălmăși** + suf. *-eală.*

ÎNVĂLMĂȘÍ, *învălmășesc,* vb. IV. Tranz. A amesteca de-a valma; a pune, a arunca în dezordine. ✦ Refl. Fig. (Rar) A se încurca, a se zăpăci, a se tulbura. [Var.: **vălmășí** vb. IV] — Din *în-* + **vălmaș* (< [*de-a*] *valma*).

ÎNVĂLMĂȘÍRE, *învălmășiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) învălmăși* și rezultatul ei; învălmășeală. [Var.: **vălmășire** s. f.]

ÎNVĂLMĂȘÍT, -Ă, *învălmășiți, -te,* adj. 1. Aruncat de-a valma, în dezordine; îngrămădit, îmbulzit. ✦ Dezordonat, răvășit. *Ghemuită... cu straiul învălmășit pe ea și boțit* (SADOVEANU). 2. Fig. (Despre oameni; *p. ext.* despre gînduri, minte) Zăpăcit, încurcat, tulburat; confuz. [Var.: **învălmășát, -ă, vălmășít, -ă** adj.] — V. *învălmăși.*

ÎNVĂLUÍ, *învălui,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) acoperi cu un văl, cu o învelitoare; a (se) înveli, a (se) înfășura. ✦ Tranz. Fig. A cuprinde din toate părțile; a împresura, a năpădi. ✦ Tranz. A acoperi focul sau jarul cu pămînt, cu cenușă etc., pentru a-l face să ardă mocnit. ✦ Refl. (Despre foc) A (se) micșora, a scădea în intensitate. ✧ Tranz. *Ce vînt!... uite, îmi învăluie și focul* (SADOVEANU). 2. Tranz. A întreprinde o manevră ofensivă asupra flancului și spatelui unei unități inamice; a înconjura. 3. Refl. Fig. A se mișca în vîrtej, a se învolbura. [Prez. ind. și: *învăluiesc*] — Din *în-* + *val.*

ÎNVĂLUIÁLĂ, *învăluieli,* s. f. (Înv.) 1. Învălmășeală, îmbulzeală. 2. Necaz, supărare; *p. ext.* asuprire. — Din **învălui** + suf. *-eală.*

ÎNVĂLUÍRE, *învăluiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) învălui* și rezultatul ei; învelire, acoperire; *fig.* revărsare. ✦ Manevră ofensivă de încercuire a flancului și a spatelui inamicului.

ÎNVĂLUÍT, -Ă, *învăluiți, -te,* adj. 1. Înfășurat, învelit, acoperit; *fig.* (despre voci, sunete etc.) voalat. 2. Încercuit, înconjurat. ✦ Împresurat, copleșit (de griji); absorbit (de treburi), foarte ocupat. — V. *învălui.*

ÎNVĂLUITÓR, -OÁRE, *învăluitori, -oare,* adj. 1. (Poetic) Care înfășoară, învelește, acoperă, *p. ext.* ocrotitor; blînd, domol. 2. (Mil.) Care acționează asupra flancului și spatelui inamic; care împresoară. — Din **învălui** + suf. *-(i)tor.*

ÎNVĂLURÁ, *învălurez,* vb. I. Tranz. A mișca în valuri, a ondula; a agita. ✦ Refl. și intranz. A face valuri. ✦ Fig. A cuprinde din toate părțile, a năpădi. — Din *în-* + **valuri** (pl. lui *val*).

ÎNVĂLURÁRE, *învălurări,* s. f. Acțiunea de *a (se) învălura* și rezultatul ei; ondulare; frămîntare.

ÎNVĂLURÁT, -Ă, *învălurați, -te,* adj. 1. Care se mișcă ca valurile, care face valuri; unduios; agitat. 2. (Despre un teren) Cu ridicături multe (și de același nivel). [Var.: **învălurít, -ă, vălurát, -ă** adj.] — V. *învălura.*

ÎNVĂLURÍT, -Ă adj. v. **învălurat.**

ÎNVĂPĂIÁ, *învăpăiez,* vb. I. Refl. A se aprinde ca o văpaie; *p. ext.* (despre fața omului) a se înroși (din cauza unui aflux de sînge). ✦ Fig. A se înflăcăra, a se entuziasma. — Din *în-* + *văpaie.*

ÎNVĂPĂIÁT, -Ă, *învăpăiați, -te,* adj. 1. Care arde cu văpăi, aprins (ca o văpaie); *p. ext.* (despre fața omului) înroșit ca focul; *fig.* (despre ochi sau priviri) scînteietor, arzător. ✦ (Despre aer, atmosferă) Încins, înfierbîntat. 2. Fig. Înflăcărat, entuziasmat; pasionat. ✦ (Despre fire, temperament etc.) Iute, pornit. — V. *învăpăia.*

ÎNVĂPĂIÉRE, *învăpăieri,* s. f. Acțiunea de *a (se) învăpăia* și rezultatul ei. ✦ (Concr.) Văpaie, foc; reflexe roșietice de lumină.

ÎNVĂSCÚT, -Ă, *învăscuți, -te,* adj. (Înv.) Îmbrăcat, acoperit, înfășurat, învelit. — V. *învește.*

ÎNVĂȚ s. n. 1. Obicei, obișnuință, deprindere (rea). 2. Povață, sfat, îndemn. — Postverbal al lui **învăța.**

ÎNVĂȚÁ, *învăț,* vb. I. 1. Tranz. A-și însuși, a asimila o lecție, o meserie, o regulă etc.; a studia. 2. Tranz. A transmite cuiva cunoștințe și deprinderi dintr-un domeniu oarecare; a iniția pe cineva în ceva. 3. Tranz. și refl. A (se) deprinde, a (se) obișnui cu ceva. ✧ Expr. (Tranz.) *A învăța* (pe cineva) *minte* = a pedepsi (pe cineva) pentru a-l face să nu mai repete o greșeală. (Tranz. și refl.) *A (se) învăța minte* = a deveni mai înțelept. 4. Tranz. A sfătui, a povățui pe cineva să facă ceva (arătîndu-i cum să procedeze). 5. Tranz. A trage o învățătură, a căpăta experiență. — Lat. **învitiare* (< *vitium* «viciu»).

ÎNVĂȚÁRE, *învățări,* s. f. Acțiunea de *a (se) învăța* și rezultatul ei; instruire, învățătură, studiu. ✧ Expr. *Învățare de minte* = dobîndire de experiență; *p. ext.* cumințire.

ÎNVĂȚÁT[1] s. n. Învățare. — V. *învăța.*

ÎNVĂȚÁT[2]**, -Ă,** *învățați, -te,* adj. 1. Care știe multă carte; instruit, erudit, cult; *p. ext.* priceput. ✦ (Substantivat) Savant. 2. (Despre texte, cunoștințe, deprinderi) Studiat și reținut în memorie. 3. Deprins, obișnuit cu ceva. 4. (Despre animale) Dresat, domesticit, îmblînzit. — V. *învăța.*

ÎNVĂȚĂCÉL, *învățăcei,* s. m. (Azi arh. și fam.) Școlar, elev, discipol; ucenic. — Din **învățat** + suf. *-el.*

ÎNVĂȚĂMÍNT, (1) *învățăminte,* s. n. 1. Concluzie teoretică și practică a unei expuneri, a unei întîmplări, a unui eveniment etc.; învățătură. 2. Organizare a procesului de instrucție și de educație (în școală); procesul de instrucție și de educație a elevilor (în școală); *p. ext.* totalitatea instituțiilor școlare. ✧ *Învățămînt de partid* = formă de învățămînt organizat de partid, în care se predau cunoștințe din domeniul ideologiei marxist-leniniste menite să ducă la ridicarea nivelului ideologic și profesional al oamenilor muncii. 3. Domeniu în care activează cadrele didactice. — Din **învăța** + suf. *-(ă)mînt.*

ÎNVĂȚĂTÓR[1]**, -OÁRE,** *învățători, -oare,* adj. (Înv.) Care învață, sfătuiește. — Din **învăța** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNVĂȚĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *învățători, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană cu calificare specială, însărcinată cu instruirea și cu educarea elevilor din primele patru clase elementare. ✦ Persoană care învață sau instruiește pe cineva; maestru, preceptor, dascăl. 2. Inițiator, autor sau propagator al unei doctrine; îndrumător, sfătuitor, povățuitor. — Din **învăța** + suf. *-(ă)tor.*

ÎNVĂȚĂTORÍME s. f. Totalitatea învățătorilor. — Din **învățător** + suf. *-ime.*

ÎNVĂȚĂTÚRĂ, (1, 4) *învățături,* s. f. 1. Sistem de îndrumări teoretice și practice într-un anumit domeniu de activitate; doctrină; principiu teoretic sau practic. 2. Cunoștințe, cultură; înțelepciune. 3. Studiu, școală; ucenicie. ✦ (Înv.) Materie de studiu. 4. Povață, sfat; lecție. ✧ Expr. *A-i fi cuiva (de* sau *spre) învățătură* = a-i servi ca experiență pentru a nu mai cădea în greșeală. — Din **învăța** + suf. *-(ă)tură.*

ÎNVECHÍ, *învechesc,* vb. IV. Refl. A deveni vechi; a se uza. ✦ A deveni inactual; a nu mai corespunde. ✦ A ieși din uz, a nu se mai folosi. ✦ (Despre vin) A deveni vechi, cîștigînd în calitate. — Din *în-* + **vechi.**

ÎNVECHÍRE s. f. Acțiunea de *a se învechi.*

ÎNVECHÍT, -Ă, *învechiți, -te,* adj. Care a devenit vechi; uzat. ✧ Expr. *(A fi) învechit în rele* = (a fi) deprins cu practicarea unor fapte sau obiceiuri rele; (a fi) înrăit. ✦ Ieșit din actualitate, care nu mai corespunde. ✦ Ieșit din uz, care nu se mai folosește. ✦ Care are concepții vechi, depășite. — V. *învechi.*

ÎNVECINÁ, *învecinez,* vb. I. Refl. A fi vecin cu cineva sau cu ceva; a avea hotar comun. — Din *în-* + **vecin.**

ÎNVECINÁRE s. f. (Rar) Faptul de *a se învecina;* vecinătate.

ÎNVECINÁT, -Ă, *învecinați, -te,* adj. Care se învecinează cu cineva sau cu ceva; vecin. — V. *învecina.*

ÎNVECINICÍ vb. IV. v. **înveșnicl.**

ÎNVEDERÁ, *învederez,* vb. I. Tranz. (Livresc) A arăta, a demonstra în mod evident, clar; a revela. ✦ (Rar) A prezenta, a face cunoscut. — Din *în-* + **vedere.**

ÎNVEDERÁT, -Ă, *învederați, -te,* adj. Care se poate vedea sau înțelege bine; vizibil, evident. — V. *învedera.*

ÎNVELÍ, *învelesc,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) acoperi cu...; a (se) înfășura în... ✦ Tranz. A acoperi scoarțele unei cărți sau ale unui caiet cu hîrtie; a îmbrăca. ✦ Tranz. A acoperi o casă cu țigle, cu tablă etc. ✦ Tranz. A acoperi focul (jarul etc.) cu pămînt sau cu cenușă pentru a-l face să ardă mocnit. 2. Tranz. A înfășura urzeala pe sulul dinapoi al războiului. — Din *în-* + v. sl. **valiti.**

ÎNVELÍRE, *înveliri,* s. f. Acțiunea de *a (se) înveli.*

ÎNVELÍȘ, *învelișuri,* s. n. 1. Obiect care servește la învelit; învelitoare. ✦ Scoarță, copertă de carte. ✦ Învelitoare (de tablă, de țiglă etc.) de pe acoperișul unei case. 2. Stratul exterior al unui obiect, al unui organism etc. — Din **înveli** + suf. *-iș.*

ÎNVELÍT[1] s. n. Faptul de *a (se) înveli;* învelire.

ÎNVELÍT[2]**, -Ă,** *înveliți, -te,* adj. Înfășurat, acoperit. ✦ (Despre cărți, caiete) Cu scoarțele îmbrăcate în hîrtie, cu învelitoare. ✦ (Despre case) Acoperit cu tablă, cu țiglă etc. — V. *înveli.*

ÎNVELITOÁRE, *învelitori,* s. f. Obiect sau strat de material care servește la învelit. ✦ Plapumă; cuvertură. ✦ Copertă; hîrtie cu care este acoperită o carte. ✦ Strat de țiglă, de tablă etc. care constituie partea de deasupra a unui acoperiș; *p. ext.* acoperiș. ✦ Față de masă. [Pl. și: *învelitoare*] — Din **înveli** + suf. *-(i)toare.*

ÎNVENINÁ, *inveninez,* vb. I. Tranz. 1. A otrăvi (cu venin); a face să devină otrăvitor umplînd cu venin, a infecta. 2. Fig. A face ca o situație să devină neplăcută, greu de suportat. ✦ Tranz. și refl. A umple pe cineva sau a se umple de supărare, de amărăciune; a (se) amărî; a (se) înrăi. [Var.: **venină** vb. I] — Lat. **invenenare.**

ÎNVENINÁRE, *inveninări,* s. f. Acțiunea de *a (se) învenina* și rezultatul ei; otrăvire.

ÎNVENINÁT, -Ă, *inveninați, -te,* adj. Care conține venin; purtător de venin, otrăvit. ✦ Fig. Plin de amărăciune, amărît; plin de ură, veninos. [Var.: **veninát, -ă** adj.] — V. *învenina.*

ÎNVERIGÁ, *înverig,* vb. I. Tranz. (Rar) A fixa, a lega în verigi, în lanțuri. — Din *în-* + **verigă.**

ÎNVERȘUNA, *înverșunez*, vb. I. Refl. și tranz. A acționa sau a face pe cineva să acționeze cu pornire, cu furie, cu dîrzenie sporită; a (se) îndîrji. — Din *în-* + **vierșun** (înv., <magh. *verseny* «luptă»).

ÎNVERȘUNARE, *înverșunări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înverșuna* și rezultatul ei. [Var.: **înviersunare** s. f.]

ÎNVERȘUNAT, -Ă, *înverșunați, -te*, adj. Îndîrjit, înfuriat, pornit; *p. ext.* hotărît, neînduplecat. ✦ (Despre sentimente) Pătimaș, aprins. [Var.: **înviersunat, -ă** adj.] — V. *înverșuna*.

ÎNVERZÍ, *înverzesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre arbori) A înfrunzi; (despre natură sau locuri din natură) a se acoperi cu verdeață; (despre frunze și muguri) a deveni verde. ✧ Tranz. *Ploaia înverzește iarba*. 2. Intranz. și refl. A deveni verde; *fig.* (despre oameni) a deveni foarte palid (din cauza mîniei). 3. Tranz. A colora în verde; a păta, a murdări cu verde. — Din *în-* + **verde**.

ÎNVERZÍRE s. f. Faptul de *a (se) înverzi*.

ÎNVERZÎT, -Ă, *înverziți, -te*, adj. (Despre copaci, frunze etc.) Devenit verde; (despre locuri, cîmpuri etc.) acoperit cu verdeață. — V. *înverzi*.

ÎNVERZITÓR, -OÁRE, *înverzitori, -oare*, adj. (Rar) Care înverzește. — Din **înverzi** + suf. *-(i)tor*.

ÎNVESELI, *înveselesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A deveni sau a face pe cineva să devină vesel, voios, bine dispus. ✦ Tranz. Fig. A face să fie mai puțin mohorît; a însenina. *Un piersic sălbatic înveselea priveliștea* (D. ZAMFIRESCU). [Var.: **veseli** vb. IV] — Din *în-* + **vesel**.

ÎNVESELÍRE, *înveseliri*, s. f. Acțiunea de *a (se) înveseli* și rezultatul ei; veselie, bună dispoziție. [Var.: **veselíre** s. f.]

ÎNVESELÍT, -Ă, *înveseliți, -te* adj. Care a devenit vesel, bine dispus. [Var.: **veselit, -ă** adj.] — V. *înveseli*.

ÎNVESELITÓR, -OÁRE, *înveselitori, -oare*, adj. Care înveselește. — Din **înveseli** + suf. *-(i)tor*.

ÎNVESMÎNTÁ vb. I. v. **înveșmînta**.

ÎNVESMÎNTÁRE s. f. v. **înveșmîntare**.

ÎNVESMÎNTÁT, -Ă adj. v. **înveșmîntat**.

ÎNVESTÍ, *învestesc*, vb. IV. Tranz. A acorda cuiva în mod oficial un drept, o autoritate, o demnitate; (în evul mediu) a da cuiva învestitura. — Fr. **investir** (lat. lit. **investire**).

ÎNVESTÍRE, *învestiri*, s. f. Acțiunea de *a învesti;* împuternicire dată cuiva spre a exercita un drept, o autoritate etc.; confirmare într-o demnitate.

ÎNVESTÍT, -Ă, *învestiți, -te*, adj. (Înv.) Îmbrăcat, înveșmîntat. — V. *învesti*.

ÎNVESTITÓR, *învestitori*, s. m. Cel care învestea, în evul mediu, un cavaler. — Din **învesti** + suf. *-(i)tor*.

ÎNVESTITÚRĂ, *învestituri*, s. f. (În orînduirea feudală) Act solemn prin care o persoană era învestită cu o demnitate, cu un drept etc. — Din **învesti** + suf. *-(i)tură* (după fr. *investiture*).

ÎNVESTMÎNTÁ vb. I. v. **înveșmînta**.

ÎNVESTMÎNTÁRE s. f. v. **înveșmîntare**.

ÎNVESTMÎNTÁT, -Ă adj. v. **înveșmîntat**.

ÎNVEȘMÎNTÁ, *înveșmînt*, vb. I. Tranz. A îmbrăca, a pune cuiva un veșmînt (cu pompă, în vederea unei solemnități, a unui ritual etc.). [Prez. ind. și: *înveșmîntez*. — Var.: **învesmîntá, învestmîntá** vb. I] — Din *în-* + **veșmînt**.

ÎNVEȘMÎNTÁRE, *înveșmîntări*, s. f. Acțiunea de *a înveșmînta;* îmbrăcare. ✦ (Rar) Îmbrăcăminte. [Var.: **învesmîntáre, învestmîntáre** s. f.]

ÎNVEȘMÎNTÁT, -Ă, *înveșmîntați, -te*, adj. Îmbrăcat (în veșminte). [Var.: **învesmîntát, -ă, învestmîntát, -ă** adj.] — V. *înveșmînta*.

ÎNVEȘNICÍ, *înveșnicesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A face ca ceva să devină veșnic, să dureze nelimitat. [Var.: **învecinici, veșnici** vb. IV] — Din *în-* + **veșnic**.

ÎNVÉȘTE, *învesc*, vb. III. Tranz. și refl. (Înv. și reg.) A (se) îmbrăca. [Perf. s. *învăscui*, part. *învăscut*. — Var.: **înveștí** vb. IV] — Lat. **investire**.

ÎNVEȘTÍ vb. IV. v. **învește**.

ÎNVETERÁT, -Ă adj. v. **inveterat**.

ÎNVIÁ, *învii*, vb. I. 1. Intranz. și tranz. (În credințele mistico-religioase, în superstiții și în basme) A reveni sau a readucc pe cineva la viață după ce a murit. ✦ Intranz. (Despre vegetație) A renaște după sfîrșitul iernii. 2. Tranz. și intranz. Fig. A da sau a căpăta putere, vlagă, a (se) umple de viață; a (se) înviora, a (se) anima. [Pr.: *-vi-a*. — Prez. ind. și: *înviez*] — Lat. ***invivare** *(= vivere)*.

ÎNVIÉRE s. f. Acțiunea de *a învia*. ✦ Sărbătoarea creștină a paștelui; *p. ext.* slujba care se face în noaptea care premerge acestei sărbători. ✧ *Învierea a doua* = slujba din ziua întîi de paști. [Pr.: *-vi-e-*]

ÎNVIERȘUNÁRE s. f. v. **înverșunare**.

ÎNVIERȘUNÁT, -Ă adj. v. **înverșunat**.

ÎNVIETÓR, -OÁRE, *învietori, -oare*, adj. (Rar) Care dă viață, care face să renască; înviorător. [Pr.: *-vi-e-*] — Din **învia** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNVIFORÁ, perc. 3 *înviforează*, vb. I. 1. Intranz. (Despre vifor) A bate cu putere; a viforî. ✦ Tranz. A-l bate pe cineva viforul. 2. Tranz. Fig. A tulbura, a zbuciuma; a îndîrji. — Din *în-* + **vifor**.

ÎNVIFORÁT, -Ă, *înviforați, -te*, adj. 1. Bătut cuprins de vifor; *p. ext.* furtunos, înverșunat ca viforul; năvalnic, vijelios. 2. Fig. Tulburat, zbuciumat. [Var.: **înviforît, -ă** adj.] — V. *înviforа*.

ÎNVIFORÎT, -Ă adj. v. **înviforat**.

ÎNVINEȚÍ, *învinețesc*, vb. IV. Refl. și intranz. A căpăta culoare vînătă; (despre oameni) a deveni vînăt la față sau la corp (din cauza frigului, din cauza unei lovituri sau de mînie). ✦ Tranz. A colora în vînăt, a murdări, a păta cu vînăt; a provoca cuiva vînătăi, bătîndu-l. ✦ Tranz. Fig. A umple de mînie; a învenina. — Din *în-* + **vînăt**.

ÎNVINEȚÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) învineți*. ✦ Fig. Întunecare, umbrire.

ÎNVINEȚÎT, -Ă, *învinețiți, -te*, adj. Care a devenit vînăt; *p. ext.* care și-a pierdut strălucirea, care a pălit. — V. *învineți*.

ÎNVINGĂTÓR, -OÁRE, *învingători, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care a învins; biruitor, cîștigător. — Din **învinge** (prez. ind. al lui *învinge*) + suf. *-(ă)tor*.

ÎNVÍNGE, *învîng*, vb. III. 1. Tranz. A înfrînge (în război), a triumfa (în luptă) asupra cuiva; a birui, a doborî. ✦ A nimici, a distruge, a înlătura din cale. ✦ Intranz. A obține victoria. ✦ Intranz. A o scoate la capăt, a răzbi. 2. Tranz. unipers. (Rar) A-l copleși pe cineva dorința de a face ceva. *Mă-nvingea să te sărut Eu pe tine* (COȘBUC). — Din *în-* + **vince** (înv., <lat. *vincere*).

ÎNVÍNGERE s. f. Acțiunea de *a învinge* și rezultatul ei.

ÎNVINOVĂȚÍ, *învinovățesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) considera sau a (se) declara vinovat; a (se) învinui, a (se) acuza. — Din *în-* + **vinovăți**.

ÎNVINOVĂȚÍRE, *învinovățiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) învinovăți* și rezultatul ei; învinuire, acuzare.

ÎNVÍNS, -Ă, *învinși, -se*, adj. (Adesea substantivat) Biruit, înfrînt; *p. ext.* supus. — V. *învinge*.

ÎNVINUÍ, *învinuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) considera vinovat; a (se) învinovăți, a (se) acuza. — Din *în-* + **vină**.

ÎNVINUÍRE, *învinuiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) învinui* și rezultatul ei; învinovățire, acuzare.

ÎNVIORÁ, *înviorez*, vb. I. Tranz. și refl. A face să fie, să devină sau a deveni (mai) vioi; a (se) trezi din amorțeală; *p. ext.* a (se) însuflețî, a (se) înveseli. [Pr.: *-vi-o-*] — Lat. ***învivulare** *(< *vivulus = vividus)*.

ÎNVIORÁRE, *înviorări*, s. f. Acțiunea de *a (se) înviora* și rezultatul ei; dezmorțire, însuflețire. [Pr.: *-vi-o-*]

ÎNVIORÁT, -Ă, *înviorați, -te*, adj. Devenit vioi, însuflețit, îmbărbătat. [Pr.: *-vi-o-*] — V. *înviora*.

ÎNVIORĂTÓR, -OÁRE, *înviorători, -oare*, adj. Care înviorează. [Pr.: *-vi-o-*] — Din **înviora** + suf. *-(ă)tor*.

ÎNVIOȘÁ, *înviosez*, vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) înviora. [Pr.: *-vi-o-*] — Din *în-* + **viu**.

ÎNVIOȘÁRE, *înviosări*, s. f. (Reg.) Acțiunea de *a (se) înviosa;* înviorare. [Pr.: *-vi-o-*]

ÎNVIOȘÁT, -Ă, *înviosați, -te*, adj. (Reg.) Înviorat. [Pr.: *-vi-o-*] — V. *înviosa*.

ÎNVÎLTORÍ, *învîltoresc*, vb. IV. Refl. A se învîrteji, a fi cuprins de vîltoare. — Din *în-* + **vîltoare**.

ÎNVÎLVORÁ, pers. 3 *învîlvorează*, vb. I. Refl. A se aprinde, a arde cu flăcări mari. — Din *în-* + **vîlvoare**.

ÎNVÎLVORÁRE, *învîlvorări*, s. f. Acțiunea de *a se învîlvora* și rezultatul ei; ardere cu flăcări mari.

ÎNVÎRSTÁ, *învîrstez*, vb. I. Tranz. A vărga o țesătură sau o cusătură cu dungi de altă culoare; *p. ext.* a îmbina între ele lucruri de diferite culori. [Var.: **învrîstá** vb. I] — Din *în-* + **vrîstă** «vargă, dungă».

ÎNVÎRSTÁRE s. f. Acțiunea de *a învîrsta* și rezultatul ei. [Var.: **învrîstáre** s. f.]

ÎNVÎRSTÁT, -Ă, *învîrstați, -te*, adj. Cu dungi, vărgat; *p. ext.* împestrițat, pestriț. [Var.: **învrîstát, -ă** adj.] — V. *învîrsta*.

ÎNVÎRTEÁLĂ, *învîrteli*, s. f. 1. Învîrtire, întoarcere, răsucire. 2. (Fam.) Manevră abilă (uneori necinstită) folosită de cineva pentru a obține avantaje personale. — Din **învîrti** + suf. *-eală*.

ÎNVÎRTECÚȘ, (2) *învîrtecușuri*, s. n. 1. (În expr.) *Inelușînvîrtecuș* = numele unui joc de copii, în care unul dintre jucători trebuie să ghicească la cine se găsește un inel care trece din mînă în mînă. 2. (Rar) Întortochetură. [Var.: (reg.) **învîrticúș** s. n.] — Din **învîrteci** (rar întrebuințat) + suf. *-uș*.

ÎNVÎRTEJÍ, *învîrtejesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) mișca, a (se) învîrti repede în cerc, în vîrtej; a (se) învolbura. 2. Refl. (Înv.) A se întoarce (grabnic) din drum. [Var.: **vîrtejí** vb. IV] — Din **în** + **vîrtej**.

ÎNVÎRTEJÍRE, *învîrtejiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) învîrteji* și rezultatul ei; învîrtitură, rotație; *p. ext.* agitație.

ÎNVÎRTÍ, *învîrtesc*, vb. IV. 1. Tranz., refl. și intranz. A mișca ceva sau pe cineva sau a se mișca în cerc, a da sau a face o mișcare de rotație; a *(se)* roti, a *(se)* răsuci. ✧ Expr. (Refl.) *A se învîrti casa* (sau *locul, pămîntul*) *cu cineva*, se spune cînd cineva are ameteli sau cînd se

simte foarte rușinat. (Tranz.) *A-și învîrti ochii* = a mișca ochii în toate direcțiile pentru a privi (în jur). *A învîrti capul* (cuiva) = a face pe cineva să-și piardă dreapta judecată, a-l zăpăci. *A învîrti* (pe cineva) *pe* (sau *după*) *deget(e)* = a conduce (pe cineva) după plac. ✦ Tranz. A realiza un lucru printr-o mișcare de răsucire cu mîna; între degete. ✦ Tranz. A întoarce în toate felurile, a potrivi pe toate părțile. ✦ Intranz. A mesteca. 2. Tranz. (Cu complementul *hora*) A juca, a dansa. 3. Tranz. A mînui un instrument, o armă. *Noi știm a învîrti sapa, coasa și secera* (CREANGĂ). 4. Refl. A umbla de colo pînă colo fără scop; a se mișca de jur-împrejur, a se întoarce (într-un spațiu îngust). 5. Tranz. Fig. A se îndeletnici cu o treabă nepretișă (de obicei necinstită). ✦ Tranz. și refl. A(-și) aranja o situație favorabilă (prin mijloace necinstite). [Prez. ind. și: *învirt*] — Din *în-* + v. sl. *vrŭtěti*.

ÎNVÎRTICÚȘ s. n. v. învîrtecuș.

ÎNVÎRTÍRE, *învîrtiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) învîrti*; mișcare circulară; rotire, răsucire.

ÎNVÎRTÍT[1] s. n. Învîrtire. — V. *învîrti*.

ÎNVÎRTÍT[2], *învîrtiți*, s. m. Persoană care s-a eschivat prin mijloace necinstite de la obligațiile militare (în timp de război). — V. *învîrti*.

ÎNVÎRTÍT[3], **-Ă**, *învîrtiți*, *-te*, adj. Răsucit. — V. *învîrti*.

ÎNVÎRTÍTĂ, *învîrtite*, s. f. 1. Numele unui dans popular cu învîrtituri și melodia după care se execută. 2. Prăjitură făcută dintr-o foaie subțire, umplută cu nuci, mere sau brînză și apoi strînsă colac. — V. *învîrti*.

ÎNVÎRTITÓR, -OÁRE, *învîrtitori*, *-oare*, adj. Care (se) învîrtește. — Din învîrti + suf. *-(i)tor*.

ÎNVÎRTITÚRĂ, *învîrtituri*, s. f. 1. Faptul de *a (se) învîrti*; mișcare în cerc, învîrtire. ✦ Ocol, întorsătură. 2. Fig. Manevră, șiretlic. — Din învîrti + suf. *-(i)tură*.

ÎNVÎRTOȘÁ, *învîrtoșez*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină vîrtos, tare; a (se) întări, a (se) solidifica. ✦ (Pop.) A (se) face puternic, rezistent, voinic. 2. Refl. Fig. A deveni neîndurat; a se împietri. — Din *în-* + vîrtos.

ÎNVÎRTOȘÁRE, *învîrtoșări*, s. f. Acțiunea de *a (se) învîrtoșa* și rezultatul ei; întărire.

ÎNVÎRTOȘÁT, -Ă, *învîrtoșați*, *-te*, adj. 1. Întărit, îngroșat. 2. Tare, rezistent. — V. *învîrtoșa*.

ÎNVOÁLBE, *învólb*, vb. III. (Reg.) 1. Refl. A se învolbura, a se învîrtei; (despre ființe) a se învîrti pe loc. 2. Refl. (Despre plante) A se dezvolta, a crește. ✦ Tranz. A holba ochii. 3. Tranz. A pregăti firele pentru năvădit. [Var.: **învolbá** vb. I] — Lat. **involvere**.

ÎNVOÍ, *învoiesc*, vb. IV. 1. Refl. (Despre două sau mai multe persoane) A ajunge la o înțelegere, a cădea de acord; a se înțelege între ei. 2. Refl. A fi de aceeași părere cu cineva, a se declara de acord cu ceva; a accepta, a consimți la ceva. 3. Refl. (Despre două sau mai multe persoane) A trăi în bună înțelegere. 4. Refl. A se angaja, a se tocmi; (în trecut) a face o învoială agricolă. 5. Tranz. (Înv. și reg.) A acorda cuiva ceea ce cere; a permite, a îngădui. ✦ A permite cuiva să lipsească pentru scurt timp de la serviciu. — Din în + voie.

ÎNVOIÁLĂ, *învoieli*, s. f. 1. Înțelegere, convenție, aranjament. 2. Tîrg, tocmeală; *p. ext.* angajare. ✦ Contract agricol între un moșier și țăranii muncitori. 3. (Rar) Permisie, îngăduire. — Din învoi + suf. *-(e)ală*.

ÎNVOINICÍ, *învoinicesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se îndrăveni. — Din *în-* + voinic.

ÎNVOIOȘÁ, *învoioșez*, vb. I. Refl. și tranz. (Reg.) A (se) înveseli. — Din *în-* + voios.

ÎNVOÍRE, *învoiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) învoi*. 1. Permisiune, îngăduire, aprobare. ✦ Permisiunea de a lipsi pentru scurt timp de la locul de muncă. 2. Acord, convenție, pact. ◇ Loc. adv. *După învoire* = potrivit înțelegerii. 3. Înțelegere, armonie.

ÎNVOÍT, -Ă, *învoiți*, *-te*, adj. Care formează obiectul unei înțelegeri; convențional. *Știri... scrise cu semne învoite* (CARAGIALE). — V. *învoi*.

ÎNVOITÓR, -OÁRE, *învoitori*, *-oare*, s. m. și f. (Rar) Țăran muncitor care a încheiat o învoială agricolă. — Din învoi + suf. *-(i)tor*.

ÎNVOLBÁ vb. I. v. învoalbe.

ÎNVOLBURÁ, *învólbur*, vb. I. 1. Refl. (Numai la pers. 3, despre ape, furtuni etc.) A se mișca în vîrtejuri; a se învîrteji. 2. Tranz. Fig. (Rar) A învălui, a cuprinde, a împresura. [Prez. ind. și: (rar) *involburez*] — Din *în-* + volbură.

ÎNVOLBURÁRE, *învolburări*, s. f. Acțiunea de *a (se) învolbura*; rotire, mișcare în vîrtej.

ÎNVOLBURÁT, -Ă, *învolburați*, *-te*, adj. Care se mișcă în vîrtej, învîrtit, prins în vîrtej; *p. ext.* agitat, tulburat. — V. *învolbura*.

ÎNVÓLT, -ÎNVOÁLTĂ, *învolți*, *-învoalte*, adj. 1. (Despre flori) Cu petale multe și dese; (despre petale) înfoiat, bogat. ✦ (Despre păr, pene, coamă) Des, îmbelșugat. 2. Rotunjit în formă de arc; umflat, înfoiat. [Var.: (înv.) **învóltă** adj. f.] — Lat. ***involu(u)tus** (< *involvere*).

ÎNVOLTÁ, *învoltez*, vb. I. 1. Intranz. și refl. (Despre flori) A se deschide învolt, a înflori bogat. ✦ Refl. (Despre părul capului etc.) A se revărsa bogat, îmbelșugat. 2. Refl. Fig. (Despre manifestările oamenilor) A crește în intensitate. — Din învolt.

ÎNVÓLTĂ adj. f. v. învolt.

ÎNVRĂJBÍ, *învrăjbesc*, vb. IV. 1. Refl. (Despre două sau mai multe persoane) A se afla în raporturi de dușmănie, a intra în vrajbă, a se dușmăni. ✦ Tranz. A semăna vrajbă, a face să se dușmănească. 2. Tranz. A înfuria, a întărîta, a instiga la revoltă. — Din *în-* + vrajbă.

ÎNVRĂJBÍRE, *învrăjbiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) învrăjbi* și rezultatul ei; dușmănie, vrajbă.

ÎNVRĂJBITÓR, -OÁRE, *învrăjbitori*, *-oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care seamănă vrajbă, dușmănie. — Din învrăjbi + suf. *-(i)tor*.

ÎNVRĂJMĂȘÍ, *învrăjmășesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Înv.) A (se) învrăjbi. — Din *în-* + vrăjmaș.

ÎNVREDNICÍ, *învrednicesc*, vb. IV. Refl. 1. (În construcții negative) A se dovedi vrednic să înfăptuiască ceva, să ajungă la ceva; a fi capabil, a reuși. 2. A avea norocul, cinstea să..., a avea parte de... ✦ Tranz. (În credințele mistico-religioase; despre dumnezeu) A acorda favoarea, norocul de a... ✦ Tranz. (Înv.) A merita. 3. A găsi de cuviință; a binevoi, a catadixi. [Var.: (înv.) **vrednicí** vb. IV] — Din *în-* + vrednic.

ÎNVRÎSTÁ vb. I. v. învîrsta.

ÎNVRÎSTÁRE s. f. v. învîrstare.

ÎNVRÎSTÁT, **-Ă** adj. v. învîrstat.

ÎNZĂBĂLÁ, *înzăbălez*, vb. I. Tranz. (Rar) A pune unui cal zăbala; *fig.* a se face stăpîn pe cineva, a-l conduce după voie. — Din *în-* + zăbală.

ÎNZĂPEZÍ, *înzăpezesc*, vb. IV. Refl. (Despre drumuri sau locuri) A se acoperi cu zăpadă; a deveni impracticabil din cauza zăpezii. ✦ (Despre vehicule; *p. ext.* despre călători) A rămîne imobilizat în zăpadă. — Din *în-* + zăpadă.

ÎNZĂPEZÍRE, *înzăpeziri*, s. f. Acțiunea de *a (se) înzăpezi*.

ÎNZĂPEZÍT, -Ă, *înzăpeziți*, *-te*, adj. (Despre drumuri sau locuri) Acoperit cu zăpadă, devenit impracticabil din cauza zăpezii. ✦ (Despre vehicule; *p. ext.* despre călători) Blocat în zăpadă. — V. *înzăpezi*.

ÎNZĂUÁT, -Ă, *înzăuați*, *-te*, adj. (Înv.) Îmbrăcat în zale, cu platoșă. [Var.: **înzelát, -ă, înzeuát, -ă** adj.] — Din *în-* + za.

ÎNZĂVONÍ vb. IV. v. însovoni.

ÎNZDRĂVENÍ, *înzdrăvenesc*, vb. IV. Refl. A se însănătoși (după o boală), a deveni (iarăși) puternic, zdravăn; a se întrema. — Din *în-* + zdravăn.

ÎNZDRĂVENÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) înzdrăveni*; însănătoșire, întremare.

ÎNZDRĂVENÍT, -Ă, *înzdrăveniți*, *-te*, adj. Însănătoșit; întremat. — V. *înzdrăveni*.

ÎNZECÍ, *înzecesc*, vb. IV. Tranz. A face de zece ori mai mare, mai mult; *p. ext.* a spori, a mări mult. — Din *în-* + zece.

ÎNZECÍRE s. f. Acțiunea de *a înzeci*.

ÎNZECÍT, -Ă, *înzeciți*, *-te*, adj. De zece ori mai mare, mai mult; *p. ext.* mult mai mult, mult mai mare. — V. *înzeci*.

ÎNZEÍT, -Ă, *înzeiți*, *-te*, adj. (Rar) Divinizat; pur, curat. — Din *în-* + zeu.

ÎNZELÁT, **-Ă** adj. v. înzăuat.

ÎNZESTRÁ, *înzestrez*, vb. I. Tranz. 1. A da zestre unei fete. ✦ A acorda cuiva un bun, o sursă de venituri etc. 2. A prevedea cu cele necesare o întreprindere, o instituție etc. 3. Fig. A dota pe cineva cu calități morale, fizice etc. — Din *în-* + zestre.

ÎNZESTRÁRE, *înzestrări*, s. f. Acțiunea de *a înzestra* și rezultatul ei. ✦ Fig. Sumă de calități; capacitate.

ÎNZESTRÁT, -Ă, *înzestrați*, *-te*, adj. Prevăzut cu cele necesare. ✦ Fig. Dotat cu calități deosebite. — V. *înzestra*.

ÎNZEUÁT, **-Ă** adj. v. înzăuat.

ÎNZILÍ, *înzilesc*, vb. IV. (Pop.) 1. Tranz. A dărui cuiva viață lungă. 2. Refl. A-și ține zilele, a o duce de azi pe mîine. — Din *în-* + zile (pl. lui *zi*).

ÎNZORZONÁ, *înzorzonez*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) împodobi peste măsură (și fără gust); a (se) impopoțona. — Din *în-* + zorzoane.

ÎNZORZONÁT, -Ă, *înzorzonați*, *-te*, adj. Împodobit peste măsură și fără gust, împopoțonat. [Var.: **zorzonát, -ă** adj.] — V. *înzorzona*.

ÎRA interj. (Rostit cu «î» prelungit) Exclamație care exprimă mirare, uimire, ciudă etc. [Var.: **ăra** interj.]

ÎRACÁ interj. v. iracan.

ÎRACÁN interj. (Pop., în expr.) *Îracan de mine!* = săracul, bietul de mine! vai de mine! [Var.: **îracá, aracán** interj.] — Din [s]ăraca [de mine]

J

J s. m. invar. A douăsprezecea literă a alfabetului, numită «je», și sunetul corespunzător.

JÁBIE, *jabii*, s. f. Mușchi care crește prin pășunile alpine și prin păduri *(Polytrichum perigoniale)*. — Slav (v. sl. **žabl**).

JABOU, *jabouri*, s. n Accesoriu de îmbrăcăminte (azi numai la femei), constînd dintr-un volan de dantelă care atîrnă pe piept ca o cravată. — Fr. **jabot.**

Jabou

JÁBRAC, *jabraci*, s. m. (Reg.) Om de nimic, ticălos. — Din **jabră** + suf. *-ac*.

JÁBRĂ s. f. v. **javră.**

JAC s. n. v. **jaf.**

JACÁRD, *jacarde*, s. n. Dispozitiv format dintr-un sistem de ace orizontale cu ochiuri, sfori și cuțite, montat la războaiele care produc țesături cu desene complicate. — Fr. [mécanique] **Jacquard** (nume propriu).

JACÁȘ, *jacași*, s. m. (Reg.) Om jefuitor, hrăpăreț. [Var.: **jăcáș** s. m.] — Din **jac** + suf. *-aș*.

JÁCĂ s. f. (Reg.) Săculeț, traistă. — Magh. **zsák.**

JACHÉTĂ, *jachete*, s. f. Haină femeiască care acoperă partea de sus a corpului și se poartă peste bluză sau peste rochie. ✦ Haină bărbătească corespunzînd vestonului, croită pe talie, lungă pînă mai jos de șolduri. — Fr. **jaquette.**

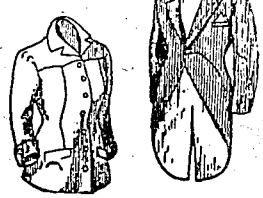

Jachete

JACHETÚȚĂ, *jachetuțe*, s. f. (Rar) Jachetică. — Din **jachetă** + suf. *-uță*.

JACHEȚÍCĂ, *jachețele*, s. f. Diminutiv al lui *jachetă*.

JAD, *jaduri*, s. n. Piatră semiprețioasă de culoare albă sau verzuie; *p. ext.* obiect de artă fabricat din această piatră. — Fr. **jade.**

JAF, *jafuri*, s. n. 1. Furt însoțit de violență; jefuire. ✧ Expr. *A lăsa jaf* = a îngădui ca cineva sau ceva să fie jefuit. *A da în* (sau *de*) *jaf* = a jefui. 2. (Înv.) Lucruri jefuite, pradă (de război). [Var.: (înv.) **jac** s. n.] — Pol. **żak.**

JAGUÁR, *jaguari*, s. m. Animal carnivor din familia felinelor, cu părul galben-roșcat și cu pete negre circulare, care trăiește în America de Sud *(Felis onca)*. [Pr.: *-gu-ar*] — Fr. **jaguar.**

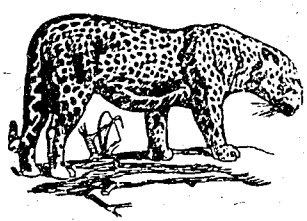

Jaguar

JAI s. m. (Reg.) Pui de pește rămas pe malul gîrlelor cînd scade apa.

JÁLBĂ, *jalbe*, s. f. (Înv. și arh.) Plîngere făcută în scris unei autorități; reclamație. ✧ Expr. (Azi fam.) *A umbla* (sau *a merge*, *a veni* etc.) *cu jalba în proțap* = a cere insistent (și ostentativ) un drept sau o favoare. [Pl. și: *jálbi*. — Var.: **jálobă** s. f.] — Slav (v. sl. **žalьba**).

JÁLE[1] s. f. 1. Tristețe, mîhnire, durere adîncă. ✧ Expr. *A-i fi cuiva jale de cineva* = a-i fi milă de cineva. 2. (Înv.) Doliu. [Var.: (reg.) **jéle** s. f.] — Slav (v. sl. **žali**).

JÁLE[2] s. f. Plantă semilemnoasă, aromată, cu flori albastre, violete sau albe, cultivată ca plantă ornamentală și medicinală *(Salvia officinalis)*. — Magh. **zsálya.**

Jale

JÁLEȘ s. m. 1. Nume dat mai multor specii de jale[2]. 2. Plantă erbacee cu frunze ovale și flori purpurii dispuse în spice *(Stachys germanica)*. — Din **jale**[1] + suf. *-eș*.

JÁLET, *jalete*, s. n. (Rar) Vaiet, bocet. — Din **jale**[1] + suf. *-et*.

JÁLNIC, -Ă, *jalnici*, *-e*, adj. (Adesea adverbial) Trist, dureros. ✦ Care provoacă milă; nenorocit. — Din **jale**[1] + suf. *-nic*.

JÁLOBĂ s. f. v. **jalbă.**

JALÓN, *jaloane*, s. n. Bară lungă de lemn sau de metal, vopsită alternativ cu alb și roșu, care se înfige în pămînt pentru a servi la indicarea unei direcții sau la diverse operații topometrice. ✦ Fig. Ceea ce servește pentru a marca un punct sau o etapă în desfășurarea unei activități. — Fr. **jalon.**

JALONÁ, *jalonez*, vb. I. Tranz. A marca punctele unui traseu sau ale unei alinieri prin jaloane. — Fr. **jalonner.**

JALUZÉA, *jaluzele*, s. f. Un fel de stor alcătuit din șipci așezate paralel și orizontal pe două chingi sau lănțișoare, în așa fel încît, atunci cînd se lasă în jos, să împiedice pătrunderea luminii în cameră. — După fr. **jalousie.**

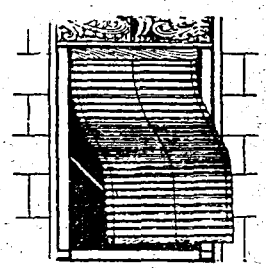

Jaluzea

JALUZÍE s. f. (Franțuzism înv.) Gelozie. — Fr. **jalousie.**

JAMBIÉRĂ, *jambiere*, s. f. Învelitoare de piele, de lînă sau de postav care acoperă piciorul de la gleznă pînă sub genunchi. [Pr.: *-bi-e-*] — Fr. **jambière.**

JAMBÓN, *jamboane*, s. n. (Franțuzism) Șuncă. — Fr. **jambon.**

JÁMNĂ, *jamne*, s. f. (Iht.; reg.) Mreană.

JANDÁR s. m. v. **jandarm.**

JANDÁRM, *jandarmi*, s. m. Militar din corpul jandarmeriei. [Var.: (pop.) **jandár** s. m.] — Fr. **gendarme.**

JANDARMERÍE, *jandarmerii*, s. f. (În trecut) Corp de armată însărcinat în special cu paza și cu menținerea ordinii la sate. — Fr. **gendarmerie.**

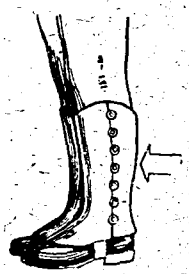

Jambiere

JÁNGHINĂ, *jánghine*, s. f. (Pop.) Boală a cailor provenită din murdărie.

JANGHINÓS, -OÁSĂ, *janghinoși*, *-oase*, adj. (Pop. și fam.) Murdar, neîngrijit; jerpelit. — Din **janghină** + suf. *-os*.

JANÍLIE s. f. Articol de ceaprăzărie în forma unui fir gros de catifea, cu care se împodobesc sau din care se confecționează unele obiecte. — După fr. **chenille.**

JÁNTĂ s. f. Partea exterioară, circulară a unei roți (pe care se montează anvelopa la automobile, biciclete etc.). ✧ Loc. adv. *Pe jantă* = cu cauciucul dezumflat; *fig.* (fam.) fără bani, lefter. — Fr. **jante.**

JANȚ[1] s. n. (Reg.) Colț de piatră, stîncă.

JANȚ[2], *janțuri*, s. n. 1. Grăsime care se scurge din cașul stors de zer. 2. Partea lichidă rămasă după coagularea laptelui. 3. Zara fiartă rămasă de la urda frămîntată.

JAP[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură dată cu repeziciune. — Onomatopee.

JAP[2], *japi*, s. m. (Reg.; ir.) Moșneag neputincios.

JÁPĂ, *jape*, s. f. (Reg.) Nuia subțire și elastică. ✦ Bătaie dată cu o astfel de nuia. — Din **jap**[1].

JÁPCĂ s. f. (În expr.) *A lua cu japca* = a lua cu forța și pe nedrept. — Bg. **žabka** «laț, cursă».

JAPIȚĂ, *japițe*, s. f. Bucată de lemn sau de fier îndoit, așezat deasupra protapului și formînd scobitura în care se prinde jugul. — Bg. **žabica** «broscuță».

JÁPIU, *japiuri*, s. n. (Reg.) Așternutul de sub șa; pătură.

JAPONÉZ, -Ă, *japonezi*, *-e*, adj., s. m. și f. 1. Adi. Care aparține Japoniei sau populației ei, privitor la Japonia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Japoniei. — După fr **japonais.**

JĂPȘĂ, *japșe,* s. f. (Pop.) Baltă mai mică.

JAR s. n. Grămadă de cărbuni incandescenți care rămîn în foc după ce s-a terminat arderea cu flacără. ✦ Fig. Arșiță, dogoare. ✦ Fig. Fierbințeală, febră; suferință arzătoare. — Slav (v. sl. žarŭ).

JARCALÉTE, *jarcaleți,* s. m. (Reg.) Vlăjgan; haimana. — Din jarcă + suf. *-alete.*

JĂRCĂ, *jărci,* s. f. (Reg.) Piele de oaie (în stare proastă); *p. ext.* oaie bătrînă.

JÂRCHILĂ, *jarchile,* s. f. (Reg.) Haină uzată; cojoc de piele proastă. — Din jarcă + suf. *-ilă.*

JÂRCHINĂ, *jarchine,* s. f. (Reg.) 1. Ciomag. 2. Bucată. *O jarchină de slănină* (I. CR.).

JARDINIÉRĂ, *jardiniere,* s. f. (Răr) Etajeră de lemn, suport de metal etc. pe care se țin ghivece cu plante ornamentale. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. jardinière.

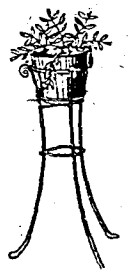

Jardinieră

JARGÓN, *jargoane,* s. n. 1. Ramificație a limbii naționale, cuprinzînd cuvinte și expresii specifice, folosite de clasele suprapuse, în scopul de a se izola de masa vorbitorilor. 2. (Înv., azi impr.) Dialect, grai. — Fr. jargon.

JĂRIȘTE s. f. (Înv.) 1. Jăratic; foc; *p. ext.* vatră. 2. Loc pustiit de foc. — Din jar + suf. *-iște.*

JART interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o palmă dată cuiva. — Onomatopee.

JARTIÉRĂ, *jartiere,* s. f. Accesoriu de îmbrăcăminte, confecționat din elastic, cu care se țin ciorapii întinși pe picior. [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. jaretière.

JASP s. m. Varietate de silice dură și opacă, viu colorată, întrebuințată ca piatră semiprețioasă. — Fr. jaspe.

JAVELÍNĂ, *javeline,* s. f. (Franțuzism înv.) Suliță lungă și subțire. — Fr. javeline.

JĂVRĂ, *javre,* s. f. 1. Ciine slab și prăpădit; jigodie, potaie, *p. ext.* (depr.) cîine. 2. Fig. Termen de ocară pentru oameni. [Var.: (reg.) jăbră s. f.] — Comp. ucr. žavra.

JAZ, (2) *jazuri,* s. n. 1. Muzică ușoară (de dans) caracterizată printr-un ritm sincopat. 2. Orchestră care execută această muzică. — Fr. jazz[-band] (engl. jazz).

JÁZBAND, *jazbanduri,* s. n. Jaz (2). — Fr. jazz-band (engl. jazzband).

JĂCĂȘ s. m. v. jacaș.

JĂCHILĂ s. f. (Reg.) Povară purtată de un animal sau de un om; bagaj. — Germ. Säckel.

JĂCMĂNEÁLĂ s. f. v. jecmăneală.

JĂCMĂNÍ vb. IV. v. jecmăni.

JĂLBĂR s. m. v. jelbar.

JĂLȚUÍT, -Ă, *jălțuiți, -te,* adj. (Reg.) Împodobit, lucrat ca un jeț. *Scaun zugrăvit, Pe jos jălțuit* (POP.). — Din jălț *(= jeț).*

JĂPCÁN, *jăpcani,* s. m. (Rar) Om hrăpăreț, care jefuiește (2). — Din japcă + suf. *-an.*

JĂPȘOAGĂ, *jăpșoage,* s. f. (Rar) Japșă. — Din japșă + suf. *-oagă.*

JĂRÁTEC s. n. v. jăratic.

JĂRÁTIC s. n. Jar. ✧ Loc. adj. *De jăratic* = care pare că arde; arzător. ✧ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *ca pe jăratic* = a fi foarte nerăbdător sau foarte grăbit. [Var.: jărátec, jerátec, jerátic s. n.] — Slav (v. sl. žaratŭkŭ).

JĂRĂGÁI s. n. 1. Jar. 2. Senzație de arsură pe gît și pe esofag. [Var.: jeregái s. n.]

JÂRDIE s. f. v. jordie.

JĂRÍ, *jăresc,* vb. IV. Tranz. și intranz. A jărui. — Din jar.

JĂRPÁN, *jărpani,* s. m. (Reg.) 1. Cal slab; mîrțoagă. 2. Fig. Termen de batjocură pentru oameni. — Onomatopee.

JĂRUÍ, *jăruiesc,* vb. IV. 1. Tranz. A răscoli jarul pentru a aprinde mai bine cărbunii. 2. Intranz. A arde înnăbușit, ca jarul. [Var.: jeruí vb. IV] — Din jar.

JĂTĂRÍ vb. IV. v. jîtări.

Jder

JDER, *jderi,* s. m. Mic animal carnivor, asemănător cu dihorul, a cărui blană este foarte căutată *(Martes martes).* ✦ Blana acestui animal. — Sb. ždero «mare mîncăcios».

JEB, *jeburi,* s. n. (Reg.) Buzunar. — Magh. zseb.

JECMĂNEÁLĂ, *jecmăneli,* s. f. Acțiunea de *a jecmăni;* jaf. [Var.: jăcmăneálă s. f.]

JECMĂNÍ, *jecmănesc,* vb. IV. Tranz. A jefui (2). [Var.: jăcmăní vb. IV] — Magh. zsákmányolni.

JECUÍ vb. IV. v. jefui.

JECUÍRE s. f. v. jefuire.

JEFUÍ, *jefuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A fura bani sau obiecte în cantități mari (făcînd uz de violență). 2. A stoarce bunuri materiale de la un individ sau de la o colectivitate prin forță sau prin exploatare. [Var.: (înv.) jecui vb. IV] — Din jaf.

JEFUÍRE, *jefuiri,* s. f. Acțiunea de *a jefui* și rezultatul ei. [Var.: (înv.) jecuire s. f.]

JEFUÍT s. n. Faptul de *a jefui.*

JEFUITÓR, -OÁRE, *jefuitori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care jefuiește. — Din jefui + suf. *-(i)tor.*

JEG, *jeguri,* s. n. 1. Strat de murdărie pe pielea omului sau a animalelor. 2. (Reg.) Jar. 3. (Reg.) Jărăgai (2). — Bg. žeg.

JEGÓS, -OÁSĂ, *jegoși, -oase,* adj. Acoperit de jeg; murdar. — Din jeg + *-os.*

JEJÚN s. n. Parte a intestinului subțire care leagă duodenul cu intestinul gros. — Fr. jejunum (lat. lit. jejunum).

JELÁNIE, *jelanii,* s. f. 1. Plîngere, tînguire. ✦ Cîntec trist. 2. (Rar) Jale[1] (1). 3. (Rar) Doliu. — Slav (v. sl. želanije).

JELBÁR, *jelbari,* s. m. (Înv. și arh.) Persoană care se ocupă cu scrisul jalbelor. [Var.: jălbár s. m.] — Din jalbă + suf. *-ar.*

JÉLE s. f. v. jale[1].

JELÍ, *jelesc,* vb. IV. (Pop.) 1. Refl. A se plînge, a se văita. 2. Tranz. și intranz. A boci. ✦ Intranz. A manifesta durere (la moartea cuiva). 3. Tranz. (Înv.) A regreta. ✦ A deplînge, a compătimi. — Slav (v. sl. žaliti).

JELÍRE s. f. (Pop.) Acțiunea de *a (se) jeli;* plîngere, tînguire.

JELÍT[1] s. n. (Pop.) Faptul de *a (se) jeli.*

JELÍT[2], -Ă, *jeliți, -te,* adj. (Pop.) Care jelește; întristat, trist. — V. *jeli.*

JELITÓR, -OÁRE, *jelitori, -oare,* adj. (Pop.) Care jelește; care inspiră jale; jalnic. — Din jeli + suf. *-(i)tor.*

JELȚ[1] s. n. v. jeț.

JELȚ[2], *jelțuri,* s. n. (Reg.) Luncă fertilă.

JELȚURÉL, *jelțurele,* s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *jelț*[2].

JELUÍ, *jeluiesc,* vb. IV. (Pop.) 1. Refl. (Adesea fig.) A se jeli. ✦ Refl. și intranz. A cere dreptate a se plînge (la). 2. Tranz. A compătimi. [Prez. ind. și: *jélui*] — Slav (v. sl. žalovati).

JELUIÁLĂ, *jeluieli,* s. f. (Pop.) Jeluire. — Din jelui + suf. *-eală.*

JELUÍRE, *jeluiri,* s. f. (Pop.) Acțiunea de *a (se) jelui* și rezultatul ei; plîngere, tînguire.

JELUÍT, -Ă, *jeluiți, -te,* adj. (Pop.) Cuprins de jale; întristat. — V. *jelui.*

JELUITÓR, -OÁRE, *jeluitori, -oare,* adj., s. m. și f. 1. Adj. (Pop.) Care se jeluiește; jalnic. ✦ (Substantivat, f.; rar) Bocitoare. 2. S. m. și f. (Înv.) Persoană care prezintă o jalbă; reclamant. — Din jelui + suf. *-(i)tor.*

JENÁ, *jenez,* vb. I. 1. Tranz. (Despre obiecte de îmbrăcăminte sau încălțăminte) A împiedica mișcările unei părți a corpului; a apăsa, a roade. ✦ Fig. A stînjeni, a incomoda. 2. Refl. A simți jenă; a se sfii. — Fr. gêner.

JENÁNT, -Ă, *jenanți, -te,* adj. Care produce jenă; neplăcut. — Fr. gênant.

JENÁT, -Ă, *jenați, -te,* adj. Stînjenit, stingherit, rușinat. ✦ Care dovedește jenă. — V. *jena.*

JÉNĂ s. f. Sentiment de sfială de care este cuprins cineva cînd se află într-o situație penibilă. ✧ *Jenă financiară* = lipsă de bani. — Fr. gêne.

JEP, *jepi,* s. m. Arbust din familia pinului, cu ramurile adesea culcate la pămînt, care crește în regiunea alpină sub forma de tufișuri *(Pinus pumilio).* — Comp. cuvintele alpine ĝep, žip, žup (<celtă).

JERÁTEC s. n. v. jăratic.

JERÁTIC s. n. v. jăratic.

JÉRBĂ, *jerbe,* s. f. Buchet mare de flori, așezate cu fața în aceeași parte. — Fr. jerbe.

JEREGÁI s. n. v. jărăgai.

JERPELÍ, *jerpelesc,* vb. IV. Refl. (Despre îmbrăcăminte, cărți etc.) A se învechi și a se rupe; a se zdrențui.

JERPELÍT, -Ă, *jerpeliți, -te,* adj. (Despre îmbrăcăminte, cărți etc.) Învechit și rupt; zdrențuit. ✦ (Despre oameni) Zdrențăros. — V. *jerpeli.*

JERSÉU, *jerseuri,* s. n. 1. Obiect de îmbrăcăminte tricotat, care acoperă partea de sus a corpului. 2. Țesătură elastică de lînă, de bumbac sau de mătase. [Pl. și: *jersee*] — După fr. jersey.

JÉRTFĂ, *jertfe,* s. f. 1. (În ritualurile religioase) Ceea ce se aducea ca dar divinității (mai ales vietăți sacrificate pe altar). ✦ Fig. Victimă. 2. Sacrificiu, jertfire. ✧ Expr. *A cădea jertfă* = a fi sacrificat; a muri. 3. (Pop.) Prisos, belșug (de bucate, vin etc.). — Slav (v. sl. žrŭtva).

JERTFÉLNIC, *jertfelnice,* s. n. (Înv.) Loc destinat aducerii jertfelor; (în biserica creștină) masa din altar. — Slav (v. sl. žrŭtvinikŭ).

JERTFÍ, *jertfesc,* vb. IV. 1. Tranz. A aduce (o) jertfă (1). 2. Tranz. și refl. A (se) sacrifica. ✦ Tranz. (Rar) A omorî. — Din jertfă.

JERTFÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) jertfi.*

JERUÍ vb. IV. v. jărui.

JETÓN, *jetoane,* s. n. 1. Fisă. 2. Sumă plătită membrilor unui consiliu de administrație pentru prezența la ședințe. *Jeton de prezență.* — Fr. jeton.

JEȚ, *jețuri,* s. n. Scaun înalt cu spetează și brațe. V. *fotoliu.* [Var.: (reg.) jelț, jilț s. n.] — Germ. Sitz.

JGHEAB, *jgheaburi*, s. n. 1. Scobitură în formă de canal, făcută în piatră, într-un trunchi de copac etc. ✦ Canal de scurgere pentru apă sau adăpătoare pentru vite. ✦ Streaşină. 2. Crestătură, adîncitură. 3. Făgaş, rîpă făcută la munte de şuvoiul ploilor; *p. ext.* vale. 4. Şănţuleţ care serveşte la udatul semănăturilor (în grădinile de zarzavat); rigolă. 5. Scocul morii. 6. (Reg.) Sicriu. [Var.: **zgheab** s. n.] — Slav (v. sl. žlĕbŭ).

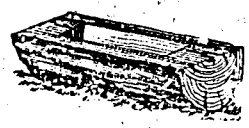

Jgheab

JGHEBULÉŢ, *jghebuleţe*, s. n. Diminutiv al lui *jgheab*.

JIB, -Ă, *jibi, -e*, adj. (Reg.) Bine dezvoltat, zdravăn. ✦ (Adverbial) Mult, foarte mult. — Comp. magh. **zsib**.

JICNÍ vb. IV. v. **jigni**.

JIENEÁSCĂ s. f. Numele unui dans popular şi melodia după care se execută. — Din **jian** (= locuitor din regiunea Jiului) + suf. *-cască*.

JIG s. n. (Reg.) Arsuri în gît şi în piept. — Comp. sb. **žig**.

JIGÁLĂ, *jigale*, s. f. (Înv. şi reg.) Cui întors la vîrf şi înfierbîntat cu care se găuresc ciubucele. [Var.: **juválă** s. f.] — Ucr. **žihalo**.

JIGÁNIE, *jigánii*, s. f. (Fam.) Animal sălbatic; jivină, lighioană; *p. ext.* animal domestic. — Din **jivină** + **gînganie**.

JIGĂRÁIE, *jigărăi*, s. f. (Pop.) 1. Boală a animalelor care constă în inflamarea faringelui. 2. Cîine slab, prăpădit; *p. ext.* haită de asemenea cîini. — Din **jigări** + suf. *-aie*.

JIGĂREÁLĂ, *jigăreli*, s. f. Slăbiciune fizică, lipsă de vlagă. ✦ Fig. Dărăpănare. — Din **jigări** + suf. *-eală*.

JIGĂRÍ, *jigăresc*, vb. IV. Refl. (Fam.) A-şi pierde vlaga; a slăbi, a se sfriji. — Magh. **szikár** «slab».

JIGĂRÍT, -Ă, *jigăriţi, -te*, adj. (Fam.) Lipsit de vlagă; slab, sfrijit. [Var.: (reg.) **ţigărît, -ă** adj.] — V. *jigări*.

JIGHIÚŢĂ, *jighiuţe*, s. f. (Reg.) Jurubiţă de treizeci de fire. — Comp. **jirbiuţă**.

JÍGLĂ, *jigle*, s. f. (Reg.) Stinghie care se află la jug între gîtul boului şi cuiul care intră prin jug şi protap. — Bg. **žegla**.

JIGNÍ, *jignesc*, vb. IV. Tranz. 1. A atinge pe cineva în onoarea sau în demnitatea sa; a ofensa. 2. (Înv.) A aduce un prejudiciu. [Var.: **jicní** vb. IV] — Sb. **žignuti**.

JIGNÍRE, *jigniri*, s. f. Acţiunea de *a jigni* şi rezultatul ei; ofensă; (concr.) vorbă, faptă care jigneşte.

JIGNÍT, -Ă, *jigniţi, -te*, adj. Care a suferit o jignire; ofensat. — V. *jigni*.

JIGNITÓR, -OÁRE, *jignitori, -oare*, adj. Care jigneşte. — Din **jigni** + suf. *-(i)tor*.

JIGOÁRE s. f. (Pop.) Senzaţie de arsuri în gît. — Din **jig** + suf. *-oare*.

JIGÓDIE, *jigodii*, s. f. Boală molipsitoare a cîinilor tineri, care se manifestă prin tulburări generale, atrofia muşchilor etc. (şi se termină prin moartea animalului). ✦ Javră. ✦ Animal, lighioană. — Comp. magh. **zsigora**.

JIGODIÓS, -OÁSĂ, *jigodioşi, -oase*, adj. Bolnav de jigodie. — Din **jigodie** + suf. *-os*.

JIGÓU, *jigouri*, s. n. (Franţuzism) Friptură preparată din pulpă de berbec. — Fr. **gigot**.

JÍLAV, -Ă, *jilavi, -e*, adj. Umed. [Acc. şi: *jiláv*] — Bg. **žilav**.

JILĂVEÁLĂ, *jilăveli*, s. f. Umezeală. — Din **jilăvi** + suf. *-eală*.

JILĂVÉTE, *jilăveţi*, s. m. (Reg.) Ciomag, retevei. — Din **jilav** + suf. *-ete*.

JILĂVÍ, *jilăvesc*, vb. IV. Refl. A se umezi. — Din **jilav**.

JILĂVÍT, -Ă, *jilăviţi, -te*, adj. Umed. — V. *jilăvi*.

JILÉTCĂ, *jiletci*, s. f. Vestă. — Rus **žiletka** (< fr. *gilet*).

JILETCÉL, *jiletcele*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *jiletcă*.

JILÍP, *jilipuri*, s. n. Construcţie în formă de jgheab pe povîrnişul unei coaste, pe care alunecă buştenii tăiaţi în pădurile din munţi. — Magh. **zsilip**.

JILOVEÁŢĂ, *jiloveţe*, s. f. (Reg.) Jilăvete. — Din **jilăv**[ete] + suf. *-eaţă*.

JILŢ s. n. v. **jeţ**.

JIMBÁ, *jimbez*, vb. I. Refl. (Reg.) 1. (Despre oameni) A se strîmba, a rînji. 2. Fig. (Despre suprafaţa unei ape) A se încreţi; a se tulbura. — Din **jimbat**.

JIMBÁT, -Ă, *jimbaţi, -te*, adj. (Reg.; despre gură) Cu buzele îndepărtate una de alta (din cauza unui defect de conformaţie), lăsînd să se vadă mereu dinţii; *p. ext.* (despre oameni) căruia i se văd dinţii din cauza acestui defect. — Slav (v. sl. **zobŭ**).

JIMBĂTÚRĂ, *jimbături*, s. f. (Reg.) 1. Defectul de conformaţie a gurii la un om jimbat. 2. Fig. Încreţitură a suprafeţei unei ape. — Din **jimba** + suf. *-(ă)tură*.

JÍMBLĂ, *jimble*, s. f. (Rar) Franzelă. — Magh. **zsemlye**.

JIMIGÁI s. n. (Reg.) 1. Rămăşiţă. 2. Peşte mic. [Var.: (2) **jumugái** s. n.]

JIND s. n. Dorinţă adîncă, poftă (de ceva greu de obţinut). ✧ Loc. adv. *Cu jind* = plin de dorinţă. ✧ Expr. *A duce jind(ul)* = a duce dorul; a pofti. — Postverbal al lui **jindui**.

JINDIÓS, -OÁSĂ, *jindioşi, -oase*, adj. (Reg.) Duşmănos. — Din **jindui** + suf. *-os*.

JINDUÍ, *jinduiesc*, vb. IV. 1. Tranz. şi intranz. A dori ceva în mod intens; a rîvni, a pofti. 2. Refl. (Înv.) A regreta. — Comp. v. sl. **žendati**.

JINDUÍRE s. f. Faptul de *a jindui*; dorinţă intensă, poftă.

JINDUÍT, -Ă, *jinduiţi, -te*, adj. Jinduitor. — V. *jindui*.

JINDUITÓR, -OÁRE, *jinduitori, -oare*, adj. Care jinduieşte; rîvnitor, poftitor. — Din **jindui** + suf. *-(i)tor*.

JÍNTIŢĂ s. f. Amestec de urdă şi zer fiert care se depune la fundul vasului cînd se prepară urda.

JINTUÍ, *jintuiesc*, vb. IV. Tranz. A frămînta caşul pentru a-l stoarce de zerul rămas după strecurare. — Slav (v. sl. **žentovati**).

JINTUIÁLĂ, *jintuieli*, s. f. Jintuire; (concr.) zer gras stors din caş; zer rămas de la urdă. — Din **jintui** + suf. *-eală*.

JINTUÍRE, *jintuiri*, s. f. Acţiunea de *a jintui*; stoarcerea caşului de zer.

JINTUÍT[1] s. n. Jintuire. — V. *jintui*.

JINTUÍT[2], **-Ă**, *jintuiţi, -te*, adj. (Despre caş) Frămîntat şi stors de zer. — V. *jintui*.

JIP[1] s. m. (Reg.) Murdărie pe pielea omului sau a animalelor; jeg.

JIP[2], *jipi*, s. m. (Reg.) Copac tînăr, lung şi subţire. — Magh. **zsup**.

JIPÁN, *jipani*, s. m. (Reg.) Tufaş, stejar. — Din **jip**[2] + suf. *-an*.

JIPÁT, -Ă, *jipaţi, -te*, adj. (Reg.) Care are jip[1]. — Din **jip**[1] + suf. *-at*.

JIR s. n. Fructul fagului (folosit ca hrană pentru porci). ✧ Expr. (Fam.) *A mîna porcii la jir* = a dormi sforăind. — Bg. **žir**.

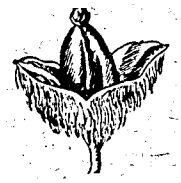

Jir

JIRÁV, -Ă, *jiravi, -e*, adj. (Reg.) 1. Iute la fire; aspru. 2. Convalescent. [Var.: (2) **jirnáv, -ă** adj.] — Comp. **ghirav** (= *firav*).

JIRBIÚŢĂ, *jirbiuţe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *jirebie*[1]. [Pr.: *-bi-u-*]

JIREBÍE[1], *jirebii*, s. f. (Reg.) Grup de treizeci de fire de tort, formînd o unitate de măsură la urzit, la depănat etc. — Magh. **zseréb**.

JIREBÍE[2], *jirebii*, s. f. (Reg.) Bucată, fîşie de pămînt. — Ucr. **žerebij**.

JIRIŞTE, *jirişti*, s. f. (Rar) Pădure în care predomină fagul; loc (dintr-o pădure) cu mult jir. — Din **jir** + suf. *-işte*.

JIRNÁV, -Ă adj. v. **jirav**.

JIROVÍNĂ, *jirovine*, s. f. (Înv.) Învoială prin care se da dreptul de a duce porcii să mănînce jirul în pădure. — Din **jir** + suf. *-ovină*.

JITÁNIE, *jitanii*, s. f. (Reg.) Jitie (2). — Din **jitie** + **păţanie**.

JITÁR, *jitari*, s. m. (Reg.) Persoană angajată să păzească semănăturile. — Bg., sb. **žitar**.

JITĂRÍ, *jităresc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A îndeplini funcţia de jitar. — Din **jitar**.

JITĂRÍE, *jitării*, s. f. (Reg.) 1. Ocupaţia şi plata cuvenită jitarului. 2. Locuinţa jitarului. — Din **jitar** + suf. *-ie*.

JÍTIE, *jitii*, s. f. (Reg.) 1. Poveste, anecdotă, snoavă. 2. Boală cronică, rău care nu se mai poate îndrepta. — Slav (v. sl. **žitije**).

JITNICÉR, *jitniceri*, s. m. (Înv.) Dregător care avea grijă de magaziile cu grîne ale curţii domneşti. — Din **jitniţă** + suf. *-ar*.

JÍTNIŢĂ, *jitniţe*, s. f. (Înv.) Magazie de grîne; hambar. — Slav (v. sl. **žitĭnica**).

JIU-JÍTSU s. n. Luptă japoneză în stil liber, bazată pe o tehnică specială, în primul rînd pe agilitatea mişcărilor. [Pr.: *jiu-ji-ţu*] — Fr. **jiu-jitsu**.

JIVÍNĂ, *jivine*, s. f. Animal sălbatic; fiară, lighioană. [Pl. şi: *jivini*] — Bg. **živina**.

JIVRÁJ s. n. Strat de gheaţă sau de chiciură care se depune la temperaturi joase pe avioane în timpul zborului. — Fr. **givrage**.

JNAP interj. Jap.

JNĂPĂÍ, *jnăpăi*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A bate. — Din **jnap**.

JNEÁMĂT, *jneamete*, s. n. (Reg.) 1. Grămadă de mîl, de lemne, de gunoaie etc. aduse de apă. 2. Grămadă de lucruri în dezordine.

JNEAP s. m. (Reg.) Bucată mare de turtă, de mămăligă.

JNEÁPĂN, *jnepeni*, s. m. (Bot.) 1. Ienupăr. 2. (Reg.) Jep. [Var.: **jnépen** s. m.] — Lat. **juniperus**.

JNÉPEN s. m. v. **jneapăn**.

JNEPENÍŞ s. n. (Rar) Desiş de jnepeni, loc cu mulţi jnepeni. — Din **jneapăn** + suf. *-iş*.

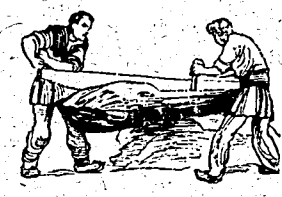

Joagăr (2)

JOÁCĂ s. f. Joc (1), distracţie (copilărească). — Postverbal al lui **juca**.

JOÁGĂR, *joagăre*, s. n. 1. Ferăstrău pentru tăiatul buştenilor şi al butucilor, pus în mişcare de forţa unei ape curgătoare. 2. Ferăstrău mare avînd o pînză lungă cu dinţi mari şi două mînere, pentru a fi acţionat de doi lucrători. — Sas **zager** (= germ. *Säger*).

JOÁMPĂ, *joampe*, s. f. (Reg.) Loc neted pe coasta muntelui

JOARDĂ, *joarde*, s. f. 1. Nuia lungă, subțire și flexibilă; vargă. 2. (La pl.; reg.) Bețele vîrîte între firele natrei la războiul de țesut. — Slav. (v. sl. *žrŭdi* «prăjină»).

JOBÉN, *jobenuri*, s. n. Pălărie bărbătească înaltă, de formă cilindrică, tare, care se poartă astăzi numai la ceremonii. [Pl. și: *jobene*] — Fr. **Jobin** (nume propriu).

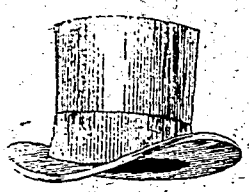

Joben

JOBENÁT, -Ă, *jobenați, -te*, adj. Care poartă joben. — Din **joben** + suf. *-at*.

JOC, *jocuri*, s. n. 1. Acțiunea de a (se) juca (1); petrecere distractivă (mai ales între copii). ◇ *Joc de societate* = distracție, într-un grup de persoane, constînd din întrebări și răspunsuri hazlii sau din dezlegarea unor probleme amuzante. *Joc de cuvinte* = glumă bazată pe asemănarea de sunete dintre două cuvinte cu înțeles diferit; calambur. ✦ Totalitatea obiectelor care servesc la jucat. *Un joc de șah*. 2. Acțiunea de a juca (5); dans popular; *p. ext.* petrecere populară la care se dansează. ✦ Fig. Mișcare repede și capricioasă. *Jocul valurilor*. 3. Întrecere sportivă. ◇ *Jocuri olimpice* = concursuri sportive care au loc o dată la 4 ani, inițiate în Grecia antică și reluate în timpurile moderne, sub formă de întreceri internaționale. ✦ Mod specific de a juca într-o întrecere sportivă. 4. Acțiunea de a interpreta un rol într-o piesă de teatru; felul cum se interpretează. ◇ *Joc de scenă* = totalitatea mișcărilor prin care un actor întărește efectul artistic al textului. 5. Acțiune distractivă care angajează de obicei sume de bani și care este bazată pe calcul sau pe hazard. *Joc de cărți*. ◇ Expr. *A juca un joc mare* (sau *periculos*) = a întreprinde o acțiune riscantă. *A-și pune capul* (sau *viața, situația*) *în joc* = a întreprinde ceva riscant. *A descoperi* (sau *a pricepe*) *jocul cuiva* = a surprinde manevrele sau intențiile ascunse ale cuiva. *A face jocul cuiva* = a servi (conștient sau nu) interesele ascunse ale cuiva. *A fi în joc* = a se afla într-o situație critică. 6. (Tehn.) Lărgimea golului dintre două piese care lucrează în contact. — Lat. *jocus*.

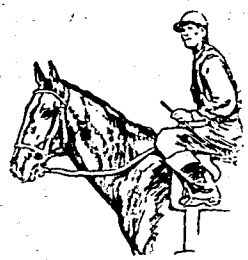

Jocheu

JOCHÉU, *jochei*, s. m. Sportiv profesionist care călărește caii la întrecerile hipice și la antrenamente. — Fr. **jockey** (engl. **jockey**).

JÓCOT, *jocote*, s. n. (Reg.) Săritură; joc. — Din **joc** + suf. *-ot*.

JOCȘÓR s. n. v. **jocușor**.

JOCULÉȚ, *joculețe*, s. n. Diminutiv al lui *joc*.

JOCUȘÓR, *jocușoare*, s. n. Joculeț. [Var.: (pop.) **jocșór** s. n.] — Din **joc** + suf. *-uș-or*.

JOCÚȚ s. n. (Reg.) Joculeț. — Din **joc** + suf. *-uț*.

JOI[1] s. f. A patra zi a săptămînii, care urmează după miercuri. ◇ Expr. *De joi pînă mai (de-)apoi* = la nesfîrșit, mereu. ✦ (Adverbial, în forma *joia*) În fiecare joi. ◇ (Pop.) *Joia mare* = ultima joi din postul Paștelui. — Lat. [*dies*] *Jovis*.

Joian

JOÍ[2], *joiesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Intranz. A ieși la capăt; a răzbi, a dovedi, a prididi. 2. Tranz. și intranz. A răbda, a îndura. 3. Tranz. A mulțumi, a satisface. — Magh. *gyönni, gyűnni*.

JOIÁN s. m. Plantă erbacee cu flori albe, ale cărei rădăcini conțin un suc galben-portocaliu (*Oenanthe crocata*).

JOIÁNĂ s. f. Numele unui dans popular și melodia după care se execută.

JOIMĂRÍȚĂ, *joimărițe*, s. f. (Mit. pop.) Ființă imaginară cu înfățișare de femeie urîtă care pedepsește pe fetele leneșe la tors. ✦ Fig. (Pop.) Femeie pocită, urîtă. — Din **joi** + **mare** + suf. *-iță*.

JOIMÍR, *joimiri*, s. m. (Înv. și arh.) Mercenar polonez. — Pol. **zotnierz** (< germ. *Söldner* «mercenar»).

Joncă

JÓNCĂ, *jonci*, s. f. Mică ambarcație folosită în bazinul apusean al Oceanului Pacific. — Fr. **jonque**.

JONCTÓR, *jonctori*, s. m. Muncitor specialist în legarea cablurilor electrice. — Din **joncț[iune]** + suf. *-tor*.

JONCȚIÚNE, *joncțiuni*, s. f. Legătură, unire; (concr.) locul unde se face legătura. — Fr. **jonction** (lat. lit. **jonctio, -ónis**).

JONGLÁ, *jonglez*, vb. I. Intranz. A arunca în aer și a prinde cu repeziciune și cu abilitate mai multe obiecte unul după altul. ✦ Fig. A mînui cu abilitate idei, cuvinte etc. — Fr. **jongler**.

JONGLÉR, *jongleri*, s. m. Artist de circ iscusit în arta de a jongla. — După fr. **jongleur**.

JONGLERÍE, *jonglerii*, s. f. Îndeletnicirea jonglerului; artă de a jongla. ✦ Fig. Abilitate de a vorbi și de a expune ideile. — Fr. **jonglerie**.

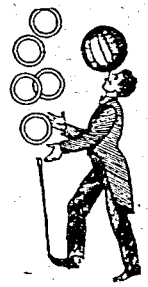

Jongler

JÓRDIE s. f. Joardă. [Var.: (reg.) **jărdie** s. f.] — Din **joardă** + suf. *-ie*.

JORDÍȚĂ, *jordițe*, s. f. Diminutiv al lui *joardă*.

JOS[1] adv. 1. Aproape de pămînt; într-un loc relativ mai puțin ridicat (decît altul). ◇ Expr. *A (se) da jos* = a (se) coborî. *A lăsa jos* = a lăsa din mînă, punînd în altă parte. *A lăsa ochii în jos* = a privi spre pămînt. *A nu fi* (sau *a nu se lăsa, a nu rămîne*) *mai pe* (sau *pre*) *jos* = a nu fi întrecut, a nu rămîne în urmă. *Cu fața în jos* = culcat pe burtă. *Cu capul în jos* = a) cu capul plecat; b) spînzurat de picioare; *fig.* pe dos alandala. *Cu nasul în jos* = supărat, trist; umilit. *De sus în jos* = în direcție verticală coborîtoare. *A privi* (sau *a măsura*) *pe cineva de sus în jos* = a privi pe cineva cu dispreț. *De sus pînă jos* = în întregime. (Pop.) *Pe din jos de...* = într-o regiune sau într-o parte situată mai în vale. (Pop.) *Din jos* = care se află într-o regiune așezată mai la vale sau mai la sud. *De jos* = a) arată poziția geografică a sudului sau cea topografică a unui teren coborît, inferior; b) care vine din masă; c) care face parte din mulțimea exploatată. *Muncă de jos* = muncă la care este trimis cineva pentru că nu a corespuns într-o funcție de răspundere. ✦ (Cu valoare de interjecție) Exprimă ostilitate față de o persoană, de o instituție etc. ✦ Fig. În stare de decădere morală sau fizică. 2. La nivelul pămîntului sau al locului pe care umblă cineva; la picioarele cuiva. ◇ Loc. adj. *De pe jos* = care se află pe pămînt sau pe dușumele. ◇ Loc. adv. *Pe jos* = a) pe pămînt; b) cu piciorul. *Ieși în oraș pe jos* (DUMITRIU). — Lat. **deo[r]sum**.

JOS[2], **JOÁSĂ**, *joși, joase*, adj. 1. Puțin ridicat, scund. ◇ (Substantivat, în expr.) *În* (sau *din*) *josul* = în (sau din) partea inferioară a unui loc, a unui obiect. *În josul apei* = în direcția în care curge apa; la vale. ✦ (Despre frunte) Îngust. 2. (Despre un teren) Așezat în vale, *p. ext.* apătos, mocirlos. 3. (Despre glas și despre sunetele muzicale) Profund, grav. 4. (Fiz.; despre temperatură, presiune etc.) Scăzut, coborît. 5. (Fiz.; despre frecvențe) Cu un număr mic de perioade pe unitatea de timp. — Lat. **deo[r]sum**.

JOSEÁN, -Ă, *joseni, -e*, s. m. și f. (Reg. înv.) Locuitor al Moldovei de sud care, după o veche împărțire administrativă, se numea Țara de Jos. — Din **jos** + suf. *-ean*.

JÓSNIC, -Ă, *josnici, -e*, adj. Lipsit de demnitate, mîrșav, abject. — Din **jos** + suf. *-nic*.

JOSNICÍE, *josnicii*, s. f. Faptul de a fi josnic; faptă josnică; ticăloșie. — Din **josnic** + suf. *-ie*.

JOULE, *jouli*, s. m. Unitate de măsură a energiei și a lucrului mecanic, egală cu lucrul mecanic efectuat de forța de un newton cînd punctul ei de aplicație se deplasează cu un metru în direcția și sensul forței. [Pr.: *jul*] — Fr. **joule** (engl. **joule**).

JOVIÁL, -Ă, *joviali, -e*, adj. Bine dispus, gata de glume. [Pr.: *-vi-al*] — Fr. **jovial**.

JOVIALITÁTE, *jovialități*, s. f. Însușirea de a fi jovial; bună dispoziție. [Pr.: *-vi-a-*] — După fr. **jovialité**.

JUBILÁ, *jubilez*, vb. I. Intranz. A simți o mare satisfacție (exteriorizînd-o). — Fr. **jubiler** (lat. lit. **jubilare**).

JUBILÉU, *jubilee*, s. n. Sărbătorire a împlinirii unui număr mare de ani de la producerea unui eveniment important (din viața unei instituții), de la nașterea sau intrarea în funcție a unei persoane remarcabile etc. — Fr. **jubilé** (lat. lit. **jubilaeus**).

JUBILIÁR, -Ă, *jubiliari, -e*, adj. Făcut cu ocazia unui jubileu. ◇ *An jubiliar* = an în care se sărbătorește un jubileu. [Pr.: *-li-ar*] — După fr. **jubilaire**.

JUCÁ, *joc*, vb. I. 1. Refl. A-și petrece timpul amuzîndu-se (cu diferite jocuri); a se distra. ◇ Expr. (Fam.) *Așa nu mă mai joc* = nu sînt dispus să continui în felul acesta. 2. Refl. A-și bate joc; a glumi. *A! voi vă jucați cu mine! Afară, boaite!* (NEGRUZZI). ◇ Expr. *A se juca cu focul* = a face în mod ușuratic un lucru primejdios. *A se juca cu sănătatea* (sau *cu viața*) = a nu-și îngriji sănătatea. (Tranz.) *A juca festa* (sau *renghiul*) *cuiva* = a face cuiva o farsă. ✦ Tranz. A-și bate joc de cineva, a păcăli. *V-am îmbrobodit și v-am jucat* (GHICA). 3. Intranz. A-și petrece timpul cu jocuri de noroc sau de societate. ✦ Tranz. A pune în joc, a miza pe o carte, pe un număr etc. 4. Intranz. A participa ca jucător la o competiție sportivă. ✦ Tranz. A practica un anumit joc sportiv. 5. Intranz. și tranz. A dansa. 6. Intranz. (Despre lucruri văzute în mișcare) A se mișca (sau a da impresia că se mișcă) repede și tremurat. ◇ Expr. *A-i juca* (cuiva) *ochii* (*în cap*), se spune despre un om șiret sau despre un om isteț cu privirea inteligentă. 7. Tranz. A mișca încoace și încolo. 8. Intranz. A interpreta un rol, într-o piesă sau într-un film; (despre trupe de teatru) a da o reprezentație. ✦ Tranz. A reprezenta o piesă. ◇ Expr. *A juca un rol* = a avea însemnătate. 9. Intranz. A nu sta bine fixat, a se mișca; (despre piesele unei mașini, ale unui angrenaj etc.) a se mișca ușor într-un spațiu restrîns. — Lat. **jocare**.

JUCÁT s. n. (Rar) Faptul de *a (se) juca*.

JUCĂREÁ, -ÍCĂ, *jucărele*, s. f. Jucărioară. — Din **jucărie** + suf. *-ea*.

JUCĂRÍE, *jucării*, s. f. 1. Obiect care servește la jocul copiilor. ✦ Fig. Persoană sau lucru ajuns la discreția unei forțe superioare, care

îl domină. 2. Fig. Lucru neînsemnat; fleac. — Din **juca** + suf. *-ărie.*

JUCĂRIOARĂ, *jucărioare,* s. f. Diminutiv al lui *jucărie.*

JUCĂTÓR, -OÁRE, *jucători, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care practică un joc sportiv, de societate, de noroc etc. 2. (Pop.) Dansator. ✦ (Adjectival, rar) Jucăuș, zglobiu. — Din **juca** + suf. *-(ă)tor.*

JUCĂÚS, -Ă, *jucăuși, -e,* adj. 1. Căruia îi place să se joace. ✦ Căruia îi place să danseze. 2. Fig. Care se mișcă repede și capricios. *Raze de soare jucăușe* (REBREANU). — Din **juca** + suf. *-uș.*

JÚDE, *juzi,* s. m. 1. (Ieșit din uz) Judecător. 2. (Reg., ieșit din uz) Primar. 3. (În vechea organizare a țării) Demnitar cu atribuții judecătorești și administrative. 4. (Înv.) Cneaz. — Lat. **judex, -icis.**

JUDECÁ, *júdec,* vb. I. 1. Tranz. A-și forma o judecată despre cineva sau ceva cîntărind argumentele, ținînd seamă de împrejurări sau de urmări; a chibzui. 2. Tranz. A aprecia, a prețui, a califica. ✦ A considera. 3. Tranz. și refl. A (se) critica, a (se) condamna, a (se) mustra. 4. Tranz. A cerceta o cauză sau o persoană în calitate de judecător și a da o hotărîre judecătorească. ✧ *Lucru judecat* = caz asupra căruia s-a dat o hotărîre definitivă. ✦ Refl. A fi în proces cu cineva. — Lat. **judicare.**

JUDECÁRE, *judecări,* s. f. Acțiunea de *a (se) judeca* și rezultatul ei; părere sau judecată formată asupra cuiva sau a ceva.

JUDECÁTĂ, *judecăți,* s. f. 1. Facultatea de a gîndi logic; rațiune, inteligență. ✧ Loc. adj. *Cu judecată* = cu bun-simț, cu tact, serios. ✦ Părere, idee, socoteală. 2. (Logică) Legătură riguroasă între două noțiuni, dintre care una (predicatul) definește și lămurește conținutul celeilalte (subiectul). 3. Acțiunea de a judeca; dezbatere judiciară; proces. ✧ Expr. *A face judecată* = a judeca. *A da* (sau *a trage) în* (sau *a chema la) judecată* = a intenta cuiva un proces. (În religia creștină) *Judecata de apoi* = judecată solemnă în fața căreia se crede că dumnezeu va chema pe toți oamenii la sfîrșitul lumii. — Lat. **judicata** (pl. lui *judicatum).*

JUDECĂTÓR, *judecători,* s. m. 1. Funcționar al statului care soluționează, pe calea justiției, procesele, prin pronunțarea unei hotărîri. 2. Persoană care își dă părerea într-o chestiune; arbitru. ✦ (Sport; înv.) Arbitru. — Din **judeca** + suf. *-(ă)tor.*

JUDECĂTOREÁSĂ, *judecătorese,* s. f. (Rar) Soția judecătorului. — Din **judecător** + suf. *-easă.*

JUDECĂTORÉSC, -EÁSCĂ, *judecătorești,* adj. Judiciar. — Din **judecător** + suf. *-esc.*

JUDECĂTORÍE, *judecătorii,* s. f. (În vechea organizare judiciară) Instanță care judeca procese de importanță redusă; clădire unde era reședința acestei instanțe. ✦ Autoritate judiciară. — Din **judecător** + suf. *-ie.*

JUDÉȚ, *județe,* s. n. 1. (În vechea organizare administrativă) Fiecare dintre diviziunile administrative teritoriale ale țării, puse sub conducerea unui prefect sau (altădată) a unui ispravnic. ✦ (Înv.) Cnezat. 2. (Înv. și arh.) Judecată (3). ✦ (Înv.) Judecata de apoi. — Lat. **judicium.**

JUDEȚEÁN, -Ă, *județeni, -e,* adj. (Ieșit din uz) Care aparține unui județ, privitor la un județ. — Din **județ** + suf. *-ean.*

JUDICIÁR, -Ă, *judiciari, -e,* adj. 1. Care ține de justiție, privitor la justiție. ✧ *Cronică judiciară* = dare de seamă asupra proceselor și dezbaterilor care au loc înaintea justiției. 2. Făcut prin autoritatea justiției. *Acțiune judiciară.* [Pr.: *-ci-ar*] — După fr. **judiciaire.**

JUDICIÓS, -OÁSĂ, *judicioși, -oase,* adj. Care judecă cu pătrundere și discernămînt. ✦ (Despre acțiuni, idei etc.) Bine gîndit, chibzuit. [Pr. *-ci-os*] — După fr. **judicieux.**

JUDICIOZITÁTE, *judiciozități,* s. f. (Rar) Calitate a celui judicios; cumpănire justă a lucrurilor. [Pr.: *-ci-o-*] — Din **judicios.**

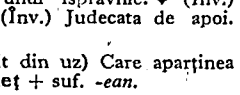

Jug (1)

JUG, *juguri,* s. n. 1. Dispozitiv de lemn pentru înjugarea vitelor, care se sprijină pe grumazul animalelor înjugate sau (în alte țări) se fixează de coarnele lor. ✧ Expr. *A trage la jug* = a trage carul, căruța, plugul etc.; *fig.* (despre oameni) a munci peste puteri. ✦ Fig. Muncă grea, neplăcută; robie, tiranie. 2. Jujeu. ✦ Colac îmbrăcat în piele care se pune uneori la gîtul cailor și prin care se trec hamurile. 3. Piesă în formă de cadru sau de inel, care servește la susținerea altor piese ale unei mașini sau ale unei unelte. 4. (Reg.) Unitate de măsură pentru pămînt ceva mai mare decît două treimi dintr-un hectar. — Lat. **jugum.**

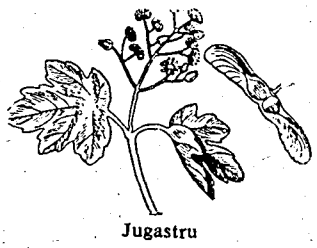

Jugastru

JUGÁN, *jugani,* s. m. (Reg.) Cal castrat. — Din **jug** + suf. *-an.*

JUGÁSTRU, *jugaștri,* s. m. Arbore cu lemnul alb și tare, cu scoarța roșiatică, care crește în regiunile de cîmpie și de dealuri joase *(Acer campestre).* [Pl. și: *jugastri*] — Lat. ***jugaster** *(< jugum* «jug»).

JUGĂNÁR, *jugănari,* s. m. (Pop.) Cel care jugănește animalele. — Din **jugăni** + suf. *-ar.*

JUGĂNÁȘ, *jugănași,* s. m. (Reg.) Diminutiv al lui *jugan.*

JUGĂNÉL, *jugănei,* s. m. (Reg.) Jugănaș. — Din **jugan** + suf. *-el.*

JUGĂNÍ, *jugănesc,* vb. IV. Tranz. (Pop.) A castra. — Din **jugan.**

JUGĂNÍRE s. f. (Pop.) Acțiunea de *a jugăni;* castrare.

JUGĂNÍT, *jugăniți,* adj. m. (Pop.) Castrat. — V. *jugăni.*

JÚGĂR s. n. v. **iugăr.**

JUGĂRÍT s. n. (În trecut) Taxă care se plătea pentru un car de lemne cărate din pădure. ✦ Loc la ieșirea din pădure unde se plătea această taxă. — Din **jug** + suf. *-ărit.*

JUGULÁ, *jugulez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A sugruma, a înnăbuși. — Fr. **juguler** (lat. lit. **jugulare**).

JUGULÁRĂ, *jugulare,* adj. f. (În expr.) *Vînă jugulară* = vînă principală a gîtului, care colectează sîngele din cap și din gît. — După fr. **jugulaire.**

JUGULÁRE, *jugulări,* s. f. (Franțuzism) Acțiunea de *a jugula* și rezultatul ei; sugrumare, înnăbușire; *fig.* împiedicare bruscă a dezvoltării.

JUISÓR, -OÁRE, *juisori, -oare,* s. m. și f. (Franțuzism) Persoană care se bucură din plin de plăcerile vieții. [Pr.: *ju-i-*] — După fr. **jouisseur.**

JUJĂU s. n. v. **jujeu.**

JUJÉU, *jujeie,* s. n. Jug mic, triunghiular, pus la gîtul porcilor și al altor animale, spre a le împiedica să treacă prin garduri și să intre în locurile cultivate. ✦ Bucată de lemn atîrnată la gîtul cîinilor, spre a-i împiedica să gonească după vînat. [Var.: **jujău** s. n.] — Sb. **žežej.**

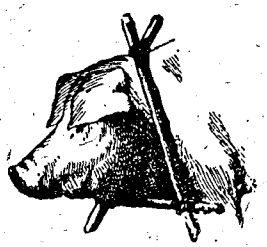

Jujeu

JÚLFĂ, *julfe,* s. f. (Reg.) Sămînță de cînepă. ✦ Mîncare de post făcută din sămînță de cînepă pisată cu apă și amestecată cu miere; zeamă care se obține prin fierberea seminței de cînepă. — Magh. **zsufa.**

JULÍ, *julesc,* vb. IV. Refl. și tranz. A (se) răni ușor jupuindu-și pielea; a (se) zdreli. — Sb. **žuljiti.**

JULÍRE, *juliri,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) juli* și rezultatul ei; zdrelire.

JULÍT, -Ă, *juliți, -te,* adj. Cu pielea jupuită; zdrelit. — V. *juli.*

JULITÚRĂ, *julituri,* s. f. Rană ușoară produsă prin julirea pielii. — Din **juli** + suf. *-(i)tură.*

JUMĂ s. f. v. **jumătate.**

JUMÁLȚ, *jumalțuri,* s. n. (Reg.) Smalț. — Germ. **Schmalz.**

JUMÁRĂ, *jumări,* s. f. 1. (Mai ales la pl.) Resturile rămase după topirea slăninei și stoarcerea unturii din ea. 2. (La pl.) Mîncare făcută din ouă bătute și prăjite în tigaie; (reg.) papară, scrob. [Pl. și: (1) *jumere*] — Bg. **žumerki.**

JUMÁTE s. f. v. **jumătate.**

JUMĂTÁTE, *jumătăți,* s. f. 1. Fiecare dintre cele două părți egale în care se poate împărți un întreg; o parte dintr-un întreg împărțit în două părți aproximativ egale. ✧ Loc. adj. *Pe jumătate* = care reprezintă (aproximativ) fiecare dintre cele două părți egale ale unui întreg; trunchiat. ✧ Expr. *A face* (ceva) *pe jumătate* = a nu duce (ceva) pînă la capăt. (Urmînd după un substantiv) *Și jumătate* (sau *o dată și jumătate),* marchează ideea de superlativ. *Jumătate de măsură* = măsură fragmentară, incompletă. *Cu jumătate de gură* (sau *de glas)* sau *cu jumătate gura* (sau *gură)* sau *cu gura (pe) jumătate* = cu glas scăzut, fără convingere. ✦ (Adverbial) În parte, întrucîtva. *Oamenii nu-l crezuseră decît pe jumătate* (DUMITRIU). 2. (Glumeț) Soție. 3. Punctul care marchează mijlocul unei distanțe în spațiu sau al unui interval de timp. 4. (Eliptic) Măsură de capacitate sau de greutate reprezentînd $^1/_2$ dintr-un litru sau dintr-un kilogram. 5. (Reg.) Claie mică formată din snopi așezați în formă de cruce. [Var.: (fam. și reg.) **jumă, jumăte** s. f.] — Lat. **medietas** + alb. **gjymës.**

JUMĂTĂȚÍ vb. IV. v. **înjumătăți.**

JUMUGÁI s. n. v. **jimigai.**

JUMULEÁLĂ s. f. Jumulire. — Din **jumuli** + suf. *-eală.*

JUMULÍ, *jumulesc,* vb. IV. Tranz. 1. A curăța o pasăre de pene, de fulgi. ✧ Expr. (Fam.) *Gîscă (bună) de jumulit* = om naiv de pe urma căruia se poate profita. 2. Fig. A despuia pe cineva (de bani); a jefui. 3. A jupui de piele. — Comp. magh. **gyomlálni.**

JUMULÍRE, *jumuliri,* s. f. Acțiunea de *a jumuli.*

JUMULÍT, -Ă, *jumuliți, -te,* adj. 1. (Despre păsări) Curățat de pene sau de fulgi; cu penele smulse. 2. Fig. Despuiat (de bani). — V. *jumuli.*

JUNC, *junci,* s. m. Bou sau taur tînăr (între doi și trei ani). — Lat. **juvencus.**

JUNCÁN, *juncani,* s. m. Bou sau taur tînăr (între trei și patru ani). — Din **junc** + suf. *-an.*

JUNCÁNĂ, *juncane,* s. f. Vacă tînără (între trei și patru ani). — Din **juncan.**

JUNCÁNCĂ, *juncance,* s. f. (Rar) Juncană. — Din **juncan** + suf. *-că.*

JÚNCĂ, *junci,* s. f. Vacă tînără care nu a avut încă vițel. — Lat. **juvenca**

JUNCĂNAȘ, *juncănași*, s. m. Diminutiv al lui *junean*.

JUNCUȘÓR, *juncușori*, s. m. Diminutiv al lui *junc*. — Din **junc** + suf. *-(u)șor*.

JUNCÚȚ, *juncuți*, s. m. Juncușor. — Din **junc** + suf. *-uț*.

JUNCÚȚĂ, *juncuțe*, s. f. Diminutiv al lui *juncă*.

JÚNE, -Ă, *juni, -e*, adj. (Azi fam.; adesea substantivat) Tînăr. ◇ (Substantivat, m., în expr.) *June prim* = actor care interpretează roluri de tineri amorezi. ✦ (Substantivat, m.; reg.) Holtei, burlac. — Lat. **juvenis.**

JUNÉL, *junei*, s. m. (Înv. și reg.) Diminutiv al lui *june*.

JUNELÁȘ, *junelași*, s. m. (Rar) Junel. — Din **junel** + suf. *-aș*.

JUNÉȚE, *juneți*, s. f. (Înv.) Tinerețe. [Pl. și: *junețe*] — Din **june** + suf. *-ețe*.

JUNGHÉR, *junghere*, s. n. (Înv. și arh.) Pumnal, stilet. — Din **junghia** + suf. *-ar*.

JUNGHI, *junghiuri*, s. n. 1. Durere pătrunzătoare de scurtă durată (între coaste, la piept sau la încheieturi). 2. (Înv. și arh.) Jungher. — Postverbal al lui **junghia**.

JUNGHIÁ vb. I. v. **înjunghia**.

JUNGHIÉRE s. f. v. **înjunghiere**.

JUNGHIETÓR, -OÁRE adj. v. **injunghietor**.

JUNGHIETÚRĂ, *iunghieturi*, s. f. 1. Junghi (1). 2. Articulația coloanei vertebrale cu baza craniului; *p. ext.* gît, grumaz. — Din **junghia** + suf. *-(ă)tură*.

JÚNGLĂ, *jungle*, s. f. Desiș greu de pătruns în ținuturile mlăștinoase din regiunile tropicale ale Africii și ale Asiei de sud-est. — Fr. **jungle**.

JUNÍE s. f. (Înv.) Junețe. — Din **june** + suf. *-ie*.

JUNÍME, *junimi*, s. f. (Înv.) Tinerime, tineret. — Din **june** + suf. *-ime*.

JUNIMÍSM s. n. Mișcare culturală, literară și politică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, având ca centru societatea «Junimea» din Iași, care pe plan literar susținea formula estetică reacționară a «artei pentru artă», iar pe plan politic adera la doctrina conservatoare. — Din **Junime[a]** + suf. *-ism*.

JUNIMÍST, -Ă, *junimiști, -ste*, adj. Care ține de junimism, privitor la junimism. ✦ (Substantivat) Adept al junimismului. — Din **Junime[a]** + suf. *-ist*.

JUNÍNCĂ, *juninci*, s. f. Vițea tînără (între un an și doi ani). — Lat. **junix, -icis**.

JUNIOR[1] s. m. invar. (Atributiv pe lîngă un nume propriu de persoană, în opoziție cu *senior*) Fiul considerat în raport cu tatăl. [Pr.: *-ni-or*] — Fr. **junior** (lat. lit. **junior**).

JUNIÓR[2]**, -OÁRĂ,** *juniori, -oare*, s. m. și f. Sportiv tînăr (care nu a împlinit vîrsta de 19 ani). [Pr.: *-ni-or*] — Fr. **junior** (lat. lit. **junior** «mai tînăr»).

JUNIȘÓR, *junișori*, s. m. (Înv. și reg.) Băiat între 14 și 17 ani; adolescent. — Din **june** + suf. *-(i)șor*.

JUNT, *junturi*, s. n. (Pop.) Armă de foc.

JUPÁN, *jupani*, s. m. (Înv.) Titlu dat în trecut boierilor români (mari dregători). — Slav (v. sl. **županŭ**).

JUPÁNIȚĂ, *jupanițe*, s. f. (Înv.) Titlu dat în trecut soției jupanului. — Slav (v. sl. **županica**).

JÚPĂ, *jupe*, s. f. (Franțuzism) Fustă. — Fr. **jupe**.

JUPÁI, *jupăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A bate, a lovi. — Din **jap**.

JUPÍ, *jupesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A jupui. — V. *jupui*.

JUPÍRE, *jupiri*, s. f. (Reg.) Acțiunea de *a jupi*; jupuire.

JUPÍT, -Ă, *jupiți, -te*, adj. (Reg.) Jupuit. — V. *jupi*.

JUPITÓR, *jupitori*, s. m. (Reg.) Persoană care jupoaie pielea animalelor. — Din **jupi** + suf. *-(i)tor*.

JUPÎN, *jupîni*, s. m. (Înv.) 1. Titlu de politețe dat persoanelor care ocupau o anumită demnitate sau funcție înaltă. ✦ Titlu de politețe echivalînd cu «domn», «cucon». 2. Patron.

JUPÎNEÁSĂ, *jupînese*, s. f. 1. (Înv.) Soția unui boier; boieroaică. 2. (Înv.) Soția unui negustor, a unui om înstărit. ✦ Orășeancă, tîrgoveață. 3. (În trecut) Menajeră; *p. ext.* femeie de serviciu. — Din **jupîn** + suf. *-easă*.

JUPÎNESÍCĂ s. f. Diminutiv al lui *jupînească*.

JUPÎNÍȚĂ *jupînițe*, s. f. (Înv.) Boieroaică tînără; fiică (sau soție tînără) a unui boier. — Din **jupîn** + suf. *-iță*.

JUPÓN, *jupoane*, s. n. Fustă care se îmbracă pe dedesubtul rochiei. — Fr. **jupon**.

Jupon

JUPUÍ, *jupói*, vb. IV. Tranz. 1. A îndepărta pielea de pe corp; a beli. ✦ Tranz. și refl. A (se) jupui. ✦ (Rar) A curăța un arbore de coajă. 2. Fig. A lua cuiva tot ce are; a jefui, a prăda. — Bg. **župja** «cojesc, bat».

JUPUIÁLĂ, *jupuieli*, s. f. Jupuitură. — Din **jupui** + suf. *-eală*.

JUPUÍRE, *jupuiri*, s. f. Acțiunea de *a jupui*.

JUPUÍT[1] s. n. Jupuire. — V. *jupui*.

JUPUÍT[2]**, -Ă,** *jupuiți, -te*, adj. (Despre piele) Luat, tras de pe corp; (despre oameni sau animale sau despre părți ale corpului) cu pielea luată. ✦ Fig. (Neobișnuit) Fără pene. *Vulturii cei falnici... al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din a lor grumazuri jupuite și golașe* (ODOBESCU). ✦ Julit. ✦ (Despre arbori) Cojit. ✦ Ros, uzat. — V. *jupui*.

JUPUITÓR, -OÁRE, *jupuitori, -oare*, adj. Care jupoaie. — Din **jupui** + suf. *-(i)tor*.

JUPUITÚRĂ, *jupuituri*, s. f. Rană produsă prin jupuirea pielii. — Din **jupui** + suf. *-(i)tură*.

JUR[1] s. n. Spațiu care înconjură pe cineva sau ceva; împrejurime. ◇ Loc. adv. *În jur* = în preajmă, alături. *Prin jur* = împrejur. *Din jur* = dimprejur. *(De) jur împrejur* = din (sau în) toate părțile, în jur. ◇ Loc. prep. *În jurul* = a) în preajma; b) relativ la, despre. *S-a discutat în jurul problemei articolului nehotărît*: c) aproximativ în. cam pe la... *A sosit în jurul orei 10. Prin jurul* = în apropiere; cam pe la. *Din jurul* = de lîngă, din preajma. *(De) jur împrejurul* = în preajma. — Lat. **gyrus**.

JUR[2]**,** *jururi*, s. n. (Pop.) Jurămînt. — Postverbal al lui **jura**.

JURÁ, *jur*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A presta, a face un jurămînt. ✦ Tranz. A întări, a confirma la o judecată, prin jurămînt, o depoziție sau o mărturie. 2. Refl. (Pop.) A se afurisi, a se blestema. 3. Tranz. (Pop.) A ruga pe cineva cu stăruință; a conjura. — Lat. **jurare**.

JURÁRE, *jurări*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a (se) jura*; jurămînt.

JURÁSIC, -Ă, *jurasici, -e*, adj. Format în perioada a doua a erei secundare; relativ la această perioadă. ✦ (Substantivat, n.) A doua perioadă a erei secundare. ✦ (Substantivat, n.) Rocă formată în această perioadă. — Fr. **jurassique**.

JURÁT[1]**,** *juranți*, s. m. 1. (În vechea organizare judecătorească) Fiecare dintre cetățenii desemnați să facă parte dintr-o curte cu juri. ◇ *Curte cu juranți* = curte cu juri. 2. (Reg. înv.) Membru al unui consiliu cu atribuții administrative. — (1) Fr. **juré** (lat. lit. **juratus, -a, -um**). (2) v. *jura*.

JURÁT[2]**, -Ă,** *juranți -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Blestemat afurisit; rău, hain. 2. (Rar) Care s-a legat prin jurămînt. — V. *jura*.

JURĂMÎNT, *jurăminte*, s. n. Afirmare, făgăduială solemnă făcută adesea printr-o anumită formulă; legămînt. — Lat. **juramentum**.

JURĂTÓR, -OÁRE, *jurători, -oare*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care jură în calitate de martor în fața unei instanțe judiciare. — Din **jura** + suf. *-(ă)tor*.

JURI s. m. pl. (În vechea organizare judecătorească; în expr.) *Curte cu juri* = instanță de judecată pentru procese criminale, delicte politice sau de presă etc., compusă din magistrați și din cetățeni aleși după anumite criterii. — După fr. **juré**.

JURÍDIC, -Ă, *juridici, -e*, adj. Care ține de drept sau de legi, privitor la drept sau la legi. ◇ *Persoană juridică* = organizație cu patrimoniu propriu și administrație de sine stătătoare care se bucură de capacitatea de a avea drepturi și obligații. — Fr. **juridique** (lat. lit. **juridicus**).

JURIDICÉȘTE adv. Din punct de vedere juridic. — Din **juridic** + suf. *-este*.

JURISCONSÚLT, *jurisconsulți*, s. m. 1. Specialist în științele juridice, de mare autoritate care este consultat în probleme de drept. 2. Specialist în științele juridice angajat într-un oficiu juridic pentru rezolvarea lucrărilor de specialitate și susținerea intereselor instituției în fața instanțelor judiciare sau a altor organe de stat. — Fr. **jurisconsulte** (lat. lit. **jurisconsultus**).

JURISDÍCȚIE, *jurisdicții*, s. f. Putere, competență a unui judecător sau a unei instanțe de a judeca; *p. ext.* teritoriu în care un judecător sau o instanță judecătorească își exercită acest drept. — Fr. **juridiction** (lat. lit. **jurisdictio, -onis**).

JURISDICȚIONÁL, -Ă, *jurisdicționali, -e*, adj. (Rar) Care ține de jurisdicție, privitor la jurisdicție. — După fr. **juridictionnel**.

JURISPRUDÉNȚĂ, *jurisprudențe*, s. f. 1. Soluție dată cu prilejul dezlegării unei cauze de către un organ de jurisdicție, prin interpretarea unei norme prevăzute de lege sau de alt act normativ ori prin determinarea normei juridice aplicabile cazului cu ajutorul principiilor legislației. 2. Totalitatea hotărîrilor pronunțate de unul sau de mai multe organe de jurisdicție, privitor la o anumită materie juridică. 3. (Înv.) Știința dreptului. — Fr. **jurisprudence** (lat. lit. **jurisprudentia**).

JURÍST, *juriști*, s. m. Specialist în științele juridice; persoană care se îndeletnicește cu dreptul sau care întrunește condițiile prevăzute pentru aceasta. ✦ (Înv.) Student în drept. — Fr. **juriste** (lat. lit. **jurista**).

JÚRIU, *jurii*, s. n. 1. Comisie de specialiști desemnată pentru clasificarea candidaților sau a concurenților și pentru decernarea unor premii la examene, competiții sportive etc. 2. (În vechea organizare judecătorească) Totalitatea juraților[1] (1). [Pr.: *-riu*] — După fr. **jury**.

JURNÁL, *jurnale*, s. n. 1. Ziar, gazetă. 2. Publicație periodică care conține desene și tipare de costume sau de rochii. 3. Însemnări zilnice despre ceea ce i se întîmplă cuiva; însemnări zilnice ale unor observații științifice. ◇ *Jurnal de călătorie* = însemnări zilnice despre cele văzute într-o călătorie. *Jurnal de bord* = registru în care se consemnează fapte care interesează mersul unei nave. 4. Scurt film de cinema-

tograf care prezintă aspecte actuale din viața politică, culturală, sportivă etc. 5. (Contabilitate) Registru pentru înscrierea zilnică a operațiilor bănești. 6. Încheiere scrisă dată împricinaților de o instanță judecătorească, *p. ext.* de o autoritate. — Fr. **journal.**

JURNALÍSM s. n. (Rar) Gazetărie, publicistică. — Fr. **journalisme.**

JURNALÍST, *jurnaliști*, s. m. 1. Ziarist, gazetar. 2. (Impr.) Vînzător de ziare. — Fr. **journaliste.**

JURNALÍSTIC, -Ă, *jurnalistici, -e*, adj. Care ține de presă, privitor la presă; ziaristic, gazetăresc. — Fr. **journalistique.**

JURNALÍSTICĂ s. f. Ziaristică, gazetărie; (rar) ziare, reviste. — Germ. **Journalistik.**

JURUBÍȚĂ, *jurubițe*, s. f. Legătură făcută din fire textile (care reprezintă a șaptea parte dintr-un scul). — Din **jirebie** + suf. *-iță.*

JURUÍ[1], *juruiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și reg.) A făgădui, a promite în mod solemn. ✦ A făgădui ca soț (sau soție). ✦ Refl. A se lega prin jurămînt. — Magh. **gyürüzni** «a logodi».

JURUÍ[2], *juruiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A face să se învîrtească în cercuri. — Din **jur.**

JURUÍNȚĂ, *juruințl*, s. f. (Înv.) Făgăduială solemnă; jurămînt. [Pl. și: *juruințe*] — Din **jurui**[1] + suf. *-ință.*

JURUÍT, -Ă, *juruiți, -te*, adj. (Reg.) Făgăduit, promis; făgăduit ca soț (sau soție). — V. *jurui*[1].

JURUÍTĂ, *juruite*, s. f. (Înv.) Făgăduială, promisiune; (concr.) lucru promis. — V. *jurui*[1].

JUST, -Ă, *juști, -ste*, adj. (Adesea adverbial) 1. Conform cu adevărul, drept, adevărat. ✦ (Despre oameni) Care acționează și judecă în conformitate cu dreptatea. 2. Potrivit, corespunzător. — Fr. **juste** (lat. lit. **justus**).

JUSTÉȚĂ s. f. v. **justețe.**

JUSTÉȚE s. f. Însușirea a ceea ce este just (1); adevăr; dreptate. ✦ Precizie, exactitate. [Var.: **justéță** s. f.] — După fr. **justesse.**

JUSTIFICÁ, *justific.* vb. I. 1. Tranz. A arăta că ceva este just, legitim; a motiva. 2. Refl. A da explicații cu privire la o atitudine, o acțiune etc.; a se dezvinovăți. 3. Tranz. A dovedi întrebuințarea legală a unor sume de bani, a unor materiale etc. — Fr. **justifier** (lat. lit. **justificare**).

JUSTIFICÁBIL, -Ă, *justificabili, -e*, adj. Care poate fi justificat. — După fr. **justifiable.**

JUSTIFICÁRE, *justificări*, s. f. Acțiunea de *a (se) justifica* și rezultatul ei.

JUSTIFICÁT, -Ă, *justificați, -te*, adj. Dovedit ca just (1), îndreptățit, legitim. — V. *justifica.*

JUSTIFICATÍV, -Ă, *justificativi, -e*, adj. Care servește pentru a justifica ceva. — Fr. **justificatif.**

JUSTIȚIÁBIL, -Ă, *justițiabili, -e*, s. m. și f. Persoană care apare ca parte într-un proces. — După fr. **justiciable.**

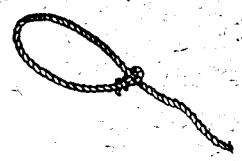

Juvăț

JUSTÍȚIE s. f. 1. Ansamblul legilor și al instanțelor judecătorești; sistemul de funcționare a acestor instanțe. ✧ Expr. *A chema* (sau *a se prezenta) în fața justiției* = a cita (sau a se prezenta) la judecată. 2. Dreptate, echitate. — Fr. **justice** (lat. lit. **justitia**).

JUVÁLĂ s. f. v. **jigală.**

JUVĂȚ, *juvețe*, s. n. Laț la capătul unei funii; știreang. [Pl. și: *juvățuri*] — Ucr. **zyvec.**

JUVÉLNIC, *juvelnice*, s. n. 1. Construcție de scînduri, nuiele sau stuf, folosită pentru a păstra în apă peștele pescuit. 2. Unealtă de pescuit în formă de coș sau de sac. — Din ***jivelnic** (< v. sl. *živŭ* «viu»).

JUVENÍL, -Ă, *juvenili, -e*, adj. Tineresc. — Fr. **juvénile** (lat. lit. **juvenilis**).

JUVÉTE, *juvești*, s. m. Nume generic dat peștilor mărunți.

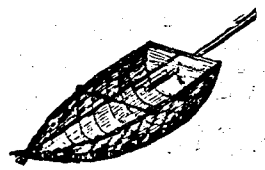

Juvelnic (2)

JUXTALINEÁR, -Ă, *juxtalineari, -e*, adj. (În expr.) *Traducere juxtalineară* = traducere literală a unui text, orînduită pe două coloane, astfel ca fiecare cuvînt al traducerii să se afle în același rînd cu cuvîntul respectiv al originalului. — Fr. **juxtalinéaire.**

JUXTAPÚNE, *juxtapún*, vb. III. Tranz. A pune ceva alături, unul lîngă altul; a alătura. — Fr. **juxtaposer** (după *pune*).

JUXTAPÚNERE, *juxtapuneri*, s. f. Acțiunea de *a juxtapune* și rezultatul ei; alăturare. ✦ Alăturare, fără ajutorul unei conjuncții, a două propoziții care se află, în ceea ce privește sensul, într-un raport de coordonare sau de subordonare.

JUXTAPÚS, -Ă, *juxtapuși, -se*, adj. Pus alături unul de altul; alăturat. ✦ (Gram.) Legat prin juxtapunere. — V. *juxtapune.*

JÚXTĂ, *juxte*, s. f. (În limbajul școlarilor) Traducere juxtalineară a textelor grecești și latinești. [Var.: **iúxtă** s. f.] — Din **juxta**[linear].

K

K s. m. invar. A treisprezecea literă a alfabetului, numită «ca», și sunetul corespunzător.

KAKÍ adj. invar. De culoare cafenie cu nuanță galben-verzuie. [Var.: **kakíu, -íe** adj.] — Fr. **kaki.**

KAKÍU, -ÍE adj. v. **kaki.**

KÁLIU s. m. Potasiu. — Germ. **Kalium.**

KANTIÁN, -Ă, *kantieni, -e,* adj. Care se referă la filozofia idealistă a lui Kant. [Pr.: *-ti-an*] — Fr. **kantien.**

KANTIANÍSM s. n. Sistem filozofic idealist, inițiat de Kant, care recunoaște existența lumii materiale în afara conștiinței, negînd însă posibilitatea de a o cunoaște. [Pr.: *-ti-a-*. — Var.: **kantísm** s. n.] — Din **kantian** + suf. *-ism.*

KANTÍSM s. n. v. **kantianism.**

KÍLO s. n. (Rar) Kilogram. — Fr. **kilo** (prescurtare din **kilo**[gramme]).

KILOCALORÍE, *kilocalorii,* s. f. Unitate de măsură a cantității de căldură, egală cu o mie de calorii. — Fr. **kilocalorie.**

KILOGRÁM, *kilograme,* s. n. 1. Unitate de măsură pentru masă în sistemul metric; (sens curent) unitate de măsură pentru greutate, egală cu o mie de grame. ✧ Compus: *kilogram-forță* = unitatea de măsură a forței, a cărei valoare este egală cu greutatea prototipului internațional de masă, măsurată în vid, la accelerația pămîntească normală. 2. (Impr.) Litru. [Scris și: *chilogram*] — Fr. **kilogramme.**

KILOGRAMMÉTRU, *kilogrammetri,* s. m. Unitate de măsură pentru lucru mecanic, egală cu lucrul mecanic efectuat pentru ridicarea unei greutăți de un kilogram la înălțimea de un metru. [Scris și: *chilogrammetru*] — Fr. **kilogrammètre.**

KILOLÍTRU, *kilolitri,* s. m. Unitate de măsură pentru capacități, egală cu o mie de litri. [Scris și: *chilolitru*] — Fr. **kilolitre.**

KILOMETRÁ, *kilometrez,* vb. I. Tranz. A marca cu borne kilometrice sau hectometrice distanțele de-a lungul unei căi de comunicație. [Scris și: *chilometra*] — Fr. **kilométrer.**

KILOMETRÁJ, *kilometraje,* s. n. Distanța în kilometri dintre un punct al unei căi de comunicație și un punct de plecare, măsurată în lungul acestei căi. ✦ Distanța în kilometri parcursă de un vehicul într-un anumit timp. ✦ Instrument de măsură montat la unele vehicule pentru a înregistra distanțele parcurse de vehicul sau viteza de deplasare. [Scris și: *chilometraj*] — Fr. **kilométrage.**

KILOMÉTRIC, -Ă, *kilometrici, -e,* adj. De kilometru, care indică kilometri. ✦ Fig. Foarte lung, interminabil. [Scris și: *chilometric*] — Fr. **kilométrique.**

KILOMÈTRU, *kilometri,* s. m. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu o mie de metri. [Scris și: *chilometru*] — Fr. **kilomètre.**

KILOWÁTT, *kilowați,* s. m. Unitate de măsură a puterii egală cu o mie de wați. ✧ Compus: *kilowatt-oră* = unitate de măsură a energiei, egală cu energia pe care o debitează un generator sau o consumă un receptor dacă dezvoltă puterea de un kilowatt în timp de o oră. — Fr. **kilowatt.**

Kola

KINESCÓP, *kinescoape,* s. n. Tub de raze catodice, folosit la reproducerea imaginilor în televiziune. — Fr. **kinescope.**

KISELGÚR s. n. Sediment consolidat, format din depunerea cochiliilor unor alge microscopice monocelulare; pămîntel. — Germ. **kieselgur.**

KÓLA s. m. Arbore tropical al cărui fruct conține multă cafeină *(Sterculia acuminata).* — Fr. **kola.**

KRIPTÓN s. n. Element chimic din familia gazelor rare. — Fr. **krypton.**

L

L s. m. invar. A paisprezecea literă a alfabetului, numită «le», și sunetul corespunzător.

LA[1] prep. A. I. (Introduce un complement circumstanțial de loc sau atribute care arată locul) 1. (Complementul arată locul unde stă cineva sau ceva sau locul unde se petrece o acțiune) *Dormea la pămînt.* ✦ (Complementul sau atributul arată poziția) *Fereastră la stradă.* 2. (Complementul arată direcția sau ținta unei mișcări sau a unei acțiuni) *Se întoarseră la locul luptei* (BĂLCESCU). 3. (Complementul arată limita în spațiu) *Păru-i ajunge la călcîie* (EMINESCU). 4. (Complementul arată distanța) *Nu vedeai la doi pași.* 5. (În loc. adv.) *La deal; la vale; la îndemînă; la un loc* v. c. **II.** (Introduce un complement circumstanțial de timp) **1.** (Complementul arată data, perioada sau prilejul în trecut sau în prezent) *Fost-ai și d-ta la tinerețe* (CREANGĂ). ✦ (Complementul arată un moment viitor: anul, anotimpul, luna, ziua etc.) *La anul.* ✧ Expr. *La mulți ani!* = îți urez să trăiești mulți ani. 2. (Complementul arată periodicitatea) *Se ducea... la luna, la săptămîna* (ȘEZ.). 3. (În expr.) *La început; la sfîrșit; la urmă; la urma urmelor; la vreme* v. c. *La cîte ceasuri?* = la ce oră? **III.** (Introduce un complement circumstanțial de scop) *Icoană-ntr-un altar s-o pui La închinat* (COȘBUC). ✧ Loc. adv. *La ce?* = pentru ce? **IV.** (Introduce un complement de cauză) Pentru..., din cauza... *Îl pedepsea la cea mai mică greșeală.* ✦ Sub acțiunea, în prezența. *Albele-i cosițe strălucesc la lună* (BOLINTINEANU). V. (Introduce un complement de mod) *Judecă-mă la dreptate* (MARIAN). ✧ Expr. *La preț* (sau *la prețul) de* = cu prețul, pe prețul, pentru prețul. ✦ (Complementul arată măsura) *Se vinde la kilogram.* VI. (Introduce un complement instrumental) *Text scris la mașină.* VII. (Introduce un complement de relație) *De trup ești mărunțel, nu-i vorbă, dar la fire ești mare* (CREANGĂ). VIII. (Introduce un complement indirect) *A mea viață la zeii tăi se-nchină* (EMINESCU). IX. (Își pierde calitatea de prepoziție) 1. (Cu valoare de num. nehot.; construit cu un substantiv, fie complement direct, fie, rar, subiect, exprimă o cantitate mare) *Mănîncă fata la plăcinte și mănîncă* (CREANGĂ). ✦ (Adverbial) Cam, aproape. *Erau la opt mii de voinici* (ISPIRESCU). B. În prepoziții compuse. **1.** *De la* 1. (Introduce un complement circumstanțial de loc, care exprimă punctul de plecare al unei acțiuni în spațiu) *Nu vine nici un băiat de la oraș* (STANCU). 2. (Introduce un complement circumstanțial de timp care exprimă punctul de plecare al unei acțiuni în timp) *De la adormirea bătrînului Ștefan-voievod... trecuseră șaptezeci și doi de ani* (SADOVEANU). ✧ Loc. adv. *De la o vreme* = după un timp, într-un tîrziu. 3. (Introduce un complement indirect) *A vorbi de la dînșa am învățat* (CREANGĂ). 4. (Introduce un complement circumstanțial de mod, în loc. adj.) *De la sine* = fără ajutorul nimănui, neîndemnat de nimeni, cu propriile forțe. 5. (Introduce un atribut care exprimă locul existenței, proveniența sau apartenența) *Asta-i Ilie Caraiman de la Runc* (SADOVEANU). **II.** *Pe la.* (Dă o nuanță de aproximație, de neprecizie) 1. (Introduce un complement circumstanțial de loc) *Să-i duci... pe la iarmaroace* (CREANGĂ). 2. (Introduce un complement circumstanțial de timp) *Aseară pe la asfințit.* **III.** *Pînă la.* 1. (Introduce un complement circumstanțial de timp care arată durata, extensiunea în timp) *Și ți-o fi pînă la moarte* (JARNÍK-BÎRSEANU). 2. (Introduce un complement circumstanțial de loc) *Pînă la dumnezeu, sfinții îți ieu sufletul* (CREANGĂ). 3. (Introduce un complement circumstanțial de mod, în expr.) *(Toți) pînă la unul* = absolut toți. — Lat. **illac.**

LA[2] s. m. invar. Treapta a șasea din gama «do» major; sunetul și nota corespunzătoare. — It. **la.**

LA[3], *lau*, vb. I. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) spăla (pe cap); a (se) scălda, a (se) îmbăia. ✧ Expr. (Substantivat) *Lă-mă-mamă* = om prost, nătîng, lălîu. [Prez. ind.: *lau, lai, lă, lăm, lați, lau;* part.: *lăut*] — Lat. **lavare.**

LÁBARUM s. n. (Rar) Stindardul imperial roman. — Lat. lit. **labarum** (fr. **labarum**).

LÁBĂ, *labe*, s. f. 1. Partea piciorului de la gleznă în jos la om și la unele animale patrupede; partea piciorului pe care calcă păsările (palmipede). ✧ Compuse: *laba-mîței* = **a)** ciupercă comestibilă care crește în păduri pe trunchiul arborilor bătrîni *(Clavaria caralloides);* **b)** creasta-cocoșului; *laba-ursului* = **a)** nume dat mai multor specii de ciuperci care cresc prin păduri; **b)** crucea-pămîntului; *laba-gîștei* v. *gîscă.* ✦ Picior (în special la cîine, urs, lup, pisică). ✧ Expr. *Cu botul pe labe* = (despre cîini) culcat cu botul pe labele dinainte; *fig.* (despre oameni) redus la tăcere, pus la respect. 2. (Fam.) Mînă ✧ Expr. *A pune laba* (pe cineva sau pe ceva) = a pune mîna pe cineva sau pe ceva, a apuca, a prinde, a înhăța. *A-i încăpea* (sau *a-i cădea) în labă* = a ajunge în mîna, în puterea, la discreția cuiva. — Magh. **làb** «picior».

Labe

LABIÁL, -Ă, *labiali, -e,* adj. (Despre sunete) Care se emite cu participarea buzelor la articulație. *O și u sînt vocale labiale, iar b, f, m, p și v sînt consoane labiale.* ✧ (Adverbial) *B se articulează labial.* ✧ (Substantivat, f.) *B este o labială.* [Pr.: *-bi-al*] — Fr. **labial.**

LABIALIZÁRE s. f. Adăugare a unei articulații suplimentare de rotunjire a buzelor la articularea unei consoane, ca pentru rostirea unui «u». [Pr.: *-bi-a-*] — După fr. **labialisation.**

LABIÁT, -Ă, *labiați, -te,* adj. (Despre corole și calicii) Care are forma unei pîlnii cu marginea tăiată în doi lobi, așezați unul deasupra altuia, ca niște buze. ✦ (Substantivat, f. pl.) Familie de plante dicotiledonate cu frunze opuse și cu flori în inflorescențe compuse. [Pr.: *-bi-at*] — După fr. **labié.**

Laba-mîței (a)

Laba-ursului (a)

LABÍL, -Ă, *labili, -e,* adj. (Livresc) Nestatornic, schimbător. — Fr. **labile** (lat. lit. **labilis**).

LABIO-DENTÁL, -Ă, *labio-dentale,* adj. n. și f. (Despre sunete) Articulat cu participarea buzei de jos și a dinților de sus. ✧ (Substantivat, f.) *F și v sînt labio-dentale.* [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. **labio-dentale.**

LABIRÍNT, *labirinturi,* s. n. 1. Construcție cu un număr mare de camere și de galerii, dispuse în așa fel încît să nu se poată găsi ieșirea. ✦ Încurcătură, încîlcitură de drumuri în care te orientezi cu greutate; *p. ext.* problemă, situație încurcată, fără ieșire. 2. Dispozitiv format din camere foarte înguste, folosit în diverse instalații, pentru a lungi parcursul unui fluid și a-i diminua astfel viteza. 3. (În expr.) *Labirint membranos* = totalitatea organelor care formează urechea internă. *Labirint osos* = cavitate osoasă în care se găsește labirintul membranos. — Fr. **labyrinthe** (lat. lit. **labyrinthus**).

Labirint (1)

LABIRÍNTIC, -Ă, *labirintici, -e,* adj. (Rar) De labirint, ca de labirint; întortocheat. — Fr. **labyrinthique.**

LABORÁNT, -Ă, *laboranți, -te,* s. m. și f. Persoană cu o pregătire medie, specializată în experiențe și lucrări de laborator. — Germ. **Laborant.**

LABORATÓR, *laboratoare,* s. n. Local sau încăpere prevăzută cu instalații speciale, aparate și instrumente pentru experiențe științi-

fice și lucrări practice în domeniul științelor experimentale sau aplicate. [Var.: laboratóriu s. n.] — Germ. Laboratorium.

LABORATÓRIU s. n. v. laborator.

LABORIÓS, -OÁSĂ, *laborioși, -oase,* adj. 1. Care cere multă muncă, care necesită încordare, trudă și osteneală. 2. Care lucrează mult și cu tragere de inimă. [Pr.: *-ri-os*] — Fr. laborieux (lat. lit. laboriosus).

Lac

LAC[1], *lacuri,* s. n. Întindere mare de apă stătătoare, închisă între maluri, uneori cu scurgere la o mare, la un rîu. ◇ Expr. *A sări* (sau *a cădea, a da) din lac în puț* = a da de un rău mai mare, fugind de alt rău. ✦ Fig. Cantitate mare de apă sau de alt lichid. — Lat. lacus.

LAC[2], *lacuri,* s. n. 1. Preparat lichid obținut prin dizolvarea într-un solvent a unor rășini sau a altor substanțe și care, întins pe suprafața unui obiect, formează, în urma evaporării solventului, o pojghiță solidă, dură, care ferește obiectul de influența aerului și a umezelii. 2. Piele (sau imitație de piele) cu fața netedă, lucioasă, acoperită cu un strat de lac (1). — Germ. Lack.

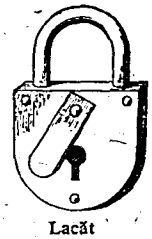

Lacăt

LĂCĂT, *lacăte,* s. n. Încuietoare alcătuită dintr-un corp care conține mecanismul de încuiere și o toartă care se petrece prin două beloiuge (unul fixat în partea fixă și celălalt în partea mobilă a obiectului care trebuie închis). ◇ Expr. *A avea* (sau *a-și pune) lacăt la gură* = a-și impune tăcere. [Var.: (reg.) lăcátă s. f., lăcát s. n.] — Magh. lakat.

LACHÉRDĂ, *lacherde,* s. f. Pește din Marea Neagră a cărui carne se consumă mai ales sărată *(Sarda Sarda)*; pălămidă. — Ngr. lakerda.

LACHÉU, *lacheі,* s. m. 1. (În trecut) Servitor, fecior în casele marilor bogătași și marilor demnitari (îmbrăcat în livrea). 2. Fig. Termen de dispreț pentru o persoană care servește în mod slugarnic interesele cuiva; slugoi. — Fr. laquais.

LĂCOM, -Ă, *lacomi, -e,* adj. 1. Care mănîncă și bea cu o poftă exagerată; căruia îi place să mănînce mult; mîncăcios. ◇ (Adverbial) *Începe a bea lacom la apă* (CREANGĂ). 2. Fig. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la», «de», «după») Avid, nesățios. — Slav (v. sl. lakomŭ).

LACÓNIC, -Ă, *lacomici, -e,* adj. (Despre vorbire, stil, texte etc.) Exprimat în puține cuvinte, concis și, uneori, greu de înțeles. ✦ (Despre oameni) Scurt la vorbă. — Fr. laconique (lat. lit. laconicus).

LACONÍSM s. n. Însușirea de a fi laconic; exprimare laconică. — Fr. laconisme (< gr.).

LĂCOVIȘTE s. f. v. lăcoviște.

LĂCRĂ s. f. v. raclă.

LĂCRĂMĂ s. f. v. lacrimă.

LACRIMÁL, -Ă, *lacrimali, -e,* adj. (În expr.) *Glandă lacrimală* = glandă din cavitatea oculară care produce lichidul ce umezește ochiul. *Canal lacrimal* = canal prin care lichidul produs de glandele lacrimale se scurge din orbita ochiului în fundul gurii. — Fr. lacrymal.

LÁCRIMĂ, *lacrimi,* s. f. 1. Picătură din lichidul care umezește ochii și care se scurge în afară, în urma unor tulburări în starea psihofizică a omului. ◇ Expr. *Cu lacrimi de sînge* = cu mare durere. (Rar) *Vreme de lacrimi* = vreme ploioasă. ✦ Fig. Strop picătură. 2. (La pl.) Plînș. ◇ Expr. *În lacrimi* = plîngînd de durere. (În legătură cu verbe ca «a înduioșa», «a mișca», «a emționa» etc.) *Pînă la lacrimi* = pînă la cel mai înalt grad de înduioșare, de emoție etc., pe punctul de a plînge. [Var.: lácrămă s. f.] — Lat. lacrima.

LACRIMOGÉN, -Ă, *lacrimogeni, -e,* adj. (Despre substanțe) Care produce lacrimi. ✦ Fig. (Ir.) Care produce emoții ușoare. — Fr. lacrymogène.

Lactometru

LACTÁT, -Ă, *lactați, -te,* adj. Făcut din lapte. ◇ *Făină lactată* = amestec de lapte condensat și de făină de grîu, întrebuințat în special pentru alimentarea sugacilor. ✦ (Substantivat, n.) Sare rezultată din combinarea acidului lactic cu o bază. *Lactat de fier.* — Fr. lactate.

LACTÁȚIE s. f. 1. Secreția laptelui. 2. Acțiunea de a alăpta un copil. — Fr. lactation.

LACTÁZĂ, *lactaze,* s. f. Enzimă care transformă lactoza în glucoză și galactoză. — Fr. lactase.

LACTÉE adj. f. (În expr.) *Calea lactee* = îngrămădire a unui mare număr de stele, aparînd ochiului liber ca un brîu luminos care străbate bolta cerească; calea laptelui, calea sau drumul robilor. — Fr. [voie] lactée (lat. lit. [via] lactea).

LÁCTIC, *lactici,* adj. m. (În expr.) *Acid lactic* = acid organic care se găsește în laptele acru. — Fr. lactique.

LACTOMÉTRU, *lactometre,* s. n. Aparat cu care se determină greutatea specifică a laptelui. — Fr. lactomètre.

LACTO-VEGETARIÁN, -Ă, *lacto-vegetarieni, -e,* adj. (Despre regimuri alimentare) Care se compune numai din produse lactate, legume și fructe. — Din lacto (puțin folosit) + vegetarian.

LACTÓZĂ s. f. Substanță organică incoloră, solidă, cu gust dulce, care se extrage din zer. — Fr. lactose.

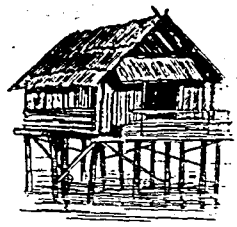

Locuință lacustră

LACUNÁR, -Ă, *lacunari, -e,* adj. Cu lipsuri, cu întreruperi. — După fr. lacunaire.

LACÚNĂ, *lacune,* s. f. Gol, lipsă în continuitatea, în integritatea unui lucru; întrerupere într-un text. ✦ Fig. Ceea ce lipsește pentru ca un lucru să fie desăvîrșit. — Fr. lacune (lat. lit. lacuna).

LACÚSTRU, -Ă, *lacustri, -stre,* adj. Care trăiește sau care crește în lacuri. ◇ *Cetăți* (sau *locuințe) lacustre* = cetăți (sau locuințe) clădite pe stîlpi, la margine de lacuri, în epoca preistorică (și în timpurile noastre, în unele regiuni din Africa, din Australia și din America de Sud). — Fr. lacustre (lat. lit. lacustris).

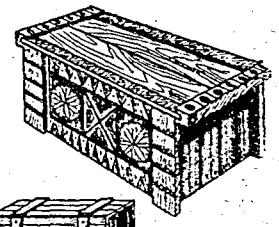

Lăzi

LĂDĂ, *lăzi,* s. f. Cutie mare de scînduri sau de metal, uneori cu capac, în care se păstrează sau se transportă diferite lucruri. ◇ *Ladă de campanie* = ladă în care militarii își țin bagajul în timpul manevrelor și în timpul războiului. *Ladă brașovenească* (sau *de Brașov)* = ladă împodobită cu înfloriturî în diferite culori. — Germ. Lade.

LÁDIN s. m. (Înv.) Specie de rășină, plăcut mirositoare, extrasă dintr-o plantă exotică. — Ngr. ladanon.

LAF, *lafuri,* s. n. (Rar, de obicei la pl.) Palavră. ◇ Expr. *A ședea* (cu cineva) *la lafuri* = a sta la taifas. *A tăia frunză verde și lafuri* = a spune minciuni. — Tc. lâf «lăudăroșenie».

LĂGĂR, *lagăre,* s. n. I. 1. Loc de staționare a trupelor, în corturi sau în barăci; tabără, campament. 2. (În expr.) *Lagăr de prizonieri* = loc în care sînt ținuți prizonierii de război. *Lagăr de concentrare* = loc în care, în regimurile reacționare, sînt închiși cetățeni progresiști sau mase de cetățeni pașnici. 3. Totalitatea statelor și a persoanelor care luptă pentru aceeași idee social-politică. II. Organ de mașină pe care se sprijină o axă sau un arbore. — Germ. Lager.

LAGÚM, *lagumuri,* s. n. (Înv.) Canal subteran; săpătură făcută sub pămînt pentru a submina o construcție, o fortăreață, un pod. — Tc. lâğım.

LAGÚNĂ, *lagune,* s. f. Întindere de apă puțin adîncă (de obicei sărată), pe malul unei mări, comunicînd uneori cu aceasta printr-un canal. [Pl. și: (rar) *lagunī*] — It. laguna.

Laibăr (1)

LAI, LÁIE, *lăi,* adj. (Pop.) Negru sau negru amestecat cu alb. ◇ Expr. *Că e laie, că-i bălaie* sau *ba e laie, ba-i bălaie* = ba una, ba alta; așa și pe dincolo. *Ori laie, ori bălaie* = ori una, ori alta; să se decidă într-un fel. *Nici laie, nici bălaie* = nici așa, nici așa. — Comp. alb. laj.

LAIBĂR, *laibăre,* s. n. 1. Haină țărănească scurtă pînă în talie, strînsă pe corp și, de obicei, fără mîneci; pieptar. 2. (Reg.) Manta lungă pe care o poartă ciobanii. 3. Haină lungă și largă pe care o purtau odinioară boierii. — Sas leibel.

LAIBĂRÁȘ s. n. v. lăibăraș.

LÁIC, -Ă, *laici, -e,* adj. Mirean, lumesc, nebisericesc; *p. ext.* neinițiat într-un domeniu, necunoscător. ◇ (Substantivat) *Clericii și laicii.* [Pr.: *la-ic*] — Fr. laïque (lat. lit. laicus).

LAICIZÁ, *laicizez,* vb. I. Tranz. A transforma o instituție cu caracter religios în instituție laică, a da caracter laic. [Pr.: *la-i-*] — Fr. laïciser.

LAICIZÁRE s. f. Acțiunea de *a laiciza.* [Pr.: *la-i-*]

LAICIZÁT, -Ă, *laicizați, -te,* adj. Care a căpătat caracter laic. [Pr.: *la-i-*] — V. *laiciza.*

LÁIE s. f. 1. (Rar) Ceată de țigani (de obicei nomazi). 2. Ceată dezordonată și zgomotoasă (de copii, de oameni). — Comp. ucr., pol. laja «haită de cîini».

LÁINIC, -Ă, *lainici, -e,* s. m. și f. (Reg.) Om care umblă fără nici un rost; pierde-vară. — Din laie + suf. *-nic.*

LAITMOTÍV, *laitmotive,* s. n. Frază melodică (sau armonică), dintr-o compoziție muzicală, care caracterizează un personaj, o situație etc. și care revine ori de cîte ori apare în scenă personajul sau situația dată; *p. ext.* orice fragment sau motiv muzical repetat. ✦ Fig. Idee călăuzitoare a unei lucrări științifice, literare etc., repetată și subliniată în mai multe rînduri. [Pr.: *lait-*. — Scris și *leit-motiv*] — Germ. Leit-motiv.

LAIȚĂ s. f. v. laviță.

LALEÁ, *lalele*, s. f. Plantă erbacee din familia liliaceelor, care face o singură floare mare, frumos colorată *(Tulipa)*. — Tc. **lâle**.

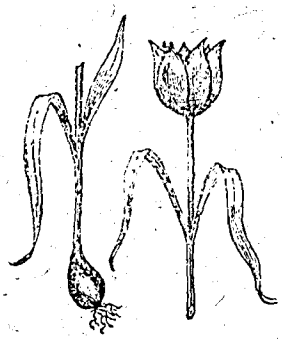
Lalea

LÁMA s. m. invar. Preot-călugăr budist (în Tibet, în Mongolia şi la calmuci). ◇ *Marele lama, lama cel mare* sau *dalai-lama* = şeful suprem al religiei budiste. — Fr. **lama**.

LAMAÍSM s. n. Formă specială a budismului, răspîndită în special în Tibet. — Fr. **lamaïsme**.

LAMANTÍN, *lamantini*, s. m. Mamifer cetaceu, erbivor, asemănător cu foca; trăieşte în fluviile mari din America centrală şi Africa şi în apele mărilor învecinate *(Manatus)*. — Fr. **lamantin**.

LÁMĂ[1], *lame*, s. f. 1. Foaie subţire de metal, cu diverse întrebuinţări în aparatura tehnică. ◇ *Lamă de ras* = mică placă metalică dreptunghiulară, subţire şi de obicei cu două tăişuri, care se adaptează la un aparat de ras. 2. Partea metalică şi tăioasă a unui instrument. 3. Placă mică şi subţire de sticlă, pe care se aşază substanţele ce urmează a fi examinate la microscop. 4. Strat foarte subţire de lichid, liber sau cuprins între doi pereţi. — Fr. **lame**.

Lamantin

LÁMĂ[2], *lame*, s. f. Mamifer rumegător din familia cămilelor, care trăieşte în ţinuturile muntoase ale Americii de Sud şi este folosit ca animal de tracţiune *(Auchenia lama)*. — Fr. **lama**.

LAMBÁR, *lambare*, s. n. Un fel de rindea cu care se fasonează muchia scîndurilor, obţinîndu-se o parte proeminentă care intră în scobitura corespunzătoare a altei scînduri, permiţînd o îmbinare perfectă; lămbuitor. — Din **lambă** + suf. *-ar*.

LÁMBĂ, *lambe*, s. f. 1. Lanţ care leagă crucea protapului unui car cu capetele osiei. 2. Partea proeminentă a unei scînduri care se îmbucă în scobitura corespunzătoare a altei scînduri. 3. Vergea lată de lemn care se introduce (cu fiecare jumătate din lăţimea ei) în ulucele a două scînduri, pentru a le îmbina. — Tc. **lamba**.

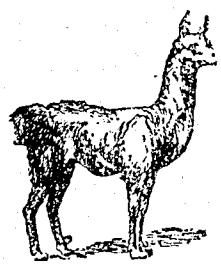
Lamă

LAMBRECHÍN, *lambrechine*, s. n. Draperie scurtă fixată în partea de sus a unei ferestre, a unei uşi etc. în scop decorativ; piesă de lemn sau de metal aşezată în chip decorativ deasupra unei uşi, a unei ferestre etc. — Fr. **lambrequin**.

LAMBRÍU, *lambriuri*, s. n. Îmbrăcăminte, de obicei de lemn, cu care se acoperă total sau parţial pereţii unei încăperi. — Fr. **lambris**.

LAMELÁR, **-Ă**, *lamelari*, *-e*, adj. Care are formă de lamele, a cărui structură se prezintă sub formă de lamele. — După fr. **lamellaire**.

LAMELÁT, **-Ă**, *lamelaţi*, *-te*, adj. Care este compus din lamele, care se poate diviza în lamele. — După fr. **lamellé**.

LAMÉLĂ, *lamele*, s. f. 1. Mică placă subţire de metal, de sticlă sau de lemn, cu diferite întrebuinţări tehnice; lamă. 2. Foiţă subţire în structura unor corpuri sau a unor organe. — Fr. **lamelle**.

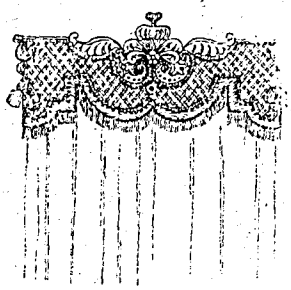
Lambrechin

LAMELIBRANHIÁT, **-Ă**, *lamelibranhiaţi*, *-te*, adj. (Despre moluşte) Cu branhiile în formă de lamele. ✦ (Substantivat, n.) Animal care prezintă particularitatea de mai sus; (la pl.) clasă din care fac parte aceste animale. [Pr.: *-hi-at*] — După fr. **lamellibranches**.

LAMELICÓRN, **-Ă**, *lamelicorni*, *-e*, adj. (Despre insecte) Care are antenele terminate prin prelungiri lameloase. — Fr. **lamellicornes**.

LAMELÓS, **-OÁSĂ**, *lameloşi*, *-oase*, adj. (Rar) Care este constituit din lamele. — După fr. **lamelleux**.

LAMENTÁ, *lamentez*, vb. I. Refl. A se tîngui, a se văicări, a se jeli. — Fr. **lamenter** (lat. lit. **lamentari**).

LAMENTÁBIL, **-Ă**, *lamentabili*, *-e*, adj. Care este vrednic de plîns, care inspiră milă; *p. ext.* rău, prost, mizerabil. — Fr. **lamentable** (lat. lit. **lamentabilis**).

LAMENTÁRE, *lamentări*, s. f. Acţiunea de *a se lamenta* şi rezultatul ei; tînguire, văicăreală.

LAMENTAŢIE, *lamentaţii*, s. f. (Rar) Lamentare. — Fr. **lamentation** (lat. lit. **lamentatio, -onis**).

LAMINÁ, *laminez*, vb. I. Tranz. 1. A prelucra un material (în special un metal) cu ajutorul laminorului. 2. A întinde a paraleliza şi a omogeniza cu laminorul fibrele textile în procesul de filare, în vederea toarcerii lor. 3. A face ca un fluid să curgă printr-o secţiune mai strîmtă decît aceea a restului conductei prin care se face curgerea. — Fr. **laminer**.

LAMINÁRE, *laminări*, s. f. Acţiunea de *a lamina*.

LAMINÁT[1] s. n. Laminare. — V. *lamina*.

LAMINÁT[2], **-Ă**, *laminaţi*, *-te*, adj. Care a fost supus operaţiei de laminare. ✦ (Substantivat, n.) Produs metalic obţinut prin laminare. — V. *lamina*.

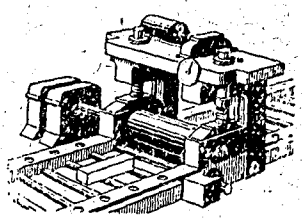
Laminor (1)

LAMINÓR, *laminoare*, s. n. 1. Maşină formată din cilindri care se învîrtesc în direcţii contrare şi printre care trece materialul de prelucrat (în special omasă metalică) pentru a fi transformat în lame, fire etc. 2. Maşină care întinde un material textil aflat în formă de bandă, pentru a-i uniformiza grosimea şi a-i face firele paralele. 3. Maşină care macină sau fărîmă anumite materiale pentru a pregăti pasta de argilă, nisipul de concasor etc. — Fr. **laminoir**.

Lampas

LAMINORÍST, **-Ă**, *laminorişti*, *-ste*, s. m. şi f. Laminator. — Din **laminor** + suf. *-ist*.

LÁMOSTE s. f. (Pop.) Diaree.

LAMPADÁR, *lampadare*, s. n. Stîlp care susţine una sau mai multe lămpi. — După fr. **lampadaire**.

LAMPAGÍU, *lampagii*, s. m. (Ieşit din uz) Persoană însărcinată cu aprinderea şi cu stingerea felinarelor de pe străzi. — Din **lampă** + suf. *-(a)giu*.

LAMPÁNT adj. (În expr.) *Petrol lampant* = produs lichid obţinut prin distilarea ţiţeiului, folosit drept combustibil în lămpi; (pop.) gaz. — Fr. **lampant**.

LAMPÁS, *lampasuri*, s. n. Fîşie lată de postav cusută pe latura exterioară a pantalonilor, la unele uniforme. — Rus **lampas**.

LÁMPĂ, *lămpi*, s. f. Aparat care produce lumină prin arderea unui combustibil sau cu ajutorul curentului electric. ◇ *Lampă de radio* = bec perfecţionat care, pe lîngă filamentul obişnuit, mai are şi alţi electrozi, datorită cărora asigură recepţia undelor electrice şi transformarea lor în unde sonore. *Lampă de sudat* (sau *de lipit*) = aparat de mînă care arde cu benzină şi produce o flacără foarte puternică, necesară în operaţia de lipire a metalelor. — Germ. **Lampe**.

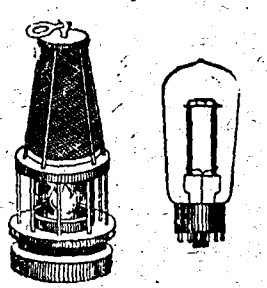
Lămpi

LAMPIÓN, *lampioane*, s. n. Felinar făcut din hîrtie colorată, întrebuinţat la decorarea parcurilor, a sălilor etc. cu ocazia unei serbări; lanternă veneţiană. [Pr.: *-pi-on*] — Fr. **lampion**.

LAMPÍST, *lampişti*, s. m. Lucrător care curăţă, distribuie şi primeşte lămpile într-o mină. — Fr. **lampiste**.

LAMPISTERÍE, *lampisterii*, s. f. (Rar) Lămpărie. — Fr. **lampisterie**.

LÁMURĂ s. f. Partea ceă mai bună, mai curată, mai aleasă dintr-un lucru; floarea, fruntea unui lucru. — Lat. ***lam(i)nula** *(< lam(i)na)*.

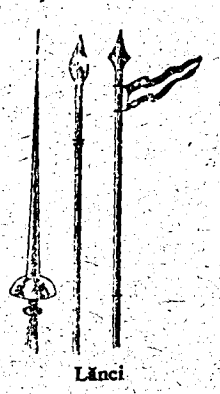
Lănci

LAN, *lanuri*, s. n. Cîmp semănat cu acelaşi fel de plante (în special cereale); *p. ext.* plantele semănate pe acel cîmp. — Ucr. **lan**.

LANAMÉTRU, *lanametri*, s. m. Aparat cu care se determină fineţea fibrelor textile. — Fr. **lanamètre**.

LÁNĂ, *lane*, s. f. (Reg.) Stinghia de jos a jugului.

LÁNCE, *lănci*, s. f. Veche armă de atac, formată dintr-o vergea lungă de lemn, cu un fier ascuţit la vîrf; suliţă. — It. **lancia** (magh. **lancsa**).

LANCEOLÁT, **-Ă**, *lanceolaţi*, *-te*, adj. (Bot.) Care are forma unui fier de lance. [Pr.: *-ce-o-*] — După fr. **lancéolé**.

LÁNDĂ, *lande*, s. f. Şes întins pe ţărmurile Atlanticului, format din nisipuri marine fixe sau mobile. — Fr. **lande**.

LANDÓU, *landouri*, s. n. 1. Trăsură luxoasă cu patru locuri așezate față în față și cu capota formată din două părți. 2. Cărucior mare și confortabil de copil. — Fr. **landau.**

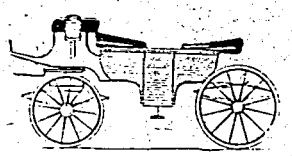

Landou

LÁNDRĂ, *landre*, s. f. 1. (Reg.) Ceată gălăgioasă, grămadă. ✧ Expr. *A pleca* (sau *a ține*) *landră* = a merge în cîrd, ținîndu-se scai unul de altul. 2. Plantă agățătoare cu flori purpurii și violete *(Vicia striata)*.

LANGURÓS, -OÁSĂ, *languroși, -oase*, adj. (Adesea peior. sau ir.) Plin de sentimentalitate, galeș. — După fr. **langoureux.**

LANGÚSTĂ, *languste*, s. f. Animal crustaceu de mare, asemănător cu racul, dar lipsit de cleşti, care trăiește în apele Mării Mediterane și a cărui carne este foarte gustoasă *(Palinurus vulgaris)*. — Fr. **langouste.**

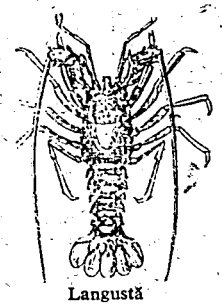

Langustă

LANOLÍNĂ s. f. Substanță grasă, obținută prin spălarea lînei brute și întrebuințată în industrie, în medicină, în cosmetică. — Fr. **lanoline.**

LANSÁ, *lansez*, vb. I. Tranz. 1. A pune (pentru prima oară) în circulație, a răspîndi; a face larg cunoscut. ✦ A da drumul pe apă unui vas nou construit, a-l face să plutească pentru prima oară. 2. A arunca, a azvîrli (înspre un obiectiv). *A lansa o torpilă.* ✦ Refl. A se arunca cu putere, a face o săritură îndrăzneață. ✦ A se avînta într-o acțiune. 3. (În expr.) *A lansa un mandat de arestare* = a emite un ordin de arestare împotriva unei persoane. — Fr. **lancer.**

LANSÁRE, *lansări*, s. f. Acțiunea de *a (se) lansa.*

LANSÁT, -Ă, *lansați, -te*, adj. (Despre o idee, o teorie etc.) Introdus, răspîndit, făcut cunoscut. — V. *lansa.*

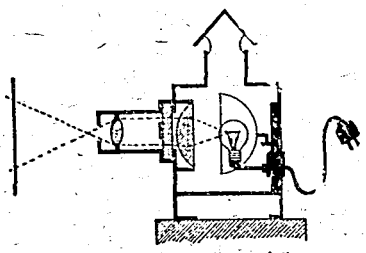

Lanternă magică

LANTÉRNĂ, *lanterne*, s. f. 1. Felinar. ✧ *Lanternă venețiană* = lampion. *Lanternă magică* = aparat care proiectează pe un ecran, cu ajutorul unei surse luminoase și al unui sistem de lentile, imaginea mărită a unei figuri desenate pe o placă de sticlă sau imprimate pe o placă fotografică. 2. Lampă mică, portativă, care funcționează cu baterie electrică. 3. Lanternou. — Fr. **lanterne.**

Lanternă (2)

LANTERNÓU, *lanternouri*, s. n. Porțiune din acoperișul unei hale, al unei săli etc. mai ridicată, prevăzută cu ferestre numeroase, pentru a permite pătrunderea aerului și a luminii. — Fr. **lanterneau.**

LANȚ, *lanțuri*, s. n. 1. Șir de verigi (sau de plăci etc.) metalice, unite între ele pentru a forma un tot, servind pentru a lega ceva, a transmite o mișcare etc. ✦ Instrument format dintr-un șir de vergele groase, cu care se măsoară lungimile pe teren. ✦ Lucrătură simplă făcută cu croșeta, constînd dintr-un șir de ochiuri înlănțuite. 2. Lanț (1) mic, de metal prețios, servind ca podoabă. 3. Fig. Tot ceea ce constituie o legătură puternică; ceea ce încătușează libertatea, independența cuiva. ✦ Șir neîntrerupt de elemente, ființe, lucruri, stări asemănătoare. ✧ Expr. *A se ține lanț* = a se succeda (în număr mare). *În lanț* = în șir neîntrerupt. *Reacții în lanț* = reacții care, producîndu-se într-un anumit punct al unui corp, se propagă în toată masa lui. 4. Șir format din mai mulți atomi legați între ei; catenă. — Bg. **lanec.**

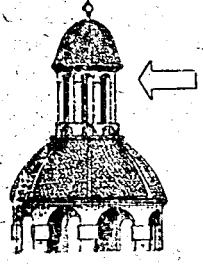

Lanternou

LANȚÉTĂ, *lanțete*, s. f. 1. Instrument chirurgical avînd o lamă cu două tăișuri foarte ascuțite, care se folosește la vaccinări, incizii etc. 2. Mic instrument cu care se netezesc și se rectifică tiparele în turnătoriile de fontă. — Germ. **Lanzette.**

LANȚÚG, *lanțuguri*, s. n. Lănțișor. [Var.: **lănțúc, lănțúg** s. n.] — Ucr. **lancuh.**

LAOLÁLTĂ adv. Împreună, la un loc. — Din [una] + la + alaltă.

LAPARATOMÍE, *laparatomii*, s. f. Operație chirurgicală care constă în deschiderea peretelui abdominal. — Fr. **laparatomie** (<gr.).

LAPIDÁ, *lapidez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A arunca cu pietre în cineva (ca pedeapsă sau ca răzbunare); a ucide pe cineva prin lovituri de pietre. — Fr. **lapider** (lat. lit. **lapidare**).

LAPIDÁR, -Ă, *lapidari, -e*, adj. 1. (Despre stil, vorbire, *p. ext.* despre expuneri orale sau scrise) Scurt, concis. 2. (Livresc, despre inscripții, ornamente) Săpat în piatră. — (1) Fr. **lapidaire**, (2) lat. lit. **lapidarius.**

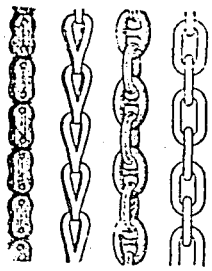

Lanțuri

LÁPIS s. n. Lapislazuli. — Fr. **lapis** (lat. lit. **lapis**).

LAPISLAZÚLI s. n. Mineral rar, de culoare albastră, folosit la confecționarea unor obiecte de artă. — Fr. **lapis-lazuli.**

LAPÓN, -Ă, *laponi, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care se referă la laponi, caracteristic laponilor. 2. S. m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o populație care trăiește în regiunile nordice ale Europei. — Fr. **Lapon.**

LÁPOVIȚĂ s. f. Ploaie amestecată cu ninsoare; *p. ext.* zăpadă apătoasă. — Bg., sb. **lapavica.**

LÁPSUS, *lapsusuri*, s. n. Neputință momentană de a-și aduce aminte de un lucru știut; folosire a unui cuvînt în locul altuia din neatenție sau din distracție. — Fr. **lapsus** (lat. lit. **lapsus**).

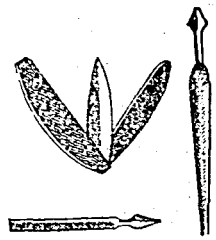

Lanțete

LÁPTE, (2) *lăpturi*, s. n. 1. Lichid alb-gălbui cu gust dulceag, secretat de glandele mamare ale femeii și ale femelelor mamifere (constituind hrana exclusivă a sugaciului și a puiului de animal). *Lapte dulce. Lapte acru. Lapte prins. Lapte covăsit.* ✧ *Purcel* (sau *vițel*) *de lapte* = purcel (sau vițel) care nu a fost încă înțărcat. *Lapte de pasăre* = fel de mîncare servit ca desert, preparat din lapte, ouă și zahăr. (Astron.) *Calea laptelui* = calea lactee, v. *lactee.* ✧ Compuse: (Bot.) *laptele-cîinelui* = plantă erbacee răspîndită prin locuri necultivate, a cărei tulpină conține un suc lăptos *(Euphorbia cyparissias); laptele-cucului* = plantă erbacee cu flori galbene, a cărei tulpină conține un suc lăptos *(Euphorbia helioscopia);* alior; *laptele-stîncii* = lăptișor. 2. (Rar, la pl.) Diferite feluri de lapte sau de mîncăruri preparate din (sau cu) lapte. 3. Suc care se găsește în unele plante sau fructe, ori se prepară din acestea și este asemănător la aspect cu laptele. ✧ Expr. (Despre plante, mai ales despre cereale) *(A fi) în lapte* = (a fi) necopt, crud. 4. (În expr.) *Lapte de malț* = malț măcinat și frămîntat cu apă, folosit la prepararea berii. *Lapte de var* = amestec de var stins și apă, folosit la zugrăvit și în diverse industrii; apă de var. *Lapte de ciment* = amestec din praf de ciment și apă, folosit în lucrările de asfaltare, de construcții, de sonde etc. — Lat. **lac, -tis.**

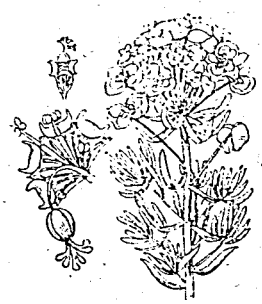

Laptele-cîinelui

LAPȚI s. m. pl. Fiecare dintre cele două glande reproducătoare ale peștilor masculi; lichidul seminal secretat de aceste glande. — Lat. **lactes.**

Laptele-cucului

LARD s. n. (Reg.) Slănină grasă. — Lat. **lardum.**

LARDÁRE s. f. Operația de fixare a pînzei de îmbrăcăminte pe avioane. — După fr. **lardage.**

LARG[1], *larguri*, s. n. 1. (Articulat, urmat de determinări în genitiv indicînd o suprafață) Lărgimea, *p. ext.* întreaga suprafață (a unui loc). *Ceru-i fără pată... în tot largu-i de jur împrejur* (CARAGIALE). ✦ Loc pe mare depărtat de țărm. ✧ Loc. adv. *În larg* = departe de țărm, pe apă. 2. Loc deschis care se întinde departe în toate direcțiile; întindere mare, spațiu vast. ✧ Expr. *Largul văii* = loc unde o vale iese dintre doi munți. *A fi* (sau *a se simți*) *la* (sau *în*) *largul său* sau *a-i fi cuiva larg* = a fi (sau a se simți) în deplină libertate, nestingherit. — Lat. **largus.**

LARG[2], **-Ă**, *largi*, adj. 1. Care ocupă o suprafață mare; întins, vast. ✧ Expr. (În legătură cu verbe de mișcare) *În lumea largă* = în locuri depărtate, în toată lumea. 2. De dimensiuni mari; (în special) lat. ✧ Loc. adv. (În legătură cu verbele «a povesti», «a descrie» etc.) *Pe larg* = în mod amplu, amănunțit. ✦ (Despre recipiente sau cavități) Cu dimensiunea transversală mare. ✦ (Despre veșminte) De o croială bogată, care permite mișcarea liberă a corpului. ✧ Expr. (Reg.) *A da* (ceva) *cu mîneci largi* = a da bucuros, cu voie bună. ✦ (Despre gesturi, mișcări etc.) Desfășurat în toată amploarea. 3. În care încape mult; cuprinzător, încăpător. ✧ Expr. *Mînă largă* = om darnic. *Vederi largi* = lipsă de prejudecăți, concepție înaintată. — Lat. **largus.**

LARGHÉTTO adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Într-un tempo intermediar între largo și andante. — It. **larghetto.**

LARGHÉȚE s. f. Dărnicie, generozitate. — It. **larghezza.**

LÁRGO adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Într-un tempo foarte rar; lento. ✦ (Substantivat, n.) Compoziție sau parte dintr-o compoziție muzicală executată în acest tempo. — It. **largo.**

LARI s. m. pl. Nume dat în mitologia romană unor divinități considerate a fi ocrotitoarele casei și ale familiei. — Lat. lit. **Lar, Laris.**

LARINGÁL, -Ă, *laringali, -e,* adj. (Despre sunete) Care se articulează în laringe. — Fr. **laryngal.**

LARÍNGE s. n. Partea superioară a traheii, formată din cartilaje, la capătul căreia sînt situate coardele vocale; (pop.) gîtlej, beregată. — După fr. **larynx** (< gr.).

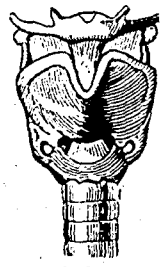
Laringe

LARINGIÁN, -Ă, *laringieni, -e,* adj. Care ține de laringe, al laringelui. [Pr.: *-gi-an*] — După fr. **laryngien.**

LARINGÍTĂ, *laringite,* s. f. Boală constînd în inflamația mucoasei laringelui. — Fr. **laryngite.**

LARINGOLÓG, *laringologi,* s. m. Medic specializat în laringologie. — Fr. **laryngologue.**

LARINGOLOGÍE s. f. Parte a medicinii care se ocupă cu studiul laringelui și al bolilor lui. — Fr. **laryngologie** (< gr.).

LARINGOSCÓP, *laringoscoape,* s. n. Instrument constînd dintr-o oglindă prevăzută cu coadă lungă, folosit la examinarea laringelui. — Fr. **laryngoscope** (< gr.).

LARINGOSCOPÍE s. f. Examinare medicală a laringelui cu ajutorul laringoscopului. — Fr. **laryngoscopie** (< gr.).

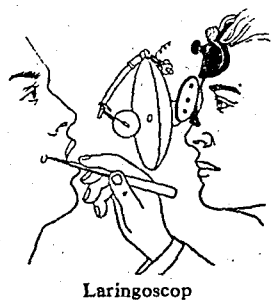
Laringoscop

LÁRMĂ, (rar) *larme,* s. f. 1. Zgomot mare; gălăgie. ✦ Fig. (Rar) Frămîntare, zbucium. 2. (Înv.) Alarmă. — Magh. **lárma** (sb. **larma**).

LÁRMĂȚ s. n. (Rar) Larmă. — Din **larmă** (după *strigăt*).

LARVÁR, -Ă, *larvari, -e,* adj. Care este în stare de larvă. — După fr. **larvaire.**

LÁRVĂ, *larve,* s. f. 1. Nume dat formei pe care o au, la ieșirea din ou, animalele care se dezvoltă prin metamorfoză. 2. (Franțuzism rar) Spectru, fantomă. — Fr. **larve.**

LARVICÍD, *larvicide,* s. n. Substanță care ucide larvele. — Din **larvă** (după *insecticid*).

Larve

LASCÍV, -Ă, *lascivi, -e,* adj. (Despre gesturi, cuvinte etc.) Care aține la plăceri senzuale. — Fr. **lascif** (lat. lit. **lascivus**).

LASCIVITÁTE, *lascivități,* s. f. Caracterul a ceea ce este lasciv; înclinare spre senzualism. — După fr. **lasciveté.**

LASTÍC s. n. (Înv.) Stofă de lînă asemănătoare cu satinul. [Acc. și: *lástic*] — Fr. **lasting** (< engl.).

LÁSTRĂ s. f. (Înv.) Stofă scumpă de lînă.

LAȘ, -Ă, *lași, -e,* adj. (Despre oameni și despre caracterul lor) Lipsit de bărbăție și de sentimentul onoarei; fricos, mișel; (despre acțiuni) care dovedește un astfel de caracter. — Fr. **lâche.**

LAȘITÁTE, (2) *lașități,* s. f. 1. Faptul de a fi laș; starea celui laș. 2. (Concr.) Faptă de om laș. — După fr. **lâcheté.**

LAT[1], *laturi,* s. n. Partea lată a unui obiect; lățime. ✧ *Un lat de palmă* (sau *de mînă*) = măsură populară de lungime, valorînd cît lățimea unei palme cu degetele lipite; *p. ext.* lățime sau distanță considerată (de la caz la caz) ca mică sau mare. ✧ Loc. adv. *De-a latul* = în curmeziș. — Lat. **latus.**

LAT[2]**, -Ă,** *lați, -te,* adj. Care are o lățime (relativ) mare. ✧ Loc. adj. *Lat în spate* = bine legat, voinic. ✧ Expr. *A spune vorbe mari și late* = a spune vorbe pompoase, dar fără miez. (Fam.) *A fi lată (rău* sau *de tot)* = a lua proporții grave, îngrijorătoare. (Fam.) *A o face lată (rău* sau *de tot)* = a) a petrece strașnic, a chefui; b) a face fără voie o poznă, o gafă. ✦ (Fam.) Întins la pămînt fără simțire; mort. ✧ Expr. *A lăsa* (pe cineva) *lat* = a bate pe cineva foarte tare, lăsîndu-l în nesimțire. (Rar) *A fi lat de foame* = a fi foarte flămînd. — Lat. **latus.**

LATÉNT, -Ă, *latenți, -te,* adj. Care stă ascuns, nu se manifestă, dar poate oricînd izbucni. — Fr. **latent** (lat. lit. **latens, -ntis**).

LATÉNȚĂ s. f. (Franțuzism) Stare latentă. — Fr. **latence.**

LATERÁL, -Ă, *laterali, -e,* adj. 1. Situat pe una dintre laturi, pe o parte a unui lucru. ✧ *Arie laterală* (sau *periferică*) = zonă situată la periferia teritoriului unde se vorbește un dialect sau o limbă. ✦ Fig. Depărtat de problema principală, de problema de bază; secundar. 2. (În expr.) *Consoană laterală* (și substantivat, f.) = consoană articulată prin atingerea vîrfului limbii de alveolele incisivilor superiori, în timp ce suflul de aer iese prin cele două deschizături lăsate de marginile limbii. *«L» este o consoană laterală.* — Fr. **latéral** (lat. lit. **lateralis**).

LATEȘ, -Ă, *lateși, -e,* adj. (Rar, în expr.) *Coarne lateșe* = coarne aduse în lături și pe spate. — Din **lat** + suf. *-eș.*

LÁTEX s. n. Suc lăptos, secretat de anumite plante. — Fr. **latex** (lat. lit. **latex, -icis**).

LATICLÁVĂ, *laticlave,* s. f. Fîșie lată de purpură, care împodobea tunica senatorilor romani. — Fr. **laticlave.**

Laticlavă

LATIFUNDIÁR, -Ă, *latifundiari, -e,* s. m. și f. Persoană care posedă întinse domenii agricole. ✧ (Adjectival) *Proprietate latifundiară.* [Pr.: *-di-ar*] — Din **latifundiu** + suf. *-ar.*

LATIFÚNDIE s. f. v. **latifundiu.**

LATIFÚNDIU, *latifundii,* s. n. Mare proprietate funciară, moșie foarte întinsă, domeniu. [Var.: **latifúndie** s. f.] — Lat. lit. **latifundium.**

LATÍN, -Ă, *latini, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care se referă la Latium, care provine din acest ținut al Italiei antice; *p. ext.* care se referă la limba și la literatura romanilor. ✧ *Limba latină* (și substantivat, f.) = limba vorbită de romani. 2. S. m. și f. Persoană care făcea parte din populația de bază a vechiului ținut Latium din Italia. — Lat. lit. **latinus** (fr. **latin**).

LATINÉSC, -EÁSCĂ, *latinești,* adj. Care se referă la limba și la literatura romanilor; latin. — Din **latin** + suf. *-esc.*

LATINÉȘTE adv. În limba latină. ✦ (Substantivat) Limba latină. *O babilonie de cuvinte stropșite și smulse din latinește* (RUSSO). — Din **latin** + suf. *-ește.*

LATINÍSM, (1) *latinisme,* s. n. 1. Cuvînt, formă sau construcție sintactică, împrumutate (fără necesitate) direct sau indirect din limba latină. 2. Curent inițiat de unii lingviști romîni din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, care exagerau caracterul latin al limbii romîne, eliminau cuvintele nelatine și modificau aspectul celor latine pentru a le face cît mai apropiate de forma originară. — Fr. **latinisme.**

LATINÍST, -Ă, *latiniști, -ste,* s. m. și f. 1. Specialist în filologia latină și în antichitatea romană. 2. Adept al latinismului (2). ✧ (Adjectival) *Curent latinist* sau *școală latinistă* = curent reprezentat de adepții latinismului. — Fr. **latiniste.**

LATINITÁTE s. f. Faptul de a avea origine latină sau caracter latin. ✦ Nume dat culturii și civilizației latine. — Fr. **latinité** (lat. lit. **latinitas, -atis**).

LATINIZÁ, *latinizez,* vb. I. Tranz. A introduce pe cale savantă cuvinte latine într-o limbă sau a reface forma cuvintelor de origine latină din acea limbă, pentru a le face cît mai apropiate de forma originară. — Fr. **latiniser.**

LATINIZÁNT, -Ă, *latinizanți, -te,* adj. Care urmărește latinizarea limbii, care lucrează în acest scop. — Fr. **latinisant.**

LATINIZÁRE s. f. Acțiunea de *a latiniza.*

LATINIZATÓR, *latinizatori,* s. m. (Rar) Cel care latinizează. — Din **latiniza** + suf. *-(a)tor.*

LATITÚDINE, *latitudini,* s. f. 1. Distanța unghiulară a unui punct de pe glob față de ecuator, măsurată pe meridianul care trece prin acel punct și exprimată în grade, minute și secunde. 2. Fig. Libertate de acțiune, posibilitate de a lucra după voie. — Fr. **latitude** (lat. lit. **latitudo, -inis**).

LATRINÁR, *latrinari,* s. m. Curățitor de latrine. — Din **latrină** + suf. *-ar.*

LATRÍNĂ, *latrine,* s. f. Closet fără canalizare. — Fr. **latrines** (lat. lit. **latrina**).

LÁTURĂ, *laturi,* s. f. 1. Parte laterală a unui obiect. ✦ Fiecare dintre cele două părți laterale ale corpului, în dreptul coastelor. ✦ Parte, direcție. ✧ Loc. adv. *În lături* (rar, *în laturi*) = la o parte, într-o parte. *Pe lături* = într-o parte și în alta. *De pe lături* = alături, de pe lîngă; *fig.* pe ocolite, indirect. ✧ Loc. prep. *Pe de lăturile...* = pe marginile... *Pe de lăturile curții, grajdul și odăile pentru slugi* (PAS). ✧ Expr. *A (nu) se da în lături* = a (nu) se codi, a (nu) ezita. 2. Aspect sub care se poate prezenta un lucru. 3. (Înv. și pop.) Bucată de la marginea unei întinderi de pămînt, a unui ținut. ✧ Expr. *A bate laturile* = a umbla fugar. 4. Fiecare dintre semidreptele care formează un unghi sau dintre liniile care mărginesc o figură geometrică. [Pl. și: (în expr.) *lături.* — Var.: **lătură** s. f.] — Lat. ***latora** (= *latera*, pl. lui *latus*).

LÁTURE s. f. v. **latură.**

LAȚ[1] s. n. v. **leaț.**

Laț

LAȚ[2]**,** *lațuri,* s. n. 1. Nod larg la capătul unei sfori, întocmit în așa fel încît să se poată strînge în jurul unui punct fix. 2. Instrument pentru prins păsări sau animale, constînd dintr-un ochi de sfoară, de sîrmă etc. — Lat. ***laceus** (= *laqueus*).

LĂȚE s. f. pl. Șuvițe de lînă netoarse și nepieptănate; *p. ext.* (la om) șuvițe de păr care atîrnă în mod dezordonat.

LAUDÁNUM s. n. Substanță extrasă din opiu, folosită ca medicament. — Fr. **laudanum** (lat. lit. **laudanum**).

LĂUDĂ, *laude*, s. f. Exprimare în cuvinte a prețuirii față de un lucru sau de o persoană sau față de faptele și meritele cuiva; cuvinte prin care se exprimă această prețuire; elogiu. ✦ (În propoziții exclamative) Mărire! cinste! glorie! — Postverbal al lui **lăuda**.

LĂUR, *lauri*, s. m. 1. Dafin. ✦ (La pl.) Frunzele dafinului (cu care se încununau odinioară eroii, poeții sau oratorii); *fig.* glorie, victorie. ✧ Expr. *A culege lauri* = a avea succese, a deveni celebru. *A se culca pe lauri* = a se mulțumi cu succesele obținute și a nu duce activitatea mai departe. 2. Plantă veninoasă cu miros neplăcut, cu flori mari albe și cu fructul o capsulă țepoasă *(Datura stramonium)*; ciumăfaie. ✧ Expr. (În fraze interogative sau exclamative) *Am mîncat laur(i)?* sau *doar n-am mîncat laur(i)*, se spune de către cel care respinge cu hotărîre sau cu indignare o acuzație, o rugăminte, o sarcină. — (1) Lat. lit. **laurus**, (2) lat. **laurus**.

LAUREÁT, -Ă, *laureați, -te*, s. m. și f. Persoană care a obținut un premiu acordat în mod oficial pentru merite remarcabile în domeniul științei, al literaturii, al artei etc. [Pr.: *la-u-re-at*] — Fr. **lauréat** (lat. lit. **laureatus**).

LAVÁBIL, -Ă, *lavabili, -e*, adj. (Despre țesături) Care se poate spăla fără a-și pierde calitățile. — După fr. **lavable**.

Lavalieră

LAVABÓU, *lavabouri*, s. n. Încăpere în cămine, internate etc. utilată cu chiuvete și cu alte instalații sanitare, servind ca spălător comun. ✦ Lavoar. ✦ (Rar) Chiuvetă. — Fr. **lavabo**.

LAVALIÉRĂ, *lavaliere*, s. f. Cravată care se înnoadă în formă de fundă și ale cărei capete atîrnă în jos. [Pr.: *-li-e-*] — Fr. **lavallière**.

LAVÁNDĂ, *lavande*, s. f. (În expr.) *Apă de lavandă* = parfum extras din levănțică. — Fr. **lavande**.

LAVÁNT s. m. (Înv.) Levănțică. — Fr. **lavande**.

LÁVĂ s. f. Masă minerală în stare lichidă incandescentă, azvîrlită la suprafața pămîntului de un vulcan în erupție (și care, prin răcire, dă naștere la diverse roci vulcanice). — Fr. **lave** (it. **lava**).

LAVÍNĂ, *lavine*, s. f. Masă mare de zăpadă care se desprinde din munți și se prăbușește la vale; avalanșă. — It. **lavina** (germ. **Lawine**).

LAVIȚĂ, *lavițe*, s. f. Scîndură lată fixată pe țăruși de-a lungul unui perete în casele țărănești și folosită ca bancă. ✦ Bancă fixată afară (la poarta caselor țărănești). ✦ (Rar) Scîndură pe care se șade în căruță, în sanie. [Var.: **láiță** s. f.] — Bg. **lavica**.

LAVOÁR, *lavoare*, s. n. Mobilă de toaletă, pe care se află ligheanul și celelalte obiecte necesare pentru spălat. — Fr. **lavoir**.

LÁVRĂ, *lavre*, s. f. (Rar) Mănăstire mare, unde călugării locuiesc în chilii construite la distanță unele de altele, în felul caselor unui sat. — Slav (v. sl. **lavra** < gr.).

LAXATÍV, -Ă, *laxativi, -e*, adj. Care posedă proprietăți purgative. ✦ (Substantivat, n.) Purgativ. — Fr. **laxatif**.

LAZ, *lazuri*, s. n. (Reg.) Teren de curînd despădurit, transformat în loc arabil sau în pășune; cîmp cultivat sau acoperit cu iarbă. — Sb. **laz**, ucr. **laz**.

LAZARÉT, *lazareturi*, s. n. (Rar) Adăpost izolat pentru persoane presupuse a fi contaminate de o boală contagioasă. ✦ Infirmerie. [Var.: **lăzarét** s. n.] — Fr. **lazaret** (< it.).

LAZULÍT s. n. Lapislazuli. — Fr. **lazulite**.

LĂBĂDUÍ, *lăbăduiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A trăi, a viețui, a locui. — Magh. **lábbadni**.

LĂBĂRȚĂ, *lăbărțez*, vb. I. Refl. A se lărgi, a se deforma; a se întinde în lături.

LĂBĂRȚÁRE, *lăbărțări*, s. f. Faptul de *a se lăbărța*; lărgire, umflare.

LĂBĂRȚÁT, -Ă, *lăbărțați, -te*, adj. 1. (Despre haine) Care și-a stricat forma, care s-a lărgit prea mult; deformat. ✦ (Despre scris) Cu litere prea mari, nelegate între ele sau prea distanțate. 2. Fig. (Despre stil) Cu dezvoltări prea mari, lipsit de concizie; umflat. ✦ (Despre felul de a vorbi) Rar, tărăgănat. ✦ (Despre gesturi) Dezarticulat, moale. — V. *lăbărța*.

LĂBOÁIE, *lăboaie*, s. f. Augmentativ al lui *labă*; labă mare; (fam.) mînă grosolană, mare. — Din **labă** + suf. *-oaie*.

LĂBÓS, -OÁSĂ, *lăboși, -oase*, adj. Cu labe mari. — Din **labă** + suf. *-os*.

LĂBÚȚĂ, *lăbuțe*, s. f. Diminutiv al lui *labă*.

LĂCĂȘ s. n. v. **locaș**.

LĂCĂTĂ s. f. v. **lacăt**.

LĂCĂRÁIE s. f. v. **lăcărie**.

LĂCĂRÍE, *lăcării*, s. f. Cantitate mare de apă care acoperă o cîmpie în urma ploilor, a inundațiilor; apă multă vărsată pe jos, în casă; apăraie. ✧ Expr. *A (se) face lăcărie* = a (se) vărsa apă multă pe jos. [Var.: **lăcăráie** s. f.] — Din **lac**[1] + suf. *-ărie*.

LĂCĂRÍT s. n. Procedeu de extragere a țițeiului cu ajutorul unei linguri cilindrice, folosit în sondele mai puțin adînci. — Din **lăcări** (puțin folosit).

LĂCĂTÓI, *lăcătoaie*, s. n. Augmentativ al lui *lacăt*. — Din **lacăt** + suf. *-oi*.

LĂCĂTUÍ, *lăcătuiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A încuia cu lacătul. — Din **lacăt**.

LĂCĂTUÍT, -Ă, *lăcătuiți, -te*, adj. Încuiat cu lacătul. — V. *lăcătui*.

LĂCĂTÚȘ, *lăcătuși*, s. m. Meșter fierar sau mecanic care face sau repară lacăte, broaște, chei etc. ✦ Lucrător calificat care efectuează operații de ajustare a pieselor mecanice. — Magh. **lakatos**.

LĂCĂTUȘĂRÍE, *lăcătușării*, s. f. 1. Meseria lăcătușului. 2. Atelierul lăcătușului. — Din **lăcătuș** + suf. *-ărie*.

LĂCĂȚÉL, *lăcățele*, s. n. Diminutiv al lui *lacăt*.

LĂCOMÉȘTE adv. (Rar) Cu lăcomie. — Din **lacom** + suf. *-ește*.

LĂCOMÍ, *lăcomesc*, vb. IV. Intranz. și refl. A pofti cu lăcomie, a jindui la ceea ce aparține altuia. ✦ Refl. A se lăsa cuprins, stăpînit de lăcomie, a se comporta ca un om lacom, lipsit de cumpătare. — Din **lacom**.

LĂCOMÍE, *lăcomii*, s. f. Poftă mare de a mînca sau de a bea mult; *fig.* rîvnă necumpătată de cîștig, de avere etc. ✧ Loc. adv. *Cu lăcomie* = lacom. — Din **lacom** + suf. *-ie*.

LĂCOMÍT, -Ă, *lăcomiți, -te*, adj. (Rar) Lacom, hrăpăreț. — V. *lăcomi*.

LĂCOMÓS, -OÁSĂ, *lăcomoși, -oase*, adj. Lacom, avid. — Din **lacom** + suf. *-os*.

LĂCOVÍȘTE, *lăcovișți*, s. f. (Reg.) Loc apătos; mocirlă, mlaștină. [Var.: **lácoviște** s. f.] — Din **lac**[1] + suf. *-oviște*.

LĂCRĂMÁ[1] vb. I. v. **lăcrima**.

LĂCRĂMÁ[2] vb. I. v. **reclama**.

LĂCRĂMÁRE s. f. v. **lăcrimare**.

LĂCRĂMAȚIE s. f. v. **reclamație**.

LĂCRĂMÁTOR, -OÁRE adj. v. **lăcrimător**.

LĂCRĂMIOÁRĂ s. f. v. **lăcrimioară**.

LĂCRĂMÓS, -OÁSĂ, *lăcrămoși, -oase*, adj. 1. Plin de lacrimi, din care picură lacrimi; înlăcrimat. 2. Care plînge ușor. 3. Fig. Care provoacă lacrimi; jalnic, de plîns. [Var.: **lăcrimós, -oásă** adj.] — Lat. **lacrimosus**.

LĂCRIMÁ, *lăcrimez*, vb. I. Intranz. 1. (Despre om) A plînge. 2. (Despre ochi) A se umple (continuu) de lacrimi, a fi lăcrămos (ca urmare a unei boli). [Var.: **lăcrămá** vb. I] — Lat. **lacrimare**.

LĂCRIMÁR, *lăcrimare*, s. n. Ciubuc așezat la cornișa unui acoperiș pentru a împiedica prelingerea apei de ploaie; piesă de lemn ori de metal fixată în același scop la cerceveaua ușilor și a ferestrelor. — Din **lăcrima** + suf. *-ar*.

LĂCRIMÁRE, *lăcrimări*, s. f. Faptul de *a lăcrima*. [Var.: **lăcrămáre** s. f.]

LĂCRIMÁT, -Ă, *lăcrimați, -te*, adj. Udat, scăldat în lacrimi. — V. *lăcrima*.

LĂCRIMÁTOR, -OÁRE, *lăcrimători, -oare*, adj. (Rar) Care lăcrimează, care plînge; întristat. [Var.: **lăcrămátor, -oáre** adj.] — Din **lăcrima** + suf. *-(ă)tor*.

LĂCRIMEÁ, *lăcrimele*, s. f. (Reg.) Lăcrimioară (1). — Din **lacrimă** + suf. *-ea*.

LĂCRIMIOÁRĂ, *lăcrimioare*, s. f. 1. Diminutiv al lui *lacrimă*. 2. Mică plantă erbacee cu flori mici, albe, plăcut mirositoare, de forma unor clopoței *(Convallaria majalis)*; mărgăritar. [Pr.: *-mioa-*. — Var.: **lăcrămioáră** s. f.] — Din **lacrimă** + suf. *-(i)oară*.

Lăcrimioară

LĂCRIMIȚĂ, *lăcrimițe*, s. f. (Reg.) Lăcrimioară (1). — Din **lacrimă** + suf. *-iță*.

LĂCRIMÓS, -OÁSĂ adj. v. **lăcrămos**.

LĂCRIMÚȚĂ, *lăcrimuțe*, s. f. (Reg.) Lăcrimioară. — Din **lacrimă** + suf. *-uță*.

LĂCRÍȚĂ, *lăcrițe*, s. f. Diminutiv al lui *lacră*.

LĂCȘÓR, *lăcșoare*, s. n. Lăcușor. — Din **lac** + suf. *-(u)șor*.

LĂCUÍ, *lăcuiesc*, vb. IV. Tranz. A da, a vopsi cu lac. — Din **lac**[1].

LĂCUÍNȚĂ s. f. v. **locuință**.

LĂCUÍRE, *lăcuiri*, s. f. Acțiunea de *a lăcui*.

LĂCUÍT, -Ă, *lăcuiți, -te*, adj. Vopsit cu lac, acoperit cu un strat de lac. — V. *lăcui*.

LĂCUITÓR[1] s. m. v. **locuitor**.

LĂCUITÓR[2], *lăcuitori*, s. m. Lucrător care se ocupă cu lăcuirea — Din **lăcui** + suf. *-(i)tor*.

LĂCULEȚ, *lăculețe*, s. n. Lăcșor. — Din lac[1] + suf. *-ul-eț*.

LĂCUSTĂR, *lăcustari*, s. m. Pasăre cu pene trandafirii pe corp și negre-violet pe cap, pe picioare și la coadă, care trăiește prin găurile stâncilor și se hrănește cu lăcuste *(Pastor roseus)*. — Din lăcustă + suf. *-ar*.

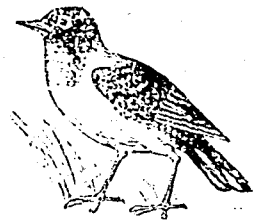

Lăcustar

LĂCUSTĂ, *lăcuste*, s. f. Insectă din ordinul ortopterelor, cu picioarele dinapoi lungi; unele specii migratoare *(Locusta migratoria)* aduc pagube semănăturilor. [Var.: locústă s. f.] — Lat. lacusta *(= locusta)*.

LĂCUȘÓR, *lăcușoare*, s. n. Diminutiv al lui *lac*.

LĂDĂȚUIE, *lădățui*, s. f. (Reg.) Lădiță. — Din lădiță + suf. *-uie*..

LĂDIȘOÁRĂ, *lădișoare*, s. f. Lădiță. — Din ladă + suf. *-iș-oară*.

LĂDÍȚĂ, *lădițe*, s. f. Diminutiv al lui *ladă*.

LĂDÓI, *lădoaie*, s. n. Ladă mare (în care se păstrează de obicei cereale). — Din ladă + suf. *-oi*.

LĂDÚȚĂ, *lăduțe*, s. f. Lădiță. — Din ladă + suf. *-uță*.

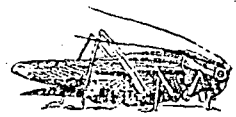

Lăcustă

LĂFĂI, *lăfăiesc*, vb. IV. Refl. A sta comod, întinzându-și corpul în voie; *p. ext.* a trăi în belșug, a huzuri, a se desfăta. — Magh. leffenni «a bălăbăni, a atârna».

LĂFĂIRE s. f. Acțiunea de *a se lăfăi*; trai bun, desfătare.

LĂFĂIT, -Ă, *lăfăiți, -te*, adj. Întins în voie, comod, lăbărțat. — V. *lăfăi*.

LĂIBĂRÁC, *lăibărace*, s. n. (Reg.) Laibăr. — Din laibăr + suf. *-ac*.

LĂIBĂRĂȘ, *lăibărașe*, s. n. Diminutiv al lui *laibăr* (1). [Var.: laibăráș s. n.]

LĂIBĂRÚȚ, *lăibăruțe*, s. n. Diminutiv al lui *laibăr*.

LĂICÉR, *lăicere*, s. n. (Reg.) Covor țărănesc de lînă care se așterne pe jos sau cu care se împodobesc la țară lavițele și pereții. [Pr.: *lă-i-*. — Var.: lăvicér s. n.] — Din la(v)iță + suf. *-ar*.

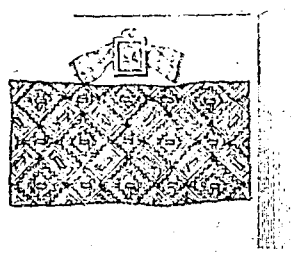

Lăicer

LĂICERÁȘ, *lăicerașe*, s. f. Diminutiv al lui *lăicer*. [Pr.: *lă-i-*]

LĂICIOÁRĂ, *lăicioare*, s. f. Diminutiv al lui *laiță*. [Pr.: *lă-i-*]

LĂIÉȘ, *lăieși*, s. m. Lăieț. — Din laie + suf. *-eș*.

LĂIÉȚ, -IÁȚĂ, *lăieți, -e*, s. m. și f. Țigan (sau țigancă) care face parte dintr-o laie; *p. ext.* om cu înfățișare neîngrijită, cu părul lung și nepieptănat. — Din laie + suf. *-eț*.

LĂINICÍ, *lăinicesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A umbla fără rost, a hoinări. — Din lainic.

LĂIȚÚCĂ, *lăițuci*, s. f. (Reg.) Lăicioară. [Pr.: *lă-i-*] — Din la(v)iță + suf. *-ucă*.

LĂLÁI, *lălăiesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A cînta o melodie neglijent, înlocuind cuvintele cu silaba «la», repetată într-una. — Onomatopee.

Lămîi

LĂLĂU, -ĂIE, *lălăi, -e*, adj. Cu mișcări greoaie și lipsite de grație; bleg. ✦ (Substantivat, rar) Prostănac, nătăfleț.

LĂMBUÍ, *lămbuiesc*, vb. IV. Tranz. A prelucra un lemn cu lambarul. — Din lambă.

LĂMBUITÓR, *lămbuitoare*, s. n. Lambar. [Pr.: *-bu-i-*] — Din lămbui + suf. *-(i)tor*.

LĂMÎI, *lămîi*, s. m. Arbust din țările calde, cultivat pentru fructele lui comestibile *(Citrus limonium)*. — Din lămîie.

LĂMÎIE, *lămîi*, s. f. Fructul lămîiului, cu coaja galbenă, aromată și cu miezul acru. [Var.: (reg.) alămîie s. f.] — Ngr. limoni.

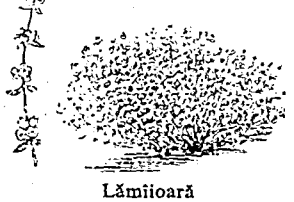

Lămîioară

LĂMÎIOÁRĂ, *lămîioare*, s. f. Plantă semilemnoasă din familia labiatelor, cu flori foarte aromate care se întrebuințează drept condiment *(Thymus vulgaris)*. — Din lămîie + suf. *-oară*.

LĂMÎIȚĂ, *lămîițe*, s. f. 1. Arbust cu flori mici de culoare albă, ale cărui frunze, frecate în mînă, răspîndesc un miros de lămîie *(Lippia citriodora)*. 2. Floare artificială de ceară albă, din care se fac coroniță și buchețele pentru mirese. — Din lămîie + suf. *-iță*.

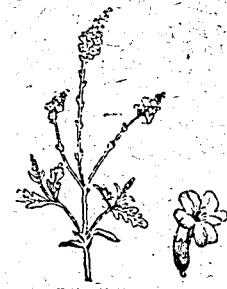

Lămîiță

LĂMPÁȘ, *lămpașe*, s. n. (Reg.) Felinar. [Var.: lămpáșă s. f.] — Magh. lámpás.

LĂMPÁȘĂ s. f. v. lămpaș.

LĂMPĂRÍE, *lămpării*, s. f. Încăpere în mine, în gări etc. în care se păstrează și se întreține lămpile sau felinarele de întrebuințare curentă. — Din lampă + suf. *-ărie*.

LĂMPÍȚĂ, *lămpițe*, s. f. Diminutiv al lui *lampă*.

LĂMPIȘOÁRĂ s. f. v. lămpușoară.

LĂMPUȘOÁRĂ, *lămpușoare*, s. f. Lămpiță. [Var.: lămpișoáră s. f.] — Din lampă + suf. *-uș-oară*.

LĂMURÍ, *lămuresc*, vb. IV. 1. Tranz. A face pe cineva să înțeleagă, a explica cuiva un lucru, o problemă, a da cuiva explicații. ✦ Refl. A ajunge la idei clare, a stăpîni o problemă. 2. Refl. A ajunge cu cineva la înțelegere, limpezind puncte de vedere contrare. 3. Tranz. A explica ceva pe înțelesul tuturor, a desluși. ✦ Refl. (Despre idei, probleme) A deveni clar, a căpăta înțeles. 4. Refl. (Despre obiecte concrete) A apărea cu claritate (dintre alte obiecte); a deveni distinct. 5. Tranz. (Înv.) A curăța un metal de corpurile străine, expunîndu-l acțiunii focului; a purifica. — Din lămură.

LĂMURÍRE, *lămuriri*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) lămuri* și rezultatul ei; clarificare, deslușire. 2. Informație lămuritoare, explicație.

LĂMURÍT, -Ă, *lămuriți, -te*, adj. 1. Căruia i s-a deslușit un lucru, care a pătruns o problemă. ✦ (Despre idei, probleme etc.) Ușor de înțeles, limpede, clar. 2. Distinct, conturat. ✦ (Adverbial) În mod clar; precis. 3. (Înv.; despre metale, *p. ext.* despre alte lucruri) Limpezit, purificat, curat. — V. *lămuri*.

LĂMURITÓR, -OÁRE, *lămuritori, -oare*, adj. Care lămurește, explică. — Din lămuri + suf. *-(i)tor*.

LĂNCÉR s. m. v. lăncier.

LĂNCIÉR, *lăncieri*, s. m. (Înv.) Soldat din cavalerie înarmat cu lance. [Pr.: *-ci-er*. — Var.: lăncér s. m.] — Fr. lancier (după *lance*).

LĂNȚIȘÓR, *lănțișoare*, s. n. Diminutiv al lui *lanț* (2); lanț mic de metal prețios, servind ca podoabă.

LĂNȚÚC s. n. v. lanțug.

LĂNȚÚG s. n. v. lanțug.

LĂNȚUÍ vb. IV. v. înlănțui.

LĂNȚÚȘ, *lănțușe*, s. n. Lănțișor. — Din lanț + suf. *-uș*.

LĂNȚUȘÉL, *lănțușele*, s. n. Lănțișor. — Din lănțuș + suf. *-el*.

LĂNȚUȘÓR, *lănțușoare*, s. n. Lănțișor. — Din lanț + suf. *-uș-or*.

LĂPĂDA vb. I. v. lepăda.

LĂPĂI[1] vb. IV. v. lipăi.

LĂPĂI[2], pers. 3 *lăpăie*, vb. IV. Intranz. (Despre animale) A bea sau a mînca un aliment lichid făcînd un zgomot caracteristic cu limba. — Bg. lapam «mănînc, sorb cu lăcomie».

LĂPTÁR, *lăptari*, s. m. Bărbat care se ocupă cu vînzarea laptelui, care vine la oraș cu lapte de vînzare. — Lat. lactarius.

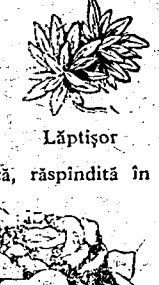

Lăptișor

LĂPTĂREÁSĂ, *lăptărese*, s. f. Femeie care se ocupă cu vînzarea laptelui, care vine la oraș cu lapte de vînzare. — Din lăptar + suf. *-easă*.

LĂPTĂRÍE, *lăptării*, s. f. Magazin unde se vinde lapte și produse lactate; local de consumație unde se servesc produse lactate. ✦ (La pl.) Produse lactate; mîncăruri preparate din lapte. — Din lăptar + suf. *-ie*.

LĂPTÍC s. m. (Fam., în limbajul copiilor) Lapte. — Din lapte + suf. *-ic*.

LĂPTIȘÓR, (2) *lăptișori*, s. m. 1. (Rar) Diminutiv al lui *lapte*. 2. Plantă erbacee cu tulpina ramificată și cu mai multe rozete de frunze la bază, răspîndită în regiunea alpină *(Androsace chamaejasme)*.

LĂPTÓC, *lăptoace*, s. n. Jgheab de scînduri prin care trece apa la moară; scoc, uluc. [Var.: lătóc s. n.] — Ucr. lotoky.

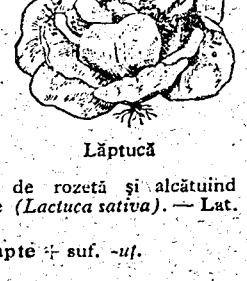

Lăptucă

LĂPTÓS, -OÁSĂ, *lăptoși, -oase*, adj. 1. (Despre animale, mai ales despre vaci) Care are lapte mult. ✧ Expr. *A le crede toate lăptoase* = a le crede pe toate adevărate, a le lua pe toate drept bune; a fi lesne-crezător. 2. De culoarea sau de aspectul laptelui. — Lat. lactosus.

LĂPTÚCĂ, *lăptuci*, s. f. Plantă erbacee ale cărei frunze (dispuse în formă de rozetă și alcătuind la unele varietăți o căpățînă) sînt comestibile *(Lactuca sativa)*. — Lat. lactuca.

LĂPTÚȚ s. m. Lăptișor (1). — Din lapte + suf. *-uț*.

LĂRGÍ, *lărgesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) face (mai) larg; a da sau a căpăta lărgime. ✦ Tranz. Fig. A da amploare, a extinde. ✦ Refl. A se întinde pe o suprafață mare; a se răspîndi. — Lat. **largire.**

LĂRGÍME, *lărgimi*, s. f. 1. Însușirea unui lucru de a fi larg; întindere în toate direcțiile; lățime; dimensiunea transversală a unui recipient, a unei cavități etc. ✧ Expr. *Lărgime de vederi* = orizont intelectual, înțelegere cuprinzătoare. 2. Loc larg deschis. ✦ (Rar) Spațiu liber care permite libertate de mișcare, loc liber în care te poți mișca nestingherit. — Din **larg** + suf. *-ime.*

LĂRGÍRE, *lărgiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) lărgi*; mărire; dezvoltare.

LĂRGÍT, -Ă, *lărgiți, -te*, adj. Făcut mai larg; mărit. ✦ (Despre colective, adunări etc.) La care participă, pe lîngă membrii obișnuiți, și persoane din afară. — V. *lărgi.*

LĂRGITÓR, *lărgitoare*, s. n. Unealtă folosită pentru a lărgi o gaură de sondă sau pentru a o corecta, păstrîndu-i diametrul inițial în porțiunea de deasupra. — Din **lărgi** + suf. *-(i)tor.*

LĂRGÚȚ, -Ă, *lărguți, -e*, adj. Diminutiv al lui *larg*; comod.

LĂRMĂLĂU, *lărmălaie*, s. n. (Rar) Larmă mare, cu bătaie. — Din **larmă** + suf. *-dl-ău.*

LĂRMUÍ, *lărmuiesc*, vb. IV. Intranz. A face larmă. — Din **larmă.**

LĂRMUÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a lărmui* și rezultatul ei; zgomot, larmă.

LĂSÁ, *las*, vb. I. 1. Tranz. A da drumul unui lucru ținut strîns; a slobozi, a libera. ✧ Expr. *A lăsa* (cuiva) *sînge* = a face să curgă, printr-o incizie, o cantitate de sînge. *Lasă-mă să te las*, se spune despre un om lipsit de energie, neglijent, comod. ✦ A da drumul să cadă, a lepăda. *Codrul frunza-și lasă* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✦ A depune ceva undeva. ✦ Refl. A-și îngădui o anumită ținută. *Se lăsa la jiletcă* (BASSARABESCU). 2. Tranz. A permite, a îngădui, a admite, a nu opri. ✦ A permite ca cineva sau ceva să rămînă într-o anumită stare, într-o anumită situație, a nu interveni pentru a modifica, a schimba sau a întrerupe ceva. *Lăsați-mi aducerile-aminte neturburate* (ARGHEZI). ✧ Expr. *A lăsa* (pe cineva) *cu zile* = a cruța viața cuiva. *A lăsa* (pe cineva) *în pace* (sau *încolo*) = a da pace cuiva, a nu-l supăra, a-l lăsa să facă ce vrea, a se dezinteresa de el. *A lăsa* (pe cineva) *în boii* (sau *în banii*) *lui* = a nu se amesteca în treburile cuiva, a nu-l contraria în planurile, în ideile lui. *A lăsa* (pe cineva) *în voie* = a nu supune pe cineva la nici o constrîngere. (Despre fapte, evenimente etc.) *A lăsa* (pe cineva) *rece* = a nu produce cuiva nici o impresie, a fi indiferent pentru cineva. (Refl.) *A (nu) se lăsa (mai) pe* (sau *pre*) *jos* = a (nu) îngădui să fie întrecut de cineva; a se strădui să ajungă pe cineva. *A se lăsa păgubaș* = a renunța la ceva. ✦ A nu face ceva imediat, a amîna; (complementul indică un interval de timp) a aștepta, a păsui. 3. Tranz. A se depărta de cineva sau de ceva, a părăsi (plecînd); *p. ext.* a nu se mai interesa, a nu se mai ocupa de cineva sau de ceva. *Căprioara... lasă locurile strîmte, fuge* (ALECSANDRI). ✧ Expr. *A lăsa pe cineva* (sau, refl., *a se lăsa*) *în* (sau *pe*) *seama* (sau *grija, voia*) sau *pradă cuiva* = a (se) da în seama (sau în grija, voia) sau pradă cuiva. *Lasă* (sau, refl., *lasă-te*) *pe mine* (sau *pe noi*) = bizuie-te pe mine (sau pe noi). ✧ (Cu determinări arătînd starea în care rămîne persoana sau lucrul părăsit) *A lăsa* (ceva) *baltă* = a întrerupe complet o activitate. ✧ (Cu determinări în dativ, arătînd în seama cui rămîne persoana sau lucrul părăsit) *Se pregăteau să lase singurătății și tăcerii pe cei văzuți* (SADOVEANU). *A lăsa* (pe cineva sau ceva) *la naiba* (sau *naibii, dracului, focului*) = a nu se mai gîndi la... ✦ (Despre facultăți fizice sau intelectuale sau despre obiecte de folosință care se consumă, se uzează) A nu mai ajuta, a nu mai servi pe cineva. ✦ (Despre dureri) A nu mai supăra, a trece. ✦ (Determinat prin «în urmă») A trece înaintea cuiva sau a ceva; *fig.* a depăși, a întrece. ✦ Refl. A se dezbăra de un obicei, de un năravș; a renunța la o întreprindere proiectată. 4. Tranz. A ceda ceva cuiva; a transmite prin moștenire. ✦ A face să rămînă, să persiste, să se mențină în urma sa; a degaja, a răspîndi în urmă; a provoca, a pricinui. *Uitase reaua impresie ce i-o lăsase vorbele colonelului* (ZAMFIRESCU). ✦ A da o poruncă, o dispoziție (în momentul plecării, la despărțire); (în credințele mistice, despre divinitate) a rîndui, a statornici. ✧ Expr. *A lăsa cu limbă de moarte* (sau *cu jurămînt*) = a da, în ultimele momente ale vieții, dispoziții care să fie îndeplinite după moarte. 5. Refl. A nu se opune cuiva sau la ceva; a permite. ✧ Expr. *A nu se lăsa (cu una, cu două, o dată cu capul* sau *nici mort)* = a nu se da bătut; a se împotrivi cu îndîrjire. ✦ (La imperativ, mai ales în construcții negative) A ceda, a se da bătut. *Nu te lăsa!* 6. Tranz. A nesocoti; a omite, a elimina, a trece cu vederea. ✦ Intranz. (La imperativ, urmat de o propoziție care cuprinde o concesie, o îngăduință sau o amenințare) Așteaptă să vezi! ✧ Expr. *Las'dacă* = a) desigur că nu. *Las'dacă va fi ceva!* (CREANGĂ); b) (în legătură cu o negație) nu mai încape îndoială că... *Las'dacă nu i-a da odihna pe-nas!* (CREANGĂ). *Lasă că...* = în afară de faptul că... 7. Refl. A merge la vale, a coborî o pantă. ✦ A se așeza pe ceva venind din zbor. ✦ Fig. (Despre întuneric, ger, căldură etc.) A începe, a se așeza, a veni. ✧ Expr. *A se lăsa secul* = a începe zilele de post. 8. Tranz. A da jos; a coborî, a apleca. ✦ Intranz. A reduce din preț, a vinde mai ieftin. ✦ A coborî punînd, sprijinind pe ceva. 9. Refl. (Despre lucruri) A se îndoi sub o povară. ✦ (Despre oameni) A se apleca; a se așeza, a se culca. ✧ Expr. *A se lăsa greu* = a) a apăsa cu toată greutatea corpului; b) *fig.* a nu accepta ceva fără a face rezerve, a se îndupleca greu. — Lat. **laxare.**

LĂSÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) lăsa.*

LĂSÁT s. n. Faptul de *a lăsa.* ✧ (În expr.) *Lăsatul* (sau *lăsata*) *secului* = (în practica religioasă creștină) ultima zi înainte de începerea unui post (îndeosebi a postului mare); petrecere care se face cu acest prilej. [Formă gramaticală (în expr.): *lăsata* s. f. art.] — V. *lăsa.*

LĂSĂTÓR, -OARE, *lăsători, -oare*, adj. Care lasă, care amînă treburile de azi pe mîine, care își neglijează îndatoririle. — Din **lăsa** + suf. *-(ă)tor.*

LĂSĂTÚRĂ, *lăsături*, s. f. Loc în care s-a produs o denivelare. — Din **lăsa** + suf. *-(ă)tură.*

LĂSCÁIE, *lăscăi*, s. f. Monedă veche de aramă, valorînd o jumătate de para; *p. ext.* monedă de valoare foarte mică. ✧ Expr. *A nu avea (nici o) lăscaie (frîntă, chioară)* = a nu avea nici un ban. [Var.: **lescáie, leȚcáie, liȚcáie** s. f.] — Ucr. **ljackyj.**

LĂSNICIÓR s. m. Plantă cu flori violete și cu fructele în formă de boabe ovoide, roșii la maturitate (tulpina avînd întrebuințări medicinale) *(Solanum dulcamara).* — Comp. sb. **lasina.**

LĂSTĂR, *lăstari*, s. m. Ramură tînără care răsare din rădăcina sau din tulpina unei plante. ✦ (La pl.) Copăcei tineri, crescuți după tăierea unei păduri. [Pl. și: (n.) *lăstare*] — Bg. **lastar** (< ngr.).

LĂSTĂRÁȘ, *lăstărași*, s. m. Diminutiv al lui *lăstar.* [Pl. și: (n.) *lăstărașe*]

LĂSTĂRÉL, *lăstărei*, s. m. Lăstăraș. [Pl. și: (n.) *lăstărele*] — Din **lăstar** + suf. *-el.*

LĂSTĂRÍ, pers. 3 *lăstărește*, vb. IV. 1. Intranz. A da lăstari; *fig.* a încolți. 2. Tranz. A suprima lăstarii de prisos. — Din **lăstar.**

LĂSTĂRÍCĂ, *lăstărele*, s. f. Lăstăraș. — Din **lăstar** + suf. *-ică.*

LĂSTĂRÍRE, *lăstăriri*, s. f. 1. Acțiunea de *a lăstări.* 2. Operație tehnică de suprimare a lăstarilor de prisos.

LĂSTĂRÍȘ, *lăstărișuri*, s. n. Mulțime de lăstari; *p. ext.* pădurice tînără și deasă. — Din **lăstar** + suf. *-iș.*

LĂSTRÍCĂ s. f. (Înv.) Lastră. — Din **lastră** + suf. *-ică.*

LĂSTÚN, *lăstuni*, s. m. Pasăre mică, asemănătoare cu rîndunica *(Apus apus).* ✧ Expr. *A sta lăstun pe capul cuiva* = a plictisi pe cineva, a se ține scai de cineva. [Var.: **lostún** s. m.] — Slav (v. sl. **lastunŭ**).

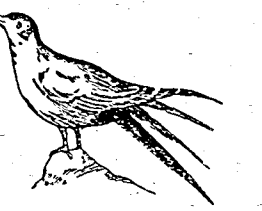

Lăstun

LĂSTUNÁȘ, *lăstunași*, s. m. Diminutiv al lui *lăstun.*

LĂTĂRÉȚ, -EĂȚĂ, *lătăreți, -e*, adj. Care are o formă lată și turtită. — Din **lat** + suf. *-ăr-eț.*

LĂTINÍE s. f. (Înv.) Limba latină. — Din **latin** + suf. *-ie.*

LĂTÓC s. n. v. **lăptoc.**

LĂTRÁ, *lătru*, vb. I. Intranz. 1. (Despre cîini) A scoate sunete scurte, sacadate, caracteristice speciei. ✦ Tranz. A se repezi asupra cuiva cu lătrături furioase. 2. (Depr.; despre oameni) A vorbi într-una, pe un ton răstit. ✧ Tranz. *Ce latră? întrebă căpitanul* (CAMILAR). — Lat. **latrare.**

LĂTRÁRE, *lătrări*, s. f. (Înv.) Lătrat. — V. *lătra.*

LĂTRÁT, *lătraturi*, s. n. Faptul de *a lătra* (1); sunetul caracteristic scos de cîini.

LĂTRĂTÓR, -OARE, *lătrători, -oare*, adj. (Rar; despre cîini) Care latră. ✦ Fig. (Despre felul de a vorbi al cuiva) Asemănător cu un lătrat. ✦ (Substantivat, m.; rar) Cîine. — Din **lătra** + suf. *-(ă)tor.*

LĂTRĂTÚRĂ, *lătrături*, s. f. Lătrat. — Din **lătra** + suf. *-(ă)tură.*

LĂTUNOÁIE, *lătunoi*, s. f. 1. Gaură, rărătură care se produce în pînză în timpul țesutului, prin ruperea unor fire din urzeală. 2. Scîndură plană pe o parte și convexă pe cealaltă, tăiată de la marginea unui buștean. [Pl. și: *lătunoaie.* — Var.: (2) **lătunói** s. n.] — Din **latură** + suf. *-oaie.*

LĂTUNÓI s. n. v. **lătunoaie.**

LĂTUNOIÓS, -OÁSĂ, *lătunoioși, -oase*, adj. (Despre pînză) Care are lătunoi; (despre fire) care a produs lătunoi. — Din **lătunoi** + suf. *-os.*

LĂTURÁ vb. I. v. **alătura.**

LĂTURÁLNIC, -Ă, *lăturalnici, -e*, adj. Care este așezat la o parte, la o margine; lateral; (despre drumuri, străzi etc.) izolat, dosnic. ✦ Fig. (Rar) Ocolit, tainic, ascuns; (peior.) incorect, necinstit. — Din **latură** + suf. *-al-nic.*

LĂTURÁȘ, -Ă, *lăturași, -e*, adj. 1. (Despre cai, adesea substantivat) Înhămat în afara hulubelor, la dreapta sau la stînga cailor dintre hulube. 2. (Rar) Lăturalnic, dosnic. — Din **latură** + suf. *-aș.*

LĂTUREÁN, -EÁNCĂ, *lătureni, -ence*, s. m. și f. (Reg.) Persoană care locuiește într-un sat vecin cu cel al vorbitorului. — Din **latură** + suf. *-ean.*

LĂTÚRI s. f. pl. Apă murdară, rămasă după spălatul vaselor sau al rufelor. ✦ Resturi de mîncare muiate în apă și folosite ca hrană pentru porci; *fig.* mîncare rău gătită, urîtă la aspect. — Lat. ***lavaturae** (< *lavare* «a spăla»).

LĂTURÍȘ adv. (Reg.) Dintr-o (sau într-o) parte, lateral, pieziș. — Din **latură** + suf. *-iș.*

LĂȚÍ, *lățesc*, vb. IV. Refl. 1. A se face mai lat, mai larg sau mai turtit. 2. A se întinde în toate direcțiile, a deveni (mai) întins; a se

mări. ✦ *Fig.* A se răspîndi, a se împrăștia, a se propaga. ✧ Tranz. *Să lățească vorba că a murit* (SBIERA). — Din lat.

LĂȚÍME, *lățimi*, s. f. 1. Cea mai mică dintre cele două dimensiuni ale unei suprafețe plane; întindere opusă lungimii. ✦ Calitatea unui lucru de a fi lat. 2. Dimensiunea mijlocie a unui corp paralelipipedic. — Din lat + suf. *-ime*.

LĂȚÍRE s. f. Faptul de *a se lăți*; extindere, propagare.

LĂȚÍȘ s. n. (În expr.) *În lățiș și în curmeziș* = în lung și în lat, în toate direcțiile; pretutindeni. — Din lat + suf. *-iș*.

LĂȚIȘÓR, *lățișoare*, s. n. Diminutiv al lui *lat*[1].

LĂȚÍT, -Á, *lățiți, -te*, adj. 1. Devenit mai lat. 2. Întins. — V. *lăți*.

LĂȚÓS, -OÁSĂ, *lățoși, -oase*, adj. (Despre animale și despre coama sau blana lor, *p. ext.* despre lucruri confecționate din blană) Cu părul lung și mițos. ✦ (Despre părul sau barba oamenilor) Cu plete lungi, atîrnînd în dezordine; nepieptănat, neîngrijit. — Din lațe + suf. *-os*.

LĂUDÁ, *láud*, vb. I. Tranz. A spune cuvinte de prețuire la adresa cuiva sau a ceva; a aduce cuiva laude, a elogia. ✦ Refl. A spune despre sine însuși cuvinte de laudă; a se mîndri, a se făli. ✧ Expr. (Fam.) *Cum te mai lauzi?* = ce mai faci? cum te mai simți? ✦ Refl. A face pe grozavul; a se grozăvi. — Lat. **laudare**.

LĂUDÁBIL, -Ă, *lăudabili, -e*, adj. Care este vrednic de laudă. — Lat. lit. **laudabilis**.

LĂUDĂCIÓS, -OÁSĂ, *lăudăcioși, -oase*, adj. (Rar) Lăudăros. — Din lăuda + suf. *-ăc-ios*.

LĂUDĂRÓS, -OÁSĂ, *lăudăroși, -oase*, adj. Care are obiceiul de a se lăuda, căruia îi place să se laude. [Pr.: *lă-u-*] — Din lăuda + suf. *-ăr-os*.

LĂUDĂROȘÉNIE s. f. Obișnuința de a se lăuda, de a trîmbița sau de a exagera meritele proprii. — Din lăudăros + suf. *-enie*.

LĂUDĂROȘÍE s. f. (Rar) Lăudăroșenie. — Din lăudăros + suf. *-ie*.

LĂUDĂTÓR, -OÁRE, *lăudători, -oare*, s. m. și f. (În expr.) *A-i fi murit* (cuiva) *lăudătorii*, se spune despre cineva care se laudă singur. — Lat. **laudatorius**.

LĂÚNTRIC, -Ă, *lăuntrici, -e*, adj. Care se află în interior. — Din lăuntru + suf. *-ic*.

LĂÚNTRU s. n. (Rar) Interior. — Din [în]lăuntru.

LĂURÚSCĂ, *lăuruște*, s. f. (Reg.) Viță sălbatică al cărei fruct este un ciorchine cu boabe mici, negre *(Vitis silvestris)*. [Var.: **răurúscă** s. f.] — Lat. **labrusca**.

LĂÚT s. n. Acțiunea de *a (se) la*; spălat (pe cap).

LĂUTÁR, *lăutari*, s. m. Muzicant instrumentist care cîntă mai mult după ureche decît după note și care face parte de obicei dintr-un taraf. — Din lăută + suf. *-ar*.

LĂÚTĂ, *lăute*, s. f. Instrument muzical cu coarde, asemănător cu cobza; *p. ext.* orice instrument muzical cu coarde. [Var.: **alăúță** s. f.] — Tc. lâuta (ngr. lauta).

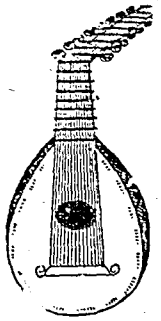
Lăută

LĂUTĂRÉSC, -EÁSCĂ, *lăutărești*, adj. Caracteristic lăutarilor, de lăutar. — Din lăutar + suf. *-esc*.

LĂUTĂRÉȘTE adv. În felul lăutarilor, ca lăutarii. — Din lăutar + suf. *-ește*.

LĂUTOÁRE, *lăutori*, s. f. (Reg.) Apă (fiartă cu leșie) pentru spălat pe cap. — Din lăut + suf. *-oare*.

LĂUTÚRĂ, *lăuturi*, s. f. Faptul de a se spăla pe cap; lăut. — Din lăut + suf. *-ură*.

LĂÚZĂ s. f. v. **lehuză**.

LĂUZÍ vb. IV. v. **lehuzi**.

LĂUZÍE s. f. v. **lehuzie**.

LĂZARÉT s. n. v. **lazaret**.

LĂZUÍ, *lăzuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A face laz; a despădури, a defrișa. — Din laz.

LEAC, *leacuri*, s. n. 1. Remediu contra unei boli; mijloc care poate vindeca o boală. ✧ *Iarbă* (sau *buruiană*) *de leac* = plantă medicinală. ✧ Expr. *A căuta* (pe cineva) *ca iarba de leac* sau *a umbla* (după cineva) *ca după iarba de leac* = a căuta pe cineva cu înfrigurare, pretutindeni. *A da de leac* = a descoperi medicamentul, tratamentul eficace. *A găsi* (cuiva) *leacul* = a găsi mijlocul de a stăpîni pe cineva, a găsi ac de cojocul cuiva. (Pop., ca amenințare) *Atîta ți-i leacul* = atîta îți trebuie! ai s-o pățești. 2. (În expr.) *Fără (de) leac de...* = fără nici un pic de... (În construcții negative) *(Nici) de leac* = cîtuși de puțin, de loc. — Slav (v. sl. lěkŭ).

LEAFĂ[1], *lefi*, s. f. (Reg.) 1. Partea scobită a unei linguri; găvan. 2. Lopățică cu care se bate mingea. ✦ Lopățică cu care se tăpșește mămăliga după ce s-a mestecat. 3. Tăișul, lama sapei, a bardei, a toporului etc. — Sas le(i)fel (= germ. *Löffel*) «lingură».

LEAFĂ[2], *lefuri*, s. f. Salariu. ✦ Soldă pe care o primeau altădată soldații mercenari. ✧ Expr. *În leafă* = ca mercenar. [Pl. și: (înv.) *lefi*] — Tc. ulûfe.

LEĂGĂN, *leagăne*, s. n. 1. Pătuc de lemn sau de nuiele împletite, prevăzut cu un dispozitiv de balansare, în care sînt ținuți și adormiți copiii mici. ✧ *Cîntec de leagăn* = cîntec cu care se adoarme copilul. ✧ Expr. *Din leagăn* = din fragedă copilărie; de la început. 2. Fig. Loc de origine, de baștină. 3. Instituție de stat sau așezămînt filantropic unde se creșteau odinioară copiii fără părinți. ✦ (Impr.) Creșă. 4. Scaun sau scîndură suspendată cu frînghii, pe care se așază cineva ca să se balanseze; *p. ext.* scrînciob. ✧ Expr. *A se da în leagăn* = a se balansa. — Postverbal al lui legăna.

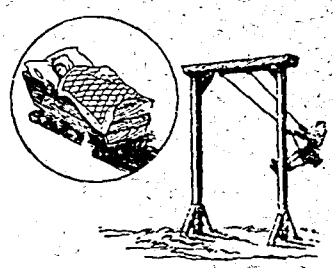
Leagăne

LEAH, -Ă, *leși, -e*, s. m. și f. (Înv.) Polonez(ă). [Var.: **leș** s. m.] — Ucr. ljach.

LEAL, -Ă, *leali, -e*, adj. Care își respectă cuvîntul; corect, cinstit, sincer. [Pr.: *le-al*] — It. leale.

LEALITÁTE s. f. Calitatea de a fi leal; sinceritate, francheță. [Pr.: *le-a-*] — Din leal + suf. *-itate* (după it. *lealtà*).

Leandru

LEÁNCĂ, *lenci*, s. f. (Reg.) Haină sărăcăcioasă, veche, zdrențuită. — Ucr. ljanka «cămașă din pînză de in».

LEÁNDRU, *leandri*, s. m. Plantă ornamentală cu flori albe sau roșii, plăcut mirositoare *(Nerium oleander)*. [Pr.: *lean-*. — Var.: **oleándru** s. m.] — It. leandro.

LEAPȘĂ, *lepșe*, s. f. (Reg.) Lovitură cu palma. ✧ *De-a leapșa* = numele unui joc de copii. [Pr.: *leap-*] — Onomatopee.

LEÁSĂ[1], *lese*, s. f. 1. Împletitură de nuiele care servește ca grătar pentru uscat legumele, fructele, cașul etc. sau pentru bătut porumbul și fasolea. 2. Coșar. 3. Zăgaz de nuiele făcut pentru oprirea apei sau pentru a împiedica peștii să treacă în josul apei. ✦ Coș de nuiele pentru prins pește. — Bg. lesa, sb. ljesa.

Leasă[1] (3)

LEÁSĂ[2], *lese*, s. f. Desiș mare într-o pădure, mărăciniș. ✦ Desișul ramurilor unui singur copac. — Slav (v. sl. lěsŭ).

LEAT[1] s. m. Denumire dată, în armata din trecut, unui soldat. — Din leat[2].

LEAT[2], *leaturi*, s. n. 1. (Înv.) An. 2. (Pop.) Contingent. ✧ Expr. *A fi leat cu cineva* = a fi de aceeași vîrstă. — Slav (v. sl. lěto «an»).

LEAȚ, *leațuri*, s. n. Despicătură lungă și îngustă de lemn, fasonată (în patru muchii), folosită în tîmplărie. [Var.: **laț** s. n.] — Magh. léc (germ. Latte).

LEBADEÁ s. f. v. **libadea**.

LÉBĂDĂ, *lebede*, s. f. 1. Pasăre de apă, cu gîtul lung și arcuit și cu penele albe *(Cygnus olor)*. ✧ *Cîntecul lebedei* = ultima operă sau manifestare de valoare a unui scriitor, a unui muzician etc. înainte de moarte. 2. (Art.) Constelație vizibilă în emisfera boreală. [Pl. și: *lebezi*] — Slav (v. sl. lebedĭ).

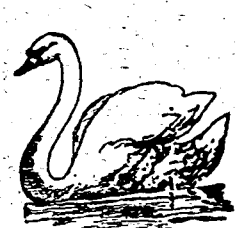
Lebădă

LEBĂDÓI, *lebădoi*, s. m. (Rar) Masculul lebedei. — Din lebădă + suf. *-oi*.

LÉBĂRVURȘT, *lebărvurști*, s. m. Cîrnat preparat din ficat de porc. — Germ. Leberwurst.

LEBEDÍȚĂ, *lebedițe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *lebădă*.

LEBEJOÁRĂ, *lebejoare*, s. f. Lebediță. — Din lebădă + suf. *-(i)oară*.

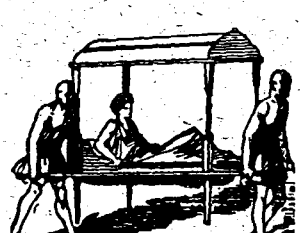
Lectică

LECTÍCĂ, *lectici*, s. f. Un fel de pat sau de scaun, purtat de cai sau de oameni, întrebuințat în antichitatea romană, în evul mediu și astăzi în unele țări coloniale ca mijloc de locomoție. [Acc. și: *léctică*] — Lat. lit. **lectica**.

LÉCTOR[1], **-Ă**, *lectori, -e*, s. m. și f. Grad în unele instituții de învățămînt superior, între asistent și conferențiar; persoană care are acest grad. ✦ Persoană care ține lecții sau care conduce seminariile în învățămîntul politic. — Germ. Lektor (lat. lit. **lector, -oris**).

LÉCTOR[2], **-Ă**, *lectori, -e*, s. m. și f. (Rar) Cititor. — Fr. lecteur (lat. lit. **lector, -oris**).

LECTORÁT, *lectorate*, s. n. Funcția de lector într-o instituție de învățămînt superior. — Din **lector** + suf. *-at*.

LECTÚRĂ, *lecturi*, s. f. Citit, citire. ◇ *Sală de lectură* = încăpere amenajată pe lîngă o bibliotecă, în care publicul poate citi cărți, reviste etc. *Lectură particulară* = cărțile citite de un elev în afara manualelor. ◇ Expr. *A face lectură* = a citi. — Fr. **lecture** (lat. lit. **lectura**).

LÉCȚIE, *lecții*, s. f. 1. Formă de bază a organizării muncii didactice în școală, prin care se transmite unei grupe de elevi de aceeași pregătire un anumit volum de cunoștințe, într-un timp determinat; oră școlară consacrată unui obiect de studiu. ◇ Expr. *A da lecții* = a pregăti elevi în particular. *A lua lecții* = a studia o disciplină cu ajutorul unui profesor particular. *A ieși la lecție* = a ieși în fața profesorului pentru a fi ascultat. *A scoate la lecție* = a chema un elev pentru examinare. 2. Materia și temele indicate de profesor elevilor ca să fie pregătite în vederea orei următoare. ◇ Expr. *A spune lecția* = a expune în fața profesorului materia pregătită. *A-și face lecțiile* = a-și pregăti temele pentru a doua zi. 3. Mustrare, dojană; *p. ext.* bătaie. 4. Învățătură folositoare trasă de cineva în urma unei întîmplări. — Germ. **Lektion** (lat. lit. **lectio, -onis**).

LECUÍ, *lecuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A da sau a lua leacuri spre a (se) face sănătos, a (se) trata; *p. ext.* a (se) vindeca, a (se) însănătoși. 2. Refl. Fig. A se sătura, a-i pieri cheful (de ceva). — Din **leac**.

LECUÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) lecui*; vindecare, tămăduire, însănătoșire.

LECUITÓR, -OÁRE, *lecuitori, -oare*, adj. (Înv.) Vindecător, tămăduitor. — Din **lecui** + suf. *-(i)tor*.

LECÚȚ s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *leac*.

LEFEGÍU, *lefegii*, s. m. (Înv.) 1. Mercenar. 2. Salariat, funcționar. [Var.: **leficiu** s. m.] — Tc. **ulûfeci**.

LEFICÍU s. m. v. **lefegiu**.

LEFȘOÁRĂ, *lefșoare*, s. f. (Fam.) Diminutiv al lui *leafă*[3].

LEFT, (1) *lefți*, s. m., (2) *lefturi*, s. n. (Înv.) 1. Monedă de aur sau de argint, din care se făceau salbe. 2. Obiect de podoabă femeiască; giuvaer. — Ngr. **lefton** «cetină».

LÉFTER, -Ă, *lefteri, -e*, adj. (Fam.) Care nu are nici un ban, fără lăscaie (în pungă). ◇ Expr. *A rămîne lefter* = a rămîne fără un ban. *A lăsa pe cineva lefter* = a lua cuiva ultimul ban. — Ngr. (e)**lefteros** «liber».

LEFTERÍ, *lefteresc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Fam.) A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde toți banii, a lăsa pe cineva sau a rămîne fără un ban. — Din **lefter**.

LEFTERÍE, *lefterii*, s. f. 1. (Fam.) Credit, încredere, trecere; cinste. ◇ Expr. *A-și minca* (sau *a-și pierde*) *lefteria* = a pierde încrederea, reputația de om cinstit. 2. (Reg.) Meserie, îndeletnicire. — Ngr. **elefteria** «libertate».

LEFUȘOÁRĂ, *lefușoare*, s. f. (Fam.) Diminutiv al lui *leafă*[3].

LEG s. n. (Înv.) Bun lăsat de cineva prin testament. — Fr. **legs**.

LEGÁ[1], *leg*, vb. I. I. Tranz. 1. A împreuna, a uni strîns (printr-un nod, o fundă etc.) capetele unei bucăți sau ale unor bucăți separate de sfoară, de ață, de sîrmă etc. (astfel înșiruite să formeze un tot). ◇ Expr. *A lega* (sau *a strînge*) *băierile de la pungă* = a face economii, a deveni (mai) econom. 2. A închide la gură un sac, o pungă, o boccea etc. adunînd marginile și înnodîndu-le sau petrecînd în jur o sfoară ale cărei capete se înnoadă; a strînge, a împacheta un obiect sau un material într-o învelitoare (basma, sac, pungă etc.) și a închide în felul arătat mai sus. ◇ Expr. *A lega paraua cu zece noduri* = a fi zgîrcit. ✦ A uni diferite lucruri într-un mănunchi, înfășurîndu-le și strîngîndu-le cu o funie, o sfoară etc. ◇ Expr. *A (nu) lega două în tei* = a (nu) pune la o parte din cîștig. 3. A fixa, a strînge ceva cu o funie, un șiret etc. ca să nu se desfacă sau să nu se clatine. ✦ A strînge cu un cerc piesele care alcătuiesc un obiect. ◇ Expr. (Înv.) *A lega tabără* = a înconjura o taoără cu care prinse unul de altul, ca să nu poată pătrunde dușmanul. 4. A prinde una de alta foile unei cărți și a-i pune scoarțe. II. 1. Tranz. A prinde, a agăța, a atîrna un obiect de altul cu ajutorul unei frînghii, al unui lanț etc. 2. Tranz. Fig. A uni sunete sau cuvinte pentru a vorbi, a închega cuvinte, fraze etc. 3. Tranz. Fig. A uni, a stabili o legătură între două puncte îndepărtate. 4. Tranz. Fig. A înfiripa, a stabili relații de prietenie sau de dragoste. ✦ Tranz. și refl. Fig. A (se) uni, a (se) apropia (din punctul de vedere al ideilor, al sentimentelor). ✦ Refl. Fig. A se apuca cu rîvnă de o meserie, de o îndeletnicire. 5. Refl. Fig. A se ține scai de cineva, a plictisi pe cineva; a se agăța de cineva, a-l trage la răspundere. III. Tranz. 1. A imobiliza pe cineva cu ajutorul unei frînghii, al unui lanț etc.; a pune în lanțuri, în fiare; a înlănțui, a încătușa. ◇ Expr. *A lega pe cineva de mîini și de picioare* = a imobiliza complet pe cineva. *Nebun de legat* = nebun furios; persoană care se poartă ca un nebun. *A lega limba* (sau *gura*) *cuiva* = a opri pe cineva să vorbească. (Refl.) *A i se lega limba* = a amuți. *A i se lega picioarele* = a nu mai putea umbla. 2. A prinde un animal de ceva cu ajutorul unei legături, pentru a-l împiedica să fugă; a priponi. IV. Fig. 1. Refl. A se obliga, a se îndatora. 2. Tranz. (În superstiții și în basme) A opri prin vrăji. V. Tranz. A înfășura sau a acoperi o parte a corpului cu o legătoare strînsă înnodată. ◇ Expr. *A lega la ochi pe cineva* = a amăgi pe cineva. (Glumeț) *A-și lega capul* = a se căsători. ◇ Refl. *Se leagă cu maramă la cap* (ISPIRESCU). ✦ Tranz. și refl. A (se) pansa, a (se) bandaja. (Refl., în expr.) *Fiecare se leagă unde-l doare* = fiecare își cunoaște greutățile. *A te lega la cap* (*cînd nu te doare*) = a-ți crea complicații inutile. VI. 1. Intranz. (Despre plante) A prinde rod. 2. Refl. (Despre sosuri, dulcețuri etc.) A se îngroșa, a se închega. — Lat. **ligare**.

LEGÁ[2], *leg*, vb. I. Tranz. (Înv.) A lăsa prin testament. — Fr. **léguer** (lat. lit. **legare**).

LEGÁL, -Ă, *legali, -e*, adj. Care există în temeiul unei legi, care este prevăzut de o lege, este conform cu legea. — Fr. **légal**.

LEGALITÁTE s. f. Faptul de a fi conform cu legile; respectare a legilor; stare de ordine capabilă să asigure, prin lege, viața și activitatea unei societăți, a unui stat etc. ◇ Expr. *A intra în legalitate* = a se conforma principiilor legilor în vigoare. *A fi în legalitate* = a fi, a lucra sub ocrotirea legilor în vigoare. ✦ Organizarea unui stat pe bază de legi; ansamblul legilor unei țări. — După fr. **légalité**.

LEGALIZÁ, *legalizez*, vb. I. Tranz. A da formă legală unui act, unui document. ✦ A da un caracter legal unui fapt, unei situații, a face să fie recunoscut, să fie oficial. — Fr. **légaliser**.

LEGALIZÁRE, *legalizări*, s. f. Acțiunea de *a legaliza*.

LEGALIZÁT, -Ă, *legalizați, -te*, adj. Devenit legal. — V. *legaliza*.

LEGÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) lega*[1].

LEGÁT[1] adv. În mod coerent. — V. *lega*[1].

LEGÁT[2] s. n. 1. Faptul de *a (se) lega*[1]; legare. 2. Strîngere cu ajutorul unei legături a unor lucruri pentru a împiedica să se desfacă. ✦ Broșare, cartonare a unei cărți. 3. (Înv.) Obligație, datorie, învoială. 4. Rodire.

LEGÁT[3], *legate*, s. n. Dispoziție testamentară prin care se lasă cuiva o moștenire, un bun etc. ◇ *Legat universal* = dispoziție testamentară prin care se lasă cuiva întreaga avere. *Legat particular* = dispoziție testamentară prin care se lasă cuiva un bun, o proprietate determinată. ✦ Bun lăsat prin dispoziție testamentară. — Lat. lit. **legatum**.

LEGÁT[4], *legați*, s. m. (Înv.) Delegat; ambasador. — Fr. **légat** (lat. lit. **legatus**).

LEGÁT[5], *-Ă*, *legați, -te*, adj. 1. Angajat, îndatorat, obligat, constrîns. 2. (Despre oameni) Zdravăn, vînjos, voinic. 3. (Despre sosuri, dulcețuri etc.) Îngroșat, întărit, devenit consistent. — V. *lega*[1].

LEGATÁR, -Ă, *legatari, -e*, s. m. și f. Persoană căreia i se conferă un legat[3]. ◇ *Legatar universal* = persoană căreia cineva îi lasă prin testament întreaga sa avere. *Legatar particular* = persoană căreia cineva îi lasă prin testament anumite obiecte precizate. — Fr. **légataire** (lat. lit. **legatarius**).

LEGÁTO adv. (Indicînd modul de executare a unui grup de note muzicale) Fără nici o întrerupere între sunete, în mod continuu. — It. **legato** «legat, unit».

LEGAȚÍE, *legații*, s. f. Misiune diplomatică permanentă, care are în frunte un ministru. ✦ Sediul acestei misiuni. — Fr. **légation** (lat. lit. **legatio, -onis**).

LEGĂMÍNT, *legăminte*, s. n. 1. Promisiune solemnă, angajament de a face ceva. 2. Învoială, convenție. 3. (Înv.) Legătură, relație. — Lat. **ligamentum**.

LEGĂNÁ, *légăn*, vb. I. I. Tranz. A mișca lin într-o parte și în alta un copil (cu leagănul sau pe brațe) pentru a-l adormi. ✦ Refl. Fig. A se lăsa purtat, amăgit de speranțe deșarte. 2. Tranz. și refl. A (se) mișca într-o parte și în alta, a (se) clătina, a (se) balansa. ✦ Refl. A se da în leagăn. 3. Refl. (Despre oameni) A se mișca ritmic (în mers, în pas de dans etc.). ✦ A se clătina de slăbiciune. — Lat. ***liginare**.

LEGĂNÁRE, *legănări*, s. f. Acțiunea de *a (se) legăna*; balansare, oscilare, ondulare.

LEGĂNÁȘ, *legănașe*, s. n. (Pop.) Leagăn. — Din **leagăn** + suf. *-aș*.

LEGĂNÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) legăna*.

LEGĂNÁT[2], *-Ă*, *legănați, -te*, adj. 1. (Despre felul de a umbla) Cu mișcări ritmice într-o parte și în alta. 2. (Despre voce, vorbe etc.) Tărăgănat. — V. *legăna*.

LEGĂNĂTÓR, -OÁRE, *legănători, -oare*, adj. (Rar) Care se leagănă. *Mersu-i... cu pas legănător* (ALECSANDRI). — Din **legăna** + suf. *-(ă)tor*.

LEGĂNĂTÚRĂ s. f. (Rar) Legănare. — Din **legăna** + suf. *-(ă)tură*.

LEGĂNÉL, *legănele*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *leagăn*.

LEGĂNÚȘ, *legănușe*, s. n. (Reg.) Leagănel. — Din **leagăn** + suf. *-uș*.

LEGĂNÚȚ, *legănuțe*, s. n. (Pop.) Leagănel. — Din **leagăn** + suf. *-uț*.

LEGĂTOÁRE, *legători*, s. f. 1. Obiect cu care sau în care se leagă ceva. ✦ Mănunchi de paie sau de spice cu care se leagă snopii. ✦ Basma cu care se leagă femeile la cap. 2. (Înv.) Cravată. ✦ Fular. — Din **lega** + suf. *-(ă)toare*.

LEGĂTÓR, -OÁRE, *legători, -oare*, s. m. și f. 1. Specialist în legatul cărților. 2. Persoană care leagă snopii. — Din **lega** + suf. *-(ă)tor*.

LEGĂTORÍE, (1) *legătorii*, s. f. 1. Atelier în care se cartonează sau se broșează cărți, reviste etc. 2. Meseria legătorului de cărți. — Din **legător** + suf. *-ie*.

LEGĂTÚRĂ, *legături*, s. f. I. 1. Piesă care unește sau fixează două sau mai multe obiecte. ✦ Dispozitiv format din curele sau din fire metalice cu care se atașează schiurile la picioare. 2. Obiecte legate împreună (într-o pînză sau cu o sfoară, o curea etc.) spre a se păstra sau a se transporta mai ușor; sarcină, boccea. ✦ Mic mănunchi de zarzavaturi. 3. Funie, lanț etc. cu care este fixat, imobilizat cineva sau ceva. *De la briu cuțit scotea, Legăturile-i tăia* (TEODORESCU). 4. Basma. ✦ (Înv.) Cravată. ✦ Fașă, bandaj. 5. Scoarțele și cotorul în care se află legată o carte 6. Modul de împletire a firelor de

urzeală cu firele de bătătură. 7. Mijloc de comunicare (aeriană, telegrafică etc.). II. 1. Relație între fenomene, persoane, colectivități etc. 2. Relație de dragoste sau de prietenie. ✦ (La pl.) Relații, cunoștințe printre oamenii de seamă. 3. Contact între diferite persoane, unități etc. ◇ *Agent de legătură* = agent care ține un contact permanent între două unități militare, două grupuri de comandă etc. *Om de legătură* = om care asigură contactul permanent între două instituții, două întreprinderi etc. 4. (Înv.) Acord, înțelegere, convenție. 5. Concordanță în combinarea părților unei expuneri, ale unei argumentări. 6. (În expr.) *În legătură cu...* = referitor la... III. 1. Mod de a lega două corpuri, îngrădindu-se mobilitatea lor unul față de altul și asigurîndu-se în același timp transmiterea unor mișcări de la unul la celălalt. ✦ Dispozitivul cu care se realizează legarea. 2. Cuplare a mai multor conductoare electrice, a mai multor acumulatoare, pile etc. 3. Unirea diferitelor particule care constituie o moleculă, un atom, un nucleu sau alt sistem material cu proprietăți caracteristice. ◇ *Forță de legătură* = forță care unește între ele particulele constitutive ale unui sistem material. *Energie de legătură* = energie liberată la formarea unui sistem material. — Lat. **ligatura.**

LEGĂTURÍCĂ, *legăturici*, s. f. Diminutiv al lui *legătură* (I 2); **bocceluță.**

LÉGE, *legi*, s. f. I. Expresia obiectivă a legăturii esențiale, necesare și generale dintre fenomene, a legăturii interne dintre cauză și efect. II. 1. Normă cu caracter obligatoriu, stabilită și apărată de puterea de stat. ◇ *Lege nescrisă* = tradiție, obicei al pămîntului. ◇ Loc. adj. *Fără (de) lege* = păcătos, mișel. ◇ Loc. adv. *Cu* (sau *pe, după) lege* = just, legal. *În lege* = de-a binelea, cu totul. ◇ Expr. *Vórba* (sau *cuvîntul* cuiva) *e lege* = vorba lui se respectă. *Cum e legea* = cum se cuvine, cum se cade. *Nu e lege* = nu este neapărat așa. *În numele legii* = formulă întrebuințată atunci cînd se invocă autoritatea legii. *În baza legii* = potrivit celor prevăzute de lege, în conformitate cu legea. *Omul legii* = a) reprezentant al autorității de stat; b) persoană care respectă cu strictețe legea. *Om de lege* = jurist; avocat. 2. (Pop.) Proces, judecată. ◇ Expr. (Reg.) *A-și face de lege* = a cumpăni, a chibzui (înainte de a face ceva). 3. Legalitate, constituționalitate. III. Religie. ◇ Expr. *Pe* (sau *pre) legea mea* = zău, pe conștiința mea. ✦ Datină, obicei. ◇ Expr. *În legea cuiva* = în felul cuiva, cum se pricepe cineva. — Lat. **lex, legis.**

LEGENDÁR, -Ă, *legendari, -e*, adj. De legendă, de domeniul legendei; fantastic, extraordinar, faimos, proverbial. — După fr. **légendaire.**

LEGÉNDĂ, *legende*, s. f. 1. Povestire în proză sau în versuri, avînd elemente fantastice sau miraculoase brodate pe fondul unui motiv istoric sau al unei închipuiri mistice. 2. (Rar) Inscripție pe o monedă sau pe o medalie. 3. Text, inscripție de explicare a semnelor convenționale de pe o hartă, un plan etc. ✦ Completare sub formă de memoriu anexată la o hartă, la o schemă etc. și privind unele date care nu se pot exprima grafic. — Fr. **légende** (lat. lit. **legenda**).

LÉGHE, *leghe*, s. f. Unitate de măsură pentru distanțele terestre sau maritime, folosită în trecut mai ales în țările din apusul Europei și variind ca lungime între 3000 și 7500 m. — It. **lega.**

LEGIFERÁ, *legiferez*, vb. I. Tranz. A promulga o lege; a stabili ceva prin lege. — Fr. **légiférer.**

LEGIONÁR, *legionari*, s. m. 1. Militar care făcea parte dintr-o legiune romană. 2. Membru al organizației teroriste de tip fascist din Romînia, numită « Garda de fier ». — Fr. **légionnaire** (lat. lit. **legionarius**).

LEGISLATÍV, -Ă, *legislativi, -e*, adj. Referitor la legi, la elaborarea sau la adoptarea lor. ◇ *Organ legislativ* = organ care are căderea de a elabora și a adopta legile. *Putere legislativă* = una dintre cele trei puteri în care se împarte puterea statului constituțional burghez și care are atribuția de a face legi. *Consiliu legislativ* = (în trecut) consiliu care cerceta proiectele de lege și contribuia la alcătuirea lor din punct de vedere tehnic. — Fr. **législatif.**

LEGISLATÓR, *legislatori*, s. m. Legiuitor; *fig.* persoană care stabilește regulile unei arte sau ale unui curent artistic. — Fr. **législateur** (lat. lit. **legislator, -oris**).

LEGISLATÚRĂ, *legislaturi*, s. f. Perioadă legală pentru care este ales sau în care a funcționat un organ legislativ. — Fr. **législature.**

LEGISLAȚIE, *legislații*, s. f. Totalitatea legilor unei țări sau ale unui domeniu juridic. — Fr. **législation** (lat. lit. **legislatio, -onis**).

LEGÍST, -Ă, *legisti, -ste*, adj. (În expr.) *Medic legist* = medic însărcinat cu lămurirea unor chestiuni medicale în care este interesată justiția. ✦ (Substantivat, rar) Jurist. — Fr. **légiste.**

LEGÍTIM, -Ă, *legitimi, -e*, adj. 1. Legal. ◇ *Legitimă apărare* = situație în care se comite un act de violență, justificat legal ca apărare împotriva unei agresiuni imediate și injuste. ✦ (Despre căsătorie) Făcut cu îndeplinirea formelor legale; (despre soți) căsătoriți legal; (despre copii) născut din căsătorie sau recunoscut de tată. 2. Just, îndreptățit. — Fr. **légitime** (lat. lit. **legitimus**).

LEGITIMÁ, *legitimez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A(-și) stabili identitatea pe baza unui document legal. 2. Tranz. A recunoaște unui copil natural drepturile de copil legitim. 3. Tranz. Fig. A justifica, a îndreptăți. — Fr. **légitimer.**

LEGITIMÁRE, *legitimări*, s. f. Acțiunea de *a (se) legitima*; justificare.

LEGITIMÁȚIE, *legitimații*, s. f. Act; document personal, eliberat de o autoritate pentru a servi cuiva ca să se legitimeze. — Fr. **légitimation.**

LEGITIMITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este legitim. — După fr. **légitimité.**

LEGIUÍ, *legiuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Înv.) A hotărî prin lege; a legifera. 2. Refl. (Reg.) A chibzui. — Din **lege.**

LEGIUÍRE, *legiuiri*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a (se) legiui*. ✦ **Lege.** ✦ Totalitatea legilor unei țări; legislație.

LEGIUÍT, -Ă, *legiuiți, -te*, adj. (Înv.) Care este în conformitate cu legea, bazat pe lege sau cerut de lege; legal. ✦ Legitim. — V. *legiui*.

LEGIUITÓR, -OÁRE, *legiuitori, -oare*, adj. Care legiuiește; legislativ. — Din **legiui** + suf. *-(i)tor*.

LEGIÚNE, *legiuni*, s. f. 1. Mare unitate militară și administrativă romană; *p. ext.* denumire dată unor formații militare din diferite epoci. ◇ *Legiune străină* = (în Franța și în Spania) formație militară, compusă în cea mai mare parte din mercenari, cu garnizoana în colonii. 2. Fig. Mulțime, ceată, gloată. [Pl. și: (înv.) *legioane*] — Fr. **légion** (lat. lit. **legio, -onis**).

LEGÚMĂ, *legume*, s. f. Nume dat unor vegetale (fasole, cartofi, ceapă etc.) cultivate pentru hrana omului; zarzavat. ✦ (Rar) Mîncare, hrană. [Pl. și: *legumuri*] — Lat. **legumen.**

LEGUMĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *legumărești, -țe*, adj. (Rar) Căruia îi plac mîncărurile bune; gurmand. — Din **legumi** + suf. *-ăr-eț*.

LEGUMEÁLĂ, *legumeli*, s. f. (Reg.) Cumpătare, economie; zgîrcenie la mîncare. — Din **legumi** + suf. *-eală*.

LEGUMÍ, *legumesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A mînca sau a bea cu cumpătare; a gusta, a ciuguli. ✦ A degusta, a savura. — Din **legumă.**

LEGUMÍCOL, -Ă, *legumicoli, -e*, adj. Care privește culturile de legume. — Din **legumă** (după *pomicol*).

LEGUMICULTÓR, -OÁRE, *legumicultori, -oare*, s. m. și f. Cultivator de legume. — Din **legumă** (după *pomicultor*).

LEGUMICULTÚRĂ, *legumiculturi*, s. f. Ramură a agriculturii care se ocupă cu teoria și practica cultivării legumelor. — Din **legumă** + **cultură.**

LEGUMÍNĂ s. f. Substanță albuminoasă care se găsește în semințele leguminoaselor. — Fr. **légumine.**

LEGUMINÓS, -OÁSĂ, *leguminoși, -oase*, adj. (Despre plante) Al cărui fruct este o păstaie. ✦ (Substantivat, f. pl.) Familie de plante (alimentare sau furajere) al căror fruct este o păstaie. — După fr. **légumineux.**

LEHÁMETE s. f. v. **lehamite.**

LEHÁMITE s. f. (Reg.) Dezgust, plictiseală. ◇ Expr. *A-i fi* (sau *a i se face)* cuiva *lehamite* (de ceva) = a-i fi silă (de ceva), a fi sătul pînă în gît (de ceva). [Var.: **lehámete** s. f.] — Ucr. **lyho** + [cogea]**mite.**

LEHÁI, *lehăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A vorbi mult și fără rost; a trăncăni. [Var.: **lihái** vb. IV]

LEHÁIT s. n. Faptul de *a lehăi*.

LEHĂMETÍ, *lehămetesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se sătura (de ceva sau de cineva); a se dezgusta, a se scîrbi; a se plictisi. ◇ Expr. (Rar) *Mi te-ai lehămetit de la inimă* = mi-ai ieșit din inimă, nu te mai iubesc, nu mai vreau să știu de tine. [Var.: **lehămeți** vb. IV] — Din **lehamite.**

LEHĂMETISÍ, *lehămetisesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se lehămeti. — Din **lehamite.**

LEHĂMETÍT, -Ă, *lehămetiți, -te*, adj. Scîrbit, dezgustat. — V. *lehămeti*.

LEHĂMETUÍ, *lehămetuiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se lehămeti. — Din **lehamite.**

LEHĂMETUÍT, -Ă, *lehămetuiți, -te*, adj. (Reg.) Lehămetit. — V. *lehămetui*.

LEHĂMEȚÍ vb. IV. v. **lehămeti.**

LEHĂU, *lehăi*, s. m. Mincinos, flecar. — Din **lehăi** + suf. *-ău*.

LEHÍME, *lehimi*, s. f. (Înv.) Totalitatea leșilor. — Din **leah** + suf. *-ime*.

LEHÚZĂ, *lehuze*, s. f. Nume dat femeii în perioada de după nașterea unui copil pînă la restabilirea sănătății. [Var.: **lăúză** s. f.] — Ngr. **lehusa.**

LEHUZÍ, *lehuzesc*, vb. IV. Intranz. A fi lehuză. [Var.: **lăuzí** vb. IV] — Din **lehuză.**

LEHUZÍE s. f. Starea lehuzei; timpul cît o femeie este lehuză. [Var.: **lăuzíe** s. f.] — Din **lehuză** + suf. *-ie*.

LÉICĂ[1], *leici*, s. f. (Pop., adesea însoțit de numele persoanei la care se referă) Lele.

LÉICĂ[2], *leici*, s. f. (Reg.) Pîlnie. ◇ Expr. *A face gîtul* (sau *gura) leică și pîntecele balercă* = a bea foarte mult. — Rus **lejka.**

LEICULÍȚĂ s. f. (Pop.) Leicuță[1]. — Din **leică**[1] + suf. *-(u)liță*.

LEICUȘOÁRĂ s. f. (Pop.) Leicuță[1]. — Din **leică**[1] + suf. *-(u)șoară*.

LEICÚȚĂ[1] s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *leică*[1].

LEICÚȚĂ[2], *leicuțe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *leică*[2].

LEÍT, -Ă, *leiți, -te*, adj. (Adesea adverbial) 1. (În expr.) *A fi leit* (sau *leit-poleit)* = a fi întocmai, la fel, aidoma cu... 2. (Despre îmbrăcăminte) Turnat (pe corp). ✦ (Despre oameni) Îmbrăcat într-o haină ca turnată pe corp. ✦ Fig. (Despre păr) Răsfirat pe spate și pe umeri. 3. (Rar, în poezia populară) Netezit, strălucitor. — Slav (v. sl. **lejo**[n]**-lejati**).

LEÍȚĂ, *leițe*, s. f. (Înv.) Monedă (mărunță), leușor. — Din leu + suf. *-iță*.

LEJÉR, -Ă, *lejeri, -e*, adj. (Franțuzism, despre îmbrăcăminte) Ușor, comod. — Fr. léger.

LÉLA adv. (Reg.; în expr.) *A umbla* (sau *a bate*) *lela* = a hoinări, a vagabonda, a bate drumurile.

LÉLE s. f. 1. Termen de respect cu care se adresează, la țară, un copil sau o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă. ✦ (În poezia populară) Femeie tînără; iubită. 2. Femeie cu purtări rele. ✧ Expr. *Fecior* (sau *pui, fiu*) *de lele* = șmecher, șiret, ticălos. *A umbla frunza* (sau *în dorul*) *lelii* = a umbla fără rost, degeaba. — Bg., sb. lelja.

LELÉU, *lelei*, s. m. (Reg.) Prostănac.

LELÍCĂ s. f. (Pop.) Leliță. — Din lele + sûf. *-ică*.

LELICUȚĂ, *lelicuțe*, s. f. Leliță. — Din lelică + suf. *-uță*.

LELIȘOÁRĂ s. f. (Pop.) Leliță. — Din lele + suf. *-(i)șoară*.

LELÍȚĂ, *lelițe*, s. f. Diminutiv al lui *lele*. [Var.: lîță s. f.]

LELIȚCÁNĂ, *leliței*, s. f. (Pop.) Lele. — Din lelițică + suf. *-ic-ană*.

LEMN, (2, 3) *lemne*, s. n. 1. Substanță dură, compactă sau fibroasă care alcătuiește tulpina, ramurile și rădăcina arborilor și care este folosită ca material de construcție, drept combustibil etc. ✧ Expr. *A fi de lemn* (sau *ca lemnul*) = a nu simți nimic. *A se face de lemn* = a înțepeni (din cauza frigului, a băuturii excesive etc.). *A rămîne ca de lemn* = a înlemni, a încremeni (din cauza unei emoții). *A îngheța lemn* = a înțepeni de frig, a îngheța tun. 2. Tulpina și ramurile unui arbore tăiat, servind pentru construcții sau drept combustibil. ✧ Expr. *Doarme de poți să tai lemne pe el*, se spune despre cineva care doarme greu. *E ger de crapă lemnele*, se spune cînd e foarte frig. ✦ Bucată ruptă sau tăiată din trunchiul sau din ramurile unui arbore. 3. (Înv. și pop.) Copac, arbust. 4. Compuse: *lemn-cînesc* = arbust cu frunze mici și groase, cultivat prin grădini, servind drept gard viu *(Ligustrum vulgare)*; *lemn-dulce* = plantă erbacee cu flori mici, albe sau albastre *(Glycyrrhiza echinata)*; *lemnul-domnului* = arbust din familia compozeelor, cu miros de lămîie *(Artemisia abrotanum)*; lemnuș. — Lat. lignum.

Lemn-dulce

LEMNÁR, (1) *lemnari*, s. m., (2, 3) *lemnare*, s. n. 1. Muncitor, meseriaș care se ocupă cu prelucrarea lemnului; dulgher, tîmplar. 2. Butuc pe care se așază lemnele la crăpat; loc din ogradă unde se taie lemnele. 3. Daltă cu care se scobește în lemn. — Din lemn + suf. *-ar*.

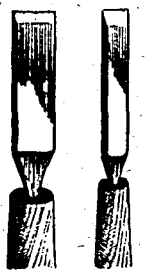

Lemnare

LEMNĂRÍE, *lemnării*, s. f. 1. Cantitate, grămadă mare de lemne. 2. Materialul lemnos care intră într-o construcție. 3. Meseria lemnarului. ✦ Atelierul lemnarului; tîmplărie (2). 4. (Reg.) Magazie de lemne. — (1, 2, 4) Din lemn + suf. *-ărie*, (3) din lemnar + suf. *-ie*.

LEMNĂRÍT s. n. Meseria lemnarului. — Din lemnar + suf. *-it*.

LEMNIȘÓR, *lemnișoare*, s. n. Diminutiv al lui *lemn* (2, 3).

LEMNÍU, -ÍE, *lemnii*, adj. (Rar) De culoarea lemnului. — Din lemn + suf. *-iu*.

LEMNÓS, -OÁSĂ, *lemnoși, -oase*, adj. (Despre țesuturile vegetale) De natura lemnului. — Lat. lignosus.

LEMNULÉȚ, *lemnulețe*, s. n. (Pop.) Lemnișor. — Din lemn + suf. *-ul-eț*.

LEMNÚȘ, *lemnușuri*, s. n. 1. (Reg.) Chibrit. 2. (Bot.) Lemnul-domnului. — Din lemn + suf. *-uș*.

LEMPĂÍ, *lempăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A mînca pe alese, a lua cîte puțin, alegînd de ici și de colo.

LENÁJ, *lenajuri*, s. n. (Franțuzism) Țesătură subțire de lînă. — Fr. lainage.

LENCHI s. m. Situație favorabilă în jocul cu arșice. [Var.: lenghi s. m.] — Tc. lenkj, lengj «olog».

LÉNE s. f. Faptul de a se complace în inactivitate; aversiune față de muncă; trîndăvie; lîncezeală. *Lenea e cucoană mare care n-are de mîncare* sau *lenea-i împărăteasă mare*, se spune celui care nu vrea să muncească. — Slav (v. sl. lěnŭ).

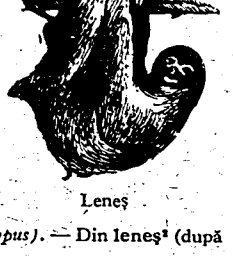

Leneș

LENEȘ[1], *leneși*, s. m. Animal mamifer din America de Sud, caracterizat prin mișcările lui încete și prin faptul că stă zile întregi agățat pe aceeași creangă *(Bradypus)*. — Din leneș[2] (după fr. *paresseux*, germ. *Faultier*).

LENEȘ[2], **-Ă**, *leneși, -e*, adj. (Adesea substantivat) Căruia îi lipsește dorința, plăcerea de a munci, căruia îi e lene; trîndav. ✦ Fig. (Despre un lucru care se află în mișcare) Încet, fără energic; domol, **alene**. — Din lene + suf. *-eș*.

LENEVÍ, *lenevesc*, vb. IV. Intranz. și refl. A se afla, a rămîne în inactivitate, a se lăsa cuprins de lene; a trîndăvi. — Slav (v. sl. lěnivŭ «leneș»).

LENEVÍE s. f. Lene. — Din lenevi + suf. *-ie*.

LENEVIÓR, -OÁRĂ, *leneviori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *leneș*.

LENEVÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) lenevi* și rezultatul ei; lene.

LENEVÓS, -OÁSĂ, *lenevoși, -oase*, adj. (Înv.) Leneș. — Din lenevi + suf. *-os*.

LENGHI s. m. v. lenchi.

LENÍ, *lenesc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A se lenevi. — Slav (v. sl. lěniti).

LENINÍSM s. n. Marxism-leninism. — Rus leninizm.

LENINÍST, -Ă, *leniniști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de leninism, care este creat de Lenin. 2. S. m. și f. Adept al leninismului. — Din Lenin + suf. *-ist*.

LENITÍV, -Ă, *lenitivi, -e*, adj. (Despre substanțe, adesea substantivat, n.) Care calmează durerile. — Fr. lénitif (lat. lit. lenitivus).

LENJEREÁSĂ, *lenjerese*, s. f. Meseriașă care se ocupă cu cususul lenjeriei. — Din lenjer[ie] + suf. *-easă*.

LENJERÍE, *lenjerii*, s. f. Rufărie de corp. — Fr. lingerie.

LÉNJURI s. n. pl. Rufărie de corp. lenjerie. — Fr. linge.

LENÓS, -OÁSĂ, *lenoși, -oase*, adj. (Rar) Leneș. — Din lene + suf. *-os*.

LENT, -Ă, *lenți, -te*, adj. Încet, domol. — Fr. lent (lat. lit. lentus).

LENTICULÁR, -Ă, *lenticulari, -e*, adj. Care are forma unei lentile. — Fr. lenticulaire (lat. lit. lenticularis).

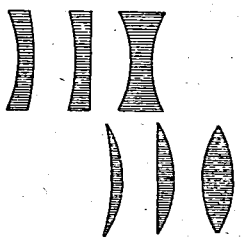

Lentile

LENTÍLĂ, *lentile*, s. f. 1. Piesă optică transparentă, mărginită de obicei de două suprafețe sferice (sau de una sferică și de una plană), care dă imaginea reală sau virtuală a unui obiect. 2. Inel metalic care asigură legătura între două țevi de metal sau între o țeavă și un perete de metal. 3. (În siderurgie) Lupă. — După fr. lentille.

LÉNTO adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Încet, lin. — It. lento.

LEOÁICĂ, *leoaice*, s. f. Femela leului. [Pr.: *le-oai-*] — Din leu[1] + suf. *-oaică*.

LEOÁPĂ, *leoape*, s. f. (Reg.; depr.) Leoarbă. [Pr.: *leoa-*]

LEOÁRBĂ s. f. (Depr.) Gură. ✧ Expr. *Tacă-ți leoarba!* = taci din gură! [Pr.: *leoar-*] — Onomatopee.

LEOÁRCĂ adj. invar. Foarte ud, plin de apă. [Pr.: *leoar-*] — Din liur + suf. *-că*.

LEONÍN, -Ă, *leonini, -e*, adj. (Livresc) 1. Al leului[1], de leu, privitor la leu; ca al leului. ✦ Fig. *Contract leonin* = contract prin care una din părți își rezervă beneficiul cel mai mare, partea leului. 2. (În expr.) *Versuri leonine* = versuri ale căror emistihuri rimează. *Rimă leonină* = rimă în care două sau trei silabe sînt asemănătoare. [Pr.: *le-o-*] — Lat. lit. leoninus (fr. léonin).

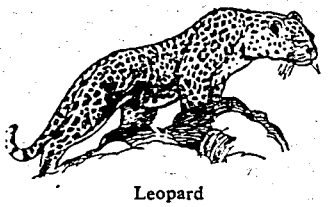

Leopard

LEOP interj. Cuvînt care imită sunetul produs de un corp moale cînd cade pe o suprafață netedă. — Onomatopee.

LEOPÁRD, *leoparzi*, s. m. Animal de pradă din familia felinelor, avînd blana de culoare gălbuie, cu pete roșcate; trăiește în Asia și Africa *(Felis pardus)*. [Pr.: *le-o-*] — Fr. léopard (lat. lit. leopardus).

LEOPĂÍ vb. IV. v. lipăi.

LEORBĂÍ, *leorbăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A flecări, a trăncăni, a sporovăi. [Pr.: *leor-*] — Din leoarbă.

LEORBĂIÁLĂ, *leorbăieli*, s. f. (Reg.) Flecăreală, trăncăneală. [Pr.: *leor-*] — Din leorbăi + suf. *-eală*.

LEORBĂU, *leorbăi*, s. m. (Rar, peior.) Om care trăncănește, care vorbește prea mult, care divulgă. [Pr.: *leor-*] — Din leoarbă + suf. *-au*.

LEORCĂÍ, *leorcăiesc*, vb. IV. 1. Intranz. A umbla prin apă. 2. Refl. (Reg.) A se juca prin apă. 3. Tranz. (Reg.) A bea mereu. [Pr.: *leor-*] — Din leoarcă.

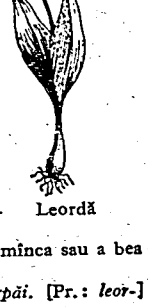

Leordă

LEÓRDĂ, *leorde*, s. f. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu miros puternic de usturoi *(Allium ursinum)*. [Pr.: *le-or-*. — Var.: léurdă s. f.] — Comp. bg. levúrda.

LEORPĂÍ, *leorpăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A mînca sau a bea ceva sorbind cu zgomot. [Pr.: *leor-*] — Onomatopee.

LEORPĂÍT, *leorpăituri*, s. n. Faptul de *a leorpăi*. [Pr.: *leor-*]

LEPĂDÁ, *lépăd*, vb. I. I. 1. Tranz. A lăsa ceva din mînă; a se debarasa de un obiect nefolositor sau fără valoare, aruncîndu-l; a arunca un obiect nefolositor, a azvîrli. ◇ Expr. *A nu fi de lepădat* = a fi vrednic de luat în seamă. ✦ A dărui, a da ceva cuiva. ✦ A-şi dezbrăca un veşmînt, a-şi scoate haina, încălţămintea etc. ◇ Expr. *A (sau a-şi) lepăda masca* = a înceta de a se preface. (Înv.) *A-şi lepăda potcoavele* = a muri. ✦ Fig. A lăsa să cadă. *Arborii îşi leapădă frunzele galbene* (STANCU). 2. Intranz. (Pop.; despre femei şi despre femelele animalelor) A naşte înainte de termen un făt mort; a avorta. ◇ Expr. (Tranz.) *A lepăda icrele* = a depune icrele. II. Fig. 1. Tranz. (Înv. şi arh.) A îndepărta, a alunga. ✦ A lăsa, a debarca pe cineva undeva. 2. Tranz. A părăsi ceva (pentru totdeauna şi de bunăvoie). ✦ Refl. A se lăsa de..., a renunţa la... 3. Refl. A rupe orice legătură cu cineva. ✦ A nu recunoaşte ceva, a tăgădui. 4. Tranz. (Înv.) A refuza, a respinge. [Prez. ind. şi: *ledpăd.* — Var.: (reg.) **lăpădá** vb. I] — Lat. **lapidare.**

LEPĂDÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) lepăda* şi rezultatul ei; părăsire; renegare. ◇ Expr. *Lepădare de sine* = renunţare la interesele sale sau la ideile personale.

LEPĂDÁT[1] s. n. (Pop.) Faptul de *a lepăda;* avort.

LEPĂDÁT[2], **-Ă**, *lepădaţi, -te*, adj. 1. (Despre copii nou-născuţi) Părăsit de mamă, aruncat. 2. Renegat. — V. *lepăda.*

LEPĂDĂTÚRĂ, *lepădături*, s. f. Copil născut înainte de termen; stîrpitură. ✦ Fig. Fiinţă netrebnică, decăzută, lipsită de caracter; depravat. — Din **lepăda** + suf. *-(ă)tură.*

LEPĂÍ vb. IV. v. **lipăi.**

LEPEDÉU, *lepedeie*, s. n. (Reg.) Cearşaf. — Magh. **lepedö.**

LEPIDODÉNDRON, *lepidodendroni*, s. m. Arbore fosil din clasa ferigilor, ale cărui resturi s-au păstrat în straturile de huilă. — Fr. **lépidodendron** (< gr.).

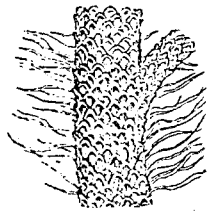

Lepidodendron

LEPIDOPTÉR, *lepidoptere*, s. n. (La pl.) Ordinul fluturilor; (şi la sg.) fluture. — Fr. **lépidoptères** (< gr.).

LÉPRĂ, (2) *lepre*, s. f. 1. Boală contagioasă cronică, frecventă mai ales în regiunile tropicale, produsă de un bacil specific şi caracterizată prin leziuni ale nervilor şi prin apariţia pe piele a unor plăgi care cu timpul distrug ţesuturile. ✦ Fig. Neajuns care macină, subminează; racilă, plagă. 2. Om lipsit de conştiinţă, fără scrupule, care provoacă dezgust. — Ngr. **lepra.**

LEPRÓS, -OÁSĂ, *leproşi, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Bolnav de lepră. — Din **lepră** + suf. *-os.*

LEPROZERÍE, *leprozerii*, s. f. Spital sau loc unde se izolează şi se îngrijesc leproşii. — Fr. **léproserie.**

LEPŞÍ, *lepşesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A da cuiva palme, a pălmui; a turti prin lovituri cu palma. — Din **leapşă.**

LEPŞÍT, -Ă, *lepşiţi, -te*, adj. (Reg., despre lucruri) Turtit (printr-o lovitură), pleoştit; *fig.* (despre persoane) smintit, într-o ureche. — V. *lepşi.*

LER[1] interj. Cuvînt care serveşte ca refren în colinde. [Var.: **leról, lerolói, lerúi, lerulúi** interj.] — Lat. [Ha]lleluiah Domine].

LER[2] s. n. (Reg.) Vreme, timp, (în special) timpul în care cineva este în floarea vîrstei. ◇ Expr. *A(-i) trece* (cuiva) *lerul* = a îmbătrîni, a nu mai avea căutare; a nu mai avea nici o valoare, a nu mai fi bun de nimic.

LERÓI interj. v. **ler**[1].

LEROLÓI interj. v. **ler**[1].

LERPENEÁ s. f. (Reg.) Silinţă, trudă, voinţă de a face ceva.

LERÚI interj. v. **ler**[1].

LERULÚI interj. v. **ler**[1].

LESCÁIE s. f. v. **lăscaie.**

LÉSNE adv. Uşor, cu uşurinţă, fără osteneală; comod. ◇ Loc. adj. (Rar) *Lesne-crezător* = credul. ◇ (Adjectival) *Stricatul este lesne şi dresul este greu* (ALECSANDRI). — Bg. **lesno.**

LESNICIÓS, -OÁSĂ, *lesnicioşi, -oase*, adj. Care este lesne de făcut sau de urmat; care înlesneşte efectuarea unei munci, a unei acţiuni etc. — Din **lesne** + suf. *ic-ios.*

LESNICIÚNE, *lesniciuni*, s. f. (Înv.) Uşurinţă, facilitate. — Din **lesne** + suf. *-ic-iune.*

LESNÍRE s. f. v. **înlesnire.**

LESÓI, *lesoaie*, s. n. Augmentativ al lui *leasă;* grătar de nuiele pe care se bat ştiuleţii de porumb spre a se desface boabele.

LÉSPEDE, *lespezi*, s. f. Placă poligonală de piatră naturală (prelucrată), de dimensiuni mari, cu care se acoperă mormintele, se pavează aleile etc. ✦ Piatră lătăreaţă. *Albia adîncă a pîrăului era presărată cu lespezi văroase* (SADOVEANU).

Lespezi

LESPEJOÁRĂ, *lespejoare*, s. f. Diminutiv al lui *lespede.*

LEST, *lesturi*, s. n. Material greu (nisip, pietriş) care asigură echilibrarea corpurilor cufundate într-un lichid, menţinerea unui aerostat la o anumită înălţime etc.; balast. — Fr. **lest.**

LEŞ[1] s. m. v. **leah.**

LEŞ[2], *leşuri*, s. n. Cadavru, hoit, stîrv. — Tc. **leş.**

LEŞÉSC, -EÁSCĂ, *leşeşti*, adj. (Înv.) Polonez. — Din **leş**[1] + suf. *-esc.*

LEŞÉŞTE adv. (Înv.) Ca polonezii, ca leşii. — Din **leş**[1] + suf. *-eşte.*

LEŞIÁ, *leşiez*, vb. I. Tranz. (Rar) A spăla cu leşie. — Din **leşie**[1].

LEŞIÁLĂ s. f. (Reg.) Leşuială. — Din **leşie**[2] + suf. *-eală.*

LEŞIÁT, -Ă, *leşiaţi, -te*, adj. (Reg.) Leşuit. — V. *leşia.*

LEŞÍE[1] s. f. Soluţie alcalină (folosită la spălatul rufelor etc.) obţinută prin dizolvarea în apă a sodei sau a potasei caustice sau prin fierberea cu apă a cenuşei de lemn. — Lat. **lixiva.**

LEŞÍE[2] s. f. (Reg.) Senzaţie de slăbiciune, de sfîrşeală la stomac. — Comp. **leşina.**

LEŞIÉR, *leşiere*, s. n. (Reg.) Pînză groasă de cînepă, în care se pune cenuşa pentru facerea leşiei sau prin care se strecoară leşia făcută din cenuşă. — Din **leşie**[1] + suf. *-ar.*

LEŞIÉTIC, -Ă, *leşietici, -e*, adj. Cu gust sau cu miros de leşie, ca leşia; sălciu. ✦ Fig. Cenuşiu, mohorît. — Din **leşie**[1] + suf. *-etic.*

LEŞÍN, *leşinuri*, s. n. 1. Pierdere subită şi trecătoare a cunoştinţei, provocată de o anemie a creierului, ca urmare a unei stări maladive sau a unei emoţii puternice. 2. Slăbiciune mare, lipsă de putere, de vlagă, provocată de foame, de sete etc.; sfîrşeală. [Acc. şi: *léşin*] — Postverbal al lui **leşina.**

LEŞINÁ, *leştn*, vb. I. Intranz. A cădea în nesimţire, a-şi pierde cunoştinţa. ◇ Expr. *A leşina de rîs* = a rîde foarte tare. — Lat. ***laesionare** «a vătăma» *(< laesio, -onis).*

LEŞINÁT, -Ă, *leşinaţi, -te*, adj. 1. Căzut în leşin, în nesimţire (de spaimă, de durere etc.). 2. Slăbit peste măsură; lipsit de vlagă, extenuat, moleşit (de foame, de sete, de oboseală etc.). — V. *leşina.*

LEŞINĂTÚRĂ, *leşinături*, s. f. (Rar) Fiinţă foarte slabă, lipsită cu totul de vlagă. ✦ Stîrpitură. — Din **leşina** + suf. *-(ă)tură.*

LEŞIOÁRĂ, *leşioare*, s. f. Diminutiv al lui *leşie*[1].

LEŞIÓS, -OÁSĂ, *leşioşi, -oase*, adj. (Rar) Leşietic, de leşie[1], sălciu. — Din **leşie**[1] + suf. *-os.*

LÉŞIŢĂ s. f. v. **lişiţă.**

LÉŞNIC, *leşnice*, s. n. (Reg.) Un fel de plasă de pescuit. [Var.: **léşniec** s. n.] — Bg. **leštnik** «alun».

LÉŞNIEC s. n. v. **leşnic.**

LEŞUÍ, *leşuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A provoca o stare de slăbiciune, de sfîrşeală. — Din **leş**[2].

LEŞUIÁLĂ s. f. (Reg.) Slăbiciune, sfîrşeală (din cauza foamei). — Din **leşui** + suf. *-eală.*

LEŞUÍT, -Ă, *leşuiţi, -te*, adj. (Reg.) Sfîrşit, slăbit, lihnit (de foame). — V. *leşui.*

LETÁRGIC, -Ă, *letargici, -e*, adj. Care ţine de letargie. ◇ *Encefalită letargică* = boală infecţioasă a encefalului, caracterizată prin febră, somnolenţă şi paralizie. — Fr. **léthargique** (< gr.).

LETARGÍE, (rar) *letargii*, s. f. Stare patologică caracterizată printr-un somn adînc, de lungă durată, şi prin pierderea cunoştinţei şi a capacităţii de mişcare; somn patologic. ✦ Fig. Apatie, amorţeală. — Fr. **léthargie** (< gr.).

LÉTCĂ, *letci*, s. f. (Reg.) Unealtă manuală pentru depănatul firelor. — Bg. **letka.**

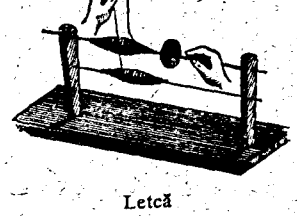

Letcă

LETÓN, -Ă, *letoni, -e*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine Republicii Sovietice Socialiste Letone sau populaţiei ei, privitor la această ţară sau la populaţia ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba letonă. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Republicii Sovietice Socialiste Letone. — Fr. **Letton.**

LETOPISÉŢ, (1) *letopiseţe*, s. n., (2) *letopiseţi*, s. m. I. Scriere cu conţinut istoric a vechilor cronicari, în care evenimentele sînt înregistrate în ordine cronologică; cronică. 2. (Înv.) Cronicar. [Acc. şi: *letopíseţ*] — Slav (v. sl. **lětopisĭci** «cronograf»).

LETURGHÍE s. f. v. **liturghie.**

LEŢCÁIE s. f. v. **lăscaie.**

LEU[1], *lei*, s. m. 1. Animal mare de pradă, din familia felinelor, cu blană scurtă de culoare gălbuie şi cu coama bogată; trăieşte în Africa şi în Asia meridională *(Felis leo).* ◇ (În basme) *Leu-paraleu* = leu mare şi cu putere extraordinară; *fig.* om curajos, viteaz, vajnic. ◇ Expr. *Partea leului* = partea cea mai mare, cea mai valoroasă

Leu

din împărăteala unui bun şi pe carc şi-o însuşeşte cel mai puternic dintre părtaşi. ✦ Fig. Om puternic, viteaz. 2. (Art.) Numele unei constelatii.

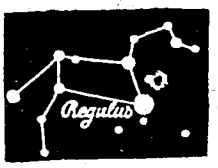

Leul

LEU[1], *lei*, s. m. Unitate monetară a statului romîn, egală cu 100 de bani.—Lat. lit. leo, -onis (după tc. *arslan*).

LĂUCĂ, *leuci*, s. f. Accesoriu al carului constînd dintr-un lemn încovoiat cu un capăt îmbucat în osie şi cu celălalt servind de sprijin loitrei. ✧ Expr. *A fi lovit* (sau *bătut, pălit, trăsnit*) *cu leuca (în cap)* = a) a fi într-o ureche, zăpăcit, prostănac; b) a fi beat. — Bg. levka.

LEUCEMÍE s. f. Nume dat diferitelor boli ale organelor care formează globulele albe ale sîngelui şi care au drept efect înmulţirea anormală a acestor globule. [Pr.: *-le-u-*] — Fr. leucémie (< gr.).

LEUCÍ, *leucesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A bate pe cineva. — Din leucă.

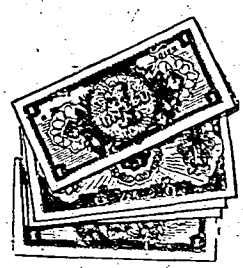
Lei

LEUCOCÍTĂ, *leucocite*, s. f. Globulă albă din sînge. [Pr.: *le-u-*] — Fr. leucocyte (< gr.).

LEUCOCITÓZĂ s. f. Creşterea numărului de globule albe din sînge în procesul de apărare a organismului contra bolilor infecţioase. [Pr.: *le-u-*] — Fr. leucocytose (< gr.).

LEUCODERMÍE s. f. Decolorarea pielii cauzată de dispariţia locală a pigmenţilor normali. [Pr.: *le-u-*] — Fr. leucodermie (< gr.).

LEUCÓM, *leucoame*, s. n. Boală de ochi constînd în localizarea unei pete albe pe cornee; albeaţă. [Pr.: *le-u-*] — Fr. leucome (< gr.).

LEUCOPENÍE s. f. Boală caracterizată prin scăderea anormală a numărului globulelor albe din sînge. [Pr.: *le-u-*] — Fr. leucopénie.

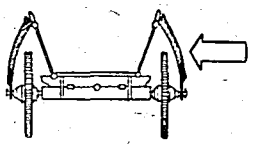
Leucă

LEUCORÉE s. f. Boală caracterizată printr-o scurgere (purulentă) produsă de aparatul genital. — Fr. leucorrhée.

LĂURDĂ s. f. v. leordă.

LEUŞCÁN, *leuşcani*, s. m. (Fam.) Leuşor. [Pr.: *le-uş-*] — Din leu + suf. *-uş-can*.

LEUŞÓR, *leuşori*, s. m. Diminutiv al lui *leu*[1]. [Pr.: *le-u-* — Pl. şi: *leişori*]

LEUŞTEÁN s. m. Plantă erbacee aromată, întrebuinţată drept condiment (*Levisticum officinale*). [Pr.: *le-uş-*]

Leuştean

LEÚŢ[1], *leuţi*, s. m. Diminutiv al lui *leu*[1].

LEÚŢ[2], *leuţi*, s. m. Diminutiv al lui *leu*[2].

LÉVA, *leve*, s. f. Unitate monetară în R. P. Bulgaria. — Bg. leva.

LEVANTÍN, -Ă, *levantini, -e*, adj. (Înv.) Originar din Levant, specific Levantului. ✦ (Substantivat) Locuitor din Levant; negustor originar din aceste locuri. — Fr. Levantin.

LEVĂTĂ[1], *levate*, s. f. Cantitatea de fire toarse care se află pe ţevile fuselor maşinii de filat după înfăşurarea completă a acestora. — După fr. levée.

LEVĂTĂ[2], *levate*, s. f. (La jocul de cărţi) Totalitatea cărţilor pe care unul dintre jucători le poate ridica de pe masă, în baza unei cărţi mai mari sau a unui atu. — După fr. levée.

LEVĂNŢICĂ s. f. Plantă erbacee cu flori albastre plăcut mirositoare, întrebuinţată în medicină şi în industria parfumurilor (*Lavandula officinalis*). [Var.: **leventică, livănţică** s. f.] — Din levantă (<ngr. *levanta*) + suf. *-ică*.

Levănţică

LEVÉNT[1], *levenţi*, s. m. (Înv.) Marinar turc din marina de război, originar din Levant. — Tc. levent.

LEVÉNT[2], *-Ă, levenţi, -te*, adj. (Înv.) Darnic, generos. ✦ Voinic, viteaz. [Var.: **levînt, -ă** adj.] — Tc. levent.

LEVENŢÍCĂ s. f. v. levănţică.

LEVIATÁN, *leviatane*, s. n. Agregat pentru spălarea industrială a lînii. — Fr. léviathan.

LEVIÉR, *leviere*, s. n. Pîrghie de manevră. — Fr. levier.

LEVIGÁ, *levighez*, vb. I. Tranz. A transforma un material în praf fin, prin fărîmiţarea în apă şi printr-o sedimentare fracţionată a materialului. — După fr. léviger.

LEVINCIÓR, *levinciori*, adj. m. Levinţel. — Din levint + suf. *-ic-ior*.

LEVÍNT, -Ă adj. v. levent[2].

LEVINŢÉL, *levinţei*, adj. m. Diminutiv al lui *levent*[2].

LEVULÓZĂ, *levuloze*, s. f. Fructoză. — Fr. lévulose.

LÉXIC s. n. Vocabular. — Fr. lexique (< gr.).

LEXICÁL, -Ă, *lexicali, -e*, adj. Care aparţine lexicului, privitor la lexic, de lexic. — Fr. lexical.

LEXICOGRÁF, *lexicografi*, s. m. Specialist în lexicografie. — Fr. lexicographe (< gr.).

LEXICOGRÁFIC, -Ă, *lexicografici, -e*, adj. Privitor la lexicografie, de lexicografie. — Fr. lexicographique (< gr.).

LEXICOGRAFÍE s. f. Ştiinţa şi practica întocmirii dicţionarelor. ✦ Totalitatea lucrărilor lexicografice (dintr-o ţară sau dintr-o epocă). — Fr. lexicographie (< gr.).

LEXICOLÓG, *lexicologi*, s. m. Lingvist care se ocupă cu studiul lexicului, specialist în lexicologie. — Fr. lexicologue (< gr.).

LEXICOLÓGIC, -Ă, *lexicologici, -e*, adj. Care aparţine lexicologiei, privitor la lexicologie, de lexicologie. — Fr. lexicologique (< gr.).

LEXICOLOGÍE s. f. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul lexicului. — Fr. lexicologie (< gr.).

LEXICÓN, *lexicoane*, s. n. Dicţionar. ✦ (Rar) Enciclopedie. — Lat. lit. lexicon (< gr.).

LEZĂ, *lezez*; vb. I. Tranz. 1. (Franţuzism) A vătăma, a răni. ✦ Fig. A ofensa. 2. A aduce (cuiva) un prejudiciu, a păgubi (pe cineva). — Fr. léser.

LEZĂRE s. f. Acţiunea de *a leza*; ofensă, prejudiciu.

LEZIÚNE, *leziuni*, s. f. Rană (căpătată prin lovire, rănire etc. sau ca urmare a unei boli). — Fr. lésion (lat. lit. laesio, -onis).

LEZMAJESTÁTE s. f. (În regimurile monarhice; în expr.) *Crimă de lezmajestate* = ofensă adusă de cineva unui suveran şi care este considerată de lege drept crimă. — După fr. lèse-majesté.

LIÁNĂ, *liane*, s. f. Nume dat mai multor plante lemnoase agăţătoare, caracteristice pădurilor tropicale. [Pr.: *li-a-*] — După fr. liane.

LIÁNT, *lianţi*, s. m. Material fluid sau adus în stare fluidă, care are proprietatea de a lega prin întărire bulgării sau granulele unui material solid cu care a fost amestecat. [Pr.: *li-ant*] — Fr. liant.

LIBADEÁ, *libadele*, s. f. (Înv.) Haină bărbătească lungă pînă la genunchi. ✦ Anteriu. [Var.: **lebadeá** s. f.] — Tc. libade.

LIBÁRCĂ, *libărci*, s. f. Insectă de noapte din ordinul ortopterelor, care are înfăţişarea unui gîndac de culoare brună-roşcată şi care trăieşte mai ales prin bucătării *(Blatta orientalis)*. — Bg. hlăbarka.

LIBÁŢIE, *libaţii*, s. f. (În antichitate) Vărsarea cîtorva picături dintr-o băutură înainte ca cineva să bea din ea, în semn de închinare zeilor; *p. ext.* închinare la o petrecere. [Var.: **libaţiúne** s. f.] — Fr. libation (lat. lit. libatio, -onis).

LIBAŢIÚNE s. f. v. libaţie.

LIBELÚLĂ, *libelule*, s. f. Nume dat mai multor specii de insecte din ordinul ortopterelor, cu corpul lung şi subţire şi cu aripile străvezii *(Libellula quadrimaculata, Aeschne grandis* etc.); calul-dracului. — Fr. libellule.

Libelulă

LÍBER[1] s. n. Complex de vase din ţesutul plantelor prin care circulă seva elaborată; parte a scoarţei plantelor lemnoase care cuprinde aceste vase şi în care se află ţesuturile de nutriţie, de susţinere etc. ✦ (Cu sens colectiv) Fibre extrase din scoarţa unor arbori. — Fr. liber.

LÍBER[2], *-Ă, liberi, -e*, adj. 1. (Despre oameni) Care se bucură de libertate, care are drepturi politice şi cetăţeneşti depline. ✦ (Despre popoare, state, oraşe) Independent, neatîrnat, nesupus (unei puteri străine). 2. Care are posibilitatea de a acţiona după voinţa sa; slobod. 3. (Despre acţiuni) Care nu este supus unei restricţii cu caracter arbitrar. ✧ *Traducere liberă* = traducere care redă conţinutul textului tradus în formele proprii limbii în care se traduce, fără să respecte riguros forma originalului. *Versuri libere* = versuri care nu sînt supuse unei măsuri regulate. *Intrare liberă* = intrare scutită de plată într-o sală de spectacol, pe un stadion etc. *Lovitură liberă* = lovitură acordată unei echipe (la unele jocuri sportive cu mingea) drept compensaţie pentru o infracţiune sau o greşeală comisă de echipa adversă. *Profesiune liberă* = profesiune exercitată de o persoană pe cont propriu (fără să fie angajată într-o instituţie sau o întreprindere). ✧ Compuse: *liber-profesionist* = persoană care exercită o profesiune liberă; *liber-cugetător* = ateu. 4. (Despre timp) De care se poate dispune. ✧ (Substantivat, n.; în expr.) *A avea liber* = a se afla în afara obligaţiilor (mai ales profesionale) pe o perioadă de timp. 5. (Despre bănci, scaune, locuinţe etc.) Care nu este ocupat, gol; neînchiriat. ✧ Loc. adj. (Despre bunuri reale) *Liber de orice sarcină* = asupra căruia nu grevează nici un drept real (creanţă ipotecară sau privilegiu). ✦ (Despre oameni) Disponibil, neangajat. ✦ (Despre părţi ale corpului) Care nu este stînjenit sau împiedicat în mişcări, degajat. 6. Care nu este forţat, care este lipsit de artificialitate, natural, armonios, uşor. ✧ (Adverbial, în expr.) *A vorbi liber* = a ţine un discurs, o prelegere etc. fără a folosi un text. *(A vedea) cu ochii liberi* = (a vedea) fără ajutorul unui instrument optic. *Desen liber* = desen (artistic) efectuat cu mîna, fără ajutorul vreunui instrument.

7. (În loc. adv.) *În aer liber* = în plin aer, într-un spațiu în care poți să te miști și să respiri în voie. *Sub cerul liber* = afară, într-un loc descoperit. — Fr. libre (lat. lit. liber).

LIBERÁ, *liberez*, vb. I. Tranz. 1. (Pop.) A lăsa un militar la vatră. 2. (Înv.) A elibera o țară, un popor. — Fr. libérer (lat. lit. liberare).

LIBERÁL, -Ă, *liberali, -e*, adj., s. m. I. Adj. 1. Care aparține liberalismului, care a aderat la liberalism. ◇ *Burghezie liberală* = parte a burgheziei adeptă a liberalismului. *Partid liberal* = partid al burgheziei liberale. 2. (Înv.) Iubitor de libertate. ✦ Înțelegător, generos. II. S. m. Adept, membru al unui partid liberal. — Fr. libéral (lat. lit. liberalis).

LIBERALÍSM s. n. 1. Curent politic și ideologic născut în perioada luptei revoluționare duse de burghezie împotriva feudalismului și a monarhiei absolute, care la început revendica instaurarea unui regim parlamentar constituțional, dar care, cu timpul, trădînd principiile egalitare și luptînd împotriva drepturilor clasei muncitoare, a devenit reacționar. 2. Atitudine de îngăduință excesivă față de greșelile altora. — Fr. libéralisme.

LIBERALÍST, -Ă, *liberaliști, -ste*, adj. Adept al liberalismului. — Din liberal + suf. *-ist*.

LIBERALITÁTE s. f. (Franțuzism) Mărinimie, generozitate. — Fr. libéralité (lat. lit. liberalitas, -atis).

LIBER-ARBÍTRU s. m. Concepție filozofică idealistă opusă determinismului, care neagă existența legilor obiective ale materiei și ale societății și care consideră că omul poate acționa numai după voința sa, independent de orice influență. — După fr. libre arbitre.

LIBERÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) libera*; eliberare; (înv.) lăsare la vatră.

LIBERATÓR, -OÁRE, *liberatori, -oare*, s. m. și f. (Înv.) Eliberator. — Fr. libérateur (lat. lit. liberator, -oris).

LIBÉRT, *liberți*, s. m. Sclav roman eliberat. — Lat. lit. libertus.

LIBERTÁTE, (3) *libertăți*, s. f. 1. Posibilitatea de acțiune conștientă a oamenilor în condițiile cunoașterii din ce în ce mai profunde a legilor de dezvoltare a naturii și a societății. 2. Starea unei persoane libere care se bucură de deplinătatea drepturilor politice și civile în stat; lipsă de exploatare și de asuprire. ✦ Starea celui care nu este supus unui stăpîn. ✦ Situația unei persoane care nu se află închisă sau întemnițată. ◇ Expr. *A pune în libertate* = a da drumul din temniță, din arest etc. ✦ Independență, neatîrnare (a unui stat față de o putere străină). 3. (Adesea la pl.) Drepturi cetățenești. ◇ *Libertate individuală* = dreptul care garantează inviolabilitatea persoanei. *Libertate de conștiință* = dreptul oricărui cetățean de a avea o opinie proprie în orice domeniu de activitate. *Libertate de gîndire* sau *libertatea cuvîntului* = dreptul de a exprima prin viu grai sau prin scris opiniile proprii. 4. Posibilitatea de a acționa în anumite împrejurări după propria sa voință sau dorință. ◇ Loc. adv. *În libertate* = după bunul plac, nestingherit. ◇ Expr. *A-și lua libertatea să...* (sau *de a...*) = a-și îngădui, a-și permite să... — Fr. liberté (lat. lit. libertas, -atis).

LIBERTÍN, -Ă, *libertini, -e*, adj. Care sfidează regulile decenței și ale moralei; ușuratic, desfrînat. — Fr. libertin (lat. lit. libertinus).

LIBERTINÁJ s. n. Comportare de libertin; desfrîu, destrăbălare. — Fr. libertinage.

LIBIDINÓS, -OÁSĂ, *libidinoși, -oase*, adj. Stăpînit de pofta plăcerilor senzuale, înclinat spre lascivitate. — Fr. libidineux (lat. lit. libidinosus).

LIBIDINOZITÁTE s. f. Înclinare spre plăcerile senzuale, spre lascivitate. — După fr. libidinosité.

LIBÓV s. n. (Înv. și arh.) Dragoste, pasiune. ◇ Expr. *A fi cu libov* = a fi atrăgător, plăcut. — Slav (v. sl. ljubovĭ).

LIBOVÍ, *libovesc*, vb. IV. Intranz. și refl. (Înv. și arh.) A (se) iubi. ✦ A petrece, a se desfăta. — Din libov.

LIBOVÍT, -Ă, *liboviți, -te*, adj. (Înv. și arh.) Cu voie bună, bine dispus, vesel. — V. *libovi*.

LIBÓVNIC, -Ă, *libovnici, -e*, adj. (Înv.) Iubitor, amator de... — Slav (v. sl. ljubovnikŭ).

LIBRÁR, *librari*, s. m. Proprietar al unei librării, negustor de cărți; *p. ext.* vînzător într-o librărie. ✦ (Înv.) Editor. — Fr. libraire (lat. lit. librarius).

LIBRĂRÍE, *librării*, s. f. 1. Magazin în care se vînd cărți. 2. (Înv.) Ocupația de librar. — După fr. librairie.

LIBRÉT, *librete*, s. n. Textul unei opere muzicale, al unei operete sau al unui oratoriu. — It. libretto.

LIBRETÍST, *libretiști*, s. m. Autor de librete. — It. librettista.

LÍCĂR, *licăre*, s. n. Sclipire, scînteiere, licărire; ceea ce sclipește; scînteie. [Var.: **lícur** s. m.] — Postverbal al lui licări.

LICĂRÍ, pers. 3 *licărește*, vb. IV. Intranz. 1. A răspîndi o lumină slabă, de-abia întrezărită sau cu sclipiri ușoare și intermitente. 2. A sclipi, a luci. [Prez. ind. pers. 3 sg. și: *licăre*. — Var.: **licurá** vb. I, **licuri** vb. IV]

LICĂRÍRE, *licăriri*, s. f. Faptul de *a licări*. 1. Lumină slabă de-abia întrezărită, cu sclipiri ușoare și intermitente. 2. Sclipire, lucire. [Var.: **licurire** s. f.]

LICĂRÍȘ, *licărișuri*, s. n. (Rar) Licărire. — Din licări + suf. *-iș*.

LICĂRÍT s. n. Licărire. — V. *licări*.

LICĂRITÓR, -OÁRE, *licăritori, -oare*, adj. Care licărește. — Din licări + suf. *-(i)tor*.

LICEÁL, -Ă, *liceali, -e*, adj. Care ține de liceu, privitor la liceu. [Pr.: *-ce-al*] — Din liceu + suf. *-al*.

LICEÁN, -Ă, *liceeni, -e*, s. m. și f. Elev de liceu. [Pr.: *-ee-an*] — După fr. lycéen.

LICÉNȚĂ, *licențe*, s. f. 1. (În vechea organizare a învățămîntului) Titlu obținut la terminarea studiilor superioare, prin care se dobîndea dreptul de a exercita profesiunea corespunzătoare studiilor făcute; examenul dat pentru obținerea acestui titlu; *p. ext.* diploma care conferea acest titlu. 2. Autorizație dată unui inventator de a exploata un brevet de invenție. ✦ (Ieșit din uz) Autorizație dată de stat unei persoane pentru exercitarea unui comerț (de băuturi spirtoase). 3. Atitudine care depășește limitele bunei-cuviințe; lipsă de respect pentru formele obișnuite. 4. (În expr.) *Licență poetică* = abatere ușoară de la regulile gramaticale, îngăduită în poezie pentru a permite să se învingă mai ales greutățile de versificare. — Fr. licence (lat. lit. licentia).

LICENȚIÁ, *licențiez*, vb. I. Tranz. A concedia pe cineva dintr-un serviciu. — Fr. licencier (după *licență*).

LICENȚIÁT, -Ă, *licențiați, -te*, s. m. și f. (În vechea organizare a învățămîntului) Persoană care a trecut un examen de licență. — După fr. licencié.

LICENȚIÓS, -OÁSĂ, *licențioși, -oase*, adj. Care calcă regulile bunei-cuviințe și ale moralei; indecent. — Fr. licencieux (lat. lit. licentiosus).

LICÉU, *licee*, s. n. Școală medie de cultură generală, în care sînt admiși absolvenți ai școlilor elementare și unde se predau cunoștințele necesare continuării studiilor în învățămîntul superior. — Fr. lycée (lat. lit. lyceum).

LICHEÁ, *lichele*, s. f. Om de nimic, lipsit de demnitate, netrebnic; secătură. — Tc. leke «murdărie, pată».

LICHEFIÁ, *lichefiez*, vb. I. Tranz. A trece un corp gazos în stare lichidă. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. liquéfier.

LICHEFIÁT, -Ă, *lichefiați, -te*, adj. (Despre corpuri gazoase) Care a fost adus în stare lichidă. [Pr.: *-fi-at*] — V. *lichefia*.

LICHEFIÉRE, *lichefieri*, s. f. Acțiunea de *a lichefia* și rezultatul ei; trecerea unui corp gazos în stare lichidă. [Pr.: *-fi-e-*]

LICHELÍSM s. n. Atitudine, comportare de lichea. — Din lichele (pl. lui *lichea*) + suf. *-ism*.

LICHELÚȚĂ, *licheluțe*, s. f. (Fam.) Diminutiv al lui *lichea*.

LICHÉN, *licheni*, s. m. Plantă criptogamă compusă dintr-o ciupercă și o algă care trăiesc în simbioză; crește pe scoarța arborilor bătrîni, pe ziduri, pe stînci etc. — Fr. lichen (< gr.).

Lichen

LICHÍD, -Ă, *lichizi, -de*, adj. 1. (Despre corpuri) Care are un volum definit la o temperatură dată, dar nu are o formă proprie, curgînd sub greutatea proprie și luînd forma vasului în care se află. ✦ (Substantivat, n.) Substanță, materie care curge; *p. ext.* ceea ce se bea; băutură. 2. (Despre bani) De care se poate dispune imediat; (despre creanțe, efecte etc.) care poate fi transformat în bani prin vînzare imediată. 3. (În expr.) *Consoană lichidă* (și substantivat, f.) = nume dat consoanelor laterale «l» și «r». — Fr. liquide (lat. lit. liquidus).

LICHIDÁ, *lichidez*, vb. I. Tranz. 1. A termina, a pune capăt unei acțiuni, unui fapt etc. 2. A îndeplini toate formele necesare pentru ca o situație juridică sau financiară să ia sfîrșit. ✦ (Despre un capitalist) A-și desființa întreprinderea, vînzînd toate bunurile imobile și mobile. ✦ Intranz. (Despre o societate capitalistă) A îndeplini formele și lucrările în vederea încetării definitive a activității. 3. (Arg.) A asasina. — Fr. liquider.

LICHIDÁRE s. f. Acțiunea de *a lichida*. 1. Înlăturare, desființare, nimicire. 2. Îndeplinire a formelor și a lucrărilor în vederea încetării definitive a activității unei întreprinderi. ◇ Loc. adj. *În lichidare* = care este în curs de desființare, care se ocupă de vînzarea activului și de plata datoriilor.

LICHIDATÓR, -OÁRE, *lichidatori, -oare*, s. m. și f. Persoană însărcinată a îndeplini sau a conduce operațiile de lichidare a unei întreprinderi, a unei bănci etc. — După fr. liquidateur.

LICHIÓR, *lichioruri*, s. n. Băutură alcoolică, obținută din spirt, cu adaos de sirop și esențe aromatice. — După fr. liqueur.

LICÍT, -Ă, *liciți, -te*, adj. Permis, îngăduit de lege. — Fr. licite (lat. lit. licitus).

LICITÁ, *licitez*, vb. I. Intranz. A face oferte în cadrul unei licitații. — Fr. liciter (lat. lit. licitari).

LICITÁNT, *licitanți*, s. m. Persoană care face oferte în cadrul unei licitații. — Germ. Lizitant (după *licita*).

LICITÁRE s. f. Acțiunea de *a licita*.

LICITÁȚIE, *licitații*, s. f. Vînzare făcută în public după reguli speciale, obiectul care se vinde fiind atribuit persoanei care a oferit prețul cel mai mare; mezat. — Fr. licitation (lat. lit. licitatio, -onis).

LICOÁRE, *licori*, s. f. 1. Băutură fină, savuroasă. ✦ Lichid (medicamentos). 2. Lichid folosit ca reactiv în anumite reacții chimice. — Fr. liqueur (lat. lit. liquor, -oris).

LICORÍN s. m. v. licurin.

LICTAR s. n. (Reg.) Marmeladă de prune; magiun. — Germ. **Lekvar** (lat. lit. **electuarium**).

LICTOR, *lictori*, s. m. (În Roma antică) Persoană care însoțea în anumite ocazii pe înalții demnitari, mergînd înaintea lor și purtînd *fasce*, ca semne ale autorității. — *Lat. lit.* **lictor, -oris.**

LÍCUR s. m. v. **licăr.**

LICURÁ vb. I. v. **licări.**

LICURÍ vb. IV. v. **licări.**

LICURÍCI, *licurici*, s. m. Insectă din ordinul coleopterelor, a cărei femelă răspîndește în întuneric o lumină fosforescentă *(Lampyris noctiluca)*. — Din **licuri** + suf. *-ici*.

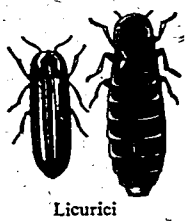

Licurici

LICURÍN, *licurini*, s. m. Varietate de chefal afumat. [Var.: **licorín** s. m.] — Ngr. **lycorrini.**

LICURÍRE s. f. v. **licărire.**

LÍDER, *lideri*, s. m. Nume dat fruntașilor partidelor politice burgheze. — Fr. **leader** (<engl.).

LIED, *lieduri*, s. n. Compoziție muzicală cu caracter liric, făcută pe textul unei poezii scurte. [Pr.: *lid*] — Germ. **Lied.**

LIFT, *lifturi*, s. n. Ascensor. — Fr. **lift** (< engl.).

LÍFTĂ, *lifte*, s. f. 1. Termen de ocară dat unor cotropitori. 2. Termen de ocară cu care este denumit un om rău, cîinos, *p. ext.* un animal rău. — Slav **Litva** «Lituania».

LIFTIÉR, *liftieri*, s. m. Conducător de ascensor. — Fr. **liftier.**

LIGAMÉNT, *ligamente*, s. n. Țesut fibros alb, tare și puțin elastic, care leagă între ele diferite părți ale scheletului sau ajută la unirea altor organe ale corpului. — Fr. **ligament** (lat. lit. **ligamentum**).

LIGATÚRĂ, *ligaturi*, s. f. 1. Fir cu care se leagă un vas de sînge pentru oprirea unei hemoragii; legătură cu care se strînge un membru al corpului, deasupra locului unde se deschide un vas de sînge. 2. Caracter tipografic care cuprinde mai multe litere într-un singur semn grafic. — Fr. **ligature** (lat. lit. **ligatura**).

LÍGAV, -Ă, *ligavi, -e*, adj. (Reg.) Care mănîncă fără poftă, care face mofturi la mîncare. — Bg. **ligav**, sb. **ljigav** «bălos».

LÍGĂ, *ligi*, s. f. Uniune sau asociație de state, de orașe, de societăți sau de indivizi, constituită în vederea unui țel comun. — Fr. **ligue.**

LIGHEAN, *lighene*, s. n. Vas de metal, de porțelan etc. larg și puțin adînc, întrebuințat la spălatul corpului, al vaselor, al rufelor etc. ✦ Conținutul unui asemenea vas. — Tc. **liğen, leğen.**

LIGHENÁȘ, *lighenașe*, s. n. Diminutiv al lui *lighean.*

LIGHIOÁIE s. f. v. **lighioană.**

LIGHIOÁNĂ, *lighioane*, s. f. 1. Animal (sălbatic). ✦ Pasăre de curte, orătanie. ✦ Insectă, gîză (vătămătoare). 2. Fig. Termen injurios dat unui om de nimic; mișel. ✦ Calificativ glumeț dat unui copil sau unui om matur. [Pr.: *-ghi-oa-*. — Var.: **lighioáie** s. f.] — Slav (v. sl. **legeonŭ** <gr.).

LIGNIFICÁRE s. f. Fenomen prin care membranele anumitor celule vegetale se îmbogățesc în lignină. — După fr. **lignifier.**

LIGNÍNĂ s. f. Substanță organică complexă care se găsește în țesuturile plantelor lemnoase. — Fr. **lignine.**

LIGNÍT[1] s. n. Cărbune natural, de culoare brună-negricioasă, sfărîmicios, conținînd 30-54% carbon. — Fr. **lignite.**

Liliac

LIGNÍT[2], **-Ă** adj. v. **lihnit.**

LIHÁI vb. IV. v. **lehăi.**

LIHNEÁLĂ, *lihneli*, s. f. Sfîrșeală, slăbiciune (din cauza foamei). [Var.: **allcneálă** s. f.] — Din **lihni** + suf. *-eală.*

LIHNÍ, *lihnesc*, vb. IV. Intranz. A simți sfîrșeală, slăbiciune (mai ales din cauza foamei). ✧ Expr. (Refl.) *A i se lihni cuiva* = a-i veni cuiva rău (de foame, de oboseală etc.). [Var.: **aligní** vb. IV]

Liliac

LIHNÍT, -Ă, *lihniți, -te*, adj. Foarte flămînd, chinuit de foame. [Var.: **lignít, -ă** adj.] — V. *lihni.*

LILÁ adj. invar. (Franțuzism) Violet. — Fr. **lilas.**

LILIÁC[1], *lilieci*, s. m. Arbust cu flori plăcut mirositoare, albastru-roșcate sau albe, crescute în formă de buchete; se cultivă ca plantă ornamentală *(Syringa vulgaris)*. ✦ Floarea acestui arbust. — Tc. **leylâk** (bg. **liljak**).

LILIÁC[1], *lilieci*, s. m. Animal mamifer insectivor, care poate zbura cu ajutorul unor aripi formate dintr-o membrană ce leagă degetele membrelor anterioare cu cele posterioare și cu coada; trăiește prin locuri întunecoase de unde iese numai noaptea *(Vespertilio murinus)*. — Bg. **liljak.**

LILIACÉE s. f. pl. Familie de plante monocotiledonate, cu bulbi sau cu rizomi, cu frunze-întregi, avînd nervuri paralele și cu fructul o capsulă, mai rar o bacă. — Fr. **liliacées** (<lat.).

LILIACHÍU, -IE, *liliachii*, adj. De culoarea florii de liliac. — Ngr. **lulaki** «indigo».

LILIPÚT adj. invar. (Rar) Mic, pitic, liliputan. — Din **lilliputan.**

LILIPUTÁN, -Ă, *liliputani, -e*, s. m. și f. Pitic. ✦ (Adjectival) De dimensiuni foarte mici; minuscul. — După fr. **lilliputien.**

LIMÁN, *limanuri*, s. n. 1. Țărm, mal; (inv.) port; *fig.* adăpost, refugiu. ✧ Expr. *A ieși la liman* = a ieși la mal; *fig.* a scăpa dintr-o primejdie; a ajunge la o stare mai bună. *A duce* (sau *a scoate*) *la (un) liman* sau *la liman bun* = a scăpa (pe cineva) dintr-o situație grea; a salva. *A ajunge la (un) liman* sau *a ajunge limanul* = a atinge ținta dorită. 2. Lac la țărmul mării, format prin închiderea gurii unui fluviu de către un banc de nisip și rămas în comunicație cu marea prin una sau prin mai multe guri. [Pl. și: *limane*] — (1) Tc. **liman** «port», (2) rus **liman** «lac fără păpuriș».

LIMB, *limburi*, s. n. 1. Partea lată (și verde) a frunzei, legată de ramură (sau de tulpină) prin codiță. 2. Marginea gradată a scării unui instrument de măsură. 3. Navă folosită la operația de limbare. — (1,2) Fr. **limbe** (lat. lit. **limbus** «margine»), (3) fr. **limbe** (germ. **Limbus**).

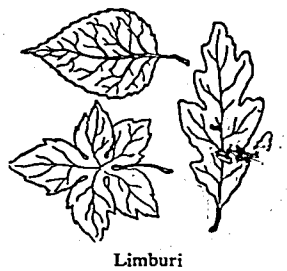

Limburi

LIMBÁ, *limbez*, vb. I. Tranz. A descărca o navă pentru a-i înlesni trecerea prin locurile mai puțin adînci și a o reîncărca după ce se ajunge la o adîncime mai mare. — Din **limb** (3).

LIMBÁJ, *limbajuri*, s. n. 1. Procesul de exprimare a ideilor și a sentimentelor, prin mijlocirea limbii (II 1); vorbire. 2. Limbă (II 1). ✦ Mod specific de exprimare a sentimentelor și a gîndurilor în cadrul limbii comune sau naționale. ✧ *Limbaj comun* = a) fel de a se exprima simplu, nepretențios; limbă obișnuită; b) *fig.* mijloc, bază de înțelegere. ✦ Fig. Orice mijloc de exprimare a ideilor sau a sentimentelor. ✦ (Impr.) Ramificație a limbii naționale unice. — Fr. **langage** (după *limbă*).

LIMBÁRE, *limbări*, s. f. Acțiunea de *a limba;* descărcarea și reîncărcarea unei nave pentru a-i înlesni trecerea prin locuri puțin adînci. ✦ Transportarea unei încărcături cu o navă fluvială pînă la o navă de mare.

Limbariță

LIMBÁREȚ, -Ă, *limbareți, -e*, adj. Limbut, flecar. — Din **limbă** + suf. *-ar-eț.*

LIMBÁRIȚĂ, *limbarițe*, s. f. Plantă cu tulpina dreaptă, ramificată, cu flori mici, albe sau trandafirii, care crește prin locuri umede *(Alisma plantago)*. — Din **limbar** (puțin folosit) + suf. *-iță.*

LÍMBĂ, *limbi*, s. f. I. Organ musculos mobil care se află în gură și care este principalul organ de percepere a gustului; servește la mestecarea și înghițirea alimentelor, iar pentru om este și organul principal de vorbire. *Limba boului e lungă (dar nu poate să vorbească)*, se zice despre cineva care știe multe, dar este silit să tacă. ✧ Expr. *A-și înghiți limba* = a) a mînca cu poftă mare; b) a se abține, în ultimul moment, de a spune ceva nepotrivit. *A alerga* sau *a umbla după ceva* (sau *după cineva) cu limba scoasă* = a căuta cu orice preț să obții ceva (sau a încerca să găsești pe cineva) de care ai mare nevoie. *A scoate* (sau *a-i ieși) limba de-un cot* = a) a-și pierde respirația, a gîfîi; b) a munci mult, a fi foarte ostenit. *A avea limba încărcată* = a avea limba albă, ca urmare a unei indigestii. *Gură am, limbă n-am* = multe aș putea spune, dar sînt silit să tac. *A fi* (sau *a avea) limba lată* = a vorbi urît. *A avea limbă de aur* = a avea darul de a vorbi frumos. *A fi cu limba (fagur) de miere* = a fi dulce la vorbă; a vorbi frumos, elocvent. *A avea limba lungă* sau *a fi lung de limbă* (sau *limbă lungă*) = a vorbi mult, a fi flecar. *A avea mîncărime de* (sau *vierme la) limbă* = a fi limbut, a nu putea ține o taină. *A fi slobod la limbă* (sau *limbă slobodă*) = a spune multe, a spune și ce nu trebuie. *A-și scurta limba* = a vorbi mai puțin. *A scurta* (sau *a tăia, a lega) limba cuiva* = a opri pe cineva să vorbească. *A prinde (la) limbă* = a căpăta curaj, a începe să vorbească. *A i se lua* (sau *a-i pieri, a i se încurca, a i se îngroșa* cuiva) *limba* sau *a nu avea limbă (de grăit)* = a nu avea curajul să vorbească, a nu avea siguranța vorbirii. *A-și pune frîu la limbă* sau *a-și ține* (sau *băga) limba (în gură)* = a se feri de a spune ceea ce nu trebuie, a tăcea. *(A avea) limbă ascuțită* (sau *rea, de șarpe)* = (a fi) om răutăcios, malițios. *A înțepa cu limba* = a fi ironic, a batjocori. *A trage pe cineva de limbă* = a ispiti pe cineva să vorbească, a-l descoase. *A fi cu două limbi* sau *a avea mai multe limbi* = a fi mincinos, fățarnic, prefăcut. *A-și mușca limba* = a se căi că a vorbit ceea ce nu trebuia. *A-i sta* (sau *a-i umbla, a-i veni) pe limbă* = a-și aminti vag un cuvînt, un nume etc. și a nu-l putea exprima. *A avea păr pe limbă* = a fi necioplit, a vorbi ca un bădăran. *Nu i-a tors (mamă-sa) pe limbă* = vorbește cu ușurință și fără menajamente, spune tot ce gîndește. II. 1. Principalul mijloc de comunicare între membrii unei colectivități, alcătuit din sistemul gramatical și lexical. ✦ Fel de exprimare propriu unei persoane, în special unui scriitor. ✦ Totalitatea altor mijloace și procedee (decît

sunetele articulate) folosite spre a comunica oamenilor ideile și sentimentele. *Limba surdo-muților.* 2. Vorbă, cuvînt; grai, glas. ◇ Expr. *Cu limbă de moarte* = ca ultimă dorință, exprimată pe patul morții. *A lega pe cineva cu limbă de moarte* = a obliga pe cineva (prin jurămînt) să-ți îndeplinească o ultimă dorință, exprimată înainte de moarte.

Limba-boului

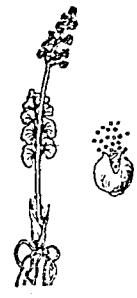

Limba-cucului (a)

Limba-mielului

3. (Înv. și arh.) Informație (asupra intențiilor dușmanului), relație, veste, știre. ◇ Expr. *A prinde limbă* = a culege informații; a spiona, a iscodi. ✦ Informator, spion, iscoadă. 4. (Înv. și arh.) Comunitate de oameni care vorbesc aceeași limbă (II, 1); popor, neam, națiune. III. Nume dat unor obiecte, instrumente etc. care seamănă formal sau funcțional cu limba (I). 1. Bară mobilă de metal, agățată în fundul clopotului, care, prin mișcare, lovește în pereții lui, făcîndu-l să sune. 2. Fiecare dintre arătătoarele ceasornicului. ✦ Pendulul unui orologiu. 3. Obiect de metal, de os etc. care înlesnește încălțarea pantofilor; încălțător. 4. Bucată de piele lungă și îngustă, care acoperă deschizătura încălțămintei în locul unde se încheie cu șiretul. 5. Lama de metal a unui cuțit, a unui briceag etc. 6. Flacără de formă alungită. ✦ Fîșie de lumină care străbate întunericul. 7. Fîșie lungă și îngustă de pămînt, de pădure etc. 8. Deschizătură, gură lăsată la cotețul de pescuit. 9. Compuse: *limba-apei* = (Bot.) broscariță (I); *limba-boului* = plantă erbacee acoperită cu peri aspri și țepoși și cu flori albastre *(Anchusa italica)*; *limba-cucului* = a) ferigă mică avînd o singură frunză lobată *(Botrychium lunaria)*; b) plantă erbacee cu flori de culoare albăstrie-liliachie, care crește în regiunile subalpine *(Gentiana carpatica)*; *limba-mielului* (sau *-mieluselului)* = plantă erbacee acoperită cu peri aspri, cu flori albastre sau albe *(Borrago officinalis)*; *limba-oii* = plantă erbacee, cu flori purpurii, care crește prin locuri umede și mlăștinoase *(Crisium canum)*; *limba-peștelui* = plantă erbacee cu frunzele

Limba-peștelui

Limba-șarpelui

Limba-vrabiei

verzi-albăstrui și cu flori violete *(Statice limonium)*, *limba-șarpelui* = ferigă mică răspîndită prin locurile umede, prin tufișuri și păduri *(Ophioglossum vulgatum)*; *limba-vrăbiei* = plantă erbacee cu tulpina dreaptă și cu flori mici, verzui *(Thymelaea passerina)*. — Lat. **lingua** (sensul «popor» (II 4) după v. sl. **jenzyk** «grai», «popor»).

LIMBÍSTICĂ s. f. v. **lingvistică**.

LIMBRÍC, *limbrici*, s. m. Vierme parazit, cilindric, care trăiește mai ales în intestinele omului și ale animalelor, producînd uneori tulburări grave în funcțiile organismului *(Ascaris lumbricoides)*. — Lat. **lumbricus**.

LIMBRICĂRIȚĂ s. f. (Bot.) Lemnul-maicii-domnului. — Din **limbric** + suf. *-ar-iță*.

LIMBÚT, -Ă, *limbuți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care vorbește mult, vorbăreț, guraliv, flecar. ✦ (Înv.) Elocvent. — Lat. ***linguutus** (după *limbă*).

LIMBÚȚĂ, *limbuțe*, s. f. Diminutiv al lui *limbă* (I).

LIMBUȚÍ, *limbuțesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A vorbi prea mult; a flecări, a trăncăni. — Din **limbut**.

LIMBUȚÍE, *limbuții*, s. f. Înclinare spre vorbă multă; vorbărie, flecăreală. — Din **limbut** + suf. *-ie*.

LIMFANGÍTĂ, *limfangite*, s. f. Inflamație locală a vaselor și a ganglionilor limfatici. — Fr. **lymphangite**.

LIMFÁTIC, -Ă, *limfatici, -e*, adj. Privitor la limfă; prin care circulă limfa. ◇ *Sistemul limfatic* = totalitatea țesuturilor, vaselor și glandelor care servesc pentru trecerea limfei din țesuturi în circuitul sîngelui. *Ganglioni limfatici* = ganglioni mici, care se găsesc mai ales în jurul articulațiilor și care constituie un mijloc de apărare împotriva infiltrării microbilor. — Fr. **lymphatique**.

LIMFATÍSM s. n. Stare patologică (frecventă la copii) caracterizată prin mărirea volumului organelor limfatice și însoțită de paloare și lipsă de energie. — Fr. **lymphatisme**.

LÍMFĂ, *limfe*, s. f. Lichid transparent, incolor sau gălbui, care circulă prin vasele și ganglionii limfatici și în spațiile intercelulare ale organismului vertebratelor. — Fr. **lymphe** (lat. lit. **lympha** «apă»).

LIMFOCÍTĂ, *limfocite*, s. f. Mică leucocită cu nucleul foarte voluminos. — Fr. **lymphocyte**.

LIMFOCITÓZĂ s. f. Creșterea numărului limfocitelor peste cel normal. — Fr. **lymphocytose**.

LIMITÁ, *limitez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) fixa între anumite limite sau granițe; a (se) mărgini, a (se) restrînge, a (se) îngrădi. — Fr. **limiter** (lat. lit. **limitare**).

LIMITARE s. f. Acțiunea de *a (se) limita* și rezultatul ei; restrîngere, îngrădire.

LIMITÁT, -Ă, *limitați, -te*, adj. Restrîns în anumite limite; fix. ✦ Fig. (Despre oameni) Cu posibilități intelectuale reduse; mărginit. — V. *limita*.

LIMITATÍV, -Ă, *limitativi, -e*, adj. Care limitează, care fixează sau restrînge în anumite limite. — Fr. **limitatif**.

LÍMITĂ, *limite*, s. f. 1. Punct extrem, margine. ◇ *Limită de vîrstă* = vîrstă pînă la care cineva poate ocupa în mod legal o funcție publică. ✦ Tonul extrem cel mai înalt sau cel mai profund pe care-l poate emite o voce sau un instrument. ✦ (Mat.) Valoare fixă către care tind valorile unei mărimi variabile. 2. (În expr.) *Limită teritorială* = linie care delimitează teritoriul unui stat, al unei provincii, al unei regiuni etc.; graniță, hotar. 3. Fig. Punct pînă la care pot ajunge posibilitățile, facultățile sau mijloacele cuiva. — Fr. **limite** (lat. lit. **limes, -tis**).

LIMITRÓF, -Ă, *limitrofi, -e*, adj. Care se învecinează cu o țară, cu un ținut etc.; vecin, învecinat, mărginaș. ✦ (Neobișnuit) De frontieră. — Fr. **limitrophe**.

LIMNIMÉTRU, *limnimetre*, s. n. Instrument cu care se măsoară nivelul apei unui lac sau al unui curs de apă. — Fr. **limnimètre**.

LIMNOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul apelor din interiorul continentelor, în special al lacurilor. — Fr. **limnologie**.

LIMONÁDĂ, *limonade*, s. f. Băutură răcoritoare făcută din zeamă de lămîie și apă, îndulcită cu zahăr. V. *citronadă*. — Fr. **limonade**.

LIMONAGÍU, *limonagii*, s. m. (Înv.) Fabricant sau vînzător (ambulant) de limonadă. — Tc. **limonatacı**.

LIMÓNIE, *limonii*, s. f. (Rar) Lămîie. — It. **limone**.

LIMONÍT s. n. Minereu de fier, cristalizat sau amorf, de culoare galbenă-brună sau roșcată pînă la negru, alcătuit din oxid de fier hidratat, argilă și puțin fosfor. — Fr. **limonite**.

LIMONÍU, -IE, *limonii*, adj. (Rar) Galben ca lămîia. — Tc. **limoni**.

LÍMPEDE, *limpezi*, adj. 1. (Despre lichide) Transparent, clar. ✦ Fig. Cinstit, onest, curat. 2. (Despre cer, timp, atmosferă) Senin, lipsit de nori, de ceață; luminos. ✦ (Despre ochi) Pur; plin de lumină. 3. (Despre sunete, *p. ext.* despre glas) Care răsună distinct, cristalin, deslușit. 4. (Despre mintea, spiritul oamenilor) Care vede, înțelege și expune lucrurile în mod lămurit, deslușit; lucid. 5. (Despre idei sau felul de exprimare al cuiva) Ușor de înțeles, lămurit. ✦ (Despre fapte, afirmații etc.) Neîndoios, sigur, evident. — Lat. **limpidus**.

LIMPEJÓR, -OÁRĂ, *limpejori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *limpede* (1).

LIMPEZEÁLĂ s. f. 1. Limpezire. 2. Calitatea a ceea ce este limpede; transparență, *fig.* vreme senină. — Din **limpezi** + suf. *-eală*.

LIMPEZÍ, *limpezesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) face limpede, transparent, a (se) curăța de impurități. 2. Refl. (Despre cer, timp, atmosferă) A se însenina. ◇ Expr. *A se limpezi la minte* = a se calma, a se liniști. ✦ (Despre ochi) A deveni limpede, clar, curat. ✦ (Despre lucruri care se află la mare distanță) A apărea mai distinct. 3. Tranz. A clăti cu apă limpede ceea ce fusese spălat cu săpun, leșie etc. 4. Refl. (Despre glas) A se face limpede, deslușit. 5. Tranz. și refl. A (se) clarifica, a (se) desluși, a (se) lămuri. *Se gîndea că s-ar putea face bine și calea i s-ar limpezi* (VLAHUȚĂ). — Din **limpede**.

LIMPEZICIÚNE s. f. Limpezime. — Din **limpezi** + suf. *-ic-iune*.

LIMPEZÍME, (rar) *limpezimi*, s. f. 1. Calitatea (unui lichid) de a fi limpede; claritate. 2. Întinderea limpede a văzduhului, seninul cerului. 3. Precizie. — Din **limpezi** + suf. *-ime*.

LIMPEZÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) limpezi* și rezultatul ei.

LIMPEZÍȘ, *limpezișuri*, s. n. 1. (Rar) Întindere de apă limpede. 2. Suprafață netedă, lipsită de vegetație; loc deschis. 3. Limpezime (2), senin, lumină. — Din **limpezi** + suf. *-iș*.

LIMPEZÍT, -Ă, *limpeziți, -te*, adj. (Despre oameni) Lămurit, edificat. ✦ Clar. — V. *limpezi*.

LIMPEZÍU, -IE, *limpezii*, adj. (Aproape) limpede. — Din **limpede** + suf. *-iu*.

LIMUZÍNĂ, *limuzine*, s. f. Automobil de lux închis, nedecapotabil, pentru patru pînă la șase persoane. — Fr. **limousine**.

LIN[1], *lini*, s. m. Peşte de apă dulce stătătoare, cu solzi mici *(Tinca vulgaris)*. — Bg. lin.

LIN[2], *linuri*, s. n. (Reg.) Vas de lemn, de tablă sau de beton în formă de jgheab, în care se adună şi se storc strugurii. ✦ Vas de lemn, de tablă sau de beton, în care se pune la fermentat materia primă folosită la fabricarea berii, a spirtului etc.; vas, cadă de doage unde se pun la fermentat prunele din care se face ţuică. — Ngr. linos.

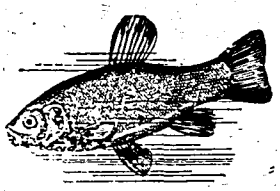

Lin

LIN[3], **-Ă**, *lin, -e*, adj. 1. Care se mişcă sau se desfăşoară în mod egal, fără salturi şi treceri bruşte; domol, liniştit, potolit. ✦ (Despre ape) Fără valuri mari, liniştit. ✦ (Despre drumuri, pante etc.) Cu înclinaţie mică, uşor de urcat sau de străbătut. 2. (Despre sunete) Lipsit de asprime, blînd, potolit. ✦ (Poetic, despre lumină) Cu o strălucire domoală, blîndă, odihnitoare. 3. Calm, liniştit. 4. (Rar, despre suprafeţe) Neted. — Lat. **lenus, -a** *(= lenis)*.

LINARIŢĂ, *linariţe*, s. f. Plantă erbacee cu frunze asemănătoare cu cele de in, cu flori galbene şi cu fructe în formă de capsule conţinînd seminţe aripate *(Linaria vulgaris)*. — Din ***linare** (< lat. lit. *linaria*) + suf. *-iţă*.

Linariţă

LÍNCA interj. (Repetat) Cuvînt care imită sunetele unui clopot; cling. — Onomatopee.

LINCĂÍ, pers. 3 *lîncăie*, vb IV. Intranz. (Reg., despre pînza unei corăbii) A se umfla de vînt. — Slav (v. sl. *lenĭkti* «a întinde»).

LINCHÍ, *linchesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A mînca un aliment lichid, lingîndu-l (şi făcînd un zgomot caracteristic cu limba); a lăpăi. ✦ A mînca fără poftă, în silă. — Onomatopee.

LINCIURÍ, *linciuresc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se juca în (sau cu) apă; a se bălăci. — Onomatopee.

LÍNDENĂ s. f. v. **lindină**.

LÍNDINĂ, *lindini*, s. f. Ou de păduche. [Var.: **lîndenă** s. f.] — Lat. ***lendinem** *(= lens)*.

LINDINÓS, -OÁSĂ, *lindinoşi, -oase*, adj. (Rar) Plin de lindini; *p. ext.* murdar, neîngrijit, nespălat. — Din **lindină** + suf. *-os*.

LINEÁL, *lineale*, s. n. 1. Instrument folosit pentru trasare, măsurare sau verificare de dimensiuni. 2. Dispozitiv acţionat mecanic sau electric, format din piese paralelipipedice de oţel forjat, care serveşte la conducerea materialului de laminat, la intrarea în unele laminoare. ✦ Riglă de oţel aşezată în lungul unuia din valurile presei tipografice, pentru a forma jgheabul de cerneală. ✦ Dispozitiv al maşinii de cusut care serveşte la formarea cusăturilor paralele cu marginea materialului. ✦ Element al cardei de bumbac, folosit la pieptănarea fibrelor scurte de pe tobă. 2. (Reg.) Riglă. [Pr.: *-ne-al*] — Germ. **Lineal** (< lat.).

LINEÁR, -Ă adj. v. **liniar**.

LINGÁREŢ, -Ă, *lingareţi, -e*, adj. (Rar) Care linge vasele de mîncare; mîncăcios, pofticios. — Din **ling** (prez. ind. al lui *linge*) + suf. *-areţ*.

LINGÁV, -Ă, *lingavi, -e*, adj. (Rar) 1. Căruia nu-i place orice fel de mîncare, gingaş la mîncare, mofturos. 2. Slab, plăpînd, bolnăvicios. — Din **ling** (prez. ind. al lui *linge*) + suf. *-av*.

LINGĂRÍ, *lingăresc*, vb. IV. Intranz. (Înv. şi reg.) A gusta lingînd. — Din **ling** (prez. ind. al lui *linge*).

LINGĂU, *lingăi*, s. m. 1. Om căruia îi place să mănînce mult (mai ales de la alţii). 2. (Adesea adjectival) Persoană care linguşeşte. — Din **ling** (prez. ind. al lui *linge*) + suf. *-ău*.

LÍNGE, *ling*, vb. III. Tranz. 1. A atinge cu limba ceva de mîncare, a lua cu limba resturi de mîncare. ✧ Expr. *A-şi linge degetele* sau *buzele*, (refl.) *a se linge pe degete* (sau *pe buze*) = a trece cu limba peste buze sau degete (spre a lua şi ultimele resturi după ce ai mîncat ceva bun sau ca manifestare a unei pofte mari, a unei senzaţii de plăcere etc.). ✦ (Rar) A mînca, a devora. 2. (Despre animale) A-şi netezi cu limba blana de pe corp, o rană etc. ✦ A trece cu limba peste mîna sau trupul unei fiinţe în semn de afecţiune (şi supunere). 3. (Fam.) A linguşi. — Lat. **lingere**.

LINGE-BLÍDE s. m. (Fam.) Persoană care trăieşte pe socoteala altora; parazit. — Din **linge** + **blide**.

LINGERÍE s. f. v. **lenjerie**.

LINGE-TĂLGER s. m. (Neobişnuit) Linge-blide. — Din **linge** + **talger**.

LINGOÁRE s. f. (Pop.) Febră tifoidă. [Var.: **lungoáre, lingoáre** s. f.] — Lat. **languor, -oris**.

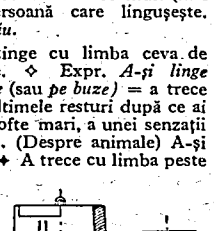

Lingotieră

LINGOTIÉRĂ, *lingotiere*, s. f. Formă metalică (de obicei de fontă sau de oţel) în care se toarnă metalele sau aliajele topite pentru obţinerea lingourilor. [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. **lingotière**.

LINGÓU[1] *lingouri*, s. n. Bloc de metal sau de aliaj, obţinut prin turnare în lingotieră, folosit pentru prelucrarea ulterioară (prin laminare sau forjare). — După fr. **lingot**.

LINGUÁL, -Ă, *linguali, -e*, adj. (Anat.) Care aparţine limbii. *Nerv lingual*. [Pr.: *-gual*] — Fr. **lingual** (lat. lit. **lingualis**).

LINGURÁR[1], *lingurari*, s. m. 1. Meşter care lucrează (sau vinde) linguri de lemn. 2. Ţigan. — Din **lingură** + suf. *-ar*.

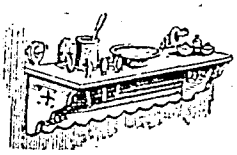

Lingurar

LINGURÁR[2], *lingurare*, s. n. Poliţă specială pe care se ţin lingurile şi alte accesorii de masă sau de bucătărie. — Din **lingură** + suf. *-ar*.

LÍNGURĂ, *linguri*, s. f. 1. Obiect de metal sau de lemn pentru uzul casnic, alcătuit dintr-o parte ovală scobită şi dintr-o coadă. ✧ Expr. (Fam.) *A atîrna (a pune* sau *a lega* cuiva) *lingurile de gît* (sau *în brîu*) = a lăsa pe cineva nemîncat fiindcă a venit tîrziu la masă. *A(-şi) mînca banii* (sau *averea*) *cu lingura*, se spune despre un om (bogat), care cheltuieşte prea mult, care risipeşte. 2. Conţinutul unei linguri (1). 3. Nume dat unor unelte sau unor părţi de instrumente sau de maşini asemănătoare cu o lingură. ✦ Tub cilindric, închis la capătul de jos cu unul sau cu două ventile, folosit la extracţia ţiteiului, la curăţirea găurii de sondă sau la cimentat. 4. (Reg., în expr.) *Lingura-pieptului* = lingurea[3]. 5. Unealtă de rotărie sau de dogărie, folosită la găurirea butucului roţii sau la efectuarea vranelor butoaelor. — Lat. **lingula**.

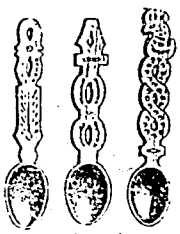

Linguri

LINGURĂRÍŢĂ, *lingurăriţe*, s. f. Femeie care face (sau vinde) linguri. — Din **lingurar**[1] + suf. *-iţă*.

LINGUREÁ[1], *lingurele*, s. f. Mică plantă medicinală din familia cruciferelor, cu flori albe şi frunze crestate; se întrebuinţează în combaterea afecţiunilor scorbutice, pulmonare etc. *(Cochlearia officinalis)*. — Din **lingură** + suf. *-ea*.

LINGUREÁ[2], **-ÍCĂ**, *lingurele*, s. f. (Pop.) Cavitatea de la partea inferioară a osului pieptului; osul mic şi cartilaginos dintre coşul pieptului şi pîntece; furca-pieptului. — Din **lingură** + suf. *-ea*.

LINGURÍC s. n. v. **lingurică**.

LINGURÍCĂ s. f. (Pop.) Lingurea[1]. [Var.: **lingurîc** s. n.] — Din **lingură** + suf. *-ică*.

Lingurea

LINGURÍŢĂ, *linguriţe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *lingură* (1); lingură mică, folosită pentru a bea ceai, lapte etc. 2. Conţinutul unei lingurite (1). 3. Compus: *linguriţa-zînei* = ciupercă lemnoasă care creşte pe trunchiul şi pe rădăcinile arborilor *(Fomes lucidus)*.

LINGURÓI, *linguroaie*, s. n. Augmentativ al lui *lingură*; polonic. ✧ Expr. *A mînca banii* (sau *paralele, averea*) *cu linguroiul* = a cheltui fără măsură.

Lingurea

LINGUŞEÁLĂ, *linguşeli*, s. f. Linguşire. — Din **linguşi** + suf. *-eală*.

LINGUŞÍ, *linguşesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A căuta să cîştigi bunăvoinţa cuiva prin atitudini şi vorbe măgulitoare, prin laude exagerate şi ipocrite; a măguli. — Din **linge**.

LINGUŞÍE, *linguşii*, s. f. (Înv.) Linguşire. — Din **linguşi** + suf. *-ie*.

LINGUŞÍRE, *linguşiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) linguşi* şi rezultatul ei; *p. ext.* vorbă, atitudine linguşitoare.

LINGUŞITÓR, -OÁRE, *linguşitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) (Persoană) care (se) linguşeşte. ✦ (Rar) Măgulitor. — Din **linguşi** + suf. *-(i)tor*.

LINGUŞITÚRĂ, *linguşituri*, s. f. (Rar) Linguşire. — Din **linguşi** + suf. *-(i)tură*.

LINGVÍST, -Ă, *lingvişti, -ste*, s. m. şi f. Specialist în lingvistică. — Fr. **linguiste**.

LINGVÍSTIC, -Ă, *lingvistici, -e*, adj. Care aparţine lingvisticii, privitor la lingvistică. — Fr. **linguistique**.

LINGVÍSTICĂ, *lingvistici*, s. f. Ştiinţa care studiază limba (II) şi legile ei de dezvoltare. [Var.: (înv.) **limbistică** s. f.] — Fr. **linguistique**.

LINIÁ, *liniez*, vb. I. Tranz. A trage linii (pe hîrtie). — Din **linie**.

LINIAMÉNT, *liniamente*, s. n. (Franţuzism) Linie; prima schiţă a unei lucrări. [Pr.: *-ni-a-*] — Fr. **linéament**.

LINIÁR, -Ă, *liniari, -e*, adj. 1. În formă de linie dreaptă, format din linii geometrice trasate cu ajutorul unor instrumente speciale (linie, compas, teu etc.). ✧ *Desen liniar* = desen în linii geometrice. *Mişcare liniară* = mişcare rectilinie. ✦ (Adverbial) În linie dreaptă. 2. (Despre ecuaţii) De gradul întîi. [Pr.: *-ni-ar*. — Var.: **lineár, -ă** adj.] — Fr. **linéaire** (lat. lit. **linearis**).

LINIÁT, -Ă, *liniaţi, -te*, adj. Cu linii drepte şi regulate (trase într-un anumit scop). — V. *linia*.

LINIATÚRĂ, *liniaturi*, s. f. 1. Totalitatea liniilor orizontale sau verticale, imprimate pe caiete, registre etc. 2. Totalitatea liniilor de alamă întrebuinţate în tipografie, puse în casete speciale. [Pr.: *-ni-a-*] — Din **linia** + suf. *-tură*.

LÍNIE, *linii*, s. f. 1. Trăsătură simplă făcută pe o suprafaţă cu tocul, cu creta, cu creionul etc. ✦ (Geom.) Figură continuă care are o singură dimensiune şi care poate fi descrisă de un punct prin deplasarea lui sau care se obţine prin intersecţia a două suprafeţe. ✦ Trăsătură imaginară care indică o limită, o direcţie sau care leagă (pe o hartă, pe un plan etc.) diferite puncte în spaţiu. ✦ (Fam.) Fiecare dintre subdiviziunile gradelor marcate pe un termometru; liniuţă. 2. (În expr.) *În linie* = în şir, drept, în rînd, în aliniere. *La* (sau în) *linia...* = în dreptul, la nivelul... 3. (Franţuzism) Rînd de cuvinte într-o pagină scrisă. *N-am primit măcar o linie de la dumneata* (KOGĂLNICEANU). 4. Succesiune, serie a strămoşilor sau a descendenţilor; filiaţie. 5. Sistem de fortificaţii, adăposturi şi baraje militare, destinate să întărească apărarea unui teritoriu. ✧ *Linie de bătaie* (sau *de luptă*) = desfăşurare sistematică a unor forţe militare în vederea luptei; întindere a frontului ocupat de trupele care luptă. *Linie de apărare* = întărire alcătuită din fortificaţii şi trupe. ✦ Formaţie. 6. Ansamblu al instalaţiilor şi al reţelei de şine pe care circulă trenurile, tramvaiele sau metrourile; porţiune delimitată dintr-o asemenea reţea. ✦ Traseu (al unui serviciu de transport). 7. Legătură prin fire aeriene sau prin cabluri subterane între un punct emiţător şi unul receptor. ✧ *Linie telefonică* (sau *de telefon*) = ansamblu de conducte care fac legătura între mai multe posturi telefonice sau între posturi şi centralele telefonice. *Linie telegrafică* = totalitatea conductelor şi instalaţiilor dintre un emiţător şi un receptor telegrafic. 8. (La pl.) Trăsături caracteristice care dau forma, conturul unui obiect; aspectul, caracterul unui tot, în special al unei figuri. ✦ Trăsături fundamentale, puncte esenţiale (ale unei probleme). ✧ Loc. adv. *În linii generale* (sau *mari*) = în ansamblu, fără detalii, fără amănunte. 9. Direcţie. *Ţinea mănunchiul cîrmei... şi de-abia putea să ţie linia neschimbată* (CONTEMPORANUL). 10. Fig. Orientare principală; direcţie justă. ✧ Expr. *A fi pe linie* = a avea o orientare justă într-un anumit domeniu de activitate. ✦ Ramură, sector de activitate. *Sarcină pe linie sindicală*. 11. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Chip, mod; criteriu. *Linie de conduită*. 12. Riglă. 13. (Înv.) Unitate de măsură a lungimilor folosită în ţările româneşti, egală cu 0,225 cm. — Lat. lit. **linea**.

LINIÉRE s. f. Acţiunea de *a linia*.

LINIOÁRĂ, *linioare*, s. f. 1. Diminutiv al lui *linie* (1). ✦ Liniuţă de unire; cratimă. 2. Fiecare dintre fragmentele unui metru pliabil. [Pr.: *-ni-oa-*]

LINIŞÓR, -OÁRĂ, *linişori, -oare*, adj. (Pop.) Lin, domol, calm. — Din **lin**[3] + suf. *-iş-or*.

LÍNIŞTE s. f. 1. Tăcere. ✦ (În natură) Calm, acalmie. 2. Stare (sufletească) lipsită de zbucium; tihnă, pace. ✧ Loc. adv. *În linişte* = în tihnă, liniştit. — Din **lin**[3] + suf. *-işte*.

LINIŞTÍ, *liniştesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. A (se) astîmpăra, a (se) potoli. ✦ (Despre elementele naturii) A se domoli; a înceta să acţioneze. — Din **linişte**.

LINIŞTÍRE s. f. (Înv.) Acţiunea de *a (se) linişti* şi rezultatul ei. ✦ Linişte sufletească, tihnă, pace.

LINIŞTÍT, -Ă, *liniştiţi, -te*, adj. 1. Lipsit de zgomot, tăcut. ✦ Lipsit de agitaţie, de tulburare; calm. 2. Potolit, domol, lin. 3. (Despre oameni) Senin, netulburat. — V. *linişti*.

LINIŞTITÓR, -OÁRE, *liniştitori, -oare*, adj. Care linişteşte, care calmează. — Din **linişti** + suf. *-(i)tor*.

LINIÚŢĂ, *liniuţe*, s. f. Linioară. ✧ *Liniuţă de unire* = a) semn grafic care serveşte pentru a marca rostirea împreună a două sau a mai multor cuvinte sau pentru a despărţi cuvintele în silabe; b) semn de punctuaţie folosit pentru a uni două cuvinte legate între ele printr-un raport strîns lexical, morfologic sau sintactic. *Liniuţă de valenţă* = semn grafic care marchează legătura în formulele chimice. ✦ (Fam.) Fiecare dintre subdiviziunile gradelor marcate pe un termometru; linie. [Pr.: *-ni-u-*] — Din **linie** + suf. *-uţă*.

LINOGRÁF, *linografe*, s. n. Maşină tipografică de cules şi de turnat rînduri, asemănătoare cu linotipul. — Fr. **linographe**.

LINOLÉUM s. n. Ţesătură de iută pe care s-a aplicat un strat de răzătură de lemn preparat cu ulei şi cu diferiţi coloranţi şi care se întrebuinţează în industrie ca izolant sau se aşterne pe mese, pe duşumele etc. — Fr. **linoléum** (< engl.).

LINOTÍP, *linotipuri*, s. n. Maşină tipografică care culege şi toarnă literele în rînduri întregi. — Fr. **linotype** (< engl.).

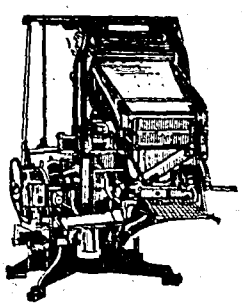

Linotip

LINOTIPÍE, *linotipii*, s. f. 1. Meseria de linotipist. 2. Atelier (sau secţie tipografică) unde se lucrează cu linotipul. — Fr. **linotypie**.

LINOTIPÍST, -Ă, *linotipişti, -ste*, s. m. şi f. Muncitor tipograf care lucrează la linotip. — Fr. **linotypiste**.

LINS, -Ă, *linşi, -se*, adj. 1. (Despre păr) Bine netezit, neondulat. 2. (Fam.; despre oale sau farfurii) Din care s-a mîncat tot, în care n-a mai rămas nici o urmă de mîncare. — V. *linge*.

LINŞÁ, *linşez*, vb. I. Tranz. A ucide pe cineva prin linşaj. — Fr. **lyncher**.

LINŞÁJ, *linşajuri*, s. n. Ucidere fără judecată a cuiva de către o mulţime agitată. — Fr. **lynchage**.

LINŞÁRE, *linşări*, s. f. Acţiunea de *a linşa* şi rezultatul ei; linşaj.

LÍNTE, (1, 2) s. f., (3) *linţi*, s. m. 1. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, avînd flori albe cu vinişoare liliachii şi fructul o păstaie cu două seminţe plate, comestibile *(Lens esculenta)*; fructul şi sămînţa acestei plante. ✧ Expr. *Pînă la un bob de linte* = pînă la ultima posibilitate; pînă la ultimul ban. ✧ Expr. *Pentru un blid de linte* = pentru un profit foarte mic. 2. Numele popular al cisticercozei. 3. (Zool.; la pl.) Cisticerci. — Lat. **lens, -ntis**.

Linte

LÍNTERS s. n. Puf care rămîne pe seminţele de bumbac după egrenare şi care este folosit la fabricarea mătăsii artificiale şi a nitrocelulozei. — Germ. **Linters**.

LÍNTIŢĂ, (rar) *lintiţe*, s. f. Nume dat mai multor plante acvatice care formează colonii mai mult sau mai puţin întinse pe suprafaţa apelor stătătoare *(Lemna)*. [Pl. şi: *lintiţi*] — Din **linte** + suf. *-iţă*.

LINTÓU, *lintouri*, s. n. Buiandrug. — Fr. **linteau**.

LINŢÓLIU, *linţolii*, s. n. Giulgiu. — Fr. **linceul** (lat. lit. **linteolum**).

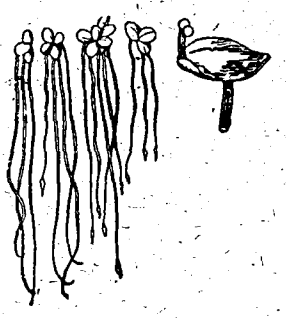

Lintiţă

LINX, *lincşi*, s. m. (Zool.) Rîs. — Fr. **lynx** (lat. lit. **lynx**).

LIOÁPĂ, *lioape*, s. f. (Reg., depreciativ) Gură; gură-spartă. — Postverbal al lui **leopăi**.

LIOP interj. Cuvînt care imită sunetul produs de un corp ud care se lipeşte de ceva sau de un corp care cade pe un loc ud ori alunecos. Onomatopee.

LIOPCIOFLEÁNDURĂ, *liopcio-fleandure*, s. f. (Rar) Poreclă dată ciocoilor din rangul cel mai de jos.

LÍOTĂ, *liote*, s. f. Grămadă, mulţime, gloată. [Pr.: *li-o-*] — Bg., sb. **lihota**.

LIP[1] interj. v. **lipa**.

LIP[2] s. n. (Reg.) Strat gros de murdărie pe piele sau pe îmbrăcăminte; jeg. — Ucr. **lep**.

LÍPA interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură cu palma sau de picioarele cuiva care umblă desculţ sau în papuci. [Var.: **lip** interj.] — Onomatopee.

LIPÁN[1], *lipani*, s. m. Peşte de apă dulce de munte, cu capul mic şi cu corpul lungăreţ *(Thymallus thymallus)*. — Sb **lipan, lipen**.

LIPÁN[2], *lipani*, s. m. (Bot.) Brusture. — Bg. **lepjan**.

LIPÁZĂ, *lipaze*, s. f. Enzimă care hidratează grăsimile, descompunîndu-le în glicerină şi în acizi graşi. — Fr. **lipase**.

LÍPĂ, *lipe*, s. f. (Reg.) Lovitură cu palma. — Din **lipa**.

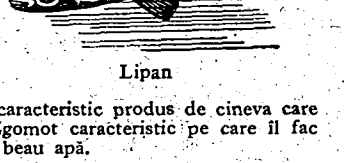

Lipan

LIPĂÍ, *lipăiesc*, vb. IV. 1. Intranz. şi tranz. A face un zgomot caracteristic, mergînd desculţ sau în papuci. 2. Intranz. (Despre cîini) A bea apa cu zgomot. [Prez. ind. şi: *lipăi*. — Var.: **lăpăi, lepăi, leopăi** vb. IV] — Din **lipa**.

LIPĂÍT s. n. Acţiunea de *a lipăi* şi rezultatul ei. ✦ Zgomotul caracteristic produs de cineva care umblă desculţ sau în papuci. ✦ Zgomot caracteristic pe care îl fac unele animale, mai ales cîinii, cînd beau apă.

LIPCÁN, *lipcani*, s. m. (Înv.) Curier oficial (turc sau tătar) între ţările româneşti şi Constantinopol sau în interiorul ţării; *p. ext.* curier, ştafetă (călare) în timp de război. — Tc. **lipkan**.

LÍPCĂ adv. (În expr.) *A sta* (sau *a şedea* etc.) *lipcă* (undeva) = a sta undeva neclintit, a nu se mişca (dintr-un loc), producînd neplăcere şi enervare. *A sta lipcă pe capul cuiva* = a stărui mult pe lîngă cineva. *A se ţine lipcă de cineva* = a urma pe cineva peste tot (plictisindu-l cu prezenţa sa). (Rar) *A umbla lipcă după ceva* = a căuta să obţii ceva cu orice preţ; a dori ceva foarte mult. — Ucr. **lipkŭ** «lipicios».

LIPÍ, *lipesc*, vb. IV. 1. Tranz. A împreuna, a uni un lucru de altul cu ajutorul unei materii cleioase sau printr-un procedeu tehnic. ✦ A închide o scrisoare, un plic. ✦ Refl. (Despre ochi, pleoape) A nu se putea deschide din cauza unor secreţii patologice; *fig.* a se închide de somn. 2. Tranz. şi refl. A (se) prinde de...; a (se) fixa, a (se) aplica. ✧ Expr. *A se lipi învăţătura* (de cineva) = a reţine un lucru, a putea învăţa. ✦ Refl. Fig. (Despre hrană) A-i prii **cuiva**. 3. Tranz. şi refl. A (se) apropia strîns de cineva sau de ceva. ✧ Expr. (Tranz.) *A lipi cuiva o palmă* = a trage, a cîrpi cuiva o palmă. ✦ Refl. Fig. A se ataşa (de cineva), a intra în relaţii (cu cineva). ✦ Refl. Fig. (Înv.) A cîştiga favorurile, bunăvoinţa cuiva. *Acesta era planul lui*

Moţoc ca să se poată lipi de Lăpuşneanu (NEGRUZZI). 4. Tranz. A întinde, netezind cu palma udă, un strat de lut sau de pămînt muiat şi bine frămîntat, pe podeaua sau pe pereţii caselor sau pe cuptorul de pîine, spre a astupa crăpăturile sau golurile. — Slav (v. sl. lěpiti).

LIPÍCI s. n. 1. (Pop.) Tot ceea ce atrage, încîntă sau farmecă în făptura cuiva; vino-ncoace. ✧ Loc. adj. şi adv. *Cu lipici* = încîntător, atrăgător. ✧ Expr. (Rar) *A prinde lipici de cineva* = a se îndrăgosti de cineva. 2. Materie vîscoasă fabricată special pentru a servi la lipitul hîrtiilor; clei. 3. Nume dat mai multor plante erbacee care se lipesc de mînă, de haine sau de corpul animalelor. — Din **lipi** + suf. *-ici.*

LIPICIÓS, -OÁSĂ, *lipicioşi, -oase,* adj. 1. Care se lipeşte, care se prinde uşor de ceva; cleios, vîscos. 2. (Pop.; despre boli) Molipsitor, contagios. 3. (Despre oameni sau despre chipul, înfăţişarea lor) Atrăgător. — Din **lipi** + suf. *-(i)c-ios.*

LIPÍE, *lipii,* s. f. 1. Un fel de pîine rotundă şi plată, puţin crescută, cu coajă multă şi miez puţin. 2. Un fel de plăcintă ţărănească din aluat dospit, coaptă în cuptorul de pîine. — Sb. **lèpinja.**

LIPÍRE s. f. Faptul de *a (se) lipi;* unire, îmbinare, aplicare.

LIPÍT[1] s. n. Lipire. — V. *lipi.*

LIPÍT[2]**, -Ă,** *lipiţi, -te,* adj. 1. Prins, împreunat, îmbinat cu ajutorul unei materii cleioase sau printr-un procedeu tehnic. ✦ (Despre pleoape sau ochi) Care se deschide cu greu. 2. Fig. Foarte apropiat de cineva sau de ceva. ✧ Expr. *A fi lipit de foame* sau *a avea coastele lipite* = a fi foarte flămînd. *(Sărac* sau *calic) lipit (pămîntului)* = extrem de sărac. — V. *lipi.*

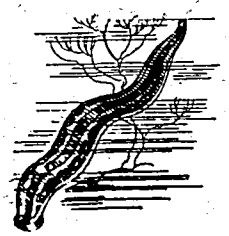

Lipitoare

LIPITOÁRE, *lipitori,* s. f. Vierme parazit care trăieşte în ape dulci, hrănindu-se cu sîngele animalelor de al căror corp se lipeşte şi care se întrebuinţează şi în medicină, ca mijloc terapeutic *(Hirudo medicinalis).* ✦ Fig. Exploatator, parazit. — Din **lipi** + suf. *-(i)toare.*

LIPITÓR, -OÁRE, *lipitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care are meseria de a lipi. — Din **lipi** + suf. *-(i)tor.*

LIPITÚRĂ, *lipituri,* s. f. 1. Unire, îmbinare a două lucruri cu ajutorul unei materii cleioase sau printr-un procedeu tehnic. ✦ (Concr.) Locul unde s-a făcut o lipire. 2. Pămînt galben sau lut frămîntat cu apă, care serveşte la lipitul podelei caselor, pereţilor etc. — Din **lipi** + suf. *-(i)tură.*

LIPÓM, *lipomuri,* s. n. Tumoare de grăsime. — Fr. **lipome** (< gr.).

LIPOSOLÚBIL, -Ă, *liposolubili, -e,* adj. (Despre substanţe) Care este solubil în grăsimi. — După fr. **liposoluble.**

LIPOVEÁN, -Ă, *lipoveni, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte dintr-o populaţie de origine rusă stabilită în nordul Dobrogei şi care se ocupă mai ales cu pescuitul. — Rus **lipovanin.**

LIPOVEÁNCĂ, *lipovence,* s. f. Lipoveană. — Din **lipovean** + suf. *-că.*

LIPOVENÉSC, -EÁSCĂ, *lipoveneşti,* adj. Care aparţine lipovenilor, privitor la lipoveni. — Din **lipovean** + suf. *-esc.*

LIPOVENÉŞTE adv. În felul lipovenilor. — Din **lipovean** + suf. *-eşte.*

LIPOVENÍME s. f. (Rar) Mulţime de lipoveni. — Din **lipovean** + suf. *-ime.*

LÍPSĂ, *lipsuri,* s. f. 1. Faptul că cineva sau ceva nu se află într-un loc; absenţă. ✧ Loc. adv. (Jur.) *În lipsă* = în contumacie. ✧ Loc. prep. *În* (sau *din) lipsă de...* = nefiind, neavînd ceva, din pricină că lipseşte. *În lipsa* (cuiva) = cît timp (sau în timp ce) cineva lipseşte de undeva. ✧ Expr. *Mai bine lipsă* = mai bine de loc, mai bine mă lipsesc. *A duce lipsă* (de ceva) = a nu avea ceva (în cantitate suficientă). ✦ (Cu valoare de adjectiv invariabil) Care lipseşte, absent. *Lipsă la apel.* 2. Lucru care lipseşte dintr-o totalitate. 3. Faptul de a nu fi deplin, complet; imperfecţiune, scădere. 4. Faptul de a-i lipsi cuiva cele necesare; nevoie. 5. (Înv. şi reg.) Necesitate, trebuinţă. ✧ Expr. *De lipsă* = necesar, indispensabil. [Pl. şi: (înv.) *lipse*] — Postverbal al lui **lipsi.**

LIPSCÁN, *lipscani,* s. m. (Înv.) Negustor de articole de manufactură. — Din **Lipsca** (= Leipzig) + suf. *-an.*

LIPSCÁNIE, *lipscănii,* s. f. (Înv.) Prăvălie de lipscan, magazin de manufactură; marfă vîndută de lipscani. — Din **lipscan** + suf. *-ie.*

LIPSÍ, *lipsesc,* vb. IV. 1. Intranz. A nu fi, a nu exista, a nu se găsi. ✦ (Construit cu dativul) A nu avea ceva. 2. Intranz. (Despre oameni) A nu fi de faţă; a absenta. ✦ A se da la o parte, a dispărea, a fugi. *Lipsiţi din faţa mea! a răcnit iar măria-sa Kira* (SADOVEANU). 3. Intranz. A mai trebui ceva, a fi incomplet. ✧ Expr. *Puţin lipseşte* (sau *a lipsit) (ea) să* (sau *că)...* = cît pe-aici, aproape să... *Asta* (sau *atîta) (îi) mai lipseşte,* se zice în faţa unei perspective neplăcute, adăugată la o neplăcere existentă. 4. Intranz. A se da în lături (de la ceva); a se codi, a ezita. *Dacă aflu, nu voi lipsi să vă comunic îndată* (CARAGIALE). ✦ (Franţuzism înv.) A omite; a se sustrage de la ceva. 5. Refl. A se dispensa de ceva; a renunţa. ✦ Tranz. A lua cuiva ceva, a-l face să ducă lipsă de ceva. — Ngr. **lipo** (viit. **lipso**).

LIPSÍRE, *lipsiri,* s. f. Faptul de *a (se) lipsi;* absenţă.

LIPSÍT, -Ă, *lipsiţi, -te,* adj. 1. Care este sau a rămas fără ceva, care nu mai dispune de ceva. ✧ *Lipsit (de mijloace)* = sărac. ✧ Expr. *A rămîne lipsit* = a fi în pagubă. 2. (Înv.) Care nu e întreg la minte, căruia îi lipseşte o doagă. — V. *lipsi.*

LÍRĂ[1]**,** *lire,* s. f. 1. Instrument muzical în formă de arc foarte îndoit, cu coarde aşezate longitudinal, cu care poeţii şi răpsozii din antichitate îşi acompaniau recitarea poemelor. ✦ Fig. Simbol al talentului poetic, al inspiraţiei poetice, al creaţiei poetice, al poeziei (lirice). 2. (Art.) Numele unei constelaţii. 3. Îndoitură, în formă de liră (1), care permite dilatarea unei conducte pentru fluide fierbinţi. 4. Priză de curent în formă de liră (1), folosită la vehicule cu tracţiune electrică. — Fr. **lyre** (lat. lit. **lyra**).

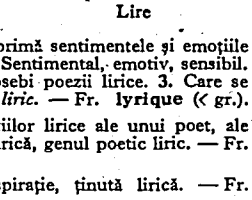

Lire

LÍRĂ[2]**,** *lire,* s. f. Numele mai multor unităţi monetare întrebuinţate în diferite ţări şi epoci. — It. **lira.**

LÍRIC, -Ă, *lirici, -e,* adj. 1. Care exprimă sentimentele şi emoţiile poetului în legătură cu realitatea. ✦ Fig. Sentimental, emotiv, sensibil. 2. (Adesea substantivat) Care scrie îndeosebi poezii lirice. 3. Care se referă la muzica de operă. *Repertoriu liric.* — Fr. **lyrique** (< gr.).

LÍRICĂ s. f. 1. Totalitatea producţiilor lirice ale unui poet, ale unui popor sau ale unei epoci. 2. Poezia lirică, genul poetic liric. — Fr. **lyrique.**

LIRÍSM s. n. Conţinut liric; inspiraţie, ţinută lirică. — Fr. **lyrisme.**

LÍSĂ, *lise,* s. f. Bară de lemn, de beton sau de oţel aşezată între stîlpii unei balustrade. — Fr. **lisse.**

LÍSTĂ, *liste,* s. f. Foaie, act (scris sau tipărit) care conţine o enumerare; înşirare, într-o anumită ordine, a unor nume de persoane sau de obiecte, a unor date etc. ✧ *Listă de bucate* sau *de mîncare* = înşirare a numelor felurilor de bucate care se servesc într-un restaurant. — Fr. **liste.**

LÍŞEŢĂ s. f. v. **lişiţă.**

LÍŞIŢĂ, *lişiţe,* s. f. Pasăre de baltă avînd pene negre şi o pată albă între ochi *(Fulica atra).* [Var.: **léşiţă, lîşeţă** s. f.] — Comp. bg. **liska,** ucr. **lysucha.**

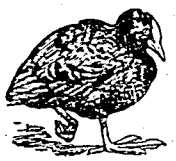

Lişiţă

LÍŞTAI adv. (Înv.) Întocmai, aidoma, leit.

LÍŞTEAV, -Ă, *lişteavi, -e,* adj. (Pop.) 1. (Despre ape) Murdar, tulbure, mocirlos. 2. Brut, primitiv.

LITÁNIE, *litanii,* s. f. 1. Rugăciune lungă (rostită alternativ de preot şi de credincioşi). 2. Fig. Înşiruire lungă de vorbe monotone, plictisitoare. — Slav (v. sl. **litanija** < gr.).

LITÁRGĂ s. f. Oxid al plumbului, obţinut prin topirea şi încălzirea metalului în aer, întrebuinţat în ceramică, vopselărie, industria petrolului etc. — După fr. **litharge.**

LITERÁL, -Ă, *literali, -e,* adj. Cuvînt cu cuvînt, literă cu literă; textual. — Fr. **littéral** (lat. lit. **litteralis**).

LITERALMÉNTE adv. În adevăratul înţeles al cuvîntului, în sens strict, exact; de tot, cu totul. — Fr. **littéralement** (it. **letteralmente**).

LITERÁR, -Ă, *literari, -e,* adj. Care se referă la literatură, care corespunde cerinţelor literaturii, în felul operelor de literatură. ✧ *Limbă literară* = aspectul cel mai corect al limbii naţionale, produs al unei continue prelucrări a limbii din partea scriitorilor, a publiciştilor, a oamenilor de ştiinţă etc., constituind o sinteză a posibilităţilor de exprimare ale limbii întregului popor. — Fr. **littéraire** (lat. lit. **litterarius**).

LITERARIZÁT, -Ă, *literarizaţi, -te,* adj. Căruia i s-a dat o înfăţişare literară. — Din **literar.**

LITERÁT, -Ă, *literaţi, -te,* s. m. şi f. Om de litere. — Lat. lit. **litteratus.**

LITERATÓR, -OÁRE, *literatori, -oare,* s. m. şi f. (Înv.) Scriitor. — Fr. **littérateur** (lat. lit. **litterator, -oris**).

LITERATÚRĂ, *literaturi,* s. f. 1. Creaţie artistică în care se reflectă realităţile vieţii cu ajutorul limbii; arta cuvîntului. ✧ Expr. (Peior.) *A face literatură* = a ocoli esenţialul unei probleme prin artificii de exprimare. 2. Totalitatea operelor literare ale unei epoci, ale unei ţări, ale unui grup social etc. ✧ *Literatură populară* = creaţie artistică literară apărută în sînul poporului, care, transmisă pe cale orală, devine, dintr-o operă individuală la origine, o creaţie colectivă. *Literatură cultă* = creaţie literară a unor autori cunoscuţi, transmisă prin scris. ✦ Totalitatea operelor scrise care se referă la un anumit domeniu. *Literatură muzicală.* ✦ Totalitatea lucrărilor cu privire la o anumită problemă; bibliografie. — Fr. **littérature** (lat. lit. **litteratura**).

LÍTERĂ, *litere,* s. f. 1. Semn grafic în alfabetul unei limbi, corespunzînd în general unui sunet. ✧ *Literă mare* = majusculă. *Literă mică* = minusculă. ✦ Caracter tipografic în forma unui mic bloc paralelipipedic, reprezentînd în relief o literă, o cifră etc. *Literă de afiş* = caracter tipografic foarte mare, folosit pentru tipărirea afişelor. 2. Fig. Înţelesul strict, formal al unui text. *Litera legii.* ✧ Expr. *Literă cu literă* = pînă în cele mai mici amănunte; întocmai, aidoma. (Despre un

tratat, o lege etc.) *A rămîne* (sau *a deveni*) *literă moartă* = a nu se aplica, a nu-şi (mai) găsi aplicare. 3. (La pl.) Studiul literaturii; literatură. ◇ *Om de litere* = persoană care studiază literatura; scriitor. 4. (La pl.) Ştiinţele umanistice. — Lat. lit. **littera.**

LITIÁZĂ, *litiaze*, s. f. Boală caracterizată prin formarea de nisip sau calculi în anumite organe. [Pr.: *-ti-a-*] — Fr. **lithiase** (< gr.).

LITIÉRĂ, *litiere*, s. f. Lectică. — Fr. **litière.**

LITIGÁNT, -Ă, *litiganţi, -te*, adj. (În expr.) *Parte litigantă* = fiecare din părţile care se află în litigiu, în faţa unui organ de jurisdicţie. — Fr. **litigant.**

LITIGIÓS, -OÁSĂ, *litigioşi, -oase*, adj. Care provoacă un litigiu, care este sau poate fi obiectul unui litigiu, care este supus unor discuţii în contradictoriu. [Pr.: *-gi-os*] — Fr. **litigieux** (lat. lit. **litigiosus**).

LITÍGIU, *litigii*, s. n. Conflict care poate forma obiectul unui proces între persoane, instituţii sau state. — Fr. **litige** (lat. lit. **litigium**).

LÍTIU s. n. Element chimic din familia metalelor alcaline, de culoare argintie, moale şi foarte uşor, existent în natură numai sub formă de săruri şi utilizat în medicină, fotografie, electrotehnică etc. — Fr. **lithium** (< gr.).

LITOGRÁF, -Ă, *litografi, -e*, s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu litografia. — Fr. **lithographe** (< gr.).

LITOGRAFIÁ, *litografiez*, vb. I. Tranz. A multiplica prin litografie. — Fr. **lithographier** (< gr.).

LITOGRAFIÁT, -Ă, *litografiaţi, -te*, adj. Imprimat, multiplicat prin litografie. — V. *litografia.*

LITOGRÁFIC, -Ă, *litografici, -e*, adj. Care se întrebuinţează în litografie, care ţine de litografie. — Fr. **lithographique** (< gr.).

LITOGRAFÍE, *litografii*, s. f. Metodă de multiplicare a textelor, desenelor figurilor etc. prin utilizarea de negative imprimate sau desenate pe o piatră specială, calcaroasă; atelier sau întreprindere unde se multiplică prin acest procedeu. ✦ Desen sau tablou multiplicat prin acest procedeu. — Fr. **lithographie** (< gr.).

LITOGRAFIÉRE s. f. Acţiunea de *a litografia.*

LITORÁL s. n. Regiune situată de-a lungul ţărmului mării; ţărm de mare. — Fr. **littoral** (lat. lit. **littoralis**).

LITOSFÉRĂ s. f. Învelişul exterior pietros al globului pămîntesc, constituind scoarţa pămîntului. — Fr. **lithosphère** (< gr.).

LITÓTĂ, *litote*, s. f. Figură de stil care constă în exprimarea unei idei prin negarea contrariului. — Fr. **litote** (< gr.).

LÍTRĂ, *litre*, s. f. Măsură de capacitate de un sfert de litru. ✦ (Rar) Vas care are această capacitate. ✦ Măsură de greutate echivalînd în trecut cu aproximativ 320 grame, iar azi cu un sfert de kilogram. ✦ (Reg.) Litru. — Ngr. **litra.**

LÍTRU, *litri*, s. m. Unitate de măsură pentru capacităţi, egală cu volumul ocupat de o cantitate de apă cu masa de un kilogram, la temperatura de plus patru grade Celsius şi la presiunea de 760 mm coloană de mercur; vas care are această capacitate; cantitate de lichid care încape într-un astfel de vas. — Fr. **litre.**

LITURGHÍE, *liturghii*, s. f. Principala slujbă bisericească creştină. ◇ Expr. *A da (o) liturghie* = a plăti preotului o sumă de bani, spre a pomeni numele persoanelor (în viaţă sau decedate) din familie, cu prilejul oficierii unei astfel de slujbe. [Var.: **leturghie** s. f.] — Slav (v. sl. **liturgija** < gr.).

LÍTURGHIÉR, *liturghiere*, s. n. Carte cuprinzînd rînduiala slujbei liturghiei. [Pr.: *-ghi-er*] — Din **liturghie** + suf. *-ar.*

LITÚRGIC, -Ă, *liturgici, -e*, adj. Care ţine de liturghie, privitor la liturghie. — Fr. **liturgique** (< gr.).

LÍŢĂ[1] s. f. v. **leliţă.**

LÍŢĂ[2] s. f. Grup de fire subţiri de metal, înfăşurate împreună în acelaşi sens, pentru a forma un conductor electric. — Germ. **Litze.**

LIŢCÁIE s. f. v. **lăscaie.**

LIULEÁ s. f. v. **lulea.**

LIUR s. m. (Reg.) Vin slab (amestecat cu apă); poşircă. — Ucr. **ljura.**

LIVÁDĂ, *livezi*, s. f. 1. Plantaţie de pomi fructiferi. 2. Întindere de pămînt pe care se lasă să crească iarbă pentru cosit sau pentru păşunat. [Var.: **livéde** s. f.] — Bg. **livada**, ucr. **levada.**

LIVÁN, *livani*, s. m. Arbore care produce tămîia (*Boswellia serrata*). — Slav (v. sl. **livan** < gr.).

LIVÁNŢICĂ s. f. v. **levănţică.**

LIVÉDE s. f. v. **livadă.**

LIVÍD, -Ă, *livizi, -de*, adj. (Despre faţa omului) Vînăt, învineţit (de emoţie, de frig, de oboseală). ✦ (Rar, despre lumină) Slab, palid. — Fr. **livide** (lat. lit. **lividus**).

LIVIDITÁTE s. f. Stare, înfăţişare a ceea ce este livid. — După fr. **lividité.**

LIVRÁ, *livrez*, vb. I. Tranz. A furniza, a preda o marfă. — Fr. **livrer.**

LIVRÁBIL, -Ă, *livrabili, -e*, adj. Care se poate livra, furniza (imediat sau la un termen convenit). — După fr. **livrable.**

LIVRÁRE, *livrări* s. f. Acţiunea de *a livra* şi rezultatul ei; predare, furnizare.

LÍVRĂ, *livre*, s. f. 1. Unitate de măsură pentru greutăţi, de aproximativ 1/2 kg (variind după epoci, ţări şi regiuni). 2. Veche monedă franceză. — Fr. **livre.**

LIVREÁ, *livrele*, s. f. (Înv.) Uniformă (împodobită cu galoane şi fireturi) purtată în trecut de personalul de serviciu al autorităţilor, al demnitarilor şi al bogătaşilor. — Fr. **livrée.**

Livrele

LIVRÉSC, -Ă, *livreşti*, adj. Întemeiat numai pe cele citite în cărţi, pe teorie. ✦ (Despre cuvinte) Care se întîlneşte numai în cărţi. — Fr. **livresque.**

LIVRÉT, *livrete*, s. n. (În expr.) *Livret militar* = act (în formă de carnet) eliberat de autorităţile militare cetăţenilor care au satisfăcut legea recrutării, cuprinzînd date privitoare la situaţia lor militară. — Fr. **livret.**

LIZÍBIL, -Ă, *lizibili, -e*, adj. Care poate fi citit (uşor); citeţ. — După fr. **lisible.**

LIZIÉRĂ, *liziere*, s. f. Parte mărginaşă (a unei păduri). ✦ Fîşie îngustă de stofă, de mătase etc. aplicată ca garnitură la cusăturile sau la îndoiturile unui veşmînt. [Pr.: *-zi-e-*] — Fr. **lisière.**

LÍNĂ, (1, rar) *lini*, (2) *linuri*, s. f. 1. Părul care acoperă corpul unor animale, mai ales al oilor, şi care se prelucrează; materialul obţinut după prelucrare, transformat în fire şi folosit la ţesut şi la împletit. ◇ Loc. adj. (Despre ţesături) *Lînă-n lînă* = care are şi urzeala şi bătătura din lînă; *fig.* veritabil, autentic. ✦ Cantitatea de păr tuns o dată de pe o oaie. 2. (La pl.) Varietăţi de lînă (1). ✦ Lînică (2). 3. (În expr.) *Lînă de lemn* = produs obţinut prin tăierea unor lemne în fîşii subţiri, folosit la fabricarea plăcilor uşoare de construcţie, ca material izolant sau de ambalaj etc. — Lat. **lana.**

LÎNĂRÍCĂ s. f. (Bot.) Bumbăcariţă. — Din **lînă** + suf. *-ăr-ică.*

LÎNĂRÍE, *lînării*, s. f. Filatură de lînă; prăvălie în care se vinde lînă; mărfuri de lînă; îmbrăcăminte făcută din lînă. — Din **lînă** + suf. *-ărie.*

LÎNĂRÍŢĂ s. f. (Bot.) Bumbăcariţă. — Din **lînă** + suf. *-ăr-iţă*

LÎNCED, -Ă, *lîncezi, -de*, adj. Lipsit de vigoare sau de energie, sleit de puteri. — Lat. **languldus.**

LÎNCEZEÁLĂ s. f. Stare de moleşeală trupească şi sufletească; toropeală, lîncezire. — Din **lîncezi** + suf. *-eală.*

LÎNCEZÍ, *lîncezesc*, vb. IV. Intranz. (Despre oameni) A se afla într-o stare de slăbiciune sau de moleşeală; (despre activităţi) a stagna. — Din **lînced.**

LÎNCEZÎRE s. f. Acţiunea de *a lîncezi*; lîncezeală, moleşeală.

LÎNCEZÍU, -ÍE, *lîncezii*, adj. (Rar) Lînced. — Din **lînced** + suf. *-iu.*

LÍNGĂ prep. 1. (Introduce un complement circumstanţial de loc) În preajma unei persoane sau a unui lucru, în apropiere (aproape sau alături) de... *Acolo, lîngă izvoară, iarba pare de omăt* (EMINESCU). ✦ (Precedat de prep. «de») Din preajma, din apropierea. *Nucii bătrîni de lîngă şură ţin umbră* (REBREANU). ✦ (Precedat de prep. «pe») Prin apropierea..., prin preajma..., prin jurul..., de-a lungul. *Pe lîngă plopii fără soţ, Adesea am trecut* (EMINESCU). 2. (Precedat de prep. «pe», introduce un complement indirect) La (cineva). *Fetele împăratului s-au pus cu rugămintea pe lîngă spîn* (CREANGĂ). 3. (Precedat de prep. «pe», introduce un complement circumstanţial de mod) Alături de..., faţă de..., în comparaţie cu... *Elefantul ţi se părea purece pe lîngă acest cucoş* (CREANGĂ). 4. (Precedat de prep. «pe», indică o asociere, o acumulare) Deosebit de..., în afară de..., în plus. *Pe lîngă cărţi, cumpăra şi reviste.* ◇ Loc. conj. *Pe lîngă că* = în afară de faptul că... — Lat. **longum ad.**

LÎNGOÁRE s. f. v. **lingoare.**

LÍNICĂ s. f. 1. Diminutiv al lui *lînă.* 2. (Colectiv) Fire subţiri de lînă de diferite culori, care servesc la brodat. — (2) Din **lînă** + suf. *-ică.*

LÍNOS, -OÁSĂ, *linoşi, -oase*, adj. (Rar, despre animale) Bogat în lînă. — Lat. **lanosus.**

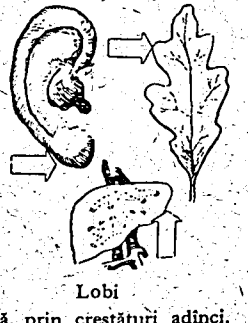

Lobi

LOAIÁL, -Ă adj. v. **loial.**

LOAIALITÁTE s. f. v. **loialitate.**

LOÁZĂ, *loaze*, s. f. (Reg.) 1. Viţă de vie. ✦ Ramură verde; vlăstar. 2. Fig. Om de nimic, secătură. — Slav (v. sl. **loza** «viţă de vie, vlăstar»).

LOB, *lobi*, s. m. 1. Parte proeminentă a unui organ intern, despărţită de rest prin cute adînci. ✦ Partea inferioară a urechii. 2. Fiecare din părţile în care este împărţită o frunză, o petală sau o sepală, prin crestături adînci. — Fr. **lobe.**

LOBÁT, -Ă, *lobaţi, -te*, adj. Care prezintă lobi; alcătuit din lobi. — După fr. **lobé.**

LÓBDĂ, s. f. v. lodbă.

LÓBODĂ, (rar) *lobódе*, s. f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee anuale, (dintre care una cu frunzele comestibile este cultivată) *(Atriplex)*. ◇ Expr. *A se plimba ca vodă prin lobodă* = a umbla fără grijă (și dîndu-și aere). — Slav (v. sl. loboda).

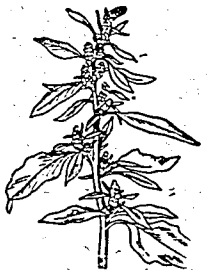

Lobodă

LOBÚL, *lobuli*, s. m. Lob mic. — Fr. lobule.

LOC, *locuri*, s. n. I. 1. Porțiune determinată în spațiu. ◇ Loc. adv. *De pe loc* = stînd nemișcat, fără a se deplasa. *Din loc* = de acolo de unde este sau se află cineva sau ceva. *În loc* = a) pe aceeași bucată de pămînt; b) neclintit. (Expr.) *A-i sta cuiva mintea în loc*, se spune cînd cineva se află în fața unui lucru de neînțeles, pe care nu-l poate cuprinde cu mintea. *La loc* = acolo unde era mai înainte. (Expr.) *A-i veni* (cuiva) *inima la loc* = a i se potoli (cuiva) emoția, a-i reveni curajul. *A pune pe cineva la locul lui* = a-i da cuiva o lecție de bună-cuviință, a arăta cuiva ce se cuvine și ce nu. *La loc comanda* (sau *mișcarea*), se spune cînd se anulează o comandă greșit dată (sau o mișcare greșit făcută). *La un loc* = împreună, laolaltă. *Pe loc* = a) acolo unde este cineva sau ceva. (Expr.) *A sta pe loc* = a se opri (din mers). *Pe loc repaus* = comandă militară indicînd ieșirea din poziția de exercițiu a soldatului și adoptarea unei poziții mai libere; b) pe aceeași bucată de pămînt. *Flăcăii... țopăie pe loc, ridicînd tălpile* (REBREANU); c) pe dată, îndată, imediat. *Pînă într-un* (sau *la un*) *loc* = pînă la un punct, pînă la un moment. *În* (sau *peste*) *tot locul* = pretutindeni. *Din loc în loc* (sau *dintr-un loc într-altul*) = a) de colo pînă colo, încoace și încolo; b) din distanță în distanță, ici și colo. *Pe unele* (rar *une*) *locuri* = ici și colo, pe alocuri. (Reg.) *De* (rar *în*) *loc* = imediat. *O schijă de obuz... Retează capul lui Cobuz Și-n loc ne curmă jocul* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *A o lua* (sau *a porni*) *din loc* = a pleca de undeva. *A nu-și* (*mai*) *afla* (sau *găsi*) *locul* sau *a nu-l* (*mai*) *ține* (sau *încăpea*) *pe cineva locul* = a nu avea astîmpăr sau odihnă; a fi neliniștit. *A nu mai avea loc de cineva* = a nu putea trăi liniștit din cauza altuia (care îi stă în cale sau îi face neajunsuri). *A sta* (sau *a se ține, a rămîne, a încremeni*) *locului* = a sta neclintit. *A sta la un loc* = a sta liniștit. *Cum îl rabdă locul?* se spune despre un om rău, cu comportări necinstite. *A muta din loc* = a duce în altă parte. *(A merge, a veni, a pleca* etc.) *la fața locului* = (a se deplasa) acolo unde s-a întîmplat ceva (pentru a face cercetări). *O palmă de loc* = o distanță mică. ✦ (Reg.) Bucată de pămînt; pămînt cultivabil. ◇ *Loc de casă* = teren destinat pentru clădirea unei case. *Loc de veci* = teren într-un cimitir, aflat în proprietatea cuiva și destinat pentru morminte sau cavouri. ✦ Regiune; ținut; *p. ext.* țară. ✦ Așezare omenească, localitate; regiunea, țara, localitatea în care s-a născut cineva. ◇ Expr. *A fi de loc din...* sau *din partea locului* = a fi originar din... *De locul lui* (sau *al ei*) = originar din... ✦ (Rar) Perioadă de timp. *Omul cuprinde un loc în vreme* (EMINESCU). 2. Spațiu ocupat de cineva sau de ceva. ◇ Expr. *A lua loc* = a se așeza. *Ia loc!* = șezi! *A-și face loc* = a-și croi un drum. *A face loc* = a se da la o parte pentru a permite trecerea cuiva. *(A fi) la locul lui* = (a fi) așa cum se cuvine. *A ține loc de ceva* (sau *locul cuiva*) = a înlocui. ✦ *Locul de muncă* (sau *de producție*) = întreprinderea sau instituția în care lucrează cineva. 3. Pasaj într-o scriere; publicație unde a apărut un anumit pasaj, o anumită relatare. II. 1. Slujbă, post, funcție. 2. Situație ocupată de cineva în viața socială. ◇ Expr. *(A se pune) în locul cuiva* = (a se închipui) în situația altei persoane. III. Moment potrivit; prilej, ocazie. ◇ Expr. *A da loc la...* = a avea drept urmare, a provoca. *A fi locul* = a fi cazul, a fi nimerit. *A avea loc* = a se întîmpla, a se produce. *Din capul locului* = de la început. IV. (În expr.) *De loc* = nicidecum. *În loc de...* sau *în locul...*, arată o înlocuire, o substituire. *În loc să...* (sau *în loc de a...*), arată raportul de opoziție între două idei. — Lat. locus.

LOCÁL[1], *localuri*, s. n. Grup de încăperi, clădire (ocupată de o întreprindere sau o instituție); (în special) sală amenajată cu toate cele necesare, unde se servește publicului mîncare sau băutură; restaurant, birt, bodegă. — Fr. local.

LOCÁL[2], *-Ă*, *locali*, *-e*, adj. Particular și caracteristic pentru un anumit loc; din partea locului. ◇ *Autorități locale* = autorități care exercită funcții administrative pe un teritoriu restrîns, delimitat, potrivit împărțirii teritoriale a statului. *Resurse locale* = resurse ale unei întreprinderi provenind din posibilități proprii sau de pe teritoriul restrîns pe care se află ea. *Tratament local* = tratament aplicat direct pe locul bolnav. *Anestezie locală* = anesteziere numai a acelei părți a corpului care trebuie supusă unei intervenții chirurgicale. — Fr. local.

LOCALITÁTE, *localități*, s. f. Așezare omenească formînd o unitate administrativă. ◇ Loc. adj. *Din localitate* = din satul sau din orașul în care ne aflăm. — După fr. localité.

LOCALIZÁ, *localizez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) limita, a (se) restrînge la un anumit spațiu, la un anumit loc. ✦ Tranz. A determina locul unui fapt, al unei acțiuni etc. 2. Tranz. (Cu privire la opere literare) A da un caracter local, a adapta la condițiile specifice, istorice, sociale etc. ale unui moment sau ale unei regiuni etc. — Fr. localiser.

LOCALIZÁRE, *localizări*, s. f. Acțiunea de *a (se) localiza* și rezultatul ei. ◇ *Localizări cerebrale* = legarea diverselor procese psihice de anumite regiuni ale scoarței cerebrale. ✦ Operă literară adaptată pentru a corespunde anumitor condiții de loc sau de timp.

LOCALIZÁT, *-Ă*, *localizați*, *-te*, adj. 1. Fixat într-un anumit loc. ✦ Determinat în spațiu sau în timp. 2. (Despre opere literare) Adaptat la condițiile istorice, culturale, sociale ale unei țări. — V. *localiza*.

LOCALIZATÓR, *-OÁRE*, *localizatori*, *-oare*, adj. (Rar) Care localizează, care adaptează o operă literară. — După fr. localisateur.

LOCÁLNIC, *-Ă*, *localnici*, *-e*, s. m. și f. Persoană din localitatea despre care este vorba. — Rus lokal'nyj (după derivatele în *-nic*).

LOCÁNDĂ s. f. v. locantă.

LOCANDIÉR, *-Ă*, *locandieri*, *-e*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care ține o locantă. [Pr.: *-di-er*] — Ngr. lokantieris (< it.).

LOCÁNTĂ, *locante*, s. f. (Înv.) Ospătărie, birt; han. [Var.: locándă s. f.] — Ngr. lokanta.

LOCÁȘ, *locașuri*, s. n. 1. (Astăzi rar) Încăpere, casă; locuință. ◇ *Locaș sfînt* = biserică, mănăstire. 2. Spațiu lăsat liber într-o piesă sau într-un sistem tehnic pentru a fi ocupat de altă piesă sau de alt sistem tehnic. [Var.: lăcáș s. n.] — Magh. lakás (după *loc*).

LOCATÁR, *-Ă*, *locatari*, *-e*, s. m. și f. Persoană care locuiește într-o casă (ca chiriaș). — După fr. locataire.

LOCATÍV[1], *locative*, s. n. Caz al declinării în unele limbi, care arată locul unde se află un lucru sau o ființă sau în care se petrece o acțiune. — Fr. locatif.

LOCATÍV[2], *-Ă*, *locativi*, *-e*, adj. Privitor la casele închiriate; al caselor închiriate. ◇ *Valoare locativă* = venitul pe care îl poate aduce un imobil sau un apartament în cazul închirierii lui. *Spațiu locativ* = ansamblul încăperilor locuite sau destinate a fi locuite de cineva. — Fr. locatif.

LOCĂȚIE, *locații*, s. f. Închiriere. ✦ Chirie plătită pentru anumite lucruri luate în folosință. [Var.: locațiúne s. f.] — Fr. location (lat. lit. locatio, *-onis*).

LOCAȚIÚNE s. f. v. locație.

LÓCĂ s. f. Boală care atacă larvele albinelor. — Fr. loque.

LOCMÁ, *locmale*, s. f. (Înv.) 1. Mîncare gustoasă. 2. Cîștig, chilipir. — Tc. lokma.

LÓCO adv. (Privitor la destinația unei scrisori, a unui colet etc.) În aceeași localitate în care se află și expeditorul. ✦ (În legătură cu achiziția unor mărfuri, precedînd un substantiv, ca determinare locală) La locul de producție sau la un punct fix de transport. — Lat. lit. loco.

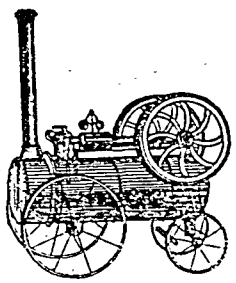

Locomobilă

LOCOMOBÍL, *-Ă*, *locomobili*, *-e*, adj. (Despre mașini) Care poate fi deplasat la locul de utilizare (avînd roți, tălpige etc.). — Fr. locomobile.

LOCOMOBÍLĂ, *locomobile*, s. f. Mașină de forță, acționată cu aburi sau cu motor de benzină, care servește la punerea în mișcare a altor mașini (agricole). — Fr. locomobile.

LOCOMOTÍVĂ, *locomotive*, s. f. Vehicul motor de cale ferată, care pune în mișcare trenurile, fiind acționat de aburi sau de un motor electric. — Fr. locomotive.

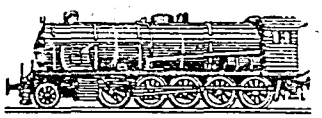

Locomotivă

LOCOMOTÓR[1], *locomotoare*, s. n. Locomotivă cu motor electric. — După fr. locomoteur.

LOCOMOTÓR[2], *-OÁRE*, *locomotori*, *-oare*, adj. De locomoție, pentru locomoție. — După fr. locomoteur.

LOCOMÓȚIE s. f. Deplasare, mișcare dintr-un loc într-altul. [Var.: locomoțiúne s. f.] — Fr. locomotion.

LOCOMOȚIÚNE s. f. v. locomoție.

LOCOTENÉNT, *locotenenți*, s. m. 1. Grad de ofițer, imediat superior sublocotenentului; persoană avînd acest grad. ◇ *Locotenent-major* = grad de ofițer imediat superior locotenentului; persoană purtînd acest grad. *Locotenent-colonel* = grad de ofițer imediat superior maiorului; persoană avînd acest grad. (Înv.) *Locotenent-comandor* = grad de ofițer din aviația sau din marina militară, echivalent cu maiorul; persoană care purta acest grad. 2. (Înv.) Persoană care ținea locul unui demnitar. — It. locotenente.

LOCOTENÉNȚĂ, *locotenențe*, s. f. (Înv.) Organ administrativ-politic care ținea locul domnitorului și exercita atribuțiile acestuia. — It. locotenenza.

LOCOTRACTÓR, *locotractoare*, s. n. Locomotivă de mică putere, folosită pentru manevre în stații, în triaje, în ateliere etc. — După fr. locotracteur.

LOCȘÓR, *locșoare*, s. n. Diminutiv al lui *loc*. [Var.: locușór s. n.]

LOCȚIITÓR, *-OÁRE*, *locțiitori*, *-oare*, s. m. și f. Persoană care ține locul titularului unui post de conducere și îndeplinește o parte din sarcinile acestuia. ◇ *Locțiitor politic* = ofițer care ține locul comandantului unei unități militare și are în sarcină munca de educație politică în unitatea respectivă. — Din loc + țiitor (după fr. *lieutenant*).

LOCUÍ, *locuiesc*, vb. IV. 1. Intranz. A-și avea domiciliul undeva, a fi stabilit cu locuința undeva. 2. Tranz. (Înv.) A așeza pe cineva într-un loc; a coloniza. *Unguri aduși și locuiți aice de domnii romîni* (NEGRUZZI). — Magh. lakni (după *loc*).

LOCUÍBIL, -Ă, *locuibili, -e,* adj. Care poate fi locuit, bun de locuit. — Din **locui** + suf. *-bil.*

LOCUÍNȚĂ, *locuințe,* s. f. Casă, încăpere unde locuiește sau poate locui cineva. [Var.: (înv.) **lăcuință** s. f.] — Din **locui** + suf. *-ință.*

LOCUÍRE s. f. Faptul de *a locui* undeva.

LOCUÍT, -Ă, *locuiți, -te,* adj. În care locuiește cineva, ocupat de locatari. — V. *locui.*

LOCUITÓR, -OÁRE, *locuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care locuiește într-un oraș, într-o regiune, într-o țară etc. [Var.: (înv.) **lăcultór** s. m.] — Din **locui** + suf. *-(i)tor.*

LOCÚSTĂ s. f. v. **lăcustă.**

LOCUȘÓR s. n. v. **locșor.**

LOCÚȚIE s. f. v. **locuțiune.**

LOCUȚIÚNE, *locuțiuni,* s. f. Grup de cuvinte care la un loc au valoarea unei singure părți de vorbire. ✦ (Înv.) Expresie. [Var.: **locúție** s. f.] — Fr. **locution** (lat. lit. **locutio, -onis**).

LOCVÁCE adj. invar. Care vorbește mult; vorbăreț, limbut. — Fr. **loquace** (lat. lit. **loquax, -acis**).

LOCVACITÁTE s. f. Însușirea, pornirea, obișnuința de a vorbi mult; limbuție. — Lat. lit. **loquacitas, -atis.**

LÓDBĂ, *lodbe,* s. f. (Reg.) Bucată lungă de lemn, despicată dintr-un trunchi de copac; scîndură groasă făcută din despicătura unui trunchi, cioplită numai cu securea. [Var.: **lóbdă** s. f.] — Ucr. **lodva.**

LÓDEN, *lodene,* s. n. Stofă groasă și păroasă, de obicei impermeabilă. ✦ Pardesiu (raglan) confecționat dintr-o astfel de stofă. — Fr. **loden.**

LOESS, *loessuri,* s. n. Rocă foarte fertilă, sfărîmicioasă și poroasă, de culoare gălbuie, compusă din particule fine. [Pr.: *lös*] — Fr. **loess.**

LOGARÍTM, *logaritmi,* s. m. Putere la care trebuie ridicat un număr special ales (numit baza sistemului) spre a obține un număr dat. ✧ *Logaritm zecimal* = logaritm a cărui bază este numărul 10. *Logaritmul zecimal al lui 100 este 2. Tablă* (sau *tabelă*) *de logaritmi* = (carte cuprinzînd) tabelele logaritmilor unor numere, cu ajutorul cărora se pot calcula logaritmii tuturor numerelor. — Fr. **logarithme.**

LOGARÍTMIC, -Ă, *logaritmici, -e,* adj. Care se referă la logaritmi; care se face cu ajutorul logaritmilor. — Fr. **logarithmique.**

LOGHIOTÁT, *loghiotați,* s. m. (Grecism înv.) Învățat grec; titlu dat dascălilor greci în epoca fanariotă. — Ngr. **logiotatos.**

LÓGIC, -Ă, *logici, -e,* adj. Potrivit cu regulile logicii; rațional, just. ✧ *Cap logic* = minte care gîndește rațional. — Fr. **logique** (lat. lit. **logicus**).

LÓGICĂ s. f. 1. Știința formelor și legilor gîndirii. ✧ *Logică matematică* (sau *simbolică*) = ramură a logicii care are ca obiect aplicarea metodelor matematice în domeniul logicii formale. 2. Gîndire justă, raționament consecvent și temeinic. ✦ Fel de a gîndi. 3. Cerință firească, temei rațional. — Fr. **logique** (lat. lit. **logica**).

LOGICÉȘTE adv. (Rar) În mod logic, din punct de vedere logic. — Din **logică** + suf. *-ește.*

LOGICIÁN, -Ă, *logicieni, -e,* adj., s. m. și f. (Rar) Persoană care cunoaște temeinic logica (1). [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **logicien.**

LOGÍSTICĂ s. f. Curent în filozofia burgheză care, plecînd de la principiile logicii matematice, le denaturează și le falsifică în spiritul idealismului și al metafizicii, tratînd logica ca pe un sistem de reguli convenționale și de sisteme arbitrare de combinare a unor simboluri, neindicînd și nereflectînd nici un fel de legături și de raporturi reale. — Fr. **logistique.**

LOGODÍ, *logodesc,* vb. IV. Refl. și tranz. A (se) lega prin logodnă; a se angaja solemn pentru o căsătorie viitoare. — Slav (v. sl. **lagoditi**).

LOGODÍT, -Ă, *logodiți, -te,* adj. Care s-a legat cu cineva prin logodnă. — V. *logodi.*

LOGODITÓR, *logoditori,* s. m. (Pop.) Peținător. — Din **logodi** + suf. *-(i)tor.*

LOGÓDNĂ, *logodne,* s. f. Ceremonie prin care un bărbat și o femeie se angajează să se căsătorească; promisiune solemnă de căsătorie. — Slav (v. sl. **lagodĭnŭ**).

LOGÓDNIC, -Ă, *logodnici, -e,* s. m. și f. Persoană care s-a logodit cu cineva (considerată în raport cu acela). — Din **logodnă** + suf. *-nic.*

LOGOFĂT, *logofeți,* s. m. 1. (Înv.) Titlu de mare demnitar în ierarhia boierilor români din timpul orînduirii feudale. ✧ *Mare logofăt* = (în Moldova) întîiul boier de divan, care conducea cancelaria domnească și, în lipsa domnului sau a mitropolitului, prezida divanul; (în Muntenia) unul dintre cei mai de seamă boieri de divan, urmînd după ban. *Logofăt al doilea* = locțiitorul marelui logofăt. *Logofăt al treilea* = secretarul marelui logofăt. *Logofăt de obiceiuri* = maestru de ceremonii. *Logofăt de taină* (sau *domnesc*) = secretar particular domnesc. ✦ Șeful cancelariei domnești. 2. (Înv.) Secretar, scriitor într-o cancelarie. 3. Vătaf. — Ngr. **logothetis.**

LOGOFETEÁSĂ, *logofetese,* s. f. (Înv.) Soția logofătului. — Din **logofăt** + suf. *-easă.*

LOGOFEȚÉL, *logofeței,* s. m. (Înv.) Diminutiv al lui *logofăt* (2); grămătic, copist.

LOGOFEȚÍE, *logofeții,* s. f. Demnitatea de logofăt; cancelaria logofătului. — Din **logofăt** + suf. *-ie.*

LOGOGRÍF, *logogrifuri,* s. n. Ghicitoare sau șaradă în care se propune a fi ghicit un cuvînt, după anumite indicații; *p. ext.* lucru greu de descîrcat. — Fr. **logogriphe** (< gr.).

LOGORÉE s. f. Necesitate irezistibilă de a vorbi, caracteristică îndeosebi unor alienați; limbuție. — Fr. **logorrhée** (< gr.).

LÓGOS, *logosuri,* s. n. 1. (Ir.) Cuvîntare, discurs. 2. (În filozofia materialistă antică) Legea universală a lumii, legea existenței, cauzalitatea generală. — Ngr. **logos.**

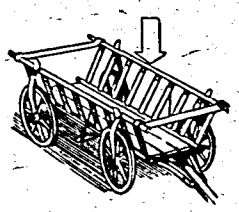

Loitră

LOGOTÍP, *logotipuri,* s. n. (Tipogr.) Ligatură (2). — Fr. **logotype.**

LOIÁL, -Ă, *loiali, -e,* adj. Sincer, cinstit. [Pr.: *lo-ial.* — Var.: **loaiál, -ă** adj.] — Fr. **loyal.**

LOIALITÁTE, *loialități,* s. f. Însușirea de a fi loial; sinceritate. [Pr.: *lo-ia-.* — Var.: **loaialitáte** s. f.] — Din **loial** (după fr. *loyauté*).

LÓITRĂ, *loitre,* s. f. Fiecare dintre cele două părți laterale ale căruței, în formă de scară, așezate în dungă pe vîrtejul dinainte și pe perinoc și sprijinite de leuci; draghină. — Sb. **lo(j)tra.**

LÓJĂ, *loji,* s. f. I. 1. Compartiment într-o sală de spectacole așezat la rînd cu altele în jurul incintei și cuprinzînd un număr oarecare de locuri pentru spectatori. 2. Mic compartiment sau cabinet la unele clădiri, comunicînd cu exteriorul, destinat unor servicii de îndrumare a publicului. 3. (În expr.) *Lojă masonică* = asociație de francmasoni. II. 1. Cavitate în floarea unei plante în care se găsesc ovulele sau polenul; cavitate în fructul unei flori, în care se găsesc semințele. 2. Fiecare dintre cele două părți ale staminei, care conțin polenul. — Fr. **loge.**

Lojă (I 1)

LÓJNIȚĂ, *lojnițe,* s. f. (Reg.) Leasă de nuiele pe care se usucă sau se afumă fructele; cuptor (sau groapă) peste care se pune această leasă. [Var.: **lóșniță, lózniță** s. f.] — Comp. ucr. **loznića.**

LÓLOTĂ, *lolote,* s. f. (Reg.) Zgomot confuz de glasuri; gălăgie.

LOLOTÍ, *lolotesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A face gălăgie, larmă. — Din **lolotă.**

LOMBÁR, -Ă, *lombari, -e,* adj. Din regiunea șalelor. — După fr. **lombaire.**

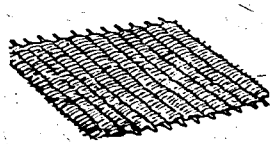

Lojniță

LOMBÁRD, *lombarduri,* s. n. Împrumut sau avans de bani avînd drept garanție efecte publice (titluri de rentă, acțiuni, obligațiuni etc.) depuse ca gaj. — Postverbal al lui **lombarda.**

LOMBARDÁ, *lombardez,* vb. I. Tranz. A depune efecte publice drept gaj, pentru garantarea unui împrumut. — Germ. **lombardieren.**

LONGEVITÁTE, (rar) *longevități,* s. f. Faptul de a trăi mult, viață lungă. — Fr. **longévité** (lat. lit. **longaevitas, -atis**).

LONGITUDINÁL, -Ă, *longitudinali, -e,* adj. Care se întinde de-a lungul, care e așezat în direcția lungimii. — Fr. **longitudinal.**

LONGITÚDINE, *longitudini,* s. f. Unghiul format de meridianul unui punct de pe glob cu meridianul de la Greenwich (care este socotit prim meridian). — Fr. **longitude** (lat. lit. **longitudo, -inis**).

LOPÁTĂ, *lopeți,* s. f. 1. Unealtă formată dintr-o placă de lemn sau de fier montată pe o coadă, cu care se ridică pămînt, pietriș, nisip etc. ✧ Loc. adv. *Cu lopata* = în cantitate mare, din belșug. ✧ Expr. (Fam.) *Sapa și lopata* = moartea. *A da* (cerealele) *la lopată* = a vîntura. ✦ Cantitate de material care se poate lua o dată cu această unealtă. ✦ Unealtă de lemn cu care se bagă pîinea în cuptor. 2. Vîslă. — Slav (v. sl. **lopata**).

LOPĂTÁ, *lopătez,* vb. I. 1. Intranz. A vîsli. 2. Tranz. (Rar) A vîntura, a răscoli cu lopata (1) diferite materiale mărunte. — Din **lopată.**

Lopătar

LOPĂTÁR, *lopătari,* s. m. I. 1. Vîslaș, barcagiu. 2. Lucrător cu lopata. II. Pasăre din ordinul picioroangelor, de culoare albă, cu ciocul lung și lat ca o lopată și cu un moț de pene pe cap (*Platalea leucorodia*). — Din **lopată** + suf. *-ar.*

LOPĂTÁRE, *lopătări,* s. f. Acțiunea de *a lopăta*; vîslire. ✦ Lovitură de vîslă.

LOPĂȚÍCĂ, *lopățele,* s. f. 1. Diminutiv al lui *lopată.* ✦ Unealtă sau piesă care are forma unei lopeți sau are o funcție asemănătoare cu a acesteia. ✦ Scîndurică servind la imobilizarea unui membru fracturat sau luxat; atelă. 2. (Reg.) Omoplat.

LORD, *lorzi,* s. m. (În Anglia) Titlu nobiliar ereditar; persoană care poartă acest titlu. — Engl. **lord.**

LORÍCĂ, *loricæ*, s. f. (Latinism) Armură medievală; platoșă. — Lat. lit. **lorica.**

LORNÉTĂ s. f. v. **lornietă.**

LORNIÉTĂ, *lorniete*, s. f. Ochelari plianți cu mîner, întrebuințați de femei. [Pr.: *-nie-*. — Var.: **lornétă** s. f.] — Fr. **lorgnette.**

LORNIÓN, *lornioane*, s. n. Lornietă. ✦ Monoclu. [Pr.: *-nion*] — Fr. **lorgnon.**

Lornietă

LOSTOPÁN, *lostopane*, s. n. (Reg.) Bucată mare de pămînt, de piatră, de gheață etc.

LOSTOPÁNOS, -OÁSĂ, *lostopănoși, -oase*, adj. (Reg.; despre pămînt) Cu lostopane. — Din **lostopan** + suf. *-os.*

LÓSTRIȚĂ, *lostrițe*, s. f. Pește răpitor, asemănător cu păstrăvul *(Hucho hucho)*. — Comp. ucr., rus **losol.**

LOSTÚN s. m. v. **lăstun.**

LÓȘNIȚĂ s. f. v. **lojniță.**

LOT, *loturi*, s. n. 1. Fiecare dintre porțiunile în care s-a împărțit un teren sau o pădure; parcelă. 2. Grup (de persoane). ✦ Mulțime de obiecte de același fel sau cantitate mai mare de material de proveniență comună. 3. (Înv.) Loterie; bilet de loterie. — Fr. **lot.**

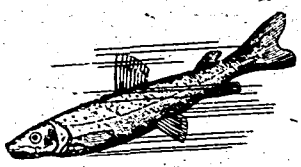

Lostriță

LÓTCĂ, *lotci*, s. f. Luntre lungă de pescuit, mînuită cu ajutorul lopeților. — Rus **lodka.**

LOTERÍE, *loterii*, s. f. Joc de noroc în care, după ce s-au pus în vînzare un număr de bilete numerotate, se trag la sorți cîteva numere care atribuie posesorilor lor premii în bani sau în obiecte de valoare; *fig.* hazard, noroc. — Fr. **loterie** (< it.).

LÓTO s. n. 1. Joc de societate la care participanții au în față cartoane imprimate cu diferite numere, care sînt acoperite, treptat, de jucători, pe măsură ce le scot la întîmplare dintr-o grămadă jetoane marcate cu numere. ✦ Cartoanele și jetoanele folosite la jocul descris mai sus. 2. Loterie. [Var.: (1) **lotón** s. n.] — Fr. **loto** (< it.).

Lotca

LOTÓN s. n. v. **loto.**

LÓTRU, LOÁTRĂ, *lotri, loatre*, s. m. și f. (Înv.) Hoț, tîlhar. ✦ (Pop.) Strengar, șmecher.

LÓTUS, *lotuși*, s. m. Plantă acvatică din țările calde, înrudită cu nufărul, cu floare mare și albă *(Nymphaea lotus)*. — Fr. **lotus.**

Lotus

LOȚIÚNE, *loțiuni*, s. f. Spălare și fricționare, în scop igienic sau terapeutic, a unei părți a corpului; (concr.) soluție servind în acest scop. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **lotion.**

LOVEÁLĂ, *loveli*, s. f. (Rar) Lovitură. ✦ (Fam.) Coincidență, potrivire. — Din **lovi** + suf. *-eală.*

LOVÉLE s. f. pl. (Arg.) Bani. — Tig. **lovo.**

LOVÍ, *lovesc*, vb. IV. 1. Tranz., intranz. și refl. A (se) izbi. ✦ Tranz. A bate. ✦ Tranz. Fig. A aduce prejudicii, pagube. 2. Tranz. și refl. A (se) atinge (fără violență). 3. Refl. A da peste o piedică. ◇ Expr. *A se lovi cu capul de pragul de sus* = a dobîndi experiență în urma unor întîmplări nefericite. 4. Tranz. A izbi drept în țintă cu un proiectil, cu o săgeată etc. 5. Refl. (Înv., despre țări, terenuri etc.) A se învecina. 6. Tranz. (Despre fenomene fiziologice) A veni brusc asupra cuiva, a cuprinde. 7. Refl. (Înv.) A se asemăna, a se potrivi. ◇ Expr. *A se lovi ca muca-n perete* = a nu se potrivi de loc. 8. Tranz. și refl. (Înv.) A (se) ataca. — Slav (v. sl. **lovitĭ** «a vîna, a prinde, a pescui»).

LOVÍRE, *loviri*, s. f. Acțiunea de *a (se) lovi* și rezultatul ei; izbitură. ✦ Fig. (Înv.) Nenorocire, năpastă.

LOVITÚRĂ, *lovituri*, s. f. 1. Atingere bruscă și puternică, izbitură; (concr.) zgomot cauzat de o izbitură. ◇ *Lovitură de grație* = lovitură finală, care răpune definitiv pe cel lovit. *Lovitură de tun* = descărcarea unui tun și efectul produs de ea. ✦ Bătaie. *Instructor blînd, care nu întrebuințează înjurătura și lovitura* (SADOVEANU). 2. Fig. Supărare, durere sufletească. 3. Atac îndrăzneț. ◇ Expr. *A da lovitura* = a obține într-o acțiune un succes neașteptat. 4. (În expr.) *Lovitură de stat* = schimbare bruscă (însoțită de acte de violență) a conducerii și politicii unui stat, fără a se schimba caracterul și structura acelui stat. *Lovitură de trăsnet* = întîmplare, vorbă neașteptată. *Lovitură de teatru* = acțiune bruscă și neașteptată, săvîrșită cu scopul de a produce surpriză, de a impresiona. 5. (Sport) Ansamblu de mișcări rațional coordonate, folosit pentru manevrarea obiectului de joc, în vederea obținerii unui maxim de eficacitate. ✦ *Lovitură de pedeapsă* = lovitură avantajoasă acordată de arbitru echipei victime a jocului incorect al adversarului. — Din **lovi** + suf. *-(i)tură.*

LOZ, *lozuri*, s. n. Bilet de loterie. — Germ. **Los.**

LÓZIE s. f. Specie de salcie sau de răchită din ale cărei ramuri se fac împletituri. — Ucr. **lozá** (pl. *lozi*).

LOZÍNCĂ, *lozinci*, s. f. Formulare concisă și pregnantă a unei idei călăuzitoare, a unei chemări pentru îndeplinirea unei sarcini. ✦ Placardă cu o astfel de chemare. — Germ. **Losung.**

LOZIOÁRĂ, *lozioare*, s. f. Diminutiv al lui *lozie.*

LÓZNIȚĂ s. f. v. **lojniță.**

LUA, *iau*, vb. I. Tranz. L 1. A prinde un obiect în mînă spre a-l ține (și a se servi de el) sau spre a-l pune în altă parte. ◇ Expr. *A lua altă vorbă* = a schimba (cu dibăcie) subiectul unei discuții. *A(-și) lua picioarele la spinare* = a pleca (repede) de undeva. *A lua pușca la ochi* (sau *la cătare*) = a ține arma în poziție de tragere. *A-și lua pălăria (din* sau *de pe cap)* = a saluta. *A lua pasărea din zbor*, se zice despre un vînător foarte iscusit, bun ochitor. ✦ A apuca pe cineva sau ceva cu mîna. ◇ Expr. (Fam.) *A lua purceaua de coadă* = a se îmbăta. (Refl.) *Poți să te iei de mînă cu el* = ai aceleași apucături ca el. *A se lua de cap* (sau *de piept*) *cu cineva* = a se încleșta la bătaie cu cineva; a se certa în mod violent cu cineva. *A se lua* (cu cineva) *la trîntă* = a se lupta (cu cineva) corp la corp. ✦ A înhăța. 2. A mînca, a înghiți. ◇ Expr. *A (o) lua la măsea* = a bea peste măsură. 3. A îmbrăca, a pune pe sine o haină etc. ◇ Expr. *A lua hainele la purtare* = a îmbrăca în toate zilele hainele de sărbătoare. (Fam.) *A-și lua nasul la purtare* = a se obrăznici. II. 1. A da la o parte, a îndepărta. ◇ *A-și lua nădejdea* (de la cineva sau de la ceva) = a renunța la ceva, a nu mai spera. *A-și lua seama* (sau (intranz.) *a-și lua de seamă* = a se răzgîndi. *A nu-și lua ochii de la* (sau *de pe)...* = a privi insistent. *A-și lua o grijă de pe cap* = a scăpa de o grijă. *A-i lua cuiva* (o suferință) *cu mîna* = a face să-i treacă cuiva (o suferință) imediat. (Refl.) *A i se lua* (cuiva) *o piatră de pe inimă*, se zice cînd cineva a scăpat de o grijă chinuitoare. ✦ A smulge, a desprinde. ✦ Refl. (Rar) A înceta să mai existe; a dispărea. *Iarna nu s-a mai luat* (SADOVEANU). 2. A scoate ceva în cantitate limitată. ◇ Expr. *A lua* (cuiva) *sînge* = a face să curgă, printr-o incizie, o cantitate de sînge (pentru a obține o descongestionare). 3. A deposeda pe cineva de un lucru (fără intenția de a și-l însuși), a lipsi pe cineva de ceva. ◇ Expr. *A-i lua* (cuiva) *comanda* = a înlătura (pe cineva) de la un post de răspundere, în special de la comanda unei unități militare. *A-i lua* (cuiva) *ochii* (sau *văzul, vederile)* = a fermeca (pe cineva), a orbi prin strălucire. *A-i lua* (cuiva) *viața* (sau *sufletul, zilele)* = a omorî. *A-și lua viața* (sau *zilele)* = a se sinucide. ✦ (În superstiții) A face să paralizeze o parte a corpului. III. 1. A-și însuși ceea ce se cuvine, a pune stăpînire pe ceva; *p. ext.* a primi, a căpăta. 2. A(-și) face rost de ceva; a găsi pe cineva sau ceva. ◇ Expr. *Iu-l dacă ai de unde* (sau *de unde nu-i)*, se zice despre cineva (sau despre ceva) care nu se mai găsește acolo unde era mai înainte. (Fam.) *A nu ști de unde să iei pe cineva* = a nu-ți aduce aminte în ce împrejurare ai cunoscut pe cineva. ✦ A se împovăra (cu ceva neplăcut). 3. A cumpăra. 4. A încasa o sumă de bani. ✦ A sechestra, a confisca. 5. A fura. 6. A cuceri; a ocupa. ✦ A ataca într-un anumit fel sau cu o anumită armă. 7. A angaja pe cineva; a folosi un obiect pentru un timp determinat, contra plată. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *părtaș* = a-și asocia (pe cineva) într-o întreprindere. *A lua* (pe cineva) *pe procopseală* = a angaja (pe cineva) fără salariu, cu promisiunea de a-l căpătui. ✦ A invita pe cineva la joc, la dans. ✦ A primi pe cineva la sine; a contracta o legătură de rudenie cu cineva. ✦ Refl. A se căsători. 8. A se angaja, a se înscrie (cu ceva). ◇ Expr. *A lua comanda* = a fi numit la conducerea unei acțiuni (militare). *A lua* (un lucru) *în primire* = a primi un lucru, asumîndu-și răspunderea pentru buna lui păstrare. *A-și lua răspunderea* = a se declara și a se socoti răspunzător de ceva. (Refl.) *A se lua la sfadă* (sau *la ceartă* etc.) = a se certa. *A se lua la prinsoare* = a face rămășag. 9. A dobîndi ceva; a obține. 10. A contracta o boală molipsitoare. 11. (În expr.) *A lua* (cuiva) *măsura* (sau *măsuri)* = a fixa, prin măsurători exacte, dimensiunile necesare pentru a confecționa un obiect. *A lua cu chirie* = a închiria. *A lua în arendă* = a arenda. *A lua parte* = a participa. *A lua pildă* = a imita exemplul altuia. *A lua obiceiul, năravul* = a se obișnui să... *A lua* (pasaje sau idei) *dintr-un autor* = a reproduce, într-o scriere sau într-o expunere proprie, idei extrase din alt autor (indicînd sursa sau însușindu-și pasajul în mod fraudulos). *A lua ființă* = a se înființa. *A lua sfîrșit* = a se termina. *A lua înfățișarea, aspectul* etc. = a părea, a da impresia de... *A lua un nou aspect, o nouă formă* etc. = a se schimba, a se transforma. *A-și lua numele de la...* = a purta un nume care se leagă de..., care amintește de... *A lua o notă bună* (sau *rea)* = a căpăta o notă bună (sau rea). (Despre ambarcații) *A lua apă* = a avea o spărtură prin care intră apa, a se umple de apă. *A lua foc* = a se aprinde. (Înv.) *A lua veste* (sau *scrisoare, răspuns* etc.) = a primi veste (sau scrisoare, răspuns etc.). (Intranz.) *A lua în pîntece* = a rămîne însărcinată. ✦ Intranz. (Despre vase) A avea o anumită capacitate, a cuprinde. IV. 1. A duce cu sine. ◇ Expr. *A-și lua ziua bună* = a se despărți de cineva, rostind cuvinte de rămas bun. *A-și lua traista și ciubucul*, se zice despre un om foarte sărac care pleacă fără să aibă ce să ducă cu el. *A-și lua tălpășița* (sau *catrafusele)* = a pleca repede dintr-un loc; a o șterge. *A lua* (pe cineva) *la* (sau *în) armată* = a înrola un recrut. *A lua* (pe cineva) *pe sus* = a lua (pe cineva) cu forța. *A lua* (pe cineva) *cu nepusă masă* = a lua (pe cineva) fără veste, cu forța. *A-l lua moartea* = a muri. *L-a luat dumnezeu* (sau, peior., *dracul)* = a murit. (În imprecații) *A-l lua dracul* (sau *mama dracului, naiba)*, se spune cînd cineva este într-o situație critică, la capătul puterilor (din cauza unui efort prea mare). ✦ A duce cu sine una sau mai multe persoane, cu rolul de însoțitori. ✦ Refl. (Despre vopsele) A se desprinde,

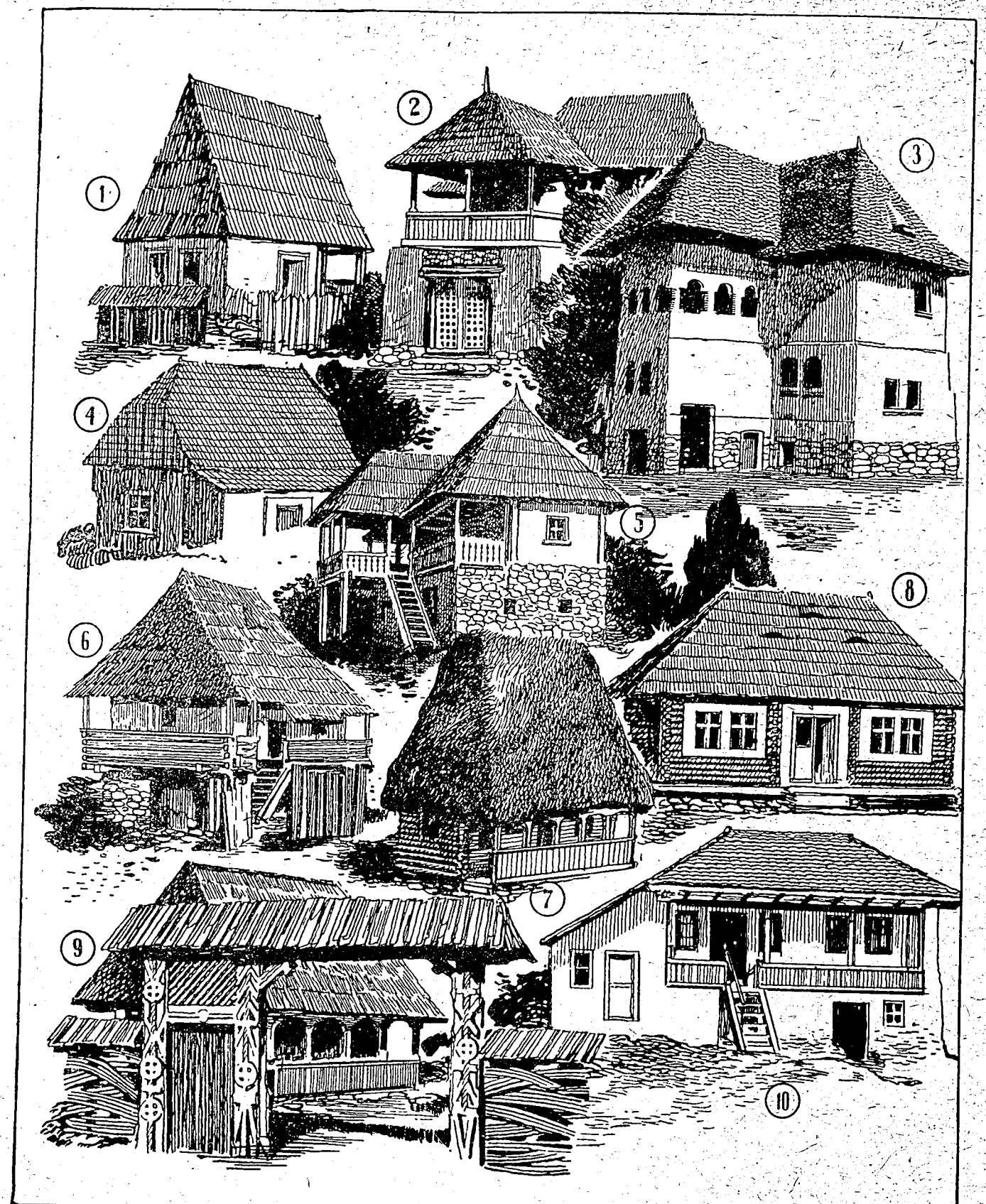

LOCUINȚE RURALE ROMÎNEȘTI: 1. Casă din sudul Ardealului. 2. Casă din Muntenia. 3. Casă din Oltenia. 4. Casă din Regiunea Autonomă Maghiară. 5. Casă din Muntenia. 6. Casă din Oltenia. 7. Casă din Munții Apuseni. 8. Casă din Bucovina. 9. Casă din nordul Ardealului. 10. Casă din Dobrogea.

a se șterge (și a se lipi pe altceva). 2. (Despre vehicule) A transporta pe cineva. V. A trata pe cineva într-un anumit fel. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *cu binele* (sau *cu frumosul* etc.) = a trata (pe cineva) cu menajamente. *A lua* (pe cineva) *cu răul* = a se purta rău (cu cineva). *A lua pe cineva cu mălgulele* sau (refl.) *a se lua pe lîngă cineva cu binele* = a măguli pe cineva (pentru a-i cîștiga bunăvoința). *A lua* (pe cineva) *sub ocrotirea* (sau *sub aripa) sa* = a ocroti (pe cineva). *A lua* (pe cineva sau ceva) *în batjocură* (sau *în zeflemea, peste picior* etc.) = a-și bate joc de cineva. *A lua* (pe cineva) *cu amenințări* = a amenința (pe cineva). *A lua* (pe cineva) *la rost* (sau *la trei parale, la refec* etc.) = a mustra (pe cineva), a-i cere socoteală. *A lua* (pe cineva) *pe departe* = a începe (cu cineva) o discuție prin ocoluri, cu scopul de a obține ceva de la el sau de a-i comunica ceva neplăcut. *Nu mă lua așa* = nu mă trata, nu-mi vorbi în felul acesta nepotrivit. *A o lua de bună* = a considera că este așa cum se spune. *A lua* (ceva) *de nimic* = a nu lua în serios. *A lua în nume de bine* (sau *de rău)* = a judeca un lucru drept bun (sau rău). *A lua* (pe cineva, sau ceva) *de* (sau *drept)...* = a considera (pe cineva sau ceva) drept altcineva sau altceva; a confunda. *A lua lucrurile (așa) cum sînt* = a se împăca cu situația. VI. A începe, a porni să ...✦ (Despre manifestări fizice sau psihice) A cuprinde (pe cineva). ◇ Expr. *A-l lua ceva înainte* = a-l cuprinde, a-l copleși. *A lua frica cuiva* (sau *a ceva)* = a se teme de cineva (sau de ceva). (Refl.) *A se lua de gînduri* = a se îngrijora. VII. 1. (Construit cu pronumele „o", cu valoare neutră) A pleca, a porni. ◇ Expr. *A o lua din loc* = a pleca repede. *A o lua la picior* = a pleca repede. *A o lua la fugă* = a porni în fugă, în goană. *A o lua la galop* (sau *la trap, la pas)* = a porni în galop (sau în trap, la pas). (Reg.) *A o lua în porneală* = a porni la păscut. *A o lua înainte* (cu ceva) = a da semnalul, a începe. *A o lua înainte* = a merge înaintea altuia sau a altora (pentru a-i conduce). *A i-o lua* (cuiva) *înainte* (sau *pe dinainte)* = a întrece (pe cineva). *A-și lua zborul* = a porni în zbor; *fig.* a pleca repede. (Refl.) *A se lua după cineva* (sau *ceva)* = a) a porni în urma cuiva (sau a ceva); b) a se alătura cuiva; c) a urmări, a alunga, a fugări; d) a porni urdeva orientîndu-se după cineva sau după ceva; *fig.* a imita pe cineva, a urma sfatul cuiva. *A se lua cu cineva* = a) a pleca la drum cu cineva; b) a se întovărăși cu cineva. *A se lua cu cineva* (sau *cu ceva)* = a-și petrece vremea cu cineva (sau cu ceva) și a uita de o grijă, de o preocupare etc. *A se lua cu vorba* = a se antrena într-o conversație, uitînd de treburi. ✦ A se îndrepta într-o direcție oarecare. *A luat-o la deal,* ✦ (Despre căi de comunicație și ape curgătoare) A-și schimba direcția. 2. A merge, a parcurge. *Cum iei pămîntul în galop* (COȘBUC). ◇ Expr. *A(-și) lua cîmpii* = a pleca razna, fără a ști încotro (de desperare, de durere etc.); a ajunge la desperare. [Prez. ind.: *iau, iei, ia, luăm, luați, iau;* prez. conj. pers. 3: *să ia*] — Lat. **levare.**

LUARE s. f. Acțiunea de *a lua.*

LUBENIȚĂ, *lubenițe,* s. f. (Reg.) Pepene verde. — Bg., sb. **lubenica.**

LUBRIC, -Ă, *lubrici, -e,* adj. Excesiv de senzual; desfrînat. ✦ Care atîță senzualitatea. — Fr. **lubrique** (lat. lit. **lubricus**).

LUBRICITATE s. f. Senzualitate excesivă; desfrîu. — Fr. **lubricité** (lat. lit. **lubricĭtas, -atis**).

LUBRIFIÁ, *lubrifiez,* vb. I. Tranz. A introduce un lubrifiant între suprafețele de contact ale unor solide care se freacă între ele. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **lubrifier.**

LUBRIFIÁNT, *lubrifianți,* s. m. Fluid vîscos sau praf care se introduce între suprafețele de contact a două corpuri solide pentru a le face să alunece mai ușor una asupra celeilalte și pentru a împiedica încălzirea prea mare a lor. [Pr.: *-fi-ant*] — Fr. **lubrifiant.**

Lucarnă

LUBRIFIÁNȚĂ s. f. Însușirea unui lubrifiant. [Pr.: *-fi-an-*] — Din **lubrifiant.**

LUBRIFIÉRE, *lubrifieri,* s. f. Acțiunea de *a lubrifia* și rezultatul ei. [Pr.: *-fi-e-*]

LUCARNĂ, *lucarne,* s. f. Fereastră mică în acoperișul unei case. ✦ (Rar) Ferestruică într-o ușă, prin care se poate privi afară. — Fr. **lucarne.**

LUCEÁFĂR, *luceferi,* s. m. 1. Nume dat de popor planetei Venus și altor stele strălucitoare. ◇ *Luceafărul-de-dimineață* sau *luceafărul-de-ziuă, luceafărul-porcilor, luceafărul-boului* = planeta Venus (văzută dimineața, înainte de răsăritul soarelui). *Luceafărul-de-seară* sau *luceafărul-de-noapte, luceafărul-ciobanilor* = planeta Venus (văzută seara). *Luceafărul-cel-mare-de-miezul nopții* sau *luceafărul-cel-frumos* = steaua Vega, din constelația lirei. *Luceafărul-porcesc* sau *luceafărul-porcar* = steaua Aldebaran, din constelația taurului. *Luceafărul-cel-mare-de-noapte* = steaua Hiperion. 2. Fig. Om cu calități strălucite. — Lat. **lucifer.**

Lucernă

LUCÉRNĂ s. f. Plantă erbacee cu frunze compuse din cîte trei foliole și cu flori violete, cultivată ca plantă furajeră *(Medicago sativa).* [Var.: (reg.) **luțárnă, luțérnă** s. f.] — Germ. **Luzerne.**

LUCÍ, pers. 3 *lucește,* vb. IV. Intranz. 1. A răspîndi lumină; a străluci. 2. A sclipi din cauza luminii; a scînteia. ✦ (Despre ochi) A fi plin de viață, a fi expresiv. 3. Fig. (Despre idei, sentimente) A apărea în mod brusc sau pentru scurt timp. ✦ A se evidenția prin calități deosebite. — Lat. ***lucire** *(= lucere).*

LUCÍD, -Ă, *lucizi, -de,* adj. Care își dă bine seama de realitate, care are mintea clară; care dovedește o astfel de minte. ✦ (Adverbial) În mod conștient, cu rațiune. — Fr. **lucide** (lat. lit. **lucidus**).

LUCIDITÁTE s. f. Claritate în gîndire. ✦ Gîndire conștientă. — După fr. **lucidité.**

LUCIÓLĂ, *luciole,* s. f. (Italienism) Licurici. [Pr.: *-ci-o-*] — It. **lucciola.**

LUCIÓR, -OÁRĂ, *luciori, -oare,* adj. (Pop.) Diminutiv al lui *luciu*[1]. [Pr.: *-ci-or*]

LUCIÓS, -OÁSĂ, *lucioși, -oase,* adj. 1. (Despre obiecte) Care sclipește, care răsfrînge lumină. 2. (Despre surse de lumină) Care strălucește. ✦ Luminos. ✦ (Despre ochi) Cu reflexe strălucitoare. — Din **luciu**[1] + suf. *-os.*

LUCÍRE, *luciri,* s. f. Faptul de *a luci*; strălucire.

LUCIȘ s. n. (Rar) Suprafață lucie. — Din **luci** + suf. *-iș.*

LUCITÓR, -OÁRE, *lucitori, -oare,* adj. Care împrăștie lumină; strălucitor. ✦ (Despre obiecte) Care sclipește. ✦ (Despre ochi) Plin de viață; expresiv. — Din **luci** + suf. *-(i)tor.*

LÚCIU[1], *luciuri,* s. n. Aspectul unui corp neted, datorit reflexiei regulate a luminii pe suprafața lui; suprafața strălucitoare a unor obiecte care răsfrîng razele de lumină. ✦ Fig. Strălucire, splendoare. ✦ Lustru. — Postverbal al lui **luci.**

LÚCIU[2], **-IE,** *lucii,* adj. 1. (Despre obiecte) Care răsfrînge razele de lumină; lucitor, lucios. 2. Cu lustru, lustruit; *p. ext.* alunecos. ◇ Expr. *Sărăcie lucie* = sărăcie mare; mizerie. (Adverbial) *Sărac luciu* = foarte sărac. 3. (Despre terenuri, drumuri) Lipsit de obstacole, lesne de străbătut; liber. — Postverbal al lui **luci.**

LUCOÁRE, *lucori,* s. f. (Înv. și arh.) Lucire, strălucire. — Lat. ***lucor, -oris.**

LUCRÁ, *lucrez,* vb. I. 1. Intranz. și tranz. A munci. ◇ Expr. (Tranz.) *A nu avea ce lucra* = a nu avea altceva mai bun de făcut decît ... 2. Intranz. A fi în mișcare, în acțiune; a dezvolta o activitate într-o direcție oarecare. 3. Intranz. A acționa în chip eficace asupra cuiva. 4. Tranz. A da unui material brut altă formă; a fabrica, a clădi, a construi; a confecționa (cosînd, brodînd, împletind). ✦ A coase, a broda. 5. Tranz. Fig. (Fam.) A unelti împotriva cuiva. — Lat. **lucubrare.**

LUCRÁRE, *lucrări,* s. f. 1. Acțiunea de *a lucra* și rezultatul ei. ✦ Studiu scris asupra unui anumit subiect; scriere. ✦ Muncă, activitate, sforțare pentru a realiza ceva; (concr.) lucru realizat printr-o muncă fizică sau intelectuală. ◇ Expr. *A pune în lucrare* = a începe executarea, a pune în practică. ✦ *Lucrarea pămîntului* = agricultură. 2. Faptă, înfăptuire, realizare. 3. Fig. (Rar) Șiretenie, vicleșug; lucrătură (2).

LUCRÁT s. n. Faptul de *a lucra.* ◇ Expr. (Rar) *A se pune pe lucrate* = a se apuca de lucru cu stăruință. [Formă gramaticală: (în expr.) *lucrate*]

LUCRATÍV, -Ă, *lucrativi, -e,* adj. Care aduce cîștig; profitabil, rentabil, bănos. — Fr. **lucratif** (lat. lit. **lucrativus**).

LUCRĂTOÁRE s. f. (Reg.) Atelier. — Din **lucra** + suf. *-(ă)toare.*

LUCRĂTÓR, -OÁRE, *lucrători, -oare,* adj., s. m. și f. I. Adj. 1. Care lucrează, care muncește; activ, harnic. 2. (Despre zile) În care se lucrează. 3. (Înv., despre plantații) Care dă rod. *Vie lucrătoare* ✦ (Despre mine) Care poate fi exploatat, care este în activitate. II. S. m. și f. Persoană care se ocupă cu munca de producție a bunurilor materiale; *p. ext.* orice om care muncește. — Din **lucra** + suf. *-(ă)tor.*

LUCRĂTÚRĂ, *lucrături,* s. f. 1. Felul cum se execută un lucru făcut cu mîna; execuție. 2. Fig. (Fam.) Uneltire (împotriva cuiva). — Din **lucra** + suf. *-(ă)tură.*

LÚCRU, *lucruri,* s. n. I. Orice obiect material. ◇ (În filozofia idealistă) *Lucru în sine* = realitate obiectivă, existentă independent de conștiința noastră, care, deși percepută sub formă de reprezentare, nu poate fi cunoscută în esența ei. ◇ Expr. *Lucru rău* (sau *prost),* se spune, familiar, unei persoane (sau despre o persoană) de care sîntem nemulțumiți sau care nu e bună de nimic. ✦ (La pl.) Obiecte care aparțin unei persoane sau unei colectivități. II. 1. Activitate întreprinsă în vederea unui scop; muncă, treabă; acțiune, faptă. ◇ Loc. adj. *De lucru* = a) în care se lucrează. *Zile de lucru;* b) cu care se lucrează. *Haine de lucru;* c) întrebuințat la lucru. *Metodă de lucru.* ◇ Expr. *A avea de lucru* = a) a avea treabă, a fi ocupat; b) (reg.) a avea de furcă, de luptat (cu cineva). *A nu avea de lucru* = a) a nu avea, a nu găsi ce sau unde să muncești; b) se spune cînd cineva face un lucru nelalocul lui, nepotrivit. *A pune* (pe cineva) *la lucru* = a sili (pe cineva) să muncească. *A-și face de lucru* (cu cineva sau cu ceva) = a-și pierde vremea cu o treabă lipsită de importanță sau cu o persoană care creează încurcături. *A fi în lucru* = a fi în curs de fabricare, de executare. ✦ (Fiz.) *Lucru mecanic* = mărime egală cu produsul dintre valoarea unei forțe și deplasarea în direcția ei a punctului căruia i se aplică forța. 2. Ceea ce se efectuează, rezultatul muncii. III. 1. Chestiune, problemă. 2. Situație, fapt, fenomen; (la pl.) întîmplare, eveniment. ◇ Expr. *Lucru de nimic* = ceva lără însemnătate. *Lucru mare* = a) ceva rar, realizare de valoare; b) (adverbial; cu valoare intensivă) *S-a necăjit lucru mare;* c) (determinînd un adjectiv, îi dă valoare de superlativ) *Frumos, lucru mare.* ▭ *Mare lucru* = ceva vrednic de mirare, minunat. — Postverbal al lui **lucra.**

LUCRUȘÓR, *lucrușoare,* s. n. Diminutiv al lui *lucru* (I).

LUD, -Ă, *luzi, -de,* adj. (Înv. și reg.) Simplu, naiv, fără experiență; *p. ext.* prost, nătîng, nătărău. — Slav (v. sl. **ludŭ**).

LÚDOVIC, *ludovici*, s. m. Numele unei vechi monede de aur franceze, pusă în circulație de Ludovic al XIII-lea. — Din **Ludovic** (nume propriu; după fr. *louis d'or*, germ. *Ludwig*).

LUGOJEÁNA s. f. art. Numele unui dans popular bănățean și melodia după care se execută. — Din **Lugoj** (nume propriu).

LUGÚBRU, -Ă, *lugubri, -e*, adj. Care exprimă sau produce tristețe, groază; care amintește de moarte; jalnic, sumbru. — Fr. **lugubre** (lat. lit. **lugubris**).

LÚJER, *lujeri*, s. m. Tulpină sau porțiune de tulpină subțire; porțiune de tulpină sau de ramură crescută în decursul unui an.

LULEÁ, *lulele*, s. f. Obiect de fumat alcătuit dintr-o parte mai groasă și scobită în care se pune tutunul și dintr-o țeavă (îndoită); pipă; (prin restricție) gâvanul pipei. ◇ Expr. *Îndrăgostit* (sau *amorezat*) *lulea* = foarte îndrăgostit. *A fi (cu capul) lulea* = a fi amețit, zăpăcit (de băutură). ✦ Cantitate de tutun cît încape în gâvanul unei pipe. [Var.: **lîuleá** s. f.] — Tc. **lüle.**

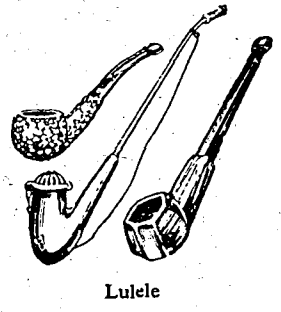

Lulele

LULELÚȘĂ, *luleluțe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *lulea*.

LUMBÁGO s. n. Boală care se manifestă prin dureri ale musculaturii șalelor. — Fr. **lumbago** (lat. lit. **lumbago**).

LÚME[1], *lumi*, s. f. **I. 1.** Totalitatea celor existente în realitate; univers, cosmos. ◇ Expr. *De cînd (e* sau *cu) lumea (și pămîntul)* = de (sau din) totdeauna; vreodată; (în construcții negative) niciodată. *Cît (e) lumea (și pămîntul)* = veșnic; (în construcții negative) niciodată, nicăieri. (Reg.) *Pînă-i lumea* = veșnic; (în construcții negative) niciodată. *Lumea de pe lume* = totul, orice. *Nici pentru toată lumea* sau *pentru nimic în lume* = cu nici un preț. *Că doar nu piere lumea*, se zice atunci cînd vrei să convingi pe cineva că un anumit lucru nu e prea greu de făcut sau nu cere urgență. *Parcă toată lumea e* (sau *ar fi) a lui*, se zice despre cineva care este foarte fericit. **2.** Ansamblu de corpuri cerești format din sori, planete și planetoizi și constituind un sistem; sistem solar, sistem planetar. **3.** Globul pămîntesc (cu întreaga lui viață animală și vegetală). ◇ Expr. *În* (sau *prin) toată lumea* (sau *lumea toată*) = pretutindeni. *În* (sau *din) fundul lumii* sau *(de) peste lume* = (de) foarte departe. *A se duce* (sau *a fugi, a pleca) în lume* (sau *în toată lumea, în lumea largă*) = a pleca departe fără să se știe unde. *A(-și) lua* (sau *a apuca) lumea-n cap* = a pleca (departe) părăsindu-și casa, locul de origine. *A umbla prin lume* sau *a cutreiera lumea* = a călători mult și în locuri diferite, a colinda. *A lua lumea de-a lungul (și de-a latul)* = a cutreiera toată lumea. *A dormi ca dus de pe lume* = a dormi adînc. **II. 1.** Populația globului pămîntesc, omenirea întreagă. **2.** Categorie de oameni, grup social considerat din punctul de vedere al profesiunii, al culturii, al felului de viață etc. și care prezintă trăsături specifice. *Lumea scriitorilor.* ◇ *Om* (sau *femeie) de lume* = persoană din clasele exploatatoare, considerată în cadrul acestor clase ca distinsă, manierată etc. **3.** Oameni, mulțime, public; societate, mediu social. ◇ Loc. adj. *Ca lumea* = cum trebuie, cum se cuvine. ◇ Expr. *În rînd cu lumea* = la fel cu ceilalți, cu rost, așezat. *Lume(a) de pe lume* sau *lumea toată* = mulțime nenumărată. *O lume (toată* sau *întreagă)* = o mulțime de oameni. *A purta lumea pe degete* = a înșela oamenii; a-și bate joc de ei. *A ieși în lume* = a apărea în societate, a lua contact cu oameni și situații noi. *A ajunge* (sau *a fi) de rîsul lumii* = a ajunge (sau a fi) într-o situație degradantă; a se face de rîs. **III. 1.** Mediu în care se desfășoară existența umană; viață, existență. ◇ Expr. *A veni pe lume* = a se naște. *A se duce (fiecare) în lumea lui* = a-și vedea (fiecare) de treburile sale. *Nu știe pe ce lume e* (sau *se află)* = nu știe nimic din ce se întîmplă; e foarte fericit. *A-i fi* (cuiva) *lumea dragă* = a-i plăcea (cuiva) să trăiască; a fi foarte plăcut să... *Zi-i lume și te mîntuie!* = asta e! n-ai ce(-i) face! ✦ Viață laică; viață veselă, liberă. ◇ *Cîntec de lume* = poezie de dragoste însoțită de o melodie. **2.** (În expr.) *Lumea albă* = (în basme) viața pămînteasă în care trăiesc oamenii. *Lumea neagră* = (în basme) viață subpămînteană, în care ar trăi duhurile rele. *Lumea de apoi* (sau *lumea cealaltă, ceea lume)* = **a)** (în concepțiile mistico-religioase) presupusa viață de după moarte; **b)** (în basme) celălalt tărîm. — Lat. **lumen** «lumină» (după v. sl. **světŭ** «lume» și «lumină»).

LÚME[2], *lumi*, s. f. (Înv. și reg.) Lumină. ◇ *Lumea ochiului* (sau *ochilor)* = pupila ochiului (sau ochilor). ◇ Expr. *A ieși la lume* = a ajunge la lumină, la loc deschis, la larg. — Lat. **lumen** «lumină».

LÚMEN, *lumeni*, s. m. Unitate de măsură a fluxului luminos. — Fr. **lumen.**

LUMÉSC, -EÁSCĂ, *lumești*, adj. Care aparține lumii[1], privitor la lume, din lume. ✦ Vesel, glumeț. ✦ De dragoste; trupesc. — Din **lume**[1] + suf. *-esc.*

LUMÉȚ, -EÁȚĂ, *lumeți, -e*, adj. (Pop.) Căruia îi place viața, societatea; iubitor de petreceri; vesel. — Din **lume**[1] + suf. *-eț.*

LUMINÁ, *lumin-ez*, vb. **I. 1.** Intranz. (Despre aștri sau despre alte surse de lumină; la pers. 3) A produce, a răspîndi lumină; a străluci. **2.** Tranz. A revărsa, a arunca lumină asupra unei persoane sau asupra unui lucru (pentru a fi văzut mai bine). ✦ (Despre oameni) A însoți pe cineva cu o sursă de lumină spre a-l face să vadă în întuneric. ◇ Expr. *A lumina* (cuiva) *calea* (sau *drumul)* = a călăuzi, a conduce spre țintă. **3.** Refl. A deveni luminos, a se umple de lumină. ◇ Expr. *A se lumina de ziuă* = a se face ziuă. ✦ A se însenina. ◇ Expr. (Despre cer, văzduh) *A se lumina a ploaie* = a căpăta o lumină difuză care anunță venirea ploii. **II.** Fig. **1.** Tranz. A răspîndi știința și cultura în mase; a educa. ✦ Tranz. și refl. A (se) lămuri, a (se) clarifica. **2.** Tranz. A călăuzi, a îndrepta, a conduce. **3.** Tranz. A răspîndi mulțumire, bucurie; a înveseli. ✦ Refl. (Despre față, ochi etc.) A strălucі de mulțumire sau de bucurie. **4.** Intranz. (Despre o idee, o imagine etc.) A se înfiripa. *Un gînd vă luminează-n minte: Că viața-i cel mai mare bine* (CERNA). — Lat. **luminare.**

LUMINÁRE, (3) *luminări*, s. f. **1.** Acțiunea de *a (se) lumina.* **2.** Fig. Instruire; educare, lămurire. **3.** (Înv.; însoțit de un adj. pos.) Lumințe.

LUMINÁT[1] s. n. Faptul de *a lumina.*

LUMINÁT[2], **-Ă,** *luminați, -te*, adj. **I. 1.** Care primește lumină; plin de lumină. **2.** Care răspîndește lumină; luminos, strălucitor. **II.** Fig. **1.** (Despre oameni) Care este plin de înțelepciune; instruit. ✦ (Astăzi rar) Cu idei avansate, progresist. *Oameni luminați.* **2.** Lămurit, edificat. **3.** (Despre față, ochi etc.) Care exprimă mulțumire, bucurie. **4.** (Înv. și în basme) Epitet care însoțește uneori titlul unui cap încoronat etc. **5.** (În descîntece) Teafăr, sănătos trupește și sufletește. — V. *lumina.*

LUMINATÓR, *luminatoare*, s. n. Geam în acoperișul sau în plafonul unei case, care permite sau mărește luminarea unei încăperi. [Var.: **luminătór** s. n.] — Din **lumina** + suf. *-ător.*

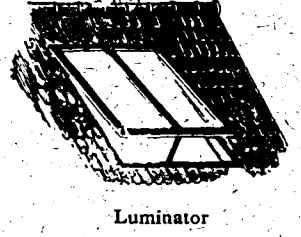

Luminator

LUMINÁȚIE, *luminații*, s. f. (Rar) Iluminație. — Rus **ljuminacija.**

LUMÍNĂ, *lumini*, s. f. **I. 1.** Radiație sau complex de radiații electromagnetice care sînt emise de corpuri incandescente (cu sau fără flacără) sau luminescente și care impresionează ochiul omenesc. ✦ Efectul acestei radiații. ◇ *An-lumină* = unitate întrebuințată în astronomie pentru măsurarea distanțelor mari, egală cu distanța străbătută de lumină într-un an. ◇ Loc. adv. *La lumina mare* = fățiș, în văzul tuturor. *Pe lumină* = în timpul zilei, de la răsăritul pînă la apusul soarelui. ◇ Loc. prep. *În lumina...* = prin prisma (unei anumite concepții), din punctul de vedere al..., potrivit cu... (Rar) *La lumina...* = cu puterea..., cu ajutorul... ◇ Expr. *A vedea lumina zilei* = **a)** a fi înzestrat cu simțul văzului; **b)** a se naște. *A răsări* (sau *a se arăta) la lumină* (sau *la lumina zilei)* = a apărea (dintr-o ascunzătoare), a ieși la vedere. *A ieși la lumină* = **a)** a scăpa de primejdie; **b)** a ieși la iveală, a deveni evident. *A scoate* (pe cineva) *la lumină* = a scăpa (pe cineva) de primejdii, a scoate dintr-o încurcătură. *A pune* (ceva) *în lumină* = a scoate (ceva) în evidență; a sublinia. *A da lumină* = a lumina. *A vedea lumina tiparului* sau (înv.) *a ieși la lumină* = a fi publicat, tipărit. *Limpede ca lumina zilei* = de netăgăduit, clar, evident. ✦ Fig. Strălucire; înseninare. **2.** Izvor, sursă de lumină. ✦ Efectele luminii imitate într-un tablou. ✦ (Pop.) Lumînare. ✦ Watt. **3.** Pupilă. ◇ Expr. *A-i fi* (cuiva) *drag ca lumina ochilor* = a-i fi (cuiva) foarte drag. *A îngriji* (sau *a păzi) ca (pe) lumina ochilor* = a îngriji, a feri cu cea mai mare atenție. **II.** Fig. Ceea ce aduce claritate în mintea omenească; învățătură, cultură, educație. ◇ Expr. *A arunca (o) lumină* (asupra unei chestiuni) sau *a aduce (o) lumină* (într-o chestiune) = a lămuri, a clarifica o problemă. *A se face lumină în capul* (sau *în mintea) cuiva* = a pricepe, a înțelege. **III. 1.** Distanța liberă dintre fețele interioare a două piese vecine ale unui sistem tehnic sau dintre fețele interioare opuse ale unui gol. **2.** (Înv.) Suprafață. **3.** Stăvilarul morii. [Pl. și: (înv.) *lumine*] — Lat. ***lum(i)nina** (< *lumen).*

LUMINĂTÓR[1] s. n. v. **luminator.**

LUMINĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *luminători, -oare*, adj. Care luminează, care dă lumină. — Din **lumina** + suf. *-(ă)tor.*

LUMINĂȚÍE, *luminății*, s. f. (Înv.; însoțit de un adj. pos.) Formulă de reverență (precedînd titlul) pentru un demnitar, un cap încoronat etc. *Tronul luminăției-sale padișahul se clătinase* (SADOVEANU). — Din **luminat**[2] + suf. *-ie.*

LUMINESCÉNT, -Ă, *luminescenți, -te*, adj. Care emite radiații luminoase, independent de temperatura pe care o are; *p. ext.* luminos. — După fr. **luminescent.**

LUMINESCÉNȚĂ, *luminescențe*, s. f. Proprietate pe care o au unele substanțe de a emite radiații luminoase provenite dintr-o energie nerermică; emisie de raze luminoase reci. — După fr. **luminescence.**

Luminiță

LUMINÍȘ, *luminișuri*, s. n. **1.** Loc deschis în mijlocul unei păduri; poiană. **2.** Porțiune de cer senin. **3.** (Rar) Fascicul de raze, lumină. — Din **lumină** + suf. *-iș.*

LUMINÍȚĂ, *luminițe*, s. f. **1.** Diminutiv al lui *lumină.* **2.** (Pop.) Lumînare mică. **3.** Plantă erbacee cu tulpina dreaptă și acoperită de perișori, cu flori galbene, mirositoare *(Oenothera biennis).*

LUMINÓS, -OÁSĂ, *luminoși, -oase*, adj. **1.** Care răspîndește lumină; strălucitor. **2.** În care pătrunde multă lumină; plin de lumină. **3.** Fig. Fericit, senin. **4.** Fig. Care călăuzește,

îndrumează; demn de urmat. 5. Fig. Clar; limpede. *Luminoasa dumitale metodă de critică* (CARAGIALE). — Lat. luminosus.

LUMINOZITÁTE, *luminozități*, s. f. Calitatea unui corp de a fi luminos. ✦ Calitatea unui instrument optic de a transmite cît mai mult din lumina primită. — După fr. luminosité.

Luminare

LUMÍNARE, *luminări*, s. f. 1. Obiect de luminat, în formă de cilindru subțire, făcut din ceară sau din altă materie grasă solidificată, avînd la mijloc un fitil de bumbac, care, aprins, arde cu flacără. ✧ Loc. adv. și adj. *(Drept) ca luminarea* = foarte drept. *La luminare* = la lumina lumînării. ✧ Expr. *A căuta* (ceva) *cu luminarea* = a căuta (ceva) care se găsește greu, a căuta cu multă stăruință. *A ține* (cuiva) *luminarea* = a veghea pe cineva în momentul morții (ținîndu-i lumînarea aprinsă). 2. (Reg.) Prăjină de care atîrnă găleata puțului. 3. Plantă erbacee cu flori gălbui, dispuse într-un spic lung *(Verbascum phlomoides)*. 4. (În expr.) *Luminare internațională* = unitate de măsură convențională a intensității luminii. — Lat. luminaria.

Luminărică

LUMÍNĂRĂR, *lumînărari*, s. m. Fabricant, negustor sau vînzător de lumînări. — Din luminare + suf. *-ar*.

LUMÍNĂRĂRIE, *lumînărării*, s. f. Lumînărie. — Din luminare + suf. *-ărie*.

LUMÍNĂRICĂ, *lumînărele*, s. f. 1. Diminutiv al lui *lumînare*. 2. Plantă erbacee cu frunze mari și cu flori galbene, dispuse într-un spic *(Verbascum thapsus)*. ✧ Compus: *lumînărica-pămîntului* = plantă erbacee cu tulpina înaltă și cu frunze și flori mari, albastre sau (rar) albe-gălbui *(Gentiana asclepiadea)*.

LUMÍNĂRIE, *lumînării*, s. f. Local în care se fabrică sau se vînd lumînări. — Din lumin[ă]rie.

LUMPENPROLETARIÁT s. n. (În societatea cu clase antagoniste) Categorie de oameni declasați, fără ocupație precisă (cerșetori, vagabonzi, delincvenți etc.), care se pretează a fi unelte ale patronilor împotriva acțiunilor muncitorești. — Germ. Lumpenproletariat.

LUNÁR, *-Ă*, *lunari*, *-e*, adj. I. Care se produce sau apare o dată pe lună. II. (Rar) Propriu lunii (I), de lună, ca luna (de luminos, de feeric etc.). — Fr. lunaire (lat. lunaris).

LUNÁTEC, *-Ă* adj. v. lunatic.

LUNÁTIC, *-Ă*, *lunatici*, *-e*, adj. 1. (Despre oameni, adesea substantivat) Care suferă de somnambulism; (despre somn, privire, mers etc.) de somnambul. ✦ (Rar) Care are vedenii; sperios, fricos. 2. (Rar) Fantastic, ireal. ✦ Cu idei ciudate; zănatic. 3. Născut în aceeași lună cu altul (și considerat în raport cu acela). [Var.: lunátec, *-ă* adj.] — (1,3) Lat. lunaticus, (2) după fr. lunatique.

LUNÁȚIE s. f. Interval de timp între două faze identice ale lunii. — După fr. lunaison.

LÚNĂ, (I 3, II) *luni*, s. f. I. 1. Astru, satelit al pămîntului, vizibil mai ales noaptea, cînd reflectă lumina primită de la soare. ✧ Expr. *A trăi în lună* sau *a fi căzut (parcă) din lună* = a fi rupt de realitate, lipsit de simț practic. *A apuca luna cu dinții* sau *a prinde* (sau *a atinge*) *luna cu mîna* = a obține un lucru foarte greu de căpătat, a realiza ceva aproape imposibil. *Cîte-n lună și-n stele* (sau *în soare*) = tot ce se poate închipui. *A da cu barda* (sau *a împușca*) *în lună* sau *a fi un împușcă în lună* = a fi nesocotit, sărit, trăsnit, derbedeu. *A-i răsări* (cuiva) *luna în cap* = a cheli. ✦ (Metaforic) *Ghete lustruite lună*. 2. Lumina reflectată de lună (I 1). 3. Satelit al unei planete. II. 1. Interval de timp egal cu a douăsprezecea parte dintr-un an. ✧ *Lună de miere* = prima lună după căsătorie. ✧ Loc. adv. *Pe lună* = lunar. *Cu luna* = închiriat sau angajat cu plată lunară. *Cu lunile* sau *luni de-a rîndul*, *luni întregi*, *luni de zile* = timp de mai multe luni. 2. (Astron.) Interval de timp corespunzător unei revoluții a lunii (I 1). — Lat. luna.

LÚNCĂ, *lunci*, s. f. 1. Șes de-a lungul unei ape curgătoare sau la poalele unui munte; regiune inundabilă a unei văi. 2. Pădure formată din sălcii, răchită, anini, plopi etc., pe malurile unei ape curgătoare; zăvoi. — Slav (v. sl. lonka).

LUNCÉT, *lunceturi*, s. n. Totalitatea luncilor din preajma unei ape curgătoare. — Din luncă + suf. *-et*.

LUNCULÍȚĂ, *lunculițe*, s. f. Diminutiv al lui *luncă*.

LUNCÚȚĂ, *luncuțe*, s. f. Lunculiță. — Din luncă + suf. *-uță*.

LUNECÁ, *lunec*, vb. I. 1. Intranz. A-și pierde echilibrul călcînd pe o suprafață lucioasă; *p. ext.* a cădea. 2. Intranz. A se mișca, a se deplasa cu ușurință, lin, fără zgomot; a se strecura ușor. ✦ (Despre mîncăruri sau băuturi) A merge ușor pe gît; a aluneca. 3. Refl. Fig. (Înv.) A se lăsa ispitit, a se amăgi, a se înșela; a greși. — Lat. lubricare.

LUNECÁRE, *lunecări*, s. f. Acțiunea de *a luneca*.

LUNECÓS, *OASĂ*, *lunecoși*, *-oase*, adj. 1. Pe care se lunecă ușor. ✦ Care lunecă ușor. 2. Fig. (Rar) Nestatornic. — Din lunec (prez. ind. al lui *luneca*) + suf. *-os*.

LUNECÚȘ, (1) *lunecușuri*, s. n. 1. Loc (umed sau înghețat) pe care se lunecă. ✦ Ghețuș. 2. (Rar) Alunecare. — Din lunec (prez. ind. al lui *luneca*) + suf. *-uș*.

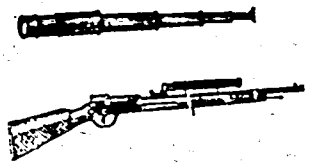

Lunete

LUNÉTĂ, *luneți*, s. f. 1. Instrument optic alcătuit din mai multe lentile (și prisme) dispuse într-un tub și servind la observarea obiectelor depărtate. 2. Dispozitiv de sprijinire a pieselor lungi și subțiri, în timpul prelucrării lor la anumite mașini-unelte. — Fr. lunette.

LUNG[1] adv. Mult, îndelung, adînc. ✧ Expr. *A se uita lung* (la cineva sau la ceva) = a privi mirat, nedumerit sau mult și atent (la cineva sau la ceva). — Lat. longus.

LUNG[2] s. n. (De obicei articulat) 1. Lungime; întindere. ✧ Loc. adv. și prep. *De-a* (sau *în*) *lung(ul)* = în direcția lungimii; pe lîngă, pe marginea...; de la un capăt la altul. *În lung și în lat* sau *în lung și în larg* = în toate direcțiile, peste tot. 2. (Rar) Timp, durată. — Lat. longus.

LUNG[3], *-Ă*, *lungi*, adj. 1. Ale cărui capete sînt depărtate unul de altul. ✧ Expr. *A avea mînă lungă* sau *a fi lung de mînă* = a avea obiceiul să fure. *A fi lung în* (sau *de*) *limbă* sau *a avea limbă lungă* = a vorbi prea mult, a spune ce nu trebuie. 2. De statură mai mare decît cea obișnuită; înalt. ✧ Expr. *A cădea cît este de lung* = a cădea întins la pămînt. 3. Care se întinde pe o distanță mare; vast. 4. (În expr.) *Zeamă lungă* = mîncare cu multă apă, neconsistentă și fără gust. 5. Care durează mult; îndelungat. ✧ Expr. *Zile* (sau *ani*) *lungi* = timp îndelungat. *Vorbă lungă* = vorbă multă și inutilă. ✦ *Silabă* (sau *vocală*) *lungă* = silabă (sau vocală) care are o durată mai mare decît durata medie. — Lat. longus.

LUNGÁN, *-Ă*, *lungani*, *-e*, s. m. și f. Persoană neobișnuit de înaltă (și slabă). — Din lung[3] + suf. *-an*.

LUNGĂRÉȚ, *-EAȚĂ*, *lungărești*, *-e*, adj. Lunguieț. — Din lung[3] + suf. *-ăr-eț*.

LUNGÍ, *lungesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) face mai lung; a (se) întinde; a (se) înălța. ✧ Expr. (Refl.) *A i se lungi* (cuiva) *urechile de foame* = a fi foarte flămînd. *A i se lungi* (cuiva) *ochii* (sau *căutătura*) *a drum* = a fi dornic de a pleca departe. *A i se lungi* (cuiva) *nasul* = a se obrăznici. (Tranz.) *A lungi pasul* = a se grăbi. 2. Refl. A se întinde pe ceva; a se culca. 3. Tranz. A subția, a dilua o mîncare, o băutură. 4. Tranz. A face să dureze, a prelungi. ✧ Exor. *A (nu) lungi vorba* = a (nu) vorbi mai mult decît trebuie. — Din lung[3].

LUNGÍME, *lungimi*, s. f. 1. Dimensiunea cea mai mare a unui corp sau a unei figuri geometrice. 2. Durată în timp, interval lung. — Din lung[3] + suf. *-ime*.

LUNGÍRE, *lungiri*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) lungi*. 2. (Tehn.) Deformație prin care lungimea unui corp crește sau descrește.

LUNGÍȘ s. n. (În expr.) *În* (sau *de*) *lungiș* sau *de-a lungișul* = în lung, de-a lungul. *În lungiș și în curmeziș* = în toate direcțiile, pretutindeni. — Din lung[3] + suf. *-iș*.

LUNGIT, *-Ă*, *lungiți*, *-te*, adj. (Despre ființe) Culcat, întins. ✦ Alungit, prelung. — V. *lungi*.

LUNGOÁRE s. f. v. lingoare.

LUNGUIÉȚ, *-IÁȚĂ*, *lunguieți*, *-e*, adj. Care este mai mare în lungime decît în lățime. — Din lung[3] + suf. *-ui-eț*.

LUNGULÉȚ, *-EAȚĂ*, *lungulești*, *-e*, adj. Diminutiv al lui *lung*[3].

LUNI s. f. Prima zi a săptămînii care urmează după duminică. ✦ (Adverbial) În timpul zilei de luni; (în forma *lunea*) în fiecare luni. — Lat. *lunis (= lunae [dies]).

LUNTRÁȘ, *luntrași*, s. m. Bărbat care conduce o luntre; vîslaș. — Din luntre + suf. *-aș*.

LUNTRĂȘÍȚĂ, *luntrășițe*, s. f. (Înv.) Femeie care conducea o luntre; soția unui luntraș. — Din luntraș + suf. *-iță*.

LÚNTRE, *luntre*, s. f. Barcă (cu vîsle). ✧ Expr. *A se face* (sau *a se pune*, *a se așeza*) *luntre și punte* = a încerca toate mijloacele spre a realiza sau spre a obține ceva. [Pl. și: *luntri*] — Lat. *lunter, -tris (= linter).

LUNTRÍ, *luntresc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A pluti cu luntrea; a vîsli. — Din luntre.

Lup

LUNTRICÍCĂ, *luntricele*, s. f. 1. Luntrișoară. 2. Plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt și cu flori galbene *(Oxytropis campestris)*. — Din luntre + suf. *-ic-ică*.

LUNTRIȘOÁRĂ, *luntrișoare*, s. f. Diminutiv al lui *luntre*.

LUNTRÍȚĂ, *luntrițe*, s. f. Luntrișoară. — Din luntre + suf. *-iță*.

LUP, *lupi*, s. m. 1. Mamifer sălbatic, carnivor, cu aspectul unui cîine, avînd capul mai mare, botul și urechile mai ascuțite și coada mai stufoasă decît acesta *(Canis lupus)*. *Lup îmbrăcat în piele de oaie* sau *lup în pielea oii*, se spune despre un om șiret, rău și prefăcut. *A intrat lupu-n coșar* (= păzește-te de hoț). *Vorbești de lup și lupul la ușă* (= vorbești despre cineva și

acesta tocmai soseşte). *A da oile în paza lupului* (= a lăsa pe cineva la discreţia duşmanilor). *Lupul îşi schimbă părul, dar năravul ba* (= deprinderile rele şi învechite nu se schimbă uşor). ◇ Expr. *A avea urechi de lup* = a auzi bine. *A închide lupul în stină* = a-şi aduce duşmani în casă. *A trăi ca lupul în pădure* = a trăi la largul său. *A înghiţi* (sau *a mînca*) *ca* (sau *cît*) *lupul* = a înghiţi sau a mînca mult şi cu lăcomie. *A se duce* (*ca*) *pe gura lupului* = a se pierde, a se nimici. *A se arunca în gura lupului* = a se expune primejdiilor. *A scăpa din gura lupului* = a (se) salva dintr-o situaţie foarte grea. *A scoate* (sau *a trage*) *ca din gura lupului* = a salva un lucru aproape pierdut. *Foame de lup* = foame mare. 2. Compuse: *lupul-băltii* = ştiucă; *lup-de-mare* = numele unei specii de focă; *fig.* marinar experimentat; *lupul-vrăbiilor* = pasăre cu spinarea cenuşie, cu aripile şi cu coada negre (*Lanius excubitor*); *lupul-albinelor* = gîndăcel carnivor, viu colorat (*Trichodes apiarius*). 3. Buştean susţinut de o capră deasupra jilipului, folosit ca frînă pentru reducerea vitezei lemnelor. 4. Nume dat unor maşini folosite în filatură pentru curăţirea sau prelucrarea materialelor textile. — Lat. **lupus.**

Lupul-vrăbiilor

LUPÁN, *lupani*, s. m. (Reg.) Pui de lup. ✦ (Adjectival; despre animale) Care este de culoarea lupului; sur, cenuşiu. — Din **lup** + suf. *-an.*

LUPANÁR, *lupanare*, s. n. Bordel. — Fr. **lupanar** (lat. lit. **lupanar, -aris**).

LUPÁRE s. f. (Reg.) Umflătură, tumoare care creşte pe corpul omenesc, sub piele. — Din **lup.**

LÚPĂ, *lupe*, s. f. 1. Instrument optic alcătuit dintr-o lentilă convergentă sau dintr-un ansamblu convergent de lentile alipite, cu care se observă obiectele de dimensiuni mici. 2. (În siderurgie) Bulgăre de oţel amestecat cu zgură în stare de pastă, obţinut prin anumite procedee metalurgice. — Fr. **loupe.**

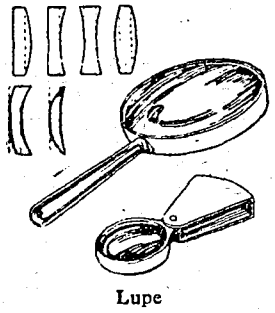

Lupe

LUPĂRÍE, *lupării*, s. f. Mulţime de lupi. — Din **lup** + suf. *-ărie.*

LUPÉI, *lupei*, s. m. Cîine născut din încrucişarea unui cîine cu un lup. — Din **lup** + suf. *-ei.*

LUPÉSC, -EÁSCĂ, *lupeşti*, adj. De lup, care aparţine lupului. — Din **lup** + suf. *-esc.*

LUPÉŞTE adv. Ca lupul, în felul lupului. ✦ Cu lăcomie. — Din **lup** + suf. *-eşte.*

LÚPING, *lupinguri*, s. n. Evoluţie acrobatică a unui avion, constînd în rotirea lui pe o curbă în plan vertical. — Engl. **looping.**

LUPOÁICĂ, *lupoaice*, s. f. Femela lupului. — Din **lup** + suf. *-oaică.*

LUPOÁIE, *lupoaie*, s. f. 1. (Înv. şi reg.) Lupoaică. 2. Plantă erbacee parazită, cu flori albăstrui sau albe-gălbui (*Orobanche ramosa*). — Din **lup** + suf. *-oaie.*

Lupoaie

LUPÓI, *lupoi*, s. m. Augmentativ al lui *lup*; lup mare sau bătrîn.

LUPTÁ, *lupt*, vb. I. 1. Refl. A se prinde corp la corp cu cineva pentru a-l învinge; a se bate cu cineva. 2. Refl. şi intranz. A se război, a purta război. ◇ Expr. *Se luptă ziua cu noaptea* = se face ziuă. 3. Refl. şi intranz. Fig. A se împotrivi, a se strădui să învingă o greutate, un obstacol. 4. Intranz. A se strădui să obţină ceva. — Lat. **luctare.**

LUPTÁCI s. n. Plasă special făcută pentru prins peşti mari.

LUPTÁRE, *luptări*, s. f. (Înv.) Acţiunea de *a (se) lupta*; luptă.

LUPTÁŞ, *luptaşi*, s. m. (Reg.) Luptător. — Din **luptă** + suf. *-aş.*

LÚPTĂ, *lupte*, s. f. 1. Încăierare între două (sau mai multe) persoane care caută să se învingă una pe alta (sau unele pe altele). ◇ *Luptă dreaptă* = luptă corp la corp, fără arme, fără înşelătorii sau ajutor străin. ✦ (La pl.) Întrecere sportivă în care fiecare dintre cei doi luptători caută să pună pe celălalt pe spate, cu umerii lipiţi pe pămînt. 2. Ciocnire armată între două forţe inamice; bătălie. ✦ Fig. Ciocnire între două forţe care lucrează în sens contrar. 3. (În expr.) *Luptă de clasă* = lupta dintre exploataţi şi exploatatori, manifestare a intereselor antagoniste de clasă, constituind forţa motrice a dezvoltării societăţii bazate pe clas antagoniste. 4. Străduinţă depusă de cineva pentru a învinge o greutate, o nevoie sau pentru a se apăra. 5. Străduinţă depusă de cineva pentru a combate o idee, o concepţie, o deprindere. — Lat. **lucta.**

Lupte

LUPTĂTÓR, -OÁRE, *luptători, -oare*, s. m. şi f. Persoană care (se) luptă. ✦ Atlet care practică luptele. — Din **luptă** + suf. *-(ă)tor.*

LÚPUS s. n. Tuberculoză a pielii. — Fr. **lupus.**

LUPUŞÓR, *lupuşori*, s. m. Diminutiv al lui *lup*; pui de lup.

LUSTRAGERÍE, *lustragerii*, s. f. Local unde se lustruieşte încălţămintea. — Din **lustragiu** + suf. *-ărie.*

LUSTRAGÍU, *lustragii*, s. m. Persoană care se ocupă cu lustruirea încălţămintei; văcsuitor. — Din **lustru** + suf. *-(a)giu.*

LÚSTRĂ s. f. v. **lustru²**.

LUSTRÍN, s. n. Ţesătură subţire de bumbac sau de mătase, avînd un luciu specific. [Var.: **lustrînă** s. f.] — Fr. **lustrine.**

LUSTRÍNĂ s. f. v. **lustrin.**

LÚSTRU¹ s. n. Luciu, strălucire (naturală sau obţinută prin procedee artificiale) a suprafeţei unui obiect. ◇ Expr. *Sărăcie cu lustru* = sărăcie mare, sărăcie lucie. ✦ Luciu pe care-l capătă unele obiecte, stofe etc. din cauza uzării. ✦ Fig. (Peior.) Spoială, strălucire aparentă; superficialitate. — Fr. **lustre** (lat. lit. **lustrum**).

LÚSTRU², *lustre*, s. n. Lampă ornamentală, cu mai multe braţe, suspendată de plafon. [Var.: **lústră** s. f.] — Fr. **lustre** (it. **lustro**).

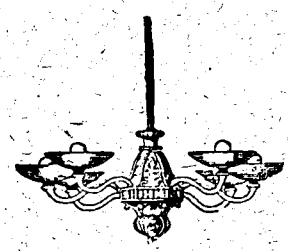

Lustru

LÚSTRU³, *lustri*, s. m. (Înv.) Interval de cinci ani. — Fr. **lustre** (lat. lit. **lustrum**).

LUSTRUÍ, *lustruiesc*, vb. IV. Tranz. A da lustru, a face să lucească suprafaţa unui obiect. ✦ Refl. Fig. A se pune într-o lumină favorabilă; a se lăuda. — Din **lustru¹**.

LUSTRUIÁLĂ, *lustruieli*, s. f. Lustruire, lustru¹. — Din **lustrui** + suf. *-eală.*

LUSTRUÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) lustrui.*

LUSTRUÍT, -Ă, *lustruiţi, -te*, adj. Cu lustru¹; lucios. ✦ Fig. (Peior.) Cu o spoială sau o strălucire aparentă; meşteşugit, căutat, artificial. — V. *lustrui.*

LUSTRUITÓR, -OÁRE, *lustruitori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu lustruirea diferitelor obiecte. — Din **lustrui** + suf. *-(i)tor.*

LUT, (rar) *luturi*, s. n. 1. Rocă sedimentară, galbenă sau cafenie, folosită în olărie, în construcţii şi în sculptură; argilă. ◇ *Lut verde* = argilă de culoare verde, folosită pentru tras brîie la casele ţărăneşti. ◇ Expr. *A fi ca lutul în mîna olarului* = (despre oameni) a fi lipsit de personalitate, a se lăsa influenţat. 2. Pămînt. ✦ Fig. Trupul omenesc după moarte. — Lat. **lutus.**

LUTĂRÍE, *lutării*, s. f. Loc, groapă de unde se scoate lut. — Din **lut** + suf. *-ărie.*

LUTEÍNĂ s. f. Hormon provenind din secreţia internă a ovarelor. — Fr. **lutéine.**

LUTERÁN, -Ă, *luterani, -e*, adj. Care ţine de luteranism. ✦ (Substantivat) Adept al luteranismului. — Lat. lit. **lutheranus** (< *Luther*, nume propriu).

LUTERANÍSM s. n. Cult creştin reformat, întemeiat în secolul al XVI-lea de Martin Luther. — Fr. **luthéranisme.**

LUTÉŢIU s. n. Element trivalent din familia pămînturilor rare. — Fr. **lutécium** (germ. **Lutetium**).

LUTIŞÓR s. m. 1. Diminutiv al lui *lut*. 2. Un fel de argilă galbenă sau roşie, folosită în pictură; pămîntel.

LUTÓS, -OÁSĂ, *lutoşi, -oase*, adj. Care conţine mult lut; argilos. — Lat. **lutosus.**

LÚTRĂ, *lutre*, s. f. (Zool.) Vidră. — Fr. **loutre** (lat. lit. **lutra**).

LÚTRU s. n. Blană de vidră. — Fr. **loutre.**

LUTUÍ, *lutuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A lipi cu lut; a murui. — Din **lut.**

LUŢÁRNĂ s. f. v. **lucernă.**

LUŢÉRNĂ s. f. v. **lucernă.**

LUX¹, *luci*, s. m. Unitate de măsură a iluminării. — Fr. **lux** (lat. lit. **lux, -cis**).

LUX², (rar) *luxuri*, s. n. Întrebuinţare excesivă a mijloacelor materiale în felul de a trăi, de a se îmbrăca etc.; splendoare exterioară, somptuozitate, bogăţie, belşug. ◇ Loc. adj. *De lux* = a) extrem de confortabil, elegant, somptuos; b) de calitate superioară; c) care are articole de calitate superioară. *Magazin de lux.* ◇ Fig. *Lux de amănunte.* — Fr. **luxe** (lat. lit. **luxus**).

LUXÁ, *luxez*, vb. I. Tranz. A-şi deplasa un os din articulaţie; a-şi scrînti un membru. — Fr. **luxer** (lat. lit. **luxare**).

LUXÁRE s. f. (Rar) Acţiunea de *a luxa* şi rezultatul ei; luxaţie.

LUXÁŢIE, *luxaţii*, s. f. Deplasare a unui os din articulaţia lui; scrîntitură. — Fr. **luxation** (lat. lit. **luxatio, -onis**).

LUXMÉTRU, *luxmetre*, s. n. Instrument pentru măsurarea iluminării. — Fr. **luxmètre.**

LUXÓS, -OÁSĂ, *luxoşi, -oase*, adj. Care se îmbracă elegant, care face lux; făcut cu lux, cu risipă. — După fr. **luxueux.**

LUXÚRĂ, *luxuri*, s. f. (Rar) Viciu al celor care se dedau fără reţinere plăcerilor senzuale. — Fr. **luxure** (lat. lit. **luxuria**).

LUXURIÁNT, -Ă, *luxurianţi, -te*, adj. (Despre vegetaţie) Extrem de abundent. [Pr.: *-ri-ant*] — Fr. **luxuriant** (lat. lit. **luxurians, -ntis**).

M

M s. m. invar. A cincisprezecea literă a alfabetului, numită «me», și sunetul care îi corespunde.

MAC[1] interj. Cuvînt care imită strigătul rațelor. — Onomatopee.

MAC[2], *maci*, s. m. 1. Nume dat mai multor plante, cu floare de obicei roșie și cu semințe uleioase *(Papaver)*; din fructele uneia dintre specii se extrage opiul, iar semințele ei se folosesc în alimentație. ✦ Sămînța plantei, folosită în alimentație. 2. Compuse: *mac-cornut* = plantă cu flori roșii avînd la baza fiecărei petale o pată neagră *(Glaucium corniculatum)*; *macul-ciorii* = zămoșiță. — Slav (v. sl. makŭ).

Mac-cornut

MACÁBRU, -Ă, *macabri, -e*, adj. Care se referă la moarte; care inspiră groază; sinistru. — Fr. macabre.

MACÁC, *macaci*, s. m. Specie de maimuță mică, cu capul turtit, care trăiește în Malaezia și în Asia meridională *(Macacus sinicus)*. — Fr. macaque.

MACADÁM, *macadamuri*, s. n. Gen de pavaj făcut din pietre mărunte, îndesate cu compresorul și impregnate cu gudron sau cu alt material de legătură. — Fr. macadam (< engl.).

MACADAMIZÁ, *macadamizez*, vb. I. Tranz. A aplica macadam pe suprafața unei șosele. — Fr. macadamiser.

MACAGÍU, *macagii*, s. m. Acar. — Tc. makasçı.

MACARÁ, *macarale*, s. f. Aparat construit după principiul scripeților, cu care se ridică (și se deplasează) greutăți mari. — Tc. makara.

MACARAGÍU, *macaragii*, s. m. Muncitor care manipulează o macara. — Tc. makaracı.

MACAROÁNĂ, *macaroane*, s. f. Produs alimentar industrial în formă de tuburi lungi și subțiri, făcute din aluat. — Fr. macaroni (< it.).

Macac

MACÁT, *macaturi*, s. n. (Rar) Cuvertură de lînă, de bumbac etc. (cu desene). — Tc. makat.

MACÁZ, *măcazuri*, s. n. Dispozitiv la bifurcarea a două linii de tren sau de tramvai, cu ajutorul căruia vehiculul este îndrumat pe una dintre liniile bifurcației; porțiune de șine mobile care se deplasează cu ajutorul acestui dispozitiv. ◇ Expr. (Fam.) *A schimba macazul* = a) a îndrepta în altă direcție cursul unor evenimente; b) a-și schimba atitudinea față de cineva sau de ceva. — Tc. makas.

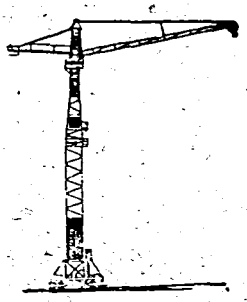

Macara

MACEDONEÁN, -Ă, *macedoneni, -e*, adj., s. m. și f. I. Adj. Care aparține Macedoniei sau populației ei, privitor la Macedonia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Macedoniei. ✦ Aromîn. — Din Macedonia + suf. *-ean*.

MACEDONEÁNCĂ, *macedonence*, s. f. Macedoneană. — Din macedonean + suf. *-că*.

MACEDOROMÎNCĂ, -Ă, *macedoromîni, -e*, adj., s. m. și f. Aromîn. — Din macedo[nean] + romîn.

MACEDOROMÎNCĂ, *macedoromince*, s. f. Macedoromînă. — Din macedoromîn + suf. *-că*.

MACERÁ, *macerez*, vb. I. Tranz. A ține un corp vreme îndelungată într-un lichid pentru a-i dizolva părțile solubile. — Fr. macérer (lat. lit. macerare).

MACERÁRE, *macerări*, s. f. Acțiunea de *a (se) macera* și rezultatul ei.

MACERÁT, -Ă, *macerați, -te*, adj. Care a fost supus macerării. — V. *macera*.

MACERÁȚIE, *maceratii*, s. f. Macerare. — Fr. macération (lat. lit. maceratio, -onis).

MACFERLÁN, *macferlane*, s. n. (Înv.) Pardesiu bărbătesc larg, fără mîneci, cu pelerină. — Fr. macfarlane.

Macferlan

MÁCHEA adv. (Reg.) Oare? *De ce machea îi zicea lui lumea domn de rouă?* (SEZ.).

MACHÉTĂ, *machete*, s. f. 1. Reproducere plastică (la scară redusă) a unei lucrări artistice sau a unei construcții, pentru a servi ca obiect de studiu, ca piesă de muzeu etc. 2. Tipăritură sau fragment dintr-o tipăritură prezentată, într-un număr mic de exemplare, înainte de publicare. — Fr. maquette (< it.).

MACHIÁ, *machiez*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) schimba înfățișarea cu ajutorul fardului. [Pr.: *-chi-a*] — Fr. maquiller.

MACHIÁJ, *machiaje*, s. n. Faptul de *a (se) machia*; (concr.) fardul folosit pentru a (se) machia. [Pr.: *-chi-aj*] — Fr. maquillage.

MACHIÁT, -Ă, *machiați, -te*, adj. Care și-a schimbat înfățișarea cu ajutorul fardului; grimat. [Pr.: *-chi-at*] — V. *machia*.

MACHIAVÉLIC, -Ă, *machiavelici, -e*, adj. Conform cu machiavelismul; perfid. [Pr.: *-chi-a-*] — Fr. machiavélique.

MACHIAVELÍSM s. n. Comportare bazată pe rea-credință; perfidie. [Pr.: *-chi-a-*] — Fr. machiavélisme.

MACHIAVERLÍC, *machiaverlicuri*, s. n. (Rar) Machiavelism. [Pr.: *-chi-a-*] — Din machiavel[ism] + suf. *-lic*.

MACHIÉRE, *machieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) machia*. [Pr.: *-chi-e-*]

MACHINÁȚIE s. f. v. mașinație.

MACHIÓR, *machiori*, s. m. Specialist în machiaj. [Pr.: *-chi-or*] — Fr. maquilleur.

MÁCLĂ, *macle*, s. f. Formă de cristalizare în care două sau mai multe cristale se alipesc sau se întrepătrund în momentul formării lor; cristal format în acest fel. — Fr. macle.

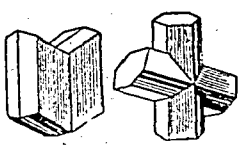

Macle

MACMAHÓN s. n. (Înv.) Spriț. — Din Mac-Mahon (nume propriu).

MACORTEÁȚĂ, *macortete*, s. f. (Reg.) Strachină mare. — Ucr. macortet.

MACRAMÉU, *macrameuri*, s. n. Lucru de mînă făcut prin înnodare, din șnururi sau din ață groasă. — Fr. macramé.

MÁCRĂ adj. f. (În expr.) *Carne macră* = carne slabă, lipsită de grăsime, fără oase. — Lat. macer, -cra.

MACROBIÓTIC, -Ă, *macrobiotici, -e*, adj. Care aparține macrobioticii, privitor la macrobiotică. [Pr.: *-bi-o-*] — Din macrobiotică.

MACROBIÓTICĂ s. f. Știință care cercetează posibilitățile de prelungire a vieții. [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. macrobiotique (< gr.).

MACROCEFÁL, -Ă, *macrocefali, -e*, adj. Care prezintă fenomenul de macrocefalie. — Fr. macrocéphale (< gr.)

MACROCEFALÍE, *macrocefalii*, s. f. Particularitate a unor indivizi de a avea craniul mare, disproporționat. — Fr. macrocéphalie

MACROCÓSM, *macrocosmuri*, s. n. (Livresc) Univers, cosmos. — Fr. **macrocosme** (< gr.).

MACROMOLECULÁR, **-Ă**, *macromoleculari*, *-e*, adj. Care este alcătuit din macromolecule. — După fr. **macromoléculaire.**

MACROMOLECÚLĂ, *macromolecule*, s. f. Moleculă compusă dintr-un număr mare de atomi. — Fr. **macromolécule.**

MACROSCÓPIC, **-Ă**, *macroscopici*, *-e*, adj. Care se referă la cercetările făcute cu ochiul liber; care se poate vedea cu ochiul liber. — Fr. **macroscopique** (< gr.).

MACROSTRUCTÚRĂ, *macrostructuri*, s. f. Structura unui corp așa cum apare la examinarea cu ochiul liber sau cu o lupă slabă. — Fr. **macrostructure.**

MACULÁ, *maculez*, vb. I. Tranz. și refl. (Franțuzism) A (se) murdări, a (se) mînji. — Fr. **maculer** (lat. lit. **maculare**).

MACULATÓR, *maculatoare*, s. n. Caiet în care se iau note și la cursuri se fac diferite însemnări. — Din **macula** + suf. *-(a)tor*.

MACULATÚRĂ s. f. (Colectiv) Hîrtie de calitate inferioară sau prost imprimată, folosită pentru ambalaj, ca materie primă în fabricile de hîrtie etc. ✦ Fig. Scriere lipsită de valoare. — Fr. **maculature** (germ. **Makulatur**).

MÁCULĂ, *macule*, s. f. (Latinism) Pată. — Lat. lit. **macula.**

MADÁM s. f. invar. (Franțuzism) Doamnă (1). — Fr. **madame.**

MADÁMĂ, *madame*, s. f. 1. Femeie de serviciu, supraveghetoare (într-un hotel). ✦ Guvernantă. 2. (Înv.) Doamnă. — Fr. **madame.**

MADEÁ, *madele*, s. f. 1. (Rar) Fel, categorie. 2. (Înv.) Problemă, chestiune. ✦ Cusur. — Tc. **madde.**

MADIPOLÓN s. n. (Rar) Pînză albă și fină de bumbac, întrebuințată la confecționarea albiturilor. — După fr. **madapolam** (magh. **madipolon**).

MADÓNĂ, *madone*, s. f. Reprezentare plastică a Maicii Domnului. ✦ Femeie cu înfățișare blîndă și pură; femeie cu atitudini (prefăcute) solemne sau rigide; mironosiță. — It. **madonna** (fr. **madone**).

MADREPÓR, *madrepori*, s. m. Nume dat mai multor specii de animale marine cu schelet calcaros foarte dezvoltat, care trăiesc în colonii mari, în mările calde (*Madrepora*). — Fr. **madrépore.**

Madrepor

MADRIGÁL, *madrigale*, s. n. Scurtă compoziție în versuri, conținînd complimente sau elogii la adresa unei femei. ✦ Scurtă compoziție muzicală cu caracter liric. [Pl. și: *madrigaluri*] — Fr. **madrigal** (< it.).

MAÉSTRU, **-Ă**, *maeștri*, *-stre*, s. m. și f. 1. Persoană renumită prin pricepere, experiență sau talent, înzestrată cu multe cunoștințe într-un domeniu de activitate. ✧ *Maestru al sportului* = titlu acordat cuiva pentru merite deosebite într-o disciplină sportivă. ✦ Persoană care, printr-o bogată activitate artistică, literară sau științifică, crecază o școală sau un curent. 2. (Ieșit din uz) Titlu dat în trecut profesorilor care predau în școli discipline ca desenul, muzica etc. (fără să aibă un titlu academic). [Var.: **málstru**, **-ă** s. m. și f.] — It. **maestro** (germ. **Meister**).

MÁFLER, *mafleri*, s. m. (Reg.) Șarlatan, escroc; om de nimic. — Ucr. **machljar.**

MAG, *magi*, s. m. Nume dat în antichitate preoților unor religii; *p. ext.* astrolog, vrăjitor. ✦ (În religia creștină) Fiecare dintre cei trei regi care au venit din Orient să se închine lui Iisus Hristos la nașterea lui. — Lat. lit. **magus.**

MAGAOÁIE s. f. v. **măgăoaie.**

MAGAZÍE, *magazii*, s. f. Încăpere sau clădire în care se păstrează alimente, lemne, mărfuri etc. ✦ Cutie metalică la pușcă, în care stau cartușele înainte de tragere. — Ngr. **magazi.**

MAGAZÍN, *magazine*, s. n. 1. Local în care se expun și se vînd diferite mărfuri; prăvălie (mare). 2. Publicație periodică (ilustrată), cu material din domenii variate. 3. Cutie din care este alimentată o mașină cu piese de prelucrat sau cu unelte. — Fr. **magasin.**

MAGAZINÁJ, *magazinaje*, s. n. Depozitare a unei mărfi într-o magazie; timpul cît se păstrează acolo; *p. ext.* taxă care se plătește pentru depozitare. — Fr. **magasinage.**

MAGAZINÉR, *magazineri*, s. m. Persoană care răspunde de lucrurile depozitate într-o magazie. [Var.: **magazionér** s. m.] — Fr. **magasinier.**

MAGAZIOÁRĂ, *magazioare*, s. f. Diminutiv al lui *magazie*.

MAGAZIONÉR s. m. v. **magaziner.**

MAGHÉRNIȚĂ, *maghernițe*, s. f. 1. Casă mică, sărăcăcioasă, dărăpănată; construcție primitivă în formă de casă. 2. (Înv.) Bucătărie (la o mănăstire). — Bg. **magernica.**

MAGHIÁR, **-Ă**, *maghiari*, *-e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Ungariei sau populației ei, privitor la Ungaria sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Ungariei. — Magh. **magyar.**

MAGHIARÍSM, *maghiarisme*, s. n. Termen, expresie, construcție proprie limbii maghiare, împrumutată de altă limbă, fără necesitate și fără să fi intrat în sistemul acesteia. — Din **maghiar** + suf. *-ism*.

MAGHIRÁN, s. m. Plantă erbacee cu flori roșietice sau albe (*Origanum majorana*). [Var.: **măgherán**, **măghirán** s. m.] — Comp. it. **maggiorana.**

MÁGIC, **-Ă**, *magici*, *-e*, adj. 1. Care ține de magie, privitor la magie. 2. Fig. Fermecător, încîntător. — Fr. **magique** (lat. lit. **magicus**).

Maghiran

MAGICIÁN, *magicieni*, s. m. Persoană care se ocupă cu magia. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **magicien.**

MAGÍE, *magii*, s. f. 1. (În practicile oculte) Sistem de acțiuni și formule cu ajutorul cărora magicienii cred că pot supune sau răsturna legile naturii sau pot provoca fenomene miraculoase. 2. Fig. Farmec, încîntare. — Fr. **magie** (lat. lit. **magia**).

MAGISTRÁL, **-Ă**, *magistrali*, *-e*, adj. (Adesea adverbial) De maestru (1); perfect, desăvîrșit. — Fr. **magistral** (lat. lit. **magistralis**).

MAGISTRÁLĂ, *magistrale*, s. f. Cale de comunicație principală din care derivă altele secundare. — Rus **magistral'.**

MAGISTRÁT, *magistrați*, s. m. 1. (În vechea organizare judecătorească) Judecător sau procuror. 2. (Înv.) Funcționar superior, înalt demnitar. — Fr. **magistrat** (lat. lit. **magistratus**).

MAGISTRATÚRĂ s. f. (În vechea organizare judecătorească) Funcția magistratului; timpul cît își exercita funcția un magistrat. ✦ Corpul magistraților. — Fr. **magistrature.**

MAGÍSTRU, *magiștri*, s. m. (Livresc) Profesor considerat în raport cu elevii săi. — Lat. lit. **magister** (germ. **Magister**).

MAGIÚN s. n. Pastă alimentară, asemănătoare cu marmelada, făcută din prune (fără zahăr). — Tc. **macun.**

MAGMATÍSM s. n. Totalitatea proceselor de deplasare a magmei în scoarța pămîntului. — Fr. **magmatisme.**

MÁGMĂ, *magme*, s. f. Masă topită din interiorul pămîntului, prin întărirea căreia se formează rocile eruptive. — Fr. **magma** (< gr.).

MAGNÁT, *magnați*, s. m. Titlu dat în orînduirea feudală unui nobil (mare proprietar de moșii) polon sau maghiar. ✦ Mare capitalist. — Fr. **magnat** (lat. lit. **magnatus**).

MAGNÉT, *magneți*, s. m. Corp care are proprietatea de a atrage fierul. — Germ. **Magnet.**

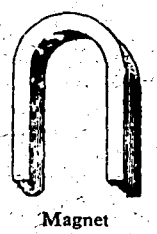

Magnet

MAGNÉTIC, **-Ă**, *magnetici*, *-e*, adj. Privitor la magnetism sau la magnet; care posedă proprietatea de atracție a magnetului. ✧ *Cîmp magnetic* = spațiu din jurul unui magnet în care se exercită forța acestuia; starea fizică specială din acest cîmp. *Ac magnetic* = magnet în formă de ac. — Fr. **magnétique.**

MAGNÉTISM s. n. 1. Proprietate pe care o au substanțele magnetice de a atrage fierul. ✧ *Magnetism terestru* = ansamblul de fenomene magnetice datorite constituției pămîntului. 2. Parte a fizicii care studiază fenomenele magnerice. 3. Sarcină magnetică. — Fr. **magnétisme.**

MAGNETÍT s. m. Minereu de fier de culoare neagră sau cenușie-închisă, cu proprietăți magnetice. [Var.: **magnetítă** s. f.] — Fr. **magnétite.**

MAGNETÍTĂ s. f. v. **magnetit.**

MAGNETIZÁ, *magnetizez*, vb. I. Tranz. A aduce un corp în starea în care are, permanent sau temporar, proprietăți de magnet. ✦ Fig. A atrage cu o forță irezistibilă. — Fr. **magnétiser.**

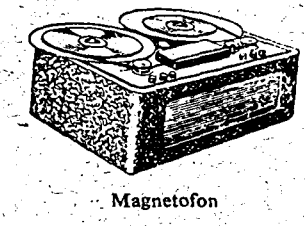

Magnetofon

MAGNETIZÁRE, *magnetizări*, s. f. Acțiunea de *a magnetiza* și rezultatul ei.

MAGNETOFÓN, *magnetofoane*, s. n. Aparat care înregistrează sunetele (prin magnetizarea variabilă a unei benzi, a unei sîrme de oțel sau a unui film cu substanță feromagnetică) și apoi le reproduce. — Fr. **magnétophone** (< gr.).

MAGNETOGRÁF, *magnetografe*, s. n. Instrument cu care se măsoară și se înregistrează variațiile mărimilor magnetice. — Fr. **magnétographe** (< gr.).

MAGNETOMÉTRU, *magnetometre*, s. n. Aparat cu care se măsoară intensitatea cîmpurilor magnetice. — Fr. **magnétomètre** (< gr.).

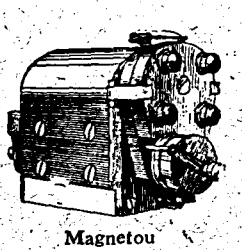

Magnetou

MAGNETÓU, *magnetouri*, s. n. Mic generator electric care servește la producerea curentului necesar aprinderii carburatorului la motoarele cu aprindere electrică; dispozitiv care transformă energia mecanică în energie electrică. — Fr. **magnéto.**

MAGNETRÓN, *magnetroane*, s. n. Tub electronic al cărui curent electric este comandat cu ajutorul unui cîmp magnetic produs din afara lui. — Fr. **magnétron.**

MAGNÉZIC, -Ă, *magnezici, -e,* adj. Care conține magneziu; care indică prezența magneziului într-un compus. — Fr. **magnésique.**

MAGNÉZIE s. f. Oxid de magneziu (în formă de praf alb, întrebuințat în medicină). — Fr. **magnésie.**

MAGNEZÍT s. n. Mineral foarte dur, de culoare albă-gălbuie sau brună, care servește la fabricarea cimentului, ca material izolator etc. [Var.: **magnezítă** s. f.] — Fr. **magnésite.**

MAGNEZÍTĂ s. f. v. **magnezit.**

MAGNÉZIU s. n. Metal moale, ușor, de culoare albă-argintie, care se găsește în natură sub formă de săruri și este folosit la fabricarea aliajelor ușoare, în metalurgia nichelului, în fotografie etc. — După fr. **magnésium.**

MAGNÍFIC, -Ă, *magnifici, -e,* adj. (Livresc) Măreț, grandios. — Fr. **magnifique** (lat. lit. **magnificus**).

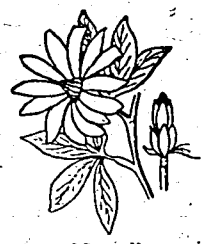

Magnolie

MAGNÓLIE, *magnolii,* s. f. Nume dat unor arbuști cu flori mari, frumoase și plăcut mirositoare, ale căror frunze sînt (la unele specii) întotdeauna verzi *(Magnolia).* — Fr. **magnolia.**

MAHALÁ, *mahalale,* s. f. 1. Cartier mărginaș al unui oraș; (înv. și arh.) cartier al unui oraș. ◇ Loc. adj. *De mahala* = de rînd, vulgar. 2. Populația unei mahalale (1). — Tc. **mahalle.**

MAHALAGIOÁICĂ, *mahalagioaice,* s. f. Femeie cu apucături vulgare, care se ceartă și bîrfește; (rar) femeie care locuiește într-o mahala. — Din **mahalagiu** + suf. *-oaică.*

MAHALAGÍSM, *mahalagisme,* s. n. Vorbă sau expresie vulgară. ✦ Bîrfeală, clevetire. — Din **mahalagiu** + suf. *-ism.*

MAHALAGÍȚĂ, *mahalagițe,* s. f. (Reg.) Mahalagioaică. — Din **mahalagiu** + suf. *-iță.*

MAHALAGÍU, *mahalagii,* s. m. Persoană cu apucături vulgare, grosolane; persoană care locuiește într-o mahala. — Din **mahala** + suf. *-giu.*

MAHÁLĂ, *mahale,* s. f. (Reg.) Cantitate mare (și grea) dintr-un material.

MAHARADJÁH, *maharadjahi,* s. m. Cel mai înalt titlu de prinț în India; persoană purtînd acest titlu. — Fr. **maharajah.**

MÁHĂR, *mahări,* s. m. (Arg.) Personaj de vază (ridicat prin afaceri, speculații, relații). — Germ. **Macher.**

MAHINĂȚIE s. f. v. **mașinație.**

MAHÍNĂ s. f. v. **mașină.**

MAHMUDEÁ, *mahmudele,* s. f. (Înv.) Monedă turcească de aur care a circulat și în țările românești. — Tc. **mahmudiye.**

MAHMÚR, -Ă, *mahmuri, -e,* adj. (Adesea substantivat) Fără chef, indispus; buimac (de băutură, de prea mult somn etc.). ✦ (Substantivat, n., în expr.) *A scoate mahmurul* (din cineva) = a cicăli, a enerva (pe cineva). — Tc. **mahmur.**

MAHMUREÁLĂ, *mahmureli,* s. f. Starea celui mahmur; lipsă de bună dispoziție. — Din **mahmur** + suf. *-eală.*

MAHMURÍE s. f. (Rar) Mahmureală. — Din **mahmur** + suf. *-ie.*

MAHOMEDÁN, -Ă, *mahomedani, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține mahomedanismului, privitor la mahomedanism. 2. S. m. și f. Adept al mahomedanismului; (prin restricție) turc. — Din **Mahomed** (după fr. *mahométan).*

MAHOMEDANÍSM s. n. Cult religios întemeiat în secolul al VII-lea de Mahomed. — Din **mahomedan** + suf. *-ism* (după fr. *mahométanisme).*

Mahon

MAHÓN s. m. Arbore din regiunea tropicală a Americii *(Swietenia mahagoni);* lemnul acestui arbore, de culoare brună-roșiatică, foarte rezistent (întrebuințat la confecționarea mobilelor de preț). — Tc. **mahun.**

MAHÓRCĂ s. f. Tutun de calitate inferioară. — Rus **mahorka.**

MAHRÁMĂ s. f. v. **maramă.**

MAI[1] adv. I. (Înaintea unui adjectiv, a unui adverb sau a unei locuțiuni adjectivale sau adverbiale) 1. (Servește la formarea gradului comparativ) *Mai bun.* ◇ (În locuțiuni, întărind sensul unor cuvinte) *Mai întîi (și-ntîi). Mai apoi. Mai (î)nainte.* 2. (Precedat de articolul «ce», servește la formarea gradului superlativ relativ) *Cel mai bun.* ◇ (Înaintea unui substantiv) *Judeci ca cea mai femeie dintre femei* (C. PETRESCU). ◇ (Precedat de «ce», în construcții exclamative, cu valoare de superlativ absolut) *Ce mai drac frumos de noră!* (COȘBUC). ◇ Expr. *Mai rar* = întîlnit rareori; deosebit. *Așa om, mai rar!* II. (Înaintea unui adjectiv, a unui adverb sau a unei locuțiuni adjectivale sau adverbiale; cu valoare atenuantă) O *mulțime de oameni și mai învățați și mai proști* (SADOVEANU). ✦ (Înaintea unui verb) În oarecare măsură, puțin. *Ninsoarea mai încetase* (CREANGĂ). III. (Înaintea oricărei părți de vorbire) Aproape; aproximativ, cam. *Mai îmi vine a crede că aiasta-i țara spînilor* (CREANGĂ). ✦ (Urmat de o propoziție subordonată introdusă prin conj. «că» sau «să») Gata să... *La pămînt mai că ajunge al ei păr* (EMINESCU). ◇ *Mai-mai* = cît pe ce, gata-gata. IV. (Înaintea unui verb) 1. (Arată că acțiunea durează) Și acum, încă ◇ Expr. *Mai e vorbă!* = desigur, neapărat. ✦ (În formule interogative cu referire la o situație nouă) *Ce mai faci?* 2. (Arată repetarea acțiunii) Din nou, iar. *Poate să ne mai întîlnim.* 3. (Exprimă nedumerire) *Furnicile... s-au mistuit de nu se știe ce s-au mai făcut* (CREANGĂ). V. (Arată că, pe lîngă lucrurile cunoscute, intervine un element nou) 1. (În enumerări) În afară de aceasta, în plus. ◇ Expr. *Ce mai atîta vorbă* sau *ce mai încoace-ncolo,* se zice cînd voim să punem capăt unei discuții. 2. (Repetat) Cînd... cînd, ba... ba, parte... parte, *Mai una, mai alta.* VI. (În propoziții și construcții exclamative, intensifică ideea din frază) *Ce mai freamăt, ce mai zbucium!* (EMINESCU). — Lat. **magis.**

MAI[2] s. m. Numele lunii a cincea a anului calendaristic; (pop.) florar. — Lat. **majus.**

Maiuri

MAI[3], *maiuri,* s. n. Unealtă în formă de ciocan (de lemn), folosită în dulgherie și rotărie; unealtă de diverse forme, folosită la îndesarea și nivelarea betonurilor, terasamentelor etc. ✦ (Reg.) Unealtă de lemn în formă de lopată cu coada scurtă, cu care se bat rufele cînd se spală. — Lat. **malleus.**

MAI[4], *maiuri,* s. n. (Reg.) Ficat. — Magh. **máj.**

MAIÁ s. f. Cultură de fermenți folosită pentru a produce un proces de fermentație în materia în care se însămînțează. — Tc. **maya.**

MAIÁL, *maiale,* s. n. (Reg.) Petrecere cîmpenească tradițională (organizată în luna mai). — Magh. **majális.**

MÁICĂ, *maici,* s. f. 1. Mamă. ✦ Termen cu care cineva se adresează unei femei în vîrstă; termen afectiv cu care o femeie în vîrstă se adresează unei persoane mai tinere. 2. Călugăriță; termen cu care cineva se adresează unei călugărițe. — Bg. **majka.**

MAIDÁN, *maidane,* s. n. 1. Teren viran. 2. (Înv. și reg., în expr.) *A scoate* (sau *a ieși*) *la maidan* = a (se) arăta, a (se) face cunoscut. — Tc. **meydan** «cîmp, piață, răspîntie».

MAIESTÁTE, (2) *maiestăți,* s. f. 1. Caracter sau aspect impunător, care trezește admirație, respect etc.; măreție. 2. Titlu dat unui rege, unui împărat, unui prinț domnitor. [Var.: **majestáte** s. f.] — Fr. **majesté** (lat. lit. **majestas, -atis**).

MAIESTÓS, -OÁSĂ, *maiestoși, -oase,* adj. (Adesea adverbial) Măreț, impunător, solemn. [Var.: **majestós, -oásă** adj.] — It. **maestoso.**

MAIÉU s. n. v. **maiou.**

Maimuțe

MAIMÚCĂ, *maimuci,* s. f. (Reg.) Maimuță. — Din **maimu* (< ngr. *maimu* < tc.) + suf. *-ucă.*

MAIMUȚÁR, *maimuțari,* s. m. (Rar) Persoană care umblă cu maimuța prin bîlciuri; *p. ext.* om caraghios. — Din **maimuță** + suf. *-ar.*

MAIMÚȚĂ, *maimuțe,* s. f. Nume dat mai multor familii de animale mamifere tropicale cu structura corpului apropiată de cea a omului și cu un deosebit spirit de imitație; animal care face parte din una dintre aceste familii. — Din **maimu* (< ngr. *maimu* < tc.) + suf. *-uță.*

MAIMUȚĂREÁLĂ, *maimuțăreli,* s. f. Imitație caraghioasă a vorbelor sau gesturilor cuiva; grimasă, schimonoseală. — Din **maimuțări** + suf. *-eală.*

MAIMUȚĂRÍ, *maimuțăresc,* vb. IV. Tranz. A imita pe cineva (pentru a-l lua în rîs). ✦ Refl. A se strîmba, a se schimonosi. — Din **maimuțărie.**

MAIMUȚĂRÍE, *maimuțării,* s. f. Maimuțăreală. — Din **maimuță** + suf. *-ărie.*

MAIMUȚÍ, *maimuțesc,* vb. IV. Tranz. A maimuțări. — Din **maimuță.**

MAIMUȚÍCĂ, *maimuțici,* s. f. Diminutiv al lui *maimuță.*

Maiou

MAIMUȚÓI, *maimuțoi,* s. m. Augmentativ al lui *maimuță;* masculul maimuței; *fig.* (fam.) persoană care imită în mod caraghios pe cineva; om urît.

MAIONÉZĂ, *maioneze,* s. f. Sos gros preparat din gălbenuș de ou frecat cu untdelemn și zeamă (sau sare) de lămîie. — Fr. **mayonnaise.**

MAIÓR, *maiori,* s. m. Grad de ofițer superior celui de căpitan și inferior celui de locotenent-colonel; persoană avînd acest grad. — Rus **maior.**

MAIOREÁSĂ, *maiorese,* s. f. (Fam.) Soție de maior. — Din **maior** + suf. *-easă.*

MAIÓU, *maiouri,* s. n. Tricou (cu sau fără mîneci) care se poartă direct pe piele. [Var.: **maiéu** s.n.] — Fr. **maillot.**

MAISTRU[1], *maiștri,* s. m. Muncitor cu calificare superioară (care conduce un mic sector al producției într-o întreprindere sau un atelier pe cont propriu). — Germ. **Meister.**

MÁISTRU[2], **-Ă**, s. m. și f. v. **maestru.**

MÁJĂ, *măji*, s. f. 1. (Înv. și reg.) Unitate de măsură pentru greutăți, egală, după regiuni, cu 50, cu 100 de kg sau cu 100 de ocale. 2. Cîntar pentru greutăți mari. 3. (Înv.) Căruță de transportat pește. 4. Legătură sau pachet de foi de tablă. — Magh. **mázsa.**

MAJESTÁTE s. f. v. **maiestate.**

MAJESTÓS, -OÁSĂ adj. v. **malestos.**

MAJOLÍCĂ s. f. Faianță. ✦ Obiect de faianță fabricat în Italia în epoca Renașterii. — It. **maiolica.**

MAJÓR[1], *majori*, s. m. (Pop.) Plutonier-major. [Var.: (pop.) **majúr** s. m.] — Fr. **major.**

MAJÓR[2], **-Ă**, *majori, -e*, adj. 1. Care a împlinit vîrsta de la care se poate bucura, prin lege, de drepturi civile și politice depline. 2. Foarte important, principal. *Preocuparea lor majoră... le absoarbe întreaga existență* (SADOVEANU). 3. (Mil.; în expr.) *Stat-major* = totalitatea ofițerilor care funcționează pe lîngă comandamentele marilor unități militare. 4. (Muz.; în expr.) *Gamă majoră* = gamă care cuprinde cinci tonuri și două semitonuri. 5. (Logică; în expr.) *Termen major* sau *premisă majoră* = unul dintre cei doi termeni (sau premise) ai unui silogism, și anume acela care conține obiectul concluziei. — După fr. **majeur.**

MAJORÁ, *majorez*, vb. I. Tranz. A face mai mare; a spori. — Fr. **majorer.**

MAJORÁRE, *majorări*, s. f. Acțiunea de *a majora* și rezultatul ei; mărire, sporire.

MAJORÁT s. n. Vîrsta la care o persoană devine majoră; starea persoanei majore. — Fr. **majorat.**

MAJORDÓM, *majordomi*, s. m. Persoană însărcinată cu administrarea unui palat regal sau princiar; *p. ext.* șeful personalului de serviciu din casele nobililor sau marilor bogătași. — Fr. **majordome.**

MAJORITÁR, -Ă, *majoritari, -e*, adj. Care face parte din majoritate; care are majoritatea. ✧ *Reprezentanță majoritară* = sistem electoral conform căruia sînt considerați aleși numai candidații care au întrunit majoritatea absolută a voturilor. — După fr. **majoritaire.**

MAJORITÁTE, *majorități*, s. f. Partea sau numărul cel mai mare dintr-o colectivitate. ✧ *Majoritate absolută* = număr (de voturi) egal cu cel puțin jumătate plus unu din total. *Majoritate relativă* = număr de voturi mai mare decît cel obținut de alții. — Fr. **majorité** (lat. lit. **maioritas, -tis**).

MAJÚR s. m. v. **major**[1].

MAJÚSCULĂ, *majuscule*, s. f. (Adesea adjectival) Literă mare, capitală. — Fr. **majuscule.**

MAL, *maluri*, s. n. 1. Margine îngustă de pămînt de-a lungul unei ape; țărm; *p. ext.* regiune de lîngă o apă. ✧ Expr. *A se îneca (ca țiganul sau tocmai) la mal* = a se da bătut, a renunța la ceva tocmai cînd țelul era aproape atins. 2. Peretele, marginea unui șanț, a unei gropi etc. ✦ Ripă. ✧ Expr. *A da de mal* (pe cineva sau ceva) = a prăpădi, a nimici. ✦ (Reg.) Deal. ✧ Expr. *(A fi gras, mare* etc.) *cît malul* sau *cît un mal* = (a fi) mare, mătălos. *Mal de om* (sau *de femeie*) = bărbat (sau femeie) foarte mare. — Comp. alb. **mal.**

MALÁ, *malale*, s. f. Unealtă a zidarului, alcătuită dintr-o placă de lemn, cu care se nivelează stratul de tencuială proaspătă. — Tc. **mala.**

Mala

MALÁC, *malaci*, s. m. Pui de bivol. ✦ Fig. (Peior.) Epitet dat unui om gras și greoi. — Tc. **malak.**

MALACHÍT s. n. v. **malahit.**

MALACÓF, *malacofuri*, s. n. Crinolină. [Pl. și: *malacoafe.* — Var.: **malacóv** s. n.] — Rus **Malakov.**

MALACÓV s. n. v. **malacof.**

MALADÉȚ, *maladeți*, s. m. (Rusism) Flăcău, tînăr, voinic. — Rus **molodec.**

MALADÍE, *maladii*, s. f. Boală. — Fr. **maladie.**

MALADÍV, -Ă, *maladivi, -e*, adj. Bolnăvicios. — Fr. **maladif.**

MALAHÍT s. n. Mineral de culoare verde, întrebuințat la fabricarea unor obiecte decorative sau a unor vopsele. [Var.: **malachít** s. n.] — Fr. **malachite.**

MALAIÉZ, -Ă, *malaiezi, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Malaiei sau populației ei, privitor la Malaia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Malaiei. — Fr. **Malais.**

MALÁR, *malare*, s. n. Os al craniului situat în partea laterală a feței, sub orbită. — Fr. **malaire** (lat. lit. [os] **malarum**).

MALÁRIC, -Ă, *malarici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care suferă de malarie cronică. — It. **malarico.**

MALÁRIE s. f. Boală infecțioasă cauzată de hematozoarul palustru propagat de țînțarul anofel, caracterizată prin puternice accese de friguri; paludism, friguri (palustre). — It. **malaria** (fr. **malaria**).

MALAXÁ, *malaxez*, vb. I. Tranz. A amesteca două sau mai multe materiale, pentru a obține un amestec omogen. — Fr. **malaxer** (lat. lit. **malaxare**).

MALAXÁRE, *malaxări*, s. f. Acțiunea de *a malaxa.*

MALAXÓR, *malaxoare*, s. n. Mașină care amestecă diverse materiale, pentru a le transforma într-o masă omogenă. — După fr. **malaxeur.**

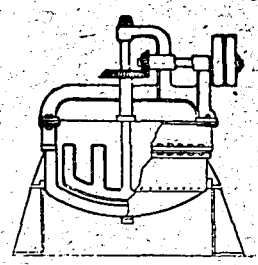

Malaxor

MALDÁC, *maldace*, s. n. (Reg.) Încărcătură mică de lemne, de fîn etc. — Ngr. **mandakis.**

MÁLDĂR, *maldăre*, s. n. Cantitate mare de lucruri (în dezordine); grămadă, morman. [Var.: **máldur** s. n.] — Pol. **malder** (< germ.).

MÁLDUR s. n. v. **maldăr.**

MALEÁBIL, -Ă, *maleabili, -e*, adj. (Despre metale) Care poate fi întins în foi subțiri la o temperatură inferioară aceleia de topire; (despre alte materiale) care poate fi ușor modelat. ✦ Fig. (Despre oameni, despre caracterul lor etc.) Care se adaptează ușor la împrejurări; mlădios; docil. [Pr.: *-le-a-*] — După fr. **malléable.**

MALEABILITÁTE s. f. Însușirea de a fi maleabil. [Pr.: *-le-a-*] — După fr. **malléabilité.**

MALÍGN, -Ă, *maligni, -e*, adj. (Despre o boală sau o tumoare) De natură gravă, foarte primejdios. ✧ *Pustulă malignă* = dalac. — It. **maligno** (lat. lit. **malignus**).

MALIGNITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce e malign. — Fr. **malignité** (lat. lit. **malignitas**).

MALÍȚIE s. f. (Livresc) Malițiozitate. — Fr. **malice** (lat. lit. **malitia**).

MALIȚIÓS, -OÁSĂ, *maliționi, -oase*, adj. (Livresc; adesea adverbial) Răutăcios, caustic. [Pr.: *-ți-os*] — Fr. **malicieux** (lat. lit. **malitiosus**).

MALIȚIOZITÁTE s. f. (Livresc) Atitudine răutăcioasă, răutate; sarcasm. [Pr.: *-ți-o-*] — It. **maliziosità** (lat. lit. **malitiositas**).

MALM s. n. Epoca geologică și seria de straturi corespunzătoare părții superioare a perioadei și a sistemului jurasic. — Fr. **malm.**

MALONÉST, -Ă, *malonești, -ste*, adj. (Franțuzism înv.) Necinstit, incorect. — Fr. **malhonnête** (după *onest*).

MALOTEÁ, *malotele*, s. f. (Înv. și reg.) Scurtă femeiască îmblănită, largă în partea de jos (și cu guler de blană). — Tc. **mallota.**

Malotea

MALTÁZĂ s. f. Ferment care are proprietatea de a transforma maltoza în glucoză. — Fr. **maltase.**

MÁLTĂR, *maltăre*, s. n. (Reg.) Mortar. — Germ. **Malter.**

MALTÓZĂ s. f. Substanță zaharoasă preparată din amidon, sub influența amilazei din malț, și folosită la fabricarea alcoolului etilic. — Fr. **maltose.**

MALTRATÁ, *maltratez*, vb. I. Tranz. A supune pe cineva la dureri fizice sau morale; a chinui, a brutaliza. — După fr. **maltraiter.**

MALTRATÁRE, *maltratări*, s. f. Acțiunea de *a maltrata* și rezultatul ei; brutalizare.

MALTRATÁT, -Ă, *maltratați, -te*, adj. Tratat rău; chinuit, brutalizat. — V. *maltrata.*

MALȚ s. n. Produs obținut din orz sau din alte boabe de cereale, încolțite, uscate și măcinate, folosit la fabricarea berei și a spirtului sau, prăjit, la prepararea unui surogat de cafea. — Germ. **Malz.**

MALȚIFICÁ, *malțific*, vb. I. Tranz. A transforma orzul sau alte cereale în malț. — Din **malț.**

MALȚIFICÁRE, *malțificări*, s. f. Acțiunea de *a malțifica.*

MALVACÉE s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate avînd flori cu cinci petale și multe stamine, iar fructul o capsulă. — Fr. **malvacées.**

MAMÁIE s. f. (Reg., fam.) Mamă. — Din **mamă** + suf. *-aie.*

Mama-pădurii

MAMÁR, -Ă, *mamari, -e*, adj. Care ține de mamele. — După fr. **mammaire.**

MÁMĂ, *mame*, s. f. 1. Femeie care are copii; nume pe care i-l dau copiii cînd i se adresează sau cînd vorbesc despre dînsa. ✧ *Mamă eroină* = titlu oficial acordat unei femei care are cel puțin zece copii în viață. ✧ Loc. adj. *De mamă* = (ca) al mamei, matern. ✧ Expr. *Vai de mama mea* (sau *ta, lui* etc.) = vai de mine (sau de tine, de el etc.). ✦ *Mamă-mare* = bunică. *Mama-pădurii* (sau *-pădurilor*) = a) (în basme) personaj rău, cu puteri miraculoase și cu aspect de femeie înfricoșătoare; b) plantă erbacee cu tulpina fără frunze, acoperită de solzi și cu flori purpurii *(Lathraea squamaria).* (În imprecații sau în exclamații de mirare, de necaz etc.) *Mama dracului* = personaj imaginar, socotit a fi mai rău decît dracul. ✧ Expr. *La mama dracului* = foarte departe. ✦ (Adesea determinat prin «soacră») Nume dat de ginere sau de noră soacrei lor. 2. Nume pe care și-l dă însăși femeia, vorbind cu copiii ei. *Dragii mamei copilași.* ✧ (La vocativ) Nume pe care femeia îl dă copilului ei, adesea și unei

persoane străine, pentru a marca un raport de familiaritate și de simpatie. *Radule mamă, vezi de nu ne uita* (VLAHUȚĂ). 3. Nume dat (la țară) unei femei în vîrstă. *Mama Ioana*. 4. (În expr.) *O mamă de bătaie* = o bătaie straşnică. *De mama focului* = foarte tare, extraordinar. [Var.: (reg.) **mămă** s. f.] — Lat. **mamma**.

MAMELAR, -Ă, *mamelari, -e*, adj. Mamar. — După fr. **mamellaire**.

MAMÉLĂ, *mamele*, s. f. Organ care secretă laptele la femelele mamiferelor; țîță. — Fr. **mamelle**.

MAMELÓN, *mameloane*, s. n. 1. Sfîrcul mamelei. 2. Ridicătură de teren cu vîrful rotunjit. — Fr. **mamelon**.

MAMELÚC, *mameluci*, s. m. Soldat din garda personală a sultanilor din Egipt; *fig.* om lipsit de personalitate și de păreri proprii. — Fr. **mamelouk** (< arabă).

MAMELUCĂRÍE, *mamelucării*, s. f. (Rar) Purtare, atitudine de mameluc. — Din **mameluc** + suf. *-ărie*.

MAMIFÉR, *mamifere*, s. n. (Adesea adjectival) Nume dat animalelor din clasa superioară a vertebratelor, care nasc pui vii și îi hrănesc cu laptele lor. — Fr. **mammifère**.

MAMÍȚĂ s. f. v. **mămiță**.

MAMIȚÍCĂ s. f. v. **mămiță**.

MAMÓN s. m. (În superstiții) Nume dat diavolului, considerat că ispitește pe oameni prin bani; *fig.* lăcomie de bani. — Slav (v. sl. **mamona** < gr.).

MAMÓRNIȚĂ, *mamorniță*, s. f. (În superstiții) Numele unui duh rău. ✦ Termen de ocară dat unei femei. — Din **mamă** + **babornițâ**.

MÁMOȘ, *mamoși*, s. m. Medic specialist în obstetrică și ginecologie. — Ngr. **mammos**.

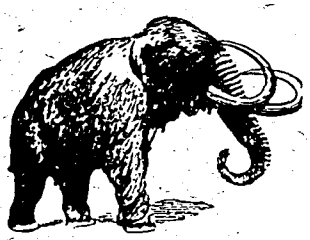

Mamut (reconstituit)

MAMÚT, *mamuți*, s. m. Animal din epoca glaciară, strămoș al elefantului (*Elephas primigenius*). — Fr. **mammouth** (< rus).

MANÁF, *manafi*, s. m. (Turcism înv.) Soldat turc. — Tc. **manav**.

MANAGÉR, *manageri*, s. m. Persoană care însoțește în turneu un campion sau o echipă sportivă, aranjînd chestiunile financiare și organizatorice ale turneului. — Fr. **manager** (< engl.).

MÁNĂ s. f. 1. Lichen comestibil care crește prin deșerturile Asiei și ale Africii de Nord și care, măcinat, dă o făină din care se poate face pîine (*Lecanora esculenta*). 2. Rod, frupt. *Mana de la vaci* (CREANGĂ). ✦ Belșug, abundență. 3. Ciupercă parazită care atacă unele plante, mai ales vița de vie (*Plasmopara viticola*); boală produsă de această ciupercă. ✦ Ploaie cu soare, care strică recolta. 4. Compus: *mană-de-apă* = plantă erbacee care crește în preajma apelor, cu tulpina dreaptă și cu numeroase spiculețe (*Glyceria aquatica*). — Ngr. **manna** (bg. **manna**).

Mană (3)

MÁNCĂ, *mănțe*, s. f. (Reg.) Doică. — Ucr. **mamka**.

MANCIURIÁN, -Ă, *manciurieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Manciuriei sau populației ei, privitor la Manciuria sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Mannciuriei. [Pr.: *-ciu-ri-an*] — Din **Manciuria** + suf. *-ian*.

MÁNCO s. n. Ceea ce lipsește; lipsă de bani la încheierea unor socoteli; pierdere la o marfă cu prilejul transportului, al desfacerii etc. — It. **manco**.

MANDARÍN[1], *mandarini*, s. m. 1. (Înv.) Înalt demnitar în China. 2. Fig. Persoană care manifestă dispreț față de oamenii simpli. — Fr. **mandarin** (< port.).

MANDARÍN[2], *mandarini*, s. m. Arbust fructifer cultivat în regiunile mediteraneene (*Citrus nobilis Laur*). — Fr. **mandarine** (it. **mandarino**).

MANDARINÁT s. n. Funcția mandarinului[1]; *fig.* situația, atitudinea unei persoane care disprețuiește pe oamenii simpli. — Fr. **mandarinat**.

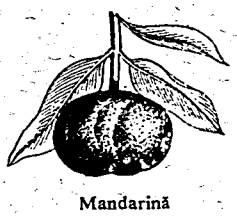

Mandarină

MANDARÍNĂ, *mandarine*, s. f. Fructul mandarinului[2], asemănător cu portocala. — Fr. **mandarine** (< span.).

MANDÁT, *mandate*, s. n. 1. Împuternicire dată cuiva de o persoană sau de o colectivitate pentru a-i reprezenta sau a-i apăra interesele. ◇ *Teritoriu sub mandat* = teritoriu administrat de o țară străină, în baza hotăririi unui for internațional. 2. (Jur.; în expr.) *Mandat de arestare* = ordin judecătoresc prin care se dispune arestarea cuiva. *Mandat de aducere* = ordin judecătoresc prin care se dispune aducerea cuiva (cu forța) în fața unei instanțe (pentru a depune ca martor). (Ieșit din uz) *Mandat de depunere* = ordin dat de judecătorul de instrucție, prin care se dispunea reținerea pentru 24 de ore a unei persoane. 3. (În expr.) *Mandat poștal* = formular-tip cu care se expediază prin poștă o sumă de bani. 4. (Rar) Scrisoare. — Fr. **mandat** (lat. lit. **mandatum**).

MANDATÁ, *mandatez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A ordonanța. — Fr. **mandater**.

MANDATÁR, -Ă, *mandatari, -e*, s. m. și f. Persoană căreia i s-a dat un mandat, care a primit o împuternicire. — Fr. **mandataire** (lat. lit. **mandatarius**).

Mandibulă (1)

MANDÍBULĂ, *mandibule*, s. f. 1. Falcă, maxilar inferior la animale. 2. Fiecare dintre cele două părți ale ciocului păsărilor. ✦ Piesă bucală tare, cu care insectele își taie hrana. — Fr. **mandibule** (lat. lit. **mandibula**).

MANDOLÍNĂ, *mandoline*, s. f. Instrument muzical cu coarde metalice duble, ale căror vibrații se produc cu o pană de celuloid sau prin ciupire. — It. **mandolina** (fr. **mandoline**).

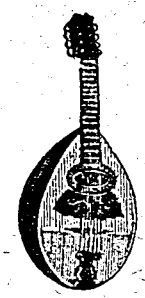

Mandolină

MANDRAGÓRĂ, *mandragore*, s. f. Plantă erbacee cu rădăcini groase, din care se extrage un tonic (*Mandragora officinalis*). — Lat. lit. **mandragora** (fr. **mandragore** < gr.).

MÁNDRĂ, *mandre*, s. f. Dispozitiv format din îngrădituri de nuiele sau de stuf, așezate în apă pentru prinderea peștilor. — Bg. **mandra**.

MANDRÍL, *mandrili*, s. m. Maimuță din Guineea, cu coada scurtă, fața colorată în albastru și roșu și blana măslinie (*Cynocephalus mormon*). — Fr. **mandrill**.

MANDRINÁ, *mandrinez*, vb. I. Tranz. A îmbina cu ajutorul mandrinei două piese metalice, pentru a realiza o închidere etanșă. — Fr. **mandriner**.

MANDRINÁRE, *mandrinări*, s. f. Acțiunea de *a mandrina* și rezultatul ei.

MANDRÍNĂ, *mandrine*, s. f. Dispozitiv pentru fixarea unei piese de prelucrat sau a unei unelte cu care se prelucrează. — Fr. **mandrin**.

MANDÚLĂ, *mandule*, s. f. (Reg.) Amigdală. — Magh. **mandula**.

MANEÁ, *manele*, s. f. (Înv.) Cîntec oriental melancolic. — Tc. **mani**.

Mandragoră

MANECHÍN, *manechine*, s. n. 1. Figură de lemn, de ceară etc., înfățișînd corpul omenesc sau o parte a lui și servind ca model în pictură și sculptură sau ca suport pentru a proba ori a expune o haină. ✦ Fig. Om lipsit de voință, influențabil. 2. Persoană salariată în marile ateliere de croitorie, după al cărei corp se confecționează modelele și care se îmbracă cu aceste modele pentru a le prezenta cumpărătorilor. — Fr. **mannequin**.

MANÉJ, *manejuri*, s. n. 1. Pistă (acoperită) pe care se dresează sau se antrenează caii și pe care se învață călăria. ✦ Arenă pe care animalele dresate evoluează, la circ, în fața spectatorilor. ✦ Dispozitiv rudimentar pentru punerea în mișcare a unor mașini agricole cu ajutorul unui cal. 2. Exercițiile care se fac cu caii spre a-i dresa. — Fr. **manège** (< it.).

Mandril

MANÉLĂ, *manele*, s. f. Piesă de lemn folosită în construcții, ca drug la căruță etc. ✦ Bară de lemn sau de metal folosită ca pîrghie pentru a pune în mișcare un mecanism sau un dispozitiv. — Ngr. **manela** (< it.).

MANÉTĂ, *manete*, s. f. Mică pîrghie de mînă cu care se declanșează sau se oprește un mecanism, un motor etc. — Fr. **manette**.

MANEVRÁ, *manevrez*, vb. I. 1. Intranz. (Despre un tren) A executa o manevră (2). ✦ Tranz. A conduce, a pune în mișcare. 2. Intranz. (Despre armate) A executa deplasări organizate și rapide pe cîmpul de luptă sau de operații. 3. Intranz. Fig. A întrebuința diverse mijloace (necorecte) pentru a reuși într-o acțiune. 4. Tranz. A mînui bani. — Fr. **manoeuvrer**.

MANEVRÁBIL, -Ă, *manevrabili, -e*, adj. Care poate fi manevrat. — După fr. **manoeuvrable**.

MANEVRÁRE, *manevrări*, s. f. Acțiunea de *a manevra*; manipulare, mînuire.

MANÉVRĂ, *manevre*, s. f. 1. Deplasare organizată și rapidă a unei anumite grupări de trupe, pentru a lovi pe adversar sau pentru a respinge lovitura lui. ✦ Pregătire tactică a unei armate sau a unei flote, în condiții asemănătoare cu cele de război. 2. Totalitatea operațiilor de compunere și de descompunere a trenurilor sau de deplasare a vagoanelor și a navelor în direcția voită. ✦ (Concr.) Frînghie folosită la legarea și la mînuirea pînzelor sau la legarea catargelor. 3. Fig. Uneltire. — Fr. **manoeuvre**.

MANGAFÁ, *mangafale* s. f. Om mătăhălos, greoi. ✦ (Fam.) Epitet de dispreț dat unui om care nu merită nici o considerație; om de nimic, prost. — Tc. **mankafa** «prost; mare, enorm».

MAMIFERE: 1. Viezure. 2. Rîs. 3. Lup. 4. Capră-neagră. 5. Vulpe. 6. Porc mistreț. 7. Căprioară. 8. Cerb. 9. Iepure. 10. Urs. 11. Ren. 12. Urs alb. 13. Focă. 14. Morsă. 15. Balenă. 16. Lamă. 17. Iac. 18. Dromader. 19. Leu. 20. Hienă. 21. Leopard. 22. Maimuță. 23 Cimpanzeu. 24. Rinocer. 25. Girafă. 26. Cămilă. 27. Elefant. 28. Hipopotam. 29. Tigru. 30. Zebră. 31. Cangur.

MANGÁL, (rar) *mangaluri*, s. n. 1. Cărbune de lemn. 2. (Înv.) Vas în care se punea jăratic, servind la încălzit. — Tc. **mangal**.

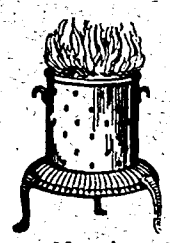
Mangal

MANGALIȚĂ s. f. Numele unei rase de porci cu botul ascuțit și cu părul creț; porc care face parte din această rasă. — Magh. **mangalica** (< sb.).

MANGÁN s. n. Metal alb-cenușiu, strălucitor, foarte dur și sfărîmicios, întrebuințat la anumite aliaje. — Germ. **Mangan**.

MANGANÁT, *manganați*, s. m. Sare a acidului manganic. — Fr. **manganate**.

MANGANEZÍT s. m. Oxid natural de mangan, cristalizat în sistemul cubic. — Fr. **manganésite**.

MANGÁNIC, -Ă, *manganici, -e*, adj. Care derivă din elementul mangan (în stare trivalentă). ◇ *Acid manganic* = acid format din oxigen, hidrogen și mangan. — Fr. **manganique**.

MANGANÍN s. n. Aliaj de cupru și nichel folosit la fabricarea rezistențelor electrice. — Fr. **manganine**.

MANGANÍT, *manganituri*, s. n. Minereu de mangan alcătuit din oxid de mangan hidratat. — Fr. **manganite**.

Mangaliță

MANGANÓS, -OÁSĂ, *manganoși, -oase*, adj. Care derivă din elementul mangan (în stare bivalentă). — După fr. **manganeux**.

MANGEALÎC, *mangealîcuri*, s. n. (Reg.) Par gros care servește la ridicarea greutăților. — Tc. **mancınık**.

MANGÉT, *mangeturi*, s. n. (Înv.) Volan (la rochie). — Comp. fr. **manchette** (rus **manjeta**).

MANGOSÍT, -Ă, *mangosiți, -te*, s. m. și f. (Reg., fam.) Termen de dispreț dat unui om neîndemînatic, nătărău. — Ngr. **manka** «strengar, haimana».

MÁNGURĂ, *manguri*, s. f. (Reg.) Bucățică, firimitură. — Comp. sb. **mangura** «ban de aramă».

MANIÁ, *maniez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism înv.) A mînui. [Pr.: *-ni-a*] — Fr. **manier**.

MANIÁBIL, -Ă, *maniabili, -e*, adj. (Franțuzism) Ușor de mînuit. [Pr.: *-ni-a-*] — După fr. **maniable**.

MANIABILITÁTE s. f. (Franțuzism) Calitatea a ceea ce este ușor de mînuit. — După fr. **maniabilité**.

MANIÁC, -Ă, *maniaci, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care suferă de o manie. [Pr.: *-ni-ac*] — Fr. **maniaque**.

MANICHIURÁT, -Ă, *manichiurați, -te*, adj. (Rar) Cu unghiile de la mîini curățate (și lăcuite). — După fr. **manicuré**.

MANICHIÚRĂ s. f. Îngrijirea unghiilor de la mîini prin curățire (și lăcuire). — Fr. **manicure, manucure**.

MANICHIURÉZĂ, *manichiureze*, s. f. Manichiuristă. — Din **manichiură** + *suf.* *-ează*.

MANICHIURÍSTĂ, *manichiuriste*, s. f. Femeie specializată în facerea manichiurii. — Din **manichiură** + *suf.* *-istă*.

MANÍE, *manii*, s. f. Stare psihică patologică în care conștiința și sentimentele se concentrează asupra unei idei fixe (producînd bolnavului stări depresive). ✦ (Cu sens atenuat) Preocupare exagerată, obsedantă pentru ceva; deprindere bizară, capriciu. — Fr. **manie** (< gr.).

MANIERÁT, -Ă, *manierați, -te*, adj. Care are maniere frumoase, cuviincioase. ✦ (Despre modul de a se manifesta al cuiva) Artificial, afectat. [Pr.: *-ni-e-*] — După fr. **maniéré**.

MANIÉRĂ, *maniere*, s. f. 1. Fel de a se purta în societate; purtare corectă și elegantă. ◇ *Codul manierelor elegante* = ansamblu de reguli privitoare la buna purtare în societate. 2. (Franțuzism) Fel, chip, procedeu. ◇ Loc. adv. *De (așa) manieră . . .* = în (așa) chip . . . , în (așa) mod . . . ✦ Folosire mecanică a procedeelor stilistice într-o operă literară, datorită căreia se ajunge la artificialitate. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. **manière**.

MANIERÍSM s. n. Lipsă de naturalețe; afectare. ✦ Mod formal de realizare artistică a unei opere literare, prin folosirea mecanică a procedeelor stilistice. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. **maniérisme**.

MANIFÉST[1], *manifeste*, s. n. Declarație cu conținut de program, prin care șeful statului, guvernul, un partid politic, o grupare literară etc. își fac cunoscute în mod public profesiunea de credință și intențiile pentru viitor; text cu conținut politic, răspîndit pentru a determina acțiuni imediate. — Fr. **manifeste**.

MANIFÉST[2], *-ă*, *manifești, -ste*, adj. (Adesea adverbial) Vădit, evident, clar. — Fr. **manifeste**.

MANIFESTÁ, (1) *manifést*, (2) *manifestez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) exprima, a (se) face cunoscut. 2. Intranz. A face o manifestație. — Fr. **manifester** (lat. lit. **manifestare**).

MANIFESTÁNT, -Ă, *manifestanți, -te*, s. m. și f. Persoană care participă la o manifestație. — Fr. **manifestant**.

MANIFESTÁRE, *manifestări*, s. f. Acțiunea de *a (se) manifesta* și rezultatul ei; afirmare, dezvăluire, exprimare; *semn, dovadă*; *p. ext.* **spectacol**.

MANIFESTÁȚIE, *manifestații*, s. f. Demonstrație de masă (pe străzile unui oraș), ca dovadă a simpatiei sau a protestului față de un eveniment de interes general sau față de o persoană. — Fr. **manifestation** (lat. lit. **manifestatio**).

MANÍLA s. f. Fibră textilă extrasă din frunzele unei specii de plante exotice (*Musa textilis*), folosită la fabricarea sforii și a unor pînzeturi. — Din [fibră de] **Manila**.

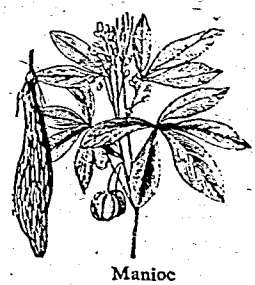
Manioc

MANIÓC s. m. Plantă erbacee tropicală, din ale cărei tubercule se extrage o făină hrănitoare (*Menihot utilissima*); *p. ext.* făina extrasă din tuberculele acestei plante. [Pr.: *-ni-oc*] — Fr. **manioc**.

MANIPULÁ, *manipulez*, vb. I. Tranz. A mînui. — Fr. **manipuler**.

MANIPULÁNT, -Ă, *manipulanți, -te*, s. m. și f. Persoană care mînuiește comenzile unei mașini, în special care conduce un tramvai. ✦ Persoană care manipulează bani sau materiale. — Din **manipula**.

MANIPULÁRE, *manipulări*, s. f. Acțiunea de *a manipula*; mînuire.

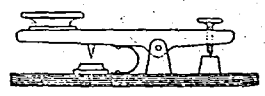
Manipulator telegrafic

MANIPULATÓR[1], *manipulatoare*, s. n. Aparat cu care se apucă și se manipulează piesele calde într-o uzină sau într-un atelier. ◇ *Manipulator telegrafic* = dispozitiv cu ajutorul căruia se stabilește și se întrerupe circuitul la transmiterea semnalelor telegrafice. — După fr. **manipulateur**.

MANIPULATÓR[2], **-OÁRE**, *manipulători, -oare*, s. m. și f. Manipulant. — După fr. **manipulateur**.

MANÍȘCĂ, *mamîște*, s. f. (Înv.) 1. Plastron. 2. Tivitura de la manșeta cămășii bărbătești. — Rus **maniška**.

MANÍȚĂ s. f. (Înv.) Stofă groasă din care se făceau anterie și rochii. — Ngr. **manitsa**.

MANIVÉLĂ, *manivele*, s. f. Pîrghie care servește la mînuirea unui mecanism, la transformarea unei mișcări de rotație într-o mișcare rectilinie (și invers) etc. — Fr. **manivelle**.

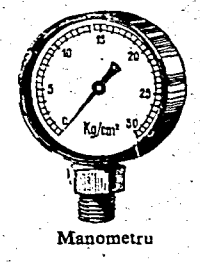

Manometru

MANOMÉTRIC, -Ă, *manometrici, -e*, adj. Care aparține manometriei, privitor la manometrie. — Fr. **manométrique**.

MANOMETRÍE s. f. Tehnica măsurării presiunii gazelor și a vaporilor dintr-un spațiu închis. — Fr. **manométrie**.

MANOMÉTRU, *manometre*, s. n. Instrument cu care se măsoară presiunea unui fluid dintr-un spațiu închis sau din atmosferă ori diferența de presiune a două gaze închise în vase diferite. — Fr. **manomètre** (< gr.).

MANÓPERĂ, *manopere*, s. f. 1. Muncă manuală depusă pentru efectuarea unei lucrări; salariul plătit în acest scop. 2. Fig. Manevră (3). — It. **manopera** (lat. lit. **manuopera**).

MANSARDÁT, -Ă, *mansardați, -te*, adj. Care se găsește la mansardă; care are mansardă. — După fr. **mansardé**.

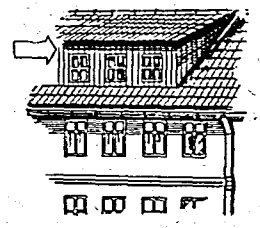
Mansardă

MANSÁRDĂ, *mansarde*, s. f. Încăpere sau ansamblu de încăperi locuibile, așezate sub acoperiș (avînd tavanul și pereții oblici sau neregulați). — Fr. **mansarde**.

MANSÚP, *mansupuri*, s. n. (Înv.) Funcție, dregătorie, slujbă. — Tc. **mansup** «numit într-un post».

MÁNȘĂ, *manșe*, s. f. 1. Pîrghia din fața pilotului, folosită la comanda aripioarelor și a profundorului unui avion. ✦ Țintă aeriană în care trage, pentru exercițiu, aviația sau artileria antiaeriană. 2. Fiecare dintre etapele în care se împarte o probă de tir (și care corespunde unui anumit număr de focuri trase). — Fr. **manche**.

MANȘÉTĂ, *manșete*, s. f. 1. Partea de jos (mai strîmtă și răsfrîntă) a mînecii unei cămăși sau a unei bluze; bandă (detașabilă) adăugată ca garnitură la partea de jos a unei mîneci. ✦ Marginea de jos, răsfrîntă, a pantalonilor. 2. Garnitură de piele sau de cauciuc, în formă de inel răsfrînt, servind la etanșarea deschiderilor dintre un organ fix și altul mobil. 3. Text tipărit cu litere mari pe prima pagină a unui ziar, conținînd, în rezumat, o știre importantă din cuprinsul ziarului. — Fr. **manchette**.

MANȘÓN, *manșoane*, s. n. 1. Accesoriu de îmbrăcăminte feminină, confecționat din blană sau din postav, care apără mîinile de frig. 2. Piesă în formă de inel sau de țeavă scurtă, care servește la îmbinarea a două țevi, bare etc.; partea lărgită de la capătul unui tub, care servește la îmbinarea acestuia cu alt tub. ✦ Bucată de cauciuc care se introduce între camera și anvelopa unei roți de automobil pentru a proteja camera. ✦ Înveliș de sfoară fixat pe suliță, care împiedică să alunece mîna atletului la aruncare. — Fr. **manchon**.

MANTĂ, *mantale*, s. f. 1. Haină lungă, groasă sau impermeabilă, care apără de frig, de ploaie etc. ◇ Expr. *Manta de vreme rea* = om pe care nu-l bagi în seamă decît cînd ai nevoie de el. *A-şi întoarce mantaua după vînt* = a-şi schimba atitudinea după împrejurări. *A-şi găsi mantaua* (cu cineva) = a o păţi, a avea necazuri (cu cineva). ✦ Mantie. 2. Înveliş care serveşte pentru a proteja sau a căptuşi o piesă sau un sistem tehnic. — Comp. fr. **manteau.**

Mantie

MÁNTĂ, *mante*, s. f. (Rar) Mantie. — Fr. **mante.**

MANTÉL s. n. v. **mantelă.**

MANTELĂ, *mantele*, s. f. (Înv.) Haină purtată de femei peste rochie. ✦ Mantie. [Var.: **mantél** s. n.] — It. **mantello** (lat. lit. **mantellum**).

MANTELUŢĂ, *manteluţe*, s. f. (Înv.) Diminutiv al lui *mantelă*.

MÁNTIE, *mantii*, s. f. (Astăzi fig.) Veşmînt (de ceremonie) ca o pelerină, lungă şi largă, care se purta peste celelalte haine. — Slav (v. sl. **mantija** < gr.).

MANTÍLĂ, *mantile*, s. f. (Înv.) 1. Pelerină scurtă pînă la genunchi, purtată altădată de femei. 2. Şal de dantelă. — Fr. **mantille.**

Mantila (2)

MANTÍSĂ, *mantise*, s. f. Partea zecimală pozitivă a unui logaritm. — Fr. **mantisse.**

MANTÓU, *mantouri*, s. n. Palton femeiesc. — Fr. **manteau.**

MANUÁL[1], *manuale*, s. n. Carte care cuprinde elementele fundamentale ale unei ştiinţe, ale unei arte sau ale unei îndeletniciri practice, folosită mai ales în şcoli. — Fr. **manuel** (lat. lit. **manuale**).

MANUÁL[2], **-Ă**, *manuali*, *-e*, adj. 1. Făcut cu mîna; de mînă. 2. Care lucrează cu mîinile. — Fr. **manuel** (lat. lit. **manualis**).

MANUFACTURA, *manufacturez*, vb. I. Tranz. A fabrica obiecte de manufactură. — Fr. **manufacturer.**

MANUFACTURÁT, **-Ă**, *manufacturaţi*, *-te*, adj. Fabricat într-o manufactură (1). — V. *manufactura*.

MANUFACTÚRĂ, (1) *manufacturi*, s. f. 1. Formă de producţie capitalistă, premergătoare marii industrii, caracterizată prin predominarea muncii manuale, prin diviziunea amănunţită a muncii în cadrul atelierului şi prin reunirea muncitorilor şi a meşterilor în ateliere, sub conducerea capitalistului; întreprindere corespunzătoare acestei forme de producţie. 2. Produse ale industriei textile; ţesături. *Magazin de manufactură*. — Fr. **manufacture** (lat. lit. **manufactura**).

MANUFACTURIÉR, **-Ă**, *manufacturieri*, *-e*, adj. Care ţine de manufactură (1), privitor la manufactură (1), producător de manufactură (2). ◇ *Perioada manufacturieră* = perioada de timp în care a predominat manufactura (1).—Fr. **manufacturier.**

MANUSCRÍPT s. n. v. **manuscris.**

MANUSCRÍS, *manuscrise*, s. n. Text scris de mînă, netipărit. ◇ Loc. adj. *În manuscris* = netipărit încă. ◇ (Adjectival) *Text manuscris*. [Var.: (înv.) **manuscrípt** s. n.] — Lat. lit. **manus scriptus** (după *scris*).

MANUTÁNŢĂ, *manutanţe*, s. f. Formaţie în cadrul armatei, dotată cu instalaţiile şi utilajul necesar fabricării pîinii pentru militari. — După fr. **manutention.**

MAPAMÓND, *mapamonduri*, s. n. Planisferă. — Fr. **mappemonde** (lat. lit. **mappa mundi**).

MÁPĂ, *mape*, s. f. 1. Obiect făcut din două scoarţe de carton, de pînză, de piele etc., în care se ţin, pe masa de scris, lucrări, hîrtie, sugativă etc. ✦ Servietă. 2. (Înv.) Hartă. — Germ. **Mappe.**

Marabu

MARABÚ s. m. 1. Pasăre exotică asemănătoare cu barza, ale cărei pene servesc ca podoabă (*Leptoptilus crumeniferus*). 2. Credincios musulman, venerat ca sfînt. — Fr. **marabout.**

MARAFÉT, *marafeturi*, s. n. 1. (La pl.) Fasoane, mofturi; fiţe. 2. Podoabă (pretenţioasă). ✦ Lucru mărunt, fleac. 3. Meşteşug, dibăcie. ✦ Procedeu, mijloc; *p. ext.* truc, artificiu. —Tc. **marifet** «abilitate, destoinicie, artă».

Marama

MARÁMĂ, *marame*, s. f. Fîşie de pînză fină cu care îşi acoperă capul femeile de la ţară, lăsînd capetele să atîrne (pe spate) pînă aproape de pămînt. ✦ Pînză folosită ca prosop sau ca batistă. [Var.: **mahrámă** s. f.] — Tc. **mahrama.**

MARAMUREŞÉAN, **-Ă**, *maramureşeni*, *-e*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine Maramureşului sau populaţiei lui, privitor la Maramureş sau la populaţia lui. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Maramureşului. — Din **Maramureş** + suf. *-ean*.

MARANGÓZ, *marangozi*, s. m. Dulgher specializat în prelucrarea lemnăriei navelor. — Tc. **marangoz** (<ngr.).

MARASM s. n. Epuizare (morală), descurajare; decădere. — Fr. **marasme** (< gr.).

MARATÓN s. n. Cursă atletică de circa 42 km. — Din **Marathon** (oraş în Grecia).

MARÁZURI s. n. pl. (Reg.) Mofturi, nazuri. — Tc. **maraz.**

MARC s. n. Terci obţinut prin strecurarea fructelor sau a unor legume. — Fr. **marc.**

MARCÁ, *marchez*, vb. I. Tranz. 1. A face un semn anumit pe un obiect, pe un animal etc. pentru a-l deosebi de altele. ✦ A însemna în mod oficial un obiect de metal preţios, pentru a garanta că este veritabil. 2. Fig. A indica, a dovedi. ✦ A sublinia, a scoate în evidenţă. 3. (Sport) A obţine, a înscrie unul sau mai multe puncte. ✦ A împiedica pe un atacant să acţioneze. — Fr. **marquer.**

MARCÁJ, *marcaje*, s. n. Semn aplicat pe un obiect, pe un animal etc. pentru a-l deosebi de altele. ✦ Semn făcut pe copaci, pe stînci etc. sau pe tăbliţe speciale, pentru a indica turiştilor un anumit drum; totalitatea semnelor care indică un drum turistic. — Fr. **marquage.**

MARCÁNT, **-Ă**, *marcanţi*, *-te*, adj. Care are o valoare deosebită, care iese în evidenţă; de seamă. — Fr. **marquant.**

MARCASÍT s. n. Sulfură de fier naturală, galbenă-verzuie şi cu luciu metalic, care, la temperatură înaltă, se transformă în pirită. — Fr. **marcassite** (< arab).

MARCÁRE, *marcări*, s. f. Acţiunea de *a marca*.

MARCÁT, **-Ă**, *marcaţi*, *-te*, adj. 1. Care poartă o marcă[1] (1). ✦ (Despre un drum) Prevăzut cu marcaj. 2. Fig. (Despre abstracte) Care iese în evidenţă, accentuat. —V. *marca*.

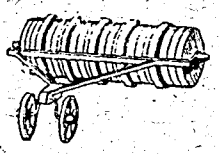
Marcator

MARCATÓR[1], *marcatoare*, s. n. Unealtă agricolă folosită pentru a marca rîndurile şi locul cuiburilor în care se pune sămînţa. — Din **marca** + suf. *-(a)tor*.

MARCATÓR[2], **-OÁRE**, *marcatori*, *-oare*, s. m. şi f. Persoană care marchează un obiect. — Din **marca** + suf. *-(a)tor*.

MÁRCĂ[1], *mărci*, s. f. 1. Semn distinctiv (inscripţie, desen etc.) aplicat pe un obiect, pe un animal etc. pentru a-l deosebi de altele, ori pentru a-i indica felul sau proveniena. ✦ Tip, model (care indică sursa) de fabricaţie. *Marcă de automobil*. ✦ (Înv.) Stemă. ✦ Blazon, emblemă. ◇ Loc. adj. *De marcă* = marcant, distins. 2. Mică bucată de hîrtie avînd imprimată pe ea o efigie, care se aplică pe scrisori drept plată a transportului poştal. 3. Fişă de metal cu număr de ordine, cu care lucrătorii îşi dovedesc prezenţa la lucru sau pe care o lasă în schimbul uneltelor primite. 4. Bucată de şină vopsită în alb, indicînd ramificaţia unei linii ferate şi locul pînă unde pot înainta vehiculele fără pericol de ciocnire. 5. Fig. (Rar) Particularitate, însuşire caracteristică. — Fr. **marque.**

MÁRCĂ[2], *mărci*, s. f. Unitate monetară în unele ţări. — Germ. **Mark.**

MÁRCĂ[3], *mărci*, s. f. Nume dat în evul mediu provinciilor germane de frontieră, aflate sub guvernare militară. — Germ. **Mark.**

MARCHETĂRÍE, *marchetării*, s. f. Procedeu de decorare a unui obiect, prin lipirea pe suprafaţa lui a unor bucăţi mici de lemn preţios, de fildeş etc.; obiecte decorative obţinute prin acest procedeu. — Fr. **marqueterie.**

MARCHIDÁN s. m. v. **marchitan.**

MARCHITÁN, *marchitani*, s. m. (Înv. şi arh.) Negustor (ambulant) de mărunţişuri. [Var.: **marchidán** s. m.] — Rus **markitant.**

MARCHITÁNIE, *marchitănii*, s. f. (Înv.) Prăvălia unui marchitan; mărfurile pe care le vindea marchitanul. ✦ Ocupaţia marchitanului. — Din **marchitan** + suf. *-ie*.

MARCHÍZ, *marchizi*, s. m. Titlu de nobleţe în unele ţări, mai mic decît ducele şi mai mare decît contele; persoană care poartă acest titlu. — Fr. **marquis.**

MARCHÍZĂ[1], *marchize*, s. f. Soţia unui marchiz. — Fr. **marquise.**

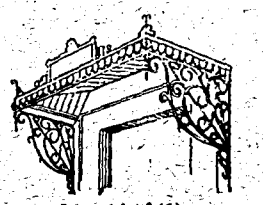
Marchiză[2] (1)

MARCHÍZĂ[2], *marchize*, s. f. 1. Acoperiş (de sticlă) prins într-o armătură de fier şi aşezat deasupra intrării principale a unei case. 2. Încăpere cu (acoperiş şi) pereţi cu numeroase geamuri, aşezată înaintea uşii de intrare a unei case. 3. Cabină pentru mecanic, la locomotivele cu aburi. — Fr. **marquise.**

MARCHIZÉT s. n. Ţesătură de bumbac, subţire şi transparentă, din care se fac rochii, perdele etc. — Fr. **marquisette.**

MARCOTÁJ, *marcotaje*, s. n. Înmulţire a unei plante prin marcote. — Fr. **marcottage.**

MARCÓTĂ, *marcote*, s. f. Lăstar al unei plante, nedesprins de ea, înfipt cu căpătul liber în pămînt pentru a prinde rădăcină şi care, tăiat şi răsădit, poate da o plantă nouă. — Fr. **marcotte.**

MARDÁ, *mardale*, s. f. (Reg.) 1. Rămăşiţă dintr-o marfă învechită, care nu se mai vinde; vechitură, lucru de aruncat. 2. Fig. Epitet dat unui om de nimic. — Tc. **marda.**

MARDEALĂ, *mardeli*, s. f. (Arg.) Bătaie zdravănă. — Din **mardi** + suf. *-eală*.

MARDÍ, *mardesc*, vb. IV. Tranz. (Arg.) A bate, a lovi zdravăn. — Tig. **mardi**.

MÁRE[1], *mari*, adj. 1. Care depășește dimensiunile obișnuite. ◇ *Degetul (cel) mare* = degetul cel mai gros care, la mînă, se poate opune celorlalte degete. ◇ Expr. *A face* (sau *a deschide*) *ochii mari (cît cepele)* = a privi cu uimire, cu curiozitate. *A lăsa* (pe cineva) *mare și devreme* = a lăsa (pe cineva) dezamăgit. ◇ (Adverbial) *Făină măcinată mare*. ✦ (Despre suprafețe) Întins, vast. ◇ Expr. *În mare* = după un plan vast; în linii generale. ✦ Înalt. *Un deal mare ne desparte* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✦ Lung. *Păr mare*. ✦ Încăpător, spațios; voluminos. *Au umplut un sac mare, mare* (SBIERA). ✦ (În expr.) *Casa (cea) mare* = camera cea mai frumoasă a unei case țărănești, destinată oaspeților. ✦ Lat; adînc. *Apă mare*. 2. În cantitate însemnată, abundent, mult; numeros. ◇ Expr. (Despre ape curgătoare) *A veni mare* = a crește, a se umfla; a inunda. ✦ (Despre surse de lumină și căldură) Puternic, intens. 3. De lungă durată. 4. În grad înalt; întens, profund, tare. *Avusese mare iubire pentru el* (SADOVEANU). ◇ Loc. adv. (Reg.) *Cu mare ce* = cu greu, anevoie. ◇ Expr. *(A-i fi cuiva) mai mare mila* (sau *dragul, rușinea* etc.) = (a-i fi cuiva) foarte milă (sau drag, rușine etc.). *Ziua-mare* = moment al dimineții cînd lumina devine intensă. ✦ (Despre sunet, voce) Puternic, ridicat. ◇ Expr. *A vorbi* (sau *a striga*) *în gura mare* = a vorbi cu glas tare, strigînd. *A fi cu gura-mare* = a fi certăreț, scandalagiu. ✦ (Despre fenomene atmosferice) Violent, năprasnic. *Ger mare*. ✦ (Adverbial, pop.) Din cale-afară, peste măsură. *A să fie Mare mult omor!* (ALECSANDRI). ✦ Grav. *Greșeală mare*. 5. Adult, matur, vîrstnic; (la comparativ) mai bătrîn. ◇ Expr. (Despre copii) *A se face mare* = a crește, a deveni matur, adult. 6. Vestit, renumit, ilustru. 7. Care ocupă un rang superior, sus-pus. ◇ Expr. *A se ține mare* = a fi mîndru, semeț. *A trage a mare* = a-și da ifose; a căuta să ajungă pe cei sus-puși. *La mai mare*, urare făcută cuiva cu ocazia unei numiri sau avansări într-un post. *Mare și tare* = influent, puternic. ◇ (Substantivat) *Mai-marele* = căpetenie, șef. ✦ *Mare ținută* = îmbrăcăminte sau uniformă destinată pentru anumite solemnități. ✦ Superior în ceea ce privește calitățile morale. ◇ Expr. *Mare la inimă* (sau *la suflet*) = mărinimos, generos. 8. Important, de seamă; hotărîtor. ◇ *Zi mare* = zi de sărbătoare, zi importantă. *Strada mare* = nume dat în unele orașe de provincie străzii principale. *Vorbe mari* = cuvinte bombastice; promisiuni goale. ✦ Deosebit, ales. *Mare cinste*. — Lat. **mas, maris**.

MÁRE[2], *mări*, s. f. Vastă întindere de apă stătătoare, adîncă și sărată, unită cu oceanul printr-o strîmtoare sau formînd partea oceanului de lîngă țărm; nume generic dat apelor întinse și sărate de pe suprafața pămîntului. ◇ Expr. *Marea cu sarea* = imposibilul. *A vîntura mări și țări* = a cutreiera lumea toată, a hoinări. *A cerca marea cu degetul* = a face o încercare, chiar dacă șansele de reușită sînt foarte reduse. *Peste (nouă) mări și (nouă) țări* = foarte departe. ✦ Fig. Întindere mare; imensitate. — Lat. **mare**.

MARÉE, *maree*, s. f. Mișcare zilnică și alternativă (de înaintare sau de retragere de la țărm) a apelor mării, datorită atracției lunii și a soarelui. — Fr. **marée**.

MAREGRÁF, *maregrafe*, s. n. Aparat cu care se determină și se înregistrează variația nivelului apelor unei mări. — Fr. **marégraphe**.

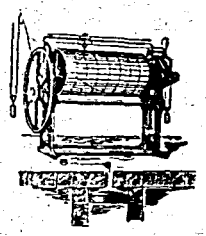

Maregraf

MAREOMÉTRU, *mareometre*, s. n. Maregraf. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **maréomètre**.

MAREȘÁL, *mareșali*, s. m. Gradul cel mai înalt în armată; persoană care are acest grad. ✦ *Mareșal al palatului* = administrator al unui palat regal sau imperial. — Fr. **maréchal**.

MAREȘALÁT, *mareșalate*, s. n. Funcția de mareșal. — Fr. **maréchalat**.

MARFAGÍU, *marfagii*, s. m. (Înv. și reg.) Negustor ambulant. — Din **marfă** + suf. *-(a)giu*.

MÁRFĂ, *mărfuri*, s. f. Produs al muncii destinat schimbului pe piață. ◇ Expr. *A-și lăuda marfa* = a-și lăuda lucrurile proprii. — Magh. **marha** «vită» (sb. **marha**).

MARGARÉTĂ, *margarete*, s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, avînd o inflorescență compusă din flori mici, galbene în centru, iar pe margine flori cu o corolă lungă, albă *(Chrysanthemum leucanthemum)*. [Var.: (reg.) **mărgărită** s. f.] — Lat. lit. **margarita** (fr. **marguerite**).

Margaretă

MARGARÍNĂ s. f. Produs alimentar asemănător cu untul, obținut prin emulsionarea unor grăsimi vegetale sau animale cu zer sau cu lapte smîntînit. — Fr. **margarine**.

MARGHILOMÁN, *marghilomane*, s. n. Cafea turcească cu rom sau cu coniac. [Var.: **marghilomână** s. f.] — Din **Marghiloman** (nume propriu).

MARGHILOMÁNĂ s. f. v. **marghiloman**.

MARGHIÓL, -OÁLĂ, *marghioli, -oale*, adj. (Reg.) Deștept, isteț; *p. ext.* șmecher, șiret. — Ngr. **mar(g)iolos**.

MARGHIOLEÁLĂ, *marghioleli*, s. f. (Reg.) Fandoseală, șiflosește, moft. ✦ Șiretlic, prefăcătorie. — Din **marghioli** + suf. *-eală*.

MARGHIOLÍ, *marghiolesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se fandosi, a se șiflosi. ✦ A se prefface. — Din **marghiol**.

MARGINÁL, -Ă, *marginali, -e*, adj. Care se află la margine; (despre o notă, un comentariu etc.) care este scris pe marginea unui text tipărit sau a unui manuscris; *p. ext.* (despre o problemă) secundar. — Fr. **marginal**.

MARGINÁLIA s. f. (Livresc) Note sau titluri tipărite pe marginea unei pagini; observații făcute pe marginea paginilor. — Lat. lit. **marginalis, -e** (germ. **Marginalien**).

MÁRGINE, *margini*, s. f. 1. Locul unde se termină o suprafață; extremitatea (laterală a) unui lucru. ◇ Expr. *A ține marginea* = a merge, a înainta pe (sau aproape de) linia unde se termină o suprafață. ✦ Hotar. ✦ Periferie. ◇ Loc. adj. *De margine* = mărginaș, periferic. ✦ Mal, țărm. 2. Circumferință a gurii unei gropi sau a unui recipient; loc unde se termină o groapă sau un recipient. 3. Fig. Limită. ✦ Capăt, sfîrșit. ◇ Loc. adj. și adv. *Fără (de) margini* = nesfîrșit, infinit; imens. — Lat. **margo, -inis**.

MARGRÁF, *margrafi*, s. m. Titlu purtat în ierarhia feudală de unii principi germani, ale căror principate erau (sau fuseseră cîndva) mărci[3]. — Fr. **margrave** (germ. **Markgraf**).

MARIÁJ, *mariaje*, s. n. (Franțuzism) Căsătorie; căsnicie. — Fr. **mariage**.

MARÍN, -Ă, *marini, -e*, adj. De mare; care trăiește în mare. ◇ *Pictură marină* (și substantivat, f.) = pictură care înfățișează o privelște a mării. — Lat. lit. **marinus** (fr. **marin**).

MARINÁ, *marinez*, vb. I. Tranz. A prepara pește, carne etc. (spre conservare) cu un sos făcut din untdelemn, bulion, lămîie sau oțet și diverse condimente. — Fr. **mariner**.

MARINÁR, *marinari*, s. m. Persoană care face parte din echipajul unei nave; matroz. ◇ *Guler marinar* = guler mare, dreptunghiular, lăsat pe spate (ca cel purtat de marinari la uniformă). — Din **marină** + suf. *-ar* (comp. it. *marinaro*).

MARINÁT, -Ă, *marinați, -te*, adj. (Despre pește, carne etc.) Pregătit sau conservat cu sos de bulion, untdelemn, lămîie sau oțet și diverse condimente. — V. *marina*.

MARINÁTĂ, *marinate*, s. f. Mîncare marinată de pește, de carne etc. — Fr. **marinade**.

MARÍNĂ s. f. Ansamblul vaselor și al unităților navale ale unui stat, precum și personalul care lucrează pe ele. — Fr. **marine**.

MARINĂRÉSC, -EÁSCĂ, *marinărești*, adj. De marinar. — Din **marinar** + suf. *-esc*.

MARIONÉTĂ, *marionete*, s. f. Păpușă care imită mișcări și gesturi omenești, fiind pusă în mișcare cu sfori și interpretînd, pe o scenă special amenajată, diverse roluri. ✦ Fig. Persoană care execută orbește ceea ce i se cere. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **marionnette**.

Marionetă

MARITÁL, -Ă, *maritali, -e*, adj. (Jur.) Care se referă la drepturile soțului. — Fr. **marital** (lat.-lit. **maritalis**).

MARITIM, -Ă, *maritimi, -e*, adj. Care este în legătură cu navigația pe mare, care ține de navigația pe mare. ◇ *Putere maritimă* = stat cu flotă puternică. *Serviciu maritim* = serviciu însărcinat cu buna funcționare a navigației pe litoral. *Cod maritim* = totalitatea legilor privitoare la navigația pe mare. [Acc. și: *maritîm*] — Fr. **maritime** (lat. lit. **maritimus**).

MARMANZÍU, -ÍE adj. v. **marmaziu**.

MARMAZÍU, -ÍE, *marmazii*, adj. (Reg., despre vin, rar despre rachiu) Purpuriu, roșu-deschis; *p. ext.* de bună calitate. [Var.: **marmanziu, -ie** adj.] — Din **naramzie**.

MARMELÁDĂ s. f. Produs alimentar cu aspect de pastă, obținut prin fierberea cu zahăr a fructelor proaspete, zdrobite sau trecute prin sită. — Fr. **marmelade** (< port.).

MARMÍTĂ, *marmite*, s. f. Vas mare (de fier) cu două toarte și cu capac, în care se transportă mîncarea caldă. — Fr. **marmite**.

MÁRMOR s. n. v. **marmură**.

MARMORÁ, *marmorez*, vb. I. Tranz. A da aspect de marmură hîrtiei, lemnului etc. prin anumite procedee. — Din **marmoră** (după fr. *marbrer*).

MARMORÁJ, *marmoraje*, s. n. Desen colorat imitînd marmura, imprimat pe hîrtie sau pe marginile cărților și registrelor. — Din **marmoră** + suf. *-aj*.

MARMORÁT, -Ă, *marmorați, -te*, adj. Cu aspect de marmură. — V. *marmora*.

MÁRMORĂ s. f. v. **marmură**.

MARMOREÁN, -Ă, *marmoreeni, -e*, adj. (Rar) Ca de marmură, asemănător cu marmura. [Pr.: *-re-an*] — Fr. **marmoréen**.

MARMORÉU, -ÉE, *marmorei, -ee*, adj. (Latinism) Marmorean. — Lat. lit. **marmoreus** (it. **marmoreo**).

MARMORÍU, -ÍE, *marmorii*, adj. (Rar) Marmorean. — Din **marmoră** + suf. *-iu*.

MARMÓTĂ, *marmote*, s. f. Mic mamifer rozător din regiunile alpine, cu blană cenușie, care hibernează *(Arctomys marmotta)*. — Fr. **marmotte**.

Marmotă

MÁRMURĂ, (2, rar) *marmuri*, s. f. 1. Rocă calcaroasă cristalină, care se poate ciopli și lustrui, întrebuințată la lucrări de sculptură și arhitectură. ✧ Expr. *A rămîne de marmură* = a rămîne încremenit de spaimă, de uimire etc.; a înmărmuri. *A fi de marmură* sau *a fi rece ca o marmură* (sau *ca marmura)* = a fi insensibil, a rămîne indiferent față de orice. 2. Bloc sau bucată de marmură (1) cioplită și lustruită; statuie de marmură. [Var.: **mármoră** s. f., **mármor** s. n.] — Lat. **marmor, -oris**.

MÁRNĂ, *marne*, s. f. Rocă sedimentară compusă din calcar amestecat cu argilă, întrebuințată la fabricarea cimentului și la îmbunătățirea solului. — Fr. **marne**.

MARÓ adj. invar. De culoarea castanei coapte; cafeniu, brun-roșcat. — Fr. **marron**.

MAROÁNĂ, *maroane*, s. f. Castană zaharisită. — Fr. **marron**.

Marotă

MAROCHÍN s. n. Piele de capră, de oaie, de vițel sau de alte animale, tăbăcită special pentru a căpăta lustru și finețe; saftian. [Var.: **marochínă** s. f.] — Fr. **maroquin**.

MAROCHÍNĂ s. f. v. **marochin**.

MAROCHINĂRÍE, *marochinării*, s. f. 1. Meseria celui care face obiecte de marochin; atelier sau magazin unde se lucrează sau se vînd obiecte de marochin. 2. Obiecte făcute din marochín sau, *p. ext.*, din orice fel de piele. — Fr. **maroquinerie**.

MARÓTĂ, *marote*, s. f. (Franțuzism) 1. Obiect al unei afecțiuni exagerate. 2. Sceptru avînd în vîrf un cap cu glugă și împodobit cu clopoței, pe care îl purtau bufonii. — Fr. **marotte**.

Marsuin.

MARSUÍN, *marsuini*, s. m. Mamifer marin din ordinul cetaceelor, asemănător cu delfinul *(Phocaèna communis)*. — Fr. **marsouin**.

MARSUPIÁL, *marsupiale*, s. n. (La pl.) Ordin de mamifere a căror femelă are o pungă abdominală în care își ține puii după naștere; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin. [Pr.: *-pi-al*] — Fr. **marsupial**.

MARȘ[1] interj. 1. Cuvînt cu care se comandă pornirea unei unități militare. 2. Cuvînt cu care se alungă un ciine. ✦ Cuvînt cu care se alungă în mod brutal un om. — Fr. **marche** (germ. **Marsch**).

MARȘ[2], *mărșuri*, s. n. 1. Mers, deplasare a unei unități militare (într-o anumită formație). ✧ *Marș forțat* = marș în care trupele execută, în 24 de ore, o deplasare mai mare decît în marșul obișnuit. ✦ (Înv.) Distanță parcursă de o trupă în 24 de ore. ✦ Acțiune militară viguroasă îndreptată asupra unui obiectiv. 2. Compoziție muzicală puternic ritmată, care reglează cadența pasului unei formații, a unui cortegiu etc. 3. Compoziție literară în versuri, scrisă spre a fi cîntată pe o arie de marș (2). — Fr. **marche** (germ. **Marsch**).

MARȘÁNDĂ, *marșande*, s. f. (Franțuzism înv.) Patroana unui magazin de mode. — Fr. **marchande** [de modes].

MÁRȘĂ, *marșe*, s. f. Sol format pe depunerile rămase în urma retragerii apelor mării. — Germ. **Marsch**.

MARȘRÚT, *marșrute*, s. n. 1. Itinerar. ✦ Document, act în care e fixat itinerarul unui tren, al unei mașini etc. 2. Mers al unui tren de marfă cu parcurs lung, care nu lasă și nici nu ia vagoane din vreo stație de pe itinerar. 3. (Tehn.) Metodă de lucru la mai multe mașini. [Var.: **marșrútă** s. f.] — Fr. **marcheroute** (germ. **Marschroute**).

Martingală

MARȘRÚTĂ s. f. v. **marșrut**.

MART s. m. v. **martie**.

MARTÁC, *martaci*, s. m. (Înv.) Stîlp de lemn întrebuințat ca material de construcție. — Tc. **mertek** «grindă».

MÁRTIE s. m. Numele lunii a treia a anului; (pop.) mărțișor. [Var.: **mart** s. m.] — Slav (v. sl. **martiI** < lat.).

MARTÍN, *martini*, s. m. (Ornit.) Pescăruș. — Fr. **martin** [pêcheur].

MARTINÁȘ, *martinași*, s. m. Diminutiv al lui *martin*; pui de pescăruș.

MARTINGÁLĂ, *martingale*, s. f. 1. Curea la ham în formă de furcă, care nu lasă calul să se ridice în două picioare. 2. Procedeu de a ponta la jocurile de noroc, constînd în mărirea mizei după o lovitură pierdută. — Fr. **martingale**.

MARTÍR, -Ă, *martiri*, -*e*, s. m. și f. Persoană care suferă chinuri sau moartea pentru convingerile sale sau pentru o atitudine; mucenic. ✦ Persoană care suferă chinuri morale sau fizice provocate de cineva sau de ceva. — Fr. **martyre** (< gr.).

MARTIRÁJ, *martiraje*, s. n. Martiriu. — Din **martir** + suf. *-aj*.

MARTÍRIU, *martirii*, s. n. Suferință, tortură îndurată de cineva pentru convingerile sale, pentru o credință sau o atitudine. [Pr.: *-ri-u*] — Lat. lit. **martyrium**.

MARTIRIZÁ, *martirizez*, vb. I. Tranz. A supune pe cineva la suferințe fizice sau morale pentru credința sau convingerile sale; *p. ext.* a chinui, a maltrata. — Lat. lit. **martyrisare** (fr. **martyriser**).

MÁRTOR, -Ă, *martori*, -*e*, s. m. și f. 1. Persoană care asistă sau a asistat la o întîmplare, la o discuție etc. (și care poate povesti cum s-au petrecut lucrurile). 2. Persoană chemată să spună (în fața unei instanțe judecătorești) tot ce știe în legătură cu un fapt petrecut. ✧ Expr. *A lua pe cineva (de) martor* = a invoca mărturia cuiva. *Dumnezeu mi-e martor* = jur că spun adevărul. ✦ Persoană chemată să fie de față la încheierea unui act sau la stabilirea unei învoieli, pe care le iscălește. 3. Fiecare dintre reprezentanții celor două persoane care urmează să se bată în duel. ✧ Expr. *A trimite martori* = a provoca la duel. 4. Obiect așezat în interiorul sau în apropierea unei lucrări de construcție, pentru a servi ca punct fix față de care să se facă măsurătorile sau să se determine unele deformații. [Var.: **mártur, -ă** s. m. și f.] — Lat. **martur, -uris** *(= martyr)*.

MÁRTUR, -Ă s. m. și f. v. **martor**.

MARȚ[1] s. m. invar. (În expr.) *A face pe cineva* (sau *a fi, a rămîne) marț* = a bate (sau a fi bătut) categoric la jocul de table sau de cărți *(p. ext.*, la orice altă întrecere); a învinge (sau a fi învins), a depăși (sau a fi depășit) categoric. [Var.: **márți** s. m.] — Tc. **mars** (it. **marcio**).

MARȚ[2] s. n. (Pop., în expr.) *Luna lui marț* = martie. — Lat. **Martius**.

MARȚAFÓI[1], *marțafoi*, s. m. Om de nimic; secătură, netrebnic.

MARȚAFOÍ[2], *marțafoiesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A-și da aere, a se îngîmfa. — Din **marțafoi**.

MÁRȚI[1] s. f. Ziua a doua a săptămînii, care urmează după luni. ✦ (Adverbial) În cursul zilei de marți; (în forma *marțea)* în fiecare marți. — Lat. **Martis** [dies].

MÁRȚI[2] s. m. v. **marț**[1].

MARȚIÁL, -Ă, *marțiali*, -*e*, adj. Solemn și grav. ✦ Ostășesc, militar. ✧ *Curte marțială* = tribunal militar, în timp de război sau de stare excepțională, care judecă după legi militare. *Lege marțială* = lege care autoriza, în trecut, întrebuințarea forței armate pentru oprimarea maselor sau pentru anumite măsuri în caz de război. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. **martial** (lat. lit. **martialis**).

MARȚÓLEA s. f. (În superstiții) Numele unei ființe imaginare răufăcătoare, care ar umbla în noaptea de marți spre miercuri pe la casele oamenilor pentru a pedepsi pe femeile pe care le găsește lucrînd. — Din **marți**[1].

MARÚLĂ, *marule*, s. f. (Reg.) Lăptucă. — Ngr. **maruli** (bg. **marulja**).

MARXÍSM s. n. Concepția științifică despre lume a proletariatului revoluționar, teoria și practica comunismului științific. — Fr. **marxisme**.

MARXISM-LENINÍSM s. n. Învățătura lui Marx și Engels dezvoltată mai departe de V. I. Lenin, în noile condiții istorice ale epocii imperialismului și revoluțiilor proletare. — Rus **marksizm-leninizm**.

MARXÍST, -Ă, *marxiști*, -*ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține marxismului, privitor la marxism. 2. S. m. și f. Adept al marxismului. — Fr. **marxiste**.

MARXIST-LENINÍST, -Ă, *marxist-leniniști*, -*ste*, adj., s. m. f. 1. Adj. Care aparține marxism-leninismului, privitor la marxism-leninism. 2. S. m. și f. Adept al marxism-leninismului. — După rus **marksistko-leninskij**.

MAS s. n. Faptul de a mînea; popas. ✦ Găzduire. — Lat. **mansus** (part. lui *manere* «a rămîne»).

MASÁ[1], *masez*, vb. I. Tranz. A face masaj. — Fr. **masser**.

MASÁ[2], *masez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) concentra într-un grup mare, compact. — Fr. **masser**.

MASACRÁ, *masacrez*, vb. I. Tranz. A extermina în masă, a ucide, a măcelări. ✦ Fig. A strica, a descompleta o lucrare, un text etc. — Fr. **massacrer**.

MASÁCRU, *masacre*, s. n. Măcel. — Fr. **massacre**.

MASÁJ, *masaje*, s. n. Acțiunea de a freca diferite părți ale corpului, cu scopul de a activa circulația sîngelui, de a da suplețe mușchilor și de a înviora nervii. — Fr. **massage**.

MASALÁ, *masalale*, s. f. (Înv. și arh.) Torță întrebuințată la luminatul străzilor, folosită de cărăuși la drum etc.; facă. — Ngr. **masalas**.

MASALAGÍU, *masalagii*, s. m. (Înv. și arh.) Purtător sau aprinzător de masalale. — Din **masala** + suf. *-giu*.

MASÁT, *masate*, s. n. (Pop.) Unealtă de oțel în formă de sul, întrebuințată la ascuțitul cuțitelor. — Tc. **masat**.

MÁSĂ[1], *mase*, s. f. Mulțime compactă de oameni, considerată ca o unitate; gloată; grupare mare de oameni cu anumite caractere comune; cercurile largi ale populației. ✧ *Cîntec de masă* = cîntec care exprimă năzuințele maselor populare. ✧ Loc. adj. *De masă* = din care fac parte

grupuri largi de oameni, privitor la astfel de grupuri. ◇ Loc. adv. *În masă* = cu toții; în număr mare, masiv. — Fr. masse (lat. lit. massa).

MÁSĂ[1], *mase*, s. f. 1. Corp solid, compact; bloc. ✦ (Fiz.) Mărime caracteristică pentru un corp, dată de citul dintre forța care se exercită asupra corpului și accelerația pe care o are corpul. ✦ (Fiz.) Mărime caracteristică pentru un corp, proporțională cu intensitatea cîmpului de gravitație pe care corpul o produce la o distanță dată. 2. Cantitate mare. ◇ *Masa vocabularului* = partea cea mai mare și mai mobilă a vocabularului. — Fr. masse (lat. lit. masa).

MÁSĂ[2], *mese*, s. f. 1. Mobilă formată dintr-o placă dreptunghiulară, pătrată sau rotundă, sprijinită pe unul sau pe mai multe picioare. *Capra sare masa, iada sare casa*, se spune cînd copiii întrec pe părinții lor în răutăți. ◇ *Masa verde* = a) masă la care se joacă jocuri de noroc; b) masă în jurul căreia stau diplomații cînd discută probleme internaționale. *Sală de mese* = încăpere unde se servește mîncarea într-o școală, într-o cazarmă etc. *Masă întinsă* = masă îmbelșugată, pregătită pentru multă lume. *Capul* (sau *fruntea*) *mesei* = locul de cinste, ocupat de cineva dintre comeseni. ◇ Loc. adv. *Cu* (sau *pe*) *nepusă masă* = pe neașteptate, pe nepregătite. ◇ Expr. *A pune* (sau *a așterne*) *masa* = a aranja cele necesare pentru a servi mîncarea. *A stringe masa* = a aduna farfuriile, tacîmurile etc. după ce s-a mîncat. *A nu avea ce pune pe masă* = a nu avea cu ce trăi, a fi sărac. 2. Ceea ce se mănîncă; mîncare, bucate; *p. ext.* ospăț, banchet. ◇ Loc. adv. *Înainte de masă* = înainte de amiază. *După-masă* = a) după-prînz, după-amiază; b) (adverbial) în fiecare după-amiază. ◇ Expr. *A lua masa* sau *a sta la masă* = a mînca la prînz sau la cină. *A întinde masa* (sau *masă mare*) = a primi invitați mulți. *A nu avea (nici) casă, (nici) masă* = a nu avea ce-i trebuie; a fi fără căpătîi. *A-i fi* (cuiva) *casa casă și masa masă* = a duce o viață ordonată, fără necazuri. 3. Placă sau platformă pe care se așază obiecte, se fac operații tehnice sau care servește la transportarea sau conducerea pieselor în timpul unui proces de fabricație. 4. Corp metalic mare la care se leagă anumite puncte ale unei înfășurări electrice. 5. Compus: *masa-raiului* = plantă erbacee cu flori roz-purpurii *(Sedum carpaticum)*. — Lat. mensa.

MASCÁ, *măschez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A(-și) acoperi obrazul cu o mască. 2. Tranz. Fig. A ascunde ceva sub aparențe înșelătoare, cu intenția de a induce pe cineva în eroare; a disimula. ✦ A sustrage vederii, a ascunde, a camufla. — Fr. masquer.

MASCARÁ, *mascarale*, s. f. (Înv.) Bufon, paiață, măscărici; *p. ext.* om neserios, pușlama. ◇ Expr. (Pop.) *A face* (pe cineva) *de mascară* = a face (pe cineva) de rîs, de rușine. — Tc. maskara.

MASCARÁDĂ, *mascarade*, s. f. 1. Acțiune sau atitudine falsă; prefăcătorie, farsă. 2. (Înv.) Bal mascat; ceată de oameni mascați. — Fr. mascarade.

MASCÁRE, *mascări*, s. f. Acțiunea de *a (se) masca*; camuflare.

MASCARÓN, *mascaroane*, s. n. Element decorativ folosit în arhitectură, care reprezintă un cap fantastic sau grotesc. — Fr. mascaron (< it.).

MASCÁT, -Ă, *mascați, -te*, adj. Care poartă mască, acoperit cu o mască. ◇ *Bal mascat* = bal la care participanții sînt deghizați și poartă mască. ✦ Fig. Care nu se vede; ascuns, tăinuit. — V. *masca*.

MÁSCĂ, *măști*, s. f. 1. Bucată de stofă, de mătase, de dantelă etc. sau de carton (înfățișînd relieful unei fețe omenești sau figura unui animal) cu care își acoperă cineva fața pentru a nu fi recunoscut, lăsînd numai ochii descoperiți. ◇ Expr. *A lepăda masca* = a-și da pe față firea sau intențiile ascunse. *A smulge* (cuiva) *masca* = a arăta pe cineva sub adevăratul lui aspect. ✦ Persoană mascată. ✦ Înfățișare falsă. ✦ Expresie neobișnuită a feței provocată de o emoție sau de un sentiment puternic. 2. Machiaj; *p. ext.* preparat cosmetic care se aplică pe față pentru întreținerea tenului. 3. (În expr.) *Mască mortuară* = mulaj în ghips al feței unei persoane, făcut îndată după moarte. 4. Dispozitiv care acoperă parțial sau total corpul unei persoane, al unui animal, un obiect etc. pentru a le proteja, a le ascunde vederii etc. ✦ Cască avînd în partea dinainte o împletitură de fire de metal, întrebuințată la scrimă, la albinărit sau în industria explozivelor. ✦ Dispozitiv care se așază pe cap și pe față, folosit împotriva gazelor de luptă și a substanțelor radioactive. 5. Lucrare menită să sustragă vederii inamicului un obiectiv militar; adăpost individual săpat de fiecare soldat pe cîmpul de luptă. — Fr. masque.

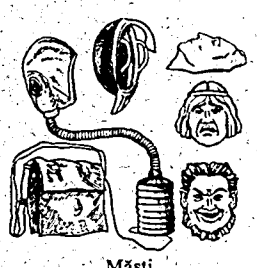
Măști

MASCÓTĂ, *mascote*, s. f. Ființă sau lucru despre care cei superstițioși cred că aduce noroc. — Fr. mascotte.

MASCÚL, *masculi*, s. m. Individ de sex bărbătesc. — Lat. lit. masculus.

MASCULÍN, -Ă, *masculini, -e*, adj. Propriu masculului, bărbatului; bărbătesc. ◇ *Gen masculin* = formă pe care o ia substantivul, pronumele etc. denumind o ființă bărbătească sau un lucru considerat de sex bărbătesc. — Lat. lit. masculinus (fr. masculin).

MASCULINITÁTE s. f. Ansamblu de trăsături care constituie specificul caracterului bărbătesc. — După fr. masculinité.

MÁSCUR, *mascuri*, s. m. (Reg.) Porc (castrat). [Acc. și: *măscúr*] — Lat. masculus.

MASETÉR, *maseteri*, adj. m. (În expr.) *Mușchi maseter* = unul dintre cei doi mușchi fixați cu un capăt pe maxilarul inferior și cu al doilea pe arcada zigomatică. — Fr. masséter (< gr.).

MASÉZĂ, *maseze*, s. f. Femeie specialistă în practica masajului. — Fr. masseuse.

MASICÓT s. n. Oxid de plumb, în formă de praf galben, avînd diferite întrebuințări în industrie. — Fr. massicot (< it.).

MASÍV[1], *masive*, s. n. 1. Totalitatea culmilor muntoase și deluroase care formează o unitate de relief. ✦ Grup de păduri de același fel. 2. Grămadă mare, morman. ✦ Partea cea mai însemnată dintr-un întreg. — Fr. massif.

MASÍV[2], **-Ă**, *masivi, -e*, adj. 1. Care se prezintă ca o masă compactă. ✦ (Despre oameni, construcții etc.) Mare, impunător; solid. ✦ (Despre obiecte și materiale) Plin, greu. *Aur masiv*. 2. Care este sau se produce în cantități mari; pe scară întinsă, amplu. — Fr. massif.

MASIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi masiv; soliditate. — După fr. massivité.

MÁSLĂ, *masle*, s. f. (Înv. și arh.) Fiecare dintre cele patru culori ale cărților de joc. — Rus mast'.

MÁSLU, *masluri*, s. n. Slujbă religioasă care se oficiază pentru un om greu bolnav sau la anumite sărbători bisericești. — Slav (v. și maslo «untdelemn»).

MASÓN, *masoni*, s. m. Francmason. — Fr. [franc-]maçon.

MASONERÍE s. f. Francmasonerie. — Fr. [franc-]maçonnerie.

MASÓNIC, -Ă, *masonici, -e*, adj. Francmasonic. — Fr. [franc-]maçonnique.

MASÓR, *masori*, s. m. Specialist în practica masajului. — După fr. masseur.

MAST, *maste*, s. n. Construcție metalică mobilă, folosită provizoriu ca turlă de sondă, cînd se sapă la adîncimi mici. — Germ. Mast.

MÁSTĂ, *maste*, s. f. (Înv.) Catarg. — Germ. Mast[baum].

MASTÍC, *masticuri*, s. n. 1. Material fluid sau vîscos alcătuit dintr-un amestec de substanțe minerale sau organice, care are proprietatea de a se întări în contact cu aerul; se întrebuințează la umplerea golurilor dintre două piese în contact, la lipire etc. ✦ Preparat vîscos întrebuințat pentru acoperirea rănilor pomilor. 2. Suc rășinos aromatic, provenit dintr-un arbust asiatic *(Lentiscus)*, care servește la fabricarea masticii, a unor lacuri etc. — Fr. mastic.

MASTICATÓR, *masticatori*, adj. m. (În expr.) *Mușchi masticator* = mușchi situat între cele două maxilare și care pune în mișcare falca inferioară. — După fr. masticateur.

MASTICÁȚIE, *masticații*, s. f. Mestecarea alimentelor în gură cu ajutorul limbii și al dinților. — Fr. mastication (lat. lit. masticatio, -onis).

MASTÍCĂ s. f. Băutură alcoolică aromată cu mastic (2). — Ngr. mastícha.

MASTÍTĂ, *mastite*, s. f. Inflamația mamelei. — Fr. mastite.

MASTODÓNT, *mastodonți*, s. m. Mamifer pahiderm uriaș care a trăit în erele terțiară și cuaternară. — Fr. mastodonte (< gr.).

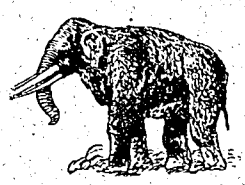
Mastodont (reconstituit)

MASTOÍDĂ, *mastoide*, adj. f. (În expr.) *Apofiza mastoidă* = fiecare dintre cele două ridicături ale osului temporal, situate dinapoia urechii. — Fr. mastoïde (< gr.).

MASTOIDÍTĂ, *mastoidite*, s. f. Boală produsă de inflamația celulelor osoase ale apofizei mastoide. [Pr.: *-to-i-*] — Fr. mastoïdite.

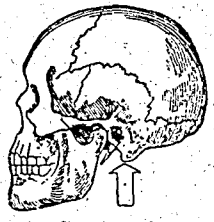
Apofiza mastoidă

MAȘALÁ interj. (Înv.) Bravo! bine! de minune! — Tc. maşallah.

MAȘCÁT, -Ă, *mașcați, -te*, adj. (Reg.) Mare, gros. ✦ (Despre unele cereale) Cu bobul mare. [Var.: **mășcát, -ă** adj.] — Din măciucat *(> *măcicat > mășcat)*.

MAȘINÁ, *mașini*, vb. I. Intranz. (Rar) A unelti, a complota. — Fr. machiner.

MAȘINÁL, -Ă, *mașinali, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care acționează mecanic, automat, fără să gîndească, inconștient. — Fr. machinal.

MAȘINALICÉȘTE adv. (Înv.) În mod mașinal. — Din mașinal + suf. *-ic-ește*.

MAȘINÁȚIE, *-mașinații*, s. f. Intrigă, complot. [Var.: (înv.) **machináție, mahináție** s. f.] — Fr. machination (lat. lit. machinatio).

MAȘÍNĂ, *mașini*, s. f. 1. Sistem tehnic alcătuit din piese cu mișcări determinate care transformă o formă de energie în altă formă de energie. 2. Aparat sau mecanism cu întrebuințări diverse. *Mașină de cusut. Mașină de gătit*. 3. Nume dat în mod curent unor sisteme tehnice acționate prin motoare de diferite tipuri: a) locomotivă; b) automobil; c) batoză etc. 4. (Pop.) Mașinărie. [Var.: (înv.) **mahínă** s. f.] — Fr. machine (lat. lit. machina).

MAȘINĂRÍE, *mașinării*, s. f. Totalitatea pieselor unei mașini sau ale unui grup de mașini; mecanism, *p. ext.* mașină. — După fr. machinerie.

MAŞÍNGHEVER, *maşingheveruri*, s. n. (Germanism înv.) Mitralieră. — Germ. Maschinengewehr.

MAŞINÍSM s. n. Utilizare pe scară largă a maşinilor în procesele de producţie. — Fr. machinisme.

MAŞINÍST, -Ă, *maşinişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care conduce o maşină sau supraveghează funcţionarea ei; mecanic. — Fr. machiniste.

MAŞINÚŢĂ, *maşinuţe*, s. f. Diminutiv al lui *maşină*; automobil mic.

MĂŞTER[1], *măşteri*, s. m. (Reg.) Tată vitreg. ◇ (Adjectival) *Frate măşter* = frate numai după unul dintre părinţi. — Din **măşteră**.

MĂŞTER[2], **-Ă**, *măşteri, -e*, adj. Care se poartă neomenos cu altul; rău, crud. — Din **măşteră**.

MĂŞTERĂ, *măştere*, s. f. Mamă vitregă. ◇ (Adjectival) *Soră măşteră* = soră numai după unul dintre părinţi. [Var.: **măştihă, măştigă** s. f.] — Slav (v. sl. **măšteha**).

MĂŞTIGĂ s. f. v. **măşteră**.

MĂŞTIHĂ s. f. v. **măşteră**.

MAT[1] s. n. Situaţie în cadrul unei partide de şah în care regele uneia dintre părţi, fiind atacat, este pus în imposibilitate de a mai fi apărat, determinîndu-se astfel sfîrşitul partidei. ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *mat* = a bate (pe cineva) la jocul de şah; *fig.* a pune (pe cineva) în situaţia de a se recunoaşte învins. — Fr. **mat** (< persană).

MAT[2], **-Ă**, *mati, -te*, adj. Fără luciu, şters. ✦ (Despre sticlă) Care nu este transparentă. — Fr. **mat**.

MATÁ pron. pers. Dumneata. [Gen.-dat. *matale* (întrebuinţat uneori şi la celelalte cazuri)] — Din **dumneata**.

MATADÓR, *matadori*, s. m. Nume dat şefului unei grupe de toreadori, căruia îi revine sarcina să dea taurului lovitura mortală. — Fr. **matador** (< sp.).

MATAHÁLĂ, *matahale*, s. f. Fiinţă foarte mare, voluminoasă, diformă; colos, namilă. [Var.: **mătăhálă** s. f.] — Comp. magh. **mátoha** «fantomă».

MATARÁ, *matarale*, s. f. (Reg.) Vas în care ţăranii duc apa la cîmp. — Tc. **matara**.

MATARAGÍU s. m. (Înv.) Subofiţer din suita unui paşă. — Tc. **matarcı**.

MATCĂ, *mătci*, s. f. I. 1. Albie a unui rîu. ✦ (Rar) Izvor al unei ape curgătoare; *p. ext.* apa rîului. 2. Fig. (Inv.) Origine, obîrşie, început. II. Albină femelă: regină (2). III. Parte legată a unui chitanţier, a unui bonier etc. din care s-au rupt jumătăţile detaşabile. — Bg. **matka**.

MATELÓT, *mateloţi*, s. m. Marinar însărcinat cu manevra şi cu serviciul pe punte. — Fr. **matelot**.

MATEMÁTIC, -Ă, *matematici, -e*, adj. Care se referă la matematică, de matematică. ✦ Fig. Precis, riguros, exact. — Fr. **mathématique** (< gr.).

MATEMÁTICĂ, *matematici*, s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul mărimilor, al relaţiilor cantitative şi al formelor spaţiale. — Fr. **mathématique** (< gr.).

MATEMATICÉSC, -EÁSCĂ, *matematiceşti*, adj. (Înv.) Matematic. — Din **matematică** + suf. *-esc*.

MATEMATICÉŞTE adv. Conform cu procedeele întrebuinţate în matematică; *fig.* cu exactitate, cu precizie absolută. — Din **matematică** + suf. *-eşte*.

MATEMATICIÁN, -Ă, *matematicieni, -e*, s. m. şi f. Specialist în matematică. — Fr. **mathématicien**.

MATERIÁL[1], *materiale*, s. n. 1. Totalitatea materiilor prime sau semifabricate din care se fac diverse bunuri; totalitatea mijloacelor materiale folosite în procesul de producţie pentru efectuarea lucrărilor specifice unei întreprinderi sau necesare unei anumite activităţi. ✦ Ţesătură. 2. Totalitatea documentelor, informaţiilor şi datelor necesare pentru elaborarea unei lucrări literare, ştiinţifice etc. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **matériel** (lat. lit. **materialis**).

MATERIÁL[2], **-Ă**, *materiali, -e*, adj. 1. Care aparţine realităţii obiective, existînd independent de conştiinţă şi în afara ei care e alcătuit din materie. ◇ *Cultura materială* = totalitatea bunurilor create de societate într-o perioadă istorică dată. ✦ Palpabil, concret, real. ✦ Privitor la întreţinerea vieţii, la trai. 2. Care constă în bunuri economice, care ţine de venit, de avere care se referă la trai, la întreţinerea vieţii. ◇ *Bază materială* = totalitatea mijloacelor care permit desfăşurarea unei activităţi economice sau ştiinţifice. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **matériel** (lat. lit. **materialis**).

MATERIALICÉŞTE adv. (Rar) Din punct de vedere material[2] (2). [Pr.: *-ri-a-*] — Din **material**[2] + suf. *-ic-eşte*.

MATERIALÍSM s. n. Concepţie filozofică care, în opoziţie cu idealismul, consideră ca materia este factorul prim, iar conştiinţa factorul secund. ◇ *Materialism filozofic marxist* = forma superioară, ştiinţifică a materialismului, care admite materialitatea lumii, primordialitatea materiei asupra conştiinţei, cognoscibilitatea lumii materiale şi a legilor ei de dezvoltare. *Materialism dialectic* = concepţia despre lume a partidului marxist-leninist, a cărei metodă de cercetare a fenomenelor naturii, societăţii şi gîndirii este dialectică, iar felul de a privi lumea, teoria ei filozofică este materialistă. *Materialism istoric* = concepţia materialistă a istoriei care extinde şi aplică principiile materialismului dialectic la studiul fenomenelor vieţii sociale. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **matérialisme**.

MATERIALÍST[1], **-Ă**, *materialişti, -ste*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine materialismului, privitor la concepţiile materialismului. 2. S. m. şi f. Adept al concepţiei filozofice materialiste. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **matérialiste**.

MATERIALÍST[2], **-Ă**, *materialişti, -ste*, adj. (Impr.) Care este preocupat exclusiv de cîştig, de foloase materiale. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **matérialiste**.

MATERIALITÁTE s. f. Însuşirea de a fi material, de a avea existenţă materială, de a exista independent de conştiinţă şi în afara ei. [Pr.: *-ri-a-*] — După fr. **matérialité**.

MATERIALIZÁ, *materializez*, vb. I. Tranz. şi refl. A da sau a căpăta formă materială, a (se) transpune în viaţă; a (se) concretiza. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **matérialiser**.

MATERIALIZÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) materializa*; concretizare. [Pr.: *-ri-a-*]

MATERIALIZÁT, -Ă, *materializaţi, -te*, adj. Concretizat, întrupat. [Pr.: *-ri-a-*] — V. *materializa*.

MATERIALMÉNTE adv. (Rar) Din punct de vedere material. [Pr.: *-ri-al-*] — It. **materialmente** (fr. **matériellement**).

MATÉRIE, *materii*, s. f. 1. Realitatea obiectivă care există în afară şi independent de conştiinţa omenească şi care este unicul izvor şi ultima cauză a proceselor din natură; diversitatea fenomenelor reprezentînd diferitele forme de mişcare ale acestei realităţi; categorie filozofică care desemnează realitatea obiectivă, dată omului prin senzaţiile lui şi oglindită de acestea. 2. Substanţă din care sînt făcute diversele obiecte; material[1] (1). ◇ *Materie cenuşie* = parte a sistemului nervos central situată la suprafaţa creierului şi în interiorul măduvei şi care dă naştere fluxului nervos; *p. ext.* creier; minte, inteligenţă. *Materie primă* = material (brut) destinat prelucrării în vederea fabricării unui produs finit. ✦ (Pop.) Ţesătură, pînză, stofă. 3. Domeniu de cunoaştere, de cercetare etc. ◇ Loc. adv. *În materie de...* = privitor la..., în ceea ce priveşte... ◇ Expr. *A intra în materie* = a începe (după o introducere) discutarea sau tratarea subiectului propriu-zis. ✦ Conţinut, cuprins. ◇ *Tablă de materii* = listă ataşată la începutul sau la sfîrşitul unei lucrări, în care sînt înşirate capitolele cuprinse în lucrare cu indicarea paginilor corespunzătoare. 4. Totalitatea cunoştinţelor care se predau în cadrul unui obiect de studiu. — Lat. lit. **materia**.

MATÉRN, -Ă, *materni, -e*, adj. De mamă, propriu mamei. ◇ *Limbă maternă* = limbă pe care o învaţă cineva din prima copilărie, de la părinţi. — Lat. lit. **maternus** (it. **materno**).

MATERNITÁTE, (2) *maternităţi*, s. f. 1. Starea, calitatea de mamă; instinct matern. ✦ (Rar) Sarcină. 2. Spital pentru îngrijirea femeilor care nasc. — După fr. **maternité**.

MÁTIMĂ, *matimi*, s. f. (Înv.) Lecţie; *p. ext.* învăţătură. — Ngr. **mathema**.

MATINÁL, -Ă, *matinali, -e*, adj. De dimineaţă. ✦ (Despre oameni) Care se scoală devreme. — Fr. **matinal**.

MATINÉU, *matinee*, s. n. 1. Spectacol care are loc dimineaţa sau în primele ore ale după-amiezii. 2. (Înv.) Haină de casă pe care o purtau femeile dimineaţa. — Fr. **matinée**.

MATISÁ, *matisez*, vb. I. Tranz. A împreuna două cabluri, două parîme etc. fără a le înnoda, petrecînd unele prin altele şuviţele care le compun.

MATÍŢĂ, *matiţe*, s. f. (Reg.) Parte a năvodului, în forma unui sac de plasă mare, în care se strîng peştii. — Bg., sb. **matica**.

MATLASÁ, *matlasez*, vb. I. Tranz. A căptuşi o stofă, o mătase, o haină etc. cu lînă sau cu vată, cosînd astfel materialul încît lîna sau vata să iasă în relief (în forme geometrice regulate). — Fr. **matelasser**.

MATLASÁT, -Ă, *matlasaţi, -te*, adj. (Despre o stofă, o mătase, o haină etc.) Căptuşit cu lînă sau cu vată, astfel cusute încît să iasă în relief (în forme geometrice regulate). — V. *matlasa*.

MATOSÍ, *matosesc*, vb. IV. Refl. (Pop.) A se îmbăta. — Comp. ţig. **mato** «beat».

MATOSTÁT, *matostaturi*, s. n. Jasp. — Ngr. **imatostatis**.

MATRACÚCĂ, *matracuci*, s. f. (Pop.) Epitet dat unei femei cu înfăţişare neplăcută sau cu apucături urîte.

MATRAPAZLÍC, *matrapazlicuri*, s. n. Şarlatanie, escrocherie, fraudă. — Tc. **matrabazlık**.

MATRIARHÁT s. n. Treaptă istorică în dezvoltarea orînduirii comunei primitive, caracterizată prin filiaţie maternă şi prin faptul că femeia avea rolul predominant în viaţa economică şi socială. [Pr.: *-tri-ar-*] — Fr. **matriarcat**.

MATRÍCE[1] s. f. Uter. — Lat. lit. **matrix, -icis** (fr. **matrice**).

MÁTRICE[2], *matrice*, s. f. (Mat.) Sistem de numere grupate într-un tablou dreptunghiular care are un anumit număr de linii sau rînduri, fiecare rînd avînd acelaşi număr de numere, aranjate în coloane. — Fr. **matrice**.

MATRÍCOL, -Ă, *matricoli, -e*, adj. Matricular. — Din **matricolă**.

MATRÍCOLĂ, *matricole*, s. f. Registru în care se înscriu, într-o instituţie, numele persoanelor a căror evidenţă este necesară; (în special) registru folosit în şcoli în care se înscriu numele, datele personale şi situaţia şcolară a elevilor. [Var.: **matrículă** s. f.] — Lat. lit. **matricula** (it. **matricola**).

MATRICULÁR, -Ă, *matriculari, -e*, adj. (Rar) Care face parte dintr-o matricolă. — După fr. **matriculaire**.

MATRÍCULĂ s. f. v. **matricolă**.

MATRIMONIÁL, -Ă, *matrimoniali, -e*, adj. (Livresc) De căsătorie, privitor la căsătorie. [Pr.: *-ni-al*] — Lat. lit. **matrimonialis** (fr. **matrimonial**).

MATRIȚĂ, *matrițe*, s. f. Unealtă cu o cavitate interioară, alcătuită din unul sau mai multe elemente, folosită la fasonarea, prin deformare plastică sub presiune, a unor materiale. ✦ Formă în care se toarnă literele de tipografie. — Germ. **Matrize.**

MATRIȚÉR, *matrițeri*, s. m. Muncitor care lucrează cu matrițe. — Din **matriță** + suf. *-ar*.

MATROÁNĂ, *matroane*, s. f. (La romani) Nume dat în semn de respect unei femei căsătorite, din aristocrație; (astăzi, livresc sau ir.) femeie în vîrstă, respectabilă. — Lat. lit. **matrona** (it. **matrona**).

MÁTRÓZ, *matrozi*, s. m. Marinar; (astăzi) grad în marina militară, corespunzător gradului de soldat din armata de uscat; persoană care are acest grad. — Rus **matroz** (< germ.).

MATÚF, *matufi*, s. m. (Înv.) Babalîc (1). ✦ Om ursuz, posomorît. — Tc. **matuh.**

MATÚR, -Ă, *maturi, -e*, adj. Ajuns la o vîrstă cînd dezvoltarea fizică și cea intelectuală sînt depline; cu judecată, cu experiență. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care dovedește judecată adîncă, seriozitate; *p. ext.* profund. [Acc. și: *mátur*] — Lat. lit. **maturus** (it. **maturo**).

MATURÁȚIE s. f. 1. Totalitatea transformărilor pe care le suferă o celulă sexuală, un fruct sau un organism pînă la dezvoltarea lor morfofiziologică completă. 2. Totalitatea transformărilor fizice sau chimice pe care le suferă unele substanțe sau sisteme coloide înainte de a ajunge la forma definitivă; maturizare. — Fr. **maturation.**

MATURITÁTE s. f. Stare de deplină dezvoltare fizică și intelectuală; calitatea de a fi matur. ✧ *Examen de maturitate* = examen de cultură generală pe care îl trece un absolvent al unei școli medii și în urma căruia se bucură de anumite drepturi. ✦ Stare de deplină dezvoltare a unui fruct. — Fr. **maturité** (lat. lit. **maturitas, -atis**).

MATURIZÁ, *maturizez*, vb. I. Tranz. și refl. A deveni sau a face să devină matur. — Din **matur.**

MATURIZÁRE s. f. Faptul de *a (se) maturiza*.

MAȚ, *mațe*, s. n. 1. Intestin. ✧ Expr. *A-i chiorăi* (cuiva) *mațele (de foame)* = a-i fi cuiva foarte foame. ✦ Compus: (Iht.) *mațe-negre* = scobar. 2. (Pop.) Tub flexibil (de cauciuc); furtun. — Lat. **mattia.**

MAȚE-GOÁLE s. m. (Peior.) Mațe-fripte (1). — Din **mațe** + **goale.**

MAȚE-FRÍPTE s. m. (Peior.) 1. Epitet dat unui om foarte sărac sau, *p. ext.*, unui om de nimic. 2. Epitet dat unui om zgîrcit, avar. — Din **mațe** + **fripte.**

MAȚE-PESTRÍȚE s. m. (Peior.) Om rău la suflet sau foarte zgîrcit. — Din **mațe** + **pestrițe.**

MÁUR, -Ă, *mauri, -e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană făcînd parte din populația care locuia în antichitate în nord-vestul Africii; persoană făcînd parte din populația arabă care a cucerit în evul mediu nord-vestul Africii și o parte a Spaniei, amestecîndu-se cu localnicii. 2. Adj. Care aparține maurilor (1), privitor la mauri (1). — Lat. lit. **Maurus** (fr. **Maure**).

MAURÉSC, -Ă, *maurești*, adj. (Rar) Maur (2). — După fr. **mauresque.**

MÁUS s. n. Numele unui joc de cărți. — Germ. **Maus.**

MAUSOLÉU, *mausolee*, s. n. Monument funerar de proporții mari, ridicat în memoria unui om ilustru, a unor eroi etc. — Lat. lit. **mausoleum** (fr. **mausolée**).

MAVROFÓR, *mavrofori*, s. m. (Înv.) Voluntar grec din unitățile de elită ale lui Alexandru Ipsilanti. — Ngr. **mavroforos** «îmbrăcat în negru».

MAXILÁR, *maxilare*, s. n. Fiecare dintre cele două oase ale feței în care sînt înfipți dinții; falcă. — Lat. lit. **maxillaris** (fr. **maxillaire**).

MAXÍLĂ, *maxile*, s. f. Fiecare dintre cele două plăci chitinoase de la gura insectelor, așezate deasupra buzei inferioare. — Lat. lit. **maxilla** «falcă».

MÁXIM[1] s. n. Valoarea cea mai mare pe care o poate lua o mărime variabilă; maximum. — Fr. **maxime.**

MÁXIM[2], **-Ă**, *maximi, -e*, adj. Care are cea mai mare dimensiune, durată, intensitate etc.; foarte mare. — Lat. lit. **maximus** (fr. **maxime**).

MAXIMÁL, *maximale*, adj. n. (În expr.) *Preț maximal* = preț a cărui depășire este interzisă de lege. — Fr. **maximal.**

MÁXIMĂ, *maxime*, s. f. Gîndire formulată concis, exprimînd un principiu etic sau o normă de conduită; aforism, sentință. — Lat. lit. [sententia] **maxima** (fr. **maxime**).

MÁXIMUM s. n. Limita superioară peste care nu se poate trece. ✦ (Adverbial) Cel mult. — Lat. lit. **maximum** (fr. **maximum**).

MAZAGRÁN, *mazagranuri*, s. n. Băutură răcoritoare preparată din cafea neagră foarte concentrată, în care se introduc bucățele de gheață. — Fr. **mazagran** (< *Mazagran*, oraș în Algeria).

Mazăre

MÁZĂRE s. f. 1. Plantă erbacee de cultură din familia leguminoaselor, cu flori albe sau trandafirii și cu semințe sferice, în păstăi (*Pisum sativum*). ✦ Păstăile sau semințele comestibile ale acestei plante; mîncare pregătită din aceste semințe. 2. Compuse: *mazăre-de-cîmp* = plantă asemănătoare cu mazărea (1), cultivată ca nutreț pentru vite (*Pisum arvense*); *mazăre-sălbatică* = plantă erbacee agățătoare cu flori roșii, parfumate (*Pisum elatius*). — Comp. alb. **modhullë.**

MAZDRÁC, *mazdrace*, s. n. (Pop.) Lance sau suliță lungă; *p. ext.* măciucă ghintuită. — Tc. **mızrak.**

MAZÉTĂ, *mazete*, s. f. Calificativ dat unei persoane nepricepute la jocuri de noroc, la biliard, *p. ext.* la sport etc. — Fr. **mazette.**

MAZÍL, *mazili*, s. m. (Înv.) 1. (Adesea adjectival) Membru al unui rang inferior al boierimii format din boierii rămași fără slujbă și din urmașii sărăciți ai acestora. ✦ Domnitor sau înalt demnitar scos din funcție. 2. Membru al unui corp de cavalerie format din boierii scoși din funcție. 3. Persoană însărcinată cu strîngerea birurilor; vătășel în slujba boierilor, plătit din banii birului. [Var.: **mazíl** s. m.] — Tc. **mazul** «destituit».

MAZILÍ, *mazilesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A scoate din domnie, din slujbă un domn, un boier etc.; (astăzi fam.) a destitui dintr-o funcție pe cineva. ✦ Fig. A alunga, a îndepărta. — Din **mazil.**

MAZILÍE, *mazilii*, s. f. (Înv.) Mazilire. ✦ Starea celui mazilit; perioadă de timp petrecută în această stare. — Din **mazil** + suf. *-ie*.

MAZILÍRE, *maziliri*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a mazili*; detronare, destituire.

MAZILÍT, -Ă, *mazili*ți, *-te*, adj. (Înv.) Detronat, scos din slujbă, destituit. — V. *mazili*.

MAZÍL s. m. v. **mazil.**

MAZÚ s. n. invar. (Înv.) Sumă care se adăuga la miza jocului de cărți. ✦ Ceea ce se dă pe deasupra, adaos. — Rus **maz.**

MAZÚRCĂ, *mazurci*, s. f. Dans național polonez, devenit și dans de salon; melodia după care se execută acest dans. — Rus **mazurka** (< pol. *mazurek*).

MAZÚT s. n. (Rar) Păcură. — Germ. **Masut** (fr. **mazout**).

MĂ interj. v. **măi.**

MĂCÁR adv. 1. (Restrictiv) Cel puțin, barem. 2. (Concesiv) Chiar, încă. *Fie măcar aurit, Nu-l voi* (PANN). ✧ Loc. conj. *Măcar că* = cu toate că, deși. *Măcar de* (sau *dacă, să*) = chiar dacă. 3. (Pop., în legătură cu un pronume sau cu adverbe relative-interogative) Oricît, oricine, oricum. — Ngr. **makari.**

MĂCĂÍ, pers. 3 *măcăie*, vb. IV. Intranz. (Despre rațe) A scoate strigătul caracteristic speciei. [Var.: **măcănĭ** vb. IV] — Din **mac**[1].

MĂCĂÍRE, *măcăiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a măcăi* și rezultatul ei; măcăit.

MĂCĂÍT, *măcăituri*, s. n. Faptul de *a măcăi*; strigătul caracteristic al raței.

Măcăleandru

MĂCĂITÚRĂ, *măcăituri*, s. f. Măcăit. — Din **măcăi** + suf. *-(i)tură*.

MĂCĂLEÁNDRU, *măcălendri*, s. m. Pasăre mică cu spinarea cafenie și cu gușa roșiatică (*Erithacus rubecula*). — Comp. ucr. **makoliondra, makollandra.**

MĂCĂNÍ vb. IV. v. **măcăi.**

MĂCĂU, *măcaie*, s. n. (Reg.) Băț, ciomag. — Comp. magh. **mákó.**

MĂCEÁȘĂ, *măceșe*, s. f. Fructul măceșului, de culoare roșie, cu coaja tare, acrișor la gust. — Din **măceș.**

MĂCÉL, *măceluri*, s. n. Ucidere în masă a oamenilor (într-un război, în acțiuni de reprimare); masacru. — Lat. lit. **macellum** (it. **macello**).

MĂCELÁR, *măcelari*, s. m. Cel care se ocupă cu tăierea animalelor pentru consum sau cu vînzarea cărnii lor. ✦ Fig. Om crud; ucigaș. — Lat. **macellarius.**

MĂCELĂREÁSĂ, *măcelărese*, s. f. (Rar) Soție de măcelar; femeie care vinde carne. — Din **măcelar** + suf. *-easă*.

MĂCELĂRÉSC, -EÁSCĂ, *măcelărești*, adj. De măcelar. — Din **măcelar** + suf. *-esc*.

MĂCELĂRÉȘTE adv. (Rar) Ca măcelarii. — Din **măcelar** + suf. *-ește*.

MĂCELĂRÍ, *măcelăresc*, vb. IV. Tranz. 1. A ucide în masă; a masacra. 2. (Rar) A tăia animale pentru consum. — Din **măcelar.**

MĂCELĂRÍE, *măcelării*, s. f. 1. Prăvălie în care se vinde carne. 2. (Înv.) Măcel. — Din **măcelar** + suf. *-ie*.

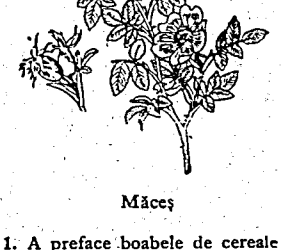

Măceș

MĂCELĂRÍRE, *măcelăriri*, s. f. Acțiunea de *a măcelări* și rezultatul ei; măcel. ✦ (Rar) Desfacerea în bucăți a cărnii de consum.

MĂCELĂRÍT[1] s. n. Măcelărire. ✦ Ocupația măcelarului. — V. *măcelări*.

MĂCELĂRÍT[2], **-Ă**, *măcelăriți, -te*, adj. Ucis în mod sîngeros; ciopîrțit. — V. *măcelări*.

MĂCÉȘ, *măceși*, s. m. Arbust cu spini, cu flori roșii, trandafirii sau albe și cu fructe roșii (*Rosa canina*); cacadîr. [Var.: **măciéș** s. m.]

MĂCIÉȘ s. m. v. **măceș.**

MĂCINÁ, *mácin*, vb. I. Tranz. 1. A preface boabele de cereale în făină cu ajutorul pietrelor sau valțurilor morii; a preface diverse

boabe în pulbere cu ajutorul rișniței sau al altor unelte. 2. (Adesea fig.) A fărîmița, a zdrobi, prefăcînd în bucățele sau în pulbere; a distruge. ◇ Refl. *Zidurile se macină.* — Lat. **machinare** *(= machinari).*

MĂCINĂR, *măcinari,* s. m. (Neobișnuit) Morar. — Din **măcina** + suf. *-ar.*

MĂCINĂRE, *măcinări,* s. f. (Adesea fig.) Acțiunea de *a măcina* și rezultatul ei.

MĂCINÁT[1] s. n. Măcinare. — V. *măcina.*

MĂCINÁT[2]**, -Ă,** *măcinați, -te,* adj. Prefăcut în făină; prefăcut în pulbere. ✦ Fărîmat, distrus, ros. — V. *măcina.*

MĂCINĂTÚRĂ, *măcinături,* s. f. (Rar) 1. Măcinare. ✦ (Concr.) Făină; resturi de grăunțe fărîmițate. 2. Pămînt fărîmițat de ape. — Din **măcina** + suf. *-(ă)tură.*

MĂCINÍȘ, *măcinișuri,* s. n. Măcinare. ✦ Ceea ce se macină; grînele duse la moară pentru a fi măcinate. ✦ Produs rezultat din măcinarea unor cereale. — Din **măcina** + suf. *-iș.*

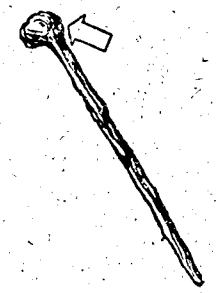

Măciucă (1)

MĂCIÚCĂ, *măciuci,* s. f. 1. Parte îngroșată și rotunjită a capătului unui ciomag sau, *p. ext.,* a altor obiecte. ◇ Expr. *A i se face cuiva părul* (sau *chica*) *măciucă,* se spune cînd cineva este îngrozit. 2. Bită mare, mult îngroșată la un capăt și adesea ferecată la celălalt; *p. ext.* lovitură dată cu o asemenea bîtă. — Lat. **matteuca.*

MĂCIUCĂRÍȚĂ, *măciucărițe,* s. f. (Înv. și arh.) Unealtă cu ajutorul căreia se culegea măciuca de pe jos, din fuga calului. — Din **măciucă** + suf. *-ăr-iță.*

MĂCIUCHÍȚĂ, *măciuchițe,* s. f. (Rar) Măciucuță. — Din **măciucă** + suf. *-iță.*

MĂCIUCÚȚĂ, *măciucuțe,* s. f. Diminutiv al lui *măciucă.*

MĂCIULÍE, *măciulii,* s. f. Capăt îngroșat și rotunjit al unor obiecte. ✦ Capsulă. *Măciulie de mac.* — Din **măci**[ucă] + suf. *-ulie.*

MĂCRÍȘ s. m. Plantă erbacee cu frunze acrișoare, cultivată ca plantă alimentară sau medicinală *(Rumex acetosa).* ◇ Compuse: *măcriș-mărunt* = varietate de măcriș cu frunzele în formă de halebardă și cu flori roșietice *(Rumex acetosella); măcrișul-calului* = varietate de măcriș cu flori verzui *(Rumex conglomeratus); măcrișul-iepurelui* sau *măcrișul-caprei* = plantă erbacee cu frunze acrișoare, acoperite cu peri, asemănătoare ca formă cu ale trifoiului și cu flori albe sau roșietice *(Oxalis acetosella).* ✦ *Sare de măcriș* = numele popular al acidului oxalic. — Bg. **mokreș.**

Măcriș-mărunt

Măcrișul-iepurelui

MĂDĂRÍ, *mădăresc,* vb. IV. Refl. și tranz. (Reg.) A (se) răsfăța. ✦ Refl. A face mofturi.

MĂDĂRÍT, -Ă, *mădăriți, -te,* adj. (Reg.) Răsfățat. — V. *mădări.*

MĂDULÁR, (1) *mădulare,* s. n., (2) *mădulari,* s. m. 1. Membru[1] (1). 2. (Înv.) Membru[2]. — Lat. **medullaris.**

MĂDULĂRÍ, *mădulăresc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A bate zdravăn pe cineva. — Din **mădular.**

MĂDUVĂ s. f. 1. Substanță moale aflată în interiorul oaselor, care ajută la formarea sîngelui și a țesutului osos. ◇ *Măduva spinării* = parte a sistemului nervos central, aflată în interiorul coloanei vertebrale, care coordonează reflexele medulare și conduce știrile conștiente la centrii nervoși. ◇ Loc. adv. *Pînă în măduvă* sau *pînă în* (sau *la*) *măduva oaselor* = profund, adînc. 2. Miezul (moale al) tulpinii și al rădăcinii unor plante. 3. Fig. (Rar) Partea cea mai importantă, cea mai bună a unui lucru; esență, miez. — Lat. **medulla.**

Măgar

MĂGÁN adv. (Reg.; în expr.) *De măgan* = de la sine, din proprie voință. — Magh. **magán.**

MĂGÁR, *măgari,* s. m. 1. Animal din familia calului, mai mic decît acesta, cu părul de obicei sur, capul mare și urechile lungi *(Equus asinus).* ◇ Expr. *A nu fi nici cal, nici măgar* = a nu avea o situație precisă. 2. Fig. Calificativ dat unui om prost, încăpățînat sau obraznic. — Comp. alb. **magar.**

MĂGĂDÁN, *măgădani,* s. m. (Reg.) Măgădău. — Din ***măcădan** *(< moc).*

MĂGĂDĂU, *măgădăi,* s. m. (Reg.) Bărbat mare la trup; vlăjgan. — Din **magăd**[an] + suf. *-ău.*

MĂGĂOÁIE, *măgăoi,* s. f. Sperietoare de păsări; ființă imaginară urîtă; matahală. [Var.: **magaoáie** s. f.]

MĂGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *măgărești,* adj. 1. Care aparține măgarului, privitor la măgar. ✦ Fig. (Despre vorbe, fapte etc.) Prostesc, grosolan, obraznic. 2. (Pop.; în expr.) *Tuse măgărească* = tuse convulsivă. — Din **măgar** + suf. *-esc.*

MĂGĂRÉȘTE adv. Ca măgarii, în felul măgarilor. ✦ Fig. În mod grosolan, obraznic. — Din **măgar** + suf. *-ește.*

MĂGĂRÉȚ[1]**,** *măgăreți,* s. m. (Rar) Măgar (2). — Din **măgar** + suf. *-eț.*

MĂGĂRÉȚ[2]**, -EÁȚĂ,** *măgăreți, -e,* adj. (Rar) Măgăresc. — Din **măgar** + suf. *-eț.*

MĂGĂRÍE, *măgării,* s. f. Faptă sau vorbă prostească; neghiobie, nerozie, obrăznicie. — Din **măgar** + suf. *-ie.*

MĂGĂRIȚĂ, *măgărițe,* s. f. 1. Femela măgarului. 2. Fig. Calificativ dat unei femei proaste, încăpățînate sau obraznice. [Acc. și: *măgărîță*] — Din **măgar** + suf. *-iță.*

MĂGĂRÚȘ, *măgărași,* s. m. Diminutiv al lui *măgar.*

MĂGHERÁN s. m. v. **maghiran.**

MĂGHIRÁN s. m. v. **maghiran.**

MĂGUIÁȚĂ, *măguiețe,* s. f. (Reg.) Mogîldeață.

MĂGULĂ s. f. v. **măgură.**

MĂGULEÁLĂ, *măguleli,* s. f. Vorbă sau faptă măgulitoare. — Din **măguli** + suf. *-eală.*

MĂGULÍ, *măgulesc,* vb. IV. 1. Tranz. A satisface amorul propriu sau vanitatea cuiva prin vorbe sau fapte. 2. Refl. (Înv.) A se amăgi cu..., a se împăca cu... — Sb. **maguliti.**

MĂGULÍRE, *măguliri,* s. f. Acțiunea de *a (se) măguli.*

MĂGULITÓR, -OÁRE, *măgulitori, -oare,* adj. (Adesea adverbial) Care măgulește. — Din **măguli** + suf. *-(i)tor.*

MĂGURĂ, *măguri,* s. f. Deal mare (singuratic); *p. ext.* munte. [Var.: **măgulă** s. f.] — Comp. alb. **magullë.**

MĂGURÍCĂ, *măgurele,* s. f. Diminutiv al lui *măgură.*

MĂHĂLÓS, -OÁSĂ, *măhăloși, -oase,* adj. (Reg.) Mătăhălos. — Din **mă**[tă]**hălos.**

MĂI interj. (Fam.) 1. Cuvînt cu care cineva se adresează uneia sau mai multor persoane masculine ori, *p. ext.,* uneia sau mai multor femei. 2. Exclamație prin care se exprimă mirarea, nedumerirea sau neîncrederea. [Var.: **mă** interj.]

MĂICULEÁNĂ s. f. (Pop.) Măicuță. — Din **maică** + suf. *-ul-eană.*

MĂICULÍȚĂ, *măiculițe,* s. f. Măicuță. — Din **maică** + suf. *-ul-iță.*

MĂICUȘOÁRĂ, *măicușoare,* s. f. (Rar) Măicuță. — Din **maică** + suf. *-uș-oară.*

MĂICÚȚĂ, *măicuțe,* s. f. 1. Diminutiv al lui *maică* (1). ✦ Termen de respect cu care se adresează cineva unei femei (mai) în vîrstă. 2. Călugăriță; termen cu care se adresează cineva unei călugărițe.

MĂIESTRÉȘTE adv. (Înv.) Cu măiestrie. — Din **măiestru** + suf. *-ește.*

MĂIESTRÉȚ, -EÁȚĂ, *măiestreți, -e,* adj. (Înv.) 1. Care face un lucru cu măiestrie; talentat. 2. Care este făcut cu măiestrie. — Din **măiestru** + suf. *-eț.*

MĂIESTRÍ, *măiestresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A executa ceva cu mare îndemînare, artistic. — Din **măiestru.**

MĂIESTRÍE, (2, 3) *măiestrii,* s. f. 1. Pricepere, iscusință deosebită. ◇ *Măiestrie artistică* = totalitatea elementelor pe care le pune în valoare artistul în procesul desăvîrșirii unei opere de artă. 2. (Înv.; concr.) Lucrare, operă, creație de artă. ✦ (La pl.) Diferite obiecte, instrumente etc. lucrate artistic. 3. (Înv.) Meserie, meșteșug. — Din **măiestru** + suf. *-ie.*

MĂIESTRÍT, -Ă, *măiestriți, -te,* adj. 1. Lucrat cu măiestrie (1). 2. Măiestru (1). — V. *măiestri.*

MĂIÉSTRU, -IÁSTRĂ, *măiștri, -iestre,* adj. 1. Iscusit, abil, ingenios. ✦ Măiestrit (1). 2. (În basme) Înzestrat cu însușiri miraculoase. — Lat. ***maister** *(= magister).*

MĂIETOÁRE, *măietori,* s. f. (Reg.) Construcție într-o gospodărie sătească în care se păstrează păioasele, nutrețul etc. — Din **mînea** + suf. *-(ă)toare.*

MĂIÚG, *măiuge,* s. n. 1. Un fel de ciocan de lemn cu care se bate cînepa de toamnă, ca să se frîngă. 2. (Neobișnuit) Buzdugan. — Din **mai**[3] + suf. *-ug.*

MĂIÚȚ, *măiuțe,* s. n. Diminutiv al lui *mai*[3]; lopățică cu care se bate cînepa. — Din **mai**[3] + suf. *-uț.*

Măing (1)

MĂJÁRÍT s. n. (Înv. și reg.) Negoț de pește. ✦ Impozit pe negoțul de pește. — Din **măjer** + suf. *-ît.*

MĂJÉR, *măjeri,* s. m. (Înv. și reg.) Pescar; negustor sau cărăuș de pește. — Din **maja** + suf. *-ar.*

MĂLAI, (2) *mălaie,* s. n. **1.** Făină de porumb; *p. ext.* (reg.) făină în general. **2.** Aliment preparat din aluat de făină de porumb, dospit și copt în cuptor; aliment preparat din făină de porumb frămîntată cu lapte. ◇ Expr. *Și-a trăit traiul, și-a mîncat mălaiul* = a îmbătrînit; s-a perimat. *Mălai mare* = poreclă dată unui om mîncăcios sau unui om bleg, prostănac. **3.** (Reg.) Porumb. **4.** (Reg.) Mei. ◇ Expr. *Vrabia mălai visează* = fiecare e preocupat de ceea ce își dorește mai mult, fiecare se gîndește la ceea ce îi lipsește. **5.** Compus: *mălaiul-cucului* = plantă erbacee cu flori brune, dispuse la vîrful ramurilor *(Luzula pilosa).*

Mălaiul-cucului

MĂLĂCÍNĂ, *mălăcini,* s. f. (Reg.) Busuioc.

MĂLĂIÁȘ, *mălăiașe,* s. n. Diminutiv al lui *mălai* (2).

MĂLĂIÉR, *mălăieri,* s. m. (Neobișnuit) Căruțaș.

MĂLĂIÉȚ, -IĂȚĂ, *mălăieți, -e,* adj. (Despre fructe) Moale, făinos; prea copt. ◇ Expr. *(Pică) pară mălăiață în gura lui Nătăfleață,* se zice despre un om leneș care așteaptă să-i vină toate de-a gata. ✦ (Despre oameni) Lipsit de energie; *p. ext.* prostănac. — Din **mălai** + suf. *-eț.*

MĂLĂÍȘTE, *mălăiști,* s. f. (Reg.) Loc cultivat cu porumb sau cu mei. — Din **mălai** + suf. *-iște.*

MĂLĂÓI, *mălăoi,* s. m. Numele a doi arbuști care cresc pe stînci și au flori galbene și frunze liniare, acoperite cu peri *(Helianthemum alpestre* și *rupifragum).*

MĂLĂÚȚ, *mălăuțe,* s. n. (Reg.) Mălăiaș. — Din **mălai** + suf. *-uț.*

MĂLDĂRÉL, *măldărele,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui *maldăr.*

MĂLDĂRÍ, *măldăresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A face maldăr. — Din **maldăr.**

MĂLDĂRÚȘ, *măldărușe,* s. n. Măldărel. — Din **maldăr** + suf. *-uș.*

MĂLÍN, *mălini,* s. m. **1.** Arbore cu flori albe mirositoare, din a cărui scoarță amară se prepară un medicament astringent *(Prunus padus).* **2.** (Bot.; reg.) Liliac. — Din **mălină.**

Mălin (1)

MĂLÍNĂ, *mălini,* s. f. Fructul mălinului (1), rotund și de culoare neagră. — Bg., sb. **malina.**

MĂLINÍȘ, *mălinișuri,* s. n. Loc unde cresc mălini (1). — Din **mălin** + suf. *-iș.*

MĂLURÁ, pers. 3 *mălurează,* vb. I. Refl. (Despre cereale) A se îmbolnăvi de mălură. — Din **mălură.**

MĂLURÁT, -Ă, *măluranți, -te,* adj. (Despre cereale) Atacat de mălură. — V. *mălura.*

MĂLÚRĂ s. f. Boală a grîului și a altor păioase, cauzată de o ciupercă *(Tilletia tritici),* care umple boabele cu o pulbere neagră formată din sporii ei; ciupercă care produce această boală. ✦ Boabe atinse de această boală; pulberea neagră din interiorul lor. [Acc. și: *mălură*] — Comp. ngr. **meluri.**

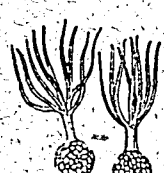

Mălură

MĂLURÍCI, *mălurici,* s. m. Plantă erbacee cu rizom noduros, cu flori roz-purpurii și cu fructul o păstaie care la maturitate are culoare brună *(Orobus variegatus).* — Din **mălură** + suf. *-ici.*

MĂLURÓS, -OÁSĂ, *măluroși, -oase,* adj. Mălurat. — Din **mălură** + suf. *-os.*

MĂLÚȚ, *măluțuri,* s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *mal.*

MĂMĂLIGÁR, *mămăligari,* s. m. Persoană care mănîncă multă mămăligă. ✦ Fig. Termen injurios folosit în trecut la adresa țăranilor. — Din **mămăligă** + suf. *-ar.*

MĂMĂLÍGĂ, *mămăliguri,* s. f. Aliment preparat din făină de porumb fiartă în apă. ◇ Expr. *A pune de mămăligă* = a pune să fiarbă apă pentru a face mămăligă. *A o pune de mămăligă* = a o păți; a nu putea ieși dintr-o situație grea. ✦ Fig. Epitet dat unui om lipsit de energie și de inițiativă.

MĂMĂLIGÓI, *mămăligoaie,* s. n. **1.** Augmentativ al lui *mămăligă.* **2.** (Reg.) Făcăleț. — Din **mămăligă** + suf. *-oi.*

MĂMĂLIGÓS, -OÁSĂ, *mămăligoși, -oase,* adj. (Rar) Lipsit de energie, moliu, bleg — Din **mămăligă** + suf. *-os.*

MĂMĂLIGÚȚĂ, *mămăliguțe,* s. f. Diminutiv al lui *mămăligă.*

MĂMĂRÚȚĂ, *mămăruțe,* s. f. (Entom.; reg.) Buburuză.

MĂMÍCĂ, *mămici,* s. f. Diminutiv al lui *mamă.* [Voc. *mămico* și (fam.) *mămicule*]

MĂMÍȚĂ s. f. (Fam.) Mămică. Var.: **mamiță** s. f.] — Din **mamă** + suf. *-iță.*

MĂMIȚÍCĂ s. f. (Fam.) Diminutiv al lui *mămiță.* [Var.: **mamiță** s. f.]

MĂMÚCĂ s. f. (Pop.) Mămică. — Din **mamă** + suf. *-ucă.*

MĂMUCÚȚĂ s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *mămucă.*

MĂMULÁR, *mămulari,* s. m. (Înv.) Negustor (ambulant) de mărunțișuri. — Din ***mamul** (< tc. *mamul* «obiect fabricat») + suf. *-ar.*

MĂMULĂRÍE, *mămulării,* s. f. (Înv.) Ocupația mămularului; (concr.) prăvălie de mărunțișuri. — Din **mămular** + suf. *-ie.*

MĂMÚLICĂ s. f. (Pop.) Mămucuță. — Din **mamă** + suf. *-ul-ică.*

MĂMULÍȚĂ s. f. (Pop.) Mămucuță. — Din **mamă** + suf. *-ul-iță.*

MĂMUȘOÁRĂ s. f. (Rar) Mămucă. — Din **mamă** + suf. *-uș-oară.*

MĂMÚȚĂ s. f. (Rar) Mămucă. — Din **mamă** + suf. *-uță.*

MĂNÁ, pers. 3 *mănează,* vb. I. Refl. (Despre unele plante și recolte) A căpăta mană. — Din **mană.**

MĂNÁT, -Ă, *mănați, -te,* adj. (Despre plante și recolte) Atins de mană. — V. *măna.*

MĂNĂSTIOÁRĂ, *mănăstioare,* s. f. Diminutiv al lui *mănăstire.*

MĂNĂSTÍRE, *mănăstiri,* s. f. Instituție religioasă cuprinzînd o biserică și mai multe chilii, unde trăiesc, potrivit unor reguli de viață austere, călugări sau călugărițe; *p. ext.* biserică; locaș în care serviciul divin e făcut de călugări. [Var.: **mînăstíre,** (înv.) **monastíre** s. f.] — Slav (v. sl. **monastyri** < gr.).

MĂNĂSTIRÉSC, -EÁSCĂ, *mănăstirești,* adj. Care aparține mănăstirii, privitor la mănăstire. [Var.: **mînăstirésc, -eáscă,** (înv.) **monastirésc, -eáscă** adj.] — Din **mănăstire** + suf. *-esc.*

MĂNGĂLĂU, *măngălaie,* s. n. (Reg.) Obiect de lemn lung (și dreptunghiular) cu suprafața ondulată, pe care se freacă sau cu care se netezesc rufele groase. — Magh. **mángoló.**

MĂNGĂLUÍ, *măngăluiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A freca sau a netezi rufele cu măngălăul. — Din **măngălău.**

MĂNÓS, -OÁSĂ, *mănoși, -oase,* adj. **1.** Care dă rod bogat; fertil. ✦ Îmbelșugat. **2.** (Despre vaci) Care dă lapte mult și bun. **3.** Fig. Care aduce profit mare. — Din **mană** + suf. *-os.*

MĂNTĂLÚȚĂ, *măntăluțe,* s. f. Diminutiv al lui *manta.*

MĂNÚCHI s. n. v. **mănunchi.**

MĂNUNCHEÁȘ, *mănuncheși,* s. m. (Reg.) Persoană care umblă în urma secerătorului sau a cosașului și strînge în mănunchiuri păioasele sau fînul. — Din **mănunehi** + suf. *-aș.*

MĂNÚNCHI, *mănunchiuri,* s. n. **1.** (Adesea fig.) Legătură formată din mai multe fire (de grîu, de iarbă etc.) cîte se pot cuprinde cu mîna. ✦ Legătură de mai multe obiecte de același fel, strînse laolaltă. **2.** Mîner (la unele unelte și arme). [Var.: **mănúchi** s. n.] — Lat. **manuclus.**

MĂNUNCHIULÉȚ, *mănunchiulețe,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui *mănunchi.*

MĂNÚNT, -Ă adj. v. **mărunt.**

MĂNUȘÁR[1], *mănușare,* s. n. Mănușă de protecție folosită la apucatul unui metal fierbinte. — Din **mănușă** + suf. *-ar.*

MĂNUȘÁR[2], *mănușari,* s. m. Persoană care confecționează mănuși. — Din **mănușă** + suf. *-ar.*

MĂNÚȘĂ, *mănuși,* s. f. **1.** Obiect de îmbrăcăminte făcut din piele, lînă etc. care acoperă mîna, ferind-o de frig, de murdărie etc. ◇ Expr. *A umbla* (sau *a se purta*) *cu mănuși* (cu cineva) = a avea o purtare plină de menajamente (față de cineva). *A arunca* (cuiva) *mănușa* = a provoca (pe cineva) la duel; *p. ext.* a provoca (pe cineva). *A ridica mănușa* = a primi provocarea cuiva (la duel). **2.** Mănunchi (1). **3.** (Reg., și ca termen tehnic în arheologie) Toartă. [Var.: **mînúșă** s. f.] — Din **mînă** + suf. *-ușă.*

Măr

MĂR[1], *mere,* s. n. **1.** Fructul mărului[2] de formă rotundă-turtită, de diferite culori. *Merele putrede strică pe cele bune* (= exemplele rele exercită o influență dăunătoare). *Mărul nu cade departe de pom* (= copiii seamănă cu părinții). ◇ Expr. *A bate* (sau *a lăsa*) *măr* (pe cineva) = a bate rău (pe cineva). ◇ Compus: (reg.) *măr-gutui* = gutui. **2.** (În expr.) *Mărul lui Adam* = partea proeminentă a zgîrciului tiroidian, vizibilă la bărbați în partea anterioară a gîtului. — Lat. **melum** *(= malum).*

Mărar

MĂR[2], *meri,* s. m. Pom din familia rozaceelor, cu flori albe-trandafirii, care crește în stare sălbatică *(măr pădureț)* sau se cultivă pentru fructele sale comestibile *(Pirus malus).* ◇ Loc. adv. *De florile mărului* = fără rost, degeaba. — Lat. **melus** *(= malus).*

MĂRÁR s. m. Plantă erbacee aromatică întrebuințată drept condiment *(Anethum graveolens)* — Comp. alb. **maraj.**

MĂRĂCINÁR, *mărăcinari*, s. m. Pasăre călătoare cu pene castanii-întunecate *(Saxicola rubetra)*. — Din **mărăcine** + suf. *-ar*.

MĂRĂCINÁȘ, *mărăcinași*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *mărăcine*.

MĂRĂCÍNE, *mărăcini*, s. m. Nume generic dat la diverse plante a căror tulpină este acoperită cu spini; fructul țepos al unor asemenea plante. ◇ Expr. *A sta (ca) pe mărăcini* = a fi nerăbdător. *A trăi ca pe mărăcini* = a trăi rău. ✦ (La pl.) Mărăciniș. — Lat. ***marrucina** *(< marra)*.

Măracinar

MĂRĂCINÉT s. n. (Rar) Mărăciniș. — Din **mărăcine** + suf. *-et*.

MĂRĂCINÍȘ, *mărăcinișuri*, s. n. Tufăriș de mărăcini. — Din **mărăcine** + suf. *-iș*.

MĂRĂCINÍT, -Ă, *mărăciniți, -te*, adj. (Rar) Mărăcinos. — Din **mărăcine** + suf. *-it*.

MĂRĂCINÓS, -OÁSĂ, *mărăcinoși, -oase*, adj. (Despre un teren) Plin de mărăcini. — Din **mărăcine** + suf. *-os*.

MĂRĂMIOÁRĂ, *mărămioare*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *maramă*.

MĂRĂMÚȚĂ, *mărămuțe*, s. f. (Rar) Mărămioară. — Din **maramă** + suf. *-uță*.

MĂRĂRÁȘ s. m. 1. Diminutiv al lui *mărar*. 2. Plantă erbacee acvatică cu flori albe, foarte asemănătoare cu mărarul *(Oenanthe phellandrium)*.

Mărăraș (2)

MĂRĂSÍN s. n. (Reg.) Semn rău, piază rea. — Lat. **male sanus** «nesănătos».

MĂRE interj. (Pop.) Cuvînt care exprimă mirare, curiozitate, nedumerire, uimire, admirație etc. *Măre, iată mi s-arată moldoveni, știuții mei, Prăfuiți și puținței* (COȘBUC). [Var.: **mări** interj.] — Comp. alb. **moré**, ngr. **moré**.

MĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *măreți, -e*, adj. 1. Care trezește admirație; grandios, impunător. 2. (Înv. și reg.) Mîndru, semeț. — Din **mare**[3] + suf. *-eț*.

MĂREȚÍE s. f. 1. Faptul de a fi măreț; sumă de calități care trezesc admirație și respect; splendoare. 2. (Înv. și reg.) Mîndrie, semeție. — Din **măreț** + suf. *-ie*.

MĂRFÁR, *mărfare*, s. n. Tren de marfă. — Din **marfă** + suf. *-ar*.

MĂRFUȘOÁRĂ, *mărfușoare*, s. f. Diminutiv al lui *marfă*.

MĂRGĂREA, *mărgărele*, s. f. (Poetic) Obiect care seamănă, ca formă sau strălucire, cu mărgăritarul (1).

MĂRGĂRÍ, *mărgăresc*, vb. IV. Intranz. (Pop., în urări) A prospera, a înflori. — V. *mărgăriți*.

MĂRGĂRÍNT s. n. v. **mărgărit**[1].

MĂRGĂRÍT[1], *mărgărite*, s. n. 1. Mărgăritar (1). 2. Numele a două plante: a) mărgăritar (3); b) lăcrimioară. [Var.: (2) **mărgărint** s. n.] — Ngr. **margaritis**.

MĂRGĂRÍT[2], **-Ă**, *mărgăriți, -te*, adj. (Pop., despre pomi) Înflorit. — V. *mărgări*.

MĂRGĂRITÁR, *mărgăritare*, s. n. 1. (Adesea fig.) Boabă rotundă și tare de culoare albă-strălucitoare, cu reflexe sidefii, care se formează în corpul unor moluște și care se întrebuințează ca podoabă de preț; perlă. ✦ Mărgărea. 2. Pietriș mărunt. 3. Numele unei specii de vîsc care crește numai pe stejari, cu fructe în formă de bobițe galbene *(Loranthus europaeus)*. 4. (Bot.) Lăcrimioară. — Ngr. **margaritari**.

MĂRGĂRÍTĂ s. f. v. **margaretă**.

MĂRGĂRITĂRÁȘ, *mărgăritărașe*, s. n. Mărgăritărel (1). — Din **mărgăritar** + suf. *-aș*.

MĂRGĂRITĂRÉL, *mărgăritărele*, s. n. 1. Diminutiv al lui *mărgăritar* (1). 2. (Bot.; la pl.) Lăcrimioare.

MĂRGĂRITÍ, pers. 3 *mărgărițește*, vb. IV. Refl. (Rar, despre iarbă) A se împodobi cu flori sau cu stropi ca mărgăritarul. — Din **mărgărit**[1].

MĂRGĂRIȚĂ, *mărgărițe*, s. f. (Entom.; reg.) Gărgăriță. — Din **mărgea** + **gărgăriță**.

MĂRGEÁ, -ÍCĂ, *mărgele*, s. f. 1. Boabă (mică) de sticlă, de piatră etc. de forme și culori diferite (înșirată pe ață, cusută pe un veșmînt etc.), folosită ca podoabă. 2. (La pl.) Încrețituri ale pielii la gușa curcanului, în formă de bobițe roșii. 3. (În forma *mărgică*) Nume dat mai multor plante erbacee al căror fruct seamănă cu o mărgea (1) *(Melica)*. — Lat. **margella**.

Mărgică (3)

MĂRGEÁN, (rar) *mărgeanuri*, s. n. Nume dat mai multor specii de animale care trăiesc în colonii marine formate din mai mulți indivizi de culoare albă, înfipți pe un schelet calcaros roșiatic *(Corallium)*; scheletul calcaros al acestor animale, din care se fac podoabe; podoabă făcută din acest schelet. — Tc. **mercan**.

MĂRGELÁT, -Ă, *mărgelați, -te*, adj. Împodobit cu mărgele (1). — Din **mărgele** (pl. lui *mărgea*) + suf. *-at*.

MĂRGELÚȘĂ, *mărgeluțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *mărgea*. 2. Plantă erbacee mică, cu flori albe, albastre sau trandafirii *(Lithospermum arvense)*.

Mărgeluță

MĂRGELÚȚĂ, *mărgeluțe*, s. f. Mărgeluță (1). — Din **mărgea** + suf. *-el-uță*.

MĂRGHÍLĂ, *mărghile*, s. f. (Reg.) Loc mlăștinos. — Comp. germ. **Mergel**.

MĂRGINÁȘ, -Ă, *mărginași, -e*, adj. Care se află la margine, la hotar; periferic, limitrof. ✦ (Substantivat) Persoană care locuiește la marginea unei așezări omenești. — Din **margine** + suf. *-aș*.

MĂRGINEÁN, *mărgineni*, s. m. (Înv. și reg.) Locuitor de la granița unei țări sau a unei regiuni. — Din **margine** + suf. *-ean*.

MĂRGINÍ, *mărginesc*, vb. IV. 1. Refl. A avea hotar comun cu..., a se învecina cu... ✦ Tranz. A forma hotar; a limita. 2. Refl. Fig. A se rezuma, a se reduce. ✦ Tranz. A îngrădi. 3. Tranz. (Înv.) A ține sub pază; a închide. — Din **margine**.

MĂRGINÍRE, *mărginiri*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) mărgini* și rezultatul ei; *p. ext.* (rar) limită, capăt. 2. Fig. Limitare a puterii de înțelegere și de intuiție; prostie.

MĂRGINÍT, -Ă, *mărginiți, -te*, adj. 1. Limitat, redus. 2. Fig. (Despre oameni) Lipsit de inteligență; prost; (despre calități intelectuale, sufletești etc.) redus. — V. *mărginit*.

MĂRGINÚȚĂ, *mărginuțe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *margine*.

MĂRI[1] interj. v. **măre**.

MĂRÍ[1], *mărese*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A crește sau a face să crească în dimensiuni, în număr etc.; a spori sau a face să sporească. ✦ Refl. A crește în vîrstă. 2. Tranz. A slăvi, a preamări. 3. Refl. (Înv.) A se mîndri. — Din **mare**[1].

MĂRICÉL, -EA, -ÍCĂ, *măricei, -ele*, adj. Mărișor. — Din **mare**[1] + suf. *-ic-el*.

MĂRÍE, *mării*, s. f. (Înv.) 1. (Urmat de pronumele posesiv «ta», «sa» etc.) Termen de reverență la adresa unui monarh, a unui domnitor, a unui boier etc. 2. Rang, demnitate. — Din **mare**[1] + suf. *-ie*.

MĂRÍME, *mărimi*, s. f. 1. Dimensiune, volum. ✦ Talie, statură. ✦ (Fiz.) Proprietate comună unor obiecte, pe baza căreia acestea pot fi ordonate într-un șir. ◇ *Mărime de stare* = mărime a unui sistem fizic, care variază cu aceeași valoare, oricum ar trece sistemul între două stări date. 2. (Rar) Însemnătate. 3. (Azi ir.) Persoană sus-pusă, influentă; funcție sau situație înaltă. 4. (Înv.) Noblețe sufletească, mărinimie. — Din **mare**[1] + suf. *-ime*.

MĂRINIMÍE s. f. Bunăvoință și generozitate; bunătate. — Din **mare**[1] + **inimă** + suf. *-ie* (după lat. *magnimitas*).

MĂRINIMÓS, -OÁSĂ, *mărinimoși, -oase*, adj. Care este plin de mărinimie; generos. — Din **mare**[1] + **inimă** + suf. *-os* (după lat. *magnanimus*).

MĂRÍRE, *măriri*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) mări*. ✦ (Fiz.) Raport între o dimensiune liniară a unei imagini produse de un sistem optic și dimensiunea liniară corespunzătoare a obiectului respectiv. 2. Fig. Glorie, strălucire. ✦ Putere, autoritate. 3. (Înv.) Mărie (1).

MĂRIȘÓR, -OÁRĂ, *mărișori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *mare*[1].

MĂRÍT[1] s. n. (Pop.) Măritat. ◇ Loc. adj. *De mărit* = bună de măritat. — Lat. **maritus**.

MĂRÍT[2] s. n. Faptul de *a (se) mări*; mărire.

MĂRÍT[3], **-Ă**, *măriți, -te*, adj. 1. Devenit mai mare. 2. Fig. Slăvit, glorios. — V. *mări*[2].

MĂRITÁ, *mărit*, vb. I. 1. Refl. (Despre femei) A se căsători. ✦ Tranz. A da în căsătorie. 2. Tranz. Fam. A vinde cu un preț mic un lucru nefolositor sau de calitate proastă; a se debarasa de ceva. — Lat. **maritare**.

MĂRITÁRE s. f. (Rar) Măritat. — V. *mărita*.

MĂRITÁT s. n. Faptul de *a (se) mărita*. ◇ Loc. adj. *De măritat* = (despre o fată) de vîrstă potrivită pentru căsătorie.

MĂRITÁTĂ, *măritate*, adj. f. Căsătorită. — V. *mărita*.

MĂRITÍȘ, *măritișuri*, s. n. Măritat. — Din **mărita** + suf. *-iș*.

MĂRMURÁR, *mărmurari*, s. m. (Pop.) Meșter care prelucrează marmura. — Din **marmură** + suf. *-ar*.

MĂRMURÍ vb. IV. v. **înmărmuri**.

MĂRMURÍT, -Ă, *mărmuriți, -te*, adj. 1. (Rar) Lucrat în marmură. 2. Fig. Înmărmurit. — V. *mărmuri*.

MĂRNÁI vb. IV. v. **mormăi**.

MĂRÓI, -OÁIE, *măroi, -oaie*, adj. (Rar) Augmentativ al lui *mare*[1].

MĂRȘĂLUÍ, *mărșăluiesc*, vb. IV. Intranz. A se deplasa în marș. — Din **marș**[2].

MĂRTĂCÉL, *mărtăcei*, s. m. Diminutiv al lui *martac*.

MĂRTURÍE, *mărturii*, s. f. 1. Declarație a unui martor: depoziție făcută în fața unei instanțe judecătorești asupra unui fapt. ◇ Expr. *A sta* (sau *a fi*) *mărturie* = a se afla de față, a fi martor. 2. Dovadă, atestare. — Din **martur** (= *martor*) + suf. *-ie*.

MĂRTURISÁNIE, *mărturisanii*, s. f. (Înv.) Spovedanie. — Din **mărturisi** + suf. *-anie*.

MĂRTURISÍ, *mărturisesc*, vb. IV. 1. Tranz. A declara, a afirma, a susține ceva. ✦ A recunoaște, a admite. 2. Intranz. Fig. A dovedi, a adeveri, a proba. 3. Tranz. și refl. A (se) destăinui. 4. Refl. A se spovedi. ◇ Tranz. *Vine la noi și popa ca să ne mărturisească?* (SADOVEANU). — Slav (v. sl. **marturisati** < gr.)

MĂRTURISÍRE, *mărturisiri*, s. f. Faptul de *a (se) mărturisi*; mărturie, depoziție (judiciară); destăinuire, confidență; spovedanie.

MĂRTURISITÓR, -OÁRE, *mărturisitori, -oare*, adj. (Înv.) Care mărturisește (2). — Din **mărturisi** + suf. *-(i)tor*.

MĂRȚIȘÓR[1], *mărțișoare*, s. n. Mic obiect de podoabă legat de un fir împletit, roșu cu alb, care se poartă la începutul lunii martie. — Din **mart**[1] + suf. *-işor*.

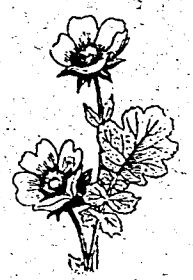
Mărțișor

MĂRȚIȘÓR[2], (2) *mărțișori*, s. m. 1. Numele popular al lunii martie. 2. Plantă erbacee cu floarea galbenă, cu frunzele crestate adînc *(Geum montanum)*. — Din **mart**[1] + suf. *-işor*.

MĂRÚNT, -Ă, *mărunți, -te*, adj. 1. De dimensiuni mici, foarte mic. ✦ Cu elemente componente foarte mici. *Pulbere mărunt*ă. ✦ (Despre scris) Cu litere foarte mici. 2. (Despre bani) Cu monede divizionare. 3. De statură mică; scund. ✦ Scurt. 4. (Despre pași) Mic; (despre mers) cu pași mici. 5. Fig. De mică importanță, de rînd, neînsemnat. ◇ Expr. *Multe și mărunte* = lucruri de tot felul. [Var.: **mănúnt, -ă** adj.] — Lat. **minutus**.

MĂRÚNTA s. f. art. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **mărunt**.

MĂRUNTÁIE s. f. pl. 1. Totalitatea organelor interne (aflate în cavitatea abdominală) la animale (și la om). ✦ Totalitatea organelor interne comestibile ale animalelor. ◇ Expr. *A ști toate mărunțaiele* (din cineva) = a cunoaște gîndurile cele mai ascunse (ale cuiva). 2. Fig. Partea cea mai adîncă a unui lucru; fund, adîncime. — Lat. **minutalia**.

MĂRUNȚÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *mărunței, -ele*, adj. Diminutiv al lui *mărunt*.

MĂRUNȚÍ, *mărunțesc*, vb. IV. Tranz. A tăia, a fărîmița, a pisa mărunt. — Din **mărunt**.

MĂRUNȚÍME, *mărunțimi*, s. f. (Rar) Însușire a ceea ce este mărunt, neînsemnat. — Din **mărunt** + suf. *-ime*.

MĂRUNȚÍȘ, *mărunțișuri*, s. n. 1. Lucru mărunt, fără valoare; (la pl.) lucruri mici, mai ales obiecte și materiale accesorii (ace, ață, nasturi etc.). ✦ Fig. Amănunt. ✦ (Reg.) Bucățică de carne. 2. (La sg.) Bani mărunți. 3. (Înv., în expr.) *A vinde cu mărunțișul* = a vinde cu amănuntul. [Var.: **mărunțúș** s. n.] — Din **mărunt** + suf. *-iș*.

MĂRUNȚIȘÁ, *mărunțișez*, vb. I. Tranz. (Rar) A mărunți. — Din **mărunțiș**.

MĂRUNȚIȘÁR, *mărunțișari*, s. m. (Rar) Negustor de mărunțișuri. — Din **mărunțiș** + suf. *-ar*.

MĂRUNȚIȘÁRE, *mărunțișări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a mărunțișa*.

MĂRUNȚÍT s. n. Faptul de *a mărunți*. ◇ Expr. *Pe mărunțite* = cu pași mici și deși. [Formă gramaticală: (în expr.) *mărunțite*]

MĂRUNȚÚȘ s. n. v. **mărunțiș**.

MĂRÚȚ, -Ă, *măruți, -e*, adj. (Pop.) Măricel. — Din **mare**[1] + suf. *-uț*.

MĂSÁI, *măsaiuri*, s. n. (Reg.) Față de masă. — Bg. **mesal**.

MĂSÁR, *măsari*, s. m. (Reg.) Tîmplar. — Din **masă**[1] + suf. *-ar* (după germ. *Tischler* < *Tisch* « masă »).

MĂSĂIÉL, *măsăiele*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *măsai*.

MĂSĂLÁR s. m. Numele popular al lunii august. — Lat. **messis** « seceriș, recoltă ».

MĂSĂLARIȚĂ s. f. v. **măselariță**.

MĂSĂRÍȚĂ, *măsărițe*, s. f. (Reg.) Față de masă. — Din **măsar** + suf. *-iță*.

MĂSCĂRĂ, *măscări*, s. f. (Pop.) Obscenitate. — Tc. **maskara** < arabă).

MĂSCĂRÍ, *măscăresc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A certa, a ocări folosind vorbe urîte. — Din **măscară**.

MĂSCĂRÍCI, *măscărici*, s. m. Bufon. ✦ Saltimbanc, clovn. — Din **măscară** + suf. *-ici*.

MĂSCUÍ, *măscuiesc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A se masca. — Din **mască**.

MĂSCUÍT, -Ă, *măscuiți, -te*, adj. (Înv.) Mascat. — V. *măscui*.

MĂSCULIȚĂ, *măsculițe*, s. f. Diminutiv al lui *mască*.

MĂSEÁ, *măsele*, s. f. 1. Dinte mare (terminat cu o suprafață plată) fixat în partea posterioară a maxilarelor la om și la unele animale, servind la zdrobirea și mărunțirea alimentelor. ◇ Expr. *Oltean cu douăzeci și patru* (sau *cu gura plină*) *de măsele* = om isteț, descurcăreț, abil. *A-i crăpa* (cuiva) *măseaua* (sau *măselele*) *(în gură)* = a fi nerăbdător; a avea mare nevoie de ceva. *A trage* (sau *a lua*) *la măsea* = a bea mult, a fi bețiv. *N-ajunge nici pe-o măsea* = foarte puțin, insuficient. *A nu avea ce să pui* (sau *a nu ajunge*) *nici pe o măsea* = a avea foarte puțin de mîncare. ◇ Compus: *măseauă-ciutei* = mică plantă erbacee cu flori roșii-purpurii și frunze cu pete roșii-brune *(Erythronium dens canis)*. 2. Nume dat mai multor obiecte asemănătoare ca formă sau ca funcție cu măseaua (1): a) fiecare dintre bucățile de lemn dreptunghiulare prinse de jur-împrejurul obezilor roții de la moară; b) dinte ascuțit de fier al grapei, la încrucișarea legăturilor de la chingi; c) proeminență la capătul de sus al leucei carului de care se sprijină lanțul sau veriga care leagă loitrele de leucă; d) cui cu care sînt prinse cele două scînduri care leagă tălpile săniei de-a dreptul de proțap; e) cui cu o floare colțuroasă și ascuțită care se fixează de jur-împrejur pe tălpile bocancilor. — Lat. **maxilla**.

Măseauă-ciutei

MĂSELARIȚĂ, *măselarițe*, s. f. Plantă erbacee cu flori galbene, cu tulpina și frunzele acoperite cu peri lungi viscoși; are miros greu și este foarte otrăvitoare *(Hyoscyamus niger)*. [Var.: **măsălăriță** s. f.]

Măselariță

MĂSELÁT, *măselați*, adj. m. (În expr.) *Porumb măselat* = varietate de porumb cu bobul mare și alb. — Din **măsele** (pl. lui *măsea*) + suf. *-at*.

MĂSELÚȚĂ, *măseluțe*, s. f. Diminutiv al lui *măsea*.

MĂSLÁD s. n. Fructul foarte toxic al unei plante orientale *(Anamirta cocculus)*, întrebuințat, amestecat cu miez de pîine, pentru a ameți și a omorî peștii. — Magh. **maszlag** (sb. **maslak** < tc.).

MĂSLÍN, *măslini*, s. m. Arbore cu frunzele persistente de culoare verde-deschisă pe partea superioară și albă-argintie pe partea inferioară, cultivat mult în regiunile mediteraneene pentru lemnul și mai ales pentru fructele lui *(Olea europaea)*. ◇ Expr. *Ramură de măslin* = simbol al păcii. — Din **măslină**.

MĂSLINÁR, *măslinari*, s. m. (Peior.) Negustor de coloniale. — Din **măslin** + suf. *-ar*.

MĂSLÍNĂ, *măsline*, s. f. Fructul măslinului, comestibil, de culoare brună-verzuie, din care se extrage untdelemnul — Slav (v. sl **maslina**).

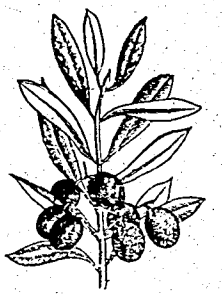
Măslin

MĂSLINÍU, -IE, *măslinii*, adj. De culoarea măslinei. — Din **măslină** + suf. *-iu*.

MĂSLUÍ, *măsluiesc*, vb. IV. Tranz. A însemna (pe dos) cărțile de joc pentru a le recunoaște și a înșela pe ceilalți jucători; *p. ext.* a falsifica.

MĂSLUÍRE, *măsluiri*, s. f. Acțiunea de *a măslui* și rezultatul ei; *p. ext.* falsificare.

MĂSLUÍT, -Ă, *măsluiți, -te*, adj. (Despre cărțile de joc) Însemnat (pe dos) pentru a da măsluitorilor posibilitatea de a înșela la joc; *p. ext.* falsificat. — V. *măslui*.

MĂSLUITÓR, -OÁRE, *măsluitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care măsluiește cărțile de joc; *p. ext.* falsificator. — Din **măslui** + suf. *-(i)tor*.

MĂSORÍȘTE, *măsorișt*i, s. f. (Înv.) Măsurare, măsurătoare. — Din **măsor** (prez. ind. al lui *măsura*) + suf. *-işte*.

MĂSURÁ, *măsór*, vb. I. I. Tranz. 1. A determina cu instrumente de măsurat valoarea unei mărimi în raport cu o unitate de măsură dată; a lua măsură. ◇ Expr. (Reg.) *A-i măsura* (cuiva) *vorba cu îmblăciul*, se spune cînd se înțelege greu sau nu se înțelege de loc ceea ce spune cineva. ✦ (Rar) A aplica pedepse, lovituri etc. ◇ Expr. (Glumeț) *A măsura pe cineva* (sau *a măsura cuiva ceva*) *pe spinare* = a bate, a lovi. 2. A străbate, a cerceta cu privirea o distanță, un loc; a scruta. ✦ A privi pe cineva cu atenție; a privi disprețuitor sau amenințător. 3. A parcurge de la un capăt la altul un spațiu, o distanță. II. Fig. 1. Tranz. A cîntări, a modera, a înfrîna cuvintele, gesturile etc. 2. Refl. și tranz. A (se) compara. ✦ Refl. A se lua la întrecere. — Lat. **mensurare**.

MĂSURÁBIL, -Ă, *măsurabili, -e*, adj. Care se poate măsura. — După fr. **mesurable**.

MĂSURÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) măsura*; măsură.

MĂSURÁT[1] s. n. Măsurare. — V. *măsura*.

MĂSURÁT[2], *-Ă*, *măsurați, -te*, adj. 1. Determinat în ceea ce privește dimensiunile, greutatea, cantitatea etc. 2. Limitat. *Timpul*

meu e măsurat (C. PETRESCU). 3. Fig. Moderat, cumpătat, cu măsură. ✦ (Despre paşi, mers etc.) Cumpănit, regulat. — *V. măsura.*

MĂSÚRĂ, *măsuri*, s. f. **I. 1.** Valoarea unei mărimi, determinată prin raportare la o unitate dată. ✧ Loc. adj. şi adv. *După* (sau *pe*) *măsură* = după dimensiuni potrivite. *De* (sau *pe*) *o măsură* = deopotrivă, la fel. ✧ Loc. adv. *În mare măsură* = în mare parte, mult. ✧ Loc. prep. *După* (sau *pe, în*) *măsura...* = în raport cu..., proporţional cu... ✧ Loc. conj. *Pe măsură ce* = cu cît. ✧ Expr. *A lua* (cuiva) *măsură* = a măsura diferite dimensiuni în vederea confecţionării unor haine, ghete etc. ✦ Măsurare. *Instrument de măsură.* 2. Unitate convenţională pentru măsurarea dimensiunilor, cantităţilor, volumelor etc. ✧ Loc. adv. *Cu aceeaşi măsură* = deopotrivă, la fel. ✦ Instrument cu care se măsoară şi care reprezintă o anumită unitate de măsurat. 3. Cantitate determinată, întindere limitată, limită. ✧ Loc. adv. *Peste măsură* = mai mult decît trebuie, exagerat, excesiv. ✧ Expr. *În măsura posibilului* = pe cît va fi posibil. 4. Diviziune metrică a unei piese muzicale, scrisă la începutul portativului. ✧ *Bară de măsură* = fiecare din liniuţele care taie vertical portativul, divizînd toată durata piesei muzicale în unităţi metrice egale. ✧ Expr. *A bate măsura* = a face cu mîna sau cu piciorul mişcări egale şi regulate, care marchează diviziunile grupurilor de note aflate în fiecare unitate delimitată de barele respective. 5. Unitate metrică compusă dintr-un anumit număr de silabe accentuate şi neaccentuate sau (în metrica antică) dintr-un anumit număr de silabe lungi şi scurte, care determină ritmul unui vers. **II.** Fig. **1.** Dispoziţie, procedeu, mijloc întrebuinţat pentru realizarea unui anumit scop. ✧ Expr. *A lua măsuri* = a împlini o serie de lucrări sau a duce o acţiune în vederea realizării unui anumit scop. 2. Valoare, putere, grad. *Ce mai vrei cu-a tale sfaturi, Dacă ştii a lor măsură?* (EMINESCU). ✧ Expr. *A fi în măsură* = a fi în stare, a avea posibilitatea. *În aceeaşi măsură* = deopotrivă, egal. *A-şi da măsura* = a-şi manifesta talentul, priceperea în realizări concrete. 3. Moderaţie, cumpătare, înfrînare. ✧ Loc. adj. şi adv. *Cu măsură* = cum se cuvine, cu socoteală, chibzuit. *Fără măsură* = fără socoteală, nechibzuit. — Lat. **mensura.**

MĂSURĂTOARE, *măsurători*, s. f. Măsurare. — Din **măsura** + suf. *-(ă)toare.*

MĂSURĂTÓR, -OÁRE, *măsurători, -oare*, adj. (Rar) Care măsoară; cu care se măsoară. ✦ (Substantivat, n.) Calibru sau instrument folosit pentru a măsura sau a verifica dimensiunile interioare sau exterioare ale unui obiect. — Din **măsura** + suf. *-(ă)tor.*

MĂSÚŢĂ, *măsuţe*, s. f. Diminutiv al lui *masă*[2]. ✧ *Măsuţă de noapte* = noptieră. [Var.: **mesúţă** s. f.]

MĂŞCÁT, -Ă adj. v. **maşcat.**

MĂTÁNIE, *mătănii*, s. f. (În unele practici religioase) **1.** Îngenunchere şi înclinare a corpului pînă la pămînt, în semn de veneraţie şi pocăinţă. 2. (La pl.) Şirag de mărgele de os, de lemn etc. pe care credincioşii numără rugăciunile pe care le rostesc. [Var.: **metánie** s. f.] — Slav (v. sl. **metanija** < gr.).

MĂTÁSE, **(1)** *mătăsuri*, s. f. **1.** Fibră textilă naturală de borangic; fibră textilă vegetală sau sintetică, avînd proprietăţi asemănătoare cu cele ale firului de borangic; ţesătură lucrată din astfel de fibre; (la pl.) varietăţi de ţesături din aceste fibre. ✧ Expr. *Crescut în mătase* = crescut în avuţie, în belşug; răsfăţat, cocoloşit. **2.** (În expr.) *Mătasea porumbului* = firele subţiri, cafenii-gălbui, care învelesc ştiuletele porumbului şi care ies din pănuşi în formă de smoc. 3. Compuse: *mătasea-broaştei* = alge verzi, filamentoase, care formează mase plutitoare la suprafaţa apelor dulci, stătătoare; *mătasea-bradului* = mătreaţă-de arbori. [Pr.: (reg.) *mătasă*] — Comp. lat. **metaxa.**

MĂTĂCÍNĂ, *mătăcini*, s. f. (Bot.) Roiniţă. — Bg., sb. **matičlna.**

MĂTĂCIÚNE, *mătăciuni*, s. f. Numele a două plante erbacee aromatice: **a)** plantă cu flori albastre sau albe, cultivată ca plantă ornamentală şi pentru florile ei bogate în nectar *(Dracocephalum moldavica)*; **b)** roiniţă. — Din **mătăc**[ină] + suf. *-iune.*

MĂTĂHÁLĂ s. f. v. **matahală.**

MĂTĂHÁI, *mătăhăiesc*, vb. IV. Intranz. şi tranz. (Reg.) A (se) mişca greoi de colo pînă colo; a (se) clătina. — Comp. magh. **matikálni, matatni** « a orbecăi ».

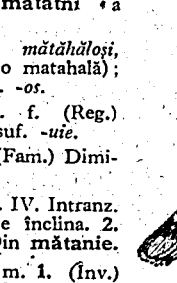

MĂTĂHĂLÓS, -OÁSĂ, *mătăhăloşi, -oase*, adj. Mare şi greoi (ca o matahală); diform. — Din **matahală** + suf. *-os.*

MĂTĂHÚIE, *mătăhui*, s. f. (Reg.) Matahală. — Magh. **mátoha** + suf. *-uie.*

MĂTĂLÚŢĂ pron. pers. (Fam.) Diminutiv al lui *matale.*

MĂTĂNĂI, *mătănăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) **1.** A bate mătănii; a se înclina. **2.** A se clătina, a se bălăbăni. — Din **mătanie.**

MĂTĂSÁR, *mătăsari*, s. m. **1.** (Înv.) Persoană care lucra sau vindea mătase. **2.** Pasăre din nordul Europei (care petrece iarna la noi), de culoare cenuşie, cu aripile şi gîtul negre cu pete roşii şi cu un moţ în creştetul capului *(Bombycilla garrulus)*. — Din **mătase** + suf. *-ar.*

Mătăsar

MĂTĂSĂRIE, **(1, 2)** *mătăsării*, s. f. **1.** Cantitate mare de mătăsuri. **2.** (Înv.) Ţesătură de mătase; produse confecţionate din această ţesătură. **3.** (Înv.) Meseria de mătăsar **(1)**. — **(1, 2)** Din **mătase** + suf. *-ărie,* **(3) mătăsar** + suf. *-ie.*

MĂTĂSÍCĂ s. f. Ţesătură subţire de mătase vegetală, amestecată cu bumbac. — Din **mătase** + suf. *-ică.*

MĂTĂSÍT, -Ă, *mătăsiţi, -te*, adj. (Pop.) Brodat cu mătase. — Din **mătase** + suf. *-it.*

MĂTĂSÍNĂ adj. f. (Pop.; despre iarbă) Mătăsos. — Din **mătase** + suf. *-ină.*

MĂTĂSÓS, -OÁSĂ, *mătăsoşi, -oase*, adj. Moale şi lucios (ca mătasea). — Din **mătase** + suf. *-os.*

MĂTRĂGÚNĂ s. f. Plantă erbacee otrăvitoare, cu flori brune-violete şi cu fructe negre, lucitoare, întrebuinţată în medicină *(Atropa belladonna)*; beladonă. — Comp. alb. **matërgonë** (< gr.).

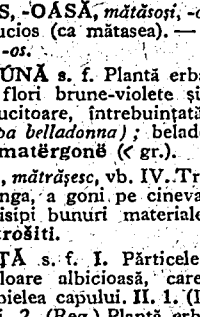

Mătrăgună

MĂTRĂŞÍ, *mătrăşesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) **1.** A alunga, a goni pe cineva. **2.** A cheltui, a risipi bunuri materiale. — Comp. sb. **potrošiti.**

MĂTREAŢĂ s. f. **I.** Părticele de epidermă de culoare albicioasă, care se desprind de pe pielea capului. **II. 1.** (Bot.) Mătasea-broaştei. 2. (Reg.) Plantă erbacee cu tulpina roşie ramificată şi cu flori trandafirii *(Peplis portula)*. 3. Compus: *mătreaţă-de-arbori* = un fel de lichen care creşte mai ales pe brazi, spînzurînd ca nişte mănunchiuri de firişoare alburii *(Usnea barbata)*. — Lat.* **matricia** (< *mater* « mamă »).

MĂTRÍŢĂ, *mătriţe*, s. f. Plantă acvatică cu frunze înguste, verzi, care se înnegresc prin uscare *(Zannichellia palustris)*. — Din **mătură** + suf. *-iţă.*

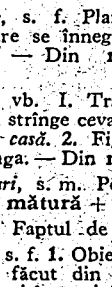

Mătriţă

MĂTURÁ, *mături*, s. f. **1.** Obiect de uz casnic, în forma unui mănunchi făcut din tulpinile plantei cu acelaşi nume sau din nuiele, paie etc., cu care se curăţă o suprafaţă. **2.** Plantă erbacee bogat ramificată, cu flori verzi şi violete, întrebuinţată în industrie sau pentru facerea măturilor **(1)** *(Sorghum vulgare)*. — Lat. ***metula** (< *meta*).

MĂTURĂTOARE, *măturători*, s. f. Vehicul cu tracţiune mecanică, prevăzut cu o mătură mare circulară şi cu o perie în formă de sul lung, rotitor, cu care se mătură străzile. — Din **mătura** + suf. *-(ă)toare.*

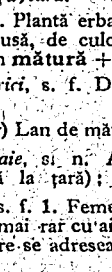

Mătură

MĂTURĂTÓR, -OÁRE, *măturători, -oare*, s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu măturatul străzilor. — Din **mătura** + suf. *-(ă)tor.*

MĂTURĂTÚRĂ, *măturături*, s. f. (Rar) **1.** Măturat. **2.** (Concr.) Gunoi adunat cu mătura. — Din **mătura** + suf. *-(ă)tură.*

MĂTURÉLE s. f. pl. Plantă erbacee cu tulpina ramificată şi floarea compusă, de culoare roz *(Centaurea jurineifolia)*. — Din **mătură** + suf. *-el.*

MĂTURÍCĂ, *măturici*, s. f. Diminutiv al lui *mătură.*

MĂTURÍŞ s. n. (Rar) Lan de mături (2). — Din **mătură** + suf. *-iş.*

MĂTURÓI, *măturoaie*, s. n. Augmentativ al lui *mătură* **(1)**; mătură de nuiele (folosită la ţară); tîrn. — Din **mătură** + suf. *-oi.*

MĂTÚŞĂ, *mătuşi*, s. f. **1.** Femeie considerată în raport cu copiii surorilor sau fraţilor ei, mai rar cu ai verilor şi verişoarelor ei. **2.** (Pop.) Termen de respect cu care se adresează cineva unei femei în vîrstă. — Lat. **amita** + suf. *-uşă.*

MĂTUŞÍCĂ s. f. Diminutiv al lui *mătuşă.*

MĂŢÁR, *măţari*, s. m. (Rar) Persoană care pregăteşte şi vinde maţe (pentru cîrnaţi). — Din **maţ** + suf. *-ar.*

MĂŢIŞÓR, *măţişoare*, s. n. Diminutiv al lui *maţ.*

MĂZĂCÍE, *măzăcii*, s. f. (Reg.) Murdărie, necurăţenie. — Din **măzac** (puţin folosit) + suf. *-ie.*

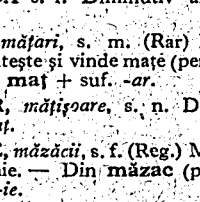

Măzărar

MĂZĂRÁR, *măzărari*, s. m. (Reg.) Insectă care se dezvoltă în mazăre *(Bruchus pisi)*. — Din **mazăre** + suf. *-ar.*

MĂZĂRÁT, -Ă, *măzăraţi, -te*, adj. (Despre grîu) Maşcat. ✦ (Despre ochi) Mare. — Din **mazăre** + suf. *-at.*

MĂZĂRÍCHE s. f. **I. 1.** (Bot.) Borceag. 2. Nume dat mai multor plante erbacee din familia leguminoaselor: **a)** plantă agăţătoare cu frunze perechi, terminate cu un cîrcel, şi cu flori roşii, galbene sau violete *(Vicia dumetorum)*; **b)** plantă cu flori de culoare violet-deschisă, cu frunze terminate printr-un vîrf ţepos *(Vicia lathyroides)*; **c)** bob. ✧ Compus: *măzăriche-neagră* sau *măzărichea-cucului* = orăstică. **II.** Precipitaţie atmosferică sub formă de picături îngheţate de

ploaie, ca o grindină mărunță. III. (Med.) Cisticercoză. [Var.: **măzeriche** s. f.] — Din **mazăre**.

MĂZDRĂCÉL, *măzdrăcele*, s. n. Diminutiv al lui *mazdrac*.

MĂZERÍCHE s. f. v. **măzăriche**.

MEÁNDRU, *meandre*, s. n. 1. Cotituri dese și întortocheate pe care le face cursul anumitor ape curgătoare. 2. Motiv ornamental (sculptat sau pictat) format din linii frînte sau curbe, dînd impresia unui traseu cu multe sinuozități. [Pr.: *me-an-*] — Fr. **méandre** (< gr.).

MEÁSER, -Ă, *measeri, -e*, adj. (Înv.) Sărac, umil, vrednic de plîns. [Pr.: *mea-*] — Lat. **miser**.

MEÁT, *meaturi*, s. n. (Anat.) Tub, canal îngust și subțire. — Fr. **méat** (lat. lit. **meatus**).

MECÁNIC[1], *mecanici*, s. m. Lucrător care efectuează operații mecanice de fabricare, de reparare sau de întreținere a utilajelor. ✦ Persoană care conduce un vehicul sau supraveghează o mașină; mașinist. — După germ. **Mechaniker** (< gr.).

MECÁNIC[2], **-Ă**, *mecanici, -e*, adj. 1. Care funcționează cu ajutorul unei mașini sau al unui mecanism; care se referă la un fenomen studiat în mecanică. ✦ (Adverbial) Automat. ✦ Care se referă la mecanică (2). 2. Fig. (Despre o acțiune, un gest, o mișcare, adesea adverbial) Executat în mod automat; mașinal. — Fr. **mécanique** (lat. lit. **mechanicus**).

MECÁNICĂ s. f. 1. Știință care studiază condițiile mișcării și ale repausului corpurilor, considerînd masele și forțele lor. ✧ *Mecanică cerească* = știința care se ocupă cu mișcarea corpurilor cerești, mai ales a planetelor, sateliților și cometelor. 2. Tehnica procedeelor în care intervin în special fenomene mecanice; mecanotehnică. ✧ *Atelier de mecanică* = atelier în care se construiesc și se repară mașini, piese etc. ✦ Ocupația, meseria mecanicului. — Fr. **mécanique** (< gr.).

MECANICÉȘTE adv. (Înv.) În mod mecanic[2] (2); mașinal. — Din **mecanic** + suf. *-ește*.

MECANICÍSM s.n. Concepție depășită a filozofiei materialiste, care încerca să explice toate fenomenele naturii cu ajutorul legilor mecaniei și să reducă diversitatea calitativă a proceselor și fenomenelor naturii la procese și fenomene mecanice. — Din **mecanic**[2] + suf. *-ism*.

MECANICÍST, -Ă, *mecaniciști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care este în conformitate cu principiile mecanicismului, privitor la mecanicism. 2. S. m. și f. Adept al mecanicismului. — Din **mecanic**[2] + suf. *-ist*.

MECANÍSM, *mecanisme*, s. n. 1. Sistem tehnic alcătuit din mai multe piese mobile și fixe care sînt în contact între ele, astfel încît unele elemente mobile pot antrena mișcarea celorlalte. 2. Totalitatea elementelor care alcătuiesc un întreg și, prin acțiunea lor combinată, funcționează ca un organism. 3. Fig. Sistem, organizație, mod de organizare politică, economică, socială etc. — Fr. **mécanisme**.

MECANIZÁ, *mecanizez*, vb. I. Tranz. A introduce folosirea mașinilor sau a mecanismelor pentru a efectua anumite operații, înlocuindu-se prin aceasta forța musculară. — Fr. **mécaniser**.

MECANIZÁRE, *mecanizări*, s. f. Acțiunea de a *mecaniza* și rezultatul ei.

MECANIZÁT, -Ă, *mecanizați, -te*, adj. Care se face prin intermediul unui mecanism sau al unei mașini. — V. *mecaniza*.

MECANO- Element de compunere însemnînd «mecanic», care servește la formarea unor substantive și a unor adjective. — Fr. **mécano-**.

MECANOCHÍMIC, -Ă, *mecanochimici, -e*, adj. (Rar) Care se referă la un procedeu combinat, folosind mijloace mecanice și reacții chimice. — Din **mecano-** + **chimic**.

MECANOTÉHNIC, -Ă, *mecanotehnici, -e*, adj. Care se referă la un produs de mecanotehnică. — Din **mecano-** + **tehnic**.

MECANOTÉHNICĂ s. f. Mecanică (2). — Din **mecano-** + **tehnică**.

MECANOTERÁPIE s. f. Denumire generală pentru terapeutica prin masaj, gimnastică și alte mijloace fizice. — Fr. **mécanothérapie**.

MECĂÍ, *mécăi*, vb. IV. Intranz. (Despre capre, rar despre iepuri; la pers. 3) A scoate strigăte caracteristice. ✦ Fig. (Ir.; despre oameni) A vorbi sau a cînta cu voce tremurată. — Onomatopee.

MECÉT, *meceturi*, s. n. (Înv.) Casă de cult pentru religia musulmană; moscheie mică. ✦ Cimitir turcesc. ✦ Fig. (Ir.) Consistoriu bisericesc. — Tc. **mesçit**.

MECI, *meciuri*, s. n. Întrecere sportivă disputată între două persoane sau între două echipe. — Engl. **match** (fr. **match**).

MECÓNIU s. n. Materie pe care o elimină ca excremente fătul, imediat după naștere. — Fr. **méconium** (< gr.).

MEDALIÁT, -Ă, *medaliați, -te*, adj. Care a fost distins cu o medalie. [Pr.: *-li-at*] — Din **medalie** + suf. *-at*.

MEDÁLIE, *medalii*, s. f. Piesă de metal în formă de monedă, gravată cu figuri și inscripții, făcută în amintirea unui eveniment sau spre a fi acordată ca recompensă pentru merite deosebite în diferite domenii de activitate, pe cîmpul de luptă etc. ✧ *Medalia Muncii* = distincție acordată în Republica Populară Română celor care se evidențiază în mod deosebit în cîmpul muncii. ✦ Expr. *Reversul medaliei* = partea neplăcută sau nefavorabilă a unui lucru sau a unei situații. — It. **medaglia** (fr. **médaille**).

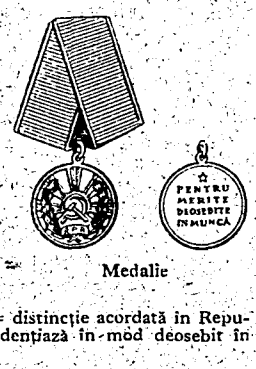

Medalie

MEDALIÉR, *medaliere*, s. n. Colecție de medalii; mobilă cu sertare în care se păstrează aceste colecții. [Pr.: *-li-er*] — După fr. **médailler**.

MEDALIÓN, *medalioane*, s. n. 1. Obiect de podoabă în interiorul căruia se păstrează o fotografie sau altă amintire și care se poartă atîrnat la gît (de către femei). ✦ Ornament de formă rotundă sau ovală, în interiorul căruia este pictat sau sculptat în basorelief un motiv decorativ. 2. Fotografie sau tablou de formă ovală sau rotundă. 3. Ornament arhitectonic de formă rotundă sau ovală, cuprinzînd un basorelief sau o inscripție. [Pr.: *-li-on*] — It. **medaglione** (fr. **médaillon**).

Medalion (1)

MEDALÍSTICĂ s. f. Ramură a numismaticii care se ocupă cu studierea medaliilor. — Din **medalie** + suf. *-istică*.

MEDEÁN, *medeanuri*, s. n. (Reg.) Loc deschis, spațiu neacoperit cu clădiri; maidan; *p. ext.* piață. — Tc. **meydan** «cîmp, piață, răspîntie».

MEDELEÁN, -Ă, *medeleni, -e*, adj. (Reg., despre animale) Foarte mare și puternic; uriaș. — Ucr. **medeljan** «cîine mare».

MEDELNICÉR, *medelniceri*, s. m. (Înv.) Demnitar al curții, care turna domnului apă ca să se spele pe mîini, punea masa și servea bucatele; boier de rangul al doilea fără funcție. — Din **medelniță** + suf. *-ar*.

MEDÉLNIȚĂ, *medelnițe*, s. f. (Înv.) Lighean în care domnul și mesenii săi își spălau mîinile înainte și după masă. — Slav (v. sl. **mědĕnica**).

MEDIÁ, *mediez*, vb. I. Tranz. A mijloci o înțelegere între două sau mai multe părți adverse, a face demersuri oficiale pentru a preveni sau pentru a pune capăt ostilităților dintre două sau mai multe state. [Pr.: *-di-a*] — Lat. lit. **mediare**.

MEDIÁL, -Ă, *mediali, -e*, adj. Așezat la mijloc. ✧ *Vocală medială* = vocală al cărei punct de articulație se găsește în partea mijlocie a cavității bucale, între punctul de articulație al vocalelor anterioare și cel al vocalelor posterioare. [Pr.: *-di-al*] — Fr. **médial** (lat. lit. **medialis**).

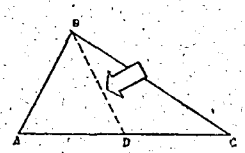

Mediană

MEDIÁN, -Ă, *mediani, -e*, adj. Care este așezat la mijloc, mijlociu. ✧ *Linie mediană* = linie care împarte o figură în două părți egale. ✦ (Substantivat, f.) Dreaptă care unește unul dintre vîrfurile unui triunghi cu mijlocul laturii opuse. ✦ (Substantivat, f.) Dreaptă care unește un vîrf al unui tetraedru cu centrul de greutate al feței opuse. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **médian** (lat. lit. **medianus**).

MEDIÁNTĂ, *mediante*, s. f. Sunetul al treilea din orice gamă majoră sau minoră. [Pr.: *-di-an-*] — Fr. **médiante** (lat. lit. **medians, -antis**).

MEDIATÓR[1], **-OÁRE**, *mediatori, -oare*, adj. (Despre drepte sau planuri) Care este perpendicular pe mijlocul unui segment de dreaptă. ✦ (Substantivat, f.) Perpendiculară ridicată pe mijlocul unui segment de dreaptă. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. **médiateur** (lat. lit. **mediator**).

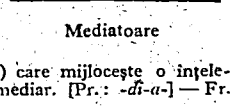
Mediatoare

MEDIATÓR[2], **-OÁRE**, *mediatori, -oare*, s. m. și f. Persoană (fizică sau juridică) care mijlocește o înțelegere între doi adversari; mijlocitor, intermediar. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. **médiateur** (lat. lit. **mediator**).

MEDIÁȚIE, *mediații*, s. f. Acțiunea de a interveni între părți adverse (persoane, țări etc.) pentru a le aduce la o înțelegere, la un acord; mijlocire. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. **médiation** (lat. lit. **mediatio, -onis**).

MÉDIC, *medici*, s. m. Persoană care practică medicina, pe baza studiilor superioare de specialitate. — Lat. lit. **medicus** (it. **medico**).

MEDICÁL, -Ă, *medicali, -e*, adj. Care este în legătură cu medicul sau cu medicina; de medic. ✧ *Concediu medical* = concediu care se obține în caz de boală. *Gimnastică medicală* = sistem de exerciții de gimnastică, menite să corecteze diferite defecte fizice sau să reactiveze unele funcții fiziologice. — Fr. **médical**.

MEDICAMÉNT, *medicamente*, s. n. Substanță folosită potrivit normelor medicinii, pentru a vindeca, a ameliora sau a preveni o boală; doctorie, leac. — Fr. **médicament** (lat. lit. **medicamentum**).

MEDICAMENTÓS, -OÁSĂ, *medicamentoși, -oase*, adj. De medicament. — După fr. **médicamenteux**.

MEDICÁȚIE, *medicații*, s. f. Mod de a trata un bolnav sau o boală; tratament. — Fr. **médication** (lat. lit. **medicatio**).

MEDICINÁL, -Ă, *medicinali, -e*, adj. Întrebuințat în medicină ca medicament; cu proprietăți medicamentoase. ✧ *Plantă medicinală* = plantă care se folosește ca medicament sau ca materie primă în industria farmaceutică. — Fr. **médicinal** (lat. lit. **medicinalis**).

MEDICÍNĂ, (2) *medicine*, s. f. 1. Știință care studiază prevenirea și vindecarea bolilor, prin cunoașterea organismului și a funcțiilor lui, a cauzelor care pot să-i tulbure funcționarea normală și a mijloacelor apte să înlăture tulburările, atunci cînd ele s-au produs. 2. (Înv. și reg.) Medicament. — Lat. lit. **medicina** (fr. **médicine**).

MEDICINÍST, -Ă, *medicinişti, -ste,* s. m. şi f. Student în medicină. — Din **medicină** + suf. *-ist.*

MEDICO- Element de compunere însemnînd «cu caracter medical», «care ţine de medicină» şi servind la formarea unor adjective ca: *medico-farmaceutic, medico-militar* etc. — Fr. **médico-** (lat. lit. **medicus**).

MEDICO-FARMACEÚTIC, -Ă, *medico-farmaceutici, -e,* adj. Care are un caracter medical şi farmaceutic; privitor la medicină şi la farmacie; de medicină şi de farmacie. — Din **medico-** + **farmaceutic.**

MEDICO-LEGÁL, -Ă, *medico-legali, -e,* adj. Care se referă la medicina legală. ◇ *Act medico-legal* = document care conţine rezultatele unei expertize medicale într-un caz care interesează justiţia. — Fr. **médico-légal.**

MEDICO-MILITÁR, -Ă, *medico-militari, -e,* adj. Care se referă la problemele medicale ale armatei. — Din **medico-** + **militar.**

MEDICO-SANITÁR, -Ă, *medico-sanitari, -e* adj. Care are un caracter medical şi sanitar. — Din **medico-** + **sanitar.**

MEDICO-VETERINÁR, -Ă, *medico-veterinari, -e,* adj. Care aparţine medicinii veterinare, privitor la medicina veterinară. — După fr. **médico-véterinaire.**

MÉDIE, *medii,* s. f. Valoare mijlocie a mai multor mărimi. ◇ *Medie aritmetică* = rezultatul obţinut din împărţirea sumei mai multor mărimi la numărul lor. ◇ Loc. adv. *În medie* = luînd o măsură intermediară între cantităţile sau calităţile diferitelor elemente componente; una cu alta, una peste alta. ✦ Rezultat obţinut din adunarea notelor primite de un elev într-o anumită perioadă şi împărţirea la numărul acelor note, servind la aprecierea sau la clasificarea elevului. — Lat. lit. **media** (it. **media**).

MEDIEVÁL, -Ă, *medievali, -e,* adj. Care se referă la evul mediu, din evul mediu, al evului mediu. ✦ (Substantivat) Om din evul mediu. [Pr.: *-di-e-*] — Fr. **médiéval** «vîrsta de mijloc».

MEDIEVÍST, *medievişti,* s. m. Istoric care se ocupă cu studiul evului mediu. [Pr.: *-di-e-*] — Fr. **médiéviste.**

MEDIOCRITÁTE, *mediocrităţi,* s. f. 1. Faptul de a fi mediocru; starea celui mediocru. 2. Om mediocru; scriitor, artist sau om de ştiinţă lipsit de talent sau de pregătire. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. **médiocrité** (lat. lit. **mediocritas**).

MEDIÓCRU, -Ă, *mediocri, -e,* adj. 1. Care nu iese din comun; mijlociu, comun. 2. Lipsit de inteligenţă, de spirit; fără valoare. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. **médiocre** (lat. lit. **mediocris**).

MEDIÓR, *mediori,* adj. m. (Rar) De statură mijlocie.

MEDITÁ, *meditez,* vb. I. 1. Intranz. A cugeta adînc asupra unui lucru. 2. Tranz. (Înv.) A examina ceva din toate punctele de vedere; studia. ✦ A pune ceva la cale; a plănui. 3. Tranz. A da lecţii particulare unui elev. — Fr. **méditer** (lat. lit. **meditari**).

MEDITÁRE, *meditări,* s. f. Faptul de *a medita;* meditaţie.

MEDITATÍV, -Ă, *meditativi, -e,* adj. Înclinat spre meditare, căruia îi place să mediteze; gînditor. — Fr. **méditatif** (lat. lit. **meditativus**).

MEDITATÓR, -OÁRE, *meditatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care meditează (3) un elev. — Din **medita** + suf. *-(a)tor.*

MEDITÁŢIE, *meditaţii,* s. f. 1. Meditare, reflectare, cugetare adîncă. 2. Poezie lirică cu caracter filozofic şi elegiac. 3. Pregătirea lecţiilor cu un meditator; lecţie particulară dată de un meditator unui elev. ◇ *Sală de meditaţie* = sală într-un internat unde elevii îşi pregătesc lecţiile. — Fr. **méditation** (lat. lit. **meditatio, -onis**).

MEDITERANEÁN, -Ă, *mediteraneeni, -e,* adj. Care ţine de Marea Mediterană, care se referă la această mare sau este situat în vecinătatea ei. ◇ *Climă mediteraneană* = climă temperată cu ierni calde, caracteristică pentru regiunile din jurul Mării Mediterane. [Pr.: *-ne-an*] — După fr. **méditerranéen.**

MÉDIU[1], *medii,* s. n. 1. Natura înconjurătoare în care se află fiinţele şi lucrurile. ◇ *Mediu geografic* = condiţiile naturale exterioare ale vieţii sociale (clima, solul etc.) care constituie una dintre condiţiile necesare şi permanente ale vieţii materiale a societăţii şi un factor care influenţează dezvoltarea ei. *Adaptare la mediu* = evoluţie a organismelor animale şi vegetale sub influenţa condiţiilor fizice, în vederea vieţuirii lor în aceste condiţii. *Mediu de cultură* = hrană oferită organismelor cultivate artificial. ✦ Orice substanţă care poate fi străbătută de un fluid. 2. Societatea, lumea în mijlocul căreia trăieşte cineva. 3. (În practicile oculte) Persoană despre care se crede că poate comunica cu spiritele şi poate servi ca intermediar între ele şi cei vii. — Lat. lit. **medium.**

MÉDIU[2], -IE, *medii,* adj. Care se află la mijloc, care constituie o medie; mijlociu. ◇ *Învăţămînt mediu* = treaptă a învăţămîntului public, superioară învăţămîntului elementar, în care se predau elemente de cultură generală, cunoştinţe teoretice şi practice. *Şcoală medie* = şcoală de învăţămînt mediu. (Logică) *Termen mediu* = termen al unui silogism care pune în relaţie ceilalţi doi termeni. — Lat. lit. **medius** (it. **medio**).

MEDULÁR, -Ă, *medulari, -e,* adj. Care se referă la măduva spinării, care aparţine sau are caracterele măduvei spinării, care alcătuieşte măduva. ◇ *Canal medular* = canal în interiorul coloanei vertebrale în care se află măduva spinării. — Fr. **méduliaire** (lat. lit. **medullaris**).

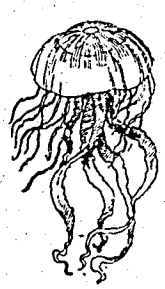

Meduză

MEDÚZĂ, *meduze,* s. f. 1. Nume dat mai multor specii de animale marine din încrengătura celenteratelor, cu corpul gelatinos, în forma unui clopot sau a unei umbrele şi cu tentacule. 2. (În mitologia antică) Fiinţă fabuloasă, imaginată ca o femeie cu şerpi în loc de păr şi despre care se credea că preface în stane de piatră persoanele la care se uită. — După fr. **méduses.**

MEFISTOFÉLIC, -Ă, *mefistofelici, -e,* adj. Diabolic, răutăcios perfid. — Fr. **méphistophélique.**

MEFÍTIC, -Ă, *mefitici, -e,* adj. (Neobişnuit) Cu miros urît; infect. — Fr. **méphitique** (lat. lit. **mephiticus**).

MEGAFÓN, *megafoane,* s. n. Difuzor mare şi puternic. ✦ Aparat pentru comunicări verbale la distanţă, de forma unui cornet acustic mărit, care intensifică sunetul. — Fr. **mégaphone** (< gr.).

Megafon

MEGAGRÁF, *megagrafe,* s. n. Planşetă mare de desen, montată articulat pe un suport special, pentru a i se putea da orice înclinaţie. — Fr. **mégagraphe** (< gr.).

MEGALÍT, *megaliţi,* s. m. Nume generic dat unor monumente funerare sau religioase de dimensiuni gigantice, construite în epoca neolitică şi la începutul epocii bronzului din blocuri de piatră brută sau cioplită sumar. — Fr. **mégalithe** (< gr.).

MEGALÍTIC, -Ă, *megalitici, -e,* adj. Privitor la megaliţi sau la epoca lor. — Fr. **mégalitique.**

MEGALOMÁN, -Ă, *megalomani, -e,* adj. Care are o părere exagerată despre calităţile sale; grandoman. — Fr. **mégalomane.**

MEGALOMANÍE, *megalomanii,* s. f. Faptul de a fi megaloman; grandomanie. — Fr. **mégalomanie** (< gr.).

MEGATÉRIU, *megaterii,* s. m. Mamifer fosil din epoca cuaternară. — Fr. **mégathérium** (< gr.).

MEGIÉŞ, -Ă, *megieşi, -e,* adj., s. m. şi f. (Reg.) Vecin. [Pr.: *-gi-eş*] — Sb. **megiaš.**

Megateriu (reconstituit)

MEGIEŞÍ, *megieşesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se învecina. [Pr.: *-gi-e-*] — Din **megieş.**

MEGIEŞÍE, *megieşii,* s. f. (Reg.) Vecinătate; (concr.) vecini. [Pr.: *-gi-e-*] — Din **megieş** + suf. *-ie.*

MEGLENÍT, -Ă, *megleniţi, -te,* adj., s. m. şi f. Meglenoromîn. — Din **Meglen** + suf. *-it.*

MEGLENOROMÍN, -Ă, *meglenoromîni, -e,* s. m. şi f., adj. 1. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia romînească răspîndită în regiunea Meglen (la nord de golful Salonic). 2. Adj. Care aparţine meglenoromînilor, privitor la meglenoromîni. — Din **Meglen** + **romîn.**

MEHÁI, pers. 3 *méhăie,* vb. IV. Intranz. (Despre oi şi capre) A behăi. — Onomatopee.

MEHÁÍT, *mehăituri,* s. n. Behăit. — V. *mehăi.*

MEHEHÉ interj. Behehe. — Onomatopee.

MEHENGHI, -E, *mehenghi, -e,* s. m. şi f. Persoană pricepută, abilă; *p. ext.* şmecher, şiret. ✦ Persoană glumeaţă, poznaşă. — Tc. **mehenk.**

Mei Mei-mărunt Mei-păsăresc

MEHMENDÁR, *mehmendari,* s. m. (Turcism înv.) Funcţionar ataşat pe lîngă un înalt demnitar străin, pentru a-i servi drept ghid. — Tc. **mihmandar.**

MEHTÉR, *mehteri,* s. m. (Turcism înv.) Muzicant într-o meterhanea. — Tc. **mehter.**

MEHTERBAŞÁ s. m. (Turcism înv.) Capelmaistru. — Tc. **mehterbaşi.**

MEHTÚP, *mehtupuri,* s. n. (Turcism înv.) Scrisoare oficială; adresă, raport. — Tc. **mektup.**

MEHTUPCÍU, *mehtupcii,* s. m. (Turcism înv.) Funcţionar într-o cancelarie (domnească); secretar. — Tc. **mektupçu.**

MEI, (2) *meiuri,* s. n. 1. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu inflorescenţa ramificată şi cu flori albe-gălbui, cultivată în trecut pentru hrana oamenilor, azi servind mai ales ca hrană pentru vite şi păsări (*Panicum miliaceum*). ◇ Compuse: *mei-mărunt* = varietate de mei ale cărui flori sînt dispuse în mici spiculeţe care formează o inflorescenţă compusă (*Panicum capillare*); *mei-păsăresc* = plantă

erbacee cu frunze în formă de lance și cu fructe în formă de boabe mici, alburii și foarte lucitoare *(Lithospermum officinale)*. 2. Meiște. — Lat. **millum.**

MEIȘÓR s. m. 1. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu rădăcina tîrîtoare și florile de culoare verde-deschisă sau violetă *(Millium effusum)*. 2. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze păroase și flori violacee *(Panicum sanguinale)*. — Din **mei** + suf. *-(i)șor*.

MÉIȘTE, *meiști*, s. f. Suprafață de teren cultivată cu mei. — Din **mei** + suf. *-iște*.

MÉJDINĂ, *mejdine*, s. f. (Reg.) Hat. — Bg. **meždina.**

MEJÉRĂ, *mejere*, s. f. (Franțuzism) Femeie rea și arțăgoasă. — Fr. **mégère.**

MELANCÓLIC, -Ă, *melancolici, -e*, adj. 1. (Adesea adverbial) Stăpînit de melancolie; care are o fire închisă, tristă. ✦ Care exprimă melancolie. ✦ (Despre lucruri, peisaje etc.) Care inspiră melancolie. 2. (Despre un bolnav mintal) Care suferă de melancolie (2). — Fr. **mélancolique** (lat. lit. **melancholicus**).

MELANCOLÍE, *melancolii*, s. f. 1. Stare de tristețe, de deprimare, amestecată cu visare și cu dorința de izolare. 2. Boală mintală care se manifestă printr-o tristețe morbidă, prin apatie, delir, halucinații și obsesia sinuciderii. [Var.: (înv.) **melanholie** s. f.] — Fr. **mélancolie** (lat. lit. **melancholia**).

MELANHOLÍE s. f. v. **melancolie.**

MELANÍNĂ s. f. Pigment de culoare neagră format la suprafața pielii (sub influența razelor solare). — Fr. **mélanine** (< gr.).

MELÁNJ, *melanjuri*, s. n. (Franțuzism) Amestec. — Fr. **mélange.**

MELANTERÍT s. n. Sulfat natural de fier cristalizat, de culoare verde. — Fr. **mélantérite.**

MELÁSĂ s. f. Lichid siropos care rămîne de la extragerea zahărului din sfeclă sau din trestie de zahăr și care servește la fabricarea spirtului, ca hrană pentru vite etc. — Fr. **mélasse.**

MELC, *melci*, s. m. I. Nume dat mai multor specii de animale din încrengătura moluștelor, al căror corp, moale și viscos, este (la cele mai multe specii) închis într-o cochilie conică răsucită în spirală și care au pe cap patru tentacule sensibile *(Helix)*; culbec. ✧ Loc. adv. *Ca melcul* = în spirală. ✧ Expr. *A merge* (sau *a umbla*) *ca melcul* = a merge foarte încet. *A tăcea ca melcul* = a nu scoate nici un cuvînt. II. 1. (Anat.) Partea osoasă a labirintului urechii interne. 2. (Tehn.) Angrenaj folosit la transmiterea mișcării de rotație între doi arbori perpendiculari ai unui mecanism, care nu se găsesc în același plan. 3. Prăjitură făcută din aluat încolăcit, presărat cu nuci. 4. Șuviță de păr răsucită în spirală.

Melc (I)

MELCIȘÓR, *melcișori*, s. m. 1. Diminutiv al lui *melc*. 2. (La pl.) Mici bucăți de pastă făinoasă răsucite (care se fierb în supă).

Melc (II 1)

MELEÁG, *meleaguri*, s. n. Loc, ținut, regiune. — Magh. **mellék** «regiune apropiată».

MELEÁNDRĂ, *melendre*, s. f. (Reg.) Haină ruptă, zdrențuită; *p. ext.* zdreanță. [Pr.: *-lean-*]

MELEGÁR, *melegare*, s. n. (Reg.) 1. Bazin de lemn folosit pentru depunerea minereului care iese din șteampurile țărănești. 2. Strat de pămînt amestecat cu gunoi în care se pun răsaduri; răsadniță. — Comp. magh. **melegágy** «pat cald».

MELESTÉU, *melesteie*, s. n. (Reg.) Făcăleț. — Magh. **mállasztó.**

MELESTUÍ, *melestuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A mesteca cu melesteul. ✦ Fig. A bate tare pe cineva. — Magh. **mellesztení.**

MELIÁN, *melieni*, s. m. (Reg.; fam.) Om înalt și voinic. [Pr.: *-li-an*]

MELIFÉR, -Ă, *meliferi, -e*, adj. (Despre plante) Care are flori cu nectar (folosit de albine la producerea mierei). — Fr. **mellifère** (lat. lit. **mellifer**).

MELINÍTĂ s. f. Exploziv puternic întrebuințat la fabricarea fitilelor detonante și în vopsitorie. — Fr. **mélinite** (< gr.).

MELÍSĂ[1] s. f. 1. (Bot.) Roiniță. 2. (Înv.) Băutură alcoolică aromată, obținută prin fermentarea frunzelor melisei (1). — Lat. lit. **melissa** (fr. **mélisse**).

MELIȚÁ, *mélit*, vb. I. 1. Tranz. A zdrobi și a curăța cu meliță cînepa și inul de părțile lemnoase, pentru a alege fuiorul. 2. Tranz. Fig. A bate strașnic pe cineva. 3. Intranz. Fig. A trăncăni, a flecări. — Din **meliță.**

MELIȚÁRE, *melițări*, s. f. Acțiunea de *a melița*.

MELIȚÁT[1] s. n. Faptul de *a melița*.

MELIȚÁT[2], **-Ă**, *melițați, -te*, adj. (Despre cînepă, in) Zdrobit și curățat cu meliță. — V. *meliță*.

MÉLIȚĂ, *melițe*, s. f. Unealtă de lemn cu ajutorul căreia se zdrobesc tulpinile de cînepă și de in pentru a se alege fuiorul. ✦ Fig. (Fam.) Gură (considerată ca organ al vorbirii). ✧ Expr. *A da cu meliță* = a trăncăni, a flecări. — Bg. **melica.**

MELIȚÓI, *melițoaie*, s. n. Augmentativ al lui *meliță*; meliță mare, folosită pentru a zdrobi cînepa și inul cînd începe melițatul.

MELITÚICĂ, *melițuici*, s. f. Diminutiv al lui *meliță*; meliță mică cu care se prelucrează cînepa și inul după ce au fost zdrobite cu melițoiul.

MELÓDIC, -Ă, *melodici, -e*, adj. Melodios, armonios. — Fr. **mélodique.**

MELÓDICĂ s. f. Ramură a muzicologiei care se ocupă cu studiul melodiei. ✦ Felul în care este compusă o melodie. — Fr. **mélodique.**

MELODÍE, *melodii*, s. f. Compoziție muzicală, cîntec. — Fr. **mélodie** (lat. lit. **melodia**).

MELODIÓS, -OÁSĂ, *melodioși, -oase*, adj. Care emite o melodie, plin de sunete armonioase, plăcute auzului. [Pr.: *-di-os*] — După fr. **mélodieux.**

MELODRAMÁTIC, -Ă, *melodramatici, -e*, adj. De melodramă. — Fr. **mélodramatique.**

MELODRÁMĂ, *melodrame*, s. f. Operă dramatică scrisă într-un stil pretențios, în care scene neverosimile, pline de groază, alternează cu scene comice, rezervîndu-se un loc însemnat neprevăzutului. — Fr. **mélodrame** (< gr.).

Meliță

MELOMÁN, -Ă, *melomani, -e*, s. m. și f. Persoană care iubește cu pasiune muzica. — Fr. **mélomane.**

MELOMANÍE s. f. (Rar) Pasiune deosebită pentru muzică. — Fr. **mélomanie.**

MELÓN, *meloane*, s. n. Pălărie tare de fetru cu fundul bombat și cu borurile ușor întoarse în sus. — Fr. [chapeau] **melon.**

MELOPÉE, *melopei*, s. f. Melodie lentă, ritmică și monotonă (care acompania în trecut o declamație). ✦ Melodie. — Fr. **mélopée** (lat. lit. **melopoeia**).

MEMBRÁNĂ, *membrane*, s. f. 1. Țesut subțire care protejează anumite organe sau părți ale unui corp animal sau vegetal. ✦ Țesut subțire care separă două părți ale unui organ. 2. Placă subțire sau foaie care prin vibrație poate transmite sunetele. ✦ Corp subțire folosit pentru a separa două medii: diafragmă. 3. (Înv.) Pergament. — Fr. **membrane** (lat. lit. **membrana**).

MEMBRANÓS, -OÁSĂ, *membranoși, -oase*, adj. Care are o structură asemănătoare cu cea a unei membrane. — După fr. **membraneux.**

MÉMBRU[1], (1, 3) *membre*, s. n., (2) *membri*, s. m. 1. Organ al omului și al unor animale, care servește la îndeplinirea funcțiilor de relație și care este legat de trunchi printr-o articulație. ✧ *Membru superior* = mînă. *Membru inferior* = piciorul omului. 2. Fiecare dintre cele două părți ale unei relații care leagă două expresii matematice. ✦ Fiecare dintre părțile celor două raporturi ale unei proporții. 3. Fiecare dintre părțile unei propoziții, fraze sau perioade. — Fr. **membre** (lat. lit. **membrum**).

MÉMBRU[2], **-Ă**, *membri, -e*, s. m. și f. Persoană care face parte dintr-o organizație socială, politică, culturală sau dintr-o asociație, alianță etc., considerată în raport cu acea organizație. — Fr. **membre** (lat. lit. **membrum**).

MEMÉNTO s. n. Semn distinctiv, însemnare, notă care reamintește ceva. ✦ Carte care rezumă esențialul unei discipline, al unei științe. ✦ Listă a spectacolelor și conferințelor, publicată în presa cotidiană. — Lat. lit. **memento** (fr. **mémento**).

MEMORÁ, *memorez*, vb. I. Tranz. A învăța pe de rost; a ține minte. — Fr. **mémorer** (lat. lit. **memorare**).

MEMORÁBIL, -Ă, *memorabili, -e*, adj. Vrednic de ținut minte; important. — Fr. **mémorable** (lat. lit. **memorabilis**).

MEMORÁND s. n. v. **memorandum.**

MEMORÁNDUM, *memorandumuri*, s. n. Notă, memoriu cuprinzînd expunerea chestiunilor care fac obiectul unor discuții diplomatice, politice etc. [Var.: **memoránd** s. n.] — Lat. lit. **memorandum** (fr. **mémorandum**).

MEMORÁRE, *memorări*, s. f. Acțiunea de *a memora* și rezultatul ei.

MEMORATÓR, *memoratoare*, s. n. Carte de buzunar care cuprinde, rezumativ, noțiuni, principii, tabele, formule etc., utilizate în știință și în tehnică. — Din **memora** + suf. *-(a)tor*.

MEMORÍAL, *memorialuri*, s. n. (Înv.) 1. Memoriu servind la rezolvarea unei afaceri diplomatice. 2. Lucrare, scriere care conține memoriile cuiva, însemnări dintr-o călătorie etc. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **mémorial** (lat. lit. **memoriale**).

MEMORIALÍST, *memorialiști*, s. m. Autor de memorii. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **mémorialiste.**

MEMORIALÍSTIC, -Ă, *memorialistici, -e*, adj. Care aparține memorialisticii, care se referă la memorialistică. [Pr.: *-ri-a-*] — Din **memorial** + suf. *-istic*.

MEMORIALÍSTICĂ s. f. Specie de scriere care cuprinde memorii; totalitatea lucrărilor care conțin memorii. [Pr.: *-ri-a-*] — Din **memorial** + suf. *-istică*.

MEMÓRIE, *memorii*, s. f. 1. Proprietate a creierului omenesc de a reține și de a recunoaște sau de a reproduce ulterior date furnizate

de practică sau de experiența trecută. 2. Aducere-aminte, amintire. ◇ Loc. adv. *Din memorie* = pe de rost. 3. Amintirea pe care posteritatea o păstrează oamenilor ilustri. — Fr. **mémoire** (lat. lit. **memoria**).

MEMÓRII s. n. pl. Scriere care cuprinde însemnări asupra evenimentelor la care a luat parte cineva ori care s-au petrecut în timpul vieții sale. — După fr. **mémoires**.

MEMÓRIU, *memorii*, s. n. **I.** Expunere documentată asupra unei probleme sau asupra unui fapt. ◇ *Memoriu de titluri și lucrări* = listă în care candidații la unele concursuri indică titlurile academice și lucrările personale de specialitate. ✦ Text care cuprinde descrierea și justificarea soluțiilor adoptate în proiectul unei lucrări. ✦ (La pl.) Culegere de conferințe, comunicări, discuții, ținute cu ocazia unor dezbateri. 2. Petiție, cerere în care motivele sînt expuse pe larg. 3. (În vechea organizare a armatei) Dosar personal al unui ofițer sau al unui subofițer. — După fr. **mémoire**.

MEMORIZÁ, *memorizez*, vb. I. Tranz. A memora. — Fr. **mémoriser**.

MEMORIZÁRE, *memorizări*, s. f. Acțiunea de *a memoriza* și rezultatul ei.

MEMORIZÁT s. n. Memorizare. — V. *memoriza*.

MENÁJ, *menajuri*, s. n. (Franțuzism) 1. Gospodărie (limitată la treburile casei sau ale bucătăriei). 2. Căsnicie. — Fr. **ménage**.

MENAJÁ, *menajez*, vb. I. 1. Tranz. A trata pe cineva sau ceva cu atenție și îngăduință, a se purta bine cu cineva; a cruța. 2. Refl. A-și cruța sănătatea; a se îngriji. — Fr. **ménager**.

MENAJAMÉNT, *menajamente*, s. n. Menajare. — După fr. **ménagement**.

MENAJÁRE, *menajări*, s. f. Acțiunea de *a (se) menaja* și rezultatul ei; cruțare.

MENAJÉR, -Ă, *menajeri, -e*, adj. De menaj, privitor la menaj. — Fr. **ménager**.

MENAJÉRĂ, *menajere*, s. f. (Franțuzism) Gospodină. ✦ Femeie angajată să îngrijească de gospodăria cuiva. — Fr. **ménagère**.

MENAJERÍE, *menajerii*, s. f. Loc special amenajat în care sînt ținute animale sălbatice pentru a fi văzute de public; totalitatea animalelor dintr-un asemenea loc. — Fr. **ménagerie**.

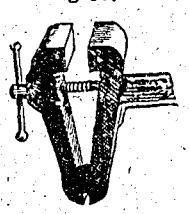

Menghină

MÉNDRE s. f. pl. (Fam., în expr.) *A-și face mendrele* = a face tot ce-i place, a-și satisface capriciile.

MENESTRÉL, *menestreli*, s. m. Poet și muzicant medieval care umbla din castel în castel cîntînd și recitînd versuri; *p. ext.* cîntăreț. — Fr. **ménestrel**.

MÉNGHINĂ, *menghine*, s. f. Unealtă pentru fixarea unei piese, alcătuită din două fălci care se strîng prin învîrtirea unui șurub (cu manivelă). [Var.: **minghineá, menghineá** s. f.] — Tc. **mengene**.

MENGHINEÁ s. f. v. **menghină**.

MENHÍR, *menhire*, s. n. Monument funerar megalitic, făcut dintr-un bloc de piatră nepreluerată. — Fr. **menhir**.

Menhir

MENÍ, *menesc*, vb. IV. 1. Tranz. A destina, a hotărî. 2. Tranz. (În superstiții) A predestina, a ursi. ✦ A prezice. 3. Tranz. (În superstiții) A descînta, a vrăji. ✦ Fig. A blestema. 4. Intranz. (Înv.) A ura, a dori. — Slav (v. sl. **měniti**).

MENÍNGE s. n. Fiecare dintre cele trei membrane care învelesc creierul și măduva spinării. — Fr. **méninge** (< gr.).

MENINGÍTĂ s. f. Boală infecțioasă provocată de inflamarea meningelui. — Fr. **méningite** (< gr.).

MENINGOCÓC, *meningococi*, s. m. Microb care provoacă meningita cerebrospinală infecțioasă. — Fr. **méningocoque**.

MENÍRE, *meniri*, s. f. Faptul de *a meni*; misiune, rost, chemare; soartă, destin.

MENÍSC, *meniscuri*, s. n. Corp sau figură geometrică, convexă pe o parte și concavă pe partea opusă. — Fr. **ménisque** (< gr.).

MENÍT, -Ă, *meniți, -te*, adj. Hotărît, destinat; (în superstiții) vrăjit, fermecat. — V. *meni*.

MENITÓR, -OÁRE, *menitori, -oare*, adj. Care menește (2). — Din **meni** + suf. *-(i)tor*.

MENÍU, *meniuri*, s. n. Totalitatea felurilor de mîncare servite la o masă. ✦ Listă pe care sînt scrise mîncărurile servite la un restaurant. — Fr. **menu**.

MENOPÁUZĂ s. f. Epocă din viața unei femei (către 45-50 de ani) cînd activitatea glandelor genitale încetează definitiv. — După fr. **ménopause** (< gr.).

MENORAGÍE, *menoragii*, s. f. Afecțiune constînd în pierderea unei cantități excesive de sînge în timpul menstruației. — Fr. **ménorragie** (< gr.).

MENSTRUÁL, -Ă, *menstruali, -e*, adj. Privitor la menstruație. [Pr.: *-stru-al*] — Fr. **menstruel** (lat. lit. **menstrualis**).

MENSTRUÁȚIE, *menstruații*, s. f. Scurgere de sînge din organul genital al femeii, care se produce în mod regulat și periodic, începînd din epoca pubertății pînă la menopauză; period, (pop.) **soroc**. [Pr.: *-stru-a-*] — După fr. **menstruation**.

MENSUÁL, -Ă, *mensuali, -e*, adj. (Franțuzism) Lunar. [Pr.: *-su-al*] — Fr. **mensuel** (lat. lit. **mensualis**).

MENȘEVÍC, -Ă, *menșevici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de menșevism, privitor la menșevism. 2. S. m. și f. Adept al menșevismului. — Rus **men'ševik**.

MENȘEVÍSM s. n. Curent oportunist mic-burghez apărut în sînul social-democrației ruse și susținut de burghezia liberală, care promova tendințele acesteia în rîndurile mișcării muncitorești și urmărea să adapteze lupta clasei muncitoare la liberalismul burghez. — Rus **men'ševizm**.

MENTÁL, -Ă adj. v. **mintal**.

MENTALITÁTE, *mentalități*, s. f. Felul particular de a gîndi al unui individ sau al unei colectivități. — După fr. **mentalité**.

MÉNTĂ s. f. v. **mintă**.

MENTÓL s. n. Substanță cu miros aromatic obținută, sub formă de cristale, din uleiul de mentă, întrebuințată în farmacie și în cosmetică. — După fr. **menthol**.

MÉNTOR, *mentori*, s. m. (Livresc) Povățuitor, îndrumător, preceptor; educator. — Fr. **mentor** (< gr.).

MENȚÍNE, *mențin*, vb. III. Tranz. A păstra ceva în aceeași stare în care se afla la un moment dat. ◇ Refl. *Se menține pe aceeași poziție*. — După fr. **maintenir**.

MENȚÍNERE s. f. Acțiunea de *a (se) menține*.

MENȚIONÁ, *menționez*, vb. I. Tranz. A semnala un lucru, a pomeni, a aminti (verbal sau în scris). ✦ A specifica. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **mentionner**.

MENȚIONÁRE, *menționări*, s. f. Acțiunea de *a menționa* și rezultatul ei; semnalare, pomenire. [Pr.: *-ți-o-*]

MENȚIÚNE, *mențiuni*, s. f. Menționare, relatare, semnalare; specificare, precizare. ✦ Distincție care constă în citarea elogioasă a cuiva pentru un merit deosebit. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **mention** (lat. lit. **mentio, -onis**).

MENUÉT, *menuete*, s. n. Dans vechi francez și melodia după care se dansează. ✦ Una dintre părțile care compun o simfonie, o sonată etc. și care se execută în trei timpi. — Fr. **menuet**.

MENZÍL, *menziluri*, s. n. (Înv.) Serviciu de poștă cu diligențe și cai, pentru transportul călătorilor și al corespondenței. ✦ Curier, ștafetă. — Tc. **menzil**.

MEOȚIÁN s. n. (Geol.) Etajul inferior al pliocenului. [Pr.: *me-o-ți-an*] — Fr. **méotien**.

MERÁR, *merari*, s. m. (Rar) Cultivator sau vînzător de mere. — Din **mere** (pl. lui *măr*) + suf. *-ar*.

MERCANTÍL, -Ă, *mercantili, -e*, adj. Relativ la comerț, comercial, negustoresc. ✦ Care se preocupă numai de cîștig; interesat. — Fr. **mercantile** (< it.).

MERCANTILÁJ, *mercantilaje*, s. n. Imprimate folosite în activitatea comercială. — Din **mercantil** + suf. *-aj*.

MERCANTILÍSM s. n. Doctrină economică (apărută la începutul dezvoltării capitalismului) care susținea că la baza bunăstării unei țări stă dezvoltarea schimbului de mărfuri și acumularea capitalului bănesc. — Fr. **mercantilisme**.

MERCENÁR, *mercenari*, s. m. Militar angajat cu leafă într-o armată străină (neregulată); *fig.* persoană care, pentru bani, se pune în slujba oricărui interes, se face adept al oricărei convingeri. — Fr. **mercenaire** (lat. lit. **mercenarius**).

MERCEOLOGÍE, *merceologii*, s. f. Știință care se ocupă cu studiul mărfurilor. — It. **merceologia**.

MERCERÍE, *mercerii*, s. f. Lucruri mărunte folosite pentru confecționarea îmbrăcămintei (ață, nasturi etc.); negoț cu astfel de obiecte; prăvălia unde se vînd astfel de obiecte. — După fr. **mercerie** (it. **merceria**).

MERCERIZÁ, *mercerizez*, vb. I. Tranz. A trata firele sau țesăturile de bumbac cu o soluție de sodă caustică, pentru a le da luciu și a le mări rezistența. — După fr. **merceriser**.

MERCERIZÁRE s. f. Acțiunea de *a merceriza* și rezultatul ei.

MERCERIZÁT, -Ă, *mercerizați, -te*, adj. Care a fost supus mercerizării. — V. *merceriza*.

MERCHÉZ, *merchezuri*, s. n. (Înv.) Rost, socoteală; *p. ext.* dibăcie, șiretlic, truc. ◇ Loc. adv. *Cu merchez* sau *cu merchezul* = cu iscusință. ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *la merchez* = a-i veni (cuiva) la socoteală. — Tc. **merkez** «centru, capitală».

MERCÚR s. n. Metal de culoare argintie, lichid la temperatura obișnuită, foarte dens și mobil, întrebuințat în tehnică și în medicină; (pop.) argint-viu. [Var.: (înv.) **mercúriu** s. n.] — După fr. **mercure**.

MERCURIÁL, *mercuriale*, s. n. (Ieșit din uz) Listă zilnică de prețuri într-o piață alimentară. Pr.: *-ri-al*] — Fr. **mercuriale** (lat. lit. **mercurialis**).

MERCURIÁL[1], **-Ă**, *mercuriali, -e*, adj. De mercur, cu mercur. [Pr.: *-ri-al*] — După fr. **mercuriel** (it. **mercuriale**).

MERCÚRIC, -Ă, *mercurici, -e*, adj. (Despre sărurile de mercur) Care conține mercur bivalent. — După fr. **mercurique**.

MERCÚRIU s. n. v. **mercur**.

MERCURÓS, -OÁSĂ, *mercuroși, -oase*, adj. (Despre sărurile de mercur) Care conține mercur monovalent. — După fr. **mercureux**.

MÉRE vb. III. v. **merge**.

MEREÁZ[1] s. n. v. **miraz**.

MEREÁZ[2], *mereazuri*, s. n. (Reg.) Tîrlă. [Pr.: *-reaz*] — Lat. **meridies**.

MEREDÉU, *meredeie*, s. n. 1. Unealtă de pescuit în formă de sac, făcută dintr-o plasă de aţă sau de sîrmă. 2. Lemn zimţat (sau cu dinţi) într-o parte, cu care se frămîntă caşul. — Comp. magh. **meröedény**.

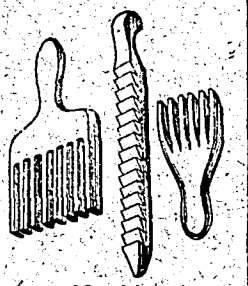

Meredeie

MEREMÉT, *meremeturi*, s. n. (Înv.) Meremetiseală. — Tc. **meramet, meremet** «reparaţie sumară».

MEREMETISEÁLĂ, *meremetiseli*, s. f. Acţiunea de *a meremetisi*; reparaţie, refacere.

MEREMETISÍ, *meremetisesc*, vb. IV. Tranz. A repara, a drege; a reface; a aranja. — Din **meremet**.

MEREMETISÍT, -Ă, *meremetisiţi, -te*, adj. Reparat, dres, aranjat; *fig.* (despre oameni) beat, cherchelit. — V. *meremetisi*.

MERĚU[1] adv. Fără răgaz, neîncetat, neîntrerupt, continuu. ✦ (Reg.) Încet, fără grabă. — Comp. magh. **merö** «absolut».

MERÉU[2], **-ÉIE**, *merei*, adj. (Reg.) Care se întinde pînă departe; întins, vast. — Comp. magh. **merö** «absolut».

MERGĂTÓR, -OÁRE, *mergători, -oare*, adj. (Rar, despre ape) Curgător. — Din **merge** + suf. *-(ă)tor*.

MÉRGE, *merg*, vb. III. Intranz. I. 1. A se mişca dintr-un loc în altul; a se deplasa. ✧ Expr. *A merge aiă* = a se duce drept la ţintă. ✦ (Despre drumuri) A se întinde pînă la...; a duce la... *Drumul merge la deal*. 2. A pleca din locul unde se află, a se duce (într-un anumit loc), a se îndrepta spre... *Merge la cîmp*. ✧ Expr. *A merge pînă...* = a ajunge pînă la un anumit stadiu, pînă la un anumit grad. *A merge la pieire* = a-şi periclita existenţa. (Pop.; despre femei) *A merge după cineva* = a se mărita. (Despre mîncăruri) *A merge pe gît* = a aluneca pe gît. *Să-i meargă* (sau *de să-i meargă*) *cuiva fulgii* ori *peticile* etc., exprimă (după verbe ca «a bate», «a juca» etc.) intensitatea acţiunii respective. ✦ (Pop.) A intra în... sau la... *A mers la armată*. 3. A întovărăşi, a însoţi, a acompania. *Trebuie să merg cu Harap-Alb şi pace bună* (CREANGĂ). ✦ A păşi în urma cuiva, a urmări pe cineva (cu scopul de a-l prinde). 4. (Despre mijloace de locomoţie) A se mişca în spaţiu, pentru a ajunge într-un anumit loc. 5. (În legătură cu noţiuni temporale) A se apropia de o anumită vîrstă. *Băiatul merge pe opt ani*. ✧ Expr. *Pe zi ce merge* sau *de ce* (mai rar *pe cît*) *merge* = pe măsură ce trece vremea. ✦ A continua. II. 1. (Fam.; despre bani) A fi în circulaţie, a avea curs. 2. (Despre faimă, veşti, nume etc.) A se răspîndi. III. (Despre mecanisme) A funcţiona. IV. 1. A se comporta (bine sau rău) într-o activitate. ✦ (Despre acţiuni în desfăşurare) A evolua, a decurge (bine sau rău). 2. A se potrivi; a fi posibil. *Aceste culori nu merg împreună*. ✧ Expr. *Aşa mai merge* = aşa e bine, se potriveşte, îmi convine. *Treacă (şi) meargă* = fie! să zicem că se poate. ✦ (Despre materiale) A se consuma. ✦ (Despre salarii şi alte venituri) A fi ordonanţat, a-i reveni cuiva în mod regulat, normal, fără întreruperi. [Perf. s. *mersei*, part. *mers*. — Var.: (reg.) **mére** vb. III] — Lat. **mergere** «a se scufunda».

MÉRGERE s. f. (Rar) Acţiunea de *a merge*; pornire, plecare.

MERIDIÁN, *meridiane*, s. n. Fiecare dintre cele 360 de linii imaginare, în formă de cerc, care trec prin polii globului pămîntesc, tăind ecuatorul printr-un unghi drept, şi care servesc la stabilirea poziţiei longitudinale a punctelor de pe glob. ✧ *Primul meridian* = meridianul care trece prin Greenwich (Anglia), în raport cu care se calculează, în baza unei convenţii internaţionale, longitudinea punctelor de pe glob. *Meridian magnetic* = linie obţinută prin intersecţia suprafeţei pămîntului cu planul vertical care include direcţia acului magnetic. ✦ Intersecţia unei suprafeţe de revoluţie cu un plan care trece prin axa suprafeţei. *Meridian ceresc* = intersecţia sferei cereşti cu planul care trece prin axa universului. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **méridien** (lat. lit. **meridianus**).

MERIDIONÁL, -Ă, *meridionali, -e*, adj. Care este (de) la miazăzi (în raport cu un punct de reper dat); sudic. ✦ Care este propriu popoarelor din sud. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. **méridional** (lat. lit. **meridionalis**).

MERINÁNĂ s. f. Plantă erbacee cu frunze ovale, ascuţite şi păroase şi cu flori albe (*Moehringia trinervia*).

MERINDÁRE, *merindări*, s. f. (Reg.) Ştergar în care se învelesc la ţară merindele. — Din **merindar** (< *merinde*) + suf. *-ar*.

MERÍNDE, *merinde*, s. f. Hrană rece pe care o ia cineva cînd pleacă la drum sau la lucru; *p. ext.* provizie de alimente; mîncare. — Lat. **merenda**.

MERINDEÁŢĂ, *merindeţe*, s. f. Reg.) Merindare. — Din **merinde** + suf. *-eaţă*.

MERINÓS adj. invar. (În expr.) *Oaie merinos* = oaie cu lînă foarte fină, moale şi creaţă. *Lînă merinos* = lînă unei astfel de oi. ✧ (Substantivat) Rasa acestor oi. — Fr. **mérinos** (< sp.).

Oaie merinos

MERIŞOÁRE s. f. pl. Fructele merişorului[2] (2). — Din **merişor**[2].

MERIŞÓR[1], *merişoare*, s. n. Diminutiv al lui *măr*[1].

MERIŞÓR[2], *merişori*, s. m. 1. Diminutiv al lui *măr*[2]. 2. Mic arbust de munte, cu frunzele totdeauna verzi, cu flori albe sau roşietice şi cu fructe comestibile în formă de boabe roşii (*Vaccinium vitis idaea*). ✦ Frunzele arbustului descris mai sus, din care se împletesc coroane. 3. Arbust cu flori albe sau trandafirii, cu fructele de culoare roşie sau galbenă (*Pirus baccata*).

Merişor[2] (2)

MÉRIT, *merite*, s. n. Însuşire remarcabilă a cuiva; faptul că cineva săvîrşeşte o acţiune valoroasă care îi aduce stimă, preţuire; ceea ce face ca un lucru să fie folositor sau valoros. — Fr. **mérite** (lat. lit. **meritum**).

MERITÁ, *mérit*, vb. I. Tranz. A fi vrednic de o răsplată potrivită cu faptele sale (bune sau rele); a avea dreptul să primească o răsplată (bună sau rea). ✦ A avea o valoare suficientă pentru a justifica preţuirea sau grija cuiva. — Fr. **mériter** (lat. lit. **meritare**).

MERITÁT, -Ă, *meritaţi, -te*, adj. Care îi revine sau i se cuvine cuiva, decurgînd din faptele sau din calităţile sale. — V. *merita*.

MERITÓRIU, -IE, *meritorii*, adj. Care e vrednic de apreciere, de stimă, care se bucură de aprobare deplină. — Lat. lit. **meritorius** (fr. **méritoire**).

MERITÓS, -OÁSĂ, *meritoşi, -oase*, adj. Care are merite; valoros. [Var.: **merituós, -oásă** adj.] — Din **merit** + suf. *-os*.

MERITUÓS, -OÁSĂ adj. v. **meritos**.

MERLÓN, *merloane*, s. n. Porţiunea de zidărie dintre două creneluri. — Fr. **merlon** (<it.).

MERS s. n. 1. Deplasare dintr-un loc într-altul a unei fiinţe, a unui vehicul etc. ✧ *Mersul trenurilor* = orar după care circulă trenurile într-o ţară; *p. ext.* tabelă sau broşură care conţine acest orar. ✧ Loc. adv. *Din mers* = în timpul deplasării. 2. Felul de a merge al cuiva; umblet. ✦ Regimul de funcţionare a unui sistem tehnic. *Mersul ceasornicului*. 3. Fig. Dezvoltare, desfăşurare, evoluţie. ✧ *Mers înainte* = progres. — V. *merge*.

MERSÍ interj. (Franţuzism) Mulţumesc. — Fr. **merci**.

MERSÚRĂ, *mersuri*, s. f. (Rar) Mers (2). — Din **mers** + suf. *-ură*.

MERTEPEÁ s. f. (În expr.) *De la mertepea* = cum se cuvine, cu rost. — Tc. **mertebe** «grad, ordine».

MERTÍC, *mertice*, s. n. 1. Măsură veche pentru cereale, egală cu aproximativ 1-2 ocale; cantitatea de cereale, de făină etc. corespunzătoare acestei măsuri. ✦ (Înv.) Dijmă care se lua la mori pentru măcinat. 2. (Înv. şi reg.) Cantitate fixă de hrană, îmbrăcăminte etc., adăugată la salariu; sumă de bani care i se cuvine cuiva ca plată. — Magh. **mérték** «măsură, normă».

MÉRUÍT, *meruiţi*, adj. m. (Reg., despre pomi) Încărcat cu mere; rodit. — Din **mere** (pl. lui *măr*[1]).

MÉSA adv. (Fam., în expr.) *A băga* (pe cineva) *mesa* = a aduce (pe cineva) într-o situaţie neplăcută. *A intra* (sau *a cădea*) *mesa* = a ajunge într-o situaţie neplăcută; a se lăsa păcălit.

MESÁDĂ, *mesade*, s. f. (Înv.) Bucată de blană confecţionată din mai multe piei (folosită drept căptuşeală la paltoane).

MESAGÉR, *mesageri*, s. m. (Adesea fig.) Persoană însărcinată să ducă un mesaj; trimis, sol. — Fr. **messager**.

MESAGERÍE, *mesagerii*, s. f. Sistem de transport rapid al mărfurilor pe calea ferată, în vagoane ataşate trenurilor de călători; oficiul de unde se dirijează expedierea mărfurilor; vagonul cu care se face transportul. — Fr. **messagerie**.

MESÁGIU s. n. v. **mesaj**.

MESÁJ, *mesaje*, s. n. 1. Apel oral sau scris (cu caracter oficial) adresat poporului, armatei etc. 2. Însărcinare de a comunica ceva; ceea ce se comunică; ştire, veste. [Var.: **meságiu** s. n.] — Fr. **message**.

MESÁŞ, *mesaşi*, s. m. (Reg.) Mesean; nuntaş. — Din **masă** + suf. *-aş*.

MESCHÍN, -Ă, *meschini, -e*, adj. Preocupat de interese mărunte, lipsit de generozitate, mic la suflet. ✦ Mic, neînsemnat. — După fr. **mesquin** (< it.).

MESCHINĂRÍE, *meschinării*, s. f. Atitudine, gest, faptă a omului meschin; micime de suflet. — După fr. **mesquinerie**.

MESCIOÁRĂ, *mescioare*, s. f. Măsuţă. — Din **măsuţă** + suf. *-ioară*.

MESEÁN, *meseni*, s. m. Cel care participă (împreună cu alţii) la un ospăţ, la o masă. — Din **masă**[3] + suf. *-ean*.

MESERIÁŞ, *meseriaşi*, s. m. Lucrător calificat care practică o meserie manuală (în cadrul unui atelier). — Din **meserie** + suf. *-aş*.

MESERÍE, *meserii*, s. f. Îndeletnicire sau profesiune bazată pe o muncă manuală calificată; *p. ext.* orice fel de profesiune, manuală sau intelectuală. ◇ Expr. *(Om) de meserie* = (om) competent, de specialitate. ✦ Ocupație, îndeletnicire ocazională. — Din **meser** (înv.) + suf. *-ie*.

MESÉRNIȚĂ, *meserniță*, s. f. (Reg.) Măcelărie. — Sb. **mesarnica**.

MESÍ, *mesesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A sta la masă, a benchetui. — Din **masă**[3].

MESÍA s. m. Personaj căruia legendele biblice îi atribuie rolul de mîntuitor al lumii; nume dat de creștini lui Iisus Hristos. [Acc. și: *mésia*] — Lat. lit. **Messias** (fr. Messie).

MESIÁNIC, -Ă, *mesianici, -e*, adj. Care cuprinde o prezicere; profetic. [Pr.: *-si-a-*] — Fr. **messianique**.

MESIȘOÁRĂ, *mesișoare*, s. f. 1. Măsuță. 2. (Reg.) Mîncare; pomană. — Din **masă**[3] + suf. *-işoară*.

MESTEÁCĂN, *mesteceni*, s. m. Arbore cu coajă albă, frunze argintii și crengi flexibile *(Betula verrucosa)*; lemnul acestui arbore. ◇ Compuse: *mesteacăn-pitic* = arbust cu frunze late, ovale, colorate în verde-închis pe fața superioară și în verde-deschis pe cea inferioară *(Betula humilis)*; *mesteacăn-tîrîtor* = arbust cu tulpina tîrîtoare și frunzele mici, caracteristic înălțimilor, unde formează tufișuri puțin înalte *(Betula nana)*; *mesteacăn-păros* = mestecănaș. — Lat. **masticinus**.

Mesteacăn

MESTÉC s. m. v. **mestecă**.

MESTECÁ[1], *méstec*, vb. I. Tranz. A zdrobi, a măcina alimentele cu ajutorul dinților și a le amesteca cu salivă, pentru a le face mai ușor de înghițit și de digerat. ✦ A învîrti un obiect în gură, a întoarce cu limba. — Lat. **masticare**.

MESTECÁ[2], *méstec*, vb. I. Tranz. 1. A agita o substanță (într-un lichid) pentru a o face să se dizolve sau pentru a obține un amestec omogen. ◇ Intranz. *Mestecă în cratiță*. 2. A amesteca. — V. *amesteca*.

MESTECÁT, -Ă, *mestecați, -te*, adj. Zdrobit, măcinat cu dinții și amestecat cu salivă. — V. *mestecă*[1].

Mestecă

MESTÉCĂ s. f. Plantă erbacee cu ramuri lungi și flori galbene, a cărei tulpină secretează un latex din care se face guma de mestecat *(Chondrilla juncea)*. [Var.: **mestéc** s. m.] — Din **mesteca**[1].

MESTECĂNÁȘ, *mestecănași*, s. m. Arbore asemănător cu mesteacănul, avînd coaja albă sau brună-cenușie cu pete albe *(Betula pubescens)*. — Din **mesteacăn** + suf. *-aș*.

MESTECĂNÍȘ, *mestecănișuri*, s. n. Pădure de mesteceni. — Din **mesteacăn** + suf. *-iș*.

MESTECĂTÓR, *mestecătoare*, s. n. Făcăleț. — Din **mesteca**[2] + suf. *-(ă)tor*.

MESTECĂU, *mestecaie*, s. n. (Reg.) Făcăleț. — Din **mesteca**[2] + suf. *-ău*.

MESÚȚĂ s. f. v. **măsuță**.

MEȘ[1], *meși*, s. m. Un fel de cizmulițe din piele subțire, fără toc, purtate altădată peste ciorapi (sub încălțăminte); (astăzi, reg.) papuci de pîslă. ◇ Expr. *A-i da* (cuiva) *meșii să...* = a avea curaj să..., a cuteza. *A-l ține pe cineva meșii* = a fi în stare, a putea. — Tc. **mest**.

MEȘ[2], *meșuri*, s. n. (Reg.) Fiecare dintre inelele care se formează anual în trunchiul copacilor, după care se poate recunoaște vîrsta acestora.

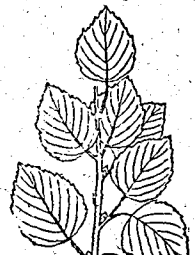

Mestecănaș

MÉȘĂ, *meșe*, s. f. 1. Șuviță de păr. 2. Bucată de tifon sau de vată care se introduce într-o rană adîncă, pentru drenaj. — Fr. **mèche**.

MEȘÍNĂ, *meșine*, s. f. Piele (de oaie) tăbăcită (folosită pentru căptușirea încălțămintei). — Tc. **meşin**.

MÉȘNIȚĂ, *meșnițe*, s. f. (Reg.) Mîncare preparată din orez, mălai sau mei pisat și lapte dulce.

MÉȘTER, *meșteri*, s. m. 1. Muncitor calificat care exercită o meserie manuală; tehnician care coordonează activitatea mai multor muncitori dintr-o întreprindere. 2. (Adesea adjectival) Persoană priceputâ, îndemînatică. 3. (Înv.) Titlu dat unei persoane respectate pentru știința sau talentul ei. — Magh. **mester**.

MEȘTERÁȘ, *meșterași*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *meșter*.

MEȘTEREÁSĂ, *meșterese*, s. f. (Rar) Femeie care cunoaște leacuri băbești, care se ocupă cu descîntece și vrăji, pentru a goni bolile. — Din **meșter** + suf. *-easă*.

MEȘTERÉSC, -EÁSCĂ, *meșterești*, adj. (Rar) De meșter. — Din **meșter** + suf. *-esc*.

MEȘTERÉȘTE adv. Ca un meșter. — Din **meșter** + suf. *-este*.

MEȘTER-GRÍNDĂ, *meșter-grinzi*, s. f. (Reg.) Grindă principală, care susține tavanul și acoperișul la casele țărănești. — Magh. **mestergerenda**.

MEȘTERÍ, *meșteresc*, vb. IV. Tranz. 1. A executa, a face, a lucra. 2. A pune la punct, a face să funcționeze, a aranja. — Din **meșter**.

MEȘTERÍE, *meșterii*, s. f. (Rar) Măiestrie, pricepere, îndemînare. — Din **meșter** + suf. *-ie*.

MEȘTERÍȚĂ, *meșteriță*, s. f. (Rar) 1. Femeie priceputâ la un anumit lucru, îndemînatică, abilă. 2. Femeie care practică o meserie. ✦ Soția unui meșter (1). — Din **meșter** + suf. *-iță*.

MEȘTERUÍ, *meșteruiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A meșteri. — Din **meșter**.

MEȘTEȘÚG, *meșteșuguri*, s. n. 1. Meserie. ✦ Muncă depusă de un meșter (1). 2. Îndeletnicire, ocupație. 3. Pricepere, îndemînare, abilitate. ✦ Artă. 4. Mijloc, procedeu practic; metodă. ✦ (Înv.) Mecanism. 5. Vicleșug, înșelătorie, tertip. ◇ Expr. *A-i da* (unui lucru) *de meșteșug* = a descoperi secretul unui lucru; a descurca ceva. — Magh. **mesterség**.

MEȘTEȘUGÁR, *meșteșugari*, s. m. Meseriaș. — Din **meșteșug** + suf. *-ar*.

MEȘTEȘUGÁREȚ, -Ă, *meșteșugărești, -e*, adj. (Rar) Iscusit, îndemînatic, dibaci. — Din **meșteșug** + suf. *-areț*.

MEȘTEȘUGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *meșteșugărești*, adj. Care aparține meșteșugarului sau ocupației lui, privitor la meșteșugar sau la ocupația lui. — Din **meșteșugar** + suf. *-esc*.

MEȘTEȘUGĂRÍE, *meșteșugării*, s. f. Meșteșug (1). — Din **meșteșugar** + suf. *-ie*.

MEȘTEȘUGÍ, *meșteșugesc*, vb. IV. Tranz. A efectua un lucru cu meșteșug (3). ✦ A meșteri. ✦ A unelti. — Din **meșteșug**.

MEȘTEȘUGÍRE s. f. Acțiunea de *a meșteșugi* și rezultatul ei; aranjare, potrivire; uneltire, vicleșug. ✦ (Concr.) Mecanism, dispozitiv.

MEȘTEȘUGÍT, -Ă, *meșteșugiți, -te*, adj. 1. Lucrat cu artă, cu iscusință. 2 (Despre acțiuni, vorbe etc.) Iscusit, abil, priceput. ✦ (Înv.) Viclean, șiret. — V. *meșteșugi*.

MEȘTEȘUGÓS, -OÁSĂ, *meșteșugoși, -oase*, adj. (Reg.) Iscusit, îndemînatic, abil. — Din **meșteșug** + suf. *-os*.

METABÓLIC, -Ă, *metabolici, -e*, adj. Care se referă la metabolism, care aparține metabolismului. — Fr. **métabolique**.

METABOLÍSM s. n. Totalitatea proceselor nutritive de asimilație și dezasimilație, produse în organism. ◇ *Metabolism bazal* = cantitatea de căldură, exprimată în calorii, produsă într-o oră, pe metru pătrat, de suprafața corpului (în anumite condiții de temperatură, repaus, hrană etc.). — Fr. **métabolisme** (< gr.).

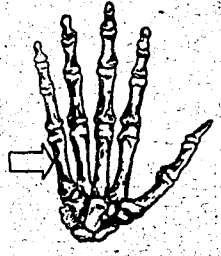

Metacarp

METACARP, *metacarpuri*, s. n. Parte din scheletul mîinii cuprinsă între carp și degete, formată din cinci oase dispuse radiar. — Fr. **métacarpe** (< gr.).

METACARPIÁN, -Ă, *metacarpieni, -e*, adj. Care aparține metacarpului, privitor la metacarp. [Pr.: *-pi-an*] — După fr. **métacarpien**.

METACÉNTRU, *metacentre*, s. n. Intersecție imaginară a verticalelor care trec prin centrele de greutate ale volumului de apă dislocat de un plutitor (considerat în poziție înclinată și în poziție normală de plutire). — După fr. **métacentre**.

METAFÍZIC[1], *metafizici*, s. m. (Înv.) Metafizician. — Fr. **metaphisique** (< gr.).

METAFÍZIC[2], **-Ă**, *metafizici, -e*, adj. Care are caracterul metafizicii, care aparține metafizicii, privitor la metafizică. — Fr. **métaphysique**.

METAFÍZICĂ, *metafizici*, s. f. Metodă idealistă de cercetare a fenomenelor (diametral opusă metodei dialectice), care consideră fenomenele izolate unele de altele și imuabile, concepe dezvoltarea ca un simplu proces de creștere și neagă contradicțiile interne ale obiectelor. ✦ (În filozofia premarxistă) Parte a filozofiei care se ocupa de probleme depășind cadrul experienței. — Fr. **métaphisique** (lat. lit. **metaphysica**).

METAFIZICIÁN, *metafizicieni*, s. m. Adept al concepțiilor metafizice. [Pr.: *-ci-an*] — După fr. **métaphysicien**.

METAFONÍE, *metafonii*, s. f. Deschiderea unei vocale sub influența anumitor vocale din silaba următoare. — Fr. **métaphonie** (< gr.).

METAFORĂ, *metafore*, s. f. Figură de stil care constă în a da unui cuvînt o semnificație nouă, în virtutea unei comparații subînțelese. — Fr. **métaphore** (lat. lit. **metaphora**).

METAFÓRIC, -Ă, *metaforici, -e*, adj. 1. Propriu metaforei; figurat. 2. (Despre stil) Bogat în metafore. — Fr. **métaphorique** (< gr.).

METAFORÍSM, *metaforisme*, s. n. (Rar) Mod de exprimare în care se folosesc frecvent metaforele. — Din **metaforă** + suf. *-ism*.

METAGENÉZĂ s. f. (Biol.) Alternanța a două generații, una sexuată și una asexuată. — Fr. **métagénèse** (< gr.).

METAHIRISÍ, *metahirisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A obișnui, a folosi ceva în mod frecvent. — Ngr. **metahirizome**.

METÁL, *metale*, s. n. 1. Element chimic, cu luciu caracteristic, bun conducător de căldură și de electricitate, maleabil și ductil, de

obicei solid la temperatura obișnuită. ◇ *Metal prețios* = metal care se găsește în natură în cantități mici și care nu se oxidează și nu se alterează decît cu greutate. 2. Aliaj al unor metale (1). ◇ *Metal dur* = aliaj cu duritate și rezistență mare la uzură. ✦ Amestec de concrețiuni, aglomerat de pulberi metalice sau forme tranzitorii între aliaje și compuși. [Pl. și: (înv.) *metaluri*] — Lat. lit. **mettallum** (fr. **métal**).

METALAZBÉST, *metalazbesturi*, s. n. Ferodou. — Fr. **métal-asbeste**.

METALÉPSĂ, *metalepse*, s. f. Figură retorică constînd în schimbarea ordinii normale a ideilor prin substituirea termenilor. — Fr. **métalepse** (lat. lit. **metalepsis**).

METÁLIC, -Ă, *metalici, -e*, adj. 1. De metal, făcut din metal. 2. Care are însușiri asemănătoare cu ale metalului. ✦ (Adesea adverbial) Care are sonoritatea unui metal; pătrunzător; aspru, strident. ✦ Cu luciu ca al metalului; de culoarea metalului. — Fr. **métallique** (lat. lit. **metallicus**).

METALIFER, -Ă, *metaliferi, -e*, adj. (Despre roci) Care conține metal. — Fr. **métallifère** (lat. lit. **metallifer**).

METALIZÁ, *metalizez*, vb. I. Tranz. A acoperi un obiect cu un strat de metal, pentru a-i da un aspect mai plăcut, pentru a-l proteja, pentru a-l face bun conducător de electricitate etc. — Fr. **métalliser**.

METALIZÁRE s. f. Acțiunea de *a metaliza* și rezultatul ei.

METALOCERÁMICĂ s. f. Ramură a metalurgiei care se ocupă cu fabricarea de pulberi metalice, din care se fac diferite obiecte. — Fr. **métallocéramique** (germ. **Metallkeramik**).

METALOCHÍMIC, -Ă, *metalochimici, -e*, adj. Care privește metalochimia, care aparține metalochimiei. — După fr. **métallochimique**.

METALOCHIMÍE s. f. Parte a chimiei care tratează despre metale. — După fr. **métallochimie**.

METALOGRÁFIC, -Ă, *metalografici, -e*, adj. Care aparține metalografiei sau se referă la metalografie. — Fr. **métallographique**.

METALOGRAFÍE s. f. Ramură a metalurgiei care se ocupă cu studiul structurii metalelor și a aliajelor și cu legătura dintre proprietățile și structurile acestora. — Fr. **métallographie** (< gr.).

METALOGRAVÚRĂ s. f. Procedeu de gravare cu dalta a clișeelor metalice folosite la imprimarea hîrtiilor cu valoare nominală. — După fr. **métallogravure**.

METALOÍD, *metaloizi*, s. m. Element chimic lipsit de luciu metalic și de ductilitate, rău conducător de căldură și de electricitate. [Pl. și: (n.) *metaloide*] — Fr. **métalloïde** (< gr.).

METALOTÉHNICĂ s. f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu prelucrarea metalelor, folosind unelte sau mașini-unelte; metalurgie prelucrătoare. — Din **metal** + **tehnică**.

METALOTERAPÍE s. f. Metodă de vindecare a bolilor nervoase prin aplicarea unor plăci metalice pe corpul bolnavului. — Fr. **métallothérapie**.

METALÚRGIC, -Ă, *metalurgici, -e*, adj. Privitor la metalurgie, care aparține metalurgiei, folosit în metalurgie. — Fr. **métallurgique**.

METALURGÍE s. f. 1. Știință care se ocupă cu studiul proprietăților fizice și chimice ale metalelor și ale aliajelor lor, precum și cu studiul proceselor fizice și chimice produse la extragerea metalelor din minereuri și la prepararea aliajelor. 2. Tehnica elaborării unui metal sau a unui aliaj al acestuia (de la extragerea metalului din minereu și prepararea aliajelor industriale, pînă la turnarea în lingouri sau prelucrarea în semifabricate). — Fr. **métallurgie** (lat. lit. **metallurgia**).

METALURGÍST, -Ă, *metalurgiști, -ste*, s. m. și f. Persoană calificată pentru prelucrarea industrială a metalelor; specialist în metalurgie. — Fr. **métallurgiste**.

METAMÓRFIC, -Ă, *metamorfici, -e*, adj. Care a suferit un metamorfism. — Fr. **métamorphique** (< gr.).

METAMORFÍSM s. n. Transformare a structurii și a compoziției chimice a mineralelor din rocile subterane, sub influența căldurii pămîntului, a presiunii și a reacțiilor chimice. — Fr. **métamorphisme**.

METAMORFOZÁ, *metamorfoze*, vb. I. Refl. (Despre unele viețuitoare) A se dezvolta prin metamorfoză. ✦ Refl. și tranz. (Mitol.) A(-și) schimba prin mijloace supranaturale înfățișarea, a (se) transforma. ✦ Refl. și tranz. Fig. (Livresc, despre oameni) A căpăta sau a face să capete altă înfățișare, a(-și) schimba caracterul. — Fr. **métamorphoser**.

METAMORFOZÁRE, *metamorfozări*, s. f. Acțiunea de *a (se) metamorfoza*; prefacere, transformare, metamorfoză.

METAMORFÓZĂ, *metamorfoze*, s. f. 1. Totalitatea transformărilor pe care le suferă anumite animale (în special batracieni și insecte inferioare) în cursul dezvoltării lor de la ou la faza de maturitate. ✦ (Mitol.) Transformare a unei ființe umane în animal, în plantă sau într-un lucru neinsuflețit. 2. Fig. Schimbare, prefacere. — Frt **métamorphose** (lat. lit. **metamorphosis**).

METÁN s. m. Gaz inflamabil din grupa hidrocarburilor, fără culoare și fără miros, care se formează din materia organică în descompunere; se întrebuințează în industria chimică. ◇ *Gaz metan* = gaz natural, de obicei amestecat cu alte substanțe, care emană din pămînt în regiunile vulcanice, petrolifere sau mlăștinoase și care, captat prin conducte, se întrebuințează drept combustibil. — Fr. **méthane**.

METÁNIE s. f. v. **mătanie**.

METAPLÁSMĂ, *metaplasme*, s. f. Trecerea unui substantiv de la o declinare la alta sau a unui verb de la o conjugare la alta (ca rezultat al transformărilor fonetice sau al unei analogii). — Fr. **métaplasme**.

METASTÁZĂ, *metastaze*, s. f. Deplasarea locului unei boli în organism; localizare secundară, departe de focarul primitiv al unei boli. — Fr. **métastase** (< gr.).

METATÁRS, *metatarsuri*, s. n. Parte din scheletul labei piciorului cuprinsă între tars și degete, formată din cinci oase dispuse radiar. — Fr. **métatarse** (< gr.).

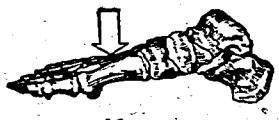
Metatars

METATARSIÁN, -Ă, *metatarsieni, -e*, adj. Care aparține metatarsului, privitor la metatars. [Pr.: *-si-an*] — După fr. **métatarsien**.

METATÉZĂ, *metateze*, s. f. Fenomen fonetic constînd în intervertirea a două sunete sau a două grupuri de sunete în interiorul unui cuvînt. — Fr. **métathèse** (lat. lit. **metathesis**).

METATORÁX s. n. Inelul posterior al toracelui insectelor. — Fr. **métathorax** (< gr.).

METAZOÁR, *metazoare*, s. n. Nume dat oricărui animal multicelular (la care celulele încep să se diferențieze). [Pr.: *-zoar*] — După fr. **métazoaire** (< gr.).

METEÁHNĂ, *metehne*, s. f. 1. Defect, cusur, lipsă; *fig.* pasiune, slăbiciune. 2. Boală, leziune. — Din **beteahnă** (înv., < *beteag* + suf. *-nă*).

METELÉU, *metelei*, s. m. (Reg.) 1. Prost, nătîrău. 2. Mîncău.

METEMPSIHÓZĂ s. f. Concepție religioasă după care sufletul omului ar trece, după moarte, în corpul unui animal, al unei plante sau al altui om. — Fr. **métempsychose** (lat. lit. **metempsychosis**).

METEÓR, *meteori*, s. m. 1. Nume dat fenomenelor meteorologice electrice, luminoase, de condensare a vaporilor de apă etc., care se produc în atmosferă. 2. (Impr.) Meteorit, bolid. [Pr.: *-te-or*] — Fr. **météore** (lat. lit. **meteora**).

METEÓRIC, -Ă, *meteorici, -e*, adj. Care este caracteristic meteorilor, care provine dintr-un meteor: *fig.* care se ivește pe neașteptate și trece repede. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **météorique**.

METEORÍT, *meteoriți*, s. m. Corp de natură minerală, provenind din spațiile interplanetare, care cade izolat sau în grupuri pe suprafața pămîntului. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **météorite**.

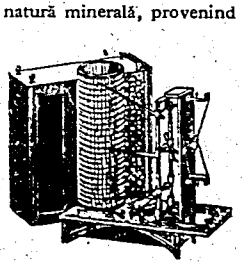
Meteorograf

METEOROGRÁF, *meteorografe*, s. n. Instrument care înregistrează simultan și continuu presiunea, temperatura și umezeala aerului. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **météorographe** (< gr.).

METEOROGRAFÍE s. f. Știință care se ocupă cu descrierea fenomenelor meteorologice. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **météorographie** (< gr.).

METEORÓLOG, *meteorologi*, s. m. Specialist în meteorologie. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **météorologue** (< gr.).

METEOROLÓGIC, -Ă, *meteorologici, -e*, adj. De meteorologie, privitor la meteorologie. [Pr. *-te-o-*] — Fr. **météorologique** (< gr.).

METEOROLOGÍE s. f. Ramură a geofizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor atmosferice. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **météorologie** (< gr.).

METERÉZ, *metereze*, s. n. 1. (Înv.) Partea superioară a unui turn sau zid de apărare, de unde se trăgea asupra dușmanului. 2. Deschizătură într-un turn sau într-un zid de apărare al unei cetăți prin care apărătorii trăgeau asupra dușmanului, crenel. 3. Întăritură la stîlpii unui pod. [Pl. și: *meterezuri*] — Tc. **meteriz**.

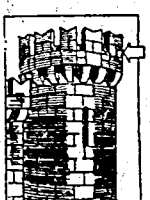
Meterez

METERHANEÁ, *meterhanele*, s. f. (Înv.) Muzică militară, fanfară. — Tc. **mehterhane**.

METICULÓS, -OÁSĂ, *meticuloși, -oase*, adj. Care dă atenție tuturor amănuntelor; scrupulos. ✦ (Adesea adverbial) Făcut cu multă atenție și migală. — Fr. **méticuleux** (lat. lit. **meticulosus**).

METICULOZITÁTE s. f. Însușirea de a fi meticulos. — După fr. **méticulosité**.

METÍL s. m. Radical organic monovalent, format dintr-un atom de carbon și trei atomi de hidrogen, care intră în componența multor substanțe chimice. — Fr. **méthyle** (< gr.).

METILÉN s. m. Radical organic bivalent, format dintr-un atom de carbon și doi atomi de hidrogen, existent în numeroși compuși organici. — Fr. **méthylène** (< gr.).

METÍLIC, -Ă, *metilici, -e*, adj. Care conține metil. ◇ *Alcool metilic* = alcool industrial toxic, obținut prin distilarea uscată a lemnelor sau prin sinteză. — Fr. **méthylique**.

METÍS, -Ă, *metiși, -se*, s. m. și f. Persoană născută dintr-un tată alb și o indiană din America sau dintr-o mamă albă și un indian. ✦ Animal sau plantă provenind din încrucișarea a doi indivizi de rase sau de specii diferite; corcitură. — Fr. **métis**.

METÓC, *metocuri*, s. n. Mănăstire mică, subordonată administrativ unei mănăstiri mai mari. ✦ Locuință pe lîngă o mănăstire, în afara incintei ei. [Var.: **mitóc, metóh** s. n.] — Slav (v. sl. **metohŭ** <gr.).

METOCÁR, *metocari*, s. m. Călugăr care are în grija lui un metoc. — Din **metoc** + suf. *-ar*.

METÓD s. n. v. **metodă**.

METÓDĂ, *metode*, s. f. 1. Procedeu folosit pentru realizarea unui lucru sau atingerea unui scop. ✧ Loc. adv. *Cu metodă* = metodic. 2. Modul de a cerceta fenomenele naturii și ale societății. ✦ Totalitatea procedeelor practice folosite la predarea unei discipline. ✦ Manual în care se cuprind regulile de învățare a unei limbi, a unui instrument muzical etc. [Var.: (inv.) **metód** s. n.] — Fr. **méthode** (lat. lit. **methodus**).

METÓDIC, -Ă, *metodici, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care se conformează unei metode; făcut după un plan sistematic. — Fr. **méthodique** (lat. lit. **methodicus**).

METÓDICĂ, *metodici*, s. f. Parte a pedagogiei care tratează despre principiile și metodele de predare proprii fiecărui obiect de studiu. — Germ. **Methodik** (it. **metodica**).

METODÍSM s. n. Numele unei doctrine religioase practicate de o sectă anglicană întemeiată în secolul al XVIII-lea. — Fr. **méthodisme** (engl. **methodism**).

METODÍST[1], -Ă, *metodiști, -ste*, s. m. și f. Specialist în metodică. — Fr. **méthodiste**.

METODÍST[2], -Ă, *metodiști, -ste*, s. m. și f. Adept al metodismului. — Fr. **methodiste** (engl. **methodiste**).

METODOLÓGIC, -Ă, *metodologici, -e*, adj. Privitor la metodologie. — Fr. **méthodologique**.

METODOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă de metodele cercetării științifice; totalitatea metodelor de cercetare folosite într-o știință. — Fr. **méthodologie** (< gr.).

METÓH s. n. v. **metoc**.

METONÍMIC, -Ă, *metonimici, -e*, adj. Privitor la metonimie. — Fr. **métonymique** (< gr.).

METONIMÍE, *metonimii*, s. f. Figură de stil care constă în înlocuirea unui termen prin altul cu care se află într-un raport oarecare (de întreg față de parte, de abstract față de concret, de cauză față de efect etc.). — Fr. **métonymie** (lat. lit. **metonymia**).

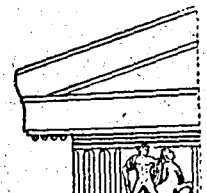
Metopă

METÓPĂ, *metope*, s. f. Fiecare dintre suprafețele netede sau cu basoreliefuri aflate între triglifele unei frize dorice. — Fr. **métope** (lat. lit. **metopa**).

METRÁJ, *metraje*, s. n. Lungime (măsurată în metri); cantitate de material, în special de țesături, care se măsoară cu metrul. ✧ *Film de scurt metraj* = film scurt. — Fr. **métrage**.

METRÉSĂ, *metrese*, s. f. Amantă, (pop.) ibovnică. — Fr. **maîtresse**.

MÉTRIC[1], -Ă, *metrici, -e*, adj. Care se referă la un sistem de unități de măsură având metrul ca unitate fundamentală. ✧ *Sistem metric* = sistem internațional de măsurare a lungimilor, greutăților, capacității etc. bazat pe unități fixe, care cresc și descresc din zece în zece. ✦ (Despre mărimi) Care are calitatea de a admite o măsură. — Fr. **métrique**.

MÉTRIC[2], -Ă, *metrici, -e*, adj. Privitor la structura ritmică a versurilor. — Fr. **métrique** (lat. lit. **metricus**).

MÉTRICĂ[1] s. f. Totalitatea regulilor privitoare la structura ritmică a versurilor. — Fr. **métrique** (lat. lit. **metrica**).

MÉTRICĂ[2], *metrice*, s. f. (Înv.) Registru de stare civilă. [Var.: **mítrică** s. f.]

METRÍTĂ, *metrite*, s. f. Boală constînd în inflamarea mitrei. — Fr. **métrite** (lat. lit. **metritis**).

METRÓ, *metrouri*, s. n. Metropolitan. — Fr. **métro**[politain].

METROLÓGIC, -Ă, *metrologici, -e*, adj. Privitor la metrologie, care aparține metrologiei. — Fr. **métrologique**.

METROLOGÍE s. f. Parte a fizicii care se ocupă cu stabilirea unităților de măsuri și greutăți și cu procedeele de măsurare a mărimilor fizice. — Fr. **métrologie**.

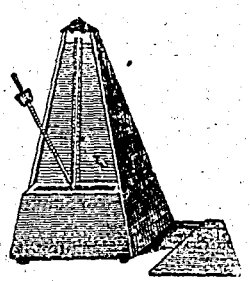
Metronom

METRONÓM, *metronoame*, s. n. Instrument care marchează, prin bătăile regulate ale unui pendul, intervale egale de timp și care se întrebuințează în laboratoare, în muzică sau la anumite exerciții fizice. [Pl. și: *metronomuri*] — Fr. **métronome** (< gr.).

METRÓPOLĂ, *metropole*, s. f. 1. Oraș mare (capitală a unei țări). 2. Stat imperialist, în raport cu coloniile sale. [Acc. și: *metropólă*] — Fr. **métropole** (lat. lit. **metropolis**).

METROPOLITÁN[1], *metropolitane*, s. n. Linie feroviară urbană (subterană), pe care circulă vehicule cu tracțiune electrică; vehicul de transport în comun care merge pe o astfel de linie; metro. — După fr. **métropolitain**.

METROPOLITÁN[2], *-ă*, *metropolitani, -e*, adj. Arhiepiscopal. — După fr. **métropolitain**.

METRORAGÍE, *metroragii*, s. f. Hemoragie uterină. — Fr. **métrorragie** (< gr.).

MÉTRU[1], *metri*, s. m. 1. Unitate de măsură a lungimii din sistemul metric, egală cu aproximativ a zecea milioana parte din sfertul meridianului pământesc. 2. Riglă (de metal sau de lemn) egală cu un metru (1), cu care se măsoară lungimile. — Fr. **mètre** (lat. lit. **metrum**).

Metropolitan

MÉTRU[2], *metri*, s. m. Unitate de măsură în versificație, compusă din unul sau două picioare. ✦ Sistem de versificație caracterizat printr-o anumită structură a unităților ritmice. *Metru iambic.* ✦ Ritm, cadență. — Fr. **mètre** (lat. lit. **metrum**).

MEU, MEA, *mei, mele*, adj. și pron. pos. (Adesea precedat de art. «al», «a», «ai», «ale») 1. (Indică posesia) Care aparține vorbitorului. *Căluțul meu nu-i dintre cei voinici și bine hrăniți* (SADOVEANU). *Să știu eu atunci... ce-i al tău și ce-i al meu* (CREANGĂ). 2. (Indică dependența, legătura (reciprocă) de înrudire, de prietenie, de vecinătate etc.) *Tatăl meu era arendașul trupului de moșie Dideștii* (GALACTION). *Nu-i bădiță ca al meu* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✦ (Numai pron. pos.; la m. pl.) Familia de care ține vorbitorul; rudele, prietenii, partizanii persoanei care vorbește. *Ai mei pierduți sînt, pașă, toți* (COȘBUC). ✦ (La m. sg.; pop.) Soțul persoanei care vorbește. *Mie mi-a spus al meu că... nu l-a mai văzut* (DELAVRANCEA). 3. (Indică apartenența) Care ține de cel care vorbește; care îi este propriu. *Cu-a mea inimă amară Sufletu-mi s-au învrăjbit!* (ALECSANDRI). *Dorul tău, bade, Și-al meu* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✦ (Numai pron. pos.; la f. pl.) Treburile (preocupările, obiceiurile, părerile etc.) persoanei care vorbește. *Oi fi având și eu ale mele, dar nu sînt cum credeți* (D. ZAMFIRESCU). ✧ Expr. *A rămîne (sau a fi) pe-a mea* = a rămîne (sau a fi) așa cum zice persoana care vorbește. 4. (Indică subiectul, autorul unei acțiuni) *Greșeala mea se agravează* (SADOVEANU). 5. (Indică obiectul direct sau indirect al unei acțiuni) *Nime grija mea n-o are* (JARNÍK-BÎRSEANU). 6. Care constituie obiectul unei preocupări a vorbitorului. *Dar omul meu a isprăvit de scris* (CARAGIALE). — Lat. **meus, mea**.

MEXICÁN, -Ă, *mexicani, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Mexicului sau populației lui, privitor la Mexic sau la populația lui. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Mexicului. — Din **Mexic** + suf. *-an*.

MEZALIÁNȚĂ, *mezalianțe*, s. f. (În societatea aristocrată și burgheză) Căsătorie, considerată nepotrivită, cu o persoană de condiție socială inferioară. [Pr.: *-li-an-*] — După fr. **mésalliance**.

MEZANÍN, *mezanine*, s. n. Etaj situat deasupra parterului, care se deosebește de celelalte etaje prin înălțimea mai mică, prin lipsa balcoanelor etc. — Fr. **mezzanine** (< it.).

MEZÁT s. n. Licitație. — Tc. **mezat**.

MEZDREÁLĂ, *mezdrele*, s. f. (Reg.) Cuțitoaie. — Din **mezdri** + suf. *-eală*.

MEZDRÍ, *mezdresc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A ciopli, a netezi cu cuțitoaia. 2. (Despre capre, oi) A roade cu dinții coaja copacilor. — Bg. **mezdrja**.

MEZÉL, *mezeluri*, s. n. Nume generic dat mai multor preparate alimentare din carne, de tipul sălamului. — Tc. **meze** (din pl. înv. *mezele*).

MEZELÁR, *mezelari*, s. m. Lucrător specializat în fabricarea mezelurilor; fabricant sau negustor de mezeluri. — Din **mezel** + suf. *-ar*.

MEZELĂRÍE, *mezelării*, s. f. Fabrică sau prăvălie de mezeluri. — Din **mezel** + suf. *-ărie*.

MEZELÍC, *mezelicuri*, s. n. Gustare, aperitiv. ✦ (Rar) Delicatese bunătăți. — Tc. **mezelik**.

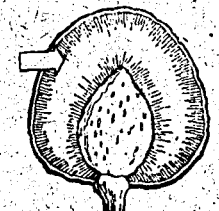
Mezocarp

MEZENTÉR, *mezentere*, s. n. Îndoitură a peritoneului care leagă intestinul subțire de peretele posterior al abdomenului. — Fr. **mésentère**.

MEZENTÉRIC, -Ă, *mezenterici, -e*, adj. Care aparține mezenterului, privitor la mezenter. — Fr. **mésentérique**.

MEZÍN, -Ă, *mezini, -e*, s. m. și f. 1. Cel mai tînăr dintre mai mulți frați și surori. 2. (Rar) Al doilea născut dintre trei copii; frate mijlociu. — Slav (v. sl. **mĕzinŭ**).

MEZOCÁRP s. n. Partea cărnoasă a unui fruct, cuprinsă între coajă și sîmbure. — Fr. **mésocarpe** (< gr.).

MEZODÉRM, *mezoderme*, s. n. Strat de celule din embrionul animalelor, situat între stratul extern și cel intern, din care se dezvoltă oasele și mușchii. — Fr. **mésoderme** (< gr.).

MEZOFÍL s. n. Țesut cuprins între cele două membrane exterioare ale frunzei, care conține clorofila. — Fr. **mésophylle**.

MEZOLÍTIC s. n. Nume dat epocii mijlocii a pietrei; epoca dintre paleolitic și neolitic. — Fr. **mésolithique** (< gr.).

MEZOTORÁX s. n. Al doilea inel al toracelui insectelor, de care sînt prinse aripile anterioare și a doua pereche de picioare. — Fr. **mesothorax** (< gr.).

MEZOZOIC, -Ă, *mezozoici, -e,* adj. (În expr.) *Era mezozoică* (și substantivat, n.) = a doua eră geologică, caracterizată prin apariția primelor păsări, a primelor mamifere și a primilor pești osoși; era secundară. [Pr.: *-zo-ic-*] — Fr. **mésozoïque** (< gr.).

MEZZO-FÓRTE adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu intensitate mijlocie, între «piano» și «forte». [Pr.: *-ţo-*] — It. **mezzo-forte.**

MEZZO-SOPRÁNĂ, *mezzo-soprane,* s. f. Cîntăreață cu voce de o înălțime mijlocie, între sopran și alto. [Pr.: *-ţo-*] — It. **mezzo-soprano.**

MI s. m. invar. Treapta a treia din gama do major; sunetul și nota corespunzătoare. — It. **mi** (fr. **mi**).

MIA, *miele,* s. f. Puiul de sex feminin al oii; oaie tînără. — Lat. **agnella.**

MIÁLĂ, *miele,* s. f. 1. Mia. 2. Arșic de miel. — Din **miele** (pl. lui *mia*).

MIAMBÁL s. n. (Înv.) Suc de lemn-dulce, coagulat și turnat în formă de bastonașe, întrebuințat ca medicament contra tusei. [Pr.: *mi-am-*] — Tc. **meyan-balli.**

MIÁRȚĂ, *miarțe,* s. f. (Reg., în expr.) *O miarță de copil* = copil pipernicit, nedezvoltat. [Pr.: *miar-*]

MIÁSMĂ, *miasme,* s. f. Emanație rău mirositoare; duhoare. [Pr.: *mi-as-*] — Fr. **miasme** (< gr.).

MIAU interj. Cuvînt care imită strigătul pisicii. ◇ (Substantivat, fam., în expr.) *A-i lua cuiva miaul* = a face pe cineva să tacă. — Onomatopee.

MIÁUN, *miaune,* s. n. Mieunat. — Postverbal al lui **mieuna.**

MIÁUT, *miaute,* s. n. (Rar) Mieunat. — Din **miau.**

MIÁZĂ s. f. v. **amiază.**

MIAZĂCÁLE s. f. (Reg.) Jumătatea drumului pe care îl are cineva de parcurs. — Din **miez** + **cale.**

MIAZĂNOÁPTE s. f. 1. Nord. 2. Miezul nopții. — Lat. **mediam noctem.**

MIAZĂZÍ s. f. Sud. — Lat. **mediam diem.**

MIC[1], *mici,* s. m. (Fam.) Mititel[1]. — Din **mic**[2].

MIC[2], *-Ă, mici,* adj. 1. Care este sub dimensiunile obișnuite; de proporții reduse. ◇ *Literă mică* = literă folosită în mod obișnuit în interiorul cuvintelor. *Degetul mic* = cel mai subțire dintre degete, așezat lîngă inelar. ◇ Loc. adv. *În mic* = pe scară redusă, fără amploare. ✦ Cu capacitate redusă; strîmt. ✦ Scurt, scund. ✦ (Despre ape) Puțin adînc; îngust. 2. Puțin, redus, limitat. *Sumă mică.* 3. (Despre sunet, glas etc.) Slab, încet, stins. 4. (Despre zi, noapte) Care durează puțin. 5. În vîrstă fragedă; nevîrstnic; (la comparativ) mai tînăr decît... ◇ (Substantivat, în expr.) *Cei mici* = copiii. *Cu mic, cu mare* (sau *mic și mare*) = toată lumea. ◇ Loc. adv. *De mic* = din copilărie. ✦ (Precedat de «cel» sau de «cel mai») Mezin (1). 6. Fără prea mare valoare; neînsemnat. 7. (Despre oameni) Lipsit de noblețe, meschin, josnic. ◇ Expr. *Mic la minte* = redus, mărginit. 8. Care se află pe o treaptă socială inferioară, în comparație cu alții. ✦ *Mică ținută* = îmbrăcăminte sau uniformă obișnuită, de toate zilele. — Lat. **miccus** (< gr.).

MICACÉU, -ÉE, *micacei, -ee,* adj. (Despre roci, minerale) Care conține mică[1]. — Fr. **micacé.**

MICANÍTĂ, *micanite,* s. f. Amestec din fragmente de mică[1] cu un liant, folosit ca izolant electric. — Fr. **micanite.**

MICAȘÍST, *micașisturi,* s. n. Rocă alcătuită în cea mai mare parte din straturi paralele de mică[1] și de cuarț. — Fr. **micaschiste.**

MÍCĂ[1] s. f. Familie de minerale cristalizate, care se desfac ușor în foițe subțiri, elastice și transparente și se întrebuințează ca materie izolantă, electrică și termică. — Fr. **mica** (< lat. *mica*).

MÍCĂ[2] s. f. (Reg., în expr.) *Pe mică pe ceas* = a) foarte des; neîntrerupt; b) din clipă în clipă, în orice moment. — Lat. **mica** «fărîmă».

MICÉLĂ s. f. Grup sau agregat de molecule care se formează în substanțele coloidale și în soluțiile lor. — Fr. **micelle.**

MICÉLIU, *micelii,* s. n. Rețea de fire subțiri formată din germinarea sporilor. — Fr. **mycélium.**

MICHIDÚȚĂ s. m. Termen familiar și glumeț pentru drac.

MICHILÍE, *michilii,* s. f. (Reg.) Debarcader pentru acostarea bărcilor și a vapoarelor care descarcă sau încarcă pește.

MICÍ, *micesc,* vb. IV. Refl. și tranz. (Pop.) A (se) micșora. — Din **mic**[2].

MICÍME, *micimi,* s. f. Faptul de a fi mic[2]; *fig.* josnicie, meschinărie. — Din **mic**[2] + suf. *-ime.*

MICOFLÓRĂ s. f. Vegetație formată din ciuperci. — Din **mico-** (< gr. *mykes*) + **floră.**

MICOLÓG, *micologi,* s. m. Specialist în micologie. — Fr. **mycologue.**

MICOLOGÍE s. f. Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul ciupercilor. — Fr. **mycologie** (< gr.).

MICÓZĂ, *micoze,* s. f. Boală a plantelor cauzată de ciuperci. — Fr. **mycose** (< gr.).

MICRO- Element de compunere însemnînd «mic», folosit la formarea unor substantive și a unor adjective. — Fr. **micro-** (< gr.).

MICRÓB, *microbi,* s. m. Denumire dată unor microorganisme, agenți ai bolilor infecțioase. — Fr. **microbe** (< gr.).

MICROBALANȚĂ, *microbalanțe,* s. f. Balanță de laborator, foarte sensibilă, care poate cîntări cu mare precizie cantități foarte mici. — Fr. **microbalance.**

MICROBIÁN, -Ă, *microbieni, -e,* adj. Care este cauzat de microbi; care răspîndește microbi. [Pr: *-bi-an*] — După fr. **microbien.**

MICROBIOLÓG, *microbiologi,* s. m. Specialist în microbiologie. [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. **microbiologue.**

MICROBIOLÓGIC, -Ă, *microbiologici, -e,* adj. Care aparține microbiologiei, privitor la microbiologie. [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. **microbiologique.**

MICROBIOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul microorganismelor. [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. **microbiologie** (< gr.).

MICROCEFÁL, -Ă, *microcefali, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care prezintă fenomenul de microcefalie. — Fr. **microcéphale** (< gr.)

MICROCEFALÍE s. f. Dezvoltare anormal de mică a craniului, însoțită de dezvoltarea insuficientă a creierului, avînd ca urmare idioția. — Fr. **microcéphalie.**

MICROCENTRÁLĂ, *microcentrale,* s. f. Centrală electrică mică (folosită la sate). — Din **micro-** + **centrală.**

MICROCLÍMĂ s. f. Clima spațiului din imediata apropiere a solului. — Germ. **Mikroklima.**

MICROCÓC, *micrococi,* s. m. Bacterie în formă de sferă, de dimensiuni mai mici decît cocii. — Fr. **microcoque** (< gr.).

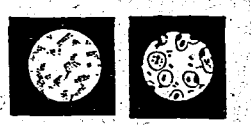

Micrococi

MICROCÓSM, (rar) *microcosmuri,* s. n. (Livresc) Universul în dimensiuni miniaturale. — Fr. **microcosme** (lat. lit. **microcosmus**).

MICROCÓSMIC, -Ă, *microcosmici, -e,* adj. Care aparține microcosmului, privitor la microcosm. — Fr. **microcosmique.**

MICROCRISTALÍN, -Ă, *microcristalini, -e,* adj. (Despre o rocă sau un mineral) Care este alcătuit din agregate de cristale microscopice. — Fr. **microcristallin.**

MICROFÍLM, *microfilme,* s. n. Film de dimensiuni reduse, folosit pentru a scoate un număr mare de imagini mici, care apoi pot fi mărite. — Fr. **microfilm.**

MICROFÓN, *microfoane,* s. n. Aparat cu (sau fără) sursă proprie de energie și care, sub acțiunea undelor sonore, este străbătut de un curent electric variabil; este folosit în radiodifuziune, în transmiterea telefonică etc. — Fr. **microphone** (< gr.).

Microfon

MICROFOTOCÓPIE, *microfotocopii,* s. f. Copie fotografică de dimensiuni foarte mici, obținută printr-un procedeu microfotografic. — Fr. **microphotocopie.**

MICROFOTOGRÁFIC, -Ă, *microfotografici, -e,* adj. Care se folosește în microfotografie, care se obține prin microfotografie. — Fr. **microfotographique.**

MICROFOTOGRAFÍE, *microfotografii,* s. f. 1. Fotografie reprezentînd imaginea mărită a unor ființe sau obiecte microscopice, obținută cu ajutorul unui aparat fotografic adaptat la un microscop. ✦ Fotografie de dimensiuni foarte mici, care, pentru a permite să i se distingă amănuntele, trebuie mărită. 2. Tehnica obținerii acestor fotografii. — Fr. **microphotographie** (< gr.).

MICROFOTORADIOGRAFÍE, *microfotoradiografii,* s. f. Tehnică radiologică prin care se pot realiza radiografii pulmonare de dimensiuni reduse; radiografie obținută prin această tehnică. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. **microphotoradiographie.**

MICROGRÁM, *micrograme,* s. n. A milioana parte dintr-un gram. — Fr. **microgramme.**

MICROLÍT, *microlite,* s. n. Nume generic dat cristalelor microscopice de formă prismatică sau tubulară, care se găsesc în unele roci. — Fr. **microlite.**

MICROMÉTRIC, -Ă, *micrometrici, -e,* adj. 1. Privitor la micrometru sau la micrometrie. 2. Care are dimensiuni foarte mici. — Fr. **micrométrique.**

MICROMETRÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu măsurarea dimensiunilor foarte mici. — Fr. **micrométrie.**

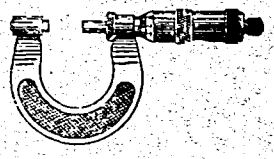

Micrometru

MICROMÉTRU, *micrometre,* s. n. Instrument mecanic de precizie, pentru măsurarea lungimilor relativ mici. ◇ *Micrometru ocular* = dispozitiv folosit pentru determinarea dimensiunilor obiectelor studiate cu microscopul. — Fr. **micromètre** (< gr.).

MICRON, *microni,* s. m. Unitate de măsură egală cu a mia parte dintr-un milimetru. — Fr. **micron** (< gr.).

MICROORGANÍSM, *microorganisme*, s. n. Organism vegetal sau animal vizibil numai la microscop. — Fr. **microrganisme**.

MICROSCÓP, *microscoape*, s. n. Aparat optic construit pe baza unui sistem de lentile, care mărește foarte mult imaginea obiectelor, microorganismelor etc., permițînd să se distingă cît mai multe detalii. ◇ *Microscop electronic* = microscop care folosește, în loc de fascicule de lumină, fascicule de electroni și care mărește pînă la 200.000 de ori. — Fr. **microscope**.

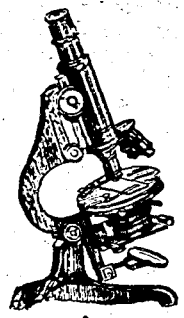

Microscop

MICROSCÓPIC, -Ă, *microscopici, -e*, adj. 1. Care se poate vedea sau cerceta numai cu microscopul. ✦ Care se face cu ajutorul microscopului. 2. Fig. Foarte mic, minuscul; *p. ext.* neînsemnat, fără valoare. — Fr. **microscopique**.

MICROSCOPÍE, *microscopii*, s. f. Examinare, analiză făcută cu microscopul. — Fr. **microscopie**.

MICROSEÍSM, *microseisme*, s. n. Cutremur de pămînt de intensitate mică, înregistrat numai de aparate foarte sensibile. — Fr. **microséisme**.

MICROSIÓN, *microsioane*, s. n. Disc de patefon de dimensiuni reduse, cu șanțul de înregistrare extrem de fin, care permite înregistrări de lungă durată. — Fr. **microsillon**.

MICROTÓM, *microtomuri*, s. n. Instrument cu ajutorul căruia se pot tăia felii foarte subțiri dintr-un corp, pentru a putea fi cercetate la microscop. — Fr. **microtome**.

MICROZOÁRE s. f. pl. Clasă de animale de apă foarte mici, care se pot vedea numai cu microscopul. — După fr. **microzoaire**.

MICROZÓNĂ, *microzone*, s. f. Regiune din masa solului arabil, în care sînt grupate particulele cu funcțiuni biochimice. — Fr. **microzone**.

MICSÁNDRĂ, *micsandre*, s. f. Plantă erbacee având tulpina ramificată, frunzele acoperite cu peri cenușii și flori albe, roșii sau violete, cu miros plăcut *(Matthiola incana)*. ◇ Compus: *micsandră-sălbatică* = plantă erbacee cu flori mari, galbene, plăcut mirositoare *(Erysimum Wittmanni)*.

Micsandră

MICȘÓR, -OÁRĂ, *micșori, -oare*, adj. Micuț. [Var.: **micușór, -oáră** adj.] — Din **mic**[1] + suf. *-(u)șor*.

MICȘORÁ, *micșorez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) face mai mic (ca dimensiune, volum, intensitate etc.). 2. Tranz. A reduce, a scădea prețul, valoarea etc. [Var.: **micșurá** vb. I] — Din **micșor**.

MICȘORÁRE, *micșorări*, s. f. Acțiunea de *a (se) micșora* și rezultatul ei; reducere, scădere, restrîngere.

MICȘORÁT, -Ă, *micșorați, -te*, adj. Făcut mai mic, redus, scăzut. — V. *micșora*.

MICȘORÍME, *micșorimi*, s. f. (Înv.) Micime. — Din **micșor** + suf. *-ime*.

MICȘUNEÁ, *micșunele*, s. f. (Bot.) 1. Viorea, toporaș. ◇ Expr. *Cînd va face* sau *(de* sau *pe) cînd făcea plopul pere și răchita micșunele* = niciodată. ◇ Compus: *micșunea-ruginită* sau *micșunea-galbenă* = plantă erbacee cu flori galbene-aurii sau brune, având frunze ascuțite și acoperite de peri *(Cheiranthus cheiri)*. 2. (Reg.) Micsandră. — Tc. **menekșe**.

Micșunea-ruginită

MICȘUNÍCĂ, *micșunele*, s. f. (Bot.; reg.) Micsandră. — Din **micșunea** + suf. *-ică*.

MICȘURÁ vb. I. v. **micșora**.

MICȚIÚNE s. f. Urinare. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **miction**.

MICUȘÓR, -OÁRĂ adj. v. **micșor**.

MICÚȚ, -Ă, *micuți, -e*, adj. Diminutiv al lui *mic*[1].

MICUȚÉL, -EÁ, *micuțel, -ele*, adj. (Pop.) Diminutiv al lui *micuț*.

MÍDIE, *midii*, s. f. Moluscă comestibilă de mare, cu corpul închis între două scoici ovale *(Mytilus edulis)*. — Ngr. **mydi**.

Midii

MÍE, *mii*, num. card. Numărul care este egal cu zece sute; *p. ext.* (la pl.) foarte mulți. ◇ (Adjectival) *Păsările mii Și stele făclii* (ALECSANDRI). ◇ (Substantivat) *Unde merge mia, meargă și suta.* ◇ Loc. adj. și adv. *Cu mii-le* (sau *cu mia)* = în număr foarte mare, cu duiumul. ◇ Expr. *Mii și sute* sau *mii și mii* = extrem de mulți. — Lat. **milia**.

MIED s. n. Hidromel. — Slav (v. sl. **medŭ**).

MIEL, *miei*, s. m. Puiul oii în primele luni (indiferent de sex). *Mielul blînd suge la două oi.* ✦ *Omătul* (sau *zăpada) mielilor* = zăpada care cade uneori primăvara tîrziu, cînd nu o mai așteaptă nimeni. ✦ Blana prelucrată a puiului oii; carnea acestui animal. — Lat. **agnellus**.

MIELĂREÁ, *mielărele*, s. f. Arbust cu flori violete, plăcut mirositoare, cultivat ca plantă decorativă *(Vitex agnus castus)*. — Din **miel** (intluențat de *viorea)*.

MIELÍNĂ s. f. Substanță care intră în alcătuirea nervilor cerebrospinali. [Pr.: *mi-e-*] — Fr. **myéline** (< gr.).

MIELÍTĂ s. f. Boală care constă în inflamarea măduvei spinării. [Pr.: *mi-e-*] — Fr. **myélite** (< gr.).

MIELÚȘ, -Ă, *mieluși, -e*, s. m. și f. Mielușel. — Din **miel** + suf. *-uș*.

MIELUȘÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *mielușei, -ele*, s. m. și f. Diminutiv al lui *miel*.

MIELUȘÓR, *mielușori*, s. m. Mielușel. — Din **miel** + suf. *-(u)șor*.

MIELÚȚ, -Ă, *mieluți, -e*, s. m. și f. Mielușel. — Din **miel** + suf. *-uț*.

Mielărea

MIERCĂÍT, *miercăituri*, s. n. Geamăt, scîncet.

MIÉRCURI s. f. A treia zi a săptămînii, care urmează după marți. ✦ (Adverbial) Într-o zi de miercuri; (în forma *miercurea)* în fiecare miercuri. — Lat. ***mercŭris** (= *Mercurii dies)*.

MIÉRE s. f. Substanță semilichidă, gălbuie, dulce și aromatică, produsă de albine din nectarul florilor. *Pentru unii miere, pentru alții fiere.* ◇ *Luna de miere* = prima lună din viața conjugală. ✦ Nectar. ◇ Compus: *mierea-ursului* = plantă erbacee cu frunzele catifelate, cu flori albastre-violete sau roșii *(Pulmonaria officinalis)*. — Lat. ***mele** (= *mel)*.

Mierea-ursului

MIERIÓR, -OÁRĂ, *mieriori, -oare*, adj. (Reg.) Diminutiv al lui *mieriu*.

MIERÍU, -ÍE, *mierii*, adj. (Reg.) Albastru-deschis. — Lat. **merus** «curat, pur» + suf. *-iu*.

MIÉRLĂ, *mierle*, s. f. Pasăre cîntătoare de pădure, cu cioc galben și pene negre *(Turdus merula)*. ◇ Compus: *mierlă-gușată* sau *mierlă-gulerată* = specie de mierlă cu pene de culoare brună-închisă, având un guler alb-roșcat în jurul gîtului *(Turdus torquatus)*. — Lat. **merula**.

MIERLĂÍ vb. IV. v. **miorlăi**.

MIERLĂITÓR, -OÁRE adj. v. **miorlăitor**.

MIERLÉSC, *mierlești*, adj. m. (Reg., în expr.) *Strugure-mierlesc* = varietate de struguri mici și roșii. — Din **mierlă** + suf. *-esc*.

MIERLÍCĂ, *mierlici*, s. f. (Rar) Mierliță. — Din **mierlă** + suf. *-ică*.

MIERLÍȚĂ, *mierlițe*, s. f. Diminutiv al lui *mierlă*.

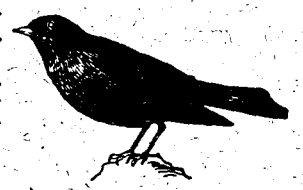

Mierlă

MIERLÍU, -ÍE, *mierlii*, adj. (Reg.) Care nu este nici tulbure, nici limpede. ◇ Expr. (Adverbial) *A se uita mierlíu* = a privi galeș. — Lat. ***merulus** (< *merus* «curat») + suf. *-iu*.

MIERLÓI, *mierloi*, s. m. Bărbățușul mierlei. — Din **mierlă** + suf. *-oi*.

MIERLÚȘCĂ, *mierluște*, s. f. Mierliță. — Din **mierlă** + suf. *-uș-că*.

MIERLÚȚĂ, *mierluțe*, s. f. 1. (Rar) Mierliță. 2. Plantă erbacee cu flori albe în formă de steluțe și cu tulpina ramificată, formînd tufe dese *(Alsine verna)*. — Din **mierlă** + suf. *-uță*.

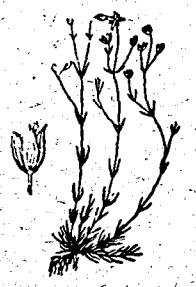

Mierluță

MIERÓS, -OÁSĂ *mieroși, -oase*, adj. 1. (Despre vorbe, privire) Dulce, plăcut. ✦ Prefăcut, fals, ipocrit. 2. (Rar, despre albine) Care produce multă miere. — Din **miere** + suf. *-os*.

MIÉRTE s. f. pl. (Reg., în expr.) *Mierte-fierte* = tot felul de lucruri. [Pr.: *mier-*]

MIÉRȚĂ, *mierțe*, s. f. (Reg.) Baniță. — Sb. **mjerica**.

MIEUNÁ, pers. 3 *miáună*, vb. I. Intranz. (Despre pisici) A scoate strigătul caracteristic speciei. [Pr.: *mie-u-*. — Var.: **mioní** vb. IV] — Din **miau**.

MIEUNÁT, *mieunaturi*, s. n. Faptul de *a mieuna*; strigătul caracteristic al pisicii. [Pr.: *mie-u-*]

MIEZ, *miezuri*, s. n. 1. Partea interioară (mai moale) a unui fruct a piinii etc. ✦ Partea cea mai dinăuntru a unui lucru; interior. ✦ (Tehn.) Parte detașabilă a unei forme de turnătorie, așezată în interiorul acesteia, pentru a se obține golul sau scobiturile laterale ale unei piese turnate. ◇ *Armătură de miez* = scheletul metalic al unui miez de turnătorie, executat din sîrmă de oțel, din fontă etc. 2. Fig. Partea esențială, fondul unei probleme. ◇ Loc. adj. *Cu miez* = cu tîlc; substanțial. 3. Fig. (În legătură cu noțiuni temporale) Mijloc. ◇ *Miezul nopții.* — Lat. **medius**.

MIEZÓS, -OÁSĂ, *miezoși, -oase,* adj. Cu miez bogat. ✦ *Fig.* Plin de conținut; substanțial. — Din **miez** + suf. *-os.*

MIEZUÍNĂ, *miezuine,* s. f. (Reg.) 1. Hat. 2. Spațiu liber între două case. — Bg. **meždina** (după *miez*).

MIEZUITÓR, -OÁRE, *miezuitori, -oare,* s. m. și f. Muncitor într-o turnătorie care pregătește miezul tiparelor în care se toarnă metalul topit. — Din **miez** + suf. *-ui-tor.*

MIEZURĂ, *miezuri,* s. f. (Reg.) 1. Lînă de calitate mijlocie. 2. (În expr.) *Miezură de grîu* = tărîțe de grîu. — Din **miezuri** (pl. lui *miez*).

MIGÁLĂ s. f. Muncă făcută cu multă răbdare și minuțiozitate; (prin restricție) minuțiozitate. — Postverbal al lui **migăli.**

MIGĂÍ vb. IV. v. **migăli.**

MIGĂIÉTIC adv. (Reg.) Cu migală, cu minuțiozitate. — Din **migăi** + suf. *-etic.*

MIGĂLEÁLĂ, *migăleli,* s. f. Migală — Din **migăli** + suf. *-eală.*

MIGĂLÍ, *migălesc,* vb. IV. Tranz. și intranz. A lucra cu răbdare și cu minuțiozitate. ✦ A lucra fără spor. [Var.: **migăi** vb. IV]

MIGĂLÍRE s. f. Acțiunea de *a migăli.*

MIGĂLÍT, -Ă, *migăliți, -te,* adj. Lucrat cu migală. — V. *migăli.*

MIGĂLITÚRĂ, *migălituri,* s. f. Lucru executat cu migală. — Din **migăli** + suf. *-(i)tură.*

MIGĂLÓS, -OÁSĂ, *migăloși, -oase,* adj. 1. Care lucrează cu migală. 2. Care cere migală. *Muncă migăloasă.* — Din **migală** + suf. *-os.*

MIGDÁL, *migdali,* s. m. Arbore mediteranean din familia rozaceelor, cu flori albe sau trandafirii și cu fructul comestibil *(Amygdalus communis).* — Slav (v. sl. **migdalŭ** < gr.).

Migdal

MIGDALÁT, -Ă, *migdalați, -te,* adj. (Despre ochi) Ca migdala, în forma migdalelor; prelung. — Din **migdală** + suf. *-at.*

MIGDÁLĂ, *migdale,* s. f. Fructul migdalului, de formă alungită, al cărui sîmbure, cu gust dulce sau amar, este comestibil; (prin restricție) sîmburele acestui fruct. — Din **migdal.**

MIGMATÍTĂ, *migmatite,* s. f. Rocă metamorfică provenită prin pătrunderea unei topituri de magmă în rocile sedimentare. — Fr. **migmatite.**

MÍGMĂ, *migme,* s. f. (Rar) Amestec de diverse materiale, care întărindu-se devin rezistente. — Ngr. **migma** «amestec».

MIGRÁ, *migrez,* vb. I. Intranz. (Despre populații) A se deplasa în masă dintr-o regiune în alta, dintr-o țară în alta. ✦ (Despre animale) A se muta în masă din unele ținuturi în altele, în anumite epoci ale anului, în vederea reproducerii sau în căutarea unor condiții mai bune de trai. — Lat. lit. **migrare.**

MIGRÁRE, *migrări,* s. f. Acțiunea de *a migra.*

MIGRATÓR, -OÁRE, *migratori, -oare* adj. Care migrează. — Fr. **migrateur** (lat. lit. **migrator, -oris**).

MIGRÁȚIE s. f. v. **migrațiune.**

MIGRAȚIÚNE, *migrațiuni,* s. f. Migrare. ✦ *Migrațiunea țițeiului* = trecerea țițeiului și a gazelor care-l însoțesc din rocile în care s-au format în altele. [Pr.: *-ți-u-.* — Var.: (rar) **migrație** s. f.] — Fr. **migration** (lat. lit. **migratio, -onis**).

MIGRÉNĂ, *migrene,* s. f. Durere de cap (însoțită de tulburări digestive). — Fr. **migraine.**

MIHÁLȚ, *mihalți,* s. m. Pește de rîu cu capul mare și turtit, cu corpul acoperit de solzi mărunți de culoare galbenă-verzuie *(Lota vulgaris).* — Comp. magh. **menyhal.**

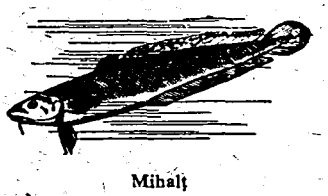

Mihalț

MIHAMEÁ, *mihamele,* s. f. (Turcism înv.) Ospătărie; cafenea. — Tc. **mihman-hane.**

MIHOHÓ interj. Cuvînt care imită nechezatul calului. — Onomatopee.

MIHONÁ, pers. 3 *mihonă,* vb. I. Intranz. (Rar) A necheza. — Din **mihoho.**

MIHOTÍ, pers. 3 *mihotește,* vb. IV. Intranz. A necheza.

MIÍME, *miimi,* s. f. Număr care este egal cu a mia parte dintr-o unitate; a mia parte dintr-un întreg. ✦ Unitate de măsură a unghiurilor, folosită în artilerie. — Din **mie** + suf. *-ime.*

MÍJA s. f. art. (În expr.) *De-a mija* = nume dat la două jocuri de copii: a) de-a v-ați ascunselea; b) de-a baba-oarba. — Din **miji.**

MIJEÁLĂ, *mijeli,* s. f. Mijire. — Din **mijí** + suf. *-eală.*

MIJÍ, *mijesc,* vb. IV. Intranz. 1. (La pers. 3) A începe să se zărească; a apărea, a se ivi. ✧ Expr. (Intranz. și refl. impers.) *A (se) mijí de ziuă* = a se face ziuă. 2. (Despre iarbă, muguri; la pers. 3) A răsări, a încolți. 3. A strînge pleoapele spre a vedea mai bine sau spre a se deprinde cu lumina ori cu întunericul. ✧ Tranz. *Mijea ochii.* ✦ (Despre ochi) A se închide (de somn sau de oboseală). 4. (La unele jocuri de copii) A sta cu ochii închiși sau legați, în timp ce ceilalți se ascund sau ascund ceva. — Bg. **mižа.**

MIJÍRE, *mijiri,* s. f. Acțiunea de *a mijí;* apariție, ivire, licărire.

MIJITÓR, -OÁRE, *mijitori, -oare,* adj. (Rar) Care mijește — Din **miji** + suf. *-(i)tor.*

MIJLOC, (I 2) *mijlocuri,* **(II)** *mijloace,* s. n. I. 1. Punct care se găsește la egală depărtare de două extreme; centru; loc aflat în interiorul unui spațiu. ✧ Loc. prep. *Prin mijlocul...* = prin*tre. Din mijlocul...* = dintre. *În mijlocul...* = între. ✧ Expr. *A fi la mijloc* = a fi cauza, explicația. *A fi ceva la mijloc* = a fi ceva nelămurit, necunoscut la baza unui lucru. *A se pune* (sau *a sta) la mijloc* = a se amesteca între cei care se ceartă, pentru a-i împăca. *A-și pune capul* (sau *gîtul) la mijloc* = a fi sigur de cele ce afirmi; a garanta. 2. Partea corpului omenesc cuprinsă între piept și abdomen; talie. ✦ (Rar) Abdomen, burtă. 3. (Înv.) Mediu, ambianță. 4. Moment situat la aceeași depărtare de începutul și sfîrșitul unei acțiuni, al unei perioade de timp; jumătate. *Mijlocul zilei.* ✧ (Înv.) *Vcacul* (sau *virsta) de mijloc* = evul mediu. ✧ Loc. adv. *La mijloc* = între două momente; între un moment trecut și cel prezent. ✧ Loc. prep. *În mijlocul ..* = în toiul..., în puterea... ✦ Parte a unei acțiuni, a unei narațiuni etc. situată între începutul și sfîrșitul ei. 5. (În expr.) *De mijloc* = mijlociu potrivit, mediocru. *Cale* (sau *drum) de mijloc* = soluție intermediară între două extreme. II. 1. Procedeu, metodă; chip, fel. ✦ Posibilitate, putință. 2. (Concr., la pl.) Avere, bani, resurse, fonduri. 3. (Concr., la pl.) Unelte, utilaj. ✧ *Mijloace de muncă* = lucrurile cu ajutorul cărora omul acționează asupra obiectului muncii lui și îl modifică: uneltele de producție, pămîntul, clădirile destinate producției, drumurile, canalurile, depozitele etc. *Mijloace de producție* = obiectele muncii și mijloacele de muncă. *Mijloace de circulație* = vehicule care servesc pentru deplasarea persoanelor sau a obiectelor. [Acc. și: *mijlóc*] — Lat. **medius locus.**

MIJLOCÁȘ, -Á, *mijlocași, -e,* adj. (În expr.) 1. *Țăran mijlocaș* (și substantivat) = țăran muncitor care posedă pămînt și alte mijloace de producție cu ajutorul cărora își cîștiga existența, fără a exploata munca altora. *Țărănime mijlocașă* = pătură a țărănimii alcătuită din țărani mijlocași. 2. *Jucător mijlocaș* (și substantivat, m.) = jucător care face legătura între liniile de atac și cele de apărare ale unei echipe (de fotbal). 3. *Cal mijlocaș* (și substantivat, m.) = cal înhămat la un vehicul între alți doi cai. — Din **mijloc** + suf. *-aș.*

MIJLOCÉL, *mijlocele,* s. n. Diminutiv al lui *mijloc* (I 2).

MIJLOCÍ, *mijlocesc,* vb. IV. Tranz. A interveni pe lîngă cineva în favoarea cuiva; a media. ✦ A pune la cale, a înlesni. — Din **mijloc.**

MIJLOCÍRE, *mijlociri,* s. f. Acțiunea de *a mijloci;* intervenție, intermediu, mediație; demers.

MIJLOCITÓR, -OÁRE, *mijlocitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care mijlocește; intermediar. — Din **mijlocí** + suf. *-(i)tor.*

MIJLOCÍU, -IE, *mijlocii,* adj. 1. De mijloc, la mijloc. ✧ *Deget mijlociu* = degetul care se află între arătător și inelar. ✦ Care se află între două extreme; potrivit. 2. Care este al doilea născut dintre trei frați. — Din **mijloc** + suf. *-iu.*

MIJOÁRCA s. f. art. (Reg., în expr.) *De-a mijoarca* = de-a mija. — Din **mija.**

MIL, *miluri,* s. n. (Înv. și reg.) Blană de oaie.

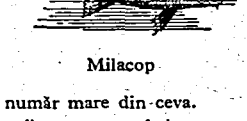

Milacop

MILACÓP, *milacopi,* s. m. Pește de mare cu corpul turtit, acoperit cu solzi măricei *(Umbrina cirrhosa).*

MILANÉZĂ, *milaneze,* s. f. Tricot cu împletitură de atlaz, folosit pentru lenjerie, pentru bluze etc. — După fr. **milanais.**

MILARÉT s. n. (Reg.) Cantitate sau număr mare din ceva.

MÍLĂ[1], *mile,* s. f. 1. Sentiment pe care îl trezește suferința sau nenorocirea cuiva; compătimire, îndurare. *Cine nu crută paraua, nici de galbeni nu-i e milă,* se zice despre omul risipitor. ✧ Loc. adj. și adv. *Fără (de) milă* = cu cruzime. ✧ Loc. conj. *De milă să nu...* = de teamă ca nu cumva să... ✧ Expr. *De milă* = din compătimire. *De milă cuiva* = din compătimire față de cineva. *De silă, de milă* sau *de milă, de silă* = vrînd-nevrînd; de voie, de nevoie. *A-i fi milă de cineva* sau *a simți, a prinde milă (față de cineva* sau *pentru cineva)* = a compătimi pe cineva. *Milă mi-e de tine, dar de mine mi se rupe inima,* se spune pentru a arăta că fiecare ține mai mult la sine decît la altul. *A i se face milă de...* = a fi cuprins de compătimire față de... *A avea milă de...* = a manifesta grijă față de... *A-i face cuiva milă* = a provoca compătimirea cuiva, a înduioșa pe cineva. *(Ți-e) mai mare mila,* se zice cînd cineva se află într-o stare demnă de compătimire. (Pop.) *Fără milă de păcat* = fără teamă de a greși. 2. (Concr.) Pomană, milostenie. ✧ Expr. *A cere milă* = a cerși. (Pop.) *A-și face milă* (de cineva) = a da (cuiva) pomană, a face milostenie. 3. Stare jalnică, de compătimit, în care se află cineva; mizerie. *Era înduioșat de mila bietelor păsări* (CREANGĂ). ✦ Tristețe, melancolie, jale ✧ Expr. *A-l plînge cuiva de milă* = a-i părea foarte rău de suferința cuiva. 4. Bunăvoință, bunătate, îndulgență. ✧ Expr. (Pop.) *A nu avea* (sau *a nu afla) milă* (undeva sau la cineva) = a nu găsi bunăvoință (undeva sau la cineva). ✦ (În credințele religioase) Bunăvoință și ajutor pe care dumnezeu îl acordă omului; grație, îndurare divină. ✧ Expr. *Unde* (sau *pe ce) pune el mîna, pune și dumnezeu mila,* se spune despre acela căruia îi merg toate din plin. (Formulă întrebuințată mai ales în limbaj

bisericesc) *Dumnezeu* (sau *domnul*) *să-şi facă milă (de cineva* sau *cu cineva)* = dumnezeu să se îndure (de cineva). (Formulă cu care începeau actele emanate de la domnii ţărilor romînești) *Prin* (sau *cu din*) *mila lui dumnezeu* = de la dumnezeu. — Bg. **milo**.

MÍLĂ[1], *mile*, s. f. Unitate de măsură pentru lungimi, a cărei mărime variază: 1609,3 m *(mila engleză)*; 1852 m *(mila marină internațională)*; 7420 m *(mila geografică)*; 7585,9 m *(mila austriacă)*. ◇ *Milă pătrată (austriacă)* = unitate de măsură pentru suprafețe, egală cu 57,55 ha. ✦ (Pop.) Unitate de măsură de mărime neprecizată. — Pol. **mila** (<lat. *millia*).

MILCOȘÍ, *milcoșesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se milcui. — Din **milc**[ui] + suf. *-oși*.

MILCUÍ, *milcuiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A implora milă; a se milogi. — Comp. bg. **milkam se**.

MILDUÍ, *milduiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A bate ușor (în glumă), a atinge pe cineva cu ceva.

MILENÁR, -Ă, *milenari, -e*, adj. Care există, durează de un mileniu, *p. ext.* de mii de ani. — Fr. **millénaire** (lat. lit. **millenarius**).

MILÉNIU, *milenii*, s. n. Perioadă de timp de o mie de ani. — Lat. lit. **millenium** (it. **millennio**).

MILIAMPÉR, *miliamperi*, s. m. Unitate subdivizionară de măsură a intensității curentului electric, egală cu a mia parte dintr-un amper. [Pr.: *-li-am-*] — Fr. **milliampère**.

MILIAMPERMÉTRU, *miliampermetre*, s. n. Instrument de măsură pentru intensitățile mici ale curentului electric. [Pr.: *-li-am-*] — Fr. **milliampèremètre**.

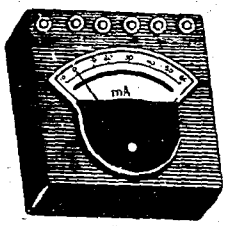

Miliampermetru

MILIÁR, -Ă, *miliari, -e*, adj. (Despre pietre de marcaj) Care marchează distanța de o mie de metri de-a lungul unei șosele, al unei linii ferate etc. ✦ (Substantivat, n. pl.) Pietrele care marchează aceste distanțe. [Pr.: *-li-ar*] — Fr. **milliaire** (lat. lit. **milliarius**).

MILIÁRD, *miliarde*, num. card. Număr egal cu o mie de milioane; *p. ext.* număr considerabil. [Pr.: *-li-ard*] — Fr. **milliard**.

MILIARDÁR, -Ă, *miliardari, -e*, s. m. și f. Persoană care posedă o avere evaluată în miliarde (de lei, de dolari etc.). [Pr.: *-li-ar-*] — După fr. **milliardaire**.

MILIGRÁM, *miligrame*, s. n. Unitate subdivizionară de măsură pentru greutăți, reprezentînd a mia parte dintr-un gram. — Fr. **milligramme**.

MILILÍTRU, *mililitri*, s. m. Unitate subdivizionară de măsură pentru capacități, reprezentînd a mia parte dintr-un litru. — Fr. **millilitre**.

MILIMETRIC, -Ă, *milimetrici, -e*, adj. De mărimea unui milimetru; *p. ext.* foarte mic. ◇ *Hîrtie milimetrică* = hîrtie liniată orizontal și vertical din milimetru în milimetru, avînd diverse întrebuințări în tehnică. — Fr. **millimétrique**.

MILIMÉTRU, *milimetri*, s. m. Unitate subdivizionară de măsură pentru lungimi, reprezentînd a mia parte dintr-un metru. — Fr. **millimètre**.

MILIÓN, *milioane*, num. card. Număr egal cu o mie de mii. ◇ (Adjectival, f., cu valoare de num. ord.) *Milimetrul pătrat este a milioana parte dintr-un metru pătrat.* [Pr.: *-li-on.* — Formă gramaticală: (adjectival, f.) *milioana*] — După fr. **million**.

MILIONÁR, -Ă, *milionari, -e*, s. m. și f. Persoană care posedă o avere evaluată în milioane (de lei, de dolari etc.). ◇ (Adjectival) *Colhoz milionar*. [Pr.: *-li-o-*] — După fr. **millionnaire**.

MILIONÍME, *milionimi*, s. f. Număr egal cu a milioana parte dintr-un întreg; a milioana parte dintr-un întreg. [Pr.: *-li-o-*] — Din **milion** + suf. *-ime*.

MILIONÍST, -Ă, *milioniști, -ste*, s. m. și f. (Înv.) Milionar. [Pr.: *-li-o-*] — Din **milion** + suf. *-ist*.

MILITÁ, *militez*, vb. I. Intranz. A dezvolta o activitate intensă; a lupta sprijinind sau combătînd un principiu, o cauză. — Fr. **militer** (lat. lit. **militare**).

MILITÁNT, -Ă, *militanți, -te*, adj. Care militează, care luptă intens pentru un principiu, pentru o cauză. ✦ (Substantivat) Luptător, combatant. — Fr. **militant** (lat. lit. **militans, -ntis**).

MILITÁR[1], *militari*, s. m. Persoană care face parte din cadrele armatei sau care își face stagiul militar. — Fr. **militaire** (lat. lit. **militaris**).

MILITÁR[2], **-Ă**, *militari, -e*, adj. 1. Care ține de armată, privitor la armată; ostășesc. ◇ *Serviciu* (sau *stagiu*) *militar* = stagiu obligatoriu în armată pentru toți bărbații valizi. *Tren militar* = tren care transportă trupe și materiale. ✦ Care se bazează pe armată. *Ofensivă militară*. 2. Care ține de război, privitor la război; războinic. — Fr. **militaire** (lat. lit. **militaris**).

MILITARÍSM s. n. Politică reacționară agresivă, caracterizată printr-o cursă a înarmărilor, cu scopul de a pregăti războaie imperialiste. — Fr. **militarisme**.

MILITARÍST, -Ă, *militariști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care susține militarismul; propriu militarismului; războinic. 2. S. m. și f. Adept al militarismului. — Fr. **militariste**.

MILITARIZÁ, *militarizez*, vb. I. Tranz. A organiza militărește, a imprima un caracter militar unei țări, unei instituții etc.; a subordona scopurilor militarismului, a adapta la scopurile războiului. — Fr. **militariser**.

MILITARIZÁRE s. f. Acțiunea de *a militariza*.

MILITĂRÉSC, -EÁSCĂ, *militărești*, adj. Militar[2]. — Din **militar**[1] + suf. *-esc*.

MILITĂRÉȘTE adv. Ca militarii, ostășește, soldățește. — Din **militar**[1] + suf. *-ește*.

MILITĂRÍE s. f. Serviciul, viața de militar; armată, cătănie. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *la militărie* = a declara (pe cineva) la recrutare apt pentru serviciul militar; a încorpora (pe cineva). *A-și face milităria* = a-și face stagiul militar. (Fam.) *A face militărie cu cineva* = a se purta cu cineva aspru, a struni pe cineva. — Din **militar**[1] + suf. *-ie*.

MILITĂRÓS, -OÁSĂ, *milităroși, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Care are purtare de militar *p. ext.* rigid, aspru. — Din **militar**[1] + suf. *-os*.

MILIȚEÁ s. f. Mică plantă erbacee cu frunze liniare și ascuțite, așezate în rozete, și cu flori mici, roz (*Silene acaulis*).

MILIȚIÁN, -Ă, *milițieni, -e*, s. m. și f. 1. Persoană care este în serviciul miliției (1). 2. Soldat din miliție (2). [Pr.: *-ți-an*] — Din **miliție** + suf. *-ean* (după fr. *milicien*).

MILÍȚIE s. f. 1. Instituție care are drept scop menținerea ordinii și a securității publice, apărarea proprietății socialiste, precum și a drepturilor și a libertăților cetățenilor. 2. (În vechea organizare militară) Armată nepermanentă sau de rezervă cuprinzînd și unele corpuri speciale de armată. ✦ (Pop.) Serviciu militar, armată. — Rus **milicija** (lat. lit. **militia**).

MILIVÓLT, *milivolți*, s. m. Unitate subdivizionară de măsură a tensiunii electrice și electromotoare, egală cu a mia parte dintr-un volt. — Fr. **millivolt**.

MILIVOLTMÉTRU, *milivoltmetre*, s. n. Instrument de măsură pentru tensiuni electrice foarte joase (de tipul milivoltului). — Fr. **millivoltmètre**.

MILÓG, -OÁGĂ, *milogi, -oage*, s. m. și f. Cerșetor. — Din **milă** + **olog**.

MILOGEÁLĂ, *milogeli*, s. f. Faptul de *a se milogi*; cerșire.

MILOGÍ, *milogesc*, vb. IV. Refl. A se ruga de cineva cu stăruință pentru a obține ceva; a cere de pomană; a cerși. — Din **milog**.

MILOGÍRE, *milogiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) milogi*; cerșire.

MILOGÎT, -Ă, *milogiți, -te*, adj. (Despre voce, grai) Plîngător, plîngăreț. — V. *milogi*.

MILÓS, -OÁSĂ, *miloși, -oase*, adj. 1. Plin de milă față de nenorocirile altuia; compătimitor, milostiv. 2. Care dă milă, pomană. ✦ Binefăcător, darnic. ✦ (Adverbial) Stîrnind compătimire; jalnic, trist. — Din **milă**[1] + suf. *-os*.

MILOSÎRDIE s. f. (Înv. și arh.) Milă, îndurare. — Slav (v. sl **milosrŭdije**).

MILOSTÉNIE, *milostenii*, s. f. 1. Binefacere, pomană. ✦ Danie făcută unei mănăstiri, unei biserici. 2. (Înv.) Milă[1] (1), altruism. — Slav (v. sl. **milostyni**).

MILOSTÍV, -Ă, *milostivi, -e*, adj. Milos, îndurător; *p. ext.* bun, blînd. ✦ Binevoitor, îngăduitor, iertător. — Slav (v. sl. **milostivŭ**).

MILOSTÍVĂ, *milostive*, s. f. (Bot.) Veninariță. — V. *milostiv*.

MILOSTIVÍ, *milostivesc*, vb. IV. Refl. A se arăta milostiv, a se face milă (de cineva); a se îndura. — Din **milostiv**.

MILOSTIVÍRE s. f. Faptul de *a se milostivi*. 1. Milă[1], compătimire, îndurare; înduioșare, bunăvoință. 2. Binefacere, pomană, dar. ✦ Calitatea de a fi milostiv; dărnicie, generozitate.

MILUÍ, *miluiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A da cuiva de pomană. 2. A se arăta milos față de cineva; a se îndura de cineva. — Slav (v. sl. **milovati**).

MILUÍRE, *miluiri*, s. f. Acțiunea de *a milui* și rezultatul ei; pomană.

MILUITÓR, -OÁRE, *miluitori, -oare*, adj. (Înv.) Darnic. — Din **milui** + suf. *-(i)tor*.

MILÚȚĂ, *miluțe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *milă*[1].

MIM, *mimi*, s. m. Actor de pantomimă. — Fr. **mime** (lat. lit. **mimus**).

MIMÁ, *mimez*, vb. 1. Tranz. A interpreta un rol, o piesă etc. prin mimică, prin gesturi, ca un mim. ✦ A imita gesturile, apucăturile cuiva. — Fr. **mimer**.

MIMÁRE, *mimări*, s. f. Acțiunea de *a mima*.

MIMETÍSM s. n. Însușire pe care o au unele animale de a-și schimba culoarea după mediul în care se află, sau de a lua forma unor obiecte sau animale din mediul înconjurător. — Fr. **mimétisme** (<gr.).

MÍMIC, -Ă, *mimici, -e*, adj. Care folosește mimica, mișcarea mușchilor feței. — Fr. **mimique** (lat. lit. **mimicus**).

MÍMICĂ s. f. Arta de a exprima prin mișcarea mușchilor feței (și prin gesturi) sentimente și idei; *p. ext.* expresie a feței, mină[2]. — Fr. **mimique**.

MIMÓZĂ, *mimoze*, s. f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia leguminoaselor, cu inflorescențe bogate în flori mici și dese, de culoare roz sau albă *(Mimosa)*.
◇ Compus: *Mimoză-senzitivă* (sau, rar, *-simțitoare)* = plantă erbacee din America de Sud, ale cărei frunze au însușirea de a se strînge cînd sînt atinse *(Mimosa pudica)*. — Fr. **mimosa**.

Mimoză-senzitivă

MINA, *minez*, vb. I. 1. Tranz. A așeza, a pune exnlozibile, mine, pentru a distruge un obiectiv militar. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) distruge (cu încetul). — Fr. **miner**.

MINARE[1] s. f. v. **minaret**.

MINARE[2], *minări*, s. f. Acțiunea de *a (se) mina*.

MINAREA s. f. v. **minaret**.

MINARÉT, *minarete*, s. n. Turnul înalt al geamiilor. ✦ Turn asemănător cu cei de mai sus, folosit ca element decorativ al unei clădiri. [Var.: (înv. și arh.) **minaré**, **minareá**, **minarétă** s. f.] — Fr. **minaret** (tc. **minare**).

MINARÉTĂ s. f. v. **minaret**.

MINÁT, **-Ă**, *minați*, *-te*, adj. 1. Unde s-au așezat mine[1] (2), cu mine. 2. Fig. Ruinat, distrus; nimicit. — V. *mina*.

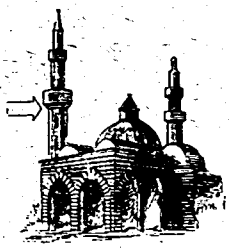
Minaret

MINAVÉT, *minaveturi*, s. n. (Înv.) Flașnetă mică. [Var.: **minavétă** s. f.] — Comp. pol. **menwet** (< fr. *menuet*).

MINAVÉTĂ s. f. v. **minavet**.

MINĂ[1], *mine*, s. f. 1. Loc subteran, amenajat special, de unde se extrag minerale. ✦ Ansamblul lucrărilor, construcțiilor etc. de la suprafață și din subteran ale unei exploatări miniere. ✦ Fig. Bogăție mare, izvor nesecat. 2. Armă explozivă care se așază pe pămînt sau în pămînt, sub apă etc. și care explodează la atingere sau la comandă. 3. Vergea cilindrică sau prismatică, dintr-un material care poate lăsa o urmă pe hîrtie, pe piele etc., folosită mai ales la creioane. — Fr. **mine**.

MÍNĂ[2], *mine*, s. f. Expresie a feței; fizionomie, chip, înfățișare. ◇ Expr. *A avea mină bună* (sau *rea)* = a arăta bine (sau rău); a părea sănătos (sau bolnav). — Fr. **mine**.

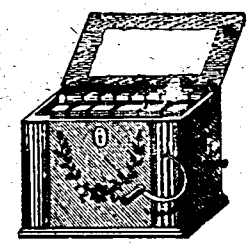
Minavet

MÍNĂ[3], *mine*, s. f. (La grecii vechi) Monedă valorînd o sută de drahme. — Fr. **mine** (lat. lit. **mina**).

MINCINÓS, **-OÁSĂ**, *mincinoși*, *-oase*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care e înclinat să spună minciuni, care minte. ◇ Expr. *A face* (sau *a scoate) pe cineva mincinos* = a acuza (pe nedrept) pe cineva că minte. ✦ Care nu se ține de cuvînt. 2. (Despre acte, jurăminte) Fals, neadevărat. [Var.: (reg.) **minciunós**, **-oásă** adj.] — Din **minciună** + suf. *-os*.

MINCIÓG, *mincioguri*, s. n. Mică plasă în formă de coșuleț prinsă de un băț, folosită pentru aducerea la suprafață a peștelui prins cu năvodul sau cu undița. — Comp. ucr. **misók** «săculeț».

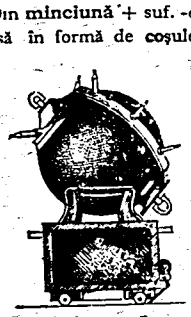
Mină[1] (2)

MINCIÚNĂ, *minciuni*, s. f. 1. Denaturare intenționată a adevărului. ◇ Expr. *A da* (pe cineva) *de minciună* = a descoperi (pe cineva) ca mincinos. ✦ Deprindere de a minți. *Cu minciuna n-o duci departe.* ✦ Ficțiune, născocire, plăsmuire. ◇ Expr. *Ce-i în mină mi-i minciună* = folosește-te de ceea ce poți avea în mod sigur și nu te lăsa ademenit de avantaje nesigure. ✦ (La pl.) Fleacuri, nimicuri. 2. Prăjitură făcută din bucățele de aluat nedospit, prăjite în grăsime. — Lat. **mentio**, **-onis**.

MINCIUNÉA, **-ÍCĂ**, *minciunele*, s. f. Minciună (2). — Din **minciună** + suf. *-ea*.

MINCIUNÍ, *minciunesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A minți. — Din **minciună**.

MINCIUNÓS, **-OÁSĂ** adj. v. **mincinos**.

MINDÍR, *mindire*, s. n. Saltea umplută cu paie. ✦ Cuvertură. — Tc. **minder**.

MINDIRIGÍU, *mindirigii*, s. m. Meseriaș care confecționează saltele și plăpumi. — Tc. **mindereci**.

MINÉI, *mineie*, s. n. Carte bisericească în care sînt indicate, pe luni și pe zile, slujbele religioase. — Slav (v. sl. **minéja** < gr.).

MINÉR, *mineri*, s. m. Muncitor calificat care lucrează într-o mină[1]. — Fr. **mineur**.

MINERÁL[1], *minerale*, s. n. Corp solid, cu o anumită compoziție chimică, care se găsește în natură în stare cristalină sau amorfă. — Fr. **minéral** (lat. lit. **mineralis**).

MINERÁL[2], **-Ă**, *minerali*, *-e*, adj. Care conține minerale, care ține de minerale, privitor la minerale. ◇ *Regnul mineral* = totalitatea mineralelor. *Apă minerală* = apă care conține în soluție săruri, gaze și substanțe radioactive. *Ulei mineral* = ulei obținut prin distilarea țițeiului. — Fr. **minéral** (lat. lit. **mineralis**).

Mînciog

MINERALIZÁ, *mineralizez*, vb. IV. Refl. A se transforma în mineral. — Fr. **minéraliser**.

MINERALIZÁRE s. f. Acțiunea de *a se mineraliza* și rezultatul ei.

MINERALIZÁT, **-Ă**, *mineralizați*, *-te*, adj. Care s-a transformat în mineral. — V. *mineraliza*.

MINERALIZATÓR, **-OÁRE**, *mineralizatori*, *-oare*, adj. Care favorizează formarea sau cristalizarea unor minerale; care transformă un metal în mineral, combinîndu-se cu el. — După fr. **minéralisateur**.

MINERALÓG, *mineralogi*, s. m. Specialist în mineralogie. — Fr. **minéralogue**.

MINERALÓGIC, **-Ă**, *mineralogici*, *-e*, adj. Care ține de mineralogie, privitor la mineralogie. — Fr. **minéralogique**.

MINERALOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studierea formării, structurii și proprietăților minerale, precum și a posibilităților de folosire a acestora. — Fr. **minéralogie**.

Miner

MINERALURGÍE s. f. Știință care se ocupă cu aplicațiile cunoștințelor de mineralogie, pentru folosirea mineralelor în industrie. — Fr. **minéralurgie**.

MINERÉU, *minereuri*, s. n. Mineral în compoziția căruia se găsesc metale sau metaloizi care se pot extrage spre a fi folosiți ca materie primă în industrie. — După fr. **mineral**.

MINERÍ, *mineresc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A lucra în mine. — Din **miner**.

MINERÍT s. n. Totalitatea operațiilor tehnice miniere de valorificare a zăcămintelor de minereu aflate în scoarța pămîntului; îndeletnicirea minerului. — V. *mineri*.

MINERÍȚĂ, *minerițe*, s. f. Muncitoare calificată care lucrează într-o mină. — Din **miner** + suf. *-iță*.

MÍNGE, *mingi*, s. f. Obiect sferic (rar ovoidal) de diverse mărimi, făcut din cauciuc, celuloid etc. (umplut cu aer), care se folosește în diferite jocuri (sportive). ✦ Joc la care se folosește acest obiect. — Comp. v. rus **mjači**.

Mingi

MINGHINEÁ s. f. v. **menghină**.

MINIÁ, *miniez*, vb. I. Tranz. (Rar) A ilustra ceva cu miniaturi. [Pr.: *-ni-a*] — It. **miniare**.

MINIÁT, **-Ă**, *miniați*, *-te*, adj. (Rar) Ilustrat cu miniaturi. [Pr.: *-ni-at*] — It. **miniato**.

MINIATURÁL, **-Ă**, *miniaturali*, *-e*, adj. De proporții minuscule. [Pr.: *-ni-a-*] — Din **miniatură** + suf. *-al*.

MINIATÚRĂ, *miniaturi*, s. f. Pictură, desen sau sculptură de dimensiuni reduse, lucrate cu multă finețe și minuțiozitate. ✦ Desen ornamental sau figurativ executat în culori, care împodobește vechile cărți și manuscrise. ✦ Obiect de dimensiuni reduse. ◇ Loc. adj. și adv. *În miniatură* = de proporții reduse. [Pr.: *-ni-a-*] — Fr. **miniature** (it. **miniatura**).

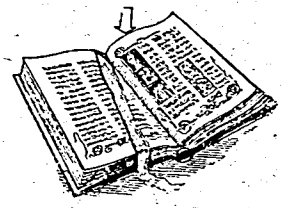
Miniaturi

MINIATURÍST, **-Ă**, *miniaturiști*, *-ste*, s. m. și f. Artist care execută miniaturi. [Pr.: *-ni-a-*] — Fr. **miniaturiste**.

MINIATURÍSTICĂ s. f. Arta de a executa miniaturi. ✦ Studiul miniaturilor de pe manuscrise vechi. [Pr.: *-ni-a-*] — Din **miniatură** + suf. *-istică*.

MINIÉR, **-Ă**, *minieri*, *-e*, adj. Care ține de mine[1] (1), privitor la mine. [Pr.: *-ni-er*] — Fr. **minier**.

MÍNIM[1], *minimuri*, s. n. Limită inferioară în ceea ce privește cantitatea, calitatea, intensitatea etc. ◇ *Minim de trai* = sumă de bani care abia acoperă cheltuielile absolut necesare pentru trai. ✦ Valoarea cea mai mică pe care o poate lua sau pe care e permis să o ia o mărime variabilă. [Var.: **minimum** s. n.] — Fr. **minimum** (lat. lit. **minimum**).

MÍNIM[3], **-Ă**, *minimi*, *-e*, adj. Care are dimensiuni'e, durata, intensitatea, valoarea etc. cea mai mică; foarte mic; neînsemnat, neglijabil. — Fr. **minime** (lat. lit. **minimus**).

MINIMÁL, -Ă, *minimali*, *-e*, adj. Minim[3]. ◇ *Program* (sau *plan* etc.) *minimal* = program (sau plan etc.) care cuprinde un ansamblu de sarcini minime, care trebuie înfăptuite cu precădere. — Fr. **minimal**.

MINIMALIZÁ, *minimalizez*, vb. I. Tranz. A micșora pe nedrept valoarea unei persoane, a unui lucru, a unei idei; a bagateliza. — Din **minimal** (după fr. *minimiser*).

MINIMALIZÁRE s. f. Acțiunea de *a minimaliza*.

MÍNIMUM[1] adv. Cel puțin.—Lat. lit. **minimum** (fr. **minimum**).

MÍNIMUM[2] s. n. v. **minim**[1].

MINISTÉR, *ministere*, s. n. 1. Sector al administrației de stat condus de un ministru; instituția respectivă; *p. ext.* clădirea în care își are sediul această instituție. 2. (Înv.) Funcția de ministru. 3. (Înv.) Funcție publică de (mare) răspundere. 4. (În trecut, în expr.) *Minister public* = procuror. [Var.: (3) **ministériu** s. n.] — Fr. **ministère** (lat. lit. **ministerium**).

MINISTERIÁBIL, *ministeriabili*, s. m. (În trecut) Persoană făcînd parte din rîndul acelora care aspirau la demnitatea de ministru. [Pr.: *-ri-a-*] — Din **minister** (după fr. *ministrable*).

MINISTERÍAL, -Ă, *ministeriali*, *-e*, adj. Care aparține unui ministru sau unui minister; privitor la un ministru sau la un minister, emis de un ministru sau de un minister. ◇ *Bancă ministerială* = locul pe care îl ocupă reprezentanții guvernului în incinta unui parlament. *Format ministerial* = formatul obișnuit al unei coli de hîrtie de cerere. *Hîrtie (sau coală) ministerială* = hîrtie sau coală de formatul descris mai sus. *Plic ministerial* = plic de dimensiuni mari, în care se păstrează acte, fără să fie îndoite. [Pr.: *-ri-al*] — După fr. **ministeriel**.

MINISTERIÁT s. n. (În trecut) Perioadă în care un guvern sau un ministru erau la putere. [Pr.: *-ri-at*] — Fr. **ministériat**.

MINISTÉRIU s. n. v. **minister**.

MINISTREÁSĂ, *ministrese*, s. f. (În trecut; fam.) Soție de ministru. — Din **ministru** + suf. *-easă* (după fr. *ministresse*).

MINÍSTRU, *miniștri*, s. m. Membru al guvernului (care conduce un minister). ◇ *Ministru-adjunct* = locțiitor de ministru. — Fr. **ministre** (lat. lit. **minister**).

MÍNIU s. n. Oxid de plumb, de culoare roșie-portocalie, folosit în vopselărie. — Fr. **minium** (lat. lit. **minium**).

MINOLÓGHIU s. n. Carte bisericească care cuprinde numele și viețile sfinților pe zile și pe luni. — Ngr. **menologion**.

MINÓR, -Ă, *minori*, *-e*, adj. 1. (Despre persoane, adesea substantivat) Care nu a împlinit încă vîrsta la care își poate exercita toate drepturile. 2. Neînsemnat, secundar. ◇ *Arte minore* = meșteșuguri care cer iscusință, rutină și gust artistic. 3. (Muz.; în expr.) *Gamă minoră* = gamă care are, între treptele a III-a și a IV-a și a VII-a și a VIII-a, cîte un semiton, iar între celelalte, tonuri întregi. 4. (Logică; în expr.) *Termen minor* sau *premisă minoră* = unul dintre cei doi termeni (sau dintre cele două premise) ai unui silogism, care conține subiectul concluziei. — Lat. lit. **minor** (fr. **mineur**).

MINORÁT s. n. (Rar) Timpul cît cineva este minor; situația persoanei minore. — Lat. lit. **minoratus**.

MINORÍT, *minoriți*, s. m. Călugăr franciscan. — It. **minorita** (fr. **minorite**).

MINORITÁR, -Ă, *minoritari*, *-e*, s. m. și f. Persoană care face parte dintr-o minoritate națională. — După fr. **minoritaire**.

MINORITÁTE, *minorități*, s. f. 1. Partea (cea) mai mică sau numărul (cel) mai mic de ființe sau de lucruri dintr-o colectivitate împărțită în două; cei mai puțini, cele mai puține. ◇ *Minoritate națională* = populație care se găsește în număr mai mic față de populația de bază a unei țări. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se afla*, *a cădea*) *în minoritate* = a fi (sau a se afla) în inferioritate numerică. 2. (Franțuzism înv.) Minorat. — Fr. **minorité** (lat. lit. **minoritas**, **-atis**).

MINOTÁUR, *minotauri*, s. m. Monstru mitologic cu cap de taur și trup de om. — Lat. lit. **minotaurus**.

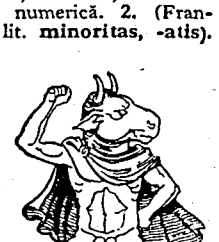

Minotaur

MINTÁL, -Ă, *mintali*, *-e*, adj. Care aparține minții, privitor la minte, care se face în minte. ◇ *Alienație mintală* = nebunie. *Debil mintal* = bolnav care prezintă întîrzieri sau opriri în dezvoltarea facultăților psihice. [Var.: **mentál, -ă** adj.] — Fr. **mental** (lat. lit. **mentalis**).

MÍNTĂ s. f. (Bot.) Izmă. ◇ Compus: *mintă-creață* = izmă-creață. [Var.: **méntă** s. f.] — Slav (v. sl. **menta** < gr.).

MÍNTE, *minți*, s. f. 1. Facultatea de a gîndi; rațiune. ◇ Expr. *A-i veni cuiva ceva în minte* sau *a-i trece*, *a-i da*, *a-i trăsni cuiva ceva prin minte* = a se gîndi (dintr-o dată) la ceva, a bănui ceva. *A învăța pe cineva minte* = a pedepsi pe cineva pentru a-l face să fie mai cu judecată. *A se frămînta cu mintea* sau *a-și frămînta mintea* (sau *mințile*) = a se gîndi mult, a-și bate capul. *A fi dus cu mintea* (sau *cu mințile*) = a fi cufundat în gînduri. *A-și aduna mințile* = a nu mai fi distrat, a se concentra. *A-i sta* (cuiva) *mintea în loc*, se spune cînd cineva rămîne uluit și nu mai știe ce să facă sau ce să zică. *A avea* (ceva sau pe cineva) *în minte* = a) a fi preocupat (de ceva sau de cineva); b) a avea intenția să facă ceva. *La mintea cocoșului* = ușor de înțeles: clar. 2. Judecată sănătoasă, mod just de a raționa. ◇ Expr. *A ajunge* (sau *a cădea*, *a fi* etc.) *în mintea copiilor* = a avea judecata slăbită (din cauza bătrîneții). *A nu avea minte* sau *a nu fi în toate mințile* = a fi nebun. *A-și pierde mințile* (sau *mintea*) = a înnebuni. *A-i veni* (cuiva) *mințile acasă* (sau *la loc*, *la cap*) sau *a-și băga mințile în cap* = a deveni mai înțelept, a se cuminți. *A-și pune mintea cu cineva* = a lua în serios pe cineva care nu merită. *A-i lua* (sau *a-i suci*, *a-i fura*) *cuiva mintea* (sau *mințile*) = a face pe cineva să-și piardă judecata, să nu mai știe ce face. *A scoate pe cineva din minți* = a face pe cineva să-și piardă judecata sănătoasă, a-l zăpăci. 3. Înțelepciune, chibzuință; prudență. ◇ Loc. adj. *Fără (de) minte* = lipsit de înțelepciune. ✦ Inteligență, istețime, iscusință. 4. Amintire, memorie. *Cuvintele îi veniră în minte.* ◇ Expr. *A ține minte* = a-și aminti de..., a nu uita. ◇ Compus: *ținere-de-minte* = memorie. 5. Imaginație, fantezie. — Lat. **mens**, **-ntis**.

Mintean

MINTEÁN, *mintene*, s. n. Haină țărănească lungă pînă mai jos de brîu (împodobită cu găitane). ✦ (Înv.) Pieptar sau tunică de stof colorată, purtată de arnăuți sau de alte categorii de ostași. — Tc. **mintan**.

MINTENÁȘ adv. (Reg.) Îndată, numaidecît. — Din **mintenI** + suf. *-aș*.

MÍNTENI adv. (Reg.) Mintenaș. — Magh. **menten**.

MINTEÓS, -OÁSĂ adj. v. **mintos**.

MINTEÚȚĂ, *minteuțe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *mințe*.

MINȚÍE, *mințíi*, s. f. (Reg.) 1. Manta îmblănită. 2. Haină lungă (preoțească). — Comp sb. **mantia**.

Mintie (1)

MINTÓS, -OÁSĂ, *mintoși*, *-oase*, adj. Deștept, inteligeut iscusit, isteț. [Var.: **minteós, -oásă** adj.] — Din **minte** + suf. *-os*.

MINTULÍȚĂ, *mintulițe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *minte*.

MINȚÍ, *mint*, vb. IV. 1. Intranz. A denatura în mod intenționat adevărul. ◇ Expr. (Fam.) *Minte de stinge* (sau *de stă soarele-n loc*, *de-ți stă ceasul*, *de-nghează apele*) = spune minciuni foarte mari. 2. Tranz. A induce în eroare; a înșela. ◇ Expr. *A-și minți foamea* = a-și potoli temporar foamea cu mîncare puțină. — Lat. **mentire**.

MINȚÍT s. n. Faptul de *a minți*.

MINȚITÓR, -OÁRE, *mințitori*, *-oare*, adj. (Rar) Care minte; înșelător. — Din **minți** + suf. *-(i)tor*.

MINUNÁ, *minunez*, vb. I. Refl. și tranz. A rămîne sau a face să rămînă uimit, surprins. — Din **minune**.

MINUNÁRE s. f. Faptul de *a (se) minuna*; uimire.

MINUNÁT, -Ă, *minunați*, *-te*, adj. 1. (Adesea adverbial) Care uimește prin frumusețe; încîntător, splendid. ✦ Foarte bun, excepțional. 2. (În basme) Care face minuni. ✦ Ciudat, bizar. 3. Mirat, surprins. — V. *minuna*.

MINUNĂȚÍE, *minunății*, s. f. Minune (2, 3). — Din **minunat** + suf. *-ie*.

MINÚNE, *minuni*, s. f. 1. (În concepțiile mistico-religioase) Fenomen supranatural atribuit intervenției unei forțe divine. ◇ Loc. adv. *Ca prin minune* = dintr-o dată, pe neașteptate. 2. Faptă sau lucru uimitor, neobișnuit, extraordinar. ◇ *Cele șapte minuni ale lumii* = nume dat celor mai vestite monumente din vechime. ◇ Expr. *Mare minune* sau *minune mare*, exclamație care exprimă uimire, admirație etc. *Mare minune să...* = m-aș mira să... (Rar) *Dă-a* (sau, reg., *d-a*) *minune* = numai asa, ca să vedem ce o să se întîmple. *A se face de minune* = a se face de rîs; a produce uimire. 3. Lucru foarte frumos, care produce admirație. ◇ *De minune* = (loc. adj.) foarte frumos; (loc. adv.) foarte bine, admirabil. — Lat. **mirio**, **-onis**.

MINUNEÁ, *minunele*, s. f. (Reg.) Privighetoare. — Din **minune** + suf. -.

MINUNÍCĂ, *minunici*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *minune* (3).

MÍNUS[1] adv. Mai puțin, fără. — Lat. lit. **minus** (germ. **minus**).

MÍNUS[2], *minusuri*, s. n. 1. Semn de formă unei liniuțe orizontale, care indică operația scăderii, o valoare negativă sau temperaturile sub zero grade. 2. Deficit, lipsă. — Lat. lit. **minus** (germ. **Minus** [zeicher]).

MINÚSCUL, -Ă, *minusculi*, *-e*, adj. De dimensiune (foarte) redusă. ◇ *Literă minusculă* = literă mică. — Fr. **minuscule** (lat. lit. **minusculus**).

MINÚT, *minute*, s. n. 1. Unitate de măsură a timpului, egală cu a șaizecea parte dintr-o oră și care cuprinde șaizeci de secunde. ✦ Spațiu străbătut în această unitate de timp. ✦ Clipă, moment. ◇ Loc. adj. și adv. *La minut* = (care se execută) pe loc, imediat. ◇ Loc. adv. *Într-un minut* = imediat. *Din minut în minut* = dintr-un moment în altul; din ce în ce, pe măsură ce trece timpul. 2. (Mat.) Unitate de măsură pentru unghiuri și arcuri. [Var.: (reg.) **minútă** s. f.] — Fr. **minute** (lat. lit. **minuta**).

1. Baritină. 2. Ametist. 3. Pirită. 4. Calcit. 5. Manganit. 6. Hematit. 7. Cuarț. 8. Tetraedrit. 9. Marcasit. 10. Galenă. 11. Ghips. 12. Fluorină. 13. Epidot. 14. Limonit. 15. Beril. 16. Muscovit. 17. Magnetit. 18. Rodonit. 19. Chihlimbar. 20. Aragonit. 21. Turmalină.

MINUTAR, *minutare*, s. n. Acul ceasornicului care indică minutele — Din **minut** + suf. *-ar*.

MINÚTĂ[1] s. f. v. **minut**.

MINÚTĂ[2], *minute*, s. f. 1. Originalul unei hărți sau al unui plan topografic, așa cum a fost întocmit pe teren sau redactat provizoriu. 2. (Jur.) Act în care se consemnează, imediat după deliberare, soluția dată de judecători într-un proces și care se transpune apoi în hotărâre. 3. Relatare în rezumat a dezbaterilor, a hotărîrilor unei ședințe. — Fr. **minute**.

MINÚȚIE s. f. (Rar) Minuțiozitate. — Fr. **minutie** (lat. lit. **minutia**).

MINUȚIÓS, -OÁSĂ, *minuțioși, -oase*, adj. Care cercetează lucrurile în amănunt, cu multă atenție și răbdare; făcut cu deosebită atenție, în amănunt. ✦ (Adverbial) Cu multă băgare de seamă, cu grijă. [Pr.: *-ți-os*] — După fr. **minutieux**.

MINUȚIOZITÁTE, *minuțiozități*, s. f. Însușirea de a fi minuțios. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **minuțios** (comp. it. *minuziosità*).

MIOÁRĂ, *mioare*, s. f. Oaie tînără (de un an) care încă nu a fătat; *p. ext.* oaie. ✦ (Adjectival) Tînără. — Lat. **agnelliola** (< *agnellus*).

MIOÁRCĂ, *mioarce*, s. f. (Zool.; reg.) Broască. [Pr.: *mioar-*] — Onomatopee.

MIOCÁRD s. n. Mușchiul striat al inimii. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **myocarde** (<gr.).

MIOCARDÍTĂ, *miocardite*, s. f. Boală caracterizată prin inflamația miocardului. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **myocardite**.

MIOCÉN s. n. Una dintre cele patru diviziuni ale erei terțiare, în care regnul animal și vegetal au atins o dezvoltare foarte mare și în care s-au format contururile actuale ale continentelor și principalele lanțuri de munți. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **miocène** (<gr.).

MIOCÉNIC, -Ă, *miocenici, -e*, adj. Care ține de miocen, privitor la miocen. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **miocénique**.

MIOGÉN s. n. Proteină prezentă în țesutul muscular. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **myogène**.

MIOGRÁF, *miografe*, s. n. Aparat pentru înregistrarea grafică a contracțiilor musculare. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **myographe** (<gr.).

MIOGRAFÍE s. f. Înregistrare grafică a activității musculare cu ajutorul miografului. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **myographie**.

MIONÍ vb. IV. v. **mieuna**.

MIÓP, MIOÁPĂ, *miopi, mioape*, adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de miopie, *fig.* care nu vede desfășurarea lucrurilor în viitor. — Fr. **myope** (lat. lit. **myops**).

MIOPÍE, *miopii*, s. f. Defect al vederii, care se manifestă prin imposibilitatea de a distinge obiectele situate la depărtare, datorită faptului că imaginea se formează înaintea retinei. ✦ Fig. Incapacitate de a vedea desfășurarea lucrurilor în viitor, lipsă de perspectivă. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **myopie** (<gr.).

MIÓR, *miori*, s. m. Cîrlan (1). — Lat. ***agnelliolus** (<*agnellus*).

MIORÁR, *miorari*, s. m. (Reg.) Cioban care îngrijește turma de mioare. [Pr.: *mi-o-*] — Din **mior** + suf. *-ar*.

MIORC interj. Cuvînt care imită orăcăitul broaștelor sau sunetul produs cînd respirația este împiedicată. — Onomatopee.

MIORCĂI, *miorcăiesc*, vb. IV. Intranz. (Despre broaște, la pers. 3) A orăcăi. ✦ Intranz. și refl. Fig. (Despre copii) A (se) smiorcăi. — Din **miorc**.

MIORCĂÍT s. n. Faptul de *a miorcăi*; orăcăit, smiorcăit.

MIOREÁ, *miorele*, s. f. Mioriță. [Pr.: *mi-o-*] — Din **mioară** + suf. *-ea*.

MIORÍȚĂ, *mioriță*, s. f. Diminutiv al lui *mioară*. [Pr.: *mi-o-*]

MIORLĂI, *miorlăi*, vb. IV. Intranz. și refl. (Despre pisici, la pers. 3) A mieuna. ✦ Fig. A vorbi, a plînge cu glas subțire și tînguitor. [Var.: **mierlăi, miorlíi** vb. IV] — Onomatopee.

MIORLĂIÁLĂ, *miorlăieli*, s. f. Miorlăit[1]. — Din **miorlăi** + suf. *-eală*.

MIORLĂÍT[1], *miorlăituri*, s. n. Faptul de *a (se) miorlăi*; strigătul caracteristic al pisicii; *p. ext.* strigăt asemănător scos de alte animale sau păsări; *fig.* plîns subțire și tînguitor.

MIORLĂÍT[2], **-Ă,** *miorlăiți, -te*, adj. (Despre oameni sau glasul lor) Plîngăreț. — V. *miorlăi*.

MIORLĂITÓR, -OÁRE, *miorlăitori, -oare*, adj. Miorlăit[2]. [Var.: **mierlăitór, -oáre** adj.] — Din **miorlăi** + suf. *-(i)tor*.

MIORLĂITÚRĂ, *miorlăituri*, s. f. Miorlăit[1]. — Din **miorlăi** + suf. *-(i)tură*.

MIORLÍI vb. IV. v. **miorlăi**.

MIOTOMÍE, *miotomii*, s. f. Disecția mușchilor; incizie în mușchi. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **myotomie** (<gr.).

MIOZÍNĂ, *miozine*, s. f. Proteină care se găsește în mușchii mamiferelor. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **myosine**.

MIOZÓTIS s. m. (Bot.) Nu-mă-uita. [Pr.: *mi-o-*] — Fr. **myosotis** (lat. lit. **myosotis**).

MIR[1] s. n. (În expr.) *De mir* = mirean. — Slav (v. sl. **mirŭ** «lume»).

MIR[2], *miruri*, s. n. 1. Untdelemn parfumat și sfințit, folosit în biserica creștină la săvîrșirea unor ritualuri. 2. (În expr.) *A lovi* (sau *a izbi, a trăsni* pe cineva) *la mir* = a lovi (pe cineva) în cap. *A-i lua* (cuiva) *mirul* = a omorî. — Slav (v. sl. **miro** <gr.).

MIRÁ[1], *mir*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A fi surprins sau a surprinde; a (se) minuna. ✧ Expr. (Refl.) *Te miri cine* = cine știe cine, un oarecare. *Te miri ce* = nimica toată, lucru mărunt. *Te miri unde* = cine știe unde, undeva. *Mă miram eu să nu...* = eram sigur că... *Mă miram eu să...* = eram sigur că nu... *Să nu te miri dacă...* = să nu ți se pară curios că..., e normal să... 2. Refl. A nu se dumiri, a se întreba. — Lat. **mirare** (= *mirari*).

MIRÁ[2], *mirez*, vb. I. Refl. (Franțuzism înv.) A se privi în oglindă; a se oglindi. — Fr. **mirer**.

MIRÁCOL, *miracole*, s. n. Minune (1). [Var.: (înv.) **mirácul** s. n.] — Lat. lit. **miraculum**.

MIRÁCUL s. n. v. **miracol**.

MIRACULÓS, -OÁSĂ, *miraculoși, -oase*, adj. Uimitor, extraordinar; (în basme și superstiții) supranatural. ✦ Care face minuni. ✦ (Substantivat, n. sg.) Totalitatea elementelor supranaturale din basme și legende. — Lat. lit. **miraculosus**.

MIRÁGIU s. n. v. **miraj**.

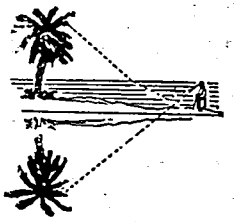

Miraj

MIRÁJ, *miraje*, s. n. 1. Fenomen optic produs prin refracția luminii în atmosferă, datorită căruia, în unele regiuni, apar la orizont imagini răsturnate și suplimentare ale unor părți din natură, ale unor lucruri îndepărtate etc., ca și cum s-ar reflecta într-o apă; fata-morgana, apa-morților. ✦ Fig. Iluzie deșartă. 2. Fig. Farmec, atracție. [Var.: **mirágiu** s. n.] — Fr. **mirage**.

MIRALÁI, *miralai*, s. m. (Înv.) Ofițer turc avînd comanda unui regiment. — Tc. **miralay**.

MIRÁRE s. f. 1. Stare de uimire pricinuită de o impresie neașteptată; surprindere. ✧ Loc. adj. *De mirare* = vrednic de admirație; uimitor. ✧ Expr. *N-ar fi de mirare să...* = ne putem aștepta să... (Pop.) *A-i fi cuiva de-a mirare(a)* = a se mira, a fi surprins, nedumerit, a i se părea surprinzător. ✦ (Înv.) Admirație. 2. (Înv.) Neliniște, teamă. — V. *mira*.

MIRÁS s. n. v. **miraz**.

MIRÁT, -Ă, *mirați, -te*, adj. Uimit, surprins. — V. *mira*.

MIRÁZ s. n. 1. (Înv.) Moștenire; cîștig (neașteptat). 2. (Reg.) Lucru care produce mirare; minunăție. [Var.: **mereáz, mirás** s. n.] — Tc. **miras**.

MIRÁZĂ, *miraze*, s. f. (Înv.) Oglindă.

MÍRĂ, *mire*, s. f. 1. Riglă cu diviziuni speciale, care servește la măsurarea indirectă a distanțelor sau a înălțimilor și la operațiile de nivelare. 2. Cătare (la arme). — Fr. **mire**.

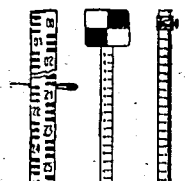

Mire (1)

MÍRE, *miri*, s. m. Nume dat unui bărbat în ziua cununiei sale; *p. ext.* logodnic. ✦ (La pl.) Nume dat celor două persoane care se cunună, în ziua cununiei lor. — Comp. alb. **mirë** «frumos».

MIREÁDĂ, *mirede*, s. f. (Rar) Podoabă de admirat; minunăție. — Comp. **miraz**.

MIREÁN, *mireni*, s. m. Credincios care nu aparține clerului. — Slav (v. sl. **mirěninŭ**).

MIREÁNCĂ, *mirence*, s. f. Femeie laică. — Din **mirean** + suf. *-că*.

MIREÁSĂ, *mirese*, s. f. 1. Nume dat unei femei în ziua cununiei sale. *p. ext.* logodnică. ✧ (Bis.) *Mireasa domnului* = călugăriță. ✧ Expr. *A plînge ca o mireasă* = a plînge cu foc. *A mînca ca o mireasă* = a mînca foarte puțin. *A sta ca o mireasă* = a sta degeaba. 2. Plantă erbacee cu frunzele purpurii în partea centrală și cu flori albe sau roșii (*Coleus Blumei*). — Din **mire** + suf. *-easă*.

MIREÁSMĂ, *miresme*, s. f. 1. Miros plăcut și puternic, răspîndit mai ales de plante și de flori. 2. (La pl.) Substante aromatice cu care se parfumează în casă. ✦ Ulei plăcut mirositor cu care se unge corpul; balsam. — Slav (v. sl. **mirizma** < gr.).

MIRÉL, *mirei*, s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *mire*.

MIRENÉSC, -EÁSCĂ, *mirenești*, adj. (Înv.) De mirean; laic. — Din **mirean** + suf. *-esc*.

MIRENÍE s. f. (Înv.) Starea sau calitatea de mirean. — Din **mirean** + suf. *-ie*.

MIRIÁDE s. f. pl. Număr foarte mare, cantitate mare indefinită. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **myriade** (< gr.).

MIRIAGRÁM, *miriagrame*, s. n. Unitate de măsură pentru greutăți, egală cu zece mii de grame. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **myriagramme**.

MIRIAMÉTRU, *miriametri*, s. m. Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu zece mii de metri. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **myriamètre**.

MIRIAPÓD, *miriapode*, s. n. (La pl.) Clasă de animale inferioare, cu corpul alcătuit din segmente sau inele și cu mai multe perechi de picioare; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **myriapode** (< gr.).

MIRÍE, *mirii*, s. f. (Înv. și reg.) Bir. impozit. — Tc. **mirî**.

MIRÍFIC -Ă, *mirifici, -e*, adj. (Livresc) Minunat, măreț. — Fr. **mirifique** (lat. lit. **mirificus**).

MÍRIȘTE, *miriști*, s. f. Cîmp de pe care s-au secerat păioasele; totalitatea tulpinilor retezate, rămase cu rădăcina în pămînt după seceriș. — Bg. **merište**.

MIRODÉNIE, *mirodenii*, s. f. 1. Frunza, coaja, floarea, fructul unor plante (exotice), folosite pentru a da mîncărurilor un gust picant sau aromat. 2. Mireasmă, aromă. 3. Plantă erbacee cu tulpina păioasă, înaltă, cu flori galbene-verzui care răspîndesc noaptea un miros plăcut *(Hesperis tristis)*. — Din **mirodie** + suf. *-enie*.

MIRÓDIE, *mirodii*, s. f. (Înv.) Mirodenie. — Bg. **mirodla** (< gr.).

MIRONOSÍȚĂ, *mironosițe*, s. f. 1. Femeie cucernică, smerită; (ir.) femeie fățarnică. ◇ Expr. *A face pe mironosița* = a-și lua aere de nevinovăție. 2. Specie de fluture cu aripile de dinainte albe cu pete cafenii și cu cele de dinapoi cenușii-albăstrii *(Lymantria monacha)*. — Slav (v. sl. **mironosica**).

MIRÓS, (1, 2) *mirosuri*, (3) *miroase*, s. n. 1. Emanație plăcută sau neplăcută pe care o exală unele corpuri; senzație pe care o produce această emanație asupra simțului olfactiv. 2. Unul dintre cele cinci simțuri cu care sînt înzestrați oamenii și unele animale, care permite perceperea senzațiilor olfactive; capacitate de percepere și deosebire a mirosurilor (1). 3. Condiment, mirodenie (1). [Acc. și: *miros*] — Postverbal al lui **mirosi**.

MIROSÍ, *mirós*, vb. IV. 1. Intranz. A avea sau a răspîndi un miros. ◇ Expr. *Nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i miroase*, se zice despre cineva care se preface că nu știe nimic despre un anumit lucru de care e vinovat. 2. Tranz. și intranz. A simți, a percepe un miros. 3. Tranz. și intranz. Fig. A presimți, a bănui, a presupune. ◇ Expr. (Intranz.) *Miroase a...* = prevestește (ceva). ✦ Tranz. A dibui, a simți prezența cuiva sau a ceva. [Var.: **amirosi** vb. IV] — Slav (v. sl. **mirosati** < gr.).

MIROSITÓR, -OÁRE, *mirositori, -oare*, adj. Care are sau răspîndește un miros (plăcut). — Din **mirosi** + suf. *-(i)tor*.

MIROZÉNIE, *mirozenii* s. f. (Pop.) Minunăție, ciudățenie. — Comp. **miraz**.

MIRÓZNĂ s. f. (Reg.) Miros; *p. ext.* mireasmă. — Din **mireasmă** + **miros**.

MIRT, *mirți*, s. m. Arbust totdeauna verde, mirositor, cultivat ca plantă ornamentală sau pentru lemnul său; din florile mici, albe, considerate ca simbol al castității, se fac cununi de mireasă *(Myrtus communis)*. — Lat. lit. **myrtus** (fr. **myrte**).

Mirt

MIRUÍ[1], *miruiesc*, vb. IV. Tranz. I. A unge pe credincioși cu mir (pe frunte). 2. Fig. A lovi pe cineva în cap. [Prez. ind. și: *mirui*] — Slav (v. sl. **mirovati**).

MIRUÍ[2], *miruiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A cîștiga. — Magh. **nyerni**.

MIRUIÁLĂ, *miruieli*, s. f. Miruit. — Din **mirui**[1] + suf. *-eală*.

MIRUÍRE, *miruiri*, s. f. Acțiunea de *a mirui*[1].

MIRUÍT s. n. Faptul de *a mirui*[1].

MIRUITÓR, *miruitori*, s. m. (Rar) Preot care miruiește. — Din **mirui**[1] + suf. *-(i)tor*.

MIRÚȚĂ, *miruțe*, s. f. Plantă cu flori purpurii sau violete *(Anchusa officinalis)*.

MISCELANÉA s. f. v. **miscelaneu**.

MISCELANÉU, *miscelanee*, s. n. (Livresc) Volum care cuprinde articole variate ale unuia sau ale mai multor autori; rubrică cu conținut variat în unele periodice. ◇ (Adjectival) *Manuscris miscelaneu* = manuscris vechi cu caracter variat. [Var.: **miscelanéa** s. f.] — Lat. lit. **miscellanea** (fr. **miscellanées**).

MISCHÉT s. n. Varietate de strugure tămîioși. — Tc. **misket** (< it. [vino] *moscato*).

MISCHÍE s. f. v. **mischiu**.

MISCHÍU s. m. (Înv.) Oțel tare, din care se fac tocile sau amnare. [Var.: **mischie** s. f.] — Din [de]**mischiu** (< tc. *demișki* « de Damasc »).

MISCÍBIL, -Ă, *miscibili, -e*, adj. (Despre substanțe) Care poate fi amestecat cu altul. — După fr **miscible**.

MISCIBILITÁTE s. f. Proprietatea unor substanțe de a fi miscibile. — După fr. **miscibilité**.

MISÍDII s. f. pl. (Grecism înv.) Trăsături ale obrazului. — Ngr. **misidia**.

MÍSIE s. f. v. **misiune**.

MISIONÁR, *misionari*, s. m. Persoană care propagă creștinismul în țările cu altă religie dominantă. [Pr.: *-si-o-*] — După fr. **missionnaire**.

MISÍR, *misiri*, s. m. (Pop.) Cal de rasă din Egipt; cal bun. — Tc. **misir**.

MISÍT, *misiți*, s. m. 1. Persoană care mijlocește o afacere comercială; intermediar samsar. 2. (Înv.) Emisar, sol. — Ngr. **mesitis**.

MISITÍE, *misitii*, s. f. Ocupația misitului; plata pentru serviciile misitului. — Din **misit** + suf. *-ie*.

MISIÚNE, *misiuni*, s. f. 1. Însărcinare dată cuiva, sarcină de a face ceva; rol, rost, menire. 2. Grup de persoane trimise într-o țară străină cu un anumit scop (diplomatic). 3. Acțiune de propagare a religiei creștine în țările cu altă religie dominantă; centru religios dintr-o asemenea țară, prin care se propagă creștinismul. [Pr.: *-si-u-*. — Var.: (1) **misie** s. f.] — Fr. **mission** (lat. lit. **missio, -onis**).

MISÍVĂ, *misive*, s. f. Comunicare scrisă, scrisoare. — Fr. **missive**.

MISOGÍN, *misogini*, s. m. (Livresc) Bărbat care urăște femeile. — Fr. **misogyne** (< gr.).

MISTÉR, *mistere*, s. n. 1. Taină; secret. 2. (În concepția creștină) Dogmă inaccesibilă rațiunii omenești. 3. (În evul mediu, în țările catolice occidentale) Dramă religioasă cu subiecte din biblie. [Var.: (înv.) **mistériu** s. n.] — Fr. **mystère** (lat. lit. **mysterium**).

MISTERIÓS, -OÁSĂ, *misterioși, -oase*, adj. 1. (Adesea adverbial) Tainic. 2. Care ascunde ceva, despre care nu se știe nimic; enigmatic. [Pr.: *-ri-os*] — După fr. **mystérieux**.

MISTÉRIU s. n. v. **mister**.

MÍSTIC, -Ă, *mistici, -e*, adj. 1. Stăpînit de misticism, care vădește misticism. ✦ (Substantivat) Adept al misticismului. 2. Cu înțeles ascuns; tainic. ◇ *Testament mistic* (sau *secret*) = testament semnat de testator și prezentat tribunalului, închis sau sigilat, pe a cărui față exterioară judecătorul întocmește un proces-verbal autentic. — Fr. **mystique** (lat. lit. **mysticus**).

MÍSTICĂ s. f. (Rar) Totalitatea ideilor care stau la baza unei doctrine mistice (1). — Fr. **mystique**.

MISTICÍSM s. n. Formă a concepției idealiste religioase despre lume care propagă credința în existența unor forțe supranaturale. — Fr. **mysticisme**.

MISTIFICÁ, *mistífic*, vb I. Tranz. A induce în eroare, a denatura adevărul; a înșela; *p. ext.* a falsifica. — După fr. **mystifier** (it. **mistificare**).

MISTIFICÁRE, *mistificări*, s. f. Acțiunea de *a mistifica* și rezultatul ei; înșelare, înșelătorie; *p. ext.* falsificare.

MISTIFICATÓR, -OÁRE, *mistificatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care mistifică. — După fr. **mystificateur**.

MISTIFICÁȚIE, *mistificații*, s. f. (Rar) Mistificare. — Fr. **mystification**.

MISTRÁL s. n. Vînt puternic, rece și uscat, care suflă din valea Ronului spre Marea Mediterană. — Fr. **mistral**.

MISTRECÍOR, *mistreciori*, s. m. Diminutiv al lui *mistreț*; pui de mistreț.

MISTRÉȚ, -EÁȚĂ, *mistreți, -e*, adj., s. m. și f. I. Adj. 1. (Reg.) Care rezultă dintr-un amestec de rase; de calități diferite; amestecat; *p. ext.* care e de valoare mijlocie. 2. (Despre fructe) Acrișor; pădureț. II. S. m. și f. Porc sălbatic. ◇ (Adjectival) *Porc mistreț*. — Lat. ***mixticius**.

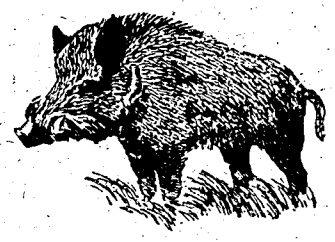

Mistreț (II)

MISTRÍE, *mistrii*, s. f. Unealtă de zidărie în formă de lopățică plată și subțire, cu care se tencuiește. — Ngr. **mystri**.

MISTRUÍ, *mistriesc*, vb. IV. Tranz. A întinde tencuiala cu mistria pe zid. — Din **mistrie**.

Mistrii

MISTRÚI, -IE, *mistrui, -ie*, adj. (Pop.) Pestriț.

MISTUÍ, *mistui*, vb. IV. 1. Tranz. A transforma alimentele, prin organele digestive, în substanțe direct asimilabile de organism; a digera. ✦ Fig. A tolera, a suporta. 2. Tranz. Fig. A distruge, a nimici; a consuma. ✦ Tranz. și refl. Fig. A (se) chinui sufletește. 3. Refl. Fig. A se face nevăzut; a se ascunde. [Prez. ind. și: *mistuiesc*] — Magh. **emészteni**.

MISTUIÁLĂ, *mistuieli*, s. f. (Înv.) Mistuire. — Din **mistui** + suf. *-eală*.

MISTUÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) mistui*.

MISTUITÓR, -OÁRE, *mistuitori, -oare*, adj. Care mistuie; *fig.* distrugător, nimicitor; chinuitor. — Din **mistui** + suf. *-(i)tor*.

MIȘÁUCĂ adj. f. (Reg.) Ticăloasă. — Din **mișea** + suf. *-aucă*.

MIȘCÁ, *mișc*, vb. I. 1. Intranz., refl. și tranz. A(-și) schimba locul, poziția; a ieși sau a face să iasă din imobilitate. ✦ Tranz. A pune în funcție o mașină, un mecanism etc. *Vijeliosul Lotru... mișcă mori, pive* (VLAHUȚĂ). ✦ Intranz. și refl. A fi sau a părea viu, a da semne de viață; a trăi. *Tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul, Mi-e prieten numai mie* (EMINESCU). 2. Refl. și intranz. A porni din loc, a se deplasa. 3. Refl. (Fam.) A face mișcare, a se dezmorți. ✦ Intranz. A depune un efort, a se strădui. ✦ Intranz. Fig. A căpăta viață; *p. ext.* a prospera. *Afacerile încep a mișca* (SADOVEANU). 4. Intranz. Fig. (Fam.) A dovedi pricepere, a se descurca. 5. Refl. și tranz. Fig. A (se) agita, a (se) răscula. 6. Tranz. A impresiona, a zgudui sufletește. — Lat. ***micicare** (< *micare*).

MIȘCÁRE, *mișcări*, s. f. I. Acțiunea de *a (se) mișca* și rezultatul ei. 1. Schimbare a locului, a poziției, ieșire din starea de imobilitate, de stabilitate; deplasare a unui obiect sau a unei ființe. ◇ Expr. *Nici o mișcare* = liniște! tăcere! 2. Fel de a se mișca; atitudine, gest. ✦ Mlădiere sau deplasare a corpului executată la gimnastică sau în alte sporturi. ◇ Expr. (Fam.) *În doi timpi și trei mișcări* = repede. ✦ Fiecare deplasare de piese la partida de șah, de table etc. ◇ Expr. *A prinde* (sau *a surprinde*) *mișcarea* = a înțelege mersul unei lucrări; *fig.* a descoperi la timp rostul ascuns al unei acțiuni. 3. Activitate, acțiune. ◇ Loc. adj. și adv. *În mișcare* = în plină activitate. ◇ Expr. *A pune* (pe cineva sau ceva) *în mișcare* = a face să se agite, să lucreze. ✦ (Fam.) Plimbare. ✦ Circulație; *p. ext.* animație, forfoteală. ◇ *Birou de mișcare* = biroul de unde se dirijează și se coordonează, într-o gară, circulația trenurilor. 4. Deplasare organizată a unei colectivități, în scopuri determinate. *Mișcări de trupe.* 5. Schimbare intervenită în situația persoanelor dintr-o colectivitate organizată, în repartizarea personalului sau a bunurilor dintr-o instituție sau o întreprindere etc. 6. Acțiune sau curent care grupează un număr mare de oameni în jurul unei activități de interes general, al unei idei sau al unei concepții. ✦ Acțiune de masă, care tinde să realizeze un scop social-politic; agitație, revoltă, revoluție; acțiune revoluționară a clasei muncitoare. 7. Fig. Agitație sufletească; frământare. ✦ Vioiciune, dinamism. II. (Fil.) Mod, formă de existență a materiei.

MIȘCÁT, -Ă, *mișcați, -te*, adj. (Despre oameni) Zguduit sufletește, impresionat, emoționat; (despre manifestări ale oamenilor) care trădează o emoție. — V. *mișca*.

MIȘCĂTÓR, -OÁRE, *mișcători, -oare*, adj. 1. Care se mișcă sau poate fi mișcat; mobil. 2. Fig. Care impresionează; impresionant. — Din **mișca** + suf. *-(ă)tor*.

MIȘÉL, -EA, *mișei, -ele*, adj., s. m. și f. 1. (Om) de nimic; ticălos, nemernic. ✦ Laș, fricos. 2. (Înv. și arh.) (Om) din popor, de rînd. ✦ Sărac, nevoiaș; neputincios. ✦ (Om) vrednic de plîns. — Lat. **misĕllus**.

MIȘELĂTÁTE s. f. (Înv.) Sărăcie. — Din **mișel** + suf. *-ătate*.

MIȘELÉSC, -EÁSCĂ, *mișelești*, adj. De mișel, nemernic. — Din **mișel** + suf. *-esc*.

MIȘELÉȘTE adv. Ca mișeii, nedemn. — Din **mișel** + suf. *-ește*.

MIȘELÍ, *mișelesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și arh.) A aduce pe cineva într-o stare nenorocită; a chinui. — Din **mișel**.

MIȘELÍE, *mișelii*, s. f. 1. Faptă, purtare, atitudine de mișel (1); ticăloșie, mîrșăvie. 2. (Înv. și arh.) Sărăcie, mizerie. — Din **mișel** + suf. *-ie*.

MIȘÉLNIC, -Ă, *mișelnici, -e*, adj. (Înv.) Mișelesc. — Din **mișel** + suf. *-nic*.

MÎȘENIȚĂ, *mîșenițe*, s. f. (Reg.) Mulțime (de oameni, de animale) care se agită în toate părțile; furnicar. — Din **mîșină**[2] + suf. *-iță*.

MÎȘÍNĂ[1], *mîșini*, s. f. Mică scobitură în dinții calului și ai altor animale erbivore, care se șterge cu vîrsta prin roadere (și după care li se recunoaște vîrsta).

MÎȘÍNĂ[2], *mîșini*, s. f. (Reg.) 1. Grămadă de cereale, de alimente etc. adunate ca provizie. 2. Mulțime, adunătură. [Var.: **mîșună** s. f.] — Lat. **messio, -onis** «recolta grînelor».

MIȘMÁȘ, *mișmașuri*, s. n. (Fam.) Vin amestecat cu apă minerală. ✦ Fig. Amestecătură, harababură. — Germ. **Mischmasch**.

MIȘMÍȘ, *mișmișuri*. s. n. (Fam.) Afacere necinstită; învîrteală.

MIȘUÍ, *mișuiesc*, vb. IV. Intranz. 1. A mișuna. 2. (Rar) A copleși, a invada. — V. *mișuna*.

MIȘUIÁLĂ, *mișuieli*, s. f. Mișunare. — Din **mișui** + suf. *-ală*

MIȘUN, *mișuni*, s. m. (Reg.) Hîrciog. — Din **mîșină**[2].

MIȘUNÁ, *mișun*, vb. I. Intranz. A se mișca în număr mare de colo pînă colo; a forfoti, a viermui. — Lat. ***messlonare** *(<messio* «recoltă»).

MIȘUNARE s. f. Acțiunea de *a mișuna* și rezultatu ei; forfoteală.

MÎȘUNĂ s. f. v. **mîșină**[2].

MIȘUNEÁLĂ, *mișuneli*, s. f. Mișunare. — Din **mișuna** + suf. *-eală*.

MIT, *mituri*, s. n. Povestire fabuloasă care cuprinde credințele popoarelor antice despre originea universului și a fenomenelor naturii, despre zei și eroi legendari. ✦ Născocire, basm. — Fr. **mythe** (lat. lit. **mythus**).

MITÁRNIC, -Ă, *mitarnici, -e*, adj. (Înv.) Care primește mită; necinstit. — Din **mită** + suf. *-arnic*.

Mitenă

MÍTĂ, *mite*, s. f. Bani sau daruri date unei persoane, cu scopul de a o corupe ca să facă un lucru ilegal. — Sb. **mito**.

MÍTE adv. Chiar și, pînă și.

MÍTEL, *mitele*, s. n. Corp de literă de paisprezece puncte tipografice. — Germ. **Mittel**.

MITÉNĂ, *mitene*, s. f. Mănușă care acoperă numai o parte a mîinii, lăsînd liber vîrful degetelor. — Fr. **mitaine**.

MÍTIC, -Ă, *mitici, -e*, adj. Care ține de mit, privitor la mit; fabulos, legendar. — Fr. **mythique**.

MÍTING, *mitinguri* s. n. Întrunire, manifestație publică (pentru discutarea unor probleme politice). — Engl. **meeting** (fr. **meeting**).

MITITÉL[1], *mititei*, s. m. Cîrnăcior de carne tocată amestecată cu diverse condimente, care se mănîncă fript la grătar. — Din **mititel**[1].

MITITÉL[2], **-EA, -ÍCĂ**, *mititei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *mic*. ✦ Gingaș, drăguț; drag.

MITITELÚȚ, -Ă, *mititeluți, -e*, adj. Diminutiv al lui *mititel*[2].

MITÓC s. n. v. **metoc**.

MITOCÁN, *mitocani*, s. m. Om mojic, bădăran; (în trecut) orășean de condiție socială modestă, cu maniere simple. — Din **mitoc** + suf. *-an*.

MITOCÁNCĂ, *mitocance*, s. f. (Rar) Femeie mojică, bădărancă; (în trecut) orășeancă de condiție socială modestă, cu maniere simple. — Din **mitocan** + suf. *-că*.

MITOCĂNÉSC, -EÁSCĂ, *mitocănești*, adj. De mitocan. — Din **mitocan** + suf. *-esc*.

MITOCĂNÉȘTE adv. Ca mitocanii. — Din **mitocan** + suf. *-ește*.

MITOCĂNÍE, *mitocănii*, s. f. Purtare, faptă, vorbă de mitocan; mojicie. — Din **mitocan** + suf. *-ie*.

MITOCĂNÍME s. f. (În trecut) Oameni simpli, fără (multă) cultură; mulțime de persoane din pătura de jos. — Din **mitocan** + suf. *-ime*.

MITOLOGHICÉSC, -EÁSCĂ, *mitologhicești*, adj. (Înv.) Mitologic. — Din **mitologhie** + suf. *-esc*.

MITOLOGHÍE s. f. v. **mitologie**.

MITOLÓGIC, -Ă, *mitologici, -e*, adj. Care aparține mitologiei privitor la mitologie, inspirat de mitologie. — Fr. **mythologique** (lat lit. **mytologicus**).

MITOLOGÍE, *mitologii*, s. f. Totalitatea miturilor unui popor. [Var.: **mitologhie** s. f.] — Fr. **mythologie** (lat. lit. **mythologia**).

MITRÁLĂ, *mitrale*, adj. f. (În expr.) *Stenoză mitrală* = boală care constă în îngustarea sau astuparea unor vase sanguine cardiace. — Fr. **mitrale**.

Mitralieră

MITRALIÁ, *mitraliez*, vb. I. Tranz. A supune un obiectiv tirului de mitralieră. ✦ Intranz. (Franțuzism) A trage cu mitraliera. [Pr.: *-li-a*] — După fr. **mitrailler**.

MITRALIÉRĂ, *mitraliere*, s. f. Armă automată prevăzută cu un suport (cu ajutorul căruia se fixează într-un anumit loc) și care trage într-un timp scurt un număr mare de gloanțe. [Pr.: *-li-e-*] — It. **mitragliera**.

MITRÁLII s. f. pl. (Înv.) Mici bucăți de fier cu care se umpleau ghiulelele de tun. — It. **mitraglia** (fr. **mitraille**).

MITRALIÓR, *mitraliori*, s. m. Soldat specializat în folosirea mitralierei. [Pr.: *-li-or*] — Fr. **mitrailleur** (după *mitralieră*).

MÍTRĂ[1], *mitre*, s. f. 1. Acoperămînt de cap de formă sferică sau conică (cu o cruce în vîrf), purtat de arhierei în timpul slujbei religioase. 2. Acoperămînt al capului la vechii perși. — (1) Slav (v. sl. **mitra** <gr.), (2) fr. **mitre**.

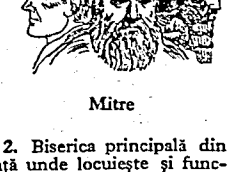

Mitre

MÍTRĂ[2], *mitre*, s. f. (Anat.) Uter. — Ngr. **mitra**.

MÍTRICĂ s. f. v. **metrică**[2].

MITROÁCĂ, *mitroace*, s. f. Piesă auxiliară a bărcii de pescuit, pe care se deapănă năvodul la tragerea acestuia.

MITROPOLÍE, *mitropolii*, s. f. 1. Instituție administrativă superioară a bisericii ortodoxe, avînd în frunte un mitropolit. 2. Biserica principală din orașul de reședință mitropolitană. ✦ Reședință unde locuiește și funcționează un mitropolit. — Slav (v. sl. **mitropolija** < gr.).

MITROPOLÍT, *mitropoliți*, s. m. Rang în ierarhia administrativă a bisericii ortodoxe, inferior patriarhului și superior episcopului; persoană care deține acest rang. — Slav (v. sl. **mitropolitŭ** < gr.).

MITROPOLITÁN, -Ă, *mitropolitani, -e*, adj. Care aparține mitropoliei sau mitropolitului; privitor la mitropolie sau la mitropolit. — Din **mitropolit** + suf. *-an*.

MITROȘÍ, *mitroșesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A pune ceva în dezordine; a încurca.

MITUÍ, *mituiesc*, vb. IV. Tranz. A da mită. — Din **mită**.

MITUIÁLĂ, *mituieli*, s. f. Mituire. — Din **mitui** + suf. *-eală*.

MITUÍRE, *mituiri*, s. f. Acțiunea de *a mitui*.

MITUITÓR, -OÁRE, *mituitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care mituiește. — Din **mitui** + suf. *-(i)tor*.

MÍȚĂ, *mițe*, s. f. Lînă tunsă pentru prima oară de pe miei; (la pl.) cîrlionții blănii de oaie. ✦ Smoc de păr sau de lînă. — Lat. ***agnicia** *(< agnus* «miel»).

MIȚÎ, *miței*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A mițui. — Din **miță**.

MIȚÓS, -OÁSĂ, *miței, -oase*, adj. (Despre blănuri sau obiecte de lînă, de blană) Cu fire lungi, creț și bogate. — Din **miță** + suf. *-os*.

MIȚUÍ, *mițuiesc*, vb. IV. Tranz. A tunde un miel, o oaie etc. — Din **miță**.

MIȚUIÁLĂ, *mițuieli*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a miței*.

MIȚUÍT s. n. Mițuială. — V. *miței*.

MIXT, -Ă, *micști, -xte*, adj. Alcătuit din elemente deosebite; eterogen. ◇ *Școală mixtă* = școală în care învață elevi de ambele sexe. *Cor mixt* = cor compus din voci bărbătești și voci femeiești. *Tren mixt* = tren compus din vagoane de călători și din vagoane de marfă. *Număr mixt* = număr compus din numere întregi și din fracții. — Fr. **mixt** (lat. lit. **mixtus**).

MIXTÚRĂ, *mixturi*, s. f. 1. (Livresc, depr.) Amestecătură. 2. Medicament lichid, preparat prin amestecarea mai multor substanțe. 3. Amestec format din două sau mai multe materiale granulare diferite, folosit la prepararea betonului, a mortarului etc. — Fr. **mixture** (lat. lit. **mixtura**).

MIZÁ, *mizez*, vb. I. Tranz. 1. A angaja o sumă de bani într-un joc de noroc. 2. Fig. A conta pe..., a se bizui pe... — Fr. **miser**.

MIZANTRÓP, *mizantropi*, s. m. Persoană stăpînită de mizantropie. — Fr. **misanthrope** (< gr.).

MIZANTRÓPIC, -Ă, *mizantropici, -e*, adj. Privitor la mizantropi sau la mizantropie; de mizantrop. — Fr. **misanthropique**.

MIZANTROPÍE s. f. Lipsă de încredere în calitățile morale ale oamenilor; tendință de a urî societatea, de a se izola de lume. — Fr. **misanthropie**.

MÍZĂ, *mize*, s. f. Sumă de bani pe care o depune fiecare dintre participanții la un joc de noroc și care trece în posesia cîștigătorului. — Fr. **mise**.

MIZÉR, -Ă, *mizeri, -e*, adj. (Livresc) Care se află într-o situație (materială) foarte proastă; care inspiră milă; nenorocit. [Acc. și: *mízer*] — Lat. lit. **miser**.

MIZERÁBIL, -Ă, *mizerabili, -e*, adj. 1. (Adesea substantivat) Ticălos, nemernic. ✦ Fig. Aspru, rău. 2. Lipsit de valoare, prost făcut; neîngrijit. 3. (Franțuzism) Care e vrednic de plîns; lamentabil, jalnic. — Fr. **miserable** (lat. lit. **miserabilis**).

MIZERICÓRDIE s. f. (Livresc) Îndurare, milostivire. — Fr. **miséricorde** (lat. lit. **misericordia**).

MIZERICORDIÓS, -OÁSĂ, *mizericordioși, -oase*, adj. (Franțuzism înv.) Îndurător, milostiv. ✦ (Ir.) Care trezește milă. [Pr.: *-di-os*] — După fr. **miséricordieux**.

MIZÉRIE, (2) *mizerii*, s. f. 1. Stare de extremă sărăcie. ◇ Loc. adj. *De mizerie* = sărăcăcios; insuficient. ✦ Aspect exterior care dovedește o mare sărăcie, murdărie ori dezordine; stare nenorocită care inspiră milă. 2. (La pl.) Ceea ce decurge dintr-o stare de extremă sărăcie; neplăceri, griji, necazuri; șicane. — Lat. lit. **miseria** (fr. **misère**).

MÎCĂ s. f. (Reg.) Nume dezmierdător dat mamei, mătușii, nașei etc. — Din **mă**[mu]că.

MÎGLĂȘ, *mîglași*, s. m. (Reg.) Miner dintr-o salină. — Din **mîglă** + suf. *-aș*.

MÎGLĂ, *mîgle*, s. f. (Reg.) Grămadă, morman (de bolovani de sare). — Comp. magh. **máglya**.

MÎGLISEÁLĂ, *mîgliseli*, s. f. (Reg.) Acțiunea de *a mîglisi*; înșelare, amăgire.

MÎGLISÍ, *mîglisesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A linguși pe cineva spre a-l înșela; a amăgi.

MÎGLISITÓR, -OÁRE, *mîglisitori, -oare*, adj. (Reg.) Lingușitor, înșelător. — Din **mîglisi** + suf. *-(i)tor*.

MÎHNÍ, *mîhnesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) supăra, a (se) întrista, a (se) îndurera.

MÎHNICIÓS, -OÁSĂ. *mîhnicioși, -oase*, adj. (Înv.) Care produce mîhnire. — Din **mîhni** + suf. *-ic -ios*.

MÎHNICIÚNE, *mîhniciuni*, s. f. (Înv.) Mîhnire. — Din **mîhni** + suf. *-(i)ciune*.

MÎHNÍRE, *mîhniri*, s. f. Supărare, întristare, îndurerare, amărăciune. — V. *mîhni*.

MÎHNÍT, -Ă, *mîhniți, -te*, adj. Întristat, îndurerat; trist. — V. *mîhni*

MÎHNITÓR, -OÁRE, *mîhnitori, -oare*, adj. (Rar) Care mîhnește. — Din **mîhni** + suf. *-(i)tor*.

MÎINE adv. În ziua următoare celei de azi. ◇ Loc. adj. *De mîine* = din ziua următoare celei de azi; din viitorul apropiat. ✦ În viitor, cîndva. ◇ *Ca mîine(-poimîine)* sau *mîine-poimîine* = într-un viitor apropiat, (în) curînd. ◇ Expr. *De mîine în... zile* (sau *săptămîni, luni*) = peste... zile (sau săptămîni, luni). *Pe mîine!* = la revedere! [Pr.: (reg.) *mîne*. — Var.: **mîini** adv.] — Lat. **mane**.

MÎINI adv. v. **mîine**.

MÎITÚRĂ s. f. (Pop.) Mers întins, fugă, goană. — Din **mîna** + **ițiturâ**.

MÎL, *mîluri*, s. n. 1. Rocă formată din depuneri argiloase aduse de ape. 2. Lichid cu substanțe solide, mărunte, în suspensie, provenite din prepararea mecanică umedă a minereurilor sau din alte operații metalurgice. — Comp. ucr. **mul**.

MÎLC adv. (Pop., în expr.) *A tăcea mîlc* = a nu spune nici un cuvînt, a nu scoate o vorbă. — Din **mîlcom** (= *molcom*).

MÎLCÍ, *mîlcesc*, vb. IV. Tranz. (Pop., în expr.) *A o mîlci* = a tăcea mîlc; a amuți. — Slav (v. sl. **mlŭčatĭ** «a tăcea»).

MÎLCOMÍȘ adv. (Rar) Pe furiș, pe nesimțite, fără zgomot. — Din **mîlcom** (= *molcom*) + suf. *-iș*.

MÎLÍ, *mîlesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) acoperi cu mîl (1). — Din **mîl**.

MÎLÍRE, *mîliri*, s. f. Acțiunea de *a (se) mîli* și rezultatul ei.

MÎLÍT, -Ă, *mîliți, -te*, adj. Acoperit cu mîl (1). — V. *mîli*.

MÎLITÚRĂ, *mîlituri*, s. f. Loc unde s-a depus mîl (1), depunere de mîl. — Din **mîl** + suf. *-(i)tură*.

MÎLÓS, -OÁSĂ, *miloși, -oase*, adj. Plin de mîl (1); mocirlos. — Din **mîl** + suf. *-os*.

MÎNÁ, *mîn*, vb. I. Tranz. 1. A îndemna la mers animalele de tracțiune, a le face să urmeze o anumită direcție. ✦ A conduce un vehicul. 2. A sili pe cineva să meargă undeva. ✦ (Reg.) A spune sau a porunci cuiva să se ducă undeva sau să facă ceva. 3. A pune în mișcare, a împinge din urmă. ✦ Intranz. A merge repede, a se grăbi. — Lat. **minare**.

MÎNÁCI, *mînaci*, s. m. (Rar) Persoană care mînă vitele; mînător. — Din **mîna** + suf. *-aci*.

MÎNÁRE s. f. Acțiunea de *a mîna*.

MÎNÁȘ, *mînași*, s. m. (Rar) Mînător, vizitiu. — Din **mîna** + suf. *-aș*.

MÎNÁT s. n. Acțiunea de *a mîna*.

MÎNĂ, *mîini*, s. f. 1. Fiecare dintre cele două membre superioare ale omului, de la umăr pînă la vîrful degetelor, în special partea de la extremitatea de jos a antebrațului. *Ce-i în mînă nu-i minciună*. ◇ Loc. adj. *De mîna întîi* (sau *a doua* etc.) = de calitatea (sau de categoria) întîi (sau a doua etc.). *De toată mîna* = de toate felurile, de toate categoriile. ◇ Loc. adj. și adv. *De mînă* = **a)** făcut cu mîna; **b)** care se mînuiește sau se pune în mișcare cu mîna. *La* (sau *spre*) *mîna dreaptă* (sau *stîngă*) = pe partea dreaptă (sau stîngă). ◇ Loc. adv. *Pe sub mînă* = pe ascuns, clandestin. *În mînă* = direct, personal. *Mînă-n mînă* = în colaborare. ◇ Expr. *A bate* (sau *a da*) *mîna* = a cădea de acord; a se învoi. *A da mîna cu cineva* = **a)** a strînge cuiva mîna în semn de salut; **b)** *fig.* a se alia, a colabora. *A se lua de mînă cu cineva* = a fi la fel cu cineva, a se potrivi cu cineva. *A întinde mîna* = a cerși. *A-și pune mîinile în cap* sau *a se lua cu mîinile de cap* (sau *de păr*) = a avea un mare necaz, a fi desperat. *A se ține cu mîna de inimă* (sau *de pîntece*) *(rîzînd)* = a rîde foarte tare. *A* (sau *a-și*) *pune* (sau *a băga*) *mîna în foc (pentru cineva)* = a garanta pentru cinstea cuiva. *A* (sau *a-și*) *pune* (sau *încrucișa*) *mîinile pe piept* = a muri. *A se spăla pe mîini* = a nu-și lua răspunderea pentru ceva. *A da* (sau *a lăsa, a pierde*) *ceva din* (sau *de la*) *mînă* = a da (sau a lăsa, a pierde) ceva care îți aparține sau de care ești sigur. *A veni* (sau *a merge, a se duce*) *cu mîna goală (la cineva)* = a veni (sau a merge, a se duce la cineva) fără nici un dar. *A pleca* (sau *a se întoarce*) *cu mîna goală* = a pleca (sau a se întoarce) fără a fi obținut nimic. *A-i veni* (sau *a-i fi*) *cuiva ceva peste mînă* = a-i fi prea departe, prea incomod; a nu-i conveni. *A trece* (sau *a ceda*) *mîna (cuiva)* = a lăsa pe altul să execute un lucru (început); a da întîietate; (la jocul de cărți) a nu juca, lăsînd rîndul jucătorului următor. *A întinde* (sau *a da*) *cuiva mîna* (sau *o mînă de ajutor*) = a ajuta pe cineva. *A-i lega cuiva mîinile* sau *a lega pe cineva de mîini și de picioare* = a nu-i lăsa cuiva posibilitatea de a acționa. *A avea mînă liberă* = a avea toată libertatea. *A avea* (ceva) *pe mînă* = a dispune de ceva. *A pune mîna pe ceva* = a ajunge în posesia unui lucru (prin mijloace necinstite). *A pune mîna pe cineva* = **a)** a prinde, a înhăța pe cineva; **b)** a găsi pe cel de care ai nevoie. *A pune* (cuiva) *mîna în piept* (sau *în gît*) = a prinde, a înșfăca (pe cineva): a cere cuiva socoteală, a lua la rost. *A pune* (cuiva) *mîna în cap* = a lua (pe cineva) la bătaie. *Mi-a* (sau *ți-a, i-a* etc.) *pus dumnezeu mîna în cap* = am (sau ai etc.) avut noroc sau am (ai etc.) reușit foarte bine. *A ridica mîna asupra cuiva* = a lovi pe cineva; a bate. *A lua cu o mînă și a da cu alta* (sau *cu zece*) = a cheltui mult, a fi risipitor. *A-i lua* cuiva *boala* (sau *durerea*) *cu mîna* = a face să treacă boala sau durerea numaidecît. *A sta cu mîinile încrucișate* (sau *în sîn, în buzunar*) = a sta inactiv. *A pune mînă de la mînă* = a realiza ceva prin contribuție benevolă. *A avea mînă ușoară* sau *a fi ușor de mînă* = a fi îndemînatic. *A avea mînă bună* (sau *a fi bun de mînă*) = **a)** a fi folositor pentru alții; a fi dibaci, a reuși; **b)** a avea noroc la jocul de cărți. *A-și face mînă bună la cineva* = a se pune bine cu cineva, a obține favoarea cuiva. *A fi mînă largă* = a fi darnic, generos. *A plăti cu mînă largă* = a plăti fără să te tîrguiești. *A-i da cuiva mîna* (să facă ceva) = a-și putea permite să facă ceva, a dispune de mijloace (materiale) pentru a face ceva. *Una* (sau *două, trei* etc.) *la mînă*, se spune despre un lucru, o acțiune etc. pentru a arăta că este primul element (sau al doilea etc.) dintr-o serie. (Fam.) *A fi mînă spartă* = a fi risipitor. *A fi mîna dreaptă a cuiva* = a fi omul de încredere al cuiva. *A cere mîna (unei femei)* = a cere o femeie în căsătorie. *Sărut mîna* = formulă de salut adresată femeilor (mai în vîrstă), părinților, preoților etc. (Înv.) *Bunuri de mînă moartă* = bunuri dăruite unei mănăstiri sau unui așezămînt de binefacere, care nu puteau fi înstrăinate de acestea. 2. Fig. Tărie fizică, forță, putere. ◇ *Mînă de lucru* = forță de muncă. ◇ Expr. *A ajunge pe mîini bune* = a fi în grija cuiva competent, priceput. *A avea pe cineva sub mînă* = a avea pe cineva în subordine. *A fi* (sau *a cădea, a încăpea* etc.) *în* (sau *pe*) *mîna cuiva* = a fi (sau a

cădea etc.) sub puterea, autoritatea cuiva; a fi la discreția cuiva. *A fi* (sau *a avea*) *mînă de fier* (sau *forte*) = a fi autoritar, sever, energic. 3. Cantitate din ceva, cît poate fi cuprinsă în palmă. ✦ Fig. Grup mic, număr restrins de oameni. 4. (În expr.) *Mînă curentă* = a) bară de lemn, de metal sau de beton, care se fixează la partea superioară a unei balustrade, pentru a servi ca sprijin pentru mînă; b) (ieșit din uz) registru de contabilitate în care se înscriau la zi toate operațiile comerciale. 5. Compus: *mîna-maicii-domnului* = mică plantă erbacee cu tulpina foarte ramificată, cu flori albe; după căderea frunzelor și a fructelor, ramurile uscate ale plantei se ghemuiesc unele într-altele, formînd o masă sferică, dar își reiau forma inițială cînd sînt puse în apă *(Anastatica hierochuntica)*. — Lat. manus

Mîna-maicii-domnului

MÎNĂSTÍRE s. f. v. **mănăstire.**

MÎNĂSTIRÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **mănăstiresc.**

MÎNĂȘTÉRGURĂ, *mînășterguri*, s. f. (Reg.) Ștergar, prosop. — Din **mînă** + **șterge** + suf. *-ură*.

MÎNĂTÁRCĂ, *mînătărci*, s. f. Ciupercă comestibilă de culoare brună-gălbuie, cu carnea albă sau roșiatică și cu miros plăcut *(Boletus edulis)*. — Ngr. **manitari** + suf. *-că*.

MÎNĂTÓR, -OÁRE, *mînători, -oare*, s. m. și f. Persoană care mînă vitele; cioban care dă oile la strungă; strungar. ✧ (Adjectival) *Cîine mînător* = cîine de vînătoare care adulmecă și urmărește vînatul. — Din **mîna** + suf. *-(ă)tor*.

MÎNĂTÚRĂ, *mînături*, s. f. (Reg., în descîntece) Farmec. — Din **mînat** + suf. *-(ă)tură*.

MÎNC, *mîncuri*, s. n. (Reg.) Scobitura de sub talpa piciorului. — Lat. **mancus** «necomplet, defectuos».

MÎNCÁ, *mănînc*, vb. I. 1. Tranz. A mesteca și a înghiți un aliment. *Și-a trăit traiul, și-a mîncat mălaiul.* ✧ Expr. *A mînca* (ceva) *cu ochii* = a fi ispitit de o mîncare îmbietoare; *fig.* a dori, a-i plăcea mult ceva. *A mînca* (*pe cineva*) *din ochi* = a nu-și mai lua ochii de la cineva drag. *A mînca pe cineva* (*fript* sau *de viu*) = a nimici, a răpune, a distruge pe cineva. *A* (sau *a-i*) *mînca cuiva zilele* (sau *viața, sufletul*) = a amărî, a chinui pe cineva. *A mînca foc* (pentru cineva) = a ține foarte mult la cineva, a face orice pentru cineva. *A mînca bătaie* (sau *trinteală, papară, pumni, palme, chelfăneală*) = a căpăta bătaie, a fi bătut. *A-și mînca amarul* (sau *viața*) = a avea o viață grea, chinuită. *A* (*-și*) *mînca* (sau *a-i mînca cuiva*) *banii* (sau *averea*) = a cheltui, a risipi banii sau averea. *A mînca pe cineva* = a păgubi, *p. ext.* a aubmina. *A nu* (*mai*) *mînca* și *bea* și *sare* (*de pe* sau *dintr-un talger*) *cu cineva* = a nu (mai) conviețui cu cineva, a nu (mai) avea raporturi de intimitate sau de prietenie cu cineva. (Despre cai) *A mînca foc* (sau *jăratic*) = a fi foarte iute. *A mînca ca un lup* (sau *cît șapte*) = a mînca foarte mult. *A mînca ca o pasăre* (sau *ca o păsărică*) = a mînca puțin. *A-și mînca unghiile* = a-și roade unghiile. *A-și mînca de sub unghie* (sau *unghii*) = a fi zgîrcit. *A-i mînca cuiva cîinii* (sau *rațele*) *din traistă* (sau *din buzunar*), se spune despre un om mic de statură sau bleg. (Refl. impers.) *Se mănîncă* = se ia masa. ✦ (În expr.) *A fugi* (sau *a alerga*) *mîncînd pămîntul* (sau *de mîncînă pămîntul*) = a fugi foarte repede. ✦ Intranz. A se hrăni, a se alimenta. ✦ Fig. A trăi din... ✦ Fig. A omite litere, cuvinte, sunete în vorbire sau în scris. 2. Tranz. (Despre insecte, paraziți) A pișca, a ciupi. ✦ (Despre boli sau agenți distructivi) A roade, a măcina. 3. Tranz. A produce o senzație de mîncărime. ✧ Expr. (Glumeț) *A-l mînca pe cineva spinarea* (sau *pielea*) = a se comporta în așa fel, ca și cum ar căuta într-adins bătaie. *A-l mînca* (*pe cineva*) *palma* (sau *palmele*) = a avea chef să bată pe cineva. 4. Tranz. (Despre foc, pămînt etc.) A mistui, a înghiți, a nimici a absorbi. 5. Tranz. Fig. (Despre nenorociri, stări sufletești) A face să sufere, a chinui. 6. Refl. Fig. (Despre oameni) A se certa, a-și face rău unul altuia. [Prez. ind. și: (reg.) *mînc*] — Lat. **manducare**.

MÎNCÁRE, (2) *mîncăruri*, s. f. 1. Acțiunea de *a mînca*. ✧ Expr. *De-a'e* (sau, reg., *de-a*) *mîncării* = hrană. 2. (Concr.) Ceea ce se mănîncă; hrană, aliment. ✧ Expr. *A strica mîncarea degeaba* = a trăi degeaba, fără să fie de vreun folos. ✦ Fel de bucate. ✧ Expr. *Asta-i altă mîncare* (*de pește*) = asta e cu totul altceva. ✦ Fig. (Fam., depr.) Soi, fel. [Pl. și: (2) *mîncări*]

MÎNCÁT[1] s. n. Faptul de *a mînca*. ✧ Expr. *A se pune pe mîncat* (*e*) *și pe băut* (*e*) = a mînca mult și bine. *A ține* (pe cineva) *pe mîncat* (*e*) *și pe băut* (*e*) = a întreține (pe cineva). [Formă gramaticală: (în expr.) *mîncate*]

MÎNCÁT[2]**, -Ă,** *mîncați, -te*, adj. (Despre ființe) Care s-a hrănit; sătul. — V. *mînca*.

MÎNCĂCIÓS, -OÁSĂ, *mîncăcioși, -oase*, adj. Care mănîncă mult (și des), care are mare poftă de mîncare; mîncău. — Din **mînca** + suf. *-ăcios*.

MÎNCĂRÍCĂ s. f. 1. (Fam.) Diminutiv al lui *mîncare* (2). 2. (Reg.) Tocană.

MÎNCĂRÍCI s. n. Mîncărime. ✧ Expr. *A avea mîncărici* = a nu avea astîmpăr. *A avea mîncărici pe limbă* = a fi foarte vorbăreț. — Din **mîncare** + suf. *-ici*.

MÎNCĂRÍME, *mîncărimi*, s. f. Iritație a pielii însoțită de nevoia de a se scărpina. ✧ Expr. *A avea* (sau *a simți*) *mîncărime de* (sau *la*) *limbă* (sau, rar, *de cuvînt*) = a fi foarte vorbăreț; a nu putea păstra un secret. — Din **mîncare** + suf. *-ime*.

MÎNCĂTÓR, -OÁRE, *mîncători, -oare*, s. m. și f. Cel care mănîncă mult; om lacom la mîncare. ✧ *Mîncător de oameni* = canibal, antropofag. — Din **mînca** + suf. *-(ă)tor*.

MÎNCĂTORÍE, *mîncătorii*, s. f. (Fam.) 1. Hoție, fraudă, delapidare; risipă. 2. Intrigă, bîrfeală. — Din **mîncător** + suf. *-ie*.

MÎNCĂTÚRĂ, *mîncături*, s. f. 1. Eroziune. ✦ Rană produsă de o roadere sau de anumite boli. 2. (Înv.) Hrană. — Din **mînca** + suf. *-(ă)tură*.

MÎNCĂU, *mîncăi*, s. m. (Glumeț) Om care mănîncă foarte mult sau care este lacom la mîncare; mîncăcios. — Din **mînca** + suf. *-ău*.

MÎNDĂLÁC, *mîndălaci*, s. m. (Bot.; reg.) Alunică (II). ✧ Expr. *A căuta* (cuiva) *păcate în mîndălaci* = a căuta să găsești cu orice preț o vină (cuiva). — Sb. **mandal** + suf. *-ac*.

MÎNDRÉNIE, *mîndrenii*, s. f. (Reg.) Mîndrețe. — Din **mîndru** + suf. *-enie*.

MÎNDRÉȚE, *mîndrețe*, s. f. Frumusețe, splendoare; (concr.) ființă, lucru cu aspect frumos. — Din **mîndru** + suf. *-ețe*.

MÎNDRÍ, *mîndresc*, vb. IV. Refl. 1. A fi mîndru (I 1), a se făli. 2. A se îngîmfa; a fi orgolios. — Din **mîndru**.

MÎNDRÍE, *mîndrii*, s. f. 1. Faptul de a fi mîndru I 1); încredere în calitățile proprii. ✦ Prilej de laudă, de falâ, de mulțumire. 2. Orgoliu, trufie, îngîmfare. — Din **mîndru** + suf. *-ie*.

MÎNDRÍRE, *mîndriri*, s. f. (Rar) Mîndrie. — V. *mîndri*.

MÎNDRIȘOÁRĂ, *mîndrișoare* s. f. (Rar) Mîndruță. — Din **mîndră** + suf. *-işoară*.

MÎNDRU, -Ă, *mîndri, -e*, adj., s. m. și f. I. Adj. 1. Plin de încredere în forțele, în însușirile sale. 2. Fudul, îngîmfat, trufaș. 3. Fericit mulțumit; onorat. 4. Frumos, falnic, măreț. II. S. m. și f. (În limbaj, poetic) Persoană pentru care o persoană de sex opus manifestă o dragoste deosebită; drag(ă), iubit(ă); termen alintător folosit pentru a denumi fata iubită sau băiatul iubit. — Slav (v. sl. **mondrŭ** «înțelept»).

MÎNDRULEÁNĂ, *mîndrulene*, s. f. (Pop.) Mîndruță. — Din **mîndră** + suf. *-ul-eană*.

MÎNDRULÍCĂ, *mîndrulici*, s. f. (Pop.) Mîndruță. — Din **mîndră** + suf. *-ul-ică*.

MÎNDRULÍȚĂ, *mîndruliță*, s. f. (Pop.) Mîndruță. ✦ (Adjectival) Frumos. — Din **mîndră** + suf. *-ul-iță*.

MÎNDRÚȚ, -Ă, *mîndruți, -e*, adj., s. m. și f. (Pop.) Diminutiv al lui *mîndru*.

MÎNEÁ, *mîi*, vb. II. Intranz. A petrece noaptea, a dormi undeva; a poposi undeva peste noapte. [Prez. ind. și: *mîn*, perf. s. *măsei*, part. *mas*] — Lat. **manere**.

MÎNEC s. n. (Pop.) Faptul zilei, zorii zilei. — Postverbal al lui **mîneca**.

MÎNECÁ, *mînec*, vb. I. Refl. și intranz. (Pop.) A se scula dis-de-dimineață. — Lat. **manicare**.

MÎNECÁR, *mînecare*, s. n. Haină scurtă țărănească de stofă, de blană sau de pînză, cu sau fără mîneci; mintean, zăbun. — Din **mînecă** + suf. *-ar*.

MÎNECÁT s. n. Faptul de *a (se) mîneca*. ✧ Expr. *De* (sau *la, pe, în* etc.) *mînecate* = foarte de dimineață, dis-de-dimineață. [Formă gramaticală: (în expr.) *mînecate*]

MÎNECÁ, *mîneci*, s. f. 1. Parte a îmbrăcămintei care acoperă brațul (de la umăr pînă la încheietura mîinii sau pînă deasupra ori dedesubtul cotului). ✧ Expr. *A trage de mînecă* (pe cineva) = a) a insista, a stărui (pe lîngă cineva) pentru a obține ceva; b) a atrage atenția cuiva că minte sau exagerează. *A* (*nu*) *se lăsa tras de mînecă* (de cineva) = a (nu) se lăsa prea mult rugat. *A o băga pe mînecă* = a se speria; a o sfecli. *A scoate din mînecă* = a inventa o explicație la repezeală. 2. (Tehn.) Dispozitiv în formă de mînecă (1). 3. (Înv.) Coloană de soldați orînduiți în flancul unei armate. [Var.: (reg.) **mînică** s. f.] — Lat. **manica**.

MÎNECÚȚĂ, *mînecuțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *mînecă* (1). 2. (La pl.) Un fel de manșete mobile care se poartă peste mîneci, pentru a le proteja. [Var.: (reg.) **mînicúță** s. f.]

MÎNÉR, *minere*, s. n. Parte a unui obiect, a unei unelte, a unui instrument de care se apucă cu mîna. — Din **mînă**.

MÎNEZÍ adv. (Reg.) Mîine; a doua zi. — Din **mî[i]ne** + zi.

MÎNGĂIÉRE s. f. v. **mîngîiere.**

MÎNGÎIÁ, *mîngîi*, vb. I. Tranz. 1. A netezi ușor, cu palma, în semn de dragoste; a dezmierda, a alinta. ✦ (Ir.) A lovi, a bate. 2. A potoli, a liniști, a încuraja; a împăca pe cineva. ✦ Refl. A se împăca cu o idee, cu o situație; a se consola. ✦ A bucura, a desfăta. — Lat. ***manganeare** (< gr.).

MÎNGÎIÉRE, *mîngîieri*, s. f. Acțiunea de *a mîngîia* și rezultatul ei; dezmierdare, alintare, gest prin care se mîngîie; încurajare, îmbărbătare, consolare; satisfacție, mulțumire. [Var.: **mîngăiére** s. f.]

MÎNGÎIETÓR, -OÁRE, *mîngîietori, -oare*, adj. Care mîngîie, încurajează; consolator. [Var.: **mîngîitór, -oáre** adj.] — Din **mîngîia** + suf. *-(ă)tor*.

MÎNGÎIÓS, -OÁSĂ, *mîngîioși, -oase*, adj. Mîngîietor; plăcut, încîntător. — Din **mîngîia** + suf. *-os*.

MÎNGÎITÓR, -OÁRE adj. v. **mîngîietor.**

MÎNIÁ, *mînii*, v. I. Refl. A se lăsa cuprins de mînie, a-și ieși din fire, a se înfuria. ✦ Tranz. A înfuria pe cineva. — Din **mînie**.

MÎNIAT, -Ă, *mîniați, -te,* adj. Supărat, iritat, înfuriat. — V. *mînia.*

MÎNICĂ s. f. v. **mînecă.**

MÎNICÚȚĂ s. f. v. **mînecuță.**

MÎNÍE, *mînii,* s. f. 1. Supărare, furie (trecătoare). ✧ Loc. adj. *Iute* (sau *grabnic, rău) la mînie* = care se înfurie ușor; irascibil. ✦ Necaz, ciudă. 2. (Adesea determinat prin «lui dumnezeu») Dezlănțuire (a naturii); prăpăd, urgie. — Lat. **mania** (< gr.).

MÎNIÓS, -OÁSĂ, *mînioși, -oase,* adj. Plin de mînie; furios; care exprimă sau trădează mînie. [Pr.: *-ni-os*] — Din **mînie** + suf. *-os.*

MÎNJEÁLĂ, *mînjeli,* s. f. 1. Murdărie. 2. Amestec de lut și balegă cu care se ung casele țărănești de lemn înainte de a se tencui. 3. Un fel de pastă făcută din sămînță de in sau din tărîțe, cu care se unge urzeala de cînepă, ca să nu se rupă firele la țesut. — Din **mînji** + suf. *-eală.*

MÎNJÍ, *mînjesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) murdări, a (se) păta. Tranz. A mîzgăli. — Comp. v. sl. **mazati.**

MÎNJÍRE s. f. Acțiunea de *a mînji.*

MÎNJÍT, -Ă, *mînjiți, -te,* adj. Murdar, pătat; mîzgălit. — V. *mînji.*

MÎNJITÓR, -OÁRE, *mînjitori, -oare* adj. (Neobișnuit) Care mînjește. — Din **mînji** + suf. *-(i)tor.*

MÎNJITÚRĂ, *mînjituri,* s. f. (Rar) Murdărie, pată. — Din **mînji** + suf. *-(i)tură.*

MÎNTUÍ, *mîntuí,* vb. IV. Tranz. și refl. 1. A (se) salva (dintr-o primejdie, de la moarte). ✦ A (se) vindeca (de o boală). ✦ (În religia creștină) A (se) curăța de păcate, a (se) izbăvi. 2. A (se) termina, a (se) isprăvi. ✧ Expr. (Refl.) *S-a mîntuit* = s-a terminat, gata. [Prez. ind. și: *mîntuiesc*] — Magh. **mentení.**

MÎNTUIÁLĂ s. f. (În expr.) *De mîntuială* = superficial. — Din **mîntui** + suf. *-eală.*

MÎNTUÍNȚĂ s. f. (Înv.) Mîntuire. — Din **mîntui** + suf. *-ință.*

MÎNTUÍRE, *mîntuiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) mîntui* și rezultatul ei; salvare, scăpare; dezrobire, eliberare.

MÎNTUÍT, -Ă, *mîntuiți, -te,* adj. Scăpat, salvat, eliberat. ✦ (În religia creștină) Curățat de păcate; ispășit. — V. *mîntui.*

MÎNTUITÓR, -OÁRE, *mîntuitori, -oare,* adj. 1. (Adesea substantivat) Care mîntuiește; eliberator. ✦ (Substantivat, m. sg. art.; în religia creștină) Nume dat lui Iisus Hristos. 2. (Rar) Tămăduitor. — Din **mîntui** + suf. *-(i)tor.*

MÎNTÚȘ, *mîntuși,* s. m. (Iht.; reg.) Mihalț. — Comp. rus **mantus.**

MÎNUÍ, *mînuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A folosi un instrument, o armă cu ajutorul mîinilor. 2. A administra bani. — (1) Din **mînă,** (2) după fr. **manier.**

MÎNUÍRE, *mînuiri,* s. f. Acțiunea de *a mînui.* ✧ (Mil.) *Mînuiri de armă* = exerciții de întrebuințare a armei.

MÎNUITÓR, -OÁRE, *mînuitori, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care mînuiește ceva. 2. (În expr.) *Mînuitor de bani publici* = persoană care primește, păstrează și eliberează bani în cadrul unei gestiuni publice. — Din **mînui** + suf. *-(i)tor.*

MÎNÚȘĂ s. f. v. **mănușă.**

MÎNUȘÍȚĂ, *mînușițe,* s. f. Mînuță. — Din **mînă** + suf. *-uș-iță.*

MÎNÚȚĂ, *mînuțe,* s. f. Diminutiv al lui *mînă.*

MÎNZ, *mînji,* s. m. 1. Puiul iepei (pînă la un an); *p. ext.* pui de măgar. ✧ Expr. *A umbla ca mînzul după iapă* sau *a merge* (sau *a se ține) mînz* (după cineva) = a se ține scai (după cineva). *A bate* (sau *a umbla) calea mînzului* = a umbla fără rost. 2. Fig. (Fam.) Copilandru. — Comp. alb. **mëz.**

MÎNZÁRE, *mînzări,* s. f. Oaie cu lapte; oaie care a fătat. — Comp. alb. **mëzore.**

MÎNZÁT, -Ă, *mînzați, -te,* s. m. și f. Vițel înțărcat (pînă la un an). — Comp. alb. **mëzat.**

MÎNZĂ, *mînze,* s. f. (Rar) Puiul de sex feminin al iepei. — Din **mînz.**

MÎNZĂRÁR, (1) *mînzărari,* s. m., (2) *mînzărare,* s. n. 1. Cioban care păzește mînzările. 2. (Reg.) Locul unde stau mînzările în strungă. — Din **mînzare** + suf. *-ar.*

MÎNZÉȘTE adv. (În expr.) *A rîde* (sau *a zîmbi) mînzește* = a rîde (sau a zîmbi) silit, nenatural. — Din **mînz** + suf. *-ește.*

MÎNZIȘOÁRĂ, *mînzișoare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui *mînză.*

MÎNZIȘÓR, *mînzișori,* s. m. Diminutiv al lui *mînz.*

MÎNZÓC, *mînzoci,* s. m. Mînz de doi sau de trei ani. — Din **mînz** + suf. *-oc.*

MÎNZÚC, *mînzuci,* s. m. (Rar) Mînzișor. — Din **mînz** + suf. *-uc.*

MÎNZULÉȚ, *mînzuleți,* s. m. Mînzișor. — Din **mînz** + suf. *-ul-eț.*

MÎNZULÍCĂ, *mînzulici,* s. f. (Rar) Mînzișoară. — Din **mînz** + suf. *-ul-ică.*

MÎNZULÍȚĂ, *mînzulițe,* s. f. (Rar) Mînzișoară. — Din **mînz** + suf. *-ul-iță.*

MÎR interj. Cuvînt care imită mîrîitul cîinelui. ✧ Expr. *Că-i hîr, că-i mîr* = că-i cîr, că-i mîr, v. *cîr.* — Onomatopee.

MÎRĂ s. f. (Rar) Ceartă continuă, sîcîială. — Din **mîr.**

MÎRC interj. (În expr.) *A nu zice nici mîrc* = a nu zice nimic, a nu sufla o vorbă.

MÎRCĂ s. f. (Pop., în expr.) *A se face mîrcă* = a se ghemui.

MÎRCED, -Ă, *mîrcezi -de,* adj. (Reg.) 1. (Despre plante erbacee) Veșted, ofilit. ✦ (Despre lemne) Îmbibat cu apă, gata să putrezească. 2. Fig. (Despre oameni) Sleit de puteri; uscățiv. — Lat. **marcidus.**

MÎRÎI, *mîrîi,* vb. IV. Intranz. (Despre cîini, la pers. 3) A scoate sunete aspre, hîrîite, din fundul gîtului. ✦ Fig. (Despre oameni) A vorbi neclar, printre dinți, manifestînd nemulțumire, enervare; a mormăi. — Din **mîr.**

MÎRÎIÁLĂ, *mîrîieli,* s. f. Mîrîit. — Din **mîrîi** + suf. *-eală.*

MÎRÎÍT s. n. Faptul de *a mîrîi;* sunete scoase de un cîine care mîrîie.

MÎRÎITÓR, -OÁRE, *mîrîitori, -oare,* adj. (Despre cîini) Care mîrîie. — Din **mîrîi** + suf. *-(i)tor.*

MÎRÎITÚRĂ, *mîrîituri,* s. f. Mîrîit. — Din **mîrîi** + suf. *-(i)tură.*

MÎRLÁN, *mîrlani,* s. m. Om grosolan, lipsit de maniere; termen disprețuitor folosit în trecut la adresa oamenilor simpli.

MÎRȘĂLĂ s. f. (Reg.) Mîzgă depusă pe pietrele care stau în apă.

MÎRȘAV, -Ă, *mîrșavi, -e,* adj. 1. Josnic, infam, ticălos. 2. (Reg.) Murdar. 3. (Înv.) Slab, costeliv. [Acc. și: *mîrșáv*] — Slav (v. sl. **mrŭšavŭ**).

MÎRȘĂVÍ, *mîrșăvesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A pîngări, a spurca — Din **mîrșav.**

MÎRȘĂVÍE, *mîrșăvii,* s. f. Josnicie, infamie, ticăloșie. [Var. **mîrșevie** s. f.] — Din **mîrșav** + suf. *-ie.*

MÎRȘEVÍE s. f. v. **mîrșăvie.**

MÎRTÁN, *mîrtani,* s. m. (Reg.) Cotoi.

MÎRȚÍNĂ, *mîrține,* s. f. (Reg.) Mîrțoagă. — Slav (v. sl. **mrŭcina**).

MÎRȚOÁGĂ, *mîrțoage,* s. f. Cal slab, rău îngrijit; gloabă. [Var.: **smîrțóg** s. m., **smîrțoágă** s. f.] — Din **mîrț[ină]** + suf. *-oagă.*

MÎRZÁC, *mîrzaci,* s. m. (Înv.) Nobil tătar; căpetenie de ceată ostășească. — Tăt. **mirzak.**

MÎRZĂCÉSC, -EÁSCĂ, *mîrzăcești,* adj. (Înv.) Care aparține mîrzacilor, privitor la mîrzaci. — Din **mîrzac** + suf. *-esc.*

MÎRZĂCÍȚĂ, *mîrzăcițe,* s. f. (Înv.) Soția mîrzacului. — Din **mîrzac** + suf. *-iță.*

MÎȘCÍ, *mîșcii,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A se mișca cu greu; a șovăi.

MÎȘÍ, *mîșii,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A mirosi, a adulmeca.

MÎȚCĂ, *mîțci,* s. f. (Reg.) Băț cu care se bate laptele. ✦ Mestecător.

MÎȚ, *mîți,* s. m. 1. Pisică sau pui de pisică. 2. Mîțișor (2). — Din **mîță.**

MÎȚÁN, *mîțani,* s. m. (Rar) Cotoi. — Din **mîță** + suf. *-an.*

MÎȚĂ, *mîțe,* s. f. 1. Pisică. *Mîța blîndă zgîrie rău,* se zice despre cel care, sub o aparență blîndă, ascunde un caracter rău. ✧ Expr. *A prinde* (pe cineva) *cu mîța în sac* = a surprinde pe cineva care caută să înșele. *A umbla cu mîța în sac* = a umbla cu înșelăciuni. *A fi mîță blîndă* = a fi prefăcut. *A rupe mîța în două* = a fi voinic, energic, curajos. 2. Fig. (Depr.) Animal jigărit. 3. Femela jderului și a rîsului. 4. Nume dat la diverse obiecte sau instrumente în formă de gheară, cu care se apucă, se prinde sau se fixează ceva. — Onomatopee.

MÎȚÉSC, -EÁSCĂ, *mîțești,* adj. De mîță. — Din **mîță** + suf. *-esc.*

MÎȚIȘÓR, *mîțișori,* s. m. 1. Diminutiv al lui *mîț.* 2. Spic pufos cu flori de un singur sex (la salcie, arțar, alun etc.). [Pl. și: (2, n.) *mîțișoare*]

MÎȚÓI, *mîțoi,* s. m. (Rar) Augmentativ al lui *mîț.*

MÎȚÚC, *mîțuci,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui *mîț.*

MÎZGĂ s. f. 1. Noroi moale, lipicios și alunecos. 2. Seva, sucul din organele plantelor; *p. ext.* stratul moale de pe partea interioară a scoarței copacilor. ✧ Expr. *A suge mîzga din cineva* = a stoarce de puteri pe cineva. 3. Substanță cleioasă sau unsuroasă care se formează pe suprafața unor alimente sau rămîne pe vasul în care a stat mîncarea. ✧ Expr. (Rar) *A prinde mîzgă* = a se îmbogăți. — Comp. sb. **mezga.**

MÎZGĂLEÁLĂ, *mîzgăleli,* s. f. Mîzgălitură. — Din **mîzgăli** + suf. *-eală.*

MÎZGĂLÍ, *mîzgălesc,* vb. IV. Tranz. A scrie urît și murdar, a desena sau a picta neglijent, mînjind hîrtia sau pînza. ✦ Fig. A scrie, a compune ceva fără pricepere, fără talent. ✦ A murdări, a păta. — Comp. ucr. **mazgulјaty.**

MÎZGĂLÍRE s. f. Acțiunea de *a mîzgăli;* mînjire.

MÎZGĂLÍT, -Ă, *mîzgăliți, -te,* adj. Mînjit, murdărit. — V. *mîzgăli*

MÎZGĂLITÚRĂ, *mîzgălituri,* s. f. Scriere, pictură sau desen executate neîndemînatic și murdar; *fig.* operă literară sau plastică fără valoare. ✦ Pată, murdărie. — Din **mîzgăli** + suf. *-(i)tură.*

MÎZGÓS, -OÁSĂ, *mîzgoși, -oase,* adj. 1. Noroios, cleios. 2. (Despre plante) Plin de sevă. — Din **mîzgă** + suf. *-os.*

MLÁCĂ, *mlăci,* s. f. (Reg.) Mlaștină, smîrc. — Bg., sb. **mlaka.**

MLÁDĂ, *mlădi,* s. f. 1. Ramură tînără care crește din trunchiul sau din rădăcina unui copac; vlăstar. ✦ Fig. Descendent. 2. Pădure tînără și deasă; (prin restricție) grup de copaci tineri. — Slav (v. sl. **mladŭ**).

MLÁJĂ, *mlăji*, s. f. Arbust înrudit cu răchita, cu frunze cenușii-verzui, ale cărui ramuri subțiri și flexibile sînt întrebuințate la împletitul coșurilor, la legatul viei etc. *(Salix viminalis)*. ✦ Ramurile arbustului descris mai sus; *p. ext.* vițele altor plante, folosite la legatul viei. — Bg. **mlažja**.

Mlajă

MLĂȘTINĂ, *mlaștini*, s. f. Depresiune naturală de teren în care se adună apa fără a se putea scurge și pe al cărei fund se formează nămol, favorizînd creșterea plantelor acvatice. — Comp. bg., sb. **mlaka**; bg. **mlakište**.

MLĂDEA, *mlădele*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *mladă*.

MLĂDIA, *mlădiez*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A (se) încovoia, a (se) legăna într-o parte și în alta. 2. Tranz. A(-și) modula vocea, sunetele etc. ✦ Tranz. F.g. A cizela, a perfecționa. 3. Refl. Fig. A se adapta unei situații, a se modela; a se îndupleca. [Var.: **înmlădiá** vb. I, **mladii** vb. IV] — Din **mladă**.

MLĂDIÁT, -Ă, *mlădiați, -te*, adj. Mlădios. — V. *mlădia*.

MLĂDIÉRE, *mlădieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) mlădia*; mișcare unduioasă, legănată. ✦ Inflexiune a vocii, modulație. ✦ Fig. Posibilitate de modelare; suplețe. [Var.: **înmlădiére** s. f.]

MLĂDIETÓR, -OÁRE adj. v. **mlădiitor**.

MLĂDII vb. IV. v. **mlădia**.

MLĂDIITÓR, -OÁRE, *mlădiitori, -oare*, adj. (Înv.) Mlădios. [Var.: **înmlădiitór, -oáre, mlădietór, -oáre** adj.] — Din **mlădia** + suf. *-(i)tor*.

MLĂDIÓR, -OÁRĂ, *mlădiori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *mlădios*.

MLĂDIÓS, -OÁSĂ, *mlădioși, -oase*, adj. 1. Care se îndoaie ușor; flexibil, suplu. 2. Plăcut la auz, melodios, armonios. 3. Fig. Care se adaptează ușor împrejurărilor; maleabil. [Pr.: *-di-os*. — Var.: **înmlădiós, -oásă** adj.] — Din **mlădiu** + suf. *-os*.

MLĂDIȚĂ, *mlădițe*, s. f. Diminutiv al lui *mladă* (1). ✦ Fig. Urmaș, descendent, copil. — Bg., sb. **mladica**.

MLĂDÍU, -ÍE, *mlădii*, adj. Mlădios. — Din **mladă** + suf. *-iu*.

MLĂDOÁCĂ, *mlădoace*, s. f. (Reg.) Ramură verde și groasă. — Din **mladă** + suf. *-oacă*.

MLĂȘTINÍȚĂ, *mlăștinițe*, s. f. Plantă erbacee cu frunze ascuțite, cu flori de culoare verde-cenușie pe dinăuntru și roșietice la bază *(Epipactis palustris)*. — Din **mlaștină** + suf. *-iță*.

MLĂȘTINÓS, -OÁSĂ, *mlăștinoși, -oase*, adj. Acoperit de mlaștini. — Din **mlaștină** + suf. *-os*.

MLÉCIN s. m. Plantă erbacee cu tulpina păroasă și cu flori albastre, reunite *(Mulgedium alpinum)*. — Comp. bg. **mlečen**.

MNEMOTÉHNIC, -Ă, *mnemotehnici, -e*, adj. Privitor la regulile și la procedeele care ajută la memorarea cunoștințelor. ✦ (Substantivat, f.) Complex de reguli folosite în scopul de a ușura însușirea și păstrarea unor informații necesare, cu ajutorul unor asociații artificiale. — Fr. **mnémotechnique** (< gr.).

MOÁCĂ, *moace*, s. f. (Reg.) 1. Bîtă ciobănească; *p. ext.* ciomag. 2. (Arg.) Cap; figură. 3. (Fam.) Femeie proastă, lipsită de vioiciune, înceată la lucru. 4. (Iht.; reg.) Zglăvoacă.

MOÁLE, *moi*, adj. 1. Care cedează ușor la apăsare, modificîndu-și forma. ✧ *Ouă moi* = ouă fierte puțin, cu albușul și gălbenușul neîntărite. *Icre moi* = icre proaspete. ✦ (Substantivat, n. sg. art.) Partea puțin rezistentă a unui lucru. ✧ *Moalele capului* = fontanelă. ✦ (Despre un teren) Care conține umezeală. ✦ Lipsit de duritate; *p. ext.* flexibil. ✧ *Apă moale* = apă care conține foarte puțin calcar. 2. Neted, mătăsos, fin. ✧ Expr. *A nu-i fi (cuiva) moale* = a i se întîmpla (cuiva) ceva neplăcut, a o păți. (Substantivat) *A trăi pe moale* = a duce o viață comodă, liniștită. 3. (Despre sunete, voce; adesea adverbial) Încet, stins; *p. ext.* plăcut, armonios. ✦ *Consoană moale* = consoană palatalizată. ✦ (Despre lumină și despre izvoare de lumină) Lipsit de intensitate; palid, estompat. ✦ (Despre vreme, timp) Lipsit de ger, călduicel. 4. (Despre pas, mers; adesea adverbial) Ușor, domol. 5. Fig. (Despre oameni; adesea adverbial) Lipsit de energie și voință; apatic; bleg. ✧ Expr. (Fam.) *A o lăsa (mai) moale* = a-și reduce pretențiile: a se astîmpăra. — Lat. **mollis**.

MOAR s. n. Țesătură groasă de mătase, cu reflexe lucioase, ondulate. — Fr. **moire**.

MOÁRĂ, *mori*, s. f. 1. Construcție prevăzută cu toate instalațiile necesare pentru măcinarea cerealelor. ✧ Expr. *(Îi merge gura ca o) moară stricată* (sau *hodorogită, neferecată*), se spune despre cineva care vorbește mult, căruia nu-i mai tace gura. *S-a pornit moara* = a început să palavragească. *Altă făină se macină acum la moară* = s-a schimbat rostul lucrurilor. *A (nu) avea de moară* = a (nu) avea cele necesare traiului. *(Pe rînd) ca la moară* = unul după altul. *(Ca o) piatră de moară* = foarte greu; *fig.* anevoios, neplăcut. (Livresc) *A se bate cu morile de vînt* = a întreprinde acțiuni imposibile, ridicole. 2. Construcție cu instalațiile necesare pentru prelucrarea prin strivire a unor materii prime. *Moară de ulei*. 3. (Reg.) Țintar. — Lat. **mola**.

Moară de apă

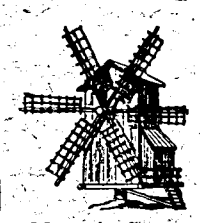

Moară de vînt

MOÁRE s. f. (Reg.) Zeamă acră de varză. — Lat. **mŭrla**.

MOÁRTE, *morți*, s. f. 1. Încetarea definitivă a tuturor funcțiilor organice ale unei ființe; sfîrșitul vieții; răposare; deces. ✧ Expr. *A muri de moarte bună* = a muri de moarte firească. *(A umbla) cu moartea în suflet* (sau *în sîn*) = (a fi) foarte mîhnit; (a fi) înfricoșat, înspăimîntat. *Pe viață și* (sau *ori*) *pe moarte* = cu înverșunare, cu riscul vieții. *A intra moartea în cineva* = a-l cuprinde spaima pe cineva. (Fam.) *Moarte de om* = înghesuială, aglomerație mare. *Uitat de moarte* = foarte bătrîn. *A fi bolnav de moarte* sau *a fi pe moarte, a se zbate* (sau *a se lupta*) *între viață și moarte, a fi pe patul de moarte* (sau *pe patul morții*) = a fi în agonie. *A lupta* (sau *a da mîna*) *cu moartea* sau *a vedea moartea cu ochii* = a fi gata să moară. (În basme) *Viață fără de moarte* = nemurire, viață veșnică. ✦ (Despre obiecte, în expr.) *Fără moarte* = trainic, rezistent. *De moarte* = grozav, groaznic, teribil. ✦ Fig. Dispariție. 2. Omor, asasinat; *p. ext.* măcel. ✧ Expr. *A face moarte (de om)* = a) a ucide; b) (pop.) a provoca o suferință. 3. Ceea ce pricinuiește sfîrșitul vieții. ✧ Expr. (Fam.) *(Asta) e moartea mea* = a) țin foarte mult la...; b) nu pot suferi să... 4. (Personificat) Ființă înfățișată printr-un schelet cu coasa pe umăr sau în mînă, care seceră viețile omenești. 5. Compus: *moartea-puricelui* = plantă erbacee cu flori gălbui, dispuse în capitule *(Inula conyza)*. — Lat. **mors, -tis**.

MOAȘĂ, *moașe*, s. f. 1. Femeia cu pregătire specială, care asistă și îngrijește femeile la naștere. 2. (Pop.) Bunică; *p. ext.* femeie dintr-o ascendență îndepărtată; femeie bătrînă. — Femininul lui **moș**.

MOÁȘTE s. f. pl. (În religia creștină) Oseminte, fragmente din veșminte sau din obiecte ale unei persoane considerate sfîntă, cărora li se atribuie puteri supranaturale. ✧ Expr. *A păstra ceva ca pe niște moaște* = a păstra ceva cu mare grijă. ✦ Fig. Rămășițe scumpe ale trecutului. — Slav (v. sl. **mošti**).

MOBÍL[1], *mobile*, s. n. 1. Cauză determinantă a unei acțiuni; motiv. 2. Corp în mișcare. — Fr. **mobile** (lat. lit. **mobilis**).

MOBÍL[2], *-Ă*, *mobili, -e*, adj. 1. Care se mișcă sau poate fi mișcat dintr-un loc într-altul. 2. Schimbător, nestatornic. ✧ *Substantiv mobil* = substantiv care își poate crea formă de feminin de la cea de masculin sau de masculin de la cea de feminin. ✦ (Despre figura omenească) Care își schimbă ușor expresia; (despre ochi) care este în continuă mișcare. 3. (În expr.) *Bunuri mobile* sau *avere mobilă* = avere constînd din obiecte care se pot transporta dintr-un loc în altul. [Acc. și: (3) *móbil*] — Fr. **mobile** (lat. lit. **mobilis**).

MOBILÁ, *mobilez*, vb. I. Tranz. A aranja o încăpere cu mobila necesară. — Din **mobilă**.

MOBILÁRE s. f. Acțiunea de *a mobila* și rezultatul ei; felul cum se mobilează.

MOBILÁT, -Ă, *mobilate*, adj. n. și f. Amenajat cu mobile, care se închiriază cu mobilele necesare. — V. *mobila*.

MÓBILĂ, *mobile*, s. f. Obiect cu care se amenajează o locuință: mobilier. — După fr. **meuble** (it. **mobile**).

MOBILIÁR, -Ă, *mobiliare*, adj. n. și f. (Despre bunuri sau averi) Care poate fi transportat dintr-un loc în altul. [Pr.: *-li-ar*] — După fr. **mobiliaire**.

MOBILIÉR s. n. Totalitatea mobilelor dintr-o locuință sau dintr-o încăpere. [Pr.: *-li-er*] — Fr. **mobilier**.

MOBILITÁTE s. f. 1. Proprietate a unui corp, a unui organ sau a unui obiect de a se mișca sau de a fi mișcat. 2. Faptul de a fi nestabil; nestatornicie. ✦ Calitatea figurii omenești de a-și schimba cu ușurință expresia. — Fr. **mobilité** (lat. lit. **mobilitas**).

MOBILIZÁ, *mobilizez*, vb. I. Tranz. I. A pune o armată pe picior de război, a chema sub arme oamenii lăsați la vatră. 2. A antrena la o activitate susținută și organizată, în vederea unei acțiuni de interes general. — Fr. **mobiliser**.

MOBILIZÁBIL, -Ă, *mobilizabili, -e*, adj. Care poate fi mobilizat. — După fr. **mobilisable**.

MOBILIZÁRE, *mobilizări*, s. f. Acțiunea de *a mobiliza*.

MOBILIZÁT, -Ă, *mobilizați, -te*, adj. 1. Chemat sub arme în vederea unei acțiuni de război. 2. Antrenat la o muncă cu caracter social. — V. *mobiliza*.

MOBILIZATÓR, -OÁRE, *mobilizatori, -oare*, adj. Care antrenează sau poate antrena o colectivitate la luptă sau la acțiuni cu caracter social. — Din **mobiliza** + suf. *-(a)tor*.

MOC, MOÁCĂ, *moci, moace*, s. m. și f. Persoană lipsită de vioiciune, înceată la lucru, proastă.

MOCÁN, *mocani*, s. m. Persoană (din regiunile muntoase ale Transilvaniei) care posedă turme de oi sau se ocupă de îngrijirea oilor; cioban; *p. ext.* nume dat ardelenilor. ✦ Fig. Bădăran, țopîrlan, mojic. — Din **moc** + suf. *-an*.

MOCÁNCĂ, *mocance*, s. f. 1. Soție sau fiică de mocan, *p. ext.* ardeleancă. 2. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **mocan** + suf. *-că*.

MOCĂÍ, *mócăi*, vb. IV. Refl. A lucra prea încet, a-şi pierde vremea. [Prez. ind. şi: *mocăiesc*] — Din **moc.**

MOCĂIÁLĂ s. f. Faptul de *a se mocăi.*

MOCĂÍT, -Ă, *mocăiţi, -te*, adj. Încet la treabă. — V. *mocăi.*

MOCĂNAŞ, *mocănaşi*, s. m. Diminutiv al lui *mocan.*

MOCĂNCÚŢĂ, *mocăncuţe*, s. f. Diminutiv al lui *mocancă.*

MOCĂNEÁSCĂ s. f. Numele unui dans popular şi melodia după care se execută. — Din **mocan** + suf. *-ească.*

MOCĂNÉSC, -EÁSCĂ, *mocăneşti*, adj. Care aparţine mocanilor, privitor la mocani: de mocan. ✧ *Oaie mocăneasca* = oaie ţurcană. *Cal mocănesc* = cal de munte. *Car mocănesc* = car mare, bine ferecat. *Porumb mocănesc* = varietate de porumb cu bobul mare. — Din **mocan** + suf. *-esc.*

MOCĂNÉŞTE adv. În felul mocanilor. — Din **mocan** + suf. *-eşte.*

MOCĂNÍME s. f. Grup, mulţime de mocani. — Din **mocan** + suf. *-ime.*

MOCĂNÍŢĂ, *mocăniţe*, s. f. 1. Mocancă (1). 2. (Reg.) Nume dat trenurilor (de linie îngustă) care circulă în Munţii Apuseni. — Din **mocan** + suf. *-iţă.*

MOCHÉTĂ, *mochete*, s. f. Ţesătură pluşată, cu urzeală de lînă şi bătătură de in sau de cînepă, folosită ca stofă de mobile sau de covoare. — Fr. **moquette.**

MOCÍ, *mocesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A schilodi, a zdrobi. — Comp. bg. **măča.**

MOCÍRLĂ, *mocirle*, s. f. Întindere de apă stătătoare, plină de noroi şi de mîl. ✦ Noroi mare, adînc. ✦ Fig. Stare de decădere morală, în care domnesc necinstea, obscurantismul, viciul. — Comp. bg. **močur, močurlak.**

MOCIRLÓS, -OÁSĂ, *mocirloşi, -oase*, adj. Mlăştinos, noroios. — Din **mocirlă** + suf. *-os.*

MOCÎRŢÁN, *mocîrţani*, s. m. (Pop.) 1. Om de la munte, muntean. 2. Fig. Om necioplit, bădăran. — Din **mocîrţă** + suf. *-an.*

MOCÎRŢĂ, *mocîrţe*, s. f. (Reg.) Mocîrţan (2). — Din **moc.**

MÓCLES interj. v. **mucles.**

MOCNEÁLĂ s. f. (Rar) 1. Faptul de a sta în amorţire; lipsă de însufleţire. ✦ Starea omului care se închide în sine şi nu-şi exteriorizează sentimentele. 2. (Reg.) Gust sau miros rău al alimentelor stătute. — Din **mocni** + suf. *-eală.*

MOCNÍ, *mocnesc*, vb. IV. 1. Intranz. A arde fără flacără, înnăbuşit. ✦ Fig. A nutri în mod ascuns sentimente de ură, de revoltă etc. 2. Intranz. Fig. A sta fără treabă; a vegeta. 3. Refl. (Reg., despre alimente) A se altera.

MOCNÍRE, *mocniri*, s. f. Mocneală. — V. *mocni.*

MOCNÍT, -Ă, *mocniţi, -te*, adj. 1. (Adesea adverbial) Care arde înnăbuşit, înfundat. 2. Fig. Închis în sine, posomorît; ascuns. 3. Fig. Lipsit de vioiciune, de viaţă; inactiv. 4. (Despre ploaie; adesea adverbial) Încet şi potolit, dar stăruitor. 5. (Reg., despre alimente) Alterat; cu gust rău; (despre apă) stătut; (despre aer) închis, viciat. — V. *mocni.*

MOCOFÁN, *mocofani*, s. m. Om prost, bleg. — Din **moc.**

MOCOŞEÁLĂ s. f. Faptul de *a (se) mocoşi.*

MOCOŞÍ, *mocoşesc*, vb. IV. Intranz. şi refl. A zăbovi prea mult la o treabă, a lucra prea încet, cu prea multă migală. ✦ A (se) trudi. — Comp. **mocăi.**

MOCŞÁNDĂ, *mocşande*, s. f. (Reg.) Moviliţă de pămînt prin care se înseamnă hotarul dintre două comune, două loturi de pămînt etc. — După germ. **Markscheinde.**

MOD, *moduri*, s. n. 1. Fel de a fi al cuiva sau a ceva; felul în care se manifestă sau se efectuează ceva; procedeu, metodă. ✧ (Ec. pol.) *Mod de producţie* = felul în care oamenii obţin bunurile materiale şi care reprezintă unitatea dintre forţele de producţie şi relaţiile de producţie. ✧ Loc. adv. *În mod cinstit.* ✦ (Înv.) Exemplu, pildă. 2. (Gram.) Formă verbală prin care se arată felul cum consideră vorbitorul acţiunea exprimată de verb. ✧ *Complement circumstanţial de mod* = complement care arată cum sau în ce măsură se desfăşoară sau apare la un moment dat o acţiune sau o calitate. *Propoziţie circumstanţială de mod* = propoziţie subordonată care arată felul cum se desfăşoară acţiunea din regentă. 3. (Muz.) Structura unei scări de sunete, determinată de raportul de intervale dintre sunetele componente. — Fr. **mode** (lat. lit. **modus**).

MODÁL, -Ă, *modali, -e*, adj. 1. Privitor la modurile gramaticale. ✧ *Propoziţie modală* = propoziţie circumstanţială de mod. 2. Privitor la modurile muzicale. — Fr. **modal.**

MODALITÁTE, *modalităţi*, s. f. 1. Fel, chip, mijloc de a efectua un lucru; mod, posibilitate. 2. (Fil.) Criteriul de diferenţiere al judecăţilor, după gradul lor de certitudine. 3. Modul major sau minor în care este scrisă o bucată muzicală. — După fr. **modalité.**

MÓDĂ, *mode*, s. f. 1. Ansamblu de gusturi, deprinderi, preferinţe care predomină la un moment dat într-o societate, cu privire la ţinută, îmbrăcăminte, comportare, idei. ✧ Expr. *A fi* (sau *a ajunge*) *la modă* = a se bucura de mare trecere la un moment dat. 2. (În expr.) *Magazin de mode* = magazin de pălării femeieşti (şi de obiecte mărunte de îmbrăcăminte femeiască). *Jurnal* (sau *revistă*) *de mode* = album cu modele de haine şi cu indicaţii pentru confecţionarea lor. — Fr. **mode.**

MODÉL, *modele*, s. n. 1. Lucru care poate servi ca orientare pentru reproduceri sau imitaţii; tipar. ✦ Reprezentare în mic a unui obiect, ca machetă. ✦ Tipul unui obiect confecţionat. *Model de pălărie.* ✦ Obiect care, imprimat într-un material plastic, formează un tipar după care se realizează alte obiecte identice. 2. Persoană, operă, realizare care, prin valoare sau calităţi, poate servi ca exemplu. ✦ Manechin. 3. Persoană care pozează înaintea pictorilor sau a sculptorilor. — Fr. **modèle.**

MODELÁ, *modelez*, vb. I. Tranz. A prelucra un obiect din material plastic sau adus în stare plastică; a da materialului forma dorită; a fasona. ✦ Fig. A modifica după voie, a influenţa. — Fr. **modeler.**

MODELÁJ, *modelaje*, s. n. Modelare. ✦ Operaţia de a da forma cuvenită pieselor tehnice. — Fr. **modelage.**

MODELÁRE, *modelări*, s. f. Acţiunea de *a modela.*

MODELÁT, -Ă, *modelaţi, -te*, adj. Care a primit forma cuvenită; fasonat. — V. *modela.*

MODELATÓR[1], *modelatoare*, s. n. Unealtă folosită de sculptori pentru modelarea lucrărilor de sculptură. — Din **modela** + suf. *-(a)tor* (comp. it. *modellatore*).

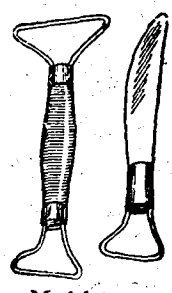

Modelatoare

MODELATÓR[2], *modelatori*, s. m. Sculptor care execută lucrări decorative din materiale plastice. ✦ Meseriaş care execută, după un model dat, modelări de motive, multiplicîndu-le. — Din **modela** + suf. *-(a)tor* (comp. it. *modellatore*).

MODELĂRÍE, *modelării*, s. f. (Rar) Atelier în care se confecţionează modele. — Din **modela** + suf. *-(ă)rie.*

MODELÍST, *modelişti*, s. m. Modelor. — Fr. **modelliste.**

MODELÓR, *modelori*, s. m. Lucrător care confecţionează modele. — După fr. **modeleur.**

MODERÁ, *moderez*, vb. I. Tranz. şi refl. A (se) micşora, a (se) reduce, a (se) împuţina; a deveni sau a face să devină mai cumpătat; a (se) înfrîna, a (se) potoli. — Fr. **modérer** (lat. lit. **moderari**).

MODERÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) modera.*

MODERÁT, -Ă, *moderaţi, -te*, adj. 1. Redus, micşorat ca intensitate, cantitate, viteză; (despre oameni şi manifestările lor) nepretenţios, cumpătat, potolit. 2. (Despre preţuri) Care nu este prea ridicat, prea mare. — V. *modera.*

MODERÁTO adv. (Indică modul de executare a unei bucăţi muzicale) Allegro mai puţin viu. — It. **moderato.**

MODERATÓR, *moderatoare*, s. n. Dispozitiv de reglare a vitezei de mişcare a unui sistem tehnic sau a unui organ al acestuia. — Fr. **modérateur** (lat. lit. **moderator**).

MODERÁŢIE s. f. Însuşirea de a fi moderat; atitudine moderată; cumpătare, măsură. — Fr. **modération** (lat. lit. **moderatio, -onis**).

MODÉRN, -Ă, *moderni, -e*, adj. Care aparţine timpurilor prezente sau apropiate de noi; actual; în pas cu progresul actual. ✧ *Istoria modernă* = parte a istoriei care cuprinde epoca de la revoluţia franceză din 1789 pînă la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie 1917. *Limbă modernă* = limbă vie, vorbită de o populaţie actuală. ✦ Făcut, confecţionat, aranjat după moda zilei. — Fr. **moderne** (lat. lit. **modernus**).

MODERNÍSM s. n. Curent în arta şi în literatura burgheză a epocii moderne, care, căutînd originalitatea, ajunge la creaţii arbitrare, rupte de realitate. — Fr. **modernisme.**

MODERNÍST, -Ă, *modernişti, -ste*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine modernismului, privitor la modernism, conform cu modernismul. 2. S. m. şi f. Adept al modernismului. — Fr. **moderniste.**

MODERNIZÁ, *modernizez*, vb. I. Tranz. A da unui lucru un aspect modern, conform gusturilor şi cerinţelor zilei; a înnoi; a modifica un proces tehnologic, conform progresului ştiinţei. ✦ A înzestra o întreprindere cu instalaţii, utilaj şi tehnică nouă. — Fr. **moderniser.**

MODERNIZÁRE, *modernizări*, s. f. Acţiunea de *a moderniza;* înnoire.

MODERNIZÁT, -Ă, *modernizaţi, -te*, adj. Transformat prin înnoire, ridicat la nivelul actual al progresului. — V. *moderniza.*

MODERNIZATÓR, -OÁRE, *modernizatori, -oare*, adj. Care modernizează, care are tendinţa de a moderniza. [Var.: (înv.) **modernizătór, -oáre** adj.] — Din **moderniza** + suf. *-(a)tor.*

MODERNIZĂTÓR, -OÁRE adj. v. **modernizator.**

MODÉST, -Ă, *modeşti, -ste*, adj. 1. Care are despre sine o părere lipsită de îngîmfare; *p. ext.* moderat în purtare, în pretenţii. ✦ Lipsit de strălucire, simplu. 2. De valoare redusă; neînsemnat, mediocru, ieftin. — Fr. **modeste** (lat. lit. **modestus**).

MODESTÍE s. f. Însuşirea de a fi modest. — Fr. **modestie** (lat. lit. **modestia**).

MÓDIC, -Ă, *modici, -e*, adj. (Franţuzism, despre valori băneşti) De puţină valoare; neînsemnat. — Fr. **modique** (lat. lit. **modicus**).

MODIFICÁ, *modífic*, vb. I. Tranz. şi refl. A(-şi) schimba aspectul, forma sau conţinutul; a (se) preface, a (se) transforma. — Fr. **modifier** (lat. lit. **modificare**).

MODIFICÁBIL, -Ă, *modificabili, -e,* adj. Care poate fi modificat. — După fr. **modifiable.**

MODIFICÁRE, *modificări,* s. f. Acțiunea de *a (se) modifica* și rezultatul ei; prefacere, transformare.

MODIFICÁT, -Ă, *modificați, -te,* adj. Prefăcut, transformat. — V. *modifica.*

MODIFICATÓR, -OÁRE, *modificatori, -oare,* adj. Care modifică. — Fr. **modificateur** (lat. lit. **modificator**).

MODIFICÁȚIE, *modificații,* s. f. (Înv.) Modificare. — Fr. **modification.**

MODILIÓN, *modilioane,* s. n. Ornament arhitectonic în formă de consolă, care susține un vas, un bust etc. [Pr.: *-li-on*] — It. **modiglione** (fr. **modillon**).

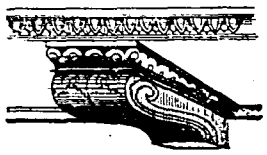

Modilion

MODÍSTĂ, *modiste,* s. f. Femeie care confecționează sau vinde pălării femeiești. — Fr. **modiste.**

MODÎLCĂ, *modîlci,* s. f. 1. (Pop.) Umflătură patologică care se poate forma în diferite părți ale corpului omenesc; gîlcă. 2. Nod pe trunchiul unui copac. 3. Ridicătură de pămînt, bulgăre de pămînt. — Din **nod** + **gîlcă.**

MODÎRLÁN, *modîrlani,* s. m. (Reg.) Om grosolan, necioplit. — Din **modîrlă** + suf. *-an.*

MODÎRLĂ, *modîrle,* s. f. (Reg.) Modîrlan.

MÓDRU s. n. (Reg.) Mod, chip, fel. ✦ Putință, posibilitate. ✧ Loc. adv. *Cu* (sau *la*) *modru* = cu măsură. ✧ Expr. *De nu-i modru* = peste măsură, fără seamăn. — Magh. **modor, modra.**

MODÚL, *moduli,* s. m. (Mat.) Valoare absolută a unui număr real (fără a se ține seamă de semnul algebric). — Fr. **module.**

MODULÁ, *modulez,* vb. I. Tranz. 1. A exprima ceva prin inflexiuni ale vocii, a trece în chip melodios de la un ton la altul. ✦ (Rar) A imita. 2. (Fiz.) A modifica anumite mărimi caracteristice ale unei oscilații, astfel încît aceste mărimi să varieze în timp la fel cu anumite oscilații date. 3. (Înv.) A executa, a realiza. — Fr. **moduler** (lat. lit. **modulari**).

MODULÁRE, *modulări,* s. f. Acțiunea de *a modula* și rezultatul ei.

MODULÁT, -Ă, *modulați, -te,* adj. (Despre sunete muzicale) Care a suferit o modulație. — V. *modula.*

MODULATÓR, *modulatoare,* s. n. Aparat sau dispozitiv folosit pentru modularea unei oscilații. — După fr. **modulateur.**

MODULÁȚIE, *modulații,* s. f. 1. Trecere de la o tonalitate sonoră la alta; serie de sunete care își schimbă tonalitatea. 2. (Fiz.) Modificarea măsurilor caracteristice ale unei oscilații, astfel încît aceste mărimi să varieze în timp la fel cu anumite oscilații date; rezultatul modulării. — Fr. **modulation** (lat. lit. **modulatio, -onis**).

MOFÉTĂ, *mofete,* s. f. Emanație de bioxid de carbon care străbate prin crăpăturile scoarței terestre (avînd legătură cu vulcanii stinși sau în activitate). — Fr. **mofette.**

MOFLÚZ, (1, 2) *mofluși,* s. m., (3) s. n. 1. (Înv.) Falit. ✧ Expr. *A ieși* (sau *a rămîne*) *mofluz* = a da faliment; a nu reuși într-o afacere după așteptări; a rămîne păcălit. 2. Om nemulțumit, dezamăgit, blazat. 3. (Înv.) Faliment. [Pl. și: (1, 2) *mofluzi.* — Var.: **muflúz** s. m. și n.] — Tc. **müflüs.**

MOFLUZÍ, *mofluzesc,* vb. IV. Intranz. A da faliment; *p. ext.* a sărăci. — Din **mofluz.**

MOFLUZÍT, -Ă, *mofluziți, -te,* s. m. și f. Om care a dat faliment; *p. ext.* om sărăcit. — V. *mofluzi.*

MOFT, *mofturi,* s. n. 1. Lucru de nimic, fără valoare; fleac, bagatelă. ✧ Expr. *A umbla cu mofturi* = a invoca motive lipsite de temei. ✦ (Rar) Șmecherie. 2. (La pl.) Fandoseli, fasoane. — Tc. **müft.**

MOFTANGIOÁICĂ, *moftangioaice,* s. f. Femeie neserioasă pe care nu poți pune temei; flecară. — Din **moftangiu** + suf. *-oaică.*

MOFTANGÍU, *moftangii,* s. m. Om neserios, pe care nu poți pune temei; flecar. — Tc. **müftaci.**

MOFTOLÓGIC, -Ă, *moftologici, -e,* adj. (Rar) Care se ține de mofturi. — Din **moft.**

MOFTURÓS, -OÁSĂ, *mofturoși, -oase,* adj. Care face mofturi (2); capricios. — Din **moft** + suf. *-ur-os.*

MOGHINDEÁȚĂ s. f. v. **mogildeață.**

MOGÎLDEÁȚĂ, *mogîldețe,* s. f. Ființa sau lucru care apare nedeslușit din cauza ceții, a întunericului sau a depărtării. [Var.: **moghindeáță** s. f.] — Din ***gomildeață** (< sb. *gomila*).

MOGLÁN, *moglani,* s. m. Om necioplit, bădăran. — Din **moc** + **mîrlan.**

MOGOROGÍ, *mogorogesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A vorbi nedeslușit (spre a-și arăta nemulțumirea); a bombăni, a bodogăni, a mormăi. ✦ Tranz. A cicăli.

MOHAÍR s. n. (Înv.) Stofă țesută din lînă amestecată cu păr de capră de angora. — Tc. **muhayer.**

MOHÓR, (2) *mohoare,* s. n. 1. Nume dat mai multor plante erbacee din familia gramineelor, cu frunze liniare, ascuțite, cu flori stacojii, dispuse în spice; unele specii se cultivă ca plante furajere (*Setaria*). 2. Loc cultivat cu mohor (1). — Magh. **muhar** (sb. **muhar**).

Mohor

MOHORÍ, *mohorăsc,* vb. IV. 1. Tranz. A colora în stacojiu. 2. Refl. A căpăta o culoare roșie-închisă; *p. ext.* a se întuneca. ✦ Fig. (Despre oameni) A se posomorî. — Din **mohor.**

MOHORÎT, -Ă, *mohoriți, -te,* adj. 1. Roșu-închis, stacojiu; *p. ext.* de culoare închisă. 2. Fig. (Despre oameni) Supărat, trist, posomorît. — V. *mohori.*

MÓIMĂ, *moime,* s. f. (Reg.) Maimuță. — Magh. **majom.**

MOINĂ, pers. 3 *moinează,* vb. I. Refl. și intranz. A se face moină; a începe să se dezghețe. [Pr.: *moi-na*] — Din **moină.**

MÓINĂ s. f. 1. Timp umed și călduros care urmează iarna după o perioadă de ger; *p. ext.* timp umed și cețos în orice anotimp. 2. Cîmp muiat de ploaie. ✦ Cîmp necultivat unul sau mai mulți ani, lăsat să se odihnească. [Pr.: *moi-nă*] — Din ***moi** (< lat. ***mollius*) + suf. *-ină.*

MOINÓS, -OÁSĂ, *moinoși, -oase,* adj. (Rar, despre timp) Umed ploios. [Pr.: *moi-nos*] — Din **moină** + suf. *-os.*

MÓIȘTE s. f. (Rar) Moină (1). — Din ***moi** (< lat. ***mollius*) + suf. *-iște.*

MOJÁR, *mojare,* s. n. (Reg.) Piuliță mică pentru pisat și amestecat unele substanțe solide. — Magh. **mozsár.**

Mojar

MOJDÉI s. n. v. **mujdei.**

MOJDREÁN, *mojdreni,* s. m. Specie de frasin al cărui lemn roșu-deschis este folosit în rotărie (*Fraxinus ornus*). — Bg. **măždran.**

MOJÍC, -Ă, *mojici, -e,* s. m. și f. 1. (Adesea adjectival) Persoană prost crescută, obraznică, impertinentă. 2. (Înv. și arh.) Om simplu, de rînd; țăran. [Var.: **mujíc, -ă** s. m. și f.] — Rus **mužik.**

MOJICÉSC, -EÁSCĂ, *mojicești,* adj. (Despre purtări, atitudini) De mojic (1); grosolan. — Din **mojic** + suf. *-esc.*

MOJICÉȘTE adv. Ca un mojic (1). — Din **mojic** + suf. *-ește.*

MOJICÍE, *mojicii,* s. f. Faptă, purtare sau vorbă de mojic (1; grosolănie, bădărănie. — Din **mojic** + suf. *-ie.*

MOJICÍME s. f. Mulțime de oameni de rînd. — Din **mojic** + suf. *-ime.*

MOL[1], *moli,* s. m. Moleculă-gram. — Din **mol**[eculă-gram].

MOL[2], *moluri,* s. n. Dig de piatră construit spre larg, la intrarea într-un bazin portuar, pentru a domoli acțiunea apelor sau pentru a forma cheiuri suplimentare. — Fr. **môle.**

Mol

MOLÁR, *molari,* adj. m. (În expr.) *Dinte molar* (și substantivat) = dinte mare, situat în partea posterioară a maxilarelor la om și la unele animale, servind la măcinarea alimentelor; măsea. — Fr. **molaire** (lat. lit. **molaris**).

MOLÁSĂ s. f. Gresii și conglomerate cu ciment calcaros, slab consolidat, frecvente în straturile miocenului. — Fr. **mollasse.**

MOLÁTEC, -Ă adj. v. **molatic.**

MOLÁTIC, -Ă *molatici, -e,* adj. 1. Moale, lin, domol. 2. Lipsit de vlagă; slăbănog, moliu; leneș, greoi. [Var.: **molátec, -ă** adj.] — Din **moale** + suf. *-atic.*

MOLÁȚATE s. f. (Rar) Lipsă de avînt și de energie; moliciune; delăsare. — Din **moale** + suf. *-(ă)țate.*

MOLCĂÚȚ, -Ă, *molcăuți, -e,* adj. (Reg.) Neted, mătăsos, fin — Din **molc**[uț] + suf. *-ăuț.*

MÓLCOM, -Ă, *molcomi, -e,* adj. Liniștit, lin, domol, potolit. ✧ Expr. (Adverbial) *A tăcea molcom* = a păstra tăcere completă. *A sta* (sau *a ședea*) *molcom* = a sta (sau a ședea) liniștit. [Var.: **mólcum, -ă, múlcom, -ă** adj.] — Slav (v. sl. **mlŭkomi**).

MOLCOMEÁLĂ, *molcomeli,* s. f. Încetineală; întîrziere, zăbavă. — Din **molcomi** + suf. *-eală.*

MOLCOMÍ, *molcomesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) liniști, a (se) potoli, a (se) îmblînzi; a (se) alina. [Var.: **mulcomí** vb. IV] — Din **molcom.**

MOLCOMÎT, -Ă, *molcomiți, -te,* adj. Calmat, liniștit, domolit; împăcat. — V. *molcomi.*

MOLCOMITÓR, -OÁRE, *molcomitori, -oare,* adj. (Rar) Liniștitor, potolitor, calmant. — Din **molcomi** + suf. *-(i)tor.*

MÓLCUM, -Ă adj. v. **molcom.**

MOLCÚȚ, -Ă, *molcuți, -e,* adj. Diminutiv al lui *moale.*

MOLDÁV, -Ă, *moldavi, -e,* adj. (Înv.) Moldovenesc. — Scurtare din slav **moldavskiĭ.**

MOLDĂ, *molde*, s. f. (Reg.) Albie, covată. ✦ Vas în care se scurge vinul după ce au fost presați strugurii. — Germ. **Mulde.**

MOLDOVEAN, -Ă, *moldoveni, -e*, s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Moldovei sau a R.S.S. Moldovenești. ✦ (Adjectival) Moldovenesc. ✧ Compus: (în forma prescurtată *moldo-*) *moldo-valah* = romîn. — Din **Moldova** + suf. *-ean.*

MOLDOVEÁNCĂ, *moldovence*, s. f. Femeie care face parte din populația de bază a Moldovei ori a R.S.S. Moldovenești. — Din **moldovean** + suf. *-că.*

MOLDOVENÉSC, -EÁSCĂ, *moldovenești*, adj. Care aparține moldovenilor, Moldovei sau R.S.S. Moldovenești, privitor la moldoveni, la Moldova sau la R.S.S. Moldovenească. — Din **moldovean** + suf. *-esc.*

MOLDOVENÉȘTE adv. Ca moldovenii, în felul moldovenilor; în graiul moldovenesc. — Din **moldovean** + suf. *-ește*

MOLDOVENÍSM, *moldovenisme*, s. n. Cuvînt, expresie, construcție caracteristice vorbirii moldovenilor. — Din **moldovean** + suf. *-ism.*

MOLECULÁR, -Ă, *moleculari, -e*, adj. Care aparține moleculei, privitor la moleculă; de natura moleculei. ✧ *Greutate moleculară* = numărul care indică de cîte ori molecula unei substanțe este mai grea decît atomul de hidrogen. — După fr. **moléculaire.**

MOLECÚLĂ, *molecule*, s. f. Cea mai mică parte dintr-o substanță, care are compoziția procentuală și toate proprietățile chimice ale acelei substanțe. ✧ *Moleculă-gram* = număr care indică în grame cantitatea dintr-o substanță, egală cu greutatea ei moleculară; mol. — Fr. **molécule.**

MOLESTĂ, *molestez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) **1.** A brutaliza. **2.** A provoca cuiva neajunsuri; a necăji, a șicana. — Fr. **molester.**

MOLEȘEÁLĂ s. f. Stare de slăbire a energiei, însoțită de somnolență; toropeală, moliciune; sfîrșeală. — Din **moleși** + suf. *-eală.*

MOLEȘÍ, *moleșesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A fi cuprins sau a face să fie cuprins de toropeală; a-și pierde sau a face să-și piardă vlaga; a (se) muia, a slăbi. — Din **moale.**

MOLEȘÍRE s. f. Faptul de *a (se) moleși*, moleșeală.

MOLEȘÍT, -Ă, *moleșiți, -te*, adj. Fără vlagă; slăbit; molatic, leneș. — V. *moleși.*

MOLEȘITÓR, -OÁRE, *moleșitori, -oare*, adj. Care moleșește. — Din **moleși** + suf. *-(i)tor.*

MOLETIÉRĂ, *moletiere*, s. f. Obiect de îmbrăcăminte format dintr-o fîșie de stofă, cu care se înfășoară pulpa piciorului, pe deasupra pantalonului, de la încălțăminte pînă la genunchi. [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. **molletière.**

MOLFĂÍ, *mólfăi*, vb. IV. Tranz. **1.** (Despre oamenii fără dinți) A mesteca (un aliment) cu gingiile și cu limba; *p. ext.* a mînca încet, fără poftă. ✦ A învîrti ceva între buze și între dinți. *A molfăi trabucul.* **2.** Fig. A vorbi nedeslușit; a îngăima. [Prez. ind. și: *mólfăiesc*] — Onomatopee.

MOLFĂIÁLĂ, *molfăieli*, s. f. (Rar) Molfăit. — Din **molfăi** + suf. *-eală.*

MOLFĂÍT s. n. Acțiunea de *a molfăi.*

MOLFĂITÚRĂ, *molfăituri*, s. f. (Rar) Molfăit. — Din **molfăi** + suf. *-(i)tură.*

MOLIBDÉN s. n. Element chimic cu caracter metalic, de culoare albă-argintie, inoxidabil la temperatura obișnuită, întrebuințat în industrie. — Fr. **molybdène** (< gr.).

MOLIBDENÍT s. n. Sulfură naturală de molibden, cristalizată, din care se obține molibdenul. — Fr. **molybdénite.**

MOLIBDÍT s. n. Sulfură naturală, cristalizată, de molibden. — Germ. **Molybdit.**

MOLICIÚNE, *moliciuni*, s. f. **I. 1.** Lipsă de vioiciune, de sprinteneală; trîndăvie, lene. ✦ Viață ușuratică. **2.** Senzație de slăbiciune, de toropeală, de sfîrșeală. **II. 1.** Însușirea de a fi moale sau mlădios; flexibilitate. **2.** Delicatețe, grație, dulceață. — Din **moale** + suf. *-ic -iune.*

Molid

MOLÍD, *molizi*, s. m. Arbore rășinos din familia coniferelor, cu frunzele în patru muchii, ascuțite, de culoare verde *(Picea excelsa)*. [Var.: **molíft**, (pop.) **molídv** s. m.] — Comp. ngr. **molybdos.**

MOLIDÁȘ, *molidași*, s. m. Diminutiv al lui *molid.*

MOLIDÍȘ, *molidișuri*, s. n. (Rar) Pădure de molizi; loc unde cresc molizi. [Var.: **molídviș** s. n.] — Din **molid** + suf. *-iș.*

MOLÍDV s. m. v. **molid.**

MOLIDVÍȘ s. n. v. **molidiș.**

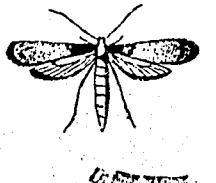

Molie

MÓLIE, *molii*, s. f. Nume dat mai multor specii de fluturi mici ale căror larve rod haine, blănuri, cărți *(Tinea)*. ✧ Compuse: *molia-merelor* = fluture a cărui larvă, în formă de viermișor, se dezvoltă în mere *(Laspeyresia pomonella)*; *molia-albinelor* = găselniță; *molia-porumbului* = fluture ale cărui larve atacă porumbul *(Pyrausta nubilalis)*; *molia-strugurilor* = fluture ale cărui larve distrug florile și rodul viței-de-vie *(Clysia ambiguella)*. — Slav (v. sl. **moli**).

MOLÍFT s. m. v. **molid.**

MOLÍFTĂ s. f. v. **molitvă.**

MÓLIMĂ, *molime*, s. f. Boală contagioasă; epidemie, epizootie. — Ngr. **molemma.**

MOLIPSEÁLĂ s. f. Molipsire. — Din **molipsi** + suf. *-eală.*

MOLIPSÍ, *molipsesc*, vb. IV. Refl. A se îmbolnăvi prin atingere cu un bolnav sau cu altă sursă de infecție; a se contamina. ✦ Tranz. A transmite cuiva o boală contagioasă. ✦ Tranz. și refl. Fig. (Fam.) A influența pe cineva sau a se lăsa influențat de cineva. — Ngr. **molefo** (viit. **molefso**).

MOLIPSÍRE, *molipsiri*, s. f. Faptul de *a (se) molipsi*; contaminare.

MOLIPSITÓR, -OÁRE, *molipsitori, -oare*, adj. Care molipsește; contagios. — Din **molipsi** + suf. *-(i)tor.*

MOLÍTFĂ s. f. v. **molitvă.**

MOLITFÉLNIC s. n. v. **molitvelnic.**

MOLÍTVĂ, *molitve*, s. f. (În ritualul bisericii creștine) Rugăciune citită de preot pentru iertarea păcatelor. [Var.: **molítfă, molíftă** s. f.] — Slav (v. sl. **molitva**).

MOLITVÉLNIC, *molitvelnice*, s. n. (În cultul bisericii creștine ortodoxe) Carte de rugăciuni. [Var.: **molitvénic, molitfélnic** s. n.] — Slav (v. sl. **molitvinikŭ**).

MOLITVÉNIC s. n. v. **molitvelnic.**

MOLÍU, -ÍE, *molii*, adj. **1.** (Adesea substantivat) Lipsit de energie; slăbănog; apatic. **2.** Încet, molatic. **3.** (Rar) Scărbăd, plicticos. — Din **moale** + suf. *-iu.*

MOLÓH s. m. (După numele dat de fenicieni zeului soarelui și al focului, căruia i se aduceau jertfe umane) Simbol al cruzimii. — Lat. lit. **Moloch** (fr. **Moloch**).

MOLÓS, *moloși*, s. m. Soi de cîine de talie foarte mare, cu părul lung și moale. — Fr. **molosse** (lat. lit. **molossus**).

MOLOȘÁG s. n. (Reg.) Moină. — Din **moale** + suf. *-ușag.*

MOLÓTRU s. m. (Bot.; reg.) Sulfină. — Slav (v. sl. **molotrŭ** < gr.).

MOLÓZ s. n. **1.** Sfărîmături de tencuială, cărămidă și mortar, provenite din dărîmăturile zidurilor. **2.** (Rar) Tencuială, mortar. — Tc. **moloz.**

MOLTÓN s. n. Țesătură groasă de bumbac, pufoasă pe amîndouă părțile. — Fr. **molleton.**

MOLÚRĂ, *moluri*, s. f. Plantă aromatică cu flori galbene, dispuse în umbele, ale cărei fructe sînt întrebuințate în medicină *(Foeniculum vulgare)*.

Molură

MOLÚȘCĂ, *moluște*, s. f. (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate cu corpul moale (închis într-o cochilie); (la sg.) animal care face parte din această încrengătură. — După fr. **mollusques.**

MOMEÁLĂ, *momeli*, s. f. **1.** Mîncare (rîme, carne, insecte) care se aruncă peștilor sau care se pune în undiță, spre a ademeni peștii; hrană pe care o pune vînătorul într-un loc ales de el, pentru a atrage vînatul; nadă. **2.** Fig. Vorbă goală; ademenire; *p. ext.* înșelăciune, minciună. [Pl. și: (2) *momele*] — Din **momi** + suf. *-eală.*

MOMÉNT, *momente*, s. n. **1.** Interval scurt de timp; clipă, secundă. ✧ *Ultimele momente* (ale unui om) = clipele dinainte de moarte. ✧ Loc. adj. *De moment* = de scurtă durată; efemer, vremelnic. ✧ Loc. adv. *Un moment*, se zice cînd cerem cuiva o clipă de răgaz. *La moment* = imediat. *Din moment în moment* sau *dintr-un moment într-altul* sau *în tot momentul* = imediat, chiar acum; curînd, îndată. *Din primul moment* = chiar de la început. *(Nici) un moment* = de loc, niciodată. ✧ Loc. conj. *Din moment ce...* = de vreme ce..., deoarece... ✦ Perioadă de timp în care se întîmplă ceva; etapă. ✧ Loc. adv. *Pentru moment* = deocamdată. *În momentul de față* = în prezent. ✦ Dată, termen. ✦ Mărime fizică egală cu produsul dintre o mărime dinamică și una sau mai multe distanțe. **2.** Ocazie favorabilă; prilej. — Fr. **moment** (lat. lit. **momentum**).

MOMENTÁN, -Ă, *momentani, -e*, adj. **1.** Care durează numai un moment; trecător. **2.** Din momentul de față; actual. ✦ (Adverbial) Numaidecît; în clipa de față. *Momentan n-am timp.* — It. **momentaneo** (lat. lit. **momentaneus**).

MOMENTÓS, -OÁSĂ, *momentoși, -oase*, adj. (Înv., rar) Favorabil; *p. ext.* important. — Din **moment.**

MOMÍ, *momesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A amăgi cu vorbe; a ademeni; a înșela. ✦ A atrage cu momeală pești sau alte animale, pentru a le prinde; a arunca ceva de mîncare unui animal, pentru a-l domoli. **2.** A-și amăgi foamea. [Var.: (reg.) **smomí** vb. IV] — Bg. **mamja**, sb. **mamiti.**

MOMÍȚĂ[1], *momițe*, s. f. Glandă de la pieptul și de la gîtul vițelului sau al mielului; (la pl.) mîncare preparată din aceste glande. — Bg. **momici.**

MOMÍȚĂ[1], *momițe*, s. f. (În expr.) *A umbla cu chichițe și momițe* = a încerca să tragă pe sfoară; a înșela.

MOMÍȚĂ[2], *momițe*, s. f. (Reg.) Maimuță. — Din **moimă** + suf. *-iță*.

MOMIȚĂRÍE, *momițării*, s. f. (Reg.) Maimuțărie. — Din **momiță**[2] + suf. *-ărie*.

MOMIȚÓI, *momițoi*, s. m. (Reg.) Augmentativ al lui *momiță*[2]; maimuță-mascul.

MOMÎIE, *momîi*, s. f. 1. Schelet de lemn acoperit cu zdrențe, având înfățișarea unui om, care se așază pe un teren cultivat pentru a speria păsările și animalele sălbatice dăunătoare. 2. Fig. Ființă urîtă. ✦ Mogîldeață. 3. (Înv.) Semn care se pune la hotarul unei moșii; semn de aliniere.

Momîie (1)

MOMOAȚĂ, *momoațe*, s. f. (Rar) Maimuță. — Din **mom**[iță][2] + suf. *-oață*.

MONÁC s. m. v. **monah**.

MONÁDĂ, *monade*, s. f. 1. Termen (folosit în filozofia premarxistă) pentru a desemna cea mai simplă unitate indivizibilă. 2. Organism inferior, microscopic, unicelular, care face trecerea de la plante la animalele cele mai simple; protozoar, infuzor. — Fr. **monade** (lat. lit. **monas, -adis**).

MONÁH, *monahi*, s. m. Călugăr. [Var.: **monác** s. m.] — Slav (v. sl. **monahŭ** < gr.).

MONAHÁL, **-Ă**, *monahali*, *-e*, adj. Călugăresc. — Din **monah** (după fr. *monacal*).

MONAHICÉSC, **-EÁSCĂ**, *monahicești*, adj. Monahal. — Din **monah** + suf. *-ic-esc*.

MONAHÍE[1], *monahii*, s. f. (Rar) Monahism. — Din **monah** + suf. *-ie*.

MONAHÍE[2], *monahii*, s. f. Călugăriță. — Slav (v. sl. **monahija** < gr.).

MONAHÍSM s. n. Starea, viața, calitatea de monah. — Fr. **monachisme** (după *monah*).

MONÁRC s. m. v. **monarh**.

MONÁRH, *monarhi*, s. m. Conducător suprem (rege, împărat etc.) al unei monarhii; suveran. [Var.: (înv.) **monárc** s. m.] — Fr. **monarque** (lat. lit. **monarcha**).

MONÁRHIC, **-Ă**, *monarhici*, *-e*, adj. Care aparține monarhului sau monarhiei, privitor la monarh sau la monarhie; (despre idei, grupări) care acceptă și susține monarhia ca formă de stat. — După fr. **monarchique**.

MONARHÍE, *monarhii*, s. f. Formă de conducere a statului, în care puterea supremă aparține monarhului; stat cu o astfel de formă de conducere. ✧ *Monarhie absolută* = formă de conducere a statului bazată pe puterea nelimitată a monarhului. *Monarhie constituțională* = formă de conducere a statului monarhic în care prerogativele monarhului sînt limitate prin constituție. — Fr. **monarchie** (lat. lit. **monarchia**).

MONARHÍST, **-Ă**, *monarhiști*, *-ste*, adj. (Adesea substantivat) Care susține monarhia; care se bazează pe monarhie. — După fr. **monarchiste**.

MONÁSTIC, **-Ă**, *monastici*, *-e*, adj. (Înv.) Mănăstiresc, călugăresc. — Fr. **monastique** (lat. lit. **monasticus**).

MONASTÍRE s. f. v. **mănăstire**.

MONDÉN, **-Ă**, *mondeni*, *-e*, adj. Care ține de viața de lux și de petreceri; care reflectă sau privește o astfel de viață. — Fr. **mondain**.

MONDENITÁTE, *mondenități*, s. f. Înclinare spre îndeletniciri mondene; îndeletnicire de acest fel. — După fr. **mondanité**.

MONDIÁL, **-Ă**, *mondiali*, *-e*, adj. Care aparține lumii întregi, privitor la lumea întreagă; răspîndit, cunoscut în toată lumea. ✦ La care participă întreaga lume (sau majoritatea țărilor). [Pr.: *-di-al*] — Fr. **mondial**.

MONDÍR, *mondire*, s. n. (Înv.) Tunică militară. [Var.: **mundír** s. n.] — Rus **mundir**.

MONDIRÁȘ, *mondirașe*, s. n. Diminutiv al lui *mondir*. [Var.: **mundiráș** s. n.]

MONÉDĂ, *monede*, s. f. Ban de metal sau de hîrtie, care are sau a avut curs legal pe teritoriul unui stat; ban de metal de valoare mică; mărunțiș. [Var.: **monétă** s. f.] — It. **moneta** (ngr. **moneda**).

MONETÁR[1], *monetare*, s. n. Tablou cu specificarea numărului și valorii diferitelor monede, întocmit de un minuitor de bani la predarea casei. — Fr. **monétaire** (lat. lit. **monetarius**).

MONETÁR[2], **-Ă**, *monetari*, *-e*, adj. Care aparține monedei, privitor la monedă. — Fr. **monétaire** (lat. lit. **monetarius**).

MONÉTĂ s. f. v. **monedă**.

MONETĂRÍE, *monetării*, s. f. Întreprindere de stat prevăzută cu instalațiile necesare pentru fabricarea monedelor. — Din **monetă** + suf. *-ărie*.

MONGÓL, **-Ă**, *mongoli*, *-e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Mongoliei și populației ei, privitor la Mongolia și la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Mongoliei. — Fr. **Mongol**.

MONÍC, *monice*, s. n. (Reg.) Dîmb mic; movilă.

MONÍSM s. n. Teorie filozofică care recunoaște un singur principiu la baza tuturor fenomenelor lumii: materia (monismul materialist) sau spiritul (monismul idealist). — Fr. **monisme**.

MONÍST, **-Ă**, *moniști*, *-ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține monismului, privitor la monism. 2. S. m. și f. Adept al monismului. — Fr. **moniste**.

MONITÓR[1], *monitoare*, s. n. Navă de război blindată, prevăzută cu tunuri protejate cu turele. — Fr. **monitor**.

Monitor

MONITÓR[2], *monitoare*, s. n. (Ieșit din uz, în expr.) *Monitor oficial* = publicație periodică de stat care cuprindea legi, decrete, decizii etc. — Fr. **moniteur** (lat. lit. **monitor**).

MONITÓR[3], **-OÁRE**, *monitori*, *-oare*, s. m. și f. (Ieșit din uz) Elev sau elevă care menținea ordinea și disciplina în clasă. — Fr. **moniteur** (lat. lit. **monitor**).

MONO- Element de compunere însemnînd «unic», «o dată» și care servește la formarea unor substantive și a unor adjective. — Fr. **mono** (< gr.).

MONOBÁZIC, **-Ă**, *monobazici*, *-e*, adj. (Despre acizi) Care are în molecula lui un singur atom de hidrogen, apt de a fi înlocuit cu un metal și formînd numai o singură serie de săruri. — Fr. **monobasique**.

MONOBLÓC, *monoblocuri*, s. n. Dispozitiv, aparat sau sistem tehnic, format dintr-un singur bloc nedemontabil. — Fr. **monobloc**.

MONOBRĂZDÁR, *monobrăzdare*, adj. n. (Despre pluguri, adesea substantivat) Cu un singur brăzdar. — Din **mono-** + **brăzdar** (după rus *odnokorpusnîi*).

MONOCELULÁR, **-Ă**, *monocelulari*, *-e*, adj. (Despre organisme microscopice) Care este format dintr-o singură celulă. — Din **mono-** + **celular**.

MONOCLÍNIC, **-Ă**, *monoclinici*, *-e*, adj. Care cristalizează în prisme oblice cu baza dreptunghiulară. — Fr. **monoclinique**.

MONÓCLU, *monocluri*, s. n. Lentilă rotundă, concavă sau convexă, care se așază în orbita ochiului pentru a corecta un defect de vedere. — Fr. **monocle**.

Monoclu

MONOCÓRD, **-Ă**, *monocorde*, adj. n. și f. (Despre instrumente muzicale) Care are o singură coardă; *fig.* care vibrează într-un singur ton. — Fr. **monocorde** (lat. lit. **monochordon**).

MONOCOTILEDONÁT, **-Ă**, *monocotiledonați*, *-te*, adj. (Despre plante) Al cărui embrion are un singur cotiledon. ✦ (Substantivat, f. pl.) Familie de plante al căror embrion are un singur cotiledon; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. — Fr. **monocotylédone** + suf. *-at*.

MONOCRÓM, **-Ă**, *monocromi*, *-e*, adj. De o singură culoare; *fig.* plictisitor, uniform. — Fr. **monochrome** (< gr.).

MONOCROMÁTIC, **-Ă**, *monocromatici*, *-e*, adj. Care are o singură culoare, format dintr-o singură culoare. — Fr. **monochromatique**.

MONOCROMÍE, *monocromii*, s. f. 1. Predominare a unei culori într-un tablou. 2. Reproducere într-o singură culoare. — Fr. **monochromie**.

MONOCULTÚRĂ, *monoculturi*, s. f. Sistem de exploatare agricolă limitat la cultura unei singure plante mai mulți ani în șir pe același loc. — Fr. **monoculture**.

MONODÍE, *monodii*, s. f. Cîntare pe o singură voce, fără acompaniament. — Fr. **monodie** (lat. lit. **monodia**).

MONOFAZÁT, **-Ă**, *monofazați*, *-te*, adj. (Fiz.) Cu o singură fază. — După fr. **monophasé**.

MONOFÁZIC, **-Ă**, *monofazici*, *-e*, adj. (Fiz.) Monofazat. — Fr. **monophasique**.

MONOFOBÍE s. f. Stare mintală patologică în care bolnavul se teme de singurătate. — Fr. **monofobie** (< gr.).

MONOFTÓNG, *monoftongi*, s. m. Sunet provenit din reducerea unui diftong. — Fr. **monophtongue** (lat. lit. **monophthongus**).

MONOFTONGÁ, *monoftonghez*, vb. I. Tranz. A reduce un diftong la un sunet simplu. — Din **monoftong**.

MONOFTONGÁRE, *monoftongări*, s. f. Acțiunea de *a monoftonga*.

MONOGÁM, **-Ă**, *monogami*, *-e*, s. m. și f., adj. (Bărbat) căsătorit cu o singură femeie; (femeie) căsătorită cu un singur bărbat. — Fr. **monogame**.

MONOGAMÍE, *monogamii*, s. f. Formă de căsătorie în care un bărbat are o singură soție, iar femeia un singur bărbat. — Fr. **monogamie** (lat. lit. **monogamia**).

MONOGENÉZĂ s. f. (Biol.) Sistem care se bazează pe un singur fel de reproducere (acela de ou sau de ovul). — Fr. **monogénèse** (< gr.).

MONOGRÁFIC, **-Ă**, *monografici*, *-e*, adj. Care ține de monografie, privitor la monografie. — Fr. **monographique**.

MONOGRAFÍE, *monografii*, s. f. Studiu științific asupra unui subiect anumit, tratat din toate punctele de vedere. — Fr. **monographie**.

MONOGRÁMĂ, *monograme*, s. f. Semn scris, gravat sau cusut, format din alăturarea sau împletirea inițialelor numelui și prenumelui unei persoane. — Fr. **monogramme** (lat. lit. monogramma).

Monograme

MONOGRANULÁR, **-Ă**, *monogranulari*, *-e*, adj. Care este format din granule de aceeași mărime. — După fr. **monogranulaire.**

MONOIC, **-Ă**, *monoici*, *-e*, adj. (Despre plante) Care are florile masculine deosebite de cele feminine, dar pe aceeași tulpină. — Fr. **monoïque** (< gr.).

MONOLÍT, **-Ă**, *monoliți*, *-te*, adj. Care este constituit dintr-un singur bloc de piatră. ✦ (Substantivat, m.) Monument (natural) format dintr-un singur bloc de piatră. — Fr. **monolithe** (lat. lit. **monolithus**).

MONOLÍTIC, **-Ă**, *monolitici*, *-e*, adj. Privitor la monolit; de monolit; *fig.* bine închegat, unitar. — fr. **monolithique.**

MONOLÓG, *monoloage*, s. n. Scenă dintr-o lucrare dramatică în care vorbește un singur personaj; lucrare dramatică de proporții reduse, cu un singur personaj. ✦ Vorbire neîntreruptă a cuiva, fără a da altuia timp pentru replică; vorbire cu sine însuși. [Pl. și: *monologuri*] — Fr. **monologue** (< gr.).

MONOLOGÁ, *monologhez*, vb. I. Intranz. A vorbi singur, a vorbi cu sine însuși. — Fr. **monologuer.**

MONOM, *monoame*, s. n. Expresie algebrică formată din simbolurile algebrice ale numerelor, fără folosirea adunării sau a scăderii. ✧ Loc. adv. (Fam.) *În monom* = așezați în rînd, unul după altul. — Fr. **monôme** (< gr.).

MONOMANÍE, *monomanii*, s. f. Stare mintală patologică în care bolnavul este obsedat de un singur gînd; idee fixă. — Fr. **monomanie** (< gr.).

MONOMÉR, *monomeri*, s. m. Moleculă simplă care intră în constituția unui polimer. — Fr. **monomere** (< gr.).

MONOMETALÍSM s. n. Sistem monetar întemeiat pe un singur etalon metalic (aurul sau argintul). — Fr. **monométallisme.**

MONOPÉTAL, **-A**, *monopetali*, *-e*, adj. (Despre flori) Cu o singură petală. — Fr. **monopétale.**

MONOPLÁN, *monoplane*, s. n. Avion cu o singură pereche de aripi, dispuse simetric față de fuzelaj. — Fr. **monoplan.**

MONOPÓL, *monopoluri*, s. n. 1. Drept exclusiv al statului de a produce unele bunuri de consum și de a face comerț cu anumite mărfuri. ✦ Fig. Drept exclusiv pe care și-l arogă cineva. 2. (În economia capitalistă) Asociație de capitaliști care concentrează în mîna lor producția și destacerea unor produse importante, cu scopul stabilirii unor prețuri ridicate și a unor profituri maxime. — Fr. **monopole** (lat. lit. **monopolium**).

MONOPOLÍST, **-A**, *monopoliști*, *-ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de monopol, privitor la monopol. 2. S. m. și f. Capitalist participant la conducerea unui monopol. — It. **monopolista.**

MONOPOLIZÁ, *monopolizez*, vb. I. Tranz. A pune stăpînire, cu drept de monopol, pe o ramură de producție; a exercita un monopol. ✧ Fig. A-și aroga drepturi exclusive asupra cuiva sau a ceva. — Fr. **monopoliser.**

MONORÍMĂ, *monorime*, adj. f. (Despre poezii) Care are aceeași rimă la toate versurile. — Fr. **monorime.**

MONOSILÁB, *monosilabe*, s. n. Cuvînt format dintr-o singură silabă. — Fr. **monosyllabe** (< gr.).

MONOSILÁBIC, **-Ă**, *monosilabici*, *-e*, adj. Care are o singură silabă; format din monosilabe. — Fr. **monosyllabique.**

MONOTEÍSM s. n. Sistem religios care recunoaște o singură divinitate. — Fr. **monothéisme** (< gr.).

MONOTEÍST, **-Ă**, *monoteiști*, *-ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de monoteism, privitor la monoteism. 2. S. m. și f. Adept al monoteismului. — Fr. **monothéiste.**

MONOTÍP, *monotipuri*, s. n. (Tipogr.) Mașină care culege și toarnă fiecare literă în parte. — Fr. **monotype** (< gr.).

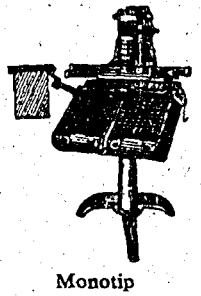

Monotip

MONOTIPÍST, **-Ă**, *monotipiști*, *-ste*, s. m. și f. Muncitor care lucrează la monotip. — Din **monotip** + suf. *-ist.*

MONOTÓN, **-Ă**, *monotoni*, *-e*, adj. (Despre sunete, melodii; adesea adverbial) Care are sau care păstrează mereu același ton. ✦ Fig. Care indispune prin lipsa de variație; uniform. — Fr. **monotone** (lat. lit. **monotonus**).

MONOTONÍE, *monotonii*, s. f. Lipsă de varietate în ton. ✦ Fig. Uniformitate plictisitoare. — Fr. **monotonie.**

MONOVALÉNT, **-Ă**, *monovalenți*, *-te*, adj. (Despre elemente chimice) Cu o singură valență. — Fr. **monovalent.**

MONSENIÓR, *monseniori*, s. m. Titlu care se dădea în epoca feudală nobililor (din Apus); titlu onorific dat unor membri ai clerului catolic. — După fr. **monseigneur.**

MONSTRU, *monștri*, s. m. 1. Ființă mitologică cu corpul format din părți ale unor animale deosebite sau din unele părți de om și altele de animal. ✦ Ființă care se naște cu mari anomalii fizice; pocitanie; *fig.* om josnic, crud, denaturat. 2. Namilă, matahală. ✦ (Adjectival) De proporții mari, extraordinar. *Un chef monstru.* — Fr. **monstre** (lat. lit. **monstrum**).

MONSTRUÓS, **-OÁSĂ**, *monstruoși*, *-oase*, adj. 1. Ca un monstru, anormal; urît, hidos; *fig.* neestetic, neartistic. ✦ Fig. Rău, crud, denaturat. 2. Mare, colosal. [Pr.: *-stru-os*] — Fr. **monstrueux** (lat. lit. **monstruosus**).

MONSTRUOZITÁTE, *monstruozități*, s. f. 1. Faptul de a fi monstruos; ceea ce este monstruos. 2. Grozăvie, cruzime. [Pr.: *-stru-o-*] — După fr. **monstruosité.**

MONT, *monturi*, s. n. Bucată care rămîne după retezarea unei mîini sau a unui picior; ciot; capătul unui os sau ieșitura anormală a unui os prin piele. — Comp. **bont.**

MONTÁ, *montez*, vb. I. Tranz. 1. A potrivi la locul lor diferite piese ale unui sistem tehnic. ✦ A fixa pietre prețioase într-o bijuterie. ✦ A așeza, a fixa un obiect, un aparat etc. în locul pe care trebuie să-l ocupe. 2. A pregăti reprezentarea unui spectacol, a pune în scenă. 3. Fig. A atița, a întărîta pe cineva împotriva cuiva. — Fr. **monter.**

MONTÁJ, *montaje*, s. n. 1. Montare. 2. Operație de combinare a diferitelor scene cinematografice într-o succesiune naturală, în vederea realizării unui tot artistic. ✦ *Montaj radiofonic* = combinarea, într-o ordine succesivă, logică și într-un tot unitar, a scenelor și a episoadelor caracteristice dintr-o operă literară, dintr-o compoziție muzicală etc., în vederea unei transmisiuni radiofonice. 3. Ansamblu rezultat în urma unei montări. — Fr. **montage.**

MONTÁN, **-Ă**, *montani*, *-e*, adj. (Livresc) De munte. — Lat. lit. **montanus** (it. **montano**).

MONTÁNT[1], *montanți*, s. m. Bară sau stîlp vertical. — Fr. **montant.**

MONTÁNT[2], **-Ă**, *montanți*, *-te*, adj. Ridicat în sus, înălțat, înalt. — Fr. **montant.**

MONTÁRE, *montări*, s. f. Acțiunea de *a monta* și rezultatul ei.

MONTÁTOR, *montatori*, s. m. Tehnician care montează diferite părți ale unor obiecte sau aparate. — Din **monta** + suf. *-tor.*

MONTÁ, *monte*, s. f. 1. Împreunare a unui armăsar cu o iapă; *p. ext.* împreunare a altor animale. 2. Herghelie de armăsari pentru reproducere. — Fr. **monte.**

MONTÓR, *montori*, s. m. Montator. — După fr. **monteur.**

MONTÚRĂ, *monturi*, s. f. Parte accesorie a unui sistem tehnic (mașină, aparat) în care se montează o piesă; mod de fixare a pietrelor prețioase într-o bijuterie; garnitură de inetal care fixează o piatră prețioasă într-o bijuterie sau care adăpostește mecanismul unui ceasornic. — Fr. **monture.**

MONȚIÁN s. n. (Geol.) Etajul inferior al paleocenului. [Pr.: *-ți-an*] — Fr. **montien.**

MONUMÉNT, *monumente*, s. n. 1. Operă de sculptură sau de arhitectură făcută în amintirea unui eveniment important sau a unui personaj ilustru; *p. ext.* construcție arhitectonică de proporții mari. 2. Document istoric de valoare; operă literară, științifică sau istorică de mare valoare. — Fr. **monument** (lat. lit. **monumentum**).

MONUMENTÁL, **-Ă**, *monumentali*, *-e*, adj. Grandios, măreț. — Fr. **monumental** (lat. lit. **monumentalis**).

MONUMENTALITÁTE s. f. Însușirea a ceea ce este monumental. — Din **monumental.**

MOPS, *mopși*, s. m. Buldog. — Germ. **Mops** (fr. **mops**).

MOR interj. Cuvînt care redă mormăitul ursului. — Onomatopee.

MORÁL[1] s. n. Stare morală, dispoziție sufletească. ✦ Curaj tărie sufletească. ✧ Expr. *A ridica moralul cuiva* = a îmbărbăta pe cineva. *A avea moralul ridicat* = a suporta cu curaj o situație grea — Fr. **moral** (lat. lit. **moralis**).

MORÁL[2], **-Ă**, *morali*, *-e*, adj. 1. Care este în conformitate cu principiile moralei. ✦ Care conține o învățătură. 2. Care ține de spirit sau de intelect, privitor la spirit sau la intelect; intelectual, spiritual. — Fr. **moral** (lat. lit. **moralis**).

MORÁLĂ, *morale*, s. f. 1. Formă a conștiinței sociale care cuprinde normele de conviețuire, de comportare a oamenilor între ei și în societate și care variază în raport cu orînduirea economică. 2. (Fam.) Dojană, mustrare. ✦ (Înv.) Învățătură cuprinsă într-o scriere. ✦ Parte dintr-o fabulă care cuprinde o învățătură. — Fr. **morale.**

MORALICÉSC, **-EÁSCĂ**, *moralicești*, adj. (Înv.) Cu conținut moral, cu învățături morale. — Din **moral**[2] + suf. *-ic-esc.*

MORALICÉȘTE adv. 1. Moralmente. 2. (Înv.) După regulile moralei. — Din **moral**[2] + suf. *-ic-ește.*

MORALÍST, *moraliști*, s. m. 1. Persoană (filozof, scriitor) care se preocupă de probleme morale. 2. (Fam., peior.) Persoană căreia îi place să dojenească. — Fr. **moraliste.**

MORALITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este moral; comportare în conformitate cu principiile morale; cinste, bună purtare. — După fr. **moralité.**

MORALIZÁ, *moralizez*, vb. I. Tranz. (Rar) A da cuiva învățături morale. — Fr. **moraliser.**

MORALIZATÓR, **-OÁRE**, *moralizatori*, *-oare*, adj. Care contribuie la crearea unei atmosfere morale; educativ. — Din **moraliza** + suf. *-tor.*

MORALMÉNTE adv. Din punct de vedere al moralei, sub raport moral. — It. **moralmente** (fr. **moralement**).

MORĂR, *morari*, s. m. 1. Proprietar sau conducător al unei mori. ✦ Muncitor într-o întreprindere în care se macină diferite materii. 2. Numele unui gîndac cu aripile lucioase, brune sau negre, care trăiește prin mori *(Tenebrio molitor)*. — Lat. **molarius.**

Morar

MORATÓRIU, *moratorii*, s. n. (În economia capitalistă) Amînare de plată a datoriilor, acordată în anumite împrejurări de instanțele judecătorești unui comerciant aflat în dificultăți financiare; amînare cu caracter general a plății datoriilor publice sau particulare, acordată prin lege. ✧ (Adjectival, în expr.) *Dobînzi moratorii* = dobînzile pe care urmează să le plătească cineva de la data acordării moratoriului pînă la achitarea datoriilor. *Daune moratorii* = despăgubiri care se acordă creditorului în caz de întîrziere de plată a unei obligații și care se calculează din momentul trimiterii somației. — Fr. **moratoire** (lat. lit. **moratorium**).

MORĂVURI s. n. pl. Totalitatea obiceiurilor și deprinderilor unui popor, ale unei clase, ale unui mediu social sau ale unei persoane. — Din **năravuri** (după lat. lit. *mos, moris*).

MORĂREÁSĂ, *morărese*, s. f. Morăriță. — Din **morar** + suf. *-easă*.

MORĂRÉSC, -EÁSCĂ, *morărești*, adj. Al morii sau al morarului, privitor la moară sau la morar. — Din **morar** + suf. *-esc*.

MORĂRÍ, *morăresc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A practica meseria de morar. — Din **morar**.

MORĂRÍE s. f. (Rar) Morărit (1). — Din **morar** + suf. *-ie*.

MORĂRÍT s. n. 1. Meseria morarului; operația de măcinare a cerealelor (sau a altor materiale). 2. Impozit care se plătea odinioară pe mori în țările românești. — V. *morări*.

MORĂRÍȚĂ, *morărițe*, s. f. Soție de morar; stăpîna unei mori. — Din **morar** + suf. *-iță*.

MORB, *morburi*, s. n. (Livresc) Boală. ✧ *Morbul lui Pott* = tuberculoza coloanei vertebrale. — Lat. lit. **morbus.**

MORBÍD, -Ă, *morbizi, -de*, adj. Care denotă o stare bolnăvicioasă sau rezultă dintr-o astfel de stare; nesănătos (din punct de vedere fizic sau moral). — Fr. **morbide** (lat. lit. **morbidus**).

Morcov

MORBIDÉȚĂ s. f. v. **morbidețe**.

MORBIDÉȚE s. f. (Livresc) Rafinament bolnăvicios, moliciune excesivă. [Var.: **morbidéță** s. f.] — It. **morbidezza** (fr. **morbidesse**).

MORBIDITÁTE s. f. Faptul de a fi morbid; predispoziție, înclinare spre îmbolnăvire. — După fr. **morbidité**.

MÓRCOV, *morcovi*, s. m. Plantă leguminoasă cu rădăcina groasă în formă de con, de culoare galbenă-roșiatică, cu gust dulce, folosită în alimentație *(Daucus carota)*. — Bg. **morkov.**

MORCOVEÁNCĂ, *morcovence*, s. f. Plantă erbacee cu flori albe, dispuse în umbele și cu fructe ovale *(Pleurospermum austriacum)*. — Din **morcov** + suf. *-eancă*.

Morcoveancă

MORCOVÍU, -IE, *morcovii*, adj. (Rar) De culoarea morcovului; roșcat, portocaliu. — Din **morcov** + suf. *-iu*.

MORDANT, *mordanți*, s. m. 1. Substanță care fixează vopselele pe fibrele textile. 2. (Muz.) Ornament care constă din succesiunea rapidă a notei obișnuite și a secundei superioare sau inferioare. — Fr. **mordant.**

MORÉNĂ, *morene*, s. f. Grămadă de pietriș, nisip, sfărîmături de stînci și argilă, transportată de un ghețar în alunecarea lui sau depusă de un ghețar dispărut. — Fr. **moraine.**

MORFÉM, *morfeme*, s. n. (Gram.) Element morfologic (prefix, sufix, desinență etc.) cu ajutorul căruia se formează cuvinte și forme flexionare ale cuvintelor. — Fr. **morphème** (<gr.).

MORFÍNĂ s. f. Substanță alcaloidă extrasă din opiu, întrebuințată drept calmant, narcotic sau stupefiant. — Fr. **morphine.**

MORFINÍSM s. n. Intoxicație provocată de folosirea excesivă a morfinei. — Fr. **morphinisme.**

MORFINOMÁN, -Ă, *morfinomani, -e*, s. m. și f. Persoană care folosește în mod obișnuit morfină, care suferă de morfinomanie. — Fr. **morphinomane.**

MORFINOMÁNIE s. f. Stare bolnăvicioasă a celui care folosește morfina ca stupefiant. — Fr. **morphinomanie.**

MORFOFIZIOLÓGIC, -Ă, *morfofiziologici, -e*, adj. Care ține de morfofiziologie, privitor la morfofiziologie. [Pr.: *-zi-o-*] — Din **morfo[logic]** + **fiziologic.**

MORFOFIZIOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu studierea raportului dintre structura celulelor, a țesuturilor sau a organelor și funcțiile lor. — Din **morfo[logie]** + **fiziologie.**

MORFOLEÁLĂ, *morfoleli*, s. f. Acțiunea de *a morfoli*.

MORFOLÍ, *morfolesc*, vb. IV. Tranz. 1. A molfăi (1). 2. Fig. A moltui (2). 3. A suci și a răsuci un lucru pe toate părțile; *p. ext.* a deteriora. — Onomatopee.

MORFOLÍT, -Ă, *morfoliți, -te*, adj. Deteriorat, ferfenițit. — V. *morfoli*.

MORFOLOGÍ, *morfologesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A molfăi (1). — Din **morfoli**.

MORFOLÓGIC, -Ă, *morfologici, -e*, adj. 1. Privitor la structura organismelor plantelor și animalelor. 2. Care privește studiul părților de vorbire și al flexiunii; care ține de morfologie (2). — Fr. **morfologique.**

MORFOLOGÍE s. f. 1. Parte a biologiei care studiază forma exterioară și structura internă a organismelor plantelor și animalelor. 2. Parte a gramaticii care se ocupă cu studiul părților vorbirii și al flexiunii lor. — Fr. **morphologie** (<gr.).

MORGÁNA adj. f. invar. (În expr.) *Fata morgana* = fenomen optic frecvent în regiunile calde, datorită căruia imaginile obiectelor aflate la orizont apar răsturnate, ca și cum s-ar reflecta într-o apă; apa-morților.

MORGANÁTIC, -Ă, *morganatici, -e*, adj. (În expr.) *Căsătorie morganatică* = căsătorie între un bărbat dintr-o familie domnitoare și o femeie din altă categorie socială. *Soție morganatică* = soția dintr-o căsătorie morganatică. ✦ Privitor la o astfel de soție sau la o astfel de căsătorie. — Fr. **morganatique** (lat. lit. **morganaticus**).

MÓRGĂ[1] s. f. (Franțuzism) Trufie, orgoliu, aroganță. — Fr. **morgue.**

MORGĂ[2], *morgi*, s. f. Clădire special amenajată, în care se depun cadavrele neidentificate și unde se fac autopsii în cazul cînd este necesar să se constate cauza morții. ✦ Sală specială într-un spital unde se depun morții pînă la înmormîntare. — Fr. **morgue.**

MORÍȘCĂ, *morișți*, s. f. 1. Mașină mică de vînturat grîne. 2. Rîșniță cu care se macină peamet, piper etc. 3. Jucărie cu aspectul unei roți de moară, care este învîrtită de apa unui rîu; jucărie care se învîrtește în mînă și produce un sunet caracteristic (folosită și pentru a speria păsările din semănături). 4. (În expr.) *Morișcă de vînt* = obiect de ornament pus pe acoperișul caselor și care la bătaia vîntului se rotește în direcția acestuia. *Morișcă hidraulică* = instrument care servește la măsurarea vitezei cursurilor de apă. — Din **moară** + suf. *-ișcă*.

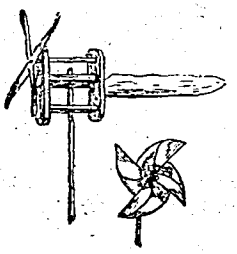

Morișți (3)

MORMÁN, *mormane*, s. n. Îngrămădire de obiecte de același fel; grămadă.

MORMÁI, *mormăi*, vb. IV. Intranz. (Despre urși, la pers. 3) A scoate sunete scurte și joase, caracteristice speciei. ✦ Fig. (Despre oameni) A vorbi nedeslușit, pe un ton coborît, gros, de obicei cu intenția de a manifesta o nemulțumire. [Prez. ind. și: *mormăiesc*. — Var.: **mărnăi, mornăi** vb. IV] — Din **mor.**

MORMĂIÁLĂ, *mormăieli*, s. f. Mormăit. — Din **mormăi** + suf. *-eală*.

MORMĂÍRE, *mormăiri*, s. f. Acțiunea de *a mormăi*.

MORMĂÍT[1], *mormăituri*, s. n. Faptul de *a mormăi*; sunete caracteristice pe care le scoate ursul. ✦ Rostirea nedeslușită, pe ton coborît, a cuvintelor (arătînd nemulțumire). ✧ Loc. adv. Pe *mormăite* = mormăind (pentru a-și arăta nemulțumirea). [Formă gramaticală: (în expr.) *mormăite*]

MORMĂÍT[2], **-Ă**, *mormăiți, -te*, adj. (Despre cuvinte, sunete) Rostit încet și nedeslușit. [Var.: **mornăít, -ă** adj.] — V. *mormăi*.

MORMĂITÚRĂ, *mormăituri*, s. f. Mormăit. — Din **mormăi** + suf. *-(i)tură*.

MORMINJÁLĂ, *morminjeli*, s. f. (Rar) Învățătură superficială; spoială.

MORMÎNT, *morminte*, s. n. Groapă săpată în pămînt pentru înmormîntarea celor decedați; loc unde este înmormîntat cineva. ✧ Expr. *A duce* (pe cineva) *la mormînt* = a cauza moartea cuiva. *A băga* (pe cineva) *în mormînt* = a omorî pe cineva; a chinui pe cineva. [Pl. și: *morminturi*] — Lat. **monumentum.**

MORMÎNTÁ vb. I. v. **înmormînta.**

MORMÎNTÁL, -Ă, *mormîntali, -e*, adj. (Înv.) 1. De mormînt funerar. ✧ (Azi în expr.) *Tăcere mormîntală* = liniște deplină. 2. De înmormîntare, funebru. — Din **mormînt** + suf. *-al* (după fr. *sépulcral*).

Mormoloci

MORMOLÓC, *mormoloci*, s. m. 1. Pui de broască în prima fază de dezvoltare, avînd coadă și branhii în loc de plămîni. 2. Fig. (Fam.) Om molatic, încet în mișcări. ✦ Epitet glumeț dat copiilor mici. — Comp. sb. **mrmoljak** (<gr.).

MORMOROSÍ, *mormorosesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A mormăi. — Din **mormăl** + **bolborosi.**

MORNĂÍ vb. IV. v. **mormăi.**

MORNĂÍT, -Ă adj. v. **mormăit**[2].

MOROÁICĂ, *moroaice,* s. f. (În superstiţii) Strigoaică. — Din **moroi** + suf. *-oaică.*

MOROCĂNEALĂ, *morocăneli,* s. f. Acţiunea de *a morocăni;* mustrare, cicăleală.

MOROCĂNÍ, *morocănesc,* vb. IV. Tranz. A mustra pe cineva mereu, pe înfundate; a cicăli. — Comp. magh. **morogni.**

MOROCĂNÓS, -OÁSĂ, *morocănoşi, -oase,* adj. Ursuz, posomorît, posac. — Din **morocăni** + suf. *-os.*

MORÓI, *moroi,* s. m. (În superstiţii) Strigoi. — Bg., sb, **mora.**

MORÓN s. m. v. **morun.**

MORONÁŞ s. m. v. **morunaş.**

MORONCÍ, *moroncesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A necăji; a cicăli. — Ucr. **moročyty.**

MOROŞÁN, -Ă, *moroşani, -e,* s. m. şi f. (Reg.) Maramureşean.

MÓRSĂ, *morse,* s. f. Mamifer carnivor din mările arctice şi antarctice, lung de 3-4 metri, gros şi greoi, cu membre scurte în formă de lopeţi; caninii superiori, foarte dezvoltaţi, ajung la masculi la o lungime de 70-80 cm *(Trichechius rosmarus).* — Fr. **morse.**

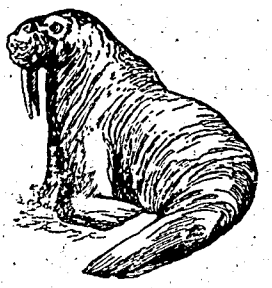

Morsă

MÓRSE s. n. Alfabet folosit în telegrafie, literele, cifrele şi semnele de punctuaţie fiind reprezentate prin puncte şi linii; aparat telegrafic care lucrează cu acest alfabet; aparat de recepţie al telegrafului. — Fr. **morse.**

MORT, MOÁRTĂ, *morţi, moarte,* adj. 1. Care nu mai trăieşte; decedat, răposat, defunct. ✧ Expr. *A se face mort în păpuşoi* sau (substantivat) *a face pe mortul în păpuşoi* = a se face că nu ştie nimic, a face pe nevinovatul. *A o lăsa moartă în păpuşoi* = a o lăsa încurcată, a renunţa; a abandona. *A fi mort fără* (sau *după*) *cineva* sau *ceva* = a nu putea trăi fără cineva sau ceva; a ţine mult la cineva sau la ceva. *A fi mai mult mort (decît viu)* = a fi istovit, prăpădit (de boală, de frică etc.). *Nici mort* sau *mort-tăiat* = cu nici un chip, sub nici un motiv. *Mort-copt* = cu orice preţ, necondiţionat, neapărat. *A umbla mort după cineva* (sau *ceva*) = a lupta, a se zbate pentru a obţine ceva. *A fi beat mort* = a fi foarte beat. ✧ (Substantivat) *Ce aveţi în car? — Un mort* (NEGRUZZI). (Expr.) *Mortul de la groapă nu se mai întoarce,* se zice cînd un lucru este pierdut definitiv. (Compuse) *(Fluture) cap-de-mort* = strigă; *apa-morţilor* = fata morgana. 2. (Despre părţi ale corpului) Paralizat, înţepenit. ✧ *Os mort* = excrescenţă cartilaginoasă, nedureroasă, pe corp. (Pop.) *Carne moartă* = carne care se formează deasupra rănilor şi prin care nu trec ramificaţiile nervoase. 3. (Despre plante) Uscat, veşted. 4. Fig. (Despre lucruri) Fără viaţă, neînsufleţit; nemişcat, încremenit. ✦ Lipsit de zgomot, de viaţă; liniştit. 5. Fig. (Despre culori, nuanţe) Fără strălucire. 6. Fig. (În expr.) *Limbă moartă* = limbă care a încetat să mai fie mijloc de comunicare. *Timp mort* = lipsă de activitate a forţelor de muncă sau a maşinilor; întrerupere neprevăzută a muncii. *Unghi mort* = loc de pe traiectoria unei arme de foc pe care nu-l poate atinge proiectilul. *Punct mort* = poziţie a unui mecanism bielă-manivelă care corespunde momentului cînd biela şi manivela au axele în prelungire sau suprapuse. *A ajunge la un* (sau *într-un*) *punct mort* = a ajunge la un impas, în imposibilitate de a găsi o soluţie. *Linie moartă* = linie de cale ferată care se înfundă, servind numai pentru garare. (Despre oameni) *A fi* (sau *a se afla, a trece*) *pe linie moartă* = a nu mai juca un rol de seamă. — Lat. **mortuus.**

MORTÁL, -Ă, *mortali, -e,* adj. Care provoacă moartea. ✧ *Salt mortal* = figură de gimnastică constînd dintr-o mişcare de rotire totală a corpului în aer. ✦ (Rar) Groaznic, îngrozitor. — Lat. lit. **mortalis** (it. **mortale**).

MORTALITÁTE s. f. Numărul de morţi al populaţiei unei ţări sau al unei regiuni într-un timp determinat (proporţional cu populaţia, cu numărul naşterilor etc.). — Fr. **mortalité** (lat. lit. **mortalitas, -atis**).

MORTÁR s. n. Amestec de var, ciment, nisip şi apă, folosit în zidărie. — Fr. **mortier** (lat. lit. **mortarium**).

MORTĂCIÚNE, *mortăciuni,* s. f. Stîrv, hoit de animale. ✦ Fig. Fiinţă foarte slabă, lipsită de energie. — Lat. **morticina.**

MORTEZÁ, *mortezez,* vb. I. Tranz. A prelucra un metal prin aşchiere cu ajutorul unei morteze. — Fr. **mortaiser.**

MORTÉZĂ, *morteze,* s. f. Maşină de prelucrare a metalelor prin aşchiere. — Fr. **mortaise.**

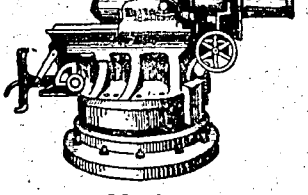

Mortier

MORTIÉR, *mortiere,* s. n. Tun de calibru mare, cu ţeava scurtă şi cu traiectoria de curbură mare, cu care se trage asupra obiectivelor din spatele unor obstacole. [Pr.: *-ti-er*] — Fr. **mortier.**

MORTIFICÁ, *mortific,* vb. I. Tranz. şi refl. A(-şi) chinui trupul (prin nemîncare). — Fr. **mortifier** (lat. lit. **mortificare**).

MORTIFICÁRE, *mortificări,* s. f. Acţiunea de *a (se) mortifica:* chinuire.

MORTIFICÁT, -Ă, *mortificaţi, -te,* adj. (Despre ţesuturi organice) Care nu mai este viu; cangrenat. — V. *mortifica.*

MORTUÁR, -Ă, *mortuari, -e,* adj. Care ţine de mort, de moarte sau de înmormîntare; privitor la mort, la moarte sau la înmormîntare. [Pr.: *-tu-ar*] — Fr. **mortuaire** (lat. lit. **mortuarius**).

MORŢÉŞTE adv. (Înv.) Ca după un mort. — Din **mort** + suf. *-eşte.*

MORŢÍŞ adv. Cu orice preţ, cu încăpăţînare. — Din **mort** + suf. *-iş.*

MORŢÍU adv. (În expr.) *A urla a morţiu* = a urla ca o prevestire de moarte. — Din **mort** + suf. *-iu.*

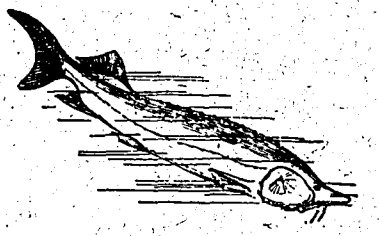

Morun

MORÚN, *moruni,* s. m. Peşte mare din familia nisetrului, care trăieşte în Marea Neagră şi în Dunăre (la vărsarea ei), vînat pentru carnea şi pentru icrele lui (numite icre negre) *(Huso huso).* [Var.: **morón** s. m.] — Comp. bg., sb. **moruna.**

MORUNÁŞ, *morunaşi,* s. m. Peşte din familia crapului, de culoare cenuşie-albăstrie, cu botul puţin alungit *(Vimba vimba).* [Var.: **moronáş** s. m.] — Din **morun** + suf. *-aş.*

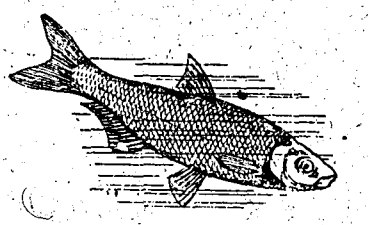

Morunaş

MÓRVĂ s. f. sg. (Rar) Răpciugă. — Fr. **morve.**

MORVÓS, -OÁSĂ, *morvoşi, -oase,* adj. (Rar) Atins de morvă; răpciugos. — După fr. **morveux.**

MOSAFÍR, -Ă s. m şi f. v. **musafir.**

MOSC, (1) s. m., (2, 3) s. n. 1. Mamifer rumegător de mărimea unei căprioare, originar din Asia *(Moschus moschiferus);* substanţă cu miros pătrunzător, secretată de masculul acestui animal (şi acumulată într-o pungă pe care acesta o are sub pîntece). ✦ Produs artificial al cărui miros imită pe cel al substanţei de mai sus. 2. Culoare brună-închisă, asemănătoare cu culoarea pielii animalului descris mai sus. — Ngr. **moskos.**

Mosc

MOSCÁL s. m. v. **muscal**[1].

MOSCÁT, -Ă, *moscaţi, -te,* adj. Frecat cu mosc. ✦ Cu miros de mosc. ✦ *Bou moscat* = mamifer răspîndit în Groenlanda şi în regiunile arctice ale Americii, asemănător cu boul, a cărui carne miroase a mosc *(Ovibos moschatus).* — Din **mosc** + suf. *-at.*

MOSCĂLÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **muscălesc.**

MOSCĂLÉŞTE adv. v. **muscăleşte.**

MOSCĂLÍE, *moscălii,* s. f. (Înv. şi reg.) Militărie, cătănie. — Din **muscal** + suf. *-ie.*

MOSCHÉE, *moschei,* s. f. Templu mahomedan. [Pl. şi: *moschee*] — Fr. **mosquée.**

MOSCHICÉSC, -EÁSCĂ, *moschiceşti,* adj. (Înv.) Rusesc, moscovit. — Din **mosc[al]** + suf. *-icesc* (după rus *moskvič).*

MOSCOVÍT, -Ă, *moscoviţi, -te,* adj. Care aparţine Moscovei, privitor la Moscova; *p. ext.* rusesc. — Fr. **moscovite.**

MOSLÍM, *moslimi,* s. m. (Înv.) Musulman. — Tc. **moslim** «drept-credincios».

MOSÓR, *mosoare,* s. n. Piesă cilindrică de lemn sau de metal cu capetele în formă de discuri, pe care se înfăşoară aţă, fire de mătase, sîrmă etc.; *p. ext.* piesa împreună cu firele înfăşurate pe ea. — Tc. **masura.**

MOSORÉL, *mosorele,* s. n. Diminutiv al lui *mosor.*

MÓSTRĂ, *mostre,* s. f. 1. Cantitate mică dintr-o marfă, dintr-un material etc., după care se pot aprecia anumite însuşiri ale acestora; probă, eşantion, model. ✧ Expr. *Tîrg de mostre* = tîrg la care diferite industrii expun mici cantităţi din produsele lor, pentru a le face cunoscute. 2. Fig. Exemplu, pildă, model (rău; care nu trebuie urmat). [Var.: (reg.) **mústră** s. f.] — Ngr. **mostra** (< it.).

MOŞ, *moşi,* s. m. I. 1. Om bătrîn; moşneag. ✦ Termen cu care cineva mai tînăr se adresează unui bătrîn. ✧ *Moş Martin* sau (rar) *moş Ursilă* = ursul. ✧ Expr. *A-i veni cuiva moş Ene pe la gene* = a i se face cuiva somn, a începe să moţăie. 2. Personaj mascat care însoţeşte brezaia; unul dintre irozi. II. 1. (Reg.) Bunic. 2. (Reg.) Unchi. 3. Ascendent îndepărtat; strămoş. ✧ Expr. *De cînd cu moş Adam* = din vremurile de demult. ✦ (La pl.) Seria ascendenţilor, generaţiile trecute; bătrînii, strămoşii. ✧ Expr. *Din* (sau *de la*) *moşi, (de la) strămoşi* = de demult. *La moşii cei verzi* = niciodată. *A spune* (sau *a înşira, a îndruga*) *moşi-pe-groşi* (sau *moşi-păroşi*) = a îndruga nimicuri, minciuni; a povesti lucruri fanteziste. III. (În legătură cu datini sau cu superstiţii) 1. Fiecare dintre cele nouă zile din luna martie care

urmează după zilele babelor. 2. (La pl.) Ajunul duminicii în care creștinii sărbătoresc pogorîrea duhului sfînt și dau de pomană pentru sufletele celor morți. 3. (La pl.) Bilci tradițional care se ține la București în luna mai, în epoca sărbătorii amintite. ◇ Expr. *S-a strîns lumea ca la moși*, se spune cînd se adună multă lume să vadă un lucru curios. IV. (Înv.) Bucată de moșie (rămasă de la strămoși); fîșie de pămînt stăpînită de un moșnean. — Comp. alb. **moshë**.

MOȘÁN s. m. v. **moșnean**.

MOȘÁNCĂ s. f. v. **moșneancă**.

MOȘCONDÍ vb. IV. v. **moșmoli**.

MOȘCOTÍ vb. IV. v. **moșmoli**.

MOȘÍ, *moșesc*, vb. IV. 1. Tranz. A da ajutorul necesar unei femei la naștere; a da noului-născut primele îngrijiri, a-i tăia buricul. 2. Intranz. și refl. (Fam.) A lucra încet, a se trudi mult (fără rezultat satisfăcător); a se mocăi. — Din **moașă**.

MOȘÍC, *moșici*, s. m. (Fam.) Moșuleț. ✦ (În jocul păpușilor) Păpușă care reprezintă un bătrîn. — Din **moș** + suf. *-ic*.

MOȘÍCĂ, *moșici*, s. f. 1. Diminutiv al lui *moașă*. 2. Băbuță.

MOȘÍE, *moșii*, s. f. 1. Proprietate mare de pămînt cultivabil, aparținînd unui moșier. ✦ (Fam.) Lucru de care poți dispune cum vrei. 2. (Înv. și arh.) Pămînt strămoșesc; patrie. 3. (Înv.) Moștenire. — Din **moș** + suf. *-ie*.

MOȘIÉR, *moșieri*, s. m. Proprietar de moșie. [Pr.: *-și-er*] — Din **moșie** + suf. *-ar*.

MOȘIEREÁSĂ, *moșierese*, s. f. Proprietară a unei moșii; soție de moșier. [Pr.: *-și-e-*] — Din **moșier** + suf. *-easă*.

MOȘIERÉSC, **-EÁSCĂ**, *moșierești*, adj. Care aparține moșierului sau moșierimii, privitor la moșier sau la moșierime. [Pr.: *-și-e-*] — Din **moșier** + suf. *-esc*.

MOȘIERÍME s. f. Pătura socială a moșierilor; mulțime de moșieri. [Pr.: *-și-e-*] — Din **moșier** + suf. *-ime*.

MOȘIERÍȚĂ, *moșierițe*, s. f. Moșiereasă. [Pr.: *-și-e-*] — Din **moșier** + suf. *-iță*.

MOȘINÁȘ, *moșinași*, s. m. (Înv. și reg.) Mic proprietar rural; răzeș. — Din **moșan** + suf. *-aș* (după *moșie*).

MOȘINÓI s. n. v. **mușuroi**.

MOȘIOÁRĂ, *moșioare*, s. f. Diminutiv al lui *moșie*. [Pr.: *-și-oa-*]

MOȘIRÓI s. n. v. **mușuroi**.

MOȘÎT s. n. Acțiunea de *a moși*.

MOȘMOÁNĂ, *moșmoane*, s. f. Fructul comestibil al moșmonului, moale, suculent și cu gust dulce-acrișor. — Tc. **muşmula**.

MOȘMOÁNE s. f. pl. (În superstiții) Vrăji, farmece; obiecte folosite în astfel de practici; cuvintele, invocațiile rostite cu acest prilej. — Postverbal al lui **moșmoni**.

MOȘMOLEÁLĂ, *moșmoleli*, s. f. Faptul de *a moșmoli*; mocăială, mocoșeală.

MOȘMOLÍ, *moșmolesc*, vb. IV. Intranz. 1. A face mișcări încete și neprecise. 2. A lucra încet și fără spor; a se mocăi, a se mocoși. [Var.: (reg.) **moșcondí**, **moșcotí**, **moșmondí**, **moșmoní** vb. IV]

MOȘMÓN, *moșmoni*, s. m. Arbust din familia rozaceelor, cu flori mari, albe și cu fructe comestibile (*Mespilus germanica*). — Din **moșmoană**.

Moșmon

MOȘMONDÍ vb. IV. v. **moșmoli**.

MOȘMONÍ vb. IV. v. **moșmoli**.

MOȘNEÁG, *moșnegi*, s. m. I. 1. Bărbat bătrîn; moș. 2. Bărbat mascat care însoțește brezaia; moș (I 2). II. (Reg.) 1. Știulete de porumb de pe care nu se desprinde ușor mătasea. 2. Una dintre grinzile care susțin moara de vînt. — Din **moșan** + suf. *-eag*.

MOȘNEÁN, *moșneni*, s. m. 1. (Reg.; în orînduirea feudală) Țăran liber, posesor al unei proprietăți de pămînt; răzeș. 2. (Înv.) Moștenitor, moștean. [Var.: (reg.) **moșán** s. m.] — Din **moșan** + suf. *-ean*.

MOȘNEÁNCĂ, *moșnence*, s. f. (Reg.; în orînduirea feudală) 1. Proprietară de pămînt. 2. (Înv.) Moștenitoare. [Var.: (reg.) **moșáncă** s. f.] — Din **moșnean** + suf. *-că*.

MOȘNEGĂRÍE, *moșnegării*, s. f. (Rar) Adunătură de moșnegi. — Din **moșneag** + suf. *-ărie*.

MOȘNEGÉL, *moșnegei*, s. m. Moșneguț. — Din **moșneag** + suf. *-el*.

MOȘNEGÉSC, **-EÁSCĂ**, *moșnegești*, adj. De moșneag. — Din **moșneag** + suf. *-esc*.

MOȘNEGÉȘTE adv. Ca moșnegii; bătrînește, încet. — Din **moșneag** + suf. *-ește*.

MOȘNEGÚȚ, *moșneguți*, s. m. Diminutiv al lui *moșneag* (I 1).

MOȘNENÉSC, **-EÁSCĂ**, *moșnenești*, adj. (Reg.) Care aparține moșnenilor, privitor la moșneni; răzeșesc. — Din **moșnean** + suf. *-esc*.

MOSOÁICĂ, *mosoaice*, s. f. (Reg.) Oală de lut. — Din **moș** + suf. *-oaică*.

MOȘORÓI s. n. v. **mușuroi**.

MOȘTEÁN, *moșteni*, s. m. (Înv. și reg.) Moșnean. — Din **moș-nean** (după v. sl. *mostl*).

MOȘTENÉSC, **-EÁSCĂ**, *moștenești*, adj. (Înv. și reg.) De moștean; răzeșesc. — Din **moștean** + suf. *-esc*.

MOȘTENÍ, *moștenesc*, vb. IV. Tranz. A primi ceva ca moștenire, a dobîndi prin testament. ✦ A deveni succesorul, moștenitorul cuiva. — Din **moștean**.

MOȘTENÍRE, *moșteniri*, s. f. 1. Avere, bunuri materiale rămase de la o persoană decedată și intrate în posesiunea altcuiva. ◇ Expr. *A lăsa moștenire* = a transmite cuiva un bun după moarte. 2. Fig. Bunuri morale, intelectuale, artistice, idei, fenomene de cultură etc. primite de la înaintași. — V. *moșteni*.

MOȘTENÍT, **-Ă**, *moșteniți*, *-te*, adj. Rămas de la înaintași; lăsat prin moștenire. — V. *moșteni*.

MOȘTENITÓR, **-OÁRE**, *moștenitori*, *-oare*, s. m. și f. 1. Persoană care moștenește bunuri materiale; urmaș. ✦ (În monarhiile ereditare, în expr.) *Prinț moștenitor* sau *moștenitorul tronului* = prinț care urmează să se urce pe tron după moartea unui suveran. 2. (Glumeț) Fiu, copil. — Din **moșteni** + suf. *-(i)tor*.

MOȘÚC, *moșuci*, s. m. (Reg.) Moșuleț. — Din **moș** + suf. *-uc*.

MOȘULÉȚ, *moșulcți*, s. m. Diminutiv al lui *moș* (I 1).

MOȘULÍCĂ, *moșulici*, s. m. (Depr.) Moșuleț. — Din **moș** + suf. *-ul-ică*.

MOȘURÓI s. n. v. **mușuroi**.

MOTÁN, *motani*, s. m. 1. Cotoi. 2. Fig. Om tăcut, ascuns, despre care este greu să știi ce gîndește.

MOTĂNÁȘ, *motănași*, s. m. Diminutiv al lui *motan*.

MOTĂNÉL, *motănei*, s. m. Motănaș. — Din **motan** + suf. *-el*.

MOTĂNÍME s. f. (Rar) Adunătură de motani; neamul motanilor. — Din **motan** + suf. *-ime*.

MÓTCĂ, *motci*, s. f. (Reg.) Jurubiță sau scul de tort. — Sb. **motka**.

MOTÉT s. n. Temă muzicală dezvoltată pe baza unui text religios după regulile contrapunctului și care se cîntă pe mai multe voci. — Fr. **motet**.

MOTILITÁTE s. f. Facultatea de a se mișca. — După fr. **motilité**.

MOTÍV, *motive*, s. n. I. Cauza, rațiunea, pricina unei acțiuni; imboldul care împinge la o acțiune sau care determină o acțiune. ◇ Loc. conj. *Pentru motivul că...* = deoarece. *Pe motiv că...* = aducînd argumentul că... ◇ Expr. *A da cuiva motiv să...* = a provoca pe cineva să..., a da cuiva pretext să... *Fără motiv* = nejustificat. ✦ Pretext. II. 1. Frază muzicală care se repetă, sub diferite aspecte, într-o compoziție; temă. 2. Element pictural sau sculptural, folosit într-o compoziție decorativă sau arhitecturală. 3. (În literatură) Temă. — Fr. **motif** (lat. lit. **motivus**).

MOTIVÁ, *motivez*, vb. I. Tranz. A arăta motivele unui fapt, ale unei atitudini, ale unei acțiuni; a justifica. ✦ A îndreptăți, a susține, a întemeia pe un motiv serios și real. — Fr. **motiver**.

MOTIVÁRE, *motivări*, s. f. Acțiunea de *a motiva* și rezultatul ei; justificare, îndreptățire.

MOTÎNTÓC, *motîntoci*, s. m. (Reg. Prost, tont, nătîng.

MOTO- Element de compunere însemnînd «pus în mișcare cu ajutorul unui motor», «echipat cu un motor», care servește la formarea unor substantive ca *motoplug*, *motomitralieră* etc. și a unor adjective ca *motomecanizat*. — Fr. **moto-**.

MÓTO, (rar) *motouri*, s. n. Citat care se pune înaintea unei scrieri, a unui capitol etc., spre a reda ideea principală sau tendința autorului. [Scris și: *motto*] — It. **motto**.

MOTOĂȘCĂ, *motoaște*, s. f. (Reg.) Boccea mică, legătură făcută dintr-o basma cu capetele înnodate. — Ucr. **motóčok**, **motóčka**.

MOTÓC, *motoci*, s. m. (Reg.) Cotoi. — Din **mot**[an] + suf. *-oc*.

MOTOCÉL, *motocei*, s. m. Ghemuleț; canaf, ciucure. — Din **motoc** (rar folosit, «caier»; < ucr. *motok*) + suf. *-el*.

MOTOCICLÉTĂ, *motociclete*, s. f. Vehicul cu două (sau cu trei) roți montate pe un cadru și pus în mișcare de un motor fixat pe același cadru. — Fr. **motocyclette**.

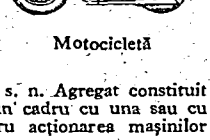

Motocicletă

MOTOCICLÍSM s. n. Sport practicat cu motocicleta. — Din **motocicl**[ist] + suf. *-ism*.

MOTOCICLÍST, **-Ă**, *motocicliști*, *-ste*, s. m. și f. Persoană care conduce o motocicletă, care practică sportul cu motocicleta. — Fr. **motocycliste**.

MOTOCOMPRESÓR, *motocompresoare*, s. n. Agregat constituit dintr-un compresor și un motor montat pe un cadru cu una sau cu două osii, folosit pe șantiere și în ateliere pentru acționarea mașinilor pneumatice. — După fr. **motocompresseur**.

MOTOCULTÚRĂ, *motoculturi*, s. f. Agricultură mecanizată. — După fr. **motoculture**.

MOTOFLÉTE, *motofleți*, s. m. (Fam.) Om nefolositor, încet la treabă. — Din **mototol** + **nătăflete** (= *nătăfleț*).

MOTOLÓG, **-OÁGĂ**, *motologi*, *-oage*, s. m. și f. (Reg.) Om greoi la cap; tont, prost.

MOTOMECANIZÁRE, *motomecanizări*, s. f. Mecanizare făcută cu ajutorul motoarelor. — Din **moto-** + **mecanizare**.

MOTOMECANIZÁT, -Ă, *motomecanizați, -te* adj. Înzestrat cu mijloace de tracțiune auto. — Din **moto-** + **mecanizat**.

MOTOMITRALIÉRĂ, *motomitraliere*, s. f. Mitralieră instalată pe o motocicletă. — Din **moto-** + **mitralieră** (după fr. *motomitrailleuse*).

MOTONÁVĂ, *motonave*, s. f. Navă cu motor (cu ardere internă). — It. **motonave**.

MOTOPLÚG, *motopluguri*, s. n. Plug greu, mecanic sau adaptat la un tractor. — Din **moto-** + **plug** (după rus *motornyi plug*).

MOTOPÓMPĂ, *motopompe*, s. f. Pompă pusă în mișcare de un motor, folosită în grădinărie, la stingerea incendiilor etc. — Fr. **motopompe**.

MOTÓR[1], *motoare*, s. n. 1. Mașină care transformă o formă de energie în energie mecanică pentru acționarea altei mașini, a unui vehicul etc. *Motor cu ardere internă sau externă. Motor electric.* 2. Fig. Ceea ce dă impuls unei acțiuni; imbold, stimulent. — Fr. **moteur** (lat. lit. **motor**).

MOTÓR[2], **-OÁRE**, *motori, -oare*, adj. Care pune ceva în mișcare, de mișcare. *Mușchi motor. Nerv motor.* — Fr. **moteur** (lat. lit. **motor**).

MOTORÉTĂ, *motorete*, s. f. Motocicletă (cu pedale) pusă în mișcare de un motor cu putere mică. — Fr. **motorette**.

MOTORÍNĂ s. f. Lichid vîscos obținut prin distilarea petrolului, a gudroanelor cărbunilor de pămînt sau a unor produse sintetice, folosit drept combustibil la anumite motoare. — Comp. rus **motorin**.

MOTORÍST, -Ă, *motoriști, -ste*, s. m. și f. Lucrător specializat în întreținerea și repararea motoarelor. — Fr. **motoriste**.

MOTORIZÁ, *motorizez*, vb. I. Tranz. A înzestra cu tracțiune mecanică, a înlocui tracțiunea animală prin tracțiune mecanică. ✦ A echipa un vehicul cu un motor. — Fr. **motoriser**.

MOTORIZÁT, -Ă, *motorizați, -te*, adj. Care utilizează tracțiune mecanică. ✦ (Substantivat, n. pl.) Unitate militară care folosește mijloace mecanizate de luptă, în special tancuri. — După fr. **motorisé**.

MOTOTÓL[1] s. n. Obiect făcut cocoloș; corp chircit; ghemotoc. ✧ Expr. *A face* (sau *a lăsa*) *mototol* = a) a face ghemotoc; b) a doborî la pămînt. — Postverbal al lui **mototoli**.

MOTOTÓL[2], **-OÁLĂ**, *mototoli, -oale*, adj. Bleg, nătîng.

MOTOTOLÍ, *mototolesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) face mototol, a (se) cocoloși; a (se) boți. — Comp. ucr. **motolyty**.

MOTOTOLÍT, -Ă, *mototoliți, -te*, adj. Făcut mototol, boțit. — V. *mototoli*.

MOTRÍCE adj. invar. Care pune în mișcare, care mișcă. ✧ *Forță motrice* = forță care produce o mișcare, [Acc. și: *mótrice*] — Fr. **motrice** (lat. lit. **motrix, -ícis**).

MOTROÁȘCĂ, *motroaște*, s. f. (Reg.) Motoașcă. ✦ Mănunchi. — V. *motoașcă*.

MOTROȘÍ, *motroșesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A lucra încet, fără spor. — Din **motroaște**.

MOȚ[1], (1, 6) *moțuri*, (7) *moațe*, s. n. 1. Șuviță de păr din frunte sau din creștetul capului (prinsă cu o tunduă); *p. ext.* funda cu care se leagă această șuviță. ✧ Expr. (Ir.) *(A fi) cu moț (în frunte)* sau *mai cu moț* = a se socoti cu vază, iscusit, grozav. *A spune lucrurile cu moț* = a exagera o expunere. *A lua* (pe cineva) *de moț* = a trage de păr. 2. Smoc de pene de pe capul unor păsări. 3. Pielea roșie de pe capul curcanului, care atîrnă în jos; creastă. ✧ Compus: *moțul-curcanului* = a) plantă erbacee cu flori roșii în formă de spice, care atîrnă în jos *(Polygonum orientale)*; b) plantă erbacee cu flori roșii, mici, așezate în spice lungi, care atîrnă ca o coadă *(Amarantus caudatus)*. 4. Plantă acvatică cu flori verzui, unite în spic, care ies la suprafața apei *(Potamogeton perfoliatus)*. 5. Ciucure de mătase, de lînă sau de bumbac care se atîrnă la fes, la scufie etc. 6. Partea superioară, ascuțită, prelungită sau bulbucată a unor lucruri. 7. Bucată de cîrpă sau de hîrtie pe care se înfășoară o șuviță de păr, pentru a o încreți; bigudiu.

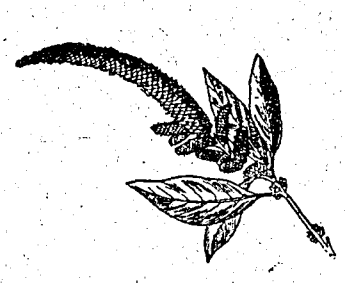

Moțul-curcanului (a)

MOȚ[2], **MOÁȚĂ**, *moți, moațe*, s. m. și f. Romîn din Munții Apuseni. — Din **moț**[1].

MOȚĂ, *moțez*, vb. I. Refl. A se găti cu moț, cu zulufi. — Din **moț**[1].

MOȚÁT, -Ă, *moțați, -te*, adj. 1. Care poartă moț[1] (1, 5), cu moț[1] (1, 5). ✦ Fig. Îndrăzneț, cu gura mare. ✧ Expr. *Te-ai găsit și tu mai moțat*, se spune cuiva care se crede mai isteț decît ceilalți. 2. (Despre păsări) Cu moț[1] (2). 3. (Despre căciuli) Cu vîrf ascuțit, țuguiat. — Din **moț**[1] + suf. *-at*.

MOȚÁI, *moțăi*, vb. IV. Intranz. 1. A ațipi șezînd; a piroti, a dormita. 2. A dă din cap (în semn de afirmație sau de salut). [Prez. ind. și: *moțăiesc*] — Comp. **moț**[1].

MOȚĂIÁLĂ, *moțăieli*, s. f. Faptul de *a moțăi*.

MOȚĂÍT s. n. Moțăială. — V. *moțăi*.

MOȚĂITÚRĂ, *moțăituri*, s. f. Moțăit. — Din **moțăi** + suf. *-(ĭ)tură*.

MOȚIONÁL, *moționale*, adj. n. (Gram.; în expr.) *Sufix moțional* = sufix care servește la moțiune[1]. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **moțiune**[1] + suf. *-al*.

MOȚIÚNE[1], *moțiuni*, s. f. Procedeu de formare a substantivelor feminine de la cele masculine sau a celor masculine de la feminine prin adăugarea unui sufix. — Fr. **motion** (lat. lit. **motio, -onis**).

MOȚIÚNE[2], *moțiuni*, s. f. Propunere formulată într-o adunare și supusă votului acesteia. — Fr. **motion** (< engl.).

MOȚÓC, *moțoace*, s. n. (Reg.) Păr adunat și legat în vîrful capului; coc. — Din **moț**[1] + suf. *-oc*.

MOȚOGÁNCĂ, *moțogance*, s. f. (Reg.) Romîncă din Munții Apuseni; moață.

MOȚPÁN, *moțpani*, s. m. (Reg., ir.) Domn, boier; *p. ext.* berbant, strengar. — Pol. **mos'c'pan, mospan**.

MOȚPÁNCĂ, *moțpance*, s. f. (Reg., ir.) Doamnă, boieroaică. — Din **moțpan** + suf. *-că*.

MOȚPÁNOI, *moțpănoi*, s. m. (Reg., ir.) Augmentativ al lui *moțpan*.

MOV adj. invar. Care are culoarea violet-deschisă a florilor de stînjenel. — Fr. **mauve**.

MOVÍLĂ, *movile*, s. f. 1. Ridicătură de pămînt mai mică decît dealul. 2. Mică ridicătură de pămînt făcută de om pentru a servi ca semn de hotar. 3. Grămadă de obiecte (de același fel), morman (în formă conică). — Slav (v. sl. **mogyla**).

MOVILÍ, *movilesc*, vb. IV. Tranz. A așeza grămadă, în formă de movilă. — Din **movilă**.

MOVILÍT, -Ă, *moviliți, -te*, adj. Așezat, clădit în formă de movilă. — V. *movili*.

MOVILÍȚĂ, *movilițe*, s. f. Diminutiv al lui *movilă*.

MOVILÓI, *moviloaie*, s. n. (Rar) Augmentativ al lui *movilă*.

MOVILÚȚĂ, *moviluțe*, s. f. Moviliță. — Din **movilă** + suf. *-uță*.

MOZAÍC[1], *mozaicuri*, s. n. 1. Lucrare (de artă) decorativă compusă din pietricele de diferite culori, lipite între ele cu mortar sau cu mastic și alcătuind un desen geometric sau înfățișînd figuri de oameni, de animale etc. 2. Fig. Amestec de tot felul de lucruri sau de oameni. — Fr. **mosaïque**.

Mozaic

MOZAÍC[2], **-Ă**, *mozaici, -e*, adj. Care ține de mozaism, privitor la mozaism. ✦ (Substantivat) Adept al mozaismului. — Fr. **mosaïque**.

MOZAICÁR, *mozaicari*, s. m. Lucrător specializat în lucrări de mozaic. — Din **mozaic**[1] + suf. *-ar*.

MOZAÍSM s. n. Cult religios monoteist (practicat de evrei) ale cărui principii sînt cuprinse în Vechiul Testament; religie mozaică. — Fr. **mosaïsme**.

MOZÓC, *mozoci*, s. m. (Reg.) Cîine mare ciobănesc.

MOZÓL, *mozole*, s. n. Gunoi, rumeguș. — Postverbal al lui **mozoli**.

MOZOLÍ, *mozolesc*, vb. IV. Tranz. 1. A frămînta ceva în gură cu salivă, fără a mușca sau a sfărîma cu dinții. ✦ Refl. (Reg., despre persoane) A se murdări (cu mîncare). 2. A spăla prost, fără a îndepărta murdăria, a spăla (rufele) de mîntuială. — Comp. ucr. **mozoljuvaty**.

MRĂNIȚĂ s. f. Îngrășămînt natural provenit din bălegar de animale sau din diferite resturi vegetale. — Comp. v. sl. **smradu**.

MRĂNIȚÓS, -OÁSĂ, *mrănițoși, -oase*, adj. (Despre pămînt) Peste care s-a împrăștiat mrăniță; gunoit. — Din **mrăniță** + suf. *-os*.

MREÁJĂ, *mreje*, s. f. 1. Plasă de prins pește (compusă din trei rețele suprapuse). ✦ Coteț (2). 2. Fig. Mijloc viclean de a prinde sau de a înșela pe cineva. [Var.: **mréjă** s. f.] — Slav (v. sl. **mrěža**).

Mreajă

MREÁNĂ, *mrene*, s. f. Pește de rîu cu zolzi de culoare verde-cenușie pe spate și alburie pe burtă, care poate ajunge pînă la o greutate de 4-5 kg *(Barbus fluviatilis)*. — Bg., sb. **mrena**.

MRÉJĂ s. f. v. **mreajă**.

MREJÍ, *mrejesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A împleti mreje. ✦ Fig. A umbla cu intrigi. — Din **mreajă**.

MREJÍRE, *mrejiri*, s. f. Acțiunea de *a mreji* și rezultatul ei.

MRENÚȚĂ, *mrenuțe*, s. f. Diminutiv al lui *mreană*.

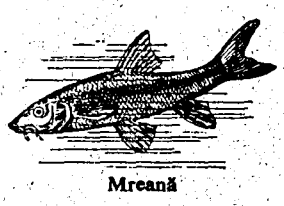

Mreană

MUC[1], *muci*, s. m. Secreție care iese din nările omului și ale unor animale. — Lat. **muccus**.

MUC[2], *mucuri*, s. n. 1. Vîrful înnegrit prin ardere al unui fitil de lampă, de lumînare, de candelă; (reg.) fitilul întreg. 2. Bucățică rămasă dintr-o lumînare aproape consumată sau dintr-o țigară fumată. — Lat. **muccus**.

MUCALÍT, -Ă, *mucaliți, -te,* adj. (Despre oameni: adesea adverbial sau substantivat) Care știe să înfățișeze latura comică a lucrurilor, păstrînd însă un aer serios; glumeț, poznaș, ghiduș. ✦ (Înv.; substantivat, m.) Bufon. — Tc. **mukallit.**

MUCALITLÍC, *mucalitlicuri,* s. n. (Înv.) Vorbă de ris; glumă; șagă, poveștire nostimă. — Tc. **mukallitlik.**

MUCAREMEÁ s. f. (Turcism înv.) Mucarer. — Tc. **mukarreme.**

MUCARÉR s. n. (Turcism înv.) Firman de confirmare a domnilor romîni de către Poarta otomană; *p. ext.* birul plătit Porții cu această ocazie. — Tc. **mukarrer.**

MUCÁRNIC, *mucarnici,* s. m. (Înv.) Om care avea sarcina să aprindă și să stingă felinarele sau luminile de pe străzi. — Din **muc**[2] + suf. *-arnic.*

MUCÁRNIȚĂ, *mucarnițe,* s. f. (Înv.) Unealtă cu care se stingeau felinarele și luminările sau cu care se rupeau mucurile acestora pentru a înviora flacăra. — Din **muc**[2] + suf. *-arniță.*

MUCAVÁ, *mucavale,* s. f. Carton gros, întrebuințat la legatul cărților, la fabricarea cutiilor etc. — Tc. **mukavva.**

MUCÁRP s. f. pl. (Înv.) Foarfece cu care se tăia capătul ars al mucului, pentru a înviora flacăra lumînării sau a candelei. — Din **muc**[2].

Mucări

MUCĂRÍ[2], *mucăresc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) 1. A reteza mucul unei lumînări care fumegă. 2. A reteza vîrful unor plante. — Din **mucări**[1].

MUCĂRÍT s. n. Fantul de *a mucări*[2].

MÚCEA s. m. Calificativ injurios dat unui copil sau unui tînăr; mucos. — Din **muc**[1] + suf. *-ea.*

MÚCED, -Ă, *mucezi, -de,* adj. Acoperit de mucegai (din cauza vechimii sau a umezelii); mucegăit. ✦ (Despre cărți, hîrtie) Îngălbenit de vreme; degradat. ✦ (Reg., despre părul unor animale) De culoarea mucegaiului; fumuriu, negru-vînăt. — Lat. **mucidus.**

MUCEGÁI, *mucegaiuri,* s. n. Nume dat ciupercilor care se dezvoltă pe suprafața substanțelor organice sau, în condiții de umezeală excesivă, pe ziduri, pe pietre etc., sub forma unui strat ca pîsla, cenușiu sau verzui. [Var.: **mucigái** s. n.] — Din **muced.**

MUCEGĂÍ, pers. 3 *mucegăiește,* vb. IV. Intranz. și refl. A prinde mucegai, a se acoperi de mucegai; a mucezi. — Din **mucegai.**

MUCEGĂIÓS, -OÁSĂ, *mucegăioși, -oase,* adj. Muced. — Din **mucegai** + suf. *-os.*

MUCEGĂÍRE, *mucegăiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) mucegăi;* mucegai.

MUCEGĂÍT, -Ă, *mucegăiți, -te,* adj. Acoperit de mucegai; muced. [Var.: **mucigăít, -ă** adj.] — V. *mucegăi.*

MUCENÍC, -Ă, *mucenici, -e,* s. m. și f. 1. Martir din primele timpuri ale creștinismului; *fig.* persoană care suferă pentru o idee, pentru o acțiune. 2. (La m. nl.) Sărbătoare creștină pentru pomenirea a patruzeci de martiri (la 9 martie). ✦ Colăcei preparați cu nuci și cu miere (împletiți în formă de 8), copți în cuptor sau fierți în apă, care se mănîncă de sărbătoarea celor patruzeci de martiri. — Sb. **mučenik.**

MUCENICÍE s. f. Suferință extremă, chin. — Din **mucenic** + suf. *-ie.*

MUCENÍȚĂ, *mucenițe,* s. f. Mucenică; *fig.* femeie care suferă pentru o idee, pentru o acțiune. — Sb. **mučenica.**

MUCEZEÁLĂ s. f. Faptul de *a mucezi;* starea lucrului mucegăit; mucegai.

MUCEZÍ, *mucezesc,* vb. IV. Intranz. și refl. 1. A deveni muced, a prinde mucegai; a (se) mucegăi. 2. Fig. A trăi inactiv, a duce o viață monotonă, a lîncezi. — Din **muced.**

MUCEZÍRE, *mucezíri,* s. f. Mucezeală. — V. *mucezi.*

MUCEZÍT, -Ă, *mucezíți, -te,* adj. Care a prins mucegai; mucegăit. — V. *mucezi.*

MÚCHE s. f. v. **muchie.**

MUCHELÉF, -Ă, *mucheléfi, -e,* adj. (Turcism înv.) Îmbrăcat cu îngrijire, curățel; fercheș. — Tc. **mükellef.**

MÚCHIE, *muchii,* s. f. 1. Linia de intersecție a două fețe ale unui corp. 2. Margine, dungă a unui lucru. ◇ *Muchia palmei* = marginea palmei dinspre degetul mic. ◇ Expr. *Bani bătuți pe muchie* = bani numerar, bani gheață. 3. Partea opusă tăișului unor unelte (topor, cuțit etc.). ◇ Expr. (Rar) *(Ca) de o muchie de cuțit* = foarte puțin. *(A fi sau a sta) pe muchie de cuțit* = (a fi) într-o situație critică. (a se afla) în primejdie. 4. Partea cea mai înaltă, ascuțită și prelungită a unui munte, a unui deal, a unei stînci; creastă, coamă, culme; *p. ext.* coasta unui munte sau a unui deal. [Pr.: *-chi-e.* — Var.: **múche** s. f.] — Lat. **mutila* (= *mutilus*).

MUCHIÉR, *muchiere,* s. n. Rindea care servește la îndreptatul muchiilor scîndurilor. [Pr.: *-chi-er*] — Din **muchie** + suf. *-ar.*

MUCHÍȚĂ, *muchițe,* s. f. (Reg.) Măicuță. — Din [mă]**mucă** + suf. *-iță.*

MUCIGÁI s. n. v. **mucegai.**

MUCIGĂÍT, -Ă adj. v. **mucegăit.**

MUCILAGINÓS, -OÁSĂ, *mucilaginoși, -oase,* adj. Ca mucilagiul; vîscos. — Fr. **mucilagineux** (lat. lit. **mucilaginosus**).

MUCILÁGIU, *mucilagii,* s. n. Substanță vîscoasă care se găsește în rădăcina nalbei, în semințele de in și în multe alte plante. — Fr. **mucilage** (lat. lit., **mucilago**).

MUCIÓRNIȚĂ, *muciorniță,* s. f. Nămol rău mirositor care se găsește pe fundul lacurilor și al mlaștinilor.

MÚCLES interj. (Fam.) Tăcere! ast! [Var.: **mócles** interj.] — Țig. **muklo.**

MUCOÁSĂ, *mucoase,* s. f. Membrană care căptușește cavitatea unui organ secretor. — Fr. **muqueuse** (lat. lit. **mucosus**).

MÚCOR s. m. Gen de ciuperci din familia mucoraceelor. — Fr. **mucor** (lat. lit. **mucor, -oris**).

MUCORACÉE s. f. pl. Familie de ciuperci microscopice, cu o acțiune de fermentație foarte puternică. — Fr. **mucoracées.**

MUCÓS, -OÁSĂ, *mucoși, -oase,* adj. 1. Căruia îi curg mucii, plin de muci. ✦ (Substantivat; depr.) Tînăr necopt la minte; țîngău. 2. Care produce mucozități. — Lat. **muccosus.**

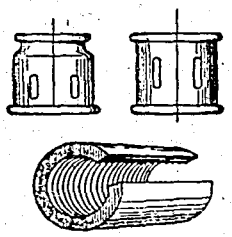

Mufe

MUCOZITÁTE, *mucozități,* s. f. Cantitate mare de mucus. — După fr. **mucosité.**

MÚCUS s. n. Secreție produsă de celulele mucoase ale glandelor. — Lat. lit. **muccus** (fr. **mucus**).

MUDÍR, *mudíri,* s. m. (Turcism înv.) Sfetnic în divanul domnesc. — Tc. **müdür, müdir.**

MUEZÍN, *muezíni,* s. m. Preot musulman care anunță din minaret ora rugăciunii. — Tc. **müezzin.**

MÚFĂ, *mufe,* s. f. (Tehn.) 1. Cilindru de metal folosit la legarea a două țevi. 2. Mic tub metalic, deschis la ambele capete, folosit la fixarea capsei unui fitil. — Germ. **Muffe.**

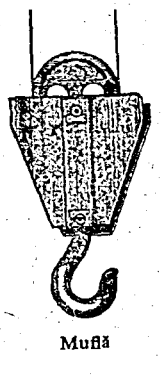

Mufla

MÚFLĂ, *mufle,* s. f. 1. Cameră unui cuptor industrial sau de laborator, cu pereții refractari, în care se introduce materialul de încălzit, pentru a-l izola de combustibil sau de gazele de ardere. 2. Dispozitiv construit din unul sau din mai mulți scripeți, folosit pentru ridicarea greutăților. — Fr. **moufle.**

MUFLÓN, *mufloni,* s. m. Oaie sălbatică cu coarne groase și răsucite (originară din Corsica), care trăiește și la noi, în parcuri de vînătoare *(Ovis musimon).* — Fr. **mouflon.**

MUFLÚZ s. m. și n. v. **mofluz.**

MUFTÍU, *muftii,* s. m. Căpetenie religioasă a musulmanilor. — Tc. **müfti.**

MÚGET, *mugete,* s. n. 1. Strigătul, zbieretul vitelor cornute; răget, *p. ext.* strigătul melodios al cerbului în epoca de împerechere. 2. Fig. Zgomot puternic produs de vînt, de furtună; vuiet, vîjîit. — Lat. **mugitus.**

MUGÍ, pers. 3 *mugește,* vb. IV. Intranz. A zbiera, a rage. ✦ (Despre cerbi) A scoate un strigăt puternic și melodios (caracteristic în epoca de împerechere). ✦ Fig. (Despre oameni) A striga puternic, a răcni. 2. (Despre ape și despre vînt) A vui puternic, a urla. [Prez. ind. pers. 3 sg. și: *múge*] — Lat. **mugire.**

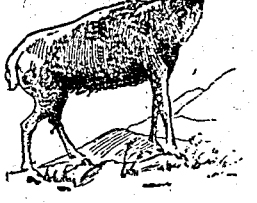

Muflon

MUGÍRE, *mugíri,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a mugi; fig.* urlet clocot, vuiet.

MUGÍT s. n. Muget. — V. *mugi.*

MUGITÓR, -OÁRE, *mugitori, -oare,* adj. (Despre ape și despre furtuni) Care vuiește puternic. — Din **mugi** + suf. *-(i)tor.*

MÚGUR, *muguri,* s. m. 1. Organ complex al plantelor, învelit în solzi și conținînd în interior un ax, frunzulițe și flori în formație. 2. Excrescență mică, de natură patologică, pe unele organe. 3. Partea pieptului dintre picioarele de dinainte la vitele cornute, la cerb, la căprioară și la alte animale sălbatice. [Var.: **múgure** s. m.] — Comp. alb. **mugull.**

MUGURÁ vb. I. v. **înmuguri.**

MUGURÁȘ, *mugurași,* s. m. Diminutiv al lui *mugur* (1).

MUGURÁT, -Ă, *mugurați, -te,* adj. Îmbobocit. — Din **mugur** + suf. *-at.*

MÚGURE s. m. v. **mugur.**

MUGURÉL, *mugurei,* s. m. Muguraș. — Din **mugur** + suf. *-el.*

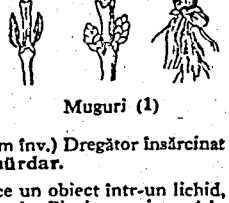

Muguri (1)

MUGURÍ vb. IV. v. **înmuguri.**

MUHAFÍZ, *muhafizi,* s. m. (Turcism înv.) Comandant al unei cetăți turcești. — Tc. **muhafız.**

MUHURDÁR, *muhurdari,* s. m. (Turcism înv.) Dregător însărcinat cu păstrarea sigiliului domnesc. — Tc. **mühürdar.**

MUIÁ, *moi,* vb. I. 1. Tranz. A introduce un obiect într-un lichid, a îmbiba cu lichid. ✦ (Poetic) A scălda. ✦ A uda. *Ploaia a muiat paiele.*

✦ A întinge. 2. Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni mai moale, mai puţin consistent. ◇ Expr. (Tranz.) *A muia oasele* (sau *ciolanele*) *cuiva* = a bate rău pe cineva. 3. Refl. A-şi pierde puterile, a slăbi, a se moleşi; (despre ger) a scădea în intensitate, a deveni mai puţin aspru. 4. Refl. A se potoli, a se calma, a se linişti. ✦ A se îmblînzi, a se înduioşa, a fi mişcat. ✦ Tranz. A îndupleca. 5. Tranz. (Lingv.) A articula o consoană palatalizată mărind zona de contact dintre limbă şi palat, astfel încît să se obţină o consoană cu un timbru palatal caracteristic. — Lat. *molliare.

MUIÁT[1] s. n. Muiere[1]. — V. *muia*.

MUIÁT[2], **-Ă**, *muiaţi, -te*, adj. 1. Introdus într-un lichid, îmbibat cu un lichid. 2. Fig. (Despre oameni) Îmbrăcat în..., împodobit cu... *O jună fată muiată într-o haină albă* (EMINESCU). 3. Fig. Stors de puteri, lipsit de energie, moleşit. ✦ Abătut, descurajat. 4. (Despre glas, voce) Potolit, liniştit, calmat; înduioşat; domol, încet. 5. (În expr.) *Consoană muiată* = consoană cu un timbru palatal caracteristic, obţinut prin extensiunea zonei de contact dintre limbă şi palat. — V. *muia*.

MÚICĂ, *muici*, s. f. (Reg.) Mamă, maică. — Din [mă]mulcă (<*mamă* + suf. *-uică*).

MUIERĂŞĂ, *muieraşe*, s. f. (Pop.) Muieruşcă (1). — Din **muiere**[1] + suf. *-aşă*.

MUIERÁTEC, -Ă adj. v. **mueratic**.

MUIERÁTIC, -Ă, *muieratici, -e*, adj. 1. Afemeiat. 2. Muieresc, femeiesc. [Var.: **mulerátec, -ă** adj.] — Din **muiere**[1] + suf. *-atic*.

MUIÉRE[1], *muieri*, s. f. (Pop.) 1. Femeie. 2. Soţie. — Lat. **mulier, -eris**.

MUIÉRE[2], *muieri*, s. f. Acţiunea de *a (se) muia*.

MUIERÉSC, -EÁSCĂ, *muiereşti*, adj. (Pop.) De muiere, femeiesc; caracteristic unei femei. — Din **muiere**[1] + suf. *-esc*.

MUIERÉŞTE adv. (Pop.) Ca o muiere; femeieşte. — Din **muiere**[1] + suf. *-eşte*.

MUIERÉT, *muiereturi*, s. n. (La sg. sau, înv., la pl.; azi ir.) Mulţime, grup de femei; femei, muieri. — Din **muiere**[1] + suf. *-et*.

MUIERÍ, *muieresc*, vb. IV. Refl. (Pop.) A se moleşi. — Din **muiere**[1].

MUIERÚŞĂ, *muieruşe*, s. f. Muieruşcă (1). — Din **muiere**[1] + suf. *-uşă*.

MUIERÚŞCĂ, *muieruşte*, s. f. 1. Diminutiv al lui *muiere*[1]. 2. (Reg.) Femelă. — Din **muiere**[1] + suf. *-uşcă*.

MUIETOÁRE, *muietori*, s. f. (Pop.) Putină în care se pune un lucru la muiat; groapă cu apă în care se topeşte cînepa. — Din **muia** + suf. *-(ă)toare*.

MUJDEÁ, *mujdele*, s. f. (Turcism înv.) Veste, ştire. — Tc. **müjde**.

MUJDÉI s. n. Amestec de usturoi pisat, oţet (sau apă) şi sare, servind ca adaos la unele mîncăruri. [Var.: **mojdéi** s. n.] — Din **must** + **de**[4] + **ai**.

MUJÍC, -Ă s. m. şi f. v. **mojic**.

MUL s. n. (Geol.) Humus caracteristic solurilor în care descompunerea masei vegetale se face mai repede decît acumularea ei. — Fr. **mulle**.

MULÁ, *mulez*, vb. I. 1. Tranz. A da formă unui obiect, prin presarea materialului plastic în tipare sau în matriţe. 2. Refl. (Despre veşminte) A se lipi de corp, scoţîndu-i în evidenţă formele. — Fr. **mouler**.

MULÁJ, *mulaje*, s. n. Reproducere în ipsos, în ceară etc. a unui obiect, obţinută prin mulare. ◇ *Mulaj negativ* = tipar de ipsos, de ceară etc., făcut după un obiect în relief, cu ajutorul unui material plastic. ✦ Model făcut din hîrtie, după care se croieşte un obiect de îmbrăcăminte. — Fr. **moulage**.

MULÁRE, *mulări*, s. f. Acţiunea de *a (se) mula*.

MULÁTRU, -Ă, *mulatri, -e*, s. m. şi f. Persoană născută dintr-un bărbat alb şi o negresă sau dintr-o femeie albă şi un negru. — Fr. **mulâtre**.

MÚLCOM, -Ă adj. v. **molcom**.

MULCOMÍ vb. IV. v. **molcomi**.

MULGÁRĂ, *mulgare*, adj. f. (Pop.; despre oi, vaci) Mulgătoare. [Pl. şi: *mulgări*] — Din **mulg** (prez. ind. al lui *mulge*) + suf. *-ar*.

MULGĂTOÁRE, *mulgători*, adj. f. (Pop.; despre oi, vaci) Care se (poate) mulge, care are lapte. — Din **mulg** (prez. ind. al lui *mulge*) + suf. *-ătoare*.

MULGĂTÓR, -OÁRE, *mulgători, -oare*, s. m. şi f. Persoană care mulge vacile, oile, caprele. — Din **mulg** (prez. ind. al lui *mulge*) + suf. *-ător*.

MÚLGE, *mulg*, vb. III. Tranz. 1. A extrage lapte din uger, prin stoarcerea acestuia. ◇ Expr. *Vacă de muls* = persoană sau situaţie care poate fi exploatată, de pe urma căreia se pot trage foloase. 2. Fig. A trage foloase, a profita; a exploata pe cineva. — Lat. **mulgere**.

MÚLGERE, *mulgeri*, s. f. Acţiunea de *a mulge*; muls, mulsoare.

MULS[1] s. n. Mulgere. — V. *mulge*.

MULS[2], **-Ă**, *mulşi, -se*, adj. (Despre vaci, oi etc.) Căreia i s-a extras lapte din uger; (despre lapte) care a fost extras din uger. — V. *mulge*.

MULSOÁRE, *mulsori*, s. f. Mulgere, muls. — Din **muls**[1] + suf. *-oare*.

MULSÚRĂ, *mulsuri*, s. f. Mulgere, mulsoare, muls — Din **muls**[1] + suf. *-ură*.

MULT[1] adv. 1. În mare cantitate; intens, tare. ◇ *Cu mult* = în foarte mare măsură. *Cel mult* = a) maximum; b) în cel mai bun caz. ◇ Expr. *Ce să spun* (sau *să fac*) *mai mult?* = asta e tot, altceva nu pot să fac sau să spun. *Mai mult sau mai puţin* = în oarecare măsură, aproximativ. *Nici mai mult, nici mai puţin* = exact atîta. *(Asta) e prea mult* = (asta) întrece măsura, depăşeşte ceea ce trebuie sau se cuvine. 2. Departe, pe o distanţă mare. 3. Un timp îndelungat, îndelung. ◇ *Mai mult* = a) mai deş, mai ales, îndeosebi; b) (reg., în construcţii negative) de acum înainte, din acest moment. *De mult* = a) de o bună bucată de vreme; b) (reg.) devreme. ◇ Expr. *Mult şi bine* = vreme îndelungată. *A nu mai avea mult* = a) a fi aproape de sfîrşitul unei acţiuni; b) a fi aproape de sfîrşitul vieţii, a nu mai avea de trăit decît puţine zile. ✦ (Reg.) Maximum. *Vom călători mult trei zile*. 4. (Precedînd un adjectiv sau, înv., un adverb, dă acestora valoare de superlativ) În cel mai înalt grad; foarte, extrem. *Ea-l opreşte-n loc cu ochii şi c-o mult smerită rugă* (EMINESCU). *Se arată mult republican* (GHICA). — Din **mult**[2].

MULT[2], **-Ă, (II)** *mulţi, -te*, adj. nehot., num. nehot. I. Adj. nehot. 1. În mare cantitate, îmbelşugat, intens. ◇ (Substantivat) *Mi-a spus multe*. ◇ Expr. *Mult-puţin* (sau *-puţinul*) = toată cantitatea existentă. *A nu fi mult să...* = a fi cît pe-aci să..., mai-mai. *Mult* (sau *multul*) *cu multul* = foarte mult. 2. Vast, întins. *Şi de cînd m-am depărtat, Multă lume am îmblat* (EMINESCU). 3. Care durează vreme lungă; îndelungat. II. Num. nehot. (La pl.) În mare număr, numeroşi. ◇ Loc. adv. *De multe ori* sau *în multe rînduri* = adesea. ◇ (Substantivat) *Multora le-au făcut bine şi uite răsplata* (REBREANU). ✦ (Substantivat, n.) Lucruri, întîmplări, fapte numeroase şi felurite. ◇ Expr. *Multe şi de toate* sau (rar) *multe toate* = tot felul de lucruri. *A nu şti multe* = a se supăra uşor. *A voi (ceva) şi mai multe nu* = a voi cu orice preţ, a nu renunţa cu nici un chip. [Gen.-dat. pl. m. şi f. *multora*] — Lat. **multus, -a**.

MULTI- Element de compunere care dă cuvîntului pe care îl precedă sensul pluralităţii şi serveşte la formarea unor substantive ca *multimiliardar* şi a unor adjective ca *multinaţional*. — Fr. **multi-** (lat. lit. **multus**).

MULTICÉL, -ICĂ, *multicei, -ele*, adj. (Adesea adverbial, cu sens temporal, în forma *multicel*) Multişor. ◇ Loc. adv. *De multicel* = cam de multă vreme. — Din **mult** + suf. *-ic-el*.

MULTICOLÓR, -Ă, *multicolori, -e*, adj. Colorat în culori variate. — Fr. **multicolore** (lat. lit. **multicolor**).

MULTIFÓRM, -Ă, *multiformi, -e*, adj. (Rar) Cu forme variate. — Fr. **multiforme** (lat. lit. **multiformis**).

MULTILATERÁL, -Ă, *multilaterali, -e*, adj. Care îmbrăţişează mai multe aspecte ale realităţii, care se desfăşoară pe mai multe planuri, orientat în mai multe sensuri. — Fr. **multilatéral**.

MULTILATERALITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a fi multilateral. — Din **multilateral**.

MULTIMILIARDÁR, -Ă, *multimiliardari, -e*, s. m. şi f. Persoană a cărei avere se ridică la mai multe miliarde. — Din **multi-** + **miliardar**.

MULTIMILIONÁR, -Ă, *multimilionari, -e*, s. m. şi f. Persoană a cărei avere se ridică la mai multe milioane. — După fr. **multimillionnaire**.

MULTINAŢIONÁL, -Ă, *multinaţionali, -e*, adj. (Despre state) Care cuprinde mai multe naţiuni. — Din **multi-** + **naţional**.

MULTIPLICÁ, *multiplic*, vb. I. Tranz. 1. A mări o cantitate de mai multe ori, a spori; (Mat.) a înmulţi. ✦ Refl. A deveni mai numeros. 2. A reproduce un obiect în mai multe exemplare, prin diverse procedee tehnice. — Lat. lit. **multiplicare** (fr. **multiplier**).

MULTIPLICÁRE, *multiplicări*, s. f. Acţiunea de *a multiplica* şi rezultatul ei; înmulţire, sporire.

MULTIPLICATÍV, -Ă, *multiplicativi, -e*, adj. Care multiplică. ◇ *Numeral multiplicativ* = numeral care arată în ce proporţie creşte o cantitate sau se desfăşoară o acţiune. — Fr. **multiplicatif** (lat. lit. **multiplicativus**).

Multiplicator

MULTIPLICATÓR, *multiplicatoare*, s. n. Aparat sau maşină de multiplicare, în special aparat care multiplică un text. — Fr. **multiplicateur** (lat. lit. **multiplicator, -oris**).

MULTIPLICĂŢIE, *multiplicaţii*, s. f. (Rar) Multiplicare. — Fr. **multiplication**.

MULTIPLICITÁTE s. f. Faptul de a fi în număr mare; mulţime. — Fr. **multiplicité** (lat. lit. **multiplicitas, -atis**).

MULTÍPLU[1], *multipli*, s. m. 1. Număr întreg care este divizibil cu un număr întreg dat. ◇ *Cel mai mic multiplu comun* = cel mai mic număr întreg care se poate împărţi exact la mai multe numere întregi. 2. (În sistemul metric) Fiecare dintre unităţile de măsură mai mari decît unitatea-tip, considerate în raport cu aceasta. — Fr. **multiple** (lat. lit. **multiplus**).

MULTÍPLU[2], **-Ă**, *multipli, -e*, adj. Care este compus din mai multe unităţi, care este de mai multe feluri; numeros, felurit. — Fr. **multiple** (lat. lit. **multiplex**).

MULTIPOLÁR, -Ă, *multipolari, -e*, adj. Care are mai mulţi poli. — După fr. **multipolaire**.

MULTISECULÁR, -Ă, *multiseculari, -e*, adj. (Livresc) Care are o durată sau o existenţă de mai multe veacuri. — După fr. **multiséculaire**.

MULTIŞÓR, -OÁRA, *mulţişori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *mult*[1]; destul de mult; cam mult. ◇ (Adverbial) *E cam multişor de atunci.* ◇ Loc. adv. *De multişor* = de multă vreme.

MULTITÚDINE s. f. (Livresc) Mulţime (de oameni); număr mare (de lucruri). — Lat. lit. **multitudo, -inis** (fr. **multitude**).

MULŢĂMÍ vb. IV. v. **mulţumi.**

MULŢĂMÍRE s. f. v. **mulţumire.**

MULŢĂMÍT, -Ă adj. v. **mulţumit.**

MULŢĂMÍTĂ s. f. v. **mulţumită.**

MULŢĂMITÓR, -OÁRE adj. v. **mulţumitor.**

MULŢÍME, *mulţimi*, s. f. 1. (Cu determinări) Număr mare de fiinţe sau de lucruri, cantitate mare. 2. Lume multă strînsă laolaltă, grămadă de oameni. ✦ Colectivitate, masă. — Din **mult**[2] + suf. *-ime.*

MULŢUMÍ, *mulţumesc*, vb. IV. 1. Intranz. (La prez. ind. pers. 1 şi cu valoare de interj.) A exprima (cuiva) recunoştinţa pentru o manifestare de politeţe, pentru un dar sau un bine care i s-a făcut. 2. Tranz. A răsplăti, a recompensa. 3. Tranz. A satisface pe cineva, a face pe placul cuiva. 4. Refl. A se socoti satisfăcut; a nu cere mai mult. ✦ (Pop.) A se lăsa de ceva, a renunţa la ceva. ✦ (Reg.) A se sătura de ceva. *Spuse... că el s-a mulţumit de ciobănie* (ŞEZ.). [Prez. ind. şi: (reg.) *mulţăm.* — Var.: (reg.) **mulţămí** vb. IV] — Din **mulţam** *(< mulţi + ani).*

MULŢUMÍRE, *mulţumiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) mulţumi;* exprimare a recunoştinţei; răsplătire; satisfacţie, plăcere, bucurie. [Var.: (reg.) **mulţămíre** s. f.]

MULŢUMÍT, -Ă, *mulţumiţi, -te*, adj. Care are de ajuns; satisfăcut, îndestulat. [Var.: (reg.) **mulţămít, -ă** adj.] — V. *mulţumi.*

MULŢUMÍTĂ, (rar) *mulţumite*, s. f. 1. Recunoştinţă; recompensă, răsplată. ✦ (Cu valoare de prepoziţie) Datorită cuiva sau a ceva. 2. Bucurie, satisfacţie. [Var.: (reg.) **mulţămítă** s. f.] — Din **mulţumit.**

MULŢUMITÓR, -OÁRE, *mulţumitori, -oare*, adj. Care corespunde cerinţelor, care produce mulţumire; satisfăcător. ✦ (Înv.) Recunoscător. [Var.: (reg.) **mulţămitór, -oáre** adj.] — Din **mulţumi** + suf. *-(i)tor.*

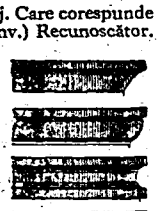

Mîluri

MULÚRĂ, *muluri*, s. f. Element secundar de ornamentaţie arhitecturală în relief, cu profil pronunţat. — Fr. **moulure.**

MÚMĂ s. f. v. **mamă.**

MUMBAŞÍR, *mumbaşiri*, s. m. (Înv.) Slujbaş însărcinat cu încasări şi execuţii fiscale. [Var.: **bumbaşír** s. m.] — Tc. **mübaşir.**

MUMÍE, *mumii*, s. f. Cadavru conservat de către vechii egipteni printr-o îmbălsămare specială. — It. **mummia** (germ. **Mumie**).

MUMIFICÁ, *mumific*, vb. I. Refl. şi tranz. A (se) transforma în mumie, a (se) usca asemenea unei mumii. — It. **mummificare** (fr. **momifier**).

Mumie

MUMIFICÁT, -Ă, *mumificaţi, -te*, adj. Transformat în mumie; uscat. — V. *mumifica.*

MUMIFIÉRE s. f. Faptul de a (se) mumifica. — După fr. **momifier.**

MÚNCĂ, *munci*, s. f. 1. Activitate a omului îndreptată spre un scop, în procesul căreia omul modifică şi adaptează lucrurile din natură pentru satisfacerea trebuinţelor sale. ◇ *Oamenii muncii* = totalitatea celor ce muncesc permanent cu braţele sau cu mintea. *Protecţia muncii* = ansamblul măsurilor luate pentru a evita accidentele de muncă şi a asigura desfăşurarea activităţii muncitorilor în condiţiile cele mai bune. 2. Efort de a realiza ceva; străduinţe; ocupaţie, îndeletnicire. ✦ (La pl.) Lucrul cîmpului; muncă (2) agricolă. 3. Folosul material agonisit prin lucru; agoniseală. 4. (Înv., la pl.) Torturi, cazne. ✦ (Rar) Suferinţă, chin. 5. (În expr.) *Muncă silnică* = pedeapsă care se aplică pentru fapte penale grave. — Slav (v. sl. **monka** « chin »).

MUNCÉL, *muncele*, s. n. Munte, sau deal mic, care face parte dintr-un şir de înălţimi asemănătoare. — Lat. ***monticellus** (< mons).*

MUNCÍ, *muncesc*, vb. IV. 1. Intranz. A depune un efort fizic sau intelectual pentru a produce, a crea, a prelucra ceva; a lucra. ◇ *Cei ce muncesc* = oamenii muncii. ✦ Tranz. A efectua munci agricole. ✦ Tranz. (Rar) A prelucra, a modifica. 2. Tranz. A supune la cazne, a tortura; a provoca suferinţe morale; a chinui, a necăji. 3. Refl. A suporta suferinţe fizice; a se chinui, a îndura. ✦ A se strădui, a se osteni. ◇ Expr. *A se munci cu gîndul* = a fi preocupat intens de un gînd. 4. Tranz. (Rar) A cîştiga ceva cu osteneală, cu muncă. *Banii mei, munciţi de mine* (DELAVRANCEA). — Slav (v. sl. **monĕiti** « a chinui »).

MUNCÍRE s. f. (Înv.) Acţiunea de *a munci* (2) şi rezultatul ei; suferinţă, tortură, chin.

MUNCÍT, -Ă, *munciţi, -te*, adj. 1. Chinuit, trudit; preocupat. 2. Agonisit cu multă osteneală. — V. *munci.*

MUNCITÓR, -OÁRE, *muncitori -oare*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care munceşte într-un domeniu de activitate productivă. ◇ *Ţărănime muncitoare* = totalitatea ţăranilor săraci şi mijlocaşi. ✦ Harnic, activ, zelos. 2. S. m. şi f. Persoană care ia parte nemijlocit la procesul de producţie industrială; care îşi cîştigă existenţa muncind cu braţele ✦ Om care lucrează pămîntul. ◇ *Muncitor agricol* = om care lucrează pămîntul altora, fără a avea pămînt sau mijloace de producţie proprii. — Din **munci** + suf. *-(i)tor.*

MUNCITORÉSC, -EÁSCĂ, *muncitoreşti*, adj. Care aparţine muncitorilor, privitor la muncitori. — Din **muncitor** + suf. *-esc.*

MUNCITORÉŞTE adv. Ca muncitorii, cum fac muncitorii. — Din **muncitor** + suf. *-eşte.*

MUNCITORÍME s. f. Totalitatea muncitorilor; mulţime de muncitori. — Din **muncitor** + suf. *-ime.*

MUNCULIŢĂ s. f. Diminutiv al lui *muncă.*

MUNCUŞOÁRĂ s. f. Munculiţă. — Din **muncă** + suf. *-uş-oară.*

MUNDÍR s. n. v. **mondir.**

MUNDIRÁŞ s. n. v. **mondiraş.**

MUNGERÍE, *mungerii*, s. f. (Înv.) Lumînărie. — Din **munglu** + suf. *-ărie.*

MUNGÍU, *mungii*, s. m. (Înv.) Lumînărar. — Tc. **mumcu.**

MUNICIPÁL, -Ă, *municipali, -e*, adj. (Ieşit din uz) Privitor la administrarea municipiilor. ✦ (Substantivat, m.; rar) Măturător de stradă. — Fr. **municipal** (lat. lit. **municipalis**).

MUNICIPALITÁTE, *municipalităţi*, s. f. (În vechea organizare administrativă) Administraţia unui oraş mare; totalitatea organelor administrative care conduceau un municipiu. — După fr. **municipalité.**

MUNICÍPIU, *municipii*, s. n. (În vechea organizare administrativă) Oraş mare, cu administraţie proprie, bucurîndu-se de autonomie în cadrul administraţiei de stat. — Fr. **municipe** (lat. lit. **municipium**).

MUNIFICÉNŢĂ, *munificenţe*, s. f. (Franţuzism) Generozitate. — Fr. **munificence** (lat. lit. **munificentia**).

MUNÍŢIE, *muniţii*, s. f. Proiectile (şi accesoriile acestora) folosite la armele de foc. — Fr. **munition.**

MUNTÁR, *muntari*, s. m. (Reg.) Bărbat care mulge oile sau vacile duse la munte şi care prepară derivatele laptelui. — Din **munte** + suf. *-ar.*

MUNTĂRÍŢĂ, *muntăriţe*, s. f. (Reg.) Femeie care mulge vacile sau oile duse la munte şi care prepară derivatele laptelui. — Din **muntar** + suf. *-iţă.*

MÚNTE, *munţi*, s. m. 1. Ridicătură a scoarţei pămîntului mai mare decît dealul, de obicei stîncoasă şi depăşind înălţimea de 800 de metri. ◇ Loc. adj. *De munte* = de la munte. (În raport cu Moldova şi Muntenia) *De peste munţi* = din Transilvania. ◇ Expr. *Prin munţi şi văi* = peste tot. ✦ *Munte de gheaţă* = gheţar plutitor. 2. Fig. Grămadă, cantitate mare din ceva. 3. (În expr.) *Munte de pietate* = casă de amanet în ţările burgheze. — Lat. **mons, -ntis.**

MUNTEÁN, -Ă, *munteni, -e*, s. m. şi f. 1. Persoană care face parte din populaţia de bază a Munteniei. ✦ (Adjectival) Muntenesc. 2. Persoană care locuieşte la munte. ✦ (Adjectival) De la munte. — Din **munte** + suf. *-ean.*

MUNTEÁNCĂ, *muntence*, s. f. 1. Femeie care face parte din populaţia de bază a Munteniei. 2. Femeie de la munte, care locuieşte la munte. — Din **muntean** + suf. *-că.*

MUNTENÉSC, -EÁSCĂ, *munteneşti*, adj. 1. Care aparţine muntenilor (1) sau Munteniei, privitor la munteni sau la Muntenia. ◇ (Înv. şi arh.) *Ţara Muntenească* = Muntenia. 2. De la munte. — Din **muntean** + suf. *-esc.*

MUNTENÉŞTE adv. Ca muntenii, în felul muntenilor, ca cei din Muntenia; în graiul muntenesc. — Din **muntean** + suf. *-eşte.*

MUNTENÍSM, *muntenisme*, s. n. Cuvînt, expresie, construcţie proprie vorbirii muntenilor. — Din **Muntenia** + suf. *-ism.*

MUNTENIZÁ, *muntenizez*, vb. I. Refl. A-şi însuşi felul de a fi sau de a vorbi al muntenilor (1). — Din **muntean.**

MUNTICÉL, *munticei*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *munte.*

MUNTIŞÓR, *muntişori*, s. m. Munticel. [Pl. şi: *munţişori*] — Din **munte** + suf. *-(i)şor.*

MUNTÓS, -OÁSĂ, *muntoşi, -oase*, adj. Plin de munţi, cu munţi, format din munţi. — Din **munte** + suf. *-os.*

Mur

MUR[1], *muri*, s. m. Nume dat mai multor specii de arbuşti din familia rozaceelor, cu tulpina spinoasă, cu flori albe dispuse în umbele, cu frunze compuse şi cu fructe comestibile *(Rubus).* — Lat. **morus.**

MUR[2], *muri*, s. m. (Latinism înv.) Zid. — Lat. lit. **murus.**

MUR[3], *-ă, muri, -e*, adj. (Rar) Negrulucios (ca mura). — Lat. **morus.**

MURÁ, *murez*, vb. I. Tranz. 1. A ţine unele legume (ca varza, castraveţii, gogoşarii etc.) într-o soluţie de oţet sau în saramură pentru a le face să se acrească. ✦ Refl. (Despre unele legume) A deveni acru şi bun de mîncat. 2. A conserva nutreţurile în stare suculentă printr-un proces de fermentare. 3. A muia în apă plantele textile (în cursul procesului de prelucrare); a pune la topit. 4. Fig. A uda. — Lat. ***muriare** (< muria* « moare »).

MURAHÁS, *murahaşi*, s. m. (Turcism înv.) Plenipotenţiar turc. — Tc. **murahhas**.

MURÁL, **-Ă**, *murali*, *-e*, adj. Aflat pe un zid; destinat să stea pe un perete. ◇ *Pictură murală* = pictură făcută pe zid. *Hartă murală* = hartă mare de atîrnat pe perete. — Fr. **mural** (lat. lit. **muralis**).

MURÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) mura*.

MURÁT, **-Ă**, *murati*, *-te*, adj. 1. (Despre varză, castraveţi, gogoşari etc.) Ţinut în oţet sau în saramură pentru a căpăta un gust acru specific; acrit. 2. (Despre plante furajere) Conservat printr-un proces de fermentare. 3. Fig. Ud. — V. *mura*.

MÚRĂ, *mure*, s. f. 1. Fructul comestibil, negru şi lucios, al murului[1]. ◇ Expr. *Mură-n gură* = fără muncă, de-a gata. 2. Mur[1]. — Din **mur**[1].

MURĂTÚRĂ, *murături*, s. f. Legumă conservată în saramură sau în oţet. — Din **mura** + suf. *-(ă)tură*.

MÚRDAR, **-Ă**, *murdari*, *-e*, adj. 1. Plin de pete, acoperit de praf, de murdării; nespălat, întinat. ✦ (Despre fiinţe) Care nu respectă curăţenia. ✦ Fig. (Despre apă sau lumină) Lipsit de claritate; tulbure. 2. Fig. Josnic, mîrşav. ✦ (Despre cuvinte) Necuviincios, obscen. — Tc. **murdar**.

MURDĂRÍ, *murdăresc*, vb. IV. Tranz. şi refl. 1. A (se) face murdar, a (se) păta, a (se) mînji. 2. Fig. A (se) compromite, a (se) înjosi. — Din **murdar**.

MURDĂRÍE, *murdării*, s. f. 1. Strat de necurăţenie care acoperă sau îmbîcseşte ceva; (concr.) obiect murdar; gunoi. 2. Fig. Faptă josnică, degradantă. ◇ Vorbă necuviincioasă. — Din **murdar** + suf. *-ie*.

MURG[1], *murguri*, s. n. (Înv.) Amurg, crepuscul.

MURG[2], **-Ă**, *murgi*, adj. De culoare închisă, castaniu-închis, brun. ✦ (Substantivat, m.) Cal cu părul de această culoare; *p. ext.* orice cal. ◇ (Substantivat, f., în expr.) *A intrat murga în sat* = s-a înserat. — Comp. alb. **murk**.

MURGÁN, **-Ă**, *murgani*, *-e*, adj. (Rar) Murg. — Din **murg**[2] + suf. *-an*.

MÚRGĂŞ, **-Ă**, *murgaşi*, *-e*, adj. (Reg., despre oi) De culoare murgă. — Din **murg**[2] + suf. *-aş*.

MURGÍ, *murgesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A căpăta o culoare închisă, întunecată. — Din **murg**[2].

MURGÍT s. n. (În expr.) *În murgit* = pe înserate, în amurg. — Din **murg**[1] + suf. *-it*.

MURGULÉŢ, *murguleţi*, s. m. Diminutiv al lui *murg*[2].

MURGUŞÓR, *murguşori*, s. m. Murguleţ. — Din **murg**[2] + suf. *-(u)şor*.

MURGÚŢ, **-Ă**, *murguţi*, *-e*, adj. Diminutiv al lui *murg*[2]. ✦ (Substantivat, m.) Murguleţ.

MURÍ, *mor*, vb. IV. Intranz. 1. A înceta de a mai trăi, de a mai fi în viaţă; a răposa, a deceda. ◇ Expr. *A muri cu zile* = a muri în urma unei boli neîngrijite sau în împrejurări neprevăzute. (Înv.) *A muri cu moarte* = a muri prin condamnare la moarte. ✦ (Despre plante) A se usca, a se veşteji. 2. (Prin exagerare) A suferi foarte tare, a se simti covîrşit de o durere, de un sentiment etc. ✦ (Cu determinări introduse prin prep. „după") A ţine foarte mult la cineva sau la ceva, a iubi cu patimă. 3. Fig. A înceta de a mai fi văzut sau auzit; a se pierde, a se stinge. — Lat. **morire** (= *mori*).

MURIBÚND, **-Ă**, *muribunzi*, *-de*, adj. (Adesea substantivat) Care este pe moarte, în agonie. ✦ Fig. Care e gata să piară, pe cale de dispariţie, pe ducă; *p. ext.* fără vlagă, slab. — Lat. lit. **moribundus** (după *muri*).

MURÍND, **-Ă**, *murinzi*, *-de*, adj. (Rar) Muribund. — V. *muri*.

MURÍŞ, *murişuri*, s. n. Loc în care cresc tufe de muri, desiş de muri. — Din **mur** + suf. *-iş*.

MURIŞOÁRĂ, *murişoare*, s. f. Diminutiv al lui *mură*.

MURÍT, **-Ă**, *muriţi*, *-te*, adj. (Rar) Mort. ✦ Fig. Uscat. — V. *muri*.

MURITÓR, **-OÁRE**, *muritori*, *-oare*, adj. Care îşi termină existenţa prin moarte, supus morţii. ◇ Expr. *A fi* (sau *a ajunge*, *a rămîne*, *a lăsa pe cineva*) *muritor de foame* = a fi (sau a ajunge, a rămîne, a lăsa pe cineva) foarte sărac. ✦ (Substantivat) Om. — Din **muri** + suf. *-(i)tor*.

MURMUÍ, *murmuiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A murmura.

MURMUIÁLĂ, *murmuieli*, s. f. (Rar) Murmur. — Din **murmui** + suf. *-eală*.

MURMUITÓR, **-OÁRE**, *murmuitori*, *-oare*, adj. (Rar) Care murmură. — Din **murmui** + suf. *-(i)tor*.

MÚRMUR, *murmure*, s. n. 1. Zgomot confuz de voci produs atunci cînd mai multe persoane vorbesc în acelaşi timp, încet sau prea de departe. ✦ Exprimare a unei nemulţumiri prin cuvinte rostite cu jumătate de glas; protest înfundat al unei mulţimi. 2. Zgomot uşor şi monoton produs de apele curgătoare, de frunzişul mişcat de vînt etc.; freamăt, susur. ✦ (Rar) Zgomot surd şi continuu produs de un motor sau de o maşină în acţiune. [Var.: **múrmură** s. f.] — Lat. lit. **murmur** (fr. **murmure**).

MURMURÁ, *múrmur*, vb. I. 1. Tranz. şi intranz. A rosti cuvinte sau a intona o melodie încet, nedesluşit. ✦ Intranz. A protesta cu jumătate de glas; a cîrti. 2. Intranz. A fremăta, a susura. — Lat. lit. **murmurare** (fr. **murmurer**).

MÚRMURĂ s. f. v. **murmur**.

MÚRSĂ[1] s. f. (Reg.) 1. Băutură preparată din miere amestecată cu apă sau cu lapte. 2. Suc, zeamă, must. — Comp. lat. **mulsa**.

MÚRSĂ[2], *murse*, s. f. (Înv.) Semn mic şi negru pus pe obraz pentru a imita o aluniţă; benghi. — Comp. lat. **morsa**.

MURSECÁ, *múrsec*, vb. I. Tranz. 1. (Pop.) A muşca rupînd, sfîşiind. 2. Fig. A bate; a chelfăni. [Var.: **mursicá** vb. I] — Lat. **morsicare**.

MURSICÁ vb. I. v. **murseca**.

MURUÍ, *muruiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A acoperi pereţii unei case cu un strat neted de lut muiat cu apă; a lipi. ✦ A astupa crăpăturile din pereţii lucrărilor subterane cu un material argilos. 2. A unge suprafaţa unui aluat cu apă, cu ou etc., înainte de a-l băga în cuptor. 3. A mînji, a mîzgăli. — Comp. sb. **mura** „humă, lut".

MURUIÁLĂ, *muruieli*, s. f. (Reg.) Muruire. ✦ Lut sau alt material cu care se muruieşte. — Din **murui** + suf. *-eală*.

MURUÍRE, *muruiri*, s. f. Acţiunea de *a murui*.

MURUÍT, **-Ă**, *muruiţi*, *-ie*, adj. (Reg., despre pereţi) Acoperit, făţuit, lipit cu (un strat de) lut. — V. *murui*.

MUSACÁ s. f. Mîncare preparată din carne tocată şi felii de pătlăgele vinete, de dovlecei sau de cartofi. — Tc. **musakka**.

MUSAFÍR, **-Ă**, *musafiri*, *-e*, s. m. şi f. Persoană care vizitează pe cineva sau căreia i se oferă vremelnic ospitalitate; invitat. [Var.: **mosafír**, **-ă** s. m. şi f.] — Tc. **misafir**.

MUSAFIRLÍC, *musafirlîcuri*, s. n. (Înv., azi depr.) Vizită. ✦ Musafiri mulţi şi de tot felul. — Tc. **misafirlik**.

MÚSAI adv. (Reg.) Neapărat, negreşit, în mod necesar. ◇ Expr. *E musai* = trebuie, este neapărat necesar. ✦ Cu insistenţă, cu încăpăţînare, morţiş. — Magh. **muszáj**.

MUSCÁL[1], *muscale*, s. n. (Înv.) Nai. — Tc. **miskal**.

MUSCÁL[2], *muscali*, s. m. 1. (Înv.) Rus. 2. (Înv. şi reg.) Birjar. [Var.: **moscál** s. m.] — Rus, ucr. **moskal'**.

MUSCALAGÍU, *muscalagii*, s. m. (Înv.) Cîntăreţ din nai. — Tc. **miskalcı**.

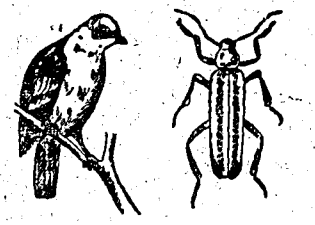

Muscari

MUSCÁR, *muscari*, s. m. 1. Pescar cu undiţa, care întrebuinţează ca nadă muşte. 2. Pasăre migratoare, insectivoră, de culoare cenuşie *(Muscicapa striata)*. 3. Gîndăcel insectivor de formă lunguiaţă, cu gîtul de culoare roşie, cu o pată neagră pe partea ventrală, cu aripile negre *(Telephorus fuscus)*. — Din **muscă** + suf. *-ar*.

MUSCÁT, **-Ă**, *muscaţi*, *-te*, adj. (Despre struguri sau vin) Tămîios. — Fr. **muscat**.

MÚSCĂ, *muşte*, s. f. I. 1. Nume dat mai multor specii de insecte care au aparatul bucal adaptat pentru supt, dintre care cea mai cunoscută trăieşte pe lîngă casa omului *(Musca domestica)*; (pop.) nume dat oricărei insecte mici, zburătoare, căreia nu i se cunoaşte numele. ◇ Expr. *Să se audă musca!* = să fie tăcere deplină! *Rău de muscă* = (despre cai) nărăvaş; (despre oameni) de un erotism excesiv. *A cădea* (sau *a se băga*) *ca musca-n lapte* = a sosi undeva într-un moment rău ales, a interveni într-o discuţie în chip cu totul nepotrivit. *A se aduna* (sau *a se strînge*, *a veni*) *ca muştele la miere* = a se aduna undeva în număr mare. *A muri ca muştele* = a muri în număr foarte mare. *A se speria de toate muştele* = a se speria de orice fleac, de toate nimicurile.

Muscă (I 1)

◇ Compus: *muscă-albastră* = specie de muscă mare, cu abdomenul albastru-lucios *(Calliphora vomitoria)*. 2. (Pop.) Albină. II. 1. Mic smoc de fire din barbă, lăsat să crească sub buza inferioară. 2. Scobitură înnegrită în dinţii calului, care după vîrsta de 6 ani se şterge prin roadere. 3. (Reg.) Cătarea amelor de foc. — Lat. **musca**.

MUSCĂLÉSC, **-EÁSCĂ**, *muscăleşti*, adj. (Înv.) Care aparţine muscalilor, privitor la muscali; rusesc. [Var.: **moscălésc**, **-eáscă** adj.] — Din **muscal**[2] + suf. *-esc*.

MUSCĂLÉŞTE adv. Ruseşte. [Var.: **moscăléşte** adv.] — Din **muscal**[2] + suf. *-eşte*.

MUSCĂLÍME s. f. Mulţime de muscali; totalitatea muscalilor. — Din **muscal**[2] + suf. *-ime*.

MUSCĂRÍE, *muscării*, s. f. Mulţime de muşte. — Din **muscă** + suf. *-ărie*.

MUSCĂRÍME s. f. (Rar) Muscărie. — Din **muscă** + suf. *-ărime*.

MUSCÉL, *muscele*, s. n. Deal înalt, cu pantă uşoară, care face tranziţia între regiunea de munte şi cea de deal. [Var.: **muşcél** s. n.]

MUSCHÉT s. n. v. **muschetă**.

MUSCHÉTĂ, *muschete*, s. f. Armă de foc cu fitil, întrebuinţată înainte de inventarea puştii. [Var.: **muschét** s. n.] — Fr. **mousquet**.

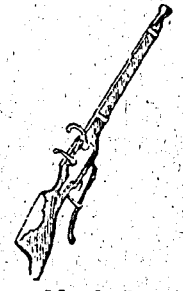

Muschetă

MUSCÓI, *muscoi*, s. m. Muscă mare; bondar. ✦ Muscă-albastră. — Din **muscă** + suf. *-oi*.

MUSCULÁR, **-Ă**, *musculari*, *-e*, adj. Care aparţine muşchilor[1], privitor la muşchi[1]. [Var.: **muşchiulár**, **-ă** adj.] — După fr. **musculaire**.

MUSCULATÚRĂ, *musculaturi*, s. f. Mușchii corpului unui om sau al unui animal. [Var.: **mușchiulatúră**, **mușculatúră** s. f.] — După fr. **musculature**.

MUSCULÍȚĂ, *musculițe*, s. f. Diminutiv al lui *muscă*.

MUSCULÓS, -OÁSĂ, *musculoși, -oase*, adj. Care are mușchi puternici. [Var.: **mușchiulós, -oásă** adj.] — După fr. **musculeux**.

MUSCÚȚĂ, *muscuțe*, s. f. Musculiță. — Din **muscă** + suf. *-uță*.

MUSELÍM, *muselimi*, s. m. (Turcism înv.) Locțiitor de guvernator. — Tc. **müsellim**.

MUSELÍN s. n. v. **muselină**.

MUSELÍNĂ s. f. Țesătură de bumbac sau de mătase, subțire și străvezie. ✦ Stofă de lînă foarte fină. [Var.: **muselín, muslín** s. n., **muslínă** s. f.] — Fr. **mousseline**.

MUSÍU s. m. (Franțuzism, azi ir.) Termen de politețe echivalent cu domnul, domnule. — Fr. **monsieur**.

MUSLÍN s. n. v. **muselină**.

MUSLÍNĂ s. f. v. **muselină**.

MUSÓN, *musoni*, s. m. Vînt periodic caracteristic pentru părțile sudice ale Asiei, care bate șase luni dinspre continent spre ocean (iarna) și șase luni dinspre ocean spre continent (vara). — Fr. **mousson**.

MUST, *musturi*, s. n. 1. Suc dulce, stors din struguri (rar din alte fructe), care n-a început încă să fermenteze. 2. Zeamă, suc, sevă. — Lat. **mustum**.

MUSTÁR, *mustari*, s. m. (Rar) Persoană care face sau vinde must. — Din **must** + suf. *-ar*.

MUSTĂȚĂ, *mustăți*, s. f. 1. Părul care crește deasupra buzei superioare la bărbați. ✧ Expr. (Fam *A-i rîde* (sau *a-i zîmbi cuiva*) *mustața* = a se bucura. *A rîde* (sau *a bi*) *pe sub mustață* = a rîde sau a zîmbi stăpînindu-se, ca să nu se bage de seamă. *A trage* (sau *a duce*) *la mustață* = a bea mult. *Să-mi razi* (sau *radeți*) *mie mustața dacă nu...* = fă-mi ce vrei dacă nu..., pun rămășag că...; 2. (La pl.) Fire lungi de păr care cresc împrejurul botului unor animale. ✦ Antenele insectelor. 3. (La pl.) Fire lungi și subțiri care cresc pe spicul cerealelor. [Var.: **musteáță** s. f.] — Lat. ***mustacea**.

MUSTĂCÍ, *mustăcesc*, vb. IV. Intranz. 1. A zîmbi pe sub mustață. 2. A strîmba din nas, a fi nemulțumit de ceva. — Din **mustață**.

MUSTĂCIOÁRĂ, *mustăcioare*, s. f. Diminutiv al lui *mustață* (1).

MUSTĂCIÓS, -OÁSĂ, *mustăcioși, -oase*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care are mustăți mari și dese. 2. (Despre cereale) Cu țepi lungi și dese. [Var.: **musteciós, -oásă** adj.] — Din **mustăți** (pl. lui *mustață*) + suf. *-os*.

MUSTĂREÁȚĂ s. f. (Reg.) Suc; sevă. — Lat. ***mustărîcia** (*<mustum*).

MUSTĂRÍE, *mustării*, s. f. Loc unde se face sau se vinde must. — Din **must** + suf. *-ărie*.

MUSTEÁȚĂ s. f. v. **mustață**.

MUSTECIÓS, -OÁSĂ adj. v. **mustăcios**.

MUSTÍ, pers. 3 *mustește*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre lichide) A se întinde îmbibînd, a se ivi încet peste tot. 2. A fi plin de sevă sau de alt lichid; a fi îmbibat. — Din **must**.

MUSTÍRE s. f. Acțiunea de *a musti*.

MUSTÓS, -OÁSĂ, *mustoși, -oase*, adj. Plin de must, zemos. — Lat. ***mustosus** (*<mustum*).

MUSTRÁ, *mústru*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) dojeni, a(-și) reproșa. ✧ Expr. (Tranz.) *A-l mustra* (pe cineva) *cugetul* (sau *conștiința*) = a avea remușcări, a se căi. — Lat. **mo(n)strare**.

MUSTRÁRE, *mustrări*, s. f. Acțiunea de *a (se) mustra* și rezultatul ei; dojană. ✦ Sancțiune aplicată unui salariat. ✦ Părere de rău, remușcare, căință.

MÚSTRĂ[1] s. f. v. **mostră**.

MÚSTRĂ[2], *mustre*, s. f. (Înv. și reg.) Exercițiu militar; instrucție, manevră. [Var.: **mústru, mústru** s. n.] — Pol. **mustra** (magh. **mustra**).

MUSTRĂTÓR, -OÁRE, *mustrători, -oare*, adj. (Adesea adverbial) Care mustră; dojenitor. — Din **mustra** + suf. *-(ă)tor*.

MÚSTRU s. n. v. **mustră**[2].

MUSTUÍ, *mustuiesc*, vb. IV. Tranz. A zdrobi strugurii cu mustuitorul. — Din **must**.

MUSTUIÁLĂ, *mustuieli*, s. f. Amestec format din must, boabe zdrobite și ciorchini, obținut prin mustuire. — Din **mustui** + suf. *-eală*.

MUSTUÍRE, *mustuiri*, s. f. Acțiunea de *a mustui*.

MUSTUITÓR, *mustuitoare*, s. n. Unealtă de lemn ormată dintr-un băț ramificat la capăt, cu care se zdrobesc strugurii. — Din **mustui** + suf. *-(i)tor*.

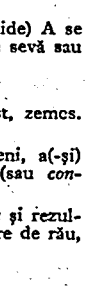

Mustuitor

MUSULMÁN, -Ă, *musulmani, -e*, adj., s. m. și f. Mahomedan; (prin restricție) turc. — Fr. **musulman**.

MUȘAMÁ, *mușamale*, s. f. Pînză impermeabilă, ceruită sau lăcuită pe una dintre fețe; obiect făcut dintr-o asemenea pînză. ✧ Expr. *A face mușuma* = a ascunde acțiunile urîte, necinstite ale cuiva, ca să nu le afle lumea; a nu trage la răspundere pe cei vinovați. — Tc. **muşama**.

MUȘAMALÍZA, *mușamalizez*, vb. I. Tranz. A ascunde, a cocoloși o acțiune urîtă, necinstită. — Din **mușamale** (pl. lui *mușama*).

MUȘAMALIZÁRE s. f. Acțiunea de *a mușamaliza*.

MUȘCÁ, *muște*, vb. I. 1. Tranz. A apuca cu dinții și a strînge tare (provocînd durere, rănind sau sfîșiind o ființă). ✧ Expr. *A-și mușca mîinile* sau *degetele* = a se căi amarnic. *A-l mușca pe cineva de inimă să...* = a se lăsa ispitit să... ✦ Fig. A pricinui durere, usturime; a înțepa. *Simte sub tălpi, iarna, cum îl mușcă prin încălțăminte* (SAHIA). 2. Intranz. și tranz. A rupe cu dinții o porțiune dintr-un aliment (pentru a mînca, a se hrăni). 3. Tranz. Fig. A ataca cu vorbe răutăcioase, sarcastice. — Lat. ***muccicare**.

MUȘCÁRE, *mușcări*, s. f. (Rar) Mușcătură. — V. *mușca*.

MUȘCÁT s. n. (Rar) Mușcătură. — V. *mușca*.

MUȘCÁTĂ, *mușcate*, s. f. Plantă decorativă cu frunze catifelate și păroase, cu flori albe, roz sau roșii, dispuse în umbele *(Pelargonium)*. — Germ. **Muskat** [Kraut].

Mușcată

MUȘCĂTÓR, -OÁRE, *mușcători, -oare*, adj. 1. Care mușcă; care provoacă o senzație dureroasă de arsură, de usturime. 2. Fig. (Despre persoane, *p. ext.* despre vorbele lor) Caustic, înțepător. — Din **mușca** + suf. *-(ă)tor*.

MUȘCĂTÚRĂ, *mușcături*, s. f. 1. Acțiunea de *a mușca* și rezultatul ei. ✦ Senzație dureroasă, violentă. ✦ (Med.) Felul cum apropie cineva dinții cînd mușcă. 2. Bucată dintr-un aliment, atît cît poate cineva mușca o dată.

MUȘCÉL s. n. v. **muscel**.

MUȘCHEÁ s. f. v. **mustea**.

MUȘCHETÁR, *mușchetari*, s. m. Soldat infanterist înarmat cu muschetă; nobil care făcea parte dintr-o unitate de călăreți la curtea regilor Franței. — După fr. **mousquetaire**.

Mușchi

MUȘCHI[1] s. m. Plantă inferioară, fără rădăcină, care crește în grupuri de fire veșnic verzi, în locurile umede și umbroase și care se înmulțește prin spori *(Bryophyta)*. ✧ Compus: *mușchi-de-munte* = lichen cartilaginos, ramificat, creț, de culoare gălbuie, verde-cenușie sau cafenie, care crește în locuri uscate din regiunea alpină *(Lichen islandicus)*. — Lat. ***musculus** (*< muscus*).

MUȘCHI[2], *mușchi*, s. m. 1. Țesut fibros și cărnos care, prin contractare și relaxare, după impulsul nervos primit, pune în mișcare diferite organe și părți ale corpului. 2. Bucată de carne de animal desprinsă din regiunea șirii spinării, întrebuințată în alimentație. — Lat. **musculus**.

MUȘCHIÓS[1], **-OÁSĂ**, *mușchioși, -oase*, adj. (Rar) Care a prins mușchi[1], acoperit cu mușchi[1]. — Din **mușchi**[1] + suf. *-os*.

MUȘCHIÓS[2], **-OÁSĂ**, *mușchioși, -oase*, adj. (Rar) Musculos. — Lat. **musculosus**.

MUȘCHIULÁR, -Ă adj. v. **muscular**.

MUȘCHIULATÚRĂ s. f. v. **musculatură**.

MUȘCHIULÉȚ, *mușchiulețe*, s. n. Diminutiv al lui *mușchi*[2] (2).

MUȘCHIULÓS, -OÁSĂ adj. v. **musculos**.

MUȘCULATÚRĂ s. f. v. **musculatură**.

MUȘEȚÉL s. m. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu inflorescențe care au pe margine flori albe și în centru flori galbene, foarte aromatice, folosite în medicină *(Matricaria chamomilla)*; romaniță. — Din **mușat** «frumos» (păstrat dialectal) + suf. *-el*.

Mușchi-de-munte

Mușețel

MUȘINÁ, pers. 3 *mușină*, vb. I. Tranz. (Reg., despre animale) A adulmeca, a mirosi.

MUȘINIȚĂ, *mușinițe*, s. f. (Rar) Mușiță. — Din **mușliță** + **mușina**.

MUȘINÓI s. n. v. **mușurol**[1].

MUȘIRÓI[1] s. n. v. **mușurol**[1].

MUȘIROÍ[2] vb. IV. v. **mușurol**[2].

MUȘIROÍT s. n. v. **mușuroit**.

MÚȘIȚĂ, *mușițe*, s. f. 1. Nume dat îngrămădirii de insecte care se dezvoltă în jurul butoaielor cu vin, al vaselor cu oțet sau al fructelor în fermentație. 2. Grămadă de larve care se dezvoltă vara pe carnea descoperită sau pe cadavre, din ouăle depuse de musca-albastră. ✦ Mulțime de insecte care atacă rădăcinile și frunzele plantelor. — Slav (v. sl. **mušica**).

MUȘLUÍ, pers. 3 *mușluiește*, vb. IV. Intranz. (Reg., despre animale) A mușina; a scotoci cu botul pentru a găsi de mîncare.

MUȘTAR s. n. 1. Nume dat unor plante cu tulpini ramificate, cu flori galbene și cu semințe mici, rotunde, de culoare galbenă sau castanie *(Sinapis)*. 2. Sămînța uneia dintre speciile plantei descrise mai sus *(Sinapis alba)*, întrebuințată la prepararea unui condiment picant și la cataplasme; condiment sub formă de pastă moale, de culoare galbenă-verzuie, preparat din această sămînță. ◇ Expr. (Fam.) *A-i sări* (cuiva) *mușfarul* = a se înfuria, a se supăra. — Magh. **mustár.**

Mușfar

MUȘTEÁ, *mușfele*, s. f. Ciocan de cizmărie cu care se bat cusăturile. [Var.: (reg.) **mușcheá** s. f.] — Tc. **müşte.**

MUȘTERÉU s. m. v. **mușteriu.**

MUȘTERÍU, *mușterii*, s. m. Cumpărător, client. [Var.: **mușteréu** s. m.] — Tc. **müşteri.**

MUȘTIÚC, *mușfiucuri*, s. n. 1. Piesă (de ebonită, de os sau de metal) la instrumentele muzicale de suflat, prin care se suflă. ✦ Imameaua ciubucului. 2. Capătul metalic cu care se termină un furtun și care servește la concentrarea și dirijarea lichidului. 3. Piesă de oțel sau de lemn căptușit cu tablă, folosită la fasonarea cărămizilor sau a țiglelor. — Germ. **Mundstück.**

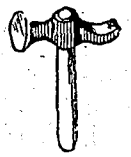

Mușfea

MÚȘTRU s. n. v. **mustră**[2].

MUȘTRULUÍ, *mușfruluiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A instrui cu asprime; a învăța pe cineva. 2. A mustra, a dojeni, a certa pe cineva. ✦ A bate. — Magh. **mustrálni.**

MUȘTRULUIÁLĂ, *mușfruluieli*, s. f. Acțiunea de *a mușfrului* și rezultatul ei; mustrare, dojană; bătaie.

MUȘUNÓI s. n. v. **mușuroi.**

MUȘURÓI[1], *mușuroaie*, s. n. 1. Movilița formată din țărîna pe care o aruncă la suprafața solului furnicile, cîrtițele etc., cînd își sapă coridoarele subterane; *p. ext.* grup de furnici care locuiesc într-un furnicar. 2. Grămăjoară de pămînt adunată la rădăcina unor plante, pentru a le spriini, a le feri de îngheț etc. 3. (Rar) Ridicătură mică de pămînt; movilița. [Var.: **moșinói, moșiról, moșoról, moșuról, mușinói, mușiról, mușunói** s. n.] — Lat. **mus araneus.**

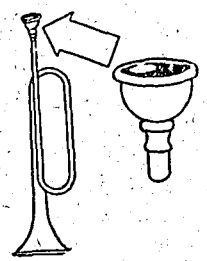

Mușfiuc

MUȘUROÍ[2], *mușuroiesc*, vb. IV. Tranz. A grămădi pămînt la rădăcina unei plante, pentru a favoriza dezvoltarea ei. ✦ Refl. Fig. (Despre elemente care pot forma grămezi) A se îngrămădi. [Var.: **moșuroí, mușiroí** vb. IV] — Din **mușuroi**[1].

MUȘUROÍRE, *mușuroiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) mușuroi*[2].

MUȘUROÍT s. n. Mușuroire. [Var.: **mușiroít** s. n.] — V. *mușuroi*[2].

MUT, -Ă, *muți, -te*, adj. 1. (Despre oameni; adesea substantivat) Care nu poate vorbi, care este lipsit de facultatea vorbirii. ◇ Expr. (Substantivat, fam.) *Asta să i-o spui lui mutu*, se răspunde cuiva în care n-ai încredere, care exagerează, care minte. *Unde a dus (surdul roata și) mutul iapa* = foarte departe. 2. Fig. Care nu vrea sau nu poate vorbi la un moment dat; *p. ext.* căruia nu-i place să vorbească (mult), care este tăcut din fire. ✦ *Scenă mută* = scenă (într-o piesă de teatru) în care personajele nu vorbesc, ci își exprimă sentimentele prin gesturi, atitudini etc. ✦ (Adverbial) Fără zgomot. ✦ Care nu se manifestă prin cuvinte. *Suferință mută*. 3. Fig. Tăcut, liniștit. 4. Fig. (Pop., adesea substantivat) Slut; prost, nătîng. — Lat. **mutus.**

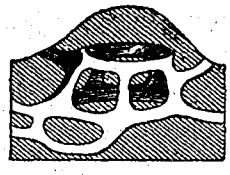

Mușuroi de cîrtițe

MUTÁ, *mut*, vb. I. 1. Tranz. A mișca un lucru din locul în care se găsește și a-l așeza în alt loc; a deplasa. ◇ Expr. (Fam.) *A-i muta* (cuiva) *fălcile* (sau *căpriorii*) = a-i trage (cuiva) o palmă zdravănă. ✦ (Pop.) A schimba. ◇ Expr. *A-și muta gîndul* = a se răzgîndi, a renunța. ✦ Tranz. și refl. A (se) transfera dintr-un serviciu în altul. 2. Refl. A se așeza (cu locuința) în alt loc, a-și schimba domiciliul. ✦ A se mișca, a se urni din loc, a-și schimba locul. 3. Refl. (Rar) A se pune în locul, în situația cuiva; a se transpune. — Lat. **mutare.**

MUTÁBIL, -Ă, *mutabili, -e*, adj. Care poate fi mutat; care poate fi schimbat, transformat. — Fr. **mutable** (lat. lit. **mutabilis**).

MUTABILITÁTE s. f. Însușirea de a fi mutabil. — Fr. **mutabilité** (lat. lit. **mutabilitas, -atis**).

MUTÁRE, *mutări*, s. f. Acțiunea de *a (se) muta* și rezultatul ei. ✦ (Concr.) Locul unde se așază sau unde a fost așezată o tîrlă; pășune.

MUTÁT, (rar) *mutaturi*, s. n. Mutare. — V. *muta.*

MUTATÓR, *mutatoare*, s. n. Aparat care transformă un curent electric alternativ în curent continuu sau invers, care schimbă frecvența sau faza unui curent alternativ sau schimbă tensiunea unui curent continuu. — După fr. **mutateur.**

MUTAȚIE, *mutații*, s. f. 1. Îndeplinirea formelor legale în legătură cu mutarea dintr-o localitate în alta. ✦ Înregistrarea unei schimbări intervenite în statul personal sau de serviciu al unei persoane din cîmpul muncii sau în situația militară a cuiva. 2. Modificare calitativă bruscă sau formare a unor trăsături noi într-un organism, sub influența schimbării condițiilor de trai. 3. (Jur.) Transmitere (a unui lucru) dintr-o proprietate în alta. — Fr. **mutation** (lat. lit. **mutatio, -onis**).

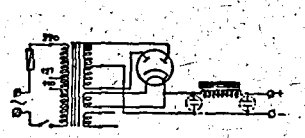

Mutator

MUTĂLĂU, *mutălăi*, s. m. Om posac, care vorbește puțin; *p. ext.* om prost, nerod. — Din **mut** + suf. *-ălău.*

MUTĂTOARE, *mutătoare*, s. f. Plantă erbacee agățătoare, veninoasă, cu rădăcina groasă, cărnoasă, cu flori albe-gălbui și cu fructele în formă de boabe roșii *(Bryonia dioica)*. — Din **muta** + suf. *-(ă)toare.*

Mutătoare

MUTĂTÓR, -OÁRE, *mutători, -oare*, adj. (Rar) Care se mută dintr-un loc în altul; (despre păsări) migrator, călător. ✦ (Substantivat, f.) Stînă provizorie care poate fi ușor mutată. — Din **muta** + suf. *-ător.*

MUTÉLCĂ, *mutelci*, s. f. (Reg.) Piuliță (2). — Pol., ucr. **muterka.**

MUTÉȘTE adv. Pe tăcute, fără vorbă. [Var.: **muțéște** adv.] — Din **mut** + suf. *-ește.*

MUTILÁ, *mutilez*, vb. I. Tranz. și refl. (Adesea fig.) A (se) schilodi, a (se) ciunti; *p. ext.* a (se) șchiopăta, a (se) deforma; a (se) desfigura. — Fr. **mutiler** (lat. lit. **mutilare**).

MUTILÁRE, *mutilări*, s. f. Acțiunea de *a (se) mutila*; schilodire, șchiopătare, desfigurare.

MUTILÁT, -Ă, *mutilați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Ciuntit, schilodit; desfigurat. — V. *mutila.*

MUTÍSM s. n. Mutenie; *p. ext.* tăcere încăpățînată. — Fr. **mutisme.**

MÚTRĂ, *mutre*, s. f. (Fam.) Figură, obraz, față; *p. ext.* înfățișare, fizionomie. ◇ Expr. *Nu e de mutra lui* = nu e pentru el, e mai presus de ce i s-ar cuveni. *După mutra cuiva* = după condiția socială a cuiva. *A face mutre* = a face mofturi. ✦ Fig. Îndrăzneală. *Ai mutră să vorbești?* — Ngr. **mutra.**

MUTRIȘOÁRĂ, *mutrișoare*, s. f. Diminutiv al lui *mutră.*

MUTUÁL, -Ă adj. Reciproc. *Ajutor mutual.* [Pr.: *-tu-al*] — După fr. **mutuel.**

MUTULÍCĂ s. m. invar. (Fam.) Persoană timidă, care vorbește puțin. — Din **mut** + suf. *-ul-ică.*

MUȚÉNIE s. f. 1. Starea celui mut. 2. Tăcere. — Din **muți** (pl. lui *mut*) + suf. *-enie.*

MUȚÉSC, -EÁSCĂ, *mutești*, adj. (Rar, despre gesturi) Fără cuvinte; mut. — Din **muți** (pl. lui *mut*) + suf. *-esc.*

Muză

MUȚÉȘTE adv. v. **mutește.**

MUȚÍ vb. IV. v. **amuți.**

MUȚÍE, *muții*, s. f. (Rar) Mutenie. — Din **muți** (pl. lui *mut*) + suf. *-ie.*

MUȚÍRE s. f. Faptul de *a muți*; mutenie; tăcere.

MUȚÍU s. m. invar. (Reg., în expr.) *A lătra a mutiu* = a lătra înfundat. — Din **muți** (pl. lui *mut*) + suf. *-iu.*

MUȚUNÁCHE s. m. invar. Păpușă (în teatrul de marionete) care reprezintă un personaj amuzant sau grotesc; maimuțoi; *fig.* tînăr spilcuit, filfizon. [Var.: **muțunáchi** s. m. invar.] — Ngr. **mutzunon.**

MUȚUNÁCHI s. m. v. **mutunache.**

MÚZĂ, *muze*, s. f. 1. (În mitologie) Fiecare dintre cele 9 zeițe ocrotitoare ale artelor și ale științelor. ✦ Fig. Zeiță sau femeie care inspiră pe poeți; *p. ext.* izvorul inspirației poetice; inspirația însăși. 2. (Înv.) Poezie, literatură. — Lat. lit. **musa** (fr. **muse**).

MUZEOLOGÍE s. f. Știință care are ca obiect studiul organizării muzeelor. [Pr.: *-ze-o-*] — Fr. **muséologie** (< gr.)

MUZÉU, *muzee*, s. n. Instituție care se ocupă cu strîngerea, păstrarea și expunerea obiectelor care prezintă un interes artistic,

istoric, științific etc.; clădire în care sînt păstrate și expuse astfel de obiecte. ◇ Loc. adj. *De muzeu* = a) rar, prețios; b) (glumeț, despre obiecte) învechit. ✦ Templu antic dedicat muzelor. — Fr. **musée** (lat. lit. **museum**).

MUZICÁL, -Ă, *muzicali, -e,* adj. (Adesea adverbial) 1. Care aparține muzicii (1), privitor la muzică (1). ✦ Cu simț, cu talent pentru muzică. 2. (Despre sunete) Armonios, melodios. — Fr. **musical**.

MUZICALITÁTE s. f. Caracter muzical; însușirea de a fi muzical; armonie, sonoritate. — Din **muzical**.

MUZICÁNT, -Ă, *muzicanți, -te,* s. m. și f. Persoană care cîntă la un instrument muzical; (înv.) persoană cu talent la muzică. — It. **musicante**.

MÚZICĂ, (2) *muzici,* s. f. 1. Arta de a exprima sentimente și idei cu ajutorul sunetelor combinate în mod armonic; *p. ext.* compozițiile acestei arte. ✦ (Adesea fig.) Melodie, armonie a unei compoziții muzicale executate cu voce sau cu un instrument. 2. Orchestră. ◇ *Muzică militară* = fanfară. ◇ Expr. (Fam.) *A-i face* (cuiva) *muzica* = a-i face (cuiva) gălăgie, scandal. — Lat. lit. **musica** (fr. **musique**).

MUZICIÁN, -Ă, *muzicieni, -e,* s. m. și f. Persoană care scrie sau execută compoziții muzicale. [Pr.: *-ci-an*] — După fr. **musicien**.

MUZICOLÓG, *muzicologi,* s. m. Specialist în studiul muzicii, teoretician al muzicii. — Fr. **musicologue** (< gr.).

MUZICOLOGÍE s. f. Ramură a științei artelor care studiază istoria și teoria muzicii, cultura muzicală a popoarelor. — Din **muzicolog** + suf. *-ie*.

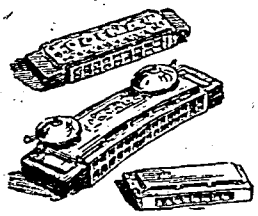

Muzicuțe

MUZICÚȚĂ, *muzicuțe,* s. f. Mic instrument muzical de suflat; armonică. ✦ Fig. (Fam.) Gură. — Din **muzică** + suf. *-uță*.

INSTRUMENTE MUZICALE: 1. Bucium. 2. Fluier. 3. Caval. 4. Cimpoi. 5. Nai. 6. Flașnetă. 7. Vioară. 8. Cobză.

N

N s. m. invar. A şaisprezecea literă a alfabetului, anumită «ne», şi sunetul corespunzător.

NA interj. 1. (Adesea cu valoare verbală) Poftim, ia, ţine. ✦ Însoţeşte gestul unei lovituri; *p. ext.* (în limbajul copiilor, repetat, cu valoare de substantiv) bătaie. 2. (Exprimă nerăbdare, nemulţumire, surprindere) Iată, iacă, uite; ei. 3. Strigăt cu care se cheamă sau se îndepărtează unele animale domestice. 4. Strigăt de voie bună, refren folosit în unele jocuri şi cîntece populare. — Bg. **na**.

NABÁB, *nababi*, s. m. Prinţ musulman din Iran, Pakistan, India; *p. ext.* persoană foarte bogată. — Fr. **nabab**.

NABÓINIC, *naboinici*, s. m. (Reg.) Instrument cu care se bat, spre a se fixa, parii carmacelor în fundul apei. — Din **năboi**[1] + suf. *-nic*.

NABÓR s. n. (Rusism înv.) Recrutare prin tragere la sorţi. — Rus **nabor**.

NACAFÁ, *nacafale*, s. f. (Înv. şi arh.) 1. Capriciu, toană; pretenţie, preocupare. 2. Necaz, pacoste. 3. Bir; tain. [Var.: **năcăfá** s. f.] —Tc. **nafaka**.

NACAZÁNIE, *nacazanii*, s. f. (Rusism înv.) Pedeapsă. — Rus **nakazanije**.

NACEÁLNIC, *nacealnici*, s. m. (Rusism înv. şi arh.) Şef al unui serviciu sau al unei instituţii; comandant, superior. [Pr.: *-ceal-*] — Rus **načalnik**.

NACÉLĂ, *nacele*, s. f. Cabină metalică sau coş deschis care se atîrnă de un balon, pentru a transporta în el persoane, instrumente de bord etc. ✦ Încăpere închisă, ataşată la un dirijabil, în care se află motoarele, personalul etc. — Fr. **nacelle**.

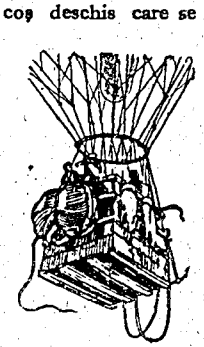

Nacelă

NACRÍT s. n. Silicat hidratat de aluminiu, varietate de caolinit care se află în natură sub formă de cristale lamelare; se întrebuinţează în industria ceramică. — Fr. **nacrite**.

NÁCRU s. n. (Rar) Sidef. — Fr. **nacre**.

NÁDĂ, *nade*, s. f. I. Hrană care se pune într-o unealtă de pescuit sau într-o cursă pentru a adeveni şi a prinde peştii sau alte animale; momeală. ✦ Fig. Ispită, tentaţie; cursă. II. 1. Înnăditură. 2. Îmbinare a două piese în prelungire, făcută astfel încît să poată transmite o sarcină de la una la alta. — Bg. **nada**.

NADÉL, *nadeluri*, s. n. (Rusism înv.) Pămîntul cu care au fost împroprietăriţi ţăranii în 1864; loc de împroprietărire. ✦ Porţiune de pămînt aparţinînd bisericii unui sat şi exploatată de preot. — Rus **nadel**.

NADÍR s. n. (Astron.) Loc în care verticala unui punct de pe una dintre emisferele terestre întîlneşte suprafaţa bolţii cereşti corespunzătoare emisferei opuse. — Fr. **nadir**.

NADIŞÁNCĂ, *nadişence*, s. f. (Reg.) Brişcă. — Ucr. **naltičanka**.

NADÓL, -OÁLĂ, *nadoli, -oale*, adj. (Reg., adesea substantivat) Rău, crud, fără suflet. — Din **Anadolia** (= *Anatolia*).

NADOLEÁN, -Ă, *nadoleni, -e*, adj. (Reg., despre unele păsări de curte) Originar din Anatolia. — Din **Anadolia** + suf. *-ean*.

NADOLEÁNCĂ, *nadolence*, adj. f. (Reg.) Nadoleană. — Din **nadolean** + suf. *-că*.

NÁDPIS, *nadpisuri*, s. n. (Rusism înv.) Rezoluţie, apostilă. [Var.: **nátpis** s. n.] — Rus **nadpis**.

NAFEÁ, *nafele*, s. f. (Înv.) Blana de pe pîntecele vulpii, cu care se îmblăneau giubelele boiereşti, căciulile etc. — Tc. **nafe**.

NAFT s. n. (Reg.) Petrol brut, ţiţei. ✧ Compus: *unt-de-naft* = specie de catran lichid, transparent, foarte inflamabil şi cu miros pătrunzător, obţinut prin distilarea petrolului. — Tc. **neft**.

NAFTALÍNĂ s. f. Hidrocarbură cristalizată, lucioasă, de culoare albă, cu miros pătrunzător, extrasă din gudronul de huilă, folosită la prepararea naftolilor, a unor coloranţi organici, ca insecticid etc. ✧ Expr. (Fam.) *(Parc-ar fi) scos de la naftalină*, se spune despre o persoană despre care nu s-a mai vorbit în ultimul timp şi despre care începe din nou să se vorbească. *A pune la naftalină*, se spune despre o persoană dată uitării. — Fr. **naphtaline**.

NAFTÉNIC, *naftenici*, adj. m. (În expr.) *Acid naftenic* = acid organic, cu miros pătrunzător, care se extrage din petrolul distilat. — Fr. [acide] **naphténique**.

NAFTÓL, *naftoli*, s. m. Compus organic derivat din naftalină întrebuinţat ca materie primă în industria coloranţilor şi în farmacie — Fr. **naphtol**.

NAFTOLÁT, *naftolaţi*, s. m. Sare sau eter al unui naftol. ✦ Derivat metalic al naftolului, folosit ca antiseptic. — Fr. **naphtolate**.

NÁFURĂ s. f. v. **anafură**.

NAGÁICĂ, *nagaice*, s. f. (Reg.) Cnut. — Rus **nagajka**.

NAGÎŢ, *nagîţi*, s. m. Pasăre de baltă de mărimea unui porumbel, cu penele albe şi negre, cu un moţ negru alungit şi puţin întors spre frunte (*Vanellus Vanellus*). ✦ Poreclă glumeaţă dată în special copiilor.

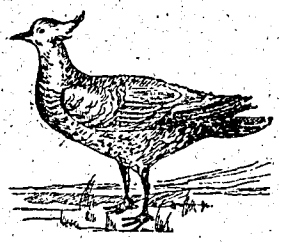

Nagîţ

NÁGODĂ, *nagode*, s. f. (Reg.) 1. Fiinţă sau lucru ciudat; minunaţie, ciudăţenie. 2. Neajuns, neplăcere. — Ucr. **nagoda**.

NAHLÁP, *nahlapi*, s. m. (Reg.) Vîrtej mare într-o apă curgătoare. ✦ Undă.

NAHT s. n. (Înv., în expr.) *În naht* = în numerar, peşin. — Tc. **nakd, nakt**.

NAI, *naiuri*, s. n. Numele a două instrumente muzicale: a) instrument compus din mai multe fluiere de diferite dimensiuni; b) fluier de trestie cu şapte găuri. — Tc. **nay, ney**.

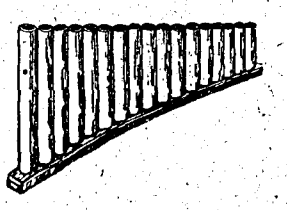

Nai (a)

NAIÁDĂ, *naiade*, s. f. (Mitol.) Nimfă a izvoarelor şi a apelor curgătoare. — Fr. **naïade** (< gr.).

NÁIBA s. f. art. (Fam.; adesea în imprecaţii) Dracul. ✧ Loc. adj. şi adv. *Al naibii (de...)* = excelent, grozav, foarte, peste măsură de... ✧ Expr. *A da de* (sau a *vedea pe*) *naiba* = a-şi găsi beleaua. *A da* (sau *a lăsa* pe cineva sau ceva) *naibii* (sau *la naiba*) = a nu se mai interesa (de cineva sau de ceva). *Naiba de...* = afurisitul de... *N-am* (sau *n-ai* etc.) *nici pe naiba* = n-am (sau n-ai etc.) nimic, nici o durere. — Din **n-aibă** [parte].

NÁICĂ s. f. (Reg.) Termen de respect cu care se adresează, la ţară, un copil sau o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă. — Sb. **najka**.

NÁIE, *naie*, s. f. (Rar) Corabie. — Lat. lit. **navis**.

NÁILON s. n. Fibră textilă sintetică, de structură asemănătoare cu aceea a materialelor plastice, din care se face un fel de mătase artificială. — Fr. **nylon**.

NAINGÍU, *naingii*, s. m. Naisan. — Din **nai** + suf. *-(n)giu*.

NAINTÁŞ, -Ă adj. v. **înaintaş**[1].

NAÍNTE adv. v. **înainte**[1].

NAISÁN, *naisani*, s. m. (Înv.) Muzicant care cîntă din nai. [Var.: **neisán** s. m.] — Tc. **neyzen, nayzen**.

NAÍV, -Ă, *naivi, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care denotă simplitate, credulitate, candoare, provenite din lipsă de experienţă (şi de inteligenţă); sincer, neprefăcut. — Fr. **naïf**.

NAIVITÁTE, (2) *naivităţi*, s. f. 1. Însuşirea de a fi naiv. 2. Vorbă, faptă, atitudine de om naiv. — După fr. **naïveté**.

NÁJNĂ, *najne*, s. f. (Reg.) Poznă, şotie, păcăleală.

NALBÁR, *nalbari*, s. m. Fluture mic, alb, cu nervuri negre pe aripi, ale cărui omizi distrug frunzele pomilor fructiferi, ale verzei etc. *(Aporia crataegi)*.

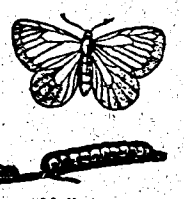

Nalbar

NALBĂ, *nalbe*, s. f. Nume dat la trei plante erbacee care au diferite întrebuințări în medicină, dintre care una cu flori roșii, purpurii sau albe *(Malva silvestris)*, alta cu flori roșii, galbene, violete sau pestrițe *(Althaea rosea)*, iar cealaltă cu flori trandafirii sau albe *(Althaea officinalis)*. — Lat. **malva.**

NALT, -Ă adj. v. **înalt.**

NAMÉSNIC, *namesnici*, s. m. (Înv.) Locțiitor al unui funcționar însemnat. — Slav (v. sl. **namĕstiniků**).

NAMÉSTIE, *namestii*, s. f. (Înv. și arh.) Clădire cu toate dependințele ei; (prin restricție) dependință. — Slav (v. sl. **namĕstije**).

NAMIÁZĂ s. f. 1. Amiază. ◇ Expr. *Ziua namiaza mare* = în plină zi. 2. (Reg.) Al doilea prînz pe care îl ia țăranul cînd e la munca cîmpului; *p. ext.* odihna de după prînz. [Var.: **nămiáză** s. f., **nămiéz, namiézi, nimiézi** s. n.] — Din **în** + **amiază.**

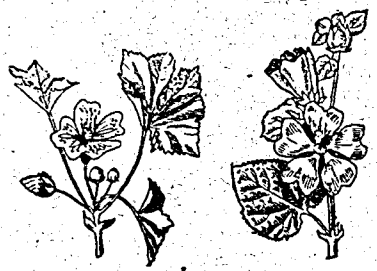

Nalbe

NAMIÉZI s. n. v. **namiază.**

NÁMILĂ, *namile*, s. f. Ființă sau lucru foarte mare; matahală.

NÁNĂ, *nane*, s. f. Termen de respect cu care se adresează, la țară, un copil sau o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă. ✦ (Rar) Iubită, mîndra. — Bg. **nana** «mătușă», sb. **nana** «mamă».

NANCHÍN s. n. Țesătură de bumbac foarte deasă și rezistentă, întrebuințată pentru dosul de perne. [Var.: **nánghin** s. n.] — Fr. **nankin.**

NANDRALĂU, *nandralăi*, s. m. (Reg.) Vlăjgan; *p. ext.* derbedeu. — Din **handralău.**

NÁNDRAȘ, *nandrași*, s. m. (Reg.) Flăcău; ștrengar.

NÁNGHIN s. n. v. **nanchin.**

NANI interj. Cuvînt de alintare în cîntecele de leagăn. ◇ Expr. (În limbajul copiilor) *A face nani* = a se culca, a dormi.

NANSÚC s. n. (Înv.) Țesătură foarte subțire de bumbac sau de mătase. — Fr. **nansouk.**

NÁOS, *naosuri*, s. n. Partea bisericii cuprinsă între altar și pronaos. ✦ Încăperea centrală a unui templu. — Ngr. **naos.**

Nap

NAP, *napi*, s. m. Plantă erbacee a cărei rădăcină cărnoasă, de formă sferică, este comestibilă *(Brassica napus esculenta)*. ◇ Loc. adj. *(Gol) nap* sau *ca un nap* sau *ca napul* = complet dezbrăcat; foarte sărac. ◇ Compuse: *nap-de-pămînt* = cartof; *nap-porcesc* = plantă erbacee cu flori galbene, avînd tuberculii comestibili *(Helianthus tuberosus)*. ✦ (Reg.) Sfeclă. — Lat. **napus.**

NAPOIÁ vb. I. v. **înapoia**[1].

NAPOLEÓN, *napoleoni*, s. m. (Înv.) Monedă franceză de aur, în valoare de 20 de franci, cu chipul lui Napoleon al III-lea, care a circulat și la noi. — Fr. **Napoléon.**

NAPRISTÁN adv. (Înv. și reg.) Îndată, numaidecît. — Slav (v. sl. **neprĕstanno**).

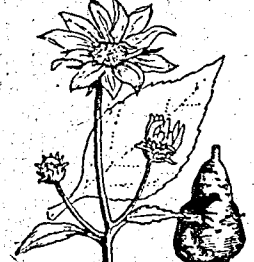

Nap-porcesc

NARÁ, *narez*, vb. I. Tranz. (Livresc) A povesti. — Fr. **narrer** (lat. lit. **narrare**).

NARÁMZ, *naramzi*, s. m. (Înv.) Portocal. ✦ Varietate de portocal *(Citrus Bigaradia)*. [Var.: **naránz, nerámz** s. m.] — Din **naramză.**

NARAMZÁT, -Ă, *naramzați, -te*, adj. (Rar) Naramziu. [Var.: **narămzát, -ă, nerămzát, -ă** adj.] — Din **naramză** + suf. **-at.**

NARÁMZĂ, *naramze*, s. f. (Înv.) 1. Fructul naramzului; portocală (amară). 2. Naramz. — Ngr. **nerantzun**, bg. **neranza.**

NARAMZÍU, -ÍE, *naramzii*, adj. (Rar) De culoarea naramzei, roșu-portocaliu. [Var.: **narangíu, -ie, nărămziu, -ie, nărîmziu, -ie** adj.] — Tc. **narenci.**

NARANGÍU, -ÍE adj. v. **naramziu.**

NARÁNZ s. m. v. **naramz.**

NARATÍV, -Ă, *narativi, -e*, adj. Care ține de narațiune, privitor la narațiune, de povestire. — Fr. **narratif** (lat. lit. **narrativus**).

NARATÓR, *naratori*, s. m. (Livresc) Povestitor. — Fr. **narrateur** (lat. lit. **narrator, -oris**).

NARÁȚIE s. f. v. **narațiune.**

NARAȚIÚNE, *narațiuni*, s. f. Relatare a unui fapt; povestire. [Pr.: *-ți-u-*. — Var.: (înv.) **narație** s. f.] — Fr. **narration** (lat. lit. **narratio, -onis**).

NÁRĂ, *nări*, s. f. 1. Fiecare dintre cele două orificii exterioare ale nasului, prin care respiră și miros oamenii și unele animale. ◇ Expr. *Cu nările* (sau *nara*) *în vînt* = a) (despre cai) cu gîtul întins, în goană mare; b) (despre oameni) mîndru, plin de sine. *A se umfla în nări* sau *a-și umfla nările* = a se făli, a-și da importanță. 2. Tub de fontă sau de fier care merge de la puntea unei nave pînă la unul dintre borduri și prin care trece lanțul ancorei. [Var.: **nâre** s. f.] — Lat. **naris.**

NARĂMZÁT, -Ă adj. v. **naramzat.**

NARCÍS s. m. v. **narcisă.**

NARCÍSĂ, *narcise*, s. f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee cu flori albe sau galbene *(Narcissus)*. [Var.: **narcís** s. m.] — Fr. **narcisse** (< gr.).

Narcise

NARCISÍSM s. n. Admirație și dragoste exagerată față de propria sa persoană fizică. — Fr. **narcissisme.**

NARCÓTIC, -Ă, *narcotici, -e*, adj. (Med.) Care provoacă narcoza. ✦ (Substantivat, n.) Substanța cu ajutorul căreia se provoacă narcoza. — Fr. **narcotique** (< gr.).

NARCOTÍNĂ, *narcotine*, s. f. Alcaloid extras din opiu cu ajutorul eterului, folosit în medicină în locul chininei. — Fr. **narcotine.**

NARCOTIZÁ, *narcotizez*, vb. I. Tranz. A produce cuiva o stare de anestezie generală cu ajutorul unui narcotic. — Fr. **narcotiser.**

NARCOTIZÁRE, *narcotizări*, s. f. Acțiunea de *a narcotiza.*

NARCÓZĂ, *narcoze*, s. f. Anestezie generală profundă provocată de un narcotic. — Fr. **narcose** (< gr.).

NARD s. m. Nume dat mai multor specii de plante erbacee originare din regiunea Himalaia *(Nardostachys)*. ✦ Parfum folosit mult în trecut, extras din rădăcina uneia dintre aceste specii *(Nardostachys iatamansi)*. — Ngr. **nardos.**

NÁRE s. f. v. **nară.**

NARGHELEÁ s. f. v. **narghilea.**

NARGHILEÁ, *narghilele*, s. f. Lulea de origine orientală, prevăzută cu o țeavă lungă și flexibilă, al cărei capăt de jos este fixat într-un vas cu apă parfumată prin care trece fumul înainte de a fi inspirat. [Var.: **nargheleá** s. f.] — Tc. **nargile.**

NÁRNĂ s. f. (Reg., în expr.) *A sta narnă* (de cineva) = a stărui mult (pe lîngă cineva).

NARÓDNIC, -Ă, *narodnici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține narodnicismului, privitor la narodnicism. 2. S. m. și f. Adept al narodnicismului. — Rus **narodnik.**

NARODNICÍSM s. n. Mișcare social-politică a intelectualității mic-burgheze din Rusia, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care susținea că principala forță revoluționară este țărănimea, negînd rolul de conducător al clasei muncitoare în lupta revoluționară; ea acorda personalităților, eroilor, rolul de creatori ai istoriei și preconiza acte anarhice și teroarea individuală. — Din **narodnic** + suf. **-ism.**

NART, *narturi*, s. n. 1. (Înv.) Preț obligatoriu fixat de autorități pentru vînzarea anumitor mărfuri de primă necesitate. 2. (Înv. și arh.) Normă de muncă pe care țăranii erau obligați să o realizeze într-o zi pe moșia boierului. — Tc. **nark.**

NÁRTEX, *nartexuri*, s. n. Tinda dinăuntru a unei biserici creștine, situată între pronaos și intrare. — Fr. **narthex** (< gr.).

NARVÁL, *narvali*, s. m. Mamifer din ordinul cetaceelor care trăiește în mările înghețate din nord; masculul are doi dinți canini, dintre care unul cu lungimea de peste un metru *(Monodon monoceros)*. — Fr. **narval.**

Narval

NAS, *nasuri*, s. n. 1. Parte proeminentă a feței, între frunte și gură, servind la respirație și ca organ al mirosului. ◇ Expr. *A avea nas* sau *a-și ridica nasul, a-i da* (cuiva) *nasul* = a îndrăzni. *A-și cunoaște* (sau *vedea*) *lungul nasului* = a-și da seama cît e în stare să facă cu cunoștințele sau cu puterile proprii; a-și da seama de măsura pe care trebuie s-o păstreze față de alții; a nu se obrăznici. *A-i cădea nasul* = a-și pierde îngîmfarea. *Nu-i ajungi cu prăjina la nas* = e foarte încrezut. *(A umbla* sau *a fi, a se ține) cu nasul (pe) sus* = (a fi) încrezut. *A strîmba din nas* = a fi nemulțumit. *A da* (cuiva) *nas* = a îngădui (cuiva) prea multe. *A tăia* (sau *a scurta*) *nasul* (cuiva) = a) a pedepsi pe cineva desfigurîndu-l prin mutilarea nasului; b) a micșora îngîmfarea sau obrăznicia (cuiva). *A da* (cuiva) *peste nas* = a repezi (pe cineva) pentru o faptă, un gest etc. nepermise. *A-i scoate* (cuiva ceva) *pe nas* = a reproșa (cuiva ceva). *Nu-i de nasul tău* (sau *lui* etc.) = nu merită. *Este* (sau *face*) *de nasul tău* = îi se cuvine.

(A fi) ca de nasul tău = (a fi) potrivit cu... *A-i veni mustarul la nas* = a se supăra. *A-i tremura nasul* = a fi supărat; a se enerva. *A fi cu nasul de ceară* = a fi foarte susceptibil. *A lăsa* (sau *a pune) nasul în jos* (sau *în pământ)* = a se rușina, a se simți vinovat. *A se întoarce* (de undeva) *cu nasul în jos* = a se întoarce rușinat. (Fam.) *Să-ți fie în nas!* = să-ți fie rușine! *A-și băga* (sau *a-și vîrî) nasul în ceva* (sau *undeva, în toate)* = a se amesteca în ceva (sau undeva sau în toate). *A duce* (sau *a purta) de nas* (pe cineva) = a determina (pe cineva) să facă tot ce voim. *A scoate panglici pe nas* = a) a face scamatorii; b) a minți. *A trece* (cuiva) *pe la* (sau *pe lîngă) nas* = a trece pe dinaintea ochilor; a pierde un prilej favorabil. *A da* (cuiva) *cu ceva pe la nas* = a tenta (pe cineva). *A lua de sub nas* = a lua ceva din fața cuiva. *A arunca* (cuiva ceva) *în nas* = a spune direct, fără menajamente. *A-i ieși* (sau *a-i da) pe nas* = a o păți. *A da* (pe cineva) *cu nasul de ceva* = a obliga (pe cineva) să vadă un lucru pe care nu-l găsea sau un lucru rău pe care l-a făcut. *A trînti* (sau *a închide) cuiva ușa în nas* = a) a refuza să primești pe cineva; b) a pleca supărat, închizînd ușa cu putere. *A se împiedica de nas* = a avea nasul lung. *A nu vedea de nas* = a fi neatent. *A nu vedea mai departe decît lungul nasului* = a fi mărginit. *A da cu nasul* (pe undeva) = a trece (pe undeva) întîmplător. *A-și arăta nasul* = a se înfățișa. *A-și scoate nasul* = a ieși. *A da nas(ul) cu cineva* = a se întîlni cu cineva; a avea îndrăzneala de a se întîlni cu cineva. *(A se întîlni) nas în nas* (cu cineva) = (a se întîlni) față în față (cu cineva). *Nu miroase a nas de om* = nu e faptă de om vrednic. *A vorbi* (sau *a cînta* etc.) *pe nas* = a vorbi (sau a cînta etc.) fonfăit. (Ir.) *Îi curge untura* (sau *grăsimea) pe nas* = e foarte slab. ✦ Simțul mirosului; *fig.* simț pentru realitatea înconjurătoare. ✧ Expr. *A avea nas de prepelicar* = a intui exact o situație. 2. Proeminență a unei piese care servește la fixarea piesei într-o anumită poziție și la distanțarea ei de altă piesă. 3. Partea din față a fuzelajului unui avion. — Lat. **nasus.**

NASCÓRNIȚĂ, *nascorniță,* s. f. (Entom.) Nasicorn. — Din **nasicorn** + suf. *-iță.*

NASICÓRN, *nasicorni,* s. m. Insectă mare de culoare castanie, cu perișori roșcați pe picioare, al cărei bărbătuș are la cap un corn curbat înapoi *(Oryctes nasicornis).* — Lat. lit. **nasicornis** (după *corn).*

NÁSTURE, *nasturi,* s. m. Obiect de metal, sidef, os, lemn etc. care, putînd trece printr-o butonieră sau printr-o cheotoare, servește la încheiatul hainelor sau ca ornament. — Lat. ***nastulus** (=nastula).*

NAȘ, *-ă, nași, -e,* s. m. și f. 1. Persoană care ține în brațe pruncul, în timpul botezului, devenind astfel rudă cu familia respectivă. ✧ Expr. *A fi nașul cuiva* = a învinge pe cineva într-o răfuială, a reuși să doboare, să nimicească pe cineva. *A-și găsi nașul* = a da de o persoană care știe să te pună la punct. 2. Nun(ă). — Din **nănaș, nunaș.**

NÁȘTE, *nasc,* vb. III. 1. Tranz. A da viață; a procrea. ✧ Fig. A produce; a provoca. 2. Refl. A căpăta viață, a începe să trăiască. (Intranz.) *Ce naște din pisică șoareci mănîncă,* se zice despre cineva pentru a arăta că a moștenit defectele părinților săi. 3. Refl. și intranz. Fig. A apărea, a se forma. — Lat. ***nascere** (= nasci).*

NÁȘTERE, *nașteri,* s. f. Acțiunea de *a (se) naște* și rezultatul ei. ✧ *Casă de* (sau *pentru) nașteri* = maternitate (2). ✧ Loc. adj. și adv. *Din* (sau *prin) naștere* = de origine; de la început; prin natură. ✧ Expr. *A da naștere* = a naște; a crea. *A lua naștere* = a se naște, a se forma. ✦ *Nașterea Domnului* = crăciunul.

NAT s. n. (Reg.) Om, individ; *p. ext.* lume. — Lat. **natus** «născut».

NATÁL, *-ă, natali, -e,* adj. De naștere, în care s-a născut cineva. — Fr. **natal** (lat. lit. **natalis**).

NATALITÁTE s. f. Raportul dintre numărul nașterilor și numărul total al populației unei țări pe o perioadă dată. — După fr. **natalité.**

NATÁȚIE s. f. Sportul înotului. — Fr. **natation** (lat. lit. **natatio, -onis**).

NÁTIMĂ, *natime,* s. f. (Reg.) Ființă uriașă; namilă. — Din **anatima** (puțin folosit).

NATÍV, *-ă, nativi, -e,* adj. 1. Înnăscut; natural, firesc. 2. (Despre metale) Care se găsește în zăcămintele din scoarța pămîntului necombinat cu alte substanțe; pur. — Fr. **natif** (lat. lit. **nativus**).

NÁTPIS s. n. v. **nadpis.**

NÁTRĂ, *natre,* s. f. Partea urzelii dintre iță și sulul de dinapoi. — Bg., sb. **natra.**

NÁTRIU s. n. (Chim.) Sodiu. [Pr.: *-tri-u*] — Fr. **natrium** (< lat. lit.).

NATURÁL, *-ă, naturali, -e,* adj. I. Care se referă la natură (1), care aparține naturii; care se găsește în natură. ✧ *Bogăție naturală* = bogăție a solului sau a subsolului unei regiuni, a unei țări. *Științele naturale* = științele naturii. *Graniță naturală* = graniță marcată de un rîu, un munte, un deal, o vale etc. 2. Care se supune legilor naturii, conform naturii; real. ✧ (În artele plastice) *Mărime naturală* = mărimea reală a modelului. ✦ *Copil* (sau *fiu, fiică) natural(ă)* = copil născut în afara căsătoriei, copil nelegitim. 3. Simplu, firesc; apropiat de natură; luat din natură. ✦ (Adverbial) Firește, desigur. ✦ (Substantivat, n.) Naturalețe, simplitate. 4. (Rar, substantivat, n. pl.) Motive populare de ornamentație în cusături. — Lat. lit. **naturalis.**

NATURALÉȚE s. f. Atitudine naturală, lipsă de afectare. — It. **naturalezza.**

NATURALÍSM s. n. Curent în arta și literatura burgheză care se limitează la copierea realității, acordînd preferință aspectelor urîte, josnice ale naturii omenești. — Fr. **naturalisme.**

NATURALÍST, *-ă, naturaliști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adi. Care aparține naturalismului, privitor la naturalism; care reflectă naturalismul. 2. S. m. și f. Persoană care se ocupă cu studiul științelor naturii. — Fr. **naturaliste.**

NATURALIZÁ, *naturalizez,* vb. I. Tranz. A acorda unui străin drepturile de cetățean al statului în care locuiește. — Fr. **naturaliser.**

NATURALIZÁRE, *naturalizări,* s. f. Acțiunea de *a (se) naturaliza.*

NATURALIZÁT, *-ă, naturalizați, -te,* adj. Care a obținut naturalizarea. — V. *naturaliza.*

NATÚRĂ, *naturi,* s. f. 1. Lumea materială care constituie realitatea obiectivă existentă în afara conștiinței și independent de ea, organizată într-un tot unitar, coerent, în veșnică mișcare și dezvoltare; univers, lume. ✧ *Științele naturii* = științele care au ca obiect fenomenele lumii înconjurătoare. ✦ Lumea înconjurătoare (vegetația, formele de relief etc.). ✦ *Natură moartă* = grup de obiecte mărunte, neînsuflețite; pictură care înfățișează un astfel de grup. ✧ Loc. adj. și adv. *După natură* = (executat) direct după obiectele din realitate. 2. Totalitatea caracteristicilor fizice sau psihice ale unui individ; fire, temperament. 3. Caracter specific al unui lucru; calitate. ✧ Loc. adj. *De natură să...* = capabil să..., apt să... ✧ Expr. *Este în natura lucrurilor* = este firesc, e de la sine înțeles. 4. (În expr.) *În natură* = în obiecte, în mărfuri, în produse. — Fr. **nature** (lat. lit. **natura**).

NÁȚIE s. f. v. **națiune.**

NAȚIONÁL, *-ă, naționali, -e,* adj. Care e propriu sau aparține unei națiuni, care caracterizează o națiune. ✧ *Limbă națională* = limbă comună și unică a tuturor membrilor unei națiuni. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **national.**

NAȚIONALICÉSC, -EÁSCĂ, *naționalicești,* adj. (Înv.) Național. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **național** + suf. *-ic-esc.*

NAȚIONALÍSM s. n. Concepție și politică reacționară care susține interesele burgheziei naționale, prezentîndu-le ca interese ale întregii națiuni, instigînd la ură națională, la asuprirea altor națiuni sau a minorităților naționale. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **nationalisme.**

NAȚIONALÍST, *-ă, naționaliști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care propagă naționalismul, care are la bază sau susține naționalismul. 2. S. m. și f. Adept al naționalismului. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **nationaliste.**

NAȚIONALITÁTE, *naționalități,* s. f. 1. Comunitate de oameni cu aceleași caractere naționale, locuind pe teritoriul unui stat multinațional sau, ca minorități, pe teritoriul unui stat național. ✦ (Înv.) Popor. 2. Totalitatea însușirilor specifice unei națiuni; caracter național. 3. Calitatea unui individ de a aparține unei națiuni; cetățenie. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **nationalité.**

NAȚIONALIZÁ, *naționalizez,* vb. I. Tranz. A trece în proprietatea statului mijloace de producție, averi imobile etc. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **nationaliser.**

NAȚIONALIZÁRE, *naționalizări,* s. f. Acțiunea de *a naționaliza* și rezultatul ei. [Pr.: *-ți-o-*]

NAȚIONALIZÁT, *-ă, naționalizați, -te,* adj. Trecut în proprietatea statului. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *naționaliza.*

NAȚIÚNE, *națiuni,* s. f. Comunitate stabilă de oameni, istoricește constituită, apărută pe baza unității de limbă, de teritoriu, de viață economică și de factură psihică, care se manifestă în particularitățile specifice ale culturii. ✦ (Impr.) Popor. [Pr.: *-ți-u-.* — Var.: (înv.) **náție** s. f.] — Fr. **nation** (lat. lit. **natio, -onis**).

NAUFRAGIÁ, *naufragiez,* vb. I. Intranz. A suferi un naufragiu. [Pr.: *na-u-fra-gi-a*] — Din **naufragiu** (după fr. *naufrager).*

NAUFRAGIÁT, *-ă, naufragiați, -te,* adj. Care a suferit un naufragiu. ✦ (Substantivat) Persoană care se găsește pe bordul unei nave naufragiate sau care se salvează de la un naufragiu. [Pr.: *na-u-fra-gi-at*] — V. *naufragia.*

NAUFRÁGIU, *naufragii,* s. n. Scufundare a unei nave; avariere sau accident care scoate o navă din circulație. [Pr.: *na-u-*] — Fr. **naufrage** (lat. lit. **naufragium**).

NAÚTIC, *-ă, nautici, -e,* adj. Care servește la navigație, privitor la navigație. ✦ (Despre sporturi) Care se practică pe apă. — Fr. **nautique** (lat. lit. **nauticus**).

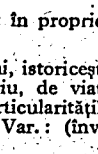

Nautil

NAUTÍL, *nautili,* s. m. Moluscă din mările calde, cu corpul închis într-o scoică împărțită în mai multe încăperi *(Nautilus pompilius).* [Pr.: *na-u-*] — Fr. **nautile** (lat. lit. **nautilus**).

NAVÁL, *-ă, navali, -e,* adj. Care ține de nave sau de navigație, privitor la nave sau la navigație. — Fr. **naval** (lat. lit. **navalis**).

NÁVĂ, *nave,* s. f. 1 Nume generic dat vaselor de navigație. ✧ *Navă aeriană* = aeronavă. 2. Naos. — Fr. **nave** (lat. lit. **nava**).

NAVÉTĂ s. f. 1. Suveică. 2. Ac de formă specială cu care se lucrează fileul. 3. Vehicul de transport în comun care face un drum dus și întors pe un anumit traseu sau între două puncte ale unei rețele de transport. ✧ Expr. *A face naveta* = a parcurge cu regularitate același drum, dus și întors. — Fr. **navette.**

NAVIGÁ, *navighez,* vb. I. Intranz. (Despre nave, la pers. 3) A merge pe apă; (despre vehicule aeriene) a pluti în aer, a zbura. ✦ (Despre oameni) A călători cu o navă sau cu o aeronavă. — Fr. **naviguer** (lat. lit. **navigare**).

NAVIGÁBIL, *-ă, navigabili, -e,* adj. (Despre ape) Care permite navigația. — Fr. **navigable** (lat. lit. **navigabilis**).

NAVIGABILITÁTE s. f. Însușirea unei ape de a fi navigabilă. — După fr. **navigabilité.**

NAVIGÁRE, *navigări,* s. f. Acțiunea de *a naviga* și rezultatul ei.

NAVIGATÓR, -OÁRE, *navigatori, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care conduce o navă sau face parte din personalul unei nave; *p. ext.* persoană care călătorește pe mare. 2. Membru al echipajului unei aeronave. — Fr. **navigateur** (lat. lit. **navigator, -oris**).

NAVIGÁȚIE s. f. Faptul de a naviga; știința și tehnica de a conduce o navă; ramură a transporturilor și comunicațiilor pe apă și în aer. [Var.: (înv.) **navigațiúne** s. f.] — Fr. **navigation** (lat. lit. **navigatio, -onis**).

NAVIGAȚIÚNE s. f. v. **navigație.**

NAVIGRÁF, *navigrafe,* s. n. Instrument de bord al unei aeronave, cu ajutorul căruia se determină deriva și viteza față de sol, trasîndu-se drumul de urmat. — Fr. **navigraphe.**

NAVLOSÍ, *navlosesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A închiria un vas de transport (aparținînd unui proprietar particular). — Din **navlu.**

NAVLOSÍRE, *navlosiri,* s. f. (Înv.) Faptul de *a navlosi.*

NÁVLU, *navluri,* s. n. (Înv.) Chiria plătită pentru folosirea unui vas (aparținînd unui proprietar particular); costul transportului pe apă al unei mărfi. — Ngr. **navlos.**

NAZÁL, -Ă, *nazali, -e,* adj. 1. Care ține de nas, privitor la nas. 2. (Despre sunetele limbii; adesea adverbial) Care se pronunță pe nas, cu expirarea aerului prin fosele nazale. ✦ (Substantivat, f.) Consoană nazală. — Fr. **nasal** (lat. lit. **nasalis**).

NAZALITÁTE s. f. Particularitate a unui sunet de a fi pronunțat cu rezonanță nazală. — După fr. **nasalité.**

NAZALIZÁ, *nazalizez,* vb. I. Tranz. A pronunța nazal un sunet. ✦ Refl. A căpăta un caracter nazal. — Fr. **nasaliser.**

NAZALIZÁRE, *nazalizări,* s. f. Faptul de *a (se) nazaliza.*

NAZÁR, *nazaruri,* s. n. (Înv.) Favoare. ✧ Expr. *A avea* (pe cineva) *la nazar* = a avea (pe cineva) în grație. — Tc. **nazar.**

NAZÍR, *naziri,* s. m. (Înv.) Inspector, supraveghetor; guvernator turc al unei cetăți. — Tc. **nazir.**

NÁZURI s. n. pl. Capricii, moțuri, toane. — Tc. **naz** «afectare».

NĂBĂDÁICĂ, *năbădăici,* s. f. (Înv. și reg.) 1. Spaimă, frică. 2. Furie, mînie. 3. Epilepsie. 4. (La sg.) Drac. — Din **năbădăi** + suf. *-aică.*

NĂBĂDĂI[1] s. f. pl. (În expr.) *A-l apuca* (sau *a-l găsi*) pe cineva *(toate) năbădăile* = a) a se mînia; b) a se înfricoșa; *p. ext.* a-și pierde mințile; c) a avea o criză de epilepsie. *A băga* (pe cineva) *în năbădăi* = a înspăimînta; *p. ext.* a face să-și piardă mințile. — Comp. sb. **napadaj.**

NĂBĂDĂI[2], *năbădăiesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se frămînta; a se înfuria, a se mînia. — Din **năbădăi**[1].

NĂBĂDĂIÓS, -OÁSĂ, *năbădăioși, -oase,* adj. (Adesea substantivat) 1. Care își iese repede din fire; supărăcios, iute. ✦ Capricios. ✦ (Despre animale) Nărăvaș. 2. (Reg.) Epileptic. — Din **năbădăi**[1] + suf. *-os.*

NĂBĂRÎ, *năbărăsc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A întra cu torța, a învada. — Din **năvăli** + **tăbărî.**

NĂBÎRGEAC, -Ă, *năbîrgeci, -e,* adj. (Reg.) Prost, nătîng; bleg.

NĂBLÉG, -EÁGĂ, *năblegi, -e,* adj. (Reg.) Bleg; prost. — Din **nărod** + **bleg.**

NĂBÓI[1], *năboaie,* s. n. (Înv. și reg.) Curent puternic provocat de umflarea apelor în timpul primăverii și care duce cu sine șloiuri de gheață și zăpadă. — Bg., sb. **naboj.**

NĂBOÍ[2], *năboiesc,* vb. IV. Intranz. (Înv. și reg.; adesea fig.) A se revărsa, a inunda, a potopi; a năvăli. ✧ Tranz. *Sudoarea rece îi năboaie fruntea* (MIRONESCU). — Din **năboi**[1].

NĂBÓNIC, *năbonice,* s. n. (Reg.) Unealtă de lemn, în formă de sabie, cu care se bate cînepa.

NĂBÚC s. n. Imitație de piele de antilopă, de obicei de culoare albă, cu aspect mat, obținută din piei de bovine. [Var.: **nubúc** s. n.] — Germ. **Nubuk.**

NĂBUȘEÁLĂ s. f. Căldură mare; zăduf, zăpușeală. — Din **năbuși** + suf. *-eală.*

NĂBUȘÍ, *năbuș,* vb. IV. (Înv. și reg.) 1. Tranz. A sufoca. ✦ Fig. A face să nu se vadă, să nu se simtă, să nu se audă. *Priveam, gîndeam aiurea, îmi năbușeam căscatul* (GALACTION). 2. Tranz. A potoli, a stinge. 3. Intranz. (Adesea fig.) A se revărsa, a inunda; a invada. — Sb. **nabušiti** «a umfla».

NĂBUȘÍRE, *năbușiri,* s. f. (Înv. și reg.) Faptul de *a năbuși.*

NĂBUȘITÓR, -OÁRE, *năbușitori, -oare,* adj. (Înv. și reg.) Care năbușă (1); sufocant. — Din **năbuși** + suf. *-(i)tor.*

NĂBÚZNA adv. (Rar) Buzna. — Din **năvală** + **buzna.**

NĂCÁZ s. n. v. **necaz.**

NĂCĂFÁ s. f. v. **nacafa.**

NĂCĂJÍ vb. IV. v. **necăji.**

NĂCĂJÍT, -Ă adj. v. **necăjit.**

NĂCLĂÍ, *năclăiesc,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) îmbiba cu substanțe cleioase, unsuroase, murdare; a (se) murdări. 2. Refl. (Despre sînge) A se închega. — Rus **nakleit'** «a lipi».

NĂCLĂIÓS, -OÁSĂ, *năclăioși, -oase,* adj. (Rar) Năclăit. — Din **năclăi** + suf. *-os.*

NĂCLĂÍT, -Ă, *năclăiți, -te,* adj. Îmbibat cu o materie cleioasă, unsuroasă, murdară. ✦ (Despre sînge) Închegat. — V. *năclăi.*

NĂDĂÍ, *năddăiesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A băga de seamă; a pricepe, a înțelege. ✦ A cere cuiva socoteală; a imputa. ✦ A bănui. — Slav (v. sl. **nadějati**).

NĂDĂJDUÍ, *năddăjduiesc,* vb. IV. Tranz. A crede în rezultatul favorabil al unei acțiuni; a spera. [Var.: **nădejduí** vb. IV] — Din **nădejde.**

NĂDĂJDUÍRE, *năddăjduiri,* s. (Rar) Faptul de *a năddăjdui;* speranță.

NĂDÉJDE, *năddejdi,* s. f. Încredere în realizarea unei acțiuni, a unei dorințe; speranță. ✧ Loc. adj. *De nădejde* = în care poți avea toată încrederea. ✧ Loc. adv. *De* (sau *cu*) *nădejde* = așa cum trebuie, foarte bine. ✧ Expr. *A trage nădejde* = a spera. *A se lăsa în nădejdea* (cuiva) = a conta (pe...), a se bizui (pe...). *A-și pune* (sau *a avea*) *nădejdea* (în cineva) = a se încrede (în...). *Slabă nădejde* = puțin probabil, nesigur. — Slav (v. sl. **nadežda**).

NĂDEJDUÍ vb. IV. v **năddăjdui.**

NĂDRÁG, *năndrăgi,* s. m. (Pop.) Pantalon. — Slav (v. sl. **nadragy**).

NĂDRĂGÁR, *năndrăgari,* s. m. (Depr.) Tîrgoveț, orășean. — Din **năndrag** + suf. *-ar.*

NĂDRĂGÉL, *năndrăgei,* s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *năndrag.*

NĂDÚF, (3) *năndufuri,* s. n. (Pop.) 1. Senzație de greutate în respirație, care constituie simptomul mai multor boli; sufocare, înecăciune. 2. Căldură înnăbușitoare; zăpușeală. 3. Ciudă, necaz, mînie. [Var.: (reg.) **nădúh** s. n.] — Comp. bg. **naduham.**

NĂDÚH s. n. v. **năduf.**

NĂDUȘEÁLĂ, *nădușeli.* s. f. 1. Sudoare, transpirație. ✧ Expr. *A-l trece pe cineva nădușelile* = a) a munci din greu; b) a fi cuprins de spaimă, de emoție. 2. (Reg.) Căldură mare; arșiță, zăpușeală. [Var.: **înnădușeálă** s. f.] — Din **năduși** + suf. *-eală.*

NĂDUȘÍ, *nădușesc,* vb. IV. 1. Intranz. A asuda, a transpira. 2. Tranz. și refl. A (se) sufoca, a (se) înnăbuși. ✦ Tranz. A păstra, a ține în aburi prin acoperire ceea ce s-a fiert sau s-a opărit. [Var.: **înnăduși** vb. IV] — Din **năduse** (pl. vechi al lui *năduh* = *năduf*).

NĂDUȘÍT, -Ă, *nădușiți, -te,* adj. 1. Asudat, transpirat. 2. Sufocat, înecat. [Var.: **înnădușít, -ă** adj.] — V. *năduși.*

NĂDUȘITÓR, -OÁRE, *nădușitori, -oare,* adj. Sufocant, apăsător. — Din **năduși** + suf. *-(i)tor.*

NĂFRĂMÁ, *năframe,* s. f. Bucată de pînză de in, borangic etc., tivită pe margini și folosită ca basma, maramă, batistă etc. — V. *maramă.*

NĂFRĂMÍȚĂ, *năfrămițe,* s. f. Năfrămuță. — Din **năframă** suf. *-iță.*

NĂFRĂMÚȚĂ, *năfrămuțe,* s. f. Diminutiv al lui *năframă.*

NĂFURÍCĂ, *năfurici,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina dreaptă și cu flori gălbui, dispuse în capitule mici *(Artemisia annua);* peliniță.

NĂGĂRÁ s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, caracteristică vegetației din stepe, cu paiul înalt, frunzele înguste și spicul cu fire lungi și aspre *(Stipa capillata).* [Var.: **negárá** s. f.]

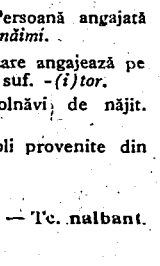

Năgară

NĂGĂRÚȘ s. n. (Rar) Loc unde crește năgară. — Din **năgară** + suf. *-uș.*

NĂGLÁG s. n. Pămînt argilos muiat cu apă și frămîntat cu picioarele (uneori amestecat cu paie), din care se fac pereții caselor țărănești sau cărămizi pentru construirea acestor case.

NĂHÚT s. n. v. **năut.**

NĂIÉR, *năieri,* s. m. (Rar) Luntraș, corăbier. — Din **naie** + suf. *-ar.*

NĂIMEÁLĂ, *năimeli,* s. f. (Reg.) Faptul de *a (se) năimi;* p. *ext.* angajament. ✦ Închiriere arendare; (concr.) chirie, arendă.

NĂIMÍ, *năimesc,* vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. și refl. A (se) angaja pentru o muncă. 2. Tranz. A închiria: a arenda. [Var.: **nămí** vb. IV] — Slav (v. sl. **najmati**).

NĂIMÍT, -Ă, *năimiți, -te,* s. m. și f. (Reg.) Persoană angajată cu plată pentru a efectua o muncă temporară. — V. *năimi.*

NĂIMITÓR, *năimitori,* s. m. (Reg.) Persoană care angajează pe cineva pentru o muncă temporară. — Din **năimi** + suf. *-(i)tor.*

NĂJÍ, *năjesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se îmbolnăvi de năjit. — Din **năjit.**

NĂJÍT s. n. (Reg.) Nume generic dat unor boli provenite din răceală. — Ucr. **nežyt** «catar».

NĂJIȚĂ s. f. v. **nojiță.**

NĂLBÁR, *nălbari,* s. m. (Înv. și arh.) Potcovar. — Tc. **nalbant.**

NĂLBI vb. IV. v. **înălbi.**

NĂLBÍT, -Ă adj. v. **înălbit.**

NĂLTUȚ, -Ă adj. v. **înălțuț.**

NĂLȚÁ vb. I. v. **înălța.**

NĂLȚÍME s. f. v **înălțime**

NĂLÚCĂ, *năluci*, s. f. **1.** Ființă ireală pe care oamenii cu imaginația tulburată au impresia că o văd sau pe care o creează fantezia; arătare, fantomă, vedenie. ◇ Expr. *Ca năluca* (sau *ca o năluca*) = foarte repede. (Reg.) *A-și face năluca* = a se speria. **2.** Închipuire deșartă; iluzie, himeră. **3.** Imitație de peștișor, făcută din lemn sau din metal sclipitor, de care se folosesc pescarii cu undița pentru a atrage și a prinde peștii răpitori. — Postverbal al lui **năluci**.

NĂLUCEÁLĂ, *năluceli*, s. f. Închipuire, nălucă (2). — Din **năluci** + suf. *-eală*.

NĂLUCÍ, pers. 3 *năluceşte*, vb. IV. **1.** Refl. A i se părea cuiva că vede năluci, a i se năzări cuiva ceva. **2.** Intranz. A se înfățișa vag sau fugitiv vederii; *fig.* a se ivi în amintire, în minte. **3.** Tranz. (Neobișnuit) A lua vederea, a orbi. — Bg. **neluca**.

NĂLUCÍRE, *năluciri*, s. f. **1.** Ceea ce îi năluceşte cuiva; arătare, fantomă, vedenie, fantasmă. ✦ Halucinație. **2.** Închipuire deșartă; iluzie, himeră. — V. *năluci*.

NĂLUCITÓR, -OÁRE, *năluciтori, -oare*, adj. (Rar) Amăgitor, ademenitor; fermecător. — Din **năluci** + suf. *-(i)tor*.

NĂLUCITÚRĂ, *năluciturі*, s. f. (Rar) Nălucire. — Din **năluci** + suf. *-(i)tură*.

NĂMÉTE, *nămeți*, s. m. Cantitate mare, morman de zăpadă; troian. [Var.: **neméte** s. m.] — Bg. **námet**.

NĂMETÉNIE, *nămetenii*, s. f. (Rar) Matahală, namilă. [Var.: **nemeténie** s. f.] — Din **nămete** + suf. *-enie*.

NĂMEȚÍ, pers. 3 *nămeţeşte*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A acoperi cu mormane de zăpadă; a troieni. — Din **nămete**.

NĂMEȚÍRE s. f. (Reg.) Acțiunea de *a nămeți*; troienire.

NĂMEȚÍT, -Ă, *nămeţiți, -te*, adj. (Reg.) Acoperit de zăpadă; troienit. — V. *nămeți*.

NĂMÍ vb. IV. v. **năimi**.

NĂMIÁZĂ s. f. v. **namiază**.

NĂMIÉZ s. n. v. **namiază**.

NĂMIÉZE s. n. v. **namiază**.

NĂMIÉZI s. n. v. **namiază**.

NĂMOL, *nămoluri*, s. n. Noroi, uneori cu proprietăți radioactive, depus pe fundul apelor stătătoare sau rămas după inundație pe malul apelor curgătoare; mîl. [Var.: **nomól** s. n.] — Ucr. **namil, -olu**.

NĂMOLÍ vb. IV. v. **înnămoli**.

NĂMOLOS, -OÁSĂ, *nămoloși, -oase*, adj. Plin de nămol; mocirlos. [Var.: **nomolós, -oásă** adj.] — Din **nămol** + suf. *-os*.

NĂNÁȘ, -Ă, *nănași, -e*, s. m. și f. (Reg.) Naș. [Var.: **ninâș, -ă** s. m. și f.] — Din **nun** + suf. *-aș*.

NĂNĂȘÉL, -ÍCĂ, *nănășei, -ici*, s. m. și f. (Reg.) Diminutiv al lui *nănaș*. [Var.: **ninașel, -ica** s. m. și f.]

NĂPÁDĂ, *năpăzi*, s. f. (Înv.) Năvală, incursiune, invazie. — Postverbal al lui **năpădi**.

NĂPÁSTĂ, *năpaste*, s. f. **1.** Nenorocire, belea, pacoste. **2.** Învinuire nedreaptă; calomnie. **3.** (Înv.) Bir. **4.** Prostovol. [Var.: **năpáste, năpástie** s. f.] — Slav (v. sl. **napasti**).

NĂPÁSTE s. f. v. **năpastă**.

NĂPÁSTIE s. f. v. **năpastă**.

NĂPÁTCĂ, *năpătci*, s. f. (Reg.) Crîsnic[1]. — Ucr. **napadka**.

NĂPĂDÍ, *năpădesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A cuprinde din toate părțile; a împresura. ✦ Fig. A copleși, a doborî. ✦ A-l podidi plînsul, lacrimile. **2.** Intranz. A se năpusti, a năvăli asupra cuiva, peste ceva. **3.** Intranz. (Despre lichide) A țîșni, a izbucni. — Slav (v. sl. **napadi, napadon**).

NĂPĂDÍRE, *năpădiri*, s. f. Acțiunea de *a năpădi*; invazie, cotropire. ✦ (Rar) Revărsare de ape, inundare.

NĂPĂSTUÍ, *năpăstuiesc*, vb. IV. Tranz. A persecuta; a asupri. ✦ A învinui pe nedrept; a ponegri. — Din **năpastă**.

NĂPĂSTUÍRE, *năpăstuiri*, s. f. Acțiunea de *a năpăstui* și rezultatul ei; asuprire, ponegrire, defăimare, calomnie.

NĂPĂSTUIT, -Ă, *năpăstuiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Asuprit, oprimat. ✦ Defăimat, calomniat. — V. *năpăstui*.

NĂPĂSTUITÓR, -OÁRE, *năpăstuitori, -oare*, s. m. și f. (Rar) Persoană care năpăstuiește pe cineva; calomniator. — Din **năpăstui** + suf. *-(i)tor*.

NĂPÎRCĂ[1], *năpîrci*, s. f. **1.** Specie de șopîrlă lipsită de membre, cu corpul lung, cilindric, acoperit cu solzi strălucitori *(Anguis fragilis)*. ✦ (Reg.) Șopîrlă. **2.** Viperă. ◇ Expr. *Pui de năpîrcă* = om rău, perfid. — Comp. alb. **nepër(t)kë**.

NĂPÎRCĂ[2], *năpîrci*, s. f. (Reg.) Biciușcă. — Din **năpîrcă**[1].

NĂPÎRCĂ[3], *năpîrci*, s. f. (Reg.) Lotcă mică.

NĂPÎRCÍCĂ, *năpîrcele*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *năpîrcă*[1].

NĂPÎRLÍ, *năpîrlesc*, vb. IV. Intranz. (Despre animale) A-și schimba părul, penele sau pielea; (despre păr, pene, piele) a cădea de pe corp.

NĂPÎRLÍRE s. f. Faptul de *a năpîrli*.

NĂPÎRLÍT, -Ă, *năpîrliți, -te*, adj. (Despre animale) Care și-a lepădat părul, penele sau pielea; (despre păr, pene, piele) căzut de pe corp. — V. *năpîrli*.

NĂPÎRSTÓC[1], *năpîrstoace*, s. n. (Reg.) Degetar fără fund. — Ucr. **naperstok**, pol. **naparstek**.

NĂPÎRSTÓC[2], **-OÁCĂ**, *năpîrstoci, -oace*, s. m. și f. (Fam.) Poreclă dată unui copil mic. ✦ Persoană mică de statură; *fig.* om de nimic. — Din **năpîrstoc**[1].

NĂPLĂÍ, *năplăiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) **1.** A se sufoca din cauza căldurii prea mari; a se înnăbuși. **2.** A se chinui în somn, a avea coșmar.

NĂPLĂIÁLĂ, *năplăieli*, s. f. (Reg.) Căldură foarte mare; zăduf. ✦ Fierbințeală, febră. — Din **năplăi** + suf. *-eală*.

NĂPRÁSNĂ, *năprasne*, s. f. (Înv. și arh.) Întîmplare groaznică, neașteptată; nenorocire. ◇ Loc. adv. *De năprasnă* = pe neașteptate, fără veste. — Slav (v. sl. **naprasĭno**).

NĂPRÁSNIC, -Ă, *năprasnici, -e*, adj. **1.** (Adesea adverbial) Neașteptat, neprevăzut, subit. **2.** (Adesea adverbial) Iute, violent, nestăpînit, năvalnic, impetuos. ✦ (Despre persoane) Aprig, furios. **3.** Grozav, îngrozitor, cumplit. ✦ (Substantivat, m.; rar) Voinic, uriaș. — Slav (v. sl. **naprasĭnŭ**).

Năprasnică

NĂPRÁSNICĂ, *năprasnice*, s. f. Plantă erbacee de pădure cu miros caracteristic, cu flori mici, roșii *(Geranium robertianum)*. — Din **năprasnic**.

NĂPRĂSNICÍ, *năprăsnicesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A deveni năprasnic, fioros. — Din **năprasnic**.

NĂPRĂSNICÍE s. f. (Rar) Violență, cruzime. — Din **năprasnic** + suf. *-ie*.

NĂPRÚI, -IE, *năprui*, adj. (Reg.) Prost, idiot.

NĂPÚST s. n. (Reg., în expr.) *A lăsa năpustului* = a nu se mai preocupa de..., a lăsa în pace. — Bg. **napusto** «zadarnic».

NĂPUSTÍ, *năpustesc*, vb. IV. **1.** Refl. A năvăli, a tăbări, a da buzna. **2.** Tranz. A năpădi, a inunda, a acoperi. **3.** Tranz. (Înv.) A lăsa în părăsire. *Copila a fugit și în păduri l-a năpustit* (ODOBESCU). — Slav (v. sl. **napustiti**).

NĂPUSTÍRE, *năpustiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) năpusti* și rezultatul ei; asalt, invazie.

NĂPUSTÍT, -Ă, *năpustiți, -te*, adj. (Rar) Lăsat (fără ajutor), părăsit. — V. *năpusti*.

NĂRÁV, *năravuri*, s. n. **1.** Deprindere rea, obicei rău. **2.** (Înv. și reg.) Deprindere, obicei; fel de a fi. — Slav (v. sl. **nravŭ**).

NĂRĂMZÍU, -ÍE adj. v. **naramziu**.

NĂRĂVÁȘ, -Ă, *nărăvași, -e*, adj. (Despre cai; *p. ext.*, glumeț, despre oameni) Cu nărav (1). — Din **nărav** + suf. *-aș*.

NĂRĂVEÁLĂ, *nărăveli*, s. f. Nărav (1). — Din **nărăvi** + suf. *-eală*.

NĂRĂVÍ, *nărăvesc*, vb IV. **1.** Refl. și tranz. A (se) deprinde, a (se) învăța cu nărav (1). **2.** Refl. (Înv. și reg.) A se înțelege, a se împăca. ✦ (Rar) A se potrivi. *La el să nărăvea zicala: Joc de frică Pe nimică* (RETEGANUL). [Var.: **înnărăvi** vb. IV] — Din **nărav**.

NĂRĂVÍE, *nărăvii*, s. f. (Rar) Nărav (1). — Din **nărav** + suf. *-ie*.

NĂRĂVÍRE, *nărăviri*, s. f. Faptul de *a (se) nărăvi*.

NĂRĂVÍT, -Ă, *nărăviți, -te*, adj. Cu deprinderi, cu apucături rele. — V. *nărăvi*.

NĂRĂVOS, -OÁSĂ, *nărăvoși, -oase*, adj. (Rar) Nărăvaș. — Din **nărav** + suf. *-os*.

NĂRÎMZÍU, -ÍE adi. v. **naramziu**.

NĂRÓD, -OÁDĂ adj. v. **nerod**.

NĂRTÍLĂ s. m. Nume dat unei persoane cu nasul mare. — Din **nărt**[os] + suf. *-ilă*.

NĂRTÓS, -OÁSĂ, *nărtoși, -oase*, adj. (Rar) Cu nasul mare, năsos; *p. ext.* mîndru; arogant. — Lat. **naritosus* (= *narinosus* ‹ *naris*).

NĂRUÍ, *nărui*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) dărîma, a (se) surpa, a (se) prăbuși. ✦ Refl. (Despre ființe) A muri.

NĂRUÍRE, *năruiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) nărui* și rezultatul ei. ✦ (Înv.) Ruină, dărîmătură.

NĂRUITÚRĂ, *năruituri*, s. f. Surpare, prăbușire. ✦ (Concr.) Dărîmătură. — Din **nărui** + suf. *-(i)tură*.

NĂSADĂ, *năsade*, s. f. (Reg.) **1.** Snopi desfăcuți și împrăștiați pe arie pentru a fi treierați cu vitele. ✦ Teanc. **2.** Arie. — Postverbal al lui **năsădi**.

NĂSĂDEÁLĂ, *năsădeli*, s. f. (Reg.) Faptul de *a năsădi*.

NĂSĂDÍ, *năsădesc*, vb. IV. Tranz. A așeza snopii pe arie pentru a fi treierați; *p. ext.* a împrăștia. — Sb. **nasaditi**.

NĂSĂDÍRE, *năsădiri*, s. f. Acțiunea de *a năsădi* și rezultatul ei.

NĂSĂDÍT s. n. Faptul de *a năsădi*.

NĂSĂLÍE, *năsălii*, s. f. Targă, pat pe care se așază mortul pentru a fi transportat la biserică, la cimitir. — Slav (v. sl. **nosilo**).

NĂSĂRÎMBĂ, *năsărîmbe*, s. f. (Reg.) Greșeală făcută fără intenție; boroboață, poznă.

NĂSCARE s. f. Naştere. — Din **nasc** (prez. ind. al lui *naşte*).

NĂSCĂTOARE, *născătoare*, s. f. (Înv.) Mamă; femeie care naşte sau care trebuie să nască. ✧ (În credinţa creştină) *Născătoare de Dumnezeu* sau *Sfînta Născătoare* = Maica Domnului, Fecioara Maria. — Din **nasc** (prez. ind. al lui *naşte*) + suf. *-(ă)toare*.

NĂSCĂTORI s. m. pl. (Înv.) Părinţi. — Din **nasc** (prez. ind. al lui *naşte*) + suf. *-(ă)tor*.

NĂSCIÓR, *născioare*, s. n. Născuc. — Din **născuc** + suf. *-ior*.

NĂSCÎND, -Ă, *născînzi, -de*, adj. (Rar) Care se naşte, care ia fiinţă, care se înfiripează. — V. *naşte*.

NĂSCOCEÁLĂ, *născoceli*, s. f. Născocire. — Din **născoci** + suf. *-eală*.

NĂSCOCÍ, *născocesc*, vb. IV. 1. Tranz. A descoperi, a inventa. 2. Tranz. A scorni, a plăsmui; *p. ext.* a minţi. 3. Refl. (Reg.) A se naşte, a se isca, a se ivi. — Slav (v. sl. **naskočiti**).

NĂSCOCÍRE, *născociri*, s. f. Acţiunea de *a (se) născoci* şi rezultatul ei. ✦ Lucru inventat, plăsmuit, scornit.

NĂSCOCITÓR, -OÁRE, *născocitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) 1. Care născoceşte; inventiv. 2. Care scorneşte lucruri sau vorbe neadevărate; mincinos. — Din **născoci** + suf. *-(i)tor*.

NĂSCOCITÚRĂ, *născocituri*, s. f. (Rar) Lucru plăsmuit, scornit. — Din **născoci** + suf. *-(i)tură*.

NĂSCOCORÎ, *născocorăsc*, vb. IV. Refl. (Înv. şi reg.) L. A se răsti. 2. A se făli, a se îngîmfa; a se lăuda.

NĂSCÚT, -Ă, *născuţi, -te*, s. m. şi f. (În expr.) *Întîiul* (sau *al doilea, al treilea* etc.) *născut* = copilul cel mai mare (sau al doilea, al treilea etc.) dintr-o familie. *Nou-născut* = copil care s-a născut de curînd. — V. *naşte*.

NĂSÍLNIC, -Ă, *năsîlnici, -e*, adj. (Înv. şi reg.) Grozav, cumplit, năprasnic; rău, îndărătnic. — Slav (v. sl. **nasilinŭ**).

NĂSILNICÍE s. f. (Înv.) Violenţă, brutalitate; *p. ext.* încăpăţînare, îndărătnicie. — Din **năsilnic** + suf. *-ie*.

NĂSÍP s. n. v. **nisip**.

NĂSIPÍ vb. IV. v. **nisipi**.

NĂSIPÍŞ s. n. v. **nisipiş**.

NĂSIPÍT, -Ă adj. v. **nisiplt**.

NĂSIPÓS, -OÁSĂ adj. v. **nisipos**.

NĂSLÍ, *năslesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A năzui. — Slav (v. sl. **nasiliti** «a sili»).

NĂSLÎRE, *năsliri*, s. f. (Înv.) Faptul de *a năsli*; dorinţă, năzuinţă.

NĂSLUÍ, *năsluiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A da năvală. — V. *năsli*.

NĂSÓI s. n. (Rar) Augmentativ al lui *nas*; nas mare. ✦ Trompă. — Din **nas** + suf. *-oi*.

NĂSÓS, -OÁSĂ, *năsoşi, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Cu nasul mare. — Din **nas** + suf. *-os*.

NĂSTĂŞNIC, -Ă, *năstaşnici, -e*, adj. (Reg., adesea adverbial) Care nu poate sta locului; zburdalnic, neastîmpărat. — Sb. **nestaşan**.

NĂSTÁV, *năstavuri*, s. n. (Înv.) 1. Îndemn, îmbold. 2. Aptitudine, talent. — Slav (v. sl. **nastavŭ** «îndrumare»).

NĂSTÁVNIC, *năstavnici*, s. m. (Înv.) Conducător, administrator (al unei biserici sau al unei mănăstiri). — Slav (v. sl. **nastavĭnikŭ**).

NĂSTĂVÍ, *năstăvesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A îndemna, a îndruma, a sfătui. — Slav (v. sl. **nastaviti**).

NĂSTIMÍ, *năstimesc*, vb. IV. Refl. (Reg., despre plante) A răsări, a încolţi.

NĂSTRĂPĂ, *năstrape*, s. f. (Reg.) Cană, vas; potir, cupă. — Tc. **maştrapa**.

NĂSTRĂPÁT[1] adv. (Reg., în expr.) *A călca năstrăpat* = a merge urît, crăcănat. — Din **năstrapă**.

NĂSTRĂPÁT[2], **-Ă**, *năstrăpaţi, -te*, adj. (Reg.) Preţios, nestemat.

NĂSTRĂPIOÁRĂ, *năstrăpioare*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *năstrapă*.

NĂSTRÚŞNIC, -Ă, *năstruşnici, -e*, adj. Extraordinar, straşnic, grozav. ✦ Ciudat, bizar.

NĂSTRUŞNICÍE, *năstruşnicii*, s. f. (Rar) Lucru extraordinar, nemaivăzut; ciudăţenie. — Din **năstruşnic** + suf. *-ie*.

NĂSTURÁR, *năsturari*, s. m. (Rar) Fabricant sau vînzător de nasturi. — Din **nasture** + suf. *-ar*.

NĂSTURÁŞ, *năsturaşi*, s. m. Năsturel. — Din **nasture** + suf. *-aş*.

NĂSTURĂRÍE, *năsturării*, s. f. (Rar) Atelier în care se fac nasturi sau magazin în care se vînd nasturi. — Din **nasture** + suf. *-ărie*.

NĂSTURÉL, *năsturei*, s. m. 1. Diminutiv al lui *nasture*. 2. Plantă erbacee cu florile mici, albe, întrebuinţată ca salată şi ca plantă medicinală *(Nasturtium officinale)*.

NĂSÚC, *năsucuri*, s. n. Diminutiv al lui *nas*.

NĂSUÍ, *năsui*, vb. IV. Refl. (Pop.) A se obrăznici; a face pe grozavul. — Din nas.

NĂSUŞÓR, *năsuşoare*, s. n. (Rar) Născuc. — Din **nas** + suf. *-uş-or*.

NĂSÚT, -Ă, *năsuţi, -te*, adj. (Reg.) 1. Năsos. 2. Fig. Curios; obraznic. — Lat. **nasutus**.

NĂSUŢ, *năsuţuri*, s. n. (Rar) Născuc. — Din **nas** + suf. *-uţ*.

NĂŞÍ, *năşesc*, vb. IV. Intranz. A fi naş. — Din **naş**.

NĂŞÍC, -Ă, *năşici, -e*, s. m. şi f. Diminutiv al lui *naş*.

NĂŞICUŢĂ, *năşicuţe*, s. f. Năşică. — Din **năşică** + suf. *-uţă*.

NĂŞÍE s. f. (Rar) Legătura de înrudire între naş şi fin. — Din **naş** + suf. *-ie*.

NĂŞÍŢĂ, *năşiţe*, s. f. Năşică. — Din **naşă** + suf. *-iţă*.

NĂTĂFLÉŢ, -EÁŢĂ, *nătăfleţi, -e*, adj. Prost, tont, nătîng. ✧ (Substantivat) *Pică pară mălăiaţă în gura lui nătăfleaţă*, se spune despre cel care aşteaptă să-i vină toate de-a gata.

NĂTĂNTÓL, -OÁLĂ, *nătăntoli, -oale*, adj. (Reg., adesea substantivat) Nătîng. — Din **nătîng** + **mototol**.

Năsturel

NĂTĂRÁIE s. f. (Rar) Prostie, nerozie. — Din **nătărău** + suf. *-ie*.

NĂTĂRÁUCĂ, *nătărauce*, adj. f. (Reg., adesea substantivat) Mărginită la minte; proastă, neghioabă. — Din **nătăr[ău]** + suf. *-aucă*.

NĂTĂRĂU, *nătărăi*, adj. m. (Adesea substantivat) Mărginit la minte; prost, neghiob. — Din **netare** (înv.) + suf. *-ău*.

NĂTÎNG, -Ă, *nătîngi, -e*, adj. (Adesea substantivat) Mărginit la minte, prostănac; neîndemînatic. ✦ Îndărătnic, încăpăţînat.

NĂTÎNGÍ, *nătîngesc*, vb. IV. Refl. A deveni nătîng. — Din **nătîng**.

NĂTÎNGÍE, *nătîngii*, s. f. Neghiobie, prostie. ✦ Îndărătnicie, încăpăţînare. — Din **nătîng** + suf. *-ie*.

NĂTÎNGÍT, -Ă, *nătîngiţi, -te*, adj. (Rar) Încăpăţînat; îndîrjit. — V. *nătîngi*.

NĂTÎNTÓC, -OÁCĂ, *nătîntoci, -oace*, adj. (Reg.) Nătîng. — Din **nătîng** + **sărîntoc**.

NĂUC, -Ă, *năuci, -e*, adj. (Adesea substantivat) Zăpăcit; buimac, uluit. ✦ Prost, nepriceput. — Bg., sb. **neuk**.

NĂUCEÁLĂ s. f. (Rar) Stare de zăpăceală. buimăceală. — Din **năuci** + suf. *-eală*.

NĂUCÍ, *năucesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) zăpăci, a (se) buimăci, a (se)ului. — Din **năuc**.

Năut

NĂUCÍE s. f. (Rar) Faptul de a fi năuc; starea celui năuc. — Din **năuc** + suf. *-ie*.

NĂUCÍRE s. f. (Rar) Faptul de *a (se) năuci*; buimăcire, uluire.

NĂUCÍT, -Ă, *năuciţi, -te*, adj. Năuc. — V. *năuci*.

NĂUCITÓR, -OÁRE, *năucitori, -oare*, adj. Care năuceşte; uluitor, uimitor. — Din **năuci** + suf. *-(i)tor*.

NĂÚNTRU adv. v. **înăuntru**.

NĂÚT s. m. Plantă din familia leguminoaselor, cu frunze compuse şi flori liliachii sau albe *(Cicer arietinum)*. ✦ Seminţele comestibile ale acestei plante, întrebuinţate mai ales pentru a înlocui cafeaua sau pentru a se amesteca cu aceasta. [Var.: **năhút** s. n.] — Tc. **nohut**.

Năvalnic

NĂUTÍU, -ÍE, *năutii*, adj. (Înv.) De culoarea năutului; gălbui. [Var.: **nohotíu, -íe, nohutíu, -íe** adj.] — Din **năut** + suf. *-iu*.

NĂVÁL adv. (Rar) În chip năvalnic; impetuos. — Din **năvală**.

NĂVÁLĂ s. f. 1. Faptul de *a năvăli*; atac, invazie; (concr.) mulţime de oameni care năvălesc. ✦ Goană impetuoasă. 2. Fig. Năpădire, revărsare copleşitoare care nu poate fi stăvilită. — Postverbal al lui **năvăli**.

NĂVÁLNIC[1] s. m. Ferigă cu frunze mari, lucitoare, folosită în medicină *(Scolopendrium vulgare)*. — Din **năvală** + suf. *-nic*.

NĂVÁLNIC[1], **-Ă**, *năvalnici, -e*, adj. (Adesea adverbial) Furtunos, impetuoş. ✦ (Despre ape curgătoare) Care curge repede. — Din **năvală** + suf. *-nic*.

NĂVĂDÍ, *năvădesc*, vb. IV. Tranz. A trece firele urzelii prin iţe şi spată, în ordinea cerută de modelul ţesăturii. [Var.: **nevedí, nívidí** vb. IV] — Slav (v. sl. **navesti, navedo**n «a aduce, a vîrî»).

NĂVĂDÍRE s. f. Acţiunea de *a năvădi*.

NĂVĂDÍT s. n. Năvădire. — V. *năvădi*.

NĂVĂLÍ, *năvălesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. (Adesea fig.) A tăbări asupra cuiva cu scopuri dușmănoase; a ataca; a invada. 2. Intranz. A se revărsa, a pătrunde tumultuos. 3. Intranz. A se repezi într-o anumită direcție; (despre o mulțime) a se îmbulzi. 4. Intranz (Despre lichide) A se revărsa în cantitate mare. cu forță. — Sb. navaliti, bg. navaljam.

NĂVĂLIRE, *năvăliri*, s. f. Acțiunea de *a năvăli*; atac, invazie.

NĂVĂLITÓR, -OÁRE, *năvălitori, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care năvălește. 2. S. m. și f. Invadator, cotropitor. — Din năvăli + suf. *-(i)tor*.

NĂVĂLNICÍE, *năvălnicii*, s. f. (Rar) Impetuozitate. — Din năvalnic + suf. *-ie*.

NĂVÎRLÍI s. f. pl. (Reg.) Năbădăi, furii. — Comp. sb. navrlje «pieziș» (ucr. naverle).

NĂVÎRLIÓS, -OÁSĂ, *năvîrlioși, -oase*, adj. (Reg.) Furios, năbădăios; arțăgos. [Pr.: *-li-os*] — Din năvîrlie + suf. *-os*.

NĂVLÉG, -EAGĂ, *năvlegi, -e*, s. m. și f. (Reg.) Persoană înapoiată mintal; prost. ✦ (Adjectival, despre părți ale corpului) Bolnav. — V. *năbleg*.

NĂVOD, *năvoade*, s. n. Unealtă de pescuit formată dintr-o plasă mare. cu care se pescuiește în mări în lacuri si în riurile mari. [Var.: nevód s. n.] — Slav (v. sl. nevodu).

Năvod

NĂVODÁR, *năvodari*, s. m. 1. Pescar care pescuiește cu năvodul. 2. Meșter care face năvoade; lucrător care face sfori, frînghii, plase de pescuit. 3. Pasăre de baltă cu pene negre și albe, cu picioare lungi și cu ciocul încovoiat în sus *(Recurvirostra avosetta)*. — Din năvod + suf. *-ar*.

NĂVODÍ, *năvodesc*, vb. IV. Tranz. A pescui cu năvodul. — Din năvod.

NĂVODÍT s. n. Pescuire cu năvodul. — V. *năvodi*.

NĂVOLOÁCĂ, *năvoloace*, s. f. (Reg.) 1. Loc de pe care s-a tăiat porumbul și unde se seamănă grîu de toamnă, fără să se mai are. ✦ Livadă pe malul unui rîu. 2. Țărm înalt al mării. — Ucr. navolok.

NĂVRÁP, *năvrapi*, s. m. (Înv. și arh.) Călăreț dintr-un detașament trimis într-o țară străină să prade. — Slav (v. sl. navrapu).

NĂVRĂPÍ, *năvrăpesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A năvăli, a se năpusti. — Slav (v. sl. navrapiti).

NĂZÁRNIC, -Ă, *năzarnici, -e*, adj. (Rar) Care își închipuie lucruri rele, care cade ușor la bănuială. — Din năzări + suf. *-nic*.

NĂZĂTIC, -Ă, *năzatici, -e*, adj. (Reg., despre cai) Sperios. — Din năz[ări] + suf. *-atic*.

NĂZĂREÁLĂ, *năzăreli*, s. f. Năzărire. — Din năzări + suf. *-eală*.

NĂZĂRÍ, pers. 3 *năzăre*, vb. IV. 1. Refl. A i se părea cuiva că vede sau că aude ceea ce nu există; a i se năluci. ✦ A-i veni cuiva o idee ciudată, o toană, un capriciu. 2. Intranz. și refl. A apărea vederii pentru scurt timp; a se ivi, a se întrezări. ✦ Tranz. (Rar) A zări. [Prez. ind. pers. 3 și: *năzărește*] — Slav (v. sl. nazîreti).

NĂZĂRÍRE, *năzăriri*, s. f. Faptul de *a i (se) năzări* cuiva ceva; (concr.) vedenie, nălucă.

NĂZĂRITÚRĂ, *năzărituri*, s. f. (Rar) Închipuire, nălucă. — Din năzări + suf. *-(i)tură*.

NĂZBÎTIE, *năzbîtii*, s. f. Faptă lipsită de seriozitate; poznă, ștrengărie, farsă. [Var.: năzbûtle s. f.] — Comp. ucr. zbutniti «a fi zburdalnic».

NĂZBÚTIE s. f. v. năzbîtie.

NĂZDRAVÁN, -Á adj. v. năzdrăvan.

NĂZDRĂVÁN, -Á adj. v. năzdrăvan.

NĂZDRĂVÁN, -Á, *năzdrăvani, -e*, adj. 1. (În basme; adesea substantivat) Înzestrat cu puteri supranaturale, capabil să săvîrșească isprăvi miraculoase. ✦ Care iese din comun; extraordinar. 2. Care se ține de năzbîtii; hazliu, glumeț. [Var.: năzdraván, -ă, năzdrăvăn, -ă, nezdrăvăn, -ă adj.] — Din *ne-* + zdravăn.

NĂZDRĂVĂNÍE, *năzdrăvănii*, s. f. 1. (În basme) Puterea, însușirea sau fapta unei ființe năzdrăvane. ✦ Faptă de necrezut, minunăție. 2. Glumă, poznă, ștrengărie. ✦ Vicleșug. — Din năzdrăvan + suf. *-ie*.

NĂZUÍ, *năzuiesc*, vb. IV. Intranz. 1. A tinde cu stăruință către ceva; a aspira, a rîvni. ✦ Refl. (Reg.) A se strădui, a se trudi. ✦ (Înv.) A recurge la sprijinul, la bunăvoința cuiva. *Unii se dau prinși la dușman, la mila lui năzuiesc* (NEGRUZZI). 2. A se îndrepta către... — Slav (comp. v. sl. nazyvati «a chema, a invoca»).

NĂZUÍNȚĂ, *năzuințe*, s. f. Tendință puternică și consecventă spre ceva; aspirație. — Din năzui + suf. *-ință*.

NĂZUÍRE, *năzuiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a năzui*.

NĂZURÓS, -OÁSĂ, *năzuroși, -oase*, adj. Mofturos, capricios, pretențios. — Din năzuri + suf. *-os*.

NE- pref. Element de derivație cu sens negativ și privativ (formînd uneori cuvinte care au o circulație mai mare decît corespondentul pozitiv). 1. (Întrebuințat pentru a forma derivate de la substantive) *Neadevăr, neascultare, nedelicatețe, neîngrijire, neînțelegere* etc. ◇ (Restrînge sfera noțiunii negate, iar derivatul capătă un înțeles concret) *Necurățenie, nelegiuire*. ◇ (Sensul derivatului se îndepărtează de sensul cuvîntului la care s-a adăugat prefixul) *Nevoie*. ◇ (Întrebuințat pentru a forma derivate de la adjective sau de la participii cu valoare de adjective) *Nedrept, nemilos, neîmpozabil, nesătul, nestîmpit* etc. ◇ (În derivate verbale) *Neferici, neliniști, nenoroci*. ◇ (În corelație cu pozitivul formează îmbinări expresive, de la adverbe) *Cînd-necînd*. ◇ (Cu intercalarea lui «mai» între prefix și cuvînt) *Nemaiauzit, nemaipomenit, nemaivăzut*. 2. (Pus pe lîngă gerunziul unui verb, constituie procedeul curent de negare în frază a acțiunii exprimate de acesta) *Acel demon plînge, rîde, neputînd s-auză plînsu-și* (EMINESCU). ◇ (În supine constituie procedeul curent de negare a acțiunii, exprimînd imposibilitatea realizării ei) *O zi de neuitat*. ◇ (Pe lîngă cuvinte din orice categorie gramaticală, creează formații nestabile care, în corelație cu corespondentul pozitiv, alcătuiesc construcții expresive) *Greu, negreu, nu poți, dacă ai caracter* (CARAGIALE). — Slav (v. sl. ne).

NEA[1] interj. Strigăt cu care se îndeamnă la mers, se cheamă sau se opresc vitele sau cu care se alungă cîinii. — Din nene[a].

NEA[2] s. f. (Reg.) Zăpadă. [Var.: neáuă s. f.] — Lat. nix, nivis.

NEA[3] s. m. v. nene.

NEABĂTÚT, -Ă, *neabătuți, -te*, adj. Care nu se abate de la un principiu, de la o normă; dîrz, consecvent. — Din *ne-* + abătut.

NEADEMENÍT, -Ă, *neademeniți, -te*, adj. (Înv.) Care nu se lasă ademenit sau influențat de ceva; integru. — Din *ne-* + ademenit.

NEADEVĂR, *neadevăruri*, s. n. Lipsă de conformitate cu realitatea; afirmație inexactă. — Din *ne-* + adevăr.

NEADORMÍRE s. f. (Rar) Atenție, grijă; veghe. — Din *ne-* + adormire.

NEADORMÍT, -Ă, *neadormiți, -te*, adj. Care nu doarme, treaz; *fig.* atent. ✦ Activ; neobosit. — Din *ne-* + adormit.

NEAGĂ s. f. invar. (Pop.) Persoană încăpățînată, rea; belea, cobe, piază-rea. ◇ Expr. *A sta neagă-rea în spinarea cuiva* = a nu lăsa în pace pe cineva.

NEAGRESIÚNE s. f. (În expr.) *Pact de neagresiune* = pact prin care două sau mai multe state se obligă să nu întreprindă nici o acțiune dușmănoasă între ele. — Din *ne-* + agresiune (după fr. *non agression*).

NEAJÚNGERE, *neajungeri*, s. f. (Înv.) Insuficiență. ✦ Sărăcie, lipsă. — Din *ne-* + ajungere.

NEAJÚNS[1], *neajunsuri*, s. n. 1. Neplăcere, necaz, dificultate. 2. Lipsă, scădere, defect. — Din *ne-* + ajuns.

NEAJÚNS[2], *-ă, neajunși, -se*, adj. (Rar) 1. Care nu a ajuns încă la destinație sau într-un anumit punct. ✦ Care nu poate fi ajuns sau atins de nimeni. 2. (Pop.) Lipsit de mijloace materiale; sărac. ✦ Lipsit de judecată matură. — Din *ne-* + ajuns.

NEAJUTÁT, -Ă, *neajutați, -te*, adj. Care nu este sau nu a fost ajutat. ✦ Stîngaci, neîndemînatic. — Din *ne-* + ajutat.

NEAJUTORÁT, -Ă, *neajutorați, -te*, adj. 1. Sărac, nevoiaș. 2. Care nu se descurcă singur; nepriceput, stîngaci, neîndemînatic. — Din *ne-* + ajutorat.

NEALTĂDATĂ adv. (În expr.) *Ca nealtădată* = ca niciodată, ca nicicînd. — Din *ne-* + altădată.

NEÁLTUL, -ÁLTA, *nealții, -altele*, pron. nehot. (În expr.) *Ca nealtul* = ca nimeni altul. — Din *ne-* + altul.

NEAM[1] adv. (Reg.; fam.) De loc, cîtuși de puțin, nimic. — Magh. nem «nu».

NEAM[2], *neamuri*, s. n. 1. Popor, națiune. ◇ Loc. adj. *De tot neamul* = de toate naționalitățile; *p. ext.* de toate felurile, de toate speciile. ◇ Expr. *De neam* (sau *de neamul lui*) sau *neam de...* = de origine, de naționalitate. *A-și trage neamul din...* = a proveni de la... a se trage din... ✦ (Ist.) Uniune de ginți din orînduirea comunei primitive. 2. Familie. ◇ Loc. adj. (Reflectînd diferențieri sociale) *De neam (bun, mare* etc.) = care face parte din nobilime, din rîndurile celor bogați. *De neam prost* = a) de origine modestă, din pătura de jos; b) bădăran. ✦ (Înv. și reg.) Partea de țărină pe care o lucrează o familie. 3. Rudă. ◇ Expr. *A fi neam după Adam* sau *a fi neam (de) a cincea* (sau *a șasea, a noua*) *spiță* = a fi rudă foarte îndepărtată sau a nu fi rudă de loc cu cineva. *Neam de neamul meu* (sau *tău*, etc.) = a) (în propoziții negative) nimeni din familia mea (sau ta /etc.); b) (în propoziții afirmative) din tată în fiu, din moși-strămoși. 4. (Înv. și arh.) Generație. 5. Specie, gen, varietate. ◇ *Neamul omenesc* = genul uman, omenirea. 6. Categorie de oameni care au aceeași profesiune sau anumite însușiri ori interese comune. *Neamul ciocoiesc*. — Magh. nem.

NEAMȚ, *nemți*, s. m. (Pop.) German. ◇ Expr. (Fam.) *A lua* (sau *a fura*) *luleaua neamțului* = a se îmbăta. — Slav (v. sl. němĭcĭ).

NEÁNT s. n. Neființă; nimic. [Pr.: *ne-ant*] — Fr. néant.

NEÁOȘ, -Ă, *neaoși, -e*, adj. 1. (Adesea adverbial) Autentic, adevărat. 2. Băștinaș, autohton.

NEAPĂRÁT[1] adv. Cu orice preț; negreșit. — Din *ne-* + apărat.

NEAPĂRÁT[2], *-ă, neapărați, -te*, adj. (Înv.) De care nu te poți lipsi; indispensabil. ◇ (Azi în expr.) *A fi de* (sau *a avea*) *neapărată nevoie* (sau *trebuință*) = a fi de (sau a avea) absolută nevoie. ✦ (Rar) Inevitabil. — Din *ne-* + apărat.

NEARTICULÁT, -Ă, *nearticulați, -te*, adj. (Despre sunete) Care nu este articulat; (despre cuvinte) pronunțat neclar, îngăimat. — Din *ne-* + articulat.

NEASCULTÁRE s. f. Lipsă de ascultare, indisciplină; încălcare a unei porunci. — Din *ne-* + ascultare.

NEASEMĂNAT, -Ă, *neasemănați, -te,* adj. Care nu poate fi asemănat cu nimic; incomparabil. — Din *ne-* + **asemănat.**

NEASEMUIT, -Ă, *neasemuiți, -te,* adj. Neasemănat. ✦ (Adverbial) Extrem de... — Din *ne-* + **asemuit.**

NEASTÎMPĂR s. n. Lipsă de astîmpăr; neliniște, impacientă, agitație. [Var.: **nestîmpăr** s. n.] — Din *ne-* + **astîmpăr.**

NEASTÎMPĂRAT, -Ă, *neastîmpărați, -te,* adj. Plin de neastîmpăr; neliniștit, tulburat, agitat. ✦ Zburdalnic, zglobiu. ✦ (Despre ochi, privire etc.) Vioi, jucăuș. — Din *ne-* + **astîmpărat.**

NEAȘTEPTÁT[1] s. n. (În expr.) *Pe neașteptate* = fără să te aștepți, deodată. [Formă gramaticală: (în expr.) *neașteptate*] — Din *ne-* + **așteptat.**

NEAȘTEPTÁT[2], **-Ă,** *neașteptați, -te,* adj. La care nu te aștepți, subit, fără veste; neprevăzut. ✦ (Adverbial) Grozav de... — Din *ne-* + **așteptat.**

NEATÍNS, -Ă, *neatinși, -se,* adj. Care nu este sau nu a fost atins de nimeni; intact, întreg. ✦ Fig. (Despre drumuri, locuri) Neumblat. — Din *ne-* + **atins.**

NEATÎRNARE s. f. (Înv.) Independență. — Din *ne-* + **atîrnare.**

NEATÎRNÁT, -Ă, *neatîrnați, -te,* adj. (Înv.) Independent. — Din *ne-* + **atîrnat.**

NEAUĂ s. f. v. **nea.**

NEAUZÍT, -Ă, *neauziți, -te,* adj. Care nu produce zgomot; imperceptibil. ✦ (Cu valoare de superlativ) De care nu s-a mai auzit, nemaipomenit. — Din *ne-* + **auzit.**

NEAVENÍT, -Ă, *neveniți, -te,* adj. (Jur.; în expr.) *Nul și neavenit* = lipsit de valabilitate, considerat ca inexistent. — După fr. **non avenu.**

NEAVÉRE s. f. (Înv.) Lipsă de avere, sărăcie. ✧ Loc. adv. *La neavere* = la nevoie. — Din *ne-* + **avere.**

NEAZĂ s. f. sg. (Reg., în expr.) *A-ți fi* (cuiva) *nează* = a avea repulsie pentru ceva; a se înfiora.

NEBĂGÁRE s. f. (În expr.) *Din nebăgare de seamă* = din lipsă de atenție, din neglijență. (Înv.) *Cu nebăgare de* (sau *în*) *seamă* = fără a da atenția cuvenită. — Din *ne-* + **băgare** [de seamă].

NEBĂGÁT s. n. (În expr.) *Pe nebăgate de* (sau *în*) *seamă* = fără a (se) observa; pe nesimțite. [Formă gramaticală: (în expr.) *nebăgate*] — Din *ne-* + **băgat.**

NEBĂÚT s. n. (În expr.) *Pe nebăute* = înainte de a fi băut ceva; fără să fi băut ceva. [Formă gramaticală: (în expr.) *nebăute*] — Din *ne-* + **băut.**

NEBIRUÍT, -Ă, *nebiruiți, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi biruit; invincibil. — Din *ne-* + **biruit.**

NEBÎNTUÍT, -Ă, *nebîntuiți, -te,* adj. (Înv.) Liniștit, netulburat; nevătămat. — Din *ne-* + **bîntuit.**

NEBOLÍT, -Ă, *neboliți, -te,* adj. (Reg.) Care nu a fost sau nu este bolnav. ✦ (Despre boli) De care nu a mai suferit nimeni. — Din *ne-* + **bolit.**

NEBULOÁSĂ, *nebuloase,* s. f. Acumulare de materie sau de pulbere cosmică în univers, difuză și obscură, de forme și dimensiuni instabile, asemănătoare cu norii; îngrămădire nedistinctă de stele, formînd o lumină difuză pe bolta cerească. — După fr. **nébuleuse.**

Nebuloasă

NEBULÓS, -OÁSĂ, *nebuloși, -oase,* adj. Neclar, confuz. — Fr. **nébuleux** (lat. lit. **nebulosus**).

NEBULOZITÁTE, *nebulozități,* s. f. Întunecare ușoară a cerului datorită norilor. ✦ Fig. Lipsă de claritate, confuzie. — Fr. **nébulosité** (lat. lit. **nebulositas, -atis**).

NEBÚN, -Ă, *nebuni, -e,* adj., s. m. și f. I. Adj. 1. Care suferă de o boală mintală; alienat, dement. ✧ Expr. *A fi* (sau *a umbla*) *nebun după cineva* (sau *după ceva*) = a fi foarte îndrăgostit de cineva; a-i plăcea foarte mult cineva sau ceva. 2. Nesocotit, nechibzuit. 3. Neastîmpărat, zvăpăiat, vioi. 4. Extraordinar. *Un lux nebun.* 5. (Pop.) Care nu e bun; rău. II. S. m. și f. 1. Persoană care suferă de o boală mintală; alienat, dement. 2. Persoană lipsită de rațiune, nesocotit, nechibzuit. 3. Ființă neastîmpărată, zvăpăiată. 4. (La m.) Piesă la jocul de șah. — Din *ne-* + **bun.**

Nebun (II 4)

NEBUNÁRIȚĂ, *nebunarițe,* s. f. (Bot.) Măselariță. — Din **nebun** + suf. *-ariță.*

NEBUNÁTIC, -Ă, *nebunatici, -e,* adj. Care face nebunii; neastîmpărat, zburdalnic. — Din **nebun** + suf. *-atic.*

NEBUNEÁLĂ, *nebuneli,* s. f. (Pop.) Nebunie. — Din **nebuni** + suf. *-eală.*

NEBUNÉSC, -EÁSCĂ, *nebunești,* adj. Necugetat, nesocotit. — Din **nebun** + suf. *-esc.*

NEBUNÉȘTE adv. 1. În mod necugetat, nesocotit, orbește. 2. În mod excesiv, foarte tare, foarte mult. — Din **nebun** + suf. *-ește.*

NEBUNÍ vb. IV. v. **înnebuni.**

NEBUNÍE, *nebunii,* s. f. 1. Pierdere a judecății, datorită unei boli mintale; demență. ✧ Loc. adv. *La nebunie* = foarte mult. 2. Faptul de a fi nesocotit, nechibzuit. 3. Faptă nesocotită, prostie; faptă de om nebun; grozăvie. ✦ Năzdrăvănie, poznă. ✦ Neastîmpăr, zburdălnicie. — Din **nebun** + suf. *-ie.*

NEBUNÍT, -Ă adj. v. **înnebunit.**

NECALCULÁBIL, -Ă, *necalculabili, -e,* adj. (Rar) Incalculabil. — Din *ne-* + **calculabil.**

NECÁZ, *necazuri,* s. n. 1. Supărare, amărăciune, suferință. ✧ Expr. *La necaz* = în momente de supărare; într-un moment critic, în primejdie. ✦ Neajuns, neplăcere, impas. 2. Mînie, furie, ciudă, pică. ✧ Loc. prep. *În necazul (cuiva)* = cu intenția de a supăra (pe cineva). ✧ Expr. *A avea necaz* (pe cineva) = a fi supărat (pe cineva), a purta (cuiva) pică. *A-i fi* (cuiva) *necaz* = a-i fi ciudă, a-i părea rău (de ceva). *A(-i) face* (cuiva) *în necaz* = a supăra (pe cineva) intenționat. [Var.: **năcáz** s. n.] — Bg., sb. **nakaz.**

NECĂCIÓS, -OÁSĂ adj. v. **inecăcios.**

NECĂJÍ, *necăjesc,* vb. IV. 1. Tranz. A pricinui cuiva un necaz; a face cuiva sînge rău; a mîhni, a amărî. ✦ A sîcîi, a tachina pe cineva. ✦ Refl. A se enerva, a se mîhni. 2. Refl. A-și da osteneala, a se trudi. [Var.: **năcăjí** vb. IV] — Bg. **nakaža.**

NECĂJICIÓS, -OÁSĂ, *necăjicioși, -oase,* adj. (Înv.) Care se necăjește ușor; supărăcios. — Din **necăji** + suf. *-ic-ios.*

NECĂJÍT, -Ă, *necăjiți, -te,* adj. Care are un necaz; supărat, amărît. ✦ Care exprimă supărare. *Față necăjită.* ✦ Plin de lipsuri. [Var.: **năcăjít, -ă** adj.] — V. *necăji.*

NECĂLCÁT, -Ă, *necălcați, -te,* adj. Care nu este călcat cu fierul; mototolit, boțit. — Din *ne-* + **călcat.**

NECERCÁT, -Ă, *necercați, -te,* adj. (Rar) Fără experiență, neîncercat. — Din *ne-* + **cercat.**

NECESÁR, -Ă, *necesari, -e,* adj. De care este nevoie, de care nu ne putem lipsi; indispensabil, trebuincios. ✧ *Strictul necesar* = cantitate minimă (din ceva), indispensabilă pentru un anumit scop. (În economia capitalistă) *Muncă necesară* = munca prin care muncitorul salariat reproduce valoarea forței sale de muncă. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce este trebuincios la ceva. *Necesarul de semințe.* — Fr. **nécessaire** (lat. lit. **necessarius**).

NECESARMÉNTE adv. (Rar) În mod necesar; inevitabil. — Fr. **nécessairement** (it. **necessaramente**).

NECESITÁ, pers. 3 *necesită,* vb. I. Tranz. (Rar) A cere, a reclama (ceva necesar). — Fr. **nécessiter.**

NECESITÁTE, *necesități,* s. f. 1. Trebuință, nevoie. ✧ Loc. adj. *De primă necesitate* = absolut necesar, indispensabil (traiului). 2. (Fil.) Dezvoltare care decurge în mod inevitabil din legătura internă și interacțiunea dintre fenomene, dintr-o anumită înlănțuire reciprocă a cauzelor și a efectelor. ✧ Loc. adv. *Cu necesitate* = în mod imperios, obligator, neapărat. — Fr. **nécessité** (lat. lit. **necessitas, -atis**).

NECHEMÁT, -Ă, *nechemați, -te,* s. m. și f. Nepriceput, incompetent, ignorant. — Din *ne-* + **chemat.**

NECHÉZ, (rar) *nechezuri,* s. n. Nechezat. — Postverbal al lui **necheza.**

NECHEZÁ, pers. 3 *nechează,* vb. I. Intranz. (Despre cai) A scoate strigătul caracteristic speciei; a rîncheza. — V. *rîncheza.*

NECHEZÁRE, *nechezări,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a necheza.*

NECHEZÁT[1] adv. (Rar) În mod asemănător cu nechezatul calului. — V. *necheza.*

NECHEZÁT[2], *nechezaturi,* s. n. Strigătul caracteristic calului. — V. *necheza.*

NECHEZĂTÓR, -OÁRE, *nechezători, -oare,* adj. (Rar) Care nechează. — Din **necheza** + suf. *-(ă)tor.*

NECHEZĂTÚRĂ, *nechezături,* s. f. (Rar) Nechezat[2]. — Din **necheza** + suf. *-(ă)tură.*

NECHIBZUÍNȚĂ s. f. Faptă nesocotită, nesocotință, ușurință. — Din *ne-* + **chibzuință.**

NECHIBZUÍT, -Ă, *nechibzuiți, -te,* adj. Care nu este chibzuit în ceea ce face sau vorbește; nesocotit. — Din *ne-* + **chibzuit.**

NECHIMULUÍT, -Ă, *nechimuluiți, -te,* adj. (Pop.) Fără măsură, mult de tot. ✧ Expr. (Substantivat, f.) *Cu nechimuluita* = foarte mult, cu nemiluita. — Din *ne-* + **chimuluit.**

NECHITÍT, -Ă, *nechitiți, -te,* adj. (Reg.) Nesocotit. — Din *ne-* + **chitit.**

NECICATRIZÁT, -Ă, *necicatrizați, -te,* adj. Care nu s-a cicatrizat (încă). — Din *ne-* + **cicatrizat.**

NECÍNSTE s. f. Lipsă de cinste; ocară, insultă; rușine, dezonoare. — Din *ne-* + **cinste.**

NECINSTÍ, *necinstesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) acoperi de rușine, a (se) dezonora. ✦ Tranz. A batjocori, a viola o femeie. — Din **necinste.**

NECINSTÍRE s. f. Faptul de *a (se) necinsti;* dezonorare.

NECINSTÍT, -Ă, *necinstiți, -te,* adj. Lipsit de cinste; incorect, neonest. — V. *necinsti.*

NECINSTITÓR, -OÁRE, *necinstitori, -oare* adj. (Înv.) Care necinstește; dezonorant. — Din **necinsti** + suf. *-(i)tor.*

NECIOPLÍT, -Ă, *neciopliți, -te,* adj. 1. Care nu este cioplit, care nu este netezit la cioplitor. 2. Fig. Lipsit de educație; grosolan. — Din *ne-* + **cioplit.**

NECITÉȚ, -EĂȚĂ, *neciteți, -e,* adj. Care nu se poate citi sau care se citește cu greu. — Din *ne-* + **citeț.**

NECLĂTÍT, -Ă, *neclătiți, -te,* adj. (Înv. și arh.) Neclintit. — Din *ne-* + **clătit.**

NECLINTÍRE s. f. Stare de nemișcare; fixitate. ✦ Fig. Statornicie. — Din *ne-* + **clintire.**

NECLINTÍT, -Ă, *neclintiți, -te,* adj. Care nu se clintește (din loc); nemișcat. ✦ Fig. Neschimbat, statornic. — Din *ne-* + **clintit.**

NECONDIȚIONÁT, -Ă, *necondiționați, -te,* adj. Care nu este supus vreunei condiții; fără rezerve. — Din *ne-* + **condiționat.**

NECONSECVÉNȚĂ, *neconsecvențe,* s. f. Inconsecvență. — Din *ne-* + **consecvență** (după fr. *inconséquence*).

NECONSOLÁT, -Ă, *neconsolați, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi consolat; nemîngîiat. — Din *ne-* + **consolat.**

NECONTENÍT, -Ă, *necontenițI, -te,* adj. (Adesea adverbial) Fără întrerupere, continuu, neîncetat. — Din *ne-* + **contenit.**

NECONTESTÁT, -Ă, *necontestați, -te,* adj. Care nu este (sau nu poate fi) contestat; recunoscut (ca valabil); evident. — Din *ne-* + **contestat.**

NECÓPT, NECOÁPTĂ, *necopți, necoapte,* adj. Care nu este bine copt; crud. ✦ Fig. Nevîrstnic, neexperimentat. — Din *ne-* + **copt.**

NECOVÎRȘÍT, -Ă, *necovîrșiți, -te,* adj. (Rar) Foarte mare, covîrșitor; nestăpînit. — Din *ne-* + **covîrșit.**

NECREDINCIÓS, -OÁSĂ, *necredincioși, -oase,* adj. (Adesea substantivat) 1. Care își calcă cuvîntul dat; infidel. 2. Care nu crede în nici o doctrină religioasă; care nu respectă o anumită religie. — Din *ne-* + **credincios.**

NECREDÍNȚĂ s. f. 1. Infidelitate. 2. Lipsă de credință religioasă. — Din *ne-* + **credință.**

NECREZÚT, -Ă, *necrezuți, -te,* adj. Care nu este (de) crezut, care nu poate fi închipuit; nemaipomenit, extraordinar. — Din *ne-* + **crezut.**

NECROFÁG, -Ă, *necrofagi, -e,* adj. (Despre animale) Care se hrănește cu cadavre. — După fr. **nécrophage** (< gr.).

NECROFÓR, *necrofori,* s. m. Insectă din ordinul coleopterelor, care se hrănește cu cadavre *(Necrophorus germanicus)*; gropar. — Fr. **nécrophore** (< gr.).

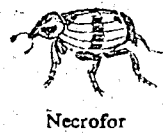

Necrofor

NECROLÓG, *necrologuri,* s. n. Cuvîntare funebră sau articol de ziar, de revistă, cuprinzînd o expunere a meritelor unui om de seamă, decedat de curînd. ✦ Imprimat prin care se face cunoscută rudelor și prietenilor moartea cuiva. — După fr. **nécrologe** (< gr.).

NECROMÁN, -Ă s. m. și f. v. **necromant.**

NECROMÁNT, -Ă, *necromanți, -te,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu necromanția. [Var.: (înv.) **necromán, -ă** s. m. și f.] — Fr. **nécromant.**

NECROMÁNTIC, -Ă, *necromantici, -e,* adj. Privitor la necromanție, din domeniul necromanției. — Fr. **nécromantique.**

NECROMANȚÍE s. f. (În practicile obscurantiste) Invocarea sufletelor morților pentru aflarea viitorului. — Fr. **nécromancie** (<gr.).

NECRÓPOLĂ, *necropole,* s. f. (În antichitate) Vastă boltă subterană în care se îngropau morții; (astăzi) cavou. — Fr. **nécropole** (<gr.).

NECROPSÍE, *necropsii,* s. f. (Rar) Autopsie. — Fr. **nécropsie** (<gr.).

NECROZÁ, pers. 3 *necrozează,* vb. I. Refl. (Despre țesuturi) A se altera; a se distruge. — Fr. **nécroser.**

NECROZÁRE s. f. Acțiunea de *a se necroza.*

NECROZÁT, -Ă, *necrozați, -te,* adj. Atins de necroză. — V. *necroza.*

NECRÓZĂ, *necroze,* s. f. Mortificare a unor țesuturi vii ale plantelor sau ale animalelor. — Fr. **nécrose** (<gr.).

NECRUȚÁT adv. (Înv.) Fără milă, necruțător. — Din *ne-* + **cruțat.**

NECRUȚĂTÓR, -OÁRE, *necruțători, -oare,* adj. Fără milă, neîndurător; intransigent. — Din *ne-* + **cruțător.**

NECTÁR, *nectare,* s. n. 1. Suc dulce secretat de anumite glande în interiorul florilor. 2. (În mitologia greacă) Băutură a zeilor, despre care se credea că dă nemurire celor care o gustă. ✦ Fig. Băutură minunată, delicioasă. — Fr. **nectar** (lat. lit. **nectar, -aris**).

NECTÓN s. n. Totalitatea viețuitoarelor acvatice care se pot mișca liber și voluntar. — Fr. **necton** (germ. Necton).

NECUGETÁRE s. f. Nechibzuință, nesocotință. — Din *ne-* + **cugetare.**

NECUGETÁT, -Ă, *necugetați, -te,* adj. (Adesea adverbial) Nechibzuit, nesocotit. — Din *ne-* + **cugetat.**

NECÚM adv. Cu atît mai puțin; nicidecum. — Din *ne-* + **cum.**

NECUMPĂNÍT, -Ă, *necumpăniți, -te,* adj. Care nu este cumpănit; fără chibzuială, fără precauție; pripit. — Din *ne-* + **cumpănit.**

NECUMPĂTÁT, -Ă, *necumpătați, -te,* adj. Fără cumpăt, nechibzuit. — Din *ne-* + **cumpătat.**

NECUNOSCÚT, -Ă, *necunoscuți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care nu este cunoscut; neștiut; *p. ext.* ascuns. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce nu este (încă) cunoscut, lucru necercetat. — Din *ne-* + **cunoscut.**

NECUNOSCÚTĂ, *necunoscute,* s. f. (Mat.) Mărime a cărei valoare nu este cunoscută și care trebuie aflată pe baza datelor problemei. — Din *ne-* + **cunoscută.**

NECUPRÍNS, -Ă, *necuprinși, -se,* adj. Imens, infinit. — Din *ne-* + **cuprins.**

NECURÁT, -Ă, *necurați, -te,* adj. 1. Necinstit, murdar. 2. Blestemat, spurcat; diavolesc. ✧ Expr. *Duh necurat* = spirit rău. ✦ (Substantivat, m., art.) Dracul, diavolul. — Din *ne-* + **curat.**

NECURĂȚÉNIE, *necurățenii,* s. f. Lipsă de curățenie; (concr.) murdărie, gunoi. — Din *ne-* + **curățenie.**

NECURĂȚÍE, *necurății,* s. f. (Înv.) 1. Murdărie. 2. Fig. Faptă rea; nelegiuire. — Din *ne-* + **curăție.**

NECURMÁT, -Ă, *necurmați, -te,* adj. (Adesea adverbial) Necontenit, neîncetat, continuu. — Din *ne-* + **curmat.**

NECUVIINCIÓS, -OÁSĂ, *necuviincioși, -oase,* adj. Care nu este cuviincios; nerespectuos, obraznic. — Din *ne-* + **cuviincios.**

NECUVIÍNȚĂ, *necuviințe,* s. f. Faptă, atitudine, vorbă necuviincioasă; lipsă de respect, obrăznicie. — Din *ne-* + **cuviință.**

NECUVÎNTĂTÓR, -OÁRE, *necuvîntători, -oare,* adj. Care nu cuvîntează, care nu vorbește. ✦ (Substantivat, n.) Animal, pasăre. — Din *ne-* + **cuvîntător.**

NEDEFINÍT, -Ă, *nedefiniți, -te,* adj. Care nu este definit; lipsit de contur sau de precizie; vag. ✦ (Gram.) Nehotărît. *Articol nedefinit.* — Din *ne-* + **definit.**

NEDÉIE, *nedei,* s. f. (Reg.) 1. Petrecere cîmpenească, făcută de obicei cu prilejul unei sărbători sau al unui hram. 2. Loc plan pe vîrful unui munte. — Slav (v. sl. **nedelja** 'duminică').

NEDELICATÉȚE s. f. Gest sau vorbă lipsită de delicatețe. — Din *ne-* + **delicatețe.**

NEDESĂVÎRȘÍRE, *nedesăvîrșiri,* s. f. (Rar) Imperfecțiune, lipsă, cusur. — Din *ne-* + **desăvîrșire.**

NEDESLUȘÍT, -Ă, *nedesluși, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care nu este deslușit; care nu se poate distinge (precis); nelămurit, confuz. — Din *ne-* + **deslușit.**

NEDESPĂRȚÍT, -Ă, *nedespărțiți, -te,* adj. Strîns unit (prin sentimente); inseparabil. — Din *ne-* + **despărțit.**

NEDETERMINÁRE, *nedeterminări,* s. f. (Mat.) Lipsă de determinare a valorii unei mărimi datorită lipsei de date suficiente pentru stabilirea valorii căutate sau faptului că expresia cu ajutorul căreia se efectuează determinarea nu are sens. — Din *ne-* + **determinare.**

NEDEZLIPÍT, -Ă, *nedezlipiți, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi dezlipit sau despărțit; inseparabil. — Din *ne-* + **dezlipit.**

NEDEZMINȚÍT, -Ă, *nedezmințiți, -te,* adj. Care nu se dezminte (niciodată); consecvent. — Din *ne-* + **dezmințit.**

NEDOMOLÍT, -Ă, *nedomoliți, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi domolit; nepotolit, aprig. — Din *ne-* + **domolit.**

NEDORMÍRE s. f. Lipsă de somn; insomnie; veghe. — Din *ne-* + **dormire.**

NEDORMÍT, -Ă, *nedormiți, -te,* adj. (Despre oameni) Care nu a dormit (destul). ✦ (Despre timpul destinat somnului) Petrecut fără somn. — Din *ne-* + **dormit.**

NEDRÉPT[1] s. n. (În expr.) *Pe nedrept* sau *pe nedreptul* = în mod nedrept; samavolnic. — Din *ne-* + **drept.**

NEDRÉPT[2]**, -EĂPTĂ,** *nedrepți, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care nu este conform cu dreptatea, cu normele stabilite; incorect, ilegal. ✧ *Complement nedrept* = complement indirect. — Din *ne-* + **drept.**

NEDREPTÁTE, *nedreptăți,* s. f. Lipsă de dreptate; injustiție; (concr.) faptă nedreaptă. — Din *ne-* + **dreptate.**

NEDREPTĂȚÍ, *nedreptățesc,* vb. IV. Tranz. A trata pe cineva în chip nedrept, a face cuiva o nedreptate. — Din **nedreptate.**

NEDUMERÍ, *nedumeresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A pune pe cineva în nedumerire; a uimi. — Din *ne-* + **dumeri.**

NEDUMERÍRE, *nedumeriri,* s. f. Uimire, nelămurire, mirare. — V. *nedumeri.*

NEDUMERÍT, -Ă, *nedumeriți, -te,* adj. Care nu este dumerit; nelămurit, surprins; uluit. — V. *nedumeri.*

NEFÁST, -Ă, *nefești, -ste,* adj. Care aduce nenorociri, supărări. — Fr. **néfaste** (lat. lit. **nefastus**).

NEFAVORÁBIL, -Ă, *nefavorabili, -e,* adj. Care nu este favorabil; neprielnic, nepriincios. — Din *ne-* + **favorabil.**

NEFĂCÚT, -Ă, *nefăcuți, -te,* adj. Care nu a fost (încă) făcut; nelucrat, nesăvîrșit. ✧ (Substantivat, f., în expr.) *A face o nefăcută* = a face o poznă, o boroboață. — Din *ne-* + **făcut.**

NEFĂȚĂRÍT, -Ă, *nefățăriți, -te,* adj. (Rar) Sincer, neprefăcut. — Din *ne-* + **fățărit.**

NEFÉR, *neferi,* s. m. (Înv.) Soldat din armata turcă. ✦ Arnăut. — Tc. **nefer.**

NEFERÍCE adj. (Înv.) Nefericit. — Din *ne-* + *ferice*.

NEFERICÍ, *nefericesc*, vb. IV. Tranz. A nenoroci pe cineva, a aduce nefericire cuiva. — Din *ne-* + *ferici*.

NEFERICÍRE, *nefericiri*, s. f. Starea celui nefericit; nenorocire. ◇ Loc. adv. *Din nefericire* = din nenorocire. — V. *nefericí*.

NEFERICÍT, -Ă, *nefericiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care nu este fericit, care suferă; cuprins de durere; nenorocit. ✦ Nefast. — V. *nefericí*.

NEFERÓS, -OÁSĂ, *neferoși, -oase*, adj. Care nu conține fier. ✦ (Despre industrie) Care prelucrează materiale ce nu conțin fier. — Din *ne-* + *feros*.

NEFIÉRT, -IÁRTĂ, *nefierți, -te*, adj. Care nu este (destul de) fiert; crud. — Din *ne-* + *fiert*.

NEFIÍNȚĂ s. f. 1. (Poetic) Lipsă de existență; neant. 2. (Înv.) Absență, lipsă (a unei persoane). — Din *ne-* + *ființă*.

NEFIRÉSC, -EÁSCĂ, *nefirești*, adj. (Adesea adverbial) Care nu e în firea lucrurilor; anormal; nenatural. — Din *ne-* + *firesc*.

NEFÎRTAT, *nefîrtați*, s. m. (Reg.) 1. Dușman, neprieten. 2. (Art.) Dracul. — Din *ne-* + *fîrtat*.

NÉFLĂ, *nefle*, s. f. (La unele jocuri de cărți) Carte mică, fără valoare. — Fr. *nèfle*.

NEFRÍCĂ s. f. (Rar) Lipsă de frică; curaj, îndrăzneală. — Din *ne-* + *frică*.

NEFRÍPT, -Ă, *nefripți, -te*, adj. Care nu e (destul de) fript; crud. — Din *ne-* + *fript*.

NEFRÍT s. n. Agregat cristalin care se prezintă ca o masă compactă, tenace, verde și translucidă, folosit la confecționarea unor obiecte de ornament. — Fr. *néphrite* (germ. *Nephrit*).

NEFRÍTĂ, *nefrite*, s. f. Boală care constă în inflamația rinichilor. — Fr. *néphrite* (< gr.).

NEFRÍTIC, -Ă, *nefritici, -e*, adj. (Despre boli) Care este localizat la rinichi; renal. ✦ (Despre medicamente) Care este folosit în bolile de rinichi. — Fr. *néphritique*.

NEFTÍU, -ÍE, *neftii*, adj. (Neobișnuit) Verde-închis, întunecos, ca naftul. — Tc. *nefti*.

NEG, *negi*, s. m. Excrescență rotundă, nedureroasă, care se formează uneori pe piele. — Lat. *naevus*.

NEGÁ, *neg*, vb. I. Tranz. A contesta existența, necesitatea, obligativitatea unui lucru, a unui fenomen etc., a nu recunoaște, a nu admite un fapt; a tăgădui. — Lat. lit. *negare*.

NEGÁRĂ s. f. v. *năgară*.

NEGÁRE, *negări*, s. f. Acțiunea de *a nega*; contestare, tăgăduire.

NEGÁTA adj. invar. (Rar) Care nu este pus la punct; nepregătit, nearanjat. *Deși eram negata, am luat un șal și am primit-o* (NEGRUZZI). — Din *ne-* + *gata*.

NEGATÍV[1], *negative*, s. n. Imaginea unui obiect pe un material fotografic impresionat, developată și fixată, la care distribuția luminii și a umbrei este inversă în raport cu cea reală; *p. ext.* placă, film sau hîrtie fotografică pe care s-a obținut o asemenea imagine. — Fr. *négatif* (lat. lit. *negativus*).

Negativ

NEGATÍV[2], *-Ă, negativi, -e*, adj. 1. Care exprimă o negație, care neagă ceva. ✦ (Despre oameni și manifestările lor) Care este ostil progresului; demobilizator, distructiv. 2. (Mat.) Care este mai mic decît zero. 3. (În expr.) *Electricitate negativă* = sarcină electrică care apare la anodul unui element generator electrochimic. — Fr. *négatif* (lat. lit. *negativus*).

NEGATIVÍSM s. n. Atitudine de ignorare voită a elementelor pozitive pe care le prezintă cineva sau ceva. — Fr. *négativisme*.

NEGATIVÍST, -Ă, *negativiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de negativism, caracteristic negativismului. 2. S. m. și f. Persoană care are o atitudine negativistă (1). — Din *negativ*[ism] + suf. *-ist*.

NEGATOSCÓP, *negatoscoape*, s. n. (Fiz.) Ecran luminos folosit pentru examinarea prin transparență a radiogramelor. — Fr. *négatoscope*.

NEGÁȚIE, *negații*, s. f. Faptul de a nega; judecată negativă prin care declarăm nevalabilă legătura dintre două sau mai multe noțiuni. ✦ Simbol grafic care reprezintă negația în lucrări de logică sau de matematică. ✦ Cuvînt care dă unei propoziții un înțeles negativ. — Fr. *négation* (lat. lit. *negatio, -onis*).

NEGÉL, *negei*, s. m. Diminutiv al lui *neg*.

NEGELARIȚĂ, *negelarițe*, s. f. (Bot.) Rostopască. — Din *negel* + suf. *-arită*.

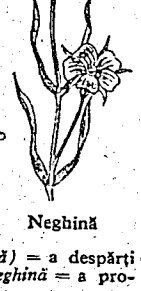

Neghină

NEGHÍNĂ, *neghine*, s. f. Buruiană cu flori roșii-purpurii, care crește în lanurile de grîu (*Agrostemma githago*); (prin restricție) sămînța mărunță și de culoare neagră a acestei buruieni, care, măcinată împreună cu grîul, dă făinii un gust neplăcut și proprietăți toxice. ◇ Expr. *A alege neghina din grîu* (sau *grîul din neghină*) = a despărți ceea ce este bun de ceea ce este rău. *A semăna neghină* = a produce discordie, ceartă.

NEGHINÍȚĂ, *neghinițe*, s. f. Diminutiv al lui *neghină*.

NEGHINÓS, -OÁSĂ, *neghinoși, -oase*, adj. (Rar) Cu neghină. — Din *neghină* + suf. *-os*.

NEGHINÚȚĂ, *neghinuțe*, s. f. Neghiniță. — Din *neghină* + suf. *-uță*.

NEGHIÓB, -OÁBĂ, *neghiobi, -oabe*, adj. (Adesea substantivat) Neîndemînatic, nepriceput; nătărău, nerod.

NEGHIOBÉȘTE adv. (Rar) În felul neghiobului; prostește. — Din *neghiob* + suf. *-ește*.

NEGHIOBÍE, *neghiobii*, s. f. Faptă sau vorbă prostească; prostie, nerozie. — Din *neghiob* + suf. *-ie*.

NEGÎNDÍT s. n. (În expr.) *Pe negîndite* = în mod neașteptat, spontan; prin surprindere. [Formă gramaticală: (în expr.) *negîndite*] — Din *ne-* + *gîndit*.

NEGLÁSNICĂ, *neglasnice*, s. f. (Înv.) Consoană. — Din *ne-* + *glasnică*.

NEGLIJÁ, *neglijez*, vb. I. Tranz. A nu avea grijă de cineva sau de ceva, a nu da atenția cuvenită; a trece cu vederea, a omite. — Fr. *négliger* (lat. lit. *negligere*).

NEGLIJÁBIL, -Ă, *neglijabili, -e*, adj. Care poate fi lăsat la o parte sau trecut cu vederea; fără însemnătate. — După fr. *négligeable*.

NEGLIJÁRE s. f. Acțiunea de *a neglija*; omitere.

NEGLIJÁT, -Ă, *neglijați, -te*, adj. Căruia nu i s-a dat atenția cuvenită; neîngrijit. — V. *neglija*.

NEGLIJÉNT, -Ă, *neglijenți, -te*, adj. Care nu-și îndeplinește îndatoririle cu destulă grijă; indolent, nepăsător. ✦ Care este făcut fără suficientă grijă; dezordonat; care vădește nepăsare. — Fr. *négligent* (lat. lit. *negligens, -ntis*).

NEGLIJÉNȚĂ, *neglijențe*, s. f. Atitudine de nepăsare, de delăsare; faptă, stare, atitudine care denotă lipsă de grijă. — Fr. *négligence* (lat. lit. *negligentia*).

NEGLIJÉU, *neglijeuri*, s. n. (Înv.) Îmbrăcăminte comodă de casă; haină femeiască de casă (purtată dimineața). — Fr. *négligé*.

NEGOCIÁ, *negociez*, vb. I. Tranz. A trata încheierea unei convenții economice, politice, culturale etc. ✦ (În regimul capitalist) A trafica efecte publice; a converti în bani o hîrtie de valoare. [Pr.: *-ci-a*] — Fr. *négocier* (lat. lit. *negotiari*).

NEGOCIÁBIL, -Ă, *negociabili, -e*, adj. Care poate fi negociat. [Pr.: *-ci-a-*] — După fr. *négociable*.

NEGOCIÁNT, *negocianți*, s. m. (Înv.) Cel care face mari afaceri comerciale; negustor angrosist. [Pr.: *-ci-ant*] — Fr. *négociant*.

NEGOCIATÓR, -OÁRE, *negociatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care negociază (în numele său sau din însărcinarea altuia). [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. *négociateur* (lat. lit. *negociator, -oris*).

NEGOCIÉRE, *negocieri*, s. f. Acțiunea de *a negocia*. [Pr.: *-ci-e-*]

NEGÓS, -OÁSĂ, *negoși, -oase*, adj. (Rar) Plin de negi. — Din *neg* + suf. *-os*.

NEGÓȚ, *negoțuri*, s. n. 1. Comerț, negustorie. 2. (Înv. și reg.) Marfă. — Lat. *negotium*.

NEGOȚÁ, *negoțez*, vb. I. Refl. (Rar) A se tîrgui, a se tocmi. — V. *neguța*.

NEGRĂÍT, -Ă, *negrăiți, -te*, adj. Care nu poate fi exprimat în cuvinte; de nedescris; extraordinar. — Din *ne-* + *grăit*.

NEGREÁLĂ, *negreli*, s. f. Însușirea de a fi negru; culoare neagră, întunecată. ✦ (Concr.) Materie care înnegrește, vopsea neagră. ✦ (Reg.) Cerneală. ✦ Material lichid folosit pentru spoirea suprafețelor active ale formelor de turnătorie. — Din *negru* + suf. *-eală*.

NEGREÁȚĂ, *negreți*, s. f. Culoare neagră; pată neagră. — Lat. *nigritia*.

NEGRÉSĂ, *negrese*, s. f. Femeie care aparține rasei negre. — Fr. *négresse*.

NEGREȘÍT adv. Fără nici o îndoială; fără doar și poate, desigur. — Din *ne-* + *greșit*.

NEGRÍ vb. IV. v. *înnegri*.

NEGRICIÓS, -OÁSĂ, *negricioși, -oase*, adj. De o culoare care se apropie de negru, care bate în negru. ✦ (Despre oameni și despre părți ale corpului lor) Cu pielea, părul, ochii de culoare închisă; brunet, oacheș. — Din *negru*[2] + suf. *-ic-ios*.

NEGRÍJĂ, *negriji*, s. f. (Înv.) Neglijență, lipsă de grijă. — Din *ne-* + *grijă*.

NEGRÍJÍ, *negrijesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A neglija. — Din *negrijă*.

NEGRIJÍRE, *negrijiri*, s. f. (Înv.) Lipsă de îngrijire; neglijență. — V. *negrijí*.

NEGRIJITÓR, -OÁRE, *negrijitori, -oare*, adj. (Înv.) Neglijent. — Din *negriji* + suf. *-itor*.

NEGRILÍCĂ s. f. Plantă erbacee cu flori albe sau albe-albăstrii și cu semințe negricioase întrebuințate drept condiment (*Nigella sativa*). — Din *negru*[2].

NEGRIÓR, -OÁRĂ, *negriori, -oare*, adj. (Pop.) Negrișor. [Pr.: *-gri-or*] — Din *negru*[3] + suf. *-ior*.

NEGRIȘÓR, -OÁRĂ, *negrișori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *negru*[2] (1). — Din *negru*[3] + suf. *-(i)șor*.

NEGRITÚRĂ s. f. Substanță care se folosește la vopsit în negru. — Din *negru*[8] + suf. *-(i)tură*.

NEGRÍU, -ÍE, *negrii*, adj. Negricios. — Din *negru*[2] + suf. *-iu*.

NEGROÍD, -Ă, *negroizi, -de,* s. m. și f. Persoană făcînd parte dm popoarele care au culoarea pielii aproape neagră, asemănătoare cu negrilor. — Fr. **négroïde.**

NÉGRU[1] s. n. 1. Culoare a unui corp care nu reflectă lumina; culoare neagră. ◇ Expr. *A i se face* (cuiva) *negru înaintea* (sau *pe dinaintea*) *ochilor* = a nu mai vedea bine de supărare, de mînie etc. *A vedea (totul) în negru* = a fi pesimist. *A face albul negru* = a încerca să dovedești că un lucru este altfel decît în realitate; a denatura, a falsifica. ✦ Veșmînt, acoperămînt de culoare neagră. ✦ Fig. Mîhnire, jale. 2. Materie care înnegrește, vopsea neagră. ◇ *Negru de fum* = cărbune obținut prin arderea cu cantități insuficiente de aer a unor substanțe organice, întrebuințat la prepararea unor vopsele negre. *Negru de anilină* = substanță colorantă, obținută prin oxidarea unei sări de anilină. *Negru animal* = cărbune de natură organică, extras din substanțe organice. 3. Murdărie. ◇ Expr. *(Nici) cît (e) negru sub unghie* = foarte puțin, (aproape) de loc. — Lat. **niger.**

NÉGRU[2], *negri,* s. m. Bărbat care aparține rasei negre. — Fr. **nègre.**

— **NÉGRU**[3]**, NEAGRĂ,** *negri, -e,* adj. 1. Care nu reflectă lumina, care are culoarea funinginii, a cărbunelui; (despre culori) ca funinginea, ca penele corbului, cu cea mai închisă nuanță. ◇ *Ochi negri* = ochi al căror iris are o culoare brună-închisă. *Pîine neagră* = pîine mai închisă la culoare, făcută din făină integrală. *Vin negru* = vin de culoare roșie-închisă. *Rasă neagră* = unul dintre marile grupuri de popoare în care este împărțită omenirea și care se caracterizează prin culoarea foarte închisă a pielii. ✦ Cu pielea (părul, ochii) de culoare închisă; brunet, oacheș. ✦ (Reg.) Murdar, nespălat. 2. (Adesea fig.) Lipsit de lumină; întunecat, obscur. ◇ *Preț negru* = preț de speculă; supraprețPost *negru* = post foarte sever, fără mîncare sau băutură. ◇ Expr. *A avea* (sau *a-i fi cuiva*) *inima neagră* = a fi foarte trist. *A-i face cuiva zile negre* = a-i pricinui cuiva supărări, a-i amărî viața. *A strînge bani albi pentru zile negre* = a face economii în timp de belșug, pentru a avea la nevoie. 3. Fig. Rău (la inimă), hain. — Lat. **niger, -gra.**

NEGRÚȘCĂ, *negrușe,* s. f. Plantă erbacee cu frunze subțiri, flori albe-albăstrii și fructe cu semințe numeroase, negre *(Nigella arvensis).* — Din **negru**[3] + suf. *-ușcă.*

Negrușcă

NEGRÚȚ, -Ă, *negruți, -e,* adj. Negricios. — Din **negru**[3] + suf. *-uț.*

NEGÚI adv. (Reg., în expr.) *Gui-negui* = vrînd-nevrînd.

NEGURÁT, -Ă adj. v. **înnegurat.**

NÉGURĂ, *neguri,* s. f. 1. Ceață groasă. ✦ Fig. Întuneric, beznă. 2. Fig. (Rar) Mulțime mare, număr nesfîrșit. — Lat. **nebula.**

NEGUREÁLĂ, *negureli,* s. f. (Rar) Piclă, negură. — Din **negură** + suf. *-eală.*

NEGUREÁȚĂ s. f. (Rar) Negură; întunecime. — Din **negură** + suf. *-eață.*

NEGURÍȚĂ, *neguriță,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui *negură.*

NEGURÍU, -ÍE, *negurii,* adj. (Rar) Neguros. — Din **negură** + suf. *-iu.*

NEGURÓS, -OÁSĂ, *neguroși, -oase,* adj. 1. Acoperit de negură; cețos, pîelos. ✦ Fig. Întunecat, obscur. 2. Fig. Trist, posomorît, încruntat. — Lat. **nebulosus.**

NEGÚS, *neguși,* s. m. Titlu dat suveranului Etiopiei.

NEGUSTÓR, *negustori,* s. m. Persoană care se ocupă cu comerțul particular; comerciant. [Var.: (înv. și reg.) **neguțător** s. m.] — Din **neguțător** (< lat. *negotiatorius).*

NEGUSTORÁȘ, *negustorași,* s. m. Diminutiv al lui *negustor.*

NEGUSTOREÁSĂ, *negustorese,* s. f. Femeie care se ocupă cu comerțul particular; soție de negustor. [Var.: (înv. și reg.) **neguțătoreásă** s. f.] — Din **negustor** + suf. *-easă.*

NEGUSTORÉSC, -EÁSCĂ, *negustorești,* adj. De negustor. ✦ Care ține de comerț, privitor la comerț; comercial. — Din **negustor** + suf. *-esc.*

NEGUSTORÉȘTE adv. Ca un negustor, în felul negustorilor. — Din **negustor** + suf. *-ește.*

NEGUSTORÍ, *negustoresc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A cumpăra și a vinde pentru cîștig; a face negoț. ✦ Tranz. A trafica, a specula. [Var.: (înv. și reg.) **neguțători** vb. IV] — Din **negustor.**

NEGUSTORÍE, *negustorii,* s. f. 1. Profesiunea sau calitatea de negustor; faptul de a vinde și de a cumpăra mărfuri; negoț, comerț. 2. Afacere. [Var.: (înv. și reg.) **neguțătorie** s. f.] — Din **negustor** + suf. *-ie.*

NEGUSTORÍME s. f. Tagma, breasla negustorilor. — Din negustor + suf. *-ime.*

NEGUSTORÍȚĂ, *negustorițe,* s. f. (Rar) Negustorească. — Din **negustor** + suf. *-iță.*

NEGUSTORÓS, -OÁSĂ, *negustoroși, -oase,* adj. Priceput în afaceri; *p. ext.* înzestrat cu simț practic. — Din **negustor** + suf. *-os*

NEGUȚÁ, *neguțez,* vb. I. Tranz. (Înv. și arh.) A face negoț; a negustori. ✦ Refl. A se tocmi, a se tîrgui; *fig.* a duce tratative cu cineva pentru a-i smulge o favoare, oferindu-i în schimb altceva. — Lat. **negotiare* (= *negotiari*).

NEGUȚÁTOR s. m. v. **negustor.**

NEGUȚÁTOREÁSĂ s. f. v. **negustoreasă.**

NEGUȚĂTORÍ vb. IV. v. **negustori.**

NEGUȚĂTORÍE s. f. v. **negustorie.**

NEHOTĂRÎRE s. f. Lipsă de hotărîre, ezitare, îndoială. — Din *ne-* + **hotărîre.**

NEHOTĂRÎT, -Ă, *nehotărîți, -te,* adj. 1. (Adesea adverbial) Care nu este hotărît; șovăitor, nesigur; care manifestă nehotărîre; confuz, incert. 2. (Gram.; în expr.) *Adjectiv nehotărît* = adjectiv pronominal care însoțește substantivul fără să individualizeze obiectul. *Pronume nehotărît* = pronume care ține locul unui substantiv fără să-l precizeze. *Articol nehotărît* = articol care dă un sens nedeterminat substantivului pe care îl însoțește. *Numeral nehotărît* = numeral care exprimă o cantitate neprecizată sau aproximativă de obiecte sau de ființe. — Din *ne-* + **hotărît.**

NÉICĂ s. m. (Reg.) Termen de respect cu care se adresează (la țară) un copil sau o persoană mai tînără unui bărbat mai în vîrstă sau unui frate mai mare; nene, bade. ✦ Termen afectiv cu care, la țară, o fată se adresează flăcăului iubit sau pe care flăcăul îl întrebuințează despre sine în raport cu fata. — Din **nene** + suf. *-ică.*

NEICULEÁN s. m. (Rar) Neică. — Din **neică** + suf. *-ul-ean.*

NEICULÍȚĂ s. m. Diminutiv al lui *neică.*

NEICUȘÓR, *neicușori,* s. m. Neiculiță. — Din **neică** + suf. *-(u)șor.*

NEICÚȚĂ s. m. Neiculiță. — Din **neică** + suf. *-uță.*

NEIERTÁT, -Ă, *neiertați, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi iertat sau îngăduit. — Din *ne-* + **iertat.**

NEIERTĂTÓR, -OÁRE, *neiertători, -oare,* adj. Care nu iartă (ușor), care nu cruță; aspru, nemilos. — Din *ne-* + **iertător.**

NEIMITÁBIL, -Ă, *neimitabili, -e,* adj. Care nu poate fi imitat; incomparabil. — Din *ne-* + **imitabil.**

NEIMPOZÁBIL, -Ă, *neimpozabili, -e,* adj. Care este scutit de impozit. — Din *ne-* + **impozabil.**

NEIÓS, -OÁSĂ, *neioși, -oase,* adj. (Rar) Acoperit cu (multă) zăpadă. — Din **nea** + suf. *-os.*

NEISÁN s. m. v. **naisan.**

NEISPRĂVÍT, -Ă, *neisprăviți, -te,* adj. 1. Care este lăsat neterminat; care nu are capăt sau sfîrșit. 2. (Despre oameni, adesea substantivat) Incapabil; fără căpătîi. — Din *ne-* + **isprăvit.**

NEISTOVÍT, -Ă, *neistoviți, -te,* adj. Care este mereu activ, care nu obosește (niciodată); care nu secătuiește, inepuizabil; *p. ext.* intens și continuu. — Din *ne-* + **istovit.**

NEIZBÎNDĂ, *neizbînzi,* s. f. Înfrîngere, eșec, insucces. — Din *ne-* + **izbîndă.**

NEÎMBLÎNZÍT, -Ă, *neîmblînziți, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi îmblînzit; neînduplecat, aprig; (despre animale) sălbatic, nedomesticit. — Din *ne-* + **îmblînzit.**

NEÎMPĂCÁT, -Ă, *neîmpăcați, -te,* adj. 1. Care nu este sau nu poate fi împăcat sau mulțumit. 2. Crunt, înverșunat. — Din *ne-* + **împăcat.**

NEÎMPLINÍT, -Ă, *neîmpliniți, -te,* adj. Care nu e împlinit; care s-a dezvoltat defectuos sau nu a ajuns încă la maturitate. — Din *ne-* + **împlinit.**

NEÎNCEPÚT, -Ă, *neîncepuți, -te,* adj. Care nu e început; care nu a fost (încă) folosit. ◇ *Apă neîncepută* = apă luată din fîntînă sau de la izvor dimineața, înainte de a mai fi luat și alții în ziua aceea, căreia în descîntece i se atribuie puteri miraculoase. — Din *ne-* + **început.**

NEÎNCETÁT, -Ă, *neîncetați, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care nu încetează (niciodată); necurmat, continuu. — Din *ne-* + **încetat.**

NEÎNCHIPUÍT, -Ă, *neînchipuiți, -te,* adj. Care prin înfățișarea sa neobișnuită, prin caracterul aparte, întrece puterea de închipuire, care nu poate fi închipuit. ✦ (Adverbial) Grozav de..., extrem de... — Din *ne-* + **închipuit.**

NEÎNCRÉDERE s. f. Lipsă de încredere. — Din *ne-* + **încredere.**

NEÎNCREZĂTÓR, -OÁRE, *neîncrezători, -oare,* adj. Care nu se încrede (ușor). — Din *ne-* + **încrezător.**

NEÎNDEMÎNÁRE s. f. Lipsă de îndemînare, stîngăcie. — Din *ne-* + **îndeminare.**

NEÎNDEMÎNÁTIC, -Ă, *neîndemînatici, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care nu are îndemînare; stîngaci. — Din *ne-* + **îndeminatic.**

NEÎNDEMÎNĂ s. f. (Înv.) Situație nefavorabilă; ananghie. ◇ Expr. *A fi la neîndemînă* = a se afla într-o situație grea, a fi la strîmtoare. — Din *ne-* + **îndemînă.**

NEÎNDOIÓS, -OÁSĂ, *neîndoioși, -oase,* adj. Sigur, hotărît. — Din *ne-* + **îndoios.**

NEÎNDRĂZNEÁLĂ s. f. (Rar) Lipsă de îndrăzneală, timiditate. — Din *ne-* + **îndrăzneală.**

NEÎNDUPLECÁT, -Ă, *neînduplecați, -te,* adj. Care nu se înduplecă sau nu poate fi înduplecat (ușor); hotărît, ferm; *p. ext.* crud, necruțător. — Din *ne-* + **înduplecat.**

NEÎNDURÁRE s. f. Lipsă de îndurare, strășnicie, cruzime. ◇ Loc. adv. *Cu neîndurare* = fără milă. — Din *ne-* + **îndurare.**

NEÎNDURÁT, -Ă, *neîndurați, -te,* adj. Lipsit de îndurare, nemilos, crud. ◇ Loc. adj. *De neîndurat* = foarte dureros, insuportabil. — Din *ne-* + **îndurat.**

NEÎNDURĂTÓR, -OÁRE, *neîndurători, -oare,* adj. Care nu iartă; nemilos. ✦ (Adverbial) Extrem de... *Timpul, neîndurător de scurt, nu ne-a dat răgaz* (STANCU). — Din *ne-* + **îndurător.**

NEÎNFRICÁRE s. f. Curaj, îndrăzneală. — Din *ne-* + **înfricare.**

NEÎNFRICÁT, -Ă, *neînfricați, -te,* adj. Care nu se înfricoșează; care nu se teme (de nimic); curajos. — Din *ne-* + **înfricat.**

NEÎNFRICOȘÁT, -Ă, *neînfricoșați, -te,* adj. Neînfricat. — Din *ne-* + **înfricoșat.**

NEÎNFRÎNT, -Ă, *neînfrînți, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi înfrînt (uşor). — Din *ne-* + **înfrînt.**

NEÎNGRIJÍRE s. f. Lipsă de grijă, neglijență. — Din *ne-* + **îngrijire.**

NEÎNSEMNÁT, -Ă, *neînsemnați, -te,* adj. Care este lipsit de însemnătate; mic, mărunt, neglijabil. ✦ (Rar) Lipsit de pretenții, modest. — Din *ne-* + **însemnat.**

NEÎNSUFLEȚÍT, -Ă, *neînsuflețiți, -te,* adj. Care nu este însuflețit; mort. — Din *ne-* + **însuflețit.**

NEÎNTÎRZIÁT, -Ă, *neîntîrziați, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care nu întîrzie. ✦ Care trebuie executat imediat. — Din *ne-* + **întîrziat.**

NEÎNTÓRS, -OÁRSĂ, *neîntorși, -oarse,* adj. Care nu s-a întors sau nu a fost întors, răsucit sau schimbat în altă poziție sau pe altă parte. ◇ Expr. *A dormi neîntors* = a dormi liniştit, adînc. *A se duce pe drum neîntors* (sau *pe cale neîntoarsă*) = a muri. — Din *ne-* + **întors.**

NEÎNTRECÚT, -Ă, *neîntrecuți, -te,* adj. Care nu este sau nu poate fi întrecut; inegalabil. — Din *ne-* + **întrecut.**

NEÎNTRERÚPT, -Ă, *neîntrerupți, -te,* adj. (Adesea adverbial) Care nu este întrerupt, care are loc fără întrerupere; continuu. — Din *ne-* + **întrerupt.**

NEÎNȚELÉGERE, *neînțelegeri,* s. f. Faptul de a nu (se) înțelege, lipsă de înțelegere. ✦ Discordie, ceartă. — Din *ne-* + **înțelegere.**

NEÎNȚELÉS, -EÁSĂ, *neînțeleși, -se,* adj. Care nu este sau nu poate fi înțeles; inexplicabil; tainic, misterios. ✦ (Despre cuvinte, adesea adverbial) Confuz, neclar, nedesluşit. — Din *ne-* + **înțeles.**

NÉJDIE, *nejdii,* s. f. (Reg.) Lucru neobişnuit, minunăție; bazaconie.

NELĂMURÍRE, *nelămuriri,* s. f. Fapt insuficient lămurit, chestiune neclară. — Din *ne-* + **lămurire.**

NELĂMURÍT, -Ă, *nelămuriți, -te,* adj. Care nu este lămurit; confuz, neînțeles. — Din *ne-* + **lămurit.**

NELEÁPCĂ, *nelepci,* s. f. (Pop.) Vacă (cu viței) care nu are doi ani împliniți. — Comp. ucr. **нелїпка.**

NELEGIUÍRE, *nelegiuiri,* s. f. Faptă nelegiuită, infamie, crimă. — Din *ne-* + **legiuire.**

NELEGIUÍT, -Ă, *nelegiuiți, -te,* adj. Infam, criminal. — Din *ne-* + **legiuit.**

NELIMITÁT, -Ă, *nelimitați, -te,* adj. Care nu are limită; imens, nemăsurat. — Din *ne-* + **limitat.**

NELÍNIȘTE, *neliniști,* s. f. Stare de îngrijorare, tulburare sufletească, teamă, frămîntare. — Din *ne-* + **liniște.**

NELINIȘTÍ, *neliniștesc,* vb. IV. Refl. şi tranz. A (se) umple de neliniște, a (se) tulbura, a (se) îngrijora. — Din **neliniște.**

NELINIȘTÍT, -Ă, *neliniștiți, -te,* adj. Care nu este liniştit; agitat, tulburat. — V. *neliniști.*

NELIPÍT, -Ă, *nelipiți, -te,* adj. De pe care s-a scorojit tencuiala de lut. ✦ Care nu a fost încă lipit cu lut. — Din *ne-* + **lipit.**

NELIPSÍT, -Ă, *nelipsiți, -te,* adj. Care e întotdeauna prezent, care nu lipseşte niciodată. — Din *ne-* + **lipsit.**

NELUCRÁRE s. f. (Înv.) Inactivitate, repaus. ✦ Şomaj. — Din *ne-* + **lucrare.**

NELÚME s. f. (În expr.) *Ca nelumea* = cum nu trebuie, cum nu se cade. — Din *ne-* + **lume.**

NELUPTÁT s. n. (În expr.) *Pe neluptate* (rar, *pe neluptat*) = fără luptă, fără efort; de-a gata. [Formă gramaticală: (în expr.) *neluptate*] — Din *ne-* + **luptat.**

NEMAIAUZÍT, -Ă, *nemaiauziți, -te,* adj. Care este atît de neobişnuit, încît nimeni nu a auzit pînă acum de ceva asemănător; nemaipomenit. — Din *ne-* + **mai** + **auzit.**

NEMAIÎNTÎLNÍT, -Ă, *nemaiîntîlniți, -te,* adj. Care este cu totul deosebit, ieşit din comun. — Din *ne-* + **mai** + **întîlnit.**

NEMAIPOMENÍT, -Ă, *nemaipomeniți, -te,* adj. Nemaiauzit, formidabil, extraordinar. ✦ (Adverbial) Extraordinar de..., extrem de... — Din *ne-* + **mai** + **pomenit.**

NEMAIVĂZÚT, -Ă, *nemaivăzuți, -te,* adj. Care este atît de neobişnuit, încît nimeni nu a văzut ceva asemănător. — Din *ne-* + **mai** + **văzut.**

NEMĂRGINÍRE, *nemărginiri,* s. f. Spațiu nemărginit. ✦ Cantitate, mulțime mare; infinitate. — Din *ne-* + **mărginire.**

NEMĂRGINÍT, -Ă, *nemărginiți, -te,* adj. Care nu are margini; nelimitat, infinit, imens. — Din *ne-* + **mărginit.**

NEMĂSURÁT, -Ă, *nemăsurați, -te,* adj. Care nu poate fi măsurat; fără măsură, nelimitat. — Din *ne-* + **măsurat.**

NEMENIE, *nemenii,* s. f. (Înv. rar) Categorie, specie, soi — Din **neam** + suf. *-enie.*

NEMERÍ vb. IV. v. **nimeri.**

NEMERÍT, -Ă adj. v. **nimerit**[1].

NEMÉRNIC, -Ă, *nemernici, -e,* adj. (Adesea substantivat) 1. Ticălos, infam, mişel. ✦ De nimic, fără valoare, nevrednic. *Se socotea nemernică, umilită* (SLAVICI). 2. Vrednic de milă, sărman. 3. (Înv.) Străin, pribeag, pripăşit. — Sb. **namernic.**

NEMERNICÍ, *nemernicesc,* vb. IV. Intranz. (Înv.) A pribegi. — Din **nemernic.**

NEMERNICÍE s. f. 1. Faptă mîrşavă; ticăloşie, infamie. 2. Starea celui nemernic; mizerie, neputință. — Din **nemernic** + suf. *-ie.*

NÉMEŞ, -Ă, *nemeşi, -e,* s. m. şi f. (Adesea adjectival) Nobil din clasa stăpînitoare a Transilvaniei medievale; *p. ext.* nobil de rang mic. — Magh. **nemes.**

NEMEȘÉL, *nemeşei,* s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *nemeş.*

NEMEȘÉSC, -EÁSCĂ, *nemeşeşti,* adj. De nemeş; nobil, boieresc. — Din **nemeş** + suf. *-esc.*

NEMEȘÍE s. f. Stare, calitate de nemeş. ✦ (Rar) Tagma nemeşilor. — Din **nemeş** + suf. *-ie.*

NEMEȘÚG, *nemeşuguri,* s. n. (Înv. şi reg.) Origine nobilă, rang de nobil; noblețe; totalitatea nobililor, nobilime. — Magh. **nemesség.**

NÉMET, *nemeturi,* s. n. (Rar) Totalitatea neamurilor cuiva; rude. — Din **neam** + suf. *-et.*

NEMETÁLIC, -A, *nemetalici, -e,* adj. (Despre materiale) Care nu conține metale sau nu prezintă caractere metalice. — Din *ne-* + **metalic.**

NEMÉȚE s. m. v. **nămete.**

NEMETÉNIE s. f. v. **nămetenie.**

NEMÍCĂ pron. neg. v. **nimic.**

NEMIJLOCÍT, -Ă, *nemijlociți, -te,* adj. (Adesea adverbial) Direct, pe o cale neocolită. — Din *ne-* + **mijlocit.**

NEMÍLĂ s. f. (Rar) Lipsă de milă, cruzime. — Din *ne-* + **milă.**

NEMILÓS, -OÁSĂ, *nemiloşi, -oase,* adj. (Adesea adverbial) Care nu cunoaşte milă; neîndurător, aspru, crud. — Din *ne-* + **milos.**

NEMILOSTÍV, -Ă, *nemilostivi, -e,* adj. Fără milă, crud, cumplit. ✦ Fig. (Despre boli) Fără leac, grav. — Din *ne-* + **milostiv.**

NEMILOSTIVÍRE, *nemilostiviri,* s. f. (În expr.) *Cu nemilostivire* = fără milă, fără cruțare. — Din *ne-* + **milostivire.**

NEMILUÍT, -Ă, *nemiluiți, -te,* adj. (Rar) 1. Mult. 2. Fără milă, fără cruțare. — Din *ne-* + **miluit.**

NEMILUÍTA s. f. art. (În expr.) *Cu nemiluita* = în cantitate foarte mare, din belşug. — V. *nemiluit.*

NEMIŞCÁRE s. f. Starea a ceea ce nu se mişcă; imobilitate. — Din *ne-* + **mişcare.**

NEMIŞCÁT, -Ă, *nemişcați, -te,* adj. Care nu se mişcă; neclintit, imobil. — Din *ne-* + **mişcat.**

NEMIŞCĂTÓR, -OÁRE, *nemişcători, -oare,* adj. Nemişcat, imobil. ◇ (Înv.) *Avere nemişcătoare* = avere imobilă. — Din *ne-* + **mişcător.**

NEMÍTE adv. Cu atît mai puțin, darămite. — Din *ne-* + [dar]**mite.**

NEMÎNCÁRE s. f. Faptul de a nu mînca sau de a nu fi mîncat; flămînzire, foame. — Din *ne-* + **mîncare.**

NEMÎNCÁT[1] s. n. (În expr.) *Pe nemîncate* = fără să fi mîncat; cu stomacul gol. [Formă gramaticală: (în expr.) *nemîncate*] — Din *ne-* + **mîncat.**

NEMÎNCÁT[2]**, -Ă,** *nemîncați, -te,* adj. Care nu a mîncat; flămînd. — Din *ne-* + **mîncat.**

NEMÎNGÎIÁT, -Ă, *nemîngîiați, -te,* adj. Care are o supărare mare; care nu poate găsi mîngîiere. — Din *ne-* + **mîngîiat.**

NEMOTÉNIE, *nemotenii,* s. f. 1. (Reg.) Înrudire. 2. Rudă, neam, cimotie. — Din **neam** + [ci]**motie** + suf. *-enie.*

NEMȚÉSC, -EÁSCĂ, *nemțeşti,* adj. Care aparține nemților, privitor la nemți. ◇ (Pop.) *Straie* sau *haine nemțeşti* = haine orăşeneşti. — Din **neamț** + suf. *-esc.*

Nemțişor-de-cîmp

NEMȚÉȘTE adv. Ca nemții, în felul nemților; în limba germană. ✦ După moda apuseană; orăşeneşte. — Din **neamț** + suf. *-eşte.*

NEMȚÍ, *nemțesc,* vb. IV. Refl. (Înv.) A împrumuta limba, obiceiurile şi portul din Apus; a imita moda din Apus. — Din **neamț.**

NEMȚÍE s. f. (Pop., în expr.) *Pe nemție* = după moda orăşenească. ✦ (Înv.) În limba germană. — Din **neamț** + suf. *-ie.*

NEMȚIȘÓR, *nemțişori,* s. m. Plantă erbacee cu frunzele în formă de palmă şi cu florile albastre-azurii *(Delphinium elatum).* ◇ Compus: *nemțişor-de-cîmp* = plantă erbacee cu flori albastre, roz sau albe şi cu fructul o capsulă, întrebuințată în medicina populară *(Delphinium consolida).* — Din **neamț** + suf. *-(i)şor.*

NEMTOÁICĂ, *nemțoaice*, s. f. (Pop.) Germană. ✦ Guvernantă. — Din **neamț** + suf. *-oaică*.

NEMULȚĂMÍ vb. IV. v. **nemulțumi**.

NEMULȚĂMÍRE s. f. v. **nemulțumire**.

NEMULȚĂMÍT, -Ă adj. v. **nemulțumit**.

NEMULȚĂMITÓR, -OÁRE adj. v. **nemulțumitor**.

NEMULȚUMÍ, *nemulțumesc*, vb. IV. Tranz. A indispune, a supăra (pe cineva). [Var.: **nemulțămí** vb. IV] — Din *ne-* + **mulțumi**.

NEMULȚUMÍRE, *nemulțumiri*, s. f. Faptul de a fi nemulțumit; supărare, mîhnire. ✦ Neajuns, necaz. [Var.: **nemulțămíre** s. f.] — V. *nemulțumi*.

NEMULȚUMÍT, -Ă, *nemulțumiți, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care nu e mulțumit; nesatisfăcut, supărat. ✧ (Substantivat) *Nemulțumitului i se ia darul*. [Var.: **nemulțămít, -ă** adj.] — V. *nemulțumi*.

NEMULȚUMITÓR, -OÁRE, *nemulțumitori, -oare*, adj. Care nu recunoaște binele făcut; nerecunoscător. [Var.: **nemulțămitór, -oáre** adj.] — Din **nemulțumi** + suf. *-itor*.

NEMURÉLE s. n. pl. (Pop.) Diminutiv al lui *neam*[1].

NEMURÍRE s. f. Calitate (atribuită de diverse religii zeilor și sufletului omenesc) de a nu muri niciodată; faptul de a nu fi supus morții; stare a celui nemuritor. ✦ Fig. Glorie veșnică; renume. — Din *ne-* + **murire**.

NEMURITÓR, -OÁRE, *nemuritori, -oare*, adj. (În unele concepții religioase, în basme) Care nu moare niciodată. ✦ Fig. Care rămîne veșnic în amintirea oamenilor, care se bucură de o glorie eternă; nepieritor. — Din *ne-* + **muritor**.

NEMUȘÚG, *nemușuguri*, s. n. (Reg.) 1. Legătură de familie, rudenie. 2. Rudă, neam. — Magh. **nemesség**.

NEMÚȚ, *nemuți*, s. n. (Pop.) Rudă; neam. — Din **neam** + suf. *-uț*.

NÉNE s. m. Termen de respect cu care se adresează un copil sau o persoană mai tînără unui bărbat mai în vîrstă sau unui frate mai mare; bade. [Var.: **nea** s. m.] — Comp. bg. **nenja**, sb. **nena** «mamă».

NENEÁCĂ s. f. (Reg., fam.) Termen cu care se adresează un copil mamei sale; mamă. [Var.: **nineácă** s. f.] — Tc. **nene, nine** + suf. *-că*.

NENECÚȚĂ s. f. (Reg., fam.) Diminutiv al lui *nencacă*.

NENIȘÓR, *nenișori*, s. m. (Fam.) Diminutiv al lui *nene*.

NENIÚC, *neniuci*, s. m. (Reg.) Nenișor. — Din **nene** + suf. *-uc*.

NENIUCÚȚ, *neniucuți*, s. m. (Reg.) Nenișor. — Din **nene** + suf. *-ic-uț*.

NENORÓC s. n. Lipsă de noroc; necaz; ghinion. — Din *ne-* + **noroc**.

NENOROCÍ, *nenorocesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A face pe cineva nenorocit sau a deveni nenorocit, a(-și) pricinui un rău mare, a(-și) distruge viața. — Din **nenoroc**.

NENOROCÍRE, *nenorociri*, s. f. Stare a celui nenorocit; (concr.) întîmplare care face pe cineva nenorocit; neajuns mare; dezastru. ✧ Loc. adv. *Din nenorocire* = spre regretul cuiva, din păcate. — V. *nenoroci*.

NENOROCÍT, -Ă, *nenorociți, -te*, adj. (Adesea substantivat) 1. Lipsit de fericire; copleșit de chinuri, vrednic de plîns. 2. Care inspiră milă; dureros, trist. — V. *nenoroci*.

NENOROCÓS, -OÁSĂ, *nenorocoși, -oase*, adj. Care nu are noroc, care nu are succes; *p. ext.* nefast. — Din *ne-* + **norocos**.

NENUFÁR, *nenufari*, s. m. (Franțuzism) Nufăr. — Fr. **nénufar**.

NENUMĂRÁT, -Ă, *nenumărați, -te*, adj. Care este în cantitate atît de mare încît nu poate fi numărat; fără număr, imens. — Din *ne-* + **numărat**.

NENÚȚ, *nenuți*, s. m. (Reg.) Tată. — Din **nene** + suf. *-uț*.

NEO- Element de compunere însemnînd «nou», servind la formarea unor substantive și a unor adjective. — Fr. **néo-** (< gr.).

NEOBIȘNUÍT, -Ă, *neobișnuiți, -te*, adj. Care iese din comun, care nu se întîlnește frecvent; special. — Din *ne-* + **obișnuit**.

NEOBOSÍT, -Ă, *neobosiți, -te*, adj. Care nu simte oboseală; foarte activ, harnic. ✦ (Despre o muncă, un efort) Susținut, continuu. — Din *ne-* + **obosit**.

NEOBRĂZÁRE, *neobrăzări*, s. f. Obrăznicie, nerușinare. — Din *ne-* + **obrăzare**.

NEOBRĂZÁT, -Ă, *neobrăzați, -te*, adj. Nerușinat, obraznic. — Din *ne-* + **obrăzat**.

NEOCLÁSIC, -Ă, *neoclasici, -e*, adj. Care își ia ca model arta și arhitectura clasică. — It. **neoclassico**.

NEOCLASICÍSM s. n. Curent în artă și în arhitectură, dezvoltat în secolul al XIX-lea, care își ia ca model arta și arhitectura clasică. — It. **neoclassicismo**.

NEODIHNÍT, -Ă, *neodihniți, -te*, adj. Care nu a avut odihna necesară; *p. ext.* care este oricînd gata de lucru, de luptă; neobosit. — Din *ne-* + **odihnit**.

NEOFALÍNĂ s. f. Produs obținut prin distilarea petrolului, asemănător cu benzina, întrebuințat la spălarea și la curățirea obiectelor de stofă, de mătase etc. — Fr. **néophaline**.

NEOFÍT, -Ă, *neofiți, -te*, s. m. și f. Persoană care a îmbrățișat de curînd o religie, abandonînd credința veche; *p. ext.* persoană intrată de curînd într-o grupare, într-o societate etc. și încă neinițiată; începător. — Fr. **néophyte** (< gr.).

NEOGÉN s. n. A doua perioadă a erei neozoice, de la sfîrșitul oligocenului pînă la începutul cuaternarului. — Fr. **néogène** (< gr.).

NEOGOÍT, -Ă, *neogoiți, -te*, adj. Nepotolit, nestăvilit. — Din *ne-* + **ogoit**.

NEOGREC, NEOGREÁCĂ, *neogreci, -e*, adj. Care se referă la Grecia modernă sau la poporul grec modern. — Fr. **néo-grec**.

NEOLATÍN, -Ă, *neolatini, -e*, adj. (Despre o limbă) Care continuă limba latină; (despre un popor) care descinde din romani. — Fr. **néo-latin**.

NEOLÍTIC, -Ă, *neolitici, -e*, adj. Care se referă la ultima fază a evoluției uneltelor folosite de omul preistoric. ✦ (Substantivat, n.) Ultima epocă a preistoriei (caracterizată prin folosirea uneltelor de piatră lustruită, de bronz, prin apariția agriculturii primitive, a creșterii vitelor și a olăriei). ✦ (Substantivat, n.) Etajul inferior al cuaternarului superior. — Fr. **néolithique** (< gr.).

NEOLÓGIC, -Ă, *neologici, -e*, adj. (Despre cuvinte sau expresii) Care a fost împrumutat recent dintr-o limbă străină; care constituie o formație lingvistică nouă. — Fr. **néologique**.

NEOLOGÍSM, *neologisme*, s. n. Cuvînt nou împrumutat sau creat într-o limbă. [Pr.: *ne-o-*] — Fr. **néologisme** (< gr.).

NEÓM, *neoameni*, s. m. Persoană lipsită de însușirile morale, sociale sau fizice proprii unui om normal. ✧ Expr. *A face pe cineva (din om) neom* = a aduce pe cineva într-o stare de plîns, distrugîndu-l fizicește sau sufletește. — Din *ne-* + **om**.

NEOMENÉSC, -EÁSCĂ, *neomenești*, adj. Lipsit de omenie; neuman, sălbatic. — Din *ne-* + **omenesc**.

NEOMENÉȘTE adv. În chip neomenesc, cu cruzime. — Din *ne-* + **omenește**.

NEOMENÍE, *neomenii*, s. f. Lipsă de omenie, cruzime, sălbăticie. — Din *ne-* + **omenie**.

NEOMENÍT, -Ă, *neomeniți, -te*, adj. (Înv.) Neomenos. — Din *ne-* + **omenit**.

NEOMENÓS, -OÁSĂ, *neomenoși, -oase*, adj. Lipsit de omenie, de bună-cuviință; fără milă; rău; crud. — Din *ne-* + **omenos**.

NEÓN s. n. Gaz nobil neinflamabil, fără miros și fără culoare, cu care se umplu tuburile luminoase. — Fr. **néon** (< gr.).

NEOPLÁSM, *neoplasme*, s. n. (Med.) Cancer; *p. ext.* tumoare. — Fr. **néoplasme** (< gr.).

NEOPLATONÍSM s. n. Doctrină filozofică idealistă, din primele secole ale erei noastre, cu centrul în Alexandria, ai cărei adepți reluau filozofia platonică, încercînd s-o concilieze cu concepțiile mistice-religioase din Orient. — Fr. **néo-platonisme**.

NEOPRÉN s. n. Cauciuc sintetic obținut prin polimerizare, care este mai rezistent decît cauciucul natural la acțiunea uleiurilor și a ozonului. — Fr. **néoprène**.

NEORGÁNIC, -Ă, *neorganici, -e*, adj. Anorganic. — Din *ne-* + **organic**.

NEORÎNDUIÁLĂ, *neorînduieli*, s. f. Dezordine, neregulă. — Din *ne-* + **orînduială**.

NEOSALVARSÁN s. n. Produs farmaceutic folosit în tratamentul sifilisului. — Fr. **néosalvarsan** (< germ.).

NEOSTOÍT, -Ă, *neostoiți, -te*, adj. (Adesea adverbial) Neobosit nepotolit; neîntrerupt. — Din *ne-* + **ostoit**.

NEOZÓIC s. n. Eră geologică dintre sfîrșitul cretacicului și începutul cuaternarului. — Fr. **néozoïque** (< gr.).

NEPĂMÍNTEAN, -Ă, *nepămînteni, -e*, adj. Care nu este de pe pămînt, care nu are caracterul lucrurilor de pe pămînt; *fig.* care pare din altă lume, nefiresc. — Din *ne-* + **pămîntean**.

NEPĂMÍNTÉSC, -EÁSCĂ, *nepămîntești*, adj. Nepămîntean. — Din *ne-* + **pămîntesc**.

NEPĂRTINÍRE s. f. Lipsă de părtinire; imparțialitate. — Din *ne-* + **părtinire**.

NEPĂRTINITÓR, -OÁRE, *nepărtinitori, -oare*, adj. Care nu e părtinitor; imparțial, drept. — Din *ne-* + **părtinitor**.

NEPĂSÁRE s. f. Lipsă de interes și de grijă; indiferență. — Din *ne-* + **păsare**.

NEPĂSĂTÓR, -OÁRE, *nepăsători, -oare*, adj. Indiferent la cele ce se întîmplă în jurul său. — Din *ne-* + **păsător**.

NEPĂTÁT, -Ă, *nepătați, -te*, adj. Care nu este pătat; *fig.* curat, neprihănit. — Din *ne-* + **pătat**.

NEPĂTRÚNS, -Ă, *nepătrunși, -se*, adj. Care nu este sau nu poate fi pătruns, străbătut; impenetrabil; des, compact. ✦ Fig. Tainic, misterios, necunoscut. — Din *ne-* + **pătruns**.

NEPEREÇHE adj. invar. (Despre numere întregi) Care nu se poate împărți fără rest cu numărul doi; impar. — Din *ne-* + **pereche**.

NEPIERITÓR, -OÁRE, *nepieritori, -oare*, adj. Care nu piere; care durează multă vreme. — Din *ne-* + **pieritor**.

NEPILDUÍT, -Ă, *nepilduiți, -te*, adj. (Înv.) Fără precedent, unic. — Din *ne-* + **pilduit**.

NEPLĂTĂ s. f. Faptul de a nu se achita de o obligație bănească. — Din *ne-* + **plată**.

NEPLĂCÉRE, *neplăceri*, s. f. Stare sufletească produsă de ceva neplăcut; silă. ✦ Necaz, nemulțumire. — Din *ne-* + **plăcere**.

NEPOÁTĂ, *nepoate*, s. f. 1. Fiica fiului sau a fiicei în raport cu bunicii; fiica fratelui sau a surorii ori fiica vărului sau a verișoarei în raport cu acestea. ✦ (Rar) Descendentă, urmașă. 2. (Pop.) Termen cu care o persoană în vîrstă se adresează unei femei tinere sau unei fete. — Lat. *nepota (= neptis).

NEPOFTÍT, -Ă, *nepoftiți*, *-te*, adj. Nechemat, neinvitat. ✦ Nedorit. — Din *ne-* + poftit.

NEPOMENÍT, -Ă, *nepomeniți*, *-te*, adj. (Rar) Neauzit; nemenționat. ✦ (Adverbial) Deosebit de..., foarte, nemaipomenit. — Din *ne-* + pomenit.

NEPÓT, *nepoți*, s. m. 1. Fiul fiului sau al fiicei în raport cu bunicii; fiul fratelui sau al surorii ori fiul vărului sau al verișoarei în raport cu aceștia. ✦ (Rar) Descendent, urmaș. 2. (Pop.) Cuvînt cu care o persoană în vîrstă se adresează unui tînăr sau unui copil. — Lat. *nepotus (= nepos, -tis).

NEPOTÍSM s. n. Abuz de putere pe care îl comite cineva care acordă avantaje, favoruri, funcții rudelor sau prietenilor. — Fr. népotisme.

NEPOTOLÍT, -Ă, *nepotoliți*, *-te*, adj. Care nu este sau nu poate fi potolit; neîmpăcat, aprig. — Din *ne-* + potolit.

NEPOTRIVÍRE, *nepotriviri*, s. f. Lipsă de potrivire, de concordanță; neasemănare. — Din *ne-* + potrivire.

NEPOTRIVÍT, -Ă, *nepotriviți*, *-te*, adj. Care nu se potrivește; deplasat. — Din *ne-* + potrivit.

NEPOȚEÁ, -ÍCĂ, *nepoțele*, s. f. Diminutiv al lui *nepoată*.

NEPOȚÉL, *nepoței*, s. m. Diminutiv al lui *nepot*.

NEPOVESTÍT, -Ă, *nepovestiți*, *-te*, adj. 1. Care nu a fost povestit. 2. Care nu poate fi exprimat prin cuvinte. — Din *ne-* + povestit.

NEPRECUGETÁT, -Ă, *nepreeugetați*, *-te*, adj. (Înv.) Făcut fără premeditare. — Din *ne-* + precugetat.

NEPRECUPEȚÍT, -Ă, *nepreeupețiți*, *-te*, adj. Fără rezerve; necondiționat. — Din *ne-* + precupețit.

NEPRECURMÁT, -Ă, *neprecurmați*, *-te*, adj. (Înv.) Neîncetat, neîntrerupt. — Din *ne-* + precurmat.

NEPRÉGET s. n. (Înv.) Rivnă, ardoare, zel. — Din *ne-* + preget.

NEPREGETÁT, -Ă, *nepregetați*, *-te*, adj. (Înv.) 1. (Despre oameni) Fără preget, harnic, neobosit. 2. (Despre acțiuni) Neîntrerupt, continuu, perseverent. — Din *ne-* + pregetat.

NEPRETENȚIÓS, -OÁSĂ, *nepretențioși*, *-oase*, adj. Lipsit de pretenții; modest; simplu. — Din *ne-* + pretențios.

NEPREȚUÍT, -Ă, *neprețuiți*, *-te*, adj. Care nu este sau nu poate fi prețuit; *fig.* de mare valoare; scump, drag. — Din *ne-* + prețuit.

NEPREVĂZÚT, -Ă, *neprevăzuți*, *-te*, adj. Care nu a fost sau nu poate fi prevăzut; care se ivește pe neașteptate, subit. ✧ (Substantivat, n.) *Neprevăzutul unei întîmplări*. — Din *ne-* + prevăzut.

NEPRICÉPERE s. f. 1. Lipsă de destoinicie, incapacitate. 2. Lipsă de înțelegere, neștiință. — Din *ne-* + pricepere.

NEPRICEPÚT, -Ă, *nepriceputi*, *-te*, adj. (Adesea substantivat) 1. Lipsit de pricepere; neîndemînatic, stîngaci. 2. Care nu poate fi priceput; neînțeles; enigmatic. — Din *ne-* + priceput.

NEPRICOPSÍT, -Ă, *nepricopsiți*, *-te*, adj. (Adesea substantivat) Care nu s-a căpătuit; *p. ext.* care nu e bun de nimic; nătărău, netrebnic. [Var.: neprocopsit, -ă adj.] — Din *ne-* + pricopsit.

NEPRIELNIC, -Ă, *neprielnici*, *-e*, adj. Nepotrivit, nefavorabil. — Din *ne-* + prielnic.

NEPRIÉTEN, *neprieteni*, s. m. (Înv.) Dușman. — Din *ne-* + prieten.

NEPRIETENÉSC, -EÁSCĂ, *neprietenești*, adj. Neprietenos. — Din *ne-* + prietenesc.

NEPRIETENÍE, *neprietenii*, s. f. (Înv.) Lipsă de prietenie; dușmănie, ostilitate. — Din *ne-* + prietenie.

NEPRIETENÓS, -OÁSĂ, *neprietenoși*, *-oase*, adj. Lipsit de prietenie, de bunăvoință; dușmănos, ostil. — Din *ne-* + prietenos.

NEPRIHĂNÍRE s. f. (Rar) Puritate, curățenie. — Din *ne-* + prihănire.

NEPRIHĂNÍT, -Ă, *neprihăniți*, *-te*, adj. Curat, nepătat, imaculat. — Din *ne-* + prihănit.

NEPRIINCIÓS, -OÁSĂ, *nepriincioși*, *-oase*, adj. (Rar) Neprielnic. — Din *ne-* + priincios.

NEPRIÍNȚĂ s. f. (Înv.) 1. Fapt păgubitor, daună, vătămare. 2. Necredință; infidelitate. — Din *ne-* + priință.

NEPROCOPSÍT, -Ă adj. v. nepricopsit.

NEPTUNIÁN, -Ă, *neptuniani*, *-e*, adj. (Geol.) Neptunic. [Pr.: *-ni-an*] — Fr. neptunien.

NEPTÚNIC, -Ă, *neptunici*, *-e*, adj. (Despre terenuri, roci) Format prin acțiunea apei. — După germ. neptunisch.

NEPTUNÍSM s. n. Știință care se ocupă cu studiul formării rocilor sub acțiunea apei. — Fr. neptunisme.

NEPTÚNIU s. n. Element chimic, obținut pe cale sintetică, prin reacții nucleare. — Fr. neptunium.

NEPÚSĂ adj. f. (În expr.) *Pe nepusă masă* = pe neașteptate, pe negîndite, prin surprindere. — Din *ne-* + pus (part. lui *pune*).

NEPUTÉRE s. f. (Rar) Incapacitate, neputință. — Din *ne-* + putere.

NEPUTINCIÓS, -OÁSĂ, *neputincioși*, *-oase*, adj. Lipsit de puterea de a face ceva; incapabil. ✦ (Adesea substantivat) Slab, nevolnic; *p. ext.* bolnav, infirm. — Din *ne-* + putincios.

NEPUTÍNȚĂ, *neputințe*, s. f. 1. Lipsă de putere; incapacitate. ✦ Slăbiciune; *p. ext.* boală, infirmitate. 2. Imposibilitate. ✧ Loc. adv. *Cu neputință* = imposibil. — Din *ne-* + putință.

NERÁMZ s. m. v. naramz.

NERĂBDÁRE s. f. Lipsă de răbdare; impacientă; dorință arzătoare de a face ceva; *p. ext.* încordare, iritare, nervozitate. ✧ Loc. adv. *Cu nerăbdare* = nerăbdător. — Din *ne-* + răbdare.

NERĂBDĂTÓR, -OÁRE, *nerăbdători*, *-oare*, adj. Care nu are răbdare; impacient; *p. ext.* încordat, iritat, nervos. — Din *ne-* + răbdător.

NERĂMZÁT, -Ă adj. v. naramzat.

NERĂSUFLÁT s. n. (În expr.) *Pe nerăsuflate* = dintr-o răsuflare; foarte repede, fără oprire. [Formă gramaticală: (în expr.) *nerăsuflate*] — Din *ne-* + răsuflat.

NERĂZBÍT, -Ă, *nerăzbiți*, *-te*, adj. Prin care nu se poate trece. de netrecut. — Din *ne-* + răzbit.

NERECUNOSCĂTÓR, -OÁRE, *nerecunoscători*, *-oare*, adj. Care nu-și manifestă recunoștința; ingrat. — Din *ne-* + recunoscător.

NERECUNOȘTÍNȚĂ s. f. Lipsă de recunoștință; ingratitudine. — Din *ne-* + recunoștință.

NEREGULARITÁTE, *neregularități*, s. f. Abatere de la forma obișnuită, de la normă; deviere; (concr.) formă, lucru neregulat. — Din *ne-* + regularitate.

NEREGULÁT, -Ă, *neregulați*, *-te*, adj. Care prezintă abateri de la o formă regulată, de la o normă. ✧ *Armată neregulată* (sau *trupe neregulate*) = armată formată din luptători cu instrucție neomogenă, constituiți în unități ocazionale de luptă. — Din *ne-* + regulat.

NERÉGULĂ, *nereguli*, s. f. 1. Lipsă de regulă, dezordine. 2. Lipsă de exactitate; nerespectarea regulilor; neconformitate cu situația reală în scriptele unei gestiuni. — Din *ne-* + regulă.

NEREÍDĂ, *nereide*, s. f. Nimfă din mitologia greco-romană, despre care se credea că trăiește în mare. — Lat. lit. Nereides.

NERÍTIC, -Ă, *neritici*, *-e*, adj. (În expr.) *Zonă neritică* = zonă a fundului mării, situată în apropierea țărmului continental. — Fr. néritique (< gr.).

NERÓD, -OÁDĂ, *nerozi*, *-oade*, adj. (Adesea substantivat) Prost, neghiob. ✦ (Rar) Lipsit de sens, fără rost. [Var.: năród, -oádă adj.] — Slav (comp. v. sl. nerodŭ).

NEROTUNJÍT, -Ă, *nerotunjiți*, *-te*, adj. 1. Care nu este rotunjit. 2. (Despre vocale) Care se pronunță fără participarea buzelor; nelabial. — Din *ne-* + rotunjit.

NEROZÉSC, -EÁSCĂ, *nerozești*, adj. (Rar) De nerod; prostesc. — Din nerozi (pl. lui *nerod*) + suf. *-esc*.

NEROZÉȘTE adv. Ca nerozii. — Din nerozi (pl. lui *nerod*) + suf. *-ește*.

NEROZÍE, *nerozii*, s. f. Prostie, neghiobie; *p. ext.* nebunie; (concr.) faptă prostească; greșeală. — Din nerozi (pl. lui *nerod*) + suf. *-ie*.

NERUȘINÁRE s. f. Lipsă de rușine; (concr.) faptă lipsită de bună-cuviință; necuviință. — Din *ne-* + rușinare.

NERUȘINÁT, -Ă, *nerușinați*, *-te*, adj. (Adesea substantivat) Care este lipsit de rușine; impudic; obraznic, impertinent. — Din *ne-* + rușinat.

NERV, *nervi*, s. m. 1. Cordon format din mănunchiuri de fibre (prelungiri ale neuronilor) care conduc excitațiile senzitive de la organele periferice ale corpului către centrul celular, și excitațiile motorii de la centrul celular către organele periferice. ✦ Fig. (Înv.) Parte principală. *Se grăbi a scrie sultanului... că nervul oștilor e cu dînsul* (BĂLCESCU). 2. (La pl.) Stare de surescitare, enervare. 3. Fig. (La sg.) Vioiciune, vigoare; energie. — Lat. lit. nervus.

NERVATÚRĂ, *nervaturi*, s. f. (Tehn.) Ansamblul nervurilor de pe suprafața unui obiect. — It. nervatura.

NERVÁȚIE, *nervații*, s. f. 1. Modul în care sînt dispuse nervurile la o frunză. 2. (Tehn.) Nervatură. — Fr. nervation.

NERVÍSM s. n. Concepție care susține că sistemul nervos conduce și oglindește toate activitățile organice. — Din nerv.

NERVÍST, -Ă, *nerviști*, *-ste*, adj. Care aparține nervismului, privitor la nervism. — Din nerv[ism] + suf. *-ist*.

NERVÓS, -OÁSĂ, *nervoși*, *-oase*, adj. 1. Care aparține nervilor (1), privitor la nervi. 2. (Adesea adverbial) Cu nervi (2), irascibil; iritat, enervat. 3. Fig. Cu nerv (3), vioi, energic. — Fr. nerveux (lat. lit. nervosus).

NERVOZICÉȘTE adv. (Neobișnuit) Din punctul de vedere al nervilor. — Din nervos + suf. *-ic-ește*.

NERVOZÍSM s. n. (Rar) Iritare bolnăvicioasă a sistemului nervos, boală de nervi. — Fr. nervosisme.

NERVOZITÁTE s. f. Stare de enervare; surescitare; *p. ext.* nerăbdare. — Fr. nervosité (lat. lit. nervositas, -atis).

NERVÚRĂ, *nervuri*, s. f. 1. Fiecare dintre vinişoarele din interiorul frunzelor prin care circulă seva. 2. Fiecare dintre fibrele cornoase şi ramificate care împart aripa unei insecte în mai multe părţi, formînd un fel de reţea. 3. Dungă subţire; vînă. *Nervurile unei bucăţi de marmură.* 4. Proeminenţă pe suprafaţa unei piese, care serveşte la mărirea rezistenţei piesei, la mărirea suprafeţei de schimb de căldură etc. 5. (Arhit.) Fiecare dintre mulurile care formează osatura unei bolţi gotice sau romanice; mulură care conturează şi decorează muchiile unei bolţi, marginile unei nişe etc. 6. Grindă de beton armat turnat împreună cu o placă şi alcătuind o piesă în forma literelor T sau L. 7. Fiecare dintre piesele aşezate pe axa unei aripi de avion pentru a asigura profilul aripii, a împiedica deformarea ei şi a mări rezistenţa scheletului acesteia. 8. Cusătură proeminentă făcută pentru a înfrumuseţa un obiect de îmbrăcăminte. — Fr. **nervure**.

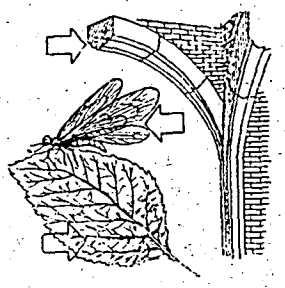

Nervuri

NESATURÁT, -Ă, *nesaturaţi, -te*, adj. (Despre un amestec de substanţe) Care conţine o cantitate mai mică din una dintre substanţele componente decît cantitatea corespunzătoare stării de saturaţie. ✦ (Despre substanţe chimice) Care conţine duble sau triple legături în moleculă. — Din *ne-* + **saturat**.

NESĂŢ s. n. Dorinţă puternică, poftă, aviditate. — Din *ne-* + **saţ**.

NESĂBUÍNŢĂ, *nesăbuinţe*, s. f. (Rar) Nesăbuire. — V. *nesăbuire*.

NESĂBUÍRE s. f. Lipsă de chibzuială; nesocotinţă, nechibzuinţă; (concr.) faptă nesocotită, nebunească. — V. *nesăbuit*.

NESĂBUÍT, -Ă, *nesăbuiţi, -te*, adj. Nechibzuit, nesocotit; exagerat; nebun, nebunesc. — Din **nesăbui** (rar folosit, < magh. *szabadni*).

NESĂRÁT, -Ă, *nesăraţi, -te*, adj. 1. Care nu conţine (îndeajuns) sare. 2. Fig. Fără spirit; plicticos, insipid, searbăd. — Din *ne-* + **sărat**.

NESĂTÚL, -Ă, *nesătui, -te*, adj. Care nu s-a săturat; care nu se simte sătul niciodată. — Din *ne-* + **sătul**.

NESĂTURÁT, -Ă, *nesăturaţi, -te*, adj. Nesătul. — Din *ne-* + **săturat**.

NESĂŢIÓS, -OÁSĂ, *nesăţioşi, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Care nu se (mai) satură; care nu se mulţumeşte cu ce are; neîndestulat. ✦ (Despre mîncăruri) Care nu satură. — Din *ne-* + **săţios**.

NESĂVÎRŞÍT, -Ă, *nesăvîrşiţi, -te*, adj. (Rar) Neterminat. neisprăvit. — Din *ne-* + **săvîrşit**.

NESCAIVÁ adj. nehot. v. **niscaiva**.

NESCAREVÁ adj. nehot. v. **niscaiva**.

NESCHIMBÁRE s. f. Invariabilitate. ✧ (Ieşit din uz) *Spre neschimbare*, formulă care se folosea ca apostilă pe actele autentificate. — Din *ne-* + **schimbare**.

NESCHIMBÁT, -Ă, *neschimbaţi, -te*, adj. Care îşi păstrează conţinutul, forma, aspectul de totdeauna; invariabil. — Din *ne-* + **schimbat**.

NESCRÍPTIC, *nescriptice*, adj. n. (În expr.) *Fond nescriptic* = fond destinat pentru plata personalului angajat în acord într-o întreprindere sau într-o instituţie. — Din *ne-* + **scriptic**.

NESECÁT, -Ă, *nesecaţi, -te*, adj. Care nu poate seca; inepuizabil. — Din *ne-* + **secat**.

NESFÎRŞÍT[1], *nesfîrşituri*, s. n. Nemărginire, infinit. ✧ Loc. adv. *La nesfîrşit* = într-una, necontenit. — Din *ne-* + **sfîrşit**.

NESFÎRŞÍT[2], **-Ă**, *nesfîrşiţi, -te*, adj. Care nu se (mai) termină; fără sfîrşit; fără margini; infinit. ✦ (Adverbial) Extrem de..., foarte. — Din *ne-* + **sfîrşit**.

NESÍGUR, -Ă, *nesiguri, -e*, adj. Fără siguranţă, nehotărît, dezorientat. ✦ Neprecis, dubios. — Din *ne-* + **sigur**.

NESIGURÁNŢĂ s. f. Lipsă de siguranţă; incertitudine, îndoială. — Din *ne-* + **siguranţă**.

NESIMŢÍRE s. f. 1. Pierdere a cunoştinţei; leşin. 2. Lipsă de bun-simţ; purtare a celui nesimţit. — Din *ne-* + **simţire**.

NESIMŢÍT[1] s. n. (În expr.) *Pe nesimţite* = fără să fie simţit, fără să se observe. [Formă gramaticală: (în expr.) *nesimţite*] — Din *ne-* + **simţit**.

NESIMŢÍT[2], **-Ă**, *nesimţiţi, -te*, adj. Lipsit de bun-simţ. — Din *ne-* + **simţit**.

NESIMŢITÓR, -OÁRE, *nesimţitori, -oare*, adj. 1. Insensibil, nepăsător. 2. Nesimţit. — Din *ne-* + **simţitor**.

NESMINTÍT adv. (Înv. şi reg.) Negreşit, neapărat, desigur. — Din *ne-* + **smintit**.

NESOCOTÍ *nesocotesc*, vb. IV. Tranz. A nu ţine seamă de..., a trece peste...; a desconsidera, a dispreţui. — Din *ne-* + **socoti**.

NESOCOTÍNŢĂ, *nesocotinţe*, s. f. Lipsă de chibzuială; imprudenţă; *p. ext.* (concr.) faptă, vorbă etc. nechibzuită. — Din *ne-* + **socotinţă**.

NESOCOTÍRE s. f. Faptul de *a nesocoti*; ignorare, desconsiderare.

NESOCOTÍT, -Ă, *nesocotiţi, -te*, adj. 1. Nechibzuit; imprudent. 2. Ignorat, desconsiderat. 3. (Înv.) Care nu poate fi socotit, apreciat; nenumărat. — V. *nesocoti*.

NESOMN s. n. Lipsă de somn; insomnie; *p. ext.* oboseală pricinuită de insomnie. — Din *ne-* + **somn**.

NESPĂLÁT[1] s. n. (În expr.) *Pe nespălate* = fără a se spăla, înainte de a se spăla. [Formă gramaticală: (în expr.) *nespălate*] — Din *ne-* + **spălat**.

NESPĂLÁT[2], **-Ă**, *nespălaţi, -te*, adj. Care nu s-a spălat (încă) care nu s-a spălat bine; care în mod obişnuit nu se spală. ✦ (Substantivat) Golan, mitocan. — Din *ne-* + **spălat**.

NESPÚS, -Ă, *nespuşi, -se*, adj. Care nu poate fi exprimat prin cuvinte; imens, extraordinar. ✦ Nepreţuit. *O vin' odorul meu nespus Şi lumea ta o lasă* (EMINESCU). — Din *ne-* + **spus**.

NESTABÍL, -Ă, *nestabili, -e*, adj. Care nu are stabilitate. ✦ (Despre un corp chimic) Care se descompune sau se transformă cu uşurinţă. — Din *ne-* + **stabil**.

NESTABILITÁTE s. f. Proprietatea de a fi nestabil. — Din *ne-* + **stabilitate**.

NESTATÓRNIC, -Ă, *nestatornici, -e*, adj. Schimbător. — Din *ne-* + **statornic**.

NESTATORNICÍE s. f. Lipsă de statornicie. — Din *ne-* + **statornicie**.

NESTĂPÎNÍT, -Ă, *nestăpîniţi, -te*, adj. Care nu poate fi oprit; nestăvilit. — Din *ne-* + **stăpînit**.

NESTĂTĂTÓR, -OÁRE, *nestătători, -oare*, adj. (Rar) Care nu stă într-un loc, care este în continuă mişcare. — Din *ne-* + **stătător**.

NESTĂVILÍT, -Ă, *nestăviliţi, -te*, adj. Care nu este sau nu poate fi (uşor) stăvilit sau oprit; năvalnic. — Din *ne-* + **stăvilit**.

NESTEMÁTĂ, *nestemate*, adj. f. (În expr.) *Piatră nestemată* = piatră preţioasă. ✦ (Substantivat) Piatră preţioasă; *p. ext.* lucru scump, preţios. [Var.: **nestimátă** adj. f.] — Din *ne-* + lat. **aestimatus**.

NESTIMÁTĂ adj. f. v. **nestemată**.

NESTÍNS, -Ă, *nestinşi, -se*, adj. 1. Care nu se (poate) stinge (niciodată). 2. (În expr.) *Var nestins* = var în forma în care iese din cuptorul de calcinare a pietrei de var. — Din *ne-* + **stins**.

NESTÎMPĂR s. n. v. **neastîmpăr**.

NESTRĂBĂTÚT, -Ă, *nestrăbătuţi, -te*, adj. Care nu este sau nu poate fi străbătut. — Din *ne-* + **străbătut**.

NESTRĂMUTÁT, -Ă, *nestrămutaţi, -te*, adj. 1. Care nu se clinteşte din loc, care rămîne fix; *p. ext.* trainic, durabil. 2. Fig. Ferm, statornic. — Din *ne-* + **strămutat**.

NESTRICÁT, -Ă, *nestricaţi, -te*, adj. Întreg, nevătămat. — Din *ne-* + **stricat**.

NESUCCÉS, *nesuccese*, s. n. (Rar) Insucces. — Din *ne-* + **succes**.

NESUFERÍRE s. f. (Rar) Antipatie, ură. ✦ Intoleranţă. — Din *ne-* + **suferire**.

NESUFERÍT, -Ă, *nesuferiţi, -te*, adj. Care nu poate fi suferit, greu de suportat; intolerabil. — Din *ne-* + **suferit**.

NESUPÚNERE, *nesupuneri*, s. f. Atitudine, faptă potrivnică dispoziţiilor legale. *Nesupunere la încorporare.* — Din *ne-* + **supunere**.

NEŞÁNSĂ, *neşanse*, s. f. Întîmplare nefavorabilă; nenoroc, ghinion. — Din *ne-* + **şansă**.

NÉŞTE art. nehot. v. **nişte**.

NEŞTÉRS, -EÁRSĂ, *neşterşi, -se*, adj. Care nu este sau nu poate fi şters. — Din *ne-* + **şters**.

NEŞTIÍNŢĂ s. f. 1. Necunoaştere, necunoştinţă. 2. Lipsă de ştiinţă sau de învăţătură; incultură; ignoranţă. — Din *ne-* + **ştiinţă**.

NEŞTÍNE pron. nehot. (Înv. şi reg.) Cineva, careva, oarecare. — Lat. **nescio quem** + **ne**.

NEŞTIRBÍT, -Ă, *neştirbiţi, -te*, adj. Neatins, intact. — Din *ne-* + **ştirbit**.

NEŞTÍRE s. f. (În expr.) *În neştire* = fără a-şi da seama. *Din neştire* = din nebăgare de seamă. — Din *ne-* + **ştire**.

NEŞTIÚT[1] s. n. (În expr.) *Pe neştiute* = fără să (se) ştie, pe furiş. [Formă gramaticală: (în expr.) *neştiute*] — Din *ne-* + **ştiut**.

NEŞTIÚT[2], **-Ă**, *neştiuţi, -te*, adj. Care nu este ştiut; necunoscut; tainic. — Din *ne-* + **ştiut**.

NEŞTIUTÓR, -OÁRE, *neştiutori, -oare*, adj. Care nu ştie, neinformat; lipsit de cultură. ✧ (Substantivat, în expr.) *Neştiutor de carte* = analfabet. — Din *ne-* + **ştiutor**.

NET, -Ă, *nete*, adj. f. şi n. 1. (Adesea adverbial) Clar, desluşit, precis; hotărît, categoric. 2. (Despre venituri) Din care s-au scăzut cheltuielile, impozitele; (despre greutatea mărfurilor) din care s-a scăzut daraua. — Fr. **net**.

NETAM-NESAM adv. v. **nitam-nisam**.

NETĂGĂDUÍT, -Ă, *netăgăduiţi, -te*, adj. Care nu se (poate) pune la îndoială; neîndoios, indiscutabil. — Din *ne-* + **tăgăduit**.

NÉTED, -Ă, *netezi, -de*, adj. 1. Care are suprafaţa dreaptă, fără asperităţi; *p. ext.* lucios, alunecos; întins, plan. 2. Fig. Clar, precis, limpede. 3. (În expr.) *A-i veni* (sau *a-i fi*) *neted* = a-i fi comod, a-i veni la îndemînă. — Lat. **nitidus**.

NETÉZ s. n. (Pop.; în expr.) *A se da netezului* = a se lăsa învins. — Postverbal al lui **netezi**.

NETEZÁ vb. I. v. **netezi**.

NETEZÉL, -EÁ, *netezei, -ele*, adj. (Pop.) Diminutiv al lui *neted*

NETEZÍ, *netezesc*, vb. IV. Tranz. 1. A face neted (1); a nivela. ◇ Expr. *A (-i) netezi cuiva calea* = a înlesni, a ușura cuiva ceva. ✦ (Rar) A ascuți. *Se opri să mai netezească coasa cu grezia* (REBREANU). 2. A călca ușor cu fierul de călcat rufe, haine etc. 3. A aranja, a îndrepta părul, penele; *p. ext.* a mîngîia, a dezmierda. ✦ (Glumeț) A lovi, a bate. [Var.: netezá, *netéz*, vb. I] — Din neted.

NETEZÍME s. f. 1. Însușirea de a fi neted (1). 2. (Concr.) Suprafață netedă. — Din **netezi** (pl. lui *neted*) + suf. *-ime*.

NETEZÍRE s. f. Acțiunea de *a netezi*.

NETEZÍȘ, *netezișuri*, s. n. Suprafață netedă. — Din **netezi** (pl. lui *neted*) + suf. *-iș*.

NETEZÍT, **-Ă**, *neteziți*, *-te*, adj. (Despre păr, barbă etc.) Potrivit, aranjat, dichisit. — V. *netezi*.

NETEZITOÁRE, *netezitori*, s. f. Mistrie cu paleta îndoită; folosită pentru a netezi tencuiala la unghiul dintre ziduri. — Din **netezi** + suf. *-itoare*.

NETEZITÓR, *netezitoare*, s. n. Unealtă de mînă folosită pentru îndreptarea și netezirea muchiilor formelor de turnătorie. ✦ Mașină formată din doi cilindri între care se trece un material pentru a fi netezit prin apăsarea acestora. — Din **netezi** + suf. *-itor*.

NÉTO adv. (Despre o sumă, în opoziție cu *bruto*) Fără impozite, rețineri sau alte cheltuieli; (despre o greutate) fără dara. — It. **netto**.

NETÓT[1], **-OÁTĂ**, *netoți*, *-oate*, adj. (Adesea substantivat) Redus la minte; neghiob, prostănac. — Din *ne-* + **tot** «întreg (la minte)».

NETÓT[2], **-OÁTĂ**, *netoți*, *-oate*, s. m. și f. (Înv.) Persoană dintr-un grup de țigani nomazi care trăiau prin Ungaria și Transilvania. — Din **netot**[1].

NETRÉBNIC, **-Ă**, *netrebnici*, *-e*, adj. 1. (Adesea substantivat) Ticălos, mizerabil, păcătos. 2. Nefolositor, inutil. — Slav (v. sl. **netrĕbnŭ**).

NETREBNICÍE, *netrebnicii*, s. f. Ticăloșie, răutate; (concr.) faptă netrebnică (1). — Din **netrebnic** + suf. *-ie*.

NETRECÚT, **-Ă**, *netrecuți*, *-te*, adj. (Rar) Peste care nu se poate trece. — Din *ne-* + **trecut**.

NEȚĂRMURÍT, **-Ă**, *nețărmuriți*, *-te*, adj. Care nu are limite, fără margini; imens. — Din *ne-* + **țărmurit**.

NEȚESĂLÁT, **-Ă**, *nețesălați*, *-te*, adj. (Despre cai, boi etc.) Necurățat cu țesala; *p. ext.* (despre oameni) nepieptănat. — Din *ne-* + **țesălat**.

NEUITÁT, **-Ă**, *neuitați*, *-te*, adj. Care nu se poate uita; memorabil. — Din *ne-* + **uitat**.

NÉUMĂ, *neume*, s. f. Semn de notație muzicală fără portativ, folosit în evul mediu în cîntarea liturgică. ✦ Parte dintr-o frază muzicală religioasă, care constă în prelungirea melodiei pe ultima silabă a unui cuvînt sau care se execută fără cuvinte, prin vocalizare. [Pr.: *ne-u-*] — Fr. **neume** (lat. lit. **neuma**).

NEUMBLÁT, **-Ă**, *neumblați*, *-te*, adj. 1. (Despre drumuri, locuri) Care este puțin umblat, pe care se trece rareori; pe unde nu au trecut niciodată oameni. 2. (Despre oameni) Care a călătorit puțin. — Din *ne-* + **umblat**.

NEURÁL, **-Ă**, *neurali*, *-e*, adj. (Rar) Care face parte din sistemul nervos. ◇ *Canal neural* = șanț care brăzdează ectodermul embrionului, din pereții căruia ia naștere sistemul nervos. — Fr. **neural** (< gr.).

NEURASTÉNIC, **-Ă**, *neurastenici*, *-e*, adj. Privitor la neurastenie; specific neurasteniei. ✦ (Substantivat) Bolnav de neurastenie. — Fr. **neurasthénique**.

NEURASTENÍE s. f. Boală caracterizată prin tulburări funcționale ale sistemului nervos, care se manifestă prin dureri de cap, insomnie, oboseală. — Fr. **neurasthénie** (< gr.).

NEURASTENIZÁ, *neurastenizez*, vb. I. Refl. A se îmbolnăvi de neurastenie. — Din **neurastenie**.

NEURASTENIZÁNT, **-Ă**, *neurastenizanți*, *-te*, adj. (Rar) Care produce neurastenie. — V. *neurasteniza*.

NEURÍNĂ s. f. Substanță organică toxică, care se găsește în materiile intrate în putrefacție. — Fr. **néurine**.

NEUROCHIRURGÍE s. f. Chirurgie aplicată sistemului nervos. — Fr. **neurochirurgie**.

NEUROCÍT, *neurocite*, s. n. Neuron. — După germ. **Neurozyten** (< gr.).

NEUROLÓG, *neurologi*, s. m. Medic specialist în boli nervoase. — Fr. **neurologue** (< gr.).

NEUROLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care studiază formarea, structura, funcțiile și bolile sistemului nervos. — Fr. **neurologie** (< gr.).

NEURÓN, *neuroni*, s. m. Celulă nervoasă. — Fr. **neurone** (< gr.).

NEUROSIMPÁTIC, **-Ă**, *neurosimpatici*, *-e*, adj. Privitor la sistemul nervos al marelui simpatic. — Fr. **neurosympathique**.

NEUTRÁL, **-Ă**, *neutrali*, *-e*, adj. (Înv.) Neutru (1). — Fr. **neutral** (lat. lit. **neutralis**).

NEUTRALITÁTE s. f. Situație, atitudine a unui stat care nu se amestecă în conflictul dintre două sau mai multe state, care nu participă la pacte sau alianțe militare și întreține relații pașnice cu fiecare stat beligerant în parte; (rar) stare, atitudine neutră (1) a unei persoane sau a unui grup social. — După fr. **neutralité**.

NEUTRALIZÁ, *neutralizez*, vb. I. 1. Tranz. A face inofensiv, a anihila, a zădărnici. 2. Tranz. și refl. (Chim.) A (se) face neutru (4). ✦ Tranz. (Fiz.) A compensa cuplajul dintre circuitul electric de intrare și cel de ieșire al unui amplificator electric. — Fr. **neutraliser**.

NEUTRALIZÁNT, **-Ă**, *neutralizanți*, *-te*, adj. Care neutralizează — Fr. **neutralisant**.

NEUTRALIZÁRE, *neutralizări*, s. f. Acțiunea de *a neutraliza*.

NEUTRALIZÁT, **-Ă**, *neutralizați*, *-te*, adj. (Chim.) Făcut sau devenit neutru (4). — V. *neutraliza*.

NEUTRÓN, *neutroni*, s. m. Particulă elementară lipsită de sarcină electrică, care intră în compoziția nucleului atomilor și care are o masă aproape egală cu cea a protonului. — Fr. **neutron**.

NEUTRÓNIC, **-Ă**, *neutronici*, *-e*, adj. Care se referă la neutroni; care provine de la neutroni sau corespunde neutronilor. — Fr. **neutronique**.

NEÚTRU, **-Ă**, *neutri*, *-e*, adj. 1. (Despre un stat) Care păstrează neutralitatea; (despre oameni sau grupuri sociale) care nu se încadrează în nici un partid, în nici un curent etc. ◇ *Zonă neutră* (sau *teritoriu neutru*) = teritoriu, situat între granițele a două țări, pe care nu staționează forțe armate. 2. Indiferent. 3. (În expr.) *Gen neutru* (și substantivat, n.) = formă pe care o ia numele (substantivul, adjectivul etc.) denumind mai ales obiecte inanimate, nume colective și generice, precum și unele animate. *Substantiv neutru* = substantiv care este de genul neutru. *Vocală neutră* = vocală medială. 4. (Chim.) Care nu are nici caracter acid, nici caracter bazic. ✦ (Fiz.) Care nu are sarcină electrică. — Fr. **neutre** (lat. lit. **neuter**).

NEVĂSTĂ, *neveste*, s. f. Femeie măritată; soție; *p. ext.* (pop.) femeie. — Slav (v. sl. **nevěsta** «mireasă»; bg. **nevesta** «soție»).

NEVĂSTOÁIE, *nevăstoaie*, s. f. (Rar) Nevastă. — Din **nevastă** + suf. *-oaie*.

NEVĂSTÚICĂ, *nevăstuici*, s. f. 1. (Reg.) Nevestică. 2. Animal mic de pradă, cu trupul subțire, acoperit cu blană roșcată pe spinare și albă pe pîntece (*Mustela nivalis*). — Din **nevastă** + suf. *-ui-că*.

Nevăstuică

NEVĂSTÚȚĂ, *nevăstuțe*, s. f. (Reg.) Nevestică. — Din **nevastă** + suf. *-uță*.

NEVĂTĂMÁT, **-Ă**, *nevătămați*, *-te*, adj. Neatins, nerănit, nelovit; întreg, teafăr. — Din *ne-* + **vătămat**.

NEVĂZÚT[1] s. n. (În expr.) *Pe nevăzute* = fără a vedea, fără a controla. [Formă gramaticală: (în expr.) *nevăzute*] — Din *ne-* + **văzut**.

NEVĂZÚT[2], **-Ă**, *nevăzuți*, *-te*, adj. Care nu se vede sau nu se poate vedea. ◇ Expr. *A se face nevăzut* = a pleca brusc, a dispărea. — Din *ne-* + **văzut**.

NEVEDÍ vb. IV. v. **năvădi**.

NEVEROSÍMIL, **-Ă**, *neverosimili*, *-e*, adj. Care nu pare adevărat; de necrezut. — Din *ne-* + **verosimil**.

NEVERTEBRÁT, **-Ă**, *nevertebrați*, *-te*, adj. (Despre animale) Caracterizat prin lipsa coloanei vertebrale și a unui schelet osos intern. ✦ (Substantivat, n. pl.) Grup din subregnul metazoarelor, care cuprinde animale cu caracteristicile arătate mai sus; (la sg.) animal făcînd parte din acest grup. — Din *ne-* + **vertebrat**.

NEVESTEÁ, *nevestele*, s. f. (Rar) Nevestică. — Din **nevastă** + suf. *-ea*.

NEVESTÉSC, **-EÁSCĂ**, *nevestești*, adj. (Rar) De nevastă. — Din **nevastă** + suf. *-esc*.

NEVESTÍCĂ, *nevestici*, s. f. Diminutiv al lui *nevastă*.

NEVESTÍE s. f. (Rar) Situația, starea de nevastă. — Din **nevastă** + suf. *-ie*.

NEVICLENÍT, **-Ă**, *nevicleniți*, *-te*, adj. (Rar) Care nu este viclean; bun, prietenos. — Din *ne-* + **viclenit**.

NEVINDECÁT, **-Ă**, *nevindecați*, *-te*, adj. 1. Care nu s-a vindecat; bolnav; (despre răni, tăieturi etc.) deschis, necicatrizat. 2. Fig. (Neobișnuit) Neschimbat, statornic. *Iacă cum judecă acest june nevindecat în părerile lui* (NEGRUZZI). — Din *ne-* + **vindecat**.

NEVINOVÁT, **-Ă**, *nevinovați*, *-te*, adj. 1. Care nu este vinovat. 2. Curat la suflet; inocent, candid; cast. ✦ Naiv. — Din *ne-* + **vinovat**.

NEVINOVĂȚÍE, *nevinovății*, s. f. 1. Lipsă de vinovăție; calitatea celui nevinovat. 2. Inocență, candoare; castitate. ✦ Naivitate, simplitate. — Din **nevinovat** + suf. *-ie*.

NEVÍRSTNIC, **-Ă**, *nevîrstnici*, *-e*, adj. Care e în vîrsta copilăriei; care nu a ajuns încă matur; minor; tînăr. — Din *ne-* + **vîrstnic**.

NEVÎRSTNICÍE s. f. (Înv.) Copilărie. — Din **nevîrstnic** + suf. *-ie*.

NEVÓD s. n. v. **năvod**.

NEVOÍ, *nevoiesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Numai la pasiv) A fi silit sau constrîns; a fi obligat, dator. 2. Refl. (Înv. și arh.) A se strădui; a face eforturi, a se căzni. — Din **nevoie**.

NEVOIAȘ, **-Ă**, *nevoiași*, *-e*, adj. 1. Lipsit de mijloace materiale; sărac. ✦ Modest, sărăcăcios. 2. Lipsit de vlagă; incapabil, becisnic. — Din **nevoie** + suf. *-aș*.

NEVÓIE, *nevoi*, s. f. 1. Trebuință, necesitate. ◇ Loc. adj. și adv. (Astăzi rar) *De nevoie* = trebuincios, necesar. ◇ Loc. adv. *La nevoie* = în caz de trebuință; cînd trebuie. ◇ Expr. *De voie, de nevoie* = vrînd-nevrînd, silit. *A avea* (sau *a fi*) *nevoie de cineva* (sau *de ceva*) = a avea (sau a se simți) trebuință de cineva (sau de ceva). *A avea* (sau *a fi*) *nevoie să...* = a fi necesar să... *A-și face nevoile* = a-și satisface anumite necesități fiziologice. 2. Grijă, necaz, chin; *p. ext.* lipsă, mizerie, sărăcie. ◇ Expr. *A ieși din nevoie* (sau *a scăpa de nevoie, a se ridica deasupra nevpii*) = a scăpa de griji, de necazuri, de sărăcie. *A fi mîncat de nevoi* = a fi suferit multe necazuri, lipsuri. *A fi de nevoie* (sau *a face cuiva nevoie*) = a pricinui cuiva necazuri. *La (vreme de) nevoie* = în împrejurări grele, la necaz. *În nevoie* (de ceva) = lipsit (de ceva); în lipsă, în suferință. ✦ (La pl.) Treburi, preocupări, afaceri. 3. Împrejurare critică; greutate; dificultate; încurcătură. ◇ Expr. *Cu vai-nevoie* = cu greutate. *Zor-nevoie* = cu orice preț, numaidecît. *De nevoie* = fără voie, silit de împrejurări. (Înv.) *De* (sau *din*) *nevoia cuiva* (sau *a ceva*) = din cauza... ✦ (Fam., art., în exclamații și imprecații) Dracul, naiba. ◇ *Nevoie-mare* = (exprimînd ideea de superlativ) strașnic, grozav. 4. Fig. (Reg.) Om neputincios. — Slav (v. sl. **nevolja**).

NEVOÍNȚĂ, *nevoințe*, s. f. (Înv.) Nevoie. — Din **nevoi** + suf. *-ință*.

NEVÓLNIC, -Ă, *nevolnici, -e*, adj. Neputincios, incapabil, neajutorat. — Slav. (v. sl. **nevolĭnŭ** «neliber»).

NEVOLNICÍE s. f. Starea celui nevolnic; lipsă de vlagă, de pricepere. — Din **nevolnic** + suf. *-ie*.

NEVRÁLGIC, -Ă, *nevralgici, -e*, adj. Privitor la nevralgie, provocat de nevralgie. ◇ Expr. *Centru* (sau *punct*) *nevralgic* = partea cea mai spinoasă a unei probleme în discuție. — Fr. **névralgique** (< gr.).

NEVRALGÍE, *nevralgii*, s. f. Durere acută simțită pe traiectul unui nerv. — Fr. **névralgie** (< gr.).

NEVRÉDNIC, -Ă, *nevrednici, -e*, adj. Care nu e demn să facă ceva; care nu e capabil să facă ceva; leneș. — Din *ne-* + **vrednic**.

NEVREDNICÍE, *nevrednicii*, s. f. Lipsă de destoinicie. ✦ (Rar) Josnicie. — Din **nevrednic** + suf. *-ie*.

NEVRICÁLE s. f. pl. (Fam.) Criză de nervi. — Ngr. **nevrika** «cele nervoase».

NEVRICÓS, -OÁSĂ, *nevricoși, -oase*, adj. (Fam.) Nervos, iritabil. — Ngr. **nevrikos**.

NEVRÍTĂ, *nevrite*, s. f. Inflamație a unui nerv. — Fr. **névrite** (< gr.).

NEVROPÁT, -Ă, *nevropați, -te*, adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de nevropatie. — Fr. **névropathe** (< gr.).

NEVROPATÍE s. f. Denumire generală pentru diferite tulburări ale sistemului nervos. — Fr. **névropathie**.

NEVROPTÉR, *nevroptere*, s. n. (La pl.) Ordin de insecte cu aripile membranoase, străbătute de o rețea deasă de nervuri; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin. — Fr. **névroptère** (< gr.).

NEVRÓZĂ, *nevroze*, s. f. Tulburare nervoasă cu caracter funcțional. — Fr. **névrose** (< gr.).

NÉWTON, *newtoni*, s. m. Unitate de măsură pentru forță în sistemul de unități metru-kilogram-secundă, mai mică decît kilogramul-forță de aproximativ 9,81 ori. [Pr.: *niu-*] — Din **Newton** (nume propriu).

NEX, *nexuri*, s. n. (Rar, în expr.) *Nex cauzal* = raport cauzal. legătură de la cauză la efect. — Lat. lit. **nexus** «legat».

NEZDRĂVĂN, -Ă adj. v. **năzdrăvan**.

NEZDRUNCINÁT, -Ă, *nezdruncinați, -te*, adj. Care nu poate fi zdruncinat sau abătut; neclintit. — Din *ne-* + **zdruncinat**.

NI conj. (Pop.; corelativ, indicînd o alternanță de acțiuni succesive) Cînd..., cînd...; ba..., ba... — Lat. **nec** (> *ne*) *ni* după v. sl. *ni*).

NIAGÁRĂ, *niagare*, s. f. (Rar) Șuvoi mare de apă. [Pr.: *ni-a-*] — Din **Niagara** (nume propriu).

NICĂIÉREA adv. v. **nicăieri**.

NICĂIÉRI adv. (În propoziții negative) În nici un loc. [Var.: **nicăiérea, nicăírea, nicăíri, nicăiúrea** adv.] — Lat. **nec aliubi** + **re**.

NICĂÍREA adv. v. **nicăieri**.

NICĂÍRI adv. v. **nicăieri**.

NICĂIÚREA adv. v. **nicăieri**.

NÍCHEL s. n. Metal feromagnetic, alb-argintiu, inoxidabil, întrebuințat în tehnică, la fabricarea aliajelor de oțel speciale, a instrumentelor medicale, a tacîmurilor etc. — Fr. **nickel**.

NICHELÁ, *nichelez*, vb. 1. Tranz. A acoperi un metal, pe cale electrochimică, cu un strat subțire de nichel. — Fr. **nickeler**.

NICHELÁJ, *nichelajuri*, s. n. 1. Nichelare. 2. (Concr.) Strat depus prin nichelare pe suprafața unui metal. — Fr. **nickelage**.

NICHELÁRE s. f. Acțiunea de *a nichela*.

NICHELÁT, -Ă, *nichelați, -te*, adj. Acoperit cu un strat de nichel. — V. *nichela*.

NICHELÍNĂ, *nicheline*, s. f. Aliaj de nichel, cupru și zinc, din care se face sîrma întrebuințată la fabricarea rezistențelor electrice. ✦ Mineral care conține nichel și arsen. — Fr. **nickéline**.

NICHIPÉRCEA s. m. art. (Pop.) Dracul.

NICI[1] adv. 1. (Cuvînt folosit în propoziții negative, cu valoare de negație sau pentru a întări negația) *Nu știu ce făcuseră, că nici focul nu era făcut pe vatră* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *Nici pas* = de loc. *Nici de loc* (sau *de leac*) = absolut de loc. 2. (În expr.). *Nici că* = de loc nu... 3. (Împreună cu pron. nehot. «unul», «una» formează pronume negative) *Nu mai e nici unul*. ◇ (Adjectival, urmat de art. nehot. «un», «o») *Nici un zgomot, nici o mișcare, nici o adiere de vînt nu se simte* (VLAHUȚĂ). — Lat. **neque**.

NICI[2] conj. (Urmat de «nu»; înv. și reg. fără «nu»; leagă două sau mai multe propoziții, stabilind un raport de coordonare copulativă; repetat, arată excluderea, pe rînd, a ideilor exprimate prin propozițiile sau prin cuvintele pe care le precedă) *Nici nu vede, nici nu aude*. ◇ (Leagă două sau mai multe părți ale unei propoziții cu predicatul negativ) *S-a și stîrnit un vifor cumplit... de nu vedeai nici înainte, nici înapoi* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Nici una, nici două* sau *nici una, nici alta* = îndată, numaidecît. ◇ (Între «nici» și cuvîntul negat se intercalează pron. pers. «tu», iar verbul se omite) *Nici tu casă, nici tu masă, nimic, nimic, dară nimic n-aveau după sufletul lor* (ISPIRESCU). ◇ (Leagă două sau mai multe părți ale aceleiași propoziții, negînd noțiunea exprimată prin cuvîntul pe care îl precedă) *Noi nu avem nici timp, nici loc, Și nu cunoaștem moarte* (EMINESCU). — Lat. **neque**.

NICICACÚM adv. (Reg.) Nicidecum, în nici un chip. — Din **nici** + **ca** + **cum**.

NICICÁRE pron. nehot. (Pop.) Nici unul; nici una. — Din **nici** + **care**.

NICICÍND adv. Niciodată. — Din **nici** + **cînd**.

NICICÎT adv. (Pop.) Cîtuși de puțin, nicidecum. — Din **nici** + **cît**.

NICICÚM adv. (Reg.) Nicidecum. — Din **nici** + **cum**.

NICIDECÎT adv. Nicidecum. — Din **nici** + **de** + **cît**.

NICIDECÚM adv. De loc; în nici un chip. — Din **nici** + **de** + **cum**.

NICIODÁTĂ adv. În nici o împrejurare; nici mai demult, nici acuma și nici de aci înainte. ◇ Expr. *Ca niciodată* = așa cum nu s-a mai întîmplat vreodată. — Din **nici** + **odată**.

NICIODINIOÁRĂ adv. (Înv. și arh.) Niciodată. — Din **nici** + **odinioară**.

NICIÚNDE adv. (Înv. și reg.) Nicăieri. — Din **nici** + **unde**.

NICORÉTE, *nicoreți*, s. m. Nume dat mai multor specii de bureți comestibili (*Agaricus*).

NICOTÍNĂ s. f. Substanță alcaloidă, incoloră, lichidă și toxică, care se găsește în frunzele de tutun. — Fr. **nicotine**.

NICOTÍNIC, *nicotinici*, adj. m. (În expr.) *Acid nicotinic* = acid derivat din nicotină. — Fr. **nicotinique**.

NICOTINÍSM s. n. Intoxicație lentă cu nicotină. — Fr. **nicotinisme**.

NICOVÁLĂ, *nicovale*, s. f. 1. Suport de metal pe care se prelucrează fierul prin batere cu ciocanul; (reg.) ilău. 2. Unul dintre cele patru oscioare ale urechii medii. — Slav (v. sl. **nakovalo**).

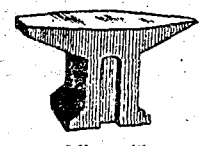

Nicovală

NICRÓM s. n. Aliaj de nichel și crom cu fier și mangan, care se întrebuințează la fabricarea rezistențelor electrice. — Fr. **nichrome**.

NÍCSIS s. n. (Înv.) Supărare. — Ngr. **nyxis** «împunsătură».

NICTAGINÉE s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, apetale, ale căror flori se deschid numai în timpul nopții. — După fr. **nyctaginacée**.

NICTALÓP, -Ă, *nictalopi, -e*, adj., s. m. și f. (Persoană sau animal) care vede mai bine noaptea decît ziua. — Fr. **nyctalope** (< gr.).

NICTALOPÍE s. f. (Med.) Boală a retinei și a nervului optic, datorită căreia bolnavul vede mai bine noaptea decît ziua. — Fr. **nyctalopie** (< gr.).

NIGROZÍNĂ, *nigrozine*, s. f. Materie colorantă neagră, obținută din anilină și întrebuințată la fabricarea cremei de ghete, a panglicilor pentru mașinile de scris etc. — Fr. **nigrosine**.

NIHILÍSM s. n. Atitudine filozofică și politică mic-burgheză, constînd din negarea oricăror norme, principii sau legi; negarea moștenirii culturale a epocilor trecute. — Fr. **nihilisme**.

NIHILÍST, -Ă, *nihiliști, -ste*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Adept al nihilismului. 2. Adj. Care aparține nihilismului, privitor la nihilism. — Fr. **nihiliste**.

NIMB, *nimburi*, s. n. 1. Aureolă. 2. Nor (de praf). — Fr. **nimbe** (lat. lit. **nimbus**).

NIMBOSTRÁTUS s. n. Nimbus. — Fr. **nimbo-stratus**.

NÍMBUS, (rar) *nimbuși*, s. m. Tip de nori de culoare cenușie-închisă, care aduc ploaie. — Fr. **nimbus** (lat. lit. **nimbus**).

NÍME pron. neg. v. **nimeni**.

NÍMENE pron. neg. v. **nimeni**.

NÍMENEA pron. neg. v. **nimeni**.

NÍMENI pron. neg. Nici un om. [Gen.-dat. *nimănui* și (reg.) *nimărui*. — Var.: **nime, nímene, nimenea** pron. neg.] — Lat. **nemo, neminis**.

NIMEREÁLĂ s. f. (În expr.) *La nimereală* = după cum se nimerește, fără alegere. — Din **nimeri** + suf. *-eală*

NIMERÍ, *nimeresc*, vb. IV. 1. Tranz. A atinge pe cineva sau ceva cu un obiect aruncat. ✦ A lovi în țintă. 2. Intranz. A nimeri (din întîmplare) la locul sau la timpul potrivit. ✦ Refl. A se afla undeva (din întîmplare). 3. Tranz. A găsi pe cineva sau ceva. 4. Intranz. A găsi calea potrivită pentru o anumită situație sau împrejurare. ✦ A ghici. 5. Refl. impers. A se întîmpla ca ceva sau cineva să fie într-un anumit fel. ✦ Refl. (Pop.) A se potrivi, a se asemăna. [Var.: **nemerí** vb. IV] — Sb. **nameriti**, bg. **namiram**.

NIMERÍT[1] s. n. (În expr.) *Pe nimerite* = la nimereală, la întîmplare; pe dibuite. [Formă gramaticală: (în expr.) *nimerite*] — V. *nimeri*.

NIMERÍT[2], **-Ă**, *nimeriți*, *-te*, adj. I. Potrivit, bine ales. 2. Reușit, izbutit. [Var.: **nemerít**, **-ă** adj.] — V. *nimeri*.

NÍMFĂ[1], *nimfe*, s. f. (În mitologia greco-romană) Divinitate feminină despre care se credea că locuiește în păduri, în munți etc. ✦ Fig. Fată tînără și frumoasă. — Fr. **nymphe** (<gr.).

NÍMFĂ[2], *nimfe*, s. f. Formă de metamorfoză prin care trec unele insecte înainte de a se transforma în insecte adulte. — Fr. **nymphe** (<gr.).

NIMÍC[1] pron. neg. 1. Nici un lucru. ✧ Loc. adj. *De nimic* = fără valoare; (despre oameni) ticălos, necinstit. ✧ Loc. adv. *Pe nimic* = aproape gratuit. *Într-(sau cu) nimic* = în nici un fel. 2. (Adverbial, înv. și reg.) De fel, nicidecum. *Nu le păsa nimic* (GORJAN). [Var.: **nimíca**, **nimícă**, **nemícă** pron. neg.] — Lat. **ne mica**.

NIMÍC[2], *nimicuri*, s. n. 1. Lucru sau vorbă fără valoare; fleac. ✦ Fig. Lipsă de merit, nimicnicie. 2. Fig. Neant. — Lat. **ne mica**.

NIMÍCA[1] pron. neg. v. **nimic**[1].

NIMÍCA[2] s. f. sg. Nimic[2] (1). ✧ Expr. *Nimica toată* = ceva de mică importanță. *Nimica de vreme* = timp foarte scurt. *Pe nimică pe ceas* = pe mică pe ceas, v. *mică*[1]. [Var.: **nimícă** s. f.] — Din **nimic**[2].

NIMÍCĂ[1] pron. neg. v. **nimic**[1].

NIMÍCĂ[2] s. f. v. **nimica**[2].

NIMICÍ, *nimicesc*, vb. IV. Tranz. A distruge, a desființa. — Din **nimic**[2].

NIMICÍE s. f. (Înv.) Nimicnicie. — Din **nimic**[2] + suf. *-ie*.

NIMICÍRE s. f. Acțiunea de *a nimici*.

NIMICÍT, **-Ă**, *nimiciți*, *-te*, adj. Distrus, zdrobit. — V. *nimici*.

NIMICITÓR, **-OÁRE**, *nimicitori*, *-oare*, adj. Care nimicește; distrugător. — Din **nimici** + suf. *-(i)tor*.

NIMICNICÍ, *nimicnicesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A nimici. ✦ Refl. A decădea, a se discredita. — Din **nimicnicie**.

NIMICNICÍE, *nimicnicii*, s. f. Deșertăciune, zădărnicie. ✦ Lipsă de însemnătate, micime. — Din **nimic**[1] + suf. *-nic-ie*.

NIMICNICÍRE s. f. (Înv.) Acțiunea de *a (se) nimicnici*.

NIMICÚȚA s. f. art. Diminutiv al lui *nimica*[2].

NIMIÉZI s. n. v. **namiază**.

NIMITÉZ, *nimitezuri*, s. n. (Reg.) Țesătură de lînă sau de mătase cu care femeile își acoperă capul.

NIMURÍC s. m. (Reg.) Om slab și pipernicit; schilod. — Magh. *nyomorék*.

NINEÁCĂ s. f. v. **neneacă**.

NINGĂU s. n. (Pop.) 1. Ninsoare mare. 2. Nume popular dat lunii decembrie. — Din **ning** (prez. ind. al lui *ninge*) + suf. *-ău*.

NÍNGE, pers. 3 *ninge*, vb. III. Intranz. 1. A cădea zăpadă. ✧ Expr. *Parcă-i tot ninge și-i plouă (într-una)*, se spune despre o persoană veșnic nemulțumită și pesomoritã. *I-a nins în barbă* (sau *în cap*, *în păr* etc.) = a încărunți. ✦ Tranz. A acoperi cu ninsoare. 2. Fig. A cădea ca fulgii de zăpadă. ✦ Tranz. A lăsa să cadă (ca fulgii de zăpadă). — Lat. **ningere**.

NINS, **-Ă**, *ninși*, *-se*, adj. Acoperit de zăpadă. ✦ Fig. Cărunt. ✧ Expr. *(A fi) nins de ani* (sau *de vreme*) = (a fi) bătrîn, cu părul alb. — V. *ninge*.

NINSOÁRE, *ninsori*, s. f. 1. Faptul de a ninge. 2. Zăpadă. — Din **nins** + suf. *-oare*.

NINSORÍU, **-ÍE**, *ninsorii*, adj. (Rar) Alb ca zăpada. — Din **ninsoare** + suf. *-iu*.

NIÓBIU s. n. Element chimic rar, cu caracter metalic, de culoare cenușie. — Fr. **niobium** (germ. Niobium).

NIPÓN, **-Ă**, *niponi*, *-e*, adj., s. m. și f. (Livresc) Japonez. — Fr. **Nippon**.

NIPRÁLĂ, *niprale*, s. f. Plantă cu flori galbene, avînd fructele alcătuite din păstăi cu semințe puțin turtite, pestrițe, cu pete purpurii-negricioase (*Lupinus luteus*).

Niprală

NIRVÁNA s. f. art. (În religia budistă) Stare mistică de fericire, presupusă a fi realizată prin eliberarea de grijile vieții și prin contopirea sufletului individual cu esența divină. — Fr. **nirvana** (< sanscrită).

NÍSCAI adj. nehot. invar. (Pop.) Niște. — Lat. **nescio qualis**.

NISCAIVÁ adj. nehot. invar. (Pop.) Niscai. [Var.: **nescaivá**, **niscarevá**, **nescarevá** adj. nehot. invar.] — Din **niscai** + **va**.

NISCAREVÁ adj. nehot. invar. v. **niscaiva**.

NISÉTRU, *nisetri*, s. m. Pește mare din Marea Neagră, cu [illegible] lat, cu plăci osoase pe spinare și pe laturile corpului, prețuit pentru carnea și icrele lui (*Acipenser güldenstaedtii*). — Bg. **nesetăr**, **esetăr**, **esetra**.

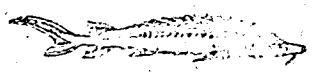

Nisetru

NISFEÁ s. f. v. **nisfia**.

NISFIÁ, *nisfiele*, s. f. (Înv.) Monedă turcească de argint, care a circulat și la noi. [Pr.: *-fi-a*. — Var.: **nisfe**, **nis[illegible]** f.] — Tc. **nisfiyet**.

NISIFIÁ s. f. v. **nisfia**.

NISÍP, *nisipuri*, s. n. 1. Rocă sedimentară provenită din [illegible] blocurilor de granit, gresie, gnais și care se prezintă sub [illegible] acumulări de granule fine. ✧ Expr. *Ca nisipul (în sări)* = [illegible] foarte mare. *A clădi pe nisip* = a întreprinde o acțiune pe care [illegible] o bază solidă, e sortită pieirii. 2. Depunere de granule fine [illegible] din oxalați, urați etc., care se formează într-un [illegible]. [Var.: (reg.) **năsíp** s. n.] — Bg. **nasip**, sb. **nasip** (nasip).

NISIPÁR, *nisipare*, s. n. Dispozitiv montat pe o [illegible] pe un tramvai etc., pentru a distribui nisip la roți, împiedicînd patinarea acestora. — Din **nisip** + suf. *-ar*.

Nisipari

NISIPÁRIȚĂ, *nisipariță*, s. f. Pește mic din apele de munte, asemănător cu zvîrluga (*Cobitis caspia romanica*). — Din **nisip** + suf. *-ar-iță*.

NISIPĂRÍE, (1) *nisipării*, s. f. 1. Carieră de nisip. 2. Nisip mult (îngrămădit de apă [illegible]). — Din **nisip** + suf. *-ărie*.

NISIPÉRNIȚĂ, *nisipernițe*, s. f. (Înv.) Vas mic [illegible] ul care se presăra peste scrisul proaspăt, pentru a usca [illegible]. — Din **nisip** + suf. *-erniță*.

NISIPÍ, *nisipesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Rar) A acoperi, [illegible] cu nisip. 2. Refl. A se preface în nisip; a se mărunți, a se [illegible]. [Var.: (reg.) **năsipí** vb. IV] — Din **nisip**.

NISIPÍȘ, *nisipișuri*, s. n. Loc acoperit cu nisip. [Var.: (reg.) **năsipíș** s. n.] — Din **nisip** + suf. *-iș*.

NISIPÍȘTE, *nisipiști*, s. f. Aluviune depusă pe fundul [illegible], formată dintr-un strat subțire de mîl acoperit cu nisip. — Din **nisip** + suf. *-iște*.

NISIPÍT, **-Ă**, *nisipiți*, *-te*, adj. Acoperit cu nisip; [illegible] (reg.) **năsipít**, **-ă** adj.] — V. *nisipi*.

NISIPIU, **-ÍE**, *nisipii*, adj. (Rar) De culoarea gălbuie [illegible]. — Din **nisip** + suf. *-iu*.

NISIPÓS, **-OÁSĂ**, *nisipoși*, *-oase*, adj. Care conține [illegible]. ✦ (Despre preparate alimentare) Care prezintă mici [illegible] asemănătoare cu nisipul. *Șerbet nisipos*. [Var.: (reg.) **năsipós** adj.] — Din **nisip** + suf. *-os*.

NIȘANGÍU, *nișangii*, s. m. (Înv.) Demnitar turc [illegible] executarea monogramei imperiale pe diplome. — Tc. **nişancı**.

NÍȘĂ, *nișe*, s. f. 1. Firidă. 2. Intrînd amenajat în p[illegible] camere, pentru a se așeza acolo un pat sau diferite mob[illegible]. Intrînd amenajat în peretele unei galerii de mină sau de [illegible] servește ca refugiu muncitorilor. ✦ Fiecare dintre adîncitur[illegible] najate în pereții unei ecluze pentru a adăposti canalurile pe [illegible] sînt deschise. 4. Dulap cu pereții de sticlă [illegible] și folosit în laboratoare împotriva gazelor vătămătoare. — [illegible].

NÍȘTE art. nehot. Cuvînt întrebuințat înaintea substa[illegible] pl. pentru a arăta o cantitate oarecare. *Niște cărți*. ✧ (În[illegible] substantiv nume de materie la sg. sau un substantiv cu se[illegible]. *Frige niște carne*. [Var.: **néște** art. nehot.] — Lat. **nes[illegible]**.

NIT, *nituri*, s. n. Tijă de metal cilindrică, cu diametrul capului mai mare decît corpul, folosită la îmbinarea pieselor metalice, de piele sau de carton. — Germ. **Niet**.

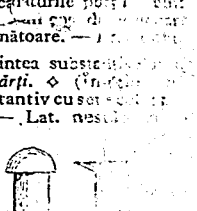

Nituri

NITAM-NISÁM adv. (Fam.) De neașteptate, deodată (și în mod nepomenit); nici una nici alta; tam-nisam. [Var.: **netam-nesám** adv.] — Bg. **ni tam, ni sam** «nici ici, nici colo; nicăieri».

NITRÁT, *nitrați*, s. m. Azotat. ✧ *Nitrat de argint* = compus al natriului, folosit în medicină și în industria cernelurilor. — Fr. **nitrate**.

NÍTRIC adj. m. (În expr.) *Acid nitric* = acid azo[illegible] — Fr. **nitrique**.

NITRIFICÁ, pers. 3 *nitrifică*, vb. I. Tranz. A produce o [illegible] — După fr. **nitrifier**.

NITRIFICÁRE, *nitrificări*, s. f. Procesul de oxidare a ar[illegible] rezultat din descompunerea compușilor animali și vegetal[illegible] microorganismele din sol, cu producere de nitrați [illegible].

NITROBENZÉN s. m. Lichid uleios, orto[illegible] dale amare, preparat prin acțiunea acidului azotic asu[illegible] întrebuințat în industrie. — Fr. **nitrobenzène**.

NITROCELULÓZĂ, *nitrocelulloze*, s. f. [illegible] tratarea celulozei cu un amestec de acid azotic și acid [illegible].

buințată ca exploziv; (impr.) nume uzual dat nitratului de celuloză. — Fr. **nitrocellulose.**

NITROGÉN, *nitrogeni,* s. m. Azot. — Fr. **nitrogène.**

NITROGLICERÍNĂ s. f. Substanță explozivă de culoare galbenă-deschisă, obținută prin acțiunea acidului azotic asupra glicerinei și întrebuințată la fabricarea dinamitei; (impr.) nume uzual dat trinitratului de glicerină. — Fr. **nitroglycérine.**

NITRONATRÍT, *nitronatriți,* s. m. Nitrat de sodiu care formează componentul principal al salpetrului de Chili. — Fr. **nitronatrite.**

NITRURÁ, *nitrurez,* vb. I. Tranz. A trata termochimic anumite oțeluri, pentru a le mări duritatea la suprafață prin încălzire într-o atmosferă de amoniac și prin răcire lentă. — Fr. **nitrurer.**

NITRURÁRE s. f. Acțiunea de *a nitrura* și rezultatul ei.

NITRURÁT, -Ă, *nitrurați, -te,* adj. (Despre anumite oțeluri) Căruia i s-a aplicat nitrurarea. — V. *nitrura.*

NITUÍ, *nituiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A forma un al doilea cap al unui nit, după ce acesta a fost trecut prin găurile pieselor care trebuie împreunate. 2. A împreuna, a fixa cu ajutorul niturilor două sau mai multe piese. — Din **nit.**

NITUÍRE, *nituiri,* s. f. Acțiunea de *a nitui* și rezultatul ei.

NITUÍT[1] s. n. Nituire. — V. *nitui.*

NITUÍT[2], **-Ă,** *nituiți, -te,* adj. Prins, împreunat, fixat cu ajutorul niturilor. ✦ Ferecat, bătut cu... *Un chimir lat, roșcat, nituit cu bani de aramă* (STANCU). — V. *nitui.*

NITUITÓR, *nituitori,* s. m. Muncitor specialist în nituire. — Din **nitui** + suf. *-(i)tor.*

NITUITÚRĂ, *nituituri,* s. f. Nituire. — Din **nitui** + suf. *-(i)tură.*

NIȚÉL, -ICĂ, *nițel, -ele,* num. nehot. (Reg.) Puțin. — Din ni[șchi]țel (puțin folosit, < *nișchit < * neșcit < lat. *nescio quantus).*

NIȚELÚȘ, num. nehot. (Reg.) Puțintel. — Din **nițel** + suf. *-uș.*

NIVÉL[1], *nivele,* s. n. Instrument topometric cu care se determină diferența de nivel dintre diferite puncte terestre. — După fr. **niveau.**

NIVÉL[2], *niveluri,* s. n. 1. Înălțime la care se găsește un punct, o linie sau o suprafață a unui loc, a unui obiect etc., în raport cu un plan orizontal dat. ◇ *Nivelul mării* = punct situat la înălțimea mării, în raport cu care se măsoară toate altitudinile. *Curbă* (sau *linie) de nivel* = linie care unește punctele terestre care au aceeași altitudine. *Pasaj de nivel* = loc unde se încrucișează (la aceeași altitudine) o cale ferată cu o șosea. 2. Fig. Stadiu, grad (de pregătire, de dezvoltare), treaptă (a calității), indice (al cantității). — După fr. **niveau** (it. **livello).**

NIVELÁ, *nivelez,* vb. I. Tranz. A face ca toate punctele unui teren să fie la același nivel, a netezi, a îndrepta. ✦ Fig. A pune pe același plan; a egaliza. — Fr. **niveler.**

NIVELÁRE, *nivelări,* s. f. 1. Acțiunea de *a nivela* și rezultatul ei. 2. (Top.) Nivelment.

NIVELÁT, -Ă, *nivelați, -te,* adj. Netezit, îndreptat; neted, drept, egal, uniform. — V. *nivela.*

NIVELATÓR, -OÁRE, *nivelatori, -oare,* adj. Care nivelează. ✦ (Substantivat, n.) Nivelă. — Din **nivela** + suf. *-(a)tor.*

NIVÉLĂ, *nivele,* s. f. Instrument format dintr-un tub umplut cu un lichid în care s-a lăsat un spațiu ocupat de o bulă de aer și care servește la stabilirea poziției orizontale a suprafețelor sau a dreptelor. — Fr. **niveau** (it. **livella).**

NIVELMÉNT, *nivelmente,* s. n. Totalitatea operațiilor prin care se determină altitudinea unor puncte terestre în raport cu o suprafață dată. — Fr. **nivellement.**

NIVELMÉTRIC, -Ă, *nivelmetrici, -e,* adj. Care aparține nivelmentului, privitor la nivelment. — Din **nivelmetru** + suf. *-ic.*

NIVELMÉTRU, *nivelmetre,* s. n. Nivel[1]. — Din **nivel** + **metru.**

NIVIDÍ vb. IV. v. **năvădi.**

NIZÁM, (1) *nizami,* s. m., (2) *nizamuri,* s. n. (Înv. și arh.) 1. Soldat din armata turcească. 2. Oștire turcească regulată. — Tc. nizam.

NIZNÁI adv. Ca și cum n-ar ști nimic, simulînd indiferență. ◇ Expr. (Substantivat) *A face pe niznaiul* = a se preface că nu știe nimic. — Rus **ne znaju** «nu știu».

NÎNÁȘ, -Ă s. m. și f. v. **nănaș.**

NÎNĂȘÉL, -ÍCĂ s. m. și f. v. **nănășel.**

NO interj. (Reg.) Ei! ei bine! — Sb. **no.**

NOÁDĂ, *noade,* s. f. (Anat.; pop.) Coccis. — Lat. ***noda** (= *nodum).*

NOÁPTE, *nopți,* s. f. Interval de timp, durînd de seara pînă dimineața, în care soarele se află sub orizont și în care este întuneric. ◇ *Noapte bună* = formulă de salut folosită cînd te desparți de cineva în cursul serii (înainte de culcare). ◇ Expr. *Peste noapte* = în timpul nopții. *Noapte de noapte* = în fiecare noapte. *Cu noaptea în cap* = dis-de-dimineață, în zori. *Zi(ua) și noapte(a)* = tot timpul, neîntrerupt, întruna. ✦ *Fluturi de noapte* = fluturi cu corpul acoperit cu perișori colorați în nuanțe închise, care zboară numai la întuneric (în timpul zilei fiind lipsiți de vedere). ✦ (Adesea fig.) Întuneric, întunecime. ✦ Adverbial, în forma *noaptea* sau *nopțile)* În (tot) timpul nopții; în timpul nopții. — Lat. **nox, noctis.**

NOÁTEN, -Ă, *noateni, -e,* s. m. și f. 1. Miel sau mioară de la un an pînă la doi ani. ✦ Lînă neagră de miel, mioară sau tertin tunsă în al doilea an. 2. (Reg.) Mînz de la șase luni pînă la doi sau trei ani [Var.: **noátin, -ă** s. m. și f.] — Lat. **annotinus.**

NOÁTIN, -Ă s. m. și f. v. **noaten.**

NÓBIL, -Ă, *nobili, -e,* adj., s. m. și f. I. Adj. 1. Care dă dovadă de generozitate, de cinste, de spirit de abnegație; generos, ales. ✦ Care face cinste, care onorează. *O acțiune nobilă.* 2. Distins, elegant, grațios. *Figură nobilă și melancolică* (NEGRUZZI). 3. (În expr.) *Metal nobil* = metal prețios. *Gaz nobil* = nume dat fiecăruia dintre gazele inerte, incolore și inodore care se găsesc în atmosferă în cantități mici. II. S. m. și f. Persoană care face parte din pătura socială a nobilimii. — Fr. **noble** (lat. lit. **nobilis).**

NOBILIÁR, -Ă, *nobiliari, -e,* adj. Care aparține nobilimii, privitor la nobilime. [Pr.: *-li-ar*] — După fr. **nobiliaire.**

NOBILÍME s. f. 1. (În orînduirea feudală) Pătură socială formată din vîrfurile exploatatoare privilegiate ale posesorilor de feude și de titluri ereditare; (în orînduirea capitalistă) pătură reacționară alcătuită din foștii feudali și descendenții lor, care au pactizat cu înalta burghezie, păstrînd unele privilegii de castă. ✦ Nobilii dintr-o regiune, dintr-o localitate. 2. (Rar) Noblețe (1). — Din **nobil** + suf. *-ime.*

NOBILITÁR, -Ă, *nobilitari, -e,* adj. (Neobișnuit) Nobiliar. —După fr. **nobiliaire.**

NOBILITÁTE s. f. (Înv.) Noblețe (1). — Fr. **nobilité** (lat. lit. **nobilitas, -atis).**

NOBLÉȚĂ s. f. v. **noblețe.**

NOBLÉȚE s. f. 1. Calitatea de nobil (II), rangul de nobil (II). 2. Clasa nobililor; nobilime (1). 3. Distincție, eleganță. [Var.: **noblétă** s. f.] — După fr. **noblesse.**

NOCÍV, -Ă, *nocivi, -e,* adj. Vătămător, distrugător. *Substanță nocivă.* — Fr. **nocif** (lat. lit. **nocivus).**

NOCTAMBÚL, -Ă, *noctambuli, -e,* s. m. și f. Somnambul; (fam.) persoană care își pierde nopțile în petreceri. — Fr. **noctambule** (lat. lit. **noctambulus).**

NOCTAMBULÍSM s. n. (Rar) Somnambulism. — Fr. **noctambulisme.**

NOCTÚRN, -Ă, *nocturni, -e,* adj. Care se face sau se întîmplă noaptea; de noapte. ◇ Loc. adj. și adv. *În nocturnă* = (despre competiții sportive) (care se desfășoară) în timpul nopții. ✦ (Substantivat, f.) Piesă muzicală (pentru pian) cu caracter liric, melancolic. — Fr. **nocturne** (lat. lit. **nocturnus).**

Noduri

NOD, *noduri,* s. n. 1. Loc în care se leagă două fire, două fîșii etc., ca să se țină strîns împreună; loc în lungul sau la capătul unui fir, al unei sfori, al unei fîșii de pînză etc., unde s-a făcut un ochi prin care s-a petrecut unul dintre capete și s-a strîns tare; legătură obținută astfel. ◇ Loc. adj. *În noduri* = încîlcit. ◇ Expr. *A lega paraua cu zece noduri* = a fi foarte zgîrcit. ✦ Loc de intersecție a două sau a mai multor căi de comunicație. ✦ Loc de legătură a două sau a mai multor elemente ale unui mecanism. 2. Porțiune dintr-o ramură care se dezvoltă în interiorul tulpinii purtătoare. ◇ Expr. *A căuta* (sau *a găsi) cuiva nod în papură* = a căuta sau a găsi greșeli, cusururi acolo unde ele nu sînt; a învinovăți pe nedrept. ✦ Porțiune mică, rotundă, foarte tare, într-o scîndură, reprezentînd locul de ramificație a crengilor pe trunchi. ✦ Aglomerare locală de material *în* masa unui corp, cu o structură mai compactă sau de culoare diferită. 3. Articulație (a degetelor). 4. (În expr.) *Nodul gîtului* (sau *gîtlejului, beregatei)* = mărul lui Adam. *Nodul vital* = punctul bulbului rahidian de care depind mișcările respiratorii și a cărui rupere are ca urmare moartea imediată. 5. Punct dublu al unei curbe, în care aceeași ramură a curbei se intersectează pe ea însăși. ✦ Punct care face parte dintr-un sistem de unde staționare, în care una dintre mărimile variabile ale undei are mereu o valoare nulă. ✦ Fiecare dintre cele două puncte în care orbita unui astru intersectează planul eclipticei. ✦ Loc sau centru geografic sau geologic cu anumite caracteristici deosebite față de alte centre sau locuri asemănătoare. ◇ *Nod hidroenergetic* = centru geografic pe a cărui suprafață sînt așezate construcții hidrotehnice și de unde pleacă arterele de transport respective. 6. Fig. Senzație de sufocare pe care o are cineva cuprins de o emoție sau de o enervare puternică. ◇ Expr. *A înghiți noduri* = a suporta cu greu o durere, o umilință. *A înghiți cu noduri* = a mînca în silă, fără poftă. 7. Fig. Punct esențial de care depinde soluționarea unei probleme. ◇ Expr. *Nod gordian* = problemă foarte grea sau cu neputință de rezolvat. 8. Unitate de măsură pentru viteza navelor, egală cu viteza unei nave care se deplasează cu o milă marină pe oră. — Lat. **nodus.**

NODÁL, -Ă, *nodali, -e,* adj. Esențial, fundamental. — Fr. **nodal.**

NODORÓS, -OÁSĂ adj. v. **noduros.**

NODÓS adj. m. (În expr.) *Eritem nodos* = simptom al mai multor boli caracterizat prin apariția pe pielea corpului a unor noduli tari sau a unor bășicuțe seroase. — Din **nod** + suf. *-os.*

NODOZITÁTE s. f. 1. Formație anormală, rezultată din înmulțirea celulelor rădăcinilor de leguminoase, în urma infecției cu anumite bacterii. 2. Ridicătură mică, rotunjită, pe suprafața unui obiect — După fr. **nodosité.**

NODÚL, *noduli,* s. m. Mică umflătură anormală (la animale sau la plante). [Pl. și: (n.) *nodule]* — Fr. **nodule** (lat. lit. **nodulus).**

NODULÉŢ, *noduleţe*, s. n. Diminutiv al lui *nod*.

NODURÓS, -OÁSĂ, *noduroşi, -oase*, adj. 1. Cu noduri, plin de noduri. 2. (Despre părţi ale corpului) Cu articulaţiile proeminente; ciolănos. [Var.: **nodorós, -oásă** adj.] — Din **nod** + suf. *-ur-os*.

NOHOTÍU, -ÍE adj. v. năutiu.

NOHUTÍU, -ÍE adj. v. năutiu.

NOI pron. pers. 1 pl. 1. (Desemnează pe cel care vorbeşte şi persoana sau persoanele pe care acesta şi le asociază în vorbire) *Dă soarele după deal şi noi tot pe loc stăm* (CREANGĂ). 2. (În dativ, în formele *ne, ni*, are valoare posesivă) *Nu-i nevoie să ne ostenim de pe acum caii* (SADOVEANU). ◇ Loc. adv. (La acuzativ) *La noi* = acasă; în ţara de baştină. ✦ (În dativ sau în acuzativ, în forma *ne*, are valoare de pronume reflexiv) *Vrei să ne aprindem paie în cap?* (CREANGĂ). 3. (Cu valoare de dativ etic) *Cum ni l-au sfîrticat nelegiuiţii!* (SADOVEANU). 4. (În stilul oficial-administrativ, azi rar) Eu. *Noi comisarul secţiei 55 după reclamaţia părţilor...* (CARAGIALE). ◇ (Ca plural al modestiei) *Noi credem că una din însuşirile poeziei este că ea aţiţă... puterile psihice ale omului* (GHEREA). [Dat. *nouă, ne, ni*, acuz. *(pe) noi, ne*] — Lat. **nos**.

NOIÁN, *noiane*, s. n. 1. Cantitate, volum mare. ✦ Mulţime, număr mare. 2 Întindere mare de apă; nemărginire, imensitate. ✦ Întindere de teren inundabil, care în timpul viiturilor constituie un loc de reproducere a peştilor, iar în timpul verii este loc de păşune. 3. Genune, abis.

NOIÉMBRIE s. m. A unsprezecea lună a anului; (pop.) brumărel, brumar. [Var.: (înv. şi reg.) **noiémvrie, novémbre** s. m.] — Slav (v. sl. **nojenbrĭ, nojemvrij** < gr.).

NOIÉMVRIE s. m. v. noiembrie.

NÓIMĂ, *noime*, s. f. 1. Înţeles, sens; rost. ✦ (Înv.) Idee, gînd, părere. 2. Menire, ţel; tilc. 3. (Rar) Simbol. — Ngr. **noima**.

NOÍME, *noimi*, s. f. A noua parte dintr-un întreg. — Din **nouă** + suf. *-ime*.

NOÍŢĂ, *noiţe*, s. f. Dungă subţire albă, care apare uneori pe unghiile degetelor de la mînă.

NOJÍŢĂ, *nojiţe*, s. f. 1. Cureluşă sau şiret cu care se leagă opincile. 2. Fiecare dintre găurile opincii, prin care se petrece nojiţa (1). [Var.: **năjíţă** s. f.] — Bg. **nožica**.

NOMÁD, -Ă, *nomazi, -de*, adj. Care nu are aşezare statornică într-un loc, care se mută dintr-un loc în altul. — Fr. **nomade** (< gr.).

NOMADÍSM s. n. Stare a unor colectivităţi umane care duc o viaţă nomadă. — Fr. **nomadisme**.

NOMENCLATÓR, *nomenclatoare*, s. n. 1. Listă care cuprinde nomenclatura dintr-un anumit domeniu al ştiinţei, al tehnicii etc. 2. Listă de materiale, produse etc. clasificate conform unui anumit criteriu. — Fr. **nomenclateur** (lat. lit. **nomenclator, -oris**).

NOMENCLATÚRĂ, *nomenclaturi*, s. f. 1. Totalitatea termenilor întrebuinţaţi sistematic într-o anumită specialitate sau într-un anumit domeniu de activitate. 2. Listă, catalog conţinînd titluri de opere, nume proprii, denumiri ale obiectelor dintr-un domeniu. — Fr. **nomenclature** (lat. lit. **nomenclatura**).

NOMENCLATURÍSTIC, -Ă, *nomenclaturistici, -e*, adj. (Rar) Privitor la nomenclatură. — Din **nomenclatură**.

NOMINÁL, -Ă, *nominali, -e*, adj. Care conţine nume, de nume; după nume, pe nume. ◇ *Valoare nominală* = valoare indicată pe o acţiune, pe o hîrtie-monedă (care uneori nu corespunde cu valoarea reală, după cursul zilei); valoare oficială. *Flexiune nominală* = flexiunea părţilor de vorbire declinabile. *Predicat nominal* = predicat alcătuit dintr-un nume predicativ şi un verb copulativ. — Fr. **nominal** (lat. lit. **nominalis**).

NOMINALÍSM s. n. Curent în filozofia medievală (reprezentînd experienţa iniţială a materialismului din acea epocă) care susţinea că numai lucrurile individuale cu calităţile lor sînt reale, iar noţiunile generale, create de gîndirea noastră, sînt simple nume ale acestor lucruri, nu oglindesc proprietăţile şi calităţile lor şi nu există independent de ele. — Fr. **nominalisme**.

NOMINALÍST, -Ă, *nominalişti, -ste*, s. m. şi f. Adept al nominalismului. — Fr. **nominaliste**.

NOMINATÍV, *nominative*, s. n. Caz al declinării în care stă subiectul, numele predicativ şi apoziţia. — Fr. **nominatif** (lat. lit. **nominativus**).

NOMINATÍVĂ, *nominative*, adj. f. (Fin.; în expr.) *Obligaţie nominativă* = obligaţie care poartă înscris numele proprietarului. — Fr. **nominatif** (lat. lit. **nominativus**).

NOMOGRAFÍE s. f. Disciplină care are ca obiect întocmirea nomogramelor. — Fr. **nomographie** (< gr.).

NOMOGRÁMĂ, *nomograme*, s. f. (Mat.) Diagramă care reprezintă legătura dintre două sau mai multe mărimi variabile, cu ajutorul căreia se pot determina uşor, grafic, valorile numerice ale uneia sau ale unora dintre variabile, în funcţie de valorile numerice date celorlalte variabile. ◇ *Nomogramă carteziană* = nomograma raportată la un sistem de coordonate plane. — Fr. **nomogramme** (< gr.).

NOMÓL s. n. v. nămol.

NOMOLÓS, -OÁSĂ adj. v. nămolos.

NONAGENÁR, -Ă, *nonagenari, -e*, s. m. şi f. Persoană care a atins sau a depăşit vîrsta de nouăzeci de ani. — Fr. **nonagénaire** (lat. lit. **nonagenarius**).

NONSÉNS, *nonsensuri*, s. n. Ceea ce e fără înţeles; vorbă, faptă fără rost; absurditate. — După fr. **non-sens**.

NOPÁL s. m. Plantă erbacee din America, cu frunze cărnoase şi flori roşii, cultivată şi la noi ca plantă ornamentală (*Opuntia vulgaris*). — Fr. **nopal** (< span.).

NOPTÁTEC, -Ă adj. v. noptatic.

NOPTÁTIC, -Ă, *noptatici, -e*, adj. De noapte, nocturn. ✦ Fig. Negru ca noaptea; întunecat. [Var.: **noptátec, -ă** adj.] — Din **noapte** + suf. *-atic*.

NOPTICÍCĂ s. f. (Fam.) Diminutiv al lui *noapte*.

NOPTICOÁSĂ, *nopticoase*, s. f. Plantă erbacee cu flori purpurii sau violete, cultivată ca plantă meliferă sau pentru mirosul puternic pe care îl răspîndesc, seara, florile ei (*Hesperis matronalis*). — Din **noapte** + suf. *-ic-oasă*.

Nopticoasă

NOPTIÉRĂ, *noptiere*, s. f. Dulăpior sau măsuţă care se asază lîngă pat; măsuţă de noapte. — Din **noapte** + suf. *-ieră*.

NOPTIŢĂ, *noptiţe*, s. f. (Rar) Nopticică. — Din **noapte** + suf. *-iţă*.

NOPTÓS, -OÁSĂ, *noptoşi, -oase*, adj. (Rar) Întunecos, întunecat. — Din **noapte** + suf. *-os*.

NOR, *nori*, s. m. 1. Îngrămădire de vapori condensaţi în picături de apă, cristale de gheaţă sau fulgi de zăpadă, care se formează în aer, putînd da, în anumite condiţii de temperatură, presiune etc., ploaie, zăpadă, grindină, ceaţă. ◇ Expr. *E nor* = e înnorat. *Trăieşte sau e (cu capul) în nori* sau *parc-ar fi căzut din nori*, se spune despre cineva care este străin de cele ce se întîmplă în jurul lui, care trăieşte într-o lume aparte, de visuri, nevrînd să ţină seamă de realitate. ✦ *Nor arzător* = izbucnire vulcanică frecventă, compusă din gaze, vapori fierbinţi şi mari cantităţi de cenuşă. 2. Masă densă şi mobilă de praf, de fum etc. 3. Fig. Mulţime compactă şi mobilă de fiinţe (care întunecă zarea). [Var.: (reg.) **nóur, nuór** s. n.] — Lat. **nubilum**.

NÓRĂ, *nurori*, s. f. Soţia considerată în raport cu părinţii soţului. [Gen.-dat. *nurorii* şi (fam.) *norei*; (urmat de un adj. posesiv) *noru-* sau *noră-*] — Lat. **norus** (= *nurus*).

NORD s. n. 1. Unul dintre cele patru puncte cardinale, aflat în direcţia stelei polare; miazănoapte. ◇ *Nord magnetic* = direcţie în care se îndreaptă întotdeauna capătul nord al unui ac magnetic. ◇ Loc. adj. *De nord* = nordic. 2. Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei ţări etc. aşezată spre nord (1); ţinut nordic. — Fr. **Nord**.

NORD-AMERICÁN, -Ă, *nord-americani, -e*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine Americii de Nord sau populaţiei ei, privitor la America de Nord sau la populaţia ei; (prin restricţie) care aparţine Statelor Unite sau populaţiei lor, privitor la Statele Unite sau la populaţia lor. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia Americii de Nord sau (prin restricţie) a Statelor Unite. — Din **nord** + **american**.

NORD-ÉST s. n. Punct cardinal secundar, situat în direcţia bisectoarei unghiului format de direcţiile nord şi est; parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei ţări etc. aşezată între nord şi est. — Fr. **Nord-Est**.

NORD-ESTIC, -Ă, *nord-estici, -e*, adj. De (la) nord-est, spre nord-est. — Din **nord-est** + suf. *-ic*.

NÓRDIC, -Ă, *nordici, -e*, adj. De (la) nord. ✦ (Substantivat) Persoană cu înfăţişare sau cu însuşiri specifice omului de la nord. — Fr. **nordique**.

NORD-VÉST s. n. Punct cardinal secundar, situat în direcţia bisectoarei unghiului format de direcţiile nord şi vest; parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei ţări etc., aşezată între nord şi vest. — După fr. **Nord-Ouest**.

NORD-VÉSTIC, -Ă, *nord-vestici, -e*, adj. De (la) nord-vest, spre nord-vest. — Din **nord-vest** + suf. *-ic*.

NOREÁ, *norele*, s. f. (Bot.) Barba-împăratului. — Din **nor** + suf. *-ea*.

NORIŞÓR, *norişori*, s. m. Diminutiv al lui *nor*.

NÓRIŢĂ, *noriţe*, s. f. (Zool.) Nurcă.

NORMÁ, *normez*, vb. I. Tranz. A stabili norma unei anumite lucrări sau pentru un anumit domeniu de activitate tehnico-economic. — Din **normă** (după rus *normírovat'*).

NORMÁL, -Ă, *normali, -e*, adj. 1. (Adesea adverbial) Aşa cum trebuie să fie, potrivit cu starea firească; obişnuit. ◇ *Plan normal* = plan perpendicular pe tangenta dusă într-un punct al unei curbe. ✦ Sănătos (din punct de vedere fizic şi psihic). 2. Care este conform cu normele. ✦ (Despre mărimi) A cărei valoare este apropiată de valoarea întîlnită cel mai des. 3. (Înv., în expr.) *Şcoală normală* = şcoală pedagogică. — Fr. **normal** (lat. lit. **normalis**).

NORMALÍST, -Ă, *normalişti, -ste*, s. m. şi f. (Înv.) Elev al unei şcoli normale. — Din [şcoală] **normală** + suf. *-ist*.

NORMALIZÁ, *normalizez*, vb. I. Tranz. A face să devină normal. — Fr. **normaliser**.

NORMALIZÁRE, *normalizări*, s. f. Acţiunea de *a normaliza* şi rezultatul ei.

NORMÁRE, *normări*, s. f. Acțiunea de *a norma* și rezultatul ei.

NORMÁT, -Ă, *normați, -te*, adj. Care se efectuează după norme stabilite, care este corespunzător unor astfel de norme. ✧ *Contabilitate normată* = sistem de contabilitate în care conturile poartă numere simbolice, aceleași în toate întreprinderile. — V. *norma*.

NORMATÍV[1], *normative*, s. n. Tabel cuprinzînd duratele medii în care se efectuează anumite operații tehnice, folosit pentru stabilirea normelor tehnice în producție. — Rus **normativ** (< fr.).

NORMATÍV[2], **-Á**, *normativi, -e*, adj. Care servește ca normă (1) sau stabilește o normă, care are caracterul unei norme. — Fr. **normatif** (rus **normativnîi**).

NORMATÓR, -OÁRE, *normatori, -oare* s. m. și f. Persoană calificată în stabilirea normelor de timp de lucru în producție. — Din **norma** + suf. *-(a)tor*.

NÓRMĂ, *norme*, s. f. 1. Regulă obligatorie fixată prin lege sau prin uz. 2. Criteriu de apreciere; îndreptar. 3. Lucrare pe care cineva trebuie să o execute într-o unitate de timp. ✧ *Normă de timp* = normă care determină timpul de muncă în cursul căruia muncitorul trebuie să execute o anumită operație. *Normă tehnică* = normă stabilită prin mijloace științifice, pe baza unor condiții tehnice date, pentru săvîrșirea unui proces tehnologic. — Fr. **norme** (lat. lit. **norma**).

NORÓC, *noroace*, s. n. 1. Soartă, ursită, destin (favorabil). ✧ Expr. *La* (sau *într-un*) *noroc* = la întîmplare, fără a fi sigur de rezultat. *Cum a da tîrgul și norocul* = după împrejurări. *La cît mi-a sta norocul* = în ce măsură voi fi favorizat de soartă. 2. Întîmplare neașteptată sau concurs de împrejurări favorabile care asigură reușita unei acțiuni, îndeplinirea unei dorințe etc.; șansă. *Numai* (sau *tot*) *de noroc să se plîngă omul*, se spune despre omul norocos căruia îi reușesc toate. ✧ *Joc de noroc* = joc de cărți, de zaruri etc. în care cîștigul depinde de întîmplare. ✧ Expr. *A avea noroc* sau *a fi cu noroc* = a avea succes în acțiunile întreprinse. *A avea norocul să...* = a se ivi prilejul favorabil pentru... *A avea noroc de cineva* (sau *de ceva*) = a avea avantajul de a da peste cineva (sau ceva) folositor; a se putea sluji de cineva sau de ceva. *Noroc că...* = din fericire..., bine că... *Noroc!* = formulă de salut sau de urare. 3. Stare sufletească în care omul e fericit; fericire, bine. — Slav (v. sl. **narokŭ**).

NOROCÉL, *norocele*, s. n. Diminutiv al lui *noroc*.

NOROCÍ, *norocesc*, vb. IV. Tranz. 1. A face pe cineva fericit, a aduce cuiva noroc; a ferici. 2. (Pop.) A ursi, a meni. — Din **noroc**.

NOROCÍRE, *norociri*, s. f. 1. Faptul de *a noroci*. 2. Reușită, succes; fericire. ✦ (Rar) Noroc.

NOROCÍT, -Ă, *norociți, -te*, adj. 1. Norocos; fericit. 2. (Înv.) Care aduce noroc. — V. *noroci*.

NOROCÓS, -OÁSĂ, *norocoși, -oase*, adj. Care are noroc, căruia îi reușesc toate. — Din **noroc** + suf. *-os*.

NORÓD, *noroade*, s. n. (Înv. și arh.) 1. Popor. 2. Clasele sociale de jos, populația exploatată. ✦ Gloată. — Slav (v. sl. **narodŭ**).

NORÓI[1], *noroaie*, s. n. Pămînt amestecat cu apă; glod, tină. ✧ Expr. *A împroșca pe cineva cu noroi* sau *a zvîrli cu noroi în cineva* = a calomnia, a defăima pe cineva. — Bg. **naroj** «aluviune».

NOROÍ[2], *noroiesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) acoperi de noroi, a (se) afunda în noroi. — Din **noroi**[1].

NOROIÁLĂ s. f. (Rar) Noroi mare. — Din **noroi** + suf. *-eală*.

NOROIÓS, -OÁSĂ, *noroioși, -oase*, adj. Cu noroi, plin de noroi; mocirlos. — Din **noroi**[1] + suf. *-os*.

NOROÍT, -Ă, *noroiți, -te*, adj. (Rar) Acoperit de noroi, cufundat în noroi. — V. *noroi*[2].

NORÓS, -OÁSĂ, *noroși, -oase*, adj. (Despre cer, *p. ext.* despre zi, despre vreme) Plin de nori; înnorat. ✦ Fig. Întunecat, posomorît. [Var.: **nourós, -oásă** adj.] — Lat. **nubilosus**.

NORULÉȚ, *noruleți*, s. m. Norișor. — Din **nor** + suf. *-ul-eț*.

NORÚȚ, *noruți*, s. m. Norișor. — Din **nor** + suf. *-uț*.

NORVEGIÁN, -Ă, *norvegieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Norvegiei sau populației ei, privitor la Norvegia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Norvegiei. — Din **Norvegia** + suf. *-ean*.

NÓSFIȚĂ s. f. v. **nostiță**.

NOST, NOÁSTĂ adj. pos. v. **nostru**.

NOSTÁLGIC, -Ă, *nostalgici, -e*, adj. Plin de nostalgie. — Fr. **nostalgique** (< gr.).

NOSTALGÍE, *nostalgii*, s. f. Sentiment de melancolie provocat de dorința de a revedea un loc iubit, o persoană apropiată sau de retrăirea în trecut. — Fr. **nostalgie** (< gr.).

NÓSTIM, -Ă, *nostimi, -e*, adj. 1. Plin de haz, spiritual. ✦ Original, interesant. 2. Atrăgător, plăcut. — Ngr. **nostimos**.

NOSTIMÁDĂ, *nostimade*, s. f. Lucru sau întîmplare nostimă, glumă nostimă. ✧ Loc. adj. *De toată nostimada* = foarte nostim, plin de haz. — Ngr. **nostimada**.

NOSTIMIÓR, -OÁRĂ, *nostimiori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *nostim*.

NÓSTIȚĂ, *nostițe*, s. f. Cegă mică (pînă la 1 kg). [Var.: **nósfiță** s. f.]

NOSTRÓM, *nostromi*, s. m. Șef de echipaj al unei nave de comerț. — It. **nostromo**.

NÓSTRU, NOÁSTRĂ, *noștri, noastre*, adj. pos. (Precedat de art. «al», «a», «ai», «ale» cînd are valoare pronominală propriu-zisă, cînd precedă substantivul sau cînd cuvîntul precedat nu are articol enclitic) 1. (Arată posesiunea: la sg. indică mai mulți posesori și obiectul posedat unic, la pl. indică mai mulți posesori și mai multe obiecte posedate) Care aparține vorbitorului și unui grup din care face parte vorbitorul, care este legat printr-o relație de proprietate cu vorbitorul și cu grupul din care face parte acesta. *Casa noastră*. ✧ (Pronominal) *O casă mai mare decît a noastră*. 2. (Arată apartenența la un grup) Din care face parte vorbitorul, la care aparține vorbitorul. ✧ (Pronominal) *Un scriitor dintre ai noștri* (SADOVEANU). 3. Care ține de vorbitor și de grupul din care face parte; al vorbitorului și al grupului din care face parte acesta. 4. Care se află cu vorbitorul și cu grupul din care face parte acesta în relații de rudenie, de prietenie etc. 5. (Cu valoare afectivă) Despre care este vorba, cunoscut; apropiat sufletește de vorbitor și de grupul din care face parte. *Atunci lupul nostru începe a mînca hîlpov* (CREANGĂ). 6. (În stilul oficial și solemn, cu valoare de sg.) Meu. *Ordinul nostru*. 7. (După prepoziții și locuțiuni prepoziționale) *A trecut drumul pe dinaintea noastră* (CREANGĂ). [Var.: (reg.) **nost, noástă, noști, noáste** adj. pos.] — Lat. **noster, nostra**.

NOTÁ, *notez*, vb. I. Tranz. 1. A consemna în scris, a însemna, a înregistra. ✦ A califica cu ajutorul notelor pe un elev; a aprecia pe cineva sau ceva. ✦ A însemna pe cineva în vederea sancționării lui. ✦ A băga de seamă, a fi atent la... *Notează bine ce-ți spun!* 2. A însemna prin litere, cifre sau alte simboluri valori numerice, elemente geometrice etc. — Fr. **noter** (lat. lit. **notare**).

NOTÁBIL, -Ă, *notabili, -e*, adj. Vrednic de a fi luat în seamă; remarcabil. ✦ (Substantivat, m. pl.) Personalitate de seamă. — Fr. **notable** (lat. lit. **notabilis**).

NOTABILITÁTE, *notabilități*, s. f. Personalitate de seamă, personaj important. — După fr. **notabilité**.

NOTÁR, *notari*, s. m. Funcționar public învestit cu puterea de a autentifica acte jurîdice. ✦ (În vechea organizare administrativă) Secretar al primăriei într-o comună rurală. — Fr. **notaire** (lat. lit. **notarius**).

NOTÁRE, *notări*, s. f. Acțiunea de *a nota*; indicare prin litere, cifre sau alte semne.

NOTARIÁT, *notariate*, s. n. Instituție publică în care se legalizează și se autentifică acte; funcția și activitatea notarului sau a autorității însărcinate cu autentificarea și legalizarea actelor. ✧ *Acte de notariat* = acte autentice sau care urmează să fie autentificate, legalizate. (În vechea organizare administrativă) *Secție de notariat* = secție a unui tribunal care se ocupă cu înregistrarea, legalizarea și autentificarea actelor. — Fr. **notariat**.

NOTAȚIE, *notații*, s. f. 1. Însemnare, notă. 2. Sistem de reprezentare grafică a sunetelor și a diferitelor raporturi dintre ele. 3. Reprezentare grafică a unor semne convenționale. — Fr. **notation**.

NÓTĂ, *note*, s. f. 1. Însemnare, înregistrare în scris a unei observații referitoare la o anumită chestiune. ✧ Expr. *A lua notă* (de ceva) = a lua cunoștință de ceva, a ține seama, a reține. ✦ (La pl.) Însemnări scrise cu privire la o călătorie, la o problemă, la un eveniment istoric etc. 2. Adnotare la un text literar sau științific, cuprinzînd informații suplimentare de amănunt, referințe bibliografice etc., trecute în josul paginii sau la sfîrșitul volumului adnotat. 3. Comunicare (scrisă) prin care guvernul unui stat informează guvernul altui stat asupra unor probleme, face anumite propuneri, protestează împotriva lezării unor interese etc. 4. Socoteală scrisă cuprinzînd sumele pe care cineva trebuie să le achite pentru obiectele cumpărate, pentru consumații etc. 5. Calificativ care reprezintă, printr-o cifră sau o mențiune specială, aprecierea cunoștințelor sau a comportării unui elev sau a unui student, notată de către profesor. 6. Semn grafic prin care se indică înălțimea și durata unui sunet și care se folosește în transcrierea compozițiilor muzicale; sunet muzical. ✦ (La pl.) Caiet care cuprinde piese muzicale transcrise. ✧ Expr. *A fi în notă* = a fi în acord cu situația. 7. Nuanță, trăsătură caracteristică; particularitate. — Fr. **note** (lat. lit. **nota**).

NOTĂRÁȘ, *notărași*, s. m. Diminutiv al lui *notar*.

NOTĂTÍȚĂ, *notătițe*, s. f. Pasăre din ordinul picioroangelor, cu penele negre mărginite cu roșu și cu ciocul lung, negru (*Phalaropus hyperboreus*). — Din [î]**nota** + suf. *-(ă)tiță*.

Notătiță

NOTĂTOÁRE s. f. (Bot.) Broscariță (1). — Din [î]**nota** + suf. *-(ă)toare*.

NÓTES, *notesuri*, s. n. Carnet de însemnări. — Fr. **notes**.

NOTIFICÁ, *notific*, vb. I. Tranz. A aduce la cunoștință în mod oficial. ✦ (Impr.) A nota. — Fr. **notifier** (lat. lit. **notificare**).

NOTIFICÁRE, *notificări*, s. f. Acțiunea de *a notifica* și rezultatul ei.

NOTÍST, -Ă, *notiști, -ste*, s. m. și f. (Fam.) Care știe să cînte după note. — Din **notă** + suf. *-ist*.

NOTÍȚĂ, *notițe*, s. f. Diminutiv al lui *notă*. ✦ (La pl.) Însemnări rezumative după un curs, o lecție etc.

NOTÍȚIE, *notiții*, s. f. (Italienism înv.) Informație, știre. — It. **notizia**.

NOTORIETÁTE, *notorietăți*, s. f. Faptul de a fi notoriu; faimă, celebritate. — După fr. **notoriété**.

NOTÓRIU, -IE, *notorii*, adj. Cunoscut de toată lumea. — Fr. **notoire** (lat. lit. **notorius**).

NOȚIUNE, *noțiuni*, s. f. 1. Formă a gîndirii omenești cu ajutorul căreia sînt cunoscute caracterele generale, esențiale ale obiectelor și fenomenelor din natură și societate (obținute prin generalizare și abstractizare); concept. 2. Cunoștință generală despre valoarea și sensul unui lucru; idee, concepție despre ceva. 3. (La pl.) Cunoștințe, principii generale de bază într-o anumită ramură; elemente. — Fr. **notion** (lat. lit. **notio, -onis**).

NOU, NOUĂ, *noi*, adj. I. 1. Făcut sau creat de curînd, care apare pentru prima dată. ◇ (Azi rar) *Lumea nouă* = America. ◇ (Adverbial) *Nou-născut* = copil care s-a născut de curînd. ◇ Loc. adv. *Din nou* = încă o dată, iar; în continuare; (neobișnuit) de curînd. ◇ Expr. *Ce mai (e) nou?* = ce s-a mai întîmplat în ultima vreme? ✦ (Despre produse agricole, viticole etc.) Din recolta anului în curs. 2. Care apare în locul unui lucru mai vechi; de azi, contemporan, actual. ◇ *Anul nou* = ziua de 1 ianuarie. *Lună nouă* (sau *crai nou*) = luna în prima ei fază, cînd are forma unei seceri subțiri. ✦ (Substantivat, n.) Element care apare la un moment dat în procesul dezvoltării unui fenomen și care, în luptă cu elementele vechi, iese întotdeauna învingător. 3. Cu aspect și conținut schimbat; transformat. ✦ Evoluat, perfecționat. 4. Recent; p. *ext.* altfel, alt. *Unul din ei vestește împăratului despre venirea noilor pețitori* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Lume nouă!* exclamație cu care întîmpinăm pe oaspeții rari. II. Făcut sau cumpărat de curînd; care nu a mai fost folosit, neîntrebuințat; în bună stare, neuzat. ◇ *Nou-nouț* = foarte nou. ✦ (Despre cuvinte, expresii etc.) Intrat de curînd în limbă. ✦ Proaspăt. III. Lipsit de experiență, neexperimentat. [Pl. și: (f.) *noue*] — Lat. **novus, nova**.

NOUĂ num. card. Numărul care are în numărătoare locul între opt și zecelea. ◇ Expr. *A fi în al nouălea cer* = a fi în culmea fericirii. — Din **nouă** + **le** + **a**.

NOUĂSPREZECE num. card. Numărul care are în numărătoare locul între optsprezece și douăzeci; se indică prin cifra 19 (sau XIX). ◇ (Adjectival) *Am nouăsprezece zile de concediu.* ◇ (Substantivat) *Au plecat nouăsprezece și s-au întors patru.* ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Apartamentul nouăsprezece.* — Din **nouă** + **spre** + **zece**.

NOUĂSPREZECELEA, -CEA num. ord. Care se află între al optsprezecelea și al douăzecilea. — Din **nouăsprezece** + **le** + **a**.

NOUĂZECI num. card. Număr care își are în numărătoare locul între optzeci și nouă și nouăzeci și unu; se indică prin cifra 90 (sau XC). ◇ (Adjectival) *Are nouăzeci de ani.* ◇ (Substantivat) *Nouă ori zece fac nouăzeci.* ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Rîndul nouăzeci.* — Din **nouă** + **zeci**.

NOUĂZECILEA, -ZECEA num. ord. Care se află între al optzeci și nouălea și al nouăzeci și unulea. — Din **nouăzeci** + **le** + **a**.

NOULEȚ, -EAȚĂ, *nouleți, -e*, adj. (Rar) Nouț. — Din **nou** + suf. *-ul-eț*.

NOUR s. m. v. **nor**.

NOURĂ vb. I. v. **innora**.

NOURAȘ, *nourași*, s. m. Diminutiv al lui *nour*.

NOUREL, *nourei*, s. m. (Rar) Nouraș. — Din **nour** + suf. *-el*.

NOUROS, -OASĂ adj. v. **noros**.

NOUTĂTE, *noutăți*, s. f. 1. Însușirea de a fi nou. 2. Lucru nou, de curînd pus în circulație, de-abia descoperit etc. 3. Veste, știre recentă și interesantă. — Lat. **novitas, -atis**.

NOUȚ, -Ă, *nouți, -e*, adj. (Rar) Diminutiv al lui *nou*.

NOVĂ, *novez*, vb. I. Tranz. (Jur.) A stinge o obligație înlocuind-o cu alta care diferă de prima prin obiect, prin creditor, prin debitor sau prin cauză. — Fr. **nover** (lat. lit. **novare**).

NOVAC, *novaci*, s. m. (Pop.) Uriaș, gigant; voinic. — Slav (v. sl. **novakŭ**).

NOVAT, -Ă, *novați, -te*, adj. (Jur.) Care este sau a făcut obiectul unei novații. — V. *nova*.

NOVATOR, -OARE, *novatori, -oare*, adj. (Rar) Înnoitor. ✦ (Substantivat) Persoană cu idei și concepții noi. — Fr. **novateur** (lat. lit. **novator, -oris**).

NOVAȚIE, *novații*, s. f. 1. (Jur.) Stingere a unei obligații prin crearea alteia noi care o înlocuiește și care diferă în mod esențial de ea. 2. (Rar) Inovație. — Fr. **novation** (lat. lit. **novatio, -onis**).

NOVĂCÉSC, -EĂSCĂ, *novăcești*, adj. (Pop.) Care se referă la novac; de uriaș, de voinic. — Din **novac** + suf. *-esc*.

NOVÉLĂ[1] s. f. v. **nuvelă**[2].

NOVÉLĂ[2], *novele*, s. f. (Înv.) Zvon, știre, noutate. [Var.: **nuvélă** s. f.] — It. **novella** (fr. **nouvelle**).

NOVÉMBRE s. m. v. **noiembrie**.

NOVÍCE, *novici, -e*, s. m. și f. 1. Persoană care abia a început să învețe ceva; începător. ✦ (Adjectival) Nevinovat, candid. 2. Persoană care a intrat într-o mănăstire și are de făcut un stagiu pînă la călugărie. — Fr. **novice** (lat. lit. **novicius**).

NOVICIÁT s. n. Situația, starea de novice (2). — Fr. **noviciat**.

NOVOCAÍNĂ, *novocaine*, s. f. Substanță care se prezintă în formă de ace incolore, solubile în apă și în alcool, întrebuințată ca anestezic local. — Fr. **novocaïne**.

NU adv. I. (Dă valoare negativă verbului dintr-o propoziție și propoziției întregi) 1. (Apare într-o propoziție principală, independentă sau legată de alta prin coordonare) *Nu mai trăiește măicuța ta?* (SADOVEANU). *Nu trînti obloanele!* (DELAVRANCEA). *Ar zîmbi și nu se-ncrede* (EMINESCU). *Busuioace, busuioace, N-ai mai crește, nici te-ai coace!* (ALECSANDRI). 2. (În propoziții subordonate, cu aceeași valoare ca în propoziții independente) *Se puse pe plîns, de n-a putut nici un vraci să-l împace* (ISPIRESCU). ✦ (După verbe care exprimă teamă, îndoială; fără valoare de negație) *Mi-e teamă să nu te îmbolnăvești.* 3. (Negația aflată pe lîngă predicatul regentei se referă la întreaga frază) *Eu nu am venit să te întreb asta* (ISPIRESCU). II. (Negația se referă la o parte a propoziției; într-o propoziție negativă, pe lîngă diferite părți de propoziție) *Tudor dăduse nu de mult porunci strașnice* (CAMIL PETRESCU). *Îl și vede vîind repede, dar nu așa cum se dusese* (CREANGĂ). III. (În expresii, locuțiuni sau în corelație cu adverbe, conjuncții etc.) 1. (Corelativ, într-o frază sau o propoziție ale căror părți sînt în raport adversativ) *De din vale de Rovine Grăim, Doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești așa departe* (EMINESCU). *Dar nu numai artistul și naturalistul, ci încă strategicul, politicul și arheologul au de multe a se minuna într-acest împodobit ținut* (BĂLCESCU). 2. (În legătură cu adverbe, în expr.) *Nu prea. Nu tocmai.* ▭ *Nu (care) cumva*, servește la precizarea unei întrebări, exclamații etc.: a) (interogativ cu nuanță dubitativă) *Oare nu cumva de-acum mi-oi da cu paru-n cap de răul Vidmei?* (CREANGĂ); b) (cu nuanță finală) *Îl rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumva să meargă la pieirea capului său* (ISPIRESCU). 3. (În expr.) *Nu am decît să...* = singurul lucru care îmi rămîne de făcut este să..., îți recomand să...; sînt liber să... IV. (Folosit singur, înlocuiește predicatul unei propoziții, o propoziție sau o frază) 1. (Într-o propoziție eliptică se referă la un verb exprimat înainte, înlocuind predicatul) *Cine poate oase roade; cine nu, nici carne moale.* ◇ Expr. (Fam.) *A spune că nu* = a nega. 2. (Înlocuiește o propoziție negativă; ca răspuns la o întrebare, ca acceptare a unei enunțări negative) *Dormi? — Încă nu, a răspuns Mitrea* (SADOVEANU). ✦ (Exprimă atitudinea negativă față de cele expuse mai înainte, lăsînd să urmeze enunțarea hotărîrii printr-o propoziție sau o frază) *Nu, mă rog, nu-mi datorești nimica, adăugi el ferind cu mîna într-o parte bancnota* (SADOVEANU). ✦ (Întărit prin repetare) *Nu, nu, nu! nu vorbi așa* (SADOVEANU). — Lat. **non**.

NOVITĂ, *novitale*, s. f. (Înv.) Noutate, știre. — It. **novità**.

NUANȚĂ, *nuanțez*, vb. I. Tranz. A reproduce, a reda nuanțele unei culori, ale unui ton etc. ✦ Tranz. și intranz. A introduce variații expresive. — După fr. **nuancer**.

NUANȚĂRE, *nuanțări*, s. f. Acțiunea de *a nuanța* și rezultatul ei.

NUANȚĂT, -Ă, *nuanțați, -te*, adj. Cu varietăți de tonuri, de culori; bogat în nuanțe. — V. *nuanța*.

NUANȚĂ, *nuanțe*, s. f. 1. Fiecare dintre varietățile unei culori, provenită fie din diferențele de intensitate luminoasă, fie din diferențele de calitate ale tonului cromatic. ✦ Culoare simplă care nu poate fi obținută prin suprapunerea mai multor culori diferite. 2. Fig. Diferență foarte mică între aspecte sau lucruri de același gen; varietate de manifestare a unei acțiuni, a unui sunet, a unei senzații etc. — După fr. **nuance**.

NUBÍL, -Ă, *nubili, -e*, adj. (Livresc) Care a atins vîrsta la care se poate căsători. — Fr. **nubile** (lat. lit. **nubilis**).

NUBILITÁTE s. f. (Rar) Stare a unei persoane nubile. — După fr. **nubilité**.

NUBÚC s. n. v. **năbuc**.

NUC, *nuci*, s. m. Arbore mare cu coroană bogată, cu frunze compuse, avînd un miros pătrunzător; fructele sînt comestibile, iar lemnul este folosit la fabricarea mobilelor *(Juglans regia)*. — Lat. **nux, nucis**.

Nuc

NUCĂR, *nucari*, s. m. 1. (Ornit.) Alunar. 2. Gîndac mic cu trompă, care își depune ouăle în alune, larva lui consumînd sîmburele *(Balaminus nucum)*. — Din **nucă** + suf. *-ar*.

NUCĂ, *nuci*, s. f. 1. Fructul comestibil al nucului, învelit într-o coajă lemnoasă tare, acoperită de o coajă cărnoasă verde, care, după coacere, crapă și se usucă. ◇ Expr. *A se potrivi* (sau *a se lovi*) *ca nuca-n perete* = a nu se potrivi de loc. 2. Compuse: *nucă-de-cocos* = fructul comestibil al cocotierului; *nucă-vomică* = semințele unui arbore sălbatic răspîndit în zona tropicală *(Strychnos nux vomica)*, folosit la extragerea unor substanțe utilizate în industria farmaceutică și chimică; *nucă-americană* = fructul comestibil al unui arbore care crește în regiunea tropicală din America de Sud *(Bertholletia excelsa)*. 3. Piesă formată dintr-o tijă metalică filetată la un capăt și terminată la celălalt cu un fus sferic, servind la realizarea legăturii de articulație între două organe de mașină. — Din **nuc**.

NUCÉT, *nuceturi*, s. n. Livadă de nuci. — Lat. **nucetum**.

NUCLEÁR, -Ă, *nucleari, -e*, adj. Care aparține nucleului, privitor la nucleu. ◇ *Fizică nucleară* = ramură a fizicii care se ocupă cu studiul nucleului atomic și al fenomenelor în care nucleul are rolul principal. *Chimie nucleară* = ramură a chimiei care se ocupă cu studiul nucleului atomic. *Reacție nucleară* = fenomen de interacțiune între un nucleu atomic și o particulă care ciocnește acel nucleu ceea ce duce la formarea nucleului unui alt atom sau la eliberare de energie. *Energie nucleară* = energie obținută prin dezintegrarea atomului în urma unor reacții nucleare. [Pr.: *-cle-ar*] — După fr. **nucléaire**.

NUCLEÍNĂ, *nucleine*, s. f. Substanţă organică bogată în fosfor pe care o conţine nucleul unei celule. — Fr. **nucléine.**

NUCLEÓL, *nucleoli*, s. m. (Anat.) Corpuscul care se găseşte în nucleul unei celule organice. [Pr.: *-cle-ol*] — Fr. **nucléole.**

NUCLEÓN, *nucleoni*, s. m. Particulă elementară grea care face parte din nucleul unui element. [Pr.: *-cle-on*] — Fr. **nucléon.**

NUCLEOPROTEÍDĂ, *nucleoproteide*, s. f. Nume dat substanţelor care constituie componenţii principali ai nucleelor celulare prezente în plasma celulelor şi în multe secreţii ale organismului animal. [Pr.: *-cle-o-*] — Fr. **nucléoprotéide.**

NUCLÉU, *nuclee*, s. n. (Chim.) Ciclu de atomi sau ansamblu de cicluri alipite care formează scheletul moleculelor unor anumite substanţe şi care rămîne neschimbat la toţi derivaţii substanţelor respective. ✦ (Fiz.) Partea centrală a unui atom, purtătoare de sarcini electrice pozitive, în care este concentrată aproape toată masa atomului. ✧ *Nucleu cristalin* = cristal de dimensiuni foarte mici care serveşte ca centru de depunere în cursul cristalizării unei soluţii sau topituri. ✦ (Biol.) Element al celulei organice, situat în plasmă, avînd o structură proprie şi îndeplinind funcţii însemnate în viaţa celulei. ✦ Fig. Element esenţial al unui lucru, al unei acţiuni. [Pl. şi: (m.) *nuclei*] — După fr. **nucléus.**

NUCŞOÁRĂ, *nucşoare*, s. f. 1. Diminutiv al lui *nucă* (1). 2. Sămînţa aromată a nucşorului (2), folosită drept condiment. [Var.: **nucuşoáră** s. f.] — (2) Din **nucşor** (2).

NUCŞÓR, *nucşori*, s. m. 1. Nuculeţ. 2. Arbore aromatic cultivat în ţările tropicale, ale cărui seminţe, aromatice, sînt folosite drept condiment *(Myristica fragrans)*. — Din **nuc** + suf. *-(u)şor.*

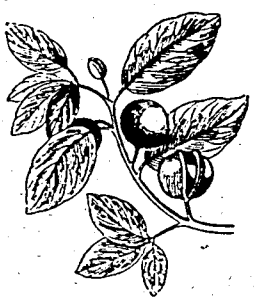

Nucşor (2)

NUCULÉŢ, *nuculeţi*, s. m. Diminutiv al lui *muc.*

NUCUŞOÁRĂ s. f. v. **nucşoară.**

NUCÚŢ, *nucuţi*, s. m. Nuculeţ. — Din **nuc** + suf. *-uţ.*

NUD[1], *nuduri*, s. n. Corp gol, sau statuie, pictură care reprezintă un corp omenesc gol; *p. ext.* goliciune. — Lat. lit. **nudus.**

NUD[2], **-Ă**, *nuzi, -de*, adj. 1. Fără veşminte; gol. ✧ *Floare nudă* = floare fără petale, care are numai stamine şi pistil sau numai unul dintre aceste două elemente. ✦ Fig. Curat, pur. 2. (În expr.) *Proprietate nudă* = proprietate pe care o stăpîneşte cineva, fără a se bucura (vremelnic) şi de uzufructul ei. — Lat. lit. **nudus.**

NUDÍSM s. n. Expunere a corpului gol la razele solare. — Fr. **nudisme.**

NUDITÁTE, *nudităţi*, s. f. Starea sau înfăţişarea unei persoane sau a unei statui nude; goliciune. — Fr. **nudité** (lat. lit. **nuditas, -atis**).

NÚFĂR, *nuferi*, s. m. Numele a două plante erbacee acvatice cu frunze late care plutesc la suprafaţa apei, una avînd flori mari, albe,

Nuferi

cu miros plăcut *(Nymphaea alba)*, cealaltă avînd flori galbene *(Nuphar luteum)*. — Tc. **nufar, nufer.**

NUFĂRÍŞ, *nufărişuri*, s. n. (Rar) Loc acoperit cu nuferi. — Din **nufăr** + suf. *-iş.*

NUGÁ, *nugale*, s. f. Preparat făcut din albuş de ou, zahăr şi nuci, pus între două foi de aluat. — Fr. **nougat.**

NUIÁ, *nuiele*, s. f. 1. Ramură tînără şi flexibilă, tăiată dintr-un copac sau dintr-o tufă folosită la împletituri; vargă. 2. Lovitură dată cu nuiaua (1). — Lat. **novella.**

NUIELÚŞĂ, *nuieluşe*, s. f. Diminutiv al lui *nuia.*

NUIELÚŢĂ, *nuieluţe*, s. f. Nuieluşă. — Din **nuia** + suf. *-el-uţă.*

NUL, -Ă, *nuli, -e*, adj. 1. Care se reduce la zero, care nu valorează nimic; inexistent. ✧ Expr. *A fi nul la...* = a nu şti nimic (într-un domeniu oarecare). 2. (Despre acte) Fără valoare legală, fără nici o valoare. ✧ Expr. *A declara nul* = a anula. — Fr. **nul** (lat. lit. **nullus**).

NÚLĂ, *nule*, s. f. 1. Zero. 2. (Rar) Lipsă de orice merit; incapacitate. — Germ. **Null.**

NULITÁTE, *nulităţi*, s. f. 1. Persoană lipsită de merite, incapabilă. ✦ Lipsă totală de merite; incapacitate. 2. (Jur.) Lipsă de valoare legală a unui act. — După fr. **nullité.**

NÚMA adv. v. **numai.**

NÚMAI adv. I. (Exprimă restricţia sau exclusivitatea) 1. Nu mai mult de(cît), nimeni altcineva decît... *Cînd l-aude, numai dinsul ştie inima lui* (EMINESCU). ✧ Expr. (Înv.) *Fără numai* = decît. 2. (Arată prezenţa, desfăşurarea exclusivă a unor obiecte, fapte, acţiuni etc.) Nimic altceva decît...; exclusiv. *Nu e soare, dar e bine, Şi pe rîu e numai fum* (COŞBUC). ✦ Doar. *N-are casă, nici moşie, Numai peană-n pălărie* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✧ *Numai cît* = atît cît. *Numai aşa* = de formă, fără rost. ✦ Abia. *Numai aţi crîmpotit mîncarea* (CREANGĂ). 3. (Urmat de adj. «bun» sau adv. «bine») Tocmai, chiar. 4. (Reg., în legătură cu «hai», întăreşte îndemnul) *Hai numai... Că mie nu-mi pare rău* (JARNÍK-BÎRSEANU). II. Dar, însă. *De-acum am prins eu la minte... Numai ce folos?* (CREANGĂ). ✧ Loc. conj. *Numai că* (sau, reg., *cît*) = dar; cu singura deosebire că... III. (Condiţional, în expr.) *Numai să...* = cu condiţia (ca)... *Numai de* (sau *dacă*) = doar dacă, cu condiţia ca... IV. (Temporal) Îndată, imediat, pe loc. *Cînd a mai văzut-şi asta, numai i s-a încleştat gura* (CREANGĂ). ✧ *Numai cît* (sau *ce*) = abia, doar. *Numai ce (iacă)* sau *numai iacă* = iată, deodată. V. (Întărind o propoziţie finală sau un complement de scop) *Dacă ţi-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac* (ISPIRESCU). VI. (În expr.) *Nu numai* = mai mult decît...; afară de..., pe lîngă... [Var.: **núma** adv.] — Lat. **non magis.**

NUMAIDECÍT adv. Imediat, fără întîrziere. ✦ (Reg.) Neapărat, necondiţionat. — Din **numai** + **de** + **cît.**

NÚMĂR, *numere*, s. n. I. 1. Ceea ce reprezintă rezultatul unei măsurări; semn grafic sau grup de semne grafice care corespund acestui rezultat. ✧ *Număr întreg* = număr care este un multiplu al unităţii, adică se poate obţine adunînd unitatea cu ea însăşi de mai multe ori. *Număr fracţionar* = număr care este cîtul a două numere întregi dintre care nici unul nu se împarte exact cu celălalt. *Număr zecimal* = număr a cărui parte fracţionară este exprimată printr-o fracţie zecimală. *Număr atomic* = numărul de ordine pe care îl poartă elementele chimice aşezate în ordinea tabloului lui Mendeleev şi care exprimă numărul de protoni din nucleul atomului respectiv. ✧ Expr. *La număr* sau *în număr de...* = în total. *Fără (de) număr* = nenumărat, nelimitat. ✦ (Gram.) Forma pe care o ia un cuvînt spre a arăta dacă e vorba de unul sau de mai multe exemplare din obiectul numit de cuvîntul respectiv. 2. Cantitate, sumă. ✧ Expr. *Cu* (sau *în*) *număr* = numărat, cu socoteală, cît trebuie. *Un număr (de)...* = o anumită cantitate. ✦ Mulţime. ✦ Ceată, grup. II. 1. Exemplar din tirajul unui ziar, al unei publicaţii etc. care poartă acelaşi număr de ordine al apariţiei sau al seriei din care face parte. 2. Bucată sau parte din programul unui concert, al unui spectacol de estradă etc.; parte dintr-o operă (duet, arie etc.). 3. Mărime a unui obiect de îmbrăcăminte sau de încălţăminte. 4. Însemnare în cifre făcută pe un obiect, pe o clădire etc., spre a arăta locul pe care îl ocupă acesta într-un şir de obiecte, de clădiri etc. asemănătoare; (concr.) obiect, clădire etc. purtînd o astfel de însemnare. ✦ Bilet reprezentînd o anumită valoare şi o cifră dintr-o serie. *Am o listă de lotărie. — Iar? — Un franc numărul... mai sînt numai trei numere!* (CARAGIALE). 5. Cifră sau grup de cifre corespunzînd unui anumit post receptor de telefon. III. (În expr.) *Numărul unu* = de prima calitate, fără pereche; strălucit, excelent. — Lat. **numerus.**

NUMĂRÁ, *număr*, vb. I. Tranz. 1. A socoti cîte unităţi sau persoane sînt într-un şir, într-o serie, într-un grup etc.; a determina numărul de elemente dintr-o mulţime; a afla, a înregistra, a verifica numărul unui şir de obiecte etc. ✧ Expr. *A-i număra* (cuiva) *bucăturile* (sau *înghiţiturile*) = a-i ţine (cuiva) socoteală la mîncarea pe care i-o dai. *A număra pe degete* = a fi în număr foarte redus. (Intranz.) *A număra puţin* = a dura puţin, a trăi puţin, a fi efemer. (Refl.) *Toamna se numără bobocii* = la urmă se văd roadele unei activităţi. ✦ A înşira numere la rînd în ordinea lor crescîndă sau descrescîndă. 2. A considera, a pune ceva sau pe cineva în acelaşi număr, în acelaşi grup; a cuprinde, a îngloba. ✧ Refl. *Dă-mi voie dar să mă număr şi eu de acum printre prietenii d-tale* (ALECSANDRI). 3. A plăti, a da o sumă de bani. — Lat. **numerare.**

NUMĂRÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) număra.*

NUMĂRÁT[1] s. n. Numărare. — V. *număra.*

NUMĂRÁT[2], **-Ă**, *număraţi, -te*, adj. Socotit, calculat, verificat. — V. *număra.*

NUMĂRĂTOÁRE, *numărători*, s. f. 1. Numărare; socoteală, calcul. 2. (Înv.) Recensămînt, statistică. 3. Abac. — Din **număra** + suf. *-(ă)toare.*

NUMĂRĂTÓR[1], *numărătoare*, s. n. Aparat care serveşte la numărarea a ceva. — Din **număra** + suf. *-(ă)tor.*

NUMĂRĂTÓR[2], *numărători*, s. m. Termenul fracţiei ordinare scris deasupra liniei de fracţie, arătînd numărul părţilor care intervin în fracţie. — Din **număra** + suf. *-(ă)tor.*

NUMĂRĂTÓR[3], **-OÁRE**, *numărători, -oare*, s. m. şi f. (Rar) Persoană care numără, care socoteşte ceva. — Din **număra** + suf. *-(ă)tor.*

NUMĂRĂTÚRĂ s. f. (Pop.) Numărare. — Din **număra** + suf. *-(ă)tură.*

NUMĂRÚŞ, *numărurşuri*, s. n. (Înv. şi reg.) 1. Număr. 2. Recrutare. — Din **număr** + suf. *-uş.*

Nu-mă-uita

NU-MĂ-UITA s. f. Plantă erbacee cu flori mici, albastre, roşii şi albe, cultivată ca plantă decorativă *(Myosotis)*; miozotis. — Din **nu** + **mă** + **uita** (după germ. *Vergissmeinnicht*).

NÚME, *nume*, s. n. 1. Cuvînt prin care numim, arătăm cum se cheamă o ființă sau un lucru, o acțiune, o noțiune etc. ◇ *Nume de botez* sau *nume mic* = prenume. *Nume de familie* = denumire a unei persoane care se transmite de la părinți la copii. ◇ Loc. adv. *Pe nume* = rostind numele (cuiva). ◇ Loc. adj. și adv. *Cu numele...* sau *cu nume de...* = avînd numele de... *Fără (de) nume*=nemărginit, nedefinit. *Pe numele cuiva* = înscris ca proprietate legală a cuiva. ◇ Loc. prep. *În numele...* = a) în locul cuiva, din partea cuiva (sau a ceva); b) invocînd puterea, autoritatea cuiva. ◇ Expr. *Zi-i pe nume...* = spune-mi numele lui, amintește-mi numele lui. *A lovi* (sau *a păli, a-i trage cuiva una*) *în numele tatălui* = a lovi, a-i trage cuiva una drept în frunte. (Fam.) *Să nu-mi (mai) zici pe nume dacă...* = să mă disprețuiești dacă..., să nu mă mai recunoști dacă... *A cunoaște pe cineva numai după-nume* = a cunoaște pe cineva din auzite. *A nu-i (mai) ști* (sau *auzi*) *cuiva de nume* = a nu mai ști nimic despre cineva. (În imprecații) *Veni-ți-ar* (sau *pieri-ți-ar*) *numele* sau *să nu(-ți) mai aud de nume, nu ți-aș mai auzi de nume, acolo să-ți rămîne numele*, se spune cuiva pe care nu-l poți suferi, pe care dorești să nu-l mai vezi niciodată, a cărui moarte o dorești. 2. Calificativ, atribut; poreclă; *p. ext.* titlu, rang. ◇ Loc. adv. *(Numai) cu numele* = (numai) în aparență, de formă. *În* (sau *cu, sub*) *nume de...* = ca, drept, anume. ◇ Expr. *A lua* (sau *a avea*) *pe cineva* (sau *ceva*) *în nume de bine* (sau *de rău*) = a privi pe cineva (sau ceva) cu ochi buni (sau răi); a ține (sau a nu ține) la cineva (sau ceva). *A-i lua* (cuiva ceva) *în nume de bine* (sau *de rău*) = a se arăta mulțumit (sau nemulțumit) de cineva sau de ceva. 3. Reputație, faimă. ◇ Expr. *A scoate* (sau *a scorni cuiva*) *nume* = a face cuiva faimă, reputație rea. 4. (Reg.) Pretext, motiv. *Să urcă în pod cu numele să le aducă slănină* (RETEGANUL). 5. Denumire comună sub care se grupează, în unele gramatici, substantivul, adjectivul, pronumele și numeralul. ◇ *Nume de agent* = substantiv sau adjectiv care derivă dintr-un verb și indică autorul acțiunii. — Lat. **nomen.**

NÚMEN s. n. (În filozofia idealistă a lui Kant) Lucru în sine, care nu poate fi cunoscut prin rațiune. — Fr. **noumène** (< gr.).

NUMENÁL, -Ă adj. Privitor la numen, al numenului. — Fr. **nouménal.**

NUMERÁL, *numerale*, s. n. Parte de vorbire care exprimă un număr, o determinare numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare. — Fr. **numéral** (lat. lit. **numeralis**).

NUMERÁR s. n. Valoare bănească în monede sau în hîrtie-monedă; bani lichizi, bani-gheață. — Fr. **numéraire** (lat. lit. **numerarius**).

NUMERÁȚIE, *numerații*, s. f. Sistem de simboluri grafice cu ajutorul cărora se pot reprezenta numerele. — Fr. **numération.**

NUMÉRIC, -Ă, *numerici, -e*, adj. Care aparține numerelor, privitor la numere; exprimat prin numere sau printr-un număr. — Fr. **numérique.**

NUMERICÉȘTE adv. În ce privește numărul, din punctul de vedere al numărului. — Din **numeric** + suf. *-ește*.

NUMERÓS, -OÁSĂ, *numeroși, -oase*, adj. În număr mare; mult. — Lat. lit. **numerosus.**

NUMERÓTA, *numerotez*, vb. I. Tranz. A însemna o serie de obiecte sau de ființe cu numere în ordine succesivă (pentru a le deosebi). — Fr. **numéroter.**

NUMERÓTARE, *numerotări*, s. f. Acțiunea de *a numerota* și rezultatul ei.

NUMERÓTAT, -Ă, *numerotați, -te*, adj. Care poartă un număr de ordine (pentru a putea fi deosebit). — V. *numerota*.

NUMERÓTATÓR, *numerotatoare*, s. n. Aparat fixat pe o bandă mobilă de cauciuc, acționat cu mîna sau fixat la mașinile tipografice, cu care se imprimă numerele paginilor unei tipărituri. — Din **numerota** + suf. *-(a)tor* (după fr. *numéroteur*).

NUMEROTÁȚIE, *numerotații*, s. f. Numerotare. — Fr. **numérotation.**

NUMÍ, *numesc*, vb. IV. Tranz. 1. A pune, a da cuiva un nume; a denumi, a boteza. ✦ Refl. A purta numele de..., a se chema... 2. A adăuga la numele cuiva un calificativ, un epitet, o poreclă; a porecli; a considera pe cineva drept... ✦ Refl. A fi supranumit sau poreclit; a purta un titlu, un calificativ; a se intitula. 3. A rosti, a menționa numele cuiva sau a ceva. 4. A pune pe cineva într-o funcție; a angaja; a da cuiva o însărcinare; a conferi cuiva un titlu, un grad. — Din **nume.**

NUMÍRE, *numiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) numi* și rezultatul ei. ✦ (Concr.) Act prin care se comunică cuiva încadrarea într-o funcție.

NUMISMÁT *numismați*, s. m. Persoană care colecționează sau studiază monede și medalii; specialist în numismatică. — Fr. **numismate.**

NUMISMÁTIC, -Ă, *numismatici, -e*, adj. Care aparține numismaticii, privitor la numismatică. — Fr. **numismatique.**

NUMISMÁTICĂ s. f. Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul monedelor și medaliilor (vechi). — Fr. **numismatique.**

NUMÍT, -Ă, *numiți, -te*, adj. 1. Care a fost citat mai înainte, al cărui nume s-a pomenit mai înainte. 2. (Înv.) Cunoscut, renumit, celebru. *Cadre... zugrăvite de cei mai numiți zugravi* (GOLESCU) — V. *numi*.

NUMITÓR, *numitori*, s. m. Parte a unei fracții ordinare, scrisă sub linia de fracție, care arată în cîte părți a fost împărțit întregul. ◇ Expr. *A aduce la același numitor* = a face ca două sau mai mult, fracții ordinare să aibă același numitor; *fig.* a împăca puncte de vedere deosebite, a uniformiza păreri, tendințe, concepții diferite. — Din **numi** + suf. *-(i)tor*.

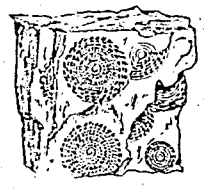

Numuliți

NUMULÍT, *numuliți*, s. m. Animal fosil, caracteristic primei jumătăți a erei terțiare, ale cărui cochilii au format calcare. — Fr. **nummulite.**

NUMULÍTIC[1] s. n. (Geol.) Paleogen. — Fr. **nummulitique.**

NUMULÍTIC[2], **-Ă**, *numulitici, -e*, adj. Care conține fosile de numuliți. ✦ Care datează din epoca paleogenă. *Terenuri numulitice.* — Fr. **nummulitique.**

NUN, *nuni*, s. m. Bărbat care, împreună cu o femeie, asistă pe miri la căsătoria religioasă, îndeplinind formele cerute de ritualul bisericesc; (la pl.) bărbatul și femeia care îndeplinesc aceste forme. — Lat. ***nunnus** (= *nonnus*).

NÚNĂ, *nune*, s. f. Femeie care, împreună cu un bărbat, asistă pe miri la căsătoria religioasă, îndeplinind formele cerute de ritualul bisericesc. — Din **nun.**

NUNCIATÚRĂ s. f. v. **nunțiatură.**

NÚNCIU s. m. v. **nunțiu.**

NUNEÁSCA s. f. art. Numele unei hore care se joacă la nuntă și melodia după care se execută. — Din **nun** + suf. *-ească*.

NUNTÁȘ, *nuntași*, s. m. Persoană care participă a o nuntă, care face parte din alaiul unei nunți; flăcău care însoțește călare alaiul unei nunți. — Din **nuntă** + suf. *-aș*.

NÚNTĂ, *nunți*, s. f. 1. Ceremonial și petrecere organizată cu prilejul unei căsătorii (religioase). ◇ *Nuntă de argint* = aniversare a 25 de ani de la o căsătorie; petrecere organizată cu acest prilej. *Nuntă de aur* = aniversare a 50 de ani de la o căsătorie; petrecere organizată cu acest prilej. 2. Persoanele care iau parte la o nuntă (1); alai, cortegiu. 3. (Reg.) Datină de sărbătorile crăciunului, care constă într-un fel de reprezentație imitînd nunta (1). — Lat. **nuptiae.**

NUNTÍ, *nuntesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) 1. A face nuntă, a se căsători, a se cununa. ✦ Tranz. A căsători pe cineva. 2. A participa, a petrece la o nuntă. — Din **nuntă.**

NUNTÍRE, *nuntiri*, s. f. (Rar) Faptul de *a nunti*; nuntă, cununie.

NUNTÍT[1] s. n. (Rar) Nuntire. — V. *nunti*.

NUNTÍT[2], **-Ă**, *nuntiți, -te*, adj. (Rar) Care s-a căsătorit și a făcut nuntă. — V. *nunti*.

NUNȚITÓR, -OÁRE, *nuntitori, -oare*, adj. (Rar) De nuntă, nupțial. — Din **nunti** + suf. *-(i)tor*.

NUNȚIȚĂ, *nuntițe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *nuntă*.

NUNȚIATÚRĂ, *nunțiaturi*, s. f. Reprezentanță diplomatică a Vaticanului într-o țară străină. ✦ Localul unde funcționează această reprezentanță. ✦ Funcția nunțiului. [Pr.: *-ți-a-*. — Var.: **nunciatúră** s. f.] — It. **nunziatura** (fr. **nonciature**).

NÚNȚIU, *nunți*, s. m. Reprezentant diplomatic al Vaticanului într-o țară străină. [Var.: **núnciu** s. m.] — It. **nunzio.**

NUNÚȚĂ, *nunuțe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *nună*.

NÚOR s. m. v. **nor.**

NUPȚIÁL, -Ă, *nupțiali, -e*, adj. (Livresc) Privitor la nuntă, de nuntă. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. **nuptial** (lat. lit. **nuptialis**).

NUR, *nuri*, s. m. Calitatea unei femei de a atrage, de a plăcea prin farmecul, drăgălășenia, grația ei; *p. ext.* aspect atrăgător al unei femei. — Tc. **nur.**

Nurcă

NÚRCĂ, *nurci*, s. f. Mic animal mamifer din familia jderului, a cărui blană de culoare cafenie-roșcată este prețioasă; trăiește în apropierea apelor (*Mustela lutreola*). ✦ Blana prelucrată a animalului descris mai sus. — Pol. **nurka**, rus **norka.**

NURIOÁRĂ, *nurioare*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *nor*ă.

NURÍȚE s. f. pl. (Înv.) Diminutiv al lui *nur*.

NURLÍU, -IE, *nurlii*, adj. Cu nuri; atrăgător, grațios. — Tc. **nurli.**

NÚRSĂ, *nurse*, s. f. (Rar) Dădacă. — După fr. **nurse** (<engl.).

NUT, *nuturi*, s. n. Canelură, uluc. — Germ. **Nut.**

NUTRÉȚ, *nutrețuri*, s. n. Nume dat plantelor recoltate care servesc ca hrană animalelor domestice erbivore; hrana animalelor constituită din aceste plante. ✦ (Impr.) Hrană pentru animale. *Spuie corbii munților... Care-a fost nutrețul lor?* (ALECSANDRI). — Lat. **nutricium.**

NUTRÍ, *nutresc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A da de mîncare sau a mînca; a (se) hrăni, a (se) alimenta. ✦ Tranz. A sătura; a întreține cu mîncare. *Fata cea mai mare nutrea curtea cu o pîne* (RETEGANUL). 2. Tranz. *Fig.* A întreține, a cultiva o idee, un sentiment. — Lat. lit. **nutrire**.

NÚTRIA s. f. Animal mamifer de culoare cafenie care trăiește în America, la marginea apelor *(Myocastor coypus)*. ✦ Blana acestui animal. [Pr.: *-tri-a*] — Fr. **nutria** (<span.).

NUTRIMÉNT, *nutrimente*, s. n. (Rar) Hrană; alimentație. — Fr. **nutriment** (lat. lit. **nutrimentum**).

NUTRÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) nutri*.

NUTRITÍV, -Ă, *nutritivi, -e*, adj. Care nutrește; hrănitor. ✦ Care aparține nutriției, privitor la nutriție. — Fr. **nutritif** (lat. lit. **nutritivus**).

NUTRÍȚIE s. f. Totalitatea fenomenelor prin care un organism viu își procură substanțele necesare dezvoltării, refacerii țesuturilor etc.; *p. ext.* hrănire, alimentare; hrană. — Fr. **nutrition** (lat. lit. **nutritio, -onis**).

NUVÉLĂ[1] s. f. v. **novelă**[1].

NUVÉLĂ[2], *nuvele*, s. f. Compunere literară în proză, mai puțin complexă decît romanul, înfățișînd un fragment caracteristic din viața unor personaje prezentate în mediul lor social; specie a genului epic reprezentată prin această compunere. [Var.: **novélă** s. f.] — Fr. **nouvelle** (it. **novella**).

NUVELÉTĂ, *nuvelete*, s. f. (Rar) Nuvelă de proporții reduse. — It. **novelletta**.

NUVELÍST, -Ă, *nuveliști, -ste*, s. m. și f. Autor de nuvele. — Fr. **nouvelliste**.

NUVELÍSTIC, -Ă, *nuvelistici, -e*, adj. Care aparține nuvelei, privitor la nuvelă; de nuvelă. — Din **nuvelist** + suf. *-ic*.

NUVELÍSTICĂ s. f. Totalitatea nuvelelor (unui scriitor, ale unei epoci, ale unei literaturi). — Din **nuvelist** + suf. *-ică*.

O

O[1] s. m. invar. A şaptesprezecea literă a alfabetului şi sunetul corespunzător.

O[2] art. nehot. v. **un**.

O[3] interj. 1. Exclamaţie (emfatică) folosită în invocaţii şi în apostrofări, înaintea unui vocativ. 2. Exclamaţie care exprimă diverse stări emotive: admiraţie, bucurie, uimire, nemulţumire, revoltă, regret etc.

OAC interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită strigătul broaştelor. — Onomatopee.

OÁCĂN, -Ă adj. v. **oacăr**.

OÁCĂR, -Ă, *oacări, -e,* adj. (Reg., despre oi) Cu pete negre pe bot. V. *pestriţ*. [Var.: **oácăn, -ă** adj.] — Lat. **obaquilus*.

OÁCHEŞ, -Ă, *oacheşi, -e,* adj. 1. Cu pielea feţei de culoare închisă şi cu ochii, părul şi sprîncenele negre; brunet. ✦ (Despre lucruri) De culoare închisă, care bate în negru. *Scoase la iveală o pîne oacheşă* (HOGAŞ). 2. (Despre oi) Cu pete negre în jurul ochilor. — Din **ochi** + suf. *-eş*.

OÁGĂ, *oage,* s. f. (Reg.) Vîlcea. — V. *hoagă*.

OÁIE, *oi,* s. f. 1. Animal domestic rumegător, crescut pentru lînă, lapte şi carne; femela acestei specii *(Ovis aries)*. ✧ Loc. adv. *Ca oile* = cu grămada, grămadă. ✧ Expr. *S-a dezbrăcat (lupul) de pielea oii* = şi-a scos masca, şi-a dat pe faţă caracterul urît, crud. *A suge la două oi* = a trage foloase din două părţi. *A umbla să iei* (sau *să scoţi*) *două piei de pe o oaie* = a urmări un cîştig exagerat. *A fi oaie între lupi* = a fi bun, blînd între oameni răi. *A fi deştept* (sau *şiret*) *ca oaia*, se zice în ironie despre un om naiv, prost. *A o face de oaie* = a face o prostie, o gafă. *(Prea) e de oaie*, se zice despre vorbe sau acţiuni cu totul nepotrivite, lipsite de tact, de măsură. 2. Carne de oaie (1). ✦ Blană de oaie (1). ✧ Compus: (Bot.) *ţiţa-oii* = a) ciuboţica-cucului; b) degetar; c) varietate de viţă-de-vie. — Lat. **ovis**.

OALĂ, *oale,* s. f. 1. Vas de lut ars, de metal sau de porţelan, cu gura largă, folosit pentru pregătirea bucatelor, pentru păstrarea lor etc. *Ride ciobul* (sau *hîrbul*) *de oală spartă*. ✧ *Oală de flori* = ghiveci, glastră. ✧ Expr. *Cît o oală de praznic* = foarte mare. *A prinde* (sau *a lua* etc.) *pe cineva cu din oală* = a prinde pe cineva uşor, fără nici o greutate. *A se face* (sau *a fi*) *oale şi ulcele* (sau *urcioare*) = a fi mort de mult. *A fierbe toţi într-o oală* = a fi toţi din aceeaşi categorie. *A pune (toate) în aceeaşi oală* = a amesteca lucruri diferite, producînd confuzii, a încurca. *A plăti oalele sparte* = a suferi pentru faptele altuia. *A trage jar la oala proprie* = a se îngriji de interesele sale, neglijînd pe ale altuia. *Ajunge un ciomag* (sau *o măciucă*) *la un car de oale* = a) o singură vorbă e de ajuns pentru cine vrea să priceapă; b) nu este nevoie de un efort prea mare pentru a anihila ceva netemeinic, puţin rezistent. ✦ Conţinutul vasului descris mai sus. ✦ Vas de formă apropiată cu cel descris mai sus, folosit în tehnică. ✦ *Oală de noapte* = vas întrebuinţat (în timpul nopţii) pentru necesităţile omeneşti. 2. (În expr.) *Mustăţi pe oală* = mustăţi ale căror capete sînt lăsate în jos. *Tuns pe oală* = cu părul lung pînă pe gît şi retezat. 3. (Reg.) Ţiglă, olan, scoc (făcut din lut ars). — Lat. **olla**.

OÁRĂ[1] s. f. v. **oră**.

OÁRĂ[2], *oare,* s. f. (Reg.) Orătanie, galiţă. [Pl. şi: (înv.) *oară*] — Lat. **ovaria** *(< ovarius)*.

OÁRĂ[3], *ori,* s. f. 1. (La sg.; precedat de un num. ord.) Timpul sau momentul în care are loc un fapt. *Iubesc — şi-mi pare că-i întîia oară* (IOSIF). 2. (La pl., folosit la formarea numeralului adverbial) *Mă măsoară aşa de vreo două ori din cap pînă-n picioare* (C. PETRESCU). ✧ (Urmat de un comparativ, are sens de numeral multiplicativ) *Părul s-a făcut de o mie de ori mai nalt de cum era* (CREANGĂ). ✧ Loc. conj. *Ori de cîte ori* = în toate rîndurile, în toate cazurile cînd... ✧ Loc. adv. *De multe ori* sau (exclamativ) *de cîte ori!* = în repetate rînduri, adeseori. — Lat. **hora**.

OÁRDĂ s. f. v. **hoardă**.

OÁRE adv. interog. (Întăreşte valoarea interogativă sau dubitativă a unei propoziţii) *Oare nu cumva nenea Martin a dat raita pe la d-ta pe-acasă?* (CREANGĂ). — Lat. **volet (= vult)*.

OARECÁRE adj. nehot. 1. Anumit. 2. Indiferent care, careva. 3. (Adesea substantivat) Neînsemnat, fără importanţă. [Var.: **oareşicáre** adj. nehot.] — Din **oare+care**.

OARECÉ pron. nehot. (Înv. şi reg.) Ceva. ✦ (Adverbial) Puţin, cîtva. [Var.: **oareşicé** pron. nehot.] — Din **oare + ce**.

OARECÍCĂ, pron. nehot. (Reg.; adesea substantivat) Diminutiv al lui *oarece*. *Rămîi că am să-ţi spun o oarecică* (ALECSANDRI).

OARECÍNE pron. nehot. (Înv. şi reg.) Cineva. [Var.: **oareşicíne** pron. nehot.] — Din **oare+cine**.

OARECÎND adv. (Înv. şi reg.) Cîndva, vreodată. [Var.: **oareşicînd** adv.] — Din **oare+cînd**.

OARECÎT adv. Puţin, ceva; întrucîtva. — Din **oare+cît**.

OARECÚM adv. Întrucîtva, într-o măsură oarecare. ✧ Expr. (Reg.) *A-i fi cuiva oarecum* = a-i fi cuiva greu, neplăcut, a-i fi ruşine; a se jena. [Var.: **oareşicúm** adv.] — Din **oare+cum**.

OAREŞICÁRE pron. nehot. v. **oarecare**.

OAREŞICÉ pron. nehot. v. **oarece**.

OAREŞICÍNE pron. nehot. v. **oarecine**.

OAREŞICÎND adv. v. **oarecînd**.

OAREŞICÚM adv. v. **oarecum**.

OAREÚNDE adv. (Înv. şi reg.) Undeva. — Din **oare+unde**.

OÁRZĂN, -Ă, *oarzeni, -e,* adj. (Reg.) 1. Care se coace mai de timpuriu decît alt fruct din aceeaşi specie; văratic. 2. (În expr.) *A-i spune cuiva oarzăn(în faţă)* = a-i spune cuiva de-a dreptul, fără ocoluri.

OÁSPĂT s. m. v. **oaspete**.

OÁSPE s. m. v. **oaspete**.

OÁSPETE, *oaspeţi,* s. m. 1. Persoană care vizitează pe cineva în casa acestuia; cel căruia i se oferă ospitalitate; musafir. ✧ Expr. *A fi bucuros de oaspeţi* (sau, rar, *de oaspete*) = a primi cu plăcere musafiri. ✦ Persoană care vizitează o ţară, o instituţie sau asistă (ca invitat, ca reprezentant) la o solemnitate, la un spectacol etc. 2. (Reg.) Nuntaş. [Var.: **oáspe, oáspăt** s. m.] — Lat. **hospes, -itis**.

Oază

OÁSTE, *oşti,* s. f. (Înv. şi arh.) 1. Armată, oştire. ✦ Serviciu militar. *A făcut oastea doisprezece ani* (REBREANU). ✦ (Rar) Oşteni, soldaţi. *Patruzeci de mii de oaste să te-aştepte-n ascultare* (HASDEU). ✦ Fig. Mulţime. 2. (Înv.) Război, luptă, bătălie. *Mihai cu Kirdly se gătiră îndată de oaste* (BĂLCESCU). — Lat. **hostis** «duşman».

OAŞĂ, *oaşe,* s. f. (Reg.) Teren unde este oprit tăiatul copacilor, păşunatul, vînătoarea. [Pr.: *o-a-*] — Magh. **ovás** «apărare, loc apărat».

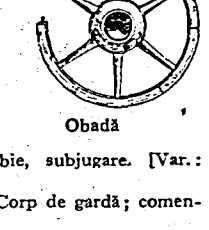

Obadă

OÁZĂ, *oaze,* s. f. Loc cu izvoare de apă şi cu vegetaţie bogată, în mijlocul unui pustiu nisipos. [Pr.: *oa-ză*] — Germ. Oase.

OBÁDĂ, *obezi,* s. f. 1. Fiecare dintre bucăţile de lemn încovoiat care, împreunate, alcătuiesc partea circulară a unei roţi de lemn (peste care se montează şina); partea periferică a roţii unui autovehicul, peste care se montează cauciucul. 2. (Înv., la pl.) Instrument de tortură alcătuit din două bucăţi de lemn paralelipipedice, prevăzute cu găuri, care imobilizau picioarele sau mîinile osîndiţilor; *p. ext.* cătuşe. ✦ Fig. Robie, subjugare. [Var.: **obeádă** s. f.] — Slav (v. sl. **obedŭ**).

OBÁHT, *obahte,* s. n. (Germanism înv.) Corp de gardă; comenduire. — Germ. **Obacht** «vigilenţă, pază».

OBĂDÁ, *obădez*, vb. I. Tranz. A monta spițele unei roți în obezi. — Din **obadă**.

OBĂDÁR, *obădare*, s. n. Sfredel folosit pentru a face găuri în obezi. — Din **obadă** + suf. *-ar*.

Obădar

ÓBCINĂ, *obcine*, s. f. 1. Culme, coamă de deal sau de munte care împreună două piscuri și pe care se poate umbla cu carul; *p. ext.* munte sau deal prelung. 2. Moșie, proprietate pe o obcină (1); *p. ext.* moștenire. [Var.: **ópcină** s. f.] — Comp. ceh., rus **občina**.

OBEÁDĂ s. f. v. **obadă**.

OBEDIÉNȚĂ, *obediențe*, s. f. (Livresc) Supunere, ascultare. [Pr.: *-di-en-*] — Fr. **obédience** (lat. lit. **obedientia**).

OBELÍSC, *obeliscuri*, s. n. Monument comemorativ sau decorativ în arta egipteană, de forma unui stîlp înalt și ascuțit la vîrf, alcătuit de obicei dintr-un singur bloc de piatră și acoperit cu inscripții hieroglifice; monument modern, asemănător cu cele egiptene. ✦ Stîlp sau piesă de lemn, de piatră etc. de forma monumentului descris mai sus, folosit ca element de arhitectură, ca piatră de hotar etc. — Fr. **obélisque** (<gr.).

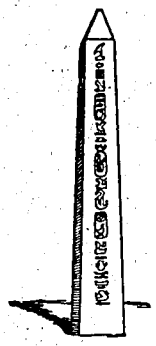
Obelisc

ÓBERLIHT, *oberlihturi*, s. n. Porțiune dintr-o fereastră sau dintr-o ușă, situată deasupra cercevelelor sau a canaturilor mobile și avînd deschidere separată; servește la iluminarea și aerisirea interiorului. ✦ Geam așezat orizontal în tavan, spre a lumina o încăpere întunecoasă. — Germ. **Oberlicht**.

ÓBERȚAL, *oberțali*, s. m. (Germanism ieșit din uz) Ospătar care făcea încasările într-un local de consumație. — Germ. **Oberzahl**.

OBÉZ, -Ă, *obezi, -e*, adj. Care suferă de obezitate, foarte gras. — Fr. **obèse** (lat. lit. **obesus**).

OBEZITÁTE s. f. Stare bolnăvicioasă manifestată printr-o îngrășare anormală. — Fr. **obésité** (lat. lit. **obesitas, -atis**).

OBIÁLĂ, *obiele*, s. f. 1. Bucată de pînză sau de postav cu care țăranii (uneori și militarii) își înfășoară laba piciorului, în loc de ciorap. 2. Zdreanță, cîrpă. ✧ Expr. *A-i curge* (cuiva) *obielele* sau *a curge obielele de pe* (sau *după*) *cineva* = a fi îmbrăcat în zdrențe, a fi zdrențăros. — Bg. **obijalo**.

OBICÉI, *obiceiuri*, s. n. 1. Deprindere cîștigată prin repetarea deasă a aceleiași acțiuni; fel particular de a se purta sau de a face ceva; obișnuință, învățătură. ✧ Loc. adv. *De obicei* = de regulă, în mod obișnuit, în genere. ✧ Expr. *A avea obicei* (sau *obiceiul* sau *de obicei*) = a obișnui. 2. Deprindere consacrată; mod de a se purta, de a se îmbrăca, rînduială, uz etc. comune unui popor sau unei comunități omenești; datină. *Cîte bordeie, atîtea obiceie.* 3. (Înv.) Lege nescrisă, drept statornicit prin tradiție. [Pl. și: *obiceie*] — Slav (v. sl. **obyčaj**).

OBICINUÍ vb. IV. v. **obișnui**.

OBICINUÍNȚĂ s. f. v. **obișnuință**.

OBICINUÍT, -Ă adj. v. **obișnuit**.

OBIDÁ vb. I. v. **obidi**.

OBIDÁT, -Ă adj. v. **obidit**.

OBÍDĂ, (rar) *obide*, s. f. 1. Întristare adîncă, durere sufletească; mîhnire, amărăciune. 2. (Înv.) Nedreptate, asuprire. 3. Fig. Om slab și mic; stîrpitură. *Frunză verde pălămidă, Badea meu parcă-i obidă* (ȘEZ.). — Slav (v. sl. **obida**).

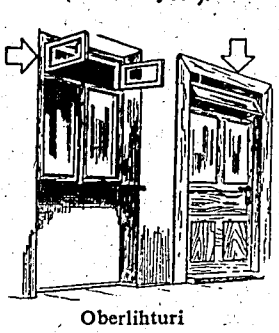
Oberlihturi

OBIDÍ, *obidesc*, vb. IV. (Pop.) 1. Intranz. și refl. A se lăsa pradă deznădejdii sau durerii; a se necăji, a se amărî. 2. Tranz. A deplînge, a jeli. 3. Tranz. A asupri, a împila. [Var.: **obidá** vb. I] — Slav (v. sl. **obideti**).

OBIDÍRE, *obidiri*, s. f. (Pop.) Acțiunea de *a (se) obidi* și rezultatul ei; suferință, chin, amar; asuprire, împilare.

OBIDÍT, -Ă, *obiditi, -te*, adj. (Pop.; adesea substantivat) 1. Amărît, mîhnit, necăjit, chinuit; zdrobit de durere. ✦ Care exprimă mîhnire, obidă. 2. Obijduit, năpăstuit, asuprit. [Var.: **obidát, -ă** adj.] — V. *obidi*.

OBÍDNIC, -Ă, *obidnici, -e*, adj. (Reg.; adesea substantivat) Slab, neajutorat; invalid. — Slav (v. sl. **obidlnŭ**).

OBIDÓS, -OÁSĂ, *obidoși, -oase*, adj. (Înv.) Îndurerat, amărît. — Din **obidă** + suf. *-os*.

OBIÉCT, *obiecte*, s. n. 1. Orice corp solid, prelucrat, folosit în diverse împrejurări. ✧ *Obiect de inventar* = tot ceea ce poate fi inventariat (utilaj, marfă, clădiri etc.). 2. Element, materie asupra căreia e îndreptată o activitate. 3. (În învățămînt) Disciplină de studiu; materie. 4. Scop, țintă, țel. 5. (Gram.) Complement (direct sau indirect). — Lat. lit. **obiectus**.

OBIECTÁ, *obiectez*. vb. I. Tranz. A face o obiecție; a arăta argumentele pentru care se contestă ceea ce susține altcineva; a contesta, a invoca motive, a găsi pricină. — Fr. **objecter** (lat. lit. **objectare**).

OBIECTÍV[1], *obiective*, s. n. 1. Lentilă sau sistem de lentile care formează, într-o lunetă, într-un aparat fotografic, într-un microscop etc., o imagine reală a obiectului observat. 2. Porțiune de teren, localitate, fortăreață etc., care prezintă importanță din punct de vedere militar. ✦ Țintă asupra căreia trage o gură de foc. ✦ Fig. Scop, țintă, țel. — Fr. **objectif** (lat. lit. **objectivus**).

OBIECTÍV[2], **-Ă**, *obiectivi, -e*, adj. 1. Nepărtinitor, imparțial. 2. (Fil.) Care există în afara conștiinței omenești și independent de ea. ✧ *Idealism obiectiv* = aspect al idealismului, care recunoaște existența unei idei absolute, mistice, independentă de conștiința omenească și prin a cărei dezvoltare ia naștere lumea materială. ✦ (Despre artă și creatori) Care are însușirea de a reda realitatea în chip nefalsificat, detașat de impresii subiective. — Fr. **objectif** (lat. lit. **objectivus**).

OBIECTIVÁT, -Ă, *obiectivați, -te*, adj. Devenit obiectiv[2] (2); concretizat, materializat. — După fr. **objectivé**.

OBIECTIVÍSM s. n. 1. Prezentarea unei teorii fără a lua atitudine critică față de ea. 2. (Ieșit din uz) Obiectivitate. — Fr. **objectivisme**.

OBIECTIVÍST, -Ă, *obiectiviști, -ste*, adj. Care aparține obiectivismului (1), care manifestă obiectivism (1), privitor la obiectivism. — Din **obiectiv**[ism] + suf. *-ist*.

OBIECTIVITÁTE s. f. 1. Însușirea a ceea ce este obiectiv[2] (1). 2. Nepărtinire, imparțialitate. — După fr. **objectivité**.

OBIECTIVIZÁ, pers. 3 *obiectivizează*, vb. I. Refl. (Rar) A căpăta un caracter obiectiv. — Din **obiectiv**.

OBIECTIVIZÁRE, *obiectivizări*, s. f. (Neobișnuit) Faptul de *a se obiectiviza*.

OBIÉCȚIE, *obiecții*, s. f. Argument pe care cineva îl opune unei teze; observație prin care cineva își manifestă dezacordul față de ceva. [Var.: **obiecțiúne** s. f.] — Fr. **objection** (lat. lit. **objectio, -onis**).

OBIECȚIÚNE s. f. v. **obiecție**.

OBIELÚȚĂ, *obieluțe*, s. f. Diminutiv al lui *obială*.

OBIJDUÍ, *obijduiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și arh.) A nedreptăți, a asupri, a împila. — Slav (v. sl. **obiždati**; cf. **obideti, -ždon**).

OBIJDUÍRE s. f. Faptul de *a obijdui*; asuprire, împilare.

OBIJDUÍT, -Ă, *obijduiți, -te*, adj. (Înv. și arh.; adesea substantivat) Nedreptățit, asuprit, împilat; exploatat, năpăstuit. — V. *obijdui*.

OBIȘNÉNIE s. f. (Înv.) Lămurire, informare. — Rus **objasnenije**.

OBIȘNUÍ, *obișnuiesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) deprinde, a (se) familiariza, a (se) învăța. 2. Tranz. A practica un anumit obicei, a avea o anumită deprindere. ✧ Expr. (Refl. impers.) *Se obișnuiește să...* = este obiceiul să... [Var.: **obicinuí** vb. IV] — Din **obicluni** (< *obicină* < v. sl. *obyčinŭ*).

OBIȘNUÍNȚĂ, *obișnuințe*, s. f. Faptul de a fi obișnuit cu ceva, de a avea un anumit obicei. ✧ Loc. adv. *Din obișnuință* = în virtutea deprinderii, potrivit obiceiului. [Var.: **obicinuínță** s. f.] — Din **obișnui** + suf. *-ință*.

OBIȘNUÍT, -Ă, *obișnuiți, -te*, adj. 1. Care a devenit obicei, care a intrat în obișnuința cuiva, caracteristic cuiva. ✦ (Substantivat) Persoană care frecventează în mod obișnuit un loc. 2. Care se face în mod regulat, care se întîmplă, se întîlnește frecvent (într-un loc), care se folosește adesea; curent. ✦ (Adverbial) În mod regulat, de obicei. ✦ Care nu se distinge prin nimic în mod deosebit; comun (2). [Var.: **obicinuit, -ă** adj.] — V. *obișnui*.

OBÍRȘIE, *obîrșii*, s. f. 1. Punct de plecare, început, origine. 2. Locul unde s-a născut cineva, familia, neamul din care se trage cineva; origine (socială). 3. Locul unde începe să se formeze albia unui rîu. ✦ (Rar) Gura unei peșteri. ✦ Capătul din deal al jilipului, lărgit ca o pîlnie, pe unde se introduc buștenii. 4. (Reg.) Bucată de pămînt moștenită din tată în fiu; țarină, glie. 5. Culmea unei înălțimi. [Acc. și: (rar) *obîrște*] — Slav (comp. sb. **obrăiti** «a termina»).

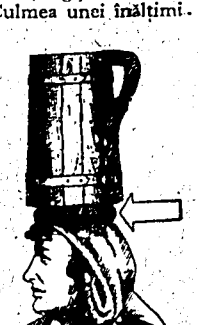
Oblanic

OBLĂINIC s. n. v. **oblanic**.

OBLĂNIC, *oblanice*, s. n. (Reg.) Suport făcut dintr-o bucată de pînză încolăcită, pe care femeile îl pun pe creștet cînd poartă greutăți pe cap. [Var.: **oblăinic** s. n.] — Comp. bg., sb. **oglavnik**.

OBLĂDUÍ, *oblăduiesc*, vb. IV. 1. Tranz., intranz. și refl. A (se) conduce, a (se) administra, a (se) guverna. 2. Tranz. A proteja, a ocroti, a apăra. — Slav (v. sl. **obladovati**).

OBLĂDUÍRE, *oblăduiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) oblădui* și rezultatul ei. ✦ (Concr.) Organ de conducere, stăpînire.

OBLĂDUITÓR, -OÁRE, *oblăduitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care oblăduiește, guvernează, conduce, cîrmuiește; protector. — Din **oblădui** + suf. *-(i)tor*.

OBLEÁGĂ, *oblege*. s. f. (Reg.) Teren cultivabil lăsat să se odihnească timp de un an și servind în această perioadă ca pășune; pîrloagă. — Comp. v. sl. **oblegati** «a sta culcat».

OBLÉTE s. m. v. **obleț**.

OBLÉŢ, *obleţi*, s. m. Peşte mic de culoare albă-argintie, care trăieşte în apele dulci *(Alburnus lucidus)*. [Var.: **oblête** s. m.] — Din **oblu** + suf. *-eţ*.

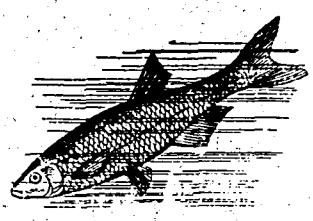

Obleţ

OBLÍ, *oblesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A îndrepta, a nivela. ✦ Refl. A da corpului o poziţie dreaptă, a se ţine drept. — Din **oblu**[1].

OBLIC, -Ă, *oblici, -e*, adj. I. Care e înclinat faţă de o dreaptă sau faţă de un plan; pieziş, plecat, aplecat. ✦ (Despre cilindri şi prisme) Care are generatoarele (respectiv muchiile) înclinate faţă de bază; (despre conuri şi piramide) cu dreapta care uneşte vîrful cu centrul bazei înclinată faţă de bază. ✦ (Despre ochi) Cu colţurile exterioare ridicate spre tîmple; codat. 2. (În expr.) *Caz oblic* = nume dat uneori în gramatica română cazurilor genitiv şi dativ, iar în gramatica altor limbi, în mod curent, tuturor cazurilor, afară de nominativ şi vocativ. — Fr. **oblique** (lat. lit. **obliquus**).

OBLICÍ, *oblicesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Pop.) A dibui, a descoperi; a găsi. 2. Tranz. şi intranz. A afla, a prinde de veste. — Slav (v. sl. **obličiti** «a arăta»).

OBLICITÁTE, *oblicităţi*, s. f. Proprietatea unei drepte de a fi oblică faţă de o dreaptă sau de un plan; poziţie oblică. — După fr. **obliquité**.

OBLÍGĂ, *oblig*, vb. I. 1. Tranz. A constrînge a sili la ceva. 2. Tranz. A determina pe cineva să simtă recunoştinţă în urma unui serviciu care i s-a făcut; a face un serviciu cuiva. 3. Refl. A se angaja, a-şi lua o sarcină. — Fr. **obliger** (lat. lit. **obligare**).

OBLIGARISÍ, *obligarisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A obliga. — Fr. **obliger** (lat. lit. **obligare**).

OBLIGÁT, -Ă, *obligaţi, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care este sau trebuie să fie recunoscător. — V. *obliga*.

OBLIGATIVITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este obligatoriu. — Din **obligat**.

OBLIGATÓR, -OÁRE adj. v. **obligatoriu**.

OBLIGATÓRIU, -IE, *obligatorii*, adj. Care trebuie urmat întocmai, care trebuie făcut, îndeplinit. [Var.: **obligatór, -oáre** adj.] — Fr. **obligatoire** (lat. lit. **obligatorius**).

OBLIGÁŢIE, *obligaţii*, s. f. 1. Datorie, sarcină, îndatorire. 2. Legătură juridică prin care o persoană poate fi constrînsă de altă persoană să dea, să facă sau să nu facă ceva. 3. Titlu, înscris emis de stat (sau, în ţările capitaliste, de o societate pe acţiuni) şi reprezentînd o sumă de bani primită ca împrumut în schimbul unei dobînzi anuale care dă drept deţinătorului la o dobîndă anuală fixă. [Var.: **obligaţiúne** s. f.] — Fr. **obligation** (lat. lit. **obligatio, -onis**).

Obligeană

OBLIGAŢIÚNE s. f. v. **obligaţie**.

ÓBLIGĂ s. f. (Înv.) Cambie, poliţă.

OBLIGEÁNĂ, *obligene*, s. f. Plantă erbacee cu miros plăcut, cu frunze lineare lungi şi cu flori gălbui; creşte pe marginea apelor şi are întrebuinţări în medicină *(Acorus calamus)*.

OBLITERÁ, *obliterez*, vb. I. 1. Refl. (Livresc, despre o inscripţie, un manuscris etc.) A se şterge treptat, a deveni neciteţ. 2. Tranz. A anula (un timbru) aplicînd o ştampilă. — Fr. **oblitérer** (lat. lit. **oblitterare**).

OBLITERÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) oblitera*.

OBLITERÁŢIE, *obliteraţii*, s. f. 1. Obliterare. 2. Astuparea vaselor sanguine prin îngroşarea pereţilor sau prin formare de cheaguri. — Fr. **oblitération** (lat. lit. **oblitteratio, -onis**).

OBLÍNC, *oblíncuri*, s. f. Partea de dinainte a şeii, mai ridicată şi încovoiată. — Slav (v. sl. **oblonkŭ**).

OBLOJEÁLĂ, *oblojeli*, s. f. (Pop.) Cataplasmă; pansament. [Pl. şi: *oblojele*] — Din **oblojí** + suf. *-eală*.

OBLOJÍ, *oblojesc*, vb. IV. 1. Tranz. A trata (o rană, un organ bolnav sau un om bolnav) cu mijloace băbeşti, a lecui prin oblojeli; a pansa o rană. ✦ Fig. A purta cuiva de grijă; a îngriji. 2. Refl. Fig. A se înfofoli; a se încotoşmăna. — Slav (v. sl. **obložiti** «a pune, a aplica»).

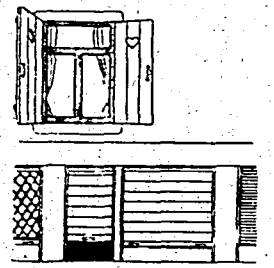

Obloane

OBLOJÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) oblojí* şi rezultatul ei; oblojeală.

OBLOJÍT, -Ă, *oblojiţi, -te*, adj. 1. Căruia i s-au aplicat oblojeli. 2. Fig. Îmbrăcat gros, înfofolit. — V. *oblojí*.

OBLÓN, *obloane*, s. n. 1. Dispozitiv format din unu sau din mai multe panouri de metal sau de lemn, aşezat în faţa sau în spatele unei ferestre, al unei uşi sau al unei deschizături, pentru a constitui o închizătoare mai sigură sau o protecţie contra intemperiilor, a luminii prea mari etc. 2. (Reg.) Deschizătură în formă de fereastră într-un perete, în special în peretele podului; tăblie de lemn care închide această deschizătură. 3. (Înv.) Uşă a trăsurii; portieră a unui cupeu.

OBLÓNG, -Ă, *oblongi, -e*, adj. (Franţuzism) Care este mai mult lung decît lat; lunguieţ, alungit. — Fr. **oblong** (lat. lit. **oblongus**).

OBLONÍ, *oblonesc*, vb. IV. Tranz. A închide cu obloane. — Din **oblon**.

OBLONÍT, -Ă, *oblonîţi, -te*, adj. Închis cu obloane. — V. *obloni*.

ÓBLU[1] adv. (Reg.) În linie dreaptă, drept; *p. ext.* (în legătură cu verbe de mişcare) fără înconjur, fără ocol, direct. — Slav (v. sl. **oblŭ** «rotund»).

ÓBLU[2], **OÁBLĂ**, *obli, oable*, adj. (Reg.) Care se prezintă ca o linie dreaptă, drept. ✦ (Despre înălţimi, urcuşuri) Aproape vertical, abrupt. ✦ (Despre cîmpii) Plan, neted. — Slav (v. sl. **oblŭ** «rotund»).

OBNUBILÁT, -Ă, *obnubilaţi, -te*, adj. (Rar, despre vedere, memorie etc.) Umbrit, întunecat, slăbit. — După fr. **obnubilé**.

OBNUBILÁŢIE s. f. (Rar) Umbrire, întunecare, slăbire a vederii, a memoriei etc. — Fr. **obnubilation**.

OBÓD, *oboduri*, s. n. (Reg.) Veşcă făcută din coajă de copac sau din lemn, aşezată în jurul pietrelor morii ţărăneşti, pentru a împiedica risipirea făinii. — Sb. **obod**

OBÓI, *oboaie*, s. n. Instrument muzical de suflat, în formă de tub, cu ancie dublă, construit din lemn special, cu găuri şi cu clape folosit mai ales în orchestră. — Fr. **hautbois** (it. **oboe**).

Oboi

OBOÍST, -Ă, *oboişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care cîntă din oboi. — Fr. **hautboïste** (germ. **Hoboist**).

OBÓL, *oboluri*, s. n. 1. Sumă modestă cu care cineva contribuie la o acţiune; *fig.* contribuţie de orice natură. 2. Monedă mică (la vechii greci). — Fr. **obole** (lat. lit. **obolus**).

OBÓR, *oboare*, s. n. 1. (Reg.) Loc (împrejmuit) unde se ţine un tîrg de vite, de fîn, de lemne; tîrg de vite. 2. Împrejmuire pentru vite; ţarc, ocol. ✦ (Reg.) Împrejmuire în jurul (sau în apropierea) casei, unde se ţin unelte agricole, nutreţ pentru vite etc. 3. Împrejmuire de nuiele sau de stuf, făcută într-o apă curgătoare pentru a prinde şi a păstra peştele viu; spaţiul din interiorul acestei împrejmuiri. — Bg., sb. **obor**.

OBOREÁN, *oborení*, s. m. Persoană care locuieşte în cartierul apropiat de obor (1). — Din **obor** + suf. *-ean*.

OBORÎ, *obór*, vb. IV. Tranz. (Înv. şi arh.) A doborî, a ucide; *fig.* a scoate pe cineva dintr-un post, dintr-o demnitate, prin diverse uneltiri. — Slav (v. sl. **oboriti**).

OBOROÁCĂ s. f. v. **oboroc**.

OBORÓC, *oboroace*, s. n. 1. Vas mare de formă cilindrică larg la gură, făcut din scoarţă de tei, care serveşte ca unitate de măsură pentru cereale sau pentru păstrarea şi transportul acestora. ✧ Expr. *A pune* (sau *a ascunde, a ţine* etc.) *ceva sub oboroc* = a feri ceva de văzul lumii, a ţine ascuns. 2. Coş de nuiele fără fund, în care se prinde crapul (la stuf). 3. (Reg.) Un fel de ciubăraş în care se moaie rufele. [Var.: **oboroácă** s. f., **obróc** s. n.] — Ucr. **uborok**.

Oboroc (1)

OBOSEÁLĂ, *oboseli*, s. f. Slăbire a puterilor, simţită după un efort fizic sau intelectual, stare a celui obosit; osteneală, istovire. ✦ Scădere a rezistenţei mecanice a materialului unei piese folosite des. — Din **obosi** + suf. *-eală*.

OBOSÍ, *obosesc*, vb. IV. Intranz. şi refl. A-şi pierde puterile fizice sau intelectuale în urma unei sforţări îndelungate; a osteni. ✧ Tranz. *M-au obosit Căile-alergate* (COŞBUC). — Bg. **oboseja**, sb. **obositi** «a-şi rupe încălţămintea; a-şi pierde potcoavele».

OBOSÍRE s. f. (Rar) Faptul de *a (se) obosí*; oboseală.

OBOSÍT, -Ă, *obosiţi, -te*, adj. Care simte oboseală; sleit de puteri, ostenit, istovit. — V. *obosí*.

OBOSITÓR, -OÁRE, *obositori, -oare*, adj. Care oboseşte, istovitor; *p. ext.* plictisitor. — Din **obosi** + suf. *-(i)tor*.

ÓBOT, *obote*, s. n. Lemn care leagă de-a curmezişul botul celor două tălpi ale săniei. — Comp. bg. **hobot**.

OBOVÁL, -Ă, *obovali, -e*, adj. (Despre frunze) Care are formă ovală. — Fr. **obovale**.

Frunze obovale

OBRÁŢ, *obraţe*, s. n. (Reg.) 1. Veche unitate de lungime, egală cu 26,76 m; (astăzi) măsură de lungime (nedeterminată), de obicei mică. 2. Suprafaţă de teren, lată de aproximativ o prăjină şi lungă de patru; *p. ext.* orice fîşie lungă şi îngustă de teren cultivat.

OBRĂŢIE, *obraţii*, s. f. Loc îngrădit, plantat cu pomi, la poalele unui deal cu vii.

OBRÁZ, (1) *obrazi*, s. m., (3) *obraze*, s. n. 1. Fiecare dintre cele două părţi laterale ale feţei; pielea care acoperă aceste părţi. ✧ *Umerii obrajilor* = proeminenţe formate dedesubtul ochilor, din oasele obrajilor; pomeţi. ✧ Expr. *Să-ţi fie în obraz!* (sau *să-ţi fie ruşine obrazului!*), se spune cuiva care a săvîrşit ceva necuviincios. *A-i plesni* (sau *a-i crăpa*) *cuiva obrazul de ruşine* = a-i fi cuiva foarte ruşine, a se ruşina foarte tare. *A fi gros de obraz* = a fi fără ruşine, îndrăzneţ. *A avea*

obraz subțire = a fi bine crescut, a avea purtări frumoase. *(A fi) fără obraz* = (a fi) neruşinat, necuviincios. *A-şi pune obrazul* (pentru cineva) = a garanta (pentru cineva) cu cinstea, cu autoritatea, cu reputația pe care o are. *A da* (cuiva) *obraz* = a îngădui (cuiva) prea multe; a da (cuiva) nas. *Cu ce obraz?* = cu ce îndrăzneală? *A (mai) avea obraz* sau *a (mai) avea încă obraz să...* = a (mai) avea îndrăzneala să... ✦ Fig. Valoare morală a unei persoane, cinste. *Pe obrazul tău nu dau eu nici o dușcă de apă chioară* (REBREANU). 2. Partea anterioară a capului omenesc; față, figură, chip. ✧ Expr. *A ieși* (sau *a scăpa, a o scoate*) *cu obraz curat* = a ieși cu bine dintr-o situație dificilă, a o scoate la capăt cu demnitate, onorabil. *A-i spune cuiva* (un lucru) *de la obraz* = a-i spune cuiva (un lucru) fără înconjur, direct, fără menajamente. *A orbi* (pe cineva) *de la obraz* = a-i spune (cuiva) minciuni vădite, a căuta să înșeli (pe cineva) în chip grosolan. *A scoate obrazul în lume* = a apărea în societate, a se arăta printre oameni. *A face* (cuiva) *pe obraz* = a se purta cu cineva după cum merită, a se răzbuna pe cineva. *A da obraz* = a da ochi cu cineva, a se înfățișa la cineva. 3. (Înv. și arh., adesea urmat de determinări adjectivale) Persoană, personaj, ins. *Nechifor Lipan era pentru ei obraz cunoscut* (SADOVEANU). ✧ Expr. *Obraz subțire* = persoană fină, aristocratică, pretențioasă, care trăiește în lux. *Obrazul subțire cu cheltuială se ține* = pentru a putea face față unor pretenții mari trebuie să dispui de mijloace corespunzătoare. 4. (La sg.) Rang, condiție, stare socială. [Pl. și: (3) *obrazuri*] — Slav (v. sl. obrazŭ).

OBRÁZNIC, -Ă, *obraznici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Lipsit de respect, de rușine; neruşinat, impertinent, insolent; (cu sens atenuat) neascultător, neastîmpărat. ✧ Expr. *Obraznicul mănîncă praznicul* = cel care îndrăznește fără rușine trage adesea foloase de pe urma îndrăznelii sale. — Din **obraz** + suf. *-nic*.

OBRĂJÉL, *obrăjei*, s. m. Obrăjor. — Din **obraz** + suf. *-el*.

OBRĂJÓR, *obrăjori*, s. m. Diminutiv al lui *obraz*.

OBRĂZÁR, *obrăzare*, s. n. 1. Plasă deasă de sîrmă sau sac de pînză cu care stuparul își ferește fața de înțepăturile albinelor. 2. Mască metalică cu care se acoperă fața pentru a o proteja (în lupte, în probele sportive de sabie și de floretă etc.). 3. (Reg.) Țesătură albă, subțire și rară, cu care se acoperă fața (și, *p. ext.*, trupul) mortului. 4. Mască. — Din **obraz** + suf. *-ar*

OBRĂZNICĂTURĂ, *obrăznicături*, s. f. (Fam.) Obrăzar (2) Ființă obraznică. — Din **obraznic** + suf. *-(ă)tură*.

OBRĂZNICÉȘTE adv. (Înv.) În mod obraznic, cu obrăznicie. — Din **obraznic** + suf. *-ește*.

OBRĂZNICÍ, *obrăznicesc*, vb. IV. 1. Refl. A deveni obraznic, necuviincios, impertinent. 2. Tranz. (Fam.) A certa cu vorbe aspre, a ocărî pe cineva pentru o obrăznicie. — Din **obraznic**.

OBRĂZNICÍE, *obrăznicii*, s. f. Atitudine, purtare, vorbă obraznică; necuviință, impertinență; *p. ext.* (la copii) neastîmpăr. — Din **obraznic** + suf. *-ie*.

OBRĂZNICÚȚ, -Ă, *obrăznicuți, -e*, adj. (Rar) Diminutiv al lui *obraznic*.

OBRĂZUÍ, *obrăzuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A reprezenta, a înfățișa; a schița. — Din **obraz**.

OBRICÁRIȚĂ, *obricarițe*, s. f. (Înv. și reg.) Porție, rație, tain. ✧ Expr. *A tăia cuiva din obricariță* = a învăța pe cineva minte; a-l struni. — Comp. sb. **obrok**.

OBRICÍ, *obricesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A împiedica pe cineva să facă ceva; a opri.

OBRINTEÁLĂ, *obrinteli*, s. f. (Pop.) Inflamație, umflătură a unei răni (din cauza infecției, a frigului etc.). [Var.: **obrinteálă** s. f.] — Din **obrinti** + suf. *-eală*.

OBRINTÍ, *obrintesc*, vb. IV. Refl. și intranz. (Pop.; despre răni) A se inflama, a se umfla (din cauza unei infecții, a frigului etc.).

OBRINTÍȘ, *obrintișuri*, s. n. (Reg.) Obrinteală. — Din **obrinti** + suf. *-iș*.

OBRINTITÚRĂ, *obrintituri*, s. f. (Pop.) Obrinteală. — Din **obrinti** + suf. *-(i)tură*.

OBRÎNTEÁLĂ s. f. v. **obrinteală**.

OBRÓC s. n. v. **oboroc**.

OBROCEÁLĂ, *obroceli*, s. f. (În basme) Farmec, vrajă. — Din **obroci** + suf. *-eală*.

OBROCÍ, *obrocesc*, vb. IV. Tranz. (În basme) A fermeca, a vrăji. — Din **obroc**.

OBROCÍT, -Ă, *obrociți, -te*, adj. (În basme) Fermecat, vrăjit. — V. *obroci*.

OBRÓN, *obroane*, s. n. (Reg.) Șopron deschis (format numai dintr-un acoperiș susținut de patru stîlpi), în care se ține finul, uneltele gospodăriei etc.

OBSCÉN, -Ă, *obsceni, -e*, adj. Neruşinat, trivial, indecent. — Fr. **obscène** (lat. lit. **obscenus**).

OBSCENITÁTE, *obscenități*, s. f. Ceea ce este obscen; vorbă sau faptă obscenă. — Fr. **obscénité** (lat. lit. **obscenitas, -atis**)

OBSCÚR, -Ă, *obscuri, -e*, adj. 1. Lipsit de lumină, care nu este străbătut de lumină; întunecos. 2. Fig. Nedesluşit, nelămurit, neclar, greu de priceput, neînțeles. 3. Fig. Necunoscut sau puțin cunoscut; de mică importanță; fără merite sau calități deosebite, mediocru. — Fr. **obscur** (lat. lit. **obscurus**).

OBSCURANTÍSM s. n. Stare de înapoiere culturală. ✦ Atitudine de împotrivire la acțiunea de răspîndire a culturii în mase. — Fr. **obscurantisme**.

OBSCURANTÍST, -Ă, *obscurantiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține obscurantismului, care oglindește sau susține obscurantismul. 2. S. m. și f. Adept al obscurantismului. — Fr. **obscurantiste**.

OBSCURITÁTE, *obscurități*, s. f. 1. Întuneric, întunecime. 2. Fig. Lipsă de claritate. 3. Fig. Lipsă de bază, de faimă, de strălucire. — Fr. **obscurité** (lat. lit. **obscuritas, -atis**).

OBSEDÁ, *obsedez*, vb. I. Tranz. (Despre imagini, idei, sentimente etc.) A urmări, a preocupa neîncetat pe cineva, a stărui fără întrerupere în mintea cuiva. — Fr. **obséder**.

OBSEDÁNT, -Ă, *obsedanți, -te*, adj. Care obsedează. — Fr. **obsédant**.

OBSEDÁT, -Ă, *obsedați, -te*, s. m. și f. Persoană chinuită neîncetat de o idee, de un sentiment, de o manie. — V. *obseda*.

OBSERVÁ, *obsérv*, vb. I. Tranz. 1. A băga de seamă, a remarca. ✦ A exprima o observație, a constata. ✦ A face cuiva o observație, a formula o dojană. 2. A examina cu atenție, a studia, a cerceta; a scruta. 3. A spiona, a iscodi, a pîndi. 4. (Rar) A respecta legile, obiceiurile etc. — Fr. **observer** (lat. lit. **observare**).

OBSERVÁBIL, -Ă, *observabili, -e*, adj. Care poate fi observat. — Fr. **observable** (lat. lit. **observabilis**).

OBSERVÁRE, *observări*, s. f. Acțiunea de *a observa* și rezultatul ei; cercetare, scrutare, examinare; observație, constatare, remarcă; reflecție; (rar) respectare a unei legi, a unui obicei etc.

OBSERVATÓR[1], *observatoare*, s. n. Clădire special amenajată pentru observarea fenomenelor astronomice, meteorologice etc.; instituția aflată în această clădire. ✦ Clădire, turn, instalație, adăpost de unde cineva poate observa cele ce se întîmplă pe o mare distanță în jur și unde se pot adăposti oamenii și instrumentele necesare observației. — După fr. **observatoire**.

OBSERVATÓR[2], -OÁRE, *observatori, -oare*, adj. Care observă; pătrunzător, perspicace. ✧ *Spirit observator* = spirit de observație. (Ieșit din uz) *Ordin observator* = sancțiune disciplinară constînd dintr-o mustrare făcută în scris unui salariat; admonestare. ✦ (Substantivat, m.) Persoană care vede, supraveghează sau controlează ceva; delegat al unui guvern la o conferință internațională, cu misiunea de a informa guvernul său despre cele dizcutate. [Var.: (înv.) **observatóriu, -ie** adj.] — Fr. **observateur** (lat. lit. **observator**).

OBSERVATÓRIU, -IE adj. v. **observator[2]**.

OBSERVÁȚIE, *observații*, s. f. 1. Observare, cercetare, examinare; studiu. 2. Remarcă, constatare. 3. Obiecție; critică; *p. ext.* mustrare, dojană, reproș. 4. Supraveghere, pază. *Bolnav ținut sub observație.* ✧ *Foaie de observație* = formular pe care se notează zilnic evoluția bolii și fazele tratamentului unui bolnav. — Fr. **observation** (lat. lit. **observatio, -onis**).

OBSÉSIE, *obsesii*, s. f. Imagine sau idee care urmărește pe cineva stăruitor, anormal; preocupare chinuitoare, frămîntare neîncetată, provocată de un gînd sau de o imagine (și care duce la tulburarea sistemului nervos). [Var.: (înv.) **obsesiúne** s. f.] — Fr. **obsession**.

OBSESIÚNE s. f. v. **obsesie**.

OBSIDIÁN, *obsidiane*, s. n. Rocă vulcanică de culoare neagră, verde-închisă sau roșie, cu înfățișarea sticlei topite. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **obsidiane, obsidienne** (lat. lit. **obsidiana** [petra]).

OBSÍGĂ s. f. Numele mai multor specii de plante erbacee asemănătoare cu ovăzul, cultivate pentru nutreț (*Bromus* și *Brachypodium*). — Sb. **ovsika**.

OBSTÁCOL, *obstacole*, s. n. Piedică, stavilă care închide drumul, care oprește vederea, trecerea etc.; *fig.* ceea ce se împotrivește la săvîrșirea unei acțiuni; greutate, dificultate. ✦ Gard, șanț etc., anume amenajate, peste care trebuie să treacă sau să sară cel care ia parte la anumite competiții sportive (cros, hipism etc.). [Var.: (înv.) **obstácul** s. n.] — Fr. **obstacle** (lat. lit. **obstaculum**).

OBSTÁCUL s. n. v. **obstacol**.

OBSTÉTRIC, -Ă, *obstetrici, -e*, adj. Care aparține obstetricii, privitor la obstetrică, de obstetrică, obstetrical. — Fr. **obstétrique**.

OBSTETRICÁL, -Ă, *obstetricali, -e* adj. Obstetric. — Fr. **obstétrical**.

OBSTÉTRICĂ s. f. Ramură a medicinii care se ocupă de fiziologia și patologia nașterii. — Fr. **obstétrique**.

OBSTINÁ, *obstinez*, vb. I. Refl. (Franțuzism) A se încăpățîna a se îndirji. — Fr. **obstiner** (lat. **obstinare**).

OBSTINÁT, -Ă, *obstinați, -te*, adj. (Franțuzism) Încăpățînat, îndărătnic. — V. *obstina*.

OBSTINÁȚIE, *obstinații*, s. f. (Franțuzism) Încăpățînare, îndărătnicie. — Fr. **obstination** (lat. lit. **obstinatio, -onis**).

OBSTRUCTÍV, -Ă, *obstructivi, -e*, adj. (Med.) Care astupă, care oprește circulația normală în organism. — Fr. **obstructif**.

OBSTRÚCȚIE, *obstrucții*, s. f. 1. Tactică de luptă folosită în parlamentele burgheze pentru a împiedica, prin prelungirea artificială a discuțiilor, desfășurarea unei dezbateri sau luarea unei hotărîri; *p. ext.* opoziție înverșunată. 2. Oprire, întrerupere a circulației normale a substanțelor din organism prin astuparea (parțială sau totală) a unor canale sau vase. ✧ *Obstrucție intestinală* = ocluzie intestinală; (pop.) încurcătură de mațe. — Fr. **obstruction** (lat. lit. **obstructio, -onis**).

OBSTRUCȚIONÍSM s. n. Obstrucție (1). [Pr.: *-ti-o-*] — Fr. **obstructionnisme.**

OBSTRUCȚIONÍST, -Ă, *obstrucționiști, -ste,* adj. Care aparține obstrucționismului; privitor la obstrucționism; care practică obstrucționismul. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **obstructionniste.**

OBȘTE, *obști,* s. f. (Pop.) 1. Colectivitate, comunitate de oameni, mulțime; popor; public. ◇ Loc. adj. și adv. *De obște* = comun, general, public. ◇ Loc. adv. *De obște* = a) împreună, fără excepție, deopotrivă; b) în mod obișnuit, de obicei. 2. Reprezentanță a poporului, a colectivității; adunare, sfat. 3. Formă primitivă de uniune economică agricolă, în care țăranii dintr-un sat stăpânează și muncesc în comun pământul, dar își mențineau proprietatea privată asupra celorlalte mijloace de producție, însușindu-și în mod individual produsele. [Var.: **óbștie** s. f.] — Slav (v. sl. **oblьstije**).

OBȘTÉSC, -EÁSCĂ, *obștești,* adj. Comun pentru tot poporul, care aparține întregului popor; public, general, colectiv. ◇ (Înv.) *Obștească adunare* = reprezentanță a poporului, adunare națională. ◇ Expr. *A-și da obștescul sfîrșit* = a muri. — Din **obște** + suf. *-esc.*

OBȘTÉȘTE adv. (Înv.) Din punct de vedere obștesc; avînd în vedere interesul comun, colectiv; în general. — Din **obște** + suf. *-ește.*

OBȘTÍ, *obștesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A vesti, a înștiința, a anunța tuturor. — Slav (v. sl. **oblьstiti**).

ÓBȘTIE s. f. v. **obște.**

OBȘTÍME s. f. (Înv.) **Obște** (1). — Din **obște** + suf. *-ime.*

OBSTÍRE, *obștiri,* s. f. (Înv.) Înștiințare, știre. — V. *obști.*

OBTURÁ, *obturez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A astupa, a înfunda, a închide, a acoperi. — Fr. **obturer** (lat. lit. **obturare**).

OBTURÁRE, *obturări,* s. f. (Franțuzism) Acțiunea de *a obtura* și rezultatul ei; astupare, înfundare, închidere, acoperire.

OBTURATÓR, *obturatoare,* s. n. Dispozitiv care poate reduce sau opri trecerea unui fluviu sau a unor materiale solide mărunte printr-o conductă, a unui fascicul de lumină printr-o deschidere etc. ◇ *Obturator fotografic* = dispozitiv mecanic montat pe un aparat fotografic, avînd drept scop să oprească sau să permită căderea luminii pe placa sau pe filmul fotografic. — După fr. **obturateur.**

OBTURÁȚIE, *obturații,* s. f. Obturare. — Fr. **obturation.**

OBTÚZ, -Ă, *obtuzi, -e,* adj. 1. (În expr.) *Unghi obtuz* = unghi mai mare de 90 de grade. 2. Fig. (Despre minte; *p. ext.*, despre oameni) Care pricepe greu; redus, mărginit. — Fr. **obtus** (lat. lit. **obtusus**).

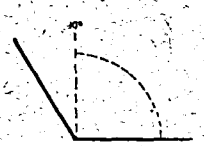

Unghi obtuz

OBTUZÚNGHI, *obtuzunghiuri,* s. n. (În expr.) *Triunghi obtuzunghiuri* = triunghi care are un unghi obtuz. — Din **obtuz** + **unghi** (după fr. *obtusangle*).

OBȚÍNE, *obțin,* vb. III. Tranz. A dobîndi, a primi, a căpăta; a realiza ceva. — Fr. **obtenir** (lat. lit. **obtinere**).

OBȚÍNERE s. f. Acțiunea de *a obține;* dobîndire, primire; repurtare.

OBÚZ, *obuze,* s. n. Proiectil de formă cilindrică, rotunjit la un capăt, care se aruncă cu ajutorul unui obuzier sau al unui tun și face explozie în momentul atingerii obiectivului. — Fr. **obus.**

OBUZIÉR, *obuziere,* s. n. Gură de foc asemănătoare cu tunul, dar cu țeava mai scurtă, al cărei proiectil urmează o traiectorie mai curbă decît proiectilul tras cu tunul. [Pr.: *-zi-er*] — Fr. **obusier.**

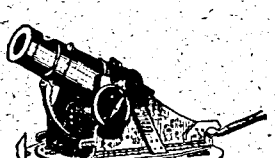

Obuzier

OCÁ, *ocale,* s. f. (Pop.) 1. Unitate de măsură pentru greutăți, variind, după regiuni, între 1260 și 1291 de grame; *p. ext.* cantitate de marfă, de obiecte etc. egală cu această unitate de măsură. 2. Unitate de măsură de capacitate, variind, după regiuni, între 1288 și 1520 de mililitri; *p. ext.* conținutul acestei unități; vasul cu care se măsoară. ◇ Expr. *Oca mică* = măsură falsă, mai mică decît cea legală. *A prinde* (pe cineva) *cu ocaua mică* = a prinde (pe cineva) cu o minciună, cu o pungășie, a prinde asupra faptului. [Var.: (înv. și reg.) **ócă** s. f.] — Tc. okka.

OCÁRĂ, *ocări,* s. f. Vorbă sau faptă care mustră, ceartă, rușinează pe cineva; umilire, înfruntare; defăimare, jignire, insultă. ◇ Loc. adj. *De ocară* = compromițător, rușinos. ◇ Expr. *A ajunge* (sau *a (se) face, a fi, a (se) lăsa, a rămîne de rîs și de ocară* = a ajunge sau a (se) face etc. demn de dispreț, de batjocură. *A da de ocară* = a face de rîs. — Postverbal al lui **ocări.**

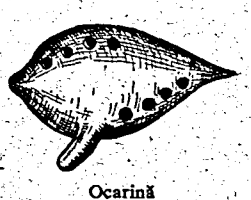

Ocarină

OCARÍNĂ, *ocarine,* s. f. Instrument muzical de teracotă, de formă ovală, cu găuri, care scoate sunete asemănătoare cu cele ale flautului. — It. **ocarina** (fr. **ocarina**).

OCÁZIE, *ocazii,* s. f. Împrejurare care provoacă, permite sau ușurează săvîrșirea unei acțiuni; prilej, moment favorabil. ◇ Loc. adj. *De ocazie* = a) potrivit numai pentru o anumită împrejurare, *p. ext.* nefiresc, artificial, de circumstanță; b) care se vinde (sau se cumpără) din întîmplare și, de obicei, în mod avantajos. ◇ Expr. *La (o) ocazie* (sau *la ocazii*) = cu prilejul unor evenimente deosebite. *Cu altă ocazie* = cu alt prilej, altă dată. *A da ocazie la* (sau, înv., *dè*)... = a provoca, a prilejui. [Var.: (înv.) **ocaziúne** s. f.] — Fr. **occasion** (lat. lit. **occasio, -onis**).

OCAZIONÁ, *ocazionez,* vb. I. Tranz. (Rar) A pricinui, a prilejui; a cauza. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **occasionner.**

OCAZIONÁL, -Ă, *ocazionali, -e,* adj. Care are loc cu prilejul unui anumit eveniment; de ocazie. [Pr.: *-zi-o-*] — După fr. **occasionnel.**

OCAZIÚNE s. f. v. **ocazie.**

ÓCĂ s. f. v. **oca.**

OCĂÍ, pers. 3 *ócăie,* vb. IV. Intranz. (Rar) A măcăi. — Onomatopee.

OCĂÍT s. n. (Rar) Măcăit. — V. *ocăi.*

OCĂRÍ vb. IV. v. **ocări.**

OCĂRÎ, *ocărăsc,* vb. IV. Tranz. 1. A mustra, a certa, a dojeni. 2. A vorbi de rău, a defăima. [Var.: **ocărí** vb. IV] — Bg. **okarjam,** sb. **okarati.**

OCĂRÎRE, *ocărîri,* s. f. Acțiunea de *a ocări;* ocară, mustrare, dojană.

OCĂRÎTÓR, -OÁRE, *ocărîtori, -oare,* adj. (Înv.) Care jignește, insultă, ofensează. — Din **ocărî** + suf. *-(î)tor.*

OCCIDÉNT s. m. Unul dintre cele patru puncte cardinale; apus, vest; spațiul geografic din apusul Europei; nume generic pentru țările sau popoarele din acest spațiu. — Fr. **occident** (lat. lit. **occidens, -ntis**).

OCCIDENTÁL, -Ă, *occidentali, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care ține de regiunea apuseană a Europei, care provine din Occident, care are caracteristicile vieții de acolo. — Fr. **occidental** (lat. lit. **occidentalis**).

OCCIPITÁL, -Ă, *occipitali, -e,* adj. Situat în partea de dinapoi și de jos a craniului. ✦ (Substantivat, n.) Os care formează partea de dinapoi și de jos a cutiei craniene. — Fr. **occipital.**

OCCIPÚT s. m. Partea posterioară și inferioară a capului, legată de vertebrele gîtului. — Fr. **occiput** (lat. lit. **occiput**).

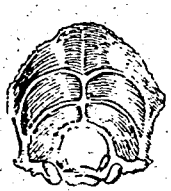

Occipital

OCEÁN, *oceane,* s. n. Vastă întindere de apă sărată, care ocupă suprafețele dintre continente. ✦ Fig. Întindere nemărginită, noian, imensitate; mulțime nemărginită. *Văd nopți ce-ntind deasupră-mi oceanele de stele* (EMINESCU). [Pr.: *-cean*] — Fr. **océan** (lat. lit. **oceanus**).

OCEÁNIC, -Ă, *oceanici, -e,* adj. Care ține de ocean, privitor la ocean. [Pr.: *-cea-*] — Fr. **océanique** (lat. lit. **oceanicus**).

OCEANOGRÁFIC, -Ă, *oceanografici, -e,* adj. Care aparține oceanografiei, privitor la oceanografie. [Pr.: *-cea-*] — Fr. **océanographique** (< gr.).

OCEANOGRAFÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul fenomenelor fizice și chimice din oceane și din mări și al reliefului și structurii fundului oceanelor și mărilor. ✦ Știință care se ocupă cu studiul influenței mediului marin asupra florei și a faunei marine de la diferite adîncimi. [Pr.: *-cea-*] — Fr. **océanographie** (< gr.).

OCENÁȘ s. n. v. **ocinaș.**

OCÉNIE, *ocenii,* s. f. (Rusism înv.) Exerciții militare, instrucție. — Rus **učenije.**

OCHEÁDĂ, *ocheade,* s. f. Privire (semnificativă) aruncată pe furiș; închidere intenționată a ochilor, pentru a atrage atenția asupra celor spuse sau sugerate; semn cu ochiul. — Din **ochi** (după fr. *oeillade*).

OCHEÁN, *ocheane,* s. n. Nume curent dat diferitelor instrumente optice care mărește unghiul sub care se văd obiectele depărtate de pe suprafața pământului, permițînd o mai bună distingere a detaliilor. V. *lunetă, telescop.* — Din **ochi** + suf. *-an.*

OCHEÁNĂ, *ochene,* s. f. (Ihț.) Babușcă. ✦ Pește mic de apă dulce cu aripioare roșii și cu ochi galbeni (*Scardinius erithrophthalmus*). — Din **ochi.**

OCHELÁRI s. m. Dispozitiv optic format din două lentile (fixate într-o ramă) care se sprijină pe rădăcina nasului în fața ochilor, cu scopul de a corecta un defect de vedere, de a apăra ochii de praf, de o lumină prea puternică etc. ✦ *Ochelari de cai* = dispozitiv format din două bucăți de piele, prinse de curelele laterale ale căpețelei și așezate în dreptul ochilor cailor pentru a-i împiedica să privească lateral. ◇ Expr. *A avea ochelari de cai,* se spune despre persoanele care nu au perspectivă asupra problemelor, care văd lucrurile printr-o prismă prea îngustă. — Din **ochi** (după lat. lit. **ocularius**; pol. **okulary**).

OCHELARÍST, -Ă, *ochelariști, -ste,* s.m. și f. (Fam., depr.) Persoană care poartă ochelari. — Din **ochelari.** + suf. *-ist.*

OCHELARIȚĂ, *ochelarițe*, s.f. Plantă erbacee cu flori galbene și cu fructul de forma ochelarilor *(Biscutella laevigata)*. — Din **ochelari** + suf. *-iță*.

Ochelariță

OCHENÁT, -Ă, *ochenați, -te*, adj. (Rar) Cu ochi mari, frumoși. — Din **ochi** + [sprînc]enat.

OCHENÍȚĂ, *ochenițe*, s. f. Diminutiv al lui *ocheană*.

OCHEȘÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *ocheșei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *oacheș*. [Var.: **ochișél, -eá, -ică** adj.]

OCHEȘÉLE s. f. pl. (Bot.) Crăiță (I 1), vîzdoage. [Var.: **ochișéle** s. f. pl.] — Din **oacheș** + suf. *-el*.

OCHÉTE, *ocheți*, s. m. Inel metalic care întărește o gaură făcută într-o pînză de navă, într-o foaie de cort etc. și prin care se poate petrece o frînghie subțire. ✦ (Reg.) Ochi (II 4). — Din **ochi** + suf. *-ete*.

OCHÍ[1], *ochesc*, vb. IV. 1. Intranz. A potrivi o armă la ochi pentru ca proiectilul să nimerească ținta; a fixa linia de ochire a unei arme, a lua ținta. ✦ Tranz. A ținti pe cineva sau ceva cu o armă; a lua la ochi cu arma. ✦ A lovi cu un proiectil, a nimeri ținta urmărită. 2. Tranz. A urmări, a fixa cu privirea, a descoperi (printre mai multe persoane) o ființă dorită sau plăcută; a-și pune ochii pe cineva. ✦ A remarca, a observa (dintr-un grup mai mare) un obiect necesar (pentru a și-l însuși sau a se folosi de el); a-și fixa privirea asupra unui obiect. ✦ A privi cu insistență, cu atenție, cu interes. ✦ A zări, a distinge cu privirea. ✦ A descoperi pe cineva care dește aptă bănuieli, a suspecta. ✦ Intranz. A cerceta cu privirea, a scruta. 3. Refl. (Neobișnuit, despre întinderi acoperite de zăpadă) A se acoperi cu pete de verdeață, a căpăta ochiuri (II 2). — Din **ochi**.

OCHÍ[2], (I, II 4, 7, 12, 13, III) *ochi*, s. m., (II 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10) *ochiuri*, s. n. I. 1. Fiecare dintre cele două organe de formă globulară, sticloase, așezate în chip simetric în partea din față a capului; globul împreună cu orbita, pleoapele, genele; irisul colorat al acestui organ; organul vederii unui animal sau al unei insecte, indiferent de structura lui. *Prinde orbul, scoate-i ochii*, se zice cînd cineva te păgubește fără să-l poți trage la răspundere. *Banul e ochiul dracului* (= banul e o ispită care te poate duce la multe rele). *Corb la corb nu scoate ochii* (= cei care fac rău sînt solidari între ei). ✧ Expr. *Văzînd cu ochii* = repede. *Cît te-ai freca* (sau *șterge*) *la ochi* = foarte repede, cît ai bate din palme. *De* (sau *pentru*) *ochii lumii* = ca să vadă sau să creadă oamenii că s-a făcut; de formă, în aparență. *Ochii lumii* = opinia publică. *Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte*, se spune cînd la o faptă rea se răspunde cu o faptă de același fel. *Numai ochi și urechi* = foarte atent. *A fi numai ochi* = a privi foarte atent la ceva. *A dormi numai cu un ochi* = a dormi ușor, neliniștit; a dormi iepurește. *Cît vezi cu ochii* (sau *cu ochiul*) = cît cuprinzi cu privirea, pînă la depărtări foarte mari. *A vedea cu ochii lui* = a vedea el însuși, a fi de față la o întîmplare. *A vedea cu ochii altuia* = a nu avea păreri proprii, a judeca prin prisma altuia. *A păzi* (sau *a îngriji*) *pe cineva ca ochii din cap* = a păzi pe cineva cu cea mai mare grijă. *A arăta* (pe cineva sau ceva) *din ochi* = a semnala cuiva în mod discret (pe cineva sau ceva), făcînd o mișcare ușoară a ochilor în direcția voită. *A iubi pe cineva* (sau *a-i fi drag* cuiva) *ca* (sau *mai mult decît*) *ochii din cap* = a iubi (sau a fi iubit) din tot sufletul. *A i se scurge* (sau *a-i curge*) *cuiva ochii după cineva* sau *după ceva* = a se uita cu mult drag la cineva sau la ceva, a ține mult la cineva sau la ceva. *A nu avea ochi să vezi pe cineva* = a fi mînios pe cineva, a nu putea suferi pe cineva. *A privi pe cineva cu* (sau *a avea pe cineva la*) *ochi buni* (sau *răi*) = a (nu) simpatiza pe cineva. *A nu vedea (lumea) înaintea ochilor* = a fi foarte supărat, a fierbe de mînie. *A da ochii* (sau *ochi*) *cu cineva* = a întîlni pe cineva (pe neașteptate). *A da cu ochii de cineva* (sau *de ceva*) = a vedea ceva sau pe cineva care îți iese întîmplător în cale; a zări. *A-și vedea visul cu ochii* = a-și vedea realizată o dorință. *E cu ochi și cu sprîncene* = e evident, e clar. *A i se întoarce* (cuiva) *ochii în cap* (sau *pe dos*), se zice cînd cineva este în agonie, cînd moare. *A (-și) da ochii peste cap* = a) a cocheta, a afecta; a face fasoane; b) (a fi pe punctul de) a muri. *A privi cu ochii mari* = a privi atent, a fi uimit de ceea ce vede. *A pune (o armă) la ochi* (sau *a lua la ochi*) = a ținti, a ochi. *A lua* (pe cineva) *la ochi* = a avea bănuieli asupra cuiva, a suspecta. *A pune ochii* (pe cineva sau pe ceva) = a-ți plăcea cineva sau ceva, a urmări să obții ceva. *A face un lucru cu ochii închiși* = a face un lucru foarte ușor, fără dificultate. *Între patru ochi* = fără martori, în intimitate. *Plin ochi* = plin de tot. (Fam.) *Cu un ochi la făină și cu altul la slănină*, se spune despre cel care se uită cruciș sau, *fig.*, despre cel care rîvnește la două lucruri deodată. *(Muncește, lucrează, aleargă, se ferește, fuge* etc. *de ceva) de-și scoate ochii* = (muncește, lucrează etc.) cît poate, din răsputeri. 2. Facultatea de a vedea, simțul văzului, vederea. ✦ Privire, uitătură. ✧ Loc. adv. *Cu ochii pierduți* = cu privirea neconcentrată, privind în vag; în extaz. *Sub ochii noștri* = a) sub privirea noastră; b) acum, în prezent. *În ochii cuiva* = în conștiința cuiva, după părerea cuiva. *Ochi în ochi* = privind unul în ochii celuilalt. ✧ Expr. *A privi cu ochi de piatră* = a privi nepăsător, rece, înmărmurit. *A avea ochi* = a se arăta priceput în a aprecia un lucru dintr-o privire. *A măsura (a judeca, a prețui* etc.) *din ochi* = a aprecia fără măsurători precise, examinînd numai cu privirea. *A vinde (a da* sau *a cumpăra) pe ochi* = a vinde (sau a cumpăra) apreciind cantitatea cu privirea. *A sorbi pe cineva din ochi* = a ține foarte mult la cineva, a-l privi cu drag. *A minca* (sau *a înghiți) cu ochii* = a mînca cu mare poftă. *A lua* (pe cineva) *la ochi* = a supraveghea atent pe cineva care îți deșteaptă anumite bănuieli. *Încotro vede cu ochii* (sau *unde îl duc ochii*) = indiferent unde, în orice direcție, fără țintă, aiurea. 3. (La pl.) Obraz, față. ✧ Loc. adv. *De la ochi* sau *(verde) în ochi* = cu îndrăzneală, fățiș, fără cruțare. II. 1. Fiecare dintre spațiile libere ale unei ferestre în care se montează geamurile; panou de sticlă care închide fiecare dintre aceste spații. ✦ Mică deschizătură închisă cu sticlă, făcută într-un perete exterior, folosind la aerisirea sau la iluminarea unei încăperi. 2. Porțiune de loc, în formă circulară, acoperită cu altceva (apă, nisip, zăpadă etc.) decît mediul înconjurător. 3. Întindere de apă în formă circulară, în regiuni mlăștinoase, mărginită cu papură; loc unde se adună și stagnează apa. ✦ Vîrtej de apă, bulboană. ✦ Gaură făcută în gheața unui rîu sau a unei bălți; copcă, produf. 4. Buclă formată prin îndoirea unei sfori petrecută cu un capăt prin îndoitură; laț. ✦ Fiecare dintre golurile (simetrice) aflate între firele unei împletituri, ale unor țesături, plase etc.; golul împreună cu firele care îl mărginesc. ✦ Fiecare dintre verigile din care se compune un lanț; za. 5. Orificiu pe partea superioară a unei mașini de gătit pe care se așază vasele pentru a le pune în contact direct cu flacăra. 6. Mîncare făcută din ouă prăjite în tigaie sau fierte fără coajă, astfel ca gălbenușul să rămînă întreg (cu albușul coagulat în jurul lui). 7. Mugur. 8. Despărțitură într-o magazie, într-un hambar etc.; boxă. 9. Fiecare dintre petele colorate de pe penele de la coada păunului. 10. Particulă rotundă de grăsime care plutește pe suprafața unui lichid. 11. (În expr.) *Ochi magic* = tub electronic cu ecran fluorescent care se folosește, în special la aparatele de recepție radiofonică sau radiotelegrafică, ca indicator de funcționare a aparatului pe lungimea de undă a unui post de radioemisiune. *Ochi de pisică* = disc de sticlă (montat într-o garnitură metalică) care reflectă razele de lumină proiectate asupra lui și care este folosit ca piesă de semnalizare la vehicule sau la panourile fixe de pe șosele. 12. Fiecare dintre punctele colorate de pe zaruri, cărți de joc etc. 13. Pată de lumină, licărire, punct strălucitor. *Jarul focului creștea, clipind din ochi nenumărați de pietre scumpe* (SADOVEANU). III. Compuse: *ochiul-boului* = nume dat mai multor plante din familia compozeelor, cu inflorescențe mari, albe sau viu colorate (specii de *Leucanthenum, Aster Chrysanthemum); ochiul-lupului* = a) plantă erbacee cu flori mici, albastre *(Lycopsis arvensis)*; b) plantă erbacee cu tulpina ramificată și cu florile dispuse în formă de spice *(Plantago arenaria); ochii-păsăruicii* = a) plantă erbacee cu flori albastre, albe și roșii *(Myosotis palustris)*; b) nu-mă-uita; *ochiul-șarpelui* = a) plantă erbacee cu frunze mici, acoperite cu peri albi, mătășoși, cu flori albastre *(Eritrichium nanum)*; b) plantă erbacee cu flori mici, albastre-închise *(Myosotis intermedia); ochii-șoricelului* = mică plantă erbacee cu flori albului *(Saxifraga adscendens); ochiul-păunului* = fluture de noapte care are pe aripi pete rotunde, colorate, asemănătoare cu cele de pe coada păunului *(Saturnia pyri); ochiul-boului* = mică pasăre cu ciocul foarte ascuțit, cu pene brune ruginii pe spate, iar pe pîntece cenușii *(Troglodytes parvulus)*. — Lat. oc(u)lus.

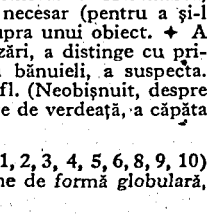

Ochi (I 1)

Ochiul-boului

Ochiul-lupului (a)

Ochiul-șarpelui (b)

OCHIÓS, -OÁSĂ, *ochioși, -oase*, adj. Cu ochi mari, strălucitori. ✦ Frumos, chipeș, arătos. — Din **ochi** + suf. *-os*.

Ochiul-păunului

OCHÍRE, *ochiri*, s. f. Acțiunea de *a ochi* și rezultatul ei; cercetare rapidă, sumară; privire, ocheadă. ✦ (Mil.) *Linie de ochire* = rază vizuală care pornește din ochiul unui trăgător și trece prin crestătura înălțătorului și prin vîrful cătării, pentru a ajunge la baza punctului ochit.

OCHIȘÉL, -EÁ, -ÍCĂ adj. v. **ocheșel**.

OCHIȘÉLE s. f. pl. v. **ocheșele**.

OCHIȘÓR[1] s. m. (Bot.) Scînteiuță. — Din **ochi** + suf. *-(i)șor*.

OCHIȘÓR[2], *ochișori*, s. m. Diminutiv al lui *ochi* (I 1).

OCHÍT, *ochituri*, s. n. Ochire. — V. *ochi*.

OCHITÓR, *ochitori*, s. m. Persoană care ochește cu arma; țintaș. ✦ Militar care mînuiește aparatele de ochire ale tunului, ale mitralierei etc. și execută ochirea. — Din **ochi** + suf. *-(i)tor*.

OCHITÚRĂ, *ochituri*, s. f. 1. Privire, căutătură din ochi. 2. Ochire cu arma. — Din **ochi** + suf. *-(i)tură*.

OCINÁȘ, *ocinașe*, s. n. (Înv. și reg.) Rugăciunea „Tatăl nostru"; (la pl.) rugăciuni care se spun dimineața. [Var.: **ocenáș** s. n.] — Slav (v. sl. *otĭče našĭ*).

ÓCINĂ, *ocini*, s. f. (Înv. și arh.) Bucată de pămînt moștenită; moștenire, proprietate. — Slav (v. sl. *otĭčina*).

OCÎRMUÍ, *ocîrmuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. şi arh.) A cîrmui, a conduce, a guverna; a administra. [Var.: **otcîrmui** vb. IV] — Din **cîrmui** (după *oblădui*).

OCÎRMUÍRE, *ocîrmuiri*, s. f. (Înv. şi arh.) Acţiunea de *a ocîrmui*; cîrmuire, conducere, guvernare; administrare; *p. ext.* (concr.) organ de conducere, de administraţie; guvern.

OCLÚZIE s. f. v. **ocluziune**.

OCLUZIÚNE, *ocluziuni*, s. f. (Şi în forma *ocluzie*) Închidere, astupare a unei deschizături, a unei conducte etc. ◇ *Ocluzie intestinală* = boală care constă în oprirea sau întreruperea circulaţiei materiilor fecale într-un punct oarecare al intestinului; (pop.) încurcătură de maţe. ✦ (Fon.) Închidere totală a canalului vorbitor într-un anumit punct al lui. [Var.: **oclúzie** s. f.] — Fr. **occlusion** (lat. lit. occlusio, -onis).

OCLUZÍVĂ, *ocluzive*, adj. f. (În expr.) *Consoană ocluzivă* (şi substantivat) = consoană a cărei articulare comportă ocluziunea canalului vocal, urmată de deschiderea lui; consoană explozivă. — Fr. **occlusive**.

OCNÁŞ, *ocnaşi*, s. m. Individ condamnat la muncă silnică într-o ocnă; *p. ext.* puşcăriaş. — Din **ocnă** + suf. *-aş*.

ÓCNĂ, *ocne*, s. f. Mină de sare; salină. ◇ Expr. *Sărat ocnă* = foarte sărat, prea sărat. ✦ Închisoare pentru cei condamnaţi la muncă silnică, în saline; *p. ext.* închisoare, puşcărie. ✦ Munca, pedeapsa pe care o are de executat un ocnaş. — Magh. **akna** (< sl.).

ÓCNIŢĂ, *ocniţe*, s. f. (Pop.) 1. Adîncitură într-o sobă de zid, în cuptorul sau în pereţii caselor ţărăneşti, în care se păstrează diferite obiecte; firidă, nişă. ✦ Firidă mică făcută ca element decorativ în partea exterioară a zidului unei clădiri, al unei biserici etc. 2. Groapă adîncă; hrubă. 3. (Reg.) Schelet de pari în formă de prismă triunghiulară cu două laturi deschise, pe care se întind cerealele cosite sau secerate, ca să se usuce; acoperiş de scînduri sprijinit pe ţăruşi, sub care se întind snopii de cereale în acelaşi scop. [Pl. şi: *ocniţi*] — Bg. **oknica**.

OCÓL, (1) *ocoluri*, (2, 3, 4, 5, 6) *ocoale*, s. n. 1. Mişcare în jurul unui punct fix sau de jur împrejurul unui loc; deplasare în spaţiu care nu urmează calea cea mai dreaptă; înconjur. ◇ Loc. adj. *De ocol* = ocolit, indirect. ◇ Loc. adv. *Cu ocoluri* = pe departe, indirect. *Fără ocol* = fără ezitare, fără menajamente; direct. ◇ Expr. *A da ocol* = a se învîrti prin preajma cuiva sau a ceva. ✦ (Concr.) Cotitură, cot. 2. Linie care delimitează un spaţiu; *p. ext.* spaţiul delimitat; cuprins. ✦ (Înv.) Circumferinţă. 3. (Concr.) Gard făcut în jurul unui loc, împrejmuire, îngrăditură; *p. ext.* loc îngrădit (uneori acoperit), unde se închid vitele. 4. (Reg.) Curte, ogradă. 5. (Rar) Spaţiu, loc liber. *Cu băţul se-nvîrteşte Ca să-şi facă-n jur ocol* (COŞBUC). 6. (Înv.) Circumscripţie administrativă (judiciară, silvică, agricolă); sediul ei; *p. ext.* instituţia care conducea una dintre aceste forme de împărţire administrativă. — Slav (v. sl. **okolŭ**).

OCOLÁŞ[1], *ocolaşe*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *ocol*.

OCOLÁŞ[2], *ocolaşi*, s. m. (Înv.) Conducătorul administrativ al unui ocol (6). — Din **ocol** + suf. *-aş*.

OCOLEÁLĂ, *ocoleli*, s. f. (Rar) Ocol, ocolire. — Din **ocoli** + suf. *-eală*.

OCOLÍ, *ocolesc*, vb. IV. Tranz. 1. A străbate o distanţă făcînd un înconjur; a merge de jur împrejur, a înconjura. ◇ Intranz. *Ocolind pe la biserică* (CAMILAR). ✦ Intranz. A umbla încoace şi încolo (după cineva); a cutreiera. ✦ A evita să atingi sau să loveşti pe cineva, ferindu-te într-o parte, făcînd un mic ocol. ✦ Intranz. Fig. A ieşi din subiect, a divaga. 2. A evita să întîlneşti pe cineva sau ceva sau să vorbeşti despre cineva sau ceva. 3. (Rar) A pune gard împrejurul unui loc; a împrejmui, a îngrădi. ✦ Fig. (Înv.) A apăra, a proteja, a ocroti. ✦ (Înv.) A încercui din toate părţile, a împresura, a asedia. — Din **ocol**.

OCOLÍRE, *ocoliri*, s. f. Acţiunea de *a ocoli*.

OCOLÍŞ, *ocolişuri*, s. n. 1. Ocol, înconjur. ◇ Loc. adj. şi adv. *Cu ocolişuri* = cu ocoluri, indirect. *Fără ocoliş* sau *fără ocolişuri* = direct, pe faţă. 2. (Înv.) Perimetru, circumferinţă. — Din **ocol** + suf. *-iş*.

OCOLÍT[1] s. n. Faptul de *a ocoli*; ocolire. ◇ Expr. *Pe ocolite* = pe departe, indirect. [Formă gramaticală: (în expr.) *ocolite*]

OCOLÍT[2], *-Ă*, *ocoliţi*, *-te*, adj. Care se abate din drumul drept, care face ocoluri sau cotituri; care înconjură. ◇ Expr. *Pe căi ocolite* = prin mijloace nerecomandabile, prin subterfugii. — V. *ocoli*.

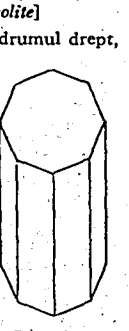

Octaedru

OCROTÍ, *ocrotesc*, vb. IV. Tranz. A lua sub paza sa; a apăra, a proteja, a ajuta, a sprijini. ✦ Refl. (Înv.) A se apăra. *Se ocroti un minut cu sabia sa* (BĂLCESCU). — Slav (v. sl. **okrotiti** «a împlînzi»).

OCROTÍNŢĂ, *ocrotinţe*, s. f. (Înv.) Ocrotire. — Din **ocroti** + suf. *-inţă*.

OCROTÍRE s. f. Acţiunea de *a ocroti* şi rezultatul ei; apărare, protejare; sprijin, ajutor. ✦ Adăpost, azil.

OCROTITÓR, **-OÁRE**, *ocrotitori*, *-oare*, adj. (Adesea substantivat) Care apără, protejează, ajută. — Din **ocroti** + suf. *-(i)tor*.

OCRU s. n. Argilă de culoare galbenă, roşie, brună etc. folosită ca pigment la fabricarea unor vopsele; vopsea preparată din această argilă. ✦ Culoare galben-brună. — Fr. **ocre** (<gr.).

OCTAEDRÍC, **-Ă**, *octaedrici*, *-e*, adj. Care are forma unui octaedru. — Fr. **octaédrique** (<gr.).

OCTAÉDRU, *octaedre*, s. n. Poliedru cu opt feţe. — Fr. **octaèdre** (< gr.).

OCTÁNT, *octante*, s. n. 1. Instrument de navigaţie maritimă şi aeriană, care serveşte la măsurarea înălţimii aştrilor, a distanţelor lor unghiulare etc. 2. A opta parte din circumferinţa unui cerc sau dintr-o suprafaţă circulară. ✦ Fiecare dintre cele opt porţiuni din suprafaţa unui corp sferic, determinate de trei planuri perpendiculare care se intersectează în centrul corpului. — Fr. **octant**.

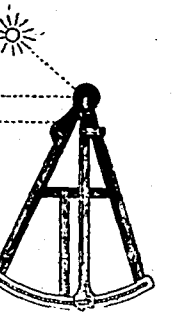

Octant

OCTÁVĂ, *octave*, s. f. Interval într-o gamă diatonică, cuprinzînd opt note consecutive. — Fr. **octave** (lat. lit. octava).

OCTÉT, *octete*, s. n. Ansamblu compus din opt persoane (instrumentişti sau cîntăreţi) care execută împreună o bucată muzicală; bucată muzicală scrisă pentru acest ansamblu. — Germ. **Oktett**.

OCTÓDĂ, *octode*, s. f. Tub electronic cu un anod, un catod şi şase grile, folosit ca schimbător de frecvenţă în radio. — Fr. **octode**.

OCTOFÓR, *octofori*, s. m. (În antichitate) Purtător de litieră. — Fr. **octophore** (lat. lit. octophoron < gr.).

OCTOGENÁR, **-Ă**, *octogenari*, *-e*, s. m. şi f. Persoană care a atins (sau a depăşit) vîrsta de optzeci de ani. — Fr. **octogénaire** (lat. lit. octogenarius).

OCTOGÓN, *octogoane*, s. n. Poligon cu opt laturi. ✦ (Adjectival) Octogonal. [Pl. şi: (m.) *octogoni*] — Fr. **octogone** (< gr.).

Octogon

OCTOGONÁL, **-Ă**, *octogonali*, *-e*, adj. (Despre poligoane) Care are opt laturi. — Fr. **octogonal** (< gr.).

OCTOÍH, *octoihuri*, s. n. Carte bisericească în care se cuprind cîntările din fiecare zi a săptămînii (cîntate pe opt glasuri); fiecare dintre cîntările cuprinse în această carte. [Var.: **ohtolc** s. n.] — Ngr. **oktoihos**.

OCTÓMBRIE s. m. Numele lunii a zecea a anului; (pop.) brumărel. [Pr.: *-bri-e*. — Var.: (înv.) **octómvrie**, (rar) **octómvre** s. m.] — Slav (v. sl. **oktovrii** < gr.).

OCTÓMVRE s. m. v. **octombrie**.

OCTÓMVRIE s. m. v. **octombrie**.

OCTOPÓD, **-Ă**, *octopozi*, *-de*, adj. Care are opt picioare. ✦ (Substantivat, f. pl.) Subordin de cefalopode, care cuprinde animale avînd opt picioare în jurul capului. — Fr. **octopodes** < gr.).

OCULÁR[1], *oculare*, s. n. Lentilă sau grup de lentile ale unui instrument optic, care serveşte la observarea imaginii produse de obiectiv. — Fr. **oculaire** (lat. lit. ocularius).

OCULÁR[2], **-Ă**, *oculari*, *-e*, adj. Privitor la ochi, al ochiului. ◇ *Martor ocular* = persoană care a văzut cum s-a petrecut un fapt. — Fr. **oculaire** (lat. lit. ocularius).

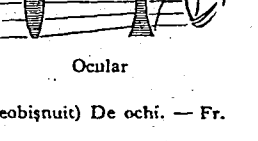

Ocular

OCULÍST, *oculişti*, s. m. Medic specializat în boli de ochi; oftalmolog. — Fr. **oculiste**.

OCULÍSTIC, **-Ă**, *oculistici*, *-e*, adj. (Neobişnuit) De ochi. — Fr. **oculistique**.

OCÚLT, **-Ă**, *oculţi*, *-te*, adj. 1. Care aparţine ocultismului, privitor la ocultism, de ocultism. 2. Ascuns, tainic. — Fr. **occulte** (lat. lit. occultus).

OCULTÁŢIE, *ocultaţii*, s. f. Interpunerea unui astru opac între un astru luminos şi un observator. — Fr. **occultation** (< lat.).

OCULTÍSM s. m. Concepţie obscurantistă, după care în natură ar exista forţe supranaturale, misterioase, cu care unii oameni iniţiaţi ar putea comunica. — Fr. **occultisme**.

OCUPÁ, *ocúp*, vb. I. I. Tranz. 1. A pune stăpînire pe..., a lua în stăpînire cu forţa armată, a cuceri o ţară, un oraş etc. 2. A cuprinde, a umple un loc, o porţiune din spaţiu. ✦ A reţine, a păstra. *Ocupă-mi un loc în tren.* 3. A deţine un post, o funcţie etc. II. Refl. 1. A se îndeletnici cu..., a lucra într-un anumit domeniu, a avea drept ocupaţie sau profesiune. ✦ (Cu determinări introduse prin prep. «de») A se consacra unei preocupări temporare. ✦ Tranz. (Înv.) A preocupa, a absorbi. *Aceste pregătiri m-au ocupat pînă sara* (NEGRUZZI). 2. A se interesa, a se îngriji. — Fr. **occuper** (lat. lit. occupare).

OCUPÁNT, **-Ă**, *ocupanţi*, *-te*, s. m. şi f. Persoană, forţă armată etc. care ia în stăpînire un teritoriu sau un oraş străin. — Fr. **occupant** (lat. lit. occupans, -ntis).

OCUPÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) ocupa*; (înv.) ocupaţie; preocupare.

OCUPÁT, **-Ă**, *ocupaţi*, *-te*, adj. 1. (Despre un teritoriu, un oraş etc.) Cucerit de o armată străină; stăpînit de o ţară străină. 2. (Despre locuinţe, camere, scaune etc.) Deţinut temporar de cineva; pe (sau

în) care stă cineva. 3. (Despre persoane) Care are mult de lucru, cu multe treburi; preocupat, absorbit. — V. *ocupa*.

OCUPAȚIE, *ocupații*, s. f. 1. Îndeletnicire, preocupare, activitate. ✦ Slujbă, post. 2. (Luare în) stăpînire; cucerire. ✧ Loc. adj. (Despre o forță armată) *De ocupație* = care are în stăpînire un teritoriu, o localitate străină. [Var.: (înv.) **ocupațiúne** s. f.] — Fr. **occupation** (lat. lit. **occupatio, -onis**).

OCUPAȚIÚNE s. f. v. **ocupație**.

ODAGÁCI s. m. 1. Plantă erbacee cu flori trandafirii, mai rar albe; rădăcinile se utilizează la scoaterea petelor de pe stofe *(Saponaria officinalis)*; săpunel, săponele, săpunariță. 2. Numele a doi arbuști exotici a căror scoarță aromatică se întrebuințează în medicină *(Croton)*. ✦ Scoarța acestor arbuști, care răspîndește (prin ardere) un miros plăcut. [Var: **odogáci, udagáci** s. m.] — Tc. **ödağcı**.

Odagaci (1)

ODÁIE, *odăi*, s. f. 1. Cameră, încăpere. ✦ (Înv.) Locuință, apartament. 2. (Înv. și reg.) Așezare gospodărească izolată de sat, fermă mică, tîrlă de vite etc. 3. Otac. — Tc. **oda** (bg. **odaia**).

ODALÍSCĂ, *odalisce*, s. f. Femeie de serviciu în haremul unui sultan; *p. ext.* cadînă. — Fr. **odalisque**.

ODALÎC, *odalîcuri*, s. n. (Reg.) Tîrlă de vite cu tot ce ține de ea. — Din tc. **oda** + suf. *-lîc*.

ODÁTĂ adv. 1. Într-un timp nedeterminat, cîndva; odinioară, mai de mult; de acum înainte, în viitor. ✧ Expr. *Odată și odată* = într-o bună zi, cîndva, mai curînd sau mai tîrziu. 2. Îndată, imediat; fără întîrziere, brusc; deodată. 3. În sfîrșit, în cele din urmă. ✦ (Adjectival) În toată puterea cuvîntului, întreg; *p. ext.* foarte reușit, foarte bun. *Am și eu numai o fată... Cui o dau voiesc să-mi fie Om odată* (COȘBUC). — Din **o** + **dată**.

ÓDĂ, *ode*, s. f. Poezie lirică (formată din strofe cu aceeași formă și aceeași structură metrică), în care se exprimă preamărirea, elogiul, entuziasmul sau admirația față de persoane, fapte eroice etc. ✦ (În antichitate) Poezie sau poem (cu subiect eroic) cîntate sau recitate cu acompaniament de liră; *p. ext.* (și azi) compoziție muzicală cu caracter eroic, solemn. — Fr. **ode** (lat. lit. **oda**).

ODĂIÁȘ, *odăiași*, s. m. 1. (Ieșit din uz) Om de serviciu la tribunal, prefectură etc.; camerist. 2. (Înv. și reg.) Om care locuiește afară din sat, într-o odaie (2). — Din **odaie** + suf. *-aș*.

ODĂÍȚĂ, *odăițe*, s. f. Diminutiv al lui *odaie*.

Odăjdii

ODĂJDII s. f. pl. Veșminte bisericești pe care le îmbracă preoții la oficierea slujbei religioase sau în împrejurări solemne. — Slav (v. sl. **odeždа**).

ODGÓN, *odgoane*, s. n. Funie groasă și lungă. [Var.: **otgón** s. n.] — Sb. **odgon** (rus **otgon**).

ODICOLÓN s. n. (Pop.) Apă de colonie. — Fr. **eau de Cologne**.

ODÍHNĂ, (3) *odihne*, s. f. 1. Întrerupere temporară a unei activități în scopul recîștigării energiei, al refacerii forțelor; (stare sau timp de) repaus. ✧ *Casă de odihnă* = clădire în localități balneare sau climaterice, în care oamenii muncii își petrec concediul. ✧ Loc. adj. și adv. *Fără odihnă* = (care este) în continuă mișcare, în veșnic neastîmpăr. ✦ Somn. ✧ Expr. *A se da odihnei* = a se culca, a dormi. 2. Calm desăvîrșit, pace, liniște sufletească; tihnă, răgaz. ✦ (În expr.) *Odihna de veci* (sau *veșnică*) = moarte; *p. ext.* mormînt. 3. Platformă orizontală așezată la cotiturile unei scări (pentru a permite persoanelor care circulă pe ea să se odihnească sau pentru a înlesni intrarea în încăperile unui etaj). [Var.: (reg.) **hodínă, odínă** s. f.] — Postverbal al lui **odihni**.

ODIHNÍ, *odihnesc*, vb. IV. 1. Refl. și (rar) intranz. A întrerupe temporar o activitate pentru a-și recîștiga energia, pentru a se reface; a se afla, a fi în repaus. ✦ Tranz. A lăsa să stea la odihnă (1), a pune la repaus; a da, a oferi (cuiva) odihnă. *Ia, să mai odihnesc oleacă aste bătrînețe* (CREANGĂ). 2. Refl. și (rar) intranz. A se reface prin somn; a dormi. 3. Intranz. și refl. A dormi somnul de veci; a fi mort; a zăcea în pămînt, în mormînt. ✧ Expr. *Domnul* (sau *dumnezeu*) *să-l odihnească (în pace)*, formulă prin care se invocă îndurarea lui dumnezeu pentru cei morți. 4. Refl. (Înv.) A-și înlătura o tulburare sufletească; a se calma, a se liniști. 5. Refl. și intranz. Fig. A sta undeva, a-și avea locul; a fi situat undeva. *Căsuța lor odihnește ceva mai la o parte* (DUNĂREANU). [Var.: (reg.) **hodíni, odíni** vb. IV] — Bg. **otdáchna** (sl).

ODIHNÍRE s. f. (Rar) Faptul de *a (se) odihni*; odihnă, repaus.

ODIHNÍT[1] s. n. (În expr.) *Pe odihnite* = după un interval de odihnă; fără a se obosi; *p. ext.* fără zor, pe îndelete, în liniște. (Rar) *Pe odihnit* = cu odihnă bună, bine, comod. [Formă gramaticală: (în expr.) *odihnite*] — V. *odihni*.

ODIHNÍT[2], **-Ă**, *odihniți, -te*, adj. 1. Care și-a recîștigat energia, și-a refăcut puterile (prin somn sau prin întreruperea temporară a activității). 2. (Înv.) Liniștit, calm; mulțumit, satisfăcut. [Var.: (reg.) **hodínit, -ă** adj.] — V. *odihni*.

ODIHNITÓR -OÁRE, *odihnitori, -oare*, adj. Care reface energia, puterile (v. *reconfortant*); care liniștește, calmează. — Din **odihni** + suf. *-(i)tor*.

ODÍNĂ s. f. v. **odihnă**.

ODINÍ vb. IV. v. **odihni**.

ODINIOÁRĂ adv. 1. Pe vremuri, altădată, înainte vreme, odată. 2. (Înv.) Cîndva, vreodată, într-o bună zi (în viitor), odată și odată. — Din **o** + **dănăoară** (< lat. *de una hora*).

ODIÓS, -OÁSĂ, *odioși, -oase*, adj. Care provoacă ură, indignare, dezgust; demn de ură; dezgustător, respingător; detestabil. [Pr.: *-di-os*] — Fr. **odieux** (lat. lit. **odiosus**).

ODISÉE s. f. Călătorie lungă și plină de aventuri; șir de întîmplări neprevăzute; viață plină de peripeții. — Fr. **odyssée** (< gr.).

ÓDIU s. n. (Latinism înv.) Ură, dezgust, scîrbă. — Lat. lit. **odium**.

ODIVÓI, *odivoi*, s. m. (Înv.) Infanterist.

ODOBÁIE s. f. (Reg.) Car mare cu patru boi (pentru cărat snopii la arie).

ODOBEÁLĂ, *odobeli*, s. f. (Înv. și reg.) Închisoare.

ODOGÁCI s. m. v. **odagaci**.

ODOLEÁN[1] s. m. Numele mai multor specii de plante erbacee cu flori trandafirii sau albe *(Valeriana)*, dintre care una servește la prepararea unor produse farmaceutice *(Valeriana officinalis)*. [Var.: **hodoleán** s. m., **odoleáná** s. f.] — Sb. **odóljan**.

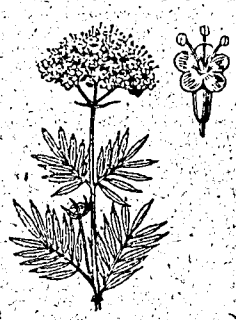

Odolean

ODOLEÁN[2], **-Ă**, *odoleni, -e*. adj. (Reg.) Nadolean. — V. *nadolean*.

ODOLEÁNĂ s. f. v. **odolean**[1].

ODOMÉTRU, *odometre*, s. n. Podometru. — Fr. **odomètre** (< gr.).

ODONTOLOGÍE s. f. Partea anatomiei care se ocupă cu studiul dinților. — Fr. **odontologie** (< gr.).

ODÓR[1] s. n. (Latinism) Miros, mireasmă. — Lat. lit. **odor, -oris**.

ODÓR[2], (1) *odoare*, s. n. 1. Obiect lucrat dintr-un metal prețios (împodobit cu pietre scumpe); obiect de (mare) preț; giuvaer. ✦ (La pl.) Veșminte scumpe și alte obiecte prețioase folosite la serviciile religioase. 2. Fig. Ființă iubită, prețuită. — Sb. **odor**.

ODORÁNT, -Ă, *odoranți, -te*, adj. (Franțuzism) Parfumat; mirositor. ✦ (Despre o substanță) Care excită simțul mirosului. — Fr. **odorant** (lat. lit. **odorans, -ntis**).

ODORÁȘ, *odorași*, s. m. Diminutiv al lui *odor*[2] (2); termen de alintare întrebuințat de părinți pentru copiii mici.

ODORIZÁ, *odorizez*, vb. I. Tranz. A face ca un gaz combustibil inodor să exale un miros, prin amestecarea lui cu un odorizant. — Din **odor**[1].

ODORIZÁNT, *odorizanți*, s. m. Compus chimic cu miros puternic, folosit pentru a da miros unui gaz combustibil inodor (cu scopul de a înlesni detectarea unei scăpări a gazului dintr-o conductă, dintr-un vas etc.). — Din **odoriza** (după fr. *odorant*).

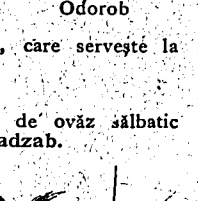

Odorob

ODORÍZĂRE, *odorizări*, s. f. Acțiunea de *a odoriza*.

ODORÓB, *odoroabe*, s. n. (Reg.) Coș de nuiele în forma unui trunchi de con, fără fund, care servește la pescuit.

ODOROGÍT, -Ă adj. v. **hodorogit**.

ODÓS s. n. (Reg.) Numele a două specii de ovăz sălbatic *(Avena fatua* și *strigosa)*. — Comp. magh. **vadzab**.

ODOVÁI, *odovăiesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Reg.) A strica, a uza hainele, încălțămintea etc. 2. Refl. (Rar) A se osteni.

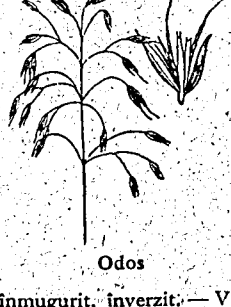

Odos

ODRÁSLĂ, *odrasle*, s. f. 1. Copil, descendent, urmaș; pui. 2. (Rar) Ramură tînără, lăstar, mlădiță, vlăstar. — Sb. **odrasla**.

ODRĂSLÍ, *odrăslesc*, vb. IV. Intranz. 1. A se naște, a se ivi; a crește. ✧ Tranz. *Să trăiască, să-nflorească, coconași să odrăslească* (GALACTION). 2. (Despre plante) A da mlădițe, a lăstări; *p. ext.* a înmuguri, a înverzi. — Din **odraslă**.

ODRĂSLÍRE, *odrăsliri*, s. f. Faptul de *a odrăsli*.

ODRĂSLÍT, -Ă, *odrăsliți, -te*, adj. 1. Născut, zămislit, ivit; crescut, dezvoltat. 2. (Despre plante) Care a dat lăstari; *p. ext.* înmugurit, înverzit. — V. *odrăsli*.

OECOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul influenței factorilor externi asupra organismelor animale și vegetale. [Var.: **ecologie** s. f.] — Fr. **oecologie** (<gr.).

OENOLOGÍE s. f. v. **enologie**.

OF interj. Exclamație care exprimă: a) durere, amărăciune, mîhnire, regret; deznădejde; necaz, ciudă; b) scîrbă, dezgust. ✦ (Substantivat, n., cu pl. *ofuri*) Oftat, suspin; *p. ext.* durere, amărăciune, mîhnire, regret; suferință; deznădejde. [Var.: oh interj.]

OFENSÁ, *ofensez*, vb. I. Tranz. A aduce cuiva o ofensă; a insulta, a jigni. ✦ Refl. (Fam.) A se supăra (simțindu-se jignit). — Fr. offenser (după *ofensă*).

OFENSÁRE s. f. (Rar) Faptul de *a (se) ofensa;* insultare, jignire; supărare.

OFENSÁT, -Ă, *ofensați, -te*, adj. Care a suferit o ofensă; insultat, jignit; supărat. — V. *ofensa*.

OFENSATÓR, -OÁRE, *ofensatori, -oare*, adj. Care ofensează, care conține o ofensă; insultător, jignitor. — Din ofensa + suf. *-(a)tor* (după fr. *offenseur*).

OFÉNSĂ, *ofense*, s. f. Cuvînt sau faptă jignitoare; insultă, jignire, injurie. — Fr. offense (lat. lit. offensa).

OFENSÍV, -Ă, *ofensivi, -e*, adj. Care atacă sau cu care se atacă. — Fr. offensif (după *ofensivă*).

OFENSÍVĂ, *ofensive*, s. f. Formă principală de luptă a unor forțe armate, care, folosind factorul surpriză și sprijinul tuturor armelor, are ca scop nimicirea totală sau capturarea inamicului. ✦ Fig. Acțiune vie, concentrată, întreprinsă pentru a înfrînge o dificultate, a lichida o situație nefavorabilă, a înfăptui o nouă stare de lucruri, a cuceri un nou obiectiv etc. — Fr. offensive (it. offensiva).

OFERÍ, *ofér*, vb. IV. Tranz. 1. A propune cuiva (în semn de atenție, de bunăvoință etc.) să primească un lucru necerut; a da în dar, a pune la dispoziție. ✦ Refl. A se pune la dispoziția cuiva. 2. A propune spre cumpărare o marfă, un bun etc. ✦ A propune un preț pentru o marfă, pentru un bun etc. 3. Fig. A înfățișa (vederii), a arăta (minții); a prezenta. *Valea Jiului oferă priveliști de o rară frumusețe.* — Lat. lit. offerre (după *suferi*).

OFERÍRE, *oferiri*, s. f. Acțiunea de *a oferi*.

OFERTÁNT, -Ă, *ofertanți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care face o ofertă. — Din ofertă.

OFÉRTĂ, *oferte*, s. f. 1. Propunere făcută cuiva în legătură cu cumpărarea unei mărfi, cu angajarea într-o slujbă, cu participarea la o acțiune, la o întreprindere etc.; *p. ext.* (concr.) act, document în care se face o astfel de propunere. 2. Totalitatea mărfurilor oferite la un moment dat pe piață. ✧ *Cerere și ofertă* (sau, rar, *ofertă și cerere*) = raportul dintre cantitatea de mărfuri aduse pe piață și posibilitatea ca ele să fie cumpărate. — Fr. offerte.

OFICIÁ, *oficiez*, vb. I. Tranz. A celebra slujba bisericească; a sluji în biserică. ✦ A săvîrși cu solemnitate un act public sau privat, în special o căsătorie; a celebra. [Pr.: *-ci-a*] — Fr. officier.

OFICIÁL, -Ă, *oficiali, -e*, adj. 1. Care reprezintă o autoritate, un guvern, un stat; care emană de la o autoritate, de la un guvern, de la un stat; stabilit prin lege. ✧ *Buletinul* (sau, ieșit din uz, *Monitorul*) *oficial* = publicație (periodică) în care se tipăresc legile, regulamentele, decretele, deciziile etc. autorităților de stat. ✦ Propriu actelor guvernamentale, documentelor administrației de stat; folosit în actele, în documentele administrației de stat. 2. Care se conformează legilor, regulilor, formalităților, tradițiilor (unui stat); aprobat, convenit între autorități. 3. Fig. De o politețe rece, calculată; formal, stereotip. [Pr.: *-ci-al*. — Var.: (înv.) ofițiál, -ă adj.] — După fr. officiel.

OFICIALITÁTE, (1) *oficialități*, s. f. 1. (Și la pl.) Autoritățile dintr-o țară, dintr-un oraș; reprezentanții oficiali ai autorității. 2. Caracter oficial, calitate, ținută, atitudine oficială. [Pr.: *-ci-a-*. — Var.: (înv.) ofițialitáte s. f.] — După fr. officialité.

OFICIALIZÁ, *oficializez*, vb. I. Tranz. A da sau a face să dobîndească un caracter oficial; a consfinți (prin lege). [Pr.: *-ci-a-*] — Din oficial.

OFICIALIZÁRE s. f. Acțiunea de *a oficializa*. [Pr.: *-ci-a-*]

OFICIALMÉNTE adv. (Rar) În mod oficial. [Pr.: *-ci-al-*] — It. ufficialmente (după *oficial*).

OFICIÁNT, -Ă, *oficianți, -te*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care oficiază (slujba bisericească). 2. S. m. și f. (Grad de) funcționar în unele instituții sau întreprinderi de stat. [Pr.: *-ci-ant*] — Fr. officiant.

OFICIÉRE s. f. Acțiunea de *a oficia*. [Pr.: *-ci-e-*]

OFICINÁL, -Ă, *oficinali, -e*, adj. Din domeniul farmaciei; farmaceutic. *Plante oficinale.* — Fr. officinal.

OFICÍNĂ, *oficine*, s. f. (Livresc) Încăpere amenajată pentru a servi drept laborator al unei farmacii, al unei instituții de cercetări etc. ✦ Fig. Loc unde se urzesc intrigi, calomnii, comploturi. — Fr. officine (lat. lit. officina).

OFICIÓS, -OÁSĂ, *oficioși, -oase*, adj. (Despre ziare, despre informații publicate etc.) Care reprezintă, reflectă, susține punctul de vedere al unui guvern, al unui partid (fără a avea un caracter oficial). ✧ (Substantivat, n.) *«Drapelul» e oficiosul guvernului* (REBREANU). [Pr.: *-ci-os*] — Fr. officieux (lat. lit. officiosus).

OFÍCIU, *oficii*, s. n. 1. Serviciu al unei administrații; biroul unde este instalat serviciul. 2. Îndatorire specială, funcție; slujbă. ✧ Loc. adj. și adv. *Din oficiu* = în conformitate cu o dispoziție luată de o autoritate (și nu la cererea cuiva). 3. (La pl.) Ajutor, serviciu. ✧ Expr. *Bune oficii* = intervenție binevoitoare, servicii făcute cuiva. 4. Slujbă bisericească. serviciu religios. 5. (Rar) Încăpere (mică) lîngă sufragerie, unde se depozitează tacîmuri, mîncăruri etc. — Fr. office (lat. lit officium).

OFICLEÍD, *oficleide*, s. n. Instrument muzical de alamă, care are în orchestră rolul de bas. — Fr. ophicléide (< gr.).

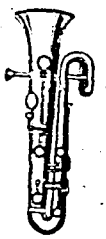

Oficleid

OFILÍ, *ofilesc*, vb. IV. Refl. 1. (Despre plante) A se veșteji, a păli, a (se) trece; a se îngălbeni. 2. Fig. (Despre persoane) A-și pierde culoarea, frăgezimea feței, a îngălbeni; a-și pierde puterea, vigoarea. [Var.: (înv. și reg.) ovilí vb. IV] — Comp. rus. ohilĕtĭ «a se pipernici».

OFILÍRE s. f. Faptul de *a se ofili*.

OFILÍT, -Ă, *ofiliți, -te*, adj. 1. (Despre plante) Veștejit, pălit, îngălbenit. 2. Fig. Palid, tras (la față); slab, uscat; lipsit de vigoare, istovit. [Var.: (înv. și reg.) ovilít, -ă adj.] — V. *ofili*.

ÓFIS, *ofisuri*, s. n. (Înv. și arh.) Decizie, decret domnesc. [Var.: ofísus s. n.] — Rus. ofis (fr. office).

OFÍSUS s. n. v. ofis.

OFÍT s. n. Varietate de marmură de culoare verde-închisă, cu vinișoare galbene. — Fr. ophite (< gr.).

OFIȚÉR, *ofițeri*, s. m. 1. Nume generic pentru gradele militare superioare, de la sublocotenent pînă la colonel sau (în vechea organizare a armatei) pînă la general; persoană avînd unul dintre aceste grade. 2. Titlu dat unor funcționari cu atribuții sau cu însărcinări speciale; persoană avînd acest titlu. ✧ *Ofițer al stării civile* = delegat al Sfatului popular (în trecut al primăriei), însărcinat cu încheierea actelor de stare civilă și cu oficierea căsătoriei civile. 3. (Ieșit din uz) Grad (mai mare decît cel de cavaler) conferit prin anumite decorații; persoană care a primit acest grad. — Rus. oficer (germ. Offizier).

OFIȚERÁȘ, *ofițerași*, s. m. (Depr.) Diminutiv al lui *ofițer*.

OFIȚEREÁSĂ, *ofițerese*, s. f. (Fam.) Soție de ofițer (1). — Din ofițer + suf. *-easă*.

OFIȚERÉSC, -EÁSCĂ, *ofițerești*, adj. Care aparține unui ofițer (1), ca al ofițerilor. — Din ofițer + suf. *-esc*.

OFIȚERÉȘTE adv. Ca un ofițer (1), în felul ofițerilor. — Din ofițer + suf. *-ește*.

OFIȚERÍME s. f. Corpul ofițeresc; mulțime, număr mare de ofițeri; totalitatea ofițerilor. — Din ofițer + suf. *-ime*.

OFIȚIÁL, -Ă adj. v. oficial.

OFIȚIALITÁTE s. f. v. oficialitate.

OFRÁNDĂ, *ofrande*, s. f. Jertfă adusă unei divinități, prinos; dar făcut bisericii. ✦ Dar oferit unei persoane în semn de recunoștință, devotament, respect. ✦ Contribuție la o operă de binefacere, de ajutorare a celor lipsiți. — Fr. offrande.

ÓFSAID, *ofsaiduri*, s. n. Greșeala de plasare a unui jucător, constînd în depășirea, fără minge, a ultimului jucător advers (exceptînd pe portar) la fotbal și a liniei pe care se află mingea, la rugbi. [Pr.: *-said*] — Engl. off-side.

ÓFSET s. n. Procedeu de imprimare planografică cu clișee de metal, prin intermediul unei pelicule de cauciuc. — Fr. offset engl. offset).

OFT, *ofturi*, s. n. (Reg.) Oftat, suspin; *p. ext.* amărăciune, regret, durere, suferință, deznădejde. — Postverbal al lui ofta.

OFTÁ, *oftez*, vb. I. Intranz. A scoate un oftat. ✧ Expr. *A ofta după cineva* (sau *ceva*) = a regreta mult pierderea cuiva (sau a ceva); a dori din tot sufletul pe cineva (sau ceva). — Din of.

OFTALMÍE s. f. Termen generic pentru afecțiunile inflamatorii ale globului ocular. — Fr. ophtalmie (< gr.).

OFTALMOLÓG, *oftalmologi*, s. m. Medic specializat în oftalmologie; oculist. — Fr. ophtalmologue.

OFTALMOLÓGIC, -Ă, *oftalmologici, -e*, adj. Care aparține oftalmologiei, privitor la oftalmologie. — Fr. ophtalmologique.

OFTALMOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea și tratarea bolilor de ochi. — Fr. ophtalmologie (< gr.).

OFTALMOMÉTRU, *oftalmometre*, s. n. Instrument optic care servește la determinarea cantitativă a defectului de astigmatism vizual. — Fr. ophtalmomètre (< gr.).

OFTALMOSCÓP, *oftalmoscopuri*, s. n. Instrument care servește la examinarea retinei, pentru determinarea diverselor afecțiuni ale ochiului. — Fr. ophtalmoscope (< gr.).

OFTÁRE, *oftări*, s. f. Faptul de *a ofta;* oftat, suspin.

OFTÁT, *oftaturi*, s. n. Respirație puternică, profundă și prelungă, pricinuită de o durere morală (sau fizică) și dînd naștere, în expirație, unui sunet caracteristic; suspin. — V. *ofta*.

OFTICÁ, *oftic*, vb. I. 1. Refl. (Pop.) A se îmbolnăvi de tuberculoză. 2. Tranz. Fig. A învenina viața cuiva, a face cuiva zile amare. [Prez. ind. și. (înv.) *oftichez*. — Var.: oftícI, oftigI vb. IV] — Din oftică.

OFTICÁRE s. f. Faptul de *a (se) oftica*.

OFTICÁT, -Ă, *oftițați, -te*, adj. Bolnav de tuberculoză; ofticos; *fig.* amărît, chinuit. — V. *oftica*.

ÓFTICĂ s. f. (Pop.) Tuberculoză (pulmonară); ftizie. [Var.: óftigă s. f.] — Ngr. ohtikas.

OFTICÍ vb. IV. v. oftica.

OFTICÓS, -OÁSĂ, *oftițoși, -oase*, adj. (Pop., adesea substantivat) Bolnav de tuberculoză (pulmonară); ftizic. ✦ Fig. Fără putere; slab, pipernicit, anemic. [Var.: oftigós, -oasă adj.] — Din oftică + suf. *-os*.

ÓFTIGĂ s. f. v. **oftică.**

OFTIGÍ vb. IV. v. **oftica.**

OFTIGÓS, -OÁSĂ adj. v. **ofticos.**

OFUSCÁ, *ofuschez*, vb. I. Refl. (Franţuzism) A **se simţi** jignit; a se supăra. — Fr. **offusquer** (lat. lit. **offuscare**).

OGÁR, *ogari*, s. m. Ciine de vînătoare cu botul lung, cu corpul înalt şi subţire, foarte iute la fugă. ✧ Expr. *Nici ciine* (sau, rar, *copoi*), *nici ogar*, se zice despre cel care nu aparţine în chip hotărît unei specii (sau, *fig.*, unei grupări, unei tagme); nedefinit, şters. *Slab ca un ogar* = foarte slab. — Sb. **ogar.**

OGÁRCĂ, *ogarce*, s. f. (Pop.) Femela ogarului. — Din **ogar** + suf. *-că*.

OGÁRNIC, -Ă, *ogarnici, -e*, adj. (Rar) Ca ogarul; cu însuşiri de ogar. — Din **ogar** + suf. *-nic*.

OGĂRÁTIC, -Ă, *ogăratici, -e*, adj. Cu trupul zvelt şi subţire ca al ogarului. — Din **ogar** + suf. *-atic*.

OGĂRÉL, *ogărei*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *ogar*.

OGĂRÉŞTE adv. Ca un ogar, foarte iute. — Din **ogar** + suf. *-eşte*.

OGEÁC s. n. v. **hogeac.**

OGHEÁL, *oghealuri*, s. n. (Reg.) Plapumă. — Slav (v. sl. **odějalo**).

OGHELÁŞ, *oghelaşe*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *ogheal*.

OGIVÁL, -Ă, *ogivali, -e*, adj. În formă de ogivă, ca ogiva. — Fr. **ogival.**

OGÍVĂ, *ogive*, s. f. 1. Element arhitectural caracteristic stilului gotic, rezultat din întretăierea a două arcuri de cerc care se întîlnesc pe verticala ridicată la egală distanţă de centrele lor. 2. Partea anterioară a proiectilelor armelor de foc. — Fr. **ogive.**

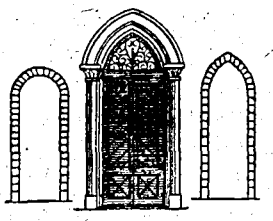

Ogive

OGÎRJÍ, *ogîrjesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A slăbi foarte tare.

OGÎRJÍT, -Ă, *ogîrjiţi, -te*, adj. (Reg.) Slab, pipernicit, sfrijit. — V. *ogîrji*.

OGLINDÁ vb. I. v. **oglindi.**

OGLÍNDĂ, *oglinzi*, s. f. 1. Obiect cu suprafaţă lucioasă, de diferite forme, făcut din metal sau din sticlă, acoperit pe o faţă cu un strat metalic şi avînd proprietatea de a reflecta razele de lumină şi de a forma astfel, pe partea lucioasă, imaginea obiectelor. ✦ Fig. Imagine. 2. Orice suprafaţă netedă şi lucioasă care are proprietatea de a reflecta lumina. *Oglinda mare a rîului* (SADOVEANU). — Postverbal al lui **oglindi.**

OGLINDÍ, *oglindesc*, vb. IV. Refl. A se reflecta pe o suprafaţă lucie sau într-o oglindă; (despre oameni) a se privi în oglindă. ✧ Tranz. *Apa lacului oglindea copacii de pe mal.* ✦ Fig. (Despre stări, fenomene, acţiuni) A (se) răsfrînge în..., a fi înfăţişate de..., a (se) arăta prin..., a-şi găsi ecoul în...; a se reflecta. ✦ Tranz. A înfăţişa, a prezenta. [Var.: (înv.) **oglindá** vb. I] — Slav (v. sl. **oględati**).

OGLINDIOÁRĂ s. f. v. **oglinjoară.**

OGLINDÍRE, *oglinzări*, s. f. Acţiunea de *a (se) oglindi* şi rezultatul ei; reflectare.

OGLINDÚŢĂ, *oglinduţe*, s. f. Oglinjoară. — Din **oglindă** + suf. *-uţă*.

OGLINGIOÁRĂ s. f. v. **oglinjoară.**

OGLINJOÁRĂ, *oglinjoare*, s. f. Diminutiv al lui *oglindă*. [Var.: (înv.) **oglindioáră, oglingioáră** s. f.]

OGÓD, *ogoade*, s. n. (Înv.) Cinste, omenie. — Slav (v. sl. **ugodŭ**).

OGOÍ, *ogoiesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. (Reg.) A (se) linişti, a (se) potoli, a (se) domoli, a (se) calma. [Var.: **ogoiá** vb. I] — Sb. **ugojlti.**

OGOIÁ vb. I. v. **ogoi.**

OGOÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) ogoi*; alinare.

OGOÍT, -Ă, *ogoiţi, -te*, adj. Potolit, liniştit. — V. *ogoi*.

OGÓR, *ogoare*, s. n. 1. Bucată de pămînt cultivată sau cultivabilă; ţarină. ✧ Expr. *A face ogor* = a pregăti cîmpul pentru cultură; a ara. ✦ Teren agricol, proprietate agricolă. 2. Teren arabil lăsat nelucrat şi necultivat, folosit ca păşune timp de un an, în scopul de a obţine în anii următori recolte mai bogate. ✧ Expr. *A lăsa ogor* = a nu cultiva intenţionat un cîmp. ✦ *Ogor negru* = teren arat, grăpat etc., dar nesemănat timp de un an. 3. Arătură care se face cu mult înainte de lucrările de însămînţare. — Bg., sb. **ugar.**

OGORÁŞ, *ogoraşe*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *ogor*.

OGORÍT s. n. v. **ogorît.**

OGORÎ, *ogorăsc*, vb. IV. Tranz. A pregăti un teren agricol pentru cultivare; a ara. — Din **ogor.**

OGORÎT s. n. Faptul de a pregăti un teren pentru cultură; arat. [Var.: **ogorít** s. n.] — V. *ogori*.

OGRÁDĂ, *ogrăzi*, s. f. 1. Curte, bătătură. 2. (Reg.) Grădină cu pomi fructiferi. 3. (Înv.) Îngrăditură, gard. — Slav (v. sl. **ograda**).

OGRĂDÁŞ, *ogrădaşi*, s. m. (Înv.) Care slujeşte în ograda unei curţi boiereşti. — Din **ogradă** + suf. *-aş*.

OGRĂJOÁRĂ, *ogrăjoare*, s. f. Diminutiv al lui *ogradă*.

OGRÎNJI s. m. pl. Resturi de paie, de fîn etc. nemîncate de vite; cotoare, tulpini ale plantelor de nutreţ. — Comp. sb. **ogrlzine.**

OGÚR, *ogururi*, s. n. (Înv., în superstiţii) Prevestire, semn (bun); noroc. — Tc. **oğur, uğur.**

OGURLÍU, -ÍE, *ogurlii*, adj. (Înv., în superstiţii) Cu noroc, de bun augur. — Tc. **oğurlu, uğurlu.**

OH interj. v. **of.**

OHÁBNIC, -Ă adj. v. **ohavnic.**

OHÁVNIC, -Ă, *ohavnici, -e*, adj. (Înv., despre o proprietate) Care nu poate fi înstrăinat; de veci. [Var.: **ohábnic, -ă** adj.] — Comp. v. sl. **ohabinŭ.**

OHM, *ohmi*, s. m. Unitate de rezistenţă electrică, în sistemul de unităţi metru-kilogram-secundă-amper, egală cu rezistenţa pe care o opune un conductor electric străbătut de un curent de un amper la tensiunea de un volt. [Pr.: *om*] — Fr. **ohm.**

OHMMÉTRU, *ohmmetre*, s. n. Instrument pentru măsurarea directă a rezistenţei electrice. Pr.: *om-me-*] — Fr. **ohmmètre.**

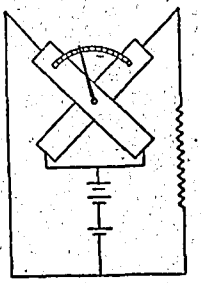

Ohmmetru

OHÓ interj. Exclamaţie care exprimă surprindere, neîncredere etc. în cele spuse de cineva. — Din **o**[2] + **ho.**

OHTOÍC s. n. v. **octoih.**

OI interj. Ah, vai, of; ehei.

ÓIDEA interj. (Reg.) Hăis. ✦ (Substantivat) Stînga, partea stîngă. [Acc. şi: *oídea*]

OÍDIUM s. n. 1. Nume dat ciupercilor parazite care formează pete cenuşii-fumurii pe suprafaţa organelor plantelor atacate. 2. Boală a viţei-de-vie şi a altor plante de cultură, produsă de aceste ciuperci. [Pr.: *o-i-di-um*] — Fr. **oïdium** (< gr.).

OIÉR, *oieri*, s. m. 1. Crescător de oi; cioban. 2. (Înv.) Slujbaş însărcinat cu încasarea oieritului. 3. (Art.) Numele unei constelaţii; ciobanul-cu-oile, lira. — Din **oaie** + suf. *-ar*.

OIERÍE, *oierii*, s. f. Stînă, tîrlă, adăpost de oi. ✦ Oierit (1). — Din **oier** + suf. *-ie*.

OIERÍT s. n. 1. Creşterea oilor. 2. (Înv.) Dare pentru păşunatul oilor. ✦ Dijmă asupra oilor, plătită în natură. — Din **oier** + suf. *-it*.

OIÉSC, OIÁSCĂ, *oieşti*, adj. (Rar) Care aparţine oilor, ca al oilor, de oaie. — Din **oaie** + suf. *-esc*.

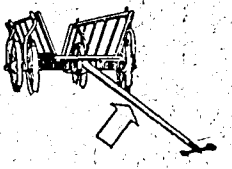

Oişte

ÓINĂ s. f. Joc sportiv între două echipe, cu o minge mică de piele: fiecare jucător, după ce bate mingea cu un băţ pentru a o trimite spre terenul ocupat de adversari, fuge printre aceştia pentru a ajunge în fundul terenului şi tinde să revină la linia de plecare fără să-l fi atins mingea aruncată în el de către adversari. [Pr.: *oi-*] — Tc. **oyun.**

OINÍST, *oinişti*, s. m. Jucător de oină. [Pr.: *oi-nist*] — Din **oină** + suf. *-ist*.

OIŞOÁRĂ, *oişoare*, s. f. (Pop.) Oiţă (1). — Din **oaie** + suf. *-işoară*.

ÓIŞTE, *oişti*, s. f. 1. Bară lungă de lemn fixată în crucea carului, căruţei, trăsurii etc., de care se înhamă caii. ✧ Expr. *A nimeri (ca Irimia) cu oiştea-n gard* = a spune un lucru nepotrivit cu situaţia sau cu logica, a face o prostie mare. 2. Parte componentă a morii de vînt, cu care aceasta se întoarce în bătaia vîntului; protap, cîrmă. — Bg. **oište,** sb. **ojište.**

OIŢÁ, *oiţe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *oaie*. 2. Plantă erbacee cu floarea mare, albă sau trandafirie, mătăsoasă şi cu fructele argintii, păroase (*Anemone silvestris*).

Oiţă

OIŢÍCĂ, *oiţici*, s. f. (Pop.) Oiţă. — Din **oiţă** + suf. *-ică*.

OJÍNĂ s. f. (Reg.) Moment al zilei situat la jumătatea timpului dintre amiază şi asfinţit; gustare care se ia în acest moment al zilei. — Bg., sb. **užina.**

OJÓC, *ojoace*, s. n. (Reg.) Băţ (cu o cîrpă udă la un capăt) folosit pentru a curăţa cuptorul de spuză, pentru a mişca jarul etc. [Var.: **ojóg** s. n.] — Magh. **azsag.**

OJÓG s. n. v. **ojoc.**

Ol

OL, *oluri*, s. n. Vas de lut de formă cilindrică, mai strîmt la mijloc, în care se pune de obicei lapte la prins şi care se foloseşte uneori şi la gătit bucate; conţinutul acestui vas. — Din **oale** (pl. lui *oală*).

OLÁC, (1) *olaci*, s. m., (2) *olace*, s. n. (Înv.) 1. Curier special (călare); sol, ştafetă. ✧ *Lipcan de olac* = curier poştal călare. 2. Căruţă de poştă; poştalion, diligenţă. ✧ *Cal de olac* = a) cal de poştă; *fig.* om pus să muncească peste măsură; b) cal datorat de săteni trimişilor domneşti în ţară (ca prestaţie temporară în secolele al XV-lea-XVIII-lea). — Tc. **ulak.**

OLÁLTĂ adv. (În loc. adv.) *Între olaltă* = împreună, unul cu altul. *După olaltă* = unul după altul (fără întrerupere). *Lîngă olaltă* = unul lîngă altul. *De olaltă* = unul de altul, unul de celălalt. *De la olaltă* = laolaltă, împreună. *Pe (sau peste) olaltă* = unul peste altul. — V. *laolaltă*.

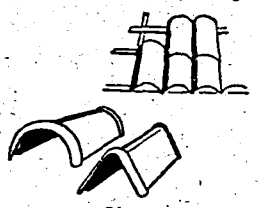

Olane

OLÁN, *olane*, s. n. 1. Piesă de argilă arsă, de obicei de formă semicilindrică, folosită ca învelitoare a (crestelor) acoperișului. 2. Tub de argilă arsă din care se fac canale de scurgere a apei, coșuri pentru fum etc. — Din ol + suf. *-an*.

OLÁNDĂ s. f. Pînză de in de bună calitate, cu bătătura deasă și fină. — Fr. **hollande** (it. **ollanda**).

OLANDÉZ, -Ă, *olandezi, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Olandei sau populației ei, privitor la Olanda sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba olandeză. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Olandei. — Din **Olanda** + suf. *-ez*.

OLÁNDÎNĂ s. f. Țesătură de bumbac care imită olanda. — Din **olandă** + suf. *-ină*.

OLÁR, *olari*, s. m. Meșter care face (și vinde) oale sau alte obiecte din lut ars. — Lat. **ollarius**.

OLASTISEÁLĂ, *olastiseli*, s. f. (Înv. și reg.) Dezmierdare, mîngîiere. — Din **olastisi** + suf. *-eală*.

OLASTISÍ, *olastisesc*, vb. IV. Refl. (Înv. și reg.) A-și spune vorbe de dragoste; a se dezmierda unul pe altul.

OLÁT, *olaturi*, s. n. (Înv.) 1. Provincie, regiune, ținut, teritoriu. 2. Moșie; gospodărie (cu clădiri, cu acareturi etc.). [Pl. și: *olate*] — Comp. cuman **oleat**.

OLĂCÁR, *olăcari*, s. m. (Înv.) 1. Olac, curier; *p. ext.* îngrijitor al cailor de poștă. 2. Slujbaș însărcinat cu strîngerea cailor de olac dați de țărani pentru nevoi momentane sau pentru un anumit timp. — Din **olac** + suf. *-ar*.

OLĂCÁI vb. IV. v. **olicăi**.

OLĂCĂRÍE, *olăcării*, s. f. (Reg.) Orație de nuntă; conăcărie. — Din **olăcar** + suf. *-ie*.

OLĂCÉȘTE adv. (Reg.) Ca olacul; *p. ext.* iute, grabnic. — Din **olac** + suf. *-ește*.

OLĂNÁR, *olănari*, s. m. (Rar) Meșteșugar care face olane. — Din **olan** + suf. *-ar*.

OLĂNĂRÍE, *olănării*, s. f. Teren pe care se fac olane; cuptor de ars olane. — Din **olan** + suf. *-ărie*.

OLĂRÍE, (2) *olării*, s. f. 1. Meșteșugul olarului; olărit. 2. Atelierul sau prăvălia olarului. 3. Oale; ceramică. — (1, 2) Din **olar** + suf. *-ie*, (3) din **oală** + suf. *-ărie*.

OLĂRÍT, *olărituri*, s. n. 1. Meșteșugul olarului; olărie. 2. Rotunjirea capătului gros al unui buștean, prin cioplire, pentru a-l putea transporta mai ușor (tîrîndu-l sau făcîndu-l să alunece). — Din **olar** + suf. *-it*.

OLĂRÍȚĂ, *olărițe*, s. f. (Rar) Soția olarului. — Din **olar** + suf. *-iță*.

OLCÁR, *olcare*, s. n. (Reg.) Unealtă cu care se fac scobiturile și muchiile cercevelelor.

OLCÚȚĂ, *olcuțe*, s. f. (Reg.) Oliță. [Var.: **ulcúță** s. f.] — Din **oală** + suf. *-ic-uță*.

OLEÁB, *oleaburi*, s. n. (Reg.) Acaret din jurul casei; *p. ext.* olat (2).

OLEÁCĂ adv. Puțin. — Ngr. **oligaki**, **oliaki**.

OLEAGINÓS, -OÁSĂ, *oleaginoși, -oase*, adj. (Despre plante și semințele lor) Care conține grăsimi, din care se poate extrage ulei. [Pr.: *-le-a*] — După fr. **oléagineux**.

OLEÁNDRĂ s. f. (Reg.) Numele unui dans popular și melodia după care se execută.

OLEÁNDRU s. m. v. **leandru**.

OLEÁT, *oleați*, s. m. Sare sau ester al acidului oleic. [Pr.: *-le-at*] — Fr. **oléate** (<lat.).

OLEÁTĂ, *oleate*, s. f. Desen pe hîrtie de calc, pe care sînt trasate detaliile unui teren și cadrul secțiunii topografice la care se referă. [Pr.: *-le-a-*] — Comp. engl. **oiled** [paper].

OLECÁI vb. IV. v. **olicăi**.

OLECÚȚĂ adv. Diminutiv al lui *oleacă*; puțin de tot.

OLEIÁ vb. I. v. **uleia**.

OLEIÁT, -Ă adj. v. **uleiat**.

OLÉIC, -Ă, *oleici, -e*, adj. Care provine din (sau se raportă la) grăsimi și uleiuri naturale. ✧ *Acid oleic* = acid gras lichid, care se găsește sub formă de trioleină în numeroase grăsimi și uleiuri, avînd întrebuințări în industrie. — Fr. **oléique**.

OLEÍNĂ s. f. Substanță lichidă care se găsește în grăsimile vegetale și care rezultă dintr-o combinație de acid oleic cu glicerină. — Fr. **oléine**.

OLEIÓS, -OÁSĂ adj. v. **uleios**.

OLEÓ interj. v. **aoleu**.

OLEOGRAFÍE, *oleografii*, s. f. Cromolitografie care imită pictura în ulei, făcută pe hîrtie cu nervuri, ca firele pînzei. [Pr.: *-le-o-*] — Fr. **oléographie**.

OLEOLEO interj. v. **aoleu**.

OLEOMÉTRU, *oleometre*, s. n. Instrument folosit pentru determinarea densității uleiurilor grase. ✦ Instrument folosit pentru dozarea uleiurilor și grăsimilor provenite din semințe [Pr.: *-le-o*] — Fr. **oleomètre**.

OLÉU s. n. v. **ulei**.

OLÉUM s. n. Acid sulfuric concentrat, care conține în soluție anhidridă sulfurică liberă. — Fr. **oléum**.

OLFACTÍV, -Ă, *olfactivi, -e*. adj. Care se referă la simțul mirosului. ✧ *(Membrana) mucoasă olfactivă* = mucoasă care căptușește pereții nasului. — Fr. **olfactif** (<lat.).

OLICĂÍ, *olicăiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se văita, a se văicări, a se tîngui. [Var.: **olăcăi**, **olecăi** vb. IV] — Din **oleo**.

OLIGÁRH, *oligarhi*, s. m. Membru al unei oligarhii; partizan al oligarhiei. — După fr. **oligarque** (<gr.).

OLIGÁRHIC, -Ă, *oligarhici, -e*, adj. Care aparține oligarhiei, privitor la oligarhie, propriu oligarhiei. — După fr. **oligarchique** (<gr.).

OLIGARHÍE, *oligarhii*, s f. 1. (În antichitate și în evul mediu) Formă de guvernămînt în care puterea aparținea exclusiv virfurilor aristocratice. ✦ Stat în care există această formă de guvernămînt. 2. Grup restrîns de persoane care, prin averea și poziția lor socială, domină viața politică și economică a unui stat capitalist. — După fr. **oligarchie** (<gr.).

OLIGOCÉN s. n. Epocă geologică aparținînd perioadei paleogenului; serie de straturi geologice care aparțin acestei epoci. — Fr. **oligocène** (<gr.).

OLIMPIÁDĂ, *olimpiade*, s. f. 1. Competiție sportivă internațională care are loc o dată la patru ani; jocuri olimpice. 2. (În Grecia antică) Intervalul de patru ani dintre două serbări ale jocurilor olimpice, servind ca unitate pentru număratul anilor. [Pr.: *-pi-a-*] — Fr. **olympiade** (<gr.).

OLIMPIÁN, -Ă, *olimpieni, -e*, adj. Care aparține lumii zeilor din antichitatea greacă; din Olimp. ✦ Fig. Maiestos, impunător. [Pr.: *-pi-an*] — După fr. **olympien**.

OLÍMPIC, -Ă, *olimpici, -e*, adj. 1. (În expr.) *Jocuri olimpice* = competiții sportive cu caracter periodic, practicate în Grecia antică și reluate în timpurile moderne sub formă de concursuri internaționale. 2. Care aparține jocurilor desfășurate în cadrul unei olimpiade. 3. (Rar) Olimpian, maiestos. — Fr. **olympique** (<gr.).

OLIȚĂ, *oliță*, s. f. Diminutiv al lui *oală*.

OLÍVĂ, *olive*, s. f. (Rar) 1. Măslină. 2. Mică piesă de sticlă, folosită în fonetica experimentală pentru înregistrarea suflului nazal. — Fr. **olive**.

OLM, *olmuri*, s. n. (Înv. și arh.) Miros, mireasmă.

OLMÁZ, *olmaziuri*, s. n. (Înv. și reg.) Diamant. — Tc. **elmas**.

OLOCÁUST s. n. v. **holocaust**.

OLÓG, -OÁGĂ, *ologi, -oage*, adj. (Adesea substantivat) 1. Căruia îi lipsește un picior sau amîndouă; care nu poate umbla bine sau nu poate umbla de loc. 2. Fig. (Despre plante) Care, deosebindu-se de speciile obișnuite, nu are circei și nu se agață pe arac. *Fasole oloagă*. — Comp. sb. **uloga**.

OLOGEÁLĂ, *ologeli*, s. f. Faptul de *a ologi*; neputința de a umbla; paralizie.

OLOGÍ, *ologesc*, vb. IV. Tranz. și intranz. A face pe cineva să devină olog (lovindu-l, rănindu-l etc.) sau a rămîne olog (de pe urma unui accident sau a unei boli). — Din **olog**.

OLOGÍRE s. f. (Rar) Ologeală. — V. *ologi*.

OLOGÍT, -Ă, *ologiți, -te*, adj. Care a rămas olog; paralizat de picioare — V. *ologi*.

OLOGRÁF, *olografe*, adj. n. (Despre un testament) Scris în întregime de mîna persoanei care lasă o moștenire. — Fr. **olographe** (<gr.).

OLÓI, *oloiuri*, s. n. (Reg.) Ulei. ✦ Vopsea de ulei. — Magh. **olaj**.

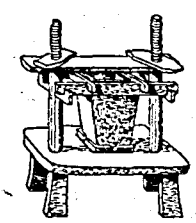

Oloiniță

OLÓINIȚĂ, *oloinițe*, s. f. (Reg.) Presă de ulei primitivă. — Din **oloi** + suf. *-niță*.

OLOIÓS, -OÁSĂ adj. v. **uleios**.

OLOREÁLĂ s. f. (Reg.) Vînt ușor și neregulat; adiere, boare. — Din **olori** + suf. *-eală*.

OLORÍ, pers. 3 *olorește*, vb. IV. Intranz. (Reg., despre vînt) A bate încet și neregulat; a adia.

OLORÍT s. n. (Reg.) Faptul de *a olori*.

OLOZÍ, pers. 3 *olozește*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se macera.

OLTÁR s. n. v. **altar**.

OLTEÁN, *olteni*, s. m. 1. Locuitor al Olteniei; persoană originară din Oltenia. 2. (Ieșit din uz) Precupeț (originar din Oltenia) care făcea în orașe comerț ambulant cu fructe, legume etc. — Din **Olt** + suf. *-ean*.

OLTEÁNCĂ, *oltence*, s. f. Locuitoare a Olteniei; femeie originară din Oltenia. — Din **oltean** + suf. *-că*.

OLTENÉSC, -EÁSCĂ, *olteneşti,* adj. Care aparţine Olteniei sau populaţiei ei, privitor la Oltenia sau la populaţia ei. — Din **oltean** + suf. *-esc.*

OLTENÉŞTE adj. Aşa cum se obişnuieşte în Oltenia, ca în Oltenia; în graiul oltenesc. — Din **oltean** + suf. *-eşte.*

OLÚM, *olumuri,* s. n. (Reg.) Adăpost pentru animale. — Tc. **olum** «vad».

OLŬŢ, *oluţe,* s. n. Diminutiv al lui *ol.*

OM, *oameni,* s. m. 1. Fiinţă superioară, care se deosebeşte de celelalte vieţuitoare prin faptul că posedă facultatea de a gîndi şi de a vorbi şi capacitatea de a crea unelte pe care le foloseşte în procesul muncii sociale. ◇ *Oamenii muncii* = cei care îşi cîştigă existenţa prin munca lor, fără a exploata pe alţii. ◇ Expr. *(Nu-i) nici picior de om* sau *nu-i (nici) picior de om* = (nu-i) nimeni. *La mintea omului* = uşor de înţeles; clar, evident, firesc. *Ca omul* = cum i se întîmplă oricui în mod obişnuit. *Ca oamenii* = cu manifestări obişnuite oamenilor; cum trebuie, cum se cuvine. *Om bun,* răspuns pe care o persoană care bate la uşa cuiva îl dă la întrebarea: «cine-i acolo?». ✦ Persoană care întruneşte calităţi morale deosebite. *Ăla om, nu secătură* (DELAVRANCEA). ◇ Expr. *(A fi) un om (o dată) şi jumătate* = (a fi o) persoană înzestrată cu însuşiri deosebite. *A face* (pe cineva) *om* = a) a educa, a instrui (pe cineva) dezvoltîndu-i însuşirile umane caracteristice; b) a da, a crea (cuiva) o situaţie. *A se face om* = a se înstări, a se căpătui, a se îmbogăţi. 2. (Cu determinări care indică un raport de dependenţă) Persoană (de încredere) care se află în slujba cuiva. *Primarul era omul boierului* (I. BOTEZ). ◇ Expr. *(A fi) omul lui dumnezeu* = (a fi) om bun, de treabă. *(A fi) omul dracului* sau *om al dracului* = (a fi) om rău, viclean. ✦ Ins de rînd, persoană oarecare. *Oamenii... au fost chemaţi la curte, la podvadă* (CAMIL PETRESCU). 3. Persoană de vază, de seamă. *Nu mă lăsa-n părăsire, duducă... sînt ficior de oameni* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *A fi (om) din* (sau *de*) *oameni* = a fi dintr-o familie de oameni cumsecade. 4. Bărbat. ✦ Soţ. 5. (Cu sens colectiv sau neprecizat) Cineva, oricine, oricare. *Umblau tot felul de veşti, de se încreţea carnea pe om* (CAMIL PETRESCU). 6. (La vocativ) Apelativ familiar (explicativ, dojenitor etc.) cu care ne adresăm unei persoane (de sex masculin). 7. (Art.) Numele popular al constelaţiei boreale Hercule. — Lat. **homo.**

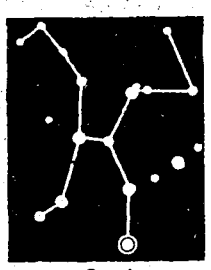
Omul

OMÁG s. m. Plantă erbacee otrăvitoare cu flori albastre (rar albe sau purpurii), întrebuinţată în medicină *(Aconitum napellus).* — Comp. pol. **omieg,** rus **omeg,** ucr. **omeh.**

Omag

OMAGIÁ, *omagiez,* vb. I. Tranz. A aduce, a exprima cuiva omagii. [Pr.: *-gi-a*] — Din **omagiu.**

OMAGIÁL, -Ă, *omagiali, -e,* adj. Care are caracter de omagiu, în semn de omagiu. [Pr.: *-gi-al*] — Fr. **hommagial.**

OMAGIÉRE, *omagieri,* s. f. Acţiunea de *a omagia.* [Pr.: *-gi-e-*]

OMÁGIU, *omagii,* s. n. 1. Manifestare (prin cuvinte, gesturi etc.) a respectului, admiraţiei sau recunoştinţei faţă de cineva (sau de ceva). ◇ Expr. *Omagiile mele* = formulă de salut. 2. (În orînduirea feudală) Ceremonie care cuprindea jurămîntul de credinţă şi de supunere al unui vasal către suzeranul său. — Fr. **hommage.**

OMĂNÁŞ, *omănaşi,* s. m. (Reg.) Omuleţ. — Din **oameni** (pl. lui *om*) + suf. *-aş.*

OMĂT, *omături,* s. n. (Reg.) Zăpadă, nea. — Comp. bg. **ometa** «a mătura», rus **omët,** ucr. **omet.**

OMBILÍC, *ombilicuri,* s. n. Organ prin care fetusul este legat de corpul mamei; buric. — Fr. **ombilic.**

OMBILICÁL, -Ă, *ombilicali, -e,* adj. Care aparţine ombilicului, privitor la ombilic. ◇ *Cordon ombilical* = aţa (sau baiera) buricului. — Fr. **ombilical.**

OMÉGA s. n. invar. Numele ultimei litere a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului «o». ◇ Expr. *De la alfa la omega,* v. *alfa.* — Gr. **omega.**

OMENÉSC, -EÁSCĂ, *omeneşti,* adj. 1. Care aparţine omului sau genului uman, privitor la om sau la genul uman, propriu înfăţişării sau firii omului; uman. ◇ (Substantivat, n.) *Omenescul unei situaţii.* 2. (În opoziţie cu *boieresc* sau *ciocoiesc*) Care aparţine omului de rînd. *Vacile sînt ale statului... — Sînt şi omeneşti, dar cele multe-s a ciocoiului* (SADOVEANU). — Din **oameni** (pl. lui *om*) + suf. *-esc.*

OMENÉŞTE adv. 1. Din punct de vedere omenesc, în mod omenesc, cît poate un om. 2. În condiţii omeneşti, ca oamenii; *p. ext.* cu omenie, cumsecade. — Din **oameni** (pl. lui *om*) + suf. *-eşte.*

OMENÍ, *omenesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Pop.) A primi pe cineva în mod ospitalier; a ospăta, a cinsti. 2. A onora, a slăvi. *Prietenii îi doresc şi ţara îi omeneşte* (ISPIRESCU). — Din **oameni** (pl. lui *om*).

OMENÍE s. f. Complex de calităţi alese, proprii unei persoane; purtare blîndă, înţelegătoare. ◇ Loc. adj. *De omenie* = bun, cumsecade; ospitalier; cinstit. ✦ Reputaţie bună; renume, cinste. *Şi-a mîncat omenia.* — Din **oameni** (pl. lui *om*) + suf. *-ie.*

OMENÍME s. f. (Neobişnuit) Omenire. — Din **oameni** (pl. lui *om*) + suf. *-ime.*

OMENÍRE s. f. Întreaga populaţie a globului, neamul omenesc; umanitate; mulţime de oameni; lume, public. — Din **omen**[ime].

OMENÍT, -Ă, *omeniţi, -te,* adj. (Înv.) Blînd, binevoitor, amabil. — V. *oameni.*

OMENÓS, -OÁSĂ, *omenoşi, -oase,* adj. Plin de omenie; blînd, bun, cumsecade, îngăduitor, înţelegător. — Din **oameni** (pl. lui *om*) + suf. *-os.*

OMÉRIC, -Ă, adj. v. **homeric.**

OMĚTIŢĂ s. f. (Reg.) 1. Zăpadă fină (spulberată de vînt). 2. Praf de făină care se ridică în timpul măcinatului; pospai. — Sb. **umetica.**

OMETÓI, *ometoi,* s. m. (Reg.) Om mare de statură; matahală. — Din **oamet** (înv.) + suf. *-oi.*

OMEŢÍ, pers. 3 *omeţeşte,* vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. şi refl. A (se) acoperi cu omăt, a (se) înzăpezi. 2. Intranz. A viscoli. — Din **omet** (= *omăt*).

OMÍDĂ, *omizi,* s. f. Larva unor insecte, dăunătoare pomilor, cu corpul alcătuit din segmente, uneori acoperit cu peri. — Ngr. **o midas.**

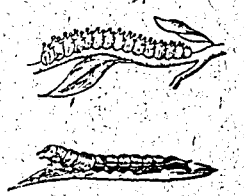
Omizi

OMILIÁR, *omiliare,* s. n. Carte bisericească care conţine omilii. [Pr.: *-li-ar*] — Din **omilie** + suf. *-ar.*

OMILÍE, *omilii,* s. f. (Bis.) Predică. — Ngr. **omilia.**

OMISIÚNE, *omisiuni,* s. f. Faptul de a omite; trecere cu vederea, neglijare; lucru omis, lipsă, lacună. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **omission** (lat. lit. **omissio, -onis**).

OMÍTE, *omít,* vb. III. Tranz. A lăsa la o parte, a neglija; a trece cu vederea, a uita (ceva ce trebuia făcut). — Lat. lit. **omittere.**

OMÍTERE, *omiteri,* s. f. Acţiunea de *a omite;* neglijare, uitare, omisiune.

OMIZÍ, *omizesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A curăţa arborii de omizi. — Din **omizi** (pl. lui *omidă*).

OMIZÍRE, *omiziri,* s. f. (Reg.) Acţiunea de *a omizi* şi rezultatul ei.

OMLÉTĂ, *omlete,* s. f. Mîncare făcută din ouă bătute şi prăjite în grăsime, uneori cu o umplutură de şuncă, brînză, spanac etc. — Fr. **omelette.**

OMNEPUTÍNŢĂ s. f. v. **omnipotenţă.**

OMNIBÚZ, *omnibuze,* s. n. Automobil (cu etaj) pentru transportul în comun al călătorilor, folosit (în unele ţări) pe un anumit itinerar. ✦ (Înv.) Un fel de trăsură asemănătoare cu diligenţa, care servea la transportul călătorilor pe rute fixe şi în comun. [Pl. şi: *omnibuzuri*] — Fr. **omnibus** (< lat.).

Omnibuz

OMNIPOTÉNT, -Ă, *omnipotenţi, -te,* adj. Cu putere nelimitată; atotputernic. — Fr. **omnipotent** (lat. lit. **omnipotens, -ntis**).

OMNIPOTÉNŢĂ s. f. Putere nelimitată; atotputernicie. [Var.: (înv.) **omneputinţă** s. f.] — Fr. **omnipotence** (lat. lit. **omnipotentia**).

OMNIVÓR, -Ă, *omnivori, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care se hrăneşte atît cu substanţe vegetale cît şi cu substanţe animale; care mănîncă de toate. — Fr. **omnivore** (lat. lit. **omnivorus**).

OMOFÓN, -Ă, *omofoni, -e,* adj. (Despre cuvinte) Care sună la fel; (despre semne grafice) care se citeşte la fel. — Fr. **homophone** (< gr.).

OMOFONÍE, *omofonii,* s. f. 1. Însuşirea de a fi omofon. 2. Stil muzical caracterizat prin predominarea unei voci sau a unei melodii asupra celorlalte (care formează acompaniamentul). — Fr. **homophonie** (< gr.).

OMOFÓR, *omofoare,* s. n. Veşmînt bisericesc în forma unei eşarfe, pe care arhiereul îl poartă pe umeri în timpul serviciului bisericesc. — Slav (v. sl. **omoforŭ** < gr.).

OMOGÉN, -Ă, *omogeni, -e,* adj. Care are o alcătuire sau o structură unitară; nediferenţiat. — Fr. **homogène** (< gr.).

OMOGENITÁTE s. f. Însuşirea de a fi omogen; proprietatea unui sistem fizico-chimic de a avea aceleaşi proprietăţi în toate punctele sale. ✦ Proprietatea unei formule (fizice) de a avea aceleaşi dimensiuni în cei doi membri ai săi. — După fr. **homogénéité** (< gr.).

OMOGENIZÁ, *omogenizez,* vb. I. Tranz. A face să fie omogen, a aduce în stare de omogenitate; *p. ext.* a egaliza, a uniformiza. — După fr. **homogénéiser.**

OMOGENIZÁRE, *omogenizări,* s. f. Acţiunea de *a omogeniza* şi rezultatul ei; operaţia de amestecare a componenţilor unui sistem

eterogen, pentru a se obține un amestec care să aibă aceeași compoziție mijlocie în toată masa lui. ✦ Încălzire prelungită, la temperaturi înalte, a oțelurilor, pentru a obține difuzarea în toată masa a particelelor de altă compoziție.

OMOGENIZATÓR, *omogenizatoare*, s. n. Aparat folosit pentru obținerea pe cale mecanică a unei emulsii. — După fr. **homogénélsateur.**

OMOLÓG, -OÁGĂ, *omologi, -oage*, adj. 1. (Despre două elemente aparținînd unor figuri geometrice între care există o corespondență determinată) Care corespunde, care se află în corespondență. *Laturi omoloage.* 2. (Despre o substanță organică) A cărei structură chimică diferă de structura altei substanțe prin prezența unei grupe în care carbonul se află în combinație cu doi atomi de hidrogen. *Hidrocarburi omoloage.* — Fr. **homologue** (< gr.).

OMOLOGÁ, *omologhez*, vb. I. Tranz. A confirma, în baza autorității conferite de lege, valoarea sau autenticitatea unui act scris. ✦ A recunoaște oficial o performanță, un rezultat sportiv (după o verificare prealabilă). ✦ A confirma oficial calitățile unui fabricat; a admite folosirea unui fabricat în anumite scopuri. — Fr. **homologuer** (< gr.).

OMOLOGÁRE, *omologări*, s. f. Acțiunea de *a omologa* și rezultatul ei.

OMONÍM, (1) *omonime*, s. n., **(2)** *omonimi*, s. m. 1. Cuvînt care are aceeași formă cu altul sau cu altele, dar care se deosebește ca sens de ele. 2. (Rar) Persoană care poartă același nume cu altcineva — Fr. **homonyme** (< gr.).

OMONIMÍE, *omonimii*, s. f. Faptul sau însușirea de a fi omonim; situație în care se află două sau mai multe omonime. — Fr. **homonymie** (< gr.).

OMOPLÁT, *omoplați*, s. m. Os triunghiular, lat și subțire, care formează partea posterioară a articulației umărului; spată. — Fr. **omoplate** (< gr.).

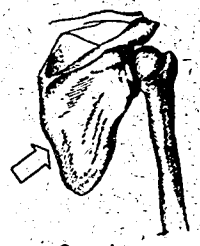

Omoplat

OMÓR, *omoruri*, s. n. Faptul de a omorî; luarea vieții cuiva; crimă, omucidere. ✦ Ucidere în masă; măcel. — Postverbal al lui **omorî.**

OMORÎ, *omór*, vb. IV. 1. Tranz. A pricinui moartea cuiva, a lua viața cuiva; a ucide. ◇ Expr. *A omorî pe cineva cu zile* = a pricinui moartea cuiva înainte de vreme; (prin exagerare) a-i învenina cuiva viața, a-i produce supărări în mod continuu. (Prin exagerare) *A omorî* (pe cineva) *în bătaie* = a bate zdravăn, a snopi în bătaie. (Fam.) *Nu mă omorî!* exclamație care exprimă uimirea, mirarea cînd se spun lucruri de necrezut. *A-și omorî foamea* = a-și potoli foamea. *A-și omorî timpul* = a-și întrebuința timpul cu ocupații fără importanță (pentru ca vremea să treacă mai repede). ✦ Refl. A se sinucide. 3. Tranz. Fig. A pricinui o durere; a chinui. ✦ (Rar) A forța, a constrînge. *El mă omoară să mai zic* (REBREANU). 4. Refl. A-și cheltui toate puterile, a se epuiza, a se consuma făcînd ceva. ◇ Expr. *A se omorî de rîs* = a rîde foarte tare, a se prăpădi de rîs. *A se omorî cu firea* = a face eforturi mari pentru a realiza ceva, a se strădui foarte mult. — Slav (v. sl. **umoriti**).

OMORÎTÓR, -OÁRE, *omorîtori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care omoară; ucigător, ucigaș. — Din **omorî** + suf. *-(i)tor.*

OMUCÍDERE, *omucideri*, s. f. Omor, asasinat. — Din **om** + **ucidere** (după lat. lit. *homicidium*).

OMUCIGÁȘ, -Ă, *omucigași, -e*, adj. (Rar) Ucigaș, asasin. — Din **om** + **ucigaș** (după lat. lit. *homicida*).

OMULÉȚ, *omuleți*, s. m. 1. Diminutiv al lui *om*; om mic de statură. 2. Om neînsemnat, fără nici un merit.

OMUȘÓR, *omușori*, s. m. 1. Omuleț (1). 2. Apendice cărnos situat în cavitatea bucală, în partea posterioară a palatului moale; uvulă ✦ (Rar) Mărul lui Adam. — Din **om** + suf. *-(uș)or.*

Omușor

ONÁNIE, *onanii*, s. f. (Reg.) Om slut, pocitanie, arătare.

ONĂNÁI, *onănăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A fonfăi, a fîrnîi. — Onomatopee.

ONĂNÁIT, -Ă, *onănăiți, -te*, adj. (Reg.) Fonf. — V. *onănăi.*

ONCOLÓGIC, -Ă, *oncologici, -e*, adj. Care aparține oncologiei, privitor la oncologie. — It. **oncologico.**

ONCOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea și tratarea tumorilor canceroase. — It. **oncologia** (< gr.).

ONCTUÓS, -OÁSĂ, *onctuoși, -oase*, adj. Unsuros, gras, uleios; *fig.* mieros, insinuant. [Pr.: *-tu-os*] — După fr. **onctueux.**

ONCTUOZITÁTE s. f. 1. Faptul de a fi onctuos (1). 2. Proprietatea unui lubrifiant de a se interpune între două piese care alunecă una peste alta cu presiune, asigurînd ungerea lor. [Pr.: *-tu-o-*] — După fr. **onctuosité.**

ONDÍNĂ, *ondine*, s. f. Personaj din basmele și legendele germane sau scandinave, închipuit ca o fată frumoasă care trăiește în apă. — Fr. **ondine.**

ONDOGRÁF, *ondografe*, s. n. Instrument de măsură care înregistrează pe o bandă de hîrtie valorile tensiunii sau intensității unui curent electric de încărcare sau de descărcare periodică. — Fr. **ondographe** (< gr.).

ONDULÁ, *ondulez*, vb. I. 1. Intranz. A se mișca, a se legăna ca undele, ca valurile apei; a se undui. ✦ A descrie o linie, un contur sinuos; a șerpui. 2. Tranz. A face cîrlionți; a bucla, a încreți părul. 3. Tranz. A da unei benzi, unei table formă de valuri. [Var.: (rar) **undulá** vb. I] — Fr. **onduler.**

ONDULÁRE, *ondulări*, s. f. 1. Acțiunea de *a ondula* și rezultatul ei; unduire, șerpuire. 2. Încrețire a părului; buclare.

ONDULÁT, -Ă, *ondulați, -te*, adj. 1. Cu ușoare diferențe de nivel; ca unda. ✦ (Despre linii, contururi etc.) Sinuos, șerpuitor. 2. (Despre păr) Buclat, cu ondulații, înelat. 3. (Despre obiecte de piele, de tablă etc.) În formă de valuri, cu curburi, vălurit. — V. *ondula.*

ONDULATÓR[1], *ondulatoare*, s. n. Aparat care înregistrează semnalele telegrafice prin deviația unui ac indicator. — După fr. **ondulateur.**

ONDULATÓR[2], **-OÁRE,** *ondulatori, -oare*, adj. (Rar) Care se leagănă ca valurile, care ondulează; unduitor, văluros. [Var.: (rar) **ondulátor, -oáre** adj.] — După fr. **ondulatoire.**

ONDULATÓRIU, -IE, *ondulatorii*, adj. Care se propagă în formă de unde sau de valuri. — După it. **ondulatorio.**

ONDULÁȚIE, *ondulații*, s. f. Ondulare. ✦ (Concr.) Buclă, cută. — Fr. **ondulation** (lat. lit. **ondulatio, -onis**).

ONDULÁTOR, -OÁRE adj. v. **ondulator**[2].

ONDULÓR, *onduloare*, s. n. Aparat care servește la obținerea curentului continuu din curent alternativ. — După fr. **onduleur.**

ONDULÓS, -OÁSĂ, *onduloși, -oase*, adj. (Franțuzism înv.) Ondulat. [Var.: (rar) **undulós, -oásă** adj.] — După fr. **onduleux.**

ONERÓS, -OÁSĂ, *oneroși, -oase*, adj. (Despre contracte, convenții etc.) Care impune cuiva sarcini; *p. ext.* împovărător, apăsător, dezavantajos. ◇ Expr. *Cu titlu oneros* = implicînd anumite obligații, cheltuieli sau sarcini. — Fr. **onéreux** (lat. lit. **onerosus**).

ONÉST, -Ă, *onești, -ste*, adj. Cinstit, de treabă, corect. — Lat. lit. **honestus.**

ONESTITÁTE s. f. Cinste (I), corectitudine. — Lat. lit. **honestitas, -atis.**

ONÍRIC, -Ă, *onirici, -e*, adj. (Livresc) Care delirează, care aiurează din cauza unor obsesii sau a unor halucinații. — Fr. **onirique** (< gr.).

ONIRÍSM s. n. (Livresc) Delir, aiurare provocată de obsesii sau de halucinații. — Fr. **onirisme.**

ONIX s. n. Varietate de agat fin cu straturi de diferite culori, folosită ca piatră semiprețioasă la confecționarea unor obiecte ornamentale. [Acc. și: **onîx**] — Fr. **onyx** (< gr.).

ONOÁRE s. f. 1. Integritate morală, probitate, corectitudine; cinste (I 1). ◇ *Cîmp de onoare* = cîmp de luptă pe care și-a dat viața cineva, luptînd pentru apărarea patriei. ◇ Loc. adj. *De onoare* = a) cinstit, onest, demn de încredere; b) care pune în joc cinstea, demnitatea cuiva. *Îmi făceam un punct de onoare să fiu obiectiv* (IBRĂILEANU). ◇ Expr. *Pe cuvîntul meu* (sau *tău* etc.) *de onoare* (sau *pe onoarea mea, a ta* etc.) formulă folosită pentru a garanta adevărul unei afirmații sau respectarea unei promisiuni. 2. Reputație bună, prestigiu, vază. ◇ Expr. *A face* (cuiva) *onoare* = a servi (cuiva) spre laudă, spre fală; a onora. ✦ Mîndrie, demnitate. 3. Considerație, respect, prețuire, stimă. ◇ Loc. adj. și adv. *În onoarea cuiva* (sau *a ceva*) = pentru a onora pe cineva (sau ceva), spre lauda sau preamărirea cuiva (sau a ceva). ◇ Loc. adj. *De onoare* = de frunte, de cinste. ◇ *Președinte de onoare* = demnitate conferită cuiva în semn de respect și de deosebită prețuire, fără a comporta obligații efective de conducător. ◇ *Panou* (sau *tablou, tabel* etc.) *de onoare* = panou cu numele (și fotografiile) salariaților unei întreprinderi sau ai unei instituții care s-au evidențiat în muncă și care constituie un exemplu pentru tovarășii lor. *Gardă de onoare* = pază simbolică, instituită în semn de respect cu ocazia unor anumite solemnități. 4. Favoare, cinste (II 2). ◇ Expr. (În formule de politețe) *A avea onoarea să...* (sau *a...*) = a avea cinstea să... *A face* (cuiva) *onoarea să...* (sau *a...*) = a face (cuiva) favoarea de a..., a face cinstea de a..., a socoti demn de... (Fam.) *Am onoarea (să vă salut)!* formulă de salut. *N-am onoarea* = nu cunosc, nu știu. — Fr. **honneur** (lat. lit. **honor, -oris**).

ONOMÁSTIC, -Ă, *onomastici, -e* adj. Privitor la nume de persoane. ◇ *Zi onomastică* (adesea substantivat, f.) = zi în care cineva își serbează numele; ziua numelui. — Fr. **onomastique** (<gr.).

ONOMÁSTICĂ s. f. 1. Știință care se ocupă cu studiul numelor proprii. 2. Totalitatea numelor proprii dintr-o limbă. — Fr. **onomastique.**

ONOMASTICÓN, *onomasticoane*, s. n. Lucrare care cuprinde un index de nume de persoane. — Ngr. **onomastikon.**

ONOMATOPÉE, *onomatopee*, s. f. Cuvînt care, prin elementele lui sonore, imită sunete din natură. — Fr. **onomatopée** (<gr.).

ONOMATOPÉIC, -Ă, *onomatopeici, -e*, adj. (Despre cuvinte, fraze, versuri etc.) Cu caracter de onomatopee; imitativ. — Fr. **onomatopéique.**

ONÓR, (1) *onoruri*, s. n. 1. Manifestare a stimei, a considerației pentru cineva, exprimată prin semne exterioare de cinstire, de respect; *p. ext.* (la pl.) ranguri, demnități. ◇ Expr. (Mil.) *A da* (sau *a suna*) *onorul* = a prezenta arma (și a suna din goarnă) în semn de salut la primirea unei autorități (militare), la paradă, la înmormîntări etc. *Pentru onor!* = comandă pentru darea onorului *A face onorurile casei* = a-și îndeplini îndatoririle de gazdă la o recepție (sau la un bal). 2. (Înv. și

arh.) Onoare (1). 3. (Înv.) Rang, treaptă, poziție socială. — Fr. honneur (lat. lit. honor, -oris).

ONORÁ, *onorez*, vb. I. Tranz. 1. A acorda cuiva respect, considerație, stimă; a cinsti. 2. A achita, a plăti (în termen) o sumă de bani, o poliță etc. — Fr. honorer (lat lit. honorare).

ONORÁBIL, -Ă, *onorabili, -e*, adj. Vrednic de cinste, de stimă, de respect; cinstit, stimabil, respectabil. ◇ (Adverbial) *Și-a plătit onorabil datoria ei* (GHEREA). — Fr. honorable (lat. lit. honorabilis).

ONORABILITÁTE s. f. (Azi rar) Calitatea de a fi onorabil; cinste. — Fr. honorabilité (lat. lit. honorabilitas, -atis).

ONORÁR[1] s.n. v. onorariu.

ONORÁR[2], -Ă, *onorari, -e*, adj. (Rar) Onorific. — Fr. honoraire (lat. lit. honorarius).

ONORÁRIU, *onorarii*, s. n. Plată, retribuție pentru un serviciu prestat de o persoană cu profesiune liberă intelectuală (avocat, medic etc.). [Var.: onorár s. n.] — Fr. honoraire (lat. lit. honorarium).

ONORÁT, -Ă, *onorați, -te*, adj. Stimat, respectat. — V. *onora*.

ONORÍFIC, -Ă, *onorifici, -e*, adj. 1. Care aduce onoruri; făcut, acordat în semn de cinste, de respect, de considerație față de cineva. 2. Care aduce onoare, cinste, fără a produce un profit material. 3. Căruia i s-a acordat un titlu (de onoare) în semn de respect, de considerație pentru merite deosebite; de onoare. *Membru onorific.* — Fr. honorifique (lat. lit. honorificus).

ONTOGENÉTIC, -Ă, *ontogenetici, -e* adj. Care aparține ontogeniei, privitor la ontogenie, specific ontogeniei. — Fr. ontogénétique (< gr.).

ONTOGENÍE s. f. Procesul de dezvoltare a unei ființe vii, cuprinzînd toate transformările de la stadiul de embrion pînă la sfîrșitul vieții. ✦ Ramură a biologiei care studiază acest proces. — Fr. ontogénie (< gr.).

ONTOLÓGIC, -Ă, *ontologici, -e*, adj. Care aparține ontologiei, privitor la ontologie, specific ontologiei. — Fr. ontologique.

ONTOLOGÍE s. f. (În filozofia premarxistă) Teorie a existenței, a tot ceea ce există, care, fiind despărțită în filozofia idealistă în mod arbitrar de teoria cunoașterii, rupe categoriile și formele gîndirii de existență. — Fr. ontologie (< gr.).

ONTOLOGÍST, *ontologiști*, s. m. Specialist în probleme de ontologie. — Fr. ontologiste (< gr.).

OOLÍT, *oolite*, s. n. Granulă sferică de calcar, formată prin depunerea carbonatului de calciu în jurul unui grăunte de nisip sau al unui fragment de cochilie. — Fr. oolithe.

OOLÍTIC, -Ă, *oolitici, -e*, adj. Care conține oolite, format din oolite. — Fr. oolithique.

OOSFÉRĂ, *oosfere*, s. f. Celulă reproducătoare femelă a plantelor, care, în urma fecundației, devine oul plantei. — Fr. oosphère (< gr.).

OP, *opuri*, s. n. (Livresc) Carte, lucrare, operă. — Lat. lit. opus, -eris.

OPÁC[1], *opace*, s. n. Cui de care se reazemă vîsla luntrei.

OPÁC[2], -Ă, *opaci, -e*, adj. 1. Prin care nu poate trece lumina, lipsit de transparență, nestrăveziu. ✦ Prin care nu pot trece unde electromagnetice, raze infraroșii, raze X etc. ✦ Lipsit de strălucire, întunecat; acoperit. 2. Fig. Cu orizont mărginit, îngust la minte, obtuz. — Fr. opaque (lat lit. opacus).

OPÁCĂ, *opăci*, s. f. (Reg.) Vîslă, lopată. — V. *opacină*.

OPACIFIÁ, *opacifiez*, vb. I. Refl. A deveni opac, a se face opac. — Fr. opacifier.

OPÁCINĂ, *opacini*, s. f. (Reg.) Vîslă scurtă; opacă. — Ucr. opačyna.

OPACITÁTE s. f. 1. Faptul de a fi opac; lipsă de transparență. 2. Fig. Incapacitate de a pricepe, de a pătrunde ceva; îngustime de orizont. — Fr. opacité (lat. lit. opacitas, -atis).

OPACIZÁ, *opacizez*, vb. I. Tranz. A face ca un corp să devină opac, a mări opacitatea unui corp. — Din opac[2]

OPÁIEȚ s. n. v. opaiț.

OPÁIȚ, *opaițe*, s. n. Lampă mică, primitivă, care luminează cu ajutorul unui fitil introdus într-un recipient umplut cu seu, ulei sau untură. [Pr.: *-pa-iț*. — Var.: opáieț s. n., opáiță s. f.]

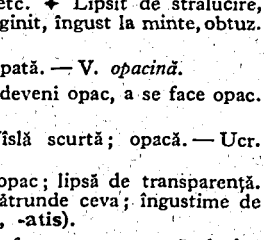

Opaițe

OPÁIȚĂ[1] s. f. v. opaiț.

OPÁIȚĂ[2], *opaițe*, s. f. (Pop.) 1. Plantă erbacee cu tulpina păroasă, cu frunzele ovale și cu florile albe, rar trandafirii, care se deschid seara, răspîndind un miros plăcut (*Melandryum pratense*). 2. Plantă erbacee cu tulpina și frunzele păroase și cu flori albe (*Melandryum nemorale*). — Din opaiț.

OPÁL, *opale*, s. n. 1. Piatră semiprețioasă, cu luciu sticlos, incoloră sau de culoare variată: verde, albastră, roșie sau albă ca laptele. 2. Țesătură de bumbac subțire și străvezie, de culori diferite, din care se fac bluze, cămăși, batiste etc. — Fr. opale (lat. lit. opalus).

OPALESCÉNT, -Ă, *opalescenți, -te*, adj. Care prezintă fenomenul de opalescență. — După fr. opalescent.

OPALESCÉNȚĂ s. f. Proprietate a unor medii tulburi de a difuza lumina astfel încît mediul apare roșcat cînd este observat prin transparență și albăstrui cînd este observat lateral. — După fr. opalescence.

OPALÍN, -Ă, *opalini, -e*, adj. (Rar) Care are culoarea lăptoasă și reflexele caracteristice ale opalului; opalescent. — Fr. opalin.

OPĂCEÁ, *opăcele*, s. f. (În poezia populară) Diminutiv al lui *opacă*.

OPĂCEÁLĂ, *opăceli*, s. f. (Reg.) 1. Împiedicare, reținere. 2. Zăpăceală, năuceală. — Din opăci + suf. *-eală*.

OPĂCÍ, *opăcesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A opri în loc, a reține de la lucru sau din drum; a împiedica. 2. A necăji; a buimăci, a năuci, a zăpăci. — Bg. opača, sb. opačiti.

OPĂCINÁȘ, *opăcinași*, s. m. (Reg.) Vîslaș. — Din opacină + suf. *-aș*.

OPĂCÍT, -Ă, *opăciți, -te*, adj. (Reg.) 1. Zăpăcit, speriat, uluit. 2. Pocit, monstruos. — V. *opăci*.

OPĂCITÚRĂ, *opăcituri*, s. f. (Reg.) Apă lină la capătul unui vîrtej. — Din opăci + suf. *-(i)tură*.

OPĂCIÚIE, *opăciui*, s. f. (Reg.) Opăcea. — Din opăcea + suf. *-uie*.

OPĂICIÓR, *opăicioare*, s. n. Diminutiv al lui *opaiț*. [Pr.: *pă-i-*]

OPĂREÁLĂ, *opăreli*, s. f. 1. Opărire. 2. (Pop.) Iritație a pielii care se ivește mai ales la copiii mici, la îndoiturile gîtului și între coapse, producînd usturimi. — Din opări + suf. *-eală*.

OPĂRÍ, *opăresc*, vb. IV. 1. Tranz. A turna peste ceva un lichid foarte fierbinte (apă, leșie etc.) pentru a spăla, a curăța, a găti etc. ✦ Tranz. și refl. A provoca (sau a căpăta) arsuri, turnînd sau vărsînd apă clocotită sau alt lichid foarte fierbinte; a (se) arde. 2. Refl. (Mai ales despre copiii mici) A face răni și iritații în unele părți ale corpului, mai ales la încheieturi, din cauza lipsei de curățenie sau a transpirației. 3. Refl. (Reg. · despre mălai, făină, plante uscate) A se încinge, alterîndu-se. 4. Refl. (Despre plante) A se ofili (de căldură). — Bg. oparja, sb. opareti.

OPĂRÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) opări*.

OPĂRÍT, -Ă, *opăriți, -te*, adj. 1. (Mai ales despre copiii mici) Care are iritații ale pielii (de obicei la încheieturi) din cauza transpirației sau a lipsei de curățenie. 2. Fig. Fără chef; fiert, plouat. — V. *opări*.

OPĂRITÓR, -OÁRE, *opăritori, -oare*, adj. (Rar; adesea substantivat) Care oparește. — Din opări + suf. *-(i)tor*.

OPĂRITÚRĂ, *opărituri*, s. f. Opăreală (2); parte iritată a pielii. — Din opări + suf. *-(i)tură*.

ÓPCINĂ s. f. v. obcină.

OPERÁ, *operez*, vb. I. 1. Tranz. A întreprinde o acțiune, a realiza, a înfăptui. ✦ Intranz. A lucra cu..., a se folosi de..., a întrebuința. 2. Tranz. A supune unei intervenții chirurgicale. 3. Tranz. A înregistra diverse date sau documente într-un registru de evidență contabilă. 4. Intranz. A întreprinde o acțiune militară în vederea realizării unui plan strategic sau a sarcinilor subordonate acestuia. 5. Tranz. (Arg.) A comite furturi, spargeri, crime etc. — Fr. opérer (lat. lit. operari).

OPERÁBIL, -Ă, *operabili, -e*, adj. Care poate fi operat (2). — Fr. opérable (lat. lit. operabilis).

OPERÁNT, -Ă, *operanți, -te*, adj. Care își produce efectul; eficace. — Lat. lit. operans, -ntis.

OPERÁT, -Ă, *operați, -te*, s. m. și f. Persoană căreia i s-a făcut o operație (2). — V. *opera*.

OPERATÍV, -Ă, *operativi, -e* adj. 1. Care lucrează repede, care are efect (rapid); expeditiv, eficace, activ. 2. Privitor la acțiuni, de acțiune. — Fr. opératif.

OPERATIVITÁTE s. f. Calitatea de a fi activ, de a-și produce rapid efectul; eficacitate. — Din operativ.

OPERATÓR, *operatori*, s. m. 1. Persoană care supraveghează funcționarea unei mașini de lucru ori a unui aparat sau care efectuează diverse operații cu acestea, mai ales în cinematografie. 2. Persoană care face anumite operații (mai ales chirurgicale); chirurg. — Fr. opérateur (lat. lit. operator, -oris).

OPERATÓRIU, -IE, *operatorii*, adj. (Livresc) Care se ocupă cu chirurgia, în legătură cu chirurgia. — Fr. opératoire (lat. lit. operatorius).

OPERÁȚIE, *operații*, s. f. 1. Activitate efectuată de unul sau de mai mulți oameni cu o anumită calificare; acțiune efectuată de un aparat, de o mașină etc. în cadrul unei munci specifice; *p. ext.* lucrare. 2. Acțiune terapeutică chirurgicală, efectuată asupra unui organ sau a unui țesut bolnav; intervenție chirurgicală. 3. Acțiune militară de amploare, în vederea realizării unui plan strategic sau a sarcinilor subordonate acestuia. 4. Efectuarea unei tranzacții financiare sau comerciale; înregistrarea acesteia într-un registru. 5. Regulă după care se face un calcul sau o socoteală matematică. ✦ Efectuarea unui calcul. [Var.: operațiúne s. f.] — Fr. opération (lat. lit. operatio, -onis).

OPERAȚIÚNE s. f. v. operație.

ÓPERĂ[1], *opere*, s. f. 1. Acțiune conștientă îndreptată spre un scop anumit; rezultat al unei munci sau al unei activități creatoare. 2. Lucrare originală de artă, de știință etc.; producție artistică. ✦ (La sg.) Totalitatea lucrărilor unui artist sau ale unui om de știință, ale unui creator în general. *Opera lui Creangă.* — It. opera (lat. lit. opera).

ÓPERĂ[2], *opere*, s. f. Compoziție muzicală scrisă pentru soliști, cor și orchestră pe textul unui libret dramatic; clădire destinată reprezentării unor asemenea compoziții. — It. opera (fr. opéra).

OPÉRCUL, *opercule*, s. n. Membrană care acoperă branhiile peștilor sau deschizătura scoicilor. ✦ Căpăcel care închide căsuța în care se află larvele de albină. — Fr. opercule (lat. lit. operculum).

OPERÉTĂ, *operete*, s. f. Compoziție muzicală ușoară, scrisă pentru soliști, cor și orchestră pe un libret dramatic, în care replicile cîntate alternează cu dialogul vorbit și în care intriga conține note vesele, adesea cu nuanță de satiră. — Germ. Operette (it. operetta).

OPÉRȚE s. f. pl. Cele două plase mai mici care se află de o parte și de alta a năvodului și care îi măresc capacitatea.

OPINÁ, *opinez*, vb. I. Tranz. A fi de părere, a exprima sau a-și da o părere; a socoti, a considera. ✦ Intranz. A lua poziție, atitudine. — Fr. opiner (lat. opinari).

OPINCÁR, *opincari*, s. m. 1. Purtător de opinci; țăran. 2. Meșter de opinci. — Din opincă + suf. *-ar*.

OPÍNCĂ, *opinci*, s. f. 1. Încălțăminte țărănească din piele sau din cauciuc, croită după forma labei piciorului și strînsă cu ajutorul nojițelor. ◇ Expr. (Reg.) *A pune* cuiva (sau *a-i da cu) opinca (în obraz)* = a) a păcăli pe cineva, a trage pe sfoară; b) a face pe cineva de rușine. ✦ (Reg.) Bucată de lemn montată sub stîlpii de susținere ai unei galerii de mină, cînd terenul din galerii este moale. 2. Fig. Țărănime. ◇ Expr. *De la vlădică pînă la opincă* = toți, din toate clasele sociale. — Comp. bg. opinăk, opinka.

Opinci

OPINCĂRÍE, *opincării*, s. f. (Rar) Atelier sau magazin în care se confecționează sau se vînd opinci. — Din opincă + suf. *-(ă)rie*.

OPINCÚȚĂ, *opincuțe*, s. f. Diminutiv al lui *opincă* (1).

OPÍNIE, *opinii*, s. f. Părere, judecată, idee. ◇ Expr. *A face opinie separată* = a susține în mod ferm o părere deosebită de cea a majorității; a nu se alătura părerii majorității. [Var.: (înv.) opiniúne s. f.] — Fr. opinion (lat. lit. opinio, -onis).

OPINIÚNE s. f. v. opinie.

OPINTEÁLĂ, *opinteli*, s. f. 1. Opintire, efort, sforțare mare. 2. Ghiont, lovitură, izbitură. — Din opinti + suf. *-eală*.

OPINTÍ, *opintesc*, vb. IV. 1. Refl. și intranz. A-și aduna, printr-o sforțare, toată puterea fizică, a face un efort (mare) pentru a împinge, a urni sau a ridica ceva. 2. Tranz. (Reg.) A sili, a forța un animal să pornească sau să meargă mai iute. ✦ Fig. A îndemna, a îmboldi, a stimula pe cineva. 3. Tranz. A ridica o povară făcînd un efort, a sălta cu greutate ceva. — Comp. rus opjatit' «a împinge înapoi».

OPINTÍC, *opintici*, s. m. Plantă erbacee cu flori galbene, reunite cîte două sau cîte cinci într-o mică inflorescență în vîrful tulpinii *(Hieracium auricula)*.

OPINTÍRE, *opintiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) opinti;* sforțare, efort (pentru a împinge, a urni, a ridica).

OPINTITÚRĂ, *opintituri*, s. f. (Rar) Opinteală, sforțare. — Din opinti + suf. *-(i)tură*.

ÓPIS, *opise*, s. n. (Înv.) Listă de acte, registru, indice, inventar. — Rus opis'.

ÓPIU s. n. Substanță narcotică toxică, extrasă prin incizie din capsulele unei specii de mac necoapte și folosită în industria farmaceutică datorită alcaloizilor (morfină, papaverină etc.) pe care îi conține (fumată, provoacă stări de halucinație vătămătoare organismului). [Var.: ópium s. n.] — Fr. opium (lat. lit. opium).

Oplean

ÓPIUM s. n. v. opiu.

OPLEÁN, *oplene*, s. n. Fiecare dintre cele două lemne transversale care leagă și fixează tălpile săniei. — Bg. opljan, sb. oplen.

OPLOȘÍ, *oploșesc*, vb. IV. 1. Refl. A-și găsi un refugiu, a se pune la adăpost, a se aciua, a se pripăși. 2. Tranz. A strînge de pe drumuri, a găzdui, a adăposti. ✦ A lua sub aripa sa, a crea o situație, a așeza într-o slujbă; a căpătui.

OPONÉNT, *oponenți*, s. m. Persoană care își exercită dreptul de opoziție; opozant. — Germ. Opponent.

OPOPONÁX s. n. Plantă erbacee mare, din familia umbeliferelor *(Opoponax chironium)*; rășina care se extrage din rădăcina acestei plante și care se folosește în medicină și în parfumerie. — Fr. opoponax (= *opopanax* < gr.).

Opoponax

OPÓR, *opoare*, s. n. (Reg.) Partea groasă a osiei, care intră în căpățîna roții; cerculeț de fier care se pune la capătul osiei spre a împiedica frecarea ei de roată. — Bg. opora, sb. upora.

OPÓRNIȚĂ, *opornițe*, s. f. Verigă de fier care leagă osia de perinocul carului. — Din opor + suf. *-niță*.

OPORTÚN, -Ă, *oportuni, -e*, adj. Care se întîmplă, care se face la momentul potrivit; adecvat situației, împrejurărilor; potrivit, indicat, nimerit, favorabil. — Fr. opportun (lat. lit. opportunus).

OPORTUNÍSM s. n. 1. Curent contrarevoluționar în mișcarea muncitorească, care urmărește concilierea intereselor de clasă ale proletariatului cu interesele burgheziei. 2. Atitudine lipsită de principialitate a unei persoane care, pentru a-și satisface interesele personale, adoptă și aplică, după împrejurări, principii și păreri diferite. — Fr. opportunisme.

OPORTUNÍST, -Ă, *oportuniști, -ste*, s. m. și f. Adept al oportunismului. — Fr. opportuniste.

OPORTUNITÁTE s. f. 1. Caracterul a ceea ce este oportun. 2. Oportunism (2). — Fr. opportunité (lat. lit. opportunitas, -atis).

OPÓSUM, *oposumi*, s. m. Mamifer marsupial de mărimea unei pisici, a cărui blană cenușie este foarte căutată; trăiește în America de Nord *(Didelphys virginiana)*. — Fr. opossum.

Oposum

OPOSÚN adv. (Grecism înv.) Oricît, totuși. — Ngr. oposon.

OPOTERAPÍE s. f. Metodă terapeutică folosind sucuri extrase din glande și țesuturi de animale sănătoase, pentru a combate bolile organelor corespunzătoare la om. — Fr. opothérapie (< gr.).

OPOZÁBIL, -Ă, *opozabili, -e*, adj. 1. Care poate fi opus, care se poate opune. 2. (Despre o sentință judecătorească, o ordonanță, un act etc.) Care poate fi atacat în justiție, făcîndu-se opoziție. — După fr. opposable.

OPOZÁNT, -Ă, *opozanți, -te*, s. m. și f. 1. Oponent. 2. (În țările cu regim parlamentar burghez) Persoană care face parte dintr-un partid sau dintr-un grup politic de opoziție. — Fr. opposant.

OPOZÍT, -Ă, *opoziți, -te*, adj. (Înv.) Opus, contrar. — Fr. opposite (lat. lit. oppositus).

OPOZÍȚIE, *opoziții*, s. f. I. 1. Raportul dintre două lucruri sau două situații opuse, contradictorii; deosebire izbitoare, contrast. ◇ Loc. adv. *În opoziție cu...* = în contrast cu... 2. Împotrivire, opunere, rezistență. 3. Poziție a două corpuri astrale care, privite de pe pămînt, se găsesc pe bolta cerească diametral opuse. 4. (În vechea organizare judecătorească) Cale ordinară de atac a unei hotărîri în fața aceleiași instanțe, în cazul cînd hotărîrea a fost dată în lipsa celui interesat. II. (În țările capitaliste cu regim parlamentar) Totalitatea persoanelor făcînd parte din grupări politice potrivnice partidului care se află la putere; politica pe care o face acest grup față de partidul de la putere. [Var.: (înv.) opozițiúne s. f.] — Fr. opposition (lat. lit. oppositio, -onis).

OPOZIȚIONÍST, -Ă, *opoziționiști, -ste*, adj. Care face politică de opoziție. *Partid opozițional*. [Pr. *-ți-o-*] — Din opoziție.

OPOZIȚIÚNE s. f. v. opoziție.

OPREÁ, *oprele*, s. f. (Pop.) Proptea, frînă, piedică. ◇ Expr. *La deal cu opintele și la vale cu oprele* = greu la deal, greu la vale. *A scoate (pe cineva) din oprele* = a face (pe cineva) să-și piardă cumpătul, să se tulbure. — Din opreală.

OPREÁLĂ, *opreli*, s. f. (Înv. și reg.) Faptul de *a (se) opri*, oprire; oprelițe, piedică, obstacol. ◇ Expr. *A pune* (sau *a ține) la opreală* = a ține închis, a băga la închisoare.

OPRÉG, *oprege*, s. n. Fotă (avînd în partea de sus o platcă țesută, de care atîrnă fire groase de lînă în diferite culori). [Pl. și: *opreguri*] — Sb. opreg.

Opreg

OPRÉLIȘTE, *oprelișți*, s. f. Poruncă sau măsură prin care se interzice un lucru; *p. ext.* piedică, stavilă în calea unei realizări; interdicție. — Din opreală + suf. *-iște*.

OPRESIÚNE, *opresiuni*, s. f. Asuprire, oprimare, împilare. — Fr. oppression (lat. lit. oppressio, -onis).

OPRESÍV, -Ă, *opresivi, -e*, adj. Care oprimă; asupritor, împilator. — Fr. oppressif.

OPRESÓR, *opresori*, s. m. Persoană care oprimă; asupritor. — Fr. oppresseur (lat. lit. oppressor, -oris).

OPRÍ, *opresc*, vb. IV. 1. Tranz. A întrerupe (brusc) o mișcare sau o acțiune în desfășurare, a face să înceteze; a stăvili, a curma. ✦ A face să stea pe loc, a întrerupe o ființă din mers, a face să înceteze acțiunea sau activitatea în curs de desfășurare. ✦ Refl. A sta pe loc. *Caii noștri apucă prin rîu și se opresc în mijlocul lui* (ALECSANDRI). ◇ Intranz. *În ograda intrase și oprise un car cu doi boi jigăriți* (REBREANU). 2. Refl. A zăbovi. ✦ Tranz. A determina (prin rugăminți) pe cineva să rămînă undeva. ✦ Tranz. A reține cu forța, a sechestra; a aresta. 3. Tranz. A reține pentru sine, a pune deoparte, a-și însuși un obiect, o valoare etc. ✦ A rezerva, a reține (pentru mai tîrziu) locuri, bilete etc. 4. Refl. A se concentra asupra unui punct, asupra unei probleme etc. care merită atenție; a insista. ✦ (Despre ochi, privire) A se fixa. 5. Tranz. A împiedica de la o acțiune, a nu îngădui, a nu da voie să...; a interzice. ✦ Refl. A se stăpîni, a se înfrîna, a se abține de la ceva. [Imper. sg. și: (reg.) *oprește*] — Slav (v. sl. opreti).

OPRIMÁ, *oprim*, vb. I. Tranz. A asupri, a împila. — Fr. opprimer (lat. lit. opprimere).

OPRIMÁRE, *oprimări*, s. f. Acțiunea de *a oprima;* asuprire, împilare.

OPRIMÁT, -Ă, *oprimați, -te,* adj. Asuprit, împilat. — V. *oprima.*

OPRÍRE, *opriri,* s. f. Acțiunea de *a (se) opri* și rezultatul ei; încetare a unei acțiuni, a unei mișcări, rămînere pe loc, staționare. ◇ Loc. adv. *Fără oprire* = neîntrerupt, neîncetat, continuu. ✦ (Concr.) Stație, popas. ✦ Ținere pe loc, reținere. ✦ Interdicție, prohibiție, piedică, opreliște.

OPRÍT[1] s. n. Oprire. — V. *opri.*

OPRÍT[2]**, -Ă,** *opriți, -te,* adj. Interzis; rezervat. ◇ *Pădure oprită* = pădure în care este interzisă orice tăiere; opritură. — V. *opri.*

OPRITOÁRE, *opritori,* s. f. 1. Frînă formată dintr-un lanț legat cu un capăt de dricul carului și prevăzut la celălalt capăt cu o bucată de lemn, cu un cîrlig sau cu o talpă de oțel, care se lasă să se tîrască între obadă și sol pentru a împiedica una dintre roți cînd vehiculul coboară la vale; piedică. 2. Curea a hamului care ajută la împingerea înapoi a vehiculului, la încetinirea vitezei în timpul coborîrii și la oprirea lui. 3. Stăvilar, zagaz, dig. 4. Plasă întinsă pe un semicerc, cu care se astupă gura matiței ca să nu iasă peștele cînd se scoate năvodul din apă. 5. (La pl.) Pari puternici care se pun la gardurile mari de prins pește, ca să nu le rupă valurile. — Din **opri** + suf. *-(i)toare.*

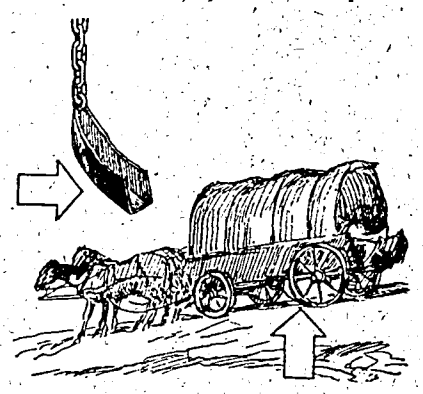

Opritoare

OPRITÓR, *opritoare,* s. n. Nume dat diverselor piese sau dispozitive care limitează deplasarea unui organ mobil, a unei instalații, a unui aparat etc. — Din **opri** + suf. *-(i)tor.*

OPRITÚRĂ, *opriturí,* s. f. (Reg.) Porțiune într-o pădure din care este interzis să se taie copaci. ✦ Porțiune dintr-o pășune rezervată pentru cosit și pe care nu au voie să pască vitele. — Din **opri** + suf. *-(i)tură.*

OPRÓBRIU s. n. (Livresc) Dispreț, dezaprobare prin care societatea condamnă fapte socotite nedemne sau oameni care săvîrșesc astfel de fapte. — Fr. **opprobre** (lat. lit. **opprobrium**).

OPSÁS, *opsasuri,* s. n. (Reg.) Partea de la spate a încălțămintei, cuprinzînd și tocul. — Germ. **Absatz.**

OPT num. card. Numărul care în numărătoare are locul între șapte și nouă și care se indică prin cifra 8 sau VIII. ◇ (Adjectival) *Copilul are opt ani.* ◇ (Substantivat, m.) *Scrie un opt pe tablă.* ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Etajul opt.* — Lat. **octo.**

OPTÁ, *optez,* vb. I. Intranz. (Cu determinări introduse prin prep. «pentru») A alege, a prefera din două sau mai multe lucruri, soluții, situații etc. pe cea mai convenabilă; a se decide în favoarea cuiva sau a ceva. — Fr. **opter** (lat. lit. **optare**).

OPTATÍV, -Ă, *optativi, -e,* adj. (Gram.; în expr.) *Mod optativ* = mod care exprimă o acțiune dorită. ◇ (Substantivat, n.) *Perfectul conjunctivului are uneori valoare de optativ.* ⊂ *Propoziție optativă* = propoziție care exprimă o acțiune sau o stare a cărei realizare este dorită. — Fr. **optatif** (lat. lit. **optativus**).

ÓPTIC -Ă, *optici, -e,* adj. Care ține de fenomenele luminii sau de senzațiile vizuale, privitor la astfel de fenomene și de senzații; care se folosește în optică. ◇ *Centru optic* = punct de pe axa unei lentile, către care tind punctele principale și cele nodale ale ei și prin care raza de lumină trece fără să-și schimbe direcția. *Nerv optic* = nervul care transmite senzațiile vizuale de la ochi la centrul nervos respectiv al creierului. — Fr. **optique** (< gr.).

ÓPTICĂ s. f. 1. Parte a fizicii care se ocupă cu studiul lúminii sau al fenomenelor luminoase și vizuale. ✦ Parte a fizicii care se ocupă cu studiul radiațiilor de aceeași natură cu lumina (radiații infraroșii, ultraviolete etc.). 2. Fig. Felul de a vedea și de a interpreta faptele și fenomenele. — Fr. **optique** (< gr.).

OPTICIÁN, -Ă, *opticieni, -e,* s. m. și f. Specialist în optică; persoană care face, repară sau vinde instrumente optice. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **opticien.**

ÓPTIM, -Ă, *optimi, -e,* adj. (Despre noțiuni abstracte) Cel mai bun sau foarte bun (potrivit, indicat etc.). — Fr. **optime** (lat. lit. **optimus**).

OPTÍME, *optimi,* s. f. A opta parte dintr-un întreg împărțit în părți egale. ✦ Notă muzicală valorînd a opta parte dintr-o notă întreagă. — Din **opt** + suf. *-ime.*

OPTIMÍSM s. n. Atitudine a omului care privește cu încredere viața și pe semenii săi. — Fr. **optimisme.**

OPTIMÍST, -Ă, *optimiști, -ste,* adj., s. m. și f. (Persoană) care manifestă optimism. — Fr. **optimiste.**

ÓPTSPREZECE num. card. Numărul care are în numărătoare locul între șaptesprezece și nouăsprezece și care se indică prin cifra 18 (sau XVIII). ◇ (Adjectival) *Are optsprezece ani.* ◇ (Substantivat, m.) *Scrie un optsprezece.* ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Volumul optsprezece.* — Din **opt** + **spre** (= peste) + **zece.**

ÓPTSPREZECELEA, ÓPTSPREZECEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al șaptesprezecelea și al nouăsprezecelea. — Din **optsprezece** + **le** + **a.**

ÓPTULEA, ÓPTA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al șaptelea și al nouălea. — Din **opt** + **le** + **a.**

OPTZÉCI num. card. Număr care are în numărătoare locul între șaptezeci și nouă și optzeci și unu și care se indică prin cifra 80 (sau LXXX). ◇ (Adjectival) *Are optzeci de ani.* — Din **opt** + **zeci.**

OPTZÉCILEA, OPTZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al șaptezeci și nouălea și al optzeci și unulea. — Din **optzeci** + **le** + **a.**

OPȚIÚNE, *opțiuni,* s. f. 1. Faptul sau dreptul de a alege din două sau mai multe lucruri, posibilități etc. acela sau aceea care îți convine. ◇ *Drept de opțiune* = drept acordat cuiva de a-și alege cetățenia (de obicei în cazuri de stabilire în alt stat). 2. Condiție stipulată uneori în tranzacțiile comerciale prin care i se acordă cumpărătorului un termen înăuntrul căruia el poate definitiva tranzacția sau poate renunța la ea (pe cînd pentru vînzător obligația rămîne fermă). — Fr. **option** (lat. lit. **optio, -onis**).

OPULÉNT, -Ă, *opulenți, -te,* adj. (Livresc) Bogat, îmbelșugat, abundent; voluminos. — Fr. **opulent** (lat. lit. **opulentus**).

OPULÉNȚĂ s. f. (Livresc) Bogăție, belșug, abundență. — Fr. **opulence** (lat. lit. **opulentia**).

OPÚNE, *opún,* vb. III. 1. Tranz. A pune în fața cuiva sau a ceva (ca împotrivire) un lucru, un argument etc. ✦ Refl. A se împotrivi (rezistînd sau făcînd uz de forță), a pune piedici, a ține piept. 2. Tranz. A pune față în față două sau mai multe ființe sau lucruri pentru a scoate în evidență, prin comparație, deosebirile dintre ele. 3. Refl. (Despre unghiuri) A fi așezat, într-o figură geometrică, în fața altui unghi sau în fața uneia dintre laturi; (despre laturi) a fi așezat în fața altei laturi sau în fața unuia dintre unghiuri. [Prez. ind. și: (reg.) *opúi*] — Lat. lit. **opponere** (după *pune*).

OPÚNERE, *opuneri,* s. f. Acțiunea de *a (se) opune;* punere față în față; împotrivire, stăvilire, zădărnicire; *p. ext.* opoziție.

ÓPUS[1] s. n. Termen consacrat în muzică, pentru a denumi, împreună cu un număr de clasificare, o operă a unui compozitor potrivit succesiunii cronologice a lucrărilor sale. — Lat. lit. **opus** (germ. **Opus**).

OPÚS[2]**, -Ă,** *opuși, -se,* adj. Care este așezat în fața cuiva sau a ceva, în partea dimpotrivă; *p. ext.* (despre fenomene, caractere, legi) care nu se poate împăca cu altul; contrar, potrivnic. ◇ *Unghiuri opuse* = unghiuri care au același vîrf, laturile unuia fiind în prelungirea laturilor celuilalt. — V. *opune.*

OPÚSCUL, *opuscule,* s. n. Scriere științifică sau literară de proporții reduse. — Fr. **opuscule** (lat. lit. **opusculum**).

OPÚST, *opusturi,* s. n. (Reg.) Jgheab (de scînduri) prin care se scurge apa dintr-un iaz; *p. ext.* zăgaz, baraj, stăvilar. — Ucr. **opust.**

OPÚȘINĂ, *opușine,* s. f. Stufărie deasă, considerată zonă de protecție în care iernează peștele și unde pescuitul este interzis.

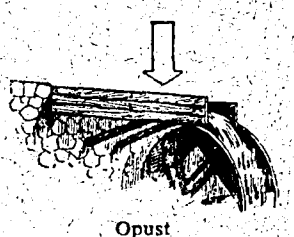

Opust

OR[1] conj. v. **ori.**

OR[2] conj. (Franțuzism) Dar, însă, deci. — Fr. **or.**

ORÁC s. n. (Rar) Orăcăit. — Postverbal al lui **orăcăi.**

ORÁCOL, *oracole,* s. n. (La vechii greci) Persoană considerată a avea darul să prevestească viitorul; locul unde se făceau prevestirile; *p. ext.* prevestirea însăși; prezicere, profeție. ◇ Expr. *A vorbi ca un oracol* = a se exprima sentențios și neînțeles. — Fr. **oracle** (lat. lit. **oraculum**).

ORÁL, -Ă, *orali, -e,* adj. 1. Care se transmite verbal, din gură în gură. ✦ Care se face verbal, prin viu grai, care caracterizează graiul viu, vorbirea (în opoziție cu limba scrisă). ✦ (Despre examene) Care se desfășoară prin întrebări și răspunsuri verbale. ◇ (Substantivat, n.) *Premiantul întîi la toate — zece la teză, zece la oral* (C. PETRESCU). 2. (În expr.) *Sunet oral* = sunet la articularea căruia aerul trece numai prin gură. — Fr. **oral.**

ORALITÁTE s. f. Calitatea stilului de a fi oral; ansamblul de particularități ale graiului viu; limbă vorbită. — Din **oral** (comp. it. **oralità**).

Orangutan

ORANGUTÁN, *orangutani,* s. m. Maimuță de talie mare, cu membrele anterioare foarte lungi, cu caninii foarte dezvoltați, care trăiește în pădurile din Sumatra și Borneo; se ridică pe membrele posterioare, este inteligentă și are spiritul de imitație foarte dezvoltat *(Simia satyrus).* [Var.: **urangután** s. m.] — Fr. **orang-outan.**

ORANÍST, *oranisturi*, s. n. (Rar) Baldachin. — Ngr. **uraniskos.**

ORÁNIȚĂ, *oraniță*, s. f. (Reg.) 1. Prăjină cu cange la vîrf, de care se servesc marinarii. 2. Luntre pescărească cu fundul lat. — Sb. **oranica.**

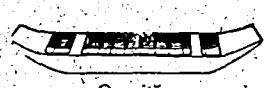

Oraniță

ORÁNJ, adj. invar. (Franțuzism) Portocaliu. — Fr. **orange.**

ORANJÁDĂ, *oranjade*, s. f. Băutură răcoritoare, preparată din suc de portocale, zahăr și sifon sau apă. — Fr. **orangeade.**

ORÁNZ, *oranzi*, s. m. (Înv.) Portocal. — Fr. **orange** (după *naramz*).

ORÁR[1], *orare*, s. n. 1. Program al unei activități eșalonat pe ore și care se repetă periodic; (concr.) tabel, grafic care indică programul în ore al unei activități; orele de plecare și de sosire ale unui tren, vapor, autobuz, etc. 2. (Înv.) Instrument care indică timpul; ceasornic. ✦ Acul mic al ceasului, care indică orele. [Var.: **orárіu** s. n.] — Fr. **horaire** (lat. lit. **horarius**).

ORÁR[2], *orare*, s. n. Veșmînt bisericesc în formă de fîșie lungă, de lînă, de mătase sau de bumbac, purtată pe umăr de diacon în timpul slujbei religioase. — Slav. (v. și. **orari** < gr.).

ORÁR[3], **-Ă**, *orari*, *-e*, adj. Care arată orele; privitor la ore; care se face sau se calculează pe timp de o oră. ◇ *Diferență orară* = diferență de timp, înregistrată de două ceasornice situate pe longitudini diferite ale pămîntului. — Fr. **horaire** (lat. lit. **horarius**).

ORÁRIU s. n. v. **orar**[1].

ORÁȘ, *oraș*, s. n. 1. Așezare omenească importantă, care constituie un centru administrativ, industrial, comercial, politic și cultural. ◇ Loc. adj. *De oraș* = care provine din oraș, care are caracteristicile orașului. (Expr.) *Haine de oraș* = a) haine mai bune decît cele de lucru, dar nu atît de bune ca cele de gală; b) haine orășenești, croite după moda de la oraș. 2. (Prin restricție) Partea centrală a unui oraș (1); centru. 3. Locuitorii unui oraș (1). — Magh. **város.**

ORATÓR, *oratori*, s. m. Persoană care rostește un discurs, care vorbește în public; persoană care are talentul de a vorbi frumos în public. — Fr. **orateur** (lat. lit. **orator**, *-oris*).

ORATÓRIC, **-Ă**, *oratorici*, *-e*, adj. Care aparține oratorului sau oratoriei, privitor la orator sau la oratorie. — Din **orator** + suf. *-ic.*

ORATORÍE s. f. Arta de a compune și de a rosti discursuri; arta de a vorbi în public; elocvență. — Lat. lit. **oratoria.**

ORATÓRIU, *oratorii*, s. n. 1. Compoziție muzicală simfonică de mare întindere, scrisă pe o temă dramatică, pentru orchestră, cor și soliști vocali; (prin restricție) cantată. 2. (Înv.) Mic edificiu sau încăpere într-o locuință particulară, servind drept loc de rugăciune; paraclis. — (1) Fr. **oratorio** (< it.), (2) **oratoire** (lat. lit. **oratorium**).

ORAȚIE, *orații*, s. f. (Pop.) Urare în versuri pe care colăcerii o adresează mirilor la nuntă; conăcărie. — Lat. lit. **oratio**, *-onis.*

ORAȚIÚNE, *orațiuni*, s. f. (Livresc, înv.) Cuvîntare, discurs. [Pr.: *-ți-u-*] — Lat. lit. **oratio**, *-onis.*

ÓRĂ, *ore*, s. f. 1. Unitate de măsură a timpului, egală cu a douăzeci și patra parte dintr-o zi, cuprinzînd 60 de minute sau 3600 de secunde; ceas. ◇ Loc. adv. *Pe oră* = în decurs de un ceas. ◇ Loc. adj. și adv. *Cu ora* = angajat și plătit după un tarif orar. *De ultimă oră* = foarte actual, nou de tot. ✦ Distanță, spațiu care poate fi parcurs în timp de un ceas. ✦ Fiecare dintre cele 24 de părți în care este împărțită o zi. *La ce oră trebuie să vin?* (BARANGA). ✦ Durată de timp nedeterminată; timp, epocă; moment. ◇ Expr. *La ora actuală* = în momentul de față, în prezent. 2. Timp fixat de mai înainte, în care cineva poate fi primit undeva. 3. Lecție, curs. ◇ Expr. *A lua* (sau *a da*) *ore de . . .* = a lua (sau a da) lecții particulare de . . . [Var.: **oáră** s. f.] — Lat. lit. **hora.**

ORĂCÁI, pers. 3 *orăcăie*, vb. IV. Intranz. (Despre broaște, rar despre alte animale) A scoate strigătul caracteristic speciei respective. ✦ (Fam., despre copiii sugaci) A plînge, a scînci. [Prez. ind. pers. 3 și: *orăcăiește*] — Onomatopee.

ORĂCĂIÁLĂ, *orăcăieli*, s. f. Orăcăit. — Din **orăcăi** + suf. *-eală.*

ORĂCĂÍT, (rar) *orăcăituri*, s. n. Acțiunea de *a orăcăi* și rezultatul ei; strigăt caracteristic broaștei, orăcăială. ✦ Fig. Amestec de voci, gălăgie. ✦ (Fam.) Plînset, scîncet (de copil sugaci).

ORĂSTÍCĂ s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori roșii-purpurii la început, apoi albastre (*Orbus niger*); măzăriche-neagră.

ORĂȘEÁN, *orășeni*, s. m. Locuitor al unui oraș. — Din **oraș** + suf. *-eán.*

ORĂȘEÁNCĂ, *orășence*, s. f. Locuitoare a unui oraș. — Din **orășean** + suf. *-că.*

ORĂȘÉL, *orășele*, s. n. Diminutiv al unui *oraș*; oraș mic.

ORĂȘENÉSC, **-EÁSCĂ**, *orășenești*, adj. Care aparține orașului, privitor la oraș, ca la oraș. — Din **orășean** + suf. *-esc.*

ORĂȘENÉȘTE adv. În felul orășenilor, ca orășenii. — Din **orășean** + suf. *-este.*

ORĂȘENÍME s. f. (Rar) Locuitorii unui oraș, mulțime de locuitori ai unui oraș. — Din **orășean** + suf. *-ime.*

ORĂȘENÍSM s. m. Fel de a fi, de a se comporta specific unui orășean; *p. ext.* comportare manierată, căutată, artificială. — Din **orășean** + suf. *-ism.*

ORĂȘENIZÁ, *orășenizez*, vb. I. Refl. (Rar) A-și însuși felul de viață sau de comportare al orășenilor. — Din **orășean.**

ORĂTÁNIE, *orătănii*, s. f. Pasăre de curte. [Var.: **orătánie**, **orăténie** s. f.] — Din **orătenie** (< *oară*[2] + suf. *-et-enie*).

ORĂTÁNIE s. f. v. **orătanie.**

ORĂTÉNIE s. f. v. **orătanie.**

ORB[1] s. n. (În expr.) *Orbul găinilor* = numele popular al unei boli de ochi care se manifestă prin imposibilitatea, pentru bolnav, de a vedea seara, după apusul soarelui. *A avea orbul găinilor* = a nu vedea un obiect aflat foarte aproape. — Lat. **orbus.**

ORB[2], **OARBĂ**, *orbi*, *oarbe*, adj. 1. (Adesea substantivat) Lipsit de simțul văzului, care nu vede. *În țara orbilor chiorul e împărat.* ◇ Expr. *A nimerit orbul Brăila* sau *nimeresc orbii Suceava*, se spune pentru a încuraja pe cel care șovăie să se ducă într-un loc necunoscut de teamă că nu va nimeri. ✦ Fig. Lipsit de spirit de observație, de perspicacitate. 2. Fig. Lipsit de voință și de personalitate, supus voinței altuia. 3. Fig. Care acționează, care se manifestă fără stavilă; lipsit de rațiune, necontrolat; *p. ext.* de temut, fioros. *Aflînd cum ți-ai bătut joc de el o să fie orb și turbat de mînie* (CAMIL PETRESCU). ✦ Nemărginit, foarte mare, total. *Încredere oarbă.* 4. Fig. Lipsit de lumină, întunecos, întunecat. 5. (În expr.) *Fereastră oarbă* sau *geam orb* = adîncitură în perete, de forma unei ferestre, făcută cu scop arhitectonic. *Sobă oarbă* = motiv ornamental, de forma unei sobe; sobă care are gura în a doua cameră. *Dușumea oarbă* = dușumea de scînduri brute, așezate distanțat, peste care se montează parchetul. *Cartuș orb* = cartuș fără proiectil, folosit la exerciții, la parade, la demonstrații etc. *Cameră oarbă* = cameră fără ferestre, destinată unor scopuri speciale (în fizică, în medicină etc.). *Puț orb* = puț de mină care nu are ieșire directă la suprafață. — Lat. **orbus.**

ORBÁLȚ[1] s. m. (Reg.) Plantă erbacee veninoasă, cu tulpina subțire, cu frunze mari și cu flori mici, albe-gălbui (*Actaea spicata*). — Din **orbalț**[2].

ORBÁLȚ[2] s. n. (Reg.) Erizipel, brîncă. — Magh. **orbánc.**

ORBĂCÁI vb. IV. v. **orbecăi.**

ORBĂLȚĂTÚRĂ, *orbălțături*, s. f. (Reg.) Infecție provocată de orbalț. — Din **orbalț**[2] + suf. *-(ă)tură.*

ORBECÁ, *orbéc*, vb. I. Intranz. (Reg.) A orbecăi. — Lat. ***orbicare.**

ORBECÁT, **-Ă**, *orbecați*, *-te*, adj. (Rar, despre ochi) Orbit, fermecat, fascinat. — V. *orbeca.*

ORBECĂÍ, *orbecăiesc*, vb. IV. Intranz. A umbla (încoace și încolo) pipăind și rătăcind (ca orbul) prin întuneric; a dibui, a bîjbîi. [Prez. ind. și: *orbécăi.* — Var. **orbăcăí** vb. IV] — Din **orbeca.**

ORBECĂÍRE, *orbecăiri*, s. f. Faptul de *a orbecăi*; dibuială, bîjbîială, rătăcire.

ORBÉSC, **-EÁSCĂ**, *orbești*, adj. (Despre acțiuni și sentimente) Care se manifestă orbește; nesocotit. ✦ Fig. Exagerat, exorbitant. *Luase iar bani cu procente orbești* (CARAGIALE). — Din **orb**[2] + suf. *-esc.*

ORBÉȘTE adv. 1. Ca orbii, pe dibuite, la întîmplare. 2. Fig. Fără un punct de vedere propriu, fără discernămînt, fără socoteală, în mod mecanic. ✦ Necontrolat, nebunește, inconștient; pătimaș. — Din **orb**[2] + suf. *-ește.*

ORBÉTE[1] s. m. v. **orbeț.**

ORBÉTE[2], *orbeți*, s. m. Mamifer din familia rozătoarelor, asemănător cu cîrtița, care trăiește sub pămînt și se hrănește cu rădăcini (*Spalax hungaricus*) — Din **orb**[2] + suf. *-ete.*

ORBÉȚ, **-EÁȚĂ**, *orbeți*, *-e*, s. m. și f. Persoană care nu vede; *p. ext.* cerșetor (orb). ◇ Expr. *A se bate ca orbeții* = a se încăiera aprig, a se bate rău. [Var.: **orbéte** s. m.] — Din **orbeți** (pl. lui *orbete*).

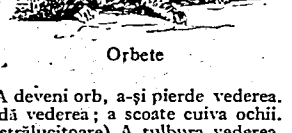

Orbete

ORBEȚÍ, *orbețesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se milogi, a cerși. — Din **orbeț.**

ORBÍ, *orbesc*, vb. IV. 1. Intranz. A deveni orb, a-și pierde vederea. ✦ Tranz. A face pe cineva să-și piardă vederea; a scoate cuiva ochii. ✦ (Despre lumină și despre obiecte strălucitoare) A tulbura vederea, a lua ochii. 2. Tranz. Fig. A face pe cineva să-și piardă rațiunea, a-l face să nu mai judece obiectiv. ✦ A înșela pe cineva. — Din **orb**[2].

ORBICULÁR, *orbiculari*, adj. m. (Despre mușchi) Care are o formă circulară, fiind plasat în jurul anumitor orificii asupra cărora acționează. ✦ (Substantivat) Mușchi de formă circulară care pune în mișcare pleoapele și buzele. — Fr. **orbiculaire** (lat. lit. **orbicularis**).

ORBÍE s. f. sg. (Pop.) Starea celui orb[2] (1), lipsa vederii. ✦ Fig. Inconștiență, orbire. — Din **orb**[2] + suf. *-ie.*

ORBÍLĂ s. m. (Glumeț) Poreclă dată unei persoane care nu vede sau nu observă nimic în jurul său, care se împiedică de tot ce-i stă în cale. — Din **orb**[2] + suf. *-ilă.*

ORBÍRE s. f. Faptul de *a orbi*; *fig.* întunecare a minții, rătăcire, inconștiență. ◇ Loc. adv. *Cu orbire* = orbește.

ORBÍȘ adv. 1. Pe dibuite, la întîmplare, orbește. 2. Fig. Fără socoteală, nebunește. — Din **orb**[2] + suf. *-iș.*

ORBÎT, **-Ă**, *orbiți*, *-te*, adj. 1. Lipsit de vedere, cu vederea întunecată. 2. Fig. Cu mintea întunecată (de furie, de durere etc.), scos din minți. — V. *orbi.*

ORBITÁL, -Ă, *orbitali, -e,* adj. Care aparţine orbitei cereşti, privitor la orbita unui corp ceresc. **2.** Care aparţine sau se află în regiunea orbitei oculare. — Fr. **orbital.**

ORBÍTĂ, *orbite,* s. f. **1.** Traiectorie închisă a unui corp ceresc. **2.** Cavitatea osoasă a craniului, în care se află globul ochiului. **3.** Fig. Sfera sau mediul unei activităţi oarecare; sferă de influenţă. — Fr. **orbite** (lat. lit. **orbita**).

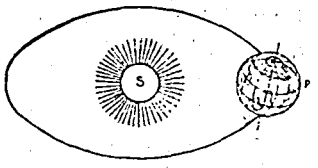

Orbită

ORBITÓR, -OÁRE, *orbitori, -oare,* adj. Care te orbeşte, care te face să nu poţi privi cu ochii deschişi, care îţi ia vederea. — Din **orbi** + suf. *-(i)tor.*

ÓRBOTĂ s. f. v. **horbotă.**

ORCÁN, *orcane,* s. n. (Înv. şi arh.) Uragan. — Germ. **Orkan.**

ORCEÁG, *orceaguri,* s. n. (Bot.; reg.) Arpagic.

ORCHESTRÁ, *orchestrez,* vb. I. Tranz. A aranja o bucată muzicală pentru a putea fi executată de orchestră. — Fr. **orchestrer.**

ORCHESTRÁL, -Ă, *orchestrali, -e,* adj. Care aparţine orchestrei, propriu orchestrei, privitor la orchestră. — Fr. **orchestral.**

ORCHESTRÁNT, *orchestranţi,* s. m. (Rar) Persoană care face parte dintr-o orchestră; instrumentist. — Din **orchestră** (după *muzicant*).

ORCHESTRÁRE, *orchestrări,* s. f. Acţiunea de *a orchestra* şi rezultatul ei; orchestraţie.

ORCHESTRÁŢIE, *orchestraţii,* s. f. Arta de a orchestra; transcrierea, aranjarea pentru orchestră a unei bucăţi muzicale. ✦ Felul cum sînt îmbinate diferitele grupuri de instrumente ale unei orchestre (într-o bucată muzicală). — Fr. **orchestration.**

ORCHÉSTRĂ, *orchestre,* s. f. **1.** Ansamblu de instrumentişti care execută compoziţii muzicale la diverse instrumente. **2.** Parte a teatrului destinată orchestranţilor, situată între scenă şi sală, sub nivelul parterului. [Var.: **orhéstră** s. f., (înv.) **orchéstru** s. n.] — Fr. **orchestre** (< gr.).

ORCHESTRIÓN, *orchestrioane,* s. n. Instrument muzical în formă de orgă sau de pian, cu două sau cu mai multe claviaturi. — Fr. **orchestrion** (germ. **Orchestrion**).

ORCHESTRIONÉT, *orchestrionete,* s. n. Instrument muzical cu manivelă, care execută muzică înregistrată pe benzi de carton perforate. — Din **orchestrion.**

ORCHÉSTRU s. n. v. **orchestră.**

ORCÍC, *orcicuri,* s. n. Crucea unei căruţe, a unei trăsuri etc., de care se prind şleaurile. — Ucr. **orčyk** (pol. **orczyk**).

ORCICÁR, *orcicare,* s. n. Ochiul sau laţul ştreangului de la ham, care se prinde de orcic. — Din **orcic** + suf. *-ar.*

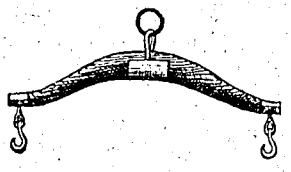
Orcic

ORDALÍE, *ordalii,* s. f. Probă judiciară cu caracter de tortură, considerată ca judecată divină şi folosită în antichitate şi în evul mediu spre a se dovedi vinovăţia sau nevinovăţia unui împricinat. — Fr. **ordalie** (lat. lit. **ordalium**).

ORDÍE, *ordii,* s. f. (Înv. şi arh.) Hoardă, oaste turcească. — Tc. **ordu** (sb. **ordlja**).

ÓRDIN, *ordine,* s. n. **1.** Dispoziţie orală sau scrisă dată de o autoritate sau de o persoană (oficială) unei autorităţi sau unei persoane (subalterne), pentru a fi executată întocmai; poruncă. ◇ Expr. *La ordinele cuiva* = la dispoziţia cuiva. *Sub ordinele cuiva* = sub comanda cuiva. *La ordin!* = vă stau la dispoziţie, vă ascult. *A da ordin* = a ordona. ✦ (Concr.) Act, hîrtie care conţine o dispoziţie cu caracter obligatoriu. ◇ *Ordin de zi* = act prin care comandantul unei mari unităţi militare se adresează întregii unităţi în anumite ocazii. *Ordin de chemare* = dispoziţie scrisă a unei autorităţi militare, prin care o persoană din cadrele (de rezervă ale) armatei este chemată la unitate. **2.** Decoraţie. ◇ (În denumirea unor decoraţii) *Ordinul Muncii clasa I.* **3.** Termen folosit în clasificarea plantelor şi a animalelor şi care indică o unitate cuprinzînd una sau mai multe familii. **4.** Sistem arhitectonic ale cărui elemente sînt dispuse şi proporţionate după anumite reguli, pentru a forma un ansamblu armonios şi regulat. *Ordinul doric.* **5.** Comunitate monahală catolică. ✦ Comunitate medievală de cavaleri-călugări, care participau la acţiuni războinice. *Ordinul templierilor.* **6.** (Însoţit de determinări adjectivale, indicînd natura, felul) Rang, categorie (după importanţă). ◇ Expr. *De ordin ...* = cu caracter ... *De prim(ul) ordin* = de prim(ul) rang. ✦ (Înv.) Ordine, categorie, domeniu. ✦ (Rar) Lucru obişnuit, comun. — Lat. lit. **ordo, -inis** (fr. **ordre**).

ORDINÁ, vb. I. v. **ordona.**

ORDINÁL, *ordinale,* adj. n. (În expr.) *Numeral ordinal* = numeral care indică, într-o serie, locul, ordinea numerică a unui lucru. — Fr. **ordinal** (lat. lit. **ordinalis**).

ORDINÁR, -Ă, *ordinari, -e,* adj. **1.** Obişnuit, comun. ◇ *Fracţie ordinară* = raportul a două numere întregi. ◇ Loc. adv. (Franţuzism înv.) *De ordinar* = de obicei. ✦ (Mil.; înv., substantivat, în expr.) *A trece* (sau *a înscrie*) *la ordinar* = a înscrie în registrul de evidenţă a raţiilor alimentare şi a soldei. **2.** De calitate inferioară, prost. ✦ Vulgar, grosolan, josnic. — Fr. **ordinaire** (lat. lit. **ordinarius**).

ÓRDINE, (rar) *ordini,* s. f. **1.** Dispoziţie, mod de succesiune a unor lucruri sau fapte (înşiruite în timp sau în spaţiu); înşiruire, rînduire, orînduială. ◇ *Ordine de zi* = program cuprinzînd totalitatea chestiunilor care urmează a fi discutate într-o şedinţă. ◇ Loc. adj. *La ordinea zilei* = care este de actualitate, despre care se vorbeşte, care face vîlvă. **2.** Aşezare a unor obiecte potrivit unor cerinţe de ordin practic şi estetic; *p. ext.* bună funcţionare; rînduială, disciplină, regulă. ◇ Expr. *A chema la ordine* = a soma (pe cineva) să respecte anumite reguli de conduită pe care le-a călcat. **3.** Orînduire (socială, politică, economică); regim. **4.** (Înv., în expr.) *De ordine* = de natura..., de felul..., de domeniul... — Lat. lit. **ordo, -inis** (fr. **ordre**).

ORDONÁ, (1) *ordón,* (2) *ordonez,* vb. I. Tranz. **1.** A da ordin, a porunci, a comanda; a cere. **2.** A pune în ordine, a aranja, a rîndui, a grupa anumite lucruri. [Var.: (înv.) **ordiná** vb. I] — Fr. **ordonner.**

ORDONANŢÁ, *ordonanţez,* vb. I. Tranz. A dispune plata unei sume prin emiterea unei ordonanţe, a unui ordin de plată. — Fr. **ordonancer.**

ORDONANŢÁRE, *ordonanţări,* s. f. Acţiunea de *a ordonanţa* şi rezultatul ei.

ORDONÁNŢĂ, *ordonanţe,* s. f. **I. 1.** Dispoziţie scrisă emanînd de la o autoritate (administrativă). ◇ *Ordonanţă de plată* = dispoziţie, ordin de plată a unei sume. *Ordonanţă preşedinţială* (sau, ieşit din uz, *prezidenţială*) = măsură cu caracter urgent şi provizoriu pe care preşedintele unei instanţe judecătoreşti o poate ordona, în cazuri excepţionale, pentru prevenirea unei pagube ireparabile. ✦ (În trecut) Hotărîre, sentinţă judecătorească. **2.** (Franţuzism înv., în expr.) *Ordonanţă medicală* = reţetă medicală. **II.** (În vechea armată) Soldat ataşat pe lîngă un ofiţer pentru serviciii personale. ◇ *Ofiţer de ordonanţă* = ofiţer ataşat pe lîngă marile comandamente, cu misiunea specială de a transmite ordinele. — Fr. **ordonnance.**

ORDONÁT, -Ă, *ordonaţi, -te,* adj. (Despre oameni) Căruia îi place ordinea, care păstrează ordinea. ✦ (Despre obiecte etc.) (Pus) în ordine, rînduit. — V. *ordona.*

ORDONÁTĂ, *ordonate,* s. f. (Mat.) Coordonata unui punct dintr-un plan, măsurată pe axa care trebuie rotiţă ca acele unui ceasornic pentru a obţine axa absciselor. ✦ Înălţimea unui punct de pe traiectoria unui proiectil în raport cu linia de ochire. — După fr. **ordonnée.**

ORDONATÓR, -OÁRE, *ordonatori, -oare,* s. m. şi f. Conducător de instituţie bugetară, centrală sau locală, care are dreptul să dispună de mijloacele bugetare aprobate prin planurile de cheltuieli. — După fr. **ordonnateur.**

OREÁDĂ, *oreade,* s. f. Nimfă din mitologia greco-romană care locuia prin munţi şi prin peşteri. [Pr.: *-re-a*] — Fr. **oréade** (< gr.).

OREÁV, *oreave,* s. n. (Reg.) Vale prin care curge apă numai cînd plouă.

OREIÓN, s. n. Boală contagioasă şi epidemică, frecventă la copii, care se manifestă prin inflamarea glandelor salivare, în special a glandei parotide. — Fr. **oreillons.**

Oreşniţă

ORÉŞNIŢĂ, *oreşniţe,* s. f. Plantă erbacee cu frunzele terminate printr-un cîrcel ramificat, cu florile purpurii şi cu un tubercul comestibil *(Lathyrus tuberosus).* — Comp. bg. **orešak,** sb. **orešak.**

ORÉZ s. n. Plantă din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă, cu frunze liniare alungite şi cu spice mici, cultivată (în terenuri umede) pentru fructele ei foarte hrănitoare *(Oryza sativa).* ✦ Fructele acestei cereale. — Slav (v. sl. **orizŭ** < gr.).

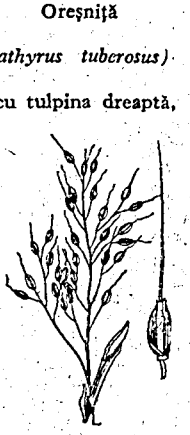
Orez

OREZĂRÍE, *orezării,* s. f. Loc cultivat cu orez, cultură de orez. — Din **orez** + suf. *-ărie.*

ORFÁN, -Ă, *orfani, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care a pierdut pe unul dintre părinţi sau pe amîndoi. — Ngr. **orfanos.**

ORFANOTROFÍE, *orfanotrofii,* s. f. (Înv.) Orfelinat. — Ngr. **orfanotrofion.**

ORFĂURĂRÍE, *orfăurării,* s. f. (Neobişnuit) Meseria aurarului şi a argintarului; *p. ext.* argintărie, aurărie. — Fr. **orfèvrerie** (după *făurărie*).

ORFELÍN, -Ă, *orfelini, -e,* s. m. şi f. (Franţuzism) Orfan. — Fr. **orphelin.**

ORFELINÁT, *orfelinate,* s. n. (În trecut) Aşezămînt de caritate pentru creşterea copiilor orfani. — Fr. **orphelinat.**

ORGÁN[1], *organe,* s. n. **1.** Parte din corpul unei fiinţe, prin care se realizează una sau mai multe funcţii vitale sau utile vieţii. **2.** (La maşini sau mecanisme) Ansamblu de piese îmbinate; *p. ext.* grup de piese reunite, avînd o anumită funcţie. **3.** Fig. Mijloc, instrument de acţiune, de comunicare etc.; *p. ext.* exponent. ✦ (Numai cu determinări indicînd felul sau apartenenţa) Ziar, revistă. **4.** Grup de persoane care îndeplineşte o funcţie politică sau administrativă. — Fr. **organe** (< lat.).

ORGÁN[2], *organe,* s. n. (Înv.) **1.** Harfă; liră. **2.** Orgă. — (1) Slav (v. sl. **or(ĭ)ganŭ** < gr.), (2) fr. **organum.**

ORGANDÍ s. n. Ţesătură de bumbac sau de in, subţire, transparentă şi apretată, din care se fac obiecte de îmbrăcăminte pentru femei şi copii. [Var.: **organdín, organtín** s. n.] — Fr. **organdi.**

ORGANDÍN s. n. v. **organdi.**

ORGÁNIC, -Ă, *organici, -e,* adj. 1. Care ține de structura, de esența unui organism sau a unui organ, privitor la organism. ✦ Unitar, inseparabil. *Corpul omenesc este un tot organic.* 2. (Despre substanțe, materii etc.) Care este alcătuit din carbon, hidrogen, uneori și din alte elemente (oxigen, azot etc.). ◇ *Chimie organică* = ramură a chimiei care studiază hidrocarburile și derivații acestora. — Fr. **organique** (lat. lit. **organicus**).

ORGANÍSM, *organisme,* s. n. 1. Corp (I 1), ființă. 2. Fig. Ceea ce apare ca un tot închegat; ceea ce funcționează în mod perfect organizat. — Fr. **organisme.**

ORGANÍST, -Ă, *organiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care cîntă la orgă. — Fr. **organiste.**

ORGANIZÁ, *organizez,* vb. I. Tranz. A face ca un grup social, o instituție etc. să funcționeze sau să acționeze organic (repartizînd însărcinările și coordonîndu-le conform unui plan adecvat). ✦ Refl. A proceda metodic și ordonat în acțiunile sale, a-și coordona acțiunile orientîndu-se după un plan; a-și strînge și a-și întări forțele. ✦ A pregăti temeinic o acțiune etc. după un plan bine chibzuit; a întocmi, a alcătui, a aranja. — Fr. **organiser.**

ORGANIZÁRE, *organizări,* s. f. Acțiunea de *a (se) organiza*; *p. ext.* rînduială și disciplină. ✦ Orînduire.

ORGANIZÁT, -Ă, *organizați, -te,* adj. Care are o organizare, care se desfășoară conform unui plan chibzuit. — V. *organiza.*

ORGANIZATÓR, -OÁRE, *organizatori, -oare,* adj. Care organizează. ◇ (Substantivat) *Organizator de grupă sindicală.* — După fr. **organisateur.**

ORGANIZATÓRIC, -Ă, *organizatorici, -e,* adj. Care ține de organizare, privitor la organizare. — Din **organizator** + suf. *-ic.*

ORGANIZÁȚIE, *organizații,* s. f. 1. Asociație de oameni cu concepții sau preocupări comune, uniți conform unui regulament sau unui statut, în vederea depunerii unei activități organizate. ◇ *Organizație de bază* = unitate organizatorică fundamentală a partidului, cuprinzînd cel puțin trei membri. 2. Mod de organizare, orînduire; alcătuire. — Fr. **organisation.**

ORGANOGÉN, -Ă, *organogeni, -e,* adj. (Despre elemente chimice) Care intră în compoziția substanțelor organice din structura animalelor și a vegetalelor. — Fr. **organogène** (<gr.).

ORGANOGRAFÍE s. f. 1. Parte a zoologiei și a botanicii care se ocupă cu descrierea organelor animalelor sau ale vegetalelor. 2. Descrierea amănunțită a părților care alcătuiesc un instrument muzical și a felului de funcționare a acelui instrument. — Fr. **organographie** (< gr.).

ORGANOSÓL, *organosoli,* s. m. Soluție coloidală într-un lichid organic. — Fr. **organosol.**

ORGANOTERAPIÉ, *organoterapii.* s. f. Tratament medical care constă în întrebuințarea sucurilor extrase din glandele sau din țesutul unui organ animal, pentru a combate accidentele provenite din tulburarea sau absența funcțională a organelor sau a țesuturilor corespunzătoare la om. — Fr. **organothérapie** (<gr.).

ORGANOTRÓP, -Ă, *organotropi, -e,* adj. (Despre medicamente) Care se fixează în organismul unei viețuitoare și acționează asupra acestuia. — Germ. **Organotrop.**

ORGANTÍN s. n. v. **organdi.**

ÓRGĂ, *orge,* s. f. Instrument muzical al cărui mecanism se compune dintr-un sistem de tuburi sonore, puse în acțiune cu ajutorul unei claviaturi și al unor manete de registru, prin care trece aerul suflat de niște foale. — Fr. **orgue.**

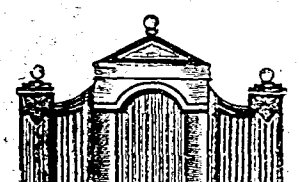

Orgă

ORGIÁC, -Ă, *orgiaci, -e,* adj. (Rar) Cu caracter de orgie. [Pr.: *-gi-ac*] — Fr. **orgiaque** (< gr.).

ORGÍE, *orgii,* s. f. Petrecere desfrînată; desfrîu, dezmăț. — Fr. **orgie** (lat. lit. **orgia**).

ORGOLIÓS, -OÁSĂ, *orgolioși, -oase,* adj. Plin de orgoliu, vanitos; mîndru, încrezut. — It. **orgolioso.**

ORGÓLIU, *orgolii,* s. n. Mîndrie, îngîmfare, vanitate, trufie. — It. **orgolio.**

ORHÉSTRĂ s. f. v. **orchestră.**

ORHIDÉE, *orhidee,* s f. (La pl.) Nume dat unei familii de plante erbacee cu flori mari, colorate, cu trei petale, dintre care una se termină de obicei în formă de pinten răsucit; (și la sg.) plantă făcînd parte din această familie. — Fr. **orchidées** (<gr.).

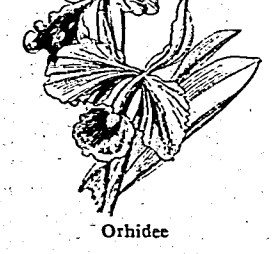

Orhidee

ORHÍTĂ, *orhite,* s. f. Inflamație a testiculelor. — Fr. **orchite** (< gr.).

ORI[1] adv. (Pop., introduce o propoziție principală interogativă) Oare. *Ce vii bade, tîrziu, Ori nu ți-i de mine dor?* (JARNÍK-BÎRSEANU). — Lat. **hora.**

ORI[2] conj. I. (Cu funcție disjunctivă) 1. Sau. *Nu știu cum s-a făcut că ori chersinul a crăpat, ori cumătrul a strănutat* (CREANGĂ). ✦ (În propoziții interogative) *Hai, ce zici, te însori ori ba?* (id.). 2. (După o regentă, uneori în corelație cu „fie că", „sau", leagă două propoziții subordonate opuse) *Tot nimic eu nu voi ști, Fie că-n semn ori, nouri va sta soarele ori luna, Fie că va da zăpadă ori că iarba va-nverzi* (VLAHUȚĂ). II. (Cu funcție copulativă) *Poate să ne ajungă cineva din urmă ori să ne întîmpine cineva dinainte* (CREANGĂ). [Var.: **or** conj.] — V. *oară*[2].

ORI[3] s. f. pl. (Reg.; în expr.) *A-și veni în ori* = a-și veni în fire, a se recule ge. — Lat. **horae, -arum.**

ORÍBIL, -Ă, *oribili, -e,* adj. Care inspiră oroare, dezgust; foarte urît, îngrozitor, groaznic. — Fr. **horrible** (lat. lit. **horribilis**).

ORICÁRE pron. nehot. Indiferent care, care vrei, fiecare. ◇ (Adjectival) *Îl interesează oricare problemă.* [Gen. -dat.: (ca pron. nehot.) sg. m. *oricăruia* și (rar) *oricărui*, sg. f. *oricăreia*, pl. *oricărora*; (ca adj. nehot.) sg. m. *oricărui*, sg. f. *oricărei*, pl. *oricăror*] — Din **ori**[2] + **care.**

ORICÉ pron. nehot. Indiferent ce, tot ce vrea cineva. ◇ (Adjectival) *Cunoaște orice problemă.* — Din **ori**[2] + **ce.**

ORICÍNE pron. nehot. Indiferent care persoană. ✦ (Peior.) Cineva neînsemnat, un oarecare. [Gen. -dat.: *oricui*] — Din **ori**[2] + **cine.**

ORICÎND adv. 1. În orice timp, cînd vrea cineva; totdeauna. 2. (În comparații) În oricare alt moment. *Mai frumoasă ca oricînd* (REBREANU). — Din **ori**[2] + **cînd.**

ORICÎT[1] adv. Indiferent cît, cît vrei. *Poți să iei oricît.* ✦ (Cu valoare de conjuncție concesivă) Cît de mult, cît de tare. *Robotind oricît, nu va ajunge niciodată să aibă și el ceva* (REBREANU). — Din **ori**[2] + **cît.**

ORICÎT[2], **-Ă,** *oriciți, -te,* pron. nehot. Indiferent cît, indiferent de număr sau de cantitate. ◇ (Adjectival) *Oriciți bani ai avea, tot nu-ți ajung.* — Din **ori**[2] + **cît.**

ORICÚM adv. Indiferent cum, în orice fel. — Din **ori**[2] + **cum.**

ÓRIE, *orii,* s. f. Plasă de prins pește, folosită în apele curgătoare adînci, fiind mînuită din luntre de doi oameni.

Orie

ORIÉNT s. n. Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în direcția în care răsare soarele; *p. ext.* loc pe orizont unde răsare soarele; răsărit, est. ◇ *Orientul mijlociu* = spațiu geografic situat la răsăritul Europei, cuprinzînd țări ale Asiei și ale Africii de nord-est (ca Turcia, Siria, Iran, Egipt). *Extremul Orient* = spațiu geografic care cuprinde țările situate în partea de răsărit a Asiei (ca Japonia, China, Coreea, Indonezia). [Pr.: *-ri-ent*] — Fr. **orient** (lat. lit. **oriens, -ntis**).

ORIENTÁ, *orientez,* vb. I. 1. Refl. A ști încotro să se îndrepte pentru a ajunge la destinație, a recunoaște, a stabili direcția, a găsi drumul; *p. ext.* a găsi calea cea mai bună de urmat într-o anumită împrejurare, atitudinea cea mai potrivită, soluția cea mai justă. 2. Tranz. A așeza pe cineva sau ceva într-o anumită poziție sau direcție față de punctele cardinale. ✦ Fig. A îndrepta, a dirija. [Pr.: *-ri-en-*] — Fr. **orienter.**

ORIENTÁL, -Ă, *orientali, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Orientului, privitor la Orient, caracteristic Orientului; răsăritean; (prin restricție) turcesc. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a unei țări din Orient; (prin restricție) turc. [Pr.: *-ri-en-*] — Fr. **oriental** (lat. lit. **orientalis**).

ORIENTALÍSM s. n. Ceea ce caracterizează pe orientali, moravurile, felul de a fi al orientalilor. [Pr.: *-ri-en-*] — Fr. **orientalisme.**

ORIENTALÍST, *orientaliști,* s. m. Specialist în orientalistică. [Pr.: *-ri-en-*] — Fr. **orientaliste.**

ORIENTALÍSTICĂ s. f. Grup de discipline care se ocupă cu studiul istoriei, limbilor și culturii spirituale și materiale a popoarelor din Orient. [Pr.: *-ri-en-*] — După germ. **Orientalistik.**

ORIENTÁRE, *orientări,* s. f. Acțiunea de *a (se) orienta* și rezultatul ei; *p. ext.* direcție, sens. [Pr.: *-ri-en-*]

ORIENTÁȚIE s. f. (Înv.) Orientare. [Pr.: *-ri-en-*] — Fr. **orientation.**

ORIFÍCIU, *orificii,* s. n. Deschidere prin care o cavitate (a unui organism sau a unui obiect) comunică cu exteriorul. — Fr. **orifice** (lat. lit. **orificium**).

ORIGINÁL, -Ă, *originali, -e,* adj. 1. (Despre acte, documente, opere artistice și literare; adesea substantivat) Care constituie întîiul exemplar, care a servit sau poate servi pentru copii sau reproduceri; care a fost produs pentru prima oară într-o anumită formă. ◇ Loc. adj. și adv. *În original* = în forma primitivă, necopiat; în limba în care a fost scris, netradus. ✦ Care are o valoare autentică, reală, indiscutabilă; care nu poate fi pus la îndoială în privința autenticității. 2. (Despre idei, teorii, opere etc.) Care este propriu unei persoane sau unui autor; personal, neimitat după altcineva; nou. ✦ (Despre artiști, scriitori, oameni de știință) Care creează ceva nou, personal, fără a folosi un model. 3. (Adesea substantivat) Care iese din comun, neobișnuit; ciudat, bizar, excentric, extravagant. — Fr. **original** (lat. lit. **originalis**).

ORIGINALITÁTE, (2) *originalități,* s. f. 1. Însușirea de a fi original (2, 3); fel particular de a fi 2. Faptă originală (3); ciudățenie, excentricitate, extravaganță. — După fr. **originalité.**

ORIGINÁR, -Ă, *originari, -e,* adj. 1. Care este de loc din..., care își are obîrșia în... 2. În forma de la început, de origine. — Fr. **originaire** (lat. lit. **originarius**).

ORÍGINĂ s. f. v. **origine.**

ORÍGINE, *origini*, s. f. 1. Punct de plecare pentru formarea unui lucru, a unui fenomen; început, proveniență; izvor, obîrșie. 2. Apartenență prin naștere la o anumită familie, grup social, națiune. 3. Punct pe o linie, pe o suprafață sau în spațiu de la care se măsoară coordonatele celorlalte puncte. ✦ Punct sau reper de pe un sistem tehnic dotat cu un sistem de numerotație sau cu o gradație, de la care începe numerotația sau gradația. [Var.: **origină** s. f.] — Fr. **origine** (lat. lit. **origo, -inis**).

ORIÎNCOTRÓ adv. Indiferent în ce direcție, încotro vrei. — Din **ori**[1] + **încotro**.

ORIȘICÁRE pron. nehot. Oricare. ✧ (Adjectival) *Îl poți întîlni în orișicare* zi. — Din **ori**[2] + **și** + **care**.

ORIȘICÉ pron. nehot. Orice. ✧ (Adjectival) *Cartea poate fi găsită în orișice librărie.* — Din **ori**[2] + **și** + **ce**.

ORIȘICÍNE pron. nehot. Oricine. — Din **ori**[2] + **și** + **cine**.

ORIȘICÎND adv. Oricînd. — Din **ori**[2] + **și** + **cînd**.

ORIȘICÎT[1] adv. Oricît[1]. — Din **ori**[2] + **și** + **cît**.

ORIȘICÎT[2], **-Ă**, *orișiciți, -te*, pron. nehot. Oricît[2]. — Din **ori**[2] + **și** + **cît**.

ORIȘICÚM adv. Oricum. — Din **ori**[2] + **și** + **cum**.

ORIȘIÚNDE adv. Oriunde, pretutindeni. — Din **ori**[2] + **și** + **unde**.

ORIÚNDE adv. În orice loc, indiferent unde, pretutindeni. — Din **ori**[2] + **unde**.

ORIZÓN s. n. v. **orizont**.

ORIZÓNT, *orizonturi*, s. n. 1. Linie care reprezintă intersecția aparentă a suprafeței pămîntului cu bolta cerească; partea cerului sau a pămîntului pe care o mărginește această linie; zare. ✦ Fig. Întindere, sferă a cunoștințelor, a unei activități intelectuale; perspectivă; capacitate de înțelegere, de orientare. ✧ *Om fără orizont* = om cu vederi înguste, cu concepții înapoiate. 2. (Geol.) Strat distinct din formația unui sol, care prezintă caracteristicile condițiilor climatologice în care s-a format acel sol. ✦ Strat sau ansamblu de straturi de aceeași origine, de aceeași vîrstă, de aceeași rocă și având aceeași poziție geometrică în cuprinsul unui etaj. ✦ Totalitatea lucrărilor de exploatare dintr-o mină, situate în același plan orizontal. 3. (În artele plastice și în teatru) Fundal. [Var.: (înv.) **orizón, orizónte** s. n.] — Lat. lit. **horizon, -ntis** (fr. **horizon**).

ORIZONTÁL, -Ă, *orizontali, -e*, adj. (Despre o dreaptă sau un plan) Paralel cu suprafața unui lichid în stare de imobilitate. ✧ (Substantivat, f.) *A trasa o orizontală perfectă.* — Fr. **horizontal**.

ORIZÓNTE s. n. v. **orizont**.

ORÎND, *orînzi*, s. m. (Pop., în credințele mistice) Bărbat ursit să devină soțul cuiva. — Postverbal al lui **orîndui**.

ORÎNDÁR, *orîndari*, s. m. (Reg.) Cîrciumar. — Ucr. **orendar**.

ORÎNDĂ[1], *orînde*, s. f. 1. (Pop., în credințele mistice) Soartă, ursită, destin. 2. Datină. — Din **orînd**.

ORÎNDĂ[2], *orînzi*, s. f. 1. (Reg.) Cîrciumă rurală (luată cu arendă de la proprietarul moșiei) 2. (Înv.) Arendă. [Pl. și: *orînde*] — Ucr. **orenda**.

ORÎNDUÍ, *orînduiesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) așeza, a (se) grupa într-o anumită ordine; a (se) aranja. ✦ Tranz. A organiza, a întocmi. 2. Tranz. A pune la cale; a hotărî a dispune; a porunci. 3. Tranz. A ridica la o demnitate; a numi, a desemna; a învesti. — Slav (v. sl. **urędъditi**).

ORÎNDUIÁLĂ, *orînduieli*, s. f. 1. Rînduială, ordine, disciplină. 2. Orînduire socială. 3. (Înv.) Hotărîre, dispoziție, ordin; (concr.) act care conține o hotărîre. — Din **orîndui** + suf. *-eală*.

ORÎNDUÍRE, *orînduiri*, s. f. 1. Formă de organizare a societății într-o perioadă dată a dezvoltării ei, al cărei caracter este determinat de modul de producție a bunurilor materiale. *Orînduire socialistă.* 2. Așezare, grupare într-o anumită ordine, într-un anumit fel; aranjare, repartizare, clasare. ✦ Organizare, întocmire; stabilire. 3. (Înv. și reg.) Hotărîre, dispoziție, decizie, ordin. — V. *orîndui*.

ORJÁD s. n. (Înv.) Băutură răcoritoare făcută din zeamă de orz fiert cu zahăr. — Fr. **orgeat**.

ORLEÁNCĂ s. f. (Reg.) Rișcă.

ORLÍȘTE, *orlișți*, s. f. (Reg.) Loc nelucrat, lăsat în paragină (după ce s-a strîns recolta). ✦ Fig. Casă pustie și ruinată. [Acc. și: *órliște*] — Bg. **orlište** «loc pustiu».

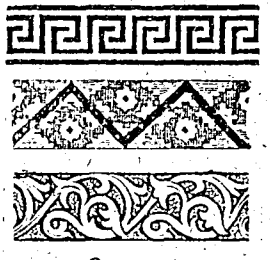

Ornamente

ORNÁ, *ornez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A împodobi, a decora. — Fr. **orner** (lat. lit. **ornare**).

ORNAMÉNT, *ornamente*, s. n. 1. Podoabă (grafică, picturală, sculpturală, stilistică etc.) cu care se înfrumusețează diferite obiecte, tipărituri, monumente arhitectonice etc. ✧ Loc. adj. *De ornament* = decorativ, ornamental. 2. Notă sau grup de note muzicale care mărește efectul unei note principale dintr-o melodie; semnul muzical corespunzător. — Fr. **ornement** (lat. lit. **ornamentum**).

ORNAMENTÁ, *ornamentez*, vb. I. Tranz. A împodobi, a înfrumuseța cu ornamente, a decora cu un motiv. — Fr. **ornementer**.

ORNAMENTÁL, -Ă, *ornamentali, -e*, adj. Care servește ca ornament, ca podoabă; decorativ. — Fr. **ornemental**.

ORNAMENTÁRE s. f. Acțiunea de *a ornamenta*; împodobire, înfrumusețare.

ORNAMENTÁȚIE, *ornamentații*, s. f. Faptul de a împodobi cu ornamente; arta, tehnica ornamentării, ansamblu ornamental. — Fr. **ornementation**.

ORNÁNT, -Ă, *ornanți, -te*, adj. Care servește drept podoabă, care împodobește. — Fr. **ornant**.

ORNÁRE s. f. Acțiunea de *a orna*; împodobire, decorare.

ORNÁTE s. n. pl. (Înv. și reg.) Odăjdii. — Comp. it. **ornato**.

ÓRNIC, *ornice*, s. n. (Înv. și arh.) Ceasornic de perete; orologiu pendulă. — Din **oră** + suf. *-nic*.

ORNICĂRÍE, *ornicării*, s. f. (Înv. 1. Meseria ceasornicarului. 2. Ceasornicărie. — Din **ornicar** (înv.) + suf. *-ie*.

ORNITOFÍL, *ornitofili*, s.m. (Rar) Iubitor de păsări. — Fr. **ornithophile** (<gr.).

ORNITOLÓG, *ornitologi*, s. m. Specialist în ornitologie. — Fr. **ornithologue**.

ORNITOLÓGIC, -Ă, *ornitologici, -e*, adj. Care ține de ornitologie, privitor la ornitologie. — Fr. **ornithologique**.

ORNITOLOGÍE, *ornitologii*, s. f. Parte a zoologiei care se ocupă cu studiul păsărilor. — Fr. **ornithologie** (<gr.).

ORNITOLOGÍST, *ornitologiști*, s. m. (Înv.) Ornitolog. — Fr. **ornithologiste**.

ORNITORÍNC, *ornitorinci*, s. m. Animal mamifer din Australia, cu gura în forma ciocului de rață și cu membrane înotătoare între degete; depune ouă, dar alăptează puii ieșiți din ouă (*Ornithorhynchus paradoxus*). — Fr. **ornithorynque** (<gr.).

Ornitorinc

OROÁRE, (2) *orori*, s. f. 1. Sentiment de groază, de dezgust, repulsie; aversiune, scîrbă, 2. Faptă sau vorbă care inspiră groază, repulsie; grozăvie. — Fr. **horreur** (lat. lit. **horror, -oris**).

OROGENÉTIC, -Ă, *orogenetici, -e*, adj. Orogenic. — Din **orogenic** (după *genetic*).

OROGENÉZĂ, *orogeneze*, s. f. Ansamblu de fenomene geologice datorită cărora se formează relieful uscatului. — Fr. **orogénèse** (<gr.).

OROGÉNIC, -Ă, *orogenici, -e*, adj. (Despre lanțuri de munți) Format într-un geosinclinal. — Fr. **orogénique** (<gr.).

OROGENÍE s. f. Parte a geologiei care studiază formarea munților. — Fr. **orogénie** (<gr.).

OROGRÁF, *orografi*, s. m. Specialist în orografie. — Fr. **orographe** (<gr.).

OROGRÁFIC, -Ă, *orografici -e*, adj. Care ține de orografie, privitor la orografie. — Fr. **orographique** (<gr.).

OROGRAFÍE s. f. Parte a geografiei fizice care se ocupă cu descrierea, clasificarea și studierea formelor de relief ale uscatului. — Fr. **orographie** (<gr.).

OROLOGERÍE, *orologerii*, s. f. (Înv.) 1. Meseria ceasornicarului. 2. Ceasornicărie. — După fr. **horlogerie**.

OROLÓGIU, *orologii*, s. n. Ceas de dimensiuni mari, fixat pe fațada unei clădiri sau pe un perete interior, pe o coloană etc. — Fr. **horloge** (lat. lit. **horologium**).

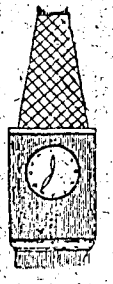

Orologiu

OROPSÍ, *oropsesc*, vb. IV. Tranz. 1. A asupri, a urgisi, a prigoni, a persecuta. 2. A izgoni, a alunga. ✦ A lăsa la voia întîmplării; a părăsi. 3. A certa, a ocări, a blestema. [Var.: (reg.) **horopsi** vb. IV] — Ngr. **orizo** (aor. **oripsa**) «a limita».

OROPSÍT, -Ă, *oropsiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Asuprit, prigonit, urgisit; chinuit. ✦ Sărman; prăpădit, nenorocit; (despre copii) fără familie, părăsit. ✦ Lăsat la voia întîmplării; uitat, părăsit. *Nu te teme, pom oropsit, că te voi curăța de omizi* (ISPIRESCU). [Var.: (reg.) **horopsit, -ă** adj.] — V. *oropsi*.

ORPIMÉNT s. m. Trisulfură de arsen, de culoare galbenă, care se găsește în stare naturală sau se prepară pe cale chimică, fiind folosită ca vopsea în pictură. — După fr. **orpiment**.

ORȘÁG, *orșaguri*, s. n. (Reg.) Urare, oratie.

ORT[1] s. n. (Reg., în limbajul minerilor) Loc de muncă într-o mină. — Germ. **Ort**.

ORT[2], *orți*, s. m. (Înv.) Monedă de valoare mică, reprezentînd a patra parte dintr-un leu vechi. ✧ Expr. (Fam.) *A da ortul popii* = a muri. — Germ. **Ort**.

ORTÁ, *ortale*, s. f. (Înv.) 1. Unitate militară corespunzătoare unui regiment; (în armata turcească) regiment de ieniceri. 2. Trupă, ceată (de haiduci). — Tc. **orta**.

ORTÁC, *ortaci*, s. m. (Reg.) Tovarăș (de drum, de muncă etc.); camarad; *p. ext.* prieten. ✦ (Glumeț) Iubit, drăguț. *Și-a pierdut mîndra ortacul* (HODOȘ). — Tc. **ortak** (sb. **ortak**).

ORTĂCÍ, *ortăcesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A lega tovărășie cu cineva, a se întovărăși. — Din **ortac**.

ORTĂCÍE, *ortăcii*, s. f. (Reg.) Tovărășie. — Din **ortăci** + suf. *-ie*.

ORTÉNZIE s. f. v. **hortenzie**.

ORTOCÉNTRIC, -Ă, *ortocentrici, -e*, adj. (Despre tetraedre) Care are un ortocentru. — Din **ortocentru** + suf. *-ic*.

ORTOCÉNTRU, *ortocentre*, s. n. Punctul de întîlnire al segmentelor de dreaptă care reprezintă înălțimile unui triunghi sau ale unor tetraedre. — După fr. **orthocentre** (<gr.)

ORTOCLÁZ s. n. Ortoză. — Fr. **orthoclase**.

ORTOCROMÁTIC, -Ă, *ortocromatici, -e*, adj. (Despre plăci sau filme fotografice) Care este sensibil la toate culorile în afară de roșu. — Fr. **orthochromatique** (<gr.).

ORTODIAGONÁL, -Ă, *ortodiagonali, -e*, adj. (Despre o figură geometrică) care are diagonalele perpendiculare. — Germ. **Orthodiagonale** (< gr.).

ORTODIASCOPÍE s. f. Observare prin proiectarea pe un ecran fluorescent a contururilor organelor interne ale unor viețuitoare, în mărime naturală. [Pr.: *-di-as-*] — Fr. **orthodiascopie** (<gr.).

ORTODÓX, -Ă, *ortodocși, -xe*, adj. 1. Care ține de biserica creștină, răsăriteană, care este conform cu doctrina acestei biserici. ✦ (Substantivat) Persoană de religie creștină răsăriteană. 2. Conform cu principiile tradiționale ale unei doctrine, ale unei concepții; (despre oameni) care urmează cu fermitate astfel de principii. — Fr. **orthodoxe**.

ORTODOXÍE s. f. Conformitate cu doctrina bisericii creștine ortodoxe; *p. ext.* biserica ortodoxă; religia ortodoxă. — Fr. **orthodoxie**.

ORTODOXÍSM s. n. Religia creștină ortodoxă. — Din **ortodox** + suf. *-ism*.

ORTOÉDRIC, -Ă, *ortoedrici, -e*, adj. (Despre cristale) Care are planurile coordonate perpendiculare între ele. — Fr. **orthoédrique** (<gr.).

ORTOÉPIC, -Ă, *ortoepici, -e*, adj. Care aparține ortoepiei, privitor la ortoepie. — Fr. **orthoépique**.

ORTOEPÍE s. f. Pronunțare corectă a cuvintelor unei limbi; disciplină care se ocupă cu studiul regulilor de pronunțare corectă. — Fr. **orthoépie** (<gr.).

ORTOFÓNIC, -Ă, *ortofonici, -e*, adj. (Despre transmisiuni radioelectrice) Care nu modifică timbrul sunetului emis. — Fr. **orthophonique** (<gr.).

ORTOGONÁL, -Ă, *ortogonali, -e*, adj. (Despre figuri geometrice) Care formează unghiuri drepte. ◇ *Proiecție ortogonală* = proiecție obținută prin trasarea unei perpendiculare de la fiecare punct de proiectat pe planul de proiecție. ✦ (Despre curbe) Care se întretaie astfel încît tangentele lor în punctul de intersecție să fie perpendiculare. ✦ (Despre suprafețe) Care se întretaie astfel încît planurile lor tangente în orice punct al curbei de intersecție să fie perpendiculare. — Fr. **orthogonal** (<gr.).

ORTOGRAFIÁ, *ortografiez*, vb. I. Tranz. (Rar) A scrie după regulile ortografice; a aplica o anumită ortografie. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **orthographier** (<gr.).

ORTOGRÁFIC, -Ă, *ortografici, -e*, adj. Care aparține ortografiei, privitor la ortografie, de ortografie. ✦ În conformitate cu regulile ortografiei; corect din punctul de vedere al ortografiei. *Scriere ortografică*. — Fr. **orthographique** (<gr.).

ORTOGRAFÍE, *ortografii*, s. f. Sistem de reguli proprii unei limbi, privind scrierea corectă; aplicarea practică a acestor reguli. — Fr. **orthographie** (<gr.).

ORTOLÁN, *ortolani*, s. m. Pasăre migratoare cu penele de culoare brună-roșcată, cu capul cenușiu-verzui, cu gușa galbenă *(Emberiza hortulana)*. — Fr. **ortolan** (lat. lit. **hortulanus**).

ORTOMÁN, -Ă, *ortomani, -e*, adj. (În poezia populară; adesea substantivat) 1. (Despre ciobani) Bogat (în turme). 2. (Despre haiduci) Chipeș, viteaz, mîndru. 3. (Despre cai) Care aleargă bine; sprinten, focos. [Var.: **iortomán, -ă** adj.]

ORTOMÁNÉSC, -EÁSCĂ, *ortomănești*, adj. (În poezia populară) De ortoman. [Var.: **iortománesc, -eáscă** adj.] — Din **ortoman** + suf. *-esc*.

ORTOMÁNÉȘTE adv. (În poezia populară) Cu curaj, voinicește. [Var.: **iortománește** adv.] — Din **ortoman** + suf. *-ește*.

ORTOPÉD, *ortopezi*, s. m. 1. Medic specialist în ortopedie. 2. Meseriaș care fabrică, aparate ortopedice. — Din **ortopedie**.

ORTOPÉDIC, -Ă, *ortopedici, -e*, adj. Care aparține ortopediei, privitor la ortopedie. — Fr. **orthopédique** (<gr.).

ORTOPEDÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu îndreptarea diformității oaselor corpului. — Fr. **orthopédie** (<gr.).

ORTOPTÉR, *ortoptere*, s. n. (La pl.) Ordin de insecte care au pe cele două aripi nervuri paralele; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin. ✦ (Adjectival) Care are însușirile insectei descrise mai sus. — Fr. **orthoptères**.

ORTOSCÓPIC, -Ă, *ortoscopici, -e*, adj. (Despre un sistem optic) Care nu prezintă defecte de distorsiune a imaginilor; rectiliniar. — Fr. **orthoscopique** (<gr.).

ORTÓZĂ, *ortoze*, s. f. Mineral din grupul feldspaților, cu aspect lăptos, roșiatic, gălbui sau cenușiu; ortoclaz. — Fr. **orthose** (<gr.).

ORZ, (2, 3) *orzuri*, (3) *oarze*, s. n. 1. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu paiul lung și cu spicul format din mai multe rînduri de boabe *(Hordeum salivum)*; boabele acestei plante, folosite ca hrană pentru animale, în industrie (la fabricarea berii etc.) și în alimentația omului (la fabricarea arpacașului etc.). ◇ Expr. *A strica orzul pe gîște* = a dărui lucruri bune cuiva care nu știe să le prețuiască. 2. (La pl.) Soiuri de orz (1). 3. Semănătură, lan de orz (1). — Lat. **hordeum**.

Orz

ORZÁR[1], *orzare*, s. n. Orzărie (2). — Din **orz** + suf. *-ar*.

ORZÁR[2], *orzari*, s. m. Negustor de orz. — Din **orz** + suf. *-ar*.

ORZĂRÍE, *orzării*, s. f. 1. Cîmp semănat cu orz. 2. Hambar în care se ține orzul. — Din **orz** + suf. *-ărie*.

ORZIȘÓR s. n. 1. (Pop.) Diminutiv al lui *orz*. 2. Pastă făinoasă în forma și de mărimea unui bob de orz, care se fierbe în supă.

ORZOAÍCĂ s. f. Specie de orz al cărui spic este format numai din două rînduri de boabe, mai bogate în amidon decît ale orzului *(Hordeum distichum)*. ◇ Compus: *orzoaică-de-baltă* = plantă erbacee care crește în apele stătătoare sau lin-curgătoare *(Vallisneria spiralis)*. — Din **orz** + suf. *-oaică*.

ORZOÁIE s. f. Orzoaică. — Din **orz** + suf. *-oaie*

ORZULÉȚ s. n. Orzișor (1). — Din **orz** + suf. *-ul-eț*.

OS, *oase*, s. n. 1. Element al scheletului vertebratelor, caracterizat prin structura lui dură, solidă și rezistentă. ◇ Expr. *A fi numai piele și oase* (sau *îi numeri oasele*) = a fi foarte slab. *A* (sau *a-i*) *trece* (cuiva) *os prin os* = a fi extrem de obosit. *Pînă la oase* (sau *pînă la măduva oaselor*) = în tot trupul; adînc. *A rupe* (sau *a frînge, a muia*) *cuiva oasele* = a bate zdravăn pe cineva. *A-i rămîne* (sau *a-i putrezi* cuiva) *oasele pe undeva* = a muri departe de casă. *A cîpăta* (sau *a avea, a dobîndi* etc.) *un os de ros* = a obține (sau a avea) un avantaj, un profit. ◇ *Os mort* = umflătură a unui os (de obicei a oaselor de la picioarele de dinapoi ale calului) provenită dintr-o lovitură, dintr-un efort sau transmisă pe cale ereditară. ✦ Os (1) prelucrat, întrebuințat la fabricarea unor obiecte, în industrie etc. 2. Fig. (La pl.) Trup; ființă, făptură. *Se grăbi să-și odihnească oasele* (SADOVEANU). 3. Fig. Neam, familie, viță. ◇ Expr. *(A fi) din os sfînt* (sau *din oase sfinte, din os de domn*) = (a fi) din neam domnesc. — Lat. **ossum** *(= os, ossis)*.

Orzoaică

OSANÁ, *osanale*, s. f. 1. (La pl., uneori ir.) Cuvinte de laudă, de preamărire; aclamații, ovații. 2. (La sg, cu valoare de interjecție mai ales în imnurile religioase) *Osana! slavă! sfînt ești! sfînt!* (VĂCĂRESCU). [Acc. și: *osána*] — (1) Fr. **hosanna**, (2) slav (v. sl. **osanna** <gr.).

OSÁR, *osari*, s. m. (Iht.) Pălămidă-de-baltă.

OSATÚRĂ, *osaturi*, s. f. 1. Totalitatea oaselor unui vertebrat; schelet. 2. Schelet de rezistență al unei construcții, al unei mașini etc. ✦ Fig. Structură, alcătuire (a ceva). — După fr. **ossature**.

OSĂRÍE s. f. (Neobișnuit) Osatură (1). — Din **os** + suf. *-ărie*.

OSCILÁ, *oscilez*, vb. I. Intranz. 1. A se mișca alternativ în direcții opuse; a se legăna, a se balansa. 2. Fig. A fi instabil, nehotărît; a sta în cumpănă; a șovăi, a ezita; a fluctua. — Fr. **osciller** (lat. lit. **oscillari**).

OSCILÁNT, -Ă, *oscilanți, -te*, adj. Care oscilează; *fig.* șovăitor, ezitant. — Fr. **oscillant**.

OSCILÁRE, *oscilări*, s. f. Acțiunea de *a oscila* și rezultatul ei; mișcare, clătinare, legănare; *fig.* șovăială, ezitare; fluctuație.

OSCILÁTOR, *oscilatoare*, s. n. Aparat care produce oscilații (mecanice, electromagnetice). — După fr. **oscillateur**.

OSCILATÓRIU, -IE, *oscilatorii*, adj. (Despre mișcări) Care oscilează cu oscilații. — După fr. **oscillatoire**.

OSCILÁȚIE, *oscilații*, s. f. 1. Variație periodică simetrică a valorii unei mărimi, în raport cu o anumită valoare. ✦ Mișcare periodică simetrică a unui mobil, în raport cu o anumită poziție a acestuia. 2. Fig. Nehotărîre, șovăială; fluctuație. — Fr. **oscillation** (lat. lit. **oscillatio, -onis**).

OSCILOGRÁF, *oscilografe*, s. n. Instrument care indică sau înregistrează grafic, la scară, variația unei mărimi fizice variabile în funcție de timp. — Fr. **oscillographe**.

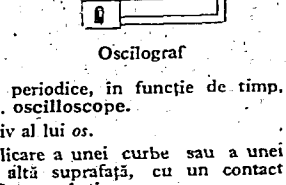

Oscilograf

OSCILOGRÁMĂ, *oscilograme*, s. f. Diagramă obținută cu ajutorul oscilografului sau al osciloscopului. — Fr. **oscillogramme**.

OSCILOSCÓP, *osciloscoape*, s. n. Instrument care indică sau înregistrează grafic variația unei mărimi periodice, în funcție de timp, fără a păstra scara reprezentării. — Fr. **oscilloscope**.

OSCIÓR, *oscioare*, s. n. Diminutiv al lui *os*.

OSCULÁȚIE, *osculații*, s. f. Aplicare a unei curbe sau a unei suprafețe pe altă curbă, respectiv pe altă suprafață, cu un contact mai strîns decît simpla tangență. — Fr. **osculation**.

OSEBÍ, *osebesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) diferenția, a (se) deosebi. 2. Tranz. și refl. A (se) despărți; a (se) separa; a (se) divide. 3. Tranz. A excepta. — Slav (v. sl. **osebiti**).

OSEBÍRE, *osebiri*, s. f. (Înv. și pop.) Acțiunea de *a (se) osebi* și rezultatul ei; deosebire, diferență; *p. ext*, inegalitate. ◇ Loc. adv. *Fără osebire* = fără excepție, fără deosebire. *Cu osebire* = mai cu seamă, în special, mai ales; foarte mult.

OSEBÍT[1] adv. (Pop., în expr.) *Osebit de...* = în afară de..., pe lîngă. — V. *osebi*.

OSEBÍT[2] **-Ă**, *osebiți, -te*, adj. (Pop.) 1. Deosebit, diferit. 2. Care iese din comun; ales, remarcabil; *p. ext.* foarte mare. — V. *osebi*.

OSEÍNĂ s. f. Substanță organică din clasa proteinelor, care se găsește în oase și în țesutul celular al pielii și al cartilajelor și care se transformă în gelatină prin fierbere îndelungată cu apă. — Fr. **osséine**.

OSEMÍNTE s. n. pl. Oase care rămîn dintr-o ființă după moarte. — După fr. **ossements**.

ÓSIE, *osii*, s. f. Ax terminat la cele două capete cu fusuri, pe care sînt montate roțile unui vehicul. ◇ Expr. *A unge osia* = a mitui. — Slav (v. sl. **osi**).

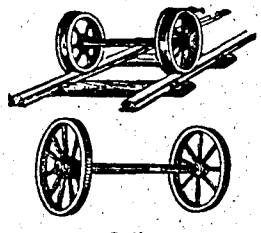

Osii

OSIFICÁ, pers. 3 *osifică*, vb. I. Refl. (Despre părțile membranoase și cartilaginoase ale corpului) A se transforma în os, a se întări ca un os. — După fr. **ossifier**.

OSIFICÁRE s. f. Faptul de *a* se *osifica*: transformare lentă în os a părților membranoase și cartilaginoase ale corpului.

OSIFICÁT, -Ă, *osificați, -te*, adj. (Despre părțile membranoase și cartilaginoase ale corpului) Transformat în os, întărit ca un os. ✦ Fig. Slab, scheletic. — V. *osifica*.

OSIFICÁȚIE s. f. Osificare. — Fr. **ossification**.

OSÎNDĂ, *osînde*, s. f. (Pop.) 1. Condamnare, pedeapsă la care este supus cineva (de către organele judiciare). ◇ Expr. *A-și face osînda* = a executa pedeapsa la care este condamnat. *A-și face osîndă cu cineva* = a se purta rău, fără milă, a chinui pe cineva. 2. Fig. Blestem; pacoste, năpastă, nenorocire, urgie. — Postverbal al lui **osîndi**.

OSÎNDÍ, *osîndesc*, vb. IV. Tranz. 1. A condamna, a pedepsi (printr-o sentință judecătorească); a pronunța o sentință de condamnare (împotriva cuiva). ✦ Fig. A dezaproba, a înfiera, a judeca. 2. A sili, a obliga; a constrînge. — Slav (v. sl. **osoⁿditi**).

OSÎNDÍRE, *osîndiri*, s. f. Acțiunea de *a osîndi* și rezultatul ei; condamnare. ◇ Loc. adj. (Înv.) *În osîndire* = condamnat; asuprit, urgisit; chinuit. *Veacuri multe de durere au trecut cu vitejie, Sub asprime plecînd capul unui neam în osîndire* (ALECSANDRI).

OSÎNDÍT, -Ă, *osîndiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) 1. Condamnat, pedepsit. 2. Blestemat; năpăstuit, urgisit. — V. *osîndi*.

OSÎNZĂ, *osînze*, s. f. Grăsime de porc din regiunea abdominală. ✦ Fig. Bunăstare, avere, bogăție. — Lat. ***oxungia** (= *axungia*).

OSÍRDIE s. f. (Înv. și arh.) Ardoare, zel, rîvnă, străduință. sîrguință. — Slav (v. sl. **usrŭdije**).

OSMANLÎU, *osmanlîi*, s. m. (Înv. și arh.) Turc. — Tc. **osmanlı**.

OSMIRÍDIU s. n. Aliaj de osmiu, iridiu, platină, radiu și ruteniu, folosit la confecționarea vîrfului peniței de toc rezervor. — Fr. **osmiridium**.

ÓSMIU s. n. Metal dur de culoare cenușie-albăstruie, care se găsește în natură împreună cu platina. — Fr. **osmium** (<gr.).

OSMÓTIC, -Ă, *osmotici, -e*, adj. Care ține de osmoză, privitor la osmoză, al osmozei. ◇ *Presiune osmotică* = diferența de presiune care trebuie stabilită între o soluție și dizolvantul ei, pentru ca dizolvantul (care este separat de soluție printr-o membrană semipermeabilă) să nu poată trece prin membrană în soluție. — Fr. **osmotique** (<gr.).

OSMÓZĂ, *osmoze*, s. f. Proces de difuziune a uneia sau a mai multor substanțe (dintr-o soluție) printr-o membrană permeabilă sau semipermeabilă. — Fr. **osmose** (<gr.).

OSÓS, -OÁSĂ, *osoși, -oase*, adj. 1. Privitor la oase, de oase; asemănător cu oasele. 2. Cu oase mari, ieșite în relief; ciolănos; *p. ext.* uscățiv, slab. — Lat. **ossuosus**.

OSPĂTÁ, *ospătez*, vb. I. Tranz. A primi (pe cineva) în casă ca oaspete, oferindu-i mîncare și băutură; a da de mîncare. ✦ (Reg.) A mînca. *Împărăteasa a ospătat cu gust foarte mare mreana aceea* (SBIERA). ◇ Intranz. *Nici n-am ospătat, nici n-am băut* (ALECSANDRI). ◇ Refl. *Pe la casele oamenilor se ospătau o mulțime de străini* (CREANGĂ). — Lat. ***hospitare** (= *hospitari*).

OSPĂTÁR, *ospătari*, s. m. 1. Salariat care servește pe consumatori într-un restaurant sau în alt local de consumație; chelner. 2. (Înv.) Patron al unui birt, al unei ospătării; birtaș, hangiu. — Din **ospăta** + suf. *-ar*.

OSPĂTÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) ospăta*; primire ospitalieră; mîncare, hrană.

OSPĂTÁRNIC, -Ă, *ospătarnici, -e*, adj. (Reg.) Ospitalier. — Din **ospătar** + suf. *-nic*.

OSPĂTÁT s. n. (Rar) Faptul de *a (se) ospăta*; ospătare. ◇ Expr. *A se așeza* (sau *a se pune*) *pe ospătat(e)* = a începe să mănînce. [Formă gramaticală: (în expr.) *ospătate*] — V. *ospăta*.

OSPĂTĂRÍE, *ospătării*, s. f. Birt; han (cu birt). — Din **ospătar** + suf. *-ie*.

OSPĂTĂRÍȚĂ, *ospătărițe*, s. f. 1. Salariată care servește pe consumatori într-un restaurant sau în alt local de consumație; chelneriță. 2. (Înv.) Patroană a unui birt, a unei ospătării; birtășiță, hangiță. — Din **ospătar** + suf. *-iță*.

OSPĂTĂTÓR, -OÁRE, *ospătători, -oare*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care dă (sau ia parte la) un ospăț. — Din **ospăta** + suf. *-(d)tor*.

OSPĂTÓS, -OÁSĂ, *ospătoși, -oase*, adj. (Înv.) Ospitalier. — Din **oaspete** + suf. *-os*.

OSPĂȚ, *ospețe*, s. n. Masă mare, îmbelșugată (organizată cu ocazia unei cununii, a unei sărbători etc.); petrecere cu masă mare. ✦ Masă, mîncare. [Pl. și: *ospățuri*. — Var.: **ospéț** s. n.] — Lat. **hospitium**.

OSPECIÓR, *ospeciori*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *oaspete*.

OSPÉȚ s. n. v. **ospăț**.

OSPEȚÍE, (2) *ospeții*, s. f. 1. Primire bună, ospitalitate. 2. (Neobișnuit) Ospăț. — Din **oaspeți** (pl. lui *oaspete*) + suf. *-ie*.

OSPEȚÍME s. f. (Rar) Mulțime de oaspeți; totalitatea oaspeților. — Din **oaspeți** (pl. lui *oaspete*) + suf. *-ime*.

OSPÍCIU, *ospicii*, s. n. Spital, sanatoriu în care sînt îngrijiți alienații; casă de nebuni. — Fr. **hospice** (lat. lit. **hospitium**).

OSPITALIÉR, -Ă, *ospitalieri, -e*, adj. Care primește bucuros oaspeți; care este foarte atent, foarte amabil cu oaspeții; primitor. ✦ (Despre o casă, un oraș, o țară etc.) În care ești bine primit, în care te simți bine. [Pr.: *-li-er*] — Fr. **hospitalier**.

OSPITALITÁTE s. f. Însușirea de a fi ospitalier; primire, găzduire bună. — Fr. **hospitalité** (lat. lit. **hospitalitas, -atis**).

OSTÁȘ, *ostași*, s. m. Persoană care servește în armată, care face serviciul militar; oștean, soldat; militar. ✦ Fig. Militant, luptător. — Din **oaste** + suf. *-aș*.

OSTÁTEC s. m. v. **ostatic**.

OSTÁTIC, *ostatici*, s. m. Persoană reținută sub pază de către un stat, o organizație etc. drept garanție pentru îndeplinirea obligațiilor asumate de către statul, organizația etc. căreia îi aparține persoana respectivă. [Var.: **ostátec** s. m.] — It. **ostatico**.

OSTĂȘÉSC, -EÁSCĂ, *ostășești*, adj. De ostaș; militar, milităresc. — Din **ostaș** + suf. *-esc*.

OSTĂȘÉȘTE adv. Ca ostașii, conform normelor militare; militărește. — Din **ostaș** + suf. *-ește*.

OSTĂȘÍ, *ostășesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A se afla în serviciul militar; a face armata, a sluji în oaste, a duce viață de ostaș; *p.* ext. a se războ. — Din **ostaș**.

OSTĂȘÍE s. f. (Rar) 1. Oștire, armată. 2. Virtute ostășească, vitejie. — Din **ostaș** + suf. *-ie*.

OSTĂȘÍME s. f. (Rar) Mulțime de ostași, armată; soldățime. — Din **ostași** + suf. *ime*.

OSTEÍTĂ, *osteite*, s. f. Boală constînd în inflamarea țesutului osos. — Fr. **ostéite** (< gr.).

OSTENEÁLĂ, *osteneli*, s. f. 1. Oboseală; extenuare. ◇ Expr. *(A fi) rupt* (sau *frînt*) *de osteneală* = (a fi) peste măsură de obosit. 2. Muncă grea și obositoare: efort, strădanie. ◇ Expr. *A-și da osteneala* (sau *toată osteneala*) = a face toate eforturile, a se strădui. — Din **osteni** + suf. *-eală*.

OSTENÍ, *ostenesc*, vb. IV. 1. Intranz. A-și pierde puterile din cauza unui efort (mare și îndelungat); a obosi. 2. Refl. și intranz. A depune un efort, a se strădui, a se trudi. ✦ Tranz. A supune la un efort; a pricinui oboseală, a obosi pe cineva. 3. Refl. și intranz. A obosi umblînd, mergînd; *p. ext.* a merge, a se duce undeva sau la cineva. — Slav (v. sl. **ustati**).

OSTENICIÓS, -OÁSĂ, *ostenicioși, -oase*, adj. (Înv.) Ostenitor, obositor, istovitor. — Din **osteni** + suf. *-ic-ios*.

OSTENÍT -Ă, *osteniți, -te*, adj. Obosit, trudit, istovit, extenuat. ✦ Care denotă oboseală. *S-a auzit în înălțimile albastre tînguirea ostenită a cocorilor* (C. PETRESCU). — V. *osteni*.

OSTENITÓR, -OÁRE, *ostenitori, -oare*, adj. 1. Obositor, istovitor. 2. (Adesea substantivat) Care muncește din greu, care se străduiește; truditor. — Din **osteni** + suf. *-(i)tor*.

OSTENTATÍV, -Ă, *ostentativi, -e*, adj. Făcut cu intenția de a pune ceva în evidență, de a impresiona, de a provoca; demonstrativ, provocator. — It. **ostentativo**.

OSTENTÁȚIE, *ostentații*, s. f. Atitudine de paradă, de înfumurare sau de nesocotire provocatoare a celorlalți; prezentare demonstrativă, etalare pretențioasă a ceva. ◇ Loc. adv. *Cu ostentație* = în mod demonstrativ; ostentativ. [Var.: **ostentațiúne** s. f.] — Fr. **ostentation** (lat. lit. **ostentatio, -onis**).

OSTENTAȚIÚNE s. f. v. **ostentație**.

OSTEOGÉN, -Ă, *osteogeni, -e*, adj. Care produce materie osoasă. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **ostéogène** (<gr.).

OSTEOFÍT, *osteofite*, s. n. Modificare patologică osoasă, întîlnită mai frecvent la apofizele transverse ale vertebrelor; cioc de papagal. V. *spondiloză*. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **ostéophyte**.

OSTEOLÍT, *osteoliți*, s. m. Os petrificat. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **ostéolithe** (<gr.).

OSTEOLÓG, *osteologi*, s. m. Specialist în osteologie. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **ostéologue** (< gr.).

OSTEOLÓGIC, -Ă, *osteologici, -e*, adj. Care aparține osteologiei, privitor la osteologie. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **ostéologique**.

OSTEOLOGÍE s. f. Parte a anatomiei care se ocupă cu studiul oaselor. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **ostéologie** (< gr.).

OSTEOMIELÍTĂ, *osteomielite*, s. f. Boală care se manifestă prin inflamarea oaselor și a măduvei lor și care atinge mai ales pe copii și pe adolescenți. [Pr.: *-te-o-mi-e-*] — Fr. **ostéomyélite** (< gr.).

OSTEOPLASTÍE s. f. Restabilirea unui os rupt sau deformat, cu ajutorul altor bucăți de oase. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **ostéoplastie** (< gr.).

OSTEOTOMÍE s. f. Rezecția (parțială a) unui os, făcută cu scopul de a remedia o deformație a acestuia sau în scop terapeutic. [Pr.: *-te-o-*] — Fr. **ostéotomie** (< gr.).

ÓSTIC, -Ă, *ostici, -e*, adj. (Înv., rar) De răsărit, estic. — Germ. **Ost** «răsărit» + suf. *-ic*.

ÓSTIE[1], *ostii*, s. f. Unealtă de pescuit de forma unei furci cu mai multe brațe ascuțite, care se înfige în corpul peștilor. — Bg. **osti**.

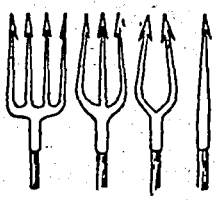

Ostii

ÓSTIE[2], *ostii*, s. f. Pîine nedospită care servește la cuminecătură în cultul catolic și luteran. — Fr. **hostie** (lat. lit. **hostia**).

OSTÍL, -Ă, *ostili, -e*, adj. Care manifestă o atitudine potrivnică sau dușmănoasă față de cineva sau de ceva; dușmănos, vrăjmaș. — Fr. **hostile** (lat. lit. **hostilis**).

OSTILITÁTE, *ostilități*, s. f. 1. Atitudine dușmănoasă, plină de ură; dușmănie, vrăjmășie. 2. (La pl.) Operații militare întreprinse de trupele unor state care sînt în război. — Fr. **hostilité** (lat. lit. **hostilitas, -atis**).

OSTIȘOÁRĂ, *ostișoare*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *oaste*.

OSTOÍ, *ostoiesc*, vb. IV. Refl. și tranz. (Pop.) A (se) potoli, a (se) liniști, a (se) domoli, a (se) alina, a (se) calma. [Var.: **ostoiá** vb. I] — Slav (v. sl. **ustojati**).

OSTOIÁ vb. I. v. **ostoi**.

OSTOÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) ostoi* și rezultatul ei; alinare, potolire, domolire, calmare.

OSTRÁCĂ, *ostrace*, s. f. (Înv.) Scoică, stridie. — Ngr. **ostrakon**.

OSTRACÉE s. f. pl. Subordin de moluște lamelibranhiate, al căror tip este stridia. — Fr. **ostracées** (< gr.).

OSTRACÍSM s. n. Ostracizare. — Fr. **ostracisme** (< gr.).

OSTRACÍTĂ, *ostracite*, s. f. Stridie fosilă. — Fr. **ostracite** (< gr.).

OSTRACIZÁ, *ostracizez*, vb. I. Tranz. A înlătura pe cineva din viața publică, dintr-un colectiv; a proscrie; a persecuta. — Fr. **ostraciser** (< gr.).

OSTRACIZÁRE s. f. Acțiunea de *a ostraciza* și rezultatul ei; îndepărtare a cuiva din viața publică; proscriere; exilare; persecuție.

OSTREICULTÚRĂ, *ostreiculturi*, s. f. Cultura stridiilor. [Pr.: *-tre-i-*] — După fr. **ostréiculture**.

OSTRÉȚ, *ostrețe*, s. n. 1. Fiecare dintre țipcile din care se fac garduri sau diferite îngrădituri; vergea de fier; zăbrea. 2. (La pl.) Împletitură, leasă, gard de nuiele sau de trestie, așezat în apă de-a curmezișul unui rîu sau al unei bălți, spre a opri trecerea peștilor și a ușura prinderea lor; îngrădătură de nuiele fixată în apă pentru închiderea și păstrarea peștilor vii. — Bg. **ostrec**.

Ostrețe (2)

OSTROGÓT, -Ă, *ostrogoți, -te*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană care făcea parte din triburile germanice medievale ale goților de est. 2. Adj. Care aparține ostrogoților (1), privitor la ostrogoți (1). — Fr. **Ostrogoths** (lat. lit. **Ostrogothus**).

OSTROGÓTIC, -Ă, *ostrogotici, -e*, adj. Ostrogot (2). — Fr. **ostrogothique**.

OSTROPĂȚ s. n. v. **ostropeț**.

OSTROPÉL, *ostropeluri*, s. n. Fel de mîncare preparată din carne de miel sau de pasăre, cu sos de oțet, făină și usturoi.

OSTROPÉȚ, *ostropețuri*, s. n. (Reg.) Ostropel. ◇ Expr. *A umbla cu ostropețul* = a umbla din casă în casă, invitînd la ospățul de a doua zi după cununie. [Var.: **ostropăț** s. n.]

OSTRÓV, *ostroave*, s. n. 1. Insulă (în mijlocul unui rîu sau al unui lac). 2. Îngrămădire de pămînt, nisip sau nămol, acoperită cu stufăriș și ridicată pînă la suprafața unei ape. [Acc. și: *óstrov*] — Slav (v. sl. **ostrovŭ**).

OSTROVEÁN, *ostroveni*, s. m. Locuitor al unui ostrov. — Din **ostrov** + suf. *-ean*.

OSTROVEÁNCĂ s. f. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **ostrovean** + suf. *-că*.

OSTROVÉL, *ostrovele*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *ostrov*.

OSTROVÚȚ, *ostrovuțe*, s. n. (Rar) Ostrovel. — Din **ostrov** + suf. *-uț*.

OSUÁR, *osuare*, s. n. Monument într-un cimitir sau într-un loc istoric; încăpere într-o biserică, într-o mănăstire sau în altă clădire, în care se păstrează oseminte. [Pr.: *-su-ar*] — Fr. **ossuaire** (lat. lit. **ossuarium**).

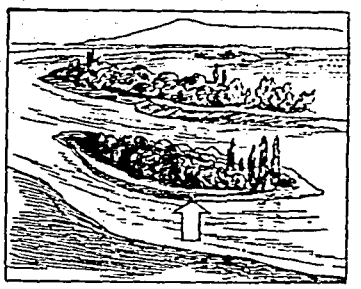

Ostrov (1)

OSÚȚ, *osuțe*, s. n. (Pop.) Oscior. — Din **os** + suf. *-uț*.

OȘTEÁN, *oșteni*, s. m. (Înv. și arh.) Soldat, militar, ostaș. — Din **oști** (pl. lui *oaste*) + suf. *-ean*.

OȘTÍ, *oștesc*, vb. IV. Refl. (Înv. și arh.) A se lupta, a se război. — Din **oaste**.

OȘTINÉSC, -EÁSCĂ, *oștinești*, adj. (Înv.) Ostășesc. — Din **oștean** + suf. *-esc*.

OȘTÍRE, *oștiri*, s. f. (Înv. și arh.) Armată, oaste. — V. *oști*.

OTÁC, *otacuri*, s. n. (Reg.) Colibă servind de adăpost proviziriu pescarilor, ciobanilor sau muncitorilor agricoli în timpul lucrului. — Tc. **otak** «cort».

OTÁGIU, *otagii*, s. m. (Înv.) Ostatic. — Fr. **otage**.

OTALGÍE s. f. Durere de urechi. — Fr. **otalgie** (< gr.).

OTARÁC, *otarace*, s. n. (Reg.) Scăunaș (format dintr-o scîndură așezată transversal) la capătul dinainte al luntrei de pescuit.

OTÁRIE, *otarii*, s. f. Mamifer carnivor din Oceanul Pacific, asemănător cu foca (*Otaria*). — Fr. **otarie** (< gr.).

Otarie

OTÁȘNIȚĂ, *otașnițe*, s. f. (Înv.) Dijmă în natură plătită proprietarului unei vii luate în arendă. — Comp. sb. **otištína**.

OTÁVĂ s. f. Iarbă fragedă care crește în același an, după ce cîmpul a fost cosit o dată. — Bg., sb. **otava**.

OTĂVÍ, pers. 3 *otăvește*, vb. IV. Intranz. (Despre ierburi) A crește din nou în același an, după ce a fost cosit o dată. — Din **otavă**.

OTCÎRMUÍ vb. IV. v. **ocîrmui**.

OTCÓȘ s. n. (Reg.) Brazdă, rînd de nutreț cosit și lăsat să se usuce. — Sb. **otkos**.

OTCÚP, *otcupuri*, s. n. (Înv.) Bun sau venit al statului, dat în arendă. — Rus **otkup**.

OTCÚPCIC, *otcupcici*, s. m. (Înv.) Cel care lua în arendă un otcup; arendaș. — Rus **otkupščik**.

OTCUPCÍU, *otcupcii*, s. m. (Înv.) Otcupcic. — Din **otcup**.

OTÉL s. n. v. **hotel**.

OTFÉL, *otfeli*, s. m. (Pop.) Flăcău care se află în fruntea alaiului pentru a conduce mireasa la biserică.

OTGÓN s. n. v. **odgon**.

OTÍC, *otice*, s. n. Lopățică cu care se curăță de pămînt brăzdarul și cormana plugului. — Sb. **otik**.

OTICNÍ, *oticnesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) 1. A se sili din răsputeri să respire sau să vomiteze; a se opinti; *p. ext.* a izbucni. 2. A cădea.

OTÍNC, *otincuri*, s. n. (Reg.) Bețișor cu ajutorul căruia se leagă firele rupte la războiul de țesut.

OTÍTĂ, *otite*, s. f. Inflamație a membranei care acoperă canalul auditiv. — Fr. **otite** (< gr.).

OTÎNJÍ, *otînjesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A lovi tare; a bate. — Comp. sb. **otužiti**.

OTNOȘÉNIE, *otnoșenii*, s. f. (Înv.) Raport, comunicat, adresă oficială. — Rus **otnošenije**.

OTOMÁN, -Ă, *otomani, -e*, adj. Turcesc. — Fr. **ottoman**.

OTOMÁNĂ, *otomane*, s. f. (Înv.) Canapea, sofa. — Fr. **ottomane**.

OTORINOLARINGOLÓG, *otorinolaringologi*, s. m. Medic specialist în otorinolaringologie. — Din **otorinolaringologie**.

OTORINOLARINGOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care studiază structura, funcțiile și bolile urechii, ale nasului și ale laringelui. — Fr. **oto-rhino-laryngologie**.

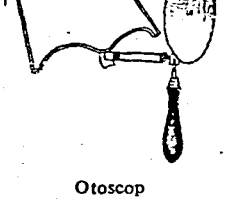

Otoscop

OTOSCÓP, *otoscoape*, s. n. Instrument optic cu care se examinează interiorul urechii. — Fr. **otoscope**.

ÓTOVA adj. invar. (Adesea adverbial) Uniform; fără formă; (despre oameni) care nu are talia distinctă. ✦ Fig. Monoton. *Zbîrnîitul otova al cobzarului* (DELAVRANCEA).

OTPÚST, *otpusturi*, s. n. (Înv.; în biserica ortodoxă) Formulă sacramentală de binecuvîntare, rostită de preot la sfîrșitul slujbei. ◇ Expr. *A-și da otpustul* = a muri. *A da* (cuiva) *otpustul* = a ucide (pe cineva). — Slav (v. sl. **otŭpustŭ**).

OTRÁVĂ, *otrăvuri*, s. f. 1. Substanță chimică toxică, care, introdusă sau formată în organism, produce tulburări sau moartea. ✦ Preparat care conține substanțe nocive. 2. Fig. Ceea ce produce un rău (moral), un necaz, o supărare; *p. ext.* amărăciune, răutate; venin. [Pl. și: *otrăvi*] — Slav (v. sl. **otrava**).

OTRĂȚÉL s. m. (Bot.) Roibă. ◇ Compus: *otrățel-de-apă* sau *otrățelul-bălților* = plantă erbacee acvatică, carnivoră, cu flori galbene *(Utricularia vulgaris)*. — Comp. magh. **atracél**.

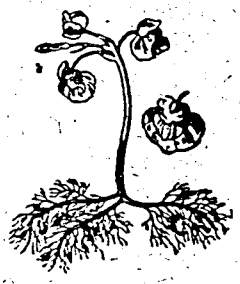

Otrățel-de-apă

OTRĂVÍ, *otrăvesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) intoxica sau a (se) omorî cu otravă (1). ✦ Tranz. A introduce o otravă în apă, în alimente etc. 2. Tranz. Fig. A supăra, a necăji (extrem de mult), a amărî; a învenina. 3. Tranz. Fig. A exercita o influență vătămătoare; a corupe, a perverti. — Slav (v. sl. **otraviti**).

OTRĂVICIÓS, -OÁSĂ, *otrăvicioși, -oase*, adj. (Rar) Otrăvitor, veninos. — Din *otrăvi* + suf. *-ic-ios*.

OTRĂVÍRE, *otrăviri*, s. f. Acțiunea de *a (se) otrăvi* și rezultatul ei; ucidere sau sinucidere cu otravă (1); *fig.* corupere, pervertire.

OTRĂVÍT[1] s. n. (Rar) Otrăvire. — V. *otrăvi*.

OTRĂVÍT[2], **-Ă**, *otrăviți, -te*, adj. (Adesea substantivat) 1. Căruia i s-a dat sau care a luat otravă; intoxicat sau omorît cu otravă. 2. Care conține otravă, în care s-a pus otravă; otrăvitor, veninos. ✦ Fig. Dăunător, vătămător; dușmănos. 3. Fig. Supărat, amărît, înveninat. — V. *otrăvi*.

OTRĂVITÓR, -OÁRE, *otrăvitori, -oare*, adj. Care conține otravă, care otrăvește; veninos. ✦ Fig. Dăunător, vătămător; dușmănos. — Din **otrăvi** + suf. *-(i)tor*.

OTRĂVITÚRĂ, *otrăvituri*, s. f. (Pop.) Otrăvire. — Din **otrăvi** + suf. *-(i)tură*.

OTREÁPĂ, *otrepe*, s. f. 1. Cîrpă (de șters praful), zdreanță. 2. Fig. Om de nimic, fără caracter, lipsit de voință; secătură. — Slav (v. sl. otrepl).

OTROCÓL s. n. (Reg., în expr.) *A face* (sau *a da*) *otrocol prin* (sau *după*) *ceva* = a pune pe goană, a fugări. — Comp. bg. **tărkolja**.

OTUZBÍR s. n. (Înv.) 1. Joc de cărți în care cei ce totalizează treizeci și unu de puncte cîștigă partida. 2. (În expr.) *Cu otuzbirul* = cu forța. — Tc. **otuz bir**.

OȚĂRÁLĂ s. f. v. **oțăreală**.

OȚĂREÁLĂ s. f. 1. Oțărîre. 2. Grimasă, înfiorare (cauzată de o băutură sau de o mîncare cu gust neplăcut). [Var.: **oțărálă** s. f.] — Din **oțări** + suf. *-eală*.

OȚĂRÍ vb. IV. v. **oțări**.

OȚĂRÍME s. f. (Neobișnuit) Supărare mare; amărăciune. Var.: **oțerîme** s. f.] — Din **oțer**[ire] + suf. *-ime*.

OȚĂRÎT, -Ă adj. v. **oțărît**.

OȚĂRÎ, *oțărăsc*, vb. IV. Refl. 1. A se mînia, a se burzului, a se înfuria; a se răsti la cineva. ✦ Tranz. A mîhni, a supăra. *Acuma stă și doarme, după ce și-a oțărît inima* (C. PETRESCU). 2. A face grimase, a se strîmba (din cauza unei băuturi sau a unei mîncări neplăcute). [Var.: **oțări, oțerí, oțerí** vb. IV] — Bg. **ocervami**.

OȚĂRÎRE s. f. Faptul de *a (se) oțărî*; supărare mare, mînie, indignare. [Var.: **oțerire** s. f.]

OȚĂRÎT, -Ă, *oțărîți, -te*, adj. 1. Supărat, mînios, furios. 2. Morocănos, înăcrit. 3. Fig. (Înv.) Fără vlagă, lipsit de vigoare, slab, anemic. [Var.: **oțărît, -ă, oțerît, -ă** adj.] — V. *oțări*.

OȚÉL, (2) *oțeluri*, (3, 4) *oțele*, s. n. 1. Aliaj de fier cu carbon (și cu alte metale sau metaloizi) întrebuințat pentru rezistența, duritatea, tenacitatea și elasticitatea lui. ◇ Loc. adj. *De oțel* = asemenea oțelului (ca tărie, rezistență sau culoare). 2. (La pl.) Diverse sorturi de oțel (1); *p. ext.* obiecte fabricate din acest aliaj. 3. (La pl.) Ținte, cuișoare cu capul lat și strălucitor. 4. (Înv., la pl.) Mecanism de declanșare la puștile și pistoalele de tip vechi, alcătuit din cocoș, cremene și amnar. ◇ Expr. *A se duce* (sau *a ajunge, a se trezi*) *în oțelele puștii* = a ieși, a ajunge în bătaia puștii. *A fi iute* (sau *slab*) *de oțele* = a fi iute (sau slab) din fire. ✦ (Înv. și arh., la pl.) Pușcă, flintă, pistol. — Slav (v. sl. **ocĕlŭ**).

OȚELÁR, *oțelari*, s. m. Muncitor calificat care lucrează într-o oțelărie. — Din **oțel** + suf. *-ar*.

OȚELĂRÍE, *oțelării*, s. f. Întreprindere industrială sau secție dinr-o asemenea întreprindere, care se ocupă cu fabricarea (și cu prelucrarea) oțelului. — Din **oțel** + suf. *-ărie*.

OȚELÍ, *oțelesc*, vb. IV. 1. Tranz. A mări duritatea suprafeței unei piese metalice prin călire; a căli[1] (1). ✦ A îmbrăca, a căptuși (un obiect) cu oțel. ✦ A mări duritatea unei piese prin cimentare. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) întări, a (se) fortifica; a (se) căli[1] (2). 3. Refl. (Reg.) A se ameți cu băutură, a se îmbăta. — Din **oțel**.

OȚELIRE s. f. Acțiunea de *a (se) oțeli*; fortificare, călire.

OȚELÍT, -Ă, *oțeliți, -te*, adj. Întărit prin călire; călit[1] (1). ✦ Oțeliu. 2. Întărit, fortificat, călit[1] (2). — V. *oțeli*.

OȚELÍU, -ÍE, *oțelii*, adj. Cu aspect, cu strălucire de oțel; de culoarea oțelului. — Din **oțel** + suf. *-iu*.

OȚERÍ vb. IV. v. **oțări**.

OȚERÍME s. f. v. **oțărîme**.

OȚERÍRE s. f. v. **oțărîre**.

OȚERÍT, -Ă adj. v. **oțărît**.

OȚERÎ vb. IV. v. **oțări**.

OȚÉT s. n. Lichid cu gust acru, obținut prin fermentarea acetică a vinului, a berii etc. sau prin diluarea cu apă a acidului acetic pur; se întrebuințează în industria alimentară, în alimentație, la fricțiuni etc. *Încetul cu încetul se face oțetul* (= cu răbdare se poate realiza orice). ◇ Expr. *A face pe cineva cu ou(ă) și cu oțet* = a batjocori, a ocărî pe cineva. — Slav (v. sl. **ocĭtŭ**).

OȚETÁR[1], *oțetari*, s. m. (Rar) Persoană care fabrică sau vinde oțet. — Din **oțet** + suf. *-ar*.

OȚETÁR[2], *oțetari*, s. m. Arbore cu flori galbene-verzui și cu fructe roșii-purpurii, ale cărui frunze și scoarță, bogate în tanin, se folosesc în tăbăcărie *(Rhus typhina)*. — Din **oțet** + suf. *-ar* (după germ. *Essigbaum*).

Oțetar

OȚETÁR[3], *oțetare*, s. n. Mic serviciu de masă alcătuit din sticluțe în care se ține oțetul și untdelemnul. — Din **oțet** + suf. *-ar*.

OȚETĂRÍE, *oțetării*, s. f. (Rar) Instalație rudimentară de fabricat oțet; local în care se vinde oțet. — Din **oțet** + suf. *-ărie*.

OȚETÍ, *oțetesc*, vb. IV. Refl. 1. (Despre vinuri) A se transforma în oțet; a se înăcri. 2. Fig. (Rar) A se supăra, a se mînia. [Var.: **oțeți** vb. IV] — Din **oțet**.

OȚETÍRE s. f. Faptul de *a se oțeti*.

OȚETÍT, -Ă, *oțetiți, -te*, adj. 1. (Despre vinuri) Prefăcut, transformat (sau pe cale de a se transforma) în oțet; înăcrit; acru. 2. Fig. Supărat, mînios, iritat; neprietenos. — V. *oțeti*.

OȚEȚÍ vb. IV. v. **oțeti**.

OȚOPÍNĂ, *oțopine*, s. f. (Reg.) Mîrțoagă, gloabă.

OU, *ouă*, s. n. 1. Corp care se formează în ovarele femelelor și care conține germenul unei ființe din aceeași speță; la păsări este alcătuit dintr-o coajă calcaroasă, din două membrane, din albuș și din gălbenuș, fiind folosit și ca aliment. *A ajuns oul mai deștept* (sau *mai cu minte*) *decît găina*, se zice despre un copil sau despre un tînăr neexperimentat care dă sfaturi celor mai în vîrstă și mai pricepuți. *Cine fură azi un ou mîine va fura un bou*. ◇ Loc. adj. *Ca oul* = fragil. ◇ Expr. (Despre cloșcă) *A sta pe ouă* = a cloci. *A fura oul de sub cloșcă* = a fi foarte abil (la furat). *A umbla cu cineva ca cu un ou moale* = a menaja prea mult pe cineva, a face voia cuiva, a nu contraria pe cineva supărăcios sau irascibil. *(Merge* sau *calcă) parcă are ouă-n poală* sau *parcă calcă pe ouă* = merge cu exagerată băgare de seamă. *Oul lui Columb* = problemă pe care cineva o rezolvă în mod foarte simplu, deși anterior nu i se găsise soluția. ✦ (Bot.) Celulă reproducătoare, rezultată din fuziunea a doi gameți. 2. (Urmat de determinări care indică materia) Obiect în formă de ou (1). ◇ (Pop.) *Oul genunchiului* = rotula. *Oul piciorului* = glezna. — Lat. **ovum**.

OUÁ, pers. 3 *óuă*, vb. I. Intranz., refl. și tranz. (Despre păsări) A face ouă. — Lat. ***ovare**.

OUÁT s. n. Faptul de *a (se) ouа*. ◇ *Leapșa pe ouate* = numele unui joc de copii. [Formă gramaticală: (în expr.) *ouate*]

Oușor

OUĂTOÁRE, *ouătoare*, adj. f. (Despre păsări) Care face (multe) ouă. — Din **oua** + suf. *-(ă)toare*.

OUIERÍT s. n. (Înv.) Impozit pe ouă. — Din **ou** + suf. *-ărit*.

OULÉȚ, *oulețe*, s. n. (Rat) Oușor (1). — Din **ou** + suf. *-ul-eț*.

OUȘÓR, *oușoare*, s. n. 1. Diminutiv al lui *ou* (1). 2. Plantă erbacee cu frunze ovale, cu flori albe-verzui, cu fructe de forma unor boabe lunguiețe, roșii și pline cu numeroase semințe *(Streptopus amplexifolius)*.

OUȚ, *outе*, s. n. (Rar) Oușor (1). — Din **ou** + suf. *-uț*.

OVÁL[1], *ovale*, s. n. Curbă convexă închisă, cu o axă de simetrie, a cărei curbură este mai mare în punctele de intersecție cu axa decît în oricare alt punct al ei; formă sau contur asemănător cu figura descrisă mai sus. — Fr. **ovale**.

OVÁL[2], **-Ă**, *ovali, -e*, adj. Care are forma unui oval[1]. — Fr. **ovale**.

OVÁR, *ovare*, s. n. 1. Organ în care se formează și în care cresc celulele sexuale feminine la animale. 2. Organ al unei flori, în care se formează ovulele și care se transformă după fecundație în fruct. — Fr. **ovaire** (lat. lit. **ovarium**).

OVARIÁN, -Ă, *ovarieni, -e,* adj. Care aparţine ovarelor (1), privitor la ovare (1). [Pr.: *-ri-an*] — După fr. **ovarien.**

OVARÍTĂ s. f. Boală care constă în inflamarea ovarelor (1). — Fr. **ovarite.**

OVÁŢIE, *ovaţii,* s. f. Manifestaţie publică entuziastă de admiraţie şi de aprobare faţă de o persoană sau faţă de o iniţiativă, o acţiune, o hotărîre, exprimată prin aclamaţii şi aplauze în cadrul unei adunări, unei serbări etc. — Fr. **ovation** (lat. lit. **ovatio, -onis**).

OVAŢIONÁ, *ovaţionez,* vb. I. Tranz. A-şi manifesta admiraţia, simpatia, aprobarea pentru cineva sau ceva prin ovaţii; a aclama. — Fr. **ovationner.**

OVĂS s. n. v. **ovăz.**

Ovăz

OVĂZ, (2, 3) *ovăzuri,* (3) *oveze,* s. n. 1. Plantă erbacee de nutreţ din familia gramineelor, cu paiul drept şi cu inflorescenţa ramificată, rămurelele fiind terminate cu cîte un spiculeţ *(Avena sativa)*; fructul, boabele acestei plante. 2. (La pl.) Specii diferite de ovăz (1). 3. (La pl.) Lanuri, semănături de ovăz (1). [Var.: **ovăs** s. n.] — Slav (v. sl. **ovisŭ**).

OVĂZCIÓR s. n. Plantă erbacee din familia gramineelor, asemănătoare cu ovăzul şi cultivată uneori pentru nutreţ *(Arrhenatherum eletius).* [Pr.: *-cior*] — Din **ovăz** + suf. *-cior.*

Ovăzcior

OVIFÓRM, -Ă, *oviformi, -e,* adj. Care are forma unui ou. — Fr. **oviforme** (< lat.).

OVILÍ vb. IV. v. **ofili.**

OVILÍT, -Ă, adj. v. **ofilit.**

OVÍN, -Ă, *ovini, -e,* adj. Din familia oii şi a caprei; de oaie sau de capră. ✦ (Substantivat, f. pl.) Subfamilie a rumegătoarelor, avînd ca genuri principale oaia şi capra; (şi la sg.) animal care face parte din această subfamilie. — Fr. **ovin.**

OVIPÁR, -Ă, *ovipari,* -e, adj. (Despre animale) Care se înmulţeşte, se reproduce prin ouă. ✦ (Substantivat, n. pl.) Animale care se înmulţesc prin ouă. — Fr. **ovipare** (lat. lit. **oviparus**).

OVOÍD, -Ă, *ovoizi, -de,* adj. Care are forma unui ou; oval. — Fr. **ovoïde.**

OVOIDÁL, -Ă, *ovoidali, -e,* adj. Ovoid. [Pr.: *-vo-i-*] — Fr. **ovoïdal.**

OVOSCÓP, *ovoscoape,* s. n. Aparat cu care se examinează calităţile ouălor. — Fr. **ovoscope.**

OVRÉI, *ovrei,* s. m. (Reg.) Evreu. [Var.: **ovréu** s. m.] — Ngr. **Ovrios.**

OVRÉICĂ, *ovreice,* s. f. (Reg.) Evreică. — Din **ovrei** + suf. *-că.*

OVRÉU s. m. v. **ovrei.**

OVÚL, *ovule,* s. n. Celulă sexuală la plante şi la animale care, în urma fecundării, dă naştere embrionului. ✦ Parte principală a carpelei plantelor fanerogame, care, după fecundare, se transformă în sămînţă. — După fr. **ovule.**

OXALÁT, *oxalaţi,* s. m. Sare sau ester al acidului oxalic, întrebuinţat în medicină, în vopsitorie şi în industrie. — Fr. **oxalate.**

OXÁLIC, *oxalici,* adj. m. (În expr.) *Acid oxalic* = substanţă solidă, albă, cristalizată, solubilă în apă, întrebuinţată în vopsitorie, la fabricarea cernelii etc. — Fr. **oxalique.**

OXÍD, *oxizi,* s. m. Compus al oxigenului cu alt element chimic. ◇ *Oxid de calciu* = var nestins. *Oxid de carbon* = gaz incolor, fără miros şi otrăvitor, care se formează în arderile incomplete ale cărbunilor. *Oxid de magneziu* = magnezie. *Oxid de zinc* = praf alb amorf, obţinut prin distilarea zincului şi folosit ca pigment pentru vopsit; alb de zinc. — Fr. **oxyde** (< gr.).

OXIDÁ, *oxidez,* vb. I. Refl. şi tranz. A (se) transforma în oxid prin combinare cu oxigenul, a (se) acoperi cu oxid; a rugini. — Fr. **oxyder.**

OXIDÁBIL, -Ă, *oxidabili, -e,* adj. Care se poate oxida, care poate rugini (uşor). — După fr. **oxydable.**

OXIDÁNT, -Ă, *oxidanţi, -te,* adj. Care are proprietatea de a oxida. ✦ (Substantivat, m.) Substanţă care are proprietatea de a produce o oxidare. — Fr. **oxydant.**

OXIDÁRE, *oxidări,* s. f. Acţiunea de *a (se) oxida* şi rezultatul ei.

OXIDÁŢIE, *oxidaţii,* s. f. Oxidare. — Fr. **oxydation.**

OXIDRÍL, *oxidrili,* s. m. (Chim.) Hidroxil. — Fr. **oxydrile.**

OXIGÉN s. n. Element chimic gazos, incolor şi fără miros, care reprezintă cam o cincime din aerul atmosferic şi care este indispensabil în procesul respiraţiei şi al arderii, avînd şi numeroase întrebuinţări în industrie şi în medicină. — Fr. **oxygène** (< gr.).

OXIGENÁ, *oxigenez,* vb. I. Refl. (Despre diverse substanţe chimice) A se combina cu oxigenul. ✦ Tranz. A decolora părul prin tratare cu apă oxigenată. ✦ Tranz. A albi textilele prin tratare cu apă oxigenată. — Fr. **oxygéner.**

OXIGENÁRE. *oxigenări,* s. f. Acţiunea de *a (se) oxigena* şi rezultatul ei.

OXIGENÁT, -Ă, *oxigenaţi, -te,* adj. Care conţine (mult) oxigen; transformat cu ajutorul oxigenului. ◇ *Apă oxigenată* = lichid incolor, constituit dintr-o soluţie de perhidrol cu apă şi avînd proprietăţi decolorante şi dezinfectante. ✦ (Despre păr) Decolorat prin tratare cu apă oxigenată; (despre persoane) cu părul decolorat prin tratare cu apă oxigenată. — V. *oxigena.*

OXITÓN, *oxitoane,* s. n. Cuvînt care are accentul pe ultima silabă. — Fr. **oxyton** (< gr.).

OXIÚR, *oxiuri,* s. m. Vierme parazit care trăieşte în intestinul oamenilor (mai ales al copiilor) şi al unor animale sau pe unele plante. [Pr.: *-xi-ur*] — Fr. **oxyure.**

OZALÍD s. n. Hîrtie acoperită cu o substanţă sensibilă la acţiunea luminii, folosită pentru reproducerea heliografică a desenelor făcute pe hîrtie de calc. — Fr. **oxalide.**

OZOCHERÍTĂ s. f. Ceară minerală alcătuită din hidrocarburi parafinice, de culoare galbenă sau galbenă-brună, folosită la fabricarea iluminărilor, a cerurilor etc. — Fr. **ozokérite.**

OZÓN s. n. Corp gazos a cărui moleculă se compune din trei atomi de oxigen şi care se găseşte în natură sau se poate obţine prin descărcări electrice în aer. — Fr. **ozone** (<gr.).

OZONÁT, -Ă, *ozonaţi, -te,* adj. Care conţine (mult) ozon. — După fr. **ozoné.**

OZONIZÁ, *ozonizez,* vb. I. Tranz. 1. A introduce ozon într-un mediu (pentru a-l steriliza). 2. A adăuga ozon (în aerul dintr-o încăpere) în scopul sporirii cantităţii de oxigen. — Fr. **ozoniser.**

OZONIZÁRE s. f. Acţiunea de *a ozoniza.*

OZÓR, *ozoare,* s. n. (Reg.) Motiv, model, desen de cusătură sau ţesătură. — Rus **ozor.**

P

P s. m. invar. A optsprezecea literă a alfabetului, numită *pe*, și sunetul corespunzător.

PA interj. (Fam.) La revedere.

PAC[1] interj. Cuvînt care imită sunetul produs de o lovitură, de căderea unui obiect, de detunătura unei arme etc. — Onomatopee.

PAC[2], *pacuri*, s. n. (Reg.) Pachet (de tutun). ✦ (Înv.) Sfoară înfășurată în rînduri regulate pe un bețișor. — Germ. **Pack.**

PÁCE s. f. 1. Stare de bună înțelegere între popoare, situație în care nu există război. 2. Acordul părților beligerante asupra încetării războiului. 3. (Într-o comunitate socială) Lipsă de tulburări, de vrajbă; armonie. ◇ Expr. *A face pace cu cineva* = a se împăca cu cineva. *A strica pacea cu cineva* = a ajunge la conflict cu cineva, a se certa. *O mie de ani pace*, formulă familiară de salut. 4. Lipsă de zgomot; calm, liniște, tăcere. ◇ Expr. *A da* (cuiva) *pace* (sau *bună pace*) sau *a lăsa* (pe cineva) *în pace* (sau *în pacea lui*) = a lăsa (pe cineva) în voia lui, a nu-l deranja, a nu-l supăra, a nu-l tulbura. *Dă-i pace!* = nu te mai deranja, nu-ți mai bate capul. *A nu avea pace (de cineva)* = a fi deranjat (de cineva). *Mergi* (sau *umblă, du-te, rămîi* etc.) *în pace!* = mergi (sau umblă, du-te, rămîi etc.) cu bine! 5. Lipsă de zbucium sufletesc, seninătate sufletească. ◇ Expr. *A nu (mai) avea pace* = a fi neliniștit, îngrijorat. *Fii pe pace!* = nu avea nici o grijă, liniștește-te! ✦ (În concepția religioasă) Liniștea veșnică a omului după moarte. 6. (Fam., în expr.) *Pace* (sau *pace bună!*) = gata, s-a terminat, degeaba mai vorbim. (Înv.) *(E) pace de mine* = s-a isprăvit cu mine, moartea mă așteaptă. ✦ Nimic, nici gînd. *Tot îl întreb, tot îi vorbesc . . . el, pace!* (SADOVEANU). — Lat. **pax, -cis.**

PACEÁ, *pacele*, s. f. (Înv.) 1. Blana de la picioarele unui animal, prelucrată pentru a fi folosită; *p. ext.* orice fel de blană. 2. Mîncare făcută din picioare de vițel, de pasăre etc. cu ouă și cu oțet. — Tc. **paça.**

PACEAÚRĂ, *paceaure*, s. f. 1. Cîrpă de șters praful, de spălat vasele, podelele etc. 2. Epitet injurios dat unei femei ușuratice, murdare, rele. — Tc. **paçavra.**

PACFÓN s. n. v. **pacfong.**

PACFÓNG s. n. Aliaj de cupru, de nichel și de zinc, care imită argintul. [Var.: **pacfón** s. n.] — Germ. **Packfong.**

PACHEBÓT, *pacheboturi*, s. n. Navă cu viteză mare, care transportă călători, corespondență și cantități mici de mărfuri. — Fr. **paquebot.**

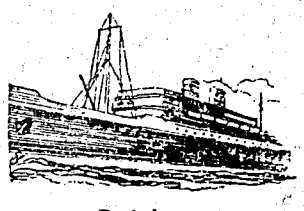

Pachebot

PACHÉȘTI s. f. pl. (Reg.) Bretele pentru susținut pantalonii. — Comp. ucr. **pidtjažka.**

PACHÉT, *pachete*, s. n. 1. Unul sau mai multe obiecte înfășurate într-o învelitoare de protecție (și legate) pentru a se putea păstra sau transporta mai ușor. ◇ Expr. *A face pachet* = a aduna și a lega la un loc mai multe obiecte. *A trimite pe cineva pachet* = a trimite, a expedia pe cineva fără voia lui. 2. Ansamblu de piese identice, suprapuse sau alăturate, legate între ele pentru a forma o singură piesă care poate fi folosită într-un sistem tehnic. — Fr. **paquet.**

PACHEȚÉL, *pachețele*, s. n. Diminutiv al lui *pachet*.

PACIÉNT, -Ă, *pacienți, -te*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană bolnavă, care se găsește în tratamentul unui medic. ✦ (Înv.) Persoană supusă unui supliciu; martir. 2. Adj. (Franțuzism) Răbdător. [Pr.: *-ci-ent*] — Fr. **patient** (lat. lit. **patiens, -ntis**).

PACIÉNȚĂ s. f. (Franțuzism) Răbdare; îngăduință. [Pr.: *-ci-en-*] — Fr. **patience** (lat. lit. **patientia**).

PACÍFIC, -Ă, *pacifici, -e*, adj. 1. Iubitor de pace, de bună înțelegere, de liniște. 2. (Invar., în expr.) *Locomotivă pacific* = locomotivă cu viteză mare, folosită la tracțiunea vagoanelor de călători. — Fr. **pacifique** (lat. lit. **pacificus**).

PACIFICÁ, *pacific*, vb. I. Tranz. A restabili pacea. — După fr. **pacifier** (lat. lit. **pacificare**).

PACIFICÁRE s. f. Acțiunea de *a pacifica* și rezultatul ei. ✦ (Rar) Împăcare.

PACIFICATÓR, -OÁRE, *pacificatori, -oare*, adj. Care restabilește pacea; împăciuitor. — Fr. **pacificateur** (lat. lit. **pacificator, -oris**).

PACIFICÁȚIE s. f. (Rar) Pacificare.

PACIFÍSM s. n. Curent politic care propovăduiește pacea și condamnă orice război; *p. ext.* atitudinea celui care vrea pace, care iubește pacea. — Fr. **pacifisme.**

PACIFÍST, -Ă, *pacifiști, -ste*, adj. s. m. și f. 1. Adj. Care ține de pacifism, privitor la pacifism. 2. S. m. și f. Adept al pacifismului. — Fr. **pacifiste.**

PÁCINIC, -Ă adj. v. **pașnic.**

PACIÓC s. n. Primul strat de var aplicat direct pe tencuială sau pe glet.

PACÍȘE s. f. pl. (Reg.) Fire de cînepă sau de in, de calitate inferioară, care rămîn în darac; cîlți. [Var.: **păcișe** s. f. pl.] — Ucr. **pačosy.**

PACIÚLI s. f. v. **paciulie.**

PACIÚLIE, *paciulii*, s. f. Plantă erbacee din regiunile tropicale, din care se extrage un ulei eteric cu parfum puternic *(Pogostemon patchouli)*. [Var.: **paciúli** s. f.] — Fr. **patchouli** (< engl.).

PÁCOSTE s. f. Întîmplare care pricinuiește necazuri mari; nenorocire, năpastă, belea. ✦ (Eufemistic, în imprecații) Dracul, naiba. — Slav (v. sl. **pakosti**).

PACT, *pacte*, s. n. Tratat încheiat între două sau mai multe state suverane, din care decurg drepturi și obligații reciproce. ✦ Învoială, înțelegere între două părți (instituții, persoane). — Fr. **pacte** (lat. lit. **pactum**).

PACTIZÁ, *pactizez*, vb. I. Intranz. A se înțelege, a cădea la învoială, a face cauză comună cu un adversar (trădînd interesele comunității în care se află). — Fr. **pactiser.**

PACTIZÁRE, *pactizări*, s. f. Acțiunea de *a pactiza* și rezultatul ei.

PADÉLĂ, *padele*, s. f. Vîslă cu care se poate vîsli alternativ în cele două borduri (nefiind fixată de una din marginile ambarcației). — Germ. **Paddel.**

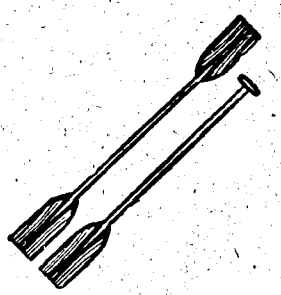

Padele

PÁDIE, *padii*, s. f. (Reg.) Padină. — Din **pad**[ină] + suf. *-ie*.

PÁDINĂ, *padini*, s. f. Loc aproape plan sau ușor scobit, în vîrful unui deal sau al unui munte, pe coastă sau chiar la poalele muntelui. ✦ Mică depresiune, circulară sau eliptică, în regiunile de stepă. — Bg., sb. **padina.**

PADIȘÁH s. m. (Înv.) Sultan. ✦ (Astăzi) Monarhul Afganistanului. — Tc. **padișah.**

PADÓC, *padocuri*, s. n. Loc îngrădit într-o pășune, rezervat pentru iepe și mînji; (la gospodăriile mari) teren îngrădit, acoperit cu iarbă, pe care se scot animalele la soare și la aer. ✦ Loc îngrădit, lîngă un hipodrom, unde sînt plimbați caii înainte de alergări. — Fr. **paddock** (< engl.).

PAF interj. 1. Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură, de o pocnitură etc. 2. (Fam., în expr.) *A rămîne* (sau *a face* pe cineva *să rămînă*) *paf* = a rămîne (sau a face pe cineva să rămînă) uimit peste măsură. — Onomatopee.

PAFTÁ, *paftale*, s. f. Încheietoare la haine sau la cingători, lucrată din metal (prețios și împodobită cu pietre scumpe). ✦ Cingătoare compusă din plăci de metal legate între ele cu lănțișoare sau fixate cu ținte. — Tc. **pafta.**

Pafta

PAFTALÚȚĂ s. f. v. **păftăluță.**

PAG[1] s. m. v. **paj.**

PAG[2]**, -Ă** *pagi, -e*, adj. (Despre cai, rar despre alte animale) Care are pete (albe) pe cap sau pe trup. — Slav (v. sl. **pěgŭ**).

PAGINĂ, *paginez*, vb. I. Tranz. 1. A numerota paginile sau foile unui caiet, ale unei cărți, ale unui manuscris etc. 2. (Tipogr.) A orîndui în format de pagini un text cules (și aflat în șpalturi). ✦ A schița planul de dispunere a materialului unui ziar, fixînd pe pagină locul fiecărui articol. — Fr. paginer (după *pagină*).

PAGINARE, *paginări*, s. f. Acțiunea de *a pagina*.

PAGINATOR, *paginatori*, s. m. Muncitor tipograf care așază în format de pagini textul cules. — Din pagina + suf. *-(a)tor*.

PAGINATURĂ, *paginaturi*, s. f. (Rar) Numerotarea paginilor unei opere. — Din pagina + suf. *-(a)tură*.

PAGINAȚIE, *paginații*, s. f. Așezare în format de pagini a unui text cules; paginare. ✦ Secție într-o tipografie unde se efectuează această muncă. — Fr. pagination.

PAGINĂ, *pagini*, s. f. Față (numerotată) a foilor unei cărți, a unui ziar, a unui caiet etc.; cuprinsul, textul unei astfel de fețe; *p. ext.* (la pl. art.) text dintr-o operă. ✧ Expr. (Tipogr.) *A pune în pagină* = a pagina. ✦ Fig. Moment istoric; eveniment sau faptă importantă. — Lat. lit. pagina.

Pagodă

PAGODĂ, *pagode*, s. f. Templu la unele popoare din Extremul Orient, în formă de turn piramidal, compus din mai multe construcții suprapuse, ale căror streșini sînt întoarse în sus. — Fr. pagode.

PAGUBĂ, *pagube*, s. f. 1. Pierdere materială suferită de cineva sau adusă cuiva; stricăciune care provoacă o astfel de pierdere. ✧ Expr. *A fluiera a pagubă* = a-și manifesta (fluierînd) părerea de rău pentru o pierdere suferită sau pentru o nereușită. *Atîta pagubă (și dobîndă)* sau *mare pagubă, nici o pagubă, pagubă-n ciuperci*, expresii exclamative care arată resemnarea sau nepăsarea pentru o pierdere suferită. *A lucra* (sau *a ieși) în pagubă* = a munci degeaba, fără a realiza un cîștig sau pierzînd bani și timp. *A rămîne de* (sau, rar, *a sufla a) pagubă* = a fi în pierdere. *A nu se alege cîștigul din pagubă* = a nu avea noroc în afaceri. 2. (Înv. și reg., în expr.) *Pagubă că...*, se spune pentru a exprima părerea de rău față de o situație neplăcută; păcat că... — Slav (v. sl. paguba).

PAHAR, *pahare*, s. n. 1. Vas mic de sticlă, de metal etc., cu pereții de obicei înalți, din care se bea; conținutul unui asemenea vas; vasul împreună cu conținutul. ✧ *Pahar dulce* (sau *de dar)* = pahar de vin sau de țuică (îndulcit cu miere), care se oferă oaspeților la nuntă și pentru care aceștia dăruiesc mirilor bani. ✧ Expr. *A fi* sau *a ține* (ceva) *(ca un) pahar* = a fi sau a ține foarte curat. *Bun de pahar* = care obișnuiește să bea băuturi alcoolice; care rezistă la băutură. *A (i) se umple* (cuiva) *paharul* sau *a(-i) fi plin paharul* = a îndura prea multe suferințe morale, a nu mai putea suporta durerea. 2. (Pop.) Ventuză (2). [Var.: pănăr s. n.] — Sb. pehar.

PAHARNIC, *paharnici*, s. m. (Înv.) Mare demnitar la curtea domnitorilor români, boier de divan care administra viile și pivnițele domnești și care stringea dările în natură datorate domnitorului din vinul produs în țară; funcția acestui demnitar. ✦ Cel care turna de băut domnitorului (și oaspeților) la masă. — Din pahar + suf. *-nic*.

PAHIDERM, *pahidermi*, s. m. (La pl.) Numele mai multor mamifere erbivore cu pielea foarte groasă, cu păr puțin cu pîntecele mare și cu picioarele terminate cu copite; (și la sg.) animal care face parte din acest grup. *Elefantul și rinocerul sînt pahiderme.* — Fr. pachyderme (< gr.).

PAHONȚ, *pahonți*, s. m. (Reg.) Soldat din fosta armată țaristă. [Var.: pohónț s. m.] — Rus pehotinec «infanterist».

PAI, *paie*, s. n. Tulpina subțire, dreaptă, cilindrică, neramificată și goală înăuntru, a unor cereale; (la pl.) grămadă de tulpini rămase după treierat. *Paiul cît de mic își are umbra lui* (= orice lucru cît de mic își are importanța lui). ✧ Expr. *Om de paie* = om fără personalitate, de care se servește cineva pentru a-și atinge un scop personal. *Foc de paie* = entuziasm sau pasiune trecătoare. (Fam.) *Fin ori paie?* = rezultat bun sau rău? *Arde focu-n paie ude*, se zice despre o pasiune care mocnește. *A întemeia* (ceva) *pe paie* = a clădi (ceva) pe o temelie șubredă. *A fugi ca tăunul cu paiul* = a fugi foarte repede. *A stinge focul cu paie* sau *a pune paie peste foc* = a înrăutăți situația (dintre doi adversari); a atița pe cei care se ceartă. ✦ Fig. Cantitate foarte mică de ceva. — Lat. palea.

PAIA, *paiele*, s. n. (Înv.) Titlu, rang onorific (necorespunzînd unei funcții în stat). ✧ Expr. *A-i da* (cuiva) *paiele* = a încuraja (pe cineva) la obrăznicii, a-i da (cuiva) nas. — Tc. paye.

PAIAJEN s. m. v. păianjen.

PAIANGĂN s. m. v. păianjen.

PAIANJENIȘ s. n. v. păienjeniș.

PAIANTĂ, *paiante*, s. f. Schelet de lemn, cu golurile umplute cu zidărie sau acoperite cu șipci sau cu deșeuri de scînduri, alcătuind pereții unor clădiri. — Tc. payanda.

PAIAȚĂ, *paiațe*, s. f. Actor de circ sau de bîlci care stîrnește rîsul prin înfățișarea lui caraghioasă, prin glume și prin ghidușii; măscărici, clovn ✦ Păpușă îmbrăcată ca un clovn. ✦ Fig. Om neserios, lipsit de personalitate. — Fr. paillasse (< it.).

PAIAȚĂRIE, *paiațării*, s. f. Exhibiție executată pe scenă de o paiață; *p. ext.* reprezentație lipsită de valoare. — Din paiață + suf. *-ărie*.

PAIC, *paici*, s. m. (Turcism înv.) Soldat din garda sultanului sau a domnilor români. — Tc. peyk.

PAIERIC s. n. Semn grafic (fără valoare fonetică) pus între două consoane în scrierea chirilică, pentru a înlocui semnul moale — Slav (v. sl. paierlčikŭ).

Paiață

PAIÉTĂ, *paiete*, s. f. Disc mic și sclipitor de metal, de celofan etc., care se coase pe unele haine ca podoabă. — Fr. paillette.

PAING s. m. v. păianjen.

PAINGĂN s. m. v. păianjen.

PAINGENIȘ s. n. v. păienjeniș.

PAINGINÍ vb. IV. v. împăienjeni.

PAINGINĂRÁIE s. f. (Reg.) Păienjeniș mult. — Din paingăn + suf. *-ăraie*.

PAÍNJAN s. m. v. păianjen.

PAÍNJEN s. m. v. păianjen.

PAINJENÍ vb. IV. v. împăienjeni.

PAINJENÍȘ s. n. v. păienjeniș.

PAINJENÍT, -Ă adj. v. împăienjenit.

PAIR, *pairi*, s. m. Mare vasal al regelui Franței, în epoca feudală. ✦ Membru (pe viață) al uneia dintre cele două camere legislative din Franța între 1814 și 1848. ✦ Grad de noblețe în Anglia, conferind dreptul de membru al Camerei lorzilor. [Pr.: *per*] — După fr. pair.

PAISPREZECE num. card. Număr care are în numărătoare locul între treisprezece și cincisprezece și care se indică prin cifra 14 sau XIV. ✧ (Adjectival) *Paisprezece cărți.* ✧ (Substantivat, m.) *Scrie un paisprezece.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Locul paisprezece.* [Var.: pâtrusprezece num. card.] — Din patru + spre + zece.

PAISPREZECELEA, PAISPREZECEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al treisprezecelea și al cincisprezecelea. [Var.: pâtrusprezecelea, pâtrusprezecea num. ord.] — Din paisprezece + le + a.

PAIVÁN, *paivane*, s. n. (Reg.) Funie sau șireang (de pripon). — Sb. paivan.

PAJ, *paji*, s. m. 1. (În orînduirea feudală) Tînăr nobil în serviciul unui senior, al unui rege, al unui principe etc.; copil de casă. 2. (Azi) Pieptănătură feminină care imită pe aceea a pajului (1). [Var.: (înv.) pag s. m.] — Fr. page.

PÁJERĂ s. f. v. pajură.

PÁJIȘTE, *pajiști*, s. f. Loc acoperit cu iarbă măruntă și deasă. — Slav (v. sl. pašište).

PÁJORĂ s. f. v. pajură.

Pajură

PÁJURĂ, *pajuri*, s. f. 1. Pasăre răpitoare mai mică decît vulturul, cu cioc puternic și tăios, cu gheare mari și ascuțite; trăiește în regiunile de munte *(Aquila imperialis)*. ✦ (În basme) Pasăre uriașă, înzestrată cu puteri miraculoase. 2. Figură simbolică reprezentînd o acvilă, pusă pe stemele, monedele, pecețile sau steagurile unor țări; *p. ext.* stemă. ✧ Expr. *Cap sau pajură* (sau *pajură ori număr)* = formulă folosită în jocurile de copii, prin care se hotărăște cine începe un joc, după partea pe care cade o monedă aruncată în sus; joc cu acest nume. [Var.: (înv.) pájeră, pájoră s. f.] — Comp. ucr. pažera.

PAL, -Ă, *pali, -e*, adj. (Despre oameni și despre fața lor) Palid. ✦ Fig. Fără strălucire, șters; (despre lumină) lipsit de intensitate. — Fr. pâle.

PALADÍN, *paladini*, s. m. (În evul mediu) Slujitor la palatul regilor; *p. ext.* cavaler rătăcitor; (astăzi) om voinic, îndrăzneț, cu sentimente cavalerești. — Fr. paladin (it. paladino).

PALÁDIU[1] s. n. Metal alb-argintiu din familia platinei, întrebuințat la prepararea unor catalizatori speciali sau ca înlocuitor al platinei în construcția unor instrumente de precizie. — Fr. palladium.

PALÁDIU[2], *paladii*, s. n. Statuia de lemn a zeiței Pallas, aflată în cetatea Troia și socotită a fi ocrotitoarea cetății. ✦ Fig. Ocrotire, apărare. — Fr. palladium.

PALAFÍTĂ, *palafite*, s. f. Locuință lacustră din epoca preistorică. — Fr. palafitte.

PALALÁIE s. f. v. pălălaie.

PALÁN, *palane*, s. n. Macara formată dintr-un sistem de scripeți cu axele paralele și dintr-un cablu sau lanț trecut pe șanțul scripeților. [Var.: palánc s. n.] — It. palanco (fr. palan).

PALÁNC s. n. v. palan.

PALÁNCĂ[1], *palánci*, s. f. 1. (Înv.) Întăritură făcută din trunchiuri de copaci așezate orizontal sau din pari groși înfipți în pămînt. ✧ Expr. *A face* (sau *a da) palancă* = a culca la pămînt; a doborî. 2. (Reg.) Adăpost rudimentar pentru vite, făcut la cîmp din

furci înfipte în pămînt şi din pari aşezaţi orizontal, pe care se aşază paie sau stuf. — Pol. **palanca** (< it.).

PALÁNCĂ[3], *paláinci*, s. f. (Reg.) Turtă de făină de porumb, coaptă în vatră.

PALANCHÍN, *palanchine*, s. n. Un fel de lectică. — Fr. **palanquin**.

PALÁŞCĂ, *pălăşti*, s. f. (Pop.) Geantă de piele care se poartă la şold. ✦ Cartuşieră. — Tc. **palaska**.

PALÁT[1] s. n. Peretele superior al cavităţii bucale; cerul-gurii. ✧ *Palat dur* = bolta osoasă a cavităţii bucale, limitată de dinţi. *Palat moale* = prelungire a palatului dur înspre partea posterioară a cavităţii bucale, alcătuită dintr-un muşchi mobil. — Fr. **palais** (lat. lit. **palatum**).

PALÁT[2], *palate*, s. n. Clădire somptuoasă, în care îşi are sediul o autoritate ori o instituţie sau care serveşte ca reşedinţă unui suveran; *p. ext.* casă mare, boierească. [Pl. şi: (pop.) *palaturi*] — Ngr. **palati** (< lat. *Palatium*).

PALATÁL, -Ă, *palatali, -e*, adj. (Despre sunete) Articulat prin atingerea sau apropierea limbii de cerul-gurii. ✦ (Substantivat, f.) Sunet articulat prin atingerea sau apropierea limbii de cerul-gurii. — Fr. **palatal**.

PALATALIZÁ, *palatalizez*, vb. I. Tranz. A transforma un sunet nepalatal într-unul palatal, mutîndu-i locul de articulaţie în regiunea palatului dur. — Fr. **palataliser**.

PALATALIZÁRE, *palatalizări*, s. f. Faptul de *a palataliza*.

PALATALIZÁT, -Ă, *palatalizaţi, -te*, adj. (Despre sunete) Care a suferit fenomenul palatalizării; muiat. — V. *palataliza*.

PALATÍN[1], *palatini*, s. m. (În orînduirea feudală apuseană) Mare demnitar; guvernator al unei provincii. — Fr. **palatin** (lat. lit. **palatinus**).

PALATÍN[2], **-Ă**, *palatini, -e*, adj. Care aparţine palatului[1], privitor la palat. — După fr. **palatin**.

PALATINÁT, *palatinate*, s. n. (Înv.) Demnitatea de palatin. ✦ Teritoriu sau provincie guvernată de un palatin. — Fr. **palatinat**.

PALAVRAGEÁLĂ, *palavrageli*, s. f. Faptul de *a palavragi*; vorbărie, flecăreală. [Var.: **pălăvrăgeálă** s. f.]

PALAVRAGÍ, *palavragesc*, vb. IV. Intranz. şi tranz. A spune palavre; a flecări. [Var.: **pălăvrăgí** vb. IV] — Din **palavragiu**.

PALAVRAGIOÁICĂ, *palavragioaice*, s. f. Femeie care spune palavre, femeie flecară. — Din **palavragiu** + suf. *-oaică*.

PALAVRAGÍU, *palavragii*, s. m. Om care spune palavre; flecar, limbut. — Tc. **palavraci**.

PALÁVRĂ, *palavre*, s. f. Vorbă goală; fleac; balivernă, braşoavă. — Tc. **palavra** (< span.).

PÁLĂ[1], *pale*, s. f. Cantitate de fîn, de paie etc. cît se taie dintr-o singură tragere cu coasa sau cît se poate lua o dată cu furca; *p. ext.* grămadă. ✧ (Prin analogie, în legătură cu diverse lucruri care se despart în fîşii, pături, unde) *Pală de vînt. Pală de ceaţă*. — Comp. alb. **palë** «cută, rînd».

PÁLĂ[2], *pale*, s. f. (Înv. şi arh.) Paloş. — Tc. **pala**.

PÁLĂ[3], *pale*, s. f. Fiecare dintre braţele unei elice de avion, de vapor, de ventilator etc. ✦ Aripă în formă de lamă, aproximativ perpendiculară pe suprafaţa laterală a rotorului unei turbine sau al unei pompe, prin intermediul căreia se transmite mişcarea fluidului la arborele maşinii sau invers. — Fr. **pale**.

PÁLĂ[4], *pale*, s. f. (Înv.) Capriciu, toană.

PÁLCĂ, *palce*, s. f. (Reg.) Vargă, nuia. ✦ Lovitură cu varga. — Ucr., rus **palka**.

PALÉE, *palee*, s. f. Picior intermediar de susţinere a unui pod de lemn cu deschidere mare. — Fr. **palée**.

PALEO- Element de compunere însemnînd «vechi», care serveşte la formarea unor adjective ca: *paleoslav* etc. [Pr.: *-le-o-*] — Fr. **paléo-**.

PALEOCÉN s. n. Prima epocă geologică a paleogenului, care cuprinde cea mai veche serie de straturi geologice terţiare. [Pr.: *-le-o-*] — Fr. **paléocène**.

PALEOGÉN s. n. Perioadă geologică în prima jumătate a erei terţiare; numulitic. [Pr.: *-le-o-*] — Fr. **paléogène** (germ. **Palăogen** < gr.).

PALEOGRÁF, *paleografi*, s. m. Specialist în paleografie. [Pr.: *-le-o-*] — Fr. **paléographe** (< gr.).

PALEOGRÁFIC, -Ă, *paleografici, -e*, adj. Care ţine de paleografie, privitor la paleografie. [Pr.: *-le-o-*] — Fr. **paléographique**.

PALEOGRAFÍE s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul scrisului vechi şi cu descifrarea textelor vechi. [Pr.: *-le-o-*] — Fr. **paléographie** (< gr.).

PALEOLÍTIC, -Ă, *paleolitici, -e*, adj. Din epoca geologică a pietrei cioplite, privitor la această epocă. ✧ *Epoca paleolitică* (şi substantivat, n.) = cea mai veche epocă din istoria evoluţiei umane, în care oamenii se serveau de unelte şi de arme făcute din piatră cioplită. [Pr.: *-le-o-*] — Fr. **paléolitique**.

PALEONTOLÓG, *paleontologi*, s m. Specialist în paleontologie. [Pr.: *-le-on-*] — Fr. **paléontologue**.

PALEONTOLÓGIC, -Ă, *paleontologici, -e*, adj. Care aparţine paleontologiei, privitor la paleontologie. [Pr.: *-le-on-*] — Fr. **paléontologique**.

PALEONTOLOGÍE s. f. Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul animalelor şi al plantelor păstrate în stare de fosile în depozitele sedimentare ale scoarţei terestre. [Pr.: *-le-on-*] — Fr. **paléontologie**.

PALEOSLÁV, -Ă, *paleoslavi, -e*, adj: Care se referă la vechea limbă slavă bisericească, care este scris în această limbă. [Pr.: *-le-o-*] — Din **paleo-** + **slav**.

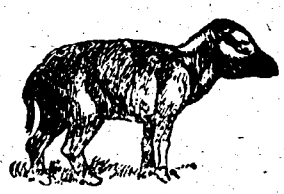

Paleoteriu (reconstituit)

PALEOTÉRIU, *paleoterii*, s. m. Animal mamifer erbivor, din prima jumătate a erei terţiare, asemănător cu tapirul. [Pr.: *-le-o-*] — Fr. **paléothérium**.

PALEOZÓIC, -Ă, *paleozoici, -e*, adj. Care aparţine erei primare, privitor la era primară. ✧ *Era paleozoică* (şi substantivat, n.) = prima eră geologică, caracterizată prin formarea munţilor, prin apariţia ultimelor tipuri de nevertebrate, a unor peşti vertebraţi şi a reptilelor primitive şi prin dezvoltarea florei continentale, pînă la conifere; era primară. — Fr. **paléozoïque**.

PALÉSTRĂ, *palestre*, s. f. (În vechea Grecie) Teren amenajat special, unde se făceau exerciţii corporale (gimnastică, lupte). — Fr. **palestre** (< gr.).

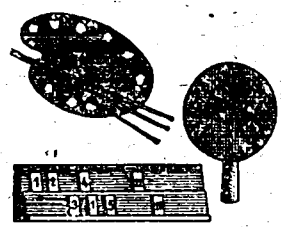

Palete

PALÉTĂ, *palete*, s. f. 1. Placă de lemn, de porţelan etc., pe care pictorii îşi aşază vopselele cînd lucrează. 2. Lopăţică rotundă de lemn, acoperită cu cauciuc sau cu plută, cu care se lovesc mingile la tenisul de masă. 3. Piesă plată de forme variate, folosită ca suport, ca unealtă de presat, de netezit etc. ✦ Piesă în diferite mecanisme. ✦ Pală[3] de dimensiuni mici. — Fr. **palette**.

PALIATÍV, -Ă, *paliativi, -e*, adj. 1. (Despre medicamente şi tratamente) Care ameliorează sau înlătură simptomele unei boli pentru un timp scurt; care are un efect aparent şi temporar, fără să suprime cauza răului. ✧ (Substantivat, n.) *A lua un paliativ*. 2. Fig. Care înlătură în mod aparent sau provizoriu efectele unei situaţii dificile. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **palliatif**.

PALICÁR, *palicari*, s. m. Voluntar grec în războiul din 1821; *p. ext.* voinic, viteaz, erou. — Ngr. **pallikari**.

PALÍCI, *paliciuri*, s. n. (Reg.) Păhărel de vin sau de rachiu de 50 de grame; conţinutul unui asemenea păhărel. —Sb. **palic** (bg. **palič**).

PÁLID, -Ă, *palizi, -de*, adj. (Despre oameni) Fără sînge în obraz, galben la faţă (din cauza unei boli, a unei emoţii etc.). ✦ Fără strălucire, şters, spălăcit. — Lat. lit. **pallidus**.

PALIDITÁTE, *paliditáţi*, s. f. Paloare. — După it. **pallidità**.

PÁLIE, *palii*, s. f. (Înv.) Carte bisericească care conţine textul Vechiului Testament. — Slav (v. sl. **Palija** < gr.).

PALIÉR, *paliere*, s. n. 1. (Tehn.) Lagăr. 2. Platformă orizontală în cuprinsul scării interioare a unei clădiri, de obicei la nivelul fiecărui etaj. 3. Ansamblul planşeelor unei construcţii, care se găsesc la acelaşi nivel. — Fr. **palier**.

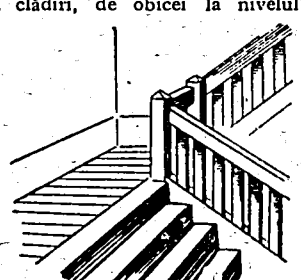

Palier

PALIMPSÉST, *palimpseste*, s. n. Pergament sau papirus de pe care s-a şters sau s-a ras scrierea iniţială pentru a se putea utiliza din nou şi pe care se mai văd urmele vechii inscripţii. — Fr. **palimpseste** (lat. lit. **palimpsestus**).

PALÍNCĂ, *palinci*, s. f. (Reg.) Rachiu. [Var.: **pălíncă** s. f.] — Magh. **pálinka**.

PALINCÚŢĂ s. f. v. **pălincuţă**.

PALINGENÉZĂ s. f. 1. Metamorfism al rocilor eruptive sau sedimentare, produs în geosinclinale, la adîncimi foarte mari, sub influenţa temperaturii. 2. (În filozofia idealistă) Renaştere după o moarte reală sau aparentă. ✦ Fig. Regenerare, reînnoire morală. — După fr. **palingénésie** (< gr.).

PALINODÍE, *palinodii*, s. f. Poezie în care poetul retractează cele spuse într-o poezie anterioară; discurs de retractare. — Fr. **palinodie** (< gr.).

PALISÁDĂ, *palisade*, s. f. Obstacol folosit la lucrările primitive de fortificaţie, alcătuit din pari bătuţi în pămînt, legaţi între ei cu sîrmuri, frînghii etc. şi avînd între spaţii împletituri de nuiele, mărăcini, sîrmă ghimpată etc. — Fr. **palissade**.

PALISÁNDRU, *palisandri*, s. m. Arbore exotic cu lemn tare şi dens, de culoare ruginie şi cu miros plăcut, din care se fac mobile (*Jacaranda obtusifolia*). — Fr. **pallissandre**.

PÁLIŢĂ, *paliţe*, s. f. (Reg.) Nuia, vargă, băţ. ✦ Nuiaua undiţei. — Slav (v. sl. **palica**).

PALÍU, -IE, *palii*, adj. (Reg.) Oblic, pieziş; ponciş, chiorîş.

PALM, *palmi*, s.m. (Neobişnuit) Palmier. — Fr. **palme**.

PALMÁC, *palmace*, s. n. (Reg.) Veche unitate de măsură pentru lungimi, egală cu 3,484 cm și echivalînd cu a opta parte dintr-o palmă. ◇ *Palmac de pămînt* (sau *de moșie*) = suprafață mică de pămînt cultivabil. — Tc. **parmak** (după *palmă*).

PALMARÉS s. n. Listă în care se înscriu succesele sau victoriile (sportive, literare etc.) obținute de cineva. — Fr. **palmarès**.

PALMÁT, -Ă, *palmați, -te*, adj. 1. (Despre frunze) Care are pe margine crestături adînci, dispuse ca o palmă cu degetele depărtate. 2. (Despre picioarele păsărilor înotătoare) Cu degetele împreunate printr-o membrană. — După fr. **palmé**.

Palmă

PÁLMĂ[1], *palme*, s. f. 1. Partea dinăuntru a mîinii, de la încheietura cu antebrațul pînă la vîrful degetelor. ◇ Loc. adv. *Ca în palmă* = a) cu suprafața netedă; b) foarte bine, în cele mai mici amănunte; c) de loc, nimic, nicăieri. *Ca din palmă* = ușor, repede. ◇ Expr. *A lucra cu palma* (sau *cu palmele*) = a face zile de muncă lucrînd numai cu brațele, fără vite sau unelte. *Bătînd* (sau *cît ai bate*) *din* (sau, rar, *în*) *palme* = foarte repede. *A fi în palmă* = a fi la îndemînă, aproape. *(A ține* sau *a duce, a purta pe cineva) ca pe palmă* (sau *palme*) = a îngriji foarte bine pe cineva. *A avea* (pe cineva) *în palmă* = a avea (pe cineva) la discreția, în puterea sa. *A cădea în palma cuiva* = a ajunge la discreția, în puterea cuiva. *A juca* (pe cineva) *pe palmă* = a dispune (de cineva) după bunul plac. *Cînd va crește păr în palmă* = niciodată. *A-l mînca* (pe cineva) *palma* (sau *palmele*) = a avea chef să bată pe cineva. 2. Lovitură aplicată cuiva (peste obraz) cu palma (1). ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *la* (sau *în*) *palme* = a lua (pe cineva) la bătaie, a pălmui. 3. Veche unitate de măsură pentru lungimi (de aproximativ 25 cm), egală cu distanța dintre extremitatea degetului mare și a celui mic, bine întinse în lături. ◇ *Palmă fîngenuncheată* (sau *domnească*) = veche unitate de măsură pentru lungimi, cu circa 3 cm mai mare decît cea descrisă mai sus. *Un lat de palmă* = lățimea unei palme cînd degetele sînt lipite între ele. ◇ Loc. adj. *De o palmă* = de dimensiuni neobișnuite, foarte mic sau foarte mare (în raport cu cît ar trebui sau cu cît ne-am aștepta să fie). ◇ Expr. *O palmă de loc* = a) o distanță mică; b) o suprafață mică de pămînt cultivabil. 4. Bătător de covoare. 5. Compus: *palmă-cu-spini* = plantă cu flori mari, galbene și cu fructe comestibile *(Opuntia filus findica)*. — Lat. palma.

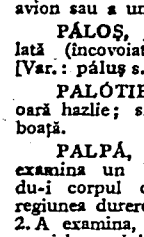

Palmă

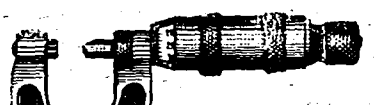

Palmer

PÁLMĂ[2], *palme*, s. f. (Înv.) Ramură de palmier. ✦ Motiv de ornamentație în artele decorative, de forma unei frunze recurbate în care se înscriu motive florale. ◇ *Palme academice* = decorație pe care Academia franceză o acordă oamenilor de știință și artiștilor. — Fr. **palme**.

PALMÉR, *palmere*, s. n. Instrument de precizie pentru măsurarea grosimii unor piese. — Fr. **palmer**.

PALMÉTĂ, *palmete*, s. f. Motiv ornamental stilizat, alcătuit din mai multe frunzulițe așezate simetric față de o tijă, de o frunzuliță centrală etc. ✦ Formă artistică dată pomilor fructiferi, ale căror ramuri, susținute de spaliere, sînt îndreptate să crească, vertical sau oblic, într-un singur plan. — Fr. **palmette**.

Palmetă

PALMIÉR, *palmieri*, s. m. (La pl.) Familie de arbori cu trunchiul drept, neramificat, avînd în vîrf o coroană de frunze penate sau palmate; (și la sg.) arbore care face parte din această familie. [Pr.: *-mi-er*] — Fr. **palmier**.

PALMIFÓRM, -Ă, *palmiformi, -e*, adj. 1. Palmat. *Frunze palmiforme*. 2. (Despre unele coloane egiptene) Care are capitelul în forma unui mănunchi de frunze de palmier. — Fr. **palmiforme**.

PALMIPÉD, *palmipede*, s. n. (La pl.) Ordin de păsări înotătoare cu degetele de la picioare unite printr-o membrană care formează un fel de lopeți; (și la sg.) pasăre făcînd parte din acest ordin. — Fr. **palmipède**.

PALMITÁT, *palmitați*, s. m. Sare a acidului palmitic. — Fr. **palmitate**.

PALMÍTIC, -Ă, *palmitici, -ce*, adj. (În expr.) *Acid palmitic* = acid gras, solid, de culoare albă, inodor și insipid, care se găsește în uleiurile și grăsimile naturale și care are diverse întrebuințări în industrie. — Fr. **palmitique**.

Palmier

PALOÁRE s. f. Faptul de a fi palid; gălbeneală (1). — După fr. **pâleur**.

PALOGRÁF, *palografe*, s. n. Instrument folosit pentru înregistrarea oscilațiilor verticale și orizontale ale unei nave. — Fr. **pallographe**.

PALONIÉR, *paloniere*, s. n. Pîrghie cu două pedale la extremități, acționată cu picioarele, folosită la dirijarea unui avion sau a unei ambarcații. — Fr. **palonnier**.

PÁLOȘ, *paloșe*, s. n. (Înv. și arh.) Sabie lată (încovoiată spre vîrf) cu două tăișuri. [Var.: **páluș** s. n.] — Magh. **pallos** (sb. **paloš**).

Paloș

PALÓTIE, *palotii*, s. f. (Reg.) Istorioară hazlie; snoavă. ✦ Șotie, poznă, boroboață.

PALPÁ, *palpez*, vb. I. Tranz. 1. A examina un bolnav atingîndu-i sau apăsîndu-i corpul cu mîna, pentru a determina regiunea dureroasă și a putea fixa diagnosticul. 2. A examina, cu mîna sau cu un instrument special, gradul de netezime al suprafeței unui obiect. — Fr. **palper**.

PALPÁBIL, -Ă, *palpabili, -e*, adj. Care poate fi pipăit, de care se poate lua cunoștință prin palpare; *fig.* care poate fi constatat prin simțuri; evident, neîndoios. — După fr. **palpable**.

PALPABILITÁTE s. f. (Rar) Însușirea de a fi palpabil. ✦ Fig. Plasticitate; claritate. — După fr. **palpabilité**.

PALPÁRE, *palpări*, s. f. Acțiunea de *a palpa*.

PÁLPIT, *palpituri*, s. n. (Înv.) Palpitare; palpitație. — Postverbal al lui **palpita**.

PALPITÁ, *palpit*, vb. I. Intranz. 1. (Despre inimă) A bate tare și neregulat din cauza unei emoții sau a unei boli; a zvîcni. ✦ (Despre oameni) A fi stăpînit de o emoție, a fi tulburat, a tremura. 2. Fig. A se manifesta cu putere, a trăi intens, a fremăta. *În jurul tău palpită-ntreaga fire* (VLAHUȚĂ). — Fr. **palpiter** (lat. lit. **palpitare**).

PALPITÁNT, -Ă, *palpitanți, -te*, adj. Care trezește un interes viu; emoționant, pasionant. — Fr. **palpitant**.

PALPITÁRE, *palpitări*, s. f. Faptul de *a palpita*.

PALPITÁȚIE, *palpitații*, s. f. Mișcare anormală, repede și neregulată a inimii, provocată de o boală sau de o emoție. ✦ Fig. Simțire. *I-am jărtfit toate palpitațiile inimii mele* (ALECSANDRI). — Fr. **palpitation**.

Paltin

PALPLÁNȘĂ, *palplanșe*, s. f. Element de construcție format din dulapi de lemn, din piese de oțel profilat sau din grinzi de beton armat, care se înfige în pămînt pentru a forma un perete de susținere a terenului din jurul unei excavații. — Fr. **palplanche**.

PÁLTEN s. m. v. **paltin**.

PÁLTIN, *paltini*, s. m. Arbore mare, cu frunzele crestate adînc, cu florile mici, verzui și cu fructele prevăzute cu aripi, al cărui lemn este folosit la fabricarea mobilei, a unor instrumente muzicale etc. *(Acer pseudoplatanus)*. [Var.: **pálten** s. n.] — Lat. **platanus**.

PALTÓN, *paltoane*, s. n. Haină de iarnă lungă pînă sub genunchi, făcută din stofă groasă, căptușită, și care se poartă peste celelalte veșminte. — Rus, pol. **palton** (< fr.).

Paltoane

PALTONÁȘ, *paltonașe*, s. n. Diminutiv al lui *palton*.

PALÚDIC, -Ă, *paludici, -e*, adj. (Despre regiuni, orașe etc.) Infectat de paludism. — După fr. **paludique**.

PALUDÍSM s. n. Malarie. — Fr. **paludisme**.

PALÚSTRU, -Ă, *paluștri, -stre*, adj. De baltă, din regiunea sau de pe malurile bălților. ◇ *Friguri palustre* = malarie. *Locuințe palustre* = locuințe lacustre. — Fr. **palustre** (lat. lit. **palustris**).

PÁLUȘ s. n. v. **paloș**.

PALÚTĂ, *palute*, s. f. (Înv. și reg.) Palat, castel. — Magh. **palota**.

PÁMBLICĂ s. f. v. **panglică**.

PAMBRÍU s. n. (Înv.) Stofă de lînă.

PAMFLÉT, *pamflete*, s. n. Scriere satirică în care sînt înfierate atitudini, concepții, aspecte negative ale vieții. — Fr. **pamphlet**.

PAMFLETÁR, *pamfletari*, s. m. (Adesea depr.) Autor de pamflete. — După fr. **pamphlétaire**.

PAMFLETÍST, *pamfletiști*, s. m. Pamfletar. — Fr. **pamphlétiste**

PĂMPAS, *pampasuri*, s. n. Cîmpie întinsă, acoperită cu ierburi, din zona temperată a Americii de Sud. — Fr. **pampas** (< span.)

PAN¹- Element de compunere însemnînd «tot», «întreg», care servește la formarea unor adjective ca: *panortodox*, *panromanic* etc. — Fr. **pan-** (< gr.).

PAN², *pani*, s. m. (Înv.) Moșier, nobil polonez. ✦ Termen de politețe cu care se adresa cineva unui bărbat. — Pol. **pan**.

PANACÉE s. f. v. **panaceu**.

PANACÉU, *panacee*, s. n. Leac despre care se credea odinioară că vindecă orice boală. [Var.: (înv.) **panacée** s. f.] — Fr. **panacée** (lat. lit. **panacea**).

PANACHÍDĂ, *panachide*, s. f. Tăbliță de metal, de piatră sau de lemn, folosită în trecut de școlari pentru a învăța să scrie. — Ngr. **pinakis, -idos**.

PANAGHIÁR, *panaghiare*, s. n. Icoana Fecioarei Maria. ✦ Taler de metal împodobit cu săpături artistice, pe care se pune panaghia (2). [Pr.: *-ghi-ar*] — Ngr. **panagiar**.

PANAGHÍE, *panaghii*, s. f. 1. Nume dat Fecioarei Maria; iconiță emailată cu chipul Fecioarei Maria, purtată de ierarhi pe piept. 2. Bucată de prescură care se mănîncă în mănăstiri în prima săptămînă după paști. 3. (În expr.) *A ridica* (cuiva) *panaghia* = a face (cuiva) parastas. — Ngr. **panagia**.

PANAHÍDĂ, *panahide*, s. f. (Înv.) Parastas. ✧ Expr. *A ridica panahidă* = a face parastas pentru un mort. ✦ Parte a prohodului care se cîntă la scoaterea mortului din casă. — Slav (v. sl. **panahida** < gr.).

PANAMÁ, *panamale*, s. f. I. Împletitură făcută din frunza unui arbust din Panama; *p. ext.* pălărie făcută dintr-o astfel de împletitură. ✦ Țesătură de bumbac sau de in care imită panamaua. II. Afacere frauduloasă de mari proporții, în care sînt implicate multe persoane. — Fr. **panama**.

PANARÁMĂ s. f. v. **panoramă**.

PANARÍȚIU, *panariții*, s. n. Inflamație supurativă a țesuturilor din jurul unghiilor; sugel. — Fr. **panaris** (lat. lit. **panaricium**).

PANAȘ, *panașuri*, s. n. Mănunchi de pene (colorate) care se aplica altădată la chipiul sau la coiful militarilor; surguci, pompon. — Fr. **panache**.

Panaș

PANAȘÁT, -Ă, *panașați, -te*, adj. (Rar) Împodobit cu panaș. — După fr. **panaché**.

PĂNĂ¹, *pene*, s. f. I. 1. Fiecare din formațiile cornoase care acoperă corpul păsărilor, compusă dintr-un cotor pe care sînt așezate simetric, lateral, fire (pufoase). ✧ Expr. *Ușor în pene* = îmbrăcat subțire; *p. ext.* rău îmbrăcat, zdrențăros. *Smuls de pene* = rușinat, umilit. *A lua* (pe cineva) *în* (sau *prin*) *pene* = a lua (pe cineva) la mușțuluială. *A se umfla în pene* = a se fuduli, a se îngîmfa. ✧ Compuse: *pana-zburătorului* = plantă erbacee cu flori mari, violete (*Lunaria annua*); *pana-gîștei* = mușchi cu tulpina dreaptă, cu ramuri arcuite și neegale, formînd tufe largi, verzi-gălbui (*Hylocomium triquetrum*). 2. (La pl.) Pene (1) de pasăre sau fire pufoase desprinse de pe cotoarele acestora, care servesc la umplerea pernelor, a saltelelor etc. 3. Podoabă făcută din una sau din mai multe pene (1), care se poartă la pălării; penaj, panaș, pompon. ✦ (Reg.) Podoabă făcută din diferite materiale; broderie în formă de floare. ✦ Aripă de gîscă sau de altă pasăre, folosită la ștergerea prafului de pe obiecte etc. ✦ Plută făcută din cotorul unei pene (1) de pasăre, pentru a ține cîrligul undiței la adîncimea voită. 4. Pana (1) de gîscă ascuțită și despicată la vîrf, întrebuințată altădată ca peniță; *p. ext.* toc de scris, condei. ✦ Fig. Stilul, felul de a scrie al unui autor; arta de a scrie; *p. ext.* scriitor. 5. (Reg.) Pănușă. II. 1. Bucată de lemn sau de metal, de forma unei prisme triunghiulare, întrebuințată pentru despicarea lemnelor, pentru detașarea unor bucăți dintr-un material etc. ✦ Piesă de lemn sau de metal, în formă de prismă, folosită la fixarea sau la înțepenirea unor piese, la asamblarea sau la solidarizarea unor organe de mașini, a unor elemente de construcție etc. ✦ (Tipogr.) Piesă care se intercalează între matrițele de linotip pentru a le spația. ✦ Parte lată, plană a unor obiecte, instrumente etc.; lamă. *Vislea lovește, fără să scoată pana loviturii din apă* (BART). ✦ Felioară de slănină cu care se împănează carnea. 2. Partea ciocanului, opusă capului, prelungită și subțiată spre vîrf. 3. Bețișor cu care se strîngă frînghia ferăstrăului pentru a întinde pînza; cordar (2). 4. (În expr.) *Pana căpăstrului* = știreang sau curea cu care se prinde calul. 5. Parte a cîrmei unei nave, care poate fi rotită în jurul unui ax vertical și asupra căreia se exercită presiunea apei cînd se schimbă direcția de mișcare a navei. 6. Placă mică de os, de celuloid etc. cu care se ating coardele cobzei; plectru. ✦ Lama unor instrumente de suflat; ancie. 7. (În expr.) *Pană de somn* = bucată de somn de la pînfece sau de la coadă, sărată sau preparată cu oțet. 8. (Sport, în expr.) *Categoria pană* = categorie în care intră luptătorii (în trecut și boxerii) avînd greutatea corpului între 54 și 57 kg. [Var.: **peană** s. f.] — Lat. pinna.

PĂNĂ², *pene*, s. f. Nefuncționare accidentală a unei mașini sau a unui vehicul, provocată de defectarea unei piese, de lipsa benzinei sau a uleiului etc. ✧ Expr. (Fam.) *A fi* (sau *a rămîne*) *în pană* = a fi împiedicat într-o activitate; a duce lipsă de ceva; a rămîne fără bani. — Fr. **panne**.

PANCARTĂ, *pancarte*, s. f. Placă de carton, de pînză, de lemn etc. pe care este scrisă o lozincă, o înștiințare etc. (și care este purtată la manifestații). — Fr. **pancarte**.

PÂNCOVĂ, *pâncove*, s. f. (Reg.) Gogoașă (1). — Magh. **pankó**.

PANCREÁS, *pancreasuri*, s. n. Glandă așezată înapoia stomacului, avînd o secreție externă, necesară digestiei, și una hormonală, indispensabilă reglării zahărului din organism. [Pr.: *-cre-us*] — Fr. **pancréas**.

Pancreas

PANCREÁTIC, -Ă, *pancreatici, -e*, adj. Care ține de pancreas; privitor la pancreas. [Pr.: *-cre-a-*] — Fr. **pancréatique**.

PANCROMÁTIC, -Ă, *pancromatici, -e*, adj. (Despre materiale fotografice) Care este sensibil la toate radiațiile din spectrul vizibil. — Fr. **panchromatique** (< gr.).

PANDALÍI s. f. pl. (Reg.) Furii; toane; criză de nervi. — Comp. ngr. **pantolmia**.

PANDANTÍV, *pandantive*, s. n. 1. Bijuterie care se poartă la gît, atîrnată de un lănțișor sau de o panglică. 2. Fiecare dintre cele patru porțiuni ale unei cupole, prin care aceasta se sprijină în cele patru colțuri ale încăperii pe care o acoperă — Fr. **pendentif**.

Pandantiv

PANDECTE s. f. pl. Culegere de hotăriri și decrete ale vechilor jurisconsulți romani, făcută în secolul al VI-lea din ordinul împăratului Justinian, care le-a dat putere de lege. — Fr. **pandectes** (lat. lit. **pandectae**).

PANDEMÓNIU s. n. (În mistica creștină) Adunarea, statul demonilor. ✦ Fig. Adunare de oameni în care domnește discordia, confuzia. — Fr. **pandémonium**.

PANDIȘPÁN, *pandișpanuri*, s. n. Prăjitură făcută din făină, ouă și zahăr. — Tc. **pandispanya** (< span.).

PÂNDLICĂ s. f. v. **panglică**.

PANDÚR, *panduri*, s. m. 1. Soldat din oastea pămînteană neregulată de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, alcătuită mai ales din țărani olteni. ✦ Luptător oltean din oastea lui Tudor Vladimirescu. ✦ Ostaș în serviciul poliției, după desființarea vechii miliții naționale. 2. Militar din divizia de voluntari «Tudor Vladimirescu», care a luptat alături de armata sovietică împotriva fascismului german. 3. (În baladele populare) Haiduc. — Magh. **pandur**.

PANDURÉSC, -EÁSCĂ, *pandurești*, adj. Care aparține pandurilor, privitor la panduri. — Din **pandur** + suf. *-esc*.

PANDURÍME s. f. (Rar) Mulțime, oaste de panduri. — Din **pandur** + suf. *-ime*.

PANEGÍRIC, *panegirice*, s. n. 1. (La vechii greci și romani) Discurs public, în care se elogia o personalitate însemnată sau se preamăreau faptele de vitejie ale strămoșilor. 2. Laudă (exagerată), elogiu (excesiv). — Fr. **panégyrique** (< gr.).

PANEGIRÍST, *panegiriști*, s. m. Persoană care face un panegiric (1); persoană care aduce cuiva laude exagerate. — Fr. **panégyriste**.

PANÉL, *panele*, s. n. 1. Placă de lemn alcătuită dintr-un miez de șipci, de scînduri înguste sau de fîșii de furnir gros, acoperit pe ambele fețe cu cîte o foaie de furnir; este întrebuințată la confecționarea mobilelor. 2. Ornament heraldic reprezentînd formații de frunze de plop, așezate cu vîrful în sus. — (1) Rus **panelĭ**, (2) fr. **panelle**.

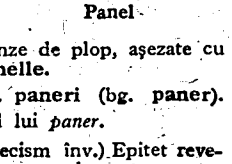

Panel

PANÉR, *panere*, s. n. Coș¹ (1). — Ngr. **paneri** (bg. **paner**).

PANERÁȘ, *panerașe*, s. n. Diminutiv al lui *paner*.

PANEVGHENÍE, *panevghenii*, s. f. (Grecism înv.) Epitet reverențios de adresare către un boier. — Ngr. **panevgenia**.

PANGANÉT, *panganeturi*, s. n. (Reg.) Baionetă. — Magh. **panganet**.

PANGÁR, *pangare*, s. n. Masă pe care se vînd lumînările în biserică. — Ngr. **pangari**.

PANGLICÁR, *panglicari*, s. m. Artist (de circ) care face scamatorii cu panglici; *fig.* șarlatan, escroc. — Din **panglică** + suf. *-ar*.

PÂNGLICĂ, *panglici*, s. f. 1. Fîșie îngustă de bumbac, de mătase, de catifea etc., folosită ca podoabă la îmbrăcămintea feminină. ✦ Fîșie îngustă de bumbac sau de mătase, îmbibată cu tuș, folosită la mașina de scris. ✦ Fîșie de pînză sau de metal, divizată în centimetri, care servește la măsurarea distanțelor. ✦ Produs intern eliar în industria filaturii, alcătuit dintr-un mănunchi subțire de fibre textile omogenizate și paralelizate. 2. Obiect flexibil de oțel sau de alt material, avînd grosime și lățime mică în raport cu lungimea; bandă. 3. (Pop.) Tenie. [Acc. și: *panglícă*. — Var.: (1; reg.) **pândlică, pámblică** s. f.] — Magh. **pántlika**.

PANGLICĂRÍE, *panglicării*, s. f. Scamatorie; *fig.* șarlatanie, escrocherie. — Din **panglicar** + suf. *-ie*.

PANGLICEÁ, *panglicele*, s. f. (Reg.) Panglicuţă. — Din pan**glică** + suf. *-ea*.

PANGLICÚŢĂ, *panglicuţe*, s. f. Diminutiv al lui *panglică* (1).

PANGOLÍN, *pangolini*, s. m. Mamifer din ţările tropicale, acoperit cu solzi, lipsit de dinţi şi având o coadă lungă şi puternică *(Manis pentadactyla)*. — Fr. **pangolin**.

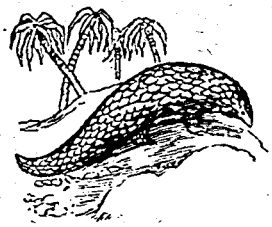

Pangolin

PÁNICĂ s. f. Spaimă cumplită de care este cuprinsă subit (şi fără temei) o persoană sau o colectivitate. — Fr. **panique**.

PANÍCULĂ, *panicule*, s. f. Inflorescenţă în formă de con sau de piramidă, cu o axă principală, care poartă, la diferite distanţe, ramuri din ce în ce mai scurte înspre vîrful ei. — Fr. **panicule** (lat. lit. **panicula**).

PANIFICÁ, *panific*, vb. I. Tranz. A efectua procesul de panificaţie. — După fr. **panifier**.

PANIFICÁBIL, **-Ă**, *panificabili*, *-e*, adj. (Despre făinuri) Care poate fi transformat în pîine. — Din **panifica** + suf. *-(a)bil* (după fr. *panifiable*).

PANIFICÁŢIE s. f. Acţiunea de a panifica; transformarea făinurilor în pîine; ansamblul proceselor fizice, chimice şi biochimice prin care amidonul şi glutenul din făinuri sînt transformate în pîine sub acţiunea apei, a gazelor de afînare şi a temperaturii din timpul coacerii. — Fr. **panification**.

PANONIÁN s. n. Epoca pliocénului din podişul Transilvaniei şi din depresiunea panonică; serie de straturi geologice din această epocă. — După fr. **pannonien**.

PANOPLÍE, *panoplii*, s. f. 1. Colecţie de arme aranjate pe un panou; panoul pe care sînt aşezate aceste arme. 2. (Înv.) Armura completă a unui cavaler medieval. — Fr. **panoplie** (< gr.).

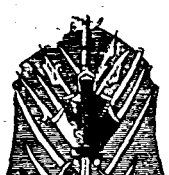

Panoplie

PANÓPTIC, *panoptice*, s. n. 1. Clădire construită în aşa fel încît interiorul ei (cu scene sau materiale documentare) să poată fi cuprins dintr-o singură privire. 2. Expoziţie de figuri de ceară. — Fr. **panoptique** (< gr.).

PANORÁMĂ, *panorame*, s. f. 1. Privelişte din natură cu orizont larg, văzută de departe şi de la înălţime. 2. Tablou de proporţii mari, zugrăvit pe peretele unei camere rotunde şi astfel luminate, încît să dea iluzia unei imagini reale; *p. ext.* clădire circulară în care se află zugrăvit un asemenea tablou. 3. Panoptic (2); *p. ext.* spectacol popular cu scamatorii, acrobaţii, expoziţie de animale exotice etc.; baracă în care se poate vedea un astfel de spectacol. [Var.: (reg.) **panarámă** s. f.] — Fr. **panorama**.

PANORÁMIC, **-Ă**, *panoramici*, *-e*, adj. De panoramă, privitor la panoramă. — Fr. **panoramique**.

PANORTODÓX, **-Ă**, *panortodocşi*, *-xe*, adj. Care priveşte toate bisericile ortodoxe; al întregii ortodoxii. — Din **pan-** + **ortodox**.

PANÓU, *panouri*, s. n. 1. Planşă mare de lemn sau de carton fixată pe un zid, pe un cadru etc., pe care se lipesc afişe, se scriu lozinci etc. ✧ *Panou de onoare* = panou pe care sînt prezentaţi cei care s-au distins într-o muncă. 2. Porţiune (plană) din suprafaţa unei construcţii sau a unui element de construcţie, limitată prin fîşii de altă culoare sau făcute din alt material. ✧ *Panou de comandă* = placă de marmură sau de bachelită, pe care sînt centralizate toate dispozitivele de comandă ale unei maşini, ale unei uzine, ale unui vapor etc.; tablou de comandă. ✦ Tablă de lemn pe care este fixat coşul la jocul de baschet. ✧ *Panou de tragere* (sau *de tir*) = pînză întinsă pe un cadru de lemn, pe care sînt trasate cercuri concentrice, servind ca ţintă la exerciţiile de tragere. *Panou de exploatare* = porţiune mai mare dintr-un cîmp de exploatare, mărginită de galerii şi de plane înclinate. 3. Piesă de lemn, de metal, de piatră etc., cu grosime mică în raport cu celelalte dimensiuni, folosită la căptuşirea unor elemente de construcţie, la susţinerea unor aparate, a unor inscripţii etc. sau la asamblarea cu alte elemente asemănătoare, pentru a forma o piesă, un dispozitiv, o construcţie sau un sistem tehnic. — Fr. **panneau**.

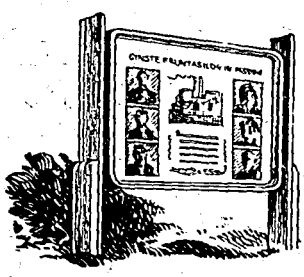

Panou de onoare

PANROMÁNIC, **-Ă**, *panromanici*, *-e*, adj. Care aparţine tuturor popoarelor romanice sau neolatine; privitor la popoarele romanice sau neolatine. — Din **pan-** + **romanic**.

PANSÁ, *pansez*, vb. I. Tranz. 1. A lega, a bandaja o rană sau un organ bolnav; *p. ext.* a îngriji o rană sau un organ bolnav, aplicînd medicamentele şi pansamentele necesare. 2. A curăţa caii sau vitele de murdărie cu ţesala şi cu peria. — Fr. **panser**.

PANSÁJ, *pansaje*, s. n. Faptul de *a pansa* (2).

PANSAMÉNT, *pansamente*, s. n. Faptul de *a pansa* (1); ansamblul operaţiilor care se fac pentru îngrijirea rănilor; (concr.) materialul folosit în acest scop; fîşia de tifon împreună cu medicamentele aplicate pe o rană sau pe un organ bolnav.

PANSEÁ, *pansele*, s. f. Plantă erbacee cu flori catifelate, multicolore, cultivată ca plantă ornamentală *(Viola tricolor)*. — Fr. **pensée**.

Pansea

PANSELÚŢĂ, *panseluţe*, s. f. Diminutiv al lui *pansea*.

PANSIÓN s. n. v. **pensiọn**.

PANSLÁV, **-Ă**, *panslavi*, *-e*, adj. Care aparţine tuturor popoarelor slave, privitor la toate popoarele slave. — Fr. **panslave**.

PANSLAVÍSM s. n. Curent politic reacţionar apărut în secolul al XIX-lea, care urmărea unirea într-un singur stat a tuturor ţărilor slave, în frunte cu Rusia ţaristă. — Fr. **panslavisme**.

PANTAHÚZĂ, *pantahuze*, s. f. (Rar) Listă de subscripţie cu care se strîngeau odinioară bani pentru clădirea sau pentru repararea unei biserici. — Ngr. **pantahusa**.

PANTALÓN, *pantaloni*, s. m. 1. (De obicei la pl.) Îmbrăcăminte bărbătească care acoperă corpul de la briu în jos, pe albituri, învelind fiecare picior în parte. 2. Piesă de tablă sau de metal turnat, goală în interior, folosită la bifurcarea unei conducte. — Fr. **pantalon**.

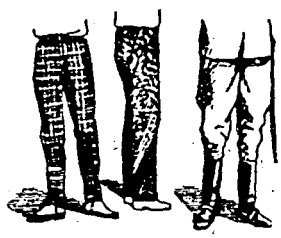

Pantaloni

PANTALONÁR, *pantalonari*, s. m. 1. Nume dat de boierii reacţionari din secolul trecut tinerilor progresişti, care adoptaseră îmbrăcăminţea din Occident. ✦ Nume dispreţuitor dat de ţărani celor îmbrăcaţi orăşeneşte. 2. Croitor care lucrează numai pantaloni. — Din **pantalon** + suf. *-ar*.

PANTALONÁŞ, *pantalonaşi*, s. m. Diminutiv al lui *pantalon*.

PÁNTĂ[1], *pante*, s. f. 1. Înclinare a unui teren; porţiune de teren cu suprafaţa înclinată; povîrniş, coastă. ✧ Loc. adv. şi adj. *În pantă* = înclinat, pieziş. 2. Unghiul ascuţit, format de o dreaptă sau de un plan cu planul orizontal; tangenta trigonometrică a acestui unghi; înclinare. — Fr. **pente**.

PÁNTĂ[2], *pente*, s. f. (Înv.) Fîşie îngustă de metal (folosită la ferecatul roţilor). — Pol. **bant** (< germ.).

PANTEÍSM s. n. Teorie filozofică idealistă care identifică divinitatea cu întreaga natură. [Pr.: *-te-ism*] — Fr. **panthéisme**.

PANTEÍST, **-Ă**, *panteişti*, *-ste*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care ţine de panteism, privitor la panteism; care admite panteismul. 2. S. m. şi f. Adept al panteismului. — Fr. **panthéiste**.

PANTEÓN s. n. 1. (În unele ţări) Clădire, considerată ca monument naţional, în care se depun rămăşiţele pămînteşti ale oamenilor iluştri. ✦ Fig. Galeria oamenilor iluştri ai unei ţări. 2. (La greci şi la romani) Templu consacrat cultului tuturor zeilor. [Pr.: *-te-on*] — Fr. **panthéon**.

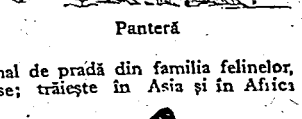

Panteră

PANTÉRĂ, *pantere*, s. f. Animal de pradă din familia felinelor, avînd blana gălbuie cu pete închise; trăieşte în Asia şi în Africa *(Felis pardus)*. — Fr. **panthère**.

PANTOCRÁTOR s. n. Icoană zugrăvită în bisericile ortodoxe pe bolta naosului, reprezentînd pe Iisus Hristos ca împărat al lumii; cupola de deasupra naosului, unde se află această icoană. — Ngr. **pantokrator**.

PANTÓF, *pantofi*, s. m. Încălţăminte de piele sau de pînză, care acoperă laba piciorului pînă la gleznă. — Germ. **Pantoffel**.

Pantofi

PANTOFÁR, *pantofari*, s. m. Cizmar. — Din **pantof** + suf. *-ar*.

PANTOFĂRÍE, *pantofării*, s. f. Cizmărie. — Din **pantofar** + suf. *-ie*.

PANTOFIÓR, *pantofiori*, s. m. Diminutiv al lui *pantof*.

PANTOGRÁF, *pantografe*, s. n. 1. Aparat care serveşte la reproducerea unui desen, a unui plan etc., la aceeaşi mărime sau la o scară diferită. 2. Dispozitiv montat pe acoperişul vehiculelor cu tracţiune electrică şi servind ca priză de curent. — Fr. **pantographe**.

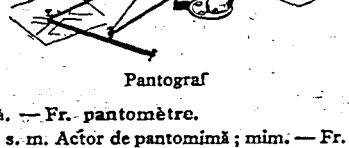

Pantograf

PANTOMÉTRU, *pantometre*, s. n. Instrument cu care se măsoară înclinarea terenului pe o porţiune dată. — Fr. **pantomètre**.

PANTOMÍM, *pantomimi*, s. m. Actor de pantomimă; mim. — Fr. **pantomime**.

PANTOMÍMĂ, *pantomime*, s. f. Gen de reprezentaţie teatrală mută, în care actorii exprimă diversele acţiuni dramatice numai prin gesturi sau prin mimică; scenariul unei astfel de reprezentaţii; *p. ext.* (impr.) gest, mimică. [Var.: **pantomínă** s. f.] — Fr. **pantomime**.

PANTOMÍMIC, -Ă, *pantomimici, -e*, adj. De pantomimă, ca într-o pantomimă, exprimat prin gesturi. — Fr. **pantomimique**.

PANTOMÍNĂ s. f. v. **pantomimă**.

PANŢARÓLĂ, *panţarole*, s. f. Numele unui joc de cărţi care se joacă între trei persoane. — Pol. **pancerola**.

PANŢÍR, *panţiri*, s. m. (Înv.) Soldat călăreţ, îmbrăcat în zale. ✦ Funcţionar al poliţiei. — Pol. **pancerz** (< germ.).

PÁOS s. n. (În practicile religioase creştine) 1. Ofrandă de vin şi de pîine, care se dă pentru morţi. ✦ Vin sau aghiazmă cu care preotul stropeşte pe mort, înainte de a-l îngropa. 2. (Reg.) Urcior cu apă dat de pomană sau aşezat la răspîntii pentru trecători, cînd trece un convoi mortuar. [Var.: **páus** s. n.] — Lat. ***pausum** *(< pausare)*.

PAP s. n. Substanţă lipicioasă preparată din gluten şi întrebuinţată la lipiri rezistente, în special la confecţionarea încălţămintei. ✦ Material de lipit, preparat în casă, din făină şi apă. — Germ. **Pappe**.

PAPA s. m. (Franţuzism) Tată. — Fr. **papă**.

PAPAGÁL, *papagali*, s. m. 1. Pasăre tropicală cu ciocul gros şi încovoiat, cu pene felurit şi viu colorate, care, dresată, poate imita vorba omului. ✧ Expr. (Fam.) *A avea papagal* = a fi bun de gură. ✧ Compus: *papagal-ţigănesc* = ceucă. 2. Fig. Persoană care repetă mecanic părerile sau cuvintele altuia. 3. Cleşte cu dinţi, folosit în lucrările de montare sau de reparare a ţevilor. — It. **pappagallo**.

Papagal

PAPAGALICÉSC, -EÁSCĂ, *papagalicești*, adj. De papagal, ca de papagal. — Din **papagal** + suf. *-ic-esc*.

PAPAGALICÉŞTE adv. Ca un automat; mecanic. — Din **papagalic**[esc] + suf. *-eşte*.

PAPAINOÁGE s. n. pl. Picioroange, catalige. ✧ Expr. *A vorbi în papainoage* = a vorbi în bătaie de joc. [Pr.: *-pai-*]—Comp. ucr. **panoga**.

PAPÁL, -Ă, *papali, -e*, adj. Care aparţine papei, privitor la papă; *p. ext.* catolic. — Fr. **papal**.

PAPALITÁTE s. f. I. Guvernare (spirituală sau politică) a unui papă; puterea, autoritatea papilor. 2. Demnitatea de papă; timpul cît un papă ocupă demnitatea pontificală; pontificat. — Lat. lit. **papalitas, -atis**.

PAPALÚGĂ s. f. 1. Termen cu care se denumeşte o femeie urîtă, înaltă şi slabă. 2. (În superstiţii) Stafie, arătare. — Din **papaludă** + **paparugă**.

PAPANÁŞ, *papanaşi*, s. m. 1. Preparat culinar făcut din brînză de vacă, ouă, făină sau griş, şi fiert sau prăjit în tigaie. 2. Plantă erbacee cu flori mici, alburii sau trandafirii *(Trifolium arvense)*. — (1) Din **papă**[1].

Papanaş

PAPÁRĂ s. f. 1. Mîncare preparată din felii de pîine prăjită, presărate cu brînză şi opărite cu apă sau cu lapte. ✧ Expr. (Fam.) *A mînca (o) papară* sau *papara* (cuiva) = a mînca bătaie, a fi bătut sau certat cu asprime. *A face pe* (sau *din*) *cineva papară* = a omorî, a distruge, a nimici pe cineva. *A şti papara cuiva* = a cunoaşte felul aspru de a fi al cuiva, a fi avut de suferit de pe urma asprimii cuiva. 2. (Reg.) Mîncare făcută din ouă bătute şi prăjite în grăsime; jumări, scrob. ✦ Mîncare făcută din mămăligă amestecată cu brînză şi untură sau unt. [Var.: (reg.) **păpáră** s. f.] — Bg., sb. **popara**.

PAPARÚDĂ, *paparude*, s. f. 1. (Pop.) Fată sau femeie care, în vreme de secetă, îşi înfăşoară corpul în verdeaţă, cîntă şi dansează pe uliţe şi face invocaţii către ploaie. 2. Fig. Femeie îmbrăcată ridicol. — Ngr. **peperuda**.

Paparudă

PAPARÚGĂ, *paparuge*, s. f. (Entom.) Buburuză.

PAPARÚNĂ, *paparune*, s. f. 1. Plantă erbacee cu flori roşii pătate cu negru şi cu fructul o capsulă, acoperită cu peri aspri *(Glaucium corniculatum)*. 2. (La pl.) Florile unei specii de mac asemănătoare cu cele ale plantei descrise mai sus. — Ngr. **paparuna**.

PAPAVERACÉE, *papaveracee*, adj. f. (Despre plante) Care se caracterizează printr-un suc lăptos (avînd proprietăţi narcotice). ✦ (Substantivat, la pl.) Familie de plante care au un astfel de suc; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie. — Fr. **papavéracées**.

PAPAVERÍNĂ s. f. Alcaloid extras din opiu sau preparat sintetic, avînd întrebuinţări în medicină. — Fr. **papavérine**.

PÁPĂ[1] s. f. 1. (În graiul copiilor) Mîncare. 2. (Reg.) Papară (2); scrob. — Lat. **pappa**.

PÁPĂ[2], *papi*, s. m. Şeful bisericii catolice. — Lat. lit. **papa**.

PAPÁ-LÁPTE s. m. invar. Epitet dat unei persoane lipsite de energie, de vigoare şi de iniţiativă. — Din **papă**[1] + **lapte**.

PAPETĂRÍE, *papetării*, s. f. Magazin sau secţie într-o librărie în care se vînd caiete, creioane, peniţe, hîrtie etc.; articolele care se vînd într-o astfel de librărie. — Fr. **papeterie**.

PAPILÁR, -Ă, *papilari, -e*, adj. Cu papile, format din papile. — După fr. **papillaire**.

PAPÍLĂ, *papile*, s. f. Mică proeminenţă (formată de ramificaţiile terminale nervoase sau vasculare) pe suprafaţa dermei sau a unor mucoase şi care dau pielii sensibilitate. — Fr. **papille** (lat. lit. **papilla**).

PAPILIONACÉE, *papilionacee*, s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate cu petalele asemănătoare cu aripile unui fluture; (şi la sg.) plantă făcînd parte din această familie. [Pr.: *-li-o-*] — După fr. **papilionacées**.

PAPIÓN, *papioane*, s. n. Cravată bărbătească înnodată în formă de aripi de fluture. [Pr.: *-pi-on*] — Fr. **papillon**.

Papion

PAPIÓTĂ, *papiote*, s. f. 1. Aţă de cusut înfăşurată pe un mic sul de hîrtie. 2. Sul mic de hîrtie pe care femeile îşi răsucesc părul pentru a-l bucla. [Pr.: *-pi-o-*] — Fr. **papillote**.

PAPIROLOGÍE s. f. Ştiinţă care studiază papirusurile vechi egiptene sau greceşti. — Fr. **papyrologie**.

PAPÍRUS, *papirusuri*, s. n. Plantă acvatică cu tulpina formată din foiţe membranoase *(Cyperus papyrus)*; material fabricat din tulpina acestei plante, pe care se scria în antichitate şi în evul mediu. ✦ Manuscris pe un astfel de material. — Fr. **papyrus**.

Papirus

PAPÍSM s. n. (Înv.) Catolicism. — Fr. **papisme**.

PAPÍST, -Ă, *papişti, -ste*, s. m. şi f. (Înv.) Catolic. — Fr. **papiste**.

PAPISTÁŞ, -Ă, *papistaşi, -e*, s. m. şi f. (Depr., rar) Catolic. [Var.: **păpistáş, -ă** s. m. şi f.] — Magh. **páplstás**.

PAPISTĂŞÉSC, -EÁSCĂ, *papistăşeşti*, adj. (Depr., rar) Catolic. [Var.: (reg.) **păpistăşésc, -eáscă** adj.] — Din **papistaş** + suf. *-esc*.

PAPISTĂŞÍ, *papistăşesc*, vb. IV. Tranz. (Depr., rar) A face pe cineva catolic; a impune cuiva religia catolică. — Din **papistaş**.

PAPISTĂŞÍE s. f. (Depr., rar) Catolicism; acţiune (de propagandă) desfăşurată de catolicism. [Var.: (reg.) **păpistăşie** s. f.] — Din **papistaş** + suf. *-ie*.

PAPÓRNIŢĂ, *papornițe*, s. f. (Rar) 1. Sticlă îmbrăcată în papură. 2. Coş de papură. — Din **papură** + suf. *-niţă*.

PÁPRICAŞ s. n. Mîncare cu sos, făcută din bucăţi de carne gătite cu multă boia de ardei. ✦ Gulaş. [Acc. şi: *papricáş*] — Magh. **paprikás**.

PÁPRICĂ, (1) *paprici*, s. f. 1. (Reg.) Ardei. 2. Boia de ardei. [Acc. şi: *paprícă*] — Magh. **paprika**.

PAPUÁŞ, -Ă, *papuaşi, -e*, s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de rasă neagră a Melaneziei. — După fr. **Papouas**.

PAPÚC[1] s. m. v. **papucă**.

PAPÚC[2], *papuci*, s. m. 1. Încălţăminte uşoară (fără călcîi) care se poartă în casă; (în trecut) orice fel de încălţăminte. ✧ Expr. *A o lua* (sau *a o şterge*) *la papuc* = a fugi. (Fam.) *A fi* (sau *a pune, a ţine* etc.) *sub papuc* = a fi (sau a pune, a ţine etc.) sub ascultarea cuiva, a se lăsa condus de cineva. (Rar) *A lăsa* (pe cineva) *la papuci* = a sărăci. *A da* (cuiva) *papucii* = a da (pe cineva) afară. 2. Piesă de lemn care se aşază la baza unui stîlp, pentru a-i mări suprafaţa de sprijin. ✦ Piesă de oţel fixată la capătul inferior al unui pilot, pentru a împiedica strivirea capătului acestuia cînd este bătut în pămînt. ✦ Palier pentru rezemarea pe capre a cablului purtător al unui funicular. ✦ Piesă folosită pentru legarea demontabilă a unor conducte sau a unor cabluri la bornele maşinilor electrice, ale aparatelor etc. 3. Compus: *papucul-doamnei* = plantă erbacee cu flori mari, în formă de papuc (1) *(Cypripedium calceolus)*. [Var.: (reg.) **păpúc** s. m.] — Tc. **pabuç**.

PAPUCÁR, *papucari*, s. m. (Înv. şi reg.) Cizmar. [Var.: **păpucár** s. m.] — Din **papuc**[2] + suf. *-ar*.

PAPUCÁŞ, *papucaşi*, s. m. Papucel. [Var.: (reg.) **păpucáş** s. m.] — Din **papuc**[2] + suf. *-aş*.

PAPÚCĂ s. m. (Înv.) Bunic. [Var.: **papúc** s. m.] — Comp. ngr. **pappus**.

PAPUCÉL, *papucei*, s. m. Diminutiv al lui *papuc*[2].

PAPUGÍU, *papugii*, s. m. Om de nimic, care se ţine de înşelăciuni, care trăieşte din şiretlicuri. — Tc. **papuççu**.

PÁPURĂ, (rar) *papuri*, s. f. Plantă cu tulpina înaltă şi subţire, cu frunze lungi şi înguste, care creşte în locuri mlăştinoase *(Typha angustifolia)*; frunzele acestei plante, din care se fac rogojini, coşuri etc. — Lat. ***papura** *(= papyrus)*.

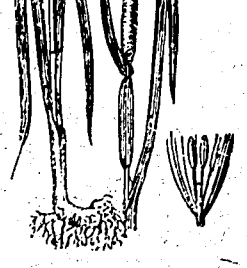

Papură

PAR[1], *pare*, adj. n. (Despre numere întregi) Divizibil cu numărul doi. *8 este un număr par*.—Fr. **pair** (lat. lit. **par, paris**).

PAR[2], *pari*, s. m. 1. Lemn lung şi subţire (ascuţit la un capăt) care are diferite întrebuinţări. ✧ Expr. *A (i) se ap opia* (sau *a (i) se strînge*) (cuiva) *funia la* (sau *de*) *par*, se spune despre cei ajunşi

într-o situație desperată sau aproape de sfîrșitul vieții. 2. Bită, ciomag. ◇ Loc. adv. *Cu parul* = cu forța. 3. Cracă groasă de copac. ◇ *Par de oale* = prepeleac (1). — Lat. palus.

PARA¹- Element de compunere care: a) arată că în noțiunea exprimată de compus intră atît ideea de «ceva asemănător», «ceva alăturat» cît și cea de «contrar», «opus» «împotriva» lucrului exprimat prin cuvîntul simplu; servește la formarea unor substantive ca: *parascînteie, parafoc* etc. și a unor adjective ca: *paramilitar* etc.; b) intră în compunerea unor formații ocazionale care însoțesc cuvîntul simplu, imprimînd o nuanță de intensitate calităților atribuite obiectului respectiv; c) (depr.) arată că obiectul respectiv se află în foarte mare cantitate. — Lat. lit. **para-** (gr. **para**).

PARĂ², *parale*, s. f. 1. Veche monedă divizionară, egală cu a suta parte dintr-un leu; (astăzi) ban de valoare neînsemnată. ◇ Expr. *A nu avea (nici o) para* sau *a fi fără (nici o) para (chioară* sau *frîntă)* = a nu avea nici un ban. *Pînă într-o para* sau *pînă la (o) para* = pînă la ultimul ban; exact. *Ca o para* = fără discuție, sigur, clar. *A face* (pe cineva) *de două parale* = a certa, a ocări (pe cineva); a batjocori (pe cineva), a-l face de rîs. *A lua* (pe cineva) *la trei parale* = a-i cere cuiva socoteală pentru ceea ce a făcut. ✦ *Cinci parale* = monedă veche, care valora a douăzecea parte dintr-un leu. 2. (Fam., la pl.) Bani; avere în bani. ◇ Expr. *Face parale* = merită să fie apreciat, are valoare, e frumos, e bun. *Nu face parale* sau *nu face nici o para (chioară* sau *nici două parale)* = este lipsit de valoare. *A ști cîte parale face cineva* = a fi bine lămurit în privința cuiva, a ști că nu prețuiește mult, că este lipsit de merite. — Tc. para.

PARĂ³, *parez*, vb. I. Tranz. (Adesea fig.) A evita printr-o contralovitură o lovitură la duel, la scrimă etc. — Fr. parer (< it.).

PARÁBOLĂ¹, *parabole*, s. f. Curbă care reprezintă locul geometric al punctelor egal depărtate de un punct fix (numit focar) și de o dreaptă fixă (numită directoare). — Fr. parabole (< gr.).

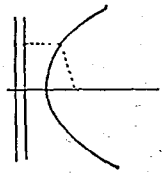
Parabolă

PARÁBOLĂ², *parabole*, s. f. Istorioară alegorică cu un cuprins religios sau moral; pildă; *p. ext.* alegorie, metaforă. — Lat. lit. parabola (fr. parabole).

PARABÓLIC, -Ă, *parabolici, -e*, adj. De forma unei parabole¹; curbat. — Fr. parabolique.

PARABOLOÍD, *paraboloizi*, s. m. (Geom.) Suprafață descrisă de o parabolă care se deplasează astfel încît planul ei rămîne mereu paralel cu el însuși, iar vîrful ei rămîne pe altă parabolă dată. — Fr. paraboloïde.

PARACENTÉZĂ, *paracenteze*, s. f. Puncție efectuată într-o pungă de puroi din organism. — După fr. paracentèse (< gr.).

PARACHÉRNIȚĂ, *parachernițe*, s. f. Plantă erbacee cu flori verzui *(Parietaria officinalis* sau *erecta)*. — Comp. lat. lit. parietaria.

PARACLÍS¹, *paraclise*, s. n. Capelă zidită alături de o biserică sau aflată în interiorul unei clădiri. — Ngr. paraklision.

PARACLÍS², *paraclise*, s. n. (În ritualul creștin) Slujbă religioasă de laudă și de invocare a Fecioarei Maria sau a unui sfînt. — Slav (v. sl. paraklisu < gr.).

PARACLISIÉR, *paracliseri*, s. m. Persoană însărcinată cu îngrijirea și cu paza unei biserici; țircovnic. ✦ (Înv.) Cîntăreț de biserică. [Var.: paraclisiér s. m.] — Ngr. paraekklisiarhis.

PARACLISIÉR s. m. v. paracliser.

PARADÁ, *paradez*, vb. I. Intranz. (Rar) A se arăta, a se pune (ostentativ) în evidență; a se afișa. — Fr. parader.

PARÁDĂ, *parade*, s. f. 1. Festivitate militară la care defilează diferite trupe, *p. ext.* ceremonie. ◇ Loc. adj. *De paradă* = de ochii lumii, de formă. ◇ Expr. *A face paradă de* (sau *cu) ceva* = a face ceva în mod ostentativ pentru a produce efect, a se făli cu ceva. 2. (Înv.) Cortegiu solemn, alai. [Var.: (reg.) parádie s. f.] — Fr. parade.

PARÁDIE s. f. v. paradă.

PARADÍGMĂ, *paradigme*, s. f. 1. Ansamblul formelor flexionare ale unei părți de vorbire. 2. (Înv.) Exemplu, model, pildă. — Fr. paradigme.

PARADÍS s. n. 1. Rai. ◇ Expr. *Ca în paradis* = foarte fericit. ✦ Fig. Loc plăcut, minunat. 2. Compus: *pasărea-paradisului* = pasăre cu pene bogate și frumos colorate, care trăiește în insulele Malaeziei, în China și în India *(Paradisea apoda)*. — Fr. paradis.

Pasărea-paradisului

PARADIZIÁC, -Ă, *paradiziaci, -e*, adj. Ca în paradis; minunat, încîntător. [Pr.: *-zi-ac*] — Fr. paradisiaque.

PARADÓS, *paradosuri*, s. n. Parapet de pămînt în spatele unui șanț, făcut pentru a apăra pe militarii adăpostiți în șanț contra loviturilor din spate. — Fr. parados.

PARADOSÍ, *paradosesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A preda o materie de învățămînt; a învăța ceva pe cineva. — Ngr. paradido, viit. paradoso.

PARADÓX, *paradoxuri*, s. n. 1. Opinie (absurdă) contrară adevărului îndeobște acceptat; *p. ext.* nepotrivire, ciudățenie. 2. (În expr.) *Paradoxul hidrostatic* = faptul (ciudat în aparență) că presiunea unui lichid este aceeași în orice punct al unei suprafețe orizontale, nedepinzînd de forma vasului. *Paradox geometric* = figură geometrică care, privită fugar, duce la concluzii greșite sau la contraziceri aparente. — Fr. paradoxe (< gr.).

PARADOXÁL, -Ă, *paradoxali, -e*, adj. Care ține de paradox; de neînțeles; ciudat. — Fr. paradoxal.

PARAFÁ, *parafez*, vb. I. Tranz. 1. A semna prin parafă (1), a întări un act prin semnătură cu parafă. 2. A aplica o parafă (1) pe fiecare foaie în parte a unui registru; a sigila, a pecetlui cu ceară roșie cusătura unui registru sau a unui dosar, ca să nu se poată scoate sau adăuga foi. — Fr. parafer (parapher).

PARAFÁRE, *parafări*, s. f. Acțiunea de *a parafa*.

PARAFÁT, -Ă, *parafați, -te*, adj. (Despre acte, registre, dosare etc.) Semnat prin parafă (1). — V. *parafa*.

PARÁFĂ, *parafe*, s. f. 1. Iscălitură prescurtată; pecete cu o semnătură sau cu anumite inițiale. 2. Trăsătură de condei adăugată la sfîrșitul unei iscălituri, pentru a o deosebi de altele sau pentru a o împodobi; *p. ext.* linie de ornament. — Fr. parafe.

PARAFINÁ, *parafinez*, vb. I. Tranz. A acoperi cu un strat de parafină. — Fr. paraffiner.

PARAFINÁRE, *parafinări*, s. f. Acțiunea de *a parafina* și rezultatul ei.

PARAFÍNĂ, *parafine*, s. f. Substanță solidă, albă și translucidă, constînd dintr-un amestec de hidrocarburi saturate, obținută la distilarea țițeiului sau a cărbunilor și întrebuințată la fabricarea lumînărilor, la impregnarea hîrtiei și a țesăturilor, ca materie primă în industria chimică etc. — Fr. paraffine.

PARAFÍNIC, -Ă, *parafinici, -e*, adj. Al parafinei, privitor la parafină; din parafină. — Fr. paraffinique.

PARAFINÓS, -OÁSĂ, *parafinoși, -oase*, adj. Care conține parafină. — După fr. paraffineux.

PARAFÓC s. n. Zid făcut dintr-un material refractar, care apără de flăcări o parte mai sensibilă a unei căldări de aburi. — Din para¹- + foc (după fr. *parafeu)*.

PARAFRAZÁ, *parafrazez*, vb. I. Tranz. A exprima într-o formulare personală (și mai pe larg) conținutul unui text. — Fr. paraphraser.

PARAFRAZÁRE, *parafrazări*, s. f. Faptul de *a parafraza*.

PARÁFRAZĂ, *parafraze*, s. f. 1. Expunere într-o formulare personală (și mai pe larg) a conținutului unui text. 2. Prelucrare cu caracter de improvizație liberă a unei teme muzicale, împrumutată din altă operă. — Fr. paraphrase.

PARAFÚLGER, *parafulgere*, s. n. 1. Dispozitiv care leagă de pămînt un punct al unei conducte sau al unei instalații electrice, pentru a le proteja împotriva supratensiunilor de origine atmosferică. 2. (Înv.) Paratrăsnet. — Din para¹- + fulger (după fr. *parafoudre)*.

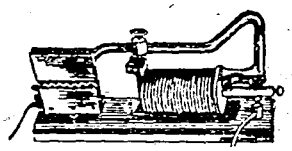
Parafulger (1)

PARAGÁT, *paragate*, s. n. Unealtă de pescuit alcătuită dintr-un șir de cîrlige cu nadă și folosită la pescuitul nisetrului, a calcanului etc. — Ngr. paragadi.

PARAGENÉZĂ s. f. Formarea în aceeași epocă a mai multor minerale asociate. ✦ Asociație de minerale formată în aceeași epocă. — Fr. paragénèse (< gr.).

PARÁGINĂ, *paragini*, s. f. Teren necultivat, acoperit de buruieni. ✦ Ruină, dărăpănătură. ✦ Stare de părăsire, de neîngrijire a unui teren sau a unei clădiri. [Var.: părágină s. f.] — Magh. parrag + [ț]ellină.

PARAGLOBÍNĂ s. f. Substanță proteică, prezentă în sînge și care contribuie la formarea fibrinei din sînge. — Fr. paraglobine.

PARAGRÁF, *paragrafe*, s. n. 1. Capitol dintr-un text de lege, dintr-un tratat, dintr-un statut etc. (corespunzînd unui articol). 2. Pasaj al unui text scris despărțit de restul textului printr-un alineat nou (și printr-un semn grafic special); fragment dintr-un text. — Fr. paragraphe.

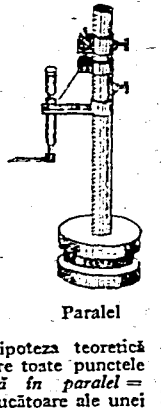
Paralel

PARALÁCTIC, -Ă, *paralactici, -e*, adj. Al paralaxei, privitor la paralaxă. — Fr. parallactique.

PARALÁXĂ, *paralaxe*, s. f. Unghiul dintre dreptele care unesc un punct foarte depărtat cu extremitățile unei baze de observare. — Fr. parallaxe.

PARALÉL¹, *paraleluri*, s. n. Instrument folosit la trasarea unor distanțe sau la trasarea pe o piesă a unor linii paralele cu un plan dat. — Fr. parallèle.

PARALÉL², -Ă, *paraleli, -e*, adj. (Adesea adverbial) 1. (Despre drepte) Care are toate punctele la aceeași distanță de o dreaptă sau de un plan cu care nu se întretaie, oricît s-ar prelungi (decît în ipoteza teoretică a unei prelungiri la infinit) ✦ (Despre planuri) Care are toate punctele la aceeași distanță de alt plan. ◇ Expr. *Legătură în paralel* = mod de legare a două sau a mai multor părți conducătoare ale unei

instalații, astfel încît ele să fie străbătute simultan de același element. 2. Care se produce concomitent și evoluează în mod similar cu altceva. — Fr. **parallèle.**

PARALÉLĂ, *paralele*, s. f. 1. Linie sau suprafață situată, în toată întinderea ei, la egală distanță de altă linie sau de altă suprafață, cu care nu se întretaie, oricît de mult s-ar prelungi, decît (teoretic) la infinit. ✦ Fiecare dintre cercurile imaginare, determinate de intersecția geoidului cu planurile perpendiculare pe axa polilor. 2. (La pl.) Aparat de gimnastică format din două bare paralele așezate pe stîlpi; (la sg.) fiecare dintre cele două bare ale acestui aparat. 3. Fig. Comparare a două persoane, fenomene, opere etc. — Fr. **parallèle.**

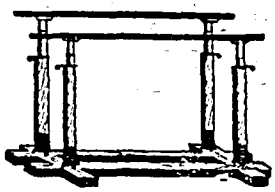

Paralele

PARALELIPIPÉD, *paralelipipede*, s. n. Prismă a cărei bază este un paralelogram. — Fr. **parallélépipède.**

PARALELIPIPÉDIC, -Ă, *paralelipipedici, -e*, adj. Care are forma unui paralelipiped. — Fr. **parallélépipédique.**

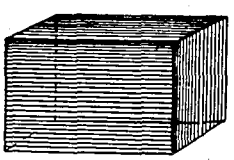

Paralelipiped

PARALELÍSM s. n. 1. Starea a două sau a mai multor lucruri paralele. 2. Paralelă (3). — Fr. **parallélisme.**

PARALELOGRÁM, *paralelograme*, s. n. Patrulater care are laturile opuse paralele și egale. ✧ *Paralelogramul forțelor* = construcție grafică cu ajutorul căreia se determină rezultanta a două forțe concurente. — Fr. **parallélogramme.**

PARALÉU, *paralei*, s. m. (Mai ales în corelație cu *leu*) Leu foarte mare și puternic; *fig.* ființă puternică, vitează. ✧ Expr. *A se face* (sau *a face pe cineva*) *leu paraleu* = a (se) înfuria grozav. — Din **para**[1]**-** + **leu.**

PARALÍTIC, -Ă, *paralitici, -e*, s. m. și f. Persoană bolnavă de paralizie. — Fr. **paralytique.**

PARALIZÁ, *paralizez*, vb. I. 1. Intranz. și refl. A-și pierde mobilitatea și sensibilitatea corpului; a damblagi. ✦ Tranz., intranz. și refl. Fig. A înțepeni, a încremeni de emoție, de spaimă etc. 2. Tranz. Fig. A împiedica o mișcare, o acțiune; a imobiliza. — Fr. **paralyser.**

PARALIZÁNT, -Ă, *paralizanți, -te*, adj. Care paralizează. ✦ Fig. Care împiedică sau stînjenește o acțiune. — Fr. **paralysant.**

PARALIZÁRE s. f. Faptul de *a (se) paraliza.*

PARALIZÁT, -Ă, *paralizați, -te*, adj. 1. Atins de paralizie. ✦ Fig. Încremenit, înțepenit de emoție, de spaimă etc. 2. Fig. Împiedicat în acțiunile sale, lipsit de puterea de a acționa. — V. *paraliza.*

PARALIZÍE s. f. Boală care se manifestă prin pierderea, totală sau parțială, a mobilității și a sensibilității corpului; dambla. — Fr. **paralysie.**

PARALÎC s. n. (Înv.) Bani mărunți. ✧ Expr. *A vinde* (sau *a cumpăra*) *cu paralîcul* = a vinde (sau a cumpăra) în cantitate mică, cu bani puțini. — Din **para**[1] + suf. *-îc.*

PARALOGÍSM, *paralogisme*, s. n. Raționament fals, făcut din neștiință, fără intenția de a înșela. — Fr. **paralogisme.**

PARAMAGNÉTIC, -Ă, *paramagnetici, -e*, adj. (Despre materiale) Care produce intensificarea unui cîmp magnetic în care se găsește, fără să rămînă cu magnetizare permanentă. — Fr. **paramagnétique.**

PARAMÉNT, *paramente*, s. n. Partea exterioară a unei construcții, a unui element de construcție sau a materialelor de construcție de piatră; material care căptușește această parte. — După fr. **parement.**

PARAMÉTRU, *parametri*, s. m. Mărime considerată constantă, care intervine într-o ecuație și care poate lua diferite valori, de care depind valorile rădăcinilor ecuației. — Fr. **paramètre.**

PARAMILITÁR, -Ă, *paramilitari, -e*, adj. (Despre formații, detașamente) Care este înarmat în cadrul unei organizații politice, spre a sprijini acțiunile acesteia. — Fr. **paramilitaire.**

PARANÍMFĂ, *paranimfe*, s. f. (Rar) Fată care însoțește pe mireasă la cununie și care are anumite atribuții la nuntă. — Lat. lit. **paranympha.**

PARANÓIA s. f. Boală mintală care se manifestă prin idei fixe, prin susceptibilitate și orgoliu exagerat, prin mania persecuției, prin halucinații etc. — Fr. **paranoïa** (< gr.).

PARANÓIC, -Ă, *paranoici, -e*, s. m. și f. (Adesea adjectival) Persoană care suferă de paranoia. [Pr.: *-no-ic*] — După fr. **paranoïaque.**

PARANTÉZ s. n. v. **paranteză.**

PARANTÉZĂ, *paranteze*, s. f. 1. Semn de punctuație constînd din două linii semicirculare sau frînte în două unghiuri drepte sau într-un unghi ascuțit, așezate una înaintea și cealaltă în urma cuvintelor considerate ca o explicație, ca un adaos, ca o precizare; textul cuprins între aceste semne. ✦ Semnul pus înaintea și în urma unei expresii algebrice pentru a arăta că operația dată se efectuează asupra întregii expresii. 2. Fig. Digresiune. [Var.: (înv.) **parantéz** s. n.] — Fr. **parenthèse.**

PARAPÉT, *parapete*, s. n. 1. Perete care servește la îngrădirea teraselor, a podurilor, a marginilor unei șosele etc. ✦ Prelungire a bordurilor unei nave deasupra punții superioare, spre a proteja oamenii și obiectele de pe punte în contra valurilor. ✦ Obstacol așezat la capătul unei linii ferate. 2. Întăritură de pămînt sau de zid, la redute și la tranșee. — Fr. **parapet** (< it.).

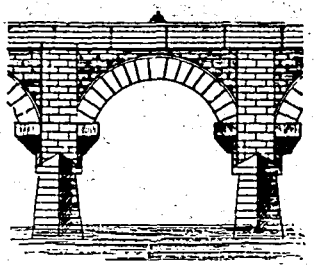

Parapet

PARAPLÉGIC, -Ă, *paraplegici, -e*, adj. Bolnav de paraplegie. — Fr. **paraplégique.**

PARAPLEGÍE s. f. Boală care se manifestă prin paralizia membrelor corpului. — Fr. **paraplégie** (< gr.).

PARÁPON s. n. (Înv.) Supărare, necaz, ciudă. — Ngr. **paraponon.**

PARAPONISÍ, *paraponisesc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A se supăra, a fi plin de necaz. — Ngr. **paraponume.**

PARAPONISÍT, -Ă, *paraponisiți, -te*, adj. (Înv., adesea substantivat) Supărat, necăjit, nemulțumit. — V. *paraponisi.*

PARASCÎNTÉIE, *paraseîntei*, s. f. Dispozitiv montat la locomotive și la cubilouri, care reține particulele solide incandescente, pentru ca acestea să nu iasă pe coș și să provoace incendii. ✦ Ecran izolant, necombustibil, care previne descărcările electrice sau deteriorările pe care acestea le-ar produce. — Din **para**[1]**-** + **scînteie** (după fr. *pare-étincelles*).

PARASCOVÉNIE, *parascovenii*, s. f. Năzbîtie, drăcie, poznă.

PARASÓL, *parasoluri*, s. n. 1. (Reg.) Umbrelă de soare. ✦ Apărătoare montată în jurul obiectivului unui aparat fotografic, pentru a împiedica pătrunderea în aparat a luminii suplimentare. 2. Aripă de avion monoplan, așezată deasupra fuzelajului. — Fr. **parasol.**

PARÁSTAS, *parastase*, s. n. (În ritualul creștin) Slujbă religioasă făcută pentru pomenirea celor morți; colacul oferit preotului după această slujbă. [Var.: (reg.) **părástas** s. n.] — Slav (v. sl. **parastasi** < gr.).

PARASTISÍ, *parastisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A juca un rol într-o piesă de teatru; a reprezenta o piesă de teatru. — Ngr. **parastino**, viit. **parastiso.**

PARASTUÍ, *parastuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A parastisi. — Ngr. **parastino.**

PARAȘUTÁ, *paraşutez*, vb. I. Tranz. A lansa din avion cu parașuta. — Fr. **parachuter.**

PARAȘUTÁRE, *paraşutări*, s. f. Acțiunea de *a paraşuta.*

PARAȘÚTĂ, *paraşute*, s. f. Aparat în formă de umbrelă, folosit pentru a reduce viteza la căderea unei persoane sau a unui obiect dintr-un avion, făcînd posibilă coborîrea fără pericol. ✧ *Parașută luminoasă* = parașută cu care se lansează un material cu bază de magneziu, care se aprinde în cădere, luminînd puternic terenul de aterizaj, obiectivul de recunoaștere etc. — Fr. **parachute.**

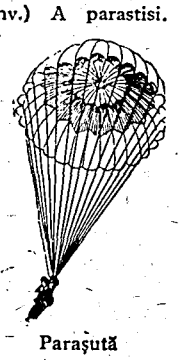

Parașută

PARAȘUTÍSM s. n. Tehnica și sportul lansării cu parașuta. — Fr. **parachutisme.**

PARAȘUTÍST, -Ă, *paraşutiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se lansează cu parașuta. — Fr. **parachutiste.**

PARATÁCTIC, -Ă, *paratactici, -e*, adj. Exprimat prin parataxă. — Din **parataxă** (<gr.).

PARATÁXĂ, *parataxe*, s. f. (Gram.) Juxtapunere. — Fr. **parataxe** (< gr.).

PARATÍFIC, -Ă, *paratifici, -e*, adj. Care ține de paratifos, privitor la paratifos; care provoacă paratifosul. — Fr. **paratyphique.**

PARATIFOÍDĂ, *paratifoide*, adj. f. (În expr.) *Febră paratifoidă* = paratifos. — Fr. **paratyphoïde.**

PARATÍFOS s. n. Boală infecțioasă din grupul febrei tifoide, produsă de bacilul paratific. — Fr. **paratyphus.**

PARATIFÓZĂ s. f. Boală produsă de un microb din grupul paratific, care atacă mai ales păsările și purceii. — Din **paratifos.**

PARATRĂSNET, *paratrăznete*, s. n. Dispozitiv metalic aerian, în legătură permanentă cu pămîntul, servind la protecția construcțiilor, a instalațiilor și a oamenilor contra acțiunii trăsnetului; (înv.) parafulger. — Din **para**[1]**-** + **trăsnet** (după fr. *paratonnerre*).

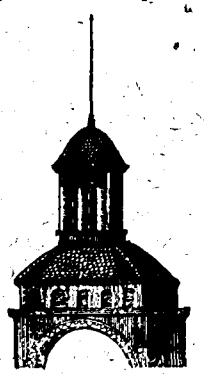

Paratrăsnet

PARAVALISÍ, *paravalisesc*, vb. IV. Tranz. (Grecism înv.) A confrunta, a colaționa. — Ngr. **paravallo.**

PARAVÁN, *paravane*, s. n. 1. Mobilă formată din unul sau din mai multe panouri acoperite cu placaj, pînză, hîrtie etc., folosită în încăperi ca apărătoare contra curenților de aer sau pentru a ascunde vederii anumite porțiuni din încăpere. ✦ Perete subțire (de lemn)

care desparte un anumit spațiu dintr-o încăpere. ✦ (Rar) Piesă de decor la teatru. 2. Baraj de tablă fixat în pămînt în fața roiurilor de lăcuste călătoare. — Fr. **paravent.**

PARAVÎNT, *paravînturi*, s. n. Sistem de protecție contra vîntului, format din panouri sau din plantații situate între liniile unei stații de triaj, perpendicular pe axa liniilor. — Din **para**[1] + **vînt** (după fr. *paravent*).

PARAXÉNIE, *paraxenii*, s. f. (Grecism înv.) Ciudățenie. — Ngr. **paraxenia.**

PARÁXIN, -Ă, *paraxini, -e*, adj. (Grecism înv.) Ciudat, bizar, curios. [Acc. și: *paravín*] — Ngr. **paraxenos.**

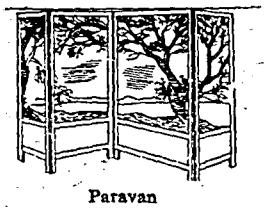

Paravan

PARAZĂPĂDĂ, *parazăpezi*, s. f. 1. (La pl.) Construcție sau plantație așezată lîngă o cale ferată sau lîngă o șosea, pentru a împiedica înzăpezirea acestora. ✦ (La pl.) Construcții sau plantații servind ca mijloc de reținere și de repartizare uniformă a zăpezii pe semănături. 2. Grilaj mic metalic, montat la marginea streșinii unei clădiri, pentru a împiedica căderea zăpezii de pe acoperiș; opritor de zăpadă. — Din **para**[1]- + **zăpadă.**

PARAZÍT[1], *paraziți*, s. m. 1. (La pl.) Perturbații produse într-un aparat de telecomunicații din cauza descărcărilor electrice din atmosferă, a scînteilor de la un aparat electric învecinat etc. 2. Fibră secundară pe firul unei gogoși-de-mătase. — Fr. **parasite.**

PARAZÍT[2]**, -Ă,** *paraziți, -te*, adj., s. m. și f. 1. (Plantă sau animal) care trăiește pe un organism străin viu, hrănindu-se exclusiv cu substanțele organice extrase din acesta. 2. Fig. (Persoană sau clasă socială) care trăiește din munca altora. ✦ Adj. Fig. Care n-are nici o funcție; de prisos, inutil. — Fr. **parasite** (< gr.).

PARAZITÁR, -Ă, *parazitari, -e*, adj. 1. (Despre plante și animale) Parazit. 2. Fig. (Despre oameni sau despre clase sociale) Care trăiește ca un parazit[2] (2), de parazit. — După fr. **parasitaire.**

PARAZITICÍD, -Ă, *paraziticizi, -de*, adj. Care distruge paraziții animali sau vegetali. — Fr. **parasiticide.**

PARAZITÍSM s. n. Faptul de a trăi ca parazit; mod de viață al plantelor sau al ființelor parazite. — Fr. **parasitisme.**

PARAZITOLÓG, *parazitologi*, s. m. Cercetător care se ocupă cu studierea și combaterea paraziților[2] (1). — Fr. **parasitologue.**

PARAZITOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studierea plantelor și animalelor parazite și, în genere, cu fenomenele parazitismului din natură. — Fr. **parasitologie.**

PARAZITOTRÓP, -Ă, *parazitotropi, -e*, adj. (Despre substanțe medicamentoase) Care acționează direct asupra unui parazit aflat în interiorul organismului unei viețuitoare. — Fr. **parasitotrope.**

PARAZITÓZĂ, *parazitoze*, s. f. Nume generic dat bolilor sau afecțiunilor cauzate de un parazit[2] (1). — Fr. **parasitose.**

PÁRĂ[1] s. f. 1. Flacără, văpaie. ✧ Loc. adj. *De pară* = ca flacăra, arzător. ✧ Expr. *A trece* (sau *a sări*) *prin foc* (sau *prin apă*) *și pară* = a înfrunta orice primejdie, a face tot posibilul pentru atingerea unui scop. 2. Fig. Sentiment puternic; înflăcărare; chin sufletesc. — Slav (v. sl. para).

PÁRĂ[2]**,** *pere*, s. f. 1. Fructul părului. ✧ Expr. (Reg.) *A bate* (cuiva) *perele* = a face (cuiva) observații, a mustrului (pe cineva). 2. (Mec.) Nume dat unor piese în formă de pară (1). — Lat. pira.

PARBRÍZ, *parbrize*, s. n. Placă transparentă (de sticlă) așezată în partea din față a unui automobil sau a unui avion pentru a feri pe conducător de praf, de vînt etc. — Fr. **pare-brise.**

PARC, *parcuri*, s. n. 1. Grădină publică special amenajată pentru odihnă și distracții, uneori și pentru manifestări culturale. ✧ *Parc național* = suprafață întinsă de teren, păzită și îngrijită, în care exploatarea silvică, minieră, vînătorească etc. sînt oprite, pentru a se păstra natura neschimbată. *Parc de vînătoare* = teren împrejmuit, unde vînatul este crescut și îngrijit pentru vînătoare. ✦ Grădină mare cu alei și cu copaci în jurul unei case. ✦ Suprafață de teren parcelată pentru locuințe, cu numeroase spații verzi. 2. Loc de staționare și de garare a vehiculelor sau de depozitare a materialelor; vehiculele garate în acest loc. 3. Totalitatea vehiculelor, aparatelor etc. unei întreprinderi, ale unei instituții etc. 4. (În expr.) *Parc electric* = rețea centrală de distribuire a curentului electric. — Fr. **parc.**

PARCÁ, *parchez*, vb. I. Tranz. A așeza, a lăsa să staționeze într-un anumit loc; a gara, a depozita într-un parc (2). — Fr. **parquer.**

PARCÁJ, *parcaje*, s. n. Parcare. — Fr. **parcage.**

PARCÁN s. n. v. **părcan.**

PARCÁRE, *parcări*, s. f. Acțiunea de *a parca* și rezultatul ei.

PÁRCĂ adv. Se pare că..., s-ar crede că..., s-ar zice că...; ca și cum. ✦ Poate, cred că... *Știu eu ce să fac? Parcă tot m-aș însura* (CREANGĂ). — Din (**se**) **pare că.**

PÁRCE s. f. pl. (Mitol.) Cele trei divinități ale infernului (una avînd atribuția de a toarce, a doua de a depăna și a treia de a tăia firul vieții omului). — Lat. lit. **Parca.**

PARCEÁ, *parcele*, s. f. Unealtă de pescuit constînd dintr-un șir de mai multe cîrlige. — Tc. **parça.**

PARCELÁ, *parcelez*, vb. I. Tranz. A împărți un teren în parcele. — Fr. **parceller.**

PARCELÁRE, *parcelări*, s. f. Acțiunea de *a parcela*. ✦ Grup de parcele alcătuind un ansamblu ordonat.

PARCELÁT, -Ă, *parcelați, -te*, adj. (Despre un teren) Împărțit în parcele. — V. *parcela*.

PARCÉLĂ, *parcele*, s. f. Porțiune delimitată de teren, destinată unei anumite întrebuințări. — Fr. **parcelle.**

PARCHERIZÁ, *parcherizez*, vb. I. Tranz. A încălzi o piesă de fier sau de fontă într-o soluție de fosfat de fier și de mangan, spre a o feri de rugină. — Fr. **parkériser.**

PARCHÉT, *parchete*, s. n. I. Pardoseală făcută din scîndurele îmbinate între ele în formă de desene geometrice. ✦ (Colectiv) Piesele de lemn (înguste și scurte) folosite la facerea acestui tip de pardoseală. II. Fiecare dintre suprafețele în care este împărțită o pădure în exploatare; suprafață pe care s-a făcut o tăiere într-o pădure. III. Magistratură specială (atașată în trecut pe lîngă tribunale, curți de apel și curtea de casație) care avea misiunea de a face cercetări în materie penală, de a deschide acțiuni publice împotriva infractorilor și de a pune concluzii în materie civilă, în procesele în care figurau persoane incapabile din punct de vedere juridic. ✦ Membrii acestei magistraturi; localul în care funcționa instituția. — Fr. **parquet.**

PARCHETÁ, *parchetez*, vb. I. Tranz. 1. A pardosi o încăpere cu parchet (I). 2. A împărți o pădure în parchete (II). — Fr. **parqueter.**

PARCHETÁR, *parchetari*, s. m. Meseriaș care montează sau curăță pardoselile de parchet. — Din **parchet** + suf. *-ar*.

PARCHETÁRE, *parchetări*, s. f. Acțiunea de *a parcheta*.

PARCHETÁT, -Ă, *parchetați, -te*, adj. 1. (Despre încăperi) Pardosit cu parchet (I). 2. (Despre păduri) Împărțit în parchete (II). — V. *parcheta*.

PARCIMONÍE, *parcimonii*, s. f. (Franțuzism) Zgîrcenie, calicie. ✦ Fig. Măsură, reținere. *Vorbește cu parcimonie.* — Fr. **parcimonie.**

PARCIMONIÓS, -OÁSĂ, *parcimonioși, -oase*, adj. (Franțuzism) Zgîrcit, calic. [Pr.: *-ni-os*] — După fr. **parcimonieux.**

PARCURÁ vb. I. v. **parcurge.**

PARCÚRGE, *parcúrg*, vb. III. Tranz. 1. A străbate un drum sau o distanță de la un capăt la altul. 2. A trece cu privirea peste ceva; a citi în grabă, a răsfoi o carte, un ziar etc. [Perf. s. *parcursei*, part. *parcurs*. — Var.: (înv.) **parcurá** vb. I] — Fr. **parcourir** (după *curge*).

PARCÚRGERE s. f. Acțiunea de *a parcurge*.

PARCÚRS, *parcursuri*, s. n. Faptul de a parcurge; (concr.) drum (de) străbătut; traiect. ✧ *Liber-parcurs* = liberă-trecere. ✧ Loc. adv. *Pe parcurs* = în timpul drumului, de la locul de pornire la cel de sosire. ✦ Lungimea unui drum sau a unei traiectorii între două puncte anumite. — Fr. **parcours.**

PARDESIÁȘ, *pardesiașe*, s. n. Diminutiv al lui *pardesiu*.

PARDESÍU, *pardesie*, s. n. Haină lungă, mai subțire decît paltonul, care se poartă primăvara și toamna peste îmbrăcămintea obișnuită. — Fr. **pardessus.**

Pardesie

PARDÓN interj. Iertați-mă! scuzați! ✦ (Indică un protest) Ba nu; nu este așa. *Tu n-asculți!... — Pardon! Ascult* (C. PETRESCU). ✦ (Substantivat, n., în expr.) *A cere* (sau *a spune* etc.) *pardon* = a cere iertare, a se scuza. — Fr. **pardon.**

PARDONÁ, *pardonez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism înv.) A ierta, a scuza. — Fr. **pardonner.**

PÁRDOS, *pardoși*, s. m. (Înv. și arh.) Leopard. — Slav (v. sl. **parŭdosŭ** < gr.).

PARDOSEÁ s. f. v. **pardoseală.**

PARDOSEÁLĂ, *pardoseli*, s. f. Strat de scînduri, mozaic, ciment etc., pe care se circulă, așezat pe planșeul unei încăperi sau al unui spațiu; dușumea podea, pavaj. [Var.: **pardoseá** s. f.] — Din **pardosi** + suf. *-eală*.

PARDOSÍ, *pardosesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi cu pardoseală o încăpere, o curte etc. ✦ (Rar) A căptuși; a acoperi. *Poarta pardosită cu fier* (SADOVEANU).

PARDOSÍRE s. f. Acțiunea de *a pardosi*.

PARDOSÍT, -Ă, *pardosiți, -te*, adj. (Despre încăperi, curți etc.) Care are pardoseală. — V. *pardosi*.

PAREMÍE s. f. v. **parimie.**

PAREMIOLÓG, *paremiologi*, s. m. Specialist în culegerea și studiul proverbelor. [Pr.: *-mi-o-*] — Fr. **parémiologue.**

PAREMIOLÓGIC, -Ă, *paremiologici, -e*, adj. Care ține de proverbe sau de studiul lor, privitor la proverbe sau la studiul lor. [Pr.: *-mi-o-*] — Fr. **parémiologique.**

PAREMIOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul proverbelor. [Pr.: *-mi-o-*] — Fr. **parémiologie.**

PARENCHÍM, *parenchime*, s. n. 1. Țesut cu aspect spongios, bogat în vase sanguine, format din elemente specifice unui organ. 2. Țesut compus din celule vii, cu membrana neîngroșată și cu spații intercelulare, care formează cea mai mare parte a organelor moi ale plantelor. — Fr. **parenchyme.**

PARENTERÁL, -Ă, *parenterali, -e,* adj. (În expr.) *Procedeu parenteral* = mod de administrare a medicamentelor pe altă cale decît prin tubul digestiv. — Fr. **parentéral** (< gr.).

PARÉZĂ, *pareze,* s. f. Paralizie incompletă (care suprimă numai mişcările). [Var.: **parezle** s. f.] — După fr. **parésie** (< gr.).

PAREZÍE s. f. v. **pareză.**

PARFÉU, *parfeuri,* s. n. Îngheţată de ciocolată, preparată cu o anumită cantitate de frişcă bătută. — După fr. **parfait.**

PARFÚM, *parfumuri,* s. n. 1. Miros plăcut; mireasmă. ✦ Aromă, miros îmbietor, savuros. 2. Produs industrial cu miros plăcut, obţinut prin amestecarea unor substanţe aromatice (vegetale) sau pe cale sintetică. 3. Fig. Notă caracteristică, specifică. Var.: (înv.) **profúm** s. n.] — După fr. **parfum.**

PARFUMÁ, *parfumez,* vb. I. 1. Tranz. şi refl. A (se) stropi cu parfum. 2. Tranz. A umple cu o mireasmă plăcută. — După fr. **parfumer.**

PARFUMÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) parfuma.*

PARFUMÁT, -Ă, *parfumaţi, -te,* adj. 1. Care răspîndeşte parfum (1), care miroase frumos. 2. Impregnat cu parfum (2). [Var.: (înv.) **profumát,** -ă adj.] — V. *parfuma.*

PARFUMERÍE, *parfumerii,* s. f. Magazin în care se vînd parfumuri, articole de toaletă, cosmetice etc. — După fr. **parfumerie.**

PARHÉLIC, -Ă, *parhelici, -e,* adj. Care ţine de parhelie. — Fr. **parhélique.**

PARHELÍE s. f. Fenomen care constă în apariţia unor pete luminoase rotunde, adesea colorate, în jurul soarelui. [Acc. şi: *parhélie*] — Fr. **parhélie.**

PÁRIA[1] s. m. 1. (În India, în concepţia brahmanilor) Persoană care se află în afara castelor şi care este lipsită de orice drepturi. 2. Persoană urgisită, disprefuită, căreia nu i se recunoaşte nici un drept. — Fr. **paria.**

PARIÁ[2], *pariez,* vb. I. Intranz. şi tranz. A face (sau a pune) pariu, rămăşag (pe sume de bani). [Pr.: *-ri-a*] — Fr. **parier.**

PARICÍD[1], *paricíduri,* s. n. Crima de a-şi omorî părinţii. — Fr. **parricide** (lat. lit. **parricidium**).

PARICÍD[2], *-Ă, paricizi, -de,* s. m. şi f. Persoană care şi-a ucis tatăl sau mama. — Fr. **parricide** (lat. lit. **parricida**).

PARIETÁL, -Ă, *parietali, -e,* adj. 1. Privitor la peretele unei cavităţi. *Pleură parietală.* ✧ *Os parietal* (şi substantivat, n.) = fiecare dintre cele două oase care formează părţile laterale şi superioare ale calotei craniene. 2. (Rar) Care ţine de perete, mural. — Fr. **pariétal.**

PARIGORÍE, *parigorii,* s. f. (Înv.) Mîngîiere, consolare. — Ngr. **parigoria.**

PARIGORISÍ, *parigorisesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A mîngîia, a consola. — Ngr. **parigoro.**

PARIMÍE, *parimii,* s. f. 1. (Înv. şi arh.) Proverb; maximă, pildă. ✦ Text din Vechiul Testament, care se citeşte la anumite slujbe religioase. 2. Formulă în versuri la jocurile de copii. [Var.: **paremíe** s. f.] — Ngr. **parimia.**

PARÎNC s. m. v. **păring.**

PARÍP, *paripi,* s. m. (Reg.) Cal mic, iute şi sprinten. — Magh. **paripa.**

PARIPENÁT, -Ă, *paripenaţi, -te,* adj. (Despre frunze compuse) Cu un număr pereche de foliole, dispuse ca o pană. — După fr. **paripenné.**

PARISILÁBIC, -Ă, *parisilabice,* adj. n. şi f. (Despre substantive sau adjective latineşti) Care are acelaşi număr de silabe la nominativul şi la genitivul singular. — Fr. **parisyllabique.**

PARITÁTE s. f. 1. Egalitate numerică. 2. (Ec. pol., Fin.) Egalitate valorică, echivalenţă în valoare. — Fr. **parité** (lat. lit. **paritas, -atis**).

PARÍU, *pariuri,* s. n. Rămăşag, prinsoare. ✧ *Pariu la egal* = pariu în care ambele părţi se angajează să plătească aceeaşi sumă în caz de pierdere. ✦ Joc de noroc la cursele de cai, constînd dintr-o miză care dă participantului dreptul la o cotă din totalul cîştigurilor. — Fr. **pari.**

PARÍZER s. n. Varietate de salam gros, de culoare roz, făcut din carne tocată foarte mărunt şi fiartă. — Germ. **Pariser.**

PARÎMĂ, *parîme,* s. f. (Mar.) Frînghie; odgon. — Comp. tc. **parima.**

PARÎNG s. m. v. **păring.**

PARLAGÍU, *parlagii,* s. m. (Reg.) Tăietor de vite la abator. — Tc. **paralacı.**

PARLAMÉNT, *parlamente,* s. n. Organ legislativ în unele ţări, constituit din reprezentanţi ai diferitelor partide politice, aleşi prin vot. ✦ Clădire în care se întrunesc parlamentarii. — După fr. **parlement.**

PARLAMENTÁ, *parlamentez,* vb. I. Intranz. A duce tratative pentru a ajunge la o înţelegere. — După fr. **parlementer.**

PARLAMENTÁR[1], *parlamentari,* s. m. 1. Membru al parlamentului (deputat sau senator). 2. (Înv.) Persoană delegată pentru a duce tratative de armistiţiu, de pace etc. cu inamicul; sol. — După fr. **parlementaire.**

PARLAMENTÁR[2], *-Ă, parlamentari, -e,* adj. 1. Care ţine de parlament, privitor la parlament; din parlament. ✦ (Despre o formă de stat) Cu parlament, bazat pe parlament. 2. (Rar, despre limbajul sau purtarea cuiva) Conform uzanţelor din parlament; de o politeţe rigidă. — După fr. **parlementaire.**

PARLAMENTÁRE, *parlamentări,* s. f. Acţiunea de *a parlamenta.*

PARLAMENTARÍSM s. n. Sistem de guvernare în statele cu regim parlamentar. — Fr. **parlementarisme** (după *parlament*).

PARLOÁR, *parloare,* s. n. Sală de primire a vizitatorilor într-un cămin, într-un internat şcolar, într-o cazarmă etc.; vorbitor. — Fr. **parloir.**

PARMÁC, *parmaci,* s. m. 1. Par gros sau stîlp folosit la prispe, pridvoare etc. 2. (Reg.) Băţ gros care se trece prin urechile hîrdăului, pentru ca acesta să poată fi dus de două persoane. — Tc. **parmak.**

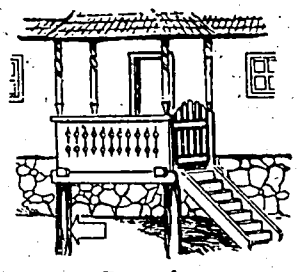

Parmaci

PARMACLÍC, *parmaclícuri,* s. n. (Rar) Balustradă de lemn la un pridvor, la un balcon, la un pod etc. ✦ Grilaj. [Var.: **parmalíc** s. n.] — Tc. **parmaklık.**

PARMALÍC s. n. v. **parmaclic.**

PARMAZÁN s. n. v. **parmezan.**

PARMEZÁN, *parmezane,* s. n. Specialitate italienească de caşcaval (uscat); *p. ext.* nume dat oricărui fel de caşcaval ras. [Var.: **parmazán** s. n.] — Fr. **parmesan.**

PARNASIÁN, -Ă, *parnasieni, -e,* adj. Care aparţine grupării literare franceze din jurul revistei «Parnasul contemporan» (1866), caracterizată prin formalism şi estetism. ✦ (Substantivat, m.) Adept sau reprezentant al poeziei parnasiene. [Pr.: *-si-an*] — După fr. **parnassien.**

PARODIÁ, *parodiez,* vb. I. Tranz. A imita o operă literară sau un autor, cu intenţii satirice sau pentru a obţine efecte comice. [Pr.: *-di-a*] — Fr. **parodier.**

PARODÍE, *parodii,* s. f. Imitaţie a unei opere literare, făcută cu scopul de a satiriza un autor sau de a realiza efecte comice pe o temă dată; *p. ext.* imitaţie neizbutită, inferioară originalului. — Fr. **parodie** (< gr.).

PARODIÉRE, *parodieri,* s. f. Acţiunea de *a parodia.* [Pr.: *-di-e-*]

PARÓH, *parohi,* s. m. Preot care conduce o parohie. — Ngr. **parikos.**

PAROHIÁL, -Ă, *parohiali, -e,* adj. Care ţine de o parohie, privitor la o parohie. [Pr.: *-hi-al*] — Din **parohie** + suf. *-al* (după lat. lit. *parochialis*).

PAROHIÁN, -Ă, *parohieni, -e,* s. m. şi f. (Rar) Enoriaş. [Pr.: *-hi-an*] — Germ. **Parochian.**

PAROHÍE, *parohii,* s. f. 1. Cea mai mică unitate administrativă bisericească; comunitate religioasă creştină condusă de un paroh; enorie. 2. Clădire în care se află locuinţa şi cancelaria parohului. — Ngr. **parikia** (după *paroh*).

PARÓI[1], *paroiuri,* s. n. Roi ieşit dintr-un roi mai vechi, din aceeaşi vară. — Ucr. **parij, paroja.**

PAROÍ[2], pers. 3 *paroieşte,* vb. IV. Intranz. A roi a doua oară în aceeaşi vară. [Var.: **párui** vb. IV] — Din **paroi**[1].

PARÓL interj. (Franţuzism; exclamaţie făcută cu scopul de a garanta exactitatea celor afirmate) Pe cuvînt, zău. — Fr. **parole.**

PARÓLĂ, *parole,* s. f. 1. Cuvînt convenţional folosit de militarii care au anumite misiuni, pentru a fi recunoscuţi de alţi militari care cunosc consemnul. ✧ Expr. *A da parola* = a spune cuvîntul secret de recunoaştere. ✦ Cuvînt secret de recunoaştere folosit de membrii unei organizaţii conspirative. 2. (Franţuzism înv.) Cuvînt, vorbă; cuvînt de onoare. 3. (Înv.) Numele unui dans şi melodia după care se execută. — Fr. **parole.**

PAROLÍST, -Ă, *parolişti, -ste,* adj. (Fam.) Care se ţine de cuvînt. — Din **parolă** + suf. *-ist.*

PARÓM, *paromuri,* s. n. (Reg.) Un fel de pod plutitor. — Rus **parom.**

PARONÍM, *paronime,* s. n. Cuvînt asemănător ca sunete, dar deosebit ca sens de alt cuvînt, cu care în vorbire poate fi confundat. *Cuvintele «iminent» şi «eminent» sînt paronime.* — Fr. **paronyme** (< gr.).

PARONIMÍE, *paronimii,* s. f. Însuşirea a două sau a mai multor cuvinte de a fi paronime. — Fr. **paronymie.**

PARONOMASÍE, *paronomasii,* s. f. Paronomază. — Fr. **paronomasie.**

PARONOMÁSTIC, -Ă, *paronomastici, -e,* adj. Care ţine de paronomază, privitor la paronomază. — Fr. **paronomastique.**

PARONOMÁZĂ, *paronomaze,* s. f. Figură de stil constînd în alăturarea de cuvinte asemănătoare ca formă, dar deosebite ca înţeles. — Fr. **paronomase** (< gr.).

PAROTÍDĂ, *parotide,* adj. f. (În expr.) *Glandă parotidă* = fiecare dintre cele două glande salivare aşezate în dosul urechilor, de o parte şi de alta a maxilarului inferior. — Fr. **parotide** (< gr.).

PAROXÍSM, *paroxisme,* s. n. Intensitate maximă a unei senzaţii, a unui sentiment etc. ✧ Loc. adv. *La paroxism* = în cel mai înalt grad, foarte tare. ✦ Surescitare, tulburare extremă. — Fr. **paroxysme** (< gr.).

PAROXÍSTIC, -Ă, *paroxistici, -e,* adj. Ajuns la paroxism. — Fr. **paroxystique.**

PAROXITÓN, *paroxitoane*, s. n. Cuvînt care are accentul pe penultima silabă. — Fr. **paroxyton** (< gr.).

PARPALÉC, *parpaleci*, s. m. (Înv.) Vînzător ambulant de covrigi și de plăcinte; (astăzi rar) poreclă dată unui om care nu merită considerație.

PARPIÁN, *parpiani*, s. m. Mică plantă erbacee cu flori albe sau trandafirii *(Gnaphalium dioicum)*.

PARSÉCI, *parseci*, s. m. Unitate de lungime folosită în astronomie, egală cu distanța parcursă de lumină în trei ani și trei luni. — Fr. **parsec**.

PARȘÍV, -Ă, *parșivi, -e*, adj. (Despre oameni) Murdar, scîrbos; *p. ext.* ticălos, mîrșav. — Rus **parșivyj**.

PART interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură (dată cu palma). *Șart! part!... patru palme* (CARAGIALE). — Onomatopee.

PARTÁJ s. n. Acțiunea de împărțire a unei averi între mai multe persoane îndreptățite să o stăpînească. — Fr. **partage**.

PARTÁL, *partale*, s. n. (Reg.) Bucată de pămînt (semănat). ✦ Bucată de carne, de pîine. — Bg. **partalav**.

PÁRTE, *părți*, s. f. I. 1. Porțiune, fracțiune, fragment dintr-un întreg; bucată. ✧ Loc. adv. *În parte* = a) în oarecare măsură, parțial; b) separat, unul cîte unul. *Va fi greu a socoti folosul ce va avea fiecare în parte* (ODOBESCU); c) (înv.) în special. *Eu nu îți cer în parte nimica pentru mine* (ALEXANDRESCU). ✧ Expr. *În cea mai mare parte* = în majoritate. *Cea mai mare parte* = majoritatea. *A treia (a patra* etc.) *parte* = o treime (o pătrime etc.). *Parte..., parte...* = (despre oameni) unii..., alții...; (despre lucruri) atît... cît și... 2. Element constitutiv, precis delimitat, din structura unui organism, a unui mecanism etc.; element indisolubil legat de componența sau de esența unui lucru. ✧ Expr. *A face parte din...* = a fi unul dintre elementele componente ale unui tot. *A lua parte la...* = a participa; a contribui la... ✦ Diviziune a unei opere literare, muzicale etc. ✧ *Parte de vorbire* sau (în vechea terminologie gramaticală) *de cuvînt* = categorie de cuvinte grupate după sensul lor lexical fundamental și după caracterul modificărilor morfologice. *Parte de propoziție* = element component al propoziției, exprimînd o noțiune și avînd o anumită funcțiune sintactică în propoziție. 3. Ceea ce revine cuiva printr-o împărțire, printr-o învoială, dintr-o moștenire etc. *Cine împarte parte-și face*, se zice despre cel care, făcînd o împărțeală, își oprește partea cea mai bună. ✧ Expr. *Partea leului* = partea cea mai mare dintr-un bun pe care cineva o rezervă, prin abuz, pentru sine. (Fam.) *A face* (cuiva) *parte de ceva* = a face (cuiva) rost de ceva. *A fi la parte cu cineva* = a fi asociat cu cineva la o afacere, a beneficia împreună cu altul de pe urma unei cîștig. ✦ (La origine avînd un caracter mistic) Ceea ce e hărăzit sau sortit (în bine sau în rău) cuiva; soartă, destin. ✧ Expr. *A avea parte de ceva* = a-i fi hărăzit cuiva, a-i fi dat de soartă. *A avea parte de cineva* = a se bucura de prezența cuiva; a avea în viață pe cineva drag. (Fam., ca formulă de jurămînt) *Să n-am parte de foiița dacă știu* (CARAGIALE). ✦ Noroc, șansă. *Și-a cumpărat și el bilet și am intrat cu toții... Om fără parte! Domnișoara Henriete nu juca* (id.). ✦ (Concr.) Persoană în legătură cu care se face un proiect de căsătorie. ✦ (Pop.) Zestre. 4. Contribuție în bani sau în muncă la o întreprindere, dînd drept la o cotă corespunzătoare din beneficiu; cota respectivă care revine fiecărui participant. ✧ Expr. *Parte și parte* = în părți egale. *A da sau a munci (un pămînt) în parte* = a da sau a munci (un pămînt) în dijmă. II. 1. Regiune, ținut, loc. ✧ *Cele patru părți ale lumii* = cele patru puncte cardinale. ✧ Loc. adj. și adv. *Din* (sau *de prin) partea locului* = din regiunea despre care se vorbește. ✧ Loc. adv. *În ce parte?* = unde? *În toate părțile* = pretutindeni. *În nici o parte* = nicăieri. *Din ce parte de loc?* = de unde? *În* (sau *prin) partea locului* = în (sau prin) regiunea despre care se vorbește. 2. Margine, latură a unui lucru, a corpului unei ființe etc. ✧ Loc. adv. *(Pe) de o parte... (pe) de altă parte...* (sau *(pe) de alta...)* = într-un loc... într-alt loc...; într-o privință... în altă privință..., dintr-un punct de vedere... din alt punct de vedere... *Într-o parte* = într-o latură. *La o parte* = a) într-o latură, mai la margine; b) izolat, departe. ✧ Expr. *A fi de partea cuiva* = a) (despre unele abstracte) a reveni cuiva de drept, a-i aparține; b) (despre oameni) a ține cu cineva, a fi alături de cineva. *A lua* (sau *a ține) parte* (sau *partea) cuiva* = a sprijini, a încuraja pe cineva. *A se da* (sau *a trece) de partea cuiva* = a se alătura la acțiunea cuiva. ✦ (În expr.) *Din pa tea mamei* (sau *a tatălui* etc.) = din familia, neamul, spița mamei (sau a tatălui etc.). *Din* (rar *despre) partea cuiva* (sau *a ceva)* = a) în ceea ce privește pe cineva sau ceva; b) în numele cuiva sau a ceva; trimis de cineva. *A lăsa la o parte* = a renunța la... (Fam.) *A fi (cam) într-o parte* = a nu fi în toate mințile. ✦ Înfățișare, aspect, unghi sub care pot fi privite problemele, faptele, fenomenele. 3. Direcție, sens. ✧ Loc. adv. *Într-o parte* = pieziș, oblic. *Într-o parte.. într-alta* (sau *într-o parte și într-alta)* = în direcții diferite. III. 1. Categorie socială sau profesională; tagmă. ✦ *Parte bărbătească* = bărbat; bărbătuș; mascul. *Parte femeiască* = femeie; femelă. ✧ Loc. adj. *De parte bărbătească* = de sex masculin. *De parte femeiască* = de sex feminin. 2. Fiecare dintre persoanele sau dintre grupurile de persoane interesate într-o afacere sau într-un proces. — Lat. **pars, -tis**.

PARTENÉR, -Ă, *parteneri, -e*, s. m. și f. Fiecare dintre participanții la o competiție sportivă, la un joc etc., considerat în raport cu ceilalți participanți; coechipier. ✦ Cel care dansează împreună cu altul, considerat în raport cu acesta. ✦ Cel care execută pe acenă, în strînsă legătură cu altul, un număr de program, o scenă dintr-o piesă etc., considerat în raport cu celălalt. ✦ Cel care stă de vorbă cu altul, care participă la o acțiune a altuia, considerat în raport cu acela. — Fr. **partenaire**.

PARTENOGENÉTIC, -Ă, *partenogenetici, -e*, adj. Care ține de partenogeneză, privitor la partenogeneză. — Fr. **parthénogénétique**.

PARTENOGENÉZĂ s. f. Formă de reproducere prin ouă nefecundate, la unele animale inferioare sexuate. — Fr. **parthénogénèse** (< gr.).

PARTÉR s. n. 1. Parte a unei clădiri situată la nivelul solului (sau foarte puțin deasupra); rîndul de încăperi situate în această parte. 2. Parte a unei săli de spectacol cuprinsă între scenă și fundul sălii. ✦ Totalitatea spectatorilor care ocupă locurile din partea sălii descrise mai sus. 3. Parte dintr-o grădină sau dintr-un parc rezervată cultivării florilor. — Fr. **parterre**.

PARTICIPÁ, *particíp*, vb. I. Intranz. A lua parte, a se încadra într-o activitate, într-o acțiune, într-o discuție. ✦ A împărtăși starea de spirit sau sentimentele cuiva. *La cele ce suferi tu, participăm și noi* (C. PETRESCU). ✦ A lua parte la o întreprindere, contribuind cu bani sau cu alte valori materiale. — Fr. **participer** (lat. lit. **participare**).

PARTICIPÁNT, -Ă, *participanți, -te*, s. m. și f. 1. Persoană care ia parte la realizarea unei acțiuni în comun. 2. Persoană care ia parte la o discuție, la o dezbatere. — Fr. **participant**.

PARTICIPÁRE, *participări*, s. f. Acțiunea de *a participa*.

PARTICIPÁȚIE, *participații*, s. f. Faptul de a participa la o întreprindere investind bani sau alte bunuri materiale; cotă cu care participă cineva. — Fr. **participation**.

PARTICIPIÁL, -Ă, *participiali, -e*, adj. Care ține de un participiu, privitor la un participiu; care provine dintr-un participiu; care este exprimat printr-un participiu. ✧ *Construcție participială* = unitate sintactică care cuprinde un participiu și care are valoare de propoziție secundară, atributivă sau circumstanțială. [Pr.: *-pi-al*] — Fr. **participial** (lat. lit. **participialis**).

PARTICÍPIU, *participii*, s. n. (Determinat în vechea terminologie a gramaticii limbii române prin «trecut») Mod verbal impersonal și nepredicativ, cu forme deosebite după gen și după număr, avînd valoare de verb sau de adjectiv. ✧ (În vechea terminologie a gramaticii limbii române) *Participiu prezent* = gerunziu. — Fr. **participe** (lat. lit. **particîpium**).

PARTICULÁR, -Ă, *particulari, -e*, adj. 1. Care aparține indivizilor izolați, privitor la indivizi izolați; care are caracter individual, care nu este destinat publicului sau publicității. ✧ Loc. adv. *În particular* = în așa fel încît să nu devină public; confidențial. 2. (Adesea substantivat) Care este propriu unei singure persoane, unui singur lucru sau unei singure categorii; specific, caracteristic. ✦ Special, deosebit. 3. Care are un caracter personal; neoficial, privat. ✦ Care aparține unei persoane, care este proprietatea individuală a cuiva. 4. (Despre școli, în vechea organizare a învățămîntului) Care nu aparținea statului. ✦ (Despre lecții) Predat elevilor în afara școlii. ✦ (Despre elevi; adesea substantivat) Care studiază în afara cadrului unei școli oficiale (urmînd să se prezinte la examen în fața unei comisii de stat); (despre examene) la care se prezintă astfel de elevi. 5. Care este considerat străin de o activitate sau de un loc de muncă. *Intrarea persoanelor particulare este interzisă.* — Lat. lit. **particularis** (fr. **particulier**).

PARTICULARITÁTE, *particularități*, s. f. Trăsătură caracteristică, notă distinctivă prin care o persoană sau un lucru se deosebește de altele. — După fr. **particularité**.

PARTICULÁRNIC, -Ă, *particularnici, -e*, adj. (Înv.) 1. Particular (3). 2. Particular (1). — Din **particular** + suf. *-nic*.

PARTÍCULĂ, *particule*, s. f. 1. Parte foarte mică de materie. ✧ (Fiz.) *Particulă elementară* = particulă (electron, proton etc.) care nu este alcătuită din părți componente. 2. Element lexical și morfologic care apare totdeauna contopit cu un cuvînt, dîndu-i o anumită valoare morfologică sau un anumit sens. — Fr. **particule** (lat. lit. **particula**).

PARTÍD, *partide*, s. n. Organizație politică reprezentînd o anumită clasă socială, care are la bază un program și care tinde să ajungă la conducerea statului, pentru a-și înfăptui programul. ✧ *Membru de partid* = membru al unui partid comunist sau muncitoresc. *Partide istorice* = nume dat partidelor burgheze care s-au succedat la conducerea țării noastre pînă la instaurarea regimului democrat-popular. ✧ Loc. adj. (În țările socialiste) *Fără (de) partid* = care nu face parte din partidul clasei muncitoare. — Fr. **parti** (după *partidă*).

PARTÍDĂ, *partide*, s. f. 1. Desfășurare completă a unui joc, cu toate fazele lui succesive. ✧ Expr. (Fam.) *A pierde partida* = a nu reuși într-o acțiune sau într-o întreprindere. ✦ Îndeletnicire distractivă în grup, organizată după un anumit program. 2. Căsătorie sau proiect de căsătorie; *p. ext.* persoană care este luată în considerare pentru un proiect de căsătorie. 3. (Înv.) Partid, grupare. ✧ Expr. *A fi de partida cuiva* = a fi partizanul unei grupări. *A lua partida cuiva* = a trece de partea cuiva. 4. (Contabilitate) Cont. ✧ *Contabilitate în partidă dublă* = metodă de evidență contabilă în care înregistrarea operațiilor se face concomitent în debitul unui cont și în creditul altui cont. *Contabilitate în partidă simplă* = metodă veche de contabilitate în care se înregistrează numai anumite operații; înregistrarea se face fie numai în debitul unor conturi, fie numai în creditul altor conturi. [Pl. și: (4) *partizi*] — Ngr. **partida**.

PARTÍNIC, -Ă, *partinici, -e*, adj. Care reprezintă și apără interesele unui partid comunist sau muncitoresc, care corespunde cu spiritul, ideologia, programul acestui partid. — După rus **partijnyj**.

PARTINITÁTE, *partinități*, s. f. Faptul de a aparține unui curent, unui partid politic, unei concepții de clasă; faptul de a fi partinic. — Din **partin**[ic] + suf. *-itate*.

PARTITÍV, -Ă, *partitivi, -e*, adj. (Gram.; despre forme flexionare sau despre construcții) Care arată întregul din care s-a luat o parte. *Genitiv partitiv.* ✦ (Substantivat, n.) Atribut sunstantival, care

arată întregul din care s-a luat o parte și care se exprimă printr-un genitiv sau printr-un acuzativ precedat de prepozițiile «de», «dintre» etc. — Fr. partitif.

PARTITÚRĂ, *partituri*, s. f. Text muzical cuprinzînd toate părțile vocilor sau ale instrumentelor care îl execută și care sînt astfel dispuse încît să poată fi urmărite separat sau concomitent; *p. ext.* compoziție muzicală. — It. partitura.

PARTIȚIÚNE, *partițiuni*, s. f. (Rar) Partitură. — Fr. partition.

PARTIZÁN, -Ă, *partizani, -e*, s. m. și f. 1. Persoană care adoptă și susține o idee, o teorie etc.; persoană care este de partea cuiva, care luptă alături de cineva pentru o cauză. 2. Membru al unui detașament organizat de luptă, care acționează în timp de război în spatele frontului inamic. 3. (Înv.) Partener. — Fr. partisan.

PÁRTNIC, -Ă, *partnici, -e*, adj. (Înv.) Propriu, personal. ✦ (Substantivat, m.) Părtaș. — Din parte + suf. *-nic.*

PARȚIÁL, -Ă, *parțiali, -e*, adj. 1. Care reprezintă numai o parte dintr-un tot; care se efectuează numai în parte, care nu cuprinde sau nu acoperă întregul sau totalitatea. ✧ *Produs parțial* = fiecare dintre produsele separate ale unei înmulțiri în care înmulțitorul are mai multe cifre și care, adunate, dau produsul total. *Alegere parțială* = alegere de deputați efectuată într-o singură circumscripție electorală (unde se ivește o vacanță). 2. (Rar) Care părtinește. [Pr.: *-ți-al*] — (1) Fr. partiel (lat. lit. partialis), (2) fr. partial.

PARȚIALITÁTE s. f. (Rar) Atitudine părtinitoare (față de cineva sau de ceva). [Pr.: *-ți-a-*] — După fr. partialité.

PARÚCIC, *parucici*, s. m. (Înv.) Grad militar corespunzător locotenentului de astăzi; persoană care purta acest grad. [Var.: **porúcic** s. m.] — Rus poručik.

PARÚRĂ, *paruri*, s. f. Podoabă pe care o pun miresele pe cap. — Fr. parure.

PARVENÍ, *parvin*, vb. IV. Intranz. 1. A ajunge, fără merite, prin mijloace neoneste, la o bună situație materială, politică sau socială. 2. (Franțuzism) A reuși, a izbuti. *N-ai parvenit să cunoști pe nimeni* (C. PETRESCU). ✦ (Despre știri, scrisori etc.) A ajunge la destinație. — Fr. parvenir.

PARVENÍRE s. f. Faptul de *a parveni.*

PARVENÍT, -Ă, *parveniți, -te*, adj., s. m. și f. (Persoană) care, fără merite deosebite și folosind mijloace neoneste, a ajuns la o bună situație materială, socială sau politică și face caz, în mod ostentativ, de situația pe care o are. — V. *parveni.*

PARVENITÍSM s. n. Tendința de a parveni cu orice preț. — Din parvenit + suf. *-ism.*

PAS[1], *pasuri*, s. n. Drum îngust între munți; trecătoare. — Fr. pas.

PAS[2], *pasuri*, s. n. (Reg.) Unealtă în formă de compas, folosită în dulgherie, rotărie, dogărie etc.

PAS[3], *pași*, s. m. 1. Fiecare dintre mișcările alternative pe care le fac picioarele în mers. ✧ Loc. adv. *Pas cu pas* = încetul cu încetul, treptat; mereu, neîncetat. *La tot pasul* sau *la fiecare pas* = la orice mișcare, pretutindeni; totdeauna, necontenit. *Nici (un) pas* (sau, înv., *nici de-un pas)* = de loc, nicidecum. ✧ Expr. *A face primul pas în lume* = a-și face apariția în societate. *A avea* (sau *a da* cuiva) *pas (să)...* = a avea (sau a da cuiva) posibilitatea, îngăduința să facă ceva. *A face* (sau *a păși cu) pași mari* = a înainta repede; a progresa mult. *A face un pas greșit* = a se poticni în mers; *fig.* a săvîrși o greșeală. *A ceda pasul* = a lăsa pe altul să treacă înainte, a se lăsa depășit (în mers sau în acțiuni). ✦ Zgomotul produs de cel care merge. *Se aud pași.* ✦ Fig. Acțiune, act. *Cînd aș da peste o parte bună, aș face poate și eu pasul acesta* (CREANGĂ). 2. Mod de a umbla; mers, umblet. ✧ *Pas de manevră* = mers normal al unei trupe. *Pas alergător* = mers în fugă. *Pas de front* (sau *de defilare)* = mers ostășesc de paradă cu cadență bine marcată. *Pas de marș* (sau *de voie)* = mers ostășesc obișnuit, fără efortul de a păși energic. ✧ Loc. adv. *În pasul calului* sau *la pas* = în mersul liber al calului. ✧ Expr. *A ține pasul* = a păstra cadența. *A merge în pas* (cu cineva) = a avea aceeași cadență (cu cineva). *A se ține de pasul cuiva* = a urmări pe cineva. *A ține pas(ul) cu...* = a merge sau, *fig.*, a se dezvolta cu aceeași iuțeală ca altcineva. *A da pas* = a se grăbi. ✦ Mișcare ritmică a picioarelor, caracteristică pentru fiecare dans. 3. Măsură de lungime egală cu distanța dintre picioare în mers obișnuit. 4. Urmă lăsată de picior în mers. ✧ Expr. (Înv.) *A călca* (sau *a urma, a merge) pe pașii cuiva* = a urma exemplul cuiva. 5. Distanța dintre două puncte consecutive ale unei elice geometrice situate pe o paralelă la axa acesteia. ✧ *Pas de filet* = distanța axială dintre o spiră a unui filet și prima, a doua, a treia spiră, după cum filetul are unul, două sau mai multe începuturi. ✦ Distanța dintre doi dinți consecutivi ai unei roți dințate, măsurată perpendicular pe direcția dinților în dreptul cercului primitiv. ✧ *Pas unghiular* = unghiul la centru corespunzător pasului de dințare la roțile dințate cilindrice cu dinți drepți. — Lat. passus.

PASÁ, *pasez*, vb. I. Tranz. 1. A trece mingea unui coechipier. 2. A da sau a ceda cuiva ceva; a face să ajungă sau să treacă în mîna altuia. — Fr. passer.

PASÁBIL, -Ă, *pasabili, -e*, adj. (Fam.) Care e destul de bun, de frumos etc. pentru a fi acceptat, utilizat; acceptabil. — După fr. passable.

PASAGÉR, -Ă, *pasageri, -e*, s. m. și f. Călător care folosește un mijloc de transport în comun. — Fr. passager.

PASÁGIU s. n. v. pasaj.

PASÁJ, *pasaje*, s. n. 1. Spațiu între două rînduri de clădiri, sau coridor al unei clădiri așezat la nivelul străzii, care servește pietonilor ca să treacă dintr-o stradă în alta. 2. Fragment dintr-un text scris. ✦ Succesiune melodică într-o bucată muzicală, care constă dintr-un șir de note scurte, egale, cîntate repede. 3. Trecere obișnuită a păsărilor, în anumite epoci, dintr-o regiune în alta sau, la anumite ore ale zilei, de la locul de odihnă la cel de hrană. [Var.: **paságiu**, *pasagii*, s. n.] — Fr. passage.

PASAPÓRT s. n. v. pașaport.

PASARÉLĂ, *pasarele*, s. f. 1. Podeț mobil care leagă de chei puntea unui vapor ancorat, pentru a permite urcarea sau coborîrea pasagerilor; platformă situată la oarecare înălțime pe puntea unui vas, unde se află camera hărților și a instrumentelor de navigație. 2. Pod îngust așezat la înălțime peste o linie de cale ferată, peste un canal etc., pentru a permite trecerea pietonilor. 3. Galerie acoperită care face legătura între două clădiri, la nivelul aceluiași etaje. ✦ Punte îngustă care face legătura între două construcții sau între două părți ale aceleiași construcții. — Fr. passerelle.

PÁSĂ, *pase*, s. f. 1. (Sport) Transmiterea mingii către un coechipier. 2. Tur la un joc de cărți. ✧ Expr. *A fi în pasă bună* (sau *proastă)* = a trece prin împrejurări favorabile (sau nefavorabile); a-i reuși (sau a nu-i reuși) cuiva ceva. — Fr. passe.

PÁSĂMITE adv. (Pop.) Pesemne, probabil, se pare, se vede că... — Din pasă *(<pdsa)* + mi + te.

PÁSĂRE, *păsări*, s. f. 1. Animal vertebrat ovipar, avînd trupul acoperit cu pene și aripi pentru zbor. *Nu da pasărea din mînă pentru cea de pe gard* (= nu lăsa să-ți scape un lucru sigur pentru unul nesigur). *Toată pasărea pe limba ei piere* (= fiecare plătește într-un fel sau altul pentru faptele sale). 2. Compuse: *pasărea-muscă* = colibri; *pasăreă-lîră* = pasăre cu coada în forma unei lire, care trăiește prin pădurile din Australia *(Menura superba)*; *pasărea-omătului* = păsărică cu penele de diferite culori, în care predomină culoarea albă *(Monti-fringilla nivalis)*; *pasărea-cînepii* = cînepar; *pasărea-morții* = cucuvea; *pasăre-tătărească* = nagîț; *pasăre-țigănească* = codobatură. [Var.: **păsere** s. f.] — Lat. passar (= *passer*).

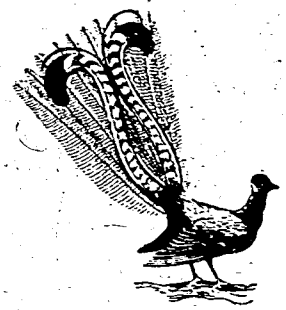

Pasărea-lîră

PASCÁL, -Ă, *pascali, -e*, adj. De la Paști, privitor la Paști. — Fr. pascal.

PÁSCĂ, *păști*, s. f. 1. (Reg.) Cozonac tradițional făcut din aluat dospit și acoperit cu brînză sau cu smîntînă, care se mănîncă la Paști de către creștinii ortodocși. ✦ Anafură pe care preotul o împarte credincioșilor în ziua de Paști. 2. Preparat alimentar tradițional, făcut din aluat nedospit copt în foi subțiri, pe care îl mănîncă evreii în timpul Paștilor, în loc de pîine. — Lat. pascha.

PASIÉNȚĂ s. f. v. pasiență.

PÁSERE s. f. v. pasăre.

PASIÁNS s. n. v. pasiență.

PASÍBIL, -Ă, *pasibili, -e*, adj. Care poate fi supus la..., susceptibil de... *Pasibil de amendă.* — După fr. passible.

PASIÉNȚĂ, *pasiențe*, s. f. Combinarea cărților de joc după anumite reguli, bazată pe hazard, de reușita căreia jucătorul leagă împlinirea unei dorințe. [Var.: **pasiénță** s. f., (înv.) **pasiáns**, *pasiansuri*, s. n.] — După fr. patience.

PASIFLÓRĂ, *pasiflore*, s. f. Nume dat mai multor specii de plante tropicale agățătoare, cu tulpina lemnoasă și cu flori albăstrii *(Passiflora)*, dintr-o specie *(Passiflora incarnata)* extrăgîndu-se un produs medicinal calmant. — Fr. passiflore.

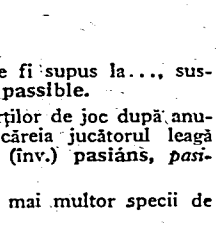

Pasiflora

PASIONÁ, *pasionez*, vb. I. Tranz. A-i trezi cuiva o pasiune, a provoca interes. ✦ Refl. A prinde pasiune pentru ceva, a fi captivat de ceva. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. passionner.

PASIONÁL, -Ă, *pasionali, -e*, adj. Produs sau determinat de o pasiune. [Pr.: *-si-o-*] — După fr. passionnel.

PASIONÁNT, -Ă, *pasionanți, -te*, adj. Care pasionează, care trezește un interes viu, puternic. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. passionnant.

PASIONÁT, -Ă, *pasionați, -te*, adj. Stăpînit de pasiune; înflăcărat, entuziasmat. [Pr.: *-si-o-*] — V. *pasiona.*

PASIÚNE, *pasiuni*, s. f. Sentiment puternic, afecțiune adîncă și de durată pentru cineva sau ceva; patimă; manifestare a unui astfel de sentiment. ✦ Obiect care deșteaptă un sentiment, o afecțiune. ✧ *Mici pasiuni* = porniri egoiste, meschine. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. passion.

PASÍV[1] s. n. (Contabilitate) Totalitatea mijloacelor economice ale unei întreprinderi, privite sub aspectul provenienței lor la un moment dat. ✦ Partea bilanțului în care sînt înscrise fondurile unei întreprinderi sau ale unei instituții la un moment dat. — Fr. passif.

PASÍV[2], *-ă*, *pasivi, -e*, adj. 1. Care este lipsit de inițiativă și de interes; inactiv. ✧ *Apărare pasivă* = ansamblul măsurilor luate pentru a feri un oraș, o clădire etc. de atacuri aeriene. 2. (Gram.; despre o diateză, o formă verbală, o conjugare etc.) Care arată că subiectul suferă lucrarea făcută de altcineva. ✦ (Substantivat, n.) Diateza pasivă a unui verb. 3. (Contabilitate) Privitor la pasiv[1]. 4. (Despre metale) Care prezintă fenomenul de pasivitate (2). — Fr. passif (lat. lit. passivus).

1. Bufniță. 2. Vultur. 3. Șoim. 4. Cocoș-sălbatic. 5. Ciocănitoare. 6. Acvilă. 7. Porumbel-sălbatic. 8. Sticlete. 9. Sturz. 10. Privighetoare. 11. Gaiță. 12. Cuc. 13. Prigorie. 14. Stîrc. 15. Dropie. 16. Nagîț. 17. Ciocîrlie. 18. Pelican.

1—2. Papagali. 3. Pasărea-liră. 4. Şerpar. 5. Condor. 6. Fazan auriu. 7. Pasărea-paradisului. 8. Marabu. 9. Coţofană albastră. 10. Struţ. 11. Cazuar. 12. Colibri. 13. Ibis.

PASIVITÁTE s. f. 1. Starea celui pasiv; lipsă de activitate, renunțare la acțiune. 2. Însușire a unor metale de a nu fi atacate de unii acizi concentrați, fiind însă atacate de aceiași acizi cînd sînt diluați. — După fr. **passivité.**

PASMÁNT, *pasmanturi,* s. n. (Înv.) Ceapraz. — Fr. **passement.**

PASMANTERÍE, *pasmanterii,* s. f. (Înv.) Ceprăzărie (3). — Fr. **passementerie.**

PASMANTIÉR, *pasmantieri,* s. m. (Înv.) Ceaprazar. — Fr. **passementier.**

PÁSNIC, *pasnice,* s. n. Pas[1].

PASPOÁL s. n. Șiret sau fișie îngustă de stofă, aplicate ca garnitură la rochii de-a lungul unei cusături a unui buzunar etc. [Pr.: *-poal*] — Fr. **passepoil.**

PASPÓRT s. n. v. **pașaport.**

PÁSTĂ, *paste,* s. f. Materie densă cu aspect omogen, obținută prin măcinarea unor substanțe și prin amestecul lor (cu un lichid) pînă la obținerea consistenței dorite. ◇ *Pastă de dinți* = preparat farmaceutic întrebuințat la spălarea dinților. — Ngr. **pasta** (< it.).

PASTÉL, *pasteluri,* s. n. 1. Creion colorat, moale, pentru pictură, făcut din culori pulverizate, amestecate cu talc și cu gumă arabică. ✦ Desen executat cu acest fel de creioane. 2. Poezie descriptivă cu fond liric, în care se evocă un peisaj. [Pl. și: (1) *pastéle*] — Fr. **pastel.**

PASTÉT, *pastete,* s. n. (Înv.) Pateu (2). [Var.: **paștét,** *paștéturi,* s. n.] — Germ. **Pastete.**

PASTEURIZÁ, *pasteurizez,* vb. I. Tranz. A steriliza produse alimentare prin încălzire la o temperatură care distruge bacteriile. [Pr.: *pas-tö-*] — Fr. **pasteuriser.**

PASTEURIZÁRE, *pasteurizări,* s. f. Acțiunea de *a pasteuriza.* [Pr.: *pas-tö-*]

PASTEURIZÁT, -Ă, *pasteurizați, -te,* adj. (Despre alimente) Care a trecut prin procesul pasteurizării. [Pr.: *pas-tö-*] — V. *pasteuriza.*

PASTEURIZATÓR, *pasteurizatoare,* s. n. Mașină de pasteurizat produse alimentare. [Pr.: *pas-tö-*] — După fr. **pasteurisateur.**

PASTÍLĂ, *pastile,* s. f. 1. Preparat farmaceutic sau alimentar de forma unei tablete sau a unei bomboane mici, rotunde; (impr.) comprimat. 2. Obiect în formă de disc, folosit ca element intermediar sau de reazem la mașini. — După fr. **pastille.**

PASTIȘÁ, *pastișez,* vb. I. Tranz. A face o pastișă. — Fr. **pasticher.**

PASTIȘÁ *pastișe,* s. f. Lucrare literară sau artistică în care se copiază genul sau felul de lucru al unui scriitor sau al unui artist renumit. — Fr. **pastiche.**

PASTOR, *pastori,* s. m. Preot protestant. — Germ. **Pastor.**

PASTORÁL, -Ă, *pastorali, -e,* adj. 1. Cîmpenesc, rustic. 2. (Despre creații poetice) Care zugrăvește în mod idilic viața păstorilor, viața de la țară; bucolic. — Fr. **pastoral.**

PASTORÁLĂ, *pastorale,* s. f. 1. Operă literară cu subiect din viața păstorilor, din mediul de la țară. ✦ Operă muzicală în care predomină temele populare. 2. Scrisoare publică, cuprinzînd îndemnuri și urări, prin care un arhiereu se adresează credincioșilor cu ocazia sărbătorilor religioase mari. — Fr. **pastorale.**

PASTORALÍSM s. n. Curent în literatură și în artă, caracterizat prin folosirea temelor idilice din viața de la țară. — Din **pastoral** + suf. *-ism.*

PASTRAMAGÍU, *pastramagii,* s. m. (Ieșit din uz) 1. Cel care face sau vinde pastramă. 2. Derbedeu, pezevenchi. — Din **pastramă** + suf. *-(a)giu.*

PASTRÁMĂ, (2) *păstrămuri,* s. f. 1. Carne de oaie, de capră etc., sărată și uscată la fum, la soare sau în cuptor. ◇ Expr. (Fam.) *A ține* (pe cineva) *la pastramă* = a ține (pe cineva) închis un timp îndelungat. *A face* (pe cineva) *pastramă* = a snopi (pe cineva) în bătaie. *A se face pastramă* = a slăbi foarte tare. *A pune la pastramă* = a ucide. 2. (La pl.) Diferite feluri de pastramă (1). [Var.: **păstrámă** s. f.] — Ngr. **pastramas** (< tc.).

PASÚLĂ s. f. v. **fasole.**

PAȘÁ s. f. v. **pașă.**

PAȘALÎC, *pașalîcuri,* s. n. (În evul mediu) Provincie a imperiului otoman, guvernată de un pașă; provincie sau țară subjugată de turci și condusă de un pașă. ✦ Fig. Țară în care domnește despotismul. — Tc. **paşalık.**

PAȘAPÓRT, *pașapoarte,* s. n. Document oficial care dă cetățenilor unui stat dreptul de a pleca în altă țară, servindu-le acolo și ca legitimație. ◇ Expr. (Fam.) *A da* (cuiva) *pașaportul* = a alunga, a expedia (pe cineva). [Var.: (înv.) **pasapórt, paspórt,** *pasporturi,* **pașpórt,** *pașporturi,* s. n.] — It. **passaporto** (rus **pašport**).

PAȘÁ, (rar) *pași,* s. m. (În trecut) Funcția de guvernator al unei provincii din imperiul otoman sau titlu oficial al vizirilor și al înalților funcționari turci; persoană care deține una din aceste funcții. ◇ Loc. adv. *Ca pașa* sau *ca un pașă* = a) aspru, crud; b) fără grijă, ca un boier. [Var.: (înv.) **pașă,** *pașale,* s. f.] — Tc. **paşa.**

PĂȘCĂ s. f. (Reg.) Tutun de calitate inferioară, mahorcă. — Ucr. **pačka.**

PAȘLÍ, *pașlesc,* vb. IV. Tranz. (Reg., fam.) 1. (În expr.) *A o pașli* = a fugi, a o lua la sănătoasa. 2. A fura, a șterpeli. — Rus **pošli.**

PĂȘNIC, -Ă, *pașnici, -e,* adj. 1. Care nu tulbură și nu supără pe nimeni, care este partizan al relațiilor prietenești, armonioase și evită orice conflict; iubitor de pace, potrivnic războiului. 2. (Despre acțiuni) Care sprijină lupta pentru pace; (despre atitudini) lipsit de agresivitate. 3. (Despre un loc, un peisaj etc.) Liniștit, calm, tihnit. [Var.: (înv.) **păcínic, -ă** adj.] — Din **pace** + suf. *-nic.*

PAȘÓL interj. (Reg., fam.) Mergi! du-te! pleacă! — Rus **pašol.**

PAȘOPTÍST, -Ă, *pașoptiști, -ste,* adj. (Adesea substantivat) Care ține de generația de luptători progresiști ai revoluției burghezo-democratice din 1848 în țările românești. — Din **pașopt** (= *patruzecișiopt*) + suf. *-ist.*

PAȘPÓRT s. n. v. **pașaport.**

PÁȘTE[1] s. n. v. **paști.**

PÁȘTE[2], *pasc,* vb. III. 1. Intranz. și tranz. (Despre vite) A se hrăni rupînd iarbă. 2. Tranz. A păzi animalele care pasc (1), a duce la pășune. ◇ Expr. (Fam.) *Ce pași aici?* = se spune ca mustrare celui care nu și-a făcut datoria, nu a fost vigilent. *A paște mușteie* (sau *vîntul*) = a pierde vremea fără rost. *A paște pe cineva* = a urmări pe cineva, pîndind momentul potrivit pentru a-i face un rău. *A-l paște pe cineva moartea* (sau *păcatul, primejdia* etc.) = a-l amenința pe cineva moartea (sau păcatul, primejdia etc.). ◇ Compus: *paște-vînt* = pierde-vară. — Lat. **pascere.**

PAȘTÉT s. n. v. **pastet.**

PAȘTI s. f. pl. 1. Sărbătoare religioasă, la creștini în amintirea învierii lui Hristos, la evrei în amintirea exodului din Egipt și a eliberării din robia egipteană. ◇ Expr. *Nu-s în toate zilele paștile* sau *o dată pe an sînt paștile* = nu se petrec în fiecare zi evenimente deosebite. *Din an în paști* (sau *din joi în paști, din paști în crăciun*) = foarte rar. *La paștile cailor* (sau *calului*) = niciodată. 2. Pîine sfințită care se împarte la biserică în ziua de paști. [Var.: **pâște** s. n.] — Lat. **Paschae.**

PAȘÚȘ, *pașușuri,* s. n. (Înv. și reg.) Pașaport. ✦ Ordin (scris). — Magh. **passzus.**

PAT[1] s. n. (La jocul de șah) Situație în care un jucător, rămînînd cu regele într-o poziție din care nu-l poate deplasa fără a intra în șah (sau și cu alte piese care nu pot fi mișcate), este obligat să înceteze jocul, partida declarîndu-se remiză. — Fr. **pat.**

PAT[2], *paturi,* s. n. 1. Mobilă de lemn sau de metal, prevăzută de obicei cu somieră sau cu saltea și pe care se culcă omul. ◇ Expr. *A face* (sau *a așterne*) *patul* = a pune așternutul pe pat pentru dormit. *A strînge patul* = a strînge așternutul de pe pat. *A fi pe patul de moarte* (sau *pe patul morții*) = a fi în agonie, în comă. *A muri în patul său* = a muri de moarte bună. *A cădea* (*bolnav*) *la pat* = a se îmbolnăvi greu. *A boli la pat* = a zăcea greu bolnav. *A părăsi patul* = a se face sănătos după o boală grea; a se restabili. ✦ Așternut, culcuș. 2. Targă, năsălie. 3. Răsadniță. 4. Parte a unei instalații sau a unui sistem tehnic cu fața superioară plană și aproximativ orizontală, pe care se reazemă (și alunecă) materiale sau anumite părți ale instalației sau ale sistemului tehnic. 5. Partea de lemn a puștii (sau a pistolului) de care sînt fixate mecanismul și țeava. 6. Strat de material, orizontal sau înclinat, cu fața superioară aproximativ plană, pe care se reazemă de obicei alte materiale. 7. (Rar) Albie, matcă (a unei ape). ✦ Partea mai joasă a unui teren, a unei depresiuni. — Ngr. **patos.**

Pat (5)

PATÁCĂ, *patace,* s. f. (Reg.) Veche monedă cu valoare de 100 de parale, care a circulat în țările românești.

PATALAMÁ, *patalamale,* s. f. (Azi depr.) Certificat de studii, diplomă. — Tc. **batalama.**

PATARÁMĂ, *patarame,* s. f. Întîmplare neplăcută sau neobișnuită; pățanie, pătăranie. ◇ Expr. *A ști patarama cuiva* = a cunoaște slăbiciunile sau defectele cuiva, a ști că cineva nu prețuiește mult. — Din **patar**[anie] + suf. *-amă.*

PATÁȘCĂ[1] s. f. Patacă.

PATÁȘCĂ[2], *patașce,* s. f. (Reg.) 1. Car mortuar, dric. 2. Targă [Pl. și: *pătășți*]

PÁTĂ, *pete,* s. f. 1. Urmă lăsată pe un obiect de un corp gras, de o materie de altă culoare, de murdărie etc. ✦ Porțiune diferit colorată pe un fond omogen. 2. Porțiune pe corpul animalelor sau păsărilor, unde părul sau penele sînt de altă culoare. ✦ Particică a pielii corpului divers colorată. 3. Porțiune de nuanță mai închisă care se observă cu ochiul liber sau cu telescopul pe discul soarelui, al lunii sau al altui corp ceresc. ◇ Expr. *A căuta* (sau *a găsi*) *pete în soare* = a căuta cu orice preț defecte acolo unde nu sînt. 4. Fig. Faptă care știrbește onoarea sau reputația cuiva; rușine, stigmat. ◇ Loc. adj. *Fără* (*de*) *pată* = curat, nevinovat; neprihănit, cast. — Lat. **pitta** (< gr.).

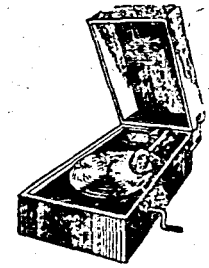

Patefon

PATEFÓN, *patefoane,* s. n. Aparat pentru reproducerea sunetelor înregistrate pe o placă. — Din **Pathé** (nume propriu) + [gramo]phon.

PÁTEMĂ s. f. v. **patimă.**

PATÉNT[1] s. n. v. **patentă.**

PATÉNT[2], **-Ă**, *patenți, -te*, adj. 1. (Despre încuietori, lăcăte etc.) Construit în chip special pentru a prezenta garanții de soliditate, de bună funcționare. ✧ *Cleşte patent* (și substantivat, n.) = cleşte special cu care se pot executa diferite operații de apucare, tăiere etc. ✦ (Substantivat, f.) Capsă (1). 2. (Despre acțiuni sau manifestări ale omului) Care nu se poate tăgădui; evident; autentic. — (1) Germ. Patent, (2) fr. patent.

Cleşte patent

PATENTÁ, *patentez*, vb. I. Tranz. 1. A acorda (cuiva) o patentă (1); a breveta o invenție. 2. (Ieşit din uz) A supune pe cineva la plata unei patente (2). 3. A călii un metal în plumb. ✦ A aplica unei sîrme de oțel un tratament termic, pentru a-i asigura o rezistență mai mare. — După fr. **patenter**.

PATENTÁR, *patentari*, adj. m. (Înv.; adesea substantivat) Care plătea patentă (2). — Din **patentă** + suf. *-ar*.

PATENTÁRE s. f. Acțiunea de *a patenta*.

PATENTÁT, **-Ă**, *patentați, -te*, adj. (Despre invenții) Pentru care s-a acordat o patentă (1); brevetat. — V. *patenta*.

PATÉNTĂ, *patente*, s. f. 1. Drept exclusiv care se acordă unui inventator de a fabrica și de a comercializa o invenție proprie; act, diplomă prin care se acordă acest drept; brevet. ✦ Fig. (Ir.) Sistem, procedeu (propriu cuiva). ✦ Certificat, dovadă. ✧ *Patentă de sănătate* = act eliberat conducerii unui vas maritim, la plecarea dintr-un port, prin care se adevereşte starea sanitară bună a echipajului. 2. (Înv.) Impozit anual plătit de negustori și de liberii-profesioniști; actul prin care se confirma plata acestui impozit și dreptul de exercitare a comerțului sau a profesiunii. [Var.: **patént** s. n.] — După fr. **patente**.

PATÉRĂ, *patere*, s. f. Vas asemănător cu o farfurioară, folosit în antichitate la săvîrşirea libațiilor. — Lat. lit. **patera** (fr. **patère**).

PATERÍC, *paterice*, s. n. Colecție de povestiri din viața vechilor călugări (trecuți de biserică în rîndul sfinților). — Slav (v. sl. **paterikŭ** < gr.).

PATÉRN, **-Ă**, *paterni, -e*, adj. (Livresc) Care aparține tatălui, privitor la tată; părintesc. — Fr. **paterne** (lat. lit. **paternus**).

PATERNITÁTE s. f. 1. Starea, calitatea de tată; rudenie de sînge între părinte și copilul său. 2. Fig. Calitatea de autor al unei lucrări, al unei metode etc. — Fr. **paternité** (lat. lit. **paternitas, -atis**).

PATÉŞTI s. f. v. **pacheşti**.

PATÉTIC, **-Ă**, *patetici, -e*, adj. Plin de patos; care emoționează, impresionează, mişcă. — Fr. **pathétique** (< gr.).

PATETÍSM s. n. Însuşirea de a înduioşa, de a impresiona, de a mişca (prin vorbe, muzică etc.); caracterul patetic al unei opere literare, muzicale etc. — Fr. **pathétisme**.

PATÉU, *pateuri*, s. n. 1. Preparat culinar din aluat cu mult unt, umplut cu brînză, tocătură de carne etc., care se serveşte ca aperitiv sau la supă. 2. Pastă de ficat, de carne sau de peşte amestecată cu condimente și care se consumă proaspătă sau conservată. — Fr. **paté**.

PÁTIMĂ, *patimi*, s. f. 1. Sentiment puternic și violent care copleşeşte pe om, întunecîndu-i adesea dreapta judecată; *p. ext.* iubire excesivă pentru ceva, pornire nestăpînită; suferință morală. ✦ Părtinire, partialitate, ură. 2. (Înv.) Suferință fizică, caznă, chin; boală. ✧ (În credința creştină) *Patimile Mîntuitorului* = suferințele îndurate de Iisus Hristos. *Săptămîna patimilor* = săptămîna dinaintea paştilor. [Var.: **pátemă** s. f.] — Ngr. **patima**.

PATINÁ, *patinez*, vb. I. Intranz. 1. A practica patinajul. 2. (Despre vehicule) A nu putea să înainteze pe un teren alunecos, roțile învîrtindu-se în loc fără a reuşi să deplaseze vehiculul. ✦ A se deplasa prin alunecare. — Fr. **patiner**.

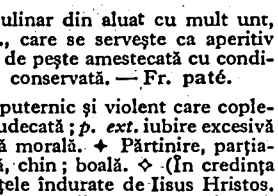

Patinaj

PATINÁJ, (2) *patinaje*, s. n. 1. Patinare; sportul cu patinele. 2. Patinoar. — Fr. **patinage**.

PATINÁRE, *patinări*, s. f. Acțiunea de *a patina* și rezultatul ei.

PATINÁT s. n. Faptul de *a patina*.

PATINATÓR, **-OÁRE**, *patinatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care practică patinajul (1). — Din **patina** + suf. *-tor*.

PATÍNĂ[1] s. f. Strat subțire care apare, cu timpul, sub influența agenților atmosferici, pe suprafața obiectelor sau a construcțiilor de metal, de lemn, de piatră etc., dîndu-le un aspect de vechime. — Fr. **patine**.

PATÍNĂ[2], *patine*, s. f. 1. Obiect de metal în formă de şină, care se fixează pe talpa ghetei de către sportivi, înlesnindu-le să alunece pe gheață. 2. Piesă prin intermediul căreia un mecanism alunecă pe o şină. ✧ *Patină de ascensor* = şina pe care alunecă cabina ascensorului. — După fr. **patin**.

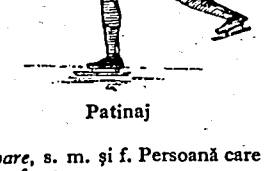

Patină

PATINOÁR, *patinoare*, s. n. Teren de patinaj. — Fr. **patinoire**.

PATINÓR, *patinori*, s. m. Patinator. — După fr. **patineur**.

PATISERÍE, (2) *patiserii*, s. f. 1. Prăjituri, pateuri, plăcinte preparate dintr-un aluat fin și umplute cu carne, cu brînză, cu dulceață etc. 2. Local în care se consumă și se vînd plăcinte, pateuri etc. — Fr. **patisserie**.

PÁTMĂ, *patme*, s. f. Bentiță care stringe mantaua la spate.

PATOGÉN, **-Ă**, *patogeni, -e*, adj. Care cauzează boli; purtător de boli. — Fr. **pathogène** (< gr.).

PATOGENÉTIC, **-Ă**, *patogenetici, -e*, adj. Care ține de patogenie, privitor la patogenie. — Fr. **pathogénétique** (< gr.).

PATOGENÍE s. f. Ramură a medicinii care studiază procesul producerii bolilor. — Fr. **pathogénie** (< gr.).

PATOLÓGIC, **-Ă**, *patologici, -e*, adj. Care aparține patologiei, privitor la patologie; bolnăvicios, morbid. ✧ *Anatomie patologică* = parte a anatomiei care tratează despre transformările anatomice intervenite în structura țesuturilor și a organelor, sub influența unei boli. — Fr. **pathologique** (< gr.).

PATOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care tratează despre felul, cauzele și simptomele bolilor. — Fr. **pathologie** (< gr.).

PÁTOS s. n. Însuflețire pasionată; avînt, entuziasm. ✦ Afectare în vorbire și în scris; însuflețire falsă. ✧ Loc. adv. *Cu patos* = a) în mod entuziast; b) în mod afectat, cu emfază. — Fr. **pathos** (< gr.).

PATRAFÍR, *patrafire*, s. n. Fîşie lungă de stofă pe care sînt brodate cîteva cruci, pe care o poartă preotul atîrnată de gît cînd oficiază; epitrahil. [Var.: **patrahíl, patrahír**, s. n.] — Ngr. **patrahili** (după *fir*).

Patrafire

PATRAHÍL s. n. v. **patrafir**.

PATRAHÍR s. n. v. **patrafir**.

PATRIARCÁL adj. v. **patriarhal**.

PATRIÁRH, *patriarhi*, s. m. 1. Cleric care deține cea mai înaltă treaptă în ierarhia bisericii creştine ortodoxe dintr-o țară (sau, altădată, din mai multe țări); şeful unei patriarhii. 2. Bărbat în vîrstă, cu rol de şef al familiei în societatea gentilică. ✦ Fig. Bătrîn venerabil, cu numeroşi descendenți. 3. (În Vechiul Testament) Fiecare dintre capii de familie, conducători (spirituali și politici) ai poporului evreu, predecesori ai lui Moise. — Slav (v. sl. **patriarhŭ** < gr.).

PATRIARHÁL, **-Ă**, *patriarhali, -e*, adj. 1. Al patriarhului sau al patriarhiei, privitor la patriarh sau la patriarhie. 2. Care amintește simplitatea obiceiurilor și a traiului din vechime; simplu, tihnit. [Var.: (înv.) **patriarcál, -ă** adj.] — Fr. **patriarcal** (după *patriarh*).

PATRIARHÁT s. n. 1. Formă de organizare socială, caracteristică pentru societatea gentilică, în care gradele de rudenie sînt socotite în linie masculină, iar bărbatul este considerat şef al familiei. 2. Demnitatea de patriarh (1). ✦ Timpul de păstorire al unui patriarh (1). — Fr. **patriarcat** (după *patriarh*).

PATRIARHÍE, *patriarhii*, s. f. 1. Organizație administrativă bisericească, condusă de un patriarh. 2. Reşedința patriarhului. 3. Biserica centrală a unei patriarhii (1). — Ngr. **patriarhia**.

PATRICIÁN[1], *patricieni*, s. m. Cîrnat din carne de vită, care se consumă fript la grătar. [Pr.: *-ci-an*]

PATRICIÁN[2], **-Ă**, *patricieni, -e*, s. m. și f., adj. (În Roma antică) 1. S. m. și f. Membru al clasei dominante, care deținea pămînturile obşteşti și monopolul funcțiilor sacerdotale și politice, bucurîndu-se de toate privilegiile; *p. ext.* nobil, senior, aristocrat. 2. Adj. Care aparține clasei stăpînitoare, din clasa stăpînitoare; *p. ext.* de origine nobilă, din familie aristocratică. ✦ Cu purtare, cu gesturi, cu ținută de patrician; mîndru, îngîmfat. [Pr.: *-ci-an*] — După fr. **patricien**.

PATRICÍD s. n. (Neobişnuit) Paricid[1]. ✦ Fig. Trădare de țară. — Lat. lit. **patricida**.

PÁTRIE, *patrii*, s. f. 1. Țară în care s-a născut cineva și al cărei cetățean este. ✧ *Patrie adoptivă* = țară în care cineva se stabileşte definitiv, fiind recunoscut cetățean al ei. ✦ Loc de origine a unei idei, a unui curent etc. *Uniunea Sovietică este patria socialismului.* 2. Oraş, satul, regiunea în care s-a născut cineva; pămînt natal, loc de baştină. 3. Loc, regiune bogată în anumite specii de animale sau de plante sau renumită pentru anumite produse. — Fr. **patrie** (lat. lit. **patria**).

PATRIMONIÁL, **-Ă**, *patrimoniali, -e*, adj. Care aparține unui patrimoniu, privitor la un patrimoniu; care se moştenește, ereditar; de familie. ✧ *Bunuri patrimoniale* = bunuri care pot fi evaluate în bani. [Pr.: *-ni-al*] — Fr. **patrimonial** (lat. lit. **patrimonialis**).

PATRIMÓNIU, *patrimonii*, s. n. Bun moştenit prin lege de la părinți; avere părintească. ✧ *Separație de patrimoniu* = separare legală a bunurilor personale ale cuiva de bunurile moştenite sau a averii soțului de zestrea soției. ✦ Totalitatea bunurilor care aparțin colectivității și care sînt administrate de organele statului; bun public. ✦ Totalitatea drepturilor și obligațiilor unei persoane fizice sau juridice care pot fi evaluate în bani. — Lat. lit. **patrimonium** (fr. **patrimoine**).

PATRIÓT, **-Ă**, *patrioți, -te*, s. m. și f. 1. Persoană care își iubeşte patria și luptă pentru fericirea ei. 2. (Înv. și reg.) Din aceeași patrie sau regiune ca și altcineva; compatriot. — Ngr. **patriotis**.

PATRIOTÁRD, **-Ă**, *patriotarzi, -de*, adj. (Adesea substantivat) Care face paradă de patriotism, care dovedeşte un fals patriotism. — Fr. **patriotard**.

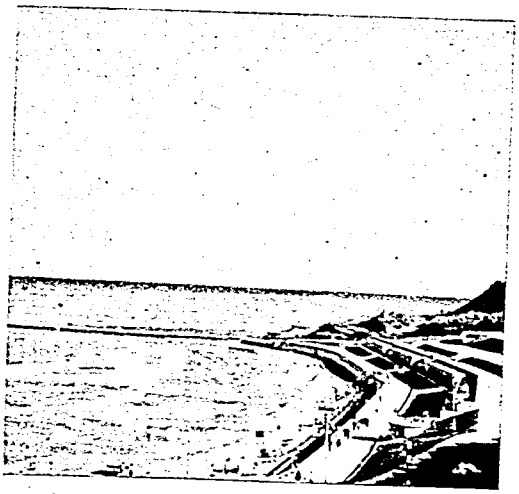

Litoralul Mării Negre la Eforie-Sud.

Delta Dunării.

Munții Bucegi (Caraimanul și Coștila).

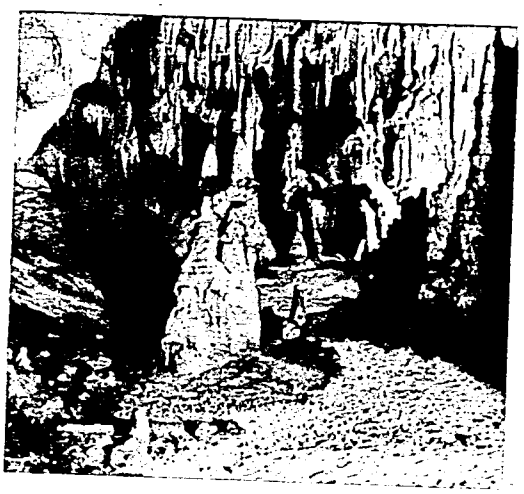

Peștera Minunată din valea Girdișoara.

Lacul Roșu.

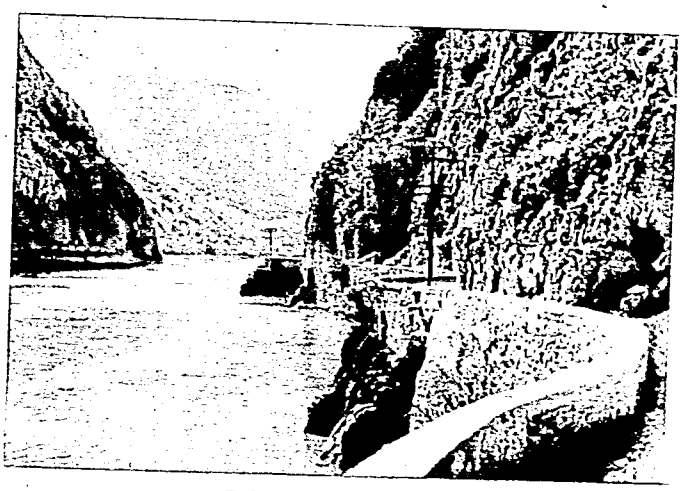

Defileul Dunării la Cazane.

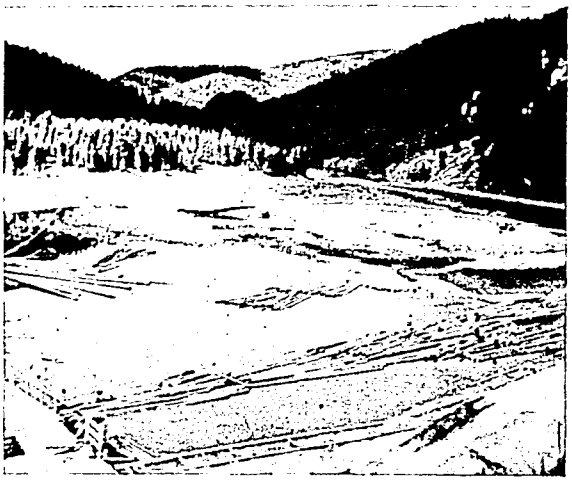

Plute pe Bistrița.

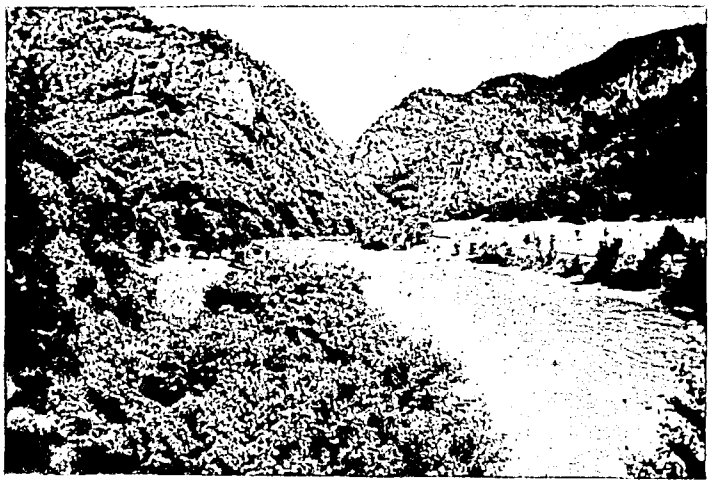

Oltul la ieșirea din defileul Coziei.

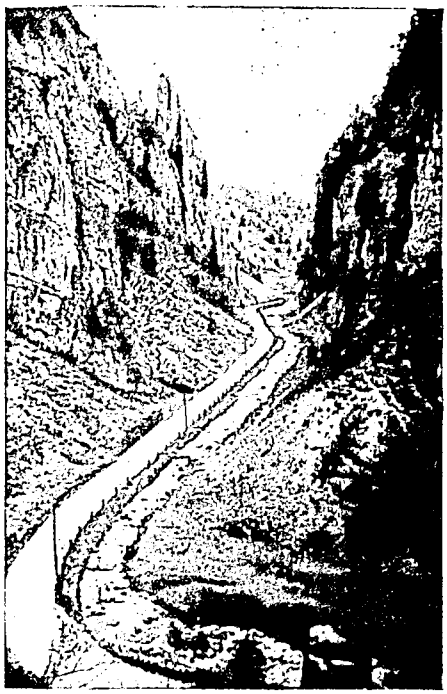

Cheile Dîmbovicioarei.

Babele (munții Bucegi).

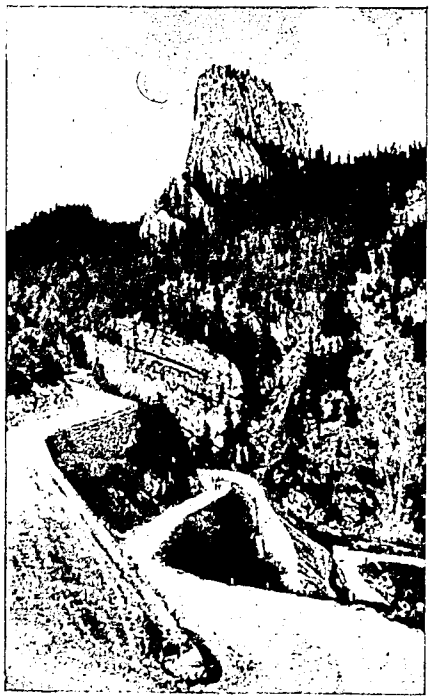

Intrarea în cheile Bicazului.

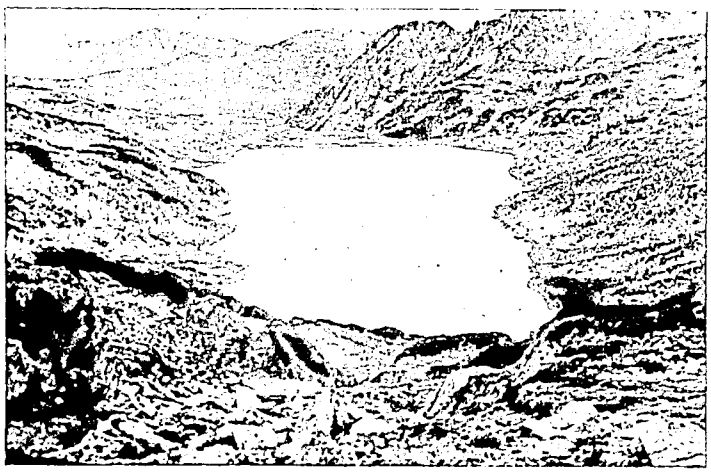

Lacul Bucura.

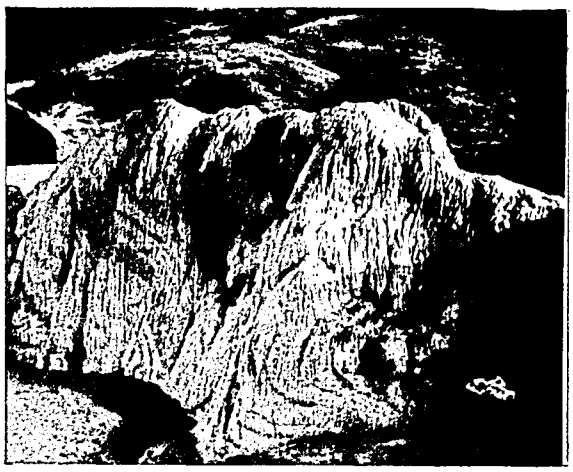

Detaliu din muntele de sare de la Slănic.

PATRIÓTIC, -Ă, *patriotici, -e,* adj. Pătruns de patriotism, plin de dragoste și de devotament față de patrie și de popor. — Fr. **patriotique** (lat. lit. **patrioticus**).

PATRIOTICÉȘTE adv. (Înv.) Ca un patriot. — Din **patriotic** + suf. *-ește.*

PATRIOTÍSM s. n. Dragoste și devotament față de patrie și de popor; faptul de a fi gata de luptă și de jertfă pentru interesele patriei. — Fr. **patriotisme.**

PATRÍSTICĂ s. f. Patrologie. — Fr. **patristique.**

PATRÍȚĂ, *patrițe,* s. f. (Tipogr.) Piesă cu care se presează materialul într-o matriță. — Germ. **Patrize.**

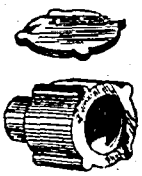

Patriță

PATROLOGÍE s. f. Studiul vieții și al operelor părinților bisericii. — Fr. **patrologie.**

PATRÓN[1], *patroane,* s. n. (Reg.) Cartuș. ✦ Bucată cilindrică de explozibil, învelită în hîrtie parafinată, folosită în mine la dislocarea straturilor. — Germ. **Patrone.**

PATRÓN[2], **-OÁNĂ,** *patroni, -oane,* s. m. și f. 1. Proprietar al unei întreprinderi, care exploatează muncă salariată. 2. (În Roma antică) Patrician roman, considerat în raport cu clienții săi. 3. Sfînt socotit protector al unei persoane, al unei clase sau al unei comunități care îi poartă numele; zi calendaristică în care se prăznuiește un sfînt și pe care o serbează cei ce poartă numele acelui sfînt. ✦ (Înv.) Ocrotitor, protector. — Fr. **patron** (lat. lit. **patronus**).

PATRONÁ, *patronez,* vb. I. Tranz. A ocroti, a sprijini, a susține (pe cineva sau ceva). — Fr. **patronner.**

PATRONÁGIU s. n. v. **patronaj.**

PATRONÁJ, *patronaje,* s. n. Protecție, ocrotire; sprijin. ✦ Acțiune de ocrotire a săracilor și a celor incapabili de muncă, pe care o desfășurau societățile de binefacere în regimul burghezo-moșieresc. [Var.: (inv.) **patronágiu,** *patronagii,* s. n.] — Fr. **patronage.**

PATRONÁL, -Ă, *patronali, -e,* adj. (Rar) Care ține de patroni[2], privitor la patroni. — Fr. **patronal.**

PATRONÁT s. n. Faptul de a fi patron[2], calitatea de patron. — Fr. **patronat.**

PATRONÍMIC, *patronimice,* adj. n. (În expr.) *Nume patronimic* = **a)** nume pe care îl poartă toți membrii unei familii; nume de familie; **b)** (la vechii greci) nume format din numele tatălui cu ajutorul unui sufix special. — Fr. **patronymique** (< gr.).

PATRONÍT s. n. Sulfură de vanadiu naturală, constituind cel mai important minereu de vanadiu. — Fr. **patronite.**

PATRONTÁȘ, *patrontașe,* s. n. (Reg.) Cartușieră. — Germ. **Patrontasche.**

PATRONTÁȘCĂ, *patrontașe,* s. f. (Rar) Cartușieră; patrontaș. — Germ. **Patrontasche** (după *tașcă*).

PÁTRU num. card. 1. Numărul care, în numărătoare, are locul între trei și cinci și care se indică prin cifrele 4 și IV. ✧ Expr. *Doi și cu doi fac patru,* se spune vorbindu-se despre ceva clar, sigur, bine cunoscut de toată lumea. *A vorbi* (cu cineva) *între patru ochi* (sau *între patru pereți*) = a vorbi în taină, fără martori. ✧ (Adjectival) *Am... la briu patru pistoale* (ALECSANDRI). ✧ (Substantivat, m.) *Scrie un patru pe tablă.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Pavilionul patru.* 2. (În expr.) *Cît patru* = de patru ori mai mult decît normal. *În patru* = în patru părți. *(A fi) cu ochii în patru* = a fi cu băgare de seamă, atent; a se păzi bine. — Lat. **quattuor.**

PATRULÁ, *patrulez,* vb. I. Intranz. A merge în recunoaștere; a face ronduri de pază. — Din **patrulă** (după fr. *patrouiller*).

PATRULÁRE, *patrulări,* s. f. Acțiunea de *a patrula.* ✦ Rond de pază sau de recunoaștere.

PATRULATÉR, *patrulatere,* s. n. Poligon cu patru laturi. — Fr. **quadrilatère** (după *patru*).

PATRULATERÁL, -Ă, *patrulaterali, -e,* adj. (Înv.) În formă de patrulater. — Fr. **quadrilatéral** (după *patru*).

PATRÚLĂ, *patrule,* s. f. Subunitate militară de recunoaștere sau de supraveghere a ordinii; strajă. — Germ. **Patrulle** (< fr.).

PĂTRULEA, PĂTRA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al treilea și al cincilea. — Din **patru** + le + a.

PATRUPÉD, *patrupede,* s. n. Animal cu patru picioare. — Fr. **quadrupède** (lat. lit. **quadrupes, -dis;** după *patru*).

PĂTRUSPREZECE num. card. v. **paisprezece.**

PĂTRUSPREZECELEA, -ZECEA num. ord. v. **paisprezecelea.**

PATRUZÉCI num. card. Număr care, în numărătoare, are locul între treizeci și nouă și patruzeci și unu și care se indică prin cifrele 40 și XL. ✧ (Substantivat, m.) *Scrie un patruzeci.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Rîndul patruzeci.* ✧ Compus: *patruzeci-de-sfinți* (sau *-de-dumineci*) = sărbătoare creștină care se sărbătorește în ziua de 9 martie. — Din **patru** + **zece.**

PATRUZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al treizeci și nouălea și al patruzeci și unulea. — Din **patruzeci** + le + a.

PĂTVAGON, *patvagoane,* s. n. (Pop.) Vagon de bagaje. — Germ. **Packwagen.**

PAȚACHÍNĂ, *pațachine,* s. f. I. Arbust cu frunze asemănătoare cu cele de fag, al cărui lemn este folosit la fabricarea cărbunelui de desen și a prafului de pușcă, iar scoarța ca purgativ *(Thammus cathartica).* II. (Reg.) Femeie vulgară.

Paţachină

PAȚÍRCĂ, *paținci,* s. f. (Reg.) Femeie ușuratică. — Comp. **paț**[lachină].

PĂUCĂ, *pauce,* s. f. (Germanism înv.) Tobă cu o singură suprafață de percuție; timpină. [Pr.: *pau-că*] — Germ. **Pauke.**

PAUPÉR, -Ă, *pauperi, -e,* adj. (Livresc) Lipsit de mijloace de existență; redus la mizerie, sărac. [Pr.: *pau-*] — Lat. lit. **pauper, -ris.**

PAUPERÍSM s. n. (Livresc) Stare de sărăcie extremă. [Pr.: *pau-*] — Fr. **paupérisme.**

PAUPERIZÁ, *pauperizez,* vb. I. Tranz. A reduce la stare de sărăcie extremă, la mizerie. [Pr.: *pau-*] — Din **pauper.**

PAUPERIZÁRE, *pauperizări,* s. f. Acțiunea de *a pauperiza.* [Pr.: *pau-*]

PAUPERIZÁT, -Ă, *pauperizați, -te,* adj. Ajuns în stare de mizerie; sărăcit. [Pr.: *pau-*] — V. *pauperiza.*

PAUPERTÁTE s. f. (Ieșit din uz, în expr.) *Act* (sau *certificat*) *de paupertate* = act (sau certificat) care atestă starea de sărăcie a cuiva. [Pr.: *pau-*] — Lat. lit. **paupertas, -atis.**

PAUȘÁL s. n. Sistem de plată pentru o prestație de serviciu, pentru un consum de energie etc., prin fixarea cu aproximație a unei sume globale. [Pr.: *pa-u-*] — Germ. **Pauschale.**

PÁUZĂ, *pauze,* s. f. 1. Interval de timp în care o acțiune sau o activitate este suspendată temporar; repaus, întrerupere. ✧ Expr. *A face o pauză* = a se întrerupe (din lucru, din vorbă etc.). ✦ (La școală) Recreație. ✦ (La teatru, concerte etc.) Antract. 2. (Concr.) Semn pus pe portativ, pentru a indica întreruperea unei fraze muzicale și durata acestei întreruperi. ✦ Linie orizontală, mai lungă decît cratima, folosită ca semn de punctuație pentru a indica cititorului o oprire în lectură, mai mare decît la virgulă. [Pr.: *pa-u-*] — Lat. lit. **pausa** (fr. **pause**).

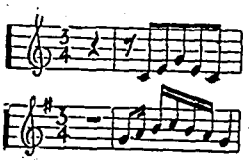

Pauze

PAVÁ, *pavez,* vb. I. Tranz. A acoperi cu pavaj o stradă, o curte etc. — Fr. **paver.**

PAVAGÍU, *pavagii,* s. m. Pavator. — Din **pava** + suf. *-giu.*

PAVÁJ, *pavaje,* s. n. Acțiunea de a pava; (concr.) strat alcătuit din blocuri mici de material rezistent (piatră, cărămidă, lemn etc.), așezate strîns unele lîngă altele, cu care se acoperă o curte, un drum etc. ✦ (Impr.) Strat de material care nu este format din blocuri, dar este folosit în același scop. — Fr. **pavage.**

PAVÁNĂ, *pavane,* s. f. Dans vechi, de origine spaniolă, cu ritm și cu mișcări lente; melodia după care se execută. — Fr. **pavane.**

PAVÁRE, *pavări,* s. f. Acțiunea de *a pava.*

PAVÁT[1] s. n. Pavare. — V. *pava.*

PAVÁT[2], **-Ă,** *pavați, -te,* adj. (Despre străzi, curți etc.) Acoperit cu pavaj. — V. *pava.*

PAVATÓR, -OÁRE, *pavatori, -oare,* s. m. și f. Muncitor care așază pavelele unui pavaj. — Din **pava** + suf. *-tor.*

PÁVĂ, *pave,* s. f. (Pop.) Petic de pînză, de postav etc., pus la răscroială pentru a lărgi mînecile unei cămăși. — Ucr. **pahva.**

PÁVĂZĂ, *paveze,* s. f. 1. Scut. ✧ Expr. *A sta pavăză* = a apăra. *A-și pune mîna (drept) pavăză* = a-și apăra ochii cu mîna, pentru a se feri de ceva sau pentru a nu vedea ceva. 2. Fig. (La sg.) Ocrotire, sprijin. — Pol. **pawež(a)** (< it.).

PÁVEA, *pavele,* s. f. 1. Bucată de piatră, de cărămidă, de lemn etc. de formă aproape cubică, folosită la executarea pavajelor. ✧ Expr. *A număra pavelele* = a umbla fără rost. 2. (Rar) Pavaj. — Fr. **pavé.**

PAVECÉRNIȚĂ, *pavecerniță,* s. f. Slujbă scurtă care se face (la mănăstiri) după vecernie. ✦ Cartea care cuprinde rugăciunile și rînduiala acestei slujbe. — Slav. (v. sl **pavečerĭnica**).

PAVELÁ, *pavelez,* vb. I. Tranz. (Înv.) A pava. — Din **pavele** (pl. lui *pavea*).

PAVELUÍ, *paveluiesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A pava. — Din **pavele** (pl. lui *pavea*).

PAVIÁN, *paviani,* s. m. Specie de maimuță africană cu botul alungit și cu corpul acoperit cu păr lung și rar *(Cynocephalus).* [Pr.: *-vi-an*] — Germ. **Pavian.**

PAVILIÓN, *pavilioane,* s. n. 1. Clădire mică situată într-o grădină, într-un parc sau la extremitățile unui edificiu. ✦ Fiecare dintre clădirile de sine stătătoare ale unui ansamblu de clădiri care alcătuiesc o unitate (la spitale, școli, cazărmi etc.). 2. Drapel arborat de unele autorități pe fațada clădirii. ✦ Drapel arborat la pupa sau pe catargul unei nave, pentru a-i indica apartenența la o anumită țară. ✦ *Pavilion de semnal* = steguleț colorat pentru făcut semnale. ✦ Stindard (al pionierilor, al

societăților sportive etc.) care se înalță la anumite festivități. 3. Partea largă ca o pîlnie a instrumentelor de suflat. ✦ *Pavilionul urechii* = partea exterioară a urechii. [Pr.: *-li-on*] — Fr. **pavillon.**

PAVOAZ s. n. (În expr.) *Marele pavoaz* = totalitatea drapelelor care se înalță ziua pe catargul unei nave (sau ansamblul luminilor arborate pe navă noaptea) la ocazii solemne. [Pr.: *-voaz*] — După fr. **pavois.**

PAVOAZÁ, *pavoazez*, vb. I. Tranz. A împodobi o sală, o clădire etc. cu steaguri, cu tablouri, cu verdeață etc., în semn de sărbătoare. [Pr.: *-voa-*] — Fr. **pavolser.**

PAVOAZÁRE, *pavoazări*, s. f. Acțiunea de *a pavoaza* și rezultatul ei; împodobire, ornare. [Pr.: *-voa-*]

PAZARGHIDÁN, *pazarghidani*, s. m. (Turcism înv.) Om de afaceri; samsar, misit.— Tc. **pazar-giden.**

PAZARLÎC, *pazarlîcuri*, s. n. (Înv.) Afacere comercială; negustorie, trafic. — Tc. **pazarlık** (bg. **pazarlîk**).

PAZÁRNIC, *pazarnici*, s. m. (Înv.) Polițai însărcinat cu paza unui tîrg.— Rus **pazarnik.**

PÁZĂ s. f. Acțiunea de a păzi; mijloc prin care se asigură păzirea; (concr.) persoană sau grup de persoane însărcinate să păzească; paznic, gardă. ✧ Loc. adj. și adv. *De pază* = însărcinat cu paza; de gardă. ✧ Loc. prep. *În paza (cuiva)* = în seama, sub supravegherea (cuiva). — Postverbal al lui **păzi.**

PÁZIE, *pazii*, s. f. Scîndură așezată vertical la marginea unei streșini, în capetele căpriorilor. ✦ Fîșie de tablă așezată la intersecția unei învelitori cu un zid, pentru a împiedica pătrunderea apei prin rostul de la intersecție.

PÁZNIC, *paznici*, s. m. 1. Cel care păzește; păzitor, străjă, gardian. 2. (Înv.) Membru al consiliului comunal. — Din **pază** + suf. *-nic.*

PAZVANGÍU, *pazvangii*, s. m. (Înv.) Pazvantliu. — Din **pazvant** + suf. *-giu.*

PAZVÁNT, *pazvanți*, s. m. (Înv.) Pazvantliu. — Tc. **Pazvan(t)**[oglu] (nume propriu).

PAZVANTLÍU, *pazvantlii*, s. m. (Înv.) Ostaș din trupele rebele ale lui Pazvantoglu; *p. ext.* hoț, tîlhar, pungaș. [Var.: **pazvantlîu**, **pazvîntlîu** s. m.] — Din **pazvant.**

PAZVANTLÎU s. m. v. **pazvantliu.**

PAZVANTOGLU, *pazvantogli*, s. m. (Înv.) Pazvantliu. ✦ Om zglobiu, zurbagiu, gălăgios. — Tc. **Pasvan(t)ogla** (nume propriu).

PAZVÎNTLÎU s. m. v. **pazvantliu.**

PĂBÍI, pers. 3 *păbîiește*, vb. IV. Intranz. (Reg., despre păsări) A fîlfîi, a da din aripi, a produce zgomotul caracteristic zborului.

PĂCÁLĂ[1] s. f. (Rar) Păcăleală. — Postverbal al lui **păcăli.**

PĂCÁLĂ[2] s. m. Epitet dat unui om glumeț, poznaș.

PĂCAT, *păcate*, s. n. 1. Călcare a unei legi, abatere de la o normă (religioasă); faptă vinovată, greșeală, vină. ✧ Expr. *A-și face păcat cu cineva* = a face o faptă rea în dauna cuiva. *A trage păcatul* (sau *păcatele) cuiva* = a suporta consecințele greșelii altuia. *A intra* (sau *a cădea) în păcat* = a comite o faptă condamnabilă, a greși. *A-și spăla păcatul* (sau *păcatele)* = a ispăși o greșeală, o vină. *A vorbi cu păcat* = a greși, a se face vinovat, spunînd lucruri neadevărate. *Hoțul cu un păcat și păgubașul cu zece* = păgubașul, bănuind pe mai mulți, cade și el în greșeală. *(E) păcat (de dumnezeu)* = nu se cuvine, nu e drept, nu e bine. ✦ Defect, cusur. ✦ (Rar) Canon. 2. Întîmplare rea, nenorocire, năpastă. ✧ Loc. adv. *Din păcate* = din nenorocire. ✧ Expr. *A-l împinge* (sau *a-l duce) pe cineva păcatul* (sau *păcatele) să...* (sau *de...)* = a simți un imbold spre ceva oprit, a fi îndemnat de un cuget rău. 3. (În expr.) *Al păcatelor* = al naibii, grozav. *Du-te* (sau *duceți-vă, ducă-se) la păcatele* (sau *păcatelor)* = du-te (sau duceți-vă, ducă-se) la naiba, la dracu. *Lasă-mă păcatelor mele (lasă-l păcatelor lui* etc.) sau *la păcatele!* = lasă-mă (lasă-l etc.) în pace! *Ce păcatul?* (sau *păcatele?)* = ce naiba? ce dracu? *Mai știi păcatul?* = cine ar putea ști? se prea poate. (Exclamativ) *Păcat că...* (sau *păcat de...)* = îmi pare rău că (sau de...); e regretabil că... *Ce păcat!* = cît îmi pare de rău! *Păcatele mele (tale* etc.) = vai de mine (de tine etc.)! — Lat. **peccatum.**

PĂCĂLEÁLĂ, *păcăleli*, s. f. Glumă, farsă. — Din **păcăli** + suf. *-eală.*

PĂCĂLÍ, *păcălesc*, vb. IV. Tranz. A induce pe cineva în eroare, printr-o viclenie sau printr-o minciună, pentru a trage un folos sau pentru a se amuza; a înșela, a amăgi. ✦ Refl. A-și greși socotelile, a se înșela. — Din **păcală**[2].

PĂCĂLÍCI s. m. Persoană care are obiceiul să păcălească pe alții. — Din **păcăli** + suf. *-(i)ci.*

PĂCĂLÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) păcăli* și rezultatul ei; păcăleală.

PĂCĂLÍT[1] s. n. Păcăleală, păcălire. — V. *păcăli.*

PĂCĂLÍT[2], *-Ă*, *păcăliți, -te*, adj. Înșelat, tras pe sfoară. — V. *păcăli.*

PĂCĂLITÓR, -OÁRE, *păcălitori, -oare*, adj. (Rar) Care păcălește. — Din **păcăli** + suf. *-(i)tor.*

PĂCĂLITÚRĂ, *păcălituri*, s. f. Păcăleală. — Din **păcăli** + suf. *-(i)tură.*

PĂCĂNÍ, *păcănesc*, vb. IV. Intranz. A produce un zgomot scurt și sacadat; a țăcăni. — Din **pac.**

PĂCĂTÓS, -OÁSĂ, *păcătoși, -oase*, adj. (Adesea substantivat) 1. Care are multe păcate, care se face vinovat de călcarea legilor morale, *p. ext.* ticălos, afurisit, rău. ✦ De proastă calitate, plin de lipsuri. 2. Vrednic de milă; nenorocit, nevoiaș. — Din **păcat** + suf. *-os.*

PĂCĂTOȘÉNIE, *păcătoșenii*, s. f. (Rar) Faptul de a fi păcătos; ticăloșie. — Din **păcătos** + suf. *-enie.*

PĂCĂTOȘÍ, *păcătoșesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se ticăloși, a se strica. — Din **păcătos.**

PĂCĂTOȘÍE, *păcătoșii*, s. f. (Rar) Păcătoșenie. — Din **păcătos** + suf. *-ie.*

PĂCĂTUÍ, *păcătuiesc*, vb. IV. Intranz. A comite un păcat; a greși. — Din **păcat.**

PĂCĂTUÍRE s. f. Acțiunea de *a păcătui* și rezultatul ei.

PĂCÍȘE s. f. pl. v. **pacișe.**

PĂCIȘÉLE s. f. pl. (Reg.) Pacișe. — Din **pacișe** + suf. *-ele.*

PĂCLÍE s. f. (Reg.) Haină ciobănească, fără mîneci și fără guler, lungă pînă la glezne, făcută din piele de oaie cu lîna în afară și avînd la spate o glugă din piele de miel. — Comp. sb. **opaklia.**

PĂCÓRNIȚĂ, *păcorniță*, s. f. (Reg.) Vas de lemn sau de scoarță de copac, în care se ține păcura pentru uns roțile carului. — Din **păcură** + suf. *-niță.*

PĂCOSTÉNIE, *păcostenii*, s. f. (Pop.) Pacoste. — Din **pacoste** + suf. *-enie.*

PĂCUÍNĂ, *păcuini*, s. f. (Reg.) Oaie. — Lat. **pecuina.**

PĂCURÁR[1], *păcurari*, s. m. Păstor, cioban. — Lat. **pecorarius.**

PĂCURÁR[2], *păcurari*, s. m. (Înv. și reg.) Cel care vinde păcură (și petrol lampant). — Din **păcură** + suf. *-ar.*

PĂCURĂ s. f. Reziduu vîscos, negru sau brun-închis, rămas de la distilarea primară a țițeiului, din care se obțin motorina și alte produse; se folosește și ca unsoare pentru mașini, ca material combustibil etc. — Lat. **picula.**

PĂCURĂRÁȘ, *păcurărași*, s. m. Diminutiv al lui *păcurar*[1].

PĂCURĂRÉL, *păcurărei*, s. m. Păcurăraș. — Din **păcurar**[1] + suf *-el.*

PĂCURĂRÉSC, -EÁSCĂ, *păcurărești*, adj. Care aparține păcurarului[1], privitor la păcurar[1]; ciobănesc, păstoresc. — Din **păcurar**[1] + suf. *-esc.*

PĂCURĂRÉȘTE adv. Ca păcurarii[1]; ciobănește. — Din **păcurar**[1] + suf. *-ește.*

PĂCURĂRÍE, *păcurării*, s. f. Îndeletnicirea păcurarului[1]; ciobănie. — Din **păcurar**[1] + suf. *-ie.*

PĂCURĂRÍT s. n. Păcurărie. — Din **păcurar**[1] + suf. *-it.*

PĂCURĂRÍȚĂ, *păcurărițe*, s. f. Soția păcurarului[1]; ciobăniță, păstoriță. — Din **păcurar**[1] + suf. *-iță.*

PĂCURÍU, -IE, *păcurii*, adj. (Rar) De culoarea păcurii, întunecat, închis. — Din **păcură** + suf. *-iu.*

PĂCURÓS, -OÁSĂ, *păcuroși, -oase*, adj. Care conține păcură; care seamănă cu păcura. — Din **păcură** + suf. *-os.*

Păducel

PĂDUCÉL, *păducei*, s. m. 1. Arbust spinos din familia rozaceelor, cu frunze crestate, cu flori albe dispuse în buchețele, cu fructe comestibile, avînd carnea roșie și sîmburele lemnos; se cultivă ca plantă ornamentală *(Crataegus monogyna)*. ✧ Compus: *păducel-negru* = specie de păducel care crește pe coastele pietroase ale munților *(Crataegus nigra)*. 2. Insectă parazită care trăiește pe plante sau pe corpul unor mamifere *(Leptus autumnalis)*. 3. (Pop.) Boală de piele care se manifestă prin mîncărime pe tălpi sau între degetele picioarelor. — Lat. ***peducellus.**

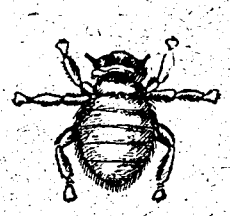

Păduchele-albinelor

PĂDÚCHE, *păduchi*, s. m. 1. Nume generic dat mai multor specii de insecte parazite care trăiesc pe corpul oamenilor și al unor animale *(Pediculus)*. ✦ Fig. Persoană care nu muncește și trăiește din truda altuia; parazit. 2. Insectă parazită care trăiește pe frunze, ramuri sau lujeri, hrănindu-se din sucul acestora *(Aphis)*. 3. Compus: *păduche-de-lemn* = ploșniță.—Lat. **peduculus.**

PĂDUCHEÁ, *păduchez*, vb. I. Refl. (Rar) A îndepărta păduchii din păr, de pe corp sau de pe haine. [Var.: **păduchi** vb. IV] — Din **păduche.**

PĂDUCHERÍE s. f. Mulțime mare de păduchi; locul sau cuibul unde se fac păduchi. — Din **păduche** + suf. *-ărie.*

PĂDUCHÉRNIȚĂ, *păducherniță*, s. f. 1. (Reg.) Locuință în care mișună păduchii; *p. ext.* locuință murdară, sărăcăcioasă. 2. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu miros urît, cu flori fără petale, întrebuințată la țară pentru stîrpirea păduchilor-de-lemn *(Lepidium ruderale)*. [Pl. și: *păducherniți*] — Din **păduche** + suf. *-erniță.*

PĂDUCHÍ vb. IV. v. **păducheá.**

PĂDUCHIÓS, -OÁSĂ, *păduchioși, -oase*, adj. Plin de păduchi. — Lat. **peduculosus.**

PĂDURĂR, *pădurari,* s. m. Cel care păzește pădurea. — Din **pădure** + suf. *-ar.*

PĂDURÁT, -Ă, *păduraţi, -te,* adj. (Rar) Împădurit. — Din **pădure** + suf. *-at.*

PĂDURÁTIC, -Ă, *păduratici, -e,* adj. 1. Care crește sau trăiește în pădure; de pădure; sălbatic. 2. Acoperit cu păduri, păduros. — Din **pădure** + suf. *-atic.*

PĂDURĂRÉSC, -EÁSCĂ, *pădurăreşti,* adj. (Rar) Care se află în pădure, de pădure. — Din **pădure** + suf. *-esc* (după *pădurar*).

PĂDURĂRÍE, *pădurării,* s. f. 1. Slujba pădurarului. 2. (Neobișnuit) Locuința pădurarului; canton. 3. (Înv.) Silvicultură. — Din **pădurar** + suf. *-ie.*

PĂDURĂRÍT s. n. 1. Ocupația celui care își cîștigă existența din paza pădurilor sau din munca de tăiere a pădurilor. 2. (Înv.) Impozit plătit de proprietarii de pădure. — Din **pădure** + suf. *-ărit.*

PĂDÚRE, *păduri,* s. f. Mulțime deasă de copaci crescuți în stare sălbatică pe o suprafață mare de teren. *Nu e pădure fără uscături* (= orice colectivitate are și elemente rele în sînul ei). ◇ Loc. adj. (Despre oameni) *Din* (sau *de la*) *pădure* = fără maniere, necioplit, necivilizat. ◇ Expr. *A căra lemne la pădure* = a face un lucru de prisos. ✦ Fig. Grămadă mare de obiecte (cu un vîrf îndreptat în sus) care acoperă o suprafață. — Lat. **padulem** (= *palus, -dis* «baltă»).

PĂDUREÁ, *pădurele,* s. f. (Rar) Pădurice. — Din **pădure** + suf. *-ea.*

PĂDUREÁN, -Ă, *pădureni, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de pădure, privitor la pădure; de la pădure, care se găsește în pădure. 2. S. m. și f. Persoană care trăiește într-o regiune păduroasă sau muntoasă. — Din **pădure** + suf. *-ean.*

PĂDUREÁNA s. f. art. (În credințele populare) Duh al pădurii. — Din **pădure** + suf. *-eana.*

PĂDUREÁNCĂ, *pădurence,* s. f. Femeie care trăiește într-o regiune păduroasă sau muntoasă. — Din **pădurean** + suf. *-că.*

PĂDURÉȚ, -EÁȚĂ, *pădureţi, -e,* adj. 1. (Despre pomi și fructe, adesea substantivat) De soi inferior, nealtoit. ◇ Expr. *A se sătura* (de ceva) *ca de mere pădureţe* = a-i fi (cuiva) lehamite de ceva. 2. (Rar, despre animale) Care trăiește în pădure; sălbatic. ✦ Fig. (Despre oameni) Ursuz, sălbatic. — Din **pădure** + suf. *-eț.*

PĂDURÍCE, *păduríci,* s. f. Diminutiv al lui *pădure.*

PĂDURIȘTE, *păduriști,* s. f. (Rar) Pădure (rară). — Din **pădure** + suf. *-iște.*

PĂDURÍȚĂ, *păduriţe,* s. f. Pădurice. — Din **pădure** + suf. *-iță.*

PĂDURÓI s. m. Plantă erbacee cu tulpina dreaptă, cu flori roșii-purpurii sau galbene *(Melampyrum arvense).* — Din **pădure** + suf. *-oi.*

PĂDURÓS, -OÁSĂ, *păduroşi, -oase,* adj. (Despre regiuni, dealuri, terenuri) Acoperit cu păduri. — Din **pădure** + suf. *-os.*

PĂFTĂLÚȚĂ, *păftăluţe,* s. f. Diminutiv al lui *pafta.* [Var.: **paftalúță** s. f.]

PĂFUGÁ, *păfúg,* vb. I. Tranz. (Reg.) A fugări, a alunga. [Var.: **pefugá** vb. I] — Din **pe** + **fugă.**

PĂGÍN, -Ă, *păgîni, -e,* s. m. și f. 1. Persoană care se închină zeilor sau idolilor; *p. ext.* nume dat de creștini celor care sînt de altă religie (în special turcilor mahomedani). ✦ Nume dat de creștini persoanelor care nu au nici o religie, care nu cred în dumnezeu sau nu au primit botezul. 2. Fig. Om rău la suflet, crud, nemilos. ✦ (Adjectival) Pătimaș, sălbatic, cumplit. — Lat. **paganus.**

PĂGÎNÁTE s. f. 1. Mulțime mare de păgîni; (în trecut) mulțime de turci, armată turcească. 2. Epoca anterioară apariției creștinismului; antichitate. — Din **păgîn** + suf. *-ătate.*

PĂGÎNÉSC, -EÁSCĂ, *păgîneşti,* adj. (Rar) Care aparține păgînilor, privitor la păgîni. — Din **păgîn** + suf. *-esc.*

PĂGÎNÉȘTE adv. Ca păgînii, în felul păgînilor; *p. ext.* fără milă, în mod criminal. — Din **păgîn** + suf. *-eşte.*

PĂGÎNÍ, *păginesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) converti la păgînism. — Din **păgîn.**

PĂGÎNÍE s. f. (Înv.) 1. Păgînism. 2. Faptă de păgîn, nelegiuire, fărădelege. — Din **păgîn** + suf. *-ie.*

PĂGÎNÍME, *păgînimi,* s. f. Totalitatea păgînilor; mulțime de păgîni; păgînătate. — Din **păgîn** + suf. *-ime.*

PĂGÎNÍSM s. n. Faptul de a fi păgîn; religia păgînilor. — Din **păgîn** + suf. *-ism.*

PĂGUBÁȘ, -Ă, *păgubaşi, -e,* s. m. și f. Persoană care a suferit o pagubă. ◇ Expr. *A lăsa* (pe cineva) *păgubaș* = a cauza (cuiva) o pagubă. *A se lăsa păgubaș de ceva* = a renunța la ceva. *A fi* (sau *a rămîne*) *păgubaș de ceva* = a pierde ceva, a fi (sau a rămîne) în pagubă. (Glumeț) *Hoțul de păgubaș,* se spune despre un păgubaș care, pe lîngă pagubă, mai are de suferit și ponoase. — Din **pagubă** + suf. *-aș.*

PĂGUBÍ, *păgubesc,* vb. IV. Intranz. și (rar) refl. A suferi o pagubă, a fi lipsit de un bun sau de un cîștig. *Leneșul mai mult aleargă și scumpul mai mult păgubește.* ✦ Tranz. A cauza cuiva o pagubă; a lipsi pe cineva de un cîștig sau de un bun al său. — Slav (v. sl. **pagubiti**).

PĂGUBÍRE, *păgubiri,* s. f. Faptul de *a păgubi.*

PĂGUBÍT, -Ă, *păgubiţi, -te,* adj. Care a suferit o pagubă. — V. *păgubi.*

PĂGUBITÓR, -OÁRE, *păgubitori, -oare,* adj. Care aduce sau provoacă pagubă; stricător, dăunător. — Din **păgubi** + suf. *-(i)tor.*

PĂGUBÓS, -OÁSĂ, *păguboşi, -oase,* adj. (Rar) Care suferă mereu pagube, care nu are noroc în ceea ce întreprinde. — Din **pagubă** + suf. *-os.*

PĂHÁIE, *păhăi,* s. f. (Depr.) Cîine; *p. ext.* termen depreciativ pentru un om rău.

PĂHÁR s. n. v. **pahar.**

PĂHĂRÁȘ, *păhăraşe,* s. n. Păhărel. — Din **pahar** + suf. *-aș.*

PĂHĂRÉL, *păhărele,* s. n. Diminutiv al lui *pahar.*

PĂHĂRNICEÁSĂ, *păhărnicese,* s. f. (Înv.) Soția paharnicului. — Din **paharnic** + suf. *-easă.*

PĂHĂRNICÉL, *păhărnicei,* s. m. (Înv.) Boier de rang inferior, subaltern al paharnicului. — Din **paharnic** + suf. *-el.*

PĂHĂRNICÍ, *păhărnicesc,* vb. IV. Intranz. (Înv.) A îndeplini slujba de paharnic; a turna băutură în pahare. — Din **paharnic.**

PĂHĂRNICÍE s. f. (Înv.) Slujba de paharnic. — Din **paharnic** + suf. *-ie.*

PĂHĂRÚȘ, *păhăruşe,* s. n. Păhărel. — Din **pahar** + suf. *-uș.*

PĂHĂRÚȚ, *păhăruţe,* s. n. Păhărel. — Din **pahar** + suf. *-uț.*

PĂI[1] adv. (Fam.) 1. (Exprimă o afirmație, o aprobare) a) Desigur, se înțelege. *Păi că bine zici* (ȘEZ.); b) se putea altfel? 2. (Exprimă rezervă, ezitare) Cum să spun? știu eu? *Ce cei pe dînsul? — Păi, ce-i vrea să-mi dai* (ISPIRESCU). 3. (Exprimă neîncredere) *Păi cine știe ce ai de gînd!* 4. (Exprimă mirare) *Păi cum, omule!* [Var.: **poi** adv.] — Din **apăi** (*<apoi*).

PĂI[2]*, păiesc,* vb. IV. Tranz. (Înv. și reg.) A curăța aria de paie după treierișul cu caii. — Din **paie.**

PĂIÁJEN s. m. v. **păianjen.**

PĂIÁNJEN, *păianjeni,* s. m. 1. (La pl.) Ordin de animale din clasa arahnidelor, fără aripi, cu opt picioare lungi; se hrănesc cu insecte mici (multe specii prinzîndu-și prada într-o pînză subțire, țesută cu ajutorul unui lichid cleios pe care îl secretează); (și la sg.) animal care face parte din această familie. 2. (La pl.) Pînză de păianjen; păienjeniș. 3. Unealtă folosită pentru prinderea și extragerea pieselor de dimensiuni mici sau a bucăților de cablu rămase într-un puț de exploatare minieră sau petrolieră. 4. (Reg.) Prăjină care se așază pe vîrful clăilor, al stogurilor sau al acoperișurilor de paie, ca să le apere de vînt. [Var.: **păiájen, paiájen, paínjen, paínjăn, paíngăn, paiángăn, păíngin, păínjin, paíng** s. m.] — Slav (v. sl. **pa(j)onku, pa(j)ončna**).

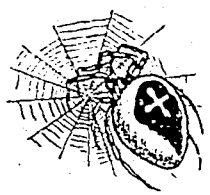

Păianjen

PĂIENJENÍRE s. f. v. **împăienjenire.**

PĂIENJENÍȘ, *păienjenişuri,* s. n. (Colectiv) Pînză țesută de păianjen. ✦ Fig. Desiș, rețea, împletitură. [Var.: **painjeníș, păinjeníș, paianjeníș, păinjiníș, paingeníș, păingăníș** s. n.] — Din **păianjen** + suf. *-iș.*

PĂIÉR, *păiere,* s. n. (Reg.) Saltea umplută cu paie sau cu fîn; mindir. — Din **paie** (pl. lui *pai*) + suf. *-ar.*

PĂIEȚÍCĂ, *păieţele,* s. f. (Fam.) Diminutiv al lui *paiață.*

PĂINGĂNÍȘ s. n. v. **păienjeniș.**

PĂÍNGIN s. m. v. **păianjen.**

PĂINGINÍ vb. IV. v. **împăienjeni.**

PĂINJENÍ vb. IV. v. **împăienjeni.**

PĂINJENÍȘ s. n. v. **păienjeniș.**

PĂINJENÍT, -Ă adj. v. **împăienjenit.**

PĂÍNJIN s. m. v. **păianjen.**

PĂINJINÁR, *păinjinari,* s. m. (Reg.) Păienjeniș. — Din **păinjin** + suf. *-ar.*

PĂINJINÉL, *păinjinei,* s. m. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu tulpina foarte ramificată, cu flori albe și cu frunzele cu nervuri paralele *(Anthericum ramosum).* — Din **păinjin** + suf. *-el.*

PĂINJINÍ vb. IV. v. **împăienjeni.**

PĂINJINÍȘ s. n. v. **păienjeniș.**

PĂIOÁRĂ, *păioare,* s. f. (Reg.) Țesătură fină, văl subțire. —Lat. **palliola.**

PĂIÓS, -OÁSĂ, *păioşi, -oase,* adj. (Despre plante) A cărui tulpină este un pai. ✦ (Substantivat, f.) Cereală a cărei tulpină este un pai. — Din **pai** + suf. *-os.*

PĂÍȘ, *păişuri,* s. n. 1. Cantitate de paie. ◇ Compus: *păiș-arămiu* = plantă erbacee din familia gramineelor, cu florile reunite în spicușoare *(Festuca porcii).* 2. Păiuș (2). — Din **pai** + suf. *-iș.*

PĂIȘÍȚĂ, *păişiţe,* s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze lungi, înguste, țepoase *(Nardus stricta);* țăpoșică. — Din **păiș** + suf. *-iță.*

PĂIȘÓR, *păişoare,* s. n. 1. Păiuș (1). 2. (Reg. înv.) Bețișor cu ajutorul căruia se înnegreau sprîncenele. — Din **pai** + suf. *-(i)șor.*

PĂÍT s. n. (Înv. și reg.) Faptul de *a păi*[2].

PĂIÚȘ, (1) *păiușe*, (2) *păiușuri*, s. n. 1. Diminutiv a lui *pai*. 2. (La sg.) Denumire populară dată mai multor specii de graminee care se găsesc în vegetația pajiștelor naturale. — Din pai + suf. *-uș*.

PĂIÚȘCĂ s. f. Mică plantă erbacee cu florile dispuse în spiculețe mici *(Festuca pseudovina)*. — Din păiuș + suf. *-că*.

PĂIÚȚ, *păiuțe*, s. n. (Reg.) Băț de chibrit. — Din pai + suf. *-uț*.

PĂJURÍ, *păjuresc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A acoperi cu pete colorate, a împestrița.

PĂLALÁIE s. f. v. pălălaie.

PĂLÁN, *pălanuri*, s. n. (Reg.) Gard de scînduri; ulucă, zăplaz. — Magh. palánk.

PĂLĂLÁIE, *pălălăi*, s. f. Flacără mare; vîlvătaie. [Var.: palalâie, pălaláie s. f.] — Din pală (după *vîlvătaie*).

Pălămidă

PĂLĂLĂÍ, *pălălăiesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Înv.; despre foc) A arde cu flacără mare. 2. Fig. Intranz. și tranz. A flutura, a filfîi. — Din pălălaie.

PĂLĂMÁR, *pălămari*, s. m. (Reg.) Paracliser. — Slav (v. sl. ponomari <gr.).

PĂLĂMÍDĂ[1] s. f. Plantă erbacee, vătămătoare ogoarelor, cu tulpina înaltă, cu rădăcini adînci, cu frunzele întregi sau crestate, acoperite pe margini cu spini *(Cirsium arvense)*. — Bg., sb. palamida.

PĂLĂMÍDĂ[1], *pălămide*, s. f. Pește marin de forma unui fus gros, cu solzi mici și cu numeroși dinți pe fălci *(Sarda sarda)*. ◇ Compus:

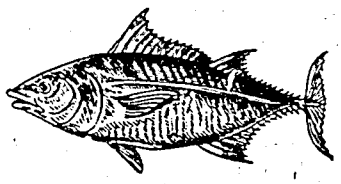

Pălămidă

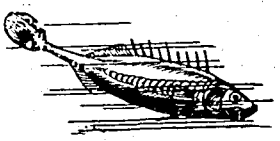

Pălămidă-de-baltă

pălămidă-de-baltă = pește mic, cu corpul acoperit cu plăci osoase și cu spini *(Pungitius platygaster)*. — Ngr. palamida.

PĂLĂMÍDĂ[2], *pălămide*, s. f. (Reg.) Despărțitură în interiorul unei lăzi sau al unei lavițe.

PĂLĂRÍE, *pălării*, s. f. 1. Acoperămînt pentru cap, format dintr-o calotă de pîslă, de paie, de pînză etc. cu boruri. ◇ Expr. (Fam.) *A lovi* (sau *a plesni*) (pe cineva) *în pălărie* = a spune cuiva o vorbă înțepătoare și neașteptată. 2. Partea superioară, în formă de pălărie (1), a unei ciuperci. ✦ Căpăcel de metal care îmbracă mașina unei lămpi cu petrol, avînd o despicătură prin care se scoate fitilul. 3. (Geol.; în expr.) *Pălărie de fier* = zonă superficială oxidată a unui zăcămînt metalifer. — Comp. alb. pëllare, paralle.

Pălării

PĂLĂRIÉR, *pălărieri*, s. m. Persoană care confecționează, repară, curăță sau vinde pălării. [Pr.: *-ri-er*] — Din pălărie + suf. *-ar*.

PĂLĂRIOÁRĂ, *pălărioare*, s. f. Diminutiv al lui *pălărie*.

PĂLĂRIÚȚĂ, *pălăriuțe*, s. f. Pălărioară. — Din pălărie + suf. *-uță*.

PĂLĂTUÍ, *pălătuiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A locui, a viețui.

PĂLĂVÁTIC, -Ă, *pălăvatici, -e*, adj. (Reg.) 1. Nemernic, ticălos. 2. Zănatic, ușuratic. ✦ Care vorbește anapoda, fără rost. — Comp. ucr. pulevatik, bg. palav «nebunatic».

PĂLĂVRĂGEALĂ s. f. v. palavrageală.

PĂLĂVRĂGÍ vb. IV. v. palavragi.

PĂLÍ[1], *pălesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Tranz., intranz. și refl. A (se) izbi, a (se) lovi. ✦ Intranz. (Înv. și arh.) A ataca (cu armele). *Cu puțini tovarăși... a pălit la Iași, după rînduiala călăreților pustiei* (SĂDOVEANU). 2. Tranz. Fig. A cuprinde pe neașteptate; a năpădi, a copleși. 3. Tranz. și intranz. (Despre soare) A arde, a dogori. ✦ Refl. A se încălzi la soare, a se sori. 4. Intranz. și refl. (Despre plante) A se ofili, a se usca (de frig, de arșiță etc.). 5. Intranz. (Rar, despre oameni) A ajunge pe neașteptate, a nimeri, a sosi undeva; a se abate. — Slav (v. sl. palitl).

PĂLÍ[2], *pălesc*, vb. IV. Intranz. I. A deveni palid, a se îngălbeni la față (de emoție, din cauza unei boli etc.). 2. (Despre surse luminoase) A-și pierde strălucirea, a se stinge. — Fr. palir.

PĂLIMÁR[1], *pălimare*, s. n. 1. Împrejmuire de scînduri la prispa unei case țărănești; parmaclîc. ✦ Stîlp de pridvor sau de prispă, care susține streașina acoperișului. 2. Pridvor, cerdac; foișor. 3. (Înv.) Întăritură, parapet.

PĂLIMÁR[2], *pălimare*, s. n. Funie groasă, odgon, parîmă. — Ngr. palamari.

PĂLÍNCĂ s. f. v. palincă.

PĂLINCÚȚĂ s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *palincă*. [Var.: palin cúță s. f.]

PĂLÍRE[1] s. f. Acțiunea de *a păli*[1] și rezultatul ei.

PĂLÍRE[2] s. f. Faptul de *a păli*[2]; paloare, paliditate.

PĂLÍȘ adv. (Reg.) Pieziș, din coastă.

PĂLÍT[1], **-Ă,** *păliți, -te*, adj. 1. Care a suferit o lovitură, lovit; împins la o parte. 2. (Despre obraji) Pîrlit de soare, bronzat. 3. (Despre plante) Îngălbenit, ofilit, veștejit de arșiță, de vînt etc. ✦ (Despre țesături) Decolorat de soare, spălăcit. — V. *păli*[1].

PĂLÍT[2], **-Ă,** *păliți, -te*, adj. (Despre oameni) Palid. — V. *păli*[2].

PĂLITÚRĂ, *pălituri*, s. f. Lovitură, izbitură. — Din păli + suf. *-(i)tură*.

PĂLIÚR, *păliuri*, s. m. Arbust spinos din al cărui lemn greu, dur și elastic se fac cozi de unelte *(Paliurus aculeatus)*. [Pr.: *-li-ur*] — Lat. lit. paliurus.

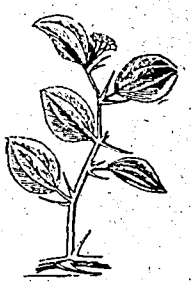

Păliur

PĂLMÁȘ, *pălmași*, s. m. Țăran sărac, fără vite de muncă și fără inventar agricol, care își cîștigă existența muncind cu brațele la alții. — Din palmă + suf. *-aș*.

PĂLMÍȚĂ, *pălmițe*, s. f. Pălmuță. — Din palmă + suf. *-iță*.

PĂLMUÍ, *pălmuiesc*, vb. IV. Tranz. A lovi pe cineva cu palmele peste obraz, a da cuiva palme. — Din palmă.

PĂLMUÍRE s. f. Acțiunea de *a pălmui*.

PĂLMÚȚĂ, *pălmuțe*, s. f. Diminutiv al lui *palmă* (1).

PĂLOȘÉL, *păloșele*, s. n. Diminutiv al lui *paloș*.

PĂLTINÁȘ, *păltinași*, s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *paltin*.

PĂLTINÉL, *păltinei*, s. m. (Pop.) Păltinaș. — Din paltin + suf. *-el*.

PĂLTINÍȘ, *păltinișuri*, s. n. Pădure de paltini. — Din paltin + suf. *-iș*.

PĂLTIÓR, *păltiori*, s. m. 1. (Pop.) Păltinaș. 2. Coacăz sălbatic, cu fructe roșii și acre *(Ribes petraeum)*; pomușoară. — Din paltin + suf. *-ior*.

Păltior (2)

PĂLÚGĂ, *pălugi*, s. f. Pîrghie de lemn, cu un capăt lățit, care se introduce între roțile unui vagonet pentru a-l frîna. — Sb. poluga.

PĂMĂTÚF, *pămătufuri*, s. n. Mănunchi făcut din fire de păr, din pene, din fișii de pînză etc. prinse de un mîner și avînd diferite forme și întrebuințări. — Comp. magh. pemet.

PĂMÎNT, (3, 4, 5, 6) *pămînturi*, s. n. 1. Planeta pe care o locuim (a treia dintre planetele cunoscute, în ordinea depărtării lor de soare). ◇ Expr. *La capătul pămîntului* = foarte departe. *Mînia pămîntului* = îngrozitor, înfiorător. *A se ruga cu cerul, cu pămîntul* = a se ruga cu multă insistență. *A făgădui* (sau *a promite, a jurui*) *cerul și pămîntul* = a făgădui lucruri nerealizabile. *(A nu ști, a nu auzi, a nu afla* etc.) *nici pămîntul* = (a nu ști, a nu auzi, a nu afla etc.) absolut nimeni. 2. Scoarța globului terestru, suprafața lui (împreună cu atmosfera) pe care trăiesc oamenii și celelalte viețuitoare; sol. ◇ Expr. *La pămînt* = a) întins, culcat pe jos; *fig.* (despre oameni) deprimat, învins; b) (în formule de comandă) culcă-te! *Ca de la cer la pămînt* sau *ca cerul de pămînt*, se zice pentru a exprima o diferență foarte mare între două lucruri. *Cu o falcă în cer și (cu) alta* (sau *una*) *în pămînt* = gata să distrugă tot în drumul său, vijelios, furios. *A da (ceva) la pămînt* = a nărui, a dărîma. *A lăsa toate la* (sau *în*) *pămînt* = a lăsa baltă, la voia întîmplării. *În* (sau *la*) *pămînt* = aplecat în jos (de teamă, de emoție, din modestie etc.). *Parcă l-a înghițit pămîntul* (sau *a intrat în pămînt*) = a dispărut, s-a făcut nevăzut. *A-i veni cuiva să intre în pămînt*, se spune cînd cineva se simte foarte rușinat și ar vrea să nu mai dea ochi cu oamenii. *A ieși* (sau *a apărea*) *ca din pămînt* sau *parcă a ieșit* (sau *a răsărit*) *din pămînt* = a se ivi deodată, pe neașteptate, brusc. *A fi pe pămînt* = a trăi, a exista. *A nu fi pe pămînt* = a nu avea simțul realității. *A fi cu picioarele pe pămînt* = a avea simțul realității. *A nu-l mai ține* (sau *a nu-l mai încăpea*) *nici pămîntul (de...)* = a simți o emoție puternică. *A nu-l mai încăpea* (pe cineva) *pămîntul* = a fi mîndru, încrezut. *A nu-l primi* (pe cineva) *nici pămîntul* = a fi un mare păcătos. *A nu-l (mai) răbda* (sau *ține pe cineva*) *pămîntul*, se zice (în imprecații) despre un om rău. *A șterge* (sau *a stinge, a face să piară*) *de pe fața pămîntului* = a distruge, a nimici, a ucide. *A (se) face una cu pămîntul* (sau *o apă și un pămînt*) = a (se) nimici, a (se) distruge. *A fi (toți) o apă și un pămînt* = a fi (toți) de-o seamă, egali. *A scoate* (sau *a aduce*) *din pămînt* (sau *din fundul pămîntului*) = a obține, a procura cu orice preț. *A tăcea* (sau *a fi mut*) *ca pămîntul* = a nu scoate nici o vorbă. *Doarme și pămîntul sub om* = e liniște, tăcere desăvîrșită. ✦ Compus: *mere-de-pămînt* = napi porcești. 3. Materie

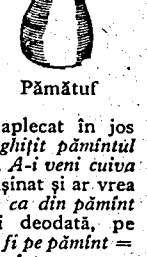

Pămătuf

din care e alcătuită partea solidă a globului terestru și care este formată dintr-un amestec de granule minerale provenite din dezagregarea rocilor și din granule organice provenite din descompunerea substanțelor organice vegetale sau animale. *Gura lumii numai pămîntul o astupă* (= bîrfeala nu încetează decît la moartea bîrfitorilor). ◇ *Pămînt activ* = material obținut prin tratarea la cald a argilelor cu un acid și folosit la rafinarea benzinei, la regenerarea uleiurilor minerale etc. ✦ Lut. 4. Întindere de uscat; continent. 5. Întindere de teren (cultivabil). ✦ Moșie. 6. Teritoriu, regiune, ținut; *p. ext.* țară, patrie. ◇ Expr. *Obiceiul pămîntului* = sumă de norme necodificate, stabilite de practica îndelungată a vieții și aplicate odinioară pe un anumit teritoriu, fiind transmise urmașilor prin tradiție; *p. ext.* obicei păstrat din vechime, caracteristic unei țări, unei regiuni. — Lat. **pavimentum.**

PĂMÎNTAȘ, *pămîntași*, s. m. (Reg.) Pămîntean. — Din **pămînt** + suf. *-a*.

PĂMÎNTEAN, -Ă, *pămînteni, -e*, adj. 1. Care trăiește, locuiește pe pămînt. 2. Născut în țară; băștinaș, autohton. — Din **pămînt** + suf. *-ean*.

PĂMÎNTEANCĂ, *pămîntence*, s. f. Femeie născută în țară; băștinașă, autohtonă. — Din **pămîntean** + suf. *-că*.

PĂMÎNTENÉSC, -EÁSCĂ, *pămînteni*, adj. (Înv.) Pămîntean (2). — Din **pămîntean** + suf. *-esc*.

PĂMÎNTÉSC, -EÁSCĂ, *pămînteși*, adj. De pe pămînt; *p. ext.* omenesc. ✦ (Rar) Care ține de autoritatea statului; laic; civil. — Din **pămînt** + suf. *-esc*.

PĂMÎNȚÍU, -ÍE, *pămîntii*, adj. (Despre fața omului) De culoarea pămîntului; cadaveric, palid. — Din **pămînt** + suf. *-iu*.

Păpădie

PĂMÎNTÓS, -OÁSĂ, *pămîntoși, -oase*, adj. (Rar) Care conține pămînt; care are culoarea pămîntului sau o compoziție asemănătoare cu pămîntul. — Din **pămînt** + suf. *-os*.

PĂMÎNȚÉL s. n. 1. Kiselgur. 2. Lutișor. — Din **pămînt** + suf. *-el*.

PĂMÎNZÁLCĂ, *pămînzălci*, s. f. (Reg.) Bucată de piele sau de pînză groasă, cu care se strînge la mijloc caierul pus în furcă.

PĂNURĂ, *pănuri*, s. f. (Reg.) 1. Aba, dimie. 2. Fig. Fel, soi. ◇ Expr. *A fi de pănura cuiva* = a fi la fel cu cineva. — Lat **pinnula.**

PĂNÚȘĂ, *pănuși*, s. f. Fiecare dintre foile care înfășoară știuletele de porumb. — Din **pană**[1] + suf. *-ușă*.

PĂNUȘÉR, *pănușere*, s. n. Locul unde se păstrează în timpul iernii pănușile uscate. — Din **pănușă** + suf. *-ar*.

PĂNUȘÍȚĂ, *pănușițe*, s. f. (Bot.; reg.) Năgară. — Din **pănușă** + suf. *-iță*.

PĂPÁ, *pap*, vb. I. Tranz. 1. (În graiul copiilor) A mînca. 2. Fig. (Fam.) A irosi, a risipi, a toca bani, avere etc. ◇ Expr. *Pupă-l în bot și-i papă tot* = dă-te pe lîngă cel puternic și despoaie-l cît poți. — Lat. **pappare.**

Păpălău

PĂPÁRĂ s. f. v. **papară.**

PĂPÁDIE, *păpădii*, s. f. Plantă erbacee cu frunze lungi, crestate (care se mănîncă uneori ca salată) și cu florile galbene *(Taraxacum officinale)*. — Ngr. **papadia.**

PĂPĂLĂU, *păpălăi*, s. m. Plantă erbacee cu frunze ovale, cu flori albe-gălbui și cu fructe roșii-portocalii, de mărimea unei cireșe *(Physali Alkekengi)*. — Comp. magh. **páponya.**

PĂPĂLÚDĂ, *păpălude*, s. f. Pasăre de culoare cenușie, cu corpul lunguiet, cu aripi lungi, înguste și ascuțite, cu gîtul scurt și cu ciocul mic *(Caprimulgus europaeus)*.

PĂPĂRĂDĂ, *păpărade*, s. f. (Reg.) Mîncare făcută din ouă bătute și prăjite în grăsime; jumări, papară, scrob. — Din **păpară.**

PĂPĂRĂU s. n. (Reg.) Mîncare făcută din felii de mălai opărite cu apă fierbinte. — Din **păpară** + suf. *-ău*.

PĂPISTÁȘ, -Ă s. m. și f. v. **papistaș.**

PĂPISTĂȘÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **papistășesc.**

PĂPISTĂȘÍE s. f. v. **papistășie.**

PĂPÚC s. m. v. **papuc**[1].

PĂPUCÁR s. m. v. **papucar.**

PĂPUCÁȘ s. m. v. **papucaș.**

PĂPURÍ, *păpurésc*, vb. IV. Tranz. A împăpuri. — Din **papură.**

PĂPURÍȘ, *păpurișuri*, s. n. Loc acoperit cu papură; desiș de papură. — Din **papură** + suf. *-iș*.

PĂPUȘÁR, *păpușari*, s. m. 1. Fabricant de păpuși. 2. Artist care dă spectacole de păpuși, manevrîndu-le cu mîna sau conducîndu-le din culise printr-un sistem de sfori; (în trecut) cel care dădea reprezentații cu păpuși la bîlciuri. ✦ Actor lipsit de talent; cabotin. [Var.: **păpușér** s. m.] — Din **păpușă** + suf. *-ar*.

PĂPÚȘĂ, *păpuși*, s. f. I. 1. Jucărie înfățișînd un copil, făcută din carton, din celuloid, din lemn etc. ◇ *Teatru de păpuși* = teatru în care rolurile sînt jucate de păpuși manevrate cu mîna, de artiști care se află sub nivelul scenei. 2. Fig. Om lipsit de voință. ◇ Expr. *A fi păpușa cuiva* = a se lăsa condus, dirijat de cineva. II. 1. Mănunchi de fire, de stofă, de frunze etc. 2. Șirag de smochine. 3. Caș așezat în tipare de o anumită formă. 4. Rodul porumbului în timpul formării știuletelui, înainte de a se dezvolta mătasea și boabele. 5. Nimfa insectelor. 6. Parte a unor mașini-unelte care servește la susținerea pieselor de prelucrat. 7. Ciocan cu leafa șănțuită, de care se servește dogarul. — Lat. **papa* (= *pupa*) + suf. *-ușă*.

PĂPUȘĂRÍE, *păpușării*, s. f. (În trecut) Spectacol cu păpuși; *p. ext.* maimuțăreală, prefăcătorie, șarlatanie. [Var.: **păpușerie** s. f.] — Din **păpușă** + suf. *-ărie*.

PĂPUȘEÁSCĂ s. f. art. Numele unui dans popular și melodia după care se dansează. — Din **păpușă** + suf. *-esc*.

PĂPUȘÉR s. m. v. **păpușar.**

PĂPUȘERÍE s. f. v. **papușărie.**

PĂPUȘÍ, *păpușesc*, vb. IV. Tranz. 1. (Înv.) A găti pe cineva; a împopoțona. 2. A separa foile de tutun după calități, culori și mărimi și a le lega în mănunchiuri. — Din **păpușă.**

PĂPUȘÍCĂ, *păpușele*, s. f. Diminutiv al lui *păpușă* (1). ◇ *De-a păpușelele* = numele unui joc de copii.

PĂPUȘOI, (1, 3) *păpușoi*, s. m., (2) *păpușoaie*, s. n. 1. (Reg.) Porumb (plantă, știulete sau bob). 2. Cîmp plantat cu porumb; porumbiște. ◇ Expr. (Fam.) *A se face mort* (sau *a face pe mortul*) *în păpușoi* = a tăcea molcom (făcîndu-se că nu știe nimic despre o problemă a cărei limpezire nu-i convine). *A o lăsa moartă-n păpușoi* = a abandona limpezirea unei chestiuni, a se dezinteresa complet de ceva. 3. (Reg., în expr.) *Păpușoi de brad* = con de brad. [Var.: **popușói** s. m. și n.] — Din **păpușă** + suf. *-oi*.

PĂPUȘOIÉȘ, *păpușoiești*, s. m. (Reg.) Diminutiv al lui *păpușoi* (1, 2). [Var.: **popușoiéș** s. m.].

PĂPUȘOÍȘTE, *păpușoiști*, s. f. (Reg.) Porumbiște. [Var.: **popușoiște** s. f.] — Din **păpușoi** + suf. *-iște*.

PĂR[1], *peri* s. m. Arbore roditor, cu frunze ovale, cu flori albe și cu fructe comestibile *(Pirus communis)*. — Lat. **pirus.**

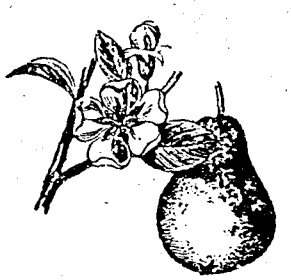

Păr

PĂR[2], *peri*, s. m. 1. Totalitatea firelor subțiri de formație cornoasă, care cresc pe pielea omului și, mai abundent, pe a multor animale; (prin restricție) totalitatea firelor descrise mai sus, care acoperă capul omului. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se afla*) *toți* (sau *cu toții*) *în păr* = a fi sau a se afla toți de față. *Tras de păr*, se spune despre o concluzie forțată, la care ajunge cineva exagerînd sau denaturînd adevărul. *A se lua cu mîinile de păr* sau (prin exagerare) *a-și smulge părul din cap*, se spune cînd cineva este cuprins de desperare. *A se lua de păr cu cineva* = a se certa foarte tare, a se încăiera cu cineva. *A se da după păr* = a se comporta după cum cere împrejurarea; a se acomoda. *N-am păr în cap* (sau *cît păr în cap* sau *ca părul din cap*) = în număr foarte mare; foarte mult. *Cît păr în palmă* (sau *pe broască*) = de loc. *Cînd mi-o crește păr în palmă* = niciodată. *A avea păr pe limbă* = a fi prost; a fi lipsit de educație, necioplit. ◇ Compuse: (înv.) *păr-de-cîine* = înșelător, pezevenchi; *părul-maicii-domnului* = plantă erbacee cu frunze mate, crestate adînc *(Asplenium adiantum nigrum)*; *părul-porcului* = plantă erbacee cu frunze lungi și cu spiculețe *(Equisetum telmateja)*. 2. Fiecare dintre firele care alcătuiesc părul (1). ◇ Loc. adj. și adv. *În doi peri* = între două stări, nici așa, nici așa, nehotărît; (despre oameni) cherchelit, beat; (despre vorbe) cu două înțelesuri, echivoc. ◇ Expr. *A-i atîrna* (sau *a i se ține*) *cuiva viața într-un fir de păr*, se spune cînd cineva este în primejdie de moarte. (Despre evenimente, împrejurări, situații etc.) *A atîrna de-un fir de păr* = a depinde de o nimica toată. *A scoate cuiva peri albi* = a pricinui cuiva supărări; a sîcîi, a necăji, pe cineva. *A-i ieși* (cuiva) *peri albi* = a îmbătrîni din cauza prea multor necazuri. ✦ (Pop.) *Peri răi* = numele unei boli de ochi. 3. Denumire generală dată fibrelor naturale de origine animală; țesătură din aceste fibre. *Pătură de păr de cămilă*. 4. (La pl.) Firele scurte, ieșite în afară, care acoperă suprafața unei țesături de lînă, în special a unui covor. 5. (La pl.) Firele scurte care acoperă ca un puf frunzele sau tulpinile unor plante. — Lat. **pilus.**

PĂRÁGINĂ s. f. v. **paragină.**

PĂRÁNGINĂ, *părangini*, s. f. (Bot.) Vițelar (2).

PĂRÁȘ, *părași*, s. m. (Reg.) Pescar care înfige parul pentru a fixa lotca atunci cînd se scoate năvodul. — Din **par** + suf. *-aș*.

PĂRĂDUÍ, *părăduiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg., despre averi, bunuri) A (se) irosi, a (se) distruge, a (se) pierde.

PĂRĂDUÍT, -Ă, *părăduiți, -te*, adj. Irosit, distrus, pierdut. — V. *părădui*.

PĂRĂGENÍ vb. IV. v. părăgini.

PĂRĂGINEÁLĂ, *părăgineli*, s. f. Paraginā. — Din **părăgini** + suf. *-eală*.

PĂRĂGINÍ, *părăginesc*, vb. IV. Refl. A ajunge în stare de paraginā; (despre clădiri, construcții) a se ruina, a se dărăpăna. [Var.: (reg.) **părăgeni** vb. IV] — Din **paraginā**.

PĂRĂGINÍRE s. f. Faptul de *a se părăgini*; ruinare, dărăpănare.

PĂRĂGINÍT, -Ă, *părăginiți, -te*, adj. În stare de paraginā; neîngrijit, sălbăticit; (despre clădiri, construcții) ruinat, dărăpănat. — V. *părăgini*.

PĂRĂGINÓS, -OÁSĂ, *părăginoși, -oase*, adj. (Reg.) Părăginit. — Din **paraginā** + suf. *-os*.

PĂRĂITOÁRE s. f. v. pîrîitoare.

PĂRÁLET s. n. (Rar) Cantitate mare de bani; bănet. — Din **parale** (pl. lui *para*) + suf. *-et*.

PĂRĂLÚȘĂ, *părăluțe*, s. f. (Pop.) Părăluță (2). — Din **parale** (pl. lui *para*) + suf. *-uță*.

PĂRĂLÚȚĂ, *părăluțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *para*[1]. 2. (Bot.; reg.) Bănuț (3). 3. Salt pe care îl face o pietricică, aruncată cu dibăcie pe suprafața unei ape liniștite.

PĂRĂSCÚȚĂ, *părăscuțe*, s. f. (Reg.) Ploșniță.

PĂRĂSÍ, *părăsesc*, vb. IV. 1. Tranz. A lăsa pe cineva singur, a-l abandona; a se despărți de cineva. ✦ A pleca de undeva, a se depărta de ceva. *Am părăsit Iașul* (GHICA). 2. Tranz. A înceta, a întrerupe o acțiune, o îndeletnicire etc.; a renunța la un obicei. ✦ A lăsa la o parte; a neglija. 3. Refl. (Înv. și arh.) A se dezbăra de un obicei, de o deprindere etc. — Sb. **parasiti** (< ngr.).

PĂRĂSÍRE s. f. 1. Acțiunea de *a părăsi*; abandonare. 2. Starea celui părăsit; *p. ext.* singurătate, izolare. ✧ Loc. adj. și adv. *În părăsire* = în stare proastă, în ruină; abandonat, părăsit.

PĂRĂSÍT, -Ă, *părăsiți, -te*, adj. 1. (Despre oameni) Lăsat singur; abandonat. 2. (Despre localități, ținuturi, case etc.) Din care populația a plecat; nepopulat, nelocuit. 3. (Despre obiecte, utilaje etc.) Care a încetat de a mai fi folosit; *p. ext.* stricat, ruinat, părăginit. — V. *părăsi*.

PĂRĂSITÚRĂ, *părăsituri*, s. f. (Rar) Ou de găină neajuns la dezvoltare deplină, mic (și cu coaja moale). — Din **părăsi** + suf. *-tură*.

PĂRĂSTÁS s. n. v. parastas.

PĂRĂU s. n. v. pîrău.

PĂRĂÚȚ s. n. v. pîrăuț.

PĂRCÁN, *părcane*, s. n. 1. Îngrăditură de lemn făcută pentru zăgăzuirea apelor. ✦ Bîrnă întrebuințată la construirea unui dig, a unui pod etc. 2. (Înv. și reg.) Fortificație făcută din bîrne și scînduri; parapet. 3. Ramă de lemn, chenar, pervaz; balustradă, rampă. [Var.: **parcán** s. n.] — (1, 2) Pol., ucr. parkan, (3) magh. párkány.

PĂRCĂLÁB s. m. v. pîrcălab.

PĂREÁ, *par*, vb. II. 1. Intranz. și refl. (Cu funcție copulativă sau de semiauxiliar) A da impresia, a avea aparența de... ✧ Expr. *A-i părea* (cuiva) *bine* = a se bucura, a fi impresionat în mod plăcut. *A-i părea* (cuiva) *rău* = a regreta, a fi nemulțumit. ✧ (Unipers., introduce o propoziție subiectivă) *Părea că mă aflam într-un mare salon* (NEGRUZZI). ✦ A-și închipui, a avea impresia. ✧ Expr. *Pe cît se pare* = pe cît se vede, pe cît se înțelege. 2. Refl. A-și forma o părere, a socoti, a aprecia. *Cum ți se pare?* — Lat. **parere**.

PĂRÉCHE s. f. v. pereche.

PĂRECHIÚȘĂ s. f. v. perechiușă.

PĂRÉLNIC, -Ă, *părelnici, -e*, adj. Imaginar, iluzoriu; nesigur, ipotetic. — Din **părea** + suf. *-elnic*.

PĂRÉRE, *păreri*, s. f. 1. Opinie, punct de vedere; concepție, idee, credință. *Cite capete, atîtea păreri* (= fiecare cugetă în felul lui). ✧ Expr. *A fi de părere* = a crede. *A fi de aceeași părere* (cu cineva) = a fi de acord (cu cineva). 2. Iluzie, închipuire. *Părerea m-a amăgit, ori am auzit mai multe glasuri?* (CREANGĂ). ✧ Loc. adv. *Într-o părere* = într-o doară, nu din toată inima. ✦ (Înv.) Arătare, nălucire, apariție. ✧ Expr. *O părere de...*, se spune despre ceva abia vizibil. 3. (În expr.) *Părere de bine* = bucurie, satisfacție, mulțumire. *Părere de rău* = mîhnire, căință, regret, invidie. — V. *părea*.

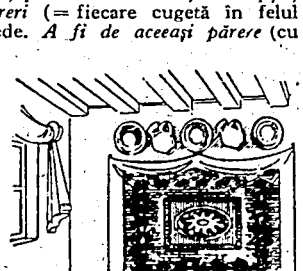

Păretar

PĂRÉSIMI s. f. pl. (Reg.) Postul mare; postul paștilor. — Lat. **quadragesima**.

PĂRETÁR, *păretarc*, s. n. (Reg.) 1. Scoarță mică sau bucată de pînză brodată care se pune pe perete în scop decorativ. 2. Poliță fixată pe un perete. 3. Fiecare dintre stîlpii care susțin streașina casei. — Din **perete** + suf. *-ar*.

PĂRÉTE s. m. v. perete.

PĂRINCIÓR, *părinciori*, s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *părinte*.

PĂRÍNTE, *părinți*, s. m. 1. Tată; (la pl.) tată și mamă. ✦ Strămoși. 2. Întemeietor al unui neam; *fig.* inițiator al unei științe, al unei mișcări culturale etc. 3. Termen cu care se adresează cineva preoților și călugărilor (înv., rar, și altor persoane). ✦ Preot, călugăr. — Lat. **parens, -ntis**.

PĂRINTÉSC, -EÁSCĂ, *părintești*, adj. 1. Care aparține părinților, privitor la părinți. ✦ De părinte; patern. 2. Care aparține strămoșilor, privitor la strămoși. [Var.: (reg.) **părințésc, -eáscă** adj.] — Din **părinte** + suf. *-esc*.

PĂRINTÉȘTE adv. Ca un părinte. — Din **părinte** + suf. *-ește*.

PĂRINȚÉL, *părinței*, s. m. (Fam.) Diminutiv al lui *părinte* (3).

PĂRINȚÉNIE s. f. (Rar) Părinție. — Din **părinte** + suf. *-enie*.

PĂRINȚÉSC, -EÁSCĂ adj. v. părintesc.

PĂRÍNȚIE s. f. (Rar, în expr.) *Cu părinție* = părintește. — Din **părinte** + suf. *-ie*.

PĂRINDÁ vb. I. v. perinda.

PĂRÎNG s. m. (Reg.) Numele a două plante erbacee din familia gramineelor: a) dughie; b) mei. [Var.: **parîne, parîng** s. m.] — Lat. **panicum**.

PĂRÎNGĂ, *părîngi*, s. f. (Reg.) 1. Dorîngă. 2. Parte a războiului de țesut. — Lat. ***phalanga** (< gr.).

PĂROÍ vb. IV. v. paroi[2].

PĂRÓS, -OÁSĂ, *păroși, -oase*, adj. 1. (Despre ființe sau părți ale corpului lor) Acoperit cu (mult) păr. 2. (Despre țesături) Acoperit cu un strat pufos, format din capetele firelor care ies în afară. — Lat. **pilosus**.

PÂRPĂLÍ vb. IV. v. pîrpăli.

PÂRPĂRÍȚĂ, *pîrpărițe*, s. f. Piesă metalică așezată în gaura din mijlocul pietrei stătătoare a unei mori, de care se prinde capătul fusului care învîrtește piatra alergătoare. — Slav (v. sl. **prŭprica**).

PĂRTÁȘ, -Ă, *părtași, -e*, s. m. și f. 1. Persoană care participă la o activitate, care ia parte la o acțiune. ✦ Partizan, adept. 2. Persoană care se bucură sau beneficiază de ceva. — Din **parte** + suf. *-aș*.

PĂRTICEÁ, -ÍCĂ, *părticele*, s. f. Diminutiv al lui *parte*.

PĂRTINÍ, *părtinesc*, vb. IV. Tranz. A avantaja pe cineva, a ține parte cuiva în dauna altuia. — Din **parte**.

PĂRTINÍRE, *părtiniri*, s. f. 1. Faptul de *a părtini*; favorizare, protejare. ✧ Loc. adv. *Fără părtinire* = în mod imparțial, obiectiv. 2. (Înv., neobișnuit) Participare.

PĂRTINITÓR, -OÁRE, *părtinitori, -oare*, adj. Care părtinește, favorizează, protejează pe cineva în dauna altuia. — Din **părtini** + suf. *-tor*.

PĂRUGEÁN, *părugeni*, s. m. (Reg.) Par mare și gros. — Din **par** + suf. *-ug-ean*.

PĂRUÍ[1], *păruiesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. (Fam.) A (se) bate trăgînd(u-se) de păr. 2. Tranz. (În tăbăcărie) A îndepărta prin procedee chimice părul de pe pielile crude. — Din **păr**[1].

PĂRUÍ[2], *păruiesc*, vb. IV. Tranz. A bate pari, a împrejmui (un teren) cu pari. — Din **par**.

PĂRUIÁLĂ, *păruieli*, s. f. Acțiunea de *a (se) părui*[1] (1); încăierare; bătaie, chelfăneală.

PĂRUÍT[1] s. n. Acțiunea de *a părui*[1] (2); îndepărtarea părului de pe pielile crude prin procedee chimice.

PĂRUÍT[2] s. n. Acțiunea de *a părui*[2].

PĂRÚT s. n. (Pop.) Aparență; înfățișare. — V. *părea*.

PĂS, *păsuri*, s. n. Supărare, necaz; suferință, durere. ✧ Loc. adv. *Fără păs* = fără grijă, indiferent; nepăsător. — Lat. **pensum**.

PĂSÁ[1], pers. 3 *pásă*, vb. I. Intranz. (Construit cu dativul) 1. A simți neliniște, a se îngrijora. *Nu-mi pasă!* 2. (Pop.) A-i cădea, a-i atîrna (cuiva) greu. *Pasă-i capul de parale, Urechiuși De cercăluși* (TEODORESCU). [Prez. conj.: (construit cu dativul) *să pese*] — Lat. **pensare**.

PĂSÁ[2], pers. 3 *pásă*, vb. I. Intranz. (Înv.) A merge, a se duce. *Pasă ceata călătoare, Cînd pe noapte, cînd pe soare* (ALECSANDRI). ✦ (La imperativ, cu valoare de interjecție) a) Du-te, mergi. *Pasă cu dumnezeu, fiica mea* (ISPIRESCU); b) Încearcă..., îndrăznește..., caută... *Mai pasă de ține minte toate cele și acum* (CREANGĂ). [Imper. și: *pas*] — Lat. **passare**.

PĂSÁRE s. f. (Pop.) Faptul de *a-i păsa* cuiva de ceva; grijă de cineva sau de ceva; îngrijorare.

PĂSÁT s. n. Porumb sau mei măcinat mare. ✦ Mămăligă din mei (pisat). ✧ Expr. *A-i curge* (sau *a-i cădea, a i se vărsa cuiva*) *lapte* (sau *miere*) *în păsat* = a-i merge cuiva bine; a izbuti în toate. *A vărsa* (sau *a turna*) *cuiva laptele în păsat* = a-i face cuiva un bine. *A-i cădea cuiva păsat în gură* = a cîștiga ceva de-a gata, fără muncă, pe neașteptate. — Lat. **pisatum**.

PĂSĂRÁR, *păsărari*, s. m. Vînzător sau crescător de păsări. ✦ Vînător care prinde păsări. — Din **pasăre** + suf. *-ar*.

PĂSĂRĂRÍE, *păsărării*, s. f. (Ieșit din uz) Prăvălie în care se vînd păsări. — Din **pasăre** + suf. *-ărie*.

PĂSĂREÁ, -ÍCĂ, *păsărele*, s. f. Diminutiv al lui *pasăre*. ✧ Expr. (Fam.) *A avea* (*o*) *păsărică* (sau *păsărici*) *la cap* (sau, rar, *sub pălărie*) = a fi fantezist, a avea o doagă sărită; a fi zurliu.

PĂSĂRÉSC, -EÁSCĂ, *păsărești*, adj. (Rar) 1. Care aparține păsărilor, privitor la păsări. 2. (Despre un limbaj, un jargon etc.) Greu de înțeles, argotic; artificial. — Din **pasăre** + suf. *-esc*.

PĂSĂRÉȘTE adv. (Rar) Ca păsările. ✧ Expr. *A vorbi păsărește* = a vorbi în argou. — Din **pasăre** + suf. *-ește*.

PĂSĂRÉT s. n. Mulțime de păsări; neamul păsăresc. — Din **pasăre** + suf. *-et*.

PĂSĂRÍME s. f. Păsăret. — Din pasăre + suf. *-ime*.

PĂSĂRÓI, *păsăroi*, s. m. Augmentativ al lui *pasăre*; bărbățușul unei păsări.

PĂSĂRÚICĂ, *păsăruici*, s. f. Păsărică. [Pl. și: *păsăruice*] — Din **pasăre** + suf. *-uică*.

PĂSCÁRE, *păscări*, s. f. 1. (Pop.) Păscut; loc de păscut, pășune. 2. (Pop., la jocurile cu mingea) Situația celui (sau celor) care trebuie să servească pe cel (sau pe cei) de la bătaie. — V. *paște*.

PĂSCĂLÍE, *păscălii*, s. f. 1. Calendar după care se poate afla (pe o perioadă lungă de ani) data paștilor și a sărbătorilor religioase, care nu au loc la dată fixă. 2. Carte populară astrologică, cu ajutorul căreia superstițioșii încearcă să ghicească viitorul. — Ngr. paskalia.

PĂSCĂLITÓR, *păscălitori*, s. m. (Înv.) Ghicitor. — Din păscălie + suf. *-tor*.

PĂSCĂTOÁRE, *păscători*, s. f. (Pop.) Pășune. — Din păsc[are] + suf. *-(ă)toare*.

PĂSCÚT s. n. Acțiunea de *a paște*; pășunat.

PĂSCÚȚĂ, *păscuțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *pască* (1). 2. (Bot.) Bănuț (3). [Pl. și: (2) *păscuți*]

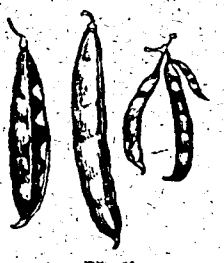

Păstăi

PĂSTÁIE, *păstăi*, s. f. Teaca în care sînt închise semințele leguminoaselor. — Comp. alb. pishtaiē.

PĂSTĂIÓS, -OÁSĂ, *păstăioși, -oase*, adj. (Rar, despre plante) Care are fructul o păstaie; *p. ext.* cu păstăi multe. — Din păstaie + suf. *-os*.

PĂSTĂRNÁC s. m. v. păstîrnac.

PĂSTÎRNÁC, *păstîrnaci*, s. m. Plantă erbacee cultivată pentru rădăcina ei, asemănătoare cu cea a pătrunjelului (*Pastinaca sativa*). [Var.: păstărnác s. m.] — Bg. pasternak.

Păstîrnac

PĂSTÓR, *păstori*, s. m. Cioban. ◇ Compus: (Astron.; pop.) *Păstorul-cu-oile* = cloșca-cu-pui, găinușa. ✦ Fig. Preot. — Lat. pastorius.

PĂSTORÁȘ, *păstorași*, s. m. Diminutiv al lui *păstor*.

PĂSTORÉL, *păstorei*, s. m. Păstoraș. — Din **păstor** + suf. *-el*.

PĂSTORÉSC, -EÁSCĂ, *păstorești*, adj. Care aparține păstorilor, privitor la păstori sau la viața de păstor; pastoral. ✦ Fig. Preoțesc. — Din **păstor** + suf. *-esc*.

PĂSTORÍ, *păstoresc*, vb. IV. 1. Tranz. A păzi oile, vitele, a conduce la pășune. ✦ Intranz. A se ocupa cu păstoritul. 2. Intranz. Fig. A conduce, a îndruma în spiritul legilor bisericii. — Din **păstor**.

PĂSTORÍE s. f. 1. Păstorit. 2. Fig. Conducere religioasă, bisericească; timpul cît păstorește un episcop sau un mitropolit. — Din **păstor** + suf. *-ie*.

PĂSTORÍRE, *păstoriri*, s. f. Acțiunea de *a păstori* și rezultatul ei; păstorie, păstorit. ✦ Fig. (Rar) Conducere, ocîrmuire.

PĂSTORÍT s. n. Ocupația păstorului. — V. *păstori*.

PĂSTORÍȚĂ, *păstorițe*, s. f. Ciobăniță. — Din **păstor** + suf. *-iță*.

PĂSTÓS, -OÁSĂ, *păstoși, -oase*, adj. Care are aspectul și consistența unei paste, ca pasta; moale. — Din **pastă** + suf. *-os*.

PĂSTRÁ, *păstrez*, vb. I. Tranz. 1. A ține ceva în stare bună; a îngriji de ceva. ✦ A respecta, a nu călca, a nu viola. 2. A menține, a face să dureze. ◇ Expr. *A(-și) păstra calmul* (sau *sîngele rece*) = a rămîne calm. *A păstra un secret* = a nu destăinui, a nu divulga. *A păstra amintirea cuiva* sau *a ceva* (sau *a păstra pe cineva* sau *ceva*) *în amintire* (sau *în inimă, în minte, în suflet*) = a nu uita niciodată (pe cineva sau ceva). *A păstra tăcere* = a tăcea. ✦ Refl. (Rar) A rămîne, a se menține. *Se păstra posomorît* (SADOVEANU). 3. A pune ceva deoparte, a-și rezerva pentru altă ocazie sau pentru un anumit scop. — Bg. pastrja (< ngr.).

PĂSTRÁMĂ s. f. v. pastramă.

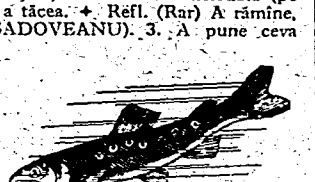

Păstrăv

PĂSTRÁRE s. f. Acțiunea de *a păstra*. ◇ Loc. adv. *I.a* (sau *în*) *(bună) păstrare* = la loc sigur; (fam.) în închisoare, la răcoare.

PĂSTRÁT s. n. Faptul de *a păstra*.

PĂSTRĂTÓR, -OÁRE, *păstrători, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care păstrează (bine) ceva, care nu strică, nu risipește, nu pierde. — Din **păstra** + suf. *-(ă)tor*.

PĂSTRĂV, *păstrăvi*, s. m. 1. Pește din familia salmonidelor, acoperit cu solzi mici, cu puncte roșii; trăiește în apele de munte (*Salmo trutta fario*). 2. (Reg.) Numele mai multor specii de ciuperci comestibile mari, fără picior, în formă de evantai, care cresc pe copaci. — Bg. pestărva, sb. pastrva.

PĂSTRĂVÁR, *păstrăvari*, s. m. (Rar) Pescar specializat în prinderea păstrăvilor. — Din păstrăv + suf. *-ar*.

PĂSTRĂVIÓR, *păstrăviori*, s. m. Diminutiv al lui *păstrăv*.

PĂSTRĂVÍȚĂ, *păstrăvițe*, s. f. (Rar) Femela păstrăvului. — Din păstrăv + suf. *-iță*.

PĂSTRU s. m. (Înv. și reg., în expr.) *La păstru* = la păstrare. *Cu păstru* = cu măsură, cu economie. — Postverbal al lui păstra.

PĂSTRUGÁRNIȚĂ, *păstrugarnițe*, s. f. Plasă specială folosită la pescuitul păstrugilor. — Din păstrugă + suf. *-arniță*.

PĂSTRÚGĂ, *păstrugi*, s. f. Pește de Dunăre și de mare, înrudit cu cega, cu corpul lung și subțire, cu pielea pestriță pe spate și gălbuie pe pîntece, cu botul în formă de spadă (*Acipenser stellatus*). [Var.: păstrúngă s. f.] — Sb. pastruga.

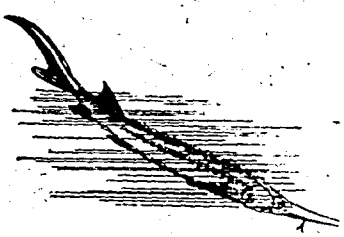

Păstrugă

PĂSTRÚNGĂ s. f. v. păstrugă.

PĂSTURĂ s. f. Materie cleioasă, cu bază de rășină, pe care albinele o folosesc pentru a astupa crăpăturile stiubeielor sau ca hrană iarna. [Acc. și: *păstúră*] — Lat. pastura.

PĂSUÍ[1], *păsuiesc*, vb. IV. Tranz. A da cuiva răgazul necesar pentru a face ceva; a permite cuiva să întîrzie cu achitarea unei obligații (bănești). — Din [a da] pas.

PĂSUÍ[2], *păsuiesc*, vb. IV. Tranz. A ajusta o piesă cu scopul de a o face să se aplice exact la altă piesă, permițînd o bună îmbinare, o bună încheiere. — Germ. passen.

PĂSUIÁLĂ, *păsuieli*, s. f. Păsuire. — Din păsui + suf. *-eală*.

PĂSUÍRE, *păsuiri*, s. f. Faptul de *a păsui*[1]; îngăduință dată unui datornic de a amîna plata unei datorii; răgaz.

PĂSUÍT, -Ă, *păsuiți, -te*, adj. (Reg., despre piese, lemne etc.) Bine îmbinat, bine încheiat; (despre șuruburi, fuse etc.) bine prelucrat. — V. *păsui*[2].

PĂȘÍ, *pășesc*, vb. IV. 1. Intranz. A face unul sau mai mulți pași, a înainta pas cu pas; a călca, a merge. ◇ Expr. *A păși în vîrful picioarelor* = a merge încet, fără zgomot. 2. Intranz. Fig. A porni pe o cale nouă. 3. Intranz. A intra undeva (făcînd un pas sau cîțiva pași). 4. Tranz. A trece (cu un singur pas) peste un obstacol. — Din pas.

PĂSÍN adj. v. pîșin.

PĂSÍRE, *pășiri*, s. f. Acțiunea de *a păși*; mers.

PĂȘÍT s. n. Pășire. — V. *păși*.

PĂȘITÚRĂ, *pășituri*, s. f. (Reg.) Pas[1]. — Din păși + suf. *-(i)tură*.

PĂȘTÍȚĂ, *păștițe*, s. f. Plantă erbacee mică, cu una sau cu două flori galbene-aurii, acoperite pe din afară cu peri moi (*Anemone ranunculoides*). — Din paști + suf. *-iță*.

Păștiță

PĂȘTIÚNE, *păștiuni*, s. f. (Reg.) Pășune. — Din paște[2] + pășune.

PĂȘUNÁ, *pășunez*, vb. I. 1. Intranz. (Despre vite, oi etc.) A paște. 2. Tranz. (Despre oameni) A supraveghea vitele la păscut. — Din pășune.

PĂȘUNÁT s. n. Acțiunea de *a pășuna*.

PĂȘÚNĂ s. f. v. pășune.

PĂȘÚNE, *pășuni*, s. f. Loc acoperit cu iarbă, unde pasc vitele; imaș, izlaz, suhat. ✦ Iarba de pe locul unde pasc vitele. [Var.: (înv. și pop.) pășúnă s. f.] — Lat. pastlo, -onis.

PĂȘUNEÁLĂ, *pășuneli*, s. f. (Reg.) Pășune; pășunat. — Din **pășune** + suf. *-eală*.

PĂTÁ, *pătez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A(-și) face o pată, a (se) umple de pete, a (se) murdări. 2. Tranz. Fig. A pîngări, a profana; a dezonora. — Din pată.

PĂTÁT, -Ă, *pătați, -te*, adj. 1. Cu pete, murdărit. ✦ (Despre oameni) Cu pielea pigmentată. ✦ (Despre animale și plante) Bălțat pestriț. 2. Fig. Pîngărit, compromis. — V. *păta*.

PĂTĂRÁNIE, *pătărănii*, s. f. Pățanie. — Din pat (prez. ind. al lui *păți*) + suf. *-ărănie*.

PĂTCEÁN, *pătcene*, s. n. (Rar) Pătuț. — Din pat + suf. *-cean*.

PĂTIMÁȘ, -Ă, *pătimași, -e*, adj. 1. (Despre oameni, adesea substantivat) Stăpînit de o patimă, rob al unei pasiuni; *p. ext.* părtinitor, parțial. ◇ (Adverbial) *Vorbește pătimaș*. 2. Care trădează pasiune, plin de patimă; pasionat. 3. (Înv. și arh.) Care suferă de o boală; suferind, bolnav. — Din patimă + suf. *-aș*.

PĂTIMÍ, *pătimesc*, vb. IV. 1. Tranz. și intranz. A suferi, a îndura. 2. Intranz. (Înv. și arh.) A fi bolnav de..., a suferi de... — Din patimă.

PĂTIMÍRE, *pătimiri*, s. f. Faptul de *a pătimi*; patimă, suferință, chin. ✦ (Înv.) Boală.

PĂTIMÍT, -Ă, *pătimiți, -te,* adj. (Înv.) Cu experiență, pățit. — V. *pătimi.*

PĂTIMITÓR, -OÁRE, *pătimitori, -oare,* adj. (Înv.) Care pătimește. — Din *pătimi* + suf. *-(i)tor.*

PĂTIȘÓR, *pătișoare,* s. n. Pătuț. — Din *pat* + suf. *-ișor.*

PĂTIÚC, *pătiucuri,* s. n. (Reg.) Pătul; pătuiac. — Din *pat* + suf. *-(i)uc.*

PĂTLĂGINĂ s. f. Numele mai multor plante erbacee *(Plantago);* cea mai cunoscută, cu frunzele așezate în formă de rozetă din care ies lujere terminate prin cîte un spic trandafiriu, se întrebuințează în medicina populară pentru calitățile ei astringente *(Plantago major).* — Lat. plantago, -ginis.

Pătlagină

PĂTLĂGEA, -ÍCĂ, *pătlăgele,* s. f. 1. (Determinat adesea prin «roșie») Plantă erbacee, cu frunze compuse și cu flori galbene, cultivată pentru fructul ei roșu, zemos, bogat în vitamine și folosit în alimentație *(Solanum lycopersicum);* fructul acestei plante; roșie, tomată. 2. (Determinat adesea prin «vînătă») Plantă erbacee cu flori violete și cu fructe comestibile mari, ovale, cărnoase, de culoare violet-închisă *(Solanum melongena* și *esculentum);* fructul acestei plante; vînătă. — Tc. patlican.

Pătlăgele-roșii

Pătlăgele-vinete

PĂTLĂGINÍU, -ÍE, *pătlăginii,* adj. (Rar) De culoarea violet-închisă a pătlăgelei-vinete. — Tc. patlicam.

PĂTRÁR[1], *pătrare,* s. n. 1. Pătrime, sfert. 2. (De obicei în expr.) *Primul pătrar* = fază în care luna, aflată în creștere, are forma unei jumătăți de cerc cu diametrul spre răsărit și luminează în prima jumătate a nopții. *Ultimul pătrar* = fază în care luna, aflată în descreștere, are forma unei jumătăți de cerc cu diametrul spre vest și luminează în a doua jumătate a nopții. — Din *patru* + suf. *-ar.*

PĂTRÁR[2], **-Ă,** *pătrari, -e,* adj. (Înv.; despre cai; adesea substantivat) În vîrstă de patru ani. — Din *patru* + suf. *-ar.*

PĂTRÁRE, *pătrări,* s. f. (Reg.) Baniță. — Din *pătrar.*

PĂTRÁT[1], *pătrate,* s. n. 1. Patrulater cu laturile și unghiurile egale. ◇ *Pătrat de tipografie* = pătrișor. 2. Produs obținut prin înmulțirea unui număr cu el însuși; număr ridicat la puterea a doua. ◇ *Pătrat perfect* = număr întreg și pozitiv a cărui rădăcină pătrată este tot un număr întreg. ◇ Expr. *A ridica* (un număr) *la pătrat* = a înmulți (un număr) cu el însuși. — Din *patru* (după lat. *quadratus).*

PĂTRÁT[2], **-Ă,** *pătrați, -te,* adj Cu patru laturi și cu patru unghiuri egale; în formă de pătrat[1] (1). ◇ *Metru* (sau *decimetru* etc.) *pătrat* = unitate de măsură a suprafeței, care are la bază metrul (sau decimetrul etc.) de lungime înmulțit cu el însuși. ◇ Expr. *Cap pătrat* = om mărginit. 2. (În expr.) *Rădăcina pătrată a unui număr* = numărul care, înmulțit cu el însuși, reproduce acel număr. — Din *patru* (după lat. *quadratus).*

PĂTRĂRÉL, -EA, *pătrărei, -ele,* adj. (Înv.) Diminutiv al lui *pătrar*[2].

PĂTRĂȚÉL, *pătrățele,* s. n. 1. Diminutiv al lui *pătrat*[1]. 2. (Impr.) Bucată mică (de zahăr) în formă de paralelipiped, avînd ca bază un pătrat.

PĂTRĂȚÍCĂ, *pătrățele,* s. f. (Rar) Pătrățel (2). — Din *pătrat* + suf. *-ică.*

PĂTRÍME, *pătrimi,* s. f. A patra parte dintr-o unitate împărțită în părți egale; sfert. — Din *patru* + suf. *-ime.*

PĂTRIȘÓR, *pătrișoare,* s. n. Piesă metalică, cu secțiunea pătrată, folosită în tipografie pentru a acoperi spațiile dintre cuvinte sau pentru a completa rîndurile nescrise pînă la capăt.

PĂTRÚNDE, *pătrund,* vb. III. 1. Intranz. A trece prin..., a străbate, a răzbi (cu greu). ✦ Tranz. A străpunge, a răzbate. ◇ Expr. *A pătrunde cu privirea* = a scruta cu privirea, a cerceta. 2. Intranz. (Despre idei, concepții etc.) A se răspîndi, a se propaga. 3. Tranz. Fig. A străbate cu mintea, a pricepe. 4. Tranz. Fig. A mișca adînc; a emționa, a impresiona, a zgudui. ✦ Refl. A se lăsa convins de ceva, a se lăsa cuprins, stăpînit, cucerit de idei, de sentimente. [Perf. s. *pătrunsei,* part. *pătruns.* — Prez. ind. și: (reg.) *pătrunz*] — Lat. pertundere.

PĂTRÚNDERE, *pătrunderi,* s. f. Acțiunea de *a pătrunde* și rezultatul ei; penetrație, răzbatere. ✦ Adîncimea la care a pătruns un corp. ✦ Fig. Capacitatea de a înțelege ceva, agerime de minte; pricepere, perspicacitate.

PĂTRUNJÉL, *pătrunjei,* s. m. Plantă erbacee cu tulpina înaltă cultivată cu plantă culinară pentru rădăcina și frunzele ei aromate *(Petroselinum sativum).* ◇ Compuse: *pătrunjel-de-cîmp* = pantă erbacee, cu frunze la baza tulpinii și cu flori albe sau trandafirii *(Pimpinella saxifraga); pătrunjelul-cîinelui* = plantă erbacee mică, veninoasă, cu frunze ca ale mărarului și cu flori albe *(Aethusa cynapium).* — Comp. ceh petr(u)žel, magh. petrezselyem.

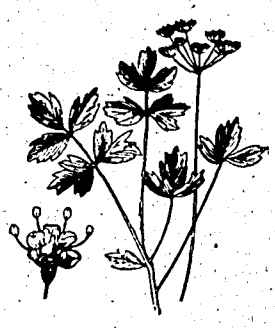

Pătrunjel

PĂTRÚNS, -Ă, *pătrunși, -se,* adj. Mișcat, emoționat, impresionat. — V. *pătrunde.*

PĂTRUNZĂTÓR, -OÁRE, *pătrunzători, -oare,* adj. 1. Care străbate adînc, care răzbate. 2. Cu sonoritate puternică; strident. 3. (Despre ochi sau privire) Scrutător. 4. Ager la minte, perspicace. 5. Mișcător, emoționant, impresionant. — Din *pătrunz* (prez. ind. al lui *pătrunde*) + suf. *-(ă)tor.*

PĂTÚC, *pătucuri,* s. n. Pătuț. — Din *pat* + suf. *-uc.*

PĂTUCEÁN, *pătucene,* s. n. Pătuț. — Din *pat* + suf *-ucean,*

PĂTUIÁC, *pătuiace,* s. n. Podea improvizată din scînduri, crengi etc., așezată pe furci sau în copaci, pe care se clădește, în scopul conservării, nutrețul pentru vite. [Var.: (reg.) *pătulág* s. n.] — Din *pat* + suf. *-ui-ac.*

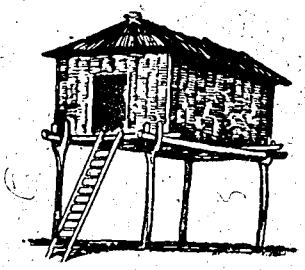

Pătul (1)

PĂTUIÁG s. n. v. *pătuiac.*

PĂTÚL, *pătule,* s. n. 1. Construcție din scînduri sau din nuiele împletite, ridicată pe un postament la mică înălțime deasupra solului, în care se înmagazinează și se păstrează știuleții de porumb. 2. Coteneață. 3. Pătucean. 4. Răsadniță. 5. Un fel de pat așezat pe pari în mijlocul apei, de unde pescarii prind peștele cu crîșnicul. 6. Pătuiac. 7. Platformă înaltă construită pe stîlpi sau în copaci, care servește pentru observarea vînatului și pentru pază. 8. Numele unui dans popular și melodia după care se dansează. — Lat. patibulum.

PĂTULÉȚ, *pătulețe,* s. n. (Rar) Pătuț. — Din *pat* + suf. *-ul-eț.*

PĂTULÍ, *pătulesc,* vb. IV. Refl. (Despre holde, iarbă etc.) A se culca la pămînt. — Din *pătul.*

PĂTULÍRE, *pătuliri,* s. f. Acțiunea de *a se pătuli.*

PĂTULÍT, -Ă, *pătuliți, -te,* adj. (Despre iarbă, flori etc.) Călcat în picioare; culcat la pămînt. — V. *pătuli.*

PĂTURĂ, *pături,* s. f. 1. Învelitoare (călduroasă) făcută dintr-o țesătură deasă de lînă sau de bumbac. 2. Strat care acoperă (în mod uniform) ceva. ✦ Fiecare dintre straturile sau foile suprapuse, care alcătuiesc un tot. ✦ (Reg.) Foaie de aluat. 3. Fig. Categorie socială, strat. — Lat. *pittula (< *pitta).*

PĂTURÍ, *păturesc,* vb. IV. Tranz. A împături. — Din *pătură.*

PĂTURÍCĂ, *păturele,* s. f. Diminutiv al lui *pătură.*

PĂTURÍT, -Ă, *păturiți, -te,* adj. Împăturit. — V. *pături.*

PĂTÚȚ, *pătuțuri,* s. n. Diminutiv al lui *pat*[2].

PĂȚÁNIE, *pățanii,* s. f. Întîmplare neplăcută, neașteptată sau neobișnuită; poznă. ✦ (La pl.) Peripeții, aventuri. [Var.: **pățénie** s. f.] — Din *păți* + suf. *-anie.*

PĂȚEÁLĂ, *pățeli,* s. f. (Rar) Pățanie; aventură. — Din *păți* + suf. *-eală.*

PĂȚÉNIE s. f. v. *pățanie.*

PĂȚÍ, *pățesc,* vb. IV. 1. Tranz. A i se întîmpla cuiva ceva rău; a da peste o belea, peste ceva neașteptat și neplăcut. ◇ Expr. *A o păți* = a intra într-un bucluc, într-o încurcătură. *A o păți cu cineva* = a-și găsi beleaua cu cineva, a i se înfunda cu cineva. *A fi pățit multe* = a fi trecut prin multe necazuri; a avea experiență. *Ce-ai pățit?* = ce ți s-a întîmplat? ce te-a găsit? 2. Tranz. și intranz. A suferi, a pătimi, a îndura. [Prez. ind. și: *pat*] — Lat. patire.

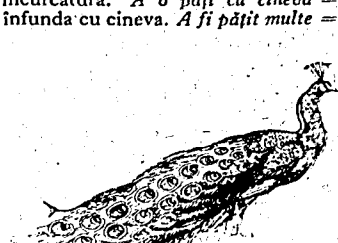

Păun

PĂȚÍRE s. f. (Înv.) Faptul de *a păți.*

PĂȚÍT[1] s. n. Pățire; experiență. ◇ Expr. *Din pățite* = din experiență. [Formă gramaticală: (în expr.) *pățite*] — V. *păți.*

PĂȚÍT[2], **-Ă,** *pățiți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care a pățit, a suferit multe; încercat, priceput. ◇ (Substantivat, în expr.) *A fi Stan pățitul* = a fi om cu experiență. — V. *păți.*

PĂUN, *păuni,* s. m. Pasăre mare domesticită, cu penajul strălucitor, albastru-verzui și cu coada foarte lungă, pe care o poate răsfira în formă de evantai *(Pavo cristatus).* ◇ Expr. *A fi mîndru ca un păun* = a se îngîmfa. *A se îmbrăca în pene de păun* = a se lăuda cu meritele altora. ✦ Pana păsării descrise mai sus. — Lat. pavo, -onis.

PĂUNĂR, *păunare*, s. n. Locul unde se cresc sau se țin păuni. — Din păun + suf. *-ar*.

PĂUNAȘ, *păunași*, s. m. Diminutiv al lui *păun*. ◇ *Păunașul codrilor* = nume dat unui haiduc legendar, tînăr și voinic.

PĂUNĂ, *păune*, s. f. (Rar) Păuniță. — Din păun.

PĂUNĂRÍE s. f. (Rar) Mulțime de păuni. — Din păun + suf. *-ărie*.

PĂUNÉL, *păunei*, s. m. Păunaș. — Din păun + suf. *-el*.

PĂUNÍ, *păunesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se împăuna. — Din păun.

PĂUNÍȚĂ, *păunițe*, s. f. 1. Femela păunului. 2. Specie de libelulă cu aripile verzi, transparente și strălucitoare și cu corpul lunguiet *(Calopteryx splendens)*. — Din păun + suf. *-iță*.

PĂZÍ, *păzesc*, vb. IV. 1. Tranz. A sta de pază (pentru a ocroti pe cineva de o primejdie sau pentru a nu lăsa pe cineva să fugă); a veghea, a străjui. ◇ Expr. *Doamne păzește!* = dumnezeu să ne ferească! vai de mine! 2. Refl. A se feri de o primejdie, a se da în lături. ✦ A evita (să facă un lucru). ✦ (La imperativ, uneori cu suprimarea pron. refl.) Dă-te la o parte! ferește-te! ◇ Expr. *Să te păzești, Pîrleo!* = bagă de seamă! ține-te bine! (Tranz., fam.) *A lua* (pe cineva) *la trei păzește* = a lua la zor, a mustra (pe cineva). (Rar) *A o lua la trei păzește* = a fugi. 3. Tranz. A supraveghea pe cineva sau ceva. ◇ Expr. *A-și păzi gura* (sau *limba*) = a tăcea sau a vorbi cu prudență. ✦ A pîndi, a urmări momentul potrivit, sosirea sau trecerea cuiva. 4. Tranz. A respecta, a îndeplini o poruncă, un angajament etc. 5. Tranz. (În expr.) *Ce păzești (aici)?* = de ce nu ai grijă? *A-și păzi treaba* = a-și vedea de treabă; a fi prudent, rezervat. *A-și păzi calea* (sau *drumul*) = a-și vedea de drum; a nu se lăsa ispitit de alte interese. *A păzi drumul* (sau *drumurile*) = a umbla haimana. [Imper. sg. și: (fam.) *păzea*] — Slav (v. sl. paziti).

PĂZÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) păzi*.

PĂZÍT[1] s. n. Păzire. — V. *păzi*.

PĂZÍT[2], **-Ă**, *păziți*, *-te*, adj. 1. Străjuit, supravegheat (să nu dispară, să nu fugă etc.). 2. Apărat, ocrotit. — V. *păzi*.

PĂZITÓR, -OÁRE, *păzitori*, *-oare*, s. m. și f. Paznic. — Din păzi + suf. *-(i)tor*.

PE prep. A. (Introduce un complement direct) I. (Complementul direct este exprimat printr-un substantiv, care poate fi:) 1. (Nume propriu care indică o persoană sau un animal) *Pe Eminescu, noi, poeții tineri, zădarnic încercăm, nu-l vom ajunge* (BENIUC). 2. (Nume comun care indică o persoană) *Nu face haina pe om, ci omul face haina.* ▭ *Toți au putut vedea pe tînăra nevastă* (NEGRUZZI). *Își alese mire pe un fiu de împărat* (ISPIRESCU). *Trezește pe mama* (CREANGĂ). 3. (Nume comun care indică un animal) *Opri pe dobitoace de le îmblînzi* (ISPIRESCU). *Dă-mi pe roibul drăguleț* (ALECSANDRI). ✦ (În unele expresii în care acțiunea verbală e reciprocă) *Lup pe lup nu se mănîncă*. 4. (Nume comun care indică un lucru) *Școala face pe omul om Ș-altoiul pe pomul pom* (PANN). *Cui pe cui se scoate*. II. (Complementul direct este exprimat printr-un pronume, care poate fi:) 1. (Pronume personal) *Cînd v-a întreba pe voi, să dați vina pe mine* (CREANGĂ). 2. (Pronumele relativ «care», «cine») *Era odată un flăcău stătut, pe care-l chema Stan* (CREANGĂ). *Pe cine nu-l lași să moară, nu te lasă să trăiești*. ✦ (Numeralul nehotărît «cîți», «cîte», cu valoare de pronume relativ) *Pe cîte le-oi doftori, Prea frumos mi-or mulțumi* (JARNÍK-BÎRSEANU). 3. (Pronumele interogativ «care», «cine») *Pe care să-l aduc? Pe cine să chem?* 4. (Pronume demonstrativ) *L-a pierdut și pe celălalt*. 5. (Pronume nehotărît) *O să mai avem pe cineva la masă* (STANCU). ◇ Expr. *Unul pe altul* (sau *una pe alta, unii pe alții, unele pe altele*) = reciproc, între ei (sau între ele). 6. (Pronumele negative «nimeni», «nici unul») *N-am mîntuit pe nimeni* (SAHIA). III. (Complementul direct este exprimat printr-un numeral, care poate fi:) 1. (Numeral ordinal) *Cele două femei o duceau... pe a treia care tușea* (CAMILAR). 2. (Numeral cardinal) *Au evidențiat pe doi dintre ei. Adună pe 5 cu 7*. 3. (Numeral distributiv) *Făt-Frumos... apuca pe cîte unul de coadă* (ISPIRESCU). IV. (Complementul direct este exprimat printr-un adjectiv sau un numeral cardinal, precedate de articolul adjectival «cel») *Mulți care nu-și găsesc pe cei așteptați dau năvală în vagoane* (SAHIA). *I-au lăudat pe cei trei prieteni*. V. (Complementul direct, subînțeles, este determinat de un pronume sau de un substantiv în genitiv) *El nu mai văzuse pînă atunci alt chip... decît pe-al mă-sii* (ISPIRESCU). VI. (Complementul direct este exprimat printr-un substantiv sau un pronume, precedat de adverbul de comparație «ca») *Nu mă lăsa ici străină Ca pe-o floare-ntr-o grădină* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ Loc. adv. *Ca pe el* (sau *pe ea, pe ei, pe dînsa* etc.) = de-a binelea, de tot, cum se cade; zdravăn. B. (Introduce un complement indirect) 1. (În expr.) *Pe seama (cuiva)* = în socoteala, relativ la, cu privire la. 2. În legătură cu, fiind vorba de. *Cînd o fi pe viteje, Și noi avem o urgie* (TEODORESCU). 3. Împotriva, în contra (cuiva). *S-a supărat pe el*. 4. În schimbul, pentru. *Pe cușma dumitale pot să-ți dau și o mie de lei* (SBIERA). ✦ (Cu nuanță temporală și distributivă) În schimbul unei munci de o zi, de o lună etc.; în timp de. *Cît să-ți dau pe an...?* (CREANGĂ). C. (Introduce un complement circumstanțial, care poate fi:) I. (Complement circumstanțial de loc) *O căsuță singuratică pe care era crescut niște mușchi pletos* (CREANGĂ). *Văzu un balaur care se încolăcise pe un coșac* (ISPIRESCU). *Se rezimă pe-o fereastră* (GORJAN). *Alții coborîră pe albia Bistriței la vale* (SADOVEANU). ◇ (Cu nuanță instrumentală) *Emisiune pe unde scurte*. ◇ (Cu sens local și temporal) *Pe drum calul spuse fetei cu ce tertipuri îmblă tată-său* (ISPIRESCU). ✦ (În expr.) *Pe lume* = în toată lumea. ✦ Dă complementului pe lîngă care stă o nuanță de aproximație) *Începe a cotrobăi pe după stînci* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Pe acasă* = a) undeva în preajma sau în apropierea casei; b) acasă. ✦ (Formează expresii și locuțiuni) *Pe cale. Pe din jos de... Pe deasupra. Pe de lături. Pe urmă...* II. (Complement circumstanțial de timp) 1. În timpul, cît timp e... *Pe arșița asta o să ne uscăm de sete* (CREANGĂ). ◇ Loc. adv. *Pe mîine* = a) în cursul zilei de mîine; b) pentru mîine; pînă mîine. ◇ Loc. conj. *Pe cînd...* = a) în timp ce, pe vremea cînd; b) (cu nuanță adversativă) în acest timp însă, în schimb (în acest timp); iar. ◇ Loc. prep. *Pe după* = cam după, aproximativ după. *Pe aproape de* = în apropierea, (cam) înainte de... ✦ Pe timp de ..., pe o durată de...; în fiecare, la fiecare, pentru fiecare; într-o perioadă de... *Între timp i se mări leafa cu cinci lei pe zi* (SAHIA). *Cantitate de cărbune planificată pe 5 ani*. ✦ În; spre, înspre. *Pe primăvară. Pe-nserate*. 2. (Formează expresii și locuțiuni) *Pe atunci. Pe loc. Pe timpuri. Pe veci. Pe viitor*. III. (Complement circumstanțial de mod) 1. (Cu sens modal propriu-zis) *Noaptea își întindea pe încetul tristul său hobot* (NEGRUZZI). ◇ Expr. *A rămîne* (sau *a fi*) *pe a (cuiva)* = a rămîne (sau a fi) pe voia (cuiva) sau după cum voiește (cineva). *Dacă-i pe aceea...* = dacă-i așa..., dacă așa stau lucrurile... ◇ (Cu sens modal-local) *Munceau pînă cădeau pe brînci* (STANCU). ✦ În schimbul, pentru, cu prețul, cu. *Dă ginsacul pe o pungă* (CREANGĂ). ✦ (Cu sens instrumental) Cu ajutorul, prin intermediul, cu, prin; în. *Pe vîntul ușor, Veneau fulgurări albe din livezile înflorite* (SADOVEANU). ✦ (Cu sens cantitativ; în expr.) *Pe atît(a)* sau *p-atîta* = în această măsură, într-atîta, cu atîta, la atîta. *Pe cît* = a) după cum, în măsura în care; b) pe măsură ce, cu cît; c) încă o dată atît..., cît. ✦ (Indică un raport de măsură) *Casa este clădită pe un loc de 20 pe 25 de metri*. ✦ (Cu sens distributiv) *Spectacolele acelea... se dădeau pe divizii, mai apoi pe regimente* (CAMILAR). 2. (Formează expresii și locuțiuni) *Pe apucate. Pe larg. Pe nume. Pe din două. Pe terminate*. IV. (Complement circumstanțial de cauză, adesea cu nuanță finală) Din cauza. *La ce sînt bune bulendrele pe care vă sfădiți voi?* (ISPIRESCU). ✦ În urma. *Un profesor... era destituit pe spusa unui călugăr* (GHICA). V. (Complement circumstanțial de scop) Spre, pentru; spre a..., pentru a... să... *Sui în căruță și te așterne pe somn* (CREANGĂ). VI. (În formule de jurămînt) *Pe cinstea mea*. D. (Urmat de un atribut) *Pieleo o rămas albă... semn pe toată viața* (STANCU). E. (Înv., în expr.) *A fi pe...* = a fi pe cale de a..., în curs de... *Cînd era pe adormite Le cînta* (ALECSANDRI). F. (În prepoziții compuse) *De pe* = a) din jur, de lîngă; de deasupra; b) din; c) (modal) după. *Pînă pe* = pînă la, pînă deasupra. [Var.: (înv.) pre prep.] — Lat. *per*.

PEÁNĂ s. f. v. pană[1].

PEBRÍNĂ s. f. Boală contagioasă a viermilor de mătase, care se manifestă prin apariția unor pete mici, negre, pe suprafața pielii. — Fr. *pébrine*.

PECENÉG, -EÁGĂ, *pecenegi*, *-e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană din poporul nomad de origine turcă, migrator în sud-estul Europei în secolele IX-XI. 2. Adj. Care aparține pecenegilor, privitor la pecenegi.

PECETÁR[1], *pecetare*, s. n. Pistomic. — Din pecete + suf. *-ar*.

PECETÁR[2], *pecetari*, s. m. Gravor de peceți. — Din pecete + suf. *-ar*.

PECÉTE, *peceți*, s. f. 1. Placă de metal cu mîner sau montată pe un inel, pe a cărei față liberă este gravată o monogramă, o emblemă etc. și care, aplicată cu ceară roșie sau cu tuș pe un act, pe o scrisoare sau pe un colet, dă acestora caracter de autenticitate și de integritate; sigiliu, ștampilă. 2. Semn imprimat prin aplicarea unei peceți (1) muiate în tuș; ceară roșie aplicată pe un document sau pe un pachet, pe care s-a imprimat apoi, prin apăsare, o pecete (1). ◇ Expr. *Închis* (sau *ferecat*) *cu șapte peceți* = cu neputință de obținut sau de aflat; de nepătruns; de neatins, interzis. ✦ Fig. Semn caracteristic, trăsătură specifică a unei persoane, a unui lucru, a unei epoci etc.; urmă, întipărire. 3. (Înv.) Aprobare în scris, întărită cu o pecete (1), rezoluție. [Var.: pecétie s. f.] — Slav (v. sl. pečatĭ).

PECÉTIE s. f. v. pecete.

PECETLUÍ, *pecetluiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A pune, a aplica o pecete (1); a sigila, a ștampila. ✦ (Înv.) A întări, a confirma un act prin aplicarea unei peceți; *fig.* a consfinți un legămînt. 2. Refl. Fig. (Rar) A se întipări, a se imprima în minte, în memorie etc. 3. Tranz. (În practica bisericii creștine) A cresta cu hîrletul cele patru colțuri ale gropii înainte de a cobori coșciugul. 4. Tranz. Fig. A fixa, a înțepeni. *Ridicînd c-un brat puternic piatra-n zid pecetluită* (NEGRUZZI). — Magh. *pecsetelni*.

PECETLUÍRE, *pecetluiri*, s. f. Acțiunea de *a pecetlui*.

PECETLUÍT, -Ă, *pecetluiți*, *-te*, adj. 1. Închis și sigilat. ✦ Fig. Greu de pătruns sau de înțeles; tainic, ascuns. 2. (În trecut) Însemnat, stigmatizat, înfierat (în semn de recunoaștere sau ca pedeapsă). — V. *pecetlui*.

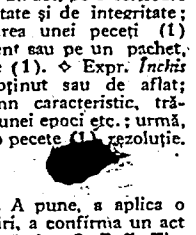
Pechinez

PECHINÉZ, *pechinezi*, s. m. Specie de cîine mic, cu botul scurt și turtit, cu picioarele scurte, cu părul lung și mătăsos. — După fr. *pékinois*.

PECI, *peciuri*, s. n. (Înv.) Act oficial; autorizație de cununie. — Prescurtare din pecete.

PÉCIE, *pecii*, s. f. Carne macră de vită, de oaie sau de porc. ✦ Membrană care învelește măruntaiele animalelor; prapur. — Magh. *pecsenye* (sb. *pečenje*).

PECÍNGINE, *pecingini*, s. f. 1. Boală de piele contagioasă, manifestată prin erupții de bășicuțe care, uscîndu-se, formează o coajă

ce produce mîncărime. ◇ Expr. *A se întinde (sau a se răspîndi, a cuprinde, a prinde) ca pecinginea* (sau *ca o pecingine, ca pecinginile*) = a se lăți, a se propaga nestăvilit, pretutindeni. 2. Fig. Porțiune de teren într-o semănătură, de pe care vegetația a dispărut din cauza unor plante parazite. ✦ Pată de mucegai sau de murdărie pe un zid, pe o clădire etc. — Lat. **petigo, -ginis.**

PECINGINÓS, -OÁSĂ, *pecinginoși, -oase,* adj. Cu pecingine, plin de pecingine. — Din **pecingine** + suf. *-os.*

PECTÍNĂ, *pectine,* s. f. (La pl.) Clasă de compuși organici răspîndiți în vegetale, care, prin amestecare cu apă și prin fierbere, capătă forma unei gelatine; (la sg.) compus organic vegetal din această clasă. — Fr. **pectine.**

PECTORÁL, -Ă, *pectorali, -e,* adj. 1. Care aparține pieptului, privitor la piept; de la piept. 2. Care se folosește în bolile de piept. — Fr. **pectoral.**

PECÚLIU s. n. 1. Sumă de bani primită de un condamnat după ispășirea pedepsei, pentru munca prestată în timpul detențiunii; *p. ext.* bani economisiți, agoniseală. 2. (La romani) Avere cîștigată de un tînăr neemancipat, de un sclav sau de un soldat, pe care aceștia o primeau la emancipare sau la eliberare; gratificație acordată unui sclav de către stăpînul său. — Lat. lit. **peculium.**

PECÚM conj. v. **precum.**

PECUNIÁR, -Ă, *pecuniari, -e,* adj. Care constă în bani; bănesc. [Pr.: *-ni-ar*] — Fr. **pécuniaire** (lat. lit. **pecuniarius**).

PEDAGÓG, -Ă, *pedagogi, -e,* s. m. și f. 1. Persoană cu pregătire specială, care se ocupă, teoretic și practic, cu munca didactică și educativă; educator. 2. (În trecut) Persoană care supraveghea și ajuta pe elevi la pregătirea lecțiilor, într-o școală sau într-un internat. 3. (În antichitate) Sclav instruit, care însoțea pe copiii stăpînului la școală și îi ajuta la învățătură. — Fr. **pédagogue.**

PEDAGÓGIC, -Ă, *pedagogici, -e,* adj. Care aparține pedagogiei; privitor la pedagogie. ✦ Care corespunde cerințelor pedagogiei, care respectă regulile pedagogiei. — Fr. **pédagogique.**

PEDAGOGÍE, *pedagogii,* s. f. Știință care se ocupă cu metodele de educație și de instruire a tineretului. ✦ Metodă pedagogică. — Fr. **pédagogie.**

PEDAGOGÍSM s. n. (Rar) Manie pedagogică. — Fr. **pédagogisme.**

PEDALÁ, *pedalez,* vb. I. Intranz. A acționa pedalele bicicletei pentru a pune vehiculul în mișcare. — Fr. **pédaler.**

PEDÁLĂ, *pedale,* s. f. 1. Pîrghie de manevră sau de comandă acționată cu piciorul și avînd diferite funcții: a) (la bicicletă, la mașina de cusut etc.) produce o mișcare de rotație; b) (la autovehicule) produce anumite efecte mecanice (debreiere, accelerare, frînare etc.); c) (la războiul de țesut) mișcă iețele; d) (la pian) modifică amploarea sunetelor; e) (la orgă) introduce aerul în tuburile de rezonanță; f) (la harfă) efectuează reacordarea instantanee. 2. Presă mică de imprimare, acționată cu piciorul, la care se tipăresc bilete, coli cu antet etc. 3. Notă muzicală joasă și gravă, care durează mai multe măsuri. — Fr. **pédale.**

PEDÁNT, -Ă, *pedanți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Cu pretenții de erudiție, supărător prin tonul impunător și prin minuțiozitatea exagerată; meticulos peste măsură. — Fr. **pédant.**

PEDANTERÍE s. f. Pedantism. — Fr. **pédanterie.**

PEDÁNTIC, -Ă, *pedantici, -e,* adj. (Înv.) Pedant. — Din **pedant** + suf. *-ic.*

PEDANTÍSM s. n. 1. Paradă de erudiție, minuțiozitate excesivă și formală. ✦ Exprimare în termeni pretențioși, lipsită de conținut, manifestare afectată prin cuvinte răsunătoare sau neobișnuite. 2. Gravitate în chestiuni de mică importanță; manie a ordinii exagerate. — Fr. **pédantisme.**

PEDEÁ, *pedele,* s. f. (Reg.) Lipie. — Tc. **pide.**

PEDEÁPSĂ, *pedepse,* s. f. 1. Măsură de represiune împotriva celui care a săvîrșit o greșeală. ✦ Sancțiune aplicată de o instanță judecătorească celui care a săvîrșit un delict sau o crimă. 2. Fig. Suferință (fizică sau morală), chin; pacoste, urgie. — Ngr. **pedepsis.**

PEDECÚȚĂ s. f. v. **pedicuță.**

PEDÉL, *pedeli,* s. m. (Ieșit din uz) Aprod la tribunal. ✦ Portar sau om de serviciu la o școală sau la o universitate. — Germ. **Pedell.**

PEDEPSÍ, *pedepsesc,* vb. IV. 1. Tranz. A supune pe cineva la o suferință fizică sau morală pentru o greșeală săvîrșită. ✦ A sancționa, conform legii, pe un delincvent sau pe un criminal; a condamna. 2. Refl. (Înv.) A se chinui; a suferi. — Ngr. **pedeio,** viit. **pedepso.**

PEDEPSÍE s. f. (Pop.) Epilepsie. — Din **epilepsie** (după *pedeapsă*).

PEDEPSÍRE s. f. Acțiunea de *a pedepsi;* condamnare, sancționare, osîndire.

PEDEPSÍT, -Ă, *pedepsiți, -te,* adj. Căruia i s-a aplicat o pedeapsă, care execută o pedeapsă; sancționat, condamnat, osîndit. — V. *pedepsi.*

PEDEPSITÓR, -OÁRE, *pedepsitori, -oare,* adj. Care pedepsește. — Din **pedepsi** + suf. *-tor.*

PEDERÁST, *pederaști,* s. m. Homosexual. — Fr. **pédéraste.**

PEDERASTÍE s. f. Homosexualitate. — Fr. **pédérastie.**

PEDESTRÁȘ, *pedestrași,* s. m. (Înv.) Infanterist. — Din **pedestru** + suf. *-aș.*

PEDESTRÍ, *pedestresc,* vb. IV. Refl. (Înv.) A descăleca, pentru a merge pe jos. — Din **pedestru.**

PEDESTRÍME s. f. (Înv.) Infanterie. — Din **pedestru** + suf. *-ime.*

PEDÉSTRU, -Ă, *pedeștri, -stre,* adj. 1. Care merge, care călătorește pe jos. ✦ (Substantivat m.) Pieton. 2. (Înv., despre soldați, trupe etc.) Care se deplasează sau care acționează (în luptă) pe jos. ✦ (Substantivat) Pedestraș. [Pl. și: (m., 2) *pedestri*] — Lat. **pedester.**

PEDIATRIC, -Ă, *pediatrici, -e,* adj. Care ține de pediatrie, privitor la pediatrie. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. **pédiatrique.**

PEDIATRÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul și cu tratamentul bolilor de copii. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. **pédiatrie.**

PEDIÁTRU, *pediatri,* s. m. Medic specialist în pediatrie; medic de copii. [Pr.: *-di-a-*] — După fr. **pédiatre.**

PEDICÉL, *pedicele,* s. n. Mic peduncul care susține frunza, floarea etc. — Fr. **pédicelle.**

PEDICELÁT, -Ă, *pedicelați, -te,* adj. (Despre plante) Cu pedicel. — După fr. **pédicellé.**

PEDICHIÚRĂ s. f. Operație care constă în tăierea unghiilor și a bătăturilor de la picioare. [Pr.: *-chiu-ră*] — Fr. **pédicure.**

PEDICHIURÍST, -Ă, *pedichiuriști, -ste,* s. m. și f. Profesionist care face pedichiură. — Din **pedichiură** + suf. *-ist.*

PEDÍCUL, *pedicule,* s. n. 1. Picior care susține un organ oarecare (la ciuperci, la licheni etc.). 2. Parte îngustă și prelungă care servește de suport unei tumori, unui organ sau (la insecte) unei părți din corp. — Fr. **pédicule.**

Pedicuță

PEDICULÁT, -Ă, *pediculați, -te,* adj. Care are pedicul. — După fr. **pédiculé.**

PEDICULÓZĂ s. f. Totalitatea manifestărilor morbide provocate de păduchi pe suprafața corpului. — Fr. **pédiculose.**

PEDICÚȚĂ, *pedicuțe,* s. f. Mică plantă tîrîtoare, ramificată, cu frunze dese, cu ramuri drepte, terminate cu cîte un spic de frunze fertile care poartă spori (*Lycopodium clavatum*). [Var.: **pedecúță** s. f.]

PEDIGRÍU s. n. Genealogia unui animal domestic de rasă (mai ales a unui cal de curse); document care arată originea unui astfel de animal. — După fr. **pedigree.**

PEDIOGENÉZĂ s. f. Formă de înmulțire a unor insecte prin ouă nefecundate, care se dezvoltă partenogenetic în corpul larvei. [Pr.: *-di-o-*] — După fr. **pédogénèse.**

PEDIOMÉTRU, *pediometre,* s. n. Aparat cu care se măsoară înălțimea și greuratea copiilor mici. [Pr.: *-di-o-*] — Fr. **pédiomètre.**

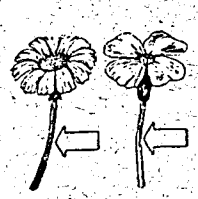

Pedunculi

PEDOLÓG[1], *pedologi,* s. m. Specialist în pedologie[1]. — Din **pedologie**[1].

PEDOLÓG[2], *pedologi,* s. m. Specialist în pedologie[2]. — Din **pedologie**[2].

PEDOLÓGIC, -Ă, *pedologici, -e,* adj. Care ține de pedologie, privitor la pedologie. — Fr. **pédologique.**

PEDOLOGÍE[1] s. f. Știință care se ocupă cu studiul genezei, al evoluției și al clasificării solurilor și cu cunoașterea constituției fizice, chimice și biologice a lor, în scopul stabilirii gradului de fertilitate și a posibilităților de ridicare a acesteia. — Fr. **pédologie.**

PEDOLOGÍE[2] s. f. Curent pedagogic reacționar, de inspirație americană, a cărui teorie și practică se bazează pe teze pseudoștiințifice, antimarxiste, și în primul rînd pe așa-zisa «lege» a determinării fataliste a soartei copiilor de către factori biologici și sociali, pe influența eredității și a unui mediu social «imuabil».

Pegas

PEDÓMETRU, *pedometre,* s. n. Aparat care înregistrează automat numărul de pași făcuți de cineva pe o anumită distanță. — Fr. **pédomètre.**

PEDÚNCUL, *pedunculi,* s. m. 1. Codița unei flori sau a unui fruct. 2. (Zool.) Pedicul. 3. Numele unor protuberanțe ale creierului. — Lat. lit. **pedunculus.**

PEDUNCULÁT, -Ă, *pedunculați, -te,* adj. (Despre flori și fructe) Care are peduncul. — După fr. **pédonculé.**

PEFUGÁ vb. I. v. **păfuga.**

PEGAMOÍD s. n. Imitație de piele fabricată dintr-o țesătură de bumbac sau de in, acoperită cu un strat de nitroceluloză, colorată cu anumite substanțe. [Var.: **pergamoid** s. m.] — Fr. **pégamoïde.**

PEGÁS s. m. 1. Cal năzdrăvan, cu aripi, din mitologia greacă; *fig.* simbol al inspirației poeților. 2. Specie de pește din Oceanul Indian.

cu înotătoarele în formă de aripi, asemănătoare cu cele ale liliacului *(Pegasus draco)*. 3. Numele unei constelații din emisfera boreală. — (1, 3) Fr. **Pégase** (lat. lit. **Pegasus**), (2) fr. **pégase** (lat. lit. **pegasus**).

PEGMATÍT s. n. v. **pegmatită**.

PEGMATÍTĂ, *pegmatite*, s. f. Rocă magmatică prezentînd o largă cristalizare a mineralelor componente, întrebuințată ca materie primă pentru extragerea micii, a feldspatului etc. [Var.: **pegmatít** s. n.] — Fr. **pegmatite**.

PEHBLÉNDĂ s. f. Oxid natural de uraniu, care conține și mici cantități de alte substanțe radioactive. — Fr. **pechblende** (< germ. **Pechblende**).

PEHLIVÁN, *pehlivani*, s. m. 1. (Înv.) Acrobat, jongler, saltimbanc, scamator. 2. Șarlatan, escroc. 3. Om glumeț, mucalit, poznaș. — Tc. **pehlivan**.

PEHLIVĂNÉSC, -EÁSCĂ, *pehlivănești*, adj. De pehlivan. — Din **pehlivan** + suf. *-esc*.

PEHLIVĂNÍE, *pehlivănii*, s. f. 1. (Înv.) Acrobație, scamatorie, jonglerie; bufonerie. 2. Șarlatanie, escrocherie; *p. ext.* intrigărie. 3. Păcăleală, șiretenie, poznă. — Din **pehlivan** + suf. *-ie*.

Peisaj

PEIORATÍV, -Ă, *peiorativi, -e*, adj. Care are sens defavorabil; depreciativ, disprețuitor. [Pr. și: *pejorativ*] — Fr. **péjoratif** (după lat. lit. *pejor*).

PEISAGÍST, -Ă, *peisagiști, -ste*, s. m. și f. 1. Pictor specializat în peisaje. 2. Scriitor sau compozitor specializat în descrierea naturii. [Pr.: *pe-i-*] — Fr. **paysagiste**.

PEISAGÍSTIC, -Ă, *peisagistici, -e*, adj. De peisaj, privitor la peisaj. [Pr.: *pe-i-*] — Din **peisagiu**.

PEISAGÍSTICĂ s. f. Ramură a picturii care privește genul peisajului. [Pr.: *pe-i-*] — Din **peisagiu**.

PEISÁGIU s. n. v. **peisaj**.

PEISÁJ, *peisaje*, s. n. 1. Porțiune din natură prinsă dintr-o singură privire și formînd un ansamblu estetic. ✦ Tablou, pictură, fotografie care reprezintă un colț din natură. 2. Descriere, reprezentare a naturii în opere literare; compoziție literară descriptivă. [Pr.: *pe-i-*. — Var.: **peiságiu** s. n.] — Fr. **paysage**.

PÉJMĂ, *pejme*, s. f. 1. Plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu frunze dințate și cu flori violet-purpurii sau albe *(Centaurea moschata)*. 2. Plantă erbacee cu flori galbene și cu miros plăcut *(Centaurea suaveolens)*. — Magh. **pézsma**.

PELÁDĂ s. f. Boală de piele care se manifestă prin căderea părului de pe cap. — Fr. **pelade**.

PELÁGIC, -Ă, *pelagici, -e*, adj. De mare, marin. ✧ *Zonă pelagică* = zonă situată în largul mărilor și al oceanelor, socotită de la adîncimea de 200 m pînă la fundul apei (cu excepția marilor gropi). *Organisme pelagice* = (spre deosebire de organismele care trăiesc pe fund) plante și animale care plutesc sau înoată liber în zona pelagică. *Depuneri pelagice* = depozite marine formate prin acumularea scheletelor microorganismelor pe fundul oceanelor. — Fr. **pélagique**.

PELÁGRĂ s. f. Boală produsă de lipsa din alimentație a anumitor vitamine, care se manifestă prin inflamația pielii, plăgi pe corp, tulburări gastrice și nervoase. — Fr. **pellagre**.

PELAGROS, -OÁSĂ, *pelagroși, -oase*, adj. De pelagră, cauzat de pelagră. *Plagă pelagroasă*. ✦ (Substantivat) Persoană bolnavă de pelagră. — După fr. **pellagreux**.

PELAGROZÍNĂ s. f. Substanță toxică aflată în porumbul alterat.

PELARGÓNIE, *pelargonii*, s. f. (Bot.) Mușcată. — Germ. **Pelargonie**.

PELEGRÍN, *pelegrini*, s. m. Pelerin. — It. **pellegrino**.

PELÉNG, *pelenguri*, s. n. Dispozitiv, eșalonare de luptă, în cadrul căreia avioane sau grupe de avioane se înșiră în formă de trepte, sub un unghi. — Rus **peleng**.

Pelerină

PELERÍN, *pelerini*, s. m. Cel care face un pelerinaj. — După fr. **pelerin**.

PELERINÁJ, *pelerinaje*, s. n. 1. (Înv.) Călătorie făcută, individual sau în grup, într-un loc considerat sfînt. 2. Faptul de a vizita o persoană sau un loc care trezește un interes deosebit. — Fr. **pèlerinage**.

PELERÍNĂ, *pelerine*, s. f. 1. Haină lungă și largă, fără mîneci, uneori cu glugă, care se poartă peste altă îmbrăcăminte. 2. Guler mare care acoperă umerii și care se poartă (fixat) peste palton (sau peste rochie). — Fr. **pèlerine**.

PÉLEȘ, -eleși, s. m. (Reg.) 1. Ciucure, canaf. 2. Îndoitura de sus a pantalonilor țărănești, prin care se introduce brăcinarul.

PELETÍC, *peletice*, s. n. Pensulă folosită în olărie.

PELICÁN, *pelicani*, s. m. Pasăre mare, cu ciocul lung și cu un sac elastic sub maxilarul inferior, în care adună peștii ce-i servesc drept hrană; trăiește și la noi în Delta Dunării, unde formează colonii *(Pelecanus onocrotalus)*. — Fr. **pélican**.

Pelican

PELÍCULĂ, *pelicule*, s. f. 1. Bandă subțire și flexibilă de celuloid, întrebuințată în industria fotografică și în cinematografie; film. 2. (Fiz.) Strat subțire dintr-o anumită substanță, depus pe suprafața altei substanțe; pieliță. 3. Membrană foarte subțire. — Fr. **pellicule**.

PELÍN s. n. 1. Plantă erbacee cu frunze compuse, spintecate, albe-verzui și cu flori galbene; frunzele și florile, foarte mirositoare și cu gust amar, se întrebuințează în medicină, precum și la prepararea pelinului (2) *(Artemisia absinthium)*. ✧ Compuse: *pelin-alb* = plantă asemănătoare cu cea descrisă mai sus, dar mai mică, cu frunze albe, păroase *(Artemisia austriaca)*; *pelin-mic* = peliniță; *pelin-de-mături* = plantă erbacee cu flori verzui, dispuse în capitule ovale *(Artemisia scoparia)*. 2. Vin cu gust amărui, obținut prin tratarea lui cu pelin (1). — Bg., sb. **pelin**.

Pelin

PELINÁRIȚĂ, *pelinariță*, s. f. Plantă erbacee înrudită cu pelinul, cu tulpina dreaptă, cu flori galbene, folosită în medicină pentru proprietățile tonice pe care le posedă *(Artemisia vulgaris)*. — Din **pelin** + suf. *-ariță*.

PELINÁȘ, *pelinași*, s. n. Diminutiv al lui *pelin*.

PELINÁT, -Ă, *pelinați, -te*, adj. n. și f. (Despre vinuri sau alte băuturi) Cu pelin, preparat cu pelin. — Din **pelin** + suf. *-at*.

PELÍNCĂ, *pelinci*, s. f. (Reg.) 1. Bucată de pînză subțire cu care se înfășoară copiii mici. ✧ Expr. *A ieși (sau a fi scos) din pelinci* = a depăși vîrsta alăptării. 2. Compus: *pelincile-domnului* = turte subțiri și rotunde, îndulcite cu miere sau cu zahăr și presărate cu miez de nucă, tradiționale la creștini în ajunul crăciunului. — Ucr. **pelenka, pelinka**.

Pelinariță

PELINÍȚĂ, *peliniță*, s. f. Plantă erbacee mărunță, înrudită cu pelinul *(Artemisia annua)*. — Din **pelin** + suf. *-iță*.

PELTÁT, -Ă, *peltați, -te*, adj. (Despre frunze) Cu nervuri care pornesc din mijlocul limbului. — După fr. **pelté**.

PELTEÁ, *peltele*, s. f. Dulceață preparată din zeamă de fructe fiartă cu zahăr și închegată ca o masă gelatinoasă și transparentă. ✦ Fig. Vorbire sau scriere lungă și prolixă; vorbărie, poliloghie. [Var.: (reg.) **belteá** s. f.] — Tc. **pelte**.

PELTÍC, -Ă, *peltici, -e*, adj. Care rostește defectuos anumite sunete, pronunțînd «s» și «z» în loc de «ș» și «j». — Tc. **peltek**.

PELTICĂRÍE, *pelticării*, s. f. Vorbire peltică. — Din **peltic** + suf. *-ărie*.

PELTICEÁLĂ, *pelticeli*, s. f. Pelticie. — Din **peltici** + suf. *-eală*.

PELTICÍ, *pelticesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A deveni peltic. — Din **peltic**.

PELTICÍE s. f. Defectul omului peltic. — Din **peltic** + suf. *-ie*.

PELTINÉRV, -Ă, *peltinervi, -e*, adj. (Despre frunzele peltate) Cu nervuri care se împrăștie ca niște raze de la centru spre circumferință. — Fr. **peltinerve**.

PELÚZĂ, *peluze*, s. f. 1. Loc (într-o grădină sau într-un parc) cu iarbă scurtă și deasă. 2. Parte a unui teren sportiv, situată la extremitățile terenului, destinată spectatorilor. — Fr. **pelouse**.

Peliniță

PELVIÁN, -Ă, *pelviene*, adj. n. și f. (În expr.) *Oase pelviene* = oasele care formează bazinul animalelor vertebrate superioare. *Prezentare pelviană* = prezentarea fătului, la naștere, cu bazinul înainte. [Pr.: *-vi-an*] — După fr. **pelvien**.

PEMBÉ adj. invar. (Turcism înv.) Roșu-deschis. — Tc. **pembe**.

PENÁJ, *penaje*, s. n. 1. Totalitatea penelor unei păsări. 2. Mănunchi de pene (colorate) servind ca podoabă la un chipiu, la un coif etc. — Fr. **pennage**.

PENÁL[1] s. n. v. **penar.**

PENÁL[2], **-Ă**, *penali, -e*, adj. (Despre dispoziții cu caracter legal) Care are un caracter represiv, care se ocupă de infracțiuni și prevede pedepsele care trebuie aplicate. ◇ *Drept penal* (și substantivat, n.) = ramură a științei dreptului care se ocupă de normele juridice cu caracter represiv. *Cod penal* = ansamblul principalelor norme juridice care definesc infracțiunile și stabilesc sancționarea lor. *Acțiune penală* = acțiune în justiție, deschisă împotriva unui infractor, cu scopul de a obține pedepsirea lui în cadrul legilor. *Fapt penal* = infracțiune. *Sancțiune penală* = pedeapsă prevăzută de legile penale. — Fr. **pénal.**

PENALICÉȘTE adv. Din punct de vedere penal; sub raport penal. — Din **penal** + suf. *-icește.*

PENALÍST, *penaliști*, s. m. Jurist specializat în probleme de drept penal. — Fr. **pénaliste.**

PENALITÁTE s. f. Faptul de a fi pasibil de o pedeapsă judiciară conform prevederilor legii; pedeapsa aplicată. ✦ (Sport) Vină a unui sportiv, în cadrul competiției, sancționată de arbitru, conform regulamentului. — După fr. **pénalité.**

PENALIZÁ, *penalizez*, vb. I. Tranz. A prevedea o anumită pedeapsă judiciară pentru sancționarea unui delict sau a unei crime; a pedepsi. ✦ (Sport) A aplica cuiva o anumită sancțiune pentru călcarea regulamentului de joc. — Fr. **pénaliser.**

PENALIZÁRE, *penalizări*, s. f. Acțiunea de *a penaliza* și rezultatul ei.

PENÁR, *penare*, s. n. Cutioară specială în care elevii își țin rechizitele de scris. [Var.: **penál** s. n.] — Germ. **Pennal.**

PENÁT, **-Ă**, *penați, -te*, adj. Care are nervurile frunzei sau foliolele frunzelor compuse așezate de o parte și de alta a pețiolului, ca firele unei pene. — După fr. **penné.**

PENÁȚI s. m. pl. Nume dat în mitologia romană unor divinități considerate a fi ocrotitoarele casei și ale familiei. ✦ Fig. Cămin, casă (părintească). — Lat. lit. **penates.**

PENDENTÍV, *pendentive*, s. n. Parte de construcție de formă triunghiulară, pe care se sprijină o boltă acolo unde ea nu poate fi așezată de-a dreptul pe baza edificiului. — După fr. **pendentif.**

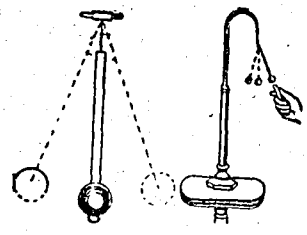

Pendule

PENDÍNTE adj. invar. 1. Care este subordonat cuiva sau la ceva, care depinde de... 2. (Despre probleme în litigiu) Care este în curs de cercetare, care așteaptă să fie rezolvat de forurile competente. — Lat. lit. **pendentem.**

PENDÚL, *pendule*, s. n. 1. Corp care poate oscila în jurul unui punct fix. 2. (Rar) Pendulă. — După fr. **pendule.**

PENDULÁ, *pendulez*, vb. I. Intranz. (Despre un pendul) A face mișcări oscilatorii (lente); *p. ext.* (despre alte lucruri) a face mișcări (lente) asemănătoare cu acelea ale pendulului; a se legăna, a se pleca într-o parte și în alta; a oscila. — Din **pendul.**

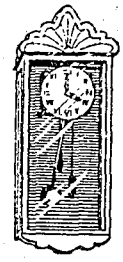

Pendulă

PENDULÁR, -Ă, *pendulari, -e*, adj. Care are o mișcare ca de pendul; oscilant, oscilatoriu. — După fr. **pendulaire.**

PENDULÁRE, *pendulări*, s. f. Faptul de *a pendula*; oscilația unui pendul (sau a unui obiect asemănător cu pendulul) față de poziția de echilibru.

PENDÚLĂ, *pendule*, s. f. Ceasornic de perete sau de masă, a cărui mișcare este reglată de un pendul. — Fr. **pendule.**

PENEÁG, *peneaguri*, s. n. (Reg.) Parte a cizmei de deasupra călciiului, în care se bate pintenul.

PENÉL, *peneluri*, s. n. Pensulă mică cu care se pictează. ✦ Fig. Fel, mod, stil de a picta. — It. **penello.**

PENÉT, *peneturi*, s. n. Penaj (1). — Din **pene** (pl. lui *pană*) + suf. *-et.*

PENETRÁBIL, -Ă, *penetrabili, -e*, adj. Care poate fi străbătut de ceva, care lasă să treacă prin sine sau poate primi în sine o materie sau o substanță străină. — Fr. **pénétrable** (lat. lit. **penetrabilis**).

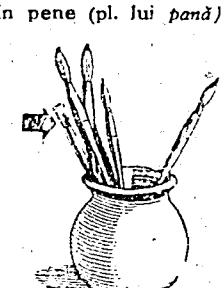

Peneluri

PENETRABILITÁTE s. f. Însușirea de a fi penetrabil. — După fr. **pénétrabilité.**

PENETRÁNT, -Ă, *penetranți, -te*, adj. (Franțuzism) Care (poate) pătrunde, pătrunzător. ✦ (Despre mirosuri) Ascuțit, intens, puternic. — Fr. **pénétrant.**

PENETRÁȚIE, *penetrații*, s. f. Pătrundere, întrepătrundere. ✦ Adîncimea pînă la care (poate) pătrunde un corp în alt corp. ✦ Intersecția a două corpuri sau a două suprafețe; suprafața sau linia obținută prin această intersecție. — Fr. **pénétration** (lat. lit. **penetratio, -onis**).

PENÍBIL, -Ă, *penibili, -e*, adj. Care provoacă o impresie neplăcută, care face pe cineva să se simtă încurcat, jenat, stingherit; greu de suportat, apăsător. — După fr. **pénible.**

PENICILÍNĂ s. f. Substanță chimică de origine vegetală, lichidă sau cristalizată, obținută din unele specii de ciuperci de mucegai și folosită ca antibiotic. — Fr. **pénicilline.**

PENICIOÁRĂ, *penicioare*, s. f. (Rar) Penișoară. — Din **pene** (pl. lui *pană*) + suf. *-ic-ioară.*

PÉNING, *peningi*, s. m. (Înv.) Ban mărunt, gologan, pitac. — Slav (v. sl. **penenգŭ** < v. germ.).

PENINSULÁR, -Ă, *peninsulari, -e*, adj. Care se află pe o peninsulă; de peninsulă, caracteristic unei peninsule. ✦ (Substantivat) Locuitor al unei peninsule. — După fr. **péninsulaire.**

PENÍNSULĂ, *peninsule*, s. f. Întindere de pămînt care înaintează în mare ca o prelungire a continentului, rămînînd înconjurată din trei părți de apă. — Fr. **péninsule.**

Peninsulă

PENIȘOÁRĂ, *penișoare*, s. f. Penită (1). — Din **pene** (pl. lui *pană*) + suf. *-iș-oară.*

PENITENCIÁR, *penitenciare*, s. n. Închisoare. [Pr.: *-ci-ar*] — După fr. **pénitencier.**

PENITÉNT, -Ă, *penitenți, -te*, s. m. și f. Persoană care face penitență; pocăit. — Fr. **pénitent** (lat. lit. **penitens, -ntis**).

PENITÉNȚĂ, *penitențe*, s. f. (În practicile creștine) 1. Pedeapsă pe care și-o impune cineva sau pe care i-o dă cuiva duhovnicul la spovedanie pentru ispășirea păcatelor; *p. ext.* privațiune. 2. Pocăință. — După fr. **pénitence.**

PENÍȚĂ, *penițe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *pană* (1). 2. Placă de metal, mică și concavă, terminată printr-un vîrf despicat, care, adaptată la un toc, folosește pentru a scrie cu cerneală. 3. Numele a două specii de plante erbacee, cu flori alburii, care cresc în ape adînci, stătătoare sau lin curgătoare (*Myriophyllum spicatum* și *verticillatum*).

PÉNSĂ, *pense*, s. f. 1. Mică unealtă de metal, compusă din două brațe îmbinate la un capăt sau încheiate în formă de foarfece, folosită în medicină și în tehnică pentru a prinde sau a fixa obiecte mici sau substanțe care nu pot fi luate cu mîna. 2. (În croitorie) Cută scurtă interioară, ascuțită la un capăt, prin care se dă hainei forma dorită. — Fr. **pince.**

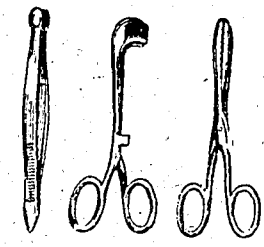

Pense

PENSÉTĂ, *pensete*, s. f. Pensă (1) mică întrebuințată în laborator, în cosmetică etc. — Fr. **pincette.**

PÉNSIE, *pensii*, s. f. 1. Formă de asigurare în bani, dată (de stat) persoanelor care au ieșit din producție (pentru limită de vîrstă, pentru invaliditate etc.) sau care și-au pierdut susținătorul și sînt incapabile de a munci; sumă de bani plătită (lunar) celor pensionați. ◇ Expr. *A ieși* (sau *a scoate pe cineva*) *la pensie* = a deveni (sau a face pe cineva să devină) pensionar. *A fi la pensie* = a fi pensionar. ✦ *Pensie alimentară* = sumă de bani pe care cineva trebuie să o plătească unei persoane pe care justiția îl obligă să o întrețină. 2. (Înv.) Subsidiu. — Rus **pensiia.**

PENSIOÁRĂ, *pensioare*, s. f. Diminutiv al lui *pensie.* [Pr.: *-si-oa-*]

PENSIÓN, *pensioane*, s. n. Institut particular de educație și de învățătură în sistemul educativ burghez. [Pr.: *-si-on.* — Var.: (înv.) **pansión** s. n.] — După fr. **pension.**

PENSIONÁ, *pensionez*, vb. I. Tranz. A scoate pe cineva din producție, în condiții determinate de lege, acordîndu-i pensie. ✦ Refl. A ieși la pensie. [Pr.: *-si-o-*] — După fr. **pensionner.**

PENSIONÁR, -Ă, *pensionari, -e*, s. m. și f. 1. Persoană care a ieșit din producție în condiții determinate de lege și care primește pensie. 2. Persoană internată într-un azil sau într-un ospiciu. [Pr.: *-si-o-*] — După fr. **pensionnaire.**

PENSIONÁRE, *pensionări*, s.f . Faptul de *a (se) pensiona.* [Pr.: *-si-o-*]

PENSIONÁT, *pensionate*, s. n. (Înv.) Pension. ✦ Timpul petrecut într-un pension; viață de pension. [Pr.: *-si-o-*] — După fr. **pensionnat.**

PENSIÚNE, *pensiuni*, s. f. Întreținere, constînd din locuință și masă, pe care o primește cineva într-o casă particulară în schimbul unei sume de bani; casă în care se dă cuiva, în schimbul unei sume de bani, găzduire completă sau numai masă. [Pr.: *-si-u-*] — După fr. **pension.**

PENSULÁ, *pensulez*, vb. I. Tranz. A badijona cu un dezinfectant. — Din **pensulă.**

PENSULÁRE, *pensulări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a pensula.*

PENSULÁȚIE, *pensulații*, s. f. (Rar) Pensulare. — Din **pensulă** + suf. *-ație.*

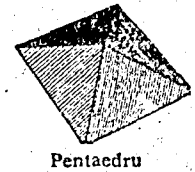

Pentaedru

PÉNSULĂ, *pensule*, s. f. Instrument alcătuit dintr-un smoc de fire de păr prinse într-o coadă de lemn sau de metal, servind la întinderea vopselelor, a lacurilor etc. pe o suprafață. — Germ. **Pinsel.**

PENTAÉDRU, *pentaedre*, s. n. Poliedru cu cinci fețe. — Fr. **pentaèdre** (<gr).

PENTAGÓN, *pentagoane*, s. n. Poligon cu cinci laturi. — Fr. **pentagone.**

PENTAGONÁL, -Ă, *pentagonali, -e*, adj. (Despre corpuri geometrice) Care are fețele în formă de pentagon. — Fr. **pentagonal.**

PENTAGRÁMĂ, *pentagrame*, s. f. Figură geometrică în formă de stea cu cinci colțuri.—Fr. **pentagramme.**

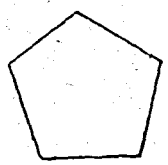

Pentagon

PENTAMÉTRU, *pentametri*, s. m. (În versificația greacă și latină) Vers de cinci picioare, alcătuit din două emistihuri, fiecare de două picioare și jumătate (doi dactili și o silabă lungă). — Fr. **pentamètre.**

PENTATEÚH, *pentateuhuri*, s. n. Parte a Bibliei care cuprinde primele cinci cărți ale Vechiului Testament.—Lat. lit. **pentateuchus** (<gr.).

PENTATLÓN, *pentatloane*, s. n. Concurs sportiv constînd din cinci probe diferite la care participă aceiași sportivi, c asamentul făcîndu-se prin totalizarea punctelor obținute la fiecare probă. — Fr. **pentathlon** (<gr.).

PENTATÓNIC, -Ă, *pentatonice*, adj. n. și f. (În expr.) *Gamă pentatonică* = gamă de cinci trepte, care stă la baza muzicii populare chineze, tătare, scoțiene etc. *Sistem pentatonic* = sistem muzical care se bazează pe gama de mai sus. — Germ. **Pentatonik.**

PENTELÉU, *penteleie*, s. n. 1. (La sg.) Numele unui fel de cașcaval. 2. Băț cu care se bate laptele pentru a se alege untul. 3. Coastă repede și netedă pe care coboară oile la strungă. — Din Penteleu (nume propriu).

PENTÉLICĂ, *pentelice*, adj. f. (În expr.) *Marmură pentelică* = marmură albă, fără vine. — Fr. **pentélique.**

PENTICOSTÁR, *penticostare*, s. n. Carte bisericească cuprinzînd ritualul slujbelor dintre paști și duminica întîi după rusalii. — Ngr. **pentecostarion.**

PENTÓDĂ, *pentode*, s. f. Tub electronic cu cinci electrozi (un catod, un anod și trei grile), folosit ca amplificator de înaltă frecvență, ca amplificator de putere de joasă frecvență, ca tub oscilator etc. — Fr. **pentode.**

PÉNTRU prep. I. (Exprimă un raport cauzal) 1. Din cauza... din pricina..., datorită... ◇ Expr. *Nu pentru alta, ci...* = nu din altă cauză, dar... 2. (Introduce un complement indirect, după verbe ca «a se întrista», «a mulțumi», «a ierta» sau după adjective ca «recunoscător» etc.) *Harap-Alb rămîne bucuros, mulțămînd sfintei Dumineci pentru buna găzduire.* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Pentru puțin* (sau *pentru nimic*), se spune ca răspuns celui care mulțumește cînd i s-a făcut un serviciu. *Pentru nimic in lume* = cu nici un preț. *Pentru (numele lui) dumnezeu!* exclamație care însoțește o cerere sau o rugăminte. II. (Exprimă un raport final) 1. (Introduce un complement circumstanțial de scop) Cu scopul de..., în scopul..., în vederea... *De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu?* (EMINESCU). 2. (Introduce un complement indirect) În interesul..., în (sau spre) folosul..., în favoarea...; în apărarea... ◇ (În construcții eliotice) *Cincizeci de voturi pentru și două contra. Eu votez pentru.* ✦ (Potrivit) cu; de. *Nici tu nu ești de împărăția pentru tine* (CREANGĂ). ✦ După. *Vărsat-ați lacrimi pe flori Pentru fiul călător* (JARNÍK-BÎRSEANU) ✦ De. *Purta grijă pentru stăpîna ei* (DRĂGHICI). 3. (Introduce un atribut) *Cere hîrtie și plic pentr-o scrisoare* (SADOVEANU). ✦ Cu direcția..., cu destinația... *A doua zi... mă sui într-un vagon de clasa a treia, în trenul de plăcere pentru Sinaia* (CARAGIALE). 4. (Intră în compunerea numelor predicative) *Acest răvaș e pentru tine* (NEGRUZZI). ✦ Contra. *O vizicatorie voiam a-ți pune pentru durerea ochilor* (DRĂGHICI). III. (Exprimă un raport de relație) Cu privire la..., referitor la..., în legătură cu... *De unde știi că mi s-or schimba lucrurile în bine și pentru d-ta?* (CREANGĂ). ◇ Loc. prep. (Înv.) *Cît pentru* = cît despre..., în ce privește... ✦ Față de... *Pentru unii mumă, pentru alții ciumă.* IV. (Exprimă un raport temporal, introducînd un complement circumstanțial de timp) *Bătrîna ieși iar pentru ăr tămp* (SADOVEANU). ◇ Expr. *Pentru moment* = deocamdată. V. (Exprimă un raport de compensație, de echivalență sau de schimb) 1. În schimbul... 2. În locul ..., în loc de... *Sînteți voi îngăduitori cu dînsul și pentru mine* (REBREANU). VI. (Urmat de un infinitiv, are valoare de conjuncție, construcția fiind echivalentă cu o propoziție consecutivă negativă, cînd regenta e afirmativă, și invers) *Subiectul e prea vast pentru a putea fi expus într-o oră.* VII. (Formează conjuncții compuse) *Pentru ca* sau *pentru că* = fiindcă, deoarece, din cauză că, de vreme ce, întrucît. *Pentru ce* sau *pentru aceasta* (sau *aceea*) = deci, așadar, de aceea, drept care, din care cauză. — Lat. **per intro.**

PÉNȚIU, *penți* s. m. (Ornit.) Cinteză.

PENÚLTIM, -Ă, *penultimi, -e*, adj. Care este înaintea celui din urmă. — Lat. lit. **paenultimus** (lit. **penultimo**).

PENÚMBRĂ, *penumbre*, s. f. 1. Zonă incomplet luminată, cuprinsă între umbra unui corp și regiunea luminoasă înconjurătoare; *p. ext.* zonă slab luminată; semiobscuritate. 2. (Pict.) Zonă de trecere între lumină și umbră. — Fr. **pénombre** (după *umbră*).

PENURÍE s. f. (Livresc) Lipsă a celor necesare traiului; sărăcie mare. — Fr. **pénurie** (lat. lit. **penuria**).

PEPENÁȘ, *pepenași*, s. m. Diminutiv al lui *pepene.*

PEPENĂRÍE, *pepenării*, s. f. Loc cultivat cu pepeni; bostănărie, harbuzărie. — Din **pepene** + suf. *-ărie.*

PÉPENE, *pepeni*, s. m. 1. Numele a două specii de plante erbacee din familia cucurbitaceelor, cu tulpină tîrîtoare și cu fructe comestibile: a) (de obicei determinat prin «galben») plantă originară din Asia tropicală, cu tulpina acoperită cu peri aspri, cu fructul mare, sferic sau oval, cu coaja galbenă, cu miezul alb, verde sau galben, dulce, parfumat și suculent *(Cucumis melo);* (reg.) zemos; b) (de obicei determinat prin «verde») plantă originară din sudul Africii, cu frunzele adînc crestate, cu fructul mare, sferic sau lunguieț, avînd coaja verde și miezul roșu sau galben, dulce și foarte zemos *(Citrullus vulgaris);* (reg.) harbuz, lubeniță. *Doi pepeni într-o mînă nu se pot ține* (= nu se pot face două lucruri deodată). ◇ Expr. *Gras* (sau *învelit*) *ca pepenele* (sau *ca un pepene*) sau *pepene de gras* (sau *gras pepene*) = foarte gras. *A-și ieși* (sau *a scoate pe cineva*) *din pepeni* (sau, rar, *din pepene*) = a-și pierde (sau a face pe cineva să-și piardă) răbdarea, a (se) enerva, a-și ieși (sau a scoate pe cineva) din fire. 2. (Reg.) Castravete. — Lat. pepo, pepinis.

Pepene verde

PEPENEÁ, *pepenele*, s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori mici, alburii sau roșietice *(Trifolium arvense).*

PEPENÓI, *pepenoi*, s. m. Augmentativ al lui *pepene.*

PEPENÓS, -OÁSĂ, *pepenoși, -oase*, adj. (Rar) Rotund și plin ca un pepene; gras, dolofan. — Din **pepene** + suf. *-os.*

PEPINIÉRĂ, *pepiniere*, s. f. 1. Teren rezervat pentru înmulțirea și formarea plantelor erbacee sau lemnoase pînă la transplantarea lor la locul definitiv, în grădini, livezi etc. ✦ Întreprindere care produce răsaduri sau puieți. 2. (Rar) Crescătorie de animale. 3. Fig. Instituție, organizație etc. care pregătește un număr mare de oameni în vederea unei profesiuni, a unei activități etc.; colectiv din care se pot recruta astfel de oameni. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. **pépinière.**

PEPÍT adj. invar. (Despre țesături) Cu pătrățele sau romburi (mărunte) de (două) culori diferite, alternînd între ele. [Var.: **pepita, pipit** adj. invar.] — Germ. **Pepita** [stoff].

PEPÍTA adj. invar. v. **pepit.**

PEPÍTĂ, *pepite*, s. f. Bucată de aur nativ. — Fr. **pépite.**

PÉPLU, *pepluri*, s. n. Manta scurtă fără mîneci, prinsă pe umeri cu o agrafă, purtată peste tunică de către femei în antichitatea greco-romană. [Var.: **péplum** s. n.] — Lat. lit. **peplum** (fr. **péplum**).

Pepluri

PÉPLUM s. n. v. **peplu.**

PÉPSIC, -Ă, *pepsici, -e*, adj. Care ține de acțiunea pepsinei, privitor la acțiunea pepsinei. — Fr. **pepsique.**

PEPSÍNĂ s. f. Enzimă cu rol important în digestie, secretată de mucoasa stomacului vertebratelor; se găsește în sucul gastric și, în cantități mici, în mușchi, sînge, lapte, urină, precum și la unele plante carnivore. ✦ Medicament extras din mucoasa stomacală a unor animale (porci, oi, viței), care se administrează, sub formă de praf sau poțiuni, în tratamentul unor boli de stomac. — Fr. **pepsine.**

PEPTÓNĂ, *peptone*, s. f. Substanță organică sub formă de pulbere albă-gălbuie, cu miros caracteristic, cu gust amar-sălciu, solubilă în apă sau în alcool diluat și asimilabilă de organismul uman. — Fr. **peptone.**

PEPTURÁȘ, *pepturași*, s. m. (Ornit.) Codroș.

PER prep. (Termen comercial) Pentru, de fiecare. *De ce aprobă ei 34 de lei per kilo grîu?* (GALAN). — Lat. lit. **per.**

PERCÁL s. n. (Înv.) Pînză de bumbac deasă, subțire și netedă — Fr. **percale.**

PERCALÍNĂ s. f. (Înv.) Pînză de bumbac fină și lucioasă, întrebuințată la căptușitul hainelor. — Fr. **percaline.**

PERCÉPE[1], *percép*, vb. III. Tranz. A sezisa cu ajutorul simțurilor și al gîndirii, prin reflectare nemijlocită, obiectele și fenomenele lumii înconjurătoare. — Lat. lit. **percipere.**

PERCÉPE[2], *percép*, vb. III. Tranz. A încasa un impozit sau o taxă oficială. — Lat. lit. **percipere.**

PERCÉPERE[1] s. f. Faptul de *a percepe*[1]; percepție[1].

PERCÉPERE[2] s. f. Acțiunea de *a percepe*[2].

PERCEPTÍBIL[1], *-Ă, perceptibili, -e*, adj. Care poate fi sezisat prin reflectare nemijlocită, cu ajutorul simțurilor și al gîndirii. — După fr. **perceptible.**

PERCEPTÍBIL[2], *-Ă, perceptibili, -e*, adj. (Despre impozite sau taxe oficiale) Care poate fi încasat. — După fr. **perceptible.**

PERCEPTIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi perceptibil[1]. — După fr. **perceptibilité.**

PERCEPTÍV, -Ă, *perceptivi, -e*, adj. Care este în legătură cu facultatea de a percepe[1], care (poate) percepe[1]. — Fr. **perceptif.**

PERCEPTÓR, *perceptori*, s. m. (În vechea organizare a finanțelor) Funcționar însărcinat cu încasarea impozitelor și a taxelor oficiale. [Acc. și: *percéptor*] — După fr. **percepteur.**

PERCÉPȚIE[1], *percepții*, s. f. Reflectarea subiectivă în conștiința omului a obiectelor și a fenomenelor realității obiective, care acționează direct asupra organelor de simț (în funcție și de experiența lui anterioară); imaginea ca rezultat al acestei reflectări; facultatea de a percepe fenomenele lumii exterioare. — Fr. **perception.**

PERCÉPȚIE[1], *percepții*, s. f. (În vechea organizare a finanțelor) Oficiu care încasa impozitele sau taxele oficiale. ✦ Încasarea unui impozit sau a unei taxe oficiale. — Fr. **perception.**

PERCHEZÍȚIE, *percheziții*, s. f. Cercetare făcută de organe ale puterii de stat asupra unei persoane (bănuite de o infracțiune) sau în locuința ei. [Var.: (inv.) **perchezițione** s. f.] — Fr. **perquisition.**

PERCHEZIȚIONÁ, *percheziționez*, vb. I. Tranz. A supune unei percheziții. [Var.: **perchiziționá** vb. I] — Fr. **perquisitionner.**

PERCHEZIȚIÚNE s. f. v. **percheziție.**

PERCHIZIȚIONÁ vb. I. v. **percheziționa.**

PERCÍCĂ, *percele*, s. f. (Reg.) Cirlionț. — Din **peri** (pl. lui *păr*) + suf. *-ic-ică.*

PERCIUNÁT, *perciunați*, adj. m. (Despre bărbați) Care are sau poartă perciuni. — Din **perciune** + suf. *-at.*

PERCIÚNE, *perciuni*, s. m. Fiecare din cele două șuvițe de păr (uneori lăsate lungi și răsucite) care se prelungesc de la tîmple în jos. — Tc. **perçem.**

PERCUSIÚNE, *percusiuni*, s. f. (Rar) Percuție. — Fr. **percussion.**

PERCUTÁ, *percutez*, vb. I. Tranz. 1. A examina un bolnav lovind ușor și repetat cu degetul în torace sau în abdomen, pentru a-și da seama, după sunet, dacă regiunea examinată prezintă o afecțiune. 2. A izbi capsa unui cartuș, a unui focar etc. cu percutorul, pentru a provoca aprinderea ei. — Fr. **percuter.**

PERCUTÁNT, -Ă, *percutanți, -te*, adj. 1. (Despre proiectile) Care explodează la atingerea unui obstacol. 2. (Mine; în expr.) *Perforator percutant* = perforator mecanic al cărui sfredel acționează prin lovituri. — Fr. **percutant.**

PERCUTÓR, *percutoare*, s. n. Piesă la armele de foc, care lovește capsa cartușului pentru a produce explozia încărcăturii. — După fr. **percuteur.**

Percutor

PERCÚȚIE, *percuții*, s. f. 1. Metodă de a diagnostica o afecțiune după sunetul rezultat din lovirea ușoară și repetată cu degetul a regiunii suspecte. 2. (În expr.) *Instrument de percuție* = instrument muzical cu membrană, cu coarde etc., care produce sunete prin lovirea cu niște ciocănele speciale. 3. Izbirea capsei unui cartuș, pentru a provoca explozia încărcăturii lui.— Fr. **percussion.**

PERDÁF, *perdafuri*, s. n. 1. Radere de jos în sus, în contra direcției în care crește barba. ✧ Expr. *A da (sau a trage) cuiva un perdaf* = a rade; *fig.* a certa, a mustra aspru pe cineva. 2. (În expr.) *A da un perdaf* = a stropi ușor un obiect cu un lichid; a presăra o suprafață cu o substanță fină. — Tc. **perdah** «lustru».

PERDEÁ, *perdele*, s. f. 1. Obiect confecționat din pînză, stofă, dantelă etc. care se atîrnă la ferestre și uși pentru a împiedica pătrunderea luminii sau pentru a opri vederea din afară. ✧ Loc. adj. și adv. *Cu perdea* = cu rezervă, discret. *Fără perdea* = a) pe față, fără înconjur; b) necuviincios. ✧ Expr. *A avea perdea la ochi* = a nu pricepe, a nu vedea limpede. *A pune* (cuiva) *perdea* (sau *perdele*) *la ochi* = a înșela pe cineva. *A-i lua* (cuiva) *perdeaua de pe ochi* = a face (pe cineva) să înțeleagă, să vadă clar. *A se da după perdea* = a se ascunde, a se sustrage (de la ceva). *A ridica perdeaua* = a da lucrurile pe față. (Învechit) *La* (sau *de la*) *perdea* = la (sau de la) intrare, în vestibul. ✦ Șiraguri lungi și dese de mărgele atîrnate în dreptul unei intrări, în loc de ușă. ✦ (Înv.) Cortină. 2. Șir de arbori sădiți în linie dreaptă; *p. ext.* fîșie de pădure. 3. Saivan (1). ✦ Adăpost de trestie făcut în jurul răsadnițelor timpurii din grădinile de zarzavat. 4. (Med. pop.) Cataractă, albeață. 5. (Pop.) Placentă. — Tc. **perde.**

PERDELUÍ, *perdeluiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) acoperi, a (se) așeza ca o perdea în fața unui obiect. — Din **perdele** (pl. lui *perdea*).

PERDELUÍRE, *perdeluiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) perdelui* și rezultatul ei.

PERDELUÍT, -Ă, *perdeluiți, -te*, adj. (Rar) Acoperit cu perdele — V. *perdelui.*

PERDELÚȚĂ, *perdeluțe*, s. f. Diminutiv al lui *perdea* (1).

PERDÍȚIE, *perdiții*, s. f. Pierzanie; desfrîu. — Fr. **perdition.**

PERÉCHE, *perechi*, s. f. (De obicei cu determinări) 1. Grup de două obiecte de același fel, întrebuințate numai împreună (unul fără altul fiind nefolositor). ✦ (Adjectival) Cu soț. ✦ Două părți identice și simetrice ale corpului omenesc. *M-am întors mîndros... și i-am aruncat o pereche de ochi de voinic* (GANE). ✧ *O pereche de palme* = două lovituri succesive aplicate cuiva cu cele două palme; două palme. ✦ Două exemplare din același fel de lucruri. 2. Obiect alcătuit din două părți identice și simetrice. *O pereche de ochelari.* ✧ *O pereche de cărți de joc* = pachet cuprinzînd toate cărțile necesare pentru a se putea folosi la un anumit joc. 3. Grup de două persoane de sex opus (unite prin căsătorie). ✦ (La pl.) Parteneri la dans. 4. Grup format din masculul și femela unor animale. ✦ Grup de două animale din aceeași specie. 5. Fiecare dintre cele două persoane, animale sau obiecte, care formează o pereche (1, 3, 4), considerată în raport cu cealaltă. ✧ Loc. adj. și adv. *Fără pereche* = unic în felul său. ✧ Expr. *A fi bună* (sau *potrivită*) *pereche cu cineva* = a se potrivi cu cineva. *A nu-și avea pereche (a)* = a nu-și găsi asemănare, a poseda anumite însușiri (pozitive sau negative), într-un grad foarte înalt; a nu avea seamăn. [Var.: (reg.) **părécho** s. f.] — Lat. **paric(u)la.**

PERECHIÚȘĂ, *perechiușe*, s. f. Diminutiv al lui *pereche.* [Var.: (reg.) **părăchiúșă** s. f.]

PEREGRÍN, *peregrini*, s. m. Pelerin. ✦ Călător (prin țări străine). — Lat. lit. **peregrinus** (fr. **pérégrin**).

PEREGRINÁ, *peregrinez*, vb. I. Intranz. A merge în pelerinaj; *p. ext.* a cutreiera locuri îndepărtate: a colinda, a călători prin lume. — Fr. **pérégriner** (lat. lit. **peregrinare**).

PEREGRINÁGIU s. n. v. **peregrinaj.**

PEREGRINÁJ, *peregrinaje*, s. n. (Înv.) Pelerinaj. [Var.: (inv.) **peregrinágiu** s. n.] — Din **peregrin** + suf. *-aj* (după it. *pellegrinaggio*).

PEREGRINÁRE, *peregrinări*, s. f. Acțiunea de *a peregrina*; călătorie lungă, prin locuri depărtate. ✦ Hoinăreală.

PEREGRINȚIE, *peregrinații*, s. f. Peregrinare. [Var.: **peregrinațiúne** s. f.] — Fr. **pérégrination.**

PEREGRINȚIÚNE s. f. v. **peregrinație.**

PEREMPTÓRIU, -IE, *peremptorii*, adj. Care nu poate fi tăgăduit; vădit, evident. — După fr. **péremptoire.**

PEREMPȚIÚNE, *peremptiuni*, s. f. (Jur.) Perimare. [Pr. *-ți-u-*] — Fr. **péremption** (lat. lit. **peremtio, -onis**).

PERÉN, -Ă, *pereni, -e*, adj. (Despre plante) Care trăiește și rodește mai mulți ani de-a rîndul, avînd o rădăcină persistentă din care se dezvoltă în fiecare primăvară, o nouă tulpină; vivace; *p. ext.* cu caracter stabil, de lungă durată. — Lat. lit. **perennis.**

PERENITÁTE s. f. Însușirea de a fi peren; durabilitate, continuitate. — Fr. **pérennité.**

PERÉTE, *pereți*, s. m. 1. Element de construcție așezat vertical sau puțin înclinat, făcut din zidărie, din lemn, din piatră etc., care limitează, separă sau izolează încăperile unei clădiri între ele sau în exterior și care susține planșeurile, etajele și acoperișul. ✧ Loc. adj. și adv. *Perete în perete* = avînd unul din pereți comun sau lipit de cel al încăperii vecine. ✧ Expr. *A se da cu capul de pereți* (sau *de toți pereții*) = a fi desperat, a regreta o greșeală săvîrșită. *De cînd (se) scrie musca pe perete* = de mult. *Între patru pereți* = a) la adăpost; b) în secret. *A bate cu burete pîron în perete* = a munci în zadar. *Pereții au ochi* (sau *urechi*), se zice pentru a atrage cuiva atenția că poate fi văzut sau auzit de cine nu trebuie, acolo unde nu se așteaptă. *Ca și cum* (sau *parcă*) *ai vorbi la pereți*, se zice cînd vorbești cuiva care nu te ascultă sau nu dă urmare celor ce-i spui. *Casă în doi pereți*, se zice despre o căsnicie nereușită. 2. Masiv pietros care se înalță vertical. 3. Parte a unui obiect, a unui sistem tehnic etc. care se aseamănă cu un perete (1), mărginind sau înconjurînd ceva; piesă dintr-un sistem tehnic care are rolul de a separa între ele anumite spații sau sistemul tehnic de spațiile înconjurătoare. ✦ Parte care înconjură o cavitate a corpului. *Perete abdominal.* [Var.: **părete** s. m.] — Lat. **paries, -etis.**

PERÉU, *pereuri*, s. n. Strat de piatră care căptușește un taluz, un șanț sau o suprafață de teren înclinată, pentru a împiedica surparea pămîntului sau roaderea lui de către ape. — Fr. **perré.**

PERFÉCT[1], s. n. Timp al verbului care exprimă o acțiune petrecută și încheiată în trecut. ✧ *Mai-mult-ca-perfectul* = timp trecut folosit pentru a exprima o acțiune încheiată înaintea alteia, petrecută tot în trecut. — Lat. lit. **perfectus.**

PERFÉCT[2], **-Ă**, *perfecți, -te*, adj. 1. Care întrunește toate calitățile cerute; desăvîrșit. 2. Absolut, deplin. *Vreau egalitate perfectă!* (ALECSANDRI). ✦ (Adverbial; eliptic) Îmi convine, sînt de acord; foarte bine, bravo, excelent. 3. (În expr.) *Gaz perfect* = gaz ale cărui molecule, de dimensiuni neglijabile față de distanțele dintre ele, nu exercită forțe de atracție una asupra alteia și care verifică, la orice temperatură, legile gazelor. *Număr perfect* = număr întreg, egal cu suma divizorilor lui pozitivi. — Lat. lit. **perfectus.**

PERFECTÁ, *perfectez*, vb. I. Tranz. A desăvîrși, a încheia (un acord, o tranzacție etc.). — Din **perfect**[2].

PERFECTÁRE, *perfectări*, s. f. Acțiunea de *a perfecta* și rezultatul ei.

PERFECTÍBIL, -Ă, *perfectibili, -e*, adj. Care poate fi desăvîrșit, perfecționat. — Fr. **perfectible** (lat. lit. **perfectibilis**).

PERFECTIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi perfectibil. — După fr. **perfectibilité.**

PERFECTÍV, *perfective*, adj. n. (Despre aspectul verbelor) Care exprimă acțiunea însăși a verbului, eliminînd noțiunea de durată și de desfășurare și insistînd asupra începutului și a sfîrșitului, a rezultatului acțiunii; (despre verbe) care are acest aspect. — Fr. **perfectif.**

PERFÉCȚIE s. f. v. **perfecțiune.**

PERFECȚIONÁ, *perfecționez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) îmbunătăți calitativ; a (se) desăvîrși. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **perfectionner.**

PERFECȚIONÁRE, *perfecționări*, s. f. Acțiunea de *a (se) perfecționa* și rezultatul ei: îmbunătățire, desăvîrșire. [Pr.: *-ți-o-*]

PERFECȚIONÁT, -Ă, *perfecționați, -te*, adj. Îmbunătățit (calitativ); desăvîrșit. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *perfecționa.*

PERFECȚIÚNE s. f. Însușirea de a fi perfect; desăvîrșire. ✧ Loc. adv. *La* (înv. *în*) *perfecție* = în mod desăvîrșit, perfect. [Pr.: *-ți-u-*. — Var.: **perfécție** s. f.] — Fr. **perfection.**

PERFÍD, -Ă, *perfizi, -de*, adj. Care, sub o înfățișare binevoitoare sau indiferentă, ascunde răutate, viclenie, necinste. — Fr. **perfide.**

PERFIDÍE, *perfidii*, s. f. Trăsătură de caracter care ascunde răutate, viclenie, necinste; faptă rea și vicleană. — Fr. **perfidie.**

PERFORÁ, *perforez*, vb. I. 1. Tranz. A găuri ceva cu ajutorul unei unelte. ✦ A străpunge un carton, foi dintr-un registru, tichete, bilete etc. cu ajutorul unei mașini speciale. 2. Refl. (Despre organe sau țesuturi) A se găuri, a căpăta un orificiu în urma unui proces inflamatoriu, a unui traumatism etc. — Fr. **perforer.**

PERFORÁJ, *perforaje*, s. n. Acțiunea de a perfora (1); perforarea pereților unei mine. — Fr. **perforage.**

PERFORÁNT, -Ă, *perforanți, -te*, adj. Care perforează. — Fr. **perforant.**

PERFORÁRE, *perforări*, s. f. Acțiunea de *a (se) perfora* și rezultatul ei.

PERFORÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) perfora.*

PERFORÁT[2]**, -Ă,** *perforați, -te*, adj. Găurit, străpuns (prin lovire sau sfredelire). ✧ *Ulcer perforat* = ulcer care a perforat țesutul. — V. *perfora.*

PERFORATÓR[1]**,** *perforatoare*, s. n. Mașină sau unealtă cu care se fac găuri într-un material oarecare. — După fr. **perforateur.**

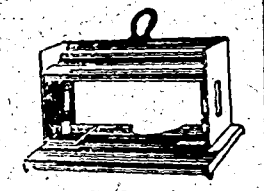

Perforator

PERFORATÓR[2]**, -OÁRE,** *perforatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu perforarea unei piese tehnice, a unui perete de stîncă etc. ✦ Persoană care perforează, pentru control, bilete, tichete etc.; controlor. — După fr. **perforateur.**

PERFORÁȚIE, *perforații*, s. f. Perforare; gaură făcută prin perforare. — Fr. **perforation.**

PERFORMÁNȚĂ, *performanțe*, s. f. Rezultat deosebit de bun obținut într-o întrecere sportivă; *p. ext.* realizare deosebită într-un domeniu de activitate practică. ✦ Rezultatul cel mai bun obținut de un sistem tehnic, de o mașină, de un aparat etc. *Performanța unui avion.* — Fr. **performance.**

PERFÚZIE, *perfúzii*, s. f. Introducerea, picătură cu picătură, a sîngelui sau a unei substanțe medicamentoase în vînă, în scopuri terapeutice. — Fr. **perfusion.**

PERGAMÉNT, (2) *pergamente*, s. n. 1. Piele (de oaie, de vițel etc.) prelucrată special pentru a se putea scrie pe ea și folosită în trecut în loc de hîrtie. 2. Document scris pe o astfel de piele. 3. Hîrtie translucidă care nu lasă să pătrundă grăsimile sau umezeala. — Germ. **Pergament.**

PERGAMENTÓS, -OÁSĂ, *pergamentoși, -oase*, adj. Care are aspectul sau consistența pergamentului. — Din **pergament** + suf. *-os.*

PERGAMOÍD s. m. v. **pegamoid.**

PERGAMÚTĂ s. f. v. **bergamotă.**

PERGHÉL, *pergheluri*, s. n. (Înv. și reg.) 1. Cerc, circumferință. ✧ Loc. adv. *În perghel* = în formă de cerc. ✧ Expr. *A da pergheluri* = a da tîrcoale. *A lua la perghel* = a lua la ceartă. ✦ Numele unui joc de copii. 2. Instrument (compas) folosit la măsurarea sau compararea grosimilor. 3. Partea concavă a unei bolți; zidărie în formă de arc sau de semicerc. — Tc. **pergel** «compas».

PÉRGOLĂ, *pergole*, s. f. Construcție într-un parc sau într-o grădină, formată dintr-o rețea de grinzi de lemn susținute de coloane, pe care se ridică plante agățătoare. — Fr. **pergola** (it. **pergola**).

Pergolă

PERHIDRÓL s. n. Soluție concentrată de apă oxigenată, întrebuințată în industrie și în medicină. — Fr. **perhydrol.**

PERIÁ, *périi*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) curăța de praf sau de noroi, cu ajutorul periei. ✦ A(-și) netezi părul cu peria de cap. 2. Tranz. A trece de repetate ori cu peria de fuioare peste fuiorul de in sau de cînepă ieșit din raghilă, pentru a-l curăța de cîlți; a scărmăna, a pieptăna. ✦ Fig. A bate, a lovi. 3. Tranz. Fig. A linguși pe cineva în vederea unui anumit scop. — Din **perie.**

PERIÁL s. m. Monedă veche rusească de aur, în valoare de zece ruble. [Pr.: *-ri-al*] — Din rus **imperial.**

PERIÁNT, *periante*, s. n. Învelișul floral al plantelor, diferențiat în caliciu și corolă. [Pr.: *-ri-ant*] — Fr. **périanthe.**

PERIÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) peria.*

PERIÁT[2]**, -Ă,** *periați, -te*, adj. Curățat cu peria; (despre fibre textile) curățat de cîlți. — V. *peria.*

PERICÁRD, *pericarde*, s. n. Membrană seroasă care învelește inima. — Fr. **péricarde.**

PERICARDÍTĂ, *pericardite*, s. f. Boală care se manifestă prin inflamația pericardului. — Fr. **péricardite.**

PERICÁRP, *pericarpe*, s. n. Partea din afară, învelișul unui fruct (format din mai multe straturi). — Fr. **péricarpe.**

PERICIÓS, -OÁSĂ, *pericioși, -oase*, adj. (Înv.) Piritor. — Din **pieri** + suf. *-cios.*

PERICIÚNE, *periciuni*, s. f. (Înv.) 1. Pieire. ✦ Ucidere. 2. Fig. Prăbușire morală, decădere, corupție. — Din **pieri** + suf. *-ciune.*

PERICLÁZ s. n. Oxid de magneziu natural, cristalizat. — Fr. **périclase.**

PERICLITÁ, *periclitez*, vb. I. Tranz. A pune în pericol; a primejdui. — Fr. **péricliter.**

PERÍCOL, *pericole*, s. n. Situație, întîmplare care pune sau poate pune în primejdie pe cineva sau ceva. ✧ Expr. *Cu pericolul vieții* = punîndu-și viața în primejdie. — Lat. lit. **periculum.**

PERICÓPĂ, *pericope*, s. f. Pasaj din scriptură cuprinzînd povestire sau o parabolă. — Fr. **péricope.**

PERICULÓS, -OÁSĂ, *periculoși, -oase*, adj. Care prezintă sau poate prezenta un pericol; primejdios. — Din **pericol** + suf. *-os.*

PERIDÓT s. n. Silicat de magneziu și de fier cristalizat, de culoare verde sau galbenă, cu luciu sticlos. — Fr. **péridot.**

PERIDOTÍTĂ, *peridotite*, s. f. Rocă în care predomină peridotul. — Fr. **péridotites** (germ. **Peridotite**).

PERIDRÓM, *peridromuri*, s. n. Galerie acoperită care înconjură un edificiu la nivelul pămîntului, servind ca loc de plimbare. ✦ Spațiul exterior cuprins între peretele naosului și colonada unui templu, înconjurat cu o galerie mărginită de coloane. — Fr. **péridrome.**

PÉRIE, *perii*, s. f. 1. Obiect făcut dintr-o placă de lemn, de os, de metal etc., în care sînt fixați peri de animale, fire textile, sîrme etc. și care servește la frecat și la curățat diverse obiecte. ✦ Fig. (Fam.) Om lingușitor. 2. Unealtă sau organ de mașină asemănător cu peria (1) și folosit la curățirea, netezirea sau înăsprirea suprafeței unui corp. ✦ Unealtă asemănătoare cu o perie (1), cu care se bate hîrtia așezată pe un șpalt, cu scopul de a imprima pe ea textul; *p. ext.* hîrtia pe care s-a imprimat textul. ✦ Piesă conducătoare care asigură legătura dintre două organe de mașină, de aparat sau de instrument electric, care se pot deplasa unul față de altul.

PERIÉR, *perieri*, s. m. Lucrător care se ocupă cu confecționarea periilor sau a pensulelor. — Din **perie** + suf. *-ar.*

PERIÉRE, *perieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) peria.*

PERIFÉRIC, -Ă, *periferici, -e*, adj. Care ține de periferie, privitor la periferie; situat la periferie. ✦ Fig. De mică însemnătate, secundar. — Fr. **périphérique.**

PERIFERÍE, *periferii*, s. f. Cartier situat la marginea orașului. ✦ Curbă închisă care limitează o figură geometrică. — Fr. **périphérie.**

PERIFRÁSTIC, -Ă, *perifrastici, -e*, adj. Exprimat prin perifrază. ✧ *Formă verbală perifrastică* = timp al verbului, format cu ajutorul auxiliarului «a fi» urmat de participiul trecut sau de gerunziul verbului de conjugat. — Fr. **périphrastique.**

PERIFRÁZĂ, *perifrazez*, vb. I. Intranz. (Neobișnuit) A parafraza. — Fr. **périphraser.**

PERIFRÁZĂ, *perifraze*, s. f. Formă de exprimare prin mai multe cuvinte a ceea ce, în mod obișnuit, se redă printr-un singur cuvînt; grup de cuvinte care înlocuiește un termen propriu. — Fr. **périphrase.**

PERIGÉU s. n. Punctul cel mai apropiat de pămînt de pe orbita unui astru. ✦ Epoca în care astrul se găsește în acest punct. — Fr. **périgée.**

PERIHÉLIE s. f. v. **periheliu.**

PERIHÉLIU, *perihelii*, s. n. Punctul cel mai apropiat de soare de pe orbita unei planete; momentul în care planeta trece prin acest punct. [Var.: **perihélie** s. f.] — Fr. **périhélie.**

PERILÍMFĂ s. f. Lichid care se găsește între labirintul osos și labirintul membranos al urechii. — Fr. **périlymphe.**

PERIMÁ, pers. 3 *perimează*, vb. I. Refl. (Despre idei, concepții, teorii) A se învechi, a ieși din uz. ✦ (Despre procese) A se stinge (în fața instanței respective) pentru lipsa de acțiune în termen legal. — Fr. **périmer.**

PERIMÁRE, *perimări*, s. f. Acțiunea de *a se perima.*

PERIMÁT, -Ă, *perimați, -te*, adj. Învechit, demodat, ieșit din uz. ✦ (Despre un proces, un recurs etc.) Stins. — V. *perima.*

PERIMÉT, *perimete*, s. n. Frînghie de care sînt prinse cîrligele carmacelor de pescuit.

PERIMÉTRIC, -Ă, *perimetrici, -e*, adj. Care ține de perimetru. — Fr. **périmétrique.**

PERIMÉTRU, *perimetre*, s. n. 1. Lungimea liniei care mărginește aria unei suprafețe. 2. Linie închisă care mărginește o suprafață. ✦ Porțiune de suprafață formată dintr-o singură bucată, mărginită de o linie închisă. — Fr. **périmètre.**

PERÍNĂ s. f. v. **pernă.**

PERINDÁ, *perind*, vb. I. Refl. A trece unul după altul, a se succeda (în timp, în spațiu sau, *fig.*, în minte, în conștiință). [Prez. ind. și: (rar) *perindez.* — Var.: (reg.) **părindá** vb. I] — Din **pe** + **rînd.**

PERINDÁRE, *perindări*, s. f. Acțiunea de *a (se) perinda* și rezultatul ei; succesiune.

PERINÉU s. n. Totalitatea părților moi (organe și țesuturi) care închid abdomenul în partea inferioară. — Fr. **périnée.**

PERINÍȚĂ, *perinițe*, s. f. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **perină** + suf. *-iță.*

PERINÓC, *perinoace*, s. n. Bucată de lemn așezată deasupra osiei, pe care se sprijină dricul. — Din **perină** + suf. *-oc.*

PERINÚȚĂ s. f. v. **pernuță.**

PERIOÁDĂ, *perioade*, s. f. 1. Interval de timp în cursul căruia se desfășoară un fenomen sau se petrece un eveniment; fază, epocă, răstimp. ✦ (Fiz.) Interval minim de valori ale unei mărimi variabile, după care se reproduc valorile altei mărimi, care depinde de prima.

2. Reunire de mai multe fraze, formînd un tot armonios şi dînd impresia de unitate şi echilibru. 3. Idee muzicală relativ încheiată, formată, de obicei, din două sau mai multe fraze. 4. Timpul în care se descompune jumătate dintr-o cantitate de element radioactiv. — [Var.: (înv.) **perió̆d** s. n.] — Fr. **période.**

PERIOÁRĂ, *perioare*, s. f. Periuţă. — Din **perie** + suf. *-oară.*

PERIÓD[1] s. n. v. **perioadă.**

PERIÓD[2], *perioade*, s. n. Menstruaţie. — Fr. **période.**

PERIÓDIC, -Ă, *periodici, -e*, adj. Care revine, care se repetă (regulat) după anumite intervale de timp. ◇ *Publicaţie* (sau înv. *foaie*) *periodică* (şi substantivat, n.) = publicaţie care apare regulat, la date fixe. *Vînturi periodice* = vînturi care îşi schimbă direcţia după un anumit interval de timp sau care bat regulat într-o regiune, în anumite perioade ale anului. *Sistem periodic al elementelor* = sistem format din elemente chimice în ordinea crescîndă a greutăţii lor atomice, dispuse în (şapte) perioade, astfel încît după parcurgerea unei perioade se regăsesc elemente cu proprietăţi chimice asemănătoare. *Fracţie periodică* = fracţie zecimală în care, începînd de la un anumit şir, aceleaşi cifre se reproduc indefinit, în aceeaşi ordine. *Mişcare periodică* = mişcarea unei particule care, după un anumit interval de timp, revine la aceeaşi stare de mişcare. [Pr.: *-ri-o-*] — Fr. **périodique.**

PERIODICITÁTE, *periodicităţi*, s. f. Repetarea periodică a valorilor unei mărimi, a unui fenomen sau a unei acţiuni; proprietatea unui fenomen de a se repeta după un anumit interval de timp. ◇ *Periodicitatea elementelor* = repetarea proprietăţilor chimice la elementele chimice cu structură analogă şi cu număr atomic diferit, care formează un grup şi care sînt cuprinse în aceeaşi coloană din tabloul periodic al elementelor. [Pr.: *-ri-o-*] — După fr. **périodicité.**

PERIODIZÁ, *periodizez*, vb. I. Tranz. A stabili perioade în cadrul unei discipline cu caracter istoric, a împărţi pe perioade o ştiinţă socială. [Pr.: *-ri-o-*] — Din **perioadă.**

PERIODIZÁRE, *periodizări*, s. f. Acţiunea de *a periodiza*. [Pr.: *-ri-o-*].

PERIÓST s. n. Ţesut fibros care înveleşte osul [Pr.: *-ri-ost*] — Fr. **périoste.**

PERIOSTÍTĂ, *periostite*, s. f. Boală care se manifestă prin inflamaţia periostului. [Pr.: *-ri-os-*] — Fr. **périostite.**

PERIPATÉTIC, -Ă, *peripatetici, -e*, adj. Care urmează doctrina lui Aristotel; care aparţine peripatetismului. — Fr. **péripatétique.**

PERIPATETICIÁN, *peripateticieni*, s. m. Adept al doctrinei filozofice a lui Aristotel. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **péripatéticien.**

PERIPATETICÍSM s. n. Peripatetism. — Din **peripatetic** + suf. *-ism.*

PERIPATETÍSM s. n. Doctrina filozofică a lui Aristotel. — Fr. **péripatétisme.**

PERIPEŢÍE, *peripeţii*, s. f. Întîmplare sau serie de întîmplări şi incidente neprevăzute, impresionante, care intervin în viaţa cuiva; episod emoţionant într-o operă literară. — Fr. **péripétie.**

PERIPLIZÓN s. n. (În expr.) *A lua* (pe cineva) *în periplizon* = a rîde (de cineva), a lua în rîs (pe cineva). — Comp. ngr. **peripaizo** «a lua în rîs».

PERÍPLU s. n. Călătorie pe mare; navigare. — Fr. **périple** (<gr.).

PERISÁBIL, -Ă, *perisabili, -e*, adj. Supus stricăciunii, alterării. — După fr. **périssable.**

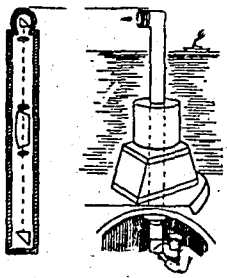

Periscop

PERISCÓP, *periscoape*, s. n. Instrument optic format dintr-un tub care are la una din extremităţi un ocular şi la cealaltă un obiectiv, ale căror axe sînt perpendiculare pe axa tubului, şi cîte o oglindă plană sau cîte o prismă cu reflexiune totală pentru abaterea în unghi drept a razelor de lumină; serveşte la observarea cîmpului de operaţii (dintr-o tranşee, dintr-un submarin etc.). ◇ *Periscop solar* = periscop special cu care se fotografiază poziţia discului solar pe bolta cerească, faţă de orizont. — Fr. **périscope.**

PERISTÍL, *peristiluri*, s. n. Galerie interioară sau exterioară formată dintr-un şir de coloane care mărgineşte o clădire, o grădină, o sală; ansamblul acestor coloane. ✦ Galerie interioară în clădirile antice greceşti. ✦ A doua curte interioară, închisă şi mărginită de portice, a clădirilor romane, — Fr. **péristyle** (<gr.).

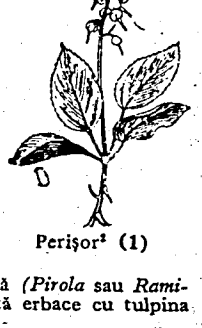

Perişor[2] (1)

PERIŞ, *perişuri*, s. n. Loc în care cresc mulţi peri. — Din **peri** (pl. lui *păr*[1]) + suf. *-iş.*

PERIŞOÁRĂ, *perişoare*, s. f. 1. Cocoloş de carne tocată amestecată cu orez. 2. (Reg.) Sarma. — Din **pere** (pl. lui *pară*) + suf. *-işoară.*

PERIŞÓR[1] s. m. Diminutiv al lui *păr*[1].

PERIŞÓR[2], *perişori*, s. m. Diminutiv al lui *păr*[2].

PERIŞÓR[3], *perişori*, s. m. 1. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze ovale, plane, pe faţa superioară păroase (*Hordeum caput Medusae*); secăriţă. 2. Plantă erbacee cu frunze ovale, cu florile albe-verzui şi cu fructul o capsulă (*Pirola* sau *Ramischia secunda*); brebenoc, merişor. 3. Mică plantă erbacee cu tulpina fină, cu frunze late, cu flori mici, roşietice şi cu frunzele acoperite cu peri scurţi (*Circaea alpina*). — Din **peri** (pl. lui *păr*[1]) + suf. *-işor.*

PERITEÁG, *periteaguri*, s. n. Unealtă de pescuit constînd dintr-o legătură formată din 75-90 cîrlige.

PERITONÉU s. n. Membrană care căptuşeşte peretele cavităţii abdomenului, învelind cele mai multe dintre organele cuprinse în această cavitate. — Lat. lit. **peritonaeum.**

PERITONÍTĂ s. f. Boală cauzată de o infecţie ivită la peritoneu. — Fr. **péritonite.**

PERIÚŢĂ, *periuţe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *perie*. ✦ Fig. (Fam.) Linguşitor. 2. Segment al piciorului albinei acoperit cu fire păroase.

PERJ, *perji*, s. m. (Reg.) Prun. — Comp. magh. **perzsa** «piersic».

PERJÁR, *perjari*, s. m. (Înv., reg.) Prunar. — Din **perjă** + suf. *-ar.*

PÉRJĂ, *perje*, s. f. (Reg.) Prună. — Din **perj.**

PERJĂRÍE, *perjării*, s. f. (Reg., rar) Prunărie, prunet. [Var.: **perjerie** s. f.] — Din **perj** + suf. *-ărie.*

PERJERÍE s. f. v. **perjărie.**

PERLÁT, -Ă, *perlaţi, -te*, adj. Împodobit cu perle; care are strălucirea perlelor. — După fr. **perlé.**

PERLÁTĂ adj. f. (În expr.) *Grevă perlată* = grevă în care muncitorii continuă, formal, să lucreze, dar încetinesc ritmul. — Fr. [gréve] **perlée.**

PÉRLĂ, *perle*, s. f. 1. Piatră preţioasă, aproximativ sferică, de culoare albă, lucioasă şi sträl ucitoare, produsă de anumite scoici pe pereţii cochiliei; mărgăritar. 2. Element decorativ de formă sferică, folosit la decorarea unor muluri arhitecturale. 3. Corp de literă de 5 puncte tipografice. — Fr. **perle.**

PERMANÉNT, -Ă, *permanenţi, -te*, adj. 1. Care există, durează mereu, care se petrece fără întrerupere; necontenit, neîntrerupt. ✦ Care funcţionează neîntrerupt o perioadă de timp determinată, exercitînd anumite atribuţii. ◇ *Armată permanentă* = armată întreţinută de un stat prin recrutări periodice şi neîntrerupte. 2. (În expr.) *Ondulaţie permanentă* = (şi substantivat, n.) ondulaţie a părului făcută printr-un procedeu special, pentru a se menţine multă vreme. — După fr. **permanent.**

PERMANENTIZÁ, *permanentizez*, vb. I. Tranz. A face să dureze, a statornici. — Din **permanent.**

PERMANÉNŢĂ, *permanenţe*, s. f. Starea unui lucru sau a unei acţiuni care durează fără întrerupere; calitatea a ceea ce este permanent; durată lungă. ◇ Loc. adv. *În permanenţă* = fără întrerupere, permanent, mereu. ✦ (Concr.) Organ sau serviciu permanent la anumite instituţii sau întreprinderi. — După fr. **permanence.**

PERMEÁBIL, -Ă, *permeabili, -e*, adj. Care poate fi pătruns de un lichid sau de un gaz. [Pr.: *-me-a-*] — Fr. **perméable** (lat. lit. **permeabilis**).

PERMEABILITÁTE s. f. Însuşirea de a fi permeabil. [Pr.: *-me-a-*] — După fr. **perméabilité.**

PERMIÁN s. n. A cincea epocă a erei paleozoice. [Pr.: *-mi-an*] — Fr. **permien.**

PERMÍS[1], *permise*, s. n. Autorizaţie scrisă, eliberată de un for competent, în virtutea căreia cineva poate exercita o profesiune sau poate beneficia de anumite drepturi. *Permis de vînătoare.* ✦ (Rar) Învoire, permisie. — Fr. **permis.**

PERMÍS[2], *-Ă, permişi, -se*, adj. Care nu este interzis; îngăduit, încuviinţat. — V. *permite.*

PERMÍSIE, *permisii*, s. f. Învoire de a părăsi serviciul pe o durată scurtă de timp. — Fr. **permission** (lat. lit. **permissio, -onis**).

PERMISIÚNE, *permisiuni*, s. f. Învoire de a face ceva, îngăduire, încuviinţare. — Fr. **permission.**

PERMÍTE, *permit*, vb. III. Tranz. 1. A da voie, a încuviinţa, a îngădui. 2. A-şi lua libertatea de a face ceva neîngăduit, a îndrăzni. — Fr. **permettre** (lat. lit. **permittere**).

PERMUTÁ, *permút*, vb. I. Tranz. A transfera un funcţionar. ✦ (Mat.) A efectua o permutare (2). — Fr. **permuter** (lat. lit. **permutare**).

PERMUTÁRE, *permutări*, s. f. 1. (Rar) Acţiunea de *a permuta*. ✦ Ordin, dispoziţie de transferare. 2. (Mat.) Operaţie prin care se schimbă între ele locurile a două obiecte; grupele distincte de obiecte astfel formate.

PERMUTÁŢIE, *permutaţii*, s. f. Permutare. — Fr. **permutation** (lat. lit. **permutatio, -onis**).

PÉRNĂ, *perne*, s. f. 1. Un fel de sac, umplut de obicei cu fulgi, pe care cineva îşi pune capul cînd se culcă. ◇ *Pernă electrică* = pernă plată în care se găsesc rezistenţe electrice izolate şi releuri de protecţie, întrebuinţată ca termofor. ◇ Expr. *A muri fără pernă la cap* = a muri în mare sărăcie. ✦ Obiect de tapiţerie format dintr-un sac umplut cu păr, cu iarbă-de-mare etc., care se aşază pe scaune, pe băncile unui automobil etc. 2. Nimfa furnicii. [Var.: **pérină** s. f.] — Sb. **perina,** ucr. **peryna.**

PERNICIÓS, -OÁSĂ, *pernicioşi, -oase*, adj. (Livresc) Care cauzează un rău, care strică; vătămător, dăunător. ◇ *Anemie pernicioasă* = anemie cu evoluţie foarte rapidă, care poate cauza moartea. *Febră pernicioasă* = formă gravă a frigurilor palustre. [Pr.: *-ci-os*] — Fr. **pernicieux** (lat. lit. **perniciosus**).

PERNIOÁRĂ, *pernioare*, s. f. (Pop.) Perniță. [Pr.: *-ni-oa-*] — Din pernă + suf. *-ioară*.

PERNIȘOÁRĂ, *pernișoare*, s. f. (Pop.) Perniță. — Din pernă + suf. *-ișoară*.

PERNÍȚĂ, *pernițe*, s. f. Diminutiv al lui *pernă* (1).

PERNÚȚĂ, *pernuțe*, s. f. Perniță. [Var.: **perinúță** s. f.] — Din pernă + suf. *-uță*.

PERÓN, *peroane*, s. n. 1. Platformă amenajată în fața unei gări, între liniile de cale ferată, pentru a ușura urcarea și coborîrea călătorilor. 2. Platformă în fața intrării principale a unei clădiri mari, având cîteva rînduri de trepte. — Fr. perron.

PERONÉU, *peronee*, s. n. Os lung al piciorului, situat între genunchi și gleznă și articulat la cele două capete cu tibia, pentru a forma fluierul piciorului. — Fr. péroné (< gr.).

Peroneu

PERORÁ, *perorez*, vb. I. Intranz. A vorbi mult, pe un ton însuflețit și emfatic. ✦ Tranz. (Rar) A dezbate, a susține cu înflăcărare o problemă, o teză etc. — Fr. pérorer.

PERORÁRE, *perorări*, s. f. (Rar) Faptul de *a perora*.

PERORÁȚIE, *perorații*, s. f. Partea finală a unui discurs, a unei cuvîntări etc., rostită de vorbitor pe un ton însuflețit și emfatic; *p. ext.* vorbire însuflețită. — Fr. péroraison (lat. lit. peroratio, -onis).

PEROXÍD, *peroxizi*, s. m. Oxid mai bogat în oxigen decît oxidul obișnuit al unui element sau al unui radical chimic. — Fr. peroxyde.

PERPELEÁLĂ s. f. (Rar) Acțiunea *de a (se) perpeli*. ✧ Loc. adj. (Despre mîncăruri) *De perpeleală* = expus la acțiunea rapidă a focului, fript numai pe deasupra.

PERPELÍ, *perpelese*, vb. IV: 1. Tranz. A pîrpăli (1). ✦ Tranz. și refl. (Rar) A (se) prăji în cratiță. 2. Tranz. Fig. A supune pe cineva la chinuri morale, a tortura. 3. Refl. Fig. (Despre oameni) A se zbate, a se zvîrcoli; a se frămînta. — Din pîrpăli.

PERPELÍT, -Ă, *perpeliți*, *-te*, adj. Fript, prăjit; *fig.* lipsit de vigoare, nevolnic; *p. ext.* jerpelit. — V. *perpeli*.

PERPENDICULÁR, -Ă, *perpendiculari*, *-e*, adj. (Despre drepte sau planuri) Care formează unghiuri drepte cu o dreaptă sau cu un plan. ✦ (Substantivat, f.) Dreaptă care este perpendiculară pe altă dreaptă sau pe un plan. — După fr. perpendiculaire.

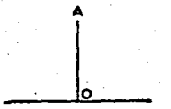

Perpendiculară

PERPENDICULARITÁTE s. f. Faptul sau calitatea de a fi perpendicular. — După fr. perpendicularité.

PERPETUÁ, *perpetuez*, vb. I. Tranz. și refl. A face să dureze sau a dura mereu sau timp îndelungat; a (se) transmite (din generație în generație, din veac în veac). [Prez. ind. pers 3 și: *perpetuă*] — Fr. perpétuer (lat. lit. perpetuare).

PERPETUÁL, -Ă, *perpetuali*, *-e*, adj. (Franțuzism înv.) Perpetuu. — Fr. perpétuel (lat. lit. perpetualis).

PERPETUÁRE, *perpetuări*, s. f. Faptul de *a (se) perpetua*; dăinuire da-a lungul vremii. ✧ *Perpetuarea speciei* = continuarea existenței unei specii prin reproducere.

PERPETUITÁTE s. f. Durată veșnică. — După fr. perpétuité.

PERPÉTUU, -Ă, *perpetui*, *-e*, adj. Care nu se sfîrșește niciodată; necontenit, etern. [Pr.: *-tu-u*] — Lat. lit. perpetuus, -a, -um.

PERPÉTUUM s. n. (În expr.) *Perpetuum mobile* = sistem fizic sau tehnic imaginar, care ar funcționa ciclic, efectuînd numai lucru mecanic sau producînd energie, fără să primească din afară lucru mecanic, energie sau căldură; sistem fizic sau tehnic imaginar, care ar produce lucru mecanic luînd căldura de la o singură sursă de temperatură constantă. [Pr.: *-tu-um*] — Lat. lit. perpetuum [mobile].

PERPLÉX, -Ă, *perplecși*, *-xe*, adj. Surprins și încurcat; dezorientat, uluit. — Fr. perplexe (lat. lit. perplexus).

PERPLEXITÁTE, *perplexități*, s. f. Surprindere amestecată cu nedumerire; dezorientare, uluire. — După fr. perplexité.

PERS, -Ă, *perși*, *-se*, s. m. și f. (Înv.) Persan (2). — Fr. Perse.

PERSÁN, -Ă, *persani*, *-e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Persiei sau populației ei, privitor la Persia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Persiei. [Var.: **persiân**, -ă adj.] — Fr. persan.

PERSECUTÁ, *persecút*, vb. I. Tranz. A urmări pe cineva pe nedrept, prigonindu-l sau nedreptățindu-l și provocîndu-i neajunsuri. — Fr. persécuter.

PERSECUTÁRE, *persecutări*, s. f. Acțiunea de *a persecuta* și rezultatul ei; prigonire, persecuție.

PERSECUTÁT, -Ă, *persecutați*, *-te*, adj. (Despre oameni) Urmărit sistematic de cineva care vrea să-i provoace un rău; prigonit. — V. *persecuta*.

PERSECUTÓR, *persecutori*, s. m. (Rar) Cel care persecută; prigonitor. — Fr. persécuteur (lat. lit. perscutor).

PERSECUTÓRIU, -IE *persecutorii*, adj. (Rar) De persecuție; prigonitor. — După fr. persécuteur.

PERSECÚȚIE, *persecuții*, s. f. Urmărire nedreaptă a cuiva, cu intenția de a-l vătăma sau de a-i produce un neajuns; prigoană. ✧ *Mania persecuției* = idee fixă a cuiva că este persecutat de toată lumea. — Fr. persécution.

PERSEVERÁ, *perseverez*, vb. I. Intranz. A persista într-o acțiune; a stărui cu răbdare și cu tărie. — Fr. persévérer (lat. lit. perseverare).

PERSEVERÉNT, -Ă, *perseverenți*, *-te*, adj. Care persevereză în convingeri, în atitudini, în muncă, care nu se descurajează în fața dificultăților; stăruitor, tenace. — După fr. persévérant.

PERSEVERÉNȚĂ, *perseverențe*, s. f. Stăruință, statornicie în muncă, în convingeri, în atitudini etc.; tenacitate. [Var.: (înv.) **perseverință** s. f.] — După fr. persévérance.

PERSEVERÍNȚĂ s. f. v. perseverență.

PERSIÁN, -Ă adj. v. persan.

PERSIÁNĂ, *persiene*, s. f. Oblon de lemn sau de metal, format dintr-un cadru pe care sînt fixate lame înguste, așezate orizontal, putînd fi alipite sau depărtate unele de altele pentru a permite, după voie, iluminarea și ventilarea încăperilor sau a împiedica vederea din afară. — Fr. persienne.

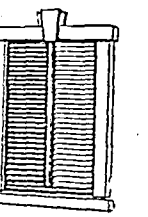

Persiană

PERSÍD, -Ă, *persizi*, *-de*, adj. (Înv.) Din Persia, de neam persan; persan.

PERSIENÉSC, -EÁSCĂ, *persienești*, adj. (Rar) Persan. — Din persian + suf. *-esc*.

PERSIFLÁ, *persiflez*, vb. I. Tranz. A lua peste picior, a-și bate joc, a lua în rîs. — Fr. persifler.

PERSIFLÁJ, *persiflaje*, s. n. (Rar) Luare în rîs, batjocură. — Fr. persiflage.

PERSIFLÁRE, *persiflări*, s. f. Acțiunea de *a persifla* și rezultatul ei; zeflemisire.

PERSISTÁ, *persist*, vb. I. Intranz. A stărui cu îndîrjire; a rămîne neclintit în idei, în atitudini etc. ✦ A se menține, a dăinui. — Fr. persister.

PERSISTÉNT, -Ă, *persistenți*, *-te*, adj. Stăruitor; durabil. ✧ *Frunze persistente* = frunze care nu cad în timpul iernii. — După fr. persistant.

PERSISTÉNȚĂ, *persistențe*, s. f. Acțiunea de a persista și rezultatul ei; stăruință. ✧ *Persistența imaginilor* = fenomen pe care se bazează cinematografia și care constă în menținerea senzației vizuale pe retină un anumit timp după dispariția obiectului văzut. — După fr. persistance.

PERSOÁNĂ, *persoane*, s. f. 1. Ființă omenească; individ, ins. ✧ Loc. adv. *În persoană* = a) însuși, personal, singur (fără intermediul cuiva); b) întruchipat în carne și oase, personificat. 2. Categorie gramaticală a pronumelui și a conjugării verbelor, indicînd pe vorbitor, pe cel căruia i se adresează vorbitorul sau pe cel despre care se vorbește. — Fr. personne.

PERSONÁGIU s. n. v. personaj.

PERSONÁJ, *personaje*, s. n. Ființă care îndeplinește un rol într-o acțiune; erou într-o operă literară. [Var.: **personágiu** s. n.] — Fr. personnage.

PERSONÁL[1] s. n. Totalitatea persoanelor care lucrează ca salariate într-o întreprindere, într-o instituție, pe un vehicul de transport terestru sau aerian etc. ✦ Categorie de salariați în cadrul unei întreprinderi sau instituții, care îndeplinesc o anumită muncă. — După fr. personnel.

PERSONÁL[2], -Ă, *personali*, *-e*, adj. 1. Care aparține unei (anumite) persoane, privitor la o (anumită) persoană; care este specific, caracteristic pentru o persoană; individual, propriu. ✧ *Legături personale* = legături de prietenie. *Răspundere personală* = răspundere care îi revine cuiva sau pe care și-o asumă cineva individual. ✦ (Adverbial) În persoană, direct, nemijlocit. ✦ Original, propriu cuiva. 2. (În expr.) *Tren personal* (și substantivat, n.) = tren de persoane care, în raport cu rapidul sau cu accleratul, circulă cu o viteză mică și care oprește la toate stațiile. *Pronume personal* = pronume care are forme deosebite pentru indicarea celor trei persoane. *Mod personal* = mod ale cărui forme se modifică după cele trei persoane. — După fr. personnel.

PERSONALÍSM s. n. (Rar) 1. Atitudine a cuiva care ia în seamă numai punctele de vedere și interesele personale; subiectivism. 2. Curent filozofic reacționar care ține de idealismul militant și care consideră persoana ca o realitate primară, cu valoare spirituală supremă. — Fr. personnalisme.

PERSONALÍST, -Ă, *personaliști*, *-ste*, adj. Care manifestă personalism; subiectivist. ✦ (Substantivat) Adept al personalismului filozofic. — Fr. personnaliste.

PERSONALITÁTE, *personalități*, s. f. 1. Ceea ce este propriu unei persoane și o distinge ca individualitate; ansamblu de trăsături morale sau intelectuale prin care se remarcă o persoană; felul personal de a fi al cuiva. 2. Persoană care are însușiri deosebite într-un anumit domeniu de activitate și care, identificîndu-se cu aspirațiile maselor, contribuie la progresul societății. 3. Persoană care deține o funcție importantă în viața politică, culturală sau științifică. 4. (Înv.) Aluzie tendențioasă și jignitoare la adresa unei persoane. *Fabulile mele de tot nevinovate Nu se ating de nimeni n-au personalitate* (ALEXANDRESCU). ✧ (În expr.) *A face personalități* = a recurge, în cursul unei dispute, la anumite amănunte din viața particulară a cuiva pentru a-l jigni. — După fr. personnalité.

PERSONALIZÁT, -Ă, *personalizați, -te,* adj. (Rar) Individualizat. — După fr. **personnalisé.**

PERSONIFICÁ, *personific,* vb. I. Tranz. 1. A atribui lucrurilor, animalelor sau fenomenelor din natură însușiri omenești și a le reprezenta ca atare. 2. A întrupa, a întruchipa, a încarna. — După fr. **personnifier.**

PERSONIFICÁRE, *personificări,* s. f. 1. Faptul de *a personifica;* figură stilistică prin care se atribuie lucrurilor, animalelor sau fenomenelor din natură însușiri omenești. 2. Întrupare, întruchipare, încarnare.

PERSONIFICÁT, -Ă, *personificați, -te,* adj. 1. (Despre lucruri, animale sau fenomene din natură) Căruia i se atribuie însușiri omenești. 2. Întruchipat, încarnat. — V. *personifica.*

PERSONIFICĂȚIE, *personificații,* s. f. (Înv.) Personificare. — Fr. **personnification.**

PERSPECTÍVĂ, *perspective,* s. f. 1. Imagine obținută prin proiectarea unui obiect pe un tablou (în general plan), folosind raze proiectante divergente sau paralele. 2. Privire generală asupra unui peisaj sau a unui obiect văzut din depărtare; *p. ext.* priveliște. 3. Ceea ce se întrevede ca posibil în viitor. ✦ Posibilitate de dezvoltare în viitor a cuiva. ✧ Loc. adj. și adv. *În perspectivă* = pe cale sau cu șanse de a se îndeplini în viitor. — Fr. **perspective.**

PERSPECTIVITÁTE, *perspectivități,* s. f. Corespondența dintre o figură geometrică și imaginea ei, obținută prin perspectivă. — Din **perspectivă.**

PERSPICÁCE, -CE, *perspicaci, -ce,* adj. Ascuțit la minte, ager, pătrunzător. — Fr. **perspicace** (lat. lit. **perspicax, -acis**).

PERSPICACITÁTE s. f. Capacitatea de a pătrunde profund și repede înțelesul lucrurilor; agerime, ascuțime de minte, istețime. — După fr. **perspicacité.**

PERSUASIÚNE, *persuasiuni,* s. f. Darul sau puterea de a convinge pe cineva să creadă sau să facă un anumit lucru. — După fr. **persuasion.**

PERSUASÍV, -Ă, *persuasivi, -e,* adj. Care urmărește să convingă; convingător, insistent, stăruitor. — Fr. **persuasif.**

PERTRACTÁ, *pertractez,* vb. I. Tranz. (Livresc) A dezbate o problemă, a discuta (îndelung). — Lat. lit. **pertractare.**

PERTRACTÁRE, *pertractări,* s. f. (Livresc) Faptul de *a pertracta;* (la pl.) dezbateri, tratative.

PERTURBÁ, *perturbez,* vb. I. Tranz. A tulbura, a provoca dezordine. — Fr. **perturber** (lat. lit. **perturbare**).

PERTURBÁRE, *perturbări,* s. f. Acțiunea de *a perturba* și rezultatul ei; deranjament în starea sau în mersul firesc al unui lucru, al unui fenomen; tulburare, neorînduială.

PERTURBĂȚIE, *perturbații,* s. f. Faptul de a perturba; perturbare. ✧ *Perturbații atmosferice* = ansamblu de fenomene din atmosferă în urma cărora vremea se strică. [Var.: (înv.) **perturbațiúne** s. f.] — Fr. **perturbation.**

PERTURBAȚIÚNE s. f. v. **perturbație.**

PERUCÁR, *perucari,* s. m. (Rar) Peruchier. — Din **perucă** + suf. *-ar.*

PERÚCĂ, *peruci,* s. f. Coafură de păr fals. — Fr. **perruque** (it. **perruca**).

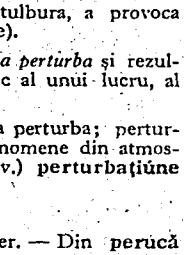

Perucă

PERUCHIÉR, *peruchieri,* s. m. Cel care confecționează peruci (pentru teatru); (înv.) negustor de peruci. [Pr.: *-chi-er*] — Fr. **perruquier.**

PERÚȘCĂ, *peruște,* s. f. (Reg.) Cartof.

PERUVIÁN, -Ă, *peruvieni, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Perului sau populației lui; privitor la Peru sau la populația lui; (provenit) din Peru. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Perului. [Pr.: *-vi-an*] — Fr. **Péruvien.**

PERUZEÁ, *peruzele,* s. f. Piatră semi-prețioasă, opacă, de culoare albastră sau verzuie; turcoază. [Var.: **pirozeá** s. f.] — Tc. **piruze.**

PERVANEÁ, *pervanele,* s. f. (Înv.) Specie de fluture de noapte. — Tc. **pervane.**

PERVÁZ, *pervazuri,* s. n. 1. Cadru de scînduri care acoperă rostul dintre perete și tocul unei uși, al unei ferestre etc.; *p. ext.* partea de jos a tocului unei ferestre. ✦ Deschizătură în care este situată o ușă sau o fereastră. 2. Șipcă sau scîndură îngustă, fixată la marginea dinspre perete a unei pardoseli de lemn, pentru a acoperi rostul dintre pardoseală și perete. ✦ Piesă de lemn așezată la partea superioară a unui lambriu, pentru a forma o cornișă mică. [Var.: **priváz** s. n.] — Tc. **pervaz.**

PERVÉRS, -Ă, *perverși, -se,* adj. (Despre oameni, adesea substantivat) Corupt, depravat, imoral; anormal din punct de vedere sexual. ✦ Care prezintă manifestări împotriva naturii omenești; înclinat spre răutate, gata să facă rău. — Fr. **pervers** (lat. lit. **perversus**).

PERVERSITÁTE, *perversități,* s. f. Corupție, depravare, imoralitate; anomalie sexuală. ✦ Pornire spre tot ce este rău; răutate. — După fr. **perversité.**

PERVERSIÚNE, *perversiuni,* s. f. Perversitate, pervertire. — Fr. **parversion** (lat. lit. **perversio, -onis**).

PERVERTÍ, *pervertesc,* vb. IV. Tranz. A corupe, a deprava, a strica. ✦ A schimba funcția normală a unui organ, denaturînd-o. — Fr. **pervertir.**

PERVERTÍRE, *pervertiri,* s. f. Acțiunea de *a perverti* și rezultatul ei.

PERVERTÍT, -Ă, *pervertiți, -te,* adj. Stricat, depravat, corupt. — V. *perverti.*

PERVITÍNĂ s. f. Substanță organică, întrebuințată ca stimulent al sistemului nervos, pentru a face să dispară senzația de oboseală și de somn. — Fr. **pervitiné.**

PESCÁJ, *pescaje,* s. n. Adîncimea de cufundare în apă a unei nave, care variază în raport cu încărcătura. — După it. **pescagione.**

PESCÁR, *pescari,* s. m. 1. Persoană care se ocupă cu pescuitul. 2. Nume dat mai multor păsări sălbatice care trăiesc pe lîngă ape și dintre care unele sînt de mărimea răței, au pliscul încovoiat, pene albe sau cenușii și un fel de tichie neagră pe cap *(Larus ridibundus),* iar altele sînt mai mici și au penele de pe spate cenușii-albăstrii *(Larus minutus).* — Lat. **piscarius.**

PESCĂRÁȘ, *pescărași,* s. m. 1. (Rar) Diminutiv al lui *pescar* (1). 2. (Ornit.) Pescăruș (2). — Din **pescar** + suf. *-aș.*

PESCĂREÁSĂ, *pescărese,* s. f. Vînzătoare de pește. — Din **pescar** + suf. *-easă.*

PESCĂRÉL, *pescărei,* s. m. Pescăraș (1). — Din **pescar** + suf. *-el.*

PESCĂRÉSC, -EÁSCĂ, *pescărești,* adj. Care ține de meseria pescarului, privitor la pescari. ✧ *Ciorbă pescărească* sau *borș pescăresc* = ciorbă preparată din mai multe feluri de pește. — Din **pescar** + suf. *-esc.*

PESCĂRÉȘTE adv. În felul pescarilor, după obiceiul pescarilor, ca pescarii. — Din **pescar** + suf. *-este.*

PESCĂRÍ, *pescăresc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A pescui. — Din **pescar.**

PESCĂRÍE, *pescării,* s. f. 1. Pescărit. 2. Loc, piață, prăvălie unde se vinde pește; negoț de pește. 3. (Rar) Totalitatea peștilor dintr-o apă; mulțime de pești. 4. Diferite feluri de mîncăruri de pește. — Din **pescar** + suf. *-ie.*

PESCĂRÍME, *pescărimi,* s. f. Mulțime de pești; pescărie (4). — Din **pescar** + suf. *-ime.*

PESCĂRÍT s. n. Meseria pescarului; pescuit. — V. *pescări.*

PESCĂRÍȚĂ, *pescărițe,* s. f. (Ornit.) Pescăruș. — Din **pescar** + suf. *-iță.*

PESCĂRÚȘ, *pescăruși,* s. m. 1. Nume dat mai multor păsări de mare, cu aripile lungi și ascuțite, care zboară la suprafața apei *(Sterna).* 2. Pasăre cu penajul viu colorat, cu ciocul puternic, drept și ascuțit, care trăiește pe lîngă ape *(Alcedo ispida).* — Din **pescar** + suf. *-uș.*

Pescăruș (2)

PESCUÍ, *pescuiesc,* vb. IV. Intranz. și tranz. A prinde pește sau alte animale acvatice comestibile. ✧ (Intranz., în expr.) *A pescui în apă tulbure* = a profita de o situație încordată sau confuză, pentru a trage foloase personale. ✦ Tranz. A scoate pe cineva sau ceva din apă. *Vei căuta să pescuiești pe oamenii căzuți în mare* (GHICA). — Din **pește** (după *pescar*).

PESCUÍNĂ, *pescuine,* s. f. (Înv.) Locul unde se prindea și, uneori, unde se creștea pește; heleșteu, lac; piscină. — Din **pescui** (după lat. lit. *piscina*).

PESCUÍT s. n. Acțiunea de *a pescui* și rezultatul ei; meseria pescarului.

PESCUITÓR, *pescuitori,* s. m. Persoană care pescuiește. *Pescuitor de perle.* — Din **pescui** + suf. *-(i)tor.*

PESCÚȚ, *pescuți,* s. m. (Reg.) Peștișor. — Din **pește** + suf. *-uț* (după *pescui*).

PESÉMNE adv. Se vede că...; se pare că...; probabil. — Din **pe** + **semne.**

PESIMÍSM s. n. Atitudine de neîncredere față de viață și față de oameni, rezultînd din credința cuiva că năzuințele spre bine sînt zadarnice, că viața este numai suferință și că nu merită să fie trăită. — Fr. **pessimisme.**

PESIMÍST, -Ă, *pesimiști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Format în spiritul pesimismului filozofic, privitor la pesimism; (despre oameni) predispus la pesimism, deprimat. 2. S. m. și f. Adept al pesimismului filozofic; persoană predispusă la pesimism. — Fr. **pessimiste.**

PESMECIÓR, *pesmeciori,* s. m. Diminutiv al lui *pesmet* (2).

PESMÉT, *pesmeți,* s. m. 1. Felie de pîine sau de cozonac, uscată sau prăjită. ✦ (La sg.) Pîine uscată, pisată sau măcinată mărunt. *Șnițel în pesmet.* 2. Preparat alimentar făcut din făină, unt, zahăr și ouă, tăiat în diferite forme și copt la cuptor. — Magh. **peszmét.**

PÉSTĂ s. f. Ciumă. ✧ *Pestă bovină* = boală contagioasă la vite, caracterizată prin diaree și prin ulcerația mucoaselor. *Pestă porcină* (sau *bacilară*) = boală contagioasă care atacă mai ales purceii pînă la șase luni. — Fr. **peste.**

PÉSTE prep. I. (Introduce complemente circumstanțiale de loc) 1. (În legătură cu verbe de mișcare, arată că un obiect se așază, se aplică sau cade deasupra altuia) Pe. *Troieni-va Teiul floarea-i peste noi*

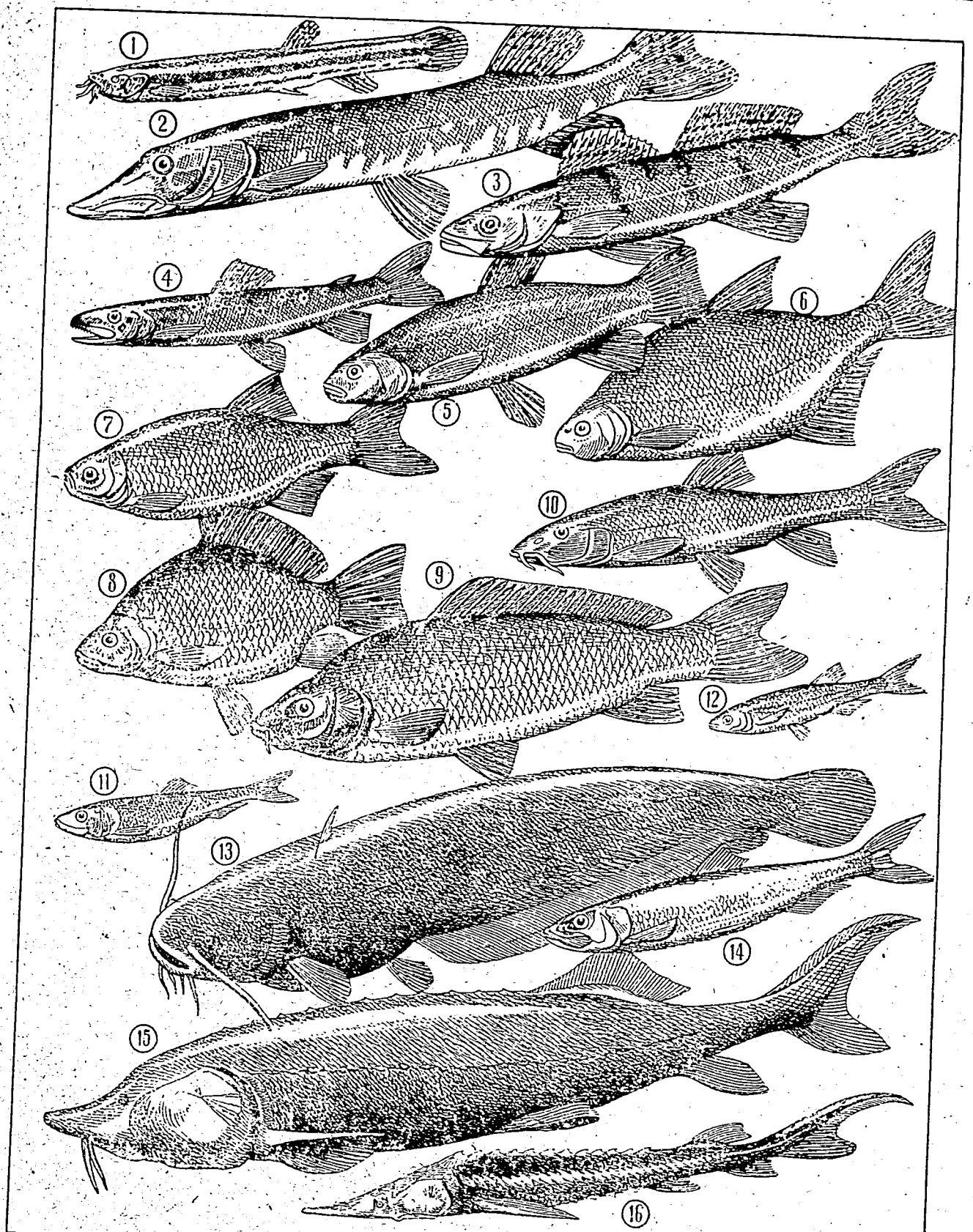

PEȘTI : 1. Tipar. 2. Știucă. 3. Șalău. 4. Păstrăv. 5. Lin. 6. Plătică. 7. Roșioară. 8. Caras. 9. Crap. 10. Mreană. 11. Rizeafcă. 12. Obleț. 13. Somn. 14. Scrumbie-de-Dunăre. 15. Morun. 16. Cegă.

(EMINESCU). ✦ (Mișcarea are direcție orizontală) *Răsfiratul păr de aur peste perini se-mprăștie* (EMINESCU). 2. (În legătură cu substantive care arată suprafața, întinderea) Pe tot cuprinsul; de-a lungul. *În urmă trecu roșeața peste obrajii lui* (SLAVICI). *Apucă peste câmpi de-a dreptul* (CREANGĂ). ✧ Loc. adv. *Peste tot (locul)* = pretutindeni. ✦ De jur împrejur. *Deodată s-a văzut încinsă cu un cerc zdravăn, de fier, peste mijloc* (id.). 3. Deasupra. *Ea s-apleacă peste el Și-l sărută* (COȘBUC). 4. Pe deasupra; dincolo de... *Fata babei sărea iute peste pârlaz* (CREANGĂ). II. (Introduce complemente circumstanțiale de timp) 1. (În legătură cu substantive însoțite de numerale, adverbe sau pronume și adjective nehotărîte) După... *Peste un ceas începem să urcăm dealul* (VLAHUȚĂ). 2. (În legătură cu substantive care exprimă noțiuni de timp, care arată durata) În timpul, în cursul. *Se vorbea că peste săptămînă Toderică va peți pe Marta* (SLAVICI). III. (Introduce complemente circumstanțiale de mod) 1. (Așezat între două părți de vorbire identice, exprimă ideea de superlativ) *În sufletul meu fierbeau întrebări peste întrebări* (SADOVEANU). 2. (În legătură cu numerale, arată depășirea unei cantități) Mai mult decît. *Peste o mie de bolnavi zăceau în camere* (MIRONESCU). ✧ Loc. adv. *Peste puterea* (sau *puterile*) *cuiva* = depășind puterile cuiva, foarte greu. IV. (Introduce complemente indirecte) Asupra. *Se făcuse stăpînă peste toți stăpînii din casă* (SLAVICI). — Din **pre + spre.**

PESTÉLCĂ, *pestelci*, s. f. (Reg.) Șorț. — **Bg. prestilka.**

PESTELCÚȚĂ, *pestelcuțe*, s. f. (Reg.) 1. Diminutiv al lui *pestelcă*. 2. (Art.) Numele unui dans popular și melodia după care se execută.

PESTÍ, *pestesc*, vb. IV. Intranz. (Înv. și reg.) A zăbovi, a întîrzia; a se opri. ✦ A suporta, a răbda, a suferi. ✦ (Despre timp) A trece, a se scurge. — Din **peste.**

PESTIFERÁT, -Ă, *pestiferați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Contaminat de pestă; ciumat. — După fr. **pestiféré.**

PESTILÉNT, -Ă, *pestilenți, -te*, adj. 1. Care ține de pestă, privitor la pestă; provocat de pestă; pestilențial. 2. Care răspîndește pesta. ✦ Fig. Primejdios, corupător. — Fr. **pestilent** (lat. lit. **pestilens, -ntis**).

PESTILÉNȚĂ, *pestilențe*, s. f. (Rar) Ciumă, pestă. — După fr. **pestilence.**

PESTILENȚIÁL, -Ă, *pestilențiali, -e*, adj. 1. Care are caracteristicile unei boli molipsitoare ca pesta; contagios. *Boală pestilențială.* 2. Fig. Dezgustător, infect. — După fr. **pestilentiel.**

PESTITÓR, -OÁRE, *pestitori, -oare*, adj. (Înv. și reg.) Care întîrzie, care ține pe loc; păstrător. — Din **pesti** + suf. *-(i)tor.*

PESTRÉF, *pestrefuri*, s. n. (Turcism înv.) Compoziție muzicală ușoară, cîntată la petreceri. — Tc. **peşref.**

PESTRICÁT, -Ă, *pestricați, -te*, adj. (Înv.) Pestriț. — Din **pestric**[uț] + suf. *-at.*

PESTRICÉL, -EA, *pestricei, -ele*, adj. (Rar) Pestricior. — Din **pestriț** + suf. *-el.*

PESTRICIÓR, -OARĂ, *pestriciori, -oare*, adj. (Pop.) Diminutiv al lui *pestriț.*

PESTRICIÚNE, *pestriciuni*, s. f. (Reg.) Amestecătură de diferite culori. — Din **pestriț** + suf. *-iune.*

PESTRICÚȚ, -Ă, *pestricuți, -e* adj. (Rar) Pestricior. — Din **pestric** *(= pestriț* < v. sl. *pĭstrŭ)* + suf. *-uț.*

PESTRIȘÓR, -OARĂ, *pestrișori, -oare*, adj. Pestricior. — Din **pestri**[cior] + suf. *-işor.*

PESTRÍȚ, -Ă, *pestriți, -e*, adj. 1. Care are pete mici, de diferite culori. ✧ *Fontă pestriță* = amestec de fontă cenușie cu fontă albă. 2. De tot felul, amestecat variat, diferit. *Lume pestriță.* 3. Fig. Rău, hain. ✧ Expr. *A fi pestriț la mațe* (sau *cu mațe pestrițe)* = a fi rău la inimă; a fi foarte zgîrcit. — Slav (comp. v. sl. *pĭstrŭ*).

PESTRIȚÁT, -Ă, *pestrițați, -te*, adj. Împestrițat. — Din **pestriț.**

PESTRIȚĂTÚRĂ, *pestrițături*, s. f. Amestecătură de culori nepotrivite. — Din **pestriț** + suf. *-(ă)tură.*

PEȘ s. n. (În expr.) *Într-un peș* = pe o coastă, într-o latură. — Tc. **peş.**

PEȘCHEGÍU, *peșchegii*, s. m. (Înv.) Funcționar al seraiului, însărcinat cu perceperea și cu păstrarea tributurilor și a darurilor făcute sultanului. ✦ Persoană care așteaptă să primească peșcheșuri (2); chilipirgiu. — Din **peşcheş** + suf. *-giu.*

PEȘCHÉȘ, *peșcheșuri*, s. n. 1. (Înv.) Haraci. 2. Plocon, dar, cadou. [Var.: **peșchiș** s. n.] — Tc. **peşkeş** «cadou», «plocon».

PEȘCHÍR, *peșchire*, s. n. (Turcism înv.) 1. Prosop, ștergar; șervet. 2. Față de masă. 3. Năframă, maramă. — Tc. **peşkir.**

PEȘCHÍȘ s. n. v. **peșcheș.**

PEȘCHIRÁȘ, *peșchiraș*e, s. n. (Înv.) Diminutiv al lui *peșchir.*

PEȘÍM adv. v. **peșin.**

PEȘÍN adv. (Înv.) 1. În numerar, cu bani gheață. ✧ (Azi adjectival invar., în expr.) *Bani peșin* = bani lichizi, plătiți pe loc. 2. Îndată, imediat, pe loc. [Var.: **peșim** adv.] — Tc. **peşin.**

PEȘTE, *pești*, s. m. 1. Animal vertebrat, cu temperatura corpului variabilă, care trăiește în apă, respiră prin branhii, înoată cu ajutorul unor aripioare și are corpul, în majoritatea cazurilor, acoperit cu solzi. *Peștele mare înghite pe cel mic* (= cei mici și slabi sînt prada celor puternici). ✧ (Cu sens colectiv) *Peștele nu trage la pescarul cu undița scumpă* (SADOVEANU). ✧ *Pești migratori* = pești care trăiesc periodic în fluvii și în mare, migrînd din mare în fluvii și invers. *Pești zburători* = specii de pești care pot să sară din apă și să execute un zbor planat cu ajutorul înotătoarelor pectorale. *Untură de pește* = grăsime extrasă din ficatul unui pește *(Gadus morrhua)* din mările nordice, întrebuințată

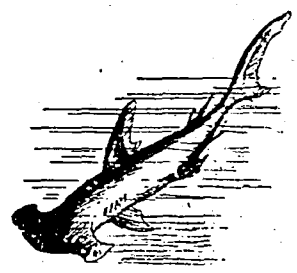

Pește-ciocan

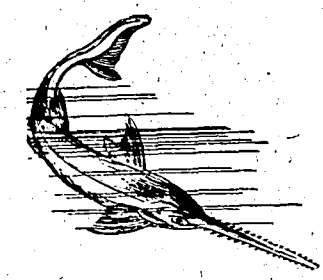

Pește-ferăstrău

în medicină ca fortifiant. ✧ Expr. *Cît ai zice pește* = foarte repede. *A tăcea ca peștele* (sau *ca un pește)* = a nu scoate un cuvînt. *A trăi ca peștele în apă* = a trăi, a se simți bine. *A fi cu borșul la foc și cu peștele în iaz* = a se lăuda înainte de izbîndă, *Cînd o prinde mîța pește* = niciodată. ✧ Compuse: *pește-ciocan* = pește de mare cu capul în formă de ciocan *(Zygaena mallens)*; *pește-ferăstrău* = numele unui pește de mare cu botul lung, turtit și dințat *(Pristis pectinatus)*; *pește-lup* = pește răpitor care înoată foarte repede *(Aspius aspius)*; *pește-porcesc* = porcușor; *pește-de-piatră* = pietrar; *pește-cu-spadă* = pește mare cu corpul în formă de fus, cu capul mare și cu falca de sus prelungită *(Xiphias gladius)*; *pește-țigănesc* = pălămidă-de-baltă *(Pungitius platygaster)*; *pește-de-mare* = calcan. 2. (Bot.) Compus: *pește-de-pădure* = hamei. 3. (Astron.; la pl., art.) Numele unei constelații din emisfera boreală. — Lat. **piscis.**

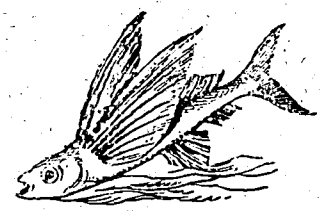

Pește zburător

PEȘTEMÁN s. n. v. **peștiman.**

PÉȘTERĂ, *peșteri*, s. f. Cavitate, scobitură naturală, adîncă și spațioasă, formată în regiunile de calcar, ghips sau sare, prin dizolvarea rocilor de către apele de infiltrație; grotă, cavernă. — Slav (v. sl. **pěštera**).

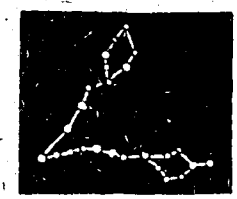

Peștii

PEȘTEREÁN, -Ă, *peșterени, -e*, adj. (Înv., rar; despre oameni) Care locuiește în peșteră. — Din **peșteră** + suf. *-ean.*

PEȘTIMÁN, *peștimane*, s. n. (Înv.) 1. Bucată de pînză întrebuințată pentru șters (corpul); ștergar, prosop. 2. Haină femeiască care se înfășoară ca o fustă în jurul trupului; șorț mare de protecție, purtat de meseriași. 3. Legătoare de cap care se poartă sub broboadă. [Var.: **peștemán** s. n.] — Tc. **peştamal.**

PEȘTIȘOÁRĂ, *peștișoare*, s. f. (Bot.) Mică plantă erbacee care plutește la suprafața apelor stătătoare *(Salvinia natans).* — Din **pește** + suf. *-işoară.*

Peștișoară

PEȘTIȘÓR, *peștișori*, s. m. 1. Diminutiv al lui *pește* (1). 2. (Art.) Numele a două dansuri populare și melodiile după care se execută.

PEȘTOÁICĂ, *peștoaice*, s. f. (Rar) Femela peștelui. — Din **pește** + suf. *-oaică.*

PETÁLĂ, *petale*, s. f. Fiecare dintre foile care alcătuiesc corola unei flori. — Fr. **pétale.**

PETÁRDĂ, *petarde*, s. f. Tub cilindric de carton, umplut cu praf de pușcă, a cărui explozie face zgomot și care se întrebuințează pentru focuri de artificii, semnalizări etc.; pocnitoare. — Fr. **pétard.**

PETEÁ, *petele*, s. f. (Reg.) Panglică de care sînt prinse monede, mărgele etc. și care se poartă ca podoabă în păr sau la pălărie.—Din **petele** (pl. lui *petelă).*

Petale

PETEÁLĂ s. f. v. **beteală.**

PÉTEC s. n. v. **petic.**

PÉTECĂ s. f. v. **petică.**

PETECÍ vb. IV. v. **petici.**

PETECÍT, -Ă adj. v. **peticit.**

PETECÚȚ s. n. v. **peticuț.**

PÉTIC, *petice*, s. n. 1. Fișie tăiată sau ruptă dintr-o țesătură, dintr-o piele, dintr-o hîrtie etc.; bucată cu care se repară obiecte de stofă, de piele etc. rupte sau găurite. ✧ Expr. *Și-a găsit sacul peticul* sau *cum e sacul și peticul*, se spune despre doi inși care au aceleași cusururi. *A nu se mai ține petic de petic*, se spune despre haine zdrențuite. *A-și da în petic* = a-și da pe față, fără voie, anumite cusururi. *A-i merge* (cuiva) *peticele*, se spune pentru a arăta că o acțiune se desfășoară cu o deosebită intensitate.

✦ Act, document (considerat) de mică valoare. 2. Bucată mică, fîşie de teren (cultivabil). [Var.: pétec s. n.]

PETICĂR, *peticari*, s. m. (Rar) Cel care adună petice, cîrpe, zdrenţe. ✦ Cizmar care cîrpeşte sau repară încălţămintea; cîrpaci. —Din petic + suf. *-ar*.

PÉTICĂ, *petice*, s. f. Cîrpă, zdreanţă. [Var.: pétecă s. f.] — Din petice (pl. lui *petic*, după *cîrpă*).

PETICĂRÍE, *peticării*, s. f. Mulţime de petice. — Din petică + suf. *-ărie*.

PETICÉL, *peticele*, s. n. Peticuţ. — Din petic + suf. *-el*.

PETICÍ, *peticesc*, vb. IV. Tranz. 1. A pune petice, a cîrpi cu petice. ✦ Refl. (Reg.) A se rupe în bucăţi; a se zdrenţui. 2. A astupa gropile şi spărturile unui drum cu material pietros. [Var.: petecí vb. IV] — Din petic.

PETICÍRE, *peticiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) petici* şi rezultatul ei.

PETICÍT, *-ă peticiţi, -te*, adj. Cîrpit cu petice; plin de petice. [Var.: petecít, -ă adj.] — V. *petici*.

PETICÓS, *-OÁSĂ, peticoşi, -oase*, adj. (Înv.) Peticit. — Din petic + suf. *-os*.

PETICÚŢ, *peticuţe*, s. n. Diminutiv al lui *petic*. [Var.: petecúţ s. n.]

PETICÚŢĂ, *peticuţe*, s. f. Diminutiv al lui *petică*.

PETÍLĂ, *petile*, s. f. Fiecare din sforile care leagă cîrligele de pescuit de o frînghie lungă şi groasă.

PETÍT s. n. Corp de literă de opt puncte tipografice (folosit pentru culegerea notelor explicative). — Fr. petit.

PETÍŢĂ, *petiţe*, s. f. Capsă care se folosea la armele de tip vechi. — Bg., sb. petica.

PETÍŢIE, *petiţii*, s. f. Cerere scrisă adresată unei autorităţi. [Var.: (înv.) petiţiúne s. f.] — Fr. pétition.

PETIŢIONÁ, *petiţionez*, vb. I. Intranz. (Rar) A cere ceva printr-o petiţie. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. pétitionner.

PETIŢIONÁR, -Ă, *petiţionari, -e*, s. m. şi f. Persoană care adresează unei autorităţi o petiţie, care cere ceva printr-o petiţie. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. pétitionnaire.

PETIŢIONÁRE, *petiţionări*, s. f. Acţiunea de *a petiţiona*; prezentare a unei petiţii. [Pr.: *-ţi-o-*]

PETIŢIÚNE s. f. v. petiţie.

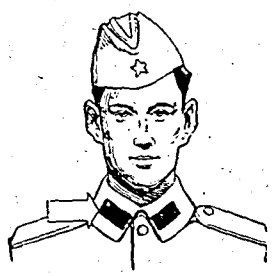

Petliţe

PETLÍŢĂ, *petliţe*, s. f. 1. Bucată de stofă colorată, cusută pe partea din faţă a gulerului unei haine de uniformă. 2. Bentiţă de stofă cu care se încheie nasturii la unele haine; cheotoare. — Rus petlica.

PETRECĂNIE, (1) *petrecanii*, s. f. 1. (Fam.) Petrecere. ✦ Ospăţ organizat cu prilejul unui eveniment însemnat. 2. (Înv.) Prohod de înmormîntare; *p. ext.* moarte. ✧ (Azi în expr.) *A face* (cuiva) *de petrecanie* = a omorî (pe cineva); a răpune. *A i se face cuiva de petrecanie* = a-i veni cuiva pofta să se bage singur în primejdie (de moarte). (Rar) *A face* (sau, neobişnuit, *a vedea*) *de petrecanie unui lucru* = a da gata; a nimici, a distruge. — Din petrec (prez. ind. al lui *petrece*) + suf. *-anie*.

PETRECĂRÉŢ, -EÁŢĂ, *petrecăreţi, -e*, adj. (Adesea substantivat) Iubitor de petreceri; chefliu. — Din petrec (prez. ind. al lui *petrece*) + suf. *-ăreţ*.

PETRECĂTÓR, -OÁRE, *petrecători, -oare*, adj. (Înv.) Care se află undeva în mod trecător. — Din petrec (prez. ind. al lui *petrece*) + suf. *-ător*.

PETRÉCE, *petrec*, vb. III. I. 1. Tranz. şi intranz. A trăi, a parcurge o perioadă de timp. *Am să merg la Bucureşti ca să-mi petrec iarna* (ALECSANDRI). ✧ Expr. (Tranz.) *A(-şi) petrece noaptea* (undeva) = a rămîne peste noapte pentru a dormi (undeva). *A petrece* (ceva) *în minte* (sau *în amintire*) = a parcurge cu mintea; a-şi aminti. 2. Intranz. A se veseli, a se desfăta, a se distra. ✦ Tranz. (Rar) A distra, a amuza. *Să spun minciuni ca să petrec mintea ta uşoară* (EMINESCU). 3. Refl. (Despre evenimente, întîmplări, gînduri, sentimente etc.) A avea loc, a se întîmpla, a se desfăşura. ✦ Tranz. (Pop.) A suferi, a îndura. *La vămi cînd vei trece, Frică vei petrece* (MARIAN). 4. Refl. şi tranz. A (se) consuma, a (se) sfîrşi; a (se) cheltui. *După ce mîncările se petrecură* (SADOVEANU). ✧ Expr. (Refl.) *A se petrece din lumea noastră* (sau *din această lume*) = a muri. 5. Tranz. (Pop.) A vinde, a desface mărfuri, produse etc. *Ţăranii stau bînişor de pe urma vinului pe care-l petrec în judeţele Argeş şi Muscel* (DELAVRANCEA). II. Tranz. 1. A însoţi, a întovărăşi o bucată de drum; a conduce. 2. (Rar) A străbate, a parcurge. *Petrec mereu acelaşi drum* (EMINESCU). ✦ A cerceta, a colinda, a vizita. ✦ Refl. A se perinda. *Alte oştiri s-au petrecut pe aici* (C. PETRESCU). 3. A transporta dintr-un loc în altul; a strămuta. ✧ Expr. *A petrece* (ceva) *din mînă în mînă* = a trece (ceva) de la unul la altul, pe rînd, pe la fiecare. 4. A trece sau a face să treacă prin..., între..., pe după... ✦ (Pop.) A cerne. *A petrecut făina printr-o sită* (SEVASTOS). — Lat. per-traicere.

PETRÉCERE, *petreceri*, s. f. Faptul de *a petrece*. 1. Reuniune (între prieteni) organizată cu ocazia unei sărbători sau a unei sărbătoriri; chef. 2. Folosire plăcută a timpului; distracţie. 3. (Înv. şi arh.) Vieţuire, trai, şedere.

PETREFÁCT, *petrefacte*, s. n. (Înv.) Corp petrificat; fosilă. — Germ. Petrefakt.

PETRÉL s. m. Pasăre marină de culoare albă, cu spatele şi aripile cenuşii *(Larus canus)*. — Fr. pétrel.

PETRIFICÁ, *petrific*, vb. I. 1. Refl. A căpăta aspect de piatră; a deveni fosilă. ✦ Fig. A rămîne mereu neschimbat; a încremeni. 2. Tranz. şi refl. (În basme, rar) A (se) preface în stană de piatră. — După fr. pétrifier (it. p(i)etrificare).

PETRIFICÁRE, *petrificări*, s. f. Acţiunea de *a (se) petrifica*; fosilizare.

PETRIFICÁT, -Ă, *petrificaţi, -te*, adj. 1. Prefăcut în piatră, fosilizat. 2. Fig. Înmărmurit, uluit, încremenit. — V. *petrifica*.

PETROCHÍMIC, -Ă, *petrochimici, -e*, adj. Care ţine de petrochimie, privitor la petrochimie; care se fabrică din ţiţei sau din derivate ale acestuia. — Fr. pétrochimique.

PETROCHIMÍE s. f. Ramură a industriei chimice în care se folosesc ca materie primă ţiţeiul şi derivatele lui. — Fr. pétrochimie (germ. Petrochemie).

PETROGRÁF, *petrografi*, s. m. Specialist în petrografie. — Fr. pétrographe.

PETROGRAFÍE s. f. Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul rocilor din scoarţa pămîntului, din punctul de vedere al compoziţiei lor mineralogice şi chimice, al formării lor, al transformărilor pe care le suferă şi al răspîndirii lor în scoarţă. — Fr. pétrographie.

PETRÓL s. n. Rocă lichidă formată dintr-un amestec natural de hidrocarburi şi de alţi compuşi organici, care se extrage din pămînt şi care serveşte drept materie primă chimică; ţiţei. ✧ *Petrol sintetic* = combustibil cu proprietăţi asemănătoare cu cele ale ţiţeiului, obţinut pe cale sintetică din cărbune, prin hidrogenare catalitică. ✦ Derivat al ţiţeiului, folosit la iluminat; (impr.) gaz. — Fr. pétrole.

PETROLIÉR[1], *petroliere*, s. n. Navă special construită pentru a transporta petrol. [Pr.: *-li-er*] — Fr. pétrolier.

Petrolier

PETROLIÉR[2], *-Ă, petrolieri, -e*, adj. Care ţine de petrol, privitor la extragerea şi la prelucrarea petrolului. [Pr.: *-li-er*] — Fr. pétrolier.

PETROLIFÉR, -Ă, *petroliferi, -e*, adj. Care conţine petrol. — Fr. pétrolifère.

PETROLÍST, -Ă, *petrolişti, -ste*, s. m. şi f. 1. S. m. şi f. Persoană care lucrează în industria petrolieră. 2. S. m. Proprietar de terenuri petrolifere; om de afaceri în industria petrolului. — Din petrol + suf. *-ist*.

PETROMÁX, *petromaxuri*, s. n. Lampă de iluminat cu sită incandescentă, care funcţionează cu petrol lampant.

Petunie

PETÚNIE, *petunii*, s. f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee decorative, cu flori mari, plăcut mirositoare şi cu corola în formă de pîlnie, diferit colorată *(Petunia)*. — Fr. pétunia.

PEŢÍ, *peţesc*, vb. IV. Tranz. A cere o fată în căsătorie în numele altcuiva sau pentru sine. — Lat. *petire *(= petĕre)*.

PEŢIÓL, *peţioluri*, s. n. Codiţa frunzei. [Pr.: *-ţi-ol*] — Fr. pétiol.

PEŢIOLÁT, -Ă, *peţiolaţi, -te*, adj. (Despre frunze) Cu peţiol. [Pr.: *-ţi-o-*] — După fr. pétiolé.

PEŢÍRE, *peţiri*, s. f. Acţiunea de *a peţi*.

PEŢÍT s. n. Faptul de *a peţi*. ✧ Expr. *A merge* (sau *a pleca, a veni* etc.) *în peţit* (sau *peţite*) = a peţi. [Formă gramaticală: (în expr.) *peţite*]

PEŢITÓR, -OÁRE, *peţitori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care peţeşte. ✧ Expr. *Să (ne) şadă peţitorii*, formulă glumeaţă cu care un musafir este invitat să ia loc sau să (mai) stea. — Din peţi + suf. *-(i)tor*.

Peţiol

PEŢITORÍE, *peţitorii*, s. f. (Înv.) Peţit; îndeletnicirea peţitorului. — Din peţitor + suf. *-ie*.

PEŢITORLÍC, *peţitorlîcuri*, s. n. (Rar, depr.) Peţitorie. — Din peţitor + suf. *-lîc*.

PEZEVÉNCHE, *pezevenche*, s. f. Codoaşă. [Var.: pezevénghe s. f.] — Din pezevenchi.

PEZEVÉNCHI, *pezevenchi*, s. m. Şarlatan, coţcar, pungaş. [Var.: pezevénghi s. m.] — Tc. pezevenk «codoş».

PEZEVENCLÍC, *pezevenclîcuri*, s. n. (Rar) Înşelătorie, coţcărie, şarlatanie. [Var.: pezevenglíc s. n.] — Tc. pezevenklik.

PEZEVÉNGHE s. f. v. pezevenche.

PEZEVÉNGHI s. m. v. pezevenchi.

PEZEVENGLÍC s. n. v. pezevenclic.

PFII interj. v. phii.

PFUI interj. (Reg.) Ptiu!

PFUND, *pfunzi*, s. m. (2 și) *pfunduri*, s. n. 1. Veche monedă germană. 2. (Astăzi rar) Măsură de greutate egală cu aproximativ 0,5 kg. [Var.: **fund, funt, pund** s. m. și n.] — Germ. **Pfund.**

PHII interj. Exclamație care exprimă mirare, dispreț, dezgust, ciudă, durere, bucurie, placere. [Var.: **pfii, phiu, pi** interj.]

PHIU interj. v. **phii.**

PI[1] interj. v. **phii.**

PI[2] interj. (Repetat) Cuvînt cu care se cheamă păsările, mai ales puii.

PIAN, *piane*, s. n. 1. Instrument muzical format dintr-o cutie mare de rezonanță așezată pe trei picioare și dintr-o serie de coarde metalice, care vibrează la atingerea unor clape; (impr.) pianină. ◇ *Pian automat* (sau *cu manivelă*) = pian care execută automat anumite melodii cu ajutorul curentului electric sau prin învîrtirea unei manivele. 2. Arta de a cînta la pian (1). [Var.: **piano,** *pianouri*, s. n.] — Fr. **piano[forte]** (< it.).

Pian

PIANÍNĂ, *pianine*, s. f. Pian mai mic, ale cărui coarde sînt așezate vertical. [Pr.: *pi-a-*]—Fr. **pianine** (< it.).

PIANÍSSIMO adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale; în opoziție cu *fortissimo*) Foarte încet. [Pr.: *pi-a-*] — It. **pianissimo.**

PIANÍST, -Ă, *pianiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care știe să cînte (cu pricepere și măiestrie) la pian. [Pr.: *pi-a-*] — Fr. **pianiste.**

PIANÍSTIC, -Ă, *pianistici, -e*, adj. Care ține de pian, privitor la pian; propriu pianului. [Pr.: *pi-a-*] — Fr. **pianistique.**

Pianină

PIÁNO[1] adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale; în opoziție cu *forte*) Cu intensitate scăzută; încet. [Pr.: *pi-a-*] — It. **piano.**

PIÁNO[2] s. n. v. **pian.**

PIANÓLĂ, *pianole*, s. f. Pian automat. [Pr.: *pi-a-*] — It. **pianòla.**

PIÁSTRU, *piaștri*, s. m. Monedă de argint a cărei valoare a variat în decursul timpurilor și care a circulat în diferite țări. [Pr.: *pi-as-*] — Fr. **piastre.**

PIATRĂ, *pietre*, s. f. I. 1. (La sg.) Nume generic dat rocilor comune, dure și casante; (și la pl.) fragment dintr-o astfel de rocă. *Ori* (sau *cînd*) *cu capul de piatră, ori* (sau *cînd*) *cu piatra de cap*, se spune cînd cineva este pus într-o situație grea, din care, oricum ar face, tot rău iese. *Piatra care se rostogolește nu prinde mușchi*, se spune despre omul nestatornic, care începe de toate și nu isprăvește nimic. ◇ Expr. *Piatră în* (sau *din*) *casă* = fată nemăritată (considerată ca o povară pentru familie). *A călca în piatră seacă* = a se osteni zadarnic, a nu-i merge cuiva bine. *A-și pune carul în pietre* = a lua o hotărîre nestrămutată. *Fuge de scapără pietrele* = fuge foarte repede. *E ger de crapă pietrele* = e ger strașnic. *(A fi) tare* (sau *sănătos*) *ca piatra* (sau *de piatră*) = (a fi) foarte sănătos. *A fi de piatră* = a fi fără milă, a rămîne insensibil la suferințele altuia. *A avea* (sau *a i se pune, a-i sta cuiva ca*) *o piatră pe inimă* = a avea un mare necaz, o mare neliniște. *A i se lua* (cuiva) *o piatră de pe inimă* (sau *de pe cuget*) = a se elibera de o (mare) grijă, de o (mare) teamă; a soluționa o situație grea. *A nu (mai) rămîne piatră pe piatră* = a nu se (mai) alege nimic (din ceva). *A nu mai lăsa piatră pe piatră* = a face praf și pulbere. *A număra pietrele* = a umbla haimana. *A arunca cu piatra* (în cineva) = a acuza, a învinui (pe cineva). 2. (În expr.) *Epoca de piatră* = epocă arheologică caracterizată prin utilizarea de către om a uneltelor de piatră. 3. (Urmat de determinări) Bucată de piatră (1) prelucrată; obiect făcut dintr-o astfel de bucată. ◇ *Piatră litografică* = piatră de calcar cu structura foarte fină și densă, care servește în litografie la prepararea clișeelor. *Piatră de talie* = piatră cu forme geometrice regulate, cu toate fețele bine tăiate și cu muchii perfect drepte, care servește la executarea unei zidării sau la căptușirea unei zidării de piatră artificială. *Piatră de încercare* = rocă silicioasă foarte dură, care se folosește la verificarea purității aurului și a argintului; *fig.* mijloc de verificare a capacității sau a sentimentelor cuiva; dovadă, mărturie. *Piatră de temelie* (sau *fundamentală*) = piatră care intră în construcția fundamentului unei clădiri; *fig.* principiu de bază, principiu esențial. *Piatră unghiulară* = piatră așezată la colțul fundației unei clădiri; *fig.* bază, fundament. *Piatră de ascuțit* = cute. *Piatră de moară* = fiecare dintre cele două discuri mari și grele, întrebuințate la moară pentru măcinatul grăunțelor (dintre care una stă pe loc, iar cealaltă se învîrtește). *Piatră prețioasă* (sau *scumpă, nestemată*) = mineral cristalizat cu aspect frumos, cu duritate foarte mare, de valoare deosebită, care se găsește foarte rar în natură și din care se fac bijuterii. *Piatră semiprețioasă* = mineral cristalizat, cu aspect frumos, cu duritate mare, destul de răspîndit în natură și întrebuințat la confecționarea bijuteriilor de mică valoare. 4. Material pietros, fabricat pe cale artificială. *Piatră de mozaic.* 5. Piesă folosită la unele jocuri, confecționată din piatră (1), os sau lemn. 6. (Pop.) Aerolit, meteorit. 7. Grindină. II. 1. (Pop.) Crustă de săruri minerale care se depune cu vremea pe pereții unui vas în care se fierbe apă sau în care se păstrează vin. ✦ Substanță calcaroasă, gălbuie sau negricioasă, care se depune uneori pe coroana dinților; tartru. 2. Compuse: (pop.) *piatră-acră* = alaun de potasiu, v. *alaun*; *piatră-vînătă* = sulfat de cupru, v. *sulfat*; *piatră-vitriolică* = sulfat feric, v. *sulfat*; *piatra-iadului* = azotat de argint, v. *azotat*; *piatră-de-var* = calcarul întrebuințat la fabricarea varului; *piatră-pucioasă* = sulf în formă de bucăți; *piatra-sulimanului* = piatră din care se prepară un fel de suliman. 3. (Med.) Calcul (II). — Lat. **petra.**

Unelte din epoca de piatră

PIÁȚĂ, *piețe*, s. f. I. 1. Loc (sub cerul liber) cuprinzînd amenajări speciale, unde se face comerț de mărfuri cu amănuntul. ◇ Expr. *A face piața* = a tîrgui, a cumpăra alimente pentru hrana zilnică. 2. Loc public, larg și descoperit, înconjurat de clădiri sau de plantații, amenajat în interiorul unei localități pentru a o înfrumuseța. II. (Ec. pol.) Sfera circulației mărfurilor, constituind o categorie a economiei de mărfuri, care devine complet dominantă și capătă o răspîndire generală în cadrul economiei capitaliste. ◇ *Piață mondială* = sfera schimburilor de mărfuri pe scară internațională. [Pr.: *pia-*] — It. **piazza.**

PIAȚÉTĂ, *piațete*, s. f. Piață (I 2) mică. [Pr.: *pia-*] — It. **piazzetta.**

PIAZĂ s. f. (În superstiții, în expr.) *Piază-rea* = ființă sau lucru care aduce nenorocire; semn prevestitor de rele. — Din **piezi.**

PIC[1] interj. 1. Cuvînt care imită sunetul produs de căderea picăturilor de apă sau a altor lichide pe un obiect tare. 2. Cuvînt care imită zgomotul produs de ciocul păsărilor cînd culeg grăunțe. — Onomatopee.

PIC[2], *picuri*, s. n. 1. Picătură, strop. 2. Cantitate mică dintr-un lichid, *p. ext.* dintr-o materie oarecare; fir, fărîmă. ◇ Loc. adv. *(Cîte) un pic* = puțintel, cîtva. *Nici pic* = de loc, cîtuși de puțin. *Pic cu pic* = puțin cîte puțin, încetul cu încetul. ◇ Expr. *Fără (nici un) pic de...* = lipsit cu totul de... *(Nici* sau *nici un) pic de* = cîtuși de puțin, de loc. *Cît e picul* = nicidecum, cîtuși de puțin. — Din **pic**[1].

PIC[3], *picuri*, s. n. Ciocan de abataj. — Germ. **Pick[eisen].**

PICÁ[1], *pic*, vb. I. Intranz. 1. A cădea (de la înălțime), a se prăbuși. ◇ Expr. (Fam.) *A-i pica cuiva* (ceva) *mură în gură* = a-i veni cuiva de-a gata, fără osteneală. *A-i pica cuiva nasul* = a se umili. *Nu i-a picat încă cașul de la gură* = e încă copil nepriceput, fără experiență. *A pica cerul pe cineva* = a) a se supăra rău; b) a rămîne stupefiat; c) a se simți (foarte) rușinat. ✦ (Despre brumă) A se lăsa, a se așterne. 2. (Despre ploaie sau despre alte lichide) A cădea în picături. ✦ Tranz. A face să cadă pe ceva sau pe cineva picături dintr-un lichid sau dintr-o materie topită; a picura. ◇ Expr. *Să-l pici* (sau *să-l fi picat*) *cu ceară* (sau *cu luminarea*) = să-i faci orice..., cu nici un preț nu... 3. A se desprinde din locul său, a cădea și a se pierde. ✦ (Fam., despre îmbrăcăminte) A nu se mai ține (pe corp), a fi numai zdrențe. 4. A-și pierde poziția verticală; a se răsturna, a se prăvăli. ◇ Expr. *A pica de somn* = a fi foarte somnoros. *A pica de oboseală* = a fi foarte obosit. *A pica în genunchi* (înaintea cuiva) = a se așeza în genunchi înaintea cuiva spre a-i cere iertare sau ajutor sau spre a-i arăta supunere; a ruga pe cineva cu umilință sau cu stăruință. ✦ (Rar, despre clădiri) A se dărîma, a se surpa, a se nărui. ✦ Fig. A cădea în luptă; a muri. 5. A sosi (pe neașteptate); a se ivi, a apărea. ◇ Expr. *A pica în* (sau, înv., *la*) *mîna* (sau *în palma, în mîinile*) *cuiva* = a ajunge în puterea, la discreția cuiva. 6. (Fam.) A dobîndi ceva întîmplător, a cîștiga ceva ocazional (în mod ilicit). 7. (Înv.) A cădea în..., a da în..., a fi cuprins de... *Ostașii care picau în vini se pedepseau* (BĂLCESCU). 8. (În expr.) *Frumoasă* (sau *frumușică*) *de pică* = foarte frumoasă, frumoasă coz. — Din **pic**[1].

PICÁ[2], pers. 3 *pichează*, vb. I. Intranz. (Despre avioane) A coborî vertical sau aproape vertical. — Fr. **piquer.**

PICADÓR, *picadori*, s. m. Toreador care luptă călare, folosind o suliță. — Fr. **picador** (< sp.).

PICÁJ, *picaje*, s. n. Zbor de coborîre în linie verticală sau aproape verticală al unui avion sau al unui planor. — Fr. **picage.**

PICÁNT, -Ă, *picanți, -te*, adj. 1. (Despre mîncăruri și băuturi sau despre gustul lor) Pișcător, înțepător, iute, condimentat. ✦ Fig. Indecent. *Glumă picantă.* 2. Fig. (Despre persoane și înfățișarea lor) Nostim, atrăgător, seducător. — Fr. **piquant.**

PICANTERÍE, *picanterii*, s. f. Glumă sau anecdotă ușor indecentă; aluzie ușor indecentă la adresa cuiva. — Din **picant** + suf. *-erie.*

PICÁT[1] s. n. Faptul de *a pica*[1].

PICÁT[2], **-Ă,** *picați, -te*, adj. 1. (În expr.) *Picat (ca) din cer* (sau *din lună, din nori*) = neștiutor de ceea ce se petrece, dezorientat. *Picat din cer* (sau *din soare*), se spune despre o persoană foarte frumoasă. 2. Răsturnat, culcat la pămînt, căzut pe o parte. — V. *pica*[1].

PÍCĂ[1] s. f. Ciudă, necaz, dușmănie; ură ascunsă. — Fr. **pique.**

PÍCĂ[2], *pici*, s. f. Unul dintre cele patru semne distinctive de pe cărțile de joc, în formă de inimă colorată în negru. — Fr. **pique.**

Pică

PICĂTÓR, *picătoare*, s. n. Pipetă. — Din **pica**[1] + suf. *-(ă)tor.*

PICĂTÚRĂ, *picături*, s. f. 1. Particică sferică desprinsă dintr-un lichid; strop; *p. ext.* cantitate mică dintr-un lichid. ◇ Loc. adv. *Printre picături* = din cînd în cînd, cîteodată; *p. ext.* pe apucate. *Picătură cu picătură* = strop cu strop; *fig.* puțin cîte puțin, încetul cu încetul. ◇ Expr. *A semăna cu cineva ca două picături de apă* =

a avea aceeași înfățișare cu altă persoană, a fi leit altcineva. *Pînă la ultima picătură de sînge* = pînă la moarte, pînă la ultima suflare. ✦ Fig. Cantitate neînsemnată de materie; fărîmă. 2. (La pl.) Medicament care se administrează bolnavului sub formă de picături (1). — Din pica[1] + suf. *-(ă)tură*.

PICĂTURICĂ, *picăturele*, s. f. (Înv.) Diminutiv al lui *picătură*; pată mică.

PICĂȚEÁ, *picățele*, s. f. (La pl.) Mici desene (dispuse regulat) pe o țesătură de tă culoare; (la sg.) fiecare dintre aceste mici desene. ✧ Expr. (Despre oameni; fam.) *Nostim și cu picățele* = plin de haz; atrăgător, picant. — Din picat (part. lui *pica*[1]) + suf. *-ea*.

PICĂȚICĂ adj. f. (Rar) Cu picățele. *Rochie picățică*. — Din picat (part. lui *pica*[1]) + suf. *-ică*.

PICHÉR[1], *pichere*, s. n. Piesă la războiul de țesut, care servește pentru a mortiza mișcarea suveicii și pentru a-i transmite acesteia lovitura nouă dată de brațul de lovire prin intermediul curelei de bătaie; tachet. — Fr. piqueur.

PICHÉR[2], *picheri*, s. m. Tehnician care răspunde de buna întreținere a unei porțiuni de șale ferată sau de șosea. — Fr. piqueur.

PÍCHERE, *picheri*, s. f. (Reg.) Bibilică.

PICHÉT[1] s. m. Numele unui joc de cărți. — Fr. piquet.

PICHÉT[2] s. n. Țesătură deasă de bumbac sau de mătase, făcută cu două urzeli diferite, dintre care cea de la suprafață formează un desen în relief. — După fr. piqué.

PICHÉT[3], *pichete*, s. n. 1. Clădire în care este instalat, la graniță, sediul unei subunități de grăniceri. ✦ Subunitate de soldați grăniceri care are misiunea de a păzi frontiera unei țări într-un anumit punct. 2. (În expr.) *Pichet de grevă* = deta en devene muncitori greviști, care stau de gardă la poarta întreprinderilor pentru a preveni pe muncitorii din afară despre declararea grevei și pentru a împiedica vreo agresiune din partea spărgătorilor de grevă. — Germ. Pikett (fr. piquet).

PICHÉT[4], *pcheți*, s. m. Țăruș de lemn care se înfige în pămînt, pentru a marca un punct sau o linie sau alinieri sau al unui traseu, locul unde urmează să fie plantat unapuiet de arbore etc. — Fr. piquet.

PICHETÁ, *pichetez*, vb. I. Tranz. A mărc punctele unei alinieri, ale unei măsurători etc. p in picheți înfipți în pămînt. ✦ A bate picheți în pămînt. — Fr. piqueter.

PICHETÁJ, *pichetaje*, s. n. Ansamblul picheților care marchează un traseu, o aliniere; o măsurătoare etc. — Fr. piquetage.

PICHETÁRE, *pichetări*, s. f. Acțiunea de *a picheta*.

PICHETÁȘ, *pichetași*, s. m. (Înv.) Grănicer de la un pichet de graniță. — Din pichet[3] + suf. *-aș*.

PICHIRÍSI, *pichirisesc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A se supăra; a se simți atins sau înțepat cu o vo bă. — Comp. fr. [se] piquer.

PICHIRÓI, *pichiroi*, s. m. (Reg.) Bărbățușul picherii. — Din pichere + suf. *-oi*.

PICI, *pici*, s. m. (Fam.) Băiat nevîrstnic; copil; puști. — Comp. bg. pič «bastard».

PICIGÁNIE, *piciganii*, s. f. (Reg.) Pițigoi.

PICIÓCĂ s. f. v. picioică.

PICIÓICĂ, *picioici*, s. f. (Reg.) Cartof. [Pr.: *-cioi-*. — Var.: piciócă s. f.] — Magh. pytyoka.

PICIÓR, *picioare*, s. n. 1. Fiecare dintre cele două membre inferioare ale omului și fiecare dintre membrele pe care se sprijină corpul celorlalte viețuitoare și care servesc la umblat. ✧ Loc. adj. *Bun* (sau *iute*) *de picior* = sprinten. ✧ Loc. adv. *În* (sau *din*) *picioare* sau *d(e)-a-n-picioarele* = stînd în poziție verticală. *În vîrful picioarelor* = fără a face zgomot, tiptil. *Cu piciorul* sau *cu picioarele* = pe jos. ✧ Expr. *Unde-ți stau picioarele îți va sta și capul* = vei plăti cu viața. *A sări drept* (sau *ars*) *în picioare* = a se ridica brusc. *A se pune* (sau *a fi*) *pe* (sau *în*) *picioare* = a se însănătoși după o boală lungă; *fig.* a se reface din punct de vedere material. *Are numai* (atîția...) *ani pe un picior* = are o vîrstă mai mare decît cea pe care o mărturisește. *A pune piciorul* (undeva) = a călca, a păși, p. ext. a pătrunde a se instala undeva; a frecventa pe cineva. *A pune pe picioare* = a) a organiza ceva, a face să meargă, să funcționeze; b) a îngriji un bolnav și a-l însănătoși. *A se topi* (sau *a se usca, a pieri, a se pierde*) *pe* (*din* sau *de pe*) *picioare* ori *d(e)-a-n-picioarele* = a slăbi, a se prăpădi pe încetul. *A boli* (sau *a duce boala*) *pe picioare* = a fi bolnav (ușor), fără a zăcea la pat. *Cu un picior în groapă* (*și cu unul afară*) = foarte bătrîn, prăpădit; bolnav de moarte. (În imprecații) *A vedea pe cineva cu picioarele înainte* = a vedea pe cineva mort. *A sta* (sau *a fi*) *în picioarele cuiva* = a împiedica, a deranja pe cineva, a fi inoportun. *E tatăl său* (*mama sa* etc.) *în picioare* = seamănă întocmai cu tatăl său (cu mama sa etc.). *A sări într-un picior* = a se bucura tare. *Cît te-ai întoarce* (sau *învîrti*) *într-un picior* = repede de tot, într-o clipă. *A o lua* (sau *a o apuca*) *la picior* sau *a-și lua picioarele pe umeri* (sau *la spinare*) sau *a întinde piciorul la drum* = a iuți pasul; a o șterge, a o tuli. *A nu-i* (*mai*) *sta* (cuiva) *picioarele* (sau *a nu-și mai stringe picioarele*) = a nu mai sta locului, a alerga de colo-colo. *A-și bate* (sau *a-și rupe*) *picioarele* = a umbla mult, a osteni umblînd. (Rar) *A prinde* (undeva) *picior* = a se așeza, a se statornici (undeva). *A cădea* (sau *a se arunca*) *la picioarele cuiva* sau *a săruta picioarele cuiva* = a se ruga de cineva; a se umili înaintea cuiva. *A călca* (pe cineva) *pe picior* = a face sau a spune (cuiva) ceva supărător. (Despre lucruri) *A face* (sau *a căpăta*) *picioare* = a dispărea. (*A sta, a ședea* sau *a pune*) *picior peste picior* = a încrucișa picioarele unul peste altul, pentru a sta într-o poziție comodă. *A lua* (pe cineva) *peste picior* = a lua (pe cineva) în rîs, a (-l) zeflemisi. *A călca* (pe cineva sau ceva) *în picioare* = a distruge, a nimici (cu picioarele); *fig.* a disprețui, a desconsidera. *A pune* (sau *a așterne, a închina ceva*) *la picioarele cuiva* = a închina, a oferi cuiva (ceva), în semn de supunere sau de omagiu. *A-i pune cuiva capul sub picior* = a omorî pe cineva. *A pune piciorul în prag* = a lua o atitudine hotărîtă, a se opune energic. *A da din mîini și din picioare* = a face tot posibilul pentru a duce o acțiune la bun sfîrșit, pentru a scăpa dintr-o încurcătură etc. *A fi* (sau *a sta, a veghea*) *în picioare* = a fi gata oricînd pentru o acțiune; a fi treaz; a sta de pază. *A scula* (sau *a ridica, a pune*) *în picioare* = a pune în mișcare, a mobiliza, a răscula. *A fi* (sau *a se pune*) *pe picior de pace* (sau *de război*) = a fi (sau a se pune) în stare de pace (sau de război). *A fi pe picior de egalitate* (sau *a fi pe același picior*) *cu cineva* = a se bucura de aceleași drepturi, a avea aceeași situație cu altcineva. *A trăi pe picior mare* = a duce o viață de belșug, a cheltui mult. *A fi* (sau *a sta*) *pe picior de ducă* (sau *de plecare*) = a fi gata de plecare. *A lega* (pe cineva) *de mîini și de picioare* = a imobiliza (pe cineva), a nu lăsa (cuiva) posibilitatea să acționeze. *A-și tăia* (*singur*) *craca* (sau *creanga*) *de sub picioare* = a pierde din propria-i vină un avantaj, a-și periclita singur situația. *A cădea de pe* (sau *din*) *picioare* sau *a nu se* (*mai*) *putea ține, a nu* (*mai*) *putea sta pe picioare, a se legăna* (sau *a se clătina*) *pe picioare, a nu-l* (*mai*) *ține*, sau *a i se rupe* (cuiva) *picioarele* (*de oboseală*) = a-și pierde puterile, a fi foarte obosit. *A i se tăia* (sau *a i se muia*) *cuiva* (*mîinile și*) *picioarele* = a-și pierde firea (de spaimă, de durere etc.). *(Nici) picior de...* = (nici) urmă de..., nici țipenie. *Negustorie* (sau *comerț, afaceri*) *pe picior* = negustorie (sau comerț, afaceri) făcută întîmplător, ocazional, fără sediu sau firmă înscrisă. ✧ Compuse: (Bot.) *piciorul-caprei* = plantă erbacee de pădure, cu frunze compuse mari și cu flori albe *(Aegopodium podagraria)*; *piciorul-cocoșului* = plantă erbacee cu rizom lung și cu fructe bombate *(Ranunculus acris)*; *piciorul-vițelului* = rodul-pămîntului. 2. Proteza unui picior (1). 3. Parte a diferitelor obiecte care, servind ca suport, seamănă cu piciorul (1). ✦ Partea de jos, apropiată de pămînt, a tulpinii unei plante; *p. ext.* rădăcină. 4. Element al unei construcții care servește la susținerea și la legarea ei pe teren. ✧ *Picior de siguranță* = parte din masivul unui zăcămînt lăsată neextrasă, pentru a servi ca protecție unor lucrări miniere sau unor construcții de la suprafață. ✦ Jumătate de claie formată din 15 snopi. 5. Partea de jos a unui munte, a unui deal, a unui zid etc. și terenul din jurul acestora. ✦ (Înv.) Partea care atîrnă la un cercel, mai jos de lobul urechii. 6. Piesă de fier între grindeiul și brăzdarul plugului, care se poate ridica și coborî, avînd rolul de a regla adîncimea brazdei. ✦ Coada coasei. 7. (Geom., în expr.) *Piciorul perpendicularei* = intersecția unei drepte cu planul sau cu dreapta pe care cade perpendicular. 8. (Înv.) Unitate de măsură avînd lungimea de aproximativ o treime dintr-un metru, fol sită înainte de adoptarea sistemului metric. 9. Unitate ritmică a unui vers, compusă dintr-un număr fix de silabe lungi și scurte sau accentuate și neaccentuate. — Lat. petiolum.

Piciorul-caprei

Piciorul-cocoșului

PICIORÁȘ, *piciorașe*, s. n. Picioruș (1). — Din picior + suf. *-aș*.

PICIORÉL, *piciorele*, s. n. Picioruș (1). — Din picior + suf. *-el*.

PICIOROÁNGE s. f. pl. 1. Catalige. 2. Ordin de păsări (din care fac parte berzele, cocorii etc.) cu picioare lungi, cu cioc și cu gît lung, cu o membrană la baza degetelor. 3. (Depr.) Picioare lungi. — Din picior + pitonoage (reg.).

PICIORÚȘ, *piciorușe*, s. n. 1. Diminutiv al lui *picior* (1). 2. Punct de lucrătură la o împletitură cu croșeta.

PICIORÚT, *piciorușe*, s. n. Picioruș (1). — Din picior + suf. *-uț*.

PICLÁJ s. n. Operație de tratare a pieilor cu o soluție acidă și cu clorură de sodiu, în procesul de tăbăcire. — După engl. pickling.

PICLUÍTĂ adj. f. (Reg., în expr.) *Făină picluită* = făină trecută de mai multe ori prin sită. — Din piclui «a cerne» (rar folosit; < ucr. *pytljuvaty*).

PICNÍ, *picnesc*, vb. IV. Tranz. A atinge cu o lovitură bine țintită; *fig.* a înțepa pe cineva cu vorba. — Sb. piknuti.

PICNÍC, *picnicuri*, s. n. (Franțuzism) Masă comună (în aer liber) cu contribuția fiecărui participant. — Fr. piquenique.

PICNOMÉTRU, *picnometre*, s. n. Instrument de diverse forme, folosit pentru măsurarea densității lichidelor și a solidelor. — Fr. pycnomètre.

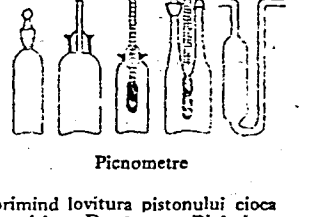

Picnometre

PÍCOL, *picoli*, s. m. (Ieșit din uz) Băiat care servea în r-un restaurant ca ajutor al unui chelner. [Var.: pícolo s. m.] — It. piccolo.

PÍCOLO s. m. v. picol.

PICÓN, *picoane*, s. n. Bară de oțel cu vîrful ascuțit sau lat, care, primind lovitura pistonului cioca nului de abataj, despică sau rupe un material. — După germ. Pickeisen.

PICOTĂ vb. I. v. **picoti.**

PICOTEÁLĂ s. f. Moţăială. — Din **picoti** + suf. *-eală.*

PICOTÍ, *picotesc,* vb. IV. Intranz. A aţipi şezînd; a dormita a moţăi. [Var.: picotá vb. I] — Din **pica**[1].

PÍCRIC adj. m. (În expr.) *Acid picric* = acid foarte corosiv, sub formă de cristale de culoare galbenă-deschisă, toxic, fără miros şi cu gust amar, folosit ca exploziv sau la prepararea unor substanţe colorante şi la tratarea rănilor provocate de arsuri. — Fr. **picrique.**

PICROMIGDÁLĂ, *picromigdale,* s. f. 1. Migdală amară. 2. Prăjitură preparată din albuş de ou, zahăr şi migdale sau nuci. [Var.: **pricomigdálă** s. f.] — Ngr. **picramigdalon.**

PICTÁ, *pictez,* vb. I. Tranz. A reprezenta prin culori o fiinţă, un obiect, un peisaj etc. pe hîrtie, pe pînză, pe pereţi etc.; a zugrăvi. ✦ Fig. A înfăţişa plastic, prin cuvinte, aspecte din viaţa reală; a descrie. — Lat. lit. **pictum** (part. lui *pingere*).

PICTOGRAFÍE s. f. Sistem primitiv de scriere în care obiectele şi unele idei abstracte sînt reprezentate prin desene sugestive. — Fr. **pictographie.**

PÍCTOR, *pictori,* s. m. Artist plastic care înfăţişează pe hîrtie, pe pînză, pe perete etc. fiinţe, lucruri şi peisaje în culori, în creion sau în cărbune. ✦ Fig. Scriitor care evocă în mod plastic şi viu aspecte din viaţă şi din natură. — Lat. lit. **pictor, -oris.**

PÍCTORIŢĂ, *pictoriţe,* s. f. Femeie pictor. [Acc. şi: *pictorîţă*] — Din **pictor** + suf. *-iţă.*

PICTURÁL, -Ă, *picturali, -e,* adj. Care aparţine picturii, plastic; pitoresc. — Fr. **pictural.**

PICTÚRĂ, (2) *picturi,* s. f. 1. Arta reprezentării peisajelor din natură, a fiinţelor şi a obiectelor pe hîrtie, pe pînză, pe perete etc. cu ajutorul culorilor, al creionului, al cărbunelui etc. 2. Lucrare artistică executată de un pictor; tablou. 3. Ansamblul operelor, stilurilor şi procedeelor pictorilor dintr-o ţară sau dintr-o epocă. — Lat. lit. **pictura.**

PICUÁR, *picuare,* s. n. Pipetă. [Pr.: *-cu-ar*] — Din **pic**[2].

PICUÍ, *picuiesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A picura. — Din **pic**[2].

PICULÉŢ, *piculeţe,* s. n. Diminutiv al lui *pic*[2].

PICULÍNĂ, *piculine,* s. f. Flaut mic cu registru acut. — Comp. pol. **plkkulina** (< it. *piceolino*).

Piculină

PICÚP, *picupuri,* s. n. Dispozitiv care permite difuzarea sunetelor plăcilor de patefon printr-un aparat de radio; *p. ext.* aparat care cuprinde acest dispozitiv. — Fr. **pick-up** (< engl.).

PÍCUR, *picuri,* s. m. 1. Picătură, strop, pic[2]. 2. (La sg.) Picurare. *Picurul streşinilor.* 3. Fig. Sunet lin (de clopoţei, de instrumente muzicale etc.) repetat la intervale mici. *Ajungea pînă la mine picurul tălăngilor* (SADOVEANU). — Din **pic**[2] + suf. *-ur.*

PICURÁ, *pícur,* vb. I. 1. Intranz. şi tranz. A cădea sau a lăsa să cadă picătură cu picătură; a pica[1] (2). 2. Intranz. Fig. A răsuna, a vibra. *Peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara* (EMINESCU). 3. Intranz. (În expr.) *A picura de somn* = a pica de somn. — Din **picur.**

PICURÁR, *picurare,* s. n. Lăcrimar. — Din **picura** + suf. *-ar.*

PICURÁRE s. f. Acţiunea de *a picura.*

PICURÁT s. n. Faptul de *a picura;* picurare.

PICURÍŞ s. n. (Rar) Picurare; *p. ext.* locul unde apa unui izvor curge în picături. — Din **picur** + suf. *-iş.*

PICURÚŞ, *picuruşuri,* s. n. Diminutiv al lui *picur.*

PICÚŞ, *picuşuri,* s. n. I. 1. Piculeţ. ✦ Nume dat, familiar, băuturilor alcoolice. 2. Masă lichidă sau solidificată, formată din picurarea unui lichid sau din curgerea, picătură cu picătură, a unei materii topite. II. (Fam.) Cîştig neaşteptat (nelegal). — Din **pic**[2] + suf. *-uş.*

PICÚŢ, *picuţuri,* s. n. Piculeţ. — Din **pic**[2] + suf. *-uţ.*

PIDÓSNIC[1] s. n. Mică plantă erbacee, cu frunze lucioase, verzi-albăstrii şi cu flori galbene *(Cerinthe minor).*

PIDÓSNIC[2]**, -Ă,** *pidosnici, -e,* adj. Care face totul pe dos sau altfel decît se face de obicei; ciudat, sucit. — Din **pe dos** + suf. *nic.*

PIÉDECĂ s. f. v. **piedică.**

PIEDESTÁL, *piedestale,* s. n. Suport pe care se aşază o statuie, o coloană, o vază etc. [Pl. şi: *piedestaluri*] — Fr. **piédestal.**

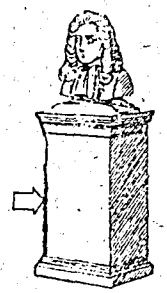

Piedestal

PIÉDICĂ, *piedici,* s. f. 1. Ceea ce opreşte realizarea unui ţel, ceea ce stă în calea unei acţiuni; stavilă, obstacol; dificultate. 2. (Concr.) Unealtă sau dispozitiv folosit pentru întreruperea sau întîrzierea mişcării unui sistem tehnic sau pentru blocarea unui organ mobil al acestuia. ✦ Frînghie sau lanţ cu care se leagă picioarele dinainte ale cailor, cînd sînt lăsaţi să pască. ✦ (Înv.) Cătuşe, fiare, lanţuri. 3. (În expr.) *A pune* (cuiva) *piedică* = a face (pe cineva) să cadă, împiedicîndu-l cu piciorul. [Var.: **piédecă** s. f.] — Lat. **pedica.**

PIEDICÚŢĂ, *piedicuţe,* s. f. Plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare şi cu frunzele mărunte şi dese, terminate printr-un păr fin *(Lycopodium clavatum).*

PIEÍRE s. f. 1. Ucidere, omor; moarte. ✧ Expr. *A fi* (sau *a se afla) la pieire* = a fi (sau a se afla) în primejdie de moarte. 2. Fig. Dispariţie; distrugere, prăbuşire, nimicire. [Var.: (reg.) **pierire** s. f.] — V. *pieri.*

PIÉIŞTE s. f. (Reg.) Pieire; pustiire, prăpăd. — Din **pie**[ire] + suf. *-işte.*

PIEITÓR, -OÁRE adj. v. **pieritor.**

PIELÁR, *pielari,* s. m. 1. Meseriaş care prelucrează piei; tăbăcar. 2. Negustor de piei. — Din **piele** + suf. *-ar.*

PIELĂRÍE, *pielării,* s. f. 1. Atelier unde se tăbăcesc pieile; tăbăcărie. ✦ Prăvălie unde se vînd piei prelucrate. 2. Mulţime de piei; *p. ext.* obiecte confecţionate din piele. — (1) Din **pielar** + suf. *-ie,* (2) din **piele** + suf. *-ărie.*

PIELĂRÎT s. n. Meseria pielarului. — Din **pielărie** + suf. *-ît.*

PIELCEÁ, -ÍCĂ, *pielcele,* s. f. Blăniţă de miel sau de alt animal mic. — Din **piele** + suf. *-(i)cea.*

PIÉLE, *piei,* s. f. 1. Ţesut protector care înveleşte în întregime corpul omului, al animalelor vertebrate şi al unor nevertebrate; *fig.* viaţă, existenţă. ✧ Expr. *A i se face* (cuiva) *pielea de găină* (sau *de gîscă)* ori *pielea găinii* (sau *a gîştii)* = a i se încreţi (cuiva) pielea (de frică, de frig etc.). *N-aş vrea să fiu în pielea cuiva* = n-aş vrea să fiu în locul, în situaţia cuiva. *Te mănîncă pielea?* = cauţi bătaie? *A-i lua* (cuiva) *pielea* sau *şapte* (ori *nouă) piei* = a exploata pe cineva cîrcnen, a-l jecmăni. *A-i frige cuiva pielea* = a se răzbuna pe cineva, a-i face zile fripte. *A-şi lăsa pielea* (pe undeva) = a muri (pe undeva). *A-şi pune pielea în saramură* = a) a risca, a se expune; b) a-şi impune anumite restricţii pentru a realiza ceva. *A-şi pune pielea pentru cineva* = a se expune la neplăceri pentru cineva; a-şi pune viaţa în primejdie pentru cineva. *A-şi ieşi din piele* = a fi cuprins de un sentiment foarte puternic (de bucurie, de ciudă etc.). *A-i da prin piele* = a suporta consecinţele unui fapt, a o păţi, a-i ieşi pe nas. *A şti* (sau *a vedea) cît îi plăteşte* (sau *ce-i poate* cuiva) *pielea* = a şti (sau a vedea) de ce este în stare cineva, a cunoaşte posibilităţile cuiva. *A i-o face (cuiva) pe piele* = a se răzbuna pe cineva. *A-şi vinde şi pielea* = a-şi vinde tot (pentru a scăpa de o datorie, de o primejdie etc.). *A-şi vinde scump pielea* = a continua o luptă chiar cînd toate şansele sînt pierdute, pentru a provoca pierderi cît mai mari adversarului. *A rămîne numai cu pielea* = a rămîne foarte sărac. *A fi vai (şi-amar) de pielea cuiva* = a fi rău de cineva, a fi vai de capul lui. *A da pielea popii* = a muri. *A simţi* (ceva) *pe propria (sa) piele* = a suporta din plin consecinţele unei situaţii. *A face ceva pe pielea altuia* = a-şi satisface gusturi, a-şi crea avantaje pe spinarea altora, aruncînd riscul asupra altora. *Numai pielea lui ştie,* se spune despre cel care a răbdat şi a suferit multe. *A avea pielea groasă* sau *a fi gros la piele* (sau *cu pielea groasă)* = a fi lipsit de bun-simţ, a fi obraznic. *Nu-i plăteşte pielea (nici) un ban* (sau *nici o ceapă degerată),* se spune despre cineva care nu-i bun de nimic. *A-i face* (cuiva) *pielea tobă* = a stîlci (pe cineva) în bătaie. ✦ (La pl., în expr.) *Pieile roşii* = nume dat populaţiei indigene din America de Nord. 2. Pielea (1) unui animal jupuită de pe trup, tăbăcită şi întrebuinţată în industrie. ✧ *Piele crudă* = piele de animal jupuită şi conservată (prin procedee chimice şi fizice). ✦ Blană. *Nu vinde pielea ursului din pădure* (= nu conta, nu te baza pe un lucru pe care nu-l ai încă). ✧ Expr. *Lup în piele de oaie* = (cu aluzie la lupul din fabulă) om făţarnic şi viclean. [Gen.-dat. *pielii,* (rar) *pieii*] — Lat. **pellis.**

PIELICEÁ, -ÍCĂ, *pielicele,* s. f. Diminutiv al lui *piele.*

PIELICIOÁRĂ, *pielicioare,* s. f. Diminutiv al lui *pieliţă;* înveliş subţire care acoperă unele părţi ale plantelor.

PIELIŞOÁRĂ, *pielişoare,* s. f. (Rar) Pielicea. — Din **piele** + suf. *-işoară.*

PIELÍTĂ, *pielite,* s. f. Boală care se manifestă prin inflamaţia mucoasei bazinetului. [Pr.: *pi-e-*] — Fr. **pyélite.**

PIÉLIŢĂ, *pieliţe,* s. f. 1. Piele (a obrazului). ✧ Expr. *Să-i tai pieliţa cu un fir de păr,* se spune despre cineva care are pielea obrazului foarte fină. ✦ Pielea îngustă şi albă care mărgineşte unghia. ✦ (Rar) Pleoapă. 2. Membrană, mucoasă care acoperă unele organe. ✦ Membrană care uneşte degetele palmipedelor. 3. Epicarp. ✦ Înveliş subţire care acoperă unele părţi ale plantelor. 4. Pojghiţă fină care se formează pe suprafaţa laptelui, a supei şi a altor alimente lichide. — Din **piele** + suf. *-iţă.*

PIELM s. n. (Reg.) 1. Făină de grîu sau de porumb, de cea mai bună calitate. 2. Pospai (1). [Var.: **piemn** s. n.] — Comp. ngr. **pelma.**

PIELÓS, -OÁSĂ, *pieloşi, -oase,* adj. (Rar) Care are aspectul pielii; elastic şi rezistent ca pielea. — Din **piele** + suf. *-os.*

PIELUŞEÁ, -ÍCĂ, *pieluşele,* s. f. Pielicea. — Din **piele** + suf. *-uşea.*

PIEMN s. n. v. **pielm.**

PIEPT, (1, 2, 5) *piepturi,* s. n., (4) *piepţi,* s. m. 1. Partea superioară a trunchiului (de la abdomen pînă la gît) la om şi la animale; torace. ✧ *Coşul pieptului* = cutia toracică. ✧ Loc. adv. *În piept* = pieptiş. *Cu capul în piept* = cu capul plecat (de ruşine, de tristeţe etc.). *Cu pieptul gol* = cu îmbrăcămintea desfăcută la piept. *Cu pieptul deschis* = cu îndrăzneală. (În legătură cu lupte, încăierări etc.) *Piept la piept* (sau, rar, *în) piept* = corp la corp; la baionetă. ✧ Expr. *A strînge* (pe cineva) *la piept* = a îmbrăţişa. *A pune mîinile pe piept* = a muri. *A da piept cu cineva* (sau *cu ceva)* = a se împotrivi cuiva (sau la ceva); a înfrunta pe cineva; a se lupta cu cineva. *A da piept în piept cu cineva* = a se întîlni pe neaşteptate cu cineva. *A se lovi în piept cu cineva* = a se lupta cu cineva. *A lua* (pe cineva) *de piept* = a cere cuiva socoteală a sări la bătaie. *A se lua* (sau *a se apuca, a se prinde) de piept cu cineva* = a se împotrivi (cuiva); a se lupta, a se bate cu cineva. *A lua* (ceva) *în piept* = a înfrunta ceva, a lupta pentru

Rosenthal — Romînia revoluționară.

Th. Aman — Boierii surprinși la ospăț de ostașii lui Vlad Țepeș.

Th. Aman — Autoportret (1853).

N. Grigorescu — Țărancă cu broboada verde.

N. Grigorescu — Drum greu.

N. Grigorescu — Atacul de la Smîrdan.

I. Andreescu — Bilci în preajma Buzăului.

I. Andreescu — Casă la drum.

Șt. Luchian — La împărțitul porumbului.

Șt. Luchian — Autoportret.

O. Băncilă.
1907

Gh. Petrașcu
Autoportret.

N. Tonitza
Catiușa lipoveanca.

Al. Ciucurencu
Ana Ipătescu la 1848.

C. Baba — Odihnă pe cîmp.

G. Miklossy — Griviția 1933.

a cuceri sau pentru a învinge ceva. *A ține* (cuiva) *piept* = a se împotrivi cuiva, a nu se da bătut. *A face piept bărbătesc* = a da dovadă de curaj, de bărbăție. *A se pune cu pieptul* (pentru ceva sau pentru cineva) sau *a apăra cu pieptul* (ceva sau pe cineva) = a apăra din răsputeri, a apăra cu viața (ceva sau pe cineva). ✦ Carnea de pe această parte a corpului animalelor, folosită ca aliment. *Piept de pasăre.* 2. (Prin restricție) Nume dat unor organe din cavitatea toracică, mai ales inimii și plămînilor. ✧ *Boală de piept* = tuberculoză pulmonară. ✧ Expr. *A-și sparge pieptul* (strigînd, vorbind etc.) = a striga din răsputeri, a osteni (strigînd, vorbind etc.). ✦ Fig. Suflet, inimă. 3. (La sg.) Sîn. 4. Parte a cămășii sau a unei haine care acoperă pieptul. 5. Coastă de deal sau de munte; povîrniș. ✦ (Înv.) Limbă de uscat care înaintează în apă; cap[3]. — Lat. pectus.

Pieptare

PIEPTAR, *pieptare*, s. n. 1. Cojocel scurt din blană de miel, fără mîneci, încheiat în față sau pe un umăr; bundiță. ✦ Vestă. 2. Platoșă de metal sau de piele, cămașă de zale pe care o purtau oștenii medievali spre a-și apăra pieptul. 3. Curea lată la hamuri, care trece pe sub pieptul calului; pieptul hamului. 4. Piept de cămașă scrobit, care se poartă peste cămașa obișnuită. — Din piept + suf. *-ar*.

PIEPTĂNA, *piéptăn*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A(-și) descurca, a(-și) netezi, a(-și) aranja cu pieptenele părul sau barba. ✦ Tranz. Fig. (Fam.) A-și cizela stilul. 2. Tranz. A trece anumite fire textile prin dinții unor piepteni, pentru a le curăța de impurități; a dărăci. 3. Tranz. (Fam.) A bate pe cineva. [Prez. ind. pers. 2 *piepteni*, pers. 3 *piaptănă*] — Lat. pectinare.

PIEPTĂNĂR, *pieptănari*, s. m. Persoană care face sau vinde piepteni. — Din pieptene + suf. *-ar*.

PIEPTĂNĂRE, *pieptănări*, s. f. Acțiunea de *a (se) pieptăna*.

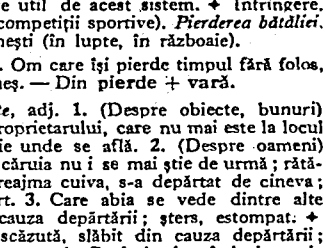

Pieptănariță

PIEPTĂNĂRIȚĂ, *pieptănărițe*, s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina subțire terminată în spic, cultivată ca plantă de nutreț (*Cynosurus cristatus*). — Din pieptene + suf. *-ariță*.

PIEPTĂNÁT[1] s. n. Pieptănare. — V. *pieptăna*.

PIEPTĂNÁT[2], *-Ă*, *pieptănați*, *-te*, adj. 1. (Despre părul sau barba cuiva) Descurcat, netezit, aranjat cu pieptenele; (despre oameni) cu părul netezit, aranjat. 2. (Despre fibre textile) Trecut prin dinții unor piepteni (pentru a fi curățat); dărăcit. — V. *pieptăna*.

PIEPTĂNĂTOARE, *pieptănători*, s. f. (Reg.) Mașină de pieptănat fibrele textile. — Din pieptăn (prez. ind. al lui *pieptăna*) + suf. *-ătoare*.

PIEPTĂNĂTÚRĂ, *pieptănături*, s. f. 1. Fel de aranjare a părului; coafură, frizură. 2. Totalitatea deșeurilor eliminate la pieptănatul fibrelor textile. — Din pieptăn (prez. ind. al lui *pieptăna*) + suf. *-ătură*.

PIEPTĂNÚȘ, *pieptănuși*, s. m. 1. Diminutiv al lui *pieptene* (1). 2. (La pl.) Pieptene lat cu care se scarmănă lîna, cînepa etc., făcut dintr-o scîndură acoperită cu piele, în care sînt înfipte cuie ascuțite. 3. (Ornit.; reg.) Codroș.

PIEPTĂRÁȘ, *pieptăraș*e, s. n. Diminutiv al lui *pieptar* (1).

PIEPTĂRÉL, *pieptărele*, s. n. Pieptăraș. — Din pieptar + suf. *-el*.

PIEPTĂRÚȚ, *pieptărușe*, s. n. Pieptăraș. — Din pieptar + suf. *-uț*.

PIÉPTEN s. m. v. pieptene.

PIÉPTENE, *piepteni*, s. m. 1. Obiect de toaletă cu dinți mărunți, confecționat din os, din metal, din materii plastice etc., care servește pieptănat sau pe care femeile îl poartă în păr, ca podoabă. 2. (La pl.) Unealtă de diferite forme, cu dinți metalici, folosită la pieptănatul fibrelor textile, la descurcarea și aranjarea părului animalelor etc. ✦ Element al mașinii industriale de pieptănat fibre textile, alcătuit dintr-un cilindru cu dinți metalici sau dintr-o pînză continuă. 3. Unealtă formă de disc dințat la periferie, folosită pentru tăierea filetului. [Var.: piépten s. m.] — Lat. pecten, -is.

PIEPTENÉI s. m. pl. Pieptănuș (2). — Din pieptene + suf. *-ei*.

PIEPTIȘ[1] adv. 1. De-a dreptul (în sus), în pripor; direct. 2. Cu îndrăzneală; deschis, fățiș. 3. Piept la piept. 4. Față în față. — Din piept + suf. *-iș*.

PIEPTÍȘ[1], *-Ă*, *pieptiși*, *-e*, adj. 1. (Despre munți, dealuri, drumuri etc.) Abrupt. 2. (Despre o luptă, o încăierare etc.) Care se dă corp la corp, piept la piept. — Din piept + suf. *-iș*.

PIEPTIȘÓR, *pieptișoare*, s. n. Diminutiv al lui *piept*.

PIEPTÓS, *-OÁSĂ*, *pieptoși*, *-oase*, adj. Cu pieptul lat, voinic, legat. ✦ (Despre femei) Cu sînii mari. — Din piept + suf. *-os*.

PIEPTOȘÍ, *pieptoșesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se mîndri, a-și da importanță. — Din piept.

PIPTÚȚ, *pieptuțuri*, s. n. Pieptișor. — Din piept + suf. *-uț*.

PIÉRDE, *pierd*, vb. III. 1. Tranz. (În opoziție cu *a găsi*) A nu mai avea ceva ce-ți aparține sau de care răspundeai; a nu ști unde se află ceva. ✧ Expr. *A pierde teren* = a da înapoi, a se retrage. *A pierde pămîntul de sub picioare* = a pluti, a cădea în gol; *fig.* a ameți. 2. Tranz. A rămîne fără un organ al corpului, fără o parte a corpului (în urma unui accident sau a unei boli). ✦ A rămîne lipsit de o facultate fizică sau intelectuală, de o calitate, de un sentiment etc., a nu mai fi stăpîn pe o calitate, pe un sentiment etc. ✧ Expr. *A-și pierde viața* = a muri. ✦ A renunța la o apucătură, la o pornire. ✦ A-și petrece timpul fără folos, fără rost, a-l întrebuința altfel decît ar trebui. ✧ Expr. *A-și pierde sufletul* = a intra în păcat, a se ticăloși; *p. ext.* a muri. 3. Intranz. (Pop.) A avorta. 4. Tranz. (În expr.) *A pierde ocazia* = a nu profita de o împrejurare favorabilă. *A pierde trenul, tramvaiul* etc. = a sosi prea tîrziu, după plecarea vehiculului în care trebuia să te urci. 5. Tranz. A suferi o pagubă materială sau o înfrîngere morală; a fi învins într-o întrecere sportivă. ✦ (Despre obiecte) A suferi o diminuare a valorii, a calității, a aspectului. *Actul și-a pierdut valabilitatea.* 6. Tranz. A fi părăsit de cineva drag; a fi lipsit, prin moarte, de o ființă dragă. 7. Refl. A i se sfîrși cuiva puterile; a agoniza; a muri. 8. Tranz. (Înv.) A provoca moartea cuiva; a omorî. *Voind să piardă... pe Harap-Alb cu orice preț, zise...* (CREANGĂ). 9. Refl. A ieși din cîmpul vizual al cuiva; a dispărea (din cauza depărtării, a întunericului). ✦ Tranz. A nu mai vedea pe cineva sau ceva care se depărtează sau dispare. ✧ Expr. *A pierde* (pe cineva) *din ochi* = a iubi foarte mult (pe cineva). *A pierde* (pe cineva sau ceva) *din vedere* = a) a nu se mai interesa (de cineva sau ceva), a da uitării (pe cineva sau ceva); b) a nu mai ști de rostul cuiva. ✦ (Despre sunete) A deveni din ce în ce mai slab (pînă cînd nu se mai aude de loc). ✦ A nu mai avea trecere, a nu se mai bucura de atenția cuiva. *Știința necromanției și acea a astrologiei s-a pierdut* (EMINESCU). 10. Refl. (Adesea fig.) A se rătăci. ✧ Tranz. *A pierde drumul.* 11. Refl. A se orienta greșit, a-și irosi eforturile zadarnic; a se încurca. *A se pierde în amănunte.* ✦ A se zăpăci, a se emoționa. — Lat. perdere.

PIÉRDERE, *pierderi*, s. f. 1. Faptul de *a (se) pierde*. ✦ Pagubă materială, stricăciune, distrugere, nimicire; (concr.) obiect sau bani de care cineva este păgubit. ✧ Loc. adv. *În pierdere* = cu deficit. *Fără pierdere de vreme* = imediat, îndată. ✦ (Tehn.) Diferența dintre valoarea unei mărimi fizice la intrarea într-un sistem tehnic și valoarea acestei mărimi întrebuințate sau restituite util de acest sistem. ✦ Înfrîngere, neizbîndă (în luptă, la jocuri, în competiții sportive). *Pierderea bătăliei.* 2. (La pl.) Pagubă de vieți omenești (în lupte, în războaie).

PIERDE-VÁRĂ s. m. invar. Om care își pierde timpul fără folos, care nu este bun de nimic; leneș. — Din pierde + vară.

PIERDÚT, *-Ă*, *pierduți*, *-te*, adj. 1. (Despre obiecte, bunuri) Care nu se mai află în posesia proprietarului, care nu mai este la locul lui obișnuit, despre care nu se știe unde se află. 2. (Despre oameni) Care a plecat din locul unde era, căruia nu i se mai știe de urmă; rătăcit. ✦ Care nu mai trăiește în preajma cuiva, s-a depărtat de cineva; care nu se mai află în viață, mort. 3. Care abia se vede dintre alte obiecte, care nu apare clar din cauza depărtării; șters, estompat. ✦ (Despre sunete) Cu intensitate scăzută, slăbit din cauza depărtării; stins. ✦ (Despre culori) Palid, șters. 4. Copleșit de gînduri sau de sentimente, stăpînit de o emoție puternică; *p. ext.* desperat. ✧ Expr. *Cu ochii pierduți* = privind în vag, dus pe gînduri. 5. (Despre oameni) Aflat în primejdie de moarte, expus distrugerii (fizice sau morale). 6. (Despre un interval de timp) Care a trecut în zadar, care a fost petrecut fără folos; nevalorificat, irosit. — V. *pierde*.

PIERÍ, *pier*, vb. IV. Intranz. 1. A muri (de moarte năprasnică). ✧ Expr. *Nu piere lumea (dacă nu...)* = nu se întîmplă nici o nenorocire (dacă nu...). ✦ A fi distrus, nimicit; a dispărea. *Lucrul rău nu piere.* ✦ (Despre vegetație) A se ofili, a se usca. 2. (Despre senzații, stări fizice etc.) A se micșora, a slăbi, a se stinge. ✧ Expr. *A-i pieri* (cuiva) *glasul* = a nu mai putea scoate o vorbă de emoție, de frică; a nu mai avea ce spune din lipsă de argumente. 3. A dispărea pe neașteptate din fața cuiva, a se face nevăzut. ✧ Expr. *Piei din fața mea* (sau *din ochii mei*)! = pleacă numaidecît, dispari din fața mea, să nu te mai văd în ochi! [Imper. pers. 2 sg. și: *piei*] — Lat. perire.

PIERÍRE s. f. v. pieire.

PIERÍT, *-Ă*, *pieriți*, *-te*, adj. 1. Mort. 2. Care a dispărut, care nu mai există. 3. (Despre oameni) Lipsit de vigoare, slab; cu fața palidă, descompusă (de durere, de frică etc.); *p. ext.* descurajat, deznădăjduit. ✦ (Substantivat, m.; pop., în expr.) *Cel pierit* = sifilis. — V. *pieri*.

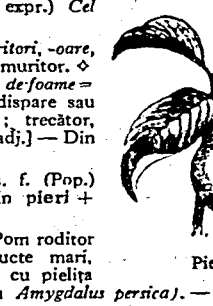

Piersic

PIERITÓR, *-OÁRE*, *pieritori*, *-oare*, adj. 1. (Rar) Supus pieirii; muritor. ✧ Expr. (Despre oameni) *Pieritor de foame* = muritor de foame. 2. Care dispare sau se risipește, care nu durează; trecător, efemer. [Var.: pieitór, *-oáre* adj.] — Din pieri + suf. *-itor*.

PIERITÚRĂ, *pierituri*, s. f. (Pop.) Animal slab, fără vlagă. — Din pieri + suf. *-it-ură*.

PIÉRSIC, *piersici*, s. m. Pom roditor cu flori trandafirii și cu fructe mari, rotunde, gălbui sau roșietice, cu pieliță catifelată (*Prunus persica* sau *Amygdalus persica*). — Lat. persicus.

PIÉRSICĂ, *piersici* s. f. Fructul piersicului. — Lat. persica.

PIERSICÍU, *-IE*, *piersicii*, adj. (Rar) De culoarea piersicii. — Din piersic(ă) + suf. *-iu*.

PIERZÁNIE s. f. 1. Pierdere de bunuri sau de vieți omenești; dezastru, prăpăd, prăbușire. 2. Desperare, durere, suferință. *S-a ridicat... luminat în pierzania lui de razele nădejdii* (CARAGIALE). 3. Decădere, degradare (fizică și morală); desfrîu, perdiție. — Din plerz (prez. ind. al lui *pierde)* + suf. *-anie.*

PIERZÁRE s. f. (Înv. și arh.) Primejdia de a-și pierde viața; *p. ext.* moarte, pieire. ✦ Ceea ce pricinuiește nenorocirea cuiva. — V. *pierde.*

PIERZĂTÓR, -OÁRE, *pierzători, -oare,* adj. (Înv. și arh.) Care duce la pierzare, care pune în primejdie; păgubitor, vătămător. — Din pierz (prez. ind. al lui *pierde)* + suf. *-ător.*

PIÉSĂ, *piese,* s. f. 1. Parte demontabilă din mecanismul unei mașini. ✦ *Piesă anatomică* = parte dintr-un cadavru, preparată pentru studii anatomice. 2. Parte a unui tot, formînd ea însăși o unitate, un întreg. *Piesă de șah.* ✦ Monedă. *O piesă de zece bani.* 3. Fiecare dintre actele, documentele, însemnările cuprinse într-un dosar sau într-o colecție. *Piese justificative.* 4. Obiect sau operă de artă, expus într-un muzeu sau făcînd parte dintr-o colecție; exemplar. 5. Operă literară în care predomină dialogul, destinată reprezentării pe scena unui teatru; operă dramatică. *Piesa de teatru.* 6. Compoziție muzicală. *Piesă de concert.* — Fr. pièce.

PIESÉTĂ, *piesete,* s. f. Piesă de teatru scurtă; scenetă. — Fr. piécette.

PIETÁTE s. f. 1. Evlavie, smerenie, cucernicie. 2. Iubire plină de respect; devotament. [Pr.: *pi-e-*] — Fr. piété (lat. lit. pietas, -atis).

PIETÍN s. m. 1. Boală contagioasă a oilor, care se manifestă prin răni dureroase la picioare, pricinuind căderea unghiilor. 2. Boală a cerealelor care are drept efect căderea, pălirea sau atrofierea acestora. [Pr.: *pi-e-*] — Fr. piétin.

PIETÍSM s. n. Doctrină religioasă protestantă, răspîndită în Germania, ai cărei adepți practică ascetismul. [Pr.: *pi-e-*] — Fr. piétisme.

PIETÍST, -Ă, *pietiști, -ste,* s. m. și f. Adept al pietismului. [Pr.: *pi-e-*] — Fr. piétiste.

PIETÓN, *pietoni,* s. m. Persoană care umblă pe jos; trecător. [Pr.: *pi-e-*] — Fr. piéton.

PIETRÁR[1], *pietrare,* s. n. (Reg.) Soclu de piatră pe care este clădit cuptorul de pîine. — Din piatră + suf. *-ar.*

PIETRÁR[2], *pietrari,* s. m. 1. Muncitor calificat care prelucrează piatra pentru construcții; cioplitor de piatră. ✦ Muncitor care pietruiește drumul; pavagiu. 2. (Reg.) Zidar. 3. (Înv.) Sculptor. 4. Pește cu corpul în formă de fus, de culoare galbenă pe aripioare și brună spre coadă, care trăiește mai ales în Dunăre, în locurile adînci, unde fundul este pietros *(Aspro zingel).* 5. (Ornit.) Pietroșel. — Din piatră + suf. *-ar.*

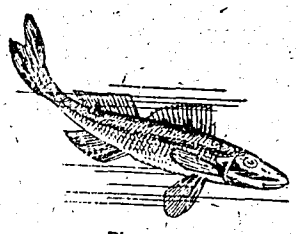

Pietrar

PIETRĂRÍE, *pietrării,* s. f. 1. Carieră de piatră. 2. Grămadă, morman de pietre. 3. Meseria pietrarului. 4. (Rar) Mulțime de pietre prețioase. — (1, 2, 4) Din piatră + suf. *-ărie,* (3) din pietrar[1] + suf. *-ie.*

PIETRICEÁ, -ÍCĂ, *pietricele,* s. f. Diminutiv al lui *piatră* (1).

PIETRÍȘ, *pietrișuri,* s. n. 1. Rocă mobilă constituită din diferite fragmente de roci rotunjite, care se formează pe litoralul mării și în albiile apelor curgătoare, în regiunile ocupate de ghețari etc. 2. Material pietros avînd granule rotunjite, provenit din prundișuri sau din spargerea pietrei, folosit ca agregat în prepararea betoanelor, ca material de pietruire a drumurilor etc. 3. Pămînt pietros sau nisipos, neproductiv, sterp. — Din piatră + suf. *-iș.*

PIETROÁICĂ s. f. (Ornit.) Pietroșel.

PIETRÓI, *pietroaie,* s. n. Augmentativ al lui *piatră* (1); bolovan.

PIETRÓS, -OÁSĂ, *pietroși, -oase,* adj. I. (Despre locuri, drumuri etc.) Plin de pietre, cu multe pietre. ✦ (Despre pămînt) Care conține piatră. ✦ Fig. Tare, dur. II. 1. (În expr.) *Cireșe pietroase* = varietate de cireșe cu pulpa tare. *Pere pietroase* = varietate de pere cu grăuncioare și noduri în miez. 2. Puternic, zdravăn, rezistent, robust, voinic. — Din piatră + suf. *-os.*

PIETROȘÉL, *pietroșei,* s. m. 1. Pește mic de culoare cafenie *(Umbra krameri).* 2. (Ihț.) Porcușor. 3. Nume dat mai multor specii de păsări mici migratoare, care trăiesc între stînci și prin locuri pietroase. ✧ Compuse: *pietroșel-cur* = pasăre mică, cenușie pe spate și galbenă-ruginie pe piept *(Oenanthe oenanthe); pietroșel-cînepiu* = cînepar. — Din pietros + suf. *-el.*

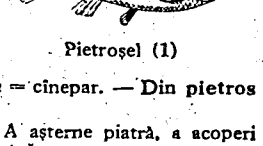

Pietroșel (1)

PIETRUÍ, *pietruiesc,* vb. IV. Tranz. A așterne piatră, a acoperi un drum, o șosea etc. cu piatră. — Din piatră.

PIETRUÍRE, *pietruiri,* s. f. Acțiunea de a *pietrui.*

PIETRUÍT[1] s. n. Pietruire. — V. *pietrui.*

PIETRUÍT[2], **-Ă,** *pietruiți, -te,* adj. (Despre drumuri, șosele etc.) Acoperit cu piatră. — V. *pietrui.*

PIEZ[1] s. m. (În expr.) *În piez* = de-a curmezișul, aplecat, povîrnit, pieziș. — Lat. pes,-dis.

PIEZ[2] s. m. (Fiz.) Unitate de măsură a presiunii. — Fr. pièze.

PIEZÍȘ, -Ă, *pieziși, -e,* adj. 1. Aplecat într-o parte, oblic, strîmb. 2. (Despre terenuri) Abrupt, înclinat, prăpăstios. 3. (Despre priviri, *p. ext.* despre ochi) Lăturalnic; *p. ext.* bănuitor, iscoditor, dușmănos. — Din piez[1] + suf. *-iș.*

PIEZOMÉTRU, *piezometre,* s. n. (Fiz.) Aparat cu care se măsoară gradul de comprimare a lichidelor. [Pr.: *pie-*] — Fr. piézomètre.

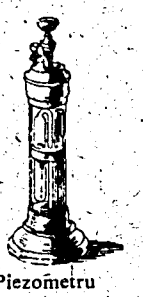

Piezometru

PIFTÍE, *piftii,* s. f. 1. Mîncare preparată din carne, oase și cartilaje fierte timp îndelungat într-o zeamă, care, după răcire, se încheagă, devenind gelatinoasă; (reg.) răcituri. ✧ Expr. (Fam.) *A face pe cineva piftie* = a zdrobi în bătaie, a ucide. 2. (Chim.) Sistem dispers coloidal ale cărui proprietăți fizice se apropie de proprietățile sistemelor solide, avînd elasticitate la întindere și torsiune; gel. — Ngr. pihti.

PIGMÉNT, *pigmenți,* s. m. 1. Colorant prezent în celulele pielii sau ale țesuturilor, pe care le colorează într-un anumit fel. ✧ *Pigmenți biliari* = pigmenți care se găsesc localizați în vezica biliară, ca produs al organismului animal. 2. Substanță colorantă pulverizată, care, amestecată cu un lichid, se folosește ca vopsea. 3. Substanță colorantă întrebuințată la fabricarea cernelurilor de imprimare. — Fr. pigment (lat. lit. pigmentum).

PIGMENTÁ, *pigmentez,* vb. I. Refl. (Despre piele) A se colora prin pigmenți. — Fr. pigmenter (după *pigment).*

PIGMENTÁRE, *pigmentări,* s. f. Faptul de a *se pigmenta.*

PIGMENTÁT, -Ă, *pigmentați, -te,* adj. Colorat într-un anumit fel prin efectul pigmenților. — V. *pigmenta.*

PIGMENTÁȚIE, *pigmentații,* s. f. Colorare cauzată de pigmenți; pigmentare. — Fr. pigmentation.

PIGMÉU, *pigmei,* s. m. 1. (Mitol.) Individ dintr-un popor de pitici despre care se credea că locuiesc în Africa, la izvoarele Nilului, și că s-au luptat cu Herculè. 2. Individ făcînd parte dintr-un neam de pitici de rasă neagră, din Africa centrală, avînd înălțimea de 1,20-1,40 m. ✦ Fig. Om lipsit de valoare, de putere, de merite. — Fr. pygmée (< gr.).

Pijama

PIGULEÁLĂ s. f. Faptul de *a pigui; p. ext.* lucru care se face cu migală, pe încetul.

PIGULÍ, *pigulesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Despre păsări) A ciuguli. 2. Fig. A jefui pe cineva încetul cu încetul, pe nesimțite.

PIHOTÁȘ, *pihotași,* s. m. (Înv.) Infanterist, pedestraș. ✦ Cal înaintaș. — Din pihotă + suf. *-aș.*

PÍHOTĂ, *pihote,* s. f. (Înv.) Infanterie, pedestrime. [Var.: pîhotă s. f.] — Rus pehota, ucr. pihota.

PIJAMÁ, *pijamale,* s. f. Îmbrăcăminte de casă formată din pantaloni și bluză (care se îmbracă noaptea). — Fr. pyjama.

PIL[1] interj. Strigăt cu care vînătorul asmute cîinele asupra vînatului. — Fr. pille.

PIL[2], *piluri,* s. n. Bici cu codiriștea scurtă, făcut din cureluțe împletite. ✦ Lovitură aplicată cu acest bici.

Pilastru

PILĂCI, -E, *pilaci, -e,* adj. (Fam.) Care se îmbată des, căruia îi place băutura; bețiv. — Din pili + suf. *-aci.*

PILÁF, *pilafuri,* s. n. Mîncare de orez, gătită cu carne (de pasăre) sau cu legume, ciuperci etc. ✧ Expr. (Fam.) *A face* (pe cineva) *pilaf* = a bate pe cineva foarte tare. — Tc. pilâv.

PILAFGÍU, *pilafgii,* s. m. Epitet glumeț dat unei persoane căreia îi place pilaful. — Din pilaf + suf. *-giu*

PILÁR, *pilari,* s. m. (Reg.) Precupeț. — Sb. piljar.

PILÁSTRU, *pilaștri,* s. m. Stîlp paralelipipedic care servește ca element de ornamentație sau de consolidare a unui zid. — Fr. pilastre (< it.).

Pilă[1]

PÍLĂ[1], *pile,* s. f. Unealtă de oțel călit, avînd una sau mai multe fețe brăzdate de crestături cu tăișuri și folosită la netezirea, subțierea sau ascuțirea unor piese de metal. ✦ Mic instrument asemănător cu cel de mai sus, folosit pentru a netezi unghiile. — Bg., sb. pila.

PÍLĂ[2], *pile,* s. f. 1. Sursă de energie electrică alcătuită din două vergele sau din două plăci metalice ori de cărbune, cufundate în unul sau în mai mulți electroliți. 2. (În expr.) *Pilă atomică* = ansamblu de instalații care servesc la producerea treptată și reglabilă a fisiunii nucleare în lanț. 3. (Frantuzism) Teanc format din lucruri de același fel. 4. Picior de pod, executat din zidărie de piatră, din beton sau din metal; contrafort de beton care întărește un baraj. ✧ Expr. *A pune o pilă* = a pune un stîlp de susținere; *fig.* a interveni în favoarea cuiva. *A avea pile* = a avea protecție. — Fr. pile.

Pilă[2] (1)

PILĂRÍȚĂ, *pilărițe,* s. f. (Reg.) 1. Precupeață. ✦ Femeie rea de gură. — Din pilar + suf. *-iță.*

PILC, *pilcuri,* s. n. (Tipogr.) Val de uns literele cu cerneală — Comp. pol. pilka.

PÍLDĂ, *pilde,* s. f. 1. Model considerat ca bun de imitat; exemplu caracteristic, demonstrativ, care poate servi drept învățătură, drept termen de comparație, drept argument concret. ◇ Loc. adv. *De pildă* = de exemplu, bunăoară. ◇ Expr. *Pildă vie* = faptă, întîmplare, din care se poate trage o învățătură. ◆ Pedeapsă sau măsură drastică, menită să servească drept avertisment pentru alții. 2. (Astăzi rar) Învățătură în formă alegorică, povestire cu tîlc; parabolă. ◇ Loc. prep. (Rar) *În pilda* (cuiva) = cu aluzie (la cineva). ◆ Semnificație, tîlc, simbol. *Chemă sfatul împărăției să-i ghicească ce pildă să fie asta* (ISPIRESCU). ◆ (Înv.) Proverb, maximă, sentință. — Magh. példa.

PILDUÍ, *pilduiesc,* vb. IV. (Înv. și arh). 1. Refl. A trage învățătură din ceva. ◆ Tranz. A învăța pe cineva prin exemple. 2. Tranz. A aplica cuiva o pedeapsă severă (care să servească drept pildă și altora). — Din pildă.

PILDUÍRE, *pilduiri,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) pilduí* și rezultatul ei; povestire cu tîlc. 2. Pedeapsă aspră.

PILDUITÓR, -OÁRE, *pilduitori, -oare,* adj. 1. Care servește sau poate servi drept pildă; exemplar[1]. 2. Grăitor, elocvent, ilustrativ; convingător. — Din pildui + suf. *-(i)tor.*

PILEÁG, -Ă, *pilegi, -e,* adj. Reg.) Chel, pleșuv.

PILEÁLĂ, *pileli,* s. f. (Fam.) Faptul de a bea băuturi alcoolice; beție (ușoară); (concr.) băutură alcoolica. — Din pili[1] + suf. *-eală.*

PILÍ[1], *pilesc,* vb. IV. Tranz. A netezi, a subția, a modifica forma unei piese cu pila[1]. ◇ *Mașină de pilit* = mașină-unealtă prevăzută cu pilă, servind la pilirea pieselor metalice. ◆ Fig. A face pe cineva să devină mai politicos, mai manierat; a șlefui. — Din pilă[1].

PILÍ, *pilesc,* vb. IV. 1. Refl. (Fam.) A se îmbăta (puțin), a se ameți de băutură; a se cherchelí. 2. Tranz. A bea băuturi alcoolice. — Comp. țig. pilo.

PILÍRE s. f. Acțiunea de *a pilí*[2].

PILÍT[2] s. n. Pilire. — V. *pilí*[2].

PILÍT[1], -Ă, *piliți, -te,* adj. (Despre piese metalice) Prelucrat cu pila[1]. — V. *pilí*[1].

PILÍT[2], -Ă, *piliți, -te,* adj. (Fam.) Amețit de băutură; cherchelit. — V. *pilí*[2].

PILITÚRĂ, *pilituri,* s. f. Particele mici de metal care se desprind dintr-o piesă prin pilire; răzătură. — Din pili[1] + suf. *-(i)tură.*

PILÓN, *piloni,* s. m. 1. Stîlp puternic care susține un arc de pod, o cupolă etc. 2. Construcție masivă, la monumente sau la temple, de o parte și de alta a intrării. ◆ Motive decorative în formă de pilaștri așezați la capătul unui pod, la intrarea într-o expoziție etc. 3. Suport de metal, de beton armat sau de lemn, servind la susținerea conductelor și izolatoarelor liniilor electrice aeriene, antenelor electromagnetice etc. — Fr. pylône.

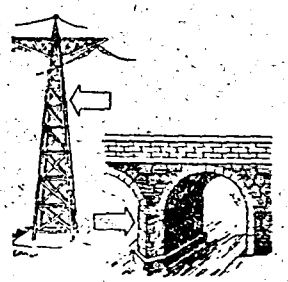

Piloni

PILÓ, *pilori,* s. m. Orificiu (format dintr-un mușchi inelar) prin care stomacul comunică cu duodenul. — Fr. pylore.

PILÓS[1], -OÁSĂ, *piloși, -oase,* adj. (Reg., despre ființe) Tare, rezistent; răbdător. — Din pilă[1] + suf. *-os.*

PILÓS[2], -OÁSĂ, *piloși, -oase,* adj. (Anat.) Care aparține părului, privitor la păr. — Lat. lit. pillosus.

PILÓT[1], *piloți,* s. m. 1. Persoană calificată care conduce o aeronavă. ◇ *Pilot automat* = instalație care comandă automat cîrmele unei aeronave în zbor. 2. Marinar autorizat să conducă o navă în locuri primejdioase sau la intrarea și la ieșirea din port; marinar care conduce o navă. 3. Persoană care conduce o locomotivă, un convoi de vehicule etc. prin locuri primejdioase. — Fr. pilote.

PILÓT[2], *piloți,* s. m. Stîlp de lemn, de oțel sau de beton armat, fixat în pămînt pentru a transmite la straturile de teren rezistent greutatea construcțiilor de deasupra. — După fr. pilotis.

PILOTÁ, *pilotez,* vb. I. Tranz. A conduce, în calitate de pilot, o navă, o aeronavă, o locomotivă etc. ◆ Intranz. (Despre trenuri sau nave) A-și încetini mersul (din cauza nesiguranței parcursului). — Fr. piloter.

PILOTÁJ, *pilotaje,* s. n. 1. Faptul de a conduce o navă sau o aeronavă; știința și tehnica acestei conduceri. 2. Încetinirea mersului unui tren sau al unei nave din cauza nesiguranței parcursului. — Fr. pilotage.

PILOTÁRE s. f. Acțiunea de *a pilota.*

PILOTĂ, *pilote,* s. f. 1. (Reg.) Plapumă călduroasă, umplută cu fulgi. 2. Bagaj, calabalîc. [Var.: chilotă s. f.] — Comp. ngr. piloton.

PILOTÍNĂ, *pilotine,* s. f. Navă mică folosită pentru a însoți navele care părăsesc portul sau pentru a duce piloții care conduc aceste nave la intrarea sau la plecarea din port. — După engl. piloting[boat].

PILÚG, *piluge,* s. n. (Reg.) Pisălog[1]. ◇ Expr. *A tunde* (pe cineva) *pilug* = a tunde (pe cineva) pînă la piele. [Var.: chilúg s.n.]

PILÚGĂ, *piluge,* s. f. Scobitură executată în talpa, în vatra sau în pereții unei galerii de mină, a unui șantier de abataj etc., în care se introduc capetele stîlpilor și ai grinzilor armăturii galeriei.

PILÚLĂ, *pilule,* s. f. Preparat farmaceutic de formă rotundă, conținînd medicamente care se administrează pe cale bucală; hap. — Fr. pilule (lat. lit. pilula).

PÍMNIȚĂ s. f. v. pivniță.

PIN[1] prep. v. prin.

PIN[2], *pini,* s. m. Nume dat mai multor specii de arbori din clasa coniferelor, cu ace lungi prinse pe ramuri cîte două, cîte trei sau cîte cinci la un loc; crește la munte și în regiunile nisipoase cu climă temperată, lemnul lui rezistent folosindu-se în construcții *(Pinus).* ◇ *Pin maritim* = varietate de pin cu lemnul poros și bogat în rășină, plantat pentru fixarea dunelor mișcătoare. — Lat. pinus.

Pin

PINACOTÉCĂ, *pinacoteci,* s. f. Colecție mare de tablouri; clădire în care într păstrate și expuse asemenea colecții. [Pl. și: *pinacotece*] — Fr. pinacothèque (< gr.).

PINDÁRIC, -Ă, *pindarici, -e,* adj. În genul poetului antic grec Pindar. — Fr. pindarique.

PINEÁLĂ, *pineale,* adj. f. (În expr.) *Glandă pineală* = glandă mică situată în masa encefalului, care determină prin secreția ei dezvoltarea caracterelor sexuale; epifiză (2). [Pr.: *-ne-a-*] — Fr. pinéal.

PINGĂLÍ, *pingălesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A zugrăvi, a picta, a desena. — Magh. pingálni.

PINGEÁ, *pingele,* s. f. Bucată de talpă folosită pentru a înlocui tălpile de la încălțămintea uzată; *p. ext.* jumătatea din față a tălpii încălțămintei. — Tc. pençe.

PINGELÍ, *pingelesc,* vb. IV. Tranz. A pune pingele la o încălțăminte. [Var.: pingelúi vb. IV] — Din pingea.

PINGELÍT, -Ă, *pingeliți, -te,* adj. (Despre încălțăminte) Pe care s-au pus pingele. — V. *pingeli.*

PINGELUÍ vb. IV. v. pingeli.

PINGÍCĂ, *pingele,* s. f. Diminutiv al lui *pingea.*

PING-PÓNG s. n. Tenis de masă. — Fr. ping-pong (< engl.).

PINGUÍN, *pinguini,* s. m. Pasăre palmipedă de mare, nezburătoare, cu ciocul lung, cu aripile scurte, negre, cu pieptul alb, cu mersul legănat, care trăiește în grupuri în regiunile polare *(Aptenodytes patagonica).* — Fr. pingouin.

Pinguin

PINIÓN, *pinioane,* s. n. Roată dințată fără spițe, care se angrenează în dinții unei roți mai mari, pentru a o pune în mișcare. [Pr.: *-ni-on*] — Fr. pignon.

PINIPÉD, *pinipede,* s. n. (Adesea adjectival; la pl.) Ordin de mamifere răspîndite în regiunile polare, al căror corp, cu membrele transformate în lopeți, este adaptat vieții acvatice; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin. — Fr. pinnipède.

PINÓLĂ, *pinole,* s. f. Axul păpușii mobile de strung, în care se fixează o unealtă de prelucrare sau un vîrf de susținere al unuia dintre capetele piesei care se prelucrează. — Germ. Pinole.

PÍNTEN, *pinteni,* s. m. 1. Obiect de metal în formă de potcoavă, prevăzut cu o rotiță dințată, cu un vîrf etc., pe care călărețul îl prind la călcîiul cizmelor, servindu-le pentru a îmboldi calul la mers. ◇ Expr. *A da pinteni* (unui animal de călărie) = a îndemna (animalul) cu lovituri de pinteni. (Despre militari) *A bate din pinteni* = a lovi călcîiele unul de altul, făcînd să sune pintenii, pentru a lua poziția reglementară de drepți. *A ba e din pinteni de bucurie* = a-și manifesta bucuria în chip zgomotos. 2. (La cocoși și la alte păsări) Formație cornoasă în partea de dinapoi a piciorului, deasupra labei. ◆ Ieșitură cornoasă în partea de dinapoi a piciorului calului, deasupra gleznei. 3. Proeminență pe o piesă, care servește la limitarea cursei altei piese în mișcare sau ca punct de articulație.

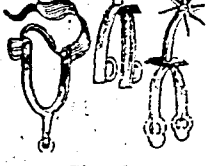

Pinteni

◆ Limbă de teren care iese din linia unui ansamblu, depășind nivelul împrejurimii sale. ◆ Construcție sau element de construcție care iese în afara liniei ansamblului și care susține sau întărește o zidărie, un terasament etc. 4. Vîrf mic situat pe coasta unui deal sau a unui munte, aproape de piciorul lui. — Slav (v. sl. pentĭno).

PINTENÁȘ, *pintenași,* s. m. Plantă cu flori albastre, trandafirii sau albe (numită astfel din cauza asemănării sepalei posterioare a florii cu un pinten de cocoș) *(Delphinium consolida).* — Din pinten + suf. *-aș.*

PINTENÁT, -Ă, *pintenați, -te,* adj. 1. Prevăzut cu pinteni de călărie. ◆ (Substantivat, m.; îr.) Ofițer din vechea armată. 2. Cu pinteni (2); *p. ext.* în formă de pinten. ◆ (Substantivat, m.; glumeț) Cocoș. — Din pinten + suf. *-at.*

PINTENÓG, -OÁGĂ, *pintenogi, -oage,* adj. (Despre cai, rar despre alte animale; adesea substantivat) Cu pete albe pe picioare. — Bg. petonožje, sb. putonog.

PÍNTRE prep. v. printre.

PÍNȚĂ, *pințe*, s. f. (Reg.) Șoarece de cîmp.

PINÚLĂ, *pinule*, s. f. Placă mică de metal avînd o deschizătură și un fir de vizare, așezată perpendicular pe fiecare dintre capetele unei alidade și servind la stabilirea aliniamentelor de teren. — Fr. pinnule (lat. lit. pinnula).

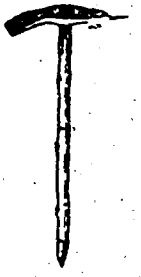
Piolet

PIOLÉT, *pioleți*, s. m. Instrument asemănător cu tîrnăcopul, folosit de alpiniști. [Pr.: *pi-o-*] — Fr. piolet.

PIÓN, *pioni*, s. m. 1. Fiecare dintre cele șaisprezece piese folosite la jocul de șah și așezate, la începutul partidei, înaintea celorlalte piese. 2. Fig. (Rar) Cel care luptă pentru o idee nouă, exponent al unei concepții noi. — Fr. pion.

PIONIÉR, *-Ă*, *pionieri*, *-e*, s. m. și f. 1. Membru al organizației progresiste a tineretului școlar, care înglobează elevi între 9 și 14 ani pentru a-i educa în spiritul concepției marxist-leniniste. 2. Persoană făcînd parte dintr-un grup (de coloniști sau de emigranți) care pun bazele unei vieți de civilizație într-un ținut nelocuit. ✦ Fig. Persoană care lucrează într-un domeniu nou, încă necercetat, care pune bazele unei metode noi, unei activități noi; deschizător de drumuri într-un domeniu oarecare de activitate. 3. (La m.) Militar care face parte din unități pregătite special pentru construcțiile necesare operațiilor militare. [Pr.: *pi-o-ni-er*] — Fr. pionnier.

Pion

PIONIERÁT s. n. Misiunea sau sarcina de pionier. [Pr.: *pi-o-ni-e-*] — Din pionier + suf. *-at*.

PIONIERÉSC, *-EÁSCĂ*, *pionierești*, adj. (Rar) Care aparține pionierilor (1), privitor la pionieri (1). [Pr.: *pi-o-ni-e-*] — Din pionier + suf. *-esc*.

PIÓS, *-OÁSĂ*, *pioși*, *-oase*, adj. Pătruns de sentimente religioase, *p. ext.* pătruns de dragoste și de respect. — După fr. pieux.

PÍOTĂ s. f. v. pihotă.

PIPÁ, *pipez*, vb. I. Intranz. și tranz. (Reg.) A fuma (cu pipa). [Prez. ind. și: *pip*] — Din pipă.

PIPÁRCĂ, *pipărci*, s. f. (Reg.) Ardei (iute). ✧ Expr. *Nici piparca n-o întrece*, se spune despre o femeie limbută și iute. — Magh. paprika (după *piper*).

PIPÁT s. n. Acțiunea de *a pipa*.

PÍPĂ, *pipe*, s. f. 1. Lulea. 2. Tub de porțelan curbat la un capăt, folosit pentru protejarea conductelor aeriene exterioare, la intrarea lor în pereții unei clădiri. ✦ Piesă a distribuitorului motorului cu explozie, care are o mișcare de rotație pentru a închide succesiv circuitele electrice ale bujiilor. — Magh. pipa.

PIPĂÍ, *pipăi*, vb. IV. Tranz. A atinge (ușor) un obiect cu vîrful degetelor, pentru a se încredința că există sau pentru a-și da seama de forma, de consistența lui; a dibui (cu mîna) în căutarea unui obiect. ✧ Refl. *Se pipăie la buzunar*. ✦ A dibui (cu piciorul) pentru a găsi drumul. ✦ (Despre animale) A atinge cu laba, cu botul, cu mustățile, mirosind, cercetînd. — Slav (v. sl. pipati).

PIPĂÍÁLĂ, *pipăieli*, s. f. Pipăire, pipăit (1). — Din pipăi + suf. *-eală*.

PIPĂÍBIL, *-Ă*, *pipăibili*, *-e*, adj. (Rar) Care poate fi pipăit; *p. ext.* care cade sub simțurile noastre. — Din pipăi + suf. *-bil*.

PIPĂÍRE, *pipăiri*, s. f. Acțiunea de *a pipăi*.

PIPĂÍT[1] s. n. 1. Faptul de *a pipăi*. ✧ Expr. *Pe pipăite* = pe dibuite, bîjbîind. 2. Unul dintre cele cinci simțuri, cu ajutorul căruia, atingînd corpurile cu suprafața sensibilă a pielii, cunoaștem calitățile lor palpabile: forma, densitatea, umiditatea etc. [Formă gramaticală: (în expr.) *pipăite*]

PIPĂÍT[2], *-Ă*, *pipăiți*, *-te*, adj. Care cade sau poate cădea sub simțul pipăitului; pipăibil, palpabil. *El se teme... să se despartă de bănișorii lui sigur, pipăiți* (VLAHUȚĂ). ✦ Fig. Viu, concret. — V. *pipăi*.

PIPĂITÚRĂ, *pipăituri*, s. f. (Rar) Atingere cu mîna sau cu degetele. [Pr.: *-pă-i-*] — Din pipăi + suf. *-(i)tură*

Piper

PIPÁRĂ vb. I. v. pipera.

PIPĂRÁT, *-Ă* adj. v. piperat.

PIPĂRCÁT, *-Ă*, *pipărcați*, *-te*, adj. (Reg.; despre mîncăruri) Ardeiat. — Din piparcă + suf. *-at*.

PIPĂRCÚȚĂ, *pipărcuțe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *piparcă*.

PIPĂRÚȘ, *pipăruși*, s. m. 1. (Reg.) Ardei mic și iute. 2. Numele unui dans popular, care se joacă mai ales la nunți, și melodia după care se execută. — Din piper + suf. *-uș*.

PIPÉR, (3) *piperi*, s. m. 1. Fructul în formă de bobițe al unei plante tropicale (*Piper nigrum*), comestibil, cu gust iute și aromatic, folosit drept condiment. ✧ Loc. adj. (Despre glume, anecdote etc.) *Cu piper* = indecent; picant. ✧ Expr. (Fam.) *A avea* (sau *a fi cu*) *piper pe limbă* = a fi răutăcios, caustic. *A i se sui* (sau *a-i veni cuiva*) *piperul la nas* sau *a-și lua piper în nări* = a se supăra, a se mînia. *A da* (cuiva) *cu piper* (*pe*) *la nas* = a supăra, a mînia, a ofensa (pe cineva). *A face* (pe cineva) *cu tare și cu piper* = a dojeni, a mustra aspru (pe cineva); a face cu ou și oțet. *A-i sta* (cuiva) *ca piperu-n nas* = a-i fi (cuiva) nesuferit; a-i sta ca sarea în ochi. *Piper între voi, să rîdem și noi!* se spune pentru a ațîța sau a înțeți ceartă între doi inși și a face apoi haz pe socoteala lor. 2. Fig. Element dinamic, înviorător; farmec, haz. 3. (Reg.) Ardei (planta sau fructul). ✦ Ardei roșu pisat; boia, paprică. 4. Numele unui dans popular, care se joacă mai ales la nunți, și melodia după care se execută. — Ngr. piperi.

PIPERÁ, *piperez*, vb. I. (Tranz. A pune piper în mîncare. ✦ Intranz. A avea gustul înțepător al piperului, a produce usturime. [Var.: pipărá vb. I] — Din piper.

PIPERÁT, *-Ă*, *piperați*, *-te*, adj. 1. (Despre mîncăruri și băuturi) În care s-a pus (prea mult) piper; picant. ✦ (Despre miresme, mirosuri) Înțepător, pătrunzător. 2. Fig. (Despre prețuri, dobînzi etc.) Foarte ridicat, mare. 3. Fig. (Despre anecdote, glume etc.) Indecent. [Var.: pipărát, *-ă* adj.] — V. *pipera*.

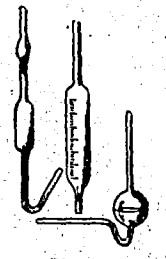
Pipete

PIPERÍG[1] s. m. v. pipiric.

PIPERÍG[2] s. m. v. pipirig.

PIPERMÉNT s. n. Băutură răcoritoare, preparată din alcool, sirop de zahăr și esență de izmă. — Engl. peppermint.

PIPERNICÉÁLĂ s. f. Pipernicire, închircire; aspect pipernicit. — Din pipernici + suf. *-eală*.

PIPERNICÍ, *pipernicesc*, vb. IV. Refl. A se opri din creștere sau din dezvoltare din cauza unor condiții neprielnice; a se închirci; a pierde din vlagă, a se usca, a se sfrîji.

PIPERNICÍE s. f. Starea celui pipernicit. — Din pipernici + suf. *-ie*.

PIPERNICÍRE s. f. Faptul de *a se pipernici*; închircire; sfrijire.

PIPERNICÍT, *-Ă*, *piperniciți*, *-te*, adj. (Adesea substantivat) Oprit din creștere, nedezvoltat din cauza unor condiții neprielnice; chircit; slăbit, uscat (de bătrînețe), sfrijit. — V. *pipernici*.

Pipirig

PIPÉRNIȚĂ, *pipernițe*, s. f. I. (Rar) 1. Vas ori cutie mică în care se ține piperul. 2. Piuliță (de lemn) în care se pisează piperul sau ardeiul. II. (Reg.) Compus: *pipernițe-de-grădină* = cimbru. — Bg. pipernica.

PIPÉTĂ, *pipete*, s. f. Tub mic de sticlă, prevăzut cu o pompă de cauciuc, folosit pentru a picura o cantitate mică de lichid. ✦ Tub cu care se trage un lichid dintr-un vas în altul. — Fr. pipette.

PIPIGIÓI, *pipigioi*, s. m. (Bot.; reg.) Pupezele.

Pir

PIPIRÍC, *pipirici*, s. m. (Reg.) Om mic, slab și pipernicit; stîrpitură; prichindel, pitic. [Var.: piperíg s. m.]

PIPIRÍG s. m. Numele a două plante erbacee monocotiledonate, cu tulpina flexibilă, cu flori galbene-cafenii, brune-roșcate, cenușii-verzui sau albăstrii (*Equisetum hiemale* și *Scirpus acustris*). [Var.: piperíg s. m.]

PIPÍT adj. invar. v. pepit.

PÍPOTĂ, *pipote*, s. f. Stomac de pasăre; rînză. ✧ Expr. (Fam.) *A i se umfla* (cuiva) *pipota* = a se mînia.

PIR s. n. Plantă erbacee din familia gramineelor, care crește în lanuri și ogoare, împiedicînd dezvoltarea plantelor de cultură; din rizomul ei se face o băutură cu efecte diuretice (*Agropyrum repens*). ✧ Compuse: *pir-roșu* = rogoz; *pir-pădureț* = specie înaltă de pir care ajunge pînă la 1 m, cu frunzele aspre, cenușii-verzui și cu spicul lung și subțire (*Agropyrum caninum*). — Slav (v. sl. pyro).

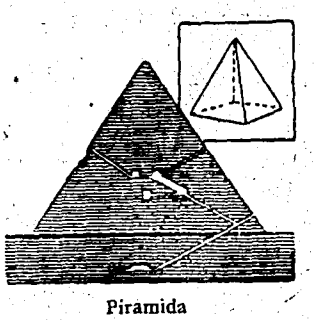
Piramida

PIRAMIDÁL, *-Ă*, *piramidali*, *-e*, adj. 1. (Rar) Care are forma unei piramide, ca o piramidă. ✧ *Celulă piramidală* sau *neuron piramidal* = celulă nervoasă a substanței cenușii din creier. 2. Fig. De proporții mari; *p. ext.* extraordinar, uimitor. — Fr. pyramidal.

PIRAMÍDĂ, *piramide*, s. f. 1. Poliedru cu bază poligonală și cu fețe triunghiulare care se unesc într-un punct comun. 2. Monument gigantic de piatră în formă de piramidă (1). 3. Grămadă de diferite obiecte sau de materiale, aranjate în formă de piramidă (1). ✧ (Mil.; ieșit din uz) *Piramidă de arme* (sau *de puști*) = grup de puști așezate

cu talpa patului pe pămînt și sprijinite una de alta la vîrful țevii. 4. Figură de gimnastică, executată de mai multe persoane care se așază în rînduri suprapuse, tot mai înguste, de forma unei piramide (1). [Pl. și: (reg.) *piramizi*] — Fr. pyramide (< gr.).

PIRAMIDÓN, *piramidoane*, s. n. Preparat farmaceutic sub formă de prafuri sau de comprimate, folosit ca medicament împotriva febrei, a durerilor de cap etc. — Fr. pyramidon.

PIRÁNDĂ, *pirande*, s. f. Țigancă, nevastă de țigan. — Țig. pirani.

PIRÁT, *pirați*, s. m. Tîlhar dintr-o bandă care cutreiera în trecut mările pentru a jefui și a răpi corăbiile; hoț de mare, corsar. — Fr. pirate (< gr.).

PIRATERÉSC, -EÁSCĂ, *piratерești*, adj. (Rar) Care aparține piraților, privitor la pirați. — Din piraterie + suf. *-esc*.

PIRATERÍE, *piraterii*, s. f. Îndeletnicire de pirat; jaf, tîlhărie pe mare. — Fr. piraterie.

PIRATICÉSC, -EÁSCĂ, *piraticești*, adj. (Înv.) Pirateresc. — Din pirat + suf. *-ic-esc*.

PIRÉ s. n. Preparat culinar pregătit din legume sau din fructe fierte și zdrobite ca o pastă. — Fr. purée.

PIRIDÍNĂ s. f. Substanță organică cu caracter bazic, lichidă, incoloră, solubilă în apă, în alcool și în eter, cu miros caracteristic, folosită la fabricarea unor medicamente, a unor materii colorante etc. — Fr. pyridine.

PIRIFÓRM, -Ă, *piriformi, -e*, adj. În formă de pară. — Fr. piriforme.

PIRÍTĂ, *pirite*, s. f. Sulfură de fier naturală, cristalizată în sistem cubic, folosită ca materie primă la fabricarea acidului sulfuric. — Fr. pyrite.

PIRITÓS, -OÁSĂ, *pirițoși, -oase*, adj. (Despre substanțe chimice) Care conține (multă) pirită. — După fr. pyriteux.

PIROFÓR, *pirofori*, s. m. Nume dat corpurilor care produc scîntei și se aprind ușor în contact cu aerul (prin frecare sau prin ciocnire). — Fr. pyrophore (< gr.).

PIROFÓRIC, -Ă, *piroforici, -e*, adj. Care are proprietățile unui pirofor. — Fr. pyrophorique.

PIROGÁLIC, *pirogalici*, adj. m. (În expr.) *Acid pirogalic* = pirogalol. — Fr. pyrogallique.

PIROGALÓL s. n. Preparat industrial din acid galic, în formă de cristale albe cu gust amar, folosit în medicină ca antiseptic și în tehnica fotografiei ca revelator. — Fr. pyrogallol.

PIRÓGĂ, *pirogi*, s. f. Ambarcație lungă și îngustă, cu vîsle (și cu pînze), făcută dintr-un trunchi de copac scobit, din scoarță de copac sau din piei cusute laolaltă, și folosită de locuitorii din insulele oceanului Pacific. — Fr. pirogue.

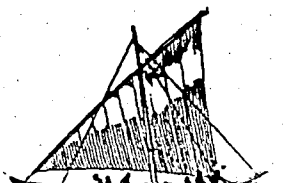

Pirogă

PIROGENÁRE s. f. Procedeu de transformare a unei substanțe organice, prin încălzire la o temperatură de peste 500°; piroliză. — După fr. pyrogénation.

PIROGRAVÁ, *pirogravez*, vb. I. Tranz. A grava desene pe o suprafață sau pe un obiect de lemn, de piele etc., cu ajutorul unui vîrf de metal ascuțit înroșit în foc, sau cu un aparat special. — Fr. pyrograver.

PIROGRAVÁRE, *pirogravări*, s. f. Acțiunea de *a pirograva*.

PIROGRAVÁT, -Ă, *pirogravați, -te*, adj. Decorat cu pirogravuri; executat prin pirogravare. — V. *pirograva*.

PIROGRAVÓR, *pirogravori*, s. m. Specialist în lucrări de pirogravură. — După fr. pyrograveur.

PIROGRAVÚRĂ, (2) *pirogravuri*, s. f. 1. Arta de a decora suprafața unor obiecte de lemn, de piele etc. prin pirogravare. 2. Gravură, desen decorativ executat prin pirogravare. — Fr. pyrogravure.

PIRÓI s. n. v. piron.

PIRÓL s. n. Compus organic sub formă de lichid incolor, cu miros de cloroform, produs prin distilarea uleiului de oase și folosit la fabricarea unor materii colorante. — Fr. pyrrol.

PIROLÍZĂ s. f. Pirogenare. — Fr. pyrolyse.

PIROLUZÍTĂ s. f. Minereu folosit la extragerea manganului, la fabricarea sticlei de culoare violetă, a vopselelor de ulei etc. — Fr. pyrolusite.

PIROMANÍE s. f. Formă de tulburare psihică, în care bolnavul simte impulsul de a da foc, de a distruge prin foc. — Fr. pyromanie (< gr.).

PIROMÉTRIC, -Ă, *pirometrici, -e*, adj. Care ține de pirometrie, privitor la pirometrie. — Fr. pyrométrique.

PIROMETRÍE s. f. Ramură a fizicii care studiază problemele în legătură cu măsurarea temperaturilor înalte. — Fr. pyrométrie.

PIROMÉTRU, *pirometre*, s. n. Instrument folosit în metalurgie pentru măsurarea temperaturilor înalte. — Fr. pyromètre (< gr.).

PIRÓN, *piroane*, s. n. Cui de oțel, lung și gros, folosit la îmbinarea pieselor unei construcții de lemn, la fixarea unui obiect greu în perete etc. ◇ Expr. (Fam.) *A face (la) piroane* = a clănțăni din dinți din cauza frigului, a dîrdîi. *A tăia (la) piroane* = a spune minciuni. [Var.: (reg.) pirói s. n.] — Bg., sb. piron.

PIRONÍ, *pironesc*, vb. IV. Tranz. 1. A bate, a prinde, a înțepeni, a fixa cu (sau în) piroane. 2. A împiedica pe cineva să se miște; a imobiliza. ✦ A-și fixa, a-și concentra mintea, gîndul, privirea etc. — Din piron.

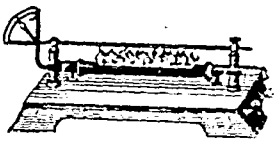

Pirometru

PIRONÍT, -Ă, *pironiți, -te*, adj. 1. Fixat în piroane; (despre oameni) ținuit pe loc, imobilizat, înțepenit ✦ Nemișcat, încremenit de emoție, de durere etc. ✦ (Despre atenție gînduri etc.) Concentrat, îndreptat spre... 2. Fig. (Despre ochi sau privire) Fixat asupra cuiva, pe ceva sau undeva; ațintit. — V. *pironi*.

PIROSCÁF, *piroscafe*, s. n. Numele mai vechi al navelor acționate cu aburi. — Fr. pyroscaphe (< gr.).

PIROSCÓP, *piroscoape*, s. n. Dispozitiv pentru determinarea aproximativă a temperaturilor înalte. — Fr. pyroscope (< gr.).

PIROSCÓPIC, *piroscopice*, adj. n. (În expr.) *Indicator piroscopic* = indicator confecționat dintr-un amestec de materiale ceramice, care servește la înregistrarea temperaturilor înalte. — Fr. pyroscopique.

PIROSFÉRĂ s. f. Înveliș fluid cu o temperatură foarte înaltă, situat în interiorul pămîntului și presupus altădată a fi sediul activității eruptive a vulcanilor. — Fr. pyrosphère (< gr.).

PIROSTÁT, *pirostate*, s. n. Aparat de supraveghere și de control al temperaturii și al arderii dintr-un focar de cazan sau de cuptor industrial. — Fr. pyrostat (< gr.).

PIROSTÍE s. f. v. pirostrie.

PIROSTRÉIE s. f. v. pirostrie.

PIROSTRÍE, *pirostrii*, s. f. 1. Ustensilă de gospodărie făcută dintr-un cerc sau dintr-un triunghi de fier, sprijinit pe trei picioare, pe care se așază căldarea, ceaunul sau oala la foc; crăcană (3). 2. (Pop.) Cunună care se așază pe capetele mirilor în timpul oficierii căsătoriei religioase. ◇ Expr. (Glumeț) *A(-și) pune pirostriile (în* sau *pe cap)* = a se căsători. [Var.: pirostle, pirostréie, *pirostrei*, s. f.] — Ngr. pirostia.

Pirostrie

PIRÓȘCĂ, *piroști*, s. f. Un fel de colțunaș umplut cu carne, cu cartofi, cu brînză etc. [Pl. și: *pirofte*] — Rus pirožok, pirožka, pol pierożek.

PIROTEÁLĂ s. f. Starea în care se află cineva cînd este gata să adoarmă; toropeală, moțăială, somnolență. — Din piroti + suf. *-eală*.

PIROTÉHNIC, -Ă, *pirotehnici, -e*, adj. Care ține de pirotehnie, privitor la pirotehnie; produs prin pirotehnie. — Fr. pyrotechnique.

PIROTEHNICIÁN, *pirotehnicieni*, s. m. Specialist în pirotehnie. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. pyrotechnicien.

PIROTEHNÍE, (2) *pirotehnii*, s. f. 1. Tehnica fabricării și utilizării dispozitivelor de explodare. 2. Fabrică de muniții. 3. Tehnica producerii, conducerii și utilizării focului. — Fr. pyrotechnie (< gr.).

PIROTÉRMIC, -Ă, *pirotermici, -e*, adj. Care se referă la căldura produsă prin ardere.

PIROTÍ, *pirotesc*, vb. IV. Intranz. 1. A fi toropit de somn; a moțăi, a dormita, a adormi. 2. A tînji, a lîncezi (de boală, de bătrînețe etc.); a boli, a gogi. — Comp. ngr. pirotis.

PIROTÍT, -Ă, *pirotiți, -te*, adj. Doborît de somn, toropit, somnoros. — V. *piroti*.

PIROZEÁ s. f. v. peruzea.

PIRPIRÍU, -IE, *pirpirii*, adj. (Despre oameni; adesea substantivat) 1. Mic, pipernicit, jigărit; *fig.* lipsit de avere. 2. Îmbrăcat cu haine (prea) subțiri. ✦ (Despre îmbrăcăminte) (Prea) subțire, nepotrivit cu vremea friguroasă. — Tc. pırpır.

PIRUÉTĂ, *piruete*, s. f. Învîrtire, rotire repede, pe loc, executată mai ales pe vîrful unui singur picior; (la călărie) mișcare de întoarcere a calului pe picioarele dinapoi. — Fr. pirouette.

PIRUÍ, pers. 3 *piruie*, vb. IV. Intranz. (Despre păsărele) A cînta în triluri; *p. ext.* a ciripi.

PIRUÍT s. n. Faptul de *a pirui*; cîntecul în triluri al unor păsărele; *p. ext.* ciripit.

PIS interj. (Repetat) Strigăt cu care se cheamă pisica. ◇ Expr. *A nu zice nici pis* = a nu scoate nici un sunet, a nu sufla nici o vorbă. [Var.: pîs interj.] — Onomatopee.

PISÁ, *pisez*, vb. I. Tranz. 1. A zdrobi o substanță în piuliță pentru a o face mai măruntă sau a o preface în praf. ✦ A bate grîul în piuă pentru a-l descoji. ✦ A presa sau a fărîmița zăpada sub picior, în mers. 2. Fig. A bate tare, a snopi pe cineva în bătaie. 3. Fig. A plictisi, a bate la cap, a sîcîi pe cineva, repetîndu-i aceleași lucruri. — Lat. pisare.

PISÁNIE, *pisanii*, s. f. (Înv.) 1. Inscripție votivă de fundare a unei biserici. 2. (Rar) Scriere. — Slav (v. sl. pisanije).

PISÁR, *pisari*, s. m. (Înv.) 1. Secretar (domnesc); grămătic, diac, calemgiu. 2. Funcționar de birou, copist. [Var.: **pisér** s. m.] — Rus **pisar**.

PISÁRE s. f. Acțiunea de *a pisa*; zdrobire, sfărîmare.

PISÁT[1] s. n. Pisare. — V. *pisa*.

PISÁT[2], **-Ă**, *pisați*, *-te*, adj. Mărunțit sau prefăcut în pulbere prin zdrobire, sfărîmare etc. ✦ (Despre cereale) Bătut în piuă și cojit. — V. *pisa*.

PISĂGEÁLĂ s. f. (Fam.) Acțiunea de *a pisăgi*; bătaie, chelfăneală zdravănă. ✦ Fig. Cicăleală, sîcîială, pisălogeală.

PISĂGÍ, *pisăgesc*, vb. IV. Tranz. A pisa (1, 2). — Din pisa.

PISĂLÓG[1], *pisăloage*, s. n. Unealtă casnică (de lemn, de metal etc.) rotunjită ca o măciucă la un capăt sau la amîndouă, cu care se pisează în piuliță sau în piuă. — Din **pisa** + suf. *-(ă)log*.

PISĂLÓG[2], **-OÁGĂ**, *pisălogi*, *-oage*, adj. (Fam.; adesea substantivat) Care plictisește pe cineva cu repetarea aceluiași lucru, cu insistențele. — Din pisa + suf. *-(ă)log*.

PISĂLOGEÁLĂ, *pisălogeli*, s. f. (Fam.) Faptul de *a pisălogi*; vorbărie care plictisește.

PISĂLOGÍ, *pisălogesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A plictisi pe cineva cu repetarea aceluiași lucru; a pisa (3). — Din pisălog.

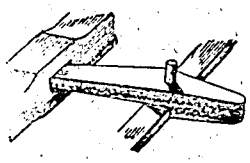

Pisc (3)

PISC, *piscuri*, s. n. I. Vîrf stîncos, ascuțit (și golaș) de munte. 2. Capătul de dinainte, ascuțit și încovoiat în sus, al unei luntre. 3. (Reg.) Vîrful de la inima carului, de care se fixează protapul.

PISCÁN, *piscani*, s. m. (Reg.) Pisc (1). — Din pisc + suf. *-an*.

PISCÍCOL, -Ă, *piscicoli*, *-e*, adj. Care ține de pești sau de piscicultură, privitor la pești sau la piscicultură. — Fr. **piscicole**.

PISCICULTÓR, *piscicultori*, s. m. Specialist în piscicultură. — După fr. **pisciculteur**.

PISCICULTÚRĂ s. f. Ramură a zootehniei care se ocupă cu cresterea peștilor în apele naturale și în heleșteie. — Fr. **pisciculture**.

PISCÍNĂ, *piscine*, s. f. 1. Bazin cu pești într-o grădină, într-un parc etc. 2. Bazin de înot. — Fr. **piscine**.

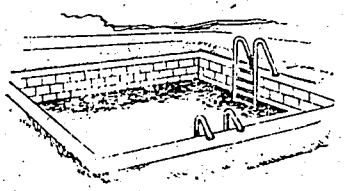

Piscină (2)

PISCOÁIE, *piscoi*, s. f. (Reg.) 1. Deschizătură prin care curge făina la moară; vrană. 2. Fluier (de soc sau de salcie). ✦ Piscoi (2). — Din pisc + suf. *-oaie*.

PISCÓI, *piscoaie*, s. n. 1. Piscoaie (1). 2. Fluier care intră în compoziția diferitelor instrumente muzicale ca: orga, cimpoiul etc. — Din pisc + suf. *-oi*

PISCUÍ, pers. 3 *piscuiește*, vb. IV. Intranz. (Despre păsări) A ciripi; (despre puli de pasăre) a piui. — Slav (v. sl. **piskati**).

PISCUÍT s. n. Faptul de *a piscui*.

PISCULÉȚ, *pisculețe*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *pisc*.

PISCUȘÓR, *piscușoare*, s. n. (Rar) Pisculeț. — Din pisc + suf. *-uș-or*.

PISÉR s. m. v. **pisar**.

PISÍC, *pisici*, s. m. Pisoi[3]. — Din **pisică**.

PISÍCĂ, *pisici*, s. f. 1. Animal domestic carnivor, din familia felinelor, cu corpul suplu, acoperit cu păr moale de diferite culori, folositor în gospodării prin faptul că stîrpește șoarecii (*Felis domestica*); (prin restricție) femela acestui animal. *Pisica cu clopoței nu prinde șoareci* (= cine se laudă prea mult cu ceea ce are de gînd să facă nu realizează mare lucru). *Cînd pisica nu-i acasă, șoarecii joacă pe masă* (= în lipsa celor mari, cei mici își fac de cap). *Ce iese din pisică șoareci mănîncă*, se zice despre cineva cu caracter urît, asemănător cu al părinților. *Pisica blîndă zgîrie rău* (= nu te încrede în cei blînzi, căci adesea sînt primejdioși). ✧ Expr. *A se înțelege* (sau *a trăi, a se iubi*) *ca șoarecele* (sau *cîinele*) *cu pisica* = a se certa tot timpul, a nu se putea suferi. ✦ Blana animalului de mai sus, folosită pentru îmbrăcăminte. ✦ (În expr.) *Pisică sălbatică* = animal de pradă înrudit cu pisica, dar mai mare decît aceasta, cu blana roșcată-cenușie cu dungi negre (*Felis silvestris*). II. 1. Dispozitiv de agățare și de desprindere a berbecului din capătul cablului de ridicare de la sonetele cu cădere liberă. 2. Căruciorul unei mașini de ridicat. — Din **pis** + suf. *-ică*.

Pisică

Pisică sălbatică

PISICÉSC, -EÁSCĂ, *pisicești*, adj. (Rar) De pisică, privitor la pisică. — Din **pisică** + suf. *-esc*.

PISICÉȘTE adv. Ca pisica. — Din **pisică** + suf. *-ește*.

PISICÓS, -OÁSĂ, *pisicoși*, *-oase*, adj. (Rar) Cu apucături de pisică, asemănător cu pisica. — Din **pisică** + suf. *-os*.

PISICÚȚ, *pisicuți*, s. m. Diminutiv al lui *pisic*.

PISICÚȚĂ, *pisicuțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *pisică* (I). 2. (Rar) Mîțișor (2).

PISOCÉL, *pisocei*, s. m. (Reg.) Pisoi[3]. — Din **pisoi** + suf. *-cel*.

PISÓI[1], *pisoaie*, s. n. (Reg.) Pisălog[1]. — Din **pisa** + suf. *-oi*.

PISÓI[2], *pisoi*, s. m. Pui de pisică; (în special) cotoi. — Din pis[ică] + suf. *-oi*.

PISOIÁȘ, *pisoiași*, s. m. Diminutiv al lui *pisoi*[2].

PISOLÍT, *pisolite*, s. n. 1. Grăunte de calcar, de forma și de mărimea unui bob de mazăre, depus în apele termale care conțin bicarbonat de calciu. 2. Rocă de calcar compusă din pisolite (1) provenite din apele termale. — Fr. **pisolithe**.

PISOLÍTIC, -Ă, *pisolitici*, *-e*, adj. (Despre roci) Care este format din pisolite (1). — Fr. **pisolithique**.

PÍSTĂ, *piste*, s. f. 1. Fîșie de teren amenajată ca drum și rezervată unei circulații speciale. ✦ Fîșie de teren (circulară) amenajată pentru întreceri sau antrenamente sportive. 2. Teren amenajat pentru rularea avioanelor la decolare și la aterizare. ✦ (Rar) Loc rezervat pentru dans într-un local public. 3. Fig. Făgaș, curs; direcție. 4. (În expr.) *Pistă sonoră* = fîșie de la marginea peliculei cinematografice pe care este făcută înregistrarea sonoră. — Fr. **piste**.

Pistil[1] (1)

PISTÍL[1], *pistiluri*, s. n. 1. Organul femel reproducător al plantelor fanerogame, format din ovar, stil și stigmat. 2. Obiect de sticlă, de porțelan etc. cu care se freacă în mojar substanțe chimice sau farmaceutice. — Fr. **pistil** (lat. lit. **pistillus**).

PISTÍL[2], *pistiluri*, s. n. Pastă de fructe, uscată în formă de foaie groasă; (la pl.) diferite varietăți de astfel de paste. — Tc. **pestil**.

PISTOFÓN, *pistofoane*, s. n. Instrument de măsură pentru presiunea acustică. — Fr. **pistophone**.

PISTÓL[1], *pistoale*, s. n. 1. Armă de foc de dimensiuni mici, mînuită cu o singură mînă. *Cum e turcul și pistolul*, se spune despre două persoane apropiate care se potrivesc una cu alta (în rău). ✧ (Ieșit din uz) *Pistol-mitralieră* = armă automată, ușoară, mai scurtă decît pușca-mitralieră, cu bătaie mai mică și mai ușor de mînuit. *Pistol de semnalizare* sau *pistol-rachetă* = pistol pentru lansarea rachetelor de semnalizare luminoasă. ✧ Expr. (Rar) *Gol (ca un) pistol* sau *îmbrăcat pistol* = gol de tot, în pielea goală. 2. (În expr.) *Pistol de metalizare* = aparat pentru împroșcarea cu metal topit și pulverizat a pieselor care trebuie metalizate la suprafață. *Pistol de vopsit* (sau *pneumatic*) = aparat pentru împroșcarea unei vopsele (cu ajutorul aerului comprimat) pe o suprafață. *Pistol de nituit* = aparat folosit la nituire. *Pistol de sudură* = aparat de sudură. — Ngr. **pistoli** (< fr.).

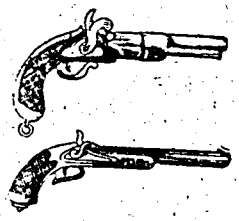

Pistoale

PISTÓL[2], *pistoli*, s. m. (Înv.) Monedă de aur (spaniolă, italiană, engleză). — Fr. **pistole**.

PISTOLÁȘ, *pistolași*, s. n. Diminutiv al lui *pistol*[1] (1).

PISTOLÉT[1] *pistolete*, s. n. Florar[2]. — Fr. **pistolet**.

PISTOLÉT[2], *pistolete*, s. n. Armă de foc individuală, destinată pentru lupta apropiată și funcționînd semiautomat. — Fr. **pistolet**.

PISTÓN, *pistoane*, s. n. Organ al unui sistem tehnic, în formă de cilindru înfundat la unul sau la ambele capete, care poate a ea o mișcare rectilinie alternativă într-un ocaș cilindric. — Fr. **piston**.

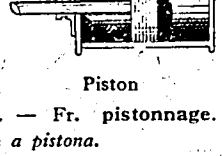

Piston

PISTONÁ, *pistonez*, vb. I. Tranz. A extrage țiței (dintr-o sondă) sau alt lichid cu ajutorul unui piston special. ✦ Fam. A stărui, a insista pe lîngă cineva pentru a obține ceva. — Fr. **pistonner**.

PISTONÁJ, *pistonaje*, s. n. Pistonare. — Fr. **pistonnage**.

PISTONÁRE, *pistonări*, s. f. Acțiunea de *a pistona*.

PISTÓRNIC, *pistornice*, s. n. Sigiliu de piatră sau de lemn cu care se imprimă pe prescuri semnul crucii și inițialele rituale. — Comp. sb. **pjesta** «ștampilă».

PISTOSEÁLĂ, *pistoseli*, s. f. (Înv.) Strivire, sfărîmare; *fig.* cheltuială, întreținere zilnică cu hrană. — Din **pistosi** + suf. *-eală*.

PISTOSÍ, *pistosesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A zdrobi, a strivi; *fig.* a cheltui.

PÍSTRĂ, *pistre*, s. f. (Reg.) Un fel de pînză groasă cu dungi colorate, întrebuințată la îmbrăcatul saltelelor. — Din **pistru**.

PÍSTRU, *pistri*, s. m. (Reg.) Berbec alb cu pete negre pe bot. — Slav (v. sl. **pistrŭ**).

PISTRÚI[1], *pistrui*, s. m. Pată mică, brună sau gălbuie, care se formează pe pielea unor oameni, mai ales la blonzi și la roșcați. ✦ Fig. Pată (neagră). — Din *pistrui*[2].

PISTRÚI[2],-IE, *pistrui, -ie*, adj. (Rar) Pistruiat. — Slav (v. al. *pistrŭ*).

PISTRUIÁT, -Ă, *pistruiați, -te*, adj. 1. Cu pistrui pe piele. 2. Pestriț, împestrițat. — Din *pistrui*[1] + suf. *-at*.

PIȘCÁ, *pișc*, vb. I. 1. Tranz. A ciupi (1). ✦ A apuca cu degetele coardele unor instrumente muzicale, ridicîndu-le puțin și dîndu-le drumul, pentru a le face să vibreze. 2. Tranz. A rupe sau a tăia cîte puțin din ceva. ✦ (Fam.) A se alege cu ceva. *Cine mișcă, tot pișcă* (CREANGĂ). ✦ (Fam.) A fura cîte puțin, pe nesimțite; a șterpeli. 3. Tranz. (Despre insecte) A înțepa, a mușca. ◇ Expr. *Ca (și) cum* (sau *cît) te-ar pișca un purice* = foarte puțin, aproape de loc. ✦ (Despre animale și păsări) A apuca cu dinții, cu ciocul, fără a răni. 4. Tranz. și intranz. (Despre vînt, frig etc.) A înțepa, a arde. *Gerul ne pișcă obrazul* (ȘTANCU). ✦ Tranz. (Despre brumă, ger etc.) A vătăma parțial frunzele sau fructele plantelor. 5. Tranz. și intranz. (Despre băuturi alcoolice, condimente sau mîncăruri condimentate) A provoca senzația de arsură; a usturа. 6. Tranz. (Glume) A lovi, a bate ușor pe cineva. ✦ Fig. A înțepa cu vorba; a șfichiui. 7. Refl. (Reg., despre lună și lumina ei) A începe să scadă, să descrească. *Cum s-a pișca lumina, cum se schimbă vremea* (SADOVEANU). — Lat. *piccicare.

PIȘCĂR, *pișcări*, s. m. (Iht.) Țipar.

PIȘCÁRE, *pișcări*, s. f. Acțiunea de *a pișca*.

PIȘCÁT s. n. (Rar) Acțiunea de *a (se) pișca*. ◇ Expr. (Reg.) *Pișcatul lunii* (sau *pișcat de lună, pișcatul luminii*) = fază a lunii în care aceasta începe să descrească.

PIȘCĂCIÓS, -OÁSĂ, *pișcăcioși, -oase*, adj. (Despre mîncăruri și băuturi) Care pișcă (5); iute, picant. — Din *pișca* + suf. *-(ă)cios*.

PÍȘCĂ-N-FLOARE s. f. (Ornit.) Grangur. — Din *pișca* + *în* + *floare*.

PIȘCĂTÓR, -OÁRE, *pișcători, -oare*, adj. (Rar) 1. Care pișcă (3), care înțeapă. ✦ Fig. Care conține o critică tăioasă; mușcător. 2. Pișcăcios; 3. Care șterpelește. — Din *pișca* + suf. *-(ă)tor*.

PIȘCĂTÚRĂ, *pișcături*, s. f. 1. Pișcare a pielii; ciupitură. ✦ Fig. Vorbă usturătoare; ironie. 2. Înțepătură, mușcătură de insectă. 3. Urmă rămasă în locul din care s-a scos o mică parte; (pop.) crestătură făcută la vîrful urechii animalelor domestice, ca semn distinctiv. 4. Bucățică sau cantitate mică; fărîmă. — Din *pișca* + suf. *-(ă)tură*.

PIȘCÓT, *pișcoturi*, s. n. Un fel de biscuit afînat, făcut din făină, ouă și zahăr. — Magh. *piskota* (< gr.).

PIȘCURÁ, *pișcurez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A pișca (1). — Din *pișca*.

PIȘICHÉR, *pișicheri*, s. m. (Fam.; adesea adjectival) Om șiret, priceput la șmecherii; sforar, șarlatan. — Tc. *peşekâr*.

PIȘICHERLÍC, *pișicherlîcuri*, s. n. (Rar) Șiretenie, șmecherie, șarlatanie. — Tc. *peşekarlik*.

PIȘLEÁG, *pișlege*, s. n. Cuiul care unește obezile roților de la car.

PIȘPĂÍ, *pișpăiesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A șopti la urechea cuiva pentru a cleveti; a face intrigi.

PÍȘTERIȚĂ, *pișterițe*, s. f. (Reg.) Coropișniță. — Din [co-ro]*pișteriță*.

PITÁC[1], *pitace*, s. n. (Înv. și arh.) 1. Decret de ridicare în rangul boieresc, diplomă de boierie. 2. Poruncă scrisă; ordonanță, dispoziție. ✦ (Ir.) Autorizație. 3. (Rar) Scrisoare, răvaș. — Sb. *pitak* (< gr.).

PITÁC[2], *pitaci*, s. m. 1. (Reg.) Ban, gologan, para. ✦ (Înv.) Monedă austriacă de aramă, care a circulat odinioară și la noi. 2. Compus: *pitacul-dracului* = ciupercă comestibilă cu piciorul scurt și gros, cu pălăria de culoare galbenă *(Discina venosa)*. — Bg. *petak*, rus *pjatak*.

PITAGORÉIC, -Ă, *pitagoreici, -e*, adj. Care aparține școlii sau doctrinei filozofice a lui Pitagora, privitor la Pitagora, la școala sau la doctrina lui, filozofică. — După fr. *pythagorique*.

PITAGORICIÁN, *pitagoricieni*, s. m. Elev sau adept al doctrinei filozofului grec Pitagora. [Pr.: *-ci -an*] — Fr. *pythagoricien*.

PITÁN, *pitane*, s. n. (Reg.) Pîine de calitate inferioară, făcută din făină de orz (amestecată cu făină de grîu) sau de secară. — Din *pită* + suf. *-an*.

PITÁR, *pitari*, s. m. 1. (Reg.) Brutar. 2. (În orînduirea feudală a țărilor românești) Boier însărcinat cu aprovizionarea curții domnești (și a oștirii) cu pîine. ◇ *Mare* (sau *vel*) *pitar* = boier de divan însărcinat cu supravegherea brutăriei domnești și care avea sub ordinele lui mai mulți pitari. — Din *pită* + suf. *-ar*.

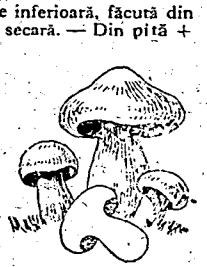

Pitărci

PITĂRCÁ, *pitărci*, s. f. (Reg.) Numele a două specii de ciuperci înrudite cu mînătarca, dintre care una este comestibilă *(Boletus scaber)* iar cealaltă otrăvitoare *(Boletus luridus)*. — Din *pită* + [mînă]*tarcă*.

PÍTĂ, *pite*, s. f. (Reg.) 1. Pîine. *Celui flămînd pita-i în gînd* (= fiecare se gîndește la ceea ce îl interesează personal, la ceea ce dorește). ◇ Compus: *pita-vacii* = ciupercă comestibilă, cu pălăria roșcată, cu carnea albă, care devine albastră în contact cu aerul *(Boletus bovinus)*. 2. Fig. Hrana necesară pentru trai; *p. ext.* slujbă, funcție. — Bg. *pita*.

PITĂRCÚȚĂ, *pitărcuțe*, s. f. Ciupercă comestibilă cu pălăria emisferică, roșie-cărămizie, cu piciorul gros și cu carnea albă *(Boletus versipellis)*. — Din *pitarcă* + suf. *-uță*.

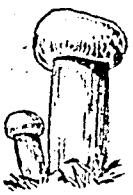

Pitărcuțe

PITĂREÁSĂ, *pitărese*, s. f. (Înv.) Soția pitarului (2). — Din *pitar* + suf. *-easă*.

PITĂRÍE, *pitării*, s. f. 1. (Reg.) Brutărie. 2. (Înv.) Dregătoria pitarului (2); rang de pitar (2). — Din *pitar* + suf. *-ie*.

PITCOÁCE, *pitcoci*, s. f. (Reg.) Epitet dat unei ființe mici, pitice. — Din *pit(i)c* + suf. *-oace*.

PITECANTRÓP, *pitecantropi*, s. m. Nume dat unuia dintre strămoșii omului, intermediar între maimuțele antropoide și omul primitiv. — Fr. *pithécanthrope* (< gr.).

PITÍ, *pitesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) ascunde (ghemuindu-se), a (se) pitula; *fig.* a (se) adăposti. — Din *pit- (comp. *pitic*).

PITÍC, -Ă, *pitici, -e*, adj., s. m. și f. I. Adj. (Despre oameni și animale) De statură foarte mică, scund; (despre plante) chircit, pipernicit, nedezvoltat; (despre obiecte) de dimensiuni reduse. ✦ (Despre unele plante și animale) Aparținînd unor specii care rămîn totdeauna mici. II. S. m. și f. 1. Individ de statură mult inferioară celei mijlocii; *fig.* om mic, neînsemnat. 2. Persoană care face parte dintr-un neam de oameni mici de statură, care trăiesc în centrul Africii; pigmeu. 3. (În basme) Personaj fantastic de statură mică, caracterizat prin vioiciune și istețime. — Din *pit- (comp. *piti, pitula*) + suf. *-ic*.

Pitecantrop (reconstituit)

PITICÉNIE, *piticenii*, s. f. (Rar) Ființă nedezvoltată, stîrpitură. — Din *pitic* + suf. *-enie*.

PITICÍ, *piticesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Rar) A (se) micșora, a (se)închirci. — Din *pitic*.

PITICÍRE, *piticiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) pitici*.

PITINÉT s. n. (Înv.) Țesătură fină și ușoară; voal. — Fr. *petinet* (< engl.).

PITIRIÁZĂ, *pitiriaze*, s. f. (Med.) Pecingine (1). [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. *pityriasis*.

PITÍȘ adv. Tiptil; pe furiș, pe ascuns. — Din *piti* + suf. *-iș*.

PITIȘOÁRĂ, *pitișoare*, s. f. (Rar) Pituță. — Din *pită* + suf. *-iș-oară*.

PITÍT, -Ă, *pitiți, -te*, adj. Ascuns; *fig* adăpostit. — V. *piti*.

PITLIGEÁN s. m. Rodiu[2].

PITOÁȘCĂ, *pitoaște*, s. f. (Reg.) Specie de ciupercă comestibilă, înrudită cu mînătarca *(Boletus granulatus)*. — Din *pită* + suf. *-oască*.

Pitoaște

PITÓI, *pitoaie*, s. n. (Reg.) Augmentativ al lui *pită*.

PITÓN, *pitoni*, s. m. Șarpe mare neveninos (asemănător cu boa), care trăiește în regiunile tropicale *(Python)*. — Fr. *python*.

PITORESC, -EÁSCĂ, *pitorești*, adj. Care, prin așezare, aspect, formă, colorit este potrivit pentru a deveni subiectul unei picturi; *p. ext.* care impresionează, care încîntă ochiul prin bogăția coloritului, varietatea formelor etc. ✦ (Despre stil și limbă) Variat, colorat, expresiv. — Fr. *pittoresque* (< it.).

Piton

PITPALÁC, *pitpalaci*, s. m. Prepeliță. ✦ (Cu valoare de interjecție) Cuvînt care imită strigătul prepeliței. — Onomatopee.

PITPALÁCĂ, *pitpalace*, s. f. 1. Femeiușca pitpalacului. 2. Fig. Femeie flecară. [Var.: *pitpălácă* s. f.] — Din *pitpalac*.

PITPĂLÁCĂ s. f. v. pitpalacă.

PITRÓC, *pitrocuri*, s. n. 1. Numele a două varietăți de pește: a) pește de rîu, negricios și gros, care trăiește în mîlul de la fundul apei *(Gobio uranoscopus)*; b) pește care trăiește în apele rîurilor limpezi *(Gobio kessleri)*. 2. Nume generic dat peștilor mici de rîu.

PITROCÍ vb. IV. v. pritoci.

PITRÚCĂ, *pitruci*, s. f. Partea de jos, baza sau talpa sucalei.

PITULÁ, *pitulez*, vb. I. Refl. și tranz. (Pop.) A (se) piti. [Var.: *pitulí* vb. IV]

PITULÁT, -Ă, *pitulați, -te*, adj. 1. Pitit. 2. Fig. Tăinuit, secret. — V. *pitula*

PITULÍ vb. IV. v. pitula.

Pitulice

PITULÍCE, *pitulici*, s. f. Pasăre mică, cu penele brune-ruginii pe spate și cenușii-albicioase pe pîntece *(Troglodytes troglodytes)*. — Din *pitula* + suf. *-ice*.

PITULÍŞ adv. Pitiş. — Din *pitula* + suf. *-iş*.

PITÚŞCĂ, *pituşti*, s. f. Piinişoară. — Din *pită* + suf. *-uşcă*.

PITUŢĂ, *pituţe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *pită* (1).

PIŢÁN, *piţani*, s. m. (Reg.) Pui de găină, bun de friptură. — Din **plţ* (< magh. *piczi*) + suf. *-an*.

PIŢĂRÁU, *piţărăi*, s. m. (Reg.) 1. Copil care umblă cu colindul în ajunul crăciunului; colindător. 2. Colac, cozonac sau covrig care se dă colindătorilor; colindeţ. 3. Băţ de colindător făcut dintr-o creangă de alun, descojită şi înflorată. — Comp. magh. *pityergő*.

PIŢIGÁ, *piţig*, vb. I. Tranz. (Reg.) A pişca, a ciupi. — Comp. it. *pizzicare*.

PIŢIGÁI vb. IV. v. **piţigăia**.

PIŢIGĂIÁ, *piţigăiez*, vb. I. Tranz. A-şi subţia, a-şi ascuţi vocea. ✦ Refl. A vorbi cu glas subţire, ascuţit. [Var.: **piţigăí** vb. IV] — Din *piţiga*.

PIŢIGĂIÁLĂ, *piţigăieli*, s. f. Faptul de *a (se) piţigăia*.

PIŢIGĂIÁT, -Ă, *piţigăiaţi, -te*, adj. 1. (Despre voce sau despre sunete) Subţire, ascuţit; strident. 2. (Rar, despre oameni şi animale) Slab, plăpînd, firav. — V. *piţigăia*.

PIŢIGÓI, *piţigoi*, s. m. Pasăre mică şi vioaie, cu pene măslinii-verzui pe spate şi galbene pe pîntece *(Parus major)*. ✧ Compuse: *piţigoi-moţat* = specie de piţigoi cu moţ şi cu pene negricioase pe ceafă *(Parus cristatus)*; *piţigoi-de-stol* = pasăre cu capul mic şi cu coada mai lungă decît trupul *(Aegithalos caudatus)*. [Var.: (reg.) **ţiţigói** s. m.] — Din *piţiga* + suf. *-oi*.

Piţigoi

PIŢIGÚŞ, *piţiguşi*, s. m. Piţigoi. — Din *piţig*[*oi*] + suf. *-uş*.

PIŢINGĂU s. m. (Entom.) Păuniţă (2).

PIŢÚLĂ, *piţule*, s. f. (Reg.) Monedă austro-ungară de zece creiţari, care a circulat (pînă în 1918) în Transilvania şi în Bucovina. ✦ (Fam.) Ban de valoare mică; gologan, para. — Magh. **picula**.

PIU interj. Cuvînt care imită piuitul puilor de pasăre. — Onomatopee.

PIUÁ, *piuez*, vb. I. Tranz. A da o ţesătură de lînă la o piuă (1). [Pr.: *pi-ua*] — Din **piuă**.

PIUÁR, *piuari*, s. m. Muncitor care lucrează la o piuă (1). [Pr.: *pi-uar*] — Din **piuă** + suf. *-ar*.

PIUÁRE s. f. Acţiunea de *a piua*. [Pr.: *pi-ua-*]

PÍUĂ, *pive*, s. f. 1. Maşină folosită pentru împîslirea într-un mediu cald şi umed a ţesăturilor de lînă, prin frecarea şi presarea lor între doi cilindri rotitori şi prin lovirea lor cu ciocane de lemn. 2. Vas de lemn, de metal sau de piatră cu pereţii şi cu fundul gros, în care se pisează diverse substanţe solide. ✧ Expr. *A se pune piuă* = a se apleca, a se ghemui pentru a servi ca treaptă cuiva care vrea să ajungă la un loc înalt sau pentru a lua pe cineva în circă. ✦ Parte a ţeampului în care se zdrobeşte un minereu. 3. Scobitură în piesa unei instalaţii, care serveşte la fixarea sau la rotirea altei piese din instalaţia respectivă. 4. Tun primitiv care se încărca pe la gura ţevii; treasc. [Pl. şi: *piue*. — Var.: **pivă** s. f.] — Lat. **pilla*.

Piuă (2)

PIUÍ, pers. 3 *piuie*, vb. IV. Intranz. (Despre puii păsărilor) A scoate piuituri. ✦ (Despre un corp care străbate aerul cu viteză) A şuiera, a ţiui. [Pr.: *pi-u-i*] — Din **piu**.

PIUÍT s. n. Faptul de *a piui*; piuitură. ✧ Expr. *A-i pieri* (cuiva) *piuitul* = a-i pieri cuiva pofta de vorbă; a-şi pierde curajul (de uimire, de spaimă etc.). *A lua* (cuiva) *piuitul* = a reduce (pe cineva) la tăcere; (rar) a ucide (pe cineva). [Pr.: *pi-u-i*]

PIUITÓR, -OÁRE, *piuitori, -oare*, adj. (Despre cîntecul păsărilor) Subţire, piţigăiat; scurt şi ascuţit. ✦ (Despre puii păsărilor) Care piuie. [Pr.: *pi-u-i-*] — Din **piui** + suf. *-(i)tor*.

PIUITÚRĂ, *piuituri*, s. f. Strigăt caracteristic scos de puii de pasăre. ✦ Fig. Sunet subţire, ascuţit. [Pr.: *pi-u-i-*] — Din **piui** + suf. *-(i)tură*.

PIULIŢĂ, *piuliţe*, s. f. 1. Vas de metal, de lemn etc. întrebuinţat în gospodărie, în laborator etc., în care se pisează cu pisălogul diverse substanţe. 2. Piesă de metal, care are o gaură cu filet şi care se poate înşuruba pe o tijă cu un filet corespunzător. ✧ Compus: *piuliţă-fluture* = piuliţă cu două aripioare care poate fi strînsă şi desfăcută cu mîna. [Pr.: *pi-u-*] — Din **piuă** + suf. *-ul-iţă*.

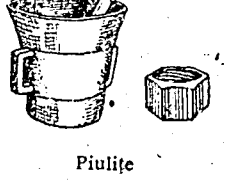

Piuliţe

PIUNÉZĂ, *piuneze*, s. f. Cui cu capul rotund şi plat şi cu vîrful scurt, folosit la fixarea unei hîrtii (desene, planuri etc.) pe perete sau în lemn. [Pr.: *piu-*. — Var.: **pionéză** s. f.] — Fr. **punaise**.

PÍVĂ s. f. v. **piuă**.

PIVNICĚR, *pivniceri*, s. m. Persoană care are sub supravegherea sa o pivniţă de vinuri, chelar; (în orînduirea feudală a ţărilor româneşti) dregător care avea în grijă viile şi pivniţele domneşti. — Din **pivniţă** + suf. *-ar*.

PIVNICERÎT s. n. (Înv.) Dare care se plătea în ţările româneşti, în epoca feudală, de către producătorii de vinuri. — Din **pivnicer** + suf. *-ît*.

PIVNICIOÁRĂ, *pivnicioare*, s. f. Diminutiv al lui *pivniţă*.

PÍVNIŢĂ, *pivniţe*, s. f. Încăpere sau grup de încăperi zidite de obicei dedesubtul unei clădiri, destinate păstrării unor materiale (lemne, cărbuni etc.) sau unor produse alimentare; beci. [Var.: **pímniţă** s. f.] — Slav (v. sl. *pivnica*).

PIVÓT, *pivoturi*, s. n. 1. Capătul cilindric, tronconic sau conic pe care se sprijină, într-un palier, axul unui sistem tehnic, cînd este mişcat în direcţie longitudinală. ✦ Axul de legătură dintre osia şi fuzeta roţii directoare a unui autovehicul. 2. Rădăcină principală, îngroşată, a unor plante ca morcovul, sfecla etc. — Fr. **pivot**.

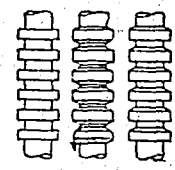

Pivoturi

PIVOTÁ, *pivotez*, vb. I. Intranz. (Despre două corpuri în contact) A se roti în jurul unui ax perpendicular pe un plan tangent, comun celor două corpuri în punctul de contact. — Fr. **pivoter**.

PIVOTÁNT, -Ă, *pivotanţi, -te*, adj. 1. Care poate pivota. 2. (Despre rădăcinile unor plante) Puternic dezvoltat şi adînc înfipt în pămînt; fără ramificaţii. — Fr. **pivotant**.

PIVOTÁRE, *pivotări*, s. f. Acţiunea de *a pivota* şi rezultatul ei.

PIZMÁŞ, -Ă, *pizmaşi, -e*, adj. Răutăcios, invidios; *p. ext.* plin de ură, dușmănos, vrăjmaş. — Din **pizmă** + suf. *-aş*.

PÍZMĂ s. f. Ciudă; invidie; *p. ext.* ură, dușmănie. ✧ Expr. (Rar) *A se pune în pizmă cu cineva* = a ajunge la ceartă cu cineva. — Slav (v. sl. *pizma* <gr.).

PIZMĂTÁREŢ, -Ă, *pizmătareţi, -e*, adj. (Înv. şi arh.) Pizmaş. — Din **pizmă** + suf. *-ăt-areţ* (după ngr. *pismătaris*).

PIZMĂTÁRNIC, *pizmătarnici*, s. m. (Înv.) Om pizmaş. — Din **pizmătar**[*eţ*] + suf. *-nic*.

PIZMUÍ, *pizmuiesc*, vb. IV. Tranz. A avea pizmă, a invidia pe cineva; *p. ext.* a dușmăni, a urî pe cineva. — Din **pizmă**.

PIZMUÍRE, *pizmuiri*, s. f. Faptul de *a pizmui*; pizmă, invidie.

PIZMUÍT, -Ă, *pizmuiţi, -te*, adj. Invidiat; *p. ext.* dușmănit, urît. — V. *pizmui*.

PIZMUITÓR, -OÁRE, *pizmuitori, -oare*, adj. (Înv.) Pizmaş. — Din **pizmui** + suf. *-(i)tor*.

PIZZICÁTO s. n. Mod de a cînta dintr-un instrument muzical cu coarde, prin ciupirea acestora, fără folosirea arcuşului; fragment, bucată muzicală (compusă pentru a fi) executată în acest fel. [Pr.: *pi-ţi-ca-to*] — It. **pizzicato**.

PÎC interj. Cuvînt care redă: a) sunetul exploziv surd produs de fumători cînd trag fumul din lulea sau din ţigară; b) sunetul produs de o lovitură dată cu un corp tare; pac, poc; c) sunetul produs de un fir de aţă sau de sfoară, de o coardă etc., cînd se rupe. — Onomatopee.

PÎCÁI vb. IV. v. **pîcîi**.

PÎCÎI, *pîcii*, vb. IV. Intranz. (Reg.) 1. A fuma, a trage din lulea producînd un sunet caracteristic; a pufăi. 2. (Despre flacăra lămpii de petrol) A pîlpîi cu zgomot. [Var.: (reg.) **pîcăi** vb. IV] — Din **pîc**.

PÎCLĂ, *pîcle*, s. f. 1. Ceaţă slabă, negură uşoară. 2. Văl atmosferic albăstrui sau galben-cenuşiu, care micşorează claritatea atmosferei la orizont şi care este provocat de refracţia inegală a luminii în straturile de aer de temperaturi diferite, încălzite de suprafaţa solului. ✦ Fig. Strat des, pînză de fum, de ploaie etc. 3. Atmosferă înnăbuşitoare, zăpuşeală (pe timp noros). 4. Vulcan mic din care erup gaze, ape sărate, uneori şi petrol; pufnă. — Slav (v. sl. *pîclŭ*).

PÎCLÍŞ adv. (Reg.) Posomorît. — Din **pîclă** + suf. *-iş*.

PÎCLIŞÍT, -Ă, *pîclişiţi, -te*, adj. (Reg.) Posomorît, morocănos, uricios. — Din **pîcliş** + suf. *-ît*.

PÎCLÓS, -OÁSĂ, *pîcloşi, -oase*, adj. Plin de pîclă (1), neguros, ceţos. — Din **pîclă** + suf. *-os*.

PÎINE, *pîini*, s. f. 1. Aliment de bază al omului, preparat dintr-un aluat de făină (de grîu, de secară etc.), frămîntat cu apă, dospit şi copt în cuptor; (reg.) pită. ✧ Expr. *A mînca pîine şi sare (pe un* sau *dintr-un taler) cu cineva* = a trăi împreună cu cineva, a împărţi cu cineva binele şi răul. *A ieşi înaintea* (cuiva) sau *a întîmpina* (pe cineva) *cu pîine şi sare* = a întîmpina (pe cineva) cu deosebită cinste. *A avea* (sau *a ţine, a fi cu) pîinea şi cuţitul în mînă* = a avea la îndemînă toată puterea, toate mijloacele. *Bun ca pîinea (cea) bună* (sau *caldă)* = foarte bun. *Se caută* (sau *se vinde) ca pîinea (cea) caldă*, se spune despre o marfă care este foarte căutată, care se vinde foarte repede. ✦ Aluat de pîine încă necopt. 2. Hrană necesară pentru trai; existenţă (2). ✧ Expr. *O bucată de pîine* sau *pîinea cea de toate zilele* = minimum de existenţă, resurse modeste de trai. *A lua* (cuiva) *pîinea de la gură* = a distruge (cuiva) toate posibilităţile de existenţă. ✦ Fig. Agoniseală. 3. (Reg.) Cereale, recoltă de cereale, holdă; bucate. ✧ *Pîine albă* = grîu, orzoaică. ✦ Grăunţe de cereale (mai ales de grîu). 4. Fig. (În trecut) Slujbă, funcţie, post. ✧ Expr. (În trecut) *A pune* (sau *a băga) în pîine* (pe cineva) = a da o funcţie, o slujbă (cuiva). *A fi în pîine* (sau *a mînca o pîine)* = a avea o slujbă. *A scoate* (sau *a da afară) din pîine* = a da pe cineva afară din serviciu. [Pr.: (reg.) *pîne*] — Lat. **panis**.

PĬINICĂ, *pîinici*, s. f. Pîinişoară. [Pr.: (reg.) *pinică*] — Din **pîine** + suf. *-ică*.

PIINIȘOARĂ, *plinișoare*, s. f. 1. Diminutiv a lui *pline*; pline mică, chiflă. 2. Ciupercă comestibilă, de culoare roșie-violacee, care crește în pădurile de stejar și de fag *(Russula lepida)*. [Pr. (reg.) *plinișoadră*]

PIINIȚĂ, *plinițe*, s. f. Piinișoară. [Pr.: (reg.) *plmiță*] — Din pline + suf. *-iță*.

PÎLC, *pîlcuri*, s. n. 1. Grup mic și neorganizat de oameni, de păsări, de animale, (rar) de plante sau de alte lucruri. ◇ Loc. adv. *În pîlcuri* (mai rar *în pîlc*) sau *pîlcuri-pîlcuri* = în grup. *În fața circiumii, pe prispă și în uliță, pîlcuri-pîlcuri de oameni închinau* (REBREANU). 2. (Înv.) Unitate militară formată dintr-un anumit număr de ostași; stol, ceată. — Slav (v. sl. plŭkŭ).

PÎLCUÍ, *pîlcuiesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se aduna grămadă, în pîlcuri, a se stringe laolaltă. — Din pîlc.

PÎLCULÉȚ, *pîlculețe*, s. n. Pîlcușor. — Din pîlc + suf. *-ul-eț*.

PÎLCUȘÓR, *pîlcușoare*, s. n. Diminutiv al lui *pîlc*.

PÎLNIE, *pîlnii*, s. f. 1. Obiect de metal, de sticlă, de porțelan etc., de obicei în formă de con gol în interior, terminat în partea de jos printr-un tub și care se folosește la turnarea lichidelor în vase cu gura strîmtă. ◇ Expr. *A-și face palmele pîlnie (la gură* sau *la ureche)* = a-și așeza mîinile ca o pîlnie în dreptul gurii sau al urechii, pentru a fi auzit sau a auzi mai bine. 2. Nume dat unor obiecte în formă de pîlnie (1), care amplifică sunetele. ◇ *Pîlnia telefonului* = receptor telefonic. 3. Rezervor, încăpere sau locaș, mai larg în partea de sus decît în cea de jos, amenajat pe un sistem tehnic pentru a înlesni introducerea sau evacuarea unui material. 4. Depresiune de teren, în formă conică, în terenuri solubile. ✦ Groapă făcută în pămînt de un obuz sau de o bombă. 5. Locul unde se adună buștenii, înainte de a fi coborîți pe jilip.

PÎLNIOÁRĂ, *pîlnioare*, s. f. Diminutiv al lui *pîlnie*.

PÎLPĂRĂ s. f. v. pîrpără.

PÎLPÎI, pers. 3 *pîlpîie*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre flăcări) A crește și a descrește în cursul arderii, a se mișca, a tremura producînd un pocnet ușor, caracteristic flăcărilor; (despre foc) a arde cu o flacără tremurătoare. 2. (Despre păsări) A mișca lin din aripi, producînd un zgomot ușor, caracteristic; a fîlfîi. — Onomatopee.

PÎLPÎIÁLĂ, *pîlpîieli*, s. f. Pîlpîire (1). — Din pîlpîi + suf. *-eală*.

PÎLPÎIRE, *pîlpîiri*, s. f. 1. Acțiunea de *a pîlpîi* și rezultatul ei; mișcarea tremurată a focului, a flăcărilor, a luminii. 2. Fîlfîire.

PÎLPÎÍT s. n. Pîlpîire. — V. *pîlpîi*.

PÎLPÎITÓR, -OÁRE, *pîlpîitori, -oare*, adj. Care pîlpîie; tremurător. — Din pîlpîi + suf. *-(i)tor*.

PÎLPÎITÚRĂ, *pîlpîituri*, s. f. Pîlpîire. — Din pîlpîi + suf. *-(i)tură*.

PÎN prep. v. prin.

PÎNĂ[1] conj. I. (Introduce propoziții circumstanțiale de timp) 1. (Stabilește un raport de posterioritate, precizînd limita pînă la care se îndeplinește acțiunea din regentă) *Greu le-a fost pîn' și-au făcut rost de coase* (CAMILAR). 2. (Urmat de o negație; stabilește un raport de anterioritate) Mai înainte ca..., mai înainte de... *Ba eu nu m-oi mărita Pînă nu te-i însura* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ (În locuțiuni, urmat de o negație) *Pînă cînd. Pînă ce*. 3. Atîta timp cît, cîtă vreme, cît. *Ia mai dă-te oleacă pe jos, pînă se mai vede* (CREANGĂ). ◇ (În locuțiuni) *Pînă cînd. Pînă ce*. II. (Introduce propoziții circumstanțiale de loc; arată limita, hotarul în spațiu) *Peste fluviu, drept în fața pădurii, se aflau șapte cazemate, șapte coline rotunde, pînă unde nimeni nu ajunsese* (CAMILAR). — Lat. paene-ad.

PÎNĂ[2] prep. (Împreună cu adverbe și prepoziții formează adverbe compuse, locuțiuni, prepoziții) I. (Introduce un complement circumstanțial de timp) *Pînă mîini dimineață să gătești fuioarele aceste de tors* (CREANGĂ). ◇ (În prepoziții compuse) *Pînă la. Pînă în*. (Corelativ) *Torcea, torcea, fus după fus, Din zori și pînă-n seară* (IOSIF). ◇ Loc. conj. *Pînă cînd. Pînă ce*. ◇ Loc. adv. *Pînă la urmă* = în cele din urmă. *Pînă (la) una-alta* = pentru moment, deocamdată. *Pînă în zori* = înainte de revărsatul zorilor. II. (Introduce un complement circumstanțial de mod) (În prepoziții compuse) *Un fel de milă de el însuși umplea, pînă la lacrimi, sufletul lui Manolaș* (GALACTION). ◇ (În locuțiuni) *Pînă acolo* = în așa măsură, în așa grad. (Reg.) *Pînă pe-acolo* = în atît de mare grad, încît se întrece măsura. *Nu ți-oi mai cere vreun lucru mare pînă pe-acolo* (CREANGĂ). *Pînă și* = chiar și. *Pînă și privirea crîncenă a învățătorului se îmblînzise* (SADOVEANU). III. (Introduce un complement circumstanțial de loc; urmat de adverbe) *De-acum tot pe apă merg pînă acasă* (SADOVEANU). ◇ Loc. adv. *De colo pînă colo* = din loc în loc, în multe locuri. *De sus pînă jos* sau *de jos pînă sus* = în întregime, tot. *Începe el a o măsura cu ochii de sus pînă jos și de jos pînă sus* (CREANGĂ). ◇ (În prepoziții compuse) *Pînă'la. Pînă în*. (Corelativ) *Așa-i de-ntuneric afară! Din cer un iad pînă-n pămînt* (COȘBUC). ◇ Expr. *Pînă prin dreptul... Pînă dincolo* (sau *dincoace) de...* — Lat. paene-ad.

PÎNDÁCI, -E, *pîndaci, -e*, adj. (Rar) Care stă la pîndă; care este înclinat să iscodească. — Din pîndă + suf. *-aci*.

PÎNDÁR, *pîndari*, s. m. 1. Persoană care păzește o pădure, o vie, o holdă etc.; paznic, (reg.) jitar. ✦ Militar din artileria antiaeriană, însărcinat cu supravegherea spațiului aerian. — Slav (v. sl. pondarĭ).

PÎNDÁȘ, *pîndași*, s. m. Persoană care stă la pîndă pentru a prinde ceva. — Din pîndă + suf. *-aș*.

PÎNDĂ, *pînde*, s. f. Faptul de a pîndi. ✦ Loc ascuns de unde se pîndește. — Postverbal al lui pîndi.

PÎNDĂRAȘ, *pîndărași*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *pîndar*.

PÎNDĂRÍ, *pîndăresc*, vb. IV. Tranz. A face serviciul de pîndar; a păzi; *p. ext.* a pîndi. — Din pîndar.

PÎNDĂRÎT, *pîndărituri*, s. n. Faptul de *a pîndări;* ocupația pîndarului. ✦ Plata cuvenită pîndarului.

PÎNDÉȘ, -Ă, *pîndeși, -e*, adj. (Rar) Care pîndește, pîndaci. — Din pînd[ar] + suf. *-eș*.

PÎNDÍ, *pîndesc*, vb. IV. I. Tranz. și intranz. A observa cu atenție (dintr-un loc ascuns), a spiona cu scopul de a prinde ceva de a ataca. ◇ Expr. *A pîndi cu urechea* = a fi atent la un sunet, la un zgomot, a trage cu urechea la... ✦ Tranz. A aștepta prilejul de a pune mîna pe ceva, de a acapara, de a răpi. 2. Tranz. A studia sau a urmări gesturile, manifestările, acțiunile cuiva, pentru a-i ghici gîndurile. 3. Tranz. și intranz. A aștepta (cu nerăbdare, cu atenția încordată). ◇ Expr. (Tranz.) *A pîndi vreme cu prilej* = a aștepta ocazia potrivită. — Slav (v. sl. ponditi).

PÎNDÍȘ adv. Ca la pîndă, încet și fără zgomot; pe ascuns, (pe) furiș. — Din pîndă + suf. *-iș*.

PÎNDÎT s. n. Faptul de *a pîndi;* pîndă.

PÎNDITÓR, -OÁRE, *pînditori, -oare*, adj. Care pîndește, care iscodește. — Din pîndi + suf. *-(i)tor*.

PÎNGĂRÍ, *pîngăresc*, vb. IV. Tranz. 1. A profana, a necinsti, a păta. 2. A mînji, a murdări. — Din păgîn.

PÎNGĂRÍRE, *pîngăriri*, s. f. Faptul de *a pîngări;* profanare, necinstire.

PÎNGĂRÍT, -Ă, *pîngăriți, -te*, adj. 1. Care a fost dezonorat, care a fost necinstit. 2. Ticălos, nemernic. — V. *pîngări*.

PÎNGĂRITÓR, -OÁRE, *pîngăritori, -oare*, adj. Care pîngărește; profanator, defăimător. — Din pîngări + suf. *-(i)tor*.

PÎNTEC s. n. v. pîntece.

PÎNTECĂRE s. f. (Reg.) Pîntecăraie. — Din pîntece.

PÎNTECĂRAIE s. f. (Reg.) Indispoziție caracterizată prin dureri de intestine și scaune dese. — Din pîntec + suf. *-ăraie*.

PÎNTECĂRÍE s. f. (Reg.) Pîntecăraie. — Din pîntec + suf. *-ărie*.

PÎNTECE, (rar) *pîntece*, s. n. 1. Partea de sub piept a corpului la om și la animale, în care se află stomacul, intestinele, organele de reproducere etc.; burtă, abdomen. ◇ Expr. *A-i face* (cuiva) *pîntecele cobză* (sau *coastele pîntece)* = a bate (pe cineva) foarte tare. *A fi cu pîntecele la gură* = a fi însărcinată, a avea o sarcină înaintată. 2. Stomac. ◇ Loc. adv. *Cu pîntecele lipit de coaste* = foarte flămînd, înfometat. ◇ Expr. *Ai să faci broaște în pîntece*, se spune în glumă celui care bea multă apă. *A se închina pîntecelui* = a fi peste măsură de lacom, a trăi numai pentru mîncare. 3. Organul femeii în care se dezvoltă fetusul; uter. ◇ Expr. *A lua* (sau *a avea, a purta) în pîntece* = a rămîne sau a fi însărcinată. *A trăi* (sau *a fi, a se simți) ca în pîntecele maicii sale* = a trăi bine și în belșug, a se simți foarte bine și în siguranță. 4. Fig. Partea dinăuntru a unui lucru; interior, adîncime. 5. Fig. Partea bombată, ieșită în afară, a unor obiecte (vase, vehicule etc.). [Var.: pîntec s. n.] — Lat. pantex, -ticis.

PÎNTECÉL, *pîntecele*, s. n. Diminutiv al lui *pîntece*.

PÎNTECÓS, -OÁSĂ, *pîntecoși, -oase*, adj. 1. Cu pîntecele mare, proeminent; burtos. 2. (Despre obiecte) Umflat, bombat. — Lat. panticosus.

PÎNTECÚȚ, *pîntecuțe*, s. n. Pîntecel. — Din pîntec + suf. *-uț*.

PÎNTRE prep. v. printre.

PÎNZÁR, *pînzari*, s. m. (Înv.) Țesător sau negustor de pînzeturi. — Din pînză + suf. *-ar*.

PÎNZÁT, -Ă, *pînzeți, -te*, adj. (Despre hîrtie) Fabricat cu un amestec de fibre textile, pentru a avea rezistență. — Din pînză + suf. *-at*.

PÎNZĂ, *pînze*, s. f. I. 1. Țesătură făcută din fire de bumbac, de in, de cînepă etc., din care se confecționează albituri, cearșafuri etc. ◇ *Pînză de casă* = pînză țesută la război manual; pînză țărănească. ◇ Expr. *Pînă în pînzele albe* = pînă la capăt; pînă la ultima limită; necruțător. *A zări ca printr-o pînză* = a nu vedea limpede, a desluși cu greu; a vedea ca prin sită. *Ține-te, pînză, să nu te rupi* = ține-te bine, fii curajos. *A curge pînză* = a curge neîntrerupt, ca o masă continuă. *A țese pînzele* = a face intrigi. *A (i se) încurca* (cuiva) *pînza* = a (i se) strica (cuiva) planul, a (se) complica lucrurile. ✦ Unealtă de pescuit, rețea din ață subțire cu ochiuri dese; plasă deasă. ✦ Fig. Șir, rînd de oameni. *Pînză de trăgători.* ◇ Expr. (Înv.) *Pînză de oaste* = corp de oaste, grup de ostași. ✦ Fig. Șuviță, fascicul. 2. Bucată de pînză (1), avînd diferite întrebuințări: a) țesătură cu care se acoperă fața sau trupul mortului; giulgiu; b) (la pl.) bucată mare de țesătură rezistentă care se fixează de vergelele catargelor unui vas și care, împinsă de vînt, face să înainteze vasul; velă; c) bucată de țesătură deasă, fixată pe un cadru, pe care se pictează; *p. ext.* tablou pictat; d) (în expr.) *pînză de cort* = foaie de cort. 3. Țesătură pe care o face păianjenul. 4. Țesătură sau împletitură specială, din fire textile sau metalice, folosită în industrie, în laboratoare etc. ◇ *Pînză de calc* = pînză subțire și transparentă pe care se desenează planuri. II. Lama sau tăișul de metal al unor

instrumente. III. Corp sau strat de grosime aproximativ constantă și foarte mică în raport cu celelalte dimensiuni. ◇ *Pînză de apă* = strat de apă provenit din apa de infiltrație.

PÎNZĂRIE s. f. 1. Cantitate mare de pînză sau de articole confecționate din pînză; pînzeturi. 2. (Rar) Magazin în care se vinde pînză. — Din pînză + suf. *-ărie.*

PÎNZĂTÚRĂ, *-pînzături,* s. f. Pînză sau bucată de pînză; ștergar, șervet. ✦ (Reg.) Broboadă, basma, maramă. ✦ (Înv.) Draperie. — Din pînză + suf. *-dtură.*

PÎNZÉTURI s. n. pl. 1. Diferite feluri de pînză. 2. Obiecte confecționate din pînză; albituri, rufărie.— Din **pînzet** *(<pînză* + suf. *-et).*

PÎNZÍCĂ s. f. Pînză subțire (de calitate inferioară). — Din pînză + suf. *-ică.*

PÎNZÍȘ[1] s. n. Ceea ce seamănă cu o pînză; văl. — Din **pînză** + suf. *-iș.*

PÎNZÍȘ[2], *-Ă, pînzîși, -e,* adj. (Reg.; despre ploaie) Care cade ca o pînză deasă peste o mare întindere de pămînt. — Din **pînză** + suf. *-iș.*

PÎNZIȘOÁRĂ, *pînzișoare,* s. f. Diminutiv al lui *pînză.*

PÎNZÚCĂ s. f. (Rar) Pînzișoară. — Din **pînză** + suf. *-ucă.*

PÎNZUÍ, *pînzuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Rar) A acoperi cu un giulgiu fața sau trupul unui mort. 2. A prinde pînza pe catarg, a întinde vîntrelele. — Din **pînză.**

PÎNZÚȚĂ, *pînzuțe,* s. f. (Rar) Pînzișoară.— Din **pînză** + suf. *-uță.*

PÎPÓR, *pîpoare,* s. n. (Înv.) Parte de moșie.

PÎR[1] interj. (Adesea cu «r» prelungit) Cuvînt care imită zgomotul sau trosnetul produs de un corp care se rupe sau se despică. — Onomatopee.

PÎR[2] s. m. (Reg.) Cel care pîrăște; pîrîș, reclamant. — Postverbal al lui **pîri.**

PÎRÁ, *pîre,* s. f. 1. Plîngere contra cuiva, acuzare, denunț. 2. (Înv.) Proces, judecată. [Pl. și: *pîri*] — Postverbal al lui **pîri.**

PÎRÁI vb. IV. v. **pîrîi.**

PÎRĂIÁȘ, *pîrăiașe,* s. n. Diminutiv al lui *pîrău.* [Var.: **pîrliáș** s. n.] — Din **pîraie** (pl. lui *pîrău)* + suf. *-aș.*

PÎRĂITOÁRE s. f. v. **pîrîitoare.**

PÎRĂU, *pîraie,* s. n. 1. Apă curgătoare mică, rîu mic. *Pînă nu ajungi la pîrău, să nu ridici poalele* (= nu te pripi). 2. Fig. Cantitate mare; șiroi. [Var.: **pîrîu, părău** s. n.] — Comp. alb. **përrua.**

PÎRĂUÁȘ, *pîrăuașe,* s. n. Pîrăiaș. [Var.: **pîrîuáș** s. n.] — Din **pîrău** + suf. *-aș.*

PÎRĂÚȚ, *pîrăuțe,* s. n. Pîrăiaș. [Var.: **pîrîúț, părăúț** s. n.] — Din **pîrău** + suf. *-uț.*

PÎRCĂLÁB, *pîrcălabi,* s. m. (Reg. înv.) 1. Dregător mai mare peste un ținut al Moldovei (cu atribuții de conducător al unei cetăți și de judecător). ✦ Comandant de cetate. 2. Comandant de cetate în evul mediu, mai tîrziu mai-marele unui sat, al unei comune; primar. ✦ Strîngător de biruri, perceptor. 3. Comandantul unei închisori; temnicer. [Var.: **părcăláb** s. m.] — Magh. **porkolább.**

PÎRCĂLĂBÍE, *pîrcălăbii,* s. f. 1. Funcția de pîrcălab. 2. Instituția pe care o conducea pîrcălabul; sediul instituției. — Din **pîrcălab** + suf. *-ie.*

PÎRDÁLNIC, -Ă, *pîrdalnici, -e,* adj. (Adesea substantivat) Afurisit, blestemat (fără nuanță depreciativă). ✦ (Substantivat, m. art.; eufemistic) Dracul, diavolul. ◇ Expr. *Lasă-l pîrdalnicului* (sau *la pîrdalnicul)* = lasă-l încolo, dă-i pace. [Var.: **purdálnic, -ă** adj.] — Bg. **prdalo** + suf. *-nic.*

PÎRG s. n. v. **pîrgă.**

PÎRGÁR, *pîrgari,* s. m. 1. (În organizarea administrativă medievală a țărilor românești) Fiecare dintre cei doisprezece membri care compuneau sfatul administrativ al unui oraș. 2. (Reg.) Om ușuratic, care se poartă rău, care nu-și ține cuvîntul. 3. (Reg.) Paznic (de păduri, de vînat, de vie etc.). — Magh. **polgár.**

PÎRGÁV, -Ă, *pîrgavi, -e,* adj. (Reg., despre fructe) Care este aproape copt; care se coace de timpuriu. — Din **pîrg** + suf. *-av.*

PÎRGĂ s. f. 1. (Despre fructe sau cereale, în expr.) *În pîrgă* = copt, aproape copt. ◇ Expr. *A da în pîrgă* (sau *în pîrg)* = a începe să se coacă, să se pîrguiască. 2. Timpul cînd încep să se coacă fructele sau cerealele. 3. Cele dintîi fructe sau roade dintr-un an, roade timpurii. [Var.: **pîrg** s. n.] — Slav (v. sl. *prŭga).*

PÎRGHIE, *pîrghii,* s. f. 1. Bară rigidă cu un punct de reazem asupra căruia se exercită o forță activă și o forță rezistentă; bară (de lemn sau de fier) care servește la ridicarea sau la mișcarea unei greutăți. 2. Fig. (Livresc) Mijloc prin care se dă impuls unei activități; forță socială sau morală.

Pîrghie

PÎRGUÍ, *pîrguiesc,* vb. IV. Refl. (Despre fructe și cereale) A începe să se coacă, a da în copt, a se rumeni. — Din **pîrgă.**

PÎRGUIÁLĂ, *pîrguieli,* s. f. Prima fază de coacere a fructelor, cînd acestea încep să-și schimbe culoarea și cînd crește conținutul lor în zahăr. ◇ Expr. *A da în pîrguială* = a începe să se coacă. — Din **pîrgui** + suf. *-eală.*

PÎRGUÍT[1] s. n. Faptul de *a se pîrgui* și timpul cînd se pîrguiesc fructele sau cerealele; copt.

PÎRGUÍT[2], *-Ă, pîrguiți, -te,* adj. (Despre fructe și cereale) Care începe să se coacă, care a dat în copt.

PÎRÎ, *pîrăsc,* vb. IV. Tranz. 1. A arăta în mod răutăcios faptele unei persoane, a acuza; a da pe față, a denunța pe cineva la... 2. (Înv.) A chema pe cineva în judecată, a intenta (cuiva) proces. *Lupul te pîrăște, lupul te judecă,* se zicea despre judecătorii puternici, interesați și nedrepți. — Slav (v. sl. *pirĕti).*

PÎRÎCIÚNE, *pîriciuni,* s. f. (Rar) Pîră (1). — Din **pîrî** + suf. *-ciune.*

PÎRÎI, pers. 3 *pîrîie,* vb. IV. Intranz. (Despre un material tare) A produce sunete caracteristice atunci cînd se rupe; a scoate un zgomot surd cînd este lovit, cînd arde etc. [Var.: (reg.) **pîrăi** vb. IV] — Din **pîr.**

PÎRÎIÁȘ s. n. v. **pîrăiaș.**

PÎRÎÍRE s. f. (Rar) Pîrîit. — V. *pîrîi.*

PÎRÎÍT s. n. Faptul de *a pîrîi;* pîrîitură.

PÎRÎITOÁRE, *pîrîitori,* s. f. 1. Mecanism care, pus în mișcare, produce pîrîituri. ✦ Hîrtie care se leagă cu o sfoară de cele două capete de sus ale spetezelor zmeului și care, la înălțarea acestuia, produce un pîrîit puternic; zbîrnîitoare. 2. Specie de lăcustă de culoare cafenie sau neagră, care, cînd zboară, produce un fel de pîrîituri *(Psophus stridulus).* [Var.: **părăitoáre, pîrăitoáre** s. f.] — Din **pîrîi** + suf. *-(i)toare.*

PÎRÎITÚRĂ, *pîrîituri,* s. f. Zgomot caracteristic produs cînd se rupe, cînd se despică sau cînd arde un material tare. ✦ Răpăit. — Din **pîrîi** + suf. *-(i)tură.*

PÎRÎȘ, *pîrîși,* s. m. (Pop.) Cel care pîrăște, reclamant, împricinat. — Din **pîrî** + suf. *-iș.*

PÎRÎT, -Ă, *pîrîți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Învinuit; acuzat, inculpat. — V. *pîrî.*

PÎRÎTÓR, -OÁRE, *pîrîtori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care pîrăște; care are obiceiul să pîrască: care denunță, delator. — Din **pîrî** + suf. *-tor.*

PÎRÎU s. n. v. **pîrău.**

PÎRÎUÁȘ s. n. v. **pîrăuaș.**

PÎRÎÚȚ s. n. v. **pîrăuț.**

PÎRJOÁLĂ, *pîrjoale,* s. f. 1. Bucată de carne friptă pe grătar. 2. (Reg.) Chiftea. — Tc. **pirzola** (bg. **păržola).**

PÎRJÓL, *pîrjoluri,* s. n. 1. Foc mare și iute; incendiu violent și mistuitor. ◇ Expr. *A face pîrjol* = a nimici (prin foc); a face prăpăd. *A da pîrjol* = a da foc, a distruge (prin foc); a incendia. *A plînge cu foc și pîrjol* = a plînge cu desperare. *A se face foc și pîrjol* = a-și ieși din fire, a se înfuria foarte tare. 2. Fig. Prăpăd, pustiire, urgie. ◇ Expr. *Pîrjol și foc* = nenorocire mare; dezastru. — Postverbal al lui **pîrjoli.**

PÎRJOLÍ, *pîrjolesc,* vb. IV. 1. Tranz. A da foc, a incendia, a distruge. 2. Tranz. și intranz. A arde. ✦ Tranz. A expune alimentele un timp prea îndelungat acțiunii focului; a arde (în cuptor). ✦ Tranz. Fig. A păgubi pe cineva. — Magh. **porzsolni.**

PÎRJOLÍT, -Ă, *pîrjoliți, -te,* adj. Ars de foc, de pîrjol; *p. ext.* ars de soare. — V. *pîrjoli.*

PÎRLÁZ s. n. v. **pîrleaz.**

PÎRLEA s. m. (În expr.) *Ține-te* (sau *tunde-o, întinde-o) pîrleo!* sau *să te cam mai duci pîrlea! du-te pîrlii!* = pleacă! să nu te mai văd! — Din **pîrli.**

PÎRLEÁLĂ, *pîrleli,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) pîrli;* arsură ușoară, superficială; pîrlitură. 2. Fig. (Fam.) Păcăleală, înșelătorie; pagubă, pierdere. ◇ Expr. (Fam.) *A-și scoate pîrleala* = a-și găsi o compensație, a se despăgubi (de o pagubă materială, de o osteneală etc.). 3. (Neobișnuit) Fum (provenit din arderea unor ierburi).

PÎRLEAZ, *pîrleazuri,* s. n. Trecătoare peste gardurile țărănești, făcută din una sau din mai multe scînduri care străbat orizontal gardul, ca niște trepte. [Var.: (reg.) **pîrláz** s. n.] — Bg., sb. **prelaz.**

Pîrleaz

PÎRLÍ, *pîrlesc,* vb. IV. Tranz. și refl. 1. A (se) arde ușor la suprafață. *Nu te juca cu focul, că te pîrlește* (= nu căuta primejdia). ◇ Expr. *A o pîrli la* (sau *de) fugă* = a fugi repede. 2. A (se) înnegri, a (se) bronza. 3. A (se) ofili, a (se) veșteji, a (se) usca. 4. Fig. A (se) păcăli, a (se) înșela. — Bg. **părlja,** sb. **prljiti.**

PÎRLÍRE, *pîrliri,* s. f. Acțiunea de *a (se) pîrli.* ✦ Lucru pîrlit, ars.

PÎRLÍT[1] s. n. Acțiunea de *a (se) pîrli.*

PÎRLÍT[2], *-Ă, pîrliți, -te,* adj. 1. Ars ușor, numai la suprafață. ✦ (Despre haine, stofe etc.) Ars superficial (la călcat sau la dogoarea focului). 2. (Despre oameni) Ars de soare, înnegrit, bronzat. 3. (Despre vegetație) Ofilit, veștejit, uscat. 4. Fig. (Fam., despre oameni) Sărac; necăjit, amărît. ✦ (Substantivat) Neisprăvit, prăpădit, netrebnic. — V. *pîrli.*

PÎRLITÚRĂ, *pîrlituri,* s. f. 1. Pîrleală (1). ◇ Expr. (Înv.) *A da* (pe cineva) *pe* (sau *prin) pîrlitură* = a) a necăji (pe cineva), a face (cuiva) zile fripte; b) a ironiza, a lua în rîs. 2. (Concr.) Loc pîrlit de foc; pădure arsă. — Din **pîrli** + suf. *-(i)tură.*

PÎRLOAGĂ, *pîrloage*, s. f. Loc de arătură lăsat necultivat. ✦ Iarba și buruienile crescute pe un loc rămas nelucrat; *p. ext.* brazdă cosită de pe un asemenea loc. — Bg. prelog, sb. parlog.

PÎRLOGÍ, *pîrlogesc*, vb. IV. Refl. (Despre un teren de cultură) A se preface în pîrloagă; a se părăgini. [Var.: prîlogí vb. IV] — Din pîrlog.

PÎRLOGÍT, -Ă, *pîrlogiți, -te*, adj. (Despre terenuri de cultură) Devenit pîrloagă; părăginit, înțelenit. — V. *pîrlogí*.

PÎRNÁIE, *pîrnăi*, s. f. (Reg.) 1. Oală mare de pămînt, pentru gătit sau pentru păstrat alimente. ✦ Conținutul unei asemenea oale. 2. Închisoare, temniță. [P. și: *pîrnaie*]

PÎRPĂLÁC, *pîrpălace*, s. n. Frigerea cărnii pe jăratic sau în frigare; carne friptă astfel. — Din pîrpăli + suf. *-ac*.

PÎRPĂLÍ, *pîrpălesc*, vb. IV. 1. Tranz. A frige alimentele numai pe deasupra (la frigare, pe jăratic, la para focului). 2. Tranz. și refl. A (se) expune la căldura focului sau la soare, a (se) încălzi. [Var.: pîrpilí, părpălí vb. IV] — Bg. pripalja, sb. pripaliti.

PÎRPĂLÍRE, *pîrpăliri*, s. f. Acțiunea de *a (se) pîrpăli*.

PÎRPĂLÍT, -Ă, *pîrpăliți, -te*, adj. Fript sau prăjit în pripă, numai pe deasupra (la frigare, pe jăratic sau la para focului). [Var.: pîrpîlít, -ă adj.] — V. *pîrpăli*.

PÎRPÁRĂ, *pîrpăre*, s. f. 1. Foc, căldură. ✦ Fig. Stare de neliniște, de neastîmpăr; agitație. 2. Ropot, aversă (de ploaie, de zăpadă etc.); rafală (de vînt). [Var.: pîlpără s. f.] — Sb. prpor.

PÎRPÎLÍ vb. IV. v. pîrpăli.

PÎRPÎLÍT, -Ă adj. v. pîrpălit.

PÎRȘ, *pîrșuri*, s. m. Animal mamifer rozător, sur-ruginiu, cu coada stufoasă, care trăiește prin păduri, în copaci și se hrănește cu alune, semințe de brad, fructe de pădure etc. *(Glis glis)*.

PÎRȘCĂU s. n. (Reg.) Ninsoare rară cu fulgi mari, care se topește repede; fulguială. — Comp. sb. prsiti.

PÎRTE s. f. v. pîrtie.

PÎRTÍC, *pîrticuri*, s. n. (Reg.) Marfă mărunță; mărunțișuri. — Magh. portéka.

PÎRTIE, *pîrtii*, s. f. 1. Drum făcut prin zăpadă. ✦ Drum amenajat în zăpadă, în vederea sporturilor de iarnă. 2. Drum deschis prin semănături, printr-un desiș de pădure etc.; cărare. [Var.: pîrte s. f.] — Sb. prt, prtina.

PÎRȚÁG s. n. (Pop.) Capriciu, toană, pornire spre ceartă. *Tot arțagul își găsește pîrțagul* (= omul arțăgos își găsește pînă la urmă beleaua). ✧ Expr. *A-l apuca* (pe cineva) *pîrțagul* = a se supăra ușor.

PÎS interj. v. pîș.

PÎSLÁR, *pîslari*, s. m. 1. (La pl.) Cizme (sau papuci) de pîslă. 2. (Înv.) Fabricant de pîslă. — Din pîslă + suf. *-ar*.

PÎSLĂ s. f. Material textil obținut din fire de lînă sau de păr de animal netoarse, bătute la piuă, întrebuințat la confecționarea pălăriilor, a încălțămintei călduroase, ca izolant etc. — Slav (v. sl. plŭstĭ).

PÎSLÍ, *pîslesc*, vb. IV. Refl. A se îndesi, a se face ca pîsla. — Din pîslă.

PÎSLÍT, -Ă, *pîsliți, -te*, adj. (Rar) Din pîslă, acoperit cu pîslă. — V. *pîslí*.

PÎSLÓS, -OÁSĂ, *pîsloși, -oase*, adj. Des ca pîsla; *p. ext.* aspru. — Din pîslă + suf. *-os*.

PÎȘ[1] interj. (Numai repetat) Cuvînt care redă zgomotul ușor, produs de tîrșîitul picioarelor. [Var.: pîșa interj.] — Onomatopee.

PÎȘ[2], *pîși*, s. m. Animal rozător de mărimea unui șoarece, care trăiește în grădini și în păduri și se hrănește cu fructe și cu alune (*Myoxus avellanarius*). — Slav (v. sl. plŭchŭ).

PÎȘA interj. v. pîș.

PÎȘÍN, -Ă, *pîșini, -e*, adj. (Reg.) Blajin, liniștit; rezervat. [Var.: pășin, -ă adj.] — Ucr., rus pyšnyj, pol. pyszny.

PLAC s. n. (Înv.) Plăcere. ✧ (Azi în expr.) *Pe* (sau *după*) *plac* (ori *placul* cuiva) = după voia, după gustul (cuiva). *După bunul plac* (al cuiva) = după capriciul cuiva. *A fi la bunul plac al cuiva* = a fi la discreția, la cheremul cuiva. — Postverbal al lui plăcea.

PLACÁ[1], *plachez*, vb. I. Tranz. A acoperi un obiect de metal cu o foiță din alt metal, mai rezistent sau mai prețios (pentru a-i da un aspect mai frumos). ✦ A acoperi cu un strat de furnir. — Fr. plaquer.

PLACÁ[2], *plachez*, vb. I. Tranz. (La jocul de rugbi) A opri un jucător să pătrundă spre poarta adversă, imobilizîndu-l cu mîinile. — Fr. plaquer.

PLACAJ, *placaje*, s. n. 1. Placă formată prin încleierea unui număr nepereche de foi de furnir, suprapuse cu fibrele încrucișate; se întrebuințează la fabricarea mobilelor, a ambarcațiilor etc. 2. Înveliș de piatră, de cărămidă, de lemn etc., cu care se acoperă unele elemente de construcție sau unele obiecte, spre a le proteja sau a le da un aspect mai frumos. — Fr. placage.

PLACARDÁT, -Ă, *placardați, -te*, adj. (Rar) Afișat (pentru a fi adus la cunoștința publicului). — După fr. placardé.

PLACÁRDĂ, *plăcarde*, s. f. Pancartă. — Fr. placard.

PLACÁRE[1], *placări*, s. f. Acțiunea de *a placa*[1].

PLACÁRE[2], *placări*, s. f. Acțiunea de *a placa*[2].

PLACÁT[1], *plăcate*, s. n. (Rar) Anunț, afiș; pancartă. [Pl. și: (înv.) *placaturi*] — V. *placa*[1].

PLACÁT[2], **-Ă**, *placați, -te*, adj. Care are suprafața acoperită cu un strat de alt material (de calitate superioară). — V. *placa*[1].

PLACÁT[3], **-Ă**, *placați, -te*, adj. (Despre un jucător de rugbi) Oprit (prin imobilizarea cu mîinile) să pătrundă spre poarta adversă. — V. *placa*[2].

PLĂCÁ, *plăci*, s. f. Piesă solidă, cu o grosime uniformă și relativ mică față de celelalte două dimensiuni. ✧ *Placă fotografică* = placă de sticlă pe care este depus un strat dintr-o substanță sensibilă la acțiunea luminii. ✦ Disc de ebonită pe care se imprimă vibrațiile vocii sau ale unui instrument muzical, spre a fi apoi reproduse cu ajutorul patefonului. ✧ Expr. (Fam.) *A schimba placa* = a schimba subiectul unei discuții care a ajuns să plictisească. ✦ Tăbliță de ardezie pe care învățau altădată să scrie școlarii începători. — Fr. plaque.

PLACENTÁR, -Ă, *placentari, -e*, adj. 1. Care aparține placentei, privitor la placentă. 2. Care are placentă; cu placentă. — După fr. placentaire.

PLACENTÁȚIE, *placentații*, s. f. (Bot.) Felul în care sînt așezate ovulele pe placentă (2). — Fr. placentation.

PLACÉNTĂ, *placente*, s. f. 1. Membrană cărnoasă care învelește și alimentează embrionul mamiferelor în perioada de gestație. 2. (Bot.) Porțiune din suprafața unei carpele în care sînt așezate ovulele. — Fr. placenta (lat. lit. placenta).

PLACHÉTĂ, *plachete*, s. f. 1. Volum mic, cu conținut literar; (în special) culegere de versuri. 2. Medalie pătrată sau dreptunghiulară, avînd de obicei una dintre fețe modelată cu desene, basoreliefuri sau inscripții. — Fr. plaquette.

Plachetă

PLACHEU s. n. v. blacheu.

PLACHIE, *plachii*, s. f. 1. Mîncare de pește, făcută cu multă ceapă și cu mult unt-delemn, rumenită la cuptor. 2. (Reg.) Pilaf preparat din orez, mei sau păsat, cu carne sau numai cu grăsime. — Ngr. plaki.

PLACÍD, -Ă, *placizi, -de*, adj. Apatic, flegmatic, pasiv. — Fr. placide (lat. lit. placidus).

PLACIDITÁTE s. f. Faptul de a fi placid; impasibilitate, indiferență. — Fr. placidité (lat. lit. placiditas, -atis).

PLAFÓN, *plafoane*, s. n. 1. Suprafața inferioară a planșeului de deasupra unei încăperi; tavan. 2. Cifră-limită, în cadrul unor operații financiare, care nu poate fi depășită. 3. Înălțimea la care se găsește la un moment dat suprafața inferioară a norilor, deasupra solului într-un anumit loc. — Fr. plafond.

PLAFONÁ, *plafonez*, vb. I. Tranz. A fixa limita maximă a unor sume în cadrul unor operații financiare. — Fr. plafonner.

PLAFONÁRE, *plafonări*, s. f. Acțiunea de *a plafona*.

PLAFONÁT, -Ă, *plafonați, -te*, adj. Care poate merge numai pînă la o anumită limită bănească; mărginit, limitat. — V. *plafona*.

PLAFONIÉRĂ, *plafoniere*, s. f. (Franțuzism) Lampă (electrică) fixată de plafon. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. plafonnier.

PLĂGĂ, *plăgi*, s. f. 1. Leziune a țesuturilor corpului, provocată de o arsură, de o tăietură etc. sau produsă pe cale operatorie; rană. 2. Pacoste, calamitate, nenorocire. — Lat. lit. plaga.

PLAGIÁ, *plagiez*, vb. I. Tranz. A-și însuși idei din scrierile altora, păstrînd forma lor originală și prezentîndu-le drept creații personale; a publica sub semnătură proprie fragmente din opera altui scriitor; a comite un furt literar. [Pr.: *-gi-a*] — Fr. plagier.

PLAGIÁT, *plagiate*, s. n. Faptul de *a plagia*; furt literar. [Pr.: *-gi-at*]

PLAGIÁTOR, *plagiatori*, s. m. Persoană care plagiază. [Pr.: *-gi-a-*] — Lat. lit. plagiator, -oris.

PLAGIOCLÁZ s. n. Grup de minerale din clasa feldspaților. [Pr. *-gi-o-*] — Fr. plagioclases.

PLAI, *plaiuri*, s. n. 1. Regiune de munte sau de deal aproape plană, acoperită cu pășuni. 2. Drum pe coasta unui munte sau pe un munte; potecă. 3. Cîmpie. 4. (Poetic) Ținut; meleaguri. 5. (Înv.) Diviziune administrativă a unui județ (de munte); plasă, ocol. [Pl. și: (înv.) *plaie*] — Lat. *plagius *(< plaga)*.

PLAIVÁZ, *plaivaze*, s. n. (Înv.) Creion. [Pr.: *plai-*] — Sb. plajvaz (< germ. *Bleiweiss*).

PLÁJĂ, *plaje*, s. f. Țărm jos de mare, acoperit cu nisip fin și cu scoici, udat de valuri în timpul fluxului (potrivit pentru a se face băi de soare); *p. ext.* orice loc pe malul unei ape unde se fac băi de soare. ✧ Expr. *A face plajă* = a face băi de soare. — Fr. plage.

PLAN[1], *planuri* și (4) *plane*, s. n. 1. Proiect de acțiuni viitoare. ✦ Program de lucru. 2. Totalitatea sarcinilor și directivelor privind producția socială, stabilite pe o perioadă determinată în cadrul unei economii naționale în care principalele mijloace de producție sînt proprietate obștească, socialistă. 3. Distribuție metodică a diferitelor părți din care este alcătuită o lucrare științifică sau literară, o expunere etc. 4. (Geom.) Suprafață conținînd toate dreptele care trec printr-un punct fix intersectînd o linie dreaptă care nu trece prin acel punct. ✧ *Plan de proiecție* = plan pe care se proiectează punctele din spațiu ale unei figuri, a cărei imagine trebuie reprezentată în plan. *Plan meridian* = plan determinat de axa polilor și de verticala locului. ✦ (În artele plastice) Suprafața verticală în care se găsește sau pare că se găsește un

obiect. ◇ *Primul* (sau *întîiul*) *plan* = partea cea mai apropiată de public a unei scene; partea unui tablou care dă impresia a fi cea mai apropiată de privitori; *fig.* primul rînd, locul de frunte (al unei serii). ◇ Loc. adv. *Pe plan...* = în domeniul...; în ce privește... ◇ Expr. *A fi* (sau *a sta, a pune* etc.) *pe* (sau *în*) *primul plan* = a avea (sau a considera că are) o importanță primordială. *A fi* (sau *a sta, a pune* etc.) *pe planul al doilea* (sau *al treilea* etc.) = a fi (sau a considera că este) de importanță secundară sau minimă. ✦ Suprafață plană, netedă a unui corp; corp care realizează o astfel de suprafață. ◇ *Plan înclinat* = dispozitiv alcătuit dintr-un plan care face un unghi cu planul orizontal și care este folosit pentru a ridica greutăți, întrebuințîndu-se forțe mai mici decît greutățile înseși. *Plan de aripă* = suprafața de susținere a unui avion. 5. Desen tehnic care cuprinde reprezentarea grafică, la o anumită scară, a unui teren, a unei construcții, a unei mașini etc. 6. (Reg.) Ogor, parcelă. — Fr. **plan.**

PLAN[2], **-Ă**, *plani, -e*, adj. Care are suprafața netedă; fără accidente. ◇ *Suprafață plană* = suprafață pe care o dreaptă se poate aplica perfect în toate sensurile. *Unghi plan* = porțiune dintr-un plan cuprinsă între două semidrepte (cu aceeași origine) ale planului. *Figură plană* = figură desenată pe o suprafață plană. *Geometrie plană* = parte a geometriei care studiază suprafețele plane. *Mașină plană* = mașină tipografică care imprimă coli separate (și nu desfășurate de pe suluri). — Fr. **plan** (lat. lit. **planus**).

PLANÁ, *planez*, vb. I. Intranz. 1. (Despre păsări) A pluti sau a se menține în aer cu aripile întinse, aproape nemișcate. ✦ (Despre planoare) A pluti în aer; (despre avioane) a zbura cu motorul oprit (datorită forțelor aerodinamice). 2. A stăpîni prin înălțime, a domina. *Deasupra noastră Măgura planează uriaș* (CAMIL PETRESCU). ✦ Fig. A domina prin superioritate morală. — Fr. **planer** (lat. lit. **planare**).

PLANÁRE, *planări*, s. f. Acțiunea de *a plana* și rezultatul ei.

PLANÁT, **-Ă**, *planați, -te*, adj. (În expr.) *Zbor planat* = zbor cu un planor sau cu un avion care are motorul oprit. — V. *plana*.

PLANATÓR, *planatoare*, s. n. Piesă componentă a unei matrițe, în formă de placă sau de inel, care presează marginea tablei pentru a împiedica formarea unor cute în timpul prelucrării ei în matriță. ✦ Ciocan folosit pentru a face plană suprafața unui obiect.

PLÁNCĂ, *plănci*, s. f. Potecă podită cu prăjini, pe care alunecă buștenii.

PLANCTÓN s. n. Totalitatea viețuitoarelor microscopice (plante și animale) care trăiesc în apele dulci sau sărate pînă la o adîncime de 200 m (și care constituie hrana larvelor, a puilor de pești sau a unor specii de pești). ◇ *Plancton atmosferic* = ansamblul particulelor solide și lichide care se găsesc în suspensie în atmosferă. — Fr. **plancton.**

PLANÉT s. m. v. **planetă.**

PLANETÁR, **-Ă**, *planetari, -e*, adj. 1. Care aparține planetelor, privitor la planete. ◇ *Sistem planetar* = totalitatea planetelor care se mișcă în jurul soarelui. 2. (În expr.) *Mecanism planetar* = mecanism în care una sau mai multe roți dințate se învîrtesc în jurul axelor proprii și în același timp în jurul axei altei roți. *Arbore* sau *ax planetar* (sau *axă planetară*) = arbore care antrenează roata motoare a unui automobil. — Fr. **planétaire** (lat. lit. **planetarius**).

PLANETÁRIU, *planetarii*, s. n. Construcție specială, în formă de cupolă, pe care se proiectează stelele și constelațiile, reproducîndu-se astfel bolta cerească. — Fr. **planétarium.**

PLANÉTĂ, *planete*, s. f. 1. Corp ceresc obscur care se rotește în jurul soarelui pe o orbită eliptică, fiind situat într-unul din focarele acestei orbite și care primește lumină și căldură de la soare. 2. Prezicere astrologică bazată pe zodia în care se găsea soarele în momentul nașterii cuiva. ✦ Bilet pe care sînt scrise preziceri naive de viitor și pe care îl vînd flașnetarii, extrăgîndu-l la întîmplare dintre altele de același fel (cu ajutorul unui papagal sau al unui șoarece alb dresat). [Var.: **planét** s. m.] — Fr. **planète** (lat. lit. **planeta**).

PLANETOÍD, *planetoizi*, s. m. Asteroid. — Fr. **planétoïde.**

PLÁNIC, **-Ă**, *planici, -e*, adj. Conform unui plan dinainte stabilit; privitor la un plan. — Din **plan** + suf. *-nic* (după rus *planomernyj*).

PLANIFICÁ, *planific*, vb. I. Tranz. 1. A organiza economia națională a unui stat socialist pe baza legii economice obiective a dezvoltării proporționale planificate; a organiza o activitate întocmind planul după care să se desfășure diferitele ei faze. 2. A determina cantitatea de materiale, materii prime etc., necesare unei activități. ✦ A repartiza timpul de muncă pe diferite ramuri de activitate. — După fr. **planifier.**

PLANIFICÁRE, *planificări*, s. f. Acțiunea de *a planifica* și rezultatul ei.

PLANIFICÁT, **-Ă**, *planificați, -te*, adj. Care a fost supus unei planificări; care se execută conform unei planificări, unui plan. ✦ Care a fost inclus într-un plan de muncă, de producție, de aprovizionare etc. — V. *planifica*.

PLANIFICATÓR, **-OÁRE**, *planificatori, -oare*, adj. Care planifică. ✦ (Substantivat) Specialist în întocmirea planurilor de producție. — Din **planifica** + suf. *-tor*.

PLANIGLÓB, *planigloburi*, s. n. Planisferă. — Din **plan** + **glob** (după fr. *planisphère*).

PLANIMÉTRIC, **-Ă**, *planimetrici, -e*, adj. Care ține de planimetrie, privitor la planimetrie. — Fr. **planimétrique.**

PLANIMETRÍE s. f. 1. Parte a topografiei care se ocupă cu determinarea pe un plan orizontal a poziției unor puncte de pe teren. 2. Parte a geometriei care se ocupă cu măsurarea suprafețelor plane. — Fr. **planimétrie.**

PLANIMÉTRU, *planimetre*, s. m. Instrument care servește la măsurarea ariilor figurilor plane. — Fr. **planimètre.**

PLANISFÉRĂ, *planisfere*, s. f. Hartă în care globul terestru sau sfera cerească sînt reprezentate pe o suprafață plană. — Fr. **planisphère.**

PLANISFÉRIC, **-Ă**, *planisferici, -e*, adj. Privitor la planisferă. — Fr. **planisphérique.**

PLANISÍ, *planisesc*, vb. IV. Tranz. (Grecism înv.) A ademeni, a amăgi, a înșela pe cineva pentru a-l supune voinței sale; a încînta, a seduce. ✦ Refl. A se supune voinței cuiva, a se lăsa robit. — Ngr. **plano** (aor. **planisa**).

PLANOGRAFÍE, *planografii*, s. f. Procedeu de reproducere tipografică la care se folosesc forme de tipar din piatră litografică, aluminiu etc. — Fr. **planographie.**

PLANÓR, *planoare*, s. n. 1. Avion fără motor, care se poate menține în aer folosind curenții ascendenți provocați de relieful sau de temperatura solului. 2. Osatura generală a unei aeronave, cuprinzînd în special organele asupra cărora se exercită forțele aerodinamice. — După fr. **planeur.**

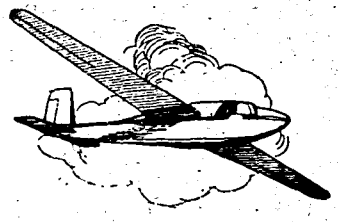

Planor (1)

PLANORÍSM s. n. Sportul zborului cu planorul. — Din **planor** + suf. *-ism*.

PLANORÍST, **-Ă**, *planoriști, -ste*, s. m. și f. Pilot sau constructor de planoare. — Din **planor** + suf. *-ist*.

PLÁNȘĂ, *planșe*, s. f. 1. Foaie de hîrtie (mai groasă) cu reproduceri de desene, fotografii sau picturi, folosită ca ilustrație într-o carte; carton cu desene sau cu fotografii, care servește ca material didactic (la predarea științelor naturale); foaie de hîrtie pe care s-a executat un desen tehnic, o hartă etc. 2. Placă de metal sau de lemn în care se sapă litere, note muzicale etc. spre a fi reproduse prin tipar. 3. Fiecare dintre plăcile de beton ale pavajului unei șosele, limitată de rosturile de dilatație. — Fr. **planche.**

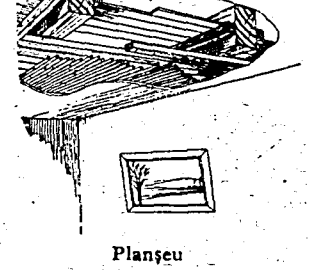

Planșeu

PLANȘÉTĂ, *planșete*, s. f. 1. Placă plană de dimensiuni relativ mici, făcută din lemn sau din metal și folosită ca suport pentru desen sau pentru diferite lucrări tehnice. ✦ Scîndură lată pe care se întind cu vergeaua foile de aluat. 2. (Înv., la pl.) Dușumele. — Fr. **planchette.**

PLANȘÉU, *planșee*, s. n. Element de construcție de lemn, de beton armat etc. care se așază orizontal și care servește ca suport pentru fixarea unei mașini, formează partea carosabilă a unui pod, separă etajele unei clădiri etc. — După fr. **plancher.**

PLANTÁ, *plantez*, vb. I. Tranz. 1. A introduce în pămînt puieți, răsaduri etc. care să prindă rădăcini și să se dezvolte; a sădi. 2. A fixa în pămînt un stîlp, un par etc. ◇. Expr. (Refl.) *A se planta în fața cuiva* = a se opri în mod inoportun sau ostentativ în fața cuiva. 3. A îngropa mine pe o porțiune de teren; a mina. — Fr. **planter** (lat. lit. **plantare**).

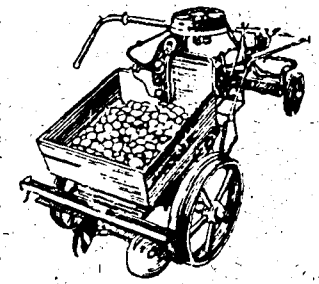

Plantatoare

PLANTÁRE, *plantări*, s. f. Acțiunea de *a planta*.

PLANTÁT s. n. (Rar) Plantare. — V. *planta*.

PLANTATOÁRE, *plantatoare*, s. f. Mașină de plantat (cu tracțiune animală sau mecanică). — Din **planta** + suf. *-toare* (după fr. *plantoir*).

PLANTATÓR[1], *plantatori*, s. m. 1. Proprietar al unei plantații. 2. Persoană care se ocupă cu plantarea răsadurilor, a viței de vie etc. — Din **planta** + suf. *-tor* (după fr. *planteur*).

PLANTATÓR[2], *plantatoare*, s. n. Unealtă de lemn sau de fier, de forma unui baston scurt, ascuțit la un capăt, cu care se lucrează la plantarea puieților, răsadurilor etc. — Din **planta** + suf. *-tor* (după fr. *plantoir*).

Plantator

PLANTÁȚIE, *plantații*, s. f. Totalitatea plantelor cultivate după o anumită metodă pe un teren amenajat în acest scop. ◇ *Plantație de protecție* = plantație de arbori sau de arbuști, făcută pentru a apăra un teren de cultură împotriva secetei, a vîntului etc. ✦ Teren cultivat cu un anumit fel de plante. *Plantație de orez.* — Fr. **plantation** (lat. lit. **plantatio, -onis**).

PLÁNTĂ, *plante*, s. f. Nume generic pentru tot ce își extrage, prin rădăcini, hrana din sol; se caracterizează în general printr-un mod de nutriție specific, prin prezența clorofilei, prin faptul că membrana celulei este formată din celuloză și (în cazul

PLANIGLOBUL (HARTĂ FIZICĂ)

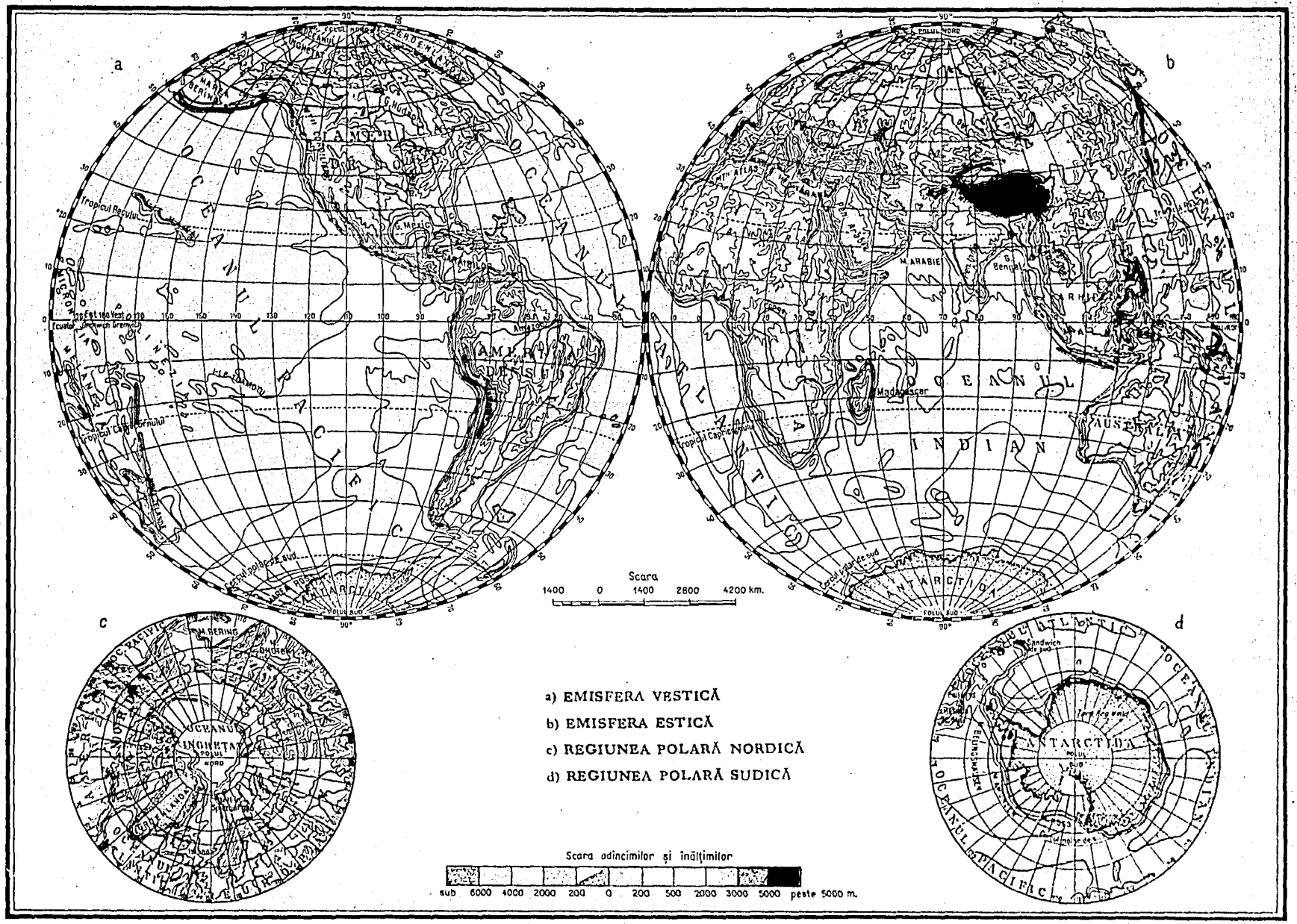

speciilor superioare) prin alcătuirea corpului din rădăcină, tulpină și frunze; vegetală; (prin restricție) vegetală, mai ales erbacee, cultivată de om sau care crește în mod natural și este utilă omului. — Fr. **plante** (lat. lit. **planta**).

PLANTIGRÁD, -Ă, *plantigrazi, -de,* adj. (Despre animale vertebrate) Care umblă călcînd pe toată talpa piciorului. — Fr. **plantigrade.**

PLANTÓN, *plantoane,* s. n. Serviciu de pază într-un sector limitat al cazărmii (altădată și în internatele de elevi). ✦ Ostaș (sau elev) care îndeplinește acest serviciu. — Fr. **planton.**

PLANTÚLĂ, *plantule,* s. f. Plantă mică, nedezvoltată, abia ieșită din sămînță. V. *răsad.* — Fr. **plantule.**

PLANTURÓS, -OÁSĂ, *planturoși, -oase,* adj. (Franțuzism) Gras; zdravăn, voinic. — După fr. **plantureux.**

PLÁPOMĂ s. f. v. **plapumă.**

PLÁPUMĂ, *plăpumi,* s. f. Învelitoare groasă, formată din două foi de pînză, de mătase, de stofă etc. între care este introdus și fixat prin cusături ornamentale un strat de lînă, de puf sau de vată și care se folosește ca acoperitoare la dormit. ✧ Expr. *Întinde-te cît ți-e* (sau *cît te ține) plapuma* = nu pretinde mai mult decît îți permit posibilitățile. [Var: **plápomă** s. f.] — Ngr. **paploma.**

PLASÁ, *plasez,* vb. I. Tranz. 1. A așeza ceva într-un anumit loc; a procura cuiva o slujbă, o situație (bună). ✦ Refl. A se situa pe o poziție; a lua atitudine. 2. A investi bani, valori etc. ✦ A vinde mărfuri. ✦ A spune o vorbă la timpul sau la locul potrivit (în cursul unei discuții). 3. (Sport) A trimite, a îndrepta mingea într-un loc anumit. — Fr. **placer.**

PLASAMÉNT, *plasamente,* s. n. 1. Investire a unei sume de bani într-o întreprindere, într-o afacere, în împrumuturi etc. 2. Utilizare pe care și-o găsește cineva; post, serviciu. 3. (Sport) Așezarea, situarea unui jucător în locul cel mai potrivit pe teren. — După fr. **placement.**

PLASÁRE, *plasări,* s. f. Acțiunea de *a (se) plasa* și rezultatul ei.

PLASATÓR, -OÁRE, *plasatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care plasează pe spectatori la locurile lor în sălile de spectacol. ✦ Persoană care plasează sau vinde mărfuri, bunuri etc. — Din **plasa** + suf. *-tor.*

PLÁSĂ[1], *plase,* s. f. Împletitură cu ochiuri rare de sfoară, de sîrmă etc., din care se fac diferite obiecte; fiecare dintre aceste obiecte. ✧ Expr. *A prinde* (pe cineva) *in plasă* = a înșela pe cineva, a seduce. — Slav (v. sl. **plasa**).

PLÁSĂ[2], *plase,* s. f. (Rar) Limbă de cuțit; tăiș.

PLÁSĂ[3], *plăși,* s. f. Subdiviziune mai mică decît un județ, în vechea organizare administrativă a țării. — V. *plasă*[1].

PLÁSMĂ s. f. Produs lichid intercelular, care se găsește în sînge, în limfă și în mușchi. — Fr. **plasma** (< gr.).

PLÁSTĂ, *plaste,* s. f. (Reg.) Claie de fîn. — Din sb. **plast.**

PLÁSTIC, -Ă, *plastici, -e,* adj. 1. Căruia i se poate da prin modelare forma dorită. ✦ Care reproduce forme prin modelarea unor materiale, *p. ext.* prin culori sau prin alte mijloace. *Arte plastice.* ✧ *Artist plastic* = sculptor sau pictor. ✦ Care se referă la sculptură și la pictură; care se ocupă de aceste arte. ✦ (Despre realizări literare, muzicale) Evocator, sugestiv. 2. (În expr.) *Chirurgie plastică* = ramură a chirurgiei care se ocupă cu îndreptarea unor deformări ale trupului, (îndeosebi ale feței) provenite din naștere sau dintr-un accident. — Fr. **plastique** (lat. lit. **plasticus**).

PLÁSTICĂ s. f. Tehnica executării unor obiecte de artă prin modelarea unor substanțe maleabile; tehnica sculpturii. — Fr. **plastique.**

PLASTICITÁTE s. f. 1. Proprietate a unui material consistent de a se modela ușor prin apăsare. ✦ Proprietate a unor materii prime ceramice de a forma cu apa o pastă care își menține coeziunea după ce a fost frămîntată și uscată. 2. Însușirea unei opere literare, a stilului, a unei expresii, a unui cuvînt de a evoca ceva în mod sugestiv. — După fr. **plasticité.**

PLASTICIZÁ, *plasticizez,* vb. I. Tranz. 1. A face ca un material să devină plastic, să poată fi modelat; a aduce un material în stare plastică. 2. A exprima ceva prin imagini plastice, expresive, evocatoare; a reda realitatea în mod sugestiv. — Din **plastic.**

PLASTICIZÁRE s. f. Acțiunea de *a plasticiza;* plastifiere; exprimare sugestivă, evocatoare.

PLASTIFIÁNT, *plastifianți,* s. m. Substanță lichidă sau solidă care are proprietatea de a mări plasticitatea unor materiale cu care este amestecată. [Pr.: *-fi-ant*] — Fr. **plastifiant.**

PLASTIFIÉRE s. f. Aducerea unui material în stare plastică (prin metode fizice sau prin adăugare de plastifianți chimici). [Pr.: *-fi-e-*]

PLASTILÍNĂ s. f. Material plastic constînd dintr-un amestec de caolin cu substanțe grase, folosit la mici lucrări de modelare și la executarea de măști mortuare. — Fr. **plastiline.**

PLASTOGRÁF, -Ă, *plastografi, -e,* s. m. și f. Persoană care falsifică documente sau semnături pe documente, dîndu-le drept autentice. — Ngr. **plastografos.**

PLASTOGRAFIA, *plastografiez,* vb. I. Tranz. A falsifica documente sau semnături pe documente. [Pr.: *-fi-a*] — Din **plastografie.**

PLASTOGRAFIÁT, -Ă, *plastografiați, -te,* adj. (Despre documente, semnături) Falsificat. [Pr.: *-fi-at*] — V. *plastografia.*

PLASTOGRAFÍE, *plastografii,* s. f. Falsificarea unui document sau a semnăturii de pe un document. — Ngr. **plastografia.**

PLASTRÓN, *plastroane,* s. n. 1. Piepții scrobiți ai unei cămăși bărbătești. ✦ Partea din față (detașabilă) a unei bluze, rochii etc., care constituie o garnitură. 2. (Ieșit din uz) Un fel de cravată lată. 3. Bucată de piele groasă cu care cei care fac scrimă își acoperă pieptul. — Fr. **plastron.**

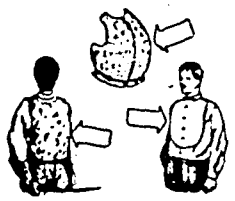

Plastroane

PLÁSTUR s. m. v. **plasture.**

PLĂSTURE, *plasturi,* s. m. Bucățică de pînză pe care s-a întins o pastă medicinală densă și lipicioasă și care se aplică pe o rană sau peste un pansament pentru a feri rana de infecție. ✦ (Pop.) Cataplasmă. [Var.: **plástur** s. m.] — Ngr. **mplastrl.**

PLAT, -Ă, *plați, -te,* adj. 1. (Despre obiecte) Lătăreț, turtit. ✦ (Despre terenuri) Neted, șes. ✧ *Picior plat* = picior cu talpa prea puțin scobită. 2. Fig. Lipsit de expresie sau de culoare; banal. — Fr. **plat.**

PLATÁN[1], *platani,* s. m. Arbore exotic cu frunzele palmate și cu trunchiul verde, cultivat la noi ca plantă ornamentală *(Platanus).* — Fr. **platane** (lat. lit. **platanus**).

Platan

PLATÁN[2], *platane,* s. n. Fiecare dintre cele două suporturi plane ale unei balanțe, pe care se așază obiectul de cîntărit sau greutățile; taler. — După fr. **plateau.**

PLÁTĂ, *plăți,* s. f. 1. Faptul de a plăti o sumă de bani datorată; achitare. ✦ Sistem, mod după care se plătește. *Plată în natură.* ✦ (Articulat, cu valoare de interjecție) Apel prin care, într-un local de consumație, consumatorul cheamă pe cel însărcinat să primească banii pentru consumație. 2. Sumă de bani dată cuiva pentru munca depusă (v. *salariu)* drept contravaloare a unui obiect cumpărat, a folosinței unui lucru etc. ✧ Loc. adj. *Cu plată* = cu bani. 3. Răsplată (morală) cu care cineva este recompensat pentru faptele sale bune; pedeapsă care se dă cuiva pentru fapte rele. ✧ Expr. *A-și lua plata* = a-și lua pedeapsa cuvenită. *A se duce* (sau *a pleca, a merge* etc.) *în plata domnului* (sau *a lui dumnezeu)* = a se duce (a pleca, a merge etc.) unde vrea, unde știe, unde-i place. *A lăsa* (pe cineva) *în plata domnului* (sau *a lui dumnezeu)* = a lăsa în voia soartei, în pace. — Bg., sb. **plata.**

PLATBÁNDĂ, *platbande,* s. f. 1. (Franțuzism) Strat de flori într-o grădină, lîngă o șosea etc. 2. (Tehn.) Semifabricat metalurgic obținut prin laminare, avînd secțiunea dreptunghiulară. — Fr. **plate-bande.**

PLÁTCĂ[1] s. f. (În expr.) *A intra (in) platcă* = a pierde o partidă la jocul de cărți; *p. ext.* a trebui să plătească o datorie. *A pune* (pe cineva) *platcă* = a face (pe cineva) să piardă la jocul de cărți. *A rămîne platcă* = a rămîne de rușine, a se face de rîs. — Sb. **platka.**

PLÁTCĂ[2], *plătci,* s. f. Partea de sus a unei cămăși bărbătești sau a unei rochii croită separat și de care se prinde gulerul. — Ucr., rus **platka.**

PLATFÓRMĂ, *platforme,* s. f. I. 1. Suprafața orizontală plană a unui vehicul, a unui aparat de ridicat etc. pe care se încarcă mărfuri, vite etc.; *p. ext.* vagon sau camion deschis, fără pereți și fără acoperiș, utilizat pentru transporturi. ✦ Parte a unui tramvai, a unui autobuz, a unui vagon de tren în dreptul ușilor de urcare și de coborîre (unde pasagerii stau în picioare). 2. Element de construcție al unei clădiri, cu o suprafață plană. V. *terasă.* ✦ Placă sau suprafață de teren plană, pe care se poate instala un utilaj sau care servește la depozitare, transbordare etc.; rampă. 3. Suprafață de teren plană, uneori nivelată sau amenajată special, care servește ca bază pentru așezarea unei căi de comunicație sau pentru construirea unui pod etc. 4. Loc amenajat special pe care se depune spre fermentare gunoiul necesar îngrășării pămîntului. 5. Teren mai întins (plan), situat la diferite altitudini. II. Fig. 1. Program de activitate sau de revendicări politice al unui partid, al unui grup sau al unui om politic. 2. Obiectul, problemele unei discuții. — Fr. **plate-forme.**

PLATINÁ, *platinez,* vb. I. Tranz. 1. A acoperi un obiect de metal cu un strat subțire de platină; a sufla cu platină. 2. A decolora părul capului prin mijloace chimice, dîndu-i o nuanță de blond foarte deschis. — Fr. **platiner.**

PLATINÁRE, *platinări,* s. f. Acțiunea de *a platina.*

PLATINÁT, -Ă, *platinați, -te,* adj. (Despre metale) Acoperit cu un strat subțire de platină, suflat cu platină. ✦ (Despre păr) Blond-deschis, cu luciu de platină. — V. *platina.*

PLÁTINĂ, (2) *platine,* s. f. 1. Metal prețios de culoare albă-cenușie, dur, inoxidabil și foarte rezistent la căldură, folosit la fabricarea unor aparate de laborator, a unor instrumente de precizie și a unor obiecte de valoare. ✧ Compus: *negru-de-platină* = platină sub formă de pulbere, folosită în industrie. 2. Nume dat diferitelor piese de mașini care altădată se fabricau din platină (1) sau care au luciul acestui metal. — Fr. **platine.**

PLATINÍT, *platiniturí*, s. n. Aliaj de fier cu nichel, din care se fac legăturile la electrozii becurilor electrice. — Fr. **platinite.**

PLATINOTIPÍE s. f. Procedeu de imprimare fotografică bazat pe acțiunea luminii asupra sărurilor de platină. — Fr. **platinotypie.**

PLATITÚDINE, *platitudini*, s. f. (La sg.) Faptul de a fi plat; banalitate, mediocritate; (la pl.) vorbă banală; idee plată. — După fr. **platitude.**

PLĂTNIC, -Ă, *plătnici, -e*, adj., s. m. și f. (În expr.) *Bun* (sau *rău*) *plătnic* = persoană care își îndeplinește bine (sau rău) obligațiile bănești, care plătește ușor și la timp (sau greu și cu întîrziere). — Din **plată** + suf. *-nic.*

PLATÓNIC, -Ă, *platonici, -e*, adj. 1. Care aparține platonismului, privitor la platonism. ✦ Pur, ideal; spiritualizat. 2. Care nu se realizează; formal, abstract. *Reforme platonice.* — Fr. **platonique.**

PLATONICIÁN, *platonicieni*, s. m. Adept al platonismului. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **platonicien.**

PLATONÍSM s. n. Concepția filozofică idealist-obiectivă a lui Platon și a adepților săi, după care lumea ideilor ar fi singura realitate obiectivă, iar lumea materială o copie sensibilă și schimbătoare a celei dintîi. — Fr. **platonisme.**

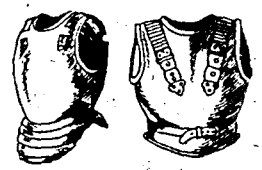

Platoșe

PLĂTOȘĂ, *platoșe*, s. f. Un fel de pieptar de oțel, cu care luptătorii din vechime își apărau pieptul și spatele de loviturile adversarului.

PLATÓU[1], *platouri*, s. n. Podiș. ✦ Cîmp amenajat pentru exerciții militare. *Platou de instrucție.* — Fr. **plateau.**

PLATÓU[2], *platouri*, s. n. 1. Dispozitiv de formă dreptunghiulară sau circulară, cu o față plană, pe care se fixează diferite piese în vederea prelucrării. 2. (Franțuzism) Tavă mare de porțelan sau de metal pe care se aduc mîncărurile la masă. 3. Loc într-un studiou cinematografic unde se montează scenele care trebuie filmate. — Fr. **plateau.**

PLĂUR, *plauri*, s. m. Formații compacte de rădăcini și rizomi de stuf, care acoperă mari întinderi din Delta Dunării, formînd insule plutitoare. — V. *plavie.*

PLAUZÍBIL, -Ă, *plauzibili, -e*, adj. Care pare a corespunde realității; admisibil, verosimil. — Fr. **plausible** (lat. lit. **plausibilis**).

PLĂVĂ, *plave*, s. f. Rețea de pescuit făcută din ață subțire.

PLĂVCĂ, *plavce*, s. f. 1. Lotcă folosită la pescuitul scrumbiilor de Dunăre. 2. (Reg.) Loc mai înalt pe malul unei ape, unde se atîrnă năvoadele ca să se usuce. — Din **plavă** + suf. *-că.*

PLĂVIE, *plăvii*, s. f. Insuliță plutitoare (sau fixată la malul apei) formată din stuf, ierburi, rizomi, rădăcini de arbori etc. intrate în putrefacție și amestecate cu nămol. ✧ Expr. *A se lăsa* (sau *a se lungi*) *plavie* = a se întinde la pămînt. *A face* (pe cineva sau ceva) *plavie* = a doborî, a face una cu pămîntul. [Pl. și: *plavii*] — Slav (v. sl. plavĭ).

PLAZ, *plazuri*, s. n. Piesă de sprijin așezată în dosul cormanei și pe care se tirăște plugul cînd merge pe brazdă; talpă. — Bg., sb. **plaz.**

PLĂCEÁ, *plac*, vb. II. Intranz. (Cu subiectul logic în dativ) 1. A simți dragoste sau simpatie pentru cineva, a avea înclinație pentru ceva; a-i conveni, a-i fi pe plac. ✧ Expr. *Știi că-mi placi?* = n-ai nimerit-o, n-ai dreptate, te înșeli. ✧ Tranz. *Nevasta dacă nu ți-o placi Le dai în trăsnet toate* (COȘBUC). ✧ Expr. *Îmi place să cred că...* = sper că... 2. (Reg., în expr.) *Placă!* = poftim, mă rog, binevoiți să... [Formă gramaticală: (reg., conj. pers. 3, cu valoare de interj., în expr.) *placă*] — Lat. **placere.**

PLĂCÉRE, *plăceri*, s. f. 1. Sentiment sau senzație de mulțumire, de bucurie, produs de ceva care satisface gustul sau dorința noastră. ✧ Loc. adv. *Cu plăcere* = cu drag, bucuros, din toată inima. *Fără plăcere* = în silă, fără voie. ✧ Expr. *Îmi face (mare) plăcere* = mă bucură, mă încîntă. *A face* (cuiva) *plăcere* = a face (cuiva) o bucurie, a-i face sau a-i fi pe plac. (Formulă de politețe) *Fă-mi plăcerea...* = fii bun.... te rog să... (Fam.) *Cu plăcere*, formulă de răspuns la mulțumirile exprimate de cineva pentru un serviciu. 2. Distracție, petrecere; desfătare. 3. Voie; dorință. — V. *plăcea.*

PLĂCINCIOÁRĂ, *plăcincioare*, s. f. (Reg.) Plăcintuță. — Din **plăcintă** + suf. *-ioară.*

PLĂCINTĂR, *plăcintari*, s. m. Persoană care face sau vinde plăcinte. — Din **plăcintă** + suf. *-ar.*

PLĂCÍNTĂ, *plăcinte*, s. f. Preparat culinar făcut din aluat cu o umplutură de brînză, de carne, de fructe etc. *La plăcinte înainte, la război înapoi*, se spune despre cei care se dau înapoi de la muncă, dar se îndeasă la profituri. ✧ Expr. *A-i veni* (sau *a-i pregăti*) *cuiva plăcinta* = a-i veni (sau a-i pregăti) cuiva o surpriză neplăcută. *A găsi plăcinta gata* = a se folosi de munca altuia, a primi totul de-a gata. *Se vinde ca plăcinta caldă* = se vinde repede, este foarte căutat. *A aștepta* (pe cineva) *cu plăcinte calde* = a aștepta (pe cineva) cu mare bucurie. — Lat. **placenta.**

PLĂCINTĂRÍE, *plăcintării*, s. f. 1. Prăvălia plăcintarului; patiserie. 2. Plăcinte de tot felul. — (1) Din **plăcintar** + suf. *-ie*, (2) **plăcintă** + suf. *-ărie.*

PLĂCINTÚȚĂ, *plăcintuțe*, s. f. Diminutiv al lui *plăcintă.* — Din **plăcintă** + suf. *-uță.*

PLĂCINȚÍCĂ, *plăcințele*, s f. Plăcintuță. — Din **plăcintă** + suf. *-ică.*

PLĂCÚT, -Ă, *plăcuți, -te*, adj. Care place; simpatic, agreabil. — V. *plăcea.*

PLĂCÚȚĂ, *plăcuțe*, s. f. Diminutiv al lui *placă.*

PLĂIÉȘ, *plăieși*, s. m. 1. (În evul mediu) Locuitor de la graniță însărcinat cu paza frontierei țării în părțile de munte; grănicer, străjer. 2. Locuitor de la munte; muntean. — Din **plai** + suf. *-aș.*

PLĂIEȘÍE, *plăieșii*, s. f. (Înv.) Corpul, organizația plăieșilor. — Din **plăieș** + suf. *-ie.*

PLĂIȘÓR, *plăișoare*, s. n. Diminutiv al lui *plai.*

PLĂMĂDĂ s. f. 1. Plămădeală. ✦ Substanță care fermentează. 2. Fig. Progenitură, copil. — Postverbal al lui **plămădi.**

PLĂMĂDEÁLĂ, *plămădeli*, s. f. Amestec de făină, apă și drojdie, folosit la fermentarea aluatului; cantitate mică de aluat dospit, purtătoare a fermenților care fac să crească aluatul. — Din **plămădi** + suf. *-eală.*

PLĂMĂDÍ, *plămădesc*, vb. IV. 1. Intranz. A pregăti o plămădeală. 2. Tranz. Fig. A forma, a făuri, a plăsmui, a zămisli, a procrea. — Slav (v. sl. **pomladiti** «a întineri»).

PLĂMĂDÍRE, *plămădiri*, s. f. Acțiunea de *a plămădi.*

PLĂMĂDÍT s. n. Plămădire. — V. *plămădi.*

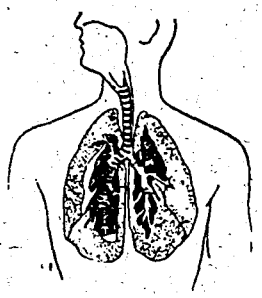

Plămîni

PLĂMÎN, *plămîni*, s. m. Fiecare dintre cele două organe cu aspect spongios, învelite în pleură și așezate în cavitatea toracică, alcătuind aparatul principal de respirație la om și la animalele vertebrate. — Ngr. **plemoni.**

PLĂMÎNĂRÍCĂ s. f. Plantă erbacee cu rizom orizontal și cu flori roșii, violete sau (rar) albe (*Pulmonaria officinalis*). [Var.: **plămînărĭță** s. f.] — Din **plămîn** + suf. *-ăr-ică.*

PLĂMÎNĂRÍȚĂ s. f. v. **plămînărică.**

PLĂNUÍ, *plănuiesc*, vb. IV. Tranz. A face planuri[1] (1); a pregăti ceva (în minte) pentru viitor. — Din **plan.**

PLĂPÎND, -Ă, *plăpînzi, -de*, adj. 1. (Despre ființe) Lipsit de rezistență, de vitalitate; slăbuț, firav. 2. (Despre plante) Nedezvoltat, lipsit de sevă, gingaș, delicat. 3. Fig. Care se lasă ușor impresionat; duios, blînd, domol. — Lat. **palpabundus.**

PLĂPOMEÁ, *plăpomele*, s. f. (Pop.) Plăpumioară. — Din **plapomă** + suf. *-ea.*

PLĂPUMĂR, *plăpumari*, s. m. Muncitor care face plăpumi. — Din **plapumă** + suf. *-ar.*

PLĂPUMĂREÁSĂ, *plăpumărese*, s. f. Muncitoare care face plăpumi. ✦ Soție de plăpumar. — Din **plăpumar** + suf. *-easă.*

PLĂPUMĂRÍE, (2) *plăpumării*, s. f. 1. Meseria plăpumarului. 2. Prăvălia, atelierul plăpumarului. — Din **plăpumar** + suf. *-ie.*

PLĂPUMIOÁRĂ, *plăpumioare*, s. f. Diminutiv al lui *plapumă.*

PLĂSEÁ, *plăsele*, s. f. 1. Fiecare dintre cele două părți de metal, de os, de lemn etc. care acoperă mînerul unui cuțit, al unei săbii etc.; *p. ext.* mîner. 2. (Neobișnuit) Șild. *Broasca acelor uși, cu plăsele mari de aramă gravate* (ODOBESCU). [Var.: **prăseá** s. f.] — Din **plasă**[3].

PLĂSELÁ, *plăselez*, vb. I. Tranz. (Rar) A pune plăsele la un cuțit. — Din **plăsele** (pl. lui *plăsea*).

PLĂSMUÍ, *plăsmuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A crea, a produce. 2. A inventa, a născoci, a scorni. 3. A falsifica. — Ngr. **plasma.**

PLĂSMUÍRE, *plăsmuiri*, s. f. Acțiunea de *a plăsmui* și rezultatul ei; creație; invenție, născocire; falsificare.

PLĂSMUÍT, -Ă, *plăsmuiți, -te*, adj. 1. Creat; inventat, născocit. 2. Falsificat. — V. *plăsmui.*

PLĂSMUITÓR, -OÁRE, *plăsmuitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care plăsmuiește, falsifică; falsificator. [Pr.: *-mu-i-*] — Din **plăsmui** + suf. *-(i)tor.*

PLĂTÍ, *plătesc*, vb. IV. 1. Tranz. A achita contravaloarea în bani a unui bun obținut. ✧ Expr. *A plăti cu capul* (sau *cu viața, cu lumina ochilor* etc.) = a răscumpăra cu capul, cu viața etc. ✦ A achita un impozit, o obligație etc. ✦ Refl. A lichida o datorie (morală), a scăpa de o obligație. 2. Tranz. A răsplăti cu bani un serviciu prestat, o muncă efectuată etc. 3. Intranz. (Pop.) A valora. ✦ A prețui (moralmente), a fi vrednic să..., a fi în stare să... — Slav (v. sl. **platiti**).

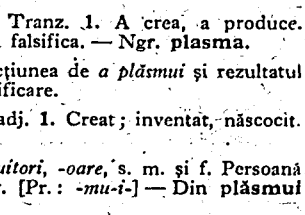

Plătică

PLĂTÍBIL, -Ă, *plătibili, -e*, adj. Care este de plată, care trebuie plătit, care poate fi plătit. — Din **plăti** + suf. *-bil.*

PLĂTICÁR, *plăticari*, s. m. Pescar (care pescuiește plătici). — Din **plătică**[1] + suf. *-ar.*

PLĂTÍCĂ[1], *plătici*, s. f. Pește de apă dulce, cu corpul lat, cu capul mic și scurt (*Abramis brama*). — Bg. **platika.**

1. Măselariță. 2. Laur. 3. Degețel-roșu. 4. Omag. 5. Mătrăgună. 6. Izmă. 7. Arnică. 8. Iarbă-mare. 9. Ferigă.

1. Pojarniță. 2. Cucută-de-apă. 3. Odolean. 4. Nalbă. 5. Mușețel. 6. Spînz. 7. Coada-șoricelului. 8. Roiniță. 9. Măceș. 10. Obligeană.

PLĂTÍCĂ[1], *plătici*, s. f. Arbore mare înrudit cu salcîmul, originar din America, cultivat și la noi pentru a forma perdele de protecție *(Gleditschia triacanthos)*.

PLĂTITÓR, -OÁRE, *plătitori, -oare*, adj. Care efectuează o plată. — Din *plăti* + suf. *-(i)tor*.

PLĂVĂI, -ÁIE, *plăvăi*, adj. (Despre animale) Cu părul sau lîna de culoare albă-cenușie sau albă-gălbuie. V. *plăvan*. ◇ *Poamă plăvaie* = varietate de struguri cu boaba albă și rotundă. — Din *plăv*[an] + suf. *-ui*.

PLĂVÁN, -Ă, *plăvani, -e*, adj. (Despre animale) Cu părul sau lîna de culoare albă-cenușie sau albă-gălbuie. — Slav (v. sl. plavŭ + suf. *-an*).

PLĂVIOÁRĂ, *plăvioare*, s. f. Diminutiv al lui *plavie*.

PLĂVÍȚ, -Ă, *plăviți, -e*, adj. 1. (Despre părul sau lîna animalelor) Alb-gălbui. 2. (Despre părul omului) Blond. 3. (Reg., în expr.) *Viță plăviță* = varietate de viță de vie cu bobul foarte deschis la culoare. — Din *plăv*[an] + suf. *-iț*.

PLĂVÍU, -IE, *plăvii*, adj. (Despre oameni) Blond. ✦ Palid. —Din *plăv*[an] + suf. *-iu*.

PLEÁFTURĂ s. f. v. **praftură**.

PLEAN, *pleaniuri*, s. n. (Înv. și arh.) Pradă luată în timp de război prin jafuri și prădăciune. ✦ Grup de prizonieri robiți. ◇ Expr. *A lua pe cineva plean* = a face pe cineva prizonier. — Slav (v. sl. plěnŭ).

PLEÁNĂ, *plene*, s. f. Bucățică de lemn cu care se înțepenește coada toporului, cercurile butoiului etc.; ic.

PLEASC interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de limbă cînd se desprinde brusc de cerul gurii sau zgomotul pe care îl fac unele persoane cînd mănîncă. — Onomatopee.

PLEÁSNĂ, *plesne*, s. f. 1. Șfichi. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *în pleasnă* = a ironiza (pe cineva) luîndu-l peste picior; a șfichiui. *A aduce* (pe cineva) *în pleasnă de bici* = a aduce (pe cineva) în timpul cel mai scurt. 2. Fir de care se prinde cîrligul, la capătul sforii de pescuit. 3. Iritație a mucoasei limbii și a cerului gurii. — Postverbal al lui **plesni**.

PLEÁȘCĂ s. f. 1. Chilipir. ◇ Loc. adv. *De* (sau *pe*) *pleașcă* = de pomană, fără bani. 2. (Înv. și arh.) Pradă, jaf. — Sb. **pljačka**.

PLEÁTĂ, *plete*, s. f. 1. Părul capului lăsat să crească pînă pe umeri sau să atîrne pe spate (împletit în cozi). ◇ Expr. *A umbla cu pletele în vînt* = a se zbate pentru a obține ceva, a face totul pentru atingerea țintei dorite. 2. Mănunchi de fuior. — Slav (v. sl. pletĭ).

PLEÁVĂ s. f. 1. Rămășițe de spice sau de păstăi rezultate din treieratul cerealelor sau al leguminoaselor. ✦ Fig. Ceea ce este lipsit de valoare. 2. Fig. Om de nimic; drojdia societății. — Slav (v. sl. plěva).

PLÉBE s. f. Pătură socială lipsită de drepturi (sau cu drepturi limitate) în Roma antică; (astăzi livresc) populație asuprită, exploatată. ✦ Fig. Pătură socială declasată; drojdia societății. — Fr. **plèbe** (lat. lit. plebs, -is).

PLEBEIÁN, -Ă, *plebeieni, -e*, adj. (Rar) Care aparține plebei, privitor la plebe. ✦ (Substantivat) Plebeu. — După fr. **plébéien**.

PLEBÉU, *plebei*, s. m. (La romani) Persoană care făcea parte din plebe; (astăzi livresc) persoană asuprită, exploatată, *p. ext.* om de rînd, lipsit de distincție. — Lat. lit. **plebeius**.

PLEBISCÍT, *plebiscite*, s. n. Consultare a voinței poporului într-o problemă de o importanță deosebită, asupra căreia corpul electoral își exprimă părerea prin «da» sau prin «nu». — Fr. **plébiscite** (lat. lit. **plebiscitum**).

PLEBISCITÁR, -Ă, *plebiscitari, -e*, adj. Care aparține plebiscitului, privitor la plebiscit. — După fr. **plébiscitaire**.

PLECÁ[1], *plec*, vb. I. Intranz. A părăsi un loc spre a se duce în altă parte; a porni. — Lat. **plicare**.

PLECÁ[2], *plec*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A (se) înclina (într-o parte), a (se) îndoi, a (se) încovoia, a (se) cobori, a (se) apleca. ◇ Expr. (Refl.) *A se pleca spre apus* = a) (despre aștri) a cobori spre apus, a apune; b) (despre oameni) a fi în declin. (Tranz.) *A pleca capul* = a se supune, a se lăsa subjugat; a subjuga pe cineva. *A nu avea unde să-și plece capul* = a nu avea adăpost. *A(-și) pleca urechea la...* = a) a asculta cu atenție, a lua în considerare; b) a da crezămînt vorbelor de nimic, bîrfelilor. *A(-și) pleca inima* = a) a da ascultare suferințelor cuiva; b) a arăta smerenie față de cineva. *Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?* (EMINESCU). ✦ A se înclina în semn de respect, pentru a saluta. 2. Refl. A ceda în fața unei forțe, a se supune. ✦ Tranz. A aduce la supunere, a subjuga. *Pînă cînd să ne tot plece cruda, oarba tiranie?* (ALECSANDRI). ✦ (Înv.) A înclina să..., a fi dispus să..., a se îndupleca. *De-ar vrea și-ar vrea Mama să se plece* (COȘBUC). — Lat. **plicare**.

PLECÁRE[1], *plecări*, s. f. Acțiunea de *a pleca*[1]; pornire, deplasare. ◇ Loc. adj. *Gata de plecare* = pe punctul de a porni. ◇ Loc. adv. *La plecare* = în momentul pornirii. ◇ Expr. (Sport) *A lua plecarea* = a lua startul, a porni.

PLECÁRE[2], *plecări*, s. f. Acțiunea de *a (se) pleca*[2] și rezultatul ei.

PLECÁT[1], **-Ă**, *plecați, -te*, adj. Pornit dintr-un loc; absent; *fig.* dus pe gînduri. — V. *pleca*[1].

PLECÁT[2], **-Ă**, *plecați, -te*, adj. 1. Îndreptat în jos, aplecat. ✦ Înclinat, îndoit, încovoiat. 2. Supus, ascultător, umil, respectuos. — V. *pleca*[2].

PLECÁTE s. n. pl. (Pop.) Indigestie; greață. — Din **apleca**.

PLECĂCIÓS, -OÁSĂ, *plecăcioși, -oase*, adj. (Pop.) Grețos. — Din **apleca** + suf. *-(ă)cios*.

PLECĂCIÚNE, *plecăciuni*, s. f. 1. Închinăciune, reverență. 2. (Înv.) Respect, supunere. — Din *pleca*[2] + suf. *-(ă)ciune*.

PLECĂȚÉL, -EÁ, *plecățel, -ele*, adj. (Pop.) 1. Diminutiv al lui *plecat*[1]. 2. Miel care suge la altă oaie decît la aceea care l-a fătat.

PLED, *pleduri*, s. n. Pătură de lînă. — Fr. **plaid**.

PLEDÁ, *pledez*, vb. I. Intranz. și tranz. A vorbi în fața unei instanțe judecătorești, apărînd o cauză; *p. ext.* a susține o cauză, a apăra o idee, un interes. — Fr. **plaider**.

PLEDÁNT, -Ă, *pledanți, -te*, adj. Care pledează. ◇ *Avocat pledant* = avocat care are dreptul să susțină o cauză în fața instanțelor, în schimbul unui onorar. — Fr. **plaidant**.

PLEDÁRE, *pledări*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a pleda*; pledoarie.

PLEDOARÍE, *pledoarii*, s. f. Cuvîntare pe care o rostește avocatul (sau partea interesată) în fața instanțelor judecătorești în apărarea unei cauze; *p. ext.* vorbire care are drept scop apărarea unei cauze, a unei idei. — Fr. **plaidoirie**.

PLEIÁDĂ, *pleiade*, s. f. 1. (La pl. art.) Grup de stele din constelația taurului; cloșca-cu-pui. 2. (La sg.) Denumire dată în antichitate unui grup de șapte poeți alexandrini, iar în secolul al XVI-lea unui grup de poeți francezi. 3. Grup de oameni iluștri care activează în același domeniu și care sînt legați între ei prin concepții sau sarcini comune. 4. (Fiz.; înv.) Totalitatea izotopilor unui element. ✦ (Chim.) Grup de elemente chimice avînd proprietăți asemănătoare. — Fr. **pléiade** (< gr.).

PLEISTOCÉN s. n. Epoca inferioară a cuaternarului; diluviu. [Pr.: *ple-is-*] — Fr. **pléistocène**.

PLEN s. n. Totalitatea membrilor unei organizații sau ai unei asociații constituite; *p. ext.* adunare a unei asociații la care participă totalitatea membrilor ei. — Lat. lit. **plenum**.

PLENÁR, -Ă, *plenare*, adj. n. și f. (Despre ședințe, adunări) Care se ține cu participarea tuturor membrilor. ✦ (Substantivat, f.) Consfătuire la care participă toți membrii unui for de conducere. ◇ *Plenară lărgită* = plenară la care participă și persoane care nu fac parte din unitatea respectivă. — Lat. lit. **plenarius**.

PLENIPOTÉNT, *plenipotenți*, adj. m. (Înv.) Plenipotențiar. — Lat. lit. **plenipotens, -ntis**.

PLENIPOTÉNȚĂ, *plenipotențe*, s. f. Putere deplină dată cuiva pentru a acționa într-o anumită chestiune. — It. **plenipotènza**.

PLENIPOTENȚIÁR, *plenipotențiari*, adj. m. (În expr.) *Ministru plenipotențiar* (și substantivat) = persoană care reprezintă conducerea unui stat pe lîngă guvernele altor țări, avînd pentru aceasta puteri depline. [Pr.: *-ți-ar*] — După fr. **plénipotentiaire**.

PLENISÓN, -Ă, *plenisoni, -e*, adj. (Despre vocale) Care are caracter silabic. «*U*» *este vocală plenisonă în cuvîntul «codru»*. — Lat. lit. **plenus** + **sonus**.

PLENITÚDINE s. f. Dezvoltare completă, integrală; deplinătate; totalitate. — Fr. **plénitude** (lat. lit. **plenitudo, -dĭnis**).

PLENUÍ, *plenuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A jefui, a prăda. — Din **plean**.

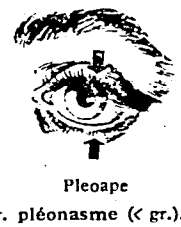

Pleoape

PLEOÁPĂ, *pleoape*, s. f. 1. Fiecare dintre cele două membrane mobile, mărginite de gene, care acoperă ochiul (în special membrana superioară). ◇ Expr. *A-i da* (cuiva) *pleoapele în gene* = a i se închide (cuiva) ochii de somn. 2. Capacul sicriului. [Pr.: *pleoa-*. — Var.: (2) **plioápă** s. f.] — Comp. bg. **pohlupka** «capac».

PLEONÁSM, *pleonasme*, s. n. Greșeală de exprimare constînd în folosirea unor cuvinte care repetă în mod inutil aceeași idee. [Pr.: *ple-o-*]—Fr. **pléonasme** (< gr.).

PLEONÁSTIC, -Ă, *pleonastici, -e*, adj. Care conține un pleonasm. [Pr.: *ple-o-*] — Fr. **pléonastique**.

PLEOSC interj. Cuvînt care imită zgomotul loviturii produse de un corp elastic sau de un obiect aruncat în apă. — Onomatopee.

PLEOSCÁI, *pleoscái*, vb. IV. Intranz. A plescăi (2). ✦ A bate din palme; a plesni. [Var.: **pleoșcái, pliscái, plișcái** vb. IV] — Din **pleosc**.

PLEOSCÁIT, *pleoscáituri*, s. n. Faptul de *a pleoscăi*; zgomot produs de apă cînd se izbește de un corp tare; plescăit.

PLEOȘCÁI vb. IV. v. **pleoscăi**.

PLEOȘTÍ, *pleoștesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) turti, a (se) lăbărța. 2. Tranz. A lăsa capul sau urechea în jos, a apleca. 3. Refl. Fig. (Despre oameni) A rămîne abătut, deprimat. [Pr.: *pleoș-*] — Sb. **pljoštiti**.

PLEOȘTÍRE, *pleoștiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) pleoști* și rezultatul ei. [Pr.: *pleoș-*]

PLEOȘTÍT, -Ă, *pleoștiți, -te*, adj. 1. (Despre unele părți ale corpului) Care și-a pierdut forma sau poziția normală, care atîrnă fără vlagă, bleg. 2. (Despre obiecte, în special despre pălării) Turtit, lăbărțat, deformat. 3. Fig. (Despre oameni) Abătut, deprimat, descurajat. [Pr.: *pleoș-*] — V. *pleoști*.

PLESCÁIȚĂ s. f. v. **plescaviță**.

PLESCÁVIȚĂ s. f. (Pop.) Spuzeală, erupție. [Var.: **plescáiță** s. f.] — Sb. **pljuskavice**.

PLESCÁI, *plescái*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A mînca cu zgomot; a scoate un sunet caracteristic, desprinzînd brusc buzele una de alta sau limba de cerul gurii, în semn de plăcere. 2. Intranz. A lovi într-un lichid, producînd un zgomot caracteristic; (despre lichide) a se lovi de un corp

tare, făcînd să se audă un zgomot caracteristic; a pleoscăi. — Din pleasc.

PLESCĂIRE, *plescăiri*, s. f. Acțiunea de *a plescăi* și rezultatul ei; plescăit.

PLESCĂÍT s. n. 1. Zgomot făcut cu gura cînd se mănîncă repede și lacom; sunet produs prin desprinderea bruscă a limbii de cerul gurii, prin care se exprimă mirarea, plăcerea, admirația. 2. Zgomot produs de apa care se lovește de țărmuri sau de un obiect care lovește apa; pleoscăit. 3. (Impr.) Pocnitură. — V. *plescăi*.

PLESCĂITÚRĂ, *plescături*, s. f. Plescăit. [Pr.: *-că-i-*] — Din plescăi + suf. *-(i)tură*.

PLESIOZÁUR, *plesiozauri*, s. m. Gen de reptilă marină din era mezozoică, cu gîtul lung, cu trunchiul gros, cu numeroase vertebre cervicale și cu membre în formă de vîsle, puternic dezvoltate. [Pr.: *-si-o-za-ur*] — Fr. plésiosaure (germ. Plesiosaurus).

Plesiozaur (reconstituit)

PLÉSNET, *plesnete*, s. n. 1. Sunet scurt, brusc, puternic, produs de anumite obiecte cînd izbesc violent aerul sau alte corpuri. ✦ (Rar) Zgomot produs de un obiect care se sparge sau crapă. 2. (Rar) Lovitură (de bici). — Din plesni + suf. *-et*.

PLESNÍ, *plesnesc*, vb. IV. 1. Intranz. A crăpa cu zgomot, a se sparge în bucăți (în urma unei loviture, a unei presiuni prea mari etc.). ◇ Expr. *A plesni de...* = a fi (prea) plin de... *A-i plesni cuiva obrazul de rușine* = a-i fi cuiva foarte rușine. ✦ (Despre abcese) A se deschide, a se sparge. 2. Intranz. (Despre învelișuri, benzi, fire) A se rupe prin întindere. 3. Intranz. și tranz. A izbi un obiect (sau aerul) cu un corp elastic, în special cu un bici; a pocni cu zgomot două obiecte unul de altul. ◇ Expr. *Cît ai plesni din bici* = într-o clipă, imediat. 4. Tranz. A izbi, a lovi, a bate. ◇ Expr. *A plesni* (pe cineva) *în pălărie* = a ironiza (pe cineva). *Unde-o plesnești și unde crapă*, se spune atunci cînd se obțin cu totul alte rezultate decît cele așteptate. *A o plesni bine* = a spune cuvinte care se potrivesc cu situația, cu momentul. ✦ A lovi ușor, a împinge. *A sărit iar pe capră și și-a plesnit cușma pe ceafă* (SADOVEANU). ✦ Refl. A se izbi cu zgomot de un obiect. *Insecte mici... se îmbulzeau plesnindu-se de cristalele fierbinți* (BART). — Slav (v. sl. plesnonti).

PLESNÍRE, *plesniri*, s. f. Faptul de *a plesni*.

PLESNÍT[1] s. n. (Rar) Plesnire. — V. *plesni*.

PLESNÍT[2], *-ă*, *plesniți*, *-te*, adj. Crăpat, spart, despicat. — V. *plesni*.

PLESNITOÁRE, *plesnitori*, s. f. 1. Șfichiul biciului; pleasnă. 2. Jucărie care, prin învîrtire, produce un zgomot puternic. 3. Disc sau verigă așezată între opor și capătul osiei carului, ca să împiedice frecarea butucului roții. 4. Plantă erbacee cu flori galbene, al cărei fruct, la maturitate, plesnește cu zgomot și își aruncă semințele la distanță *(Ecballium elaterium)*. — Din plesni + suf. *-(i)toare*.

Plesnitoare

PLESNITÚRĂ, *plesnituri*, s. f. 1. Faptul de a plesni; lovire, izbire; zgomotul produs de anumite lovituri. 2. Crăpătură produsă într-un material, din cauza presiunii, a variației de temperatură etc. — Din plesni + suf. *-(i)tură*.

PLEȘ, PLEAȘĂ, *pleși*, *-e*, adj. 1. (Reg.) Chel, pleșuv. 2. (Despre locuri, munți etc.) Lipsit de vegetație, sterp, gol. — Slav (v. sl. plěšь).

PLEȘCÁN, *pleșcani*, s. m. (Rar) Pleșcar. — Din pleașcă + suf. *-an*.

PLEȘCÁR, *pleșcari*, s. m. Chilipirgiu. — Din pleașcă + suf. *-ar*.

PLEȘCÁȘ, *pleșcași*, s. m. (Înv. și arh.) Cel care umblă după pradă (în timp de război). — Din pleașcă + suf. *-aș*.

PLEȘCUÍ, *pleșcuiesc*, vb. IV. Intranz. A umbla după chilipir, după cîștig fără muncă. — Din pleașcă.

PLEȘCUÍT s. n. Acțiunea de *a pleșcui*; chilipir.

PLEȘÚG, -Ă adj. v. pleșuv.

PLEȘUGÍ vb. IV. v. pleșuvi.

PLEȘUGÍE s. f. v. pleșuvie.

PLEȘÚV, -Ă, *pleșuvi*, *-e*, adj. 1. (Despre oameni) Chel. 2. (Despre soluri, munți) Lipsit de vegetație, fără arbori. ✦ (Despre ogoare) Nesemănat. ✦ (Despre arbori) Desfrunzit. 3. (În expr.) *Vultur pleșuv* = nume dat mai multor specii de vulturi lipsiți de pene pe cap și pe gît. [Var.: pleșúg, *-ă* adj.] — Slav (v. sl. plešivъ).

PLEȘUVÍ, *pleșuvesc*, vb. IV. Intranz. A cheli. [Var.: pleșugí vb. IV] — Din pleșuv.

PLEȘUVÍE, *pleșuvii*, s. f. Faptul de a fi pleșuv; chelie. [Var.: (înv.) pleșugíe s. f.] — Din pleșuv + suf. *-ie*.

PLEȘUVÍRE, *pleșuviri*, s. f. Acțiunea de *a pleșuvi*; chelire.

PLEȘUVÍT, -Ă, *pleșuviți*, *-te*, adj. Chel. — V. *pleșuvi*.

PLETEÁNCĂ, *pletenci*, s. f. (Reg.) Fir de lînă sau panglică îngustă cu care femeile își împletesc cozile. — Din pleată + suf. *-ancă*.

PLÉTER, *pletere*, s. n. Îngrăditură de nuiele, întrebuințată la construirea unor zăgazuri de-a lungul rîurilor cu luncă inundabilă, pentru a opri trecerea peștilor din bălți în rîu. — Sb. pleter.

PLETÍNĂ, *pletine*, s. f. Navă mică trasă de un remorcher, folosită pentru transportul mărfurilor pe fluvii sau pe canale. [Acc. și: *plétină*]

PLÉTORĂ s. f. 1. Număr mare de oameni sau de lucrări artistice lipsite de valoare. 2. (Ieșit din uz) Cantitate excesivă de sînge într-un organism. — Fr. pléthore.

PLETÓRIC, -Ă, *pletorici*, *-e*, adj. Care are prea mult sînge; sanguin. — Fr. pléthorique.

PLETÓS, -OÁSĂ, *pletoși*, *-oase*, adj. 1. Cu păr lung și bogat. 2. (Despre plante) Cu tulpinile, ramurile sau frunzele lungi, dese aplecate în jos. — Din plete + suf. *-os*.

PLEU, *pleuri*, s. n. (Reg.) Tinichea. — Magh. pléh.

PLÉURĂ, *pleure*, s. f. Fiecare dintre cele două membrane seroase care căptușesc cele două părți ale cavității toracice și cei doi plămîni, la om și la unele animale. [Pr.: *ple-u-*] — Fr. plèvre (<gr.).

PLEUREZÍE, *pleurezii*, s. f. Proces inflamator al uneia dintre pleure (însoțit de o abundentă secreție de lichid). [Pr.: *ple-u-*] — Fr. pleurésie.

PLEURÍTĂ, *pleurite*, s. f. Pleurezie. [Pr.: *ple-u-*] — Fr. pleurite.

PLEURÍTIC, -Ă, *pleuritici*, *-e*, adj. Specific pleureziei; cauzat de pleurezie. *Punct pleuritic*. [Pr.: *ple-u-*] — După fr. pleurétique.

PLEUROPNEUMONÍE, *-pleuropneumonii*, s. f. Proces inflamator al parenchimului pulmonar și al pleurei. [Pr.: *ple-u-ro-pne-u-*] — Fr. pleuropneumonie.

PLEVÁIȚĂ, *plevaițe*, s. f. Plantă erbacee cu frunze puține, cu flori mici, trandafirii *(Xeranthemum annuum)*. [Pr.: *-vai-*] — Din plăvai + suf. *-iță*.

PLÉVILĂ, *plevile*, s. f. Plivire. — Din plivi (după *prașilă*).

PLÉVIȚĂ, *plevițe*, s. f. Placă de fier care îmbracă partea de jos a leucei sau care se bate în cuie sau în nituri pentru a acoperi o crăpătură la vase, la albii etc. — Din pleu + suf. *-iță*.

PLEVUȘCÁR, *plevușcari*, s. m. (Rar) Om de puțină însemnătate, de mică valoare. — Din plevușcă + suf. *-ar*.

PLEVÚȘCĂ, *plevuști*, s. f. 1. Peștișor de baltă cu corpul lungăreț *(Leucaspius delineatus)*; *p. ext.* nume dat peștilor mărunți de orice specie. ◇ Compus: *plevușcă-de-baltă* = pește mic, cu trupul subțiat către coadă, avînd pe burtă și de-a lungul șirii spinării spini cu care se apără de peștii mai mari. 2. Fig. Grup de oameni de puțină însemnătate. — Din pleavă + suf. *-uș-că*.

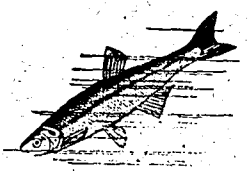

Plevușcă

PLEX s. n. 1. Împletire de ramuri nervoase sau vasculare în anumite puncte ale organismului. 2. Regiune situată în partea superioară a abdomenului, unde se află nervii care inervează această regiune. *Plex solar*. [Var.: **plékus** s. n.] — Lat. lit. plexus.

PLEXIGLÁS s. n. Masă plastică, transparentă, rezistentă, din care se fac diverse obiecte, în special geamuri la vehiculele supuse șocurilor și trepidațiilor. — Fr. plexiglas.

PLÉXUS s. n. v. plex.

PLIÁ, *pliez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A îndoi o hîrtie, o țesătură etc. pînă la suprapunere. — Fr. plier.

PLIÁBIL, -Ă, *pliabili*, *-e*, adj. Care se poate plia. — După fr. pliable.

PLIÁNT, -Ă, *plianți*, *-te*, adj. (Despre obiecte; adesea substantivat) Făcut din două sau mai multe părți care se pot apropia unele de altele, formînd muchii. — Fr. pliant.

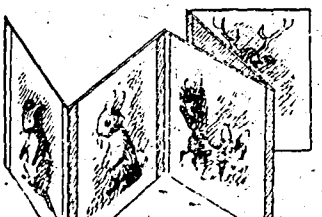

Ilustrații pliante

PLIÁT, -Ă, *pliați*, *-te*, adj. Îndoit, împăturit. — V. *plia*.

PLIC, *plicuri*, s. n. Obiect făcut dintr-o hîrtie împăturită în chip special și lipită din trei părți, pentru a închide o scrisoare; obiectul împreună cu scrisoarea pe care o conține. — Ngr. plikos (< it.).

PLICÍ interj. Cuvînt care imită sunetul produs de apă cînd se lovește de un obiect solid, de o lovitură aplicată cuiva pe piele etc. — Onomatopee.

PLICIUÍRE, *pliciuiri*, s. f. (Rar) Plescăit (2). — V. *plici*.

PLICTICÓS, -OÁSĂ, *plicticoși*, *-oase*, adj. Plictisitor; enervant, agasant. — Ngr. plektikos.

PLICTÍS s. n. Plictiseală. — Postverbal al lui plictisi.

PLICTISEÁLĂ, *plictiseli*, s. f. 1. Stare sufletească de lîncezeală, de nemulțumire, provocată de inactivitate, de monotonie etc.; urît 2. Neplăcere, necaz, supărare. — Din plictisi + suf. *-eală*.

PLICTISÍ, *plictisesc*, vb. IV. 1. Refl. A suferi de plictiseală, a fi sătul de un lucru, a nu mai putea suporta o situație. 2. Tranz. A supăra, a enerva, a agasa. — Ngr. plikto (aor. pliktisa).

PLICTISÍT, -Ă, *plictisiți*, *-te*, adj. Care este stăpînit de plictiseală; care exprimă plictiseală. — V. *plictisi*.

PLICTISITÓR, -OÁRE, *plictisitori, -oare*, adj. 1. Care plictiseşte; anost. 2. Supărător, enervant, agasant. — Din **plictisi** + suf. *-(i)tor.*

PLICULÉŢ, *pliculete*, s. n. Diminutiv al lui *plic.*

PLIÉRE, *plieri*, s. f. Acţiunea de *a plia.*

PLIMB, *plimburi*, s. n. (Rar) Balustradă, parmaclîc. [Var.: **plîmbă** s. f.] — Postverbal al lui **plimba.**

PLIMBÁ, *plimb*, vb. I. 1. Refl. A umbla în voie dintr-un loc într-altul, pentru a se recrea, a lua aer etc. ◇ Expr. *A se plimba ca vodă prin lobodă* = a umbla în toate părţile, fără nici o piedică. ✦ Tranz. A scoate la plimbare, a însoţi pe cineva la plimbare. 2. Tranz. A mişca un obiect încoace şi încolo, a muta. [Var.: **preumblá, primblá** vb. I] — Din *pre-* + **umbla.**

PLIMBÁRE, *plimbări*, s. f. 1. Acţiunea de *a (se) plimba;* umblet în voie pentru a se recrea, a lua aer etc. ◇ Expr. (Fam.) *A trimite pe cineva la plimbare* = a se dispensa de serviciile cuiva, a se descotorosi de cineva. 2. (Înv.) Loc amenajat unde se duce lumea să se plimbe; promenadă. [Var.: **preumblâre, primblâre** s. f.]

PLÎMBĂ s. f. v. **plimb.**

PLIMBĂRÉŢ, -EĂŢĂ, *plimbăreţi, -e*, adj. Căruia îi place să hoinărească, să se plimbe (fără rost). — Din **plimba** + suf. *-ăr-eţ.*

PLIMBĂRÍCĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui *plimbare.*

PLIN[1] s. n. Ceea ce umple un vas, o cavitate etc.; conţinut. ◇ *Plinul conductei* = cantitate de fluid care rămîne în permanenţă într-o conductă de transport. ◇ Loc. prep. *În plinul...* = în mijlocul...; *p. ext.* în toiul... ◇ Loc. adv. *Din plin* = din abundenţă. ◇ Expr. *A-i merge cuiva în plin* = a-i merge cuiva bine, a avea succes. *A da o lovitură* (sau *a lovi*) *în plin* = a nimeri bine ţinta. (În superstiţii) *A-i ieşi cuiva cu plin(ul)* = a-i ieşi cuiva în cale cu un vas plin (fapt interpretat ca semn favorabil). — Din **plin**[2].

PLIN[2], **-Ă**, *plini, -e*, adj. 1. (Despre vase, încăperi, cavităţi etc.) Care este umplut cu ceva, în care se află ceva pînă la limită. ◇ Expr. *Plin ochi* = umplut pînă la limita capacităţii. *A fi plin de sine* = a fi încrezut, îngîmfat. *A-i fi cuiva paharul plin*, se spune despre cineva care a îndurat prea multe necazuri. ✦ (Despre arme de foc) În care se află cartuşe; încărcat. 2. Care cuprinde sau conţine ceva în cantitate mare. ✦ Fără goluri; compact, masiv. 3. Care este acoperit total sau parţial cu ceva. ✦ Murdar, mînjit, uns. 4. (Despre fiinţe, corpul lor sau părţi ale corpului) Cu forme rotunde, durdulii. 5. Care are amploare, intensitate; desăvîrşit. ◇ *Lună plină* = lună perfect rotundă, aflată în faza ei maximă. *Voce plină* = voce sonoră, cu volum. *Profesor plin* = profesor cu toate titlurile şi drepturile prevăzute de lege. *Catedră plină* = catedră pe care o are un profesor plin. ◇ Expr. *În plin...* (sau *plină...*) = în mijlocul...,' în miezul... — Lat. plenus.

PLINĂTÁTE s. f. Plenitudine. — Lat. **plenitas, -atis.**

PLINÍ vb. IV. v. **împlini.**

PLINIŞÓR, -OÁRĂ, *plinişori, -oare*, adj. Plinuţ. — Din **plin** + suf. *-işor.*

PLÍNTĂ, *plinte*, s. f. 1. Bucată de lemn, de piatră, de mozaic etc. care se aplică la partea de jos a pereţilor unei încăperi, pentru a-i apăra împotriva loviturilor şi a umezelii sau pentru a acoperi rostul dintre pardoseală şi perete. 2. Partea de jos a unei clădiri, a unei sobe, a unui zid, ieşită mai în afară şi formînd un mic soclu. 3. Bloc paralelipipedic de piatră sau de zidărie, pe care se reazemă o coloană sau un piedestal. — Fr. plinte.

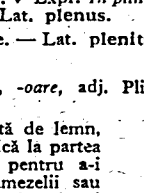

Plintă (3)

PLINÚŢ, -Ă, *plinuţi, -e*, adj. Diminutiv al lui *plin*[2].

PLIOÁPĂ s. f. v. **pleoapă.**

PLIOCÉN s. n. (Geol.) Epoca superioară a neogenului (ale cărei straturi cuprind cele mai importante zăcăminte de petrol din ţara noastră). [Pr.: *pli-o-*] — Fr. pliocène.

PLIROFORÍE, *pliroforii*, s. f. (Înv.) Informaţie, lămurire, desluşire. — Ngr. **pliroforia.**

PLIROFORISÍ, *pliroforisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A lămuri, a documenta, a convinge. — Ngr. **pliroforo** (aor. **pliroforisa**).

PLISÁ, *plisez*, vb. I. Tranz. A îndoi o ţesătură, o hîrtie *(p. ext.* un obiect confecţionat din astfel de materiale) în cute regulate, înguste şi dese. — Fr. **pliser.**

PLISÁRE, *plisări*, s. f. Acţiunea de *a plisa.*

PLISÁT, -Ă, *plisaţi, -te*, adj. Care are pliscuri, — V. *plisa.*

PLÍSĂ, *plise*, s. f. (Înv.) Ţesătură de bumbac asemănătoare cu catifeaua, avînd pe faţă firele mai lungi. — Rus **plis** (bg. **plisa**).

Pliscul-cocorului

PLISC, *pliscuri*, s. n. 1. Partea anterioară, lunguiaţă şi cornoasă a gurii păsărilor; cioc, clonţ. ✦ Fig. (Peior.) Gură. 2. Capătul ascuţit sau lunguieţ, în formă de cioc, al unui obiect; vîrf. 3. Compus: *pliscul-cocorului* (sau *-cucoarei*) = mică plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori roşii sau albe şi cu fructul ascuţit ca un cioc de barză *(Erodium cicutarium).*

PLISCÁI vb. IV. v. **pleoscăi.**

PLISCUŞÓR, *pliscuşoare*, s. n. Diminutiv al lui *plisc.*

PLISÉU, *pliseuri*, s. n. Cută sau grup de cute înguste, regulate şi dese, obţinute prin plisare. — Fr. **plissé.**

PLIŞCÁI vb. IV. v. **pleoscăi.**

PLÍTĂ, *plite*, s. f. Placă de fontă cu mai multe găuri acoperite cu rotiţe, care constituie partea de deasupra a unei maşini de gătit; *p. ext.* maşină de gătit. — Ucr. plyta.

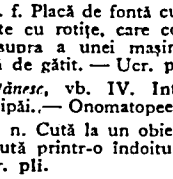

Plită

PLIŢĂNÍ, *pliţănesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A plescăi, a lipăi. — Onomatopee.

PLIU, *pliuri*, s. n. Cută la un obiect de îmbrăcăminte, obţinută printr-o îndoitură adîncă a stofei. — Fr. pli.

PLIURD, -Ă, *pliurzi, -de*, adj. (Reg.) Lipsit de judecată; prost; zăpăcit.

PLIVÍ, *plivesc*, vb. IV. Tranz. 1. A curăţa de buruieni un teren cultivat. ✦ A smulge, a stîrpi o buruiană. 2. A tăia sau a rupe lăstarii şi circeii de prisos de la viţa de vie sau de la pomi. — Bg. plevja, sb. pleviti.

PLIVÍRE s. f. Acţiunea de *a plivi;* curăţire de buruieni.

PLIVÍT[1] s. n. Plivire. — V. *plivi.*

PLIVÍT[2], **-Ă**, *pliviţi, -te*, adj. 1. (Despre terenuri cultivate) Curăţat de buruieni. 2. (Despre pomi, viţă) Curăţat de lăstari şi de circei. — V. *plivi.*

PLIVITÓR, -OÁRE, *plivitori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care execută munca de plivire. — Din **plivi** + suf. *-(i)tor.*

PLIVITÚRĂ s. f. Grămadă de buruieni plivite şi adunate promadă. — Din **plivi** + suf. *-(i)tură.*

PLÎNGĂCIÓS, -OÁSĂ, *plîngăcioşi, -oase*, adj. Plîngăreţ. — Din **plîng** (prez. ind. al lui *plînge)* + suf. *-ăcios.*

PLÎNGĂRÉŢ, -EĂŢĂ, *plîngăreţi, -e*, adj. Care este totdeauna gata să plîngă; care plînge uşor; care se plînge mereu. — Din **plîng** (prez. ind. al lui *plînge)* + suf. *-ăreţ.*

PLÎNGĂTÓR, -OÁRE, *plîngători, -oare*, adj. 1. Care plînge; plîngăreţ. ✦ (Substantivat, f.; reg.) Bocitoare. 2. Tînguitor, jalnic. ✦ (Substantivat, înv.) Reclamant. — Din **plîng** (prez. ind. al lui *plînge)* + suf. *-ător.*

PLÎNGE, *plîng*, vb. III. 1. Intranz. A vărsa lacrimi (de durere, de emoţie sau de bucurie). 2. Tranz. A jeli o persoană moartă, un lucru pierdut, o situaţie dureroasă, vărsînd lacrimi, tînguindu-se. ◇ Expr. *A-şi plînge păcatele* = a ispăşi o vină. 3. Tranz. A compătimi pe cineva din toată inima; a avea milă de cineva. ◇ Expr. (Intranz.) *A-i plînge* (cuiva) *de milă* = a-i părea foarte rău de nenorocirea cuiva. 4. Refl. A se văita, a se tîngui. 5. Refl. A reclama. — Lat. plangere.

PLÎNGERE, *plîngeri*, s. f. Acţiunea de *a (se) plînge.* 1. Plîns, jeluire, tînguire. ◇ *Valea plîngerii* = lumea, pămîntul (considerat ca loc de suferinţă). 2. Reclamaţie. ✦ (Pop.) Cerere, jalbă.

PLÎNS[1], *plînsuri*, s. n. Faptul de *a plînge;* tînguire; (concr.) lacrimi. ◇ Loc. adj. *De plîns* = vrednic de milă, jalnic. — V. *plînge.*

PLÎNS[2], **-Ă**, *plînşi, -se*, adj. Care a plîns, care poartă urme de lacrimi. — V. *plînge.*

PLÎNSET, *plînsete*, s. n. Plîns; lamentaţie, văicăreală; (concr.) lacrimi. — Din **plîns** + suf. *-et.*

PLÎNSOÁRE, *plînsori*, s. f. 1. (Pop.) Plîns. 2. (Rar) Cerere, jalbă. 3. Nume dat în popor unor boli (de copii) care provoacă insomnii şi plînset necontenit. — Din **plîns** + suf. *-oare.*

PLOÁIE, *ploi*, s. f. 1. Precipitaţie atmosferică sub formă de picături de apă, provenite din condensarea vaporilor din atmosferă. ◇ (Fam.) *Apă de ploaie* = vorbe fără conţinut; palavre; lucru fără valoare, nefolositor. ◇ Loc. adv. *Pe ploaie* = în timp ce plouă. *În* (sau *sub) ploaie* = în bătaia ploii. ✦ Fig. Ceea ce vine (sau cade) în cantitate mare. *O ploaie de săgeţi.* 2. Alice mărunte pentru vînat păsări şi animale mici. — Lat. *plovia (= pluvia).*

PLOCÁD s. n. v. **pocladă.**

PLOCÁDĂ s. f. v. **pocladă.**

PLOCÁT s. n. v. **pocladă.**

PLOCÓN, *plocoane*, s. n. 1. Dar, cadou (oferit în trecut pentru a obţine o favoare). 2. Dar făcut în trecut turcilor în semn de supunere şi de recunoaştere a suzeranităţii lor. ✦ (Înv.) Impozit, bir. [Var.: **poclón** s. n.] — Slav (v. sl. **poklonŭ**).

PLOCONÁŞ, *ploconaşe*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *plocon.*

PLOCONEÁLĂ, *ploconeli*, s. f. Ploconire. — Din **ploconi** + suf. *-eală.*

PLOCONÍ, *ploconesc*, vb. IV. Refl. 1. A se pleca cu multă umilinţă înaintea cuiva. 2. A arăta o admiraţie servilă pentru cineva sau ceva; a se linguşi, a se umili. — Slav (v. sl. **pokloniti se**[n]).

PLOCONÍRE, *ploconiri*, s. f. Acţiunea de *a se ploconi;* linguşire, umilire.

PLOD, *plozi*, s. m. (Pop.) 1. Copil (mic). 2. Germen, embrion. — Slav (v. sl. **plodŭ**).

PLODÍ, *plodesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A naşte (pui mulţi); a procrea, a prăsi. — Slav (v. sl. **plodi**tĭ).

PLOICÍCĂ, *ploicele*, s. f. Diminutiv al lui *ploaie* (1); ploaie puţină şi de scurtă durată.

PLOIÉR[1], *ploiere*, s. n. (Reg.) Umbrelă. — Din **ploaie** + suf. *-ar*.

PLOIÉR[2], *ploieri*, s. m. Pasăre cu pene negre și albe, care trăiește la marginea bălților *(Charadrius fluvialis)*. — Din **ploaie** + suf. *-ar*.

PLOÍNTE s. f. (Reg.) Timp ploios, ploaie multă. — Lat. **plovens, -ntis** *(= pluens, -ntis)*.

PLOIÓS, -OÁSĂ, *ploioși, -oase*, adj. Cu (multă) ploaie; în care plouă (mult). — Lat. ***ploviosus** *(= pluviosus)*.

PLOIȘOÁRĂ, *ploișoare*, s. f. (Rar) Ploicică. — Din **ploaie** + suf. *-iș-oară*.

PLOIȚĂ, *ploițe*, s. f. 1. Ploicică. 2. Gen de lucrătură la dantelele făcute cu croșeta. — Din **ploaie** + suf. *-iță*.

PLOMBÁ, *plombez*, vb. I. Tranz. A pune o plombă. — Fr. **plomber**.

PLOMBAGÍNĂ s. f. Grafit. ✦ Hîrtie tratată cu grafit, folosită pentru multiplicarea textelor la mașina de scris. — Fr. **plombagine**.

PLOMBÁRE, *plombări*, s. f. Acțiunea de *a plomba*.

PLÓMBĂ, *plombe*, s. f. Lucrare executată de dentist pentru a astupa o carie dentară; materialul special folosit în acest scop. — După fr. **plombage**.

PLONJÁ, *plonjez*, vb. I. Intranz. A executa un plonjon. — Fr. **plonger**.

PLONJÓN, *plonjoane*, s. n. Formă specială de salt, practicată în unele sporturi. — Fr. **plongeon**.

PLOP, *plopi*, s. m. Nume dat mai multor specii de arbori înalți, cu ramuri subțiri (îndreptate în sus) *(Populus)*. *Cînd va face plopul mere și răchita micșunele* (= niciodată). ✧ Expr. *Mătușă* (sau *unchi, văr* etc.) *de plop* = rudă îndepărtată. ✧ Compuse: *plop-alb* = specie de plop cu scoarța netedă, albă-cenușie și cu frunzele argintii pe partea inferioară *(Populus alba)*; *plop-negru* = specie de plop cu scoarța crăpată, de culoare închisă, al cărui lemn moale se întrebuințează în industrie și a cărui scoarță se folosește la tăbăcitul pieilor *(Populus nigra)*; *plop-tremurător* (sau *-de-munte*) = specie de plop ale cărui frunze tremură la cea mai mică adiere a vîntului *(Populus tremula)*. — Lat. ***ploppus** *(= pop(u)lus)*.

Plop-alb

PLOPÁR, *plopari*, s. m. Insectă care trăiește pe plopi și pe sălcii și care produce un țiriit specific *(Saperda carcharias* sau *populnea)*; scripcar, țigănaș. — Din **plop** + suf. *-ar*.

PLOPÍȘ s. n. Pădure de plopi; loc cu plopi. — Din **plop** + suf. *-iș*.

PLOPOVĂȚ s. n. (Reg.) Un fel de mreajă ai cărei ochi, împletiți cu laturi, se strîng cînd intră peștele înăuntru și îl imobilizează.

PLOPUȘÓR, *plopușori*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *plop*.

PLOPÚȚ s. n. (Reg.) Plopușor. — Din **plop** + suf. *-uț*.

PLOSCÁR, *ploscari*, s. m. (În orînduirea feudală a țărilor române) Ajutor de paharnic; cupar. — Din **ploscă** + suf. *-ar*.

PLÓSCĂ, *ploști*, s. f. 1. Vas de lemn, de lut ars sau de metal, rotund și turtit, cu gîtul scurt și strîmt, în care se ține băutură și care se poartă atîrnat de o curea sau de o sfoară. ✧ Expr. *A umbla cu* (sau *a purta*) *ploasca (cu minciuni)* = a colporta minciuni, bîrfeli. 2. (Înv.) Vas în care vînătorul își ținea praful de pușcă. 3. Vas smălțuit, cu o deschizătură largă în partea de sus, în care urinează bolnavii cînd nu pot coborî din pat. — Bg., sb **ploska**.

Ploscă

PLOSCHIȚĂ, *ploschițe*, s. f. Ploscuță (1). — Din **ploscă** + suf. *-iță*.

PLOSCÚȚ, *ploscuțe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *ploscă* (1). 2. (Reg.) Plosniță.

PLOȘNIȚĂ, *ploșnițe*, s. f. Insectă parazită, de culoare roșie, cu corpul turtit, care trăiește prin crăpăturile pereților sau ale mobilei și se hrănește cu sîngele omului *(Cimex lectularius)*; păduche-de-lemn, stelniță. ✧ Compus: *ploșniță-de-cîmp* = insectă parazită verzuie pe spate, castanie pe aripi și roșiatică pe pîntece, care trăiește și pe fructe și pe legume *(Palomena prasina)*. — Comp. rus **ploščica**.

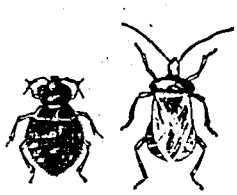

Plosniță — Plosniță-de-cîmp

PLOȘNIȚÁRIE s. f. Mulțime de ploșnițe. — Din **ploșniță** + suf. *-ărie*.

PLÓȘTINĂ, *ploștine*, s. f. Teren umed și mocirlos; mlaștină. — Sb. **ploština**.

PLOTÓN s. n. v. **pluton**.

PLOTONIÉR s. m. v. **plutonier**.

PLOUÁ, pers. 3 *plóuă*, vb. I. 1. Intranz. A cădea ploaie. ✧ Expr. *A ploua cu găleata* (sau *ca din cofă*) = a ploua foarte tare, cu picături mari și dese. *Plouă de varsă* = plouă foarte tare. *A ploua ca prin sită* = a ploua mărunt și des; a cerne, a bura. ✦ Tranz. A cădea ploaia udînd, muind pe cineva sau ceva. 2. Tranz. și intranz. Fig. A cădea sau a lăsa să cadă ceva în cantitate mare și în mod neîntrerupt. — Lat. **plovere** *(= pluere)*.

PLOUÁT, -Ă, *plouați, -te*, adj. 1. Udat de ploaie. 2. Fig. Descurajat, abătut. — V. *ploua*.

PLUG, *pluguri*, s. n. 1. Unealtă agricolă cu tracțiune animală sau mecanică, folosită la arat, la dezmiriștit etc., alcătuită din cuțit, brăzdar și cormană. ✧ Expr. *De la coarnele plugului* = de la țară, din pătura țărănească. ✦ Arat. *Eu mergeam la plug* (COȘBUC). ✦ *Plug de cărbune* = mașină folosită la tăierea cărbunelui. *Plug nivelator* = mașină folosită la nivelarea terenurilor și la împrăștierea unui material pe o șosea sau pe un teren. *Plug pentru șanțuri* = mașină de lucru cu cuțite speciale, care servește la săparea șanțurilor. 2. Vehicul sau dispozitiv atașat la un vehicul, care împinge în lături zăpada de pe o cale de comunicație. ✦ Piesă metalică montată transversal pe o bandă de transport, pentru a face ca materialul transportat să cadă alături de bandă. 3. Figură de schi, care constă în apropierea din mers a vîrfurilor schiurilor în formă de unghi, pentru a frîna sau a reduce viteza. 4. Pluguș or (2). — Slav (v. sl. **plugŭ**).

PLUGÁR, *plugari* s. m. 1. Muncitor sau mic proprietar agricol care se ocupă cu lucrarea pămîntului. 2. (Reg.) Flăcău care umblă cu plugușorul în ajunul anului nou. — Din **plug** + suf. *-ar*.

PLUGĂRÁȘ, *plugărași*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *plugar*.

PLUGĂRÉL, *plugărei*, s. m. (Rar) Plugăraș. — Din **plugar** + suf. *-el*.

PLUGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *plugărești*, adj. De plugar sau de plugărie, privitor la plugar sau la plugărie. — Din **plugar** + suf. *-esc*.

PLUGĂRÍ, *plugăresc*, vb. IV. Intranz. A munci pămîntul ca plugar. — Din **plugar**.

PLUGĂRÍE s. f. Îndeletnicirea, ocupația plugarului. — Din **plugar** + suf. *-ie*.

PLUGĂRÍME s. f. Mulțime de plugari, totalitatea plugarilor. — Din **plugar** + suf. *-ime*.

PLUGĂRÍT s. n. Acțiunea de a ara; plugărie. — V. *plugări*.

PLUGULÉȚ, *plugulețe*, s. n. Plugușor. — Din **plug** + suf. *-ul-eț*.

PLUGUȘÓR, *plugușoare*, s. n. 1. Diminutiv al lui *plug*. 2. Plug împodobit cu hîrtie colorată, cu flori etc., cu care umblă flăcăii în ajunul anului nou, recitînd colinde, sunînd din clopoței, pocnind din bici etc.; *p. ext.* datina uratului de anul nou, precum și versurile care se rostesc cu această ocazie.

PLUGÚȚ, *pluguțe*, s. n. Plugușor (1). — Din **plug** + suf. *-uț*.

PLUMB, (2, 3) *plumbi*, s. m., (3, 4) *plumburi*, s. n. 1. Element chimic metalic, moale și greu, maleabil, de culoare cenușie-albăstrie, lucios în momentul obținerii sau cînd este așchiat sau pilit; se folosește la fabricarea țevilor de canalizare și a tablelor pentru căptușirea unor aparate în industria chimică, la confecționarea plăcilor de acumulatori etc. ✧ *Apă de plumb* = soluție bazică de plumb întrebuințată în farmacie. 2. Glonte. 3. Disc rotund de plumb (1) cu care se sigilează colete, vagoane, saci; pecete de plumb. ✦ Greutate folosită ca lest. 4. (Înv.) Creion. ✧ (Reg.) *Plumb de placă* = condei special cu care se scrie pe tăblițele de ardezie. — Lat. **plumbum**.

PLUMBÁT, *plumbați*, s. m. Sare de plumb. — Fr. **plombates**.

PLUMBIFÉR, -Ă, *plumbiferi, -e*, adj. (Despre materiale) Care conține plumb. — Fr. **plombifère** (după *plumb*).

PLUMBIȘÓR, *plumbișori*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *plumb* (2).

PLUMBUÍ, *plumbuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A sigila cu plumb. 2. A acoperi o piesă metalică cu un strat protector de (aliaj de) plumb. 3. (Rar) A răni prin împușcare. — Din **plumb**.

PLUMBUÍRE s. f. Acțiunea de *a plumbui* și rezultatul ei.

PLUMBUÍT[1] s. n. Plumbuire. — V. *plumbui*.

PLUMBUÍT[2], *-Ă*, *plumbuiți, -te*, adj. 1. (Despre colete, vagoane, saci etc.) Sigilat cu plumb. 2. (Despre piese metalice) Acoperit cu un strat de (aliaj de) plumb. ✦ Fig. Întunecat, mohorît. ✦ Întărit cu (bucățele de) plumb, ca să atîrne greu. — V. *plumbui*.

PLUMBURÍU, -ÍE, *plumburii*, adj. De culoarea plumbului; cenușiu, sur. — Din **plumb** + suf. *-uriu*.

PLUMIÉRĂ, *plumiere*, s. f. (Franțuzism) Penar. [Pr.: *-mi-e-*] — Fr. **plumier**.

PLUMÍNĂRICĂ, *plumînărele*, s. f. Plantă erbacee avînd tulpina acoperită cu peri, frunzele pătate cu alb și florile roșii-violete sau albe; se întrebuințează în medicină *(Pulmonaria officinalis)*. — Din **plămîn** + **luminărică**.

Plumînărică

PLURÁL, *plurale*, adj. n. Care arată că este vorba de mai multe ființe sau lucruri. ✦ (Substantivat) Categorie gramaticală care arată că este vorba de două sau de mai multe ființe sau lucruri. — Lat. lit. **pluralis**.

PLURALÍSM s. n. Curent filozofic idealist care neagă unitatea dialectică materialistă a lumii și susține că la baza ei stau o mulțime de entități spirituale independente. — Fr. **pluralisme**.

PLURALÍST, -Ă, *pluraliști, -ste*, adj. Care se referă la pluralism, care susține pluralismul. *Teorie pluralistă*. ✦ (Substantivat) Partizan, adept al pluralismului. — Fr. **pluraliste**.

PLURALITÁTE, *pluralități*, s. f. Multiplicitate, diversitate, mulțime. — Fr. **pluralité** (lat. lit. **pluralitas, -atis**).

PLURI- Element de compunere însemnînd «mai mulți», «mai multe», care servește la formarea unor adjective ca: *pluricelular, pluricavitar.* — Lat. lit. **plus, pluris.**

PLURICAVITÁR, -Ă, *pluricavitari, -e*, adj. Care are mai multe caverne pulmonare. — Din **pluri-** + **cavitar** (< fr. *cavitaire*).

PLURICELULÁR, -Ă, *pluricelulari, -e*, adj. (Despre organisme) Cu mai multe celule. — Din **pluri-** + **celular** (după fr. *polycellulaire*).

PLUS[1]- Element de compunere care înseamnă «mai mult» și servește la formarea unor substantive ca: *plusprodus, plusvaloare.* — Lat. lit. **plus.**

PLUS[2], *plusuri*, s. n. 1. Ceea ce depășește o cantitate dată; prisos. ◇ Loc. adj. și adv. *În plus* = peste ceea ce este obișnuit; pe lîngă aceasta, pe deasupra. ✦ Semn grafic în formă de cruce care, pus pe lîngă o notă dată școlarilor, îi mărește valoarea. 2. (Mat.) Semn grafic în formă de cruce, care simbolizează adunarea mărimilor între care se găsește sau caracterul pozitiv al unei mărimi (dacă se găsește înaintea acesteia). ◇ (Cu valoare de prepoziție) *Cinci plus trei fac opt.* ✦ (Electricitate) Semn grafic identic cu cel din matematică, indicînd sarcinile electrice pozitive. — Lat. lit. **plus.**

PLUSÁ, *plusez*, vb. I. Intranz. A miza la un joc de cărți mai mult decît cei care au mizat pînă în acel moment. — Din **plus.**

PLUSPRODÚS s. n. Cantitate de produse peste cele necesare existenței producătorului, care se creează prin supramuncă și care este însușită de exploatator. — Din **plus**[1]- + **produs.**

PLUSVALOÁRE s. f. Parte a valorii produsă de muncitori în timpul de muncă suplimentar care este însușită de capitaliști, constituind izvorul acumulării capitaliste. ◇ *Plusvaloare absolută* = plusvaloare obținută prin prelungirea zilei de muncă peste timpul de muncă necesar. *Plusvaloare relativă* = plusvaloare care rezultă din micșorarea timpului de muncă necesar și din modificarea corespunzătoare a raportului dintre munca plătită și cea neplătită. — Din **plus**[1]- + **valoare** (după fr. *plus-value*).

PLUȘ, *plușuri*, s. n. Țesătură de bumbac, de lînă, de păr de capră etc. mai groasă decît catifeaua și cu părul mai lung; se întrebuințează mai ales în tapițerie. — Fr. **p(e)luche.**

PLUȘÁT, -Ă, *plușați, -te*, adj. Tapisat cu pluș. ✦ (Despre țesături) Care are fire lungi pe una din fețe sau pe ambele fețe. — Din **pluș** + suf. *-at.*

PLUTÁȘ[1], *plutași*, s. m. Plută[2] (1). — Din **plută**[1] + suf. *-aș.*

PLUTÁȘ[2], *plutași*, s. m. Muncitor care lucrează la făcutul plutelor sau care conduce plutele pe apă. — Din **plută**[1] + suf. *-aș.*

PLÚTĂ[1], *plute*, s. f. Ambarcație ușoară făcută din trunchiuri de copac prinse între ele prin chingi sau prin scoabe de fier și transportate astfel pe apele curgătoare la fabricile de cherestea sau la porturi. ◇ Expr. *A face pluta* = a înota plutind orizontal (pe spate). (Rar) *A cădea de-a pluta* = a cădea întins la pămînt. — Bg.. b. pluta.

Plută

PLÚTĂ[2], *plute*, s. f. 1. Specie de plop ale cărui ramuri se desfac aproape de la baza trunchiului, dînd coroanei o formă de piramidă lungă și îngustă *(Populus pyramidalis).* 2. Stratul exterior, poros, elastic și mai ușor decît apa, al scoarței unor specii de stejar *(Quercus suber)*; servește la fabricarea dopurilor, a colacilor de salvare etc. ✦ (Rar) Dop confecționat dintr-un astfel de material. ✦ Piesă de lemn sau de alt material ușor, care se leagă de sfoara undiței pentru a o face să plutească la suprafața apei. ✦ Bucățică de lemn ușor, în care se înfige fitilul candelei. — Bg.. sb. pluta.

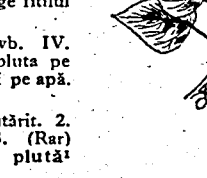

Plută

PLUTÁRÍ, *plutăresc*, vb. IV. Intranz. 1. A merge cu pluta pe apă. 2. A transporta buștenii pe apă. — Din **plută**[1].

PLUTĂRÍE s. f. 1. Plutărit. 2. Îndeletnicirea plutașului. 3. (Rar) Mulțime de plute. — Din **plută**[1] + suf. *-ărie.*

PLUTĂRÍT s. n. 1. Transportul pe apă al buștenilor (legați în plute). 2. Plutărie (2). — V. *plutări.*

PLUTĂȘÍE, *plutășii*, s. f. Plutărie (2). — Din **plutaș**[1] + suf. *-ie.*

PLUTÍ, *plutesc*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre corpuri) A se menține la suprafața unui lichid; a se mișca pe suprafața lichidului. ✦ (Despre mîncăruri) A fi înecat în grăsime. 2. A se menține sau a se mișca lin în aer sau în interiorul unui fluid. ◇ Expr. *Plutește în aer*, se spune despre fenomene sau evenimente care sînt gata să se dezlănțuie, a căror ivire se presimte după anumite semne. ✦ (Despre aștri) A se mișca pe bolta cerească. 3. Fig. A se menține sau a se mișca într-un spațiu sau într-un mediu real sau imaginar. *Îmi plutea pe dinainte... Ba un rege, ba un soare* (EMINESCU). 4. (Despre sunete și mirosuri). A străbate prin aer, a se răspîndi. — Din **plută**[1] (comp. sb. *plutati*).

PLUTÍCĂ s. f. Plantă acvatică cu flori galbene și cu frunze lucitoare care plutesc la suprafața apei *(Limnanthemum* și *Villarsia nymphoides).* — Din **plută**[1] + suf. *-ică.*

Plutică

PLUTÍRE, *plutiri*, s. f. 1. Faptul de *a pluti*; menținere sau mișcare a unui corp pe suprafața unui lichid sau în masa unui fluid. 2. (Înv.) Navigație.

PLUTÍT[1] s. n. Faptul de *a pluti*; plutărie (2).

PLUTÍT[2], -Ă, *plutiți, -te*, adj. (Despre lemne, bușteni) Adus pe cursul unei ape. *Lemnul plutit are o valoare coborîtă* (SADOVEANU). — V. *pluti.*

PLUTITOÁRE, *plutitori*, s. f. (Bot.) Rourică. — Din **pluti** + suf. *-(i)toare.*

PLUTITÓR[1], *plutitoare*, s. n. 1. Corp care plutește la suprafața unui lichid și care, fiind legat de un sistem de pîrghii, permite cunoașterea nivelului lichidului, îl poate regla sau poate da semnale cînd el depășește anumite limite. 2. Corp alcătuit dintr-un material cu densitate mai mică decît a apei și care servește la măsurarea vitezei unui curent de apă. — Din **pluti** + suf. *-(i)tor.*

PLUTITÓR[2], **-OÁRE**, *plutitori, -oare*, adj. I. Care se menține la suprafața unui lichid. 2. Care se menține în văzduh. 3. (Înv.; despre ape curgătoare) Navigabil. — Din **pluti** + suf. *-(i)tor.*

PLÚTNIȚĂ, *plutnițe*, s. f. (Rar) Nufăr alb. — Sb. plutnica.

PLUTOCRÁT, -Ă, *plutocrați, -te*, s. m. și f. (În orînduirile bazate pe exploatare) Persoană care, datorită averii de care dispune, participă la conducerea statului și a treburilor obștești. — Fr. **ploutocrate** (< gr.).

PLUTOCRAȚÍE, *plutocrații*, s. f. Regim politic în care puterea de stat aparține exclusiv celor bogați. ✦ Totalitatea plutocraților dintr-un stat. — Fr. **ploutocratie** (< gr.).

PLUTÓN, *plutoane*, s. n. 1. Subunitate de infanterie, de tancuri etc., mai mică decît compania. ◇ *Pluton de execuție* = unitate militară care execută, prin împușcare, pe cei osîndiți la moarte. 2. Grup compact de concurenți, care se formează în timpul desfășurării unei întreceri sportive. [Var.: **plotón** s. n.] — După fr. **peloton.**

PLUTONIÉR, *plutonieri*, s. m. Cel mai mare grad militar în corpul sergenților; persoană care poartă acest grad. ◇ *Plutonier-major* = grad de subofițer în armata din trecut; persoană care purta acest grad. [Pr.: *-ni-er.* — Var.: **plotonîér** s. m.] — Din **pluton** + suf. *-ier.*

PLUTONÍSM s. n. Teorie (elaborată la sfîrșitul secolului al XVIII-lea) care recunoaște caracterul schimbător al scoarței pămîntului sub influența cauzelor naturale, dar care supraestimează rolul căldurii subterane în procesul de formare a rocilor. — Fr. **plutonisme**

PLUTÓNIU s. n. Element chimic de sinteză, capabil să întrețină reacții nucleare în lanț, întrebuințat la obținerea energiei nucleare. — Fr. **plutonium.**

PLUTUÍ, *plutuiesc*, vb. IV. Tranz. A supune pieile tăbăcite unei operații de finisare, tratîndu-le cu săruri de crom, pentru a le face moi și a le da un aspect plăcut. — Din **plută**[1].

PLUTUÍRE, *plutuiri*, s. f. Acțiunea de *a plutui.*

PLUVIÁL, -Ă, *pluviali -e*, adj. (Rar) De ploaie. [Pr.: *-vi-al*] — Fr. **pluvial** (lat. lit. **pluvialis**).

PLUVIOGRÁF, *pluviografe*, s. n. Pluviometru care înregistrează pe un cilindru mobil, cu ajutorul unui dispozitiv, cantitatea de apă provenită din precipitații. [Pr.: *-vi-o-*] — Fr. **pluviographe.**

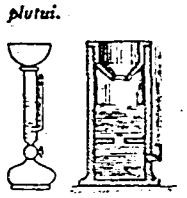

Pluviometre

PLUVIOMÉTRIC, -Ă, *pluviometrici, -e*, adj. De pluviometru. [Pr.: *-vi-o-*] — Fr. **pluviométrique.**

PLUVIOMÉTRU, *pluviometre*, s. n. Instrument pentru măsurarea cantității de apă de ploaie căzută într-un anumit loc, într-un anumit interval de timp. [Pr.: *-vi-o-*] — Fr. **pluviomètre.**

PNEU, *pneuri*, s. n. Ansamblu format dintr-o cameră de aer comprimat și o anvelopă, fixat la roțile anumitor vehicule. — Fr. **pneu.**

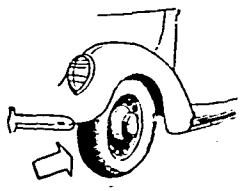

Pneu

PNEUMÁTIC, -Ă, *pneumatici, -e*, adj. 1. Care funcționează cu aer comprimat. 2. Care comprimă sau evacuează aerul. [Pr.: *pne-u-*] — Fr. **pneumatique.**

PNEUMOCÓC, *pneumococi*, s. m. Microb care produce forma obișnuită de pneumonie. [Pr.: *pne-u-*] — Fr. **pneumocoque.**

PNEUMOCONIÓZĂ, *pneumoconioze*, s. f. Boală constînd din leziuni pulmonare, cauzate de inhalarea îndelungată a prafului de cărbune, de metale etc. [Pr.: *pne-u-mo-co-ni-o-ză*] — Fr. **pneumoconiose.**

PNEUMONÍE, *pneumonii*, s. f. Boală a plămînului (produsă de pneumococ) caracterizată prin tuse, junghiuri și febră ridicată. [Pr.: *pne-u-*] — Fr. **pneumonie.**

PNEUMOTORÁX s. n. Metodă de tratament al tuberculozei, constînd din introducerea artificială a aerului în cavitatea pleurei

pentru a comprima şi a imobiliza plămînul bolnav, pînă la însănătoşire. [Pr.: *pne-u*] — Fr. **pneumothorax.**

POALĂ, *poale*, s. f. I. 1. Partea din jos de talie (şi din faţă), mai largă, a unor veşminte; (pop., la pl.) fustă. ◇ Expr. (Glumeţ) *Poale lungi şi minte scurtă*, se spune despre unele femei considerate că ar fi lipsite de judecată. *A se ţine de poala* (sau *poalele*) *mamei* = (despre copii) a sta în preajma sau sub ocrotirea mamei, a nu se depărta de dînsa. *A trage* (pe cineva) *de poale* = a trage (pe cineva) de haine pentru a-l face atent asupra unui fapt; a se ţine scai de cineva. *A te trage copiii de poale* = a avea copii mici, a avea greutăţi familiale. (Fam., despre femei) *A ţine* (pe cineva) *la* (sau *de*) *poala* (sau *poalele*) ... = a nu-i lăsa (cuiva) prea multă libertate de acţiune. *A veni* (sau *a cădea*) *la poalele cuiva* = a se ploconi (cu dragoste, respect, smerenie, umilinţă) înaintea cuiva. *A depune ceva la poalele* (cuiva) = a aduce (cuiva) o dovadă de dragoste. *A săruta poala* (cuiva) = a săruta partea de jos a hainei (unui suveran, unui mare demnitar etc.) potrivit unui obicei azi ieşit din uz. ✦ Partea de jos şi din faţă a unei rochii, a unui şorţ etc. adusă în sus şi ţinută cu mîna sau prinsă în brîu, formînd o adîncitură în care se pot aduna ori duce anumite lucruri. ✦ Cantitate de lucruri duse în felul arătat mai sus. *O poală de ouă*. 2. Partea corpului cuprinsă între brîu şi genunchi, împreună cu partea de îmbrăcăminte corespunzătoare, la o persoană care şade. 3. Fig. Partea de jos a unei ridicături de pămînt; locul unde începe un deal, un munte sau, *p. ext.*, o pădure. II. 1. (Bot.) Compuse: *poala-rîndunicii* (sau *poala-maicii-domnului*) = volbură; *poala-sîntei-Mării* = plantă erbacee cu tulpina înaltă şi frunze mici, aromate *(Nepeta nuda)*. 2. (Pop., în expr.) *Poală-albă* = leucoree. — Slav (v. sl. **pola**).

POAMĂ, *poame*, s. f. 1. Rodul arborilor fructiferi, fruct. 2. (La pl.) Fructe tăiate felii, uscate la soare sau în cuptoare speciale şi păstrate pentru iarnă. 3. (Reg., la sg.) Struguri. ✦ (Rar) Bob de strugure uscat; stafidă. 4. Fig Nume dat unui om de nimic, ticălos, derbedeu. ✦ Nume dat unei femei stricate. — Lat. **poma.**

POANSÓN, *poansoane*, s. n. 1. Unealtă de oţel cu vîrful gravat în relief, care serveşte la marcarea prin presare a unor obiecte. 2. Piesă a unei matriţe sau a unei ştanţe, cu un contur cu muchii tăietoare sau cu o suprafaţă de lucru plană sau profilată, care serveşte la decupare, detaşare, imprimare etc. prin deformare plastică. 3. Unealtă cilindrică de os, cu vîrful ascuţit, cu care se dă formă rotundă unor puncte de broderie cu găuri. [Pr.: *poan-*] — Fr. **poinçon.**

POANSONÁ, *poansonez*, vb. I. Tranz. 1. A perfora prin ştanţare. 2. A grava cu poansonul (1). — Fr. **poinçonner.**

POANSONÁRE, *poansonări*, s. f. Acţiunea de *a poansona* şi rezultatul ei.

POANSONÉZĂ, *poansoneze*, s. f. Maşină de poansonat (1). — Fr. **poinçonneuse.**

POÁNTĂ, *poante*, s. f. Partea cea mai de efect, momentul culminant al unei glume, al unei epigrame, al unei anecdote. [Pr.: *poan-*] — Fr. **pointe.**

POÁNTER, *poanteri*, s. m. Cîine de vînătoare cu părul scurt şi neted. [Pr.: *poan-*] — Fr. **pointer** (< engl.).

Poanter

POÁRĂ s. f. (Reg.) Ceartă, gîlceavă. ◇ Expr. *În poară* = împotrivă, în contra. *A se pune în poară* (cu cineva) = a se contrazice cu cineva, a se împotrivi cuiva, a se lua la ceartă. — Bg. **opora.**

POÁRCĂ, (1) *poarce*, s. f. 1. Scroafă. 2. Joc de copii, în care unul dintre jucători împinge cu un băţ spre o gaură o minge, o bilă etc., pe cînd ceilalţi jucători caută să o oprească; mingea, bila etc. cu care se joacă. — Lat. **porca.**

POÁRTĂ, *porţi*, s. f. 1. Deschidere într-un zid, într-un gard etc. în care s-au prins cu balamale tăblii de lemn, de fier etc., pentru a permite intrarea şi ieşirea cuiva sau a ceva; deschizătura împreună cu tăblia, cu balamalele etc.; tăblia care închide deschizătura. ◇ Expr. *A bate la toate porţile* = a se adresa tuturor solicitînd sprijin, ajutor într-o împrejurare grea. *A sta* (sau *a rămîne, a se uita*) *ca viţelul la poarta nouă* = a sta (sau a rămîne, a se uita) uimit, nedumerit, dezorientat (în faţa unei situaţii noi şi neaşteptate căreia nu-i poţi face faţă). *(A fi) poartă-n poartă cu cineva* = (a locui) peste drum de cineva. ✦ Intrarea într-o cetate sau într-un oraş. 2. Uşă la intrarea principală a unei clădiri; *p. ext.* casă, gospodărie. ◇ Expr. *Din poartă în poartă* = din casă în casă. 3. Cadru format din două bare verticale unite la capătul de sus printr-o bară orizontală, instalat pe terenurile de sport şi în care se urmăreşte introducerea mingii la unele jocuri sportive. 4. Vale îngustă prin care o apă îşi deschide trecerea între două şiruri de munţi. ✦ Loc îngust între pereţii de stîncă ai vîrfurilor de munte, prin care se trece pe alt versant. 5. (Înv.; în epoca suzeranităţii turceşti asupra ţărilor româneşti) Curtea, guvernul sultanului. — Lat. **porta.**

Poartă

POBEDÍT s. n. Metal dur folosit pentru încărcarea tăişului uneltelor supuse la uzură mare (sfredele, freze etc.). — Rus. **pobedit.**

POC interj. Cuvînt care imită un sunet (înfundat) produs de lovirea cu (sau de) un obiect tare, de o izbitură, de o descărcătură de armă, de ceva care plesneşte sau crapă, de bătăile repetate în uşă etc. — Onomatopee.

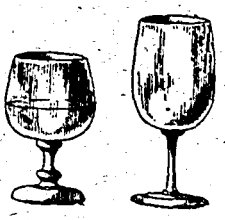

Pocale

POCÁL, *pocale*, s. n. Pahar mare (cu picior). ✦ Ulcică; cană. — V. *bocal.*

POCÁNIE, *pocanii*, s. f. (Înv.) Pocăinţă — Slav (v. sl. **pokajanije**).

POCĂÍ, *pocăiesc*, vb. IV. Refl. 1. (În practicile creştine) A-şi recunoaşte păcatele comise şi a căuta să obţină iertare prin post şi rugăciuni. 2. A-i părea rău, a avea remuşcări, a se căi. ✦ Tranz. (Rar) A face pe cineva să se căiască de o greşeală sau de un păcat. — Slav. (v. sl. **pokajati sę**).

POCĂÍNŢĂ s. f. Faptul de *a se pocăi*. — Din **pocăi** + suf. *-inţă*.

POCĂÍRE s. f. Pocăinţă.

POCĂÍT, -Ă, *pocăiţi, -te*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care se căieşte. 2. S. m. şi f. Adept al unei secte religioase care pune pocăinţa mai presus de orice virtute. — V. *pocăi.*

POCEÁLĂ, *poceli*, s. f. Faptul de a poci sau de a fi pocit; sluţenie, urîţenie. — Din **poci** + suf. *-eală.*

PÓCHER, *pochere*, s. n. Numele unui joc de cărţi. — Fr. **poker** (< engl.).

POCHERÁŞ, *pocheraşe*, s. n. Diminutiv al lui *pocher.*

POCHÍVNIC, *pochivnici*, s. m. Mică plantă erbacee de pădure, cu frunze rotunde cu gust de piper şi cu o floare roşie-închisă în vîrful tulpinii; rădăcina se întrebuinţează în medicina populară *(Asarum europaeum)*.

Pochivnic

POCÍ, *pocesc*, vb. IV. 1. Tranz. şi refl. A(-şi) schimba înfăţişarea din bun în rău, din frumos în urît. 2. Tranz. (În superstiţii) A desfigura, a sluţi. 3. Tranz. (Neobişnuit) A meni cuiva ceva rău, a cobi. — Din **potcă.**

PÓCIE, *pocii*, s. f. (Reg.) 1. Arac. 2. (La pl.) Pari cu care se împrejmuieşte un loc; pari subţiri cu un mănunchi de iarbă în vîrf, care se pun ca delimitare cînd se măsoară livezile de iarbă. 3. Prăjina de care se leagă undiţa.

POCINÓC s. n. v. **pocinog.**

POCINÓG, *pocinoage*, s. n. 1. Fapt, lucru neplăcut; bucluc, boroboaţă. 2. (Reg.) Început, saftea. [Var.: **pocinóc** s. n.] — Ucr. **počynok.**

POCÍRE, *pociri*, s. f. Faptul de *a (se) poci.*

POCÍT, -Ă, *pociţi, -te*, adj. 1. (Despre fiinţe; adesea substantivat) Diform, slut, desfigurat; (despre lucruri) diformat, stîlcit, caraghios. 2. Nefast, funest. *Ce zi pocită!* (CREANGĂ). — V. *poci.*

POCITÁNIE, *pocitanii*, s. f. Fiinţă diformă, slută, desfigurată; sluţenie, monstru. ✦ Lucru groaznic, oribil. — Din **pocit** + suf. *-anie.*

POCITÚRĂ, *pocituri*, s. f. 1. Pocitanie. 2. Faptul de a poci sau de a fi pocit. — Din **pocit** + suf. *-ură.*

POCIÚMB, *pociumbi*, s. m. 1. Ţăruş. 2. Fiecare dintre parii lungi servind de susţinere unui gard sau unui perete de nuiele. 3. (Reg.) Parul din mijlocul unei arii de treierat. 4. Lemnul în jurul căruia se învîrteşte vîrtelniţa. [Pr.: *-ciumb*]

POCÎLTÍ, *pocîltesc*, vb. IV. Refl. (Pop.) A slăbi foarte mult, a fi istovit de foame. — Comp. v. sl. **poklati** «a ucide».

POCÎLTÍT, -Ă, *pocîltiţi, -te*, adj. Slăbit (de foame), hămesit. — V. *pocîlti.*

POCLÁD s. n. v. **pocladă.**

POCLÁDĂ, *poclăzi*, s. f. Ţesătură de casă din lînă nevopsită, întrebuinţată ca pătură sub şaua calului, ca învelitoare sau ca aşternut. [Var.: **plocádă** s. f., **plocád, plocát, poclăd** s. n.] — Slav (v. sl. **pokladŭ**).

POCLĂU, *poclăie*, s. n. Unealtă de pescuit în formă de sac cu gura largă, cu colţurile fixate de două prăjini lungi.

POCLÍT, *poclituri*, s. n. (Reg.) Coşul trăsurii. ✦ Coviltir. — Comp. ucr. **poklit'**.

POCLÓN s. n. v. **plocon.**

POCNEÁLĂ, *pocneli*, s. f. Pocnet. — Din **pocni** + suf. *-eală.*

PÓCNET, *pocnete*, s. n. Zgomot surd şi puternic produs de o lovitură, de un corp care se izbeşte, se sparge sau plesneşte, de o explozie etc. — Din **pocni** + suf. *-et.*

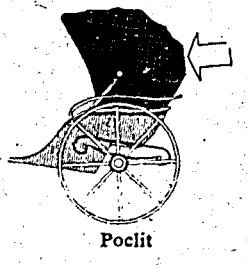

Poclit

POCNÍ, *pocnesc*, vb. IV. 1. Intranz. A răsuna cu un zgomot scurt şi sec; a detuna. ◇ Expr. *A-i pocni cuiva fălcile*, se zice despre cel care mănîncă lacom. ✦ (Pop.) A izbi cu zgomot (ţinta). 2.

Tranz. și intranz. A lovi scurt și cu putere. 3. Intranz. A se sparge, a crăpa. ✦ A se rupe (fiind prea întins). — Din poc.

POCNÍT, *pocniți*, s. m. (Reg.) Diavolul, dracul, necuratul. — V. *pocni*.

POCNITOÁRE, *pocnitori*, s. f. 1. Nume dat unei jucării de copii care pocnește cînd este atinsă sau mișcată. 2. Șfichi. 3. (Bot.) Plesnitoare. — Din pocni + suf. *-(i)toare*.

POCNITÚRĂ, *pocnituri*, s. f. Pocnet. — Din pocni + suf. *-(i)tură*.

POCOSTÍT, **-Ă**, *pocostiți*, *-te*, adj. (Reg.) Lustruit, poleit. — Din pocosti (<ucr. *pokostyty* «a lăcui»).

POCOZÍ, *pocozesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se mira, a se minuna.

POCRÍȘ[1] s. n. Lapte foarte acru.

POCRÍȘ[2], *pocrișe*, s. n. (Reg.) Capac cu care se acoperă strachinile, oalele etc. — Ucr. *pokryška*.

PÓCUS s. n. (În expr.) *Hocus-pocus* = formulă folosită de scamatori; *p. ext.* scamatorie. — Lat. lit. hoc [est op]us, hoc[est cor]pus (prin metateză *pocus*).

POD, *poduri*, s. n. I. 1. Construcție de lemn, de piatră, de beton etc. care leagă între ele malurile unei ape sau marginii unei depresiuni de pămînt, pentru a permite trecerea dintr-o parte în alta. ◇ *Pod plutitor* (sau *umblător*) = bac. *Pod de vase* = pod demontabil, format dintr-un lanț de bărci sau de plute, legare de ancore sau de piloți. *Capra podului* = capătul podului, sprijinit de țărm. ✦ *Podul palmei* = partea interioară a mîinii de la încheietura cu antebrațul pînă la degete. ◇ Expr. *A face pod cu palma mîinii* = a pune mîna streașină la ochi pentru a putea vedea mai bine. 2. Platformă suspendată pe care stau lucrătorii cînd efectuează anumite munci la înălțime. ◇ *Pod-basculă* = basculă prevăzută cu o platformă pe care se cîntăresc, în stațiile de cale ferată, vagoanele încărcate cu marfă. 3. Macara cu scheletul în formă de pod (I 1), pe care se deplasează aparatul de ridicare și de transport al sarcinii. ◇ *Pod rulant* = macara compusă dintr-un pod metalic care are o cale de rulare la oarecare înălțime deasupra solului; se folosește în ateliere, în hale de montaj, în turnătorii etc. 4. (Înv.) Puntea unei nave. 5. (Înv.) Pavaj de scînduri groase de stejar cu care se acopereau străzile; caldarîm; *p. ext.* stradă, uliță pavată cu scînduri. *Podul Mogoșoaiei*. 6. (În practicile mistice) Bucată de pînză care se așterne din loc în loc pe parcursul unui cortegiu funebru. II. Spațiul dintre acoperiș și planșeul superior al unei case. ◇ Expr. *A se uita* (la cineva) *ca din pod* = a se uita (la cineva) cu mîndrie, cu îngîmfare. *A fi căzut din pod* = a fi buimac, dezorientat. ✦ Tavan. — Slav (v. sl. podŭ).

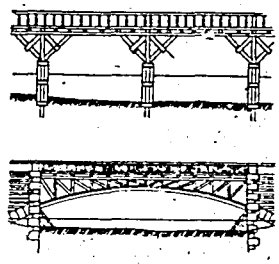

Poduri (I 1)

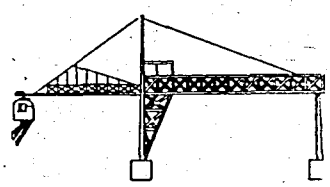

Pod (I 3)

PODAGRĂ s. f. (Înv.) Gută. — Ngr. podagra.

PODÁN, *podani*, s. m. (Înv.) Clăcaș, șerb. — Pol. poddany.

PODÁR, *podari*, s. m. 1. Persoană care conduce un pod umblător; *p. ext.* persoană care încasează taxa de trecere peste un pod. ✦ (Mil., înv.) Pontonier. 2. (Înv.) Măturător de stradă. — Din pod + suf. *-ar*.

PODĂRÍT, *podărituri*, s. n. (Pop.) Taxă care se încasează pentru trecerea peste un pod sau pentru transportul cu un pod umblător. — Din podar + suf. *-it*.

PODBÁL s. m. Plantă erbacee cu rizom cărnos, cu flori galbene, care apar înaintea frunzelor; se întrebuințează în medicină, frunzele ei servind uneori și ca aliment (*Tussilago farfara*). [Var.: podbeál s. n., podbeálă s. f.] — Bg. podbjal.

Podbal

PODBEÁL s. n. v. podbal.

PODBEÁLĂ s. f. v. podbal.

PODEÁ, *podele*, s. f. Pardoseală de scînduri, de beton, de lut etc.; dușumea. ✦ Fiecare dintre scîndurile unei dușumele. ✦ Scînduri care, prinse peste grinzile unui pod (I 1), formează pardoseala podului. ✦ Fiecare dintre scîndurile care alcătuiesc la unele case tavanul; *p. ext.* (la pl.) tavan. [Var.: podeálă s. f.] — Din podele (pl. lui *podeală*).

PODEÁLĂ s. f. v. podea.

PODEÁȚĂ, *podețe*, s. f. (Rar) Platformă, estradă. — Din pod + suf. *-eață*.

PODERÉI, *podereie*, s. n. (Reg.) Platou.

PODÉȚ, *podețe*, s. n. Diminutiv al lui *pod* (I 1). ✦ Scîndură sau pod așezat peste șanțul șoselei.

PODGHIÁZ s.n. v. poghiaz.

PODGOREÁN, **-Ă**, *podgoreni*, *-e*, adj. s. m. și f. 1. Adj. Din regiunile viilor, din podgorie. 2. S. m. și f. Persoană care se ocupă cu cultivarea viței-de-vie; viticultor. — Din podgorie + suf. *-ean*.

PODGOREÁNCĂ, *podgorence*, s. f. Podgoreană. — Din podgorean + suf. *-că*.

PODGÓRIE, *podgorii*, s. f. Regiune întinsă cultivată cu vii. — Slav (v. sl. podŭgorije).

PODGORÍU, **-IE**, *podgorii*, adj. (Rar) Acoperit cu vii, bogat în podgorii. — Din podgorie + suf. *-iu*.

PODÍ, *podesc*, vb. IV. Tranz. A pune o podea, a pardosi cu scînduri. ✦ A acoperi (provizoriu) un șanț sau o săpătură cu scînduri. — Din pod.

PODIDÍ, *podidesc*, vb. IV. Tranz. (Despre ris și, mai ales, despre plîns) A cuprinde (pe cineva) în chip năvalnic. ✦ (Rar) A copleși, a răzbi. ✦ (Despre sînge) A porni să curgă cu putere. — Comp. v. sl. podŭiti, podŭidon.

PÓDINĂ, *podini*, s. f. 1. Podea. ✦ Grosime cît a unei scînduri de podea. 2. (Înv. și arh.) Estradă. 3. (Pop.) Suport pe care se clădește claia sau stogul; partea de jos a stogului. 4. Fig. (Rar) Podiș. — Sb. podina.

PODÍRE s. f. Acțiunea de *a podi*.

PODÍȘ, *podișuri*, s. n. 1. Regiune întinsă, aproape plană (înconjurată de munți), situată la o altitudine relativ mare. 2. (Reg.) Podeț. — Din pod + suf. *-iș*.

PODÍȘCĂ, *podițți*, s. f. 1. Podeț. ✦ Pod umblător. 2. Platformă. — Din pod + suf. *-ișcă*.

PODIȘÓR, *podișoare*, s. n. (Rar) Podeț. — Din pod + suf. *-ișor*.

PODÍT[1] s. n. Podire. — V. *podi*.

PODÍT[2], **-Ă**, *podiți*, *-te*, adj. (Despre încăperi) Cu pardoseală. — V. *podi*.

PODITÚRĂ, *podituri*, s. f. Podea. — Din podi + suf. *-(i)tură*.

PÓDIUM, *podiumuri*, s. n. Estradă demontabilă, amenajată într-o sală sau în aer liber pentru conferințe, pentru spectacole etc. [Pr.: *-di-um*] — Germ. Podium.

PODMÉT s. n. (Reg.) Momeală, nadă. — Bg., sb. podmet.

PODMÓL, *podmoluri*, s. n. (Pop.) 1. Aluviune; mîl, nămol. ✦ Cantitate mare, grămadă. 2. Mal abrupt, ros de ape. 3. (Reg.) Prispă. ✦ Vatră de lut pe care este clădit cuptorul în unele case țărănești. — Bg. podmol.

PODNÓJĂ, *podnoje*, s. f. Iapă (2). — Bg. podnož.

PODOÁBĂ, *podoabe*, s. f. 1. Lucru care înfrumusețează pe cineva sau ceva; găteală, ornament. ✦ Fig. Ceea ce este deosebit prin calitățile sale. *Cum se prăpădi, podoabă de om!* (VLAHUȚĂ). 2. Lucru de preț, de valoare; odor, bijuterie. — Slav (v. sl. podoba).

PODÓBIE, *podobii*, s. f. Melodie după care se intonează, la sărbătorile mai importante, unele cîntări bisericești. — Slav (v. sl. podobije).

PODÓIMĂ, *podoime*, s. f. (Reg.) Pretext.

PODOMÉTRU, *podometre*, s. n. (Tehn.) Instrument cu care se măsoară distanța parcursă de un pieton sau viteza cu care merge ei. — Fr. podomètre (<gr.).

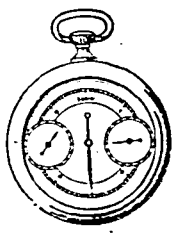

Podometru

PODORÓJNĂ, *podorojne*, s. f. (Înv.) Ordin scris pentru a i se pune cuiva la dispoziție cai de poștă. — Rus podorožnaja.

PODPÍSCĂ s. f. (Înv.) Semnătură. — Rus podpiska.

PODULÉȚ, *podulețe*, s. n. Podeț. — Din pod + suf. *-ul-eț*.

PODURÉL, *podurele*, s. n. (Rar) Podeț. — Din pod + suf. *-ur-el*.

PODÚȘCĂ, *podușe*, s. f. (Rar) Trecătoare, spărtură, deschizătură făcută în malul unui iaz. — Din pod + suf. *-ușcă*.

PODÚȚ[1], *poduți*, s. m. (Iht.) Scobar. — Magh. poduc.

PODÚȚ[2], *podușuri*, s. n. Podeț. — Din pod + suf. *-uț*.

PODVÁDĂ, *podvezi*, s. f. (Înv. și arh.) 1. Cărăușie obligatorie la care erau supuși țăranii pînă în secolul trecut (în timp de război); *p. ext.* cărăușie fără plată. 2. Transport plătit. [Var.: podvoádă s. f.] — Slav (v. sl. podŭvoda).

PODVÁL, *podvale*, s. n. Fiecare dintre căpătîiele de lemn pe care se așază buțile în pivniță. — Sb. podval.

PODVOÁDĂ s. f. v. podvadă.

PODZÓL, *podzoluri*, s. n. Sol nisipos și lutos, sărac în calciu. — Rus podzol (germ. Podsol).

PODZÓLIC, **-Ă**, *podzolici*, *-e*, adj. (Despre soluri) Care conține nisip și lut, care este sărac în calciu. — Din podzol + suf. *-ic*.

POÉM, *poeme*, s. n. 1. Operă literară în versuri, de proporții mai mari, tratînd de obicei un subiect istoric sau legendar. ◇ *Poem simfonic* = piesă simfonică pentru orchestră, bazată pe un text literar. ✦ Poezie. 2. Operă literară în proză, caracterizată prin ritmuri poetice. [Var.: poémă s. f.] — Fr. poème (lat. lit. poema).

POÉMĂ s. f. v. poem.

POÉT, -Ă, *poeți, -te,* s.m. și f. 1. Persoană care compune poezii, autor de poezii. 2. Persoană înzestrată cu imaginație și sensibilitate de poet (1). — Fr. poète (lat. lit. poeta).

POETÁSTRU, *poetaștri,* s. m. (Înv.) Poetaș. — Fr. poétastre.

POETÁȘ, *poetași,* s. m. (Depr.) Diminutiv al lui *poet;* poet netalentat.

POETÉSĂ, *poetese,* s. f. (Franțuzism) Poetă. — Fr. poétesse.

POÉTIC, -Ă, *poetici, -e,* adj. 1. Care aparține poeziei, privitor la poezie. ◇ *Licență poetică* = libertatea pe care și-o iau uneori poeții de a nesocoti regulile gramaticale pentru necesități de ritm sau de rimă. *Artă poetică* = ansamblu de reguli pentru alcătuirea operelor literare; poem în care un scriitor își expune concepția sa asupra creației poetice. 2. Fig. Care poate inspira pe poeți, demn de a fi cîntat de poeți. — Fr. poétique (lat. lit. poeticus).

POÉTICĂ s. f. 1. Ramură a teoriei literaturii care tratează despre creația poetică. ✦ Tratat despre creația poetică. 2. Sistem de forme și principii poetice caracteristice unei epoci sau unui curent literar; manieră poetică caracteristică unui poet. — Fr. poétique.

POETIZÁ, *poetizez,* vb. I. Tranz. A da unui fapt, unui eveniment, unei idei expresie sau înfățișare poetică; (fam.) a vedea sau a prezenta (ceva) sub o lumină favorabilă; a idealiza. — Fr. poétiser.

POETIZÁRE, *poetizări,* s. f. Acțiunea de *a poetiza* și rezultatul ei; idealizare.

POEZEÁ, *poezele,* s. f. (Depr.) Poezioară. — Din poezie + suf. *-ea.*

POEZÍE, *poezii,* s. f. 1. Arta de a exprima o idee sau un sentiment, cu ajutorul imaginilor, al ritmului; creație artistică în versuri a unui poet. ✦ Totalitatea compozițiilor în versuri ale unui poet, ale unui grup social, ale unui popor etc. 2. Caracter poetic al unei opere de artă, al unui peisaj, al unui colț de natură; farmec, frumusețe, încîntare. — Fr. poésie.

POEZIOÁRĂ, *poezioare,* s. f. Diminutiv al lui *poezie.* ✦ Versuri slabe.

POFÁLĂ s. f. v. pohfală.

POFÍDĂ, (rar) *pofide,* s. f. Ciudă, necaz; dispreț. ◇ Loc. prep. *În pofida cuiva* (sau *a ceva)* = în ciuda, în necazul cuiva (sau a ceva). — Comp. pol. pochyba.

POFÍL, *pofile,* s. n. Cureaua de la ham sau de la șa care se trece pe sub coada calului. — Sb. povi.

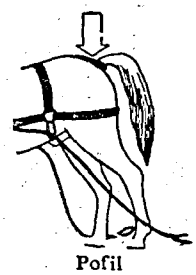

Pofil

POFTÁLNIC, -Ă, *poftainici, -e,* adj. (Înv., rar) Pofticios, lacom. — Din poftă + suf. *-alnic.*

PÓFTĂ, *pofte,* s. f. 1. Dorință de a face sau de a obține ceva; dispoziție, chef, plăcere. ◇ Loc. adv. *Cu poftă* = manifestînd multă plăcere. ◇ Expr. *A-și pune pofta în cui* = a renunța la un lucru mult dorit; a se lăsa păgubaș. *Pe* (sau *după) poftă* (sau *pofta inimii)* = pe placul sau pe gustul cuiva. ✦ Toană, capriciu. ✦ Dorință sexuală. 2. Senzație de foame care dă naștere dorinței de mîncare. ✦ Dispoziție, plăcere pe care o are cel flămînd atunci cînd mănîncă. ◇ Expr. *De poftă* sau *(ca) să-și prindă pofta* = numai cît să guste. *Poftă bună* (sau *mare)* = urare adresată celor care mănîncă sau se duc să mănînce. [Var.: (înv. și reg.) póhtă s. f.] — Postverbal al lui pofti.

POFTĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *poftăreți, -e,* adj. (Rar) Doritor, pofticios. — Din poftă + suf. *-ăr-eț.*

POFTEÁLĂ, *pofteli,* s. f. Faptul de *a pofti;* invitare.

POFTÍ, *poftesc,* vb. IV. Tranz. 1. A dori, a voi (ceva). ◇ Expr. *Cît poftești* = a) oricît; b) de acord. *Proprietar de, cît poftești, însă mușiile nici le văd cu ochii* (GANE). ✦ (Înv. și arh.) A cere (ceva). 2. A invita, a chema (pe cineva). ✦ Refl. A se îmbia, a se îndemna; a se invita (unul pe altul). 3. (Înv.) A face cuiva o urare. 4. (Uneori cu sens de poruncă) A ruga (pe cineva ceva). 5. A binevoi (să facă ceva, să se ducă undeva etc.). ✦ Intranz. A veni (undeva sau la cineva). [Var.: (înv. și reg.) pohtí vb. IV] — Slav (v. sl. pohotěti).

POFTICIÓS, -OÁSĂ, *pofticioși, -oase,* adj. (Despre oameni) Lacom, doritor; (despre ochi, privire etc.) care exprimă lăcomie, poftă, dorință. ✦ (Rar) Care atîță pofta; excitant. — Din pofti + suf. *-ic-ios.*

POFTÍM interj. 1. (Formulă de politețe) a) Ia, ține; b) se folosește pentru a invita o persoană să vină sau să se așeze undeva; c) se folosește pentru a îndemna pe cineva; d) ce? cum? 2. (Adesea precedat de exclamația «ei», exprimînd indignare, ciudă, reproș etc.) (Ei) na, (ei) uite. — Din pofti.

POFTÍRE, *poftiri,* s. f. Acțiunea de *a pofti* și rezultatul ei. 1. Invitație. 2. (Înv.) Urare. 3. (Reg.) Gustare.

POFTITÓR, -OÁRE, *poftitori, -oare,* adj. (Rar) 1. Care poftește, care invită (pe cineva). 2. Doritor, pofticios. ✦ Curios. — Din pofti + suf. *-(i)tor.*

POFTORÍ, *poftoresc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) 1. A repeta, a reaminti. 2. A ura, a dori ceva (cuiva). 3. A ruga pe cineva (ceva). — Slav (v. sl. povŭtoriti).

POFTORÍRE, *poftoriri,* s. f. (Înv.) Acțiunea de *a poftori* și rezultatul ei; invitație; insistență.

POGÁCE, *pogăci,* s. f. (Pop.) Turtă preparată în diferite feluri, după regiuni. — Magh. pogácsa.

POGÁN, -Ă, *pogani, -e,* adj. (Reg.) 1. (Despre ființe) Mare, voinic; groaznic. ✦ (Rar) Hain. 2. (Despre stări, acțiuni) Intens, în toi; strașnic, cumplit. 3. (Despre oameni) Urît, slut. ✦ (Adverbial) Stilcit, stricat. *Și de vorbit... se vede că vorbim pogan* (CREANGĂ). — Slav (v. sl. poganŭ).

POGĂCEÁ, *pogăcele,* s. f. Diminutiv al lui *pogace.*

POGHIÁZ, *poghiazuri,* s. n. Unitate militară trimisă într-o țară străină ca să prade; ceată de jefuitori. ◇ Expr. (Reg.) *În poghiazuri* = fără rost, rătăcind în voie. [Var.: podghiáz s. n.] — Magh. podgyász.

POGHIBÁLĂ, *poghibale,* s. f. (Reg.) Șrengar. — Ucr. pohybel', rus pogibel'.

POGHÍRCĂ, *poghirci,* s. f. 1. (Pop., la pl.) Fire de cînepă, răsărite tîrziu și nedezvoltate; resturi de cînepă rămase după cules. 2. Poreclă dată unui om mic de statură.

POGÎRJÍT, -Ă, *pogîrjiți, -te,* adj. (Reg.) Slab, jigărit. — V. *ogîrjit.*

POGÎRZÍE, *pogîrzii,* s. f. (Reg.) Podgorie.

POGODEÁLĂ s. f. (Pop.) Chibzuire, tocmeală. — Din pogodi + suf. *-eală.*

POGODÍ, *pogodesc,* vb. IV. Refl. (Pop.) A se gîndi, a chibzui. — Sb. pogoditi.

POGÓN, *pogoane,* s. n. 1. Unitate de măsură pentru suprafețe de teren, echivalînd cu o jumătate de hectar. 2. Bucată de pămînt de un pogon (1). — Bg. pogon.

POGONÁȘ, *pogonașe,* s. n. Diminutiv al lui *pogon.*

POGONĂRÍT s. n. (Înv.) Impozit care se plătea pentru fiecare pogon cu plantație de vie. — Din pogon + suf. *-ărit.*

POGONEÁSCĂ, *pogonești,* adj. f. (În expr.) *Prăjină pogonească* = măsură de suprafață de șase prăjini în lung și de una în lat. — Din pogon + suf. *-esc.*

POGONICÉL, *pogonicei,* s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *pogonici.*

POGONÍCI, *pogonici,* s. m. (Pop.) Băiat care mînă vitele pe ogor cînd se ară. — Bg., sb. pogonič.

POGORÎ, *pogór,* vb. IV. Refl. (Înv. și arh.) A coborî. ✦ Fig. A se înjosi. — Slav (v. sl. pogorĭ).

POGORÎȘ, *pogorîșuri,* s. n. (Înv. și arh.) Coborîș. — Din pogorî + suf. *-îș.*

POGRIBÁNIE, *pogribanii,* s. f. (Înv.) Slujba și ceremonia înmormîntării. — Slav (v. sl. pogrebanije).

POGRÓM, *pogromuri,* s. n. Masacrare a unui grup național minoritar, organizată de către elemente reacționar-șovine. — Rus pogrom.

POGROMÍST, -Ă, *pogromiști, -ste,* adj., s. m. și f. (Persoană) care organizează pogromuri sau participă la ele. — Din pogrom + suf. *-ist.*

POHÁNȚ s. m. v. pahonț.

POHÁR, *pohari,* s. m. (Pop.) Băiat tocmit ca ajutor al ciobanului la păscut oile.

POHFÁLĂ s. f. (Înv.) Pompă, fast, strălucire. [Var.: pofálă s. f.] — Slav (v. sl. pohvala).

POHÓD s. n. v. povod.

POHÓȚ, -OÁȚĂ, *pohoți, -oațe,* s. m. și f. (Reg.) Persoană ticăloasă, hoață. ✦ Persoană destrăbălată, imorală; codoș.

PÓHTĂ s. f. v. poftă.

POHTÍ vb. IV. v. pofti.

POI adv. v. păi.

POIÁNĂ, *poieni,* s. f. Loc într-o pădure lipsit de copaci și acoperit cu iarbă și cu flori. — Slav (v. sl. poljana).

POIÁTĂ, *poiețe,* s. f. (Reg.) 1. Adăpost pentru păsările de curte sau pentru vite și porci. 2. Șopron. 3. Adăpost pentru oameni, la cîmp sau la stînă. — Bg., sb. pojata.

POIENÍȚĂ, *poieniță,* s. f. Diminutiv al lui *poiană.*

POIEȚÍCĂ, *poiețici,* s. f. Diminutiv al lui *poiată.*

PÓIMÎINE adv. În ziua următoare celei de mîine. ◇ Expr. *Mîine-poimîine* = nu peste mult timp, în curînd. — Lat. post + mane.

POJÁR, (2) *pojaruri,* s. n. 1. Boală contagioasă (la copii) caracterizată prin apariția unor pete roșii pe piele; rujeolă. 2. (Înv.) Incendiu. ✦ Fig. Lumina roșiatică a zorilor sau a amurgului. 3. Căldură mare, arșiță. ✦ Fig. Înflăcărare, ardoare. — Slav (v. sl. požarŭ).

Pojarniță

POJÁRNIC, *pojarnici,* s. m. (Înv. și reg.) Pompier. — Rus požarnyj.

POJÁRNIȚĂ, *pojarnițe,* s. f. Plantă erbacee cu flori galbene-aurii, folosită ca plantă medicinală *(Hypericum perforatum).* — Din pojar + suf. *-niță.*

POJÁRNICÍE, *pojărnicii,* s. f. (Înv. și reg.) Cazarmă, post de pompieri. — Din pojarnic + suf. *-ie.*

POJGHÍȚĂ, *pojghițe,* s. f. 1. Strat subțire, solid, care se formează la suprafața unui lichid, care acoperă un obiect sau care se depune pe suprafața lui. 2. (Rar) Scoarță copacilor. ✦ Pieliță, foiță care învelește unele legume sau fructe. 3. Crusta unei răni care începe să se cicatrizeze. [Acc. și: *pójghiță]*

POJÍJIE s. f. (Reg.) 1. Totalitatea lucrurilor din gospodăria unei case. ✦ Situația celui avut; avere. 2. Toți ai casei; familie. — Ucr. požyva (rus poživa).

POL[1], *poli*, s. m. 1. Fiecare dintre cele două puncte extreme ale axei imaginare în jurul căreia se rotește pământul; *p. ext.* regiunea din jurul acestor două puncte. ◇ *Pol ceresc* = nordul și sudul considerate ca puncte fixe ale bolții cerești în mișcarea diurnă a aștrilor. ✦ (Mat.) Fiecare dintre cele două puncte în care o sferă este străpunsă de o axă ce trece prin centrul ei. ✦ (Mat.) Punct fix la care se raportează depărtările care caracterizează poziția unui punct într-un sistem de coordonate polare. 2. (Fiz.) Fiecare dintre cele două puncte de aplicație ale forțelor de sensuri contrare care acționează asupra unor corpuri cînd acestea se găsesc în anumite cîmpuri de forțe. ◇ *Pol electric pozitiv* sau *negativ* = fiecare dintre cele două puncte care sînt centrele de sarcină electrică pozitivă sau negativă ale unui corp, fiind punctele de aplicație ale forțelor care acționează asupra corpului cînd acesta se găsește într-un cîmp electric. *Pol magnetic* = a) fiecare dintre cele două puncte în care se aplică forțele care acționează asupra unui magnet cînd acesta se găsește într-un cîmp magnetic; b) partea unui corp din care ies sau în care intră liniile de cîmp ale inducției magnetice. ✦ (Impr.) Fiecare dintre cei doi electrozi ai unei cuve de electroliză sau fiecare dintre cele două conductoare solide ale unei pile electrice. 3. Fig. Fiecare dintre punctele aflate la două extremități opuse unul altuia. — Fr. pôle (lat. *lit.* polus).

Poli

POL[2], *poli*, s. m. (Fam., ieșit din uz) Monedă de metal sau de hîrtie valorînd douăzeci de lei. ✦ Monedă de aur valorînd un napoleon. — Rus polu [imperial].

POLÁR, -Ă, *polari, -e*, adj. 1. Privitor la polii globului pămîntesc, de la poli, caracteristic polilor. ◇ *Noapte polară* = noapte din regiunile de la poli (care ține o jumătate de an). *Steaua polară* = steaua principală din constelația «carul mic», care servește la aflarea nordului. *Urs polar* = urs alb, v. *urs*. 2. Privitor la polii unui magnet sau ai unei pile electrice. ✦ Referitor la un corp sau la un mediu care prezintă polaritate. 3. (În expr.) *Coordonate polare* = coordonate al căror sistem de referință este alcătuit dintr-un punct și o semiaxă care pornește din acel punct. — După fr. polaire.

POLARIMETRÍE, *polarimetrii*, s. f. Metodă de analiză cantitativă, bazată pe rotirea planului de polarizare a unei radiații de către un strat din substanța cercetată. — Fr. polarimétrie.

POLARIMÉTRU, *polarimetre*, s. n. Instrument pentru determinarea unghiului cu care este rotit planul de polarizare al unei radiații. — Fr. polarimètre.

POLARISCÓP, *polariscoape*, s. n. Instrument pentru constatarea polarizării luminii. — Fr. polariscope.

POLARITÁTE s. f. 1. Proprietate a unui corp sau a unei părți dintr-un corp de a avea, în două puncte ale sale, sarcini electrice sau magnetice de nume diferite. 2. Proprietate a unui organism vegetal, sau a unei părți din el, de a forma două puncte de creștere cu proprietăți diferite, unul jos care emite rădăcini și altul sus care emite ramuri cu frunze, flori etc. — După fr. polarité.

POLARIZÁ, *polarizez*, vb. I. Tranz. A produce fenomenul de polarizare. ✦ Fig. A aduna, a strînge, a concentra în jurul său. — Fr. polariser.

POLARIZÁNT, -Ă, *polarizanți, -te*, adj. (Despre un cîmp de forță electrică sau magnetică) Care produce fenomenul de polarizare; (despre unele substanțe) care polarizează undele electromagnetice sau luminoase prin reflexie sau refracție. ✦ (Despre instrumente) Care folosește lumina polarizată (polarizarea fiind efectuată de una dintre părțile care alcătuiesc instrumentul). — Fr. polarisant.

POLARIZÁRE, *polarizări*, s. f. 1. Proces fizic prin care unele corpuri dobîndesc proprietatea de a avea poli electrici sau magnetici; starea unui corp care a suferit un astfel de proces. ✦ Proces fizic prin care un sistem capătă proprietăți preferențiale după o anumită direcție; stare a unui sistem care a suferit un astfel de proces. 2. (Lingv.) Dezvoltare, în două direcții opuse, a sensurilor unui cuvînt, la origine nediferențiate. — V. *polariza*.

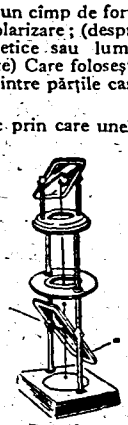
Polarizor

POLARIZATÓR, -OÁRE, *polarizatori, -oare*, adj. Care polarizează. — După fr. polarisateur.

POLARIZÁȚIE, *polarizații*, s. f. Polarizare. — Fr. polarisation.

POLARIZÓR, *polarizoare*, s. n. Aparat pentru polarizarea unei radiații. — După fr. polariseur.

POLÁTĂ[1] s. f. v. polatră.

POLÁTĂ[2], *polate*, s. f. Poliță[1].

POLÁTRĂ, *polatre*, s. f. (Reg.) Încăpere mică pe lîngă o casă țărănească, servind ca magazie pentru unelte și obiecte de gospodărie. [Var.: polátă s. f.] — Bg. polata.

POLC, *polcuri*, s. n. (Înv.) Regiment. — Rus polk.

PÓLCĂ[1], *polci*, s. f. (Reg.) Haină femeiască de stofă, obișnuită la țară, care este croită pe talie și care acoperă partea de sus a corpului. — Rus polka.

PÓLCĂ[2], *polci*, s. f. Numele unui dans național polonez sau ceh și melodia după care se execută. — Fr. polka (<ceh).

POLCÓVNIC, *polcovnici*, s. m. (Înv.) 1. Comandant al unui polc; colonel. 2. Comandant al unei formații militare de pază a ordinii publice. — Rus polkovnik.

POLCOVNICÉSC, -EÁSCĂ, *polcovnicești*, adj. (Înv.) Care aparține polcovnicului, privitor la polcovnic; aflat sub comanda unui polcovnic. — Din polcovnic + suf. *-esc*.

POLCOVNICÍE s. f. (Înv.) Funcția de polcovnic (2), autoritatea reprezentată printr-un polcovnic. — Din polcovnic + suf. *-ie*.

POLCÚȚĂ, *polcuțe*, s. f. Diminutiv al lui *polcă*[1].

PÓLDER s. m. Marșă. — Germ. Polder.

POLEÁC, *poleci*, s. m. (Înv. și reg.) Polonez. — Ucr. poljak (<pol.).

POLECÉSC, -EÁSCĂ, *polecești*, adj. (Înv.) Polonez. — Din poleac + suf. *-esc*.

POLÉI[1] s. n. Poighiță de gheață formată prin înghețarea apei provenită din ploaie sau din topirea zăpezii. ✦ (Reg.) Promoroacă, chiciură. — Comp. bg., sb. poledica.

POLEÍ[2], *poleiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A acoperi un obiect cu un strat subțire de aur sau de argint; a sufla cu aur sau cu argint. ✦ A înveli într-o foiță subțire de staniol, de hîrtie colorată etc. 2. Tranz. și refl. Fig. A (se) învălui într-o lumină aurie sau argintie, a face să strălucească sau a străluci. ✦ Tranz. A înfrumuseța (nemotivat) o situație, un aspect, o idee. — Slav (v. sl. polijati).

POLEIÁLĂ, *poleieli*, s. f. 1. Faptul de *a polei*; strat de metal, mai ales de aur sau de argint, cu care se poleiește. ✦ Foaie subțire de staniol cu care se învelesc unele articole alimentare. ✦ Fig. Ceea ce încearcă să dea un aspect bun, frumos, valoros unor lucruri lipsite de conținut; lustru, spoială. 2. Cizelare, șlefuire a unui obiect sau, *fig.*, a unei opere literare, științifice etc.

POLEÍRE, *poleiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) polei*.

POLEÍT[1] s. n. Poleire, șlefuire. — V. *polei*[2].

POLEÍT[2], *-Ă*, *poleiți, -te*, adj. Acoperit cu un strat subțire de metal (de aur sau de argint) sau cu un praf de bronz; făcut să strălucească. — V. *polei*[2].

POLÉMIC, -Ă, *polemici, -e*, adj. Care ține de polemică, cu tendință de polemică; critic, combativ. — Fr. polémique (<gr.).

POLÉMICĂ, *polemici*, s. f. Discuție în contradictoriu (în scris); luptă de idei cu privire la o problemă literară, politică, științifică etc. — Fr. polémique.

POLEMÍST, -Ă, *polemiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care polemizează, care susține o polemică. — Fr. polémiste.

POLEMIZÁ, *polemizez*, vb. I. Intranz. A susține o polemică. — Fr. polémiser.

POLÉN, (rar) *polenuri*, s. n. Pulbere, de obicei galbenă, în care se găsesc celulele mascule ale plantelor cu flori. — Fr. pollen.

POLENIZÁ, *polenizez*, vb. I. Tranz. A transporta polenul la organul femel al unei flori. — Din polen.

POLENIZÁRE, *polenizări*, s. f. Transportul, natural sau artificial, al polenului la organul femel; procesul de fecundație la flori. — V. *poleniza*.

POLI- Element de compunere însemnînd «mai mulți», «mai multe», care servește la formarea unor substantive ca: *polibrăzdar*, *polivitamină* etc. sau a unor adjective ca: *polisportiv*. — Fr. poly- (<gr.).

POLIANDRÍE s. f. Sistem practicat la unele popoare în care o femeie se poate căsători cu mai mulți bărbați deodată. [Pr.: *-li-an-*] — Fr. polyandrie.

POLIARTICULÁR, -Ă, *poliarticulari, -e*, adj. Care se referă la mai multe articulații; care afectează mai multe articulații. — După fr. polyarticulaire.

POLIARTRÍTĂ, *poliartrite*, s. f. Boală care se manifestă prin inflamarea mai multor articulații. — Fr. polyarthrite.

POLIATÓMIC, -Ă, *poliatomici, -e*, adj. (Despre molecule) Care este format din mai mulți atomi. — Fr. polyatomique.

POLIBRĂZDÁR, *polibrăzdare*, s. n. Plug cu mai multe brăzdare. — Din poli- + brăzdar.

POLICÁNDRU, *policandre*, s. n. Candelabru cu multe brațe. — Ngr. policandelon.

Policandru

POLICÁR, *policari*, s. m. Degetul gros de la mînă. — Lat. lit. pollicaris.

POLICÉR, *policere*, s. n. Poliță[1]. — Din poliță + suf. *-ar*.

POLICIOÁRĂ, *policioare*, s. f. 1. Diminutiv al lui *poliță*[1]. 2. Partea de jos a jugului.

POLICLÍNICĂ, *policlinici*, s. f. Serviciu medical de consultații și tratament, organizat pe specialități și pus la dispoziția bolnavilor care ce pot deplasa; clădire în care este instalat un astfel de serviciu. — Fr. polyclinique.

POLICRÓM, -Ă, *policromi, -e*, adj. (Rar) Multicolor. — Fr. polychrome (<gr.).

POLICROMÍE s. f. Procedeu de îmbinare a mai multor culori, folosit în pictură. ✦ Procedeu tipografic pentru imprimarea imaginilor în culori. — Fr. polychromie.

POLICÚȚĂ, *policuțe*, s. f. (Rar) Policioară. — Din poli [cer] + suf. *-ic-uță*.

POLIÉDRIC, -Ă, *poliedrici, -e*, adj. Care are forma unui poliedru. [Pr.: *-li-e-*] — Fr. polyédrique.

POLIÉDRU, *poliedre*, s. n. (Geom.) Corp solid mărginit de mai multe suprafețe plane. [Pr.: *-li-e-*] — Fr. polyèdre (<gr.).

Poliedru

POLIELÉU s. n. Cîntare bisericească la creștinii ortodocși. [Pr.: *-li-e-*.—Var.: polilé**u** s. n.] — Ngr. polieleos.

POLIFÓNIC, -Ă, *polifonici, -e*, adj. Care ține de polifonie, bazat pe polifonie. — Fr. polyphonique (<gr.).

POLIFONÍE, *polifonii*, s. f. Combinație de fraze melodice cîntate împreună, fiecare avînd melodie și înțeles de sine stătător. — Fr. polyphonie (<gr.).

POLIGÁM, *poligami*, s. m. Bărbat care are două sau mai multe soții. — Fr. polygame (<gr.).

POLIGAMÍE s. f. Sistem practicat la unele popoare, în care un bărbat are dreptul să se căsătorească cu mai multe femei (fapt pedepsit de lege la alte popoare); situația în care se găsește un poligam. — Fr. polygamie (<gr.).

POLIGENÉZĂ s. f. Concepție după care fenomenele biologice, sociale, lingvistice etc. nu derivă dintr-un izvor unic, ci au origini multiple. — După fr. **polygénisme.**

POLIGLÓT, -Ă, *poligloți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care vorbește mai multe limbi. ✦ Care cuprinde sau are în vedere mai multe limbi. — Fr. polyglotte (<gr.).

POLIGNÍ, *polignesc*, vb. IV. 1. Tranz. A doborî, a ucide. 2. Refl. (Despre plante) A se culca la pămînt. — Slav (v. sl. **legnonti**, pol. polegnąć).

POLIGNÍT, -Ă, *poligniți, -te*, adj. 1. Doborît, ucis. 2. (Despre plante) Culcat la pămînt. — V. *poligni*.

POLIGÓN, *poligoane*, s. n. 1. Figură formată din segmente de dreaptă puse cap la cap și formînd între ele unghiuri. 2. Teren amenajat pentru trageri de instrucție, cu arme de foc. — Fr. polygone (<gr.).

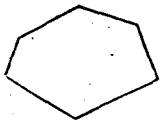

Poligon

POLIGONÁL, -Ă, *poligonali, -e*, adj. Care are forma unui poligon (1). — Fr. polygonal.

POLIGRÁF, *poligrafi*, s. m. 1. Autor de opere care țin de mai multe genuri. 2. Aparat cu care se reproduce un manuscris în mai multe exemplare. — Fr. polygraphe (<gr.).

POLIGRÁFIC, -Ă, *poligrafici, -e*, adj. Care aparține poligrafiei, privitor la poligrafie. — Fr. polygraphique.

POLIGRAFÍE, *poligrafii*, s. f. 1. Ansamblul procedeelor de reproducere grafică și de multiplicare a unui text sau a unei figuri. 2. Ansamblul întreprinderilor care se ocupă cu imprimarea și răspîndirea cărților sau a altor imprimate. — Fr. polygraphie (<gr.).

POLILÉU s. n. v. polieleu.

POLILOGHÍE, *poliloghii*, s. f. Expunere de fapte, de idei etc. într-un mod excesiv de amplu și de încărcat; vorbărie. [Var.: polologhie s. f.] — Ngr. poliloghia.

POLÍMĂ, *polime*, s. f. (Reg.) Soi (rău), pramatie.

POLIMÉR, *polimeri*, s. m. Substanță a cărei moleculă este alcătuită prin unirea a două sau mai multor molecule ale unei substanțe cu caracter nesaturat. — Fr. polymère.

POLIMERIZÁ, *polimerizez*, vb. I. Tranz. A face să se unească două sau mai multe molecule pentru a forma un polimer. — Din polimer.

POLIMERIZÁRE, *polimerizări*, s. f. Acțiunea de *a polimeriza* și rezultatul ei.

POLIMÓRF, -Ă, *polimorfi, -e*, adj. (Despre substanțe chimice) Care se prezintă sub mai multe stări cristaline. — Fr. polymorphe (<gr.).

POLIMORFÍSM s. n. Proprietatea unor substanțe chimice de a se prezenta sub mai multe forme cristaline. — Fr. polymorphisme.

POLINEVRÍTĂ s. f. Boală care constă în inflamarea mai multor nervi. — Fr. polynévrite.

POLINÓM, *polinoame*, s. n. Expresie algebrică constituită din mai multe monoame, legate între ele prin semnul plus sau minus. — Fr. polynôme (<gr.).

POLIÓDĂ, *poliode*, s. f. Tub electronic care conține un catod, un anod și una sau mai multe grile. — Fr. polyode.

POLIOMIELÍTĂ s. f. Paralizie infantilă. [Pr.: *-li-o-mi-e-*] — Fr. poliomyélite.

POLÍP, *polipi*, s. m. 1. Animal acvatic nevertebrat, cu corpul moale, cu gura înconjurată de tentacule, cu ajutorul cărora se mișcă și își prinde hrana. 2. Excrescență cărnoasă care se formează uneori la oameni pe mucoasa nasului, a urechii sau a altor organe. — Fr. polype (lat. lit. polypus).

POLIPETÁL, -Ă, *polipetali, -e*, adj. Care are mai multe petale. — Fr. polypétale.

POLIPÓD, -Ă, *polipozi, -de*, adj. Care are mai multe picioare. — Fr. polypode (<gr.).

POLISEMÁNTIC, -Ă, *polisemantici, -e* adj. (Despre cuvinte, expresii) Care are mai multe sensuri. — Din poli- + semantic.

POLISEMÍE s. f. Însușirea unor cuvinte sau expresii de a avea mai multe sensuri. — Fr. polysémie (<gr.).

POLISEPÁL, -Ă, *polisepali, -e*, adj. Care are mai multe sepale. — Fr. polysépale.

POLISILÁBIC, -Ă, *polisilabici, -e*, adj. (Despre cuvinte) Compus din două sau mai multe silabe. — Fr. polysyllabique.

POLISILOGÍSM, *polisilogisme*, s. n. Judecată compusă din două sau mai multe silogisme legate între ele în așa fel încît concluzia celui dintîi să devină premisa celui de-al doilea și așa mai departe. — Fr. polysyllogisme.

POLISÍNDETON s. n. Figură de stil care constă în repetarea unei conjuncții la începutul fiecăreia dintre părțile unei fraze sau a termenilor unei enumerări, pentru a da unui discurs mai multă forță. — Fr. polysyndéton.

POLISOÁR, *polisoare*, s. n. Instrument de lustruit unghiile. — Fr. polissoir.

POLISPORTÍV, -Ă, *polisportivi, -e*, adj. Care practică mai multe sporturi. — Din poli- + sportiv.

POLIȘOÁRĂ, *polișoare*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *poală*.

POLITEFSÍT, -Ă, *politefsiți, -te*, adj. (Înv.) Politicos, cuviincios. — Din politefsi (înv., <ngr. *politefome*, viit. *politefso*).

POLITÉHNIC, -Ă, *politehnici, -e*, adj. Care cuprinde sau privește mai multe științe sau arte practice. ✧ *Institut politehnic* sau (ieșit din uz) *școală politehnică* (și substantivat, f.) = instituție de învățămînt superior unde se pregătesc cadre pentru diferite specialități tehnice. — Fr. polytechnique.

POLITEHNICIÁN, *politehnicieni*, s. m. (Fam.) Student la Institutul politehnic. — Fr. polytechnicien.

POLITEHNIZÁRE s. f. Acțiunea de a orienta învățămîntul de cultură generală pentru formarea de deprinderi practice în domeniul tehnicii. — După rus politehnizacila.

POLITEÍSM s. n. Sistem religios care admite existența mai multor zei. — Fr. polythéisme.

POLITEÍST, -Ă, *politeiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține politeismului, privitor la politeism. 2. S. m. și f. Adept al politeismului. — Fr. polythéiste.

POLITÉȚĂ s. f. v. politețe.

POLITÉȚE s. f. Atitudine binevoitoare, atentă, potrivit cerințelor bunei-cuviințe; amabilitate. [Var.: politéță s. f.] — Fr. politesse.

POLÍTIC, -Ă, *politici, -e*, adj. Care aparține politicii, privitor la politică. ✧ *Nivel politic* = grad de pregătire a cuiva în probleme de politică generală; orientare justă în astfel de probleme. *Drepturi politice* = drepturile de participare a cetățenilor la conducerea treburilor obștești. *Om politic* (și, înv., substantivat, m.) = persoană a cărei ocupație principală este activitatea politică. *Geografie politică* = parte a geografiei care tratează despre modul de organizare socială și politică a statelor și despre relațiile politice dintre statele de pe suprafața globului. — Fr. politique (<gr.).

POLITICÁ, *politichez*, vb. I. Intranz. (Înv.) A face politică, a discuta despre probleme politice. — Fr. politiquer.

POLITICÁLE s. f. pl. (Înv.) Chestiuni politice. ✦ (Adjectival, rar) Care ține de politică, privitor la politică. — După ngr. politika.

POLITICÁSTRU, *politicaștri*, s. m. (Rar) Om politic lipsit de orizont, preocupat de interese meschine. — Din politic (după *poetastru*).

POLÍTICĂ, *politici*, s. f. 1. Activitate a puterii de stat în domeniul conducerii treburilor interne și externe; concepție care stă la baza acestei activități. 2. Atitudine și activitate a unei persoane, a unui partid etc. în domeniul treburilor interne și externe. ✧ Expr. *A face politică* = a lua parte în mod activ la viața publică. 3. (Înv.) Politețe, gentilețe. ✧ Loc. adv. *Cu politică* = politicos, delicat. ✦ Dibăcie cu care se poartă cineva pentru a-și ajunge scopul. — Fr. politique (<gr.).

POLITICÉSC, -EÁSCĂ, *politicești*, adj. (Înv.) Politic. — Din politic + suf. *-esc*.

POLITICÉȘTE adj. Din punct de vedere politic. — Din politic + suf. *-ește*.

POLITICHÍE, *politichii*, s. f. (Înv.) Abilitate, istețime. — Ngr. politiki.

POLITICÍ, *politicesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) 1. A sfătui; a educa. 2. A folosi în mod obișnuit. — Din politică.

POLITICIÁN, *politicieni*, s. m. Persoană abilă (și fără principii), care subordonează problemele politice principiale intereselor personale. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. politicien.

POLITICIANÍSM s. n. Activitate a unui politician, conduita lui, modul lui de a acționa. [Pr.: *-ci-a-*] — Din politician + suf. *-ism*.

POLITICÍT, -Ă, *politiciți, -te*, adj. (Înv.) 1. Civilizat. 2. (Despre prețuri) Stabilit, calculat, evaluat. — V. *politici*.

POLITICÓS, -OÁSĂ, *politicoși, -oase*, adj. Cuviincios, binecrescut, curtenitor. — Ngr. politicos.

POLITÍE, *politii*, s. f. (Grecism înv.) Oraș. — Ngr. politia.

POLITIZÁ, *politizez*, vb. I. Tranz. A orienta ceva în sens politic, a da unui lucru un caracter politic. — Germ. politisieren.

POLITIZÁRE, *politizări*, s. f. Acțiunea de *a politiza*.

POLIȚÁI, *poliței*, s. m. (În vechea organizare administrativă) Șeful poliției într-un oraș de provincie sau în circumscripțiile unui oraș mai mare. ✦ Sergent de stradă. — Germ. **Polizei.**

PÓLIȚĂ[1], *polițe*, s.f. Scîndură fixată orizontal pe un perete, într-un dulap etc., pe care se țin diferite obiecte. [Pl. și: *poliți*] — Slav (v. sl. polica).

PÓLIȚĂ[2], *polițe*, s. f. 1. (În sistemul financiar capitalist) Trată. ◇ Expr. *A plăti* (cuiva) *polița* = a se răzbuna (pe cineva). 2. (În expr.) *Poliță de asigurare* = contract încheiat de cineva cu o societate de asigurare și cuprinzînd drepturile și obligațiile părților contractante. — Ngr. politza (<it.).

POLIȚIE, *poliții*, s. f. (În vechea organizare administrativă) 1. Organ administrativ însărcinat cu menținerea ordinii. ✦ Local în care era instalat acest organ administrativ. ✦ Pază, supraveghere, control. 2. (Concr.) Polițist[1]. *A venit poliția.* — Rus policlja (< fr.).

POLIȚIENÉSC, -EÁSCĂ, *polițienești*, adj. Care aparține poliției, privitor la poliție. — Din poliție + suf. *-an-esc.*

POLIȚÍSM s. n. Fel de a fi, de a gîndi, de a acționa ca la poliție (prin intimidare, constrîngere, terorizare). — Din poliție + suf. *-ism.*

POLIȚÍST[1], *polițiști*, s. m. Agent de poliție (1). — Germ. Polizist.

POLIȚÍST[2], **-Ă**, *polițiști, -ste*, adj. 1. Polițienesc. ◇ *Roman polițist* = roman în care se înfățișează afaceri criminale foarte complicate (și neverosimile), descurcate pînă la urmă prin ingeniozitatea unui polițist. 2. (Despre state sau regimuri politice) Care se sprijină pe poliție și jandarmerie, care își exercită puterea prin metode samavolnice. — Din polițist[1].

POLIȚMÁISTRU, *polițmaiștri*, s. m. (Înv.) Polițai. — Rus policejmejster (<germ.).

POLIURÍE s. f. Eliminare de urină în cantitate mult mai mare decît cea normală. — Fr. polyurie (<gr.).

POLIVALÉNT, -Ă, *polivalenți, -te*, adj. Care are mai multe valențe. — După fr. polyvalent.

POLIVALÉNȚĂ, *polivalențe*, s. f. Însușirea de a fi polivalent. — După fr. polyvalence.

POLIVITAMÍNĂ, *polivitamine*, s. f. Preparat farmaceutic care conține mai multe feluri de vitamine. — Din poli- + vitamină.

POLIZÁ, *polizez*, vb. I. Tranz. A curăța sau a îndrepta suprafața unui obiect cu polizorul. — După fr. polir.

POLIZAHARÍDE s. f. pl. Substanțe din clasa hidraților de carbon (cele mai importante fiind amidonul și celuloza). — Fr. polysaccharides.

POLIZÁRE, *polizări*, s. f. Acțiunea de *a poliza* și rezultatul ei.

POLIZÁT[1] s. n. Polizare. — V. *poliza.*

POLIZÁT[2], **-Ă**, *polizați, -te*, adj. Prelucrat cu polizorul. — V. *poliza.*

POLIZÓR, *polizoare*, s. n. Mașină-unealtă (fixă sau portativă) al cărei organ principal este un disc rotitor abraziv se folosește la polizarea pieselor metalice. — După fr. polisseur.

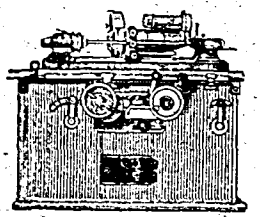

Polizor

PÓLO s. n. Joc sportiv asemănător cu fotbalul, în care jucătorii, călări, lovesc o minge cu niște bastoane lungi. ◇ *Polo pe apă* = joc sportiv pe apă, asemănător cu handbalul, în care jucătorii, înotînd, încearcă să marcheze puncte, aruncînd o minge în poarta adversarilor. — Fr. polo (<engl.).

Polo pe apă

POLOBÓC, *poloboace*, s. n. 1. Butoi. 2. Nivelă cu bulă de aer de care se servesc zidarii. [Var.: (reg.) bolobóc s. n.] — Ucr. polubočok, rus polubočka.

POLOBOCÉL, *polobocele*, s. n. Diminutiv al lui *poloboc.* [Var.: bolobocél s. n.]

POLÓG[1], *poloage*, s. n. 1. Cantitate de iarbă cosită dintr-o singură mișcare de coasă; mănunchiul de fîn sau de grîu secerat (care urmează să fie adunat sau legat în snopi). ◇ Expr. *A sta* (sau *a zăcea, a cădea*) *polog* = a sta (sau a cădea) grămadă. 2. Întoarcere sau împrăștiere a fînului cosit. 3. Iarbă bună de cosit. 4. Fig. Mulțime, grămadă, ceată. — Bg., sb. polog.

POLÓG[2], *poloage*, s. n. 1. Pînză groasă (impermeabilă) cu care se acoperă sacii cu cereale sau care se așterne pe pămînt ori în căruță cînd se răstoarnă cereale. 2. Baldachin (1). 3. Acoperitoare specială de pînză rară sau de sîrmă, folosită de pescarii din baltă împotriva țînțarilor. — Rus polog.

POLOGÁR, *pologari*, s. m. Muncitor care întoarce și adună fînul cosit. — Din polog[1] + suf. *-ar.*

POLOGÁȘ, *pologași*, s. m. Pologar. — Din polog[1] + suf. *-aș.*

POLOGÍ, *pologesc*, vb. IV. Tranz. 1. A tăia, a doborî la pămînt, cu coasa sau cu secera; *p. ext.* a aduna (făcînd snopi). 2. A face să se plece la pămînt; a încovoia. — Din polog[1].

POLOGÍT s. n. Faptul de *a pologi* (1).

POLOJÉNIE, *polojenii*, s. f. (Reg.) Glumă, anecdotă, snoavă. — Slav (v. sl. položenije).

POLOLOGHÍE s. f. v. poliloghie.

POLOMEÁC, *polomece*, s. n. (Pop.) Căldare mare de aramă, de 10—12 litri, folosită pentru adus apă sau ca măsură de capacitate. [Var.: poloveác s. n.] — Bg. polovjak, sb. polovnjak.

POLOMOTÍ, *polomotesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. (Reg.) A vorbi fără șir.

POLÓN, -Ă, *poloni, -e*, adj. Polonez (1). — Din Polonia.

POLONÉȘTE adv. (Rar) Ca polonezii; în limba poloneză. — Din polon + suf. *-ește.*

POLONÉZ, -Ă, *polonezi, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Poloniei sau populației ei, privitor la Polonia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba poloneză. 2. S. m. și f. Persoană care aparține populației de bază a Poloniei. — După fr. polonais.

POLONÉZĂ, *poloneze*, s. f. Numele unui dans național polonez și melodia după care se execută. — Fr. polonaise.

POLONÍC, *polonice*, s. n. Lingură mare și adîncă, cu coadă lungă, folosită pentru a scoate supa sau ciorba din oală sau din castron. — Ucr. polonik.

Polonice

POLÓNIU s. n. Element radioactiv din familia uraniului, care se găsește în pehblendă. — Fr. polonium.

POLÓȘ, -Ă, *poloși, -e*, adj. (Rar, despre oi) De rasă poloneză. — Germ. polisch.

POLOVEÁC s. n. v. polomeac.

POLSPÁNC, -Ă, *polspanci, -e*, adj. (Rar, despre oi) Rezultat din încrucișarea unei rase din Polonia cu o rasă din Spania. — Rus pol-španskaja[ovca].

POLTRÓN, -Ă, *poltroni, -e*, adj. (Franțuzism, adesea substantivat) Fricos, laș. — Fr. poltron.

POLTRONERÍE, *poltronerii*, s. f. (Franțuzism) Faptul de a fi poltron; atitudine, comportare, faptă de poltron. — Fr. poltronnerie.

POLUNÓȘNIȚĂ, *polunoșnițe*, s. f. Numele unei slujbe religioase care se face după miezul nopții. — Slav (v. sl. polunoštinica).

POLÚȘCĂ, *poluște*, s. f. (Reg.) Ploșniță. — Magh. poloska.

POLÚȚIE, *poluții*, s. f. Scurgere spontană a lichidului seminal la bărbat. — Fr. pollution.

POM, *pomi*, s. m. Nume generic pentru orice arbore roditor; copac. ◇ *Pom de iarnă* (sau *de crăciun*) = brad împodobit cu daruri și ornamente, cu prilejul crăciunului și al anului nou. *Pomul mortului* = copăcel sau ramură împodobită cu fructe, cu covrigi, cu zaharicale etc., care se poartă înaintea cortegiului mortuar (la morții necăsătoriți) pînă la cimitir și se împlîntă pe mormînt, după ce s-au dat de pomană fructele, zaharicalele etc. de pe el. — Lat. pomus.

Pom de iarnă

POMACÉE s. f. Grup de arbori fructiferi, cuprinzînd mărul, părul și alți pomi din familia rozaceelor. — Fr. pomacées.

POMÁDĂ, *pomezi*, s. f. 1. Preparat cosmetic parfumat, obținut din substanțe grase, cu care se unge părul. 2. Alifie pentru tratarea diferitelor afecțiuni ale pielii. — Fr. pommade.

POMANAGÍU, *pomanagii*, s. m. Bărbat care cere sau așteaptă să i se ofere cît mai multe avantaje materiale nemeritate. — Din pomană + suf. *-(a)giu.*

POMANAGIOÁICĂ, *pomanagioaice*, s. f. Femeie care cere sau așteaptă să i se ofere cît mai multe avantaje materiale nemeritate. — Din pomanagiu + suf. *-oaică.*

POMÁNĂ, *pomeni*, s. f. 1. Dar (făcut unui sărac și servind, potrivit concepției creștine, la mîntuirea sufletului); milostenie, binefacere. ◇ Expr. *A cere de pomană* = a cerși. *A-și face (milă și) pomană cu cineva* = a ajuta pe cineva, a face un bine cuiva. ✦ (Pop., în expr.) *Pomana porcului* = masă care se face după tăierea porcului și la care se invită lume. ✦ (Fam.) Ocazie binevenită, rară sau neașteptată. ◇ Expr. *A umbla după* (sau *a căuta*) *pomană* = a umbla după chilipir, după avantaje nemeritate. 2. (În ritualul creștin) Praznic, după înmormîntare sau după parastas, la care se dăruiesc (săracilor) diverse obiecte; (concr.) ceea ce se dăruiește în amintirea morților. 3. (În expr.) *De pomană* = a) fără plată; *p. ext.* foarte ieftin; b) fără temei, fără rost; zadarnic, nemotivat; c) dăruit pentru mîntuirea sufletului sau în amintirea morților. — Slav (v. sl. poměnŭ).

POMÁDĂ, *pomădez*, vb. I. Tranz. A unge părul cu pomadă. — Fr. pommader.

POMĂDÁT, -Ă, *pomădați, -te*, adj. (Despre păr) Uns cu pomadă; (despre oameni) care are părul uns cu pomadă. — V. *pomăda.*

POMĂÍ, *pomăiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se zbîrci, a se stafidi. — Din poamă.

POMĂÍT, -Ă, *pomăiți, -te*, adj. (Reg.) Zbîrcit, stafidit, uscat. — V. *pomăi.*

POMĂRÍT s. n. Pomicultura. — Din pom + suf. *-ărit*

POMĂZUÍ, *pomăzuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) 1. A învesti, a pune în scaun un domnitor, un arhiereu etc. prin ungere cu mir. 2. A boteza. — Slav (v. sl. pomazovati).

POMĂZUÍT, -Ă, *pomăzuiți, -te*, adj. (Înv.) 1. (Despre domnitori, mitropoliți, episcopi) Uns, învestit cu o demnitate. 2. (Rar) Pomădat. — V. *pomăzui*.

POMÉLNIC, *pomelnice*, s. n. 1. Listă cu numele persoanelor, în viață sau decedate, pe care le pomenește preotul în slujbe sau în rugăciuni. ✦ (Înv.) Pomenire, amintire. 2. (Ir.) Înșirare plictisitoare de vorbe, de nume etc. — Slav (v. sl. pomĕninikŭ).

POMENEÁLĂ s. f. (În expr.) *Nici pomeneală (de... sau să...)* = nici urmă (de așa ceva), nici vorbă (despre una ca asta). — Din **pomeni** + suf. *-eală*.

POMENÍ, *pomenesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A aminti de cineva sau de ceva (în treacăt), fără a insista; a aduce (intenționat) vorba despre cineva sau ceva. ✦ Refl. impers. A menționa lucruri a căror amintire se transmite (oral sau în scris) din generație în generație. ✧ Expr. *Nici că se pomenește!* (sau *unde se pomenește?*) = nici vorbă. 2. Tranz. și intranz. A ține minte, a-și aduce aminte. 3. Refl. A se găsi (deodată) într-o anumită situație. ✦ Tranz. A vedea sau a întâlni o persoană, un fenomen, o situație. 4. Tranz. A apuca să vezi ceva (important), a trăi în timpul unui eveniment. 5. Refl. A se vedea pe neașteptate în fața cuiva sau a ceva care provoacă surpriză sau uimire. ✧ Expr. *Te pomenești că...* = poate că..., se poate întâmpla să...; nu cumva... ✦ A-și da deodată seama că a ajuns într-un loc sau într-o situație neașteptată. 6. Tranz. (În ritualul creștin) A rosti numele cuiva în cadrul unui serviciu religios, pentru a atrage harul divinității asupra lui. 7. Refl. și tranz. (Reg.) A (se) trezi din somn. *Cînd la fată ajungea, Adormită o găsea, Dar Gruia o pomenea* (BIBICESCU). — Slav (v. sl. pomenonti).

POMENÍRE, (2) *pomeniri*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) pomeni*; aducere-aminte, amintire. 2. Milostenie, binefacere, pomană. 3. Ceremonie în cadrul căreia se comemorează o persoană sau un eveniment din trecut. ✦ Slujbă sau rugăciune pentru credincioșii în viață și pentru morți. ✧ *Veșnică pomenire* = cîntare cu care se termină un prohod sau un parastas. ✧ Expr. *Fericitul întru pomenire* = cel pentru care se face slujba bisericească.

POMENÍT, -Ă, *pomeniți, -te*, adj. Amintit, menționat, citat. — V. *pomeni*.

POMÉT, *pometuri*, s. n. 1. Grădină sau livadă cu pomi; mulțime de pomi. 2. (La pl.) Mulțime de poame; varietăți de fructe. — Lat. pometum.

POMEȚÉL, *pomețele*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *pomet* (1).

POMÉȚI s. m. pl. Umerii obrajilor. — Fr. pommettes.

POMÍCOL, -Ă, *pomicoli, -e*, adj. Care aparține pomiculturii, privitor la pomicultură. — Din **pom** (după *agricol*).

POMICULTÓR, *pomicultori*, s. m. Specialist care se ocupă cu cultivarea și îngrijirea pomilor. — După fr. **pomiculteur**.

POMICULTÚRĂ s. f. Ramură a agriculturii care se ocupă de cultura pomilor fructiferi. — Din **pom** + **cultură** (după *arboricultură*).

POMILÁ, *pomilez*, vb. I. Refl. (Reg.) A se pomăi. — Din **poamă**.

PÓMINĂ s. f. Amintire păstrată în conștiința oamenilor despre lucruri deosebite, remarcabile; *p. ext.* veste, faimă. ✧ Expr. *(A ajunge, a fi* sau *a rămîne) de pomină* = (a ajunge, a fi sau a rămîne) neuitat, vestit, renumit, *p. ext.* strașnic, grozav. *A (i) se duce* (sau *a(-i) merge) cuiva pomina* = a se răspîndi vestea în lume, a se afla sau a se vorbi ca despre ceva nemaipomenit. *A se face* (sau *a ajunge) de pomină* = a se face de rîs, a se compromite. — Postverbal al lui **pomeni**.

POMIȘÓR, *pomișori*, s. m. Diminutiv al lui *pom*.

POMÍȚĂ, *pomițe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *poamă*; fructul bun de mîncat al unei tufe.

POMIȚÉL, *pomiței*, s. m. (Reg.) Grădină în care se cultivă, la un loc, zarzavat, flori și pomi. — Din **pom** + suf. *-iț-el*.

POMNEÁTĂ, *pomnete*, s. f. 1. Fîșie de pînză albă, avînd legat la un capăt un ban, iar la celălalt o luminare, care se pune în mîna mortului sau se dă de pomană după înmormîntare. 2. Colac împletit, care se împarte la înmormîntări. [Pl. și: *pomneți*] — Din **pomeni**.

POMÓJNIC, *pomojnici*, s. m. (Înv.) Funcționar administrativ care conducea o plasă. — Rus **pomoščnik**.

POMOLÓG, *pomologi*, s. m. Specialist în pomologie. — Fr. pomologue.

POMOLÓGIC, -Ă, *pomologici, -e*, adj. Privitor la pomologie. — Fr. pomologique.

POMOLOGÍE, *pomologii*, s. f. Știință care se ocupă cu studiul morfologic și agrobiologic al speciilor și soiurilor de pomi și de arbuști fructiferi. — Fr. pomologie.

POMOROÁGE s. f. pl. (Reg.) Fructe (uscate). — Din **poamă** + suf. *-or-oage*.

POMÓSTE, *pomoste*, s. f. Ridicătură de pămînt în regiunile inundabile, pe care se construiesc clădiri de exploatare sau de pază, la adăpost de inundații. — Slav (v. sl. pomostŭ).

POMÓSTINĂ, *pomostine*, s. f. (Reg.) Podul sau fundul carului, format din scînduri alăturate. [Var.: **pomóștină** s. f.] — Ucr. pomostyna.

POMÓSTRĂ, *pomostre*, s. f. (Reg.) Pomostină. — Comp. rus pomost «scîndură».

POMÓȘTINĂ s. f. v. **pomostină**.

POMPÁ, *pompez* vb. I. Tranz. A deplasa un fluid prin respingerea sau aspirarea lui cu ajutorul unei pompe. ✧ Expr. (Fam.) *A pompa* (de undeva) *bani* = a stoarce (de undeva) bani fără încetare. — Fr. **pomper**.

POMPAGÍU, *pompagii*, s. m. Muncitor care lucrează la o pompă. — Din **pompă**[1] + suf. *-agiu*.

POMPÁJ, *pompaje*, s. n. Pompare. — Fr. **pompage**.

POMPÁRE, *pompări*, s. f. Acțiunea de *a pompa*.

PÓMPĂ[1], *pompe*, s. f. Aparat compus dintr-un cilindru cu piston, manevrat cu mîna sau mecanic, folosit pentru a deplasa un fluid dintr-un spațiu în altul. ✧ *Pompă de incendiu* = pompă cu care se aruncă apă la distanță pentru a stinge incendiile. ✦ Aparat de pompare adaptat la puțuri; cișmea. — Fr. **pompe**.

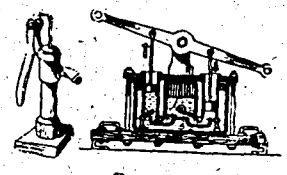

Pompe

PÓMPĂ[2], (2) *pompe*, s. f. 1. Alai, suită, cortegiu (sărbătoresc); *p. ext.* fast, strălucire, splendoare. 2. (În expr.) *Pompe funebre* = instituție care se ocupă cu pregătirea și cu efectuarea înmormîntărilor. — Fr. **pompe** (lat. lit. **pompa**).

POMPIÉR, *pompieri*, s. m. Persoană care face parte dintr-un corp special, organizat militărește, instruit pentru a stinge incendiile. [Pr.: *-pi-er*] — Fr. **pompier**.

POMPIERÉSC, -EÁSCĂ, *pompierești*, adj. (Rar) Care aparține pompierilor, privitor la pompieri. [Pr.: *-pi-e-*] — Din **pompier** + suf. *-esc*.

POMPIERÍE s. f. (Rar) Corpul pompierilor; mulțime de pompieri. [Pr.: *-pi-e-*] — Din **pompier** + suf. *-ie*.

POMPÓN, *pompoane*, s. n. (Franțuzism) Ciucure. — Fr. **pompon**.

POMPÓS, -OÁSĂ, *pompoși, -oase*, adj. Fastuos, luxos. ✦ (Despre stil, cuvinte, expresii) Înflorit, încărcat, pretențios. — Fr. **pompeux** (lat. lit. **pomposus**).

POMULÉȚ, *pomuleți*, s. m. Pomișor. — Din **pom** + suf. *-ul-eț*.

POMUȘOÁRĂ s. f. (Reg.) 1. Coacăz. 2. (Colectiv) Coacăză (2). — Din **poamă** + suf. *-uș-oară*.

POMUȘÓR, *pomușori*, s. m. Pomișor. — Din **pom** + suf. *-uș-or*.

POMÚȚĂ, *pomuțe*, s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *poamă* (3).

PÓNCE adj. f. invar. (În expr.) *Piatră ponce* = rocă eruptivă de culoare deschisă, poroasă și ușoară; bucată din această rocă, întrebuințată la netezirea lemnului și a altor materiale sau la curățatul petelor de pe mîini. — Fr. [pierre] ponce.

PONCI, -E, *ponci, -e*, adj. (Reg.; despre terenuri) Povîrnit, abrupt.

PONCÍȘ[1] adv. 1. Cruciș, chiorîș; *fig.* cu ciudă, cu dușmănie. *A se uita ponciș*. 2. De-a curmezișul, piezîș. 3. În contra, împotriva. *Cuvinte spuse ponciș*. ✧ (Substantivat, în expr.) *De-a poncișul* = în contra, împotrivă. — Din **ponci** + suf. *-iș*.

PONCÍȘ[2], *-Ă, ponciși, -e*, adj. 1. (Despre ochi) Încrucișat, șașiu, zbanghiu. 2. (Despre terenuri) Foarte înclinat, abrupt; piezîș. — Din **ponci** + suf. *-iș*.

PONDERÁBIL, -Ă, *ponderabili, -e*, adj. Care are greutate; care poate fi cîntărit. — Fr. **pondérable** (lat. lit. **ponderabilis**).

PONDERÁL, -Ă, *ponderali, -e*, adj. Privitor la greutate; din punctul de vedere al greutății. — Fr. **pondéral**.

PONDERÁT, -Ă, *ponderați -te*, adj. (Despre oameni) Moderat, echilibrat, cumpătat. — După fr. **pondéré**.

PONDERATÓR, -OÁRE, *ponderatori, -oare*, adj. Care menține echilibrul între două forțe. — După fr. **pondérateur**.

PONDERÁȚIE s. f. (Rar) Moderație, cumpătare, echilibru. — Fr. **pondération** (lat. lit. **ponderatio, -onis**).

PÓNDERE, *ponderi*, s. f. (Livresc) Greutate. *Pondere atomică*. ✦ Fig. Importanță, valoare. — Lat. lit. **pondus, -eris**.

PONDERITÁTE, *ponderități*, s. f. Greutate specifică. — Din **pondere**.

PONDERÓS, -OÁSĂ, *ponderoși, -oase*, adj. (Înv.) Greu; *fig.* important, hotărîtor, decisiv. — Fr. **pondereux** (lat. lit. **ponderosus**).

PONEÁVĂ, *ponevi*, s. f. (Reg.) Pătură, învelitoare de pat; covor, preș. — Sb. **ponjava**.

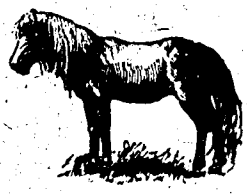

Ponei

PONEGREÁLĂ, *ponegreli*, s. f. Ponegrire. — Din **ponegri** + suf. *-eală*.

PONEGRÍ, *ponegresc*, vb. IV. Tranz. A vorbi pe cineva de rău; a bîrfi, a defăima. — Din **negru** (după v. sl. *počrŭniti*).

PONEGRÍRE, *ponegriri*, s. f. Acțiunea de *a ponegri*; bîrfire, defăimare.

PONEGRITÓR, -OÁRE, *ponegritori, -oare*, adj. Care cuprinde o defăimare; calomnios. ✦ (Substantivat) Persoană care ponegrește. — Din **ponegri** + suf. *-(i)tor*.

PÓNEI, *ponei*, s.m. Cal de rasă englezească, mic și cu părul lung. — Fr. **poney** (<engl.).

PONEVÓS, -OÁSĂ adi. v. **ponivos.**

PONGOSÍ, *pongosesc,* vb. IV. Intranz. și tranz. (Reg.) A împunge cu acul; a coase.

PONGOSÍT s. n. (Reg.) Faptul de *a pongosi.*

PONIHÓS, -OÁSĂ adj. v. **ponivos.**

PONÍV, -Ă, *ponivi, -e,* adj. (Reg.) Ponivos. — Comp. sb. **ponjava.**

PONIVÓS, -OÁSĂ, *ponivoși, -oase,* adj. (Rar) Care are un defect de vedere; care nu vede bine, miop. ✦ Fig. Prost, năting. [Var.: **ponevós, -oásă, ponihós, -oásă** adj.] — Din **poniv** + suf. *-os.*

PONÓD, *ponoduri,* s. n. (Reg.) Masă oferită de familie la nașterea unui copil.

PONÓR, *ponoare,* s. n. Coastă prăpăstioasă formată prin prăbușirea, ruperea sau alunecarea unor straturi; povîrniș. — Bg., sb. **ponor.**

PONORÍ, *ponorăsc,* vb. IV. Refl. (Despre terenuri) A se prăbuși; a se surpa. — Din **ponor.**

PONORÎT, -Ă, *ponorîți, -te,* adj. (Despre terenuri) Prăbușit, surpat; abrupt. — V. *ponori.*

PONORÎTÚRĂ, *ponorîturi,* s. f. (Rar) Loc ponorît; surpătură. — Din **ponorî** + suf. *-(i)tură.*

PONÓS, *ponoase,* s. n. 1. Consecință neplăcută; necaz, neajuns. *A trage ponoasele.* ✧ Expr. *A-și face ponos cu cineva* = a-și pune mintea cu cineva; a ajunge la neplăceri cu cineva. 2. Injurie, blam, hulă; insultă, calomnie. ✧ Expr. *A-i purta* (cuiva) *ponos* = a avea necaz pe cineva. 3. Cusur, vină. *Nu fac alta decît a scoate mereu... ponoase cărții tale* (ODOBESCU). 4. Aluzie. *Și cîte ponosuri și tîlcuri de-a lui popa Buligă cel buclucaș* (CREANGĂ). — Slav (v. sl. **ponosŭ**).

PONOSÍ, *ponosesc,* vb. IV. Tranz. 1. A face ca un obiect de îmbrăcăminte să-și piardă fața, culoarea; a murdări; a uza, a strica. 2. A ponegri, a defăima. — Slav (v. sl. **ponositi**).

PONOSÍRE s. f. Acțiunea de *a ponosi.*

PONOSÍT, -Ă, *ponosiți, -te,* adj. Care și-a pierdut forma sau culoarea; uzat, învechit; sărăcăcios. — V. *ponosi.*

PONOSLÁȘ, *ponoslași,* s. m. (Înv. și reg.) Reclamant. — Din **ponoslu** + suf. *-aș.*

PONÓSLU, *ponosluri,* s. n. (Înv. și reg.) Pîră, reclamație. — Postverbal al lui **ponoslui.**

PONOSLUÍ, *ponosluiesc,* vb. IV. Tranz. (Înv. și reg.) A vorbi de rău; a ponegri, a defăima. — Magh. **panaszlani.**

PONOSLUÍRE s. f. (Înv. și reg.) Acțiunea de *a ponoslui;* defăimare, ocară.

PONOSLUITÓR, -OÁRE, *ponosluitori, -oare,* s. m. și f. (Înv. și reg.) Ponoslaș. — Din **ponoslui** + suf. *-(i)tor.*

PONT[1], *ponturi,* s. n. I. (Înv.) 1. Punct (în spațiu sau în timp); limită. ✧ Loc. adv. (Fam.) *La pont* = la momentul potrivit, la timp, la țanc. ✧ Expr. *A pune pont* = a hotărî, a fixa locul potrivit pentru ceva. 2. Articol, paragraf dintr-o lege, dintr-un statut, dintr-o convenție; *p. ext.* legea însăși. ✦ Condiție de învoială agricolă, impusă țăranilor. 3. Problemă sau parte a unei probleme în discuție; idee, principiu care stă la baza unei discuții. II. 1. (Fam.) Aluzie răutăcioasă, ironie, împunsătură. ✧ Expr. *A vorbi în ponturi* = a da să se înțeleagă, a sugera. *A bate* (cuiva) *pontul* = a face (cuiva) aluzie la ceva, a-i da să înțeleagă. 2. (În limbajul jucătorilor de cărți) Numele uneia dintre cărțile de joc (considerată ca cea mai de valoare); *p. ext.* prilej favorabil la joc. ✧ Expr. *A-i face cuiva pontul* = a înșela pe cineva. (Arg.) *A vinde pontul* = a dezvălui unui hoț locul de unde se poate fura. — Magh. **pont.**

PONT[2], *ponți,* s. m. (Franțuzism) Pontator (2). — Fr. **ponte.**

PONTÁ, *pontez,* vb. I. 1. Tranz. A înregistra prezența muncitorilor la locul de muncă, pentru a avea evidența lor în vederea calculării salariilor. 2. Intranz. A miza o sumă de bani la un joc de noroc. ✧ Expr. *A ponta pe mîna cuiva* = a miza fără a participa efectiv la joc. — Fr. **ponter.**

PONTÁJ, *pontaje,* s. n. Acțiunea de *a ponta* (1). ✧ *Număr de pontaj* = placă metalică purtînd un număr de ordine, pe care muncitorii o depun la intrarea în fabrică, ca dovadă a prezenței lor la locul de muncă. *Fișă de pontaj* = fișă personală pe care se marchează zilnic, în întreprinderi, ora intrării și ieșirii muncitorilor. *Tablou de pontaj* = panou prevăzut cu locuri sau cu căsuțe numerotate, pe care se așază fișele personale, ca dovadă a prezenței muncitorilor la lucru. — Fr. **pontage.**

PONTÁRE, *pontări,* s. f. Acțiunea de *a ponta.*

PONTÁȘ, *pontași,* s. m. (Înv.) Țăran sărac care presta un anumit număr de zile de muncă pentru moșier în schimbul folosirii unei parcele de pămînt. — Din **pont**[1] + suf. *-aș.*

PONTATÓR, *pontatori,* s. m. 1. Persoană care înregistrează prezența muncitorilor la locul de muncă sau calitatea și cantitatea produselor efectuate într-un anumit interval de timp. 2. Persoană care pontează bani la jocurile de noroc. — Din **ponta** + suf. *-tor.*

PÓNTĂ s. f. Depunerea ouălor de către păsări în cuib. — Fr. **ponte.**

PONTÉFICE s. m. v. **pontifice.**

PÓNTIC, -Ă, *pontici, -e,* adj. (Livresc) Din regiunea Pontului Euxin (numele Mării Negre în antichitate). — Lat. lit. **ponticus.**

PONTÍF, *pontifi,* s. m. (În Vechea Romă) Preot din colegiul sacerdotal suprem, însărcinat cu supravegherea cultului religios; (azi) prelat, episcop. ✧ *Suveranul pontif* (sau *pontiful roman*) = șeful bisericii catolice; papa. ✦ Fig. Persoană care are pretenția de a fi o autoritate indiscutabilă într-un anumit domeniu. — Fr. **pontife.**

PONTIFICÁL, -Ă, *pontificali, -e,* adj. Care ține de pontif sau de autoritatea unui pontif; papal. — Fr. **pontifical** (lat. lit. **pontificalis**).

PONTIFICÁT, *pontificate,* s. n. Demnitatea de papă; perioadă de timp în care un papă își exercită funcția. — Fr. **pontificat.**

PONTÍFICE, *pontifici,* s. m. Pontif. [Var.: (înv.) **pontéfice** s. m.] — Lat. lit. **pontifex, -cis.**

PONTÓN, *pontoane,* s. n. 1. Ambarcație, vas sau ansamblu de vase care susține o platformă de pod sau o instalație, unde acostează navele. 2. Pod plutitor improvizat, a cărui platformă este susținută de bărci sau de alte vase legate între ele. 3. Vas fără motor și fără punte care se remorchează la un vas cu motor și cu care se transportă mărfurile dintr-un port sau se ancorează bastimentele mai mari. — Fr. **ponton.**

Ponton (2)

PONTONIÉR, *pontonieri,* s. m. 1. Militar din trupele specializate care construiesc pontoane și execută treceri de rîuri, fluvii etc. 2. Persoană care face serviciul la un ponton. [Pr.: *-ni-er*] — Fr. **pontonier.**

PONTUÍ, *pontuiesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se înțepa cu vorba, a se tachina unul pe altul. — Din **pont**[1].

PONȚIÁN s. n. (Geol.) Al doilea etaj al pliocenului (reprezentat în țara noastră prin marne cenușii, care constituie un acoperiș protector pentru zăcămintele de petrol). [Pr.: *-ți-an*] — Fr. **pontien.**

Popuri

POP, *popi,* s. m., (6) *popuri,* s. n. 1. Stîlp sau par de lemn cu care se sprijină un zid, un planșeu, crengile unui pom etc. 2. Piesă de lemn care apasă asupra semințelor puse la strivit în presa de ulei. 3. Bucată rotundă de lemn în care se fixează nicovala de bătut coasa. 4. Fusul vîrtelniței. 5. Bețișor așezat în dreptul călușului, într-o vioară, într-un violoncel, într-un contrabas etc. ca să sprijine peretele de deasupra. 6. Mănunchi de cinepă sau de alte plante, așezat în picioare ca să se usuce. — Comp. v. sl. **popŭ.**

POPÁS, *popasuri,* s. n. I. Oprire pentru odihnă în timpul unui drum mai lung; ședere mai îndelungată într-un loc (în timpul unei călătorii). ✦ Pauză în timpul muncii, odihnă. ✧ Expr. (Rar) *În popasuri* = cu pauze, în etape. 2. Locul unde se oprește cineva spre a poposi. ✦ (Reg.) Distanță parcursă între două opriri. — Slav (v. sl. **popasŭ**).

POPÁZ s. m. Semințele negricioase și otrăvitoare ale unei plante exotice *(Sabadilla officinalis),* cu întrebuințări în medicină. — Tc. **papaz** (< ngr.).

PÓPĂ, *popi,* s. m. I. 1. Preot. ✧ Expr. *A plăti ca popa* = a plăti sigur și pînă la ultimul ban. *A i se duce* (sau *a-i merge*) *cuiva vestea ca de popă tuns* = a stîrni vîlvă cu o faptă neobișnuită. *A-și găsi popa* = a găsi pe cineva pe care nu-l poți birui, înșela, amăgi; a i se înfunda cuiva. *A fi popa cuiva* = a-i veni cuiva de hac; a învăța pe cineva minte. *Calcă a popă,* se spune despre cineva care, prin atitudine, purtare etc., se aseamănă cu un preot. *Nu e (bun) de... cum nu sînt eu de popă* = nu e de loc bun, potrivit sau indicat pentru o anumită muncă. *Cum nu-s eu popă* (sau *cum nu mi-e mie a mă face popă),* se spune ca încredințare că un lucru nu se poate face, nu se va întîmpla. ✧ Compus: (Bot.) *săpunul-popii* = odagaci. 2. Numele uneia dintre cărțile de joc; rigă, crai, rege. ✧ *Popa prostul* = numele unui joc de cărți. ✧ Expr. *Uite popa, nu e popa,* se spune în fața unei situații nestabile, a unei atitudini inconsecvente. 3. Nume dat snopului care se pune în vîrful unei clăi, cu cotorul paielor în sus și cu spicele în jos, răsfirate în patru părți. 4. Numele uneia dintre piesele de la jocul de popice. — Slav (v. sl. **popŭ**).

Popenchi

POPÉNCHI, *popenchi,* s. m. Numele a două specii de ciuperci comestibile *(Coprinus atramentarius* și *comatus).*

POPÉSC, -EÁSCĂ, *popești,* adj. De popă; preoțesc. ✧ *Mere popești* = soi de mere dulci și gustoase. *Pere popești* = soi de pere dulci, de culoare galbenă. ✦ Fig. De dimensiuni, de proporții mari; mare ca intensitate. — Din **popă** + suf. *-esc.*

POPÉȘTE adv. Ca popii. ✧ Expr. *A călca popește* = a-și da ifose, a face pe grozavul. *A dormi* (sau *a mînca) popește* = a dormi (sau a mînca) zdravăn, strașnic. — Din **popă** + suf. *-ește.*

POPÍ, *popesc,* vb. IV. Tranz. A hirotonisi. — Din **popă.**

POPÍC, *popice,* s. n. 1. (La pl.) Joc distractiv la care se folosesc nouă bucăți de lemn fasonate la strung și așezate într-o

anumită ordine în jurul uneia mai mari, jucătorii căutînd să le răstoarne pe toate de la distanță, cu o bilă mare de lemn aruncată pe un jgheab; (și la sg.) fiecare dintre cele nouă piese. 2. Piesă mică de lemn, folosită ca proptea în construcția tunelurilor. [Var.: (reg.) **popícă** s. f.] — Sb. popik.

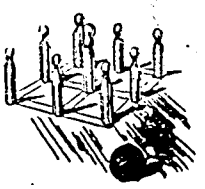

Popice

PÓPICÁR, -Ă, *popicari, -e,* s. m. și f. (Fam.) Jucător de popice. — Din **popic** + suf. *-ar.*

POPÍCĂ s. f. v. popic.

POPICĂRÍE, *popicării,* s. f. Localul unde se joacă popice; terenul împreună cu popicele și bilele necesare jocului. — Din popic + suf. *-ărie.*

POPÍCI, *popici,* s. m. Butuc de lemn cu trei ramificații, care formează scaunul vîrtelniței. — Din pop.

POPÍE s. f. Demnitatea de popă, funcția pe care o îndeplinește un popă. — Din popă + suf. *-ie.*

POPÍME s. f. (Depr.) Mulțime de popi; preoțime. — Din popă + suf. *-ime.*

POPISTRÁ, *popistrez,* vb. I. Tranz. (Reg.) A împestrița.

POPÍC interj. Exclamație care se rostește la apariția neașteptată a cuiva; tronc, hop.

POPÍLNI, *popílnesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A umple un vas pînă la gură. — Bg. popălnja.

POPÍLNIC s. m. (Bot.) Pochivnic. ✧ Compus: *popílnic-iepuresc* = plantă erbacee cu flori violacee *(Anemone hepatica).*

POPÎLNÍT, -Ă, *popílniți, -te,* adj. (Reg., despre un vas) Plin pînă sus, plin ochi. — V. *popílni.*

POPÎNDÁCI s. m. pl. Formații vegetale alcătuite din rogozuri care cresc în grupuri în bălțile din cîmpia Dunării, avînd din depărtare aspectul unor mici insule.

POPÎNDĂU, *popîndăi,* s. m. Mic mamifer de stepă din familia rozătoarelor, cu ochi mari și coadă stufoasă *(Citellus citellus).* ✧ Expr. *A sta popîndău* = a sta drept, nemișcat în fața sau în drumul cuiva. ✦ Sperietoare de păsări; momîie.

Popîndău

POPÎNDÓC[1], *popîndoci,* s. m. Popîndău. — Din popînd[ău] + suf. *-oc.*

POPÎNDÓC[2], **-OÁCĂ,** *popîndoci, -oace,* adj. (Fam.) Mic de statură; scund. ✦ (Substantivat) Copil. — Din **popîndoc**[1].

POPLÍN, *poplinuri,* s. n. Țesătură lucioasă de bumbac mercerizat, cu firele de urzeală mai subțiri decît cele de bătează. [Var.: **poplínă** s. f.] — Fr. **popeline**

POPLÍNA s. f. v. poplin.

PÓPOL s. m. v. popul.

POPONDÉȚ, *popondețe,* s. n. Sperietoare de păsări; momîie. — Din popînd[ău] + suf. *-eț.*

POPONEÁȚĂ s. f. v. poponeț.

POPONÉTE, *poponeți,* s. m. Poponeț. — Din popon[eț] + suf. *-ete.*

POPONÉȚ, (1) *poponeți,* s. m., (2, 3, 4) *poponețe,* s. n. 1. Șoarece de cîmp și de pădure, cu spinarea roșcată și cu pîntecele alb, care trăiește în galerii subterane și este foarte stricător pentru culturi *(Apodemus sylvaticus).* ✧ Expr. *A sta* (sau *a rămîne*) *poponeț* = a sta (sau a rămîne) în picioare, țeapăn, nemișcat; a sta izolat de alții. *A veni poponeț* = a veni, a apărea ca din senin; a da buzna (peste cineva) *A scoate poponeț* = a scoate gata făcut, aranjat. 2. Opaiț, sfeșnic. 3. Sperietoare de păsări; momîie. 4. (Fam.) Șezut, dos. [Var.: (4) **poponeáță** s. f.] — Sb. poponac, ucr. oponec'.

POPÓR, *popoare,* s. n. 1. Totalitatea locuitorilor unei țări; cetățenii unui stat; norod. 2. (Ist.) Colectivitate umană superioară tribului și anterioară națiunii, ai cărei membri locuiau pe același teritoriu, vorbeau aceeași limbă și aveau aceeași tradiție culturală. 3. (În orînduirile bazate pe exploatare) Masa muncitoare, grosul populației; (prin restricție) țărănimea. 4. Număr nedefinit de persoane; mulțime, public. 5. (Înv.) Totalitatea credincioșilor care aparțineau aceluiași cult sau (prin restricție) aceleiași parohii; enoriași, parohieni, poporani. — După lat. lit. populus, (4) it. popolo.

POPORÁL, -Ă, *poporali, -e,* adj. (Înv.) Popular. — Din popor + suf. *-al.*

POPORÁN, -Ă, *poporani, -e,* adj., s. m. și f. I. Adj. Popular. II. S. m. și f. (Înv.) 1. Sătean, țăran. 2. Enoriaș. — Din popor + suf. *-an.*

POPORANÍSM s. n. 1. Curent politic-cultural apărut în țara noastră la sfîrșitul secolului al XIX-lea, care (sub influența narodnicismului), negînd rolul proletariatului, a urmărit ridicarea culturală, economică și politică a țărănimii, considerînd-o drept elementul de bază al națiunii și factorul hotărîtor în crearea culturii naționale. 2. Apropiere de popor, grijă de problemele poporului. — Din poporan + suf. *-ism.*

POPORANÍST, -Ă, *poporaniști, -ste,* adj. 1. Care aparține poporanismului, privitor la poporanism. ✦ (Substantivat) Adept al poporanismului. 2. Care este apropiat de popor, care prețuiește produsele culturii populare. — Din poporan + suf. *-ist.*

POPORANIZÁRE, *poporanizări,* s. f. (Rar) Popularizare a unei idei, a unei teorii, a unei științe. ✦ Apropiere de felul de a fi al poporului. — Din poporan (după fr. *populariser).*

POPORÁȚIE, *poporații,* s. f. 1. (Ist.) Popor (2). 2. (Înv.) Popor (1). ✦ Popor (4). Var.: (înv.) **poporațiúne** s. f.] — Fr. population (după *popor).*

POPORAȚIÚNE s. f. v. poporație.

POPORÍME s. f. (Înv.) Popor, norod, mulțime; populație. — Din popor + suf. *-ime.*

POPORÓS, -OÁSĂ, *poporoși, -oase,* adj. (Înv.) Populat. — Din popor + suf. *-os.*

POPOSÍ, *poposesc,* vb. IV. Intranz. 1. A se opri pentru a se odihni (puțin) în cursul unei plimbări, al unei călătorii, al unui marș. ✦ A trage, a mîneа undeva. ✦ Tranz. (Rar) A da ospitalitate celui care face popas. 2. A se opri într-un loc cu o treabă, cu un interes. — Din popas.

POPOTÁR, *popotari,* s. m. Militar însărcinat cu administrarea unei popote. — Din popotă + suf. *-ar.*

POPÓTĂ, *popote,* s. f. Cantină pentru ofițeri. — Fr. popote.

POPREALĂ, *popreli,* s. f. 1. (Înv.) Oprire, împiedicare, interzicere. 2. Reținere provizorie a cuiva de către o autoritate legală pe timpul unei cercetări penale. ✧ Expr. *A pune* (pe cineva) *la poprealâ* = a aresta, a ține la arest; a băga la închisoare. — Din **popri** + suf. *-eală.*

POPRÍ, *popresc,* vb. IV. Tranz. A opri, a reține, a împiedica, a interzice. 2. A face o poprire (2); a sechestra. 3. A aresta. 4. (Reg.) A propti, a sprijini, a rezema. — Sb. popreti.

POPRÍRE, *popriri,* s. f. Acțiunea de *a popri* și rezultatul ei. 1. Oprire, împiedicare, interzicere. 2. Procedură prin care un creditor poate urmări (pe bază de hotărîre judecătorească) sumele datorate datornicului său de către un al treilea; reținere din salariul cuiva (în contul unei datorii); sechestru.

POPRÍT, -Ă, *popriți, -te,* adj. 1. Oprit, interzis. 2. (Despre persoane) Reținut, închis, arestat. 3. Pus sub sechestru. — V. *popri.*

POPRITOÁRE, *popritori,* s. f. Lanț, frînghie etc. care servește pentru a opri sau a reține ceva; opritoare. ✦ Parte a hamului cu care se opresc caii din mers. — Din **popri** + suf. *-(i)toare.*

POPRITÓR, -OÁRE, *popritori, -oare,* adj. Care sechestrează, care are putere de sechestru. — Din **popri** + suf. *-(i)tor.*

PÓPUL, *populi,* s. m. (Înv.) Popor. [Var.: **pópol** s. m.] — Lat. lit. populus.

POPULÁ, *populez,* vb. I. Tranz. A aduce, a așeza locuitori pe un teritoriu. ✦ A aduce animale într-o regiune (în care nu se găseau sau unde erau prea puține). — Lat. lit. populare (cu sensul fr. *peupler).*

POPULÁR, -Ă, *populari, -e,* adj. 1. Care aparține poporului, privitor la popor, care provine din popor. 2. Creat de popor, specific unui popor, caracteristic culturii lui. 3. Făcut pentru popor, accesibil tuturor. 4. Care este iubit de popor, care se bucură de simpatia, de considerația opiniei publice; *p. ext.* cunoscut de toți. — După fr. populaire.

POPULARITÁTE s. f. Calitatea de a fi popular (4); faimă, renume. — După fr. popularité.

POPULARIZÁ, *popularizez,* vb. I. Tranz. A răspîndi în masele largi ale poporului, în formă accesibilă, o idee, o știință etc.; a face cunoscută în mase o metodă, o realizare sau pe autorul lor. — Fr. populariser.

POPULARIZÁRE, *popularizări,* s. f. Acțiunea de *a populariza* și rezultatul ei.

POPULARIZÁT, -Ă, *popularizați -te,* adj. Devenit popular; cunoscut de popor, răspîndit. — V. *populariza.*

POPULARIZATÓR, -OÁRE, *popularizatori, -oare,* s. m. și f. (Rar) Persoană care popularizează. — Din **populariza** + suf. *-(a)tor.*

POPULÁT, -Ă, *populați, -te,* adj. Cu populație (deasă). — V. *popula.*

POPULÁȚIE, *populații,* s. f. Totalitatea locuitorilor unei țări, ai unei regiuni, ai unui oraș etc. [Var.: (înv.) **populațiúne** s. f.] — Fr. population (lat. lit. populatio, -onis).

POPULAȚIÚNE s. f. v. populație.

POPUȘÓI s. m. și n. v. păpușoi.

POPUȘOIÉȘ s. m. v. păpușoieș.

POPUȘOÍȘTE s. f. v. păpușoiște.

POR, *pori,* s. m. 1. Mic orificiu pe suprafața pielii, prin care se deschide glanda sudoripară. 2. Gol de dimensiuni mici în masa unui corp solid. — Fr. pore (lat. lit. porus).

PORC, *porci,* s. m. Mamifer domestic omnivor, cu botul ascuțit, cu corpul acoperit cu păr aspru, scurt; este crescut pentru carnea și grăsimea lui *(Suis scrofa domestica);* carnea acestui animal. *Nu se (mai) îngrașă porcul în ajun* (sau *în ziua de Ignat),* se spune ironic celui care vrea să recupereze în ultimul moment un timp pierdut. *Cine se amestecă* (sau *se bagă) în tărîțe* (sau *în lături) îl mănîncă porcii* (= amestecul printre cei cu purtări rele are urmări neplăcute). ✧ Expr. *Toată ziua țop și hop, Sara nu-i ce da la porc,* se spune despre

Porc-de-mare

cei care se țin numai de petreceri și nu au cu ce să întrețină o casă. *E mai mare porcul decît cotețul*, se zice despre cineva care s-a îngrășat prea mult și nu-l mai încap hainele sau despre o recoltă bogată care nu încape în magazie. *A tăcea ca porcul în păpușoi* (sau *în cucuruz*) = a păstra tăcere desăvîrșită (cînd te simți vinovat). *A mîna porcii la jir* = a sforăi tare. *A face* (pe cineva) *albie* (sau *troacă*) *de porci* = a insulta (pe cineva) cu vorbe grele. *N-am păzit* (sau *n-am păscut*) *porcii împreună* = n-am fost crescuți împreună, nu sîntem de aceeași seamă. ◇ Compuse: *porc-sălbatic* = mistreț; *porc-de-mare* = pește de mare de culoare neagră, avînd pe corp solzi ascuțiți care conțin venin *(Scorpaena scrofa)*. ✦ (La pl., art.) Numele unei constelații din emisfera boreală; scroafa-cu-purcei; vierii. ✦ Fig. Termen injurios la adresa unui bărbat. ◇ Expr. *Porc-de-cîine* = om de nimic, netrebnic, ticălos. — Lat. porcus.

PORCĂN, (1) *porcani*, s. m., (2) *porcane*, s. n. 1. (Reg.) Porc mare. ✦ Fig. Om nerușinat, lacom, ticălos. 2. Grămadă de fîn, de paie etc.; căpiță. — Din porc + suf. *-an*.

PORCĂR, *porcari*, s. m. 1. Cel care păzește (și îngrijește) porcii. 2. (Pop., art.) Stea din constelația taurului. [Var.: purcăr s. m.] — Lat. porcarius.

PORCĂRÍE, *porcării*, s. f. 1. Creșcătorie de porci. 2. Murdărie mare, loc sau lucru murdar; faptă sau vorbă indecentă sau grosolană. — Din porc + suf. *-ărie*.

PORCELÁN s. n. v. porțelan.

PORCÉSC, -EÁSCĂ, *porcești*, adj. 1. De porc, privitor la porc, al porcului. ◇ Expr. *A avea noroc porcesc* = a avea noroc mare, adesea nemeritat. 2. (Despre unele specii de fructe, legume etc.) Care nu este de soi bun; pădureț. — Din porc + suf. *-esc*.

PORCÍ, *porcesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A ocărî în termeni vulgari; a înjura. ✦ Refl. A se obrăznici, a-și lua nasul la purtare. — Din porc.

PORCÍN, -Ă, *porcini*, *-e*, adj. De porc, privitor la porc. — Lat. lit. porcinus.

PORCÍNĂ, *porcine*, s. f. 1. (La pl.) Subordin din clasa mamiferelor, din care fac parte porcii; (și la sg.) animal care face parte din acest subordin. 2. (Reg.) Carne de porc; *p. ext.* preparat din carne de porc. — Lat. [caro] porcina.

PORCÓS, -OÁSĂ, *porcoși*, *-oase*, adj. Ca un porc; indecent, necuviincios, vulgar, trivial. — Din porc + suf. *-os*.

PORCULÉȚ, *porculeți*, s. m Porcușor. — Din porc + suf. *-ul-eț*.

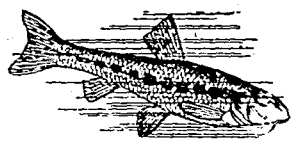

Porcușor

PORCUȘÓR, *porcușori*, s. m. 1. Diminutiv al lui *porc*. 2. Pește mărunt din familia crapului, cu corpul în formă de fus, de culoare deschisă, cu pete negre de-a curmezișul spatelui, cu două mustăți în colțul gurii; trăiește în ape curgătoare sau în bălți *(Gobio gobio)*.

PORÉCLĂ, *porecle*, s. f. 1. Supranume dat (în bătaie de joc) unei persoane, în legătură cu o trăsătură caracteristică a aspectului său exterior, a psihicului sau a activității sale. 2. (Înv.) Nume de familie. Var.: polícră, porîclă, porîglă s. f.] — Slav (v. sl. poreklo).

PORECLÍ, *poreclesc*, vb. IV. Tranz. A da o poreclă, a supranumi. [Var.: porocli vb. IV] — Din poreclă.

PORECLÍRE, *porecliri*, s. f. Acțiunea de *a porecli*; poreclă.

PORECLÍT, -Ă, *porecliți*, *-te*, adj. Care are o poreclă; supranumit. — V. *porecli*.

PORFÍR s. n. Rocă eruptivă dură, formată din cristale mari de feldspat înglobate într-o masă de culoare variabilă; se întrebuințează în construcții. [Var.: porfíră s. f.] — Fr. porphyre (< gr.).

PORFÍRĂ[1] s. f. v. porfir.

PORFÍRĂ[2], *porfire*, s. f. Purpură. — Slav (v. sl. porfira < gr.).

PORFIRÍU, -ÍE, *porfirii*, adj. De culoarea purpurei; roșu-aprins; purpuriu, vișiniu, stacojiu. — Din porfíră[2] + suf. *-iu*.

PORICÁLE s. f. pl. (Reg.) Fructe de tot felul; poame. [Var.: puricále s. f. pl.] — Ngr. oporica.

PORÍCLĂ s. f. v. poreclă.

PORÍF, *porifuri*, s. n. Construcție făcută din garduri de nuiele și de bolovani, pentru protejarea malului unei ape curgătoare.

PORIFÉR, -Ă, *poriferi*, *-e*, adj. (Despre materiale) Care, adăugat la un produs, provoacă porozitatea acestuia. — Fr. poriphère.

PORÍGLĂ s. f. v. poreclă.

PORNEÁLĂ, *porneli*, s. f. (Pop.) 1. Pornire (la drum); plecare. 2. Loc de pășune rezervat oilor cu lapte. ◇ Expr. *A o lua în porneală* = a porni la păscut. *A duce* (sau *a ieși*, *a merge*, *a pleca cu*) *oile în porneală* = a duce oile la pășune. *A da* (sau *a lua*) *oile în porneală* = a da (sau a lua) oile în pază. — Din porni + suf. *-eală*.

PORNÍ, *pornesc*, vb. IV. 1. Intranz. și refl. (Despre ființe) A pleca din locul unde se află, *p. ext.* a merge. ✦ (Despre mijloace de locomoție sau obiecte care se deplasează) A (se) pune în mișcare. ✦ (Despre fenomene ale naturii) A începe să se dezlănțuie, să se desfășoare. ✦ Tranz. A duce, a conduce. *Nu mă mai boci atîta, că doar nu mă pornești la groapă* (VLAHUȚĂ). 2. Intranz. (Despre mașini, motoare) A începe să funcționeze. ✦ Tranz. A pune în funcție. ✦ (Despre acțiuni și manifestări ale oamenilor) A începe, a izbucni. *În murmurul de valuri al oștilor porniră îndată strigătele căpiteniilor* (SADOVEANU). ✦ Tranz. A face să înceapă o acțiune. ◇ Expr. *A porni pîră* (sau *judecată*, *proces* etc.) = a intenta (cuiva) un proces, a da pe cineva în judecată. 3. Intranz. și refl. (Despre oameni) A începe o acțiune de oarecare durată. *Eu așa sînt... Cînd mă pornesc o dată, nu mă mai oprește nici dracu* (ALECSANDRI). ◇ Expr. (Pop.) *A porni grea* sau, rar, *într-adaos)* = a rămîne însărcinată. ✦ A avea tendința să..., a fi înclinat să... *Pornit pe îngrășare... Simion Todericiu se mișca greoi* (VORNIC). 4. Tranz. A îndemna pe cineva la un lucru; a-l determina să facă ceva; a-l îmboldi. ✦ A întări, a ațița, a înverșuna. *În loc să-l potolesc, l-am pornit și mai grozav în contra societății* (VLAHUȚĂ). — Slav (v. sl. porinoⁿti).

PORNÍRE, *porniri*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) porni*. 2. Impuls, îndemn, îmbold; *p. ext.* avînt, elan. 3. Înclinare, predispoziție, tendință. 4. Patimă; înverșunare. ✦ (Înv.) Violență, furie.

PORNITÓR, *pornitoare*, s. n. Aparat care servește la pornirea mașinilor. — Din porni + suf. *-(i)tor*.

PORNITÚRĂ, *porniturí*, s. f. Porțiune de teren deplasată prin alunecare. — Din porni + suf. *-(i)tură*.

PORNOGRÁF, *pornografi*, s. m. Autor de opere pornografice. ✦ Amator de obscenități, de lucruri imorale. — Fr. pornographe (< gr.).

PORNOGRÁFIC, -Ă, *pornografici*, *-e*, adj. Care conține pornografii; obscen. — Fr. pornographique (< gr.).

PORNOGRAFÍE, *pornografii*, s. f. Scriere, desen, fotografie sau gravură obscenă. — Fr. pornographie (< gr.).

POROCLÍ vb. IV. v. porecli.

POROGÁNIE, *porogánii*, s. f. (Reg.) Poveste plină de peripeții. — Comp. ucr., rus poruganije.

PORÓINIC s. m. Nume dat unor plante erbacee cu tulpină dreaptă, cu frunze mari, cu flori în formă de cască, din ale căror tubercule se prepară salepul *(Orchis)*.

PORÓNCĂ s. f. v. poruncă.

PORONCEÁLĂ s. f. v. porunceală.

PORONCÍ vb. IV. v. porunci.

PORONCITÓR, -OÁRE adj. v. poruncitor.

PORÓS, -OÁSĂ, *poroși*, *-oase*, adj. (Despre corpuri solide) Care are pori în masa lui. ✦ (Despre pămînt) Afînat, rar. — După fr. poreux.

POROZITÁTE s. f. Proprietatea unui corp solid de a fi poros. — După fr. porosité.

PORȘÓR, *porșori*, s. m. (Reg.) Grămadă de fîn; purcoi. — Din porc + suf. *-(u)șor*.

PORT[1]- Element de compunere care înseamnă: a) «purtător de...», «susținător de...», servind la formarea unor substantive ca: *portaltoi*, *portdrapel* etc.; b) «purtare de...», servind la formarea unor substantive ca: *portarmă*. — Fr. porte.

PORT[2], (2, 3) *porturi*, s. n. 1. Acțiunea de *a purta*; purtare. *Portul armelor este interzis*. 2. Fel de îmbrăcăminte caracteristic unui popor, unei regiuni, unei epoci. ◇ Expr. (Pop.) *A purta portul cuiva* = a se asemăna, a se potrivi cu cineva, a fi la fel cu cineva. ✦ Fel de îmbrăcăminte folosit la anumite ocazii; costum, veșmînt. 3. Fig. Atitudine obișnuită, purtare, conduită. *Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul*, se spune unui fățarnic, care una vorbește și alta face. — Postverbal al lui purta.

PORT[3], *porturi*, s. n. 1. Loc situat pe malul unei ape navigabile, amenajat cu instalațiile necesare pentru acostarea, încărcarea, descărcarea și repararea navelor. 2. Oraș care are un port (1). — Fr. port (lat. lit. portus).

PORTÁBIL, -Ă, *portabili*, *-e*, adj. Care poate fi transportat cu mîna; portativ. — După fr. portable.

PORTÁL, *portaluri*, s. n. 1. Intrare principală monumentală, bogat împodobită, a unei clădiri mari (palat, catedrală etc.). 2. Lucrare de zidărie sau de beton așezată la gura unui tunel pentru a sprijini terenul din jurul acestuia și pentru a opri căderea pămîntului, a pietrelor etc. — Germ. Portal (it. portale).

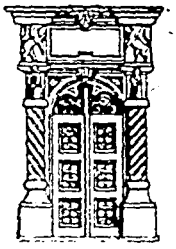

Portal

PORTALTÓI, *portaltoaie*, s. n. Plantă asupra căreia se face operația altoirii (și care continuă să-și dezvolte rădăcina și, parțial sau în întregime, tulpina). — Din port[1]- + altoi (după fr. *porte-greffe*).

PORTÁNT, -Ă, *portanți*, *-te*, adj. (Tehn.) Care susține ceva, care poartă ceva. — Fr. portant.

PORTÁR, *portari*, s. m. 1. Persoană însărcinată cu paza intrării unei întreprinderi, a unei instituții, a unei case de locuit etc. 2. Jucătorul care apără poarta la diferite jocuri sportive. 3. (Înv.) Dregător în țările românești, ale cărui atribuții au variat de la păzitor al porții domnești pînă la însoțitor al solilor străini, servind și ca interpret; *p. ext.* dregător înalt, funcționar domnesc. ◇ *Portar de Suceava* (sau *al Sucevei*) = titlu purtat pe vremea lui Ștefan cel Mare de guvernatorul Sucevei; comandant al oștirii și păzitor al cetății; hatman. — Din poartă + suf. *-ar*.

PORTÁRMĂ s. f. Purtare, deținere a unei arme. — Din port[1]- + armă.

PORTATÍV[1], *portative*, s. n. Sistem de cinci linii orizontale, paralele și egal distanțate, pe care și între care se scriu notele muzicale. — Fr. portatif.

PORTATÍV[2], **-Ă**, *portativi, -e*, adj. Ușor de purtat sau de transportat; portabil, transportabil. ◇ *Dicționar portativ* = dicționar de format mic, ușor de mînuit. — Fr. portatif.

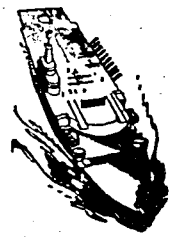

Portavion

PORTAVIÓN, *portavioane*, s. n. Navă construită anume pentru a permite gararea, decolarea și aterizarea avioanelor. — Fr. porte-avions.

PORTAVÓCE s. n. Tub la bordul unei nave, prin care se transmit verbal comunicări de la postul de comandă la posturile de execuție din interior. — It. portavoce.

PORTĂREÁSĂ, *portărese*, s. f. Femeie însărcinată cu paza intrării unei instituții, a unei case etc. ✦ Soția portarului (1). — Din portar + suf. *-easă*.

PORTĂRÉL, *portărei*, s. m. 1. (Ieșit din uz) Executor judecătoresc. 2. (Înv.) Slujbaș domnesc subordonat portarului (3). — Din portar + suf. *-el*.

PORTBAGÁJ, *portbagaje*, s. n. Dispozitiv al unui vehicul pe care (sau în care) se transportă bagajele. — Fr. porte-bagages.

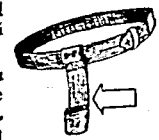

Portbaionetă

PORTBAIONÉTĂ, *portbaionete*, s. f. Curea atașată la o centură militară, în care se poartă și de care se fixează baioneta. — Fr. porte-baïonnette.

PORTBILÉT, *portbilete*, s. n. (Rar) Portofel în care se țin banii de hîrtie. — Fr. porte-billets.

PORTCÁRT, *portcarturi*, s. n. Porthartă.

PORTCHÉI s. n. Inel de metal în care se prind cheile; *p. ext.* dispozitiv format dintr-un lanț de metal și dintr-un inel în care se prind cheile sau dintr-un toc de piele (cu lanț și inel etc. — Din port[1]- + cheie (după fr. *porte-clefs*).

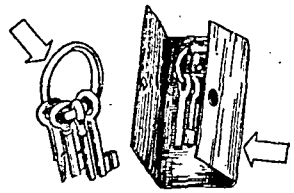

Portchei

PORTCLIȘÉU, *portclișee*, s. n. Cutie de lemn sau de metal cu un perete mobil, în care se introduce placa pe care se fotografiază (și care se atașează la camera obscură a anumitor aparate fotografice). — Din port[1]- + clișeu.

PORTCUȚÍT, *portcuțite*, s. n. Organ al unei mașini-unelte care servește la fixarea rigidă în poziția dorită a unuia sau a mai multor cuțite pentru prelucrarea pieselor. — Din port[1]- + cuțit (după fr. *porte-couteau*).

PORTDRAPÉL[1] s. m. Militar care poartă drapelul unei unități; persoană *(p. ext.* idee) care stă în fruntea unui curent, a unei mișcări. — Din port[1]- + drapel (după fr. *porte-drapeau*).

PORTDRAPÉL[2], *portdrapele*, s. n. Toc de piele prins de o curea petrecută peste piept, în care se sprijină coada drapelului pentru a putea fi purtat ușor. — Din port[2]- + drapel.

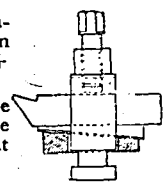

Portcuțit

PÓRTER s. n. (Înv.) Un fel de bere de culoare neagră. — Fr. porter (< engl.).

PORTHARTĂ, *porthărți*, s. f. Geantă de piele, de pînză sau de mușama, în care se păstrează hărți cu caracter militar. — Din port[1]- + hartă.

PORTÍC, *porticuri*, s. n. Galerie exterioară, acoperită, mărginită pe cel puțin una dintre laturi cu o colonadă (în formă de arcade) și care servește ca loc de plimbare în jurul unei piețe, al unei clădiri etc. — Fr. portique (lat. lit. porticus).

PORTICEA, -ÍCĂ, *porticele*, s. f. Portiță. — Din poartă + suf. *-ic-ică*.

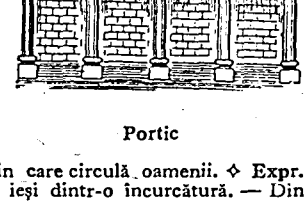

Portic

PORTIÉRĂ, *portiere*, s. f. Ușă de automobil, de vagon de tren sau de trăsură închisă. ✦ Draperie atîrnată deasupra unei uși (pentru a o masca). [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. portière.

PORTIȘÓR, *portișoare*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *port*[2]; îmbrăcăminte.

PORTÍȚĂ, *portițe*, s. f. Diminutiv al lui *poartă*; poartă mică prin care circulă oamenii. ◇ Expr. *Portiță de scăpare* = posibilitate de a ieși dintr-o încurcătură. — Din poartă + suf. *-iță*.

PORTJARTIÉR, *porjartiere*, s. n. Cingătoare făcută din pînză tare sau dintr-un material elastic, de care sînt fixate jartierele. — Din port[1]- + jartieră.

PORTMONEU, *portmonee*, s. n. Pungă de piele, de pînză etc., în care se țin banii mărunți. — Fr. porte-monnaie.

PÓRTO s. n. Taxă care se plătește pentru expedierea prin poștă a unei scrisori, a unui pachet, a unei sume de bani etc. — It. porto.

PORTOCÁL, *portocali*, s. m. Pom fructifer mediteranean, cu frunzele totdeauna verzi, cu florile albe și parfumate, cu fructe sferice, comestibile *(Citrus Aurantium)*. [Var.: (înv.) **portocálă** s. f.] — Din portocală[2].

PORTOCÁLĂ[1] s. f. v. portocal.

PORTOCÁLĂ[2], *portocale*, s. f. 1. Fructul aromat al portocalului, de formă rotundă, zemos, învelit într-o coajă de culoare galbenă-roșiatică, bogată în uleiuri eterice. 2. (Înv.) Luminare lungă și subțire, răsucită ca un ghem, pentru a putea fi ținută mai ușor în mînă. 3. Cuvînt întrebuințat în formulele de eliminare din jocurile copiilor. — Ngr. portokalli.

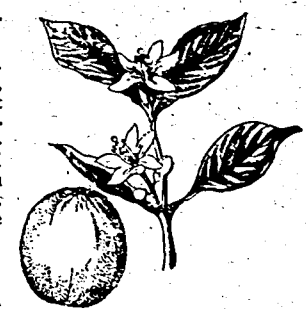

Portocal

PORTOCALÍU, -ÍE, *portocalii*, adj. De culoarea portocalei, galben-roșiatic. ✦ (Substantivat, n. sg.) Culoarea galben-roșiatică (a doua din spectrul solar, între roșu și galben). — Din portocală + suf. *-iu*.

PORTOFÉI s. n. v. portofel.

PORTOFÉL, *portofele*, s. n. Pungă (de piele), în forma unor coperți cu mai multe despărțituri interioare, în care se păstrează bani, acte etc. [Var.: (înv.) **portoféi, portoféu** s. n.] — Rus portfel (fr. portefeuille).

PORTOFÉU s. n. v. portofel.

PORTOFÓLIU, *portofolii*, s. n. 1. Funcție de ministru; ministér. *Portofoliu ministerial.* ◇ *Ministru fără portofoliu* = ministru care face parte dintr-un cabinet ministerial fără să aibă un departament propriu. 2. (Înv.) Portofel. — It. portafòglio (fr. portefeuille).

PORTO-FRÁNC s. n. Port (sau numai o parte a lui) în care, potrivit unei convenții speciale, mărfurile importate sau aflate în tranzit nu sînt supuse taxelor vamale și nici vreunei alte formalități fiscale. [Var.: porto-fránco s. n.] — It. porto-franco.

PORTO-FRÁNCO s. n. v. porto-franc.

PORTOLÁC s. m. v. portulacă.

PORTPÁGINĂ, *portpagini*, s. f. Suport de hîrtie sau do carton pe care se așază forma tipografică alcătuită din rînduri, pentru a putea fi transportată. — Din port[1]- + pagină (după fr. *porte-page*).

PORTPÉRIE, *portperii*, s. f. 1. Organ sau piesă a unei mașini de care este fixată o perie. 2. Suport în care se țin periile. — Din port[1]- + perie.

PORTRÉT, *portrete*, s. n. 1. Pictură, desen sau fotografie care redă chipul unei persoane. 2. Descriere, într-o operă literară, a înfățișării fizice sau a caracterului cuiva. [Pl. și: (înv.) *portrèturi*] — Fr. portrait.

Portret

PORTRETÁ, *portretez*, vb. I. Tranz. (Înv.) A face portrete (1); a picta. — După fr. portraiturer.

PORTRETÁR, *portretari*, s. m. (Înv.) Portretist; pictor. — Din portret + suf. *-ar*.

PORTRETÍST, -Ă, *portretiști, -ste*, s. m. și f. 1. Pictor specializat în portrete (1). 2. Scriitor, autor de portrete (2). — Fr. portraitiste.

PORTRETÍSTICĂ s. f. Ramură a picturii care privește genul portretului. — Din portretist + suf. *-ică*.

PORTRETIZÁ, *portretizez*, vb. I. Tranz. A face portretul (2) cuiva. — Din portret.

PORTRETIZÁRE, *portretizări*, s. f. Acțiunea de *a portretiza* și rezultatul ei.

PORTSCÚLĂ, *portscule*, s. f. Portunealtă. — Din port[1]- + sculă.

PORTSEMNÁL, *portsemnale*, s. n. Suport montat pe un vehicul, pentru a susține felinarele de semnalizare. — Din port[1]- + semnal.

PORTTABÁC, *porttabacuri*, s. n. (Rar) Tabacheră. — Din port[1]- + tabac.

PORTȚIGARÉT, *portțigarete*, s. n. 1. Tabacheră. 2. Tub mic de lemn, de celuloid etc. în care se fixează țigara pentru a fi fumată. — Fr. porte-cigarette(s).

PORTUÁR, -Ă, *portuari, -e*, adj. Care aparține portului, privitor la port[2]. — După fr. portuaire.

PORTUGHÉZ, -Ă, *portughezi, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Portugaliei sau populației ei, privitor la Portugalia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba portugheză. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Portugaliei. — It. portughese (fr. portugais).

PORTULAC s. m. v. portulacă.

PORTULÁCĂ, *portulace*, s. f. (Bot.) Agurijoară. [Var.: portolác, portulác s. m.] — Lat. lit. portulaca.

PORTULÁN, *portulane*, s. n. Carte de care se foloseau navigatorii din evul mediu și care cuprindea hărți nautice, descrierea porturilor și a coastelor maritime, indicații asupra curenților etc. — Fr. **portulan** (<it.).

PORTUNEÁLTĂ, *portunelte*, s. f. Dispozitiv de prindere sau de fixare a uneltelor folosite la prelucrarea unei piese tehnice. — Din **port**[1]- + **unealtă**.

PORTVIZÍT, *portvizite*, s. n. (Ieșit din uz) Portofel mai mare în care se păstrau hîrtii, acte, cărți de vizită etc. — Fr. **porte-visite**.

PORȚELÁN, (2) *porțelanuri*, s. n. 1. Produs alb și translucid, obținut prin arderea unei paste de cuarț, de caolin, de feldspat etc., folosit la fabricarea vaselor industriale sau de laborator, a izolatoarelor electrice, a vaselor de uz casnic sau a unor obiecte decorative. 2. Obiect făcut din acest material. [Var.: (rar) **porcelán** s. n.] — Germ. **Porzellan**.

PORȚELĂNĂRÍE, *porțelănării*, s. f. (Rar) Magazin de porțelanuri. — Din **porțelan** + suf. *-ărie*.

PORȚIE, *porții*, s. f. 1. Cantitate dintr-un anumit fel de mîncare, considerată ca necesară unei persoane la o masă. ✦ Cantitate dintr-un material sau dintr-o substanță destinată a fi utilizată dintr-o dată sau într-un interval de timp determinat. 2. (Reg.) Impozit. — (1) Fr. **portion**, (2) sb. **porcija**.

PORȚIÚNE, *porțiuni*, s. f. Parte dintr-un tot. — Fr. **portion** (lat. lit. portio, -onis).

PORÚCIC s. m. v. **parucic**.

PORÚMB[1], *porumbi*, s. m. Porumbel[1]. — Lat. **palumbus**.

PORÚMB[2], (1, 2) *porumbi*, s. m., (3) *porumburi*, s. n. 1. Plantă din familia gramineelor, cu tulpina înaltă și groasă, cu frunzele lungi și ascuțite la vîrf și cu spic în vîrful tulpinii; la subsuoara frunzelor din mijloc apar știuleții pe care cresc boabe din a căror făină se face mămăligă; se cultivă ca plantă alimentară, industrială și furajeră *(Zea mays)*; (reg.) păpușoi, cucuruz, mălai. 2. Știuletele împreună cu boabele de pe el; boabele desprinse de pe știulete. ✧ Expr. *A lua* (cuiva) *porumbul de pe foc* = a dejuca planurile (cuiva), a-i face (cuiva) o festă. 3. Semănătură de porumb (1); porumbiște. — Din **porumb**[1].

Porumb

PORÚMB[3], **-Ă**, *porumbi*, *-e*, adj. De culoare cenușie-albăstrue. — Din **porumb**[1].

PORUMBÁC,[1] *porumbaci*, s. m. Fluture mare de noapte, cu aripile din față galbene cu dungi cafenii și cu cele de dindărăt multicolore *(Deilephila euphorbiae)*. — Din **porumb**[3] + suf. *-ac*.

Porumbac

PORUMBÁC[2], **-Ă**, *porumbaci*, *-e*, adj. (Despre păsări sau despre penele lor, adesea substantivat) Pestriț. — Din **porumb**[3] + suf. *-ac*.

PORUMBÁR[1], *porumbare*, s. n. Coteț pentru porumbei. — Din **porumb**[1] + suf. *-ar*.

PORUMBÁR[2], *porumbare*, s. n. Construcție de nuiele sau de șipci în care se păstrează știuleții de porumb; coșar, pătul. — Din **porumb**[2] + suf. *-ar*.

PORUMBÁR[3], *porumbari*, s. m. Arbust sălbatic din familia rozaceelor, cu ramuri spinoase, cu flori albe și cu fructe sferice de culoare neagră-vineție, cu gust acru, astringent *(Prunus spinosa)*; scorombar. — Din **porumbă**[1] + suf. *-ar*.

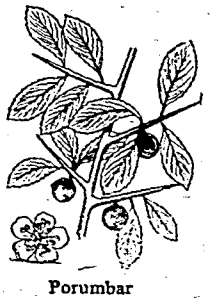

Porumbar

PORUMBÁR[4], *porumbari*, s. m. (Reg.) Uliu. — Din **porumb**[1] + suf. *-ar*.

PORUMBĂRÍȚĂ, *porumbărițe*, s. f. (Reg.) Porumbar[1]. — Din **porumbar**[1] + suf. *-iță*.

PORUMBĂȘ, *porumbași*, s. m. (Pop.) Porumbel[1]. — Din **porumb**[1] + suf. *-aș*.

PORÚMBĂ[1], *porumbe*, s. f. Fructul porumbarului; porumbea[3]. *Rîde dracul de porumbe negre și pe sine nu se vede*, se zice despre cei care rîd de defectele altora fără să le vadă pe ale lor. — Lat. **palumba**.

PORÚMBĂ[2], *porumbe*, s. f. Porumbiță. — Din **porumb**[1].

PORUMBĂCÉL, **-EÁ**, *porumbăcei*, *-ele*, adj. (Neobișnuit) Diminutiv al lui *porumbac*[2].

PORUMBĂRIE, *porumbării*, s. f. (Reg.) Porumbar[1]. — Din **porumb**[1] + suf. *-ărie*.

PORUMBEÁ[1], *porumbele*, s. f. (Reg.) Porumbiță. — Din **porumb**[1] + suf. *-ea*.

PORUMBEÁ[2], **-ÍCĂ**, *porumbele*, s. f. Porumbă[1]. — Din **porumbă**[1] + suf. *-ea*, *-ică*.

PORUMBÉI s. m. pl. Plantă erbacee mică, cu flori albastre *(Muscari botryoides)*. — Din **porumb**[2] + suf. *-ei*.

PORUMBÉL[1], *porumbei*, s. m. Pasăre de mărime mijlocie, sălbatică sau îmblînzită, cu penele de culori diferite *(Columba)*; (reg.) hulub. ✧ *Porumbel călător* (sau *de poștă*) = porumbel dresat să se întoarcă la locul de unde a fost trimis, folosit pentru transmiterea mesajelor. ✧ Expr. *A trăi* (sau *a se iubi*) *ca porumbeii* (sau *ca doi porumbei*) = a trăi în dragoste și în bună înțelegere. ✦ Compus: *porumbel-rîzător* = guguștiuc. — Din **porumb**[1] + suf. *-el*.

Porumbel

PORUMBÉL[2], *porumbei*, s. m. Porumbar[2]. — Din **porumbă**[1] + suf. *-el*.

PORUMBÉL[3], **-EÁ**, *porumbei*, *-ele*, adj. Porumb[3]. — Din **porumb**[3] + suf. *-el*.

PORUMBÍCĂ[1], *porumbele*, s. f. (Bot.) Porumbar[2]. — Din **porumbă**[1] + suf. *-ică*.

PORUMBÍCĂ[2], *porumbele*, s. f. Porumbiță. — Din **porumb**[1] + suf. *-ică*.

PORUMBIOÁRĂ, *porumbioare*, s. f. (Rar) Porumbiță. — Din **porumb**[1] + suf. *-ioară*.

PORUMBIȘTE, *porumbiști*, s. f. Lan de porumb. ✦ Loc de pe care s-a cules recolta de porumb. — Din **porumb**[2] + suf. *-iște*.

PORUMBÍȚĂ, *porumbițe*, s. f. Femela porumbelului[1]; (reg.) hulubiță. — Din **porumb**[1] + suf. *-iță*.

PORÚNCĂ, *porunci*, s. f. 1. Dispoziție dată de către o autoritate sau de către o persoană cu autoritate și care trebuie executată întocmai; ordin. ✧ Loc. adv. *De poruncă* = prin constrîngere, în silă. ✧ Expr. (Înv.) *A avea* (pe cineva) *sub* (sau *la*) *porunca sa* = a avea (pe cineva) la dispoziția sa, sub comanda sa. ✦ (Cu valoare de imperativ) Poruncește! porunciți! ✦ (Înv. și reg.) Ordin de chemare în armată. 2. Comunicare de interes obștesc, făcută de o autoritate comunală. 3. (În expr.) *Cele zece porunci* = decalogul. [Var.: (reg.) **poróncă** s. f.] — Postverbal al lui **porunci**.

PORUNCEÁLĂ s. f. (În expr.) *De porunceală* = a) (făcut sau acceptat) din ordin, (impus) cu forța; *p. ext.* (făcut) în silă, de mîntuială; b) de (sau la) comandă. *Pe* (sau *după*) *porunceală* = după (sau la) comandă. [Var.: (reg.) **poronceálă** s. f.] — Din **porunci** + suf. *-eală*.

PORUNCÍ, *poruncesc*, vb. IV. 1. Tranz. A dispune cu autoritate ca ceva să se îndeplinească întocmai; a ordona. ✦ (Înv.) A obliga pe cineva să execute ceva. ✦ Intranz. A fi stăpîn, a avea putere de stăpîn. 2. Tranz. A da comanda să se fabrice, să se confecționeze ceva; a comanda. 3. Intranz. (Reg.) A trimite vorbă, a comunica. [Var.: (reg.) **poronci** vb. IV] — Slav (v. sl. poročiti).

PORUNCITÓR, **-OÁRE**, *poruncitori*, *-oare*, adj. Care exprimă o poruncă, un ordin; *p. ext.* autoritar. ✦ (Substantivat) Stăpîn. [Var.: (reg.) **poroncitór**, **-oáre** adj.] — Din **porunci** + suf. *-(i)tor*.

POSĂC, **-Ă**, *posaci*, *-e*, adj. Lipsit de veselie, tăcut, morocănos, necomunicativ; nesociabil.

POSÁDĂ, *posade*, s. f. (Înv. și pop.) 1. Curătură în pădure. ✦ Loc șes pe un deal sau pe un munte mic, unde a fost o așezare omenească. ✦ Loc de odihnă pentru călători. 2. Trecătoare îngustă în munți. 3. Pîrghie cu ajutorul căreia se reglează înălțimea pietrelor morii, pentru a se obține, după voie, o făină mai mare sau mai mărunță. 4. Moară. — Sb. **posada**.

POSĂCEÁLĂ, *posăceli*, s. f. (Rar) Posomoreală. — Din **posac** + suf. *-eală*.

POSĂCÍE, *posăcii*, s. f. (Înv., rar) Faptul de a fi posac; morocăneală. — Din **posac** + suf. *-ie*.

POSĂDÍ, *posădesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Înv.) A (se) așeza. — Slav (v. sl. posaditi).

POSĂDÍRE, *posădiri*, s. f. (Reg.) Montarea plaselor pescărești pe fringhii sau pe odgoane, în vederea confecționării diverselor unelte de pescuit. — Din **posădi**.

POSCÓNIȚĂ, *posconițe*, s. f. Pleavă rămasă de la vînturatul cînepii, folosită ca hrană pentru oi. — Comp. slovac **poskonica**, magh. **paszkonca**.

POSECLÍT, **-Ă**, *poseclîți*, *-te*, adj. (Rar, în expr.) *Leit-poseclit* = chiar ca..., aidoma; leit-poleit.

POSEDÁ, *poséd*, vb. I. Tranz. 1. A avea ceva în proprietatea sau în stăpînirea sa; a stăpîni. ✦ (La pasiv, despre persoane) A fi dominat, stăpînit. 2. A avea, a dispune de anumite calități morale. 3. A cunoaște bine un lucru; a ști bine o limbă, o disciplină științifică etc. — Fr. **posséder**.

POSEDÁNTĂ, *posedante*, adj. f. (Rar, în expr.) *Clasă posedantă* = clasă socială care, posedînd mijloace de producție, exploatează munca altora. — Fr. **possédant**.

POSEDÁRE, *posedări*, s. f. Faptul de *a poseda*; stăpînire. ✦ Cunoaștere (temeinică).

POSEDÁT, **-Ă**, *posedați*, *-te*, s. m. și f. (Rar) Persoană stăpînită de obsesii. — V. *poseda*.

POSÉSIE s. f. v. **posesiune**.

POSESIÚNE, *posesiuni*, s. f. 1. Drept de stăpînire asupra unui obiect. ✧ Expr. (Ieșit din uz, în forma *posesie*) *A da* (sau *a lua*, *a ține*) *în posesie* = a da (sau a lua, a ține) în arendă. 2. (Înv. și reg.) Moșie. 3. Colonie[3] (2). [Var.: **posésie** s. f.] — Fr. **possession** (lat. lit. possessio, -onis).

POSESÍV, *posesive*, adj. n. (Despre pronume, adjective, articole) Care arată posesiunea. — Fr. possessif (lat. lit. possessivus).

POSESÓR, -OARE, *posesori, -oare*, s. m. și f. 1. Persoană care deține, cu titlu de proprietar, un bun; proprietar. 2. (Înv. și reg.) Arendaș. — Fr. possesseur (lat. lit. possessor, -oris).

POSESORÁȘ, *posesoraști*, s. m. (Înv. și reg.; depr.) Posesor (2). — Din posesor + suf. *-aș*.

POSÍBIL, -Ă, *posibili, -e*, adj. Care se poate întîmpla sau realiza, care poate fi făcut sau imaginat; cu putință. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce e cu putință. ✧ Expr. *A face tot posibilul* (sau *posibilul și imposibilul*) = a încerca tot, pentru a ajunge la rezultatul dorit. — Fr. possible (lat. lit. possibilis).

POSIBILITÁTE, (2) *posibilități*, s. f. 1. Faptul de a fi posibil. 2. Mijloc de realizare, putință, modalitate. ✧ *Posibilități materiale* = bani. ✧ Expr. *În măsura* (sau *în limita*) *posibilităților* = în măsura în care este posibil. ✦ Calități, însușiri care se pot dezvolta. *Tînăr cu posibilități.* — Fr. possibilité (lat. lit. possibilitas, -atis).

POSLÉȚ s. m. (Reg.) Rachiu slab, apos, care rămîne în alambic după obținerea rachiului tare. — Comp. ucr. poslid, rus posled.

POSLEȚÍ, pers. 3 *poslețește*, vb. IV. Refl. (Despre rachiu) A deveni apos. — Din posleț.

POSLÚJNIC s. m. v. poslușnic.

POSLUȘÍ, *poslușesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A sluji, a slugări. — Slav (v. sl. poslušiti).

POSLÚȘNIC, *poslușnici*, s. m. (Înv.) 1. Servitor, slujitor; (prin restricție) servitor boieresc sau mănăstiresc, scutit de bir către stat. 2. Infirmier. [Var.: poslújnic s. m.] — Slav (v. sl. poslušĭnikŭ).

POSMÁG, *posmagi*, s. m. (Reg.) Pîine tăiată felii și uscată. ✦ (La sg.) Pîine uscată și pisată mărunt; pesmet. — Slav (v. sl. posmagŭ).

POSMĂGÍ, *posmăgesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A presăra cu posmag. 2. Refl. A se usca ca un posmag. — Din posmag.

POSMĂGÍT, -Ă, *posmăgiți, -te*, adj. Uscat. — V. *posmăgi*.

POSMÓL s. n. (Înv.) Morman, grămadă. ✧ Expr. (Despre boli contagioase) *A face posmol (în...)* = a face ravagii. — Comp. bg. podmol.

POSOMORÁLĂ s. f. v. posomoreală.

POSOMOREÁLĂ, *posomoreli*, s. f. 1. Tristețe, îngrijorare. 2. Fig. (Rar) Vreme mohorîtă. [Var.: posomorálă s. f.] — Din posomori + suf. *-eală*.

POSOMORÍ vb. IV. v. posomori.

POSOMORÍ, *posomorăsc*, vb. IV. 1. Refl. A se întuneca la față; a se întrista. ✦ A lua o înfățișare severă; a se încrunta. ✦ Tranz. A face pe cineva să se întristeze. 2. Refl. (Despre cer) A se acoperi de nori; *p. ext.* (despre timp) a deveni neguros, întunecat, închis. 3. Tranz. Fig. A da o notă de tristețe; a înnegura. [Var.: posomorí vb. IV] — Comp. magh. szomorú, rus pásmurit' sja.

POSOMORÎRE, *posomorîri*, s. f. Posomoreală. — V. *posomorî*.

POSOMORÎT, -Ă, *posomorîți, -te*, adj. 1. Rău dispus; trist, mohorît. 2. Care este de culoare întunecată; *p. ext.* care face impresie tristă; dezolant, sumbru. — V. *posomori*.

POSPÁI s. n. Pulbere fină de făină care se produce în timpul măcinatului și care se depune pe pereți și pe toate obiectele din moară; *p. ext.* pulbere albă, strat subțire care acoperă un obiect. ✦ Fig. Superficialitate, spoială. — Ngr. paspali (sb. paspalj).

POSPÁI, *pospăiesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi un obiect cu un strat subțire, a presăra; a așterne un strat subțire. ✦ Fig. A face un lucru de mîntuială, superficial. — Slav (v. sl. posypati).

POSPĂIÁLĂ, *pospăieli*, s. f. Faptul de *a pospăi;* (concr.) strat subțire dintr-o materie care acoperă un obiect; *fig.* lustru înșelător, aparență, spoială.

POSPĂÍT, -Ă, *pospăiți, -te*, adj. Acoperit, învelit cu un strat subțire dintr-o materie; *fig.* cu o aparență înșelătoare de cultură, de civilizație. — V. *pospăi*.

POSPOLÍT, -Ă, *pospoliți, -te*, adj. (Înv.) Care aparținea unui corp de armată alcătuit din nobili polonezi, format din nobili polonezi. *Șleahtă pospolită* (NEGRUZZI). — Pol. pospolity.

POST¹- Element de compunere însemnînd «după», care servește la formarea unor substantive ca: *postfață*, a unor adjective ca: *postbelic* sau a unor verbe ca: *postpune*. — Lat. lit. post.

POST², *posturi*, s. n. 1. Funcție, slujbă. ✧ Loc. adv. *La post* (sau *la postul meu, tău* etc.) = prezent la datorie pentru îndeplinirea obligațiilor de serviciu. 2. Locul unde se găsește o formație militară (restrînsă) însărcinată cu executarea unor operații militare; *p. ext.* formația militară respectivă. ✦ Unitate de miliție (în trecut de jandarmi), însărcinată cu menținerea ordinii publice într-o comună rurală; *p. ext.* localul unde funcționează unitatea respectivă. ✦ Locul unde stă sentinela în timpul serviciului de gardă; *p. ext.* serviciul de gardă al sentinelei; (rar) sentinela însăși. ✦ Locul unde stă un militian însărcinat cu supravegherea circulației pe străzi. 3. Instalație cuprinzînd aparatele necesare pentru executarea anumitor operații tehnice. ✦ Loc în care se desfășoară o activitate tehnică sau pe care îl ocupă o persoană în timpul efectuării unei operații. *Post de observație.* ✦ Loc pe care îl ocupă o piesă sau un dispozitiv de fixare sau de prelucrare la o mașină combinată. 4. Categorie în care sînt introduse, într-o evidență contabilă, sume de bani, materiale etc.; rubrica corespunzătoare dintr-un registru de contabilitate. — Fr. poste.

POST³, *posturi*, s. n. 1. Abținere de la unele alimente, prescrisă credincioșilor de către biserică în anumite zile sau în anumite perioade de timp ale anului. ✧ Loc. adj. *De post* = a) pregătit numai din alimente îngăduite de biserică; *p. ext.* gătit fără carne (și fără grăsimi animale); b) (despre zile, săptămîni, luni) în care se postește; *fig.* în care se rabdă de foame. ✧ Expr. *A ține post* = a posti. 2. Perioadă de timp care precedă o sărbătoare și în care biserica prescrie să se postească. ✧ *Postul (cel) mare* = postul care precedă sărbătoarea paștilor. ✧ Expr. *Martie din post nu lipsește* (sau *ca în martie postul*), se spune despre cineva care e nelipsit dintr-un loc (unde poate obține un profit, un avantaj). ✦ Fig. Timp cînd se rabdă de foame. — Slav (v. sl. postŭ).

POSTÁ, *postez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) așeza, a (se) instala, a (se) plasa într-un anumit loc, cu scopul de a supraveghea, de a urmări, de a păzi. — Fr. poster.

POSTÁL, *postali*, s. m. (Reg.) Un fel de încălțăminte de piele. — Tc. postal.

POSTAMÉNT, *postamente*, s. n. Placă de piatră, de metal sau de lemn servind ca bază de susținere sau de fixare a unei mașini, a unei statui etc.; soclu, piedestal. ✦ Platformă de lemn înălțată deasupra pardoselii; estradă. — Germ. Postament.

POSTÁȘ s. m. v. poștaș.

POSTÁTĂ, *postate*, s. f. Porțiune dintr-un pămînt cultivat, pe care o lucrează unul sau mai mulți lucrători într-un anumit timp. ✦ Porțiune dintr-o pădure de unde se taie copacii. ✦ Strat de legume sau de flori. ✦ Bucată de drum, distanță. [Var.: (reg.) postáță s. f.] — Slav (v. sl. postati).

POSTÁȚĂ s. f. v. postată.

POSTÁV, (2) *postavuri*, s. n. 1. Stofă de lînă groasă, adesea păroasă, din care se confecționează îmbrăcăminte, pături etc. 2. (La pl.) Diferite feluri de postav (1) sau confecțiuni din postav (1). — Slav (v. sl. postavŭ).

POSTÁVĂ, *postăvi*, s. f. (Pop.) 1. Albie servind la frămîntatul aluatului, la spălatul rufelor etc. 2. Lada în care curge făina la moară. — Sb. postava.

PÓSTĂ s. f. v. poștă.

POSTĂVÁR, *postăvari*, s. m. Fabricant, negustor sau lucrător de postavuri. — Din postav + suf. *-ar*.

POSTĂVĂREÁSĂ, *postăvărese*, s. f. Soția postăvarului; femeie care face sau vinde postavuri. — Din postăvar + suf. *-easă*.

POSTĂVĂRÍE, *postăvării*, s. f. Fabrică, atelier sau prăvălie de postavuri. — Din postav + suf. *-ărie*.

POSTĂVIÓR, *postăvioare*, s. n. Diminutiv al lui *postav;* postav mai subțire sau de calitate inferioară.

POSTBÉLIC, -Ă, *postbelici, -e*, adj. Privitor la perioada de după un război; din această perioadă. — Din post¹- + belic.

POSTDATÁ, *postdatez*, vb. I. Tranz. A pune pe un act, pe o scrisoare etc. o dată posterioară datei redactării. — Fr. postdater.

POSTDILUVIÁN, -Ă, *postdiluvieni, -e*, adj. Care a avut loc după diluviu. — Fr. postdiluvien.

POSTÉLNIC, *postelnici*, s. m. (Înv.) 1. Unul dintre marii boieri de divan, avînd funcția de mareșal al curții și de îngrijitor al camerei de dormit a domnului (iar în Moldova și pe aceea de pîrcălab al ținutului Iași). ✦ (În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea) Ministru al afacerilor externe. 2. (În expr.) *Postelnicul al doilea* (sau *al treilea* etc.) = ajutor al postelnicului (1). 3. Titlu onorific dat mai tîrziu boierilor care nu aveau atribuții speciale. — Slav (v. sl. postelĭnikŭ).

POSTELNICEÁSĂ, *postelnicese*, s. f. (Înv.) Soția postelnicului. — Din postelnic + suf. *-easă*.

POSTELNICÉL, *postelnicei*, s. m. (Înv.) Slujbaș al curții domnești, ostaș sub ordinele postelnicului (1). — Din postelnic + suf. *-el*.

POSTELNICÍE s. f. (Înv.) 1. Demnitatea sau funcția de postelnic; perioadă de timp în care cineva exercita această demnitate. 2. Instituție administrativă condusă de un postelnic; ministerul afacerilor externe. — Din postelnic + suf. *-ie*.

POSTERIÓR, -OÁRĂ, *posteriori, -oare*, adj. 1. Care vine, urmează, se petrece după cineva sau ceva; ulterior. ✦ (Adverbial) Mai tîrziu. 2. Care se află în partea de dindărăt, de dinapoi. ✦ (Despre sunete, în special despre vocale) Al cărui punct de articulație este situat în partea de dinapoi a cavității bucale. [Pr.: *-ri-or*] — Fr. postérieur (lat. lit. posterior, -oris).

POSTERIORITÁTE s. f. Calitatea de a fi posterior (1). [Pr.: *-ri-o-*] — După fr. postériorité.

POSTERITÁTE s. f. Urmașii, generațiile viitoare. — Fr. postérité (lat. lit. posteritas).

POSTÉUCĂ, *posteuci*, s. f. Lemn scurt și gros, cu care se ridică și se sprijină osia carului în timp ce se unge. — Ucr. pidstavka (bg. podstavka).

POSTFÁȚĂ, *postfețe*, s. f. Cuvînt de încheiere la sfîrșitul unei cărți sau al unei tipărituri. — Din post¹- + față (după fr. *postface*).

POSTÍ, *postesc*, vb. IV. Intranz. 1. A respecta posturile prescrise de biserică, a se abține de la alimentele interzise; a ține post; *fig.* a flămînzi. 2. Fig. A se abține de la ceva, a duce lipsă de ceva. — Slav (v. sl. postiti sen).

POSTILIÓN, *postilioni*, s.m. (Franțuzism înv.) Surugiu care conducea un poștalion. [Pr.: *-li-on*] — Fr. postillon.

POSTIȘ, -Ă, *postiși -e*, adj. (Franțuzism; despre păr, dinți etc.) Fals, artificial. — Fr. postiche.

POSTMERIDIÁN, -Ă, *postmeridieni, -e*, adj. De după amiază. — Fr. postméridien.

POST-MÓRTEM adv. (În legătură cu distincțiile acordate oamenilor iluștri) După moarte. — Lat. lit. post mortem.

POSTNOMINÁL, *postnominale*, s. n. (Lingv.) Cuvînt (substantiv sau adjectiv) derivat dintr-o formă nominală. *Cuvîntul «înfrumusețea» este postnominalul lui «frumusețe».* — Din post¹- + nominal.

POSTOPERATÓRIU, -IE, *postoperatorii*, adj. Care se face sau se produce în urma unei operații chirurgicale. — După fr. postopératoire.

POSTORÓNCĂ, *postoronci*, s. f. (Reg.) 1. Funie, lanț sau curea legate de orcicul căruței și de hamuri, cu ajutorul cărora calul trage vehiculul; funie sau lanț care leagă leuca de carîmb. 2. Fig. Om șmecher; lichea, pungaș. — Ucr. postoronok.

POSTPALATÁL, -Ă, *postpalatale*, adj. n. și f. (Despre sunete) Care se articulează la partea posterioară a vălului palatului. — Fr. postpalatal.

POSTPÚNE, *postpún*, vb. III. Tranz. (Lingv.) A utiliza procedeul gramatical al postpunerii. — Din post¹- + pune (după fr. *postposer*).

POSTPÚNERE, *postpuneri*, s. f. Procedeu gramatical prin care anumite părți de vorbire cu rol de determinant se plasează în frază după părțile de vorbire pe care le determină (uneori făcînd corp comun cu acestea). — V. *postpune*.

POSTPÚS, -Ă, *postpuse*, adj. n. și f. (Lingv.; despre anumite părți de vorbire) Plasat în frază după părțile de vorbire pe care le determină. — V. *postpune*.

POST-RESTÁNT s. n. Serviciu special care păstrează la poștă corespondența pînă cînd vine destinatarul să o ridice personal; *p. ext.* indicație menționată pe plic pentru acest fel de corespondență. — Fr. poste restante.

POST-SCRÍPTUM s. n. Text care se adaugă uneori la o scrisoare, după iscălitură. — Fr. post-scriptum (lat. lit. post scriptum).

POSTTÓNIC, -Ă, *posttonice*, adj. n. și f. (Lingv.; despre silabe și despre vocale atone) Care urmează după silaba tonică; (despre sunete) care urmează după un sunet accentuat. — Din post¹- + tonic.

POSTULÁNT, -Ă, *postulanți, -te*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care cere un post, o slujbă; solicitator, aspirant. — Fr. postulant.

POSTULÁT, *postulate*, s. n. Adevăr fundamental care apare ca evident și care nu are nevoie să fie demonstrat; principiu de bază, normă. — Fr. postulat (lat. lit. postulatum).

POSTÚM, -Ă, *postumi, -e*, adj. 1. (Despre opere literare sau științifice) Rămas în manuscris și publicat după moartea autorului. 2. (Despre aprecieri, distincții) Care se acordă, se atribuie sau se recunoaște cuiva după moarte. 3. (Jur.; despre copii) Născut după moartea tatălui. — Fr. posthume (lat. lit. postumus).

POSTÚRĂ, *posturi*, s. f. 1. Stare sau situație în care se află cineva la un moment dat. 2. (Înv.) Ținută, poziție a corpului. — După fr. posture.

POSTVERBÁL, *postverbale*, s. n. Substantiv derivat dintr-un verb prin suprimarea sufixului verbal. — Fr. postverbal.

POȘ, *poșuri*, s. n. Poștie².

POȘCOLÁU s. n. (Reg.) Cojoc din piei de calitate inferioară.

POȘÉTĂ, *poșete*, s. f. Geantă mică, de obicei din piele, în care femeile țin bani și diferite accesorii de toaletă. — Fr. pochette.

POȘIDÍC, *poșidicuri*, s. n. 1. (Reg.) Mulțime de animale mărunte. ✦ Droaie, gloată de băieți și de fete. 2. (Fam.) Calificativ dat tinerilor nevîrstnici sau copiilor. [Var.: poșíndic, poșodíc s. n.] — Comp. magh. posadék.

POȘÍRCĂ s. f. Băutură alcoolică slabă și de proastă calitate. [Var.: poșîrcă s. f.]

POȘÍNDIC s. n. v. poșidic.

POȘÎRCĂ s. f. v. poșircă.

POȘODÍC s. n. v. poșidic.

POȘTÁL, -Ă, *poștali, -e*, adj. Care aparține poștei, privitor la poștă. ✧ *Factor poștal* = funcționar al poștei care duce corespondența la destinație. — Fr. postal (după *poștă*).

POȘTALIÓN, (1) *poștalioane*, s. n., (2, 3) *poștalioni*, s. m. (Înv.) 1. Diligență; *p. ext.* trăsură trasă de mai mulți cai. 2. Cal folosit la poștalion (1). 3. Surugiu. [Pr.: *-li-on*] — Rus počtalion.

POȘTÁR, *poștări*, s. m. Factor poștal. — Din poștă + suf. *-ar*.

POȘTÁȘ, *poștași*, s. m. 1. Poștar. 2. (Înv.) Vizitiu la o căruță de poștă; surugiu. [Var.: postáș s. m.] — Din poștă + suf. *-aș*.

PÓȘTĂ, *poște*, s. f. I. 1. Instituție publică însărcinată cu transportul și distribuirea scrisorilor, telegramelor, mandatelor poștale și coletelor; localul în care se află această instituție. 2. Corespondența expediată, primită sau distribuită deodată. ✧ Expr. *Cu prima poștă* sau *cu poșta viitoare* (sau *următoare*) = cu prima corespondență care urmează să vie sau să plece. *A duce* (sau *a purta, a umbla cu*) *poșta* = a face intrigi. ✦ *Poșta redacției* = rubrică într-o revistă sau într-un ziar în care se publică răspunsuri la întrebările cititorilor. ✦ Factor poștal. 3. Serviciu de transport pentru călători și corespondență, folosit înainte de introducerea căilor ferate; vehicul folosit de către acest serviciu. ✦ (Înv.) Loc de popas, han așezat pe parcursul unui drum, unde călătorii găseau vehicule de transport în comun sau cai de schimb. 4. (În trecut) Distanță între două stații de schimb ale cailor, avînd aproximativ 20 km; (astăzi) distanță nedeterminată. ✧ Expr. *(Cale) de-o poștă* = (de) la o distanță (relativ) mare. II. Bucată de hîrtie unsă cu grăsime, care se lipește pe talpa unui om adormit și care apoi se aprinde, pentru a-l speria. ✧ (În expr.) *Poșta-merge* = numele unui joc de copii. III. Echipă de muncitori pentru încărcarea vapoarelor acostate la chei. [Var.: (înv.) póstă, (reg.) póștie, *poștii*, s. f.] — Rus počta (< fr.).

POȘTĂRÍȚĂ, *poștărițe*, s. f. Funcționară la un oficiu poștal. — Din poștar + suf. *-iță*.

PÓȘTIE¹ s. f. v. poștă.

PÓȘTIE², *poștii*, s. f. (Reg.) Alică mare, folosită la vînătoare.

POT, *poturi*, s. n. Sumă rezultată din mize, într-o tură a unui joc de cărți. — Fr. pot.

POTÁBILĂ, *potabile*, adj. f. (În expr.) *Apă potabilă* = apă care se poate bea, care este bună de băut. — Fr. potable (lat. lit. potabilis).

POTÁIE, *potăi*, s. f. 1. Cotarlă, javră. 2. Haită de clini sau de lupi.

POTÁSĂ s. f. Pulbere albă (carbonat de potasiu) obținută pe cale industrială din diferite materii prime, folosită în industria sticlei, la fabricarea săpunului moale etc. — Fr. potasse.

POTÁSIC, -Ă, *potasici, -e*, adj. Care conține potasiu; de potasiu. *Săruri potasice.* — Fr. potassique.

POTÁSIU s. n. Element chimic din grupa metalelor alcaline, alb-argintiu, asemănător cu sodiul, foarte reactiv, care se găsește în natură sub formă de săruri (unele din acestea fiind întrebuințate în agricultură ca îngrășăminte artificiale); kaliu. — Fr. potassium.

POTCÁP, *potcapuri*, s. n. 1. Acoperămînt al capului de formă cilindrică, fără boruri, purtat de preoții și călugării ortodocși. 2. Compus: *potcapul-călugărului* = plantă erbacee cu frunze păroase și cu flori galbene dispuse în capitule (*Leontodon hispidus*). [Var.: potcápiu, potcápic s. n.] — Slav (v. sl. podŭkapŭ).

Potcap

POTCÁPIC s. n. v. potcap.

POTCÁPIU s. n. v. potcap.

POTCÁȘ, -Ă, *potcași, -e*, adj. (Reg.) Poznaș, *p. ext.* buclucaș, arțăgos. — Din potcă + suf. *-aș*.

PÓTCĂ s. f. (Pop.) 1. Încurcătură, belea; vrajbă, sfadă. ✧ Expr. *A da de potcă* = a da de belea; a o păți. ✦ (Peior.) Pocitanie. 2. Compus: *frunză-de-potcă* = plantă erbacee cu flori verzui, așezate în formă de ciorchine (*Chenopodium murale*). — Slav (v. sl. potŭka).

POTCOÁVĂ, *potcoave*, s. f. 1. Piesă de oțel în formă de semicerc, care se fixează cu cuie pe copitele cailor sau ale altor animale de tracțiune, pentru protejarea copitelor și pentru ca vita să nu alunece. ✦ Mică piesă în formă de semicerc care se fixează pe tocurile bocancilor și ale cizmelor, pentru protejarea încălțămintei și pentru ca oamenii să nu alunece. ✧ Loc. adv. *În potcoavă* = în semicerc. ✧ Expr. *Caută* (sau *umblă după*) *potcoave de cai morți* ori *caută* (sau *umblă după*) *cai morți, să le ia potcoavele* = umblă după lucruri imposibil de obținut. *A-și lepăda* (sau *a sta să-i pice*) *potcoavele* = a fi pe moarte. 2. Un fel de cîrnat în formă de potcoavă (1). — Bg., sb. podkova.

POTCOVÁR, *potcovari*, s. m. Meseriaș care face potcoave sau care potcovește animalele de tracțiune. — Din potcoavă + suf. *-ar*.

POTCOVÁRIE, (1) *potcovării*, s. f. 1. Atelier unde se fac potcoave și unde se potcovesc animalele de tracțiune. 2. Meșteșugul potcovarului. — Din potcovar + suf. *-ie*.

POTCOVEÁLĂ, *potcoveli*, s. f. Potcovit². — Din potcovi + suf. *-eală*.

POTCOVÍ, *potcovesc*, vb. IV. Tranz. 1. A pune potcoave la copitele animalelor de tracțiune. 2. Fig. A înșela, a păcăli. ✧ Expr. (Fam.) *Te-oi potcovi eu pe tine!* = te-oi învăța eu minte, ți-oi arăta eu! — Din potcoavă.

POTCOVÍRE s. f. Potcovit¹. — V. *potcovi*.

POTCOVÍT¹ s. n. Acțiunea de *a potcovi*; potcovire.

POTCOVÍT², -Ă, *potcoviți, -te*, adj. Care are potcoave, cu potcoave. — V. *potcovi*.

POTECÁȘ, *potecași*, s. m. (Înv. și pop.) Ostaș din armata neregulată a Țării Românești, însărcinat cu paza drumurilor de munte și a granițelor dinspre Ardeal și Moldova; grănicer, plăieș, pichetaș. — Din potecă + suf. *-aș*.

POTÉCĂ, *poteci*, s. f. Drum îngust; cărare, *p. ext.* drum, cale. ✧ Expr. *Pe toate potecile* = peste tot, în orice loc. *A ști toate potecile* =

a cunoaște bine un loc sau, *fig.*, un lucru. *A veni* (sau *a umbla*) *pe drum, nu pe potecă* = a fi sincer, a vorbi deschis. [Var.: (reg.) **potică** s. f.] — Comp. bg. pyteka.

POTECEÁ, *potecele*, s. f. (Pop.) Potecuță. ◇ Expr. *A lua potecaua înapoi* = a se întoarce de unde a venit. — Din **potecă** + suf. *-ea*.

POTECÚȚĂ, *potecuțe*, s. f. Diminutiv al lui *potecă*.

POTÉNT, -Ă, *potenți, -te*, adj. (Livresc) Puternic, tare. — Lat. lit. potens, -ntis.

POTENTÁT, *potentați*, s. m. Șef de stat atotputernic, care își exercită puterea în mod despotic și arbitrar; autocrat, despot; *p. ext.* om puternic și abuziv. — Fr. **potentat** (lat. lit. potentatus).

POTENȚÁ, *potențez*, vb. I. Tranz. (Rar) A întări, a intensifica; a accentua. — Din **potență**

POTENȚÁRE, *potențări*, s. f. Acțiunea de *a potența*; întărire, intensificare.

POTENȚÁT, -Ă, *potențați, -te*, adj. (Rar) Intensificat, întărit sporit. [Var.: **potențiát, -ă** adj.] — V. *potența*.

POTÉNȚĂ, *potențe*, s. f. (Rar) Putere, forță; posibilitate (de dezvoltare). — Lat. lit. potentia.

POTENȚIÁL[1], (2) *potențiale*, s. n. 1. (Fiz.) Capacitatea de a produce o manifestare energetică, un lucru mecanic. ◇ *Potențial electric* = capacitatea unei sarcini electrice de a dezvolta energie electrică. 2. Capacitate, nivel de dezvoltare a unei formații organizate; însușire pozitivă, capabilă de a se manifesta. *Potențial de război.* [Pr.: *-ți-al*] — Fr. **potentiel** (lat. lit. potentialis).

POTENȚIÁL[2], **-Ă**, *potențiali, -e*, adj. 1. (Fiz.) Care poate dezvolta sau produce un efect. ◇ *Energie potențială* = capacitate în stare latentă de a dezvolta energie electrică, mecanică etc. 2. Care poate exista, se poate forma sau manifesta. [Pr.: *-ți-al*] — După fr. **potentiel**.

POTENȚIALITÁTE s. f. Însușirea, calitatea a ceea ce este potențial. [Pr.: *-ți-a-*] — După fr. **potentialité**.

POTENȚIÁT, -Ă adj. v. **potențat**.

POTENȚIOMÉTRU, *potențiometre*, s. n. Aparat folosit la măsurarea și la verificarea tensiunilor electromotoare sau a diferențelor de potențial electric, prin compararea cu un etalon a mărimii necunoscute. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **potentiomètre**.

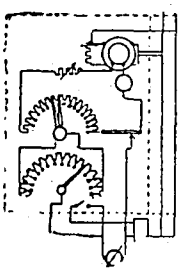
Potențiometru

POTERÁȘ, *poterași*, s. m. (Înv.) Om înarmat care făcea parte dintr-o poteră. [Var.: (reg.) **potiráș** s. m.] — Din **poteră** + suf. *-aș*.

PÓTERĂ, *poteri*, s. f. (Înv.) Ceată de oameni înarmați sau detașament de arnăuți ai stăpînirii, însărcinați cu prinderea răufăcătorilor. [Var.: (reg.) **pótiră** s. f.] — Bg. **potera**, sb. **potjera**.

POTERÍȚĂ, *poteriță*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *poteră*.

POTICÁLĂ s. f. (Înv.) 1. Întîmplare neplăcută, pățanie, belea. 2. Înfrîngere. — Comp. v. sl. **potykatí**.

POTÍCĂ[1] s. f. v. **potecă**.

POTÍCĂ[2], *potici*, s. f. (Maghiarism) Farmacie. — Magh. **patika** (< germ. *Apotheke*).

POTICÁLÍ, *poticălesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A amăgi, a păcăli. — Din **poticală**.

POTICNEÁLĂ, *poticneli*, s. f. Faptul de *a (se) poticni*.

POTICNÍ, *poticnesc*, vb. IV. 1. Refl. și intranz. A se lovi în mers cu piciorul de ceva; a se împiedica. ✦ A cădea. 2. Tranz. A pune cuiva piedică în mers, *fig.* într-o acțiune; a opri. 3. Refl. Fig. A întîmpina o dificultate în desfășurarea unei acțiuni; a da greș. — Slav (v. sl. **potŭknonti**).

POTICNÍRE, *poticniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) poticni*; împiedicare.

POTICNÍT, -Ă, *poticniți, -te*, adj. Împiedicat, cu poticniri. — V. *poticni*.

POTIL, -ÁT, *potilate*, s. n. (Reg.) Pînză fină pe care o poartă pe cap femeile tinere și miresele; voal. — Magh. **potyolat**.

POTÍR, *potire*, s. n. 1. Cupă de metal prețios, cu gura lată (și marginile răsfrînte), din care se bea altădată vin; *p. ext.* conținutul acestei cupe. ✦ Pahar de aur sau de argint, cu picior, în care se păstrează în altarul bisericii cuminecătura. 2. Parte a unei flori alcătuită din corolă și caliciu. — Slav (v. sl. **potirĭ**).

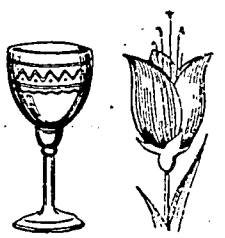
Potire

POTIRÁȘ[1] s. m. v. **poteraș**.

POTIRÁȘ[2], *potiraște*, s. n 1. Diminutiv al lui *potir*. 2. Mică plantă erbacee cu flori albastre-violete, răspîndită în regiunile muntoase (*Soldanella montana*).

PÓTIRĂ s. f. v. **poteră**.

POTÎNG, *potînguri*, s. n. Lanț, curea etc. care leagă plugul de grindei. ◇ Loc. adj. *(Tare) ca potîngul* = foarte rezistent. — Sb. **poteg**, magh. **pating**.

POTÎRNÍCHE, *potîrnichi*, s.f. Pasăre sălbatică din ordinul galinaceelor, de mărimea unui porumbel, cu penele brune pe spate și cenușii pe burtă; trăiește în stoluri mici prin holde și tufișuri *(Perdix perdix)*. ◇ Expr. *A se răspîndi (a se risipi, a se împrăștia) ca potîrnichile* = a fugi, a se împrăștia repede, în toate părțile (din fața unei primejdii). — Lat. *perturnicula (= per[dix] + *[co]turnicula).

Potîrniche

POTLÓG, *potloage*, s. n. Bucată de piele cu care se cîrpește încălțămintea. — Bg., sb. **podlog**.

POTLOGÁR, *potlogari*, s. m. 1. Pungaș, șarlatan; 2. (Înv.) Persoană care potlogește încălțămintea; cîrpaci. — Din **potlog** + suf. *-ar*.

POTLOGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *potlogărești*, adj. (Rar) De potlogar. — Din **potlogar** + suf. *-esc*.

POTLOGĂRÉȘTE adv. Ca potlogarii, în felul potlogarilor. — Din **potlogar** + suf. *-ește*.

POTLOGĂRÍ, *potlogăresc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A face potlogării; a escroca. — Din **potlogar**.

POTLOGĂRÍE, *potlogării*, s. f. Pungășie, hoție; escrocherie. — Din **potlogar** + suf. *-ie*.

POTLOGĂRÎT s. n. Acțiunea de *a potlogări*; pungășit.

POTLOGÍ, *potlogesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A petici încălțămintea. — Din **potlog**.

POTMOLÍ vb. IV. v. **împotmoli**.

POTNÓG, *potnogi*, s. m. Fiecare dintre lopățelele de la războiul de țesut pe care se apasă cu picioarele pentru a schimba ițele; tălpigă; *p. ext.* sfoara cu care se leagă aceste lopățele. — Bg. **podnoga**.

POTOLEÁLĂ, *potoleli*, s. f. Potolire. — Din **potoli** + suf. *-eală*.

POTOLÍ, *potolesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A pierde sau a face să piardă din intensitate; a (se) liniști, a (se) domoli, a (se) calma. ✦ Tranz. A pune capăt, a termina. — Bg. **potulja**, sb. **potuliti**.

POTOLÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) potoli*; liniștire, domolire, calmare.

POTOLÍT, -Ă, *potoliți, -te*, adj. 1. Liniștit, domol; așezat, blînd. 2. (Despre foc) Care arde fără vîlvătăi, mocnit; (despre lumină) palid, difuz. ✦ (Despre sunete) Slab, stins, încet. — V. *potoli*.

POTOLITÓR, -OÁRE, *potolitori, -oare*, adj. (Rar) Care potolește; liniștitor. — Din **potoli** + suf. *-(i)tor*.

POTÓP, (rar) *potopuri*, s. n. 1. (În legendele biblice) Revărsare mare de apă care a înecat întreaga lume și toate viețuitoarele de pe pămînt (în afară de cele de pe corabia lui Noe). 2. Ploaie mare, torențială; revărsare de ape. 3. Fig. Cantitate imensă; mulțime nenumărată. ✦ Prăpăd, urgie, nenorocire. — Slav (v. sl. **potopŭ**).

POTOPÉNIE, *potopenii*, s. f. (Rar) Prăpăd, urgie. — Slav (v. sl. **potopljenije**).

POTOPÍ, *potopesc*, vb. IV. Tranz. 1. A inunda, a îneca. ✦ Fig. A copleși, a invada. 2. A nimici, a distruge; a pustii. — Slav (v. sl. **potopiti**).

POTOPÍRE s. f. Acțiunea de *a potopi*; prăpăd, pustiire, distrugere.

POTOPÍT, -Ă, *potopiți, -te*, adj. 1. Înecat, inundat. 2. Nimicit, distrus; pustiit. — V. *potopi*.

POTOPITÓR, -OÁRE, *potopitori, -oare*, adj. Care năpădește din toate părțile; copleșitor. — Din **potopi** + suf. *(i)tor*.

POTÓU, *potouri*, s. n. Punctul de plecare și de sosire la alergările de cai. — Fr. **poteau**.

POTPURÍU, *potpuriuri*, s. n. Piesă muzicală alcătuită din fragmente de arii diferite. ✦ Fig. Amestecătură, vălmășag. — Fr. **potpourri**.

POTRICÁLĂ, *potricale*, s. f. Unealtă de fier cu care se fac găuri la curele, la opinci, în urechile oilor etc. ✦ Gaura făcută cu această unealtă. — Rus **protykalo**.

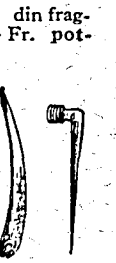
Potricale

POTRICÁLÍ, *potricălesc*, vb. IV. 1. Tranz. A face găuri (cu potricala). 2. Tranz. și refl. A (se) prăpădi, a (se) distruge. — Din **potricală**.

POTRICĂLÍT, -Ă, *potricăliți, -te*, adj. Găurit (cu potricala). — V. *potricăli*.

POTRÍVĂ s. f. Persoană sau lucru care este la fel, se potrivește, se aseamănă (cu cineva sau cu ceva); pereche, seamăn. ◇ Loc. adj. și adv. *Pe* (sau *de*) *potriva...* = de seama..., pe măsura... *Din potrivă* = din partea opusă. *Într-o potrivă* (cu cineva sau cu ceva) = la fel, egal (cu cineva sau cu ceva). — Slav (v. sl. **protivŭ**, bg. **protiva**).

POTRIVEÁLĂ, *potriveli*, s. f. 1. Potrivire, asemănare; acord. ◇ Loc. adj. *Cu potriveală* = potrivit, nimerit. 2. Coincidență. — Din **potrivi** + suf. *-eală*.

POTRIVÉLNIC, -Ă, *potrivelnici, -e*, adj. (Pop.) Care se potrivește cu cineva sau cu ceva. — Din **potrivi** + suf. *-elnic*.

POTRIVÍ, *potrivesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A avea sau a face să aibă însușiri comune cu cineva sau cu ceva, a fi sau a face să fie la fel, a (se) asemui. 2. Tranz. A așeza ceva la locul potrivit; a aranja într-un anumit fel. ✦ A împodobi, a dichisi. ✦ (Pop.) A acorda un instrument muzical. 3. Tranz. A face să meargă bine, la fel cu altceva, a adapta, a da după... *A potrivi ceasul.* ✦ A doza atît cît trebuie (pentru

a fi bun). *A potrivi o mîncare din sare.* 4. Tranz. A rosti ceva în locul, la timpul sau în situaţia adecvată; a ticlui. *Surdul n-aude dar le potriveşte.* 5. Refl. şi tranz. A fi sau a face pe măsură, a veni sau a face să vină bine. ✦ Refl. A fi în acord, a se armoniza. ◇ Expr. *A se potrivi ca nuca în perete* (sau *ca musca în lapte*) = a fi deplasat, nepotrivit. 6. Intranz. A calcula, a chibzui, a cumpăni. 7. Refl. A da cuiva ascultare, a-i face pe voie. 8. Refl. (Pop.) A se împotrivi. — Din **potrivă**.

POTRIVÍRE, *potriviri*, s. f. Acţiunea de *a (se) potrivi* şi rezultatul ei; concordanţă, armonizare, corespondenţă.

POTRIVÍT[1] s. n. Potrivire; aranjare, aşezare. — V. *potrivi*.

POTRIVÍT[2], -Ă, *potriviţi, -te*, adj. 1. Care are însuşiri comune, care se armonizează cu cineva sau cu ceva. 2. Corespunzător, adecvat. ◇ Loc. adv. *Potrivit (cu...)* = în conformitate cu...; în raport cu... ✦ Bine ales, indicat. 3. Aranjat, aşezat; întocmit, meşteşugit. ◇ *Cheie potrivită* = cheie falsă. 4. Moderat; de mijloc. *La o depărtare potrivită.* — V. *potrivi*.

POTRÍVNIC, -Ă, *potrivnici, -e*, adj. 1. Ostil, dușmănos; nefavorabil. ✦ (Substantivat) Dușman. 2. Opus, contrar. ✦ (Adverbial) Din partea opusă, din faţă. 3. (Înv., azi pop.) La fel, egal. [Var.: **protivnic, -ă** adj.] — Slav (v. sl. **protivinikŭ**).

POTRIVNICÍE, *potrivnicii*, s. f. Împrejurare potrivnică, piedică, adversitate. [Var.: **protivnicíe** s. f.] — Din **potrivnic** + suf. *-ie*.

POTROÁCĂ[1], *potroace*, s. f. (Bot.) Ţintaură. — Din **potroc**.

POTROÁCĂ[2], *potroace*, s. f. Mîncare foarte sărată. — Din **potroc**.

POTRÓC, *potroace*, s. n. Ciorbă de măruntaie de pasăre, acrită cu borş sau cu zeamă de varză; (la pl.) măruntaie de pasăre cu care se prepară această ciorbă. — Rus **potroh**.

POTROPÓP s. m. v. **protopop**.

POTROPOPEÁSĂ s. f. v. **protopopeasă**.

POTURÉI s. m. pl. Diminutiv al lui *poturi*.

POTÚRI s. m. pl. Pantaloni largi în partea de sus şi strînşi pe pulpe, împodobiţi pe margini cu găitane, purtaţi astăzi de ţăranii din unele regiuni, odinioară de arnăuţi şi de haiduci. — Tc. **potur**.

Poturi

POŢIÚNE, *poţiuni*, s. f. (Franţuzism) Nume dat medicamentelor lichide care se iau pe cale bucală. — Fr. **potion** (lat. lit. **potio, -onis**).

POVÁRĂ, *poveri*, s. f. 1. Greutate (mare); sarcină, încărcătură. 2. Trudă, chin. ✦ Obligaţie, însărcinare grea. 3. Fig. Suferinţă morală, apăsare. 4. Veche unitate de măsură pentru greutăţi, valorînd 100-125 de ocale, folosită la calcularea cantităţii mărfurilor. [Var.: **povoară** s. f.] — Slav (comp. v. sl. **podŭvora** «targă»).

POVARNAGÍU, *povarnagii*, s. m. (Reg.) Persoană care lucrează şi îngrijeşte o povarnă; proprietar al unei poverne; velnicer, rachier. — Din **povarnă** + suf. *-(a)giu*.

POVÁRNĂ, *poverne*, s. f. (Reg.) Instalaţie rudimentară pentru fabricat rachiu sau spirt; velniţă. — Slav (v. sl. **povarinja** «bucătărie»).

POVÁRNIC, *povarnici*, adj. m. (Reg., despre cai) Care se foloseşte la transportul greutăţilor. — Din **povară** + suf. *-nic*.

POVĂŢĂ, *poveţe*, s. f. Sfat, îndrumare. [Var.: (reg.) **povăţ** s. n.] — Comp. pol. **powodca** «conducător».

POVĂŢ s. n. v. **povaţă**.

POVĂŢUÍ, *povăţuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A sfătui, a da poveţe. 2. A conduce, a călăuzi, a îndruma pe cineva pe un drum; (înv.) a comanda o armată. — Din **povaţă**.

POVĂŢUIÁLĂ, *povăţuieli*, s. f. (Înv.) Sfat, îndrumare, povaţă. — Din **povăţui** + suf. *-eală*.

POVĂŢUÍRE, *povăţuiri*, s. f. Faptul de *a povăţui*; îndrumare, călăuzire; (concr.) sfat, povaţă.

POVĂŢUITÓR, *povăţuitori*, s. m. Persoană care dă poveţe; sfătuitor, sfetnic. ✦ Călăuză, îndrumător. — Din **povăţui** + suf. *-(i)tor*.

POVÉSCĂ, *poveşti*, s. f. (Înv.) Raport, întîmpinare. — Rus **povestka**.

POVESTÁR, *povestari*, s. m. (Reg.) Povestitor. — Din **poveste** + suf. *-ar*.

POVESTÁŞ, *povestaşi*, s. m. Povestitor. — Din **poveste** + suf. *-aş*.

POVÉSTE, *poveşti*, s. f. 1. Compunere literară (populară sau cultă) al cărei subiect, cu substrat folcloric, este o împletire de întîmplări supranaturale, cu eroi ireali sau fantastici; *p. ext.* naraţiune de fapte reale, posibile. ◇ Expr. *Ca în* (sau *din*) *poveste* = foarte frumos, minunat, miraculos. *Nici poveste* = nici pomeneală. *A stă* (sau *a se apuca*) *de poveşti* = a sta de vorbă îndelung. *A ajunge* (sau *a se face, a rămîne*) *de poveste* sau *a-i merge cuiva vestea şi povestea* = a deveni cunoscut printr-un fapt, o pătanie etc. *Povestea vorbei* (*a cînteculuí* etc.) = expresie des repetată, devenită proverbială. ✦ Născocire, scornitură. 2. Istoria sau povestirea faptelor, a peripeţiilor, a vieţii cuiva. 3. Întîmplare, fapt care atrage atenţia, care merită atenţie. ◇ Expr. *Ce (mai) veste-poveste?* = ce mai e nou? *Aşa ţi-e povestea?* = aşa stau lucrurile? aşa te porţi? — Slav (v. sl. **povestĭ**).

POVESTÍ, *povestesc*, vb. IV. 1. Tranz. şi intranz. A face cunoscut, a comunica prin cuvinte; a istorisi. 2. Intranz. (Reg.) A sta de vorbă, a discuta. — Din **poveste**.

POVESTÍRE, *povestiri*, s. f. Faptul de *a povesti*; istorisire. ✦ Naraţiune literară.

POVESTÍT s. n. (Rar) Povestire. — V. *povesti*.

POVESTITÓR, -OÁRE, *povestitori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care povesteşte, care ştie să povestească sau să spună poveşti. — Din **povesti** + suf. *-(i)tor*.

POVÍDLĂ s. f. (Reg.) Magiun. — Ucr. **povydlo**, pol. **powidło**.

POVÎRNÍ, *povîrnesc*, vb. IV. Refl. A se înclina, a se apleca. ✦ A se gîrbovi (de bătrîneţe). — Bg. **povărna**, sb. **povrnuti**.

POVÎRNÍŞ, *povîrnişuri*, s. n. Versant al unei înălţimi; coastă, pantă. — Din **povîrni** + suf. *-iş*.

POVÎRNÍT, -Ă, *povîrniţi, -te*, adj. (Despre terenuri) În pantă. înclinat. — V. *povîrni*.

POVOÁRĂ s. f. v. **povară**.

POVÓD s. n. (Reg., înv., în expr.) *A duce* (sau *a lua*) *un cal în povod* = a duce sau a lua un cal de căpăstru. *A da povod* = a da prilej. [Var.: **pohód** s. n.] — Rus **povod**, sb. **povod**.

POVÓDNIC, *povodnici*, s. m. (Reg., înv.) Cal dus sau purtat de căpăstru. [Var.: **povólnic** s. m.] — Sb. **povodnik**.

POVÓI s. n. v. **puhoi**.

POVÓLNIC s. m. v. **povodnic**.

PÓXIE, *poxii*, s. f. (Reg.) Necaz, ciudă. — Ngr. **ipopsia**.

POZÁ, *pozez*, vb. I. 1. Intranz. A lua o atitudine potrivită spre a servi de model unui pictor sau unui sculptor sau spre a fi fotografiat. 2. Intranz. A lua o atitudine afectată spre a produce impresie. 3. Tranz. şi refl. (Fam.) A (se) fotografia. — Fr. **poser**.

PÓZĂ, *poze*, s. f. 1. Atitudine, ţinută, poziţie. ◇ Expr. *A(-şi) lua o pozâ* = a adopta o atitudine afectată pentru a produce impresie. 2. (Fam.) Fotografie. ✦ Ilustraţie. — Fr. **pose**.

POZDÉRIE s. f. v. **puzderie**.

POZITÍV, -Ă, *pozitivi, -e*, adj. 1. Care se întemeiază pe fapte, pe realităţi, pe experienţă; *p. ext.* adevărat, real. ◇ *Ştiinţe pozitive* = ştiinţe experimentale. ✦ Care are o semnificaţie justă; valoros. *Experienţă pozitivă.* ◇ *Erou pozitiv* = personaj al unei opere literare care reprezintă forţele cele mai înaintate ale societăţii, întruchipînd curajul, cinstea, încrederea în viitor. 2. (Despre persoane) Realist, practic. 3. (Mat.) Care este mai mare decît zero. 4. (Logică, despre noţiuni, raţionamente) Care afirmă ceva. 5. (În expr.) *Probă pozitivă* (şi substantivat, n.) = copia unui negativ fotografic, care redă, ca în realitate, părţile luminoase şi cele întunecate ale obiectului fotografiat. *Electricitate pozitivă* = sarcină electrică obţinută prin frecarea unei vergele de sticlă. *Pol (electric) pozitiv* = extremitatea unui circuit electric încărcată cu electricitate pozitivă; anod. (Gram.) *Grad pozitiv* (şi substantivat, n.) = formă a adjectivului sau a adverbului, cu ajutorul căreia notăm existenţa însuşirii la un obiect oarecare privit izolat (sau la un proces exprimat printr-un verb) fără să ne referim la alte obiecte sau procese. — Fr. **positif** (lat. lit. **positivus**).

POZITIVÍSM s. n. Curent filozofic care opune gîndirii teoretice datele experienţei, înţelese ca o totalitate a senzaţiilor şi a reprezentărilor subiective, reducînd rolul ştiinţei la simpla descriere a fenomenelor şi a faptelor, fără a căuta să le explice. — Fr. **positivisme**.

POZITIVÍST, -Ă, *pozitivişti, -ste*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine pozitivismului, care se referă la pozitivism. 2. S. m. şi f. Adept al pozitivismului. — Fr. **positiviste**.

POZITRÓN, *pozitroni*, s. m. Particulă elementară nestabilă, care are aceeaşi masă ca electronul şi a cărei sarcină electrică este pozitivă şi egală în valoare absolută cu sarcina electronului. — Fr. **positron**.

POZÍŢIE, *poziţii*, s. f. 1. Locul sau felul cum este aşezat sau situat ceva (în raport cu natura înconjurătoare); *p. ext.* peisaj din natură. ✦ Locul pe care îl ocupă o notă sau o cheie pe portativ; locul unde se ating cu degetele coardele unui instrument muzical. ✦ Fiecare dintre operaţiile înscrise într-un cont contabil şi locul pe care îl ocupă ele. ✦ (Lingv.) Locul pe care îl ocupă un sunet într-un cuvînt. 2. Teren sau loc în care sînt aşezate trupele pe front sau vasele de război pe mare. ◇ Expr. *A lua poziţie* = a lua o atitudine fermă. *A sta* (sau *a rămîne, a se menţine*) *pe poziţie* = a-şi menţine părerile. *A se găsi pe poziţii opuse* = a fi de păreri contrare. 3. Atitudine, ţinută; felul de a sta al cuiva. ✦ Atitudine de nemişcare a corpului (reglementară în armată, în sporturi etc.). 4. (Fam., despre femei, în expr.) *A fi în poziţie* = a fi gravidă. 5. Condiţie, situaţie în care se găseşte cineva sau ceva. 6. Situaţie (înaltă) pe care o are cineva în viaţa socială; rang. [Var.: (înv.) **poziţiúne** s. f.] — Fr. **position** (lat. lit. **positio, -onis**).

POZIŢIÚNE s. f. v. **poziţie**.

POZNÁŞ, -Ă, *poznaşi, -e*, adj. 1. (Despre oameni, adesea substantivat) Care face pozne; care spune glume; (despre manifestări ale oamenilor) care provoacă hazul; glumeţ. 2. Curios, ciudat. ✦ Care produce neplăceri; bucluca. — Din **poznă** + suf. *-aş*.

PÓZNĂ, *pozne*, s. f. 1. Faptă sau vorbă care provoacă haz, veselie; ghiduşie. ✦ Ciudăţenie, curiozitate. 2. Întîmplare regretabilă, faptă necugetată săvîrşită de cineva care nu-i prevede consecinţele. ✦ Împrejurare care poate aduce cuiva neplăceri.

POZUNÁR s. n. v. **buzunar**.

PRÁCTIC, -Ă, *practici, -e*, adj. 1. Care corespunde necesităţilor vieţii nevoilor reale ale existenţei; care se referă la practică, privitor la practică. ✦ Care corespunde necesităţilor de fiecare zi; care este uşor de întrebuinţat, comod sau economicos. 2. (Despre oameni) Care

ştie să se orienteze în viaţa de toate zilele, care ştie să aplice cunoştinţele la viaţa de toate zilele; *p. ext.* îndemînatic, destoinic. — Fr. **pratique** (lat. lit. **practicus**).

PRACTICĂ, *práctic*, vb. I. Tranz. A exercita o meserie, o profesiune; a se ocupa cu... — Din **practică** (după fr. *pratiquer*).

PRACTICÁBIL, -Ă, *practicabili, -e*, adj. 1. Care poate fi pus în practică; de care te poţi folosi în mod practic. 2. Pe unde se poate umbla sau trece cu uşurinţă; accesibil. ✦ (Substantivat, n.) Element de decor constînd dintr-un podium mobil, folosit pentru a realiza pe scenă o diferenţă de nivel (un dîmb, un balcon etc.) pe care se poate circula. — După fr. **praticable**.

PRACTICÁNT, -Ă, *practicanţi, -te*, s. m. şi f. Persoană care îndeplineşte un stagiu de practică, lucrînd ca începător într-un birou, într-o întreprindere etc. — Germ. **Praktikant**.

PRÁCTICĂ, *practici*, s. f. 1. Acţiunea de a practica; practicare; *p. ext.* deprindere, obicei. ✧ Expr. *A pune în practică* = a aplica. 2. Activitate generală a oamenilor îndreptată spre crearea condiţiilor necesare existenţei societăţii; metodă, procedeu aplicat şi verificat efectiv. 3. Exercitare a unei profesiuni, profesare a unei ştiinţe, a unei arte etc. ✧ *(Drept de) liberă practică* = drept acordat de minister unui medic ca să poată practica în mod legal medicina. 4. Aplicare şi verificare pe teren a cunoştinţelor teoretice dobîndite într-un domeniu oarecare; stagiul pe care-l face într-o fabrică, într-o întreprindere, într-un spital etc. un student sau un elev al unei şcoli tehnice. — Fr. **pratique** (germ. **Praktik**).

PRACTICÉŞTE adv. (Înv.) În mod practic. — Din **practic** + suf. *-eşte*.

PRACTICIÁN, -Ă, *practicieni, -e*, s. m. şi f. Profesionist (medic) cu practică sau experienţă îndelungată. ✦ Persoană care cunoaşte mai ales latura practică a meseriei sau a specialităţii sale. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. **praticien** (după *pratiqué*).

PRACTICÍSM s. n. Înclinare spre activitatea practică, cu neglijarea teoriei şi a principiilor. — Din **practică** + suf. *-ism*.

PRACTISÍ, *practisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A practica. — Comp. ngr. **pratto** (viit. **praxo**).

PRÁDĂ, *prăzi*, s. f. 1. Acţiunea de a prăda; jefuire, jaf. 2. Totalitatea bunurilor materiale şi (în vechime) a persoanelor luate cu sila sau prin jaf (în timp de război). ✧ Expr. (Înv.) *A face pradă* = a prăda. 3. Persoană prinsă, răpită, ajunsă în puterea cuiva. ✧ Expr. *Pradă* (sau *prada*) *cuiva* = la discreţia, în stăpînirea unei persoane sau, *fig.*, a unui sentiment, a unei idei, a unei porniri. 4. Vietate servind ca hrană animalelor sălbatice carnivore. ✧ *Pasăre de pradă* = pasăre răpitoare. 5. (Reg.) Risipă. — Lat. **praeda**.

PRAF, (3) *prafuri*, s. n. 1. Materie formată din particule solide foarte mici, provenite din fărîmiţarea naturală a unor corpuri solide, din unele procese biologice ale vieţuitoarelor sau din uzura unor obiecte şi care poate fi purtată prin aer sau se depune pe suprafaţa lucrurilor; pulbere, colb. ✧ Expr. *A face* (pe cineva sau ceva) *praf* = a sfărîma în bucăţi; a ucide; (cu privire la bunuri materiale) a irosi, a cheltui; *fig.* (fam.) a învinge pe cineva într-o discuţie, a-i anula argumentele. *A (se) face praf şi pulbere* sau (mai rar) *a (se) preface în praf* = a (se) distruge, a (se) sfărîma; (cu privire la fiinţe) a fi ucis, nimicit. *A se alege praful (a nu se alege nici praful* sau *a nu rămîne nici praf)* = a fi zdrobit, sfărîmat; a fi nimicit, ucis. *A arunca praf în ochii cuiva* = a înşela pe cineva, dîndu-i iluzia că lucrurile sînt altfel decît în realitate. 2. Material solid sub formă de particule foarte mici, utilizat în diferite scopuri. ✧ *Praf de puşcă* = pulbere formată dintr-un amestec de azotat de potasiu, sulf şi cărbune de lemn, folosită ca explozibil. *Praf de spumă* = preparat care produce în contact cu apa o spumă şi care se foloseşte pentru stingerea incendiilor. *Praf de copt* = praf care se întrebuinţează în patiserie pentru a face să crească aluaturile, prin bioxidul de carbon pe care îl degajează. *Lapte praf* = lapte sub formă de pulbere, obţinut prin eliminarea apei din componenţa lui. *Praf de bronz* = pulbere metalică (de diferite culori) care se amestecă cu ulei sau cu lac şi formează vopsele care imită metalul. 3. Substanţă toxică sau medicamentoasă în formă de pulbere; (pop.) doză de medicament în formă de pulbere. ✧ *Praf alb* = cocaină. [Var.: **prav** s. n.] — Slav (v. sl. **prachŭ**).

PRAFTORÍ, *praftoresc*, vb. IV. Tranz. A stropi sau a lovi cu praftoriţa. [Var.: **prăftuí** vb. IV] — Din **praftură**.

PRÁFTORIŢĂ, *praftoriţe*, s. f. Unealtă compusă dintr-un mănunchi de păr, de fişii de tei, de zdrenţe sau de paie, fixate pe un mîner lung, folosită pentru a scoate spuza din cuptorul de pîine sau, în fierărie, pentru a stropi fierul prea încins. ✧ Expr. (Fam.) *A(-i) da cu praftoriţa* = a vorbi mult, a trăncăni. — Din **praftură** + suf. *-iţă*.

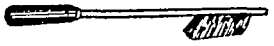

Praftoriţă

PRÁFTURĂ, *prafturi*, s. f. Praftoriţă. ✧ Expr. *A face* (pe cineva) *praftură* sau *a-i face* (cuiva) *o praftură* = a certa, a ocărî (pe cineva). [Var.: **pleáftură** s. f.]

PRAG, *praguri*, s. n. 1. Partea de jos, orizontală, a unui toc de uşă sau a unei porţi, puţin mai ridicată de la pămînt, peste care se trece la intrare şi la ieşire. ✦ Partea de sus, orizontală, a tocului uşii, care leagă cele două părţi laterale. ✧ Expr. *A se lovi* (sau *a se izbi*) *cu capul de pragul de sus* = a trage învăţătură dintr-o păţanie, a cîştiga experienţă. 2. Uşă, poartă, *p. ext.* casă, locuinţă. ✧ Expr. *Din prag în prag* = din casă în casă. *A călca* (sau *a trece*) *pragul casei* (sau *pragul cuiva*) = a) a vizita pe cineva; b) a ieşi din casă. *A se pune prag* = a se aşeza în calea cuiva; a se împotrivi, a se opune. *A pune piciorul în prag* = a se opune cu dîrzenie la ceva, a soma pe cineva să facă ceva. *A bate pragurile* = a umbla pe la multe case, a colinda. ✦ Porţiunea de teren din faţa uşii. ✦ (Rar) Temelie. 3. Fig. Loc de intrare sau de ieşire; început sau sfîrşit. *Pragul iernii*. 4. Ridicătură a fundului albiei unei ape curgătoare sau banc de depuneri format de materialele transportate de apă. ✧ *Prag de fund* = baraj mic făcut în albia unui rîu sau a unui torent, pentru a împiedica săparea albiei de către ape; obstacol la gura unei ape pentru a opri intrarea aluviunilor. ✦ Treaptă de stîncă greu de trecut. ✦ Stînca de pe care cade o cascadă. 5. Proeminenţă în formă de treaptă pe suprafaţa unei piese de lemn, care intră într-o scobitură făcută în altă piesă îmbinată cu aceasta pentru a împiedica deplasarea celor două piese una faţă de alta. ✦ Discontinuitate care apare în relief pe suprafaţa plană sau cilindrică a unui organ de maşină sau a unui ghidaj de alunecare, datorită uyurii prin frecare. 6. (Fiz.) Valoarea maximă sau minimă a unei mărimi de stare, deasupra sau dedesubtul căreia nu se mai poate petrece un anumit fenomen; limită. ✦ (Med.) *Prag de excitabilitate* = intensitatea minimă a unui excitant, capabilă să provoace o stare de excitaţie într-o celulă sau într-un complex de celule nervoase. 7. Bucăţică de lemn de abanos sau de os de elefant care se fixează perpendicular pe capătul superior al corpului instrumentelor muzicale şi pe care se sprijină coardele. — Slav (v. sl. **pragŭ**).

PRAGMÁTIC, -Ă, *pragmatici, -e*, adj. 1. Referitor la pragmatism; bazat pe pragmatism. 2. (Înv.; în expr.) *Istorie pragmatică* = prezentare istorică care se ocupă numai de succesiunea evenimentelor politice şi militare, fără a ţine seama de complexul economic şi cultural al dezvoltării societăţii. *Sancţiune pragmatică* = (în ţările din apusul Europei) decret de stat privitor la o importantă problemă laică sau bisericească. — Fr. **pragmatique** (< gr.).

PRAGMATÍSM s. n. Curent filozofic idealist care, negînd adevărul obiectiv, proclamă drept unic criteriu al adevărului numai ceea ce este util şi avantajos din punct de vedere practic. — Fr. **pragmatisme**.

PRAGMATÍST, *pragmatişti*, s. m. Adept al pragmatismului. — Fr. **pragmatiste**.

PRALÍNĂ, *praline*, s. f. Bomboană cu învelişul de ciocolată sau de zahăr şi cu miezul de migdală. — Fr. **praline**.

PRAMÁTIE, *pramatii*, s. f. Om cu purtări rele, cu năravuri urîte; stricat, destrăbălat, hoţ. — Ngr. **pra(g)matia**.

PRÁPOR s. m. v. **prapur**.

PRAPÓRGIC, *praporgici*, s. m. (Rusism înv.) Sublocotenent. — Rus **praporščik**.

Prapur (2)

PRÁPUR, *prapuri*, s. m. 1. (Înv.) Steag ostăşesc, flamură. ✦ Pînza steagului. 2. Steag bisericesc purtat la procesiuni sau la alte servicii religioase. 3. (Pop.) Membrană care învelește diferite organe interne ale corpului, în special stomacul şi intestinele. [Pl. şi: (n.) *prapure*. — Var.: **prápor** s. m.] — Slav (v. sl. **praporŭ**).

PRASTÓL s. n. v. **pristol**.

PRĂŞĂ s. f. (Pop.) Praşilă, prăşit. — Postverbal al lui **prăşi**.

PRAŞCĂU, *praşcăi*, s. m. (Pop.; depr.) Flăcăiandru, adolescent. ✦ Om de nimic, ticălos.

PRĂŞILĂ, *praşile*, s. f. Prăşit. [Var.: **prăşílă** s. f.]

PRĂŞTIE, *praştii*, s. f. 1. Armă veche de luptă, constînd dintr-o bucată de piele legată de două sfori, cu care se aruncau pietre asupra duşmanului; (azi) jucărie făcută dintr-o crăcană mică, de capetele căreia se leagă cîte o fişie de elastic şi cu care se aruncă o piatră la distanţă. ✧ Loc. adv. *Ca din praştie* = repede, cu viteză. ✧ Expr. *A da cu praştia în* (sau *prin*) *ceva* = a face pagubă în ceva. 2. Aruncătură cu praştia (1); distanţa pe care o poate străbate o piatră azvîrlită astfel. ✧ Expr. *Ca de o praştie* sau *cît dai* (sau *ajungi*) *cu praştia* = ca la o bătaie de praştie; la mică distanţă, aproape. 3. Curmei care se leagă de leucă ori de capătul osiei şi de care se prinde un cal lăturaş. ✧ Expr. *A-şi lua hamul şi praştia* = a-şi căuta de lucru; a-şi găsi un rost; a se apuca cu hotărîre de treabă. ✦ Frînghie sau căpăstru de care se ţine un cal pentru a-l dresa. ✧ Expr. *A da un cal la praştie* = a dresa un cal, ţinîndu-l de frînghie şi făcîndu-l să alerge în cerc. — Slav (v. sl. **prašta**).

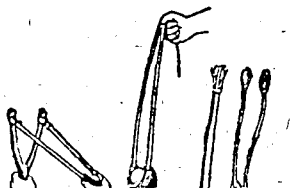

Praştii

PRAT, *praturi*, s. n. (Reg.) Cîmpie pe care se lasă iarba să crească pentru cosit; fîneaţă. — Lat. lit. **pratum**.

PRAV s. n. v. **praf**.

PRÁVĂŢ, *praveţe*, s. n. (Înv. şi reg.) 1. Ţel, ţintă, scop. 2. Călăuză, ghid; îndrumător, îndreptar. [Var.: **práviţă** s. f.] — Bg. **pravec**, sb. **pravac**.

PRÁVILĂ, *pravile*, s. f. (Înv. şi arh.) 1. Lege, dispoziţie, hotărîre. ✧ Expr. *A pune* (sau *a rîndui*) *pravilă* = a da o dispoziţie, a stabili o regulă. ✧ Loc. adv. *După pravilă* = conform legii, legal. ✦ Lege naturală, lege a firii. 2. Cod de legi civile sau bisericeşti; (concr.) carte care conţine astfel de legi. [Pl. şi: *pravili*] — Slav (v. sl. **pravilo**).

PRAVILICÉȘTE adv. (Înv.) Conform pravilelor; legal, legitim. — Din **pravilă** + suf. *-ic-ește*.

PRAVÍLNIC, -Ă, *pravilnici, -e,* adj. (Înv.) Care este în conformitate cu pravila; legal. — Bg. **pravilen.**

PRAVILNICÉSC, -EÁSCĂ, *pravilnicești,* adj. (Înv.) Pravilnic. — Din **pravilnic** + suf. *-esc.*

PRÁVIȚĂ s. f. v. **pravăț.**

PRAVOSLÁVNIC, -Ă, *pravoslavnici, -e,* adj. (Înv.) Care aparține religiei ortodoxe, privitor la această confesiune; ortodox. ◇ *Biserică pravoslavnică* = biserica creștină răsăriteană, biserica ortodoxă. ✦ Fig. (Substantivat) Credincios, smerit; bigot. — Slav (v. sl. **pravoslavinŭ**).

PRAVOSLAVNICÍE s. f. (Înv.) Religia creștină ortodoxă; ortodoxism. — Din **pravoslavnic** + suf. *-ie.*

PRÁXĂ, *praxe,* s. f. (Reg.) Practică. — Ngr. **praxis.**

PRÁXIS s. n. (Înv.) 1. Pricepere dobîndită printr-o practică îndelungată; experiență, rutină. 2. Act, document. — Ngr. **praxis.**

PRÁXIU, *praxiuri,* s. n. Carte bisericească cuprinzînd faptele apostolilor; apostol (II). — Ngr. **praxeon** (gen. pl. al lui *praxis*).

PRAZ, *praji,* s. m. Plantă erbacee comestibilă din familia liliaceelor, înrudită cu ceapa, cu tulpina cilindrică, înaltă, cu frunzele lungi *(Allium porrum).* ◇ Expr. (Fam.) *A mînca praz* = a spune neadevăruri. *Adio și-un praz verde,* se spune pentru a da cuiva să înțeleagă că prezența lui nu mai este dorită. — Bg. **praz.**

Praz

PRĂZNIC, *praznice,* s. n. 1. Masă mare dată în amintirea unui mort sau la hramul unei biserici. ✦ Petrecere mare, chef, zaiafet. 2. Sărbătoare bisericească; *p. ext.* zi de odihnă. — Slav (v. sl. **prazdinikŭ**).

PRĂBUȘEÁLĂ, *prăbușeli,* s. f. Prăbușire, cădere, surpare. — Din **prăbuși** + suf. *-eală.*

PRĂBUȘÍ, *prăbusesc,* vb. IV. Refl. și tranz. A cădea sau a face să cadă brusc și cu zgomot de la înălțime (mare); a (se) nărui, a (se) surpa, a (se) dărîma. ✦ Refl. (Despre ape) A curge pe un loc abrupt. — Sb. **probușiti.**

PRĂBUȘÍRE, *prăbușiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) prăbuși* și rezultatul ei; cădere de la înălțime; năruire, surpare. ✦ Fig. Durere mare, deznădejde.

PRĂBUȘÍT, -Ă, *prăbușiți, -te,* adj. Căzut (la pămînt), năruit, surpat, dărîmat. ✦ Fig. Descurajat, deznădăjduit. — V. *prăbuși.*

PRĂBUȘITÚRĂ, *prăbușituri,* s. f. Locul unde s-a prăbușit un teren, o construcție. ✦ Dărîmătură. — Din **prăbuși** + suf. *-(i)tură.*

PRĂCI adv. (Reg.) Cu desăvîrșire, de-a binelea, cu totul. — Ucr. **prec.**

PRĂDÁ, *prad,* vb. I. Tranz. 1. A jefui o țară, un ținut (în cursul unei incursiuni, al unui război). 2. A despuia de averi, a fura. 3. A ruina (prin biruri, amenzi, exploatare). 4. (Reg.) A risipi, a cheltui. — Lat. **praedare.**

PRĂDÁLNIC, -Ă, *prădalnici, -e,* adj. 1. Care are caracter de jaf; care stoarce, oprimă, pentru a se îmbogăți. 2. (Despre animale) Care trăiește din pradă, răpitor. — Din **pradă** + suf. *-alnic.*

PRĂDÁRE, *prădări,* s. f. Acțiunea de *a prăda* și rezultatul ei; devastare, jaf.

PRĂDÁT[1] s. n. Prădare. jaf; hoție. — V. *prăda.*

PRĂDÁT[2]**, -Ă,** *prădați, -te,* adj. 1. Jefuit, devastat; *p. ext.* furat. 2. (Reg.) Cheltuit inutil, risipit. — V. *prăda.*

PRĂDĂCIÚNE, *prădăciuni,* s. f. Jefuire, prădare, furt. ✦ Stoarcere de bani prin exploatare sau înșelăciune. — Lat. **praedatio, -onis.**

PRĂDĂȘÚG, *prădășuguri,* s. n. (Reg.) Pradă, jaf; *p. ext.* hoție. — Din **pradă** + suf. *-(ă)șug.*

PRĂDĂTÓR, -OÁRE, *prădători, -oare,* s. m. și f. (Rar) 1. Persoană care pradă, care jefuiește. 2. (Reg.) Risipitor, cheltuitor. — Din **prăda** + suf. *-(ă)tor.*

PRĂFĂRÍE, (2) *prăfării,* s. f. 1. Cantitate mare de praf. 2. (Înv.) Locul unde se fabrica sau se depozita praful de pușcă; pulberărie. — Din **praf** + suf. *-ărie.*

PRĂFÓS, -OÁSĂ, *prăfoși, -oase,* adj. Plin de praf, prăfuit. ✦ Ca praful; pulverulent. — Din **praf** + suf. *-os.*

PRĂFTUÍ vb. IV. v. **praftori.**

PRĂFUÍ, *prăfuiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) acoperi cu un strat de praf. ✦ Tranz. A transforma un material în praf; a pulveriza. — Din **praf.**

PRĂFUÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) prăfui.*

PRĂFUÍT, -Ă, *prăfuiți, -te,* adj. Plin de praf, acoperit de praf. ✦ Care a fost transformat în praf; pulverizat. — V. *prăfui.*

PRĂFULÉȚ, *prăfulețe,* s. n. Diminutiv al lui *praf.*

PRĂFURÍU, -ÍE, *prăfurii,* adj. (Rar) De culoarea prafului, cenușiu. — Din **praf** + suf. *-ur-iu.*

PRĂFURÓS, -OÁSĂ, *prăfuroși, -oase,* adj. Prăfuit; prăfos. — Din **praf** + suf. *-ur-os.*

PRĂGÁR, *prăgare,* s. n. (Reg.) Fiecare dintre grinzile care se așază de-a curmezișul pe temelia casei și prin care se despart încăperile. — Din **prag** + suf. *-ar.*

PRĂGUȘÓR, *prăgușoare,* s. n. Mic suport pe care se așază tacîmurile la masă. — Din **prag** + suf. *-uș-or.*

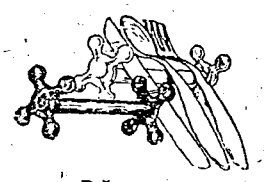

Prăgușoare

PRĂJEÁLĂ, *prăjeli,* s. f. 1. Prăjire. 2. Făină prăjită în grăsime, folosită la pregătirea unor mîncăruri; rîntaș. — Din **prăji** + suf. *-eală.*

PRĂJÍ, *prăjesc,* vb. IV. 1. Tranz. A expune un aliment la căldura focului (în special în grăsime încinsă) pentru a-l face bun de mîncat. ✦ Fig. A chinui, a tortura. 2. Refl. (Despre oameni) A se expune la căldura soarelui sau a focului (pentru a se încălzi). ◇ Expr. (Tranz.) *A-și prăji burta la soare* = a nu face nimic, a lenevi. 3. Tranz. A încălzi minereurile în cuptoare speciale, la o temperatură inferioară temperaturii de topire, pentru a le modifica compoziția chimică și a le face mai ușor de tratat prin operații metalurgice ulterioare. — Slav (v. sl. **prăžitĭ**).

PRĂJÍNĂ, *prăjini,* s. f. 1. Lemn lung și subțire, folosit pentru a fixa, a susține sau a sprijini ceva. ◇ Expr. *A nu-i ajunge cuiva (nici) cu prăjina la nas,* se spune despre oamenii mîndri și înfumurați. *A paște* (pe cineva) *cu prăjina* = a urmări (pe cineva) pentru a-i face rău. *A lua* (pe cineva) *cu prăjina* = a alunga (pe cineva). ✦ (Mine) Tijă metalică lungă, plină sau tubulară, folosită ca portunealtă, ca organ de acționare a unei pompe de adîncime etc. ◇ *Prăjină de pompare* = prăjină de oțel plină, folosită pentru acționarea pompelor de adîncime, la extragerea țițeiului din zăcămînt. *Prăjină de sapă* (sau *de foraj)* = tijă plină sau tubulară, filetată la extremități, din care se formează garnitura de prăjini care transmite sapei mișcările necesare la forarea găurilor de sondă. ✦ (Sport) Băț (de bambus), lung de cîțiva metri, cu care se execută sărituri în înălțime. 2. (Înv. și reg.) Veche unitate de măsură pentru lungimi, echivalentă cu 3 stînjeni; veche unitate de măsură a ariei. ✦ (Concr.) Instrumentul cu care se făcea altădată măsurătoarea.

PRĂJÍRE, *prăjiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) prăji.*

PRĂJÍT, -Ă, *prăjiți, -te,* adj. 1. (Despre alimente) Care a fost expus căldurii focului (în grăsime încinsă) pentru a deveni comestibil. ◇ (Glumeț) *Rădăcări prăjite* = nici un fel de hrană, nimic. 2. (Rar, despre vegetație) Uscat, îngălbenit, pîrjolit. — V. *prăji.*

PRĂJITOÁRE, *prăjitori,* s. f. 1. Încăpere într-o fabrică unde se execută operațiile de calcinare a minereurilor. 2. Aparat simplu, folosit în gospodării pentru a prăji cafea. — Din **prăji** + suf. *-(i)toare.*

PRĂJITÓR, -OÁRE, *prăjitori, -oare,* s. m. și f. Muncitor calificat care lucrează în fabrici la cuptoarele unde se prăjesc minereurile. — Din **prăji** + suf. *-(i)tor.*

PRĂJITÚRĂ, *prăjituri,* s. f. Preparat dulce din aluat (cu adaos de nuci, cremă etc.), copt sau prăjit. — Din **prăji** + suf. *-(i)tură.*

PRĂPĂSTIE, *prăpăstii,* s. f. Loc gol, râpă mare și adîncă între munți, mărginită de pereți abrupți. ◇ Expr. *A fi pe* (sau *la) marginea prăpastiei* = a se afla într-un moment critic, gata de a cădea într-o nenorocire. *A spune* (sau *a vorbi) prăpăstii* = a) a spune lucruri care înspăimîntă; b) a spune lucruri lipsite de rațiune, bazaconii. ✦ Noian de ape, adîncul apelor. [Pl. și: *prăpastii*] — Slav (v. sl. **propastĭ**).

PRĂPĂD, *prăpăduri,* s. n. Dezlănțuire de forțe, provocată de om sau de elementele naturii, pricinuind mari distrugeri de bunuri sau de vieți omenești; urgie, ruină, dezastru; *p. ext.* cantitate, număr mare; mulțime, belșug. ◇ Expr. *Prăpădul pămîntului* = ceva imens, coplesitor, extrem de mult. *A veni prăpăd* = a veni în număr mare, cu furie. — Postverbal al lui **prăpădi.**

PRĂPĂDÉNIE s. f. Stricăciune, pagubă, distrugere. ◇ Expr. *Prăpădenia pămîntului* = ceva nemaipomenit, grozav; foarte mult. ✦ Situație, împrejurare care poate pricinui stricăciuni, pagube, distrugeri. ✦ (Concr.) Cauză care distruge, nimicește. — Din **prăpădi** + suf. *-enie.*

PRĂPĂDÍ, *prăpădesc,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) distruge, a (se) nimici. 2. Tranz. (Reg.) A pierde (1); a risipi, a irosi. ◇ Expr. *A prăpădi pe cineva* (sau *a se prăpădi) din ochi* = a iubi pe cineva (sau a se iubi unul pe altul) nespus de mult. 3. Tranz. A ucide, a omorî. ✦ Refl. A-și pierde viața, a muri. ◇ Expr. *A se prăpădi de rîs (de plîns, de rușine* etc.) = a rîde, a plînge etc. foarte tare. *A se prăpădi după cineva* (sau *ceva)* = a iubi, a-i plăcea cineva (sau ceva) foarte mult. *A se prăpădi de dorul...* = a dori foarte mult. 4. Refl. (Rar) A dispărea. — Bg. **propadam.**

PRĂPĂDÍRE, *prăpădiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) prăpădi* și rezultatul ei; nimicire, distrugere.

PRĂPĂDÍT, -Ă, *prăpădiți, -te,* adj. Care se află în stare proastă, stricat, deteriorat; (despre oameni; adesea substantivat) cu forțele fizice sau morale epuizate; nimicit, distrus. — V. *prăpădi.*

PRĂPĂDITÓR, -OÁRE, *prăpăditori, -oare,* adj. (Rar) Care prăpădește; nimicitor, distrugător. — Din **prăpădi** + suf. *-(i)tor.*

PRĂPĂSTÉNIE, *prăpăstenii,* s. f. (Pop.) 1. Prăpăd. 2. Ființă uriașă, înspăimîntătoare. — Din **prăpastie** + suf. *-enie.*

PRĂPĂSTIÓS, -OÁSĂ, *prăpăstioși, -oase,* adj. 1. Cu prăpăstii, cu pante abrupte; ripos. ✦ Fig. Adînc, de netrecut, de neînvins. 2. Fig. Năprasnic, vijelios. ✦ Înspăimîntător, groaznic. 3. De necrezut, de neînchipuit. 4. Care vede lucrurile numai în rău; pesimist. — Din **prăpastie** + suf. *-os.*

PRĂPĂSTUÍ, *prăpăstuiesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) rostogoli la vale, a (se) prăvăli de la înălțime. ✦ Refl. (Înv.) A se pierde, a se prăpădi, a muri. 2. Refl. A se năpusti, a năvăli, a da buzna. — Din **prăpastie**.

PRĂPĂSTUÍRE, *prăpăstuiri*, s. f. Faptul de *a (se) prăpăstui*; prăvălire, rostogolire, distrugere, moarte.

PRĂSĂDÍ, *prăsădesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A sădi, a răsădi. ✦ Refl. Fig. A se propaga, a se transmite. — Slav (v. sl. **prěsaditi**).

PRĂSEA s. f. v. **plăsea**.

PRĂSÍ, *prăsesc*, vb. IV. 1. Refl. A face pui, a se reproduce, a se înmulți. ✦ Tranz. A crește animale, a le înmulți. ✦ Tranz. Fig. A aduna, a economisi bani. 2. Tranz. A semăna, a planta, a răspîndi cultura unei **plante**; a îngriji plantele ca să crească. — Bg. **prasja se**, sb. prasiti se.

PRĂSÍLĂ, *prăsile*, s. f. 1. Reproducere de animale (de rasă). 2. Animale tinere, pui; *p. ext.* animale de soi bun. — Din **prăsi** + suf. *-ilă*.

PRĂSÍRE, *prăsiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) prăsi*; reproducere, înmulțire

PRĂSÍT[1] s. n. Prăsire. — V. *prăsi*.

PRĂSÍT[2], *-Ă*, *prăsiți*, *-te*, adj. (Rar) Reprodus, înmulțit. — V. *prăsi*.

PRĂSITÓR, -OÁRE, *prăsitori*, *-oare*, adj. Care se prăsește, care face pui; prolific. — Din **prăsi** + suf. *-(i)tor*.

PRĂSTĂVÁLĂ s. f. (Reg., în expr.) *De-a prăstăvala* = rostogolindu-se peste cap; de-a berbeleacul. — Postverbal al lui **prăstăvăli**.

PRĂSTĂVĂLÍ, *prăstăvălesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se prăvăli, a se rostogoli. — Comp. sb. **strovaliti**.

PRĂȘCĂU s. n. (În expr.) *Prăscău de zăpadă* = vifor cu zăpadă care se topește repede.

PRĂȘÍ, *prășesc*, vb. IV. Tranz. 1. A săpa locurile cultivate cu porumb, cu cartofi, cu viță-de-vie etc., distrugînd buruienile și afînînd pămîntul. 2. (Reg.) A curăța aria de buruieni înainte de a aduce snopii pentru treierat. — Bg. **praša**, sb. **prašiti**.

PRĂȘÍLĂ s. f. v. **prașilă**.

PRĂȘÍRE, *prășiri*, s. f. Prășit. — V. *prăși*.

PRĂȘÍT, (rar) *prășituri*, s. n. Acțiunea de *a prăși* și rezultatul ei; prașilă, săpat.

PRĂȘITOÁRE, *prășitori*, s. f. Mașină agricolă folosită la prășit. — Din **prăși** + suf. *-(i)toare*.

PRĂȘITÓR, -OÁRE, *prășitori*, *-oare*, adj., s. m. și f. I. Adj. 1. Cu care se prășește. 2. (Despre plante) Care se prășește. II. S. m. și f. Persoană care prășește; muncitor angajat la prășit. — Din **prăși** + suf. *-(i)tor*.

PRĂȘITÚRĂ, *prășituri*, s. f. 1. Faptul de *a prăși*; prașilă, prășit. 2. Ogor prășit. 3. Buruienile și gunoiul adunate de pe arie.

PRĂȘTIÁR, *prăștiari*, s. m. (Reg.) Prăștiaș. — Din **praștie** + suf. *-ar*.

PRĂȘTIÁȘ, *prăștiași*, s. m. 1. Persoană care aruncă cu praștia. 2. (Reg.) Cal înhămat alături de cel pe care se încalecă. — Din **praștie** + suf. *-aș*.

PRĂȘTINÁȘ, *prăștinași*, s. m. Prăștină[2]. — Din **prăștină**[1] + suf. *-aș*.

PRĂȘTÍNĂ[1], *prăștini*, s. f. (Reg.) Rachiu de tescovină sau de drojdie. ✦ Cantitate determinată din astfel de rachiu. — Bg. **praština**.

PRĂȘTÍNĂ[2], *prăștini*, s. f. Prăjină care se înfige în vîrful clăii de fîn. ✦ Prăjină care se înfige în stuful sau în paiele de pe acoperișul caselor, pentru ca să nu le risipească vîntul.

PRĂVÁL, *prăvaluri*, s. n. (Rar) 1. Cădere de apă, cascadă mică; urlătoare. 2. Rostogolire. — Postverbal al lui **prăvăli**.

PRĂVÁLNIC, -Ă, *prăvalnici*, *-e*, adj. Înclinat, pieziș, abrupt. — Din **prăval** + suf. *-nic*.

PRĂVĂLÁT, -Ă, *prăvălați*, *-te*, adj. 1. Răsturnat, prăvălit. 2. (Despre un munte) Povîrnit, înclinat, abrupt. — Din **prăvăla** (= *prăvăli*).

PRĂVĂLÁTIC, -Ă, *prăvălatici*, *-e*, adj. Povîrnit, abrupt, pieziș. — Din **prăvăli** + suf. *-atic*.

PRĂVĂLÍ, *prăvălesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) duce de-a rostogolul; a (se) rostogoli pe un povîrniș, a (se) precipita. ✦ Refl. A fugi în goana mare, a se năpusti la vale; a se repezi spre ceva. ✦ Refl. (Despre ape) A curge cu repeziciune, căzînd de la înălțime. ✦ Refl. Fig. A se întinde, a se revărsa. 2. Refl. (Despre vînt, ploaie) A se dezlănțui cu putere. 3. Refl. A cădea, răsturnîndu-se. ✦ Tranz. A răsturna, a da peste cap. 4. Tranz. și refl. A (se) culca, a (se) trînti la pămînt. 5. Tranz. (Înv.) A înfrînge, a răpune. — Bg. **provalja**, sb. **provaliti**.

PRĂVĂLIÁȘ, *prăvăliași*, s. m. (Rar Negustor care are o prăvălie; angajat care lucrează într-o prăvălie. — Din **prăvălie** + suf. *-aș*.

PRĂVĂLÍE, *prăvălii*, s. f. Local în care se vînd diferite mărfuri; magazin. ✧ (Ieșit din uz) *Băiat de prăvălie* = tînăr care învață meseria de negustor servind într-o prăvălie.

PRĂVĂLIOÁRĂ, *prăvălioare*, s. f. Diminutiv al lui *prăvălie*.

PRĂVĂLÍRE, *prăvăliri*, s. f. Acțiunea de *a (se) prăvăli*; rostogolire, precipitare pe un povîrniș; *fig.* decădere; năruire, prăbușire, surpare.

PRĂVĂLÍȘ, *prăvăliuri*, s. n. Pripor, povîrniș. — Din **prăvăli** + suf. *-iș*.

PRĂVĂLÍT, -Ă, *prăvăliți*, *-te*, adj. 1. Rostogolit, precipitat la vale pe un povîrniș. ✦ Surpat, năruit, dărîmat. ✦ Răsturnat (pe o parte). 2. (Despre ființe) Doborît, culcat, trîntit la pămînt; (despre dușmani) înfrînt, răpus. — V. *prăvăli*.

PRĂVĂLIÚȚĂ, *prăvăliuțe*, s. f. Prăvălioară. — Din **prăvălie** + suf. *-(i)uță*.

PRĂZNUÍ, *prăznuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A celebra un eveniment religios; *p. ext.* a serba, a sărbători. 2. Intranz. A petrece, a se ospăta. — Slav (v. sl. **prazdinovati**).

PRĂZNUÍRE, *prăznuiri*, s. f. Acțiunea de *a prăznui*; ospătare.

PRĂZULÍU, -ÍE, *prăzulii*, adj. (Rar) Care are culoarea prazului; verde-deschis. — Din **praz** + suf. *-ul-iu*.

PRE[1] prep. v. **pe**.

PRE[2]- Element de compunere însemnînd «înainte», «anterior», care servește la formarea unor substantive ca: *preabataj*, *prefabricat* și a unor adjective ca: *prerevoluționar*, *precapitalist* etc. — Fr. **pré** (lat. lit. **prae**).

PREA[1]- Element de compunere însemnînd «foarte», «peste măsură», care servește (mai ales în limbajul bisericesc) la formarea unor substantive ca: *preamărire*, *preasfinția* etc., a unor adjective ca: *preabun*, *preaiubit* etc. și a unor verbe ca: *preamări* etc. — Slav (v. sl. **prě**).

PREA[2] adv. 1. (Ca determinativ pe lîngă un verb) Mai mult decît e necesar, decît se cuvine; peste măsură, foarte mult. ✧ Expr. *Nu* (sau *nici*) *prea* = nu chiar, nu tocmai. 2. (Ca determinativ pe lîngă un adjectiv, un adverb sau o locuțiune adverbială) Mai mult decît..., extrem de..., foarte. ✧ Expr. *A fi prea din cale-afară* (sau *prea de tot*) = a fi din cale-afară de exagerat, excesiv. (Fam.) *Mult prea...* (indicînd o și mai mare intensificare a însușirii determinate). *O problemă mult prea importantă.* ▭ *Nu prea* (sau, corelativ, *nici prea*) = nu chiar, nu tocmai (atît de... sau așa de...). *A nu prea ști multe* = a fi supărăcios, irascibil, a reacționa impulsiv; a nu ști de glumă. (Fam.) *Asta e prea-prea* = asta întrece măsura. *Nici prea-prea, nici foarte-foarte* = așa și așa, nici bine, nici rău, potrivit, mediocru. ✧ (Ajută la formarea superlativului absolut) *A fost odată ca-n povești... O prea frumoasă fată* (EMINESCU). — Slav (v. sl. **prě**).

PREABATÁJ, *preabataje*, s. n. Galerie (suitoare) într-o mină, executată în vederea începerii abatajului. — Din **pre**[2]- + **abataj**.

PREÁBĂT s. n. (Reg.) Împrejurime, preajmă.

PREABÚN, -Ă, *preabuni*, *-e*, adj. (Rar) Foarte bun, deosebit de bun. ✦ (Substantivat, m. art.) Nume dat uneori lui dumnezeu. — Din **prea**[1]- + **bun**.

PREACINSTÍT, -Ă, *preacinstiți*, *-te*, adj. Foarte cinstit, vrednic de cinste, de venerație, onorabil, respectabil. — Din **prea**[1]- + **cinstit**.

PREACURÁT, -Ă adj. (Mai ales ca epitet dat Maicii Domnului; adesea substantivat) Curat, neprihănit. — Din **prea**[1]- + **curat** (după v. sl. *prěčista*).

PREACUVIÓS, -OÁSĂ, *preacuvioși*, *-oase*, adj. (În titulatura dată unor arhimandriți sau călugări; adesea substantivat) Foarte cuvios, cucernic. — Din **prea**[1]- + **cuvios**.

PREAFERICÍT, -Ă, *preafericiți*, *-te*, adj. (În titulatura dată ierarhilor care dețin grade înalte în administrația bisericească; adesea substantivat) Foarte fericit; *p. ext.* sfînt. — Din **prea**[1]- + **fericit**.

PREAIUBÍT, -Ă, *preaiubiți*, *-te*, adj. (Înv. și arh.; adesea substantivat) Iubit peste măsură, deosebit de drag; scump. — Din **prea**[1]- + **iubit**.

PREAÎNÁLT, -Ă, *preainalți*, *-te*, adj. (În concepția religioasă) Care vine de la dumnezeu; dumnezeiesc. — Din **prea**[1]- + **înalt**.

PREAÎNȚELÉPT, -EÁPTĂ, *preaînțelepți*, *-te*, adj. (Înv. și arh.; adesea substantivat) Deosebit de înțelept; învățat. — Din **prea**[1]- + **înțelept**.

PREAJM s. n. v. **preajmă**.

PREÁJMĂ s. f. Spațiul care înconjură pe cineva sau ceva, locul sau regiunea din apropierea sau din vecinătatea cuiva; împrejurime, vecinătate. ✧ Loc. adj. *Din* (sau *de prin*) *preajmă* = din apropiere, apropiat. ✧ Loc. prep. *Din* (sau *de prin*) *preajma* = din apropierea..., de lîngă. ✧ Loc. adv. *În* (sau *prin*) *preajmă* sau (loc. prep.) *în* (sau *prin*) *preajma...* = împrejur, primprejur, aproape de... ✧ Expr. *A umbla în preajma cuiva* = a umbla după cineva, a se ține de cineva, a da tîrcoale cuiva. [Var.: **préjmă**, **prîjmă** s. f., **preajm** s. n.]

PRÉJMĂ s. f. v. **preajmă**.

PREALÁBIL, -Ă, *prealabili*, *-e*, adj. Care trebuie făcut, pregătit, spus înainte de începerea unei acțiuni principale, care precedă, care este anterior. ✧ Loc. adv. *În prealabil* = mai întîi, mai înainte. [Pr.: *pre-a-*] — După fr. **préalable**.

PREALUMINÁT, -Ă, *prealuminați*, *-te*, adj. (Înv. și arh.) Care constituie un izvor de lumină, care răspîndește lumină; luminos; *fig.* (în titulatura dată capetelor încoronate) mărit, slăvit. — Din **prea**[1]- + **luminat**.

PREAMĂRÍ, *preamăresc*, vb. IV. Tranz. A ridica în slavă, a lăuda, a slăvi, a glorifica. — Din **prea**[1]- + **mări**.

PREAMĂRÍRE, *preamăriri*, s. f. Acțiunea de *a preamări*; laudă, slăvire, glorificare.

PREAMĂRÍT, -Ă, *preamăriți, -te*, adj. (Înv., în titulatura dată capetelor încoronate) Lăudat, slăvit. — Din prea[1]- + mărit.

PREAMBÚL, *preambuluri*, s. n. 1. Parte introductivă a unui discurs, a unei scrieri, a unei convorbiri, în care sînt expuse lucruri care trebuie cunoscute înainte de a se intra în fondul chestiunii; introducere, precuvîntare, prefață, cuvînt înainte. 2. Parte introductivă a unui act important, a unui tratat internațional, care lămurește utilitatea sau necesitatea lui sau care prezintă sumar dispozițiile lui generale; expunere de motive (a unui proiect de lege). [Pr.: *pre-am-*] — Fr. **préambule**.

PREAPLECÁT, -Ă, *preaplecați, -te*, adj. (Înv., în formule de respect) Supus. — Din prea[1]- + plecat.

PREAPLÍN, *preaplinuri*, s. n. 1. Ceea ce depășește un anumit nivel, ceea ce este prea mult, prea abundent. 2. Dispozitiv pentru evacuarea automată a lichidului care depășește un anumit nivel într-un rezervor. — Din prea[1]- + plin.

PREAPUTÉRNIC, -Ă, *preaputernici, -e*, adj. (Înv., despre capetele încoronate sau în formule de adresare) Foarte puternic, atotputernic. — Din prea[1]- + puternic.

PREAPUTERNICÍE, *preaputernicii*, s. f. (Înv.) Titlu dat împăraților și înalților demnitari; persoană care poartă acest titlu. — Din preaputernic + suf. *-ie*.

PREASENĂ s. f. v. **presen**.

PREASFINȚÍA, *preasfințiile*, s. f. art. (Urmat de adjectivul posesiv la pers. 2 sau 3) Titlu de respect dat arhiereilor. — Din prea[1]- + sfinție.

PREASFINȚÍT, *preasfințiți*, adj. m. (Adesea substantivat) Titlu dat arhiereilor. — Din prea[1]- + sfințit.

PREASFÍNT, -Ă, *preasfinți, -te*, adj. Sfînt. ✦ (Substantivat, f. art.) Maica Domnului. — Din prea[1]- + sfînt.

PREÁTCĂ s. f. v. **pretcă**.

PREAVÍZ, *preavizuri*, s. n. Înștiințare (scrisă) prin care se anunță anticipat unui salariat concedierea din slujbă la expirarea unui anumit termen (variabil ca durată în diverse legiuiri); salariul care se cuvine celui concediat pentru intervalul de timp prevăzut în această înștiințare. [Pr.: *pre-a-*] — Fr. **préavis**.

PRECALCULÁT, -Ă, *precalculați, -te*, adj. Care este calculat în prealabil. — Din pre[1]- + calculat.

PRECÁMBRIÁN s. n. Formații geologice dintre arhaic și paleozoic, în care s-au găsit primele resturi organice. — Fr. **précambrien**.

PRECAPITALÍST, -Ă, *precapitaliști, -ste*, adj. Care este anterior apariției capitalismului. — Din pre[1]- + capitalist.

PRECÁR, -Ă, *precari, -e*, adj. Lipsit de siguranță, dependent de voința cuiva sau de împrejurări nestatornice; nesigur. ✦ (Rar, despre o construcție) Lipsit de rezistență; șubred. [Var.: (înv.) **precárlu, -ie** adj.] — Fr. **précaire** (lat. lit. *precarius*).

PRECARITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este precar. — După fr. **précarité**.

PRECÁRIU, -IE adj. v. **precar**.

PRECÁUT, -Ă, *precauți, -te*, adj. Care prevede un pericol posibil, care acționează cu băgare de seamă și ia toate măsurile de prevedere; (despre vorbe, gesturi etc.) care dovedește prudență; prudent, prevăzător, circumspect. [Pr.: *-ca-ut*] — Lat. lit. **precautus**.

PRECAÚȚIE, *precauții*, s. f. Atitudinea celui precaut, măsură de prevedere; grijă, băgare de seamă, circumspecție, prudență. [Pr.: *-ca-u-*. — Var.: **precauțiúne** s. f.] — Fr. **précaution** (lat. lit. *praecautio, -onis*).

PRECAUȚIÚNE s. f. v. **precauție**.

PRECĂDÉRE s. f. Întîietate, prioritate; preferință. ✧ Loc. adv. *Cu precădere* = înainte de orice, mai ales, în (mod) special, îndeosebi, de preferință. — Din pre[2]- + cădere.

PRECEÁS s. n. (Rar) Moment imediat premergător unui fenomen, unui eveniment. — Din pre[2]- + ceas.

PRECEDÁ, *precéd*, vb. I. Tranz. (La pers. 3) A fi, a se afla, a se petrece, a exista înainte de... ✦ A așeza înainte, a face să premeargă. [Prez. ind. pers. 3 și: *precéde*; part. și: (înv.) *preces*] — Fr. **précéder** (lat. lit. *praecedere*).

PRECEDÉNT[1], *precedente*, s. n. Fapt sau caz anterior, care servește ca exemplu sau ca justificare pentru cazurile următoare similare. ✧ Loc. adj. *Fără precedent* = așa cum nu a mai fost, cum nu s-a mai întîmplat pînă acum; nemaiîntîlnit, nemaipomenit. — După fr. **précédent**.

PRECEDÉNT[2], -Ă, *precedenți, -te*, adj. Care precedă sub raportul timpului sau al spațiului; premergător, anterior. — După fr. **précédent**.

PRECEDÉNȚĂ, *precedențe*, s. f. Faptul de a preceda (pe cineva sau ceva); lucru care precedă alt lucru de aceeași natură; fapt întîmplat înainte; precedent. ✧ *Caz de precedență* = caz premergător, invocat pentru justificarea unei dispoziții sau a unei hotărîri, caz în baza căruia se creează alt caz asemănător. — După fr. **précédence**.

PRECÉPT, *precepte*, s. n. Principiu, învățătură care stă la baza unei doctrine, mai ales morale; normă, regulă de conduită. ✦ Recomandare, povață. *Precepte de igienă*. — Fr. **précepte** (lat. lit. *praeceptum*.)

PRECEPTÓR, *preceptori*, s. m. (În trecut) Persoană însărcinată cu educarea și instruirea particulară a unui copil sau a unui tînăr din clasele privilegiate. — Fr. **précepteur** (lat. lit. *praeceptor, -oris*).

PRECESIÚNE s. f. Mișcare a unui corp în cursul căreia axa instantanee de rotație a corpului descrie un con în jurul unei axe fixe. ✧ *Precesiunea echinocțiilor* = mișcare lentă a liniei de intersecție dintre planul ecliptici și planul ecuatorului sferei cerești, în care axa polilor pămîntului descrie un con în jurul unei axe perpendiculare pe planul ecliptici. — Fr. **précession** (lat. lit. *praecessio, -onis*).

PRÉCESTĂ adj. f. v. **precistă**.

PRECESTUÍ vb. IV. v. **pricestui**.

PRECIPITÁ, *precipit*, vb. I. Tranz. 1. A face ca o activitate, o acțiune să se desfășoare într-un timp mai scurt decît cel obișnuit sau decît cel așteptat; a grăbi, a zori. ✦ Refl. (Despre acțiuni, evenimente) A se succeda în mod rapid. 2. A provoca depunerea sub formă de pulbere, de cristale sau de fulgi a unei substanțe dizolvate într-un lichid sau a unei substanțe produse în urma adăugării unui reactiv în acel lichid. ✦ Refl. (Despre o substanță solidă dizolvată într-un lichid) A se separa, a se depune sub formă de fulgi, de pulbere sau de cristale. — Fr. **précipiter** (lat. lit. *praecipitare*).

PRECIPITÁNT s. n. Substanță care, adăugată la o soluție, provoacă precipitarea parțială sau totală a substanțelor pe care le conține soluția. — Fr. **précipitant**.

PRECIPITÁRE, *precipitări*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) precipita*; grabă mare, iuțeală, zor, pripă. 2. Procesul de separare și de depunere în stare solidă a unei substanțe chimice care a fost dizolvată într-un lichid sau a substanței formate prin adăugarea unui reactiv la acel lichid; fenomenul de formare a unui precipitat.

PRECIPITÁT[1], *precipitate*, s. n. Substanță solidă, izolată dintr-o soluție prin precipitare. — V. *precipita*.

PRECIPITÁT[2], -Ă, *precipitați, -te*, adj. 1. (Despre vorbe, gesturi, acțiuni) Grăbit, iute, zorit, accelerat; pripit. 2. (Despre substanțe solide dizolvate într-un lichid) Depus la fund, separat, sedimentat. — V. *precipita*.

PRECIPITÁȚIE, *precipitații*, s. f. (În expr.) *Precipitație atmosferică* = produs al condensării vaporilor de apă din atmosferă, care cade pe pămînt sub formă de ploaie, ceață, brumă, zăpadă, gheață etc. — Fr. **précipitation** (lat. lit. *praecipitatio, -onis*).

PRECIPÍȚIU, *precipiții*, s. n. (Înv.) Abis, prăpastie. — Lat. lit. *praecipitium* (fr. *précipice*).

PRECÍS, -Ă, *preciși, -se*, adj. 1. Limpede, lămurit, clar; categoric, sigur. 2. Fix, exact. *Oră precisă*. ✦ (Despre ceasornice, balanțe, instrumente fizice etc.) Care funcționează cu precizie; care dă valori foarte apropiate de cele exacte. — Fr. **précis** (lat. lit. *praecisus*).

PRECISTÁNIE s. f. v. **pricestanie**.

PRÉCISTĂ adj. f. (Termen bisericesc, numai pe lîngă «maică», denumind pe mama lui Iisus; adesea substantivat) Preacurată. [Var.: **précestă** adj. f.] — Slav (v. sl. *prěčista*).

PRECIZÁ, *precizez*, vb. I. Tranz. A determina, a stabili, a arăta (ceva) în mod precis. ✦ A face să se distingă, să se vadă limpede, deslușit; a contura. — Fr. **préciser**.

PRECIZÁRE, *precizări*, s. f. Acțiunea de *a preciza*; lămurire; determinare exactă, exactitate.

PRECÍZIE, *precizii*, s. f. 1. Faptul de a fi precis, calitatea de a măsura sau de a indica precis; exactitate. ✧ Loc. adj. (Despre aparate și instrumente) *De precizie* = care este foarte exact, care funcționează cu cea mai mare exactitate. 2. (Rar, la pl., în forma *preciziune*) Lămurire, informație precisă; precizare. *Așteptăm noi preciziuni*. [Var.: **precizlúne** s. f.] — Fr. **précision** (lat. lit. *praecisio, -onis*).

PRECIZIÚNE s. f. v. **precizie**.

PRECÎT adv. Cît[1]. — Din pre[1] + cît.

PRECÓCE, *precoci*, *-e*, adj. 1. (Despre persoane) Care se dezvoltă fizic sau psihic prea devreme, înainte de vîrsta potrivită, care este prea matur pentru vîrsta pe care o are. ✦ (Despre însușirile oamenilor) Care apare sau se manifestă prea devreme, înainte de vreme. 2. (Despre plante) Care ajunge la maturitate foarte devreme, care înfrunzește devreme sau se coace repede; timpuriu. — Fr. **précoce** (lat. lit. *praecox, -cis*).

PRECOCITÁTE s. f. sg. Însușirea de a fi precoce, dezvoltare înainte de vreme, prea timpurie, prematură. — Fr. **précocité** (lat. lit. *praecocitas, -atis*).

PRECONCEPÚT, -Ă, *preconcepuți, -te*, adj. (Despre idei sau păreri) Admis, adoptat dinainte, fără o cercetare prealabilă. — Din pre[2]- + conceput (după fr. *préconçu*).

PRECONIZÁ, *preconizez*, vb. I. Tranz. A proiecta, a prevedea, a emite o idee, o ipoteză; *p. ext.* a propune, a indica, a recomanda ceva. — Fr. **préconiser**.

PRECONIZÁRE. *preconizări*, s. f. Acțiunea de *a preconiza* și rezultatul ei

PRECONTÁ, *precontez*, vb. I. Intranz. (Rar) A conta (de mai mult timp) pe ceva sau pe cineva; a avea în perspectivă. — Din pre[2]- + conta.

PRECOVÎRȘÍ, *precovîrșesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A covîrși, a precumpăni; a compensa. — Din pre[2] + covîrși.

PRECUGETÁ, *precúget*, vb. I. Tranz. (Înv.) A chibzui, a medita înainte de a face ceva; a premedita, a plănui. — Din pre[2]- + cugeta

PRECUGETÁRE s. f. (Înv.) Acțiunea de *a precugeta;* premeditare.

PRECUGETÁT, -Ă, *precugetați, -te,* adj. (Înv.) Plănuit de mai înainte; premeditat. — V. *precugeta.*

PRECÚM conj. 1. (Introduce propoziții circumstanțiale de mod) Așa cum, după cum, cum. *De-ar fi-n a mea putință să fac precum doresc* (ALECSANDRI). 2. (Uneori în corelație cu «așa», introduce propoziții comparative) a) (Stabilește un raport de comparație între propoziții al căror predicat este exprimat prin același verb) Tot astfel cum, ca și. b) (Stabilește un raport de comparație între propoziții cu predicat deosebit) *Cînd unul trece, altul vine În astă lume a-l urma, Precum cînd soarele apune, El și răsare undeva* (EMINESCU). 3. (Urmat de conj. «și», stabilește un raport copulativ în cadrul aceleiași propoziții) Ca (și), cît (și); cum (și). 4. (Introduce propoziții, adesea incidente, care cuprind o afirmație, o observație etc. sigură, categorică) După cum, așa cum. ◇ Expr. (Exclamativ și fam.) *Precum vezi* = așa-i, *asta-i* (situația). *Precum urmează* = formulă prin care este anunțată o enumerare, o completare, o lămurire (a unei expuneri, a unei explicații, a unei relatări). 5. (Pop.; urmat de conj. «ca să», introduce propoziții finale) Pentru (ca să...). ◇ (Urmat de conj. «că», introduce propoziții completive directe) *Au mărturisit precum că toate sînt adevărate cîte le spune el* (SBIERA). 6. (Înv., cu valoare de adverb) Ca de pildă, ca de exemplu, bunăoară. [Var.: (înv.) **pecúm** conj.] — Din **pre**[1] + **cum**.

PRECUMPĂNÍ, *precumpănesc,* vb. IV. 1. Intranz. A avea mai multă greutate, influență, importanță decît cineva sau ceva; a constitui elementul hotărîtor, a covîrși; *p. ext.* a birui, a triumfa. 2. Tranz. A ține în cumpănă, a echilibra; a compensa. — Din **pre**[1] + **cumpăni**.

PRECUMPĂNÍRE s. f. Faptul de *a precumpăni;* preponderență.

PRECUMPĂNITÓR, -OÁRE, *precumpănitori, -oare,* adj. Care predomină ca număr, ca valoare, ca importanță; predominant, preponderent. — Din **precumpăni** + suf. *-(i)tor.*

PRECUPÉȚ, -EÁȚĂ, *precupeți, -e,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu vînzarea de zarzavaturi, fructe, păsări, ouă etc. în piață sau pe străzile orașului. — Bg. **prekupec.**

PRECUPEȚÍ, *precupețesc,* vb. IV. Tranz. 1. A practica meseria de precupeț (vînzînd sau cumpărînd); *p. ext.* a se tîrgui, a se tocmi; a vinde cu preț de speculă; *fig.* a trafica. 2. Fig. (În propoziții negative) A nu cruța nimic, a face totul pentru reușita cuiva sau a ceva, a dărui din plin, din belșug, cu generozitate. — Din **precupeț.**

PRECUPEȚÍRE, *precupețiri,* s. f. Acțiunea de *a precupeți;* tocmeală, tirguială; *fig.* negociere.

PRECUPÍ, *precupesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A precupeți. — Bg. **prekupja,** sb. **prekupiti.**

PRECURMÁ, *precúrm,* vb. I. Tranz. (Înv.) A întrerupe brusc, a curma. — Din **pre**[1] + **curma.**

PRECURMÁRE s. f. (Înv.) Acțiunea de *a precurma* și rezultatul ei.

PRECURMĂTÓR, -OÁRE, *precurmători, -oare,* adj. (Înv., rar) Care curmă, pune capăt, face să înceteze. — Din **precurma** + suf. *-(ă)tor.*

PRECURSÓR, -OÁRE, *precursori, -oare,* s. m. și f. Persoană care a desfășurat o activitate de înaintaș în domeniul social, politic, literar sau științific, care a pregătit terenul pentru o dezvoltare ulterioară mai largă; înaintaș, premergător. — Fr. **précurseur** (lat. lit. **praecursor, -oris**).

PRECUVÎNTÁRE, *precuvîntări,* s. f. (Înv.) Cuvînt introductiv, prefață. ✦ (Neobișnuit) Cuvîntare, discurs. — Din **pre**[1]- + **cuvîntare.**

PREDÁ, *predáu,* vb. I. 1. Tranz. A da cuiva în primire un obiect care îi revine de drept sau de care trebuie să răspundă; a înmîna, a încredința, a remite, a transmite. 2. Refl. A se da învins în mîna dușmanului, a se constitui prizonier, a capitula. ✦ Tranz. A da pe cineva în mîna sau în puterea cuiva spre a dispune de el. 3. Tranz. A transmite în mod sistematic și organizat cunoștințele unei discipline (în cadrul unei instituții de învățămînt), a comunica o serie de cunoștințe, de rezultate, de cercetări științifice; a expune o lecție. — Din **da** (după v. sl. *prědati).*

PREDÁBIL, -Ă, *predabili, -e,* adj. Care poate fi predat; care este gata de a fi predat. — Din **preda** + suf. *-(a)bil.*

PREDÁNIE, *predanii,* s. f. (Înv.) Tradiție. — Slav (v. sl. **prědanije**).

PREDÁRE, *predări,* s. f. Acțiunea de *a (se) preda* și rezultatul ei.

PREDECESÓR, -OÁRE, *predecesori, -oare,* s. m. și f. Persoană care a precedat pe cineva într-o funcție, într-un post, într-o activitate etc., considerată în raport cu acesta; precursor, antecesor, înaintaș. — După fr. **prédécesseur.**

PREDESTINÁ, *predestinez,* vb. I. Tranz. A hotărî dinainte soarta cuiva, a sorti, a meni, a ursi. — Fr. **prédestiner.**

PREDESTINÁRE, *predestinări,* s. f. 1. Acțiunea de *a predestina.* 2. Teorie idealistă conform căreia fiecare om ar avea fixat de mai înainte destinul său de către o forță supranaturală.

PREDESTINÁT, -Ă, *predestinați, -te,* adj. A cărui soartă este dinainte hotărîtă; sortit, menit, ursit să facă ceva sau să fie într-un anumit fel. — V. *predestina.*

PREDESTINÁȚIE, *predestinații,* s. f. 1. Predestinare. 2. Doctrină religioasă potrivit căreia omul ar avea destinul fixat dinainte de către divinitate. V. *fatalism.* — Fr. **prédestination.**

PREDETERMINÁ, *predetérmin,* vb. I. Tranz. (În unele concepții filozofice idealiste) A hotărî dinainte voința cuiva. — Fr. **prédéterminer.**

PREDICÁ, *prédic,* vb. I. Intranz. A explica de pe amvon un text biblic sau un fapt religios; a rosti o predică. ◇ Expr. *A predica în deșert* (sau *în pustiu)* = a vorbi degeaba, a da sfaturi cuiva care nu le ascultă. ✦ Tranz. Fig. A recomanda insistent. — Lat. lit. **praedicare.**

PREDICÁRE, *predicări,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a predica;* predică.

PREDICÁT, *predicate,* s. n. 1. Parte principală a propoziției, care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire. ◇ *Predicat verbal* = predicat exprimat printr-un verb predicativ la un mod personal. *Predicat nominal* = predicat exprimat printr-un verb copulativ și un nume predicativ. 2. (Logică) Termenul unei judecăți care afirmă sau neagă ceva despre subiect. — Fr. **prédicat** (lat. lit. **praedicatum**).

PREDICATÍV, -Ă, *predicativi, -e,* adj. 1. (În expr.) *Verb predicativ* = verb care poate forma singur predicatul. *Nume predicativ* = nume care, împreună cu un verb copulativ, formează predicatul unei propoziții. *Propoziție predicativă* = propoziție care îndeplinește funcțiunea de nume predicativ într-o propoziție regentă. 2. Care se referă la predicat, relativ la predicat (2). *Noțiune predicativă.* — Fr. **prédicatif.**

PREDICATÓR, *predicatori,* s. m. 1. Persoană care predică, propovăduitor. 2. Conducător al unei comunități baptiste. — Fr. **prédicateur** (lat. lit. **praedicator, -oris**).

PRÉDICĂ, *predici,* s. f. Acțiunea de a predica; (concr.) cuvîntare rostită de preot în biserică, în care se explică un text biblic și care conține o morală, un îndemn, o îndrumare; *p. ext.* orice expunere scrisă sau orală cu conținut moralizator. — Postverbal al lui **predica.**

PREDICȚIÚNE, *predicțiuni,* s. f. (Franțuzism) Prevestire. — Fr. **prédiction** (lat. lit. **praedictio, -onis**).

PREDILÉCT, -Ă, *predilecți, -te,* adj. (Livresc) Care constituie o preferință a cuiva, pentru care cineva simte sau are o deosebită înclinare sau plăcere: preferat, favorit. — Lat. lit. **praedilectus.**

PREDILÉCȚIE, *predilecții,* s. f. Dragoste deosebită pentru cineva sau ceva; preferință, înclinare. ◇ *De predilecție* = a) (loc. adj.) de preferat; b) (loc. adv.) cu mai multă plăcere, preferînd. — Fr. **prédilection** (lat. lit. **praedilectio, -onis**).

PREDISPOZÍȚIE, *predispoziții,* s. f. Complex de particularități anatomo-fiziologice înnăscute, care, fiind educate, pot da naștere unei aptitudini sau unui talent. ✦ Sensibilitate deosebită sau receptivitate față de anumite boli. — Fr. **prédisposition.**

PREDISPÚNE, *predispún,* vb. III. Intranz. și tranz. A crea o anumită stare sufletească sau o anumită dispoziție. *Ploaia predispune la somn.* — Din **pre**[1]- + **dispune.**

PREDISPÚNERE, *predispuneri,* s. f. (Înv.) Faptul de a fi predispus la ceva; predispoziție, înclinare. — V. *predispune.*

PREDISPÚS, -Ă, *predispuși, -se,* adj. 1. Care are înclinări înnăscute spre ceva. — V. *predispune.*

PREDLOJÉNIE, *predlojenii,* s. f. (Rusism înv.) Propunere, teză, subiect. — Rus **predloženije.**

PREDMÉT, *predmeturi,* s. n. (Rusism înv.) Afacere, cauză, chestiune. ◇ Loc. prep. *În predmetul* (cuiva) = în privința..., relativ la..., în chestiunea... *Gata-i anaforaoa către vodă în predmetul sării* (ALECSANDRI). — Rus **predmet.**

PREDOMINÁ, *predómin,* vb. I. Intranz. A covîrși (prin număr, forță, valoare, autoritate); a se ridica deasupra altora, a stăpîni, a domina. [Prez. ind. și: *predominez*] — Fr. **prédominer.**

PREDOMINÁNT, -Ă, *predominanți, -te,* adj. Care predomină. — Fr. **prédominant.**

PREDOMINÁNȚĂ, *predominanțe,* s. f. Predominare. — Fr. **prédominance.**

PREDOMINÁRE, *predominări,* s. f. Faptul de *a predomina.*

PREDOMINATÓR, -OÁRE, *predominatori, -oare,* adj. Predominant. — Din **predomina** + *-(a)tor.*

PREDOMINÁȚIE, *predominații,* s. f. Predominare. — Fr. **prédomination.**

PREDOMNÍ, *predomnesc,* vb. IV. Intranz. (Înv.) A predomina. — Din **domni** (după *predomina).*

PREDOMNITÓR, -OÁRE, *predomnitori, -oare,* adj. (Înv.) Care predomină, predominant. — Din **predomni** + suf. *-(i)tor.*

PREDOSLOVIE, *predoslovii,* s. f. (Înv.) Prefață, precuvîntare, introducere. [Acc. și: *predoslóvie*] — Slav (v. si. **prědŭslovije**).

PREDUCEÁ, *preducele,* s. f. 1. Unealtă cu un cap în formă de coroană cilindrică sau conică, cu marginea exterioară ascuțită, folosită pentru a perfora tablă, carton, piele etc., pentru a găuri și a însemna urechea vitelor etc.; potricală. 2. Gaură făcută în urechea vitelor, pentru a putea fi recunoscute. — Bg. **prědupčja** «a perfora».

PREDÚF s. n. v. **produf.**

PREEMINÉNT, -Ă, *preeminenți, -te,* adj. (Rar) Care este mai presus de alții, superior în merit, în rang etc. — Fr. **prééminent** (lat. lit. **praeminens, -ntis**).

PREEMINÉNȚĂ, *preeminențe,* s. f. (Rar) Superioritate a cuiva prin rang sau prin demnitatea ocupată. — După fr. **prééminence.**

PREEMȚIÚNE, *preemțiuni,* s. f. (Jur.; în expr.) *Drept de preemțiune* = dreptul pe care îl are cineva prin lege de a fi preferat la o cumpărare. — Fr. **préemption.**

PREEXISTÁ, *preexíst,* vb. I. Intranz. A exista înainte de..., a exista de mai înainte. — Fr. **préexister.**

PREEXISTÉNT, -Ă, *preexistenți, -te,* adj. (Rar) Care există de mai înainte, care preexistă. — Fr. préexistant.

PREEXISTÉNȚĂ s. f. 1. Faptul de a exista înaintea altui fenomen (adesea determinîndu-l); existență anterioară. 2. Doctrină mistică care susține existența sufletului înainte de existența corpului nostru, precum și reîncarnarea sufletelor. — Fr. préexistence.

PREFABRICÁ, *prefábric,* vb. I. Tranz. A confecționa în prealabil o piesă sau un element de construcție, pentru ca acestea, pe șantier, să fie numai montate și asamblate cu alte piese sau elemente. — Din pre²- + fabrica.

PREFABRICÁRE, *prefabricări,* s. f. Acțiunea de *a prefabrica.*

PREFABRICÁT, -Ă, *prefabricați, -te,* adj. Care servește ca material pentru fabricarea unui produs industrial finit. ✦ (Substantivat, n.) Piesă sau element de construcție fabricat în prealabil și adus pe șantier pentru a fi montat și asamblat cu alte piese sau elemente. — V. *prefabrica.*

PREFÁCE, *prefác,* vb. III. 1. Tranz. A da unei ființe sau unui lucru o înfățișare, o formă sau un conținut nou; a transforma (în altceva), a schimba, a preschimba. ✧ Refl. *Fata împăratului se preface într-o păsărică și zboară nevăzută* (CREANGĂ). 2. Tranz. A transforma un obiect de îmbrăcăminte, dîndu-i altă înfățișare, altă croială. 3. Refl. A simula o acțiune cu scopul de a induce pe cineva în eroare. — Din face (după v. sl. *prĕtvoriti).*

PREFÁCERE, *prefaceri,* s. f. Acțiunea de *a (se) preface;* schimbare; transformare; evoluție.

PREFAȚÁ, *prefațez,* vb. I. Tranz. (Rar) A scrie prefața unei cărți. — Fr. préfacer.

PREFÁȚĂ, *prefețe,* s. f. Parte introductivă la începutul unei cărți, conținînd indicii, lămuriri, aprecieri etc. în legătură cu opera; (înv.) predoslovie. — Fr. préface (lat. lit. praefatio, -onis).

PREFĂCĂTÓR, -OÁRE, *prefăcători, -oare,* adj. (Rar) Care transformă, schimbă, înnoiește. — Din prefac (prez. ind. al lui *preface)* + suf. *-(ă)tor.*

PREFĂCĂTORÍE, *prefăcătorii,* s. f. Mod de a se înfățișa, de a vorbi, de a lucra al cuiva, neconform cu adevăratele sale gînduri și sentimente și care are drept scop să înșele buna-credință a altuia; simulare. — Din prefăcător + suf. *-ie.*

PREFĂCĂTÚRĂ, *prefăcături,* s. f. 1. (Înv.) Transformare, schimbare; evoluție; dezvoltare. 2. Prefăcătorie. — Din prefac (prez. ind. al lui *preface)* + suf. *-(ă)tură.*

PREFĂCÚT, -Ă, *prefăcuți, -te,* adj. 1. Fățarnic, viclean, ipocrit. 2. Falsificat, contrafăcut; (despre cărți de joc) măsluit. — V. *prefac.*

PREFÉCT, *prefecți,* s. m. (În vechea organizare administrativă a țării) Șef administrativ al unui județ, reprezentînd puterea centrală a statului. ✧ *Prefect de poliție* (sau *al poliției)* = șef de poliție în orașele mari ale țării. ✦ (La romani) Conducător, cîrmuitor al unei prefecturi (3). — Lat. lit. praefectus (fr. préfet).

PREFECTORÍȚĂ, *prefectorițe,* s. f. (Rar) Soția prefectului. — Din prefect + suf. *-iță* (după *doctoriță).*

PREFECTÚRĂ, *prefecturi,* s. f. (În trecut) 1. Localul în care își exercitau funcția prefectul și subalternii lui. 2. Funcția de prefect și timpul cît cineva îndeplinea această funcție. 3. (La romani) Oraș sau municipiu lipsit de dreptul de a-și alege magistrați, avînd în frunte un prefect. — Lat. lit. praefectura.

PREFERÁ, *prefér,* vb. I. Tranz. A da întîietate sau precădere unui lucru, unei situații sau unei persoane, în raport cu altceva sau cu altcineva; a aprecia mai mult ceva sau pe cineva. ✧ Loc. adv. *De preferat* = preferabil. [Var.: (înv.) preferí vb. IV] — Fr. préférer.

PREFERÁBIL, -Ă, *preferabili, -e,* adj. Care merită să fie preferat. — După fr. préférable.

PREFERÁNS, *preferansuri,* s. n. Numele unui joc de cărți. [Var.: (înv.) preferánț s. n., preferánță s. f.] — Rus preferans (fr. préférence).

PREFERÁNȚ s. n. v. preferans.

PREFERÁNȚĂ s. f. v. preferans.

PREFERÁT, -Ă, *preferați, -te,* adj. Care este ales sau dorit înaintea altuia, fiind apreciat ca mai bun; pentru care cineva are o preferință. [Var.: (înv.) preferít, -ă adj.] — V. *prefera.*

PREFERÉNȚĂ s. f. v. preferință.

PREFERENȚIÁL, -Ă, *preferențiale,* adj. n. și f. Care se acordă cu preferință în favoarea cuiva; de favoare. — După fr. préférentiel.

PREFERÍ vb. IV. v. prefera.

PREFERÍNȚĂ, *preferințe,* s. f. Predilecție în alegerea unuia dintre mai multe lucruri sau înclinație față de o anumită ființă. ✧ Loc. adv. *De* (sau *cu) preferință* = cu deosebire, mai ales. [Var.: (înv.) preferénță s. f.] — Fr. préférence (lat. lit. praeferentia).

PREFERÍT, -Ă adj. v. preferat.

PREFEUDÁL, -Ă, *prefeudali, -e,* adj. Care precedă feudalismul, anterior feudalismului, existent înainte de feudalism. — Din pre²- + feudal.

PREFIGURÁ, *prefigurez,* vb. I. Tranz. (Rar) A prezenta, a schița în linii mari înainte de executare. — Fr. prefigurer.

PREFIRÁ, *prefír,* vb. I. 1. Tranz. A lăsa să treacă printre degete; *p. ext.* a lua în cercetare rînd pe rînd. ✦ A întoarce una după alta filele unei cărți; a răsfoi. ✦ Refl. A se perinda prin fața ochilor, prin minte etc. 2. Refl. Fig. (Despre apă, lumină etc.) A se infiltra încetul cu încetul, a-și face loc. ✦ (Rar; despre oameni) A se furișa, a se strecura. 3. Refl. și tranz. A (se) răsfira, a (se) răspîndi, a (se) împrăștia. — Din pre¹ + fir.

PREFIRÁT, -Ă, *prefirați, -te,* adj. (Rar) Răsfirat, împrăștiat, răspîndit. — V. *prefira.*

PREFÍX, *prefixe,* s. n. Particulă care, pusă înaintea unui cuvînt, formează cu acesta alt cuvînt, cu înțeles deosebit. — Fr. préfixe (lat. lit. praefixus).

PREFIXÁ, *prefixez,* vb. I. Tranz. A adăuga unui cuvînt un prefix. — Fr. préfixer.

PREFLORÁȚIE, *preflorații,* s. f. Mod de așezare a părților componente ale unei flori în mugurul floral. — După fr. préfloraison.

PREFLORÍRE, *prefloriri,* s. f. (Rar) Prefloratie. — Din pre-flor[ație] (după *înflorire).*

PREFÓNT, *prefonturi,* s. n. (Reg., înv.) Piine cazonă. — Magh. profont.

PREGĂTÍ, *pregătesc,* vb. IV. Tranz. 1. A aranja ceva din timp, a face ca ceva să fie gata; a prepara. ✧ Expr. *A pregăti terenul* = a crea condiții prielnice pentru... ✦ Refl. A fi pe punctul de a..., a fi gata să... 2. A instrui, a forma în vederea unei activități. ✦ A da lecții; a medita. ✦ Tranz. și refl. A studia temeinic; a învăța. 3. A preveni pe cineva cu privire la un eveniment (neplăcut), a anunța cuiva un lucru pe ocolite. 4. A găti o mîncare. — Din pre²- + găti (după lat. *praeparare* sau germ. *vorbereiten).*

PREGĂTÍRE, *pregătiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) pregăti.*

PREGĂTÍT, -Ă, *pregătiți, -te,* adj. (Despre oameni) Instruit, format. — V. *pregăti.*

PREGĂTITÓR, -OÁRE, *pregătitori, -oare,* adj. 1. Care pregătește ceva. 2. Care servește pentru pregătire; preparator. — Din pregăti + suf. *-(i)tor.*

PRÉGET, *pregete,* s. n. Încetare, întrerupere a unei activități; răgaz. ✧ Loc. adj. și adv. *Fără (de) preget* = fără încetare, fără răgaz; neîntrerupt, neîncetat; *p. ext.* neîntîrziat, numaidecît, repede. — Postverbal al lui pregeta.

PREGETÁ, *préget,* vb. I. 1. Intranz. A sta pe gînduri înainte de a face ceva; a șovăi, a ezita, a se codi; *p. ext.* a întîrzia, a zăbovi, a se lenevi, a sta inactiv. 2. Tranz. (Înv.) A cruța, a menaja. *Turcii pricepură importanța acestei cetăți și nu pregetară nici o jertfă spre a o dobîndi* (BĂLCESCU). — Lat. *prigitare (= *pigritare < pigritia).

PREGETÁRE, *pregetări,* s. f. Faptul de *a pregeta;* șovăire; zăbovire.

PREGETĂTÚRĂ, *pregetături,* s. f. (Rar, pop.) Pregetare. — Din pregeta + suf. *-(ă)tură.*

PREGNÁNT, -Ă, *pregnanți, -te,* adj. Care iese în relief; vizibil, clar, expresiv. — Fr. prégnant.

PREGNÁNȚĂ, *pregnanțe,* s. f. Însușirea de a fi pregnant; caracter expresiv. — Din pregnant.

PREGUSTÁ, *pregúst,* vb. I. (Rar) 1. Tranz. A gusta puțin din ceva. 2. Refl. A se înfrupta. — Din pre²- + gusta.

PREIMPERIALÍST, -Ă, *preimperialiști, -ste,* adj. Care este imediat anterior fazei imperialismului. — Din pre²- + imperialist.

PREISTÓRIC, -Ă, *preistorici, -e,* adj. Care aparține preistoriei, privitor la preistorie, din timpul preistoriei. ✦ Fig. (Glumeț) Foarte vechi; de modă veche, învechit, perimat. — Fr. préhistorique.

PREISTÓRIE s. f. (În istoriografia burgheză) Istoria societății primitive, anterioară epocii din care există documente scrise. — După fr. préhistoire.

PREÎNCĂLZÍRE, *preîncălziri,* s. f. Încălzire prealabilă a unui material, făcută în scopul ameliorării unui proces termic, a unui proces de prelucrare etc. — Din pre²- + încălzire.

PREÎNCĂLZITÓR, *preîncălzitoare,* s. n. Instalație pentru preîncălzirea unui material. — Din preîncălzi (rar folosit) + suf. *-(i)tor.*

PREÎNNOÍ, *preînnoiesc,* vb. IV. (Înv.) 1. Tranz. A restaura, a renova o clădire, un monument. 2. Refl. (Despre sunete) A se reînnoi, a se repeta. [Var.: prenoí vb. IV] — Din pre¹ + înnoi.

PREÎNNOÍRE, *preînnoiri,* s. f. (Înv.) Acțiunea de *a (se) preînnoi.*

PREÎNTÎMPINÁ, *preîntîmpin,* vb. I. Tranz. A lua măsuri de precauție pentru a înlătura ceva care ar putea să se întîmple; a preveni. — Din pre²- + întîmpina.

PREÎNTÎMPINÁRE, *preîntîmpinări,* s. f. Acțiunea de *a preîntîmpina;* prevenire.

PRÉJMET, *prejmete,* s. n. (Înv.) Împrejurime, preajmă. — Din preajmă + suf. *-et.*

PREJÓS adv. (În expr.) *Mai prejos* = în inferioritate față de cineva sau de ceva; mai puțin, mai slab, mai prost decît... — Din pre¹ + jos.

PREJUDECÁ, *prejúdec* vb. I. Tranz. (Înv.) A face o apreciere asupra unui lucru înainte de a-l fi examinat; a avea idei preconcepute. — Din pre²- + judeca (după fr. *préjuger).*

PREJUDECÁTĂ, *prejudecăți,* s. f. Părere, idee preconcepută asupra unui lucru sau a unei probleme, adoptată uneori fără cunoașterea directă a obiectului sau a problemei respective. — Din pre²- + judecată (după fr. *préjugé).*

PREJUDEȚ, *prejudețe*, s. n. (Înv.) Prejudecată. — Din **pre**[3]- + **județ** «judecată» (după lat. lit. *praejudicium* sau fr. *préjugé*).

PREJUDICIÁ, *prejudiciez*, vb. I. Tranz. A cauza prejudicii. [Pr.: *-ci-a*] — Fr. **préjudicier**.

PREJUDICIÁBIL, -Ă, *prejudiciabili, -e*, adj. Care poate aduce prejudicii; păgubitor, vătămător. [Pr.: *-ci-a-*] — După fr. **préjudiciable**.

PREJUDÍCIU, *prejudicii*, s. n. 1. Pagubă, daună; *p. ext.* știrbire a onoarei, a reputației, a prestigiului cuiva. 2. (Înv.) Prejudecată. [Var.: (înv. și arh.) **prejudițiu** s. n.] — Fr. **préjudice** (lat. lit. **praejudicium**).

PREJUDÍȚIU s. n. v. **prejudiciu**.

PRELÁRG s. n. (Livresc; în expr.) *În prelargul* = pe întinsul, în cuprinsul, în largul. — Din **pre**[3] + **larg**.

PRELÁT, *prelați*, s. m. Înalt demnitar bisericesc. — Fr. **prélat**.

PRELÁTĂ, *prelate*, s. f. Țesătură groasă și deasă, impregnată cu o soluție care o face impermeabilă, servind pentru a acoperi căruțele, camioanele etc. — Fr. **prélart**.

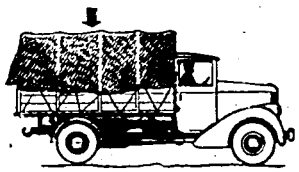

Prelată

PRELECȚIÚNE, *prelecțiuni*, s.f. (Înv.) Conferință publică; prelegere; (prin restricție) lecție inaugurală (a unui curs universitar). — Lat. lit. **praelectio, -onis**.

PRELÉGERE, *prelegeri*, s. f. Curs, lecție (în școlile superioare); conferință publică. — Lat. lit. **praelegere**.

PRELIMINÁR[1], *preliminarii*, s. n. (Astăzi numai la pl.) Acțiune premergătoare; introducere la ceva; preparative. ✦ Partea introductivă generală (a unui tratat internațional, a unei convenții); preambul. [Var.: (înv.) **preliminár** s. f.] — După fr. **préliminaire**.

PRELIMINÁR[2], **-Ă**, *preliminari, -e*, adj. Care precedă o acțiune, un fapt; premergător, introductiv; *p. ext.* prealabil. — După fr. **préliminaire**.

PRELIMINÁRĂ s. f. v. **preliminar**[1].

PRELÍNGE, *prelíng*, vb. III. Refl. 1. (Despre lichide) A se scurge foarte încet, picătură cu picătură; a curge domol. 2. Fig. A se strecura, a se furișa. — Din **pre**[1] + **linge**.

PRELÍNS, -Ă, *prelinși, -se*, adj. (Pop.; despre păr și despre pene) Scurt și lipit pe corp; neted, lucios. — V. *prelinge*.

PRELÍPCĂ, *prelipci*, s. f. (Reg.) Șopron sau odăiță lipită de o casă; polată, celar. — Comp. ucr. **prylypaty** «a alipi».

PRELUÁ, *preidu*, vb. I. Tranz. A lua în primire; a lua asupră-și. — Din **pre**[1] + **lua** (după germ. *übernehmen*).

PRELUÁRE s. f. Acțiunea de *a prelua*.

PRELÚCĂ, *preluci*, s. f. (Reg.) 1. Poiană mică. 2. (Rar) Spărtură, despicătură (în nori, în gheață etc.). — Ucr. **pryluka**.

PRELUCRÁ, *prelucrez*, vb. I. Tranz. 1. A modifica forma, dimensiunile, constituția sau aspectul unui material, pentru a obține alte materiale, produse fabricate etc. ✦ A modifica o operă literară, științifică etc., dezvoltînd și perfecționînd conținutul (și forma). 2. A expune, a explica, a analiza conținutul unei opere, al unei rezoluții, al unui articol din presă etc., pentru ca ascultătorii să înțeleagă just și să tragă concluzii practice. ✦ A căuta să convingi pe cineva să facă ceva. 3. A studia și a sistematiza un material adunat, pentru a trage concluzii. — Din **pre**[1] + **lucra** (după germ. *vorarbeiten*).

PRELUCRÁRE, *prelucrări*, s. f. Acțiunea de *a prelucra* și rezultatul ei.

PRELUCRÁT, -Ă, *prelucrați, -te*, adj. (Despre materiale) Supus operației de prelucrare. — V. *prelucra*.

PRELUCRĂTÓR, -OÁRE, *prelucrători, -oare*, adj. Privitor la prelucrare. — Din **prelucra** + suf. *-(ă)tor*.

PRELUDÁ, *preludez*, vb. I. Intranz. (Rar) 1. A-și încerca vocea sau instrumentul înainte de a cînta sau de a executa o bucată muzicală; *p. ext.* a începe să cînte. 2. Fig. A face o acțiune introductivă, premergătoare. [Var.: **prelúde** vb. III] — Fr. **préluder**.

PRELUDÁRE, *preludări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a preluda*; început, debut.

PRELÚDE vb. III. v. **preluda**.

PRELÚDIU, *preludii*, s. n. 1. Partea introductivă a unei bucăți muzicale. 2. Specie de compoziție muzicală care precedă o fugă (2). ✦ Piesă instrumentală independentă, scrisă în formă liberă. 3. Fig. Ceea ce anunță, precedă sau prepară o acțiune sau un eveniment. — Fr. **prélude**.

PRELÚNG, -Ă, *prelungi, -e*, adj. 1. Lunguieț, lung, alungit. 2. Care durează mult; prelungit. ✧ (Substantivat, n., în loc. prep.) *În prelungul* = de-a lungul. — Lat. **perlongus**.

PRELUNGÍ, *prelungesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) face mai lung, a (se) întinde (în spațiu și în timp). ✦ Tranz. A face să dureze mai mult. — Din **prelung**.

PRELUNGÍRE, *prelungiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) prelungi* și rezultatul ei; întindere, lungire în spațiu și în timp. ✦ Durată mai lungă a unei acțiuni, a unei stări etc.; timpul acordat peste un anumit termen. ✦ (Înv.) Întîrziere, tărăgăneală.

PRELUNGÍT, -Ă, *prelungiți, -te*, adj. Întins în spațiu și în timp. — V. *prelungi*.

PRELUNGITÓR, *prelungitoare*, s. n. Obiect în formă de tub, în care se fixează un creion pentru a-l face mai lung. — Din **prelungi** + suf. *-(i)tor*.

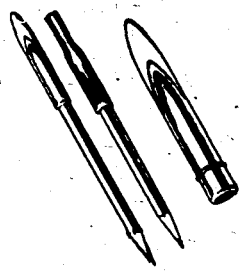

Prelungitoare

PREMARXÍST, -Ă, *premarxiști, -ste*, Care precedă marxismul, imediat anterior marxismului. — Din **pre**[3]- + **marxist**.

PREMATÚR, -Ă, *prematuri, -e*, adj. Care se întîmplă înainte de vreme sau prea devreme. [Acc. și: *premdtur*] — Lat. lit. **praematurus**.

PREMEDITÁ, *premeditez*, vb. I. Tranz. A pune la cale, a plănui. — Fr. **préméditer** (lat. lit. **praemeditari**).

PREMEDITÁRE, *premeditări*, s. f. Faptul de *a premedita*; punere la cale. ✧ Loc. adj. și adv. *Cu premeditare* = premeditat.

PREMEDITÁT, -Ă, *premeditați, -te*, adj. Pus la cale, plănuit anume; intenționat, voit. — V. *premedita*.

PREMEDITÁȚIE, *premeditații*, s. f. (Înv.) Premeditare. [Var.: **premeditațiúne** s. f.] — Fr. **préméditation** (lat. lit. **praemeditatio, -onis**).

PREMEDITAȚIÚNE s. f. v. **premeditație**.

PREMENÍ vb. IV. v. **primeni**.

PREMENÍRE s. f. v. **primenire**.

PREMENÍT[1] s. n. v. **primenit**[1].

PREMENÍT,[2] **-Ă** adj. v. **primenit**[2].

PREMERGÁTÓR, -OÁRE, *premergători, -oare*, adj. Care premerge, precedă ceva sau pe cineva. ✦ (Substantivat) Precursor, predecesor, înaintaș. — Din **pre**[3]- + **mergător** (după fr. *précurseur*).

PREMÉRGE, *premérg*, vb. III. Intranz. A fi, a se întîmpla înainte de...; a preceda. — Din **pre**[3]- + **merge**.

PREMIÁ, *premiez*, vb. I. Tranz. A acorda cuiva un premiu. — Din **premiu**.

PREMIÁL, -Ă, *premiali, -e*, adj. De premii, privitor la premii, pentru premii. — Lat. lit. **praemialis**.

PREMIÁNT, -Ă, *premianți, -te*, s. m. și f. Elev care a obținut un premiu la sfîrșitul anului școlar. — V. *premia*.

PREMIÁT, -Ă, *premiați, -te*, adj. Căruia i s-a acordat un premiu. — V. *premia*.

PREMIÉR, *premieri*, s. m. (În unele țări) Prim-ministru. — Fr. **premier**.

PREMIÉRĂ[1], *premiere*, s. f. Prima reprezentație a unei piese de teatru, a unei opere sau a unui film. — Fr. **première**.

PREMIÉRĂ[2], *premiere*, s. f. (Ieșit din uz) Persoană care conducea sau executa probele într-un atelier de croitorie sau într-o casă de mode. — Fr. **première**.

PREMIÉRE, *premieri*, s. f. Acțiunea de *a premia*.

PREMILITÁR, -Ă, *premilitari, -e*, adj. Privitor la premilitărie. ✦ (Substantivat, m.) Tînăr dintr-o organizație de premilitărie. — Fr. **prémilitaire**.

PREMILITÁRIE s. f. Organizație paramilitară în timpul dictaturii fasciste din țara noastră, care cuprindea tineri între 18 și 21 de ani și care urmărea educarea lor în spirit militarist. — Din **premilitar** + suf. *-ie*.

PREMÍSĂ, *premise*, s. f. 1. (Logică) Fiecare dintre cele două judecăți din care se scoate concluzia unui silogism. 2. Idee de bază, punct de plecare. ✦ Condiție de bază. [Var.: **premíză** s. f.] — Fr. **prémise**.

PRÉMIU, *premii*, s. n. Recompensă acordată cuiva pentru merite deosebite într-un domeniu de activitate. ✧ *Premiu de stat* = distincție și recompensă în bani acordate anual de guvernul Republicii Populare Romîne pentru cele mai valoroase lucrări științifice, literare sau artistice. — Lat. lit. **praemium**.

PREMÍZĂ s. f. v. **premisă**.

PREMÍNDĂ s. f. (Reg.) 1. Plată în natură (constînd din cereale și alte produse) care se dă unui muncitor sau unui argat. 2. Parte cuvenită cîntăreților bisericești din prinoase. — Comp. lat. lit. **praebenda**.

PREMOLÁR, *premolari*, adj. m. (În expr.) *Dinte premolar* (și substantivat) = fiecare dintre dinții mamiferelor situați între canini și molari. — După fr. **prémolaire**.

PREMONOPOLÍST, -Ă, *premonopoliști, -ste*, adj. Care precedă monopolismul, care este imediat anterior dezvoltării monopolurilor. — Din **pre**[3]- + **monopolist**.

PRENOÍ vb. IV. v. **preînnoi**.

PRENOTÁ, *prenotez*, vb. I. Tranz. (Rar) A înscrie dinainte pe cineva într-un registru, într-o listă etc., pentru a-l avea în evidență. — Din **pre**[3]- + **nota**.

PRENOTÁRE, *prenotări*, s. f. Faptul de *a prenota*.

PRENUMĂRÁ, *prenúmăr*, vb. I. Refl. și tranz. (Înv.) A (se) număra printre..., a (se) socoti între... — Din **pre**[1] + **numără**.

PRENUMĂRÁRE, *prenumărări*, s. f. (Înv.) Faptul de *a (se) prenumăra*. [Var.: (înv.) **prenumerăre** s. f.

PRENÚME, *prenume*, s. n. Nume care se dă unui om la naștere; nume de botez. — Fr. **prénom** (lat. lit. praenomen).

PRENUMERÁRE s. f. v. **prenumărare.**

PRENUMERÁȚIE, *prenumerații*, s. f. (Înv.) Plată anticipată; subscriere, abonare. — Din **pre**[3]- + **numerație.**

PREOCUPÁ, *preocúp*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) interesa îndeaproape; *p. ext.* a (se) îngrijora, a (se) neliniști. — Fr. **préoccuper** (lat. lit. **praeoccupare**).

PREOCUPÁRE, *preocupări*, s. f. Faptul de *a (se) preocupa;* interes deosebit pentru...

PREOCUPÁT, -Ă, *preocupați, -te*, adj. Stăpînit de griji, de gînduri. ✦ Care exprimă grijă; îngîndurat. — V. *preocupa.*

PREOCUPÁȚIE, *preocupații*, s. f. (Înv.) Preocupare. [Var.: **preocupațiúne** s. f.] — Fr. **préoccupation.**

PREOCUPAȚIÚNE s. f. v. **preocupație.**

PREOPINÉNT, -Ă, *preopinenți, -te*, s. m. și f. Persoană care emite o părere înaintea alteia sau care vorbește la o întrunire înaintea altora; antevorbitor. [Pr.: *pre-o-*] — După fr. **préopinant.**

PRÉOT, *preoți*, s. m. Persoană care săvîrșește ritualul unui cult religios (creștin); popă. ✦ Fig. (Rar) Cel care slujește un ideal, o învățătură; apostol. — Lat. **presbiterum.**

PREOTEÁSĂ, *preotese*, s. f. **1.** Soție de preot. **2.** Femeie care îndeplinea în antichitate funcții sacerdotale. [Var.: **preuteásă** s. f.] — Din **preot** + suf. *-easă.*

PREOȚÉSC, -EÁSCĂ, *preoțești*, adj. Care aparține preotului, referitor la preot; popesc. — Din **preot** + suf. *-esc.*

PREOȚÍ, *preoțesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) face preot; a (se) popi. — Din **preot.**

PREOȚÍE s. f. Calitatea, demnitatea de preot; popie. [Var.: **preuție** s. f.] — Din **preot** + suf. *-ie.*

PREOȚÍME s. f. Tagma preoțească; mulțime de preoți. — Din **preot** + suf. *-ime.*

PREPALATÁL, -Ă, *prepalatale*, adj. n. și f. (Despre consoane) Al cărui punct de articulație se află în partea anterioară a palatului. — Fr. **prépalatal.**

PREPANÁȚIE, *prepanații*, s. f. (Reg.) **1.** Permis de a fabrica și de a vinde băuturi spirtoase. **2.** Depozit de băuturi spirtoase; cîrciumă. — După germ. **Propination.**

PREPARÁ, *prepár*, vb. I. Tranz. **1.** A pregăti cele necesare în vederea unei acțiuni. **2.** A efectua operațiile tehnologice necesare pentru a obține un produs nou din unul ori din mai multe materiale sau pentru a îmbunătăți calitatea unui material care urmează să fie supus altor operații. ✦ A pregăti mîncăruri; a găti. **3.** A pregăti o lucrare care cere un efort intelectual, studii, învățătură; *p. ext.* a studia o scriere. ✦ Tranz. și refl. A (se) pregăti în vederea unui examen. — Fr. **préparer** (lat. lit. **praeparare**).

PREPARÁNDIE, *preparandii*, s. f. (Reg.; ieșit din uz) Școală care pregătea învățători. — Germ. **Präparandie.**

PREPARANDÍST, *preparandiști*, s. m. (Reg.; ieșit din uz) Elev sau absolvent al preparandiei. — Din **preparandie** + suf. *-ist.*

PREPARÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) prepara* și rezultatul ei; pregătire.

PREPARÁT, *preparate*, s. n. Faptul de *a (se) prepara;* (concr.) produs rezultat dintr-o operație de preparare.

PREPARATÍVE s. f. pl. Pregătiri speciale făcute în vederea unei acțiuni. — Fr. **préparatifs.**

PREPARATÓR, -OÁRE, *preparatori, -oare*, s. m. și f. **1.** Persoană care prelucrează anumite materiale pentru a obține un produs nou. **2.** Prima treaptă în ierarhia corpului didactic universitar, inferioară asistentului; persoană care ocupă acest post. **3.** Persoană care dă lecții unui elev; meditator. — Fr. **préparateur** (lat. lit. **praeparator, -oris**).

PREPARÁȚIE, *preparații*, s. f. **1.** Preparare. **2.** Produs pregătit pentru a servi unor cercetări de laborator. **3.** Faptul de a pregăti un elev în vederea examenelor; meditație. — Fr. **préparation** (lat. lit. **praeparatio, -onis**).

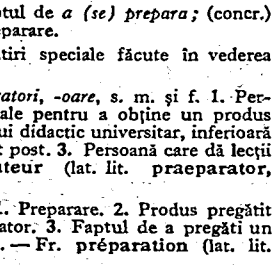

Prepelicar

PREPELEÁC, *prepeleci*, s. m. (Reg.) **1.** Par înfipt în pămînt, avînd din loc în loc crăcane scurte pe care se pun, la țară, oalele spălate ca să se scurgă sau de care se atîrnă diferite obiecte. ✧ Expr. *A fi gol prepeleac* = a fi foarte sărac, neîmbrăcat. *Cu mustățile în prepeleac* = cu mustățile în furculiță, răsucite și întoarse în sus. **2.** Prăjină sau înjghebare de mai multe prăjini, pe care se clădesc căpițele de fîn sau de trifoi; claie făcută pe o astfel de prăjină. **3.** (Reg.) Scară formată dintr-un stîlp prin care sînt petrecute cuie lungi de lemn, servind ca sprijin pentru ca cineva să se poată urca în vîrf. [Var.: **prepeleág** s. m.]

PREPELEAG s. m. v. **prepeleac.**

PREPELÉCI, *prepeleci*, s. m. (Reg.) Căpiță de fîn. — Din **prepeleac.**

PREPELICÁR, *prepelicari*, s. m. Specie de cîine de vînătoare care indică vînatul mic, oprindu-se în fața lui. — Comp. sb. **prepeličar.**

PREPELICIOÁRĂ, *prepelicioare*, s. f. Diminutiv al lui *prepeliță.*

PREPELICÍT s. n. (Reg.) Operația de legare a vițel de araci. — Din **prepeleac** + suf. *-it.*

Prepeliță

PRÉPELIȚĂ, *prepelițe*, s. f. Pasăre migratoare din familia galinaceelor, de culoare galbenă-cafenie, cu dungi pe spate *(Coturnix coturnix);* pitpalac. ✧ Expr. *A se înțelege ca gîsca cu prepelița* = a nu se înțelege de loc. *A căuta coada prepelițel* = a căuta un lucru inexistent, a căuta în zadar. — Bg., sb. **prepelica.**

PREPELIȚÓI, *prepelițoi*, s. m. Bărbătușul prepelițel. — Din **prepeliță** + suf. *-oi.*

PREPONDERÁ, pers. 3 *preponderează*, vb. I. Intranz. A fi preponderent; a precumpăni, a predomina. — Fr. **prépondérer** (lat. lit. **praeponderare**).

PREPONDERÉNT, -Ă, *preponderenți, -te*, adj. Care întrece în cantitate, în greutate; superior ca importanță, ca valoare; precumpănitor, dominant. — După fr. **prépondérant.**

PREPONDERÉNȚĂ, *preponderențe*, s. f. Superioritate în număr, în greutate, în importanță; precumpănire, predominare. — Fr. **prépondérance.**

PREPÓZIT, *prepoziți*, s. m. (În ierarhia bisericii catolice) Preot de rang înalt, care îndeplinește o funcție administrativă importantă. — Lat. lit. **praepositus** «cap», «șef».

PREPOZÍȚIE, *prepoziții*, s. f. Parte de vorbire care exprimă raporturile sintactice dintre un substantiv și atributul lui, dintre un verb și complementul lui, dintre un adjectiv sau un adverb și complementul lor. — Fr. **préposition** (lat. lit. **praepositio, -onis**).

PREPOZIȚIONÁL, -Ă, *prepoziționali, -e*, adj. (Despre anumite construcții gramaticale) Format cu o prepoziție. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **prépositionnel.**

PREPUIÉLNIC, -Ă, *prepuielnici, -e*, adj. (Înv.) Bănuitor, neîncrezător. — Din **prepune**[1] + suf. *-elnic.*

PREPÚNE[1], *prepún*, vb. III. Tranz. (Pop.) A bănui pe cineva, a presupune ceva. ✦ A prevesti. [Perf. s. *prepusei*, part. *prepus*] — Lat. lit. **praeponere.**

PREPÚNE[2], *prepún*, vb. III. Tranz. (Înv.) A însărcina pe cineva cu o funcție. [Perf. s. *prepusei*, part. *prepus*] — Din **pre**[3] + **pune** (după fr. *préposer*).

PREPÚNERE, *prepuneri*, s. f. (Pop.) Faptul de *a prepune*[1]; bănuială, presupunere.

PREPÚS[1], *prepusuri*, s. n. (Pop.) Bănuială, presupunere, neîncredere. — V. *prepune*[1].

PREPÚS[2], *prepuși*, s. m. (Înv.) Reprezentant, înlocuitor, supliniitor. — V. *prepune*[2].

PREPÚS[3], *-Ă, prepuși, -se*, adj. (Pop.) Bănuit, presupus; suspectat. — V. *prepune*[3].

PREREVOLUȚIONÁR, -Ă, *prerevoluționari, -e*, adj. Care a existat, a fost, s-a întîmplat înainte de o revoluție; care caracterizează perioada dinaintea unei revoluții (în special perioada dinaintea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie). — Din **pre**[3]- + **revoluționar.**

PRERÍE, *prerii*, s. f. Vastă întindere de pășune în America de Nord. — Fr. **prairie.**

PREROGATÍVĂ, *prerogative*, s. f. Drept deosebit acordat unui demnitar prin uz sau prin lege. — Fr. **prérogative** (lat. lit. **praerogativa**).

PREROMÁNTIC, -Ă, *preromantici, -e*, adj. Care aparține preromantismului, privitor la preromantism. — Fr. **préromantique.**

PREROMANTÍSM s. n. Curent literar în secolul al XVIII-lea, care a deschis drumul romantismului și care se caracterizează prin acțiunea dusă împotriva normelor rigide ale clasicismului, prin cultul sensibilității și al naturii, prin gustul pentru pitoresc și pentru exotic etc. — Fr. **préromantisme.**

PRERÚPE, *prerúp*, vb. III. Tranz. (Înv.) A întrerupe. — Lat. lit. **praerumpere.**

PRESÁ, *presez*, vb. I. Tranz. **1.** A strînge, a îndesa un obiect pentru a-i reduce volumul sau pentru a stoarce lichidul pe care îl conține. ✦ A apăsa. **2.** Fig. A exercita o presiune asupra cuiva, pentru a-l sili să acționeze într-un anumit fel. — Fr. **presser.**

PRESÁNT, -Ă, *presanți, -te*, adj. Care exercită o presiune asupra cuiva; *p. ext.* care cere o rezolvare imediată. — Fr. **pressant.**

PRESÁR, *presari*, s. m. Presator. — Din **presă** + suf. *-ar.*

PRESÁRE, *presări*, s. f. Acțiunea de *a presa;* comprimare îndesare.

PRESÁT[1] s. n. Presare. — V. *presa.*

PRESÁT[2], **-Ă,** *presați, -te*, adj. Strîns cu presa; comprimat, îndesat. — V. *presa.*

PRESATÓR, *presatori*, s. m. Lucrător specializat în presarea materialelor. — Din **presa** + suf. *-(a)tor.*

PRÉSĂ[1] s. f. Totalitatea ziarelor considerate ca mijloc de informare obișnuită a publicului. ✧ *Libertatea presei* = drept pe care îl are cineva (și care este acordat și garantat prin constituția unei țări) de a-și

exprima nestingherit ideile prin ziare. ◇ Expr. (Fam.) *A avea presă bună* (sau *proastă*) = a se bucura de apreciere bună (sau rea), a avea reputație bună (sau proastă). ✦ Profesiunea, activitatea de gazetar; ziaristică; (concr.) gazetari, ziariști. — Fr. **presse**.

PRÉSĂ[2], *prese*, s. f. 1. Aparat sau mașină folosită la prelucrarea prin presare a unor materiale cu ajutorul uneltelor adecvate; teasc. 2. Mașină simplă de tipărit, cu ajutorul căreia se imprimă texte sau figuri prin presarea hîrtiei pe un zaț acoperit cu un strat de cerneală tipografică. — Fr. **presse**.

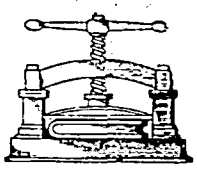

Presă[2] (2)

PRESĂDÍ, *presădesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A răsădi plante, a transplanta. — Slav (v. sl. **prĕsaditi**).

PRESĂRÁ, *presár*, vb. I. Tranz. A împrăștia, a arunca ici-colo cîte puțin; a risipi. *Bani prin casă presăra* (TEODORESCU). [Var.: **presurá** vb. I] — Din **pre**[1] + **sără**.

PRESĂRÁT s. n. Acțiunea de *a presăra*.

PRESĂRĂTÚRĂ, *presărături*, s. f. (Rar) Ceea ce se presară. — Din **presăra** + suf. *-(ă)tură*.

PRESCHIMBÁ, *preschímb*, vb. I. 1. Tranz. A ceda un lucru în locul altuia (de aceeași valoare); a schimba. 2. Tranz. și refl. A (se) transforma. — Din **pre**[2]- + **schimba**.

PRESCHIMBÁRE, *preschimbări*, s. f. Faptul de *a (se) preschimba*; transformare, schimbare.

PRESCRÍE, *prescríu*, vb. III. 1. Tranz. A indica medicamentul sau tratamentul de care are nevoie un bolnav. 2. Tranz. (Rar) A hotărî, a dispune, a stabili. 3. Refl. (Despre pedepse penale, drepturi de proprietate etc.) A se stinge prin prescripție; a-și pierde valabilitatea. 4. Tranz. (Înv.) A reproduce un text în scris; a transcrie. ✦ (Înv.) A descrie. *Jalnicele tînguiri... nu se pot prescrie* (DRĂGHICI). ✦ (Rar) A reproduce exact, după un model. *Cum au văzut* [năframa]... *i-au dat o grămadă de bani, numai ca să li-o deie să prescrie și de pe aceasta florile* (SBIERA). — Din **scrie** (după fr. *prescrire*).

PRESCRÍPT, *prescripte*, s. n. (Înv.) Prevedere, dispoziție cuprinsă într-o lege, într-un regulament etc. — Fr. **prescript** (lat. lit. **praescriptum**).

PRESCRIPTÍBIL, -Ă, *prescriptibili, -e*, adj. Care se poate prescrie, care este supus prescripției. — După fr. **prescriptible**.

PRESCRÍPȚIE, *prescripții*, s. f. 1. Obligație impusă printr-o lege, printr-un regulament etc.; dispoziție, prevedere. ✦ Instrucțiuni scrise cuprinzînd condițiile tehnice care trebuie respectate la proiectarea, verificarea sau executarea unui sistem tehnic. 2. Dispoziție legală în virtutea căreia, după un anumit timp și în anumite condiții, se cîștigă ori se pierde un drept sau încetează efectele unei hotărîri judecătorești neexecutate. 3. Recomandație dată de un medic unui bolnav (printr-o rețetă); *p. ext.* rețetă. — Fr. **prescription** (lat. lit. **praescriptio, -onis**).

PRESCURĂR, *prescurari*, s. m. (Rar) Cel care face prescuri. — Din **prescură** + suf. *-ar*.

PRESCÚRĂ, *prescuri*, s. f. Pîinișoară rotundă sau în formă de cruce, făcută din aluat dospit, din care se pregătește cumecătura și se taie anafura. [Acc. și: *préscură*] — Slav (v. sl. **proskura**).

PRESCURĂREÁSĂ, *prescurărese*, s. f. (Rar) Femeie care face prescuri pentru biserică. — Din **prescurar** + suf. *-easă*.

PRESCURĂRÍȚĂ, *prescurărițe*, s. f. Prescurăreasă. — Din **prescurar** + suf. *-iță*.

PRESCURTÁ, *prescurtez*, vb. I. Tranz. A reduce dimensiunile unui text; a scurta un cuvînt. — Din **pre**[2]- + **scurta**.

PRESCURTÁRE, *prescurtări*, s. f. Acțiunea de *a prescurta* și rezultatul ei; rezumare; abreviere.

PRESEÁRĂ s. f. (Rar) Seara din ajunul unei anumite zile. — Din **pre**[1] + **seară**.

PRÉSEN, *presene*, s. n. Cureaua hamului care trece pe sub pieptul calului. [Var.: **preásenă** s. f.] — Sb. **prsina**.

PRESENTIMÉNT, *presentimente*, s. n. Presimțire. — După fr. **pressentiment**.

PRESÍMȚ s. n. (Rar) Presimțire. — Postverbal al lui **presimți**.

PRESIMȚĂMÎNT s. n. Presentiment. — Din **presimți**.

PRESIMȚÍ, *presímt*, vb. IV. Tranz. A simți dinainte, vag și instinctiv, ceea ce urmează să se întîmple. — Din **pre**[2]- + **simți** (după fr. *pressentir*).

PRESIMȚÍRE, *presimțiri*, s. f. Faptul de *a presimți*; sentiment vag și instinctiv pe care îl are cineva față de ceea ce ar urma să se întîmple.

PRESIÚNE, *presiuni*, s. f. 1. Forță care acționează asupra unei suprafețe; apăsare, stringere. ◇ *Presiune atmosferică* = presiune pe care o exercită atmosfera asupra suprafeței pămîntului și care variază după condițiile atmosferice. ◇ Expr. (Despre motoare, mașini cu aburi) *(A fi) sub presiune* = (a fi) gata de a se pune în mișcare, (a fi) cu motorul în funcție. 2. Fig. Constrîngere (morală); forțare. ✦ (Rar) Apăsare sufletească. — Fr. **pression**.

PRESOCIALÍST, -Ă, *presocialiști, -ste*, adj. Care este imediat anterior socialismului. — Din **pre**[2]- + **socialist**.

PRESÓR[1], *presoare*, s. n. Dispozitiv la mașina de cusut, constituit dintr-o tijă verticală avînd la capătul de jos un pinten care, prin apăsare, menține materialul de cusut pe placa mașinii. — Din **presă**[2] + suf. *-or*.

PRESÓR[2], **-OÁRE**, *presori, -oare*, s. m. și f. Persoană specializată în prelucrarea materialelor cu ajutorul presei sau al strungului de presat. — După fr. **presseur**.

PRESOSTÁT, *presostate*, s. n. Aparat pentru controlul presiunii dintr-o încăpere închisă. — Fr. **pressostat**.

PRESTÁ, *prestez*, vb. I. Tranz. A îndeplini o muncă, a desfășura o activitate. ◇ Expr. (Înv.) *A presta (un) jurămînt* = a depune un jurămînt în condițiile prevăzute de lege. — Lat. lit. **praestare**.

PRESTABILÍ, *prestabilesc*, vb. IV. Tranz. A fixa, a stabili dinainte. — Din **pre**[2]- + **stabili** (după fr. *préétablir*).

PRESTÁNȚĂ s. f. Ținută, înfățișare, atitudine impunătoare. — Fr. **prestance**.

PRESTÁRE, *prestări*, s. f. Acțiunea de *a presta* și rezultatul ei; efectuare, executare.

PRESTÁȚIE, *prestații*, s. f. 1. Muncă gratuită, de scurtă durată (care în anumite condiții poate fi plătită) pentru efectuarea unor lucrări de interes obștesc; sumă de bani care reprezintă plata acestei munci. 2. Prestare. [Var.: **prestațiúne** s. f.] — Fr. **prestation** (lat. lit. **praestatio, -onis**).

PRESTAȚIÚNE s. f. v. **prestație**.

PRESTIDIGITATÓR, *prestidigitatori*, s. m. 1. Specialist în prestidigitație (care dă reprezentații publice); scamator. 2. Fig. Cel care posedă o mare agilitate a mîinilor. — După fr. **prestidigitateur**.

PRESTIDIGITÁȚIE s. f. Arta de a produce iluzii optice prin rapiditatea mișcărilor și agilitatea mîinilor; scamatorie. — Fr. **prestidigitation**.

PRESTÍGIU s. n. Autoritate morală de care se bucură cineva sau ceva; vază, considerație; importanță. ✦ Fig. Strălucire, farmec, atracție. — Fr. **prestige** (lat. lit. **praestigium**).

PRESTÓL s. n. v. **pristol**.

PRESUPÚNE, *presupún*, vb. III. Tranz. 1. A admite în mod provizoriu că ceva este posibil, real sau adevărat; a fi de părere, a socoti, a bănui. 2. A avea ca premisă existența prealabilă a unui lucru. *Orice efect presupune o cauză*. — Din **pre**[2]- + **supune** (după fr. *présupposer*).

PRESUPÚNERE, *presupuneri*, s. f. Faptul de *a presupune*; supoziție, ipoteză.

PRESUPÚS[1], *presupusuri*, s. n. Presupunere; bănuială. — V. *presupune*.

PRESUPÚS[2], **-Ă**, *presupuși, -se*, adj. Despre care există presupunerea că este într-un anumit fel; închipuit. — V. *presupune*.

PRÉSUR, *presuri*, s. m. Bărbățușul presurei. — Din **presură**.

PRESURÁ vb. I. v. **presăra**.

PRÉSURĂ, *presuri*, s. f. Nume dat mai multor păsări mici cîntătoare din aceeași familie, cu ciocul scurt și gros *(Emberiza)*.

Presură

PRESÚS adv. (În expr.) *Mai presus de* (sau *decît*)... = mai mult (sau mai mare, mai important) decît... *Mai presus de toate* = mai mult decît orice. — Din **pre**[1] + **sus**.

PRESÚSTVIE, *presustvii*, s. f. (Rusism înv.) Instanță de judecată, judecătorie, tribunal. — Rus **prisutstvije**.

PREȘ, *preșuri*, s. n. 1. Covor lung și îngust care se așterne pe jos în încăperile sau pe scările unei clădiri. ✦ Covor mic, de obicei din papură, așezat la intrarea unei case, pentru ca cei care vin de afară să-și poată șterge încălțămintea. ◇ Expr. (Fam.) *A duce* (pe cineva) *cu preșul* = a purta (pe cineva) cu vorba. 2. (Înv.) Fotă.

PREȘCOLÁR, -Ă, *preșcolari, -e*, adj. Care nu a atins încă vîrsta de școală, care se referă la vîrsta, educația, învățămîntul copiilor sub această vîrstă. — Din **pre**[2]- + **școlar**.

PREȘEDÍNTE, -Ă, *președinți, -te*, s. m. și f. 1. Persoană care conduce un organ de stat, o instituție, o organizație de masă, o asociație etc.; *p. ext.* persoană care conduce dezbaterile unei ședințe, ale unei comisii. 2. Denumire oficială a conducătorului anumitor republici. — Fr. **président** (lat. lit. **praesidens, -ntis**; după *ședea*).

PREȘEDINȚIÁL, -Ă, *președințiali, -e*, adj. Care aparține președintelui, care emană de la un președinte. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. **présidentiel** (după *președinte*).

PREȘEDINȚÍE s. f. Funcția de președinte; perioada de activitate a unui președinte, munca de conducere a președintelui; *p. ext.* localul unde își exercită funcția președintele și unde funcționează totalitatea serviciilor organizatorice-administrative în subordine. — Din **președinte** + suf. *-ie*.

PREȘTÍ, *preștiu*, vb. IV. Tranz. (Rar) A ști de mai înainte, a prevedea. — Din **pre**[2]- + **ști**.

PREȘTIÍNȚĂ s. f. (Rar) Cunoștință despre ceea ce se va întîmpla în viitor; previziune. — Din **pre**[2]- + **știință** (după fr. *prescience*).

PRETÁ, *pretez*, vb. I. Refl. 1. A consimți să facă un lucru care este incorect sau care este sub demnitatea sa. 2. A se potrivi la..., a fi bun la... — Fr. **prêter**.

PRETCÁR, *pretcare*, s. n. (Reg.) Sfredel cu diametru mic, de care se folosesc dulgherii — Din **pretcă** + suf. *-ar*.

PRÉTCĂ, *pretce*, s. f. Fiecare dintre bețișoarele pe care albinele își clădesc fagurii în interiorul stupului. [Var.: **preátcă** s. f.] — Sb. **pritka.**

PRETENDÉNT, -Ă, *pretendenți, -te*, s. m. și f. 1. Cel care tinde să ajungă la ceva, care cere ceva, în baza unor drepturi pe care le are sau pe care și le atribuie. 2. Cel care are intenția să ia în căsătorie o femeie, care cere în căsătorie o femeie. — După fr. **prétendant.**

PRETENSÍV, -Ă, *pretensivi, -e*, adj. (Rar) Pretențios.

PRETÉNȚIE, *pretenții*, s. f. 1. Revendicare a unui drept de către cel căruia i se cuvine sau care pretinde că i se cuvine. 2. Convingere (nejustificată) pe care o are cineva despre meritele sale, cerința ca această convingere să fie împărtășită și de ceilalți; (la pl.) aere de superioritate, ifose. ✦ Intenție, dorință, năzuință ambițioasă. ✧ Loc. adj. și adv. *Cu* (sau *fără*) *pretenții* = cu (sau fără) aere de superioritate, cu (sau fără) exigențe. — Fr. **prétention.**

PRETENȚIÓS, -OÁSĂ, *pretențioși, -oase*, adj. 1. Care are pretenții multe sau mari, care așteaptă sau pretinde mult; exigent. 2. Făcut cu scopul de a da impresia de ceva deosebit, deși în realitate este lipsit de valoare, de bun gust etc. [Pr.: *-ți-os*] — După fr. **prétentieux.**

PRETENȚIOZITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a avea pretenții exagerate. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **pretențios.**

PRETERÍT s. n. (Gram.) Nume dat timpului verbal care exprimă în unele limbi o acțiune trecută. — Fr. **prétérit** (lat. lit. **praeteritum**).

PRETÉXT, *pretexte*, s. n. Motiv aparent pe care îl invocă cineva pentru a ascunde adevăratul motiv al unei acțiuni sau pentru a justifica o acțiune nepotrivită. ✦ Impuls, stimulent. — Fr. **prétexte.**

PRETEXTÁ, *pretextez*, vb. I. Tranz. A invoca un motiv care este altul decît cel real, pentru a justifica o acțiune, o atitudine; a se folosi de un pretext. — Fr. **prétexter.**

PRETIMPURÍU, -IE, *pretimpurii*, adj. Care apare sau se întîmplă înainte de vreme; prea devreme. — Din **pre**[2]**-** + **timpuriu.**

PRETÍNDE, *pretînd*, vb. III. 1. Tranz. A cere insistent un lucru considerat ca fiind un drept cuvenit; a reclama, a revendica. ✦ A cere cu stăruință ca un lucru să se înfăptuiască. 2. Tranz. și intranz. A susține, a afirma (cu tărie). ✦ Refl. A-și atribui o calitate, cerînd să-i fie recunoscută. 3. Tranz. (Despre acțiuni, realizări) A avea nevoie de..., a impune ca o necesitate; a necesita. — Fr. **prétendre** (după *întinde*).

PRETÍNS, -Ă, *pretinși, -se*, adj. Care trece sau vrea să treacă drept ceea ce nu este; fals, aparent. — V. *pretinde.*

PRÉTOR, *pretori*, s. m. 1. Funcționar în vechea ierarhie administrativă, însărcinat cu administrarea unei plăși. 2. (În vechea armată) Persoană numită de Ministerul de Război pe lîngă marile unități militare, cu atribuții în poliția administrativă și judiciară în timp de mobilizare și de război. 3. (La romani) Înalt magistrat, care urma în rang după consul, avînd atribuții judecătorești. ✦ Guvernator al unei provincii romane. — Lat. lit. **praetor, -oris.**

PRETORÁT, *pretorate*, s. n. (În vechea armată) Autoritate militară creată de Ministerul de Război pe lîngă marile unități, în timp de mobilizare și de război, cu atribuții de poliție administrativă și judiciară; *p. ext.* sediul acestei autorități. — Din **pretor** + suf. *-at.*

PRETORIÁN[1], *pretorieni*, s. m. (La romani) Soldat din garda pretoriană. — Lat. lit. **praetorianus** (fr. **prétorien**).

PRETORIÁN[2], **-Ă**, *pretorieni, -e*, adj. (La romani) Care aparține pretorului, privitor la pretor. ✧ *Gardă pretoriană* = corp de armată care constituia garda personală a pretorului (mai tîrziu a împăraților romani). *Cohortă pretoriană* = cohortă formată din pretorieni. *Provincie pretoriană* = provincie administrată de un pretor. *Drept pretorian* = totalitatea edictelor date de pretori. — Lat. lit. **praetorianus** (fr. **prétorien**).

PRETÓRIU, *pretorii*, s. n. 1. (La romani) Reședința pretorului; sală în care judeca acesta. ✦ Locul dintr-o tabără romană unde era așezat cortul comandantului. 2. (Înv.) Sală de judecată, incinta tribunalului; *p. ext.* tribunal. — Lat. lit. **praetorium** (fr. **prétoire**).

PRETÚRĂ, *preturi*, s. f. (În vechea organizare administrativă) Serviciul pretorului (1); localul unde funcționa acest serviciu. — Lat. lit. **praetura** (fr. **préture**).

PRETUTÍNDENE adv. v. **pretutindeni.**

PRETUTÍNDENEA adv. v. **pretutindeni.**

PRETUTÍNDENI adv. Peste tot, în toate părțile, în tot locul. ✦ (Precedat de prep. «de») Din toate părțile. [Var.: **pretutíndene, pretutíndenea** adv.] — Din **pre**[1] + **tutinde** (înv., < lat. *tot-inde*) + **ne** (< *re*).

PREȚ, *prețuri*, s. n. 1. Valoare, exprimată în bani, a unei mărfi; sumă care se cere sau care se plătește pentru o marfă. ✧ Loc. adj. *De preț* = valoros, prețios. ✧ Loc. adv. *Cu orice preț* = oricît de mult ar costa, cu orice risc. *Cu nici un preț* = pentru nimic în lume, în nici un caz. *Fără preț* = **a)** sub valoarea reală; ieftin; **b)** de valoare foarte mare, neprețuit. ✧ Expr. *A ține la preț* = a nu reduce nimic din suma cerută la o vînzare. *A se învoi din preț* = a încheia un tîrg, căzînd de acord asupra prețului. *A (nu) avea preț* = a (nu) se vinde cu bani buni, a (nu) avea trecere; *fig.* a valora foarte mult. *A ajunge la preț* = a fi căutat, apreciat. *A pune preț pe ceva* = a socoti că ceva este de mare valoare, a ține mult la ceva. *A da preț* = a face ca ceva să aibă valoare. *A-și mînca din preț* = a pierde din valoare. ✦ Suma încasată dintr-o vînzare. 2. Sumă de bani care se dă cuiva pentru o muncă prestată, pentru un serviciu făcut; plată, răsplată. ✧ Loc. adv. *Cu prețul a ceva* = în schimbul unei contravalori materiale sau, *fig.*, a unor sacrificii. 3. Fig. Valoare, importanță, însemnătate. 4. (În expr.) *Preț de ...* (sau *-la ...*) = contravaloare a ... *Preț (ca) de ...* (sau *ca la ...*) = un timp (cam) de ... *Trece așa, preț ca la un sfert de ceas* (CARAGIALE). — Lat. **pretium.**

PREȚĂLUÍ, *prețăluiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A prețui. — Din **preț.**

PREȚĂLUÍRE, *prețăluiri*, s. f. (Înv.) Faptul de *a prețălui*; evaluare în bani.

PREȚĂLUITÓR, *prețăluitori*, s. m. (Înv.) Prețuitor. — Din **prețălui** + suf. *-(i)tor.*

PREȚIÓS, -OÁSĂ, *prețioși, -oase*, adj. 1. Care reprezintă o mare valoare materială; care este de mare preț; scump. ✦ Care are valoare datorită însușirilor sau utilității sale. ✧ *Metal prețios* = metal care se oxidează greu; metal nobil. ✦ Drag, iubit. 2. Fig. De un rafinament exagerat, lipsit de simplitate și de naturalețe; afectat. [Pr.: *-ți-os*] — Fr. **précieux** (lat. lit. **pretiosus**).

PREȚIOZITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a fi prețios (2); afectare. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **préciosité.**

PREȚUÍ, *prețuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A stabili aproximativ prețul unui bun (supus vînzării), a-i determina valoarea în bani; a evalua. ✦ A pune mare preț pe ceva, a considera ca avînd mare valoare. 2. Tranz. A recunoaște importanța sau meritul cuiva sau a ceva, a cinsti după merit; a aprecia. 3. Intranz. A avea preț, a valora datorită calităților sale. ✧ Expr. *A ști cît prețuiește cineva* (sau *ceva*) = a nu-ți face iluzii cu privire la cineva sau la ceva, a ști că nu trebuie să contezi pe cineva sau ceva. — Din **preț.**

PREȚUÍRE, *prețuiri*, s. f. Faptul de *a prețui.*

PREȚUITÓR, *prețuitori*, s. m. Persoană expertă care evaluează, indicînd prețul aproximativ al unui lucru. — Din **prețui** + suf. *-(i)tor.*

PREUMBLÁ vb. I. v. **plimba.**

PREUMBLÁRE s. f. v. **plimbare.**

PREURSÍ, *preursesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A predestina, a meni. — Din **pre**[2]**-** + **ursi.**

PREURSÍRE, *preursiri*, s. f. (Rar) Soartă, destin. — V. *preursi.*

PREURSÍT, -Ă, *preursiți, -te*, adj. (Rar) Ursit. — V. *preursi.*

PREUTEÁSĂ s. f. v. **preoteasă.**

PREUȚÍE s. f. v. **preoție.**

PREVALÁ, *prevalez*, vb. I. 1. Intranz. A avea preponderență; a predomina. 2. Refl. A se folosi de ceva, a face uz de ceva în vederea unui scop. — Fr. **prévaloir** (lat. lit. **praevalere**).

PREVARICATÓR, -OÁRE, *prevaricatori, -oare*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care comite prevaricațiuni. — Fr. **prévaricateur** (lat. lit. **praevaricator, -oris**).

PREVARICAȚIÚNE, *prevaricațiuni*, s. f. (Înv.) 1. Abatere de la îndatoririle de serviciu, abuz comis de un funcționar în exercițiul funcțiunii. 2. Trădarea cauzei, a intereselor cuiva. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **prévarication** (lat. lit. **praevaricatio, -onis**).

PREVĂZĂTÓR, -OÁRE, *prevăzători, -oare*, adj. Care ia din timp toate măsurile pentru a preîntîmpina ceea ce prevede că s-ar putea întîmpla; care dovedește prudență; prudent, precaut. — Din **pre**[2]**-** + **văzător** (după fr. *prévoyant*).

PREVEDEÁ, *prevăd*, vb. II. 1. Tranz. A deduce mersul evenimentelor viitoare din unele fapte prezente sau trecute (a căror legătură cauzală cu ele este evidentă); a avea intuiția celor ce urmează să se întîmple, plecînd de la unele date cunoscute în prezent. 2. Tranz. (Despre legi) A specifica, a prescrie; a menționa. 3. Tranz. A echipa, a înzestra pe cineva sau ceva cu... *Uzină prevăzută cu instalații moderne.* 4. Refl. (Rar) A se vedea prin ceva; a se întrezări. ✦ (Rar) A se oglindi. — Din **pre**[2]**-** + **vedea** (după fr. *prévoir*).

PREVEDÉRE, *prevederi*, s. f. 1. Faptul de *a prevedea.* ✦ (Rar) Presimțire. 2. Măsuri, dispoziții cuprinse într-un plan de lucru sau într-o lege, care urmează să fie puse în aplicare și respectate. 3. Prudență, precauție.

PREVENÍ, *previn*, vb. IV. Tranz. 1. A face pe cineva atent asupra consecințelor acțiunii sale; a înștiința, a avertiza. 2. A lua măsurile necesare pentru a evita ceva; a preîntîmpina. 3. (Rar) A împlini dinainte, în mod spontan, dorințele cuiva. — Fr. **prévenir** (lat. lit. **praevenire**).

PREVENÍRE, *preveniri*, s. f. Acțiunea de *a preveni.*

PREVENÍT, -Ă, *preveniți, -te*, s. m. și f. Persoană ținută în stare de arest în baza unui mandat de arestare preventivă. — V. *preveni.*

PREVENITÓR, -OÁRE, *prevenitori, -oare*, adj. Îndatoritor, amabil, politicos. — Din **preveni** + suf. *-(i)tor.*

PREVENTÍV, -Ă, *preventivi, -e*, adj. Care are ca scop preîntîmpinarea unui rău, împiedicarea apariției unei boli, a săvîrșirii unei infracțiuni etc. ✧ *Medicină preventivă* = ramură a medicinii care se ocupă cu mijloacele de apărare a organismului împotriva bolilor și de combatere a condițiilor care favorizează apariția lor. (Jur.) *Arest preventiv* sau *închisoare preventivă* = deținere provizorie a unui inculpat în vederea cercetărilor; locul în care sînt deținuți astfel de inculpați. — După fr. **préventif.**

PREVENTÓRIU, *preventorii*, s. n. Casă de sănătate în care sînt îngrijite persoanele predispuse la anumite boli, în special la tuberculoză. — Fr. **préventorium.**

PREVÉNȚIE s. f. Arestare preventivă — Fr. **prévention** (lat. lit. **praeventio, -onis**).

PREVESTÍ, *prevestesc*, vb. IV. Tranz. 1. A anunța întîmplări viitoare, conducîndu-se după anumite indicații; a vesti de mai înainte ceea ce urmează să se întîmple. 2. A da o indicație după care se poate prevedea sau ghici existența unui lucru sau desfășurarea unui eveniment, a unui fenomen. 3. (Înv.) A informa dinainte; a preveni. — Din **pre**[3]- + **vesti**.

PREVESTÍRE, *prevestiri*; s. f. Acțiunea de *a prevesti*.

PREVESTÍT s. n. 1. Prevestire. 2. (Reg.) Faza de creștere și descreștere a lunii. — V. *prevesti*.

PREVESTITÓR, -OÁRE, *prevestitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care anunță dinainte, care prevestește ceva; care constituie un indiciu al întîmplărilor viitoare. — Din **prevesti** + suf. *-(i)tor*.

PREVEȘTEÁLĂ s. f. (Reg.) 1. Pieliță subțire care se formează la suprafața laptelui fiert. 2. Ceață care acoperă uneori ochii cuiva. — Din **prevești** + suf. *-eală*.

PREVEȘTÍ, *preveștesc*, vb. IV. Tranz. (Reg., despre apă) A trece cu puțin peste...

PREVÍLĂ s. f. v. **prevină**.

PREVÍNĂ, *previne*, s. f. Grindă de lemn care se fixează pe capătul piloților de la gardurile de prins pește, pentru a-i consolida. [Var.: **previlă** s. f.]

PREVIZÍBIL, -Ă, *previzibili, -e*, adj. (Rar) Care poate fi prevăzut. — După fr. **prévisible**.

PREVIZIÚNE, (2) *previziuni*, s. f. 1. Facultatea de a prevedea mersul evenimentelor în viitor, folosind analiza științifică sau judecînd în baza unei experiențe a vieții; pătrundere perspicace a evoluției ulterioare a unor stări de lucruri. 2. Enunțare a unei judecăți, a unei teorii care se bazează pe previziune (1). ◇ Loc. prep. și conj. (Rar) *În previziunea...* = în ipoteza..., în cazul... — Fr. **prévision**.

PREZBÍT, -Ă, *prezbiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care vede obiectele îndepărtate mai clar decît pe cele apropiate, din cauza unui defect de acomodare a cristalinului. — Fr. **presbyte** (< gr.).

PREZBÍTER, *prezbiteri*, s. m. (Înv.) Preot. [Var.: **prezviter** s. m.] — Lat. lit. **presbyter** (ngr. **presviteros**).

PREZBÍTERĂ, *prezbitere*, s. f. (Înv.) Soție de preot. [Var.: **prezviteră** s. f.] — Din **prezbiter** (ngr. **presviteros**).

PREZBITERIÁN, -Ă, *prezbiterieni, -e*, s. m. și f. Adept al prezbiterianismului. [Pr.: *-ri-an*] — Fr. **presbytérien**.

PREZBITERIANÍSM s. n. Doctrină religioasă calvină din Anglia, care nu recunoaște autoritatea episcopilor, ci numai pe cea a preoților. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **presbytérianisme**.

PREZBITÉRIU, *prezbiterii*, s. n. 1. (Înv.) Sfatul prezbiterilor unei comunități creștine. 2. (La catolici) Casă parohială. — Fr. **presbytère** (lat. lit. **presbyterium**).

PREZBITÍSM s. n. Defect al ochiului constînd în micșorarea capacității de acomodare a cristalinului (ceea ce face ca obiectele depărtate să fie văzute mai clar decît cele apropiate). — Fr. **presbytisme**.

PREZBIȚÍE, *prezbiții*, s. f. Prezbitism. — Fr. **presbytie**.

PREZÉNT[1] s. n. 1. Timpul actual; *p. ext.* situația actuală. ◇ Loc. adv. *În prezent* = azi, acum. 2. (Gram.) Timpul verbului care arată că o acțiune se petrece în momentul vorbirii sau că este independentă de momentul manifestării ei. ◇ *Prezent istoric* = prezent cu valoare de perfect, care se întrebuințează deseori în narațiune pentru a da stilului o mai mare forță de evocare. — După fr. **présent**.

PREZÉNT[2], *prezenturi*, s. n. (Înv.) Dar, cadou. — După fr. **présent**.

PREZÉNT[3], **-Ă**, *prezenți, -te*, adj. 1. Care se află în același loc cu vorbitorul sau în locul la care se referă vorbitorul; de față. ✦ (Cu valoare de interjecție) Formulă prin care cei care se află de față răspund la apelul nominal. 2. Care se petrece în timpul vieții vorbitorului; contemporan. — Fr. **présent** (lat. lit. **praesens, -ntis**).

PREZENTÁ, *prezint*, vb. I. 1. Tranz. A face pe cineva cunoscut celor aflați de față, spunînd cum se numește, ce ocupație are etc.; a recomanda. ◇ Refl. *Dați-mi voie să mă prezint*. 2. Refl. A apărea în fața cuiva. ✦ A se înfățișa undeva pentru a răspunde unei obligații sau pentru a oferi ori a solicita ceva. 3. Tranz. A da, a întinde cuiva un obiect pentru ca acela să ia cunoștință de el, să-l cerceteze, să-l utilizeze. *Îmi prezintă o priză de tabac* (NEGRUZZI). 4. Tranz. A înfățișa publicului un spectacol, aspectele unei activități, rezultatul unor cercetări etc. 5. Tranz. (Despre lucruri care sînt supuse unei examinări) A avea o anumită însușire; a reprezenta ceva. ✦ Refl. A avea aparența de..., a se înfățișa ca... 6. Tranz. (În expr.) *A prezenta arma* = a mînui arma după anumite prescripții ale regulamentului militar, pentru a da onorul unui superior sau la o ceremonie. — Fr. **présenter** (lat. lit. **praesentare**).

PREZENTÁBIL, -Ă, *prezentabili, -e*, adj. Care are o înfățișare plăcută, care se prezintă bine, frumos, îngrijit. — După fr. **présentable**.

PREZENTÁRE, *prezentări*, s. f. Acțiunea de *a (se) prezenta*.

PREZENTATÓR, *prezentatori*, s. m. (Rar) Cel care face cunoscut publicului pe cineva sau ceva. — După fr. **présentateur**.

PREZENTAȚIE, *prezentații*, s. f. (Rar) Recomandare. — Fr. **présentation**.

PREZENTÍR s. n. (Mil.; reg.) Prezentarea armei; defilare. — Germ. **Präsentieren**.

PREZÉNȚĂ, *prezențe*, s. f. Faptul de a fi prezent undeva; existența cuiva sau a ceva într-un loc sau într-un timp anumit. ◇ *Listă* (sau *caiet*) *de prezență* = listă (sau caiet) în care semnează cei prezenți la un curs, la o ședință etc. ◇ Loc. prep. *În prezența* (cuiva) = fiind de față cineva; în fața, înaintea cuiva. ◇ Expr. *Prezență de spirit* = însușirea cuiva de a-și păstra stăpînirea de sine în împrejurări dificile, neprevăzute; sînge rece. — După fr. **présence**.

PREZERVÁ, *prezérv*, vb. I. Tranz. A feri, a păzi de un rău. — Fr. **préserver** (lat. lit. **praeservare**).

PREZERVÁRE, *prezervări*, s. f. Acțiunea de *a prezerva*; prevenirea unui rău, *p. ext.* apărare.

PREZERVATÍV, *prezervative*, s. n. Remediu care servește la preîntîmpinarea unui inconvenient (mai ales al unei boli). — Fr. **préservatif**.

PREZICĂTÓR, -OÁRE, *prezicători, -oare*, s. m. și f. Persoană care se crede înzestrată cu darul prezicerii și care se îndeletnicește, pentru bani, cu prezicerile. — Din **prezic** (prez. ind. al lui *prezice*) + suf. *-(ă)tor*.

PREZÍCE, *prezic*, vb. III. Tranz. A spune, a anunța dinainte ce se va întîmpla, orientîndu-se după unele indicații prezente. ✦ (În superstiții) A ghici viitorul cuiva în cărți, în palmă etc. — Din **pre**[3]- + **zice** (după fr. *prédire*).

PREZÍCERE, *preziceri*, s. f. Acțiunea de *a prezice* și rezultatul ei.

PREZIDÁ, *prezidez*, vb. I. Tranz. A conduce o dezbatere, un consiliu, o ședință în calitate de președinte; (fam.) a ocupa locul de frunte la o masă. — Fr. **présider**.

PREZIDÁRE, *prezidări*, s. f. Acțiunea de *a prezida*.

PREZIDÉNT, *prezidenți*, s. m. (Ieșit din uz) Președinte. — Fr. **président** (lat. lit. **praesidens, -ntis**).

PREZIDENȚIÁL, -Ă, *prezidențiali, -e*, adj. Care aparține unui președinte; care emană de la un președinte; propriu unui președinte. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. **présidentiel**.

PREZIDENȚÍE, *prezidenții*, s. f. Președinție. — Din **prezident** + suf. *-ie*.

PREZIDIÁL, -Ă, *prezidiali, -e*, adj. Privitor la prezidiu, care provine de la prezidiu. [Pr.: *-di-al*] — Fr. **présidial**.

PREZÍDIU, *prezidii*, s. n. Organ de conducere a unor adunări, reuniuni, instituții etc.; grup de persoane care prezidează unele adunări, consilii etc. [Var.: **prezídium** s. n.] — Lat. lit. **praesidium**.

PREZÍDIUM s. n. v. **prezidiu**.

PREZÍSĂ, *prezise*, s. f. (Înv.) Prorocire, profeție. — V. *prezice*.

PREZÍUĂ s. f. (În expr.) *În preziua...* = cu o zi înainte de..., în ajunul...; *p. ext.* cu puțin timp înainte de... *Din preziuă* = din ziua precedentă, din ajun. — Din **pre**[1] + **ziuă**.

PREZÚMPT, -Ă, *prezumpți, -te*, adj. (Înv.) Presupus, socotit. — Lat. lit. **praesumptus**.

PREZUMTÍV, -Ă, *prezumtivi, -e*, adj. Considerat ca probabil; ipotetic. — Fr. **présomptif**.

PREZÚMȚIE, *prezumții*, s. f. 1. Părere întemeiată pe aparențe: presupunere, supoziție. 2. Recunoaștere a unui fapt ca autentic din punct de vedere juridic, pînă la proba contrară. 3. Încredere neîntemeiată în forțele sau în meritele proprii, într-un ajutor din afară etc.; supraestimare. — Fr. **présomption**.

PREZUMȚIÓS, -OÁSĂ, *prezumțioși, -oase*, adj. Care are o încredere exagerată în forțele proprii și disprețuiește ajutorul și experiența altora; încrezut, înfumurat. [Pr.: *-ți-os*] — Fr. **présomptueux** (lat. lit. **praesomptuosus**).

PREZVÍTER s. m. v. **prezbiter**.

PREZVÍTERĂ s. f. v. **prezbiteră**.

PRIÁN, -Ă, *priani, -e*, adj. (Reg., despre vite) Cu una sau cu mai multe pete sau dungi albe.

PRIBÁG, -Ă adj. v. **pribeag**.

PRIBÉAG, -Ă, *pribegi, -e*, adj. 1. Rătăcitor din loc în loc; hoinar. ✦ Refugiat, fugar, emigrant. 2. Singur, izolat, răzleț. [Var.: **pribág, -ă** adj.] — Slav (v. sl. *prĕbĕgŭ*).

PRIBEGÍ, *pribegesc*, vb. IV. Intranz. 1. A rătăci din loc în loc, neavînd nicăieri o așezare statornică; a umbla de colo pînă colo; a hoinări. 2. A-și părăsi locul natal, țara; a se duce prin străini; a trăi în pribegie. — Din **pribeag**.

PRIBEGÍE, *pribegii*, s. f. 1. Rătăcire din loc în loc; vagabondare. 2. Părăsire a locului natal, stabilire între străini; exil. — Din **pribeag** + suf. *-ie*.

PRIBEGÍRE, *pribegiri*, s. f. Acțiunea de *a pribegi*; rătăcire din loc în loc; părăsire a țării natale.

PRIBEGÍT, -Ă, *pribegiți, -te*, adj. Pribeag. — V. *pribegi*.

PRIBEGITÓR, -OÁRE, *pribegitori, -oare,* adj. (Rar) Rătăcitor; hoinar. — Din **pribegi** + suf. *-(i)tor.*

PRIBOI[1], *priboaie,* s. n. 1. Dorn (1). 2. Băț lung, terminat la unul dintre capete într-un fel de steluță, cu care se bat icrele pentru a le curăța de pielițe. ✦ Ciur de sîrmă împletită folosit de pescari la frecatul icrelor de morun. 3. Plantă erbacee cu frunze plăcut mirositoare și cu flori roșii *(Geranium macrorrhizum).* 4. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Sb. **priboj.**

Priboi

PRIBOI[2], *priboiesc,* vb. IV. Tranz. A găuri cu priboiul (1). — Din **priboi**[1].

PRIBOIÁȘ, *priboiașe,* s. n. Diminutiv a lui *priboi.*

PRIBOÍRE s. f. Acțiunea de *a priboi.*

PRIBOLÍ, *pribolesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se vindeca de o boală, a se însănătoși. — Slav (v. sl. prěbolěti).

PRIBOLÍT, -Ă, *priboliți, -te,* adj. (Reg.) Întremat după o boală, convalescent. — V. *priboli.*

PRIBÓLNIC s. m. Plantă erbacee cu tulpina înaltă și dreaptă, cu flori mari, roșii *(Orchis Simia).*

PRIC, -Ă, *prici, -e,* adj. (Reg.; despre vite) Cu pete albe și negre, bălțat.

PRICÁZ, *pricazuri,* s. n. (Reg.; în superstiții) Lucru, întîmplare care atrage asupra cuiva necaz, pagubă, nenorocire; semn rău, piazărea. ✧ Expr. *A face* (cuiva sau la ceva) *pricaz* = a atrage (asupra cuiva sau a ceva) răul, nenorocirea. — Comp. pol. **przekaz** «piedică».

PRICĂJÍ, *pricăjesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se sfrîji, a se pipernici, a slăbi. — Slav (v. sl. prokažati).

PRICĂJÍT, -Ă, *pricăjiți, -te,* adj. (Reg.) Insuficient dezvoltat; pipernicit. — V. *pricăji.*

PRÍCE, *prici,* s. f. (Înv. și arh.) 1. Neînțelegere, ceartă. ✧ Loc. adj. *De price* = cu idei răzvrătitoare; răzvrătit, potrivnic. ✧ Expr. *A se pune de price* = a se împotrivi cuiva, a contrazice pe cineva. 2. (Pop.; în construcție cu verbul «a face») Supărare, nenorocire. ✦ Acuzare, învinovățire. — Slav (v. sl. pritŭča).

PRICEÁSNĂ, *pricesne,* s. f. Cîntare care se cîntă în biserică în timp ce se împărtășește preotul. — Rus **pričastna.**

PRICÉPE, *pricép,* vb. III. 1. Tranz. A înțelege, a pătrunde ceva cu mintea. ✦ Refl. (Reg.) A se dumeri, a se lămuri (asupra unui lucru). *Plîngeam de supărată Că tu nu te-ai priceput* (COȘBUC). ✦ Refl. impers. (Rar) A se desluși, a se percepe (clar). 2. Refl. A avea cunoștințe într-o materie, într-un domeniu; a dovedi iscusință, îndemînare, experiență într-o acțiune, într-o situație. — Lat. **percipere.**

PRICÉPERE, *priceperi,* s. f. Faptul de *a (se) pricepe.* 1. Facultatea de a înțelege; capacitatea de a pătrunde ceva cu mintea; înțelegere. 2. Pregătire, orientare într-un domeniu sau într-o specialitate; iscusință, îndemînare la ceva.

PRICEPÚT, -Ă, *priceputi, -te,* adj. 1. Care posedă cunoștințe numeroase sau o specială iscusință într-un anumit domeniu, care se pricepe la... sau în...; care își cunoaște bine meseria; capabil, destoinic. 2. (Rar) Care poate fi înțeles, pătruns cu mintea; accesibil inteligenței. *La-nceput... N-a fost lume priceputǎ și nici minte s-o priceapǎ* (EMINESCU). — V. *pricepe.*

PRICESTÁNIE s. f. (Pop.) Împărtășanie. [Var.: **precistánie** s. f.] — Slav (v. sl. pričeštanije).

PRICESTUÍ, *pricestuiesc,* vb. IV. Tranz. (Pop.) A da cuiva împărtășanie; a împărtăși. [Var.: **precestuí** vb. IV] — Slav (v. sl. pričeštvovati).

PRICHÍCI, *prichiciuri,* s. n. (Reg.) Margine îngustă, ieșită în afară, la horn, la cuptor sau la vatra țărănească. ✦ Marginea de jos a ferestrei, ieșită în afară ca o poliță. — Ucr. prypičok.

PRICHINDÉL, *prichindei,* s. m. Nume dat unui om mic de statură, vioi și poznaș; apelativ pentru un copil mic (sprinten și vioi).

PRICÍ[1], *pricesc,* vb. IV. Refl. (Înv.) A se certa. — Din **price.**

PRICI[2], *priciuri,* s. n. (Reg.) Pat de scînduri pentru un număr mare de persoane, folosit în dormitoarele comune.

PRICINÁȘ, -Ă, *pricinași, -e,* s. m. și f. 1. Persoană care caută ceartă cu orice preț; certăreț, gîlcevitor. 2. Persoană implicată într-un proces; împricinat. ✦ (Rar) Făptuitor; vinovat. — Din **pricină** + suf. *-aș.*

PRÍCINĂ, *pricini,* s. f. 1. Cauză care determină o acțiune, o situație; motiv. ✧ Loc. adv. *Fără (nici o) pricină* = fără motiv, din senin. ✧ Loc. conj. *Din pricină că...* = pentru că. ✧ Loc. prep. *Din pricina...* = ca urmare a..., avînd drept motiv; din vina... ✧ Expr. (Înv.) *A pune pricină* = a invoca motive pentru justificarea unei acțiuni, a găsi pretexte. ✦ Prilej, ocazie, pretext. 2. Neînțelegere, controversă, ceartă; (inv.) proces. ✧ Expr. *A se pune de pricină* = a se împotrivi, a se opune; a se lua la ceartă, a face gură. *A căuta* (cuiva) *pricină (cu luminarea)* = a căuta (cuiva) nod în papură, v. *nod. A găsi* (cuiva) *pricină* = a găsi un pretext pentru a certa pe cineva. ✦ (Înv.) Act în care s-a consemnat hotărîrea într-un proces. 3. Întîmplare (neplăcută), chestiune. ✧ Loc. adj. *Cu pricina* = despre care este vorba, respectiv. 4. (Înv.) Problemă politică sau socială de mare importanță; cauză (2). [Acc. și: *pricînă*] — Bg., sb. **pričina.**

PRICINÍ, *pricinesc,* vb. IV. Refl. (Pop.) A se certa, a se pune de pricină. — Din **pricină.**

PRICINUÍ, *pricinuiesc,* vb. IV. 1. Tranz. A cauza, a produce, a prilejui. 2. Refl. (Reg.) A se certa, a se încăiera. — Din **pricină.**

PRICINUÍRE s. f. Faptul de *a (se) pricinui;* (inv.) motivare, pretext.

PRICÍRE, *priciri,* s. f. (Înv.) Faptul de *a se prici*[1]; ceartă, sfadă.

PRICOLÍCI, *pricolici,* s. m. (În superstiții) Om (viu sau mort) care se preface noaptea în animal, pricinuind rele celor pe care îi întîlnește. [Var.: **tricolíci** s. m.]

PRICOMIGDÁLĂ s. f. v. **picromigdală.**

PRICOPSEÁLĂ, *pricopseli,* s. f. 1. Cîștig, profit (fără muncă), chilipir; bogăție, bunăstare. ✦ (Ir.) Ispravă. 2. Știință de carte, învățătură. ✧ Expr. *A lua* (sau *a da, a avea) pe cineva pe* (sau *spre) pricopseală* = a lua (sau a da, a avea) pe cineva ca ucenic, ca elev. [Var.: **procopseálă** s. f.] — Din **pricopsi** + suf. *-eală.*

PRICOPSÍ, *pricopsesc,* vb. IV. Refl. 1. A se alege cu un profit, a realiza un cîștig (fără a munci); a se îmbogăți. ✦ Tranz. A face pe cineva bogat, fericit. 2. (Rar) A învăța, a se instrui. [Var.: **procopsí** vb. IV] — Ngr. prokopto (viit. prokopso).

PRICOPSÍT, -Ă, *pricopsiți, -te,* adj. 1. Îmbogățit (fără muncă); ajuns. 2. Instruit, priceput, învățat. [Var.: **procopsít, -ă** adj.] — V. *pricopsi.*

PRIDIDÍ, *prididesc,* vb. IV. 1. Tranz. și intranz. A fi în stare să ducă ceva la capăt, să îndeplinească un lucru; a dovedi, a răzbi (cu o muncă). 2. Tranz. A năpădi, a asalta, a copleși pe cineva cu ceva. 3. Tranz. (Pop.) A birui, a învinge într-o luptă. ✦ Fig. A stăpîni, a opri. *Nu-și mai putu prididi plînsul!* (DELAVRANCEA). — Slav (comp. v. sl. prědati).

PRIDVÁN, *pridvane,* s. n. (Reg.) Pridvor. — Din **pridv**[or] + suf. *-an.*

PRIDVÓR, *pridvoare,* s. n. Galerie exterioară, deschisă, cu acoperișul sprijinit pe stîlpi, așezată în partea dinainte sau de jur împrejur la o clădire; foișor. ✦ Cerdac. — Slav (v. sl. pritvorŭ).

Pridvor

PRIÉLNIC, -Ă, *prielnici, -e,* adj. Favorabil, avantajos; potrivit, apt. [Pr.: *pri-el-*] — Din **prii** + suf. *-elnic.*

PRIÉR s. m. (Pop.) Numele popular al lunii aprilie. — Lat. Aprilis.

PRIÉTEN, -Ă, *prieteni, -e,* s. m. și f. Persoană de care cineva este legat printr-o afecțiune deosebită, bazată pe încredere, stimă și devotament reciproc; amic. ✦ Amant, iubit. [Pr.: *pri-e-*. — Var.: **priétin, -ă** s. m. și f.] — Slav (v. sl. prijatelĭ; prietinŭ).

PRIETENÉSC, -EÁSCĂ, *prietenești,* adj. De prieten; amical, prietenos. [Pr.: *pri-e-*. — Var.: **prietinésc, -eáscă** adj.] — Din **prieten** + suf. *-esc.*

PRIETENÉȘTE adv. Ca un prieten, cu prietenie; cu bunăvoință. [Pr.: *pri-e-*] — Din **prieten** + suf. *-este.*

PRIETENÍE, *prietenii,* s. f. Legătură care unește pe prieteni, afecțiunea reciprocă dintre ei; atitudine prietenoasă; amiciție. ✦ Legătură strînsă între grupuri sociale, între popoare, între țări. [Pr.: *pri-e-*. — Var.: (reg.) **prietínie** s. f.] — Din **prieten** + suf. *-ie.*

PRIETENÓS, -OÁSĂ, *prietenoși, -oase,* adj. Amabil, binevoitor. [Pr.: *pri-e-*. — Var.: (reg.) **prietinós, -oásă** adj.] — Din **prieten** + suf. *-os.*

PRIETEȘÚG, *prietești,* s. n. (Reg.) Prietenie, amiciție. [Pr.: *pri-e-*] — Din **prieten** + suf. *-șug.*

PRIÉTIN, *-Ă* s. m. și f. v. **prieten.**

PRIETINÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **prietenesc.**

PRIETINÍE s. f. v. **prietenie.**

PRIETINÓS, -OÁSĂ adj. v. **prietenos.**

PRIGITOÁRE, *prigitori,* s. f. (Reg.) Fotă formată dintr-o singură bucată de țesătură petrecută în jurul corpului.

PRIGOÁNĂ, *prigoane,* s. f. Asuprire, urmărire aprigă și nedreaptă, persecuție. ✧ Expr. *Goană și prigoană* = prăpăd, vai și amar. — Postverbal al lui **prigoni.**

PRIGOÁRE, *prigori,* s. f. (Ornit.) Prigorie. — Din **prigori.**

PRIGÓN s. m. (În expr.; despre animale de tracțiune) *Din* (sau *la) prigon* = înhămat (sau înjugat) la mijloc (între înaintași și rotași). — Comp. ucr. pryhin, **-honu.**

PRIGONÍ, *prigonesc,* vb. IV. Tranz. 1. A trata în mod permanent pe cineva cu ură, cu dușmănie, a persecuta; (despre o autoritate de stat) a lua măsuri represive, a oprima. 2. A fugări pe cineva. ✦ Fig. (Despre abstracte) A urmări, a obseda; a chinui. — Slav (v. sl. prigoniti).

PRIGONÍRE, *prigoniri,* s. f. Acțiunea de *a prigoni;* asuprire, persecuție, împilare. ✦ (Neobișnuit; la pl.) Insistențe, asiduități supărătoare.

PRIGONÍT, -Ă, *prigoniți, -te,* adj. Asuprit, oprimat, persecutat. — V. *prigoni.*

PRIGONITÓR, -OÁRE, *prigonitori, -oare,* s. m. și f. Cel care prigonește; asupritor, persecutor. — Din **prigoni** + suf. *-(i)tor.*

PRIGÓR, *prigori,* s. m. Prigorie. — Din **prigori.**

PRIGORÍ, *prigoresc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se expune la dogoarea focului sau a soarelui; a se încălzi prea tare. ✦ Fig. A fi chinuit de..., a se perpeli. — Bg. **prigorja.**

PRIGÓRIE, *prigorii*, s. f. Pasăre migratoare cu ciocul lung, cu penele multicolore, care își face cuibul în malul lutos al apelor și se hrănește mai ales cu viespi și cu albine *(Merops apiaster)*; albinărel.—Din **prigor** + suf. *-ie.*

PRIHÁNĂ, *prihane*, s. f. (Rar) Pată morală, necinste; păcat. ✧ Loc. adj. *Fără (de) prihană* = curat, pur, nevinovat; cast. — Ucr. **pryhana.**

PRIHĂNÍE s. f. (Înv.; în expr.) *Fără prihănie* = fără prihană. — Din **prihană** + suf. *-ie.*

PRÍ, pers. 3 *prieşte*, vb. IV. Intranz. A-i fi cuiva prielnic, favorabil, a-i fi de folos. — Slav (v. sl. **prijati**).

PRIINCIÓS, -OÁSĂ, *priincioşi, -oase*, adj. Prielnic, favorabil, folositor. — Din **priinţă** + suf. *-ios.*

PRIÍNŢĂ, *priinţe*, s. f. (Rar) 1. Atitudine favorabilă, bunăvoinţă, simpatie, prietenie. ✧ Expr. *A fi cuiva cu priinţă* = a-i fi cuiva devotat, credincios, binevoitor. 2. Folos, ajutor, serviciu. ✧ Loc. adj. *De priinţă* = folositor. — Din **prii** + suf. *-inţă.*

PRIITÓR, -OÁRE, *priitori, -oare*, adj. (Rar) Favorabil, prielnic. — Din **prii** + suf. *-tor.*

PRÍJMĂ s. f. v. **preajmă.**

PRILÉJ, *prilejuri*, s. n. 1. Ocazie, împrejurare; moment oportun. ✧ Expr. *A căuta* (sau *a prinde*) *vreme cu prilej* = a căuta un moment potrivit pentru a... 2. Motiv, pricină. 3. (Înv.) Moment greu, strîmtoare, necaz. — Bg. **prilež.**

PRILEJÍ vb. IV. v. **prilejul.**

PRILEJUÍ, *prilejuiesc*, vb. IV. Tranz. A da prilej la...; a cauza. ✦ Refl. impers. A i se întîmpla cuiva ceva. ✦ (Rar) A favoriza. [Var.: **prilejí** vb. IV] — Din **prilej.**

PRILEJÍRE, *prilejiri*, s. f. (Înv.) Prilej, ocazie. — V. *prileji.*

PRILOGÍ vb. IV. v. **pîrlogi.**

PRIM[1], *primuri*, s. n. (Reg.) Garnitură din blană neagră de miel, aplicată pe marginea căciulilor sau a pieptarelor albe. — Magh. **prém.**

PRIM[2], **-Ă**, *primi, -e*, num. ord. 1. Cel dintîi (în spaţiu sau în timp); care se află la început, în fruntea unei serii; întîi, dintîi. ✧ *Număr prim* = număr divizibil numai cu 1 sau cu el însuşi. ✧ Loc. adv. *În primul rînd* (sau *loc*) = înainte de toate. *Pentru* (sau *de*) *prima oară* (sau *dată*) = pentru întîia oară. ✧ Expr. *Prim-ajutor* = ajutorul imediat care se dă răniţilor în caz de accident sau în război. *Prima tinereţe* = perioadă a tinereţii care urmează imediat copilăriei. *Materie primă* = material destinat prelucrării în vederea fabricării unui produs finit. 2. Care este înaintea tuturor în privinţa însemnătăţii, a rangului, a calităţilor. ✧ Loc. adj. *De primul rang* = de calitate superioară; excelent. 3. (Ca element de compunere, precedînd un termen care indică o funcţie sau un grad ierarhic) Pe treapta cea mai înaltă, întîiul în categoria respectivă. *Prim-secretar.* ✧ *Prim-ministru* = preşedinte al Consiliului de Miniştri. — Lat. lit. **primus.**

PRIMÁ, *primez*, vb. I. Intranz. (Rar) A avea întîietate, a fi pe primul plan. — Fr. **primer.**

PRIMADÓNĂ, *primadone*, s. f. Primă-solistă a unui teatru de operă sau de operetă. — It. **prima donna.**

PRIMÁR[1], *primari*, s. m. (În vechea organizare administrativă) Şeful unei administraţii comunale. [Var.: (pop.) **primáre** s. m.] — Lat. lit. **primarius.**

PRIMÁR[2], **-Ă**, *primari, -e*, adj. 1. Iniţial, primordial, originar; *p. ext.* de prim grad, de bază. ✧ (Ieşit din uz) *Învăţămînt primar, şcoală primară* (sau *clase primare*) = învăţămînt elementar, şcoală elementară. 2. (În expr.) *Văr primar* (sau *vară primară*) = grad de rudenie între copiii mai multor fraţi şi surori. (Geol.) *Era primară* = era paleozoică. (Ieşit din uz) *Medic primar* = medic şef al unui spital, al unui oraş sau al unui judeţ. — După fr. **primaire.**

PRIMÁRE s. m. v. **primar**[1].

PRIMARIÁT, *primariate*, s. n. (Ieşit din uz) Funcţia de primar; perioadă de timp în care cineva îndeplineşte funcţia de primar. — Din **primar**[1].

PRIMÁT[1] s. n. Importanţă primordială; întîietate. — Lat. lit. **primatus.**

PRIMÁT[2], *primaţi*, adj. m. (În expr.) *Mitropolit primat* = (în trecut) primul mitropolit al ţării, cu reşedinţa în Bucureşti, care conducea biserica din întreaga ţară. — Fr. **primat** (lat. lit. **primatus**).

PRIMÁTE s. f. pl. (În expr.) *Ordinul primatelor* = grupă de mamifere superioare, care cuprinde maimuţele şi omul. — Fr. **primates.**

PRÍMĂ[1], *prime*, s. f. Retribuţie suplimentară acordată cuiva ca recompensă pentru contribuţia adusă la creşterea calitativă şi cantitativă a producţiei. — Fr. **prime.**

PRÍMĂ[2], *prime*, s. f. (Reg.) Panglică folosită pentru a lega cosiţele fetelor, pentru a împodobi pălăriile flăcăilor etc. — Comp. **prim**[1].

PRIMĂREÁSĂ, *primărese*, s. f. Primăriţă. — Din **primar**[1] + suf. *-easă.*

PRIMĂRÍE, *primării*, s. f. (În vechea organizare administrativă) Instituţie de conducere a unei comune rurale sau urbane; clădirea în care era instalată această instituţie. — Din **primar**[1] + suf. *-ie.*

PRIMĂRÍŢĂ, *primăriţe*, s. f. Soţie de primar. — Din **primar**[1] + suf. *-iţă.*

PRIMĂRÍU, -ÍE, *primării*, adj. (Reg., despre fructe) Care se coace devreme.

PRÍMĂVARĂ, *primăveri*, s. f. Anotimp care urmează după iarnă şi precedă vara, cuprinzînd intervalul dintre echinocţiul de la 21 martie şi solstiţiul de la 21 iunie şi fiind caracterizat prin creşterea treptată a zilelor, încălzirea atmosferei, înverzirea plantelor etc. ✧ Loc. adv. *La primăvară* = în primăvara viitoare. *Astă-primăvară* = în primăvara trecută. ✧ Expr. *Primăvara vieţii* = tinereţea. ✦ (Adverbial; în forma *primăvara*) În timpul sau în cursul primăverii; în fiecare primăvară. ✦ Fig. (La pl.) Ani (de tinereţe). [Accentuat şi: *primăvără*] — Lat. **primavera.**

PRIMĂVĂRÁT s. n. (Rar) Scoaterea oilor şi a vitelor la păşune, primăvara. — Din **primăvară.**

PRIMĂVĂRÁTEC, -Ă adj. v. **primăvăratic.**

PRIMĂVĂRÁTIC, -Ă, *primăvăratici, -e*, adj. De primăvară, al primăverii; *fig.* gingaş, fraged, tînăr. [Var.: **primăvărátec, -ă** adj.] — Din **primăvară** + suf. *-atic.*

PRIMĂVĂRÍŢĂ, *primăvăriţe*, s. f. (Pop.) Ghiocel. — Din **primăvară** + suf. *-iţă.*

PRIMĂVĂRÓS, -OÁSĂ, *primăvăroşi, -oase*, adj. (Rar) Primăvăratic. — Din **primăvară** + suf. *-os.*

PRIMBLÁ vb. I. v. **plimba.**

PRIMBLÁRE s. f. v. **plimbare.**

PRÍMBLĂ, *primble*, s. f. (Reg.) 1. Balustradă. 2. Fiecare dintre scîndurelele care alcătuiesc spătarul unui scaun, care unesc picioarele unei mese etc. — Comp. **plimba.**

PRIMÉJDIE, *primejdii*, s. f. Împrejurare, situaţie care ameninţă siguranţa sau existenţa cuiva sau a ceva; pericol. *Paza bună trece primejdia rea* (= prevederea înlătură nenorocirea). ✧ Loc. adj. *De primejdie* = care vesteşte un pericol. ✧ Expr. *Primejdie de moarte* = primejdie mare, care ameninţă viaţa cuiva. — Bg. **premeždije.**

PRIMEJDIÓS, -OÁSĂ, *primejdioşi, -oase*, adj. Care pune în primejdie, care constituie o primejdie sau o ameninţare; (despre persoane) care poate face mult rău; periculos. — Din **primejdie** + suf. *-os.*

PRIMEJDUÍ, *primejduiesc*, vb. IV. Tranz. A pune în primejdie, a ameninţa, a periclita. ✦ Refl. A-şi risca viaţa, a se expune. — Din **primejdie.**

PRIMEJDUÍRE, *primejduiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) primejdui.*

PRIMEJDUÍT, -Ă, *primejduiţi, -te*, adj. Periclitat. — V. *primejdui.*

PRIMEJDUITÓR, -OÁRE, *primejduitori, -oare*, adj. (Înv.) Primejdios. — Din **primejdui** + suf. *-(i)tor.*

PRIMENEÁLĂ, *primeneli*, s. f. 1. Schimbare a rufăriei purtate, cu alta curată. 2. (La pl.) Rufe, albituri de schimb. [Pl. şi: *primenele.* — Var.: (reg.) **primineálă** s. f.] — Din **primeni** + suf. *-eală.*

PRIMENÍ, *primenesc*, vb. IV. 1. Refl. şi tranz. A(-şi) schimba rufăria purtată cu alta curată. 2. Tranz. Fig. A schimba (cu ceva nou, proaspăt); a înnoi, a regenera. [Var.: (reg.) **premení, primíni** vb. IV] — Slav (v. sl. **prěměniti**).

PRIMENÍRE, *primeniri*, s. f. Acţiunea de *a (se) primeni; fig.* schimbare (în bine), împrospătare, înnoire, regenerare. [Var.: (reg.) **premenire** s. f.]

PRIMENÍT[1], *primenituri*, s. n. (Rar) Primenire, schimbare. ✧ *Primenitul luminii* = schimbare de lună, lună nouă. [Var.: (reg.) **premenít** s. n.] — V. *primeni.*

PRIMENÍT[2], **-Ă**, *primeniţi, -te*, adj. 1. Îmbrăcat cu rufe curate. 2. Fig. Schimbat (în bine), înnoit; împrospătat. [Var.: (reg.) **premenít, -ă** adj.] — V. *primeni.*

PRIMÉZ, *primezuri*, s. n. (Reg.) Scîndură sau bară de lemn care desparte în două un spaţiu închis. ✦ Zid despărţitor.

PRIMÍ, *primesc*, vb. IV. Tranz. 1. A lua în posesiune un obiect care ţi se înmînează, ţi se dăruieşte sau ţi se trimite. ✦ A accepta ceea ce ţi se oferă. ✦ A fi subiectul spre care se îndreaptă o acţiune (sau care suferă efectele ei). *A primi o lovitură.* ✦ A deveni deţinătorul unui nume, al unui titlu etc. dat sau atribuit. 2. A intra în posesiunea unui lucru care ţi se datorează; a încasa o sumă de bani. 3. A te ocupa de un oaspete, a ieşi în întîmpinarea lui. ✦ A accepta vizita cuiva. 4. A admite, a include pe cineva într-o întreprindere, într-o instituţie, într-o organizaţie. 5. A consimţi la..., a fi de acord cu...; a accepta, a admite. ✦ A manifesta o anumită atitudine faţă de cineva sau de ceva. *Publicul a primit foarte bine aceste încercări* (GHEREA). — Slav (v. sl. **prijęti, priimo**[n]).

PRIMICÉR, *primiceri*, s. m. (Reg.) Conducător secund al căluşarilor. — Lat. **primicerius.**

PRIMINEÁLĂ s. f. v. **primeneală.**

PRIMINÍ vb. IV. v. **primeni.**

PRIMÍRE, *primiri*, s. f. Faptul de *a primi.* 1. Luare în posesiune a unui obiect care ţi-a fost înmînat, dăruit, trimis. ✧ Expr. *A da* (cuiva ceva) *în primire* = a preda, a încredinţa cuiva ceva. *A lua ceva în primire* = a prelua (ceva). *A lua* (pe cineva) *în primire* = a) a ţine pe cineva sub observaţie pentru a-l îndruma; b) a certa pe cineva, a-i face reproşuri. 2. Acceptare, admitere a unui vizitator, a unui solicitator; modul de a-l întîmpina, de a-l trata. ✧ Loc. adj. *De primire* = a) (despre ore, zile) în care este permis accesul cuiva într-un loc; b) (despre încăperi) destinat vizitatorilor, solicitatorilor. 3. Manifestarea unei anumite atitudini faţă de ceva. 4. Admiterea cuiva într-o organizaţie.

PRIMITEÁ, *primitele*, s. f. (Reg.) Un fel de mătură cu coadă lungă, cu care se mătură pleava cînd se vîntură grînele pe arie. — Din **primiteală**.

PRIMITEÁLĂ, *primiteli*, s. f. (Reg.) Primitit. — Din **primiti** + suf. *-eală*.

PRIMITÍ, *primitesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A vîntura a doua oară grîul, ovăzul sau orzul. — Bg. **premitam**.

PRIMITÍT s. n. (Reg.) Acțiunea de *a primiti*.

PRIMITÍV, -Ă, *primitivi, -e*, adj. 1. Din perioada străveche a societății umane. ✦ Care se află pe treapta cea mai de jos a dezvoltării (sociale). 2. Necultivat, necivilizat, rudimentar; (despre oameni și despre manifestările lor) sălbatic, necioplit; *p. ext.* stîngaci. 3. Care se referă la începutul istoric al existenței sale, în starea de la început; originar, primar. ✧ *Cuvînt primitiv* = cuvînt de la care, cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor, s-au format derivate. *Culori primitive* = cele șapte culori ale spectrului solar. — Fr. **primitif** (lat. lit. **primitivus**).

PRIMITIVÍSM s. n. Faptul de a fi primitiv; primitivitate. — Fr. **primitivisme**.

PRIMITIVITÁTE s. f. Starea lucrurilor primitive, stare de înapoiere; lipsă de civilizație, sălbăticie. — După fr. **primitivité**.

PRIMITÓR, -OÁRE, *primitori, -oare*, adj. 1. Care dă cu plăcere ospitalitate; ospitalier. 2. Care primește, care acceptă; receptiv. *Femeile au fost mai primitoare de cultură străină decît bărbații* (IBRĂILEANU). — Din **primi** + suf. *-(i)tor*.

PRIMOGENITÚRĂ s. f. (Înv.) Întîietatea, prioritatea pe care o are cel dintîi născut dintre mai mulți frați. ✧ *Dreptul de primogenitură* = dreptul întîiului născut. — Fr. **primogéniture**.

PRIMORDIÁL, -Ă, *primordiali, -e*, adj. Care este cel dintîi; *p. ext.* care este cel mai important; esențial, principal. [Pr.: *-di-al*] — Fr. **primordial**.

PRIMORDIALITÁTE s. f. Faptul de a fi primordial. [Pr.: *-di-al-i-*] — După fr. **primordialité**.

PRIMPRÉTOR, *primpretori*, s. m. (În ierarhia administrativă mai veche). Funcționar administrativ, mai mare decît pretorul, care conducea o plasă. — Din **prim**[3] + **pretor**.

Primulă

PRIMULACÉE, *primulacee*, s. f. (La pl.) Familie de plante perene, rar anuale, cu frunzele simple, cu florile dispuse în umbele; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. — Fr. **primulacées**.

PRÍMULĂ, *primule*, s. f. Plantă ornamentală cu numeroase frunze și cu flori liliachii sau purpurii *(Primula obconica* sau *Primula poculi formis)*. — Fr. **primula** (lat. lit. **primula**).

PRIMULÍNĂ s. f. Substanță colorantă galbenă, folosită la colorarea bumbacului. — Fr. **primuline**.

PRÍMURĂ, *primuri*, s. f. (Reg.) Panglică. — Din **primă**[3].

PRÍMUS, *primusuri*, s. n. Lampă specială de gătit, care folosește drept combustibil benzina sau petrolul lampant.

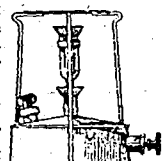
Primus

PRIN prep. A. I. (Introduce un complement circumstanțial de loc) 1. (În legătură cu verbe de mișcare, complementul arată spațiul pe care îl străbate sau pe unde pătrunde ceva) *O răcoreală dulce pătrunde prin ferestrele deschise* (EMINESCU). 2. (Complementul arată spațiul în interiorul căruia se desfășoară sau are loc o acțiune) În, pe undeva în... *Toți ciulinii de pe vale Se pitesc prin văgăuni* (TOPÎRCEANU). II. (Introduce un complement circumstanțial instrumental) Cu..., cu ajutorul..., pe calea..., utilizînd. ✧ Expr. *Ce se înțelege prin...* = cum se interpretează..., cum se explică... III. (Introduce un complement circumstanțial modal, în construcții infinitivale cerute de verbele «a începe» și «a sfîrși») *Autorul începe prin a-și expune planul.* ✧ Loc. conj. *Prin urmare* = în consecință, deci. ✦ (Cu nuanță temporală) Cu..., o dată cu... *Vindecarea lui Radu Comșa începe prin regretul după suferința pe care o părăsește* (C. PETRESCU). IV. (Introduce un complement circumstanțial de timp) În..., în cursul..., în timpul... *Mereu aud prin somn prelungi somații* (ANGHEL-IOSIF). B. (În compunere cu prep. «de») 1. (Introduce atribute) Din..., de pe... *Toate femeile din sat și de prin mieleagurile vecine vorbeau despre soacra cu trei nurori* (CREANGĂ). 2. (Introduce complemente circumstanțiale de loc) De pe la..., de undeva din... *Vaiet... Se ridică de prin codri* (ALECSANDRI). ✦ (Introduce complemente circumstanțiale de timp) Cam din..., din. *De prin iulie au început ploile.* [Var.: (reg.) **pîn, pin** prep.] — Lat. **per** + **in**.

PRÍNCEPS adj. invar. (În expr.) *Ediție princeps* = întîia ediție a unei opere (clasice). — Lat. lit. **princeps**.

PRINCIÁR, -Ă, *princiari, -e*, adj. Care aparține unui prinț, privitor la prinț, de prinț. ✦ Fig. Măreț; bogat, îmbelșugat. [Pr.: *-ci-ar*] — După fr. **princier**.

PRINCÍP s. n. v. **principiu**.

PRINCIPÁL, -Ă, *principali, -e*, adj. 1. Care are o importanță deosebită, de căpetenie, de frunte. 2. (Gram.; în expr.) *Propoziție principală* = propoziție independentă, care nu depinde de alte propoziții într-o frază. — Fr. **principal** (lat. lit. **principalis**).

PRINCIPÁT, *principate*, s. n. 1. Țară sau regiune autonomă condusă de un principe sau de un voievod. ✦ (La pl.; de obicei determinat prin «romîne» sau «dunărene») Cele două țări românești, Muntenia și Moldova, înainte de unire. 2. Demnitatea de principe (2). [Var.: **prințipát** s. n.] — Fr. **principat** (lat. lit. **principatus**).

PRÍNCIPE, *principi*, s. m. 1. Fiu (sau alt descendent) al unui rege, al unui domnitor; șef al unui principat, prinț. 2. Titlu dat împăratului la romani. — It. **principe** (lat. lit. **princeps, -ipis**).

PRINCIPÉSĂ, *principese*, s. f. Fiică a unui rege, a unui domnitor; soție a unui principe. — It. **principessa**.

PRINCIPIÁL, -Ă, *principiali, -e*, adj. Care este conform cu un principiu, care decurge dintr-un principiu. ✦ (Adverbial) În principiu; în linii generale. [Pr.: *-pi-al*] — Din **principiu** + suf. *-al* (după rus *prințipialnîi*).

PRINCIPIALITÁTE s. f. Însușirea de a fi principial. [Pr.: *-pi-a-*] — Din **principial**.

PRINCÍPIE s. f. v. **principiu**.

PRINCÍPIU, *principii*, s. n. 1. Element fundamental, idee de bază pe care se întemeiază o teorie științifică, un sistem politic etc. ✦ Propoziție admisă ca adevărată, care servește la deducerea propozițiilor unui sistem deductiv. 2. Lege fundamentală a unei științe, a unei arte, a unei discipline. *Principiul conservării energiei.* ✦ (La pl.) Totalitatea legilor și noțiunilor de bază ale unei discipline; (concr.) tratat care cuprinde astfel de legi și de noțiuni. *Principii de filozofie.* 3. Element primordial considerat în antichitate și în evul mediu ca origine a lumii fizice. ✧ (Chim.) *Principiu activ* = substanță esențială care dă caracterul specific unui produs de origine vegetală sau animală. ✦ (În concepțiile mistice) Cauză inițială a lumii fizice și morale. 4. Regulă sau normă de acțiune, de legislație etc. 5. Convingere, punct de vedere. ✧ *Om de* (sau *fără*) *principii* = om cu (sau fără) păreri sau convingeri ferme, cu (sau fără) norme de conduită precise. ✧ Loc. adv. *În principiu* = din punct de vedere teoretic, în teorie, în general. *Din principiu* = conform unui punct de vedere hotărît o dată pentru totdeauna, fără a se ține seamă de condiții sau de împrejurări de moment. [Var.: (înv.) **princip, prințip** s. n., **princípie** s. f.] — Lat. lit. **principium** (fr. **principe**).

PRÍNDE, *prind*, vb. III. I. 1. Tranz. A apuca cu mîna, cu ajutorul unui instrument etc. ✦ (Despre animale) A apuca cu gura, cu dinții, cu ghearele. ✧ Expr. *Parcă a prins pe dumnezeu de (un) picior*, se spune cînd cineva are o bucurie mare, neașteptată. (Rar) *A-l prinde pe cineva* (sau, intranz., *a-i prinde cuiva*) *mîna* (la ceva) = a fi îndemînatic (la ceva). ✦ A lua, a ocupa un loc, *p. ext.* o slujbă, o dregătorie. 2. Tranz. Fig. A cuprinde (cu ochii, cu urechea, cu mintea); a percepe. ✧ Expr. (Intranz.) *A prinde de veste* = a băga de seamă (din timp). (Reg.) *A-i prinde* (cuiva) *de veste* (sau *de știre*) = a observa pe cineva, a-și da seama de gîndurile sau de sentimentele cuiva. 3. Refl. A-și încleștа mîna sau mîinile pe ceva pentru a se sprijini; a se agăța, a se anina. ✧ Expr. (Rar) *A se prinde cu mîinile de vatră* = a se înstări. 4. Refl. A se lua de mînă cu cineva (pentru a forma o horă, pentru a dansa). 5. Tranz. A cuprinde pe cineva cu mîinile, cu brațele. II. Tranz. 1. A ajunge din urmă (și a pune mîna) pe cineva sau pe ceva care se mișcă, aleargă; a captura un fugar sau un răufăcător, un inamic. ✦ A pune mîna (sau laba) pe un animal. *Pisica cu clopoței nu prinde șoareci* (= cine se laudă cu ce are de gînd să facă nu reușește nimic). 2. A surprinde pe cineva asupra unei fapte săvîrșite pe ascuns; a descoperi pe cineva cu o vină, cu o neregulă. ✧ Expr. *A prinde* (pe cineva) *cu mînciuna* = a descoperi că cineva a mințit. ✦ A încurca pe cineva cu vorba, a-l face să se încurce în răspunsuri. 3. A ajunge la timp pentru a mai găsi o persoană sau un vehicul care este gata de plecare. ✧ Expr. *A prinde momentul* (sau *ocazia, prilejul*) = a găsi, a nu lăsa să scape momentul (sau prilejul) nimerit. *A nu-l prinde pe cineva vremea în loc* = a fi ocupat tot timpul, a nu sta nici o clipă neocupat. ✦ (Despre fenomene ale naturii, evenimente etc.) A da peste cineva, a surprinde. *Ziua ne prinde în cîmp* (SLAVICI). 4. Fig. (Despre stări fizice sau sufletești) A cuprinde (pe neașteptate); a copleși. ✧ Expr. (Rar) *Ce te-a prins?* = ce ți-a venit? ce te-a găsit? ✦ A absorbi. *Pe om îl prinde viața îndată* (C. PETRESCU). III. 1. Tranz. A fixa legînd, agățînd, anînînd. ✦ Refl. A rămîne fixat, a se agăța (de sau în ceva). ✦ A îmbina între ele (însăilînd sau cosînd) părțile unei haine. ✦ Fig. A înregistra și a fixa prin mijloace artistice aspecte din lumea înconjurătoare. 2. Tranz. A înhăma, a înjuga. 3. Refl. A se lega, a se asocia cu cineva în calitate de... a se face. *Ce frumos era în cînguri Cînd cu ea m-am prins tovarăș* (EMINESCU). ✧ Tranz. (Pop.) *Să te prind frate de cruce* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✧ (În locuțiuni verbale) *A prinde tovărășie* = a se întovărăși. (Rar) *A prinde prietești* = a se împrieteni. ✦ Refl. și tranz. A (se) angaja, a (se) tocmi într-o slujbă. *A doua zi ei s-au prins jitari la oamenii din acel sat* (ȘEZ.). ✧ Expr. *A se prinde chezaș* (pentru cineva) = a garanta pentru cineva (ca chezaș). 4. Refl. A se angaja, a se învoi la ceva; a accepta, a primi. ✦ A se lua cu cineva la întrecere, a se măsura, a se pune cu cineva. ✦ A face o prinsoare, un rămășag. IV. 1. Refl. A se lipi de ceva. ✧ Expr. *A nu se prinde lucrul de cineva*, se spune cînd cineva nu are imbold la lucru. ✦ Fig. (Despre privire, ochi) A se opri, a se fixa asupra cuiva sau a ceva. ✦ A se împreuna, a se suda. 2. Tranz. (Despre îmbrăcămintea cuiva, *fig.* despre gesturi, atitudini) A-i ședea cuiva bine, a i se potrivi. 3. Refl. (Despre mîncare, în expr.) *A se prinde de cineva* = a face bine, a prii. (Tranz.) *A-și prinde pofta* (sau *foamea, setea* etc.) = a-și satisface pofta (foamea etc.). *A-și prinde o nevoie* = a face față unei împrejurări grele, a-și satisface o trebuință. V. 1. Tranz. A începe

să... *În sobă focul prinse a dudui vesel* (DUNĂREANU). ◇ Expr. (Reg.) *A-și prinde treabă cu cineva* = a intra în legătură cu cineva cu care n-ai vrea să ai de-a face. (Refl.) *A se prinde* (cu cineva) *la vorbă* = a) a intra în vorbă (cu cineva); b) a (se) înțelege (unul cu altul), a cădea de acord să... 2. Refl. (Pop.) A se apuca de o treabă, a se porni la lucru. VI. 1. Tranz. A obține, a căpăta, a dobîndi. *Ar fi vrut... să se așeze jos nițeluș pînă mai prinde puteri* (STANCU). ◇ Expr. *A prinde carne* (sau *seu*) = a se îngrășa. *A prinde minte* (sau, intranz.) *a prinde la minte* = a cîștiga experiență, a se face om de treabă. *A prinde (la) viață* = a căpăta putere, tărie; a se înviora. *A prinde rădăcini* (sau *rădăcină*) = a căpăta rădăcini; *fig.* a se fixa într-un loc, a căpăta stabilitate, *p. ext.* forță, putere. *A prinde cheag* = a începe să se înstărească. *Cînd prinde mămăliga coajă*, se spune despre cineva care începe să-și dea aere față de alții, cînd ajunge la o situație înaltă. (Intranz.) *A prinde la inimă* (sau, rar, tranz., *a-și prinde inima*) = a căpăta curaj, a se îmbărbăta. ✦ (Înv. și pop.) A lua, a primi ca preț, a realiza dintr-o vînzare. ✦ Fig. A-și însuși o cunoștință, o deprindere etc., a învăța (de la altul). 2. Intranz. (Rar) A se dezvolta, a crește. *Au prins... și în trup și în putere* (SBIERA). VII. Refl. și intranz. (Despre plante) A dezvolta rădăcini (după o transplantare); (despre altoaie) a da mugur. ✦ Fig. (Despre manifestări ale omului) A găsi crezare, a fi luat drept bun, valabil. VIII. Refl. (Despre lapte) A se închega. [Prez. ind. și: *prinz.* — Perf. s. *prinsei*, part. *prins*] — Lat. pre(he)ndere.

PRÍNDERE, *prinderi*, s. f. Acțiunea de *a (se) prinde*; legare, fixare; atașare; luare în captivitate, arestare a cuiva; *fig.* reținere, înțelegere, pricepere a unei noțiuni, a unei învățături etc.

PRINÓS, *prinosuri*, s. n. 1. (În antichitate) Dar oferit divinității, *p. ext.* plocon dat unui stăpînitor. ✦ Fig. Contribuție, ofrandă în slujba unei cauze, a unei idei. 2. Fig. Omagiu adus cuiva în semn de devotament, de admirație, de recunoștință. — Slav (v. sl. prinosŭ).

PRINS[1] s. n. Prindere, luare în stăpînire. ◇ Expr. *De-a prinsul* sau *de-a prinselea* = numele unui joc de copii, în care un copil aleargă să prindă pe alții care fug. [Formă gramaticală: (în expr.) *prinselea*] — V. *prinde*.

PRINS[2], **-Ă**, *prinși*, *-se*, adj. 1. Care a căzut în stăpînirea cuiva, căruia i s-a luat libertatea (de acțiune, de mișcare); *p. ext.* (adesea substantivat) făcut prizonier, arestat. ◇ Expr. *A se da prins* = a se da bătut, a se preda. ✦ (Despre încheieturi, articulații etc.) Anchilozat. 2. Ocupat. 3. (Despre lapte) Închegat pe cale naturală. — V. *prinde*.

PRINSOÁRE, *prinsori*, s. f. 1. Rămășag. 2. (Înv.) Faptul de a fi captiv, prizonier; (concr.) închisoare; capcană pentru animale. ✦ (Reg.) Împrejmuire, curte, ogradă. 3. Urechea undiței. 4. (Neobișnuit) Avere. — Din **prins** + suf. *-oare*.

PRÍNTRE prep. (În legătură cu verbe care arată o stare sau o mișcare, formînd împreună cu substantivul care urmează complemente de loc) 1. În mijlocul...; între. *E printre ei un doinitor* (DEȘLIU). ✦ În spațiul dintre mai multe persoane sau obiecte. ◇ Expr. *A privi printre gene* = a privi cu ochii aproape închiși. 2. În intervalul dintre... *Printre suspine bătrîna o lămuri* (BASSARABESCU). 3. Prin. *Numai luna printre ceață varsă apelor văpaie* (EMINESCU). 4. (Rar) Dintre. *Începu a curge de printre încrețiturile hainei sale mărgăritare* (ISPIRESCU). [Var.: **píntre, pîntre** prep.] — Lat. **per + inter**.

PRÍNTRU prep. (Redus, înaintea unor cuvinte care încep cu o vocală, la forma *printr-*) Prin. *Razele pătrunseseră printr-o ușă și-i loviră fața* (EMINESCU). — Lat. **per + intro**.

PRINȚ, *prinți*, s. m. Principe. ◇ Expr. *A trăi ca un prinț* = a huzuri. — Fr. **prince** (germ. **Prinz**).

PRINȚÍP s. n. v. **principiu**.

PRINȚÉSĂ, *prințese*, s. f. Principesă. — Fr. **princesse**.

PRINȚIPÁT s. n. v. **principat**.

PRINȚIȘÓR, *prințișori*, s. m. Diminutiv al lui *prinț*; prinț mic; prinț tînăr.

PRINZĂTOÁRE, *prinzători*, s. f. (Rar) Cursă de prins păsări. — Din **prinz** (prez. ind. al lui *prinde*) + suf. *-(ă)toare*.

PRINZĂTÓR[1], *prinzătoare*, s. n. Mașină sau instalație folosită pentru separarea anumitor impurități dintr-un material. — Din **prinz** (prez. ind. al lui *prinde*) + suf. *-(ă)tor*.

PRINZĂTÓR[2], **-OÁRE**, *prinzători*, *-oare*, adj. Care prinde, care apucă sau înhață. ✦ (Substantivat, m.) Cel care prinde caii la trăsură, care înjugă boii la car. — Din **prinz** (prez. ind. al lui *prinde*) + suf. *-(ă)tor*.

PRIÓD s. n. (Reg.) 1. Drumul pe unde trece vînatul. 2. Loc de pîndă la vînat. — Sb. **prehod**.

PRIÓR, *priori*, adj. m. (Reg.; despre miei) Născut primăvara foarte de timpuriu; *p. ext.* delicat, fraged.

PRIORITÁTE s. f. Dreptul de a ocupa primul loc ca importanță, ca demnitate; întîietate. [Pr.: *pri-o-*] — După fr. **priorité**.

PRIPÁS, *pripasuri*, s. n. 1. Pui de animal domestic. ◇ Loc. adj. *De pripas* = fără stăpîn, rătăcind de colo pînă colo. ◇ Expr. *A lua o vită de pripas* = a lua ca zălog o vită rătăcită în semănături, pînă la răscumpărarea stricăciunii făcute de ea. ✦ Despăgubire plătită pentru o vită intrată în semănături străine. 2. (Neobișnuit) Avere (în vite). — Slav (v. sl. **pripasŭ**).

PRÍPĂ s. f. (În loc. adv.) *În* (sau, înv., *cu*) *pripă* = în grabă mare, repede. *Fără pripă* = fără grabă, pe îndelete. (În loc. prep.) *În pripa...* = în graba momentului. *Cîteva straie și cărți, răvășite în pripa plecării* (C. PETRESCU). — Postverbal al lui **pripi**.

PRIPĂȘÁR, *pripășari*, s. m. (Înv.) Slujbaș însărcinat cu încasarea amenzilor pentru vitele găsite pășunînd pe locuri oprite. — Din **pripas** + suf. *-ar*.

PRIPĂȘÍ, *pripășesc*, vb. IV. 1. Refl. A se stabili undeva sau pe lîngă cineva; a se oploși, a se aciua. 2. Tranz. A lua și a ține pe lîngă sine pe cineva lipsit de adăpost. — Din **pripas**.

PRIPEÁLĂ, *pripeli*, s. f. 1. Faptul de *a (se) pripi*; grabă mare; precipitare. ◇ Loc. adv. *Fără pripeală* = fără grabă. 2. (Reg.) Căldură mare și dogoritoare. — Din **pripi** + suf. *-eală*.

PRIPÉLNIC, -Ă, *pripelnici*, *-e*, adj. Iute din fire, gata să facă ceva, nerăbdător; pripit. — Din **pripi** + suf. *-elnic*.

PRIPÍ, *pripesc*, vb. IV. 1. Refl. A face un lucru în grabă și fără chibzuială. ✦ Intranz. (Înv.) A se grăbi, a se zori. ◇ Tranz. *Nu-mi pripi tu moartea mea* (BIBICESCU). ✦ (În corelație cu *grăbi*) A da greș. *Nu te grăbi așa, Harap-Alb, că te-i pripi* (CREANGĂ). 2. Refl. A se încălzi la foc; (despre alimente) a se coace (superficial) la un foc prea repede. 3. Tranz. (Despre soare) A dogori; a arde, a frige. — Comp. bg. **pripra**.

PRIPÍRE, *pripiri*, s. f. Faptul de *a (se) pripi*; grăbire.

PRIPÍT, -Ă, *pripiți*, *-te*, adj. 1. Care se mișcă sau acționează repede. ✦ Care se face sau se spune prea repede, fără o suficientă chibzuială. 2. (Despre mîncăruri) Fiert sau copt în grabă, la un foc prea iute. ◇ *Mămăligă pripită* = mămăligă mestecată pe măsură ce se adaugă mălaiul în apa clocotită. — V. *pripi*.

PRIPITÓR, -OÁRE, *pripitori*, *-oare*, adj. (Reg.; despre pămîntul arabil) Care pripește, care grăbește coacerea semănăturilor. — Din **pripi** + suf. *-(i)tor*.

PRIPÓN, *pripoane*, s. n. 1. Țăruș înfipt în pămînt, de care se leagă vitele cînd pasc. ◇ Expr. *A lega* (sau *a sta*) *în pripon* = a priponi sau (despre animale) a fi priponit. ✦ (Rar) Funie cu care se leagă animalul la păscut. ✦ Țăruș de care se leagă o ambarcație la țărm, cu care se fixează un cort etc. 2. Șir de cîrlige cu nadă pentru pescuit, legate la mal sau așezate în mijlocul apei, pe fundul sau la suprafața acesteia. — Sb. **pripon**.

PRIPONÍ, *priponesc*, vb. IV. Tranz. A lega un animal de un pripon. ✦ A lega de un pripon o ambarcație. ✦ A imobiliza un obiect legîndu-l de ceva. ✦ (Rar) A lega, a înțepeni, a fixa o parte a corpului într-o anumită poziție. — Din **pripon**.

PRIPONÍRE, *priponiri*, s. f. Acțiunea de *a priponi*.

PRIPÓR, *pripoare*, s. n. 1. Coastă de deal sau de munte, pantă abruptă; povîrniș. 2. (Reg.) Adăpost de iarnă pentru oi, făcut din împletitură de nuiele sau din stuf și acoperit cu paie, trestie, cetină de brad etc. — Ucr. **prypir, -poru**.

PRIPORÁȘ, *priporașe*, s. n. (Reg.) Șal purtat la gît de flăcăi.

PRIPORÓS, -OÁSĂ, *priporoși*, *-oase*, adj. (Despre terenuri) Abrupt, povîrnit, rîpos, prăpăstios. — Din **pripor** + suf. *-os*.

PRISĂCĂ, *prisăci*, s. f. (Reg.) 1. Loc unde se cresc albine, unde sînt așezați stupii; locul împreună cu stupii; stupină, stupărie. ✦ Albinele dintr-o stupărie. 2. (Reg.) Loc într-o pădure unde s-au tăiat de curînd copacii. — Comp. ucr. **pasika**.

PRISĂCAR, *prisăcari*, s. m. Cel care se ocupă cu îngrijirea stupilor și cu creșterea albinelor; stupar. — Din **prisacă** + suf. *-ar*.

PRISĂCĂRÍE s. f. Ocupația prisăcarului, stupărit. ✦ Prisacă. — Din **prisăcar** + suf. *-ie*.

PRISĂCĂRÍT s. n. 1. Prisăcărie. 2. (Înv.) Dare care se plătea pentru stupi. — Din **prisăcar** + suf. *-it*.

PRISĂCĂRÍȚĂ, *prisăcărițe*, s. f. Femeie care se ocupă cu prisăcăritul. — Din **prisăcar** + suf. *-iță*.

PRISĂCÍ, *prisăcesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A sparge; a ciobi. — Slav (v. sl. **prěsěkati**).

PRÍSLIȚĂ, *prislițe*, s. f. (Reg.) Furcă de tors, crestată sau scobită. [Var.: **prísliță** s. f.] — Sb., bg. **preslica**.

PRISLÓP, *prisloape*, s. n. (Reg.) Loc adîncit, depresiune transversală între doi munți; trecătoare îngustă între munți.

PRISLÚGĂ, *prislugi*, s. f. (Înv. și reg.) Tub sau trestie umplută cu pulbere explozivă pentru mînat; *p. ext.* fitilul aprins care produce explozia. — Comp. sb. **prisluživati** «a aprinde».

PRISMÁTIC, -Ă, *prismatici*, *-e*, adj. Care are forma unei prisme. — Fr. **prismatique**.

PRÍSMĂ, *prisme*, s. f. Corp solid mărginit de fețe plane dintre care două, poligonale, egale și paralele, formează bazele, iar celelalte, în formă de paralelogram, formează fețele laterale. ◇ *Prismă dreaptă* = prismă ale cărei muchii sînt perpendiculare pe baze. *Prismă oblică* = prismă ale cărei muchii sînt oblice față de baze. ✦ *Prismă optică* = piesă de sticlă sau de alt material transparent, mărginită de fețe plane, neparalele, folosită la aparatele optice pentru descompunerea sau pentru reflecția luminii într-un spectru. *Prismă electronică* = dispozitiv care produce un cîmp electric sau un cîmp magnetic omogen și care are, față de fasciculele de electroni, rolul pe care îl are o prismă optică față de fasciculele de lumină. ◇ Expr. *A vedea* (sau *a privi ceva*) *printr-o prismă* (sau *prin prisma...*) = a judeca ceva dintr-un anumit punct de vedere, în lumina... — Fr. **prisme** (<gr.).

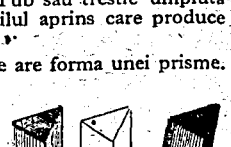

Prisme

PRÍSNE adv. (Înv. şi reg.) În întregime, cu totul. ✦ (Adjectival) Curat, neamestecat. — Slav (v. sl. prisinŭ).

PRISNÉL s. n. v. **prisnel**.

PRISÓS, *prisosuri*, s. n. 1. Ceea ce depăşeşte necesarul, ceea ce întrece o anumită limită; surplus, excedent. ✧ Loc. adj. şi adv. *De prisos* = (care este) în plus; *p. ext.* inutil, fără rost. ✧ Loc. adv. *Cu prisos* = în plus; *p. ext.* din plin, din belşug. ✦ Belşug, abundenţă. 2. (La pl.; înv. şi reg.) Terenuri agricole care prisoseau moşierului şi pe care acesta le arenda ţăranilor. [Pl. şi: *prisoase*. — Var.: (reg.) **pristós** s. n.] — Ngr. **perissos**.

PRISOSEÁLĂ, *prisoseli*, s. f. Prisos (1). — Din **prisosi** + suf. *-eală*.

PRISOSÉLNIC, -Ă, *prisoselnici, -e*, adj. (Înv.) 1. De prisos, inutil. 2. Disponibil, liber. — Din **prisosi** + suf. *-elnic*.

PRISOSÍ, *prisosesc*, vb. IV. Intranz. A fi de prisos, a se afla în cantitate mai mare decît îi trebuie cuiva. ✦ A fi inutil. — Din **prisos**.

PRISOSÍNŢĂ, *prisosinţe*, s. f. Prisos (1); belşug. ✧ Loc. adv. *Cu prisosinţă* = din belşug, din plin. — Din **prisosi** + suf. *-inţă*.

PRISOSÍRE s. f. (Rar) Faptul de *a prisosi;* prisoseală, prisos (1).

PRISOSITÓR, -OÁRE, *prisositori, -oare*, adj. (Înv.) De prisos, inutil. — Din **prisosi** + suf. *-(i)tor*.

PRÍSPĂ, *prispe*, s. f. 1. Un fel de terasă îngustă înălţată de-a lungul peretelui din faţă (uneori şi a celor laterali) la casele ţărăneşti, lipită cu pămînt sau pardosită cu scînduri, uneori mărginită de o balustradă de lemn sau de zidărie. 2. Ridicătură mică de teren de-a lungul unei coaste, al unui mal; tăpşan. 3. Baraj temporar, făcut din lemn sau din pămînt, pentrŭ a opri scurgerea unei gîrle într-o baltă cu peşte, în timpul inundaţiilor. — Ucr. **pryspa**.

Prispă

PRISPIŞOÁRĂ, *prispişoare*, s. f. Prispuliţă. — Din **prispă** + suf. *-işoară*.

PRISPULÍŢĂ, *prispuliţe*, s. f. Diminutiv al lui *prispă* (1).

PRISPUŞOÁRĂ, *prispuşoare*, s. f. Prispuliţă. — Din **prispă** + suf. *-uşoară*.

PRISTANDÁ, *pristandale*, s. f. (Reg.) Numele unui dans popular asemănător cu brîul şi melodia după care se execută.

PRISTÁV[1], *pristavi*, s. m. (Înv.) 1. Cel care anunţa poporului ştirile oficiale; crainic. ✦ Funcţionar administrativ; ispravnic. 2. Slujbaş pe moşia unui boier; vătaf. — Slav (v. sl. **pristavŭ**).

PRISTÁV[2], *pristavuri*, s. n. (Înv.) Comunicare oficială; ordonanţă, poruncă. — Slav (v. sl. **pristavŭ**).

PRISTAVLISÍ, *pristavlisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) 1. A înmîna, a preda. 2. A recomanda, a prezenta. — Rus **predstavljat'**.

PRISTĂVÍ, *pristăvesc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A muri. — Slav (v. sl. **prěstaviti sę**).

PRISTĂVÍRE, *pristăviri*, s. f. (Înv.) Faptul de a muri; moarte, deces. — V. *pristăvi*.

PRISTĂVOÁIE, *pristăvoaie*, s. f. (Înv.) Nevasta pristavului. — Din **pristav** + suf. *-oaie*.

PRISTÓL, *pristoluri*, s. n. Masa din mijlocul altarului pe care se ţin obiectele necesare oficierii liturghiei. [Var.: **prestól, prastól** s. n.] — Slav (v. sl. **prěstolŭ**).

PRISTOLÉANCĂ s. f. Numele unui dans popular şi melodia după care se execută.

PRISTÓLNIC s. m. Plantă cu florile galbene şi cu fructul în formă de capsulă *(Abutilon avicennae)*.

PRISTÓS s. n. v. **prisos**.

PRÍŞNIŢ, *prişniţe*, s. n. Compresă. [Var.: **prişniţă** s. f.] — Germ. **Priessnitz** (nume propriu).

PRÍŞNIŢĂ s. f. v. **prişniţ**.

PRITANÉU s. n. Clădire publică la grecii din antichitate, în care ardea focul sacru şi în care magistraţii luau masa împreună cu trimişii puterilor străine sau cu demnitarii statului. — Fr. **prytanée** (<gr.).

PRITEÁŞCĂ s. f. (Rar) Orcicul care se adaugă la una dintre extremităţile crucii căruţei, spre a se putea înhăma şi un al treilea cal.

PRITITÁ, *pritităez*, vb. I. Intranz. (Reg.) A hotărî; a porunci; a comanda.

PRITOÁCĂ, *pritoace*, s. f. Vas de lemn în care se transportă strugurii la teasc în timpul culesului. — Postverbal al lui **pritoci**.

PRITÓC s. n. Faptul de *a pritoci;* pritocire. ✧ Expr. *A trage la pritoc* = a pritoci.

PRITOCEÁLĂ s. f. Pritocire. — Din **pritoci** + suf. *-eală*.

PRITOCÍ, *pritocesc*, vb. IV. Tranz. A turna vinul dintr-un butoi în altul pentru a-l limpezi, după ce drojdia s-a aşezat la fund; *p. ext.* a turna un lichid dintr-un vas în altul. ✦ Fig. A muta dintr-un loc în altul. ✦ A scoate şi a turna la loc, de mai multe ori şi la rînd, zeama dintr-un vas cu murături, în scopul de a face să se amestece mai bine sarea dizolvată. [Var.: **pitrocí** vb. IV] — Bg. **pretoča**, sb. **pretočiti**.

PRITOCÍRE s. f. Acţiunea de *a pritoci*.

PRITOCÍT s. n. Pritocire. — V. *pritoci*.

PRIVÁ, *privez*, vb. I. Tranz. A lipsi pe cineva de ceva necesar, a-i lua cuiva dreptul sau posibilitatea de a se folosi sau de a se bucura de ceva. ✧ Refl. *M-am privat de multe plăceri.* — Fr. **priver** (lat. lit. **privare**).

PRIVÁL, *privaluri*, s. n. (Reg.) Albie, gîrlă care face legătura între un lac sau o baltă şi o apă curgătoare. — Bg. **preval**.

PRIVÁRE, *privări*, s. f. Faptul de *a (se) priva;* lipsire.

PRIVÁT, -Ă, *privaţi, -te*, adj. Particular, individual. — Fr. **privé** (lat. lit. **privatus**).

PRIVÁTĂ, *privăţi*, s. f. Closet, latrină. — Fr. **privé** (it. **privato**).

PRIVATÍV, -Ă, *privativi, -e*, adj. Care lipseşte (pe cineva) de ceva, care exclude ceva. — Fr. **privatif**.

PRIVAŢIÚNE, *privaţiuni*, s. f. Faptul de a se priva sau de a fi privat de ceva; (de obicei la pl.) lipsă, sărăcie. — Fr. **privation**.

PRIVÁZ s. n. v. **pervaz**.

PRIVĂTÁR, *privătari*, s. m. (Înv.) Cămătar, zaraf.

PRIVEÁLĂ, *priveli*, s. f. (Pop.) 1. Faptul de a lua cunoştinţă de un lucru cu simţul văzului, *p. ext.* din lecturi, din auzite etc. ✧ Loc. prep. *În priveala cuiva* = în văzul cuiva, în prezenţa cuiva. ✧ Expr. *A sta în priveală* = a privi. 2. Priveliştе. — Din **privi** + suf. *-eală*.

PRIVEGHEÁ, *priveghez*, vb. I. 1. Intranz. A sta, a face de strajă. ✦ Tranz. A păzi ceva, a fi cu băgare de seamă, a avea grijă să... 2. Tranz. A supraveghea, a îngriji (pe cineva sau ceva). 3. Intranz. A sta treaz, a nu dormi. ✦ Tranz. A sta de veghe noaptea la un mort. [Var.: **privigheá** vb. I] — Lat. **pervigilare**.

PRIVEGHEÁLĂ s. f. (Rar) Priveghere. [Var.: **privigheálă** s. f.] — Din **priveghea** + suf. *-eală*.

PRIVEGHÉRE s. f. Acţiunea de *a priveghea*. 1. Control, supraveghere, străjuire, pază. 2. Serviciu religios care se face noaptea sau seara în ajun de sărbătoare, într-o mănăstire sau într-o biserică. [Var.: **privighére** s. f.]

PRIVEGHETÓR, -OÁRE, *priveghetori, -oare*, s. m. şi f. 1. Supraveghetor. 2. (Reg. înv.) Subprefect. [Var.: **privighetór, -oáre, privighitór, -oáre** s. m. şi f.] — Din **priveghea** + suf. *-tor*.

PRIVÉGHI, *priveghiuri*, s. n. 1. Vegherea unui mort. 2. Veghe, strajă. [Var.: **privéghie** s. f.] — Postverbal al lui **priveghea**.

PRIVÉGHIE s. f. v. **priveghi**.

PRIVÉLIŞTE, *privelişti*, s. f. 1. Tablou din natură, peisaj. 2. Spectacol interesant sau neobişnuit care se înfăţişează înaintea ochilor. 3. (Înv. şi arh.) Faptul de a privi, privire. ✧ Loc. adv. *În priveliştе* = în văzul tuturor, la vedere. — Din **priveală** + suf. *-işte*.

PRIVEŞTÍ, *priveştesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A acoperi, a trece peste; (despre lichide) a se vărsa peste marginile unui vas prea plin. 2. A tivi. — V. *prevesti*.

PRIVÍ, *privesc*, vb. IV. Tranz. 1. A-şi îndrepta ochii spre cineva sau spre ceva pentru a vedea; a se uita. ✧ Expr. *A nu privi cu ochi buni* = a dezaproba, a nu admite. ✦ Refl. Fig. A se oglindi. 2. A considera că ceva reprezintă un anumit lucru; a socoti pe cineva sau ceva dintr-un anumit punct de vedere. 3. (La pers. 3) A se referi la...; a interesa pe cineva, a fi de competenţa cuiva. ✧ Expr. *În (ceea) ce priveşte...* = în privinţa..., cu privire la... — Slav (comp. v. sl. **pravitĭ**).

PRIVIGHEÁ vb. I. v. **priveghea**.

PRIVIGHEÁLĂ s. f. v. **priveghеală**.

PRIVIGHÉRE s. f. v. **priveghere**.

PRIVIGHETOÁRE, *privighetori*, s. f. Mică pasăre călătoare, de culoare brună-roşcată, care cîntă foarte frumos *(Luscinia megarhynchos)*. ✧ Compus: *privighetoare-albastră* = privighetoare de culoare cafenie-măslinie, care trăieşte pe lîngă bălţile cu vegetaţie bogată *(Locustella luscinioides)*. [Var.: **privighitoáre** s. f.]

Privighetoare

PRIVIGHETÓR, -OÁRE s. m. şi f. v. **priveghetor**.

PRIVIGHITOÁRE s. f. v. **privighetoare**.

PRIVIGHITÓR, -OÁRE s. m. şi f. v. **priveghetor**.

PRIVILEGIÁ, *privilegiez*, vb. I. Tranz. A favoriza pe cineva, a acorda cuiva o favoare, un privilegiu. [Pr.: *-gi-a*] — Fr. **privilégier**.

PRIVILEGIÁT, -Ă, *privilegiaţi, -te*, adj. (Despre oameni, grupuri, clase sociale) Care se bucură de privilegii; favorizat. [Pr.: *-gi-at*] — V. *privilegia*.

PRIVILÉGIU, *privilegii*, s. n. Avantaj, înlesnire sau drept care se acordă, datorită unei situaţii speciale, unei persoane, unui grup sau unei clase sociale; (concr.) act prin care se acordă în trecut un avantaj (de obicei comercial). [Pl. şi: (înv.) *privileeiuri*] — Fr. **privilège** (lat. lit. **privilegium**).

PRÍVINĂ, *privine*, s. f. Grindă lungă şi groasă, legată transversal, cu odgoane, de nişte stîlpi înfipţi în fundul unei gîrle şi formînd un fel de gard care serveşte la pescuit.

PRIVÍNȚĂ, *privințe*, s. f. 1. (Precedat de prep. «în», «într-») a) (În loc. adv.) Dintr-un anumit punct de vedere. *Îi era și milă de dînsa într-o privință* (SADOVEANU). b) (În loc. prep.) În ceea ce privește; cu privire la..., relativ la... 2. (Înv., neobișnuit) Faptul de a privi, privire. — Din **privi** + suf. *-ință*.

PRIVÍRE, *priviri*, s. f. 1. Faptul de *a privi;* funcția organică a ochilor; căutătură, uitătură. ✦ Contemplare. ✦ (Concr.) Organul vederii; ochii. *Ileana și simțește Că-i arde plînsul în priviri* (COȘBUC). 2. Examinare, apreciere. ◇ Expr. (Înv.) *A avea* (sau *a lua*) *în privire* = a ține seamă de..., a lua în considerare. 3. (În expr.) *Cu privire la...* (sau, înv., *în privirea...*) = referitor la..., în privința... (Rar) *În această privire* = în privința aceasta. (Pop.) *Într-o privire* = pe cît se poate. 4. (Înv.) Privelițe, aspect.

PRIVÍT s. m. v. **privită**.

PRIVÍTĂ, *privite*, s. f. (Reg.) Nuia flexibilă cu care se leagă o sarcină de lemne, de fîn etc. ◇ Expr. *A pune în privită* = a strînge laolaltă și a lega cu nuiele. [Var.: **privít**, *priviți*, s. m.] — Comp. sb. **previti** «a lega».

PRIVITÓR, -OÁRE, *privitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care privește, care se uită la cineva sau la ceva. ◇ Loc. prep. *Privitor la...* = referitor la..., relativ la...; asupra, despre. ✦ (Substantivat, inv.) Spectator la o reprezentație teatrală. — Din **privi** + suf. *-tor*.

PRIZÁ, *prizez*, vb. I. Tranz. A trage tutun pe nas. — Fr. **priser**.

PRÍZĂ, *prize*, s. f. 1. Orificiu, cu un dispozitiv de obturare sau de reglare, făcut în peretele unei încăperi, al unui generator, al unei conducte etc., prin care se poate lua un fluid sau un curent electric; dispozitiv prin care se stabilește legătura între un aparat electric și rețeaua electrică respectivă. ◇ *Priză aeriană de curent* = priză în formă de bară, de liră etc., prin care se realizează legătura dintre o linie electrică aeriană și un tramvai, o locomotivă electrică etc. *Priză de pămînt* = ansamblu de conductoare metalice puse în contact imediat cu pămîntul, care servesc pentru legarea la pămînt a unei instalații electrice. 2. Angrenare a două roți dințate într-un mecanism. 3. Fenomen de combinare a componenților unui liant hidraulic cu apa, datorită căruia pasta de beton sau de mortar trece din stare plastică în stare solidă. 4. (În expr.) *A avea* (sau *a fi cu*) *priză în mase* = a avea trecere, influență, a trezi interesul maselor. 5. (În expr.) *Priză de tabac* = cantitate mică de tutun care se trage pe nas. — Fr. **prise**.

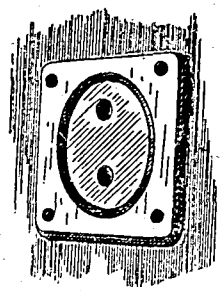

Priză

PRIZĂRÍ, *prizăresc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se pipernici, a se chirci. ✦ Intranz. Fig. A o duce greu, a avea o viață chinuită. — Slav (v. sl. *prězrěti*).

PRIZĂRÍT, -Ă, *prizăriți, -te*, adj. (Despre oameni, plante etc.) Care nu s-a dezvoltat bine; pipernicit, firav. — V. *prizări*.

PRIZONIÉR, -Ă, *prizonieri, -e*, s. m. și f. 1. Persoană căzută în mîinile unui dușman și rămasă în puterea acestuia; (în special) militar luat în captivitate în timpul unui război; captiv. ✦ Persoană lipsită de libertate. 2. Persoană arestată; deținut. [Pr.: *-ni-er*] — Fr. **prisonnier**.

PRIZONIERÁT s. n. Situația sau starea de prizonier; captivitate, robie. [Pr.: *-ni-e-*] — Din **prizonier** + suf. *-at*.

PRÎNZ, *prînzuri*, s. n. Masă principală care se ia cam la jumătatea zilei; timpul cînd se ia această masă; (concr.) ceea ce se mănîncă la această masă, mîncarea pregătită în acest scop. ◇ *Prînzul (cel) mic* = prima masă pe care o iau țăranii în cursul dimineții, vara, cînd muncesc la cîmp; timpul zilei cînd se ia această masă. *Prînzul (cel) mare* (sau, reg., *cel bun*) = a doua masă pe care o iau țăranii, masa de la amiază; timpul zilei cînd se ia această masă. ◇ Loc. adv. *Înainte de prînz* = în prima parte a zilei; înainte de amiază, înainte de masa principală. *După-prînz* = în a doua parte a zilei, după-masă, dupăamiază. ✦ (Reg.) Prînzișor. — Lat. **prandium**.

PRÎNZÁRE s. f. (Pop,) 1. Acțiunea de *a prînzi;* masă, mîncare. 2. (În expr.) *Cale d-o prînzare* = cale de o jumătate de zi, de dimineață pînă la amiază.

PRÎNZÍ, *prînzesc*, vb. IV. Intranz. A lua masa de prînz, a mînca de amiază; (reg.) a lua masa de dimineață. — Lat.* **prandire**.

PRÎNZIȘÓR, *prînzișoare*, s. n. (Reg.) Masa de dimineață; prînzul cel mic; timpul zilei cînd se ia această masă. ✦ Locul de pe bolta cerească în care se află soarele în timpul prînzului cel mic. — Din **prînz** + suf. *-ișor*.

PRÎNZÍT s. n. (Rar) Faptul de *a prînzi*.

PRÎNZITÓR, *prînzitoare*, s. n. (Reg.) Sală de mîncare; sufragerie. — Din **prînzi** + suf. *-tor*.

PRÎNZULÉȚ, *prînzulețe*, s. n. (Pop.) Prînzișor. — Din **prînz** + suf. *-uleț*.

PRÎNZÚȚ s. n. (Pop.) Prînzișor. — Din **prînz** + suf. *-uț*.

PRÎSLEA s. m. art. Băiatul cel mai mic dintr-o familie, mezinul; *p. ext.* apelativ pentru orice copil mic; prichindel.

PRÎSLIȚĂ s. f. v. **prisliță**.

PRÎSNÉL, *prîsnele*, s. n. 1. Jucărie făcută dintr-o rotiță străbătută de un bețișor și care, răsucită între degete și apoi lăsată liberă pe o suprafață netedă, continuă să se învîrtească singură; titirez, sfîrlează. ◇ Expr. *(Sprinten* sau *iute) ca prîsnelul* (sau *ca un prîsnel*) = foarte iute, sprinten, ager. ✦ Fig. Copil mic și foarte vioi. 2. Vîrf conic de lemn fixat la capătul de jos al fusului de tors, care face ca acesta să se învîrtească mai ușor. ✦ Partea inferioară a fusului morii, fixată în una dintre pietrele acesteia. [Var.: **prisnél** s. n.] — Din **pristen** (rar, < bg. *prasten*) + suf. *-el*.

Prîsnel (2)

PRO-[1] Element de compunere însemnînd «pentru», care servește la formarea unor adjective. — Lat. lit. **pro**.

PRO[2] prep. (De obicei în corelație cu *contra*) Pentru (o idee, o teorie, o doctrină etc.). — Lat. lit. **pro**.

PROÁSPĂT, -Ă, *proaspeți, -te*, adj. 1. (Despre alimente) Pregătit sau recoltat de puțină vreme, în care nu s-au petrecut procese de uscare sau de alterare; care n-a fost supus unui procedeu de conservare. 2. Fig. Tînăr, fraged. ✦ De dată recentă, nou. ◇ Loc. adv. *Din proaspăt* = de curînd. ✦ Care își păstrează noutatea; viu, actual. 3. (Despre aer) Neviciat, curat. ✦ (Despre apă) Adus de curînd de la sursă; rece. — Gr. biz. **prospatos**.

PROÁȘCĂ, *proaște*, s. f. Cantitate de apă, de noroi etc. care țîșnește de undeva și împroașcă. ◇ Expr. *A face* (sau *a da*) *proașca* (sau *proașcă*) *(în, între* sau *prin...)* = a face prăpăd (în, între sau prin...). — Din [îm]**proșca**.

PROBÁ, *probez*, vb. I. Tranz. 1. A supune ceva sau pe cineva la o probă, la o încercare, pentru a vedea dacă corespunde scopului, cerințelor etc. ✦ A încerca o haină, o încălțăminte etc. 2. A dovedi, a demonstra, a pune în evidență. — Lat. lit. **probare**.

PROBÁBIL, -Ă, *probabili, -e*, adj. Care se poate întîmpla; care poate fi adevărat; *p. ext.* nesigur, îndoielnic. ◇ Expr. *Timpul probabil* = condițiile meteorologice care se prevăd pentru zilele care urmează. ✦ (Adverbial) După cît se pare, după toate probabilitățile; poate. ◇ Expr. *A fi probabil că...* = a exista posibilitatea de a... — Fr. **probable** (lat. lit. **probabilis**).

PROBABILITÁTE, *probabilități*, s. f. 1. Caracterul a ceea ce este probabil; fapt, întîmplare probabilă, posibilă. ◇ Expr. *După toate probabilitățile* = după cît se pare, probabil. 2. (Mat.) Număr egal cu limita către care ar tinde, într-un anumit sens, frecvența relativă a unui eveniment, dacă numărul de experiențe în care ar putea să apară acel eveniment ar tinde către infinit (frecvența relativă fiind cîtul dintre numărul de experiențe care produc acel eveniment și numărul total de experiențe). ◇ *Calculul probabilităților* = calcul care permite să se aprecieze dacă un eveniment complex se va întîmpla sau nu, în funcție de eventualitatea unor evenimente mai simple, presupus cunoscute. — Fr. **probabilité** (lat. lit. **probabilitas, -atis**).

PROBABILMÉNTE adv. (Înv.) Probabil, poate. — It. **probabilmente**.

PROBÁNT, -Ă, *probanți, -te*, adj. (Rar) Care probează, dovedește, convinge; edificator. — Fr. **probant**.

PROBÁR, *probare*, s. n. Prospect cuprinzînd modelele de semne tipografice, de litere și de imprimate care pot fi executate într-o tipografie. — Din **probă** + suf. *-ar*.

PROBÁRE, *probări*, s. f. Acțiunea de *a proba;* dovedire.

PROBATÓR, -OÁRE adj. v. **probatoriu**.

PROBATÓRIU, -IE, *probatorii*, adj. Care are calitatea de a dovedi ceva, care poate servi drept dovadă. ✦ (Substantivat, n.) Procedură de culegere a probelor în justiție. [Var.: **probatór, -oáre** adj.] — Fr. **probatoire** (lat. lit. **probatorium**).

PROBÁZĂ s. f. (Reg.) Probozeală. — Postverbal al lui **probozi**.

PRÓBĂ, *probe*, s. f. 1. Acțiune întreprinsă pentru a constata dacă ceva sau cineva îndeplinește condițiile cerute; încercare; verificare. ◇ Loc. adj. și adv. *De probă* = ca încercare, de încercare. ◇ Expr. *A face (o) probă* (sau *proba*) = a încerca să faci un lucru pentru a-ți da seama dacă el poate fi făcut în condițiile date. *Niște copii... făceau probă de urătură* (SADOVEANU). *A face proba unui calcul matematic* = a verifica exactitatea unui calcul matematic prin alt calcul specific. ✦ Încercare a unei mașini, a unui aparat etc. ✦ Fiecare dintre etapele care constituie împreună un examen. ✦ Fiecare dintre întrecerile sportive organizate în cadrul unei competiții mai largi. 2. Cantitate dintr-un material care se examinează în vederea stabilirii calității întregului material; eșantion, mostră. ◇ *Corp de probă* = epruvetă. 3. Dovadă, mărturie. ◇ *Probă cu martori* = susținere, prin martori, a unei afirmații în fața instanțelor de judecată. ◇ Expr. *A da probă de...* = a dovedi. [Var.: (pop.) **prúbă** s. f.] — Lat. lit. **proba**.

PROBĂLUÍ vb. IV. v. **prubului**.

PROBITÁTE s. f. Cinste, integritate, onestitate. — Fr. **probité** (lat. lit. **probitas, -atis**).

PROBLÉM s. n. v. **problemă**.

PROBLEMÁTIC, -Ă, *problematici, -e*, adj. Îndoielnic, nesigur, ipotetic. ✦ Care constituie o problemă, o enigmă; enigmatic; *p. ext.* suspect. — Fr. **problématique**.

PROBLEMÁTICĂ, *problematici*, s. f. Ansamblu de probleme cu privire la același subiect. — Fr. **problématique**.

PROBLÉMĂ, *probleme*, s. f. Chestiune teoretică sau practică importantă, care cere o rezolvare. ✦ Lucru greu de înțeles, greu de rezolvat sau de explicat. ✦ (Mat.) Chestiune care face necesară o soluție

și care poate fi rezolvată prin calcule sau prin raționamente. [Var.: (înv.) **problém** s. n.] — Fr. **problème** (< gr.).

PROBOSCÍDĂ, *proboscide*, s. f. (Rar) Trompa elefantului. ✦ Trompa insectelor. — Fr. **proboscide**.

PROBOSCIDIÁN, *proboscidieni*, s. m. (La pl.) Ordin de mamifere cu trompă; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **proboscidien** (< gr.).

PROBOZEÁLĂ, *probozeli*, s. f. (Reg.) Faptul de *a (se) probozi*; mustrare aspră, ocară.

PROBOZÍ, *probozesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A mustra, a dojeni pe cineva. ✦ Refl. (Rar) A se lua la ceartă, a se certa.

PROBOZÍRE, *proboziri*, s. f. (Reg.) Acțiunea de *a (se) probozi*; probozeală.

PROCĂTĂR, *procatări*, s. m. (Reg.) Avocat. — Magh. **prókátor**.

PROCEDÁ, *procedez*, vb. I. Intranz. 1. A acționa într-un anumit fel, a folosi anumite mijloace în săvîrșirea unei acțiuni. 2. A începe să... a trece la... *A proceda la anchetă*. [Var.: (inv.) **procéde** vb. III] — Fr. **procéder**.

PROCEDÁRE s. f. Acțiunea de *a proceda*; sistem de acționare. [Var.: (înv.) **procédere** s. f.]

PROCÉDE vb. III. v. **proceda**.

PROCÉDERE s. f. v. **procedare**.

PROCEDÉU, *procedee*, s. n. Fel de a proceda, mod sistematic de efectuare a unei lucrări; modalitate, manieră. [Pl. și: *procedeuri*] — Fr. **procédé**.

PROCEDURÁL, -Ă, *procedurali, -e*, adj. Privitor la procedura legală, în conformitate cu regulile acesteia. — Fr. **procédural**.

PROCEDÚRĂ, *proceduri*, s. f. 1. Formă legală de a proceda în cazuri determinate de lege; mod de a proceda în fața instanțelor judiciare. 2. Ramură a dreptului care are ca obiect studiul procedurii (1). — Fr. **procédure**.

PROCEDURÍST, *procedurișți*, s. m. Specialist în procedura judiciară. — Din **procedură** + suf. *-ist*.

PROCÉNT, *procente*, s. n. 1. A suta parte dintr-o cantitate; proporție în raport cu o sută, sutime. 2. Dobîndă calculată la o sută de lei pe interval de un an; *p. ext.* orice dobîndă. [Var.: (înv.) **protént** s. n.] — Germ. **Prozent**.

PROCENTÁJ, *procentaje*, s. n. Proporție calculată în raport cu o sută; procent. — Din **procent**.

PROCENTUÁL, -Ă, *procentuali, -e*, adj. Calculat în procente. [Pr.: *-tu-al*] — După fr. **procentuel**.

PROCÉS, *procese*, s. n. 1. Mersul, desfășurarea sau evoluția unui fenomen, a unui eveniment etc.; transformare succesivă în starea unui lucru; prefacere. ✦ Șir de operații sau de fenomene prin care se efectuează o lucrare sau o transformare fizico-chimică. 2. Pricină supusă dezbaterilor unei instanțe judiciare. ✧ Expr. *A face* (sau *a intenta*) *cuiva proces* = a da pe cineva în judecată. *A face procesul* (cuiva sau a ceva) = a critica sever (pe cineva sau ceva). *A-i face cuiva proces de intenții* = a învinui pe cineva pentru intenții pe care nu poți dovedi că le-a avut. *A-și face proces de conștiință* = a regreta, a-și reproșa anumite atitudini sau acțiuni. 3. Compus: *proces-verbal* = act cu caracter oficial în care se consemnează un fapt; act cu caracter oficial în care se redau pe scurt discuțiile și hotărîrile unei adunări constituite. [Pl. și: (înv.) *procesuri*. — Var.: (înv.) **protés** s. n.] — Fr. **procès** (lat. lit. **processus**).

PROCÉSIE s. f. v. **procesiune**.

PROCESIÚNE, *procesiuni*, s. f. Șir lung de persoane care merg spre o anumită țintă și într-o anumită ordine; cortegiu, convoi. ✦ Ceremonie religioasă în care credincioșii merg în convoi, purtînd diferite obiecte de cult și cîntînd imnuri religioase sau rostind rugăciuni, pentru a cere ajutorul divinității într-o anumită împrejurare. [Var.: (înv.) **procésie** s. f.] — Fr. **procession** (lat. lit. **processio, -onis**).

PROCETÍ vb. IV. v. **procita**.

PROCHÍMEN, *prochimene*, s. n. 1. (Bis.) Nume dat versetelor din psalmi care se cîntă înainte de a se citi un pasaj din Biblie sau înainte de o rugăciune sau de o cîntare. 2. (Înv., în expr.) *A veni la prochimen* = a veni la subiect după o digresiune. *A aduce* (pe cineva) *la prochimen* = a aduce (pe cineva) pe calea cea bună. [Pr.: *pro-hi-*] — Ngr. **prokimenon**.

PROCITÁNIE, *procitanii*, s. f. (Înv. și arh.) Recitire, repetiție. ✦ Examinare (recapitulativă) a elevilor. — Rus **pročitanje**.

PROCITÍ, *procitesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și arh.) 1. A reciti, a repeta. 2. A examina un elev. [Var.: **procetí** vb. IV] — Rus **pročitat'**.

PROCLAMÁ, *proclám*, vb. I. Tranz. 1. A anunța ceva în mod solemn, a aduce la cunoștința publică un fapt de mare importanță. ✦ Tranz. și refl. A (se) învesti în mod oficial cu un titlu, cu o calitate; a (se) declara drept... 2. A susține ceva deschis, cu convingere, în public. — Fr. **proclamer** (lat. lit. **proclamare**).

PROCLAMÁRE s. f. 1. Acțiunea de *a (se) proclama*. 2. (Înv.) Proclamație (1).

PROCLAMÁȚIE, *proclamații*, s. f. 1. Manifest prin care se aduce la cunoștința publică un fapt de mare importanță; apel tipărit avînd un caracter agitatoric. 2. (Înv.) Proclamare (1). [Var.: (înv.) **proclamațiúne** s. f.] — Fr. **proclamation** (lat. lit. **proclamatio, -onis**).

PROCLAMAȚIÚNE s. f. v. **proclamație**.

PROCLÉT, -Ă, *procleți, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Blestemat, afurisit, ticălos. 2. Grozav, strașnic, cumplit. — Bg. **proklet**.

PROCLEȚÍ, *proclețesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A afurisi, a blestema. ✦ Refl. (Despre boli) A se înrăutăți, a se agrava. — Din **proclet**.

PROCLÍTIC, -Ă, *proclitici, -e*, adj. (Gram.; despre cuvinte) Care este legat de cuvîntul următor și nu are accent propriu. — Fr. **proclitique** (< gr.).

PROCÓNSUL, *proconsuli*, s. m. Magistrat roman care guverna o provincie, fiind învestit cu autoritatea unui consul; locțiitor al consulului. — Lat. lit. **proconsul** (fr. **proconsul**).

PROCONSULÁR, -Ă, *proconsulari, -e*, adj. Care ține de proconsul; privitor la funcția de proconsul. ✧ *Provincie proconsulară* = provincie guvernată de un proconsul. — După fr. **proconsulaire**.

PROCONSULÁT, *proconsulate*, s. n. Funcția de proconsul; timpul în care un proconsul își exercita atribuțiile. — Lat. lit. **proconsulatus** (fr. **proconsulat**).

PROCOPSEÁLĂ s. f. v. **pricopseală**.

PROCOPSÍ vb. IV. v. **pricopsi**.

PROCOPSÍT, -Ă adj. v. **pricopsit**.

PROCÓV, *procoave*, s. n. (Înv.) Văl, pînză cu care se acoperă diverse lucruri; pătură, postav. — Slav (v. sl. **pokrovŭ**).

PROCOVÁNCĂ s. f. Numele unui dans popular și melodia după care se execută.

PRÓCOVIȚĂ, *procovițe*, s. f. (Reg.) Procov. [Acc. și: *procóviță*] — Sb. **pokrovac**.

PROCREÁ, *procreez*, vb. I. Intranz. A face copii (sau pui); a se reproduce. — Fr. **procréer**.

PROCREÁRE, *procreări*, s. f. Acțiunea de *a procrea*; reproducere.

PROCREATÓR, -OÁRE, *procreatori, -oare*, adj. (Rar) Care procreează. — După fr. **procréateur**.

PROCREÁȚIE, *procreații*, s. f. Procreare. — Fr. **procréation**.

PROCURÁ, *procúr*, vb. I. Tranz. 1. A achiziționa ceva. 2. A produce, a pricinui. — Fr. **procurer** (lat. lit. **procurare**).

PROCURÁRE, *procurări*, s. f. Acțiunea de *a procura*; achiziționare.

PROCURATÓR, *procuratori*, s. m. 1. Magistrat roman, administrator al unei provincii imperiale, însărcinat cu strîngerea dărilor și cu repartizarea cheltuielilor. ✦ Înalt demnitar în unele țări medievale. 2. (Rar) Cel care procură cuiva ceva. 3. Mandatar. — Fr. **procurateur** (lat. lit. **procurator, -oris**).

PROCURATÚRĂ, *procuraturi*, s. f. Organ al puterii de stat în sarcina căruia intră supravegherea aplicării și executării legilor, trimiterea infractorilor în fața justiției, susținerea acuzării înaintea instanțelor judecătorești, precum și reprezentarea intereselor statului în instanță. — Rus **prokuratura**.

PROCÚRĂ, *procuri*, s. f. Împuternicire prin care cineva poate acționa în numele altcuiva; act prin care se dă această împuternicire. — Germ. **Prokura**.

PROCURÍST, *procurișți*, s. m. (Ieșit din uz) Mandatar avînd împuterniciri pentru îndeplinirea actelor juridice în numele cuiva. — Germ. **Prokurist**.

PROCURÓR, *procurori*, s. m. Membru al procuraturii care supraveghează justa aplicare a legilor sau care este acuzator din partea statului într-un proces; (în vechea organizare judecătorească) magistrat atașat pe lîngă o instanță judecătorească și avînd rolul de acuzator public. ✧ *Procuror general* = a) membru al procuraturii care exercită supravegherea respectării legilor de către toate organele centrale și locale ale statului și care numește pe procurori; b) (în vechea organizare judecătorească) șeful parchetului de pe lîngă o curte de apel sau de pe lîngă curtea de casație. *Prim-procuror* = (în vechea organizare judecătorească) șeful parchetului de pe lîngă un tribunal. — După fr. **procureur**.

PRODECÁN, *prodecani*, s. m. 1. Membru al corpului profesoral universitar, care are funcția de locțiitor de decan. 2. (În vechea organizare a justiției) Avocat care avea funcția de locțiitor al decanului baroului. — Din **pro**[1]- + **decan**.

PRODÍG, -Ă, *prodigi, -e*, adj. (Rar) Risipitor, cheltuitor. ✦ (Impr.; despre un dar, un bacșiș) Neobișnuit de mare. — Fr. **prodigue** (lat. lit. **prodigus**).

PRODIGÁ, *prodig*, vb. I. Tranz. (Rar) A risipi. — Fr. **prodiguer**.

PRODIGALITÁTE, *prodigalități*, s. f. (Rar) Risipă. — După fr. **prodigalité**.

PRODIGIÓS, -OÁSĂ, *prodigioși, -oase*, adj. Uimitor, extraordinar, enorm. [Pr.: *-gi-os*] — Fr. **prodigieux** (lat. lit. **prodigiosus**).

PRODRÓM, *prodromuri*, s. n. (Rar) Introducere în studiul unei științe. — Fr. **prodrome** (< gr.).

PRODUCĂTÓR, -OÁRE, *producători, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care produce ceva, care dă naștere la ceva. 2. S. m. și f. Persoană care, prin munca sa, produce bunuri materiale. — Din **produc** (prez. ind. al lui *produce*) + suf. *-(ă)tor* (după fr. *producteur*).

PRODÚCE, *produc*, vb. III. 1. Tranz. A realiza prin muncă bunuri materiale, a crea produse (printr-o activitate oarecare). 2. Tranz. și intranz. A aduce sau a face să aducă un venit, un profit; a rodi.

3. Tranz. A da naştere; a provoca. ✦ Refl. A se înfăptui, a se realiza. 4. Refl. A se prezenta în faţa spectatorilor cu un program artistic. — Lat. lit. **producere**.

PRODÚCERE, *produceri*, s. f. 1. Acţiunea de *a (se) produce*; realizare, fabricare. ✦ (Înv.) Producţie. 2. (Înv.) Operă artistică, producţie literară.

PRODÚCT, *producte*, s. n. 1. (Înv.) Produs (1); marfă. 2. Produs (2). — Lat. lit. **productus** (germ. **Produkt**).

PRODUCTÍV, -Ă, *productivi, -e*, adj. 1. Care produce (mult); cu randament. ✧ *Pămînt productiv* = pămînt fertil, rodnic. *Rasă (de animale) productivă* = rasă fecundă. ✦ (Despre întreprinderi, meserii etc.) Rentabil, bănos. 2. (Despre sufixe, prefixe etc.) Care formează numeroase derivate. ✦ (Despre conjugări) Care se îmbogăţeşte mereu. — Fr. **productif**.

PRODUCTIVITÁTE s. f. Însuşirea de a fi productiv; capacitate de a produce (mult); randament. ✧ *Productivitatea muncii* = producţie (2) pe unitatea de timp; cantitate de produse realizate de un muncitor sau de un grup de muncitori într-o unitate de timp determinată. — După fr. **productivité**.

PRODUCTOMÉTRU, *productometre*, s. n. Înregistrator automat de producţie. — După germ. **Produktionsmesser**.

PRODÚCŢIE, *producţii*, s. f. 1. Activitate socială în care oamenii produc bunuri materiale necesare pentru existenţa societăţii. ✧ *Unelte de producţie* = unelte folosite în procesul muncii pentru producerea de bunuri materiale. *Mică producţie (de mărfuri)* = formaţie social-economică care cuprinde gospodăriile ţărăneşti mici şi mijlocii şi atelierele micilor meseriaşi, a căror producţie serveşte pentru acoperirea nevoilor proprii şi pentru schimb. *Producţie de mărfuri simplă* = producţie caracteristică orînduirilor sociale precapitaliste, care produce bunuri necesare satisfacerii materiale a nevoilor producătorului şi supune surplusul schimbului de produse. ✧ Expr. *A fi în producţie* = a lucra într-un anumit domeniu de activitate; a fi în cîmpul muncii. 2. Totalitatea produselor obţinute în procesul muncii, într-o perioadă de timp determinată, într-un sector determinat al activităţii sociale. 3. Lucrare, operă literară, ştiinţifică sau artistică. 4. Manifestare artistică organizată la sfîrşitul unui an şcolar. [Var.: (înv.) **producţiúne**] — După fr. **production**.

PRODUCŢIÚNE s. f. v. **producţie**.

PRODÚF, *produfuri*, s. n. (Reg.) Copcă[1]. ✦ Gaură mică făcută lîngă vrana unui butoi, pentru aerisire sau pentru evacuarea gazelor în timpul fermentaţiei vinului. [Var.: **predúf**, **produh** s. n.] — Slav (v. sl. **produhŭ**).

PRODÚH s. n. v. **produf**.

PRODÚS, *produse*, s. n. 1. Bun material care rezultă dintr-un proces de muncă; totalitatea obiectelor sau bunurilor produse. ✧ *Produs brut* = semifabricat. *Produs finit* = bun material, apt pentru folosire sau consumaţie. *Produs de schimb* = marfă. ✦ Corp sau substanţă obţinută pe cale naturală sau în laborator; preparat. 2. Rezultat al unui proces social, al unui complex de fenomene sau de acţiuni; urmare, efect, rod. 3. Rezultatul înmulţirii a doi factori (numere, mărimi scalare, vectoriale, motoare etc.). — V. *produce*.

PROEMINÉNT, -Ă, *proeminenţi, -te*, adj. Care iese mult în relief. ✦ (Despre oameni) Care iese din comun (prin calităţile intelectuale); remarcabil, excepţional. — După fr. **proéminent**.

PROEMINÉNŢĂ, *proeminenţe*, s. f. Faptul de a fi proeminent; (concr.) ridicătură, ieşitură. — După fr. **proéminence**.

PROFÁN, -Ă, *profani, -e*, adj. (Adesea substantivat) 1. Care este ignorant într-un domeniu oarecare; neştiutor, nepriceput. 2. Care nu ţine de religie, care nu reprezintă sau nu exprimă un punct de vedere religios. — Fr. **profane** (lat. lit. **profanus**).

PROFANÁ, *profanez*, vb. I. Tranz. A trata fără respectul cuvenit lucruri considerate ca sfinte; a pîngări; *p. ext.* a necinsti, a terfeli. — Fr. **profaner** (lat. lit. **profanare**).

PROFANÁRE, *profanări*, s. f. Acţiunea de *a profana*; pîngărire, *p. ext.* necinstire.

PROFANATÓR, -OÁRE, *profanatori, -oare*, s. m. şi f. Cel care profanează; pîngăritor. — Fr. **profanateur** (lat. lit. **profanator, -oris**).

PROFANAŢIÚNE, *profanaţiuni*, s. f. (Înv.) Profanare. [Pr.: *-ţi-u-*] — Fr. **profanation** (lat. lit. **profanatio, -onis**).

PROFASCÍST, -Ă, *profascişti, -ste*, adj. Care este favorabil fascismului, care susţine pe fascişti, care este de partea fasciştilor. — Din **pro**[1]- + **fascist**.

PROFERÁ, *proferez*, vb. I. Tranz. A rosti, a pronunţa (blesteme, ameninţări etc.). — Fr. **proférer**.

PROFERÁRE s. f. (Rar) Acţiunea de *a profera* şi rezultatul ei.

PROFESÁ, *profesez*, vb. I. Tranz. şi intranz. A practica, a exercita o meserie, o profesiune, *p. ext.* o credinţă, o religie. ✦ Tranz. A manifesta o atitudine, o părere; a susţine în public o convingere. — Fr. **professer**.

PROFESÁRE s. f. (Rar) Acţiunea de *a profesa*.

PROFÉSIE s. f. v. **profesiune**.

PROFESIONÁL, -Ă, *profesionali, -e*, adj. Care ţine de o profesiune, privitor la o profesiune; care este legat de o profesiune. ✧ *Secret profesional* = informaţie pe care o deţine cineva graţie profesiunii sale şi pe care nu are dreptul să o divulge. *Învăţămînt profesional* = învăţămînt pentru pregătirea cadrelor medii tehnice şi pentru specializarea muncitorilor calificaţi. ✦ (Adverbial) Cu obişnuinţa unui profesionist. [Pr.: *-si-o-*] — După fr. **professionnel**.

PROFESIONÍSM s. n. (Rar) Practicarea unei îndeletniciri ca profesionist; *p. ext.* ramură a artei, a sportului etc. practicată ca o profesiune. [Pr.: *-si-o-*] — Din **profesion**[ist] + suf. *-ism*.

PROFESIONÍST, -Ă, *profesionişti, -ste*, s. m. şi f. (Adesea adjectival) Persoană care exercită o profesiune; persoană care exercită permanent un meşteşug, o artă, un sport etc., pe baza unei pregătiri profesionale. [Pr.: *-si-o-*] — Germ. **Professionist**.

PROFESIÚNE, *profesiuni*, s. f. 1. Ocupaţie cu caracter permanent, pe care o exercită cineva în baza unei calificări; meserie, îndeletnicire din care trăieşte cineva. ✧ Expr. *De profesiune...* = în ceea ce priveşte profesiunea... 2. (În expr.) *Profesiune de credinţă* = declaraţie publică pe care o face cineva asupra principiilor sau convingerilor sale. [Pr.: *-si-u-*. — Var.: **profésie** s. f.] — Fr. **profession**.

PROFESÓR, -OÁRĂ, *profesori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care, absolvind o facultate sau un institut de învăţămînt superior, a căpătat o pregătire specială într-un anumit domeniu de activitate ştiinţifică şi predă o materie de învăţămînt. ✦ (Impr.) Învăţător. [Acc. şi: *profésor*] — Fr. **professeur** (germ. **Professor**).

PROFESORÁL, -Ă, *profesorali, -e*, adj. Care ţine de profesori, privitor la funcţia de profesor. ✦ Care este alcătuit din profesori. *Corp profesoral*. ✦ (Depr.) Pretenţios, cu aere de savant. *Ton profesoral*. — Fr. **professoral**.

PROFESORÁŞ, *profesoraşi*, s. m. (Depr.) Diminutiv al lui *profesor*.

PROFESORÁT s. n. Cariera de profesor, funcţia de profesor. — Fr. **professorat**.

PROFESORÍME s. f. Totalitatea profesorilor, corpul profesoral; mulţime de profesori. — Din **profesor** + suf. *-ime*.

PROFESÚRĂ, *profesuri*, s. f. (Înv.) Profesorat. — Germ. **Professur**.

PROFÉT, *profeţi*, s. m. (În credinţele religioase) Proroc. ✦ Cel care anunţă, vesteşte viitorul prin cunoaşterea sau intuiţia evenimentelor trecute şi prezente. *Nimeni nu este profet în ţara lui* (= valoarea cuiva este adesea mai puţin recunoscută în mijlocul concetăţenilor decît între străini). ✦ (Art.) Titlu dat de musulmani lui Mahomed. — Fr. **prophète** (< gr.).

PROFÉTIC, -Ă, *profetici, -e*, adj. Care anunţă, care prevesteşte ceva; de profet. — Fr. **prophétique**.

PROFETIZÁ, *profetizez*, vb. I. Tranz. A profeţi. — Fr. **prophétiser**.

PROFEŢÍ, *profeţesc*, vb. IV. Tranz. A proroci (ceva); a prevesti, a prezice. — Din **profet**.

PROFEŢÍE, *profeţii*, s. f. Prorocire, prevestire, prezicere. — Fr. **prophétie**.

PROFÍL, *profiluri*, s. n. 1. Contur, aspect al feţei cuiva, privite dintr-o parte. ✧ Loc. adv. *Din* (sau *în*) *profil* = dintr-o parte. ✦ Fig. Portret, figură. 2. Înfăţişare, aspect, formă. 3. Mod de organizare a unei instituţii, a unei întreprinderi etc. 4. Conturul unei secţiuni plane a unui obiect, a unui edificiu, a unui corp geometric. ✦ Conturul aparent al unui obiect, rezultat dintr-o proiecţie ortogonală pe un plan. 5. Desen care reprezintă o secţiune verticală făcută într-o construcţie sau în sol, pentru a indica distribuţia sau structura acestora. ✦ Dispozitiv sau ansamblu de piese folosit pentru a indica, într-un plan vertical, limitele pînă la care trebuie să se întindă o lucrare. 6. Piesă decorativă, în relief, folosită la ornamentarea unei clădiri, la consolidări aparente, la îmbunătăţirea acusticii unei săli etc. — Fr. **profil**.

Profil

PROFILÁ, *profilez*, vb. I. 1. Refl. A prezenta un profil, a ieşi în evidenţă, a se reliefa. 2. Tranz. A stabili modul de organizare şi funcţionare a unei instituţii, a unei întreprinderi etc. 3. Tranz. A lamina un drug de metal, dîndu-i un profil uniform în toată lungimea lui. ✦ A fasona, a prelucra un obiect sau un material pentru a-i da un anumit contur aparent. — Fr. **profiler**.

PROFILÁCTIC, -Ă, *profilactici, -e*, adj. Care fereşte, care apără organismul de o anumită boală; preventiv. — Fr. **prophylactique**.

PROFILÁRE, *profilări*, s. f. Acţiunea de *a (se) profila*.

PROFILAXÍE s. f. Totalitatea măsurilor medico-sanitare care se iau pentru prevenirea bolilor molipsitoare. ✦ Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea şi aplicarea măsurilor profilactice. — Fr. **prophylaxie** (< gr.).

PROFILOGRÁF, *profilografe*, s. n. Profilometru care înregistrează neregularităţile suprafeţei unui drum sau ale unui teren. — Fr. **profilographe** (< gr.).

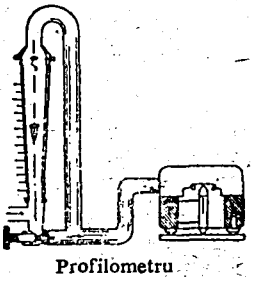

Profilometru

PROFILOMÉTRU, *profilometre*, s. n. Aparat pentru măsurarea neregularităţilor suprafeţei unei piese prelucrate. — Fr. **profilomètre**.

PROFÍR, -Ă, *profiri, -e*, adj. (Înv. şi arh.) Trandafiriu, roşu-deschis. — Ngr. **profiros** «purpură».

PROFIRÍU, -ÍE, *profirii,* adj. (Înv.) Profir. ✦ (Substantivat, n.) Vin de culoare roșie-deschisă. — Din **profir** + suf. *-iu.*

PROFÍT, *profituri,* s. n. 1. Ceea ce reprezintă un folos; cîștig, beneficiu. ✧ Loc. adv. *În profitul* (cuiva) = în folosul, în beneficiul (cuiva). ✧ Expr. (Fam.) *Un ce profit* = un oarecare profit. 2. Venitul capitalistului care are ca izvor plusvaloarea. — Fr. **profit** (germ. **Profit**).

PROFITÁ, *profít,* vb. I. Intranz. A trage un folos, a se alege cu... ✦ (Depr.) A urmări un folos în orice împrejurare, a căuta un cîștig personal (fără a ține seamă de interesele altora). — Fr. **profiter.**

PROFITÁBIL, -Ă, *profitabili, -e,* adj. Care aduce folos; util, avantajos. — După fr. **profitable.**

PROFITÓR, -OÁRE, *profitori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care caută să obțină un cîștig din orice situație (neținînd seamă de interesele altora); afacerist, speculant. — După fr. **profiteur.**

PROFORISÍ, *proforisesc,* vb. IV. Tranz. (Grecism înv.) A pronunța, a rosti. — Ngr. **profora.**

PROFÚM s. n. v. **parfum.**

PROFUMÁT, -Ă adj. v. **parfumat.**

PROFÚND, -Ă, *profunzi, -de,* adj. 1. Adînc. ✦ (Despre voce, ton) Cu timbru scăzut, grav. 2. Intens, mare. ✦ (Adverbial) Foarte (tare). 3. Radical, fundamental. ✦ (Despre oameni) Care judecă lucrurile cu temei, cu seriozitate. — Lat. lit. **profundus** (fr. **profond**).

PROFUNDITÁTE s. f. (Rar) Profunzime. — Lat. lit. **profunditas, -atis.**

PROFUNDÓR, *profundoare,* s. n. Partea mobilă a ampenajului orizontal al unei aeronave, care asigură ușurința mînuirii, echilibrul și stabilitatea aeronavei. — După fr. [gouvernail de] **profondeur.**

PROFUNZÍME, *profunzimi,* s. f. Adîncime. — Din **profund** + suf. *-ime.*

PROFUZIÚNE, *profuziuni,* s. f. (Livresc) Cantitate mare, prisos, abundență. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **profusion** (lat. lit. **profusio, -onis**).

PROGENITÚRĂ, *progenituri,* s. f. Vlăstar, urmaș, odraslă; (despre animale) pui, prăsilă. — Fr. **progéniture.**

PROGESTERÓNĂ s. f. Hormon care se formează în ovare și care este indispensabil în procesul de reproducere. — Fr. **progestérone.**

PROGNOSTÍC s. n. v. **pronostic.**

PROGNOSTICÁ vb. I. v. **pronostica.**

PROGNÓZĂ, *prognoze,* s. f. (Rar) Prevederea desfășurării unei boli; *p. ext.* pronostic. — Fr. **prognose.**

PROGRÁM, *programe,* s. n. 1. Plan de activitate în care sînt fixate, în ordinea desfășurării lor, etapele unei activități pentru o anumită perioadă de timp; orar. ✦ Desfășurarea muncii după planul dinainte fixat. 2. Expunerea tezelor, a scopurilor fundamentale, a sarcinilor sau a activității unui partid politic, a unei organizații sociale etc. 3. Înșirare, serie a punctelor care urmează să fie executate în cursul anumitor spectacole, într-o emisiune radiofonică (și care cuprinde și numele interpreților); (concr.) foaie de hîrtie pe care se tipărește sau se scrie această înșirare. — Fr. **programme** (< gr.).

PROGRAMÁ, *programez,* vb. I. Tranz. A fixa, a stabili un program conform căruia urmează să se desfășoare o activitate, a cuprinde pe cineva sau ceva într-un program de activitate. — Din **program.**

PROGRAMÁRE, *programări,* s. f. Acțiunea de *a programa.*

PROGRAMÁTIC, -Ă, *programatici, -e,* adj. Care cuprinde un program; privitor la un program; înscris, fixat într-un program, care se desfășoară conform programului. — Din **program** + suf. *-atic.*

PROGRÁMĂ, *programe,* s. f. Schiță elaborată de Ministerul Învățămîntului, cuprinzînd obiectele de învățămînt și capitolele de predat la diverse discipline. — Din **program.**

PROGRÉS, (2) *progrese,* s. n. 1. Trecere de la o stare sau o formă inferioară de dezvoltare la una superioară; mers înainte, propășire. 2. Creștere, sporire, dezvoltare. ✧ Expr. *A face* (sau *a realiza*) *un progres* (sau *progrese*) = a obține un succes într-un domeniu. — Fr. **progrès** (lat. lit. **progressus**).

PROGRESÁ, *progresez,* vb. I. Intranz. 1. A trece de la o stare sau de la o formă inferioară de dezvoltare la una superioară; a înainta, a propăși. 2. A deveni mai mare, mai puternic; a se intensifica. *Boala progresează.* — Fr. **progresser.**

PROGRÉSIE, *progresii,* s. f. 1. (Mat.; în expr.) *Progresie aritmetică* = șir finit de numere așezate astfel încît fiecare număr să fie egal cu numărul precedent adunat cu o cantitate constantă. *Progresie geometrică* = șir finit de numere așezate astfel încît fiecare număr să fie egal cu numărul precedent înmulțit cu o cantitate constantă. 2. (Înv.) Dezvoltare (treptată), creștere, înaintare. — Fr. **progression** (lat. lit. **progressio, -onis**).

PROGRESÍST, -Ă, *progresiști, -ste,* adj. Care promovează și contribuie la realizarea progresului; care este favorabil progresului și luptă pentru realizarea lui, pentru tot ce este nou și înaintat. — Fr. **progressiste.**

PROGRESÍV, -Ă, *progresivi, -e,* adj. 1. Care progresează, care crește, care înaintează sau se dezvoltă treptat. ✧ *Impozit progresiv* = impozit care crește procentual, pe măsura măririi sumei impozabile. 2. (Înv.) Progresist. — Fr. **progressif.**

PROGRESIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi progresiv (1). — După fr. **progressivité.**

PROHÁB, *prohaburi,* s. n. (Reg.) Șliț. ✧ Expr. *A descoase* (pe cineva) *din toate prohaburile* = a încerca să afli de la cineva intimitățile cele mai stricte, detaliile cele mai intime.

PROHIBÍ, *prohibesc,* vb. IV. Tranz. A opri, a interzice vînzarea, exportul sau importul unor mărfuri, printr-o lege sau printr-o măsură de ordin administrativ. — Fr. **prohiber** (lat. lit. **prohibere**).

PROHIBÍRE, *prohibiri,* s. f. Acțiunea de *a prohibi.*

PROHIBÍT, -Ă, *prohibiți, -te,* adj. Oprit, interzis (prin lege). — V. *prohibi.*

PROHIBITÍV, -Ă, *prohibitivi, -e,* adj. Care interzice, care oprește ceva; care introduce prohibiția. ✧ *Tarif prohibitiv* = taxe vamale mari, fixate pentru a face imposibilă pătrunderea și concurența produselor străine pe piața internă. — Fr. **prohibitif.**

PROHIBÍȚIE, *prohibiții,* s. f. Interzicere, oprire (prevăzută de lege) de a vinde, de a produce, de a importa sau de a exporta ceva. — Fr. **prohibition.**

PROHIBIȚIONÍSM s. n. Curent social care susține prohibiția (alcoolului). [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **prohibitionnisme.**

PROHIBIȚIONÍST, -Ă, *prohibiționiști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține prohibiționismului, privitor la prohibiționism. 2. S. m. și f. Susținător al prohibiționismului. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **prohibitionniste.**

PROHÓD s. n. Slujba înmormîntării la creștini; *p. ext.* înmormîntare. ✦ Slujba și cîntările care se fac în vinerea paștelui. — Slav (v. sl. **provodŭ**).

PROHODÍ, *prohodesc,* vb. IV. Tranz. A oficia slujba prohodului; *p. ext.* a duce (un mort) la groapă; a îngropa. — Slav (v. sl. **provoditi**).

PROHODÍRE, *prohodiri,* s. f. Acțiunea de *a prohodi;* prohod; înmormîntare.

PROHODÍT s. n. Prohodire. — V. *prohodi.*

PROHORISÍ, *prohorisesc,* vb. IV. Intranz. (Grecism înv.) A o duce bine, a prospera, a progresa. — Ngr. **prohoro** (viit. **prohoriso**).

PROHORISÍRE, *prohorisiri,* s. f. (Grecism înv.) Acțiunea de *a prohorisi;* prosperitate, progres.

PROIÉCT, *proiecte,* s. n. 1. Program de acțiuni viitoare; plan. 2. Prima formă a unui plan (economic, social, financiar etc.), care urmează să fie discutat și aprobat pentru a primi un caracter obligatoriu. ✧ *Proiect de lege* = text provizoriu al unei legi, care urmează să fie supus aprobării Marii Adunări Naționale. 3. Lucrare tehnică întocmită pe baza unei teme date, care cuprinde calculele tehnico-economice, desenele, instrucțiunile etc. necesare executării unei construcții, unei mașini etc. ✧ *Proiect de diplomă* = lucrare care cuprinde proiectul unei lucrări tehnice și pe baza căreia studenții institutelor politehnice, ai institutelor de arhitectură etc. obțin diploma la sfîrșitul studiilor. — Fr. **projet** (lat. lit. **projectus**).

PROIECTÁ, *proiectez,* vb. I. I. Tranz. A pune la cale; a plănui. 2. Tranz. A elabora un proiect (3). 3. Tranz. A reprezenta schematic un corp pe o suprafață sau pe un plan, după anumite reguli geometrice. 4. Refl. A se reflecta; a se profila, a se contura. ✦ Tranz. A face să se reflecteze; (în cinematografie) a reprezenta pe ecran imaginile înregistrate pe un film. 5. Tranz. A arunca un corp cu forță; a împrăștia cu presiune un lichid sau o pulbere. — Din **proiect** (după fr. *projeter*).

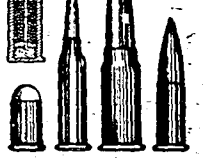

Proiectile

PROIECTÁNT, -Ă, *proiectanți, -te,* adj., s. m. și f. 1. Adj. De proiecție. ✧ *Dreaptă proiectantă* (și substantivat, f.) = dreaptă care unește un punct cu proiecția sa pe un plan. 2. S. m. și f. Persoană care întocmește proiecte. ✧ (Adjectival) *Inginer proiectant.* — Din **proiect** + suf. *-ant.*

PROIECTÁRE, *proiectări,* s. f. Acțiunea de *a proiecta.*

PROIECTÍL, *proiectile,* s. n. Corp solid aruncat în spațiu de o armă de foc sau lăsat să cadă asupra unei ținte, pentru a o distruge. — După fr. **projectile.**

PROIECTÓR, *proiectoare,* s. n. 1. Aparat care concentrează într-un fascicul razele produse de un izvor de lumină și care se folosește pentru semnalizare luminoasă sau pentru luminarea obiectelor la distanță mare. 2. Aparat special pentru proiectarea imaginilor pe un ecran, compus dintr-o sursă luminoasă și un sistem optic. — După fr. **projecteur.**

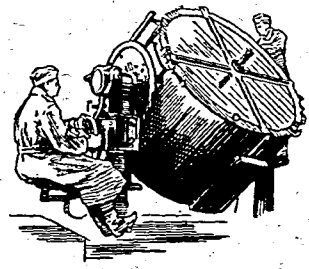

Proiector (1)

PROIÉCȚIE, *proiecții,* s. f. 1. Imagine plană a unei figuri sau a unui corp, realizată după anumite reguli geometrice. ✧ *Proiecție cartografică* = procedeu de reprezentare pe o hartă a scoarței pămîntului sau a unei porțiuni din scoarța pămîntului. 2. (În cinematografie) Proiectare. [Var.: **proiecțiúne** s. f.] — Fr. **projection** (lat. lit. **projectio, -onis**).

PROIECȚIÚNE s. f. v. **proiecție.**

PROÍN adj. m. (Înv., în legătură cu o titulatură) Fost: *Proin mitropolit al Moldovei* (IORGA). [Acc. și: *próin*] — Ngr. **proin.**

PRÓIS s. m. (Înv. și reg., în expr.) *De prois* (sau *din proisnl, de bun proisul meu*) = de bunăvoie, din proprie inițiativă.

PROISTÓS, *proistoși,* s. m. (Grecism) Mai-marele în rang peste călugării unei mănăstiri sau peste preoții unei biserici. — Ngr. **proestos** «care stă înainte».

PROLEGÓMENE s. n. pl. (Livresc) Introducere, precuvîntare. — Fr. **prolégomènes** (< gr.).

PROLÉPSĂ, *prolepse,* s. f. Figură de stil sau de retorică prin care se preîntîmpină obiecțiile posibile ale adversarului. — Fr. **prolepse** (< gr.).

PROLETÁR, -Ă, *proletari, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de proletariat, privitor la proletariat. 2. S. m. și f. Muncitor salariat din societatea capitalistă, lipsit de mijloace de producție și nevoit să-și vîndă capitaliștilor forța de muncă. ✦ (În Roma antică) Cetățean sărac, ale cărui bunuri nu depășeau o limită foarte scăzută (prevăzută de lege). — După fr. **prolétaire.**

PROLETARIÁT s. n. 1. Clasa proletarilor. ✧ *Proletariat agricol* = totalitatea muncitorilor agricoli lipsiți de proprietate și de mijloace de producție, nevoiți să-și vîndă forța de muncă elementelor capitaliste de la sate. 2. (La romani) Masele sărace ale cetățenilor liberi, lipsiți de mijloace de producție. [Pr.: *-ri-at*] — Fr. **prolétariat.**

PROLETARIZÁ, *proletarizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A aduce în starea de proletar; a sărăci. — Fr. **prolétariser.**

PROLETARIZÁRE, *proletarizări,* s. f. Acțiunea de *a proletariza* și rezultatul ei; procesul de ruinare și pauperizare a micilor producători de mărfuri (al cărei rezultat este transformarea acestora în proletari).

PROLETCULTÍSM s. n. Curent ivit în Uniunea Sovietică după Revoluția din Octombrie (combătut și înlăturat mai tîrziu), care respingea întreaga moștenire culturală a trecutului. — Din rus **proletkul't.**

PROLETCULTÍST, -Ă, *proletcultiști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de proletcultism, privitor la proletcultism. 2. S. m. și f. Adept al proletcultismului. — Din rus **proletkul't.**

PROLIFERÁRE, *proliferări,* s. f. 1. Înmulțire, sporire a celulelor din organism. 2. Reproducere, procreare. — După fr. **prolifération.**

PROLÍFIC, -Ă, *prolifici, -e,* adj. (Despre ființe) Care se înmulțește ușor și repede. — Fr. **prolifique.**

PROLIFICÁRE, *prolificări,* s. f. Naștere a unui lujer cu frunze, din floare. — După fr. **prolification.**

PROLÍX, -Ă, *proliși, -xe,* adj. (Despre vorbire, despre stil) Care folosește cuvinte, construcții, fraze întortocheate și neclare; lipsit de concizie; confuz. — Fr. **prolixe** (lat. lit. **prolixus**).

PROLIXITÁTE s. f. Defectul de a fi prolix; lipsă de concizie și de claritate. — Fr. **prolixité** (lat. lit. **prolixitas, -atis**).

PROLOG[1], *prologi,* s. m. (La romani) Actor care recita prologul unei piese de teatru. — Lat. lit. **prologus** (fr. **prologue**).

PROLÓG[2], *prologuri,* s. n. Parte introductivă a unei opere literare sau muzicale care prezintă evenimentele premergătoare acțiunii sau elemente care îi înlesnesc înțelegerea; *p. ext.* introducere, prefață. ✦ (În teatrul antic) Parte a unei piese de teatru care preceda acțiunea propriu-zisă și în care se enunța subiectul și se cerea spectatorilor bunăvoința de a asculta. — Fr. **prologue** (< gr.).

PROMENÁDĂ, *promenade,* s. f. (Înv.) 1. Plimbare. 2. Loc de plimbare. — Fr. **promenade.**

PROMÉȚIU s. n. Element chimic dm grupul pămînturilor rare. — Fr. **promethium** (germ. **Promethium**).

PROMISCUITÁTE s. f. Amestec eterogen de persoane. ✦ Convietuire laolaltă (în condiții de mizerie) a mai multor persoane de sex diferit. [Pr.: *-cu-i-*] — După fr. **promiscuité.**

PROMÍSCUU, -Ă, *promiscui, -e,* adj. (Rar) Care are caracter de promiscuitate. — Lat. lit. **promiscuus** (fr. **promiscue**).

PROMISIÚNE, *promisiuni,* s. f. Angajament pe care și-l ia cineva că va face un lucru; făgăduială. — Fr. **promission.**

PROMÍTE, *promit,* vb. III. Tranz. 1. A-și lua obligația de a face ceva sau de a da ceva; a face promisiuni, a făgădui. 2. Fig. A da speranțe; a prezenta perspective favorabile. — Lat. lit. **promittere** (fr. **promettre**).

PROMÍTERE, *promiteri,* s. f. (Înv.) Acțiunea de *a promite;* (concr., rar) promisiune.

PROMITIRUÍ, *promitiruiesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A preveni.

PROMIȚĂTÓR, -OÁRE, *promițători, -oare,* adj. Care dă speranțe, care deschide perspective favorabile. — Din **promite** + suf. *-(ă)tor.*

PROMOÁRĂ, *promori,* s. f. (Reg.) Promoroacă.

PROMONTÓRIU, *promontorii,* s. n. Fîșie de pămînt înaltă și stîncoasă care înaintează în mare. — Lat. lit. **promontorium.**

PROMORÁR s. m. Numele popular al lunii noiembrie. — Din **promoară** + suf. *-ar.*

PROMOROÁCĂ s. f. Chiciură. — Comp. ucr. **prymorozok,** rus **pomorok.**

PROMOROCÍT, -Ă, *promorociți, -te,* adj. Plin de promoroacă, cu promoroacă. — Din **promoroacă.**

PROMOTÓR, -OÁRE, *promotori, -oare,* s. m. și f. Inițiatorul și animatorul unei acțiuni, al unui curent etc. — Fr. **promoteur** (lat. lit. **promotor, -oris**).

PROMÓȚIE, *promoții,* s. f. Serie de absolvenți ai unei școli; totalitatea persoanelor care obțin deodată o promovare. — Fr. **promotion** (lat. lit. **promotio, -onis**).

PROMOVÁ, *promovez,* vb. I. Tranz. 1. A ridica sau a înainta pe cineva într-un rang, într-o demnitate, într-un post de răspundere; a avansa. ✦ A declara un elev absolvent al unei clase, permițîndu-i intrarea într-o clasă superioară. ✦ A termina cu succes o clasă sau un an de învățămînt. 2. A susține, a sprijini făcînd să progreseze, să se dezvolte. *A promova o idee.* — Lat. lit. **promovere.**

PROMOVÁRE, *promovări,* s. f. Acțiunea de *a promova.*

PROMOVÁT, -Ă, *promovați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care a terminat cu succes o clasă sau un an de învățămînt. — V. *promova.*

PROMPT, -Ă, *prompți, -te,* adj. (Despre persoane) Care acționează repede și la timp. ✦ (Despre fapte, acțiuni etc.) Imediat, grabnic, fără întîrziere. — Fr. **prompt** (lat. lit. **promptus**).

PROMPTITÚDINE s. f. Rapiditate în executarea unui lucru; punctualitate. — Fr. **promptitude** (lat. lit. **promptitudo, -inis**).

PROMULGÁ, *promúlg,* vb. I. Tranz. A publica în organul oficial al statului, cu formele legale cerute, o lege, o convenție etc., care intră în vigoare din acel moment. — Fr. **promulguer** (lat. lit. **promulgare**).

PROMULGÁRE, *promulgări,* s. f. Acțiunea de *a promulga.*

PRONÁOS, *pronaosuri,* s. n. 1. Partea dinspre ușă a unei biserici; tindă. ✦ Încăpere a unui templu grec care era așezată în fața sanctuarului, servind drept vestibul. 2. (Neobișnuit) Prolog. — Ngr. **pronaos.**

PRÓNIE s. f. Dumnezeire, dumnezeu; providență. [Pr.: *-ni-e*] — Ngr. **pronia.**

PRONOMINÁL, -Ă, *pronominali, -e,* adj. Care ține de pronume, privitor la pronume. — Fr. **pronominal.**

PRONOSTÍC, *pronosticuri,* s. n. Prezicere referitoare la desfășurarea și la sfîrșitul unor evenimente, al unor acțiuni, al unor dispute sportive. [Var.: **prognostic** s. n.] — Fr. **pronostic** (< gr.).

PRONOSTICÁ, *pronostichez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face un pronostic; a prezice. [Var.: **prognosticá** vb. I] — Fr. **pronostiquer.**

PRONÚME, *pronume,* s. n. Partea de vorbire care ține locul unui substantiv. — Lat. lit. **pronomen** (fr. **pronom**).

PRONÚNCIE s. f. v. **pronunție.**

PRONUNȚÁ, *pronunț,* vb. I. 1. Tranz. A exprima, a rosti, a spune sunete, silabe, cuvinte. ✦ A rosti un discurs. 2. Tranz. și refl. (Jur.) A face cunoscut, a comunica o sentință, o hotărîre. 3. Refl. A-și spune părerea, a-și da avizul. — Lat. lit. **pronuntiare** (fr. **prononcer**).

PRONUNȚÁRE, *pronunțări,* s. f. Acțiunea de *a (se) pronunța.*

PRONUNȚÁT, -Ă, *pronunțați, -te,* adj. Accentuat, reliefat, scos în evidență. *Trăsături pronunțate.* — V. *pronunța.*

PRONUNȚIÁȚIE, *pronunțiații,* s. f. (Înv.) Pronunțare. — Lat. lit. **pronuntiatio, -onis.**

PRONÚNȚIE, *pronunții,* s. f. Pronunțare. [Var.: (înv.) **pronúncie** s. f.] — It. **pronunzia.**

PRÓOR s. n. v. **prour.**

PROORÓC s. m. v. **proroc.**

PROOROCÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **prorocesc.**

PROOROCÍ vb. IV. v. **proroci.**

PROOROCÍE s. f. v. **prorocie.**

PROOROCÍRE s. f. v. **prorocire.**

PROPAGÁ, *propág,* vb. I. Refl. și tranz. A (se) răspîndi, a (se) împrăștia, a (se) transmite. = Fr. **propager** (lat. lit. **propagare**).

PROPAGÁNDĂ, *propagande,* s. f. Răspîndire a unor idei care prezintă și susțin o teorie, o concepție, un partid politic, cu scopul de a convinge și de a cîștiga adepți. — Fr. **propagande.**

PROPAGANDÍST, -Ă, *propagandiști, -ste,* s. m. și f. 1. Persoană care face propagandă. 2. Activist de partid care conduce un cerc de studii al învățămîntului de partid. — Fr. **propagandiste.**

PROPAGANDÍSTIC, -Ă, *propagandistici, -e,* adj. Care are caracter de propagandă, de propagandă. — Din **propagandist** + suf. *-ic.*

PROPAGÁRE, *propagări,* s. f. Acțiunea de *a (se) propaga;* răspîndire, împrăștiere, transmitere.

PROPAGATÓR, -OÁRE, *propagatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care propagă (idei, doctrine etc.). — Fr. **propagateur** (lat. lit. **propagator, -oris**).

PROPÁN s. n. Hidrocarbură saturată gazoasă, care se găsește în gazele din sonde și este folosită drept combustibil menajer sau ca materie primă în industria chimică. — Fr. **propane.**

PROPAROXITÓN, *proparoxitoane,* s. n. Cuvînt care are accentul pe silaba antepenultimă. — Fr. **proparoxyton.**

PROPĂȘÍ, *propășesc,* vb. IV. Intranz. A progresa, a prospera, a se dezvolta. — Din **pro**[1]- + **păși** (după lat. lit. *progredi*).

PROPĂȘÍRE s. f. Acțiunea de *a propăși;* progres, prosperare, dezvoltare.

PROPĂȘITÓR, -OÁRE, *propășitori, -oare,* adj. (Înv.) Care face progrese; prosper. — Din **propăși** + suf. *-(i)tor.*

PROPEÁ, *propele,* s. f. Piedică la roata căruței; opritoare. — V. *proptea.*

PROPEDEÚTICĂ s. f. (Rar) Învățământ pregătitor, cuprinzînd elementele de bază ale unei științe. – Fr. **propédeutique.**

PROPÉL, *propeluri,* s. n. Șlep mare de cereale.

PROPENSIÚNE, *propensiuni,* s. f. (Rar) Înclinare, aplecare, pornire spre ceva. — Fr. **propension** (lat. lit. **propensio, -onis**)

PROPÍCE adj. invar. (Livresc) Favorabil, prielnic; nimerit, potrivit. — Fr. **propice.**

PROPILÉE s. f. pl. Vestibul sau portic la un edificiu monumental din antichitate; (prin restricție) intrare monumentală, formată din mai multe porți legate între ele cu porticuri și scări. — Fr. **propylées** (< gr.).

PRÓPIS, *propisuri,* s. n. (Reg.) Hîrtie liniată special, de care se **servesc** elevii la exercițiile de caligrafie; *p. ext.* scrisoare. — Rus **propis.**

PROPÓRȚIE, *proporții,* s. f. 1. Raport între dimensiunile părților unui întreg (sau între fiecare dintre aceste părți și întreg). ✦ Procent. 2. Potrivire, raport între lucruri. ◇ Loc. adv. *În proporție cu...* sau (loc. prep.) *în* (sau, înv., *după) proporția...* = proporțional cu..., potrivit cu... 3. Dimensiune, extindere mare. ◇ Expr. *A lua proporții* = a se dezvolta, a crește foarte mult; (fam.) a se îngrășa. 4. (Mat.) Egalitate a două rapoarte. [Var.: (înv.) **proporțiúne** s. f.] — Fr. **proportion** (lat. lit. **proportio, -onis**).

PROPORȚIONÁ, *proporționez,* vb. I. Tranz. A face să fie proporționat; a potrivi. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **proportionner** (lat. lit. **proportionare**).

PROPORȚIONÁL, -Ă, *proporționali, -e,* adj. Care corespunde unei proporții. ◇ *Impozit proporțional* = impozit stabilit în raport cu venitul cuiva. (Mat.) *Medie proporțională* = media geometrică a unor mărimi. [Pr. *-ți-o-*] — Fr. **proportionnel** (lat. lit. **proportionalis**).

PROPORȚIONALITÁTE s. f. 1. Calitatea de a fi proporțional. 2. (Mat.) Raport între două mărimi care variază proporțional. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **proportionnalité** (lat. lit. **proportionalitas, -atis**).

PROPORȚIONÁRE s. f. Acțiunea de *a proporționa;* potrivire. [Pr.: *-ți-o-*]

PROPORȚIONÁT, -Ă, *proporționați, -te,* adj. Care are proporții juste sau măsura cuvenită; potrivit, armonios. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *proporționa.*

PROPORȚIÚNE s. f. v. **proporție.**

PROPOVĂDUÍ, *propovăduiesc,* vb. IV. Tranz. A răspîndi, a propaga idei, concepții, doctrine (religioase); a predica. [Var.: **propăvedui, propovedui** vb. IV] — Slav (v. sl. **propovědovati**).

PROPOVĂDUÍRE, *propovăduiri,* s. f. Acțiunea de *a propovădui.*

PROPOVĂDUITÓR, -OÁRE, *propovăduitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care propovăduiește; propagator. — Din **propovădui** + suf. *-tor.*

PROPOVEDUÍ vb. IV. v. **propovădui.**

PROPOZÍȚIE, *propoziții,* s. f. Cea mai mică unitate sintactică prin care se exprimă o gîndire, o judecată etc. [Var.: **propozițiúne** s. f.] — Fr. **proposition** (lat. lit. **propositio, -onis**).

PROPOZIȚIÚNE s. f. v. **propoziție.**

PROPRIETÁR, -Ă, *proprietari, -e,* s. m. și f. Persoană care are drept de proprietate asupra unui lucru; stăpîn; (prin restricție) cel care posedă un imobil (considerat în raport cu chiriașii lui). ✦ (Determinat prin «mare») Moșier, latifundiar. [Pr.: *-pri-e-*] — Fr. **propriétaire** (lat. lit. **proprietarius**).

PROPRIETÁTE, *proprietăți,* s. f. 1. Stăpînire deplină, în baza unui drept recunoscut, asupra unui bun material. ◇ *Proprietate literară* (sau *artistică)* = drept de care se bucură un autor de a dispune după voie de operele sale literare sau artistice, putîndu-le edita, reproduce etc. 2. (Concr.) Obiect stăpînit; avut[1], bun[2]. 3. Caracteristică, trăsătură, însușire. 4. Calitate a unui cuvînt, a stilului etc. de a reda exact ideea sau noțiunea exprimată. [Pr.: *-pri-e-*] — Fr. **propriété** (lat. lit. **proprietas, -atis**).

PROPRIETĂREÁSĂ, *proprietărese,* s. f. Soția unui proprietar; deținătoare a unui imobil (în raport cu chiriașii ei). — Din **proprietar** + suf. *-easă.*

PROPRIETĂRÉSC, -EÁSCĂ, *proprietărești,* adj. (Rar) Care aparține proprietarului. — Din **proprietar** + suf. *-esc.*

PROPRIETĂRÍME s. f. (Rar) Totalitatea proprietarilor (de pămînt). — Din **proprietar** + suf. *-ime.*

PROPRIU, -IE, *proprii,* adj. 1. Care aparține în mod exclusiv cuiva; personal. ◇ *Nume* (sau *substantiv) propriu* = nume care se dă unui lucru sau unei ființe spre a le deosebi de alte lucruri sau ființe din aceeași categorie. 2. Caracteristic, specific. 3. Care este bun pentru...; indicat. 4. (Despre cuvinte și despre sensul lor) Care redă exact ideea care trebuie exprimată. ◇ Expr. *Propriu-zis* = de fapt, la drept vorbind. ✦ De bază, prim. — Lat. lit. **proprius** (fr. **propre**).

PROPTĂR, *proptare,* s. n. Frînă la războiul de țesut țărănesc, făcută dintr-o seîndură cu crestături, care oprește rotirea înapoi a sulului cu pînza țesută. — Din **proptă** + suf. *-ar.*

PRÓPTĂ, *propte,* s. f. (Reg.) 1. Proptea. 2. Împotrivire, opunere, rezistență. ◇ Loc. adv. *În propta cuiva* = împotriva cuiva. — Postverbal al lui **propti.**

PROPTEÁ, *proptele,* s. f. Lemn, stîlp, par, scîndură cu care se sprijină un gard, o poartă etc. ◇ Expr. (Pop.) *Propteaua gardului* = persoană foarte leneșă. ✦ Fig. (La pl., cu valoare de sg.) Sprijin, protecție nemeritată; *p. ext.* persoană care dă cuiva un sprijin nemeritat. ◇ Expr. *A avea proptele* = a fi protejat, părtinit. — Din **proptele** (pl. lui *propteală).*

PROPTEÁLĂ, *proptele,* s. f. Proptea. — Din **propti** + suf. *-eală.*

PROPTÍ, *proptesc,* vb. IV. 1. Tranz. A sprijini ceva cu o proptea. 2. Tranz. și refl. A (se) rezema de ceva. 3. Refl. A se sprijini de un punct de reazem în vederea unui efort; a se opinti. — Comp. v. sl. **podŭprěti.**

PROPTÍRE, *proptiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) propti;* sprijinire, rezemare.

PROPTÍȘ, *proptișuri,* s. n. Proptea; *p. ext.* orice lucru care servește pentru a sprijini ceva sau pentru a împiedica o mișcare. — Din **proptă** + suf. *-iș.*

PROPTITÓR, -OÁRE, *proptitori, -oare,* adj. Care sprijină, susține, proptește. — Din **propti** + suf. *-(i)tor.*

PROPULSÁ, *propulsez,* vb. I. Tranz. A imprima unui obiect o mișcare de înaintare. ✦ A exercita o forță asupra unui vehicul pentru a-i provoca o mișcare de înaintare; a împinge. — Fr. **propulser** (lat. lit. **propulsare**).

PROPULSÁRE, *propulsări,* s. f. Acțiunea de *a propulsa.*

PROPÚLSIE, *propulsii,* s. f. Exercitare a unei forțe asupra unui obiect, pentru a-i provoca o mișcare de înaintare. ✦ Sistem tehnic prin care se realizează propulsarea unui vehicul. [Var.: **propulsiúne** s. f.] — Fr. **propulsion** (lat. lit. **propulsio, -onis**).

PROPULSIÚNE s. f. v. **propulsie.**

PROPULSÍV, -Ă, *propulsivi, -e,* adj. Care produce o propulsie. — Fr. **propulsif.**

PROPULSÓR, *propulsoare,* s. n. Organ al unui vehicul, care servește la realizarea propulsiei lui. ◇ (Adjectival) *Aparat propulsor.* — După fr. **propulseur.**

PROPUNĂTÓR, -OÁRE, *propunători, -oare,* s. m. și f. (Rar) Persoană care face o propunere. — Din **propune** + suf. *-(ă)tor.*

PROPÚNE, *propún,* vb. III. Tranz. 1. A supune o părere, o soluție, un proiect etc. discuției și aprobării cuiva. ✦ A da o sugestie, un sfat; a îndemna la ceva. 2. A recomanda pe cineva pentru un post, o misiune etc. 3. A-și pune în gînd să înfăptuiască ceva; a se hotărî. 4. (Înv. și reg.) A preda o disciplină în școală, în universitate. [Prez. ind. și: (rar) *propíi]* — Lat. lit. **proponere** (fr. **proposer**).

PROPÚNERE, *propuneri,* s. f. Faptul de *a propune;* ceea ce enunță cineva pentru discutare, pentru alegere sau aprobare.

PRÓRĂ, *prore,* s. f. Partea de dinainte a unei nave; (prin restricție) extremitatea din față a acestei părți, unde se află postul de comandă; bot. [Var.: **próvă** s. f.] — It. **prora.**

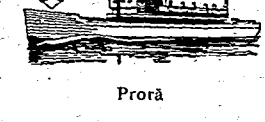

Proră

PRORÉCTOR, *prorectori,* s. m. Membru al corpului didactic universitar, avînd funcția de locțiitor al rectorului. — Din **pro**[1] - + **rector** (după engl. *prorector).*

PROROC, *proroci,* s. m. (În diferite credințe religioase) Personaj considerat ca interpret al voinței lui dumnezeu, capabil să prevadă și să prezică viitorul; persoană care are previziunea evenimentelor viitoare; profet. [Var.: **prooróc** s. m.] — Slav (v. sl. **prorokŭ**).

PROROCÉSC, -EÁSCĂ, *prorocești,* adj. (Înv.) Care aparține proroculuí, privitor la proroc; profetic. [Var.: **proorocésc, -eáscă** adj.] — Din **proroc** + suf. *-esc.*

PROROCÍ, *prorocesc,* vb. IV. Tranz. (În concepțiile religioase) A prezice viitorul grație unui dar special sau prin inspirație divină; a prevedea și a anunța evenimente viitoare; a prevesti. [Var.: **proorocí** vb. IV] — Din **proroc.**

PROROCÍE, *prorocii,* s. f. Prezicere, prevestire; profeție. [Var.: **proorocíe** s. f.] — Din **prorocí** + suf. *-ie.*

PROROCÍRE, *prorociri,* s. f. Faptul de *a prorocí;* ceea ce se prorocește, prezicere, prevestire. [Var.: **proorocíre** s. f.]

PROROCITÓR, -OÁRE, *prorocitori, -oare,* adj. (Înv.) Care prorocește. — Din **prorocí** + suf. *-(i)tor.*

PROROGÁ, *prorog,* vb. I. Tranz. A amîna din oficiu, pentru o dată ulterioară, activitatea unui corp constituit, a unei adunări legislative etc. — Fr. **proroger** (lat. lit. **prorogare**).

PROROGÁRE, *prorogări,* s. f. Faptul de *a proroga;* amînare a termenului fixat de legi sau regulamente pentru începerea unei activități.

PROSCALISÍ, *proscalisesc,* vb. IV. Tranz. (Grecism înv.) A invita, a pofti. — Ngr. **proskalo** (viit. **proskaliso**).

PROSCÉNIU s. n. (În teatrul antic) Partea teatrului corespunzătoare scenei și avanscenei de azi. — Lat. lit. **proscenium** (<gr.).

PROSCOMÍDIE, *proscomidii,* s. f. 1. Parte din slujba liturghiei în care preotul pregătește pîinea și vinul pentru împărtășanie. 2. Firidă

în peretele de nord al altarului, unde se săvîrșește proscomidia (1). — Slav (v. sl. **proskomidija** (<gr.).

PROSCRÍE, *proscrîu*, vb. III. Tranz. (Înv.) 1. A îndepărta în mod forțat o persoană din patrie, în special pentru motive politice; a scoate pe cineva de sub scutul legilor; a exila, a alunga, a izgoni. 2. A interzice, a opri. 3. (În antichitatea romană) A osîndi la moarte fără forme de judecată, înscriind numai pe un afiș numele celui condamnat (osînda putînd fi executată de oricine îl întîlnea pe acesta). — Fr. **proscrire** (după *scrie*).

PROSCRÍERE, *proscrieri*, s. f. (Înv.) Faptul de *a proscrie*.

PROSCRÍPȚIE, *proscripții*, s. f. (Înv.) 1. Pedeapsă la care autoritatea publică supunea pe cineva pentru o vină politică; izgonire din patrie, surghiun. 2. (În antichitatea romană) Punere în afară de lege sau osîndire la moarte, fără forme de judecată, pentru infracțiuni politice. ◇ *Listă de proscripție* = listă afișată, care cuprindea numele persoanelor declarate în afară de lege. — Fr. **proscription** (lat. lit. **proscriptio, -onis**).

PROSCRÍS, -Ă, *proscriși, -se*, adj. (Înv.) 1. (Adesea substantivat) Scos de sub scutul legilor, izgonit din patrie; exilat, expulzat, surghiunit. 2. (Despre idei, acțiuni etc.) Interzis, oprit. — V. *proscrie*.

PROSECTÓR, *prosectori*, s. m. Persoană însărcinată să prepare piesele anatomice necesare la cursurile unui profesor. — După fr. **prosecteur**.

PRÓSIE, *prosii*, s. f. (Reg.) Ogor arat și semănat pentru prima dată, după ce a fost lăsat nelucrat timp de doi sau de trei ani. — Comp. v. sl. **proso** «mei»; sloven **prosje** «loc semănat cu mei».

PROSLĂVÍ, *proslăvesc*, vb. IV. 1. Tranz. A ridica în slavă, a slăvi, a preamări, a glorifica. 2. Refl. (Rar) A se simți bine, a fi mulțumit, satisfăcut; a se odihni în voie; a se răsfăța. ◇ Expr. *Cum te mai proslăvești?* = cum îți mai merge? — Slav (v. sl. **proslaviti**).

PROSLĂVÍRE, *proslăviri*, s. f. Acțiunea de *a (se) proslăvi*; preamărire, glorificare, adorare; laudă.

PROSÓDIC, -Ă, *prosodici, -e*, adj. Care aparține prosodiei, privitor la prosodie. [Var.: **prozódic, -ă** adj.] — Fr. **prosodique**.

PROSODÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul versificației din punct de vedere al raportului dintre silabele unui vers, considerate după accent, după lungime sau după înălțime. [Var.: **prozodie** s. f.] — Fr. **prosodie** (< gr.).

PROSÓP, *prosoape*, s. n. Obiect făcut din țesătură de pînză, care folosește la șters fața și corpul, după spălare; ștergar. ✦ (Reg.) Șervet. — Ngr. **prosopon** «față» (**prosopsi** «ștergar»).

PROSOPOPÉE s. f. Figură de retorică prin care un orator atribuie unui obiect neînsuflețit sau unei persoane absente ori moarte vorbirea și comportarea unor persoane vii; personificare. — Fr. **prosopopée** (<gr.).

PROSPĂTÚRĂ, *prospături*, s. f. (Pop.) Marfă alimentară proaspătă. — Din **proaspăt** + suf. *-ură*.

PROSPÉCT, *prospecte*, s. n. Afiș, anunț, scrisoare sau broșură în care se prezintă sumar planul sau programul realizărilor unor instituții sau al unor întreprinderi. — Fr. **prospectus** (lat. lit. **prospectus**).

PROSPECTÁ, *prospectez*, vb. I. Tranz. A cerceta un teren cu scopul de a descoperi și a localiza zăcăminte de roci utile. — Fr. **prospecter**.

PROSPECTÁRE, *prospectări*, s. f. Acțiunea de *a prospecta*.

PROSPECTÓR, -OÁRE, *prospectori, -oare*, s. m. și f. Persoană specializată în efectuarea prospecțiunilor. — După fr. **prospecteur**.

PROSPECȚIÚNE, *prospecțiuni*, s. f. Ansamblul cercetărilor efectuate pe teren și în laborator, pentru a descoperi și a localiza zăcămintele de roci utile dintr-o regiune, determinîndu-le întinderea, forma și importanța. — Fr. **prospection**.

PROSPÉR, -Ă, *prosperi, -e*, adj. Care se dezvoltă în condiții prielnice; înfloritor. ✦ Care dovedește o stare bună, favorabilă. — Fr. **prospère** (lat. lit. **prosperus**).

PROSPERÁ, *prospér*, vb. I. Intranz. A se dezvolta în condiții prielnice; a înflori, a progresa. — Fr. **prospérer** (lat. lit. **prosperare**).

PROSPERÁRE s. f. Faptul de *a prospera*; progres.

PROSPERITÁTE s. f. Stare prosperă, dezvoltare înfloritoare a unei întreprinderi, a unei instituții, a vieții unui individ sau a unei colectivități; bunăstare, belșug. — Fr. **prospérité** (lat. lit. **prosperitas, -atis**).

PROSPEȚÉL, -EA, *prospețel, -ele*, adj. Diminutiv al lui *proaspăt*.

PROSPEȚÍME s. f. Calitatea de a fi sau de a părea nou, tînăr, viu, fraged etc. — Din **proaspăt** + suf. *-ime*.

PROST, PROASTĂ, *proști, proaste*, adj. 1. Lipsit de inteligență, fără judecată, fără minte; nătărău, tont. ◇ Expr. *A da în gropi de prost* = a fi foarte prost. (Substantivat) *Un prost și jumătate* = foarte prost. *A face pe prostul* = a se preface prost. ✦ Care se încrede lesne; naiv, credul. ◇ Expr. (Substantivat) *A-și găsi prostul* = a-și găsi omul pe care să-l poată înșela ușor, pe care să-l poată duce de nas. 2. (Înv. și arh.) Neînvățat, ignorant. ✦ Lipsit de rafinament; simplu, neevoluat. 3. Din popor, de jos, de rînd. ◇ (În trecut) *Soldat prost* = ostaș fără grad; soldat. 4. Obișnuit, comun. ✦ De calitate inferioară, lipsit de valoare, ordinar, de rînd. 5. (Adesea adverbial) Care nu este așa cum trebuie; necorespunzător, nesatisfăcător. ✦ (Adverbial; în legătură cu verbul «a vorbi») Stricat, incorect. ✦ (Despre situații, știri, întîmplări etc.) Neplăcut; nenorocit. ✦ (Despre sănătate, stări fiziologice etc.) Care lasă de dorit, slab, bolnăvicios. ✦ (Despre vreme) Nefavorabil, rău. ✦ Nepriceput, nepregătit, neîndemînatic într-o meserie, într-o profesiune etc. 6. Daunător; neprielnic. ◇ *Glumă proastă* (sau *de prost gust*) = glumă fără haz, care supără, jignește. *Vorbă proastă* = vorbă îndrăzneață sau injurioasă; *p. ext.* ceartă. 7. (Reg.) Mic, neînsemnat. *Bucuria lor n-a fost proastă* (CREANGĂ). 8. (Înv., în expr.) *Ban* (sau *leu*) *prost* = ban roșu, v. *ban*[1]. — Slav (v. sl. **prostŭ**).

PROSTÁN, -Ă, *prostani, -e*, adj. (Rar) Prostănac. — Din **prost** + suf. *-an*.

PROSTÁTĂ, *prostate*, s. f. Glandă care se găsește la intersecția aparatului genital cu cel urinar, la bărbați. — Fr. **prostate**.

PROSTÁTIC, -Ă, *prostatici, -e*, adj. (Înv.) 1. Care trădează prostie, prostesc. 2. Simplu, nevinovat, naiv. — Din **prost** + suf. *-atic*.

PROSTATÍTĂ s. f. Afecțiune inflamatorie a prostatei — Fr. **prostatite**.

PROSTĂLĂU, *prostălăi*, adj. m. (Adesea substantivat) Augmentativ al lui *prost*.

PROSTĂNÁC, -Ă, *prostănaci, -e*, adj. (Adesea substantivat) Mărginit la minte, prost, nătîng, bleg. ✦ Care denotă prostie. — Din **prostan** + suf. *-ac*.

PROSTĂNĂU, *prostănăi*, adj. m. (Adesea substantivat) Prostălău. — Din **prostan** + suf. *-ău*.

PROSTĂNÉL, *prostănei*, adj. m. (Rar) Prostuț. — Din **prostan** + suf. *-el*.

PROSTĂVÁLA s. f. art. (În expr. *De-a prostăvala* = de-a rostogolul, de-a berbeleacul.

PROSTEÁLĂ s. f. (Înv.) 1. Faptul de *a (se) prosti*; înșelare sau încercare de a înșela; amăgire, păcăleală. 2. (Înv. și reg.; în expr.) *A merge în prosteală* = a pleca la cerșit.

PROSTERNÁ, *prostérn*, vb. I. Refl. A se pleca, a se înclina (pînă la pămînt) în fața cuiva, în semn de venerație, de umilință, de supunere etc. [Prez. ind. și: *prosternez*] — Fr. **prosterner** (<lat.).

PROSTERNÁRE s. f. Acțiunea de *a se prosterna*; supunere în fața cuiva.

PROSTÉSC, -EÁSCĂ, *prostești*, adj. 1. Care dă dovadă de prostie, de lipsă de logică sau de rațiune. 2. (Rar) De calitate inferioară, fără valoare, de rînd; sărăcăcios. — Din **prost** + suf. *-esc*.

PROSTÉȘTE adv. Ca un prost; în mod prostesc. ◇ Expr. *A rîde prostește* = a rîde fără motiv sau atunci cînd nu trebuie. ✦ Ca un mojic; ca un bădăran. — Din **prost** + suf. *-ește*.

PROSTÍ, *prostesc*, vb. IV. 1. Refl. (Despre oameni) A-și pierde puterea de gîndire, a deveni prost; a se tîmpi; *p. ext.* a-și pierde cumpătul. ✦ (Despre lucruri) A-și pierde din calități, din valoare, a nu mai corespunde scopului. ✦ Tranz. A face pe cineva să-și piardă judecata, a reduce la starea unui prost. 2. Tranz. (Fam.) A induce pe cineva în eroare, a-l duce cu vorba; a păcăli, a înșela. — Din **prost**.

PROSTICÉL, -EA, -ÍCĂ, *prosticei, -ele*, adj. (Rar) Prostuț. — Din **prost** + suf. *-icel*.

PROSTÍE, *prostii*, s. f. 1. Starea celui lipsit de inteligență sau de învățătură; (concr.) faptă, comportare, vorbă care denotă o astfel de stare. 2. Vorbă, faptă sau lucru lipsite de seriozitate, de importanță; absurditate, inepție; fleac. — Din **prost** + suf. *-ie*.

PROSTÎME s. f. (Înv. și arh.) Masa populației de bază a țării, în special țărănimea; mulțime, norod, sărăcime, gloată. — Din **prost** + suf. *-ime*.

PROSTÍRE[1] s. f. Faptul de *a (se) prosti*.

PROSTÍRE[2], *prostiri*, s. f. (Reg.) Cearșaf. — Ucr. **prostyralo**.

PROSTÍT, -Ă, *prostiți, -te*, adj. 1. Ajuns sau adus într-o stare de uluială; uluit, zăpăcit, dezorientat. 2. Fără vlagă, istovit, îndobitocit. — V. *prosti*.

PROSTITUÁ, *prostituez*, vb. I. 1. Refl. A practica prostituția, a trăi în desfrîu. 2. Tranz. (Rar) A sili pe cineva să practice prostituția. 3. Tranz. Fig. A necinsti, a pîngări ceva printr-o întrebuințare nedemnă. [Var.: (înv.) **prostitui** vb. IV] — Fr. **prostituer**.

PROSTITUÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) prostitua*.

PROSTITUÁTĂ, *prostituate*, s. f. Femeie care practică prostituția. — După fr. **prostituée**.

PROSTITUÍ vb. IV. v. **prostitua**.

PROSTITÚȚIE s. f. Ocupația femeii care își vinde trupul; viața dusă de o astfel de femeie. — Fr. **prostitution**.

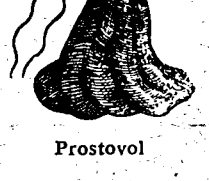

Prostovol

PROSTOLÁN, -Ă, *prostolani, -e*, adj. (Rar) Prostănac. — Din **prost** + suf. *-olan*.

PROSTOMÁN, -Ă, *prostomani, -e*, adj. (Rar) Prostănac. — Din **prost** + suf. *-oman*.

PROSTOVÁN, -Ă, *prostovani, -e*, adj. Prostănac. — Din **prost** + suf. *-ovan*.

PROSTOVÓL, *prostovoluri*, s. n. Unealtă de pescuit formată dintr-o plasă conică, prevăzută pe margine cu un șir de plumbi care o trag la fundul apei și cu o serie de sfori lungi care strîng marginea de jos, închizînd peștele ca într-un sac. — Comp. sb. **prostica** «plasă».

PROSTRAȚIE s. f. Stare de indiferență totală față de lumea înconjurătoare, cauzată de o tensiune nervoasă sau de o oboseală a nervilor; depresiune morală, apatie. — Fr. **prostration**.

PROSTULÉȚ, *prostuleți*, adj. m. Prostuț. — Din **prost** + suf. *-uleț*.

PROSTÚȚ, -Ă, *prostuți, -e*, adj. Diminutiv al lui *prost*.

PROTACTÍNIU s. n. Element chimic metalic, alb-cenușiu, strălucitor, radioactiv, izotop al uraniului. — Fr. **protactinium**.

PROTAGONÍST, -Ă, *protagoniști, -ste*, s. m. și f. 1. Persoană care joacă rolul principal într-o piesă de teatru; *p. ext.* erou, personaj principal. 2. Reprezentant de frunte al unei mișcări, al unei teorii etc.; promotor, inițiator; cap, fruntaș. — Fr. **protagoniste** (< gr.).

PROTÁL, *protale*, s. n. Lamă verde de forma unei frunze, rezultată din germinarea sporilor de criptogame vasculare. — Fr. **prothalle**.

PROTARGÓL s. n. Substanță în formă de pulbere fină, galbenă sau galbenă-brună, obținută prin combinarea unei cantități mici de argint cu un produs obținut la hidroliza proteinelor, folosită ca antiseptic, în tratamentul mucoaselor, la guturai, la boli de ochi etc. — Fr. **protargol**.

PRÓTAV, -Ă, *protavi, -e*, adj. (Înv.) Respingător, neplăcut. ✦ Necuviincios.

PROTÁZĂ, *protaze*, s. f. Partea întîi a unei perioade condiționale care cuprinde grupa propozițiilor secundare și care îndreaptă atenția cititorului asupra celor ce se enunță în apodoză. — Fr. **protase** (< gr.).

PRÓTĂC, *protăci*, s. m. (Reg.) Ciur de piele cu găuri mari. — Sb. **protak**.

PROTECTÁ, *protectez*, vb. I. Tranz. (Înv.) A proteja, a ocroti. — Din **protector**.

PROTECTÓR, -OÁRE, *protectori, -oare*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care apără, care păzește sau ferește pe cineva sau ceva; care favorizează pe cineva sau ceva. ✦ (Despre atitudini sau comportări) Binevoitor, condescendent. 2. (Despre state) Care exercită un protectorat asupra unei țări. [Acc. și: (substantivat, m.) *protéctor*] — Fr. **protecteur** (lat. lit. **protector, -oris**).

PROTECTORÁT, *protectorate*, s. n. Formă de dependență politică a unui stat, care trece (în virtutea unei convenții) sub conducerea supremă a unui stat puternic (feudal sau imperialist), păstrîndu-și însă organizarea internă proprie; conducere exercitată de statul protector. ✦ Teritoriu sau țară administrată de către un mare stat feudal sau imperialist, în baza unui mandat primit de la o organizație politică internațională. — Fr. **protectorat**.

PROTECTRÍCE adj. f. invar. (Franțuzism înv.) Care exercită un protectorat politic. — Fr. **protectrice**.

PROTÉCȚIE, (2) *protecții*, s. f. 1. Faptul de a proteja; ansamblul dispozițiilor și al mijloacelor materiale prin care se obține suprimarea, limitarea sau numai semnalizarea efectelor dăunătoare produse de anumite acțiuni exterioare asupra viețuitoarelor, materialelor, sistemelor tehnice, produselor etc.; ocrotire, apărare, pază. ✧ *Protecția muncii* = ansamblu de măsuri luate pentru a se asigura desfășurarea muncii în condițiile cele mai bune pentru muncitori. 2. Sprijin, ajutor dat cuiva de o persoană influentă pentru obținerea unui avantaj; *p. ext.* persoana care acordă acest sprijin. 3. (Înv.) Protectorat. — Fr. **protection** (lat. lit. **protectio, -onis**).

PROTECȚIONÍSM s. n. Sistem politico-economic care urmărește dezvoltarea industriei și a agriculturii indigene prin aplicarea unui regim vamal cu tarife foarte ridicate la mărfurile de import. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **protectionnisme**.

PROTECȚIONÍST, -Ă, *protecționiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține protecționismului, privitor la protecționism; care aplică protecționismul. 2. S. m. și f. Partizan al protecționismului. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **protectionniste**.

PROTÉGE, *protég*, vb. III. Tranz. (Înv.) A proteja. — Lat. lit. **protegere**.

PROTEGUÍ, *proteguiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A proteja. — Din **proteg** (prez. ind. al lui *protege*).

PROTEGUITÓR, -OÁRE, *proteguitori, -oare*, adj. (Rar) Protector. [Pr.: *-gu-i-*] — Din **protegui** + suf. *-(i)tor*.

PROTEGUÍRE s. f. (Rar) Protejare. — V. *protegui*.

PROTÉIC, -Ă, *proteici, -e*, adj. (Despre unele substanțe) Care își schimbă necontenit forma; nestatornic. ✧ (Chim.) *Substanțe proteice* = proteine. — Fr. **protéique**.

PROTEÍNĂ, *proteine*, s. f. Substanță organică alcătuită din carbon, hidrogen, oxigen, azot, sulf etc. și care intră în componența protoplasmei celulelor, îndeplinind în organism funcții variate. — Fr. **protéine**.

PROTEJÁ, *protejez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) apăra; a (se) păzi, a (se) feri. 2. Tranz. A ocroti, a sprijini, a ajuta. ✦ A favoriza, a părtini. — Fr. **protéger**.

PROTEJÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) proteja*; ocrotire, apărare; favorizare.

PROTEJÁT, -Ă, *protejați, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care se bucură de protecția cuiva; favorit. 2. (Despre sisteme tehnice, instalații etc.) Care este înzestrat cu un sistem de protecție. — V. *proteja*.

PROTÉST, *proteste*, s. n. 1. Faptul de a protesta; opoziție hotărîtă, manifestare energică împotriva unei acțiuni considerate ca nejustă. ✧ *Notă de protest* = comunicare scrisă prin care un guvern ia atitudine împotriva unui act săvîrșit de guvernul altei țări și considerat contrar tratatelor sau normelor de drept internațional. 2. (În economia capitalistă) Act public prin care organele judecătorești constată neplata la scadență a unei polițe. [Pl. și: (înv.) *protesturi*] — Postverbal al lui **protesta**.

PROTESTÁ, *protestez*, vb. I. 1. Intranz. A manifesta împotrivire față de ceva, a-și exprima dezaprobarea împotriva unui fapt, a unei hotărîri, a unei măsuri etc. considerate nejuste. ✦ A susține un punct de vedere în contradictoriu, a respinge o teză, a argumenta pentru a se dezvinovăți. 2. Tranz. (În legiuirea economiei capitaliste; în expr.) *A protesta o poliță* = a stabili pe cale judiciară că o poliță nu a fost achitată la scadență. — Fr. **protester**.

PROTESTÁNT, -Ă, *protestanți, -te*, adj. Care ține de protestantism, privitor la protestantism. ✦ (Substantivat) Adept al protestantismului. — Fr. **protestant**.

PROTESTANTÍSM s. n. Denumire generală a doctrinelor religioase separate de catolicism prin reformele din secolul al XVI-lea. — Fr. **protestantisme**.

PROTESTÁRE, *protestări*, s. f. Acțiunea de *a protesta* și rezultatul ei; protest. ✦ (Rar) Declarație, asigurare.

PROTESTÁT, -Ă, *protestați, -te*, adj. (În economia capitalistă; despre polițe) Care a format obiectul unui protest (2). — V. *protesta*.

PROTESTATÁR, -Ă, *protestatari, -e*, adj. Care indică sau conține un protest; de protest. ✦ (Substantivat) Persoană care protestează într-o împrejurare oarecare, care aderă la o acțiune de protest. — După fr. **protestataire**.

PROTESTĂȚIE, *protestații*, s. f. (Înv.) Protest (1). ✦ (Concr.) Act scris prin care se exprimă un protest. — Fr. **protestation** (lat. lit. **protestatio, -onis**).

PROTÉTIC, -Ă, *protetici, -e*, adj. 1. (Med.) Care ține de proteză (1), privitor la proteză (1). *Piese protetice.* 2. (Fon.; despre sunete) Apărut prin proteză (2). — Fr. **prothétique**.

PROTÉU, *protei*, s. m. (Livresc) Om nestatornic, gata să-și schimbe după împrejurări caracterul, părerile etc. — Fr. **protée** (lat. lit. **Proteus**).

PROTÉZĂ, *proteze*, s. f. 1. Aparat sau piesă care înlocuiește un membru sau o parte dintr-un membru al corpului omenesc. ✧ *Proteză dentară* = placă dintr-un material plastic, mulată după forma maxilarului și în care sînt fixați dinți artificiali. 2. Fenomen fonetic constînd în apariția unei vocale la începutul unui cuvînt, fără a se schimba prin aceasta înțelesul cuvîntului. — Fr. **prothèse** (< gr.).

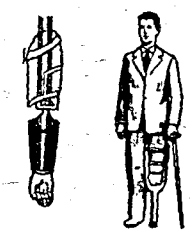

Proteze

PROTIPENDÁ s. f. v. **protipendadă**.

PROTIPENDÁDĂ s. f. Marea boierime care se bucura, în orînduirea feudală, de privilegii speciale; vîrfurile clasei privilegiate din epoca burghezo-moșierească. [Var.: **protipendá** s. f.] — Ngr. **proti pentas, -ados**.

PROTIPENDÁR, -Ă, *protipendari, -e*, s. m. și f. (Înv.) Protipendist. — Din **protipenda** + suf. *-ar*.

PROTIPENDÁT, -Ă, *protipendați, -te*, s. m. și f. (Înv.) Protipendist. — Din **protipenda** + suf. *-at*.

PROTIPENDÍST, -Ă, *protipendiști, -ste*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care făcea parte din protipendadă. — Din **protipenda** + suf. *-ist*.

PROTÍST, *protiste*, s. n. Ființă unicelulară primitivă, care, prin caracterele ei, face trecerea de la regnul vegetal la cel animal. — Fr. **protiste**.

PROTÍVNIC, -Ă adj. v. **potrivnic**.

PROTIVNICÍE s. f. v. **potrivnicie**.

PROTOBITÚMEN s. n. Bitumen în stare de formație, care reprezintă prima fază de transformare a materiei organice în petrol. — Germ. **Protobitumen**.

PROTOCÓL, *protocoale*, s. n. 1. Act, document care conține hotărîrile luate la o conferință internațională și care are valoarea unui acord internațional; (azi rar) document sau proces-verbal cuprinzînd concluziile unor dezbateri sau consemnarea discuțiilor anumitor ședințe. 2. (Înv.) Formular oficial folosit de autorități; *p. ext.* registru, catastif. 3. (La sg.) Regulă de ceremonial care trebuie respectată cu prilejul unor acte solemne sau în raporturile diplomatice; serviciu pe lîngă ministere și alte instituții, însărcinat cu luarea dispozițiilor privitoare la ceremonial. — Fr. **protocol** (< gr.).

PROTOCOLÁR, -Ă, *protocolari, -e*, adj. Care ține de regulile ceremonialului stabilit; potrivit acestui ceremonial; (despre oameni) ceremonios. — După fr. **protocolaire**.

PROTOCOLÍ, *protocolesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A încheia un proces-verbal de constatare; *p. ext.* a colaționa. — Germ. **protokollieren**.

PROTODIÁCON, *protodiaconi*, s. m. Arhidiacon. — Slav (v. sl. **protodijakonŭ** < gr.).

PROTOGAMÍE, *protogamii*, s. f. (Rar) Căsătorie între un bărbat și o femeie care nu mai contractaseră înainte vreo altă căsătorie.

PROTOIEREÚ, *protoierei*, s. m. Preot care îndeplinește funcția de șef al unei protoierii; protopop. — Ngr. **protoiereFs**.

PROTOIERÍE s. f. 1. Rangul sau funcția de protoiereu. ✦ Reședința protoiereului. 2. Teritoriu (corespunzător unui raion) asupra căruia protoiereul își exercită funcția sa. — Din **protoiereu** + suf. *-ie*.

PROTOISTÓRIC, -Ă, *protoistorici, -e*, adj. Care aparține protoistoriei, privitor la protoistorie. — Fr. **protohistorique**.

PROTÓN, *protoni*, s. m. Particulă elementară grea, cu sarcină electrică pozitivă, care este egală în valoare absolută cu sarcina electronului și care alcătuiește singură nucleul atomului de hidrogen. — Fr. proton.

PROTÓNIC[1], **-Ă**, *protonici*, *-e*, adj. (Despre sunete și silabe) Care se găsește înaintea silabei accentuate. — Fr. **protonique.**

PROTÓNIC[2], **-Ă**, *protonici*, *-e*, adj. Care ține de proton, privitor la proton. — Fr. **protonique.**

PROTOPLASMÁTIC, -Ă, *protoplasmatici*, *-e*, adj. Protoplasmic. — Fr. **protoplasmatique.**

PROTOPLÁSMĂ s. f. (Biol.) Substanță albuminoidă având aspectul unei mase vîscoase, incolore, semilichide, care alcătuiește baza oricărei celule animale sau vegetale. — Fr. **protoplasma.**

PROTOPLÁSMIC, -Ă, *protoplasmici*, *-e*, adj. Care ține de protoplasmă, privitor la protoplasmă; compus din protoplasmă. — Fr. **protoplasmique.**

PROTOPÓP, *protopopi*, s. m. Protoiereu. [Var.: (pop.) **potropóp** s. m.] — Slav (v. sl. **protopopŭ**).

PROTOPOPEÁSĂ, *protopopese*, s. f. Soția unui protopop. [Var.: (pop.) **potropopeásă** s. f.] — Din **protopop** + suf. *-easă*.

PROTOPOPIÁT, *protopopiate*, s. n. Protoierie. [Pr.: *-pi-at*] — Din **protopopic** + suf. *-at*.

PROTOPOPIE, *protopopii*, s. f. Demnitatea sau funcția de protopop; teritoriu pus sub jurisdicția unui protopop; reședința protopopului. — Din **protopop** + suf. *-ie*.

PROTOPOPOÁIE, *protopopoaie*, s. f. (Rar) Protopopeasă. — Din **protopop** + suf. *-oaie*.

PROTOPREZBÍTER, *protoprezbiteri*, s. m. Protoiereu. — Ngr. **protopresvyteros.**

PROTOPREZBÍTERĂ, *protoprezbitere*, s. f. Soție de protopresbiter. — Din **protoprezbiter.**

PROTOPSÁLT, *protopsalți*, s. m. (Înv.) Prim-cîntăreț la o biserică. — Ngr. **protopsaltis.**

PRÓTOS s. m. invar. (La jocurile de cărți) Cel care are dreptul să deschidă jocul. — Ngr. **protos.**

PROTOSÍNGHEL, *protosingheli*, s. m. Grad monahal superior singhelului și inferior arhimandritului; monah care are acest grad. — Ngr. **protosingellos.**

PROTOTÍP, *prototipuri*, s. n. 1. Model reprezentînd tipul original după care se efectuează sau se realizează ceva; (Tehn.) prim exemplar de probă al unei piese sau al unui sistem tehnic, după care se verifică, se recepționează sau se execută în serie fabricate de același fel. 2. Exemplu perfect, model desăvîrșit. — Fr. **prototype.**

PROTOTÍPIC, -Ă, *prototipici*, *-e*, adj. Caracteristic pentru ceva sau pentru cineva. — Fr. **prototypique.**

PROTOXÍD, *protoxizi*, s. m. Oxidul cel mai puțin oxigenat al unui element. — Fr. **protoxyde.**

PROTOZOÁR, *protozoare*, s. n. (La pl.) Încrengătură în care sînt cuprinse animale microscopice unicelulare, cu cea mai simplă structură anatomică; (și la sg.) exemplar care face parte din această încrengătură. [Pr.: *-zoar*] — Fr. **protozoaires** (< gr.).

PROTUBERÁNT, -Ă, *protuberanți*, *-te*, adj. Care constituie o protuberanță. — Fr. **protubérant.**

PROTUBERÁNȚĂ, *protuberanțe*, s. f. Parte a unui obiect, a unui organ etc. ieșită în relief; proeminență. ✦ (La pl.) Erupții de la marginea discului solar având aspectul unor flăcări imense, care se înalță pînă la mai multe sute de mii de kilometri deasupra suprafeței soarelui. — Fr. **protubérance.**

PROȚÁP, *proțapuri*, s. n. 1. Prăjină groasă de lemn, bifurcată la un capăt, care se fixează la dricul carului și de care se prinde jugul; (reg.) rudă. ◇ Expr. *A umbla cu* (sau *a avea*) *două proțapuri la car* = a fi pregătit pentru orice eventualitate. 2. Prăjină cu vîrful despicat, în care se înfigea în trecut o reclamație și care se prezenta domnitorului, pe deasupra capetelor mulțimii. 3. Prăjină despicată la un capăt, cu care se culeg fructele, cu care se prind racii etc. ✦ Fiecare dintre cele două bețe, despicate în formă de furcă și înfipte în pămînt, lîngă jar, între care se fixează peștele întreg pentru a se frige. ✦ Pîrghie la moara de vînt sau la fîntînă. 4. Căluș. [Pl. și: (rar) *proțape*] — Bg., sb. procep.

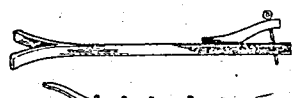

Proțapuri (1)

PROȚĂPEÁLĂ, *proțăpeli*, s. f. Lovitură, izbitură cu proțapul. — Din **proțăpi** + suf. *-eală*.

PROȚĂPÉL, *proțăpele*, s. n. Lanț cu care se leagă tînjala de proțap. — Din **proțap** + suf. *-el*.

PROȚĂPÍ, *proțăpesc*, vb. IV. 1. Refl. (Fam.) A se posta (provocator) în fața cuiva; *fig.* a se îngîmfa, a-și da importanță. 2. Tranz. (Rar) A pune căluș. 3. Tranz. (Rar) A lovi, a izbi, a bate. [Var.: **proțopi, împroțăpi** vb. IV] — Din **proțap.**

PROȚĂPÍT, -Ă, *proțăpiți*, *-te*, adj. (Fam.) 1. Nemișcat, țeapăn. ✦ Fig. (Despre oameni) Sigur de sine; îngîmfat. 2. (Despre gură) Căscat, întepenit. — V. *proțăpi*.

PROȚÉNT s. n. v. **procent.**

PROȚÉS s. n. v. **proces.**

PROȚOPÍ vb. IV. v. **proțăpi.**

PRÓUR s. n. Timpul zilei cînd pleacă oile la pășune. ◇ Expr. *În prour de...* = la începutul zilei; *p. ext.* la începutul unui anotimp. [Var.: **próor** s. n.]

PROVALISÍ, *provalisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A aduce probe la o judecată, a depune o mărturie. — Ngr. **provallo** (viit. **provalliso**).

PRÓVĂ s. f. v. **proră.**

PROVEDÉA, *provéd*, vb. II. Tranz. (Înv.) A înzestra pe cineva sau ceva cu cele necesare; a prevedea. — Din **pro-** + **vedea** (după *proveditor*).

PROVEDITÓR, *proveditori*, s. m. (Înv. și arh.) Funcționar public însărcinat cu comanda unei flote, cu guvernarea unei provincii etc.; comandant. — Fr. **provéditeur** (it. **proveditore**).

PROVENÍ, *provín*, vb. IV. Intranz. A se trage, a lua naștere, a rezulta din ceva sau de undeva, a-și avea obîrșia, originea, proveniența din... — Fr. **provenir.**

PROVENIÉNȚĂ, *provenințe*, s. f. Faptul de a proveni de undeva; apartenență (după naștere). [Pr.: *-ni-en-*. — Var.: (înv.) **provenínță** s. f.] — It. **provenienza.**

PROVENÍNȚĂ s. f. v. **provenință.**

PROVENSÁL, -Ă, *provensali*, *-e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Provenței sau populației ei; privitor la Provența sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba provensală. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Provenței. [Var.: **provențál, -ă** adj., s. m. și f.] — Fr. **provençal** (it. **provenzale**).

PROVENȚÁL, -Ă adj., s. m. și f. v. **provensal.**

PROVÉRB, *proverbe*, s. n. 1. Frază scurtă, de obicei ritmică, în care poporul exprimă în chip metaforic, concis și sugestiv, rezultatul unei experiențe și care conține o povață, o învățătură. 2. (Franțuzism) Operă dramatică scurtă, al cărei conținut ilustrează o temă morală. [Pl. și: (înv.) *proverburi* și (m.) *pròverbi*] — Fr. **proverbe** (< lat.).

PROVERBIÁL, -Ă, *proverbiali*, *-e*, adj. 1. Care ține de proverb, privitor la proverb; cu caracter de proverb. 2. Despre care s-a dus vestea; de pomină. — Fr. **proverbial.**

PROVIÁNT, *proviánturi*, s. n. (Înv.) Provizii, alimente (pentru armată). [Pr.: *-vi-ant*] — Rus. **proviant** (pol. **prowiant**).

PROVIDÉNȚĂ s. f. (În concepțiile religioase) Înțelepciune supremă cu care divinitatea conduce lumea; divinitatea însăși; dumnezeire, dumnezeu. ✦ Atribut al divinității; *p. ext.* grijă, milă, îndurare. ✦ Fig. (Rar) Persoană care contribuie prin ajutorul său la salvarea sau la fericirea cuiva. — Fr. **providence** (lat. lit. **providentia**).

PROVIDENȚIÁL, -Ă, *providențiali*, *-e*, adj. Dat, trimis de providență; excepțional ca valoare sau putere. [Pr.: *-ți-al*] — După fr. **providentiel.**

PROVIDENȚIALÍSM s. n. Concepție idealistă asupra vieții, care încearcă să explice desfășurarea evenimentelor istorice prin intervenția providenței și nu prin legi obiective. [Pr.: *-ți-a-*] — Fr. **providentialisme.**

PROVINCIÁL, -Ă, *provinciali*, *-e*, adj. Care aparține provinciei, privitor la provincie; propriu provinciei; care se găsește în provincie; (adesea substantivat) care locuiește în provincie; *p. ext.* cu apucături sau cu deprinderi stîngace, naive. [Pr.: *-ci-al*. — Var.: **provințiál, -ă** adj.] — Fr. **provincial** (după *provincie*).

PROVINCIALÍSM, *provincialisme*, s. n. Cuvînt, expresie, locuțiune care este specifică unei provincii, care nu aparține limbii literare. [Pr.: *-ci-a-*. — Var.: **provințialism** s. n.] — Fr. **provincialisme** (după *provincial*).

PROVÍNCIE, *provincii*, s. f. 1. Parte delimitată dintr-o țară, constituind o diviziune geografică sau administrativă; regiune, ținut. ✦ Teritoriu al unei țări în afara capitalei. 2. Orice teritoriu cucerit de romani și supus legilor romane. [Var.: **provínție** s. f.] — Lat. lit. **provincia** (fr. **province**).

PROVINCIOÁRĂ, *provincioare*, s. f. Diminutiv al lui *provincie*.

PROVINȚIÁL, -Ă adj. v. **provincial.**

PROVINȚIALÍSM s. n. v. **provincialism.**

PROVÍNȚIE s. f. v. **provincie.**

PROVÍZIE, *provizii*, s. f. Rezerve de alimente și de alte materiale de întreținere, constituind un stoc pentru o anumită perioadă de timp. ✦ Rație. — Fr. **provision** (lat. lit. **provisio, -onis**).

PROVIZIÓN, *provizioane*, s. n. Remunerație procentuală dată celui care a mijlocit o afacere comercială; comision, remiză, misitie. [Pr.: *-zi-on*] — Germ. **Provision.**

PROVIZÓR adj. m. v. **provizoriu.**

PROVIZORÁT s. n. Starea și durata a ceea ce este provizoriu. — Fr. **provisorat.**

PROVIZÓRIU, -IE, *provizorii*, adj. Care durează numai un anumit timp; temporar, vremelnic. ✦ (Substantivat, n.; înv.) Provizorat. ✦ (Adverbial) Deocamdată. [Var.: **provizór** adj. m.] — Fr. **provisoire** (lat. lit. **provisorius**).

PROVOCÁ, *provóc*, vb. I. Tranz. 1. A atîța (o persoană, un sentiment etc.), a întărîta a excita. ✦ A instiga. 2. A avea ca urmare; a determina, a cauza, a prilejui, a pricinui. ✦ A produce intenționat un eveniment oarecare; a stîrni. 3. A chema, a invita pe cineva la o întrecere, la o competiție etc. ◇ Expr. *A provoca la duel* = a chema pe cineva să se bată în duel. — Fr. **provoquer.**

PROVOCÁNT, -Ă, *provocanți, -te,* adj. (Rar, despre cuvinte, atitudini, acțiuni) Provocator, ațițător. — Fr. provocant.

PROVOCÁRE, *provocări,* s. f. Acțiunea de *a provoca;* întărîtare, ațițare; instigare la acțiuni necinstite sau nesocotite. ✦ Producere artificială a unei boli (folosită uneori în medicină ca mijloc terapeutic împotriva altei boli). ✦ Chemare la o întrecere, la o luptă etc.

PROVOCATÓR, -OÁRE, *provocatori, -oare,* adj. Care provoacă, întărîtă, excită, atacă; care atrage atenția asupra sa prin impertinență, prin obrăznicie. ✦ Care instigă la acțiuni nesăbuite, reprobabile sau criminale. ✦ (Substantivat) Persoană (considerată în raport cu adversarul) care ia inițiativa unei lupte, a unei întreceri, a unei competiții. [Var.: provocătór, -oáre adj.] — După fr. provocateur.

PROVOCÁȚIE, *provocații,* s. f. (Neobișnuit) Provocare. — Fr. provocation.

PROVOCĂTÓR, -OÁRE adj. v. provocator.

PROXENÉT, -Ă, *proxeneți, -te,* s. m. și f. Persoană care mijlocește prostituția. V. *codoș.* — Fr. proxénète (< gr.).

PROXENETÍSM s. n. Ocupația proxenetului. — Fr. proxénétisme.

PRÓXIM, -Ă, *proximi, -e,* adj. Cel mai apropiat (în timp și în spațiu). ✧ (Logică) *Gen proxim* = primul termen al unei definiții, imediat supraordinat ca sferă termenului de definit. — Lat. lit. proximus.

PROXIMITÁTE s. f. (Rar) Apropiere, vecinătate. — Fr. proximité (lat. lit. proximitas, -atis).

PROZÁIC, -Ă, *prozaici, -e,* adj. (Despre opere literare, stil etc.) Lipsit de calități artistice, de valoare stilistică; *p. ext.* banal, comun, vulgar. — Fr. prosaïque.

PROZAÍSM s. n. Lipsă de elemente poetice într-o operă literară; *p. ext.* platitudine, banalitate, vulgaritate. — Fr. prosaïsme.

PROZATÓR, -OÁRE, *prozatori, -oare,* s. m. și f. Autor de opere literare în proză, scriitor în proză. — După fr. prosateur.

PRÓZĂ s. f. 1. (Spre deosebire de *poezie*) Exprimare a ideilor în forma obișnuită a vorbirii; compunere literară care folosește acest mod de exprimare. 2. Fig. Platitudine, banalitate, vulgaritate. — Fr. prose (lat. lit. prosa).

PROZELÍT, -Ă, *prozeliți, -te,* s. m. și f. Persoană convertită de curînd la o credință, la o doctrină etc.; adept nou și înflăcărat. — Fr. prosélyte.

PROZELITÍSM s. n. Zel, rîvnă, strădanie de a face prozeliți. — Fr. prosélytisme.

PRÓZIT interj. (Germanism) Cuvînt de urare cînd se ciocnesc paharele cu vin. — Germ. prosit.

PROZÓDIC, -Ă adj. v. prosodic.

PROZODÍE s. f. v. prosodie.

PRR interj. Cuvînt cu care se opresc caii din mers.

PRÚĂ, *prue,* s. f. (Înv.) Proră. — Fr. proue.

PRÚBĂ s. f. v. probă.

PRUBULUÍ, *prubuluiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A supune la o probă, a proba, a încerca. 2. A căntări posibilitățile de reușită; a chibzui, a-și face socoteala că... 3. A socoti, a gîndi, a presupune. [Var.: probăluí vb. IV] — Magh. próbálni.

PRUDÉNT, -Ă, *prudenți, -te,* adj. (Despre oameni și despre manifestările lor) Care se ferește de vorbe sau de fapte care ar putea să-i producă un neajuns; prevăzător, circumspect, precaut. — Fr. prudent (lat. lit. prudens, -ntis).

PRUDÉNȚĂ s. f. Însușirea de a fi prudent; prevedere, precauție, circumspecție. — Fr. prudence (lat. lit. prudentia).

PRUFNÍ, *prufnesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A scoate sunete asemănătoare buhaiului¹. — Onomatopee.

PRÚHĂ s. f. (Neobișnuit) Protipendadă; elită, frunte (3).

PRUHÍST, -Ă, *pruhiști, -ste,* adj. (Neobișnuit) Care face parte din protipendadă; de frunte, de elită. — Din pruhă + suf. *-ist.*

PRÚJĂ, *pruji,* s. f. (Reg.) Glumă, șagă. — Postverbal al lui pruji.

PRUJÍ, *prujesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A glumi; a spune anecdote, snoave. — Ucr. pružyty «a încînta».

PRUJITÚRĂ, *prujituri,* s. f. (Reg.) Glumă, snoavă, anecdotă. — Din pruji + suf. *-(i)tură.*

PRUN, *pruni,* s. m. Pom din familia rozaceelor, cu flori albe-verzui și cu fructe cărnoase, de culoare vînătă sau gălbuie, avînd sîmburele mare *(Prunus domestica).* — Lat. prunus.

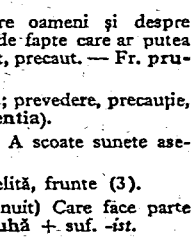

Prun

PRUNÁR, *prunari,* s. m. 1. (Rar) Cultivator de pruni. 2. (Entom.) Firezar. — Din prun + suf. *-ar.*

PRÚNĂ, *prune,* s. f. Fructul prunului. ✧ Expr. *Parcă are prune în gură,* se spune despre cineva care vorbește neclar, care pronunță cuvintele nedeslușit. — Lat. pruna.

PRUNĂRÍE, *prunării,* s. f. Livadă sau grădină de pruni; prunet, pruniște. ✦ Cultură de pruni. — Din prun + suf. *-ărie.*

PRUNC, *prunci,* s. m. Copil sugaci; (reg.) orice copil.

PRÚNCĂ, *prunce,* s. f. 1. Copil de sex feminin, în vîrstă fragedă. 2. Fată tînără. — Din prunc.

PRUNCÉSC, -EÁSCĂ, *prunceșți,* adj. (Înv.) Care aparține pruncului, privitor la prunc; copilăresc. — Din prunc + suf. *-esc.*

PRUNCÍ, *prunces,* vb. IV. Intranz. (Rar) A copilări. — Din prunc.

PRUNCÍE s. f. Copilărie (1). ✧ Expr. (Rar) *A sădea în pruncie* = a cădea în mintea copiilor. — Din prunc + suf. *-ie.*

PRUNCUCÍDERE s. f. (Jur.) Ucidere a propriului copil (nou născut). — Din prunc + ucidere.

PRUNCUCIGÁȘ, -Ă, *pruncucigași, -e,* s. m. și f. Persoană care își ucide copilul (nou născut). — Din prunc + ucigaș.

PRUNCULÉȚ, *prunculeți,* s. m. Pruncușor. — Din prunc + suf. *-uleț.*

PRUNCUȘÓR, *pruncușori,* s. m. Diminutiv al lui *prunc.*

PRUNCÚȚ, *pruncuți,* s. m. Pruncușor. — Din prunc + suf. *-uț.*

PRUNCÚȚĂ, *pruncuțe,* s. f. Diminutiv al lui *prunc*ă.

PRUND, *prunduri,* s. n. 1. Pietriș mărunt, amestecat cu nisip, care se găsește pe fundul și pe malul apelor sau, în straturi, în scoarța pămîntului; *p. ext.* malul unei ape pe care se găsește astfel de pietriș; prundiș. ✦ Teren format din pietriș și din nisip aluvionar; partea unui sat care este așezată lîngă rîu. 2. Pietriș mărunt care se așterne pe drumuri sau pe șosele; prundiș. — Slav (v. sl. prondŭ).

PRUNDÁR, *prundari,* s. m. 1. (Rar) Persoană care scoate și transportă prund. 2. (Ornit.) Prundaș. 3. Pește răpitor, care trăiește în rîuri repezi, pe funduri pietroase *(Aspro zingel).* — Din prund + suf. *-ar.*

PRUNDÁȘ, *prundași,* s. m. Numele mai multor păsări migratoare, cu picioare lungi și cu cioc ascuțit, care trăiesc prin locuri prundoase și mlăștinoase *(Calidris).* — Din prund + suf. *-aș.*

PRUNDĂRÍE s. f. Teren format din nisip și din pietriș aluvionar; loc de unde se scoate prund. — Din prund + suf. *-ărie.*

PRUNDÍȘ, *prundișuri,* s. n. 1. Prund. ✦ Prundărie; îngrămădire de pietriș și de nisip în mijlocul unei ape. 2. Pietriș folosit la pietruirea drumurilor sau în construcții. — Din prund + suf. *-iș.*

PRUNDÓI, *prundoaie,* s. n. Insulă plutitoare în delta Dunării, alcătuită din nămol, papură și rădăcini; plaur. — Din prund + suf. *-oi.*

PRUNDÓS, -OÁSĂ, *prundoși, -oase,* adj. (Despre terenuri) Acoperit cu prund, alcătuit din prund. — Din prund + suf. *-os.*

PRUNDUÍ, *prunduiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A acoperi cu prundiș, a așterne un strat de prund; a pietrui cu prund. — Din prund.

PRUNDUIÁȘ s. n. (Rar) Prunduleț. — Din prund + suf. *-uiaș.*

PRUNDUÍT, -Ă, *prunduiți, -te,* adj. (Despre terenuri destinate circulației) Așternut cu prundiș. — V. *prundui.*

PRUNDULÉȚ, *prunduțe,* s. n. Diminutiv al lui *prund.*

PRUNDURÉL, *prundurele,* s. n. Prunduleț. — Din prund + suf. *-urel.*

PRUNDÚȚ s. n. Prunduleț. — Din prund + suf. *-uț.*

PRUNÉT s. n. Prunărie. — Din prun + suf. *-et.*

PRUNIȘÓR, *prunișori,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui *prun.*

PRUNIȘTE, *prunișți,* s. f. (Reg.) Livadă de pruni. — Din prun + suf. *-iște.*

PRUNÚȚ, *prunuți,* s. m. Prunișor. — Din prun + suf. *-uț.*

PRURÍT s. n. Mîncărime de piele, cauzată de anumite afecțiuni. — Fr. prurit (lat. lit. pruritus).

PRUSÁC, -Ă, *prusaci, -e* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Prusiei sau populației ei, privitor la Prusia sau la populația ei. ✦ (Depr.) Care ține de spiritul militarist, războinic și intolerant al iuncherilor din Prusia. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Prusiei. — Rus prusak.

PRUSĂCÉSC, -EÁSCĂ, *prusăcești,* adj. (Rar) Prusac. — Din prusac + suf. *-esc.*

PRUSIÁN, -Ă, *prusieni, -e,* adj. Prusac (1). [Pr.: *-si-an*] — Fr. Prussien.

PRÚSIC adj. m. (Ieșit din uz; în expr.) *Acid prusic* = acid cianhidric. — Fr. prussique.

PRUSLÚC, *pruslucuri,* s. n. (Reg.) Vestă fără mîneci, din lînă sau din stofă, pe care o poartă țăranii. — Magh. pruszlik (< germ.).

PRUTÉȚ, *prutețe,* s. n. (Reg.) Braț părăsit al Prutului, care rămîne ca baltă. — Din Prut + suf. *-eț.*

PSALM, *psalmi,* s. m. 1. Compunere poetică biblică, specifică vechilor evrei (care o cîntau cu acompaniament de harpă), de unde a trecut și în biserica creștină; (la pl.) culegere alcătuită din 151 de astfel de compuneri (cele mai multe atribuite regelui David). 2. Cîntec; (în special) poezie lirică. — Slav (v. sl. psalmŭ < gr.).

PSALMÍST, *psalmiști,* s. m. Autor sau cîntăreț de psalmi. — Fr. psalmiste (lat. lit. psalmista).

PSALMODIÁ, *psalmodiez,* vb. I. Tranz. A cînta sau a recita în biserică psalmi, rugăciuni sau alte cîntări religioase; *fig.* a cînta, a citi sau a recita ceva fără nuanțe expresive, monoton. [Pr.: *-di-a*] — Fr. psalmodier.

PSALMÓDIC, -Ă, *psalmodici, -e,* adj. Care aparține psalmodiei, privitor la psalmodie. — Fr. psalmodique.

PSALMODÍE, *psalmodii,* s. f. Melodie bisericească tărăgănată pe care se cîntă psalmii și alte cîntări religioase. ✦ Fig. Recitare, declamare monotonă. — Fr. psalmodie (< gr.).

PSALT, *psalți*, s. m. Cîntăreț de strană în biserică; dascăl, cantor. — Ngr. psaltis.

PSALTÉRION, *psalterioane*. s. n. Vechi instrument muzical cu coarde, de formă triunghiulară, întrebuințat pînă în evul mediu. — Fr. psaltérion (< gr.).

PSALTICHÍE s. f. Muzică vocală bisericească, specifică bisericii ortodoxe. — Ngr. psaltiki.

PSALTÍRE, *psaltiri*, s. f. Carte care cuprinde cei o sută cincizeci și unu de psalmi atribuiți regelui David (și care a servit în țările românești multă vreme drept manual școlar în învățămîntul elementar și în școlile de catiheți, seminarii etc.) [Var.: (pop.) **saltíre** s. f.] — Slav (v. sl. psaltyrĭ < gr.).

PSÉUDO- Element de compunere însemnînd «fals», care servește la formarea unor substantive ca: *pseudoartist*, *pseudoștiință* etc. [Pr.: *pse-u-*] — Fr. pseudo- (< gr.).

PSEUDOARTÍST, -Ă, *pseudoartiști, -ste*, s. m. și f. Artist a cărui creație nu oglindește în mod veridic și artistic realitatea. — Din pseudo- + artist.

PSEUDOCULTÚRĂ, *pseudoculturi*, s. f. Cultură falsă, aparentă. — Din pseudo- + cultură.

PSEUDOMEMBRÁNĂ, *pseudomembrane*, s. f. (Med.) Membrană formată pe amigdale, pe cerul gurii și în nas, în cazuri de anghină diftерică. — Fr. pseudo-membrane.

PSEUDOMORFÓZĂ s. f. Proces de transformare fizică în care o substanță suferă o transformare în structura ei internă, păstrînd însă forma exterioară inițială a cristalelor. — Fr. pseudomorphose (< gr.).

PSEUDONÍM, *pseudonime*, s. n. Nume fictiv pe care îl adoptă mai ales scriitorii, artiștii etc. — Fr. pseudonyme (< gr.).

PSEUDOPÓD, *pseudopode*, s. n. Prelungire provizorie a protoplasmei unor organisme monocelulare (ca amibele) sau a unor celule din corp (ca leucocitele), cu ajutorul căreia ele se pot mișca sau pot apuca hrana. — Fr. pseudopode (< gr.).

PSEUDOȘTIÍNȚĂ s. f. Falsă știință, pretinsă cunoaștere a realității, a fenomenelor. — Din pseudo- + știință.

PSIHANALÍST, -Ă, *psihanaliști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu psihanaliza; adept al concepției psihanalitice. — Fr. psychanalyste.

PSIHANALÍTIC, -Ă, *psihanalitici, -e*, adj. Care aparține psihanalizei, privitor la psihanaliză; care se bazează pe psihanaliză. — Fr. psychanalytique.

PSIHANALÍZĂ s. f. Concepție idealistă care se bazează în interpretarea proceselor psihice pe noțiunea de inconștient, acordînd o importanță primordială unor tendințe biologice primare, în special erotismului. — Fr. psychanalyse.

PSIHASTENÍE, *psihastenii*, s. f. Stare psihică morbidă, care se manifestă printr-o nehotărîre extremă, prin nesiguranță de sine, prin obsesii și fobii. — Fr. psychasthénie (< gr.).

PSIHIÁTRIC, -Ă, *psihiatrici, -e*, adj. Care ține de psihiatrie, privitor la psihiatrie. [Pr.: *-hi-a-*] — Fr. psychiatrique.

PSIHIATRÍE s. f. Ramură a științelor medicale care se ocupă cu studierea și tratarea bolilor psihice. [Pr.: *-hi-a-*] — Fr. psychiatrie.

PSIHIÁTRU, *psihiatri*, s. m. Medic specialist în psihiatrie. [Pr.: *-hi-a-*] — Fr. psychiatre.

PSÍHIC[1] s. n. Însușire a materiei superior organizate, proprie omului, de a reflecta realitatea obiectivă. ✦ Structură sufletească proprie cuiva. — Fr. psychique.

PSÍHIC[2], **-Ă**, *psihici, -e*, adj. Care aparține psihicului[1], privitor la psihic[1]. — Fr. psychique.

PSIHÍSM s. n. Totalitatea fenomenelor psihice ale unui individ sau ale unei colectivități. — Fr. psychisme.

PSIHOFIZIOLÓGIC, -Ă, *psihofiziologici, -e*, adj. Care aparține psihofiziologiei, privitor la psihofiziologie. — Fr. psychophysiologique.

PSIHOFIZIOLOGÍE s. f. Parte a psihologiei, care se ocupă cu studierea proceselor psihologice în raport cu procesele fiziologice din organism, în special cu cele din sistemul nervos central. — Fr. psychophysiologie (< gr.).

PSIHOGÉN, -Ă, *psihogeni, -e*, adj. Care ia naștere datorită influențelor psihicului. — Fr. psychogène.

PSIHOGENÉZĂ s. f. Nașterea și dezvoltarea vieții psihice (a sentimentelor, a voinței, a gîndirii și a vorbirii) la om. — Fr. psychogénèse (< gr.).

PSIHOLÓG, -OÁGĂ, *psihologi, -oage*. s. m. și f. 1. Observator fin, dotat cu capacitatea de a sezisa și de a analiza viața sufletească a cuiva; cunoscător al psihologiei omenești. 2. Persoană specializată în studiul psihologiei. — Fr. psychologue (< gr.).

PSIHOLÓGIC, -Ă, *psihologici, -e*, adj. Privitor la psihologie sau la fenomenele care fac parte din domeniul ei de cercetare; psihic[2]. ✧ *Moment psihologic* = moment potrivit pentru a influența pe cineva sau pentru a determina producerea unui anumit fapt. — Fr. psychologique.

PSIHOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul activității psihice. ✦ Totalitatea fenomenelor psihice care caracterizează un individ sau o colectivitate; concepție, mentalitate. ✦ Totalitatea proceselor psihice care condiționează o activitate. *Psihologia creației*. — Fr. psychologie (< gr.).

PSIHOLOGÍSM s. n. Tendință sau curent neștiințific, care încearcă să explice fenomenele sociale, arta, morala, religia și alte forme ale conștiinței sociale ținînd seama exclusiv de aspectul psihologic al acestor fenomene. ✦ Atitudine literară a scriitorilor care sînt atenți numai la stările psihice și neglijează cauzele sociale ale acestora. — Fr. psychologisme.

PSIHOLOGIZÁNT, -Ă, *psihologizanți, -te*, adj. Care este preocupat îndeosebi de fenomenele psihice, atribuindu-le o importanță exagerată. — Fr. psychologisant.

PSIHOMOTÓR adj. m. (În expr.) *Centru psihomotor* = centru al scoarței cerebrale care intră în acțiune sub influența unei excitații cerebrale fizice. — După fr. psychomoteur.

PSIHONEVRÓZĂ, *psihonevroze*, s. f. Nevroză. — Fr. psychonévrose (< gr.).

PSIHOPÁT, -Ă, *psihopați. -te*, s. m. și f. Persoană care suferă de psihopatie, care manifestă simptome de dezechilibru mintal. — Fr. psychopathe.

PSIHOPÁTIC, -Ă, *psihopatici, -e*, adj. Care ține de psihopatie, privitor la psihopatie. — Fr. psychopathique.

PSIHOPATÍE s. f. Dezechilibru constituțional al personalității, caracterizat prin tulburări ale manifestărilor instinctive și emoționale, care duc la reacții necontrolate, la ciudățenii în felul de a se purta și adesea la incapacitatea de adaptare la viața socială. — Fr. psychopathie (< gr.).

PSIHOPATOLOGÍE s. f. Ramură a științelor medicale, care se ocupă cu tulburările activității psihice. — Fr. psychopathologie (< gr.).

PSIHOTERAPÍE s. f. Metodă de tratare a bolnavilor prin influențarea psihicului lor, utilizîndu-se persuasiunea, hipnoza, sugestia etc. — Fr. psychothérapie (< gr.).

PSIHÓZĂ, *psihoze*, s. f. Tulburare (prelungită) a activității psihice. ✦ Stare de spirit bolnăvicioasă, caracterizată printr-o surescitare nervoasă obsedantă și contagioasă, creată de cauze exterioare (război, catastrofe etc.). — Fr. psychose.

PST interj. Cuvînt prin care se atrage cuiva atenția să tacă, să asculte etc.

PTERODACTÍL, *pterodactili*, s. m. Reptilă zburătoare din era secundară, cu aripi ca ale liliacului. — Fr. ptérodactyle.

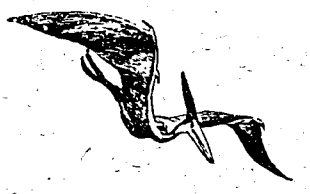

Pterodactil (reconstituit)

PTIALÍNĂ s. f. Ferment secretat de glandele salivare, avînd proprietatea de a transforma amidonul din alimente în glucoză. [Pr.: *pti-a-*] — Fr. ptyaline.

PTIU interj. Exclamație care exprimă scîrba, dezgustul, disprețul sau mirarea.

PTOMAÍNĂ, *ptomaine*, s. f. Substanță toxică rezultată din putrefacția proteinelor animale. — Fr. ptomaïne.

PTÓZĂ, *ptoze*, s. f. Fenomen patologic constînd în căderea pleoapei superioare sau a unor organe interne. *Ptoză renală*. — Fr. ptôse (< gr.).

PTRU interj. Strigăt cu care se opresc caii din mers.

PTUȘÍ, *ptușesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A pune mîna pe cineva sau pe ceva; a prinde, a înșfăca.

PUÁH interj. Cuvînt care exprimă dezgustul, scîrba.

PÚBER, -Ă, *puberi, -e*, adj. Ajuns la vîrsta pubertății. — Lat. lit. puber.

PUBERTÁTE s. f. Perioadă a vieții omenești între copilărie și adolescență, caracterizată prin apariția funcțiilor fiziologice sexuale. — Fr. puberté (lat. lit. pubertas, -atis).

PUBIÁN, -Ă, *pubieni, -e*, adj. Care e în legătură cu pubisul. [Pr.: *-bi-an*] — Fr. pubien.

PÚBIS, *pubise*, s. n. Os care formează partea anterioară a bazinului osos, la oameni. — Fr. pubis (< lat.).

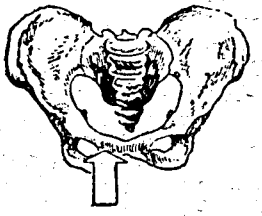

Pubis

PÚBLIC[1] s. n. Colectivitate mare de oameni; mulțime, lume; (prin restricție) totalitatea persoanelor care asistă la un spectacol, la o conferință etc. ✧ *Marele public* = masele largi ale populației. ✧ Loc. adj. și adv. *În public* = în fața unor persoane, în văzul lumii. — Fr. public (lat. lit. publicus).

PÚBLIC[2], **-Ă**, *publici, -e*, adj. Care aparține unei colectivități sau provine de la o colectivitate; care privește pe toți, la care participă toți. ✧ *Opinie publică* = părere, judecată a colectivității; *p. ext.* public[1]. *Viață publică* = viața politică-administrativă a unui stat; activitatea cuiva în legătură cu funcțiile de stat pe care le ocupă. ✦ Pus la dispoziția tuturor, la care toți au acces. *Telefon public*. ✦ Care are loc în prezența unui mare număr de oameni. 2. Al statului, de stat. ✧ *Drept public* = subîmpărțire mai veche a dreptului, care trata despre relațiile persoanelor cu statul. (În trecut) *Minister public* = parchet[3]; (prin restricție) procuror. *Forță publică* = poliție. *Datorie publică* = datorie a statului, rezultată din împrumuturi interne și externe. *Învățămînt public* sau *instrucție, școală publică* = învățămînt organizat și controlat de stat. ✦ Care ocupă o funcție de stat. — Fr. public (lat. lit. publicus).

PUBLICÁ, *públic*, vb. I. Tranz. A face să apară, a tipări cărți, articole, informații etc. — Lat. lit. **publicare**.

PUBLICÁBIL, **-Ă**, *publicabili*, *-e*, adj. Care poate fi publicat. — Din **publica** + suf. *-bil (după fr. publiable)*.

PUBLICÁRE s. f. Acțiunea de *a publica*; tipărire.

PUBLICÁȚIE, *publicații*, s. f. 1. Ceea ce se publică; (concr.) carte, broșură, revistă. 2. (Ieșit din uz) Anunț, afiș. — Fr. **publication** (lat. lit. **publicatio**, **-onis**).

PUBLICÍST, **-Ă**, *publiciști*, *-ste*, s. m. și f. Persoană care publică articole, recenzii, cronici. — Fr. **publiciste**.

PUBLICÍSTIC, **-Ă**, *publicistici*, *-e*, adj. De publicistică sau de publicist. — Din **publicist** + suf. *-ic*.

PUBLICÍSTICĂ s. f. Totalitatea publicațiilor periodice dintr-o anumită epocă: ✦ Îndeletnicirea publicistului. — Din **publicist** + suf. *-ică*.

PUBLICITÁTE s. f. Faptul de a face cunoscut un lucru publicului; propagare în public. ✧ (Ieșit din uz) *Birou de publicitate* = birou unde se puteau da, pentru a fi publicate în ziare, anunțuri cu caracter particular. *Mica publicitate* = totalitatea anunțurilor cu caracter personal pe care le publicau ziarele în rubrici speciale; rubrica în care se publicau astfel de anunțuri. *Agent de publicitate* = persoană angajată de o firmă comercială pentru a face reclamă mărfurilor ei. ✧ Expr. *A da publicității* = a publica. — După fr. **publicité**.

PUC, *pucuri*, s. n. Minge rotundă și plată, făcută din cauciuc tare, folosită la jocul de hochei pe gheață. — Engl. **puck**.

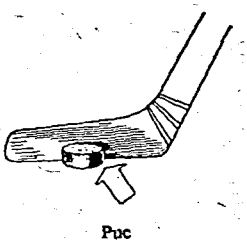

Puc

PUCHI, *puchi*, s. m. (Reg.) Puchină.

PUCHÍNĂ, *puchini*, s. f. (Reg.) Urdoare.

PUCHINÓS, **-OÁSĂ**, *puchinoși*, *-oase*, adj. (Reg.) Urduros; *p. ext.* murdar. — Din **puchină** + suf. *-os*.

PUCHIȚÉL, *puchițel*, s. m. (Reg.) Picățea. — Comp. **picățel**.

PUCI s. n. Încercare a unui grup politic militar de a răsturna prin violență un regim politic, o ordine statală. — Germ. **Putsch**.

PUCIOÁSĂ s. f. (Pop.) Sulf. ✧ *Apă de pucioasă* = apă minerală care conține sulf. — Din **pucios**.

PUCIÓS, **-OÁSĂ**, *pucioși*, *-oase*, adj. (Reg.) Care miroase urît; puturos. ✧ *Apă pucioasă* = apă sulfuroasă. ✧ Compus: (Bot.) *lemn-pucios* = scoruș. — Lat. ***puteosus** (*< putere*).

PUD, *puduri*, s. n. Unitate rusească de măsură a masei, egală cu 16,38 kg. — Rus **pud**.

PÚDEL, *pudeli*, s. m. Soi de câine de mărime mijlocie, cu părul lung și lățos, ușor de dresat, folosit la vînatul păsărilor acvatice. [Var.: **pudl** s. m.] — Germ. **Pudel**.

Pudel

PÚDIC, **-Ă**, *pudici*, *-e*, adj. Plin de pudoare; rușinos. — Fr. **pudique** (lat. lit. **pudicus**).

PUDICITÁTE s. f. Pudoare. — Lat. lit. **pudicitas**, **-atis** (fr. **pudicité**).

PUDL s. m. v. **pudel**.

PUDLÁJ s. n. Procedeu învechit de elaborare a oțelului, prin afinarea fontei cu ajutorul oxigenului provenit din gazele de ardere. — Fr. **puddlage**.

PUDOÁRE s. f. Atitudine decentă; sfială de a face ceva contra bunei-cuviințe; *p. ext.* curățenie morală, castitate. ✧ Expr. *Atentat la pudoare* = încercare de violare a unei femei. — Fr. **pudeur** (lat. lit. **pudor**, **-oris**).

PUDRÁ, *pudrez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) da cu pudră. 2. Tranz. A acoperi cu un praf o suprafață, pentru a forma un strat protector sau cu anumite proprietăți tehnologice. — Fr. **poudrer**.

PUDRÁT, **-Ă**, *pudrați*, *-te*, adj. Dat cu pudră, cu fața acoperită de un strat de pudră. — V. **pudra**.

PÚDRĂ, *pudre*, s. f. Praf fin de orez sau de amidon (parfumat), întrebuințat ca fard. ✦ *Zahăr pudră* = zahăr în formă de pulbere foarte fină. ✦ Substanță medicamentoasă sub formă de praf fin, folosită în terapeutică sau pentru protecția pielii la sugaci. — Fr. **poudre**.

PUDRIÉRĂ, *pudriere*, s. f. Cutioară în care se păstrează pudra de fardat. [Pr.: *-dri-e-*] — Fr. **poudrière**.

PUDRUÍ, *pudruiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Înv.) A (se) pudra (1). — Din **pudră**.

PUDRUÍT, **-Ă**, *pudruiți*, *-te*, adj. (Înv.) Pudrat. — V. **pudrui**.

PUERICULTÚRĂ s. f. sg. Ramură a medicinii care se ocupă cu creșterea după precepte științifice a copiilor mici. — Fr. **puériculture**.

PUERÍL, **-Ă**, *puerili*, *-e*, adj. De copil; copilăresc, copilăros; *p. ext.* naiv, neserios. — Fr. **puéril** (lat. lit. **puerilis**).

PUERPERÁLĂ adj. f. (În expr.) *Febră puerperală* = boală infecțioasă care apare la lăuze în urma pătrunderii în uter a unui agent patogen. — Fr. [fièvre] **puerpérale** (*<* lat.).

PUF[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o suflare bruscă, de o izbucnire în ris, de o lovitură etc. — Onomatopee.

PUF[2], (2) *pufuri*, s. n. 1. Pene mici, moi și fine care acoperă corpul puilor și al unor păsări, pe anumite regiuni, și care servesc pentru umplerea pernelor, a plăpumilor etc. ✧ Expr. *A crește în puf* = a crește în confort, neducînd lipsă de nimic. ✦ Perișori foarte fini și moi care cresc pe obraz; începuturi de barbă sau de mustață. ✦ Perii cu care sînt prevăzute unele fructe sau seminte. 2. Mic obiect de toaletă care servește la pudrat, făcut din puf (1) sau din alt material pufos. — Bg. **puh**.

PÚFAI interj. Cuvînt care imită pufăitul lulelei. — Din **puf**[1]

PUFĂÍ, *pufăi*, vb. IV. Intranz. 1. A respira greu, a sufla cu zgomot pe nări. ✦ (Despre locomotive) A evacua aburul cu zgomot. 2. A fuma, aspirînd și dînd afară fumul cu un zgomot înfundat. ✦ (Despre lulea) A scoate fum. [Var.: **pufuí**, **puhuí** vb. IV] — Din **puf**[1].

PUFĂIÁLĂ, *pufăieli*, s. f. Pufăit; (concr.) fumul scos de un fumător. — Din **pufăi** + suf. *-eală*.

PUFĂÍRE, *pufăiri*, s. f. Pufăit. — V. *pufăi*.

PUFĂÍT s. n. Faptul de *a pufăi*.

PUFĂITÚRĂ, *pufăituri*, s. f. Pufăit. — Din **pufăi** + suf. *-tură*.

PÚFNĂ, *pufne*, s. f. (Reg.) Pîclă (4).

PUFNÍ, *pufnesc*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre ființe) A sufla pe nări cu zgomot, scurt și sacadat. ✦ (Despre mașini) A da afară cu zgomot înfundat aburi, gaze, fum. 2. (În expr.) *A pufni în* (sau *de*) *rîs* sau (tranz.) *a-l pufni pe cineva rîsul* = a începe să rîdă brusc și zgomotos. — Din **puf**[1].

Pufoaică

PUFNÍRE, *pufniri*, s. f. Acțiunea de *a pufni*.

PUFNITÚRĂ, *pufnituri*, s. f. Faptul de *a pufni*; (concr.) aer suflat cu zgomot pe nări.

PUFOAÍCĂ, *pufoaice*, s. f. Haină scurtă, vătuită și matlasată. — Din **puf**[2] + suf. *-oaică*.

PUFÓS, **-OÁSĂ**, *pufoși*, *-oase*, adj. Acoperit cu puf. ✦ Asemănător cu puful; moale, ușor. — Din **puf**[2] + suf. *-os*.

PUFOȘÍT, **-Ă**, *pufoșiți*, *-te*, adj. (Rar) Umflat, puhav. — Din **pufos** + suf. *-it*.

PUFUÍ vb. IV. v. **pufăi**.

PUFUIÁT, **-Ă**, *pufuiați*, *-te*, adj. (Rar) Pufos. — Din **puf**[2].

PUFUITÚRĂ, *pufuituri*, s. f. Pufăit. — Din **puful** + suf. *-itură*.

PUFULÉȚ, *pufuleți*, s. m. Pufușor. — Din **puf**[2] + suf. *-uleț*.

PUFULÍȚE s. f. pl. Plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri, cu flori roșii-purpurii (*Epilobium hirsutum*). — Din **puf**[2] + suf. *-ul-iță*.

Pufulițe

PUFUȘÓR, *pufușori*, s. m. Diminutiv al lui *puf*[2].

PUGILÁT, *pugilate*, s. n. (Rar) Pugilism; *p. ext.* bătaie, încăierare. — Fr. **pugilat** (lat. lit. **pugilatus**).

PUGILÍSM s. n. Luptă cu pumnii; box. — Engl. **pugilism**.

PUGILÍST, *pugiliști*, s. m. Sportiv care se luptă cu pumnii; boxer. — Fr. **pugiliste**.

PUGILÍSTIC, **-Ă**, *pugilistici*, *-e*, adj. Care ține de pugilism, privitor la pugilism. — Fr. **pugilistique**.

PUGILÍSTICĂ s. f. Pugilism. — Din **pugilistic**.

PÚHAV, **-Ă**, *puhavi*, *-e*, adj. 1. (Despre oameni) Cu carnea moale; umflat, buhăit. 2. (Despre unele alimente) Afînat, înfoiat; spongios (1). [Var.: (1) **búhav**, **-ă** adj.]

PÚHĂ, *puhe*, s. f. (Reg.) Bici lung și gros; harapnic. — Ucr. **puha**, pol. **puha**.

PUHĂVÍ, *puhăvesc*, vb. IV. Refl. A deveni puhav. — Din **puhav**.

PUHÓI[1], *puhoaie*, s. n. Torent vijelios de apă; apă curgătoare umflată de ploi, care se revarsă; șuvoi. ✧ Loc. adv. *În puhoaie* = ca un puhoi; mult, îmbelșugat. ✦ Fig. Mulțime mare de oameni sau de alte ființe, care se mișcă în aceeași direcție. [Var.: (reg.) **pohói**, **povói**, **puvói** s. n.] — Din **povoi** (*< v. sl. povoni*).

PUHOÍ[2], *puhoiesc*, vb. IV. Intranz. (Rar; despre ape curgătoare) A curge în cantitate mare, năvalnic; a se revărsa, a inunda. — Din **puhoi**[1].

PUHOIÉR, *puhoieri*, s. m. (Ornit.; pop.) Gaie. — Probabil din **puhoi** + suf. *-er*.

PUHOÍRE, *puhoiri*, s. f. Acțiunea de *a puhoi*; revărsare, inundare. ✦ Fig. Forfoteală, fierbere.

PUHUÍ vb. IV. v. **pufăi**.

PUI[1] interj. Strigăt (repetat) cu care se cheamă puii, găinile sau alte păsări de curte. — Din **pui**[3].

PUI[2], *pui*, s. m. 1. Pasăre de la ieșirea din ou pînă la maturitate. ✧ Expr. *Vrabia-i tot pui* sau *vrabia tot pui rămîne*, se spune despre o persoană mică de statură care este mai în vîrstă decît pare. *A muri ca un pui de găină* = a muri repede, fără chinuri. 2. Pui (1) de găină; carnea acestei păsări. 3. Orice animal, de la naștere pînă la maturitate. ✧ Expr. *Pui de viperă* = om rău, primejdios. 4. Ou sau larvă de insectă. 5. Copac tînăr; puiet, vlăstar. 6. Copil. ✧ Expr. *(Nici) pui de om* = nici țipenie, nimeni. *Pui de lele* = om ușuratic, zburdalnic, șfrengar, chefliu. ✦ (La voc., ca termen de dezmierdare) Scumpule, dragule. ✦ Iubit, drăguț. 7. (Cu valoare de diminutiv, în expr.) *Pui (de pernă)* = puișor[1] (3).

Pui de mămăligă = mămăligă mai mică. (Reg.) *Puiul tîrgului* = cadou mic, cumpărat cuiva într-o zi de tîrg. (Reg.) *Puiul mesei* = sertar. 8. (Cu valoare augmentativă, în expr.) *Pui de om* = om vrednic, de ispravă; voinic, zdravăn. *Pui de ger* = ger mare, strașnic. *Pui de somn* = somn bun, adînc. *Pui de chef* = chef strașnic. *Pui de bătaie* = bătaie zdravănă. 9. (La pl.) Cusătură măruntă pe pieptul și pe mînecile cămășilor țărănești. ✦ Puncte de altă culoare pe țesături; picățele. 10. (În economia capitalistă) Acțiune dintr-o emisiune nouă, care are un curs mai scăzut decît acțiunile vechi ale aceleiași întreprinderi. 11. Ambarcație mică cu vîsle, folosită pentru anumite servicii la bordul vaselor mai mari. — Lat. *pulleus (= pullus).

PUI[3], *pui*, s. m. Puișor[2]. — Sb. **pulja** (<tc.).

PUI[4], pers. 3 *puiește*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A face pui. — Din **pui**[2].

PUIA-GÁIA s. f. (În expr.) *De-a puia-gaia* = numele unui joc de copii.

PUIÁN, *puieni*, s. m. (Pop.) Cățelandru. — Din **pui**[2] + suf. *-an*.

PUIÁNDRĂ, *puiandre*, s. f. 1. Puică (1) mai mărișoară. 2. Fig. Fetișcană. — Din **puiandru**.

PUIÁNDRU, *puiendri*, s. m. Pui mai măricel, de pasăre sau de animal. ✦ (Reg.) Copăcel abia răsărit din pămînt. [Pl. și: *puiandri*] — Din **pui**[2] + suf. *-andru*.

PUICÁNĂ, *puicane*, s. f. (Pop.) Puiandră. — Din **puică** + suf. *-ană*.

PÚICĂ, *puici*, s. f. 1. Pui de găină de parte femeiască; găină tînără. 2. Fig. Termen de dezmierdare pentru o fată, o femeie. 3. (Reg.) Boabă rămasă neînflorită cînd se fac floricele din porumb. — Din **pui**[2] + suf. *-că*.

PUICHÍȚĂ, *puichițe*, s. f. (Rar) Puicuță. — Din **puică** + suf. *-iță*.

PUICULEÁNĂ, *puiculene*, s. f. Puicuță. — Din **puică** + suf. *-ul-eană*.

PUICULÍȚĂ, *puiculițe*, s. f. Puicuță. — Din **puică** + suf. *-ul-iță*.

PUICÚȚĂ, *puicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *puică*.

PUIÉRNIȚĂ, *puierniță*, s. f. Troacă de lemn cu dispozitiv de alimentare cu apă, folosită în crescătoriile de pești pentru dezvoltarea puilor de păstrăv. — Din **pui**[2] + suf. *-erniță*.

PUIÉT, (1) s. n., (2) *puieți*, s. m. 1. Mulțime de pui. ✦ Larve de albine. 2. Plantă tînără (mai ales pom) care se transplantează în altă parte; *p. ext.* plantă tînără. — Din **pui**[2] + suf. *-et*.

PUIEZÍ, *puiezesc*, vb. IV. Refl. (Despre ființe) A se înmulți, a se prăsi.

PUIGÁN, *puigani*, s. m. (Reg.) Pui mare de pasăre sau de alt animal. — Din **pui**[2] + suf. *-ic-an*.

PUIÓS, -OÁSĂ, *puioși, -oase*, adj. Prolific. — Din **pui**[2] + suf. *-os*.

PUIȘÓR[1], (1) *puișori*, s. m., (2, 3) *puișoare*, s. n. 1. Diminutiv al lui *pui*[2]. 2. (Reg.) Doniță mică. 3. Pernă mică, care se așază sub cap (peste o pernă mare).

PUIȘÓR[2], *puișori*, s. m. (Reg.) Monedă veche, valorînd 15 parale. — Din **pui**[9] + suf. *-(i)șor*.

PUITÓR[1], *puitoare*, s. n. (În expr.) *Puitor de mine* = navă de luptă amenajată pentru transportul și punerea minelor marine. — Din **pui** (= *pun*, prez. ind. al lui *pune*) + suf. *-itor*.

PUITÓR[2], **-OÁRE**, *puitori, -oare*, s. m. și f. Lucrător tipograf care alimentează cu coli de hîrtie presa de imprimat. — Din **pui** (= *pun*, prez. ind. al lui *pune*) + suf. *-itor*.

PUITÚRĂ, *puituri*, s. f. (Reg.) Acțiunea de a pune în pămînt anumite semințe; timpul în care se seamănă. — Din **pui** (= *pun*, prez. ind. al lui *pune*) + suf. *-itură*.

PUIÚC s. m. (Reg.) Puișor[1] (1). — Din **pui**[2] + suf. *-uc*.

PUIULÉȚ, *puiuleți*, s. m. Puișor[1] (1). — Din **pui**[2] + suf. *-uleț*.

PUIÚȚ, *puiuți*, s. m. Puișor[1] (1). — Din **pui**[2] + suf. *-uț*.

PUL, *puluri*, s. n. Fiecare dintre cele treizeci de piese rotunde de lemn, folosite la jocul de table. — Tc. **pul** «monedă de aramă».

PULBERĂRÍE, *pulberării*, s. f. Fabrică sau depozit de muniții. — Din **pulbere** + suf. *-ărie*.

PÚLBERE, *pulberi*, s. f. 1. Praf (1). ✧ Expr. *A se face (praf și) pulbere* sau *a se alege* (din cineva sau din ceva) *(praful și) pulberea* (sau *praf și pulbere*) = a se distruge, a se nimici, a pieri. *A ridica pe cineva din pulbere* = a înălța pe cineva dintr-o situație foarte proastă în una bună. ✦ Fig. Mulțime, puzderie. ✧ Expr. *Cită pulbere și spuză* = în cantitate foarte mare. 2. (Înv.) Praf de pușcă. — Lat. **pulvis, -eris**.

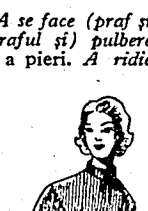

Pulover

PULBERÓS, -OÁSĂ, *pulberoși, -oase*, adj. (Rar) Ca praful; prăfos. — Din **pulbere** + suf. *-os*.

PULÍE, *pulii*, s. f. Roată de transmisiune, fără spițe și cu șanț la periferie. — Fr. **poulie**.

PULMÓN, *pulmoni*, s. m. Plămîn. — Lat. lit. **pulmo, -onis**.

PULMONÁR, -Ă *pulmonari, -e*, adj. Care aparține plămînilor, privitor la plămîni. — Fr. **pulmonaire** (lat. lit. **pulmonarius**).

PULÓVER, *pulovere*, s. n. Obiect de îmbrăcăminte tricotat, care se poartă peste cămașă sau peste rochie, acoperind partea de sus a corpului. — Fr. **pull-over** (engl. **pull-over**).

PULPÁNĂ, *pulpane*, s. f. Fiecare dintre cele două părți de jos ale unei haine bărbătești lungi. — Din **pulpă** + suf. *-ană*.

PULPÁR, *pulpare*, s. n. (Înv. și arh.) Apărătoare de metal sau de zale, purtată odinioară de războinici pe pulpe. ✦ (Reg.) Ciorap sau postav care acoperă pulpa piciorului. — Din **pulpă** + suf. *-ar*.

PÚLPĂ, *pulpe*, s. f. 1. Partea musculoasă a piciorului dintre genunchi și gleznă. ✦ Coapsă. ✦ (Reg.) Uger. 2. Partea moale și cărnoasă a unor fructe. 3. (În expr.) *Pulpă dentară* = cavitate din interiorul dintelui, în care se găsesc vase sangvine și nervi. — (1) Lat. **pulpa**, (2) fr. **pulpe**.

PULPIȘOÁRĂ, *pulpișoare*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *pulpă* (1).

PULS s. n. Mișcare ritmică de dilatare și de contractare a pereților arterelor, provocată de pomparea sîngelui de către inimă în întregul corp și perceptibilă prin palparea unei artere. ✧ Expr. *A lua* (cuiva) *pulsul* = a număra (cuiva) bătăile inimii apăsînd cu degetul pe artera de la încheietura mîinii. *A prinde pulsul* (unei situații) = a-și da seama de o situație, de felul cum merg anumite lucruri. — Fr. **pouls** (lat. lit. **pulsus**).

PULSÁ, *pulsez*, vb. I. Intranz. (Despre sînge) A circula; *p. ext.* (despre lucruri sau despre procese în mișcare) A decurge într-un ritm viu; a palpita, a zvîcni. — Lat. lit. **pulsare**.

PULSATÍLĂ, *pulsatile*, adj. f. (În expr.) *Durere pulsatilă* = durere care se accentuează la intervale regulate, provocînd zvîcnituri. — Fr. **pulsatile** (lat. **pulsatilis**).

PULSAȚÍE, *pulsații*, s. f. 1. Fiecare dintre zvîcniturile pulsului. 2. (Fiz.) Numărul de perioade pe care le efectuează o mărime periodică într-un anumit număr de unități de timp. [Var.: (înv.) **pulsațiúne** s. f.] — Fr. **pulsation** (lat. lit. **pulsatio, -onis**).

PULSAȚIÚNE s. f. v. **pulsație**.

PULSOREACTÓR, *pulsoreactoare*, s. n. Reactor pentru vehicule aeriene cu viteză mare, la care arderea combustibilului nu este continuă, efectuîndu-se într-o succesiune de explozii ale aerului carburat. — După Fr. **pulsoréacteur**.

PULT, *pulturi*, s. n. (Reg.) Pupitru, sertar. — Germ. **Pult**.

PULVERIZÁ, *pulverizez*, vb. I. Tranz. A preface un material solid în pulbere. ✦ A împrăștia particule fine dintr-un corp solid sau dintr-un lichid, cu ajutorul unui pulverizator. — Fr. **pulvériser** (lat. lit. **pulverisare**).

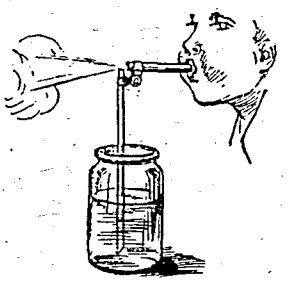

Pulverizator

PULVERIZÁBIL, -Ă, *pulverizabili, -e*, adj. Care poate fi pulverizat. — După fr. **pulvérisable**.

PULVERIZÁRE, *pulverizări*, s. f. Acțiunea de *a pulveriza*.

PULVERIZÁT, -Ă, *pulverizați, -te*, adj. Prefăcut în pulbere. — V. *pulveriza*.

PULVERIZATÓR, *pulverizatoare*, s. n. Aparat pentru pulverizare. — După fr. **pulvérisateur**.

PULVERULÉNT, -Ă, *pulverulenți, -te*, adj. (Despre corpuri solide) Care se prezintă sub formă de pulbere. — Fr. **pulvérulent** (lat. lit. **pulverulentus**).

PÚMA s. f. Animal carnivor din familia felinelor, care trăiește în America și care seamănă la înfățișare cu o leoaică (*Felis concolor*). — Fr. **puma**.

Puma

PUMN, *pumni*, s. m. 1. Palmă închisă, cu degetele îndoite și strînse. ✧ Loc. adj. *Cît pumnul* (sau *cît un pumn*) = mic sau mare (după cum obiectul comparației este mai mic sau mai mare decît pumnul). ✧ Expr. *A sta cu capul în pumni* = a ține capul cu tîmplele sprijinite în pumni. *A rîde în pumni* = a rîde pe ascuns, pe înfundate și cu satisfacție. *A plînge în pumni* = a plînge pe ascuns, de necaz sau de durere. *Un pumn de...* = ceva mic, firav. *A strînge* (sau *a încleșta*) *pumnii* = a lua o atitudine amenințătoare. *A-și încleșta pumnii* = a se încorda; a fi cuprins de mînie. 2. Lovitură dată cu pumnul (1). 3. Palma sau palmele făcute căuș pentru a putea reține ceva (de obicei un lichid); conținutul palmei sau al palmelor făcute căuș. ✦ Fig. Cantitate, număr mic de ceva; cîteva sau cîțiva, o mînă de... 4. Măsură de lungime (întrebuințată azi numai de pescari). 5. Manșetă împodobită cu cusături la mînecile cămășilor țărănești. — Lat. **pugnus**.

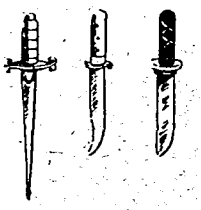

Pumnale

PUMNÁL, *pumnale*, s. n. Armă cu lamă scurtă, cu două tăișuri și cu vîrful ascuțit. [Var.: (înv.) **pumnár** s. n.] — Din **pumn** + suf. *-al*.

PUMNÁR s. n. v. **pumnal**.

PUMNEÁLĂ, *pumneli*, s. f. (Rar) Lovitură, bătaie cu pumnii. — Din **pumni** + suf. *-eală*.

PUMNÍ, *pumnesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) bate cu pumnii. — Din **pumn**.

PUMNICÉL, *pumnicei*, s. m. Pumnișor. — Din **pumn** + suf. *-icel*.

PUMNIȘÓR, *pumnișori*, s. m. Diminutiv al lui *pumn*.

PÚNCI, *punciuri*, s. n. Băutură făcută dintr-un amestec de rom și alte băuturi alcoolice, zahăr, lămîie, fructe și diverse mirodenii. — Fr. **punch** (< engl.).

PUNCT[1] adv. Tocmai, precis, exact, fix. *Este ora 3 punct.* ◇ *La punct* = la momentul potrivit. — Germ. **Punkt.**

PUNCT[2], *puncte*, s. n. I. 1. Semn mic și rotund folosit în scrierea de mînă și de tipar ca semn de punctuație, pentru a indica: sfîrșitul unei expuneri care are înțeles deplin, pauza care se face între propoziții sau fraze independente, prescurtarea unui cuvînt; se pune deasemenea deasupra literelor «i» și «j». ◇ Expr. *A pune punctul pe i* = a preciza ce este esențial într-o chestiune. ✦ Fig. (Cu valoare de interjecție) Gata; destul! ✦ *Două puncte* = semn de punctuație, constînd din două puncte așezate unul deasupra altuia, folosit pentru a arăta că urmează o vorbire directă, o enumerare, o explicare sau o concluzie. *Punct și virgulă* = semn de punctuație constînd dintr-un punct așezat deasupra unei virgule, folosit pentru a despărți părțile componente ale unei perioade. *Puncte de suspensie* sau *puncte-puncte* = semn de punctuație constînd din trei puncte așezate în linie orizontală, folosit pentru a arăta o întrerupere a gîndirii sau o omisiune într-o frază. 2. Semn convențional care marchează pe o hartă așezările omenești. ✦ Semn mic și rotund pus la dreapta unei note muzicale, spre a-i prelungi durata cu încă jumătate din valoarea ei. ✦ Semn convențional desenat pe zaruri sau pe piesele de domino. 3. (În expr.) *Punct de întrebare* = întrebare rămasă fără răspuns. 4. Fel de a coase, de a broda, de a croșeta; model de cusătură, de broderie etc. 5. Unitate de măsură luată ca bază de clasificare, în special la sporturi. ✦ Unitate de măsură pentru cîștiguri sau pierderi la unele jocuri (zaruri, cărți, biliard etc.). ✦ Unitate de măsură pentru sporirea sau reducerea cursului valorilor mobiliare negociate prin bursă. ✦ Fiecare dintre diviziunile unei cartele pentru raționalizarea anumitor produse industriale; tichet detașat dintr-o astfel de cartelă. ◇ Loc. adj. și adv. *Pe puncte* = pe baza dreptului conferit de cartelă; raționalizat. ✦ *Punct (tipografic)* = unitate de măsură pentru lungime, folosită în tipografie, egală cu 0,376 mm. II. 1. Figură geometrică fără dimensiuni (care poate fi reprezentată prin partea comună a două curbe care se întîlnesc). ✦ Loc determinat pe o lungime sau pe o suprafață mai mare. ✦ *Puncte de foc* = procedeu terapeutic în anumite afecțiuni, constînd din aplicarea vîrfului incandescent al termocauterului pe locul bolnav; cauterizare. 2. Parte determinată în cadrul unei acțiuni, al unei discuții, al unei probleme etc. ◇ Expr. *Punct de onoare* = lucru, chestiune care angajează prestigiul, autoritatea, onoarea cuiva. *Punct de plecare* (sau *de pornire*) = locul de unde pleacă cineva; *fig.* începutul unei lucrări, al unei acțiuni. *A fi pe punctul de a...* = a fi gata de a..., a fi pregătit să... *Punct de vedere* = aspectul sub care cineva privește o problemă sau atitudinea pe care o are față de ea; mod de a gîndi. *Din punctul de vedere al cuiva* = în conformitate cu modul cuiva de a privi lucrurile. *Din punct de vedere* = în privința, sub raportul... *Din punct în punct* sau *punct cu punct* = pe larg; amănunțit, detaliat. *A pune* (ceva) *la punct* = a regla (un aparat sau un sistem tehnic) pentru a-l face să funcționeze în condițiile dorite; *fig.* a aranja, a potrivi lucrurile așa cum trebuie, fără a neglija nici un amănunt; a restabili adevărul. *A fi pus la punct* = a fi aranjat, bine îmbrăcat. *A pune pe cineva la punct* = a da cuiva o lecție de bună-cuviință, a arăta cuiva ce se cuvine și ce nu. 3. Corp sau porțiune dintr-o materie. ✦ Ceea ce se vede foarte mic din cauza depărtării. ✦ Pată mică, detașată pe un fond de altă culoare. 4. Loc determinat în spațiu. ◇ *Punct cardinal* = fiecare dintre cele patru direcții principale ale orizontului, servind la orientarea în spațiu. *Punct de ochire* = locul din țintă în care trăgătorul potrivește precis linia de ochire. 5. Gradul de temperatură la care se produce un anumit fenomen. *Punct de topire.* 6. Moment, stadiu, fază, etapă de dezvoltare. ◇ Loc. adv. *Pînă la un* (sau *la acest*) *punct* = pînă la o anumită limită sau etapă; într-o anumită măsură. ◇ Expr. *Pînă la ce punct* = în ce măsură, pînă unde... [Var.: **punt** s. n.] — Lat. lit. **punctum** (fr. **point**).

PUNCTÁ, *punctez*, vb. I. Tranz. 1. A face sau a forma puncte care ies în evidență pe un fond mai larg, de obicei de altă culoare; a face să apară ceva ca niște puncte pe o suprafață. ✦ Fig. A scoate în evidență, a sublinia, a marca. 2. (Sport) A însemna punctele fiecărei partide sau etape cîștigate. 3. (Înv.) A îndrepta o armă spre o țintă anumită; a ținti. 4. A asambla provizoriu două piese care urmează să fie sudate, prin cîteva puncte de sudură executate de-a lungul liniei de sudură. [Var.: (înv.) **puntá** vb. I] — Din **punct** (după fr. *ponctuer*).

PUNCTÁJ, *punctaje*, s. n. Notarea cu puncte a rezultatului muncii cuiva, a etapelor sau a partidelor, în vederea stabilirii fruntașului sau a cîștigătorului. ✦ Însemnare a punctelor mai importante ale unei relatări, ale unui plan de activitate etc. — Fr. **pointage** (după *punct*).

PUNCTÁRE, *punctări*, s. f. Acțiunea de *a puncta* și rezultatul ei. ✦ (Contabilitate) Confruntare cu documentele de casă a înregistrărilor dintr-o anumită perioadă; control.

PUNCTÁT, -Ă, *punctați, -te*, adj. 1. Însemnat, marcat, presărat cu puncte. 2. Alcătuit din puncte. — V. *puncta*.

PUNCTATÓR, *punctatoare*, s. n. Unealtă de oțel cilindrică cu vîrf conic care, lovită cu un ciocan, punctează piesele. — Din **puncta** + suf. *-tor*.

PUNCTIFÓRM, -Ă, *punctiformi, -e*, adj. 1. (Med.) În formă de punct, cît un punct. 2. Care acționează din loc în loc; intermitent. 3. (Fiz.; despre corpuri cu sarcină electrică, magnetică etc.) De dimensiuni neglijabile în raport cu distanțele pînă la corpurile cu care interacționează. — Fr. **punctiforme**.

PUNCTIȘÓR, *punctișoare*, s. n. Diminutiv al lui *punct*.

PUNCTUÁL, -Ă, *punctuali, -e*, adj. 1. (Adesea adverbial) Care este exact, care respectă întocmai termenul fixat. 2. (Despre verbe, în opoziție cu durativ) Care arată că acțiunea se petrece într-un singur moment. — După fr. **ponctuel**.

PUNCTUALITÁTE s. f. Însușirea de a fi punctual. — După fr. **ponctualité**.

PUNCTUÁRE s. f. (Înv.) Punctuație. — Din **punctare** (după *punctuație*).

PUNCTUÁȚIE s. f. Sistem de semne convenționale care au rolul de a marca în scris pauzele, intonația, întreruperea șirului vorbirii; parte a gramaticii care cuprinde regulile de întrebuințare a acestor semne; fel de a folosi aceste semne. [Var.: (înv.) **punctuațiúne** s. f.] — Fr. **ponctuation** (după *punct*).

PUNCTUAȚIÚNE s. f. v. **punctuație**.

PUNCTULÉȚ, *punctulețe*, s. n. Punctișor. — Din **punct** + suf. *-ul-eț*.

PÚNCȚIE, *puncții*, s. f. Străpungere a unui organ sau a peretelui unei cavități a corpului, pentru a extrage cu seringa un lichid sau un gaz. — Fr. **ponction** (lat. lit. **punctio, -onis**).

PUND s. m. și n. v. **pfund**.

PÚNE, *pun*, vb. III. 1. Tranz. A face să stea undeva, a așeza a plasa. ◇ Expr. *A pune o melodie pe note* = a transpune o melodie pe note muzicale. *A pune (un bun imobil) pe numele cuiva* = a da cuiva un bun în proprietate, înscriindu-l ca proprietar cu forme legale. *A-i pune cuiva un lucru dinainte* = a așeza un lucru în fața cuiva (invitîndu-l să se servească de el); *fig.* a sugera cuiva o idee, a-i da o informație. *A pune la picioare* = a oferi. *A pune piciorul* (*undeva*) = a sosi (undeva). *A pune gura (pe ceva)* = a mînca. *A pune ochii (pe cineva* sau *pe ceva)* = a se opri cu interes (asupra cuiva sau a ceva), a dori să obții, să ajungi la..., a remarca, a ochi. *A pune ochii pe cineva* = a supraveghea pe cineva căutînd să-l prinzi cu o greșeală. *A pune ochii* (sau *privirea, nasul, capul) în pămînt* = a avea o atitudine modestă, plecînd privirea; a se rușina, a se sfii. *A pune osul* = a munci din greu. *A pune umărul* = a ajuta pe cineva în muncă. *A(-și) pune în* (sau *de*) *gînd* (sau *în cap, în minte*) = a avea intenția de a..., a plănui, a decide. *A pune o vorbă* (sau *un cuvînt*) = a interveni în favoarea cuiva. *A pune piciorul în prag* = a se împotrivi cu energie. *A pune coarne* = a) a face o relatare cu adausuri exagerate, neverosimile; b) a-și înșela soțul. *A pune (o chestiune, un subiect* etc.) *pe tapet* = a aduce (o chestiune etc.) în discuție. *Unde (mai) pui că...* = fără a mai socoti că... *Unde pui...* = gîndește-te la..., socotește și... *A pune foc* = a incendia. *A pune ceva la foc* = a expune ceva la căldura focului ca să se încălzească sau ca să fiarbă. *A pune paie pe foc* = a aținta furia, mînia cuiva. ✦ A întinde, a expune. ◇ Expr. *A pune în vedere* = a atrage atenția, a aduce la cunoștință. *A pune în evidență* = a scoate în relief, a releva. ✦ A cîștiga în greutate. 2. Tranz. (În expr.) *A pune în scenă* = a monta, a regiza o piesă de teatru. 3. Tranz. și refl. A (se) instala undeva sau pe ceva, a (se) așeza într-un loc; a sta; a (se) culca. ◇ Expr. (Tranz.) *A pune* (pe cineva) *jos* = a trînti la pămînt. *A pune* (pe cineva) *sub sabie* sau *a pune* (cuiva) *capul sub picior* = a ucide. (Fam.) *A pune bine* (pe cineva) = a face cuiva un rău, uneltind împotriva lui. *A pune capul pentru cineva* = a-și primejdui viața pentru cineva. *A pune* (pe cineva) *la zid* = a împușca; *fig.* a osîndi, a înfiera. (Refl.) *A se pune bine cu* (sau *pe lîngă*) *cineva* = a intra în voia cuiva, a se face plăcut cuiva (spre a obține avantaje). ✦ Refl. A se depune, a se așterne; *fig.* a se lăsa, a începe. *S-a pus zăpada mare. S-a pus o iarnă grea.* 4. Tranz. A așeza pe cineva într-o situație (nouă), a aduce pe cineva într-o situație neașteptată. *L-a pus în încurcătură.* ✦ A așeza pe cineva într-un rang, într-o demnitate, într-o slujbă; a fixa locul cuiva între mai mulți. ◇ Expr. *A pune pe cineva în pîine* = a procura cuiva mijlocul de a-și cîștiga existența. *A pune pe cineva în disponibilitate* = a concedia. 5. Tranz. și refl. A (se) așeza într-un anumit fel, într-o anumită poziție. ◇ Expr. (Tranz.) *A pune (fire, fibre) în două (în trei, în patru* etc.) = a forma un mănunchi din două (trei etc.) fire. ✦ Tranz. A atîrna, a agăța. ✦ Tranz. A așeza la locul sau în poziția în care a fost mai înainte sau unde trebuie să stea. 6. Tranz. A aranja în ordine, a rîndui așa cum trebuie ca să funcționeze bine; a monta. ◇ Expr. *A pune caii* = a înhăma. *A pune pînză* = a pregăti urzeala în război pentru a țese. *A pune* (ceva) *la îndemîna cuiva* = a face accesibil, a pune la dispoziție. ✦ A planta. ✦ Tranz. și refl. A (se) îmbrăca, a (se) încălța. 7. Tranz. A depune valori bănești (în păstrare, spre fructificare etc.); a adăuga. ◇ Expr. *A pune bine* = a păstra, a cruța. *A pune deoparte* = a economisi. *A pune preț* = a oferi un preț mare; *p. ext.* a considera valoros, meritos. 8. Tranz. A stabili, a orîndui, a institui, a hotărî. *A pune împozite. A pune un diagnostic.* 9. Refl. A se împotrivi, a sta împotrivă. *Nu te mai pune și d-ta atîta pentru te miri ce* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A se pune cu capul* (sau *în cap, în ruptul capului*) = a încerca tot ce este posibil pentru a săvîrși sau a împiedica o acțiune. *A se pune înaintea cuiva* = a se opune, a se împotrivi. *A se pune în calea cuiva* = a bara drumul cuiva; *fig.* a împiedica pe cineva într-o acțiune. (Tranz.) *A pune un cuvînt de împotrivire* = a se împotrivi cu vorba, a protesta. 10. Refl. A se lua la întrecere, a se măsura, a se compara cu cineva, a se potrivi cu cineva sau cu ceva. ◇ Expr. (Tranz.) *A pune (de) față* sau *a pune față în față* = a compara, a confrunta. 11. Refl. A tăbărî asupra cuiva, a se repezi la cineva. 12. Tranz. A face pe cineva să execute un lucru, a îndemna, a sili, a obliga. ✦ A îmboldi, a asmuți. ✦ A face ca cineva să ajungă într-o anumită stare (de uimire, de teamă, de nedumerire etc.). 13. Refl. (Adesea cu determinări introduse prin prep. «pe») A începe o acțiune, a se apuca de ceva. ◇ Expr. *A se pune cu gura pe cineva* = a cicăli pe cineva. *A se pune (cu rugăminți, cu vorbe dulci* etc.) *pe lîngă cineva* = a ruga insistent pe cineva. *A se pune pe gînduri* = a deveni gînditor, îngrijorat. (Intranz.) *A fi pus pe ceva* = a fi gata de... (Tranz.) *A-și pune puterea*

sau *(toate) puterile* = a-şi da toată silinţa, a se strădui. 14. Tranz. A fixa o acţiune la un anumit termen. 15. Tranz. (În locuţiuni verbale, cu sensul reieşind din determinări) *A pune* (pe cineva sau ceva) *la probă* (sau *la încercare)* = a încerca pe cineva sau ceva spre a-i cunoaşte valoarea, însuşirile. *A pune stăpînire* = a deveni stăpîn. *A pune* (pe cineva sau ceva) *la cazne* = a căzni, a chinui. *A pune o întrebare* (sau *întrebări)* = a întreba. *A pune la cîntar* (sau *în cumpănă)* = a cîntări, a aprecia. *A pune jurămînt* = a jura. *A pune stavilă* = a stăvili. *A pune în primejdie* = a primejdui. *A-şi pune nădejdea* (sau *speranţa, credinţa) în cineva sau ceva* = a nădăjdui, a se încrede în ajutorul cuiva sau a ceva, a spera. *A pune temei* = a se bizui, a se întemeia. *A pune vina* (pe cineva sau pe ceva) = a învinui (pe nedrept). *A pune în* (sau *pe) seama cuiva* (sau *a ceva)* = a atribui. *A pune grabă* = a se grăbi. *A pune nume* (sau *poreclă)* = a numi. *A pune în valoare* = a valorifica. *A pune la îndoială* = a se îndoi. *A pune la socoteală* = a socoti. *A pune în loc* = a înlocui. *A pune iscălitura* = a iscăli. *A pune rămăşag* (sau *pariu)* = a paria. *A pune aprobarea* = a aproba. 16. Tranz. (Franţuzism înv.) A întrebuinţa un timp determinat pentru a parcurge o distanţă. *Am pus 15 zile de la Herţa la Bucureşti* (ALECSANDRI). [Prez. ind. şi: (reg.) *pui*] — Lat. **ponere.**

PÚNERE s. f. Acţiunea de *a (se) pune.* ✧ (Tehn.) *Punere la pămînt* = legare intenţionată a unui circuit electric cu pămîntul sau cu o masă metalică în contact cu pămîntul.

PUNGÁŞ, *pungaşi,* s. m. Hoţ de buzunare, borfaş, escroc. ✦ Şmecher. — Din **pungă** + suf. *-aş.*

PÚNGĂ, *pungi,* s. f. 1. Săculeţ de piele, mai rar de pînză, cu una sau cu mai multe despărţituri, în care se ţin banii. ✧ Expr. *A stringe* (sau *a avea, a face) buzele* (sau *gura) pungă* = a ţine buzele strînse în semn de nemulţumire, de amărăciune, de acreală. *A-şi dezlega punga* = a fi darnic. *A fi gros la pungă* = a fi foarte bogat. *(Ba) că-i teacă, (ba) că-i pungă,* se zice cînd cineva se codeşte să facă un lucru sub pretexte neîntemeiate. ✦ Conţinutul săculeţului descris mai sus; *p. ext.* bani. ✦ (Înv. şi arh.) Săculeţ cuprinzînd 500 de galbeni, taleri sau lei vechi, cu care se făceau plăţile înainte de secolul al XIX-lea; *p. ext.* suma de 500 de galbeni, taleri sau lei vechi. 2. Săculeţ, făcut din hîrtie sau din alt material, în care se ţin diferite lucruri. ✦ Conţinutul unui astfel de săculeţ. 3. Umflătură a pielii de forma unui săculeţ. ✧ *Pungă de apă* = cantitate de lichid din sînge, acumulată într-o cavitate inflamată a corpului.

PUNGĂLEÁLĂ, *pungăleli,* s. f. Pungălitură. — Din **pungăli** + suf. *-eală.*

PUNGĂLÍ, *pungălesc,* vb. IV. Tranz. A coase (de mîntuială) cu împunsături neregulate. — Din **pungă.**

PUNGĂLITÚRĂ, *pungălituri,* s. f. Cusătură neîngrijită. — Din **pungăli** + suf. *-itură.*

PUNGĂŞEÁLĂ, *pungăşeli,* s. f. Acţiunea de a **pungăşi** şi rezultatul ei; pungăşie. — Din **pungăşi** + suf. *-eală.*

PUNGĂŞÉSC, -EÁSCĂ, *pungăşeşti,* adj. De pungaş; fraudulos, hoţesc, tîlhăresc. — Din **pungaş** + suf. *-esc.*

PUNGĂŞÍ, *pungăşesc,* vb. IV. Tranz. A fura (banii din buzunar); a înşela, a escroca. — Din **pungaş.**

PUNGĂŞÍE, *pungăşii,* s. f. Faptă de pungaş; escrocherie, hoţie, înşelătorie. — Din **pungaş** + suf. *-ie.*

PUNGĂŞOÁICĂ, *pungăşoaice,* s. f. Hoaţă de buzunare. ✦ (Fam.) Şmecheră. — Din **pungaş** + suf. *-oaică.*

PUNGÍ, *pungesc,* vb. IV. Tranz. 1. (În expr.) *A-şi pungi gura* (sau *buzele)* = a da gurii forma unei pungi, strîngînd sau încreţind buzele. 2. (Înv.) A stoarce cuiva bani prin mijloace necorecte; a pungăşi. — Din **pungă.**

PUNGÍT, -Ă, *pungiţi, -te,* adj. Strîns ca o pungă; ţuguiat, încreţit, zbîrcit. — V. *pungi.*

PUNGÓCI, *pungoace,* s. n. Pungă mare. — Din **pungă** + suf. *-oci.*

PUNGÓI, *pungoaie,* s. n. Augmentativ al lui *pungă.*

PUNGUÍ, *punguiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A fura, a escroca, a pungăşi. — Din **pungă.**

PUNGULIŢĂ, *punguliţe,* s. f. 1. Punguţă. 2. Plantă erbacee de culoare verde-deschisă, cu miros neplăcut, cu flori mici, albe, dispuse în racem *(Thlaspi arvense).* — Din **pungă** + suf. *-ul-iţă.*

PUNGÚŢĂ, *punguţe,* s. f. Diminutiv al lui *pungă.*

PÚNIC, -Ă, *punici, -e,* adj. Care aparţine Cartaginei sau locuitorilor ei, privitor la Cartagina sau la locuitorii ei. — Lat. lit. **punicus** (fr. **punique**).

PUNT s. n. v. punct.

PUNTÁ vb. I. v. puncta.

PÚNTE, *punţi,* s. f. 1. Pod îngust aşezat peste un şanţ, peste o rîpă sau peste o apă, care poate fi trecut numai cu piciorul. ✧ Expr. *Punte de scăpare* = mijloc de a trece peste o dificultate, de a ieşi dintr-un impas. *A se face* (sau *a se pune) luntre şi punte* = a depune toate sforţările pentru a realiza ceva. ✦ Scîndură groasă sau panou îngust aşezat pe o schelă, pe care circulă muncitorii cînd lucrează la înălţime. ✧ *Punte de comunicaţie* = placă metalică de legătură între două vagoane de cale ferată. ✦ Pod suspendat sau mobil care leagă vasele de chei. ✦ Pod suspendat sau mobil la o cetate sau la un castel medieval. 2. Planşeu orizontal situat în corpul unei nave sau la partea superioară a ei; covertă. 3. Dispozitiv de măsură a unor mărimi electrice, format din patru braţe în care sînt montate diferite piese. 4. Parte a morii de vînt care susţine prîsnelul. 5. Pluta în care se introduce fitilul candelei. — Lat. **pons, -ntis.**

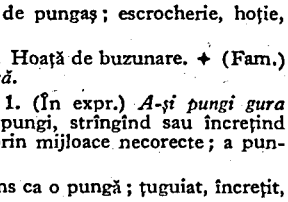

Punte

PUNTIŢĂ, *puntiţe,* s. f. 1. Diminutiv al lui *punte.* 2. Interval aflat între găurile ţevilor la o placă tubulară a unei căldări de aburi.

PUP[1], *pupi,* s. m. (Reg.) 1. Mugur, boboc de floare. 2. (La pl.) Pete mici, picăţele. — Sb. **pupa.**

PUP[2], *pupuri,* s. n. (Reg.) 1. (În expr.) *A şedea* (sau *a sta, a se pune) pup* = a sta ghemuit pe vine. 2. Gheb, cocoaşă. 3. Pîine mică, mălai copt în cenuşă; turtă, boţ. — Magh. **pup** «gheb».

PUPÁ, *pup,* vb. I. (Fam.) 1. Tranz. şi refl. A (se) săruta. ✧ Expr. (Tranz.) *A pupa în bot pe cineva* = a linguşi pe cineva. (Refl.) *A se pupa (în bot) cu cineva* = a se înţelege bine cu cineva, a fi în intimitatea cuiva. 2. Tranz. (În construcţii negative) A ajunge la ceva rîvnit, a dobîndi. — Lat. ***puppare.**

PUPÁT, *pupaturi,* s. n. (Fam.) Sărutat, sărut. — V. *pupa.*

PÚPĂ[1], *pupe,* s. f. Partea de dinapoi a unei nave. — Fr. **poupe.**

PÚPĂ[2], *pupe,* s. f. Formă de dezvoltare în metamorfoza unor insecte, între starea de larvă şi cea de dezvoltare completă; nimfă, crisalidă. — Lat. lit. **pupa.**

PUPĂCIÓS, -OÁSĂ, *pupăcioşi, -oase,* adj. (Fam.) Căruia îi place să (se) sărute. — Din **pupa** + suf. *-(ă)cios.*

PUPĂGIOÁRĂ, *pupăgioare,* s. f. Diminutiv al lui *pupăză.*

PUPĂÍ, *pupăiesc,* vb. IV. Intranz. (Despre pupăză) A scoate strigăte caracteristice speciei. ✦ Fig. (Despre oameni) A flecări, a cleveti. — Onomatopee.

PUPĂTÚRĂ, *pupături,* s. f. (Fam.) Sărutare. — Din **pupa** + suf. *-(ă)tură.*

Pupăză

PÚPĂZĂ, *pupeze,* s. f. 1. Pasăre insectivoră migratoare, cu penaj pestriţ, cu ciocul lung şi cu un moţ de pene ca o creastă în vîrful capului *(Upupa epops).* 2. Fig. (Fam.) Persoană flecară, defăimătoare. ✦ Femeie împopoţonată, îmbrăcată cu prea multe podoabe. 3. Colac de diferite forme, mai ales în formă de cuib de pasăre. 4. (Bot.) Pupezele. — Lat. **upupa** + suf. *-ză* (= alb. *-zë).*

PUPĂZÓI, *pupăzoi,* s. m. Bărbăţuşul pupezei. — Din **pupăză** + suf. *-oi.*

PUPEZÉLE s. f. pl. Plantă erbacee de pădure cu frunze lucioase, cu flori întîi roşii, apoi albastre şi la urmă verzui *(Orobus vernus).* — Din **pupeze** (pl. lui *pupăză)* + suf. *-ele.*

PUPÍL, -Ă, *pupili, -e,* s. m. şi f. Copil sau tînăr minor care se află sub îngrijirea unui tutore sau a unui epitrop. — Fr. **pupille** (lat. lit. **pupillus**).

PUPILÁR, -Ă, *pupilari, -e,* adj. Care se referă la pupilă, de pupilă. — După fr. **pupillaire.**

PUPÍLĂ, *pupile,* s. f. Deschizătura rotundă din mijlocul irisului, prin care pătrunde lumina în ochi; lumina ochiului. — Fr. **pupille** (lat. lit. **pupilla**).

PUPÍTRU, *pupitre,* s. n. 1. Masă sau dulăpior (cu suprafaţa înclinată) care serveşte (în săli publice) la citit, la scris, la desenat etc. ✦ Bancă cu faţa înclinată, destinată şcolarilor; (prin restricţie) partea de deasupra a unei astfel de bănci. 2. Suport înclinat pe care muzicanţii îşi aşază notele. ✧ Expr. *La pupitru* = la conducerea unei orchestre. — Fr. **pupitre.**

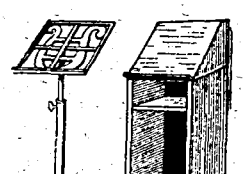

Pupitre

PUPÓI, *pupoaie,* s. n. (Fam.) Sărut zgomotos. — Din **pup**[at] + suf. *-oi.*

PUPÚI, *pupuie,* s. n. 1. Moţ (de păr, de pene). 2. (Reg.) Cocoaşă.

PUPUIÁT, -Ă, *pupuiaţi, -te,* adj. 1. Ridicat ca o movilă. 2. (Despre păsări) Moţat. — Din **pupui** + suf. *-at.*

PUPÚICĂ, *pupuici,* adj. f. (Fam.) Frumuşică, dichisită.

PU-PU-PÚP interj. Cuvînt care imită cîntecul pupezei. — Onomatopee.

PUR[1], *puri,* s. m. Plantă erbacee cu frunze lungi şi înguste, cu flori purpurii, dispuse în umbele *(Allium rotundum).* — Comp. lat. **porrum.**

PUR[2], -Ă, *puri, -e,* adj. 1. Curat, neamestecat cu elemente străine; nealterat, neviciat, nestricat. ✦ Fără pete; imaculat, limpede. ✦ Fig. Nepătat din punct de vedere moral; neprihănit. 2. Fig. Simplu, gol. ✧ (Adverbial; în expr.) *Pur şi simplu* = nimic altceva decît...; numai şi numai. — Lat. lit. **purus** (fr. **pur**).

PURADÉL, *puradei,* s. m. Copil de ţigan; *p. ext.* (fam.) orice copil. — Magh. **purdé.**

PURCĂR s. m. v. **porcar.**

PURCĂREAȚĂ, *purcărețe,* s. f. (Reg.) Coteț pentru porci; cocină. — Lat. *porcaricia.

PURCEÁ, -ÍCĂ, *purcele,* s. f. 1. Puiul de sex feminin al scroafei; scroafă tînără. ◇ Expr. *A lua purceaua de coadă* (sau *de nas*) = a se îmbăta. 2. (Art.) Numele unui joc de copii. — Lat. porcella.

PURCÉDE, *purcéd,* vb. III. Intranz. (Pop.) A se pune în mișcare; a pleca, a porni. ✦ Intranz. și refl. (Despre lucruri și despre fenomene văzute în mișcare) A începe, a se porni, a se dezlănțui. *De prin văi purcede vîntul* (GOGA). ✦ A întreprinde o acțiune, a începe. ✦ A proceda (într-un anumit fel). *Mijlocul cel mai practic este să purcedem pe calea constatării faptelor simple* (CARAGIALE). ◇ Expr. *A purcede grea* (sau *îngreunată*) = a rămîne însărcinată. ✦ (Despre acțiuni, stări) A izvorî, a proveni. [Perf. s. *purcesei,* part. *purces*] — Lat. procedere.

PURCÉDERE s. f. (Înv.) Acțiunea de *a purcede;* plecare, pornire.

PURCÉL, *purcei,* s. m. Puiul scroafei (în special cel de sex bărbătesc). ◇ Expr. (Fam.) *A veni* (sau *a se duce*) *cu cățel, cu purcel* = (a veni sau a se duce) cu tot ce are, cu tot avutul. ◇ Compus: *purcel-de-India* = cobai. — Lat. porcellus.

PURCELÁȘ, *purcelași,* s. m. (Rar) Purceluș. — Din **purcel** + suf. *-aș.*

PURCELÚȘ, -Ă, *purceluși, -e,* s. m. și f. Diminutiv al lui *purcel.*

PURCÉS, *purcesuri,* s. n. (Înv. și arh.) Plecare, pornire. ✦ Începere, început. — V. *purcede.*

PURCICÚȚĂ, *purcicuțe,* s. f. Diminutiv al lui *purcică.*

PURCÓI, *purcoaie,* s. n. Grămadă de fîn sau de paie, căpiță; *p. ext.* grămadă (în general), morman, maldăr. — Din **porc** + suf. *-oi.*

PURCOIÁȘ, *purcoiașe,* s. n. Diminutiv al lui *purcoi.*

PURDÁLNIC adj. v. **pîrdalnic.**

PÚREC s. m. v. **purice.**

PURECÁ vb. I. v. **purica.**

PURECĂRIE s. f. v. **puricărie.**

PÚRECE s. m. v. **purice.**

PURGÁ, *purghez,* vb. I. Refl. A-și curăța tubul digestiv cu ajutorul unui purgativ sau al unui laxativ. — Fr. **purger** (lat. lit. **purgare**).

PURGÁRE, *purgări,* s. f. Acțiunea de *a (se) purga;* curățirea tubului digestiv cu ajutorul unui purgativ sau al unui laxativ.

PURGATÍV, -Ă, *purgativi, -e,* adj. Care poate curăța stomacul și intestinele. ✦ (Substantivat, n.) Medicament care servește la golirea tubului digestiv; curățenie. — Fr. **purgatif** (lat. lit. **purgativus**).

PURGATÓRIU s. n. (La catolici) Loc unde sufletele celor morți s-ar curăța de păcatele mai ușoare înainte de a intra în rai. ✦ Fig. Loc sau timp de suferință. — Lat. lit. **purgatorium** (it. **purgatorio**).

PURGĂȚIE, *purgații,* s. f. Purgare; (concr.) purgativ. — Fr. **purgation** (lat. lit. **purgatio, -onis**).

PURIÁZ s. n. Vînt de nord-vest (favorabil pentru pescuitul marin în țara noastră). [Pr.: *-ri-az*]

PÚRIC s. m. v. **purice.**

PURICÁ, *púric,* vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) curăța de purici. ✦ Tranz. Fig. A examina ceva cu de-amănuntul. 2. Tranz. (Fam.) A bate. [Var.: **purecá** vb. I] — Lat. *pulicare.

PURICÁLE s. f. pl. v. **poricale.**

PURICÁR, *puricari,* s. m. (Pop.) Policar. — Din **purica** + **policar.**

PURICĂRIȚĂ, *puricariță,* s. f. Plantă erbacee cu flori galbene dispuse în capitule și avînd miros neplăcut *(Pulicaria vulgaris).* — Din **puric** + suf. *-ariță.*

PURICÁȘ, *puricași,* s. m. 1. Puricel. 2. Insectă asemănătoare cu puricele, de culoare neagră-verzuie *(Podura nivalis).* — Din **puric** + suf. *-aș.*

PURICĂRÍE, *puricării,* s. f. Mulțime mare de purici. [Var.: **purecărie** s. f.] — Din **puric** + suf. *-ărie.*

PÚRICE, *purici,* s. m. 1. Insectă mică, fără aripi, de culoare neagră-cafenie, care trăiește ca parazit, hrănindu-se cu sîngele ce-l suge din corpul omului sau al unor animale *(Pulex irritans).* ◇ Expr. *A i se face cuiva inima cît un purice,* se spune cînd cineva se simte în mare primejdie, cînd este foarte speriat. *A nu face* (*mulți*) *purici* (undeva sau cu cineva) = a nu sta mult (undeva sau cu cineva). *Minca-te-ar puricii* = imprecație glumeață. (În basme) *De cînd* (sau *pe cînd*) *se potcovea puricele* = foarte demult. 2. Păduche (2). 3. Nume dat mai multor specii de insecte mici, care trăiesc pe frunzele plantelor. 4. (La pl.) Cuie foarte mici, cu floarea mare, folosite în tapițerie, în cizmărie etc. 5. (La pl.) Puncte negre care apar pe țesăturile crude de bumbac (fiind rezultate din resturi de semințe care aderă la fibre și care, prin albirea țesăturilor, nu se mai observă). 6. (Tehn.) Fiecare dintre bucățile mici de piatră, de beton sau de oțel care se așază pe fundul cofrajului, sub armături, pentru a le menține la distanță de acesta. [Var.: **púrece, púrec, púric** s. m.] — Lat. pulex, -icis.

PURICÉL, *puricei,* s. m. Diminutiv al lui *purice.*

PURICÓS, -OÁSĂ, *puricoși, -oase,* adj. Plin de purici. — Lat. pulicosus, -a.

PURIFICÁ, *purífic,* vb. I. Tranz. A face să fie pur, prin îndepărtarea corpurilor sau substanțelor străine; a curăța. ✦ A elimina dintr-o limbă diferite cuvinte și expresii considerate străine. ✦ Refl. A deveni mai pur din punct de vedere moral. — Fr. **purifier** (lat. lit. **purificare**).

PURIFICÁRE, *purificări,* s. f. Acțiunea de *a (se) purifica* și rezultatul ei; îndepărtarea elementelor străine dintr-o substanță. ✦ Curățirea unei limbi de cuvinte sau de expresii socotite străine.

PURIFICATÓR, -OÁRE, *purificatori, -oare,* adj. Care purifică. — După fr. **purificateur.**

PURIFICĂȚIE, *purificații,* s. f. (Rar) Purificare. — Fr. **purification** (lat. lit. **purificatio, -onis**).

PURÍSM s. n. Tendință exagerată și formalistă de a înlătura din limbă elementele socotite străine. — Fr. **purisme.**

PURÍST, *puriști,* s. m. Adept al purismului. — Fr. **puriste.**

PURITÁN, -Ă, *puritani, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține puritanismului, privitor la puritanism; *p. ext.* care profesează sau afișează o morală excesivă. 2. S. m. și f. Adept al puritanismului; *p. ext.* persoană care practică sau afișează o moralitate excesivă. — După fr. **puritain** (< engl.).

PURITANÍSM s. n. Numele unei secte prezbiteriene engleze, care, curățind doctrina calvină de reminiscențele catolice, susține că este mai conformă cu scriptura; *p. ext.* rigorism exagerat privind respectarea preceptelor religioase și morale. — Fr. **puritanisme.**

PURITÁTE s. f. Faptul de a fi pur, neamestecat, neatins; curățenie. ✦ (Rar) Castitate. — Fr. **pureté** (lat. lit. **puritas, -atis**).

PURJÁ, *purjez,* vb. I. Tranz. A curăța o instalație de impurități sau de reziduuri, evacuîndu-le cu ajutorul unui curent de apă sub presiune. — Fr. **purger.**

PURÓI s. n. Materie lichidă vîscoasă, de culoare galbenă-verzuie, care se formează în răni sau în bube din cauza infecției; (reg.) coptură. — Lat. *puronium *(< pus, -ris).*

PUROIÁ, pers. 3 *puroiază,* vb. I. Intranz. (Despre răni, bube) A face puroi; a elimina puroi. — Din **puroi.**

PUROIÓS, -OÁSĂ, *puroioși, -oase,* adj. Cu puroi, plin de puroi. — Din **puroi** + suf. *-os.*

PÚRPUR s. n. v. **purpură.**

PURPURÁT, -Ă, *purpurați, -te,* adj. (Înv.) Purpuriu. — Din **purpură** + suf. *-at.*

PÚRPURĂ s. f. 1. Culoare roșie-închisă. 2. Materie colorantă roșie-închisă (extrasă în vechime dintr-o moluscă, iar astăzi preparată pe cale sintetică). 3. Stofă scumpă vopsită cu purpură (2); haină domnească făcută dintr-o astfel de stofă; hlamidă. [Var.: **púrpur** s. n.] — Lat. lit. **purpura** (fr. **pourpre**).

PURPURÍNĂ s. f. Materie colorantă roșie-purpurie, extrasă din rădăcina unor plante din familia rubiaceelor. — Fr. **purpurine.**

PURPURÍU, -ÍE, *purpurii,* adj. De culoare roșie-închisă. — Din **purpură** + suf. *-iu.*

PURPURÓS, -OÁSĂ, *purpuroși, -oase,* adj. (Rar) Purpuriu. — Din **purpură** + suf. *-os.*

PURSÎNGE adj. invar. (Despre animale; adesea substantivat) De rasă pură, fără strămoși de altă rasă. — Din **pur** + **sînge** (după fr. *pursang*).

PURTÁ, *port,* vb. I. 1. Tranz. A lua, a ridica, a ține pe cineva sau ceva în mînă, în brațe etc. pentru a-l transporta în altă parte. ◇ Expr. *A purta pe cineva pe palme* = a arăta cuiva o grijă deosebită, a răsfăța pe cineva. (Înv.) *A purta arma* = a aduce arma în poziția reglementară de salut. ✦ A îndeplini o însărcinare oficială. *Eu port toată puterea* (ALECSANDRI). ✦ A duce, a transporta pe cineva sau ceva cu un mijloc de locomoție. ◇ Expr. *A purta vorbe* (sau *minciuni*) = a cleveti, a bîrfi. ✦ A face pe cineva să meargă dintr-un loc în altul, conducînd, călăuzind, mînînd din urmă sau ducînd cu sine. ◇ Expr. *A purta* (pe cineva) *de nas* = a supune pe cineva voinței sale, amăgindu-l, înșelîndu-l. *A purta* (pe cineva) *cu vorba* = a face promisiuni fără a-și ține cuvîntul (pentru a obține un răgaz); a tărăgăna. ✦ A mînui o unealtă. *Apoi las' că Rada știe Și-n ce fel să poarte sapa* (COȘBUC). 2. Tranz. A-și duce sarcina, a avea făt în pîntece. ✦ (În expr.) *A purta rod* = a rodi. ✦ Fig. A suporta. 3. Refl. (Reg.) A se îndrepta spre..., a merge de colo pînă colo, a circula, a umbla. 4. Tranz. A mișca încoace și încolo corpul sau o parte a corpului. *Purta ochii de la o masă la alta* (C. PETRESCU). ✦ A face să se miște de colo pînă colo. *Vîntul le purta pletele* (SADOVEANU). 5. Tranz. (În expr.) *A purta* (*de*) *grijă* (sau *grija*) (cuiva sau a ceva) = a avea grijă de cineva sau de ceva; a fi îngrijorat. *A purta răspunderea* = a fi răspunzător. *A purta dușmănie* (sau *pică*) = a dușmăni. *A purta bănat* = a avea necaz pe cineva. *A purta interes* = a se interesa de... *A purta lupte* (sau *război, bătălie*) = a se lupta, a se război. *A purta biruință* = a birui, a învinge. (Reg.) *A purta frică de...* = a se teme de... 6. Tranz. A avea, a deține, a ține asupra sa (pentru a se folosi la nevoie). 7. Tranz. A fi îmbrăcat, încălțat sau împodobit cu..., a folosi un anumit obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte. ◇ Expr. *A purta doliu* = a umbla îmbrăcat în negru sau a aplica o fîșie neagră pe haine, ca semn al doliului în urma morții unei persoane apropiate. *Poartă* (sau *să porți*) *sănătos,* urare care se face celui care are haine sau încălțăminte noi. (Fam.; despre bărbați) *A purta coarne* = a fi înșelat în căsnicie. (Refl.) *Se poartă* = se obișnuiește, e la modă. 8. Refl. A se conforma unei anumite mode. ✦ Tranz. A aranja îmbrăcămintea sau podoaba într-un anumit fel. ✦ Tranz. A se îngriji de

cineva procurîndu-i îmbrăcămintea; a- da cuiva cele necesare. ◇ Expr. *A da cuiva de purtat* = a da cuiva obiectele de îmbrăcăminte necesare. (Întranz.) *A purta cuiva de cheltuială* = a procura cuiva banii necesari pentru trai. ✦ Tranz. (Despre obiecte) A avea imprimat, gravat etc. un semn distinctiv. 9. Refl. A se comporta, a se manifesta (potrivit cu buna-cuviință). ✦ (Reg.) A umbla (repede). — Lat. portare.

PURTÁRE, *purtări*, s. f. Acțiunea de *a (se) purta* și rezultatul ei. 1. Fel de a se purta, conduită. 2. Transportare (pe umeri sau pe brațe). 3. (În expr.) *De purtare* = (despre îmbrăcăminte sau încălțăminte) de toate zilele, de lucru; (despre animale, rar) de muncă, de tracțiune. *A lua* (un lucru) *la purtare* = a începe să întrebuințezi (un lucru) în mod obișnuit, zilnic.

PURTÁT[1] s. n. 1. Fel, mod de a se îmbrăca; port. 2. Purtare, comportare. — V. *purta*.

PURTÁT[2], -Ă, *purtați*, *-te*, adj. 1. (Despre îmbrăcăminte) Uzat, vechi. 2. (Despre oameni) Umblat (prin lume); cu experiență. — V. *purta*.

PURTĂTÓR, -OÁRE, *purtători*, *-oare*, adj., s. m. și f. I. Adj. Care poartă, care duce sau aduce ceva. II. S. m. și f. 1. Persoană care poartă, care duce sau aduce ceva cu sine. ◇ (Fin.) *Obligație la purtător* = obligație care nu poartă numele proprietarului. 2. (Înv.) Conducător. — Lat. portatorius.

PURULÉNT, -Ă, *purulenți*, *-te*, adj. Care are puroi, care elimină puroi. — Fr. purulent (lat. lit. purulentus).

PÚRURE adv. v. pururi.

PÚRUREA adv. v. pururi.

PÚRURI adv. Totdeauna, veșnic, mereu, neîntrerupt, în permanență. ◇ Expr. *De-a pururi* = (pentru) totdeauna, în veci. *Pe de-a pururi* = pentru totdeauna. [Var.: púrure, púrurea adv.]

PUS[1] s. n. Faptul de *a pune*. ✦ Semănare, plantare.

PUS[2], -Ă, *puși*, *- se*, adj. Așezat undeva, pregătit pentru ceva. ◇ Expr. *Masă pusă* = masă pe care sînt pregătite farfuriile și tacîmurile. *Cu nepusă masă* sau *cu nepus în masă* = pe nepregătite; *p. ext.* fără voie, forțat. — V. *pune*.

PÚSNIC, -Ă s. m. și f. v. pustnic.

PUSNICÍ vb. IV. v. pustnici.

PUSNICÍE s. f. v. pustnicie.

PÚSTĂ, *puste*, s. f. (Reg.) Cîmpie întinsă cu vegetație de stepă. — Magh. puszta.

PUSTIÁ vb. I. v. pustii.

PUSTÍE, *pustii*, s. f. 1. Pustiu[1]. ◇ Loc. adv. *A pustie* = a jale; a moarte. 2. (Art.) Dracul. — Bg. pustinja.

PUSTIETÁTE, *pustietăți*, s. f. 1. Regiune lipsită de vegetație sau nepopulată de oameni. ✦ Loc izolat, puțin umblat. 2. Singurătate, izolare. — Din pustie + suf. *-tate*.

PUSTIÍ, *pustiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A preface locurile fertile sau populate în locuri pustii. 2. Refl. A se retrage, a se refugia. *De aceea s-au pustiit Roșculeștii la Letea; de aceea m-am rătăcit eu aici. Căutam dreptatea* (SADOVEANU). ✦ A se izola, a se retrage în singurătate. 3. Tranz. A părăsi pe cineva sau ceva, a lăsa pustiu. [Var.: (înv.) pustiá vb. I] — Din pustiu[2].

PUSTIICIÓS, -OÁSĂ, *pustiicioși*, *-oase*, adj. (Rar) Pustiu[2]. — Din pustiu[1] + suf. *-icios*.

PUSTIÍRE, *pustiiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) pustii* și rezultatul ei; distrugere, devastare, nimicire. ✦ (Concr.) Ruină.

PUSTIÍT, -Ă, *pustiiți*, *-te*, adj. 1. Prefăcut în pustiu, devastat, prădat. ✦ Gol, lipsit de viață. ✦ Prăpădit, distrus. 2. Retras; izolat, solitar. — V. *pustii*.

PUSTIITÓR, -OÁRE, *pustiitori*, *-oare*, adj. Care pustiește; distrugător, nimicitor. — Din pustii + suf. *-tor*.

PUSTÍU[1], *pustiuri*, s. n. 1. Regiune sălbatică, lipsită de vegetație, de obicei acoperită cu nisip și avînd o populație foarte rară; deșert. ◇ Loc. adv. *În pustiu* = în zadar, degeaba. *A pustiu* = a jale, a moarte. ◇ Expr. *A fluiera a pustiu* = a fluiera în semn de neizbîndă, de părere de rău, de plictiseală; a fluiera a pagubă. *Ducă-se pe pustii* = ducă-se dracului, lua-l-ar naiba. ✦ Pustietate (1). 2. Fig. Plictiseală; singurătate; mîhnire, supărare, durere. — Din pustie[1].

PUSTÍU[2], -IE, *pustii*, adj. 1. (Despre un loc, un ținut) În stare sălbatică; necultivat, nelocuit. ✦ Aflat în paragină, în ruină. ✦ (Substantivat; înv. și pop., în imprecații) Blestemat, afurisit. 2. Lipsit de viață, de mișcare; nepopulat, deșert. 3. Gol, deșert. ✦ Fig. Fără rost, fără sens, zadarnic. 4. Singur, părăsit; stingher; deznădăjduit. — Din pustie + suf. *-iu*.

PÚSTNIC, -Ă, *pustnici*, *-e*, s. m. și f. Călugăr care duce o viață aspră, departe de lume; sihastru, anahoret, ermit. ✦ Fig. Persoană care evită societatea, ducînd o viață retrasă. [Var.: púsnic, -ă s. m. și f.] — Slav (v. sl. pustynĭnikŭ).

PUSTNICÉSC, -EÁSCĂ, *pustnicești*, adj. (Rar) Care aparține pustniciei, privitor la pustnicie. — Din pustnic + suf. *-esc*.

PUSTNICÍ, *pustnicesc*, vb. IV. 1. Intranz. A duce viață de pustnic. 2. Refl. A se face pustnic. [Var.: pusnicí vb. IV] — Din pustnic.

PUSTNICÍE s. f. Viață, stare de pustnic; sihăstrie. [Var.: pusnície s. f.] — Din pustnic + suf. *-ie*.

PÚSTULĂ, *pustule*, s. f. Bubuliță pe piele, care puroiază. — Fr. pustule (lat. lit. pustula).

PUSTULÓS, -OÁSĂ, *pustuloși*, *-oase*, adj. Plin de pustule. — Fr. pustuleux (lat. lit. pustulosus).

PUȘCÁ vb. I. v. împușca.

PUȘCÁRE s. f. v. împușcare.

PUȘCÁȘ, *pușcași*, s. m. Soldat înarmat cu pușcă; vînător care poartă pușcă. ✦ (Înv.) Artilerist. — Din pușcă + suf. *-aș*.

PUȘCÁT, -Ă adj. v. împușcat.

PÚȘCĂ, *puști*, s. f. 1. Armă de foc portativă, cu patul de lemn și cu țeava lungă. ◇ *Pușcă de soc* = pușcoci. ◇ Expr. *Gol pușcă* = despuiat, în pielea goală; *p. ext.* prost îmbrăcat. *A se duce* (sau *a trece* etc.) *pușcă* = a se duce (a trece etc.) imediat, repede; de-a dreptul. 2. (Înv. și arh.) Tun. — Pol. puszka, ucr. puška (magh. puska).

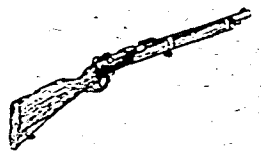

Pușcă

PUȘCĂRÍ, *pușcăresc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A trage focuri de armă, dese și multe. — Din pușcă.

PUȘCĂRIÁȘ, *pușcăriași*, s. m. Cel care este (sau a fost) deținut într-o pușcărie; deținut. — Din pușcărie + suf. *-aș*.

PUȘCĂRÍE, *pușcării*, s. f. Închisoare, temniță, penitenciar. — Din pușcar (înv., «tunar») + suf. *-ie*.

PUȘCĂRÍRE, *pușcăriri*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a pușcări*; împușcare.

PUȘCĂTÚRĂ s. f. v. împușcătură.

PUȘCHEÁ, *pușchele*, s. f. (Pop.) Bubă mică și dureroasă care se face pe limbă. ◇ Expr. (Fam.) *Pușchea pe limbă(-ți)*, se spune aceluia care anunță sau prevestește ceva neplăcut, pentru ca prevestirea să nu se împlinească. — Din *pușche (< lat. *pustula*).

PUȘCHI s. m. v. puști.

PUȘCHINEÁȚĂ, *pușchinețe*, s. f. (Pop.) Pușchea. — Din pușchea + suf. *-in-eață*.

PUȘCOÁIE, *pușcoaie*, s. f. Pușcoci. — Din pușcă + suf. *-oaie*.

PUȘCÓCI, *pușcoace*, s. n. Jucărie care imită pușca, făcută din lemn de soc sau din tulpină de cucută, cu care copiii împușcă cu gloanțe de cilți sau cu apă. ✦ (Ir.) Pușcă de calitate proastă. — Din pușcă + suf. *-oci*.

PUȘCULÍȚĂ, *pușculițe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *pușcă*. 2. Vas mic de lut, de lemn sau de metal, cu o deschizătură îngustă în partea de sus, prin care se introduc, pentru a se păstra banii economisiți.

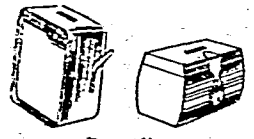

Pușculițe

PUȘCÚȚĂ, *pușcuțe*, s. f. Pușculiță (1). — Din pușcă + suf. *-uță*.

PUȘLAMÁ, *pușlamale*, s. f. (Fam.) Om de nimic; secătură, lichea, derbedeu.

PUȘLAMALÎC, *pușlamalîcuri*, s. n. (Fam.; rar) Faptă sau viață de pușlama. — Din pușlama + suf. *-îc*.

PUȘTÁN, *pușteni*, s. m. (Fam.) Puști. — Din puști + suf. *-an*.

PUȘTÁNCĂ, *pușteance*, s. f. (Fam.) Fetișcană. — Din pușteni + suf. *-că*.

PUȘTI, *puști*, s. m. (Fam.) 1. Băiețaș; strengar. 2. (Pop.) Iubit, ibovnic. ✦ Berbant. [Var.: (reg.) pușchi s. m.] — Tc. puşt.

PUTEÁ, *pot*, vb. II. Tranz. 1. A fi în stare, a avea puterea, a se simți capabil de a înfăptui un lucru; a avea posibilitatea să facă ceva. ◇ Expr. *Cît* (sau *ce*) *îi poate* (cuiva) *capul (pielea* etc.) = cît (sau ce) este în stare să facă cineva. *A nu mai putea (de...)* = a fi copleșit de un sentiment sau de o senzație puternică. *A nu (mai) putea fără...* = a avea absolută nevoie de... *A nu mai putea după...* = a ține foarte mult la... (Fam.) *A nu mai putea* = a nu-i păsa, a nu se sinchisi de ceva. 2. A exista posibilitatea sau probabilitatea, a fi posibil ca un lucru să se întîmple. ◇ Expr. *Ce* (sau *cînd, unde*) *poate să fie?* = ce (sau cînd, unde) să fie? *A și început a căuta cu de-amăruntul prin așternut, să vadă ce poate să fie* (CREANGĂ). ◇ Refl. impers. *Cum se poate... să stea omul trei zile la poarta mea?* (ISPIRESCU). (Expr.) *Se prea poate* = e foarte posibil. *De nu se mai poate* (sau *cît se poate, cum nu se poate mai mult)* = foarte, din cale-afară. ✦ (La prez. ind. pers. 3 sg., cu valoare adverbială) E posibil, e probabil, e cu putință. ◇ Expr. *Peste poate* = cu neputință, imposibil. *Fără doar și poate* = sigur, precis. 3. A avea voia, dreptul de a face ceva. ✦ Refl. impers. A fi permis sau îngăduit. *Se poate intra?* 4. A avea motive să facă, să spună, să creadă ceva. *Cine să fiu, mătușă? Ia o fată săracă, fără mamă și fără tată, pot zice* (CREANGĂ). 5. A se cădea, a fi potrivit. 6. (Reg., în expr.) *De-a putere-a fi* = cum s-ar zice; într-adevăr, de fapt; doar. *Cum de el, om bătrîn și moșneag de-a putere-a fi, și să-l cuprindă așa jocul* (SBIERA). [Prez. ind. și: (pop.) *pocí*] — Lat. *potere (= posse)*.

PUTÉRE, *puteri*, s. f. I. 1. Însușirea de a putea face ceva; capacitate de acțiune; putință, forță, tărie. ◇ Loc. adv. *Din toate puterile* = cu toate forțele, cu toată rîvna. ◇ (Înv.) *Putere armată* = armată. ◇ Expr. *A sta* (sau *a fi) în puterea cuiva* = a fi în atribuțiile sau de competența cuiva. 2. Lucru mecanic efectuat sau primit într-o unitate de timp; energia primită sau cedată într-o unitate de timp. ◇ *Putere instalată* = suma puterilor nominale ale mașinilor unei instalații producătoare de energie. *Putere nominală* = putere pentru care a fost construit un motor sau un generator. *Putere calorifică* = numărul de kilocalorii dezvoltat de un kilogram sau de un metru cub de combus-

tibil în stare de ardere. 3. Forță fizică; vigoare, robustețe. ◇ Loc. adj. și adv. *În putere* (sau *în puteri*) = puternic, sănătos, voinic. *În (toată) puterea vîrstei* = în plină vigoare, în floarea vîrstei. *Cu puterea* = cu sila, prin constrîngere. ✦ Forță morală. ✦ (În basme) Dar, însușire excepțională. 4. Eficacitate, tărie. *Puterea unei băuturi.* 5. Valoare, valabilitate. ◇ *Putere de circulație* (sau *circulatorie*) *a unei monede* = însușirea monedei de a servi la vînzare-cumpărare. 6. (Mat.) Rezultatul înmulțirii unui număr cu sine însuși (de atîtea ori de cîte ori arată exponentul). II. 1. Autoritate, stăpînire, dominație; *p. ext.* influență. ◇ Loc. adv. *În puterea...* = în virtutea..., în baza... ◇ Expr. *A fi în puterea cuiva* = a depinde de voința, de bunul plac al cuiva. ✦ (Concr.) Stat, țară (suverană). ◇ *Mare putere* = țară care dispune de mari forțe economice, militare etc. și care are preponderență în politica internațională. 2. Conducere de stat, guvernare. ◇ *Putere populară* = regim social-economic în care puterea politică, conducerea statului aparține clasei muncitoare și aliaților ei; stat cu un asemenea regim. ◇ Expr. (Despre partidele politice) *A fi* (sau *a ajunge, a veni*) *la putere* = a deține guvernarea într-un stat. 3. Împuternicire, drept (pe care îl are cineva). ◇ *A avea puteri depline* = a avea dreptul nelimitat și necondiționat de a acționa în numele cuiva. *Cu de la sine putere* = fără a fi autorizat de nimeni; în mod abuziv. 4. Capacitate, posibilitate. *Creșterea puterii economice.* ◇ *Putere de muncă* = capacitatea unui om de a lucra și de a realiza anumite produse într-un timp determinat. 5. (Pop.) Mijloace materiale, bani, avere; stare materială și socială. 6. (Pop.) Punct culminant, deplinătate; toi. *În puterea nopții.* ◇ Expr. *În (toată) puterea cuvîntului* = în adevăratul înțeles al cuvîntului; veritabil, autentic. — V. *putea.*

PUTÉRNIC, -Ă, *puternici, -e,* adj. 1. Care are o mare putere fizică; tare, voinic, viguros. 2. Care posedă o forță mecanică sau motrice însemnată; care acționează cu putere și cu efect, care dezvoltă energie mare. 3. Tare, intens. *A strigat o dată cu glas puternic* (CREANGĂ). ✦ (Despre lumină sau surse de lumină) Viu, intens. ✦ (Despre senzații, sentimente) Adînc, pătrunzător. ✦ (Despre substanțe chimice, medicamente etc.) Care are un efect imediat și vizibil. *Narcotic puternic.* 4. Fig. Care are influență, autoritate; care deține putere; însemnat prin situația sau prin rolul său. ✦ (Substantivat, m.; peior.) Persoană însemnată, care ocupă un loc de frunte în societatea pe clase, care face parte din clasele dominante. ✦ (Despre organe sau organizații social-politice) Înzestrat cu o mare forță (organizatorică, politică, economică etc.); capabil de acțiuni de mare amploare. 5. Fig. Important prin conținutul său; *p. ext.* temeinic. *Argument puternic.* — Din **putere** + suf. *-nic.*

PUTERNICÍE s. f. (Înv.) Putere. — Din **puternic** + suf. *-ie.*

PUTERNICÓS, -OÁSĂ, *puternicoși, -oase,* adj. (Rar) Puternic (1). — Din **puternic** + suf. *-os.*

PUTINÁR, *putinari,* s. m. (Rar) Meseriaș care face și vinde putini. — Din **putină** + suf. *-ar.*

PÚTINĂ, *putini,* s. f. 1. Vas de lemn, de forma unui trunchi de con, făcut din doage și servind pentru păstrarea anumitor brînzeturi, murături etc. ◇ Expr. *A spăla putina* = a fugi din fața unui pericol sau a unei situații neplăcute. 2. (Reg.) Cadă de baie. — Lat. *putina.

Putină

PUTINCIÓS, -OÁSĂ, *putincioși, -oase,* adj. (Înv.) Posibil, cu putință. ✦ Care are putere; eficace. — Din **putință** + suf. *-ios.*

PUTINÉI, *putineie,* s. n. Putină mică, înaltă și strîmtă, în care se bate smîntîna ca să se aleagă untul. — Din **putină** + suf. *-ei.*

PUTINÍCĂ, *putinele,* s. f. Diminutiv al lui *putină* (1). [Pl. și: *putinici*]

PUTÍNȚĂ, *putințe,* s. f. 1. Posibilitate. ◇ Expr. *Peste putință* = imposibil (de realizat); mai presus de puterile cuiva. *După putință* = potrivit cu mijloacele sau cu posibilitățile cuiva. *Cel mai... cu putință* = cel mai..., extrem de..., în cel mai înalt grad. *A face tot ce-i stă în putință* = a face tot posibilul. *A fi* (sau *a-i fi cuiva*) *cu putință să...* = a fi posibil, a (se) putea. *Pe cît îi stă* (cuiva) *în putință* = pe cît îi este (cuiva) posibil. *A fi în putința cuiva să...* = a corespunde cu posibilitățile de realizare ale cuiva, a fi în posibilitatea cuiva să realizeze. *Fără putință de...* = fără a putea să... 2. (Fiz.; înv.) Putere. — Lat. potentia.

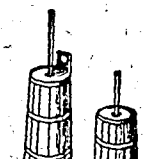

Putineie

PUTIOÁRĂ, *putioare,* s. f. (Rar) Putinică. — Din **putină** + suf. *-ioară.*

PUTOÁRE, *putori,* s. f. Miros urît, greu, neplăcut; duhoare. ✦ Termen injurios adresat unui om leneș, murdar, depravat. — Lat. putor, -is.

PÚTRED, -Ă, *putrezi, -de,* adj. Care a putrezit; stricat, alterat, intrat în putrefacție. ◇ Expr. *Putred de copt* = foarte copt, răscopt, aproape stricat. *Putred de bogat* (sau *bogat putred*) = foarte bogat. *Ploaie putredă* = ploaie deasă și măruntă, de lungă durată. ✦ (Despre bălți, mlaștini) Care miroase urît, stătut, clocit. ✦ (Despre răni) Cangrenat, purulent. 2. Fig. Decăzut moralicește, dăunător societății, corupt. ◇ Expr. *E ceva putred la mijloc* (sau *în Danemarca*), se spune cînd într-o acțiune există un substrat rău, ceva suspect, vătămător. — Lat. putridus.

PUTREFÁCȚIE, *putrefacții,* s. f. 1. Descompunere a organismelor moarte, putrezire. ◇ *Bacterii de putrefacție* = grup de bacterii care provoacă fenomenele de descompunere a substanțelor organice (vii sau moarte) de origine animală sau vegetală. 2. Fig. Destrămare, dezagregare morală. — Fr. **putréfaction** (lat. lit. **putrefactio, -onis**).

PUTREFIÁ, pers. 3 *putrefiază,* vb. I. Refl. (Franțuzism) A intra în putrefacție, a putrezi [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **putréfier.**

PUTREGÁI, *putregaiuri,* s. n. 1. Lemn, plantă putredă; *p. ext.* masă de materie vegetală descompusă. ✦ Fig. Termen de batjocură dat unui bătrîn neputincios. 2. Fig. (Colectiv) Tot ceea ce este rău și vătămător societății; drojdie, lepădătură a unui sistem social, ideologic etc. [Var.: **putrigái** s. n.] — Din **putred.**

PUTREGĂÍ, *putregăiesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A putrezi. — Din **putregai.**

PUTREGĂIÓS, -OÁSĂ, *putregăioși, -oase,* adj. Putred. — Din **putregai** + suf. *-os.*

PUTREGĂÍT, -Ă, *putregăiți, -te,* adj. (Reg.) Putred. — V. *putregăi.*

PUTREGIÚNE s. f. v. **putrejune.**

PUTREJÚNE, *putrejuni,* s. f. (Ieșit din uz) Putregai, putreziciune. [Var.: **putregiúne** s. f.] — Din **putred** + suf. *-iune.*

PUTREZEÁLĂ, *putrezeli,* s. f. Putrezire. — Din **putrezi** + suf. *-eală.*

PUTREZÍ, *putrezesc,* vb. IV. 1. Intranz. și refl. (Despre materii organice) A se descompune treptat, sub influența umezelii, a aerului, a bacteriilor de putrefacție etc.; a se altera, a se strica. ✦ (Despre organe și țesuturi ale corpului) A se cangrena. ✦ (Despre construcții de lemn) A se ruina, a se dărăpăna, a se strica din cauza umezelii. 2. Intranz. Fig. A fi ținut prizonier, a sta închis undeva în condiții de distrugere fizică și morală. ✦ A sta mult timp într-un loc sau într-un post lipsit de perspectivă; a stagna într-o activitate; a lîncezi. — Din **putred.**

PUTREZICIÚNE, *putreziciuni,* s. f. 1. Masă de materie organică putredă; organism mort, intrat în putrefacție. 2. Fig. Descompunere morală, decădere. — Din **putrezi** + suf. *-iciune.*

PUTREZÍRE, *putreziri,* s. f. Faptul de *a putrezi.*

PUTREZÍT, -Ă, *putreziți, -te,* adj. (Despre materii organice) Descompus, intrat în putrefacție. — V. *putrezi.*

PUTRIGÁI s. n. v. **putregai.**

PUTURÓS, -OÁSĂ, *puturoși, -oase,* adj. 1. Care miroase urît, care răspîndește un miros neplăcut; *p. ext.* murdar, neîngrijit. 2. (Adesea substantivat) Leneș, trîndav. — Din **putoare** + suf. *-os.*

PUTUROȘÉNIE s. f. 1. Ceea ce pute; lucru care miroase urît. 2. Trîndăvie, lenevie. ✦ Termen injurios adresat unui om leneș, murdar. — Din **puturos** + suf. *-enie.*

PUTUROȘÍE, *puturoșii,* s. f. Puturoșenie (2). — Din **puturos** + suf. *-ie.*

PUȚ, *puțuri,* s. n. 1. Groapă de obicei cilindrică, uneori cu pereții pietruiți, cu ghizduri împrejur, săpată în pămînt pînă la nivelul unui strat de apă și care servește la alimentarea cu apă; fîntînă. ◇ *Puț absorbant* = groapă făcută în locuri necanalizate, pentru a permite scurgerea apelor pînă la un strat permeabil care să le absoarbă. 2. Săpătură într-o mină, care leagă zăcămîntul cu suprafața sau cu o galerie principală și care servește la extracție, la aeraj sau la pătrunderea personalului în mină. ✦ Gaură săpată în pămînt pentru extragerea petrolului. — Lat. puteus.

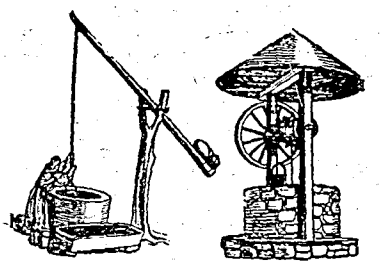

Puțuri

PUȚÁR, *puțari,* s. m. 1. Fîntînar. 2. Muncitor la sondele de petrol; cel care sapă puțuri de petrol. — Din **puț** + suf. *-ar.*

PUȚÍ, *put,* vb. IV. Intranz. A răspîndi un miros greu, neplăcut; a mirosi urît. *Nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i pute,* se spune ironic despre cineva care face pe nevinovatul. ◇ Expr. *A puți locul sub cineva* sau *a-i puți cuiva și urma,* se spune despre cineva foarte leneș. *A puți a pustiu* = a fi gol. *M-am ales c-o pungă și-apoi și asta pute a pustiu* (CREANGĂ). *Nici nu pute, nici nu miroase* = nu-i nici bun, nici rău; e așa și-așa. *Parcă tot îi pute ceva,* se spune despre cel care strîmbă tot timpul din nas, făcînd pe nemulțumitul. ✦ (Reg., impers., construit cu dativul) A-i mirosi cuiva a ceva. ✦ Fig. (Fam.) A fi în cantitate mare, a fi plin de... *Pute piața de mere.* — Lat. *putire (= *putere*).

PUȚÍN[1] adv. I. 1. (Cu valoare modală) În mică măsură. *Drumurile pe ape și pe uscat erau puțin cunoscute* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Cel* (sau *pe*) *puțin* = a) în orice caz, măcar, barem. *El pierdea împreună cu punga și viața, sau cel puțin sănătatea* (NEGRUZZI); b) minim. *Coșul va trebui să fie înconjurat de... pe puțin 15 cm zidărie* (La TDRG). *(Nici) cîtuși* (sau *cît*) *de puțin* = (nici măcar) în cît de mică măsură. *Nu mai puțin* = de asemenea, deopotrivă. *Pe* (sau *cu*) *puțin* = ieftin. *(Cu) puțin mai...* = (cu) ceva mai... *Merg puțin mai înaintea lui.* ▭ *Mai puțin de...* = în număr sau în cantitate mai mică de... *(Puțin) cîte puțin* sau *(cîte) puțin-puțin* = nu tot deodată, pe rînd. *Mult-puțin* = cît o fi. 2. În oarecare măsură; cît de cît. ◇ Expr. *Mai mult sau mai puțin* = în oarecare măsură, întrucîtva. ✦ Cam. *Surîse puțin ironic* (REBREANU). 3. (Precedat de «cel mai») intră în construirea superlativului relativ de inferioritate) *Cel mai puțin reușit dintre tablourile expuse.* II. (Cu valoare temporală) Pentru scurt timp. — Din **puțin**[2].

PUȚÍN[2], **-Ă**, *puțini, -e*, adj. 1. Care este în cantitate mică, un pic; care nu este de ajuns, insuficient. ◇ Expr. *Puțin la minte* = prostuț. *Puțin la simțire* = nesimțitor. ✦ (Substantivat, n. sg.) Cantitate mică, număr mic. *Puținul cît a scris.* ◇ Expr. *Puțin a lipsit* (sau *a rămas*) *să nu...* sau *puțin de nu era să...* = era cît pe-aci să..., era pe punctul de a... *Pentru puțin!* formulă politicoasă de răspuns la o mulțumire. 2. De proporții și dimensiuni mici, cu volum redus; mic; *fig.* neînsemnat. ◇ Expr. *(Om) puțin la trup* = (om) mic și firav. ✦ De intensitate mică. *Vorbi iar, cu mai puțină asprime* (SADOVEANU). 3. (Despre noțiuni de timp) De mică durată; scurt. 4. (Cu valoare de numeral nehotărît) În număr mic, cîțiva. *Sălbăticiuni aripate zburau puține și cu grabă* (SADOVEANU). ◇ Loc. adv. *În puține zile* = peste citeva zile, în cîteva zile.— Lat. **putinus** *(< putus)*.

PUȚINĂTÁTE s. f. 1. (Rar) Faptul de a fi puțin; cantitate sau număr mic. 2. Volum mic sau dimensiune mică; micime. — Din **puțin**[2] + suf. *-(ă)tate.*

PUȚINÉL[1] adv. Puțintel[2]. ◇ Expr. *Puținel și...* = aproape că..., gata-gata să... — Din **puțin**[2] + suf. *-el.*

PUȚINÉL[2], **-EA, -ÍCĂ**, *puținei, -ele*, adj. Puțintel[2]. — Din **puțin**[2] + suf. *-el.*

PUȚINTÉL[1] adv. Diminutiv al lui *puțin*[1].

PUȚINTÉL[2], **-EA, -ÍCĂ**, *puțintei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *puțin*[2]. ◇ Expr. *Puțintel (la trup* sau *la făptură)* = scund și subțirel, mititel. — Din **puțin**[2] + [miti]**tel.**

PUȚINTELÚȘ adv. (Rar) Puțintel[1]. — Din **puțintel**[1] + suf. *-uș.*

PUȚINTÍME s. f. (Rar) Puținătate. — Din **puțint**[el][2] + suf. *-ime.*

PUȚURÉL, *puțurele*, s. n. Diminutiv al lui *puț*; fîntînă mică.

PUVÓI s. n. v. **puhoi.**

PUZDÉRIE, *puzderii*, s. f. 1. Resturi lemnoase care cad din tulpina cînepii sau a inului la melițare și la scărmănare. ◇ Expr. *A (se) face puzderie* = a (se) sfărîma, a (se) face praf; a (se) distruge. 2. Mulțime de fulgi, stropi de ploaie, gunoaie mărunte etc. (răscolite de vînt). 3. Mulțime, număr mare de oameni sau de lucruri. [Var.: (reg.) **pozdérie** s. f.] — Slav (v. sl. **pozderije**).

R

R s. m. invar. A nouăsprezecea literă a alfabetului, numită «re», și sunetul corespunzător.

RABÁT, *rabaturi,* s. n. Reducere din prețul de vînzare al unei mărfi. — Germ. **Rabatt.**

RABIÁT, -Ă, *rabiați, -te,* adj. (Rar) Furios peste măsură; turbat. [Pr.: *-bi-at*] — Germ. **rablat.**

RÁBIC, -Ă, *rabici, -e,* adj. De rabie, caracteristic rabiei. — Fr. **rabique.**

RÁBIE s. f. (Med.) Turbare. — Lat. lit. **rabia** *(= rabies, -ei).*

RÁBIN, *rabini,* s. m. Șef religios al unei comunități evreiești, care interpretează legea și conduce serviciile rituale. [Acc. și: *rabín*] — Pol. **rabin** (<ebr.).

RABINÁT s. n. (Rar) Calitatea, funcția de rabin. ✦ Timpul cît funcționează un rabin. — Fr. **rabbinat.**

RÁBIȚ s. n. Plasă de sîrmă folosită pentru fixarea tencuielii pe suprafața unor elemente de construcție sau pentru executarea unor ornamente.

RABLAGÍ, *rablagesc,* vb. IV. Refl. A se învechi, a se uza, a se deteriora; (despre ființe) a-și pierde puterile, a se ramoli. [Var.: **răblăgi** vb. IV] — Din **rablagiu.**

RABLAGÍT, -Ă, *rablagiți, -te,* adj. Învechit, uzat, deteriorat; (despre ființe) sleit de puteri, ramolit. [Var.: **răblăgit, -ă** adj.] — V. *rablagi.*

RABLAGÍU, -ÍE, *rablagii,* s. m. și f. (Rar) Persoană rablagită. — Din **rablă** + suf. *-(a)giu.*

RÁBLĂ, *rable,* s. f. 1. Lucru vechi, uzat, de calitate proastă; vechitură. 2. Fig. Animal bătrîn și slab. ✦ (Depr.) Om îmbătrînit, ramolit.

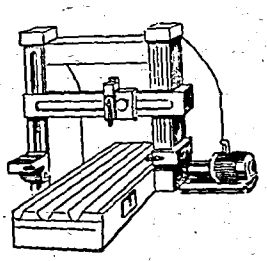

Raboteză

RABOTÁ, *rabotez,* vb. I. Tranz. A prelucra prin așchiere suprafața unei piese de metal sau de lemn, cu ajutorul rabotezei. — Fr. **raboter.**

RABOTÁJ, *rabotaje,* s. n. Rabotare. — Fr. **rabotage.**

RABOTÁRE, *rabotări,* s. f. Acțiunea de *a rabota* și rezultatul ei.

RABOTÁT s. n. Rabotare. — V. *rabota.*

RABOTÉZĂ, *raboteze,* s. f. Mașină care servește la prelucrarea prin așchiere a metalului sau a unor piese de lemn. — După fr. **raboteuse.**

RABOTÓR, *rabotori,* s. m. Muncitor care lucrează la raboteză. — După fr. **raboteur.**

RAC, *raci,* s. m. 1. Crustaceu acoperit cu carapace tare, de culoare neagră-verzuie, cu cinci perechi de picioare, dintre care cea din față este în formă de clește; trăiește în lacuri și rîuri și este căutat pentru carnea gustoasă *(Astacus fluviatilis).* ✧ Expr. *A da înapoi* (sau *îndărăt) ca racul* = a-i merge rău, a da îndărăt. *Roșu ca racul* (sau *ca un rac fiert),* se spune despre o persoană foarte roșie la față. 2. Numele unei constelații în dreptul căreia ajunge soarele la solstițiul de vară. ✧ *Tropicul racului* (sau *cancerului)* = cerc imaginar pe globul pămîntesc, la 23° 27′ nord de ecuator, care limitează zona tropicală de cea boreală. *Zodia* (sau *semnul) racului* = a patra dintre cele 12 zodii; zodia cancerului. 3. Nume dat diferitelor unelte care prind sau agață ca picioarele racului (1). 4. (Med. pop.) Cancer. — Slav (v. sl. **rakŭ**).

Rac

RACATÉȚ, *racateți,* s. m. (Reg.) Broatec.

RACÉM, *raceme,* s. n. Tip de inflorescență; ciorchine. — Fr. **racème.**

RACHÉTĂ, *rachete,* s. f. 1. Proiectil alcătuit dintr-un tub umplut cu materii explozibile (colorate), care se aprind în aer, producînd o lumină puternică pe o traiectorie lungă și care se folosește la semnalizări și la focuri de artificii. 2. Vehicul zburător sau proiectil propulsat prin reacție, folosit în regiunile rarefiate ale atmosferei sau în stratosferă. 3. Paletă ovală alcătuită dintr-o rețea de coarde fixate pe un cadru de lemn, întrebuințată la jocul de tenis. — Fr. **raquette.**

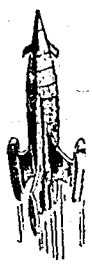

Rachetă (2)

RACHIÁȘ, *rachiașe,* s. n. Diminutiv al lui *rachiu.*

RACHÍE s. f. v. **rachiu.**

RACHIÉR, *rachieri,* s. m. (Înv.) Cel care fabrică sau vinde rachiu. [Pr.: *-chi-er*] — Din **rachiu** + suf. *-ar.*

RACHIERÍE, *rachierii,* s. f. (Înv.) Fabrică de rachiu; îndeletnicirea de a fabrica sau de a vinde rachiu. [Pr.: *-chi-e-*] — Din **rachier** + suf. *-ie.*

RACHÍU, *rachiuri,* s. n. 1. Nume generic dat diferitelor băuturi spirtoase obținute prin distilarea vinului, a fructelor, a cerealelor sau prin amestecul alcoolului cu apă (și cu esențe). 2. Cantitate de rachiu (1) conținută de un pahar. [Var.: **rachíe** s.f.] — Tc. **rakı.**

RÁCILĂ, *racile,* s. f. 1. Boală veche, incurabilă; beteșug; *fig.* cusur, meteahnă. 2. Fig. Dușmănie, ură.

RACLÁ, *raclez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A răzui. — Fr. **racler.**

RACLÁJ, *raclaje,* s. n. Intervenție chirurgicală care constă în curățirea țesuturilor organice bolnave cu ajutorul chiuretei. ✦ Curățirea stratului superficial al mucoasei uterine cu ajutorul chiuretei, pentru a îndepărta ovulul fecundat. — Fr. **raclage.**

Rachetă (3)

RACLÁRE, *raclări,* s. f. Acțiunea de *a racla.*

RÁCLĂ, *racle,* s. f. (Pop.) 1. Sicriu, coșciug. 2. Ladă (mare și ornamentată). ✦ Cutie de lemn cu capac în care se păstrează brînza, untul etc. 3. Despărțitură într-un hambar unde se păstrează finul, cerealele etc. 4. Bucată de pămînt; parcelă. [Var.: **lácră** s. f.] — Bg. **rakla.**

RACLÓR, *racloare,* s. n. (Franțuzism) Răzuitor. — După fr. **racloir.**

RACÓRD, *racorduri,* s. n. 1. Legătură, contact între două părți ale unei lucrări sau între două elemente ale unui întreg. 2. Piesă (constituită din una sau din două piese tubulare cu piulițe) cu care se face legătura între două conducte. ✦ Porțiune de circuit electric care pune în legătură aparatul, mașina sau locul de utilizare a energiei electrice cu rețeaua de distribuție. — Fr. **raccord.**

RACORDÁ, *racordez,* vb. I. Tranz. A stabili un racord (1). ✦ (Geom.) A uni între ele două drepte sau două curbe printr-o curbă tangentă la fiecare dintre dreptele sau curbele între care se face legătura. — Fr. **raccorder.**

RACORDÁRE, *racordări,* s. f. Acțiunea de *a racorda;* (concr.) locul unde se leagă două elemente ale unui sistem tehnic.

RADÁR, *radare,* s. n. Aparat care emite unde electromagnetice și apoi le recepționează, după ce au fost reflectate de un obiect; este folosit pentru a detecta și a localiza un obiect prin măsurarea timpului trecut între emisia și recepția undelor. ✦ Sistem de detectare și localizare folosit de aparatul descris mai sus. — Fr. **radar.**

RÁDĂ, *rade,* s. f. Porțiune de apă lîngă țărmul mării, închisă în parte prin diguri, servind la adăpostirea navelor într-un port. — Fr. **rade** (<engl.).

RÁDE, *rad,* vb. III. 1. Tranz. și refl. A(-și) tăia cu briciul sau cu mașina de ras părul, barba sau mustățile de la rădăcină; a (se) bărbieri. ✧ Expr. (Tranz.; fam., ir.) *A rade pe cineva fără săpun* = a critica aspru pe cineva. (Fam.) *Să-mi razi* (sau *radeți) mustața,* se spune pentru a arăta că ești foarte sigur de cele ce afirmi. ✦ Tranz. A curăța părul de pe pielea unui animal sau solzii de pe un pește. 2. Tranz. A răzui, a înlătura un strat subțire de deasupra unui lucru. ✦ A șterge cu guma, cu un briceag etc. ceva scris. ✦ A freca pe răzătoare. 3. Tranz. Fig. A distruge, a nimici. 4. Tranz. Fig. A învinge, a bate pe adversar. ✦ (Fam.) A lua cuiva toți banii. 5. Tranz. A atinge

suprafața apei sau a pămîntului. ◇ Expr. (Fam.) *A rade cuiva o palmă* = a da cuiva o palmă. [Perf. s. *răsei*, part. *ras*] — Lat. **radere.**

RĂDERE, *raderi*, s. f. Acțiunea de *a (se) rade; fig.* distrugere, nimicire.

RADIÁ[1], *radiez*, vb. I. Intranz. și tranz. (La pers. 3) A emite, a împrăștia raze de lumină sau de căldură. ✦ Intranz. Fig. A avea o înfățișare care reflectă fericire, bucurie etc. [Pr.: *-di-a*] — Fr. **radier.**

RADIÁ[2], *radiez*, vb. I. Tranz. (Jur.) A șterge dintr-un registru, a scoate din evidență. [Pr.: *-di-a*] — Fr. **radier.**

RADIÁL, -Ă, *radiali, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care pleacă dintr-un centru ca razele unui cerc; dispus în formă de raze. [Pr.: *-di-al*] — Fr. **radial.**

RADIÁN, *radiani*, s. m. Unitate de măsură pentru unghiuri, egală cu un unghi la centrul unui cerc, cuprinzînd un arc de cerc a cărui lungime este egală cu raza cercului. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **radian.**

RADIÁNT, -Ă, *radianți, -te*, adj. 1. Care se răspîndește prin radiații. 2. Care emite radiații. [Pr.: *-di-ant*] — Fr. **radiant.**

RADIÁNȚĂ, *radiațe*, s. f. Mărime egală cu raportul dintre fluxul de lumină emis de un izvor luminos și aria suprafeței emițătoare a acelui izvor. [Pr.: *-di-an-*] — Fr. **radiance.**

RADIÁR, -Ă, *radiari, -e*, adj. Radial. [Pr.: *-di-ar*] — După fr. **radiaire.**

RADIÁT, -Ă, *radiați, -te*, adj. Radial. ✦ (Substantivat, n. pl.) Animale nevertebrate avînd organele dispuse în formă de raze. ✦ (Substantivat, n. pl.) Gen de plante din familia compozeelor ale căror petale sînt așezate radial. [Pr.: *-di-at*] — V. *radia*[1].

RADIATÓR, *radiatoare*, s. n. 1. Dispozitiv care servește la răcirea apei în motoarele cu ardere internă. ✦ Sistem tehnic care emite radiații. 2. (În expr.) *Radiator electric* = aparat electric de încălzire (în care căldura este transmisă prin radiații). 3. Corp de încălzire format din tuburi sau coloane tubulare prin care circulă aburii sau apa caldă într-o instalație de încălzire centrală. [Pr.: *-di-a-*] — După fr. **radiateur.**

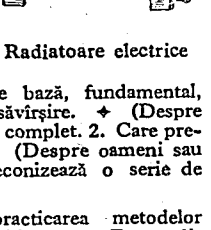

Radiatoare electrice

RADIÁȚIE, *radiații*, s. f. Undă sonoră sau electromagnetică; ansamblul particulelor emise de un corp. ✦ Radiere. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. **radiation.**

RADICÁL[1], *radicali*, s. m. 1. (Mat.) Rădăcină (4). ✦ Simbolul matematic care indică o extragere de rădăcină. 2. Grup de atomi cu o valență nesatisfăcută, care trece fără modificări dintr-o moleculă într-alta (și care nu se găsește în stare liberă). 3. (Lingv.) Rădăcină (5). — Fr. **radical.**

RADICÁL[2], *-Ă*, *radicali, -e*, adj. I. 1. De bază, fundamental, esențial. ✦ (Adverbial) Din temelie, cu desăvîrșire. ✦ (Despre tratamente, leacuri) Care vindecă în întregime, complet. 2. Care preconizează reforme adînci, acțiuni hotărîtoare. II. (Despre oameni sau grupări politice; adesea substantivat) Care preconizează o serie de reforme burghezo-democratice. — Fr. **radical.**

RADICALÍSM s. n. Preconizarea și practicarea metodelor radicale (II) în soluționarea diferitelor probleme. — Fr. **radicalisme.**

RADICÉLĂ, *radicele*, s. f. Rădăcină secundară care se dezvoltă din celulele unei rădăcini principale. — Fr. **radicelle.**

RADICIFÓRM, -Ă, *radiciformi, -e*, adj. Care are forma unei rădăcini. — Fr. **radiciforme.**

RADÍCULĂ, *radicule*, s. f. Partea din embrion din care se dezvoltă rădăcina plantulei și care apare sub formă de colț la germinarea seminței. — Fr. **radicule** (lat. lit. **radicula**).

RADIÉR, *radiere*, s. n. 1. Tip de fundație alcătuit dintr-un planșeu de beton armat care se întinde în toate direcțiile, sub întreaga construcție pe care o susține. 2. Pavaj executat pe fundul albiei unei ape între picioarele unui pod, pentru a împiedica spălarea pămîntului de către ape. 3. Boltă de beton sau de piatră, așezată la baza unui tunel, între zidurile care susțin bolta tunelului. [Pr.: *-di-er*] — Fr. **radier.**

RADIÉRĂ, *radiere*, s. f. Gumă de șters. [Pr.: *-di-e-*] — Germ. **Radiergummi.**

RADIÉRE[1], *radieri*, s. f. Faptul de *a radia*[1]. [Pr.: *-di-e-*]

RADIÉRE[2], *radieri*, s. f. (Jur.) Acțiunea de *a radia*[2]. [Pr.: *-di-e-*]

RĂDINĂ, *radine*, s. f. (Reg.) 1. Amestec de rădăcini și crengi de copaci care atîrnă de pe mal în apă. ✦ Loc de sub mal unde se adună peștii. 2. Rețea cu ochiuri mari care se montează la setcile de prins pește.

Radio

RĂDIO, *radiouri*, s. n. 1. Instalație de transmitere a sunetelor prin unde electromagnetice, cuprinzînd aparatele de emisiune și pe cele de recepție. ◇ *Post de radio* = post de emisiune radiofonică. ✦ Aparat de recepție radiofonică. 2. Sistemul și activitatea de difuzare a programelor de știri, de muzică etc. prin radio (1). 3. Instituție care dirijează problemele referitoare la radio (1, 2). [Pr.: *-di-o*] — Fr. **radio.**

RADIOACTÍV, -Ă, *radioactivi, -e*, adj. 1. (Despre unele elemente) Cu proprietăți de radioactivitate. ✦ (Despre zăcăminte, izvoare) Care conține corpuri cu proprietăți de radioactivitate. 2. Care aparține radioactivității, privitor la radioactivitate. — Fr. **radio-actif.**

RADIOACTIVITÁTE s. f. Proprietatea unor elemente cu atomi grei (radiu, uraniu etc.) de a emite prin dezagregare spontană radiații corpusculare (și radiații electromagnetice); disciplina care studiază fenomenele radioactive. — După fr. **radio-activité.**

RADIOALTIMÉTRU, *radioaltimetre*, s. n. Instalație montată la bordul unui avion care determină înălțimea avionului cu ajutorul undelor radiofonice. — Rus **radioaltimetr.**

RADIOAMPLIFICÁRE s. f. Radioficare. — După fr. [station de] **radioamplification.**

RADIOATERIZÁRE, *radioaterizări*, s. f. Metodă de aterizare fără vizibilitate, în cursul căreia avionul este dirijat cu ajutorul unor fascicule de unde electromagnetice ultrascurte. — După fr. **radioatterissage.**

RADIOCOMUNICÁȚIE, *radiocomunicații*, s. f. Transmiterea unor semnale sau a unei emisiuni cu ajutorul undelor electromagnetice. — Fr. **radiocommunication.**

RADIOCONDUCTÓR, *radioconductoare*, s. n. Aparat sau corp care devine conducător de electricitate sub influența undelor electromagnetice. — După fr. **radioconducteur.**

RADIODIFUZÁ, *radiodifuzez*, vb. I. Tranz. A transmite ceva printr-un post de radioemisiune. — Fr. **radiodiffuser.**

RADIODIFUZIÚNE, *radiodifuziuni*, s. f. Emisiune radiofonică pentru un număr nelimitat de posturi de recepție; *p. ext.* radio (2). [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **radiodiffusion.**

RADIOELÉCTRIC, -Ă, *radioelectrici, -e*, adj. Care aparține radioelectricității, privitor la radioelectricitate. — Fr. **radio-électrique.**

RADIOELECTRICITÁTE s. f. Parte a fizicii care studiază folosirea undelor electromagnetice. — Fr. **radio-électricité.**

RADIOELEMÉNT, *radioelemente*, s. n. Element radioactiv. — După fr. **radio-élément.**

RADIOEMISIÚNE, *radioemisiuni*, s. f. Emisiune radiofonică cu ajutorul căreia se transmit știri, programe culturale etc. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **radio-émission.**

RADIOEMIȚĂTÓR, *radioemițătoare*, s. n. Instalație cu ajutorul căreia se produc unde electromagnetice folosite în radiocomunicații. — După fr. **radio-émetteur.**

RADIOFÁR, *radiofaruri*, s. n. Post fix de radioemisiune, folosit ca reper în navigație. — Fr. **radiophare.**

RADIOFICÁ vb. I. Tranz. (Folosit numai la timpurile trecute) A înzestra orașele și satele cu posturi de radioficație. — Din **radioficare.**

RADIOFICÁRE, *radioficări*, s. f. Înzestrarea orașelor și a satelor cu posturi de radioficație. — După rus **radioficația** (fr. **radiofication**).

RADIOFICÁT, -Ă, *radioficați, -te*, adj. Înzestrat cu posturi de radioficație. — Din **radioficare.**

RADIOFICÁȚIE, *radioficații*, s. f. Sistem de radiorecepție în care un singur aparat receptor servește mai multe difuzoare instalate la distanță și legate de el prin conductoare electrice. — Rus **radioficația** (fr. **radiofication**).

RADIOFÓNIC, -Ă, *radiofonici, -e*, adj. Care aparține radiofoniei, privitor la radiofonie, care utilizează radiofonia. — Fr. **radiophonique.**

RADIOFONÍE, *radiofonii*, s. f. Sistem special de transmitere și recepționare a sunetului prin unde electromagnetice; parte a fizicii care se ocupă cu acest sistem. — Fr. **radiophonie.**

RADIOFRECVÉNȚĂ, *radiofrecvențe*, s. f. Frecvență a undelor electromagnetice care se folosesc în radiocomunicații. — După fr. **radio-fréquence.**

RADIOGRAFIÁ, *radiografiez*, vb. IV. Tranz. (Rar) A face o radiografie. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **radiographier.**

RADIOGRÁFIC, -Ă, *radiografici, -e*, adj. Care aparține radiografiei, privitor la radiografie. — Fr. **radiographique.**

RADIOGRAFÍE, *radiografii*, s. f. Fotografierea interiorului unui corp opac, în special a unor regiuni din interiorul corpului omenesc, cu ajutorul razelor X; (concr.) fotografie obținută cu ajutorul razelor X. — Fr. **radiographie.**

RADIOGRÁMĂ, *radiograme*, s. f. 1. Telegramă transmisă prin radiocomunicație. 2. Imagine obținută pe o placă fotografică cu ajutorul razelor X sau gama. — Fr. **radiogramme.**

RADIOJURNÁL, *radiojurnale*, s. n. Cronica evenimentelor importante (ale zilei) transmisă prin radio. — Fr. **radiojournal.**

RADIOLÁRE s. f. pl. Grup de protozoare marine, pe a căror carapace se află niște țepușe dispuse în formă de cerc. — După fr. **radiolaires.**

RADIOLARÍT s. n. Rocă sedimentară silicioasă, de origine organică, rezultată din consolidarea depozitelor de radiolare. — Fr. **radiolarit.**

RADIOLOCÁȚIE, *radiolocații*, s. f. Determinarea poziției unui obiect (în mișcare) cu ajutorul unor fascicule de unde electromagnetice emise și recepționate. — Engl. **radiolocation** (rus **radiolocația**).

RADIOLÓG, *radiologi*, s. m. Specialist în radiologie și radioterapie. — Fr. **radiologue.**

RADIOLOGÍE s. f. 1. Disciplină care se ocupă cu studiul razelor X şi al întrebuinţării lor. 2. Ramură a medicinii care se ocupă cu examinarea corpului uman cu ajutorul razelor X şi cu folosirea acestora în scop terapeutic. — Fr. **radiologie.**

RADIOMÉTRU, *radiometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea micilor intensităţi de radiaţie. — Fr. **radiomètre.**

RADIONAVIGÁŢIE s. f. Navigaţie dirijată cu ajutorul unor fascicule de unde electromagnetice. — Fr. **radionavigation.**

RADIORECEPTÓR, *radioreceptoare,* s. n. Receptor de unde radiofonice. — După fr. **radiorécepteur.**

RADIORECÉPŢIE, *radioreceptii,* s. f. Recepţie a unei radioemisiuni. — Fr. **radioréception.**

RADIÓS, -OÁSĂ, *radioşi, -oase,* adj. 1. Care străluceşte, răspîndind raze de lumină; luminos, strălucitor. 2. Fig. (Despre figura omenească) Cu o expresie de veselie, de fericire; (despre oameni) luminos la faţă, înveselit. [Pr.: *-di-os*] — După fr. **radieux.**

RADIOSCÓPIC, -Ă, *radioscopici, -e,* adj. Care aparţine radioscopiei, privitor la radioscopie. — Fr. **radioscopique.**

RADIOSCOPÍE, *radioscopii,* s. f. Examinare a interiorului unui corp opac, în special a unor regiuni din corpul omenesc, cu ajutorul umbrei proiectate pe un ecran fluorescent de către razele X care trec prin acel corp; (concr.) imaginea obţinută în felul acesta. — Fr. **radioscopie.**

RADIOTÉHNICĂ s. f. Tehnica emisiunii, a recepţiei şi a utilizării undelor electromagnetice de înaltă frecvenţă. — Fr. **radiotechnique.**

RADIOTELEFONÍE s. f. Sistem de comunicaţie telefonică radioelectrică, cu ajutorul a două posturi de radioemisiune şi a două posturi de radiorecepţie. — Fr. **radiotéléphonie.**

RADIOTELEGRAFIÁ, *radiotelegrafiez,* vb. I. Tranz. A transmite o comunicare prin radiotelegrafie. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **radiotélégraphier.**

RADIOTELEGRAFIÁT, -Ă, *radiotelegrafiaţi, -te,* adj. Transmis prin radiotelegrafie. [Pr.: *-fi-at*] — V. *radiotelegrafia.*

RADIOTELEGRÁFIC, -Ă, *radiotelegrafici, -e,* adj. Care aparţine radiotelegrafiei, privitor la radiotelegrafie. — Fr. **radiotélégraphique.**

RADIOTELEGRAFÍE s. f. Sistem de radiocomunicaţie telegrafică; telegrafie fără fir. — Fr. **radiotélégraphie.**

RADIOTELEGRAFÍST, -Ă, *radiotelegrafişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană specializată în radiotelegrafie. — Fr. **radiotélégraphiste.**

RADIOTELEGRÁMĂ, *radiotelegrame,* s. f. Radiogramă. — Fr. **radiotélégramme.**

RADIOTERAPÍE s. f. Metodă de tratare a unor boli prin acţiunea razelor X. — Fr. **radiothérapie.**

RADIOTRANSMISIÚNE, *radiotransmisiuni,* s. f. Transmitere la distanţă prin unde electromagnetice a unor sunete, a unor semne sau a unor imagini. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **radiotransmission.**

RÁDIU s. n. Element radioactiv asemănător din punct de vedere chimic cu bariul. [Var.: **rádium** s. n.] — Fr. **radium.**

RÁDIUM s. n. v. **radiu.**

RÁDIUS s. n. Cel mai mic dintre cele două oase care formează antebraţul. [Pr.: *-di-us*] — Lat. lit. **radius** (fr. **radius**).

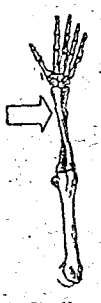
Radius

RADÓN s. n. Element gazos cu proprietăţi radioactive, obţinut prin dezintegrarea radiului. — Fr. **radon.**

RADÓU s. n. (Franţuzism înv.) Plută (pentru transportul pe apă). — Fr. **radeau.**

RAF, *rafuri,* s. n. (Reg.) Cerc, şină de fier care se aplică pe o roată de lemn. — Magh. dial. **ráf** (ucr. **raf**).

RAFÁLĂ, *rafale,* s. f. 1. Dezlănţuire bruscă, violentă (şi scurtă), de vînt, de ploaie sau de ninsoare. 2. Serie neîntreruptă de lovituri ale unei arme de foc automate sau ale unei baterii de tunuri. — Fr. **rafale.**

RÁFIE, *rafii,* s. f. Nume dat mai multor specii de plante din familia palmierilor, cu tulpina scurtă şi groasă, ale căror frunze au nervuri foarte rezistente *(Raphia).* ✦ Fibrele obţinute din nervurile frunzelor acestei plante (sau din coajă de tei), folosite în horticultură, viticultură şi la confecţionarea unor obiecte împletite. — Fr. **raphia.**

RAFINÁ, *rafinez,* vb. I. 1. Tranz. A curăţa un produs de substanţele străine pe care le conţine. 2. Tranz. şi refl. Fig. A (se) face mai fin, mai delicat. — Fr. **raffiner.**

RAFINAMÉNT, *rafinamente,* s. n. 1. Fineţe, subtilitate a gustului sau a simţirii. 2. (Peior.) Viclenie, perfidie. — După fr. **raffinement.**

RAFINÁRE, *rafinări,* s. f. Acţiunea de *a (se) rafina* şi rezultatul ei.

RAFINÁT, -Ă, *rafinaţi, -te,* adj. 1. (Despre un produs industrial) Curăţat de corpuri străine; obţinut în urma unei rafinări. 2. Fig. Fin, delicat, subtil. 3. (Peior.) Perfid, viclean. — V. *rafina.*

RAFINATÓR, *rafinatori,* s. m. Rafinor. — Din **rafina** + suf. *-(a)tor* (după fr. *raffineur*).

RAFINÁRIE, *rafinării,* s. f. Instalaţie sau fabrică în care se face rafinarea unor produse. — După fr. **raffinerie.**

RAFINÓR, *rafinori,* s. m. Muncitor calificat pentru operaţiile de rafinare. — După fr. **raffineur.**

RAFT[1], *rafturi,* s. n. Poliţă aşezată într-un dulap sau fixată de-a lungul pereţilor unei camere. — Tc. **raf.**

RAFT[2], *rafturi,* s. n. (Înv.) Hamaşament de lux. — Tc. **raht.**

RAGÁCI, *ragace,* s. n. Unealtă în formă de cleşte cu coadă lungă, folosită la pescuit.

Ragaci

RÁGE, *rag,* vb. III. Intranz. (Despre unele animale; la pers. 3) A scoate răgete. ✦ Fig. (Despre oameni) A ţipa, a zbiera. [Var.: **rági** vb. IV] — Lat. **ragere.**

RAGEÁ, *ragele,* s. f. (Turcism înv.) Rugăminte, cerere. [Var.: **rágeá** s. f.] — Tc. **rica.**

RAGEÁL, *rageali,* s. m. (Turcism înv.) Ministru al Porţii otomane; mare demnitar. — Tc. **rical.**

RÁGHILĂ s. f. v. **raglă.**

RÁGILĂ, *ragile,* s. f. 1. Instrument format dintr-o seîndură în care sînt înfipţi dinţi de fier şi prin care se trage cînepa sau inul meliţat, ca să se aleagă partea cea mai fină. 2. Zgardă cu ţepi de fier care se pune la gîtul cîinilor ciobăneşti, spre a-i apăra de muşcătura lupului. ✦ Curea sau scîndurică cu cîteva cuie, care se fixează la botul viţeilor ca să nu poată suge. [Var.: **rághilă** s. f.] — Comp. germ. **Raffel.**

RAGLÁN, *raglane,* s. n. 1. Croială specială a unor obiecte de îmbrăcăminte, la care mîneca porneşte de sub guler. 2. Palton sau pardesiu cu o asemenea croială. — Fr. **raglan.**

Raglan

RAHAGÍU, *rahagii,* s. m. (Înv.) Fabricant sau vînzător (ambulant) de rahat. [Var.: **rahatglu** s. m.] — Din **rahat** + suf. *-giu.*

RAHÁT, *rahaturi,* s. n. Preparat dulce cu aspect gelatinos, fabricat din sirop de zahăr, amidon şi diferite arome şi prezentat în formă de mici cuburi. ✦ (Fam.) Lucru fără importanţă. — Tc. **rahat**[lokum].

RAHATGÍU s. m. v. **rahaglu.**

RAHATLOCÚM s. n. (Turcism) Rahat. — Tc. **rahatlokum.**

RAHIALGÍE s. f. Dureri (nevralgice) de-a lungul coloanei vertebrale. — După fr. **rachialgie** (<gr.).

RAHIANESTEZÍE, *rahianestezii,* s. f. Anestezie obţinută printr-o injecţie în şira spinării, pentru a realiza anestezierea jumătăţii inferioare a corpului. [Pr.: *-hi-a-*] — După fr. **rachianesthésie** (<gr.).

RAHIDIÁN, -Ă, *rahidieni, -e,* adj. Care aparţine coloanei vertebrale, privitor la coloana vertebrală. ✧ *Canal rahidian* = canalul format din vertebre, care conţine măduva spinării. *Anestezie rahidiană* = rahianestezie. [Pr.: *-di-an*] — După fr. **rachidien** (<gr.).

RAHÍTIC, -Ă, *rahitici, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care suferă de rahitism. — După fr. **rachitique** (<gr.).

RAHITÍSM s. n. Boală ivită în primele luni ale vieţii omului, caracterizată prin calcifierea insuficientă a ţesutului fundamental osos şi produsă de lipsa vitaminei D_3. — După fr. **rachitisme** (<gr.).

RAHTIVÁN, *rahtivani,* s. m. (Turcism înv.) Slujbaş însărcinat cu ţinerea rafturilor[2] la caii domneşti. — Tc. **rahtevan**[agasy].

RAI s. n. Loc plin de încîntare şi de fericire unde, potrivit credinţelor religioase, ar ajunge după moarte sufletele celor care respectă preceptele religiei; paradis, eden. — Slav (v. sl. **raj**).

RAIÁ, *raiale,* s. f. (Turcism înv.) 1. Cetate de pe teritoriul ţărilor româneşti, ocupată şi administrată direct de autorităţile militare turceşti. 2. Nume dat de către turci Moldovei şi Ţării Româneşti, care plăteau tribut Porţii, dar nu erau administrate de ea. 3. Creştin supus Porţii otomane. 4. Sărăcime, popor. — Tc. **raya.**

RAID, *raiduri,* s. n. Incursiune de avioane, nave sau (înv.) de trupe făcută în spaţiul unei ţări inamice. — Fr. **raid** (<engl.).

RAIÓN, *raioane,* s. n. 1. Unitate teritorială administrativă în cadrul unei regiuni sau al unui oraş mare. 2. Parte a unui magazin unde se găsesc mărfuri de acelaşi fel. — (1) Rus **raion,** (2) fr. **rayon.**

RAIONÁL, -Ă, *raionali, -e,* adj. Care aparţine raionului, privitor la raion. — Din **raion** + suf. *-al.*

RAIONÁRE, *raionări,* s. f. Împărţire în raioane (1); repartizare a unor produse agricole sau industriale pentru anumite raioane (1). — Din **raion.**

RÁITA interj. (Înv.) Cuvînt de recunoaştere rostit de paznicii de noapte, cînd se apropiau unul de altul. — Magh. **rajta.**

RAÍTĂ, *raite,* s. f. (Fam.) Vizită scurtă, abatere din drum, trecere în grabă pe undeva. — Din **raita.**

RAJÁH, *rajahi,* s. m. Prinţ indian. — Fr. **rajah.**

RAL, *raluri,* s. n. Zgomot caracteristic al respiraţiei în afecţiunile bronhiilor sau ale plămînilor. — Fr. **râle.**

RALIÁ, *raliez,* vb. I. Refl. A se aduna, a se strînge în jurul cuiva sau a ceva în vederea unei acţiuni comune. ✦ (Înv.) A se regrupa. ✦ A adera la o părere, la o propunere etc.; a se alătura la ceva. [Pr.: *-li-a*] — Fr. **rallier.**

RALIÁRE s. f. v. **raliere.**

RALIÉRE, *ralieri,* s. f. Faptul de *a se ralia* [Var.: (înv.) **raliáre** s. f.]

RÁLIȚĂ s. f. *v.* **rariță.**

RAM, *ramuri,* s. n. Ramură. — Lat. **ramus.**

RAMADÁN s. n. v. **ramazan.**

RAMAZÁN s. n. 1. A noua lună a anului musulman; postul cel mare, cu durată de o lună, în timpul căruia musulmanii postesc de la răsăritul pînă la apusul soarelui; *p. ext.* orice post. 2. (Fam.) Stomac. ✧ Expr. *A-l tăia pe cineva la ramazan* = a-i fi cuiva foame. [Var.: **ramadán** s. n.] — Tc. **ramazan.**

RÁMĂ[1], *rame,* s. f. 1. Cadru de lemn, de metal etc. în care se pune o fotografie, un tablou etc.; *p. ext.* tablou, fotografie înrămată. 2. Schelet de formă, mărimi și materiale diferite, în care se fixează ceva. 3. Fișie de piele flexibilă și groasă, cusută pe marginea încălțămintei și servind la fixarea tălpii de piele. — Germ. **Rahmen.**

RÁMĂ[2], *rame,* s. f. Vîslă. — Fr. **rame.**

RAMBLEIÁ, *rambleiez,* vb. I. Tranz. 1. A umple cu rambleu golurile rămase *într-o mină* în urma exploatării. 2. A executa un rambleu la o șosea sau la o cale ferată. — Fr. **remblayer.**

RAMBLEIÁJ, *rambleiaje,* s. n. Rambleiere. — Fr. **remblayage.**

RAMBLEIÉRE, *rambleieri,* s. f. Acțiunea de *a rambleia.*

RAMBLÉU, *ramblee,* s. n. 1. Material solid care servește la umplerea golurilor rămase într-o mină în urma exploatării. 2. Lucrare executată în scopul ridicării unui teren la nivelul necesar construcției unei căi ferate sau unei șosele. — Fr. **remblai.**

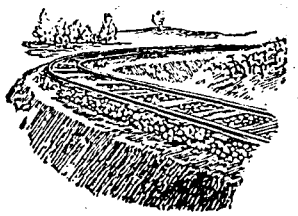

Rambleu

RAMBÚRS s. n. Sistem de expediere a unei mărfi cu plata făcută de destinatar la primirea obiectului. — Fr. **rembourse[ment].**

RAMBURSÁ, *rambursez,* vb. I. Tranz. A plăti cuiva o sumă de bani datorată; a restitui. — Fr. **rembourser.**

RAMBURSÁBIL, -Ă, *rambursabili, -e,* adj. Care poate (sau trebuie) să fie rambursat. — După fr. **remboursable.**

RAMBURSÁRE, *rambursări,* s. f. Acțiunea de *a rambursa.*

RÁMCĂ, *ramce,* s. f. (Tipogr.) Ramă de fier care mărginește forma pentru mașina de tipar. — Germ. **Rahme** (comp. și bg. **ramka**).

RAMIFICÁ, pers. 3 *ramifică,* vb. I. Refl. (Despre arbori, artere etc.) A se despărți în două sau în mai multe ramuri. — Fr. **ramifier** (lat. lit. **ramificare**).

RAMIFICÁRE, *ramificări,* s. f. Faptul de *a se ramifica.*

RAMIFICÁT, -Ă, *ramificați, -te,* adj. Despărțit în ramuri. — V. *ramifica.*

RAMIFICÁȚIE, *ramificații,* s. f. Ramificare. ✦ (Concr.) Parte desfăcută dintr-un întreg; ramură, braț. ✦ Despărțitură, subdiviziune. — Fr. **ramification.**

RAMOLEÁLĂ s. f. Faptul de a fi ramolit; starea celui ramolit. — Din **ramoli** + suf. *-eală.*

RAMOLÍ, *ramolesc,* vb. IV. Refl. A-și pierde (din cauza bătrîneții) facultățile intelectuale și fizice. — Fr. **ramollir.**

RAMOLÍRE, *ramoliri,* s. f. Faptul de *a se ramoli.*

RAMOLISMÉNT s. n. Ramolire. — După fr. **ramollissement.**

RAMOLÍT, -Ă, *ramoliți, -te,* adj., s. m. și f. (Persoană) care și-a pierdut vioiciunea mișcărilor, a facultăților intelectuale (din cauza bătrîneții). — V. *ramoli.*

RAMOLÍȚIE s. f. (Rar) Ramolire. — Din **ramolit** + suf. *-ie.*

RÁMPĂ, *rampe,* s. f. 1. Platformă (la nivelul pardoselii unor vehicule) care înlesnește încărcarea și descărcarea mărfurilor; loc (lîngă linia ferată) destinat încărcării și descărcării mărfurilor. 2. Balustradă de lemn, de fier sau de piatră de-a lungul unei scări sau (rar) al unui pod. ✦ Barieră (1). 3. Partea din față a unei scene de teatru, unde sînt instalate luminile. ✧ Expr. *A ehema la rampă* = a cere prin aplauze ca artiștii să reapară pe scenă. (Despre piese de teatru) *A vedea lumina rampei* = a intra în repertoriul unui teatru, a fi jucat în fața publicului. 4. Teren înclinat. — Fr. **rampe.**

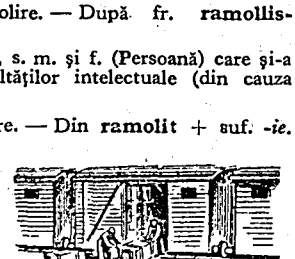

Rampe

RÁMURĂ, *ramuri,* s. f. 1. Fiecare dintre ramificațiile unui trunchi de arbore sau ale tulpinii unei plante. ✦ Fiecare dintre ramificațiile coarnelor cerbului și ale căpriorului. ✧ Diviziune a unui curs de apă principal, a unui masiv muntos etc. ✦ Diviziune a unei artere, a unui nerv etc. ✦ Fig. Ramificație a unei familii, a unui popor. 2. Fig. Diviziune a unei discipline științifice, sector al unei activități practice. — Din **ramuri** (pl. lui *ram*).

RÁNĂ, *răni,* s. f. 1. Ruptură internă sau exterioară a țesutului unei ființe vii, sub acțiunea unui agent distrugător. ✧ Expr. *Bun de pus la rană,* se spune despre un om foarte bun. *A pune sare pe rană* = a întărîta pe cineva. *A pune degetul pe rană* = a arăta în mod lămurit pricina unei stări de lucruri supărătoare. 2. Fig. Durere morală, suferință, chin. — Slav (v. sl. **rana**).

RANCHIÚNĂ, *ranchiune,* s. f. Ură ascunsă și dorință de răzbunare. — Fr. **rancune.**

RANCHIUNÓS, -OÁSĂ, *ranchiunoși, -oase,* adj. Care poartă ranchiună; răzbunător. — După fr. **rancuneux.**

RÁNCOTE s. f. pl. (Reg.) Vreascuri. — V. *rascote.*

RANDAMÉNT, *randamente,* s. n. Capacitatea de producție a unui muncitor, a unei mașini, a unui utilaj într-o unitate de timp dată. ✦ Folos, beneficiu. — După fr. **rendement.**

RANFÓRT, *ranforturi,* s. n. Piesă sau ansamblu de piese care servesc pentru a întări o construcție sau anumite părți ale unei construcții. — Fr. **renfort.**

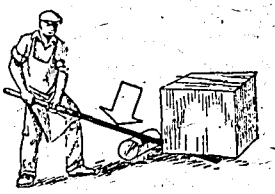

Rangă

RANG, *ranguri,* s. n. 1. Loc ocupat de o persoană (sau de o instituție) într-o ierarhie, după criteriul importanței, funcției etc.; treaptă într-o ierarhie; grad militar. ✧ *Ipotecă de rangul întîi* = prima ipotecă instituită asupra unui bun (urmată de alte ipoteci). ✧ Expr. *De rangul întîi* (sau *al doilea* etc.) = de calitatea, de gradul întîi (sau al doilea etc.). 2. (Franțuzism înv.) Șir de persoane. — Fr. **rang.**

RÁNGĂ, *răngi,* s. f. Bară de fier ascuțită la un capăt, servind ca o pîrghie sau folosită cînd se sapă în pămînturi foarte tari, cînd se desface un pavaj etc.

RÁNIȚĂ, *ranițe,* s. f. Sac de pînză sau de piele purtat în spate (sau pe un umăr) de militari, vînători, turiști etc. și în care se așază merindea și alte lucruri necesare la drum. — Rus **ranec** (<germ.).

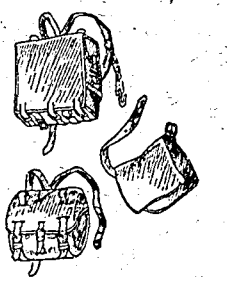

Ranițe

RÁNTIE, *rantii,* s. f. Haină lungă și largă care se poartă (de preoți, birjari etc.) peste îmbrăcăminte, ca o manta.

RANUNCULACÉE s. f. (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate (otrăvitoare); (și la sg.) plantă care face parte din această familie. — După fr. **renonculacées.**

RAPÁCE, *rapaci, -e,* adj. Hrăpăreț. — Fr. **rapace** (lat. lit. **rapax, -acis**).

RAPACITÁTE s. f. Însușirea de a fi rapace; lăcomie de bunuri materiale. — Fr. **rapacité** (lat. lit. **rapacitas, -atis**).

RAPÁNGHEL s. n. (Pop.; în expr.) *A lua* (pe cineva) *la rapanghel* = a certa, a lua (pe cineva) la bătaie. — Ngr. **parangelia** ‹ instrucție ›.

RÁPĂN s. n. Boală de piele asemănătoare cu rîia, pe care o capătă caii, cîinii și porcii, uneori și oamenii. ✦ *Jeg.*

RAPÉL s. n. Readucerea unei piese sau a unui sistem tehnic în poziția inițială. ✦ (Med.) Revaccinare cu o cantitate mai mică de vaccin pentru a prelungi imunitatea dată de vaccinarea inițială. — Fr. **rappel.**

RAPÍD, -Ă, *rapizi, -de,* adj. (Adesea adverbial) Care se mișcă, se desfășoară, se execută cu repeziciune. ✧ *Tren rapid* (și substantivat, n.) = tren care circulă cu viteză mare și nu se oprește decît în stațiile importante. — Fr. **rapide** (lat. lit. **rapidus**).

RAPIDITÁTE s. f. Însușirea unei acțiuni de a se petrece într-un timp foarte scurt; repeziciune, iuțeală. — Fr. **rapidité** (lat. lit. **rapiditas, -atis**).

RÁPIȚĂ s. f. Numele mai multor specii de plante erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina lungă și subțire și cu flori galbene, cultivate pentru semințele lor bogate în ulei (*Brassica*). ✧ Compus: *rapiță-sălbatică* = plantă erbacee cu flori galbene-desohise (*Brassica rapa*). — Bg. **rapica.**

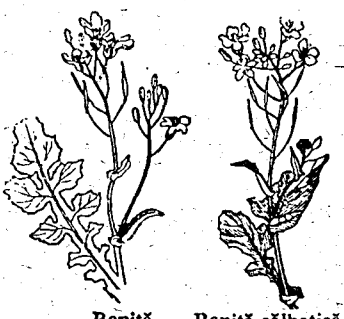

Rapiță Rapiță-sălbatică

RAPÓRT[1] s. n. (În expr.) *Casă* (sau *imobil*) *de raport* = casă sau imobil cumpărat sau construit în vederea speculei. — Fr. **rapport.**

RAPÓRT[2], *rapoarte,* s. n. 1. Comunicare scrisă sau orală făcută de cineva în fața unei adunări, a unei autorități etc., cuprinzînd o relatare (oficială) asupra unei activități personale sau colective; textul acestei comunicări. ✧ Expr. *A face raport* = a comunica unui șef ierarhic o greșeală săvîrșită de un subaltern. 2. Scurtă prezentare orală asupra situației trupei, făcută de un militar în fața superiorului său; ora, momentul cînd se face această prezentare. ✧ Expr. *A se prezenta* (sau *a ieși, a fi scos*) *la raport* = a se prezenta (sau a fi chemat) în fața unui superior pentru a-și susține o doleanță sau a răspunde de o greșeală. — Fr. **rapport.**

RAPÓRT[3], *raporturi* și (3) *rapoarte*, s.n. 1. Legătură între două sau mai multe persoane, obiecte, fenomene, noțiuni pe care gîndirea omenească o poate constata și stabili. ✧ *Raporturi de producție* = relații de producție, v. *relație*. ✧ Expr. *În raport cu...* = față de..., în comparație cu... *Sub raportul* (sau *sub acest raport, sub diverse raporturi, sub toate raporturile*) = din acest punct de vedere (din diverse sau din toate punctele de vedere, sub toate aspectele). 2. Legătură între două (sau mai multe) persoane, instituții etc. 3. (Mat.) Citul dintre două mărimi de același fel, exprimate în aceleași unități. 4. Relație (numerică) între două valori. — Fr. **rapport.**

RAPORTÁ[1], pers. 3 *rapórtă*, vb. I. Tranz. A produce venituri, a aduce beneficii. — Fr. **rapporter.**

RAPORTÁ[2], *raportez*, vb. I. Tranz. 1. A stabili un raport între două (sau mai multe) noțiuni, a le pune în legătură unele cu altele, a considera ceva în relație cu... ✦ Refl. A se referi la ceva. 2. A găsi valoarea pe care o are o mărime cînd a doua mărime are o valoare egală cu unitatea. 3. A reprezenta grafic pe un plan, la o anumită scară, elementele unei ridicări de teren. [Prez. ind. pers. 3 și: *rapórtă*] — Fr. **rapporter.**

RAPORTÁ[3], *raportez*, vb. I. Tranz. A prezenta (în scris sau oral) un raport[3] (cu caracter oficial); a aduce un lucru la cunoștința cuiva. ✦ A relata, a povesti (în mod indiscret sau răutăcios). — Fr. **rapporter.**

RAPORTÁRE, *raportări*, s. f. Faptul de *a (se) raporta*[3].

RAPORTÓR[1], *raportoare*, s. n. Instrument în formă de cadran, de semicerc sau de cerc întreg, gradat, care servește la măsurarea și la construirea unghiurilor. — După fr. **rapporteur.**

RAPORTÓR[2], **-OÁRE**, *raportori, -oare*, s. m. și f. Persoană care face un raport[3] (1). — După fr. **rapporteur.**

RAPSÓD, *rapsozi*, s. m. (La grecii antici) Cîntăreț care umbla din oraș în oraș recitînd fragmente din poeme epice; cel care compunea asemenea fragmente; (azi) poet epic. — Fr. **rhapsode** (< gr.).

RAPSODIÁ, *rapsodiez*, vb. I. Intranz. (Rar) A compune și a cînta poeme epice. [Pr.: *-di-a*] — Din **rapsodie.**

RAPSODÍE, *rapsodii*, s. f. 1. Compoziție literară sau fantezie muzicală, compusă din motive variate, inspirate adesea din folclor. 2. (La grecii antici) Fragment dintr-un poem epic cîntat de rapsozi; cîntec epic. — Fr. **rhapsodie** (< gr.).

RAPT, *rapturi*, s. n. (Rar) 1. Răpirea unei persoane prin violență sau prin amăgire. 2. Jaf, hoție. — Fr. **rapt** (lat. lit. **raptus**).

RAR, -Ă, *rari, -e*, adj. 1. Care, într-un șir de lucruri sau de ființe de același fel, se află față de celelalte la o distanță mai mare decît cea obișnuită. 2. (Despre un întreg) Care are elementele componente mai depărtate unele de altele decît de obicei. *Pînză rară*. 3. (Adesea adverbial) Care se petrece, se efectuează sau se succedă la intervale mai depărtate sau într-un timp mai lung decît cel obișnuit, care se desfășoară într-un ritm lent. 4. (Adesea adverbial) Care este puțin numeros, se găsește numai în puține locuri sau apare la intervale depărtate. ✦ Neobișnuit, excepțional. 5. Distins, ales, scump, prețios; superior (ca merit sau valoare). ✧ *Piatră rară* = piatră prețioasă, v. *piatră*. *Pămînturi rare* = grup de oxizi metalici ai unor elemente care au proprietăți chimice foarte asemănătoare între ele și numerele atomice cuprinse între 57 și 71. — Lat. **rarus.**

RÁRA adv. (Rar) Încet, domol, pe îndelete. *O pornea rara pe dealuri* (VLAHUȚĂ). — Din **rar.**

RÁRĂ, *rare*, s. f. Un fel de mreajă de pescuit, cu o împletitură rară. — Din **rar.**

RAREFÁCȚIE, *rarefacții*, s. f. Rarefiere. — Fr. **raréfaction.**

RAREFIÁ, *rarefiez*, vb. I. Refl. (Despre gaze) A-și micșora densitatea, a deveni mai rar. ✦ Tranz. A face ca un corp (gazos) să-și micșoreze densitatea. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **raréfier.**

RAREFIÁT, -Ă, *rarefiați, -te*, adj. (Despre gaze) Cu densitate micșorată; rărit. [Pr.: *-fi-at*] — V. *rarefia*.

RAREFIÉRE s. f. Acțiunea de *a (se) rarefia* și rezultatul ei. ✦ Rărirea patologică a unui țesut organic. [Pr.: *-fi-e-*]

RÁREORI adv. Citeodată, nu prea des (în timp). — Din **rare + ori.**

RARIFICÁ, *rarific*, vb. I. Tranz. A rarefia. — Din **rarefia.**

RARIFICÁT, -Ă, *rarificați, -te*, adj. Rarefiat. — V. *rarifica*.

RARÍSIM, -Ă, *rarisimi, -e*, adj. (Rar) Care se găsește (sau se întîmplă) foarte rar. — Fr. **rarissime** (lat. lit. **rarissimus**).

RÁRIȘTE, *rarișți*, s. f. Loc într-o pădure unde copacii sînt rari. ✦ (Neobișnuit) Bucată de loc unde semănăturile sau ierburile sînt rare. — Din **rar** + suf. *-iște*.

RARITÁTE, (2) *rarități*, s. f. 1. Faptul de a fi rar, caracterul a ceea ce este rar. 2. Obiect, ființă, fenomen care se întîlnește rar; *p. ext.* ceea ce este excepțional, atrage atenția, constituie o curiozitate. — Fr. **rareté** (lat. lit. **raritas, -atis**).

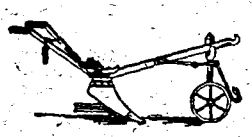

Rariță

RÁRIȚĂ, *rariță*, s. f. 1. Unealtă agricolă asemănătoare cu plugul, care răstoarnă brazda în ambele părți, formînd șanțuri. 2. (La pl. art.) Șir de trei stele din constelația Orion. [Var.: **rálițĂ** s. f.] — Bg., sb. **ralica.**

RAS[1], *rasuri*, s. n. Acțiunea de *a (se) rade*; bărbierit.

RAS[2], **-Ă**, *rași, -se*, adj. 1. (Despre barbă, mustăți, păr) Tăiat pînă la piele. ✦ (Despre persoane) Care nu poartă barbă (și mustăți); care este bărbierit; care are părul tăiat pînă la piele. ✧ Expr. (Fam.) *C-o fi tunsă, c-o fi rasă* = în sfîrșit, după multă vorbă. 2. Curățat de stratul exterior prin frecare pe o răzătoare. ✦ Fărîmițat prin frecare pe răzătoare. 3. (Despre terenuri) Neted, șes. ✦ (Adverbial) Foarte aproape de o suprafață, atingînd aproape o suprafață. *Zboară ras cu pămîntul*. 4. Plin pînă la marginea de sus, foarte plin. — V. *rade*.

RÁSĂ[1], *rase*, s. f. 1. Varietate de animale care se deosebesc de alte varietăți din aceeași specie prin anumite caractere specifice. ✧ Loc adj. *De rasă* = de soi bun. ✦ *Rasă fiziologică* = varietate a unei specii de microorganisme patogene care se deosebește de alte varietăți prin caracterele ei fiziologice. 2. Fiecare dintre grupurile biologice de oameni formate din cele mai vechi timpuri ale preistoriei și caracterizate prin culoarea părului și a pielii și prin alte particularități exterioare, care nu contrazic unitatea biologică a întregii omeniri și nu constituie un criteriu științific pentru diferențierea ei în grupări sociale. — Fr. **race.**

Rasă

RÁSĂ[2], *rase*, s. f. Haină largă și lungă pînă la călcîie, pe care o poartă călugării și călugărițele pe deasupra îmbrăcămintei. — Slav (v. sl. **rasa**).

RASCÓLNIC, -Ă, *rascolnici, -e*, s. m. și f. Partizan al unei secte religioase din Rusia (despărțită de biserica rusă în secolul al XVII-lea). — Rus **raskol'nik.**

RĂSCOTE s. f. Grămadă de lemne, vreascuri, crengi (aduse de apă). — Din **rasc** (var. lui *vreasc*) + suf. *-ot*.

RASEOLOGÍE s. f. Parte a antropologiei care se ocupă cu studiul raselor omenești. [Pr.: *-se-o-*]

RASIÁL, -Ă, *rasiali, -e*, adj. Care aparține rasismului, privitor la rasism. [Pr.: *-si-al*] — Fr. **racial.**

RASÍSM s. n. Teorie reacționară a inegalității raselor, emisă cu scopul de a constitui o justificare științifică pentru dominarea și subjugarea unor popoare. — Fr. **racisme.**

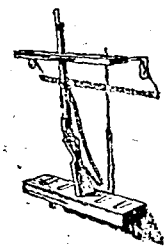

Rastel

RASÍST, -Ă, *rasiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Rasial. 2. S. m. și f. Adept al rasismului. — Fr. **raciste.**

RASÓL, (rar) *rasoluri*, s. n. 1. Fel de mîncare preparat din carne de vită sau din pește fiert în apă sărată cu diferite ingrediente. ✧ Expr. (Fam.) *A da rasol* = a face un lucru în grabă, de mîntuială. — Bg. **raszol**, sb. **rasola**, rus **rassol.**

RASOLEÁLĂ, *rasoleli*, s. f. 1. (Fam.) Treabă făcută superficial, de mîntuială. 2. Tencuială groasă aruncată pe zid și netezită prost cu mistria. — Din **rasoli** + suf. *-eală*.

RASOLÍ, *rasolesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A face un lucru de mîntuială, a lucra superficial. — Din **rasol.**

RASOLÍT, -Ă, *rasoliți, -te*, adj. (Fam.) Făcut în grabă, superficial, de mîntuială. — V. *rasoli*.

RAST s. n. (Pop.) Inflamație a splinei. — Slav (v. sl. **rastŭ**).

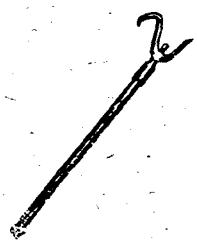

Rașcă

RASTÉL, *rastele*, s. n. Suport făcut din bare de lemn sau de metal pentru păstrarea armelor, a schiurilor, a bicicletelor etc. — It. **rastello** (lat. lit. **rastellum**).

RÁSTER, *rastere*, s. n. Placă de sticlă pătrată sau rotundă, liniată special, folosită în tipografie. — Germ. **Raster.**

RĂȘCĂ, *răști*, s. f. Un fel de prăjină cu care pescarii împing frînghiile năvodului pe sub gheață, de la o copcă la alta, sau cu care gonesc peștele spre năvod. ✦ Unealtă asemănătoare cu o sulă, cu care pescarii cătrănesc plutele de la carmace.

RAȘCHETÁ, *rașchetez*, vb. I. Tranz. A curăța de vopsea sau de rugină o piesă de metal sau un vas, cu ajutorul rașchetei (1). ✦ A netezi cu rașcheta (2) o tencuială. ✦ (Impr.) A rade parchetul cu rindeaua. — Din **rașchetă.**

RAȘCHETÁRE, *rașchetări*, s. f. Acțiunea de *a rașcheta* și rezultatul ei.

RAȘCHÉTĂ, *rașchete*, s. f. 1. Daltă încovoiată cu care se rade vopseaua și rugina de pe o piesă metalică sau de pe un vas. 2. Perie avînd cuie în loc de peri și care servește la rașchetarea tencuielilor. — It. **raschietto.**

Rașpel

RÁȘPĂ s. f. v. **raspel.**

RÁȘPEL, *raspele*, s. n. Pilă de oțel cu una sau mai multe fețe, cu dinți rari, folosită la prelucrarea lemnului, a tălpii și a altor materiale (nemetalice). [Var.: **ráșpă, ráșpilă** s. f.] — Germ. **Raspel.**

RÁȘPILĂ s. f. v. **raspel.**

RATÁ, *ratez*, vb. I. 1. Tranz. A pierde o ocazie, a nu reuși într-o împrejurare, a da greș. 2. Intranz. (Despre arme de foc, explozibile) A nu lua foc cînd sînt declanșate. — Fr. **rater.**

RATÁRE, *ratări*, s. f. Acțiunea de *a rata*; nereușită.

RÁTAT, -Ă, *ratați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care nu a izbutit să se afirme, nu și-a realizat posibilitățile cu care era înzestrat de la natură. ✦ (Despre acțiuni) Nereușit, neizbutit. — V. *rata*.

RÁTĂ, *rate*, s. f. 1. Cotă care urmează a fi vărsată sau distribuită, la un termen dinainte fixat, în contul unei datorii sau al unei obligaţii. ✧ Loc. adj. şi adv. *În rate* = cu plata eşalonată în părţi (egale). 2. (Ec. pol.; în expr.) *Rata plusvalorii* = raportul dintre plusvaloare şi capitalul variabil. *Rata profitului* = raportul dintre plusvaloare şi întregul capital (inclusiv cel variabil). *Rata medie a profitului* = profitul mijlociu pe care îl dau întreprinderile capitaliste (şi care rezultă din oscilaţiile ratei profitului, datorită concurenţei dintre capitalişti). — Germ. **Rate**.

RÁTEŞ, *rateţe*, s. n. (Reg. înv.) Han aşezat la o şosea principală. [Var.: **rátoş** s. n.] — Ucr. **ratuš** (< germ. *Rathaus*).

RATÉU, *rateuri*, s. n. 1. Defect în funcţionarea unui motor cu explozie, datorită căruia arderea combustibilului se face incomplet, producînd o explozie falsă, care nu poate pune motorul în mişcare; *p. ext.* pocnetul care însoţeşte falsa explozie. 2. Încercare nereuşită de a trage un foc de armă sau de a aprinde un explozibil. — Fr. **raté**.

RATIÉRĂ, *ratiere*, s. f. Dispozitiv la războiul mecanic de ţesut, cu ajutorul căruia se ridică şi se coboară iţele pentru formarea rostului. [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. **ratière**.

RATIFICÁ, *ratific*, vb. I. Tranz. A confirma în formă autentică un act, un tratat, o lege etc., pentru a le face să aibă deplină valabilitate. — Fr. **ratifier** (lat. lit. **ratificare**).

RATIFICÁRE, *ratificări*, s. f. Acţiunea de *a ratifica*.

RÁTOŞ s. n. v. **rateş**.

RÁŢĂ, *raţe*, s. f. 1. Nume dat mai multor specii de păsări înotătoare, cu ciocul lat şi turtit, cu picioarele scurte *(Anas)*. ✧ Expr. *A umbla ca o raţă* = a avea mersul legănat. ✧ Compus: *raţă-sălbatică* = pasăre foarte asemănătoare cu raţa domestică, vînată pentru carnea ei gustoasă *(Anas platyrhyncha)*. 2. Urinal. 3. (Art.) Numele unui dans popular şi melodia după care se execută. — Comp. alb. **rosë**.

Raţă-sălbatică

RÁŢIE[1] s. f. v. **raţiune**.

RÁŢIE[2], *raţii*, s. f. 1. Porţie (de hrană) socotită necesară unui om sau unui animal pe un timp determinat şi fixată după o anumită normă. 2. Diferenţa constantă (sau cîtul constant) dintre doi termeni succesivi ai unei progresii aritmetice (respectiv geometrice). — Fr. **ration** (lat. lit. **ratio, -onis**).

RAŢIONÁ, *raţionez*, vb. I. 1. Intranz. A gîndi, a judeca raţional. 2. Tranz. A raţionaliza (2). [Pr.: *-ţi-o-*] — După it. **ragionare**.

RAŢIONÁBIL, -Ă, *raţionabili, -e*, adj. (Înv.) Care are o judecată sau o comportare raţională. [Pr.: *-ţi-o-*] — Lat. lit. **rationabilis**.

RAŢIONÁL, -Ă, *raţionali, -e*, adj. 1. (Adesea adverbial) Conform cu principiile şi cerinţele raţiunii (v. *logic*); (despre oameni) înzestrat cu raţiune. ✦ (În filozofia raţionalistă) Izvorît sau dedus din raţiune, considerat ca independent de experienţă şi anterior acesteia. 2. (Adesea adverbial) Care se face cu judecată, cu măsură, cu respectarea unor principii sistematice, metodice. 3. (Mat.; în expr.) *Număr raţional* = nume dat unei clase de numere din care fac parte numerele întregi şi fracţionare, pozitive sau negative, precum şi numărul zero; ele pot fi exprimate printr-un raport între două numere întregi şi cu ajutorul lor se poate reprezenta măsura comună a două mărimi comensurabile. *Expresie raţională* = expresie algebrică care nu conţine extrageri de radical asupra necunoscutei. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. **rationnel** (lat. lit. **rationalis**).

RAŢIONALÍSM s. n. Curent în teoria cunoaşterii, care consideră raţiunea ca singurul izvor al cunoaşterii, atribuindu-i elemente aprioric, universale şi necesare. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. **rationalisme**.

RAŢIONALÍST, -Ă, *raţionalişti, -ste*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care ţine de raţionalismul filozofic, care este propriu sau caracteristic raţionalismului filozofic. 2. S. m. şi f. Adept al raţionalismului. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. **rationaliste**.

RAŢIONALIZÁ, *raţionalizez*, vb. I. Tranz. 1. A organiza munca după norme şi principii raţionale. 2. A supune anumite produse (de primă necesitate) unui consum dirijat, conform unor norme stabilite dinainte. 3. A transforma o expresie algebrică care cuprinde o extragere de rădăcină într-o expresie echivalentă, fără radical. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. **rationaliser**.

RAŢIONALIZÁRE, *raţionalizări*, s. f. Acţiunea de *a raţionaliza*. [Pr.: *-ţi-o-*]

RAŢIONALIZÁT, -Ă, *raţionalizaţi, -te*, adj. Supus unui consum dirijat, după norme dinainte stabilite. [Pr.: *-ţi-o-*] — V. *raţionaliza*.

RAŢIONALIZATÓR, *raţionalizatori*, s. m. Persoană care se ocupă cu găsirea mijloacelor de raţionalizare a muncii. [Pr.: *-ţi-o-*] — Din **raţionaliza** + suf. *-(a)tor*.

RAŢIONAMÉNT, *raţionamente*, s. n. 1. Înlănţuire logică de judecăţi, care duce la o concluzie; *p. ext.* şir de argumente de care se serveşte cineva în judecarea unei chestiuni sau pentru a-şi susţine punctul de vedere. [Pr.: *-ţi-o-*] — It. **ragionamento** (fr. **raisonnement**).

RAŢIONÁRE, *raţionări*, s. f. Acţiunea de *a raţiona* (2). [Pr.: *-ţi-o-*]

RAŢIONÁT, -Ă, *raţionaţi, -te*, adj. Raţionalizat. [Pr.: *-ţi-o-*] — V. *raţiona*.

RAŢIÚNE, (2, 3) *raţiuni*, s. f. 1. Facultatea omului de a cunoaşte, de a gîndi logic, de a înţelege sensul şi legătura fenomenelor; *p. ext.* judecată, minte. 2. Temei, motiv, justificare ✧ *Raţiune de stat* = principiu în baza căruia o autoritate de stat ia unele măsuri de interes general, trecînd peste interesul particular. ✧ Expr. *Raţiunea de a fi* (a unui lucru) = ceea ce justifică, motivează existenţa (unui lucru). 3. (Mat.) Raţie[1] (2). [Var.: (1, înv.) **rácie** s. f.] — Lat. lit. **ratio, -onis**.

RAVÁC s. n. 1. Must care se scurge de la sine din strugurii puşi în teasc (fără ca aceştia să fie storşi sau zdrobiţi); vin obţinut din acest must; *vin limpede*, separat de drojdii, prin trecerea lui dintr-un butoi în altul; vin rămas neîngheţat într-un butoi expus la temperaturi joase. ✦ Vin obţinut din diverse fructe de munte. 2. Miere curată care se scurge din fagurii expuşi la soare. [Var.: **răvác** s. n.] — Tc. **ravac**.

RAVÁGIU, *ravagii*, s. n. Pagubă, distrugere, pustiire cauzată de o furtună, o inundaţie, o boală etc. — Fr. **ravage**.

RAZ, *razuri*, s. n. 1. Rangă. 2. Unealtă formată dintr-o bară scurtă de oţel, cu tăiş la un capăt, folosită de tîmplari, dulgheri etc. — Sb. **raz**.

Raz (2)

RAZACHÍE s. f. Varietate de viţă de vie care dă struguri cu boabe mari, lunguieţe şi foarte cărnoase. — Tc. **razaki**.

RAZÁNT, -Ă, *razanţi, -te*, adj. Care trece cu repeziciune la mică distanţă de suprafaţa pămîntului, de acoperişul unei case etc., aproape atingîndu-le. — Fr. **rasant**.

RAZÁNŢĂ, *razanţe*, s. f. Proprietate a traiectoriei unui mobil de a avea curbură mică. ✦ Porţiune din traiectoria unui mobil, care e aproape paralelă cu pămîntul. — Fr. **rasance** (germ. **Rasanz**).

RÁZĂ, *raze*, s. f. 1. Linie dreaptă după care se propagă lumina; traiectorie luminoasă. ✦ Zonă luminoasă; lumină, strălucire. 2. Fig. Pîlpîire. ✦ Licărire, semn slab de... 3. (Fiz.) Radiaţie. ✧ *Raze X* (sau *Roentgen*) = unde electromagnetice cu lungimi de undă mult mai mici decît acelea ale luminii. 4. Distanţa de la centrul unui cerc pînă la orice punct de pe circumferinţă sau de la centrul unei sfere pînă la orice punct de pe suprafaţa ei. 5. Distanţă pînă la care se exercită o acţiune în jurul centrului de unde porneşte. ✧ *Rază de acţiune* (sau *de activitate*) = loc pînă unde se întinde jurisdicţia, puterea sau influenţa cuiva sau a ceva. 6. (Reg.) Ramificaţie a coarnelor cerbului. 7. Proptea. ✦ Fiecare dintre fofezele unei vîrtelniţe. — Lat. **radia** (= *radius*).

RÁZĂM s. n. v. **reazem**.

RÁZIE, *razii*, s. f. Control inopinat făcut de organele miliţiei (în trecut de ale poliţiei), prin încercuirea unei porţiuni de teren dintr-o localitate, avînd drept scop descoperirea unor infractori sau a unor contravenienţi. — Fr. **razzia** (it. **razzia**).

RÁZNA adv. 1. (Pe lîngă verbe de mişcare) Fără să ştie încotro se duce, neţinînd seama de drum, de direcţie. 2. La o parte, la oarecare distanţă de...; departe. — Slav (v. sl. **razino**).

RÁZNĂ, *razne*, s. f. Răzleţire. ✦ Fig. Deviere, digresiune. — V. *razna*.

RĂBDÁ, *rabd*, vb. I. 1. Tranz. şi intranz. A suporta (cu resemnare) neplăceri fizice sau morale. ✦ Intranz. (Despre lucruri) A nu se strica repede, a fi rezistent. 2. Tranz. şi intranz. A accepta, a îngădui, a permite. ✧ Expr. (Tranz.) *A (nu)-l răbda* (pe cineva) *inima (să...)* = a (nu) se putea stăpîni (să nu...), a (nu) se îndura să... *A (nu)-l mai răbda* (pe cineva) *puterile să...* = a (nu) mai putea să... 3. Intranz. A-şi înfrîna neliniştea, nerăbdarea, a-şi păstra calmul.

RĂBDÁRE, *răbdări*, s. f. 1. Faptul de *a răbda*; dispoziţie firească de a suporta neplăceri fizice sau morale; putere de a aştepta în linişte desfăşurarea evenimentelor. ✧ Expr. *A(-şi) pierde răbdarea* sau *a-şi ieşi din răbdare* (sau *din răbdări*) = a-şi pierde calmul, stăpînirea de sine. *A scoate* (pe cineva) *din răbdare* (sau *din răbdări*) = a supăra, a enerva, a indispune (pe cineva) peste măsură. (Glumeţ) *A mînca* (sau *a se hrăni cu*) *răbdări prăjite* = a răbda de foame. *Răbdare şi tutun*, se spune cuiva care are de aşteptat mult. ✦ (Cu valoare de imperativ) Aşteaptă! *Arvinte, fătu-meu, răbdare!* (ALECSANDRI). 2. (Rar, la pl.) Suferinţe, lipsuri. 3. Perseverenţă, tenacitate.

RĂBDĂTÓR, -OÁRE, *răbdători, -oare*, adj. 1. Care suportă cu tărie neplăceri fizice sau morale. ✦ (Despre lucruri) Rezistent. 2. Perseverent, stăruitor. — Din **răbda** + suf. *-(ă)tor*.

RĂBDURÍU, -ÍE, *răbdurii*, adj. Răbdător. — Din **răbd**[ător] + suf. *-uriu*.

RĂBEGÍT, -Ă adj. v. **rebegit**.

RĂBLĂGÍ vb. IV. v. **rablagi**.

RĂBLĂGÍT, -Ă adj. v. **rablagit**.

RĂBLĂRÍT, -Ă, *răblăriţi, -te*, adj. (Fam.) Uzat, vechi. — Din **rablă**.

RĂBÓJ, *răbojuri*, s. n. 1. Bucată de lemn în formă cilindrică sau în patru muchii, pe care în trecut se însemnau, prin crestături, socoteli (zilele de muncă, banii datoraţi, numărul vitelor etc.). ✧ Expr. *A şterge de pe răboj* = a da uitării. (Reg.) *A crede după răboj* = a crede tot ce se spune. (Reg.) *A(-şi) ieşi* (sau *a scoate* pe cineva) *din răboj (afară)* = a (se) supăra. 2. Socoteală, calcul. *Pierdusem răbojul timpului* (M. I. CARAGIALE). ✧ Expr. *A i se uita cuiva răbojul* = a i se uita numărul anilor. 3. Crestătură făcută, ca semn distinctiv, la urechea unei vite. [Var.: (reg.) **răbúş** s. n.] — Bg., sb. **raboš**.

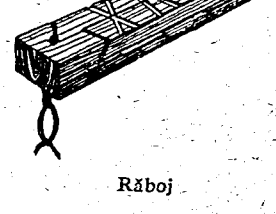

Răboj

RĂBOJÍ, *răbojesc*, vb. IV. Tranz. A însemna pe răboj. — Din **răboj**.

RĂBUFNEÁLĂ, *răbufneli*, s. f. 1. Răbufnire. 2. Suflu puternic; țîșnire, izbucnire. — Din **răbufni** + suf. *-eală*.

RĂBUFNÍ, *răbufnesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A produce prin izbire sau cădere un zgomot surd și puternic; a (se) trînti cu putere de ceva, producînd un zgomot înfundat; a (se) izbi. ✦ Intranz. (Despre zgomote) A răsuna puternic. 2. Intranz. A izbucni cu putere; a țîșni, a năvăli. ✦ Tranz. A împrăștia. ✦ A năpădi asupra cuiva. *L-a răbufnit o suflare răcoroasă* (C. PETRESCU). — Din **bufni** (după *răsuna*).

RĂBUFNÍRE, *răbufniri*, s. f. Faptul de *a răbufni*; zgomot surd și puternic.

RĂBUFNITÚRĂ, *răbufnituri*, s. f. (Rar) Zgomot surd și puternic. — Din **răbufni** + suf. *-itură*.

RĂBUÍ, *răbuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A da, a unge cu răbuială (2). — Comp. germ. **reiben** «a freca».

RĂBUIÁLĂ, (2) *răbuieli*, s. f. (Reg.) 1. Acțiunea de *a răbui*. 2. Unsoare preparată din păcură, cu care se ung unele obiecte de piele ca să se moaie.

Răchitar

RĂBÚȘ s. n. v. **răboj**.

RĂCÁN, *răcani*, s. m. (Depr.) Recrut. — Din rec[r]ut + rătan *(= rîtan)*.

RĂCÁR, *răcari*, s. m. (Rar) Bărbat care prinde sau vinde raci. — Din **rac** + suf. *-ar*.

RĂCĂDUÍ, *răcăduiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se răsti la cineva, a lua o atitudine amenințătoare.

RĂCĂLUÍ, *răcăluiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A rîni. ✦ A săpa superficial pămîntul.

RĂCĂNÉL, *răcănei*, s. m. (Reg.) Broatec.

RĂCEÁLĂ, *răceli*, s. f. 1. Temperatură scăzută; frig. ✦ Senzație de frig. 2. Fig. Nepăsare, indiferență. 3. Boală contagioasă (cu caracter epidemic), care se localizează pe căile respiratorii superioare. — Din **răci** + suf. *-eală*.

RĂCHITÁN, *răchitani*, s. m. Numele a două plante cu flori roșii-purpurii, așezate la vîrful tulpinilor și al ramurilor, la una în spice mari și dese *(Lythrum salicaria)*, la cealaltă în spice lungi și subțiri *(Lythrum virgatum)*. — Din **răchită** + suf. *-an*.

Răchită

RĂCHITÁR, *răchitari*, s. m. Fluture de noapte de culoare brumărie, a cărui larvă găurește tulpina pomilor *(Cossus ligniperda)*. — Din **răchită** + suf. *-ar*.

RĂCHÍTĂ, *răchite*, s. f. Varietate de salcie cu frunze înguste și lunguiețe, cu ramuri subțiri folosite ca material de împletit *(Salix fragilis)*. [Pl. și: *răchiți*. — Var.: (reg.) **richită** s. f.] — Bg., sb. **rakita**.

RĂCHITÍȘ, *răchitișuri*, s. n. Desiș de răchite. — Din **răchită** + suf. *-iș*.

RĂCHIȚÉLE s. f. pl. Mic arbust, totdeauna verde, cu tulpina tîrîtoare, cu fructe roșii, acrișoare, comestibile *(Vaccinium oxycoccos)*. — Din **răchiți** (pl. lui *răchită*) + suf. *-ele*.

RĂCHIȚÍCĂ, *răchițele*, s. f. 1. Diminutiv al lui *răchită*. 2. Arbust cu flori mici, galbene și cu frunze ascuțite, acoperite pe o parte și pe alta cu solzi stelați care le dau un aspect argintiu *(Elaeagnus angustifolia)*.

Răchițele

RĂCÍ, *răcesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A deveni sau a face ca ceva să devină (mai) rece. ✧ Expr. (Tranz.) *A-și răci gura degeaba* (sau *în zadar, de pomană, de-a surda*) = a vorbi fără folos, a insista zadarnic. ✦ A pierde sau a face să piardă căldura vitală obișnuită (din cauza unei spaime, emoții etc.). 2. Intranz. A se îmbolnăvi contractînd o răceală. 3. Refl. Fig. A-și pierde însuflețirea, interesul (pentru cineva sau ceva). ✧ Tranz. (Înv.) *Fără a-și răci dorința de a avea un teatru, simți stîmpărîndu-i-se entuziasmul* (NEGRUZZI). — Din **rece**.

RĂCÍLĂ, *răcile*, s. f. Unealtă cu care se prind racii (1). — Sb. **račilo**.

RĂCÍRE, *răciri*, s. f. Acțiunea de *a (se) răci* și rezultatul ei.

RĂCÍT[1] s. n. Faptul de *a (se) răci*.

RĂCÍT[2], **-Ă**, *răciți*, *-te*, adj. 1. Devenit rece. 2. Bolnav de răceală (3). — V. *răci*.

RĂCITOÁRE, *răcitori*, s. f. Vas cu gheață pentru răcirea băuturilor. — Din **răci** + suf. *-(i)toare*.

RĂCITÓR, *răcitoare*, s. n. 1. Instalație specială cu pereți dubli, în care se menține o temperatură joasă prin introducere de gheață și care se folosește pentru păstrarea la rece a alimentelor sau pentru răcirea băuturilor. 2. Instalație care servește la răcirea cuptorului în fabrici. ✦ Schimbător de căldură, folosit pentru răcirea unei substanțe, cu apă sau cu aer rece. ✦ Instalație cu gheață sau cu apă rece care servește la condensarea vaporilor de alcool într-un cazan de rachiu, la răcirea băuturilor din butoaie etc. — Din **răci** + suf. *-(i)tor*.

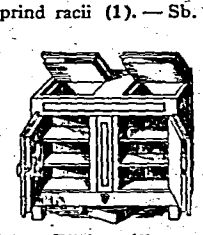
Răcitor (1)

RĂCITÚRĂ, *răcituri*, s. f. (Reg.) Piftie. — Din **răci** + suf. *-(i)tură*.

RĂCIUÍNĂ, *răciuini*, s. f. Mică plantă erbacee cu flori albe *(Galium rotundifolium)*.

RĂCLUÍ, *răcluiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A parcela.

RĂCNET, *răcnete*, s. n. Zbieret, urlet de animal; *p. ext.* strigăt puternic scos de om. — Postverbal al lui **răcni**.

RĂCNÍ, *răcnesc*, vb. IV. Intranz. A rage, a mugi, a zbiera. ✦ (Despre oameni) A scoate strigăte puternice; *p. ext.* a se răsti (la cineva). — Slav (v. sl. **rykno**ti).

RĂCNÍRE, *răcniri*, s. f. (Rar) Răcnet. — V. *răcni*.

RĂCOÁRE, (3) *răcori*, s. f. 1. Temperatură ușor scăzută, frig moderat. ✧ Loc. adv. *(De) la* (sau *în*) *răcoare* = (de) la (sau în) loc răcoros. *Pe* (sau *în*) *răcoare* = pe vreme răcoroasă. ✦ (Fam., în expr.) *La răcoare* = la închisoare. ✦ (Adjectival, neobișnuit) Răcoros. *Răcoarele și limpedele rîu* (EMINESCU). 2. Senzație de răceală pe care o produc unele obiecte. 3. Fig. (La pl.) Fiori de groază (însoțiți de senzația de frig). ✧ Expr. *A băga pe cineva în răcori* (sau *în toate răcorile*) = a speria tare, a îngrozi pe cineva. — Din **rece** (după *dulce: dulcoare*).

RĂCOREÁLĂ, *răcoreli*, s. f. Faptul de *a (se) răcori*; răcoare; boare răcoroasă.

RĂCORÉL s. n. Diminutiv al lui *răcoare* (1).

RĂCORÍ, *răcoresc*, vb. IV. 1. Refl. A deveni răcoros, a se face mai rece. 2. Tranz. și refl. A(-și) potoli sau astîmpăra căldura și setea; *fig.* a (se) liniști, a (se) calma, a (se) potoli. — Din **răcoare**.

RĂCORÍT, **-Ă**, *răcoriți*, *-te*, adj. 1. Răcoros. 2. Fig. (Despre oameni) Calmat, potolit; *p. ext.* răzbunat. — V. *răcori*.

RĂCORITÓR, **-OÁRE**, *răcoritori*, *-oare*, adj. Care răcorește. ✦ (Substantivat, f.) Băutură care astîmpără setea, care răcorește — Din **răcori** + suf. *-(i)tor*.

Răculeț

RĂCORÓS, **-OÁSĂ**, *răcoroși*, *-oase*, adj. Care are o temperatură ușor scăzută, care aduce răcoare. ✦ Fig. Înviorător, proaspăt, tînăr, fraged. — Din **răcoare** + suf. *-os*.

RĂCOVÍNĂ, *răcovine*, s. f. Mică plantă tîrîtoare, cu flori mici albe și cu fructul o capsulă lungăreață *(Stellaria media)*. [Var.: **rocoínă** s. f.]

RĂCULÉȚ[1], *răculețe*, s. n. Plantă cu rizom gros, tîrîtor, cu flori albe-roșietice *(Polygonum bistorta)*. — Din **rac** + suf. *-ul-eț*.

RĂCULÉȚ[2], *răculeți*, s. m. Răcușor (1). — Din **rac** + suf. *-ul-eț*.

RĂCÚȘCĂ s. f. Crustaceu mic, de diferite specii. — Din **rac** + suf. *-ușcă*.

RĂCUȘÓR, *răcușori*, s. m. 1. Diminutiv al lui *rac*. 2. Insectă mică, cu picioarele de dinainte asemănătoare cu cleștele unui rac *(Nepa cinerea)*.

RĂDÁN s. n. v. **redan**.

RĂDĂȘCĂ, *rădașe*, s. f. Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare neagră-castanie, masculul prezentînd două mandibule puternice, ca niște coarne de cerb *(Lucanus cervus)*. — *V. răgace*.

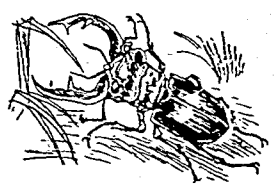
Rădașcă

RĂDĂCÍNĂ, *rădăcini*, s. f. 1. Partea unei plante care o fixează de sol și prin care aceasta își absoarbe substanțele hrănitoare; (pop.) parte a plantei aflată în pămînt, indiferent de structura și funcțiile pe care le are. ✦ Fig. Origine, izvor, cauză. ✧ Expr. *A curma* (sau *a stîrpi*) *răul din rădăcină* = a stîrpi un rău cu totul. 2. Partea prin care un organ al corpului este fixat într-un țesut. *Rădăcina unui dinte*. 3. Partea de lîngă pămînt a tulpinii unui copac. ✦ Partea de jos a unui zid, a unui munte etc.; bază. ✦ Limită de adîncime a anumitor obiecte. 4. Valoarea necunoscutei dintr-o ecuație. ✧ *Rădăcină pătrată* (a unui număr sau a unei expresii algebrice) = număr (sau expresie algebrică) care, înmulțit cu sine însuși, reproduce numărul dat (sau expresia algebrică dată). *Rădăcină cubică* (a unui număr sau a unei expresii algebrice) = număr (sau expresie algebrică) care, înmulțit succesiv de două ori cu sine însuși, reproduce numărul dat (sau expresia algebrică dată). 5. (Lingv.) Element al unui cuvînt ireductibil din punct de vedere morfologic, comun cuvintelor din aceeași familie și care conține sensul lexical al cuvîntului. — Lat. **radicina**.

RĂDĂCINÍȘ s. n. Mulțime de rădăcini. — Din **rădăcină** + suf. *-iș*.

RĂDĂCINÓS, **-OÁSĂ**, *rădăcinoși*, *-oase*, adj. (Despre plante) Cu rădăcini mari sau multe. ✦ (Substantivat, f. pl.) Nume dat legumelor cu rădăcină comestibilă. — Din **rădăcină** + suf. *-os*.

RĂDICÁ vb. I. v. **ridica**.

RĂDIU s. n. v. **rediu**.

RĂDVÁN, *rădvane*, s. n. (Înv.) Trăsură de lux închisă, montată pe arcuri și trasă de mai mulți cai. — Rus rydvan (< germ. *Reitzwagen*).

RĂFTULÉȚ, *răftulețe*, s. n. Diminutiv al lui *raft*.

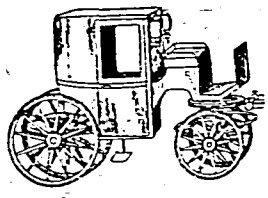

Rădvan

RĂFUÍ, *răfuiesc*, vb. IV. 1. Refl. A limpezi cu cineva o situație, a lămuri o neînțelegere; a se certa; a se bate cu cineva. ✧ Tranz. *După ce-l răfuia bine, îi da drumul* (CREANGĂ). 2. Tranz. (Înv.) A lichida un cont cu cineva; a achita, a plăti.

RĂFUIÁLĂ, *răfuieli*, s. f. Faptul de *a (se) răfui*.

RĂGÁCE, *răgace*, s. f. (Entom.) Rădașcă. — Bg., sb. rogač.

RĂGÁZ, (rar) *răgazuri*, s. n. 1. Timp liber (necesar spre a face ceva). ✦ Amînare, păsuire. 2. Perioadă de întrerupere a unei activități; odihnă; repaus. ✧ Loc. adv. *Fără (de) răgaz* = fără întrerupere, necontenit. ✦ Liniște, tihnă.

RĂGĂDUÍ, *răgăduiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A lua un obiect la întîmplare, a apuca ce se nimerește. — Magh. ragadni.

RĂGĂLÍE, *răgălii*, s. f. Îngrămădire formată de rădăcinile arborilor ieșite din malul apelor curgătoare sau de lemne, vreascuri etc. aduse de apă, care servesc ca ascunzători pentru pești. 2. Rădăcina ieșită din pămînt a unui copac doborît de vînt.

RĂGEÁ s. f. v. ragea.

RĂGET, *răgete*, s. n. Strigătul, zbieretul scos de unele animale; *p. ext.* strigăt, țipăt puternic al omului. — Din rag (prez. ind. al lui *rage*) + suf. *-et*.

RĂGÍ vb. IV. v. rage.

RĂGILÁ, *rágil*, vb. I. Tranz. A trage fuiorul de in sau de cînepă pe ragilă. — Din ragilă.

RĂGILÁT[1] s. n. Acțiunea de *a răgila*.

RĂGILÁT[2], **-Ă**, *răgilați*, *-te*, adj. (Despre fire de in sau de cînepă) Tras pe ragilă. — V. *răgila*.

RĂGÓZ s. n. v. rogoz.

RĂGUȘEÁLĂ, *răgușeli*, s. f. Îngroșare și slăbire a vocii, provocate de inflamarea laringelui, a coardelor vocale. — Din răguși + suf. *-eală*.

RĂGUȘÍ, *răgușesc*, vb. IV. Intranz. A i se îngroșa și a-i slăbi cuiva vocea din cauza inflamării laringelui, a coardelor vocale.

RĂGUȘÍT, **-Ă**, *răgușiți*, *-te*, adj. (Despre vocea oamenilor sau strigătul animalelor; adesea adverbial) Îngroșat, slăbit; (despre oameni și animale) care vorbește sau strigă gros, dogit din cauza inflamării laringelui, a coardelor vocale. — V. *răguși*.

RĂGÚTĂ s. f. v. recrut.

RĂMÁS, *rămasuri*, s. n. 1. Faptul de *a rămîne*. ✧ Expr. *Rămas bun* sau *bun rămas*, formulă de salut adresată de cei care pleacă celor care rămîn. *A-și lua rămas bun* = a se despărți de cineva. *De ajuns și de rămas* = din belșug, cu prisosință. 2. (Reg.) Prinsoare, rămășag. 3. (Înv.) Moștenire.

RĂMĂȘÁG, *rămășaguri*, s. n. Convenție prin care fiecare dintre persoanele care susțin lucruri contrare se obligă a plăti o sumă sau a cumpăra un obiect aceluia (sau acelora) dintre ei care va avea dreptate; prinsoare, pariu. — Din rămas + suf. *-șag*.

RĂMĂȘEÁLĂ, *rămășeli*, s. f. (Rar) Rămășag. — Din rămăși + suf. *-eală*.

RĂMĂȘÍ, *rămășesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A pune rămășag. — Din rămas.

RĂMĂȘÍȚĂ, *rămășițe*, s. f. 1. Ceea ce a rămas dintr-un tot sau dintr-o cantitate oarecare, după ce cea mai mare parte a dispărut, a fost utilizată. ✧ *Rămășițe pămînțești* (sau *trupești*) = corpul neînsuflețit al unui om. 2. Ceea ce a rămas neexecutat, neîmplinit dintr-o datorie, o obligație. 3. Ceea ce prisosește. 4. Ceea ce lipsește pînă la cantitatea sau limita prevăzută. 5. (Înv.) Rezultatul unei scăderi; rest. — Din rămas + suf. *-iță*.

RĂMÎNE, *rămîn*, vb. III. 1. Intranz. (Despre ființe) A sta pe loc, a nu părăsi locul sau localitatea unde se află; (despre lucruri) a fi lăsat pe loc, a nu fi dus din locul în care se găsește. *Apa trece, pietrele rămîn* (= lucrurile neînsemnate trec, cele statornice rămîn). ✦ A fi lăsat în urmă. *Humuleștii rămîn la stînga, în liniștea și lumina începutului zilei* (SADOVEANU). ✧ Expr. *Rămîi cu bine* (sau *sănătos, în pace*), formulă de salut adresată de cei care pleacă celor care rămîn. *A-i rămîne cuiva inima* (sau *ochii*) *la ceva* (sau *la cineva*) sau *a-i rămîne cuiva ceva* (sau *cineva*) *la inimă* = a-i plăcea cuiva foarte mult un lucru sau o persoană. *A rămîne în urmă* = a se lăsa întrecut de alții; (despre ceas) a marca timpul cu întîrziere. *Să rămînă între noi*, se spune ca îndemn pentru păstrarea unui secret. (Pop.) *A rămîne de ceva* = a se răzleți de o ceată, de o tovărășie, a nu mai prinde un vehicul care pleacă. *A rămîne de cineva* = a supraviețui celui care trebuie să te susțină. ✦ A muri (pe un cîmp de luptă). ✧ Expr. (Fam.) *A-i rămîne cuiva oasele* (sau *ciolanele*) *undeva* = a muri în locuri străine. ✦ A sta mereu într-un loc, *p. ext.* a nu se despărți de un obiect, de o părere, o atitudine; a sta neclintit. 2. Intranz. A fi, a se găsi sau a ajunge într-un anumit loc sau într-o anumită situație; a se opri într-o anumită atitudine, a se menține sub un anumit aspect. *Așa va rămîne pînă la sfîrșitul vieții lui.* ▭ *Bardac rămăsese de tînăr fără părinți* (SADOVEANU). ✧ Expr. *A rămîne pe drumuri* = a-și pierde slujba; a deveni foarte sărac. *A rămîne numai cu...* = a nu mai avea decît... *A rămîne pe gînduri* = a medita, a reflecta. *A rămîne de mîncinună* = a se dovedi mincinos. *A rămîne de rușine* = a se face de rîs. *A rămîne ars* (sau *opărit, fript*), se spune cînd cineva își pierde cu totul puterea de a reacționa în fața unei situații. *A rămîne bun plătit*, se zice cînd nu se mai poate reveni asupra unei plăți considerată de una dintre părți ca insuficientă sau greșit calculată. *A rămîne grea* = a fi însărcinată. *A rămîne baltă* = a fi întrerupt. *A rămîne cu gura căscată* = a fi cuprins de mirare sau de admirație. *A rămas înțeles* sau *rămînem înțeleși*, se spune ca încheiere a unei discuții, după ce s-a ajuns la un acord. (Rar) *A-i rămîne cuiva pe brațe* = a ajunge în sarcina cuiva. *A rămîne pe mîna cuiva* = a ajunge în stăpînirea sau la discreția cuiva. *Cum rămîne (cu)...?* = ce se întîmplă (cu)...? ce hotărîre luăm (în privința...)? 3. Intranz. A continua să existe, a dăinui, a nu se schimba. *Rămăseseră locurile pe unde sălășluise el, rămăseseră oamenii care-l cunoscuseră* (SADOVEANU). ✧ Expr. *A rămîne cu zile* = a continua să trăiască, a fi lăsat în viață. ✦ A se păstra în conștiința oamenilor prin valoarea pe care o reprezintă. ✦ A supraviețui. ✦ A se afla, a ajunge, a trece în posesiunea cuiva. 4. Intranz. A se menține ca un rest după consumarea părții cu care forma un tot; a prisosi. *De mîncat îmi aducea Lapte acru-ntr-o mărgea, Mîncam și mai rămînea* (JARNÍK-BÎRSEANU). *Mult a fost, puțin a rămas*, se spune ca încurajare cînd dintr-un lucru greu s-a efectuat cea mai mare parte. ✧ Expr. *A nu-i (mai) rămîne cuiva decît să...* = a nu se găsi pentru cineva altă soluție decît să... *A rămîne pentru altă dată* = a se amîna pentru o dată ulterioară. *A nu (mai) rămîne (nici o) îndoială* = a exista siguranța că... *Nu (mai) rămîne vorbă* sau *mai rămîne vorbă?* = e sigur, nu mai e de discutat. *A rămas treaba pînă la atîta* = atîta mai este de făcut. 5. Tranz. (Reg., în expr.) *A rămîne pe cineva* = a bate, a învinge (la un concurs, într-o prinsoare etc.). [Perf. s. *rămăsei*, part. *rămas*. — Var.: **rămîneá** vb. II] — Lat. remanere.

RĂMÎNEÁ vb. II. v. rămîne.

RĂMÎNERE, *rămîneri*, s. f. Faptul de *a rămîne*. ✧ Expr. *Rămînere în urmă* = întîrziere, lipsă de progres (în raport cu alții).

RĂMURÁT, **-Ă**, *rămurați*, *-te*, adj. Rămuros. — Din ramură + suf. *-at*.

RĂMURÉL, **-EÁ**, **-ÍCĂ**, *rămurele*, s. n. și f. Diminutiv al lui *ramură*.

RĂMURÉLE s. f. pl. Ciupercă comestibilă, cu tulpina groasă și foarte ramificată (*Clavaria botrytis*). — V. *rămurea*.

RĂMURÍ, *rămuresc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se ramifica. — Din ramură.

RĂMURÍȘ, *rămurișuri*, s. n. Totalitatea ramurilor unui copac; desiș. — Din ramură + suf. *-iș*.

RĂMURÍȘTE, *rămuriști*, s. f. (Rar) Rămuriș. — Din ramură + suf. *-iște*.

RĂMURÓS, **-OÁSĂ**, *rămuroși*, *-oase*, adj. Cu multe ramuri. — Din ramură + suf. *-os*.

RĂNÍ, *rănesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A(-și) face o rană, a (se) vătăma. ✦ Tranz. Fig. A îndurera sufletește; a jigni. — Slav (v. sl. raniti).

RĂNÍRE, *răniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) răni*.

RĂNÍT, **-Ă**, *răniți*, *-te*, adj. (Adesea substantivat) Care a căpătat o rană, o leziune. ✦ Fig. Jignit. — V. *răni*.

RĂPĂÍ, *răpăi*, vb. IV. Intranz. (Despre ploaie, grindină etc., la pers. 3; adesea fig.) A se izbi de o suprafață tare, producînd zgomote dese, scurte și ritmice. ✦ (Despre oameni) A lovi ritmic în ceva, producînd zgomote dese și scurte. ✦ A trosni. — Onomatopee.

RĂPĂIÁLĂ, *răpăieli*, s. f. Răpăit[2]. ✦ Ploaie zgomotoasă, de scurtă durată. — Din răpăi + suf. *-eală*.

RĂPĂÍT[1] adv. (Rar) Cu zgomote scurte și dese. — V. *răpăi*.

RĂPĂÍT[2] s. n. Faptul de *a răpăi*; zgomotul ploii, al grindinii etc. care cade pe o suprafață tare. ✦ Succesiune de lovituri ritmice; zgomotul produs de astfel de lovituri.

RĂPĂITÓR, **-OÁRE**, *răpăitori*, *-oare*, adj. (Rar) Care răpăie. — Din răpăi + suf. *-(i)tor*.

RĂPĂITÚRĂ, *răpăituri*, s. f. Răpăială. — Din răpăi + suf. *-(i)tură*.

RĂPĂNÓS, **-OÁSĂ**, *răpănoși*, *-oase*, adj. (Adesea substantivat) Plin de rapăn, bolnav de rapăn. ✦ Fig. Murdar, zdrențăros. — Din rapăn + suf. *-os*.

RĂPĂTÍȚĂ s. f. (Reg.) Zdreanță; *fig.* calificativ injurios dat unui om fără valoare.

RĂPCIÚGĂ s. f. 1. Boală contagioasă (la cai), caracterizată prin ulcerații pe mucoasa nazală, respirație grea etc. 2. Animal bolnav, bătrîn.

RĂPCIUGÓS, **-OÁSĂ**, *răpciugoși*, *-oase*, adj. Bolnav de răpciugă. — Din răpciugă + suf. *-os*.

RĂPCIÚNE s. m. Numele popular al lunii septembrie. — Comp. lat. raptio, -onis.

RĂPEDE[1] adj. v. repede[2].

RĂPEDE[2] adv. v. repede[1].

RĂPÍ, *răpesc*, vb. IV. Tranz. 1. A lua cu sila pe cineva, a duce cu sine pe cineva; a fura. ✦ (Poetic) A lua pe cineva dintre cei vii, a face să moară. 2. A lua cu sila ceva, a se face stăpîn pe...; a jefui. ✦ Fig. A lipsi pe cineva (prin abuz) de ceea ce are la dispoziție, a smulge ceea ce i se cuvine, ceea ce îi revine cuiva. *Nu vreau să-ți*

răpesc decît două-trei secunde (REBREANU). 3. Fig. A fermeca, a încînta, a vrăji. [Var.: (înv.) **hrăpi** vb. IV] — Lat. **rapire** (= *rapere*).

RĂPÍRE, *răpiri*, s. f. Acțiunea de *a răpi* și rezultatul ei. [Var.: (înv.) **hrăpire** s. f.]

RĂPÍT, -Ă, *răpiți, -te*, adj. Fermecat, încîntat, vrăjit. — V. *răpi*.

RĂPITÓR, -OÁRE, *răpitori, -oare*, adj. 1. (Despre oameni; adesea substantivat) Care răpește o persoană; (despre animale) care răpește animale și le sfîșie pentru a le mînca. ✦ (Substantivat, f. pl.) Numele unui ordin de animale care își procură hrana prin răpirea altor animale; (și la sg.) animal făcînd parte din acest ordin. ✦ Hrăpăreț, uzurpator. 2. Fig. Fermecător, încîntător. — Din **răpi** + suf. *-(i)tor*.

RĂPITÚRĂ, *răpituri*, s. f. (Rar) Răpire. — Din **răpi** + suf. *-(i)tură*.

RĂPOSÁ, *răposez*, vb. I. Intranz. A muri. — Lat. **repausare**.

RĂPOSÁRE s. f. (Rar) Faptul de *a răposa*; moarte.

RĂPOSÁT[1] s. n. (Rar) Răposare. — V. *răposa*.

RĂPOSÁT[2], **-Ă**, *răposați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Mort, defunct, decedat. — V. *răposa*.

RĂPȘTÍ, *răpștesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Intranz. A murmura, a cîrti. 2. Refl. A se răsti. — Slav (v. sl. **rŭpŭtati, -štoⁿ**).

RĂPUITÓR, -OÁRE, *răpuitori, -oare*, s. m. și f. (Neobișnuit) Persoană care încîntă, farmecă, cucerește. — Din **răpune** + suf. *-itor*.

RĂPÚNE, *răpún*, vb. III. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) ucide, a (se) omorî. ✦ Tranz. A doborî, a distruge, a înfrînge. ✦ Refl. A-și pierde viața, a-și găsi moartea. ✦ Tranz. A învinge într-o luptă de idei. [Perf. s. *răpusei*, part. *răpus*. — Prez. ind. și: *răpúi*] — Lat. **reponere**.

RĂPÚNERE, *răpuneri*, s. f. Acțiunea de *a (se) răpune* și rezultatul ei; pieire, moarte; înfrîngere.

RĂRÍ, *răresc*, vb. IV. 1. Refl. (Despre obiecte de același fel) A fi, a se afla, a deveni (mai) rar (în timp sau în spațiu). ✦ (Despre oameni) A deveni mai puțin numeros. 2. Refl. și tranz. A fi sau a face mai puțin compact. 3. Tranz. A încetini ritmul unor acțiuni. ✧ Expr. *A (o) mai rări cu ceva* = a da, a oferi un lucru la intervale mai mari decît de obicei. *A (o) mai rări de (pe) undeva* = a se duce undeva din ce în ce mai rar. — Lat. **rarire** (= *rarescere*).

RĂRÍME s. f. (Rar) Stare a ceea ce este rar. — Din **rar** + suf. *-ime*.

RĂRÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) rări*.

RĂRÍȘ, *rărișuri*, s. n. Loc în pădure unde copacii sînt rari. ✦ (La pl.) Ochiuri de apă în mijlocul stufărișului din Delta Dunării. — Din **rar** + suf. *-iș*.

RĂRIȘÓR, -OÁRĂ, *rărișori, -oare*, adj. (Adesea adverbial) Diminutiv al lui *rar*.

RĂRÍT[1] s. n. Rărire. — V. *rări*.

RĂRÍT[2], **-Ă**, *răriți, -te*, adj. Mai puțin compact, cu elementele componente mai distanțate între ele. — V. *rări*.

RĂRITÚRĂ, *rărituri*, s. f. Loc liber între obiectele așezate rar. ✦ Loc în pădure de unde au fost scoși unii copaci, de unde au fost tăiate tufele. ✦ Defect al unei țesături care are într-un loc urzeala sau bătătura mai rară decît în rest. — Din **rări** + suf. *-(i)tură*.

RĂRIȚÁ, *rărițez*, vb. I. Tranz. A lucra pămîntul cu rariță. — Din **rariță**.

RĂRIȚÁRE, *rărițări*, s. f. Acțiunea de *a răriță*.

RĂRIȚÁT s. n. Răriță re. — V. *răriță*.

RĂRÚNCHI, *rărunchi*, s. m. (Pop.) 1. Rinichi. ✧ Expr. *A avea seu la rărunchi* = a fi om cu avere. 2. Adîncul trupului omenesc, considerat ca centru al forței și al sensibilității; interiorul, mijlocul unui lucru. — Lat. **renunculus**.

RĂS- (Înaintea vocalelor și a consoanelor sonore, în forma *răz-*) Element de compunere care: 1. a) formează, de la verbe, derivate care exprimă o împrăștiere, o repetare sau o intensificare a acțiunii exprimate de verbul simplu: *răsfira, răscăi, răscoace* etc.; b) formează de la adjective, derivate care exprimă intensificarea însușirii exprimate de adjectivul simplu: *răscopt* etc.; c) (rar) formează, de la substantive, derivate care exprimă ideea de intensitate în raport cu substantivul simplu: *răsputere* etc.; d) formează, de la substantive denumind grade de rudenie, derivate care indică generații depărtate: *răzbunic* etc.; e) formează, de la adverbe de timp, derivate indicînd un timp mai îndepărtat decît cel exprimat de adverbul simplu: *răspoimîine, răsalaltăieri*; 2. a) formează, de la verbe, derivate care exprimă ideea revenirii la o stare mai veche: *răscloci, răscumpăra* etc.; b) formează, de la verbe, derivate care exprimă ideea modificării (în sens negativ) a situației dinainte: *răstălmăci* etc.; 3. de la verbe formează substantive și adjective derivate cu sensul mai depărtat de cel al cuvîntului simplu: *răsuflătoare* etc. [Var.: **răz-**] — Slav (v. sl. **ras-, raz-**).

RĂSÁD, *răsaduri*, s. n. Plantă tînără (crescută în răsadniță), care a fost sau urmează să fie răsădită. ✦ Fig. Neam, semințe. — Bg. **razsad, sb. rasad**.

RĂSÁDNIȚĂ, *răsadnițe*, s. f. Instalație formată dintr-o construcție de scînduri acoperită cu geamuri, așezată pe un pat de gunoi de grajd, în care se cultivă răsadul. ✦ Fig. (Neobișnuit) Adăpost. — Bg. **razsadnik, sb. rasadnik**.

RĂSALALTĂIÉRI adv. În cursul zilei care precedă pe cea de alaltăieri. — Din **răs-** + **alaltăieri**.

RĂSĂDÍ, *răsădesc*, vb. IV. Tranz. A muta un răsad în alt loc; a transplanta, a sădi. — Bg. **razsadja**, sb. **rasaditi**.

RĂSĂDÍRE, *răsădiri*, s. f. Acțiunea de *a răsădi*.

RĂSĂRÍ, *răsár*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre aștri, la pers. 3) A apărea pe cer, a se ivi la orizont. 2. (Despre plante, la pers. 3; adesea fig.) A încolți, a ieși din pămînt. ✧ Expr. (Glumeț) *Seamănă, dar nu răsare*, se spune pentru a respinge afirmația cuiva despre asemănarea dintre două lucruri sau două persoane. *Răsare unde nu-l semeni*, se spune despre cineva care apare acolo unde nu este așteptat, pe care-l găsești în tot locul. (Peior.) *A răsări ca ciupercile (după ploaie)* = a se înmulți peste măsură. ✦ Fig. (Rar, despre oameni) A lua ființă, a se naște. 3. A se ivi (din depărtare), a apărea (pe neașteptate). ✧ Expr. (Tranz.) *A-i răsări* (cuiva ceva) *în minte* = a-și aminti deodată ceva. 4. A ieși în evidență, a se ridica deasupra celor dimprejur. 5. (Despre copii) A crește. ✦ (Reg., despre aluat) A dospi. 6. (Înv.) A se ridica, a sări brusc (în picioare), a tresări. ✦ Fig. A interveni brusc într-o discuție. — Lat. **re-salire**.

RĂSĂRÍRE, *răsăriri*, s. f. Acțiunea de *a răsări* și rezultatul ei.

RĂSĂRÍT[1], *răsărituri*, s. n. 1. Faptul de *a răsări*. ✦ Momentul apariției unui astru. ✦ Fig. Început (de lume sau de viață nouă). 2. Partea orizontului unde răsare soarele; orient. 3. Țară, ținut așezat în direcția răsăritului (2) față de un punct de reper dat; (colectiv) popoarele dintr-un astfel de ținut sau dintr-o astfel de țară. ✧ Expr. *Răsăritul și Apusul* = lumea întreagă.

RĂSĂRÍT[2], **-Ă**, *răsărîți, -te*, adj. 1. (Despre plante) Încolțit. ✦ Fig. (Despre copii) Mai mare (cu puțin) decît alți copii. *Dar una, mai răsărită, îl recunoscu* (CAMIL PETRESCU). 2. Care depășește măsura comună; mai deosebit, mai de seamă. — V. *răsări*.

RĂSĂRÍTĂ, (2) *răsărite*, s. f. 1. (Pop., în expr.) *Răsărita soarelui* = răsărit[1] (1). 2. (Bot.; reg.) Floarea-soarelui. — V. *răsări*.

RĂSĂRITEÁN, -Ă, *răsăriteni, -e*, adj. De la răsărit, situat la răsărit. ✧ *Biserica răsăriteană* = biserica ortodoxă. ✦ (Substantivat) Locuitor din răsărit; oriental. — Din **răsărit** + suf. *-ean*.

RĂSĂRITEÁNCĂ, *răsăritence*, s. f. Locuitoare din răsărit; orientală. — Din **răsăritean** + suf. *-că*.

RĂSĂRITÓR, -OÁRE, *răsăritori, -oare*, adj. (Rar, despre aștri) Care răsare, care este în curs de a răsări. — Din **răsări** + suf. *-(i)tor*.

RĂSĂRITÚRĂ, *răsărituri*, s. f. (Înv.) Zvîcnitură, palpitație, tresărire. — Din **răsări** + suf. *-(i)tură*.

RĂSĂTÚRĂ, *răsături*, s. f. 1. Faptul de a (se) rade; bărbierit. 2. Urmă lăsată pe un obiect după ce a fost ras, ștersătură făcută cu guma pe o hîrtie. 3. Resturi care rezultă din raderea unui obiect; răzătură. — Din ras (part. lui *rade*) + suf. *-(ă)tură*.

RĂSCĂCĂRÁ vb. I. v. răscrăcăra.

RĂSCĂCĂRÁT, -Ă adj. v. răscrăcărat.

RĂSCHIÁT, -Ă adj. v. rășchiat[1].

RĂSCHIRÁ vb. I. v. rășchira.

RĂSCHIRÁT, -Ă adj. v. rășchirat.

RĂSCHITÓR s. n. v. rășchitor.

RĂSCITÍ, *răscitesc*, vb. IV. Tranz. A citi același lucru de mai multe ori. — Din **răs-** + **citi**.

RĂSCLOCÍ, *răsclocesc*, vb. IV. Tranz. A descloci. — Din **răs-** + **cloci**.

RĂSCOÁCE, *răscóc*, vb. III. Tranz. și refl. (Adesea fig.) A (se) coace mai mult decît trebuie. — Din **răs-** + **coace**.

RĂSCOÁCERE, *răscoaceri*, s. f. Faptul de *a (se) răscoace*.

RĂSCOÁGE s. f. Plantă cu flori mari, roșii-purpurii sau albe (*Chamaenerion angustifolium*).

Răscoage

RĂSCOÁLĂ, *răscoale*, s. f. 1. Răzvrătire spontană și neorganizată a maselor oprimate împotriva exploatatorilor; revoltă, rebeliune. ✦ Fig. Protest. 2. Zarvă, agitație. — Postverbal al lui **răscula**.

RĂSCÓL, *răscoale*, s. n. I. 1. Bară de lemn prevăzută la capete cu două găuri în care intră carîmbii de sus ai loitrelor carului. ✧ Expr. *A lega* (pe cineva) *în răscol* = a pune (pe cineva) în obezi. 2. Ispol. II. (Pop.) Separarea oilor, toamna, la desfacerea stînii, după proprietarii lor. ✦ Dispozitiv de scînduri folosit pentru a separa oile. — Slav (v. sl. **raskolŭ**).

RĂSCOLÍ, (I 1, II) *răscolesc*, (I 2) *răscól*, vb. IV. I. 1. Tranz. și intranz. A face dezordine căutînd pe cineva sau ceva; a scotoci. ✦ Tranz. A scormoni focul, jăraticul pentru a-l înviora. ✦ Tranz. A scurma, a răci pămîntul, *p. ext.* a ara. ✦ A stîrni praful, valurile etc. 2. Tranz. A face să se răzvrătească, să se revolte; a agita. II. Tranz. (Pop.) A desface, toamna, stîna, alegînd oile după proprietarii lor. — Slav (v. sl. **raskoliti**).

RĂSCOLÍRE, *răscoliri*, s. f. Acțiunea de *a răscoli* și rezultatul ei; răvășire, dezordine. ✦ Fig. Agitație, frămîntare, tulburare.

RĂSCOLÍT, -Ă, *răscoliți, -te*, adj. 1. În dezordine, răvășit. 2. (Despre pămînt) Scurmat, răcîit; (despre praf, valuri etc.) stîrnit, spulberat. 3. Agitat, tulburat. — V. *răscoli*.

RĂSCOLITÓR, -OÁRE, *răscolitori, -oare*, adj. Care trezește amintiri, emoții; tulburător. — Din răscoli + suf. *-(i)tor.*

RĂSCÓPT, -OÁPTĂ, *răscopți, -oapte*, adj. Copt mai mult decît trebuie; copt tare, bine. ◇ *Ouă răscoapte* = ouă fierte tari. ✦ Fig. (Despre oameni, peior.) Matur. ✦ Încins de soare, ars. — V. *răscoare.*

RĂSCRĂCĂRÁ, *răscrăcăr*, vb I. Tranz. și refl. A (se) crăcăna, a (se) crăci. [Var.: răscăcărá vb. I] — Din răs- + crăcăna.

RĂSCRĂCĂRÁT, -Ă, *răscrăcărați, -te*, adj. Crăcănat, crăcit [Var.: răscăcărát, -ă adj.] — V. *răscrăcăra.*

RĂSCROÍ, *răscroiesc*, vb. IV. Tranz. A tăia un material de croitorie urmînd linia gîtului sau a brațelor; *p. ext.* a croi un material după măsură. — Din răs- + croi.

RĂSCROIÁLĂ, *răscroieli*, s. f. Acțiunea de *a răscroi* și rezultatul ei; tăietură adîncită în croiala unei haine, în special la mîneci și la gît. ✦ Bucată de material care cade cînd se răscroiește.

RĂSCROÍT, -Ă, *răscroiți, -te*, adj. Tăiat după forma corpului (în special la mîneci și la gît); *p. ext.* tăiat, croit. ✦ Fasonat, modelat. — V. *răscroi.*

RĂSCROITÚRĂ, *răscroituri*, s. f. Răscroială. — Din răscroi + suf. *-(i)tură*

RĂSCRÚCE, *răscruci*, s. f. 1. Loc unde se încrucișează sau de unde se separă două sau mai multe drumuri; răspîntie. ◇ *Răscrucile cerului* = punctul de pe bolta cerească în care se află soarele la amiază; zenit. ◇ Loc. adj. și adv. *În răscruce* = în formă de cruce. 2. Fig. Moment hotărîtor în viața unui om, a unui popor etc.; cotitură. 3. Partea carului de care se prind șleaurile. 4. Cruce de lemn care împarte o fereastră în mai multe despărțituri. 5. Fofelniță. — Din răs- + cruce.

RĂSCULÁ, *răscól*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) ridica împotriva unei nedreptăți, a unei asupriri; a porni sau a face să pornească lupta contra asupritorilor; a (se) răzvrăti. ✦ Tranz. Fig. A indigna, a revolta. *Cruntă priveliște care răscoală inima* (BĂLCESCU). — Din răs- + scula.

RĂSCULÁRE, *răsculări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) răscula;* răscoală.

RĂSCULÁT, -Ă, *răsculați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Revoltat împotriva unei nedreptăți sau a unei oprimări. — V. *răscula.*

RĂSCULĂTÓR, *răsculători*, s. m. (Înv.) Persoană care se răscoală sau care îndeamnă la răscoală; răzvrătit. — Din răsculat + suf. *-ător.*

RĂSCUMPĂRÁ, *răscumpăr*, vb. I. Tranz. 1. A plăti prețul unui lucru vîndut sau amanetat, pentru a-l readuce în proprietatea sa. ✦ A cumpăra un obiect restituind posesorului prețul plătit sau oferindu-i un suprapreț. 2. A scăpa o persoană din captivitate, din robie, în schimbul unei sume de bani. 3. A lichida o obligație bănească, a achita echivalentul unei sume datorate. 4. A compensa, printr-o realizare ulterioară, o acțiune (dăunătoare) săvîrșită; (despre realizări) a constitui o compensație. ✦ A ispăși. — Din răs- + cumpăra.

RĂSCUMPĂRÁBIL, -Ă, *răscumpărabili, -e*, adj. (Rar) Care poate fi răscumpărat. — Din răscumpăra + suf. *-bil.*

RĂSCUMPĂRÁRE, *răscumpărări*, s. f. Faptul de *a răscumpăra.*

RĂSCUNOSCÚT, -Ă, *răscunoscuți, -te*, adj. Foarte cunoscut, arhicunoscut; notoriu. — Din răs- + cunoscut.

RĂSFĂȚ, *răsfățuri*, s. n. 1. Faptul de *a (se) răsfăța;* mîngîiere, alintare; (depr.) răzgîiere. 2. Desfătare, plăcere. 3. Huzur, belșug. — Postverbal al lui răsfăța.

RĂSFĂȚÁ, *răsfăț*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) alinta; (depr.) a (se) răzgîia. 2. Tranz. și refl. A (se) înveseli, a (se) desfăta. 3. Refl. A huzuri, a se lăfăi. ✦ Tranz. și refl. A (se) întinde mult (ocupînd un loc mare). — Din răs- + față.

RĂSFĂȚÁRE, *răsfățări*, s. f. Acțiunea de *a (se) răsfăța.*

RĂSFĂȚÁT, -Ă, *răsfățați, -te*, adj. 1. Dezmierdat, alintat; capricios, cu toane; (depr.) răzgîiat. ✦ Gratios, cochet. ✦ (Rar) Rafinat (ca gusturi, preferințe). 2. Care huzurește, îmbuibat. 3. (Înv., despre locuri) Deschis, larg, întins. — V. *răsfăța.*

RĂSFĂȚĂTÚRĂ, *răsfățături*, s. f. (Rar) Alintătură. — Din răsfăța + suf. *-(ă)tură.*

RĂSFĂȚÍE s. f. (Rar) Răsfăț. — Din răsfăț + suf. *-ie.*

RĂSFIÉRBE, *răsfierb*, vb. III. Tranz. A fierbe timp îndelungat; a fierbe mai mult decît e necesar. — Din răs- + fierbe.

RĂSFIRÁ, *răsfir*, vb. I. 1. Refl., tranz. și intranz. A (se) desface fir cu fir, a (se) separa între ele (firele părului, ale bărbii etc.) fără a strica întregul. 2. Refl. și tranz. A (se) împrăștia, a (se) întinde în diferite direcții; a (se) răzleți. 3. Tranz. A risipi, a presăra. [Var.: resfirá vb. I] — Din răs- + fir.

RĂSFIRÁRE, *răsfirări*, s. f. Acțiunea de *a (se) răsfira.* [Var.: resfirâre s. f.]

RĂSFIRÁT, -Ă, *răsfirați, -te*, adj. 1. (Despre păr, barbă etc.) Cu firele depărtate unele de altele (fără să fie încîlcite). 2. (Despre părțile unui întreg) Depărtat unul de altul, așezat la distanță; (despre un întreg) ale cărui elemente componente sînt depărtate unul de altul; întins pe o suprafață mare. 3. Lipsit de consistență, împrăștiat, difuz. *Lumina răsfirată prindea să lucească palid* (C. PETRESCU). ✦ Fig. Nestatornic. [Var.: resfirát, -ă adj.] — V. *răsfira.*

RĂSFOÍ, *răsfoiesc*, vb. IV. Tranz. A întoarce foaie cu foaie o carte, un ziar etc., citind în fugă; *p. ext.* a frunzări. ✦ Fig. (Rar) A cerceta, a descifra, a scruta. — Din răs- + foaie.

RĂSFOIÁLĂ, *răsfoieli*, s. f. Faptul de *a răsfoi.*

RĂSFOÍRE, *răsfoiri*, s. f. Acțiunea de *a răsfoi.*

RĂSFRÎNGĂTÚRĂ, *răsfrîngături*, s. f. (Rar) Partea răsfrîntă a unei haine; cută. — Din răsfrînge (prez. ind. al lui *răsfrînge*) + suf. *-(ă)tură.*

RĂSFRÎNGE, *răsfrînge*, vb. III. I. 1. Tranz. A proiecta lumină asupra unui obiect, făcînd-o să se reflecte; (despre obiecte) a reflecta lumina proiectată asupra lor. ◇ Refl. *Razele soarelui se răsfrîngeau pe fețele* [lor] (MIHALE). ✦ Refl. (Despre sunete) A se întoarce sub formă de ecou; a se repeta. 2. Refl. Fig. A se face simțit, influențînd, înrîurînd, determinînd... 3. Refl. și tranz. A (se) oglindi, a (se) reflecta. II. Tranz. și refl. A (se) întoarce în afară, a (se) desface, a (se) îndoi. *A-și răsfrînge mînecile.* [Perf. s. *răsfrînsei*, part. *răsfrînt*] — Din răs- + frînge.

RĂSFRÎNGERE, *răsfrîngeri*, s. f. Acțiunea de *a (se) răsfrînge* și rezultatul ei. ✦ Lumină, radiație luminoasă, lucire, strălucire.

RĂSFRÎNSĂTÚRĂ, *răsfrînsături*, s. f. (Rar) Răsfrîngătură. — Din răsfrîns (= *răsfrînt*) + suf. *-(ă)tură.*

RĂSFRÎNT, -Ă, *răsfrînți, -te*, adj. Îndoit, întors în afară. — V. *răsfrînge.*

RĂSFÚG s. n. 1. Boală contagioasă a oilor, care se manifestă prin inflamarea ugerului. 2. (Med. pop.) Antrax. 3. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu rămurele subțiri, verzi și aproape lipite de frunze; se întrebuințează în medicina populară ca medicament împotriva răsfugului (1) *(Chondrilla juncea).*

Răsfug

RĂSÎNȚELÉGE, *răsînțeleg*, vb. III. Tranz. A înțelege perfect, pînă în cele mai mici amănunte. — Din răs- + înțelege.

RĂSPÁS, *răspasuri*, s. n. (Pop.) Răgaz. — Din răs- + pas.

RĂSPÁR s. n. 1. (În expr.) *În răspăr* = a) împotriva direcției firești în care crește părul pe capul și pe corpul ființelor; b) împotriva direcției unui curs de apă sau a unui agent fizic în mișcare; *fig.* potrivnic, ostil; echivoc. *Mi-a răspuns în răspăr.* ▭ *În răspărul...* = în ciuda..., în pofida... *A lua* (pe cineva sau ceva) *în răspăr* = a-și bate joc (de cineva sau ceva), a lua în rîs; a dojeni aspru, a brusca. (Rar) *A-i merge cuiva în răspăr* = a-i merge cuiva rău, a întîmpina greutăți. 2. (Rar) Răfuială. — Din răs- + păr.

RĂSPICÁ, *răspic*, vb. I. Tranz. (Înv. și arh.) 1. (Rar) A străbate, a despica. ✦ Fig. A analiza. 2. A rosti, a pronunța lămurit, clar, limpede. ✦ A explica limpede. — Din răs- + [des]pica.

RĂSPICÁRE, *răspicări*, s. f. (Rar) Faptul de *a răspica;* pătrundere, analiză.

RĂSPICÁT, -Ă, *răspicați, -te*, adj. (Despre vorbe, *p. ext.* despre voce; adesea adverbial) Lămurit, limpede, *p. ext.* hotărît, energic. — V. *răspica.*

RĂSPÎNTENE s. f. v. răspîntie.

RĂSPÎNDÍ, *răspîndesc*, vb. IV. Refl. 1. (Despre lumină, căldură etc.) A se împrăștia în toate părțile sub formă de unde, emanații. ◇ Tranz. *Soarele răspîndește lumină.* 2. (Despre știri, vești, publicații) A se propaga, a se difuza, a deveni cunoscut. ✦ (Despre lichide) A se întinde pe o suprafață mare. 3. (Despre ființe) A porni în direcții diferite, a se răzleți. — Slav (v. sl. raspoⁿditi).

RĂSPÎNDÍRE, *răspîndiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) răspîndi* și rezultatul ei.

RĂSPÎNDÍT, -Ă, *răspîndiți, -te*, adj. 1. Revărsat, împrăștiat, întins. 2. Cunoscut, frecvent, obișnuit. — V. *răspîndi.*

RĂSPÎNDITÓR[1], *răspînditoare*, s. n. Mașină care servește la împrăștierea materialelor de construcție pe șosele. — Din răspîndi + suf. *-(i)tor.*

RĂSPÎNDITÓR[2], **-OÁRE**, *răspînditori, -oare*, s. m. și f. Persoană care răspîndește ceva, care contribuie la răspîndirea unor idei, metode, cunoștințe în masele largi ale oamenilor; propagandist. — Din răspîndi + suf. *-(i)tor.*

RĂSPÎNTIE, *răspîntii*, s. f. Loc unde se încrucișează mai multe drumuri; răscruce. [Var.: răspîntene s. f.] — Slav (v. sl. raspoⁿtije).

RĂSPLĂTĂ, (rar) *răsplăți*, s. f. Ceea ce se face sau se dă cu scopul de a recompensa pe cineva pentru o acțiune săvîrșită; recompensă; (rar) acțiune prin care se pedepsește o faptă. ◇ Expr. *După* (sau *pentru*) *faptă și răsplată* sau *nici o faptă fără răsplată* = orice faptă ajunge cîndva să fie răsplătită sau pedepsită. — Postverbal al lui răsplăti.

RĂSPLĂMÁDI, *răsplămădesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A plămădi din nou; *fig.* a face să ia naștere printr-o lungă elaborare. — Din răs- + plămădi.

RĂSPLĂTÍ, *răsplătesc*, vb. IV. Tranz. 1. A da cuiva o recompensă, o plată (materială sau morală) pentru ceea ce a făcut. ✦ A despăgubi. 2. (Rar) A plăti pentru altul, a ispăși. — Bg. razplatja, sb. rasplatiti.

RĂSPLĂTÍRE, *răsplătiri*, s. f. Acțiunea de *a răsplăti;* (înv.) răsplată.

RĂSPOIMÎINE adv. În ziua care urmează după poimîine; a treia zi începînd din ziua prezentă. — Din răs- + poimîine.

RĂSPOPÍ, *răspopesc*, vb IV. Tranz. A lua cuiva calitatea de preot. — Din răs- + popi.

RĂSPOPÍT, *răspopiți*, adj. m. Scos din preoție. — V. *răspopi*.

RĂSPÚNDE, *răspund*, vb. III. 1. Intranz. și tranz. A da un răspuns la o întrebare sau la niște cuvinte adresate de cineva. ✦ Intranz. A face dovada cunoștințelor sale în fața unui examinator. 2. Intranz. A reacționa prin vorbe, gesturi, atitudini la acțiuni, solicitări, provocări etc. ✦ A interveni într-o discuție (publică) combătînd (oral sau în scris) teza cuiva. ✦ A scrie cuiva de la care s-a primit o scrisoare. 3. Intranz. A constitui o explicație la o întrebare. 4. Intranz. A da urmare unui apel. ✦ A lămuri o problemă la cererea sau la sezisarea cuiva. 5. Intranz. Fig. A satisface. ✦ (Înv.) A se potrivi, a corespunde. 6. Intranz. A avea comunicație cu..., a străbate pînă la... *Soba cea mare ce răspundea în camera cealaltă* (SADOVEANU). ✦ (Despre senzații fizice sau psihice) A se face simțit, a se transmite; a răzbate, a răsuna. 7. Refl. (Înv. și arh.) A comunica cu cineva, a ține legătura cu o persoană sau un grup de persoane. *Surorile mele au rămas departe... și nu m-am mai răspuns cu ele* (SADOVEANU). 8. Intranz. A da socoteală, a fi responsabil, a-și lua răspunderea pentru faptele sale sau ale altcuiva. 9. Tranz. (Înv. și arh.) A achita, a plăti o sumă de bani. — Lat. *respondere*.

RĂSPÚNDERE, *răspunderi*, s. f. Faptul de *a răspunde*; responsabilitate. ✧ Expr. *A trage* sau *a chema* (pe cineva) *la răspundere* = a obliga pe cineva să dea socoteală de faptele sale. *(A avea) simț de răspundere* sau *simțul răspunderii* = a fi conștient de însemnătatea sarcinilor asumate sau primite, a lucra cu rîvnă și seriozitate pentru executarea lor. *Pe răspunderea cuiva* = pe garanția (morală sau materială) a cuiva.

RĂSPÚNS, *răspunsuri*, s. n. 1. Ceea ce se comunică celui care întreabă ceva; cuvinte spuse, scrise sau transmise printr-un intermediar unei persoane care a întrebat ceva sau s-a adresat cuiva. ✦ Dovedire a cunoștințelor în fața unui examinator. ✦ Ripostă, replică. ✦ Soluție, dezlegare. 2. Știre, veste, informație. — Lat. *responsus*.

RĂSPUNZĂTÓR, -OÁRE, *răspunzători -oare*, adj. 1. Care răspunde pentru faptele sale; care poartă răspunderea; care trebuie tras la răspundere. 2. (Înv.) Care corespunde, corespunzător. — Din răspunz (prez. ind. al lui *răspunde*) + suf. *-(ă)tor*.

RĂSPUTÉRE, *răsputeri*, s. f. (În expr.) *Din răsputeri* (sau, rar, *din răsputere*) = din toate puterile, cu toate forțele. — Din răs- + putere.

RĂSTÁV[1], *răstavuri*, s. n. 1. Fișie de pămînt pe care se cultivă un singur fel de plante. 2. Fișie de pămînt între două rînduri de semănături. [Var.: ristáv s. n.] — Comp. sb. rastaviti «a separa».

RĂSTÁV[2], *răstavuri*, s. n. Șină de fier dințată, care servește la fixarea formelor tipografice în rame.

RĂSTĂLMĂCÍ, *răstălmăcesc*, vb. IV. Tranz. 1. A explica, a interpreta fals o idee, un cuvînt, un text; a explica greșit, a denatura înțelesul. 2. (Rar) A transpune, a oglindi, a reflecta. *Mister răstălmăcit în imagini* (G. M. ZAMFIRESCU). — Din răs- + tălmăci.

RĂSTĂLMĂCÍRE, *răstălmăciri*, s. f. Faptul de *a răstălmăci*; explicare, interpretare falsă.

RĂSTĂLMĂCÍT, -Ă, *răstălmăciți, -te*, adj. (Despre o idee, un cuvînt, un text) Explicat, interpretat în mod fals, tendențios; denaturat. — V. *răstălmăci*.

RĂSTEÁLĂ, *răsteli*, s. f. (Pop.) Vorbire aspră, pe ton ridicat și amenințător. — Din răsti + suf. *-eală*.

RĂSTÉU s. n. v. resteu.

RĂSTÍ, *răstesc*, vb. IV. Refl. A vorbi tare și aspru, a se adresa cuiva pe un ton amenințător. ✦ (Rar) A ridica, a sumeți. *Bouri daci răstîndu-și fruntea surpă fiorii toți cu ei* (EMINESCU).

RĂSTIGNÍ, *răstignesc*, vb. IV. Tranz. 1. (În antichitate) A ucide în chinuri pe cineva, pironindu-l cu brațele și cu picioarele pe o cruce; a crucifica. ✦ A chinui, a tortura. 2. A întinde (brațele) în lături. ✦ Refl. A se întinde, a se tolăni cu mîinile și cu picioarele întinse. — Slav (v. sl. rastęgnonti).

RĂSTIGNÍRE, *răstigniri*, s. f. 1. Faptul de *a răstigni*; crucificare. 2. Cruce mare, pusă la margine de drum.

RĂSTIGNÍT, -Ă, *răstigniți, -te*, adj. 1. Pironit (pe cruce); *p. ext.* cu brațele desfăcute și întinse. 2. (Neobișnuit) Ca de mucenic, ca de martir chinuit pe cruce. — V. *răstigni*.

RĂSTÍMP, *răstimpuri*, s. n. Durată (limitată) de timp; interval liber între două perioade sau două momente diferite; timp. ✧ Loc. adv. *În răstimpuri* sau *din răstimp în răstimp* = din cînd în cînd; cîteodată, uneori. *Într-un răstimp* = de la o vreme; la un moment dat. *În răstimp* = între timp. — Slav (v. sl. rastǫpŭ; refăcut după *timp*).

RĂSTÍT, -Ă, *răstiți, -te*, adj. (Despre ton, glas; adesea adverbial) Aspru, tare. — V. *răsti*.

RĂSTOÁCĂ, *răstoace*, s. f. Loc unde o apă este puțin adîncă; gîrlă puțin adîncă, formată prin abaterea apei, cu scopul de a se prinde pești în albia secată. — Comp. rus rastok.

RĂSTOÁRCE, *răstórc*, vb. III. Tranz. (Rar) A se răzbuna pentru ceva. *Am vrut să-mi răstorc cele trei lovituri* (CREANGĂ). — Din răs- + [în]toarce.

RĂSTOCÍ, *răstocesc*, vb. IV. Tranz. A abate cursul unei ape pentru a prinde pești în albia secată. — Slav (v. sl. rastociti).

RĂSTOCÍRE, *răstociri*, s. f. Acțiunea de *a răstoci*.

RĂSTRÍȘTE s. f. v. restriște.

RĂSTURNÁ, *răstórn*, vb. I. 1. Tranz. A scoate, a deplasa un corp din poziția lui normală, făcîndu-l să cadă într-o parte sau să ajungă cu susul în jos. ✧ Expr. *A răsturna brazda* = a tăia brazda cu plugul; *p. ext.* a ara. ✦ A întoarce (un recipient) cu fundul în sus pentru a face să cadă sau să curgă conținutul; a vărsa. ✧ Expr. *A răsturna pe gît* = a bea repede, pe nerăsuflate. 2. Tranz. A culca la pămînt, a prăvăli, a dobori. 3. Tranz. Fig. A înlătura dintr-o situație înaltă, dintr-un post de conducere. ✦ A distruge o situație, o poziție, un plan, o concepție. 4. Refl. A sta sau a se așeza într-o poziție comodă, cu spatele sprijinit de o rezemătoare. — Din răs- + turna.

RĂSTURNÁRE, *răsturnări*, s. f. Acțiunea de *a (se) răsturna*; doborîre; *fig.* înlăturare.

RĂSTURNÁT, -Ă, *răsturnați, -te*, adj. Culcat, doborît. — V *răsturna*.

RĂSTURNĂTOÁRE, *răsturnători*, s. f. Cormană. — Din răsturna + suf. *-(ă)toare*.

RĂSTURNÍȘ, *răsturnișuri*, s. n. Coastă de deal abruptă, în pantă repede; povîrniș. — Din răsturna + suf. *-iș*.

RĂSÚC, *răsucuri*, s. n. Unealtă de lemn asemănătoare cu fusul, avînd jos un cîrlig de care se leagă firul pentru a fi răsucit. — Postverbal al lui răsuci.

RĂSUCEÁLĂ, *răsuceli*, s. f. Răsucire; *p. ext.* rezultatul răsucirii, întortochere, spirală. — Din răsuci + suf. *-eală*.

RĂSUCÍ, *răsucesc*, vb. IV. 1. Tranz. și intranz. A învîrti un fir textil în jurul lui însuși și în aceeași direcție, pentru a-l face mai rezistent. ✦ Tranz. A învîrti capetele mustăților pentru a le da o anumită formă. 2. Tranz. și refl. A(-și) imprima o mișcare de rotație, a (se) roti, a (se) întoarce. ✦ Tranz. A mînui sabia, paloșul, pentru a lovi cu ele. 3. Refl. A se întoarce brusc pe loc, schimbîndu-și direcția, poziția. ✧ Expr. (Tranz.) *A suci și a răsuci* (pe cineva) = a hărțui (pe cineva) cu întrebările, pentru a obține mărturisiri. ✦ A se rostogoli. 4. Tranz. și refl. A(-și) mișca o parte a corpului schimbîndu-i poziția. ✧ Expr. (Tranz.) *A răsuci capul cuiva* = a zăpăci pe cineva. ✦ Tranz. A-și scrînti o încheietură a corpului. ✦ Tranz. A întoarce gîtul unei păsări cu o mișcare violentă, pentru a-l frînge. 5. Tranz. A învîrti cu un gest mecanic un obiect ținut în mînă. 6. Tranz. A învîrti un obiect, dîndu-i forma unui sul. ✦ A înfășura cu mîna foița în care s-a pus tutun, pentru a face o țigară. 7. Tranz. A înfășura, a depăna un fir în jurul unui suport. — Din răs- + suci.

RĂSUCÍRE, *răsuciri*, s. f. Acțiunea de *a (se) răsuci*.

RĂSUCÍT, -Ă, *răsuciți, -te*, adj. Care a fost supus unei operații de răsucire. ✦ În formă de spirală. ✦ (Despre țigări) Făcut cu mîna prin înfășurarea tutunului într-o foiță. — V. *răsuci*.

RĂSUCITÓR, -OÁRE, *răsucitori, -oare*, s. m. și f. Muncitor care răsucește firele într-o fabrică de textile sau de frînghii. — Din răsuci + suf. *-(i)tor*.

RĂSUCITÚRĂ, *răsuciturі*, s. f. Fiecare dintre întorsăturile pe care le capătă firul prin răsucire. ✦ Fiecare dintre cotiturile unui drum. ✦ Fel, mod de a răsuci un fir. — Din răsuci + suf. *-(i)tură*.

RĂSUFLÁ, *răsúflu*, vb. I. 1. Intranz. și tranz. (Pop.) A respira. 2. Intranz. A-și reveni după o emoție, după o grijă, o apăsare, după un efort fizic. ✦ A face popas, a sta să se odihnească. ✦ A avea liniște, a nu se (mai) simți în primejdie. 3. Intranz. (Despre vase, locuri închise) A comunica cu exteriorul, a străbate spre exterior, a lăsa să se scurgă încet fluidul pe care îl conține, printr-o gaură mică sau o crăpătură; (despre conținutul unui vas) a se scurge sau a ființi prin crăpături. ✦ Refl. (Despre unele alimente) A-și pierde tăria, gustul (fiind ținute într-un vas prost închis). 4. Intranz., tranz. și refl. A(-și) destăinui gîndurile și sentimentele ascunse, apăsătoare. ✦ Intranz. și tranz. (Despre gînduri sau planuri ascunse) A ajunge la urechile celor care nu ar fi trebuit să afle; a se auzi. — Din răs- + sufla.

RĂSUFLÁRE, *răsuflări*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) răsufla* și rezultatul ei; respirație. ✧ Loc. adj. *Fără răsuflare* = mort. ✧ Loc. adv. *Dintr-o răsuflare* = dintr-o dată, repede. ✧ Expr. *A-și ține* (sau *a-și opri, a-și stăpîni*) *răsuflarea* = a se sili să nu respire sau să respire ușor, fără zgomot. *A i se curma* (sau *a i se opri, a-i pieri cuiva*) *răsuflarea*, se zice cînd cineva este copleșit de o emoție puternică *A-și da răsuflarea* = a muri. ✦ (Concr.) Aerul expirat din plămîni. ✦ Fig. Adiere. 2. (Rar) Răsuflătoare.

RĂSUFLÁT, -Ă, *răsuflați, -te*, adj. (Despre băuturi alcoolice și lichide acidulate) Care și-a pierdut tăria, gustul, prin faptul că vasul nu a fost bine închis. ✦ Fig. (Fam.) Învechit, banal. — V. *răsufla*.

RĂSUFLĂTOÁRE, *răsuflători*, s. f. Deschizătură (de aerisire) prin care un spațiu închis comunică cu exteriorul. — Din răsufla + suf. *-(ă)toare*.

RĂSUFLĂTÓR, -OÁRE, *răsuflători, -oare*. adj. (Rar) Care servește la respirație. — Din răsufla + suf. *-(ă)tor*.

RĂSUFLĂTÚRĂ, *răsuflături*, s. f. (Rar) Fiecare respirație. — Din răsufla + suf. *-(ă)tură*.

RĂSUFLET, *răsuflete*, s. n. Răsuflare. ✦ Repaus scurt. — Postverbal al lui răsufla (după *suflet*).

RĂSUFLU, *răsufluri*, s. n. Răsuflare. ✦ (Înv.) Timp de odihnă, răgaz. — Postverbal al lui răsufla.

RĂSUNÁ, pers. 3 *răsúnă*, vb. I. Intranz. 1. A suna tare și prelung, a se auzi pînă departe (sau de departe). 2. A se umple de sunete puternice; a vui. 3. Fig. A da impresia că se mai aude, deși vibrațiile au încetat; a produce o rezonanță în sufletul cuiva. *Vorbele din răvașul lui Radu îi răsunau în suflet* (VLAHUȚĂ). ✦ A vibra. *Inima lui răsună cu durere* (GHEREA). — Lat. *resonare*.

RĂSUNÁRE, *răsunări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a răsuna* și rezultatul ei; sunet, zgomot.

RĂSUNĂTÓR, -OÁRE, *răsunători, -oare*, adj. (Adesea adverbial) Care răsună puternic și prelung; care se aude de (sau pînă) departe. ✦ (Despre spații) În care se împrăștie sau se concentrează zgomote, sunete. ✦ Fig. Care produce uimire, care impresionează puternic; care este de mare efect. — Din **răsuna** + suf. *-(ă)tor.*

RĂSÚNET, *răsunete*, s. f. 1. Sunet puternic (prelungit prin ecou); *p. ext.* sunet, zgomot. ✦ Ecou. ✦ Ton, timbru, rezonanță. 2. Fig. Impresie pe care o face un lucru asupra oamenilor, interes pe care îl deșteaptă. — Postverbal al lui **răsuna** (după *sunet*).

RĂSUNÓI, *răsunoaie*, s. n. (Reg.) Aluat ras de pe vasul în care s-a frămîntat pîinea; pîinișoară făcută din acest aluat. — Din **răsură**[1] + suf. *-oi.*

RĂSURÁ, *răsurez*, vb. I. Tranz. (Rar) A îmbujora. — Din **răsură**[2].

RĂSÚRĂ[1], *răsuri*, s. f. Răsătură (3). — Din ras (part. lui *rade*) + suf. *-ură.*

RĂSÚRĂ[2], *răsuri*, s. f. 1. Nume generic dat speciilor de trandafir sălbatic; arbuști cu flori mari, de obicei roșii, cu numeroși ghimpi pe tulpină și pe ramuri; măceș. 2. (Entom.) Larvă de efemeră (3).

Răsură

RĂSÚREI s. m. pl. Flori cusute pe pînză în rînduri șerpuitoare. — Din **răsură**[1] + suf. *-el.*

RĂSURÍU, -ÍE, *răsurii*, adj. De culoarea răsurii[2]; trandafiriu. — Din **răsură**[2] + suf. *-iu.*

RĂSZÍCE, *răszic*, vb. III. Intranz. (Rar) A repeta ceva de multe ori și în mod insistent. — Din *răs-* + *zice.*

RĂȘCHIÁ, *răschiez*, vb. I. Tranz. A depăna firele toarse de pe fus sau de pe ghem pe răschitor. — Lat. **rasclare.*

RĂȘCHIÁT[1], *răschiaturi*, s. n. Răschiere. — V. *răschia.*

RĂȘCHIÁT[2], *-Ă, răschiați, -te*, adj. (Despre fire textile) Depănat pe răschitor. ✦ Împrăștiat. [Var.: **răschiát**, *-ă* adj.] — V. *răschia.*

RĂȘCHIÉRE, *răschieri*, s. f. Acțiunea de *a răschia.*

RĂȘCHIRÁ, *răschirez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) întinde în lături. 2. Tranz. și refl. A (se) răsfira. 3. Tranz. A răschia. [Var.: **răschirá** vb. I] — Lat. **re-exclarare (<clarus).*

RĂȘCHIRÁT, -Ă, *răschirați, -te*, adj. Depărtat, întins în lături. ✦ Împrăștiat; răsfirat. ✦ Ramificat, rămuros. [Var.: **răschirát**, *-ă* adj.] — V. *răschira.*

RĂȘCHITÓR, *răschitoare*, s. n. Unealtă pe care se depănă tortul de pe fus sau de pe ghem, pentru a-l face scul sau jurubiță. [Var.: **răschitór** s. n.] — Din **răschia** + suf. *-(i)tor.*

RĂȘFÉT s. n. v. rușfet.

RĂȘINÁR, *rășinari*, s. m. Persoană care se ocupă cu extracția sau cu vînzarea rășinei. — Din **rășină** + suf. *-ar.*

RĂȘÍNĂ, *rășini*, s. f. Nume generic dat unor substanțe lipicioase, insolubile în apă și inflamabile, care curg de la sine (sau se extrag prin incizii) din diferite plante (conifere) sau se fabrică pe cale sintetică, avînd diverse întrebuințări în industrie. — Lat. **resina.**

RĂȘINĂRÍE, *rășinării*, s. f. Locul unde se prelucrează rășina. — Din **rășină** + suf. *-ărie.*

RĂȘINÓS, -OÁSĂ, *rășinoși, -oase*, adj. 1. (Despre arbori) Care produce rășină. ✦ (Substantivat, f. pl.) Conifere. 2. Cu aspectul și proprietățile rășinii; lipicios, cleios. 3. (Fig.; în expr.) *Electricitate rășinoasă* = sarcină electrică negativă, statică, produsă prin frecarea unui baston de rășină cu o bucată de postav. — Din **rășină** + suf. *-os.*

RĂȘLUÍ, *rășluiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A smulge, a desprinde așchii, părți din ceva. ✦ A descoji, a decortica grăunțe, semințe etc. 2. Fig. A lua, a răpi (prin abuz sau violență) o parte din ceva. ✦ A risipi, a irosi, a prăpădi. 3. A rade de pe fața pămîntului, a distruge, a pustii o așezare omenească.

RĂȘLUÍRE, *rășluiri*, s. f. Acțiunea de *a rășlui* și rezultatul ei.

RĂȘLUÍT, -Ă, *rășluiți, -te*, adj. (Despre grăunțe, semințe etc.) Descojit, decorticat. — V. *rășlui.*

RĂȘPĂLUÍ, *rășpăluiesc*, vb. IV. Tranz. A rade cu raspelul; a pili, a răzui, *p. ext.* a zgîria. — Din raspăl.

RĂTĂCÁNĂ, *rătăcăni*, s. f. (Reg.) Groapă adîncă, scufundătură, hîrtop. — Din **rătăci** + suf. *-ană.*

RĂTĂCÁNIE, *rătăcănii*, s. f. (Reg.) Rătăcană. — Din **rătăci** + suf. *-anie.*

RĂTĂCÍ, *rătăcesc*, vb. IV. 1. Refl. A pierde drumul, a greși direcția. ✦ A se pierde de cineva; a se răzleți. ✦ Intranz. A umbla de ici-colo căutînd drumul, încercînd să iasă la liman, să ajungă la țintă. 2. Intranz. A umbla de colo pînă colo fără țintă precisă; a hoinări. ✦ A pribegi. ✦ Refl. A se așeza într-un loc străin; a se pripăși. 3. Tranz. A nu mai ști unde a fost pus sau unde se găsește cineva sau ceva; a pierde. ✦ Refl. A ajunge, a se afla într-un loc unde nu se aștepta nimeni să se afle. *Cum s-a rătăcit pe aici!* (BASSARABESCU). — Lat. **erraticire (= *erraticare < erraticus).*

RĂTĂCÍRE, *rătăciri*, s. f. 1. Faptul de *a (se) rătăci.* ✦ Fig. Întunecare a minții; nebunie. 2. Fig. Greșeală, eroare.

RĂTĂCÍT, -Ă, *rătăciți, -te*, adj. 1. Care a greșit sau a pierdut drumul. ✦ Care greșește prin purtări, prin atitudine; cu mintea întunecată. ✦ Fig. (Despre ochi, privire) Care se uită în gol, fără o țintă precisă; care exprimă nedumerire, nesiguranță, tulburare. 2. Care s-a pierdut, s-a înstrăinat de ai săi; răzleț. — V. *rătăci.*

RĂTĂCITÓR, -OÁRE, *rătăcitori, -oare*, adj. Care umblă din loc în loc fără odihnă. — Din **rătăci** + suf. *-(i)tor.*

RĂTEÁZĂ s. f. v. rătez.

RĂTÉZ, *răteze*, s. n. Închizătoare primitivă de lemn sau de oțel, în formă de limbă, pentru uși, porți sau ferestre; zăvor. [Var.: **răteáză**, reteáză s. f.] — Ucr. retjaz; magh. retesz.

RĂTÚND, -Ă adj. v. rotund.

RĂTUNJÍ vb. IV. v. rotunji.

RĂTUNZÍT, -Ă adj. v. rotunjit.

RĂTUTÍ, *rătutesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A-și pierde capul, a se zăpăci, a înnebuni.

RĂTUTÍȘ adv. (Reg.) De jur împrejur.

RĂTUTÍT, -Ă, *rătutiți, -te*, adj. (Reg.) Zăpăcit, smintit, nebun. — V. *rătuti.*

RĂȚIȘOÁRĂ, *rățișoare*, s. f. 1. Rățușcă. 2. (La pl.) Plantă erbacee perenă, cu rizom și frunze lungi, cu tulpina scurtă, cu flori mari, galbene sau violacee *(Iris pumila).* — Din **rață** + suf. *-iș-oară.*

RĂȚOÍ[1], *rățoi*, s. m. Bărbățușul răței. ✧ Expr. *Mustăți coada rățoiului* = mustăți cu capetele răsucite în spirală. — Din **rață** + suf. *-oi.*

RĂȚOÍ[2], *rățoiesc*, vb. IV. Refl. A se răsti la cineva, a amenința pe cineva. — Din **rățoi**[1].

RĂȚOIÁLĂ, *rățoieli*, s. f. Vorbă răstită, amenințare. — Din **rățoi**[1] + suf. *-eală.*

RĂȚOIÁȘ, *rățoiași*, s. m. Diminutiv al lui *rățoi.*

RĂȚÚCĂ, *rățuci*, s. f. (Rar) Rățușcă. — Din **rață** + suf. *-ucă.*

RĂȚÚȘCĂ, *rățuște*, s. f. 1. Diminutiv al lui *rață*; pui de rață, boboc. 2. Joc de copii constînd din aruncarea unei pietricele în apă în așa fel încît aceasta să facă mai multe sărituri la suprafața apei înainte de a se scufunda; (prin restricție) fiecare dintre aceste sărituri. — Din **rață** + suf. *-ușcă.*

RĂU[1] adv. (În opoziție cu *bine*) 1. Așa cum nu trebuie, nepotrivit, greșit, cu defecte. *Știi că nu m-ai învățat rău?* (CREANGĂ). *Case mici și rău zidite* (EMINESCU). ✦ Neconform cu realitatea; inexact, neprecis, incorect. *A auzi rău.* 2. Neplăcut, supărător, nesatisfăcător. *(E) rău cu rău, dar mai rău fără rău* (= nu e bine așa cum e, dar, căutînd o soluție nouă, s-ar putea să dăm peste ceva și mai neplăcut). ✧ Expr. *A fi* (sau *a-i merge*) *cuiva rău* = a avea o viață grea, a trece prin momente grele; a nu-i prii. *A sta rău* = a nu avea cele necesare, a fi sărac. *A-i ședea rău* (cuiva) = a nu i se potrivi (ceva); a fi caraghios. *A-i fi* (cuiva) *rău* (sau *a se simți rău*) = a fi (sau a se simți) bolnav. *A-i se face* (sau *a-i veni cuiva*) *rău* = a simți deodată amețeală, dureri, senzație de greață etc. *A-i face* (cuiva) *rău* = a-i cauza (cuiva) neplăceri. *A-i părea* (cuiva) *rău (de* sau *după ceva* ori *după cineva)* = a regreta (ceva sau pe cineva). 3. Incomod, neconfortabil. *Aici e rău de dormit.* 4. Neplăcut, dezagreabil. *Miroase rău.* 5. Neconform cu părerile, cu gusturile cuiva. 6. Puternic, tare. *Fata răcnea mai rău* (CARAGIALE). — Lat. **reus** «acuzat, vinovat».

RĂU[2], *rele*, s. n. 1. Ceea ce aduce nemulțumire; neplăcere; pricină de nefericire; neajuns. ✧ Loc. prep. *De rău* (cuiva) = din cauza (răutății) cuiva. ✧ Loc. adv. *Cu părere de rău* = cu regret. *A rău* = a nenorocire. ✧ Expr. *A vrea, a dori* (cuiva) *răul* = a dori să i se întîmple cuiva lucruri neplăcute. *Uită-te-ar relele!* formulă glumeață prin care se urează cuiva noroc și fericire. ✦ Boală, suferință. ✧ *Rău de mare*, (rar) *răul mării* = stare de indispoziție generală care se manifestă la unii călători pe mare. *Rău de munte* = stare de indispoziție generală cauzată de rarefierea aerului de pe înălțimi. 2. Ceea ce nu e recomandabil din punct de vedere moral. ✦ (La pl.) Pozne, nebunii copilărești. — Din **rău**[3].

RĂU[3], REA, *răi, rele*, adj. (În opoziție cu *bun*) 1. Care are însușiri negative; lipsit de calități pozitive. 1. (Adesea substantivat) Care face, în mod obișnuit, neplăceri altora. ✧ Expr. *Poamă rea* sau *soi rău* = om stricat, cu obiceiuri rele. *Rău de mama focului* = foarte rău. ✦ Care exprimă răutate. 2. Care nu își îndeplinește îndatoririle morale și sociale legate de o anumită calitate pe care o deține. *Soț rău.* ✦ (Despre copii) Neascultător, răsfățat, răzgîiat. 3. Neconform cu regulile moralei; în dezacord cu opinia publică. *Deprinderi rele.* ✦ (Despre vorbe) Care supără, care jignește; *p. ext.* urît. 4. (Despre viață, trai etc.) Neliniștit, apăsător, chinuit. ✧ Expr. *A duce casă rea* (cu cineva) = a nu se înțelege, a trăi rău (cu cineva). *A-și face sînge rău* (sau *inimă, voie rea*) = a se necăji, a fi mîhnit. 5. (Despre o veste) Care anunță un necaz, o supărare; neplăcut. II. Care nu are calitățile proprii destinației, menirii, rolului său. 1. Care nu este apt (pentru ceva), care nu e corespunzător unui anumit scop, unei anumite întrebuințări. ✧ (Fiz.; despre corpuri) *Rău conducător de căldură* (sau *de electricitate*) = prin care căldura (sau electricitatea) nu se transmite cu ușurință. 2. (Despre organele corpului) Care nu funcționează normal; bolnav; (despre funcții fiziologice) care nu se desfășoară normal. 3. (Despre îmbrăcăminte și încălțăminte) Uzat, rupt, stricat. 4. (Despre materiale, produse) De proastă calitate. ✦ (Despre mîncăruri și băuturi) Neplăcut la gust, prost pregătit. 5. (Despre bani) Care nu are curs, ieșit din circulație; fals. ✧ Expr. *Banul* (sau *lucrul*) *rău* (sau *buruiana rea*) *nu piere* (= omul rău scapă din orice încurcătură). III. (Despre meseriași,

artiști etc.) Neîndemînatic, incapabil, nepriceput. IV. 1. Nesatisfăcător; dăunător. ◇ Expr. *A lua* (cuiva ceva) *în nume de rău* = a atribui cuiva o intenție răuvoitoare. 2. (Despre vreme) Urît; nefavorabil. 3. (În superstiții) Prevestitor de rele; nefast, nenorocos. — Lat. reus «acuzat, vinovat».

RĂUFĂCĂTÓR, -OÁRE, *răufăcători, -oare,* s. m. și f. (Adesea adjectival) Persoană care face rău altora, care contravine legilor sociale și morale. — Din **rău**[2] + **făcător.**

RĂURÚSCĂ s. f. v. lăuruscă.

RĂUTÁTE, (2, 3) *răutăți,* s. f. 1. Caracteristică a omului rău, înclinare spre a face rău altora. ◇ Loc. adv. *Cu răutate* = în mod răutăcios; cu ironie. 2. Slăbiciune, păcat, defect. *Ea îți cunoaște toate răutățile* (SADOVEANU). 3. Faptă rea. 4. Om rău. — Din **rău**[2] + suf. *-ătate.*

RĂUTĂCIÓS, -OÁSĂ, *răutăcioși, -oase,* adj. (Adesea substantivat) Plin de răutate; care, fără să aibă un fond rău, e înclinat să jignească, să facă mici răutăți. ✦ Care exprimă răutate. *Figură răutăcioasă.* — Din **răutăți** (pl. lui *răutate*) + suf. *-(i)os.*

RĂUVOITÓR, -OÁRE, *răuvoitori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care vrea răul cuiva, plin de rea-voință. — Din **rău**[2] + **voitor.**

RĂVÁC s. n. v. ravac.

RĂVÁR, *răvare,* s. n. 1. Băț crestat cu care se frămîntă la stînă urda sau cașul-dospit. 2. Oală de lut, cu fundul prevăzut cu găurele, folosită în bucătărie la strecuratul legumelor. 3. (Reg.) Ghiveci de flori.

RĂVÁȘ, *răvașe,* s. n. (Pop.) Scrisoare, bilet. — Magh. rovás «răboj».

RĂVĂȘEÁLĂ, *răvășeli,* s. f. Dezordine, neorînduială. — Din **răvăși** + suf. *-eală.*

RĂVĂȘÉL, *răvășele,* s. n. Diminutiv al lui *răvaș.*

RĂVĂȘÍ, *răvășesc,* vb. IV. Tranz. A împrăștia, a face dezordine. — Comp. sb. **rovašiti.**

RĂVĂȘÍRE, *răvășiri,* s. f. Acțiunea de *a răvăși* și rezultatul ei; răvășeală.

RĂVĂȘÍT, -Ă, *răvășiți, -te,* adj. Care e răscolit, în neorînduială. ✦ Fig. Tulburat. — V. *răvăși.*

RĂVINEÁLĂ s. f. v. **reveneală.**

RĂZ- v. **răs-.**

RĂZÁ, pers. 3 *rázǎ,* vb. I. Intranz. (Pop.; despre **astri** sau corpuri luminoase) A revărsa raze, a radia; (despre raze) a străluci, a lumina. — Din **rază.**

RĂZÁRE s. f. Revărsarea razelor (soarelui); sclipirea razelor. — V. *rază.*

RĂZĂLUÍ, *răzăluiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A răzui. — Din **răzui.**

RĂZĂLUIÁLĂ, *răzăluieli,* s. f. Răzuire. — Din **răzălui** + suf. *-eală.*

RĂZĂLUÍRE, *răzăluiri,* s. f. Acțiunea de *a răzălui.*

RĂZĂLUÍT, -Ă, *răzăluiți, -te,* adj. Răzuit. — V. *răzălui.*

RĂZĂTOÁRE, *răzători,* s. f. 1. Obiect avînd forme și dimensiuni diferite, întrebuințat în bucătărie pentru ras legume, cașcaval etc. 2. Obiect de lemn sau de oțel, în formă de lamă, așezat la intrarea unei case, de care se rade noroiul de pe încălțăminte. — Din **raz** (prez. ind. al lui *rade*) + suf. *-(ă)toare.*

RĂZĂTÓRĂ, *răzături,* s. f. Răsătură. — Din **raz** (prez. ind. al lui *rade*) + suf. *-ătură.*

RĂZBÁTE, *răzbát,* vb. III. 1. Intranz. A-și face drum prin..., a străbate, a pătrunde. 2. Intranz. A răzbi (2). 3. Intranz. A umbla în lung și în larg; a cutreiera, a colinda. 4. Tranz. A cuprinde, a copleși, a răzbi (4). — Din răz- + bate (după v. sl. *razbiti*).

RĂZBĂTĂTÓR, -OÁRE, *răzbătători, -oare,* adj. Care își face drum biruind obstacolele, care nu se dă bătut. — Din **răzbat** (prez. ind. al lui *răzbate*) + suf. *-(ă)tor.*

RĂZBÉL, *răzbele,* s. n. (Înv.) Război[1]. [Var.: **rezbél** s. n.] — Lat. lit. bellum (după *război*).

RĂZBÍ, *răzbesc,* vb. IV. 1. Intranz. (Adesea fig.) A-și face drum, a străbate, a trece dincolo. 2. Intranz. A ajunge undeva înlăturînd obstacolele. ✦ Fig. A izbuti, a reuși. ✦ (Despre glas, zgomot etc.) A se face auzit, a ajunge pînă la... ✦ (Despre un miros) A se răspîndi. 3. Tranz. A învinge, a răpune. ◇ Expr. *A răzbi* (pe cineva) *cu bătaia* = a bate (pe cineva) rău. 4. Tranz. (Despre foame, sete etc.) A cuprinde, a birui, a copleși. 5. Tranz. și intranz. Fig. A termina, a prididi. — Slav (v. sl. **razbiti**).

RĂZBÍC[1], *răzbice,* s. n. (Reg.) Bețișor sau cui cu care se scoate un lemn sau un cui înțepenit într-o gaură. — Postverbal al lui **răzbici**[2].

RĂZBICÍ[2], *răzbicesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A găuri, a perfora. ✦ A scoate ceva bătînd. — Sb. **razbučiti.**

RĂZBITÓR, -OÁRE, *răzbitori, -oare,* adj. (Rar) Care răzbește; care străbate, trece prin...; pătrunzător. — Din **răzbi** + suf. *-(i)tor.*

RĂZBÓI[1], *războaie,* s. n. Conflict armat, de durată, între două sau mai multe state. *După război mulți voinici* (sau *viteji*) *s-arată,* se zice despre cei care se arată curajoși după ce a trecut primejdia. *La plăcinte înainte, la război înapoi,* se zice despre cei mîncăcioși, dar leneși la treabă, precum și despre cei care fug de primejdii, dar se îmbulzesc la beneficii. ✦ Fig. Ceartă; neînțelegere, vrajbă. — Slav (v. sl. **razboj**).

RĂZBÓI[2], *războaie,* s. n. Unealtă casnică de țesut pînză, stofă etc.; (în industrie) mașină de țesut. — Bg., sb. razboj.

RĂZBOÍ,[3] *războiesc,* vb. IV. Refl. A purta război; a se lupta, a se bate. — Din **război**[1].

RĂZBÓINIC[1], *războinici,* s. m. Luptător, ostaș. — Slav. (v. sl. razbojnikŭ).

RĂZBÓINIC[2], *-Ă, războinici, -e,* adj. 1. Privitor la război[1], de război[1]. 2. Căruia îi place lupta; bătăios. — Din **războinic**[1].

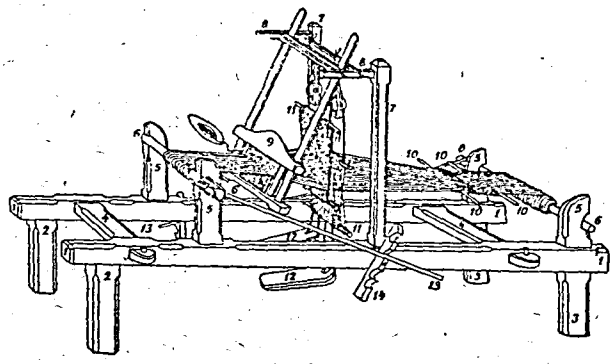

Războiul:

1. Butucii. 2. Picioarele dinainte. 3. Picioarele dinapoi. 4. Spetezele. 5. Brațele sulului. 6. Sulul. 7. Furcile. 8. Cioacele. 9. Vatalele. 10. Vergelele. 11. Ițele. 12. Iepele. 13. Slobozitorul. 14. Scaunul.

RĂZBOINICÉSC, -EÁSCĂ, *războinicești,* adj. (Înv.) De război. — Din **războinic** + suf. *-esc.*

RĂZBOÍRE, *războiri,* s. f. Acțiunea de *a se război* și rezultatul ei; luptă, bătălie, război.

RĂZBOITÓR, -OÁRE, *războitori, -oare,* adj. (Înv.) Care se războiește; care poartă război. — Din **război**[1] + suf. *-(i)tor.*

RĂZBOLÍ, *războlesc,* vb. IV. Refl. (Pop.) A se îmbolnăvi. — Slav (v. sl. razbolěti).

RĂZBOLÍT, -Ă, *războliți, -te,* adj. (Pop.) Bolnav, suferind. — V. *războli.*

RĂZBUBUÍ, pers. 3 *răzbúbuie,* vb. IV. Intranz. (Despre surse de zgomote, *p. ext.* despre locul în care se fac auzite zgomotele) A bubui tare, a detuna; a mugi, a clocoti. — Din **răz-** + **bubui.**

RĂZBUCURÓS, -OÁSĂ, *răzbucuroși, -oase,* adj. Foarte bucuros. — Din **răz-** + **bucuros**[1].

RĂZBÚN s. n. 1. (Înv.; în expr.) *A da răzbun* = a da pace. 2. (Rar) Răzbunare. — Postverbal al lui **răzbuna.**

RĂZBUNÁ, *răzbún,* vb. I. 1. Refl. A-și face singur dreptate, pedepsind pe cel de la care a suferit un rău, o nedreptate. ✦ A-și vărsa focul, mînia, necazu l pe cineva. 2. Tranz. A satisface pe cel care nu este în măsură să-și facă singur dreptate, pedepsind în locul lui pe cel de la care a suferit un rău. ✦ A răscumpăra (4). II. (Pop.) 1. Refl. (La pers. 3) A se face vreme bună, a se lumina, a se însenina. ✦ (Despre nori) A se împrăștia. 2. Tranz. (În expr.) *A răzbuna* (pe cineva) *la inimă* sau (refl.) *a i se răzbuna* (cuiva) *inima* = a (se) înveseli. 3. Tranz. (Rar) A vindeca, a însănătoși. — Lat. *reexbonare *(< bonus).*

RĂZBUNÁRE, *răzbunări,* s. f. Acțiunea de *a (se) răzbuna* și rezultatul ei.

RĂZBUNÁT, -Ă, *răzbunați, -te,* adj. Căruia i s-a făcut dreptate, i s-a dat satisfacție (răufăcătorul fiind pedepsit); (despre fapte) pedepsit, plătit. — V. *răzbuna.*

RĂZBUNĂTÓR, -OÁRE, *răzbunători, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care se răzbună, care nu iartă răul ce i s-a făcut; vindicativ. — Din **răzbuna** + suf. *-(ă)tor.*

RĂZBUNÍC, *răzbunici,* s. m. Străbunic. — Din **răz-** + **bunic.**

RĂZBUNÍCĂ, *răzbunici,* s. f. Străbunică. — Din **răzbunic.**

RĂZDÁ, *răzdău,* vb. I. Tranz. (Rar) A da de mai multe ori, a da mereu; a da mai mult. — Din **răz-** + **da.**

RĂZÉȘ, *răzeși,* s. m. (În orînduirea feudală, în Moldova) Țăran liber, posesor al unei bucăți de pămînt (moștenită din tată în fiu); moșnean; *p. ext.* (în vechime) membru al unei obști sătești în devălmășie. — Comp. magh. részes.

RĂZEȘÉSC, -EÁSCĂ, *răzești,* adj. Care aparține răzeșilor, caracteristic răzeșilor; de răzeși. — Din **răzeș** + suf. *-esc.*

RĂZEȘÍE, *răzeșii,* s. f. (Reg.) 1. Proprietate a unui răzeș. 2. Starea socială a răzeșului. — Din **răzeș** + suf. *-ie.*

RĂZEȘÍME s. f. Totalitatea răzeșilor (ca pătură socială); mulțime de răzeși. — Din **răzeș** + suf. *-ime.*

RĂZEȘÍȚĂ, *răzeșițe,* s. f. (În orînduirea feudală, în Moldova) Țărancă liberă, proprietară de pămînt; soție de răzeș. — Din **răzeș** + suf. *-iță.*

RĂZGHINÁ, *răzghin,* vb. I. Refl. (Reg.) A-și rupe picioarele, depărtîndu-le prea mult unul de altul. — Din **răz-** + [îm]bina.

RĂZGHINÁT -Ă, *răzghinați, -te,* adj. Crăcănat. — V. *răzghina.*

RĂZGÎIÁ, *răzgîi*, vb. I. Tranz. A alinta peste măsură, a răsfăța. [Var.: **rîzgîlá** vb. I] — Bg. **razgaljam.**

RĂZGÎIÁLĂ, *răzgîieli*, s. f. Alintare, răsfăț. [Var.: **rîzgîiálă** s. f.] — Din **răzgîia** + suf. *-eală*.

RĂZGÎIÁT, -Ă, *răzgîiați, -te*, adj. Alintat, răsfățat. ✦ Fig. (Rar) Desfătat, satisfăcut. [Var.: **rîzgîiát, -ă** adj.] — V. *răzgîia*.

RĂZGÎNDÍ, *răzgîndesc*, vb. IV. Refl. 1. A-și schimba gîndul, părerea sau hotărîrea, a reveni asupra unei hotărîri luate. 2. (În legătură cu «a se gîndi») A reflecta, a chibzui. — Din **răz-** + **gîndi**.

RĂZGÎNDÍRE, (rar) *răzgîndiri*, s. f. Faptul de *a se răzgîndi*.

RĂZIMÁ vb. I. v. **rezema**.

RĂZIMÁT, -Ă adj. v. **rezemat**.

RĂZIMĂTOÁRE s. f. v. **rezemătoare**.

RĂZIȘOÁRĂ, *răzișoare*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *rază*.

RĂZJUDECÁ, *răzjudec*, vb. I. Tranz. A supune din nou judecății, a reflecta din nou sau în repetate rînduri asupra unei probleme. — Din **răz-** + **judeca**.

RĂZLÉȚ, -EÁȚĂ, *răzleți, -e*, adj. 1. (Despre ființe) Care s-a desprins din colectivitate, care s-a depărtat de ceilalți, care a rămas singur. ✦ (Adesea adverbial) Izolat, situat la distanță (unul de altul). ✦ (Despre sunete, vorbe etc.) Care se produce la întervale de timp; fără continuitate. 2. Care rătăcește din loc în loc; pribeag, înstrăinat. 3. (Despre privire) Rătăcit. — Postverbal al lui **răzleți**.

RĂZLEȚÍ, *răzlețesc*, vb. IV. Refl. 1. A se desprinde dintr-o comunitate, a se îndepărta de un grup, a pleca (de lîngă...). 2. A se răspîndi în direcții diferite; a se împrăștia, a se risipi. — Din **răzleț** *(< răznet* (reg.) + *lăți)*.

RĂZLEȚÍRE s. f. Faptul de *a se răzleți*.

RĂZLÓG, *răzlogi*, s. m. (Reg.) Despicătură lungă din trunchiul unui copac, leat necioplit, întrebuințat la facerea gardurilor. — Slav (v. sl. **razlogŭ**).

RĂZMERÍ, *răzmeresc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A alunga, a îndepărta.

RÂZMERIȚĂ, *răzmerițe*, s. f. Răscoală, răzvrătire. [Var.: **răzmiriță, rézmeriță** s. f.] — Bg., sb. **razmirica**.

RÂZMIRIȚĂ s. f. v. **răzmeriță**.

RĂZNEPÓT, *răznepoți*, s. m. Strănepot. — Din **răz-** + **nepot**.

RĂZNÍ, *răznesc*, vb. IV. Refl. (Pop., despre vite) A se pierde, a se depărta de cîrd sau de turmă; (despre oameni) a se despărți, a se izola de ai săi; a se înstrăina. — Din **razna**.

RĂZÓR[1], *răzoare*, s. n. 1. Fîșie îngustă de pămînt nearat, servind drept hotar și potecă între două ogoare. 2. Loc arat; ogor. 3. Strat de flori sau de legume. 4. Cărăruie (într-o grădină). — Bg., sb. **razor**.

RĂZÓR[2], *răzoare*, s. n. 1. Arc mare de trăsură. 2. Drug de oțel ascuțit la un capăt, folosit la facerea găurilor în gheață în vederea pescuitului cu năvodul. — După fr. **ressort**.

RĂZORÍ, *răzoresc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) mărgini, a (se) delimita, a (se) învecina. ✦ Tranz. Fig. A tivi, a chenărui. — Din **răzor**[1].

RĂZUÍ, *răzuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A îndepărta un strat subțire de pe suprafața unui lucru cu ajutorul unei unelte. 2. A freca un corp pe o unealtă sau cu o unealtă, pentru a obține un material mărunțit. — Din **raz**.

RĂZUIÁLĂ, *răzuieli*, s. f. Răzuire. — Din **răzui** + suf. *-eală*.

RĂZUÍRE, *răzuiri*, s. f. Acțiunea de *a răzui*.

RĂZUITOÁRE, *răzuitori*, s. f. 1. Răzătoare. 2. Unealtă cu care se răzuiesc diferite obiecte (pentru a le curăța). ✦ Mașină cu care se îndepărtează radiculele de pe bobul de orez încolțit. ✦ Unealtă în formă de tîrnăcop mic sau de sapă cu care se curăță de noroi sau de gheață drumurile în locurile unde ele se întretaie cu calea ferată. — Din **răzui** + suf. *-(i)toare*.

RĂZUITÓR, *răzuitoare*, s. n. Unealtă folosită la răzuirea lemnului sau a unor piese de metal. — Din **răzui** + suf. *-(i)tor*.

RĂZÚȘ, *răzușuri*, s. n. 1. Unealtă cu care se rade ceea ce a rămas lipit sau prins de ceva. 2. Daltă folosită în tîmplărie, dulgherie, rotărie etc., cu care se sapă în lemn. 3. Unealtă de plivit, formată dintr-un băț cu vîrful de oțel. — Din **raz** + suf. *-uș*.

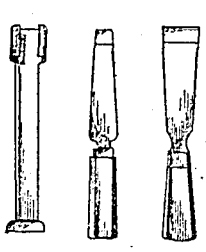

Răzușuri (2)

RĂZVEDÍ, *răzvedesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A face să priceapă, a lămuri, a desluși, a explica. — Sb. **razvideti**.

RĂZVEDÍT adv. (Rar) Clar, lămurit, deslușit; evident. — V. *răzvedi*.

RĂZVRĂTÍ, *răzvrătesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) răscula, a (se) revolta. ✦ Intranz. (Rar) A unelti, a complota (împotriva cuiva). — Slav (v. sl. **razvratiti**).

RĂZVRĂTÍRE, *răzvrătiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) răzvrăti* și rezultatul ei; răscoală, revoltă. ✦ Ațîțare la revoltă, instigare.

RĂZVRĂTÍT, -Ă, *răzvrătiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Răsculat, revoltat. — V. *răzvrăti*.

RĂZVRĂTITÓR, -OÁRE, *răzvrătitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care răzvrătește, care aține la răscoală; instigator. — Din **răzvrăti** + suf. *-(i)tor*.

RE[1]- Element de compunere cu sens iterativ, care servește la formarea unor verbe ca: *reîntoarce, redobîndi, relua* etc., a unor adjective ca: *reînnoit* etc. sau a unor substantive ca: *reîntoarcere, reluare* etc. — Fr. **re-** (lat. lit. **re-**).

RE s. m. invar. (Muz.) 1. Treapta a doua din gama majoră tip; sunetul și nota corespunzătoare. 2. A treia coardă a unei viori. — Fr. **re** (it. **re**).

REABILITÁ, *reabilitez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A(-și) restabili buna reputație; a dezminți învinuirile aduse. 2. Tranz. (Jur.) A reintegra pe cineva în drepturile pierdute (în urma unei condamnări). [Pr.: *re-a-*] — Fr. **réhabiliter**.

REABILITÁRE, *reabilitări*, s. f. Acțiunea de *a (se) reabilita* și rezultatul ei. ✦ (Jur.) Act juridic prin care cineva este repus în drepturile personale pierdute. [Pr.: *re-a-*]

REABILITÁT, -Ă, *reabilitați, -te*, adj. Care a redobîndit buna reputație. [Pr.: *re-a-*] — V. *reabilita*.

REABONÁ, *reabonez*, vb. I. Refl. A se abona din nou. [Pr.: *re-a-*] — Fr. **réabonner**.

REACOPERÍ, *reacópăr*, vb. IV. Tranz. A acoperi ceva din nou, a acoperi ceva la loc (după ce a fost descoperit). [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **acoperi**.

REA-CREDÍNȚĂ s. f. Atitudine incorectă, necinstită; perfidie. ✧ Loc. adj. *De rea-credință* = rău intenționat, incorect, necinstit. — Din **rea** + **credință**.

REACTÁNT, *reactanți*, s. m. Fiecare dintre substanțele definite care iau parte la o reacție chimică. [Pr.: *re-ac-*]

REACTÁNȚĂ, *reactanțe*, s. f. 1. Mărime de calcul, egală cu raportul dintre valoarea efectivă a tensiunii electrice alternative aplicată la bornele unui circuit electric fără rezistență electrică și valoarea efectivă a intensității curentului electric pe care îl stabilește în circuit. ✦ Mărime caracteristică a unui radiator acustic și a mediului în care acesta radiază, egală cu cîtul dintre componenta reactivă a presiunii sonore și valoarea efectivă a vitezei. ✦ Mărime caracteristică a unui corp care oscilează rectiliniu sub acțiunea unei forțe elastice și a unei forțe exterioare, periodice, de frecvență dată, egală cu cîtul dintre componenta în cvadratură cu viteza forței efective exterioare și valoarea efectivă a vitezei. 2. Bobină electrică a cărei reactanță (1) este sensibilă. [Pr.: *re-ac-*] — Fr. **réactance**.

REACTÍV[1], *reactivi*, s. m. (Chim.) Substanță care are proprietatea de a reacționa specific într-o reacție chimică. [Pr.: *re-ac-*] — Fr. **réactif**.

REACTÍV[2], **-Ă**, *reactivi, -e*, adj. 1. (Chim.) Care servește ca reactiv[1]. 2. (Fiz.) Care posedă inducție proprie sau capacitate electrică. [Pr.: *re-ac-*] — Fr. **réactif**.

REACTIVÁ, *reactivez*, vb. I. Tranz. 1. (Rar) A pune din nou în activitate. ✦ Refl. A reintra în cadrele active ale armatei. 2. (Chim., Fiz.) A reînnoi substanțele epuizate dintr-o pilă, un acumulator etc. pentru a-l pune din nou în stare de funcționare. [Pr.: *re-ac-*] — Fr. **réactiver**.

REACTIVÁRE, *reactivări*, s. f. Acțiunea de *a (se) reactiva* și rezultatul ei. [Pr.: *re-ac-*]

REACTIVITÁTE s. f. Însușirea de *a fi reactiv*, reacție *la* o excitație. [Pr.: *re-ac-*] — După fr. **réactivité**.

REACTOPROPULSÓR, *reactopropulsoare*, s. n. Reactor al cărui organ propulsor este o elice antrenată de o turbină cu gaze, alimentată de gazele evacuate din camera de combustie a reactorului. [Pr.: *re-ac-*]

REACTÓR, *reactoare*, s. n. 1. Aparat propulsor cu o cameră de ardere la care propulsia se realizează prin interacțiunea mecanică între gazele rezultate din arderea unui combustibil în această cameră și pereții recipientului prin care se evacuează aceste gaze. 2. Aparat industrial sau de laborator în care se produce o reacție chimică. 3. Bobină electrică sau condensator electric folosite ca sisteme fizice care prezintă în principiu reactanța într-un circuit electric. [Pr.: *re-ac-*] — După fr. **réacteur**.

REACTUALIZÁ, *reactualizez*, vb. I. Tranz. (Rar) A actualiza din nou, a readuce în actualitate. [Pr.: *re-ac-*] — Din **re-** + **actualiza**.

REACTUALIZÁRE, *reactualizări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a reactualiza*. [Pr.: *re-ac-*]

REÁCȚIE, *reacții*, s. f. 1. Faptul de a reacționa; răspuns la o acțiune venită din afară; atitudine, manifestare. 2. (Biol.) Fenomen nemijlocit prin care materia vie răspunde acțiunii unui excitant (venit din interior sau din afară). ✧ *Reacția organismului* = desfășurarea mijloacelor proprii de apărare ale organismului contra agenților patogeni, contra unei substanțe introduse în organism etc. 3. (Chim.) Fenomen de transformare a uneia sau a mai multor substanțe chimice, cu ajutorul unor agenți fizici sau al altor substanțe chimice. ✦ (Fiz.) Forță sau cuplu exercitat de un sistem de corpuri asupra altui sistem de corpuri, în momentul în care ultimul execută asupra primului o forță sau un cuplu care se consideră ca acțiune. ✦ (Fiz.) Derivarea unei puteri din circuitul de ieșire al unui amplificator de radio cu tuburi electronice și introducerea ei în circuitul lui de intrare. [Pr.: *re-ac-*. — Var.: **reacțiúne** s. f.] — Fr. **réaction**.

REACȚIONÁ, *reacționez*, vb. I. Intranz. A răspunde într-un anumit fel la o excitare sau la o acțiune din afară. ✦ A lua o atitudine față de o situație sau o împrejurare; a replica, a riposta. [Pr.: *re-ac-*] — Fr. **réactionner**.

REACȚIONÁL, -Ă, *reacționali, -e*, adj. (Rar) Care se referă la o reacție, de reacție. [Pr.: *re-ac-*] — După fr. **réactionnel**.

REACȚIONÁR, -Ă, *reacționari, -e,* adj. Care aparține sau care este specific reacțiunii, care se referă la reacțiune; care este ostil față de progres; retrograd. ✦ (Substantivat) Partizan al reacțiunii politice; contrarevoluționar. [Pr.: *re-ac-*] — După fr. **réactionnaire.**

REACȚIONARÍSM s. n. Concepție politică reacționară; caracterul a ceea ce este reacționar; atitudine dușmănoasă față de progres. [Pr.: *re-ac-*] — Din **reacționar** + suf. *-ism.*

REACȚIÚNE[1] s. f. v. **reacție.**

REACȚIÚNE[2], *reacțiuni,* s. f. Împotrivire politică și economică a claselor în declin față de orice manifestare a progresului social; *p. ext.* totalitatea celor care susțin această împotrivire și vor restaurarea orînduirii vechi, răsturnate. [Pr.: *re-ac-*] — Fr. **réaction.**

READAPTÁ, *readaptez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) adapta din nou. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **adapta.**

READAPTÁRE, *readaptări,* s. f. Faptul de *a (se) readapta.* [Pr.: *re-a-*]

READORMÍ, *readórm,* vb. IV. Intranz. A adormi din nou. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **adormi.**

READÚCE, *readúc,* vb. III. Tranz. A aduce din nou la locul sau la starea de mai înainte. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **aduce.**

READÚCERE, *readuceri,* s. f. Acțiunea de *a readuce.* [Pr.: *re-a-*]

READUNÁ, *readún,* vb. I. Refl. A se aduna din nou, a se strînge iarăși la un loc. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **aduna.**

REAFIRMÁ, *reafírm,* vb. I. Tranz. A afirma ceva din nou. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **afirma.**

REAFIRMÁRE, *reafirmări,* s. f. Acțiunea de *a reafirma* și rezultatul ei. [Pr.: *re-a-*]

REAFLÁ, *reáflu,* vb. I. Tranz. (Rar) A afla din nou; a regăsi. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **afla.**

REAJUSTÁ, *reajustez,* vb. I. Tranz. A ajusta din nou (un lucru, o piesă etc.); a potrivi (ceva) unei noi situații. [Pr.: *re-a-*] — Fr. **réajuster.**

REAJUSTÁRE, *reajustări,* s. f. Acțiunea de *a reajusta* și rezultatul ei. [Pr.: *re-a-*]

REÁL[1], *reali,* s. m. Monedă spaniolă de argint. [Pr.: *re-al*] — Sp. **real.**

REÁL[2], **-Ă,** *reali, -e,* adj. 1. Care are o existență obiectivă, independentă de conștiința sau de voința noastră. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce există, realitate. 2. Efectiv, indiscutabil. *Mi-a făcut reale servicii.* 3. (Ec. pol.; în expr.) *Valoare reală* = valoarea intrinsecă în aur a unei monede. 4. (Jur.; în expr.) *Drept real* = drept pe care o persoană îl exercită asupra unui lucru în mod direct și imediat. 5. (În vechea organizare a învățămîntului mediu; în expr.) *Secție reală* = secție a unei școli medii în care se punea accentul pe științele exacte. [Pr.: *re-al*] — Lat. lit. **realis.**

REALÉGE, *realég,* vb. III. Tranz. A alege din nou. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **alege.**

REALÉGERE, *realegeri,* s. f. Acțiunea de *a realege* și rezultatul ei. [Pr.: *re-a-*]

REALGÁR s. n. Minereu constituit din sulfură de arsen cristalizată în sistemul monoclinic sau compactă, în cruste sau în pulbere. [Pr.: *re-al-*] — Fr. **réalgar** (<sp.).

REALIMENTÁ, *realimentez,* vb. I. Tranz. A alimenta din nou, a reînnoi provizia de alimente sau de combustibil. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **alimenta.**

REALIPÍ, *realipesc,* vb. IV. Tranz. A alipi din nou, a alipi la loc. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **alipi.**

REALIPÍRE, *realipiri,* s. f. Acțiunea de *a realipi* și rezultatul ei. [Pr.: *re-a-*]

REALÍSM s. n. (În artă și literatură) Curent care promovează înțelegerea adîncă și redarea cît mai fidelă și mai completă a realității obiective în trăsăturile ei tipice. ✧ *Realism socialist* = formă nouă și evoluată a dezvoltării realismului, care continuă tradițiile culturii progresiste, sintetizînd totalitatea trăsăturilor care definesc creația artistică în epoca de luptă pentru construirea comunismului. *Realism critic* = curent artistic care înfățișează realitatea vieții sociale în caracterele ei esențiale, stăruind mai ales asupra aspectelor ei negative, pentru care, în general, nu dă soluții de îndreptare. [Pr.: *re-a-*] — Fr. **réalisme.**

REALÍST, -Ă, *realiști, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Bazat pe principiile realismului; specific realismului. ✦ (Despre scriitori, artiști etc.) Care aderă la realism, care reprezintă realismul în artă. ✦ (Despre oameni; adesea substantivat) Cu spirit practic. 2. S. m. și f. Adept al realismului. [Pr.: *re-a-*] — Fr. **réaliste.**

REALITÁTE, *realități,* s. f. Existență efectivă, obiectivă; fapt concret, lucru real, stare de fapt; *p. ext.* adevăr. ✧ Loc. adv. *În realitate* = de fapt, efectiv, în adevăr. ✦ (Fil.; la sg.) Materia care există în afara conștiinței omenești și independent de ea; natura, universul. [Pr.: *re-a-*] — Fr. **réalité** (lat. lit. **realitas, -atis**).

REALIZÁ, *realizez,* vb. I. Tranz. 1. A aduce (ceva) la îndeplinire, a face să devină real; a înfăptui. 2. A crea, a plăsmui o operă de artă. ✦ Refl. (Despre o persoană, mai ales despre un artist) A se dezvolta pe deplin, a se desăvîrși, a-și pune în valoare capacitatea de creație. 3. A obține, a dobîndi, a cîștiga ceva (ca rezultat al unui schimb sau al unei vînzări). [Pr.: *re-a-*] — Fr. **réaliser.**

REALIZÁBIL, -Ă, *realizabili, -e,* adj. Care poate fi realizat, înfăptuit. [Pr.: *re-a-*] — După fr. **réalisable.**

REALIZÁRE, *realizări,* s. f. 1. Acțiunea de *a (se) realiza* și rezultatul ei; îndeplinire, înfăptuire. 2. Lucru realizat. ✦ Creație. [Pr.: *re-a-*]

REALIZÁT, -Ă, *realizați, -te,* adj. Înfăptuit, împlinit. ✦ (Despre o operă de artă) Reușit (din punct de vedere artistic). [Pr.: *re-a-*] — V. *realiza.*

REALIZATÓR, -OÁRE, *realizatori, -oare,* adj. (Rar) Care realizează, care înfăptuiește; înfăptuitor. [Pr.: *re-a-*] — După fr. **réalisateur.**

REALIZÁȚIE, *realizații,* s. f. (Înv.) Realizare. [Pr.: *re-a-*] — Fr. **réalisation.**

REALMÉNTE adv. În mod real, în adevăr; de fapt. [Pr.: *re-al-*] — It. **realmente.**

REAMINTÍ, *reamintesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A(-și) aminti din nou, a rechema în minte. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **aminti.**

REAMINTÍRE, *reamintiri,* s. f. Acțiunea de *a(-și) reaminti* și rezultatul ei. [Pr.: *re-a-*]

REANGAJÁ, *reangajez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) angaja din nou. ✦ Refl. A se angaja în cadrele active ale armatei (după îndeplinirea stagiului militar). [Pr.: *re-an-*] — Din **re-** + **angaja.**

REANGAJÁRE, *reangajări,* s. f. Acțiunea de *a (se) reangaja.* [Pr.: *re-an-*]

REANGAJÁT, -Ă, *reangajați, -te,* adj. Angajat din nou. ✦ (Substantivat, m.; în vechea organizare a armatei) Subofițer. [Pr.: *re-an-*] — V *reangaja.*

REANIMÁ, *reanimez,* vb. I. Tranz. A readuce la viață. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **anima** (după fr. *ranimer*).

REANIMÁRE, *reanimări,* s. f. Acțiunea de *a reanima* și rezultatul ei. [Pr.: *re-a-*]

REAPARÍȚIE, *reapariții,* s. f. Faptul de a reapărea. [Pr.: *re-a-*] — Fr. **réapparition.**

REAPĂREÁ, *reapár,* vb. II. Intranz. A apărea din nou. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **apărea.**

REAPRÍNDE, *reaprind,* vb. III. Tranz. A aprinde din nou. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **aprinde.**

REAPRÍNDERE, *reaprinderi,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a reaprinde* și rezultatul ei; *fig.* reluare, reîncepere. [Pr.: *re-a-*]

REASIGURÁ, *reasígur,* vb. I. Tranz. A asigura din nou. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **asigura.**

REASIGURÁRE, *reasigurări,* s. f. Acțiunea de *a reasigura* și rezultatul ei; operație prin care o societate de asigurări, după ce a contractat o asigurare pentru un client avînd ca obiect o sumă mare, caută să se acopere pentru o parte din risc, asigurîndu-se ea însăși la altă societate; suma depusă pentru această operație. [Pr.: *re-a-*]

REAȘEZÁ, *reașez,* vb. I. Refl. A se așeza din nou. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **așeza.**

REAUDIÁ, *reaudiez,* vb. I. Tranz. (Jur.) A audia din nou, a supune unui nou interogatoriu. [Pr.: *re-a-*] — Din **re-** + **audia.**

REAUDIÉRE, *reaudieri,* s. f. (Jur.) Faptul de *a reaudia.* [Pr.: *re-a-*]

REÁVÂN, -Ă, *reveni, -e,* adj. (Despre soluri) Care are atîta umiditate încît lucrările de cultură se pot executa în condiții optime; *p. ext.* umed, jilav. ✦ Răcoros, proaspăt. — Comp. v. sl. **ravlnŭ «șes».**

REA-VOÍNȚĂ s. f. Atitudine neprietenoasă, ostilă față de cineva sau de ceva, lipsă de bunăvoință. — Din **rea** + **voință.**

REÁZĂM s. n. v. **reazem.**

REÁZEM, *reazeme,* s. n. 1. Obiect de care cineva sau ceva se poate sprijini; rezemătoare. ✧ (Mec.) *Punct de reazem* = punct fix în jurul căruia forța și rezistența tind să ajungă în echilibru. ✦ Parte a unui sistem tehnic prin care se face legătura între două solide și care impune anumite restricții deplasării relative a acestora. ✦ (Rar) Balustradă. 2. Fig. Sprijin, ajutor, ocrotire. ✦ Motiv, temei. [Var.: **răzăm, reăzăm, reăzim** s. n.] — Postverbal al lui **rezema.**

REÁZIM s. n. v. **reazem.**

REBANDÁJĂ, *rebandajez,* vb. I. Tranz. A înlocui bandajele roților unui vehicul feroviar. — Din **re-** + **bandaja.**

REBARBATÍV, -Ă, *rebarbativi, -e,* adj. Cu aspect respingător, aspru. — Fr. **rébarbatif.**

REBÉC, *rebecuri,* s. n. Vechi instrument muzical în formă de lăută, cu trei coarde, introdus în Europa de arabi. — Fr. **rebec.**

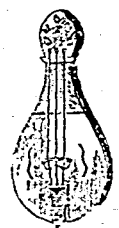

Rebec

REBEGEÁLĂ s. f. Faptul de *a (se) rebegi*; starea celui rebegit.

REBEGÍ, *rebegesc,* vb. IV. Intranz. A amorți, a înlemni de frig; a se zgribuli de frig. ✦ Refl. A slăbi, a arăta rău; a decădea. — Magh. **rebegni «a tremura».**

REBEGÍT, -Ă, *rebegiți, -te,* adj. 1. Pătruns de frig; înțepenit, amorțit de ger, înghețat. 2. Fig. Stors de puteri, istovit, vlăguit. [Var.: **răbegít, -ă** adj.] — V. *rebegi.*

REBÉL, -Ă, *rebeli, -e,* adj. (Despre oameni, *p. ext.* despre manifestările lor; adesea substantivat) Care ia parte activă la o rebeliune, care îndeamnă la revoltă, la răzvrătire. ✦ Nesupus, recalcitrant. ✦ Care arată nesupunere, care exprimă revoltă. ✦ Fig. (Despre păr)

Care nu se așază, nu stă pieptănat. ✦ Fig. (Despre boli) Care cedează greu la tratamentul medical. — Fr. **rebelle** (lat. lit. **rebellis**).

REBELIÚNE, *rebeliuni*, s. f. Acțiune colectivă violentă împotriva unei autorități sau a unei ordini constituite; răzvrătire, revoltă. — Fr. **rébellion** (lat. lit. **rebellio, -onis**).

REBOBINÁ, *rebobinez*, vb. I. Tranz. A reface bobinajul unei mașini electrice. — Fr. **rebobiner**.

REBOBINÁRE, *rebobinări*, s. f. Acțiunea de *a rebobina*.

RÉBUS, *rebusuri*, s. n. Joc în care un cuvînt sau o frază sînt reprezentate printr-o combinație de figuri, litere sau semne pe baza cărora urmează să ghicești cuvîntul sau fraza dată. ✦ Fig. Enigmă, șaradă. — Fr. **rébus** (lat. lit. [de] **rebus** [quae geruntur]).

REBÚT, *rebuturi*, s. n. Produs care nu corespunde condițiilor calitative cerute și care nu poate fi utilizat direct în scopul pentru care a fost produs. ✧ Loc. adv. *La rebut* = la reformă. — Fr. **rebut**.

REBUTÁ, *rebutez*, vb. I. Tranz. A da, a trece (ceva) la rebut; a respinge (ceva) ca necorespunzător. — Fr. **rebuter**.

REBUTÁRE, *rebutări*, s. f. Acțiunea de *a rebuta*; operație de stabilire a rebuturilor.

REBUTÁT, -Ă, *rebutați, -te*, adj. Care este dat la rebut. — V. *rebuta*.

REC, *recuri*, s. n. Drug, bară fixă (pe care se fac exerciții de gimnastică). — Germ. **Reck**.

RECALCITRÁNT, -Ă, *recalcitranți, -te*, adj. Care se opune, care nu se lasă convins; încăpățînat, îndărătnic. — Fr. **récalcitrant**.

RECALCITRÁNȚĂ, *recalcitranțe*, s. f. Faptul de a fi recalcitrant; încăpățînare. — După fr. **récalcitrance**.

RECALCULÁ, *recalculez*, vb. I. Tranz. A calcula din nou, a stabili ceva pe baza unor noi calcule. — Fr. **recalculer**.

RECALCULÁRE, *recalculări*, s. f. Acțiunea de *a recalcula* și rezultatul ei.

RECALIFICÁ, *recalific*, vb. I. Tranz. A pregăti, a instrui în vederea unei noi calificări profesionale. — Din **re-** + **califica**.

RECALIFICÁRE, *recalificări*, s. f. Pregătire, instruire în vederea obținerii unei noi calificări profesionale; (concr.) calificare nou dobîndită. — V. *recalifica*.

RECAPITULÁ, *recapitulez*, vb. I. Tranz. A parcurge din nou o lucrare, o expunere etc. insistînd asupra punctelor esențiale; a relua o expunere, o lucrare pentru a o rezuma. ✦ A trece în revistă, a readuce în memorie. — Fr. **récapituler** (lat. lit. **recapitulare**).

RECAPITULÁRE, *recapitulări*, s. f. Acțiunea de *a recapitula* și rezultatul ei. ✦ Operație de revedere sistematică a materiei parcurse într-o anumită perioadă de învățămînt. ✦ Trecere în revistă, rememorare.

RECAPITULATÍV, -Ă, *recapitulativi, -e*, adj. Care recapitulează, care are rolul de a recapitula; *p. ext.* rezumativ. — Fr. **récapitulatif**.

RECARBURÁ, *recarburez*, vb. I. Tranz. A mări procentul în carbon al unui oțel care în timpul elaborării a pierdut carbon sub limita prescrisă. — Fr. **recarburer**.

RECARBURÁRE, *recarburări*, s. f. Acțiunea de *a recarbura*.

RECĂDEÁ, *recád*, vb. II. Intranz. 1. A cădea, a se prăbuși din nou. 2. A se lăsa din nou în jos, a reveni la nivelul sau la starea normală. ✦ Fig. (Rar) A reveni, a se întoarce din nou la ceva. — Din **re-** + **cădea**.

RECĂDÉRE, *recăderi*, s. f. Acțiunea de *a recădea* și rezultatul ei.

RÉCĂL, *recăle*, s. n. (Reg.) Haină scurtă (bărbătească) de postav; vestă. — Magh. **rekli**.

RECĂPĂTÁ, *recápăt*, vb. I. Tranz. A căpăta din nou; a redobîndi, a recîștiga. — Din **re-** + **căpăta**.

RECĂPĂTÁRE, *recăpătări*, s. f. Acțiunea de *a recăpăta* și rezultatul ei.

RECĂSĂTORÍ, *recăsătoresc*, vb. IV. Refl. A se căsători din nou. — Din **re-** + **căsători**.

RECĂSĂTORÍRE, *recăsătoriri*, s. f. Faptul de *a se recăsători*.

RECĂSĂTORÍT, -Ă, *recăsătoriți, -te*, adj. Căsătorit din nou. — V. *recăsători*.

RÉCE, *reci*, adj. 1. Lipsit de căldură; care are o temperatură mai scăzută față de un mediu oarecare sau față de căldura corpului omenesc; care dă senzația de frig. ✧ *Climă rece* = climă polară; *p. ext.* clima regiunilor situate în apropierea cercului polar, unde temperatura nu depășește, de obicei, 10°. *Abces rece* = abces fără caracter inflamator. ✦ (Substantivat, n. sg.) Frig, răceală, temperatură în jurul lui 0°. ✧ Loc. adv. *La rece* = a) la o temperatură scăzută, în jurul lui 0° sau sub 0°. *Alimente ținute la rece*; b) la temperatura normală, fără a încălzi. *Nituire la rece*; c) *fig.* neinfluențat de sentimente, obiectiv. ✧ Expr. *A nu-i fi* (cuiva) *nici cald, nici rece* = a-i fi indiferent. *A-i trece* (cuiva) *rece prin inimă* (sau *prin spate*) = a se înfiora. ✦ Care înfioară, care înfrigurează. ✦ (Despre hrană) Care și-a pierdut căldura; răcit; care se compune din alimente neîncălzite; care se consumă fără a fi în prealabil încălzit. ✦ (Despre oameni, *p. ext.* despre organele sau membrele lor) Cu temperatura scăzută sub nivelul normal; înțepenit. ✧ Expr. *A(-i) fi* (cuiva) *inima rece* = a-i fi mereu teamă. *(Cu) sînge rece* = (cu) calm, (cu) prezență de spirit. ✦ Care și-a pierdut sau e lipsit de căldura animală; inert, neînsuflețit, țeapăn. 2. Fig. (Despre oameni) Lipsit de căldură sufletească; insensibil, indiferent; neprietenos, distant. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care exprimă ostilitate, indiferență, lipsă de sensibilitate. ✦ Nepăsător, impasibil, imperturbabil. ✦ (Despre gîndire, idei, noțiuni etc.) Cu caracter obiectiv, bazat numai pe elemente logice. ✦ (Despre o încăpere) Neprietenos, neospitalier. — Lat. **recens** «proaspăt, recent».

RECENSĂMÎNT, *recensăminturi*, s. n. Operație administrativă care constă în numărătoarea populației, a animalelor, a vehiculelor etc. dintr-o țară sau dintr-o regiune dată; catagrafie. ✧ *Recensămînt fiscal* = numărătoarea contribuabililor și înregistrarea averii și veniturilor lor susceptibile de a fi impuse de fisc. [Pl.: și *recensăminte*] — După fr. **recensement**.

RECÉNT, -Ă, *recenți, -te*, adj. Petrecut, întîmplat, apărut de curînd; care datează de puțină vreme. — Fr. **récent** (lat. lit. **recens, -ntis**).

RECENZÁ, *recenzez*, vb. I. Tranz. 1. A face o scurtă dare de seamă, a analiza sau a prezenta critic o lucrare literară, un spectacol etc. 2. A întocmi tabele cu datele necesare recensămîntului. — Fr. **recenser** (lat. lit. **recensere**).

RECENZÉNT, -Ă, *recenzenți, -te*, s. m. și f. Autor al unei recenzii. — Germ. **Rezensent**.

RECÉNZIE, *recenzii*, s. f. Scurtă dare de seamă, cu comentarii sau aprecieri critice asupra unei opere literare sau științifice. — Fr. **recension** (lat. lit. **recensio, -onis**).

RECENZÓR, -OÁRE, *recenzori, -oare*, s. m. și f. Persoană care participă la lucrările unui recensămînt. — După fr. **recenseur**.

RECEPTÁ, *receptez*, vb. I. Tranz. A prinde, a înregistra, a capta unde sonore, luminoase etc. — Lat. lit. **receptare**.

RECEPTÁCOL s. n. v. **receptacul**.

RECEPTÁCUL, *receptacule*, s. n. Partea superioară, lărgită a pedunculului unei flori, pe care se inserează organele acesteia. [Var.: **receptácol** s. n.] — Fr. **réceptacle** (lat. lit. **receptaculum**).

RECEPTÁRE, *receptări*, s. f. Acțiunea de *a recepta* și rezultatul ei; înregistrare, captare.

RECEPTÍV, -Ă, *receptivi, -e*, adj. Susceptibil de a primi cu ușurință impresii din afară. ✦ Care învață, care asimilează ușor. ✦ (Med.) Predispus de a contracta cu ușurință o boală (infecțioasă). — Fr. **réceptif**.

RECEPTIVITÁTE s. f. sg. Însușirea de a fi receptiv; predispoziție de a primi cu ușurință impresii sau influențe din afară. ✦ (Med.) Predispoziție de a contracta cu ușurință o boală (infecțioasă). — După fr. **réceptivité**.

RECEPTÓR[1], *receptoare*, s. n. Sistem tehnic care primește o anumită formă de energie și o transformă în altă formă de energie. ✧ *Receptor telegrafic* = aparat cu ajutorul căruia se primesc și se înregistrează pe o bandă de hîrtie semnalele telegrafice. *Receptor telefonic* = aparat care transformă oscilațiile electromagnetice dintr-un circuit electric în oscilații acustice pe care le radiază și care permite să se asculte sunete sau convorbiri telefonice; *p. ext.* piesă a unui telefon care cuprinde acest aparat. *Receptor acustic* = dispozitiv folosit pentru captarea undelor sonore. — După fr. **récepteur**.

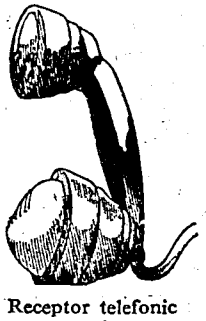

Receptor telefonic

RECEPTÓR[2], **-OÁRE**, *receptori, -oare*, adj. (Tehn.) Care recepteză, care primește (o acțiune mecanică, un curent, un semnal etc.). — După fr. **récepteur**.

RECÉPȚIE, *recepții*, s. f. 1. Operație de luare în primire a unui material sau a unei lucrări, în urma verificărilor de ordin calitativ și cantitativ. 2. (Tehn.) Primire a unei anumite forme de energie pentru a o transforma în altă formă de energie. 3. Reuniune cu caracter festiv (în cercurile oficiale). 4. (Înv.) Primire, întîmpinare (cu caracter ceremonios) a unui oaspete. ✧ *Discurs de recepție* = discurs rostit într-o ședință solemnă de către un membru nou ales al unei academii. — Fr. **réception** (lat. lit. **receptio, -onis**).

RECEPȚIONÁ, *recepționez*, vb. I. Tranz. 1. A lua în primire o lucrare tehnică, un material etc., verificîndu-i calitatea. 2. (În radiodifuziune) A recepta. — Fr. **réceptionner**.

RECEPȚIONÁR, -Ă, *recepționari, -e*, s. m. și f. Persoană care are însărcinarea de a recepționa o lucrare, un material etc. ✦ Persoană care are misiunea de a primi obiectele expediate (prin poștă). — După fr. **réceptionnaire**.

RECEPȚIONÁRE, *recepționări*, s. f. 1. Acțiunea de *a recepționa* și rezultatul ei; luare în primire. 2. (În radiodifuziune) Receptare, captare.

RECHEMÁ, *rechém*, vb. I. Tranz. A chema înapoi, a chema din nou. ✧ *A rechema un ambasador, un ministru plenipotențiar* etc. = a revoca un ambasador, un ministru plenipotențiar etc. din postul încredințat, chemîndu-l înapoi în țară. ✦ A-și reaminti, a evoca o imagine, un fapt trecut etc. ✦ Fig. (Rar) A trezi (la realitate); a dezmetici. — Din **re-** + **chema**.

RECHEMÁRE, *rechemări*, s. f. Acțiunea de *a rechema* și rezultatul ei; chemare înapoi. ✧ *Scrisoare de rechemare* = scrisoare prin care un diplomat este revocat din postul său și rechemat în țară.

RÉCHIE, *rechii*, s. f. Plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu flori mici, galbene-verzui *(Reseda lutea)*.

Combinatul poligrafic «Casa Scînteii» din București.

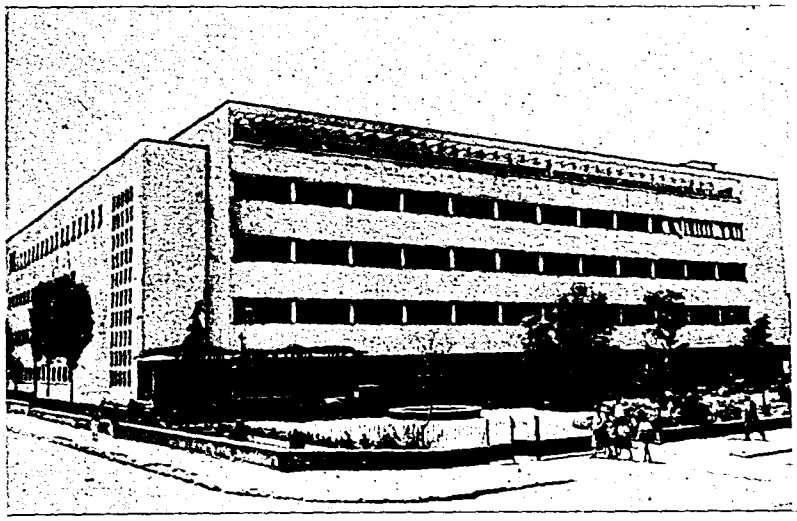

Institutul clinic de pediatrie din București.

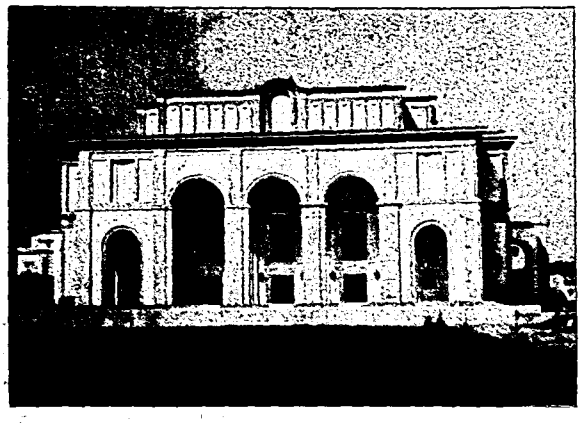

Teatrul de operă și balet din București.

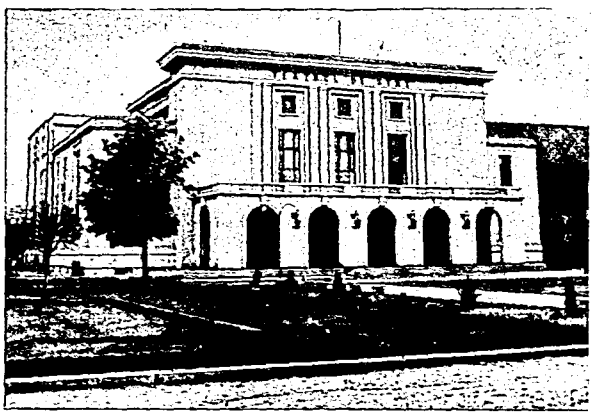

Teatrul de Stat din Constanța.

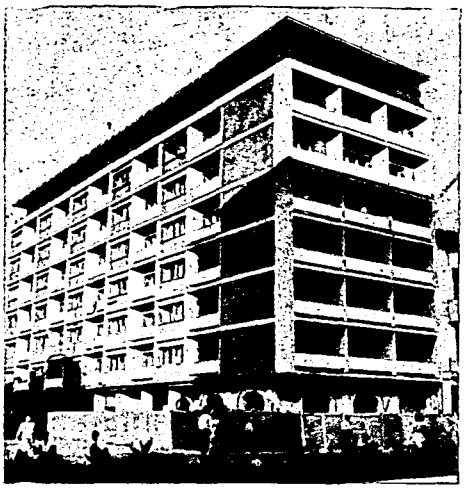

Bloc de locuințe în București

«Casa copilului» din Galați.

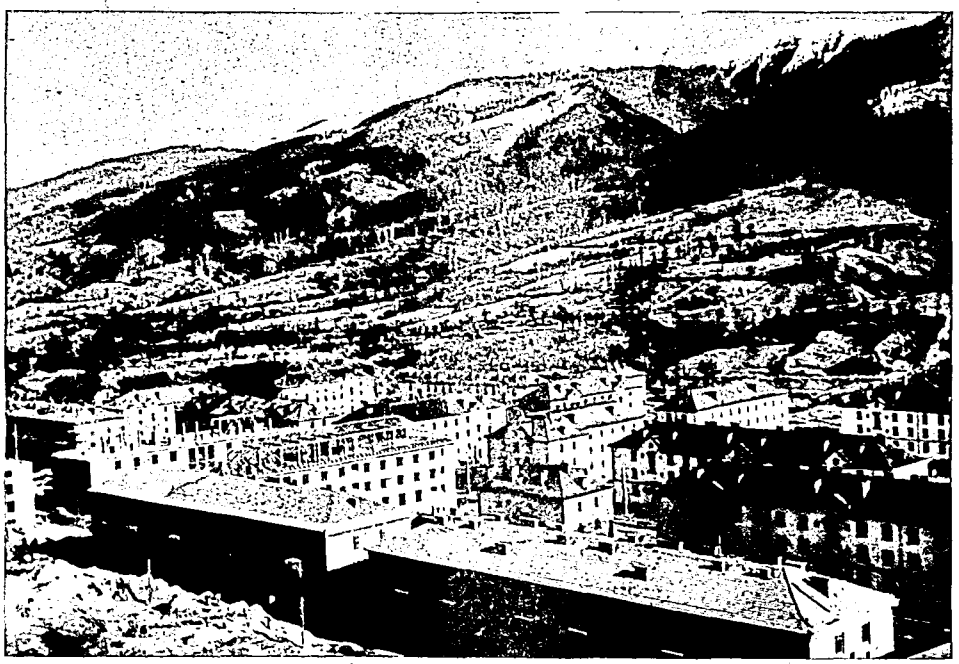

Cartier de locuințe în noul oraș Uricani.

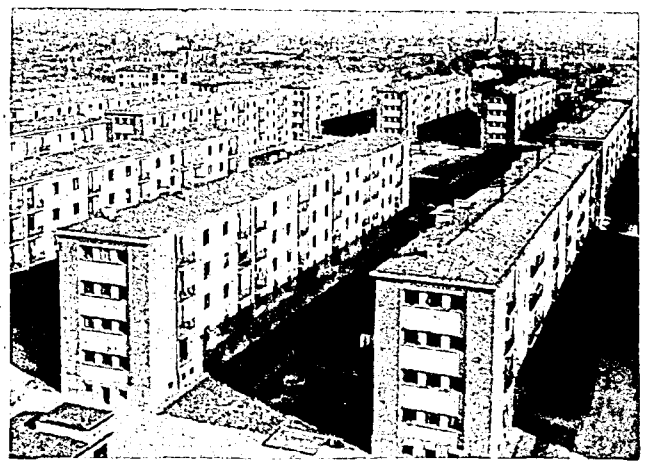

Cartierul Ferentari din București.

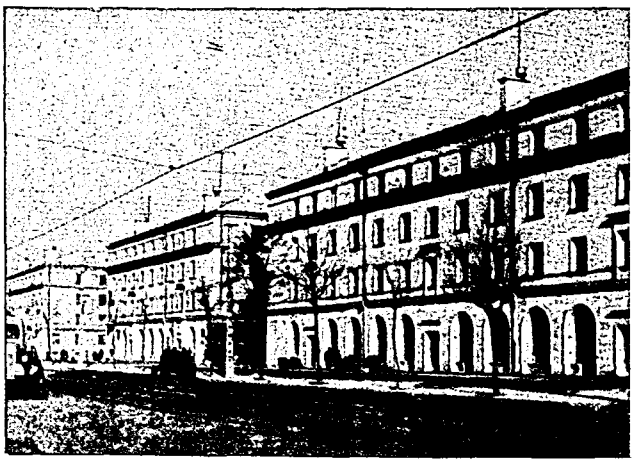

Cartierul muncitoresc Griviția Roșie din București.

Institutul de chimie «Petre Poni» din Iași.

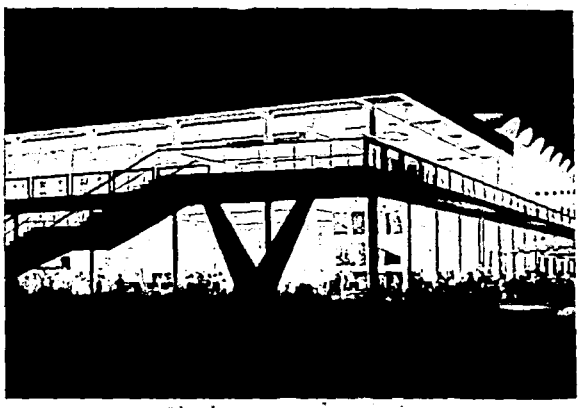

Restaurant în stațiunea Eforie.

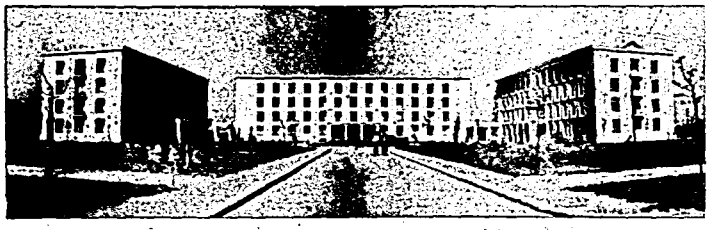

Căminul studenților Institutului agronomic «N. Bălcescu» din București.

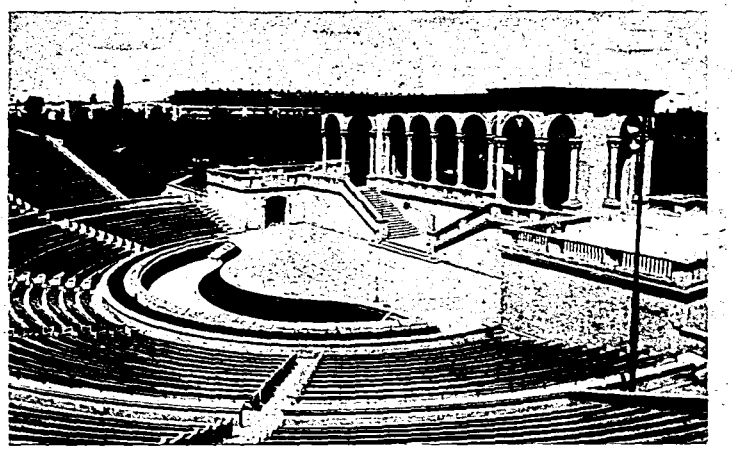

Teatrul de vară «23 August» din București.

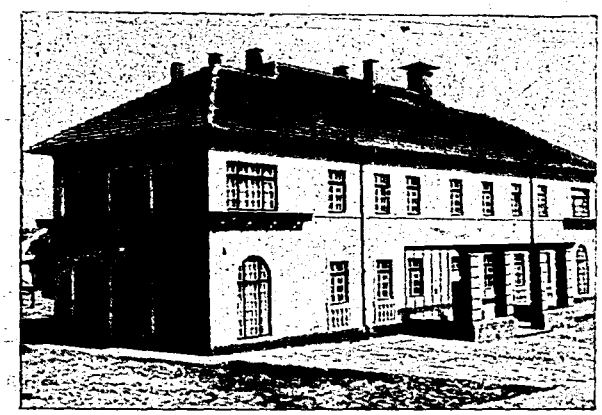

Căminul de copii al combinatului chimic din orașul Victoria

Cercul de aeromodele de la Palatul Pionierilor din București.

DIN REALIZĂRILE SOCIAL-CULTURALE ALE REGIMULUI DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ ÎN R.P.R.

Bibliotecă sătească.

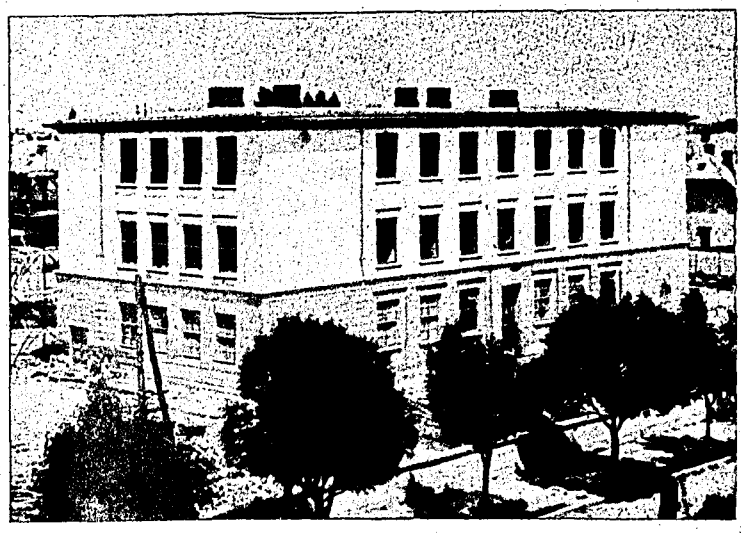

Școală nouă în cartierul Vatra Luminoasă.

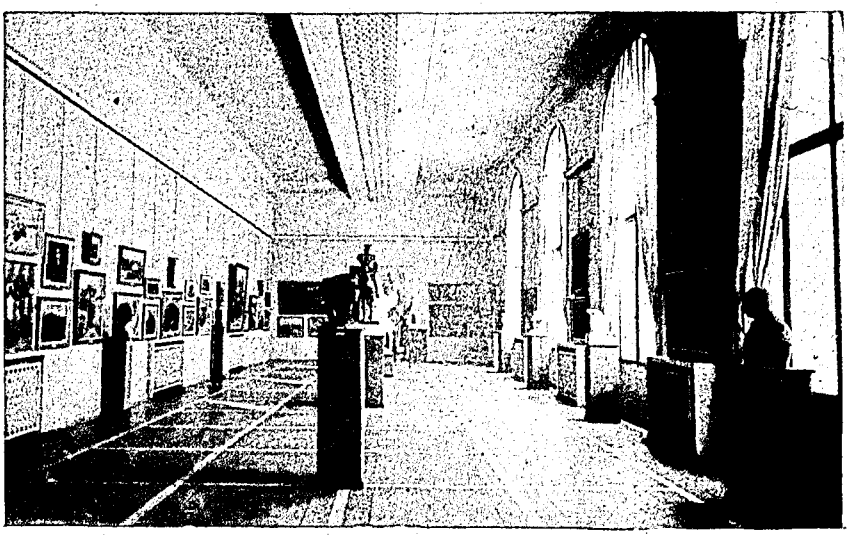

Interior din Muzeul de Artă al R.P.R.

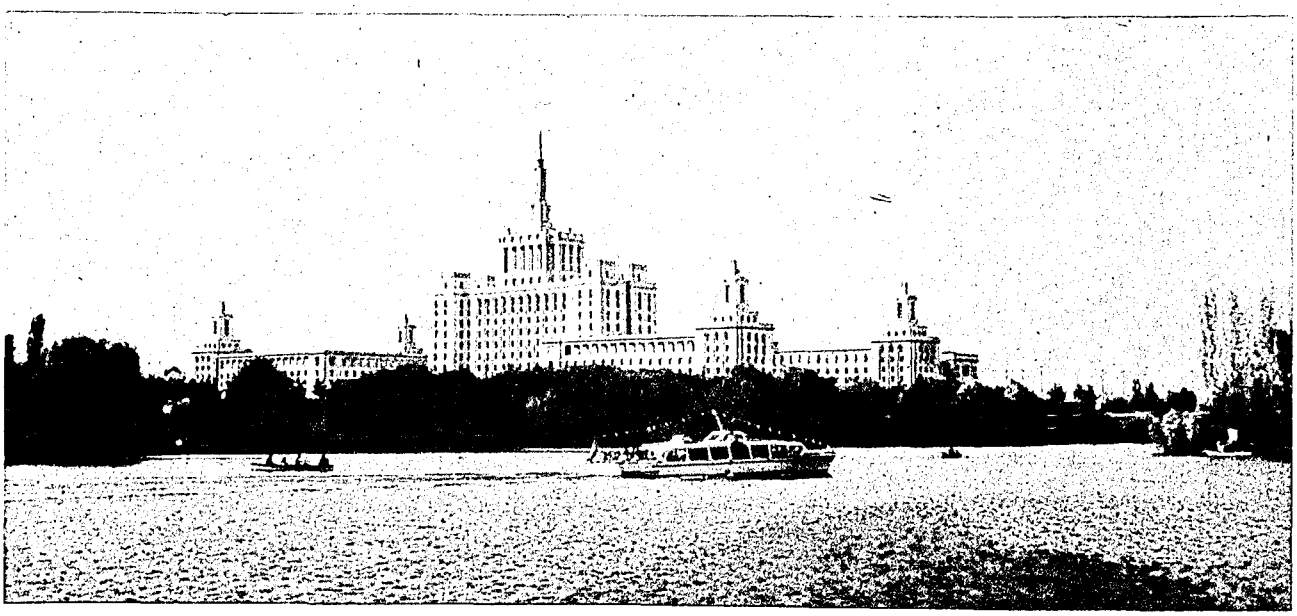

Parcul de cultură și odihnă «Herăstrău» din București.

RECHÍN, *rechini*, s. m. 1. (La pl.) Ordin de pești marini răpitori, cu schletul cartilaginos, care ajung uneori pînă la 15 metri lungime *(Selachoidei)*; (și la sg.) pește care face parte din acest ordin. 2. Fig. Om lacom și fără scrupule. — Fr. **requin.**

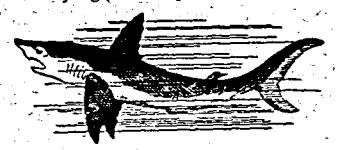

Rechin

RECHIZÍTE s. f. pl. Totalitatea obiectelor mărunte (cerneală, creioane, peniță, radiere etc.) necesare elevilor, funcționarilor etc.; accesorii pentru scris (în birouri). — Germ. **Requisit.**

RECHIZITÓRIU, *rechizitorii*, s. n. 1. Cuvîntare a procurorului în care acesta expune, în fața instanțelor de judecată, punctele pe care se sprijină acuzarea. ✦ Act elaborat de procuror prin care acesta cere judecarea (și pedepsirea) unui vinovat. 2. Fig. Acuzare gravă (și violentă). — După fr. **réquisitoire.**

RECHIZÍȚIE, *rechiziții*, s. f. Măsură excepțională prin care statul obligă pe cetățeni la cedarea unor bunuri (cai, vehicule, locuințe, alimente etc.) pentru nevoile armatei sau ale unor autorități. — Fr. **réquisition** (lat. lit. **requisitio, -onis**).

RECHIZIȚIONÁ, *rechiziționez*, vb. I. Tranz. A lua prin rechiziție, a supune rechiziției. — Fr. **réquisitionner.**

RECHIZIȚIONÁRE, *rechiziționări*, s. f. Acțiunea de *a rechiziționa*.

RECIDIVÁ, *recidivez*, vb. I. Intranz. 1. (Jur.; despre un fost delincvent) A comite un delict identic sau de aceeași natură cu cel pentru care a suferit o condamnare. 2. (Med.; despre o boală) A se manifesta din nou după o vindecare aparentă; a reapărea, a reveni. — Fr. **récidiver.**

RECIDÍVĂ, *recidive*, s. f. 1. (Jur.) Repetarea de către cineva a unui delict identic sau de aceeași natură cu cel pentru care a suferit anterior o condamnare. 2. (Med.) Reapariție, revenire a unei boli după o vindecare aparentă. — Fr. **récidive** (lat. lit. **recídivus**).

Recif

RECIDIVÍST, -Ă, *recidiviști, -ste*, adj., s. m. și f. (Persoană) care comite un delict sau o crimă după ce a mai fost condamnat anterior pentru o faptă similară; *p. ext.* (persoană) care repetă aceeași greșeală. — Fr. **récidiviste.**

RECÍF, *recife*, s. n. (Geol.) Formație de stînci submarine, clădite de organisme (corali, alge etc.) care trăiesc sub formă de colonii în apele mărilor calde și care secretează carbonat de calciu. — Fr. **récif.**

RECIPIENDÁR, -Ă, *recipiendari, -e*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care urmează să fie primită (în mod solemn) într-o societate constituită; *p. ext.* persoană desemnată pentru un titlu, o funcție etc. — După fr. **récipiendaire.**

RECIPIÉNT, *recipiente*, s. n. Vas destinat pentru depozitarea și transportarea unui lichid, a unui gaz sau a unui material solid sub formă de granule sau de pulbere. — Fr. **récipient** (lat. lit. **recipiens, -ntis**).

RECIPÍSĂ, *recipise*, s. f. Dovadă sau adeverință oficială (detașată dintr-un carnet special) prin care se confirmă primirea unor acte, telegrame, colete, bani etc. pentru a fi expediate. — Fr. **récépissé** (lat. lit. [cognosco me] **recepisse** [« recunosc] că am primit »).

RECIPRÓC, -Ă, *reciproci, -e*, adj. (Despre acțiuni, fenomene, sentimente etc.) Care acționează unul asupra celuilalt, care se influențează unul pe altul, care vine din amîndouă părțile. ✦ (Logică) *Propoziții* (sau *judecăți*) *reciproce* = propoziții (sau judecăți) în care subiectul uneia poate deveni predicatul celeilalte și invers. (Gram.) *Reflexiv reciproc* = formă de reflexiv care arată că acțiunea este făcută în același timp de două, sau de mai multe subiecte, fiecare dintre ele suferind, în general, efectele acțiunii făcute de celelalte. (Mec.) *Figură reciprocă* = figură cu ajutorul căreia se determină forțele care acționează în barele unei grinzi cu zăbrele. (Mat.) *Ecuație reciprocă* = ecuație, cu o singură necunoscută, ale cărei rădăcini sînt două cîte două, una reciprocă celeilalte. *Teoremă reciprocă* (și substantivat, f.) = teoremă ale cărei premise sînt concluziile altei teoreme și invers. *Numere reciproce* = numere care, înmulțite unul cu celălalt, dau un produs egal cu unitatea. — Fr. **réciproque** (lat. lit. **reciprocus**).

RECIPROCITÁTE, *reciprocități*, s. f. Însușirea de a fi reciproc. — Fr. **réciprocité** (lat. lit. **reciprocitas, -atis**).

RECIRCULÁȚIE, *recirculații*, s. f. Reintroducerea parțială sau totală a agentului caloric sau frigorific într-o instalație de încălzire sau de răcire; reintroducere a unui material printr-o instalație în care se produce o reacție chimică. — Din **re-** + **circulație.**

RECIȘÓR, -OÁRĂ, *recișori, -oare*, adj. (Rar) Diminutiv al lui *rece*; puțin cam rece.

RECITÁ, *recit*, vb. I. Tranz. A spune cu voce tare, din memorie, un text (în versuri); a declama. — Fr. **réciter** (lat. lit. **recitare**).

RECITÁL, *recitaluri*, s. n. Concert al cărui program este executat de un singur artist; *p. ext.* manifestare artistică susținută de un singur interpret. — Fr. **récital** (<engl.).

RECITÁRE, *recitări*, s. f. Acțiunea de *a recita* și rezultatul ei; declamare. ✦ Poezie recitată; text de recitat.

RECITATÍV, *recitative*, s. n. Pasaj, în cadrul unei bucăți de muzică, executat de un solist în felul unei declamări și servind la separarea ariilor. — Fr. **récitatif.**

RECITATÓR, *recitatori*, s. m. Persoană care recită. — După fr. **récitateur.**

RECITÍ, *recitesc*, vb. IV. Tranz. A citi din nou. — Din **re-** + **citi** (după fr. *relire*).

RECÎNTÁRI, *recîntăresc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) cîntări din nou. — Din **re-** + **cîntări.**

RECÎȘTIGÁ, *recîștig*, vb. I. Tranz. A cîștiga (ceva) din nou; a redobîndi, a recăpăta. — Din **re-** + **cîștiga** (după fr. *regagner*).

RECÎȘTIGÁRE s. f. Acțiunea de *a recîștiga* și rezultatul ei; redobîndire.

RECLAMÁ, *reclám*, vb. I. Tranz. 1. A cere, a pretinde ceva (în baza unui drept); a revendica. ✦ Intranz. (Înv.) A protesta. ✦ Fig. A face necesar, a necesita. 2. A face o reclamație contra cuiva, a se plînge împotriva cuiva; a denunța. [Var.: (pop.) **lăcrămá** vb. I] — Fr. **réclamer** (lat. lit. **reclamare**).

RECLAMAGÍU, *reclamagii*, s. m. 1. (Fam.) Persoană care face reclamații neserioase. 2. Persoană care își face multă publicitate; lăudăros. — (1) Din **reclama** + suf. *-(a)giu*, (2) din **reclamă** + suf. *-(a)giu.*

RECLAMÁNT, -Ă, *reclamanți, -te*, s. m. și f. (Jur.) Persoană care se adresează justiției pentru a i se recunoaște un drept, pentru a obține repararea unei pagube etc. — Fr. **réclamant.**

RECLAMÁRE s. f. (Înv.) Reclamație. — V. *reclama.*

RECLAMÁT, -Ă, *reclamați, -te*, adj. 1. Cerut, pretins, revendicat. 2. (Adesea substantivat) Denunțat justiției; pîrît. — V. *reclama.*

RECLAMÁȚIE, *reclamații*, s. f. Faptul de a reclama (2); petiție, plîngere, jalbă prin care se cere ceva sau se aduc anumite învinuiri cuiva. [Var.: (înv.) **reclamațiúne**, (pop.) **lăcrămáție** s. f.] — Fr. **réclamation.**

RECLAMAȚIÚNE s. f. v. **reclamație.**

RECLÁMĂ, *reclame*, s. f. Placardă, afiș, anunț în presă, prin radio etc. care se folosește pentru a atrage atenția publicului asupra unui produs industrial, a unei cărți, a unui spectacol etc. ✦ Răspîndire de informații elogioase (despre cineva sau ceva) cu scopul de-a-i crea renume sau popularitate. — Fr. **réclame.**

RECLASÁ, *reclasez*, vb. I. Tranz. 1. A clasa din nou. 2. A educa un delincvent în vederea reabilitării sale. — Fr. **reclasser.**

RECLASÁRE, *reclasări*, s. f. Acțiunea de *a reclasa* și rezultatul ei.

RECLĂDÍ, *reclădesc*, vb. IV. Tranz. A clădi din nou, a reface din temelii. — Din **re-** + **clădi** (după fr. *rebâtir*).

RECLĂDÍRE, *reclădiri*, s. f. Acțiunea de *a reclădi* și rezultatul ei; reconstrucție, refacere.

RECLUZIÚNE, *recluziuni*, s. f. (Ieșit din uz) Pedeapsă cu închisoarea pentru o crimă; închiderea într-un penitenciar și supunerea la diferite munci; închisoare. — Fr. **réclusion.**

RECOÁCE, *recóc*, vb. III. Tranz. (Tehn.) A trata termic un material în stare solidă prin încălzirea pînă la o anumită temperatură, urmată de o răcire înceată în scopul de a-i modifica proprietățile fizico-chimice, mecanice, tehnologice etc. — Din **re-** + **coace** (după fr. *recuire*).

RECOÁCERE, *recoaceri*, s. f. (Tehn.) Acțiunea de *a recoace.*

RECOLTÁ, *recoltez*, vb. I. Tranz. 1. A strînge, a aduna, a culege recolta. 2. (Med.) A lua sînge, spută, urină etc. de la oameni sau de la animale, pentru a le supune unor examene de laborator. — Fr. **récolter.**

RECOLTÁRE, *recoltări*, s. f. Acțiunea de *a recolta.*

RECOLTÁT, -Ă, *recoltați, -te*, adj. (Despre cereale, fructe etc.) Strîns, cules, adunat. — V. *recolta.*

RECÓLTĂ, *recolte*, s. f. 1. Cantitate de cereale sau de alte roade adunate într-o anumită perioadă; rod, strînsură. 2. Operație de strîngere a roadelor pămîntului; recoltare, culegere. ✦ Epoca, timpul recoltării. 3. (Rar) Cîmp lucrat, semănătură. — Fr. **récolte.**

RECOMANDÁ, *recománd*, vb. I. 1. Tranz. A îndemna (pe cineva) la ceva, a sfătui (pe cineva) să facă ceva; a prescrie, a indica; a propune. 2. Tranz. A semnala în mod special (pe cineva sau ceva) atenției cuiva; a prezenta în mod elogios (pe cineva sau ceva). ✦ (Franțuzism) A da o persoană în grija cuiva, a încredința. ✦ A propune pe cineva pentru un post sau o sarcină. 3. Refl. A se prezenta (cuiva), a-și spune numele, a face cunoștință (cu cineva). ✦ A se da drept..., a trece drept...; ✦ Tranz. A face prezentările. [Var.: (înv.) **recomandui** vb. IV] — Fr. **recommander.**

RECOMANDÁBIL, -Ă, *recomandabili, -e*, adj. Care poate fi recomandat, care merită să fie recomandat; indicat, potrivit. — După fr. **recommandable.**

RECOMANDÁRE, *recomandări*, s. f. Acțiunea de *a (se) recomanda* și rezultatul ei; recomandație.

RECOMANDÁT, -Ă, *recomandați, -te*, adj. 1. Indicat, precizat ca bun; (Med.) eficace pentru..., prescris. 2. (Despre scrisori, colete etc.) Care este francat după un tarif special, pentru care organele poștale emit recipisă și garantează remiterea, sub semnătură, destinatarului. ✧ Loc. adj. și adv. *Recomandat-expres* = (despre scrisori, colete etc.) care este recomandat și supus unui tarif de urgență, pentru a fi predat mai repede la destinație. ✦ (Substantivat, f.) Scrisoare cu un astfel de tarif. — V. *recomanda.*

RECOMANDÁȚIE, *recomandații*, s. f. Faptul de *a (se) recomanda*; sfat, îndemn, povață (stăruitoare), recomandare. ✦ Prescripție medicală. — Fr. **recommandation.**

RECOMANDUÍ vb. IV. v. **recomanda.**

RECOMPENSÁ, *recompensez*, vb. I. Tranz. A da o recompensă; a răsplăti. — Fr. **récompenser** (lat. lit. **recompensare**).

RECOMPENSÁȚIE, *recompensații*, s. f. (Înv.) Recompensă. — Din **recompensa** + suf. *-ație.*

RECOMPÉNSĂ, *recompense*, s. f. Răsplată; gratificație. ✦ Compensație, despăgubire; reparație. — După fr. **récompense.**

RECOMPOZÍȚIE, *recompoziții*, s. f. Recompunere. — Fr. **recomposition.**

RECOMPRIMÁRE, *recomprimări*, s. f. Ridicare a presiunii gazelor dintr-o conducta de alimentare cu gaze, efectuată din loc în loc pe conductă pentru a învinge rezistențele de curgere. — Din **re-** + **comprimare** (după fr. *recompression*).

RECOMPÚNE, *recompún*, vb. III. Tranz. A compune din nou, a reface; a reconstitui un lucru din elementele în care a fost descompus. — Din **re-** + **compune** (după fr. *recomposer*).

RECOMPÚNERE, *recompuneri*, s. f. Acțiunea de *a recompune* și rezultatul ei.

RECONCILIÁ, *reconciliez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) împăca, a (se) pune din nou de acord. [Pr.: *-li-a*] — Fr. **réconcilier** (lat. lit. **reconciliare**).

RECONCILIÁBIL, -Ă, *reconciliabili, -e*, adj. Care poate fi reconciliat, pus de acord, împăcat. [Pr.: *-li-a-*] — După fr. **réconciliable.**

RECONCILIÉRE, *reconcilieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) reconcilia* și rezultatul ei; punere de acord, înțelegere, împăcare. [Pr.: *-li-e-*]

RECONDIȚIONÁ, *recondiționez*, vb. I. Tranz. (Tehn.) A readuce în stare de funcționare, a repara. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **re-** + **condiționa.**

RECONDIȚIONÁRE, *recondiționări*, s. f. Acțiunea de *a recondiționa* și rezultatul ei. [Pr.: *-ți-o-*]

RECONDIȚIONÁT, -Ă, *recondiționați, -te*, adj. Care a fost readus în stare de funcționare; reparat. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *recondiționa.*

RECONDÚCȚIE, *reconducții*, s. f. (Jur.) Reînnoire a unui contract de închiriere sau de arendă. — Fr. **reconduction.**

RECONFIRMÁ, *reconfirm*, vb. I. Tranz. A confirma din nou. — Fr. **reconfirmer.**

RECONFIRMÁRE, *reconfirmări*, s. f. Acțiunea de *a reconfirma* și rezultatul ei.

RECONFÓRT s. n. (Rar) Reconfortare. — Fr. **réconfort.**

RECONFORTÁ, *reconfortez*, vb. I. Tranz. A reda (cuiva) forța, energia; a întări, a fortifica, a reface; *fig.* a reda (cuiva) energia, încrederea, curajul. — Fr. **réconforter.**

RECONFORTÁNT, -Ă, *reconfortanți, -te*, adj. Care reconfortează, care restabilește forțele vitale; întăritor. ✦ (Substantivat, n.) Substanță care reconfortează. — Fr. **réconfortant.**

RECONFORTÁRE, *reconfortări*, s. f. Acțiunea de *a reconforta* și rezultatul ei; întremare.

RECONFORTÁT, -Ă, *reconfortați, -te*, adj. Care și-a recăpătat forțele, energia; fortificat, întremat. — V. *reconforta.*

RECONSIDERÁ, *reconsider*, vb. I. Tranz. A interpreta un eveniment, o operă literară etc. dintr-un punct de vedere nou. — Fr. **reconsidérer.**

RECONSIDERÁRE, *reconsiderări*, s. f. Acțiunea de *a reconsidera* și rezultatul ei.

RECONSTITUÁNT, *reconstituante*, s. n. (Med.) Tonic. [Pr.: *-tu-ant*] — Fr. **reconstituant.**

RECONSTITUÍ, *reconstitui*, vb. IV. Tranz. 1. A constitui din nou, a reface un întreg; a recompune. ✦ Fig. A reface din memorie; a evoca. ✦ (Lingv.) A stabili forma aproximativă a unui cuvînt neatestat dintr-o limbă, pe baza legilor de corespondență fonetică. 2. (Jur.) A stabili la fața locului condițiile în care s-a petrecut o infracțiune. 3. A reface fără modificări un edificiu sau o operă de artă în mărime reală, în desen sau în plan, pe bază de fragmente sau de documente. — Fr. **reconstituer.**

RECONSTITUÍRE, *reconstituiri*, s. f. Acțiunea de *a reconstitui* și rezultatul ei. ✦ (Lingv.) Stabilire a formei unui cuvînt neatestat dintr-o limbă care nu se mai vorbește sau dintr-o fază mai veche a unei limbi, pe baza legilor de corespondență fonetică.

RECONSTRÚCȚIE, *reconstrucții*, s. f. Faptul de a reconstrui; refacere, reclădire. ✦ (Lingv.; rar) Reconstituire. — Fr. **reconstruction.**

RECONSTRUÍ, *reconstruiesc*, vb. IV. Tranz. A construi din nou, a reclădi; a reface pe baze noi. ✦ Fig. A reconstitui. *Urmam deci mai departe să reconstruiesc lanțul impresiilor mele încă fierbinți* (CARAGIALE). — Fr. **reconstruire.**

RECONSTRUÍRE, *reconstruiri*, s. f. Acțiunea de *a reconstrui* și rezultatul ei. ✦ (Lingv.) Reconstrucție.

RECONVENȚIONÁLĂ, *reconvenționale*, adj. f. (Jur.; în expr.) *Cerere reconvențională* = cerere introdusă de pîrît, prin care acesta ridică pretenții în legătură cu acțiunea formulată de către reclamant împotriva sa sau cu mijloacele de apărare ale acestuia. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **reconventionnelle.**

RECONVENȚIÚNE, *reconvenții*, s. f. (Jur.) Cerere reconvențională. [Pr.: *-ți-u-*] — După fr. **reconvention.**

RECOPIÁ, *recopiez*, vb. I. Tranz. A copia din nou un text, un act etc.; a scoate o nouă copie. — Fr. **recopier.**

RECÓRD, *recorduri*, s. n. Performanță, oficial constatată, care depășește tot ce s-a realizat pînă la o anumită dată (în competițiile sportive). ✧ Expr. *A stabili un record* = a realiza un record neînregistrat încă. *A bate recordul* (în ceva) = a atinge treapta cea mai înaltă în ceva. *A ține* (sau *a deține*) *un record* = a păstra un record stabilit, a fi neîntrecut în... — Fr. **record.**

RECÓRDMAN, -Ă, *recordmani, -e*, s. m. și f. Deținător al unui record. — Fr. **recordman** (<engl.).

RECREÁ[1], *recreez*, vb. I. Refl. A se destinde, a se odihni (după un efort susținut); a se înviora. [Pr.: *-cre-a*] — Fr. **récréer** (lat. lit. **recreare**).

RECREÁ[2], *recreez*, vb. I. Tranz. A crea din nou. [Pr.: *-cre-a*] — Fr. **récréer.**

RECREÁRE[1] s. f. Acțiunea de *a se recrea*[1] și rezultatul ei.

RECREÁRE[2] s. f. Acțiunea de *a recrea*[2] și rezultatul ei.

RECREÁT, -Ă, *recreați, -te*, adj. Odihnit, refăcut. — V. *recrea*[1].

RECREATÍV, -Ă, *recreativi, -e*, adj. Care recrează, care odihnește. — Fr. **récréatif.**

RECREATÓR, -OÁRE, *recreatori, -oare*, adj. (Neobișnuit) Recreativ. — Din **recrea** + suf. *-tor.*

RECREÁȚIE[1], *recreații*, s. f. 1. Faptul de a se recrea[1]; odihnă după o muncă încordată. ✦ Timp destinat recreării elevilor între orele de curs; pauză. 2. Destindere, desfătare. [Var.: (înv.) **recreațiúne** s. f.] — Fr. **récréation** (lat. lit. **recreatio, -onis**).

RECREÁȚIE[2], *recreații*, s. f. Recreare[2]. — Fr. **recréation.**

RECREAȚIÚNE s. f. v. **recreație**[1].

RECRIMINÁ, *recriminez*, vb. I. Tranz. (Rar) A reproșa, a acuza. — Fr. **récriminer.**

RECRIMINÁRE, *recriminări*, s. f. Reproș, acuzație (cu care se răspunde unui alt reproș, unei alte acuzații). — După fr. **récrimination.**

RECRISTALIZÁRE, *recristalizări*, s. f. (Chim.) Operație de purificare a unei substanțe chimice impure, prin dizolvarea acesteia la cald, urmată de filtrarea soluției și cristalizarea ei prin răcire. ✦ Fenomen de refacere a cristalelor unui metal sau ale unui aliaj, deformate printr-un tratament mecanic la rece, o dată cu restaurarea proprietăților anterioare. — Din **re-** + **cristalizare.**

RECRUDESCÉNȚĂ, *recrudescențe*, s. f. (Med.) Izbucnire din nou, revenire, într-o formă mai acută, a unei boli sau a unei epidemii; înrăutățire, înrăire. ✦ Fig. Reluare într-un ritm mai viu, mai accentuat și mai intens a unei activități, a unei stări etc. — După fr. **recrudescence.**

RECRÚT, *recruți*, s. m. Tînăr aparținînd ultimului contingent chemat sub arme; soldat de curînd încorporat. ✦ Fig. (Fam.) Membru de curînd cîștigat pentru o asociație, o mișcare; începător. [Var.: (pop.) **răgútă** s. f.] — Rus. **rekrut** (fr. **recrue**).

RECRUTÁ, *recrutez*, vb. I. Tranz. 1. A chema un tînăr, un contingent de tineri etc. la verificare în vederea încorporării în armată; a selecționa și a înregistra pentru serviciul militar. ✦ Intranz. A se prezenta pentru încorporare sau pentru înregistrare în armată. 2. Fig. A angaja, a primi pe cineva pe baza unei alegeri; a atrage, a cîștiga pe cineva pentru o anumită activitate. — Fr. **recruter.**

RECRUTÁRE, *recrutări*, s. f. Acțiunea de *a recruta* și rezultatul ei; operație de înregistrare a tinerilor pentru încorporarea în armată. ✦ Fig. Alegere, angajare.

RECRUTÁȚIE, *recrutații*, s. f. (Înv.) Recrutare. ✦ Rechiziție.

RECT s. n. Ultima parte a intestinului gros, care se termină prin orificiul anal. — Fr. **rectum** (lat. lit. [intestinum] **rectum**).

RECTÁL, -Ă, *rectali, -e*, adj. Care aparține rectului, privitor la rect. — Fr. **rectal.**

RECTIFICÁ, *rectífic*, vb. I. Tranz. 1. A îndrepta, a corecta. 2. (Tehn.) A netezi foarte fin o suprafață metalică cu ajutorul unor unelte abrazive. 3. (Chim.) A separa prin distilare, dintr-un amestec de lichide, un component sau un grup de componenți care reprezintă, cantitativ, majoritatea amestecului. — După fr. **rectifier.**

RECTIFICÁRE, *rectificări*, s. f. Acțiunea de *a rectifica* și rezultatul ei; îndreptare, corijare. ✦ (Concr.) Notă (într-un ziar) prin care se rectifică ceva.

RECTIFICATÓR, -OÁRE, *rectificatori, -oare*, adj. Care rectifică; care aduce o rectificare. ✦ (Substantivat, m.) Muncitor calificat care lucrează la rectificări. — După fr. **rectificateur.**

RECTILINIÁR, -Ă, *rectiliniari, -e*, adj. Ortoscopic. [Pr.: *-ni-ar*] — După fr. **rectilinéaire.**

RECTILÍNIU, -IE, *rectilinii*, adj. (Mat.) În linie dreaptă. ✦ (Despre figuri geometrice) Format din linii drepte. — Fr. **rectiligne** (lat. lit. **rectilineus**).

RÉCTO s. n. invar. (În opoziție cu *verso*) Fața unei coli de hîrtie scrise sau a unei foi de carte. — Fr. **recto** (lat. lit. **recto**).

RÉCTOR, *rectori*, s. m. Persoană care conduce (din punct de vedere științific și administrativ) o instituție de învățămînt superior; grad deținut de această persoană. — Fr. **recteur** (lat. lit. **rector, -oris**).

RECTORÁT, *rectorate*, s. n. Funcția de rector; durata acestei funcții; (concr.) birourile și serviciile administrative care țin de rector. — Fr. **rectorat.**

RECTRÍCE, *rectríce*, s. f. (Ornit.) Fiecare dintre penele mari și late din coada păsărilor. — Fr. **rectrice** (lat. lit. **rectrix, -ícis**).

RECȚIÚNE s. f. (Gram.) Calitatea unui cuvînt de a atrage în frază un anumit determinant; legătura dintre cuvinte și determinantele lor. — Fr. **rection** (germ. **Rektion**).

RECUCERÍ, *recucerésc*, vb. IV. Tranz. A cuceri din nou, a lua înapoi; a relua. — Din **re-** + **cuceri** (după fr. *reconquérir*).

RECUCERÍT, -Ă, *recuceríți, -te*, adj. Cucerit din nou. — V. *recuceri*.

RECÚL, *reculuri*, s. n. Mișcare îndărăt a unui corp solid, provocată de forța de reacțiune pe care o exercită asupra lui alt corp, care se mișcă într-un anumit sens, considerat ca sens înainte. *Reculul unei arme de foc.* ✦ Distanța parcursă de un corp solid în timpul mișcării sale înapoi, provocată prin reacțiune. — Fr. **recul**.

RECULÁ, *reculez*, vb. I. Intranz. A se retrage, a se arunca înapoi. — Fr. **reculer**.

RECULÁRE, *reculări*, s. f. Faptul de *a recula*.

RECULÉGE, *reculég*, vb. III. Refl. A-și veni în fire, a-și recîștiga calmul liniștea (după o spaimă, o emoție etc.), a se regăsi. ✦ A se concentra, a se adînci într-o meditație. — Din **re-** + **culege** (după fr. *recueillir*).

RECULÉGERE, *reculegeri*, s. f. Acțiunea de *a se reculege* și rezultatul ei. ✧ *Moment de reculegere* = moment în care se păstrează tăcere în semn de omagiu pentru un dispărut.

RECUNOÁȘTE, *recunósc*, vb. III. Tranz. 1. A identifica un lucru sau o persoană pe care ai mai cunoscut-o. ✦ A deosebi ceva după anumite semne caracteristice. ✦ Refl. A se regăsi în altul. *Se recunoaște în fiul său.* 2. A admite (ca existent, ca bun, ca valabil). ✦ A considera pe cineva sau ceva meritos, valoros. ✦ A considera un guvern sau un stat ca îndreptățit să-și exercite puterea și ca fiind în situația de a avea relații diplomatice cu alte state. ✦ A declara un copil natural ca legitim. 3. (Mil.) A cerceta terenul pentru a-l cunoaște mai precis în vederea unei misiuni de luptă. — Din **re-** + **cunoaște** (după fr. *reconnaître*).

RECUNOÁȘTERE, *recunoașteri*, s. f. Acțiunea de *a recunoaște* și rezultatul ei. ✦ Acordare de către stat a calității de cetățean unei persoane de altă cetățenie, dar care aparține, după origine, populației de bază a statului respectiv. ✦ Admitere de către un guvern sau de către un stat a calității legale a altui guvern sau a altui stat de a-și exercita puterea și de a avea relații diplomatice cu alte state.

RECUNOSCĂTÓR, -OÁRE, *recunoscători, -oare*, adj. Care recunoaște o binefacere primită, care poartă (cuiva) recunoștință. — Din **recunosc** (prez. ind. al lui *recunoaște*) + suf. *-(ă)tor*.

RECUNOSCÚT, -Ă, *recunoscuți, -te*, adj. 1. Identificat, cunoscut. 2. Acceptat (ca bun, ca valabil). ✦ Consacrat ca autoritate în materie. ✦ Mărturisit, declarat. ✦ (Despre un guvern, un stat etc.) Acceptat ca îndreptățit să-și exercite puterea și să întrețină relații diplomatice cu alte state. ✦ (Despre un copil natural) Declarat ca legitim. 3. (Despre o poziție, o formație militară etc.) Cercetat îndeaproape, cunoscut. — V. *recunoaște*.

RECUNOȘTÍNȚĂ, *recunoștințe*, s. f. Obligație morală pe care cineva o are față de cel care i-a făcut un bine; recunoaștere a unei binefaceri primite. ✦ (Înv.) Răsplată. — Din **recunoaște** + suf. *-ință* (după fr. *reconnaissance*).

RECUPERÁ, *recuperez*, vb. I. Tranz. 1. A dobîndi din nou, a recîștiga. 2. A utiliza deșeuri de materiale sau o energie care, în mod obișnuit, se pierde. — Fr. **récupérer** (lat. lit. **recuperare**).

RECUPERÁBIL, -Ă, *recuperabili, -e*, adj. Care poate fi recuperat. — După fr. **récupérable**.

RECUPERÁRE, *recuperări*, s. f. Acțiunea de *a recupera* și rezultatul ei; folosire totală sau parțială a energiei răspîndite într-o instalație, a resturilor sau a deșeurilor de materiale care altfel s-ar pierde.

RECUPERATÓR, *recuperatoare*, s. n. Sistem tehnic care servește la recuperarea totală sau parțială a energiei răspîndite într-o instalație, a resturilor sau a deșeurilor de materiale. — După fr. **récupérateur**.

RECUPRÍNDE, *recuprínd*, vb. III. Tranz. (Înv.) A cuprinde din nou, a recuceri. — Din **re-** + **cuprinde**.

RECURÉNT, -Ă, *recurenți, -te*, adj., s. m. și f. 1. Adj. (Med.) Care recidivează. ✧ *Febră recurentă* = boală infecțioasă, caracterizată prin alternarea stărilor febrile cu stări nefebrile. 2. S. m. și f. (Jur.) Persoană care face (sau se judecă în) recurs. — Fr. **récurrent** (lat. lit. **recurrens, -ntis**).

RECÚRGE, *recúrg*, vb. III. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A apela la cineva sau la ceva, a se folosi, a recurge la...; a cere (sau a se adresa cuiva pentru) ajutor. — Din **re-** + **curge** (după fr. *recourir*).

RECÚRGERE s. f. Acțiunea de *a recurge*.

RECÚRS, *recursuri*, s. n. 1. (Jur.) Cale de atac prin care se cere unei instanțe superioare casarea (pentru motive prevăzute de lege) a unei hotărîri judecătorești anterioare. 2. (Franțuzism) Referire, recurgere. — Fr. **recours** (lat. lit. **recursus**).

RECURSÓRIU, -IE, *recursorii*, adj. (Jur.) Prin care se exercită dreptul de recurs. — După fr. **recursoire**.

RECUZÁ, *recúz*, vb. I. Tranz. A nu recunoaște competența sau autoritatea unui judecător, a unui martor etc.; *p. ext.* a respinge, a nu recunoaște ceva sau calitatea cuiva. — Fr. **récuser** (lat. lit. **recusare**)

RECUZÁBIL, -Ă, *recuzabili, -e*, adj. Care poate fi recuzat. — După fr. **récusable**.

RECUZÁRE, *recuzări*, s. f. Acțiunea de *a recuza* și rezultatul ei.

RECUZÁT, -Ă, *recuzați, -te*, adj., s. m. și f. (Cel) căruia i s-a respins sau nu i s-a recunoscut competența sau autoritatea. — V. *recuza*.

RECUZÍTĂ s. f. Totalitatea obiectelor (mobilier, costume etc.) necesare la montarea unei piese de teatru sau a unui film. — Germ. **Requisit**.

RECUZITÓR, -OÁRE, *recuzitori, -oare*, s. m. și f. Persoană însărcinată (la teatru sau la studiourile cinematografice) cu procurarea și păstrarea recuzitei. — Din **recuzită** + suf. *-tor*.

RECVIÉM, *recviemuri*, s. n. (În biserica romano-catolică) Slujbă religioasă pentru pomenirea unei persoane decedate; muzică compusă pentru această slujbă. [Scris și: *requiem*] — Fr. **requiem** (lat. lit. **requiem** [aeternam dona eis]).

REDÁ, *redău*, vb. I. Tranz. 1. A da din nou cuiva un lucru, o situație etc.; a restitui. 2. Fig. A descrie, a exprima ceva prin viu grai, prin scris sau prin diverse mijloace artistice; a reproduce. — Din **re-** + **da** (după fr. *redonner*).

REDACTÁ, *redactez*, vb. I. Tranz. A formula în scris, în mod metodic și ordonat, rezultatul unui proces de gîndire. ✦ (Înv.) A conduce o publicație (periodică). — Lat. lit. **redigere, redactum**.

REDACTÁRE, *redactări*, s. f. Acțiunea de *a redacta* și rezultatul ei; formulare în scris.

REDACTÁT, -Ă, *redactați, -te*, adj. (Despre acte oficiale, articole etc.) Formulat în scris. — V. *redacta*.

REDÁCTOR, -OÁRE, *redactori, -oare*, s. m. și f. Persoană care lucrează în mod permanent în redacția unui ziar, a unei reviste etc. sau care redactează ocazional un articol, un studiu etc. ✧ *Redactor responsabil* (sau *-șef*) = persoană din colectivul de redacție al unei cărți, al unui ziar etc., care își asumă în mod oficial răspunderea celor publicate. — După fr. **rédacteur**.

REDÁCȚIE, *redacții*, s. f. 1. Colectiv de redactori care lucrează la un ziar, la o revistă etc. ✦ Localul în care se găsesc birourile redactorilor unui ziar, ai unei reviste etc. 2. (Înv.) Redactare; felul, forma în care e redactată o publicație. [Var.: (înv.) **redacțiúne** s. f.] — Fr. **rédaction**.

REDACȚIONÁL, -Ă, *redacționali, -e*, adj. Care aparține redacției, privitor la redacție. — După fr. **rédactionnel**.

REDACȚIÚNE s. f. v. **redacție**.

REDÁN, *redane*, s. n. 1. (Înv.) Lucrare simplă de fortificație, alcătuită dintr-un zid în formă de unghi ieșit în afară, care înlesnește apărarea unei treceri. 2. Aliniere a clădirilor de-a lungul unei străzi astfel încît un colț al lor să fie ieșit mai mult în stradă. [Var.: **rădán** s. n.] — Fr. **redan**.

REDÁRE, *redări*, s. f. Acțiunea de *a reda* și rezultatul ei.

REDĂTĂTÓR, -OÁRE, *redătători, -oare*, adj. (Rar) Care redă. — Din **re-** + **dătător**.

REDESCHÍDE, *redeschíd*, vb. III. Tranz. și refl. A (se) deschide din nou. ✦ Refl. Fig. (Despre școli, instituții, întreprinderi) A-și relua activitatea întreruptă pentru un timp. — Din **re-** + **deschide**.

REDESCHÍDERE, *redeschideri*, s. f. Acțiunea de *a (se) redeschide*. ✦ Reîncepere, reluare a unei acțiuni sau activități.

REDESCOPERÍ, *redescópăr*, vb. IV. Tranz. A descoperi din nou. — Din **re-** + **descoperi**.

REDEȘTEPTÁ, *redeștépt*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) deștepta, a (se) trezi din nou, a readuce (sau a reveni) la viață. ✦ Fig. A (se) stîrni din nou, a (se) reaprinde, a reizbucni. 2. Tranz. A aminti, a evoca. — Din **re-** + **deștepta**.

REDEȘTEPTÁRE, *redeșteptări*, s. f. Acțiunea de *a (se) redeștepta* și rezultatul ei; trezire (din lîncezeală, din amorțeală), reînviere.

REDEVENÍ, *redevín*, vb. IV. Intranz. A deveni, a fi din nou așa cum a fost mai înainte. — Fr. **redevenir**.

REDEVÉNȚĂ, *redevențe*, s. f. (Fin.; în economia capitalistă) Cotă care se plătește capitaliștilor, la date fixe, din produsul unei exploatări. — După fr. **redevance**.

Redingotă

REDÍGE vb. III. v. **redija**.

REDÍJÁ, *redíjez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism înv.) A redacta. [Var.: (înv.) **redíge** vb. III] — Fr. **rédiger**.

REDIJÁRE, *redijări*, s. f. (Franțuzism înv.) Acțiunea de *a redija* și rezultatul ei; redactare.

REDIJÁT, -Ă, *redijați, -te*, adj. (Franțuzism înv.) Redactat. — V. *redija*.

REDINGÓTĂ, *redingote*, s. f. Haină bărbătească (de culoare neagră) cu poalele lungi, încheiată cu două rînduri de nasturi. — Fr. **redingote** (<engl.).

REDISPĂREÁ, *redispăr*, vb. II. Intranz. (Rar) A dispărea din nou. — Din **re-** + **dispărea**.

REDISTILÁ, *redistílez*, vb. I. Tranz. A supune unui nou proces de distilare, pentru a obține un produs mai pur. — Fr. **redistiller**.

REDISTILÁRE, *redistilări*, s. f. Acțiunea de *a redistila*.

REDÍȘ, *redișuri*, s. n. (Reg.) Rediu. — Din **rediu** + suf. *-ș*.

RĂDIU, *rediuri*, s. n. (Reg.) Pădure mică și tînără. [Var.: **rădiu** s. n.]

REDOBÎNDI, *redobîndesc*, vb. IV. Tranz. A dobîndi, a obține din nou un lucru, o situație, o stare etc.; a recîștiga. — Din **re-** + **dobîndi**.

REDOBÎNDÍRE, *redobîndiri*, s. f. Acțiunea de *a redobîndi* și rezultatul ei.

REDRESÁ, *redresez*, vb. I. Tranz. 1. A aduce ceva în poziție normală, a îndrepta. ✦ Tranz. și refl. Fig. A aduce pe calea cea bună; a (se) înviora, a (se) reface. 2. A transforma o putere, din forma de putere de curent electric alternativ în forma de putere de curent electric continuu, prin suprimarea sau prin inversarea alternanțelor de un anumit sens ale curentului. — Fr. **redresser**.

REDRESÁRE, *redresări*, s. f. Acțiunea de *a (se) redresa* și rezultatul ei. ✦ Acțiune prin care o aeronavă în coborîre ajunge în poziția de zbor orizontal, sub efectul comenzilor date de pilot sau al reacțiilor aerodinamice provocate de deplasarea ei.

REDRESÁT, -Ă, *redresați, -te*, adj. (Despre curentul electric) Care a suferit o transformare prin redresare. — V. *redresa*.

REDRESÓR[1], *redresoare*, s. n. 1. Aparat sau dispozitiv cu ajutorul căruia se obține, dintr-un curent electric alternativ, un curent electric continuu. 2. Lentilă, grup de lentile sau de prisme, folosite pentru a răsturna imaginea dată de un instrument optic și a o aduce paralel cu obiectul privit prin acel instrument. 3. Dispozitiv care readuce în direcția inițială un curent de fluid, abătut de un obstacol oarecare. — După fr. **redresseur**.

REDRESÓR[2], **-OÁRE**, *redresori, -oare*, adj. Care redresează (2). — După fr. **redresseur**.

REDÚCE, *reduc*, vb. III. Tranz. 1. A micșora, a scădea, a diminua. ✦ A micșora dimensiunile unei hărți, ale unei piese etc., păstrînd aceleași proporții; a reproduce la dimensiuni mai mici. ✦ (Mat.; în expr.) *A reduce o fracție* = a suprima factorii comuni de la numitorul și de la numărătorul unei fracții; a simplifica. 2. A restrînge, a limita, a mărgini. ✧ Expr. *A reduce pe cineva la tăcere* = a face pe cineva să nu mai spună nimic. ✦ A aduce pe cineva într-o stare de inferioritate, într-o situație mai proastă (în raport cu cea pe care a avut-o). 3. A scoate oxigenul dintr-o combinație cu ajutorul unui agent chimic. 4. (Franțuzism înv.) A cuceri, a subjuga, a cotropi. [Perf. s. *redusei*, part. *redus*] — Lat. lit. **reducere** (fr. **réduire**).

REDÚCERE, *reduceri*, s. f. Acțiunea de *a reduce* și rezultatul ei; scădere. ✦ Micșorare a prețului unei mărfi.

REDUCTÍBIL, -Ă, *reductibili, -e*, adj. Care poate fi redus. — După fr. **réductible**.

REDUCTIBILITÁTE, *reductibilități*, s. f. Însușirea de a fi reductibil. — După fr. **réductibilité**.

REDUCTÓR, -OÁRE, *reductori, -oare*, adj. 1. (Și substantivat, n.) (Aparat sau mecanism) care reduce sau micșorează o viteză, o presiune etc. 2. (Și substantivat, m.) (Substanță chimică) care reduce un oxid. *Combustibil reductor*. — După fr. **réducteur**.

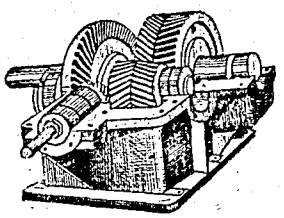

Reductor

REDÚCȚIE, *reducții*, s. f. Faptul de a reduce. ✧ (Concr.) Copie în mic a unui obiect. ✦ Piesă de legătură între tuburi sau țevi cu diametre diferite. — Fr. **réduction**.

REDUPLICÁ, *redúplic*, vb. I. Tranz. A repeta unul sau mai multe elemente dintr-un cuvînt, pentru a da cuvîntului altă valoare morfologică sau stilistică sau pentru a forma un cuvînt nou. — Lat. lit. **reduplicare**).

REDUPLICÁRE, *reduplicări*, s. f. (Gram.) Acțiunea de *a reduplica*.

REDUPLICÁȚIE, *reduplicații*, s. f. Reduplicare. — Fr. **réduplication** (lat. lit. **reduplicatio, -onis**).

REDÚS, -Á, *reduși, -se*, adj. 1. Scăzut, micșorat. ✦ (Despre fracții și expresii algebrice) Simplificat. 2. (Despre oameni) Lipsit de inteligență, de cultură; mărginit, prost. 3. (Chim.; despre substanțe) Care a suferit operația de reducere. — V. *reduce*.

REDUTÁBIL, -Ă, *redutabili, -e*, adj. (Franțuzism) De temut. — După fr. **redoutable**.

REDÚTĂ[1], *redute*, s. f. (Înv.) Mic fort de apărare, înconjurat de șanțuri. — Fr. **redoute**.

REDÚTĂ[2], *redute*, s. f. (Înv.) Local public de petrecere cu muzică și dans. — Fr. **redoute**.

REECHILIBRÁRE, *reechilibrări*, s. f. Revenire la starea de echilibru. — Din **re-** + **echilibrare**.

REEDITÁ, *reeditez*, vb. I. Tranz. 1. A publica într-o nouă ediție o lucrare, o operă etc.; a scoate o nouă ediție a operelor unui scriitor. 2. Fig. A readuce în discuție, a pune din nou în circulație, a relua, a repeta o idee, o concepție etc. (greșită). — Fr. **rééditer**.

REEDITÁRE, *reeditări*, s. f. Acțiunea de *a reedita* și rezultatul ei.

REEDITÁT, -Ă, *reeditați, -te*, adj. 1. (Despre opere literare, muzicale etc.) Publicat într-o nouă ediție; retipărit. 2. Fig. (Despre afirmații, idei, concepții) Pus din nou în circulație; reluat, repetat. — V. *reedita*.

REEDUCÁ, *reedúc*, vb. I. Tranz. A reface educația (greșită) a cuiva; a da cuiva o nouă educație. ✦ A deprinde un infirm să lucreze numai cu partea corpului rămasă sănătoasă. — Fr. **rééduquer**.

REEDUCÁRE, *reeducări*, s. f. Acțiunea de *a reeduca* și rezultatul ei.

REEDUCÁT, -Ă, *reeducați, -te*, adj. (Despre oameni) Căruia i s-a refăcut educația (greșită); care a primit o nouă educație. ✦ (Despre infirmi) Deprins să lucreze numai cu partea corpului rămasă sănătoasă. — V. *reeduca*.

REELIGÍBIL, -Ă, *reeligibili, -e*, adj. (Despre oameni) Care poate fi ales din nou într-o funcție pe care a mai ocupat-o. — După fr. **rééligible**.

REEVALUÁ, *reevaluez*, vb. I. Tranz. A evalua din nou. — Din **re-** + **evalua**.

REEVALUÁRE, *reevaluări*, s. f. Acțiunea de *a reevalua* și rezultatul ei.

REEXAMINÁ, *reexaminez*, vb. I. Tranz. A examina din nou pe cineva (cînd primul examen n-a fost concludent). ✦ A cerceta, a studia, a lua din nou în discuție o lucrare, o problemă etc. — Din **re-** + **examina**.

REEXAMINÁRE, *reexaminări*, s. f. Acțiunea de *a reexamina* și rezultatul ei.

REF, *refuri*, s. n. Sculă folosită în turnătoriile de litere.

REFÁCE, *refác*, vb. III. Tranz. 1. A face din nou ceva rău făcut sau în parte distrus; a drege, a repara, a redresa. ✦ Refl. (Despre un țesut) A se regenera. 2. A aduce din nou în starea (de înflorire) în care a fost mai înainte; a reconstrui. ✦ Fig. Tranz. și refl. A (se) face din nou sănătos, a (se) întrema, a (se) însănătoși. — Din **re-** + **face** (după fr. *refaire*).

REFÁCERE, *refaceri*, s. f. Acțiunea de *a (se) reface* și rezultatul ei. ✦ Operație prin care o unitate militară este retrasă în spatele liniei de luptă, pentru odihna trupelor și pentru completarea efectivelor și a armamentului.

REFĂCÚT, -Ă, *refăcuți, -te*, adj. (Despre industrie, agricultură, economie etc.; *p. ext.* despre regiuni, țări etc.) Readus în starea de mai înainte, restabilit. ✦ (Despre o lucrare, o casă etc.) Executat din nou, reconstruit; restaurat, reparat. ✦ Fig. (Despre oameni) Însănătoșit, întremat, întărit. — V. *reface*.

REFÉC, *refecuri*, s. n. Cusătură cu ajutorul căreia se îmbină două bucăți de pînză, ale căror margini se îndoaie și se prind sub îndoitură, ca să nu se destrame. ✧ Expr. *A lua* (pe cineva) *la refec* sau (rar) *a trage cuiva un refec* = a mustra pe cineva cu asprime, a-l critica, a-i cere socoteală. — Postverbal al lui **refeca**.

REFECÁ, *reféc*, vb. I. Tranz. 1. A coase cu refec. 2. A detașa cu ferăstrăul marginile tești ale scîndurilor brute, pentru a obține scînduri paralelipipedice.

REFECÁRE, *refecări*, s. f. Acțiunea de *a refeca* și rezultatul ei.

REFECÁT, -Ă, *refecați, -te*, adj. Cusut cu refec. — V. *refeca*.

REFECĂTÚRĂ, *refecături*, s. f. (Pop.) Refec. — Din **refec** + suf. *-ătură*.

REFECTÓR, *refectoare*, s. n. (Rar) Sală de mîncare într-un internat, într-o mănăstire etc. — Fr. **réfectoire** (lat. lit. **refectorium**).

REFENEÁ, *refenele*, s. f. 1. (Înv.) Sumă de bani reprezentînd contribuția cuiva la o cheltuială făcută în comun. ✦ Petrecere în comun, chef. 2. (În expr.) *A lua* (pe cineva) *la refenea* = a cere (cuiva) socoteală despre ceva. *A trage* (sau *a da*) *cuiva o refenea* = a certa, a mustra cu asprime. — Tc. **refene**.

REFERÁ vb. I. v. **referi**.

REFERÁT, *referate*, s. n. Dare de seamă, scrisă sau orală, asupra unei cărți, a unei activități etc.; raport (de cîteva rînduri) scris pe marginea unei cereri, a unui act etc. — După fr. **référé**.

REFERENDÁR, *referendari*, s. m. (Înv. și arh.) Referent. — După fr. **référendaire**.

REFERÉNDUM s. n. Consultare a întregului popor chemat să hotărască prin vot asupra unor probleme de stat de importanță vitală sau asupra unor chestiuni de interes general. — Lat. lit. **referendum** (fr. **referendum**).

REFERÉNT, -Ă, *referenți, -te*, s. m. și f. Specialist în cadrul unei instituții, a cărui atribuție este de a da îndrumări și informații în domeniul specialității sale. ✦ Persoană care face un referat. — Germ. **Referent** (lat. lit. **referrens, -ntis**).

REFERÍ, *refér*, vb. IV. 1. Intranz. A face un referat; a raporta, a relata. 2. Refl. A se raporta la ceva sau la cineva, a fi în legătură cu..., a viza ceva sau pe cineva. [Var.: (1) **referá** vb. I] — Germ. **referieren** (fr. **référer**).

REFERÍNȚĂ, *referințe*, s. f. 1. Informație pe care o dă cineva cu privire la situația unei persoane. ✦ Informație, lămurire, explicație. 2. (În expr.) *Sistem de referință* = **a)** (Geom.) sistem de coordonate la care se raportează pozițiile figurilor geometrice; **b)** (Fiz.) grup format de sistemele de coordonate imobile unul față de altul, la care se raportează pozițiile corpurilor sau pozițiile în cîmpurile de forță. — Germ. **Referenz** (fr. **référence**).

REFERÍRE, *referiri*, s. f. (Rar) Faptul de *a (se) referi*. ✧ Loc. adv. *Cu referire la...* = în legătură cu..., referitor la...

REFERITÓR, -OÁRE, *referitori, -oare*, adj. Care se referă la ceva sau la cineva; care privește pe cineva sau ceva. ✧ Loc. prep. *Referitor la...* = despre, privitor la... — Din **referi** + suf. *-(i)tor*.

REFLÉCT, *reflecte*, s. n. (Înv.) Reflex. — După fr. **reflet.**

REFLECTÁ, (1, 2) pers. 3 *reflectă*, (3) *reflectez*, vb. I. 1. Tranz. A răsfrînge direcția de propagare a luminii, a razelor de lumină, a undelor etc., la suprafața de separație a două medii diferite, nemailăsîndu-le să treacă dintr-un mediu în celălalt. ✦ Refl. (Despre sunete) A se întoarce în mediul inițial după ce s-a lovit de suprafața de separație a altui mediu; a se răsfrînge. 2. Tranz. Fig. A oglindi, a reda un sentiment, un fenomen etc. 3. Intranz. A gîndi, a cugeta, a medita la ... — Fr. **refléter** (lat. lit. **reflectere**).

REFLECTÁRE, *reflectări*, s. f. Acțiunea de *a (se) reflecta* și rezultatul ei; răsfrîngere, oglindire.

REFLECTÓR, *reflectoare*, s. n. Parte a unui dispozitiv de iluminat formînd, prin reflexie, fasciculul de lumină care va fi trimis asupra unei suprafețe sau a unui punct de luminat; *p. ext.* aparat înzestrat cu un asemenea dispozitiv. — După fr. **réflecteur.**

REFLÉCȚIE, *reflecții*, s. f. 1. Meditare, cugetare, gîndire. 2. Reflexie (1). [Var.: **reflecțiúne** s. f.] — Fr. **réflexion** (lat. lit. **reflexio, -onis**).

REFLECȚIÚNE s. f. v. **reflecție.**

REFLÉX[1], *reflexe*, s. n. 1. Rază reflectată; sclipire, lucire, strălucire. 2. Fig. Oglindire, reflectare a unei stări de lucruri sau a unei stări sufletești. — Fr. **réflexe** (lat. lit. **reflexus**).

REFLÉX[2], **-Ă**, *reflecși*, *-xe*, adj. (Fiziol.; despre acte sau mișcări ale organismului) Produs în mod spontan, independent de voință. ✧ *Act reflex* (și substantivat, n.) = reacție bruscă și automată a organismului la anumiți excitanți; răspuns secretor sau motor al organismului la acțiunea unui excitant. — Fr. **réflexe** (lat. lit. **reflexus**).

REFLÉXIE, *reflexii*, s. f. 1. Fenomen de schimbare a direcției de propagare a unei radiații acustice electromagnetice la incidența ei pe suprafața de separație a două medii diferite, radiația respectivă nemaitrecînd dintr-un mediu în celălalt. 2. Reflecție (1). [Var.: **reflexiúne** s. f.] — Fr. **réflexion** (lat. lit. **reflexio, -onis**).

REFLEXIÚNE s. f. v. **reflexie.**

REFLEXÍV, **-Ă**, *reflexivi*, *-e*, adj. 1. (În expr.) *Diateză reflexivă* = diateză care arată că acțiunea unui verb este făcută de subiectul gramatical care îi suferă și efectele. *Verb reflexiv* = verb la diateza reflexivă. *Pronume reflexiv* = pronume care arată că acțiunea exprimată de verb se răsfrînge asupra subiectului. ✦ (Substantivat, n.) Funcțiunea verbului reflexiv; diateza reflexivă. 2. (Despre oameni) Predispus la reflexie; meditativ. — Fr. **réflexif.**

REFLEXIVITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a fi reflexiv; predispoziție spre meditare. — Din **reflexiv.**

REFLEXOGÉN, **-Ă**, *reflexogeni*, *-e*, adj. (Neobișnuit) Care poate da naștere la un reflex[1]. — Fr. **réflexogène.**

REFLÚX, *refluxuri*, s. n. Retragere periodică a apelor unei mări sau ale unui ocean, datorită atracției lunii și a soarelui. ✦ Fig. Descreștere; regres. — După fr. **reflux.**

REFORMÁ, *reformez*, vb. I. 1. Tranz. A schimba (în bine); a înnoi, a primeni o stare de lucruri, o concepție etc.; a face o reformă (1). 2. Tranz. A scoate din uz o unealtă, o mașină etc., a da la reformă (3). 3. Tranz. (Înv.) A scoate un militar din evidența sau din serviciul armatei (ca inapt din punct de vedere fizic). 4. Refl. (Înv.) A se forma din nou, a se reface. — Fr. **réformer** (lat. lit. **reformare**).

REFORMÁRE, *reformări*, s. f. Acțiunea de *a (se) reforma* și rezultatul ei. ✦ (Neobișnuit) Reformă (2).

REFORMÁT, **-Ă**, *reformați*, *-te*, adj. 1. (Despre materiale, mașini, unelte etc.) Scos din uz, dat la reformă. 2. (Înv., despre militari) Scos din evidența sau din serviciul armatei (ca inapt din punct de vedere fizic). 3. Care ține de cultul religios protestant. ✦ (Substantivat) Persoană de confesiune creștină protestantă. — V. *reforma.*

REFORMATÓR, **-OÁRE**, *reformatori*, *-oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care reformează, care aduce reforme, care înnoiește. — Fr. **réformateur** (lat. lit. **reformator, -oris**).

REFÓRMĂ, *reforme*, s. f. 1. Modificare, prin lege, a unei stări de lucruri, pentru a obține o ameliorare sau un progres; schimbare într-o anumită orînduire (care nu modifică structura generală a acelei orînduiri). ✧ *Reformă monetară* (sau *bănească*) = operație financiară prin care se înlocuiește moneda unei țări cu o monedă nouă, avînd un curs diferit față de prima. 2. Mișcare social-politică și religioasă împotriva feudalismului și a papalității, apărută în Europa apuseană în secolul al XVI-lea, care a dus la crearea bisericii reformate sau protestante. 3. Totalitatea materialelor, uneltelor, efectelor, armelor etc. socotite la un moment dat inutilizabile; *p. ext.* depozit în care se păstrează un asemenea material. 4. Scoaterea din cadrele armatei a unui militar (pentru motive de incapacitate fizică). — Fr. **réforme.**

REFORMÍSM s. n. Curent politic oportunist în mișcarea muncitorească, care neagă necesitatea revoluției și a dictaturii proletariatului și preconizează acțiuni pentru obținerea unor reforme mărunte, care nu ating bazele orînduirii capitaliste. — Fr. **réformisme.**

REFORMÍST, **-Ă**, *reformiști*, *-ste*, adj. Care preconizează reformismul, care se face în spiritul reformismului (ca doctrină politică). ✦ (Substantivat) Adept al reformismului. — Fr. **réformiste.**

REFRACTÁ, pers. 3 *refractă*, vb. I. Refl. (Fiz.; despre unde, raze de lumină) A se frînge, a devia la trecerea dintr-un mediu în altul. — Fr. **réfracter.**

REFRACTÁR, **-Ă**, *refractari*, *-e*, adj. 1. (Despre materiale) Care rezistă la temperaturi înalte fără a-și schimba compoziția și starea. ✧ *Cărămidă refractară* = cărămidă fabricată dintr-un material special, rezistentă la temperaturi înalte, folosită la căptușirea focarelor de la cuptoarele industriale, de la cazanele de încălzire centrală, de la locomotive etc. 2. Fig. (Despre oameni, caractere etc.) Care se împotrivește la ceva, care opune rezistență față de ceva, care nu este receptiv pentru ceva. — Fr. **réfractaire** (lat. lit. **refractarius**).

REFRACTARÍSM s. n. (Neobișnuit) Atitudine refractară; împotrivire, nesupunere. — Din **refractar** + suf. *-ism.*

REFRACTÁT, **-Ă**, *refractați*, *-te*, adj. (Despre unde, raze luminoase) Frînt, deviat (după anumite legi) la trecerea dintr-un mediu în altul. — V. *refracta.*

REFRACTOMÉTRU, *refractometre*, s. n. Instrument pentru măsurarea indicelui de refracție. — Fr. **réfractomètre.**

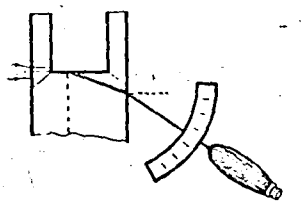

Refractometru

REFRACTÓR, *refractoare*, s. n. Lunetă astronomică al cărei obiectiv este o lentilă. — După fr. **réfracteur.**

REFRÁCȚIE, *refracții*, s. f. (Fiz.) Fenomenul de schimbare a direcției de propagare a unei unde sonore sau electromagnetice ori a unei raze cînd aceasta întîlnește suprafața de separație dintre două medii diferite. ✧ *Indice de refracție* = număr care caracterizează fenomenul de refracție a unei radiații luminoase sau a unor unde, egal cu raportul dintre viteza de propagare a acelei radiații sau a acelor unde în mediul din care provin și viteza lor de propagare în mediul în care pătrund. — Fr. **réfraction** (lat. lit. **refractio, -onis**).

REFRANGÍBIL, **-Ă**, *refrangibili*, *-e*, adj. Care se poate refracta. — După fr. **réfrangible.**

REFRANGIBILITÁTE, *refrangibilități*, s. f. Însușirea de a se refracta. — După fr. **réfrangibilité.**

REFRÉN, *refrene*, s. n. Vers sau grup de versuri care se repetă după fiecare strofă a unei poezii sau după fiecare cuplet al unui cîntec; melodie care revine în cuprinsul unui cîntec al cărui text cuprinde un vers sau un grup de versuri care se repetă. ✦ Fig. Frază, expresie care se repetă stereotip. — Fr. **refrain.**

REFRIGERÁ, pers. 3 *refrigerează*, vb. I. Intranz. (Tehn.) A îngheța. — Fr. **réfrigérer.**

REFRIGERÁRE, *refrigerări*, s. f. (Tehn.) Refrigerație.

REFRIGERÁȚIE, *refrigerații*, s. f. (Tehn.) Răcire la care transferul de căldură către agentul frigorific provoacă scăderea temperaturii sistemului răcit pînă sub o temperatură de referință, puțin superioară lui zero grade. — Fr. **réfrigération.**

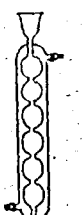

Refrigerent

REFRIGERÉNT[1], *refrigerente*, s. n. Răcitor indirect, construit în general din una sau mai multe țevi răcite la exterior cu aer sau cu un lichid, folosit la condensarea vaporilor. — După fr. **réfrigérant.**

REFRIGERÉNT[2], **-Ă**, *refrigerenți*, *-te*, adj. Care răcește; răcitor. — După fr. **réfrigérant.**

REFUGÍ vb. IV. v. **refugia.**

REFUGIÁ, *refugiez*, vb. I. Refl. A fugi din fața unui pericol sau a unei neplăceri, căutînd sprijin sau ocrotire la cineva sau undeva; a se pune la adăpost. [Pr.: *-gi-a.* — Var.: (înv.) **refugí** vb. IV] — Fr. **réfugier.**

REFUGIÁT, **-Ă**, *refugiați*, *-te*, adj., s. m. și f. (Persoană) care s-a retras undeva sau la cineva spre a se adăposti, spre a găsi sprijin sau ocrotire în fața unei primejdii, a unei neplăceri etc. ✧ (Substantivat) *Refugiat politic* = persoană care caută azil într-o țară străină, fiind prigonită în țara sa pentru apartenența sau activitatea sa politică. [Pr.: *-gi-at.* — Var.: (înv.) **refugít**, **-ă** adj.] — V. *refugia.*

REFUGÍT, **-Ă** adj. v. **refugiat.**

REFÚGIU, *refugii*, s. n. 1. Faptul de a se refugia; timp petrecut ca refugiat într-un anumit loc. 2. Loc de scăpare, de adăpostire în fața unei primejdii sau a unei neplăceri; azil. ✦ Fig. Consolare, alinare, mîngîiere. ✦ Porțiune ridicată și amenajată ca un trotuar, pe partea carosabilă a unei străzi, pentru a ușura reglementarea circulației, traversarea străzii etc. — Fr. **refuge** (lat. lit. **refugium**).

REFULÁ, *refulez*, vb. I. Tranz. 1. A respinge din domeniul conștientului în subconștient imagini sau tendințe neplăcute sau care contrazic conștiința morală a individului. 2. (Tehn.) A deplasa sau a apăsa un fluid într-o conductă sau într-un recipient, pentru a face să-i crească presiunea. — Fr. **refouler.**

REFULÁRE, *refulări*, s. f. Acțiunea de *a refula* și rezultatul ei.

REFULÁT, **-Ă**, *refulați*, *-te*, adj. (Despre imagini, tendințe etc.) Deplasat, căzut, respins în subconștient. — V. *refula.*

REFUTÁ, *refutez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism înv.) A combate o afirmație prin argumente puternice. — Fr. **réfuter** (lat. lit. **refutare**).

REFUTÁRE, *refutări*, s. f. (Franțuzism înv.) Acțiunea de *a refuta* și rezultatul ei.

REFUTÁȚIE, *refutații*, s. f. (Franțuzism înv.) Refutare. — Fr. **réfutation.**

REFÚZ, *refuzuri*, s. n. 1. Faptul de a refuza; neacceptare, respingere. ✧ Expr. *Pînă la refuz* = atît încît nu se poate mai mult, nu este loc pentru mai mult. 2. Material rămas după cernere într-un ciur sau într-o sită. — După fr. **refus.**

REFUZĂ, *refúz*, vb. I. Tranz. A respinge, a nu accepta ceva ce ți se oferă. ✦ A nu acorda ceva ce ți se cere, a nu consimți la ceva, a nu voi să faci ceva. ✦ (Construit cu dativul) A se priva de ceva, a renunța la ceva. — Fr. **refuser.**

REFUZARE s. f. Acțiunea de *a refuza.*

REGÁL[1], *regale*, s. n. (Înv.) Ospăț bogat; banchet. — Fr. **régal.**

REGÁL[2], *regaluri*, s. n. (Tipogr.) Dulăpior în care se păstrează casele cu litere sau formele care așteaptă tiparul. — Germ. **Regal.**

REGÁL[3], **-Ă**, *regali*, *-e*, adj. Care aparține unui rege, privitor la rege; regesc; *p. ext* bogat, luxos, maiestos, mîndru. — Fr. **régal(e)** (lat. lit. **regalis**).

REGALÁ, *regalez*, vb. I. Tranz. și refl. (Înv.) A (se) ospăta bine. — Fr. **régaler.**

REGÁLĂ, *regale*, s. f. (Ieșit din uz) Pahar de bere mai mic decît țapul; cantitatea de bere din acest pahar. — Din **regal**[2].

REGALÍSM s. n. Concepție politică care preconizează regalitatea ca formă de guvernămînt; atașament față de monarhie sau față de rege. — Din **regal** + suf. *-ism* (după fr. *royalisme*).

REGALÍST, **-Ă**, *regaliști*, *-ste*, s. m. și f. Adept, partizan al regalității; monarhist. — Din **regal**[3] + suf. *-ist* (după fr. *royaliste*).

REGALITÁTE, *regalități*, s. f. Formă de guvernămînt în care statul este condus de un rege; monarhie. — Lat. **regalitas, -atis.**

REGÁT, *regate*, s. n. 1. Formă de stat în care puterea supremă o deține, pe viață, un rege; monarhie 2. (În expr.) *Vechiul regat* = nume dat, după războiul din 1916-1918, teritoriului Romîniei de dinaintea acestui război. — Din **rege** + suf. *-at.*

REGÁTĂ, *regate*, s. f. (Înv.) Cursă de bărci sau de luntre (în cadrul unei competiții sportive). — Fr. **régate** (it. **regata**).

REGĂSÍ, *regăsesc*, vb. IV. Tranz. A găsi din nou pe cineva sau ceva. ✦ Refl. A se afla a se găsi din nou în același loc, în aceeași situație. ✦ Refl. A se reculege, a-și recăpăta echilibrul sufletesc (după o frămîntare, un zbucium). — Din **re-** + **găsi** (după fr. *retrouver*).

REGĂSÍRE, *regăsiri*, s. f. Faptul de *a (se) regăsi.*

REGĂȚEÁN, **-Ă**, *regățeni*, *-e*, s. m. și f. (Ieșit din uz) Locuitor din provinciile care constituiau Romînia înainte de războiul din 1916-1918. — Din **regat** + suf. *-ean.*

REGĂȚEÁNCĂ, *regățence*, s. f. (Ieșit din uz) Regățeană. — Din **regățean** + suf. *-că.*

RÉGE, *regi*, s. m. 1. Suveranul unui regat, persoană care deține puterea supremă într-un regat. 2. Fig. Cel care are poziția cea mai însemnată într-un domeniu oarecare, prin puterea sa, prin importanța sa. 3. Numele piesei principale de la jocul de șah. ✦ Numele uneia dintre cărțile de joc; popă, rigă. — Lat. **rex, -gis.**

Rege

REGEALÎC, *regealicuri*, s. n. (Turcism înv.) Ragea. — Din **regea** (= *ragea*) + suf. *-lîc.*

REGENERÁ, *regenerez*, vb. I. 1. Refl. (Despre organe sau țesuturi) A se reface. 2. Tranz. și refl. Fig. A reveni sau a face să revină la viață nouă, a (se) primeni, a (se) înnoi, a (se) înviora. 3. Tranz. A readuce în condiții de folosire un material uzat, prin procedee care redau materialului totalitarea sau o parte din proprietățile lui inițiale. — Fr. **régénérer** (lat. lit. **regenerare**).

REGENERÁRE, *regenerări*, s. f. Acțiunea de *a (se) regenera* și rezultatul ei; readucere a unui material uzat în condiții de folosire. ✦ Fig. Refacere, primenire, înnoire.

REGENERÁT, **-Ă**, *regenerați*, *-te*, adj. (Despre organe sau țesuturi) Refăcut. ✦ (Despre materiale uzate) Care a fost readus (prin procedee speciale) în condiții de folosire. — V. *regenera.*

REGENERATÓR[1], *regeneratoare*, s. n. Sistem tehnic care servește la regenerarea unui material uzat. — După fr. **régénérateur.**

REGENERATÓR[2], **-OÁRE**, *regeneratori*, *-oare*, adj. Care regenerează; innoitor. — După fr. **régénérateur.**

REGÉNT, **-Ă**, *regenți*, *-te*, s. m. și f. Persoană care guvernează provizoriu o monarhie, ținînd locul monarhului în timpul unei regențe. — Fr. **régent** (lat. lit. **regens, -ntis**).

REGENTÁ, *regentez*, vb. I. Tranz. (Rar) A conduce, a guverna, a tiraniza. — Fr. **régenter** (după *regent*).

REGÉNTĂ, *regente*, adj. f. (Despre propoziții, adesea substantivat) Căreia îi este subordonată altă propoziție. — Fr. **régente** (lat. lit. **regens, -ntis**).

REGÉNȚĂ, *regențe*, s. f. Guvernare provizorie, exercitată de una sau de mai multe persoane în timpul minorității, absenței sau bolii unui monarh; perioadă cît durează această guvernare. — După fr. **régence.**

REGÉSC, **-EÁSCĂ**, *regești*, adj. Regal. ✦ (Rar) Care are calitatea de rege. — Din **rege** + suf. *-esc.*

REGÉȘTE adv. Ca un rege. — Din **rege** + suf. *-ește.*

REGHIMÉNT s. n. v. **regiment.**

REGICÍD[1] s. n. Faptul de a asasina un rege; asasinarea unui reoe. — Fr. **régicide** (lat. lit. **regicida**).

REGICÍD[2], **-Ă**, *regicizi*, *-de*, adj. (Adesea substantivat) Care a asasinat un rege. — Fr. **régicide** (lat. lit. **regicida**).

REGÍE, *regii*, s. f. 1. Concepția interpretării textului și activitatea de îndrumare și de supraveghere a jocului artiștilor și a montării unui spectacol, unui film etc. 2. Sistem de executare a unei lucrări sau de exploatare a unui bun public sau particular de către un administrator care urmează să justifice conturile față de organele superioare sau față de proprietar. ✧ Expr. *Cheltuieli de regie* = cheltuieli de întreținere la o întreprindere, la o instituție; cheltuieli care se fac cu ocazia executării unei lucrări și care se adaugă la costul materiei prime, al materialelor etc. 3. (Înv.) Administrație însărcinată cu perceperea unor impozite indirecte. ✦ Administrație a unor bunuri monopolizate de stat; localul acestei administrații. ✦ Debit, tutungerie. — Fr. **régie.**

REGÍM, *regimuri*, s. n. 1. Sistem de organizare și de conducere a vieții economice, politice și sociale a unui stat; formă de guvernămînt a unui stat. ✧ *Regim parlamentar* = formă de guvernămînt în care puterea supremă în stat este deținută de un parlament. ✦ Perioadă de guvernare a unui rege, a unui partid politic etc. 2. Sistem de norme sau de reguli proprii activității sau vieții dintr-o instituție, dintr-o întreprindere etc.; convenție prin care se stabilesc anumite drepturi și obligații. ✦ Mod de viață, totalitatea condițiilor de viață, de lucru etc. dintr-un anumit loc. ✦ Totalitatea regulilor impuse modului de viață sau de alimentare a unei persoane (suferinde). 3. (Tehn.) Ansamblul valorilor pe care le au, într-un moment dat, mărimile care caracterizează condițiile de utilizare a unui sistem tehnic. 4. Raport gramatical între două cuvinte care sînt în așa fel legate între ele, încît unul atîrnă de celălalt și capătă forma cerută de cuvîntul de care depinde. — Fr. **régime.**

REGIMÉNT, *regimente*, s. n. Unitate militară mai mică decît brigada, compusă din mai multe batalioane sau divizioane. ✦ Oamenii care fac parte dintr-o astfel de unitate. [Var.: (înv.) **reghiméntș.** n.] — După fr. **régiment.**

REGIMENTÁR, **-Ă**, *regimentari*, *-e*, adj. 1. Care aparține regimentului, privitor la regiment. 2. (Ieșit din uz, în expr.) *Tren regimentar* = convoi de care sau de camioane care transportă pe front muniția sau proviziile unui regiment. — După fr. **régimentaire.**

REGÍNĂ, *regine*, s. f. 1. Femeie care deține prerogativele unui rege, fiind suverana unui regat; soție de rege. 2. Fig. Persoană, localitate, țară care deține o poziție privilegiată, importantă, dominantă. 3. Compus: *regina-nopții* = plantă de grădină cu flori albe, roșietice sau violete, care se deschid la căderea nopții și răspîndesc un miros plăcut (*Nicotiana affinis*). 4. (Entom.) Albină femelă fecundă, care depune ouă; matcă. 5. Piesă la jocul de șah. — Lat. lit. **regina.**

Regină

REGIONÁL, **-Ă**, *regionali*, *-e*, adj. Care aparține unei regiuni, privitor la o regiune; făcut în cadrul unei regiuni. ✦ (Substantivat, f.) Unitate organizatorică a unei organizații politice sau de masă, corespunzătoare unei regiuni administrative. *Regionala U.T.M.* [Pr.: *-gi-o-*] — Fr. **régional.**

REGIONALÍSM, (2) *regionalisme*, s. n. 1. Atitudine care tinde să creeze în diferite provincii ale unei țări o activitate descentralizatoare, independentă de capitală; supraapreciere (exagerată) a unei provincii, patriotism local. 2. (Lingv.) Cuvînt folosit numai într-o anumită regiune. [Pr.: *-gi-o-*] — Fr. **régionalisme.**

REGIONALÍST, **-Ă**, *regionaliști*, *-ste*, adj., s. m. și f. Adept al regionalismului (1). [Pr.: *-gi-o-*] — Fr. **régionaliste.**

REGISTRATÓR, **-OÁRE**, *registratori*, *-oare*, s. m. și f. (Înv.) Funcționar care înregistrează hîrtiile intrate și ieșite dintr-o instituție. — După fr. **régistrateur.**

REGISTRATÚRĂ, *registraturi*, s. f. Serviciu într-o instituție, unde se înregistrează hîrtiile intrate și ieșite; biroul, localul unde funcționează acest serviciu. — Germ. **Registratur.**

REGÍSTRU, *registre*, s. n. 1. Condică în care se înregistrează diferite date și acte cu caracter administrativ, comercial etc. 2. Sertar sau clapă de oțel, de fontă, de material ceramic etc., care servește la reglarea tirajului sau la închiderea canalelor de fum de la căldările de abur sau de la cuptoarele industriale. 3. (Arhit.) Suprafață cuprinsă între două profiluri orizontale care se întind pe toată lungimea unei fațade. 4. Ansamblul semnelor de reper care indică suprapunerea exactă a tiparului pe ambele fețe ale hîrtiei. 5. Întinderea scării muzicale a unui instrument sau a unei voci, cuprinsă între nota cea mai de jos și nota cea mai de sus pe care le poate emite instrumentul sau vocea respectivă fără schimbarea timbrului. ✦ (Concr.) Dispozitiv cu care se pun în mișcare diferite țevi de la orgă. — Fr. **registre.**

REGIÚNE, *regiuni*, s. f. 1. Întindere mare de pămînt dintr-o țară sau de pe glob, care prezintă caractere comune; ținut, zonă. ✦ O anumită porțiune a corpului unui om sau al unui animal. 2. Unitate administrativă și teritorială (care cuprinde mai multe raioane) fixată prin împărțirea administrativă a Republicii Populare Romîne. [Pr.: *-gi-u-*] — Fr. **région.**

REGIZÁ, *regizez*, vb. I. Tranz. 1. A organiza, a conduce un spectacol din punct de vedere artistic și tehnic; a face regia unei piese de teatru, a unui film etc. 2. Fig. A pune la cale, a organiza, a conduce (din umbră) o activitate, o operație etc. — Fr. **régir** (după *regizor*).

REGIZÓR, **-OÁRE**, *regizori*, *-oare*, s. m. și f. 1. Specialist cu calificare profesională care se ocupă cu regia filmelor, a spectacolelor etc. 2. (Franțuzism rar) Administrator al unei moșii; vechil. [Acc. și: *regîzor*] — După fr. **régisseur.**

REGIZORÁL, **-Ă**, *regizorali*, *-e*, adj. Care aparține regizorului, privitor la regizor. — Din **regizor** + suf. *-al.*

REGIZORÁT s. n. Faptul de a regiza; arta regizorului; regie. ✦ (Concr.) Birou, loc unde lucrează regizorul unui teatru, al unui studio cinematografic etc. — Din **regizor** + suf. *-at*.

REGLÁ, *reglez*, vb. I. Tranz. 1. A realiza sau a reface starea unui sistem tehnic ale cărui mărimi caracteristice s-au abătut de la anumite condiții impuse. ✦ A institui în prealabil valorile mărimilor unui sistem tehnic care trebuie să rămînă constante în timpul funcționării. 2. (Mil.) A potrivi, a îndrepta, a fixa tirul unui tun, al unei arme de foc portative, al unei unități de artilerie etc. — Fr. **régler**.

REGLÁBIL, *-Ă*, *reglabili*, *-e*, adj. (Despre un sistem tehnic, un tir etc.) Care poate fi reglat. — Din **regla** + suf. *-bil*.

REGLÁJ, *reglaje*, s. n. (Tehn.) Reglare. — Fr. **réglage**.

REGLÁRE, *reglări*, s. f. Acțiunea de *a regla* și rezultatul ei.

REGLEMÉNT, *reglemente*, s. n. (Înv.) Regulament. — Rus **reglament**.

REGLEMENTÁ, *reglementez*, vb. I. Tranz. A supune ceva unor norme sau unui regulament, a stabili raporturi legale, a legaliza; a pune în ordine, a aranja. — După fr. **réglementer**.

REGLEMENTÁR, *-Ă*, *reglementari*, *-e*, adj. Care este sau se face conform unor regulamente sau unor norme. ✦ (Înv.) Care este în legătură cu Regulamentul Organic; regulamentar. — După fr. **réglementaire**.

REGLEMENTÁRE, *reglementări*, s. f. Acțiunea de a *reglementa* și rezultatul ei; orînduire, organizare, așezare, dispunere potrivit unor reguli sau principii.

REGLÉT, *reglete*, s. n. Piesă de metal folosită la umplerea spațiilor dintre rînduri în formele de tipografie sau la umplerea spațiilor dintre formă și ramă. [Var.: **regléte** s. m.] — Fr. **réglette**.

REGLÉTE s. m. v. **reglet**.

REGLÓR, *reglori*, s. m. Tehnician care reglează mașini-unelte, dispozitive sau unelte montate pe acestea, astfel încît piesele rezultate prin prelucrare să aibă aceleași dimensiuni. — După fr. **régleur**.

REGN, *regnuri*, s. n. Fiecare dintre cele trei mari diviziuni ale corpurilor din natură. *Regnul animal*. — Fr. **règne** (lat. lit. **regnum**).

REGRÉS, *regrese*, s. n. Întoarcere de la o stare sau o formă superioară de dezvoltare la una inferioară. — Lat. lit. **regressus**.

REGRESÁ, *regresez*, vb. I. Intranz. A se întoarce de la o stare sau o formă superioară de dezvoltare la una inferioară. — Fr. **régresser**.

REGRESIÚNE, *regresiuni*, s. f. 1. (De obicei determinat prin «a mării» sau «marină») Retragere a apelor mării de pe unele suprafețe continentale, provocată de ridicarea uscatului sau de scăderea nivelului general oceanic. ✦ (Înv.) Regres. 2. (Lingv.) Diminuarea extensiunii geografice a unui fenomen fonetic, morfologic etc. — Fr. **régression**.

REGRESÍV, *-Ă*, *regresivi*, *-e*, adj. Care se opune progresului, care tinde spre o stare sau o formă (economică, socială, politică etc.) înapoiată. ✧ *Mișcare regresivă* = mișcare care se face în direcția inversă celei normale. (Lingv.) *Derivare regresivă* = mod de formare a unui cuvînt nou prin suprimarea unui afix de la un cuvînt vechi. *Formație regresivă* = cuvînt derivat, obținut prin suprimarea unui afix, mai ales a unui sufix. *Asimilare regresivă* = fenomen în care elementul asimilator se găsește după elementul asimilat. — Fr. **régressif**.

REGRÉT, *regrete*, s. n. Părere de rău cauzată de pierderea unui lucru sau a unei ființe, de o nereușită sau de săvîrșirea unei fapte nesocotite. ✧ Loc. adv. *Cu tot regretul* = regretînd mult. — Fr. **regret**.

REGRETÁ, *regrét*, vb. I. Tranz. A simți un regret, a fi cuprins de părere de rău. — Fr. **regretter**.

REGRETÁBIL, *-Ă*, *regretabili*, *-e*, adj. (Despre fapte, situații etc.) Care provoacă părere de rău; vrednic de regret, de regretat. — După fr. **regrettable**.

REGRETÁT, *-Ă*, *regretați*, *-te*, adj. (Despre o persoană decedată; și substantivat, art.) De care îți pare rău că nu mai există. — V. *regreta*.

REGRUPÁ, *regrupez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) grupa din nou. — Fr. **regrouper**.

REGRUPÁRE, *regrupări*, s. f. Acțiunea de *a (se) regrupa* și rezultatul ei; reunire.

REGULÁ, *regulez*, vb. I. Tranz. 1. A pune în ordine, a aranja, a rîndui; a sistematiza. ✦ A pune la punct un mecanism, a face să funcționeze regulat. 2. Fig. (Fam.) A pune pe cineva la punct, a-l învăța minte. — Lat. lit. **regulare**.

REGULAMÉNT, *regulamente*, s. n. Totalitatea instrucțiunilor și regulilor care stabilesc și asigură ordinea și bunul mers al unei organizații, al unei instituții, al unei întreprinderi etc.; totalitatea normelor după care se joacă un joc, un sport etc. ✧ *Regulament Organic* = constituție a Principatelor Române între 1832 și 1858. ✦ Norme elaborate de puterea executivă pentru aplicarea și completarea dispozițiilor unei legi. — Din **regulă** (după it. *regolamento*).

REGULAMENTÁR, *-Ă*, *regulamentari*, *-e*, adj. Care este în legătură cu Regulamentul Organic, privitor la Regulamentul Organic. ✧ *Domn regulamentar* = domnitor al Principatelor Române care a domnit pe baza Regulamentului Organic. ✦ (Rar) Care se face conform unor regulamente; reglementar. — Din **regulament** (după fr. *réglementaire*).

REGULÁR, *-Ă*, *regulari*, *-e*, adj. (Înv.) Regulat, după regulă, după regulament. — Lat. lit. **regularis**.

REGULÁRE, *regulări*, s. f. Acțiunea de *a regula*; punere în ordine, aranjare, ordonare.

REGULARISÍ, *regularisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A regula. — După fr. **régulariser**.

REGULARISÍRE, *regularisiri*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a regularisi* și rezultatul ei.

REGULARITÁTE, *regularități*, s. f. Însușirea sau starea a ceea ce este regulat, conformitate cu o regulă sau cu o ordine fixată dinainte. ✧ Loc. adv. *Cu regularitate* = în mod regulat. ✦ Proprietate a unui sistem sau a evoluției unor fenomene de a respecta o regulă dintr-un anumit punct de vedere. ✦ Simetrie, proporție. ✦ Uniformitate. — După fr. **régularité**.

REGULARIZÁ, *regularizez*, vb. I. Tranz. 1. A supune unor anumite reguli, a face ca ceva să fie regulat. 2. A corecta conturul unui obiect pentru a-i da o formă geometrică regulată. 3. A amenaja un curs de apă pentru a corespunde unor anumite condiții de regularitate. — Fr. **régulariser**.

REGULARIZÁRE, *regularizări*, s. f. Acțiunea de *a regulariza* și rezultatul ei.

REGULÁT, *-Ă*, *regulați*, *-te*, adj. Care este conform unei reguli stabilite în prealabil; care se repetă după o anumită regulă, într-o anumită ordine, fără abatere. ✦ Care se desfășoară cu regularitate; firesc, obișnuit, normal. ✧ *Verbe regulate* = verbe care se conjugă după regulile generale ale conjugărilor. ✦ Ordonat; uniform. 2. Care este organizat sau funcționează în baza unei legi; organizat legal, organizat pe baze permanente. ✦ Sistematizat, orînduit. 3. (Despre corpuri) Care permite o descompunere în părți astfel încît acestea să fie identice și în relații identice unele în raport cu altele. ✦ (Despre trăsături, forme etc.) Alcătuit din elemente care se grupează ordonat sau simetric; armonios, frumos. — V. *regula*.

REGULATÓR[1], *regulatoare*, s. n. Aparat sau instalație care efectuează un proces de reglare. — După fr. **régulateur**.

REGULATÓR[2], *-OÁRE*, *regulatori*, *-oare*, adj. Care reglează, care stabilește regularitatea unei mișcări sau a unei funcții; care îndrumează sau conduce. — După fr. **régulateur**.

RÉGULĂ, *reguli*, s. n. 1. Normă pe baza căreia are loc un proces, se desfășoară o activitate sau se produce un fenomen; lege, precept. ✧ *Regulă de trei* = metodă pentru determinarea celei de-a patra proporționale a trei numere date. *Regulă de trei simplă* = regulă de trei în care numerele sînt direct proporționale. *Regulă de trei compusă* = regulă de trei în care cea de-a patra proporțională se referă la numere care sînt și ele deduse printr-o regulă de trei. ✦ Obicei, linie de conduită, principiu conducător. 2. Rînduială, ordine; regularitate. ✧ Loc. adv. *De regulă* = de obicei, în mod obișnuit. *În (bună) regulă* = în ordine, așa cum se cuvine. *În toată regula* = după toate regulile, în lege. 3. (Pop.) Menstruație. — Lat. lit. **regula**.

REIÁT, *-Ă*, *reiați*, *-te*, adj. (Franțuzism; despre stofe) Cu dungi. — După fr. **rayé**.

REIEȘÍ, pers. 3 *reiése*, vb. IV. Intranz. A rezulta, a apărea lămurit. — Din **re-** + **ieși** (după fr. *ressortir*).

REIMPRIMÁ, *reimprim*, vb. I. Tranz. A imprima din nou. — Fr. **réimprimer**.

REIMPRIMÁRE, *reimprimări*, s. f. Acțiunea de *a reimprima* și rezultatul ei.

REÎNCARNÁ, *reîncarnez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) încarna din nou. [Var.: **reîncarná** vb. I] — Din **re-** + **încarna**.

REÎNCARNÁRE, *reîncarnări*, s. f. Faptul de *a (se) reîncarna*. ✦ Concepție mistică potrivit căreia sufletul, după moarte, trece în alt trup (de om sau de animal). [Var.: **reîncarnáre** s. f.]

REÎNSTALÁ, *reînstalez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) instala din nou. ✦ Tranz. A amenaja din nou. — Fr. **réinstaller**.

REÎNSTALÁRE, *reînstalări*, s. f. Acțiunea de *a (se) reînstala* și rezultatul ei.

REÎNTEGRÁ, *reîntegrez*, vb. I. Tranz. A restabili pe cineva într-o funcție, într-o demnitate etc.; a repune pe cineva în drepturile sale. ✦ Refl. A se îngloba, a se contopi. — Fr. **réintégrer**.

REÎNTEGRÁRE, *reîntegrări*, s. f. Acțiunea de *a (se) reîntegra* și rezultatul ei.

REÎNTRÁ, *reîntru*, vb. I. Intranz. A intra din nou. — Din **re-** + **intra**.

REÎNTRÁRE, *reîntrări*, s. f. Acțiunea de *a reîntra*.

REÎNTRODÚCE, *reîntrodúc*, vb. III. Tranz. A introduce ceva din nou, a face să intre din nou. — Din **re-** + **introduce**.

REÎMBĂRBĂTÁ, *reîmbărbătez*, vb. I. Tranz. A încuraja, a însufleți pe cel deprimat. — Din **re-** + **îmbărbăta**.

REÎMPĂDURÍ, *reîmpăduresc*, vb. IV. Tranz. A planta din nou o pădure, a împăduri din nou. — Din **re-** + **împăduri** (după fr. *reboiser*).

REÎMPĂDURÍRE, *reîmpăduriri*, s. f. Acțiunea de *a reîmpăduri* și rezultatul ei.

REÎMPĂRȚÍ, *reîmpărt*, vb. IV. Tranz. A împărți din nou, a face o nouă împărțire. — Din **re-** + **împărți**.

REÎMPĂRȚÍRE, *reîmpărțiri*, s. f. Acțiunea de *a reîmpărți* și rezultatul ei.

REÎMPROSPĂTÁ, *reîmprospătez*, vb. I. Tranz. A împrospăta din nou; *fig.* a reaminti. — Din **re-** + **împrospăta** (după fr. *rafraîchir*).

REÎNARMÁ, *reînarmez*, vb. I. Tranz. şi refl. A(-şi) reface potenţialul de război; a(-şi) înzestra armata cu mijloace noi de luptă, cu armament nou. — Din **re-** + **înarma**.

REÎNARMÁRE, *reînarmări*, s. f. Acţiunea de *a (se) reînarma* şi rezultatul ei.

REÎNĂLŢÁ, *reînălţ*, vb. I. Tranz. A înălţa ceva din nou. — Din **re-** + **înălţa**.

REÎNĂLŢÁRE, *reînălţări*, s. f. Acţiunea de *a reînălţa* şi rezultatul ei.

REÎNCADRÁ, *reîncadrez*, vb. I. Tranz. A încadra pe cineva din nou într-un post pe care l-a ocupat anterior. — Din **re-** + **încadra**.

REÎNCADRÁRE, *reîncadrări*, s. f. Acţiunea de *a reîncadra* şi rezultatul ei.

REÎNCARNÁ vb. I. v. **reincarna**.

REÎNCARNÁRE s. f. v. **reincarnare**.

REÎNCĂLZÍ, *reîncălzesc*, vb. IV. Tranz. A încălzi din nou. ✦ (Tehn.) A încălzi din nou un material a cărui temperatură a coborît în timpul prelucrării sub limita necesară. — Din **re-** + **încălzi**.

REÎNCĂLZÍRE, *reîncălziri*, s. f. Acţiunea de *a reîncălzi* şi rezultatul ei. ✦ (Tehn.) Încălzirea din nou a unui material a cărui temperatură a coborît în timpul prelucrării sub limita necesară.

REÎNCÉPE, *reîncép*, vb. III. Tranz. şi intranz. A începe din nou. — Din **re-** + **începe**.

REÎNCÉPERE s. f. Acţiunea de *a reîncepe*.

REÎNCHEGÁ, *reînchég*, vb. I. Tranz. A închega din nou; *fig.* a reface. — Din **re-** + **închega**.

REÎNCHEGÁRE s. f. Acţiunea de *a reînchega*.

REÎNCHÍDE, *reînchíd*, vb. III. Tranz. A închide din nou. — Din **re-** + **închide**.

REÎNCHÍDERE s. f. Acţiunea de *a reînchide*.

REÎNCHIRIÁ, *reînchiriez*, vb. I. Tranz. A închiria din nou. — Din **re-** + **închiria**.

REÎNCHIRIÉRE s. f. Acţiunea de *a reînchiria*.

REÎNCOLŢÍ, pers. 3 *reîncolţeşte*, vb. IV. Intranz. A încolţi, a germina din nou. — Din **re-** + **încolţi**.

REÎNCORPORÁ, *reîncorporez*, vb. I. Tranz. A încorpora din nou o ţară, o provincie etc. — Din **re-** + **încorpora**.

REÎNCORPORÁRE, *reîncorporări*, s. f. Acţiunea de *a reîncorpora*.

REÎNFĂŞURÁ, *reînfăşór*, vb. I. Tranz. A înfăşura din nou. — Din **re-** + **înfăşura**.

REÎNFIINŢÁ, *reînfiinţez*, vb. I. Tranz. A înfiinţa din nou, a reîntemeia, a reface. — Din **re-** + **înfiinţa**.

REÎNFIINŢÁRE, *reînfiinţări*, s. f. Acţiunea de *a reînfiinţa;* reîntemeiere, refacere.

REÎNFLORÍ, *reînfloresc*, vb. IV. Intranz. A înflori din nou. — Din **re-** + **înflori**.

REÎNFLORÍRE, *reînfloriri*, s. f. Acţiunea de *a reînflori*.

REÎNNOÍ, *reînnoiesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A schimba din nou, a înnoi încă o dată. **2.** Tranz. A preschimba un document, a-i prelungi valabilitatea. **3.** Refl. (Despre o acţiune) A se produce din nou, a se repeta. **4.** Tranz. A restabili, a relua. ✦ (Despre suferinţe) A stîrni din nou, a răscoli. — Din **re-** + **înnoi**.

REÎNNOÍRE, *reînnoiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) reînnoi* şi rezultatul ei; *fig.* schimbare, prefacere, transformare.

REÎNNOÍT, -Ă, *reînnoiţi, -te*, adj. Care a fost făcut din nou; refăcut; *fig.* schimbat, reîmprospătat, primenit. — V. *reînnoi*.

REÎNSĂNĂTOŞÍ, *reînsănătoşesc*, vb. IV. Refl. A se însănătoşi din nou, a se face iar sănătos. — Din **re-** + **însănătoşi**.

REÎNSĂNĂTOŞÍRE s. f. Faptul de *a se reînsănătoşi*.

REÎNSCĂUNÁ, *reînscăunez*, vb. I. Refl. şi tranz. (Înv.) A (se) înscăuna din nou. — Din **re-** + **înscăuna**.

REÎNSCĂUNÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) reînscăuna*.

REÎNSUFLEŢÍ, *reînsufleţesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A prinde sau a face să prindă din nou viaţă. — Din **re-** + **însufleţi**.

REÎNSUFLEŢÍRE, *reînsufleţiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) reînsufleţi* şi rezultatul ei; viaţă.

REÎNTINERÍ, *reîntineresc*, vb. IV. Intranz. şi tranz. A deveni sau a face să devină din nou tînăr, a se simţi sau a face să se simtă din nou tînăr. — Din **re-** + **întineri**.

REÎNTINERÍRE s. f. Faptul de *a reîntineri*.

REÎNTINERÍT, -Ă, *reîntineriţi, -te*, adj. Care a întinerit din nou. — V. *reîntineri*.

REÎNTÎLNÍ, *reîntîlnesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) întîlni din nou; *fig.* a (se) regăsi, a (se) revedea. — Din **re-** + **întîlni**.

REÎNTOÁRCE, *reîntórc*, vb. III. Refl. A se întoarce din nou la locul de plecare; a reveni. — Din **re-** + **întoarce**.

REÎNTOÁRCERE, *reîntoarceri*, s. f. Faptul de *a se reîntoarce;* revenire.

REÎNTREGÍ, *reîntregesc*, vb. IV. Tranz. A întregi din nou. — Din **re-** + **întregi**.

REÎNTREGÍRE s. f. Acţiunea de *a reîntregi*.

REÎNTREMÁ, *reîntremez*, vb. I. Refl. A-şi căpăta din nou sănătatea sau puterile, a se întrema din nou. — Din **re-** + **întrema**.

REÎNTREMÁRE s. f. Faptul de *a se reîntrema*.

REÎNTREMÁT, -Ă, *reîntremaţi, -te*, adj. Care şi-a căpătat din nou sănătatea sau puterile, care s-a înzdrăvenit din nou. — V. *reîntrema*.

REÎNTURNÁ, *reîntórn*, vb. I. **1.** Refl. A se reîntoarce, a reveni. **2.** Tranz. A da înapoi, a înapoia. — Din **re-** + **întorna**.

REÎNTURNÁRE, *reînturnări*, s. f. Acţiunea de *a (se) reînturna* şi rezultatul ei; reîntoarcere; înapoiere.

REÎNVERZÍ, *reînverzesc*, vb. IV. Intranz. (Despre vegetaţie) A înverzi din nou. — Din **re-** + **înverzi**.

REÎNVERZÍRE s. f. Acţiunea de *a reînverzi*.

REÎNVIÁ, *reînvii*, vb. I. Intranz. A reveni la viaţă (după ce a murit); a învia. ✦ Fig. A căpăta din nou viaţă, putere. ✦ Fig. A reveni în amintirea cuiva. ✦ Tranz. Fig. A face să fie din nou folosit, a readuce la viaţă. *A reînvia arhaismele.* — Din **re-** + **învia**.

REÎNVIÁT, -Ă, *reînviaţi, -te*, adj. Care a revenit la viaţă (după ce a murit); readus la viaţă (după ce fusese uitat). *Obiceiuri reînviate.* — V. *reînvia*.

REÎNVIÉRE, *reînvieri*, s. f. Faptul de *a reînvia*.

REÎNVIETÓR, -OÁRE, *reînvietori, -oare*, adj. (Rar) Care reînvie, care reînsufleţeşte. — Din **reînvia** + suf. *-(ă)tor*.

RELANSÁ, *relansez*, vb. I. **1.** Intranz. A mări miza la jocul de cărţi. **2.** Tranz. A arunca, a trimite înapoi mingea (la jocul de tenis). — Fr. **relancer**.

RELÁŞ s. n. Suspendare temporară a reprezentaţiilor unui teatru; zi sau interval de timp în care nu se dau reprezentaţii. — Fr. **relâche**.

RELATÁ, *relatez*, vb. I. Tranz. A povesti, a expune, a istorisi. — Fr. **relater**.

RELATÁRE, *relatări*, s. f. Acţiunea de *a relata* şi rezultatul ei; povestire, expunere, istorisire.

RELATÍV, -Ă, *relativi, -e*, adj. **1.** Care se referă, se raportă la ceva sau la cineva, care are legătură cu ceva sau cu cineva. ✧ (Gram.) *Pronume* (sau *adverb*) *relativ* = pronume (sau adverb) care face legătura între propoziţii subordonate şi cuvinte din propoziţiile regente pe care le determină. *Propoziţie relativă* = propoziţie subordonată introdusă printr-un pronume sau adverb relativ. ✧ Loc. prep. *Relativ la...* = în legătură cu..., referitor la..., cu privire la... **2.** Care are o valoare dependentă de anumite condiţii. ✧ *Cronologie relativă* = cronologie care stabileşte că un eveniment sau un fenomen a avut loc înaintea altuia sau după altul, fără să poată preciza cu exactitate data. ✦ Care depinde de un termen în absenţa căruia ar fi fără sens. ✦ (Adverbial) Aproximativ, mai mult sau mai puţin, aproape. **3.** Care prevede relaţia dintre termeni consideraţi independenţi de această relaţie. *Poziţia relativă a două corpuri.* ✦ Care nu există decît în relaţie cu altceva. — Fr. **relatif** (lat. lit. **relativus**).

RELATIVÍSM s. n. Teorie idealistă care neagă posibilitatea cunoaşterii realităţii obiective. — Fr. **relativisme**.

RELATIVÍST, -Ă, *relativişti, -ste*, adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care se referă la relativism, care ţine de relativism. **2.** S. m. şi f. Partizan, adept al relativismului. — Fr. **relativiste**.

RELATIVITÁTE s. f. Faptul de a fi relativ. ✧ *Teoria relativităţii* = teorie a tuturor fenomenelor fizice, bazată în esenţă pe două legi generale, numite principiul relativităţii restrînse şi principiul constanţei vitezei luminii în vid, prin care se stabilesc, cu precizie mai mare decît în fizica clasică, legile generale ale tuturor fenomenelor fizice şi pentru cazurile în care vitezele corpurilor nu sînt neglijabile faţă de viteza de propagare a luminii în vid. — După fr. **relativité**.

RELÁŢIE, *relaţii*, s. f. **1.** Legătură, raport între lucruri, fapte, idei etc. ✦ (În logica matematică) Caracteristică a obiectelor unei clase pe care acestea o au (numai) în virtutea faptului că ele aparţin clasei. **2.** (La pl.) Legătură între două sau mai multe persoane, popoare, state etc. ✧ *Relaţii de producţie* = legături determinate care se stabilesc între oameni în procesul de producţie a bunurilor materiale. ✧ Expr. *Relaţii de mînă stîngă* = legături nepermise, puţin onorabile. ✦ (La pl.) Legături (cu oameni de seamă, sus-puşi). **3.** Expunere, informaţie; povestire, relatare. ✧ Expr. *A da relaţii* = a informa, a referi. [Var.: (înv.) **relaţiúne** s. f.] — Fr. **relation** (lat. lit. **relatio, -onis**).

RELAŢIÚNE s. f. v. **relaţie**.

RELAXÁ, *relaxez*, vb. I. Refl. A se destinde, a slăbi; a scădea. — Fr. **relaxer** (lat. lit. **relaxare**).

RELAXÁRE, *relaxări*, s. f. Faptul de *a se relaxa;* destindere, slăbire; scădere.

RELAXÁT, -Ă, *relaxaţi, -te*, adj. **1.** Destins, slăbit; scăzut. — V. *relaxa*.

RELEGÁ, *relég*, vb. I. Tranz. (Înv.) A surghiuni, a izgoni; a expulza. — Fr. **reléguer** (lat. lit. **relegare**).

RELEGÁRE, *relegări*, s. f. (Înv.) Acţiunea de *a relega* şi rezultatul ei; surghiunire, izgonire; expulzare.

RELEGÁT, -Ă, *relegaţi, -te*, adj. (Înv.) Izgonit, surghiunit; expulzat. — V. *relega*.

RELEGÁŢIE, *relegaţii*, s. f. (Înv.) Relegare. — Fr. **relégation**.

RELÉGE, *relegi*, s. f. (Înv.) Religie. — Din **religie** + **lege**.

RELÉU, *relee*, s. n. 1. Aparat care comandă anumite modificări într-un sistem tehnic, fiind acționat de variația unor mărimi caracteristice (temperatură, tensiune, putere etc.) ale altui sistem tehnic. 2. Sistem de comunicații în radiodifuziune, cu stații intermediare de recepție și retransmisie. 3. Înlocuire a cailor (în cursul drumului), a câinilor (în timpul vînătorii) sau a ștafetelor (în timpul unei curse); locul unde se face schimbul; animalul sau ștafeta de schimb. — Fr. relais.

RELEVÁ, *relév*, vb. I. Tranz. A pune, a scoate în evidență; a evidenția, a observa, a remarca. — Fr. relever.

Relee

RELEVÁRE, *relevări*, s. f. Acțiunea de *a releva* și rezultatul ei.

RELEVÉU, *relevee*, s. n. Măsurarea și desenarea la scară a elementelor unei construcții, ale unui ansamblu de construcții etc. ✦ Schiță în care sînt reprezentate la scară aceste elemente. — Fr. relevé.

RELÍCVĂ, *relicve*, s. f. 1. Obiect rămas din trecut și păstrat ca o amintire scumpă. 2. (La pl.) Moaște. — Fr. relique (lat. lit. reliquiae).

RELIÉF, (rar) *reliefuri*, s. n. 1. Conformație a suprafeței solului (înălțimi, depresiuni etc.). 2. Ridicătură, proeminență pe o suprafață. ✧ Loc. adj. *În relief* = cu trei dimensiuni, ieșit în afară dintr-un plan, proeminent. ✧ Expr. *A scoate în relief* = a scoate în evidență, a pune în lumină, a sublinia. ✦ Fig. Contur; forță, strălucire. 3. (Impr.) Basorelief. [Pr.: *-li-ef*] — Fr. relief.

RELIEFÁ, *reliefez*, vb. I. Tranz. A scoate în evidență, a pune în lumină; a sublinia, a accentua. [Pr.: *-li-e-*] — Din relief.

RELIEFÁRE, *reliefări*, s. f. Acțiunea de *a reliefa* și rezultatul ei; *fig.* subliniere, accentuare. [Pr.: *-li-e-*]

RELÍGIE, *religii*, s. f. Credință în forțe supranaturale și adorarea lor. ✦ Fig. Crez; cult. — Fr. religion (lat. lit. religio, -onis).

RELIGIÓS, -OÁSĂ, *religioși, -oase*, adj. Care ține de religie; care se referă la religie; bisericesc; evlavios, cuvios. [Pr.: *-gi-os*] — După fr. religieux.

RELIGIOZITÁTE s. f. Sentiment religios profund, evlavie. ✦ Fig. Atenție mare, reculegere. [Pr.: *-gi-o-*] — După fr. religiosité.

RELUÁ, *reiau*, vb. I. Tranz. 1. A lua din nou, a lua înapoi. 2. A începe din nou; a continua, a urma (după o întrerupere). — Din re- + lua.

RELUÁRE, *reluări*, s. f. Acțiunea de *a relua* și rezultatul ei.

REMAIÁ, *remaiez*, vb. I. Tranz. A repara ciorapii, ridicînd și prinzînd cu un instrument special ochiurile scăpate, firele deșirate. — Fr. remmailler.

REMAIÉRE, *remaieri*, s. f. Acțiunea de *a remaia*.

REMAIÉZĂ, *remaieze*, s. f. Femeie care se ocupă cu remaierea ciorapilor. — După fr. remmailleuse.

REMANÉNȚĂ s. f. (În expr.) *Remanență magnetică* = polarizație magnetică care rămîne într-o substanță după suprimarea cîmpului magnetizant. — După fr. rémanence.

REMANIÁ, *remaniez*, vb. I. Tranz. A face modificări în organizarea unei instituții; a schimba compoziția unui guvern etc. [Pr.: *-ni-a*] — Fr. remanier.

REMANIÉRE, *remanieri*, s. f. Acțiunea de *a remania* și rezultatul ei. [Pr.: *-ni-e-*]

REMARCÁ, *remárc*, vb. I. Tranz. A observa, a băga de seamă; a releva. ✦ Refl. A se distinge, a se evidenția. — Fr. remarquer.

REMARCÁBIL, -Ă, *remarcabili, -e*, adj. Vrednic de luat în seamă; deosebit, ales. — După fr. remarquable.

REMĂRITÁ, *remărit*, vb. I. Refl. A se mărita din nou. — Din re- + mărita.

REMEDIÁ, *remediez*, vb. I. Tranz. A îndrepta, a îmbunătăți o situație, o stare etc. [Pr. *-di-a*] — Fr. remédier (lat. lit. remediare).

REMEDIÁBIL, -Ă, *remediabili, -e*, adj. Care poate fi remediat, căruia i se poate aduce o îndreptare, o îmbunătățire, căruia i s-a găsit un remediu. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. remédiable (lat. lit. remediabilis).

REMEDIÉRE s. f. Acțiunea de *a remedia* și rezultatul ei. [Pr.: *-di-e-*]

REMÉDIU, *remedii*, s. n. Mijloc de îndreptare sau de îmbunătățire a unei situații, a unei stări etc.; soluție. ✦ Leac, medicament. — Fr. remède (lat. lit. remedium).

REMEMORÁ, *rememorez*, vb. I. Tranz. A-și reaminti. — Fr. remémorer (lat. lit. rememorare).

REMEMORÁRE, *rememorări*, s. f. Acțiunea de *a rememora* și rezultatul ei.

REMF s. n. Plantă cu flori galbene, dispuse în fascicule la subsuoara frunzelor, cu fructul o capsulă în formă de pară (*Aristolochia clematitis*).

REMILITARIZÁ, *remilitarizez*, vb. I. Tranz. A reorganiza (cu scopuri războinice) armata unei țări, a reface industria de război a acesteia. — Fr. remilitariser.

REMILITARIZÁRE, *remilitarizări*, s. f. Acțiunea de *a remilitariza* și rezultatul ei.

REMINISCÉNȚĂ, *reminiscențe*, s. f. Amintire vagă a unor fapte aproape dispărute din memorie. ✦ Rămășiță, rest, urmă. — Fr. réminiscence (lat. lit. reminiscentia).

REMÍTE, *remít* vb. III. Tranz. 1. A preda, a înmîna. 2. A renunța la o sumă de bani datorată de un debitor, a face să se stingă o datorie. — Lat. lit. remittere.

REMITÉNT, *remitenți*, s. m. Posesorul unei polițe. ✦ Girant. — Fr. rémittent.

REMÍTERE, *remiteri*, s. f. Acțiunea de *a remite* și rezultatul ei; înmînare, predare.

REMIZÁ, *remizez*, vb. I. Intranz. A termina o partidă de șah la egalitate. — Din remiză[1].

REMIZÁRE, *remizări*, s. f. Acțiunea de *a remiza*.

REMÍZĂ[1], *remize*, s. f. 1. Partidă de șah terminată la egalitate. 2. Comision; rabat; reducere a unei datorii. — Fr. remise.

REMÍZĂ[2], *remize*, s. f. 1. Construcție pentru adăpostirea vehiculelor, a uneltelor, a locomotivelor, a vagoanelor etc. 2. Mic perie de pădure sau tufăriș plantată cu scopul de a servi ca adăpost pentru vînatul mic. — Fr. remise.

REMONTÁ, *remontez*, vb. I. Tranz. 1. A monta din nou o fabrică, o instalație etc. ✦ Refl. Fig. A-și reveni, a se redresa. 2. A procura cai pentru armată. — Fr. remonter.

REMONTÁNT, -Ă, *remontanți, -te*, adj. (Despre plante) Care înflorește de mai multe ori în perioada de vegetație. — Fr. remontant.

REMONTÁRE, *remontări*, s. f. Acțiunea de *a (se) remonta*.

REMÓNTĂ, *remonte*, s. f. Cal tînăr, cumpărat pentru nevoile armatei. ✦ Serviciu militar însărcinat cu procurarea cailor pentru armată. — Fr. remonte.

REMONTOÁR, *remontoare*, s. n. Mecanism cu ajutorul căruia se întoarce un ceas. — Fr. remontoir.

REMORCÁ, *remorchez*, vb. I. Tranz. A trage după sine (legat cu un cablu) un vapor, un vagon, un camion etc. ✦ Fig. A lua cu sine o persoană, a atașa pe cineva unui grup. — Fr. remorquer.

REMORCÁRE, *remorcări*, s. f. Acțiunea de *a remorca* și rezultatul ei.

REMÓRCĂ, *remorci*, s. f. 1. Vehicul fără autopropulsie, care este tras de un vehicul motor. ✧ *Vagon (de) remorcă* = vagon de tramvai atașat la un vagon motor și tras de acesta. ✧ Loc. adj. *La remorcă* = remorcat. (Expr.) *A fi la remorca (cuiva* sau *a ceva)* = a depinde cu totul (de cineva sau de ceva); a fi condus, dominat (de cineva sau de ceva). 2. Odgon, cablu cu care se remorchează o navă sau o ambarcație. — Fr. remorque.

REMORCHÉR, *remorchere*, s. n. Navă cu motor propriu care remorchează altă navă. — După fr. remorqueur.

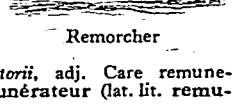

Remorcher

REMUNERÁ, *remunerez*, vb. I. Tranz. A retribui; a plăti. — Fr. rémunérer (lat. lit. remunerare).

REMUNERÁRE, *remunerări*, s. f. Acțiunea de *a remunera* și rezultatul ei; retribuire, plată.

REMUNERATÓRIU, -IE, *remuneratorii*, adj. Care remunerează; care aduce cîștig, folos. — Fr. rémunérateur (lat. lit. remunerator, -oris).

REMUNERÁȚIE, *remunerații*, s. f. Retribuție, plată. — Fr. rémunération (lat. lit. remuneratio, -onis).

REMUȘCÁRE, *remușcări*, s. f. Mustrare de cuget; părere de rău; regret. — Din re- + mușcare.

REMUȘCÁTOR, -OÁRE, *remușcători, -oare*, adj. (Rar) Care provoacă remușcări. — Din remușca + suf. *-(ă)tor*.

REN, *reni*, s. m. Mamifer rumegător asemănător cu cerbul, cu coarne ramificate (atît la mascul cît și la femelă) și care trăiește în regiunile arctice, sălbatic sau domesticit (*Hippelaphus* și *Cervus tarandus*). — Fr. renne.

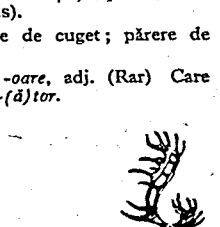

Ren

RENÁL, -Ă, *renali, -e*, adj. Care ține de rinichi, privitor la rinichi. — Fr. rénal (lat. lit. renalis).

RENÁȘTE, *rendsc*, vb. III. Intranz. A se naște din nou; a se ivi din nou, a reapărea; a se trezi la viață, a se înnoi. — Din re- + naște.

RENÁȘTERE, *renașteri*, s. f. Faptul de *a renaște*; trezire la o viață nouă; refacere; *fig.* avînt, înflorire. ✦ Mișcare social-politică și culturală, din secolul al XIV-lea pînă în al XVI-lea, în Europa occidentală, născută în cadrul luptei burgheziei împotriva feudalismului; se caracterizează prin mari invenții și descoperiri geografice, prin înflorirea științelor și artelor, prin trezirea interesului pentru cultura antică.

RENĂSCĂTÓR, -OÁRE, *renăscători, -oare*, adj. (Livresc) Care renaște, care face să renască. — Din renasc (prez. ind. al lui *renaște*) + suf. *-(ă)tor*.

RENĂSCÚT, -Ă, *renăscuți, -te,* adj. Care s-a născut din nou; *fig.* refăcut, trezit la viață, înviorat. *Mă simt cu totul renăscut* (IOSIF). — V. *renaște.*

RENCLÓDĂ s. f. v. **renglotă.**

RENEGÁ, *renég,* vb. I. Tranz. A tăgădui, a nega; a se lepăda de cineva sau de ceva, a nu recunoaște ca fiind al său. — Lat. lit. **renegare.**

RENEGÁRE, *renegări,* s. f. Faptul de *a renega.*

RENEGÁT, -Ă, *renegați, -te,* s. m. și f. Persoană care s-a înstrăinat, s-a lepădat de patria, de credința sa, care a renunțat la convingerile sau la părerile anterioare. — V. *renega.*

RENÉTE adj. n. pl. (În expr.) *Mere renete* = numele mai multor varietăți de mere, caracterizate prin gustul lor plăcut și care au rezistență la atacul ciupercilor. — Fr. **reinette.**

RENGHI, *renghiuri,* s. n. (În expr.) *A juca* (cuiva) *renghiul* (sau *un renghi*) = a păcăli (pe cineva), a face (cuiva) o farsă. — Tc. **renç** «suferință, durere».

RENGLÓTĂ, *renglote,* s. f. Varietate de prune mari, sferice, galben-verzui sau roșcate. [Var.: **renclódă, ringlótă** s. f.] — Fr. **reine-claude.**

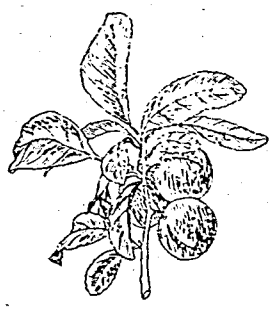

Renglote

RÉNIE, *renii,* s. f. (Reg.) Prundiș.

RENÍȘ, *renișuri,* s. n. (Reg.) **1.** Mulțime de semințe de salcie. **2.** Strat de nisip sau de pietriș pe fundul apelor curgătoare. — (2) Din **renie** + suf. *-iș.*

RÉNIU s. n. Metal care se obține prin reducerea oxidului sau a sulfurii cu hidrogen sau prin descompunerea termică a halogenilor; se găsește și în natură, în cantități foarte mici. — Fr. **rhénium** (germ. **Rhenium**).

RENOVÁ, *renovez,* vb. I. Tranz. A reînnoi, a repara o casă, un mobilier etc. — Fr. **rénover** (lat. lit. **renovare**).

RENOVÁRE, *renovări,* s. f. Acțiunea de *a renova* și rezultatul ei. ✦ Fig. Înnoire, schimbare.

RENOVATÓR, -OÁRE, *renovatori, -oare,* adj. Care renovează, reînnoiește, schimbă. ✦ (Substantivat) Persoană care aduce prefaceri, care militează pentru reînnoiri, pentru progres; înnoitor. — Fr. **rénovateur** (lat. lit. **renovator, -oris**).

RENOVÁȚIE, *renovații,* s. f. Renovare. — Fr. **rénovation.**

RENTÁ, pers. 3 *rentează,* vb. I. Intranz. A produce venituri, a aduce cîștig; a aduce rentă. ✦ (Fam.) A merita osteneală; a fi util. — Fr. **renter.**

RENTÁBIL, -Ă, *rentabili, -e,* adj. Care rentează. — După fr. **rentable.**

RENTABILITÁTE, *rentabilități,* s. f. Calitatea de a fi rentabil; posibilitate de cîștig, de beneficiu. — După fr. **rentabilité.**

RÉNTĂ, *rente,* s. f. Venit, profit anual produs de un capital plasat; dobîndă produsă de o obligațiune. ✦ Plată (în muncă, produse sau bani) la care era obligat iobagul față de stăpînul său. — Fr. **rente** (it. **réndita**).

RENTIÉR, -Ă, *rentieri, -e,* s. m. și f. Persoană care trăiește din dobînzi, din rentă. — Fr. **rentier** (după *rentă*).

RENÚME s. n. Faimă, reputație, celebritate. — Fr. **renom** (după *nume*).

RENUMÍT, -Ă, *renumiți, -te,* adj. Cu renume; celebru, vestit, faimos; strălucit, ilustru. — Din **renume** + suf. *-it.*

RENUNȚÁ, *renúnț,* vb. I. Intranz. A se lăsa de ceva, a înceta de a mai face ceva; a părăsi de bunăvoie (ceva sau pe cineva). — Fr. **renoncer** (lat. lit. **renuntiare**).

RENUNȚÁRE, *renunțări,* s. f. Faptul de *a renunța.*

REOCUPÁ, *reocúp,* vb. I. Tranz. A ocupa din nou; a recuceri. — Fr. **réoccuper.**

REOCUPÁRE, *reocupări,* s. f. Acțiunea de *a reocupa.*

REORGANIZÁ, *reorganizez,* vb. I. Tranz. A organiza pe baze noi; a întocmi, a orîndui din nou. — Fr. **réorganiser.**

REORGANIZÁRE, *reorganizări,* s. f. Acțiunea de *a reorganiza* și rezultatul ei.

REORGANIZATÓR, -OÁRE, *reorganizatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care reorganizează. — După fr. **réorganisateur.**

REORGANIZÁȚIE, *reorganizații,* s. f. (Înv.) Reorganizare. — Fr. **réorganisation.**

REOSTÁT, *reostate,* s. n. Aparat care servește la reglarea intensității curentului electric. — Fr. **rhéostat.**

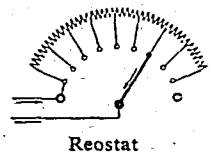

Reostat

REPÁOS s. n. v. **repaus.**

REPARÁ, *repár.* vb. I. Tranz. **1.** A face propriu pentru folosire, a reface, a readuce în stare bună, a repune în stare de funcționare; a drege. **2.** Fig. A îndrepta, a corecta. ✦ A înlocui, a compensa. ✦ (Jur.) A plăti. — Fr. **réparer** (lat. lit. **raparare**).

REPARĂBIL, -Ă, *reparabili, -e,* adj. Care poate fi reparat; *fig.* care poate fi îndreptat, corectat. — Fr. **réparable** (lat. lit. **reparabilis**).

REPARÁRE, *reparări,* s. f. Acțiunea de *a repara* și rezultatul ei.

REPARÁT s. n. Faptul de *a repara.*

REPARATÓR, -OÁRE, *reparatori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care repară; *p. ext.* care întremează; înviorător. *Așteaptă, calm, să dispară lumina zilei spre a putea gusta binefacerile somnului reparator* (CARAGIALE). — Fr. **réparateur** (lat. lit. **reparator, -oris**).

REPARÁȚIE, *reparații,* s. f. **1.** Ansamblu de operații efectuate asupra unui lucru stricat, uzat, pentru a-l readuce în stare bună. **2.** Fig. Satisfacție pentru o ofensă. [Var.: **reparațiúne** s. f.] — Fr. **réparation** (lat. lit. **reparatio, -onis**).

REPARAȚIÚNE s. f. v. **reparație.**

REPARTÍȚIE, *repartiții,* s. f. Distribuire, împărțire, repartizare. ✦ (Ec. pol.) Proces de repartizare a produselor între membrii societății (determinat de relațiile de producție din acea societate). — Fr. **répartition.**

REPARTIZÁ, *repartizez,* vb. I. Tranz. A împărți, a distribui ceva (după anumite norme). — După fr. **répartir.**

REPARTIZÁRE, *repartizări,* s. f. Acțiunea de *a repartiza* și rezultatul ei; distribuire, repartiție.

REPARTIZÓR, *repartizoare,* s. n. Distribuitor[1]. — Din **repartiza** + suf. *-or* (după fr. *répartiteur*).

REPATRIÁ, *repatriez,* vb. I. Refl. și tranz. A se înapoia sau a aduce pe cineva în patrie după o absență îndelungată (voită sau silită). [Pr.: *-tri-a*] — Fr. **repatrier** (lat. lit. **repatriare**).

REPATRIÉRE, *repatrieri,* s. f. Acțiunea de *a (se) repatria* și rezultatul ei. [Pr.: *-tri-e-*]

REPÁUS, *repausuri,* s. n. Stare în care orice funcție sau activitate este întreruptă; odihnă; inactivitate. ✦ (Fiz.) Stare a unui corp în raport cu alt corp sau cu un sistem de referință, în care distanțele dintre punctele corpului considerat și punctele corpului sau ale sistemului de referință nu variază cu timpul. [Var.: **repáos** s. n.] — Lat. **repausum* (*<repausare*).

REPAUZÁ, *repauzez,* vb. I. **1.** Refl. A se odihni. **2.** Intranz. (Livresc) A muri. — Lat. lit. **repausare.**

REPAUZÁT, -Ă, *repauzați, -te,* s. m. și f. (Livresc) Răposat. — V. *repauza.*

REPĂRȚÍRE, *repărțiri,* s. f. (Înv.) Repartiție, distribuție, împărțeală. — Din **re-** + [îm]**părțire.**

RÉPEDE[1] adv. **1.** Iute, cu grabă. *O luă repede înapoi spre casă* (BART). ✦ Grabnic, imediat, deodată. *Mi-am întors repede capul s-o văz* (CARAGIALE). ✧ Expr. *Repede-repejor* = îndată, fără întîrziere. **2.** De timpuriu, prea curînd. [Var.: **răpede** adv.] — Lat. **rapidus.**

RÉPEDE[2] s. f. Gîndăcel de culoare arămie, verde-deschisă pe spate, cu puncte albe pe fiecare elitră (*Cicindela campestris*).

Repede

RÉPEDE[3], *repezi,* adj. **1.** (Despre mișcări) Iute, rapid; (despre lucruri în mișcare) care se deplasează cu repeziciune, cu iuțeală; (despre ape) care curge cu repeziciune; *p. ext.* (despre pîcături, stropi etc.) care cade iute, succedîndu-se rapid. ✦ (Despre timp) Care trece cu repeziciune. ✦ (Despre ființe și manifestările lor) Iute, ager, sprinten; grăbit, pripit. ✧ Loc. adv. *Cu pași repezi* = grabnic, în ritm rapid. **2.** (Despre agenți fizici) Care se manifestă cu putere, dar nu durează mult; care trece iute. **3.** (Despre dealuri, planuri etc.) Înclinat, pieziș, în pantă. **4.** (Rar, despre drumuri) Care duce la țintă în cel mai scurt timp. [Var.: **răpede** adj.] — Lat. **rapidus.**

REPEGIÓR adv. v. **repejor.**

REPEGÚȘ, *repegușuri,* s. n. (Reg.) Loc înclinat, coastă abruptă; povîrniș, pantă. — Din **rapăg** (puțin folosit) + suf. *-uș.*

REPEJÓR adv. Diminutiv al lui *repede*[1]. [Var.: **repegiór** adv.]

REPEJÚNE, *repejuni,* s. f. (Înv.) Iuțeală, repeziciune. — Din **repede**[2] + suf. *-iune.*

REPÉNT, -Ă, *repenți, -te,* adj. (Despre plante) Care se tîrăște pe pămînt. — Engl. **repent.**

REPÉR, *repere,* s. n. **1.** Corp sau sistem de corpuri la care se raportează poziția unui corp fix sau mobil. ✦ Semn trasat pe un obiect, pentru a permite recunoașterea poziției pe care trebuie să o ocupe acel obiect într-un ansamblu. ✧ Expr. *Punct de reper* = semn care servește la recunoașterea unui loc la orientare. ✦ (Top.) Indicator de nivel servind la calcularea sau verificarea altitudinii unui punct de pe teren. **2.** (Tehn.) Mecanism, aparat de orientare. — Fr. **repère.**

REPERÁ, *reperez.* vb. I. Tranz. A marca puncte de reper; a determina cu ajutorul unui punct de reper poziția exactă a unui loc. — Fr. **repérer.**

REPERÁRE s. f. Acțiunea de *a repera* și rezultatul ei.

REPERCUSIÚNE, *repercusiuni,* s. f. Urmare, consecință. — Fr. **répercussion** (lat. lit. **repercussio, -onis**).

REPERCUTÁ, pers. 3 *repercutează,* vb. I. Refl. **1.** (Despre unde sonore sau luminoase) A se răsfrînge, a se retransmite, a reveni. **2.** Fig. A avea urmări, consecințe, a-și manifesta efectele. — Fr. **répercuter.**

REPERTÓR s. n. v. **repertoriu.**

REPERTÓRIU, *repertorii*, s. n. 1. Caiet, registru în care se înscriu, în ordine alfabetică, date, nume etc. pentru a putea fi ușor găsite. 2. Totalitatea pieselor teatrale sau muzicale care se joacă într-un teatru în timpul unei stagiuni. ✦ Totalitatea pieselor scrise de un autor dramatic. 3. Culegere de texte, de cîntece etc. [Var.: repertór s. n.] — Fr. répertoire (lat. lit. repertorium).

REPETÁ, *repét*, vb. 1. Tranz. A spune, a face încă o dată (sau de mai multe ori) ceea ce a mai fost spus sau făcut mai înainte. ✦ A citi sau a spune încă o dată un rol, o lecție, pentru a le reține, pentru a le fixa în memorie sau pentru a le înțelege mai bine conținutul; (despre artiști) a face exerciții în vederea unui spectacol sau a unei audiții publice. ✦ (Despre elevi, studenți) A urma încă un an cursurile clasei sau anului de studii în care a rămas repetent. ✦ Refl. A se produce încă o dată (sau de mai multe ori), a avea loc din nou. [Var.: repetí vb. IV] — Fr. répéter.

REPETÁRE, *repetări*, s. f. Acțiunea de *a (se) repeta* și rezultatul ei; repetiție.

REPETÁT, -Ă, *repetați, -te*, adj. Care este spus sau făcut încă o dată (sau de mai multe ori); care se repetă. *Și-n ceruri călătorul soare Rîdea cu hohot repetat* (COȘBUC). — V. *repeta*.

REPETÉNT, -Ă, *repetenți, -te*, adj. (Despre elevi sau studenți, adesea substantivat) Care repetă clasa sau anul de studii din cauză că nu a obținut note de trecere. — Germ. Repetent.

REPETENȚÍE, *repetențiii*, s. f. Faptul de a rămîne repetent; situația de repetent. — Din repetent + suf. *-ie*.

REPETITÓR[1], *repetitoare*, s. n. (Ieșit din uz) Sală de meditație într-un internat. — După fr. répétiteur.

REPETITÓR[2], **-OÁRE**, *repetitori, -oare*, s. m. și f. (Ieșit din uz) Pedagog, meditator. — După fr. répétiteur.

REPETÍȚIE, *repetiții*, s. f. 1. Repetare, reluare a acelorași vorbe, idei sau acțiuni. ◇ *Armă cu repetiție* = armă cu care se pot trage mai multe focuri (reîncărcîndu-se automat). ✦ Exercițiu făcut de către interpreți pentru pregătirea unui spectacol sau a unei audiții publice. ✦ Lecție care constă din repetarea materialului deja parcurs. 2. Figură de stil care constă în întrebuințarea de două sau de mai multe ori a aceluiași cuvînt sau a aceleiași fraze, pentru a da mai multă vigoare expunerii. — Fr. répétition (lat. lit. repetitio, -onis).

REPEȚÍ vb. IV. v. repeta.

REPEZEÁLĂ, *repezeli*, s. f. 1. Iuțeală, grabă, repeziciune. ◇ Loc. adv. *La repezeală* = foarte repede, cu mare grabă. 2. (Rar) Goană, fugă. — Din repezi + suf. *-eală*.

REPEZÍ, *repéd*, vb. IV. 1. Refl. A porni în grabă; a da fuga a sări. ✦ A merge undeva în grabă (și pentru scurt timp). ✦ Tranz. A trimite pe cineva în grabă pînă undeva. 2. Refl. A se năpusti, a se arunca. 3. Tranz. A trînti, a izbi, a arunca, a azvîrli. *Am repezit ciutura grea spre capul ei* (STANCU). ✦ A da, a aplica cu violență o lovitură, un pumn, o palmă etc. 4. Tranz. Fig. A se răsti la cineva, a-i vorbi aspru; a brusca. — Din repede[3].

REPEZICIÚNE, *repeziciuni*, s. f. 1. Grabă mare, iuțeală, viteză, rapiditate. 2. (Rar) Înclinare a unei pante. — Din repede[3] + suf. *-ic-iune*.

REPEZÍȘ, *repezișuri*, s. n. 1. Mișcare violentă; goană, alergătură; năvală. ✦ Fig. Izbucnire, precipitare. 2. Pantă abruptă; povîrniș foarte înclinat. 3. Porțiune din cursul unui rîu unde apa curge foarte repede. — Din repede[3] + suf. *-iș*.

REPEZÍT, -Ă, *repeziți, -te*, adj. 1. Grăbit, făcut în grabă, la repezeală. 2. Pornit, mînios, nervos; răstit. — V. *repezi*.

REPEZITÚRĂ, *repezituri*, s. f. (Rar) Goană, fugă. — Din repezi + suf. *-(i)tură*.

REPLANTÁ, *replantez*, vb. I. Tranz. A planta din nou; a transplanta. — Fr. replanter.

REPLANTÁRE, *replantări*, s. f. Acțiunea de *a replanta* și rezultatul ei.

REPLICÁ, *réplic*, vb. I. Tranz. A da o replică, a răspunde. — Fr. répliquer.

RÉPLICĂ, *replici*, s. f. 1. Răspuns care comentează sau combate afirmațiile cuiva; ripostă. ◇ Loc. adj. *Fără replică* = definitiv. ◇ Expr. *A fi tare în replici* = a găsi prompt răspunsul cel mai potrivit într-o discuție. (Jur.) *A vorbi în replică* = a răspunde, în cursul unor dezbateri, combătînd afirmațiile și atacurile părții adverse. 2. Porțiune din rolul unui actor, constituind un răspuns la cele spuse de partenerul său. ✦ Partea finală a unei fraze sau a unei tirade, pe care o rostește pe scenă un actor și care arată momentul cînd interlocutorul său trebuie să ia cuvîntul. — Fr. réplique.

REPOPULÁ, *repopulez*, vb. 1. Tranz. A popula din nou un teritoriu. ✦ A reface un teren forestier despădurit. — Din re- + popula.

REPOPULÁRE, *repopulări*, s. f. Acțiunea de *a repopula* și rezultatul ei.

REPÓRT, *reporturi*, s. n. (Contabilitate) Trecerea unei sume (reprezentînd un total parțial) din josul unei coloane în fruntea coloanei următoare, pentru a fi adunată la rîndul ei; *p. ext.* sumă reportată sau orice sumă rămasă dintr-un calcul anterior. — Fr. report.

REPORTÁ, *reportez*, vb. I. Tranz. (Contabilitate) A face report. — Fr. reporter.

REPORTÁJ, *reportaje*, s. n. Articol de ziar cuprinzînd relatarea unui fapt, descrierea unui loc etc. pe baza unor informații culese la fața locului. — Fr. reportage.

REPORTÁRE, *reportări*, s. f. (Contabilitate) Acțiunea de *a reporta* și rezultatul ei; report.

REPORTER, *reporteri*, s. m. Ziarist însărcinat să culeagă și să redacteze știri și informații pentru ziar. ◇ *Reporter cinematografic* = operator care filmează jurnale cinematografice, filme documentare etc. [Acc. și: *reporter*] — Fr. reporter (< engl.).

REPOVESTÍ, *repovestesc*, vb. IV. Tranz. A povesti încă o dată. — Din re- + povesti.

REPOVESTÍRE, *repovestiri*, s. f. Acțiunea de *a repovesti* și rezultatul ei.

REPREHENSÍBIL, -Ă, *reprehensibili, -e*, adj. Care merită să fie blamat, care atrage reproșuri. — Fr. répréhensible (lat. lit. reprehensibilis).

REPREHENSIÚNE, *reprehensiuni*, s. f. (Franțuzism) Mustrare, blam. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. répréhension.

REPRESÁLII s. f. pl. Măsuri drastice ordonate de o autoritate de stat împotriva unei colectivități, ca pedeapsă pentru o acțiune de opoziție, de răzvrătire ✦ Mijloace de constrîngere practicate în relațiile internaționale, care constau în aplicarea unor măsuri împotriva organelor altui stat și împotriva cetățenilor lui, ca răspuns la măsuri similare luate de acel stat. — Fr. représailles.

REPRESÍBIL, -Ă, *represibili, -e*, adj. (Rar) Care poate sau trebuie să fie reprimat. — După fr. répressible.

REPRESIÚNE, *represiuni*, s. f. Reprimare prin violență a unei acțiuni de opoziție, de revoltă; (la pl.) acțiuni drastice întreprinse în acest scop. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. répression (lat. lit. repressio, -onis).

REPRESÍV, -Ă, *represivi, -e*, adj. Care reprimă; privitor la represiune. — Fr. répressif.

REPREZENTÁ, *reprezint*, vb. I. Tranz. 1. A avea forma sau înfățișarea unui anumit obiect; a realiza (în miniatură) un obiect. ✦ A înfățișa ceva în chip artistic, prin linii, culori, cuvinte, sunete. *Tabloul reprezintă un peisaj*. 2. A prezenta, a juca o lucrare dramatică în fața publicului. 3. A acționa în numele unei persoane, al unei colectivități, al unui stat, ca împuternicit, ca mandatar; a avea un împuternicit sau un mandatar. ✦ A fi exponentul unui curent, al unei școli etc., înfățișînd, întruchipînd aspectele lor caracteristice, esențiale. 4. A constitui, a fi, a însemna. 5. A-și readuce în conștiință imaginea obiectelor sau a fenomenelor percepute anterior; *p. ext.* a-și imagina, a-și închipui. 6. A exprima o legătură între mai multe mărimi printr-o relație matematică. — Fr. représenter (lat. lit. repraesentare).

REPREZENTÁNT, -Ă, *reprezentanți, -te*, s. m. și f. 1. Persoană delegată, autorizată, împuternicită să reprezinte pe cineva, să țină locul cuiva, să acționeze în numele unei persoane, al unei colectivități, al unui stat. 2. Exponent. — Fr. représentant.

REPREZENTANȚĂ, *reprezentanțe*, s. f. 1. Organ care reprezintă o colectivitate. ◇ *Reprezentanță națională* = organ de stat constituit din totalitatea deputaților. 2. Filială, agență a unei instituții sau a unei întreprinderi (comerciale). — Germ. Repräsentanz.

REPREZENTÁRE, *reprezentări*, s. f. Acțiunea de *a reprezenta* și rezultatul ei. 1. Înfățișare, redare, reproducere a unui lucru (prin mijloace plastice). ◇ *Reprezentare topografică* = înscrierea pe un plan, pe o hartă etc. a detaliilor planimetrice și de nivelment cu ajutorul semnelor topografice. 2. Reprezentație (1). 3. (În expr.) *Cheltuieli de reprezentare* = sume prevăzute în bugetul unui stat, al unei instituții sau al unei întreprinderi cu scopul de a acoperi cheltuielile rezultate din îndeplinirea funcțiilor oficiale pe care le deține o persoană. 4. (Psih.) Readucerea în conștiința omului a obiectelor și a fenomenelor care au acționat anterior asupra simțurilor sale; capacitatea de a readuce în conștiință imaginea obiectelor sau a fenomenelor percepute anterior.

REPREZENTATÍV, -Ă, *reprezentativi, -e*, adj. 1. (Despre un organ sau un sistem de guvernare) Care reprezintă o colectivitate și acționează în numele ei, fiind constituit prin alegeri. 2. Care (prin însușirile sale) reprezintă, ilustrează epoca, mediul, curentul din care face parte. — Fr. représentatif.

REPREZENTAȚIE, *reprezentații*, s. f. 1. Prezentare pe scenă a unei opere dramatice, a unui program artistic etc.; spectacol. 2. (Înv.) Reprezentanță (2). [Var.: reprezentațiúne s. f.] — Fr. representation.

REPREZENTAȚIÚNE s. f. v. reprezentație.

REPRIMÁ, *reprim*, vb. I. Tranz. A curma, a înnăbuși prin mijloace drastice desfășurarea unui proces, a unei acțiuni etc. — Fr. réprimer (lat. lit. reprimere).

REPRIMÁRE, *reprimări*, s. f. Acțiunea de *a reprima* și rezultatul ei

REPRIMÍ, *reprimesc*, vb. IV. Tranz. A primi înapoi. ✦ A reangaja o persoană care a fost concediată. — Din re- + primi.

REPRIMÍRE, *reprimiri*, s. f. Acțiunea de *a reprimi* și rezultatul ei.

REPRÍZĂ, *reprize*, s. f. 1. Fiecare dintre părțile sau etapele succesive în care se împarte desfășurarea unei activități sau a unor întreceri sportive. ✦ Durată a unei faze într-o operație tehnică. ◇ Loc. adv. *În reprize* = pe rînd, în etape. 2. Trecere a unui motor de autovehicul de la un regim de mers cu turație joasă la unul cu turație înaltă, printr-o accelerare bruscă. 3. Reluare a unei operații tehnice întrerupte. — Fr. reprise.

REPROBÁ, *reprób*, vb. I. Tranz. A dezaproba un act, o acțiune; a respinge, a condamna. — Lat. lit. reprobare.

REPROBÁBIL, -Ă, *reprobabili, -e*, adj. Care merită să fie reprobat, care trebuie condamnat. — Lat. lit. reprobabilis.

REPROBÁRE, *reprobări*, s. f. Faptul de *a reproba;* dezaprobare.

REPROBATÓR, -OÁRE, *reprobatori, -oare*, adj. Care reprobă. — Fr. **réprobateur** (lat. lit. **reprobator, -oris**).

REPROBAȚIÚNE, *reprobațiuni*, s. f. (Rar) Reprobare. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **réprobation** (lat. lit. **reprobatio, -onis**).

REPRODUCĂTÓR, -OÁRE, *reproducători, -oare*, adj. Care se reproduce (5), se înmulțește (ușor). ✦ (Substantivat) Animal domestic selecționat și ținut în vederea reproducției (2). — După fr. **reproducteur**.

REPRODÚCE, *reprodúc*, vb. III. 1. Tranz. A spune sau a scrie întocmai ceea ce a mai fost spus sau scris; a reda cu exactitate. ✦ A imita felul de a fi, gesturile, mimica cuiva. 2. Refl. A se oglindi în conștiință. 3. Refl. A se produce, a se arăta din nou; a se repeta. 4. Tranz. (Ec. pol.) A relua în mod continuu procesul de producție; a produce din nou. 5. Tranz. A produce în serie; a multiplica. 6. Refl. A se perpetua prin generare; a se înmulți. — Fr. **reproduire** (după *produce*).

REPRODÚCERE, *reproduceri*, s. f. Acțiunea de *a (se) reproduce* și rezultatul ei.

REPRODUCTÍBIL, -Ă, *reproductibili, -e*, adj. (Rar) Care poate fi reprodus. — După fr. **reproductible**.

REPRODÚCȚIE, *reproducții*, s. f. 1. (Ec. pol.) Reînnoire, reluare neîntreruptă a procesului de producție. 2. Procesul de perpetuare a unei specii. — Fr. **reproduction**.

REPRÓȘ, *reproșuri*, s. n. Imputare, dojană; învinuire. — Fr. **reproche**.

REPROȘÁ, *reproșez*, vb. I. Tranz. A(-și) face reproșuri. — Fr. **reprocher**.

REPROȘÁBIL, -Ă, *reproșabili, -e*, adj. (Rar) Care merită reproșuri. — După fr. **reprochable**.

REPTÍLĂ, *reptile*, s. f. (La pl.) Clasă de vertebrate tîrîtoare cu temperatura corpului rece, cu corpul acoperit de o piele groasă, solzoasă, fără picioare sau cu picioare scurte, dispuse lateral; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. — Fr. **reptiles** (lat. lit. **reptilia**).

REPUBLICÁ, *repúblic*, vb. I. Tranz. A publica din nou. — După fr. **republier**.

REPUBLICÁN, -Ă, *republicani, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține republicii, privitor la republică. 2. S. m. și f. Adept al republicii ca formă de guvernămînt. — După fr. **républicain**.

REPUBLICANÍSM s. n. (Rar) Concepție politică care susține republica ca formă de guvernămînt; atitudine, activitate în favoarea republicii. — Fr. **républicanisme**.

REPÚBLICĂ, *republici*, s. f. Formă de guvernămînt în care organele supreme ale puterii de stat sînt alese pe un timp determinat; țară, stat cu o astfel de formă de guvernămînt. ✦ (Rar) Populația unei astfel de țări. — Fr. **république** (lat. lit. **res publica**).

REPUDIÁ, *repudiez*, vb. I. Tranz. A respinge, a nu mai recunoaște pe cineva sau ceva; a îndepărta; a renega. [Pr.: *-di-a*] — Fr. **répudier** (lat. lit. **repudiare**).

REPUDIÉRE, *repudieri*, s. f. Acțiunea de *a repudia* și rezultatul ei; respingere; renegare. [Pr.: *-di-e-*]

REPUGNÁ, pers. 3 *repúgnă*, vb. I. Intranz. A-i produce cuiva silă sau dezgust, a-i displăcea profund. — Fr. **répugner** (lat. lit. **repugnare**).

REPÚLSIE, *repulsii*, s. f. 1. Aversiune instinctivă. 2. (Fiz.) Respingere (2). *Atracția și repulsia magnetică*. [Var.: **repulsiúne** s. f.] — Fr. **répulsion** (lat. lit. **repulsio, -onis**).

REPULSIÚNE s. f. v. **repulsie**.

REPULSÍV, -Ă, *repulsivi, -e*, adj. Care inspiră repulsie; respingător. — Fr. **répulsif**.

REPÚNE, *repún*, vb. III. Tranz. A pune din nou. — Din **re-** + **pune**.

REPURTÁ[1], *repórt*, vb. I. Tranz. și refl. (Rar) A-și îndrepta gîndul asupra unor oameni, idei, fapte din trecut; a se întoarce cu mintea înapoi. — Fr. **reporter** (după *purta*).

REPURTÁ[2], *repurtez*, vb. I. Tranz. A obține, a cîștiga o victorie, un succes. — Lat. lit. **reportare** (it. **riportare**).

REPUTÁT, -Ă, *reputați, -te*, adj. Care se bucură de o reputație bună. ✦ Renumit, prețuit. — După fr. **réputé**.

REPUTÁȚIE, *reputații*, s. f. Părere pe care o are lumea despre cineva sau ceva; felul în care cineva este cunoscut sau apreciat. ✦ Renume, faimă. [Var.: (înv.) **reputațiúne** s. f.] — Fr. **réputation** (lat. lit. **reputatio, -onis**).

REPUTAȚIÚNE s. f. v. **reputație**.

RESÁC, *resacuri*, s. n. Val de apă produs prin întoarcerea violentă a apei care a lovit un obstacol.

RESCIZIÚNE, *resciziuni*, s. f. (Jur.) Anulare a unui act din cauza unui viciu radical. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. **rescision** (lat. lit. **rescissio, -onis**).

RESCRÍPT, *rescripte*, s. n. Răspuns dat de împărații romani la chestiunile de drept asupra cărora erau consultați de către magistrații sau de către guvernatorii provinciilor; *p. ext.* ordin emanat de la un suveran într-o afacere particulară. — Lat. lit. **rescriptum**.

RESEMNÁ, *resemnez*, vb. I. Refl. A se împăca cu o situație rea, defavorabilă; a accepta, a suporta un rău fără împotrivire. — Fr. **résigner** (după *semna*).

RESEMNÁRE, *resemnări*, s. f. Faptul de *a se resemna*.

RESEMNÁT, -Ă, *resemnați, -te*, adj. Care se împacă cu o situație grea, care suportă un rău fără împotrivire. ✦ Care exprimă resemnare. *În sufletul tînărului Iuga dăinuia o liniște resemnată* (REBREANU). — V. *resemna*.

RESENTIMÉNT, *resentimente*, s. n. Sentiment ostil față de cineva, pornire (izvorîtă dintr-o nemulțumire mai veche) împotriva cuiva. — Fr. **ressentiment**.

RESFIRÁ vb. I. v. **răsfira**.

RESFIRÁRE s. f. v. **răsfirare**.

RESFIRÁT, -Ă adj. v. **răsfirat**.

RESIGNÁ, *resignez*, vb. I. Refl. (Franțuzism) A se resemna. — Fr. **résigner** (lat. lit. **resignare**).

RESIGNÁRE, *resignări*, s. f. (Franțuzism) Resemnare. — V. *resigna*.

RESIGNÁT, -Ă, *resignați, -te*, adj. (Franțuzism) Resemnat. — V. *resigna*.

RESIGNÁȚIE, *resignații*, s. f. (Franțuzism) Resemnare. — Fr. **résignation** (lat. lit. **resignatio, -onis**).

RESIMȚĂMÎNT, *resimțăminte*, s. n. (Rar) Resentiment. — Din **resimți** (după fr. *ressentiment*).

RESIMȚÍ, *resimt*, vb. IV. 1. Tranz. A simți. 2. Refl. A simți urmările, consecințele unei împrejurări anterioare. ✦ A se face simțit, a avea repercusiuni. *Revoluția franceză... se resimți și între romîni* (KOGĂLNICEANU). — Din **re-** + **simți** (după fr. *ressentir*).

RESORBÍ, *resórb*, vb. IV. Refl. (Med.) A dispărea prin resorbție. — Fr. **résorber** (lat. lit. **resorbere**).

RESÓRBȚIE, *resorbții*, s. f. (Med.) Proces de dispariție a unei pungi de lichid (patologic), prin absorbția ului treptată de către țesuturile învecinate. — Fr. **résorption**.

RESORCÍNĂ s. f. Substanță chimică extrasă din anumite rășini, întrebuințată în medicină și în industria materiilor colorante. — După fr. **résorcine**.

RESÓRT[1], *resorturi*, s. n. Sector, domeniu de activitate; *p. ext.* persoanele care îl reprezintă. ✧ *Autoritate de resort* = autoritate sub a cărei jurisdicție intră o problemă și care are competența de a o rezolva. ✧ Expr. *A fi de resortul cuiva* = a fi, a ține de competența, de specialitatea cuiva; a intra în atribuțiile cuiva. — Fr. **ressort**.

RESÓRT[2], *resorturi*, s. n. Element (metalic) folosit pentru realizarea legăturilor elastice între diferite organe ale unui sistem tehnic; (sens curent) arc. ✦ Fig. Sursă de energie fizică sau morală; suport moral, imbold. — Fr. **ressort**.

RESPÉCT s. n. Atitudine, sentiment de stimă, considerație sau prețuire deosebită față de cineva sau ceva. ✧ Expr. *A ține* (pe cineva) *la* (sau *în*) *respect* = a ține pe cineva la distanță; a nu-l lăsa să devină prea familiar. *A pune* (pe cineva) *la respect* = a impune cuiva o atitudine respectuoasă. *Respectele mele*, formulă de salut. [Formă gramaticală: pl. art. (în expr.) *respectele*] — Fr. **respect** (lat. lit. **respectus**).

RESPECTÁ, *respéct*, vb. I. Tranz. 1. A simți și a manifesta respect față de cineva sau ceva; a cinsti, a stima. ✦ A acorda atenția cuvenită, a ține seamă de...; a nu neglija. *Eu vă respect durerea* (BOLINTINEANU). ✦ Refl. A-și păstra demnitatea. ✦ A nu păgubi, a cruța. 2. A nu se abate de la un contract, un angajament etc. — Fr. **respecter**.

RESPECTÁBIL, -Ă, *respectabili, -e*, adj. 1. Care merită să fie respectat, care impune respect. 2. (Fam.) Impresionant, impozant; considerabil, mare. — După fr. **respectable**.

RESPECTÁRE, *respectări*, s. f. Faptul de *a (se) respecta;* cinstire, prețuire.

RESPECTÁT, -Ă, *respectați, -te*, adj. Care se bucură de respect. — V. *respecta*.

RESPECTÍV, -Ă, *respectivi, -e*, adj. Care privește împrejurarea, persoana sau obiectul de care este vorba; (vorbind despre mai multe persoane sau despre mai multe lucruri) care se raportă la fiecare în particular, care privește fiecare dintre părțile interesate. ✦ (Substantivat, art.; fam.) Soțul sau iubitul cuiva (în raport cu această persoană) sau soția (în raport cu soțul). — Fr. **respectif**.

RESPECTUÓS, -OÁSĂ, *respectuoși, -oase*, adj. Plin de respect, cu respect. [Pr.: *-tu-os*] — După fr. **respectueux**.

RESPINGĂTÓR, -OÁRE, *respingători, -oare*, adj. Care respinge; (în special) care inspiră dezgust, aversiune. ✧ *Pompă aspiratoare-respingătoare* = pompă cu piston în care lichidul aspirat în cilindru este pompat la o anumită înălțime prin presiunea exercitată de piston. — Din **respinge** (prez. ind. al lui *respinge*) + suf. *-(ă)tor*.

RESPÍNGE, *respíng*, vb. III. Tranz. 1. A refuza, a nu admite, a nu accepta. 2. A îndepărta de la sine, a da la o parte. ✦ A arunca înapoi. 3. A ține piept unui atac armat, a sili pe dușman să se retragă. 4. A înnăbuși un sentiment, o pornire. — Lt. **respingere**.

RESPÍNGERE, *respingeri*, s. f. 1. Faptul de *a respinge;* neadmitere, refuz. 2. (Fiz.) Exercitare a unei forțe dirijate dinspre corpul care o exercită spre corpul asupra căruia se exercită.

RESPÍR s. n. (Rar) Respirație. — Postverbal al lui **respira**.

RESPIRÁ, *respír*, vb. I. Intranz. 1. A introduce în plămîni prin inspirație aer și a da afară prin expirație acidul carbonic și vaporii de apă rezultați din arderile care au loc în organism; a răsufla. ✦ Tranz. A inhala aer în plămîni; a inspira. 2. Fig. A răspîndi, a

revărsa, a degaja. *De pretutindeni în opera sa respiră aerul de țară* (CĂLINESCU). — Fr. **respirer** (lat. lit. **respirare**).

RESPIRÁBIL, -Ă, *respirabili, -e,* adj. Care poate fi respirat. — Fr. **respirable** (lat. lit. **respirabilis**).

RESPIRÁRE, *respirări,* s. f. (Rar) Respirație. *Un abur tare, îmbătător, îmi înecă respirarea* (VLAHUȚĂ). ✦ Aerul respirat; boare, adiere. *Respirarea cea de ape fl îmbată* (EMINESCU). — V. *respira.*

RESPIRATÓR, -IE, *respiratorii,* adj. Care ține de respirație, privitor la respirație; care folosește la respirație. — După fr. **respiratoire.**

RESPIRÁȚIE, *respirații,* s. f. Proces fiziologic care constă în schimburi de gaze între țesuturile vii ale plantelor și animalelor și mediul înconjurător; acțiune ritmică și mecanică prin care animalele superioare inspiră aerul ambiant conținînd oxigenul necesar întreținerii vieții și expiră bioxidul de carbon și vaporii de apă rezultați din arderi; răsuflare. ✧ *Respirație artificială* = mișcare mecanică ce se execută asupra corpului unui pacient, pentru a provoca reluarea mișcărilor respiratorii normale, întrerupte în caz de asfixie, sincopă etc. ✧ Expr. *Operă* (sau *studiu, lucrare) de largă respirație* = operă (sau studiu, lucrare) de mare amploare. ✦ Aerul expirat; suflare. — Fr. **respiration** (lat. lit **respiratio, -onis**).

RESPONSÁBIL, -Ă, *responsabili, -e,* adj. Care poartă răspunderea unui lucru, a unui fapt; răspunzător. ✦ (Substantivat) Persoană care este însărcinată cu o funcție de conducere, care are o sarcină de răspundere, căreia i s-a încredințat o responsabilitate. — După fr. **responsable.**

RESPONSABILITÁTE, *responsabilități,* s. f. Obligația de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală de ceva; răspundere. ✦ Funcția, sarcina de responsabil. — După fr. **responsabilité.**

REST, *resturi,* s. n. 1. Ceea ce rămîne de executat dintr-o lucrare, dintr-o acțiune, după ce o parte a fost dusă la bun sfîrșit. 2. Ceea ce rămîne dintr-un tot, dintr-un întreg distrus, consumat, lichidat în cea mai mare parte. 3. Parte dintr-un tot care rămîne în afară de partea în discuție. 4. Sumă de bani care se înapoiază celui care face o plată cu monede reprezentînd o sumă mai mare decît cea cuvenită. 5. (Mat.) Număr care reprezintă rezultatul unei scăderi; diferență. ✦ Partea care rămîne nedivizată la o împărțire și care, adăugată produsului dintre împărțitor și cît, ne dă deîmpărțitul. — Fr. **reste.**

RESTABILÍ, *restabilesc,* vb. IV. 1. Tranz. A stabili din nou, a readuce în starea de la început (sau în alta mai bună); a restatornici. 2. Refl. A-și reface sănătatea zdruncinată, a se întrema; a se însănătoși. 3. Tranz. A reconstitui cuvinte, texte, manuscrise etc. în forma (presupusă) originală. — Din **re-** + **stabili** (după fr. *rétablir).*

RESTABILÍRE, *restabiliri,* s. f. Acțiunea de *a (se) restabili* și rezultatul ei.

RESTÁNT, -Ă, *restanți, -te,* adj. Rămas în urmă; întîrziat. — Fr. **restant.**

RESTÁNȚĂ, *restanțe,* s. f. 1. Lucru, lucrare aflată în întîrziere. ✦ (Fam.) Examen care nu a fost trecut la termen. 2. Impozit, plată neachitată în termen legal. — It. **restanza.**

RESTANȚIÉR, -Ă, *restanțieri, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care a rămas în urmă cu o lucrare, cu o plată. ✦ (Despre studenți) Care nu și-a trecut examenul la termenul fixat. [Pr.: *-ți-er*] — Din **restanță** + suf. *-ier.*

RESTATORNICÍ, *restatornicesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) statornici din nou; a (se) restabili. — Din **re-** + **statornici.**

RESTATORNICÍRE, *restatornicări,* s. f. Acțiunea de *a (se) restatornici* și rezultatul ei; restabilire.

RESTAURÁ, *restaurez,* vb. I. Tranz. 1. A reface în forma inițială un monument arhitectural, pictura etc. deteriorat; a repara. 2. A instaura din nou un suveran, o dinastie sau o formă de guvernămînt abolită. — Fr. **restaurer** (lat. lit. **restaurare**).

RESTAURÁNT, *restaurante,* s. n. Local public unde se consumă, contra plată, mîncăruri și băuturi. — După fr. **restaurant.**

RESTAURÁRE, *restaurări,* s. f. Acțiunea de *a restaura* și rezultatul ei.

RESTAURATÓR, -OÁRE, *restauratori, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care reface, repară opere de artă. 2. Proprietarul sau administratorul unui restaurant. — Fr. **restaurateur** (lat. lit. **restaurator -oris**).

RESTAURÁȚIE, *restaurații,* s. f. Restaurare; (în special) epocă din istoria Franței mergînd de la restabilirea dinastiei Bourbonilor (1814) și pînă la căderea lor (1830). — Fr. **restauration** (lat. lit. **restauratio, -onis**).

RESTÉI s. n. v. **resteu.**

RESTÉU, *resteie,* s. n. Fiecare dintre cele două bare în formă de cui, făcute din fier sau din lemn, cu care se închid laturile jugului pentru a reține grumazul animalului. ✧ Expr. *A lua* (pe cineva) *cu resteul* = a se purta cu asprime (cu cineva). [Var.: **răstéu, restéi** s. n.]

Resteie

RESTITUÍ, *restítui,* vb. IV. Tranz. A înapoia. — Fr. **restituer** (it. **restituire**).

RESTITUÍRE, *restituiri,* s. f. Acțiunea de *a restitui* și rezultatul ei; napoiere.

RESTRICTÍV, -Ă, *restrictivi, -e,* adj. Care îngrădește, care creează restricții. — Fr. **restrictif.**

RESTRÍCȚIE, *restricții,* s. f. Măsură care limitează, îngrădește un drept, o libertate etc. ✧ Loc. adv. *Fără restricție* = fără rezerve; pe deplin. [Var.: **restricțiúne** s. f.] — Fr. **restriction** (lat. lit. **restrictio, -onis**).

RESTRICȚIÚNE s. f. v. **restricție.**

RESTRÍȘTE, (rar) *restriști,* s. f. Situație grea, șir de nenorociri care se abat asupra cuiva. [Var.: **răstrîște** s. f.] — Din **răs-** + **triște.**

RESTRÎNGE, *restrîng,* vb. III. Tranz. A micșora, a reduce; a limita, a mărgini. ✦ Refl. A-și organiza viața pe baze materiale mai modeste. — Din **re-** + **stringe** (după fr. *restreindre).*

RESTRÎNGERE, *restrîngeri,* s. f. Acțiunea de *a (se) restrînge* și rezultatul ei; limitare, mărginire, îngrădire; restricție.

RESTRÎNS, -Ă, *restrînși, -se,* adj. Redus, limitat, mărginit. — V. *restrînge.*

RESTRUCTURÁ, *restructurez,* vb. I. Tranz. A schimba structura unui lucru organizat, a organiza pe baze noi. — Din **re-** + **structura.**

RESTRUCTURÁRE, *restructurări,* s. f. Acțiunea de *a restructura* și rezultatul ei; reorganizare.

RESURÉCȚIE, *resurecții,* s. f. (Franțuzism) Reînviere; trezire, deșteptare. — Fr. **résurrection** (lat. lit. **resurrectio, -onis**).

RESÚRSĂ, *resurse,* s. f. Rezervă sau sursă de mijloace, posibilitate, mijloc susceptibil de a fi valorificat într-o împrejurare dată. — Fr. **ressource.**

RESUSCITÁ, *resuscitez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A reînvia. — Fr. **ressusciter** (lat. lit. **resuscitare**).

RESUSCITÁRE, *resuscitări,* s. f. Acțiunea de *a resuscita* și rezultatul ei; reînviere.

RÉȘCĂ, *rește,* s. f. Instrument de pescuit la adîncimi mari, făcut din mătița năvodului.

REȘEDÍNȚĂ, *reședințe,* s. f. Sediul unei autorități sau al unei persoane (oficiale); localitate sau clădire în care se află acest sediu. ✧ Loc. adj. *De reședință* = care servește drept sediu unei autorități sau unei persoane. — Fr. **résidence** (după *ședință).*

REȘÓU, *reșouri,* s. n. Aparat de încălzit cu gaz sau cu electricitate, întrebuințat la bucătărie și în laborator. — Fr. **réchaud.**

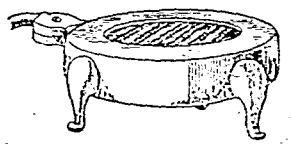

Reșou electric

RETASÚRĂ, *retasuri,* s. f. Defect al pieselor sau al lingourilor de metal turnate, constînd din goluri formate în părțile masive, în urma contracției care are loc la trecerea metalului din stare lichidă în stare solidă. — Fr. **retassure.**

RETEÁZĂ s. f. v. **rătez.**

RETÉNȚIE, *rețenții,* s. f. 1. Oprire, reținere. ✧ (Jur.) *Drept de rețenție* = drept pe care îl are creditorul de a păstra un gaj pînă la achitarea completă a datoriei de către debitor. 2. Funcționare defectuoasă a unor glande cu secreție externă, care are drept rezultat dificultatea sau imposibilitatea eliminării materiilor de excreție; dificultatea de a elimina aceste materii. 3. (Chim.) Proprietate a unor substanțe de încetini evaporarea solventului cu care au fost amestecate omogen. [Var.: **retențiúne** s. f.] — Fr. **rétention** (lat. lit. **retentio, -onis**).

RETENȚIÚNE s. f. v. **rețenție.**

RETEVÉI, *reteveie,* s. n. Scurtătură.

RETEVEIÁT, -Ă, *reteveiați, -te,* adj. (Rar) În formă de retevei, tare ca reteveiul. — Din **retevei** + suf. *-at.*

RETÉZ, *reteze,* s. n. 1. (Pop., în expr.) *La retezul părului* = în locul unde se rețează părul; la ceafă. 2. (Înv.) Diametru. — Postverbal al lui **reteza.**

RETEZÁ, *retez,* vb. I. Tranz. 1. A tăia transversal, cu o singură tăietură completă, un obiect sau o parte a corpului unei ființe. ✧ Expr. *A-i reteza* (cuiva) *unghiile* = a face (pe cineva) inofensiv; a pune (pe cineva) la punct. *A-l reteza* (pe cineva) *scurt* sau *a i-o reteza* (cuiva) = a-i limita (cuiva) pretențiile; a pune brusc capăt discuției. ✦ A tăia fagurii dintr-un stup, pentru a recolta mierea. 2. (Construit cu pronumele feminin «o», cu valoare neutră) A o lua de-a curmezișul pentru a scurta drumul. 3. Fig. A face să înceteze brusc, a curma, a întrerupe.

RETEZÁRE, *retezări,* s. f. Acțiunea de *a reteza;* tăiere.

RETEZÁT[1] s. n. Retezare; tăiat. — V. *reteza.*

RETEZÁT[2]**, -Ă,** *retezați, -te,* adj. Tăiat, scurtat. ✦ (Despre stupi) Din care s-au scos fagurii, pentru a se recolta mierea. — V. *reteza.*

RETEZĂTÚRĂ, *retezături,* s. f. Retezare, tăiere; loc unde a fost retezat ceva. ✦ Partea care se taie dintr-un lucru. — Din **reteza** + suf. *-(ă)tură.*

RETICÉNT, -Ă, *reticenți, -te,* adj. (Rar, despre oameni și despre cuvintele lor) Care lasă să se înțeleagă că ar mai fi ceva de spus, că s-a trecut ceva sub tăcere. — Fr. **réticent.**

RETICÉNȚĂ, *reticențe,* s. f. Trecere sub tăcere a unui lucru; reținere, rezervă. ✦ Figură de stil care arată întreruperea bruscă a vorbirii, autorul trecînd la altă idee și lăsînd numai să se înțeleagă ceea ce a voit să spună. — Fr. **réticence** (lat. lit. **reticentia**).

RETÍCUL, *reticule*, s. n. (Fiz.) Ansamblu de linii orizontale și verticale care se întretaie în unghi drept și care servesc la precizia vizării într-o lunetă. — Fr. **réticule** (lat. lit. **reticulum**).

RETICULÁR, -Ă, *reticulari, -e*, adj. (Despre fibre nervoase) Care se întretaie în formă de rețea. — După fr. **réticulaire**.

RETICULÁT, -Ă, *reticulați, -te*, adj. Reticular. — Din **reticul** (după fr. *réticulé*).

RETÍNĂ, *retine*, s. f. Membrană sensibilă la lumină, care se află în fundul ochiului și pe care se formează imaginea vizuală. — Fr. **rétine**.

RETIPĂRÍ, *retipăresc*, vb. IV. Tranz. A tipări din nou. — Din **re-** + **tipări**.

RETIPĂRÍRE, *retipăriri*, s. f. Acțiunea de *a retipări*.

RETOPÍ, *retopesc*, vb. IV. Tranz. A topi din nou. — Din **re-** + **topi**.

RETOPÍRE, *retopiri*, s. f. Acțiunea de *a retopi*.

RÉTOR, *retori*, s. m. 1. (În antichitatea greco-romană) Profesor de retorică. 2. Orator. [Var.: (înv.) **rítor** s. m.] — Lat. lit. **rhetor, -oris** (<gr.).

RETÓRIC, -Ă, *retorici, -e*, adj. Care aparține retoricii, privitor la retorică. ✦ (Peior., despre stilul sau felul de a vorbi al cuiva) Emfatic, afectat. — Fr. **rhétorique** (<gr.).

RETÓRICĂ s. f. Arta de a vorbi frumos; ansamblul regulilor care ajută la însușirea acestei arte. ✧ *Figură de retorică* = formă expresivă a vorbirii, care înfrumusețează stilul, dîndu-i mai multă vigoare și caracter sugestiv. ✦ (Peior.) Declamație emfatică, elocvență amplă și afectată; mijloace oratorice folosite spre a convinge auditoriul. [Var.: (înv.) **ritórică** s. f.] — Fr. **rhétorique** (<gr.).

RETORÍSM s. n. Elocvență umflată, vorbărie pompoasă și lipsită de conținut.

RETOROMÁN, -Ă, *retoromani, -e*, adj. (Despre limbă, dialect etc.) Vorbit de populația romanică care trăiește în unele regiuni ale Elveției orientale, în Tirol și în Friul. — Fr. **rhéto-roman**.

RETÓRTĂ, *retorte*, s. f. 1. Vas de sticlă, de pămînt sau de platină în formă de balon, cu gîtul lung și curbat, întrebuințat în laboratoare. 2. Vas mare (cilindric) construit dintr-un material refractar sau din metal, care se folosește la distilat în industrie. ✧ *Cărbune de retortă* = cărbune dur, bun conducător de electricitate, care se depune pe pereții retortelor în care se distilează cărbunele la fabricarea gazului de iluminat și care are multe întrebuințări în electrotehnică. — Fr. **retorte**.

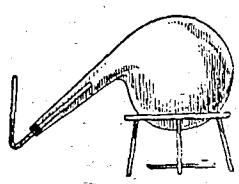

Retortă

RETRACTÁ, *retractez*, vb. I. Tranz. A reveni asupra celor afirmate înainte (recunoscîndu-și greșeala), a retrage cele spuse; a se lepăda de o faptă, de o atitudine din trecut. ✦ Refl. (Despre mușchi, tegumente, tendoane etc., rar despre ființe) A se strînge, a se zgîrci, a se contracta. ✦ Refl. (Despre materiale) A-și micșora volumul. — Fr. **rétracter**.

RETRACTÁRE, *retractări*, s. f. Acțiunea de *a (se) retracta* și rezultatul ei.

RETRACTÍL, -Ă, *retractili, -e*, adj. (Despre unele organe sau părți ale corpului) Care are facultatea de a se strînge, de a se zgîrci, de a se trage înapoi sau în interior. — Fr. **rétractile**.

RETRÁCȚIE, *retracții*, s. f. Însușirea unui țesut sau a unui organ de a se contracta din cauza unei excitații, a unei boli. — Fr. **rétraction** (lat. lit. **retractio, -onis**).

RETRADÚCE, *retradúc*, vb. III. Tranz. A traduce din nou. — După fr. **retraduire**.

RETRADÚCERE, *retraduceri*, s. f. Acțiunea de *a retraduce* și rezultatul ei.

RETRÁGE, *retrág*, vb. III. 1. Tranz. A trage înapoi. ✦ A scoate, a lua înapoi un lucru din locul unde fusese pus sau dat (pentru a *fi* păstrat sau cu alt scop). ✦ Refl. A ieși dintr-o instituție, dintr-o funcție etc.; a renunța la... 2. Refl. A merge, a pleca (înapoi); a se îndepărta. ✦ A da înapoi din fața dușmanului. ✦ A se da deoparte. ✦ A părăsi un loc, o încăpere. ✦ A se izola. 3. Tranz. Fig. A retracta. 4. Refl. (Despre ape curgătoare) A reintra în albie (după o inundație). — Din **re-** + **trage** (după fr. *retirer*).

RETRÁGERE, *retrageri*, s. f. Acțiunea de *a (se) retrage* și rezultatul ei. ✧ *Retragere cu torțe* = paradă sau manifestație, făcută seara, cu făclii aprinse. ✦ Locul unde se izolează cineva; refugiu. *În încîntătoarea sa retragere de la Mircești, poetul petrece în amintirea sa aceste fapte* (SADOVEANU).

RETRANSMÍSIE, *retransmisii*, s. f. Transmiterea, chiar în momentul recepției, de către un post anume amenajat, a unor semnale de telecomunicații sau a unei emisiuni radiofonice primite de la alt post. [Var.: **retransmisiúne** s. f.] — Din **re-** + **transmisie**.

RETRANSMISIÚNE s. f. v. **retransmisie**.

RETRANSMÍTE, *retransmít*, vb. III. Tranz. (Despre un post de telecomunicații) A transmite, chiar în momentul recepției, semnalele de telecomunicații sau o emisiune radiofonică primită de la alt post. — Din **re-** + **transmite**.

RETRANSMÍTERE, *retransmiteri*, s. f. Acțiunea de *a retransmite* și rezultatul ei.

RETRANȘÁ, *retranșez*, vb. I. Refl. (Franțuzism) A se fortifica. — Fr. **retrancher**.

RETRANȘAMÉNT, *retranșamente*, s. n. (Franțuzism) Fortificație. — După fr. **retranchement**.

RETRANȘÁRE, *retranșări*, s. f. (Franțuzism) Acțiunea de *a se retranșa*.

RETRÁS, -Ă, *retrași, -se*, adj. (Despre oameni) Izolat, singur, singuratic. ✦ (Despre clădiri, locuri) Plasat mai la o parte; depărtat, dosnic. — V. *retrage*.

RETRATÁ, *retratez*, vb. I. Tranz. A trata un material textil cu anumite soluții, pentru a mări rezistența la spălare a culorii cu care a fost vopsit. — Din **re-** + **trata**.

RETRATÁRE, *retratări*, s. f. Acțiunea de *a retrata*.

RETRĂÍ, *retrăiesc*, vb. IV. Tranz. A simți intens ceea ce ai mai simțit o dată; a avea impresia că treci prin aceleași întîmplări prin care ai mai trecut o dată. ✦ A simți intens ceea ce a simțit altul, a avea impresia că trece prin aceleași întîmplări prin care a trecut și altul. — Din **re-** + **trăi**.

RETRĂÍRE, *retrăiri*, s. f. Faptul de *a retrăi*.

RETRÉCE, *retrec*, vb. III. Intranz. (Rar) A trece din nou, a trece de mai multe ori. — Din **re-** + **trece** (după fr. *repasser*).

RETRIBUÍ, *retribui*, vb. IV. Tranz. A plăti cuiva o sumă de bani pentru o muncă prestată; a remunera. — Fr. **rétribuer** (lat. lit. **retribuere**).

RETRIBUÍRE, *retribuiri*, s. f. Acțiunea de *a retribui* și rezultatul ei.

RETRIBÚȚIE, *retribuții*, s. f. Leafă, salariu, remunerație. — Fr. **rétribution** (lat. lit. **retributio, -onis**).

RETRIMÍTE, *retrimít*, vb. III. Tranz. A trimite din nou; a trimite înapoi, a restitui. — Din **re-** + **trimite** (după fr. *renvoyer*).

RETRIMÍTERE, *retrimiteri*, s. f. Acțiunea de *a retrimite*.

RETROACTÍV, -Ă, *retroactivi, -e*, adj. Care se aplică unor fapte din trecut. — Fr. **rétroactif**.

RETROACTIVITÁTE, *retroactivități*, s. f. Acțiune retroactivă. — După fr. **rétroactivité**.

RETROCEDÁ, *retrocedez*, vb. I. Tranz. A da cuiva înapoi un drept, un bun, un teritoriu etc. pe care acesta îl cedase mai înainte. — Fr. **rétrocéder** (lat. lit. **retrocedere**).

RETROCEDÁRE, *retrocedări*, s. f. Acțiunea de *a retroceda*.

RETROCESIÚNE, *retrocesiuni*, s. f. Act prin care se retrocedează ceva. — Fr. **rétrocession** (lat. lit. **retrocessio, -onis**).

RETROGRÁD, -Ă, *retrograzi, -de*, adj. 1. (Despre oameni) Care se opune progresului, tinzînd să readucă stările de lucruri din trecut; reacționar; (despre idei, concepții) contra progresului, învechit. 2. (Despre corpurile cerești) Care merge în direcția opusă mișcării soarelui. — Fr. **rétrograde** (lat. lit. **retrogradus**).

RETROGRADÁ, *retrogradez*, vb. I. 1. Tranz. A trece pe cineva într-un post inferior celui pe care l-a avut înainte. 2. Intranz. (Înv.) A se retrage. ✦ (Despre aștri) A se mișca în direcția opusă mișcării soarelui. — Fr. **rétrograder** (lat. lit. **retrogradare**).

RETROGRADÁRE, *retrogradări*, s. f. Acțiunea de *a retrograda* și rezultatul ei.

RETROGRADÁȚIE, *retrogradații*, s. f. Mișcarea aparentă a planetelor printre stele, care se face de la răsărit la apus. — Fr. **rétrogradation** (lat. lit. **retrogradatio, -onis**).

RETROMORFÍSM s. n. Trecerea unor roci cristaline la o stare inferioară de metamorfism. — Fr. **rétromorphisme**.

RETROSPECTÍV, -Ă, *retrospectivi, -e*, adj. Care privește în urmă, care se referă la fapte și situații din trecut. ✧ *Expoziție retrospectivă* = expoziție de artă plastică cuprinzînd opere din trecut (ale unui artist). — Fr. **rétrospectif**.

RETROVERSIÚNE, *retroversiuni*, s. f. Traducerea din nou a unui text în limba străină din care a fost tradus. — Fr. **rétroversion**.

RETROVIZÓR, *retrovizoare*, s. n. Oglindă mobilă fixată la vehicule în așa fel încît să dea conducătorului posibilitatea de a vedea ce se petrece în spate. — După fr. **rétroviseur**.

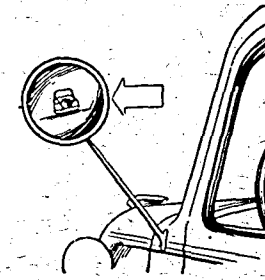

Retrovizor

RETÚR s. n. 1. Întoarcere pe același drum, revenire la locul de plecare. ✦ Indicație pentru serviciul poștal pe un plic sau pe un colet, arătînd că obiectul trebuie înapoiat trimițătorului. 2. (Sport) A doua parte a unui campionat sau a altei competiții sportive, în care aceiași participanți se întîlnesc din nou. — Fr. **retour**.

RETÚȘ, *retușuri*, s. n. Îndreptare, corectare a unui tablou, a unei fotografii, a unei piese tehnice etc. — Fr. **retouche**.

RETUȘÁ, *retușez*, vb. I. Tranz. A face un retuș; a perfecționa. — Fr. **retoucher**.

RETUȘÁRE, *retușări*, s. f. Acțiunea de *a retușa* și rezultatul ei.

REȚEÁ, *rețele*, s. f. 1. Împletitură de fire de aţă, de sfoară sau de sîrmă, lucrată în ochiuri mari; plasă, fileu; *p. ext.* ţesătură rară imitînd acest fel de împletitură. ✦ (Înv.) Dantelă, horbotă. 2. Obiect făcut din rețea (1): a) plasă de vînătoare sau de pescărie; b) poliță din împletitură de sfoară sau de sîrmă groasă, pe care se aşază bagajele în tren, în autobuz etc.; c) pungă făcută din plasă. 3. Întăritură în faţa tranşeelor sau îngrăditură la un teren făcută din sîrmă ghimpată, întinsă între stîlpi susţinători. 4. Fig. Sistem de conducte, galerii, străzi, drumuri etc., cu multe ramificaţii şi întreţăieri. ✧ *Rețea de distribuție* = ansamblu de conducte prin care se distribuie consumatorilor dintr-un oraş apa, gazele, electricitatea. *Rețea de difracție* = placă transparentă care are săpată pe suprafaţa ei linii foarte fine, la distanţe egale; se foloseşte în locul prismei pentru dispersarea luminii şi producerea unui spectru. ✦ Ansamblu de instituţii, de şcoli etc. răspîndite într-o localitate, într-o regiune etc. — Lat. *retella *(cretis)*.

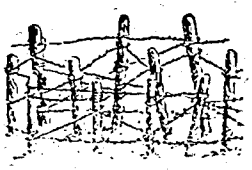

Rețea (3)

REȚÉTĂ, *rețete*, s. f. 1. Formula preparării unui medicament, a unei alifii, a unei loţiuni etc.; *p. ext.* hîrtia pe care medicul a scris această formulă. 2. Formulă pentru prepararea unei mîncări sau băuturi. 3. Fig. Soluţie practică. 4. Sumă de bani realizată din vînzarea biletelor unui spectacol. — Ngr. rétseta (it. ricetta).

REȚINĂTÓR, *reținătoare*, s. n. Valvă automată care permite circulaţia fluidului dintr-un tub într-un singur sens. ✦ Casetă cu supape, care comandă aspiraţia sau refularea fluidului într-o pompă cu piston sau într-un compresor. — Din reține + suf. *-ător* (după fr. [soupape de] *retenue*).

REȚÍNE, *reții*, vb. III. Tranz. 1. A ţine pe loc, a împiedica de la ceva, a opri. ✦ A lipsi temporar pe cineva de libertate; a închide. ✦ Fig. A stăpîni, a înfrîna. 2. A opri o parte din drepturile băneşti cuvenite cuiva; a popri. 3. A opri dinainte, a rezerva un bilet, un loc în tren, la teatru etc. 4. A nu înapoia, a nu restitui; a păstra. 5. A ţine minte, a-şi aminti; a nu uita. [Var.: reținéa vb. II] — Din re- + ține (după fr. *retenir*).

REȚINEÁ vb. II. v. reține.

REȚÍNERE, *reții*, s. f. Acţiunea de *a reține* şi rezultatul ei; păstrare, oprire.

REȚINÚT, **-Ă**, *reținuți*, *-te*, adj. (Despre oameni) Stăpînit, rezervat, sobru, moderat. — V. *reține*.

REUMÁTIC, **-Ă**, *reumatici*, *-e*, adj. Cauzat de reumatism. ✦ (Adesea substantivat) Care suferă de reumatism; bolnav de reumatism. — Lat. lit. rheumaticus.

REUMATÍSM, (2) *reumatisme*, s. n. 1. Denumire generală dată unui grup de afecţiuni cu cauze multiple, caracterizate prin inflamaţii ale organelor aparatului locomotor şi cardiovascular şi prin dureri şi tulburări diverse, influenţate de factorii climatici. 2. Durere reumatică. [Pr.: *re-u-*] — Fr. rhumatisme (lat. lit. rheumatismus).

REUMATISMÁL, **-Ă**, *reumatismali*, *-e*, adj. De natură reumatică. [Pr.: *-re-u-*] — După fr. rhumatismal.

REÚMPLE, *reúmplu*, vb. III. Tranz. şi refl. A (se) umple din nou. — Din re- + umple (după fr. *remplir*).

REUNÍ, *reunesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) aduna, a (se) strînge laolaltă, a (se) întruni. — Din re- + uni (după fr. *réunir*).

REUNÍRE, *reuniri*, s. f. Acţiunea de *a (se) reuni*.

REUNIÚNE, *reuniuni*, s. f. 1. Întîlnire a unui grup de persoane; întrunire, adunare. ✦ (Sport) Întrecere, competiţie. 2. (Înv.) Asociaţie, societate. — Fr. réunion.

REUŞÍ, *reușesc*, vb. IV. Intranz. şi tranz. 1. A ajunge la rezultatul dorit; a izbuti. 2. A avea succes, a termina cu bine. — It. riuscire (fr. réussir).

REUŞÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de *a reuşi* şi rezultatul ei.

REUŞÍT, **-Ă**, *reușiți*, *-te*, adj. Bine realizat, izbutit. — V. *reuşi*.

REUŞÍTĂ, *reușite*, s. f. Izbîndă, succes. — It. riuscita (fr. réussite).

REUTILÁ, *reutilez*, vb. I. Tranz. A utila din nou, a înzestra cu un nou utilaj. — Din re- + utila.

REVACCINÁ, *revaccinez*, vb. I. Tranz. A vaccina din nou pentru a reactualiza, a întări sau a prelungi efectul primei vaccinări. — Fr. revacciner.

REVACCINÁRE, *revaccinări*, s. f. Acţiunea de *a revaccina*.

REVALORIFICÁ, *revalorífic*, vb. I. Tranz. A valorifica din nou, a repune în valoare. ✦ (Tehn.) A aduce o piesă uzată în starea de a putea fi folosită din nou. — Din re- + valorifica.

REVALORIFICÁRE, *revalorificări*, s. f. Acţiunea de *a revalorifica*; *p. ext.* reconsiderare (a unui autor, a unei opere literare sau ştiinţifice).

REVALORIZÁ, *revalorizez*, vb. I. Tranz. (Rar) A revalorifica. — Fr. revaloriser.

REVALORIZÁRE, *revalorizări*, s. f. (Rar) Acţiunea de *a revaloriza*.

REVANŞÁ, *revanșez*, vb. I. Refl. A întoarce cuiva binele sau răul făcut; a-şi lua revanşa. — Fr. revancher.

REVANŞÁRD, **-Ă**, *revanșarzi*, *-de*, adj. Care vrea să-şi ia revanşa, care vrea să se răzbune. — Fr. revanchard.

REVÁNŞĂ, *revanșe*, s. f. Acţiune prin care cineva se răzbună pentru un rău suferit sau (mai rar) prin care răsplăteşte un serviciu ce i s-a făcut. ✧ *Spirit de revanșă* = dorinţă de răzbunare. ✦ (Sport) A doua partidă prin care jucătorul sau echipa învinsă încearcă să obţină victoria în faţa aceluiaşi adversar. — Fr. revanche.

REVĂRS s. n. (Rar) Revărsat. — Postverbal al lui revărsa.

REVĂRSÁ, *revărs*, vb. I. 1. Refl. (Despre ape curgătoare) A se vărsa peste margini, a ieşi din albie; a inunda. ✦ A curge îmbelşugat. ✦ Fig. (Fam., despre corpul omului sau despre părţi ale lui) A se lăţi şi a atîrna de prea multă grăsime. 2. Refl. Fig. (Despre oameni, vehicule etc.) A se răspîndi, a se împrăştia în număr mare; a împînzi. 3. Refl. (Despre lumină sau căldură) A se împrăştia, a se răspîndi; a se difuza. ✧ Expr. *A se revărsa zorile* (sau *zori de ziuă*) sau *a se revărsa de ziuă* = a se lumina de ziuă, a se ivi zorile. 4. Tranz. (Pop.) A arunca în cantitate mare peşte ceva; a împrăştia, a presăra din belşug. — Lat. reversare.

REVĂRSÁRE, *revărsări*, s. f. Acţiunea de *a (se) revărsa*.

REVĂRSÁT[1] adv. (În expr.) *A semăna revărsat* = a semăna răsfirat, împrăştiat, rar. (Despre plante) *A creşte revărsat* = a creşte îmbelşugat, abundent. — V. *revărsa*.

REVĂRSÁT[2] s. n. (În expr.) *Revărsatul zorilor* (sau *zilei*) sau *revărsat de zori* (sau *de ziuă*) = timpul cînd se luminează de ziuă. — V. *revărsa*.

REVĂRSÁT[3], **-Ă**, *revărsați*, *-te*, adj. 1. (Despre ape curgătoare) Care s-a vărsat peste maluri, care a ieşit din albie. 2. Răspîndit, împrăştiat, risipit. ✦ Presărat. 3. Întins, lăţit. 4. (Fam., despre corpul omului sau despre părţi ale lui) Care atîrnă avînd prea multă grăsime; lăbărţat. — V. *revărsa*.

REVĂRSĂTÚRĂ, *revărsături*, s. f. (Înv.) Revărsare. — Din revărsa + suf. *-ătură*.

REVĂZÚT, **-Ă**, *revăzuți*, *-te*, adj. (Despre opere scrise) Examinat din nou; revizuit. — V. *revedea*.

REVEDEÁ, *revăd*, vb. II. 1. Tranz. şi refl. A (se) vedea din nou; a (se) întîlni iar, după multă vreme. ✦ Fig. A (se) vedea în amintire sau aşa cum era odinioară, a-şi evoca trecutul. 2. Tranz. A examina din nou un text scris, a revizui. — Din re- + vedea (după fr. *revoir*).

REVEDÉRE, *revederi*, s. f. Faptul de *a (se) revedea*. ✧ Expr. *La revedere* = formulă de salut la despărţire.

REVEIÓN s. n. v. revelion.

REVELÁ, *revelez*, vb. I. 1. Tranz. şi refl. A (se) face cunoscut, a (se) dezvălui; a (se) destăinui. 2. Tranz. A developa un film. — Fr. révéler (lat. lit. revelare).

REVELÁRE, *revelări*, s. f. Acţiunea de *a (se) revela* şi rezultatul ei.

REVELATÓR[1], *revelatoare*, s. n. Developator. — După fr. révélateur.

REVELATÓR[2], **-OÁRE**, *revelatori*, *-oare*, adj. Care dezvăluie, descoperă sau duce la descoperirea unui adevăr ascuns, a unei taine. [Var.: (înv.) revelatóriu, -ie adj.] — Fr. révélateur (lat. lit. revelator, -oris).

REVELATÓRIU, **-IE** adj. v. revelator[2].

REVELÁŢIE, *revelații*, s. f. Dezvăluire, descoperire (neaşteptată) a unui adevăr ascuns, a unui talent, a unui fenomen neobservat etc.; *p. ext.* lucru revelat. ✧ Expr. *A fi o revelație* = a depăşi aşteptările, a surprinde în chip neaşteptat. [Var.: revelaţiúne s. f.] — Fr. révélation (lat. lit. revelatio, -onis).

REVELAŢIÚNE s. f. v. revelaţie.

REVELIÓN, *revelioane*, s. n. Noaptea dintre 31 decembrie şi 1 ianuarie, în care se sărbătoreşte anul nou; petrecere organizată în această noapte. [Var.: reveión s. n.] — Fr. réveillon.

REVENDICÁ, *revéndic*, vb. I. Tranz. A reclama un drept sau un bun care ni se cuvine sau ne aparţine şi care se află în posesiunea altei persoane. ✦ A cere, a pretinde. — Fr. revendiquer.

REVENDICÁRE, *revendicări*, s. f. Acţiunea de *a revendica*; (concr.) ceea ce se revendică.

REVENDICATÍV, **-Ă**, *revendicativi*, *-e*, adj. Care revendică un bun, un drept cuvenit. — Din revendica.

REVENEÁLĂ, *reveneli*, s. f. 1. Umezeală, jilăveală din pămînt sau din atmosferă. 2. Răcoare, răcoreală. ✦ Emanaţie, miros. *Ţuica te ameţea cu reveneala ei de prune* (CAMIL PETRESCU). [Var.: răvineálă s. f.] — Din reveni[1] + suf. *-eală*.

REVENÍ[1], pers. 3 *revenește*, vb. IV. 1. Intranz. şi refl. A deveni jilav, a se umezi. 2. Refl. A se răcori. — Din reavăn.

REVENÍ[2], *revin*, vb. IV. Intranz. 1. A veni înapoi, a se întoarce. ✦ A apărea iar; a se face văzut, simţit etc. din nou. 2. A se întoarce la o stare (sufletească) anterioară. ✧ Expr. *A reveni la viață* = a scăpa cu viaţă dintr-o boală grea. *A-şi reveni în fire* (sau *în sine*) = a-şi recăpăta cunoştinţa în urma unui leşin, a unei crize, a unei emoţii etc. 3. A se ocupa din nou de..., a se opri la..., a relua. 4. A i se atribui, a i se repartiza cuiva; a fi de resortul, de datoria (cuiva). ✦ A i se cuveni. 5. A nu mai respecta, a nu se mai ţine de..., a renunţa la..., a revoca. *Am revenit asupra hotărîrii luate*. 6. A costa. — Din re- + veni (după fr. *revenir*).

REVENÍRE, *reveniri*, s. f. 1. Acţiunea de *a reveni*; întoarcere. 2. Operaţie de încălzire la temperaturi înalte şi de răcire lentă la care este supus oţelul călit, cu scopul de a i se mări tenacitatea.

REVÉNT, s. n. Plantă erbacee (originară din Tibet) cu frunze mari și *flori mici verzui*, a cărei rădăcină, cu un gust foarte amar, se întrebuințează în medicină ca purgativ *(Rheum officinale)*; rubarbă. ✦ Purgativ obținut din rădăcina acestei plante. — Tc. **ravent**.

Revent

REVÉR, *revere*, s. n. Partea răsfrîntă a unei haine, în prelungirea gulerului, de o parte și de alta a pieptului. — Fr. **revers**.

REVERBÉR, *reverbere*, s. n. Oglindă adaptată la o lampă, pentru a aduna și a reflecta razele de lumină într-o anumită direcție. — Fr. **réverbère**.

REVERBERÁȚIE, *reverberații*, s. f. 1. Persistența, datorită reflexiei pe perete, a unui sunet într-o încăpere închisă, după ce izvorul sonor a încetat să mai emită unde. ✦ Reflexie a luminii. 2. Reflexia repetată a căldurii pe pereții unui focar sau ai unui cuptor special. ✧ *Cuptor cu reverberație* = cuptor cu acoperișul boltit, căptușit cu cărămidă refractară, în care încălzirea materialului se face prin contactul cu gazele de ardere și prin radierea din acoperișul boltit. — Fr. **réverbération**.

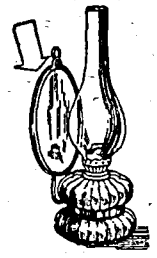

Reverber

REVERÉNDĂ, *reverende*, s. f. Haină preoțească lungă și neagră; anteriu. — Comp. pol. **rewerenda** (<lat.).

REVERÉNȚĂ, *reverențe*, s. f. 1. Închinăciune, plecăciune în semn de respect; temenea. 2. Respect, considerație, stimă. ✧ *Pronume de reverență* (sau *de politețe*) = pronume personal de persoana a 2-a și a 3-a, întrebuințat în semn de respect față de persoana căreia ne adresăm sau despre care vorbim. — Fr. **révérence** (lat. lit. **reverentia**).

REVERENȚIÓS, -OÁSĂ, *reverențioși, -oase*, adj. Respectuos, ceremonios. [Pr.: *-ți-os*] — După fr. **révérencieux**.

REVERÍE, *reverii*, s. f. Visare. — Fr. **rêverie**.

REVÉRS, *reverse*, s. n. 1. Dosul unei medalii, al unei monede, al unei foi scrise etc. ✧ Expr. *Reversul medaliei* = partea neplăcută a unei situații sau a unui lucru. 2. Fig. Partea nevăzută, ascunsă și în contrast izbitor cu aspectul cunoscut al unui lucru, al unei situații etc. — Fr. **revers** (lat. lit. **reversus**).

Reverendă

REVERSÍBIL, -Ă, *reversibili, -e*, adj. 1. Care poate reveni, care poate fi adus, întors înapoi. 2. (Jur.; despre bunuri) Care urmează să revină, în anumite cazuri, în posesiunea fostului proprietar. ✦ (Despre rente, pensii) Care, la moartea titularului, trece asupra altei persoane. 3. (Fiz.; despre unele transformări) Care se poate produce și în sens invers, fenomenul trecînd succesiv prin aceleași stări, pentru a se întoarce la starea inițială. ✦ (Chim.; despre reacții) În care corpurile ce iau naștere din combinarea unor substanțe pot să se recombine, pentru a forma din nou o anumită cantitate din acele substanțe inițiale. 4. (Mec.) Care poate acționa, care se poate mișca în două sensuri opuse. ✧ *Plug reversibil* = plug alcătuit din două trupițe simetrice, care poate răsturna brazda la dus și la întors în aceeași parte și care servește în special la arături pe coaste, pe deal. — După fr. **réversible**.

REVERSIBILITÁTE, *reversibilități*, s. f. Faptul de a fi reversibil. — După fr. **réversibilité**.

REVÍNDE, *revînd*, vb. III. Tranz. A vinde un obiect cumpărat de la altul. — Din **re-** + **vinde** (după fr. *revendre*).

REVÍNDERE, *revinderi*, s. f. Acțiunea de *a revinde*; revînzare.

REVIRIMÉNT, *revirimente*, s. n. Schimbare în bine; înviorare. ✧ *Reviriment de fonduri* = mod de a achita o datorie prin transferul unei creanțe echivalente cu suma datorată. — După fr. **revirement**.

REVÍSTĂ, *reviste*, s. f. 1. Publicație periodică cuprinzînd bucăți literare, articole, studii, dări de seamă, note (din domenii variate sau de strictă specialitate). 2. (În expr.) *A trece în revistă* = a face inspecția trupelor, adunate special într-o anumită formație; a trece pe dinaintea unei formații militare care dă onorul; *fig.* a examina pe rînd, succesiv. 3. Reprezentație teatrală constînd dintr-o succesiune variată de dansuri, cîntece, scenete cu subiecte din actualitate etc. — It. **rivista** (fr. **revue**).

REVÍZIE, *revizii*, s. f. Cercetare din nou, control, verificare, revizuire. ✦ Inspecție. [Var.: **reviziúne** s. f.] — Fr. **révision** (lat. lit. **revisio, -onis**).

REVIZIONÍSM s. n. Atitudine sau acțiune care urmărește revizuirea și modificarea unei legi, a unui tratat etc.; (în special) curent ideologic-politic, dușman marxismului, apărut în mișcarea muncitorească și care vrea sau încearcă să înlocuiască bazele politice, filozofice și economice ale marxismului revoluționar prin teorii reformiste. [Pr.: *-zi-o-*] — Rus **revizionizm**.

REVIZIONÍST, -Ă, *revizioniști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de revizionism, care se referă la revizionism; care are ca scop revizuirea unei legi, a unei atitudini etc. 2. S. m. și f. Adept al revizionismului; (în special) adept al curentului care preconizează revizuirea concepțiilor marxiste și înlocuirea luptei revoluționare printr-o mișcare reformistă. [Pr.: *-zi-o-*] — Fr. **revisionniste** (rus. **revizionist**)

REVIZIÚNE s. f. v. **revizie**.

REVIZÓR, -OÁRE, *revizori, -oare*, s. m. și f. Persoană care îndeplinește o muncă de revizie, care controlează aplicarea dispozițiilor legale și normative într-un sector de activitate. ✧ (În vechea organizare a învățămîntului) *Revizor școlar* = inspector al școlilor primare dintr-un județ. [Acc. și: *revízor*] — După fr. **réviseur**.

REVIZORÁT s. n. Funcția de revizor; *p. ext.* timpul cît cineva ocupă această funcție. — Din **revizor** + suf. *-at*.

REVIZUÍ, *revizuiesc*, vb. IV. Tranz. A cerceta din nou o lucrare cu scopul de a-i verifica exactitatea și a corecta eventualele lipsuri. — Fr. **réviser** (germ. **revidieren**).

REVIZUÍRE, *revizuiri*, s. f. Acțiunea de *a revizui*.

REVIZUÍT, -Ă, *revizuiți, -te*, adj. Reexaminat, controlat, corectat, modificat — V. *revizui*.

REVOCÁ, *revóc*, vb. I. Tranz. 1. A anula, a abroga, a contramanda un decret, un ordin, o dispoziție. 2. A scoate dintr-o funcție publică, în baza unui drept legal, pe cineva care a fost numit printr-un act de guvernămînt. — Fr. **révoquer** (lat. lit. **revocare**).

REVOCÁBIL, -Ă, *revocabili, -e*, adj. Care poate fi revocat. — Fr. **révocable** (lat. lit. **revocabilis**).

REVOCÁRE, *revocări*, s. f. Acțiunea de *a revoca*.

REVOCÁT, -Ă, *revocați, -te*, adj. 1. (Despre acte, decrete, ordine) Anulat, abrogat. 2. (Despre anumiți funcționari publici) Scos din funcție. — V. *revoca*.

REVOLTÁ, *revólt*, vb. I. 1. Refl. A fi cuprins de revoltă; a se indigna. 2. Refl. și tranz. A (se) răscula, a (se) răzvrăti. — Fr. **révolter**.

REVOLTÁNT[1], *revoltanți*, s. m. (Înv.) Răsculat. — Fr. **révoltant**.

REVOLTÁNT[2], **-Ă**, *revoltanți, -te*, adj. (Franțuzism) Revoltător. — Fr. **révoltant**.

REVOLTÁT, -Ă, *revoltați, -te*, adj. 1. Indignat. 2. Răsculat, răzvrătit. — V. *revolta*.

REVÓLTĂ, *revolte*, s. f. 1. Indignare. 2. Răscoală spontană, neorganizată, împotriva samavolniciei autorității de stat; răzvrătire, rebeliune. — Fr. **révolte**.

REVOLTĂTÓR, -OÁRE, *revoltători, -oare*, adj. Care provoacă revoltă, indignare. — Din **revolta** + suf. *-(ă)tor*.

REVOLÚT, -Ă, *revoluți, -te*, adj. 1. Care s-a sfîrșit, care și-a încheiat cursul, terminat. 2. (Bot.; despre unele părți ale plantelor) Întors în afară, în jos. *Petale revolute*. — Fr. **révolu** (lat. lit. **revolutus**).

REVOLÚȚIE, *revoluții*, s. f. I. 1. (Fil.) Schimbare bruscă și prin salt a unui fenomen, care trece de la o stare calitativă veche la o stare calitativă nouă, superioară. 2. Schimbare radicală și bruscă, pașnică sau violentă, în raporturile economice, sociale și politice ale unei societăți, și care constă în sfărîmarea vechilor relații de producție și instaurarea unor relații de producție noi, corespunzătoare nivelului de dezvoltare a forțelor de producție, precum și în trecerea puterii de stat din mîinile vechii clase dominante, exploatatoare și decadente, în mîinile unei noi clase progresiste. ✧ *Revoluție burgheză* = revoluție care urmărește desființarea relațiilor feudale, fără depășirea cadrului orînduirii capitaliste. *Revoluție proletară* (sau *socialistă*) = revoluție în care proletariatul, sub conducerea partidului marxist și în alianță cu elementele semiproletare de la orașe și de la sate, zdrobește burghezia, instaurînd dictatura proletară. 3 (Pop.) Răscoală, revoltă. 4. Fig. Schimbare, transformare radicală într-un anumit domeniu. ✧ *Revoluție culturală* = acțiune întreprinsă și înfăptuită de clasa muncitoare, în condițiile create de instaurarea dictaturii proletariatului și de ridicarea nivelului de trai al maselor, avînd drept scop crearea unei culturi corespunzătoare relațiilor socialiste de producție și răspîndirea ei în mase cît mai largi. II. 1. Mișcare periodică a unui corp ceresc care parcurge o traiectorie cu revenirea la punctul de plecare. ✧ *Perioadă de revoluție* = timpul necesar unui corp (ceresc) pentru a parcurge întreaga sa orbită. 2. (Geom.) Mișcare de rotație a unui corp în jurul unei drepte fixe. ✦ (Mec.) Rotație completă a unei roți în jurul osiei sale. [Var.: (înv.) **revoluțiúne** s. f.] — Fr. **révolution**.

REVOLUȚIONÁ, *revoluționez*, vb. I. Tranz. A schimba radical, a transforma brusc și din temelii. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **révolutionner**.

REVOLUȚIONÁR, -Ă, *revoluționari, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de revoluție, care este în legătură cu revoluția, care aderă la revoluție sau propagă revoluția. ✦ Fig. Care produce o transformare radicală într-un anumit domeniu, care este în stare să schimbe situația veche. 2. S. m. și f. Partizan, adept al revoluției; participant la o revoluție. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **révolutionnaire**.

REVOLUȚIONÁRE, *revoluționări*, s. f. Acțiunea de *a revoluționa*. [Pr.: *-ți-o-*]

REVOLUȚIONARÍSM s. n. Ideologie revoluționară, atitudine revoluționară. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **revoluționar** + suf. *-ism*.

REVOLUȚIÚNE s. f. v. **revoluție**.

REVOLVÉR, *revolvere*, s. n. 1. Armă de foc portativă, mînuită cu o singură mînă și avînd o magazie în care se pot introduce mai multe cartușe, pentru a face trageri cu repetiție; pistol. 2. (Mec.) Ciocan pneumatic. ✦ *Strung-revolver* = strung cu mai multe unelte care lucrează succesiv și care sînt fixate într-un suport rotativ montat pe o sanie. ✧ Compus: *cap-revolver* = suportul rotativ care se găsește pe sania strungului-revolver. — Fr. **revolver** (<engl.).

REVUÍSTIC, -Ă, *revuistici, -e*, adj. Care ține de o revistă-spectacol. — Din **revuist** (puțin folosit) + suf. *-ic*.

REVÚLSIE, *revulsii*, s. f. Iritație locală a pielii, provocată cu scopul de a stimula sistemul nervos sau de a face să înceteze o stare de congestie sau de inflamație existentă în altă parte a corpului. — Fr. **révulsion.**

REVULSÍV, -Ă, *revulsivi, -e*, adj. Care provoacă revulsie. ✦ (Substantivat, n.) Medicament care provoacă revulsie. — Fr. **révulsif.**

REZĂMÁT, -Ă adj. v. **rezemat.**

REZBÉL s. n. v. **războel.**

REZBÉLNIC, -Ă, *rezbelnici, -e*, adj. (Înv.) De război. — Din **rezbel** + suf. *-nic* (după *războinic*).

REZÉCȚIE, *rezecții*, s. f. Operație care constă în tăierea și scoaterea, în parte sau în întregime, a unui organ sau a unui țesut. — Fr. **résection** (lat. lit. **resectio, -onis**).

REZÉDĂ, *rezede*, s. f. (Bot.; reg.) Rozetă (1). — Fr. **réséda.**

REZEMÁ, *rezăm*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) sprijini, a (se) propti. ✧ Expr. (Tranz., fam.) *A rezema pereții* (sau *peretele*) = a nu lua parte la dans, la joc. 2. Refl. Fig. A se întemeia, a se baza. [Var.: (reg.) **răzimá** vb. I]

REZEMÁRE, *rezemări*, s. f. 1. Faptul de *a (se) rezema*. 2. Mod în care se realizează legătura între două corpuri.

REZEMÁT, -Ă, *rezemați, -te*, adj. Sprijinit, proptit. [Var.: **rezămát, -ă, răzimát, -ă** adj.] — V. *rezema*.

REZEMĂTOÁRE, *rezemători*, s. f. 1. Spătar, spetează (de scaun). ✦ Fiecare dintre părțile laterale ale unui scaun sau fotoliu, pe care se reazemă brațele. 2. Balustradă, parapet, rampă. [Var.: **răzimătoáre** s. f.] — Din **rezema** + suf. *-(ă)toare*.

REZERVÁ, *rezérv*, vb. I. Tranz. A păstra ceva pentru cineva sau pentru ceva; a reține, a opri. ✧ Expr. *A-și rezerva dreptul de a...* = a-și păstra pentru sine dreptul de a... ✦ Fig. A hărăzi, a pregăti, a destina. — Fr. **réserver** (lat. lit. **reservare**).

REZERVÁRE, *rezervări*, s. f. Acțiunea de *a rezerva* și rezultatul ei.

REZERVÁT, -Ă, *rezervați, -te*, adj. 1. Pus la o parte; reținut pentru cineva. 2. (Despre persoane; *p. ext.* despre sentimente, atitudini) Care se ține în rezervă, cumpătat; reținut, prudent, discret. — V. *rezerva*.

REZERVATÁR, -Ă, *rezervatari, -e*, adj. (Jur.; adesea substantivat) (Moștenitor) care are dreptul la rezerva legală. — După fr. **réservataire.**

REZERVÁȚIE, *rezervații*, s. f. Teritoriu ocrotit prin lege, pe care nu se pot face transformări, deoarece în cuprinsul lui se găsesc plante, animale, minereuri și formații geologice rare, care prezintă importanță din punct de vedere științific. — Fr. **réservation.**

REZÉRVĂ, *rezerve*, s. f. 1. Cantitate de alimente, de obiecte etc. puse deoparte și păstrate pentru a fi întrebuințate mai târziu; depozit. ✧ (Jur.) *Rezervă legală* = parte dintr-o avere succesorală de care testatorul nu poate dispune liber, fiind rezervată de drept unor anumiți moștenitori. ✧ Loc. adj. *De rezervă* = care poate înlocui la nevoie o piesă tehnică, un obiect, o persoană. ✧ Expr. *Rezerve interne* = posibilități existente într-o întreprindere, a căror descoperire și folosire permite, fără investiții suplimentare mari, să se realizeze cantități sporite de produse. ✦ Cantitate de substanțe minerale utile pe care le conține un zăcământ. 2. Cameră de spital în care se internează un singur bolnav sau cel mult doi. 3. Parte din armată chemată sub arme în caz de război sau de concentrare; trupe neangajate în luptă, păstrate pentru a interveni la nevoie. ✧ *Ofițer de rezervă* = ofițer care nu face parte din cadrele active ale armatei. ✦ Persoană sau grup de persoane destinate să ia locul altora în anumite condiții sau împrejurări. ✦ (Sport) Jucător care înlocuiește, la nevoie, pe unul dintre jucătorii angajați în competiție. 4. Obiecție, îndoială, lipsă de încredere. ✧ Loc. adv. *Fără rezervă* = fără reticențe; în întregime. *Sub toate rezervele* = fără nici o garanție. *Cu multă rezervă* (sau *cu toată rezerva*) = cu îndoială, fără siguranță. ✧ Loc. prep. *Sub rezerva...* = cu condiția... ✦ Fig. Prudență, circumspecție; discreție; *p. ext.* răceală, jenă. — Fr. **réserve.**

REZERVÍST, *rezerviști*, s. m. Soldat sau ofițer care a îndeplinit serviciul militar și nu mai face parte din cadrele active ale armatei. — Fr. **réserviste.**

REZERVÓR, *rezervoare*, s. n. Bazin sau recipient în care se depozitează o cantitate de fluide sau de materiale granulare ori pulverulente. ✦ *Toc rezervor* = stilou. ✦ Depresiune de teren amenajată spre a colecta apele de pe un anumit teritoriu, pentru a fi folosite în scopuri tehnice. — După fr. **réservoir.**

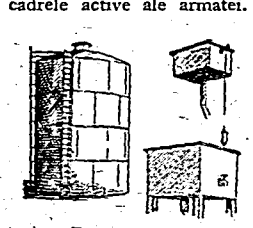

Rezervoare

REZIDÁ, pers. 3 *rezidă*, vb. I. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «în») A consta, a exista. — Fr. **résider** (lat. lit. **residere**).

REZIDÉNT, *rezidenți*, s. m. Reprezentant diplomatic, inferior în grad unui ministru plenipotențiar sau unui ambasador. — Fr. **résident** (lat. lit. **residens, -ntis**).

REZIDÉNȚĂ, *rezidențe*, s. f. (Înv.) Reședință. — Fr. **résidence** (germ. **Residenz**).

REZIDÍ, *rezidesc*, vb. IV. Tranz. A zidi din nou. — Din **re-** + **zidi.**

REZIDÍRE, *rezidiri*, s. f. Acțiunea de *a rezidi*.

REZIDUÁL, -Ă, *reziduali, -e*, adj. Care rămâne (ca reziduu). [Pr.: *-du-al*] — Fr. **résiduel.**

REZÍDUU, *reziduuri*, s. n. Materie rămasă de la o operație de prelucrare chimică a unui material. ✦ Materie care se depune pe pereții sau pe fundul recipientelor unde se păstrează substanțe lichide sau unde se produce o ardere. [Pr.: *-du-u.* — Pl. și: *reziduri*] — Fr. **résidu** (lat. lit. **residuum**).

REZÍL, *rezile*, s. n. (Franțuzism înv.) Fileu. [Var.: **rizíl** s. n.] — Fr. **résille.**

REZILIÁ, *reziliez*, vb. I. Tranz. A desface un contract, o convenție. [Pr.: *-li-a*] — Fr. **résilier.**

REZILIÁRE s. f. v. **reziliere.**

REZILIÉRE, *rezilieri*, s. f. Acțiunea de *a rezilia* și rezultatul ei. [Pr.: *-li-e-*. — Var.: **reziliáre** s. f.]

REZINÁJ, *rezinaje*, s. f. Operație de extragere a rășinii din arborii rășinoși. — Fr. **résinage.**

REZINÁT, *rezinați*, s. m. Substanță obținută prin combinarea unei rășini cu un metal și întrebuințată în industria lacurilor, a materiilor colorante etc. — Fr. **résinate.**

REZINIFICÁ, *rezinific*, vb. I. Tranz. A transforma o substanță chimică într-o substanță asemănătoare cu rășina. — Fr. **résinifier.**

REZISTÁ, *rezist*, vb. I. Intranz. A se împotrivi, a ține piept; a nu ceda, a nu se lăsa învins, a se ține tare. — Fr. **résister** (lat. lit. **resistere**).

REZISTÉNT, -Ă, *rezistenți, -te*, adj. (Despre lucruri) Care rezistă; durabil, trainic. ✦ (Despre ființe) Care nu se lasă doborît, care suportă bine o boală, o oboseală. — Fr. **résistant** (it. **resistente**).

REZISTÉNȚĂ, *rezistențe*, s. f. I. Acțiunea de a rezista; împotrivire, opoziție, apărare împotriva unui atac. ✦ Mișcare de patrioți care, în țările ocupate de fasciști între anii 1940 și 1945, s-au opus cotropitorilor și politicii de colaborare cu aceștia. II. Calitatea de a fi rezistent. 1. Putere de a înfrunta boala, oboseala, foamea, lipsurile. 2. Proprietate a unui corp de a suporta, fără modificări în masa lui, acțiunea altui corp sau a unei forțe străine. ✧ *Rezistența materialelor* = studiul comportării corpurilor deformabile când se exercită asupra lor forțe din afară și al dimensiunilor pe care trebuie să le aibă ca să nu-și modifice forma. ✦ Forța de opunere a unui mediu la realizarea unei acțiuni. 3. Forță pe care un conductor electric o opune trecerii curentului și care depinde de materialul din care este făcut conductorul, de grosimea și de lungimea lui. 4. Rezistor. — Fr. **résistance** (it. **rezistenza**).

REZISTÓR, *rezistoare*, s. n. Aparat care prezintă rezistență electrică și care poate fi introdus într-un circuit electric. — Engl. **resistor.**

REZÍTĂ, *rezite*, s. f. Rășină sintetică, obținută prin condensarea la cald a formaldehidei cu fenoli și întrebuințată la fabricarea izolatoarelor electrice, a plăcilor de gramofon etc. — Fr. **résites.**

RĂZMERIȚĂ s. f. v. **răzmeriță.**

REZOLÚT, -Ă, *rezoluți, -te*, adj. (Latinism înv.) Hotărît, ferm. — Lat. lit. **resolutus.**

REZOLÚȚIE, *rezoluții*, s. f. 1. Hotărâre luată de un colectiv în urma unor dezbateri. 2. Rezolvare pe care cel în drept o dă unei cereri, unui act etc. [Var.: **rezoluțiúne** s. f.] — Fr. **résolution** (lat. lit. **resolutio, -onis**).

REZOLUȚIÚNE s. f. v. **rezoluție.**

REZOLVÁ, *rezólv*, vb. I. Tranz. A găsi soluția unei probleme, a pune capăt unei controverse, unui litigiu, unui conflict; a soluționa. — Lat. lit. **resolvere.**

REZOLVÁBIL, -Ă, *rezolvabili, -e*, adj. Care poate fi rezolvat. — Din **rezolva** + suf. *-(a)bil*.

REZOLVÁRE, *rezolvări*, s. f. Acțiunea de *a rezolva* și rezultatul ei; soluționare, dezlegare.

REZÓN, *rezoane*, s. n. (Franțuzism înv.) 1. Îndreptățire, justificare, motiv, temei. 2. Rațiune, judecată dreaptă. ✧ Expr. *A pune* (pe cineva) *la rezon* = a învăța minte (pe cineva), a pune la respect; a constrînge să judece, să se poarte cum trebuie. ✦ (Eliptic, subînțelegîndu-se verbul «a avea») Ai dreptate! just! — Fr. **raison.**

REZONÁ, *rezonez*, vb. I. Intranz. (Franțuzism înv.) A judeca, a gîndi. — Fr. **raisonner.**

REZONÁBIL, -Ă, *rezonabili, -e*, adj. Care are o judecată sau o comportare rațională; cumpănit, cuminte. ✦ (Despre acțiuni, fapte) Care se menține în limitele normale, obișnuite; care nu are nimic exagerat. *Prețuri rezonabile.* — După fr. **raisonnable.**

REZONÁNȚĂ, *rezonanțe*, s. f. 1. Proprietate a unor corpuri sau a unor încăperi de a întări și prelungi sunetele; răsunet. ✧ *Cutie de rezonanță* = cutie care produce rezonanța unui diapazon sau a unui instrument muzical cu coarde. 2. Stare de vibrație în care se găsește un corp sau un sistem fizic cînd asupra lui se exercită o acțiune exterioară periodică, cu o frecvență egală cu frecvența proprie vibrației corpului sau a sistemului. — Fr. **résonance** (lat. lit. **resonantia**).

REZONÁTOR, *rezonatori*, s. m. Aparat sau sistem fizic care poate oscila cînd se găsește într-un cîmp de forțe periodice, datorită unui izvor de oscilații. ✧ *Rezonator acustic* = aparat care intră în oscilație numai cînd este lovit de unde sonore de o anumită frecvență și care este folosit pentru analizarea sunetelor compuse. *Rezonator electric* = circuit în care apare un curent electric atunci cînd se găsește într-un cîmp electromagnetic alternativ. — După fr. **résonateur.**

REZORCÍNĂ s. f. Substanță folosită ca revelator fotografic, ca materie primă în industria chimică și farmaceutică etc. — Fr. *résorcine.*

REZULTĂ, pers. 3 *rezúltă,* vb. I. Intranz. A urma, a apărea drept consecință logică; a decurge din..., a reieși. — Fr. **résulter.**

REZULTÁNTĂ, *rezultante,* s. f. 1. (Mec.) Forță a cărei aplicare este echivalentă din punctul de vedere al efectului cu mai multe forțe date, care se aplică în același timp asupra aceluiași punct material. 2. Fig. Efectul îmbinat al unor cauze multiple. — Fr. **résultante.**

REZULTÁT, *rezultate,* s. n. Ceea ce rezultă dintr-o acțiune, dintr-un fapt, dintr-un calcul; consecință, urmare, efect. ✧ Expr. *A da rezultat* (sau *rezultate)* = a produce efectul dorit, a da roade. — Fr. **résultat.**

REZUMÁ, *rezúm,* vb. I. Tranz. 1. A reda pe scurt esențialul dintr-o expunere. ✦ Refl. A se limita, a se mărgini la... 2. A cuprinde în sine; a sintetiza, a însuma. — Fr. **résumer.**

REZUMÁT, *rezumate,* s. n. Redare pe scurt a ideilor unei lucrări, ale unei expuneri etc. ✧ Loc. adv. *În rezumat* = pe scurt, cu alte cuvinte, rezumînd. — V. *rezuma.*

REZUMATÍV, -Ă, *rezumativi, -e,* adj. În formă de rezumat; succint. — Din **rezumat** + suf. *-iv.*

RICHÍTĂ s. f. v. **răchită.**

RICÍN, *ricini,* s. m. Plantă erbacee sau arborescentă originară din Africa, cu frunzele mari strălucitoare, cu flori dese, roșietice și gălbui *(Ricinus communis);* căpușă (2). ✧ *Ulei* (sau *unt) de ricin* = ulei extras din semințele acestei plante, folosit ca purgativ; (pop.) ricină. [Var.: (inv.) **rițín** s. m.] — Lat. lit. **ricinus.**

Ricin

RICÍNĂ, *ricine,* s. f. 1. Toxină vegetală care se găsește în semințele de ricin și care are proprietatea de a aglutina globulele sîngelui. 2. (Pop.) Ulei de ricin. — Din **ricin.**

RICOȘÁ, *ricoșez,* vb. I. Intranz. (Despre un proiectil; *p. ext.* despre orice lucru aruncat sau izbit cu putere) A sări înapoi sau a-și schimba direcția inițială în urma lovirii de un obstacol. — Fr. **ricocher.**

RICOȘÉU, *ricoșeuri,* s. n. Faptul de a ricoșa; săritură înapoi, schimbare de direcție a unui proiectil *(p. ext.* a altui lucru) cînd se lovește de un obstacol. ✦ Fig. Efect indirect. — După fr. **ricochet.**

RÍCȘĂ, *ricșe,* s. f. Trăsurică cu două roți, trasă de oameni, folosită în unele țări din Orient.

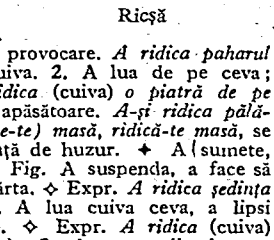

Ricșă

RÍCTUS, *rictusuri,* s. n. Strîmbătură a gurii provocată de o contracție a mușchilor feței sau de un rîs forțat. — Fr. **rictus** (lat. lit. **rictus**).

RID, *riduri,* s. n. Încrețitură a pielii obrazului; zbîrcitură. — Fr. **ride.**

RIDICÁ, *ridic,* vb. I. I. Tranz. 1. A lua de jos și a duce în sus (susținînd cu forța brațelor, cu spatele etc.); a sălta. ✧ Expr. *A ridica mănușa* = a primi o provocare. *A ridica paharul* (sau *un toast)* = a închina în cinstea cuiva. 2. A lua de pe ceva; a îndepărta, a înlătura. ✧ Expr. *A ridica* (cuiva) *o piatră de pe inimă* = a scăpa (pe cineva) de o grijă apăsătoare. *A-și ridica pălăria* = a săluta. (Refl.) *Întinde-te* (sau *pune-te) masă, ridică-te masă,* se spune în legătură cu cei care duc o viață de huzur. ✦ A sumete, a sufleca mînecile sau poalele hainei. ✦ Fig. A suspenda, a face să înceteze, a desființa, a anula; a îndepărta. ✧ Expr. *A ridica ședința* = a declara terminată o ședință. ✦ Fig. A lua cuiva ceva, a lipsi pe cineva de ceva; a răpi, a sustrage. ✧ Expr. *A ridica* (cuiva) *viața* (sau *zilele)* = a omorî (pe cineva). 3. A muta din loc; a strînge de pe jos, a culege. ✧ Expr. *A ridica stîna* = a pleca cu turmele și cu toate uneltele păstorești toamna, de la munte, părăsind coliba stînii. ✦ Refl. (Înv.) A se muta. ✦ A încasa o sumă de bani. ✦ A lua pe cineva cu forța, a aresta. 4. A așeza în poziție dreaptă un obiect aplecat sau culcat, a-l readuce în poziția verticală. 5. (În expr.) *A ridica un plan* = a determina, prin măsurători de distanțe și unghiuri, poziția punctelor dintr-o regiune și a le reprezenta pe o hartă. II. 1. Refl. (Despre ființe) A se scula de jos. ✧ Expr. *A se ridica în capul oaselor* = a se scula și a sta așezat după ce mai înainte fusese culcat. *A se ridica în scări* = a se înălța în scările ședii. ✦ Tranz. A susține, a ajuta pe cineva să se scoale în picioare. ✧ Expr. (Înv.) *A ridica din scaun* = a lua unui domnitor domnia, a detrona. ✦ (Despre oameni) A se însănătoși, a se pune pe picioare. *De mă voi și ridica din boala aceasta, sînt hotărît a mă duce la călugărie* (NEGRUZZI). 2. Refl. (Despre construcții înalte, copaci etc.) A se înălța (1). 3. Tranz. și intranz. A mișca, a îndrepta în sus, a duce mai sus brațele, mîinile, capul, sprîncenele etc. ✧ Expr. (Tranz.) *A(-și) ridica ochii* (sau *privirea)* = a îndrepta privirea, a se uita spre cineva sau spre ceva care se află mai sus; a privi. *A(-și) ridica capul* = a) a-și reveni dintr-o situație proastă; a se redresa; b) a se arăta dîrz, plin de curaj; a se răzvrăti. *A(-și) ridica nasul (sus* sau *mai sus decît se cuvine)* = a fi încrezut, înfumurat; a deveni obraznic. *A ridica mîna* (sau *degetul)* = a cere cuvîntul. *A ridica mîna* (sau *mîinile) asupra cuiva* = a ataca, a lovi (pe cineva). *A ridica mîinile* (către cineva) = a cere ajutor. (Intranz.) *A ridica (mirat, surprins) din sprîncene* = a face ochi mari de mirare, de surprindere. *A ridica* (sau *a da) din umeri* = a-și arăta nedumerirea sau indiferența față de ceva sau de cineva. (Refl.) *A (i) se ridica* (cuiva) *părul (măciucă)* = a se speria foarte tare. 4. Refl. (Despre păsări) A porni în zbor, a-și lua zborul; a se înălța în văzduh. ✦ (Despre nori, fum, praf etc.) A se îndrepta în sus. ✦ (Despre aștri; *p. ext.* despre lumină, zori etc.) A se înălța pe bolta cerului; a răsări, a se ivi. ✦ (Despre ceață, negură etc.) A se împrăștia, a se risipi, a dispărea. ✦ (Despre obiecte cufundate într-un lichid) A ieși la suprafață. 5. Refl. (Despre sunete) A se auzi, a răsuna. ✦ Tranz. A face să se audă, să răsune cu putere. ✧ Expr. *A ridica glasul* (sau *tonul)* = a vorbi tare, cu îndrăzneală sau protestînd împotriva cuiva. 6. Tranz. și refl. A (se) urca, a (se) sui. 7. Refl. (Despre oameni; *p. ext.* despre popoare, țări, clase sociale etc.) A protesta vehement; a sta împotrivă, a se opune; a se răzvrăti, a se răscula. ✧ Expr. (Tranz.) *A-i ridica cuiva pe cineva în cap* = a face pe cineva să se răzvrătească împotriva cuiva. 8. Tranz. Fig. A pune în mișcare, a face să pornească o mulțime, o colectivitate etc.; a mobiliza, a strînge oameni. ✧ Expr. (Înv.) *A ridica trupe* (sau *oaste, oștire)* = a recruta oaste, a înrola soldați pentru a porni la luptă. 9. Refl. A se naște, a se isca, a se stîrni. ✦ A apărea, a se arăta. 10. Tranz. Fig. (Franțuzism înv.) A releva. *Nu vom ridica ce este greșit în aprecierea d-lui G. C. despre autorii francezi* (RUSSO). III. 1. Refl. și tranz. (Despre copii; *p. ext.* despre puii de animale) A (se) face mare, a crește. ✦ Fig. A (se) dezvolta, a (se) forma. 2. Refl. și tranz. A (se) face mai înalt; a (se) înălța. 3. Tranz. Fig. A duce, a promova la o treaptă superioară, a face să progreseze valori sociale, morale etc., *p. ext.* oameni.. ✧ Expr. *A ridica din cenușă* (sau *din ruine)* = a reface, a reconstrui. *A ridica moralul* (cuiva) = a îmbărbăta, a întări (pe cineva). ✦ A pune pe cineva pe o treaptă mai înaltă din punct de vedere al respectului, al aprecierii ce i se cuvine; a înălța în grad, în rang. ✧ Expr. *A ridica* (pe cineva) *în slavă* (sau *în slava cerului)* = a lăuda foarte tare (pe cineva). (Înv.) *A ridica în scaun* = a face domn, a înălța pe tronul țării. ✦ Refl. (Despre oameni) A-și face o situație mai bună, a progresa. ✧ Expr. *A se ridica prin cineva* sau *a se ridica pe umerii cuiva* = a ajunge la o situație cu ajutorul cuiva. 4. Tranz. A mări, a spori, a face să crească. *A ridica producția.* ✧ Expr. *A ridica prețul* = a scumpi marfa. (Mat.) *A ridica un număr la o putere* = a înmulți un număr cu el însuși de atîtea ori de cîte ori arată exponentul. *A ridica la pătrat* = a înmulți un număr cu el însuși. *A ridica la cub* = a înmulți pătratul unui număr cu numărul simplu. ✦ Refl. A atinge o anumită valoare, a ajunge la o anumită cantitate, sumă etc.; a se cifra la... 5. Tranz. A construi, a clădi locuințe, case etc. ✦ Fig. A făuri, a crea, a întemeia. 6. Tranz. A da naștere, a pricinui, a cauza, a provoca. ✧ Expr. *A ridica o învinuire* (sau *o acuzație)* = a învinui. *A ridica pretenții* = a pretinde, a revendica. *A ridica o obiecție* = a obiecta. *A ridica o problemă* (sau *o chestiune)* = a aduce în discuție o problemă. [Var.: **aridicá,** (inv.) **ardicá,** (reg.) **rădicá** vb. I] — Lat. **eradicare.**

RIDICÁRE, *ridicări,* s. f. Acțiunea de *a (se) ridica.* [Var.: (înv.) **ardicáre** s. f.]

RIDICÁT[1] s. n. Ridicare. — V. *ridica.*

RIDICÁT[2]**, -Ă,** *ridicați, -te,* adj. 1. (Despre învelitori, capace) Dat la o parte, înlăturat. ✦ (Despre perdele, storuri etc.) Dus mai sus, tras; (despre obiecte de îmbrăcăminte) sumes, suflecat. ✦ (Despre oameni) Sculat în picioare; *fig.* însănătoșit, înzdrăvenit. *Ridicat de pe cumplita boală* (NEGRUZZI). 2. Care stă drept, în poziție verticală, îndreptat în sus. ✦ Înalt. *Pe-o creangă ridicată* (ALECSANDRI). 3. Fig. (Despre prețuri) Mărit, sporit, urcat. ✦ (Despre voce) Tare, intens. ✧ *Ton ridicat* = ton răstit, aspru, poruncitor. ✦ (Despre oameni și felul lor de viață) Cu un nivel înalt, superior; înaintat. [Var.: (înv.) **aridicát, -ă** adj.] — V. *ridica.*

RIDICÁTA s. f. art. (În loc. adj. și adv.) *Cu ridicata* = în cantități mari, cu toptanul, angro; *fig.* cu grămada, în bloc. ✧ *Comerciant cu ridicata* = angrosist, toptangiu. *Comerț cu ridicata* = comerț de mărfuri vîndute în cantități mari. *Preț cu ridicata* = preț pentru mărfuri vîndute în cantități mari. — Din **ridicat**[1].

RIDICĂTÚRĂ, *ridicături,* s. f. 1. Înălțime, proeminență; loc ridicat, dimb. 2. Faptul de a ridica (lucruri grele). — Din **ridica** + suf. *-ătură.*

RIDÍCHE, *ridichi,* s. f. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu rădăcina cărnoasă, foarte umflată, comestibilă *(Raphanus sativus);* rădăcina comestibilă a plantei. ✧ Compuse: *ridiche-de-lună* = ridiche cu tuberculii mici, rotunzi sau lungăreți, cu coaja albă sau roșie *(Raphanus sativus* var. *radicula); ridiche-neagră* (sau *-de-iarnă)* = ridiche cu tubercul mare, rotund sau lunguieț și cu coaja groasă de culoare neagră *(Raphanus sativus* var. *niger); ridiche-sălbatică* = plantă erbacee cu rădăcina lungă și subțire, cu flori galbene sau albe cu vinișoare violete *(Raphanus raphanistrum).* ✧ Expr. (Fam.) *A freca* (cuiva) *ridichea* = a) a bate zdravăn (pe cineva); b) a face (cuiva) greutăți, mizerii. [Var.: (reg.) **ridíchie** s. f.] — Lat. **radicula** (comp. și ngr. **radiki**).

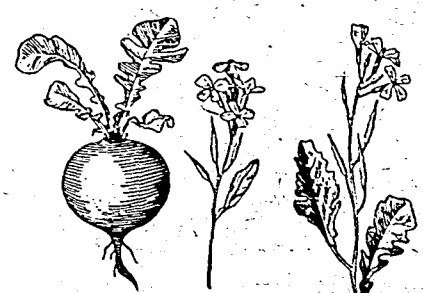

Ridiche Ridiche-sălbatică

RIDÍCHIE s. f. v. **ridiche.**

RIDICHIOÁRĂ, *ridichioare*, s. f. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunze ovale, dințate neegal și cu flori galbene *(Sinapis arvensis)*; rapiță-sălbatică. — Din **ridiche** + suf. *-oară*.

RIDÍCOL, -Ă, *ridicoli, -e*, adj. 1. Care stîrnește risul sau batjocura; caraghios. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce este vrednic de rîs, de batjocură; aspect caraghios, absurd. 2. (Despre sume de bani, cifre etc.) Foarte mic; derizoriu. [Var.: **ridícul, -ă** adj.] — Fr. **ridicule** (lat. lit. **ridículus**).

RIDÍCUL, -Ă adj. v. **ridícol**.

RIDICULIZÁ, *ridiculizez*, vb. I. Tranz. A scoate în evidență ridicolul, a face pe cineva sau ceva să apară ridicol. — Fr. **ridiculiser**.

RIF, *rifi*, s. m. (Înv.) Unitate de măsură pentru lungime, egală cu aproximativ 77 cm. — Tc. **rif**.

RÍFLURI s. n. pl. Șanțuri longitudinale, în elice, cu profil dințat, săpate pe valțurile folosite în morărit. — După germ. **Riffelung**.

RÍGĂ, *rigi*, s. m. 1. (Înv.) Rege. 2. Carte de joc cu figura regelui; popă, crai. — Ngr. **rigas**.

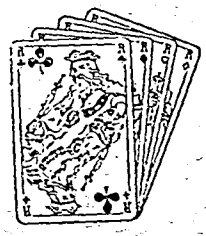
Rigă

RIGÍD, -Ă, *rigizi, -de*, adj. 1. Care nu se deformează sub acțiunea forțelor exterioare; lipsit de flexibilitate; țeapăn. 2. Fig. (Despre oameni) Care nu îngăduie abateri; dur, sever, intransigent. ✦ (Despre expresia sau trăsăturile feței) Care trădează neînduplecare; aspru. — Fr. **rigide** (lat. lit. **rigidus**).

RIGIDITÁTE s. f. 1. Lipsă de flexibilitate; înțepeneală. ✧ *Rigiditate cadaverică* = înțepenire a mușchilor după moarte. ✦ Proprietate a corpurilor de a nu suferi deformări cînd se exercită asupra lor anumite forțe. 2. Fig. Severitate, austeritate; intransigență. ✦ Respect excesiv al formei; formalism. — Fr. **rigidité** (lat. lit. **rigiditas, -atis**).

RIGLÁT, -Ă, *riglați, -te*, adj. 1. (Rar) Liniat. 2. (Despre suprafețe) Care se obține prin mișcarea unei linii drepte. — Din **riglă** + suf. *-at* (după fr. *réglé*).

RÍGLĂ, *rigle*, s. f. 1. Piesă plată, lungă și dreaptă, făcută din lemn sau din metal, uneori gradată, cu care se trag linii drepte, se verifică suprafețe plane etc.; linie, lineal. ✧ *Riglă de calcul* = instrument folosit pentru calcule rapide, format dintr-o riglă fixă și una mobilă care alunecă pe cea fixă, ambele avînd diviziuni logaritmice; înmulțirea și împărțirea se fac prin adunarea geometrică a diviziunilor corespunzătoare numerelor date de pe cele două rigle, citindu-se cu ajutorul unui cursor. 2. Piesă de lemn groasă și lată, obținută prin tăierea dulapilor sau a scîndurilor groase. — Ngr. **rigla**.

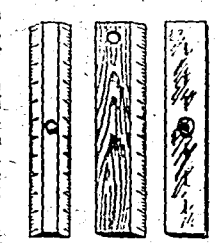
Rigle (1)

RIGLÉTĂ, *riglete*, s. f. 1. Riglă lungă de 2-5 m, folosită la măsurarea lungimii aliniamentelor. 2. Rigla mobilă a riglei de calcul. — Fr. **réglette** (după *riglă*).

RIGOÁRE, *rigori*, s. f. Asprime, severitate, strășnicie. ✧ Loc. adj. *De rigoare* = care este cerut de o anumită împrejurare, de o anumită etichetă. ✧ Loc. adv. *La rigoare* = în caz de extremă necesitate. ✦ (La pl.) Principii severe, rigurozitate. — Fr. **rigueur** (lat. lit. **rigor, -oris**).

RIGÓLĂ, *rigole*, s. f. 1. Șanț mic sau amenajare specială făcută de-a lungul trotuarelor, pentru a permite scurgerea apei. 2. Canal mic dintr-o rețea de irigație. — Fr. **rigole**.

RIGURÓS, -OÁSĂ, *riguroși, -oase*, adj. 1. Sever, strict, aspru. ✧ *Detențiune riguroasă* = pedeapsă cu închisoarea pentru crime în materie politică. 2. Care nu admite abateri; inflexibil. — Fr. **rigoureux** (lat. lit. **rigorosus**).

RIGUROZITÁTE s. f. Strictețe, rigiditate, asprime. — Din **riguros**.

RIHTUÍ, *rihtuiesc*, vb. IV. Tranz. A croi și a îmbina prin cusături piesele de piele care compun obiectele de încălțăminte; a pune căptușeala unei fețe croite. — Germ. **richten**.

RIHTUÍT s. n. Faptul de *a rihtui*.

RIHTUITÓR, -OÁRE, *rihtuitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care rihtuiește. — Din **rihtui** + suf. *-(i)tor*.

RIMÁ, *rimez*, vb. I. Intranz. (Despre două sau mai multe cuvinte) A avea aceleași sunete în silabele finale. ✦ (Rar) A face versuri cu rimă. — Fr. **rimer**.

RÍMĂ, *rime*, s. f. Potrivire a sunetelor finale a două sau mai multe versuri. *p. ext.* potrivire a sunetelor finale a două cuvinte. ✦ Cuvînt care rimează cu altul. ✦ Fig. Vers. — Fr. **rime**.

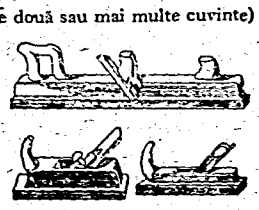
Rindele

RIMÉL s. n. Pastă de culoare închisă folosită în machiaj pentru ungerea genelor. — Fr. **rimel**.

RINDEÁ, *rindele*, s. f. Unealtă compusă dintr-unul sau mai multe cuțite fixate într-un corp de lemn, cu care se prelucrează lemnul și se netezesc fețele pieselor sau se fasonează după diferite profiluri etc. ✧ Expr. *A da la rindea* = a gelui, a rindelui. ✦ Unealtă folosită la netezirea unor piese făcute dintr-un metal sau dintr-un aliaj moale. [Var.: **rindeá** s. f.] — Tc. **rende**.

RINDELÁ, *rindelez*, vb. I. Tranz. A rindelui. — Din **rindea**.

RINDELÁRE, *rindelări*, s. f. Rindeluire. — V. *rindela*.

RINDELUÍ, *rindeluiesc*, vb. IV. Tranz. A netezi, a fățui cu rindeaua, a da la rindea. — Din **rindela**.

RINDELUÍRE, *rindeluiri*, s. f. Acțiunea de *a rindelui*.

RINDELUÍT s. n. Rindeluire. — V. *rindelui*.

RING, *ringuri*, s. n. 1. Platformă împrejmuită cu corzi, pe care se desfășoară meciurile de box. ✦ Platformă pe care se dansează. 2. Mașină pentru întinderea sau dublarea tortului, pentru răsucirea firului și înfășurarea lui pe tevi. 3. Cerc de metal pentru acostarea navelor, fixat de bulonul de pe peretele cheiului. — Engl. **ring**.

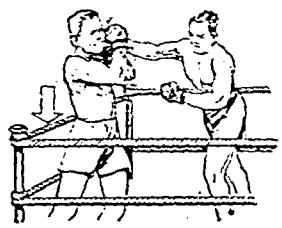
Ring

RINÍCHI, *rinichi*, s. m. Fiecare dintre cele două organe interne ale omului și ale animalelor superioare, care secretează și excretează urina și care sînt situate în regiunea lombară, în afara cavității peritoneale, de fiecare parte a coloanei vertebrale; (pop.) rărunchi. — Lat. **reniculus**.

RINGLÓTĂ s. f. v. **renglotă**.

RINOCÉR, *rinoceri*, s. m. Mamifer pahiderm ierbivor, din Asia și din Africa, mare și puternic, avînd pe nas unul sau două coarne caracteristice *(Rhinoceros)*. — Fr. **rhinocéros** (lat. lit. **rhinoceros**).

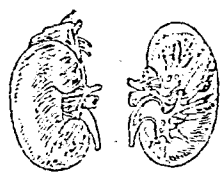
Rinichi

RINOPLASTÍE, *rinoplastii*, s. f. Operație chirurgicală prin care se reface un nas distrus, prin grefarea sau transplantarea pielii din alte părți ale corpului. — Fr. **rhinoplastie** (< gr.).

RIPEÁG, *ripeaguri*, s. n. (Reg.) Șir de cîrlige folosit la prinderea sturionilor din mare.

RIPÍDĂ, *ripide*, s. f. (În biserica creștină) Obiect de metal sau de lemn, folosit în altar pentru a alunga muștele de pe sfintele daruri. — Slav (v. sl. **ripida** < gr.).

RIPOSTÁ, *ripostez*, vb. I. Intranz. A răspunde în contradictoriu, a replica repede și cu energie. — Fr. **riposter**.

RIPÓSTĂ, *riposte*, s. f. Răspuns prompt și energic, replică; acțiune hotărîtă, care respinge un atac. — Fr. **riposte**.

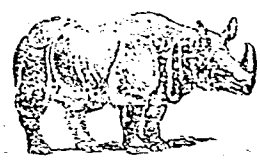
Rinocer

RIPS, *ripsuri*, s. n. Țesătură de bumbac sau de mătase, cu dungi în relief, folosită pentru tapisarea mobilelor și pentru confecționarea unor obiecte de îmbrăcăminte. — Germ. **Rips**.

RIPSÁT, -Ă, *ripsați, -te*, adj. (Despre țesături) Ca ripsul. — Din **rips**.

RISC, *riscuri*, s. n. Posibilitatea de a cădea într-o primejdie, într-un necaz, într-o pagubă; pericol posibil. — Fr. **risque**.

RISCÁ, *risc*, vb. I. Tranz. și intranz. A(-și) pune în primejdie viața, onoarea etc.; a (se) expune pericolului. ✦ Refl. (Înv.) A cuteza, a îndrăzni, a se încumeta. — Fr. **risquer**.

RISCÁNT, -Ă, *riscanți, -te*, adj. (Despre situații sau acțiuni) Riscat. — Fr. **risquant**.

RISCÁT, -Ă, *riscați, -te*, adj. Expus primejdiilor, nesigur, primejdios. — V. *risca*.

RISÍPĂ, *risipe*, s. f. 1. Cheltuială fără măsură; irosire. ✦ Fig. Belșug, abundență. 2. Sfărîmare, distrugere, prăbușire, *p. ext.* împrăștiere, răspîndire; risipire. ✧ Loc. adj. *În risipă* = care se sfărîmă, se dărîmă, este în ruină, *p. ext.* în debandadă, în dezordine. — Postverbal al lui **risipi**.

RISIPÉLNIC, -Ă, *risipelnici, -e*, adj. (Rar) Risipitor. — Din **risipă** + suf. *-elnic*.

RISIPÍ, *risipesc*, vb. IV. 1. Tranz. A arunca, a împroșca în toate părțile; a împrăștia. 2. Tranz. A cheltui fără socoteală; a părădui, a irosi bani, averi. ✦ A distruge, a prăpădi, a ruina o gospodărie. 3. Refl. (Despre oameni) A se răspîndi în toate părțile, a se răzleți, a se răsfira. ✦ Tranz. A pune pe fugă, a înfrînge o armată, o ceată de vrăjmași etc. 4. Refl. A se dărîma, a se prăbuși, a se nărui, a se surpa. ✦ A se nimici, a se distruge; a se prăpădi. ✦ (Despre nori, ceață, aburi etc.) A se destrăma, a dispărea, a pieri. 5. Tranz. A înlătura, a îndepărta o grijă, o durere, un gînd. — Slav (v. sl. **rasypăti**).

RISIPÍRE, *risipiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) risipi* și rezultatul ei; irosire; împrăștiere; ruinare.

RISIPÍT, -Ă, *risipiți, -te*, adj. 1. Răspîndit în toate părțile; împrăștiat, răsfirat. 2. (Despre bani, averi) Cheltuit fără socoteală; irosit.

3. (Despre armate sau cete înarmate) Pus pe fugă; alungat, înfrînt. 4. (Despre construcții) Stricat, sfărîmat; prăbușit, ruinat. — V. *risipi*.

RISIPITÓR, -OÁRE, *risipitori, -oare*, adj. 1. Care își risipește averea, bunurile; cheltuitor. 2. (Înv.) Care produce ruină; nimicitor, distrugător. — Din **risipi** + suf. *-(i)tor*.

RISIPITÚRĂ, *risipituri*, s. f. (Înv.) Dărîmătură, ruină. — Din **risipi** + suf. *-(i)tură*.

RÍSLING s. n. Varietate de struguri cu boabele dese, de culoare galbenă-verzuie, cu mici puncte negre; *p. ext.* vin obținut din astfel de struguri. — Fr. **riesling**.

RISTÁV s. n. v. **răstav**.

RISTÍC s. n. 1. (În expr.) *Gogoașă de ristic* = gogoașă bogată în tanin, care se formează pe frunzele stejarului în urma înțepăturii făcute de o specie de viespe și care se întrebuințează în industria tăbăcăriei. 2. Suliman făcut dintr-un amestec de antimoniu și de gogoși de ristic, întrebuințat pentru înnegrirea genelor, a sprîncenelor sau a părului. — Tc. **rastik** (ngr. **rastiki**).

Gogoașă de ristic

RIȘCÁR, *rișcari*, s. m. Jucător de rișcă. — Din **rișcă** + suf. *-ar*.

RÍȘCĂ s. f. Joc de noroc care se joacă cu o monedă aruncată în sus. — Rus **reška**.

RIT, *rituri*, s. n. 1. Ritual. ✦ Fig. Rînduială, tipic. 2. Confesiune (3), religie. — Fr. **rite** (lat. lit. **ritus**).

RITM, *ritmuri*, s. n. 1. Așezare simetrică și periodică a silabelor accentuate și neaccentuate într-un vers sau în proză, ori a accentelor tonice într-o frază muzicală; cadență, tact. 2. Desfășurare gradată, treptată a unei acțiuni, evoluție mai rapidă sau mai lentă a unei activități, condiționată de anumiți factori determinanți. ✦ Mișcare regulată; tempo, cadență. — Fr. **rythme** (lat. lit. **rhythmus**).

RITMÁ, *ritmez*, vb. I. Tranz. A pune accentul pe silabele unui vers, *p. ext.* ale unei fraze. — Fr. **rythmer**.

RITMÁT, -Ă, *ritmați, -te*, adj. Care are ritm; cadențat. — V. *ritma*.

RÍTMIC, -Ă, *ritmici, -e*, adj. Care are ritm; cadențat, regulat. ✧ *Gimnastică ritmică* = ramură a gimnasticii în care exercițiile se execută cadențat și cu acompaniament muzical. — Fr. **rythmique** (lat. lit. **rhythmicus**).

RÍTMICĂ s. f. Ansamblu de reguli privitoare la folosirea ritmului în poezie și, mai rar, în proză; ritm. ✦ (Muz.) Știință care studiază simetria timpilor accentuați și slabi, precum și a diferitelor valori de note într-o compoziție muzicală. ✦ Întrebuințarea ritmului; totalitatea ritmurilor. — Fr. **rythmique**.

RÍTOR s. m. v. **retor**.

RITÓRICĂ s. f. v. **retorică**.

RITORNÉLĂ, *ritornele*, s. f. 1. Fragment de muzică instrumentală care servește ca preludiu sau ca încheiere a unei arii. 2. Vers sau grup de versuri repetate într-o poezie, la intervale regulate. [Var.: **riturnélă** s. f.] — Fr. **ritournelle** (it. **ritornello**).

RITÓS adv. Categoric, hotărît; deschis. — Ngr. **ritos**.

RITUÁL[1], *ritualuri*, s. n. Rînduială a unei slujbe religioase; ceremonial religios. — Fr. **rituel** (lat. lit. **ritualis**).

RITUÁL[2]**, -Ă,** *rituali, -e*, adj. Care ține de rituri, privitor la rituri; care se face după anumite rituri. — Fr. **rituel** (lat. lit. **ritualis**).

RITUÁLIC, -Ă, *ritualici, -e*, adj. (Rar) Ritual[2]. — Din **ritual**[1] + suf. *-ic*.

RITUALÍSM s. n. (Rar) Supunere excesivă la ceremoniile bisericești; formalism religios. — Fr. **ritualisme**.

RITURNÉLĂ s. f. v. **ritornelă**.

RIȚ, *rițuri*, s. n. Crestătură liniară făcută pe o foaie de carton sau de mucava, pentru a putea fi îndoită mai ușor fără să plesnească. — Germ. **Ritze**.

RIȚÍN s. m. v. **ricin**.

RIȚUÍ, *rițuiesc*, vb. IV. Tranz. A cresta un carton sau o mucava spre a le putea îndoi ușor. — Germ. **ritzen**.

RIȚUÍT s. n. Acțiunea de *a rițui*.

RIVÁL, -Ă, *rivali, -e*, s. m. și f. Persoană care aspiră, în concurență cu alta, la aceeași situație, la aceleași succese; concurent, adversar. ✦ Persoană care aspiră împreună cu alta la dragostea aceleiași persoane. ✦ Persoană care are merite egale sau este la fel de talentată cu altă persoană. ✧ Expr. *Fără rival* = fără pereche, fără asemănare; inegalabil. — Fr. **rival** (lat. lit. **rivalis**).

RIVALITÁTE, *rivalități*, s. f. Concurență între două sau mai multe persoane care aspiră la același lucru. — Fr. **rivalité** (lat. lit. **rivalitas, -atis**).

RIVALIZÁ, *rivalizez*, vb. I. Intranz. A se sili să ajungă sau să întreacă pe cineva în ce privește talentul, meritul, puterea etc.; a concura. *A rivaliza cu cineva*. ✦ A sta alături de..., a egala, a sta pe aceeași treaptă. — Fr. **rivaliser**.

RIVERÁN, -Ă, *riverani, -e*, adj. (Despre țări, locuri) Situat pe malul unei ape sau străbătut de o apă curgătoare. ✧ *Proprietar riveran* = proprietar al unui loc situat pe malul unui rîu. — După fr. **riverain**.

RIZ, *rizuri*, s. n. Zgîrietură sau șanț foarte puțin adînc, care se produce prin uzură la suprafața unei piese pe care alunecă altă piesă. ✦ Zgîrietură făcută de un vîrf ascuțit pe o piesă pentru a o însemna într-un anumit fel. — Germ. **Ritz**.

RIZÁCĂ, *rizace*, s. f. (Reg.) Unealtă asemănătoare cu o coasă cu coada lungă, folosită pentru a tăia plantele care împotmolesc bălțile; sabiță.

RIZÁFCĂ s. f. v. **rizeafcă**.

RIZEÁFCĂ, *rizeafce*, s. f. Specie de scrumbie care trăiește în Marea Neagră, de unde migrează în Dunăre pentru reproducere și hrană *(Alosa Nordmanni)*. [Var.: **rizáfcă** s. f.]

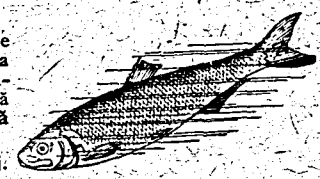

Rizeafcă

RIZÍBIL, -Ă, *rizibili, -e*, adj. (Rar) De rîs, ridicol. — Fr. **risible** (lat. lit. **risibilis**).

RÍZIC, *rizicuri*, s. n. (Înv.) Risc. — It. **risico**.

RIZICULTÚRĂ, *riziculturi*, s. f. Cultura orezului. — Fr. **riziculture**.

RIZÍL s. n. v. **rezil**.

RIZÓM, *rizomi*, s. m. Tulpină subterană a anumitor plante. — Fr. **rhizome** (<gr.).

RIZOPÓD, *rizopode*, s. n. (La. pl.) Clasă de protozoare cu corpul unicelular care se mișcă cu ajutorul unor prelungiri protoplasmatice; (și la sg.) animal făcînd parte din această clasă. — Fr. **rhizopodes** (<gr.).

Rizom

RÎCĂ s. f. (Reg.) Ceartă, sfadă. ✧ Expr. *A căuta* (cuiva) *rîcă* = a căuta (cuiva) ceartă, pricină. *A se pune rîcă* (cu cineva) = a se împotrivi (cuiva) luîndu-se la ceartă.

RÎCÍI, *rîcii*, vb. IV. Tranz. (Despre păsări sau animale) A scormoni, a scurma pămîntul cu ghearele sau cu labele; *p. ext.* (despre oameni) a zgîria cu unghiile sau cu ajutorul unui instrument. ✧ Expr. *A(-l) rîcii* (pe cineva) *la inimă* = a-l chinui pe cineva gîndul că trebuie să facă un lucru și nu l-a făcut sau că știe un lucru care interesează pe altul și nu-l spune. ✦ A îndepărta prin zgîriere un înveliș, un strat. — Slav (v. sl. **rykati**).

RÎCÍIALĂ, *rîciieli*, s. f. Rîciitură. — Din **rîcii** + suf. *-eală*.

RÎCÍIRE s. f. Acțiunea de *a rîcii*.

RÎCÍIT s. n. Faptul de *a rîcii*; zgomotul produs prin rîciire.

RÎCÍITÚRĂ, *rîciituri*, s. f. Rîciit. — Din **rîcii** + suf. *-(i)tură*.

RÎDE, *rîd*, vb. III. Intranz. 1. A-și manifesta veselia sau satisfacția printr-o mișcare a feței și a gurii, scoțînd în același timp sunete specifice, succesive și nearticulate. ✧ Expr. *A rîde* (rar *a-și rîde*) *în barbă* (sau *pe sub mustață*) = a rîde reținut, pe ascuns. (Rar) *A rîde galben* = a rîde silit. *A rîde* (cuiva) *în nas* (sau *în față, în obraz*) = a sfida, a-și bate joc de cineva care este prezent. 2. A se distra, a se amuza, a face haz. ✦ A fi mulțumit, fericit; a se bucura. ✦ (Cu determinări în dativ sau introduse prin prep. *«la»*) A arăta cuiva simpatie surîzîndu-i. ✦ (Despre soartă, noroc) A-i fi cuiva favorabil. 3. A-și bate joc de cineva sau de ceva; a face haz pe socoteala cuiva, a lua în rîs. ✧ Expr. *Rîd* (sau *ar rîde*) *și cîinii* (*și curcile* sau *ciorile*) *de cineva*, se zice despre cineva care a ajuns de rîsul tuturor. ✦ A nu ține seamă de ceva; a nesocoti. — Lat. **ridere**.

RÎGÍI, *rîgîi*, vb. IV. Intranz. A scoate din gît un zgomot caracteristic, provocat de gazele din stomac. — Slav (v. sl. **rygati**).

RÎGÎIALĂ, *rîgîieli*, s. f. Faptul de *a rîgîi*; zgomot produs de ieșirea gazelor din stomac.

RÍIE s. f. (Pop.) 1. Scabie. ✧ Expr. *Se ține ca rîia de om*, se zice despre cineva de care nu mai poți să scapi. 2. Fig. Termen depreciativ pentru oameni și animale; pacoste, năpastă, plagă (socială). — Lat. **aranea**.

RÍIÓS, -OÁSĂ, *rîioși, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Bolnav de rîie. ✧ Expr. (Fam.) *A face pe rîiosul* = a fi mîndru, înfumurat. — Din **rîie** + suf. *-os*.

RÍLĂ s. f. v. **rînă**.

RÎMÁ, pers. 3 *rîmă*, vb. I. Intranz. (Despre porci) A scormoni pămîntul cu rîtul. — Lat. **rimare**.

RÍMĂ, *rime*, s. f. Vierme cu corpul lung, de culoare roșcată, care trăiește în pămînt sau pe sub pietre, hrănindu-se cu pămînt bogat în resturi vegetale *(Lumbricus terrestris)*. *Cu rima mică se prinde peștele mare* (= cu mijloace mici se poate realiza mult). — Postverbal al lui **rîma**.

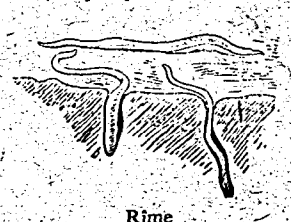

Rîmă

RÎMĂTÓR, *rîmători*, s. m. Porc. — Din **rîma** + suf. *-(ă)tor*.

RÎMĂTÚRĂ, *rîmături*, s. f. Locul unde a rîmat un porc; pămîntul scormonit de porc. — Din **rîma** + suf. *-(ă)tură*.

RÎMLEÁN, *rîmleni*, s. m. (Înv.) Din Roma sau din imperiul roman; roman. — Slav. (v. sl. **rymljaninŭ**).

RÎMNÍ vb. IV. v. rîvni.

RÎMNIC, *rîmnice,* s. n. Iaz cu pește, heleșteu. — Slav. (v. sl. rybnikŭ).

RÎMNÍT, -Ă adj. v. rîvnit.

RÎMNITÓR, -OÁRE adj. v. rîvnitor.

RÎNĂ s. f. Una dintre cele două laturi ale corpului omenesc. ◇ Loc. adv. *Într-o* (sau *pe o*) *rînă* = (culcat sau aplecat) pe o parte a trupului; (în legătură cu obiecte) înclinat într-o parte, strîmb. [Var.: (reg.) rîlă s. f.] — Lat. *rena (= renes).

RÎNCÁCI, *rîncaci,* adj. m. (Reg., despre animale) Care are unul sau amîndouă testiculele nedezvoltate; *p. ext.* castrat de unul sau de ambele testicule. — Din rîncă + suf. *-aci.*

RÎNCĂ, *rînci,* s. f. 1. Vită de bou; *p. ext.* cravașă. 2. Inel (de răchită) cu care se leagă partea de sus a leucii de carîmbul de sus al loitrei unui car.

RÎNCED, -Ă, *rînceẓi, -de,* adj. (Despre materii grase) Cu gust și miros neplăcut din cauza alterării. ✦ (Despre gust, miros) Caracteristic grăsimilor alterate; neplăcut, iute. — Lat. rancidus.

RÎNCEZEÁLĂ, *rîncezeli,* s. f. Stare a ceea ce este rînced. — Din rîncezi + suf. *-eală.*

RÎNCEZÍ, pers. 3 *rîncezește,* vb. IV. Intranz. și refl. A deveni rînced. — Din rînced.

RÎNCEZÍRE, *rînceziri,* s. f. Faptul de *a (se) rîncezi.*

RÎNCHÉZ, *rînchezuri,* s. n. (Rar) Rînchezat. — Postverbal al lui rîncheza.

RÎNCHEZÁ, pers. 3 *rîncheazâ,* vb. I. Intranz. A necheza. — Lat. *rhonchizare.

RÎNCHEZÁRE, *rînchezări,* s. f. Acțiunea de *a rîncheza;* nechezare.

RÎNCHEZÁT s. n. Faptul de *a rîncheza;* nechezat.

RÎNCOÁRE s. f. (Reg.) Ură, pizmă. — Lat. rancor, -oris.

RÎND, *rînduri,* s. n. 1. Șir (drept, aliniat) de lucruri sau de ființe. ◇ Loc. adv. *De-a rîndul* (înv. *de* sau *de-a rînd*) = a) unul după altul, fără întrerupere, în șir, consecutiv; b) de la un capăt la altul, pretutindeni. *Pe rînd* = a) unul după altul, succesiv; b) de la unul la altul. *Pe rînd* sau *rînd pe rînd, rînduri-rînduri* = treptat-treptat, unul după altul. *În primul rînd* = înainte de toate, mai ales. ◇ Expr. *A fi în primele rînduri* = a ocupa un loc de frunte într-un șir; *fig.* a fi în fruntea unei activități. *Haină (încheiată) la două rînduri* = haină bărbătească cu două șiruri de nasturi, unul pentru a o încheia și unul ca garnitură. ✦ Fiecare dintre șirurile orizontale de cuvinte formînd o linie dreaptă într-un text scris sau tipărit. ◇ *Rînd alb* = interval nescris între două șiruri scrise. ◇ Expr. *A citi printre rînduri* = a pricepe (sau a se strădui să priceapă) și ceea ce nu se spune explicit într-un text scris. ✦ Șir de obiecte suprapus altuia. ✦ (Rar) Cat (1). 2. Locul cuvenit cuiva sau ocupat de cineva într-un șir sau în cadrul unei activități; momentul indicat pentru o activitate. ◇ Loc. adv. *La rînd* = unul după altul, potrivit ordinii stabilite sau momentului indicat. *Cu rîndul* = cu schimbul, alternativ. ◇ Expr. *A lua pe cineva la* (sau *după*) *rînd* = a se ocupa de cineva conform ordinii stabilite sau cuvenite. *A-și ține rîndul* = a respecta locul stabilit sau ordinea stabilită. *A intra la rînd* = a începe să acționeze la momentul potrivit, după ordinea stabilită, în urma altora. *A lăsa* (sau *a ceda*) *cuiva rîndul* = a se retrage dintr-un loc sau dintr-o activitate, pentru a permite altuia să ocupe locul sau să acționeze. *A fi* (sau *a veni*) *rîndul cuiva* sau *a veni rîndul* (pentru ceva) = a sosi momentul pentru a se face un lucru. *La rîndul meu* (*tău* etc.) = atunci cînd este momentul potrivit pentru mine (tine etc.), în urma altora; din partea mea (a ta etc.). *De rînd* = de serviciu. *A nu-și da rînd* = a lucra de zor, a se îmbulzi la treabă, la vorbă. *A nu-și putea da rînd cu cineva* = a nu o putea scoate la capăt cu cineva. *A da rînd la...* = a ține seamă de... *Fără (de) rînd* = fără chibzuință, fără seamăn. 3. Cantitate, grup, număr care urmează după alte grupuri de același fel. ✦ Grup de obiecte care formează un tot, o serie și care se folosesc deodată. ◇ *Un rînd de case* = un corp de case. ✦ (Precedat de numerale sau de adjective) Dată, oară. *În atîtea rînduri Leonida fu împrumutase, la nevoi* (VLAHUȚĂ). 4. Grup de persoane (sau de obiecte) formînd un tot omogen. ◇ Expr. *În rînd cu cineva* (sau *în rîndul cuiva*) = în categoria cuiva, alături de cineva; pe aceeași treaptă, la același nivel. 5. (Înv.) Categorie sau clasă socială; tagmă. ◇ Loc. adj. *De rînd* = din popor, fără rang; *p. ext.* lipsit de strălucire, comun, vulgar. 6. Obicei, rînduială, fel (de a fi, de a trăi); rost. ◇ Expr. *A ști rîndul* = a ști rînduiala, a cunoaște rostul, mersul treburilor. (Reg.) *Cum e rîndul?* = cum stau lucrurile? *A umbla de rîndul cuiva* = a avea grijă de cineva, a purta de grijă cuiva. ✦ (Reg.) Fel, soi. *Se duse... să-și aducă niște lemne de rîndul meșteșugului său* (MARIAN). *De rîndul gurii* (sau *al mîncării*) = pentru a-și potoli foamea. *Avea ce-i trebuie de rîndul gurii* (RETEGANUL). — Slav (v. sl. rendŭ).

RÎNDÁȘ, *rîndași,* s. m. (Ieșit din uz) Om de serviciu folosit la muncile de rînd, într-o gospodărie particulară. — Din rînd + suf. *-aș.*

RÎNDEÁ s. f. v. rindea.

RÎNDUÍ, *rînduiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A așeza într-o succesiune regulată, într-un șir, într-un șirag; *p. ext.* a dispune, a aranja într-un anumit fel, a face ordine. ✦ Refl. A urma unul după altul a se succeda; a se afla, a fi situat sau așezat unul în urma altuia, într-o anumită ordine, a se înșirui. 2. A pune ordine într-un domeniu de activitate, a organiza. 3. A da cuiva o însărcinare sau o dispoziție; a dispune, a hotărî, a porunci. ✦ A decide, a fixa, a stabili. 4. (Înv. și arh.) A numi pe cineva într-o slujbă; a repartiza într-o funcție. — Din rînd.

RÎNDUIÁLĂ, *rînduieli,* s. f. 1. Faptul de *a rîndui;* fel de aranjare a lucrurilor în mod ordonat, *p. ext.* ordine. 2. Felul în care se desfășoară o acțiune, sistem de organizare statornicit sau impus; regulă, lege, obicei, datină. ✦ Măsură, directivă, dispoziție, aranjament; (înv.) dare, impozit. 3. Ceremonial, forme statornicite.

RÎNDUÍRE, *rînduiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) rîndui.*

RÎNDULÉȚ, *rîndulețe,* s. n. Diminutiv al lui *rînd.*

RÎNDUNEÁ, *rîndunele,* s. f. Rîndunică. — Lat. hirundinella.

RÎNDUNÉL, *rîndunei,* s. m. Masculul rîndunicii. — Din rîndunea.

RÎNDUNÍCĂ, *rîndunici,* s. f. 1. Pasăre călătoare cu coada despicată, cu pene albe pe burtă și negre pe restul corpului (*Hirundo rustica*). 2. Ultima dintre cele cinci pînze ale unui catarg, așezată în vîrful acestuia. — Din rîndun[ea] + suf. *-ică.*

Rîndunică

RÎNÍ, *rînesc,* vb. IV. Tranz. A curăța un loc de stratul de murdărie depus. [Var.: râni vb. IV]

RÎNJEÁLĂ, *rînjeli,* s. f. Rînjire. — Din rînji + suf. *-eală.*

RÎNJÉT, *rînjete,* s. n. Grimasă de batjocură sau de răutate, care strîmbă figura și descoperă dinții; rîs sau zîmbet răutăcios, sarcastic. ✦ Manifestare de furie sau de amenințare la unele animale, constînd din arătarea dinților. — Din rînji + suf. *-et.*

RÎNJÍ, *rînjesc,* vb. IV. Intranz. și refl. 1. (Despre animale) A-și arăta amenințător dinții, a mîrîi arătîndu-și dinții. 2. (Despre oameni) A-și arăta dinții într-o grimasă de răutate, de batjocură etc. ✦ A rîde silit, fără veselie. ✦ A-și bate joc de cineva. — Comp. bg. rǎniža (<v. sl. rengnonti).

RÎNJÍRE, *rînjiri,* s. f. Faptul de *a (se) rînji;* rînjet.

RÎNJÍT, -Ă, *rînjiți, -te,* adj. Care rînjește. — V. *rînji.*

RÎNJITÓR, -OÁRE, *rînjitori, -oare,* adj. Care rînjește. — Din rînji + suf. *-(i)tor.*

RÎNJITÚRĂ, *rînjituri,* s. f. Rînjire; rînjet. — Din rînji + suf. *-(i)tură.*

RÎNSĂ, *rînse,* s. f. (Pop.) Nume dat inflorescenței masculine a unor arbori. — Slav (v. sl. rensa).

RÎNTÁȘ, *rîntașuri,* s. n. Sos făcut din făină prăjită în grăsime, pentru a fi adăugat la unele mîncări. — Magh. rántás.

RÎNZĂ, *rînze,* s. f. 1. (Reg.) Pipotă. 2. (Fam.) Stomac. ✦ (Pop.) Numele unor boli de stomac. — Comp. alb. rëndës.

RÎNZÓS, -OÁSĂ, *rînzoși, -oase,* adj. (Pop.) Răutăcios, arțăgos. — Din rînză + suf. *-os.*

RÎPĂ, *rîpe,* s. f. Coastă abruptă a unui deal; surpătură de pămînt făcută de torente sau de șuvoaie. ◇ Expr. *A (se) da* (sau *a merge, a se duce*) *de rîpă* = a (se) distruge, a (se) nimici; (despre persoane, rar) a (se) omorî. — Lat. ripa.

RÎPÓS, -OÁSĂ, *rîpoși, -oase,* adj. Plin de rîpe, cu coaste repezi, abrupt. — Din rîpă + suf. *-os.*

RÎS[1], *rîsuri,* s. n. 1. Acțiunea de a rîde și rezultatul ei; manifestare a veseliei exprimată printr-o mișcare caracteristică a gurii, însoțită de un sunet specific, nearticulat. 2. (În expr.) *De rîs* (sau *de rîsul lumii*) = de ocară, de batjocură; ridicol. *A lua* (pe cineva) *în rîs* = a-și bate joc (de cineva). *A-și face rîs de cineva* (sau *de ceva*) = a-și bate joc de cineva sau de ceva. ✦ Sunet în cascade, scos de unele păsări. — Lat. risus.

RÎS[2], *rîși,* s. m. Animal sălbatic carnivor asemănător cu pisica sălbatică, cu blana roșcată cu pete negre (*Felis lynx* sau *lynx vulgaris*); linx. ✦ Blana prelucrată a animalului descris mai sus. — Slav (v. sl. rysĭ).

RÎSÉT, *rîsete,* s. n. Rîs[1]. — Din rîs[1] + suf. *-et.*

RÎSOÁICĂ, *rîsoaice,* s. f. (Rar) Femela rîsului[2]. — Din rîs[2] + suf. *-oaică.*

RÎȘCHÍG s. n. (Reg.) Ghiuden.

RÎȘCÓV, *rîșcovi,* s. m. Ciupercă comestibilă, de culoare portocalie sau gălbuie, care crește prin pădurile de fag și de brad (*Lactarius deliciosus*). — Comp. ucr. ryžok, ryžka.

Rîșcovi

RÎȘCOVÍȚĂ, *rîșcovițe,* s. f. Varietate de rîșcov. — Din rîșcov + suf. *-iță.*

RÎȘNÍ, *rîșnesc,* vb. IV. Tranz. 1. A măcina cu rîșnița. ✦ Fig. A fărîma, a zdrobi. 2. (Reg.) A mistui, a digera. — Din rîșniță.

RÎȘNICIOÁRĂ, *rîșnicioare,* s. f. Diminutiv al lui *rîșniță.*

RÎȘNÍT s. n. Acțiunea de *a rîșni.*

RÎȘNIȚÁR, *rîșnițari,* s. m. Persoană care lucrează cu rîșnița de măcinat sare, porumb etc. — Din rîșniță + suf. *-ar.*

RÎȘNIȚĂ, *rîșnițe,* s. f. 1. Mașină rudimentară de măcinat sare, porumb etc. compusă din două pietre, dintre care cea de deasupra se învîrtește cu ajutorul unui mîner. ◇ Expr. *A ajunge de la moară la rîșniță* = a ajunge dintr-o situație bună într-una rea; a scăpăta. *A-i umbla (cuiva) gura ca o rîșniță* = a nu mai tăcea din gură. ✦ Moară primitivă mișcată cu ajutorul animalelor de tracțiune. 2. Mașină mică de bucătărie cu mecanism simplu, cu care se macină boabele de cafea, de piper etc.

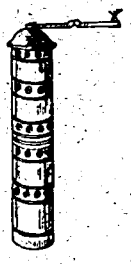
Rîșniță (2)

RÎT[1], *rîturi,* s. n. Botul porcului. — Slav (v. sl. *rŭtŭ*).

RÎT[2], *rîturi,* s. n. (Reg.) Șes de-a lungul unei ape curgătoare, pe care crește iarbă pentru cosit sau pentru pășunat. — Magh. *rét.*

RÎTAN, *rîtani,* s. m. Porc; *fig.* termen de ocară adresat unei persoane (de la țară).—Din **rît**[1] + suf. *-an.*

RIU, *rîuri,* s. n. 1. Apă curgătoare mare (uneori navigabilă) formată din unirea mai multor pîraie și care se varsă într-un fluviu sau în alt rîu. 2. Fig. Cantitate mare de lichid care curge; torent, val. ✦ Șir, coloană, mulțime de oameni în mers. ◇ Expr. *Rîuri-rîuri* = în număr mare, fără sfîrșit; potop. 3. (La pl.) Cusătură în linii șerpuitoare la mînecile, la pieptul iilor. — Lat. **rivus.**

RIULEȚ, *rîuleț,* s. n. Diminutiv al lui *rîu.*

RÎURĂ, pers. 3 *rîurează,* vb. I. 1. Intranz. A curge ca un rîu. ✦ Fig. (Despre par) A cădea în unde, a undui. 2. Tranz. (Rar; despre rîuri) A străbate un loc (alimentîndu-l cu apă). 3. Tranz. A împodobi o ie, o cămașă etc. cu rîuri (3). [Var.: **rîurí** vb. IV] — Din **rîuri** (pl. lui *rîu*).

RÎURAT, -Ă, *rîurați, -te,* adj. Împodobit, cusut cu rîuri (3). — V. *rîura.*

RÎURÍ vb. IV. v. **rîura.**

RÎUȘOR, *rîușoare,* s. n. Rîuleț. — Din **rîu** + suf. *-(u)șor.*

RÎVNĂ, *rîvne,* s. f. 1. Imbold lăuntric puternic, pornire aprinsă spre ceva, însuflețire la muncă; silință, zel. ✦ Ardoare, evlavie. 2. Dorință, poftă, invidie. — Slav. (v. sl. **rĭvĭnĭ**).

RÎVNÍ, *rîvnesc,* vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A simți un imbold puternic spre un lucru, a dori din toată inima, a jindui să ajungi la ceva, să posezi ceva; a aspira, a năzui. ✦ A invidia; a dori să-și însușească un lucru străin. 2. Refl. (Rar) A se înflăcăra pentru cineva sau ceva. [Var.: **rîmní** vb. IV] — Din **rîvnă.**

RÎVNÍT, -Ă, *rîvniți, -te,* adj. Dorit, poftit, pizmuit. [Var.: **rîmnít, -ă** adj.] — V. *rîvni.*

RÎVNITÓR, -OÁRE, *rîvnitori, -oare,* adj. Care tinde spre cineva sau ceva, care este plin de rîvnă; însuflețit de o dorință, zelos. [Var.: **rîmnitór, -oáre** adj.] — Din **rîvni** + suf. *-itor.*

RÎZĂ, *rize,* s. f. (Reg.) Cîrpă, zdreanță, bucată de pînză ruptă; haină ruptă, proastă, urîtă. — Slav (v. sl. riza).

RÎZĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *rîzărești, -e,* adj. (Rar) Rizător. — Din **rîz** (prez. ind. al lui *rîde*) + suf. *-ăreț.*

RÎZĂTÓR, -OÁRE, *rîzători, -oare,* adj. Care rîde, care răspîndește voie bună; vesel. — Din **rîz** (prez. ind. al lui *rîde*) + suf. *-(ă)tor.*

RÎZGÎIÁ vb. I. v. **răzgîia.**

RÎZGÎIÁLĂ s. f. v. **răzgîială.**

RÎZGÎIÁT, -Ă adj. v. **răzgîiat.**

RÎZÎNDĂ, *rîzînde,* adj. f. (Rar) Care rîde, care exprimă veselie. — V. *rîde.*

RÎZNÁR, *rîznari,* s. m. (Reg.) Muncitor care lucrează la rîznă. — Din **rîznă** + suf. *-ar.*

RÎZNĂ, *rîzne,* s. f. (Reg.) Vagonet cu care se transportă piatra și minereul de la locul de extracție pînă la gura unei mine.

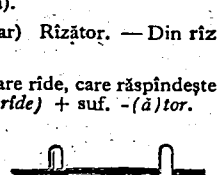
Rîznă

ROÁBĂ, *roabe,* s. f. 1. Mijloc de transport (pe distanță mică) alcătuit dintr-o ladă sau o platformă, cu o roată și cu două brațe de care împinge omul; tărăboanță. 2. Cantitate de material care se poate cără o dată cu roaba (1).

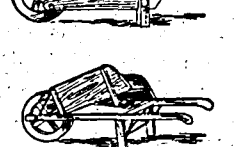
Roabe

ROÁDĂ s. f. v. **rod.**

ROÁDE, *rod,* vb. III. 1. Tranz. și intranz. A rupe cu dinții fărîme dintr-un obiect tare (pentru a mînca). ◇ Expr. *A roade* (cuiva) *urechile* = a plictisi (pe cineva) repetîndu-i mereu același lucru, a-i împuia cuiva capul. 2. Tranz. Fig. (Despre gînduri, sentimente etc.) A chinui, a consuma, a tortura. ✦ A distruge în ascuns, a submina. *Urîtul și întristarea îi rodeau sănătatea* (SADOVEANU). 3. Tranz. și intranz. A morfoli în gură. 4. Tranz. și refl. A distruge un material printr-o acțiune lentă și îndelungată de măcinare, de frecare; a uza printr-o întrebuințare îndelungată. ◇ Expr. (Tranz.) *A roade cuiva pragul* = a vizita pe cineva prea des, prea stăruitor. 5. Refl. Fig. A se șlefui; a căpăta maniere, a se civiliza. — Lat **rodere.**

ROÁDERE s. f. Acțiunea de *a (se) roade.*

ROÁTĂ,[1] *roți,* s. f. Cerc de lemn sau de metal, cu spițe sau plin, care, învîrtindu-se în jurul unei osii, pune în mișcare un vehicul. ◇ *Caii* (sau *boii*) *de la roată* = caii (sau boii) rotași. ◇ Expr. *A fi cu trei roate la car* = a fi zăpăcit, nebun. *A pune* (o acțiune) *pe roate* sau (despre o acțiune) *a merge (ca) pe roate* = a organiza (sau a fi organizat) în așa fel, încît să funcționeze fără piedici, a face să fie (sau a fi) activ. (Rar) *De la roate* = foarte tare, strașnic. 2. Organ de mașină în formă de cerc de metal sau de lemn, cu spițe sau plin, care servește în un sistem tehnic la transmiterea sau la transformarea unei mișcări. ◇ *Roata morii* = roată acționată de o apă curgătoare, care pune în mișcare o moară. 3. Nume dat diferitelor obiecte asemănătoare cu roata (1), întrebuințate la torsul lînii, cînepii, inului, ca instrument de tortură etc. ◇ *Roata olarului* = mașină de lucru rudimentară a olarului, constituită dintr-un disc orizontal fixat pe un arbore rotitor vertical, pe care olarul rotunjește lutul, dînd forma oalelor *Roata norocului* = cerc mare, numerotat cu numere cîștigătoare, care este învîrtit cu mîna de cumpărătorul unui bilet de tragere. ◇ Expr. *Roata lumii* (sau *a vremii*) = succesiunea evenimentelor *S-a întors roata* = s-a schimbat situația (în defavoarea cuiva); s-a întors norocul (de partea altcuiva). 4. Obiect, desen sau contur rotund ca un cerc; disc. ✦ Obiect fabricat, așezat sau împachetat în formă de cerc, de colac sau de covrig. *Roată de caşcaval.* 5. Figură formată de mai multe ființe sau lucruri așezate în formă de cerc. 6. Mișcare circulară; învîrtitură, răsucire, rotocol. ◇ Expr. *A da roată* = a înconjura, a da ocol; a face ocoluri. ✦ Figură de acrobație constînd în rotirea laterală a corpului prin sprijinirea succesivă pe mîini și pe picioare. ◇ *Roata morții* = acrobație care constă în alergarea în cerc cu motocicleta, pe pereții unei construcții special amenajate. ◇ Expr. *A (se) duce de-a roata* = a (se) rostogoli. [Pl. și: *roate*] — Lat. **rota.**

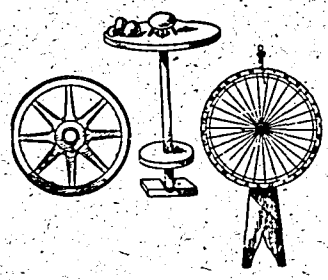
Roată — Roata olarului — Roata norocului

Robă

ROÁTĂ,[2] *roate,* s. f. (Înv.) Companie de ostași. — Rus **rota.**

ROB, ROÁBĂ, *robi, roabe,* s. m. și f. 1. Om lipsit total sau parțial de libertate, aflat sau ajuns în proprietatea (deplină) a altuia și obligat să muncească pentru acela. ✦ Persoană luată în captivitate (și folosită la munci grele). ✦ (Pop.) Deținut, întemnițat. ✦ Fig. Persoană foarte supusă, foarte devotată cuiva. ✦ (În limbajul bisericesc) Persoană credincioasă; creștin. 2. Om aflat în relații social-politice de subjugare, de aservire. 3. Fig. Persoană subjugată de o pasiune, de o preocupare, de o obligație. 4. Compus: *Calea-* (sau *drumul-*) *robilor* = calea-lactee. — Slav (v. sl. **robŭ**).

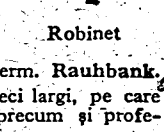
Robinet

ROBÁCI, -E, *robaci, -e,* adj. (Reg.) Harnic, muncitor. ◇ *Cal robaci* = cal de dîrvală, care trage bine la ham. — Din **rob** + suf. *-aci.*

ROBÁNC, *robancuri,* s. n. (Reg.) Gealău. — Germ. **Rauhbank.**

RÓBĂ, *robe,* s. f. Haină lungă (și neagră), cu mîneci largi, pe care o purtau altădată magistrații și avocații în ședințe, precum și profesorii universitari (la anumite solemnități). — Fr. **robe.**

ROBÍ, *robesc,* vb. IV. 1. Tranz. A lua cuiva libertatea; a ține în captivitate. 2. Tranz. A menține o persoană sau o colectivitate în relații de subjugare politică, economică și socială; a exploata. 3. Intranz. A trăi în robie, a fi rob. ✦ A munci din greu. 4. Tranz. Fig. A înlănțui, a subjuga (prin farmecul pe care îl exercită). ✦ Refl. A fi robul unei pasiuni, a fi dominat de cineva sau de ceva. 5. Tranz. (Pop.) A întemnița. — Din **rob.**

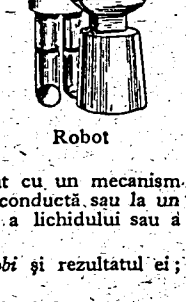
Robot

ROBÍE, *robii,* s. f. 1. Stare, condiție socială de rob. ✦ Fig. Dominație. 2. Stare de dependență politică, socială și economică în care este ținută o țară, o clasă socială, un individ. 3. (Pop.) Menținerea unei persoane în temniță; *p. ext.* temniță. — Din **rob** + suf. *-ie.*

ROBINÉT, *robinete,* s. n. Dispozitiv prevăzut cu un mecanism de închidere și de deschidere, care se aplică la o conductă sau la un rezervor, pentru a permite scurgerea după voie a lichidului sau a gazului aflat acolo. — Fr. **robinet.**

ROBÍRE, *robiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) robi* și rezultatul ei; stare de rob.

ROBÍT, -Ă, *robiți, -te,* adj. 1. (Adesea substantivat) Care este exploatat economicește și politicește; rob. 2. Fig. Subjugat, fermecat. — V. *robi.*

ROBITÓR, -OÁRE, *robitori, -oare,* adj. (Rar) Care captivează, care farmecă; fermecător. — Din **robi** + suf. *-(i)tor.*

ROBÓT[1] s. n. v. **robotă.**

ROBÓT[2], *roboți,* s. m. Automat care îndeplinește lucrări complicate, dînd impresia unor acțiuni omenești. ✦ Fig. Persoană

care muncește din greu și fără folos personal; muncitor de corvadă. — Fr. robot.

ROBOTAȘ, *robotași*, s. m. (Reg.) Clăcaș. — Din robot[1] + suf. *-aș*.

RÓBOTĂ s. f. 1. Muncă pe care o prestau altădată țăranii în folosul moșierilor; clacă. 2. Muncă, activitate neîntreruptă. [Acc. și: *robótă*. — Var.: robót s. n.]—Slav (v. sl. robota).

ROBOTEÁLĂ, *roboteli*, s. f. Faptul de *a roboti*; muncă măruntă pe lîngă gospodărie.

ROBOTÍ, *robotesc*, vb. IV. Intranz. 1. A munci din greu. 2. A trebălui. — Din robotă.

ROBOTÍT s. n. Acțiunea de *a roboti*.

ROBURÍT s. n. Substanță explozibilă complexă (folosită în mine), compusă în cea mai mare parte din silitră. — Fr. roburite.

ROBÚST, *-ă*, *robuști*, *-ste*, adj. Înzestrat cu o constituție fizică puternică; viguros, rezistent. — Fr. robuste (lat. lit. robustus).

ROBUSTÉȚE s. f. Faptul de a fi robust; vigoare, putere. — După fr. robustesse.

ROC, *rocuri*, s. n. (Reg.) Un fel de palton scurt care se poartă la țară. — Germ. Rock.

ROCÁDĂ, *rocade*, s. f. Mișcare la jocul de șah care nu se poate face decît o singură dată în decursul unei partide și care constă în aducerea unuia dintre turnuri alături de rege și trecerea regelui peste el. ✦ *Linie de rocadă* = linie pe care se mișcă rezervele unei armate, în spatele frontului. — Fr. rocade (germ. Rockade).

ROCÁRNIȚĂ, *rocarnițe*, s. f. Cerc de oțel sau de parîmă care servește la ridicarea pînzelor unei nave de-a lungul catargului. — După germ. Rackring.

RÓCĂ, *roci*, s. f. Mineral sau asociație de minerale de compoziție aproape uniformă, care constituie scoarța pămîntului. — Fr. roc.

RÓCHE s. f. v. rochie.

RÓCHIE, *rochii*, s. f. Îmbrăcăminte femeiască la care bluza și fusta (din același material) formează o singură piesă. [Pr.: *-chi-e*. — Var.: róche s. f.] — Germ. Rock.

ROCHIOÁRĂ, *rochioare*, s. f. Rochiță. [Pr.: *-chi-oa-*] — Din rochie + suf. *-oară*.

ROCHÍȚĂ, *rochițe*, s. f. Diminutiv al lui *rochie*. ✧ Compus: (Bot.) *rochița-rîndunelei* = volbură.

ROCOCÓ adj. invar. 1. (În arhitectură și în arta decorativă; în expr.) *Stil rococo* = stil artistic răspîndit în secolul al XVIII-lea, provenind din Franța, caracterizat printr-o bogăție excesivă de linii, de curbe, de ghirlande împletite asimetric, încrustate cu cochilii etc. 2. Fig. Extravagant. — Fr. rococo.

ROCOÍNĂ s. f. v. răcovină.

ROCOȘÍ, *rocoșesc*, vb. IV. Refl. (Înv. și arh.) A se răzvrăti, a se răscula. — Pol. rokoszyc' się.

ROD, *roade*, s. n. 1. Nume generic dat produselor vegetale cultivate, în special fructelor. ✧ Loc. adj. (Despre pomi) *Cu rod* = roditor, fructifer. ✧ Compuse: *rodul-pămîntului* = plantă erbacee veninoasă, cu frunze mari, late și lucioase, după a cărei dezvoltare florală poporul apreciază recolta anului *(Arum maculatum)*; *rod-de-zahăr* = rodozahar. 2. Fig. Urmare, rezultat, efect (al unei acțiuni); folos, avantaj. 3. Copil, prunc. [Var.: roádă s. f.] — Slav (v. sl. rodŭ).

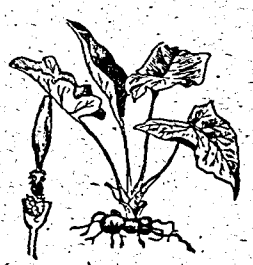

Rodul-pămîntului

RODÁ, *rodez*, vb. I. Tranz. 1. A face operația de rodaj. 2. A netezi foarte fin suprafața unui obiect, cu ajutorul unor pulberi sau al unor paste speciale. — Fr. roder.

RODÁJ, *rodaje*, s. n. Punerea în funcție a unui motor nou fără a-l forța, pentru ca piesele lui să se acomodeze treptat între ele; perioadă în care un motor funcționează în acest fel. — Fr. rodage.

RODÁN, *rodane*, s. n. Unealtă casnică cu care se deapănă firele textile de pe scul pe țevi sau pe mosoare. — Ngr. rodani.

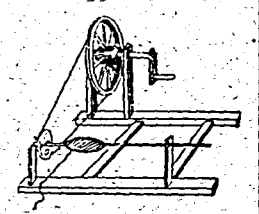

Rodan

RODÁT, *-ă*, *rodați*, *-te*, adj. (Despre mașini, motoare etc.) Care a trecut prin operația de rodaj. — V. roda.

RODENTICÍD, *rodenticizi*, s. m. Substanță toxică sau cultură bacteriană, folosită la combaterea rozătoarelor.

RODEÁ, *rodele*, s. f. (Bot.) Roibă.

RODÍ, *rodesc*, vb. IV. Intranz. A produce roade. [Var.: înrodí vb. IV] — Slav (v. sl. roditi).

RÓDIE, *rodii*, s. f. 1. Fructul comestibil al rodiului, de mărimea unui măr, cu o coajă groasă, roșiatică și cu numeroase semințe înconjurate de un înveliș cărnos și roșiatic; (pop.) granată. 2. Pomul care face fructul descris mai sus; rodiu. — Ngr. rodi.

RODIÉR, *rodieri*, s. m. (Bot.) Rodiu. [Pr.: *-di-er*] — Din rodie.

RÓDIN s. n. v. rodină.

RÓDINĂ, *rodini*, s. f. (Pop.) Dar adus femeii care a născut. [Var.: ródin s. n.] — Ucr. rodyny.

RODIOÁRĂ, *rodioare*, s. f. Diminutiv al lui *rodie*.

RODÍRE, *rodiri*, s. f. Acțiunea de *a rodi*.

RODÍT, *-ă*, *rodiți*, *-te*, adj. Care a făcut rod (bogat), care are roade (multe). — V. *rodi*.

RODITÓR, *-OÁRE*, *roditori*, *-oare*, adj. Care dă roade; (despre terenuri) care produce roade îmbelșugate; (despre arbori) cu fructul comestibil. — Din rodi + suf. *-(i)tor*.

RÓDIU[1] s. n. Metal rar asemănător cu platina, care se găsește în natură împreună cu aceasta și care se întrebuințează aliat cu ea la confecționarea instrumentelor de laborator. — Fr. rhodium (<gr.).

RÓDIU[2], *rodii*, s. m. Arbore mediteranean cu flori roșii și cu fructe comestibile *(Punica granatum)*. — Din rodie.

Rodiu

RÓDNIC, *-Ă*, *rodnici*, *-e*, adj. (Adesea fig.) Care produce mult rod; care face să rodească mult. — Din rod + suf. *-nic*.

RODNICÍ, *rodnicesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A face să fie rodnic. — Din rodnic.

RODNICÍE, *rodnicii*, s. f. Calitatea de a fi rodnic; fertilitate. — Din rodnic + suf. *-ie*.

RODODÉNDRON s. m. v. rododendru.

RODODÉNDRU, *rododendri*, s. m. (Bot.) Smirdar. [Var.: rododéndron s. m.]—Fr. rhododendron(<gr.).

RODOMONTÁDĂ, *rodomontade*, s. f. Vorbire sau tiradă emfatică, care conține o laudă de sine zgomotoasă. — Fr. rodomontade.

RODÓR, *rodoare*, s. n. Unealtă de rodat. — Din roda.

RODÓS, *-OÁSĂ*, *rodoși*, *-oase*, adj. (Rar) Roditor. — Din rod + suf. *-os*.

RODOZAHÁR s. n. (Grecism înv.) Dulceață de trandafiri. — Ngr. rodozahari.

RÖENTGENTERAPÍE s. f. Radioterapie. [Pr.: *röntghenterapie*] — După fr. roentgenthérapie.

RÓFII s. f. pl. (Pop.) Nume dat unor bube care apar uneori la copii pe cap sau pe față, îndată după naștere. — Comp. sb. rohav «ciupit de vărsat».

ROGATÓRIE, *rogatorii*, adj. f. (În expr.) *Comisie rogatorie* = intervenție făcută de o instanță judiciară către o instanță din altă localitate, pentru obținerea unor dovezi necesare instanței solicitatoare. — După fr. rogatoire.

ROGODÉLE s. f. pl. (Pop.) Fructe mărunte, poame de tot felul.

ROGOJINÁR, *rogojinari*, s. m. Persoană care face sau vinde rogojini. — Din rogojină + suf. *-ar*.

ROGOJÍNĂ, *rogojini*, s. f. Împletitură de rogoz sau de papură. — Sb. rogožina (bg. rogozina).

ROGÓZ, *rogozuri*, s. n. Numele a trei plante erbacee care cresc prin mlaștini și prin locuri umede: a) plantă cu tulpina dreaptă, în trei muchii, întrebuințată la împletitul rogojinilor și uneori la acoperitul caselor de la țară *(Carex riparia)*; b) plantă cu tulpina țeapănă și înaltă, cu numeroși tuberculi care servesc ca hrană pentru porci *(Scirpus maritimus)*; c) mică plantă asemănătoare cu stuful, care crește amestecată cu unele plante de nutreț *(Carex vulpina)*. [Var.: (reg.) rágóz s. n.] — Slav (v. sl. rogozŭ).

Rogoz (a)

ROGOZÍȘ, *rogozișuri*, s. n. (Rar) Loc unde crește mult rogoz. — Din rogoz + suf. *-iș*.

ROGOZÓS, *-OÁSĂ*, *rogozoși*, *-oase*, adj. (Rar) Cu (mult) rogoz. — Din rogoz + suf. *-os*.

ROHÁTCĂ, *rohătci*, s. f. (Reg.) Barieră. — Ucr. rohatka.

ROI[1], *roi*, s. m. Roit, roire. *Epoca roilor*. — Postverbal al lui roi[2].

ROI[3], *roiuri*, s. n. 1. Grup compact de albine, ieșite din stup împreună cu matca lor, în căutarea altui adăpost. 2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Mulțime de insecte sau de păsări mici care zboară în grupuri. ✦ Grup compact de oameni în mișcare. ✦ Mulțime de lucruri de același fel (văzute în mișcare). ✧ (În metafore) *Mă văd cum ședeam singur în banca mea . . . cu capul roi de materia bine învățată* (GALACTION). — Slav (v. sl. roj).

ROI[3], *roiesc*, vb. IV. Intranz. (Despre albine) A ieși din stup zburînd în roiuri, spre a-și căuta un nou locaș și a da naștere unui stup nou; *p. ext.* (despre insecte sau păsări mici) a zbura în număr mare de colo pînă colo. ✦ Tranz. (Despre albine) A întemeia, prin roire, un stup nou. ✦ (Despre oameni) A se răspîndi în grupuri, pornind din același loc; a umbla de colo pînă colo. — Sb. **roiti.**

Roibă

ROIB, ROAIBĂ, *roibi, roaibe*, adj. (Despre cai) Cu părul roșcat. ✦ (Substantivat) Cal cu părul roșcat. — Lat. **rubeus.**

RÓIBĂ, *roibe*, s. f. Plantă erbacee cu flori albe-gălbui dispuse în ciorchini, a cărei rădăcină conține o materie colorantă roșie cu care se vopsesc fibrele textile (*Rubia tinctorum*). — Lat. **rubia.**

ROIBULÉȚ, -EĂȚĂ, *roibuleți, -e*, adj. (Adesea substantivat) Diminutiv al lui *roib.*

RÓINIC, -Ă, *roinici, -e*, adj. (Rar, despre grupuri) Care este în mișcare vie, care se răspîndește pornind din același loc. — Din **roi**[3] + suf. *-nic.*

RÓINIȚĂ[1], *roinițe*, s. f. (Pop.) Stup mic portativ, cu care se prinde un roi nou de albine. — Sb. **rojnica.**

RÓINIȚĂ[2], *roinițe*, s. f. Plantă erbacee cu flori albe cu miros plăcut, mult căutate de albine, cu frunze ovale, întrebuințate în medicină pentru calitățile lor stimulente și antispasmodice (*Melissa officinalis*); melisă. — Din **roi**[3] + suf. *-niță.*

Roiniță

ROÍRE, *roiri*, s. f. Acțiunea de *a roi*[3]; *p. ext.* zborul agitat al unui număr mare de insecte sau de păsări.

RÓIȘTE s. f. Roire. — **roi**[3] + suf. *-iște.*

ROÍT s. n. Roire. — V. *roi*[3].

ROITÓR, -OÁRE, *roitori, -oare*, adj. Care roiește. — Din **roi**[3] + suf. *-(i)tor.*

ROL, *roluri*, s. n. I. 1. Însărcinare pe care o primește un artist în distribuția unei piese, a unui program artistic; totalitatea replicilor pe care trebuie să le rostească un actor pe scenă. 2. Atribuție, sarcină care îi revine cuiva în cadrul unei acțiuni mai largi. II. Registru în care sînt trecuți contribuabilii la percepție. ✦ Listă care cuprinde procesele în ordinea în care urmează să se judece la un tribunal. [Var.: (I, înv.) **rólă** s. f.] — Fr. **rôle.**

RÓLĂ[1] s. f. v. **rol.**

RÓLĂ[2], *role*, s. f. Rotiță sau cilindru care se învîrtește în jurul unui ax, pentru a face să alunece mai repede un lanț, o curea de transmisie etc. ✦ Corp în formă de cilindru care poate fi rostogolit în jurul axei sale de simetrie, folosit ca organ de rulare sau ca unealtă de prelucrare prin apăsare. — Germ. **Rolle.**

RÓLĂ[3], *role*, s. f. (Reg.) Cuptorul mașinii de gătit.

ROM[1], s. n. Băutură alcoolică obținută prin fermentarea și distilarea melasei din trestia de zahăr. [Var.: (reg.) **rum** s. n.] — Fr. **rhum.**

ROM[2], *romi*, s. m. Țigan. — Țig. **rom** «om».

ROMÁN[1], *romane*, s. n. Narațiune epică în proză, de întindere mare, cu conținut complex, care reflectă evenimente, episoade, fenomene ale vieții în dezvoltare (într-un interval mare de timp). ✦ Fig. Împletire de întîmplări cu multe episoade care par neverosimile. [Var.: (înv.) **románț** s. n.] — Fr. **roman.**

ROMÁN[2], *-Ă, romani, -e*, adj., s. m. și f. I. Adj. Propriu Romei antice sau imperiului întemeiat de Roma. ✧ *Cifre romane* = cifre reprezentate prin litere din alfabetul latin. *Biserica romană* = biserica catolică; catolicism. II. S. m. și f. 1. Persoană care făcea parte din populația de bază a statului roman și care se bucura de drepturile de cetățenie. 2. Locuitor al Romei. — Lat. lit. **romanus.**

ROMANCIÉR, -Ă, *romancieri, -e*, s. m. și f. Autor de romane. [Var.: (înv.) **romanțiér, -ă** s. m. și f.] — După fr. **romancier.**

ROMANÉSC, -Ă, *romanești*, adj. (Rar) Ca într-un roman, cu caracter de roman, de aventură; fantezist. — După fr. **romanesque.**

ROMÁNIC, -Ă, *romanici, -e*, adj. Care se trage din romani, care are legătură cu Roma antică, cu poporul roman. ✦ (Despre limbi) Care derivă din limba latină; neolatin. ✦ Care se ocupă de limbile derivate din latină. *Studii romanice.* — Fr. **romanique.**

ROMANÍST, *romaniști*, s. m. 1. Specialist în studiul limbilor romanice. 2. Specialist în studiul dreptului roman. — Fr. **romaniste.**

ROMANÍSTICĂ s. f. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul comparativ al limbilor romanice. — Germ. **Romanistik.**

ROMANITÁTE s. f. 1. Totalitatea popoarelor romanice; lumea romană. 2. Caracter roman (al unui popor sau al unei culturi); origine, descendență romană. — După fr. **romanité** (it. **romanità**).

ROMANÍȚĂ, *romanițe*, s. f. (Bot.) Mușețel. [Var.: **românițĂ, romîniță** s. f.] — Pol. **rumianiec**, ucr. **romanec'.**

ROMANIZÁ, *romanizez*, vb. I. Tranz. A imprima (unei țări, unei regiuni) caracterul romanității, a face (să fie) roman, a introduce civilizația romană. — Fr. **romaniser.**

ROMANIZÁRE s. f. Acțiunea de *a romaniza* și rezultatul ei.

ROMANIZÁT, -Ă, *romanizați, -te*, adj. Care a adoptat limba, obiceiurile, caracterele proprii romanilor. — V. *romaniza.*

ROMÁNTIC, -Ă *romantici, -e*, adj. 1. Care se inspiră din romantism, care ține de romantism sau prezintă aspecte caracteristice acestui curent; privitor la romantism. ✦ (Substantivat, m.) Scriitor care a ilustrat romantismul, care se încadrează în acest curent literar. 2. Visător, romanțios. — Fr. **romantique.**

ROMANTÍSM s. n. Școală literară și artistică apărută ca o reacție împotriva clasicismului strîmt și rigid, caracterizată prin suprimarea regulilor formale, prin introducerea notelor de lirism, de sensibilitate și de imaginație și prin zugrăvirea figurilor ieșite din comun (ajungînd uneori la un individualism excesiv, la ruperea de realitate și de actualitate). ✦ Ansamblu de aspecte care caracterizează curentul romantic; înclinare spre lirism, spre individualism, spre visare, spre melancolie. — Fr. **romantisme.**

ROMÁNȚ s. n. v. **roman**[1].

ROMANȚÁ, *romanțez*, vb. I. Tranz. A descrie viața unui om celebru cu adaosuri imaginate de autor. — It. **romanzare** (fr. **romancer**).

ROMANȚÁRE, *romanțări*, s. f. Faptul de *a romanța.*

ROMANȚÁT, -Ă, *romanțați, -te*, adj. Prezentat ca un roman[1]. — V. *romanța.*

ROMÁNȚĂ, *romanțe*, s. f. Cîntec duios și sentimental, pe versuri cu conținut elegiac; versuri cu conținut elegiac. — Fr. **romance.**

ROMANȚIÉR, -Ă s. m. și f. v. **romancier.**

ROMANȚIÓS, -OÁSĂ, *romanțioși, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Stăpînit de idei rupte de realitate, visător, aplecat spre aventuri. ✦ Care tratează teme rupte de realitate, care predispune la individualism, la visare. [Pr.: *-ți-os*] — Din **romanț** + suf. *-(i)os.*

ROMÂNÍȚĂ s. f. v. **romaniță.**

ROMB, *romburi*, s. n. Patrulater cu toate laturile egale și cu diagonale perpendiculare. — Fr. **rhombe** (<gr.).

RÓMBIC, -Ă, *rombici, -e*, adj. În formă de romb. ✧ *Sistem rombic* = sistem de cristalizare a cărui formă fundamentală este o prismă dreaptă cu bazele romburi. — Fr. **rhombique.**

ROMBOÉDRIC, -Ă, *romboedrici, -e*, adj. Care are fețele rombice. ✧ *Sistem romboedric* = sistem de cristalizare a cărui formă de bază este o prismă dreaptă cu bazele triunghiuri. — Fr. **rhomboédrique.**

ROMBOÉDRU, *romboedre*, s. n. Poliedru cu toate fețele în formă de romb. — Fr. **rhomboèdre** (<gr.).

ROMBOÍD, -Ă, *romboizi, -de*, adj. Asemănător cu un romb. ✦ (Substantivat, n.) Figură în formă de romb. — Fr. **rhomboïde** (<gr.)

ROMBOIDÁL, -Ă, *romboidali, -e*, adj. Rombic. [Pr.: *-boi-i-*] — Fr. **rhomboïdal.**

ROMÎN[1], *romîni*, s. m. 1. Persoană care aparține populației de bază a Republicii Populare Române. 2. (Pop.) Țăran. ✦ (Pop.) Bărbat, soț. ✦ Om (în general). 3. (În forma *rumîn*, în orînduirea feudală a Țării Românești) Iobag, vecin. [Var.: **rumîn** s. m.] — Lat. **romanus.**

ROMÎN[2], *-Ă, romîni, -e*, adj. Românesc. ✦ (Substantivat, f.) Limba română. — Lat. **romanus.**

ROMÎNÁȘ, *romînași*, s. m. Diminutiv al lui *romîn*[1]. [Var.: **rumînáș** s. m.]

ROMÎNCĂ, *romînce*, s. f. 1. Femeie care aparține populației de bază a Republicii Populare Române. 2. (Pop.) Țărancă. — Din **romîn** + suf. *-că.*

ROMÎNCÚȚĂ, *romîncuțe*, s. f. Diminutiv al lui *romîncă.*

ROMÎNÉSC, -EÁSCĂ, *romînești*, adj. Care aparține Republicii Populare Române sau populației ei, privitor la Republica Populară Română sau la populația ei. ✧ *Țara Românească* = numele oficial al Munteniei (și Olteniei) pînă la unirea Principatelor. ✦ (Substantivat, f.) Limba română. [Var.: **rumînésc, -eáscă** adj.] — Din **romîn**[2] + suf. *-esc.*

ROMÎNÉȘTE adv. Ca românii, în felul românilor; în limba română. ✦ (Substantivat) Limba română. *Tradus din românește.* — Din **romîn**[2] + suf. *-ește.*

ROMÎNÍ, *romînesc*, vb. IV. (Înv.) 1. Tranz. și refl. A adopta sau a face să adopte obiceiurile, caracterul, limba românilor. 2. Tranz. A traduce în românește. — Din **romîn**[1].

ROMÎNÍE s. f. (Înv.) Limba română. ✧ Expr. *Pe românie* = în românește, în limba română. Var.: **rumînie** s. f.] — Din **romîn**[1] + suf. *-ie.*

ROMÎNÍME s. f. Totalitatea românilor, număr mare de români. — Din **romîn**[1] + suf. *-ime.*

ROMÎNÍSM, (2) *romînisme*, s. n. 1. Sentimentul național al românilor; spirit românesc. 2. (Rar) Cuvînt sau expresie specifică limbii române. — Din **romîn**[1] + suf. *-ism.*

ROMÎNÍȚĂ s. f. v. **romaniță.**

ROMÎNIZÁ, *romînizez*, vb. I. Tranz. 1. A asimila o anumită populație cu populația de limbă română. 2. A da unui cuvînt sau unei expresii străine introduse în limbă o formă potrivită cu structura limbii române. — Din **romîn**[1].

ROMÎNIZÁRE, *romînizări*, s. f. Acțiunea de *a romîniza.*

ROMÎNIZÁT, -Ă, *romînizați, -te*, adj. 1. Trecut (în anumite împrejurări istorice) la naționalitatea română. 2. (Despre cuvinte și expresii străine introduse în limbă) Care a căpătat o formă potrivită cu structura limbii române. — V. *romîniza.*

ROND, *ronduri*, s. n. 1. Strat de flori (într-o grădină) ridicat deasupra nivelului terenului din jur. 2. Piațetă rotundă de unde pornesc mai multe artere de circulație, având la mijloc o plantație de flori sau un monument. 3. Inspecție de noapte care se face la un post de pază militar pentru a controla sentinelele; *p. ext.* oamenii care fac această inspecție. ◇ Expr. *A fi de rond* sau *a face rondul* = a fi însărcinat cu inspecția sau a face inspecția. — Fr. **ronde**.

RÓNDĂ, *ronde*, adj. f. (În expr.) *Scriere* (sau *literă*) *rondă* = fel de scriere cu litere rotunde, groase și drepte. *Peniță rondă* = peniță specială cu vîrful lat, cu care se pot scrie litere ronde. — Fr. **ronde**.

RONDEÁ, *rondele*, s. f. Rondelă. — Din **rondelă**.

RONDÉL, *rondeluri*, s. n. Gen de poezie cu formă fixă, compusă din două rime, primele două versuri repetîndu-se după al optulea și ultimul vers. — It. **rondello**.

RONDÉLĂ, *rondele*, s. f. Piesă plată, circulară, perforată sau neperforată, având uneori fețele profilate; rondea. ✦ Căpăcel în formă de disc din carton subțire, care se așază în cartușul de vînătoare, deasupra alicelor. ✦ Disc metalic folosit la baterea monedelor sau a metalelor. — Fr. **rondelle**.

RONDÓ, *rondouri*, s. n. (Muz.) Arie instrumentală a cărei temă revine în cursul piesei. — Fr. **rondeau**.

RONDÓU, *rondouri*, s. n. Loc de formă circulară (amenajat în grădini, în piețe, în localuri). ✦ Manevră prin care se schimbă cu un număr mare de grade direcția unei nave. — Fr. **rondeau**.

RONȚÁI, *rónțăi*, vb. IV. Tranz. A mînca, sfărîmînd între dinți puțin cîte puțin dintr-un aliment tare și producînd un zgomot ușor, caracteristic. ✦ A roade cu dinții un obiect. — Onomatopee.

RONȚÁIALĂ, *ronțăieli*, s. f. Ronțăire; zgomotul produs de roaderea cu dinții a unui corp tare. — Din **ronțăi** + suf. *-eală*.

RONȚĂÍRE, *ronțăiri*, s. f. Acțiunea de *a ronțăi*.

RONȚĂÍT s. n. Ronțăiala. — V. *ronțăi*.

ROPĂÍ, *rópăi*, vb. IV. Tranz. (Rar) A ropoti. — Onomatopee.

RÓPOT, *ropote*, s. n. 1. Zgomot produs de loviturile dese ale copitelor unui cal care aleargă. ✦ Mersul unui cal în trap. 2. Cădere precipitată și zgomotoasă (de scurtă durată) de ploaie sau de grindină; zgomot produs de această cădere. ✦ Curgere repede (și zgomotoasă) a unui torent sau a valurilor în mișcare. 3. Izbucnire (repetată) de aplauze; zgomot produs de aplauze. 4. Mișcare săltăreață (și zgomotoasă) de învîrtire la dans. — Slav (v. sl. *rŭpŭtŭ*).

ROPOTÍ, *ropotesc*, vb. IV. Intranz. A produce zgomote repezi și cadențate, lovind ritmic în ceva. — Din **ropot**.

ROPOTÍRE, *ropotiri*, s. f. Faptul de *a ropoti*.

ROPOTITÓR, -OÁRE, *ropotitori*, *-oare*, adj. Care ropotește. — Din **ropoti** + suf. *-(i)tor*.

ROS, ROÁSĂ, *roși*, *roase*, adj. 1. Distrus (la suprafață) prin acțiunea lentă a unui agent exterior; subțiat, măcinat. ✦ Fig. Care a avut mult de-a face cu..., care e plictisit de... 2. Fig. Mîncat, măcinat, consumat de... — V. *roade*.

ROSĂTÚRĂ, *rosături*, s. f. Rană superficială provenită dintr-o frecătură, dintr-o roadere. ✦ Loc ros, tocit, găurit. [Var.: **rozătúră** s. f.] — Din **ros** + suf. *-(ă)tură*.

RÓSBIF, *rosbifuri*, s. n. Friptură din mușchi de vacă, foarte puțin fript, aproape crud la mijloc. — Fr. **rosbif** (<engl. *roastbeef*).

RÓSBRAT, *rosbraturi*, s. n. Carne de vacă friptă înnăbușit, cu multă ceapă. — Germ. **Rostbraten**.

RÓSHAR s. n. Păr provenit din coama sau din coada cailor, folosit ca material de umplutură în tapițerie, ca urzeală la anumite țesături etc.; țesătură tare făcută din acest păr. — Germ. **Rosshaar**.

ROSPÍSCĂ s. f. (Înv.) Chitanță, dovadă. — Rus **raspiska**.

ROST, *rosturi*, s. n. 1. Sens, tîlc; scop, menire, justificare. ✦ Atribuție, rol, misiune, slujbă. 2. Mod de a-și întocmi viața; stare, situație socială, materială, familială; *p. ext.* gospodărie. ◇ Expr. *A (nu) ști de rostul cuiva* = a (nu) ști unde se află și cum își organizează cineva viața. *A fi* (sau *a face*) *rost de ceva* = a exista (sau a găsi) modalități pentru a procura ceva (greu de obținut, de realizat). 3. Mod de organizare a unei activități; ordine după care se desfășoară o acțiune; plan de executare a unui lucru. ◇ Expr. *A nu-și afla rost* = a nu-și găsi astîmpăr. *A-și pierde rostul* = a-și pierde cumpătul. *A fi în rostul lui* = a fi acolo unde îi este locul, unde se cuvine să fie. *A ști de rostul bogăției* = a ști cîtă avere ai sau are cineva. ✦ Ordine stabilită, stare de lucruri; rînduială. 4. Spațiul în formă de unghi format la războiul de țesut între firele de urzeală ridicate de ițe și cele rămase jos (prin care se trece suveica cu firul de bătătură); *p. ext.* activitatea țesătorului. ✦ Spațiul îngust dintre cărămizile unui zid, dintre scîndurile unei dușumele, dintre țiglele unui acoperiș. ✦ Jgheab săpat în lemn, pe care alunecă o ferestruică, o ușă, un capac. 5. (Înv.) Gură; (azi livresc) grai, vorbire. ◇ Expr. *A ști* (sau *a spune, a recita*) *pe de rost* = a ști (sau a spune, a recita) din aducere-aminte, pe dinafară. *A învăța pe de rost* = a învăța un text pentru a-l putea rosti din memorie. *A lua* (pe cineva) *la rost* = a mustra (pe cineva), a-i cere socoteală. ✦ (Înv. și arh.) Facultatea de a vorbi. — Lat. **rostrum**.

ROSTÍ, *rostesc*, vb. IV. 1. Tranz. A articula, a pronunța sunete, cuvinte cu ajutorul organelor vorbirii. 2. Tranz. A zice, a spune; a povesti; a expune. 3. Refl. (Rar) A se pronunța, a-și spune părerea autorizată. ✦ Tranz. A comunica o dispoziție, o sentință. 4. Tranz. A stabili locul sau atribuțiile care revin cuiva; a rostui. ✦ A procura. ✦ A se îngriji de...; a pregăti. 5. Intranz. A înfășura pe sulul din față al războiului de țesut porțiunea de pînză țesută, desfășurînd în același timp o porțiune corespunzătoare de urzeală de pe sulul dinapoi, pentru a putea continua țesutul de cîte ori rostul se micșorează. — Din **rost**.

ROSTÍRE, *rostiri*, s. f. Faptul de *a rosti*.

ROSTITÓR, -OÁRE, *rostitori*, *-oare*, adj. (Rar) 1. Care rostește spune ceva. 2. Rostit, exprimat, spus. — Din **rosti** + suf. *-(i)tor*.

ROSTOGÓL, *rostogoluri*, s. n. 1. Mișcare de rostogolire. ◇ Loc. adv. *De-a rostogolul* sau (pop.) *de-a rostogol* = rostogolindu-se, învîrtindu-se peste cap. 2. Pantă cu înclinare mare într-o mină, care permite transportarea materialului prin simplă alunecare sau rostogolire.

ROSTOGOLÍ, *rostogolesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A înainta sau a face să înainteze, să alunece (pe un plan înclinat) rotindu-se în jurul lui însuși; a veni sau a (se) da de-a dura; a (se) prăbuși, a (se) prăvăli. ◇ Expr. (Tranz.) *A rostogoli ochii* = a mișca ochii foarte repede. ✦ Tranz. Fig. A împinge înainte dînd impresia unei mișcări de rotire. ✦ Refl. (Despre ape curgătoare) A curge impetuos la vale, în valuri repezi. — Din **rostogol**.

Rostopască

ROSTOGOLÍRE, *rostogoliri*, s. f. Acțiunea de *a (se) rostogoli* și rezultatul ei. ✦ (Concr.) Ceea ce se rostogolește; grămezi care cad, care se prăbușesc.

ROSTOGOLÍT s. n. Rostogolire. — V. *rostogoli*.

ROSTOPÁLĂ, *rostopale*, s. f. (Reg.) Pală mare de fîn. ◇ Expr. *A lua cu rostopala* = a lua cu forța, pe nedrept.

ROSTOPÁSCĂ s. f. Plantă erbacee cu flori galbene, a cărei tulpină secretează un suc galben-portocaliu, acru, veninos *(Chelidonium majus)*. — Ucr. **rostopast'**.

ROSTRÁL, -Ă, *rostrali*, *-e*, adj. (Despre elemente arhitecturale sau obiecte de artă) Care are forma unei nave antice. ◇ *Coloană rostrală* = coloană cu vîrfuri de nave sculptate în piatră, simbolizînd victoriile navale. — Fr. **rostral** (lat. lit. **rostralis**).

ROSTUÍ, *rostuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A pune în ordine, a aranja așa cum trebuie. ✦ A așeza pe cineva într-un post, într-o situație convenabilă. 2. A procura ceva prin mijloace improvizate; a face rost de ceva. 3. A umple cu un material de etanșare și a netezi rosturile dintre cărămizile unei zidării, dintre pavelele sau bordurile unei șosele etc. 4. A forma cu mîna rostul urzelii la războiul de țesut. — Din **rost**.

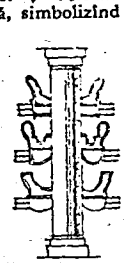

Coloană rostrală

ROSTUÍRE, *rostuiri*, s. f. Acțiunea de *a rostui*.

ROSTUÍT, -Ă, *rostuiți*, *-te*, adj. 1. (Despre persoane) Așezat într-un loc sau într-o slujbă convenabilă; cu situație, cu gospodărie. 2. (Despre zidărie, pavaj etc.) Care are rosturile umplute cu un material etanș. — V. *rostui*.

ROSÚRĂ, *rosuri*, s. f. (Reg.) Rosătură. — Din **ros** + suf. *-ură*.

ROȘ[1] s. n. v. **roșu**[1].

ROȘ[2], **-Ă** adj. v. **roșu**[2].

ROȘĂTEC, -Ă adj. v. **roșiatic**.

ROȘĂTIC, -Ă adj. v. **roșiatic**.

ROȘCÁT, -Ă, *roșcați*, *-te*, adj. Cu reflexe roșietice. ✦ (Substantivat) Persoană cu păr blond sau castaniu cu nuanțe roșietice. ✦ (Substantivat, n.) Culoare care bate în roșu. — Din **roșcă** + suf. *-at*.

RÓȘCĂ s. m. Persoană cu părul roșcat și cu obrajii roșcovani. — Din **roșu**[1] + suf. *-că*.

ROȘCODÁN, -Ă adj. v. **roșcovan**.

RÓȘCOV, *roșcovi*, s. m. Mic arbore din familia leguminoaselor, originar din Arabia, cultivat și în regiunea mediteraneană, cu frunze persistente, cu fructe dulci și comestibile *(Ceratonia siliqua)*. ◇ Compus: (Bot.) *roșcov-sălbatic* = plătică[1]. — Bg. **rozkov**.

Roșcov

ROȘCOVÁN, -Ă, *roșcovani*, *-e*, adj. De culoare roșie; cu reflexe roșietice. [Var.: **roșcodán**, **-ă** adj.] — Din **roșcă** + suf. *-ov-án*.

RÓȘCOVĂ, *roșcove*, s. f. Fructul dulce și comestibil al roșcovului, avînd forma unei păstăi, de culoare cafenie-închisă, cu multe semințe. — Din **roșcov**.

ROȘEÁLĂ, *roșele*, s. f. (Pop.) 1. Substanță roșie, cu care se vopsesc pînzeturile și alte obiecte. ✦ Cerneală roșie. 2. (La pl.) Fard roșu. — Din **roși** + suf. *-eală*.

ROȘEÁȚĂ, *roșeți*, s. f. Culoare roșie. ✦ Împurpurare, îmbujorare. — Din **roșu**[3] + suf. *-eață*.

ROȘÍ vb. IV. v. **înroși**.

ROȘIÁTEC, **-Ă** adj. v. **roșiatic**.

ROȘIÁTIC, -Ă, *roșietici*, *-e*, adj. Care bate în roșu, în care predomină nuanța de roșu. [Var.: **roșiétic**, **-ă**, **roșiátec**, **-ă**, **roșátic**, **-ă**, **roșátec**, **-ă** adj.] — Din **roșu**[3] + suf. *-atic*.

RÓȘIE, *roșii*, s. f. Pătlăgică roșie. — Din [pătlăgică] **roșie**.

ROȘIÉTIC, -Ă adj. v. **roșiatic**.

ROȘIOÁRĂ[1], (2) *roșioare*, s. f. 1. Soi de struguri. 2. Pește mic de baltă, cu ochii și cu aripioarele roșietice *(Scardinius erythrophtalmus)*. — Din **roșu**[1] + suf. *-ioară*.

ROȘIOÁRĂ[2], *roșioare*, s. f. (Rar) Adeptă a mișcării revoluționare din Principatele Române de la jumătatea veacului al XIX-lea. — Din **roșu**[2] + suf. *-ioară*.

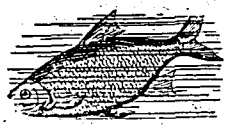

Roșioară

ROȘIÓR[1], *roșiori*, s. m. (La pl.) Corp de elită al cavaleriei în organizarea mai veche a armatei române; (și la sg.) ostaș din acest corp de cavalerie. [Pr.: *-și-or*] — Din **roșu**[2] + suf. *-ior*.

ROȘIÓR[2], **-OÁRĂ**, *roșiori*, *-oare*, adj. Diminutiv al lui *roșu*. ✧ *Pere roșioare* = soi de pere care se păstrează bine toată iarna. *Prune roșioare* = soi de prune care se coc de timpuriu.

ROȘÍT, -Ă adj. v. **înroșit**.

ROȘTÉI, *roșteie*, s. n. (Reg.) Dispozitiv în forma unui cadru în care sînt fixate vergele de lemn sau de oțel și care se folosește ca închizătoare la uși și la ferestre; gratie, zăbrea. ✦ Grătarul de la sobă, prin care cade cenușa. — Magh. **rostély**.

RÓȘU[1] s. n. 1. Culoare roșie (a șaptea a spectrului solar). ✧ Loc. adv. *Pînă la roșu* = (despre metale) pînă la starea de incandescență. ✧ Expr. *A vedea* (sau *a i se face cuiva*) *roșu (înaintea ochilor)* = a se înfuria. ✦ (Concr.) Vopsea roșie. 2. Fard de culoare roșie pentru obraz și buze; ruj. 3. Țesătură de culoare roșie. 4. (În expr., în limbajul celor care ghicesc în cărți) *De roșu* = de culoarea numită cupă. [Var.: **roș** s. n.] — Lat. **roseus**.

RÓȘU[2], *roșii*, s. m. 1. Adept al unor idei progresiste sau revoluționare, luptător pentru cauza unei revoluții. ✦ Poreclă dată de adversari membrilor aripii radicale a partidului liberal din Romînia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. 2. (Înv., la pl.) Corp de trupă de călăreți sau de pedestrași în vechea armată a Țării Românești, compus din boierii de țară (cu uniformă de culoare roșie); (și la sg.) ostaș din acest corp de trupă. — Din **roșu**[2].

RÓȘU[3], **-IE**, *roșii*, adj. I. 1. De culoarea sîngelui. ✧ *Ouă roșii* = ouă vopsite (cu roșu, *p. ext.* cu orice culoare), tradiționale la creștini de Paști. *Pămînt roșu* = pămînt de culoare roșiatică (întîlnit mai ales în ținuturile mediteraneene). 2. Roșcat, roșcovan, arămiu. 3. De culoare rumenă-aprinsă. ✦ Îmbujorat la față. ✦ (Despre ochi) Injectat. 4. (Despre metale) Înroșit în foc; incandescent. ✧ *Fier roșu* = fier incandescent cu care se înfierează animalele (odinioară se înfierau și sclavii și ocnașii). II. Fig. Inspirat, pătruns de idei revoluționare; creat de o mișcare revoluționară. ✧ *Gărzile roșii* = detașamente revoluționare de muncitori, organizate în Rusia în timpul revoluției din 1917. Var.: (reg.) **roș, -ă** adj.] — Lat. **roseus**.

ROTACÍSM s. n. Fenomen fonetic constînd în transformarea unei consoane în « r »; (în limba română) fenomen dialectal constînd în transformarea lui « n » intervocalic în « r ». — Fr. **rhotacisme** (<gr.).

ROTACIZÁ, *rotacizez*, vb. I. Intranz. și refl. A vorbi cu rotacism. — Fr. **rhotaciser**.

ROTACIZÁNT -Ă, *rotacizanți*, *-te*, adj. (Despre graiuri, texte etc.) Care prezintă fenomenul rotacismului. — Fr. **rhotacisant**.

ROTACIZÁRE, *rotacizări*, s. f. Faptul de *a (se) rotaciza*.

ROTACIZÁT, -Ă, *rotacizați*, *-te*, adj. Cu rotacism. — V. *rotaciza*.

ROTAMÉTRU, *rotametre*, s. n. Instrument pentru măsurarea debitelor de fluide. — Fr. **rotamètre**.

ROTÁR, *rotari*, s. m. 1. Meseriaș care lucrează roți, căruțe, care etc. 2. Lucrător care introduce și scoate formele din presa de imprimat. — Din **roată** + suf. *-ar*.

ROTÁRE, *rotări*, s. f. Exercițiu de gimnastică constînd din executarea unor mișcări circulare cu corpul sau cu părți ale corpului. — Din **roată** (după fr. *rotation*).

ROTÁȘ, -Ă, *rotași*, *-e*, adj. (Despre cai; și substantivat) Înhămat lîngă roata și oiștea carului sau a căruței. ✦ (Substantivat, m.) Vizitiu care conduce caii înhămați în felul descris mai sus. — Din **roată** + suf. *-aș*.

ROTÁT, -Ă, *rotați*, *-te*, adj. 1. Care are formă de roată, rotund; înfoiat, întins în formă de roată. 2. (Despre părul calului; *p. ext.* despre cai) Cu pete de altă culoare decît restul părului. — Din **roată** + suf. *-at*.

ROTATÍV, -Ă, *rotativi*, *-e*, adj. 1. (Despre mișcări) Circular. 2. (Despre sisteme tehnice) Care poate efectua o mișcare de rotație. ✧ *Presă rotativă* (și substantivat, f.) = instalație folosită la imprimarea ziarelor și a publicațiilor de mare tiraj, care funcționează prin rotirea a doi cilindri ale căror suprafețe sînt în contact, unul servind ca suport al cliseului, celălalt ca organ de presiune. — Fr. **rotatif**.

ROTÁȚIE, *rotații*, s. f. 1. Mișcare în jurul unui punct fix sau al unei axe, în cursul căreia fiecare punct al corpului care se mișcă rămîne la distanță constantă de punctul fix sau de axa respectivă. ✦ Mișcare a unui corp ceresc în jurul axei sale. 2. Schimb alternativ de persoane sau de echipe efectuat în cursul unei activități, pentru a asigura continuitatea muncii. ✧ Loc. adv. *Prin rotație* = revenind pe rînd. ✦ Alternarea sau succesiunea metodică a culturilor pe același teren, în cadrul unui asolament (făcută pentru a nu sărăci pămîntul). 3. (În expr.) *Rotația capitalului* = repetarea periodică a circuitului capitalului. — Fr. **rotation** (lat. lit. **rotatio, -onis**).

ROTĂREÁSĂ, *rotărese*, s. f. Soție de rotar. — Din **rotar** + suf. *-easă*.

ROTĂRÍE, *rotării*, s. f. 1. Meseria rotarului. 2. Atelierul rotarului. 3. Obiecte făcute de rotar. — (1, 2) Din **rotar** + suf. *-ie*, (3) din **roată** + suf. *-ărie*.

ROTĂRÍT s. n. Rotărie (1). — Din **rotar** + suf. *-it*.

ROTĂRÍȚĂ, *rotărițe*, s. f. Rotăreasă. — Din **rotar** + suf. *-iță*.

ROTÍ, *rotesc*, vb. IV. 1. Refl. și intranz. A se mișca descriind cercuri. ✦ Refl. (Pop.) A dansa mișcîndu-se în cerc. ✧ Tranz. *Flăcării rotesc fetele. Rotesc hora.* ✦ (Despre ape) A forma ochiuri, vîrtejuri. 2. Refl. A se învîrti împrejurul cuiva sau a ceva. ✦ Fig. A sta mereu în preajma cuiva, căutînd să-i cîștige simpatia și bunăvoința. 3. Tranz. A-și plimba ochii, privirea în toate părțile, de jur împrejur. 4. Tranz. A învîrti în aer deasupra capului o armă, un baston etc. *Muncitorii roteau bastoanele* (PAS). 5. Refl. și tranz. (Despre păsări) A-și desface penele cozii și aripilor (în epoca împerecherii); a (se) înfoia. — Din **roată**.

ROTICÍCĂ, *roticele*, s. f. Rotiță. — Din **roată** + suf. *-ic-ică*.

ROTIFÉR, *rotifere*, s. n. (La pl.) Clasă de viermi (de apă, microscopici) cu corpul înconjurat de peri vibratili; (și la sg.) vierme care face parte din această clasă. — Fr. **rotifère**.

ROTILÁT, -Ă, *rotilați*, *-te*, adj. (Pop.) 1. În formă de roată, rotund. 2. Încovoiat, adus, îndoit. *Paloșul cel rotilat* (ALECSANDRI). — Din **rotilă** + suf. *-at*.

ROTÍLĂ, *rotile*, s. f. 1. Rotiță. 2. Fiecare dintre cele două roți ale cotigii plugului; *p. ext.* cotiga plugului. — Din **roată** + suf. *-ilă*.

ROTILÍȚĂ, *rotilițe*, s. f. (Pop.) Rotiță. — Din **rotilă** + suf. *-iță*.

ROTÍN, *rotine*, s. n. (Reg.) Camera mare de la cotețele de pescuit în iazuri și bălți.

ROTÍRE, *rotiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) roti*; învîrtire, mișcare în cerc sau în spirală. ✦ Mișcare de rotație.

ROTÍȘ adv. (Pop.) În cerc, în formă de roată. — Din **roată** + suf. *-iș*.

ROTÍT s. n. 1. Rotire. 2. Cîntecul și jocul cocoșului-de-munte în epoca de împerechere. — V. *roti*.

ROTITÓR, -OÁRE, *rotitori*, *-oare*, adj. Care se rotește. — Din **roti** + suf. *-(i)tor*.

ROTITÚRĂ, *rotituri*, s. f. (Pop.) Rotire. — Din **roti** + suf. *-(i)tură*.

ROTÍȚĂ, *rotițe*, s. f. Diminutiv al lui *roată*.

ROTOCÓL[1], *rotocoale*, s. n. (Pop.) 1. Imagine, contur, figură sau corp în formă de disc, de cerc sau de inel. ✧ Loc. adv. *În rotocol* = în spirală. 2. Mișcare în cercuri; rotire. ✧ Expr. *A da rotocoale cuiva* (sau *la ceva*) = a se învîrti în jurul cuiva (sau a ceva); a-i da tîrcoale. [Var.: **rotogól** s. n.] — Din **roată** + **ocol**.

ROTOCÓL[2], **-OÁLĂ**, *rotocoli*, *-oale*, adj. (Poo.) Rotund, în formă de cerc. [Var.: **rotogól, -oálă** adj.] — Din **roată** + **ocol**.

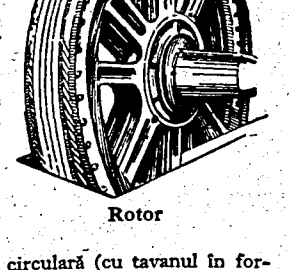

Rotor

ROTOCOLÁT, -Ă adj. v. **rotocolit**.

ROTOCOLÍ, *rotocolesc*, vb. IV. Refl. A se roti. — Din **rotocol**[1].

ROTOCOLÍT, -Ă, *rotocoliți*, *-te*, adj. În formă de cerc; circular. [Var.: **rotocolát, -ă** adj.] — V. *rotocoli*.

ROTOFÉI, -ÉIE, *rotofei*, *-eie*, adj. Dolofan, gras, durduliu. ✦ Fig. (Despre lucruri) Rotund, umflat. — Din **roată**.

ROTOGHÍLĂ, *rotoghile*, s. f. (Rar) Sferă, glob. — Din **rotog**[ol] + suf. *-ilă*.

ROTOGÓL[1] s. n. v. **rotocol**[1].

ROTOGÓL[2], **-OÁLĂ** adj. v. **rotocol**[2].

ROTÓNDĂ, *rotonde*, s. f. Sală mare, circulară (cu tavanul în formă de cupolă). ✦ Clădire circulară cu acoperișul în formă de cupolă. — Fr. **rotonde** (<it.).

ROTÓR, *rotoare*, s. n. Partea unei mașini de forță care se rotește în timpul funcționării în jurul axei arborelui pe care e montată. — Fr. **rotor**.

ROTOTÉCĂ, *rototeci*, s. f. Catalog mecanic cu fișe puse pe plăci situate într-o tobă rotativă, putînd fi consultate fără a fi scoase de la locul lor. — Fr. **rotothèque**.

ROTOȚÉLE s. f. pl. Plantă erbacee cu tulpina dreaptă, cu frunze lanceolate și dințate și cu flori albe-gălbui, dispuse în capitule *(Achillea ptarmica)*.

ROTÚLĂ, *rotule*, s. f. 1. Os în formă de disc, așezat în partea anterioară a genunchiului și care închide în așa fel încheietura, încît flexiunea se poate face numai într-un singur sens. 2. (Mec.) Nucă (3). — Fr. **rotule** (lat. lit. **rotula**).

Rotoțele

ROTÚND[1], *rotunduri*, s. n. Figură, suprafață în formă de disc sau de cerc. — Lat. ***retundus** *(= rotundus)*.

ROTÚND[2], *-ă*, *rotunzi*, *-de*, adj. 1. De forma unui cerc, a unei sfere, a unui disc. ✦ (Despre dealuri, coline etc.) Cu creasta fără muchii sau colțuri; rotat. ✦ (Mat.; despre o curbă plană sau despre o supra-

față). Care are toate punctele la aceeași distanță de un punct dat. 2. (Despre ființe sau părți ale corpului lor) Împlinit, grăsuț, durduliu. 3. (Despre cifre, sume, cantități) Fără fracțiuni sau subdiviziuni; întreg, complet. [Var.: (inv. și reg.) rătúnd, -ă adj.] — Lat. *retundus (= rotundus).

ROTUNGIÓR, -OÁRĂ adj. v. rotunjor.

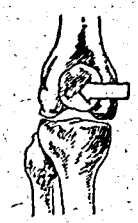
Rotulă

ROTUNJÉL, -EĂ, *rotunjei, -ele,* adj. Rotunjor. [Var.: rotunzél, -eă adj.] — Din rotund[1] + suf. *-el.*

ROTUNJÍ, *rotunjesc,* vb. IV. 1. Tranz. A face rotund, a da formă rotundă. ✦ A fixa hotarul unei regiuni în așa fel încît linia hotarului să fie cît mai puțin sinuoasă; a întregi. ✦ Refl. Fig. A se așeza roată. *Au mai șosit ... și alți gospodari. S-a rotunjit șfat sub șopru* (SADOVEANU). 2. Refl. A se îngrășa, a se împlini. 3. Tranz. A completa; a întregi, a mări. ✦ A elimina subdiviziunile, fracțiunile unui număr, ale unei sume etc.; a face întreg. [Var.: rătunjí, rotunzí vb. IV] — Din rotund[1].

ROTUNJÍME, *rotunjimi,* s. f. 1. Calitate a ceea ce este rotund; *p. ext.* linie, formă rotundă. 2. Formă rotundă, plină a trupului. [Var.: rotunzíme s. f.] — Din rotund[1] + suf. *-ime.*

ROTUNJÍRE, *rotunjiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) rotunji;* împlinire, completare, întregire.

ROTUNJÍT, -Ă, *rotunjiți, -te,* adj. 1. (Adesea adverbial) Cu o formă rotundă, cu un contur curb. ✦ (Despre ochi) Larg deschis, holbat. ◇ *Consoane rotunjite* = consoane la rostirea cărora se adaugă o articulație suplimentară de rotunjire a buzelor. 2. Plin, gras, împlinit. 3. Mărit, sporit, întregit. [Var.: rătunzít, -ă, rotunzít, -ă adj.] — V. *rotunji.*

ROTUNJITÓR, *rotunjitoare,* s. n. Unealtă care servește la fasonarea, îndreptarea sau netezirea pieselor cu secțiune circulară. — Din rotunji + suf. *-(i)tor.*

ROTUNJOÁRE s. f. pl. Mică plantă erbacee cu frunze lungi, lucitoare și cu flori roșii-purpurii, dispuse într-un capitul mic situat în vîrful tulpinii; crește prin pădurile și pășunile din regiunea alpină și subalpină *(Homogyne alpina).* — Din rotund[1] + suf. *-(i)oare.*

ROTUNJÓR, -OÁRĂ, *rotunjori, -oare,* adj. Diminutiv al lui *rotund*[1]. [Var.: rotungiór, -oáră adj.]

ROTUNZÉL, -EĂ adj. v. rotunjel.

ROTUNZÍ vb. IV. v. rotunji.

ROTUNZÍME s. f. v. rotunjime.

ROTUNZÍT, -Ă adj. v. rotunjit.

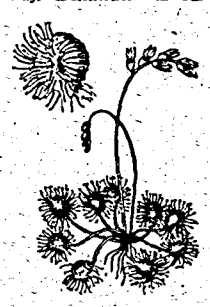
Roua-cerului

RÓUĂ s. f. Picături de apă care se formează în timpul nopților semine de primăvară, de vară și de toamnă prin condensarea vaporilor din atmosferă și care se depun pe plante, pe pămînt și pe obiectele aflate în aer liber. ◇ Loc. adj. *Ca roua* = delicat, fraged. ◇ Loc. adv. *Pe rouă (nescuturată)* = dis-de-dimineață. ◇ Compus: (reg.) *roua-cerului* = mică plantă erbacee, insectivoră, cu flori mici, albe și cu frunze lunguiețe acoperite de peri secretori *(Drosera rotundifolia).* — Lat. ros, roris.

ROURÁ, pers. 3 *rourează,* vb. I. 1. Intranz. A cădea rouă. 2. Tranz. și refl. A (se) umezi, a (se) acoperi cu stropi ca de rouă. *Sudoarea roura melancolica lui frunte* (NEGRUZZI). — Lat. rorare.

Rourică

ROURÁT, -Ă, *rourați, -te,* adj. Acoperit, stropit de rouă, plin de rouă. — V. *roura.*

ROURÍCĂ, *rourici,* s. f. Plantă acvatică, cu tulpina culcată, cu inflorescențe în formă de spiculețe, cu fructe dulci, comestibile *(Glyceria fluitans).* — Din rouă + suf. *-ică* (după *roura*).

ROUROS, -OÁSĂ, *-rouroși, -oase,* adj. (Rar) Rourat. — Din rouă + suf. *-os* (după *roura*).

ROURÚSCĂ s. f. (Bot.; reg.) Răurușcă. — Din *răurușcă (< lăurușcă).*

ROUȘOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui *roud.*

ROÚȚĂ s. f. (Rar) Roușoară. — Din rouă + suf. *-uță.*

ROVÍNĂ, *rovine,* s. f. 1. Groapă, adîncitură, surpătură de teren. rîpă (mocirloasă). 2. Loc mlăștinos; mlaștină, mocirlă. [Acc. și: *róvină.* — Pl. și: *rovíni*] — Bg. rovina, sb. rovine (pl.).

ROZ adj invar. Roșu foarte deschis ✦ (Substantivat, n.) Culoare roz. ◇ Expr. *A vedea (sau a privi ceva) în roz* = a fi optimist. — Fr. rose.

ROZACÉE s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate din care fac parte trandafirul și mulți pomi fructiferi; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. — Fr. rosacées.

ROZÁLB, -Ă, *rozalbi, -e,* adj. Trandafiriu-deschis care bate în alb. — Din roz + alb.

ROZÁSĂ, *rozase,* s. f. (Arhit.) Rozetă (3). — Fr. rosace.

ROZÁTIC, -Ă, *rozatici, -e,* adj. (Rar) Trandafiriu. — Din roz + suf. *-atic.*

Roza-vînturilor

RÓZĂ, *roze,* s. f. 1. Trandafir. ◇ Expr. *A sta pe roze* = a se găsi într-o situație favorabilă. ◇ Compuse: *roza-vînturilor* = reprezentare grafică, în formă de stea, a direcțiilor punctelor cardinale; *rozá-magnetică* = roza-vînturilor fixată pe cutia care conține acul magnetic al unei busole. 2. Șlefuire specială care se dă diamantului. 3. Fereastră circulară mare, cu vitralii, așezată de obicei pe fațada catedralelor gotice, deasupra porții de intrare. — Fr. rose.

ROZÁTOR, *rozátoare,* s. n. (La pl.) Ordin de mamifere caracterizate prin lipsa caninilor și printr-o mare dezvoltare a dinților incisivi, cu ajutorul cărora aceste animale pot roade; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin. ◇ (Adjectival) *Animal rozátor.* — Din roz (prez. ind. al lui *roade*) + suf. *-(á)tor.*

Rozetă

ROZÁTÚRĂ s. f. v. rosătură.

ROZEÓLĂ, *rozeole,* s. f. Mică pată roșiatică apărută pe piele în erupțiile provocate de anumite boli infecțioase. ◇ *Rozeolă sifilitică* (sau *de sifilitic*) = erupție caracteristică sifilisului secundar, care apare la 40-50 de zile după șancru. [Pr.: *-zé-o-*] — Fr. roséole.

ROZÉTĂ, *rozete,* s. f. 1. Mică plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu frunze lunguiețe, cu flori galbene-aurii, plăcut mirositoare *(Reseda odorata);* rezedă. 2. Nasture de alamă pe care îl purtau în trecut, la tunică și la cizme, ostașii din trupele de cavalerie și de roșiori. 3. Motiv decorativ sau ornament în formă de roză, în pictură, sculptură, arhitectură etc. 4. (Tehn.) Armătură sau guler marginal al unei tije, care servește ca element de legătură, de suspensie sau de protecție. — Fr. rosette.

ROZÍU, -ÍE, *rozii,* adj. (Rar) Trandafiriu. — Din roz + suf. *-iu.*

ROZMARÍN, *rozmarini,* s. m. Arbust mic, plăcut mirositor, cu frunze totdeauna verzi și cu flori albastre, albe sau roșii, întrebuințat în medicină și în industria parfumurilor *(Rosmarinus officinalis).* — Lat. lit. rosmarinus.

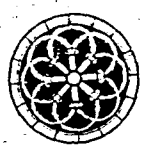
Rozetă

RUBÁRBĂ s. f. (Bot.) Revent. — Fr. rhubarbe.

RUBEDÉNIE, *rubedenii,* s. f. (Pop.) Rudă[1], rudenie (2). — Comp. sb. rodbina.

RUBELÍT s. n. Piatră prețioasă de culoare roză — După fr. rubellite.

RUBEROÍD s. n. Carton elastic și neinflamabil, impregnat cu asfalt, întrebuințat ca material pentru acoperișuri și pentru izolarea părților subterane ale clădirilor. — Germ. Ruberoid[pappe].

RUBIÁ, *rubiele,* s. f. (Înv.) Numele unei monede turcești de aur. — Tc. rub'iye.

Rozmarin

RUBIACÉE s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, cu frunze înguste, situate mai multe la un nod, cu flori mici grupate în inflorescențe bogate; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pr.: *-bi-a-*] — Fr. rubiacées.

RUBICÓND, -Ă, *rubiconzi, -de,* adj. (Rar) Roșu, rumen. — Fr. rubicond (lat. lit. rubicundus).

RUBÍDIU s. n. Metal alcalin, strălucitor ca argintul, ușor oxidabil, care se găsește în natură în cantități mici, însoțind sodiul și potasiul. — Fr. rubidium.

RUBÍN, *rubine,* s. n. Varietate de corindon foarte dur, de culoare roșie, folosită ca piatră prețioasă. [Pl. și: *rubinuri*] — It. rubino (germ. Rubin).

RUBINÍU, -ÍE, *rubinii,* adj. De culoarea rubinului; roșu-închis. — Din rubin + suf. *-iu.*

RUBINÓS, -OÁSĂ, *rubinoși, -oase,* adj. (Înv.) Rubiniu. — Din rubin + suf. *-os.*

RÚBLĂ, *ruble,* s. f. 1. Unitatea principală a sistemului monetar rusesc și sovietic; moneda care reprezintă această unitate. 2. (Înv.) Nume dat în trecut monedelor străine de argint. — Rus rubl'.

Rucsac

RÚBRICĂ, *rubrici,* s. f. 1. Despărțitură cuprinzînd una sau mai multe coloane într-un registru, formular, grafic etc. 2. Spațiu rezervat într-o publicație periodică pentru articole dintr-un anumit domeniu. 3. (Înv.) Titlu de pagină sau de capitol care, în vechile manuscrise și cărți, se scria cu roșu. — Fr. rubrique (lat. lit. rubrica).

RÚCSAC, *rucsacuri,* s. n. Sac de turism purtat în spate; raniță. — Germ. Rucksack.

RUDÁR, *rudari,* s. m. Meșter țigan care lucrează din lemn albii, linguri, fuse etc. — Țig. rudar.

RÚDĂ[1], *rude,* s. f. 1. Persoană care face parte din aceeași familie cu alte persoane, unite între ele prin legături de sînge sau prin

alianță. ◇ Expr. *Rude la Ierusalim* = persoane care îți acordă protecție; proptele. *Pe rudă (și) pe sămință* = a) pe toți, fără excepție, pînă la unul; b) peste tot. ✦ Familie, neam, viță. 2. (Pop.) Soi, sămință de animale sau de plante. ◇ Loc. adj. *De rudă* = de prăsilă, de reproducție. *Berbec de rudă.* — Bg. **roda.**

RÚDĂ[1], *rude*, s. f. (Reg.) 1. Prăjină, par, drug. 2. Oiște, proțap. — Sb. **ruda.**

RUDĂRÉSC, -EÁSCĂ, *rudărești*, adj. De rudar, făcut de rudar; țigănesc. — Din **rudar** + suf. *-esc.*

RUDĂRÍE s. f. Meseria rudarului. — Din **rudar** + suf. *-ie.*

RUDÉNIE, (2) *rudenii*, s. f. 1. Legătură directă sau colaterală între persoane care fac parte din aceeași familie; înrudire. 2. Rudă[1]. — Din **rudă**[1] + suf. *-enie.*

RUDÍ vb. IV. v. **înrudi.**

RUDIMÉNT, *rudimente*, s. n. 1. (La pl.) Noțiuni elementare ale unei științe, ale unei arte. 2. Organ care abia începe să se formeze sau care a rămas nedezvoltat; început. *Rudiment de coadă.* — Fr. **rudiment** (lat. lit. **rudimentum**).

RUDIMENTÁR, -Ă, *rudimentari, -e*, adj. Care abia începe să se formeze, care este la începutul dezvoltării sale; primitiv, neevoluat. — După fr. **rudimentaire.**

RUDÍRE s. f. v. **înrudire.**

RUDIȘOÁRĂ, *rudișoare*, s. f. Diminutiv al lui *rudă*[1].

RÚDIȚĂ, *rudițe*, s. f. (Reg.) Hulubă. — Din **rudă**[1] + suf. *-iță.*

RÚFĂ, *rufe*, s. f. 1. Obiect de îmbrăcăminte care se poate spăla și care se poartă direct pe corp; *p. ext.* (la pl.) cearșafuri, fețe de masă etc.; albituri, schimburi. ◇ Expr. *Rufele (murdare) se spală în familie* = certurile și neînțelegerile familiale sau dintr-un cerc intim trebuie rezolvate în cadrul familiei sau al cercului respectiv. 2. (Reg.) Zdreanță. — Slav (v. sl. **ruho**).

RUFĂRÍE s. f. Totalitatea rufelor (de pat, de corp etc.); lenjerie. — Din **rufă** + suf. *-(ă)rie.*

RUFÓS, -OÁSĂ, *rufoși, -oase*, adj. Zdrențăros. — Din **rufă** + suf. *-os.*

RUG[1], *rugi*, s. m. 1. Tulpina (tîrîtoare) a unor plante. 2. Mur[1]. 3. Măceș. 4. Compus: *rug-de-munte* sau *rug-de-zmeură* = zmeur. — Lat. **rubus.**

RUG[2], *ruguri*, s. n. Grămadă de lemne pe care se ardeau, în antichitate, jertfele sau morții și, în evul mediu, condamnații la moarte. — Lat. **rogus.**

Rug

RUGÁ, *rog*, vb. I. 1. Tranz. A se adresa cuiva cerîndu-i stăruitor îndeplinirea unei dorințe, un serviciu, o favoare etc. ◇ Expr. *A ruga* (pe cineva) *de toți dumnezeii* (sau *cu dumnezeu*) = a cere foarte insistent un lucru de la cineva. *Te rog* (sau *rogu-te*), formulă de politețe cu care te adresezi cuiva cînd îi ceri ceva; fii bun, fii amabil. *A-și ruga moartea* = a-și dori moartea. *A-i ruga* (cuiva) *moartea* = a dori moartea (cuiva). ◇ Refl. (Reg.) *Încearcă să se roage de iertare* (RETEGANUL). ✦ A pofti, a invita. 2. Refl. (În practicile religioase) A face o rugăciune, a invoca divinitatea. 3. Refl. A cere cuiva voia sau îngăduința de a face ceva. ◇ Expr. *Mă rog*, formulă întrebuințată ca element incidental, fără legătură cu restul frazei. *Da cine-i, mă rog, turcul ist călare?* (ALECSANDRI). — Lat. **rogare.**

RUGÁRE, *rugări*, s. f. Rugăminte, rugă. ✦ (Înv. și reg.) Petiție, cerere. — V. *ruga.*

RÚGĂ, *rugi*, s. f. 1. Rugăminte, implorare. 2. Rugăciune. 3. (Reg.) Cruce, troiță. 4. (Reg.) Serbarea patronului unei biserici sau mănăstiri; *p. ext.* tîrg care are loc cu acest prilej. — Postverbal al lui **ruga.**

Rugbi

RUGĂCIÚNE, *rugăciuni*, s. f. Cerere, mulțumire sau laudă adresată de credincioși divinității. ✦ (Rar) Rugăminte insistentă. — Lat. **rogatio, -onis.**

RUGĂMÍNTE, *rugăminți*, s. f. Cerere (stăruitoare) adresată cuiva pentru a obține ceva. — Din **rugămînt** (înv.; < lat. *rogamentum*).

RUGĂTÓR, -OÁRE, *rugători, -oare*, adj. (Adesea adverbial) Care cere cu stăruință, care exprimă o rugăminte, care se roagă. — Din **ruga** + suf. *-(ă)tor.*

RÚGBI s. n. Joc sportiv asemănător cu fotbalul, jucat cu o minge ovală pe care jucătorii o pot mînui în egală măsură cu piciorul sau cu mîna. — Fr. **rugby** (< engl.).

RÚGET, *rugete*, s. n. (Rar) Răget, muget. — Postverbal al lui **rugi.**

RUGÍ, *rugesc*, vb. IV. Intranz. A striga ca leul. — Lat. **rugire.**

RUGINÁRE s. f. Mic arbust cu frunze înguste, lucioase și cu flori albe dispuse în mănunchiuri la vîrful ramurilor *(Andromeda polifolia).* — Din **rugină.**

RUGÍNĂ, *rugini*, s. f. I. 1. Substanță brună-roșcată care se formează prin oxidare pe obiectele de fier și care distruge metalul. ✦ Pojghiță brună care acoperă uneori pietrele și care se produce prin oxidarea minereurilor de fier din ele. 2. Armă veche, prost întreținută; ruginitură, rablă. 3. Fig. Idee, teorie, mentalitate înapoiată, învechită. ✦ Om cu idei sau cu mentalitate învechită; retrograd. II. (Bot.) 1. Boală a cerealelor cauzată de o ciupercă parazită *(Puccinia graminis)* care atacă mai ales frunzele și tulpina acestora. 2. Plantă erbacee cu tulpina netedă, cu frunze lungi, țepoase, la vîrf cu o inflorescență ramificată cu flori mici, brune *(Juncus effusus)*; pipirig. — Lat. **aerugina.*

Ruginare

RUGINÍ, *ruginesc*, vb. IV. 1. Intranz. A prinde rugină (I 1), a se umple de rugină (I 1). 2. Intranz. Fig. (Despre frunze, plante etc.) A căpăta culoarea galbenă-roșiatică a ruginii. 3. Refl. Fig. A se învechi, a nu mai fi actual. — Din **rugină.**

RUGINÍRE, *ruginiri*, s. f. Faptul de *a (se) rugini.*

RUGINÍT, -Ă, *ruginiți, -te*, adj. 1. Acoperit, ros de rugină (I 1). ✦ Fig. Vechi, uzat. ✦ Fig. (Despre voce) Îmbătrînit; dogit. 2. Fig. (Despre frunze, plante etc.) Care a căpătat o culoare ca a ruginii. 3. Fig. (Despre persoane, idei, concepții etc.) Învechit, înapoiat, demodat. 4. (Despre plante) Atacat de rugină (II 1). — V. *rugini.*

RUGINITÚRĂ, *ruginituri*, s. f. Obiect ruginit; *p. ext.* lucru vechi, uzat, lipsit de valoare. — Din **rugini** + suf. *-(i)tură.*

RUGINÍU, -ÍE, *ruginii*, adj. De culoarea ruginii. — Din **rugină** + suf. *-iu.*

RUGINÓS, -OÁSĂ, *ruginoși, -oase*, adj. (Înv.) Ruginit. — Din **rugină** + suf. *-os.*

RUGÓS, -OÁSĂ, *rugoși, -oase*, adj. (Rar) Aspru. — Fr. **rugueux** (lat. lit. **rugosus**).

RUGOZITÁTE, *rugozități*, s. f. 1. (Rar) Proprietate a unui obiect sau a unei suprafețe de a fi aspre. 2. Mică neregularitate apărută pe suprafața unui obiect. — Fr. **rugosité** (lat. lit. **rugositas, -atis**).

RUGULÉȚ, *ruguleți*, s. m. Diminutiv al lui *rug*[1].

RUÍN s. n. Plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri și cu flori albastre dispuse în capitule sferice la vîrful lujerilor *(Scabiosa succisa).* — Comp. sb. **rujan.**

RUINÁ, *ruinez*, vb. I. Refl. și tranz. 1. A (se) preface în ruină, a (se) dărăpăna, a (se) degrada. 2. Fig. A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă averea, a sărăci sau a face să sărăcească; a (se) distruge. ✦ A(-și) distruge sănătatea. — Fr. **ruiner.**

RUINÁRE, *ruinări*, s. f. Acțiunea de *a (se) ruina.*

RUINÁT, -Ă, *ruinați, -te*, adj. 1. Căzut în ruină; dărăpănat. 2. Fig. Care și-a pierdut averea sau sănătatea; sărăcit, scăpătat. — V. *ruina.*

RUÍNĂ, *ruine*, s. f. 1. Ceea ce a rămas dintr-o construcție veche, dărîmată; dărîmătură. ◇ Loc. adj. *În ruină* (sau *ruine*) = ruinat, dărăpănat. ✦ Fig. Rămășiță a trecutului. 2. (Rar) Faptul de a se ruina. *De la o vreme căsuța se bolnăvi greu de ruină* (BASSARABESCU). 3. Fig. Pierderea averii sau a sănătății; distrugere, dezastru. — Fr. **ruine** (lat. lit. **ruina**).

RUINĂTÓR, -OÁRE, *ruinători, -oare*, adj. Care ruinează; distrugător. — Din **ruină** + suf. *-(ă)tor.*

RUJ, *rujuri*, s. n. Produs cosmetic cu diferite nuanțe de roșu folosit pentru a colora buzele și fața. — Fr. **rouge.**

RUJÁ, *rujez*, vb. I. Refl. A-și da cu ruj pe buze sau pe față. — Din **ruj.**

RUJALÍNĂ, *rujaline*, s. f. (Bot.) Nalbă-de-grădină. — Din **rujă.**

RÚJĂ, *ruje*, s. f. 1. (Reg.) Măceș. ✦ Trandafir. ✦ Fig. (Pop.) Nume dat unei persoane frumoase. 2. Fig. (Reg.) Roșeață, rumeneala din obraz. 3. Plantă erbacee cu frunze cărnoase și flori galbene-purpurii, grupate într-un buchet; crește pe stîncile din regiunea alpină *(Rhodiola rosea).* — Bg., sb. **ruža.**

Rujă (3)

RUJEÓLĂ s. f. (Med.) Pojar. [Pr.: *-je-o-*] — Fr. **rougeole.**

RUJÍȚĂ, *rujițe*, s. f. (Bot., reg.) Rujuliță. — Din **rujă** + suf. *-iță.*

RUJULÍNĂ, *rujuline*, s. f. (Bot.) Rujuliță. — Din **rujă** + suf. *-ul-ină.*

RUJULÍȚĂ, *rujulițe*, s. f. (Bot.) Diminutiv al lui *rujă.*

RUJÚȚĂ, *rujuțe*, s. f. (Bot.) Rujuliță. — Din **rujă** + suf. *-uță.*

RULÁ, *rulez*, vb. I. 1. Tranz. A înfășura ceva în formă de sul. 2. Intranz. (Despre filme) A se desfășura, a se proiecta pe ecran. 3. Tranz. A face să circule bunuri, bani, investindu-i în afaceri. 4. Tranz. A deplasa un corp prin rostogolire. ✦ Intranz. (Franțuzism, despre vehicule) A se deplasa prin intermediul unor roți sau role. 5. Tranz. A netezi sau a întinde o suprafață, prin apăsare cu un obiect în rostogolire. — Fr. **rouler.**

RULÁDĂ[1], *rulade*, s. f. Prăjitură făcută dintr-o foaie de aluat, înfășurată în formă de sul și umplută cu dulceață, cremă etc. — Fr. **roulade**.

RULÁDĂ[2], *rulade*, s. f. (Rar) Ornament muzical de coloratură, bazat pe un șir de acorduri cîntate pe o singură silabă. — Fr. **roulade**.

RULÁJ, *rulaje*, s. n. 1. Timpul dintre două încărcări succesive ale unui vagon de marfă. 2. Circulație a fondurilor bănești, a mărfurilor etc. — Fr. **roulage**.

RULÁNT, -Ă, *rulanți, -te*, adj. Care se deplasează prin intermediul unor organe de rostogolire. ◇ *Material rulant* = totalitatea locomotivelor, vagoanelor etc. care circulă pe liniile ferate. — Fr. **roulant**.

RULÁRE, *rulări*, s. f. Acțiunea de *a rula* și rezultatul ei.

RULÉTĂ, *rulete*, s. f. 1. Instrument pentru măsurători, format dintr-o panglică lungă de pînză sau de oțel, împărțită în centimetri, care se poate înfășura pe un ax metalic (aflat într-o cutie plată). 2. Obiect folosit în unele jocuri de noroc, format dintr-un disc împărțit în compartimente colorate și numerotate și dintr-o bilă care se învîrtește o dată cu discul, indicînd, la oprire, numărul cîștigător; *p. ext.* jocul însuși. 3. Mic instrument format dintr-o rotiță de metal cu margine dințată, care se folosește la desenarea tiparelor de stofă, la tăierea aluatului etc. — Fr. **roulette**.

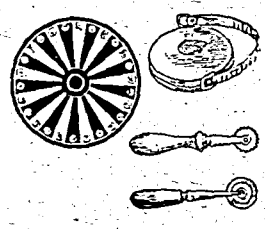

Rulete

RULÍU s. n. Mișcare alternativă de înclinare a unei nave sau a unei aeronave în jurul axei sale longitudinale. — Fr. **roulis**.

RULMÉNT, *rulmenți*, s. m. 1. Piesă de mașină compusă din două inele concentrice, separate prin bile sau cilindri cu același diametru, care transformă mișcarea de alunecare în mișcare de rostogolire, micșorînd prin aceasta rezistența la frecare. 2. (În expr.) *Fond de rulment* = materiile prime și alte materiale necesare procesului de producție, precum și mijloacele bănești necesare funcționării continue a unei întreprinderi. — Fr. **roulement**.

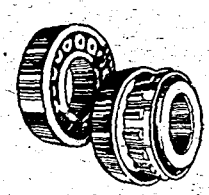

Rulmenți

RULÓU, *rulouri*, s. n. 1. Cilindru de lemn sau de metal, folosit în uzine sau pe șantiere pentru a face să alunece cu ușurință obiecte grele. ✦ Sul subțire de lemn (prevăzut cu un arc pentru a putea fi ușor de manipulat), pe care se înfășoară transparantul de la ferestre; *p. ext.* transparantul însuși. 2. Jaluzea. 3. Pieptănătură feminească în care părul este înfășurat în formă de sul. — Fr. **rouleau**.

RUM s. n. v. **rom**[2].

RUMB, *rumburi*, s. n. Gură de aerisire a magaziilor unui șlep. — Rus **rumb**.

RUMBATRÓN, *rumbatroane*, s. n. Aparat folosit pentru obținerea curenților de foarte înaltă frecvență, care dau unde electromagnetice cu lungimi de undă de ordinul decimetrului și al centimetrului. — Fr. **rhumbatron**.

RUMEGÁ, *rumeg*, vb. I. 1. Intranz. (Despre animale) A mesteca a doua oară mîncarea întoarsă din stomac. 2. Tranz. A mesteca ceva în gură; (depr., despre oameni) a mînca. 3. Tranz. Fig. A medita pe îndelete asupra unui fapt, a-l examina îndelung. — Lat. **rumigare**.

RUMEGÁRE, *rumegări*, s. f. Acțiunea de *a rumega* și rezultatul ei.

RUMEGĂTÓR, -OÁRE, *rumegători, -oare*, adj. (Despre animale) Care rumegă. ✦ (Substantivat, f. pl.) Ordin de mamifere avînd conformația dinților și stomacul (compus din mai multe camere) adaptate pentru rumegare. — Din **rumega** + suf. *-(ă)tor*.

RUMEGĂTÚRĂ, *rumegături*, s. f. 1. Hrană rumegată. 2. Rumeguș. — Din **rumega** + suf. *-(ă)tură*.

RUMEGÚȘ s. n. (Colectiv) Particule mici de lemn, asemănătoare cu tăițele, rezultate din tăierea lemnului cu ferăstrăul. — Din **rumega** + suf. *-uș*.

RUMEIOÁRĂ, *rumeioare*, s. f. (Bot.) Cîrmîz. — Din **rumen**[2] + suf. *-ioară*.

RUMEIÓR, -OÁRĂ, *rumeiori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *rumen*[2]. [Var.: **rumeór, -oáră** adj.]

RÚMEN[1], *rumene*, s. n. Primul și cel mai mare compartiment al stomacului rumegătoarelor. — Fr. **rumen** (lat. lit. **rumen, -inis**).

RÚMEN[2], **-Ă**, *rumeni, -e*, adj. 1. (Despre obraz sau buze) De o culoare care bate în roșu. ✦ (Despre oameni) Cu fața îmbujorată. ✦ (Despre fructe și unele alimente) Care a căpătat o culoare roșiatică (sub acțiunea focului sau a soarelui); copt bine. 2. De un roșu-aprins; trandafiriu. — Slav (v. sl. **rumĕnŭ**).

RUMENEÁ, *rumenele*, s. f. (Pop.) Rumeneală (2). — Din **rumen**[2] + suf. *-ea*.

RUMENEÁLĂ, (2) *rumenele*, s. f. 1. Culoare rumenă, roșeață. 2. (Pop.) Fard, suliman, dresuri. — Din **rumeni** + suf. *-eală*.

RUMENÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *rumenei, -ele*, adj. Rumeior. — Din **rumen**[2] + suf. *-el*.

RUMENÍ, *rumenesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) colora în roșu, a deveni sau a face să devină rumen. 2. Refl. (Pop.) A se farda, a se sulemeni. — Din **rumen**[2].

RUMENÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) rumeni* și rezultatul ei.

RUMENÍT, -Ă, *rumeniți, -te*, adj. 1. Rumen. 2. (Pop.) Fardat. — V. *rumeni*.

RUMENÍU, -IE, *rumenii*, adj. Roșiatic. — Din **rumen**[2] + suf. *-iu*.

RUMEÓR, -OÁRĂ adj. v. **rumeior**.

RUMINÉȚ, -EÁȚĂ, *rumineți, -e*, adj. (Pop.) Rumen[2]. — Din **rumen**[2] + suf. *-eț*.

RUMÎN s. m. v. **romîn**[1].

RUMÎNÁȘ s. m. v. **romînaș**.

RUMÎNÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **romînesc**.

RUMÎNÍE[1] s. f. v. **romînie**.

RUMÎNÍE[2] s. f. (În orînduirea feudală a Țării Românești) Stare de rumîn, de iobag, de vecin. — Din **rumîn** + suf. *-ie*.

RUMMY s. n. Joc de societate cu cărți sau cu mici plăci prismatice de piatră, de lemn etc. marcate cu cifre de diferite culori. [Pr.: *rómi*] — Engl. **rummy**.

RUMOÁRE, *rumori*, s. f. Zgomot confuz de voci care se aud în același timp. — Fr. **rumeur** (lat. lit. **rumor, -oris**).

RÚMPE vb. III. v. **rupe**.

RUNC, *runcuri*, s. n. Curătură (1). — Lat. **runcus** (*<runcare*).

RÚNDĂ, *runde*, s. f. Fiecare dintre etanele pe care trebuie să le susțină un participant în cadrul unui turneu de șah. ✦ Fiecare dintre reprizele care compun un meci de box. — Fr. **round** (*<*engl.).

RÚNE s. f. pl. Caractere grafice ale celor mai vechi alfabete germanice, care s-au păstrat în inscripții și documente. — Germ. **Runen**.

RÚNIC, -Ă, *runici, -e*, adj. Cu caracter de rune. *Inscripție runică*. — După germ. **runisch**.

RUPĂTÓR, -OÁRE, *rupători, -oare*, adj. (Rar) Care rupe, care sfîșie. — După **rupe** + suf. *-(ă)tor*.

RÚPE, *rup*, vb. III. 1. Tranz. A distruge continuitatea unui material (trăgîndu-l sau întinzîndu-l în direcții opuse); a despărți (intenționat) un obiect în două sau mai multe bucăți. ◇ Expr. *A rupe* sau (refl.) *a i se rupe* (cuiva) *inima* (sau *sufletul, rărunchii*) = a produce (cuiva) sau a simți o mare durere. ✦ A fractura. ◇ Expr. *A-și rupe picioarele* = a umbla mult (fără folos). *A-și rupe gîtul* = a-și pierde viața, cinstea, averea. *A-și rupe plămînii* = a-și obosi plămînii (vorbind sau cîntînd prea mult). ✦ A întrerupe, a curma. ◇ Expr. *A o rupe cu cineva* sau *cu ceva* = a pune capăt unui obicei, unui sistem, unei atitudini sau legături. *A rupe prețul* (sau *tîrgul*) = a ajunge la învoială după o tocmeală îndelungată. 2. Tranz. A distruge un obiect prin întrebuințare. 3. Tranz. A distruge un obiect prin sfărîmare, spargere etc. *Dunărea se arîncă furioasă, rupînd cu zgomot cele din urmă stăvilare* (VLAHUȚĂ). ◇ Expr. *A rupe frontul* = a străpunge linia de apărare a inamicului. 4. Tranz. A sfîșia un lucru smulgînd bucăți dintr-însul. ✦ A sfîșia un animal sau un om. ✦ A zdrobi. 5. Tranz. A smulge. *Își răsucea mustața, parcă ar fi vrut s-o rupă* (PAS). ◇ Expr. *A rupe cuiva urechile* = a pedepsi pe cineva trăgîndu-l de urechi. *A-și rupe de la gură* = a se lipsi de strictul necesar în folosul altcuiva. ✦ A culege flori, fructe etc. ✦ A obține (cu greu) o sumă de bani. 6. Refl. și tranz. A (se) depărta, a (se) desprinde de cineva sau de ceva. *Hăitașii se rupseră din grămadă* (SADOVEANU). ✦ Refl. (Despre grupuri, colectivități) A se împrăștia. *Mulțimea se rupse zgomotos* (VLAHUȚĂ). ◇ Expr. (Tranz.; despre un grup de oameni) *A rupe rîndurile* = a strica ordinea unui șir aliniat. *A o rupe la* (sau *de*) *fugă* (rar, *la goană, la sănătoasa* sau *de-a fuga*) = a o lua la fugă. ✦ Tranz. A-și deschide (cu efort) drum de trecere. 7. Tranz. A se exprima cu greu într-o limbă străină, a ști numai puține cuvinte. [Var.: **rúmpe** vb. III] — Lat. **rumpere**.

RÚPERE, *ruperi*, s. f. Acțiunea de *a (se) rupe* și rezultatul ei. ◇ *Rupere de nori* = ploaie torențială însoțită de descărcări electrice. ◇ Loc. adv. *Cu ruptere de inimă* = cu durere mare, adîncă. ✦ Desfacere, descompunere. ◇ *Ruperea emulsiei* = desfacerea unei emulsii în cele două elemente componente. ✦ (În expr.) *Ruperea prețului* = fixarea prin tocmeală a prețului unei vînzări.

RÚPIE, *rupii*, s. f. Monedă de argint care constituie unitatea sistemului monetar din India. ✦ Veche monedă turcească de aur. — Fr. **rouple**.

RUPT[1] s. n. 1. Fantul de *a (se) rupe*. 2. (În expr.) *(Nici) în ruptul capului* = cu nici un pret. *Cu ruptul* (sau *cu rupta*) = cu ridicata; în total. *Pe rupte* sau *pe ruptele(a)* = cu mare intensitate. [Forme gramaticale: (în expr.) *rupta, rupte, ruptele, ruptelea*]

RUPT[2], **-Ă**, *rupți, -te*, adj. 1. Făcut bucăți, ciopîrțit; (despre obiecte de îmbrăcăminte) ros, uzat, găurit. ✦ Fig. Zdrobit, coplesit, sleit. 2. Lipsit de continuitate, despărțit în două (sau în mai multe) părți. ✦ Fig. (Despre relații sociale) Desfăcut, anulat, stricat. ✦ Sfărîmat; fracturat. 3. Desprins (cu forța) din loc; smuls. 4. Înstrăinat de..., izolat, îndepărtat. — V. *rupe*.

RUPTOÁRE s. f. 1. (În expr.) *Ruptoarea prețului* = ruperea prețului. 2. (Înv.) Început, primul pas. *Îi ucid fără cruțare, scăpînd pe al lor căpitan. Ruptoarea era făcută; sîngele curgea* (ODOBESCU). — Din **rupt**[2] + suf. *-oare*.

RUPTÓR, *ruptoare*, s. n. Întrerupător electric al cărui element de contact se găsește în poziție de repaus cînd circuitul electric în care se află este închis. — După fr. **rupteur**.

RUPTÚRĂ, *rupturi*, s. f. 1. Faptul de a se rupe; întrerupere a continuității materiei, *fig.* a relațiilor, a colaborării dintre oameni. 2. Locul unde un obiect este rupt; sfișietură, spărtură. ✦ Locul unde un teren este rupt de ape, de puhoaie. ✧ *Ruptură de pantă* = loc în care crește brusc panta unui deal sau a unui munte. 3. Bucată ruptă din ceva. ✦ Zdreanță. — Din **rupt**[3] + suf. *-ură*.

RUPTURÍ, *rupturesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A pronunța (cu greu), întrerupînd vorbele. ✧ Refl. (Despre cuvinte) *Glasul lui tremura, cuvintele i se rupturau pe buze* (SLAVICI). — Din **ruptură**.

RURÁL, -Ă, *rurali, -e*, adj. Sătesc. ✧ (În vechea organizare administrativă) *Comună rurală* = cea mai mică unitate administrativă, condusă de un primar. — Fr. **rural** (lat. lit. **ruralis**).

RUS[1], *ruși*, s. m. Persoană care făcea parte din populația de bază a vechii Rusii; persoană care face parte din populația de bază a R.S.F.S.R.; *p. ext.* cetățean al Uniunii Sovietice. — Rus **rusĭ**.

RUS[2], **-Ă**, *ruși, -se*, adj. Care aparține vechii Rusii, R.S.F.S.R. sau, *p. ext.*, Uniunii Sovietice ori populației acestora; privitor la vechea Rusie, la R.S.F.S.R., *p. ext.* la Uniunea Sovietică sau la populația acestora. ✦ (Substantivat, f.) Limba rusă. — Din **rus**[1].

RUSÁLIE, *rusalii*, s. f. 1. (La pl.) Sărbătoare religioasă creștină, care cade la 50 de zile după paști. 2. (În mitologia populară) Ființă rea, care dezlănțuie furtunile sau zăpăcește pe oameni. 3. (Entom.) Efemeră. — Slav (v. sl. **rusalija** < lat.).

Ruscuță-de-primăvară

RUSCÚȚĂ, *ruscuțe*, s. f. Plantă erbacee cu flori roșii *(Adonis aestivalis)*. ✧ Compus: *ruscuță-de-primăvară* = plantă otrăvitoare, caracteristică vegetației de stepă *(Adonis vernalis)*.

RUSÉSC, -EÁSCĂ, *ruseștĭ*, adj. Rus. — Din **rus**[1] + suf. *-esc*.

RUSÉȘTE adv. În felul rușilor, ca rușii; în limba rusă. — Din **rus**[1] + suf. *-ește*.

RUSIENÉSC, -EÁSCĂ, *rusienești*, adj. (Pop.) Rusesc. — Din **rusian** (înv., < rus *rossiianin*) + suf. *-esc*.

RUSÍSM, *rusisme*, s. n. Cuvînt sau expresie împrumutată din limba rusă (și neasimilată). — Din **rus**[2] + suf. *-ism*.

RUSOÁICĂ, *rusoaice*, s. f. Femeie care făcea parte din populația de bază a vechii Rusii; femeie care face parte din populația de bază a R.S.F.S.R.; *p. ext.* cetățeană a Uniunii Sovietice. — Din **rus**[1] + suf. *-oaică*.

RÚSTIC, -Ă, *rustici, -e*, adj. (Livresc) De țară, ca la țară, imitînd anumite aspecte ale vieții de țară. ✦ Necioplit, grosolan, neșlefuit. ✦ Cu suprafața brută, nefinisată. — Fr. **rustique** (lat. lit. **rusticus**).

RUSTICÁN, -Ă, *rusticani, -e*, adj. (Italienism rar) Rustic. — It. **rusticano**.

RUȘFÉT, *rușfeturi*, s. n. (Turcism înv.) 1. Mită. 2. Obligație suplimentară în muncă sau în natură, pe care țăranii trebuiau s-o presteze în trecut moșierilor. [Var.: **rușfért, rășfét** s. n.] — Tc. **rüșvet**.

RUȘFÉRT s. n. *v.* **rușfet**.

RUȘINÁ, *rușinez*, vb. I. 1. Refl. A-i fi cuiva rușine, a se jena. ✦ A se simți stingherit, a se sfii. 2. Tranz. A face ca cineva să se simtă jenat, încurcat; a face de batjocură. ✦ (Înv. și arh.) A necinsti, a dezonora. — Din **rușine**.

RUȘINÁRE s. f. Faptul de *a (se) ruși*na.

RUȘINÁT, -Ă, *rușinați, -te*, adj. Cuprins de sfială, copleșit de rușine, jenat. — V. *ruși*na.

RUȘÍNE s. f. 1. Sentiment de sfială, de jenă provocat de un insucces sau de o greșeală. ✧ Expr. *A muri de rușine* sau *a-i plesni cuiva obrazul de rușine*, se spune cînd cineva se simte foarte rușinat. *N-ai (n-are* etc.) *rușine* sau *nu-ți (nu-i* etc.) *e rușine (obrazului)*, se spune în chip de dojană unui obraznic, unui nesimțit. 2. Rezervă, modestie. ✧ Loc. adj. și adv. *Fără rușine* = fără jenă, cu obrăznicie. ✦ Timiditate, sfiicĭune. 3. Ocară, batjocură, ofensă. ✧ Expr. *A fi (a rămîne, a se da, a se face* sau *a da pe cineva, a face pe cineva) de rușine* sau *a face cuiva rușine* = a (se) face de rîs, a ajunge (sau a pune pe cineva) într-o situație penibilă. 4. Motiv de a se simți rușinat; necinste, dezonoare, umilință. *Aș juca și nu știu bine; M-aș lăsa și iar nu-mi vine, Că mi-e frică de rușine* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✧ Expr. *A păți (o* sau *vreo) rușine* = a ajunge de ocară sau de batjocură. *(E) rușine* sau *(e) mai mare rușinea* = (e) nepotrivit, necorespunzător, rușinos. *A fi rușinea cuiva* = a fi om de nimic, de ale cărui fapte cineva se rușinează. — Lat. **rosio, -onis* (< *roscus*).

RUȘINÓS, -OÁSĂ, *ruși*noși, *-oase*, adj. 1. Care se rușinează ușor; sfios, timid. 2. Care constituie o rușine, care aduce rușine; blamabil, reprobabil. — Din **rușine** + suf. *-os*.

RUȘULÍȚĂ, *rușulițe*, s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu frunzele și tulpina acoperite cu peri lungi, cu flori de culoare roșie-portocalie dispuse în capitule; crește în regiunea alpină și subalpină *(Hieracium aurantiacum)*. — Din **roșu**[3] + suf. *-ul-iță*.

RÚTĂ[1], *rute*, s. f. Traseu. — Fr. **route**.

RÚTĂ[2], *rute*, s. f. (Bot.) Virnanț. — Lat. lit. **ruta**.

RUTEÁN, -Ă, *ruteni, -e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Nume dat ucrainenilor din fosta Austro-Ungarie. 2. Adj. Care aparține ruteni-lor, privitor la ruteni. — După germ. **ruthenisch**.

RUTENÍSM, *rutenisme*, s. n. Cuvînt sau expresie de origine ruteană împrumutată din limba ucraineană (și neasimilată). — Din **rutean** + suf. *-ism*.

RUTÉNIU s. n. Metal cenușiu, foarte refractar, casabil și greu fuzibil; se întrebuințează la fabricarea filamentului pentru lămpile cu incandescență. — După fr. **ruthénium**.

RUTIÉR, -Ă, *rutieri, -e*, adj. Care ține de drumuri și șosele, privitor la drumuri și șosele. ✧ *Transport rutier* = transport care se face pe șosele. *Tractor rutier* = tractor cu remorcă, prevăzut cu roți cu cauciuc și servind la transporturi pe șosele. *Mașină rutieră* (și substantivat, n.) = mașină folosită la construirea șoselelor. — Fr. **routier**.

RUTINÁT, -Ă, *rutinați, -te*, adj. Priceput, dibaci. — Din **rutină** + suf. *-at*.

RUTÍNĂ s. f. Capacitate cîștigată printr-o practică îndelungată; (depr.) respectare prea servilă a unei norme de lucru. — Fr. **routine**.

RUTIȘÓR s. n. Nume dat mai multor plante erbacee: a) plantă cu tulpina înaltă, cu flori galbene dispuse în buchete pe vîrfurile ramurilor *(Thalictrum foetidum)*; b) plantă cu frunze ovale și flori trandafirii sau albe *(Thalictrum aquilegifolium)*. ✧ Compus: *rutișor-galben* = plantă cu rizom galben tîrîtor și cu numeroase flori mici dispuse în umbele *(Thalictrum flavum)*. — Din **rută**[1] + suf. *-ișor*.

S

S s. m. invar. A douăzecea literă a alfabetului, numită «se», și sunetul corespunzător.

SÁBAȘ s. n. (Înv.) Ban dat ca bacșiș. [Var.: **sábuș** s. n.]

SABÁT s. n. 1. (La evrei) Ziua de sîmbătă, reprezentînd ultima zi a săptăminii, care este zi de sărbătoare. 2. Adunare de vrăjitoare care, după credințele din evul mediu, avea loc sîmbăta, la miezul nopții, într-un loc singuratic. ✦ Fig. Gălăgie mare produsă de o mulțime zgomotoasă. — Fr. **sabbat** (lat. lit. **sabbătum**).

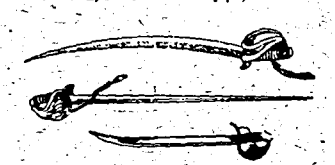

Săbii

SÁBIE, *săbii*, s. f. 1. Armă care constă dintr-o lamă lungă de oțel ascuțită la vîrf și pe una dintre laturi și fixată într-un mîner. ✧ *Sabia lui Damocle* = pericol care amenință în orice moment situația cuiva. ✦ Fig. Luptă, război; prăpăd, urgie. 2. Pește de apă dulce, cu corpul turtit lateral și cu abdomenul arcuit *(Pelecus cultratus)*; săbioară. — Bg. **sabja**.

SÁBIȚĂ, *sabițe*, s. f. (Iht.) Sabie (2). — Bg. **sabica**.

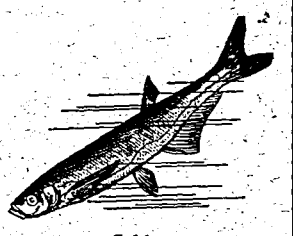

Sabie

SABLÁ, *sablez*, vb. I. Tranz. A curăța sau a înăspri suprafața pieselor metalice prin proiectare de nisip sub presiune. — Fr. **sabler**.

SABLÁJ s. n. Sablare. — Fr. **sablage**.

SABLÁRE, *sablări*, s. f. Acțiunea de *a sabla*.

SABLÁT, -Ă, *sablați, -te*, adj. (Despre piese metalice) Curățat, netezit sau înăsprit prin sablare. — V. *sabla*.

SABÓRD, *saborduri*, s. n. Deschizătură în pereții laterali ai unei nave, folosită pentru descărcarea și încărcarea mărfurilor, pentru aerisire, pentru scurgerea apei etc. — Fr. **sabord**.

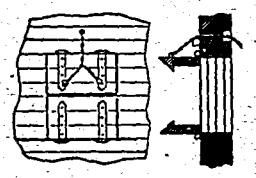

Sabord

SABORDÁ, *sabordez*, vb. I. Tranz. A scufunda propria sa navă (pentru a nu o lăsa în mîinile dușmanului). — Fr. **saborder**.

SABORDÁRE, *sabordări*, s. f. Acțiunea de *a saborda*; sabordaj.

SABORDÁJ, *sabordaje*, s. n. Scufundare intenționată a unei nave de către propriul ei echipaj. — Fr. **sabordage**.

SABÓȚ, *saboți*, s. m. 1. Încălțăminte primitivă făcută din lemn scobit. 2. Îmbrăcăminte metalică de protecție fixată la capătul unui pilon care trebuie înfipt în pămînt; papuc. ✦ Organ de mașină constînd dintr-o piesă de lemn sau de metal care, prin frecarea de o roată sau de o tobă solidară cu o roată, servește la frînarea vehiculelor, a aparatelor de ridicat etc. — Fr. **sabot**.

Sabot

SABOTÁ, *saboteez*, vb. I. Tranz. A împiedica prin uneltiri ascunse bunul mers al unei acțiuni; a frîna intenționat desfășurarea normală a unui proces de producție. — Fr. **saboter**.

SABOTÁJ, *sabotaje*, s. n. Acțiune avînd ca scop împiedicarea bunului mers al unei activități sau frînarea desfășurării normale a unui proces de producție. — Fr. **sabotage**.

SABOTÁRE, *sabotări*, s. f. Acțiunea de *a sabota* și rezultatul ei.

SABOTÓR, -OÁRE, *sabotori, -oare*, s. m. și f. Persoană care saboteză. — După fr. **saboteur**.

SABRETÁȘ, *sabretașe*, s. n. Un fel de geantă de piele care se purta odinioară, atîrnată de centiron, la unele uniforme de cavalerie. — Fr. **sabretache** (<germ.).

SÁBUR s. n. Substanță solidă cu miros plăcut și cu gust amar, extrasă din frunzele unor plante și întrebuințată în farmacie. — Tc. **sabyr**.

SÁBUȘ s. n. v. **sabaș**.

SAC, *saci*, s. m. 1. Obiect confecționat din pînză, din piele sau din hîrtie rezistentă, folosit la păstrarea și la transportarea cerealelor și a altor produse; conținutul unui astfel de obiect; obiectul împreună cu conținutul lui. ✧ Expr. *Sac fără fund* = a) om lacom, nesățios; b) om care știe și povestește multe snoave, anecdote, glume. *A da de fundul sacului* = a sărăci. *A prinde* (pe cineva) *cu mîța* (sau *cu mîna*) *în sac* = a surprinde (pe cineva) în momentul cînd săvîrșește o acțiune rea. ✦ Blană cusută în formă de sac (1), folosită în timpul iernii pentru a proteja (în călătorii) corpul sau picioarele cuiva. 2. Pînză de fuior, de cînepă sau de bumbac, din care se fac sacii (1). 3. Geantă mare de pînză sau de piele în care se pun lucrurile necesare pentru o călătorie. 4. Unealtă de pescuit făcută dintr-o rețea de sfoară în formă de sac (1) cu fundul adînc și cu gura ținută deschisă printr-un arc de lemn. 5. (Reg.) Nimfă de furnică. — Lat. **saccus**.

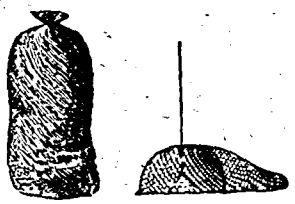

Saci

SACÁ, *sacale*, s. f. Butoi așezat pe un cadru de căruță cu două sau cu patru roți, cu care se transportă apă de la fîntînă sau de la rîu. — Tc. **saka** «sacagiu».

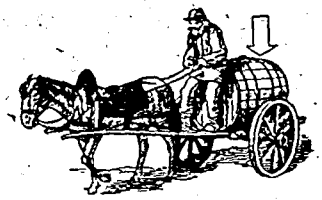

Saca

SACADÁT, -Ă, *sacadați, -te*, adj. (Despre mișcări, sunete, vorbe etc.; adesea adverbial) Cu întreruperi scurte și dese, intermitent. — După fr. **saccadé**.

SACADÁ, *sacade*, s. f. (Rar) Mișcare sacadată. — Fr. **saccade**.

SACAGÍU, *sacagii*, s. m. Cel care transportă apă cu sacaua pentru a o vinde. ✧ Expr. *A vinde apă la sacagiu* = a voi să dai cuiva un lucru pe care-l are din belșug; a încerca să înveți (sau să înșeli) pe cineva mai priceput (sau mai șiret) decît tine. — Din **saca** + suf. *-agiu*.

SACERDÓT, *sacerdoți*, s. m. (Livresc) Preot. — It. **sacerdote** (lat. lit. **sacerdos, -otis**).

SACERDOTÁL, -Ă, *sacerdotali, -e*, adj. (Livresc) Preoțesc — Fr. **sacerdotal** (lat. lit. **sacerdotalis**).

SACERDÓȚIU s. n. (Livresc) Rang, demnitate de preot; *fig.* chemare, misiune. ✦ Cler, preoțime. — Lat. lit. **sacerdotium**.

SACHELÁR, *sachelari*, s. m. (Înv.) Grad onorific în ierarhia preoțească; preot care poartă acest grad. — Ngr. **sakellarios**.

SACÍZ, *sacîzuri*, s. n. 1. Colofoniu. 2. Mastic (2). ✦ Mastică. — Tc. **sakız**.

SACNASÍU, *sacnasie*, s. n. (Turcism înv. și arh.) Încăpere mică la catul de sus al caselor domnești și boierești de altădată, ieșită în afară din fațada clădirii și închisă cu geamlîc sau cu obloane. ✦ Cameră mică de așteptare în casele boierești, pentru cei veniți cu treburi la boier. [Var.: **sagnasiu** s. n.] — Tc. **şahnişin**.

Sacos

SÁCOS, *sacose*, s. n. Veșmînt arhieresc de mătase, lung pînă la genunchi și cu mîneci largi, care se poartă peste stihar. — Ngr. **sakkos**.

SACÓȘĂ, *sacoșe*, s. f. (Franțuzism) Poșetă; săculeț (de pînză) sau plasă (în formă de săculeț) pentru tîrguieli. — Fr. **sacoche.**

SACÓU, *sacouri*, s. n. Haină bărbătească; veston, surtuc. — Germ. **Sakko.**

SACÓVIȘTE s. f. (Reg.) Unealtă de pescuit făcută dintr-o plasă întinsă pe două nuiele încrucișate și agățată de o prăjină, cu care se pescuiește de pe mal în locurile unde apa curge repede. — Din **sac** + suf. *-ov-iște.*

SACÓVIȚĂ s. f. (Reg.) Sicaiță.

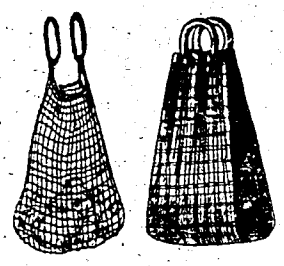

Sacoșe

SACRÁL, -Ă, *sacrali, -e*, adj. Care ține de sacrum, privitor la sacrum. — Germ. **sakral** (<lat. lit. [os] *sacrum).*

SACRAMÉNT, *sacramente*, s. n. Nume dat la catolici fiecăreia dintre cele șapte taine bisericești. — Fr. **sacrement** (lat. lit. **sacramentum**).

SACRAMENTÁL, -Ă; *sacramentali, -e*, adj. De sacrament; privitor la sacrament; *p. ext.* solemn. — Fr. **sacramental** (lat. lit. **sacramentalis**).

SACRÁT, -Ă, *sacrați, -te*, adj. (Livresc) Sfințit, sfînt. — După fr. **sacré.**

SACRIFICÁ, *sacrific*, vb. I. Tranz. 1. A renunța la cineva sau la ceva în favoarea altcuiva sau pentru a obține altceva. ✦ Refl. A se devota pînă la jertfirea de sine. 2. A ucide animale în scopuri științifice sau pentru hrana oamenilor. ✦ (În antichitate) A înjunghia animale (uneori și oameni), după anumite ritualuri, ca prinos adus divinității. — Lat. lit. **sacrificare** (fr. **sacrifier**).

SACRIFICÁT, -Ă, *sacrificați, -te*, adj. 1. La care s-a renunțat pentru binele cuiva, în interesul sau din cauza cuiva sau a ceva; jertfit. 2. (Despre animale) Ucis în scopuri științifice sau pentru hrana oamenilor. ✦ (În antichitate) Ucis ca prinos adus divinității. — V. *sacrifica.*

SACRIFICATÓR, *sacrificatori*, s. m. (În antichitate) Preot care sacrifica animale sau oameni ca prinos adus divinității. — Fr. **sacrificateur** (lat. lit. **sacrificator, -oris**).

SCARIFÍCIU, *sacrificii*, s. n. Renunțare voluntară la ceva (prețios sau considerat ca atare) pentru binele sau în interesul cuiva sau a ceva; jertfă. ✦ Jertfire de sine (din devotament, din abnegație). ✧ *Echipă de sacrificiu* = grup de oameni care înfruntă o primejdie ca să aducă la îndeplinire o însărcinare primită. [Pl. și: (înv.) *sacrificiuri.* — Var.: (inv.) **sacrifițiu** s. n.] — Fr. **sacrifice** (lat. lit. **sacrificium**).

SACRIFȚIU s. n. v. **sacrificiu.**

SACRILÉG, -Ă, *sacrilegi, -e*, adj. (Înv.) Nelegiuit. [Var.: **sacrilége** adj. f.] — Lat. lit. **sacrilegus.**

SACRILÉGE adj. f. v. **sacrileg.**

SACRILÉGIU, *sacrilegii*, s. n. Profanare a lucrurilor sfinte, *p. ext.* a unui lucru care trebuie respectat; pîngărire. [Var.: **sacriléj** s. n.] — Fr. **sacrilège** (lat. lit. **sacrilegium**).

SACRILÉJ s. n. v. **sacrilegiu.**

SACRISTÍE, *sacristii*, s. f. Încăpere într-o biserică catolică sau clădire specială lîngă biserică, în care se păstrează obiectele de cult. — Fr. **sacristie** (lat. lit. **sacristia**).

SACROSÁNCT, -Ă, *sacrosancți, -te*, adj. (Astăzi emfatic) Sfînt. [Var.: **sacrosánt, -ă** adj.] — Lat. lit. **sacrosanctus.**

SACROSÁNT, -Ă adj. v. **sacrosanct.**

SÁCRU, -Ă, *sacri, -e*, adj. 1. Cu caracter religios, privitor la religie sau în legătură cu religia. ✦ Sfînt. ✧ *Foc sacru* = vocație, talent. 2. Fig. Care inspiră sentimente de veneratie; scump. — Lat. lit. **sacrum.**

SÁCRUM s. n. Os triunghiular (constituit din cinci vertebre sudate) așezat în partea de jos a șirei spinării și care, împreună cu oasele pelviene, formează bazinul. — Fr. **sacrum** (lat. lit. **sacrum**).

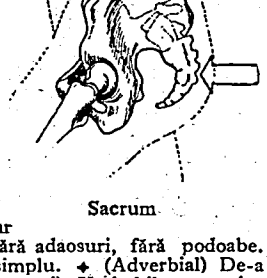

Sacrum

SACSÍE, *sacsii*, s. f. (Reg.) Ghiveci de flori. — Tc. **saksı.**

SAD[1] s. n. (Reg.) Maia.

SAD[2], *saduri*, s. n. (Înv.) Plantație de pomi, livadă; vie plantată de curînd; răsad. — Slav (v. sl. **sadŭ**).

SÁDĂ, *sade*, s. f. (Reg.) Butaș (de salcie). — Din **sad**[2].

SADEÁ adj. invar. 1. De un singur fel, neamestecat cu altceva; pur, curat; fără adaosuri, fără podoabe. ✦ Fără titluri, fără forme de politețe; simplu. ✦ (Adverbial) De-a dreptul, curat; precis, exact. 2. (Despre oameni) Veritabil, autentic; adevărat. ✦ (Despre abstracte) Cu totul, complet, pe de-a-ntregul. ✦ La fel cu altcineva, exact, întocmai ca altul. — Tc. **sade.**

SÁDIC, -Ă, *sadici, -e*, adj. (Despre oameni) Care chinuiește sau torturează pe cineva din plăcerea bolnăvicioasă de a vedea suferind; (despre acțiunile sau însușirile oamenilor) plin de sadism; crud. — Fr. **sadique.**

SĂDINĂ, *sadine*, s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze păroase și cu spiculețe violete sau gălbui, avînd la baza lor un smoc de peri aurii sau ruginii *(Andropogon gryllus).* — Bg. **sadina.**

SADÍSM s. n. Tendință anormală spre cruzime, plăcere bolnăvicioasă de a chinui; cruzime extremă. — Fr. **sadisme.**

Sadină

SAEGÍU s. m. v. **saiggiu.**

SAFÉ s. n. v. **seif.**

SAFÉU s. n. v. **seif.**

SAFÍ adj. invar. (Înv. și reg., precedat de «numai») Curat, pur, adevărat. *Un cazan plin numai safi cu galbeni de aur* (PAMFILE). — Tc. **safi.**

SÁFIC, -Ă, *safice*, adj. n. și f. (În expr.) *Vers safic* = vers endecasilabic cu cinci picioare, folosit în poezia lirică clasică. *Strofă safică* = strofă compusă din patru versuri, primele trei safice, iar ultimul adonic. — Fr. **saphique** (lat. lit. **sapphicus**).

SAFÍR, *safire*, s. n. Piatră prețioasă transparentă, de culoare albastră; este o varietate de corindon. — Fr. **saphir** (lat. lit. **sapphirus**).

SAFRÁN, *safranuri*, s. n. Partea cîrmei unei nave care poate fi rotită parțial în jurul axului cîrmei, pentru a face ca nava să se întoarcă la dreapta sau la stînga. — Fr. **safran** (<span.).

SAFTEÁ s. f. Prima vînzare pe care o face un negustor dintr-o marfă nouă sau la începutul unei zile, al unei săptămîni etc.; *p. ext.* început norocos al unei afaceri. ✦ Fig. Prima întrebuințare a unui lucru. [Var.: **săfteá, sefteá** s. f.] — Tc. **siftah.**

SAFTEREÁ, *safterele*, s. f. Plantă erbacee cu frunzele de un verde-cenușiu, cu florile purpurii și cu fructul globulos *(Fumaria officinalis).* [Var.: **seftereá** s. f.] — Ngr. **safteres** (<tc.).

SAFTIÁN, *saftianuri*, s. n. Piele subțire și fină de capră (sau de oaie, de vițel), din care se confecționează articole de marochinărie și de galanterie. [Pr.: *-ti-an.* — Var.: **săftián, seftián** s. n.] — Tc. **sahtyan.**

SAGÁCE, *sagaci, -e*, adj. (Livresc) Care pricepe ușor și repede; perspicace, ager. — Fr. **segace** (lat. lit. **sagax, -cis**).

SAGACITÁTE s. f. (Livresc) Facultate a minții omenești de a înțelege ușor și repede; perspicacitate, vioiciune, agerime. — Fr. **sagacité** (lat. lit. **sagacitas, -atis**).

SAGITÁR, *sagitari*, s. m. (Rar) Arcaș. — Lat. lit. **sagittarius.**

SAGNASÍU s. n. v. **sacnaslu.**

SÁGNĂ, *sagne*, s. f. Rană pe spinarea calului, făcută de șa, de tarniță sau de ham. — Sb. **sadno.**

SAGÓ s. n. Produs alimentar în formă de praf alb sau de grăuncioare albe sau roșietice, preparat din fecula sagotierului; se consumă fiert în supă sau în lapte. — Fr. **sagon.**

Sagotier

SAGOTIÉR, *sagotieri*, s. m. Specie de palmier al cărui trunchi conține o materie făinoasă, întrebuințată în alimentație *(Metroxylon).* — Fr. **sagoutier.**

SAHAGNÍLA s. f. v. **sahamila.**

SAHAIDACÁR s. m. v. **săidăcar.**

SAHAMÍLA s. f. (Reg.; în expr.) *Cu sahamila* = a) cu nemiluita; b) cu sila, cu hapca. [Var.: **sahagnila** s. f.]

SAHÁN, *sahane*, s. n. (Reg.) Vas adînc de metal în care se servesc bucatele la masă; vas de metal în care se gătesc bucatele. ✦ Farfurie, talger. [Var.: **săhán** s. n.] — Tc. **sahan.**

SAI s. n. (Reg.) Un fel de pînză subțire și fină.

SAIÁ[1] s. f. (Pop.) Un fel de postav; *p. ext.* îmbrăcăminte confecționată din acest postav.

SAIÁ[2], *saiele*, s. f. Ață pentru însăilat; *p. ext.* cusătură provizorie, cu împunsături rare; șular.

SAIÁ[3], *saiele*, s. f. (Reg.) Adăpost pentru vite, în special pentru oi; staul. — Tc. **saye** «umbră».

SAIDECÁR, *saidecari*, s. m. (Înv.) Meșter care lucra odoare bisericești. [Var.: **seldicár** s. m.] — Tc. **sade kyar** «lucrător [în aur] curat».

SAIGGÍ[1] s. m. v. **saiggiu.**

SAIGGÍ[2], *saiggesc*, vb. IV. Intranz. (Înv. și reg.) A îndeplini funcția de saiggiu; *p. ext.* a lua cu hapca. [Pr.: *sa-i-.* — Var.: **saigi** vb. IV] — Din **saiggiu.**

SAIGGÍE s. f. (Înv. și reg.) Slujba saiggiului. [Pr.: *sa-i-.* — Var. **saigie** s. f.] — Din **saiggiu** + suf. *-ie.*

SAIGGÍU, *saiggii*, s. m. (Înv. și reg.) Slujbaș al Porții care strîngea în Principatele Române darea plătită în oi; *p. ext.* slujbaș al stăpînirii care număra oile în acest scop. [Var.: **saegiu, saiggi, saigiu** s. m.] — Tc. **sayıcı.**

SAIGÍ vb. IV. v. **saiggi.**

SAIGÍE s. f. v. **saiggie.**

SAIGÍU s. m. v. **saigglu.**

SAITÓC, *saitocuri*, s. n. Săritură (mare), salt. [Pr.: *sai-*]

SAIVÁN, *saivane*, s. n. 1. (Reg.) Adăpost de iarnă pentru oi sau pentru vite; perdea. 2. (Înv.) Cort deschis, asemănător cu un baldachin, destinat domnitorului sau înalților demnitari. [Pr.: *sa-i-*. — Var.: **săiván** s. n.] — Tc. sayvan.

SAL, *saluri*, s. n. Plută mare, formată prin alăturarea mai multor plute mici. — Tc. **sal.**

SALAHÓR, *salahori*, s. m. 1. Muncitor necalificat, plătit cu ziua, care lucrează mai ales la construcții de case, de șosele etc.; (în trecut) țăran scutit de dări, pus de domnie la dispoziția Porții pentru repararea cetăților turcești, întreținerea drumurilor și pentru alte munci grele. 2. (Înv.) Comis[1]. [Var.: **salaór** s. m.] — Tc. **salahor** (= *serahır*).

SALAHORÍ, *salahoresc*, vb. IV. Intranz. A munci ca salahor; *p. ext.* a munci din greu. — Din **salahor.**

SALAHORÍE s. f. Starea, munca de salahor; *p. ext.* muncă grea. — Din **salahor** + suf. *-ie.*

SALAHORÍT s. n. (Rar) Salahorie. — V. *salahori.*

SALÁM, *salamuri*, s. n. Un fel de cîrnat făcut din carne de vită sau de porc, preparat pentru a se mînca crud și a se putea conserva multă vreme. — Tc. **salam** (germ. **Salami**[wurst]).

SALAMALÉC, *salamalecuri*, s. n. Formulă de salut la popoarele de religie mahomedană; închinăciune adîncă, temenea (care însoțește rostirea acestei formule). — Tc. **selamalekim.**

SALAMÁNDRĂ, *salamandre*, s. f. Animal batracian asemănător cu șopîrla, cu picioarele scurte și îndreptate în lături și cu pielea neagră, pătată cu galben, care secretează un suc otrăvitor (*Salamandra maculosa*). — Fr. **salamandre** (lat. lit. **salamandra**).

Salamandră

SALAMÚRĂ s. f. v. **saramură.**

SALAÓR s. m. v. **salahor.**

SALÁR s. n. v. **salariu.**

SALARIÁ, *salariez*, vb. I. Tranz. (Rar) A salariza. [Pr.: *-ri-a*] — Fr. **salarier.**

SALARIÁT, -Ă, *salariați, -te*, adj. (Despre oameni, adesea substantivat) Care primește un salariu; (despre muncă) care este plătit cu un salariu. [Pr.: *-ri-at*] — V. *salaria.*

SALÁRIU, *-salarii*, s. n. Retribuție pe care o primește cineva regulat pentru munca pe care o îndeplinește undeva (în mod permanent); leafă, (înv.) simbrie. [Var.: **salár** s. n.] — Fr. **salaire** (lat. lit. **salarium**).

SALARIZÁ, *salarizez*, vb. I. Tranz. A plăti pe cineva cu un salariu. — Din **salariu.**

SALARIZÁRE, *salarizări*, s. f. Acțiunea de *a salariza.*

SALÁTĂ, *salate*, s. f. 1. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu frunze mari și rotunde, cultivată ca plantă culinară (*Lactuca sativa*). ◇ Compus: *salata-iepurelui* = plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori roșii sau violete (*Prenanthes purpurea*). 2. Preparat culinar făcut din anumite legume fierte sau crude, cu adaos de oțet și de untdelemn, care se servește ca aperitiv sau ca garnitură. ◇ *Salată de fructe* = desert făcut din fructe crude, tăiate mărunt, amestecate cu zahăr și stropite cu rom sau cu vin. [Pl. și: *sălăți*] — Ngr. **salata.**

Salata-iepurelui

SALATIÉRĂ, *salatiere*, s. f. Vas în care se servește salata. ✦ Serviciu de masă constînd dintr-un suport (de metal) cu sticluțe pentru untdelemn și oțet și cu solnițe pentru sare și piper. [Pr.: *-ti-e-*] — Din **salată** (după fr. *saladier*).

SALAVÁT s. n. (Turcism înv.) Formulă religioasă mahomedană; obiect pe care se săpa o astfel de formulă și care se folosea ca talisman. — Tc. **salevat.**

SÁLĂ, *săli*, s. f. 1. Încăpere spațioasă destinată pentru spectacole, întruniri, expoziții etc. ✦ Totalitatea persoanelor reunite într-o sală (1). 2. Coridor. 3. Vestibul, antreu, anticameră. — Fr. **salle.**

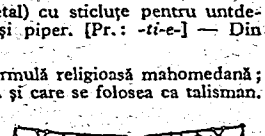

Salbe

SĂLĂU, *sălăi*, s. m. (Maghiarism) Oaspete. — Magh. **szálló.**

SALBÁNDĂ, *salbande*, s. f. (Geol.) Zona de contact dintre un filon și roca pe care o străbate acesta. — Germ. **Salband.**

SÁLBĂ, *salbe*, s. f. 1. (Adesea fig.) Podoabă de purtat la gît, alcătuită dintr-unul sau din mai multe șiraguri de monede, medalii, pietre prețioase sau mărgele. ◇ Expr. *Salba dracului* = persoană supărătoare, de care nu poți scăpa; om rău, afurisit, ticălos. 2. Compus. *salbă-moale* = arbust cu florile verzui, cu fructele capsule roșii-purpurii și cu semințele de un roșu-deschis (*Evonymus latifolius*). — Lat. **subaiba.**

SÁLBIE, *sălbii*, s. f. (Bot.) Jale[1] (1). [Var.: **sálvie** s. f.] — Lat. lit. **salvia.**

SÁLCĂ, *sălci*, s. f. Varietate de salcie cu ramuri flexibile (*Salix alba*). — Din **salcie**[2].

SÁLCE[1] s. f. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu tulpina agățătoare și cu flori dispuse în umbele (*Smilax medica*); numele popular al rădăcinii acestei plante, cu utilizări în medicină. [Văr.: **sáleie** s. f.] — Germ. **Salsa** [parilla].

Salce

SÁLCE[2] s. f. (Înv.) Salță[1]. [Var.: **sálcie** s. f.] — Din **salță**[2].

SÁLCE[3], *sălci*, s. f. Varietate de salcie cu ramurile lungi, subțiri și flexibile (*Salix*); (reg.) salcie. — Din **salcie**[2].

SÁLCIE[1] s. f. v. **salce**[1].

SÁLCIE[2] s. f. v. **salce**[2].

SÁLCIE[3], *sălcii*, s. f. Numele a trei specii de arbori cu ramuri lungi, subțiri și mlădioase, cu frunze lunguiețe și cu flori galbene-verzui dispuse în mițișori, care cresc la marginea apelor (*Salix alba, triandra* și *pentandra*). ◇ Compus: *salcie-pletoasă* sau (reg.) *-plîngătoare* = varietate de salcie cu ramuri foarte lungi, flexibile și plecate în jos (*Salix babylonica*). [Pl. și: *salcii*] — Lat. **salix, -icis.**

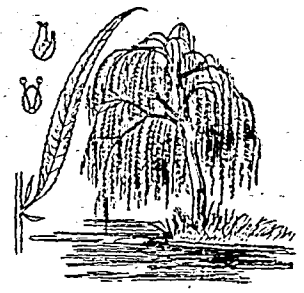

Salcie-pletoasă

SALCÍM, *salcîmi*, s. m. Arbore din familia leguminoaselor, cu ramuri prevăzute cu spini, cu frunze compuse, cu flori albe, mirositoare, dispuse în ciorchine, cu lemnul tare și rezistent la umezeală (*Robinia pseudacacia*). — Tc. **salkım.**

SALÉP, *salepuri*, s. n. 1. Nume dat tuberculilor uscați ai unor specii de orhidee; *p. ext.* praf de amidon extras din acești tuberculi și care, fiert în lapte sau în supă, se dă ca întăritor copiilor sau convalescenților. 2. Băutură preparată de orientali din salep (1), miere și apă. [Var.: **salíp** s. n.] — Tc. **salep.**

SALEPCÍU s. m. v. **salepgiu.**

SALEPGÍU, *salepgii*, s. m. Cel care prepară sau vinde salep (2). [Var.: **salepcíu, salipgíu** s. m.] — Tc. **salepçi.**

SALÉU, *saleuri*, s. n. Preparat alimentar în formă de bastonașe, făcut din aluat sărat. — Fr. **salée.**

SALICILÁT, *salicilați*, s. m. Numele generic al sărurilor sau esterilor acidului salicilic; mai cunoscută este o sare a sodiului, folosită în medicină contra reumatismului. ✦ Nume dat acidului salicilic, folosit la conservarea fructelor și a legumelor. — Fr. **salicylate.**

SALICÍLIC adj. m. (În expr.) *Acid salicilic* = preparat chimic întrebuințat în medicină, în industria coloranților și a conservelor alimentare. — Fr. **salicylique.**

SALÍN, -Ă, *salini, -e*, adj. 1. Care conține sare. *Soluție salină.* 2. (Chim.) Care are caracter de sare. *Oxid salin de fier.* — Fr. **salin** (lat. lit. **salinum**).

Salcîm

SALÍNĂ, *saline*, s. f. Mină din care se extrage sare. — Fr. **saline** (lat. lit. **salina**).

SALINITÁTE s. f. Gradul de saturare a unei ape sărate sau a unui sol sărat. — După fr. **salinité.**

SALINOMÉTRU, *salinometre*, s. n. Instrument folosit pentru determinarea concentrației soluțiilor de sare. — Fr. **salinomètre.**

SALÍP s. n. v. **salep.**

SALIPGÍU s. m. v. **salepgiu.**

SALIPIRÍNĂ, *salipirine*, s. f. Salicilat de antipirină cu proprietăți antinevralgice, întrebuințat în terapeutica antireumatică. — Germ. **Salipyrin.**

SALIVÁR, -Ă, *salivari, -e*, adj. Privitor la salivă, de salivă. ◇ *Glande salivare* = fiecare dintre cele trei perechi de glande situate în cavitatea bucală și care secretează salivă. — Fr. **salivaire** (lat. lit. **salivarius**).

SALIVÁȚIE, *salivații*, s. f. Faptul de a secreta salivă; funcția glandelor salivare; secreție de salivă. — Fr. **salivation** (lat. lit. **salivatio, -onis**).

SALÍVĂ s. f. Lichid apos și puțin vîscos care se formează continuu în gură, fiind secretat de glandele salivare; servește la formarea

și la înghițirea bolului alimentar, umezește și spală membrana mucoasă a gurii etc. — Fr. **salive** (lat. lit. **saliva**).

SALMONÍD, *salmonide,* s. n. (La pl.) Familie de pești răpitori (din care fac parte păstrăvul, lipanul etc.), caracterizați printr-o a doua înotătoare dorsală, cartilaginoasă; (și la sg.) pește făcînd parte din această familie. — Fr. **salmonidés.**

SALOL s. n. Salicilat de fenol, întrebuințat ca antiseptic în bolile infecțioase. — Fr. **salol.**

SALÓN, *saloane,* s. n. **1.** Încăpere într-o locuință (mai luxoasă) destinată pentru primirea musafirilor. **2.** Sală publică în care au loc festivități, baluri, serbări etc. ✦ Sală în care se organizează expoziții periodice de pictură, sculptură etc.; *p. ext.* expoziția însăși. **3.** Cameră mare cu paturi, în care sînt ținuți și îngrijiți bolnavii într-un spital. — Fr. **salon.**

SALONÁȘ, *salonașe,* s. n. Diminutiv al lui *salon* (1).

Salopetă

SALOPÉTĂ, *salopete,* s. f. Haină de lucru (făcută din doc) care se poartă de către mecanici, șoferi etc. (peste hainele obișnuite). — Fr. **salopette.**

SALPÉTRU s. n. Silitră. ✧ *Salpetru de Chili* = îngrășămînt agricol constituit dintr-un azotat de sodiu natural. *Salpetru de Indii* = îngrășămînt agricol constituit dintr-un azotat de potasiu natural. — Fr. **salpêtre.**

SALPINGÍTĂ s. f. Boală cauzată de inflamația trompelor uterine. — Fr. **salpingite.**

SALT, *salturi,* s. n. **1.** Mișcare prin care omul sau altă ființă se desprinde de la pămînt, sărind pe loc sau deplasîndu-se. ✦ (În expr.) *Triplu-salt* = probă atletică de săritură în lungime, în care atletul face trei sărituri consecutive. **2.** Trecere bruscă de la o situație la alta. ✧ *Salt calitativ* = schimbare bruscă ivită în desfășurarea unui fenomen din natură sau din societate, ca rezultat al acumulării treptate de schimbări mici, imperceptibile. — Postverbal al lui **sălta.**

SALTANÁT, *saltanaturi,* s. n. (Înv.) Alai (domnesc), suită, cortegiu. ✦ Pompă, strălucire. — Tc. **saltanat.**

SALTÁR s. n. v. **sertar.**

SALTEÁ, *săltele,* s. f. Obiect făcut dintr-un fel de sac de pînză în care se introduce (și se fixează prin cusături din loc în loc) un strat gros de paie, de vată, de lînă etc. și care se așază pe pat, pentru a forma un așternut moale. ✦ (În expr.) *Saltea de apă* = mic rezervor de apă creat la piciorul unui baraj pentru a amortiza lovitura apei care cade asupra terenului de la piciorul barajului. — Ngr. **seltes** (<tc. *şilte).*

SALTELÚȚĂ, *salteluțe,* s. f. Diminutiv al lui *saltea.*

SALTIMBÁNC, *saltimbanci,* s. m. Actor de circ, dibaci în executarea unor exerciții ușoare de acrobație. ✦ Fig. Om care trece cu ușurință de la o atitudine la alta, dovedind lipsă de seriozitate și de caracter. — Fr. **saltimbanque** (<it.).

SALTÍRE s. f. v. **psaltire.**

SÁLȚĂ[1], *salțe,* s. f. (Înv.) Zeamă acrișoară cu care se ungeau anumite fripturi. — Ngr. **saltsa.**

SÁLȚĂ[2], *salțe,* s. f. Vulcan noroios. — It. **salsa.**

SALUBRITÁTE s. f. Faptul de a fi salubru; stare generală a condițiilor igienice și sanitare dintr-un loc. ✦ Serviciu public care are în grijă curățenia dintr-o localitate. — Fr. **salubrité** (lat. lit. **salubritas, -atis**).

SALÚBRU, -Ă, *salubri, -e,* adj. Favorabil sănătății; sănătos. — Fr. **salubre** (lat. lit. **salubris**).

SALÚP, *șalupuri,* s. n. (Reg.) Haină femeiască fără mîneci, de obicei îmblănită. — Rus **salop** (<fr.).

SALÚT, *saluturi,* s. n. Cuvînt sau gest cu care se salută. ✦ Cuvîntare prin care se salută o adunare, un oaspete oficial etc. — După fr. **salut.**

SALUTÁ, *salút,* vb. I. Tranz. A face un gest sau a rosti o formulă uzuală de politețe, de respect, de simpatie etc. la întîlnirea cu cineva sau la despărțire; a-și manifesta bucuria, aclamînd pe cineva. ✦ A primi cu entuziasm o idee, o acțiune. — Lat. lit. **salutare.**

SALUTÁR, -Ă, *salutari, -e,* adj. (Rar) Folositor sănătății, vieții etc.; salvator. — Fr. **salutaire** (lat. lit. **salutaris**).

SALUTÁRE, *salutări,* s. f. Faptul de *a saluta;* formulă de salut folosită mai ales la despărțire sau la întîlnirea cu cineva; (la pl.) expresie de politețe pe care o transmitem unei persoane absente prin intermediul cuiva. — V. *saluta.*

SALVÁ, *salvez,* vb. I. Tranz. A scoate pe cineva sau ceva dintr-o primejdie, dintr-o încurcătură etc. ✧ Expr. *A salva situația* = a reuși să îndrepți o situație grea, neplăcută, a face față unei situații. ✧ Refl. *S-a salvat de la moarte.* — Lat. lit. **salvare.**

SALVÁRE, *salvări,* s. f. **1.** Acțiunea de *a (se) salva;* modalitate de a (se) salva; (concr.) obiect, ființă, circumstanță salvatoare. **2.** Serviciu medical destinat să dea primul ajutor accidentaților sau bolnavilor care au nevoie de o intervenție medicală urgentă. ✦ Vehicul special amenajat care transportă accidentații sau bolnavii la o instituție spitalicească de urgență.

SALVATÓR, -OÁRE, *salvatori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care salvează sau poate salva. — Lat. lit. **salvator, -oris.**

SÁLVĂ, *salve,* s. f. (Mil.) Lovituri (de tun, de pușcă) trase simultan. — Fr. **salve.**

SÁLVE interj. Formulă de salut folosită mai ales la despărțire sau ca încheiere la o scrisoare. — Lat. lit. **salve.**

SALVGARDÁ, *salvgardez,* vb. I. Tranz. (Rar) A apăra, a păstra un bun moral, social etc. — Fr. **sauvgarder** (după *salva).*

SALVGARDÁRE s. f. Acțiunea de *a salvgarda.*

SÁLVIE s. f. v. **salbie.**

SAMALÍC, *samalicuri,* s. n. (Reg.) Magazie în care se păstrează nutrețul pentru vite. [Var.: **samalóc** s. n.]

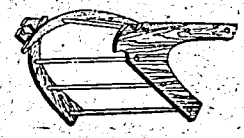
Samar

SAMALÓC s. n. v. **samalic.**

SAMANÍU, -ÍE, *samanii,* adj. Galben-deschis (de culoarea paiului).—Tc. **samanî.**

SAMÁR, *samare,* s. n. **1.** Șa mare de povară, fără scări, care se pune pe măgari și pe catîri; *p. ext.* încărcătură care se așază pe spatele unui animal de povară. **2.** Bucată de scîndură avînd pe una din fețe o mică platformă și servind la transportarea cărămizilor pe schele. **3.** Laț de sprijin pe care se așază căpriorii acoperișului unei case. — Bg., sb. **samar.**

SAMARAGÍU, *samaragii,* s. m. (Rar) Persoană care face samare (1). — Din **samar** + suf. *-(a)giu.*

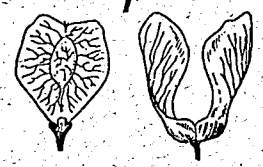
Samare

SAMÁRĂ, *samare,* s. f. Tip de fruct uscat, prevăzut cu o aripă subțire (la ulm, arțar, paltin etc.). — Fr. **samare.**

SAMAVÓLNIC, -Ă, *samavolnici, -e,* adj. (Despre oameni) Care procedează după bunul lui plac, nesocotind și încălcînd voința și drepturile altora; (despre acțiunile oamenilor) făcut după bunul plac personal; arbitrar, abuziv. — Rus **samovol'nyi.**

SAMAVOLNICÍE, *samavolnicii,* s. f. Faptul de a acționa după bunul plac, nesocotind legile și încălcînd drepturile cetățenilor; act samavolnic. — Din **samavolnic** + suf. *-ie.*

SÁMCĂ s. f. (În superstiții) Ființă imaginară rea, care omoară sau vatămă pe oameni; boală cauzată de această ființă. — Ucr., rus **samka.**

SÁMEȘ, *sameși,* s. m. **1.** (Înv.) Funcționar administrativ îndeplinind funcția de contabil, casier și strîngător de biruri pe județ. **2.** (Reg.) Administrator de moșie; logofăt. — Din **samă** + suf. *-eș.*

Samovar

SAMOÉD, -Ă, *samoezi, -de,* s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte dintr-o populație de origine uralo-altaică a Siberiei de nord. **2.** Adj. Al samoezilor, privitor la samoezi. — Fr. **Samoyède.**

SAMOVÁR, *samovare,* s. n. Vas de metal (străbătut de un tub în care se introduc cărbuni aprinși) folosit la fiert apă pentru ceai. — Rus **samovar.**

SAMSÁR, *samsari,* s. m. Mijlocitor în afaceri negustorești; misit. ✦ Fig. Persoană care face din orice lucru obiect de negoț. — Sb. **samsar** (tc. **simsar**).

SAMSARLÍC, *samsarlicuri,* s. n. Îndeletnicirea samsarului. — Tc. **simsarlık.**

SAMULÁSTRĂ s. f. v. **samuraslă.**

SAMÚR, (1) *samuri,* s. m., (2) *samururi,* s. n. **1.** Animal carnivor din pădurea siberiană, vînat pentru blana lui prețioasă *(Mustela zibellina).* **2.** Blana prelucrată a samurului (1). — Tc. **samur.**

Samur

SAMURÁI, *samurai,* s. m. Membru al castei privilegiate feudalo-militariste din Japonia dinainte de revoluția din 1868. — Fr. **samouraï** (<japoneză).

SAMURÁSLĂ s. f. Plante răsărite de la sine din semințele scuturate la strîngerea recoltei sau din bulbii, tuberculii etc. rămași nescoși din pămînt. [Var.: **samulástră** s. f.] — Slav (v. sl. **samoraslŭ** «crescut de la sine»).

SANATORIÁL, -Ă, *sanatoriali, -e,* adj. (Rar) Care ține de sanatoriu, privitor la sanatoriu; cu regim de sanatoriu. [Pr.: *-ri-al*] — Din **sanatoriu** + suf. *-al.*

SANATÓRIU, *sanatorii,* s. n. Instituție spitalicească (climatică sau balneară) pentru îngrijirea bolnavilor care au nevoie în special de cură igieno-dietetică și de supraveghere medicală; (în trecut) spital particular. — Fr. **sanatorium** (lat. lit. **sanatorius**).

SÁNCHE adv. v. **sanchi.**

SÁNCHI adv. (Fam.) Vorbă să fie, așa să crezi, cum s-ar zice. [Var.: **sánche** adv.] — Tc. **sanki.**

SANCHÍU, -ÍE, *sanchii,* adj. Tăcut, posac, ursuz; încăpățînat.

SANCTIFICÁ, *sanctific,* vb. I. Tranz. (Bis.) A trece pe cineva în rîndul sfinților; a sfinți. — Lat. lit. **sanctificare.**

SANCTITÁTE, *sanctități,* s. f. (Urmat de un pronume posesiv) Titlu dat patriarhilor ortodocși și papilor. — Lat. lit. **sanctitas, -atis.**

SANCTUÁR, *sanctuare,* s. n. Loc într-un templu sau într-o biserică, socotit sfînt și interzis profanilor; altar. [Pr.: *-tu-ar*] — Lat. lit. **sanctuarium.**

SANCȚIONA, *sancționez,* vb. I. Tranz. 1. A aproba, a confirma, a întări o lege, o dispoziție, un act printr-o semnătură autorizată, pentru a-i da valabilitate; *p. ext.* a încuviința, a statornici, a consfinți. 2. A aplica o sancțiune (2); a pedepsi. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **sanctionner.**

SANCȚIONÁRE, *sancționări,* s. f. Acțiunea de *a sancționa* și rezultatul ei. [Pr.: *-ți-o-*]

SANCȚIONÁT, -Ă, *sancționați, -te,* adj. (Despre legi, dispoziții etc.) Confirmat, aprobat; consfințit. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *sancționa.*

SANCȚIÚNE, *sancțiuni,* s. f. 1. Faptul de a sancționa; (în unele state) aprobare dată unei legi de către șeful statului, pentru a o face executorie; *p. ext.* confirmare a unui act de către o autoritate sau o instanță superioară celei care l-a efectuat, pentru a-i da valabilitate. ✦ Aprobare, confirmare; consfințire. 2. Pedeapsă prevăzută de lege pentru cei care calcă dispozițiile ei; *p. ext.* orice fel de pedeapsă. ✦ (În dreptul internațional) Sistem de măsuri (economice, financiare, militare) cu caracter de pedeapsă; represalii contra părții care nu respectă obligațiile luate printr-o convenție. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **sanction** (lat. lit. **sanctio, -onis**).

SANDÁ s. f. v. **sandală.**

SANDÁL[1] s. n. v. **santal.**

SANDÁL[2] s. n. (Înv.) Țesătură de mătase din care se făceau obiecte de îmbrăcăminte. — Tc. **sandal** «tafta».

SANDÁL[3], *sandale,* s. n. (Pop.) Luntre lungă pentru transportul mărfurilor. — Tc. **sandal.**

SANDÁLĂ, *sandale,* s. f. Încălțăminte ușoară de vară cu fețele făcute din bentițe de piele, de pînză etc. [Var.: **sandá** s. f.] — Fr. **sandale** (lat. lit. **sandalium**).

SANDARÁC s. n. Rășină naturală extrasă dintr-un conifer *(Callistris quadriralis)* care crește în Africa și în Australia, folosită la prepararea lacurilor și a vopselelor, a unor chituri pentru sticlă și porțelan etc. — Fr. **sandaraque** (lat. lit. **sandaraca**).

SANDJACÁT, *sandjacaturi,* s. n. (Înv.) Sangiac (2). — Fr. **sandjakat.**

SANDOMÍRCĂ s. f. Varietate de grîu foarte alb (cultivat mai ales în Moldova). — Din **Sandomir** (nume propriu) + suf. *-că.*

SANDRÁCI s. n. (Înv.) Cutia și piesele necesare la jocul de șah; joc de șah.

SÂNDVICI s. n. v. **sandviș.**

SANDVIȘ, *sandvișuri,* s. n. Felie de pîine unsă cu unt, cu icre etc. sau acoperită cu o felie de salam, de brînză, de șuncă etc., peste care se așază uneori o a doua felie de pîine; tartină. [Var.: **sándvici** s. n.] — Fr. **sandwich** (<engl.).

SÂNGHÍN, -Ă adj. v. **sanguin.**

SÂNGHÍNIC, -Ă adj. v. **sanguinic.**

SANGHINOLÉNT, -Ă, *sanghinolenți, -te,* adj. De culoarea sîngelui. — Fr. **sanguinolent** (lat. lit. **sanguinolentus**).

SANGIÁC, (1, 2) *sangiacuri,* s. n., (3) s. m. (Înv.) 1. Steag turcesc, de culoare verde; (în special) steagul cu semiluna în vîrf, trimis de Poartă noului domn din Principate. 2. Diviziune teritorială în vechiul imperiu otoman, subîmpărțire a unui pașalîc. 3. Guvernator al unui sangiac (2). [Var.: **sîngeác** s. n.] — Tc. **sancak.**

SÂNGUÍN, -Ă, *sanguini, -e,* adj. 1. Privitor la sînge; prin care trece sîngele, de sînge. 2. (Despre oameni) La care circulația sîngelui este foarte activă. ✧ *Temperament sanguin* = temperament impulsiv. [Var.: **sanghín, -ă, sangvín, -ă** adj.] — Fr. **sanguin** (lat. lit. **sanguineus**).

SANGUÍNIC, -Ă, *sanguinici, -e,* adj. Sanguin (2). [Var.: **sanghínic, -ă, sangvínic, -ă** adj.] — Din **sanguin** + suf. *-ic.*

SÂNGULÍE, *sangulii,* s. f. (Pop.) Un fel de pînză foarte fină; marămă făcută din această pînză.

SÂNGVÍN, *-Ă* adj. v. **sanguin.**

SÂNGVÍNIC, -Ă adj. v. **sanguinic.**

SANHEDRÍN s. n. (Înv.) Tribunal suprem la vechii iudei; *fig.* grup de oameni care formează un cerc închis, cu pretenția de a da, într-un anumit domeniu, sentințe nediscutabile. — Fr. **sanhédrin** (<ebr.).

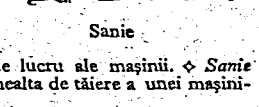

Sanie

SÁNIE, *sănii,* s. f. 1. Vehicul, în general cu tracțiune animală, avînd în loc de roți două tălpi de lemn sau de fier, cu ajutorul cărora alunecă pe zăpadă sau pe gheață. 2. Suport la anumite mașini-unelte, care poate aluneca în lungul unor ghidaje, asigurînd una dintre mișcările secundare de lucru ale mașinii. ✧ *Sanie portunealtă* = suport pe care se fixează unealta de tăiere a unei mașini-unelte. — Bg. **sani.**

SANITÁR[1], *sanitari,* s. m. Soldat instruit pentru a da primele ajutoare răniților și a se îngriji de ridicarea și transportarea lor de pe cîmpul de luptă. — Din **sanitar**[2].

SANITÁR[2], *-Ă, sanitari, -e,* adj. Care se referă la sănătate, privitor la sănătate; (despre legi, măsuri, servicii etc.) destinat ocrotirii și îngrijirii sănătății publice. *Serviciu sanitar.* ✧ *Punct sanitar* = cea mai mică unitate de asistență medicală, funcționînd în întreprinderi sau în locuri de muncă izolate. *Agent sanitar* (și substantivat, m.) = persoană din cadrul personalului medical inferior al unui spital sau al unui serviciu medical, care se ocupă (în mediul rural) cu îngrijirea bolnavilor, cu executarea măsurilor de dezinfecție în cazuri de epidemii etc. — După fr. **sanitaire.**

SANSCRÍT, -Ă, *sanscriți, -te,* adj. (În expr.) *Limba sanscrită* (și substantivat, f.) = limba literară a Indiei vechi, în care este scrisă cea mai mare parte din literatura clasică indiană. ✦ Care aparține limbii sanscrite, privitor la limba sanscrită; care este scris în limba sanscrită. — Fr. **sanscrit.**

SANSCRITOLÓG, *sanscritologi,* s. m. Savant cunoscător al limbii și al literaturii sanscrite. — Din **sanscrit** (după *indolog*).

Santal

SANTÁL, *santali,* s. m. Arbore originar din Extremul Orient, avînd, după varietăți, lemnul alb, dens și mirositor sau brun-roșiatic și fără miros *(Santalum).* ✧ *Ulei de santal* = esență extrasă prin distilare din lemnul și din rădăcina varietății albe de santal, folosită în medicină și în parfumerie. ✦ Lemnul arborelui descris mai sus, folosit în tîmplăria de lux. [Var.: **sandál** s. n.] — Fr. **santal.**

SANTASÉ s. f. (Ieșit din uz) Numele unui joc de cărți.

SANTÍNĂ, *santine,* s. f. Spațiu în fundul unei nave, unde se string apele de condensare, de infiltrație etc. (care sînt eliminate apoi cu ajutorul pompelor). — Fr. **sentine** (lat. lit. **sentine**).

SANTINÉLĂ s. f. v. **sentinelă.**

SANTONÍNĂ s. f. Substanță toxică extrasă din semințele sau din bobocii unor plante *(Semen contra, Florens cinae, Artemisia cina),* întrebuințată în medicină ca vermifug. — Fr. **santonine.**

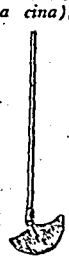

Sapă[1] (1)

SÁPĂ[1], *sape,* s. f. 1. Unealtă agricolă pentru săpat și prășit, alcătuită dintr-o lamă de oțel plană sau curbată, fixată aproape perpendicular pe o coadă de lemn. ✧ Expr. *A ajunge* (sau *a se vedea, a aduce, a lăsa* etc.) *la* (sau *în) sapă de lemn* = a (se) ruina. ✦ *Sapă rotativă* = mașină agricolă (cu tracțiune animală) care sfărîmă, cu ajutorul unor discuri stelate, crusta formată la suprafața pămîntului înainte de răsăritul plantelor. 2. Munca săpatului, a prășitului. *Tot satul a ieșit la sapă.* 3. Unealtă de forare constituind extremitatea inferioară a garniturii de săpare. 4. Piesă metalică de la partea de dinapoi a afetului unui tun, care se înfige în pămînt la tragere, servind astfel la fixarea tunului. 5. Fiecare dintre cei patru căpriori de la colțurile unei case țărănești. — Lat. **sappa.**

SÁPĂ[2], *sape,* s. f. (La cai sau, mai rar, la alte animale) Crupă. — Comp. sb. **sapi.**

SÁPIA s. m. (Reg.) Măcelar.

SAPIÉNT, -Ă, *sapienți, -te,* adj. (Latinism înv.) Înțelept, învățat; cu judecată matură. ✦ (Substantivat, m.) Om învățat. [Pr.: *-pi-ent*] — Lat. lit. **sapiens, -ntis.**

SAPONIFICÁ, pers. 3 *saponifică,* vb. I. Refl. (Despre esteri) A se descompune prin hidroliză în acizi organici și alcool. ✦ (Despre grăsimi) A se descompune prin hidroliză, transformîndu-se în săpun. — După fr. **saponifier.**

SAPONIFICÁRE, *saponificări,* s. f. Acțiunea de *a se saponifica.*

SAPROFÍTĂ, *saprofite,* s. f. (La pl.) Specii de bacterii și de ciuperci care se dezvoltă pe corpurile organice moarte, hrănindu-se cu substanțe în descompunere; (și la sg.) bacterie, ciupercă care face parte din acest grup. — Fr. **saprophytes** (<gr.).

SAPROPÉL s. n. Mîl cu efecte terapeutice, depus în mare sau în lacurile dulci sau sărate. — Fr. **sapropèle.**

SARABÁNDĂ, *sarabande,* s. f. Numele unui vechi dans spaniol, asemănător cu menuetul; melodia după care se execută acest dans. ✦ Fig. Mișcare amețitoare, tumultuoasă; frămîntare, vînzoleală. — Fr. **sarabande** (<span.).

SARAGEÁ, *saragele,* s. f. (Turcism înv.) Soldat din cavaleria neregulată a Munteniei și a Moldovei. — Tc. **şarıca.**

SARÁI s. n. v. **serai.**

SARAILÍE, *sarailii,* s. f. Prăjitură făcută din foi de plăcintă rulate, cu umplutură de nuci sau de migdale, îmbibată cu sirop de zahăr sau de miere. [Var.: (înv.) **seralie** s. f.] — Tc. **sarayli** «ceea ce ține de palatul sultanului».

SARAMURĂ, *saramurez,* vb. I. Tranz. 1. A introduce (pentru un timp) în saramură alimente (carne, legume etc.), pentru a le conserva. 2. A ține în saramură pieile crude, înainte de tăbăcire. 3. A trata cu fungicide semințele de cereale, înainte de semănare, pentru a le dezinfecta. — Din **saramură.**

SARAMURÁRE s. f. Acțiunea de *a saramura.*

SARAMÚRĂ, *saramuri,* s. f. 1. Apă în care s-a dizolvat sare și care se folosește în gospodărie (la conservarea unor alimente), în agricultură, în industria tăbăcăriei etc. ✦ Apă naturală care conține sare, izvor

de apă sărată; slatină. 2. Zeamă sărată (uneori) condimentată cu oțet, *usturoi* etc.) cu care se servesc unele mîncăruri; mîncare servită în acest fel. [Var.: **salamúră** s. f.] — Ngr. **salamura.**

SARAZÍN, -Ă, *sarazini, -e,* s. m. și f. Nume dat în evul mediu de popoarele occidentale musulmanilor din Europa și din Africa. — Fr. **Sarrasin.**

SARCÁSM, (2) *sarcasme,* s. n. 1. Ironie aspră și usturătoare; batjocură necruțătoare. 2. Vorbă, frază, expresie sarcastică, incisivă. — Fr. **sarcasme** (lat. lit. **sarcasmus**).

SARCÁSTIC, -Ă, *sarcastici, -e,* adj. (Adesea adverbial) Plin de sarcasm, batjocoritor, usturător. — Fr. **sarcastique.**

SÁRCINĂ, *sarcini,* s f. 1. Greutate, încărcătură pe care o duce un om sau un animal; povară. ✦ Apăsare, greutate. *Mijlocul mi se frînge... De sarcina armelor* (ALECSANDRI). ✦ Fig. Povară, balast. 2. Legătură (de lemne, de fîn, de paie) care poate fi dusă în spinare sau cu brațele. 3. Obligație, îndatorire, răspundere (materială sau morală). ✧ Expr. *A cădea* (sau *a reveni, a rămîne) în sarcina cuiva* = a cădea (sau a reveni, a rămîne) în grija cuiva. *A da pe cineva în sarcina cuiva* = a da pe cineva în grija cuiva. *A pune* (ceva) *în sarcina cuiva* = a face pe cineva vinovat sau răspunzător (de ceva). ✦ *Caiet de sarcini* = dosar care cuprinde condițiile tehnice pentru executarea unei lucrări. 4. Misiune. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Calitate, slujbă, rol. 5. Starea femeii gravide, graviditate. 6. Forță care se aplică din exterior unui sistem fizic. ✦ Putere care se ia de la un sistem tehnic sau de la anumite elemente ale lui. ✧ *Sarcină electrică* = electricitate. — Lat. **sarcina.**

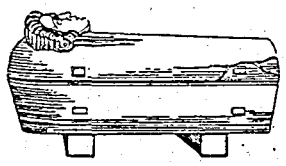

Sarcófag

SARCOFÁG, *sarcofage,* s. n. Sicriu antic facut din piatră (artistic ornamentată). ✦ Monument funerar în forma de sicriu. [Var.: **sarcofagiu** s. n.] — Fr. **sarcophage** (lat. lit. **sarcophagus**).

SARCOFÁGIU s. n. v. **sarcofag.**

SARCÓM s. n. Tumoare malignă produsă de țesuturile conjunctive, la oameni și la animale. — Fr. **sarcome** (lat. lit. **sarcoma**).

SARCOPT, *sarcopți,* s. m. Parazit microscopic care trăiește în galerii săpate în pielea oamenilor și a animalelor și produce râia *(Sarcoptes scabiei).* — Fr. **sarcopte.**

SARDANAPÁLIC, -Ă, *sardanapalici, -e,* adj. (Despre ospețe) Exagerat de îmbelșugat, de luxos. — Din **Sardanapal** (nume propriu) + suf. *-ic.*

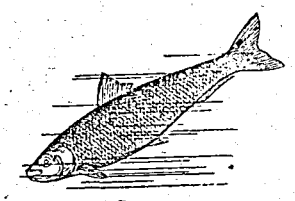

Sardea

SARDEÁ, *sardele,* s. f. Pește de mare din familia scrumbiilor, care trăiește pe lîngă coastele de vest și de sud ale Europei; se consumă proaspăt sau conservat în cutii sau în butoaie *(Alosa sardina).* ✧ Loc. adv. *Ca sardelele* = unul lîngă altul, înghesuiți. — Ngr. **sardella** (‹it.).

SARDELÚȚĂ, *sardeluțe,* s. f. Diminutiv al lui *sardea.* ✦ Pește mic de mare, cu spatele albăstrui-închis și verde-închis *(Sardina pilchardus sardina).*

SÁRDIU s. n. Piatră prețioasă transparentă, de culoare roșie sau brună. — Lat. lit. **sardius** [lapis].

SARDÓNIC, -Á, *sardonici, -e,* adj. (Despre rîs, zîmbet; adesea adverbial) Care exprimă batjocură necruțătoare sau satisfacție diabolică. — Fr. **sardonique** (lat. lit. **sardonicus**).

SARDÓNIX s. n. Piatră prețioasă de culoare roșie, caracterizată prin prezența unor benzi concentrice regulate. — Lat. lit. **sardonyx, -ychis.**

SÁRE, (2) *săruri,* s. f. 1. Substanță cristalină, sfărîmicioasă, solubilă în apă și cu gust specific, care constituie un condiment de bază în alimentație; clorură de sodiu. ✧ *Sare hucă* = sare extrasă din apele sărate, prin evaporare. ✧ Expr. *Sarea pămîntului* = reprezentanții de frunte ai unei societăți sau ai unui grup social. *Marea cu sarea* sau *sarea și marea* = exagerat de mult; imposibil de realizat. *A-i fi* (cuiva) *drag ca sarea în ochi* sau *a-i sta* (cuiva) *ca sarea în ochi* = a-i fi cuiva nesuferit. *A (nu)-i fi cuiva de ceva* (sau *a (nu)-i veni cuiva să facă ceva) cum îi* (sau *nu-i) este ciinelui a linge sare* = a nu dori de loc (să facă) un anumit lucru. (Fam.) *A pune* (cuiva sau la ceva) *sare pe coadă,* se spune despre cineva care a plecat și nu-l mai poți prinde sau despre ceva care a fost luat, s-a pierdut și nu mai poate fi găsit. *A primi pe cineva* (sau *a ieși înaintea cuiva) cu pîine și sare* = a primi pe cineva cu deosebită cinste. ✦ Fig. Spirit, farmec, haz. ✦ Muncă silnică în saline. 2. Substanță chimică în care unul sau mai mulți atomi de hidrogen din molecula unui acid sînt înlocuiți cu atomi de metale. ✧ *Sare amară* = substanță chimică sub formă de praf alb, întrebuințată în medicină ca purgativ; sulfat de magneziu. *Sare de lămîie* = substanță chimică cristalizată, acră, folosită în bucătărie drept condiment; acid tartric. ✦ (La pl.) Lichid volatil preparat din carbonat de amoniu și substanțe puternic mirositoare (fenol, camfor etc.), întrebuințat în trecut pentru trezirea din leșin. — Lat. **sal, salis.**

SARE-GARDURI s. m. Bărbat afemeiat, muieratic. — Din **sare** (prez. ind. al lui *sări)* + **gard.**

SARÍC, *saricuri,* s. n. (Înv.) Văl făcut dintr-o țesătură fină (adesea împodobit cu pietre prețioase) care se înfășura în jurul fesului, alcătuind împreună turbanul turcesc; *p. ext.* turban. — Tc. **sarik.**

SĂRICĂ, *sarici,* s. f. Manta țărănească lungă și mițoasă pe din afară, țesută din fire groase de lînă, pe care o poartă oamenii de la munte; țundră. [Pl. și: *saricej* — Lat. **sarica** *(= serica).*

Sarică

SARÍGĂ, *sarigi,* s. f. (Zool.) Oposum.

SARMÁ, *sarmale,* s. f. Preparat culinar din carne tocată amestecată cu orez și cu alte ingrediente, strînsă cocoloș și învelită în foaie de varză, de viță etc. [Var.: **sarmálă** s. f.] — Tc. **sarma.**

SARMÁLĂ s. f. v. **sarma.**

SARMAȚIÁN s. n. Ultimul etaj al miocenului din sud-estul Europei, reprezentat în țara noastră prin straturi de nisipuri și de argile (de care sînt legate cele mai multe zăcăminte de gaze naturale din țara noastră). [Pr.: *-ți-an*] — După fr. **sarmatien.**

SARNIȚĂ, *sarnițe,* s. f. (Reg.) Solniță. — Din **sare** + **solniță.**

SARSAÍLĂ s. m. Una dintre numirile populare ale diavolului.

SARSÁM s. n. v. **țarțam.**

SART, *sarturi,* s. n. Odgon de oțel sau de cînepă, care servește la fixarea laterală a catargelor și la prinderea scărilor pentru urcarea pe acestea. — It. **sarta.**

SAS, *sași,* s. m. Persoană care face parte din populația germană stabilită între secolele al XIII-lea și al XIV-lea în unele regiuni ale Transilvaniei. — Comp. magh. **szász.**

SASĂU s. m. (Bot.) Saschiu, brebenoc. — Din **sas[chiu]** + suf. *-ău.*

SĂSCĂ, *sasce,* s. f. (Pop.) Săsoaică. — Din **sas** + suf. *-că.*

SASCHÍU s. m. Numele a două plante erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt și cu frunze persistente lucioase, una cu flori albastre *(Vinca herbacea),* cealaltă cu flori albastre, roșii sau albe *(Vinca minor).* — Magh. **szászfű.**

Saschiu

SASTISÍ, *sastisesc,* vb. IV. Refl. și tranz. (Grecism înv.) A (se) tulbura, a (se) zăpăci. ✦ A (se) plictisi, a (se) sătura. — Ngr. **sastizo** (viit. **sastisa**).

SASTISÍRE, *sastisiri,* s. f. (Grecism înv.) Acțiunea de *a (se) sastisi* și rezultatul ei.

SASTISÍT, -Ă, *sastisiți, -te,* adj. (Grecism înv.) Tulburat, zăpăcit. ✦ Plictisit. — V. *sastisi.*

SAȘÉU, *sașeuri,* s. n. Pungă mică de pînză în care se păstrează batiste, ciorapi etc. sau în care se pun, în dulap, flori mirositoare pentru a parfuma rufele. — Fr. **sachet.**

SAȘÍU, -IE, *saștii,* adj. (Despre oameni) Care se uită cruciș; zbanghiu; (despre ochi, privire) crucș, încrucișat. [Var.: **șașiu, -ie** adj.]

SAT, *sate,* s. n. 1. Așezare rurală, cu case și gospodării locuite în majoritate de țărani. ✧ Expr. *Satul lui Cremene* sau *sat fără cîini* = loc fără stăpîn, fără control, în care oricine poate face orice dorește. 2. Locuitorii dintr-un sat (1); sătenii. ✧ Expr. *Libitoarea satului* = cămătar, exploatator al sătenilor. *A se supăra ca vătcrul pe sat,* se spune celui care se supără (fără motiv) pe altul, dar supărarea e spre propria lui pagubă. ✦ Țărănimea cu specificul ei de viață economică și culturală. *Legătura între sat și oraș.* — Lat. **fossatum.**

SATÁN s. m. v. **satană.**

SATÁNĂ, *satane,* s. f. 1. (La sg. art.) Numele biblic al diavolului. 2. Întruchipare a răului, unealtă a răului: termen injurios pentru oameni și animale. [Var.: **satán** s. m.] — Slav iv. sl. **satana** ‹gr.).

SATANÉSC, -EÁSCĂ, *satanești,* adj. (Rar) Satanic. — Din **satan** + suf. *-esc.*

SATÁNIC, -Ă, *satanici, -e,* adj. De satană, al satanei, drăcesc; *p. ext.* crud, perfid, pervers. — Fr. **satanique.**

SATANICÉSC, -EÁSCĂ, *satanicești,* adj. Satanic. — Din **satanic** + suf. *-esc.*

SATARÁ, *satarale,* s. f. 1. (Reg.) Greutate survenită pe neașteptate; pacoste, belea. 2. (Înv.) Impozit excepțional (în afara impozitelor obișnuite). — Comp. tc. [mu]sadere «confiscare».

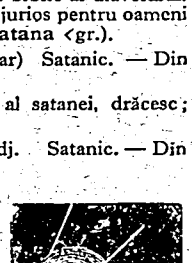

Satelit artificial

SATELÍT, *sateliți,* s. m. 1. Astru obscur care se rotește în jurul unei planete, însoțind-o în cursul mișcării ei de revoluție. ✦ Fig. Persoană care urmează și execută orbește ordinele cuiva; acolit. 2. (În expr.) *Satelit artificial* = corp metalic de forme diverse (prevăzut cu aparataj), lansat de savanți în spațiul interplanetar cu ajutorul unei rachete și care se rotește în jurul pămîntului. — Fr. **satellite** (lat. lit. **satelles, -itis**).

SATÍN s. n. Țesătură deasă de mătase sau de bumbac, cu una dintre fețe lucioasă. — După fr. **satin.**

SATINÁ, *satinez,* vb. I. Tranz. A da luciu hîrtiei sau țesăturilor cu ajutorul calandrului. — Fr. **satiner.**

SATINÁRE, *satinări*, s. f. Acțiunea de *a satina* și rezultatul ei.

SATINÁT, -Ă, *satinați*, *-te*, adj. Ca satinul, lucios, mătăsos. — V. *satina*.

SATINÉT s. n. Satin subțire. — Fr. **satinette**.

SATÍR, *satiri*, s. m. Personaj din mitologia greco-romană, imaginat ca un monstru cu corpul păros, cu coarne și cu picioare de țap. — Fr. **satyre** (lat. lit. **satyrus**).

SÁTIRĂ, *satire*, s. f. Compoziție literară (în versuri) în care sînt biciuite defectele morale ale oamenilor sau aspectele negative ale societății; *p. ext.* orice scriere sau discurs cu caracter batjocoritor, mușcător. ✦ (Art.) Genul satiric. [Acc. și: *satiră*] — Fr. **satire** (lat. lit. **satira**).

SATÍRIC, -Ă, *satirici*, *-e*, adj. Cu caracter de satiră; care ține de satiră. ✦ Înclinat spre satiră. *Spirit satiric.* ✦ (Substantivat) Persoană care satirizează; autor de opere satirice. ✦ (Substantivat, n.) Conținut, caracter specific satirei. — Fr. **satirique** (lat. lit. **satiricus**).

SATIRIZÁ, *satirizez*, vb. I. Tranz. A biciui, a critica pe calea satirei, a ridiculiza. — Fr. **satiriser**.

SATIRIZÁRE s. f. Faptul de *a satiriza*.

SATISFÁCE, *satisfác*, vb. III. Tranz. A mulțumi pe cineva îndeplinindu-i o dorință, o necesitate, o exigență; a împlini o necesitate, o dorință a cuiva. — Lat. lit. **satisfacere**.

SATISFÁCERE, *satisfaceri*, s. f. Faptul de *a satisface*.

SATISFÁCȚIE, *satisfacții*, s. f. Sentiment de mulțumire, de plăcere. ✦ Ceea ce produce mulțumire; motiv, prilej de a fi satisfăcut. ◇ Expr. *A cere* (sau *a da*) *satisfacție* = **a**) a cere de la cineva (sau a da cuiva) dreptate, a cere să i se dea (sau a-i da cuiva) cîștig de cauză; **b**) a provoca (sau a accepta o provocare) la duel. [Var.: **satisfacțiúne** s. f.] — Fr. **satisfaction** (lat. lit. **satisfactio, -onis**).

SATISFACȚIÚNE s. f. v. **satisfacție**.

SATISFĂCĂTÓR, -OÁRE, *satisfăcători*, *-oare*, adj. Care satisface; mulțumitor, îndestulător. — Din **satisfac** (prez. ind. al lui *satisface*) + suf. *-(ă)tor*.

SATISFĂCÚT, -Ă, *satisfăcuți*, *-te*, adj. Care este plin de mulțumire, de satisfacție; ale cărui dorințe, exigențe au fost îndeplinite; căruia i s-a dat satisfacție; care exprimă mulțumire, mulțumit. ✦ (Despre dorințe, exigențe) Îndeplinit. — V. *satisface*.

SATÎR, *satire*, s. n. 1. Cuțit mare de bucătărie, scurt, lat și greu, pentru spart oase, pentru tocat carne etc. 2. (Înv.) Topor de luptă. ✦ Secure de călău. — Tc. **satır**.

Satîr (1)

SATÎRÁȘ, *satîrași*, s. m. (Înv.) Soldat din garda domnească înarmat cu satîr (2). — Din **satîr** + suf. *-aș*.

SATRÁP, *satrapi*, s. m. Guvernator al unei provincii la vechii perși. ✦ Fig. Conducător despotic; *p. ext.* orice persoană cu apucături dictatoriale. — Fr. **satrape** (lat. lit. **satrapes**).

SATRAPÍE, *satrapii*, s. f. Provincie în vechea Persie, guvernată de un satrap; *fig.* guvernare despotică, tiranică. — Fr. **satrapie** (lat. lit. **satrapia**).

SATURÁ, *saturez*, vb. I. Tranz. A aduce un sistem fizico-chimic în stare de saturație. — Fr. **saturer** (lat. lit. **saturare**).

SATURÁNT, *saturanți*, adj. m. (În expr.) *Vapori saturanți* = vapori care se află în contact cu lichidul care i-a produs. — Fr. **saturant** (lat. lit. **saturans, -ntis**).

SATURÁRE s. f. Faptul de *a satura*; aducerea unui sistem fizico-chimic sau tehnic în stare de saturație.

SATURÁT, -Ă, *saturați*, *-te*, adj. (Chim.; Fiz.) Care nu mai are valențe libere și deci nu mai poate forma compuși de adiție; care este adus în stare de saturație. — V. *satura*.

SATURATÓR, *saturatori*, s. m. Aparat folosit pentru concentrarea unei soluții pînă la saturație, prin dizolvarea în ea a unui solid sau a unui gaz. — Din **satura** + suf. *-(a)tor*.

SATURÁȚIE s. f. Stare a unui compus chimic care nu mai conține valențe libere și deci nu mai poate adiționa alte elemente în molecula lui; stare a unei soluții în care nu se mai poate dizolva o nouă cantitate din substanța dizolvată; stare a unui mediu gazos în care nu se mai poate evapora o nouă cantitate dintr-un anumit lichid. ◇ Loc. adv. *Pînă la saturație* = **a**) pînă la completarea tuturor valențelor libere; **b**) *fig.* atît cît poate suporta cineva. ✦ Fig. Dezgust, plictiseală, lehamite. — Fr. **saturation** (lat. lit. **saturatio, -onis**).

SATÚRN s. n. Numele plumbului în alchimie. — Fr. **saturne** (lat. lit. **saturnus**).

SATURNÁLE s. f. pl. Sărbătoare populară la romani, în cinstea zeului Saturn, care avea loc în fiecare an după terminarea muncilor agricole. — Lat. lit. **Saturnalia**.

SATURNÍN, *saturnine*, adj. (În expr.) *Vers saturnin* = vers iambic de șapte silabe, întrebuințat în poezia latină arhaică. — După fr. **saturnien**.

SATURNÍSM s. n. Intoxicație lentă cu plumb. — Fr. **saturnisme**.

SAȚ s. n. Senzația celui sătul; săturare, îndestulare. ◇ Loc. adj. și adv. *Fără saț* = lacom, nesățios; *fig.* nepotolit, neistovit. ◇ Expr. *A ține* (sau *a-i ține, a-i fi cuiva*) *(de) saț* = a potoli cuiva foamea pentru mai mult timp. *A-și ține sațul* = a se sătura pentru mult timp. *A nu avea saț* = a fi lacom, nesățios. ✦ Fig. Dezgust, silă, lehamite. ✦ Belșug, abundență; îmbuibare. [Var.: **sățiu** s. n.] — Lat. **satium**.

SAȚIETÁTE s. f. (Rar) Saț, saturație. [Pr.: *-ți-e-*] — Din **sațiu**.

SÁȚIU s. n. v. **saț**.

SAU conj. 1. (Cu funcție disjunctivă) Ori, fie. **a**) (Leagă noțiuni sau propoziții care se exclud ca opuse sau contradictorii) *Plînge sau rîde?* ◇ (Al doilea membru al disjuncției este o negație) *Sînt sau nu sînt?* **b**) (Leagă noțiuni sau propoziții care se exclud ca alternative) *Doriți cafea sau ceai?* ◇ *Sau... sau*, indică necesitatea de a alege între două alternative. *Sau luni sau miercuri.* ◇ (În enumerări, precedînd fiecare element al enumerării sau numai pe ultimul) *Pentru a da la rîndea se întrebuințează sau rîndeaua sau cioplitorul sau gealăul.* ◇ (Al doilea termen al disjuncției exprimă o revenire sau o îndoială asupra primului termen) *Omul acesta, sau ce-a fi el, are mare putere* (CREANGĂ). 2. (Cu funcție explicativă) Adică, cu alte cuvinte. *Adunarea sau soborul a toată țeara* (BĂLCESCU). 3. (Cu funcție copulativă) Precum și. *Nisipul se găsește pe prundul rîurilor, lacurilor sau mărilor.* 4. (În propoziții interogative, cu funcție conclusivă, atenuată de o nuanță de îndoială) Nu cumva? oare? poate? *Ce tot faci de nu scrii carte? Doar hîrtia s-a scumpit, Ori pe mine m-ai urît Sau negreala s-a gătat?* (JARNÍK-BÎRSEANU). — Din **să** + **au**.

SÁULĂ, *saule*, s. f. (Mar.) Parîmă folosită pentru a fixa diferite obiecte la bordul unei nave. [Pr.: *sa-u-*]

SAURIÉNI s. m. (La pl.) Ordin de reptile care cuprinde șopîrlele și cameleonii; (și la sg.) reptilă care face parte din acest ordin. — După fr. **sauriens**.

SAVÁI adv. v. **săvai**.

SAVALÁȘ adv. (În poezia populară, servind la scoaterea în evidență a cuvîntului pe care îl precedă) Săvai. — Din **săvai**.

SAVALÁT adv. (În poezia populară, precedînd vocativul) Săvai. — Din **săvai**.

SAVÁNĂ, *savane*, s. f. Cîmpie întinsă în zona tropicală, acoperită cu ierburi înalte și presărată din loc în loc cu tufe de arbuști spinoși sau cu copaci pitici. — Fr. **savane** (<span.).

SAVÁNT, -Ă, *savanți*, *-te*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Cu cunoștințe vaste și temeinice; foarte învățat. ✦ Care conține multă știință, care denotă știință sau, *p. ext.*, artă, pricepere, măiestrie. *Lucrare savantă.* 2. S. m. și f. Persoană cu cunoștințe vaste și aprofundate în una sau în mai multe ramuri ale științei; creator în domeniul științei. — Fr. **savant**.

SAVANTLÎC, *savantlîcuri*, s. n. (Fam.) Erudiție; (depr.) pedanterie, prețiozitate. — Din **savant** + suf. *-lîc*.

SAVARÍNĂ, *savarine*, s. f. Prăjitură făcută din ouă și zahăr cu adaos de pesmet; se servește cu sirop, rom și frișcă. — După fr. **savarin**.

SAVOÁRE s. f. Gust deosebit, ales al alimentelor. — După fr. **saveur**.

SAVÓR, *savori*, s. m. (Pop.) Samur.

SAVÚR, *savuri*, s. m. (Bot.; reg.) Sovîrf.

SAVURÁ, *savurez*, vb. I. Tranz. A mînca sau a bea ceva pe îndelete și cu plăcere, pentru a simți bine gustul. ✦ Fig. A se bucura în tihnă de ceva, a se delecta, a se desfăta. — Fr. **savourer**.

SAVÚRĂ s. f. Material pietros granulat, obținut prin sortarea pietrei rezultate din concasarea rocilor, întrebuințat la construirea macadamurilor și la prepararea asfaltului. ✦ (Mar.; înv.) Lest. — Ngr. **savura** (<it.).

SAVURÓS, -OÁSĂ, *savuroși*, *-oase*, adj. Cu gust plăcut, plin de savoare, delicios. ✦ Fig. Plăcut, încîntător. — După fr. **savoureux**.

SAXANÁ, *saxanale*, s. f. (Turcism înv.) Sarcină, povară (pe care o duce un cal în spinare). — Tc. **seyisane** «cal de povară».

SAXATÍL, -Ă, *saxatili*, *-e*, adj. Care crește sau trăiește în locuri pietroase. — Fr. **saxatile** (lat. lit. **saxatilis**).

Saxhorn

SAXHÓRN, *saxhornuri*, s. n. Instrument muzical de suflat, făcut din alamă, întrebuințat în fanfare și în orchestre. — Fr. **saxhorn** (germ. **Saxhorn**).

SAXOFÓN, *saxofoane*, s. n. Instrument muzical de suflat, asemănător cu clarinetul. — Fr. **saxophone**.

SAXOFONÍST, *saxofoniști*, s. m. Cîntăreț din saxofon. — Din **saxofon** + suf. *-ist*.

Saxofon

SĂ conj. I. (Semn al conjunctivului) *Să fii, mîndră, sănătoasă* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ (Ca semn al conjunctivului, în alcătuirea formelor familiare și populare de viitor) *O să plec din București* (SADOVEANU). II. (Semn al conjunctivului și, în același timp, conjuncție subordonatoare) 1. (Introduce o propoziție subiectivă, după verbe și expresii impersonale) *Așa-mi vine uneori Să mă sui la munți cu flori* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ (Precedat de «ca») *Nu e bine ca omul să fie singur.* 3. (Introduce o propoziție predicativă) *Pare să fie un om cumsecade.* 3. (Introduce o propoziție atributivă) *Nu-i mîndră să-mi fie dragă* (JARNÍK-BÎRSEANU). 4. (Introduce o propoziție completivă directă sau indirectă) *Puteam chiar să nu mai fiu acuma* (SADOVEANU). ◇ (Precedat de «ca») *Să ierte boierii, ca nunta s-o pornim și noi alături* (EMINESCU). 5. (Introd. o propoziție finală) *A ieșit să-i intîmpine* (ISPIRESCU). ◇ (Prec. de « [illegible] *adunase ca să privească alergarea de ca[illegible]* ◇ ([illegible] uit, precedat de «cum») *Își va pune*

să-şi slujească slujba (ISPIRESCU). 6. (Introduce o propoziţie consecutivă) *Am rîs, să leşin* (STANCU). ◇ (Precedat de «de») *Un drag de copilaş, de să-l vezi şi să nu-l mai uiţi* (ISPIRESCU). ◇ (Precedat de «ca») *E prea frumos ca să fie adevărat.* 7. (Introduce o propoziţie condiţională, echivalînd cu «dacă», urmat de optativ) *Fugarul Bogdan ar fi fost extrădat să nu fi fugit în Polonia* (HASDEU). III. (În loc. conj.) *Măcar să . . .* (introduce o propoziţie concesivă). *Nu mă duc la Socola, măcar să mă omori* (CREANGĂ). *Numai să . . .* (introduce o propoziţie condiţională). *Îţi poate fi de folos, numai să vrea* (DELAVRANCEA). *Pînă să . . .* (introduce o propoziţie temporală). *Pînă să ajungă el, craiul pe de altă parte şi ajunsese acasă* (CREANGĂ). *Pentru ca să . . .* = **a**) (introduce propoziţii finale) *Se duce la baltă, pentru ca să controleze plasele de pescuit;* **b**) (cu valoare copulativă) *A plecat mulţumit, pentru ca să se întoarcă peste o oră din nou nedumerit.* ▭ *Fără să* = **a**) (introduce propoziţii modale) *Ceti răvaşul . . . fără să verse măcar o lacrimă* (NEGRUZZI); **b**) (introduce propoziţii concesive) *Fără să-mi fi spus cineva, am bănuit adevărul.* — Lat. **si.**

SĂBĂRÉL s. n. Numele unui dans popular şi melodia după care se execută. — Din Sabar (nume propriu) +suf. *-el.*

SĂBĂU, *săbăi,* s. m. (Reg.) Croitor. — Magh. **szabó.**

SĂBIÁ, *săbiez,* vb. I. Tranz. (Înv.) A tăia cu sabia. — Din **sabie.**

SĂBIÉR, *săbieri,* s. m. (Înv.) Fabricant de săbii. — Din **sabie** + suf. *-ar.*

SĂBIOÁRĂ, *săbioare,* s. f. 1. Săbiuţă (1). 2. (Bot.) Săbiuţă (2). 3. (Iht.) Sabie (2). — Din **sabie** + suf. *-oară.*

SĂBIÓI, *săbioaie,* s. n. Augmentativ al lui *sabie.*

SĂBIÚŢĂ, *săbiuţe,* s. f. 1. Diminutiv al lui *sabie.* 2. Plantă erbacee cu tulpina dreaptă, cu frunzele în formă de sabie şi cu florile purpurii *(Gladiolus imbricatus).*

Săbiuţă

SĂBUÍ, *săbuiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A croi, a ciopli, a lucra. — Din **săbău.**

SĂCĂLÚŞ, *săcăluşuri,* s. n. (Înv.) Tun mic, primitiv. — Magh. **szakallás.**

SĂCĂTÉU, *săcăteie,* s. n. (Reg.) Săculeţ. — Din **sac.**

SĂCEÁLĂ, *săceli,* s. f. (Reg.) Ţesală. — V. *ţesală.*

SĂCELÁ, *săcelez,* vb. I. Tranz. (Reg.) A ţesăla. — V. *ţesala.*

SĂCÓI, *săcoaie,* s. n. Augmentativ al lui *sac.*

SĂCÓS, -OÁSĂ, *săcoşi, -oase,* adj. (Rar) Ca un sac; de sac. — Din **sac** + suf. *-os.*

SĂCOTÉI, *săcoteie,* s. n. (Reg.) Săculeţ. — Din **sac** +suf. *-ot-ei.*

SĂCRÉT, -EÁTĂ, *săcreţi, -te,* adj. (Pop.) 1. (Despre locuri, case) Pustiu; nelocuit. 2. (Adesea substantivat) Afurisit, blestemat. [Var.: **secrét, -eátă, sicrét, -eátă, sicrét, -eátă** adj.] — Lat. **secretus.**

SĂCRÍU s. n. v. **sicriu.**

SĂCÚI, *săcuie,* s. n. Săculeţ care se poartă atîrnat de gît; trăistuţă. ◇ Săculeţ în care se pun la stors fagurii sau caşul. — Lat. ***sacculeus** (< *sacculus*).

SĂCUIÉŢ, *săcuieţe,* s. n. (Rar) Săculeţ. — Din **săcui** + suf. *-eţ.*

SĂCULÉŢ, *săculeţe,* s. n. Diminutiv al lui *sac;* sac mic în care se pune brînza la scurs. ✦ Sacoşă în care femeile ţin banii, batista etc.

SĂCULTEÁŢĂ s. f. v. **săculteţ.**

SĂCULTÉŢ, *săculteţe,* s. n. (Reg.) Săculeţ. [Var.: **săcultéaţă** s. f.] — Din **sac** + suf. *-ul(e)teţ.*

SĂCUŞÓR, *săcuşori,* s. m. 1. Săculeţ. 2. (Reg.) Nimfă de furnică. — Din **sac** + suf. *-(u)şor.*

SĂDÍ, *sădesc,* vb. IV. Tranz. A planta. — Slav (v. sl. **saditi**).

SĂDÍLĂ, *sădile,* s. f. Săculeţ cu ţesătura rară, în care se pune brînza la scurs. [Var.: **sedílă, sidílă** s. f.] — Bg., sb. **cedilo.**

SĂDÍRE, *sădiri,* s. f. Acţiunea de *a sădi.*

SĂDÍT s. n. Sădire. — V. *sădi.*

SĂDITÓR¹, *săditoare,* s. n. Băţ cu care se fac găuri în pămînt cînd se sădeşte. — Din **sădi** + suf. *-(i)tor.*

SĂDITÓR², **-OÁRE,** *săditori, -oare,* adj. 1. (Adesea substantivat) Care sădeşte. 2. Bun pentru a fi sădit, de sădit. — Din **sădi** + suf. *-(i)tor.*

SĂDITÚRĂ, *sădituri,* s. f. Loc sădit, plantaţie. — Din **sădi** + suf. *-itură.*

SĂFTEÁ s. f. v. **saftea.**

SĂFTIÁN s. n. v. **saftian.**

SĂFTIÉLE s. f. pl. (Pop.) Saftian. — Din **saftian.**

Sădilă

SĂGEÁTĂ, *săgeţi,* s. f. 1. Vergea de lemn, la un capăt cu un vîrf de fier ascuţit, iar la celălalt cu două aripioare înguste, care se folosea (în trecut) ca armă de luptă, aruncată dintr-un arc încordat. ◇ (În legătură cu ideea de mişcare, în comparaţii şi metafore) *Porneşte, săgeată, Şi porneşte* (IOSIF). ◇ *Săgeată de trăsnet* = nume dat de popor unor ... găsite în pămînt (închipuite ca fiind rămăşiţe de trăsnet) ... vorbă, aluzie (ironică sau răutăcioasă) ... ură. 2. Indicator de direcţie în formă de săgeată (1). ✦ Fiecare dintre stîlpii caselor şi pătulelor de la ţară care sînt fixaţi cu capătul de jos în grinzile temeliei şi cu cel de sus în grinzile acoperişului. ✦ Aripă la moara de vînt. ✦ Prăjină lungă prinsă de cumpăna fîntînii şi avînd la capătul de jos ciutura sau găleata cu care se scoate apa. 3. (Geom.) Distanţa maximă dintre un arc de curbă şi coarda care uneşte extremităţile lui. 4. Compus: *săgeata-apei* = plantă erbacee acvatică, cu frunze în formă de săgeată şi cu flori albe cu mijlocul purpuriu *(Sagittaria sagittaefolia).* — Lat. **sagitta.**

Săgeata-apei

SĂGETÁ, *săgetez,* vb. I. 1. Tranz. (Înv. şi arh.) A lovi, a răni, a ucide cu săgeata. ✦ Intranz. A arunca săgeţi cu arcul. ✦ Fig. A fulgera, a trăsni. 2. Tranz. Fig. A înţepa, a împunge, a produce o durere vie, ascuţită sau o emoţie puternică şi bruscă. ✦ A se uita la cineva cu o privire ascuţită, pătrunzătoare; a străpunge cu privirea. ✦ A face aluzii sau observaţii ironice, răutăcioase la adresa cuiva. 3. Intranz. Fig. A se mişca repede (şi în linie dreaptă) ca o săgeată; a ţîşni. 4. Tranz. Fig. (Despre un izvor de lumină) A împrăştia raze. — Lat. **sagittare.**

SĂGETÁR, *săgetari,* s. m. (Înv.) Arcaş. — Din **săgeată** + suf. *-ar.*

SĂGETÁRE, *săgetări,* s. f. Acţiunea de *a săgeta* şi rezultatul ei; tragere cu arcul. ✦ Fig. Sclipire, rază de lumină. ✦ Fig. Mişcare repede şi în linie dreaptă.

SĂGETÁŞ, *săgetaşi,* s. m. (Înv.) Arcaş. — Din **săgeată** + suf. *-aş.*

SĂGETÁT, -Ă, *săgetaţi, -te,* adj. Rănit, lovit, străpuns de o săgeată. ✦ Fig. (Despre mers, zbor etc.) Cu mişcări repezi (şi în linie dreaptă) — V. *săgeta.*

SĂGETĂTÓR¹, *săgetători,* s. m. 1. Arcaş, săgetar. 2. (Art.) Numele popular al unei constelaţii; al nouălea semn al zodiacului, reprezentînd un om sau un centaur trăgînd cu arcul. — Din **săgeată** + suf. *-(ă)tor.*

Săgetătorul

SĂGETĂTÓR², -OÁRE, *săgetători, -oare,* adj. 1. Care săgetează, care trimite săgeţi. ✦ (Substantivat, în superstiţii) Fiinţă imaginară, duh necurat care provoacă boala numită săgetătură. ✦ Fig. (Despre ochi, privire etc.) Pătrunzător, scrutător, tăios. 2. Fig. (Despre mişcări) Iute, repede (şi în linie dreaptă). — Din **săgeta** + suf. *-(ă)tor.*

SĂGETĂTÚRĂ, *săgetături,* s. f. 1. Lovitură de săgeată; rană provocată de o săgeată. 2. Fig. Durere vie şi pătrunzătoare, care străbate corpul pe neaşteptate; junghi. ✦ (Pop.) Congestie cerebrală. — Din **săgeta** + suf. *-(ă)tură.*

SĂGEŢÍCĂ, *săgeţele,* s. f. 1. Diminutiv al lui *săgeată.* 2. Plantă erbacee cu tulpina ramificată şi cu flori mari, albastre, liliachii sau albe, dispuse cîte două la vîrful unui peduncul lung *(Geranium pratense).*

SĂGNÍ, *săgnesc,* vb. IV. Refl. (Despre animale) A căpăta o rană de la şa, de la ham etc. ✦ Tranz. A însemna un animal cu fierul roşu. — Din **sagnă.**

SĂHÁN s. n. v. **sahan.**

SĂHĂIDÁC, *săhăidace,* s. n. (Reg.) Leagăn de pînză purtat pe spate, în care ţărancele îşi duc copiii (la cîmp).

SĂHĂIDĂCÁR s. m. v. **săidăcar.**

SĂHĂNÉL, *săhănele,* s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *sahan.* ✦ Tigaie, tingire mică.

SĂHĂSTRÍE s. f. v. **sihăstrie.**

SĂIDĂCÁR, *săidăcari,* s. m. (Înv. şi arh.) Persoană care făcea sau vindea arcuri, săgeţi, şei, hamuri etc. [Var.: **săhăidăcár, sahaidacár** s. m.] — Din **sahaidacar** (< *săhăidac*).

SĂIDĂCĂRÍE, *săidăcării,* s. f. (Înv. şi reg.) Meşteşugul săidăcarului. — Din **săidăcar** + suf. *-ie.*

SĂIVÁN s. n. v. **saivan.**

SĂLÁŞ, *sălaşe,* s. n. 1. Adăpost unde cineva capătă găzduire vremelnică. 2. Construcţie rudimentară, făcută în cîmp şi folosită ca adăpost vremelnic pentru oameni şi animale. 3. Locuinţă, casă. ✦ Staul, grajd. ✦ Culcuş. 4. Aşezare omenească; cătun, sat. ✦ Locuitorii acestei aşezări. 5. Mică aşezare de ţigani (nomazi); grup de familii de ţigani (nomazi) sub conducerea unui vătaf. 6. (Reg.) Sicriu, coşciug. [Pl. şi: *sălaşuri*] — Magh. **szállás.**

SĂLĂGEÁ s. f. (Bot.) Untişor.

SĂLĂMÎZDRĂ, *sălămîzdre,* s. f. (Pop.) Salamandră. [Var.: **solomîzdră** s. f.] — Gr. **salamandra.**

SĂLĂŞÉL, *sălăşele,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui *sălaş.*

SĂLĂŞÍ, *sălăşesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A sălăşlui. — Din **sălaş.**

SĂLĂŞLUÍ, *sălăşluiesc,* vb. IV. Intranz. (Azi rar) A-şi avea sălaşul, locuinţa într-un anumit loc; a se adăposti. ✦ Tranz. A da cuiva adăpost; a găzdui. ✦ Refl. A se aşeza, a se stabili într-un loc. — Magh. **szállásolni.**

SĂLĂŞLUÍNŢĂ, *sălăşluinţe,* s. f. (Rar) Locuinţă, sălaş. — Din **sălăşlui** + suf. *-inţă.*

SĂLĂŞLUÍRE, *sălăşluiri,* s. f. (Rar) Faptul de *a (se) sălăşlui;* locuire, şedere; găzduire, ospitalitate; (concr.) locuinţă, aşezare.

SĂLĂȚEA, *sălățele,* s. f. (Bot.) Untișor. — Din salată + suf. *-ea.*

SĂLBĂTEC, -Ă adj., s. m. și f. v. sălbatic.

SĂLBĂTIC, -Ă, *sălbatici, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. 1. (Despre animale) Care nu este domesticit sau îmblînzit; *p. ext.* greu de stăpînit, nedomolit, aprig, focos. ✦ (Despre plante) Care a crescut de la sine; necultivat, nealtoit. ✦ (Despre pămînt, terenuri etc.) În care nu a intervenit mîna omului, nelucrat, necultivat; nelocuit; pustiu. 2. (Despre oameni) Din prima perioadă de dezvoltare a societății omenești, primitiv; care se comportă ca un om primitiv, necivilizat. ✦ Retras de lume, nesociabil, singuratic. 3. Lipsit de umanitate, crud, barbar, animalic; care exprimă, arată lipsă de umanitate, sălbăticie, cruzime, primitivism. ✦ Fig. Înfricoșător, înfiorător. 4. Fig. (Despre mișcări) Repede, vijelios. II. S. m. și f. Persoană care aparține unor grupuri de oameni aflați încă în stare de sălbăticie; persoană aflată pe o treaptă inferioară de civilizație. ✦ Persoană nesociabilă, care trăiește retrasă de lume, singuratică. [Var.: **sălbătec, -ă** adj., s. m. și f.] — Lat. salvaticus *(= silvaticus).*

SĂLBĂTĂCÉSC, -EÁSCĂ adj. v. sălbăticesc.

SĂLBĂTĂCÍ vb. IV. v. sălbătici.

SĂLBĂTĂCÍE s. f. v. sălbăticie.

SĂLBĂTĂCÍME s. f. v. sălbăticime.

SĂLBĂTĂCÍT, -Ă adj. v. sălbăticit.

SĂLBĂTĂCIÚNE s. f. v. sălbăticiune.

SĂLBĂTICÉSC, -EÁSCĂ, *sălbăticești,* adj. (Înv.) Sălbatic. Var.: **sălbătăcésc, -eáscă** adj.] — Din sălbatic + suf. *-esc.*

SĂLBĂTICÍ, *sălbăticesc,* vb. IV. Refl. A deveni sălbatic. [Var.: **sălbătăci** vb. IV] — Din sălbatic.

SĂLBĂTICÍE, *sălbăticii,* s. f. 1. Stare în care se află animalele sălbatice; *p. ext.* însușire a ceea ce este sălbatic; cruzime, brutalitate; faptă de om sălbatic, crud, brutal. ✧ Loc. adv. *Cu sălbăticie* = fioros, sălbatic. ✦ Pămînt singuratic în care nu a pătruns civilizația. ✦ Izolare de lume, singurătate, pustnicie. 2. Prima perioadă din istoria societății primitive, care începe o dată cu constituirea aspectului actual al omului și cu apariția limbajului articulat. [Var.: **sălbătăcíe** s. f.] — Din sălbatic + suf. *-ie.*

SĂLBĂTICÍME, *sălbăticimi,* s. f. 1. Însușire a ceea ce este sălbatic; cruzime, brutalitate, furie. 2. Animal sălbatic; mulțime de animale sălbatice, totalitatea animalelor sălbatice. 3. (Rar) Ținut nelocuit, pustiu, sălbatic; sălbăticie, pustietate. [Var.: **sălbătăcíme** s. f.] — Din sălbatic + suf. *-ime.*

SĂLBĂTICÍRE, *sălbăticiri,* s. f. Acțiunea de *a se sălbătici.*

SĂLBĂTICÍT, -Ă, *sălbăticiți, -te,* adj. Care a devenit sălbatic, care a ajuns în stare de sălbăticie. [Var.: **sălbătăcít, -ă** adj.] — V. *sălbătici.*

SĂLBĂTICIÚNE, *sălbăticiuni,* s. f. 1. (Animal) sălbatic. 2. Loc sau ținut sălbatic, pustiu; starea unui ținut sălbatic. [Var.: **sălbătăciúne** s. f.] — Din sălbatic + suf. *-iune.*

SĂLBĂTICÓS, -OÁSĂ, *sălbăticoși, -oase,* adj. (Rar) Sălbatic, fioros. ✦ Sperios, sfiicios. — Din sălbatic + suf. *-os.*

SĂLBĂȚÍE, *sălbății,* s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina rigidă și cu florile reunite într-un spic *(Lolium temulentum).*

SĂLBULÍȚĂ, *sălbulițe,* s. f. Diminutiv al lui *salbă.*

SĂLCÍCĂ s. f. Sălcioară. — Din salcie + suf. *-ică.*

SĂLCÍÍȘ s. n. v. sălciș.

SĂLCINÍȘ, *sălcinișuri,* s. n. Desiș, pădurice de sălcii; sălciș. — Din salcie[2] + suf. *-iniș.*

SĂLCIOÁRĂ, *sălcioare,* s. f. Diminutiv al lui *salcie*[2].

SĂLCÍȘ, *sălcișuri,* s. n. Sălciniș. [Var.: **sălciíș** s. n.] — Din salcie[2] + suf. *-iș.*

SĂLCÍU, -IE, *sălcii,* adj. Care are un gust dulceag, puțin sărat, leșios, searbăd; (despre gust) fad, leșios. — Din salcie[2] + suf. *-iu.*

SĂLCUȚĂ, *sălcuțe,* s. f. Diminutiv al lui *salcă.*

SĂLÍE, *sălii,* s. f. (Reg.) Giulgiu cu care se acoperă coșciugul. — Comp. magh. szal «fir».

SĂLINDÁR s. n. v. sărindar.

SĂLÍȘTE s. f. v. siliște.

SĂLÍȚĂ, *sălițe,* s. f. Diminutiv al lui *sală.*

SĂLTÁ, *sălt,* vb. I. I. Intranz. și refl. 1. (Despre ființe) A face un salt (sau salturi repetate), a sări. ✧ Expr. *A-i sălta* (cuiva) *inima (de bucurie)* = a tresări de bucurie, a se bucura tare. ✦ A se ridica (puțin) de la pămînt, a se înălța în picioare pentru a se urca undeva. 2. (Despre lucruri) A se mișca (repetat) de jos în sus sub impulsul unei forțe din afară. ✦ Intranz. (Despre ape, valuri) A fi agitat, a se învolbura; a clocoti. 3. (Despre ființe și despre lucruri) A se mișca, a se deplasa în salturi. ✦ A sări, a țîșni de undeva; a se ivi, a răsări. *Izvoară vii murmură și saltă de sub piatră* (EMINESCU). II. Tranz. A mișca din loc ridicînd (ușor) în sus. ✦ Tranz., refl. și intranz. A (se) ridica dintr-o stare rea, a scoate sau a ieși din nevoi, a(-și) îmbunătăți situația. ✦ Refl. (Despre copii) A crește, a se înălța (depășind pe alții). — Lat. saltare.

SĂLTÁT, -Ă, *săltați, -te,* adj. 1. (Adesea adverbial) Care sare, care se ridică; săltăreț. 2. Ridicat, înălțat. ✦ (Fam.; despre copii) Crescut, măricel. — V. *sălta.*

SĂLTĂRÁȘ, *săltărașe,* s. m. Diminutiv al lui *saltar.*

SĂLTĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *săltărești, -e,* adj. 1. Care umblă sărind, făcînd salturi, care sare într-una; (despre pas, mers) săltat. ✦ Fig. Care se mișcă sau se efectuează cu mișcări repezi, sprintene, vioaie. 2. (Despre dans, muzică, versuri) Cu ritm vioi. — Din sălta + suf. *-(ă)reț.*

SĂLTĂTOÁRE, *săltători,* s. f. Sac de plasă folosit la pescuitul crapului. — Din sălta + suf. *-(ă)toare.*

SĂLTĂTÓR, -OÁRE, *săltători, -oare,* adj. Săltăreț. — Din sălta + suf. *-(ă)tor.*

SĂLTĂTÚRĂ, *săltături,* s. f. Salt; săritură. — Din sălta + suf. *-(ă)tură.*

SĂMĂCHÍȘĂ s. f. (Reg.) Lapte prins și smîntînit; chișleag. ✦ Brînză proaspătă de vacă. — Ucr. samokîșa.

SĂMĂDĂU, *sămădăi,* s. m. (Reg.) Persoană care ține socotelile cuiva; contabil. ✦ Supraveghetor care garantează de lucrurile date în paza lui. — Magh. számadó.

SĂMEȘÍE s. f. (Înv.) Funcția sameșului; instituția care strîngea dările; localul acestei instituții. — Din sameș + suf. *-ie.*

SĂMEȘOÁIE, *sămeșoaie,* s. f. (Înv.) Soție de sameș. — Din sameș + suf. *-oaie.*

SĂMÎNCIOÁRĂ, *sămîncioare,* s. f. Diminutiv al lui *sămînță.*

SĂMÎNȚĂ, *semințe,* s. f. 1. Parte a plantelor superioare (închisă în fruct), care conține embrionul și din care, în condiții prielnice, se poate dezvolta o nouă plantă; *p. ext.* orice parte a plantei care se seamănă. ✧ Loc. adj. *De sămînță* = păstrat și folosit pentru reproducere. ✦ (La pl.) Grăunțe germinative întrebuințate în alimentație, în medicină, în industrie etc. *Semințe de floarea-soarelui.* 2. (Pop.) Nume dat ouălor unor insecte. 3. (Pop.) Produs al glandelor de reproducere ale animalelor și oamenilor, din care se dezvoltă fătul. ✧ Loc. adj. și adv. *De sămînță* = pentru prăsilă. ✦ (Rar) Microbi, germeni. 4. (Înv.) Progenitură, urmaș, descendent. 5. Specie, gen, fel, soi; viță, neam, seminție. 6. Fig. Element din care se dezvoltă ceva; germen, izvor, sursă, cauză, pretext, motiv. ✧ Expr. *Sămînță de vorbă* = prilej, ocazie de discuție, de ceartă. *A avea sămînță de vorbă* = a avea poftă de vorbă, a fi dispus la flecăreală. — Lat. *sementia *(=sementis).*

SĂMÎNȚÓS, -OÁSĂ, *sămînțoși, -oase,* adj. (Despre fructe) Care are multe semințe. — Din sămînță + suf. *-os.*

SĂMSĂRÍ, *sămsăresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A face treburi de samsar, a mijloci afaceri; a trafica. — Din samsar.

SĂNĂTÁTE s. f. Stare a unui organism la care funcționarea tuturor organelor se face în mod normal și regulat. ✧ *Casă de sănătate* = sanatoriu; (ieșit din uz) ospiciu. ✧ Expr. *A bea* (sau *a închina) în sănătatea cuiva* = a bea (sau a închina) un pahar în cinstea cuiva, urîndu-i să fie sănătos, să aibă noroc etc. *Spune(-i) sănătate* = transmite(-i) salutări. (Reg.) *A lăsa sănătate* = a se ruga de moarte, a muri. *Mămuca nu face bine... are de gînd să ne lese sănătate, sărmana* (CREANGĂ). *Sănătate (bună)!* = a) formulă de salut, la despărțire; b) s-a sfîrșit, nu mai e nimic de făcut; puțin îmi pasă! atîta pagubă! — Lat. sanitas, -atis.

SĂNĂTÓS, -OÁSĂ, *sănătoși, -oase,* adj. 1. Care se bucură de sănătate deplină, care nu suferă de nici o boală sau infirmitate; teafăr. ✧ Expr. *A nu fi sănătos (la minte)* = a fi (cam) nebun, zănatic. *Să-l* (sau *să o* etc.) *porți sănătos* (sau *sănătoasă)* = urare adresată cuiva care poartă o haină nouă. *Să fii sănătos* = a) formulă de urare sau de mulțumire; b) treaba ta, nu ai decît! (Adverbial) *A ride sănătos* = a rîde cu poftă, din toată inima. ✦ (Despre plante, fructe etc.) Care nu este stricat sau atacat de vreo boală; nevătămat, în bună stare. 2. Prielnic sănătății; salubru, nevătămător. ✦ (Substantivat, f., în expr.) *A o lua* (sau *a o rupe, a o șterge) la sănătoasa* = a o lua la fugă, a pleca pentru a nu păți ceva. 3. Fig. Înțelept, bun, cu (sau de) bun-simț. *Drept aceea vă rugăm Și sfat sănătos vă dăm* (TEODORESCU). — Lat. *sanitosus *(< sanus).*

SĂNĂTOȘÉL, -ÍCĂ, *sănătoșei, -ele,* adj. Diminutiv al lui *sănătos* (1).

SĂNEÁȚĂ s. f. v. sîneață.

SĂNIÁ, *săniez,* vb. I. 1. Refl. A se da cu săniuța; a merge cu sania (la plimbare). 2. Tranz. A transporta ceva tîrînd pe jos sau lăsînd să alunece pe un plan înclinat. — Din sanie.

Sănicioară

SĂNIÁT s. n. Acțiunea de *a (se) sănia.*

SĂNICIOÁRĂ, *sănicioare,* s. f. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunze mari, dințate și flori mici, albe-roșietice, reunite în capitule globuloase *(Sanicula europaea).* — Comp. lat. lit. sanicula.

SĂNIÍȘ s. n. v. săniuș.

SĂNIÚȘ, *săniușuri,* s. n. 1. Loc în pantă, acoperit cu zăpadă, unde se dau copiii cu săniuțele; derdeluș. 2. Faptul de a se da cu săniuța; săniat. ✧ Loc. adv. *De-a săniușul* = lunecînd cu sania (sau ca sania). [Var.: **săniíș** s. n.] — Din sanie + suf. *-uș.*

SĂNIÚȚĂ, *săniuțe,* s. f. Diminutiv al lui *sanie.* ✦ Sanie mică cu care se dau copiii pe săniuș sau se trăg pe zăpadă.

SĂPÁ, *sap,* vb. I. Tranz. 1. A lucra, a fărîmița cu sapa (sau cu cazmaua) pămîntul (pentru a însămînța, a prăși etc.). ✧ Intranz. *A*

săpa la porumb. 2. A face cu sapa o adîncitură, o groapă, un şanţ în pămînt. ✦ A scoate cu sapa ceva din pămînt. *Omul, văzînd comoara, s-apucă s-o sape* (ŞEZ.). 3. A scobi, a tăia în piatră sau în lemn, pentru a da materialului o anumită formă sau pentru a grava. ✦ Fig. A lăsa o urmă adîncă; a întipări, a imprima. ◇ Refl. *Pe feţele bătrînilor, în ochii lor, s-a săpat o spaimă adîncă* (BASSARABESCU). 4. (Despre ape, ploi şi alte elemente ale naturii) A roade, a mînca, a măcina (surpînd); a ruina, a dărîma, a nimici. ◇ Expr. *A săpa pe cineva* = a unelti împotriva cuiva. [Prez. ind. şi: *săp*] — Lat. **sappare.**

SĂPÁRE, *săpări,* s. f. Acţiunea de *a (se) săpa;* săpat.

SĂPÁT[1] s. n. 1. Acţiunea de *a săpa;* săpare. ✦ Praşilă. 2. Vremea, timpul cînd se efectuează munca prăşitului.

SĂPÁT[2]**, -Ă,** *săpaţi, -te,* adj. 1. (Despre pămînt) Lucrat (cu sapa, cu hîrleţul). ✦ (Despre plante) Prăşit. 2. (Despre obiecte) Sculptat, lucrat cu ornamente; (despre ornamente) încrustat, gravat. 3. (Despre un loc, un drum) Mîncat, ros de ape, de ploi. — V. *săpa.*

Săpăligă

SĂPĂLÍGĂ, *săpăligi,* s. f. Sapă mică, lunguiaţă, avînd doi sau trei colţi la partea opusă tăişului. [Pl. şi: *săpălige*] — Din **sapă** + suf. *-ăligă.*

SĂPĂLÚGĂ, *săpălugi,* s. f. Săpăligă. — Din **sapă** + suf. *-ălugă.*

SĂPĂTOÁRE, *săpători,* s. f. Maşină de săpat. — Din **săpa** + suf. *-(ă)toare.*

SĂPĂTÓR, -OÁRE, *săpători, -oare,* s. m. şi f. Persoană care sapă, care munceşte cu sapa. — Din **săpa** + suf. *-(ă)tor.*

SĂPĂTÚRĂ, *săpături,* s. f. 1. Săpat. ✦ (La pl.) Lucrări de excavare a pămîntului; (*în special*) lucrări arheologice. 2. Groapă, adîncitură făcută în pămînt cu sapa sau cu alte unelte de săpat. — Din **săpa** + suf. *-(ă)tură.*

SĂPÓI, *săpoaie,* s. n. (Reg.) Augmentativ al lui *sapă;* un fel de tîrnăcop cu un singur tăiş, cu care se lucrează mai ales la vie.

SĂPONÁR s. m. v. **săpunar**[2].

SĂPONÉLE s. f. pl. (Bot.) Odagaci. — Din **săpun** + suf. *-ele.*

SĂPTĂMÎNÁL, -Ă, *săptămînali, -e,* adj. Care are loc cu regularitate o dată pe săptămînă; (despre publicaţii) care apare o dată pe săptămînă; hebdomadar. ✦ (Substantivat, n.) Publicaţie care apare o dată pe săptămînă. — Din **săptămînă** + suf. *-al.*

SĂPTĂMÎNĂ, *săptămîni,* s. f. Perioadă de şapte zile consecutive care se socoteşte de luni dimineaţa pînă duminică seara şi care se repetă de cincizeci şi două de ori într-un an; *p. ext.* orice perioadă de şapte zile consecutive. ◇ (În cultul religiei creştine) *Săptămîna mare* (sau *a patimilor*) = ultima săptămînă înainte de paşti. *Săptămîna luminată* (sau *albă*) = săptămîna care începe cu duminica paştilor. *Săptămîna brînzei* = prima săptămînă din postul paştilor, în care biserica ortodoxă permite să se mănînce lapte şi derivatele lui. ✦ (La pl.) Timp nedeterminat, cuprinzînd un număr mare de zile. ✦ (Cu determinări în genitiv) Interval de şapte zile dedicat în mod oficial unei anumite activităţi. *Săptămîna cărţii.* — Lat. **septimana.**

SĂPÚN, *săpunuri,* s. n. Produs obţinut prin saponificarea acizilor graşi sau a grăsimilor cu soluţii care conţin hidroxid de sodiu sau de potasiu şi care serveşte la spălarea corpului, a rufelor etc.; bucată din acest produs. ◇ Expr. *A rade* (pe cineva) *fără săpun* = a trata (pe cineva) fără menajamente, a critica. ✦ Sare metalică a unui acid gras. [Var.: (reg.) **sopón** s. n.] — Ngr. **sapuni** (<it.).

SĂPUNÁR[1]**,** *săpunari,* adj. m. (În expr.) *Cartofi săpunari* = soi de cartofi de formă lunguiaţă, cu miezul alb-roz.

SĂPUNÁR[2]**,** *săpunari,* s. m. Persoană care se ocupă cu prepararea săpunului. [Var.: **săponár** s. m.] — Din **săpun** + suf. *-ar.*

SĂPUNĂRIŢĂ s. f. (Bot.) Odagaci. — Din **săpun** + suf. *-ar-iţă.*

SĂPUNEÁLĂ, (2) *săpuneli,* s. f. 1. Acţiunea de *a (se) săpuni;* săpunit. ✦ Fig. Mustrare, dojană; ocară. ◇ Expr. *A trage* (cuiva) *o săpunealăa* = a dojeni, a critica aspru pe cineva. 2. (Reg.) Spumă de săpun; clăbuci. [Var.: (reg.) **soponeálă** s. f.]

SĂPUNÉL, *săpunele,* s. n. 1. Diminutiv al lui *săpun.* 2. Supozitor pentru copii. 3. (Bot.) Odagaci.

SĂPUNÍ, *săpunesc,* vb. IV. 1. Tranz. şi refl. A (se) freca cu săpun, a (se) acoperi cu clăbuci de săpun. ✦ A(-şi) muia barba cu clăbuci de săpun, înainte de a o rade. 2. Tranz. Fig. A face cuiva observaţii aspre; a mustra; a certa. [Var.: (reg.) **soponi** vb. IV] — Din **săpun.**

SĂPUNIÉRĂ, *săpuniere,* s. f. Cutie, vas mic în care se ţine săpunul de toaletă. [Pr.: *-ni-e-*] — Din **săpun** + suf. *-ieră* (după fr. *savonnière).*

SĂPUNÍT[1] s. n. Săpuneală (1). — V. *săpuni.*

SĂPUNÍT[2]**, -Ă,** *săpuniţi, -te,* adj. Frecat cu săpun, acoperit cu clăbuci de săpun. — V. *săpuni.*

SĂPUŞOÁRĂ, *săpuşoare,* s. f. Diminutiv al lui *sapă.*

SĂRÁ, *sărez,* vb. I. Tranz. A pune sau a presăra sare în alimente sau în mîncăruri, cu scopul de a le da un gust bun sau de a le conserva. ◇ Expr. *A-şi săra inima* = a simţi o satisfacţie în urma unei răzbunări sau a înfrîngerii unui adversar. [Prez. ind. şi: *sar*] — Lat. **salare.**

SĂRÁC, -Ă, *săraci, -e,* adj. 1. (Adesea substantivat) Care nu are avere, care este lipsit de bunurile materiale necesare vieţii; sărman, nevoiaş. ◇ Expr. *Sărac şi curat,* se spune despre cei care preferă să rămînă săraci decît să se îmbogăţească prin mijloace incorecte. ✦ (Substantivat) Cerşetor. ✦ (Despre lucruri) Care reflectă sărăcia; sărăcăcios. *Viaţa s-a scurs liniştită în casa săracă* (DUNĂREANU). 2. (Despre ţări, oraşe) Lipsit de bunuri materiale (mai ales naturale), populat cu oameni puţin avuţi. 3. Lipsit de..., fără. ◇ Expr. *Sărac cu duhul* = lipsit de inteligenţă, de spirit; prost. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «în») Care posedă ceva în cantitate nesatisfăcătoare. ✦ (Despre pămînt) Neproductiv, neroditor. ✦ Fig. Lipsit de conţinut, neexpresiv. *Stil sărac.* 4. (Exprimă compătimire faţă de cineva sau de ceva) Biet, sărman, nenorocit. ✦ (Substantivat, în expr.) *Săracul* (sau *sărac*) *de mine* (sau *de tine* etc.) = bietul de mine (sau de tine etc.). [Var.: **sireác, -ă** adj.] — Bg., sb. **sirak.**

SĂRÁD, *săraduri,* s. n. (Reg.) Şnur împletit din fire de lînă, vopsită de obicei în negru, cu care se împodobesc sumanele. — Ngr. **siradion.**

SĂRÁR[1]**,** *sărare,* s. n. Vas mic de pămînt în care se păstrează sarea. ✦ (Reg.) Solniţă. — Din **sare** + suf. *-ar.*

SĂRÁR[2]**,** *sărari,* s. m. (În trecut) Negustor ambulant de sare. — Din **sare** + suf. *-ar.*

SĂRÁRE s. f. Acţiunea de *a săra.*

SĂRÁT[1] s. n. Sărare. — V. *săra.*

SĂRÁT[2]**, -Ă,** *săraţi, -te,* adj. 1. Care conţine sare. ✦ (Despre alimente) Căruia i s-a adăugat sare (pentru a i se da gust sau în scopul conservării); cu prea multă sare. 2. Fig. (Despre vorbe, glume) Spiritual; caustic, usturător. 3. Fig. Scump, exagerat. *Preţuri sărate.* — V. *săra.*

SĂRĂCÁN, -Ă, *sărăcani, -e,* s. m. şi f. Om sărac. ◇ Expr. (Exprimînd compătimire) *Sărăcan de mine* = vai de mine. [Var.: **sireícán, -ă** s. m. şi f.] — Din **sărac.**

SĂRĂCĂCIÓS, -OÁSĂ, *sărăcăcioşi, -oase,* adj. 1. Care dovedeşte sărăcie; de om sărac. ✦ (Despre hrană) În cantitate mică, modest, frugal. ✦ (Despre pămînt) Neroditor, nefertil, neproductiv. ✦ Fig. Lipsit de conţinut, fără amploare, inexpresiv. *Stil sărăcăcios.* 2. (Rar, despre oameni) Sărac; cu înfăţişare de om sărac. *Din circiumar sărăcăcios s-a pomenit după război mare proprietar* (GALACTION). — Din **sărac** + suf. *-ăcios.*

SĂRĂCÉI s. m. pl. (Înv.) Soldaţi din cavaleria neregulată a Munteniei şi a Moldovei. — Tc. **sarıca.**

SĂRĂCÍ, *sărăcesc,* vb. IV. 1. Intranz. şi tranz. A ajunge sau a face pe cineva să ajungă sărac, a-şi pierde sau a face pe cineva să-şi piardă avutul. ✦ Tranz. A face neroditor, a secătui pămîntul. 2. Tranz. A lua (cuiva) ceva, a lipsi (pe cineva) de ceva. ✦ A împuţina. ✦ (Înv.) A lăsa pe cineva orfan. 3. Tranz. (Reg.) A compătimi. *Pe drum cine trecea, Tot pe Badiu-l sărăcea, Tot pe Badiul mi-l căia* (TEODORESCU). — Din **sărac.**

SĂRĂCÍE, (2) *sărăcii,* s. f. 1. Lipsa mijloacelor necesare existenţei; starea celui sărac. *Vorbă multă sărăcia omului,* se zice despre cineva care, vorbind prea mult, îşi pierde timpul şi nu-şi vede de treabă. ◇ Expr. *Sărăcie lucie* (sau *cu luciu* sau *neagră*) = sărăcie mare, totală. *A-şi vedea de sărăcie* = a-şi vedea de treabă, a nu se amesteca în afacerile altuia. ✦ Aspect sărăcăcios. ✦ Cantitate mică, nesatisfăcătoare (din ceva); lipsă. 2. Fig. Epitet depreciativ sau injurios dat unui lucru sau unei persoane (fără valoare). — Din **sărac** + suf. *-ie.*

SĂRĂCÍLĂ s. m. (Pop.) Epitet dat unui om sărac. — Din **sărac** + suf. *-ilă.*

SĂRĂCÍME s. f. Totalitatea oamenilor săraci; mulţime de oameni săraci. — Din **sărac** + suf. *-ime.*

SĂRĂCÍRE s. f. Faptul de *a săraci.*

SĂRĂCÍT, -Ă, *săraciţi, -te,* adj. Care a devenit sărac, lipsit de mijloace de existenţă. — V. *săraci.*

SĂRĂCÚSTĂ, *sărăcuste,* s. f. (Reg.) Sărindar. — Slav (v. sl. **sarakusti** <gr.).

SĂRĂCÚŢ, -Ă, *sărăcuţi, -e,* adj. (Adesea substantivat) Diminutiv al lui *sărac.* ◇ Expr. (Substantivat) *Sărăcuţul* (sau *sărăcuţ*) *de mine* (sau *de tine* etc.) = bietul de mine (sau de tine etc.). ◇ (Adverbial) *Îmbrăcat cam sărăcuţ.*

SĂRĂDÍT, -Ă adj. v. **sărăduit.**

SĂRĂDUÍ, *sărăduiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A împodobi cu săraduri. — Din **sărad.**

SĂRĂDUÍT, -Ă, *sărăduiţi, -te,* adj. (Reg.) Împodobit cu săraduri; gătănat. [Var.: **sărădít, -ă** adj.] — V. *sărădui.*

SĂRĂNTÓC, -OÁCĂ, *sărăntoci, -oace,* s. m. şi f. Om sărac. [Var.: **sărintóc, -oácă** s. m. şi f.] — Comp. v. sl. **sirotŭkŭ.**

SĂRĂRÍE, *sărării,* s. f. (Reg.) Ocnă, salină. — Din **sare** + suf. *-ărie.*

SĂRĂRÍŢĂ, *sărăriţe,* s. f. (Reg.) Solniţă. — Din **sare** + suf. *-ăriţă.*

SĂRĂTÓR, -OÁRE, *sărători, -oare,* s. m. şi f. Persoană care sărează alimentele într-o fabrică de conserve. — Din **săra** + suf. *-(ă)tor.*

SĂRĂTÚRĂ, *sărături,* s. f. 1. Faptul de a fi sărat; sare conţinută de ceva. 2. Teren bogat în săruri minerale solubile; *p. ext.* păşune care se întinde pe un astfel de loc. 3. (La pl.) Nume dat unor alimente (în special peşte) conservate cu sare. — Din **săra** + suf. *-(ă)tură.*

SĂRBĂTOÁRE, *sărbători,* s. f. 1. Zi în care se comemorează sau se sărbătoreşte un eveniment important, organizîndu-se diferite serbări, solemnităţi sau demonstraţii şi care de obicei este stabilită în mod oficial ca zi de odihnă. ◇ *Sărbătoarea muncii* = 1 Mai, ziua solidarităţii internaţionale a celor ce muncesc. *Sărbătoare naţională* = zi de odihnă în cinstea sau în amintirea unui eveniment din istoria

țării. ◇ Loc. adj. și adv. *De sărbătoare* sau *de sărbători* = festiv, sărbătoresc, strălucitor. ✦ *Zi* în care nu se lucrează. ◇ *Sărbătoare legală* = zi (stabilită în mod oficial) în care întreprinderile și instituțiile nu lucrează. 2. Sărbătorire, serbare; festivitate, petrecere. 3. (În practicile religioase) Zi comemorativă în istoria religioasă, consacrată serviciului divin. ◇ Loc. adv. *În* (sau *de*) *sărbători* = cu ocazia sărbătorilor, în timpul sărbătorilor; (prin restricție) în timpul paștelui sau al crăciunului. 4. (Adverbial, în forma *-sărbătoarea*) În zilele de sărbătoare (1, 3). *Sărbătoarea, oamenii trec aici cu bărci* (STANCU). — Din **serba** + suf. *-(ă)toare.*

SĂRBĂTORÉSC, -EÁSCĂ, *sărbătorești,* adj. De sărbătoare; solemn, festiv. — Din **sărbătoare** + suf. *-esc.*

SĂRBĂTORÉȘTE adv. În mod sărbătoresc, ca de sărbătoare. — Din **sărbătoare** + suf. *-ește.*

SĂRBĂTORÍ, *sărbătoresc,* vb. IV. Tranz. A-și manifesta sentimentele de admirație, de bucurie, de entuziasm față de o persoană sau față de un eveniment, printr-o festivitate sau printr-o petrecere; a serba, a celebra. — Din **sărbătoare.**

SĂRBĂTORÍRE, *sărbătoriri,* s. f. Faptul de *a sărbători;* serbare.

SĂRBĂTORÍT, -Ă, *sărbătoriți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Căruia i se recunosc meritele prin manifestări de simpatie sau de admirație; căruia i se fac manifestări de simpatie cu prilejul zilei de naștere, al zilei onomastice etc. — V. *sărbători.*

SĂRBEZEÁLĂ s. f. Faptul de a fi searbăd sau de *a se sărbezi.*

SĂRBEZÍ, *sărbezesc,* vb. IV. Refl. 1. (Despre lapte) A se altera, a-și pierde gustul, a se înăcri. ✦ (Despre vopsele) A-și pierde puterea, a nu prinde. 2. Fig. (Despre oameni) A deveni slab, palid, fără putere. [Var.: **serbezí** vb. IV] — Din **searbăd.**

SĂRCINÉR, *sărcinere,* s. n. Prepeleac de care ciobanii își atîrnă hainele, vasele, săculețele cu brînză puse la scurs etc. — Din **sarcină** + suf. *-ar.*

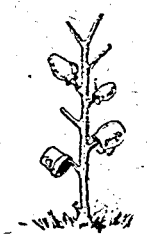

Sărcinei

SĂRDÁC, *sărdace,* s. n. (Reg.) Suman scurt pînă la brîu. — Ucr. **sardak, serdak.**

SĂRÍ, *sar,* vb. IV. Intranz. I. (Despre ființe) 1. A se desprinde de la pămînt, avîntîndu-se în sus printr-o mișcare bruscă, și a reveni în același loc; a sălta. ✦ A dansa, a țopăi; a zburda. ◇ (Tranz., în expr.) *Sare tontoroiul* (sau *drăgaica*) = e neastîmpărat. 2. A se deplasa, a trece dintr-un loc într-altul prin salt. ◇ (Deplasarea prin salturi constituie mersul obișnuit al unor ființe) *Văzu o turturică, care tot sărea înaintea lui* (ISPIRESCU). ✦ Fig. A trece brusc dintr-o situație în alta, de la o idee la alta. 3. A trece peste ceva printr-o săritură; a escalada. ◇ Expr. *A sări peste cal* = a exagera. ◇ Tranz. *A sărit din doi pași cele patru trepte* (SADOVEANU). (Expr.) *A sări garduri* (sau, intranz., *peste garduri*) = a umbla după aventuri amoroase. ✦ Tranz. Fig. A omite, a trece cu vederea. 4. A se ridica brusc de undeva (și a porni). ◇ Expr. *A sări cu gura* = a) a interveni brusc cu vorba; b) a certa; a ocărî. *A. sări* (cuiva) *în* (sau *de*) *gît* = a se repezi să îmbrățișeze pe cineva; *fig.* a arăta cuiva dragoste (exagerată). *A-i sări* (cuiva) *înainte* = a alerga în întîmpinarea cuiva. ✦ A-i veni cuiva în ajutor, a interveni grabnic pentru a ajuta pe cineva. ◇ *Sări(ți)!* = strigăt desperat de ajutor. ✦ A se repezi cu dușmănie la cineva; a ataca. ◇ Expr. *A sări în capul cuiva* sau *a-i sări cuiva în cap* = a certa pe cineva. 5. A se ivi pe neașteptate; a răsări. ◇ Expr. *A sări în ochi* = a fi evident. 6. (Determinat prin «în sus», «în picioare») A se scula, a se ridica printr-un salt brusc; a tresări. ◇ Expr. *A-și sări din minți* (sau *din fire*) = a se țicni. *A-și sări din țîțîni* (sau *din balamale*) = a-și pierde răbdarea, a se mînia. II. (Despre lucruri) 1. A se ridica brusc în sus, de obicei sub impulsul unei forțe din afară. ◇ Expr. *A sări în aer* = a se distruge, a se preface în bucăți (în urma unei explozii). *Plînge de sare cămașa de pe el* = plînge foarte tare. ✦ (Despre obiecte elastice) A se ridica în urma unei lovituri. *Mîngea sare.* 2. (Cu determinări locale introduse prin prep. «din» sau «de la») A se mișca, a-și schimba brusc poziția, a se desprinde brusc din locul în care a fost fixat. ◇ Expr. *A-i sări* (cuiva) *inima (din loc)* = a se speria foarte tare; a se emoționa tare. *A-i sări* (cuiva) *țandăra* (sau *țîfna* sau *mușturul*) = a se înfuria, a se mînia. *A-i sări* (cuiva) *ochii (din cap)* = a) exprimă superlativul unei stări de suferință fizică; b) (în imprecații și în jurăminte) *Să-mi sară ochii dacă te mint.* ✦ A țîșni. 3. (Reg., despre animale, îndeosebi despre armăsari) A îndeplini actul împreunării sexuale. [Prez. ind. și: (pop.) *sai, săr*] — Lat. **salire.**

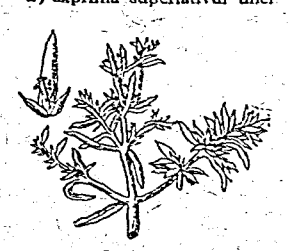

Săricică

SĂRICÍCĂ, s. f. I. Diminutiv al lui *sare.* II. 1. Arsenic, șoricioaică. 2. Sare de lămîie. 3. Plantă erbacee cu frunze spinoase, cu flori verzui, alburii sau roșietice *(Salsola kali).* — Din **sare** + suf. *-ic-ică.*

SĂRIMÁN, -Ă adj. v. **sărman.**

SĂRÍN, -Ă adj. v. **scnin[1].**

SĂRINDÁR, *sărindare,* s. n. (În practica religiei creștine) Rugăciuni făcute de preot timp de patruzeci de zile în șir pentru morți, pentru bolnavi etc. ◇ Expr. *A da* (sau *a plăti*) *sărindar* (sau *sărindare*) = a plăti preotului să facă un sărindar (sau sărindare). ✦ Plată pentru **rugăciunile de mai sus.** [Var.: **sălindár** s. n.] — Ngr. **sarantari.**

SĂRÍT[1] s. n. Acțiunea de *a sări;* săritură. ◇ Loc. adv. *În* (sau *pe sărite*) = sărind, în salturi. (În legătură cu scrisul, cititul) *Pe sărite* = trecînd peste anumite părți, omițînd anumite părți. [Formă gramaticală: (în expr.) *sărite*]

SĂRÍT[2], -Ă, *săriți, -te,* adj. 1. Smintit, țicnit. 2. (În expr.) *Cu inima sărită* = plin de emoție. — V. *sări.*

SĂRÍTĂ, *sărite,* s. f. 1. (În expr.) *A-și pierde sărita* sau *a-și ieși din sărite* = a-și pierde cumpătul, a se enerva. *A scoate* (pe cineva) *din sărite* = a supăra rău, a înfuria pe cineva. 2. Săritură, salt; *p. ext.* distanță mică. ◇ Loc. adj. *De-a sărita* = cu sărituri, săltăreț. — V. *sări.*

SĂRITOÁRE, *săritori,* s. f. (Rar) 1. Cascadă. 2. Loc peste care se sare; obstacol; pîrleaz. — Din **sări** + suf. *-(i)toare.*

SĂRITÓR, -OÁRE, *săritori, -oare,* adj. 1. Care sare; (despre apă) care țîșnește. 2. Care aleargă sau sare în ajutorul cuiva, care e gata să ajute pe cineva. — Din **sări** + suf. *-(i)tor.*

SĂRITÚRĂ, *sărituri,* s. f. 1. Rezultatul acțiunii de a sări; salt. ✦ Omisiune (de litere, de pagini), trecere cu vederea. 2. Spațiu cuprins într-un salt, distanță mică. — Din **sări** + suf. *-(i)tură.*

SĂRÎNTÓC, -OÁCĂ s. m. și f. v. **sărăntoc.**

SĂRMÁN, -Ă, *sărmani, -e,* adj. 1. (Adesea substantivat) Sărac. 2. (Reg.) Orfan. 3. (Adesea substantivat; exprimă compătimire față de cineva sau de ceva) Biet, nenorocit. [Var.: **sărimán, -ă, sirimán, -ă, sîrmán, -ă** adj.] — Bg., sb. **sirom[ah]** + suf. *-an.*

SĂRMĂLÚȚĂ, *sărmăluțe,* s. f. Diminutiv al lui *sarma.*

SĂRMĂNCÚȚ, -Ă, *sărmăncuți, -e,* adj. (Pop.) Sărmănel. — Din **sărman** + sărăcuț.

SĂRMĂNÉL, -ÍCĂ, *sărmănei, -ele,* adj. (Adesea substantivat) Diminutiv al lui *sărman.*

SĂRMĂNÚȚ, -Ă, *sărmănuți, -e,* adj. (Pop.) Sărmănel. — Din **sărman** + suf. *-uț.*

SĂRSÁM, *sărsamuri,* s. n. (Reg.) 1. Țarțam. 2. Unealtă, sculă. — V. *țarțam.*

SĂRÚT, *săruturi,* s. n. Sărutare. — Postverbal al lui **săruta.**

SĂRUTÁ, *sărút,* vb. I. Tranz. A atinge cu buzele pe cineva sau ceva în semn de respect, de afecțiune, de umilință sau ca o manifestare erotică; a pupa. *Cine nu are ochi negri sărută și albaștri* = dacă nu poți avea ceea ce dorești, te mulțumești cu ce ai. ◇ Expr. *Sărut mîna,* formulă de salut adresată unei femei sau unei persoane mai în vîrstă. (Înv.) *Sărut dreapta,* formulă de salut adresată preoților, domnitorilor, boierilor mai rar unei femei. ◇ Refl. *Tremurînd ei se sărută* (EMINESCU). ✦ A atinge cu buzele în semn de adorație un obiect de cult (sau considerat ca atare). — Lat. **salutare.**

SĂRUTÁRE, *sărutări,* s. f. Acțiunea de *a (se) săruta* și rezultatul ei; sărut, sărutat.

SĂRUTÁT s. n. Sărutare, sărut. — V. *săruta.*

SĂSÉSC, -EÁSCĂ, *săsești,* adj. Care aparține sașilor, privitor la sași. — Din **sas** + suf. *-esc.*

SĂSÉȘTE adv. În felul sașilor, ca sașii; în limba sașilor. — Din **sas** + suf. *-ește.*

SĂSÍME s. f. Populație săsească; mulțime de sași. — Din **sas** + suf. *-ime.*

SĂSOÁICĂ, *săsoaice,* s. f. Femeie care face parte din populația săsească. — Din **sas** + suf. *-oaică.*

SĂTEÁN, *săteni,* s. m. Om care locuiește într-un sat și are îndeletniciri rurale; țăran. — Din **sat** + suf. *-ean.*

SĂTEÁNCĂ, *sătence,* s. f. Femeie care locuiește într-un sat și are îndeletniciri rurale; țărancă. — Din **sătean** + suf. *-că.*

SĂTÉSC, -EÁSCĂ, *sătești,* adj. Care aparține satului, privitor la sat; de sat, de la sat. — Din **sat** + suf. *-esc.*

SĂTICÉL, *săticele,* s. n. Săculeț. — Din **sat** + suf. *-ic-el.*

SĂTIȘÓR, *sătișoare,* s. n. Săculeț. — Din **sat** + suf. *-iș-or.*

SĂTÚC, *sătucuri,* s. n. Săculeț. — Din **sat** + suf. *-uc.*

SĂTUCEÁN, *sătucene,* s. n. Săculeț. — Din **sătuc** + suf. *-ean.*

SĂTÚL, -Ă, *sătui, -le,* adj. 1. Care și-a potolit pe deplin foamea sau setea, care s-a săturat; îndestulat, săturat. (Substantivat) *Sătulul nu crede celui flămînd.* 2. Fig. Satisfăcut de ceva, mulțumit. ✦ Dezgustat, plictisit. — Lat. **satullus.**

SĂTULÉȚ, *sătulețe,* s. n. Diminutiv al lui *sat.*

SĂTURÁ, *sătur,* vb. I. Refl. și tranz. 1. A(-și) potoli pe deplin foamea sau setea, a (se) îndestula cu mîncare sau cu băutură. 2. Fig. A fi sau a face să fie pe deplin mulțumit, satisfăcut (de sau cu ceva). ✦ A fi sau a face să fie sătul, plictisit, dezgustat, scîrbit de ceva. ◇ Expr. (Refl.) *A se sătura* (de ceva sau de cineva) *ca de mere acre* (sau *pădureț*) = a nu-i mai plăcea, a fi dezgustat, plictisit (de ceva sau de cineva). — Lat. **saturare.**

SĂTURÁRE s. f. (Rar) Faptul de *a (se) sătura;* potolire a foamei sau a setei.

SĂTURÁT[1] s. n. (În expr.) *Pe săturate* = în cantitate suficientă pentru potolirea deplină a foamei sau a setei. [Formă gramaticală: (în expr.) *săturate*] — V. *sătura.*

SĂTURÁT[3], **-Ă**, *săturați, -te*, adj. 1. Care și-a potolit pe deplin foamea (sau setea); sătul. 2. Fig. Ajuns la saturație; dezgustat, scîrbit, plictisit. — V. *sătura*.

SĂTURÉL, *săturele*, s. n. (Rar) Sătuleț. — Din **sat** + suf. *-ur-el*.

SĂTÚȚ, *sătuțe*, s. n. Sătuleț. — Din **sat** + suf. *-uț*.

SĂȚIÓS, -OÁSĂ, *sățioși, -oase*, adj. (Despre alimente) Care satură; care ține de sat; nutritiv. — Din **saț** + suf. *-os*.

SĂU, SA, *săi, sale*, adj. și pron. pos. (Precedat de art. «al», «a», «ai», «ale» cînd e pronume, cînd stă ca adjectiv pe lîngă un substantiv nearticulat sau cînd este separat de substantiv prin alt cuvînt) 1. (Indică posesiunea) Care aparține persoanei despre care se vorbește; de care persoana respectivă este legată printr-o relație de proprietate. *Cîntă... din scripca sa răsunătoare* (CREANGĂ). *Gospodărie ca a sa nu are nimeni*. 2. (Indică dependența, legătura de filiație, de înrudire, de prietenie etc.) *Avea o presimțire vagă că sora sa are să-i spuie ceva* (VLAHUȚĂ). *Feciorul de împărat... nu mai era al său* (ISPIRESCU). ✦ (Pronume, la m. pl.) Familia, rudele, prietenii, partizanii persoanei despre care se vorbește; (la m. sg.) soțul persoanei despre care se vorbește. 3. Care este propriu, caracteristic persoanei despre care se vorbește. *Pusese șriu neobositei sale zburdălnicii* (HOGAȘ). *Haina mea nu e la fel cu a sa*. ✦ (Pronume, la f. pl.) Treburile, preocupările, obiceiurile, spusele persoanei despre care se vorbește. *Dintr-ale sale nu-l poate scoate nimeni*. ✧ Expr. *A rămîne* (sau *a fi*) *pe-a sa* = a rămîne (sau a fi) așa cum vrea el. 4. Adj. (Indică subiectul, autorul unei acțiuni) *Răspunsul său... face o impresie ciudată* (CARAGIALE). [Reg. și fam., enclitic: *-so, -su, -si*] — Lat. **seus*, **sa* (= *suus, sua*).

SĂVÁI adv. (Pop.) Chiar, tocmai. [Var.: **savái** adv.] — Din **să** + **va** «vrea».

SĂVÎRȘÍ, *săvîrșesc*, vb. IV. Tranz. 1. A face, a înfăptui, a îndeplini; a comite. 2. A duce la bun sfîrșit, a termina cu bine. ✦ Refl. (Înv. și arh.) A muri. — Slav (v. sl. *sŭvŭršiti*).

SĂVÎRȘÍE s. f. (Înv.) Sfîrșit, moarte; *fig.* vecie. — Din **săvîrși** + suf. *-ie*.

SĂVÎRȘÍRE, *săvîrșiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) săvîrși* și rezultatul ei. ✦ Fig. (Înv.) Perfecțiune, desăvîrșire.

SĂVÎRȘÍT, -Ă, *săvîrșiți, -te*, adj. (Înv.) I. (În expr.) *Timp săvîrșit* = perfect simplu. 2. Fig. (Înv.) Perfect, desăvîrșit. — V. *săvîrși*.

SĂVÎRȘITÓR, -OÁRE, *săvîrșitori, -oare*, adj. (Înv. și arh.) Care săvîrșește, face, îndeplinește ceva. — Din **săvîrși** + suf. *-(i)tor*.

SCÁBIE s. f. Numele științific al bolii denumite popular rîie. — Lat. lit. **scabies**.

SCABIÓS, -OÁSĂ, *scabioși, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Bolnav de scabie; rîios. — După fr. **scabieux**.

SCABRÓS, -OÁSĂ, *scabroși, -oase*, adj. Necuviincios, indecent; nerușinat. — După fr. **scabreux**.

SCABROZITÁTE, *scabrozități*, s. f. Însușirea a ceea ce este scabros; vorbă, atitudine, faptă scabroasă. — După fr. **scabrosité**.

SCADÉNT, -Ă, *scadenți, -te*, adj. (Despre datorii, obligații etc.) Ajuns la termenul prevăzut; care expiră, care trebuie plătit. — It. **scadente**.

SCADENȚÁR, *scadențare*, s. n. Registru în care se înscriu termenele de plată ale poliței. — It. **scadenzario**.

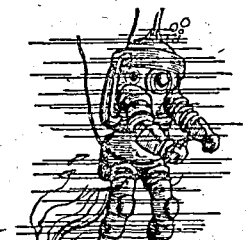

Scafandru

SCADÉNȚĂ, *scadențe*, s. f. Termen de plată, soroc; expirare a unei polițe sau a unei datorii. — It. **scadenza**.

SCADRÓN s. n. v. **escadron**.

SCAFANDRIÉR, -Ă, *scafandrieri, -e*, s. m. și f. (Rar) Scafandru[2]. [Pr.: *-dri-er*] — Fr. **scaphandrier** (< gr.).

SCAFÁNDRU[1], *scafandre*, s. n. Costum special impermeabil, închis ermetic, cu care se îmbracă scafandrii cînd coboară sub apă. — Fr. **scaphandre** (< gr.).

SCAFÁNDRU[2], **-Ă**, *scafandri, -e*, s. m. și f. Persoană specializată în lucrări sub apă. — Fr. **scaphandre** (< gr.).

SCÁFĂ, *scafe*, s. f. 1. Strachină de lemn scobit; găvan. ✦ Căuș. 2. Suprafață curbă sau cu muluri, care face racordarea între pereți și tavan. — Ngr. **scafi**.

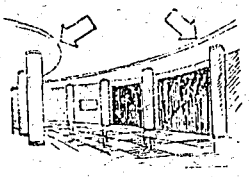

Scafă

SCAI, *scai*, s. m. 1. Nume generic dat mai multor plante cu frunze ghimpoase și cu fructe globuloase, înconjurate de ghimpi îndoiți la vîrf, care se agață de haine, de lîna oilor etc.; fructul înconjurat de ghimpi al acestor plante. ✧ Expr. *A se ține scai* (de cineva) sau *a se ține* (de cineva) *ca scaiul de oaie* = a nu da pace (cuiva), a urmări (pe cineva) pretutindeni. 2. Plantă erbacee cu frunzele acoperite cu spinișori culcați și cu flori roșii dispuse în capitule *(Cirsium lanceolatum)*. 3. Compuse: *scai-mărunt* = plantă erbacee cu tulpina agățătoare acoperită cu peri aspri, cu flori albe sau verzui și cu fructele acoperite cu peri rigizi și curbați la vîrf *(Galium aparine)*; *scai-voinicesc* = plantă erbacee cu tulpina țepoasă, cu cîte două frunze la un nod, cu flori liliachii, rar albe *(Dipsacus silvestris)*; *scai-vînăt* = plantă erbacee cu frunzele dințate și cu flori violacee dispuse în capitule *(Eryngium planum)*; *scaiul-dracului* = plantă erbacee cu frunzele spinoase și cu flori albastre-verzui *(Eryngium campestre)*. — Sb. **čkalj**.

Scai (1)

SCAIECIÓR, *scaieciori*, s. m. (Ornit.) Sticlete. — Din **scaiete** + suf. *-ic-ior*.

SCAIÉTE, *scaieți*, s. m. Nume generic dat mai multor plante cu ghimpi, dintre care cea mai cunoscută este o specie din familia compozeelor, cu tulpina și frunzele ghimpoase și cu flori roșii-purpurii *(Carduus nutans)*. — Din **scai** + suf. *-ete*.

SCALÁR, -Ă, *scalari, -e*, adj. (Despre mărimi) Care are o valoare complet determinată printr-o unitate de măsură și printr-un singur număr real.

SCÁLĂ, *scale*, s. f. Placă gradată, montată la aparatele de radio, pe care se pot urmări, cu ajutorul unui indicator, posturile sau lungimea de undă pe care funcționează aparatul la un moment dat. — It. **scala**.

SCALD, *scalzi*, s. m. Nume dat vechilor poeți scandinavi. — Fr. **scalde**.

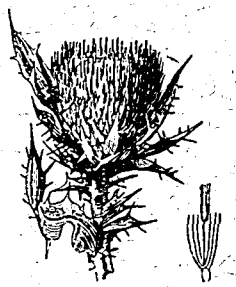

Scaiete

SCÁLDĂ, *scalde*, s. f. Loc de scăldat; scăldătoare. ✦ Cadă, vană de baie. — Postverbal al lui **scălda**.

SCALÉN, *scalene*, adj. n. (În expr.) *Triunghi scalen* = triunghi ale cărui laturi nu sînt egale. — Fr. **scalène** (lat. lit. **scalenus**).

SCALP, *scalpuri*, s. n. Pielea capului împreună cu părul, smulsă de pe craniu în urma unui accident sau desprinsă cu un instrument ascuțit. — Fr. **scalpe** (< engl.).

SCALPÁ, *scalpez*, vb. I. Tranz. A desprinde, a jupui pielea capului împreună cu părul de pe craniu, a lua scalpul cuiva. — Fr. **scalper**.

SCALPÁRE, *scalpări*, s. f. Acțiunea de *a scalpa* și rezultatul ei.

SCALPÉL, *scalpele*, s. n. (Adesea fig.) Cuțitaș cu lamă ascuțită, curbă, cu unul sau cu două tăișuri, folosit la disecțiile anatomice și în chirurgie. — Fr. **scalpel** (lat. lit. **scalpellum**).

Triunghi scalen

SCAMATÓR, *scamatori*, s. m. Persoană care face scamatorii; prestidigitator. — După fr. **escamoteur**.

SCAMATORÍE, *scamatorii*, s. f. Faptă aparent miraculoasă, în realitate bazată pe iluzii optice create de dibăcia și de rapiditatea gesturilor, de agerimea mîinilor etc.; arta de a face astfel de fapte. ✦ Fig. Mistificare, înșelăciune, potlogărie. — Din **scamator** + suf. *-ie*.

SCÁMĂ, *scame*, s. f. 1. Fir subțire și scurt, destrămat dintr-o țesătură (de bumbac, de lînă sau de mătase). ✦ Fibre textile scurte și subțiri, rezultate la fabricarea produselor textile. 2. Fire destrămate dintr-o pînză uzată, scămoșate și întrebuințate la pansamente, în loc de vată sau de tifon. 3. Puf (de păpădie). — Comp. lat. **squama**.

Scalpel

SCAMONÉE s. f. Plantă din Asia Mică, cu frunze triunghiulare și cu flori galbene *(Convulvulus scammonea)*. ✦ Suc rășinos extras din rădăcina acestei plante și folosit în medicină. — Fr. **scammonée** (lat. lit. **scammonea**).

SCAMOTÁ vb. I. v. **escamota**.

SCANCÉU, *scancee*, s. n. (Reg.) Sanie cu tălpi scurte, întrebuințată ca a doua sanie la transportarea lemnelor lungi.

SCANDÁ, *scandez*, vb. I. Tranz. A recita un vers grec sau latin, descompunîndu-l în diferitele sale unități metrice sau silabice. ✦ A cîti o frază muzicală accentuînd timpii tari. ✦ A accentua fiecare cuvînt, fiecare silabă sau fiecare inițială a unei prescurtări într-o recitare sau cînd se strigă lozinci. — Fr. **scander**.

SCANDÁL, *scandaluri*, s. n. 1. Zarvă, vîlvă produsă de o faptă urîtă, rușinoasă; indignare, revoltă provocată de o asemenea faptă. ✦ Gălăgie, tărăboi. ✧ Expr. (Fam.) *A face cuiva scandal* = a mustra aspru, a certa pe cineva. 2. Întîmplare care tulbură ordinea; faptă urîtă, rușinoasă, care provoacă indignare, oprobriu. ✦ Situație rușinoasă, rușine. — Fr. **scandale** (lat. lit. **scandalum**).

SCANDALAGIOÁICĂ, *scandalagioaice*, s. f. Femeie înclinată să facă scandal, care face adesea scandal căreia îi place scandalul. — Din **scandalagiu** + suf. *-oaică*.

SCANDALAGÍU, *scandalagii,* s. m. Bărbat înclinat să facă scandal, cel care face adesea scandal, căruia îi place scandalul. — Din **scandal** + suf. *-(a)giu.*

SCANDALIZÁ, *scandalizez,* vb. I. Refl. şi tranz. A (se) indigna, a (se) revolta. — Fr. **scandaliser** (lat. lit. **scandalizare**).

SCANDALIZÁRE s. f. Faptul de *a (se) scandaliza;* indignare provocată de o faptă scandaloasă.

SCANDALIZÁT, -Ă, *scandalizaţi, -te,* adj. Indignat, revoltat de o faptă scandaloasă. — V. *scandaliza.*

SCANDALÓS, -OÁSĂ, *scandaloşi, -oase,* adj. Care provoacă indignare; ruşinos, revoltător. — După fr. **scandaleux.**

SCANDÁRE, *scandări,* s. f. 1. Acţiunea de *a scanda.* 2. Tulburare funcţională a vorbirii, constînd din disocierea cuvintelor în silabe.

SCANDINÁV, -Ă, *scandinavi, -e,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine ţărilor scandinave şi populaţiilor lor, privitor la ţările scandinave şi la populaţiile lor. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţiile de bază ale ţărilor scandinave. — Fr. **scandinave.**

SCÁNDIU s. n. Element chimic rar, care se găseşte în natură numai sub formă de oxid, avînd aspectul unui praf alb. [Pr.: *-di-u*] — Fr. **scandium** (germ. **Skandium**).

SCĂPÁT s. n. (Rar) 1. Scăpătat[1]. 2. Povîrnişul unui munte sau al unui deal; coborîş. — Postverbal al lui **scăpăta.**

SCAPÉT, *scapeţi,* s. m. Membru al unei secte religioase ai cărei adepţi se supuneau castrării; scopit. — Rus **skopec.**

SCAPOLÍT s. m. Mineral amorf, incolor sau opac (rezultat din unirea unui silicat de calciu cu unul de aluminiu), care se întîlneşte în unele roci vulcanice. — Fr. **scapolite.**

SCÁPULĂ, *scapule,* s. f. Os lat care, împreună cu clavicula şi cu humerusul, constituie umărul; omoplat. — Lat. lit. **scapula.**

SCARABÉU, *scarabei,* s. m. 1. Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare neagră, cu capul şi cu picioarele dinţate *(Scarabaeus sacer).* 2. Pecete egipteană reprezentînd un scarabeu (1). — Fr. **scarabée** (lat. lit. **scarabaeus**).

Scarabeu

SCARANDÍU, -IE, *scarandii,* adj. (Reg.) Mofturos, năzuros la mîncare.

SCARAÓSCHI s. m. v. **scaraoţchi.**

SCARAÓŢCHI s. m. (Fam.) Denumire dată căpeteniei dracilor; tartor. [Var.: **scaraóschi** s. m.] — Slav (v. sl. [luda] **Iskariotiskŭ**).

SCÁRĂ, *scări,* s. f. I. 1. Obiect (de lemn, de fier, de frînghie etc.) alcătuit din două părţi laterale şi paralele, unite prin părţi aşezate transversal la distanţe egale şi servind pentru a urca şi a coborî la alt nivel. ◇ Expr. *Scara cerului,* se spune, în glumă, despre un om foarte înalt. 2. Element de construcţie alcătuit dintr-un şir de trepte din lemn, marmură, piatră etc. (cu balustradă), servind pentru comunicarea între etaje, între o clădire şi exteriorul ei etc.; (la pl.) trepte. ◇ *Scară rulantă* = scară cu trepte mişcătoare, montate pe o bandă fără sfîrşit. ◇ Loc. adv. *În* (sau *din*) *capul scării* = pe (sau de pe) treapta cea mai de sus a unei scări. ✦ Treaptă sau şir de trepte la un vehicul, servind la urcare şi la coborîre. 3. Fiecare dintre cele două înele prinse de o parte şi de alta a şeii, în care călăreţul îşi sprijină piciorul. II. 1. Succesiune, şir, serie de elemente (valori, mărimi, cifre etc.) în ordine crescîndă, descrescîndă sau cronologică. ◇ *Scara fiinţelor* (sau *vieţuitoarelor*) = şirul neîntrerupt al fiinţelor organizate, de la cele mai simple pînă la cele mai perfecte. *Scara durităţii* (sau *de duritate*) = succesiunea progresivă a durităţii celor zece minerale adoptate ca etalon al gradului de duritate. *Scară muzicală* = succesiune a sunetelor muzicale, cuprinzînd aproximativ opt octave. ✦ Nivel, rang, treaptă socială sau morală. 2. Serie de diviziuni la unele aparate şi instrumente (termometru, barometru etc.), formînd o linie gradată, pe care se urmăreşte determinarea unei mărimi prin deplasarea unei părţi mobile. 3. Linie gradată care reproduce în mic unităţile de măsură şi care serveşte la măsurarea distanţelor sau a cantităţilor cuprinse într-o hartă, într-un plan, într-un desen. ✦ Raport constant între dimensiunile reproduse pe o hartă, un desen etc. şi cele reale. ◇ Loc. adj. şi adv. *La scară* = într-un raport anumit şi constant faţă de realităţi. ◇ Expr. *A reduce la scară* = a reprezenta un obiect, reducîndu-i dimensiunile, dar păstrînd un raport constant faţă de realitate; a reproduce un desen, un plan etc., reducînd dimensiunile şi păstrînd proporţiile. 4. (În expr.) *Pe (o) scară întinsă* (sau *largă*) = în măsură mare, în proporţii mari. — Lat. **scala.**

SCARIFICÁ, *scarific,* vb. I. Tranz. 1. A afîna pămîntul cu ajutorul scarificatorului. 2. A scormoni suprafaţa unui teren sau a unei şosele în refacere, pentru a uşura săparea sau pentru a asigura o bună legătură între materialul nou şi cel vechi. 3. A cresta superficial pielea unui bolnav, provocînd o uşoară sîngerare în scop terapeutic sau pentru a introduce un medicament, un vaccin. — Fr. **scarifier** (lat. lit. **scarificare**).

SCARIFICÁRE, *scarificări,* s. f. Acţiunea de *a scarifica* şi rezultatul ei.

SCARIFICATÓR, *scarificatoare,* s. n. 1. Maşină agricolă avînd mai multe cuţite-subţiri dispuse vertical, care serveşte la afînarea pămîntului cu scopul de a asigura pătrunderea aerului la rădăcina plantelor. 2. Maşină rutieră cu ajutorul căreia se scormoneşte suprafaţa unui teren sau a unei şosele în refacere pentru a uşura executarea lucrărilor ulterioare. 3. Aparat pentru producerea concomitentă (în scop terapeutic) a unui şir de crestături pe piele. — După fr. **scarificateur.**

SCARIFICÁŢIE, *scarificaţii,* s. f. Scarificare. — Fr. **scarification** (lat. lit. **scarificatio, -onis**).

SCARLATÍNĂ s. f. Boală infecţioasă, contagioasă şi epidemică (mai ales la copii), care se manifestă prin febră, dureri de gît şi o erupţie roşie pe tot corpul, urmată de descuamare. — Fr. **scarlatine.**

SCARLATINÓS, -OÁSĂ, *scarlatinoşi, -oase,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care ţine de scarlatină, privitor la scarlatină. 2. S. m. şi f. Persoană bolnavă de scarlatină. — După fr. **scarlatineux.**

SCARP, *scarpi,* s. m. (Înv.) Un fel de încălţăminte (femeiască). — It. **scarpa.**

SCATÍU, *scatii,* s. m. Pasăre mică şi vioaie, cu ciocul puternic, penele colorate şi cîntecul asemănător cu al canarului *(Fringilla carduelis spinus).* — Ngr. **skati.**

SCATOÁLCĂ[2] s. f. v. **scatulcă.**

SCATOÁLCĂ[3], *scatoalce,* s. f. (Fam.) Lovitură dată cuiva cu palma sau cu dosul mîinii. — Rus **škatulka.**

SCATÚLCĂ, *scatulce,* s. f. (Înv.) Cutie în care se păstrează lucruri de preţ; lădiţă în care se pun merinde pentru drum. [Var.: **scatoálcă** s. f.] — Rus **škatulka.**

SCĂUN, *scaune,* s. n. I. 1. Mobilă (de lemn) cu sau fără spetează, pe care poate şedea o singură persoană. ◇ *Scaun de tortură* (sau *de supliciu*) = dispozitiv în formă de scaun pe care, în vechime, era aşezat cel supus torturii. *Scaun electric* = dispozitiv pentru executarea prin electrocutare a condamnaţilor la moarte (în Statele Unite ale Americii). ✦ Fig. Locul şi funcţia deţinută de cineva ca membru al unei adunări elective. 2. Faptul de a elimina materiile fecale; excrementele eliminate. 3. (Înv. şi arh.) Tron; *p. ext.* funcţia şi autoritatea monarhului, a domnitorului; domnie. ✦ Fig. Reşedinţa monarhului sau a cîrmuirii; capitala unui stat. ◇ *Sfîntul scaun* sau *scaunul apostolic* (sau *pontifical*) = reşedinţa papei; *p. ext.* papalitatea. ✦ (Înv.) Circumscripţie teritorială, politică şi administrativă a saşilor şi a secuilor din Transilvania, în cadrul organizaţiei de stat austro-ungare. ✦ (Determinat prin «de judecată») Instanţă judecătorească. II. 1. (Pop.) Dispozitiv de lemn în formă de masă sau de bancă, la care îşi exercită meseria diverşi meseriaşi: a) *scaun de doage* = scăunoaie; b) *scaun de cioplit* = bedreagul rotarului; c) *scaun de spiţe* = cobilă. 2. Suport, postament la diferite unelte, instrumente, maşini sau organe de maşini. 3. Schelet de lemn care susţine învelitoarea unui acoperiş. 4. (Înv.) Butucul pe care se taie carnea la măcelărie; *p. ext.* măcelăric. 5. (Pop.) Fiecare dintre părţile spicului care susţin un bob. ◇ Expr. (Despre cereale) *A băga scaun* = a lega. *Grîul băgat scaun şi ajungea la genunchi* (SANDU-ALDEA). 6. Placă de lemn cu două picioruşe şi o faţă curbă, pe care se sprijină coardele instrumentelor muzicale cu arcuş. III. Compus: *scaunul-lui-dumnezeu* = numele popular al constelaţiei Casiopeea. — Lat. **scamnum.**

Scaunul-lui-dumnezeu

SCĂDEÁ, *scad* vb. II. 1. Intranz. şi tranz. (Despre valori, cantităţi şi indicele lor) A (se) reduce, a (se) micşora, a (se) diminua, a descreşte sau a face să descrească. ✦ Intranz. (Despre intervale de timp) A se scurta. 2. Tranz. (Mat.) A face o operaţie de scădere. *Scade pe 15 din 28.* ✦ A reţine o parte dintr-o sumă înainte de a o achita. 3. Intranz. (Despre corpuri solide) A-şi micşora volumul. ✦ (Despre riuri, mări) A-şi împuţina apa (prin evaporare), a-şi coborî nivelul, a se retrage de la ţărm. ✦ (Despre mîncăruri cu sos) A-şi pierde apa prin fierbere, a se îngroşa. 4. Intranz. (Despre procese în desfăşurare) A slăbi în intensitate, în tărie; a descreşte. ◇ Tranz. *Orice mi s-ar spune,-nimic nu e în stare să scadă admirarea noastră pentru ea* (ALECSANDRI). ✦ (Despre foc) A se potoli. ✦ (Despre voce, glas) A se coborî. 5. Intranz. (Despre soare) A coborî spre apus, a scăpăta. *Era-n amiaz şi-n miez de vară; Şi soarele-a scăzut spre seară Şi-n urmă soarele-a apus* (COŞBUC). [Prez. ind. şi: (pop.) *scaz*] — Lat. **excadere.**

SCĂDÉRE, *scăderi,* s. f. 1. Acţiunea de *a scădea* şi rezultatul ei; reducere, micşorare, descreştere (a cantităţii, a volumului, a proporţiilor). ✦ Una dintre cele patru operaţii aritmetice fundamentale, prin care se scot dintr-un număr atîtea unităţi cîte are altul, calculîndu-se diferenţa dintre ele. 2. Defect, cusur, lipsă. ✦ (Înv.) Pierdere, diminuare a valorii cuiva.

SCĂFÍŢĂ, *scăfiţe,* s. f. Diminutiv al lui *scafă.*

SCĂFÎRLIE, *scăfîrlii,* s. f. Ţeasta capului; craniu. ✦ (Fam.) Cap. — Din scafă.

SCĂIÚŞ, *scăiuşi,* s. m. Plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri şi ţepi şi cu flori alburii sau albe-gălbui, dispuse în capitule globuloase *(Dipsacus pilosus).* — Din scai + suf. *-uş.*

SCĂLĂMBĂIÁ vb. I. v. **scălîmbăia.**

SCĂLĂMBĂIÁLĂ s. f. v. **scălîmbălală.**

SCĂLĂMBĂIÁT, -Ă adj. v. **scălîmbăiat.**

SCĂLĂMBĂIÉRE s. f. v. **scălîmbăiere.**

SCĂLDÁ, *scald,* vb. I. 1. Tranz. şi refl. A face baie, a (se) îmbăia. ✦ Refl. Fig. A se reflecta, a se oglindi. 2. Tranz. (Adesea fig.) A uda, a muia. ◇ Expr. *A-şi scălda ochii în lacrimi* = a lăcrima, a plînge,

(Fam.) *A o scălda* = a evita un răspuns sau o atitudine hotărîtă, a răspunde evaziv. 3. Refl. (Despre păsări și unele animale) A se cufunda, a se tăvăli în nisip. în praf etc. — Lat. **excaldare.**

SCĂLDARE, *scăldări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) scălda* și rezultatul ei.

SCĂLDĂT s. n. Faptul de *a (se) scălda;* loc (într-o apă curgătoare) unde se face baie.

SCĂLDĂCIÚNE, *scăldăciuni*, s. f. (Reg.) Scăldătoare (2). — Din scălda + suf. *-(ă)ciune.*

SCĂLDĂTOÁRE, *scăldători*, s. f. 1. Cadă, albie; *p. ext.* bazin. 2. Îmbăiere, baie; scăldat. 3. Fig. (Rar) Trecerea soarelui dincolo de linia orizontului; apus. *Noaptea... învăluie tot, ca într-o trîmbă de întuneric, din pajura zorilor pîn' la scăldătoarea soarelui* (DELAVRANCEA). — Din scălda + suf. *-(ă)toare.*

SCĂLDĂTÚRĂ, *scăldături*, s. f. (Pop.) Scăldat. ✦ Apa în care se scaldă cineva. — Din scălda + suf. *-(ă)tură.*

SCĂLDÚȘCĂ, *scălduște*, s. f. (Reg.) Vas în care se face baie; apa pregătită pentru baie. — Din scaldă + suf. *-ușcă.*

SCĂLÎMB, -Ă, *scălîmbi, -e*, adj. (Despre ființe; adesea substantivat) Cu membrele strîmbe, sucite; schimonosit. ✦ (Despre încălțăminte) Deformat, scîlciat.

SCĂLÎMBÁ, *scălîmbez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) strîmba, a (se) schimonosi. — Din **scălîmb.**

SCĂLÎMBĂRE, *scălîmbări*, s. f. Faptul de *a (se) scălîmba;* strîmbătură; scălîmbăială.

SCĂLÎMBÁT, -Ă, *scălîmbați, -te*, adj. Scălîmbăiat. — V. *scălîmba.*

SCĂLÎMBĂIÁ, *scălîmbăiez*, vb. I. Refl. A se strîmba, a se schimonosi, a se poci. [Var.: **scălămbăiá** vb. I] — Din **scălîmba.**

SCĂLÎMBĂIÁLĂ, *scălîmbăieli*, s. f. Scălîmbăiere. [Var.: **scălămbăiálă** s. f.] — Din **scălîmbăia** + suf. *-eală.*

SCĂLÎMBĂIÁT, -Ă, *scălîmbăiați, -te*, adj. Strîmb, sucit; schimonosit, deformat, pocit. [Var.: **scălămbăiát, -ă** adj.] — V. *scălîmbăia.*

SCĂLÎMBĂIÉRE, *scălîmbăieri*, s. f. Acțiunea de *a se scălîmbăia* și rezultatul ei; scălîmbăială. [Var.: **scălămbăiére** s. f.]

SCĂLÎMBĂTÚRĂ, *scălîmbături*, s. f. Scălîmbăiere. — Din scălîmba + suf. *-(ă)tură.*

SCĂMÓS, -OÁSĂ, *scămoși, -oase*, adj. Cu scame; cu aspect pufos. — Din scamă + suf. *-os.*

SCĂMOȘÁ, *scămoșez*, vb. I. Refl. A se face scame, a se face ca scama, a se destrăma. ✧ Tranz. A face ca o țesătură să capete un aspe t pufos și să devină mai moale (prelucrînd-o cu ajutorul unei mașini speciale). — Din **scămos.**

SCĂMOȘÁRE s. f. Faptul de *a (se) scămoșa.*

SCĂMOȘÁT[1] s. n. Scămoșare. — V. *scămoșa.*

SCĂMOȘÁT[2]**, -Ă,** *scămoșați, -te*, adj. Destrămat; pufos; scămos. ✦ Țesut într-un fel special, pentru a avea un aspect pufos și pentru a fi moale. — V. *scămoșa.*

SCĂPÁ, *scap*, vb. I. 1. Intranz. A se desprinde din...; a se libera, a se salva (dintr-o cursă, dintr-o strînsoare etc.). ✦ A se strecura prin..., a străbate. *Rareori prin storuri o lumină scapă* (TOPÎRCEANU). ✦ A ieși dintr-un necaz, dintr-o încurcătură, dintr-o situație grea; a se feri de.... a evita, a se apăra de... *Orb de-aș fi fost, de cît amar scăpam!* (EMINESCU). ✧ Expr. *A scăpa teafăr* (sau *cu viață, cu zile*) = a-și salva viața dintr-o mare primejdie. *A scăpa ca prin urechile acului* = a ieși cu mare greutate dintr-o încurcătură sau dintr-o primejdie. *A nu scăpa nici în gaură de șarpe* = a nu putea înlătura cu nici un chip un pericol iminent. ✧ Tranz. *Să mă scape de belea, m-au trimes la stînă* (CREANGĂ). ✦ Intranz. și tranz. A (se) descotorosi de cineva sau de ceva, a (se) debarasa. 2. Tranz. A lăsa un obiect să cadă din mînă (din cauza unei emoții, a neatenției sau din cauză că este prea greu). ✧ Expr. *A scăpa din mînă* (pe cineva sau ceva) = a pierde de sub control (pe cineva sau ceva). *A scăpa din mînă o ocazie (o afacere* etc.) = a pierde un bun prilej de a face ceva. ✦ A lăsa (involuntar, din neatenție) un animal să se desprindă din legătura care-l ține, a-l lăsa să plece (într-un loc oprit). 3. Intranz. (Despre soare) A coborî spre asfințit; a fi în declin, a trece de... 4. Refl. A spune sau a face ceva fără voie, din greșeală; a nu se putea stăpîni de a spune sau de a face ceva. ✧ Expr. (Tranz.) *A scăpa o vorbă* = a face (din imprudență) o indiscreție. 5. Tranz. A pierde un spectacol, o întîlnire, un tren etc.; a nu mai apuca, a nu mai prinde (întîrziind), a nu sosi la timp. 6. Tranz. A lăsa neobservat, a nu lua în seamă, a, omite. *A scăpa din vedere ceva.* ✧ Expr. (Intranz.) *A-i scăpa* (cuiva ceva) *din vedere* = a) a nu observa, a omite (ceva); b) a nu-și aduce aminte de ceva. *Va fi în stare a vă da toate lămuririle care acum mie îmi scapă din vedere* (ALECSANDRI). *A nu scăpa* (pe cineva sau ceva) *din ochi* (sau *din vedere*) = a ține (pe cineva sau ceva) sub continuă observație. — Lat. ***excappare.**

SCĂPÁRE, *scăpări*, s. f. Acțiunea de *a (se) scăpa* și rezultatul ei; eliberare, salvare. ✧ Expr. *Scăpare din* (sau *de) vedere* = omitere involuntară. *A-i fi* (cuiva) *a* (sau *de-a) scăparea* = a dori să scape. ✦ Mijloc, posibilitate de a scăpa (1). ✧ Expr. *A avea* (sau *a-și păstra) o portiță de scăpare* = a avea (sau a-și păstra) un mijloc de a ieși dintr-o situație neplăcută, încurcată.

SCĂPĂRĂ, *scăpăr*, vb. I. Intranz. 1. A produce scîntei prin lovirea cremenei cu amnarul; (despre pietre sau corpuri dure) a scoate scîntei prin ciocnire. ✧ Expr. *A-i scăpăra* (cuiva) *picioarele* = a fugi foarte repede; a-i sfîrîi călciiele. *A scăpăra din picioare* = a bate din picioare; a fi nerăbdător. ✦ Tranz. (Despre foc, flăcări) A arunca, a împrăștia scîntei. ✦ (Despre fulgere) A se ivi, a izbucni. ✦ Fig. A apărea, a se ivi deodată, fulgerător. ✧ Expr. *A-i scăpăra* (cuiva) *prin minte* (sau *prin cap*) = a i se ivi (cuiva) brusc în minte, a-i trece (cuiva) repede prin minte. 2. A scînteia, a sclipi. ✦ (Despre ochi) A arunca priviri vii, scînteietoare. ✧ Expr. *A-i scăpăra* (cuiva) *ochii* = **a)** a fi foarte flămînd; **b)** a fi foarte furios; **c)** a simți o durere foarte puternică.

SCĂPĂRARE, *scăpărări*, s. f. Acțiunea de *a scăpăra* și rezultatul ei.

SCĂPĂRÁT s. n. Faptul de *a scăpăra.*

SCĂPĂRĂMÍNTE s. n. pl. (Reg.) Scăpărători. — Din **scăpăra.**

SCĂPĂRĂTOÁRE, *scăpărători*, s. f. Obiect (cremene, amnar, iască etc.) cu care se scapără pentru a produce scîntei. ✦ (Reg.; la pl.) Chibrituri. — Din **scăpăra** + suf. *-(ă)toare.*

SCĂPĂRĂTÓR, -OÁRE, *scăpărători, -oare*, adj. Care scapără; scînteietor, sclipitor. — Din **scăpăra** + suf. *-(ă)tor.*

SCĂPĂTÁ, *scăpăt*, vb. I. Intranz. 1. (Despre soare, lună și alți aștri; la pers. 3) A coborî spre asfințit; a apune, a asfinți. ✧ Compus: *soare-scapătă* s. m. = apus, vest. ✦ A aluneca în jos, a cădea, a se cufunda. ✦ (Despre ochi, priviri) A luneca, a se desprinde de pe obiectul fixat (din cauza oboselii). 2. A sărăci. — Lat. ***excapitare.**

SCĂPĂTÁRE s. f. Acțiunea de *a scăpăta* și rezultatul ei. ✦ Asfințit, apus. ✧ (Înv.) Declin, sărăcie.

SCĂPĂTÁT[1] s. n. Apus, asfințit. — V. *scăpăta.*

SCĂPĂTÁT[2]**, -Ă,** *scăpătați, -te*, adj. Care a sărăcit. — V. *scăpăta.*

SCĂPĂTĂCIÚNE, *scăpătăciuni*, s. f. (Înv.) Starea celui scăpătat. — Din scăpăta + suf. *-(ă)ciune.*

SCĂRICÍCĂ, *scăricele*, s. f. Scăriță[1] (1). — Din **scară** + suf. *-ic-ică.*

SCĂRIȘOÁRĂ, *scărișoare*, s. f. Scăriță (1). — Din **scară** + suf. *-işoară.*

SCĂRÍȚĂ, *scărițe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *scară.* 2. Unul dintre cele trei oscioare ale urechii mijlocii.

SCĂRMĂNÁ, *scărmăn*, vb. I. Tranz. 1. A smulge și a răsfira (cu mîna sau cu mașini speciale) lîna brută sau alte materiale fibroase, pentru a desface fibrele, a le curăța de impuritățile aderente și a le înfoia. ✦ A smulge fulgii penelor pentru a face puf. 2. Fig. (Fam.) A bate sau a certa zdravăn pe cineva. 3. Fig. A scotoci, a scormoni. — Lat. ***excarminare.**

SCĂRMĂNÁRE, *scărmănări*, s. f. Acțiunea de *a scărmăna* și rezultatul ei.

SCĂRMĂNÁT[1] s. n. Scărmănare. — V. *scărmăna.*

SCĂRMĂNÁT[2]**, -Ă,** *scărmănați, -te*, adj. (Despre lînă și alte materiale fibroase) Curățat, afînat prin desprinderea firelor cu mîna sau cu mașini speciale. — V. *scărmăna.*

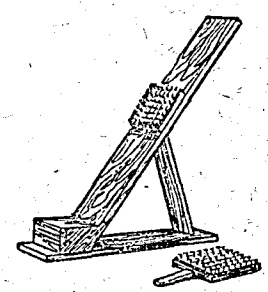

Scărmănători

SCĂRMĂNĂTOÁRE, *scărmănători*, s. f. Unealtă de scărmănat lîna. — Din **scărmăna** + suf. *-(ă)toare.*

SCĂRMĂNĂTÓR, -OÁRE *scărmănători, -oare*, s. m. și f. Persoană care se îndeletnicește cu scărmănatul. — Din **scărmăna** + suf. *-(ă)tor.*

SCĂRMĂNĂTÚRĂ *scărmănături*, s. f. 1. Faptul de a scărmăna; (concr.) lînă scărmănată. 2. Fig. Scărmăneală. — Din **scărmăna** + suf *-(ă)tură.*

SCĂRMĂNEÁLĂ, *scărmăneli* s. f. (Fam.) Bătaie, păruială; ceartă. — Din **scărmăna** + suf. *-eală.*

SCĂRPINÁ, *scărpin* vb. I. Refl. A se răcîi cu unghiile (sau a se freca de ceva) în locul unde simte o senzație de mîncărime a pielii. ✧ Expr. *A se scărpina în cap* (sau *în creștetul capului, la ceafă, după ureche*) = a face gestul scărpinatului, pentru a-și exprima nedumerirea, încurcătura, necazul etc. ✧ Tranz. *Își scarpină bărbia.* ✦ Tranz. (Fam.) A trage (cuiva) o bătaie. — Lat. **scarpinare.**

SCĂRPINÁRE, *scărpinări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) scărpina.*

SCĂRPINÁT s. n. Scărpinare. — V. *scărpina.*

SCĂRPINĂTOÁRE, *scărpinători*, s. f. 1. Dispozitiv cu care sînt scărpinate (sau de care se freacă pentru a se scărpina) unele animale domestice. 2 Obiect în formă de betișor prevăzut la un capăt cu o lopățică, folosit odinioară la scărpinat. — Din **scărpina** + suf. *-(ă)toare.*

SCĂRÚȘĂ, *scărușe*, s. f. (Rar) Scăriță (1). — Din **scară** + suf. *-ușă.*

SCĂUIÉȘ, *scăuieșe*, s. n. (Reg.) Scăunel. — Din **scaune** (pl. lui *scaun*) + suf. *-aș.*

SCĂUNÁȘ[1]**,** *scăunașe*, s. n. Scăunel — Din **scaun** + suf. *-aș.*

SCĂUNÁȘ[2]**,** *scăunași*, s. m. (Înv.) Negustor (de vite sau de cereale); colector (de produse alimentare); comisionar. — Din **scaun** + suf. *-aș.*

SCĂUNÉL, *scăunele*, s. n. Diminutiv al lui *scaun.*

SCĂUNOAIE, *scăunoaie*, s. f. (Pop.) Unealtă a dulgherului sau a dogarului, constînd dintr-o bancă pe care lucrătorul şade călare, pentru a putea apăsa cu piciorul pe pedala care fixează lemnul de cioplit. — Din **scaun** + suf. *-oaie*.

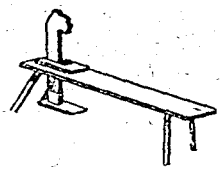

Scăunoaie

SCĂZĂMÎNT, *scăzăminte*, s. n. Pierdere, reducere (în greutate), scădere. ◇ Loc. adv. *Fără scăzămînt* = fără pierdere, fără lipsă; fără reţinere. — Din **scaz** (prez. ind. al lui *scădea*) + suf. *-(ă)mînt*.

SCĂZĂTÓR, *scăzători*, s. m. (Mat.) Număr care se scade din altul. — Din **scaz** (prez. ind. al lui *scădea*) + suf. *-(ă)tor*.

SCĂZÚT[1] s. n. Faptul de *a scădea*. ◇ Expr. *Pe scăzute* = în curs de scădere, de micşorare. [Formă gramaticală: (în expr.) *scăzute*]

SCĂZÚT[2], **-Ă**, *scăzuţi*, *-te*, adj. Micşorat, diminuat, împuţinat. ✦ (Despre voce, glas) Cu intensitate slabă, coborît, şoptit. ✦ (Despre ape) Cu nivelul coborît. ✦ (Despre mîncăruri) Cu sos puţin şi bine legat. — V. *scădea*.

SCELERÁT, **-Ă**, *sceleraţi*, *-te*, s. m. şi f. Persoană vinovată de nelegiuiri şi de crime sau socotită capabilă să le săvîrşească; mîrşav, ticălos, criminal. ◇ (Adjectival) *E autorul unor măsuri scelerate* (BOGZA). — Fr. *scélérat* (lat. lit. *sceleratus*).

SCENARÍST, **-Ă**, *scenarişti*, *-ste*, s. m. şi f. Persoană care scrie scenarii. — Fr. *scénariste*.

SCENÁRIU, *scenarii*, s. n. Text cuprinzînd subiectul unei piese de teatru sau al unui film şi indicaţiile tehnice şi de regie. ◇ *Scenariu radiofonic* = piesă de teatru scrisă special pentru a fi difuzată prin radio şi corespunzînd condiţiilor specifice de reprezentare exclusiv auditivă. — Fr. *scénario* (it. *scenario*).

SCÉNĂ, *scene*, s. f. 1. Parte mai ridicată în cuprinsul unei săli de spectacol, unde se desfăşoară reprezentaţiile. ✦ Teatru. ◇ Expr. *A părăsi scena* = a părăsi profesiunea de actor; *fig.* a se retrage dintr-o activitate. 2. Subdiviziune a unui act dintr-o operă dramatică, marcată prin intrarea sau ieşirea unui personaj. 3. Acţiune capabilă de a impresiona pe cineva, de a-i atrage atenţia; întîmplare interesantă; loc unde se petrece (sau s-a petrecut) o asemenea întîmplare. ◇ Expr. (Fam.) *A-i face cuiva o scenă* = a aduce cuiva imputări violente (cu ameninţări, cu lacrimi etc.). — Fr. *scène* (lat. lit. *scena*).

SCENÉTĂ, *scenete*, s. f. Piesă de teatru (de obicei comedie) într-un singur act şi cu personaje puţine. — It. *scenetta*.

SCÉNIC, **-Ă**, *scenici*, *-e*, adj. Care este în legătură cu scena, privitor la scenă; de teatru, teatral. ◇ *Spaţiu scenic* = partea scenei expusă vederii publicului, unde se desfăşoară jocul actorilor. *Perspectivă scenică* = vedere de ansamblu a unui decor. — Fr. *scénique* (lat. lit. *scenicus*).

SCENOGRÁF, *scenografi*, s. m. Pictor de decoruri teatrale. — Fr. *scénographe*.

SCENOGRÁFIC, **-Ă**, *scenografici*, *-e*, adj. Care ţine de scenografie, privitor la scenografie. — Fr. *scénographique*.

SCENOGRAFÍE s. f. Arta de a picta decoruri pentru teatru. — Fr. *scénographie*.

SCÉPTIC, **-Ă**, *sceptici*, *-e*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care nu are încredere în nimic, care se îndoieşte de toate. 2. S. m. şi f. Adept al scepticismului. — Fr. *sceptique* (< gr.).

SCEPTICÍSM s. n. 1. Doctrină filozofică idealistă care neagă posibilitatea cunoaşterii de către om a lumii existente şi a adevărului obiectiv. 2. Atitudine de neîncredere, de îndoială. — Fr. *scepticisme*.

SCÉPTRU, *sceptre*, s. n. Toiag, baston purtat de suverani ca simbol al autorităţii regale sau împărăteşti. ✦ Fig. Demnitate, putere, mărire, autoritate de suveran; domnie, conducere. — Fr. *sceptre* (lat. lit. *sceptrum*).

SCHECI, *scheciuri*, s. n. Scurtă scenetă cu caracter glumeţ, satiric şi, de obicei, cu temă actuală. — Fr. *sketch* (< engl.).

SCHÉLĂ, *schele*, s. f. 1. Construcţie auxiliară provizorie, metalică sau de lemn, servind ca suport muncitorilor care lucrează la înălţime. ✦ Estradă, platformă de seînduri. 2. Unitate industrială de exploatare a unui zăcămînt de ţiţei sau a unui grup strict localizat de zăcăminte; şantier petrolier. 3. Punte care se montează pentru a face legătura unei nave cu ţărmul. ✦ Punte care se întinde de la ţărm spre largul apei şi pe care stau pescarii cînd pescuiesc. 4. (Înv.) Port pe malul unui fluviu; debarcader. 5. (Înv. şi reg.) Tîrg; piaţă pentru diferite mărfuri. — Sb. *skela* (< it.).

SCHELĂÁI vb. IV. v. *chelălăi*.

SCHELĂLĂIÁLĂ s. f. v. *chelălăială*.

SCHELĂLĂÎT s. n. v. *chelălăit*.

SCHELĂRÍE, *schelării*, s. f. 1. Scheletul unei construcţii. 2. (Rar) Totalitatea schelelor folosite la executarea unei construcţii. — Din *schelă* + suf. *-ărie*.

SCHELÉT, *schelete*, s. n. 1. Totalitatea oaselor care susţin corpul unui vertebrat; *p. ext.* sistemul osos aşezat în poziţia sa naturală. 2. Totalitatea elementelor sau pieselor care constituie sistemul de rezistenţă al unei construcţii sau al unui sistem tehnic. 3. *Fig.* Planul unei opere literare sau ştiinţifice; schemă. — Fr. *squelette* (< gr.).

SCHELÉTIC, **-Ă**, *scheletici*, *-e*, adj. Cu înfăţişare de schelet; (prin exagerare) foarte slab, uscat. — Fr. *squelettique*.

SCHEMÁTIC, **-Ă**, *schematici*, *-e*, adj. Construit, alcătuit în linii generale, fără prezentarea amănuntelor; (depr.) care respectă anumite reguli fixe, anumite şabloane; fără adîncime, superficial. — Fr. *schématique* (după *schemă*).

SCHEMATÍSM s. n. Tendinţă, mod de a concepe sau de a prezenta lucrurile într-o formă schematică; (depr.) respectarea rigidă a anumitor formule fixe. — Fr. *schématisme* (lat. lit. *schematismus*).

SCHEMATIZÁ, *schematizez*, vb. I. Tranz. A da unei opere, unei lucrări etc. un caracter schematic, a prezenta ceva în mod schematic. — Fr. *schématiser* (după *schemă*).

SCHEMATIZÁRE, *schematizări*, s. f. Acţiunea de *a schematiza* şi rezultatul ei.

SCHÉMĂ, *scheme*, s. f. Plan redus la cîteva linii sau idei generale, principale, care permite o vedere de ansamblu asupra unei lucrări. ✦ (Tehn.) Figură care reprezintă trăsăturile esenţiale ale unui obiect, ale unei dispoziţii sau structuri, ale unui fenomen sau proces. ✦ Tablou cuprinzînd denumirea posturilor şi a salariilor respective dintr-o instituţie sau dintr-o întreprindere. — Fr. *schème* (lat. lit. *schema*, *-atis*).

SCHEMBEÁ s. f. v. *schimbea*.

SCHÉPSIS s. n. (Fam.) Minte, pricepere, judecată; perspicacitate. ◇ Loc. adj. şi adv. *Cu schepsis* = cu socoteală, cu chibzuinţă; cu un anumit scop, cu o anumită intenţie (nemărturisită). — Ngr. *skepsis*.

SCHERZÁNDO adv. (Indică modul de executare a unei bucăţi muzicale) într-un tempo vioi şi vesel. — Fr. *scherzando* (< it.).

SCHÉRZO s. n. Piesă muzicală (sau parte dintr-o sonată ori dintr-o simfonie) scrisă într-un tempo vioi şi glumeţ. — Fr. *scherzo* (< it.).

SCHEUNÁ, *scheună*, vb. I. Intranz. (Despre cîini, rar despre alte animale, la pers. 3) A scoate sunete ascuţite şi repetate de durere de bucurie; a chelălăi. ✦ (Depr., despre oameni) A se văita, a plînge. [Var.: *şcheună*, *schiaună* vb. I]

SCHEUNÁRE, *scheunări*, s. f. Acţiunea de *a scheuna* şi rezultatul ei.

SCHEUNÁT s. n. Scheunare, chelălăit. [Var.: *şcheunát* s. n.] — V. *scheuna*.

Schi

SCHEUNĂTÚRĂ, *scheunături*, s. f. Chelălăitură. [Var.: *şcheunătúră* s. f.] — Din *scheuna* + suf. *-(ă)tură*.

SCHI, (1) *schiuri*, s. n. 1. Patină lungă de lemn, care permite alunecarea rapidă pe zăpadă. 2. Sport de iarnă cu schiurile (1). — Fr. *ski*.

SCHIÁ, *schiez*, vb. I. Intranz. A aluneca pe zăpadă cu schiurile, a face schi (2). [Pr.: *schi-a*] — Din *schi*.

SCHIÁUN, *schiaune*, s. n. Scheunătură. — Postverbal al lui *scheuna*.

SCHIAUNÁ vb. I. v. *scheuna*.

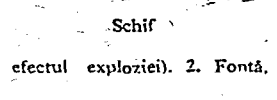

Schif

SCHIF, *schifuri*, s. n. Ambarcaţie de sport, de forma unei bărci lungi şi înguste, cu punte de pînză impermeabilă la proră şi la pupă. — Fr. *skiff* (< engl.).

SCHÍJĂ, (1) *schije*, s. f. 1. Sfărîmătură de proiectil (ruptă prin efectul exploziei). 2. Fontă, tuci. — Pol. *s'piża*.

SCHÍLAV, **-Ă**, *schilavi*, *-e*, adj. Schilod. — Din *chilav* (puţin folosit) + *schilod*.

SCHILĂVÍ, *schilăvesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) schilodi. — Din *schilav*.

SCHILĂVÓS, **-OÁSĂ**, *schilăvoşi*, *-oase*, adj. Schilod. — Din *schilav* + suf. *-os*.

SCHILÓD, **-OÁDĂ**, *schilozi*, *-oade*, adj. (Despre fiinţe) Cu membrele mutilate sau anchilozate, deformate de o infirmitate; (despre membre), mutilat, ciuntit.

SCHILODEÁLĂ, *schilodeli*, s. f. Schilodire, mutilare. — Din *schilodi* + suf. *-eală*.

SCHILODÍ, *schilodesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A face pe cineva să devină sau a deveni schilod, infirm; a (se) mutila. — Din *schilod*.

SCHILODÍRE, *schilodiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) schilodi* şi rezultatul ei; mutilare.

SCHILODÎT, **-Ă**, *schilodiţi*, *-te*, adj. Schilod, infirm, mutilat. — V. *schilodi*.

SCHÍMĂ[1], *schime*, s. f. Gest, mişcare prin care cineva vrea să exprime ceva. ✦ Mişcare a feţei, grimasă; strîmbătură. — Ngr. *shima*.

SCHÍMĂ[2], *schime*, s. f. Ordin călugăresc sau preoţesc; tagmă. ✦ Haină călugărească. — Ngr. *shima*.

SCHIMB, *schimburi*, s. n. 1. Înlocuire a cuiva cu altcineva sau a ceva cu altceva (de aceeaşi natură). ◇ (Tehn.) *Piesă de schimb* = piesă dintr-un mecanism, fabricată izolat şi menită să înlocuiască altă piesă, identică, dar uzată. (Fiziol.) *Schimb de materii* = totalitatea proceselor care se petrec în organism cu ocazia asimilării hranei. *Schimburi respiratorii* = totalitatea proceselor prin care se introduce în sînge oxigenul şi se elimină bioxidul de carbon. ◇ Loc. adj. şi adv. *Cu schimbul* = cînd unul, cînd altul, pe rînd. (Mil.; în trecut) *Trupă cu*

schimbul = trupă în care soldații erau chemați să facă serviciul în mod periodic (în intervale fiind lăsați la vatră). 2. Faptul de a ceda un lucru, un bun, pentru a lua altul în locul lui; procesul circulației mărfurilor ca formă de repartizare a bunurilor produse de societate. ◇ *Liber-schimb* = comerț exterior neîngrădit de taxe vamale sau de restricții de import și export. ◇ Loc. adv. *În schimb* = drept compensație, ca echivalent. ◇ Loc. prep. *În schimbul* = în locul..., pentru. ✦ Ceea ce se primește, se obține în locul a ceea ce s-a cedat; echivalent, compensație. ✦ Cedare a unei sume de bani pentru alta de aceeași valoare, dar constînd din alte monede. ◇ *Casă de schimb* = întreprindere comercială care se ocupă cu schimbarea banilor. *Scrisoare de schimb* = act prin care semnatarul cere unei alte persoane să plătească o sumă de bani celui indicat în act. *Agent de schimb* = (în regimul capitalist) persoană intermediară care are rolul de a negocia, în mod oficial, obligațiuni de stat și alte efecte. 3. Totalitatea lucrătorilor, funcționarilor etc. care se găsesc în același interval de timp la lucru într-o secție, într-un serviciu etc., în care lucrează mai multe rînduri de salariați; echipă de lucrători sau persoană care, după un interval de timp determinat, înlocuiește sau este înlocuită în muncă de altă echipă sau de altă persoană; intervalul de timp cît lucrează o echipă sau o persoană. 4. (La pl.) Primeneli. — Postverbal al lui **schimba**.

SCHIMBÁ, *schimb*, vb. I. 1. Tranz. A înlocui ceva sau pe cineva (cu altceva sau cu altcineva). ◇ Expr. *A schimba scrisori* = a corespondă. *A schimba o vorbă* (sau *un cuvînt, cîteva vorbe, cîteva cuvinte*) (cu cineva) = a sta puțin de vorbă. *A schimba vorba* = a abate convorbirea în altă direcție. *A schimba cîntecul* (sau *tonul, nota*) = a vorbi sau a se comporta altfel decît înainte. *A schimba foaia* = a-și modifica purtarea față de cineva. 2. Tranz. A da un lucru, un bun, pentru a lua în locul lui altul, a ceda un obiect pentru altul, a face schimb. 3. Tranz. A da unui lucru altă formă, alt aspect etc.; a modifica, a transforma. ◇ Expr. (Refl.) *Se schimbă vorba*, se spune cînd intervine ceva care modifică situația. ✦ A da o sumă de bani pentru a primi alta de aceeași valoare, dar constînd din alte monede. ✦ Refl. (Despre oameni) A-și modifica aspectul, firea, conduita etc. 4. Refl. și tranz. A îmbrăca (cu) rufe curate, a (se) primeni; a (-și) pune alte haine decît cele purtate pînă atunci. ✦ (Înv.) A (se) travesti. 5. Tranz. A muta (în alt loc, în altă parte). *Eu schimb privirea în altă parte* (PĂUN-PINCIO). — Lat. *excambiare.

SCHIMBÁRE, *schimbări*, s. f. Acțiunea de *a (se) schimba* și rezultatul ei. ✦ Întorsătură spre ceva nou, care s-a produs la cineva sau la ceva; modificare, prefacere. ✦ (În expr.) *Schimbarea-la-față* = sărbătoare bisericească ortodoxă (la 6 august).

SCHIMBÁȘ, *schimbași*, s. m. (Înv.) Soldat cu schimbul. — Din **schimb** + suf. *-aș*.

SCHIMBÁT, **-Ă**, *schimbați, -te*, adj. 1. Modificat, transformat, prefăcut. ◇ (Despre față, glas) Alterat de emoție sau de boală. 2. (Înv.) Travestit, deghizat. — V. *schimba*.

SCHIMBĂCIÓS, -OÁSĂ, *schimbăcioși, -oase*, adj. (Rar) Care se schimbă ușor, care este supus schimbărilor; schimbător, nestatornic, variabil. — Din **schimba** + suf. *-(ă)cios*.

SCHIMBĂTÓR[1], *schimbătoare*, s. n. 1. Sistem tehnic sau fizico-chimic care permite să se modifice valoarea mărimilor caracteristice altui sistem tehnic sau fizico-chimic, direcția mersului unui vehicul etc. ◇ *Schimbător de viteză* = dispozitiv montat între un motor de antrenare și organele care transmit mișcarea unui alt sistem tehnic, permițînd să se modifice turația sistemului antrenat fără să se schimbe turația motorului de antrenare. 2. Aparat care permite schimbul de substanțe sau de căldură între două medii. ◇ *Schimbător de căldură* = aparat care servește la transmiterea căldurii de la un fluid cald la unul rece. 3. (În expr.) *Schimbător de cale* = instalație de legare între ele a două sau a mai multor linii de cale ferată, care servește la trecerea unui vehicul de pe o linie pe alta. — Din **schimba** + suf. *-(ă)tor*.

SCHIMBĂTÓR[2], **-OÁRE**, *schimbători, -oare*, adj. Care se schimbă (ușor, repede); nestatornic, variabil. — Din **schimba** + suf. *-(ă)tor*.

SCHIMBEÁ, *schimbele*, s. f. Ciorbă de burtă. [Var.: **schembeá** s. f.] — Tc. **işkembe**.

SCHIMBÍȘ adv. (Reg.) Cu schimbul, cînd unul cînd altul, pe rînd, alternativ. — Din **schimb** + suf. *-iș*.

SCHÍMNIC, -Ă, *schimnici, -e*, s. m. și f. Călugăr (sau călugăriță) care duce o viață aspră, de privațiuni, departe de lume; pustnic. [Var.: **schívnic, -ă** s. m. și f.] — Slav (v. sl. **skimlnikŭ**).

SCHIMNICÉSC, -EÁSCĂ, *schimnicești*, adj. (Rar) De schimnic. — Din **schimnic** + suf. *-esc*.

SCHIMNICÉȘTE adv. (Rar) În felul schimnicilor, ca schimnicii. — Din **schimnic** + suf. *-ește*.

SCHIMNICÍ, *schimnicesc*, vb. IV. Refl. A se face schimnic. ✦ Intranz. A duce viață de schimnic. — Din **schimnic**.

SCHIMNICÍE, *schimnicii*, s. f. 1. Starea, viața de schimnic; pustnicie. 2. Locuință a schimnicului. [Var.: **schivnicíe** s. f.] — Din **schimnic** + suf. *-ie*.

SCHIMNICÍT[1] s. n. Schimnicie. — V. *schimnici*.

SCHIMNICÍT[2], **-Ă**, *schimniciți, -te*, adj. Care a devenit schimnic, care duce viață de schimnic. — V. *schimnici*.

SCHIMONÁH, -Ă, *schimonahi, -e*, s. m. și f. (Înv.) Schimnic.

SCHIMONOSEÁLĂ, *schimonoseli*, s. f. Faptul de *a (se) schimonosi*; schimonositură.

SCHIMONOSÍ, *schimonosesc*, vb. IV. 1. Tranz. A deforma, a strica, a strîmba, a poci. 2. Refl. (Despre oameni) A se strîmba, a face grimase; *p. ext.* a face nazuri. — Ngr. **askimono** (vit. **askimonoso**).

SCHIMONOSÍRE, *schimonosiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) schimonosi* și rezultatul ei.

SCHIMONOSÍT, -Ă, *schimonosiți, -te*, adj. Pocit, deformat, desfigurat, sluțit. ✦ (Despre față și despre gură) Strîmbat, contractat într-o grimasă (trecătoare). — V. *schimonosi*.

SCHIMONOSITÚRĂ, *schimonosituri*, s. f. 1. Gest, atitudine, grimasă, strîmbătură (a obrazului, a gurii etc.). 2. Lucru deformat, pocit, schimonosit. ✦ Monstru, pocitanie. — Din **schimonosi** + suf. *-(i)tură*.

SCHINDÚC s. m. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu flori albe, cu fructele ovale, aromatice, din care se prepară un fel de rachiu *(Conioselinum Fischeri)*.

Schinduc

SCHINDÚF s. m. 1. Specie de cimbrișor *(Thymus Chamaedrys)*. 2. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, întrebuințată ca nutreț pentru vite sau folosită în bucătărie și în medicină *(Trigonella foenum graecum)*.

SCHINGI, *schingiuri*, s. n. (Înv.) Schingiuire; cazană. — Tc. **işkence**.

SCHINGIUÍ, *schingiuiesc*, vb. IV. Tranz. A chinui, a munci, a tortura. — Din **schingi**.

SCHINGIUÍRE, *schingiuiri*, s. f. Acțiunea de *a schingiui*; tortură, cazană.

SCHINGIUÍT[1] s. n. Schingiuire. — V. *schingiui*.

SCHINGIUÍT[2], **-Ă**, *schingiuiți, -te*, adj. Chinuit, muncit, torturat. ✦ Fig. Stîlcit, scîlciat, pocit. *Frumoasa noastră limbă, căznită și schingiuită astfel* (NEGRUZZI). — V. *schingiui*.

SCHINTÉIE s. f. v. **scînteie**.

SCHIÓR, -OÁRĂ, *schiori, -oare*, s. m. și f. Persoană care schiază, care practică sportul schiului. — După fr. **skieur**.

SCHIP, *schipuri*, s. n. Vas mare de metal, care alunecă pe o distanță fixă și se descarcă automat, fiind folosit la transportul materialelor în mine, în fabrici etc. — Fr. **skip** (< engl.).

SCHÍPTRU, *schiptre*, s. n. (Înv. și arh.) Sceptru. — Slav (v. sl. **skiptrŭ** < gr.).

SCHÍROS, *schirosuri*, s. n. Tumoare canceroasă, fibroasă și tare la pipăit. — După fr. **squirreux** (< gr.).

SCHISMÁTIC, -Ă, *schismatici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care s-a desfăcut de comunitatea unei biserici. — Fr. **schismatique** (lat. lit. **schismaticus**).

SCHÍSMĂ, *schisme*, s. f. Separare formală a unui grup de credincioși de comunitatea religioasă căreia îi aparține; *fig.* dezbinare sau neînțelegere pe chestiuni de principiu între grupuri sau persoane, unite pînă atunci; sciziune. — Fr. **schisme** (lat. lit. **schisma**).

SCHIT, *schituri*, s. n. Mănăstire mică așezată într-un loc singuratic; călugării dintr-o astfel de mănăstire. — Slav (v. sl. **skitŭ**).

SCHITIȘÓR, *schitișoare*, s. n. Schituleț. — Din **schit** + suf. *-işor*.

SCHITULÉȚ, *schitulețe*, s. n. Diminutiv al lui *schit*.

SCHIȚÁ, *schițez*, vb. I. Tranz. 1. A desena ceva în mod schematic, a face în cîteva linii generale un desen preliminar, fugitiv. ✦ Fig. A contura, a descrie ceva prin cîteva trăsături caracteristice. ✦ A executa, a face în mod vag, incomplet un gest, un zîmbet, o mișcare etc. 2. A fixa punctele principale ale unui plan, ale unei lucrări, a proiecta în linii mari; a concepe. — It. **schizzare**.

SCHIȚÁRE, *schițări*, s. f. Acțiunea de *a schița* și rezultatul ei.

SCHIȚĂ, *schițe*, s. f. 1. Desen sau sculptură în care autorul conturează în linii mari și caracteristice un subiect care îl preocupă. ✦ Plan inițial și sumar al unei lucrări; schemă. ✦ Lucrare care cuprinde o privire generală asupra unui anumit subiect. 2. Compoziție literară de proporții mai mici decît nuvela, în care se redă o întîmplare scurtă și simplă, caracteristică pentru un individ sau pentru viața socială. — It. **schizzo**.

SCHIVERNISEÁLĂ, *schiverniseli*, s. f. Chiverniseală. — V. *chiverniseală*.

SCHÍVNIC, -Ă s. m. și f. v. **schimnic**.

SCHIVNICÍE s. f. v. **schimnicie**.

SCHIZOFRÉNIC, -Ă, *schizofrenici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Bolnav de schizofrenie. — Fr. **schizophrénique**.

SCHIZOFRENÍE s. f. Boală psihică gravă, care se manifestă prin scăderea activității intelectuale și prin dezechilibrarea unității și coerenței psihice. — Fr. **schizophrénie**.

SCHIZOPÓD, *schizopode*, s. n. (La pl.) Ordin de crustacee marine mici, care prezintă caractere primitive; (și la sg.) crustaceu care face parte din acest ordin. — Fr. **schizopodes** (< gr.).

SCIÁTIC, -Ă, *sciatici, -e*, adj. 1. (În expr.) *Nerv sciatic* = nervul cel mai mare din corpul omenesc, care pleacă din partea de jos a măduvei spinării și se ramifică în coapsă, gambă și picior. 2. Care ține de nervul sciatic, privitor la nervul sciatic. *Nevralgie sciatică*. [Pr.: *sci-a-*] — Fr. **sciatique** (lat. lit. **sciaticus**).

SCIÁTICĂ s. f. Nevralgie sau nevrită a nervului sciatic, care se manifestă prin dureri în întregul membru inferior din partea bolnavă. [Pr.: *sci-a-*] — Fr. **sciatique** (lat. lit. **sciaticus**).

SCINDÁ, *scindez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) despărți în părțile constitutive; a (se) fracționa, a (se) separa, a (se) subdiviza. — Fr. **scinder** (lat. lit. scindere).

SCINDÁRE, *scindări*, s. f. Faptul de *a (se) scinda;* despărțire, fracționare, separare.

SCIT, -Ă, *sciți, -te*, s. m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o populație care a trăit, timp de mai multe secole, înaintea erei noastre, în regiunile din jurul Mării Negre. — Fr. Scythe (lat. lit. scytha).

SCÍTIC, -Ă, *scitici, -e*, adj. Care aparține Sciției sau populației ei, privitor la Sciția sau la populația ei; provenit din Sciția. — Fr. scythique (lat. lit. scythicus).

SCIZIONÁ, *scizionez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) despărți, a (se) separa, a (se) desprinde dintr-un întreg organizat. [Pr.: *-zi-o-*] — Din sciziune.

SCIZIONÁRE, *scizionări*, s. f. Acțiunea de *a (se) sciziona* și rezultatul ei. [Pr.: *-zi-o-*]

SCIZIONÍST, -Ă, *scizioniști, -ste*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană care aparține unei fracțiuni sau care urmărește să provoace sciziune într-un grup, într-o mișcare organizată. 2. Adj. Care ține de sciziune sau de scizioniști, privitor la sciziune sau la scizioniști. [Pr.: *-zi-o-*] — Din sciziune + suf. *-ist*.

SCIZIPARITÁTE s. f. Formă de înmulțire la unele organisme inferioare, care constă în despărțirea organismului în două părți. — După fr. scissiparité.

SCIZIÚNE, *sciziuni*, s. f. Despărțire, ruptură, dezbinare pe chestiuni de principiu, intervenită între persoane sau grupuri de persoane care formau înainte un întreg organizat; scizionare. [Pr.: *-zi-u-*] — Fr. scission (lat. lit. scissio, *-onis*).

SCÎLCIÁ, *scîlciez*, vb. I. Tranz. 1. A toci încălțămintea (într-o singură parte); a deforma. ◇ Refl. *De ghete nu mai vorbesc, că mi se scîlciaseră* (CAMIL PETRESCU). 2. Fig. A pronunța incorect cuvintele; a schimonosi, a poci. — Din calce «călcîi» (sens dispărut din limbă).

SCÎLCIÁT, -Ă, *scîlciați, -te*, adj. 1. (Despre încălțăminte, *p. ext.* despre alte obiecte) Tocit (într-o singură parte); deformat. 2. Fig. (Despre cuvinte, propoziții etc.) Schimonosit, pocit. — V. *scîlcia*.

SCÎLCIETÚRĂ, *scîlcieturi*, s. f. Faptul de *a (se) scîlcia;* deformare. [Pr.: *-ci-e-*]

SCÎNCEÁLĂ, *scînceli*, s. f. Scîncet. — Din scînci + suf. *-eală*.

SCÍNCET, *scîncete*, s. n. Plîns înnăbușit și întretăiat; geamăt. ✦ Scheunat. — Postverbal al lui scînci.

SCÎNCÍ, *scîncese*, vb. IV. Intranz. și refl. A plînge înnăbușit și întretăiat. ✦ Intranz. (Despre animale) A se văita, a geme; (despre ciini) a scheuna. — Slav (v. sl. skyčati).

SCÍNCÍT s. n. Faptul de *a (se) scînci;* scîncet.

SCÎNCITÓR, -OÁRE, *scîncitori, -oare*, adj. Care scîncește. — Din scînci + suf. *-(i)tor*.

SCÎNCITÚRĂ, *scîncituri*, s. f. Scîncet. — Din scînci + suf. *-(i)tură*.

SCÍNDURĂ, *scînduri*, s. f. Piesă de lemn lată, cu secțiunea dreptunghiulară, groasă de cel mult 5 cm, obținută prin tăierea, de-a lungul, a trunchiului unui copac; e întrebuințată în construcții și la tîmplărie. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se usca, a rămîne*) *ca scîndura* = a slăbi foarte mult. *A lăsa pe cineva scîndură* (sau *ca scîndura*) = a lăsa pe cineva complet sărac. ✦ Podele, dușumea. ✦ (Pop.) Sicriu. ◇ Expr. (Fam.) *A-i suna* (cuiva) *scîndura* = a muri. — Lat. scandula.

SCÍNDURĂRÍE s. f. Depozit de scînduri; totalitatea scîndurilor din care este construit un obiect; mulțime de scînduri. — Din scîndură + suf. *-ărie*.

SCÍNDUREA, -ÍCĂ, *scîndurele*, s. f. Diminutiv al lui *scîndură*.

SCÍNDUREÁNĂ, *scîndurene*, s. f. 1. Scîndurea. 2. (La pl.) Tălpigile sau călcătorile cu care se lasă, la țesut, ițele în jos. — Din scîndură + suf. *-eană*.

SCÍNDURÍCE, *scîndurici*, s. f. Scîndurea. — Din scîndură + suf. *-ice*.

SCÍNDURÍȚĂ, *scînduriță*, s. f. 1. Scîndurea. 2. Lopățică la amnarul războiului de țesut, care se leagă cu o ață de talpa războiului și ajută la învelirea pînzei pe sulul dinainte. — Din scîndură + suf. *-iță*.

SCÍNDURÚȘĂ, *scînduruțe*, s. f. (Rar) Scîndurea. — Din scîndură + suf. *-uță*.

SCÎNTEIÁ, pers. 3 *scînteiază*, vb. I. Intranz. I. A licări ca o scînteie; a sclipi, a străluci, a luci. ✦ (Despre ochi) A privi viu, pătrunzător (sub impresia unui sentiment puternic). 2. A împrăștia scîntei. — Din scînteie.

SCÎNTÉIE, *scîntei*, s. f. 1. Părticică incandescentă care sare din foc, dintr-un corp aprins, din ciocnirea unor corpuri dure sau care însoțește o descărcare electrică. ◇ Expr. *A i se face* (cuiva) *scîntei pe dinaintea ochilor*, se zice cînd cineva primește o lovitură puternică (și are senzația că vede scîntei). *A se învăța* (sau *a se deprinde*) *ca țiganul cu scînteia* = a se deprinde cu răul. 2. Fig. Fapt, în aparență neînsemnat, care declanșează o acțiune, un sentiment etc. ✦ Părticică neînsemnată din ceva; fărîmă, pic. [Var.: **schintéie** s. f.] — Lat. **scantillia* (= *scintilla*).

SCÎNTEIÉRE, *scînteieri*, s. f. Faptul de *a scînteia;* lumină vie.

SCÎNTEIETÓR, -OÁRE, *scînteietori, -oare*, adj. (Adesea fig.) Care scînteiază; strălucitor, sclipitor. ✦ Care pare că împrăștie scîntei; viu, lucitor. — Din scînteie + suf. *-(i)tor*.

SCÎNTEIOÁRĂ, *scînteioare*, s. f. 1. Diminutiv al lui *scînteie*. 2. (Bot.) Scînteiuță (II 1).

SCÎNTEIÓS, -OÁSĂ, *scînteioși, -oase*, adj. (Înv.) Scînteietor. — Din scînteie + suf. *-os*.

SCÎNTEIÚȚĂ, *scînteiuțe*, s. f. I. Scînteioară (1). II. 1. Mică plantă erbacee cu tulpina ramificată la bază și cu flori roșii, albastre sau albe *(Anagallis arvensis)*. ◇ Compus: *scînteiuță-de-cîmp* = plantă erbacee mică din familia liliaceelor, cu doi bulbi și cu flori galbene dispuse în umbele *(Gagea arvensis)*. 2. (Bot.; la pl.) Brumărea. — Din scînteie + suf. *-uță*.

Scînteiuță (II 1)

SCÎRBÁVNIC, -Ă, *scîrbavnici, -e*, adj. (Înv. și arh.) Care provoacă scîrbă; dezgustător. — Din scîrbă + suf. *-avnic*.

SCÍRBĂ, *scîrbe*, s. f. 1. Dezgust, repulsie; greață, silă. ◇ Expr. *A-i fi* (sau *a i se face*) *cuiva scîrbă* sau *a-l prinde* (sau *a-l cuprinde*) *pe cineva scîrba* (sau *o scîrbă*) = a simți repulsie, greață (față de ceva sau de cineva), a se scîrbi. ✦ (Rar) Care inspiră silă, *p. ext.* spaimă, groază. 2. (Fam.) Ființă murdară, dezgustătoare; *p. ext.* ființă de nimic. ✦ Faptă urîtă, nedemnă; ticăloșie. ✦ (La pl.) Vorbe murdare, triviale; ocări, înjurături. 3. (Înv. și reg.) Întristare, mîhnire. ✦ Grijă, necaz. 4. (Înv. și arh.) Mînie, furie; dușmănie. — Slav (v. sl. skrŭbĭ).

SCÎRBÉLNIC, -Ă, *scîrbelnici, -e*, adj. (Înv.) Scîrbavnic. — Din scîrbă + suf. *-elnic*.

SCÎRBÍ, *scîrbesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) îngreți, a (se) dezgusta. 2. Refl. (Înv. și reg.) A se întrista, a se supăra, a se amărî. 3. Refl. (Înv. și arh.) A se înfuria, a se mînia. — Din scîrbă.

SCÎRBÍT, -Ă, *scîrbiți, -te*, adj. 1. Cuprins de scîrbă, de silă; dezgustat. 2. (Înv. și reg.) Întristat, supărat, amărît. 3. (Înv. și arh.) Mîniat, înfuriat. — V. *scîrbi*.

SCÎRBÓS, -OÁSĂ, *scîrboși, -oase*, adj. 1. Care provoacă scîrbă, greață, repulsie, silă; dezgustător, respingător, grețos. 2. Care inspiră dispreț; josnic, detestabil. ◇ Expr. *(A fi) scîrbos la gură* sau *a avea gură scîrboasă* = a întrebuința vorbe urîte, triviale. 3. (Fam., despre oameni) Greu de mulțumit; dezagreabil, nesuferit. — Din scîrbă + suf. *-os*.

SCÍRBOȘÉNIE, *scîrboșenii*, s. f. Însușirea de a fi scîrbos; (concr.) lucru scîrbos, faptă, purtare, vorbă scîrboasă. — Din scîrbos + suf. *-enie*.

SCÍRCIUM, *scîrciume*, s. n. (Reg.) Scrînciob, leagăn. — Comp. scrînciob.

SCÎRMÁ, *scîrm*, vb. I. Refl. (Rar) A scotoci; a căuta.

SCÍRNAV, -Ă, *scîrnavi, -e*, adj. 1. (Reg.) Murdar; scîrbos. ✦ Fig. Dezgustător, josnic, ticălos, infam. 2. Fig. Obscen. ◇ Expr. *(A avea) gură scîrnavă* = a vorbi obscenități. — Slav (v. sl. skvrŭnavŭ).

SCÍRNĂ s. f. Excremente. — Slav (v. sl. skvrŭna).

SCÍRNĂVÉNIE s. f. (Rar) Scîrnăvie. — Din scîrnav + suf. *-enie*.

SCÎRNĂVÍ, *scîrnăvesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se murdări cu scîrnă. ✦ A-și face necesitățile. — Din scîrnav.

SCÍRNĂVÍE, *scîrnăvii*, s. f. 1. Lucru scîrnav; murdărie. 2. Om, lucru, faptă fără valoare, de nimic. — Din scîrnav + suf. *-ie*.

SCÍRȚ interj. 1. Cuvînt care imită zgomotul ascuțit produs de scîrțîitul ușilor, al roților etc. ✦ Cuvînt care imită scîrțîiturile alternative ale unui lucru care se mișcă cînd într-un sens, cînd în altul. 2. Cuvînt care imită zgomotul caracteristic produs de o anumită încălțăminte în timpul mersului. ✦ (Substantivat, m.) Adaos la încălțăminte, pentru a o face să scîrțîie în timpul mersului. 3. (Fam.) Exclamație de dezaprobare, de împotrivire sau de dispreț față de afirmația cuiva; da de unde! vorbă să fie! — Onomatopee.

SCÍRȚA interj. Scîrț. ✦ (Substantivat, m.; depr., în expr.) *Scîrța-scîrța pe hîrtie* = împiegat, funcționar, contopist. [Var.: **scîrțai** interj.] — Din scîrț.

SCÎRȚAI interj. v. scîrța.

SCÎRȚÁÍ vb. IV. v. scîrțîi.

SCÎRȚÎÍ vb. IV. v. scîrțîi.

SCÎRȚÎITÓR, -OÁRE adj. v. scîrțîitor.

SCÎRȚÎITÚRĂ s. f. v. scîrțîitură.

SCÎRȚÎÍ, *scîrțîi*, vb. IV. (Mai mult la pers. 3) 1. Intranz. A produce, prin frecare sau din cauza greutății, un zgomot ascuțit, strident. ◇ Expr. *A unge osia ca să nu scîrțîie* (*carul*) = a mitui. *A scîrțîi ușa cuiva* = a stărui pe lîngă cineva cu insistențe plictisitoare. ✦ (Despre vehicule încărcate cu poveri) A merge, a înainta greu. ✦ (Despre încălțăminte) A produce un zgomot ascuțit, caracteristic. 2. Intranz. și tranz. (Despre insecte) A scoate sunete ascuțite, asemănătoare cu scîrțîitul produs prin frecare. 3. Intranz. Fig. A cînta prost dintr-un instrument muzical cu coarde, scoțînd sunete

stridente. ✦ A scrie greu, mișcînd anevoie tocul pe hîrtie. ✦ (Fam., despre mecanisme, *p. ext.* despre acțiuni, activități, întreprinderi) A merge greu, anevoie, a nu funcționa cum trebuie. ✦ (Fam., despre oameni) A nu se simți bine, a o duce rău cu sănătatea. [Var.: **scîrțăi, scîrțîi** vb. IV] — Din **scîrț**.

SCÎRȚÎIALĂ, *scîrțîieli*, s. f. Scîrțîit. — Din **scîrțîi** + suf. *-eală*.

SCÎRȚÎIRE, *scîrțîiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a scîrțîi*.

SCÎRȚÎÍT[1] s. n. Faptul de *a scîrțîi;* zgomot sau sunet ascuțit, strident, care se produce prin frecare sau prin apăsare. ✦ Fig. Sunet sau serie de sunete stridente scoase de un instrumentist nedibaci care cîntă la un instrument cu coarde.

SCÎRȚÎÍT[2], *-Ă, scîrțîiți, -te*, adj. (Rar) Scîrțiitor. — V. *scîrțîi*.

SCÎRȚÎITOÁRE, *scîrțîitori*, s. f. 1. Aparat de lemn prevăzut cu aripioare care, mișcate de vînt, produc un zgomot strident și alungă păsările din semănături. 2. Hîrîitoare. 3. Plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt și cu frunzele înțepătoare *(Polycnemum arvense)*. — Din **scîrțîi** + suf. *-(i)toare*.

Scîrțiitoare

SCÎRȚÎITÓR, -OÁRE, *scîrțîitori, -oare*, adj. Care scîrțîie, care produce un scîrțîit. [Var.: **scîrțiitór, -oáre** adj.] — Din **scîrțîi** + suf. *-(i)tor*.

SCÎRȚÎITÚRĂ, *scîrțîituri*, s. f. Scîrțîit. [Var.: **scîrțiitúră** s. f.] — Din **scîrțîi** + suf. *-(i)tură*.

SCLAI, *sclaiuri*, s. n. Parte componentă a joagărului, care poartă bușteanul după ce a trecut de ferăstrău.

SCLAV, -Ă, *sclavi, -e*, s. m. și f. (În orînduirea sclavagistă și mai tîrziu, ca o rămășiță a acestei orînduiri) Persoană, lipsită de orice mijloace proprii de existență, aflată în proprietatea deplină a stăpînului, pentru care era obligat să muncească; rob. ✦ Persoană care depinde de alta din punct de vedere economic, politic etc. ✦ Fig. Persoană care satisface orbește și servil voința altuia. ✦ Fig. Persoană care își subordonează integral voința sau acțiunile unei pasiuni, unei dogme etc. — Fr. **esclave** (lat. lit. **sclavus**).

SCLAVAGÍSM s. n. Orînduire socială care a precedat feudalismul și în care baza raporturilor de producție o forma proprietatea clasei dominante asupra mijloacelor de producție și asupra producătorului-sclav. — Fr. **esclavagisme**.

SCLAVAGÍST, -Ă, *sclavagiști, -ste*, adj. Care aparține sclavagismului, privitor la sclavagism; specific sclavagismului. — Fr. **esclavagiste**.

SCLAVÁJ, *sclavaje*, s. n. Sclavie. — Fr. **esclavage**.

SCLAVÍE, *sclavii*, s. f. Stare, condiție de sclav; robie (1). ✦ Fig. Stare de dependență politică, socială și economică în care este ținută o țară, o clasă socială, un individ. — Din **sclav** + suf. *-ie*.

SCLERODERMÍE s. f. Boală caracterizată printr-o întărire și îngroșare a pielii și a țesuturilor celulare subcutanate și care produce uneori atrofii și deformații mari. — Fr. **sclérodermie**.

SCLEROMÉTRU, *sclerometre*, s. n. Instrument pentru determinarea durității unui corp metalic, prin măsurarea rezistenței la zgîriere. — Fr. **scléromètre**.

SCLEROSCÓP, *scleroscoape*, s. n. Aparat pentru măsurarea durității unui metal prin măsurarea înălțimii la care sare înapoi un berbec (II 2) de o anumită greutate, lăsat să cadă asupra metalului de la o anumită înălțime. — Fr. **scléroscope** (< gr.).

SCLERÓTICĂ, *sclerotice*, s. f. Înveliș exterior, netransparent, al globului ocular, care constă dintr-o membrană cu funcție protectoare, formată din fibre tari, albe și elastice; (pop.) albul-ochiului. — Fr. **sclérotique** (< gr.).

SCLEROZÁ, *sclerozez*, vb. I. Refl. A se îmbolnăvi de scleroză, a fi atins de scleroză. — Din **scleroză**.

SCLEROZÁT, -Ă, *sclerozați, -te*, adj. (Adesea fig.) Bolnav de scleroză. *Inimă sclerozată*. — V. *scleroza*.

SCLERÓZĂ s. f. Boală care se manifestă prin întărirea unui organ sau a unui țesut, datorită hipertrofiei țesutului conjunctiv pe care îl conține. — Fr. **sclérose** (< gr.).

SCLÍFĂ, *sclife*, s. f. (Reg.) Sanie cu care se aduc iarna trunchii groși de copaci din pădure. — Comp. germ. **Schleife**.

SCLIFOSEÁLĂ, *sclifoseli*, s. f. Faptul de *a se sclifosi;* (concr.) nazuri, mofturi, fasoane.

SCLIFOSÍ, *sclifosesc*, vb. IV. Refl. 1. A plînge fără motiv; a scînci, a se smiorcăi. 2. A face mofturi, nazuri, fasoane; a se fandosi; a se marghioli.

SCLIFOSÍT[1] s. n. Sclifoseală. — V. *sclifosi*.

SCLIFOSÍT[2], *-Ă, sclifosiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care se sclifosește, care face nazuri; fandosit, izmenit. — V. *sclifosi*.

SCLIMPÚȘ, *sclimpușe*, s. n. (Reg.) Cîrlig de rufe. — Din **cleampă** + suf. *-uș*.

SCLINTÍ vb. IV. v. **scrînti**.

SCLIPEÁLĂ, *sclipeli*, s. f. Sclipire. — Din **sclipi** + suf. *-eală*.

SCLÍPET s. n. v. **sclipit**.

SCLÍPEȚ, *sclipeți*, s. m. 1. Plantă din familia rozaceelor, cu tulpina noduroasă și cu flori galbene, întrebuințată în medicină *(Potentilla silvestris)*. 2. Plantă din familia labiatelor, cu flori roșii sau (rar) albe *(Teucrium chamaedrys)*. 3. (Bot.) Scînteiuță (II 1).

Sclipeț (1)

SCLIPÍ, *sclipesc*, vb. IV. Intranz. A luci (cu o lumină vie și tremurătoare); a scînteia, a străluci. ✦ (Despre ochi) A scînteia din cauza unei emoții, a avea o strălucire deosebită, nefirească. — V. *clipi*.

SCLIPICIÓS, -OÁSĂ, *sclipicioși, -oase*, adj. Sclipitor. — Din **sclipi** + suf. *-ic-ios*.

SCLIPÍRE, *sclipiri*, s. f. Faptul de *a sclipi;* lucire, scînteiere.

SCLIPÍT s. n. Sclipire. [Var.: **sclípet** s. n.] — V. *sclipi*.

SCLIPITÓR, -OÁRE, *sclipitori, -oare*, adj. Care sclipește; lucitor, lucios, strălucitor, scînteietor. — Din **sclipi** + suf. *-(i)tor*.

SCLIPITÚRĂ, *sclipituri*, s. f. Lucire momentană, trecătoare; sclipire, sclipit. — Din **sclipi** + suf. *-(i)tură*.

SCLIPUÍ, *sclipuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A strînge cu greu, puțin cîte puțin (din cele necesare); a face rost, a agonisi, a procura.

SCLIPUÍRE, *sclipuiri*, s. f. (Reg.) Faptul de *a sclipui;* agonisire, procurare.

SCLIVISÍ, *sclivisesc*, vb. IV. 1. Refl. A se îmbrăca cu îngrijire exagerată; a se dichisi, a se găti. 2. Tranz. A netezi, a lustrui. — Ngr. **sklivono** (viit. **sklivosó**).

SCLIVISÍRE, *sclivisiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) sclivisi* și rezultatul ei; dichisire; netezire, lustruire.

SCLIVISÍT, -Ă, *sclivisiți, -te*, adj. 1. (Despre oameni; adesea substantivat) Dichisit, aranjat. 2. Netezit, lustruit; șlefuit. — V. *sclivisi*.

SCOÁBĂ, *scoabe*, s. f. 1. Piesă metalică formată dintr-o tijă cu capetele îndoite în unghi drept și ascuțite la vîrf, folosită pentru a fixa între ele piese de lemn sau de piatră (la construcții provizorii). ✦ Unealtă folosită la scobit sau la răzuit (în lucrări de dulgherie și de dogărie). 2. Scobitură în zid; firidă. 3. Fiecare dintre discurile osoase de pe pielea unor pești ca morunul, cega, nisetrul etc. — Bg., sb. **skoba**.

Scoabă

SCOÁCĂ s. f. (Reg.) Lapte acru; brînză proaspătă făcută din lapte acru.

SCOÁCE, *scoc*, vb. III. (Reg.) 1. Tranz. A încălzi la foc laptele acru, pentru a-l închega și a-l transforma în brînză. 2. Refl. A fermenta, a dospi. — Lat. **excoquere**.

SCOÁCERE s. f. (Reg.) Acțiunea de *a (se) scoace*.

SCOÁRȚĂ, *scoarțe*, s. f. 1. Înveliș extern (gros și tare) al trunchiului și al crengilor unui copac sau al unei plante lemnoase; coajă. ✧ Expr. *Obraz de scoarță* = om necioplit, lipsit de rușine, de bunăcuviință. *Mamă* (sau *soră*) *de scoarță* = mamă (sau soră) vitregă. 2. Învelișul exterior și tare al globului pămîntesc; coajă care se formează la suprafața pămîntului după ploi mari urmate de secetă. ✦ *Scoarța cerebrală* = partea exterioară a emisferelor cerebrale, formată din substanță cenușie. 3. Copertă rigidă a unei cărți, a unui registru etc. ✧ Expr. *Din scoarță în scoarță* = de la prima pînă la ultima pagină, de la început pînă la sfîrșit, în întregime. 4. Perete de scînduri cu care se înlocuiesc loitrele carului cînd se transportă material granular. 5. Covor; cuvertură. — Lat. **scortea**.

Scoarță

SCOÁTE, *scot*, vb. III. Tranz. I. 1. A lua ceva dintr-o cantitate mai mare sau din locul unde se află. ✧ Expr. *A scoate apă* (sau *lapte*) *din piatră (seacă)* = a face lucruri imposibil de realizat, dovedind vrednicie, isteține deosebită. *A-și scoate în farfurie* = a se servi cu mîncare, a-și pune în farfurie. 2. A extrage dintr-un spațiu, dintr-un înveliș, pentru a elibera sau a utiliza. ✧ Expr. *A scoate sabia (din teacă)* = a începe vrajba, războiul. ✦ A face să iasă trăgînd, depunînd un efort; a da (cu forța afară. ✧ Expr. *Ce intră în gura lupului nu se mai poate scoate* = un lucru intrat în stăpînirea altuia greu se mai recapătă. (Rar) *A scoate luleaua de la ciubuc* = a se enerva, a-și schimba atitudinea, a-și înăspri purtarea. ✦ A elibera dintr-o strînsoare; a degaja. 3. A pune la vedere; a expune. ✧ Expr. *A scoate la vînzare* (sau *la mezat, la licitație*) = a pune în vînzare (sau la mezat, la licitație). *A scoate în evidență* (sau *în relief*) = a sublinia, a reliefa, a accentua. *A scoate la iveală* (sau *în vileag, la medean*) = a face cunoscut. 4. A(-și) dezbrăca îmbrăcămintea sau a(-și) descălța încălțămintea etc. ✧ Expr. *Pe unde scot* (sau *scoți* etc.) *cămașa?* = cum aș (sau ai etc.) putea să ies (sau să ieși etc.) din încurcătură sau să scap (ori să scapi etc.) de belea? 5. A smulge, a extrage, a extirpa. ✧ Expr. *Prinde orbul, scoate-i ochii,*

se spune cînd îți scapă cineva și nu-l mai poți trage la răspundere. *A scoate* (cuiva) *sufletul* = a necăji, a supăra foarte tare pe cineva. *A-și scoate sufletul* = a se obosi prea mult, a se extenua. *A-i scoate* (cuiva) *ochii* (pentru ceva) = a-i face (cuiva) mustrări grele; a reproșa (ceva cuiva). *A-și scoate ochii unul altuia* = a se certa, a se bate; a-și imputa, a-și reproșa. *De departe calu-ți bate, de aproape ochii-ți scoate* = aparențele sînt uneori înșelătoare. ✦ Fig. A stoarce, a căpăta. 6. A izgoni, a alunga, a da afară dintr-un anumit loc. ✦ A face să iasă în calea sau în întîmpinarea cuiva. ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *în lume* = a conduce pe cineva la o petrecere, la un spectacol etc. 7. A îndepărta pe cineva dintr-o funcție, a da afară, a destitui. ◇ Expr. *A scoate la pensie* = a pensiona. ✦ A elimina ceva dintr-o serie, dintr-o listă, dintr-un șir. ◇ Expr. *A scoate din circuit* = a elimina un aparat sau o instalație dintr-un circuit, întrerupînd legăturile. *A scoate corecturile* = a îndrepta greșelile indicate în corecturile unui text pregătit pentru tipar. 8. A schimba starea cuiva. *Peste cîteva zile îl scoate din boală* (CREANGĂ). ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *din răbdări* (sau *din fire, din sărite, din răbuș, din balamale, din țîțîni*) = a enerva peste măsură (pe cineva). *A scoate* (pe cineva) *din minte* (sau *din minți*, mai rar *din simțiri*) = a face (pe cineva) să-și piardă judecata, calmul; a zăpăci (pe cineva). *A scoate* (pe cineva) *din viață* (sau *dintre cei vii*) = a omorî. *A scoate* (pe cineva) *din circulație* = a îndepărta (pe cineva) din activitate, a sili să stea în umbră; a obosi peste măsură, a extenua. *A nu mai scoate* (pe cineva) *din...* = a nu mai înceta de a numi (pe cineva) cu un nume, cu o poreclă, cu un calificativ (injurios). *A scoate* (cuiva) *peri albi* = a face (cuiva) necazuri, a-l îmbătrîni. ✦ A convoca, a aduna (cu forța). *Iaca pentru ce scosese atunci vornicul oamenii la clacă* (CREANGĂ). ✦ A deshăma, a dejuga un animal de tracțiune. ◇ Expr. *A scoate boii (din jug) fără coarne* = a termina rău o treabă. 9. (Despre drumuri) A conduce pe călători într-un anumit loc. *Au dat de-o potecă care i-au scos din pădure* (RETEGANUL). ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *la covrigi* = a ruina (pe cineva). 10. A scăpa, a salva pe cineva dintr-o situație grea. ◇ Expr. *A scoate pe cineva din iarnă* = a ajuta pe cineva să poată ieși din iarnă. 11. A obține un produs din ceva; a extrage, a fabrica. 12. A dobîndi, a cîștiga, a obține. ◇ Expr. *A-și scoate pîinea* (sau, rar, *mămăligo*) = a-și cîștiga traiul, a dobîndi cele necesare traiului. ✦ A lua înapoi, a recupera. *Se împrumutase... cu făgăduință de a-i lăsa să-și trămită ei oamenii lor în țară, ca să le scoată datoria* (ISPIRESCU). 13. A lua, a ridica, a obține (un pachet, un act etc.) dintr-un anumit loc. 14. A face ca cineva să parvină, să obțină o situație mai bună; a promova. *Meștere, cînd ai de gînd să mă scoți calfă?* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *A scoate om din cineva* = a face pe cineva să devină om cumsecade. 15. A face o copie, o reproducere; a fotografia. 16. A tipări, a publica. ◇ Expr. (Înv.) *A scoate afară o proclamație* = a face cunoscută o proclamație; a promulga. II. 1. A da la iveală, a face să iasă afară. ◇ Expr. *Fuge de-și scoate ochii* = fuge foarte tare. ✦ A face să emane, a produce. ✦ A azvîrli, a arunca, a trimite. *Ei scot din a lor arcuri un vifor de săgeți* (ALECSANDRI). 2. A rosti sunete, a pronunța cuvinte, a striga, a țipa; a formula, a spune, a zice. 3. A crea, a elabora; a inventa. *Poporul a scos pe socoteala lui o mulțime de cintece* (ȘEZ.). ✦ (Înv.) A instrui. *Puterea de-a face legi, d-a scoate dăjdii* (BĂLCESCU). 4. (Despre păsări) A cloci ouăle și a face să iasă pui. 5. (Despre plante) A face să răsară; a da naștere la spice, la muguri. — Lat. *excotere (= excutere).*

SCOATERE, *scoateri*, s. f. Acțiunea de *a scoate*; înlăturare, extragere, smulgere, eliminare, extirpare.

SCOBĂI, *scobai*, s. m. (Înv.) Scobar. — Sb. skobalj.

SCOBĂR, *scobari*, s. m. Pește de rîu, lung de 15-20 cm, cu botul proeminent, verde-cenușiu pe spate și alb pe laturi și pe burtă; care trăiește în grupuri mari *(Chondrostoma nasus)*. — Bg. skobar.

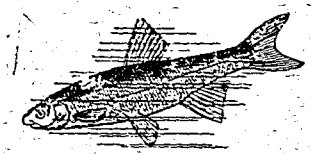
Scobar

SCOBI, *scobesc*, vb. IV. 1. Tranz. și intranz. A face o gaură, o adîncitură în ceva (tăind sau desprinzînd materialul cu o unealtă); a găuri, a săpa; a scormoni, a scocîori; a ciopli, a sculpta, a grava, a cizela. 2. Refl. Fig. A se căuta, a se scotoci în buzunare, în portofel etc. 3. Tranz. și refl. A-și curăța nasul, dinții etc. — Din **scoabă.**

SCOBÍRE, *scobiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) scobi* și rezultatul ei.

SCOBÍT[1] s. n. Faptul de *a (se) scobi.*

SCOBÍT[2]**, -Ă,** *scobiți, -te*, adj. Care are o scobitură; care are formă concavă. ✦ Fig. (Despre ochi) Adîncit în orbite. ✦ Sculptat, gravat, cizelat. — V. *scobi.*

SCOBITOÁRE, *scobitori*, s. f. Bețișor foarte subțire și ascuțit la unul dintre capete, care servește la scoaterea rămășițelor de alimente dintre sau din dinți. — Din **scobi** + suf. *-(i)toare.*

SCOBITÓR, *scobitori*, s. m. (Înv.) Cioplitor, sculptor, gravor. — Din **scobi** + suf. *-(i)tor.*

SCOBITÚRĂ, *scobituri*, s. f. 1. Loc scobit într-o suprafață; gaură, cavitate, adîncitură; săpătură. ✦ Văgăună. ✦ Parte scobită a unui obiect. 2. Lucrare de scobire executată într-un zăcămînt minier, cu scopul de a extrage mai ușor materialul. ✦ Făgaș orizontal sau paralel cu stratificația unui zăcămînt, obținut prin havare. — Din **scobi** + suf. *-(i)tură.*

SCOBÎLȚI, *scobîlțesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A aluneca, a cădea; a se clătina. — Onomatopee.

SCOBORÎ vb. IV. v. **cobori.**

SCOBORÎRE s. f. v. **coborîre.**

SCOBORÎȘ s. n. v. **coborîș.**

SCOBORÎTÓR, -OÁRE adj. v. **coborîtor.**

SCOBOROȘÍT, -Ă, *scoboroșiți, -te*, adj. (Rar) Scorburos, putregăios. — Din **scorboros** + suf. *-it.*

SCOC, *scocuri*, s. n. 1. Canal, jgheab prin care curge apa pentru a pune în mișcare roata morii sau a joagărului; lăptoc, uluc. ✦ Groapă, adîncitură făcută de apa care cade din scoc. 2. Construcție în formă de canal pe care alunecă buștenii de la locul de tăiere pînă la căile de transport. ✦ Jgheab, canal pentru scurgerea unui lichid. 3. Jgheab sau tub folosit la transportul prin alunecare al produselor miniere, al rambleului etc. — Sb. skok.

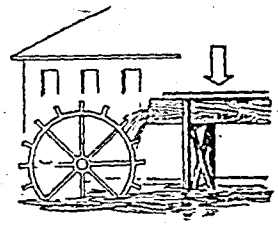
Scoc (1)

SCÓCHINĂ, *scochini*, s. f. (Reg.) Vale strîmtă și adîncă, săpată de șuvoaiele de apă care vin de la munte. ✦ Gaură, groapă, scorbură.

SCOCIORÍ vb. IV. v. **scociori.**

SCOCIORÎ, *scociorăsc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A scormoni, a scurma, a răcîi. 2. Intranz., refl. și tranz. Fig. A (se) căuta, a (se) cerceta amănunțit (pentru a găsi ceva sau a scoate ceva de undeva); a (se) scotoci. ✦ Tranz. Fig. A privi cu atenție; a scruta, a cerceta. 3. Tranz. A face să se miște din loc, să iasă de unde se află; a alunga, a stîrni; *fig.* a provoca pe cineva. [Var.: **scocîorî** vb. IV]

SCOCIORÎT s. n. Faptul de *a (se) scociori.*

SCOCULÉȚ, *scoculețe*, s. n. Diminutiv al lui *scoc.*

SCOFÁLĂ s. f. (Fam. și ir.) Pricopseală, folos; ispravă.

SCOFELÍ, *scofelesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A cerceta, a scotoci.

SCOFÎLCÍ, *scofîlcesc*, vb. IV. Refl. 1. A slăbi, a avea obrajii descărnați, a ajunge să i se vadă oasele; a îmbătrîni sau a părea bătrîn. ◇ Tranz. *Boala l-a scofîlcit.* 2. Fig. (Despre obiecte) A se strîmba, a se deforma, a se încovoia, a se turti; a se coșcovi, a se scoroji.

SCOFÎLCÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) scofîlci* și rezultatul ei.

SCOFÎLCÍT, -Ă, *scofîlciți, -te*, adj. 1. (Despre oameni) Foarte slab, cu obrajii uscați; bătrîn, îmbătrînit. 2. Fig. (Despre lucruri) Deformat, încovoiat, turtit; coșcovit, scorojit. — V. *scofîlci.*

SCOFÎLCITÚRĂ, *scofîlcituri*, s. f. Adîncitură, cută formată pe obrajii persoanelor foarte slabe sau bătrîne. ✦ Văgăună; făgaș. — Din **scofîlci** + suf. *-(i)tură.*

SCÓICĂ, *scoici*, s. f. 1. Nume dat mai multor specii de animale din încrengătura moluștelor (clasa lamelibranhiatelor), cu corpul moale, ocrotit de două valve calcaroase, cenușii, care formează scheletul extern al animalului. ◇ Compuse: *scoică-de-rîu* = scoică comestibilă care trăiește pe sub malurile adînci ale rîurilor *(Unio pictorum)*; *scoică-de-baltă* = scoică care trăiește de obicei în mîlul apelor stătătoare sau cu un curs liniștit *(Anodonta cygnea)*; *scoică-de-mărgăritar* = scoică din Oceanul Indian și Pacific, care produce perle *(Meleagrina margaritifera)*. 2. Scheletul calcaros al scoicii (1); *p. ext.* obiect de forma acestui schelet. ✦ Cochilie de melc. 3. Acoperiș (de sticlă) în forma unei cochilii de scoică (1) sau în formă de evantai, construit la intrarea într-o clădire. 4. Excrescență osoasă care se formează uneori pe chișița sau pe coroana copitei calului și care face ca animalul să șchiopăteze. 5. (La armele de vînătoare) Adîncitura închizătorului în care este înșurubat percutorul. — Slav (v. sl. skolika).

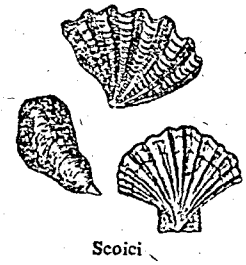
Scoici

SCOICÚȚĂ, *scoicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *scoică.*

SCOLÁST, *scolaști*, s. m. (Rar) Adept al scolasticii. ✦ Cărturar care se ocupă numai cu partea formală a unei științe, ignorînd practica. — Din **scolastic.**

SCOLÁSTIC, -Ă, *scolastici, -e*, adj. Care ține de scolastică, privitor la scolastică. ✦ Desprins de viață și de activitatea practică; formal. — Fr. **scolastique** (lat. lit. **scholasticus**).

SCOLÁSTICĂ s. f. Sistem filozofic apărut în evul mediu, care se baza pe dogmele bisericii creștine și se caracteriza prin raționamente abstracte și prin artificii logice; *p. ext.* mod steril, sec de gîndire și de activitate intelectuală, bazat pe cunoștințe formale, rupte de practică și minuite în mod pedant. ✦ Nume dat învățămîntului filozofic din evul mediu. — Fr. **scolastique.**

SCOLIÁST, *scoliaști*, s. m. (Livresc) Autor de scolii. [Pr.: *-li-ast*] — Fr. **scoliaste** (< gr.).

SCÓLIE, *scolii*, s. f. (Livresc) Notă gramaticală sau comentariu pentru înțelegerea textului unui autor din antichitate. — Fr. **scolie** (< gr.).

SCOLIÓZĂ, *scolioze*, s. f. Boală care constă în deviația laterală a coloanei vertebrale, în special în regiunea dorsală, datorită slăbirii ligamentelor vertebrelor sau îmbolnăvirii vertebrelor. [Pr.: *-li-o-*] — Fr. **scolioze** (< gr.).

SCOLOPÉNDRĂ, *scolopendre*, s. f. Animal miriapod mic, care trăiește în locuri umede și întunecoase și se hrănește cu larve de insecte *(Scolopendra cingulata)*; circaiac. — Fr. **scolopendre** (lat. lit. **scolopendra**).

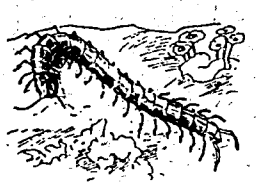

Scolopendră

SCONCS, (1) *sconcși*, s. m., **(2) s. n.** 1. Mic mamifer carnivor, înrudit și asemănător cu dihorul, care trăiește în nordul Americii de Nord *(Mephitis mephitica)*. 2. Blana prelucrată a sconcsului (1). — Fr. **sconse, skunks** (<engl.).

SCONT, *sconturi*, s. n. 1. Operație bancară prin care se plătește cuiva anticipat valoarea unei polițe, reținîndu-se în schimb un mic beneficiu; procentul reținut ca beneficiu. ✦ Sumă de bani, reprezentînd dobînda la un împrumut, pe care bancherul și-o reține cu anticipație din valoarea împrumutului. 2. (Rar) Reducere acordată unui debitor din valoarea unei polițe sau a unei datorii plătite înainte de scadență; recalculare și diminuare a dobînzilor, cînd plata unei facturi se face înainte de termen. — It. **sconto**.

SCONTÁ, *scontez*, vb. I. Tranz. 1. A cumpăra sau a vinde polițe înainte de termenul de plată; a efectua un scont. 2. Fig. A conta pe ceva, a-și face planuri dinainte, a se baza pe ceva. — It. **scontare**.

SCONTÁBIL, -Ă, *scontabili, -e*, adj. (Despre polițe și alte efecte de comerț) Care poate fi scontat. — It. **scontabile**.

SCONTÁRE, *scontări*, s. f. Acțiunea de *a sconta*.

SCONTÁT, -Ă, *scontați, -te*, adj. 1. (Despre polițe și alte efecte de comerț) Vîndut (în pierdere) sau cumpărat (în schimbul unui beneficiu) înainte de scadență; la care s-a socotit scontul. 2. Fig. Presupus, prevăzut. — V. *sconta*.

SCONTATÓR, -OÁRE, *scontatori, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care face operații de scont. — It. **scontatore**.

SCOP, *scopuri*, s. n. Țintă către care tinde cineva; ceea ce își propune cineva să înfăptuiască; țel. ✧ Loc. prep. *În scopul...* = în vederea..., în interesul..., pentru... [Var.: (înv.) **scópos** s. n.] — Ngr. **skopos**.

SCOPCÍ, *scopcesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A fugi, a goni, a galopa.

SCOPÍ, *scopesc*, vb. IV. Tranz. A castra, a jugăni. — Slav (v. sl. **skopiti**).

SCOPÍRE, *scopiri*, s. f. Acțiunea de *a scopi*; castrare, jugănire.

SCOPÍT, -Ă, *scopiți, -te*, adj., s. m. 1. Adj. Castrat, jugănit. 2. S. m. Membru al unei secte religioase, ai cărei adepți se supun castrării; scapet. — V. *scopi*.

SCÓPOS s. n. v. **scop**.

SCOPT, SCOÁPTĂ, *scopți, scoapte*, adj. (Reg.) 1. Ținut la foc mic, fiert încet, fără grabă. ✦ (Despre pielea de tăbăcărie) Ținut prea mult la argăseală; scorojit, întărit. 2. Răscopt. — V. *scoace*.

SCOR, *scoruri*, s. n. Raportul dintre punctele cîștigate și cele pierdute la o întrecere sportivă. — Fr. **score** (<engl.).

SCORBOLÍ, *scorbolesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A scormoni.

SCORBORÓS, -OÁSĂ adj. v. **scorburos**.

SCORBOROȘÍ, pers. 3 *scorboroșește*, vb. IV. Refl. (Despre trunchiuri de copaci) A se găuri (din cauza putrezirii), a deveni scorburos. — Din **scorboros**.

SCORBOROȘÍT, -Ă, *scorboroșiți, -te*, adj. Scorburos, găunos, scobit. — V. *scorboroși*.

SCÓRBURĂ, *scorburi*, s. f. I. Scobitură (mare) în trunchiul unui copac putrezit pe dinăuntru; *p. ext.* trunchi de copac găunos, putrezit. 2. Gaură, văgăună mică în pămînt, în stîncă etc.; peșteră; *p. ext.* cavitate, gaură, scobitură. — Lat. ***scorbula** *(<scrobis)*

SCORBURÓS, -OÁSĂ, *scorburoși, -oase*, adj. (Despre copaci) Cu scorburi (1), găunos; (despre pămînt, munți etc.) plin de văgăuni. [Var.: **scorborós, -oásă** adj.] — Din **scorbură** + suf. *-os*.

SCORBÚT s. n. Boală datorită lipsei de vitamină C în alimentație, care se manifestă prin slăbirea forței musculare, sîngerarea gingiilor, căderea dinților și apariția unor plăgi deschise. — După fr. **scorbut**.

SCORBÚTIC, -Ă, *scorbutici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. De natura scorbutului, în legătură cu scorbutul. 2. S. m. și f. Persoană bolnavă de scorbut. — După fr. **scorbutique**.

SCORDOLEÁ s. f. Preparat culinar din nuci pisate și miez de pîine frecate cu usturoi, oțet sau zeamă de lămîie și untdelemn. ✧ *Scordolea de raci* = scordolea făcută cu pîine muiată în apa în care au fiert raci. — Ngr. **skordalia**.

SCORÉȚ, *scorețe*, s. n. (Reg.) Dispozitiv legat cu sfori de partea de jos a coșului morii, prin care se scurg grăunțele între pietrele morii. — Bg. **skorec**.

SCÓRIE, *scorii*, s. f. Zgură. — Fr. **scorie** (lat. lit. **scoria**).

SCORMOLÍ vb. IV. v. **scormoni**.

SCORMONÍ, *scormonesc*, vb. IV. 1. Intranz. A scotoci, a cotrobăi; a răscoli, a răvăși prin toate ascunzișurile cercetîndu-le sau căutînd ceva; *p. ext.* a căuta. ✧ Refl. *Se scormonește prin buzunare*. ✧ Tranz. *Vin de la sate și orașe și le scormonesc vizuinele*. (DELAVRANCEA). ✦ Tranz. A pătrunde cu privirea, a scruta. 2. Tranz. A scoate ceva la iveală (dintr-un loc ascuns, dosit). ✦ Fig. A găsi, a descoperi; a inventa. ✦ A mișca din loc, a face să iasă din adăpost, din ascunzătoare; a stîrni, a scorni. 3. Tranz. A răscoli în adînc zgîriind, rîcîind, săpînd, brăzdînd țărîna, pămîntul. ✦ (Despre păsări) A scurma. ✦ Fig. A zgîndări, a zădărî, a aținta, a aprinde. ✧ Expr. *A scormoni la inimă* = a tulbura (pe cineva), a neliniști, a nemulțumi; a răcîi la inimă. 4. Intranz. A scobi într-o materie dură; a sfredeli. ✦ A cizela, a șlefui. 5. Tranz. (Rar) A amesteca. *Începu să toarne apă fiartă peste sămînță. Filică o scormonea c-un băț* (MIHALE). [Prez. ind. și: *scórmon*. — Var.: (reg.) **scormolí** vb. IV]

SCORMONÍRE, *scormoniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) scormoni* și rezultatul ei.

SCORMONÍT[1] s. n. Scormonire. — V. *scormoni*.

SCORMONÍT[2], **-Ă**, *scormoniți, -te*, adj. Scurmat, răscolit, scociorît, rîcîit. — V. *scormoni*.

SCORMONITÓR, *scormonitoare*, s. n. Gheară metalică aplicată la unele pluguri, pentru a scormoni pămîntul dedesubtul brazdei. — Din **scormoni** + suf. *-(i)tor*.

SCORNEÁLĂ, *scorneli*, s. f. Scornitură. — Din **scorni** + suf. *-eală*.

SCORNÍ, *scornesc*, vb. IV. 1. Tranz. A plăsmui, a inventa; a concepe, a crea. *Cine-a scornit doina, Arsă i-a fost inima* (JARNÍK-BÎRSEANU). 2. Tranz. A născoci (cu rea-credință) o minciună, un zvon; a urzi, a ticlui. 3. Refl. A se isca, a se ivi, a se porni, a se stîrni, a se dezlănțui. 4. Tranz. A face să se miște din loc, să iasă din adăpost, a stîrni. ✦ Fig. A mișca, a neliniști, a tulbura. — Bg. **skorna**, ucr. **skornjaty**.

SCORNÍRE, *scorniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) scorni* și rezultatul ei; scornitură, minciună; invenție.

SCORNÍT, -Ă, *scorniți, -te*, adj. (Despre afirmații, zvonuri) Plăsmuit de fantezia oamenilor, neîntemeiat, fals; născocit. — V. *scorni*.

SCORNITÓR, -OÁRE, *scornitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care scornește, inventează; (înv.) creator. — Din **scorni** + suf. *-(i)tor*.

SCORNITÚRĂ, *scorniturí*, s. f. Afirmație falsă și de rea-credință; minciună; zvon. — Din **scorni** + suf. *-(i)tură*.

SCORNÎCI s. m. pl. (Reg.) Turtă de mălai tăiată în bucățele și prăjită în untură.

SCORNOCÍ, *scornocesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A scorni. — Din **scorni**.

SCOROÁMBĂ, *scoroambe*, s. f. (Bot.) Porumbă[1]. — Comp. lat. **columba**.

SCOROCÍ, *scorocesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A scociorî, a scormoni

SCOROJEÁLĂ, *scorojeli*, s. f. Faptul de *a se scoroji*; tencuială sau vopsea cojită.

SCOROJÍ, *scorojesc*, vb. IV. Refl. 1. A se deteriora, a se strica (la suprafață). *S-au scorojit copacii* (STANCU). 2. (Despre vopsele, tencuieli și despre obiectele pe care sînt aplicate) A se coșcovi, a se coji, a se burdusi. — Comp. v. sl. **skora**.

Scorpion

SCOROJÍRE, *scorojiri*, s. f. Faptul de *a se scoroji*.

SCOROJÍT, -Ă, *scorojiți, -te*, adj. 1. (Despre un strat de tencuială, de vopsea; *p. ext.* despre coaja copacilor) Coșcovit, cojit. 2. (Despre lemne, mobile etc.) Strîmbat, îndoit (de căldură, de uscăciune). — V. *scoroji*.

SCOROMBÁR, *scorombari*, s. m. Porumbar[1]. — Din **scoroambă** + suf. *-ar*.

SCÓRPIE, *scorpii*, s. f. 1. Numele popular al scorpionului (1). ✦ Fig. Calificativ injurios dat unei femei rele. ✦ (În basme) Ființă fantastică, închipuită ca un șarpe cu limbi de foc sau cu cap de om. 2. Numele popular al constelației scorpionul. 3. (Iht.) Porc-de-mare. — Slav (v. sl. **skorpija**).

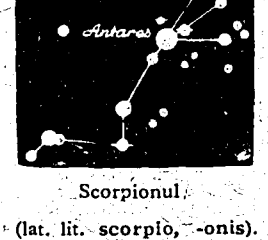

Scorpionul

SCORPIOÁNĂ, *scorpioane*, s. f. Ființă fantastică din basme. — Din **scorpie**.

SCORPIÓN, *scorpioni*, s. m. 1. Arahnidă din țările calde, a cărei înțepătură este foarte veninoasă; unele specii mai mici și neveninoase trăiesc și la noi *(Euscorpius carpathicus)*. ✧ Compus: *scorpionul-de-cărți* = scorpion minuscul, fără coadă și fără otravă, cu patru perechi de picioare și cu o pereche de foarfeci lungi, care trăiește printre filele cărților vechi *(Cheifer cancroides)*. 2. (Art.) Numele unei constelații din emisfera sudică; numele unuia dintre cele 12 semne ale zodiacului — Fr. **scorpion** (lat. lit. **scorpio, -onis**).

SCORȚÁR[1], *scorțare*, s. n. (Reg.) Covor; scoarță. — Din **scoarță** + suf. *-ar*.

SCORȚĂR[1], *scorțari*, s. m. Pasăre mică cu gîtul alb, cu spinarea cenușie, cu pîntecele gălbui *(Sitta europaea)*. ◇ Compus: *scorțar-mic* = scorțărel. — Din scoarță + suf. *-ar*.

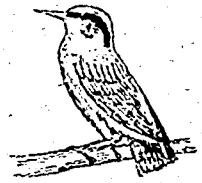

Scorțar

SCORȚĂRĂȘ[1], *scorțărașe*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *scorțar*[1].

SCORȚĂRĂȘ[2], *scorțărași*, s. m. (Ornit.) Scorțărel. — Din scorțar[2] + suf. *-aș*.

SCORȚĂRÉL, *scorțărei*, s. m. Pasăre mică cu spinarea albă-cenușie, cu pîntecele alb și cu ciocul lung și ascuțit; își face cuibul în scorburi *(Certhia familiaris)*. — Din scorțar[2] + suf. *-el*.

SCORȚIȘOÁRĂ s. f. 1. Scoarța aromatică a scorțișorului, folosită drept condiment. 2. (Reg.) Vopsea roșie (obținută din lemnul unui arbore exotic); băcan. — Din scoarță + suf. *-iș-oară*.

SCORȚIȘÓR, *scorțișori*, s. m. Numele unui arbore oriental a cărui scoarță e folosită drept condiment sub numele de «scorțișoară» *(Cinnamomum zeylanicum)*. — Din scorțișoară.

Scorțărel

SCORȚIȘORÍU, -ÍE, *scorțișorii*, adj. (Rar) De culoarea scorțișoarei. — Din scorțișoară + suf. *-iu*.

SCORȚIȚĂ, *scorțițe*, s. f. (Reg.) Scorțișoară. — Din scoarță + suf. *-iță*.

SCORȚORÓS, -OÁSĂ, *scorțoroși, -oase*, adj. Cu scoarță, scorțos. — Din scoarță + suf. *-ur-os*.

SCORȚÓS, -OÁSĂ, *scorțoși, -oase*, adj. 1. Tare, aspru (ca scoarța). ✦ Fig. Rigid, țeapăn; distant. 2. Cu crusta groasă și aspră, cu scoarță. ◇ *Pepene scorțos* = pepene galben cu miezul tare. *Mere scorțoase* = varietate de mere mari, cu coaja groasă, de culoare galbenă-ruginie. ✦ Cu pielea (mîinilor, feței) îngroșată, bătătorită, crăpată. *Birjarul învîrti un leu alb în mîna lui udă și scorțoasă* (DELAVRANCEA). — Din scoarță + suf. *-os*.

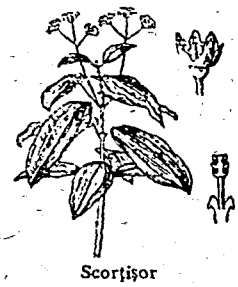

Scorțișor

SCORÚMNIC, *scorumnici*, s. m. Varietate de porumb cu știuletele groș și boabele mari, galbene-aurii sau portocalii.

SCORÚȘ, *scorúși*, s. m. Arbore din familia rozaceelor, cu flori albe și cu fructe comestibile, roșii sau galbene; din lemnul lui foarte tare se fabrică uneltele de tîmplărie *(Sorbus domestica)*. ◇ Compuse: *scoruș-de-munte* sau *scoruș-păsăresc* = arbore mic din familia rozaceelor, cu ramuri plecate, cu flori albe și fructe roșii de mărimea unui bob de mazăre, astringente la gust *(Sorbus aucuparia)*; *scoruș-nemțesc* = moșmon. — Din scorușă.

SCORÚȘĂ, *scorușe*, s. f. Fructul comestibil al scorușului (sau al scorușului-de-munte). — Bg. skorúša.

Scoruș

SCOS, (2) *scosuri*, s. n. 1. Faptul de *a scoate*. 2. (Înv.) Ornament ieșit în afară pe suprafața unei construcții.

SCÓTĂ, *scote*, s. f. Parîmă folosită pentru a întinde și a fixa colțul de jos al unei pînze de corabie. — It. scotta.

SCOTOCEÁLĂ, *scotoceli*, s. f. Scotocire. — Din scotoci + suf. *-eală*.

SCOTOCÍ, *scotocesc*, vb. IV. Tranz., intranz. și refl. A (se) căuta, a (se) cerceta cu de-amănuntul, peste tot. ✦ Tranz. (Rar) A scoate ceea ce a mai rămas, adunînd cu atenție toate resturile.

SCOTOCÍRE, *scotociri*, s. f. Acțiunea de *a (se) scotoci*; căutare amănunțită, cercetare minuțioasă.

SCOTOCITÓR, -OÁRE, *scotocitori, -oare*, adj. Care scotocește, cercetează, iscodește (fără încetare). — Din scotoci + suf. *-(i)tor*.

SCOȚĂTÓR, -OÁRE, *scoțători, -oare*, s. m. și f. Muncitor care scoate materialele (dintr-un cuptor, dintr-o mașină) în cursul unui proces de fabricație. — Din scoț (prez. ind. pop. al lui *scoate*) + suf. *-(ă)tor*.

SCOȚIÁN, -Ă, *scoțieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Scoției sau populației ei, privitor la Scoția sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Scoției. [Pr.: *-ți-an*] — Din Scoția + suf. *-ean*.

SCOVÁRDĂ, *scoverzi*, s. f. Un fel de plăcintă din aluat (dospit), prăjită în grăsime (și umplută cu brînză, urdă etc.); (reg.) prăjitură uscată, minciună. [Var.: scovêrgă s. f.] — Slav (v. sl. *skovrada* «tigaie»).

SCOVÉRGĂ[1] s. f. v. scovardă.

SCOVÉRGĂ[2], *scovergi*, s. f. (Rar) Cergă, țol.

SCOVÎRDĂ, *scovîrdez*, vb. I. Refl. (Despre obiecte de lemn) A se încovoia la mijloc; a deveni concav; a se scoroji. — Din scovardă.

SCOVÎRDÁT, -Ă, *scovîrdați, -te*, adj. Încovoiat, curbat; scorojit. — V. *scovîrda*.

SCOVÎRLÍE, *scovîrlii*, s. f. (Pop.) Orbita ochiului.

SCRÁBĂ, *scrabe*, s. f. Cizmă veche, mare și stricată, nepotrivită pe picior. [Var.: șcrábă s. f.] — Ucr. škrab.

SCRÁDĂ s. f. Un fel de iarbă care crește la munte, prin păduri și în locuri umbroase și care, menținîndu-se verde și în timpul iernii, servește ca hrană oilor și caprelor *(Carex pilosa)*.

SCRĂDÍȘ, *scrădișuri*, s. n. (Reg.) Porțiune într-o apă stătătoare cu apa limpede și fundul acoperit cu nisip sau cu pietriș mărunt, amestecat cu scoici.

SCREÁMĂT s. n. v. **scremet**.

SCRÉME, *screm*, vb. III. Refl. A se opinti, a se încorda făcînd un efort (pentru a evacua excrementele). ✦ Tranz. (Rar) A evacua, a elimina ceva din organism. — Lat. exprimere (după *excrementum*).

SCRÉMET, *șcremete*, s. n. Acțiunea de *a (se) screme* și rezultatul ei. [Var.: screámăt s. n.]

SCRÉPER, *screpere*, s. n. 1. Mașină cu tracțiune mecanică sau animală, folosită în construcții, la lucrări rutiere etc. pentru săparea, transportarea și nivelarea pămîntului. 2. Dispozitiv pentru transportarea materialului din mine, format dintr-un vas de oțel pus în mișcare de un cablu fără sfîrșit. — Engl. scraper (rus skreper).

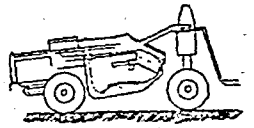

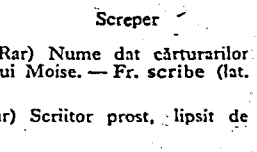

Screper

SCRI vb. IV. v. scrie.

SCRIA vb. I. v. scrie.

SCRIB, *scribi*, s. m. 1. (Înv.) Grămătic, diac. 2. (Peior.) Scriitor lipsit de valoare și de personalitate. 3. (Rar) Nume dat cărturarilor evrei care tălmăceau în vechime cărțile lui Moise. — Fr. scribe (lat. lit. scriba).

SCRIBĂRÉȚ, *scribărești*, s. m. (Rar) Scriitor prost, lipsit de talent. — Din scrib + suf. *-ăr-eț*.

SCRÍE, *scriu*, vb. III. 1. Intranz. și tranz. A reprezenta prin semne convenționale sunetele sau cuvintele vorbirii. ◇ Expr. (Intranz., în basme) *De* (sau *pe*) *cînd scria* (sau, refl., *se scria*) *musca pe perete* = de mult, din timpuri străvechi. ✦ Tranz. impers. A se afla scris. *Pe pachet scria: (Scrieri a lui D. Scavinschi)* (NEGRUZZI). ◇ Expr. *A-i scrie* (sau *a-i fi scris*) *cuiva pe față* (sau *în obraz*) = a se putea vedea sau citi pe fața cuiva. ✦ Tranz. A acoperi cu semne grafice sau, *p. ext.*, cu orice fel de semne, de figuri. *Un frac fără mînece... pe care-l scrie calfa pe la toate încheieturile cu credă* (NEGRUZZI). ◇ Expr. *A scrie ouă* = a încondeia, a vopsi, a picta ouă. ✦ Tranz. A completa (un formular) cu textul necesar. *Domnule Cațavencu, fii bun, scrie-i, mă rog, votul acestui onest cetățean* (CARAGIALE). ✦ Tranz. Fig. A trasa, a contura, a schița; a imprima. *Curge o apă domoală, scriind cotituri între lunci vechi* (SADOVEANU). ◇ Expr. (Refl.) *A se scrie în partea cuiva* = a aduce, a semăna la chip cu cineva. *S-a scris în partea lui bunicu-său* (SANDU-ALDEA). 2. Intranz. și tranz. A-și exprima, a-și formula gîndurile, ideile în scris; a compune, a redacta o operă literară. ✦ Tranz. A spune în scris, a relata, a descrie, a povesti. *Binele meu din fețe Nu-i diac să-l poată scrie* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ Impers. *Așa scrie și la noi în cărți despre unii, că tocmai la bătrînețe au făcut copii* (CREANGĂ). 3. Tranz. A așterne pe hîrtie un text, o scrisoare. ✦ Intranz. și tranz. A trimite (cuiva) o scrisoare. *Să-mi scrii mereu* (IOSIF). ✦ A înștiința, a comunica în scris. *Parcă ți-am fost scris că mă gătesc să merg în patrie* (CARAGIALE). 4. Tranz. A însemna, a nota, a înregistra în scris; a trece numele cuiva pe o listă, într-o evidență. *M-a scris neamțu pe hîrtie Și m-o dus la cătănie* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ Expr. (Rar) *A(-și) scrie* (ceva) *în frunte* = a ține minte, a reține. ✦ (Înv.) A catagrafia, a recenza, a inventaria. ◇ Expr. *A scrie ceva pe numele cuiva* = a-i face cuiva acte de proprietate pentru... ✦ A trece în contul cuiva, a pune în socoteala cuiva. *Spune-mi drept, ți-au spus vrodată popii că păcate-ți scriu Dacă-mbrățișezi vreo fată?* (COȘBUC). 5. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) înscrie într-o instituție, într-un corp constituit, într-un colectiv de muncă. *L-au scris la oaste* (SADOVEANU). 6. Tranz. (Pop.) A prescrie, a indica tratamentul sau medicamentul necesar unui bolnav. ✦ Tranz. impers. A fi stabilit, rînduit (prin legi, regulamente). ◇ Expr. *A fi scris* (sau *a-i fi scris*) *cuiva* (sau *pentru cineva*) = a-i fi rînduit cuiva de la naștere, a-i fi sortit, hărăzit (prin soartă). [Perf. s. *scrisei*, part. *scris*. — Var.: scri vb. IV, scriá vb. I] — Lat. scribere.

SCRÍERE, *scrieri*, s. f. 1. Acțiunea de *a scrie* și rezultatul ei; scris; mod particular de a caligrafia semnele grafice; fel de a scrie, sistem de semne grafice. ✦ (Înv.) Ortografie. 2. Text scris; exprimare în scris, compunere, redactare a unui text. ✦ Operă literară sau științifică.

SCRIITÓR[1], *scriitoare*, s. n. (Înv.) Masă de scris, birou. — Din scrie + suf. *-(i)tor*.

SCRIITÓR[2], **-OÁRE**, *scriitori, -oare*, s. m. și f. 1. S. m. și f. Autor de opere literare. 2. S. m. (Înv.) Funcționar de cancelarie care copia sau redacta acte, scrisori oficiale etc.; copist. ✦ Persoană în slujba

domnitorului sau a unui înalt demnitar de stat, care îndeplinea funcţia de secretar; diac, logofăt. 3. S. m. şi f. (Pop.) Desenator, pictor. — Din **scrie** + suf. *-(i)tor.*

SCRIITORÁŞ, *scriitoraşi,* s. m. 1. Diminutiv al lui *scriitor;* scriitor fără talent, fără valoare. 2. (Înv.) Conţopist.

SCRIITORICÉSC, -EÁSCĂ, *scriitoriceşti,* adj. Care aparţine scriitorului sau operei lui, privitor la scriitor sau la opera lui. — Din **scriitor** + suf. *-ic-esc.*

SCRIITORÍME s. f. Mulţime de scriitori, totalitatea scriitorilor. — Din **scriitor** + suf. *-ime.*

SCRIITÚRĂ, *scrieturi,* s. f. 1. (Înv.) Fel de a scrie; scriere, scris. ✦ Sistem grafic. *S-a pus d. Niţă pe brînci... exercitîndu-se în fiecare zi, pe hîrtie velină, la fel de fel de scrieturi: engleze, italice, gotice* (CARAGIALE). 2. Text; *p. ext.* conţinut al unei scrieri. 3. Aspectul tehnic al unei compoziţii muzicale în raport cu adaptarea ei la instrumentul muzical. — Din **scrie** + suf. *-(i)tură.*

SCRIJĂTÚRĂ, *scrijături,* s. f. (Reg.) Scrijea. — Din **scrijea** + suf. *-(ă)tură.*

SCRIJEÁ, *scrijele,* s. f. (Reg.) Felie subţire de pîine, de fructe etc. — Comp. sb. **(s)križika,** ucr. **skryžívka.**

SCRIJELÁ vb. I. v. **scrijeli.**

SCRIJELÁT, -Ă adj. v. **scrijelit.**

SCRIJELEÁLĂ, *scrijeleli,* s. f. Scrijelire, scrijelitură. — Din **scrijeli** + suf. *-eală.*

SCRIJELÍ, *scrijelesc,* vb. IV. Tranz. A face pe o suprafaţă zgîrieturi sau tăieturi superficiale, cu o unealtă ascuţită sau tăioasă; a zgîria, a cresta. [Var.: **scrijelá** vb. I] — Din **scrijele** (pl. lui *scrijea).*

SCRIJELÍRE, *scrijeliri,* s. f. 1. Acţiunea de *a scrijeli* şi rezultatul ei; zgîrietură, crestătură. 2. (Rar) Scrîşnet.

SCRIJELÍT, -Ă, *scrijeliţi, -te,* adj. Acoperit cu scrijelituri; zgîriat, crestat. [Var.: **scrijelát, -ă** adj.] — V. *scrijeli.*

SCRIJELITÚRĂ, *scrijelituri,* s. f. Tăietură, zgîrietură. — Din **scrijeli** + suf. *-(i)tură.*

SCRIJELÚŢĂ, *scrijeluţe,* s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *scrijea.*

SCRIMÁ, *scrimez,* vb. I. Intranz. A mînui sabia, spada sau floreta în scop sportiv sau (în trecut) pentru a deveni un bun duelist; a face scrimă. — După fr. **escrimer.**

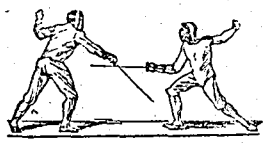

Scrimă

SCRÍMĂ s. f. Sport care se practică cu sabia, cu spada şi cu floreta. — După fr. **escrime** (<it.).

SCRIMÉR, *scrimeri,* s. m. Sportiv care practică scrima. — După fr. **escrimeur.**

SCRIN, *scrinuri,* s. n. 1. Dulăpior cu mai multe sertare suprapuse, în care se ţine mai ales rufărie; comodă. 2. (Rar) Cutie, lădiţă în care se păstrează bijuterii. — Rus **skrin** (lat. lit. **scrinium).**

SCRINTÍ vb. IV. v. **scrîntl.**

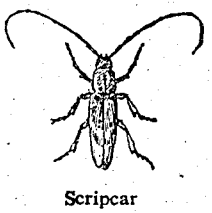

Scripcar

SCRIPCÁR, *scripcari,* s. m. (Reg.) 1. Lăutar care cîntă din scripcă; viorist. 2. Numele a doi gîndaci gălbui cu pete negre, care produc un fel de bîzîit asemănător cu vibraţiile coardelor unei viori şi care trăiesc pe scoarţa plopului *(Saperda carcharias* şi *populnea).* — Din **scripcă** + suf. *-ar.*

SCRÍPCĂ, *scripci,* s. f. (Reg.) 1. Vioară, violină. 2. Sunet, cîntec de vioară. ✦ Arta, meseria de scripcar. — Rus **skripka.**

SCRIPCĂRÁŞ, *scripcăraşi,* s. m. Greier de cîmp, de culoare neagră, cu capul mare şi cu corpul scurt *(Gryllus campestris).* — Din **scripcar** + suf. *-aş.*

SCRÍPET s. m. v. **scripete.**

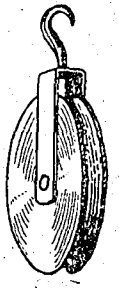

Scripete (1)

SCRÍPETE, *scripeţi,* s. m. 1. Roată cu un şanţ săpat în jurul ei, care serveşte la transmiterea unei forţe prin intermediul unui cablu sau al unui lanţ care rulează pe şanţ. ✦ Dispozitiv pentru mişcarea iţelor la ţesăturile simple, format din două roţi cu diametre diferite dispuse pe acelaşi ax şi formînd un bloc comun situat deasupra războiului de ţesut. 2. Mufă (2). [Var.: **scrípet** s. m.] — Bg. **skripec.**

SCRIPISÍ, *scripisesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A parafa. — Rus **skrepit'.**

SCRIPISÍT, -Ă, *scripisiţi, -te,* adj. (Înv.) Parafat. — V. *scripisi.*

SCRÍPTE s. f. pl. 1. Condici, registre de evidenţă, de contabilitate, acte; însemnări cuprinse în aceste condici. 2. (Înv.) Documente istorice, hrisoave. — Lat. lit. **scripta.**

SCRÍPTIC, -Ă, *scriptici, -e,* adj. 1. (În expr.) *Fond scriptic* = fond destinat pentru plata personalului din schema unei întreprinderi sau instituţii. *Personal scriptic* = personal angajat în schemă, personal bugetar. 2. (Rar) Scris[2]. — După germ. **Skriptum.**

SCRIPTOLÓG, *scriptologi,* s. m. (Rar) Birocrat. — Din **scripte.**

SCRIPTOLOGÍE s. f. Formalism exagerat în rezolvarea hîrtiilor oficiale; birocraţie. — Din **scriptolog** + suf. *-ie.*

SCRIPTOMANÍE s. f. Obiceiul de a scrie mult, manie a scrisului. — Din **scripte** + **manie.**

SCRÍPTURĂ, *scripturi,* s. f. (Înv. şi arh.) 1. Fel de a scrie, scris[2] (2), caligrafie. 2. Însemnare, consemnare, relatare scrisă; text. 3. Operă literară, ştiinţifică etc. 4. Scriere bisericească cuprinzînd Vechiul şi Noul Testament; biblie. — Lat. **scriptura.**

SCRIS[1] s. m. (Reg.) Persoană predestinată să fie soţul cuiva. — V. *scrie.*

SCRIS[2], (5) *scrise,* s. n. 1. Reprezentare prin semne grafice a sunetelor şi a cuvintelor dintr-o limbă; scriere. ✧ Loc. adj. şi adv. *În scris* = scris, notat (pe hîrtie). 2. Fel propriu de a scrie al cuiva; scriere, scriitură. *Pe un plic e scrisul mare... al nevestei mele* (CAMIL PETRESCU). 3. (Pop.) Notare, consemnare, comunicare scrisă; *p. ext.* hîrtie, document scris; scrisoare. 4. Acţiunea de a scrie, de a redacta o compoziţie. ✦ Activitatea de scriitor, de publicist. 5. Ceea ce spune, relatează, demonstrează cineva într-o scriere. — V. *scrie.*

SCRIS[3], -Ă, *scrişi, -se,* adj. 1. Notat prin scriere. 2. (Pop.) Pictat, zugrăvit, desenat; *p. ext.* (rar) brodat. ✧ (Cu determinări introduse prin prep. «de», avînd valoare de superlativ) *O fată scrisă de frumoasă* (SBIERA). — V. *scrie.*

SCRÍSA s. f. art. Ursită, soartă, fatalitate. ✦ (Reg.) Persoană predestinată să fie soţul sau soţia cuiva. — Din **scris[1].**

SCRISOÁRE, *scrisori,* s. f. 1. Comunicare scrisă trimisă cuiva prin poştă sau prin intermediul unei persoane; epistolă, răvaş. ✧ *Scrisoare cifrată* = scrisoare scrisă cu cifru. *Scrisoare de credit* = scrisoare prin care un bancher sau o bancă cere cuiva (altui bancher sau altei bănci) să pună la dispoziţia purtătorului o sumă de bani. ✦ (La pl.) Culegere de corespondenţă avînd valoare literară sau istorică. 2. (Înv. şi arh.) Faptul de a scrie; ceea ce este scris, scriere. ✦ Deprinderea de a scrie; scris. ✦ Fel de a scrie; grafie. 3. (Înv.) Hîrtie scrisă, document, act. ✧ *Scrisoare de trăsură* = act care conţine condiţiile intervenite între cel care expediază o marfă şi cel care o transportă (serviciul de coletărie, poştă etc.). 4. (Înv. şi arh.) Text scris, operă scrisă. — Din **scris** + suf. *-oare.*

SCRISORÍCĂ, *scrisorele,* s. f. Diminutiv al lui *scrisoare* (1).

Scrînciob

SCRÎNCIOB, *scrîncioburi,* s. n. (Reg.) 1. Leagăn de lemn (sau construcţie de mai multe leagăne fixate pe acelaşi schelet) care se balansează sau se învîrteşte în cerc, servind ca mijloc de distracţie. 2. Scîndură sprijinită la mijloc pe un butuc gros, pe ale cărei capete se aşază două persoane, cumpănindu-se reciproc. [Pl. şi: *scrîncioabe*]

SCRÎNCIOBÁR, *scrînciobari,* s. m. (Reg.) Om care învîrteşte scrînciobul. — Din **scrînciob** + suf. *-ar.*

SCRÎNCIOBÁŞ *scrînciobaşe,* s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *scrînciob.*

SCRÎNTEÁLĂ, *scrînteli,* s. f. 1. Scrîntitură. 2. Fig. Tulburare a minţii; nebunie, ţicneală. — Din **scrînti** + suf. *-eală.*

SCRÎNTÍ, *scrîntesc,* vb. IV. 1. Tranz. A deplasa, a scoate din articulaţie, din poziţia sa normală un os, o încheietură etc.; a luxa. ✧ Expr. (Fam.) *A o scrînti* = a face o prostie, a greşi. 2. Refl. Fig. A-şi pierde dreapta judecată, a se zăpăci, a se ţicni. [Var.: **scrinti, sclintí** vb. IV] — Slav (v. sl. **krętati** «a suci, a întoarce»).

SCRÎNTÍRE, *scrîntiri,* s. f. Faptul de *a (se) scrînti;* scrînteală, scrîntitură.

SCRÎNTÍT, -Ă, *scrîntiţi, -te,* adj. 1. (Despre membre, oase, încheieturi) Deplasat din articulaţie; luxat. 2. Fig. Dezechilibrat mintal; ţicnit. — V. *scrînti.*

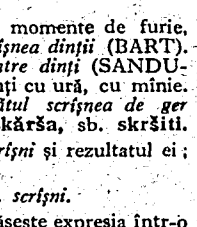

Scrîntitoare

SCRÎNTITOÁRE, *scrîntitori,* s. f. Numele a două plante erbacee din familia rozaceelor, una cu tulpina întinsă pe pămînt şi cu flori mici, galbene *(Potentilla argentea),* alta cu flori mici, galbene, solitare *(Potentilla supina).* — Din **scrînti** + suf. *-(i)toare.*

SCRÎNTITÚRĂ, *scrîntituri,* s. f. Deplasare a unui os din articulaţia lui; luxaţie. — Din **scrînti** + suf. *-(i)tură.*

SCRÎŞNET, *scrîşnete,* s. n. Zgomot caracteristic provocat de strîngerea şi frecarea dinţilor de jos cu cei de sus (în momente de mînie, de suferinţă etc.). ✦ Fig. Zgomot scîrţîitor; scîrţîit. — Din **scrîşni** + suf. *-et.*

SCRÎŞNÍ, *scrîşnesc,* vb. IV. Intranz. 1. A strînge fălcile şi a freca dinţii de jos cu cei de sus, făcînd să se audă un zgomot caracteristic (în momente de furie, de durere etc.). ✧ Tranz. *Îşi strîngea fălcile şi scrîşnea dinţii* (BART). ✦ A scîrţîi între dinţi. *Mămăliga de mei scrîşnea între dinţi* (SANDU-ALDEA). ✦ Tranz. A rosti, a spune ceva printre dinţi cu ură, cu mînie. 2. Fig. A scoate un sunet aspru; a scîrţîi. *Omătul scrîşnea de ger* (C. PETRESCU). [Var.: **crîşnl** vb. IV] — Bg. **skărša,** sb. **skršiti.**

SCRÎŞNÍRE, *scrîşniri,* s. f. Acţiunea de *a scrîşni* şi rezultatul ei; scrîşnet.

SCRÎŞNÍT[1], *scrîşnituri,* s. n. Scrîşnire. — V. *scrîşni.*

SCRÎŞNÍT[2], -Ă, *scrîşniţi, -te,* adj. Care îşi găseşte expresia într-o scrîşnire. ✦ Rostit printre dinţi. — V. *scrîşni.*

SCRÎŞNITÓR, -OÁRE, *scrîşnitori, -oare,* adj. Care scrîşneşte. — Din **scrîşni** + suf. *-(i)tor.*

SCROÁFĂ, *scroafe,* s. f. L. Femela porcului. ◇ Expr. *S-a suit scroafa în copac,* se spune despre un parvenit înfumurat. ◇ Compuse: *scroafă-mistreață* = femela porcului-mistreț; *scroafă-de-baltă* = pasăre din ordinul picioroangelor, cu pene roșcate, pe alocuri negre *(Ardetta minuta);* (Astron.) *scroafa-cu-purcei* = numele unei constelații din emisfera boreală. 2. Lovitură la jocul de biliard jucată rău dar care, din întîmplare, nimerește bine. — Lat. scrofa.

SCROÁMBE s. f. pl. (Reg.) Cizme grosolane sau nepotrivite pe picior. — V. *scrabă.*

SCROB s. n. (Reg.) 1. Mîncare făcută din ouă bătute și prăjite; jumări. 2. Terci din făină de grîu. 3. Zăpadă peste care a plouat și care a înghețat la suprafață. — Bg., sb. skrob.

SCROBEÁLĂ, *scrobeli,* s. f. Amidon sub formă de granule sau de pulbere, folosit la scrobirea unor fire sau produse textile (după spălare). — Bg. skrobĕla.

SCROBÍ, *scrobesc,* vb. IV. Tranz. A împregna firele, produsele textile sau rufele cu scrobeală; a apreta. — Bg. skrobja, sb. skrobiti.

SCROBÍT[1] s. n. Faptul de *a scrobi;* apretare.

SCROBÍT[2]**, -Ă,** *scrobiți, -te,* adj. (Despre rufe sau orice produs textil) Întărit cu scrobeală; apretat. ✦ Fig. (Despre oameni și manifestările lor) Îngîmfat, rigid, pretențios. — V. *scrobi.*

SCROFÍȚĂ, *scrofițe,* s. f. 1. Diminutiv al lui *scroafă;* scroafă mică. 2. (Ornit.) Scroafă-de-baltă.

SCRÓFULĂ, *scrofule,* s. f. 1. Ganglion limfatic din regiunea cervicală atins de scrofuloză. 2. (Pop.) Scrofuloză. — Fr. scrofules (lat. lit. scrofulae).

SCROFULÓS, -OÁSĂ, *scrofuloși, -oase,* adj. Care ține de scrofuloză, privitor la scrofuloză. ✦ (Adesea substantivat) Bolnav de scrofuloză. — După fr. scrofuleux.

SCROFULÓZĂ s. f. Afecțiune cronică (de natură tuberculoasă) caracterizată prin inflamarea ganglionilor cervicali. — Din scrofulă.

SCROMBĂÍ, *scrombăiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A strica, a scîlcia încălțămintea. — Din scroambe.

SCROT, *scroturi,* s. n. Înveliș cutanat al testiculelor. — Fr. scrotum (lat. lit. scrotum).

SCRUM, (rar) *scrumuri,* s. n. 1. Materie neagră sau cenușie care rămîne după arderea completă a unui corp (și care păstrează în parte forma obiectului ars). ◇ Expr. *A se alege scrumul (și fumul* sau *și cenușa)* (de ceva sau de cineva) = a nu mai rămîne nimic (din cineva sau ceva), a se distruge complet. 2. Coajă arsă care se prinde pe fundul unui vas; arsură, zgură. — Comp. bg. skrum, alb. shkrump.

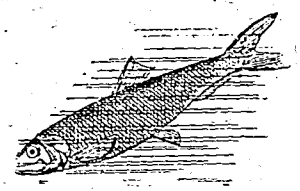

Scrumbie-de-Dunăre

SCRUMBÍE, *scrumbii,* s. f. Nume dat mai multor specii de pești mărunți migratori cu corpul lunguiet. ◇ Compuse: *scrumbie-de-Dunăre* = pește cu două aripioare moi și cu solzi mari; primăvara intră din mare în Dunăre, unde își depune icrele *(Clupea). Scrumbie-(albastră)-de-mare* = pește de mare care trăiește în cete, cu corpul albastru-verzui pe spinare și argintiu pe pîntece *(Scomber scomber).* — Ngr. skumpri.

SCRUMBIOÁRĂ, *scrumbioare,* s. f. 1. Diminutiv al lui *scrumbie.* 2. Specie de scrumbie de dimensiuni mici, care trăiește în Dunăre și în bălțile ei *(Clupeonella delicatula Nordmanni).*

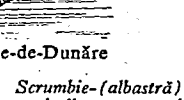

Scrumbioară (2)

SCRUMBÍȚĂ, *scrumbițe,* s. f. Varietate de scrumbie-de-Dunăre cu spatele albastru-cenușiu bătînd în verzui *(Caspialosa pontica* sau *Danubii).* [Acc. și: *scrúmbiță].* — Din scrumbie + suf. *-iță.*

SCRUMÉLNIȚĂ, *scrumelnițe,* s. f. (Rar) Scrumieră. — Din scrum + suf. *-elniță.*

SCRUMÍ, *scrumesc,* vb. IV. Refl. A arde complet, făcîndu-se scrum. — Din scrum.

SCRUMIÉRĂ, *scrumiere,* s. f. Obiect mic de diferite forme, în care se scutură scrumul de țigară, se aruncă mucurile și chibriturile arse. [Pr.: *-mi-e-*] — Din scrum (după fr. *cendrier).*

SCRUMÍT, -Ă, *scrumiți, -te,* adj. (Rar) Prefăcut în scrum; *p. ext.* acoperit de scrum. — V. *scrumi.*

SCRUNTÁR, *scruntare,* s. n. (Înv. și reg.) Loc nisipos, pietros, la marginea mării sau a unui rîu.

SCRUPÓS, -OÁSĂ, *scrupoși, -oase,* adj. (Reg.) Fărîmicios. — Comp. ucr. skrupity.

SCRÚPUL, *scrupule,* s. n. Sentiment foarte dezvoltat al cinstei, al moralei, al corectitudinii, al datoriei. ◇ Loc. adj. și adv. *Fără* (sau *lipsit de) scrupul* (sau *scrupule)* = fără nici o considerație morală în atingerea unui scop; incorect. — Fr. scrupule (lat. lit. scrupulus).

SCRUPULÓS, -OÁSĂ, *scrupuloși, -oase,* adj. Care are scrupule; *p. ext.* cinstit, corect. ✦ Care își îndeplinește în mod foarte conștiincios datoria; făcut cu atenție, cu grijă, în mod conștiincios. — Fr. scrupuleux (lat. lit. scrupulosus).

SCRUPULOZITÁTE s. f. 1. Însușirea celui scrupulos; corectitudine, probitate. 2. Conștiinciozitate, meticulozitate la lucru. — Fr. scrupulosité (lat. lit. scrupulositas, *-atis).*

SCRUTÁ, *scrutez,* vb. I. Tranz. A privi cercetător, atent; a căuta să pătrundă cu privirea; a examina în amănunt. ✦ Fig. A pătrunde cu mintea, a analiza. — Fr. scruter (lat. lit. scrutari).

SCRUTÁRE, *scrutări,* s. f. Acțiunea de *a scruta* și rezultatul ei; cercetare amănunțită; analiză minuțioasă, observare.

SCRUTĂTÓR, -OÁRE, *scrutători, -oare,* adj. Care privește atent, pătrunzător. ✦ Fig. Care analizează minuțios. — Din scruta + suf. *-(ă)tor.*

SCRUTÍN, *scrutine,* s. n. Deschiderea urnelor pentru a tria și a număra voturile; *p. ext.* votare, alegere. ◇ *Scrutin de listă* = alegerea întregii liste de candidați de pe un buletin. *Scrutin individual* (sau *uninominal)* = votare în care pe fiecare buletin este trecut numele unui singur candidat. *Scrutin public* = votare care se face prin ridicare de mîini sau prin aprobări orale. ✦ Totalitatea voturilor. — Fr. scrutin (lat. lit. scrutinium).

SCUAR, *scuaruri,* s. n. Mică grădină publică aflată de obicei la o răspîntie de străzi sau într-o piață publică. — Fr. square (< engl.).

SCUD, *scuzi,* s. m. Veche monedă de argint sau de aur care a circulat în unele țări din Europa apuseană, valoarea ei variind după țări și epoci. — It. scudo.

SCÚFĂ, *scufe,* s. f. Scufie. — Ngr. skufos.

SCUFÍE, *scufii,* s. f. 1. Scufiță. 2. Bonetă de pînză, de stofă etc., care se poartă mai ales noaptea, în timpul somnului; tichie, căciulă. 3. Căciulă rotundă pe care o poartă călugărițele. — Ngr. skufia (it. scuffia).

SCUFÍȚĂ, *scufițe,* s. f. Diminutiv al lui *scufă;* scufie mică pentru sugaci; bonețică.

SCUFUNDÁ, *scufúnd,* vb. I. 1. Refl. și tranz. A intra sau a băga cu totul în apă sau în alt lichid; a (se) cufunda. ✦ Refl. Fig. (Despre aștri) A apune. 2. Refl. A intra (adînc) în ceva; a se înfunda. ✦ (Despre pămînt) A se prăbuși. ◇ Expr. *N-are să se scufunde pămîntul* = nu se va întîmpla nici un rău, nu va fi prea mare pagubă. 3. Refl. Fig. A se lăsa absorbit de o activitate, de o preocupare. — V. *cufunda.*

SCUFUNDÁRE, *scufundări,* s. f. Acțiunea de *a (se) scufunda* și rezultatul ei.

SCUFUNDĂTÓR, -OÁRE, *scufundători, -oare,* adj. Care (se) scufundă. — Din scufunda + suf. *-(ă)tor.*

SCUFUNDĂTÚRĂ, *scufundături,* s. f. Faptul de *a (se) scufunda;* porțiune de teren scufundat.

SCUFUNDÍȘ, *scufundișuri,* s. f. Scufundătură. ◇ Expr. *De-a scufundișul* (sau *de-a scufundișelea)* = afundîndu-se de tot (în apă). [Formă gramaticală: (în expr.) *scufundișelea]* — Din scufunda + suf. *-iș.*

SCUIPÁ, *scuip,* vb. I. 1. Intranz. A elimina din gură salivă, cu o mișcare specifică a buzelor și a limbii. ✦ Tranz. A arunca scuipat asupra (sau în urma) cuiva (pentru a-l batjocori); *fig.* a-și manifesta disprețul față de cineva (prin cuvinte, atitudini etc.). ✦ Tranz. A expectora. ◇ Expr. *A-și scuipa plămînii,* se spune despre bolnavii de tuberculoză care tușesc și expectorează des. *A scuipa sînge* = a avea o hemoptizie. 2. Intranz. și tranz. Fig. A arunca ceva cu forță. *Motorul bătea și scuipa dintr-o țeavă spre nori* (SADOVEANU). — Lat. *scupire.

SCUIPÁRE, *scuipări,* s. f. Acțiunea de *a scuipa* și rezultatul ei.

SCUIPÁT[1], (1) s. n., (2) *scuipați,* s. m. 1. Faptul de *a scuipa;* scuipare. 2. Salivă dată afară din gură prin scuipare.

SCUIPÁT[2]**, -Ă,** *scuipați, -te,* adj. 1. Aruncat din gură; expectorat. 2. Fig. (Fam.) Foarte asemănător cu..., aidoma, leit.

SCUIPĂTOÁRE, *scuipători,* s. f. Vas mic în care se scuipă. — Din scuipa + suf. *-(ă)toare.*

SCUIPĂTÚRĂ, *scuipături,* s. f. Scuipare. — Din scuipa + suf. *-(ă)tură.*

SCUL, *sculuri,* s. n. Legătură mare de fire continue de lînă, de bumbac, de mătase etc. înfășurate în formă de colac. [Pl. și: *scule]* —Ngr. skuli.

SCULÁ, *scol,* vb. I. 1. Refl. și tranz. A (se) trezi din somn, a (se) deștepta. ✦ Fig. A (se) însănătoși. 2. Refl. și tranz. A (se) ridica în picioare, a (se) ridica de jos. 3. Refl. A se ridica să plece; a începe o acțiune, a se apuca de o treabă. 4. Tranz. Fig. A mobiliza, a aduna (în vederea unei acțiuni). *Dar mi-e rușine și mi-e greu, Că scoală satu-n capul meu* (COȘBUC). ✦ Tranz. și refl. Fig. A (se) răscula. 5. Refl. Fig. (Înv. și arh.) A porni la război, a se ridica (cu armele) împotriva cuiva. 6. Refl. (Înv.) A se ivi, a se naște. — Lat. *excubulare.

SCULAMÉNT, *sculamente,* s. n. Blenoragie. — Ngr. skulamento (< it.).

SCULÁRE, *sculări,* s. f. Acțiunea de *a (se) scula; fig.* răscoală, revoltă.

SCULÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) scula;* sculare.

SCULÁT[2]**, -Ă,** *sculați, -te,* adj. Ridicat, înălțat, drept. ✦ Fig. Răsculat, revoltat. — V. *scula.*

SCÚLĂ, *scule,* s. f. 1. Unealtă, instrument. ✦ Partea activă cu care acționează o unealtă. *Pînza de oțel constituie scula ferăstrăului.* ✦ Fig. Persoană, acțiune, fapt de care se servește cineva pentru atingerea unui scop. 2. (Înv. și arh.) Obiect de preț; giuvaer. — Comp. ngr. skula «furcă de tors».

SCULĂRÍE, *scularii,* s. f. 1. Loc unde se fabrică sau se păstrează scule. 2. Totalitatea sculelor care se găsesc într-un anumit loc; multime de scule. — Din sculă + suf. *-arie.*

SCULĂȚÉL, -EÁ, *sculăței, -ele*, adj. (Reg., despre cîntece, melodii) Săltăreț, vioi. — Din **scula** + suf. *-ăț-el*.

SCULÉR, *sculeri*, s. m. Muncitor care face scule. — Din **scule** (pl. lui *sculă*) + suf. *-ar*.

SCULIȘOÁRĂ, *sculișoare*, s. f. Diminutiv al lui *sculă*.

SCULIȘÓR, *sculișoare*, s. n. Diminutiv al lui *scul*.

SCULPTÁ, *sculptez*, vb. I. Tranz. A reproduce plastic, în trei dimensiuni, o figură, o imagine, o idee sau un sentiment, cioplind o materie dură sau modelînd o substanță plastică. — Fr. **sculpter**.

SCULPTÁRE s. f. Acțiunea de *a sculpta*.

SCULPTÁT[1] s. n. Sculptare. *Sculptatul în lemn.* — V. *sculpta*.

SCULPTÁT[2], **-Ă**, *sculptați, -te*, adj. Cioplit sau modelat artistic; împodobit cu sculpturi. — V. *sculpta*.

SCÚLPTOR, *sculptori*, s. m. Artist care creează opere de sculptură; persoană care lucrează sculpturi. — Fr. **sculpteur** (lat. lit. **sculptor, -oris**).

SCÚLPTORIȚĂ, *sculptorițe*, s. f. Femeie-sculptor. — Din **sculptor** + suf. *-iță*.

SCULPTURÁL, -Ă, *sculpturali, -e*, adj. 1. Care ține de sculptură, referitor la sculptură, care sugerează o sculptură; lucrat ca o sculptură. ✦ Care este demn de a fi sculptat. 2. Fig. (Despre opere de artă) Lucrat cu minuțiozitate, cizelat. — Fr. **sculptural**.

SCULPTURALITÁTE s. f. Însușirea de a fi sculptural. — Din **sculptural** + suf. *-ități*.

SCULPTÚRĂ, *sculpturi*, s. f. 1. Arta de a reda plastic, în trei dimensiuni, o figură, o imagine, o idee sau un sentiment, cioplind sau modelînd un material. ✦ Fel de a sculpta caracteristic unei epoci sau unui sculptor. 2. Operă, lucrare a unui sculptor; ornament sculptat. — Fr. **sculpture** (lat. lit. **sculptura**).

SCUMP, -Ă, *scumpi, -e*, adj. 1. (Despre lucruri) Care se vinde sau se cumpără la preț mare; costisitor; (despre prețuri) mare, ridicat. ✦ (Despre oameni) Care cere prețuri mari. 2. (Despre lucruri) Valoros, prețios, de preț. *Daruri scumpe*. 3. (Despre ființe) Foarte drag, iubit. 4. (Înv. și reg.) Zgîrcit. ✧ Expr. (**Și azi**) *(A fi) scump la vorbă* = (a fi) tăcut. *A fi scump la rîs* = a rîde rar, a fi posac. *A fi scump la vedere* = a se arăta rar în lume. ✧ (Substantivat, m.) *Leneșul mai mult aleargă, scumpul mai mult păgubește*. — Slav (v. sl. **skǫpŭ**).

SCUMPĂTÁTE, (3) *scumpătăți*, s. f. (Rar) 1. Scumpete (1). 2. (În expr.) *Cu scumpătate* = cu exactitate, cu scrupulozitate, cu mare grijă. 3. (La pl.) Lucruri de preț, scumpeturi. — Din **scump** + suf. *-(ă)tate*.

SCUMPÉNIE, *scumpenii*, s. f. (Rar) Scumpete. — Din **scump** + suf. *-enie*.

SCUMPÉTE, (2) *scumpeturi*, s. f. 1. Creștere mare a prețurilor; perioadă de timp în care prețurile sînt foarte ridicate. 2. Lucru prețios, valoros. 3. (Fam.) Persoană iubită, dragă. 4. (Înv. și reg.) Zgîrcenie. — Din **scump** + suf. *-ete*.

SCUMPÍ, *scumpesc*, vb. IV. 1. Tranz. A urca prețul, a vinde mai scump. ✦ Refl. (Despre oameni) A cere prețuri mari. 2. Refl. (Despre oameni) A se tocmi mult; a se calici, a se zgîrci. — Din **scump**.

SCUMPÍE, *scumpii*, s. f. 1. Arbust cu flori verzi-gălbui, a cărui coajă și ale cărui frunze se întrebuințează în vopsitorie și în tăbăcărie *(Rhus eontinus)*. 2. (Bot.; reg.) Liliac. — Pol. **skapia**.

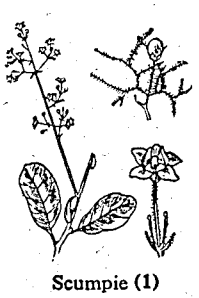

Scumpie (1)

SCUMPÍRE, *scumpiri*, s. f. Faptul de *a (se) scumpi*.

SCUMPUȘÓR, -OÁRĂ, *scumpușori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *scump*.

SCUND, -Ă, *scunzi, -de*, adj. (Despre ființe) De statură mică, scurt, mărunt. ✦ (Despre lucruri) De înălțime mică, puțin înalt; jos. — Slav (v. sl. **skondŭ**).

SCUNDÁC, -Ă, *scundaci, -e*, adj. (Rar) Scund. — Din **scund** + suf. *-ac*.

SCÚRGE, *scurg*, vb. III. 1. Refl. și tranz. A ieși sau a face să iasă curgînd, prelingîndu-se în cantități mici. ✦ Refl. (Despre ochi) A se sparge, împrăștiindu-se din orbită. 2. Tranz. A separa un amestec de partea lui lichidă sau de particulele aflate în suspensie. ✦ A seca apa dintr-un teren prin drenaj. 3. Refl. (Despre ape) A curge la vale (lăsînd în urmă locul sec). ✦ Fig. (Despre grupuri de ființe, de vehicule) A se succeda în aceeași direcție, a se perinda. 4. Refl. Fig. (Despre noțiuni de timp) A trece, a se desfășura. 5. Tranz. Fig. A stoarce pe cineva de bani. — Lat. **excurrere** (după *curge*).

SCÚRGERE, *scurgeri*, s. f. 1. Acțiunea de *a (se) scurge* și rezultatul ei. 2. Loc (amenajat sau natural) pe unde se scurge apa de prisos. 3. (Pop.) Nume dat unor secreții patologice ale corpului omenesc.

SCURMÁ, *scurm*, vb. I. Tranz. și intranz. A zgîria pămîntul (cu rîtul, cu ciocul, cu ghearele, cu o unealtă) pentru a scoate ceva la iveală sau pentru a face o gaură. ✦ Tranz. Fig. A preocupa, a irita. — Lat. **excorrimare**.

SCURMÁRE, *scurmări*, s. f. Acțiunea de *a scurma* și rezultatul ei.

SCURMÁT s. n. Scurmare. — V. *scurma*.

SCURMĂTÓR, -OÁRE, *scurmători, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care scurmă, care scormonește. — Din **scurma** + suf. *-(ă)tor*.

SCURMĂTÚRĂ, *scurmături*, s. f. Scurmare, rîcîitură. ✦ (Concr.) Loc unde s-a scurmat; groapă, gaură făcută prin scurmare. — Din **scurma** + suf. *-(ă)tură*.

SCURS[1] s. n. (Rar) Curs al unei ape. — V. *scurge*.

SCURS[2], **-Ă**, *scurși, -se*, adj. (Despre lichide) Care a curs în întregime; (despre recipiente) din care a curs tot conținutul; gol. ✦ (Despre ochi) Scos, împrăștiat din orbită. — V. *scurge*.

SCURSOÁRE, *scursori*, s. f. 1. Lichid (murdar) care se scurge dintr-un loc. ✦ (Med. pop.) Secreție. 2. (Rar) Faptul de a se scurge; loc de scurgere. ✦ Albie a unei ape curgătoare. 3. Fig. Oameni de nimic, derbedei. — Din **scurs** + suf. *-oare*.

SCURSÚRĂ, *scursuri*, s. f. 1. Apă sau alt lichid care se scurge dintr-un loc. 2. Loc pe unde își face drum o apă curgătoare; făgaș. 3. Fig. Oameni de nimic. — Din **scurs** + suf. *-ură*.

SCURT[1] adv. (În legătură cu verbe de mișcare) Brusc, repede. *Se oprește scurt* (CARAGIALE). ✦ Fără multă vorbă; fără a admite replică. *I-a poruncit scurt* (CARAGIALE). ✦ (De) la distanță mică; *p. ext.* strîns. *A lega scurt*. — Lat. **excurtus** *(= curtus)*.

SCURT[2], **-Ă**, *scurți, -te*, adj. 1. (Despre obiecte, distanțe) De mică întindere, de lungime redusă. ✧ Expr. *A lua (pe cineva) de* (sau *din*) *scurt* = a trata (pe cineva) cu asprime. *A ține* (pe cineva) *de* (sau *din*) *scurt* = a supune pe cineva unei discipline severe. (Substantivat, f.) *A trage scurta* = a duce greul, a suporta consecințe (neplăcute). ✦ (Despre opere literare sau științifice) De proporții reduse. ✦ (Despre vorbire) Concis. ✦ Fig. Mărginit, redus. 2. (Despre părți ale corpului) De lungime mică; (despre oameni) scund. ✧ *Vedere scurtă* = miopie. ✧ Expr. *A avea mînă scurtă* = a fi zgîrcit. *(A fi) scurt de vedere* = (a fi) miop. *(A fi) scurt la vorbă* (sau *la cuvînt*) = (a fi) puțin comunicativ. ✦ De înălțime redusă; jos. 3. (Despre vreme, noțiuni temporale) Care durează puțin. ✧ Expr. *În* (sau *peste*) *scurt* sau *în scurtă vreme* = în curînd. ✦ *Silabă* sau *vocală scurtă* = silabă sau vocală care are o durată mai mică decît durata medie. *Infinitiv scurt* = forma de infinitiv a verbelor în limba română, care poartă caracteristica conjugării. — Lat. **excurtus** *(= curtus)*.

SCURTÁ, *scurtez*, vb. I. 1. Tranz. A micșora lungimea sau înălțimea unui obiect. ✧ Expr. *A scurta cuiva ghearele* = a pune pe cineva în imposibilitate de a face rău. *A scurta cuiva limba* = a pune pe cineva în imposibilitate de a bîrfi. ✦ A omorî (prin tăierea capului). 2. Tranz. A alege distanța cea mai scurtă între două puncte; a evita ocolurile. 3. Tranz. și refl. A face ca timpul să pară mai scurt, a face să dureze sau a dura mai puțin. ✦ Intranz. și tranz. A vorbi concis. — Lat. **excurtare**.

SCURTÁRE, *scurtări*, s. f. Acțiunea de *a (se) scurta* și rezultatul ei; micșorare, retezare, tăiere; *p. ext.* ucidere, omorîre.

SCURTÁT, -Ă, *scurtați, -te*, adj. Micșorat, redus în lungime sau în înălțime. ✦ (Înv.) Decapitat. — V. *scurta*.

SCÚRTĂ[1], *scurte*, s. f. Haină groasă, lungă pînă deasupra genunchilor. — Din **scurt**[2].

SCÚRTĂ[2], *scurte*, s. f. (Pop.) Inflamație a ganglionilor de la subsuoară sau de la vintre. — Din **scurt**[2].

SCURTĂTÚRĂ, *scurtături*, s. f. 1. Bucată scurtă de lemn; retevei. 2. Cărare care urmează distanța cea mai scurtă, evitînd ocolurile drumului de bază. — Din **scurta** + suf. *-(ă)tură*.

SCURTCIRCUÍT, *scurtcircuite*, s. n. Stare a unui circuit electric în care, între două puncte între care exista inițial tensiune electrică, a fost stabilită o legătură printr-un conductor electric cu rezistență și inductivitate foarte mică. ✦ Legătură conductoare între două puncte ale unui circuit electric cu o rezistență electrică și o inductivitate foarte mică; (fam.) atingere accidentală a două fire conductoare de electricitate. — Din **scurt**[2] + **circuit** (după fr. *court-circuit*).

SCURTCIRCUITÁ, *scurtcircuitez*, vb. I. Tranz. A stabili o legătură prin care un circuit electric este adus în stare de scurtcircuit. — Din **scurtcircuit**.

SCURTCIRCUITÁRE, *scurtcircuitări*, s. f. Acțiunea de *a scurtcircuita*.

SCURTÉICĂ, *scurteici*, s. f. Haină de stofă (îmblănită), lungă pînă la (sau pînă sub) genunchi, purtată mai ales la țară. — Din **scurt**[2] + suf. *-eică*.

SCURTEICÚȚĂ, *scurteicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *scurteică*.

SCURTICÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *scurticei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *scurt*[2].

SCURTÍME, *scurtimi*, s. f. Însușirea de a fi scurt. — Din **scurt**[2] + suf. *-ime*.

SCURTIȘÓR, -OÁRĂ, *scurtișori, -oare*, adj. Scurticel. — Din **scurt**[2] + suf. *-ișor*.

SCURTÚȚ, -Ă, *scurtuți, -e*, adj. Scurticel. — Din **scurt**[2] + suf. *-uț*.

SCUT, *scuturi*, s. n. 1. Armă defensivă de metal, de piele etc., cu care luptătorii din antichitate și din evul mediu își apărau pieptul de lovituri. ✦ (Rar) Blazon. 2. Fig. Apărare, ocrotire, sprijin. 3. (Tehn.) Mască folosită de sudori. 4. Construcție metalică folosită la susținerea peretelui și a tavanului unei galerii de mină sau la protejarea lucrărilor de săpare și de căptușire a unui tunel. 5. Regiune veche a scoarței pămîntului, care stă la originea continentelor actuale. — Lat. **scutum**.

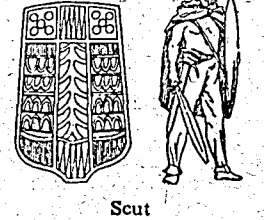

Scut

I. Georgescu — Băiat aruncînd lancea.

D. Paciurea — Gigantul.

C. Brîncuşi — Cap de copil.

Şt. Ionescu-Valbudea — Mihai nebunul.

D. Paciurea — Şt. Luchian.

G. Anghel — George Enescu.

I. Irimescu — Oţelarul.

I. Jalea — Cap de cioban.

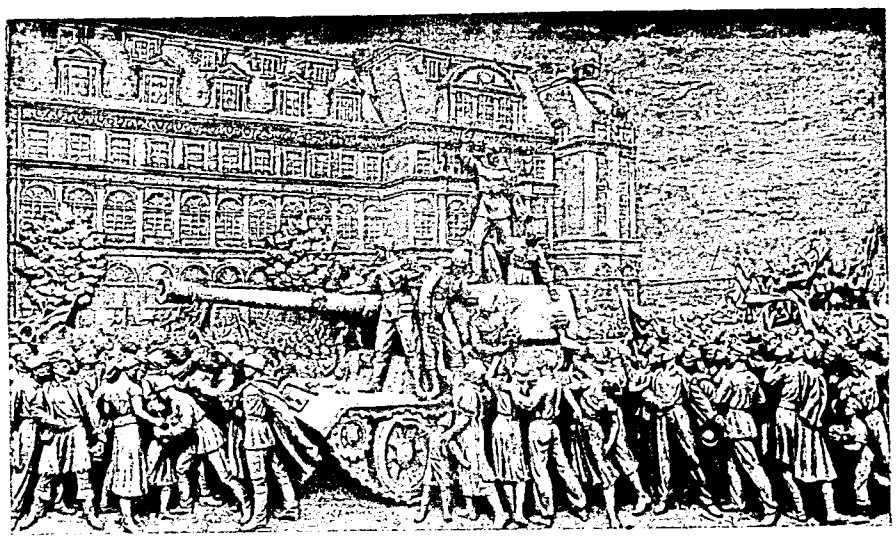

C. Baraschi — Eliberarea.

Vida Geza — Dans în Ţara Oaşului.

B. Caragea — Minér.

I. Vlad — Actorul Storin.

SCUTÁR[1], *scutari*, s. m. Cioban însărcinat cu administrarea stînei; căpetenia ciobanilor. — Slav (v. sl. skotarı)

SCUTÁR[2], *scutari*, s. m. (Rar) Scutier. — Lat. lit. **scutarus.**

SCUTEÁLĂ, *scuteli*, s. f. 1. (Pop.) Adăpost. 2. (Înv.) Privilegiu de a nu presta anumite servicii, de a nu plăti anumite dări. ◇ *Ostaș de scuteală* = scutelnic (2). — Din scuti + suf. *-eală.*

SCÚTEC, *scutece*, s. n. Bucată de pînză cu care se înfașă copiii sugaci. [Var.: **scútic** s. n.] — Comp. bg. **skutak.**

SCUTÉLNIC, *scutelnici*, s. m. (Înv.) 1. Om scutit de biruri (pentru că se afla în serviciul domnului sau al unui boier). 2. Ostaș care slujea fără leafă, fiind în schimb scutit de biruri. — Din scuteală + suf. *-nic.*

SCUTELNICÉL, *scutelnicei*, s.m. (Înv.) Scutelnic. — Din scutelnic + suf. *-el.*

SCÚTER, *scutere*, s. n. Tip de motocicletă ușoară (asemănătoare cu o trotinetă) care permite conducătorului așezarea într-o poziție confortabilă, ca pe scaun.—Engl. [motor] **scooter.**

Scuter

SCUTÍ, *scutesc*, vb. IV. Tranz. 1. A dispensa de anumite îndatoriri, sarcini, a nu supune la anumite obligații. 2. A feri sau a scăpa pe cineva de ceva neplăcut; a cruța, a menaja. ✦ A lăsa în pace, a nu plictisi pe cineva cu ceva. 3. A apăra, a ocroti. — Din **scut.**

SCÚTIC s. n. v. **scutec.**

SCUTIÉR, *scutieri*, s. m. 1. Tînăr din clasa nobililor vasali, care purta scutul și celelalte arme ale cavalerului sau ale domnului său. 2. (Înv. și arh.) Ostaș, luptător. [Pr.: *-ti-er*] — Din **scut** (după fr. *écuyer*).

SCUTÍRE, *scutiri*, s. f. Acțiunea de *a scuti* și rezultatul ei. ✦ (Înv.) Privilegiu de a nu presta anumite servicii, de a nu plăti anumite dări.

SCUTIȘÓR, *scutișoare*, s. n. Strat de celule care separă embrionul bobului de grîu de restul miezului. — Din **scut** + suf. *-ișor.*

SCUTÍT, -Ă, *scutiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Dispensat (în condiții prevăzute de lege) de obligații militare. — V. *scuti.*

SCÚTUR (1) s. n., (2) *scuturi*, s. m. 1. Faptul de a (se) scutura; mișcare care provoacă o cădere. 2. Tremurătură, fior. — Postverbal al lui **scutura.**

SCUTURÁ, *scútur*, vb. I. 1. Tranz. A îndepărta sau a face să cadă ceva din sau de pe un obiect, clătinînd sau bătînd obiectul. ◇ Expr. *A scutura* (pe cineva) *de bani* sau *a scutura buzunarele* (sau *punga*) *cuiva* = a lua cuiva toți banii, a stoarce (pe cineva) de bani. ✦ Refl. A se curăța de praf, de zăpadă etc. ✦ Intranz. A șterge praful de pe obiectele din casă; a face curățenie, a deretica. 2. Tranz. Fig. A arunca, a lepăda, a îndepărta ceva. *Fac tot ce pot ca să scutur de pe mine principiile pe care mi le-a lăsat educația* (DEMETRIUS). ✦ Refl. A scăpa, a se debarasa de ceva. ✦ Refl. Fig. A ieși de sub o influență, de sub o stăpînire, dintr-o situație. 3. Refl. și tranz. A (se) despuia de frunze, de petale, de rod; a cădea sau a face să cadă, a (se) împrăștia. ✦ Refl. A se desprinde și a cădea. *Se scuturau frunzele în vîntul toamnei* (SADOVEANU). II. 1. Tranz. și intranz. A mișca cu putere încoace și încolo, a zgîlțîi, a agita. ◇ Expr. (Tranz.) *A scutura mîna cuiva* = a strînge mîna cuiva. ✦ Tranz. A filfîi (1). ✦ Tranz. A zdruncina. *Zice că-i e teamă să nu-l scuture trăsura* (VORNIC). ✦ Refl. A se cutremura din tot corpul. ◇ Expr. *A i se scutura cuiva carnea* (sau *oasele, inima*) = a se înfiora (de frică, de scîrbă etc.). (Tranz.) *A-l scutura pe cineva frigurile* = a avea un acces de friguri. 2. Tranz. Fig. (Fam.) A critica aspru. — Lat. **excutulare.**

SCUTURÁRE, *scuturări*, s. f. Acțiunea de *a (se) scutura* și rezultatul ei.

SCUTURÁT[1] s. n. Scuturare. — V. *scutura.*

SCUTURÁT[2], **-Ă**, *scuturați, -te*, adj. 1. Curățat de praf, de zăpadă etc. 2. Despuiat de frunze, de flori, cu fructele căzute.— V. *scutura.*

SCUTURĂTOÁRE, *scuturători*, s. f. 1. Teica morii. 2. Măturică de pene cu care se scutură praful. 3. (Înv.) Scrumieră. — Din **scutura** + suf. *-(ă)toare.*

SCUTURĂTOR, *scuturătoare*, s. n. 1. Mașină care servește la separarea și la eliminarea impurităților dintr-un material alcătuit din fibre textile. 2. Mecanism al unei batoze de cereale, care separă de pleavă și de corpurile străine ușoare boabele rămase pe paie. — Din **scutura** + suf. *-(ă)tor.*

SCUTURĂTÚRĂ, *scuturături*, s. f. 1. Mișcare bruscă și repetată; clătinare, zgîlțîire. ✦ Zdruncinare. 2. Dereticare, curățenie. 3. Scuturatul pomilor (ca să cadă fructele). ✦ Fig. Ploaie de vară ușoară și scurtă. — Din **scutura** + suf. *-(ă)tură.*

SCUȚ, *scuți*, s. m. Sloi mare de gheață. ✦ Țurțur.

SCUZÁ, *scuz*, vb. I. 1. Refl. A-și cere scuze; a se dezvinovăți, a se justifica. 2. Tranz. A accepta, a primi scuzele cuiva; a ierta. ◇ Expr. *Scuză!* sau *scuzați!* formulă de politețe prin care cineva își cere iertare pentru o greșeală, o stîngăcie etc. — Fr. **excuser** (it. **scusare**).

SCUZÁBIL, -Ă, *scuzabili, -e*, adj. Care poate fi scuzat, iertat. — Fr. **excusable** (it. **scusabile**).

SCÚZĂ, *scuze*, s. f. 1. Motiv real sau invocat ca pretext de cineva pentru a justifica sau a micșora o vină (proprie sau a altcuiva) sau pentru a nu satisface o obligație; dezvinovățire. 2. Exprimarea regretului pentru o greșeală comisă sau pentru o jignire adusă cuiva. ◇ Expr. *A cere* (sau *a prezenta, a exprima, a înfățișa* cuiva) *scuze* = a exprima, a mărturisi (cuiva) părerea de rău pentru o greșeală făcută; a cere iertare. *Scuzele mele*, formulă prin care cineva își cere iertare. *A primi* (de la cineva) *scuze* = a accepta dovezile sau argumentele prin care cineva se dezvinovățește; a ierta greșelile (cuiva). — Fr. **excuse** (it. **scusa**).

SE pron. refl. (Forma neaccentuată de acuz. pers. 3 pentru toate genurile și numerele) 1. (Arată că persoana care face lucrarea este și aceea care o suferă) *Se făcu un lup și se ascunse sub pod* (ISPIRESCU). ◇ (Intră în alcătuirea verbelor reflexive eventive) *Abia trecură patru luni... și el se bolnăvi de ochi* (NEGRUZZI). ◇ (Intră în alcătuirea verbelor reflexive reciproce) *Se ghiontesc, rîd pe-nfundate* (IOSIF). ◇ (Una dintre persoanele care săvîrșesc acțiunea este subiect, iar cealaltă este complement, introdus prin prep. «cu») *După cum se înțelesese cu baba* (CREANGĂ). 2. (Intră în alcătuirea verbelor reflexive dinamice) *Din zări un tînăr călător Sosind pe-acolo s-a rugat Să bea din cana lor* (COȘBUC). 3. (Intră în alcătuirea verbelor reflexive pasive și impersonale) *Va suferi să se calce astfel jurămintele?* (NEGRUZZI). — Lat. **se.**

SEÁMĂ, (2, rar) *semi*, s. f. 1. (În expr., exprimă ideea de calcul mintal, constatare, observație) *De bună seamă* = desigur, fără îndoială. *Mai cu seamă* = mai ales, îndeosebi. *A-și da seama* = a se lămuri, a pricepe. *A lua seama* (sau *seamă*) = a) a se gîndi, a reflecta adînc; b) a supraveghea; c) a observa ceva, a remarca; d) a înțelege, a se lămuri. *A-și lua seama* (sau *de seamă*) = a se răzgîndi. 2. Socoteală, calcul, cont. *Socotelile sau semile mănăstirilor închinate* (ODOBESCU). ◇ Expr. *A ști seama* = a cunoaște situația unui lucru. *A face seama* = a face socoteala, a număra. *Multă-i frunza pe copaci, Dar de stai și seamă faci, Tot erau mai mulți cazaci* (COȘBUC). 3. (În expr., exprimă ideea de folos, interes, grijă) *Pe seama* (cuiva) = a) în folosul sau în interesul (cuiva); b) în sarcina (cuiva), asupra (cuiva). *Pe seamă* = în proprietate sau în folosință personală. *A lăsa pe* (sau *în*) *seama cuiva* sau *a da pe* (sau *în*) *seamă* (sau *în seama cuiva*) = a da (sau a lăsa) în paza, în grija, în posesia cuiva. *A lua* (pe cineva) *pe seamă* = a lua (pe cineva) în grija și pe răspunderea sa. *A lua seama* (de cineva) = a se ocupa, a se îngriji (de cineva). *A ține seama* (sau, rar, *seamă*) *de cineva* sau *de ceva* = a lua în considerație, a avea în vedere. 4. Însemnătate, importanță; vază, faimă. *Împărații romani de seama lui Aurelian* (ODOBESCU). ◇ Loc. adj. *De seamă* = important; cu trecere. 5. Fel, gen, soi. *Te cunoști de pe năframă, Că ești de-a maicăi-ta seamă* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ Expr. *De-o seamă* (cu cineva) sau *de seama cuiva* = la fel cu cineva, în aceeași situație, stare, categorie socială cu cineva, de aceeași vîrstă cu cineva. 6. Rost, rînduială. *Strigau unii din drumeții nencercați la seama cailor* (ODOBESCU). ◇ Expr. *A ști seama* (la ceva) = a avea experiența unui lucru. *A ști de seama cuiva* = a avea știri despre cineva; a avea cunoștință de soarta cuiva. *A-i face* (cuiva) *seama* = a omori, a ucide (pe cineva). *A-și face* (*singur*) *seama* (sau, rar, *seamă*) = a se sinucide. 7. (Înv.) Număr, cantitate (nehotărîtă); cîțiva. *O seamă de învățați.* ◇ Loc. adj. și adv. *Fără număr* și *fără seamă* = în număr mare; mult. *Peste seamă* = peste măsură. ✦ (În legătură cu noțiuni temporale) Interval. *Așa trăia biata mă-sa de o seamă de vreme* (VLAHUȚĂ). [Pr. și: (reg.) *samă*] — Magh. **szám.**

SEĂMĂN, *semeni*, s. m. Cel care e la fel cu cineva; aproapele cuiva; om. ◇ Loc. adj. și adv. *Fără (de) seamăn* = fără asemănare. ◇ Expr. *A nu (mai) avea seamăn (pe lume)* = a nu avea pereche, asemănare. — Postverbal al lui **semăna.**

SEÁNȚĂ, *seanțe*, s. f. (Înv.) Ședință. [Pr.: *se-an-*] — După fr. **séance.**

SEÁRĂ, *seri*, s. f. Timp cuprins între sfîrșitul zilei și căderea nopții; partea de la sfîrșitul zilei. ◇ Loc. adv. *De cu seară* = încă din timpul serii precedente, o dată cu venirea serii; la începutul serii. *Către* (sau *spre, înspre, pe*) *seară* = cînd se lasă seara. ✦ (Adverbial, în forma *seara*) În timpul serii. ◇ Expr. *Bună seara!* formulă de salut, la întîlnire sau la despărțire, în timpul serii. *A da cuiva bună seara* sau *a-și lua* (de la cineva) *bună seara* sau *seara bună* = a saluta (pe cineva) în timpul serii. ✦ Timpul cuprins între sfîrșitul zilei și momentul cînd cineva se duce la culcare. [Pr. și: (reg.) *sară*] — Lat. **sera.**

SEÁRBĂD, -Ă, *serbezi, -de*, adj. 1. (Despre alimente) Fără gust, fad; (despre gustul alimentelor) nedefinit. 2. Fig. Plictisitor, monoton, fără colorit (artistic). 3. (Despre oameni) Palid la față; fără vlagă, veștejit. — Lat. **exalbidus.**

SEBACÉU, -ÉE, *sebacee*, adj. n. și f. (În expr.) *Glandă sebacee* = glandă în formă de ciorchine care se găsește la rădăcina firelor de păr și care secretează o substanță grasă. *Chist sebaceu* = umflătură sub piele, produsă prin hipertrofia glandelor sebacee. — Fr. **sébacé** (lat. lit. **sebaceus**).

SEBORÉE s. f. Boală de piele provocată de secreția excesivă a glandelor sebacee. — Fr. **séborrhée.**

SÉBUM s. n. Substanță grasă secretată de glandele sebacee. — Fr. **sébum** (lat. lit. **sebum**).

SEC, SEÁCĂ, *seci*, adj. 1. Lipsit de apă; uscat. *Trecem prin pădure, prin albia seacă a unui șuvoi* (SADOVEANU). ✦ (Despre locuri) Lipsit de umezeală; arid, neproductiv. ◇ *Regim sec* = regim de interdicție a băuturilor spirtoase. *Tuse seacă* = tuse uscată, fără flegmă. *Ger sec* = ger uscat, fără zăpadă. ◇ Expr. *A scoate* (sau, rar, *a aduce*) *ceva* (*și*) *din piatră seacă* = a dobîndi ceva cu orice preț; a izbuti într-o întreprindere foarte grea. ✦ *Timbru sec* = ștampilă în relief, care se imprimă pe anumite acte cu o mașină specială, fără tuș. 2. În care nu se află nimic; gol, deșert. ◇ *Nucă seacă* = nucă fără

miez sau cu miezul zbîrcit. *Lovitură seacă* = lovitură scurtă; pocnet. *Sunet sec* = sunet scurt, fără rezonanță. *Ochi sec* = orbită a ochiului goală. ◇ Loc. adv. *În sec* = în gol. ◇ Expr. (Substantivat, n.) *A înghiți în sec* = a înghiți fără a avea ceva în gură; *fig.* a se reține de la ceva, a-și înfrîna o dorință. ✦ (Despre părțile corpului) Atrofiat, paralizat. *Mînă seacă.* 3. (În expr.) *De sec* = de post. *Vinerea seacă* = vinerea mare. 4. Fig. Lipsit de conținut, de sens, fără folos. ◇ Loc. adv. *În sec* = în zadar, fără rost. 5. Fig. (Adesea substantivat) Fără minte, prost. 6. Fig. (Despre facultățile și manifestările oamenilor; adesea adverbial) Lipsit de sensibilitate, de căldură; aspru, tăios, rece. 7. Fig. (Rar) Tare, puternic, dîrz. *Voință seacă.* — Lat. siccus.

SÉCA[1] s. f. (Reg.) Termen de politețe întrebuințat izolat sau înaintea numelui unei femei în vîrstă căreia i se adresează sau despre care vorbește un om mai tînăr.

SECÁ[2], *sec*, vb. I. 1. Tranz. A face să dispară apa dintr-un rîu, dintr-un lac etc.; a usca. ◇ Intranz. *Rîurile vor seca, Și pustiul tot mereu S-a lăți-mprejurul meu* (ALECSANDRI). ✦ Intranz. (Despre lichide) A se pierde, a dispărea. 2. Tranz. Fig. A stoarce, a istovi puterea, vlaga cuiva. 3. Intranz. (Despre plante, semințe) A-și pierde seva, germenele de viață; a se vesteji. ✦ (Despre corpul omului, despre membre, ochi) A se atrofia, a paraliza. II. Tranz. 1. A pricinui cuiva o emoție puternică, o durere; a chinui. 2. (Înv.) A ucide. — Lat. siccare.

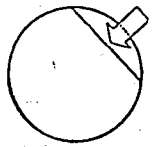
Secantă

SECÁNTĂ, *secante*, s. f. 1. Dreaptă care întretaie o curbă sau un cerc în cel puțin două puncte. 2. Funcție trigonometrică a unui unghi dintr-un triunghi dreptunghi, egală cu raportul ipotenuzei față de cateta care aparține unghiului dat. — Fr. sécante (lat. lit. secans, -ntis).

SECÁRĂ s. f. Plantă din familia gramineelor, cu paiul mai înalt și cu spicul mai aspru decît al grîului; se cultivă ca plantă alimentară *(Secale cereale).* ◇ Compus: *secară-cornută* sau *cornul-secarei, corn-de-secară* = ciupercă parazită care trăiește în ovarul florilor de graminee *(Sclerotium).* — Lat. secale.

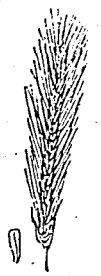
Secară

SECÁRE, *secări*, s. f. Acțiunea de *a seca* și rezultatul ei. *Secarea mlaștinilor.*

SECÁT, -Ă, *secați, -te*, adj. 1. Fără apă, lipsit de umezeală; uscat. 2. Atrofiat, paralizat. — V. *seca.*

SECĂCIÚNE, *secăciuni*, s. f. Faptul de a fi uscat, secat; uscăciune; secetă. — Lat. siccatio, -onis.

SECĂREÁ s. f. (Bot.) Chimen. — Din secară + suf. *-ea.*

SECĂRÍCĂ s. f. 1. (Bot.) Chimen. 2. Rachiu preparat din secară. — Din secară + suf. *-ică.*

SECĂTUÍ, *secătuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A stoarce pe cineva (sau ceva) de bani, de puteri etc.; a istovi, a epuiza. ✦ A face să devină neproductiv; a sărăci. 2. A termina rezervele de substanțe minerale dintr-un zăcămînt sau dintr-un cîmp de mină. — Din secat.

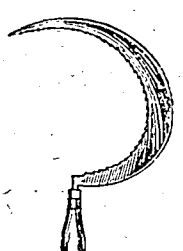
Seceră

SECĂTUÍRE, *secătuiri*, s. f. Acțiunea de *a secătui* și rezultatul ei.

SECĂTUIT, -Ă, *secătuiți, -te*, adj. Stors, sleit, epuizat, obosit. — V. *secătui.*

SECĂTÚRĂ, *secături*, s. f. 1. Om de nimic, neserios, netrebnic. 2. Lucru lipsit de valoare; fleac, moft. — Din seca + suf. *-(ă)tură.*

SECERÁ, *sécer*, vb. I. Tranz. A reteza de la rădăcină cerealele cu mașina de secerat sau cu secera. ✦ Fig. A ucide oameni sau animale dintr-o dată și în număr mare. — Lat. sicilare.

SECERÁR s. m. Una dintre numirile populare ale lunii august. — Din secera + suf. *-ar.*

SECERÁȘ, *secerași*, s. m. (Rar) Secerător. — Din secera + suf. *-aș.*

SECERÁT, *seceraturi*, s. n. Acțiunea de *a secera*; seceriș, seceră (2).

SÉCERĂ, *seceri*, s. f. 1. Unealtă agricolă pentru recoltarea manuală a păioaselor și a altor plante, formată dintr-o lamă îngustă și curbată de oțel, cu tăișul în interior (prevăzut cu dinți), fixată într-un mîner de lemn. ◇ (În mișcarea muncitorească mondială) *Secera și ciocanul* = simbolul înfrățirii muncitorilor de pe ogoare cu cei din fabrici, sub semnul comunismului. 2. Secerat, seceriș. ◇ Expr. *A intra în seceră cu cineva* = a se întovărăși cu cineva la munca secerișului. [Var.: sécere s. f.] — Lat. sicilis.

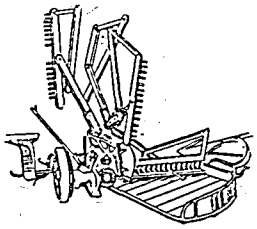
Secerătoare

SECERĂTOÁRE, *secerători*, s. f. Mașină agricolă de recoltat, cu care se seceră cerealele. ◇ *Secerătoare-legătoare* = mașină care seceră și totodată leagă snopii. *Secerătoare-treierătoare* = combină. — Din secera + suf. *-(ă)toare.*

SECERĂTÓR, -OÁRE, *secerători, -oare*, s. m. și f., adj. (Persoană) care seceră. — Din secera + suf. *-(ă)tor.*

SECERĂTÚRĂ, *secerături*, s. f. Recoltă secerată (sau de secerat). — Din secera + suf. *-(ă)tură.*

SECERĂȚÍCĂ, *secerățele*, s. f. 1. Seceră (mică). 2. Femeie care seceră. — Din seceră + suf. *-ățică.*

SÉCERE s. f. v. seceră.

SECEREÁ, -ÍCĂ, *secerele*, s. f. Diminutiv al lui *seceră* (1).

SECERÉȘTE adv. (Rar) Ca la seceră; ca din seceră. *Și mi-i tăia secerește și mi-i așeza snopește* (MAT. FOLK.). — Din secere + suf. *-ește.*

SECERÍȘ, *secerișuri*, s. n. 1. Acțiunea de a secera; secerat. ✦ Perioada de timp în care se seceră. 2. Recoltă (secerată). — Din secera + suf. *-iș.*

SECERÚICĂ, *seceruici*, s. f. Secerea. — Din secere + suf. *-uică*

SECESIÚNE s. f. (În expr.) *Războiul de secesiune* = război civil (pentru desființarea sclaviei negrilor) dintre statele sudice și cele nordice ale Statelor Unite ale Americii (1861-1865), terminat cu înfrîngerea statelor din sud și cu abolirea sclavajului. — Fr. sécession (lat. lit. secessio, -onis).

SECETĂ s. f. Lipsă îndelungată de precipitații atmosferice, avînd ca urmare uscarea solului și a vegetației; vreme uscată, secetoasă. ✦ Lipsă de apă, uscăciune. — Lat. *siccita (= siccitas).*

SECETÓS, -OÁSĂ, *secetoși, -oase*, adj. Fără ploi, bîntuit de secetă. ✦ (Despre regiuni) Lipsit de surse de apă. — Din secetă + suf. *-os.*

SECFESTRÁ vb. I. v. sechestra.

SECFESTRÁRE s. f. v. sechestrare.

SECHESTRÁ, *sechestrez*, vb. I. Tranz. A pune sechestru asupra unor bunuri aflate în litigiu sau aparținînd unui debitor (ca măsură de asigurare sau de încasare silită a datoriei). ✦ A reține o persoană, cu forța, în mod ilegal. [Var.: secfestrá vb. I] — Fr. séquestrer (lat. lit. sequestrare).

SECHESTRÁRE, *sechestrări*, s. f. Acțiunea de *a sechestra* și rezultatul ei. [Var.: secfestráre s. f.]

SECHESTRATÓR, -OÁRE, *sechestratori, -oare*, s. m. și f. (Rar) Persoană însărcinată cu punerea sub sechestru a averii unui debitor; executor al unui sechestru. — Din sechestra + suf. *-tor.*

SECHÉSTRU, *sechestre*, s. n. Măsură de asigurare ordonată de justiție sau de fisc în cazurile de neplată a unei datorii, constînd în sigilarea bunurilor debitorului sau în darea lor în păstrarea unei a treia persoane. ✦ (Jur.) Procedură care constă în încredințarea, în mîinile unei terțe persoane, a unui bun asupra căruia există un litigiu. [Var.: (înv.) secvéstru s. n.] — Fr. séquestre (lat. lit. sequester, -tris).

SECI, *seciuri*, s. n. (Pop.) 1. Pășune pe un loc despădurit; loc deschis într-o pădure de unde s-au tăiat copacii. 2. Îngrăditură de nuiele; loc îngrădit unde se închid oile noaptea. — Sb. seča.

SÉCICĂ s. f. (Reg.) Paie tăiate mărunt pentru hrana vitelor. — Ucr. sička.

SÉCOL, *secole*, s. n. 1. Interval de timp de o sută de ani (socotit de la anul unu pînă la anul o sută inclusiv, de la anul o sută unu pînă la anul două sute inclusiv etc.); răstimp de o sută de ani; veac. ✦ Fig. Imensitate de timp; veșnicie. ✦ (La pl.) Timpul considerat în desfășurarea lui; *p. ext.* generațiile contemporane acestor etape de desfășurare. 2. Epocă istorică dominată de un eveniment sau de o personalitate excepțională. *Secolul lui Pericle.* ◇ (Înv.) *Secolul de mijloc* = evul mediu. [Pl. și: (m.) *secoli.* — Var.: (înv.) sécul s. m.] — Lat. lit. saeculum.

SECONDÁ vb. I. v. secunda.

SECONDÁNT, -Ă s. m. și f. v. secundant.

SECÓVIȘTE, *secoviști*, s. f. (Reg.) Vad în care se găsește un ochi adînc de apă. — Din sec + suf. *-oviște.*

SECRÉT[1], *secrete*, s. n. 1. Ceea ce nu se știe, nu se cunoaște (de nimeni), ceea ce este tăinuit și nu trebuie spus nimănui. ◇ *Secret de stat* = problemă cunoscută de un număr restrîns de persoane deținînd poziții conducătoare în stat, a cărei divulgare ar pune în pericol siguranța statului. 2. Sistem (ingenios) care constituie cheia succesului într-o întreprindere; procedeu special și eficace pentru a obține ceva. 3. Ceea ce constituie condiția intimă (greu de realizat) a unei științe, a unei arte. 4. (Înv.) Discreție. *În politică, tactul, consecvența și secretele țin întîiul loc* (GHICA). 5. (Ieșit din uz) Celulă izolată într-o închisoare. ◇ Expr. *A pune* (sau *a băga pe cineva*) *la secret* = a întemnița pe cineva. — Fr. secret (lat. lit. secretum).

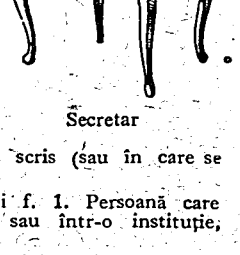
Secretar

SECRÉT[2], **-Ă**, *secreți, -te*, adj. 1. Care este ținut ascuns, care rămîne necunoscut; nedivulgat; confidențial. *Tratative secrete.* ◇ *Asociație* (sau *organizație, societate*) *secretă* = organizație cu caracter conspirativ, constituită în ascuns. ✦ (Despre sentimente) Păstrat în taină, nemărturisit. 2. Ascuns, mascat privirilor. ◇ *Agent secret* = agent de siguranță; detectiv. — Fr. secret (lat. lit. secretum).

SECRÉT[3], **-EÁTĂ** adj. v. săcret.

SECRETÁ, pers. 3 *secretează*, vb. I. Tranz. A produce secreții. [Prez. ind. și: *secrétă*] — Fr. secréter.

SECRETÁR[1], *secretare*, s. n. Birou de scris (sau în care se păstrează hîrtii). — După fr. secrétaire.

SECRETÁR[2], **-Ă**, *secretari, -e*, s. m. și f. 1. Persoană care rezolvă lucrări de birou într-o întreprindere sau într-o instituție,

ucrînd pe lîngă conducerea instituției sau întreprinderii respective. ◇ *Secretar de redacție* = persoană însărcinată cu centralizarea și coordonarea materialului care se publică într-un ziar sau într-o revistă și care răspunde de felul cum se prezintă publicația. *Secretar de ședință* = persoană care notează desfășurarea unei ședințe și redactează procesul-verbal al dezbaterilor. (În unele țări) *Secretar de stat* (mai rar *al statului*) = ministru. ✦ Persoană care face parte din conducerea unei organizații de partid și care conduce munca operativă pe baza hotărîrilor luate de organele conducătoare respective. 2. Persoană care rezolvă lucrările și corespondența privată a cuiva (în calitate de angajat particular al acestuia). — După fr. **secrétaire.**

SECRETARIÁT, *secretariate*, s. n. Serviciu într-o instituție într-o întreprindere, într-o organizație politică, care rezolvă lucrările curente. ◇ (În unele țări) *Secretariat de stat* = minister. ✦ Biroul sau birourile unde lucrează secretarul și personalul său subaltern. [Pr.: *-ri-at*] — Fr. **secrétariat.**

SECRETÓR, -OÁRE, *secretori, -oare*, adj. (Fiziol.) Care secretează. *Organ secretor.* ◇ *Țesut secretor* = țesut vegetal alcătuit din celule dispuse izolat sau în straturi și care produce secreții. — După fr. **sécréteur.**

SECRÉȚIE, *secreții*, s. f. Substanță necesară activității organismului, elaborată de glande. ◇ *Glandă cu secreție internă* = glandă care elimină materia secretată în circuitul sanguin. *Glandă cu secreție externă* = glandă care elimină materia secretată prin pori sau prin alte orificii. [Var.: **secrețiúne** s. f.] — Fr. **sécrétion** (lat. lit. **secretio, -onis**).

SECREȚIÚNE s. f. v. **secreție.**

SECRIÁȘ s. n. v. **sicriaș.**

SECRÍU s. n. v. **sicriu.**

SECTÁNT, -Ă, *sectanți, -te*, s. m. și f. Adept al unei secte religioase. ✦ (Adjectival) De sectant, propriu sectanților; *fig.* exclusivist, intolerant. — Lat. lit. **sectans, -ntis.**

SECTÁR[1], *sectari*, s. m. Partizan înflăcărat și intolerant al unei doctrine. — După fr. **sectaire.**

SECTÁR[2], **-Ă**, *sectari, -e*, adj. De sectă, de sectar[1]; intolerant față de cei cu alte convingeri; exclusivist. — După fr. **sectaire.**

SECTARÍSM s. n. Spirit, atitudine de sectar[1]; atașament exclusivist față de problemele unui sector de activitate sau față de o colectivitate restrînsă. — Fr. **sectarisme.**

SÉCTĂ, *secte*, s. f. Comunitate religioasă desprinsă dintr-o comunitate principală; *p. ext.* grup alcătuit din adepții unei doctrine filozofice sau politice. — Fr. **secte** (lat. lit. **secta**).

SECTÓR, *sectoare*, s. n. 1. (Geom.) Porțiune dintr-un plan limitată de două raze concurente și de arcul unei curbe cuprins între cele două raze. 2. Fiecare dintre zonele corespunzătoare unei delimitări de orice natură a unei suprafețe; porțiune limitată dintr-o suprafață. ✦ Zonă de acțiune a unei unități militare. ◇ *Sector mort* = suprafață care nu intră în raza proiectilelor. ✦ (Înv.) Subimpărțire administrativă (într-un oraș); constituind o unitate administrativă; (astăzi) raion. 3. Domeniu sau ramură de activitate. — Fr. **secteur** (lat. lit. **sector, -oris**).

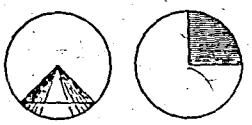

Sectoare (1)

SÉCȚIE, *secții*, s. f. 1. Unitate organizatorică stabilită pe ramuri de activitate în întreprinderi, instituții etc.; sală, local în care își desfășoară activitatea o astfel de unitate. ✦ Compartiment cu destinație specială într-un magazin, într-un muzeu etc.; raion. 2. Diviziune administrativă în cadrul unui oraș; localul unde sînt instalate birourile unei astfel de unități. ◇ *Secție de votare* = fiecare dintre diviziunile în care se împarte o circumscripție (în raport cu numărul alegătorilor); localul unde se votează. 3. (Rar) Fiecare dintre părțile în care se secționează un lucru. — Rus **sekcija** (fr. **section**).

SECȚIONÁ, *secționez*, vb. I. Tranz. A face o tăietură, a divide prin secțiuni. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **sectionner.**

SECȚIONÁBIL, -Ă, *secționabili, -e*, adj. Care poate fi secționat. [Pr.: *-ți-o-*] — Din **secționa** + suf. *-bil.*

SECȚIONÁRE, *secționări*, s. f. Acțiunea de *a secționa*. [Pr.: *-ți-o-*]

SECȚIONÁT, -Ă, *secționați, -te*, adj. Tăiat, împărțit în secțiuni. [Pr.: *-ți-o-*] — V. **secționa.**

SECȚIONÓR, *secționoare*, s. n. Aparat care întrerupe temporar un circuit electric atunci cînd el trebuie izolat un anumit timp de restul rețelei. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **sectionneur.**

SECȚIÚNE, *secțiuni*, s. f. 1. Faptul de a secționa; tăietură; porțiune tăiată. 2. Schiță reprezentînd suprafața determinată de întretăierea unui plan vertical sau orizontal cu un sistem tehnic sau cu un sistem natural; suprafață comună unui corp geometric și unui plan care-l întretaie. ✦ Aria figurii obținute prin secționarea unui corp cu o suprafață. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **section** (lat. lit. **sectio, -onis**).

SECÚI, *secui*, s. m. Persoană care face parte dintr-o populație maghiară care locuiește în partea de răsărit a Transilvaniei. — Magh. **székely.**

SECUIÉSC, -IÁSCĂ, *secuiești*, adj. Care aparține secuilor, privitor la secui. — Din **secui** + suf. *-esc.*

SECUÍME s. f. Ținutul locuit de secui; populația secuiască. — Din **secui** + suf. *-ime.*

SÉCUL s. m. v. **secol.**

SECULÁR, -Ă, *seculari, -e*, adj. 1. Care durează mai multe secole, care are o vechime de unul sau de mai multe secole; *fig.* străvechi. 2. (Despre clerici) Lumesc. ◇ *Preot secular* = preot de mir. — Fr. **séculaire** (lat. lit. **saecularis**).

SECULARIZÁ, *secularizez*, vb. I. Tranz. A trece cu forme legale în patrimoniul statului un bun aparținînd bisericii. — Fr. **sécula-riser.**

SECULARIZÁRE, *secularizări*, s. f. Acțiunea de *a seculariza*.

SECUND[1] s. n. Vocea a doua care acompaniază o voce primă și care se găsește pe locul al doilea în executarea unei melodii cîntate din gură sau dintr-un instrument oarecare. — Fr. **second** (lat. lit. **secundus**).

SECÚND[2], *secunzi*, s. m. Ofițer care îndeplinește funcția de adjunct al unui căpitan de vas. — Fr. **second** (lat. lit. **secundus**).

SECÚND[3], **-Ă**, *secunzi, -de*, num. ord. (Rar) Al doilea. — Fr. **second** (lat. lit. **secundus**).

SECUNDÁ, *secundez*, vb. I. Tranz. 1. A sprijini, a fi alături de cineva în acțiunile sale. ✦ (Franțuzism) A favoriza. 2. (Muz.) A acompania. [Var.: **secondá** vb. I] — După fr. **seconder** (lat. lit. **secundare**).

SECUNDÁNT, -Ă, *secundanți, -te*, s. m. și f. Persoană care secundează, urmează, însoțește pe cineva. ✦ Arbitru, ajutor al participantului în anumite întreceri sportive (box, șah). ✦ (Înv.) Martor la duel. [Var.: **secondánt, -ă** s. m. și f.] — Germ. **Sekundant.**

SECUNDÁR[1], *secundare*, s. n. Acul ceasornicului care arată secundele. — Din **secundă** + suf. *-ar.*

SECUNDÁR[2], **-Ă**, *secundari, -e*, adj. 1 Care ocupă locul al doilea într-o succesiune. ◇ *Era secundară* = era mezozoică. (Ieșit din uz) *Curs secundar* = ciclu școlar care urma după ciclul primar; școală medie. *Sifilis secundar* = sifilis aflat în a doua fază, caracterizat prin apariția unor erupții pe piele. 2. Care se plasează pe al doilea plan din punct de vedere al importanței. ◇ *Medic secundar* = medic care ocupă locul al doilea, după medicul primar, într-un spital. *Profesor secundar* = profesor care predă la o școală medie, la un liceu. *Fenomen secundar* = fenomen patologic puțin important, care apare în cursul unei boli ca efect al fenomenelor ei caracteristice și care nu influențează cursul bolii. (Fiz.) *Raze secundare* = raze X care însoțesc razele primare. — Fr. **secondaire** (lat. lit. **secundarius**).

SECÚNDĂ, *secunde*, s. f. 1. Unitate de timp egală cu a 60-a parte din durata unui minut; (sens curent) timp foarte scurt; clipă, moment. 2. Unitate de măsură a unghiurilor, submultiplu al gradului. 3. (Muz.) Interval format de două trepte alăturate. — Fr. **seconde.**

SECÚNDO adv. (Latinism) În al doilea rînd. — Lat. lit. **secundo.**

SECÚRE, *securi*, s. f. Unealtă pentru doborîtul copacilor sau despicatul lemnelor. ◇ Expr. *Cît ai arunca cu securea* = aproape. — Lat. **securis.**

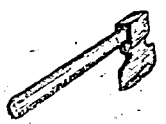

Secure

SECURÍCE, *securici*, s. f. Diminutiv al lui *secure.*

SECURÍT, *securiți*, s. m. Sticlă de siguranță foarte rezistentă, care reține, la spargere, cioburile sau dă cioburi cu margini rotunjite. — Germ. **Sekurit.**

SECURITÁTE s. f. 1. Faptul de a fi la adăpost de orice pericol: sentiment de siguranță pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol. ✦ Protecție, apărare. ◇ *Consiliul de Securitate* = organ permanent al O.N.U., care, potrivit Cartei Națiunilor Unite din 1945, are drept sarcină fundamentală menținerea păcii și a securității internaționale. 2. Organ de stat care veghează la siguranța internă a statului și a vieții cetățenilor și apără bunurile obștești împotriva uneltirilor dușmanilor de clasă. — Fr. **sécurité** (lat. lit. **securitas, -atis**).

SECVÉSTRU s. n. v. **sechestru.**

SEDATÍV, -Ă, *sedativi, -e*, adj. Care alină durerea. ✦ (Substantivat, n.) Medicament care calmează durerea. — Fr. **sédatif.**

SEDENTÁR, -Ă, *sedentari, -e*, adj. (Despre oameni) Căruia nu-i place să umble, să facă mișcare; (despre îndeletnicirile oamenilor) care se desfășoară într-un spațiu închis. ✦ (Despre populații) Stabil. ◇ *Păsări sedentare* = păsări care nu emigrează în timpul iernii. *Parte sedentară* = trupe rămase în garnizoană în timp de război (spre deosebire de cele active). — Fr. **sédentaire** (lat. lit. **sedentarius**).

SEDENTARÍSM s. n. Viață sedentară. — Din **sedentar** + suf. *-ism.*

SEDÍLĂ[1] s. f. v. **sădilă.**

SEDÍLĂ[2], *sedile*, s. f. Semn ortografic în formă de virgulă (,), care se pune sub unele consoane pentru a le da valoarea altui sunet. — După fr. **cédille.**

SEDIMÉNT, *sedimente*, s. n. 1. Depozit format prin depunerea corpusculelor solide dintr-o suspensie. 2. Rocă sedimentară formată prin depunerea materialelor provenite din dezagregarea altor roci. — Fr. **sédiment** (lat. lit. **sedimentum**).

SEDIMENTÁ, pers. 3 *sedimentează*, vb. I. Refl. A se depune în straturi. — Din **sediment.**

SEDIMENTÁR, -Ă, *sedimentari, -e*, adj. Cu caracter de sediment (2); format prin sedimentare. — După fr. **sédimentaire.**

SEDIMENTÁRE, *sedimentări*, s. f. Depunere lentă a particulelor solide aflate în suspensie într-un lichid. ◇ (Med.) *Viteză de*

sedimentare = iuțeala cu care se depun globulele roșii din sîngele făcut necoagulabil și pus în repaus. — V. *sedimenta*.

SEDIMENTAȚIE, *sedimentații*, s. f. Sedimentare. — Fr. sédimentation.

SEDIȚIÓS, -OÁSĂ, *sediționși, -oase*, adj. (Franțuzism) De răzvrătire, care îndeamnă la răzvrătire. *Strigăte sedițioase*. [Pr.: *-ți-os*] — Fr. séditieux (lat. lit. seditiosus).

SEDIȚIÚNE, *sedițiuni*, s. f. (Franțuzism) Răzvrătire, revoltă, răscoală. [Pr.:*-ți-u-*] — Fr. sédition (lat. lit. seditio, -onis).

SÉDIU, *sedii*, s. n. Clădire sau loc unde își are administrația și unde își desfășoară activitatea o instituție sau o organizație de masă. ✦ Fig. Centru, focar. *În creier fiind chiar sediul vieții* (BART). — It. sedio.

SÉDRIE, *sedrii*, s. f. (În vechea organizare administrativă din Transilvania; în expr.) *Sedrie orfanală* = instanță administrativă constituită pentru supravegherea averii minorilor orfani și pentru rezolvarea chestiunilor tutelare.

SEDUCĂTÓR, -OÁRE, *seducători, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care seduce, încîntă, captivează. ✧ (Adverbial) *Vorbea seducător și romantic* (DUMITRIU). ✦ (Persoană) care exercită o atracție, o tentație (vinovată). ✦ (La m.) Bărbat care abuzează de buna-credință a femeilor, ademenindu-le cu promisiuni înșelătoare. — Din seduc (prez. ind. al lui *seduce*) + suf. *-(ă)tor*.

SEDÚCE, *sedúc*, vb. III. Tranz. A încînta, a captiva, a subjuga. ✦ A corupe. ✦ (Despre bărbați) A abuza de buna-credință a unei femei, ademenind-o cu promisiuni înșelătoare. — Fr. séduire (lat. lit. seducere).

SEDÚCERE, *seduceri*, s. f. Faptul de *a seduce*; seducție.

SEDÚCȚIE, *seducții*, s. f. Seducere, captivare. ✦ Corupție. — Fr. séduction (lat. lit. seductio, -onis).

SEF s. n. v. seif.

SEFTEÁ s. f. v. saftea.

SEFTEREÁ s. f. v. safterea.

SEFTIÁN s. n. v. saftian.

SEGEDEÁ, *segedele*, s. f. (Înv.) Cuvertură sau covor de lînă. — Tc. seççade.

SEGHÍNCĂ, *seghinci*, s. f. (Reg.) Ostie. ✦ Un fel de mai cu care pescarii sparg gheața.

SEGMÉNT[1], *segmente*, s. n. **1.** Porțiune dintr-o figură, limitată cel puțin într-o parte de marginile ei. ✧ *Segment de dreaptă* = porțiune dintr-o dreaptă, mărginită de două puncte. *Segment de cerc* = parte dintr-un cerc cuprinsă între o coardă și arcul subîntins. **2.** Porțiune definită dintr-un întreg, nedetașată de acesta. **3.** Fiecare dintre inelele care alcătuiesc corpul unor viețuitoare. — Fr. segment (lat. lit. segmentum).

Segmente

SEGMÉNT[2], *segmenți*, s. m. Garnitură metalică a unui piston, sare servește la etanșarea spațiului liber dintre acesta și cilindrul în interiorul căruia se deplasează sau la răzuirea uleiului de pe pereții interiori ai cilindrului. — Fr. segment (lat. lit. segmentum).

SEGMENTÁ, *segmentez*, vb. I. Tranz. A împărți în segmente. — Fr. segmenter (după *segment*).

SEGMENTÁR, -Ă, *segmentari, -e*, adj. Format sau provenit din segmente. — După fr. segmentaire.

SEGMENTÁRE, *segmentări*, s. f. Faptul de *a segmenta*.

SEGMENTÁȚIE, *segmentații*, s. f. Segmentare. — Fr. segmentation (după *segmenta*).

SEGREGÁ, pers. 3 *segregă*, vb. I. **1.** Intranz. (Despre elementele unui aliaj) A se separa neuniform la solidificare. **2.** Refl. (Despre componenții unui material) A se separa. — Fr. ségréger (lat. lit. segregare).

SEGREGÁRE, *segregări*, s. f. **1.** Faptul de *a (se) segrega*. ✦ Operație metalurgică de afinare a unui aliaj prin răcire selectivă. **2.** Proces de izolare a minereurilor de masa rocilor înconjurătoare și de cristalizare în filoane distincte, cu forme precise. **3.** Fenomen în hibridarea sexuată a plantelor, constînd în separarea eredității materne de cea paternă, în anumite celule diferențiate.

SEGREGÁȚIE, *segregații*, s. f. **1.** Segregare; lipsă de omogenitate a compoziției chimice a unui aliaj solidificat, rezultată din segregare. **2.** Repartiție după considerente de rasă; discriminare rasială. — Fr. ségrégation.

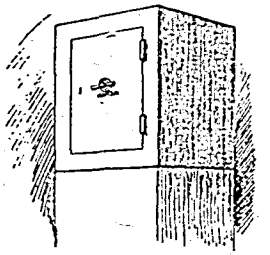

Seif

SEHÁSTRU, -Ă s. m. și f. v. sihastru.

SEHĂSTRÍE s. f. v. sihăstrie.

SEHÉLBĂ, *sehelbi*, s. f. (Reg.) Selbă.

SEIDICÁR s. m. v. saidecar.

SEIF, *seifuri*, s. n. Casă de bani. ✦ Încăpere specială (la arhive sau biblioteci publice) în care se păstrează manuscrise, documente și alte obiecte de valoare. [Var.: safé, saféu, sef s. n.] — Engl. safe.

SEÍM, *seimuri*, s. n. Nume pe care îl poartă Adunarea Națională din Polonia. — Pol. sejm.

SEÍMĂ, *seime*. s. f. Crăpătură care apare uneori la copitele cailor și ale bovinelor.

SEIMÉN, *seimeni*, s. m. (Înv.) Soldat din corpul de infanterie mercenară din Muntenia și Moldova, folosit pentru garda curții domnești. [Var.: siimén, simén s. m.] — Tc. seğmen.

SEIMENÉSC, -EÁSCĂ, *seimenești*, adj. (Înv.) Care aparține seimenilor, privitor la seimeni. — Din seimen + suf. *-esc*.

SEÍN, -Ă, *seini, -e*, adj. (Despre lînă, blană) De culoare cenușie. *Gheroc de lînă seină* (STANCU).

SEÍSM, *seisme*, s. n. Cutremur de pămînt. — Fr. séisme (< gr.).

SEÍSMIC, -Ă, *seismici, -e*, adj. Care se referă la seisme, care aparține seismelor. ✧ *Regiune seismică* = regiune în care cutremurele de pămînt sînt frecvente și puternice. ✦ Care servește la înregistrarea și studierea oscilațiilor scoarței terestre. *Aparate seismice*. — Fr. séismique (< gr.).

SEISMICITÁTE s. f. Gradul de frecvență și de intensitate al oscilațiilor seismice. [Pr.: *se-is-*] — Din seismic.

SEISMOGÉNIC, -Ă, *seismogenici, -e*, adj. Care determină un seism. [Pr.: *se-is-*] — Fr. sismogénique (după *seism*).

SEISMOGRÁF, *seismografe*, s. n. **1.** Aparat care înregistrează grafic, în mod automat, oscilațiile scoarței pămîntești în timpul cutremurelor. **2.** Aparat folosit în prospecțiuni geofizice, cu ajutorul căruia se înregistrează vibrațiile produse de anumite explozii subterane provocate în scopuri științifice. [Pr.: *se-is-*] — Fr. séismographe (< gr.).

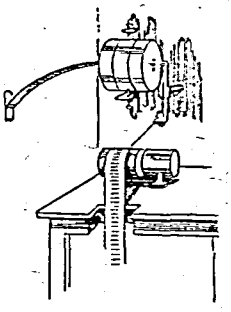

seismograf (1)

SEISMOGRÁFIC, -Ă, *seismografici, -e*, adj. Privitor la seismografie, care aparține seismografiei. [Pr.: *se-is-*] — Fr. sismographique (după *seismograf*).

SEISMOGRAFÍE s. f. Totalitatea procedeelor de întrebuințare a seismografului. [Pr.: *se-is-*] — Fr. sismographie (după *seismograf*).

SEISMOGRÁMĂ, *seismograme*, s. f. Înregistrare grafică obținută cu ajutorul seismografului și care reprezintă oscilațiile scoarței pămîntești. [Pr.: *se-is-*] — Fr. séismogramme (< gr.; după *seism*).

SEISMOLÓG, *seismologi*, s. m. Om de știință care se ocupă cu seismologia. [Pr.: *se-is-*] — Fr. sismologue (după *seism*).

SEISMOLÓGIC, -Ă, *seismologici, -e*, adj. Privitor la seismologie, care aparține seismologiei. *Cercetări seismologice*. [Pr.: *se-is-*] — Fr. sismologique (după *seismologie*).

SEISMOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul cutremurelor de pămînt. [Pr.: *se-is-*] — Fr. sismologie (după *seism*).

SEISMOMÉTRU, *seismometre*, s. n. Seismograf. [Pr.: *se-is-*] — Fr. sismomètre (după *seism*).

SEISMOSCÓP, *seismoscoape*, s. n. Instrument care pune în evidență cutremurele de pămînt. [Pr.: *se-is-*] — Fr. sismoscope (după *seism*).

SEÍZ, *seizi*, s. m. (Înv.) Rîndaș, grăjdar (la curtea domnească). — Tc. seyis.

SELAMALÍC s. n. v. selamlic.

SELAMLÍC, *selamlicuri*, s. n. (Înv.) Parte rezervată bărbaților și musafirilor în casele turcești; încăperi destinate domnului și slugilor sale, precum și pentru recepții, în palatele domnilor români. [Var.: selamalíc s. n.] — Tc. selâmlıc.

SÉLBĂ, *selbe*, s. f. (Reg.) Pădure tînără (și deasă). — Lat. lit. silva.

SELEÁF s. n. v. sileaf.

SELEAM-CEAÚȘ, *seleam-ceauși*, s. m. (Înv.) Reprezentant al domnului, care venea înaintea lui și anunța tuturor sosirea acestuia. — Tc. selâmçavuş.

SELÉCT, -Ă, *selecți, -te*, adj. Ales, distins. — Fr. select (< engl.).

SELECTÁ, *selectez*, vb. I. **1.** Tranz. A selecționa după un criteriu stabilit. ✦ A-și arăta preferința, a aprecia, a distinge. **2.** Tranz. A separa, în vederea izolării dintr-o mulțime de obiecte, o serie de obiecte cu anumite caracteristici. **3.** Intranz. (Despre aparatele de radiorecepție și de telegrafie) A fi selectiv. — Din select.

SELECTÍV, -Ă, *selectivi, -e*, adj. **1.** (Despre sisteme fizico-chimice) Care are proprietatea de a efectua o alegere între mai multe elemente. ✦ (Despre radiorecepție, *p. ext.* despre aparate de radiorecepție) Care are proprietatea de a selecta oscilațiile a căror frecvență este egală cu frecvența pe care este acordat. **2.** Care se efectuează prin selecție. — Fr. sélectif.

SELECTIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi selectiv. *Selectivitatea unui aparat de radio*. — După fr. sélectivité.

SELECTÓR, *selectoare*, s. n. **1.** Dispozitiv mecanic sau electric care permite alegerea unui obiect sau a unei direcții anumite dintr-o mulțime de obiecte sau de direcții accesibile dispozitivului. **2.** Mașină agricolă alcătuită dintr-o vînturătoare și mai multe site, cu ajutorul

căreia se separă semințele de impurități și se sortează pe calități. — După fr. sélecteur.

SELÉCȚIE, *selecții*, s. f. Alegere efectuată după un anumit criteriu; selecționare. ◇ (Biol.) *Selecție naturală* = fenomen natural constînd în persistența și continua evoluție a speciilor care au o mai mare putere de adaptare la mediu, în detrimentul celor mai puțin dotate. *Selecție sexuală* = selecție naturală și artificială care se face în urma eliminării de la actul reproducător a indivizilor slabi și rău înzestrați. *Selecție artificială* = metodă de ameliorare a speciilor animale și vegetale, constînd în selecționarea, în vederea reproducției, a indivizilor care întrunesc cele mai multe calități. [Var.: (înv.) selecțiúne s. f.] — Fr. sélection (lat. lit. selectio, -onis).

SELECȚIONÁ, *selecționez*, vb. I. Tranz. A alege, a tria după un anumit criteriu; *p. ext.* a ameliora speciile animale și vegetale prin alegerea, în vederea reproducției, a indivizilor care întrunesc cele mai multe calități. ✦ Refl. A se supune procesului de selecție naturală. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. sélectionner.

SELECȚIONÁBIL, *-Ă*, *selecționabili*, *-e*, adj. (Adesea substantivat) Care poate fi selecționat. [Pr.: *-ți-o-*] — Din selecționa + suf. *-bil.*

SELECȚIONÁRE, *selecționări*, s. f. Acțiunea de *a selecționa* și rezultatul ei. [Pr.: *-ți-o-*]

SELECȚIONÁT, *-Ă*, *selecționați*, *-te*, adj. Ales dintre mai mulți (după criterii de valoare); de calitate superioară. ✦ (Substantivat, f.) Echipă sportivă aleasă prin selecționare. ✦ (Despre animale și plante) Obținut prin metoda selecției artificiale. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *selecționa.*

SELECȚIONATÓR, *selecționatori*, s. m. Persoană care lucrează în domeniul ameliorării speciilor pe calea selecției artificiale. [Pr.: *-ți-o-*] — Din selecționa + suf. *-tor.*

SELECȚIONÍSM s. n. Teorie care admite existența selecției naturale în biologie. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. sélectionnisme.

SELECȚIONÍST, *-Ă*, *selecționiști*, *-ste*, s. m. și f. Persoană care aderă la teoria darvinistă a selecției naturale. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. sélectionniste.

SELECȚIÚNE s. f. v. selecție.

SELEMÉT s. n. (Înv.; în expr.) *A scoate* (pe cineva) *la selemet* = a ruina (pe cineva), a aduce la sapă de lemn. [Var.: **sillmét** s. n.] — Tc. selâmet.

SELENÁR, *-Ă*, *selenari*, *-e*, adj. (Livresc) De lună, lunar. — Lat. lit. selene, -es (după *lunar*).

SELÉNIC, *-Ă*, *selenici*, *-e*, adj. Care conține seleniu. *Acid selenic.* — Fr. sélénique.

SELENÍT[1], *seleniți*, s. m. Ghips semitransparent, de culoare galbenă-surie. — Fr. sélénite.

SELENÍT[2], *seleniți*, s. m. (Livresc) Locuitor imaginar din lună. — Fr. sélénite.

SELÉNIU s. m. Metaloid negru-cenușiu, care se găsește în natură în combinație cu sulful. — Fr. sélénium (< gr.).

SELENOGRAFÍE s. f. Parte a astronomiei care se ocupă cu studiul lunii. — Fr. sélénographie (< gr.).

SELFACTÓR, *selfactoare*, s. n. (Text.) Mașină la care benzile de fibre textile primesc întinderea și răsucirea necesară, iar firul rezultat se depănă pe țevi. — Germ. Selfaktor (fr. selfacteur).

SELFINDÚCȚIE, *selfinducții*, s. f. Fenomen de producere a unei forțe electromotoare într-un circuit, datorită cîmpului magnetic al curentului electric variabil care trece prin însuși circuitul indus. — Fr. self-induction (< engl.).

SELIMÍE s. f. (Înv.) Țesătură de mătase din care se făceau haine, în special anterie. — Tc. selimle.

SÉLNIC, *selnice*, s. n. Unealtă de pescărie asemănătoare cu leasa.

SEMAFÓR, *semafoare*, s. n. 1. Dispozitiv de semnalizare optică, alcătuit dintr-un stîlp fix, cu unul sau mai multe brațe mobile, a căror poziție, în timpul zilei, sau a căror schimbare de lumină, în timpul nopții, indică diferite semnale referitoare la circulația pe căile ferate. 2. Semnalizator optic folosit pentru a transmite vaselor din larg comunicări referitoare la navigație. 3. Semnalizator, cu lumini colorate, pentru reglementarea circulației în orașe; stop. — Fr. sémaphore (< gr.).

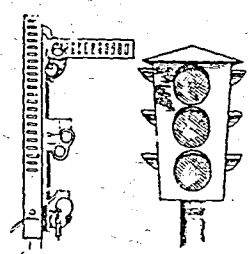

Semafoare

SEMAFORÍST, *-Ă*, *semaforiști*, *-ste*, s. m. și f. Persoană care mînuiește un semafor. — Fr. sémaphoriste.

SEMANTÉM, *semanteme*, s. n. Unitatea semantică de bază a cuvîntului, în cadrul unei familii lexicale (egală, de obicei, cu rădăcina cuvîntului). — Fr. sémantème.

SEMÁNTIC, *-Ă*, *semantici*, *-e*, adj. (Lingv.) Care ține de semantică, care se referă la sensurile cuvintelor. — Fr. sémantique (< gr.).

SEMÁNTICĂ s. f. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu sensurile cuvintelor și cu evoluția acestor sensuri. — Fr. sémantique.

SEMANTICIÁN, *semanticieni*, s. m. Semasiolog. [Pr.: *-ci-an*] — Fr. sémanticien.

SEMANTICÍSM s. n. Curent idealist care susține că principala problemă a filozofiei ar fi limba, pe care o identifică cu logica și cu realitatea obiectivă, înlocuind cercetarea științifică a realității prin analiza scolastică a sensului cuvintelor.

SEMANTÍSM s. n. Înțelesul, sensul unui cuvînt.

SEMASIOLÓG, *semasiologi*, s. m. Lingvist specialist în semasiologie; semantician. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. sémasiologue (< gr.).

SEMASIOLÓGIC, *-Ă*, *semasiologici*, *-e*, adj. Semantic. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. sémasiologique.

SEMASIOLOGÍE s. f. Semantică. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. sémasiologie.

SEMĂLUÍ, *semălui*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A asemăna, a compara. — Magh. számolni.

SEMĂNÁ[1], *sémăn*, vb. I. Tranz. 1. A pune sau a arunca sămînța în pămîntul pregătit, pentru a o face să încolțească și să rodească; a însămînța. *Cine seamănă vînt culege furtună* sau *semeni cenușă, ieste pulbere* sau *cînd semeni spini, nu poți s-aduni smochine* (= rău faci, rău găsești). *Răsare unde nu-l semeni*, se spune despre acela care apare deodată într-un loc unde prezența lui nu e nici așteptată, nici dorită. *Culege ce-ai semănat*, se spune celui care a obținut rezultate care-l nemulțumesc, deși nu merita o soartă mai bună. 2. Fig. A răspîndi, a propaga, a lăsa în urma sa un rău, o nenorocire etc. *A semăna vrajbă, discordie.* — Lat. seminare.

SEMĂNÁ[2], *sémăn*, vb. I. Intranz. I. A avea trăsături, calități, defecte comune cu altcineva sau cu altceva; a se asemui, a se asemăna. ◇ Expr. *A semăna cu cineva* (sau *cuiva*) *bucățică ruptă* (sau *tăiată*) = a semăna mult cu altul. 2. A părea, a arăta, a face impresia de... — Lat. similare.

SEMĂNÁRE[1] s. f. Acțiunea de *a semăna*[1]; însămînțare.

SEMĂNÁRE[2] s. f. (Înv.) Asemănare. — V. *semăna*[2].

SEMĂNÁT s. n. Semănare[1]; însămînțare. — V. *semăna*[1].

SEMĂNĂTOÁRE, *semănători*, s. f. Mașină agricolă cu tracțiune animală sau mecanică, cu care se seamănă anumite plante. — Din semăna[1] + suf. *-(ă)toare.*

Semănătoare

SEMĂNĂTÓR, *-OÁRE*, *semănători*, *-oare*, s. m. și f. Muncitor agricol care seamănă[1]. — Din semăna[1] + suf. *-(ă)tor.*

SEMĂNĂTORÍSM s. n. Curent literar inițiat la începutul acestui secol de revista «Semănătorul», care a promovat o artă literară cu caracter popular, însă și cu tendințe naționaliste, care duceau la considerarea țărănimii ca un tot omogen, fără diferențieri de clasă; ideologia acestui curent. — Din semănător + suf. *-ism.*

SEMĂNĂTORÍST, *-Ă*, *semănătoriști*, *-ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de semănătorism, privitor la semănătorism. 2. S. m. și f. Adept al semănătorismului. — Din semănător + suf. *-ist.*

SEMĂNĂTÚRĂ, *semănături*, s. f. 1. Însămînțare. 2. (La pl.) Plante ieșite din sămînța semănată. 3. Loc, teren însămînțat. — Din semăna[1] + suf. *-(ă)tură.*

SÉMEN, *semeni*, s. m. Drug de fier în patru muchii, cu vîrf ascuțit și cu mîner de lemn, folosit de pescari la spargerea gheții.

SEMESTRIÁL, *-Ă*, *semestriali*, *-e*, adj. (Adesea adverbial) Care se raportă la un semestru; care se face sau se produce în fiecare semestru; care durează un semestru. [Pr.: *-tri-al*] — După fr. semestriel.

SEMÉSTRU, *semestre*, s. n. Perioadă de șase luni consecutive; o jumătate de an. ✦ O jumătate din anul școlar (universitar). — Fr. semestre (lat. lit. semestris).

SEMÉȚ, *-EÁȚĂ*, *semeți*, *-e*, adj. 1. (Adesea adverbial) Mîndru, falnic, măreț; trufaș, sfidător, obraznic. ◇ (Substantivat) *Cine ești tu, semețule?* (ALECSANDRI). 2. Îndrăznet, curajos; plin de avînt, de elan; avîntat. [Var.: (reg.) **sumét**, **-eáță** adj.] — Comp. v. sl. sŭmĕti.

SEMEȚÍ, *semețesc*, vb. IV. Refl. 1. A se făli, a se mîndri, a se lăuda; a se îngîmfa; a deveni trufaș, arogant. 2. A prinde curaj, a îndrăzni; a căpăta încredere. [Var.: (reg.) **sumeți** vb. IV] — Din semeț.

SEMEȚÍE s. f. 1. Mîndrie, fală; trufie, îngîmfare, orgoliu. 2. Curaj, îndrăzneală, avînt. [Var.: (reg.) **sumeție** s. f.] — Din semeț + suf. *-ie.*

SEMI- Element de compunere însemnînd «pe jumătate», care servește la formarea unor substantive ca: *semicerc*, *semizeu* etc. și a unor adjective ca: *semidoct*, *semison* etc. — Fr. semi- (lat. lit. semi-).

SEMIAUTOMÁT, *-Ă*, *semiautomați*, *-te*, adj. (Despre sisteme tehnice) Care efectuează automat numai unele dintre mișcările de care este capabil, celelalte fiind dirijate prin intervenții din exterior; automatizat numai în parte. — Din semi- + automat.

SEMIÁXĂ, *semiaxe*, s. f. 1. Porțiune dintr-o axă, considerată din origine și orientată într-unul din cele două sensuri ale ei. 2. Jumătate din lungimea axei unei curbe plane închise sau a unui corp de revoluție generat de o curbă plană închisă, cuprinsă în interiorul curbei sau al corpului respectiv. *Semiaxa sferei.* — Din semi- + axă.

SEMICÉRC, *semicercuri*, s. n. 1. Figură geometrică formată dintr-o jumătate de cerc. 2. Șir de ființe sau de lucruri așezate în formă de semicerc (1); linie, mișcare arcuită. ◇ Loc. adv. *În semicerc* = în formă de semicerc (1). — Din semi- + cerc (după fr. *demi-cercle*).

SEMICIRCULÁR, *-Ă*, *semicirculari*, *-e*, adj. În formă de semicerc. — După fr. semi-circulaire.

SEMICOLONIÁL, *-Ă*, *semicoloniali*, *-e*, adj. În stare de semicolonie. — Din semi- + colonial.

SEMICOLONÍE, *semicolonii*, s. f. Stat, formal independent, dar depinzînd economiceşte şi politiceşte de un stat imperialist. — Din **semi-** + **colonie**.

SEMICONDUCTÓR, -OÁRE, *semiconductori, -oare*, adj. (Despre substanţe, materiale) Care are o rezistenţă electrică relativ mare în raport cu aceea a metalelor, dar mică în raport cu aceea a substanţelor izolante. — După fr. **sèmiconducteur**.

SEMICONSOÁNĂ, *semiconsoane*, s. f. Semivocală. — Din **semi-** + **consoană**.

SEMIDÓCT, -Ă, *semidocţi, -te*, adj. Care are cunoştinţe puţine şi superficiale (dar se crede cult). — Din **semi-** + **doct**.

SEMIDREÁPTĂ, *semidrepte*, s. f. (Geom.) Segment de dreaptă mărginit la un singur capăt. — Din **semi-** + **dreaptă** (după fr. *semi-droite*).

SEMIFABRICÁT, *semifabricate*, s. n. Produs pe jumătate fabricat, care mai are nevoie de diferite operaţii de prelucrare pentru a deveni produs finit. — Din **semi-** + **fabricat**.

SEMIFINÁLĂ, *semifinale*, s. f. Fază a unui concurs sportiv care precedă finala şi în care se selecţionează echipele sau jucătorii participanţi la finală. — Din **semi-** + **finală** (după fr. *demi-finale*).

SEMIFLUÍD, -Ă, *semifluizi, -de*, adj. Pe jumătate fluid. — Fr. **semi-fluide**.

SEMIFÓND s. n. Probă sportivă pe distanţă medie (care variază după specificul sportului respectiv). — Din **semi-** + **fond** (după fr. *demi-fond*).

SEMIÎNTUNÉRIC s. n. Semiobscuritate. — Din **semi-** + **întuneric**.

SEMILÚNĂ, *semiluni*, s. f. **1.** Parte a discului lunii, în formă de semicerc, luminată în timpul uneia dintre fazele astrului; luna privită în faza primului şi a ultimului pătrar. **2.** Semn simbolic al islamismului, reprezentînd forma pe care o are luna în faza primului pătrar. ✦ Fig. Imperiul otoman, turcii; mahomedanismul. — Din **semi-** + **lună** (după fr. *demi-lune*).

SEMINÁL, -Ă, *seminali, -e*, adj. (Anat.) Care se referă la spermă, care aparţine spermei. ✦ (Bot.) Care se referă la sămînţa plantelor. — Fr. **séminal** (lat. lit. **seminalis**).

SEMINÁR, *seminare*, s. n. **1.** Formă de învăţămînt prin care studenţii adîncesc cunoştinţele predate la curs sau execută lucrări practice sub conducerea unui profesor. ✦ Cerc de studii pe lîngă o organizaţie de masă sau pe lîngă o instituţie, care are ca scop ridicarea calificării profesionale a membrilor săi sau pregătirea lor ideologică. **2.** (În vechea organizare a învăţămîntului) Şcoală de grad mediu, pentru pregătirea preoţilor. ✧ *Seminar pedagogic* = liceu în care îşi făceau pregătirea pedagogică studenţii care voiau să intre în învăţămînt. [Pl. şi: *seminarii*] — Fr. **séminaire** (lat. lit. **seminarium**).

SEMINARÍST, *seminarişti*, s. m. Elev al unui seminar (2). — Fr. **séminariste**.

SEMINCÉR, *seminceri*, s. m. **1.** Arbore lăsat pentru sămînţă, în vederea regenerării naturale a pădurii; plante lăsate neculese o dată cu restul recoltei, pentru a servi ca plante de sămînţă; loc pe care se cultivă astfel de plante. **2.** Ştiulete de porumb nedezghiocat, păstrat de sămînţă. — Din **seminţe** (pl. lui *sămînţă*) + suf. *-ar*.

SEMINCIOÁRĂ, *semincioare*, s. f. Diminutiv al lui *sămînţă*.

SEMINŢÉNIE, *seminţenii*, s. f. (Înv.) Seminţie, neam. — Din **seminţe** (pl. lui *sămînţă*) + suf. *-enie*.

SEMINŢERÍE, *seminţerii*, s. f. Prăvălie unde se vînd seminţe de flori şi de legume. — Din **seminţe** (pl. lui *sămînţă*) + suf. *-ărie*.

SEMINŢÍE, *seminţii*, s. f. **1.** Neam, naţionalitate, popor; gen (uman). **2.** Familie, trib; descendenţi. **3.** (Rar) Rasă, specie de animale. — Din **seminţe** (pl. lui *sămînţă*) + suf. *-ie*.

SEMINŢIŞ, *seminţişuri*, s. n. Loc acoperit cu puieţi semănaţi. — Din **seminţe** (pl. lui *sămînţă*) + suf. *-iş*.

SEMIOBSCÚR, -Ă, *semiobscuri, -e*, adj. Pe jumătate obscur pe jumătate întunecos. — Din **semi-** + **obscur**.

SEMIOBSCURITÁTE s. f. Lumină slabă, care face ca obiectele să fie abia vizibile. — Din **semi-** + **obscuritate**.

SEMIOFICIÁL, -Ă, *semioficiali, -e*, adj. Care provine din surse oficiale dar nu are caracter oficial. — După fr. **semi-officiel**.

SEMIOLOGÍE s. f. Parte a medicinii care se ocupă cu diagnosticarea bolilor după simptomele lor. [Pr.: *-mi-o-*] — Fr. **sémiologie**.

SEMIÓTICĂ s. f. Semiologie. [Pr.: *-mi-o-*] — Fr. **sémiotique** (< gr.).

SEMISÓN, -Ă, *semisoni, -e*, adj. (Despre vocale) Care nu are valoare silabică. — Din **semi-** + **son**.

SEMÍT, -Ă, *semiţi, -te*, s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din grupul de popoare, apropiate între ele prin limbă, din sud-vestul Asiei şi nordul Africii, căruia îi aparţin astăzi arabii, sirienii, evreii, abisinienii etc. **2.** Adj. Care aparţine semiţilor, privitor la semiţi. — Fr. **sémite**.

SEMÍTIC, -Ă, *semitici, -e*, adj. Semit (2). — Fr. **sémitique**.

SEMITOLÓG, *semitologi*, s. m. Specialist în semitologie. — Fr. **sémitologue**.

SEMITOLOGÍE s. f. Denumire comună pentru ştiinţele consacrate studierii culturii şi limbilor semitice. — Fr. **sémitologie**.

SEMITÓN, *semitonuri*, s. n. **1.** (Muz.) Interval de o jumătate de ton; cel mai mic interval în gama diatonică. **2.** Nuanţă de culoare intermediară, care face trecerea, în pictură şi în artele decorative, de la un ton închis la unul deschis. — Fr. **semi-ton**.

SEMIVOCÁLĂ, *semivocale*, s. f. Vocală scurtă care nu se poate rosti decît însoţită de altă vocală, formînd împreună un diftong; semiconsoană. — Din **semi-** + **vocală** (după fr. *semi-voyelle*).

SEMIZÉU, *semizei*, s. m. (Mit.) Zeitate de rang inferior; erou născut dintr-un zeu şi o muritoare sau dintr-o zeiţă şi un muritor. — Din **semi-** + **zeu** (după fr. *demi-dieu*).

SEMN, *semne*, s. n. **1.** Tot ceea ce arată, indică ceva. ✧ Loc. adv. *Pe semne* = după cît se pare, după cît se vede; probabil. ✦ Manifestare exterioară a unui fenomen, care permite să se presupună sau să se precizeze natura lui. ✧ Expr. (În superstiţii) *Semn bun* (sau *rău, prost*) = fapt, fenomen căruia i se atribuie însuşirea de a prevesti un bine (sau o nenorocire). *A avea semne* (sau *a i se face cuiva semn*) = a avea indicii în legătură cu o întîmplare viitoare. *A da semn* (sau *semne*) *de viaţă* = a se manifesta, a-şi vădi existenţa. ✦ Fenomen luminos care apare uneori pe cer, fiind interpretat de superstiţioşi ca o prevestire. ✦ Fiecare dintre cele douăsprezece constelaţii ale zodiacului. ✦ Probă, dovadă. ✧ Loc. adv. *În* (sau *ca*) *semn de* (sau *că*)... = dînd dovadă de..., ca probă că... **2.** Gest, mişcare care exprimă un gînd, o intenţie, o stare sufletească sau sugerează cuiva o acţiune. ✦ (Înv.) Semnal. *Căpitani, ostaşi cu zale şi cu platoşe de fier, Pe-ai lor cai sirepi stau mîndri ca la semnul de război* (ALECSANDRI) **3.** Notă specifică, trăsătură distinctivă, după care se recunoaşte un lucru, o fiinţă; semnalment; însemnare făcută pe un lucru sau pe un animal, cu scopul de a-l deosebi de celelalte sau de a-l recunoaşte. ✦ Pată de altă culoare decît restul trupului, pe care o au unele animale. **4.** Obiect aşezat într-un loc sau într-un anumit fel pentru a marca sau a despărţi ceva; indicator. ✧ *Semn de hotar* (sau, în trecut, *de moşie*) = piatră, stîlp etc. care indică un hotar sau linia de demarcaţie a unui teren; *p. ext.* hotar. ✦ Însemnare făcută spre a nu uita ceva. ✧ *Semn de carte* = fîşie îngustă de mătase, de carton, de piele etc. care se pune între paginile unei cărţi pentru a indica pagina la care s-a întrerupt cu lectura. ✦ Loc marcat, ţintă pentru tras cu arma. **5.** Urmă lăsată pe ceva prin atingere sau apăsare. ✦ Urmă, cicatrice rămasă pe piele după o boală, o lovire, o rană etc. **6.** (În expr.) *Semne grafice* = totalitatea literelor, cifrelor, semnelor de punctuaţie folosite în scriere. *Semne de punctuaţie* = semne grafice (punct, virgulă, două puncte etc.) întrebuinţate pentru a despărţi, în scris, părţile unei propoziţii sau ale unei fraze. *Semnele citării* = ghilimele. *Semne matematice* = semne care servesc la indicarea operaţiilor matematice. *Semne convenţionale* = figuri simbolice întrebuinţate pentru a marca diferite notări pe hărţi, planşe etc. *Semn monetar* = tot ceea ce se imprimă sau se gravează pe o monedă; *p. ext.* monedă. **7.** Simbol, emblemă. ✧ Expr. *Sub semnul* (cuiva sau a ceva) = sub egida, sub auspiciile (cuiva sau a ceva). **8.** Tot ceea ce evocă o persoană, un lucru sau un fapt; amintire. — Lat. **signum**.

SEMNÁ, *semnez*, vb. I. Tranz. A iscăli ceva pentru confirmare, a certifica, punînd o iscălitură. — Fr. **signer** (după *semn*).

SEMNÁL, *semnale*, s. n. **1.** Semn convenţional (sonor sau vizual) folosit pentru a transmite la distanţă o înştiinţare, o comandă etc. ✧ *Semnal topografic* = construcţie de lemn, de metal sau de piatră, vizibilă la distanţă, care fixează poziţia unui punct pe teren. *Semnal luminos* (sau *electric*) = semafor (3). *Semnal de alarmă* = dispozitiv montat la trenurile de călători care, pus în funcţie în caz de primejdie, opreşte trenul. ✦ Sunet convenţional de recunoaştere a diferitelor posturi de radio. ✦ Sunet de corn sau împuşcătură prin care se anunţă începerea sau încetarea bătăii, la vînătoare. **2.** Fig. Tot ceea ce anunţă sau determină începerea unei acţiuni ori îi serveşte ca impuls. ✧ Expr. *A da semnalul* = a lua iniţiativa, a da tonul într-o acţiune. **3.** (Psih.) Indiciu al unui fenomen sau al unui obiect din mediul înconjurător care, prin intermediul scoarţei cerebrale, determină organismul să reacţioneze într-un anumit fel. — Fr. **signal** (după *semn*).

SEMNALÁ, *semnalez*, vb. I. Tranz. A aduce ceva la cunoştinţă, a atrage atenţia cuiva asupra unui lucru, a avertiza; a scoate în evidenţă, a releva. — După fr. **signaler** (după *semn*).

SEMNALÁRE, *semnalări*, s. f. Acţiunea de *a semnala* şi rezultatul ei.

SEMNALIZÁ, *semnalizez*, vb. I. Tranz. A da, a transmite semnale (la distanţă); a comunica prin semnale. — Din **semnal**.

SEMNALIZÁRE, *semnalizări*, s. f. **1.** Acţiunea de *a semnaliza* şi rezultatul ei; înştiinţare, comunicare prin semnale. **2.** (Psih.) Punerea organismului în legătură cu mediul, prin anumite semnale. ✧ *Sistem de semnalizare* = totalitatea semnalelor prin care organismul se pune în legătură cu mediul înconjurător, prin intermediul scoarţei cerebrale. **3.** (Concr.) Instalaţie de semnale pe un aerodrom, la o cale ferată, într-un port, la răspîntii de străzi, cu ajutorul căreia se fac comunicări la distanţă.

SEMNALIZATÓR[1], *semnalizatoare*, s. n. Semafor. ✦ Indicator luminos folosit la autovehicule pentru a marca direcţia de orientare a acestora. — Din **semnaliza** + suf. *-(a)tor*.

SEMNALIZATÓR[2], *semnalizatori*, s. m. Persoană care transmite semnale, care semnalizează. — Din **semnaliza** + suf. *-(a)tor*.

SEMNALMÉNT, *semnalmente*, s. n. Totalitatea datelor, caracterelor exterioare după care o persoană poate fi identificată. — Fr. **signalement** (după *semn*).

SEMNÁRE, *semnări*, s. f. Acţiunea de *a semna* şi rezultatul ei; iscălire.

SEMNÁT s. n. Semnare. — V. *semna*.

INDICATOARE PENTRU SEMNALIZAREA RUTIERĂ

INDICATOARE DE INTERZICERE

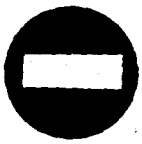

Accesul interzis tuturor vehiculelor.

Circulația interzisă în ambele sensuri.

Accesul interzis oricărui autovehicul, cu excepția motocicletelor fără ataș.

Accesul interzis vehiculelor destinate transporturilor de mărfuri, având o greutate mai mare de... tone.

Accesul interzis motocicletelor fără ataș.

Accesul interzis tuturor vehiculelor cu tracțiune mecanică.

Circulația autocamioanelor și vehiculelor cu tracțiune animală interzisă.

Depășirea interzisă.

Claxonarea interzisă.

Accesul interzis cicliștilor.

Circulația vehiculelor cu tracțiune animală interzisă.

Accesul interzis vehiculelor având înălțimea totală mai mare de... m.

Accesul interzis vehiculelor având o lățime mai mare de peste... m.

Accesul interzis vehiculelor, având o greutate mai mare de... tone.

Accesul interzis vehiculelor având greutatea mai mare de ... tone pe osie.

Limitare de viteză.

Staționare interzisă.

Oprirea interzisă.

Oprire la intersecție.

Interzis a vira la dreapta.

Interzis a vira la stînga.

Oprire (punct vamal.)

Post de control.

Terminare zonei de restricție.

INDICATOARE DE AVERTIZARE PENTRU LOCURI PERICULOASE

Trecere de nivel fără bariere.

Trecere de nivel cu bariere.

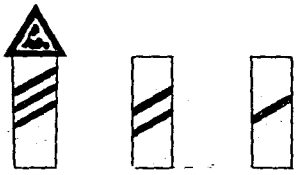

Panouri suplimentare pentru treceri de nivel fără bariere.

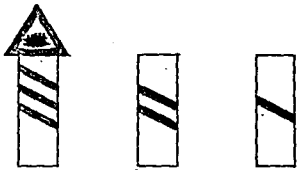

Panouri suplimentare pentru treceri de nivel cu bariere.

Intersecție de drumuri.

Intersecție cu un drum fără prioritate.

Atenție: drum cu prioritate.

Curbă la dreapta.

Curbă la stînga.

Curbă periculoasă.

Curbă dublă, prima la dreapta.

Curbă dublă, prima la stînga.

Coborîre periculoasă.

Drum lunecos.

Drum cu denivelări.

Drum îngustat.

Atenție la animale.

Trecere pentru pietoni.

Copii.

Lucrări.

Alte pericole.

INDICATOARE PENTRU SEMNALIZAREA RUTIERĂ

INDICATOARE DE SENS OBLIGATORIU

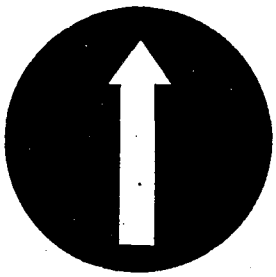

Înainte.

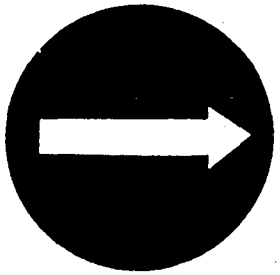

La dreapta
(la stînga).

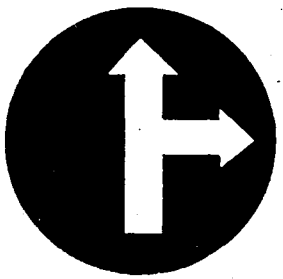

Înainte şi la dreapta.
(la stînga).

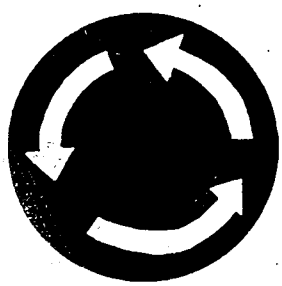

Sens giratoriu.

Pistă obligatorie
pentru ciclişti.

INDICATOARE DE ORIENTARE ŞI DIVERSE

Parcare permisă.

Spital.

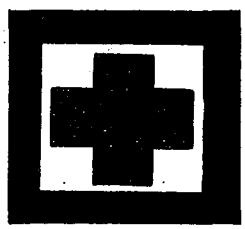

Post de ajutor.

Staţie de benzină.

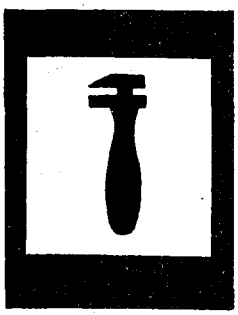

Post de depanare.

Telefon.

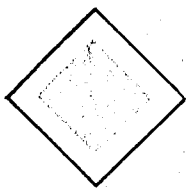

Drum cu prioritate.

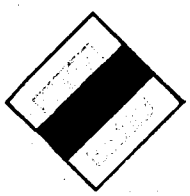

Sfîrşit de prioritate.

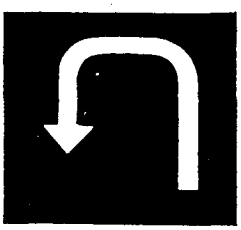

Loc de întoarcere.

SEMNATÁR, -Ă, *semnatari, -e,* s. m. și f. Persoană care semnează (în virtutea unei împuterniciri) un tratat, o convenție etc. — Fr. **signataire** (după *semna).*

SEMNĂTÚRĂ, *semnături,* s. f. Iscălitură. — Din **semna** + suf. *-(ă)tură.*

SEMNIFICÁ, pers. 3 *semnifică,* vb. I. Tranz. A avea înțelesul de..., a însemna. — Fr. **signifier** (lat. lit. **significare**; după *semn).*

SEMNIFICATÍV, -Ă, *semnificativi, -e,* adj. 1. Care exprimă (cu claritate) ceva, care scoate în evidență ceva. 2. Care exprimă ceva fără a fi nevoie de vorbe; care face aluzie la ceva, plin de înțeles; expresiv. 3. Care are însemnătate; important. — Fr. **significatif** (după *semn).*

SEMNIFICĂȚIE, *semnificații,* s. f. 1. Conținut semantic al unui cuvînt, înțeles, sens; accepție. ✦ Valoare simbolică a unui lucru; înțeles, noimă, tîlc. 2. Însemnătate, importanță. — Fr. **signification** (după *semn).*

SEMUÍ vb. IV. v. **asemui.**

SENÁT, *senate,* s. n. 1. Corp legislativ în unele țări, alcătuit din membri aleși, cooptați sau numiți și care, împreună cu Camera deputaților, constituie corpurile legiuitoare. 2. (Înv.) Sfat al bătrînilor, consiliu al sfetnicilor. ✦ (În vechea organizare a învățămîntului universitar) Consiliu restrîns de profesori, ales de profesorii înșiși, a cărui atribuție era să ajute pe rector la conducerea instituției. 3. (În Roma antică) Organ superior de conducere a statului în timpul republicii; (sub imperiu) consiliu consultativ cu rol politic minor. — Fr. **sénat** (lat. lit. **senatus**).

SENATÓR, *senatori,* s. m. Membru al unui senat. — Fr. **sénateur** (lat. lit. **senator, -oris**).

SENATORIÁL, -Ă, *senatoriali, -e,* adj. Care ține de senat sau de senator, privitor la senat sau la senator. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **sénatorial.**

SÉNĂ s. f. Frunze uscate de siminichie, întrebuințate ca purgativ și ca diuretic. — Tc. **sena**[meki].

SENÉT s. n. v. **sinet.**

SENÍL, -Ă, *senili, -e,* adj. Care ține de bătrînețe, caracteristic bătrînilor; de bătrîn. — Fr. **sénile** (lat. lit. **senilis**).

SENILITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este senil; slăbire a corpului și a facultăților intelectuale, cauzată de bătrînețe; bătrînețe. — După fr. **sénilité.**

SENÍN[1] s. n. Seninătate, limpezime, claritate (a cerului). ✧ Loc. adv. *Din senin* = dintr-o dată, pe neașteptate, fără motiv. — Lat. **serenus.**

SENÍN[2]**, -Ă,** *senini, -e,* adj. 1. Fără nori, limpede, clar; liniștit. ✦ Luminos. 2. Fig. (Despre oameni, despre expresia figurii lor, despre manifestări ale lor) Care exprimă mulțumire sufletească; netulburat, luminos, liniștit. [Var.: (înv.) **sărin, -ă** adj.] — Lat. **serenus.**

SENINÁTATE s. f. 1. Calitate a cerului senin; limpezime. 2. Fig. Expresie senină a chipului. ✦ Calm, liniște sufletească. — Din **senin** + suf. *-(ă)tate.*

SENINÉȚĂ s. f. v. **senineță.**

SENINÉȚE s. f. (Rar) Seninătate. [Var.: (reg.) **seninéță** s. f.] — Din **senin** + suf. *-eță.*

SÉNIOR[1] adj. m. (Pe lîngă un nume propriu de persoană) Tatăl (în opoziție cu fiul). [Pr.: *-nior*] — Lat. lit. **senior.**

SENIÓR[2]**,** *seniori,* s. m. Stăpîn al unui domeniu feudal din apusul Europei; *p. ext.* nobil. [Pr.: *-ni-or*] — Fr. **seigneur** (lat. lit. **senior**).

SENIÓR[3]**, -OÁRĂ,** *seniori, -oare,* s. m. și f. Sportiv care a depășit vîrsta de 19 ani. [Pr.: *-ni-or*] — Fr. **senior.**

SENIORIÁL, -Ă, *senioriali, -e,* adj. Care aparține seniorului[2], privitor la senior[2]. [Pr.: *ni-o-ri-al*] — După fr. **seigneurial.**

SENS, *sensuri,* s. n. 1. Înțeles, semnificație, accepție. ✦ Conținut noțional sau logic. *Îmi spui cuvinte fără sens.* 2. Temei rațional; logică, rațiune, noimă. *Ce sens poate avea un atac de front cu un ploton?* (CAMIL PETRESCU). ✦ Rost, scop, menire. *Alt sens n-are lumea asta, n-are alt scop, altă soartă* (EMINESCU). 3. Direcție, orientare. ✧ *Sens unic* = sistem de circulație a vehiculelor într-o singură direcție, pe arterele cu mare afluență, putîndu-se folosi toată lățimea părții carosabile. 5. (În expr.) *Într-un anumit sens* = privind lucrurile într-un anumit mod, dintr-un anumit punct de vedere, sub un anumit raport. *În sensul cuiva* = potrivit vederilor, părerilor cuiva. — Fr. **sens** (lat. lit. **sensus**).

SENSÍBIL, -Ă, *sensibili, -e,* adj. 1. (Despre oameni) Care resimte puternic orice impresie fizică sau morală, care are o sensibilitate deosebită. ✦ Care poate fi ușor mișcat, impresionat; simțitor, emotiv. ✦ (Despre organe) Care reacționează la cea mai ușoară excitație exterioară. *Ureche sensibilă.* 2. (Despre materie, lucruri, fenomene etc.) Care poate fi perceput prin simțuri; care produce o senzație sau o impresie. ✦ Care se poate ușor constata; vădit, simțitor, apreciabil. *Prețurile au înregistrat o sensibilă scădere.* 3. (Despre instrumente sau aparate) Care reacționează la cele mai mici variații ale unor agenți externi. *Placă sensibilă.* — Fr. **sensible** (lat. lit. **sensibilis**).

SENSIBILITÁTE, *sensibilități,* s. f. 1. Facultate de a simți, de a reacționa la excitații; acuitate a simțurilor; capacitatea de a percepe senzații. 2. Capacitate de reacție afectivă; intensitate afectivă; emotivitate. ✦ (În artă și literatură) Impresionabilitate deosebită la tot ceea ce trezește emoții artistice. 3. Însușire a unui instrument sau a unui aparat de a reacționa la cele mai mici variații ale unor agenți externi (ca diferența de temperatură sau de greutate, schimbarea presiunii etc.). — Fr. **sensibilité** (lat. lit. **sensibilitas, -atis**).

SENSIBILIZÁ, *sensibilizez,* vb. I. Tranz. 1. A mări sensibilitatea unui țesut, a unui mușchi etc. la o excitație din afară; *p. ext.* a face (mai) sensibil pe cineva sau ceva. ✦ A extinde intervalul de variație a unei mărimi, în care un sistem fizico-chimic își menține o anumită sensibilitate. 2. (Rar) A concretiza, a materializa. *Am rămas refractar la toată această lecție de viață practică... sensibilizată în lire sterline* (GALACTION). — Din fr. **sensibiliser.**

SENSIBILIZÁRE, *sensibilizări,* s. f. Acțiunea de *a sensibiliza*

SENSIBILIZATÓR, *sensibilizatori,* s. m. Substanță care, adăugată în stratul fotosensibil al unui material fotografic, face ca acest material să fie impresionat de anumite radiații. — După fr. **sensibilisateur.**

SENTENȚIÓS, -OÁSĂ, *sentențioși, -oase,* adj. (Despre stil, fraze etc.) Care conține sentințe (2), maxime; *p. ext.* care are caracter, ton de sentință. ✦ (Despre oameni) Care se exprimă prin maxime; *p. ext.* care folosește un ton emfatic. — Fr. **sentencieux** (lat. lit. **sententiosus**).

SENTIMÉNT, *sentimente,* s. n. 1. Atitudine emoțională a omului față de realitate; simțămînt. ✦ Afecțiune. 2. Facultate de a simți, de a cunoaște, de a aprecia ceva; conștiință. ✦ Credință, impresie intimă. *Avea sentimentul că Ana a intrat în viața lui intimă* (VLAHUȚĂ). [Var.: (înv.) **simtimént** s. n.] — După fr. **sentiment.**

SENTIMENTÁL, -Ă, *sentimentali, -e,* adj. 1. Care exprimă (sau trezește) sentimente duioase, nostalgice; (peior.) dulceag. ✦ Care se referă la sentimente; afectiv. 2. (Despre oameni; adesea substantivat) Care denotă o sensibilitate accentuată, care se lasă ușor stăpînit de sentimente duioase. — După fr. **sentimental.**

SENTIMENTALÍSM, (2) *sentimentalisme,* s. n. 1. Tendință de a exagera rolul și valoarea sentimentelor, de a aprecia lucrurile (numai) din punct de vedere sentimental. 2. Gest, atitudine, comportare de om sentimental. — După fr. **sentimentalisme.**

SENTIMENTALITÁTE s. f. Caracter, fel de a fi al unei persoane sentimentale; predispoziție spre exagerarea sentimentelor. ✦ Reacție afectivă specifică a cuiva față de realitățile vieții. — După fr. **sentimentalité.**

SENTIMENTALIZÁ, *sentimentalizez,* vb. I. Intranz. (Rar) A se comporta ca un sentimental, a se deda la efuziuni sentimentale. — Din **sentimental.**

SENTINÉLĂ, *sentinele,* s. f. Soldat înarmat care face serviciul de pază a unui post; strajă, gardă. [Var.: **santinélă** s. f.] — Fr. **sentinelle.**

SENTÍNȚĂ, *sentințe,* s. f. 1. Hotărîre, decizie a unei instanțe judecătorești. ✦ Fig. Veștejire, blam. 2. Maximă, aforism. ✦ Deviză. — Fr. **sentence** (lat. lit. **sententia**).

SENZÁȚIE, *senzații,* s. f. 1. Fapt de conștiință produs de acțiunea unui excitant asupra organelor de simț. *Senzație vizuală. Senzație auditivă.* ✧ Expr. *A avea senzația că...* = a simți, a i se părea că..., a avea impresia că... ✦ Simțire; sentiment. *Stranii senzații încercau sufletul meu* (GALACTION). ✦ Percepție. *Imaginea lui Eminescu e măreață, e sublimă. Ea ne dă senzația imensității spațiului, aproape noțiunea nemărginirii* (GHEREA). 2. Ceea ce are un caracter senzațional, impresionează în mod puternic simțurile, imaginația; ceea ce constituie un prilej de emoții violente. ✧ Loc. adj. *De senzație* = senzațional. ✧ Expr. *A face senzație* = a produce o impresie foarte puternică, a trezi un interes deosebit, a face vîlvă. — Fr. **sensation** (lat. lit. **sensatio, -onis**).

SENZAȚIONÁL, -Ă, *senzaționali, -e,* adj. Care impresionează puternic, uimește, emoționează, care interesează în cel mai mare grad. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr. **sensationnel.**

SENZITÍV, -Ă, *senzitivi, -e,* adj. 1. Senzorial. 2. Înzestrat cu sensibilitate; sensibil. *Plante senzitive.* — Fr. **sensitiv** (lat. lit. **sensitivus**).

SENZORIÁL, -Ă, *senzoriali, -e,* adj. Care se raportă la organele de simț, care se realizează prin simțuri. [Pr.: *-ri-al*] — După fr. **sensoriel.**

SENZUÁL, -Ă, *senzuali, -e,* adj. Care ține de simțuri, care desfată simțurile. ✦ (Despre oameni; adesea substantivat) Înclinat spre plăcerile trupești. ✦ (Adesea adverbial) Care trădează, exprimă senzualitate. [Pr.: *-zu-al*] — Fr. **sensuel** (lat. lit. **sensualis**).

SENZUALÍSM s. n. 1. Doctrină filozofică, bazată pe recunoașterea senzației ca singura sursă a cunoștințelor noastre despre lume. 2. Înclinare spre plăcerile simțurilor. [Pr.: *-zu-a-*] — După fr. **sensualisme.**

SENZUALÍST, -Ă, *senzualiști, -ste,* adj., s. m. și f. I. Adj. Care aparține senzualismului (1), privitor la senzualism. 2. S. m. și f. Adept al senzualismului (1). [Pr.: *-zu-a-*] — După fr. **sensualiste.**

SENZUALITÁTE, *senzualități,* s. f. 1. Înclinare spre plăcerile trupești. 2. (Rar) Sensibilitate senzorială. *Adela mănîncă puțin și pe alese. Are senzualitatea fină* (IBRĂILEANU). [Pr.: *-zu-a-*] — După fr. **sensualité.**

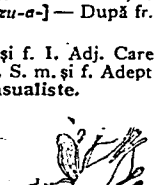

Sepale

SEPÁLĂ, *sepale,* s. f. Fiecare dintre frunzele (modificate) care alcătuiesc caliciul unei flori. — Fr. **sépale.**

SEPARÁ, *sepár,* vb. I. Tranz. A face să nu mai fie împreună; a despărți, a izola. ✦ Refl. (Despre soți, rar) A divorța. — Fr. **séparer** (lat. lit. **separare**).

SEPARÁBIL, -Ă, *separabili, -e,* adj. Care poate fi separat — Fr. **séparable** (lat. lit. **separabilis**).

SEPARÁRE, *separări*, s. f. Acțiunea de *a (se) separa*; despărțire, izolare; diferențiere.

SEPARÁT, -Ă, *separați, -te*, adj. Care se găsește izolat, care nu comunică, nu se confundă cu alții, nu e în legătură cu alții; deosebit; care a fost izolat dintr-un complex. ◇ *Pace separată* = pace pe care o încheie un stat în mod izolat, fără aliații săi de război. — V. *separa*.

SEPARATÍSM s. n. Tendință de separare, de desprindere dintr-un grup social constituit. — Fr. **séparatisme**.

SEPARATÍST, -Ă, *separatiști, -ste*, adj. (Adesea substantivat) Care se separă de majoritate. — Fr. **séparatiste**.

SEPARATÓR[1], *separatoare*, s. n. 1 Mașină sau aparat care servește la curățirea unei substanțe de altele sau la despărțirea unui element dintr-un amestec. *Separator de unt. Separator de țiței.* 2. Aparat sau piesă care separă două porțiuni de conductă electrică sau două piese dintr-un sistem tehnic. — Fr. **séparateur** (lat. lit. **separator, -oris**).

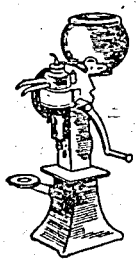

Separator

SEPARATÓR[2], **-OÁRE**, *separatori, -oare*, adj. Care are calitatea de a separa. — Fr. **séparateur** (lat. lit. **separator, -oris**).

SEPARÁȚIE, *separații*, s. f. Despărțire, separare. ◇ *Separația puterilor* = teză juridică și politică, care susține că puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească dintr-un stat pot și trebuie să acționeze independent una de alta. *Separație de domiciliu* = dispensă, premergătoare divorțului, prin care se acordă soților dreptul de a avea domicilii legale diferite. — Fr. **séparation** (lat lit. **separatio, -onis**).

SEPARÉU, *separeuri*, s. n. Cameră, boxă izolată într-un local public. — Fr. **séparé**.

SÉPIA s. f. invar. Vopsea cafenie-închisă provenită din viscerele sepiei sau fabricată pe cale artificială, întrebuințată în pictură sau în grafică; desen făcut cu astfel de vopsea. — Fr. **sépia** (it. **sepia**).

SÉPIE, *sepii*, s. f. Moluscă marină cu corpul oval, prevăzut cu zece brațe acoperite cu numeroase ventuze și cu o cochilie calcaroasă internă; cînd este atacată emană un lichid negricios, care tulbură apa (*Sepia officinalis*). — Fr. **sépia** (lat. lit. **sepia**).

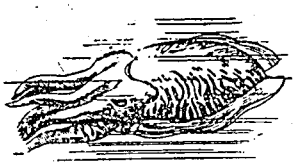

Sepie

SEPTÉMBRIE s. m. Numele lunii a noua a anului; (pop.) răpciune. [Var.: (înv.) **septémvrie** s. m.] — Ngr. **septemvrios**.

SEPTEMVÍR, *septemviri*, s. m. (La romani) Fiecare dintre preoții însărcinați cu organizarea serbărilor date în cinstea zeilor. — Lat. lit. **septemvir**.

SEPTÉMVRIE s. m. v. **septembrie**.

SEPTENTRIONÁL, -Ă, *septentrionali, -e*, adj. Nordic. [Pr.: *-tri-o-*] — Fr. **septentrional** (lat. lit. **septentrionalis**).

SEPTÉT, *septete*, s. n. Ansamblu de șapte voci sau instrumente care execută împreună o piesă muzicală; *p. ext.* bucată compusă pentru a fi executată de un astfel de ansamblu. — Germ. **Septett** (< it.).

SÉPTIC, -Ă, *septici, -e*, adj. Infectat cu microbi. ◇ *Maladie septică* = boală provocată de microbi. — Fr. **septique** (< gr.).

SEPTICEMÍE, *septicemii*, s. f. Infecție generalizată a sîngelui, provocată de un microb. — Fr. **septicémie** (< gr.).

SEPTUAGENÁR, -Ă, *septuagenari, -e*, s. m. și f. (Adesea adjectival) Persoană care a împlinit vîrsta de șaptezeci de ani sau are între șaptezeci și optzeci de ani. [Pr.: *-tu-a-*] — Fr. **septuagénaire** (lat. lit. **septuagenarius**).

SEPULCRÁL, -Ă, *sepulcrali, -le*, adj. 1. Care aparține mormîntului, privitor la mormînt. 2. Ca de mort. — Fr. **sépulcral** (lat. lit. **sepulcralis**).

SER, *seruri*, s. n. Partea lichidă a sîngelui. ✦ Lichid extras din sînge sau preparat pe cale artificială, folosit în scopuri terapeutice. — Fr. **sérum** (lat. lit. **serum**).

SERÁFIC, -Ă, *serafici, -e*, adj. (Ca) de serafim; îngeresc; *fig.* pur, candid, nevinovat. — Fr. **séraphique**.

SERAFÍM, *serafimi*, s. m. 1. (În concepția religioasă creștină) Înger de grad superior. 2. Prapur pe care sînt reprezentate chipuri de îngeri și care, după ritualul bisericii ortodoxe, se poartă la procesiunile funebre. — Slav. (v. sl. **serafimŭ** <gr.).

SERAFÍMIC, -Ă, *serafimici, -e*, adj. (Rar) Serafic. — Din **serafim** + suf. *-ic*.

SERAFÍU, -IE, *serafii*, adj. (Rar) Serafic. — Din **seraf**[ic] + suf. *-iu*.

SERÁI, *seraiuri*, s. n. 1. Palat al sultanului sau al marilor demnitari turci; (prin restricție) apartament destinat cadînelor într-un palat turcesc. ✦ Palat. ✦ Reședință, locuință. 2. (Reg.) Șură, șopron. ✦ Cămară, hambar. [Var.: **sarái** s. n.] — Tc. **saray**.

SERÁL, -Ă, *serali, -e*, adj. De seară; (despre forme și instituții de învățămînt) ale cărui cursuri se țin seara. — It. **serale**.

SERALÍE s. f. v. **sarailie**.

SERASCHIÉR, *seraschieri*, s. m. (Turcism înv.) Comandant al armatei și ministru de război în vechiul imperiu otoman. [Pr.: *-chier*. — Var.: **seraschír** s. m.] — Tc. **sarasker**.

SERASCHÍR s. m. v. **seraschier**.

SERASÍR s. m. (Înv.) Stofă țesută cu fir de aur, brocart. — Tc. **seraser**.

SERÁT, -Ă, *serați, -te*, adj. (Despre frunze și alte organe ale plantelor) Care are marginile dințate în sus. — După fr. **serré**.

SERÁTĂ, *serate*, s. f. Reuniune cu caracter muzical, literar etc. (organizată în serile de iarnă); (în special) petrecere de seară cu dans. — It. **serata**.

SÉRĂ, *sere*, s. f. Încăpere cu acoperiș (și cu pereți) de sticlă, pentru adăpostirea și cultivarea plantelor care nu suportă frigul. — Fr. **serre**.

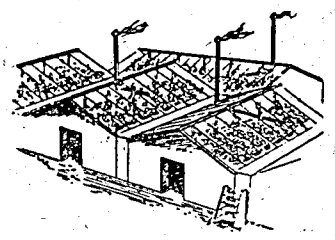

Seră

SERBÁ, *serbez*, vb. I. Tranz. A sărbători un fapt important, un eveniment memorabil etc. ✦ Fig. A omagia; a cinsti. *Ca o liră dulce inima-mi trezită Cîntă și serbează bunurile vieții* (ALECSANDRI). ✦ (În limbajul bisericesc) A ține sărbătoare; a prăznui. — Lat. **servare**.

SERBÁRE, *serbări*, s. f. 1. Faptul de *a serba*; sărbătorire; *p. ext.* festivitate, petrecere. 2. (Rar) Sărbătoare.

SERBEZÍ vb. IV. v. **sărbezi**.

SERDÁR, *serdari*, s. m. 1. (În secolul al XVII-lea) Comandant de oaste, mai ales de călărime. ◇ *Marele serdar* sau *serdarul mare* = comandant de oaste făcînd parte dintre boierii de divan, avînd rangul între marele clucer și marele sluger. 2. (În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea) Boier de rang mijlociu. 3. (Turcism înv., în expr.) *Serdar-ecrem* = șeful cavaleriei la turci. — Tc. **serdar**.

SERDĂREÁSĂ, *serdărese*, s. f. (Înv.) Soție de serdar. — Din **serdar** + suf. *-easă*.

SERDĂRÉSC, -EÁSCĂ, *serdărești*, adj. (Înv.) Care aparține serdarului, privitor la serdar. — Din **serdar** + suf. *-esc*.

SERDĂRÍE, *serdării*, s. f. (Înv.) Funcția, demnitatea de serdar. — Din **serdar** + suf. *-ie*.

SERENÁDĂ, *serenade*, s. f. Concert de muzică vocală sau instrumentală, executat seara sau noaptea sub ferestrele cuiva, în semn de omagiu sau de dragoste; compoziție muzicală scrisă pentru astfel de concerte. — Fr. **sérénade** (< it.).

SERENÍSIM, -Ă, *serenisimi, -e*, adj. Epitet care se adăuga la unele titluri de noblețe sau bisericești din țările apusene. — It. **serenissimo** (fr. **sérénissime**).

SERGÉNT, *sergenți*, s. m. 1. Grad inferior în armată sau în miliție, imediat superior gradului de caporal; persoană avînd acest grad. ◇ *Sergent-major* = grad militar superior sergentului și inferior plutonierului; persoană care are acest grad. 2. (În trecut) Gardist (1). — După fr. **sergent**.

SERHÁT, *serhaturi*, s. n. (Înv.) Cetate turcească la granița țărilor românești. — Tc. **serhat**.

SERIÁ, *seriez*, vb. I. Tranz. A așeza în serii sau pe serii, a clasa mărfuri, obiecte etc., dîndu-le un număr de serie. [Pr.: *-ri-a*] — Fr. **sérier**.

SERIATÓR, -OÁRE, *seriatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care seriază. [Pr.: *-ri-a-*] — Din **seria** + suf. *-tor*.

SERICÍCOL, -Ă, *sericicoli, -e*, adj. Care ține de sericicultură, privitor la sericicultură. — Fr. **séricicole**.

SERICICULTÓR, -OÁRE, *sericicultori, -oare*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu sericicultura. — După fr. **sériciculteur**.

SERICICULTÚRĂ, *sericicluturi*, s. f. Cultura viermilor de mătase. — Fr. **sériciculture**.

SERICÍNĂ s. f. Proteină cleioasă care acoperă firele de mătase naturală (și care este îndepărtată în cursul procesului de prelucrare). — Fr. **séricine**.

SÉRIE, *serii*, s. f. 1. Înșiruire, succesiune neîntreruptă de lucruri, de fapte etc. de același fel sau care se aseamănă; șir; *p. ext.* mulțime, sumă. ◇ Loc. adj. *De serie* = (despre mărfuri, obiecte) fabricat, după același tip, împreună cu alte obiecte asemănătoare; *fig.* comun, obișnuit, banal. ◇ Loc. adv. *În serie* = în multe exemplare după același tip, în număr mare. ✦ Grup, tranșă, categorie într-o succesiune sau într-o clasificare. 2. Expresie matematică formată dintr-o infinitate de termeni care se deduc unul din altul conform unei anumite reguli și care sînt legați între ei cu semnul plus sau minus. 3. (Chim.) Grup de compuși organici, caracterizați prin faptul că fiecare are în molecula lui cîte un atom de carbon și doi atomi de hidrogen mai mult decît compusul precedent al grupului. 4. Număr de ordine care se aplică pe mărfurile fabricate într-un număr mare de multe exemplare de același tip. ✦ Număr caracteristic unuia dintre tipurile de fabricație a unor produse finite. — Fr. **série** (lat. lit. **series**).

SERÍNGĂ, *seringi*, s. f. Instrument medical pentru făcut injecții, pentru luat sînge etc., constînd dintr-o mică pompă aspiratoare-respingătoare cu cilindru de sticlă, la care se adaptează un ac tubular. [Var.: **siríngă** s. f.] — Fr. **seringue** (lat. lit. syringa).

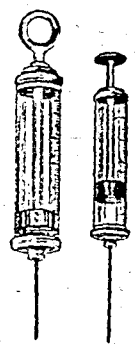

Seringi

SERIÓS[1] adv. 1. Fără intenție de glumă sau de farsă; adevărat, drept. 2. Temeinic; stăruitor, hotărît, cu tot dinadinsul. — Din **serios**[3].

SERIÓS[2] s. n. (Înv.) Seriozitate. ◇ (Azi, în expr.) *Cu (tot) seriosul* = cu toată seriozitatea, cu toată convingerea, fără glumă. *A luă (pe cineva* sau *ceva) în serios* = a acorda unei persoane sau unui lucru toată atenția, a-l socoti vrednic de luat în considerație, a-l crede real, important. — Din **serios**[3].

SERIÓS[3], **-OÁSĂ**, *serioși, -oase*, adj. 1. Care are un caracter grav, sobru; care nu se ține de frivolități, de glume; așezat, ponderat. ✦ Care convine; care corespunde unui caracter sobru. ✦ Care are o înfățișare gravă, un aer solemn, sever, rigid. ✦ (Despre copii) Lipsit de zburdălnicie, de veselie. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Sobru. 2. Care obișnuiește să adîncească lucrurile, care procedează în acțiunile sale cu atenție, cu conștiinciozitate; *p. ext.* care are o înfățișare, o expresie vădind concentrare, preocupare. 3. Care trebuie privit cu seriozitate; pozitiv, real, adevărat. *E lucru foarte serios și poate să te bage și-n temniță* (REBREANU). ✦ (Despre lucrări, activități etc.) Temeinic, adînc. *Toată vremea mea era întrebuințată în studii serioase asupra artei* (ALECSANDRI). ✦ Care poate avea urmări grave; primejdios. *Boală serioasă*. 4. De seamă, important. *Sînt semne că a doua zi vom avea o bătălie serioasă* (CAMIL PETRESCU). — Fr. **sérieux** (lat. lit. seriosus).

SERIOZITÁTE s. f. 1. Însușirea de a fi serios; *p. ext.* comportare, ținută care denotă această însușire. ◇ Loc. adv. *Cu seriozitate* sau *cu toată seriozitatea* = a) cu atenție, cu conștiinciozitate, temeinic; b) cu convingere, cu tărie; c) (în construcție cu verbe ca «a zice», «a spune» etc.) cu ton profund, cu gravitate, cu pătrundere, convins. ✦ Expresie a figurii lipsită de veselie, de zburdălnicie. 2. Profunzime, intensitate; temeinicie, autenticitate. ✦ Calitate a ceea ce necesită o deosebită atenție, o deosebită grijă; gravitate. *Se potrivea prea puțin cu seriozitatea clipei* (CAMIL PETRESCU). ✦ Calitate a ceea ce este lucrat, executat cu conștiinciozitate, cu atenție. — După fr. **sériosité**.

SERJ s. n. Țesătură de mătase (amestecată cu bumbac) cu firul în diagonală, întrebuințată pentru căptușit haine. — Fr. **sérge**.

SERMAIÁ, *sermaiale*, s. f. (Turcism înv.) Capital; fond. [Var.: **sermeá, sirmaiá** s. f.] — Tc. **sermaye**.

SERMEÁ s. f. v. **sermaia**.

SEROLÓGIC, -Ă, *serologici, -e*, adj. Privitor la serul sanguin. *Examen serologic*. — Fr. **sérologique**.

SEROLOGÍE s. f. Știință care studiază proprietățile serului sanguin. — Fr. **sérologie**.

SERÓS, -OÁSĂ, *seroși, -oase*, adj. 1. De natura serului sau a serozității, avînd caracterele serozității. ◇ *Sînge seros* = sînge în compoziția căruia predomină serul. 2. (Despre țesuturi) Care secretează o serozitate. ◇ *Membrană seroasă* = membrană care înlesnește mișcările unui organ, fiind formată din două foi subțiri, una care aderă strîns la organ, cealaltă care căptușește cavitatea în care se găsește organul, spațiul dintre ele fiind umplut cu o serozitate. — După fr. **séreux**.

SEROTERAPÍE s. f. Metodă terapeutică pentru tratarea și prevenirea unor boli infecțioase prin administrarea serului luat de la un animal imunizat împotriva acestor boli. — Fr. **sérothérapie**.

SEROZITÁTE, *serozități*, s. f. Lichid alb-gălbui pe care îl secretează membranele seroase. ✦ Lichid seros sau purulent care se formează în unele afecțiuni. — După fr. **sérosité**.

SERPENTÍN s. n. Mineral cu varietăți de diferite culori, rezultat prin hidroliza silicatului de magneziu. [Var.: **serpentínă** s. f.] — După fr. **serpentin**.

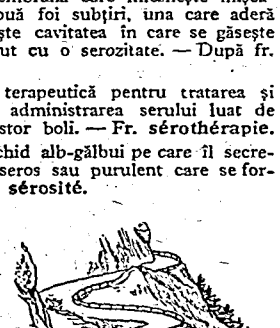

Serpentine

SERPENTÍNĂ[1] s. f. v. **serpentin**.

SERPENTÍNĂ[2], *serpentine*, s. f. 1. Traseu șerpuit al unui drum care străbate un teren în pantă; *p. ext.* drum cotit, șerpuit. 2. Fișie lungă și îngustă de hîrtie colorată, înfășurată strîns, care, aruncată la distanță, se desfășoară în spirală; se folosește ca amuzament la petreceri. 3. Tub (sau fir) de metal sau de sticlă îndoit în formă de spirală sau de elice. — După fr. **serpentin**.

SERTA-FÉRTA adv. (Grecism înv.) De colo pînă colo, încoace și încolo, fără rost. — Ngr. **syrta-ferta**.

SERTÁR, *sertare*, s. n. 1. Cutie formînd corp comun cu o mobilă (birou, scrin etc.) și care se trage în afară cînd vrem să ne servim de ea. 2. Organ de mașină care, prin deplasările sale, permite intrarea și ieșirea agentului motor (abur, aer comprimat etc.) în și din cilindrul unui motor. [Var.: **saltár** s.n.] — Ngr. **syrtari**.

SERTĂRÁȘ, *sertărași*, s. n. Diminutiv al lui *sertar* (1).

SERTIZÁ, *sertizez*, vb. I. Tranz. A reduce secțiunea la capătul unei piese tubulare, cilindrice sau prismatice, prin deformarea plastică a pereților ei. — După fr. **sertir**.

SERTIZÁRE s. f. Acțiunea de *a sertiza*.

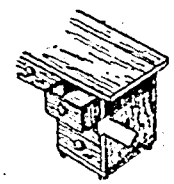

Sertar

SERV, -Ă, *servi, -e*, s. m. și f. 1. (În orînduirea feudală) Persoană fără drepturi politico-sociale, legată de pămînt, depinzînd de seniorul care stăpînea pămîntul. ✦ (Latinism înv.) Sclav, rob. *În evul mediu... femeia era o sfîntă a bărbatului* (GHEREA). 2. (Înv.) Servitor, slujitor. — Lat. lit. servus.

SERVÁJ s. n. (În orînduirea feudală) Starea de serv. — Fr. **servage**.

SERVÁNT, *servanți*, s. m. 1. Soldat care mînuiește o armă automată, mai ales un tun. 2. Om de serviciu cu atribuții speciale în anumite instituții. — Fr. **servant**.

SERVÁNTĂ, *servante*, s. f. 1. (Livresc) Servitoare, slujnică. 2 Masă sau bufet pe care se pun tacîmurile și vesela de schimb necesare pentru servitul mesei. — Fr. **servante**.

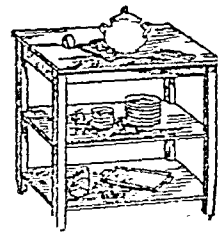

Servantă

SERVÍ, *servesc*, vb. IV. 1. Tranz. A îndeplini anumite funcții, însărcinări, datorii față de cineva. ✦ Intranz. A face serviciu, a funcționa ca... ✦ Întranz. A lucra în calitate de om de serviciu, a sluji. ✦ A lucra pentru, în interesul, în slujba cuiva; a sprijini. *La 184... serveam interesele mișcării* (SADOVEANU). ✦ A fi de folos, util cuiva. *Cu ce te pot servi?* 2. Intranz. (Despre lucruri) A folosi la..., a fi utilizat ca..., a avea rolul de... ✦ Refl. A se folosi, a face uz de... ✦ Refl. (Rar) A întrebuința. *O stațiune preistorică ai cărei lăcuitori se serveau cu arme de piatră nelustruită și de os* (ODOBESCU). 3. Tranz. A pune, a aduce la masă mîncare, băutură etc. ✦ A prezenta cuiva o mîncare ca să ia dintr-însa, a trata pe cineva cu ceva; a da să mănînce. *Se scula să-și servească musafirii* (VLAHUȚĂ). ✦ Refl. A lua să mănînce sau să bea. *Se servi cu cîteva bomboane*. ✦ Fig. A da, a transmite. *Încercă să-i servească ultimele noutăți despre Nadina* (REBREANU). ✦ (Despre vînzători, funcționari etc.) A oferi solicitanților cele cerute; (în special) a executa o comandă. ✦ A asigura o prestare de serviciu. *Opt ascensoare... se ridică și se coboară, servind cele 19 etaje* (BART). 4. Tranz. (La unele jocuri sportive cu mingea și la jocul de cărți) A pune mingea sau cărțile în joc. ✦ A plăti, a furniza. *A servi o rentă*. — Fr. **servir** (lat. lit. servire).

SERVIÁBIL, -Ă, *serviabili, -e*, adj. Care își oferă cu plăcere și cu promptitudine serviciile; îndatoritor, săritor. [Pr.: *-vi-a-*] — După fr. **serviable**.

SERVIABILITÁTE s. f. (Rar) Însușirea de a fi serviabil. [Pr.: *-vi-a-*] — După fr. **serviabilité**.

SERVÍCIU, *servicii*, s. n. 1. Acțiunea de a servi; muncă prestată în folosul sau în interesul cuiva. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se pune) în serviciul cuiva* (sau *a ceva)* = a sluji, a servi unei persoane sau unui scop, unei idei. ✦ (În construcție cu verbele «a face», «a aduce») Faptă, acțiune care servește, avantajează pe cineva; îndatorire. ◇ Expr. *A face un prost* (sau *un rău) serviciu cuiva* = a face cuiva (fără voie) un rău. ✦ *Scară de serviciu* = scară secundară într-un imobil (pentru acces la dependințe). 2. Ocupație pe care o are cineva în calitate de salariat; slujbă. ✦ Îndatorire care revine cuiva în calitate de salariat; îndeplinirea acestei îndatoriri. ◇ *Serviciu comandat* = însărcinare, atribuție, misiune specială încredințată cuiva spre executare. *Serviciu divin* (sau *religios)* = slujbă religioasă. ◇ Expr. (Despre salariați, ostași, elevi) *(A fi) de serviciu* = (a fi) însărcinat cu o misiune specială în cadrul obligațiilor profesionale. ✦ Funcție. *Serviciu de casier*. 3. Subdiviziune în administrația internă a unei instituții, întreprinderi etc., cuprinzînd mai multe secții; *p. ext.* colectivul de muncă corespunzător. 4. Grup de obiecte care alcătuiesc un tot cu destinație specială. *Slujnica a adus serviciul de cafea* (C. PETRESCU). — Fr. **service** (lat. lit. servitium).

SERVIÉTĂ, *serviete*, s. f. Geantă (mare) de piele, cu una sau mai multe despărțituri, în care se poartă acte, cărți etc. — Fr. **serviette**.

SERVÍL, -Ă, *servili, -e*, adj. 1. Slugarnic; lingușitor. ✦ (Rar) Care ține de condiția de serv. 2. Care se conformează riguros, fără rezerve modelului; lipsit de originalitate. *Imitare servilă*. ✦ (Despre traduceri și traducători) Care se ține în mod formal de original, neglijînd conținutul, ideile. — Fr. **servile** (lat. lit. servilis).

SERVILÍSM s. n. Caracter servil, atitudine servilă; slugărnicie. — Fr. **servilisme**.

SERVILITÁTE s. f. (Rar) Servilism. — Fr. **servilité** (lat. lit. servilitas, -atis).

SERVITÓR, -OÁRE, *servitori, -oare*, s. m. și f. Persoană angajată în serviciul cuiva, pentru treburi casnice; *p. ext.* orice persoană care muncește la stăpîn; slugă. — Fr. **serviteur** (lat. lit. servitor, -oris).

SERVITÚTE, *servituți*, s. f. 1. Stare de dependență, de aservire; robie. ✦ Obligație, constrîngere. *Era o funcțiune liberă de servitutile biroului* (GALACTION). 2. (Jur.) Sarcină care grevează asupra unui bun imobiliar, izvorînd din situația naturală a bunului sau dintr-o convenție, care are ca scop să servească utilitatea publică sau particulară. — Fr. **servitude** (lat. lit. servitudo, -inis).

SÉRVUS interj. (Reg.) Formulă familiară de salut. — Lat. lit. **servus.**

SESÍL, -Ă, *sesili, -e,* adj. (Despre frunze) Lipsit de peţiol sau de pedunculi. — Fr. **sessile** (lat. lit. **sessilis**).

SESIÚNE, *sesiuni,* s. f. Perioadă de timp în care membrii unui organ reprezentativ, ai unei instituţii ştiinţifice sau ai altui colectiv organizat se întrunesc pentru a rezolva împreună unele probleme şi lucrări; *p. ext.* şedinţele ţinute în această perioadă de timp. ◇ *Sesiune ordinară* = sesiune convocată conform regulamentului de funcţionare. *Sesiune extraordinară* = sesiune care se convoacă la altă dată decît cea a sesiunilor ordinare. *Sesiune de examene* = perioadă de timp în cursul căreia se ţin examene. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **session** (lat. lit. **sessio, -onis**).

SESTÉRŢ, *sesterţi,* s. m. Monedă romană avînd valoarea de aproximativ un sfert de dinar. — Lat. lit. **sestertius.**

SET, *seturi,* s. n. Fază a unei întreceri de tenis, tenis de masă, volei etc., al cărei sfîrşit este indicat de realizarea unui scor convenţional. — Fr. **set** (engl. **set**).

SETCÁR, *setcari,* s. m. (Reg.) Pescar care pescuieşte cu setca. — Din **setcă** + suf. *-ar.*

SÉTCĂ, *setci,* s. f. (Reg.) Plasă de forme şi dimensiuni variate, întrebuinţată la pescuit. — Rus **setka.**

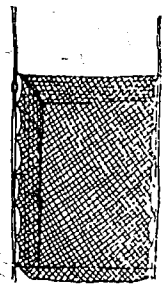

Setcă

SÉTE s. f. Senzaţie pe care o au oamenii sau animalele cînd simt nevoia să bea apă. ✦ Fig. Poftă, dorinţă arzătoare; dor. ◇ Loc. adv. *Cu sete* = cu nesaţ; *p. ext.* cu putere, tare, violent. — Lat. **sitis.**

SETÓS, -OÁSĂ, *setoşi, -oase,* adj. Chinuit de sete; însetat. ✦ Fig. Avid, lacom, dornic de... — Din **sete** + suf. *-os.*

SEU s. n. Grăsime de animale rumegătoare întrebuinţată în alimentaţie şi în industrie. ✦ Fig. Avere, bogăţie, bunăstare personală. ◇ Expr. *A trăi din seul său* = a trăi numai din ceea ce a agonisit. *A face* (sau *a prinde*) *seu* = a se îmbogăţi. *A avea seu la rărunchi* = a fi înstărit, a avea avere; a-i merge cuiva foarte bine. — Lat. **sebum.**

SEVÁI, *sevaiuri,* s. n. (Turcism înv.) Ţesătură de mătase cu fire de aur sau de argint. — Tc. **sevaji.**

SÉVAS, *sevasuri,* s. n. (Grecism înv.) Consideraţie, respect, veneraţie. — Ngr. **sevas.**

SÉVĂ, (rar) *seve,* s. f. Lichid încărcat cu săruri minerale, care circulă în vasele plantelor şi le hrăneşte. ✦ Fig. Putere, vigoare, energie, vlagă. — Fr. **sève.**

SEVÉR, -Ă, *severi, -e,* adj. 1. (Despre oameni; adesea adverbial) Care judecă şi pedepseşte fără indulgenţă; exigent, pretenţios, riguros. ✦ (Despre aspectul, expresia, manifestările oamenilor) Lipsit de blîndeţe, aspru, grav; *p. ext.* solemn. ✦ (Despre noţiuni abstracte) Care nu admite abateri de la normele sau regulile stabilite, care nu admite circumstanţe atenuante; rigid. *Lege severă.* 2. Fără multe ornamente; sobru, auster. — Fr. **sévere** (lat. lit. **severus**).

SEVERITÁTE s. f. Asprime, străşnicie; austeritate, rigiditate. — Fr. **sévérité** (lat. lit. **severitas, -atis**).

SEX, *sexe,* s. n. 1. Totalitatea caracteristicilor morfologice şi fiziologice care deosebesc animalele şi plantele în două categorii distincte: masculi şi femele. 2. Fiecare dintre cele două categorii de vieţuitoare diferenţiate după organele genitale: bărbaţi sau femei, masculi sau femele. ◇ *Sexul tare* (sau *viril*) = bărbaţii. *Sexul slab* (sau *frumos*) = femeile. — Fr. **sexe** (lat. lit. **sexus**).

SEXAGENÁR, -Ă, *sexagenari, -e,* s. m. şi f. (Adesea adjectival) Persoană în vîrstă de şaizeci de ani sau între şaizeci şi şaptezeci de ani. — Fr. **sexagénaire** (lat. lit. **sexagenarius**).

SEXAGESIMÁL, -Ă, *sexagesimali, -e,* adj. (Despre modul de diviziune sau despre subdiviziuni) Care are la bază raportul dintre unu şi şaizeci; care împarte un întreg în şaizeci de părţi egale. — Fr. **sexagésimal.**

SEXTÁNT, *sextanţi,* s. m. Instrument optic format dintr-un arc gradat, egal cu o şesime de cerc, prevăzut cu două oglinzi şi cu o lunetă mică; se întrebuinţează la măsurarea distanţei unghiulare dintre două puncte şi are aplicaţii în astronomie, navigaţie şi aviaţie. — Fr. **sextant.**

Sextant

SÉXTĂ, *sexte,* s. f. 1. Treapta a şasea a gamei diatonice. 2. Intervalul de la orice notă dată pînă la cea de-a şasea, în ordinea gamei diatonice. — Fr. **sexte** (lat. lit. **sexta**).

SEXTÉT, *sextete,* s. n. Compoziţie muzicală întocmită pentru şase voci sau şase instrumente. ✦ Ansamblu de şase voci sau şase instrumente. — Germ. **Sextett** (it. **sestetto**).

SEXUÁL, -Ă, *sexuali, -e,* adj. Care se referă la sex şi îl caracterizează; care este privit din punct de vedere al raportului dintre sexe, care se referă la viaţa sexuală. [Pr.: *-xu-al*] — Fr. **sexuel** (lat. lit. **sexualis**).

SEXUALITÁTE s. f. Totalitatea însuşirilor anatomice şi fiziologice care caracterizează sexele. [Pr.: *-xu-a-*] — După fr. **sexualité.**

SEXUÁT, -Ă, *sexuaţi, -te,* adj. Care are organe de reproducere. ◇ *Reproducere sexuată* = reproducere a organismelor prin organe sexuale. — După fr. **sexué.**

SEZISÁ, *sezizez,* vb. I. Tranz. 1. A cuprinde cu mintea, a pricepe, a înţelege; *p. ext.* a observa, a descoperi. ✦ Refl. A lua cunoştinţă, a ţine seamă. 2. A înştiinţa o autoritate despre un caz care trebuie luat în cercetare; a deferi o pricină spre rezolvare autorităţii competente. — După fr. **saisir.**

SEZISÁBIL, -Ă, *sezisabili, -e,* adj. Care poate fi perceput prin simţuri, care poate fi cunoscut. — După fr. **saisissable.**

SEZISÁRE, *sezisări,* s. f. Acţiunea de *a (se) sezisa* şi rezultatul ei; pricepere, înţelegere; încunoştinţare.

SEZÓN, *sezoane,* s. n. Perioadă de timp a anului, corespunzînd aproximativ unui anotimp. ✦ Perioadă a anului caracterizată prin apariţia anumitor fenomene sau printr-o intensă activitate în unele domenii; timp al anului potrivit pentru a întreprinde anumite acţiuni conditionate de caracteristicile anotimpului. *Sezon de băi.* ◇ Loc. adj. *De sezon* = propriu unui anumit sezon; *fig.* de actualitate. — Fr. **saison.**

SEZONIÉR, -Ă, *sezonieri, -e,* adj. Care ţine de un anumit sezon şi durează cît sezonul, privitor la un anumit sezon. [Pr.: *-ni-er*] — Fr. **saisonnier.**

SEZONÍST, -Ă, *sezonişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care face cură la o staţiune balneară sau climatică; vilegiaturist. — Din **sezon** + suf. *-ist.*

SFÁDĂ, *sfezi,* s. f. Ceartă. ✦ Conflict, neînţelegere, divergenţă; zîzanie. — Slav (v. sl. **sŭvada**).

SFÁDNIC, -Ă, *sfadnici, -e,* adj. (Reg.; adesea substantivat) Certăreţ, arţăgos. — Slav (v. sl. **sŭvadinikŭ**).

SFANŢ, *sfanţi,* s. m. Veche monedă austriacă de argint avînd valoarea de aproximativ doi lei; *p. ext.* (şi azi, în construcţii negative) ban, para. [Var.: (înv.) **sfánţih** s. m.] — Germ. **Zwanzig[er].**

Sfanţ

SFÁNŢIH s. m. v. **sfanţ.**

SFÁRĂ s. f. Miros greu (şi fum) rezultat din arderea grăsimilor; fum înecăcios. ◇ Expr. *A da sfară în ţară* (sau rar, *în sat, în mahala* etc.) = a da de ştire, a răspîndi o veste. [Var.: **şfără** s. f.] — Slav (v. sl. **skvara**).

SFARÓG s. n. Lucru uscat, întărit din cauza căldurii sau a vechimii. — Rus **svarok.**

SFAROGÍ, *sfarogesc,* vb. IV. Refl. A se face sfarog, a se scoroji. — Din **sfarog.**

SFAROGÍT, -Ă, *sfarogiţi, -te,* adj. Făcut sfarog, scorojit. — V. *sfarogi.*

SFAT, *sfaturi,* s. n. 1. Povaţă, îndemn, îndrumare. 2. Adunare de oameni întruniţi pentru a delibera, a lua hotărîri sau (în trecut) a ajuta la conducerea ţării. ◇ *Sfat popular* = organ local al puterii de stat (în regiuni, raioane, oraşe şi comune), prin care se asigură participarea largă şi efectivă a oamenilor muncii la conducerea, îndrumarea şi coordonarea întregii activităţi economice, culturale şi administrative; clădirea în care îşi are sediul acest organ. 3. Consfătuire, consiliu. ✦ Conversaţie, taifas. ✦ (Rar) Zvon, veste, vorbă. [Var.: (înv.) **svat** s. n.] — Slav (v. sl. **sŭvětŭ**).

SFĂDĂLÍE, *sfădălii,* s. f. (Reg.) Sfadă (mare); discuţie aprinsă, gîlceavă. — Din **sfadă** + suf. *-dlie.*

SFĂDĂÚŞ, -Ă, *sfădăuşi, -e,* adj. (Reg.) Certăreţ. — Din **sfadă** + suf. *-uş.*

SFĂDÍ, *sfădesc,* vb. IV. Refl. şi tranz. A (se) certa; a (se) dojeni, a (se) mustra. ✦ Refl. (Neobişnuit) A se lua la întrecere. — Slav (v. sl. **sŭvaditi**).

SFĂNŢIŞÓR, *sfănţişori,* s. m. Diminutiv al lui *sfanţ.*

SFĂNŢOAICĂ, *sfănţoaice,* s. f. (Înv.) Jumătate de sfanţ. — Din **sfanţ** + suf. *-oaică.*

SFĂNŢUÍ, *sfănţuiesc,* vb. IV. Tranz. (Fam.) 1. A mitui. 2. A lua mită, a stoarce bani de la cineva; a înşela pe cineva. — Din **sfanţ.**

SFĂNŢUIÁLĂ, *sfănţuieli,* s. f. (Fam.) Acţiunea de *a sfănţui;* dare sau luare de mită.

SFĂNŢÚICĂ, *sfănţuici,* s. f. (Înv.) Sfănţoaică. — Din **sfanţ** + suf. *-uică.*

SFĂNŢUITÓR, -OÁRE, *sfănţuitori, -oare,* s. m. şi f. (Fam.) Persoană care sfănţuieşte. — Din **sfănţui** + suf. *-(i)tor.*

SFĂRÎMA, *sfărîm,* vb. I. 1. Tranz. şi refl. A (se) sparge în bucăţi; a (se) fărîma, a (se) zdrobi. ◇ Expr. (Tranz.) *A sfărîma lanţurile robiei* = a cuceri libertatea. *A-şi sfărîma capul* (sau *mintea*) = a se zbate, a se frămînta pentru ceva. ✦ Fig. A (se) destrăma, a (se) spulbera, a (se) împrăştia. *Îi părea rău că i-a sfărîmat o speranţă* (REBREANU). 2. Tranz. A omorî, a distruge, a nimici. 3. Refl. Fig. A se zbate, a se chinui, a se strădui să... [Var.: **sfărmá** vb. I] — V. *fărîma.*

SFĂRÎMÁRE, *sfărîmări,* s. f. Acţiunea de *a (se) sfărîma* şi rezultatul ei. [Var.: **sfărmáre** s. f.]

SFĂRÎMÁT[1] s. n. Sfărîmare. [Var.: **sfărmát** s. n.] — V. *sfărîma.*

SFĂRÎMÁT[2]**, -Ă,** *sfărîmaţi, -te,* adj. Zdrobit, fărîmiţat; *fig.* destrămat, spulberat. ✦ Nimicit. [Var.: **sfărmát, -ă** adj.] — V. *sfărîma.*

SFĂRÎMĂTÓR, *sfărîmătoare,* s. n. Maşină sau unealtă folosită pentru sfărîmarea diverselor materiale. — Din **sfărîma** + suf. *-(ă)tor.*

SFĂRÎMĂTÚRĂ, *sfărîmături,* s. f. Obiect spart în bucăţi (mici); fragment dintr-un astfel de obiect. [Var.: **sfărmătúră** s. f.] — Din **sfărîma** + suf. *-(ă)tură.*

SFĂRÎMICIÓS, -OÁSĂ, *sfărîmicioși, -oase*, adj. Care se sfărîmă sau se poate sfărîma ușor. [Var.: **sfărmicios, -oásă** adj.] — Din **sfărîma** + suf. *-ic-ios*.

SFĂRMĂ vb. I. v. **sfărîma**.

SFĂRMĂRE s. f. v. **sfărîmare**.

SFĂRMÁT[1] s. n. v. **sfărîmat**[1].

SFĂRMÁT[2], **-Ă** adj. v. **sfărîmat**[2].

SFĂRMĂTÚRĂ s. f. v. **sfărîmătură**.

SFĂRMICIÓS, -OÁSĂ adj. v. **sfărîmicios**.

SFĂTÓS, -OÁSĂ, *sfătoși, -oase*, adj. (Adesea adverbial) Căruia îi place să povestească; care vorbește cu înțelepciune. — Din **sfat** + suf. *-os*.

SFĂTOȘÉNIE, *sfătoșenii*, s. f. Însușirea de a fi sfătos. — Din **sfătos** + suf. *-enie*.

SFĂTUÍ, *sfătuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A da cuiva un sfat (I); a povățui, a îndruma. 2. Refl. A cere cuiva părerea sau sfatul (I); a se consfătui, a se înțelege cu cineva. 3. Intranz. A sta la vorbă, la taifas; a conversa. — Din **sfat**.

SFĂTUIÁLĂ s. f. (Pop.) Povață, îndemn, sfat. — Din **sfătui** + suf. *-eală*.

SFĂTUÍRE, *sfătuiri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) sfătui* și rezultatul ei; povață, îndemn; consultare, deliberare, consfătuire.

SFĂTUITÓR, -OÁRE, *sfătuitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care dă sfaturi; povățuitor. — Din **sfătui** + suf. *-(i)tor*.

SFÉCLĂ, *sfecle*, s. f. Plantă erbacee cu frunze lucioase și cu rădăcina cărnoasă de culoare albă sau roșie, folosită (după specii) ca aliment, ca plantă furajeră sau în industrie, pentru extragerea zahărului (*Beta*). — Slav (v. sl. **sveklŭ**).

Sfeclă

SFECLÍ, *sfeclesc*, vb. IV. Tranz. (În expr.) *A o sfecli* = a o păți, a o băga pe mînecă. — Din **sfeclă**.

SFENOÍD, *sfenoide*, s. n. Os situat la baza craniului, care desparte cutia craniană de cavitățile vecine. ◇ (Adjectival) *Os sfenoid*. — Fr. **sphénoïde** (< gr.).

SFENOIDÁL, -Ă, *sfenoidali, -e*, adj. Care aparține sfenoidului, privitor la sfenoid. [Pr.: *-no-i-*] — Fr. **sphénoïdal**.

SFÉRĂ, *sfere*, s. f. 1. Suprafață ale cărei puncte sînt egal depărtate de un punct dat, numit centru; corp geometric mărginit de o astfel de suprafață. ✦ Obiect care are aproximativ această formă. 2. Regiune cerească unde se găsesc și se mișcă aștrii. 3. Fig. Domeniul, limitele în cadrul cărora există, acționează sau se dezvoltă cineva sau ceva. ◇ *Sferă de influență* = întindere, spațiu în cuprinsul căruia se exercită o influență a cuiva sau a ceva. ✦ Mediu (social). 3. (Logică, în expr.) *Sfera noțiunii* = totalitatea obiectelor la care se referă caracterele esențiale ale noțiunii. — Fr. **sphère** (lat. lit. **sphaera**).

SFERDECÉL, *sferdecei*, s. m. (Reg.) Fiecare dintre cei doi carîmbi de dedesubt, de la scaunul căruței.

SFÉRIC, -Ă, *sferici, -e*, adj. De forma unei sfere. — Fr. **sphérique** (lat. lit. **sphaericus**).

SFERICITÁTE s. f. Însușirea de a fi sferic. — După fr. **sphéricité**.

SFEROÍD, *sferoide*, s. n. Corp cu o formă apropiată de aceea a unei sfere, format prin rotirea unei elipse în jurul uneia dintre axele sale. — Fr. **sphéroïde**.

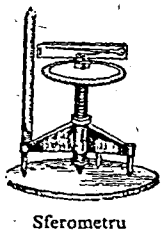

Sferometru

SFEROIDÁL, -Ă, *sferoidali, -e*, adj. Care are forma unui sferoid. [Pr.: *-ro-i-*] — Fr. **sphéroïdal**.

SFEROMÉTRU, *sferometre*, s. n. Instrument folosit pentru măsurarea grosimilor mici sau a curburii suprafețelor sferice. — Fr. **sphéromètre**.

SFERT, *sferturi*, s. n. 1. Fiecare dintre cele patru părți egale în care se poate împărți un întreg; a patra parte dintr-un întreg. ◇ Loc. adv. *Pe sfert* (sau *pe trei sferturi*) = (cam) cît a patra parte (sau cît trei părți) din întreg. ◇ Expr. (În legătură cu poziția capului) *Trei sferturi* = poziție a capului intermediară între poziția din față și cea din profil. 2. (Înv.) Trimestru financiar; *p. ext.* dare plătită pe un trimestru. [Var.: (reg.) **șfert** s. n.] — Slav (v. sl. **četvrŭtŭ**).

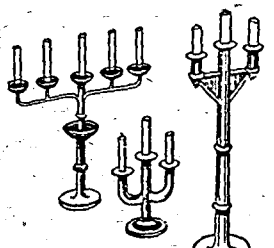

Sfeșnice

SFERTIȘÓR, *sfertișoare*, [s. n. Diminutiv al lui *sfert*.

SFERTULÉȚ, *sfertulețe*, s. n. Sfertișor. — Din **sfert** + suf. *-uleț*.

SFEȘNIC, *sfeșnice*, s. n. Suport pentru lumînări, cu unul sau cu mai multe brațe. [Var.: (reg.) **șfeșnic, féșnic** s. n.] — Slav (v. sl. **svešťnikŭ**).

SFEȘNICÁR, *sfeșnicare*, s. n. Măsuță, piedestal pentru sfeșnice. — Din **sfeșnic** + suf. *-ar*.

SFEȘTÁNIE, *sfeștanii*, s. f. Slujbă religioasă făcută la începerea unei activități, la darea în folosință a unei construcții etc. [Var.: (reg.) **feștanie** s. f.] — Slav (v. sl. (o)svęšťenije).

SFEȘTÓC, *sfeștoace*, s. n. Mănunchi de busuioc folosit pentru stropirea cu apă sfințită. — Comp. rus **svitok**, bg. **svitък**.

SFETERISEÁLĂ, *sfeteriseli*, s. f. (Fam.) Faptul de *a sfeterisi*.

SFETERISÍ, *sfeterisesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A sustrage, a-și însuși ceva prin mijloace incorecte; a șterpeli. — Ngr. **sfeterízomai**.

SFETÍ, *sfetesc*, vb. IV. (Înv.) 1. Refl. și tranz. A (se) arăta, a (se) ivi. 2. Refl. (Despre acțiuni, situații) A lua o anumită întorsătură, a se lămuri, a se limpezi. ◇ Expr. (Mai ales în construcții negative) *A i se sfeti* (cuiva ceva) = a-i reuși (cuiva ceva). — Slav (v. sl. **světiti**).

SFÉTNIC, *sfetnici*, s. m. (Înv.) Înalt dregător sau boier cu care se sfătuia domnitorul țării în probleme de conducere; (astăzi) sfătuitor, consilier. [Var.: **svétnic** s. m.] — Slav (v. sl. **sŭvětlinikŭ**).

SFIÁLĂ, *sfieli*, s. f. Atitudine și purtare sfioasă; timiditate, lipsă de îndrăzneală; sentiment de rușine, de jenă față de cineva sau de ceva. [Var.: **sîiálă** s. f.] — Din **sfii** + suf. *-eală*.

SFIC s. n. (Reg.) Șfichiuială.

SFIDÁ, *sfidez*, vb. I. Tranz. A înfrunta pe cineva sau ceva cu dispreț, cu ostentație. — It. **sfidare**.

SFIDÁRE, *sfidări*, s. f. Acțiunea de *a sfida* și rezultatul ei; atitudine de înfruntare, de dispreț ostentativ.

SFIDĂTÓR, -OÁRE, *sfidători, -oare*, adj. Care sfidează; de sfidare. — Din **sfida** + suf. *-(ă)tor*.

SFIÉLNIC, -Ă, *sfielnici, -e*, adj. Sfios. — Din **sfii** + suf. *-elnic*.

SFIÉȚ, -EÁȚĂ, *sfieți, -e*, adj. (Înv.) Sfios. — Din **sfii** + suf. *-eț*.

SFIGMOGRÁF, *sfigmografe*, s. n. Aparat care înregistrează bătăile pulsului. — Fr. **sphygmographe**.

SFII, *sfiesc*, vb. IV. Refl. A fi reținut de timiditate sau de un sentiment de jenă, de rușine, de teamă, a nu avea îndrăzneală, a se jena să...; a se intimida, a se rușina de... — Slav (v. sl. **svěniti sen**).

SFIICIÓS, -OÁSĂ, *sfiicioși, -oase*, adj. Sfios. — Din **sfii** + suf. *-ic-ios*.

SFIICIÚNE, *sfiiciuni*, s. f. Caracter, fel de a fi timid, rușinos, sfios; atitudine, comportare lipsită de îndrăzneală; sfială. — Din **sfii** + suf. *-ciune*.

SFIÍRE s. f. Faptul de *a se sfii*; sfială.

SFÍNCTER, *sfinctere*, s. n. Mușchi care închide sau strînge un orificiu. — Fr. **sphincter** (lat. lit. **sphincter**).

SFÍNGHE, *sfinghi*, s. m. (Entom.) Sfinx.

SFINȚÉNIE s. f. Calitate a ceea ce este sfînt. ◇ Loc. adv. *Cu sfințenie* = cu evlavie; *p. ext.* cu exactitate, cu scrupulozitate. — Din **sfînți** + suf. *-enie*.

SFINȚÍ[1], *sfințesc*, vb. IV. 1. Tranz. (Bis.) A trece pe cineva în rîndul sfinților; a sanctifica. 2. Tranz. (Bis.) A atrage harul divin asupra unor obiecte, prin rostire de rugăciuni; a face ca acele obiecte să dobîndească un caracter sacru. *Omul sfințește locul, iar nu locul pe om*, se spune pentru a arăta că rezultatele în muncă depind de hărnicia omului. ✦ (Pop.) A hirotonisi. 3. Tranz. A cinsti, a respecta, a venera. 4. Refl. (Reg.) A face ce vrea. *Lasă-l că nu se sfințește el cu mine, jupîne, îl pocăiesc eu* (CARAGIALE). — Slav (v. sl. **sveętiti**).

SFINȚÍ[2], pers. 3 *sfințește*, vb. IV. Intranz. (Pop., despre aștri) A asfinți, a apune. — V. *asfinți*.

SFINȚÍE, *sfinții*, s. f. (În forma articulată și urmat de un adjectiv posesiv) Epitet sau titlu de respect care se dă clericilor, sfinților și (rar) lui dumnezeu. — Din **sfînt** + suf. *-ie*.

SFINȚÍRE, *sfințiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) sfinți*[2]. ✦ (Înv.) Consfințire, consacrare. *Dreptul la muncă este condiția și rezultatul slobozeniei, exercițiul muncii este sfințirea și practica egalității* (KOGĂLNICEANU).

SFINȚIȘÓR *sfințișori*, s. m. 1. (Ir.) Diminutiv al lui *sfînt* (II 2). 2. (Reg., la pl.) Mucenici (2).

SFINȚÍT[1], *sfințite*, s. n. (Pop.; la sg. sau la pl. cu valoare de sg.) Asfințit. — V. *sfinți*[2].

SFINȚÍT[2], **-Ă**, *sfințiți, -te*, adj. (Bis.) 1. Asupra căruia a fost invocat harul divin pentru a-i da un caracter sacru. 2. Titlu de onoare dat clericilor. — V. *sfinți*[2].

SFINȚITÚRĂ, *sfințituri*, s. f. (Rar) Faptul de *a sfinți*[1]; (concr.) obiect sfințit.

SFINX, *sfincși*, s. m. I. Monstru fabulos din mitologia antică (greacă și egipteană), cu corp de leu și cu cap de om; monument arhitectonic de piatră înfățișînd acest animal. ✦ Fig. Personaj enigmatic. II. Nume dat mai multor feluri de fluturi mari, care zboară în timpul serii și noaptea. — Fr. **sphinx** (lat. lit. **sphinx**).

Sfinx

SFIÓS, -OÁSĂ, *sfioși, -oase*, adj. Lipsit de îndrăzneală; timid, rușinos; (despre manifestări, gesturi) care denotă timiditate, nesiguranță, jenă. — Din **sfii** + suf. *-os*.

SFÍTĂ, *sfite*, s. f. Veșmînt preoțesc larg și fără mîneci, care se poartă în timpul slujbei peste celelalte haine. — Slav (v. sl. **svita**).

SFÎNT, -Ă *sfinți, -te*, adj., s. m. și f. I. Adj. 1. Epitet dat divinității, considerată ca întruchipînd suprema perfecțiune și puritate. ✦ Epitet dat celor sanctificați de biserică. ◇ *Sfîntul părinte* = titlu dat papei de către catolici. ✦ (Rar, despre oameni) Care duce o viață curată și cucernică. 2. Care ține de divinitate, de religie, de cultul divin; care este considerat ca posedînd harul divin. ◇ *Sfînta slujbă* = liturghia. *Locurile sfinte* = ținuturile menționate în textele religioase ca fiind acelea unde a trăit și a propovăduit Iisus Hristos. *Sfîntul mormînt* = mormînt considerat ca fiind acela în care a fost îngropat Iisus Hristos. *Războiu sfînt* = război aprobat de religie, corespunzător idealului religios. 3. Care constituie un obiect de cult, de venerație, care se cuvine cinstit, slăvit, venerat. 4. (Pop.) Epitet dat elementelor naturii. *Și de dragul dumitale Știe chiar și sfîntul soare* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✦ Epitet dat zilelelor săptămînii. *A plecat badea într-o sfîntă joi* (MAT. FOLK.). 5. Desăvîrșit, perfect, infailibil. ✦ (Substantivat, urmat de un substantiv introdus prin prep. «de» și exprimînd ideea de superlativ) Strașnic, zdravăn. *Bine-ar face să-i tragă o sfîntă de bătaie* (REBREANU). II. S. m. șuf. 1. (Pop., la m. sg. art.) Dumnezeu. ◇ Expr. *A-l vedea* (pe cineva) *sfîntul* = **a)** a o păți, a da de belea; **b)** a da peste un noroc neașteptat. *A-l uita* (pe cineva) *sfîntul*, se spune cînd cineva zăbovește undeva prea mult (și degeaba). *Ferit-a sfîntul!* = în nici un caz, nicidecum. 2. Persoană recunoscută ca un exemplu desăvîrșit al vieții creștine și consacrată ca atare, după moarte, de către biserică. ◇ Expr. *Pînă la dumnezeu, te mănîncă sfinții* = pînă să ajungi la cel mai mare, înduri multe de la slujbașii mai mici. *A-l fura* (pe cineva) *sfinții* = a atipi, a adormi; a muri. *Parcă ți-a ieșit un sfînt din gură* = ai vorbit foarte drept și înțelept. *A sta (ca un) sfînt* = a sta nemișcat. *A se închina la sfinți* sau *a se ruga de toți sfinții* = a se adresa la cei puternici cu rugăminți. *La sfîntu-așteaptă* = niciodată. ✦ Om care duce o viață curată și cucernică. 3. (În superstiții, la f. pl. art.) Iele. 4. (La m. pl.) Mucenici (2). — Slav (v. sl. **svętŭ**).

SFÎNTULÉȚ, *sfîntuleți*, s. m. (Pop.) Sfințișor. — Din **sfînt** + suf. *-uleț*.

SFÎR interj. 1. Cuvînt care imită zgomotul produs de învîrtirea sau de mișcarea cu repeziciune a unui obiect. 2. Cuvînt care imită zgomotul produs de încingerea pe foc a unei grăsimi sau de prăjirea alimentelor. — Onomatopee.

SFÎRC, *sfîrcuri*, s. n. 1. Vîrful moale, (cartilaginos și) elastic al unor organe. ✦ Tendon cartilaginos care leagă între ele diferite oase ale corpului; zgîrci. 2. Vîrf flexibil (al mustăților, al cozii animalelor, al biciului).

SFÎRCÎÍ, *sfîrcii*, vb. IV. Tranz. A trage pe nas, a smîrcîi. — Comp. **smîrcii.**

SFÎRCÎÎT, -Ă, *sfîrciți, -te*, adj. Care sfîrcîie. — V. *sfîrcîi.*

SFÎRCUÍ, *sfîrcui*, vb. IV. Tranz. A plesni cu sfîrcul biciului. — Din **sfîrc.**

SFÎRÎÍ, *sfîrîi*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre obiecte în mișcare) A produce un zgomot caracteristic provocat de viteza mișcării; *p. ext.* a se mișca cu repeziciune. ◇ Expr. *A-i sfîrîi cuiva inima* = a se zbate (de dor, de dragoste etc.). *A-i sfîrîi cuiva călciiele* = a fugi foarte repede. 2. (Despre grăsimi și despre alimente care se prăjesc) A produce un zgomot șuierător caracteristic; *p. ext.* a se prăji. 3. (Despre insecte) A țîrîi (2). ✦ (Despre păsări) A zbura cu bătăi repezi de aripi. — Din **sfîr.**

SFÎRÎIÁLĂ, *sfîrîieli*, s. f. Sfîrîit. — Din **sfîrîi** + suf. *-eală*.

SFÎRÎÍT s. n. Faptul de *a sfîrîi;* zgomotul produs de obiecte care sfîrîie.

SFÎRÎÎT, -Ă, *sfîrîiți, -te*, adj. (Rar) Care produce un miros caracteristic cînd se frige în grăsime. *Mirosul mititeilor sfîrîiți* (C. PETRESCU). — V. *sfîrîi.*

SFÎRÎITOÁRE, *sfîrîitori*, s. f. Jucărie de copii care, prin învîrtire, produce un sfîrîit. — Din **sfîrîi** + suf. *-(i)toare.*

SFÎRÎITÓR, -OÁRE, *sfîrîitori, -oare*, adj. Care sfîrîie. — Din **sfîrîi** + suf. *-(i)tor.*

SFÎRÎITÚRĂ, *sfîrîituri*, s. f. Sfîrîit. — Din **sfîrîi** + suf. *-(i)tură.*

SFÎRLĂ, *sfîrle*, s. f. 1. Bobîrnac. 2. (Reg.) Gură, bot, rît.

SFÎRLEÁZĂ, *sfîrleze*, s. f. 1. Titirez (1). ✦ Fig. Persoană vioaie și harnică. 2. Rotiță de lemn fixată la capătul de jos al fusului, pentru ca acesta să se învîrtească mai ușor; prîsnel. 3. Placă metalică fixată pe o axă de lemn, care se așază la țară pe acoperișul caselor, pentru a arăta direcția vîntului. — Din **sfîrlă** + suf. *-ează.*

SFÎRLOÁGĂ, *sfîrloage*, s. f. (Reg.) Încălțăminte proastă, ruptă.

SFÎRLOGÍ, *sfîrlogesc*, vb. IV. Refl. A-și pierde vlaga, a se usca, a se chirci. — Din **sfîrloagă.**

SFÎRNĂR, *sfîrnari*, s. m. (Rar) Negustor (de vite).

SFÎRȘEÁLĂ, *sfîrșeli*, s. f. Stare, senzație de slăbiciune, de leșin. — Din **sfîrși** + suf. *-eală.*

SFÎRȘÍ, *sfîrșesc*, vb. IV. 1. Tranz. A duce la capăt un lucru, o activitate; a termina, a isprăvi; a pune capăt la ceva, a înceta. ◇ Expr. (Intranz.) *A sfîrși cu ceva* = a nu se mai ocupa de ceva, a nu mai vorbi de ceva. *A sfîrși cu cineva* = a rupe relațiile cu cineva, a se supăra pe cineva. ✦ A termina de vorbit; a încheia cele spuse. *Mă întorc iar la mine în sat, sfîrși bătrînul resemnat* (BART). ✦ (Reg.) A înfăptui, a realiza. ✦ A epuiza. 2. Refl. și intranz. A ajunge la capăt, a lua sfîrșit, a se termina. ✦ (Despre obiecte) A se termina cu... *Digul... sfîrșește cu farul verde* (BART). ✦ Intranz. (Despre oameni) A ajunge într-un anume fel, într-o anumită situație; (urmat de un infinitiv precedat de prep. «prin») a ajunge să... *Ei sfîrșeau prin a se convinge* (CAMIL PETRESCU). 3. Refl. A se prăpădi, a muri. ✦ Tranz. A omorî. ✦ A avea o senzație de sfîrșeală, de leșin; a fi istovit, sleit de puteri. — Slav (v. sl. **sŭvŭršiti**).

SFÎRȘÍRE, *sfîrșiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) sfîrși;* sfîrșit. ◇ Loc. adv. *Fără sfîrșire* = necontenit.

SFÎRȘÍT[1] s. n. 1. Faptul de *a (se) sfîrși;* partea care sfîrșește sau cu care se sfîrșește ceva; moment final. ◇ Loc. adj. *Fără sfîrșit* = care nu se termină sau pare că nu se va termina niciodată. ◇ Loc. adv. *În sfîrșit* = în cele din urmă, în fine. *La sfîrșit* = la urmă. ◇ Expr. *Pe sfîrșite* = aproape gata. *A lua sfîrșit* = a se termina. *A face* (sau *a pune*) *sfîrșit* = a face să înceteze, a termina. 2. Moarte. ◇ Expr. *A-și da sfîrșitul* (sau *obștescul sfîrșit*) = a muri. *Aici mi-e sfîrșitul* = aici am să mor. 3. (Înv.) Scop, țintă. [Formă gramaticală: (în expr.) *sfîrșite.* — Var.: (reg.) **fîrșit** s. n.]

SFÎRȘÍT[2]**, -Ă,** *sfîrșiți, -te*, adj. Istovit peste măsură, cu puterile sleite. — V. *sfîrși.*

SFÎRTECÁ vb. I. v. **sfîrtica.**

SFÎRTECÁT, -Ă adj. v. **sfîrticat.**

SFÎRTICÁ, *sfîrtic*, vb. I. Tranz. A sfîșia, a rupe în bucăți. [Var.: **sfîrtecá** vb. I] — Lat. ***exfraeticare** (< *fractus*).

SFÎRTICÁRE, *sfîrticări*, s. f. Acțiunea de *a sfîrtica.*

SFÎRTICÁT, -Ă, *sfîrticați, -te*, adj. Rupt, sfîșiat (în bucăți). [Var.: **sfîrtecát, -ă** adj.] — V. *sfîrtica.*

SFÎȘIÁ, *sfîșii*, vb. I. Tranz. 1. A rupe în bucăți, în fîșii. ◇ Expr. *A sfîșia* (sau, refl., *a i se sfîșia*) *cuiva inima* = a (i se) rupe cuiva inima, v. *rupe.* ✦ (Despre animale) A mușca, a rupe pe cineva sau ceva cu colții, cu ghearele. 2. Fig. A ataca pe cineva cu îndîrjire, cu răutate, a defăima, a bîrfi. — Lat. **exfasciare.**

SFÎȘIÁT, -Ă, *sfîșiați, -te*, adj. Rupt în bucăți, în fîșii. — V. *sfîșia.*

SFÎȘIÉRE, *sfîșieri*, s. f. Acțiunea de *a sfîșia;* sfîșietură.

SFÎȘIETÓR, -OÁRE, *sfîșietori, -oare*, adj. Care sfîșie. ✦ Fig. Dureros, jalnic. [Var.: **sfîșiitór, -oáre** adj.] — Din **sfîșia** + suf. *-(ă)tor.*

SFÎȘIETÚRĂ, *sfîșieturi*, s. f. Locul unde s-a sfîșiat ceva; ruptură, gaură. — Din **sfîșia** + suf. *-(ă)tură.*

SFÎȘIITÓR, -OÁRE adj. v. **sfîșietor.**

SFOÁRĂ, *sfori*, s. f. 1. Fir lung și gros obținut din împletirea mai multor fibre textile (de in, cînepă, bumbac etc.) și folosit în special la legat. ◇ Expr. *A întinde sfoara* (*prea tare* sau *prea mult*) = a forța lucrurile. *A trage pe cineva pe sfoară* = a înșela pe cineva (la socoteli). *A trage sforile* = a unelti în ascuns, cu abilitate. *A da sfoară în țară* = a da sfară în țară, v. *sfară. Tras cu sfoara* = drept, aliniat. ✦ Fișie fibroasă și flexibilă extrasă din anumite plante, cu care se poate lega un obiect. 2. Măsură oficială folosită altădată pentru suprafețele de teren (a cărei valoare a variat în diverse epoci). ✦ Bucată (mică) de teren agricol, de pămînt de cultură. ◇ Expr. *Sfoară de moșie* = moșie mică. 3. Figură de gimnastică executată șezînd jos, cu picioarele întinse orizontal, unul înainte și altul înapoi. ◇ *Sfoară în față* = figura de gimnastică descrisă mai sus, executată cu picioarele depărtate lateral și cu pieptul înainte. [Var.: (reg.) **șfără, șfoără** s. f.] — Ngr. **sfora.**

SFOIÁG (1) s. n., **(2)** *sfoiegi*, s. m. 1. (Reg.) Mucegai. 2. Larvă a unei specii de gîndac *(Tenebrio molitor)*, de culoare gălbuie sau cafenie, care se dezvoltă și trăiește în făina de grîu. ✦ Un fel de vierme, asemănător cu rîma, care trăiește prin pivnițe și prin casele umede. — Bg. **svojak.**

SFOIEGÍ, pers. 3 *sfoiegește*, vb. IV. Refl. (Reg.) A mucezi. — Din *sfoiag.*

SFOIEGÍT, -Ă, *sfoiegiți, -te*, adj. (Reg.) Muced, umed; *p. ext.* îngălbenit, sfrijit. — V. *sfoiegi.*

SFOR[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de cel care sforăie în timpul somnului. — Onomatopee.

SFOR[2] s. n. 1. Curent în mijlocul unei ape curgătoare; firul apei 2. Loc unde țîșnește din pămînt apă, formînd o mocirlă. — Sb. **svor**

SFORÁC s. n. (Reg.) Loc mocirlos, smîrc. — Din **sfor**[1] + suf. *-ac.*

SFORÁCI, *sforace*, s. n. Fiecare dintre cele trei sfori cu care se leagă sacul de pescuit. — Din **sfoară.**

SFORÁR, *sforari*, s. m. Meseriaș care face sfori. ✦ Fig. Persoană abilă în uneltiri ascunse. — Din **sfoară** + suf. *-ar.*

SFORĂÍ, *sfórăi*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre oameni) A respira greu în timpul somnului, producînd un zgomot caracteristic; a horăi. 2. (Despre cai) A forăi. [Prez. ind. și: *sforăiesc*] — Din **sfor**[1].

SFORĂIÁLĂ, *sforăieli*, s. f. 1. Acțiunea de *a sforăi* și zgomotul produs de cel care sforăie. 2. Fig. Vorbărie goală și plină de ifose.

SFORĂÍRE, *sforăiri*, s. f. Sforăială. — V. *sforăi.*

SFORĂÍT s. n. Faptul de *a sforăi;* zgomotul produs de cel care sforăie.

SFORĂITÓR, -OÁRE, *sforăitori, -oare*, adj. 1. Care sforăie. 2. Fig. (Despre felul de exprimare al cuiva) Gol de conținut, declamator, emfatic. — Din **sforăi** + suf. *-(i)tor.*

SFORĂITÚRĂ, *sforăituri*, s. f. Sforăială. — Din **sforăi** + suf. *-(i)tură.*

SFORĂRÍE, *sforării*, s. f. (Fam.) Uneltire, intrigă. — Din **sfoară** + suf. *-ărie.*

SFORICÍCĂ, *sforicele*, s. f. Diminutiv al lui *sfoară.*

SFORȚĂ, *sforțez*, vb. I. Refl. A face un efort fizic sau intelectual; a se opinti; a se sili. — It. **sforzare.**

SFORZÁNDO adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Făcînd să iasă în evidență, prin accentuare, un anumit sunet. [Pr.: *-ţan-*] — It. sforzando.

SFORȚÁRE, *sforțări*, s. f. Acțiunea de *a se sforța*; opintire, efort.

SFRAGÍSTICĂ s. f. Disciplină istorică auxiliară, care se ocupă cu studierea sigiliilor. — Fr. sphragistique (< gr.).

SFRANCIÓC s. m. v. sfrîncioc.

SFRÉDEL, *sfredele*, s. n. 1. Burghiu. 2. (Art.) Numele popular al unei constelații. — Bg. svredel.

SFREDELEÁC, *sfredeleacuri*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *sfredel* (1).

SFREDELÍ, *sfredelesc*, vb. IV Tranz. 1. A găuri, a perfora (cu sfredelul). 2. Fig. (Despre priviri, despre senzații dureroase etc.) A pătrunde, a străbate (ca un sfredel); a scormoni, a scociori. — Din sfredel.

SFREDELÍRE s. f. Acțiunea de *a sfredeli*.

SFREDELÍT s. n. Acțiunea de *a sfredeli* și rezultatul ei; găurire, perforare.

SFREDELITÓR, -OÁRE, *sfredelitori, -oare*, adj. 1. Care sfredelește. 2. Fig. Care pătrunde, străbate (ca un sfredel); (despre ochi, privire) pătrunzător, iscoditor, scormonitor. ◇ (Despre idei, sentimente) Care chinuiește, roade, macină. — Din sfredeli + suf. *-(i)tor*.

SFREDELITÚRĂ, *sfredelituri*, s. f. Gaură făcută cu sfredelul. — Din sfredeli + suf. *-(i)tură*.

SFREDELÚȘ, *sfredeluși*, s. m. I. Diminutiv al lui *sfredel* (I). II. 1. (Ornit.) Pitulice. 2. (Entom.; și în forma *sfredelușul-lemnului*) Larva răchitarului. — Din sfredel + suf. *-uș*.

SFREDELUȘÍ, *sfredelușesc*, vb. IV. Tranz. A găuri cu sfredelul; *fig.* a rezolva o dificultate (în chip dibaci), a face învîrteli. — Din sfredeluș.

SFRIJÍ, *sfrijesc*, vb. IV. Refl. A deveni zbîrcit, uscat; a slăbi, a se jigări.

SFRIJÍT, -Ă, *sfrijiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Slab, jigărit. — V. *sfriji*.

SFRINȚÍ, *sfrințesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se îmbolnăvi de sifilis. — Din sfrențe (puțin folosit).

SFRÎNCIÓC, *sfrînzioci*, s. m. (Ornit.) Lupul-vrăbiilor. [Var.: sfrancióc s. m.] — Sb. svračak.

SFRUNTÁ, *sfruntez*, vb. I. Tranz. (Rar) A înfrunta. — It. sfrontare.

SFRUNTÁRE, *sfruntări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a sfrunta* și rezultatul ei; înfruntare, provocare; *p. ext.* nerușinare, obrăznicie.

SFRUNTÁT, -Ă, *sfruntați, -te*, adj. (Rar) Nerușinat, obraznic. — V. *sfrunta*.

SI s. m. invar. Treapta a șaptea din gama majoră tip; sunetul și nota corespunzătoare. — It. si.

SIÁJ, *siaje*, s. n. Dîră lăsată pe apă de o navă care înaintează. [Pr.: *si-aj*] — Fr. sillage.

SIAMÉZ, -Ă, *siamezi, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Siamului sau populației lui, privitor la Siam sau la populația lui. ◇ *Frați siamezi* = gemeni care s-au născut cu corpurile lipite între ele; *fig.* grup format din doi prieteni nedespărțiți. *Pisică siameză* = specie de pisică originară din Extremul Orient, cu ochii albaștri, cu părul cafeniu, scurt, moale, mătăsos și cu coada scurtă. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Siamului. [Pr.: *si-a-*] — Din Siam + suf. *-ez*.

SIBARÍT, -Ă, *sibariți, -te*, s. m. și f. Persoană care trăiește în lux, lene și desfrîu. — Fr. sybarite (lat. lit. Sybarita).

SIBERIÁN, -Ă, *siberieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Siberiei sau populației ei, privitor la Siberia sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Siberiei. [Pr.: *-ri-an*] — Din Siberia + suf. *-ean*.

SIBIÁȘ, *sibiașe*, s. n. Ață groasă (folosită în cizmărie).

SIBILÁNT, -Ă, *sibilante*, adj. n. și f. (În expr.) *Consoană sibilantă* sau *sunet sibilant* (și substantivat, f.) = consoană articulată prin apropierea virfului limbii de alveola superioară; consoană șuierătoare sau șiflantă. — Fr. sibilante (lat. lit. sibilans, -ntis).

SIBÍLĂ, *sibile*, s. f. Femeie căreia i se atribuia, în antichitate, darul de a prezice viitorul. — Fr. sibylle (lat. lit. Sibylla).

SIBÍLIC, -Ă, *sibilici, -e*, adj. (Adesea adverbial) De sibilă, profetic; *p. ext.* enigmatic, vag, neclar. — Fr. sibyllique.

SIBILÍN, -Ă, *sibilini, -e*, adj. (Rar) Sibilic. — Fr. sibyllin (lat. lit. sibyllinus).

SIBILÍNIC, -Ă, *sibilinici, -e*, adj. (Rar) Sibilic. — Din sibilin + suf. *-ic*.

SIBÍR s. n. Țesătură groasă, asemănătoare cu moltonul. — Rus sibir'.

SIC[1] adv. Cuvînt latinesc echivalent cu „așa”, folosit ca indicație pentru ca cititorii să știe că o greșeală dintr-un text aparține autorului respectiv și nu comentatorului. — Lat. lit. sic.

SIC[2] interj. v. sîc.

SICĂIȚĂ, *sicaițe*, s. f. (Reg.) Instrument de fier lung, subțire și ascuțit la vîrf, cu care se descurcă plasa în timpul scoaterii năvodului.

SICATÍV, -Ă, *sicativi, -e*, adj. (Despre uleiuri) Care se usucă repede. ✦ (Substantiv, n.) Substanță care se adaugă uleiurilor pentru a le face să se usuce repede. — Fr. siccatif (lat. lit. siccativus).

SÍCĂ, *sici*, s. f. Plantă erbacee cu frunze de un verde-închis și cu flori albăstrui sau roșietice (*Statice Gmelini*).

SICHIORÁȘ s. m. v. sichiraș.

SICHIRÁȘ, *sichirași*, s. m. Slugă, servitor, fecior. [Var.: sichioráș s. m.] — Magh. szekeres.

SÍCI, *sici*, s. m. Partea ovală și fără adînciturl a arșicului. — Tc. sık.

SICOFÁNT[1], *sicofanți*, s. m. (Rar) Denunțător, delator; clevetitor. — Fr. sycophante (< gr.).

SICOFÁNT[2], *sicofanți*, s. m. Insectă de culoare verde-auriu, cu miros de mosc, care trăiește în pădurile de conifere și stejari din Europa sudică și centrală (*Calosoma sycophanta*). — Lat. lit. sycophanta.

SICOMÓR, *sicomori*, s. m. Copac exotic gigant, cu lemn tare și cu fructe comestibile, asemănătoare cu smochinele (*Ficus sycomorus*). — Fr. sycomore (< gr.).

SICRÉT, -EÁTĂ adj. v. secret.

SICRIÁȘ, *sicriașe*, s. n. Diminutiv al lui *sicrii*. [Var.: (reg.) secriáș s. n.]

SICRÍN s. n. v. sicriu.

SICRINÉL, *sicrinele*, s. n. (Rar) Sicriaș. — Din sicrin + suf. *-el*.

SICRÍU, *sicrie*, s. n. 1. Obiect în formă de ladă de lemn sau de metal, în care se așază mortul pentru a fi înmormîntat; cosciug, raclă. 2. Ladă, cutie. ✦ Scrin, dulap. [Var.: săcríu, secríu sicrín s. n.] — Magh. szekrény.

SICRIUÁȘ, *sicriuațe*, s. n. (Rar) Sicriaș. — Din sicriu + suf. *-aș*.

SICTÍR interj. (Arg., în expr.) *Hai sictir!* = pleacă! marș de aici! șterge-o! *A da cu sictir* = a sictiri. — Tc. siktir.

SICTIRÍ, *sictiresc*, vb. IV. Tranz. A alunga pe cineva înjurîndu-l, a înjura pe cineva. — Din sictir.

SIDÉF, (2) *sidefuri*, s. n. 1. Materie dură, albă, lucioasă și cu irizații, care formează stratul interior al cochiliei unor scoici și din care se fac nasturi, mînere, ornamente etc. 2. Ornamente, incrustații, obiecte de sidef (1). — Tc. sedef.

SIDEFÁT, -Ă, *sidefați, -te*, adj. Care imită sideful; ca de sidef. — Din sidef.

SIDEFÍU, -IE, *sidefii*, adj. De culoarea sidefului; ca sideful. — Din sidef + suf. *-iu*.

SIDÉLCĂ, *sidelci*, s. f. Perniță care se pune sub cureaua hamului de pe spinarea calului, pentru ca animalul să nu se rănească. — Ucr. sidelca, rus sedelka.

SIDERÁ, *siderez*, vb. I. Tranz. (Rar) A țintui, a fixa cu privirea. — Fr. sidérer.

SIDERÁL, -Ă, *sideral, -e*, adj. Care ține de aștri, privitor la aștri; astral. ◇ *An sideral* = interval de timp (de 365 de zile, 9 ore și 9 secunde) în care soarele, în mișcarea lui aparentă plecînd de la o stea, ajunge iarăși acolo. *Zi sideral* = timp scurs între două treceri consecutive ale unei stele la același meridian. *Oră sideral* = a 24-a parte dintr-o zi siderală. *Minut sideral* = a 60-a parte dintr-o oră siderală. *Secundă sideral* = a 60-a parte dintr-un minut sideral. *Timp sideral* = timp a cărui unitate de măsură este ziua siderală. — Fr. sidéral (lat. lit. sideralis).

SIDERÍT s. n. Sideroză (1). — Fr. sidérite (lat. lit. sideritis).

SIDEROLÍT, *sideroliți*, s. m. Meteorit de fier. — Fr. sidérolithe (< gr.).

SIDERÓZĂ, *sideroze*, s. f. 1. Minereu de fier folosit în industria metalurgică. 2. Afecțiune pulmonară datorită inhalării unui aer care conține praf metalic. — Fr. sidérose.

SIDERÚRGIC, -Ă, *siderurgici, -e*, adj. Care ține de siderurgie, privitor la siderurgie. — După fr. sidérurgique.

SIDERURGÍE s. f. Ramură a metalurgiei care se ocupă cu studiul proprietăților fizice și chimice ale fierului și ale aliajelor lui și cu operațiile de extragere, elaborare și prelucrare a acestora. — După fr. sidérurgie (< gr.).

SIDÍLĂ s. f. v. sădilă.

SIENÍT s. n. Rocă eruptivă alcătuită din feldspați alcalini și alte minerale, a cărei culoare este un amestec de roșu și verde. [Pr.: *si-e-*] — Fr. syénite.

SIÉPTRU, *sieptre*, s. n. (Reg.) Șerpar.

SIÉSTĂ, *sieste*, s. f. Odihna și somnul de după prînz. [Pr.: *si-es-*] — Fr. sieste.

SIÉȘI pron. refl. (Forma accentuată de dat., pers. 3, pentru toate genurile) Lui însuși, ei însăși. — Din șie + și.

SIFILÍDĂ, *sifilide*, s. f. Erupție sifilitică pe piele și pe mucoase, care apare în faza a doua a sifilisului. — Fr. syphilide.

SÍFILIS s. n. Boală venerică produsă de un spirochet (*Treponema pallidum*), care se transmite prin contagiune sau prin ereditate și care se caracterizează în faza întîi prin apariția șancrului, în faza a doua prin apariția sifilidelor, iar în faza a treia prin leziuni la diferite organe (interne) ale corpului. — Fr. syphilis.

SIFILÍTIC, -Ă, *sifilitici, -e*, adj. (Despre oameni, adesea substantivat) Atins de sifilis; (despre leziuni, erupții) datorit sifilisului. — Fr. syphilitique.

SIFLÁNT, -Ă, *siflanți, -te,* adj. 1. (Despre respirație) Șuierător; strident, zgomotos. 2. (În expr.) *Consoană siflantă* sau *sunet siflant* (și substantivat, f.) = consoană sibilantă. — Fr. **sifflant.**

SIFLÍE, *siflii,* s. f. (Mar.) Sirenă (1). — După fr. **sifflet.**

SIFÓN, *sifoane,* s. n. 1. Tub în formă de U răsturnat, folosit pentru a face ca un lichid să treacă de la un nivel la alt nivel, pe deasupra unui obstacol care împiedică scurgerea liberă a lichidului. 2. Dispozitiv în formă de S, de U sau de P, montat la punctul de legare dintre un obiect de instalație sanitară și o conductă de canalizare, cu scopul de a opri, prin formarea unui dop de apă, trecerea gazelor din canal în instalație. 3. Sticlă ermetic închisă, pentru păstrarea unei băuturi gazoase sub presiune, prevăzută cu un mîner pe care se apasă pentru a lăsa să curgă conținutul; băutura gazoasă din această sticlă. 4. Aparat pentru spălarea și dezinfectarea anumitor cavități ale organismului (stomac, nas etc.). 5. Organ de locomoție în formă de pîlnie, la unele animale acvatice inferioare. — Fr. **siphon** (lat. lit. **sipho, -onis**).

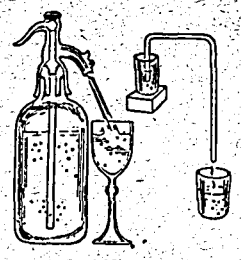
Sifoane

SIFONÁ, *sifonez,* vb. I. Tranz. 1. A trece un lichid dintr-un vas în altul, cu ajutorul sifonului (1). 2. A turna un material într-un tipar cu ajutorul sifonului (1). — Fr. **siphonner.**

SIFONÁR, *sifonari,* s. m. Persoană care fabrică apă gazoasă și încarcă sifoane (3) sau care vinde sifoane (3) cu apă gazoasă. — Din **sifon** + suf. *-ar.*

SIFONÁRE, *sifonări,* s. f. Acțiunea de *a sifona.*

SIFONOFÓR, *sifonofore,* s. n. (La pl.) Subclasă de animale celenterate care au un sifon (5) ca mijloc de locomoție; (și la sg.) animal făcînd parte din această subclasă. — Fr. **siphonophores.**

SÍGĂ s. f. Mineral alb sau roșu, folosit la zugrăveli și în tăbăcărie. — Sb. **siga.**

SIGÍL s. n. v. **sigiliu.**

SIGILÁ, *sigilez,* vb. I. Tranz. A aplica un sigiliu (2); a închide o scrisoare, un pachet, o încăpere etc. prin aplicare de sigilii (2); a pecetlui. — Lat. lit. **sigillare.**

SIGILÁRE, *sigilări,* s. f. Acțiunea de *a sigila* și rezultatul ei; pecetluire.

SIGILÁT[1] s. n. Sigilare. — V. *sigila.*

SIGILÁT[2]**, -Ă,** *sigilați, -te,* adj. Care poartă un sigiliu; pecetluit. — V. *sigila.*

SIGILIÓN, *sigilioane,* s. n. (Înv.) Act prevăzut cu sigiliu (1). [Pr.: *-li-on*] — Ngr. **sigillion.**

SIGÍLIU, *sigilii,* s. n. 1. Obiect alcătuit dintr-o placă (fixată pe un mîner) pe care este gravată o monogramă, o emblemă, o efigie etc. și care se aplică pe un act oficial, ca dovadă a autenticității lui. ✦ Semn imprimat pe ceva (cu tuș sau cu ceară roșie) prin aplicarea unui sigiliu. ◇ *Sigiliu sec* = urmă în relief pe care o lasă pe hîrtie aplicarea unui sigiliu special. ✦ Fig. Semn distinctiv, marcă. 2. Pecete de ceară roșie pe care s-a aplicat o ștampilă și care servește la sigilarea unui lucru, pentru a se evita desfacerea lui de către persoane neautorizate. [Var.: **sigíl** s. n.] — Lat. lit. **sigillum.**

SÍGLĂ, *sigle,* s. f. Prescurtare prin inițiale a cuvintelor, întrebuințată pe monede, în inscripții și în texte, pentru a evita cuvinte sau titluri prea lungi. — Fr. **sigle** (lat. lit. **sigla**).

SIGMOÍDĂ, *sigmoide,* adj. f. (În expr.) *Valvulă sigmoidă* = fiecare dintre cutele membranoase situate la originea arterei aorte și a arterei pulmonare. — Fr. **sigmoïde** (< gr.).

SIGNÁL, *signale,* s. n. (Rar) 1. Semnal convențional. 2. Fluier mic de metal (cu care se dau semnale convenționale). — Fr. **signal.**

SIGNALMÉNT, *signalmente,* s. n. (Rar) Semnalment. — Fr. **signalement** (după *signal*).

SIGNATÚRĂ, *signaturi,* s. f. 1. Steluță, cifră sau alt semn pus pe prima pagină a fiecărei coli de tipar dintr-o carte, pentru a ușura legătorului numărătoarea colilor. 2. Tăietură la mijlocul corpului unei litere, pentru a înlesni zețarului recunoașterea poziției ei. — Fr. **signature.**

SIGNĂTOÁRE, *signători,* s. f. Clapă de metal care servește pentru a fixa coala de hîrtie cînd se introduce în mașina de tipar. — Din **signă** (ieșit din uz) + suf. *-(ă)toare.*

SÍGUR[1] adv. 1. Da. 2. În mod precis, negreșit. ◇ Expr. (Fam.) *Mai mult ca* (sau *decît*) *sigur* = fără nici un fel de îndoială. — Ngr. **siguros.**

SÍGUR[2]**, -Ă,** *siguri, -e,* adj. 1. De a cărui realitate sau realizare nu se poate îndoi nimeni; neîndoielnic. 2. Convins, încredințat. ◇ Expr. *A fi sigur* (de ceva sau de cineva) = a avea deplină încredere (în ceva sau cineva), a se baza (pe cineva sau pe ceva). *A se simți sigur* = a se simți în siguranță. 3. Care este demn de încredere, pe care te poți bizui. ◇ Expr. *A fi sigur de sine* (sau *de el*) = a se comporta și a acționa în mod nesovăielnic, a fi constient de valoarea propriu. (Fam.) *A lua* (pe cineva) *la sigur* = a ataca (pe cineva) de-a dreptul, cu precizie, fără a-i lăsa posibilitatea să se eschiveze. *A merge* (sau *a se duce*) *la sigur* = a merge drept la țintă, fără risc; a nu da greș. ✦ Care nu prezintă pericol, fără primejdie. *Drum sigur.* ◇ Expr. *A pune* (ceva sau pe cineva) *la loc sigur* = a pune (ceva sau pe cineva) într-un loc ferit de orice pericol; a ascunde. 4. Care nu dă greș; precis; fără defect. *Judecată sigură.* ✦ Hotărît, ferm, nesovăielnic. ✦ Care produce efectul dorit; eficace. *Medicament sigur.* — Ngr. **siguros.**

SIGURÁNȚĂ, (3) *siguranțe,* s. f. 1. Lipsă de primejdie. 2. Lipsă de îndoială, convingere neclintită; certitudine. ◇ Loc. adv. *Cu siguranță* = a) fără îndoială, desigur; sigur; b) cu încredere, cu hotărîre, ferm. ✦ Fermitate, precizie; pricepere, îndemînare. 3. Dispozitiv la armele de foc, care împiedică descărcarea accidentală a armei. ✦ Organ de mașină, aparat sau dispozitiv care protejează un material sau un sistem tehnic contra efectelor dăunătoare datorite unei acțiuni interioare sau exterioare. ✦ Dispozitiv care întrerupe automat un circuit electric prin care trece un curent electric prea intens. ✦ *Ac de siguranță* = ac prevăzut cu o închizătoare care îi acoperă vîrful pentru a evita înțepătura sau pentru a împiedica desprinderea din locul unde este înfipt. ✦ Dispozitiv care se introduce în broasca unei uși, pentru ca ușa să nu poată fi deschisă cu o cheie falsă. 4. Nume dat în regimul trecut poliției politice secrete. [Var.: (înv.) **siguránție** s. f.] — It. **sicuranza** (după *sigur*).

SIGURÁNȚIE s. f. v. **siguranță.**

SIGURIPSÍ, *siguripsesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A asigura împotriva unei primejdii, a unei neplăceri etc.; a pune la adăpost. — Din **sigur**[2].

SIGURÍSIM, -Ă, *sigurisimi, -e,* adj. (Rar) Foarte sigur, absolut sigur. — Din **sigur**[2].

SIGURITÁTE s. f. (Înv.) Siguranță (1, 2). — Fr. **sécurité** (lat. lit. **securitas, -atis**; după *sigur*).

SIHÁSTRU, -Ă, *sihaștri, -stre,* s. m. și f. 1. S. m. Persoană care trăiește retrasă de lume în post și în rugăciuni; pustnic. 2. S. m. și f. Persoană care trăiește izolată, retrasă de societate. [Var.: **sehástru, -ă** s. m. și f.] — Ngr. **isihastis.**

SIHÁSTRÍ, *sihăstresc,* vb. IV. 1. Intranz. A duce viață de sihastru; *fig.* a trăi izolat, retras, ca un sihastru. 2. Refl. A se face sihastru; *fig.* a se izola. — Din **sihastru.**

SIHÁSTRÍE, *sihăstrii,* s. f. 1. Faptul de a trăi ca sihastru; stare, viață de sihastru; *fig.* singurătate, pustietate. 2. Loc, schit unde trăiește un sihastru. [Var.: **săhástrie, sehástrie** s. f.] — Slav (v. sl. **sihastirija** < gr.).

SÍHLĂ, *sihle,* s. f. Pădure deasă de copaci tineri. [Var.: **sílhă, șíhlă** s. f.] — Slav (v. sl. **sŭhlĭ**).

SIIMÉN s. m. v. **seimen.**

SILÁBĂ, *silabe,* s. f. Fiecare dintre unitățile sonore ale cuvîntului, formată dintr-unul sau mai multe foneme cu o culme de sonoritate și de expirație și despărțită de celelalte prin depresiuni de sonoritate și de expirație. ◇ *Silabă închisă* = silabă terminată într-o consoană. *Silabă deschisă* = silabă terminată într-o vocală. — Fr. **syllabe** (lat. lit. **syllaba**).

SILÁBIC, -Ă, *silabici, -e,* adj. Care ține de silabe, privitor la silabe; alcătuit din silabe. ◇ *Scriere silabică* (sau *cu caracter silabic*) = scriere în care semnele nu reprezintă sunete, ci silabe. *Versificație silabică* = versificație bazată pe numărul silabelor, independent de locul accentelor. *Versificație silabo-tonică* = versificație bazată pe numărul silabelor dintr-un vers și pe repartizarea accentelor. — Fr. **syllabique** (lat. lit. **syllabicus**).

SILABISÍ, *silabisesc,* vb. IV. Tranz. A pronunța sau a citi despărțind cuvintele în silabe; *p. ext.* a pronunța sau a citi rar. ✦ Fig. A descifra cu greu o inscripție, un text etc. — Ngr. **sillavizo** (după *silabă*).

SILABISÍRE, *silabisiri,* s. f. Acțiunea de *a silabisi* și rezultatul ei.

SILABISÍT s. n. Faptul de *a silabisi.* ◇ Expr. *Pe silabisite* = silabisind. [Formă gramaticală: (în expr.) *silabisite*]

SÍLĂ, *sile,* s. f. 1. Sentiment de dezgust, de scîrbă, de neplăcere; aversiune. ◇ Loc. adv. *În silă* = fără interes, fără plăcere. 2. Constrîngere; violență, abuz săvîrșit împotriva cuiva. ◇ Loc. adv. *Cu (de-a) sila* sau *în* (sau *de, cu*) *silă* = fără voie, cu forța. *De silă, de milă* = vrînd-nevrînd, de voie, de nevoie. ◇ Expr. (Înv.) *A face* (cuiva) *silă* = a sili, a forța (pe cineva). *A-și face silă* = a-și da mare osteneală, a se sili. 3. (Înv. și arh.) Putere, forță. ✦ Armată, oaste. — Slav (v. sl. sila).

SÍLCĂ, *silce,* s. f. Sfoară cu care se leagă bucățelele de plută la frînghia carmacelor.

Sileaf

SILEÁF, *sileafuri,* s. n. (Turcism înv.) Briu lat în care se purtau înfipte diferite arme. [Var.: **seleáf** s. n.] — Tc. **silâh** «armă».

SILÉNȚIU s. n. (Latinism; azi ir.) Liniște, tăcere. — Lat. lit. **silentium.**

SILÉPSĂ, *silepse,* s. f. Construcție sintactică în care cuvintele se acordă după ideea care predomină în minte și nu după regulile gramaticale obișnuite. — Fr. **syllepse** (lat. lit. **syllepsis**).

SILÉPTIC, -Ă, *sileptici, -e,* adj. Care aparține silepsei, privitor la silepsă. — Fr. **sylleptique.**

SÍLEX, (2) *silexuri,* s. n. 1. Rocă silicioasă foarte dură. 2. Obiect, instrument făcut din silex (1) și datînd din epoca de piatră. — Fr. **silex** (lat. lit. **silex, -icis**).

SILF, *silfi,* s. m. Personaj din mitologia popoarelor celtice și germanice, care întruchipa, împreună cu silfida, elementul aerului. — Fr. **sylphe** (lat. lit **sylphus**).

SÍLFĂ, *silfe,* s. f. Silfidă. — Din **silf.**

SILFÍDĂ, *silfide*, s.f. 1. Personaj din mitologia popoarelor celtice și germanice, închipuit ca o femeie, care întruchipa, împreună cu silful, elementul aerului. 2. (La pl.) insecte coleoptere, cu numeroase specii, care au mirosul foarte dezvoltat și care se hrănesc cu cadavre; (și la sg.) insectă făcînd parte din una dintre aceste specii. — Fr. sylphide.

SÍLHĂ s. f. v. sihlă.

SILHÚI, -IE, *silhui, -ie*, adj. (Despre locuri) Acoperit cu sihle; *p. ext.* de nepătruns, neumblat, sălbatic. ✦ Fig. (Despre ființe) Cu mișcări dezordonate; zăpăcit, bezmetic. — Din silhă.

SILÍ, *silesc*, vb. IV. 1. Tranz. A obliga (prin violență) pe cineva să facă ceva; a constrînge, a forța. ✦ A determina, a convinge, a îndupleca. 2. Intranz. și refl. A da zor, a se grăbi. ◇ Tranz. *Începu să silească vitele* (DAN). 3. Refl. și intranz. A-și da toată osteneala, a se strădui. — Slav (v. sl. siliti).

SILICÁT, *silicați*, s. m. Sare a acidului silicic, care intră în compoziția unui mare număr de roci, pămînturi și minerale și care se folosește în metalurgie, la fabricarea produselor refractare, a sticlei și a materialelor de construcție. — Fr. silicate.

SILÍCĂ, *silice*, s. f. Material refractar compus mai ales din bioxid de siliciu. — Din silice.

SILÍCE s. f. Corp solid, compus al siliciului cu oxigenul, dur, alb sau incolor, insolubil în apă, cu temperatură de topire foarte înaltă, care se găsește în natură în compoziția celor mai multe roci și care se folosește la fabricarea sticlei, a betonului etc.; bioxid de siliciu. — Fr. silice (lat. lit. silex, -icis).

SILÍCIC, *silicici*, adj. m. (În expr.) *Acid silicic* = acid slab, pus în libertate prin acidularea unora dintre silicați sau prin hidroliza unor compuși ai siliciului. — Fr. [acide] silicique.

SILICIÓS, -OÁSĂ, *silicioși, -oase*, adj. Format din siliciu, care conține siliciu. [Var.: silicós, -oásă adj.] — După fr. siliceux.

SILÍCIU s. n. Element chimic, metaloid, cristalizat, de culoare cenușie, cu proprietăți asemănătoare cu ale carbonului; se găsește în natură sub formă de silice și silicați și se întrebuințează pentru a da duritate și rezistență aliajelor fierului. — După fr. silicium.

SILICÓS, -OÁSĂ adj. v. silicios.

SILICÓZĂ s. f. Afecțiune pulmonară cronică, care apare la muncitorii din mine și din carierele de piatră, datorită inhalării bioxidului de siliciu. — Fr. silicose.

SILÍCULĂ, *silicule*, s. f. Tip de fruct al unor plante crucifere asemănător cu silicva. — Fr. silicule.

SILICVĂ, *silicve*, s. f. Tip de fruct în formă de păstaie împărțită în interior printr-o membrană subțire, pe care sînt așezate semințele. — Lat. lit. siliqua (fr. silique).

SILIMANÍT s. n. Silicat de aluminiu natural, folosit în industria ceramică. — Fr. sillimanite.

SILIMÉT s. n. v. selemet.

SILÍNȚĂ, *silințe*, s. f. Năzuința de a executa bine ceva, efort susținut în muncă sau în învățătură; sîrguință, străduință, rîvnă. — Din sili + suf. *-ință*.

SILÍRE, *șiliri*, s. f. Acțiunea de *a (se) sili* și rezultatul ei.

SILÍȘTE, *silișți*, s. f. Locul pe care a fost sau este așezat un sat; vatra satului. ✦ Loc de casă. ✦ Loc necultivat sau plantat cu pomi. [Acc. și: *stliște*. — Var.: **sălíște** s. f.] — Slav (v. sl. selišče).

SILÍT, -Ă, *siliți, -te*, adj. 1. Făcut fără voie, cu sila; forțat, constrîns, nevoit, obligat. ✦ Nesincer, nenatural. 2. (Despre acțiuni, mișcări etc.) Zorit, grăbit. — V. *sili*.

SILITÓR, -OÁRE, *silitori, -oare*, adj. Care își dă silința; sîrguincios, harnic. — Din sili + suf. *-(i)tor*.

SILÍTRĂ s. f. Numele popular al azotatului de potasiu, folosit ca antiseptic în industria alimentară și ca îngrășămînt agricol. ✦ (Înv.) Praf de pușcă. — Rus selitra (pol. salitra, sb. šalitra).

SILITRÓS, -OÁSĂ, *silitroși, -oase*, adj. (Rar) Care conține silitră, care este de natura silitrei. — Din silitră + suf. *-os*.

SÍLNIC, -Ă, *silnici, -e*, adj. 1. Care se face în silă, de nevoie; impus, forțat, silit (1). ◇ *Muncă silnică* = pedeapsă judiciară grea, constînd din închisoare și muncă forțată (în ocnele de sare). ✦ Greoi, anevoios. 2. Silit (2). — Slav (v. sl. silьnikъ).

SÍLNICĂ, *silnice* s. f. Plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare, cu flori albastre sau violete, ale cărei flori și frunze se întrebuințează în medicina populară *(Glechoma hederacea)*. — Din silnic.

SILNICÍ, *silnicesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A constrînge, a forța, a sili pe cineva să facă ceva. ✦ Fig. A silui, a stîlci. *Nu poți afirma că a silnicit limba* (CONTEMPORANUL). — Din silnic.

SILNICÍE, *silnicii*, s. f. 1. Constrîngere, oprimare, violență; samavolnicie; silă. 2. (Înv.) Putere, forță. — Din silnic + suf. *-ie*.

SILNICÍT, -Ă, *silniciți, -te*, adj. (Rar) Constrîns, forțat; oprimat. — V. *silnici*.

SILOGÍSM, *silogisme*, s. n. Raționament deductiv care conține trei judecăți legate între ele printr-un astfel de raport, încît cea de a treia, care reprezintă o concluzie, se deduce din cea dintîi prin intermediul celei de a doua. — Fr. syllogisme (lat. lit. syllogismus).

SILOGÍSTIC, -Ă, *silogistici, -e*, adj. Care aparține silogismului, privitor la silogism. ✦ (Substantivat, f.) Parte a logicii formale care se ocupă cu studiul silogismelor. — Fr. syllogistique (lat. lit. syllogisticus).

SILOXÍD s.m. Varietate de sticlă de cuarț folosită la fabricarea vaselor de laborator.

SILÓZ, *silozuri*, s. n. Construcție mare (într-un port sau într-o gară), înzestrată cu instalații speciale, care servește la depozitarea și păstrarea unor cantități mari de materiale, de produse agricole etc. ✦ Loc (groapă, șanț etc.) unde se pune la macerat nutrețul pentru vite; depozit de furaje macerate. — It. silos.

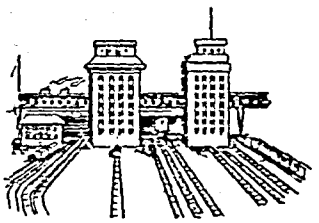

Silozuri

SILUÉTĂ, *siluete*, s. f. 1. Imagine a unei ființe, a unui lucru, a unui oraș etc. proiectată ca o umbră pe un fond mai luminos. ✦ Chip șters și întunecat, care nu poate fi distins în amănunte. 2. Talie zveltă și bine proporționată. ◇ Expr. (Fam.) *A face siluetă* = a deveni zvelt, a slăbi. 3. Desen unicolor, de obicei negru, lucrat în creion, în tuș sau decupat din hîrtie, pînză etc., reprezentînd contururile unei ființe sau ale unui lucru pe un fond de altă culoare. — Fr. silhouette.

SILUÍ, *siluiesc*, vb. IV. Tranz. A uza de forță față de cineva; a constrînge; (în special) a necinsti, a viola o femeie. — Slav (v. sl. silovati, silujǫ).

SILUÍRE, *siluiri*, s. f. Acțiunea de *a silui*; constrîngere, silnicie; violare (a unei femei).

SILUMÍN s. n. Aliaj de aluminiu și siliciu, rezistent la coroziune, folosit la fabricarea aparatelor de laborator și a unor piese pentru automobile, avioane etc. — Fr. silumin.

SILUMINÍT s. n. Material izolant de azbest cu rezistență mare. — Din silumin.

SILÚR, *siluri*, s. m. Plantă erbacee cu florile albastre brăzdate cu violet și cu o pată galbenă la mijloc *(Euphrasia stricta)*. — Germ. Silur.

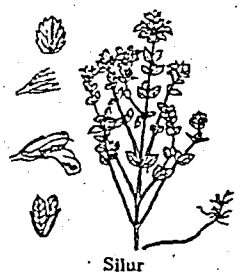

Silur

SILURIÁN, -Ă, *silurieni, -e*, adj. (În expr.) *Perioada* (sau *era*) *siluriană* = perioada a doua a erei paleozoice, caracterizată prin sedimentări de calcar, de gresie, de șisturi argiloase și prin dezvoltarea nevertebratelor marine. ✦ (Despre terenuri) Din perioada siluriană. [Pr.: *-ri-an*] — După fr. silurien.

SILÚRIC, -Ă, *silurici, -e*, adj. Silurian. — După germ. silurisch.

SÍLVIC, -Ă, *silvici, -e*, adj. Care ține de pădure sau de silvicultură, privitor la pădure sau la silvicultură; forestier. — Din silvă (puțin folosit) + suf. *-ic*.

SILVICULTÓR, -OÁRE, *silvicultori, -oare*, s. m. și f. Specialist în silvicultură; inginer silvic. — După fr. sylviculteur.

SILVICULTÚRĂ s. f. Știință care se ocupă cu studiul amenajării și exploatării pădurilor. — După fr. sylviculture.

SILVO- Element de compunere însemnînd «de pădure», «păduros», care servește la formarea unor substantive ca: *silvomecanizare, silvostepă* etc. — Lat. lit. silva.

SILVOMECANIZÁRE s. f. Tehnica exploatării pădurilor cu mijloace mecanice. — Din silvo- + mecanizare.

SILVOSTÉPĂ, *silvostepe*, s. f. Regiune de trecere între zona de păduri și cea de stepă, caracterizată printr-o vegetație formată din arbuști. — Din silvo- + stepă.

SIMANDICÓS, -OÁSĂ, *simandicoși, -oase*, adj. (Ir.) Distins, respectabil; *p. ext.* care corespunde gusturilor alese, care satisface pretențiile deosebite. ✦ (Rar, despre sume, cantități etc.) Considerabil, mare, important. *Ești dator cu o sumă simandicoasă* (ALECSANDRI). — Ngr. simantikos.

SIMÁNDRĂ, *simandre*, s. f. (Înv. și arh.) Placă de metal sau de lemn atîrnată la intrarea unei biserici, în clopotniță etc., în care se lovește cu un ciocan pentru a se anunța începerea slujbei.

SIMBIÓNT, *simbionți*, s. m. Plantă sau animal care trăiește în simbioză. [Pr.: *-bi-ont*] — Germ. Symbiont.

SIMBIÓTIC, -Ă, *simbiotici, -e*, adj. Care trăiește în simbioză. [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. symbiotique.

SIMBIÓZĂ, *simbioze*, s. f. Asociere de două sau mai multe organisme de specii diferite, alcătuind o singură viață organică, la care contribuie fiecare dintre ele. [Pr.: *-bi-o-*] — Fr. symbiose (< gr.).

SIMBÓL, *simboluri*, s. n. 1. Tot ceea ce reprezintă, în mod convențional sau prin analogie, o noțiune, o idee, un sentiment. ◇ *Simbolul credinței* = crez (2). ✦ (În literatură și artă) Procedeu expresiv prin care se sugerează o idee sau o stare sufletească și care înlocuiește o serie de reprezentări. 2. Semn convențional folosit în diverse discipline științifice și practice și care reprezintă sume, cantități, noțiuni, operații etc. [Acc. și: *símbol*] — Fr. symbole (lat. lit. symbolum).

SIMBÓLIC, -Ă, *simbolici, -e*, adj. Care servește ca simbol; care are caracterul unui simbol. ◇ *Car simbolic* = car alegoric. — Fr. symbolique (lat. lit. symbolicus).

SIMBÓLICĂ s. f. 1. Exprimare a unor idei sau a unor sentimente cu ajutorul simbolurilor; ansamblul simbolurilor proprii unui

popor, unei religii etc. ✦ Știință care explică simbolurile; carte în care se tratează această știință. 2. (Logică) Teorie asupra simbolurilor, în care noțiunile logice și raporturile dintre ele sînt înlocuite prin semne convenționale. — Fr. **symbolique** (germ. **Symbolik**).

SIMBOLÍSM s. n. Curent literar care a împins pînă la ultima limită principiul autonomiei artei, a îndreptat inspirația spre adîncurile nediferențiate ale vieții sufletești și a încercat, cu ajutorul simbolurilor, să stabilească corespondențe între fenomenele universului fizic și cele ale lumii morale, eliberînd totodată versul de rigorile tradiționalismului clasic și căutînd, prin melodie și armonie verbală, să-l apropie de muzică. ✦ Curent filozofic idealist după care legătura dintre idei nu presupune raporturi de la cauză la efect, ci de la simbol la obiectul reprezentat de acesta, toată gîndirea reducîndu-se la cunoașterea simbolurilor realității. — Fr. **symbolisme.**

SIMBOLÍST, -Ă, *simboliști, -ste,* adj., s. m. și f. I. Adj. Care aparține simbolismului, privitor la simbolism. 2. S. m. și f. Poet care face parte din curentul simbolist. — Fr. **symboliste.**

SIMBOLÍSTICĂ s. f. Simbolică. — Din **simbol**[ică] + suf. *-ist-ică.*

SIMBOLIZÁ, *simbolizez,* vb. I. Tranz. A constitui un simbol, a reprezenta un simbol, a fi simbolul a... — Fr. **symboliser.**

SIMBOLIZÁRE s. f. Reprezentare, în artă și în literatură, a unei noțiuni, a unei idei sau a unui sentiment printr-un simbol. ✦ (În diverse științe) Reprezentare printr-un semn convențional sau printr-o cifră. — V. *simboliza.*

SIMBRIÁȘ, -Ă, *simbriași, -e,* s. m. și f. 1. Persoană angajată cu simbrie (1). 2. (Înv., la m.) Soldat mercenar. 3. Simbraș. — Din **simbrie** + suf. *-aș.*

SIMBRIÁT, -Ă, *simbriați, -te,* adj. (Înv., despre soldați și armate) Plătit cu soldă. — Din **simbrie.**

SIMBRÍE, *simbrii,* s. f. 1. Răsplată în bani, mai rar în natură, care se dă unei persoane angajate pentru un timp determinat în serviciul unui particular; leafă. ✧ Expr. *A fi* sau *a intra în simbria cuiva* = a fi sau a se angaja în serviciul cuiva. *A ține* (pe cineva) *cu simbrie* = a avea (pe cineva) în serviciul său. ✦ Retribuție în bani pe care o primește un funcționar al statului; salariu. ✦ Recompensă. 2. (Înv. și arh.) Leafa ostașului; *p. ext.* serviciu de mercenar. 3. Simbră. — Din **simbră** + suf. *-ie* (comp. ngr. *sembria*).

SIMBRIOÁRĂ, *simbrioare,* s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *simbrie.*

SIMEDIÁNĂ, *simediane,* s. f. Dreaptă care trece printr-un vîrf al unui triunghi și este simetrica medianei în raport cu bisectoarea interioară dusă prin același vîrf al triunghiului. — Fr. **symédiane.**

SIMÉN s. m. v. **seimen.**

SIMÉTRIC, -Ă, *simetrici, -e,* adj. 1. (Despre lucruri sau forme) Care are simetrie, ale cărui părți sînt așezate cu simetrie; (despre elemente care alcătuiesc un tot) care este așezat într-o anumită ordine; cu simetrie. ✦ (Substantivat, n. și f.) Dreaptă sau punct așezate în simetrie cu altă dreaptă sau cu alt punct. 2. (Mat., în expr.) *Funcție simetrică* = funcție a mai multor variabile care nu se schimbă, orice permutări ar suferi aceste variabile. — Fr. **symétrique.**

SIMETRÍE, *simetrii,* s. f. 1. Mod de așezare a părților unei figuri astfel încît fiecărui punct al unei părți din figură să-i corespundă alt punct, așezat la aceeași distanță de o linie mediană; *p. ext.* concordanță deplină între cele două jumătăți ale unui întreg, proporționalitate în ce privește formele unui întreg, așezarea mai multor obiecte etc.; armonie, ordine, regularitate. 2. (În expr.) *Centru de simetrie* = punct situat în centrul unui cristal, față de care două puncte corespunzătoare ale cristalului, aflate la aceeași distanță de acest punct, sînt simetrice între ele. *Suprafață de simetrie* = suprafață față de care o jumătate a unui cristal este simetrică cu cealaltă jumătate. — Fr. **symétrie** (lat. lit. **symetria**).

SIMFÓNIC, -Ă, *simfonici, -e,* adj. Care ține de simfonie, privitor la simfonie; cu însușirile simfoniei. — Fr. **symphonique.**

SIMFONÍE, *simfonii,* s. f. Compoziție muzicală pentru orchestră, care cuprinde de obicei patru părți. ✦ Fig. Îmbinare armonioasă de culori. — Fr. **symphonie** (lat. lit. **symphonia**).

SIMFONIÉTĂ, *simfoniete,* s. f. Simfonie de proporții mai mici. [Pr.: *-ni-e-*] — Fr. **symphoniette.**

SIMFONÍSM s. n. Totalitatea principiilor care stau la baza creației simfonice.

SIMFONÍST, *simfoniști,* s. m. Compozitor de muzică simfonică. — Fr. **symphoniste.**

SIMIGERÍE, *simigerii,* s. f. Local (prevăzut cu un cuptor de brutărie) în care se fac și se vînd simiți, covrigi, plăcinte. — Din **simigiu** + suf. *-ărie.*

SIMIGÍU, *simigii,* s. m. Persoană care face sau vinde simiți, covrigi, plăcinte; covrigar. — Tc. **simici.**

SIMILÁR, -Ă, *similari, -e,* adj. De aceeași natură, de același fel; asemănător; analog. — După fr. **similaire.**

SIMILI- Element de compunere însemnînd «asemănător», «la fel», care servește la formarea unor substantive. — Fr. **simili** (lat. lit. **similis**).

SIMILIGRAVÚRĂ s. f. Procedeu tehnic prin care se obțin clișee pentru tipar în semitonuri; imagine tipărită prin acest procedeu. — Fr. **similigravure.**

SIMILIPIÁTRĂ s. f. Tencuială care imită piatra, întrebuințată în special în fațada construcțiilor. — Din **simili-** + **piatră** (după fr. *similipierre*).

SIMILITÚDINE, *similitudini,* s. f. Potrivire, asemănare (între două lucruri sau două acțiuni). ✦ Raport care există între două figuri geometrice, cînd una dintre ele este egala cu o figură omoloagă celeilalte. — Fr. **similitude** (lat. lit. **similitudo, -inis**).

Siminichie

SIMINÍC s. m. v. **siminoc.**

SIMINICHÍE s. f. Arbust mic cu flori galbene, ale cărui frunze uscate se întrebuințează ca purgativ și ca diuretic *(Cassia angustifolia)*; frunzele uscate ale acestei plante. — Tc. **senameki.**

SIMINÓC s. m. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori mici, galbene, care își păstrează culoarea și aspectul natural și după ce se usucă *(Helichrysum arenarium)*. [Var.: **siminic** s. m.] — Comp. sb. **semenjak.**

SIMÍT, *simiți,* s. m. 1. Un fel de covrig turtit, făcut din cocă. 2. Susan (2). — Tc. **simit.**

SIMONIÁC, *simoniaci,* s. m. (Înv.) Persoană care se face vinovată de simonie. [Pr.: *-ni-ac*] — Fr. **simoniaque.**

SIMONÍE s. f. (Înv.) Trafic cu lucrurile considerate de biserica creștină drept bunuri spirituale, sfinte. — Fr. **simonie.**

Siminoc

SIMPATÉTIC, -Ă, *simpatetici, -e,* adj. Care provoacă stări sufletești (tainice); sugestiv. — Germ. **sympathetisch.**

SIMPÁTIC, -Ă, *simpatici, -e,* adj. 1. Care inspiră simpatie; plăcut, atrăgător. 2. (Înv.) Care dă dovadă de simpatie, plin de simpatie. *Durerea lui Beldiceanu are tonul larg și simpatic al altruismului* (IONESCU-RION). ✦ (Rar) Favorabil. *O cronică simpatică acelui dintre pribegi care ajunsese astfel la domnie* (IORGA). 3. (În expr.) *Sistem nervos simpatic* sau (substantivat, n.) *marele simpatic* = sistem nervos format din ganglioni și din fibre nervoase, care reglează, sub controlul scoarței cerebrale, funcțiile glandelor și ale organelor interne. *Ganglioni* (sau *nervi* etc.) *simpatici* = ganglioni (sau nervi etc.) care fac parte din sistemul nervos simpatic. *Cerneală simpatică* = cerneală incoloră, care devine vizibilă numai la căldură sau prin tratarea ei cu diferite soluții speciale (și care se întrebuințează pentru a scrie texte secrete). — Fr. **sympathique.**

SIMPATÍE, *simpatii,* s. f. 1. Atracție, înclinare, afinitate pe care cineva o simte față de o persoană sau pe care o inspiră cuiva; afecțiune. ✦ Aprobare; sprijin. 2. (Fam.) Persoană față de care cineva are simpatie sau dragoste. 3. Dependență care există între nervii a două organe și care face ca, atunci cînd unul dintre acestea suferă, să sufere și celălalt. — Fr. **sympathie** (lat. lit. **sympathia**).

SIMPATIZÁ, *simpatizez,* vb. I. Tranz. A avea sentimente de simpatie față de cineva. ✦ Intranz. A împărtăși sentimentele și aspirațiile cuiva, a sprijini pe cineva sau ceva. — Fr. **sympathiser.**

SIMPATIZÁNT, -Ă, *simpatizanți, -te,* s. m. și f. Persoană care împărtășește ideile, sentimentele și aspirațiile unei grupări politice, fără a fi membrul ei. — Fr. **sympathisant.**

SIMPATRIÓT, *simpatrioți,* s. m. (Grecism înv.) Compatriot. — Ngr. **sympatriotis.**

SIMPLAMÉNTE adv. (Rar) Pur și simplu, propriu-zis. — După fr. **simplement** (it. **semplicemente**; după *simplu*).

SIMPLICITÁTE s. f. Simplitate. — Fr. **simplicité** (lat. lit. **simplicitas, -atis**).

SIMPLIFICÁ, *simplific,* vb. I. Tranz. A face mai simplu. ✦ A reduce o ecuație sau o fracție printr-un divizor comun. — Lat. lit. **simplificare.**

SIMPLIFICÁRE, *simplificări,* s. f. Acțiunea de *a simplifica*; modificare care simplifică.

SIMPLÍSM s. n. Însușirea de a fi simplu sau simplist; mod unilateral și superficial de a privi lucrurile, judecată a omului simplist; nivel intelectual scăzut. — Fr. **simplisme.**

SIMPLÍST, -Ă, *simpliști, -ste,* adj. (Despre concepții, raționamente, metode etc.) Care consideră lucrurile superficial, unilateral, neglijînd uneori chiar aspectele esențiale. ✦ (Despre oameni și manifestările lor) Care este lipsit de complicații și de subtilități intelectuale; care judecă superficial, unilateral. — Fr. **simpliste.**

SIMPLITÁTE s. f. 1. Însușirea de a fi simplu; lipsă de formalitate; *p. ext.* lipsă de artificialitate, de rafinament, de afectare, de prefăcătorie. ✦ Lipsă de podoabe căutate, de rafinament artificial (într-o operă de artă). 2. Credulitate, naivitate. ✦ Însușire a unei persoane cu apucături și gesturi simple. — După fr. **simplité.**

SIMPLÓN, *simploane,* s. n. Numele unui tren internațional. — Fr. **simplon.**

SÍMPLU, -Ă, *simpli, -e,* adj. 1. Format dintr-un singur element sau din elemente omogene; care nu se poate împărți în elemente de natură diferită; neamestecat. ✧ *Floare simplă* = floare a cărei corolă este compusă dintr-un singur rînd de petale și un rînd de stamine. *Frunză simplă* = frunză alcătuită dintr-un singur limb. (Gram.) *Timp simplu* = timp care se conjugă fără verbe auxiliare. 2. Lipsit de artificialitate, neprefăcut; *p. ext.* care nu e complicat, care nu prezintă dificultăți, care este ușor de făcut, de manevrat, de înțeles, de rezolvat. 3. Care e într-un singur plan, care se întîmplă o singură dată

Contabilitate în partidă simplă. ✦ (Sport; despre o partidă) Care are loc între doi adversari. **4.** Lipsit de podoabe, modest; *p. ext.* fără valoare, inferior ca preț sau calitate. **5.** (Despre oameni și manifestările lor) Lipsit de rafinament, de afectare sau de răutate; sincer, cinstit. *Între bătrînii aceia simpli... se simțea în adevăr ca într-un colț de viață nouă* (SADOVEANU). ✦ Lipsit de cultură, de rînd; (peior.) necioplit. **6.** (Precedînd numele, înlocuiește un adverb) Numai, doar; nimic mai mult decît; sadea, curat. ◇ Expr. (Fam.) *Simplu ca bună ziua* = foarte simplu. *Simplu muritor* = om obișnuit. — Fr. **simple** (lat. lit. **simplus**).

SIMPÓZION, *simpozioane,* s. n. (În antichitate) Continuare a mesei de seară în cîntece, dansuri și discuții variate; (azi) discuție organizată, pe baza unor scurte expuneri făcute de cîțiva vorbitori, în fața și cu participarea publicului, asupra unei teme literare, filozofice, științifice etc. de actualitate. [Pr.: *-zi-on.* — Acc. și: *simpozión*] — Gr. **symposion.**

SIMPTOM, *simptome,* s. n. Manifestare, semn, indiciu caracteristic unei stări patologice sau unui proces fiziologic al organismului sau, *fig.,* al oricărei stări anormale individuale sau sociale. — Fr. **symptôme** (< gr.).

SIMPTOMÁTIC, -Ă, *simptomatici, -e,* adj. Care indică un simptom. ◇ *Tratament simptomatic* = tratament care urmărește vindecarea unei boli prin înlăturarea simptomelor și nu a cauzelor care o provoacă. ✦ Fig. Semnificativ. — Fr. **symptomatique.**

SIMPTOMATOLÓGIC, -Ă, *simptomatologici, -e,* adj. Care ține de simptomatologie, privitor la simptomatologie. — Fr. **symptomatologique.**

SIMPTOMATOLOGÍE, *simptomatologii,* s. f. Totalitatea simptomelor unei boli; parte a medicinii care studiază simptomele bolilor. — Fr. **symptomatologie** (< gr.).

SIMTIMENT s. n. v. **sentiment.**

SIMȚ, *simțuri,* s. n. Facultate a omului și a animalului de a percepe impresii din lumea exterioară cu ajutorul organelor senzoriale specifice; simțire. ✦ Delectare a simțurilor; gust. ✦ Instinct, pornire senzuală; senzualitate. ✦ Capacitatea omului de a înțelege, de a aprecia; înclinare, aptitudine pentru ceva. ◇ *Simț moral* = facultatea de a deosebi binele de rău. *Simț practic* = îndemînare în a rezolva diferite chestiuni. — Postverbal al lui **simți.**

SIMȚĂMÎNT, *simțăminte,* s. n. Sentiment. [Var.: **simțimînt** s. n.] — Din **sentiment** (după *simți*).

SIMȚI, *simt,* vb. IV. Tranz. **1.** A percepe, prin intermediul organelor de simț, efectul unei excitații. ✦ Refl. A-și da seama de propria sa stare fizică. **2.** A băga de seamă, a prinde de veste, a observa mai mult pe baza unui reflex decît cu ajutorul judecății; (despre animale) a adulmeca. **3.** A-și da seama, a înțelege o acțiune, o situație etc., bazîndu-se pe elemente logice și pe intuiție, instinct sau legături afective cu altă persoană. *Ce adînc simte și pricepe omul acesta societatea în care trăiește* (VLAHUȚĂ). ✦ Refl. A fi conștient de o însușire, de o dispoziție; a se crede capabil de ceva. ✦ Refl. A avea, a da dovadă de bun-simț. **4.** A fi cuprins de o stare afectivă, a încerca un sentiment, o emoție etc.; a fi mișcat, impresionat, tulburat de ceva. ◇ Expr. *A simți lipsa cuiva* (sau *a ceva*) = a suferi din cauză că cineva sau ceva lipsește. *A simți nevoia să...* = a dori să... ✦ A avea impresia că..., a încerca sentimentul că... *Pînă a doua zi simțeam că voi înnebuni* (CAMIL PETRESCU). ◇ Expr. (Refl.) *A se simți la* (sau *în*) *largul lui* sau *(ca) acasă (la el)* = a încerca un sentiment plăcut, a avea impresia că se află într-un mediu familiar, înconjurat de lucruri sau de oameni cunoscuți; a fi familiarizat cu ceva; a-i fi cuiva bine. ✦ Refl. A încerca o apăsare, o greutate, a se resimți de pe urma unei situații, a unei stări rele etc. [Prez. ind. și: *simțesc, simț*] — Lat. **sentire.**

SIMȚIBILITÁTE s. f. (Rar) Sensibilitate. — Din **sensibilitate** (după *simți*).

SIMȚICIÚNE s. f. (Înv.) Sensibilitate; sentiment, simțire. — Din **simți** + suf. *-iciune.*

SIMȚIMÎNT s. n. v. **simțămînt.**

SIMȚÍRE, *simțiri,* s. f. **1.** Facultatea de *a simți;* sensibilitate. ◇ Expr. (Rar) *Simțire de sine* = bun-simț, bună-cuviință. **2.** Sentiment. **3.** Stare normală a organismului în care omul e pe deplin conștient de ce se petrece în jurul lui, fiind stăpîn pe simțurile și pe facultățile lui intelectuale. ◇ Loc. adj. *Fără simțire* = fără cunoștință; leșinat. ◇ Expr. *A-și pierde simțirea* (sau *simțirile*) = a leșina. *A-și veni în simțire* (sau *în simțuri*) = a-și reveni din leșin; a-și veni în fire. ✦ (Rar) Simț. *O încordare înaltă a atenției ascute simțirea auzului* (CARAGIALE). **4.** (Înv.) Bun-simț.

SIMȚÍT, -Ă, *simțiți, -te,* adj. I. Pornit dintr-o stare afectivă puternică; plin de sensibilitate. **2.** (Despre persoane) Plin de bun-simț, cu bun-simț. — V. *simți.*

SIMȚITÓR, -OÁRE, *simțitori, -oare,* adj. **1.** Care se înduioșează ușor; sensibil. ✦ Înclinat, predispus să se lase stăpînit de un sentiment. *L-a mea jale, l-a mea chemare, Dacă-al tău suflet e simțitor, Viu' să-ți dau numai o sărutare Și-apoi din lume vesel să zbor!* (ALECSANDRI). **2.** (Adesea adverbial) Apreciabil, important. — Din **simți** + suf. *-(i)tor.*

SIMȚIVÁRĂ, *simțiveri,* s. f. Specie de pițigoi *(Parus major).* — Din **simți** + **vară.**

SIMȚUÁL, -Ă, *simțuali, -e,* adj. (Rar) Senzual. [Pr.: *-țu-al*] — Din **senzual** (după *simți*).

SIMULÁ, *simulez,* vb. I. Tranz. A da, în mod intenționat, o impresie falsă; a se preface. — Fr. **simuler** (lat. lit. **simulare**).

SIMULÁCRU, *simulacre,* s. n. Aparență înșelătoare; acțiune simulată obiect care dă o falsă impresie a realității. — Fr. **simulacre** (lat. lit. **simulacrum**).

SIMULÁNT, -Ă, *simulanți, -te,* s. m. și f. (Rar) Persoană care simulează. — Fr. **simulant.**

SIMULÁRE, *simulări,* s. f. Faptul de *a simula;* prefăcătorie, falsificare.

SIMULÁȚIE, *simulații,* s. f. Simulare. — Fr. **simulation** (lat. lit. **simulatio, -onis**).

SIMULTÁN, -Ă, *simultani, -e,* adj. (Despre acțiuni și evenimente) Concomitent. [Var.: (rar) **simultanéu, -ée** adj.] — Fr. **simultané** (lat. lit. **simultaneus**).

SIMULTANEITÁTE s. f. Însușirea unor acțiuni sau a unor evenimente de a fi simultane. — După fr. **simultanéité.**

SIMULTANÉU, -EE adj. v. **simultan.**

SIMÚN s. n Vînt puternic, fierbinte și uscat, care bate în Sahara și în Arabia, de la sud la nord. — Fr. **simoun.**

SIN[1] s. m. și n. v. **sin.**

SIN[2] s. m. invar. (Înv. și reg.; particulă întrebuințată înaintea numelui de botez al tatălui și întrînd în componența numelui de familie al copiilor) Fiu, fiul lui... — Slav (v. sl. synŭ).

SINAGÓGĂ, *sinagogi,* s. f. Casă de rugăciune a evreilor; templu. — Fr. **synagogue** (< gr.).

SINALAGMÁTIC, -Ă, *sinalagmatici, -e,* adj. (Despre contracte juridice) Care impune obligații reciproce pentru părțile interesate. — Fr. **synallagmatique** (< gr.).

SINALÈFĂ, *sinalefe,* s. f. Fuziune a două sau a mai multor emisiuni vocalice într-una singură, prin eliziune, sinereză sau contracție. — Fr. **synalèphe** (lat. lit. **synaloepha**).

SINAPÍSM, *sinapisme,* s. n. Cataplasmă făcută din făină de muștar și apă, care se aplică pe o parte bolnavă a corpului cu scopul de a provoca un aflux al sîngelui. — Fr. **sinapisme.**

SINAXÁR, *sinaxare,* s. n. Carte care cuprinde pe scurt viețile sfinților. — Ngr. **sinaxarion.**

Sinălău

SINĂLĂU, *sinălaie,* s. n. (Reg.) Cuțit gros, puțin încovoiat, prevăzut cu două mînere, cu care tăbăcarii curăță părul de pe piei. — Magh. **szinelő.**

SÍNCER, -Ă, *sinceri, -e,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Fără prefăcătorie sau gînduri ascunse; deschis, cinstit. — Fr. **sincère** (lat. lit. **sincerus**).

SINCERÍCĂ s. f. Plantă erbacee mică, cu flori albe-verzui, care crește pe locuri stîncoase și nisipoase *(Scleranthus perennis).*

Sincerică

SINCERITÁTE s. f. Însușirea de a fi sincer. — Fr. **sincérité** (lat. lit. **sinceritas, -atis**).

SINCHISEÁLĂ s. f. Grijă, atenție, considerație față de cineva sau de ceva. — Din **sinchisi** + suf. *-eală.*

SINCHISÍ, *sinchisesc,* vb. IV. Refl. A-i păsa cuiva de cineva sau de ceva, a lua în seamă ceva sau pe cineva; a se lăsa tulburat, a se deranja. — Ngr. **sinhizo.**

SINCOPÁT, -Ă, *sincopați, -te,* adj. **1.** (Despre muzică, în special despre muzica de jaz) Caracterizat prin folosirea sincopei. **2.** (Lingv.; despre vocale sau grupuri de vocale neaccentuate) Dispărut din interiorul unui cuvînt prin sincopă. — Din **sincopă.**

SINCÓPĂ, *sincope,* s. f. **1.** Încetare subită (momentană sau definitivă) a funcției inimii, cu întreruperea respirației și pierderea sensibilității și a mișcărilor voluntare. **2.** (Muz.) Efect ritmic, cu caracter dinamic, obținut prin mutarea accentului unei măsuri de pe timpul tare pe cel slab. **3.** (Lingv.) Dispariția unei vocale neaccentuate sau a unui grup de vocale neaccentuate din interiorul unui cuvînt. — Fr. **syncope** (< gr.).

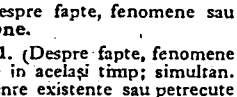

Sincopă

SINCRETÍSM, *sincretisme,* s. n. **1.** Stare de nediferențiere a elementelor unui fenomen, specifică fazelor primitive de dezvoltare. **2.** Amestec de teorii diferite și contradictorii care au fost reunite în mod forțat (ignorîndu-se deosebirile dintre ele) — Fr. **syncrétisme** (< gr.).

SINCRÓN, -Ă, *sincroni, -e,* adj. (Despre fapte, fenomene sau evenimente) Sincronic (1). — Fr. **synchrone.**

SINCRÓNIC, -Ă, *sincronici, -e,* adj. **1.** (Despre fapte, fenomene sau evenimente) Care există sau se petrece în același timp; simultan. **2.** Privitor la fapte, fenomene sau evenimente existente sau petrecute în același timp. ◇ *Tabele sincronice* = tabele cronologice ale evenimentelor care au avut loc în același timp. **3.** (Despre metode de studiu sau puncte de vedere) Independent de evoluție; static, neistoric. — Fr. **synchronique.**

SINCRONÍSM, *sincronisme,* s. n. Existența în același timp sau desfășurarea paralelă a două sau a mai multor fapte, fenomene sau evenimente; simultaneitate. — Fr. **synchronisme.**

SINCRONÍSTIC, -Ă, *sincronistici, -e* adj. (Despre scrieri istorice) Care studiază sau expune evenimentele în mod sincronic. — Fr. **synchronistique**

SINCRONIZÁ, *sincronizez*, vb. I. Tranz. A face ca două sau mai multe acțiuni, fapte sau evenimente să se petreacă în același timp. ✦ (În cinematografie) A pune în concordanță vorbirea cu imaginile la care se raportă. — Fr. **synchroniser.**

SINCRONIZÁRE, *sincronizări*, s. f. Acțiunea de *a sincroniza.*

SINCRONIZATÓR, *sincronizatoare*, s. n. Aparat cu care se pune în concordanță pelicula cinematografică care conține imaginea cu aceea care conține textul vorbit. — Din **sincroniza** + suf. *-(a)tor* (după fr. *synchroniseur*).

SINCRONOSCÓP, *sincronoscoape*, s. n. 1. Instrument folosit pentru a indica dacă două fenomene periodice sînt sincronice. 2. Instrument folosit pentru determinarea momentului în care a fost realizată sincronizarea a două tensiuni electrice alternative. ✦ Instrument alcătuit dintr-un oscilograf catodic, folosit pentru înfățișarea vizuală a formelor de undă. — Fr. **synchronoscope.**

SINCROTRÓN, *sincrotronuri*, s. n. Accelerator de electroni folosit în fizica nucleară, în care electronii sînt accelerați întîi de un cîmp magnetic variabil în timp, iar apoi de un cîmp electric alternativ. — Fr. **synchrotron.**

SÍNDIC, *síndici*, s. m. (Ieșit din uz) Persoană însărcinată cu administrarea averii unei societăți. — Fr. **syndic.**

SINDICÁL, -Ă, *sindicali, -e*, adj. Care ține de sindicat, privitor la sindicat. — Fr. **syndical.**

SINDICALÍSM s. n. Curent mic-burghez oportunist ivit în mișcarea muncitorească la finele secolului al XIX-lea, sub influența unor elemente reformiste, care nega necesitatea unui partid politic al proletariatului și lupta politică împotriva capitalismului, admițînd numai metodele luptei economice a muncitorilor uniți în sindicate. — Fr. **syndicalisme.**

SINDICALÍST, -Ă, *sindicaliști, -ste*, s. m. și f. Persoană care face parte dintr-un sindicat. — Fr. **syndicaliste.**

SINDICALIZÁ, *sindicalizez*, vb. I. Refl. A se uni într-un sindicat, a forma un sindicat, a intra într-un sindicat. — Din **sindical.**

SINDICALIZÁRE s. f. Acțiunea de *a se sindicaliza.*

SINDICÁT, *sindicate*, s. n. 1. Organizație de masă care unește pe baza de aderiune voluntară pe salariații din întreprinderi sau instituții și care are drept scop, în regimul capitalist, să lupte pentru satisfacerea revendicărilor economice și politice ale membrilor săi, iar în regimul socialist să mobilizeze pe oamenii muncii în opera de construire a socialismului și să lupte pentru ridicarea continuă a nivelului lor material și cultural. ✧ *Sindicat galben* = organizație sindicală din țările capitaliste, condusă de oportuniști și de partizani ai colaborării de clasă cu burghezia, aflată la discreția patronilor, organizată și dirijată din umbră de aceștia, cu scopuri diversioniste. 2. Totalitatea membrilor unui sindicat (1); sediu al unei organizații sindicale. 3. (În țările capitaliste) Asociație cu caracter monopolist între mai multe întreprinderi din aceeași ramură de producție, care își păstrează independența în ce privește producția, dar organizează vînzarea în comun a produselor, cu scopul de a elimina pe concurenți și de a-și spori astfel profiturile. — Fr. **syndicat.**

SINDROFÍE, *sindrofii*, s. f. (Fam.) Reuniune de invitați, petrecere în familie. ✦ Totalitatea participanților la o petrecere familială. — Ngr. **syntrofia.**

SINDROM, *sindroame*, s. n. Totalitatea simptomelor caracteristice unei boli. — Fr. **syndrome** (< gr.).

SÍNE pron. refl. (Forma accentuată de acuz. pers. 3 pentru toate genurile și numerele; uneori întărit prin «însuși») 1. (Precedat de prep. «pe» sau, înv., «pre», avînd funcție de complement direct al unui verb reflexiv) *Numai pe sine nu se vede cît îi de frumușel* (CREANGĂ). 2. (Precedat de prepoziții, are funcție de atribut, de complement indirect sau circumstanțial) *Nu avea sentimente de dragoste decît pentru sine însăși* (REBREANU). ✧ Expr. *De la sine* = fără ajutorul nimănui, prin propriile forțe; din proprie inițiativă. ✧ (Înv. și arh., compus cu unele forme neaccentuate ale pronumelui personal și reflexiv) *Privește parcă în sineși* (SADOVEANU). — Lat. **se** (după *mine, tine*).

SÍNEA s. f. invar. (În expr.) *În sinea mea* (sau *a ta* etc.) = în propria conștiință, în gînd. — Din **sine.**

SINEÁLĂ s. f. (Reg.) Scrobeală albastră. — Bg. **sinilo.**

SINÉCDOCĂ, *sinecdoce*, s. f. Figură de stil care constă în extinderea sau în restrîngerea sensului unui cuvînt, întrebuințîndu-se numirea părții în loc de numirea întregului, a particularului în locul generalului, a materiei din care este făcut un lucru în locul lucrului însuși etc. sau a întregului în locul unei părți, a generalului în locul particularului etc. — Fr. **synecdoque** (< gr.).

SINECÚRĂ, *sinecuri*, s. f. Slujbă bine retribuită, care cere muncă minimă sau nu cere nici o muncă. — Fr. **sinécure.**

SINECURÍST, -Ă, *sinecuriști, -ste*, s. m. și f. Persoană care deține o sinecură. — Din **sinecură** + suf. *-ist.*

SINÉDRIU, *sinedrii*, s. n. (Înv.) Sfat, consiliu bisericesc. — Ngr. **sinedrion.**

SINELÍ vb. IV. v. **sinili.**

SINELÍT, -Ă, adj. v. **sinilit.**

SINELÍU, -ÍE, adj. v. **siniliu.**

SINELUÍ, *sineluiesc* vb. IV Tranz. (Reg.) A curăța cu sinălăul părul de pe piei (în tăbăcărie). — Magh. **szinelni.**

SINELUIT s. n. (Reg.) Acțiunea de *a sinelui.*

SINERÉZĂ, *sinereze*, s. f. (Lingv.) Fuziune, într-un diftong, a două vocale (prima dintre ele devenind semivocală). — Fr. **synérèse** (lat. lit. **synaeresis**).

SINÉT, *sineturi*, s. n. (Înv. și arh.) 1. Act, document; zapis, hrisov. 2. Adeverință, chitanță; poliță. [Var.: **senét** s. n.] — Tc. **senet.**

SINGÉR, *singere*, s. n. (Înv.) Cuțit mare, puțin încovoiat, care se purta la brîu.

SÍNGHEL, *singheli*, s. m. Grad monahal inferior protosinghelului; persoană care poartă acest grad. — Ngr. **sigkellos.**

SINGÍR, *singiruri*, s. n. Lanț cu care se încătușau robii pentru a fi transportați în convoi; *p. ext.* convoi de robi legați cu lanțuri. — Tc. **zincir.**

SINGULÁR, -Ă, *singulari, -e*, adj. 1. (Gram.; în expr.) *Număr singular* (și substantivat, n.) = categorie gramaticală care indică un singur exemplar dintr-o categorie de ființe, de obiecte etc. 2. (Franțuzism) Deosebit, aparte, neobișnuit; *p. ext.* ciudat, bizar, original. — Lat. lit. **singularis** (fr. **singulier**).

SINGULARITÁTE s. f. (Rar) Calitatea de a fi singular (2). — Fr. **singularité** (lat. lit. **singularitas, -atis**).

SINGULARIZÁ, *singularizez*, vb. I. Tranz. și refl. A scoate sau a ieși în evidență; a (se) deosebi, a (se) distinge. — Fr. **singulariser.**

SÍNGUR, -Ă, *singuri, -e*, adj. 1. (Despre oameni) Neînsoțit de nimeni, fără nici un tovarăș, fără altcineva. ✧ Expr. (Fam.) *De unul singur* = neînsoțit de nimeni. ✦ Singuratic, solitar, izolat, retras. 2. (Despre oameni) Prin forțele sale, fără ajutorul, intervenția, îndemnul, voia cuiva; din proprie inițiativă. ✦ De la sine. *O vîrtelniță de aur, care depăna singură* (CREANGĂ). 3. (Precedînd substantivul) Numai unul, unic. ✦ (În construcții negative) Nici un. *Îmi săruta mîinile, fără să poată articula un singur cuvînt* (NEGRUZZI). 4. (Determinînd un subiect exprimat prin pronume) Numai, exclusiv, doar. *Singur tu nu mi-ai plăcut* (COȘBUC). 5. (Determină subiectul sau obiectul; uneori ține locul numelui) (Eu) însumi, chiar eu (tu etc.) în persoană. *Am eu singur grijă* (SADOVEANU). — Lat. **singulus.**

SINGURÁȘ, *singurași*, adj. m. (Rar) Singurel. — Din **singur** + suf. *-aș.*

SINGURÁTEC, -Ă adj. v. **singuratic.**

SINGURÁTIC, -Ă, *singuratici, -e*, adj. 1. (Care trăiește) departe de alte ființe, izolat de societate; retras, singur. ✦ (Despre acțiuni omenești) Făcut în singurătate; tainic. 2. (Despre lucruri) Solitar, liniștit. *O căsuță singuratică* (CREANGĂ). 3. (Gram.; înv.) Singular. [Var.: **singurátec, -ă** adj.] — Din **singur** + suf. *-atic.*

SINGURĂTÁTE, (2, 3) *singurătăți*, s. f. 1. Faptul de a fi singur, starea celui care trăiește singuratic. 2. Loc lipsit de vietăți, în special lipsit de ființe umane; pustietate. 3. Perioadă de timp petrecută în mod singuratic. — Din **singur** + suf. *-(ă)tate.*

SINGURÉL, -EA, -ÍCĂ, *singurei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *singur.* ✧ Expr. *Singur-singurel* = cu totul singur; părăsit de toți.

SINÍE, *sinii*, s. f. 1. Tavă de metal mare și rotundă, în care se coc plăcinte și prăjituri sau pe care se servesc bucatele la masă. 2. Masă țărănească joasă, rotundă, cu trei picioare. — Bg., sb. **sinija** (< tc.).

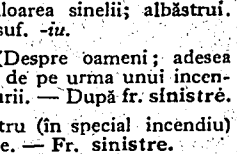

Sinie

SINIGRÍNĂ s. f. Substanță chimică prezentă în semințele unei specii de muștar, în hrean și în ridichi, care constituie principiul activ al făinii de muștar. — Fr. **sinigrine.**

SINILÍ, *sinilesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A clăti rufele, după spălare, în scrobeală albastră; a albăstri. [Var.: **sinelí** vb. IV] — Din **sineală.**

SINILÍT, -Ă, *siniliți, -te*, adj. (Reg.; despre rufe) Clătit în scrobeală albastră; albăstrit. [Var.: **sinelít, -ă** adj.] — V. *sinili.*

SINILÍU, -ÍE, *sinilii*, adj. (Reg.) De culoarea sinelii; albăstrui. [Var.: **sinelíu, -íe** adj.] — Din **sineală** + suf. *-iu.*

SINISTRÁT, -Ă, *sinistrați, -te*, adj. (Despre oameni; adesea substantivat) Care a suferit pagube însemnate de pe urma unui incendiu, a unei inundații sau a altei calamități a naturii. — După fr. **sinistré.**

SINÍSTRU[1], *sinistre*, s. n. (Rar) Dezastru (în special incendiu) care aduce după sine mari pierderi materiale. — Fr. **sinistre.**

SINÍSTRU[2]**, -Ă,** *siniștri, -stre*, adj. 1. Care trezește sentimente de spaimă, de groază; groaznic, înspăimîntător. ✦ Care inspiră oroare; oribil. 2. Primejdios, funest, criminal — Fr. **sinistre.**

SINÓD, *sinoade*, s. n. 1. Adunare de ierarhi care constituie forul suprem al bisericii (sau al unei eparhii) ortodoxe și care se întrunește periodic pentru a rezolva probleme de administrație bisericească. 2. Adunare de ierarhi superiori, care se convoacă ocazional pentru a discuta chestiuni de dogmă, de morală și de administrație bisericească. — Bg., sb. **sinod** (< gr.).

SINODÁL, -Ă, *sinodali, -e*, adj. Care aparține sinodului, privitor la sinod; care emană de la un sinod; care face parte dintr-un sinod — Fr. **synodol.**

SINÓDIC[1]**, -Ă,** *sinodici, -e*, adj. Sinodal. — Fr. **synodique**

SINÓDIC[1], -Ă, *sinodici, -e*, adj. 1. (În expr.) *Perioadă sinodică* = interval în care se face rotirea completă a unui corp ceresc în jurul altui corp ceresc în mișcare. *Lună sinodică* = interval în care luna, aflată în una dintre fazele ei, face o mișcare de rotație completă în jurul pămîntului și revine în faza de la care a plecat. 2. Privitor la perioada sinodică sau la luna sinodică. — Fr. synodique (< gr.).

SINODICÉSC, -EÁSCĂ, *sinodicești*, adj. (Înv.) Sinodal. — Din sinodic + suf. *-esc*.

SINOLÓG, *sinologi*, s. m. Specialist în sinologie. — Fr. sinologue.

SINOLÓGIC, -Ă, *sinologici, -e*, adj. Care aparține sinologiei, privitor la sinologie. — Fr. sinologique.

SINOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul istoriei limbii și literaturii chineze. — Fr. sinologie.

SINONÍM[1], *sinonime*, s. n. Cuvînt sau expresie care are același (sau aproape același) înțeles cu alt cuvînt sau cu altă expresie (circulînd fiecare în regiuni sau în medii sociale diferite). — Fr. synonime.

SINONÍM[2], -Ă, *sinonimi, -e*, adj. (Despre cuvinte sau expresii) Care are același înțeles cu un alt cuvînt sau cu altă expresie. — Fr. synonime.

SINONÍMIC, -Ă, *sinonimici, -e*, adj. Care ține de sinonime sau de sinonimie, privitor la sinonime sau la sinonimie. ◇ *Derivație sinonimică* = procedeu stilistic potrivit căruia două sau mai multe cuvinte din aceeași sferă semantică ajung să desemneze, în sens figurat, același lucru. *«Dovleac» și «tărtăcuță» desemnează, prin derivație sinonimică, «cap».* — Fr. synonymique.

SINONÍMICĂ s. f. Totalitatea sinonimelor; sistemul de sinonime al unei limbi. — Fr. synonimique.

SINONIMÍE s. f. Însușirea pe care o au unele cuvinte sau expresii de a fi sinonime cu altele; posibilitatea înlocuirii unui cuvînt sau a unei expresii prin sinonimul lor. — Fr. synonimie (lat. lit. synonimia).

SINONIMITÁTE s. f. (Neobișnuit) Sinonimie. — Din sinonim (după *enorm: enormitate*).

SINÓPTIC, -Ă, *sinoptici, -e*, adj. (Despre rubrici, date, tabele etc.) Care este întocmit astfel încît permite o privire generală asupra tuturor părților componente. ◇ *Hartă sinoptică* = hartă cu date meteorologice culese simultan în diferite localități, servind la stabilirea timpului probabil în următoarele 48 de ore. — Fr. synoptique (< gr.).

SINOVIÁL, -Ă, *sinoviali, -e*, adj. Privitor la sinovie; care secretează sinovie. *Membrană sinovială*. [Pr.: *-vi-al*] — Fr. synovial.

SINOVÍE s. f. Lichid seros, transparent, de culoare galbenă, secretat de membranele situate în cavitatea articulațiilor, cu scopul de a înlesni alunecarea oaselor unele peste altele. — Fr. synovie.

SINOVÍTĂ, *sinovite*, s. f. Boală care constă în inflamarea unei membrane sinoviale. — Fr. synovite.

SINTÁCTIC, -Ă, *sintactici, -e*, adj. De sintaxă, privitor la sintaxă. — Lat. lit. sintacticus.

SINTÁGMĂ, *sintagme*, s. f. Unitate sintactică stabilă, formată din mai multe cuvinte sau dintr-o locuțiune, constituind o parte a unei propoziții sau a unei fraze. — Fr. syntagme (< gr.).

SINTÁXĂ, *sintaxe*, s. f. Parte a gramaticii care studiază funcțiile cuvintelor și ale propozițiilor în vorbire și care stabilește regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze. — Fr. syntaxe (lat. lit. syntaxis).

SÍNTĂ, *sinte*, s. f. Mică ambarcație cu vîsle, care poate trece prin locuri foarte strîmte.

SINTERIZÁRE s. f. Procedeu de legare a unui material granular prin încălzire (și presare), fără ajutorul unui liant. — După germ. Sinter.

SINTÉTIC, -Ă, *sintetici, -e*, adj. 1. Care ține de sinteză, privitor la sinteză; obținut prin sinteză. ◇ *Spirit sintetic* = spirit care operează mai mult prin sinteză decît prin analiză. *Limbă sintetică* = limbă în care raporturile gramaticale se exprimă cu ajutorul sufixelor și al desinențelor. 2. (Despre produse chimice sau industriale) Fabricat în mod artificial (din două sau mai multe elemente). — Fr. synthétique (< gr.).

SINTETIZÁ, *sintetizez*, vb. I. Tranz. A face o sinteză, a uni prin sinteză. — Fr. synthétiser.

SINTETIZÁRE, *sintetizări*, s. f. Acțiunea de *a sintetiza* și rezultatul ei; generalizare.

SINTETIZÁT, -Ă, *sintetizați, -te*, adj. Rezultat dintr-o sinteză expus într-o sinteză. — V. *sintetiza*.

SINTÉZĂ, *sinteze*, s. f. 1. Metodă științifică de cercetare a fenomenelor, bazată pe trecerea de la particular la general, de la simplu la compus, pentru a se ajunge la generalizare; îmbinare a două sau a mai multor elemente care pot forma un tot. 2. Operație prin care se obține formarea unui compus chimic complex din corpi mai simpli sau direct din elemente. — Fr. synthèse (< gr.).

SINTONÍE, *sintonii*, s. f. Egalitate în frecvența oscilațiilor a două sisteme fizice oscilante, ca: circuite electrice, pendule, lame etc. — Fr. syntonie.

SINTONIZÁ, *sintonizez*, vb. I. Tranz. A realiza o sintonie; a acorda. — Fr. syntoniser.

SINUCÍDE, *sinucid*, vb. III. Refl. A-și lua singur viața, a se omorî; a-și face seama. — Din sine + ucide (după fr. *suicider*).

SINUCÍDERE, *sinucideri*, s. f. Acțiunea de *a se sinucide*; suprimare a propriei vieți.

SINUCIGÁȘ, -Ă, *sinucigași, -e*, s. m. și f. Persoană care și-a luat (sau a încercat să-și ia) viața. — Din sine + ucigaș (după fr. *suicidé*).

SINUÓS, -OÁSĂ, *sinuoși, -oase*, adj. Care are o linie șerpuitoare, plină de cotituri; cotit; șerpuitor. ✦ Fig. (Despre caracterul oamenilor) Schimbător, șovăielnic; plin de reticențe. [Pr.: *-nu-os*] — Fr. sinueux (lat. lit. sinuosus).

SINUOZITÁTE, *sinuozități*, s. f. (Adesea fig.) Curbă, cotitură a unui drum, a unui curs de apă etc. [Pr.: *-nu-o-*] — După fr. sinuosité.

SÍNUS[1], *sinusuri*, s. n. 1. Cavitate situată în interiorul anumitor oase (în special ale feței și ale capului). 2. Dilatare pe traiectul vinelor, al arterelor sau al vaselor limfatice. — Fr. sinus (lat. lit. sinus).

Sinus

SÍNUS[2], *sinusuri*, s. n. Funcție trigonometrică egală cu raportul dintre lungimea ipotenuzei și lungimea catetei opusă unghiului respectiv dintr-un triunghi-dreptunghi. — Fr. sinus.

SINUSOIDÁL, -Ă, *sinusoidali, -e*, adj. Care aparține sinusoidei, privitor la sinusoidă; în formă de sinusoidă. [Pr.: *-so-i-*] — Fr. sinusoïdal.

SINUSOÍDĂ, *sinusoide*, s. f. Curbă care reprezintă valorile sinusului[2] în funcție de valorile unghiului respectiv. — Fr. sinusoïde.

SINUZÁL, -Ă, *sinuzali, -e*, adj. Care ține de sinus[1], privitor la sinus. — Fr. sinusal.

SINUZÍTĂ, *sinuzite*, s. f. Boală care constă în inflamarea mucoasei sinuzale a feței. — Fr. sinusite.

SIONÍSM s. n. Curent naționalist burghez care urmărește strămutarea evreilor din diverse țări în Israel, abătînd prin aceasta atenția maselor muncitoare evreiești de la lupta de clasă. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. sionisme.

SIONÍST, -Ă, *sioniști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține sionismului sau adepților lui, privitor la sionism sau la adepții lui. 2. S. m. și f. Adept al sionismului. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. sioniste.

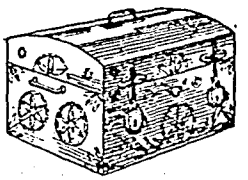

Sipet

SÍPET, *sipete*, s. n. Cufăr de lemn (înflorat sau vopsit, cu capac boltit și ferecat cu cercuri de fier), în care se păstrează haine sau obiecte de valoare. [Acc. și: *sipét*] — Tc. sepet.

SIPEȚÉL, *sipețele*, s. n. Diminutiv al lui *sipet*.

SIPÍCĂ, *sipici*, s. f. Numele a două plante erbacee: una cu tulpina ramificată, cu frunze păroase și cu flori albe-albăstrui (*Cephalaria transsilvanica*), cealaltă cu flori gălbui-roșietice, întrebuințată în medicină (*Scabiosa ochroleuca*). — Comp. v. sl. šipŭkŭ «trandafir».

Sipică

SÍRE s. m. (La voc.) Titlu cu care cineva se adresează unui cap încoronat (rege sau împărat). — Fr. sire.

SIREAC, -Á adj. v. sărac.

SIREAP, -Ă, *sireți, -e*, adj. 1. (Despre cai) Iute, vijelios, greu de stăpînit; sălbatic. 2. (În expr.) *Floare sireapă* = semn alb pe care îl au unii cai în frunte. [Var.: *sirép, -eápă* adj.] — Slav (v. sl. sverěpŭ).

SIRÉC, *sirecuri*, s. n. Rețea cu ochiuri largi care se adaugă volocului obișnuit, pentru a încurca mai ușor peștele.

SIREICÁN, -Á s. m. și f. v. sărăcan.

SIRÉNĂ, *sirene*, s. f. 1. Aparat (funcționînd cu aburi, cu aer comprimat etc.) care produce sunete de mare intensitate și cu care se dau semnale în fabrici, în navigație etc. ✦ Sunetul emis de un astfel de aparat. 2. Aparat constînd dintr-un disc prevăzut cu mai multe găuri, prin care trece un curent de aer și care servește la determinarea înălțimii unui sunet prin comparare cu alte sunete. 3. (În mitologia greco-romană) Ființă fabuloasă, jumătate femeie, jumătate pește, care ademenea prin cîntecele ei pe corăbieri în locuri primejdioase, unde își găseau moartea. — Fr. sirène (lat. lit. siren, -enis).

Sirenă

SIRÉP, -EÁPĂ adj. v. sireap.

SIRIÁN, -Ă, *sirieni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Siriei sau populației ei, privitor la Siria sau la populația ei ✦ Substantivat, f.) Limba vorbită de populația Siriei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Siriei. [Pr.: *-ri-an*] — Din Siria + suf. *-ean*.

SIRÍC, *siricuri*, s.n. Prăjină cu care se conduc plutele. ✦ Prăjină care se poartă sprijinită pe umăr și cu ajutorul căreia se duc greutăți, legate de capătul dinspre spate. — Tc. **sırık**.

SIRÍCĂ, *sirici*, s. f. (Ornit.) Coțofană.

SIRIMÁN, -Ă adj. v. **sărman**.

SIRÍNGĂ s. f. v. **seringă**.

SIRMAIÁ s. f. v. **sermaia**.

SIRÓCO s. n. Vînt cald din sud, umed în unele regiuni și uscat în altele, care bate pe coastele Mării Mediterane. — Fr. **sirocco** (< it.).

SIRÓP, *siropuri*, s. n. Compoziție lichidă obținută din zahăr și apă sau suc de fructe, folosită ca băutură răcoritoare, ca adaos la pregătirea unor dulciuri sau, în farmacie, la prepararea unor medicamente cu gust neplăcut. — Fr. **sirop**.

SIROPÁ, *siropez*, vb. I. Tranz. (Rar) A turna sau a introduce sirop într-un aliment sau într-o băutură. — Din **sirop**.

SIROPÁT, -Ă, *siropați, -te*, adj. (Rar) Care are (mult) sirop, cu sirop; transformat în sirop. — V. *siropa*.

SIROPÓS, -OÁSĂ, *siropoși, -oase*, adj. Care are gustul sau aspectul siropului. ✦ Fig. Fad, dulceag. — Din **sirop** + suf. *-os* (după fr. *sirupeux*).

SISÁL, *sisali*, s. m. Plantă textilă, cultivată în regiunile tropicale, din ale cărei frunze se extrag fibre folosite la confectionarea sforilor, a funiilor etc. *(Agave sisalana)*; material textil făcut din aceste fibre. — Fr. **sisal**.

SISINÉI s. m. pl. (Bot.) 1. Plantă erbacee cu tulpină părnasă și cu flori în formă de clopot aplecat în jos, violete pe din afară și purpurii-închise pe dinăuntru *(Anemone pratensis)*. 2. Dediței.

SISTÁ, *sistez*, vb. I. Tranz. A înceta (vremelnic sau definitiv) o activitate; a întrerupe, a suspenda, a opri. — Lat. lit. **sistere** (germ. **sistieren**).

SISTÁR, *sistare*, s. n. (Reg.) Compas.

SISTÁRE, *sistări*, s. f. Acțiunea de *a sista*; oprire, încetare, întrerupere, suspendare.

SISTÉM, *sisteme*, s. n. 1. Ansamblu de elemente (principii, reguli, forțe etc.) dependente între ele și formînd un tot organizat, care pune ordine într-un domeniu de gîndire teoretică, reglementează clasificarea materialului într-un domeniu de științe ale naturii sau face ca o activitate practică să funcționeze potrivit scopului urmărit. ✦ *Sistem nervos* (sau *osos, muscular* etc.) = totalitatea elementelor nervoase (sau osoase, musculare etc.) formate dintr-un țesut specializat și care acționează în vederea unui scop comun. *Sistem solar* (sau *planetar*) = ansamblu de corpuri cerești, alcătuit din soare și din corpurile care gravitează în jurul lui. *Sistem geologic* = succesiune de straturi care corespund unei perioade geologice; formație. *Sistem fizic* = sistem format din corpuri și din cîmpuri de forță (electrice, magnetice, nucleare), considerat din punctul de vedere al proprietăților sale fizice. *Sistem vegetativ* = totalitatea organelor care asigură hrănirea și dezvoltarea unei plante sau a unui animal. *Sistem de ecuații* = ansamblu format din două sau mai multe ecuații, legate între ele prin faptul că admit aceeași soluție. *Sistem economic* = ansamblu de principii și de măsuri practice după care se organizează producția socială și se repartizează bunurile materiale. 2. Metodă de lucru, fel de a lucra; normă, obicei. ✧ *Sistem Braille* = metodă de scriere pentru orbi cu literele scoase în relief, pentru a putea fi pipăite. 3. Model, tip, tipar; marcă (de fabrică). [Var.: **sistémă** s. f.] — Fr. **système** (< gr.).

SISTEMÁTIC, -Ă, *sistematici, -e*, adj. 1. Care se bazează pe un anumit sistem, care se referă la un sistem sau este alcătuit după un anumit sistem. ✦ (Substantivat, f.) Mod de împărțire de sistematizare. 2. (Adesea adverbial) Care se efectuează după un plan, după o metodă dinainte chibzuite; metodic, organizat; *p. ext.* care se exercită cu stăruință și cu perseverență. — Fr. **systématique**.

SISTEMATIZÁ, *sistematizez*, vb. I. Tranz. A dispune elementele unei științe, ale unei doctrine, ale unei expuneri într-un tot unitar organizat, într-un sistem. ✦ A organiza o activitate practică după o metodă rațională sau după un plan bine chibzuit. ✦ A transforma și a organiza un sistem tehnic existent, pentru a corespunde anumitor cerințe. — Fr. **systématiser**.

SISTEMATIZÁRE, *sistematizări*, s. f. Acțiunea de *a sistematiza* și rezultatul ei; aranjare, ordonare, clasare (a unui material) după un anumit sistem. ✦ Teoria și practica construirii unui oraș sau a transformării lui prin lucrări edilitare.

SISTEMATIZÁT, -Ă, *sistematizați, -te*, adj. Organizat, reunit, dispus într-un sistem. *Noțiuni sistematizate.* ✦ (Despre orașe) Înzestrat cu lucrări edilitare efectuate după un plan vast. — V. *sistematiza*.

SISTÉMĂ s. f. v. **sistem**.

SISTISÍ, *sistisesc*, vb. IV. Tranz. (Grecism înv.) A prezenta, a recomanda. — Ngr. **sistiso**.

SÍSTOLĂ, *sistole*, s. f. Fază de contractare ritmică a inimii, cînd sîngele este expulzat în artera pulmonară și în aortă. — Fr. **systole** (< gr.).

SISTÓLIC, -Ă, *sistolici, -e*, adj. Care ține de sistolă, privitor la sistolă; care are loc în timpul sistolei. — Fr. **systolique**.

SÍSTRU, *sistre*, s.n. Instrument muzical la vechii egipteni, alcătuit dintr-o lamă metalică curbată în formă ovoidală, prevăzută la capetele unite cu un mîner și avînd de-a curmezișul curburii bare metalice mobile care, prin agitarea instrumentului, produceau sunete. — Fr. **sistre** (lat. lit. **sistrum**).

Sistru

SIT, *situri*, s. n. (Franțuzism) Peisaj. — Fr. **site**.

SITÁR[1], *sitari*, s. m. Pasăre călătoare de mărimea unui porumbel, cu ciocul lung, drept și subțire și cu pene cafenii, căutată de vînători pentru carnea ei gustoasă *(Scolopax rusticola)*.

SITÁR[2], *sitari*, s. m. Meșteșugar de site; vînzător de site. — Din **sită** + suf. *-ar*.

SITÁV, -Ă adj. v. **siteav**.

SÍTĂ, *site*, s. f. 1. Obiect de gospodărie format dintr-o țesătură de fire metalice sau textile fixată într-un cadru circular de lemn sau de metal; servește la cernut făină sau la zdrobit legume ori fructe. *Sita nouă șade-n cui* (= tot lucrul nou își are cinstea lui). *Sita nouă cerne bine* (= omul lucrează cu rîvnă la început, apoi se lenevește). ✧ Expr. *Plouă ca prin sită* = plouă mărunt și des. *A vedea* (sau *a zări*) *ca prin sită* = a vedea nelămurit, ca printr-o pînză. *A trece* (pe cineva sau ceva) *prin sită* = a examina (pe cineva sau ceva) în mod temeinic, cu de-amănuntul și în chip critic. ✦ *Os cu sită* = bucată de os de vită cu aspect poros. ✦ Pînză metalică folosită la strecurarea lichidelor. 2. Țesătură de fire meralice sau textile ori tablă perforată, cu ochiuri de dimensiuni foarte mici, prinsă pe cadre și servind la separarea prin cernere a materialelor granuloase. ✦ Pînză deasă de sîrmă, așezată ca protecție la ferestre, la dulapuri, la ventilatoare etc. 3. Manșon făcut dintr-o țesătură de bumbac impregnată cu o soluție chimică, care se aplică deasupra flăcării la lămpile cu gaz aerian, pentru a obține o lumină mai vie. ✦ Grilă (1). 4. Văl prins la potcapul înalților prelați și lăsat (lung) pe spate. 5. Compus: (Bot.) *sita-zînelor* = turtă. — Slav (v. și. **sito**).

SITĂRÚȘ, *sitărași*, s. m. Diminutiv al lui *sitar*[1].

SITEÁV, -Ă, *siteavi, -e*, adj. (Reg., despre glas; *p. ext.* despre oameni) Răgușit. [Var.: **sitáv, -ă** adj.]

SITÍȘCĂ, *sitiști*, s. f. (Reg.) Vas de forma unui trunchi de con, cu fundul perforat, servind în gospodărie la strecurarea laptelui și a altor lichide; strecurătoare. ✦ Mică ustensilă de metal, de forma unei jumătăți de sferă, cu fundul perforat, prin care se strecoară ceaiul. — Din **sită** + suf. *-iște*.

SITIȘOÁRĂ, *sitișoare*, s. f. Diminutiv al lui *sită*.

SITÍȚĂ, *sitițe*, s. f. (Rar) Sitișoară. — Din **sită** + suf. *-iță*.

SITIVÍ, *sitivesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A-și pierde vocea, a deveni siteav; a răgusi. — Din **siteav**.

SITRONÁDĂ, *sitronade*, s. f. Băutură răcoritoare, pregătită din apă, zahăr și zeamă de lămîie. — Fr. **citronnade**.

SITUÁ, *situez*, vb. I. Refl. A ocupa un anumit loc într-o ordine, într-o ierarhie; *p. ext.* a lua o anumită atitudine față de o problemă dată; a activa de pe o anumită poziție. ✦ Tranz. A așeza într-un anumit loc; a desemna locul cuiva. — Fr. **situer**.

SITUÁRE, *situări*, s. f. Acțiune de *a (se) situa*.

SITUÁT, -Ă, *situați, -te*, adj. (Despre oameni) Bogat, cu avere — V. *situa*.

SITUÁȚIE, *situații*, s. f. 1. Totalitatea împrejurărilor care determină la un moment dat condițiile de existență și de dezvoltare ale unei persoane, ale unei colectivități, ale unei activități; stare de fapt care decurge de aici pentru cineva sau ceva. ✧ Expr. *A fi la înălțimea situației* = a corespunde pe deplin unei misiuni încredințate. *A te pune în situația cuiva* = a încerca să înțelegi împrejurările în care se află altul, pentru a-ți da seama de modul lui de a gîndi sau de a reacționa. *A fi călare* (sau *stăpîn*) *pe situație* = a fi stăpîn pe împrejurări în momente grele, critice. ✦ Poziție socială, materială sau morală în care se află cineva. ✧ Expr. *A-i face cuiva o situație* = a ajuta pe cineva să ajungă la o poziție socială, materială și morală bună. ✦ (Concr.) Avere. ✦ Fig. Dispoziție, stare sufletească. 2. Dare de seamă, raport, inventar. ✧ *Situația casei* = stare de fapt, constatată zilnic sau ocazional, a numerarului și a gestiunii bănești a unei întreprinderi; raport asupra rezultatului constatărilor făcute cu acest prilej. 3. (Rar) Așezare, poziție a unui teren, a unei localități. [Var.: (înv.) **situațiúne** s. f.] — Fr. **situation**.

SITUAȚIÚNE s. f. v. **situație**.

SITÚLĂ, *situle*, s. f. (Latinism) Vas cu toartă pentru scos apă. — Lat. lit. **situla**.

SIV, -Ă, *sivi, -e*, adj. De culoare cenușie, sură; (despre părul oamenilor) cărunt. — Rg., sb. **siv**.

SÍC interj. Cuvînt, de obicei repetat și însoțit de gestul baterii în pumni, prin care cineva își exprimă satisfacția răutăcioasă pentru pățania cuiva. [Var.: **sic** interj.] — Comp. tc. **sık**.

SICÍI, *sicii*, vb. IV. 1. Tranz. A nu lăsa pe cineva în pace, a-l necăji într-una; a-l cicăli. 2. Refl. (Rar) A se mișca mereu încoace și încolo; a se fîțîi. — Din **sic**.

SICÍIALĂ, *sicîieli*, s. f. Faptul de *a sicîi*; cicăleală.

SICÍIETÓR, -OÁRE adj. v. **sicîitor**.

SICÍIT, -Ă, *sicîiți, -te*, adj. Greu de mulțumit; pisălog, cicălitor. ✦ (Rar) Necăjit, amărît. — V. *sicîi*.

SICIITÓR, -OÁRE, *sicliitori, -oare*, adj. Care sicîie, care enervează; enervant, agasant. [Var.: **siciletór, -oáre** adj.] — Din **sicîi** + suf. *-(i)tor*.

SICRÉT, -EÁTĂ adj. v. **săcret**.

SÎIÁLĂ s. f. v. **sfială**.

SÎMBĂTĂ, *sîmbete*, s. f. A şasea zi a săptămînii, care urmează după vineri. ◇ *Sîmbăta mare* sau *sîmbăta paştilor* = sîmbăta dinaintea duminicii paştilor. ◇ Expr. *A purta* (sau *a ţine* cuiva) *sîmbetele* = a pizmui, a urî pe cineva; a purta (cuiva) gînd rău, a căuta să-i faci rău. *A se duce pe apa sîmbetei* = a se pierde, a se prăpădi. ✦ (Adverbial) a) Într-o zi de sîmbătă. b) (În forma *sîmbăta*) În fiecare sîmbătă. — Lat. **sambata* (= *sabbatum*).

SÎMBOVÍNĂ, *sîmbovine*, s. f. Arbore cu tulpina de 5-10 m înălţime şi cu fructe comestibile, de forma unei cireşe mici (*Celtis australis*).

Sîmbovină

SÎMBRĂŞ, *sîmbraşi*, s. m. (Înv. şi reg.) Persoană care se însoţeşte cu alta în vederea aratului sau a alcătuirii unei stîni pentru văratul oilor. — Din **sîmbră** + suf. *-aş*.

SÎMBRĂ, *sîmbre*, s. f. (Înv. şi reg.) Asociaţie, tovărăşie. ✦ Întovărăşire în vederea aratului sau a alcătuirii unei stîni pentru văratul oilor. — Comp. magh. **cimbora**.

SÎMBUR s. m. v. **sîmbure**.

SÎMBURE, *sîmburi*, s. m. 1. Parte din interiorul unor fructe, cu învelişul lemnos, care conţine sămînţa. ✦ Partea moale a seminţei, care conţine substanţa germinativă. ✦ (Impr.) Sămînţă (1). 2. Fig. Parte centrală; miez, inimă, nucleu, germen. ✦ Idee esenţială. ✦ (Concr.) Mic grup de oameni care formează începutul unei grupări mai mari. 3. Fig. Părticică, fărîmă. [Var.: **sîmbur** s. m.] — Comp. alb. **thumbulë**.

SÎMBURÉL, *sîmburei*, s. m. Diminutiv al lui *sîmbure*.

SÎMBURÓS, -OÁSĂ, *sîmburoşi, -oase*, adj. (Despre fructe) Care are (mulţi) sîmburi. ✦ (Despre pomi) Care are fructe cu (mulţi) sîmburi. — Din **sîmbure** + suf. *-os*.

SÎMCEÁ, *sîmcele*, s. f. (Pop.) 1. Vîrf (de cuţit). 2. Pisc, vîrf de munte. — Lat. **senticella**.

SÎMCELÁT, -Ă, *sîmcelaţi, -te*, adj. (Pop.) Ascuţit, tăios. — Din **sîmcele** (pl. lui *sîmcea*).

SÎMZIÁNĂ s. f. v. **sînziană**.

SÎMZIÍÁNĂ s. f. v. **sînziană**.

SÎN, (1) *sîni*, s. m., (2, 7) *sînuri*, s. n., (3, 4, 5, 6) s. n. 1. Fiecare dintre cele două mamele ale femeii; cele două mamele ale femeii. 2. Partea dinainte a corpului omenesc care se află între cele două braţe şi care formează exteriorul bombat al pieptului; piept. *De-a purureа aproape vei fi de sînul meu... Mereu va plînge apa, noi vom dormi mereu* (EMINESCU). ◇ Expr. *A muri cu zile-n sîn* = a muri înainte de vreme. 3. Inimă (socotită ca sediu al sentimentelor). *Cu sînul plin de un fel de orgoliu, păşea hotărîtă* (BART). 4. Spaţiul dintre piept şi cămaşă sau bluză, la omul încins, în care se pot ţine lucruri ca într-o pungă; parte a cămăşii sau a bluzei, care acoperă pieptul. ◇ Expr. *A creşte* (sau *a încălzi, a ţine*) *şarpele în* (sau *la*) *sîn* = a ajuta, a ocroti pe un nerecunoscător. *A-i trece* (cuiva) *un şarpe (rece) prin sîn* = a se înfiora de frică, de spaimă. *A umbla* (sau *a fi*) *cu crucea-n sîn* = a fi bun, a fi cucernic; (ir.) a fi fătarnic. *A fi* (sau *a se afla, a trăi ca*) *în sînul lui Avram* = a trăi bine, a fi fericit. *A-şi scuipa* (sau reg., *a-şi tuşi*) *în sîn*, gest prin care superstiţioşii cred că se pot feri de o primejdie sau că le va trece frica. ✦ Fundul plasei sau al năvodului, în formă de buzunar larg, în care se adună peştele 5. Locul din corpul femeii unde se formează şi în care este purtat fătul, pîntece. ◇ Expr. *A trăi ca în sînul mamei* = a trăi foarte bine, a fi fericit. 6. Fig. Parte interioară, interior, mijloc, centru, miez. *Sînul pămîntului*. 7. (Geogr.; înv.) Golf. [Var.: (înv. şi reg.) **sîn** s. m. şi n.] — Lat. **sinus**.

SÎNEÁŢĂ, *sîneţe*, s. f. (Înv. şi arh.) Puşcă primitivă cu cremene. [Var.: **sâneáţă** s. f.] — Slav (v. sl. **svinĭcĭ** «plumb»).

Sîneaţă

SÎNGE, (5) *sîngiuri*, s. n. 1. Substanţă lichidă, de culoare roşie, compusă din plasmă şi globule (albe şi roşii), care circulă prin vine şi artere, asigurînd nutriţia şi oxigenarea organismului la animalele superioare. ◇ *Sînge roşu* (sau *arterial*) = sîngele din artere încărcat cu oxigen. *Sînge negru* (sau *venos*) = sîngele din vine încărcat cu bioxid de carbon. *Circulaţia sîngelui* = mişcarea sîngelui în vine şi artere. *Pierdere* (sau *scurgere*) *de sînge* = hemoragie. *Sînge conservat* = sînge recoltat de la om, căruia i se adaugă anumite substanţe care îi împiedică coagularea şi care îi păstrează pentru un timp limitat proprietăţile biologice. *Animale cu sînge rece* = animale (peşti, reptile, batracieni şi nevertebrate) la care temperatura corpului se schimbă în funcţie de temperatura mediului înconjurător. ◇ Loc. adj. *De sînge* = a) de culoare roşie; b) (despre lacrimi) de durere, amare. (Despre fripturi) *În sînge* = care a rămas puţin crud, care îşi păstrează sîngele. ◇ Expr. *A scuipa (cu) sînge* = a avea hemoptizie. *A lăsa* (sau *a lua*) cuiva *sînge* = a scoate cuiva o cantitate de sînge (în scop terapeutic). *A da sînge* = a lăsa să i se scoată o cantitate de sînge (în scop terapeutic sau pentru a fi folosit în transfuzii). ◇ Compuse: *sînge-de-nouă-fraţi* sau *sîngele-dracului, sîngele-zmeului* = produs vegetal răşinos, de culoare roşie, recoltat din fructele unui arbore din familia palmierilor şi care, arzînd, răspîndeşte un miros plăcut; *sîngele-voinicului* = plantă agăţătoare din familia leguminoaselor, cu flori roşii, violete sau albe (*Lathyrus odoratus*). 2. (În expr.) *Cu sînge rece* = fără emoţie; calm, liniştit. *Cu sînge iute* = fără stăpînire; impulsiv. *A avea sînge în vine* = a fi energic. *A i se urca* (sau *a-i năvăli, a i se rui, a-i da* etc.) cuiva *sîngele în obraz* (sau *la cap, în faţă*) = a) a se înroşi din cauza unei emoţii puternice, de ruşine, de sfiicîune etc.; b) a se înfuria. *A nu mai avea (nici) o picătură de sînge în obraz* = a păli de emoţie, de frică etc.; a fi palid din cauza bolii. *A-i îngheţa* (cuiva) *sîngele în vine* sau *a îngheţa sîngele în cineva* = a se speria, a fi cuprins de groază. *A fierbe* (sau *a clocoti*) *sîngele în cineva* = a se înfierbînta din cauza mîniei, supărării etc. *A-şi face* (sau *a-i face* cuiva) *sînge rău* = a (se) supăra foarte tare, a (se) amărî, a (se) enerva. *A nu curge* (sau *a nu ieşi*) *sînge din inimă* (sau *din cineva*), se spune pentru a arăta că cineva este foarte supărat. 3. (Exprimă ideea de obîrşie, *p. ext.*, ideea de progenitură, familie, neam) *O mumă iubeşte fiul, căci este al ei sînge* (BOLINTINEANU). *Sîngele apă nu se face* (= legăturile de rudenie nu se uită). ◇ *Legături de sînge* = rudenie apropiată. *Frate de sînge* = frate de la acelaşi tată şi de la aceeaşi mamă. ◇ Loc. adj. *De sînge* = de neam, de familie. *Cu sînge albastru* = de neam mare, de neam ales, de familie bună. ◇ Expr. *A fi de acelaşi sînge* sau *a fi sîngele cuiva* = a fi rudă cu cineva. *Glasul sîngelui* = înclinare firească (şi instinctivă) de dragoste pentru familie. *A avea (ceva) în sînge* = a fi obişnuit cu ceva; a avea ceva înnăscut. ✦ Soi, rasă (la animale). 4. (În expr.) *La sînge* = drastic, pînă la distrugere. *A bate* (sau *a zgîria*) *pînă la sînge* = a bate (sau a zgîria) tare (pînă cînd curge sînge). *A umple de sînge* = a bate foarte tare crunt. *A suge sîngele cuiva* = a chinui, a oprima; a exploata. *Sînge nevinovat*, se spune despre cel ucis fără nici o vină. *Vărsare de sînge* = omor în masă, măcel. *A vărsa sînge* = a omori. *A fi setos* (sau *dornic*) *de sînge* = a fi crud, a fi ucigaş. *A se scălda în sînge* (sau *a se adăpa cu sînge*) = a omori (în masă) din cruzime. *A fi omul sîngelui* sau *a fi iubitor de sînge* = a fi crud. *A avea mîinile pătate de sînge* = a fi vinovat de o crimă. *A face să curgă sînge* = a fi pricina unui război, a unei încăierări sîngeroase. *A-şi da* (sau *a-şi vărsa*) *sîngele* (pentru cineva sau ceva) = a se jertfi; a suferi sau a-şi da viaţa (pentru cineva sau ceva). 5. (Înv., la pl.) Sînge (1) vărsat prin cruzime, prin omor; *p. ext.* omoruri, crime. 6. (Pop.) Nume dat unei boli a vitelor. — Lat. **sanguis**.

SÎNGEÁC s. n. v. **sangiac**.

SÎNGEÁCĂ s. f. v. **sîngeapă**.

SÎNGEÁP s. n. v. **sîngeapă**.

SÎNGEÁPĂ, *sîngepe*, s. f. (Reg.) Cinzeacă. [Var.: **sîngeáp** s. n., **sîngeácă** s. f.] — Din cinzeacă (după *sînge* + *apă*).

SÎNGER, *sîngeri*, s. m. Arbust cu ramuri drepte, roşii toamna şi iarna, cu frunzele ovale, vara verzi şi toamna roşii, cu flori albe şi fructe negre (*Cornus sanguinea*). — Postverbal al lui **sîngera**.

Sînger

SÎNGERÁ, *sîngerez*, vb. I. 1. Intranz. A pierde sau a lăsa să curgă sînge; a fi rănit. ✦ Fig. A se osteni foarte mult; a suferi, a îndura multe nenorociri. ◇ Expr. *A-i sîngera* (cuiva) *inima* = a fi îndurerat, a suferi (sau, tranz., a îndurera pe cineva, a-l face să sufere). 2. Tranz. A face cuiva zgîrieturi sau răni din care curge sînge; a răni. 3. Intranz. Fig. A avea culoarea sîngelui, a se înroşi. *Nori se bat la orizont. Tot apusul sîngerează* (MACEDONSKI). 4. Intranz. şi refl. (Pop., despre vite) A se îmbolnăvi de sînge (6). — Lat. **sanguinare**.

SÎNGERÁRE, *sîngerări*, s. f. Faptul de *a sîngera*; vărsare de sînge.

SÎNGERÁT[1] s. n. Sîngerare. ✦ (Med.) Antrax. — V. *sîngera*.

SÎNGERÁT[2], **-Ă**, *sîngeraţi, -te*, adj. 1. Plin de sînge, din care curge sînge; rănit. ✦ Fig. Îndurerat. ✦ (Despre ochi) Injectat, congestionat, înroşit de sînge. *În lumina trandafirie ţi fulgerară o clipită ochii sîngeraţi* (SADOVEANU). 2. Pătat de sînge, plin de sînge. *Duhul răzbunării cu manta-i sîngerată* (ALEXANDRESCU). ✦ Amestecat cu sînge. *Macovei îi dă în ceafă De bea apă sîngerată* (TEODORESCU). 3. Fig. De culoarea sîngelui, roşu-aprins. *Spre asfinţit multă vreme zarea-rămînea sîngerată* (SADOVEANU). 4. (Pop., despre vite) Care e bolnav de sînge (6). — V. *sîngera*.

SÎNGERÁTIC, -Ă, *sîngeratici, -e*, adj. (Înv.) Sîngeros (1). ✦ (Despre evenimente, întîmplări) Însoţit de vărsări de sînge; plin de cruzime, sîngeros. — Din **sîngera** + suf. *-atic*.

SÎNGERĂTÓR, -OÁRE, *sîngerători, -oare*, adj. Care sîngerează. — Din **sîngera** + suf. *-(ă)tor*.

SÎNGERĂTÚRĂ, *sîngerături*, s. f. Sîngerare. — Din **sîngera** + suf. *-(ă)tură*.

SÎNGERÉŢE, *sîngereţi*, s. m. (Reg.) Cîrnat făcut cu sînge. — Din **sînger[at]** + suf. *-ete*.

SÎNGERÍU, -IE, *sîngerii*, adj. De culoarea sîngelui, roşu (ca sîngele). — Din **sînger** + suf. *-iu*.

SÎNGERÎND, -Ă, *sîngerînzi, -de*, adj. Care sîngerează, din care curge sînge. — V. *sîngera*.

SÎNGERÓS, -OÁSĂ, *sîngeroşi, -oase*, adj. 1. (Despre oameni şi manifestările lor) Gata de a vărsa sînge; crud, fioros, nemilos, crunt. ✦ (Despre evenimente) Însoţit de măceluri; plin de cruzime. 2. Care

are mult sînge; sanguin. 3. (Rar) Care sîngerează, plin de sînge. *Îmi arăta capul sîngeros* (NEGRUZZI). ✦ (Despre ochi) Injectat, congestionat. 4. Fig. Roşu (ca sîngele). — Lat. **sanguinosus.**

SÎNGIÓS, -OÁSĂ, *sîngioşi, -oase,* adj. (Înv. şi reg.) 1. Plin de sînge. *Moaşa... e toată plină în coate sîngioasă* (MARIAN). 2. Fig. Care se înfurie repede. — Din **sînge** + suf. *-os.*

SÎNIŞÓR, *sînişori,* s. m., *sînişoare,* s. n. Diminutiv al lui *sîn.*

SÎNT, -Ă adj., s. m. şi f. (Pop.) Sfînt. — Lat. **sanctus.**

SÎNTULÉŢ s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *sînt.*

SÎNZIANĂ, *sînziene,* s. f. I. 1. Plantă erbacee cu frunze lungi şi înguste şi cu flori galbene-aurii, plăcut mirositoare *(Galium verum);* drăgaică. ✧ Compus: *sînziană-albă* = plantă erbacee cu frunze dispuse în formă de rozetă şi flori albe *(Galium Mollugo).* 2. Numele popular al sărbătorii creştine celebrate la 24 iunie. II. (Impr.) Fiinţă fantastică, răufăcătoare. [Var.: **simziánă, simzîiánă** s. f.] — Lat. **sanctus dies Johannis.**

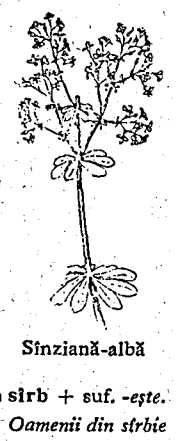

Sînziană-albă

SÎRB, -Ă, *sîrbi, -e,* adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine Serbiei sau populaţiei ei, privitor la Serbia sau la populaţia ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba sîrbă. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Serbiei. — Sb. **srb.**

SÎRBĂ, *sîrbe,* s. f. Numele unui dans popular românesc, cu ritm foarte viu, care se joacă în cerc; melodia după care se execută acest dans. — Din **sîrb.**

SÎRBÉSC, -EÁSCĂ, *sîrbeşti,* adj. Care este propriu sîrbilor; provenit din Serbia. ✧ *Tocană sîrbească* = mîncare preparată din diferite zarzavaturi. ✦ (Substantivat, f.) Limba sîrbă. — Din **sîrb** + suf. *-esc.*

SÎRBÉŞTE adv. Ca sîrbii; în limba sîrbă. — Din **sîrb** + suf. *-eşte.*

SÎRBÎE s. f. (Rar) Mahala în care locuiesc sîrbi. *Oamenii din sîrbie o ajutaseră* (STANCU). — Din **sîrb** + suf. *-ie.*

SÎRBÍSM, *sîrbisme,* s. n. Cuvînt sau expresie împrumutată din limba sîrbă (şi neasimilată). — Din **sîrb** + suf. *-ism.*

SÎRBOÁICĂ, *sîrboaice,* s. f. Femeie sîrbă. — Din **sîrb** + suf. *-oaică.*

SÎRG s. n. (În expr.) *De* (sau *în, cu*) *sîrg* = repede, iute, îndată, imediat. — Magh. **szorog.**

SÎRGHIE, *sîrghii,* s. f. (Reg.) Tarabă. — Tc. **sergi.**

SÎRGUÍ, *sîrguiesc,* vb. IV. Refl. A-şi da silinţa. — Din **sîrg.**

SÎRGUINCIÓS, -OÁSĂ, *sîrguincioşi, -oase,* adj. Sîrguitor. — Din **sîrguinţă** + suf. *-ios.*

SÎRGUÍNŢĂ s. f. Silinţă, străduinţă; hărnicie. — Din **sîrgui** + suf. *-inţă.*

SÎRGUITÓR, -OÁRE, *sîrguitori, -oare,* adj. Silitor, harnic, activ. — Din **sîrgui** + suf. *-(i)tor.*

SÎRJOÁCĂ, *sîrjoace,* s. f. Amestec de boabe de grîu şi de secară care se seamănă în unele regiuni. — Ucr. **suržyk.**

SÎRMÁCI, *sîrmaci,* s. m. (Înv.) Surlaş. — Comp. tc. **surna** «surlă».

SÎRMÁN, -Ă adj. v. **sărman.**

SÎRMĂ, *sîrme,* s. f. I. 1. Fir metalic (de oţel, aramă, aluminiu etc.) a cărui secţiune are dimensiunile liniare mai mici de 16 mm. ✧ *Sîrmă de parchet* = sîrmă de oţel cu muchii ascuţite, folosită la curăţirea parchetelor. 2. (Înv.) Fir de metal preţios. 3. (Reg.) Fir de mătase împletit în formă de sfoară; pangliţă de mătase. II. (Iht.) Plevuşcă. — Ngr. **syrma** (tc. **sirma**).

SÎRMÓS, -OÁSĂ, *sîrmoşi, -oase,* adj. Care seamănă cu sîrma; aspru. ✧ *Fox sîrmos* = soi de ciine din rasa foxterierilor, care are părul aspru ca sîrma. — Din **sîrmă** + suf. *-os.*

SÎRMULÍŢĂ, *sîrmuliţe,* s. f. I. Diminutiv al lui *sîrmă* (I 1), sîrmă mică, sîrmă subţire. II. 1. (Iht.) Plevuşcă. 2. (Bot.) Orzoaică.

SÎRMUŞOÁRĂ, *sîrmuşoare,* s. f. Sîrmuliţă (I). — Din **sîrmă** + suf. *-uş-oară.*

SÎRNIC, *sîrnice,* s. n. (Reg.) Un fel de sac de pescuit.

Sîrnic

SÎSÎÍ, *sîsîi,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre gîşte, şerpi; *p. ext.* despre oameni) A scoate un sunet asemănător unui «s» prelungit. ✦ (Despre lemne ude care ard) A fîsîi. 2. A vorbi defectuos, pronunţînd «s» în loc de «ş» sau deformînd unele sunete. — Onomatopee.

SÎSÎIAC, *sîsîiace,* s. n. Un fel de hambar construit din scînduri sau din nuiele împletite şi folosit pentru păstrarea cerealelor. — Ucr. **susik,** rus **susek,** magh. **szuszák.**

SÎSÎIALĂ, *sîsîieli,* s. f. Sîsîire. — Din **sîsîi** + suf. *-eală.*

SÎSÎÍRE, *sîsîiri,* s. f. Faptul de *a sîsîi.*

SÎSÎÍT[1] s. n. Sîsîire; sunetul caracteristic de «s» prelungit, pe care îl scot unele animale sau păsări (şarpele, gîsca etc.); *p. ext.* orice sunet asemănător. — V. *sîsîi.*

SÎSÎÍT[2] **-Ă,** *sîsîiţi, -te,* adj. (Despre oameni) Care sîsîie; (despre vorbe, cuvinte) pronunţat defectuos prin deformarea unor sunete, mai ales prin deformarea lui «ş», pronunţat ca «s») — V. *sîsîi.*

SÎSÎITÚRĂ, *sîsîituri,* s. f. Sunet scos de şerpi, de gîşte etc.; sîsîit. ✦ Sunet rezultat din rostirea repetată a interjecţiei «s-s!» (cu scopul de a se obţine linişte). — Din **sîsîi** + suf. *-(i)tură.*

SLAB, -Ă, *slabi, -e,* adj. 1. (Despre oameni şi animale sau despre părţi ale corpului lor) Care nu are un strat de grăsime sub piele; uscăţiv. ✦ Care conţine puţine grăsimi, sărac în grăsimi. ✦ (Despre carne) Fără grăsime, macră. ✦ (Despre mîncăruri) Gătit fără (sau cu puţină) grăsime. 2. (Despre fiinţe) Lipsit de putere fizică, de vlagă, de rezistenţă; debil. ✦ Fig. Lipsit de tărie morală, de fermitate de energie. ✧ Expr. *Slab de fire* (sau *de caracter de inimă, de duh*) = fără voinţă, uşor influenţabil. *Slab de înger* = lipsit de energie morală; fricos. 3. Lipsit de tărie de intensitate; (despre obiecte) lipsit de soliditate, de rezistenţă. ✧ Expr. *Slabă nădejde* = puţin probabil, puţine şanse de reuşită. ✦ (Despre soluţii, amestecuri) Care conţine elementele caracteristice în cantitate redusă; diluat. *Acid slab.* 4. (Despre creaţii artistice, ştiinţifice) Lipsit de valoare, de calităţi (remarcabile); mediocru. ✦ (Despre oameni) Care este puţin pregătit, puţin înzestrat pentru... 5. (Despre pămînt) Neroditor. — Slav (v. sl. **slabŭ**).

SLAD s. n. (Reg.) Malţ. — Bg., sb. **slad.**

SLĂDNIŢĂ, *sladniţe,* s. f. (Reg.) Loc adăpostit, pivniţă unde se păstrează sau se usucă sladul. — Din **slad** + suf. *-niţă.*

SLAI, *slaiuri,* s. n. 1. Fiecare dintre cele două scînduri care leagă tălpile unei sănii. 2. Fiecare dintre scîndurile care formează părţile laterale ale unei ambarcaţii. 3. Poliţă în perete pe care se ţin lucruri de gospodărie. 4. Fiecare dintre stîlpii care susţin podul morii.

SLÁLOM, *slalomuri,* s. n. Cursă de schi alpin, care constă în coborîrea unei pante prin anumite puncte de trecere obligatorii (denumite porţi). — Fr. **slalom.**

SLÁNĂ s. f. (Reg.) Slănină. — Comp. magh. **szalonna.**

SLĂTÍNĂ, *slatine,* s. f. 1. Izvor de apă sărată; apă minerală sărată. ✦ Teren mlăştinos şi sărat. 2. Mîncare prea sărată; saramură. — Slav (v. sl. **slatina**).

SLAV, -Ă, *slavi, -e,* s. m. şi f., adj. 1. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a republicilor sovietice rusă, ucraineană, bielorusă şi a Poloniei, Bulgariei, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei. 2. Adj. Care aparţine slavilor, care se referă la slavi. ✦ (Substantivat, f.) a) limba slavonă; b) (fiecare dintre) limbile popoarelor slave. — Fr. **slave.**

SLÁVĂ, *slăvi,* s. f. 1. Glorie, faimă. ✦ Laudă, preamărire. ✧ Expr. *Slavă domnului* sau *slavă ţie, doamne!* exclamaţie prin care cineva îşi exprimă satisfacţia pentru reuşita unui lucru. 2. Înaltul cerului, văzduh. ✧ Expr. *A ridica casa în slavă* = a face zgomot, tărăboi. 3. (Bis.) Măreţie, grandoare a divinităţii. 4. (Înv., cu valoare de prepoziţie) Graţie, datorită, mulţumită. — Slav (v. sl. **slava**).

SLÁVIC, -Ă, *slavici, -e,* adj. (Înv.) Slav. — Din **slav** + suf. *-ic.*

SLAVÍSM, *slavisme,* s. n. Cuvînt, expresie sau construcţie împrumutată dintr-o limbă slavă în altă limbă (şi neasimilată). — Fr. **slavisme.**

SLAVÍST, -Ă, *slavişti, -ste,* s. m. şi f. Specialist în slavistică. — Fr. **slaviste.**

SLAVÍSTICĂ s. f. Totalitatea disciplinelor care studiază limba, literatura, cultura, istoria şi felul de viaţă al popoarelor slave. — Germ. **Slavistik.**

SLAVIZÁ, *slavizez,* vb. I. Refl. şi tranz. A deveni sau a face pe cineva să devină slav, a adopta sau a face pe cineva să adopte limba şi obiceiurile slavilor. — Fr. **slaviser.**

SLAVIZÁRE, *slavizări,* s. f. Acţiunea de *a (se) slaviza* şi rezultatul ei.

SLAVOFÍL, -Ă, *slavofili, -e,* adj. (Despre persoane) Care are simpatie deosebită pentru popoarele slave, pentru cultura şi civilizaţia lor; care este partizan al apropierii culturale şi politice de popoarele şi statele slave. — Fr. **slavophile.**

SLAVÓN, -Ă, *slavoni, -e,* s. m. şi f., adj. 1. S. m. şi f. (Înv.) Slav. 2. Adj. Care aparţine slavilor, referitor la slavi. ✧ *Limba slavonă* (şi substantivat, f.) = limba slavă bisericească şi literară care s-a dezvoltat în Rusia, Serbia şi Bulgaria din vechea slavă bisericească. ✦ (Despre caractere grafice) Chirilic. — Fr. **slavon.**

SLAVONÉSC, -EÁSCĂ, *slavoneşti,* adj. Slavon. — Din **slavon** + suf. *-esc.*

SLAVONÉŞTE adv. În limba slavonă. — Din **slavon** + suf. *-eşte.*

SLAVONICÉSC, -EÁSCĂ, *slavonicești,* adj. (Înv.) Slavon. — Din **slavon** + suf. *-ic-esc.*

SLAVONÍE s. f. (Înv., în expr.) *Pe slavonie* = în limba slavonă. — Din **slavon** + suf. *-ie.*

SLAVONÍSM, (1) *slavonisme,* s. n. 1. Element de origine slavonă pătruns în altă limbă (şi neasimilat). 2. Influenţa slavonă asupra limbii, literaturii, culturii unui popor. — Din **slavon** + suf. *-ism.*

SLAVOSLOVÍ, *slavoslovesc,* vb. IV. Tranz. (Bis.) A slăvi, a preamări pe dumnezeu. — Slav (v. sl. **slavosloviti**).

SLĂBĂCIUNE s. f. v. **slăbiciune.**

SLĂBĂNOÁGĂ, *slăbănoage,* s.f. (Bot.) Slăbănog[1]. — Din **slăbănog**[1].

SLĂBĂNÓG[1], *slăbănogi*, s.m. Plantă erbacee cu tulpina dreaptă, cu frunze ovale și cu flori galbene punctate cu roșu, folosită în medicină *(Impatiens nolitangere)*. — Din **slăbănog**[2].

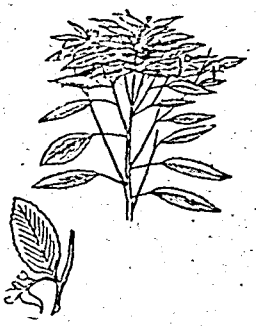

Slăbănog

SLĂBĂNÓG[2], **-OÁGĂ**, *slăbănogi, -oage*, adj. 1. Slab la trup, uscățiv. 2. Lipsit de putere, de vlagă; debil. 3. (Înv.) Infirm, olog. — Bg. slabonoga.

SLĂBĂNOGÍ, *slăbănogesc*, vb. IV. Intranz. și refl. A-și pierde puterea, vigoarea; a slăbi. — Din **slăbănog**[2].

SLĂBĂNOGÍT, -Ă, *slăbănogiți, -te*, adj. Care și-a pierdut puterea, vigoarea; slăbit, istovit. — V. *slăbănogi*.

SLĂBĂTÚRĂ, *slăbături*, s. f. Om (sau animal) foarte slab. — Din **slab** + suf. *-(ă)tură*.

SLĂBÍ, *slăbesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre ființe) A pierde din greutate, a deveni (mai) slab. 2. Intranz. (Despre ființe) A pierde din forță, din putere, din rezistență. ✦ (Despre organe ale corpului, despre facultăți etc.) A nu mai funcționa bine. ✦ (Despre abstracte) A pierde din intensitate, a diminua; (despre procese, acțiuni) a-și încetini ritmul, a se domoli. 3. Tranz. A face să fie mai puțin strâns, mai puțin încordat, a da drumul din strânsoare; a lăsa, a slobozi. ◇ Expr. *A nu slăbi pe cineva* = a nu lăsa în pace pe cineva, a urmări de aproape pe cineva. — Din **slab** (comp. bg. slabeja, sb. slabiti).

SLĂBICIÚNE, *slăbiciuni*, s. f. 1. Faptul de a fi slab, uscățiv; lipsă de forță fizică. ✦ Stare, senzație (trecătoare) de sleire, de pierdere a puterilor; sfârșeală. 2. Fig. Lipsă de energie, de fermitate. 3. Defect, scădere. 4. Pornire, înclinație pentru cineva sau ceva; afecțiune. 5. Lipsă de valoare, de merite. [Var.: **slăbăciúne** s. f.] — Din **slăbi** + suf. *-(i)ciune*.

SLĂBÍE, *slăbii*, s. f. (Pop.) Slăbiciune. — Din **slab** + suf. *-ie*.

SLĂBÍRE, *slăbiri*, s. f. Faptul de *a slăbi*.

SLĂBÎT, -Ă, *slăbiți, -te*, adj. 1. Care a pierdut din grăsime, din greutate, care a devenit slab. 2. Părăsit de puteri, de vlagă; epuizat. ✦ (Despre organe ale corpului, facultăți ale omului etc.) Care nu-și mai îndeplinește bine funcția; debilitat, uzat. — V. *slăbi*.

SLĂBÚȚ, -Ă, *slăbuți, -e*, adj. Diminutiv al lui *slab*.

SLĂDĂRÍE, *slădării*, s. f. (Reg.) Clădire, încăpere special amenajată, în care se prepară sladul. — Din **slad** + suf. *-ărie*.

SLĂNÍNĂ, *slănini*, s. f. Stratul de grăsime dintre pielea și carnea porcului; parte, bucată din această grăsime, preparată ca aliment. — Bg., sb. slanina.

SLĂNINÚȚĂ, *slăninuțe*, s. f. Diminutiv al lui *slănină*.

SLĂVÍ, *slăvesc*, vb. IV. Tranz. 1. A glorifica pentru merite deosebite; a preamări, a lăuda. 2. (Înv.) A adora, a iubi. — Slav (v. sl. slaviti).

SLĂVINĂ, *slăvini*, s. f. (Reg.) Canea. — Sb. slavina.

SLĂVÍRE, *slăviri*, s. f. Faptul de *a slăvi*; preamărire, laudă; (înv.) adorare.

SLĂVÍT, -Ă, *slăviți, -te*, adj. 1. Preamărit pentru merite deosebite; glorificat. ◇ (Ca formulă de reverență) *Slăvite stăpîne... plăcută e făgăduința dascălului* (SADOVEANU). 2. Renumit, vestit; celebru. — V. *slăvi*.

SLĂVITÓR, -OÁRE, *slăvitori, -oare*, adj. (Rar) Care slăvește. ✦ (Înv.; adesea substantivat) Adorator. — Din **slăvi** + suf. *-(i)tor*.

SLEÍ, *sleiesc*, vb. IV. 1. Refl. (Despre substanțe grase) A se închega, a se solidifica (prin răcire). ✦ (Despre apă și alte lichide) A înghița. 2. Tranz. A seca o fântână (pentru a o curăța). ✦ Fig. A secătui pe cineva sau ceva de...; a epuiza ceva. — Slav (v. sl. sŭlijati)

SLEÍRE, *sleiri*, s. f. Faptul de *a (se) slei*; istovire, extenuare.

SLEÍT[1] s. n. Scoaterea apei dintr-o fântână (pentru a o curăța). — V. *slei*.

SLEÍT[2], **-Ă**, *sleiți, -te*, adj. 1. (Despre substanțe grase) Solidificat prin răcire închegat. ✦ (Despre lichide) Înghețat. 2. (Despre fântâni) Secat de apă (pentru curățire). ✦ Fig. Secătuit de puteri, sfârșit. 3. (Despre fasole, mazăre) Frecat, făcăluit. — V. *slei*.

SLIM s. n. v. slin.

SLIMUÍ, *slimuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A pune la cale; a întocmi, a urzi.

SLIN, *slinuri*, s. n. (Reg.) Strat de murdărie depus pe pielea nespălată, pe îmbrăcămintea purtată mult și neîngrijită sau pe obiectele mult întrebuințate; jeg. [Var.: **slim** s. n.] — Bg., sb. slina.

SLINÓS, -OÁSĂ, *slinoși, -oase*, adj. Plin de slin; jegos. — Din **slin** + suf. *-os*.

SLIP[1], *slipuri*, s. n. Chiloți de baie foarte scurți. — Fr. slip (engl. slip).

SLIP[2], *slipuri*, s. n. Plan înclinat folosit pentru lansarea hidroavioanelor de pe sol pe apă. — Fr. slip.

SLOBÓD, -Ă, *slobozi, -de*, adj. (Pop.; în concurență cu *liber*) 1. (Despre oameni) Care se bucură de deplinătatea drepturilor politice și cetățenești; liber. ✦ (Despre popoare, state) Independent. ✦ (Despre orașe) Autonom. 2. (Despre oameni) Care se găsește în stare de libertate, care nu este închis, întemnițat. ✦ (Despre animale) Lăsat în libertate. 3. Care nu este supus nici unei constrîngeri, nici unei îngrădiri; care are posibilitatea de a acționa în anumite împrejurări după propria sa voință sau dorință, care nu este împiedicat să facă un anumit lucru. ◇ Expr. *E slobod* = e permis, e îngăduit. *A avea mînă slobodă* = a fi darnic, generos. *Cu inima slobodă* = liniștit, împăcat. *A rămîne pe voia slobodă a cuiva* sau *a ceva* = a fi la dispoziția cuiva sau a ceva. ✦ (Adverbial) **În** voie, nestingherit. 4. (Despre oameni și manifestările, cuvintele lor) Lipsit de rezervă, de măsură, prea familiar; licențios. ◇ Expr. *A fi slobod la* (sau *de*) *gură* = a vorbi prea mult și fără sfială, depășind limitele bunei-cuviințe. 5. (Despre drumuri) Pe care se poate trece fără obstacole. ✦ (Despre spații, scaune) Neocupat, gol. 6 (Despre timp) De care se poate dispune, în care ești scutit de obligațiile obișnuite. 7. (Despre lucruri care leagă, strîng etc.) Care permite mișcările, care nu strînge. ◇ Expr. *A da* (cuiva) *frîu slobod* = a da (cuiva) libertate, a lăsa (pe cineva) în voie. — Bg. sloboden.

SLÓBODĂ adv. (Reg., în expr.) *Cu sloboda* = fără bagaj, fără greutate. — V. *slobod*.

SLOBOZÉNIE, *slobozenii*, s. f. (Pop.) 1. Libertate. ◇ Loc. adv. (Înv.) *Cu slobozenie* = cu sinceritate, cu francheță. 2. Permisiune, îngăduință, voie. — Din **slobozi** + suf. *-enie*.

SLOBOZÍ, *slobód*, vb. IV. Tranz. 1. A pune în libertate; a elibera. ✦ A elibera dintr-o strînsoare, dintr-o legătură care imobilizează. ✦ Refl. (Despre obiectul care leagă) A se desface, a se slăbi. ✦ A lăsa un animal în libertate. 2. A permite cuiva să plece, a da voie să se depărteze. ✦ A concedia. ✦ A elibera după terminarea serviciului militar. 3. A da drumul, a lăsa să cadă. 4. A descărca o armă de foc; a arunca săgeți dintr-un arc. 5. A scoate, a lăsa, a degaja. *Lemnele... au început a slobozi puțin fum* (DRĂGHICI). ✦ A emite un sunet, un strigăt, un cuvînt. — Din **slobod**.

SLOBOZÍE, *slobozii*, s. f. (Înv.) Sat de coloniști (băștinași sau străini) care se bucurau pe un timp oarecare de scutire de bir sau de prestații. — Din **slobozi** (pl. lui *slobod*) + suf. *-ie*.

SLOBOZÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) slobozi*.

SLOBOZITÓR, *slobozitoare*, s. n. Parte a războiului de țesut formată dintr-un băț lung care fixează sulul de dinapoi. — Din **slobozi** + suf. *-(i)tor*.

SLOG, *sloguri*, s. n. (Reg.) Linie de demarcație între două moșii; hotar. — Sb. slog.

SLOGÁN, *sloganuri*, s. n. (Adesea peior.) Formulă care rezumă în chip lapidar o teorie sau o problemă la ordinea zilei (și care revine ca un refren în vorbirea sau în scrierile curente). — Fr. slogan (engl. slogan).

SLOI, *sloiuri*, s. n. 1. Bloc de gheață care plutește pe apele curgătoare și stătătoare, înainte ca acestea să înghețe cu totul sau după dezgheț. ◇ Expr. *A-i trece* (cuiva) *un sloi (de gheață) prin inimă* = a-l trece (pe cineva) fiori. *A fi sloi* = a fi înghețat de frig. ✦ Fig. Om nepăsător, necomunicativ, fără căldură sufletească. 2. Țurțur de gheață. — Bg. sloj.

SLOMNÍ, *slomnesc*, vb. IV. 1. Tranz. A rosti vorbele cu oarecare greutate, a îngăima. 2. Intranz. (Despre lumini, culori) A se ivi (încet, cu greutate), a miji. — Slav (v. sl. sŭlognja «silabă»).

SLOMNÍRE, *slomniri*, s. f. Acțiunea de *a slomni*.

SLON, *slonuri*, s. n. (Reg.) Șopron. — Comp. sb. slom.

SLOPS, *slopsuri*, s. n. Produs petrolier de calitate inferioară, care trebuie prelucrat din nou pentru a putea fi folosit. — Fr. slops (germ. Slops).

SLOVÁC, -Ă, *slovaci, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Slovaciei și populației ei, referitor la Slovacia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba slovacă. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Slovaciei. — Fr. slovaque.

SLÓVĂ, (1) *slove*, s. f. (Pop.) 1. Literă (chirilică). ✦ Scriere, alfabet. 2. Scrisul cuiva, cu caracteristicile lui, după care poate fi identificat. 3. Știință de carte; învățătură. — Slav (v. sl. slovo).

SLOVÉN, -Ă, *sloveni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Sloveniei sau populației ei, privitor la Slovenia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba slovenă. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Sloveniei. — Sb. sloven.

SLOVENÉȘTE adv. În felul slovenilor, ca slovenii, în limba slovenă. ✦ (Înv.) Slavonește. — Din **sloven** + suf. *-ește*.

SLOVENÍ, *slovenesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și arh.) A citi cu greu, pronunțînd literă cu literă sau silabă cu silabă; a silabisi. — V. *slomni*.

SLOVENÍE s. f. (Înv.) Limba slavonă. — Din **sloven** + suf. *-ie*.

SLOVENÍRE, *sloveniri*, s. f. (Înv. și arh.) Acțiunea de *a sloveni* și rezultatul ei; silabisire.

SLUGÁRNIC, -Ă, *slugarnici, -e*, adj. 1. (Despre oameni) Care are o atitudine umilă, lipsită de demnitate față de cei pe care îi slujește sau de care depinde; (despre manifestări ale oamenilor) care decurge dintr-o astfel de atitudine; servil. 2. (Înv.) Care face serviciu de slugă bună; devotat. — Din **slugar** (puțin folosit; <bg. *slugur* «slugă») + suf. *-nic*.

SLÚGĂ, *slugi*, s. f. I. 1. Persoană angajată pentru a munci în gospodăria sau în mica întreprindere a altuia, fiind retribuită în bani sau în natură. ◇ Expr. (Înv.) *Sluga dumitale* (sau *dumneavoastră*), formulă de salut sau de răspuns la salut. ✦ Fig. Persoană care susține sau apără orbește interesele altuia, în schimbul unor avantaje materiale. 2. Fig. Persoană subordonată alteia și obligată, din cauza condițiilor so-

iale în care se află, să-i execute voința. *În societatea feudală... artistul era în plină atîrnare, sluga, robul unui papă ori al unui duce* (GHEREA). 3. (Înv.) Slujitor înarmat de pe lîngă casa sau din suita unui boier. II. (Ieșit din uz) Aparat simplu, format dintr-o scîndură scobită la un capăt și servind la scoaterea cizmelor fără ajutorul cuiva; trăgătoare. — Slav (v. sl. sluga).

SLUGĂREALĂ s. f. Faptul de *a slugări*. ◇ Loc. adj. *De slugăreală* = bun pentru a deveni slugă.

SLUGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *slugărești*, adj. (Rar) De slugă, al slugilor. — Din **slugar** (puțin folosit) + suf. *-esc*.

SLUGĂRÉȘTE adv. În chip josnic, servil. — Din **slugar** (puțin folosit) + suf. *-ește*.

SLUGĂRÍ, *slugăresc*, vb. IV. 1. Intranz. A munci ca slugă la un stăpîn; a argăți, a sluji. ✦ Fig. A fi servil față de cineva; a se înjosi, a se umili. 2. Tranz. A servi pe cineva, stînd în preajma lui (executîndu-i cu umilință ordinele, împlinindu-i dorințele). — Din **slugar** (puțin folosit).

SLUGĂRÍE s. f. 1. Faptul de a slugări; condiție de slugă; slugărit. 2. Fig. Lipsă de demnitate, servilism, slugărnicie. — Din **slugar** (puțin folosit) + suf. *-ie*.

SLUGĂRÍME s. f. Mulțime de slugi; slujitorime, argățime. — Din **slugar** (puțin folosit) + suf. *-ime*.

SLUGĂRÍT s. n. Faptul de *a slugări*; slugăreală.

SLUGĂRNICÍ, *slugărnicesc*, vb. IV. Intranz. A slugări. — Din **slugarnic**.

SLUGĂRNICÍE, *slugărnicii*, s. f. Atitudine de lingușire în raporturile cu oamenii de la care se primesc sau de la care se așteaptă avantaje materiale; servilism, ploconeală. — Din **slugarnic** + suf. *-ie*.

SLÚGER, *slugeri*, s. m. (Înv.) Dregător în Muntenia și în Moldova, însărcinat cu aprovizionarea curții domnești și a armatei (rangul și atribuțiile exacte variind de la o epocă la alta și de la un principat la altul); rang, titlu purtat de acest dregător. [Var.: **súlger** s. m.] — Comp. sb. **služar**.

SLUGERÍE s. f. (Înv.) Demnitatea de sluger. — Din **sluger** + suf. *-ie*.

SLUGÓI, *slugoi*, s. m. Augmentativ al lui *slugă*.

SLUGULÍȚĂ, *slugulițe*, s. f. Diminutiv al lui *slugă*.

SLUGÚȚĂ, *slugnțe*, s. f. Slugulița. — Din **slugă** + suf. *-uță*.

SLUJ s. n. invar. (În expr.) *A face* (sau *a sta*) *sluj* = (despre cîini) a se ridica în două labe; *fig.* (despre persoane) a avea o atitudine slugarnică, a face cuiva temenele, a se ploconi. — Pol. **sluz'**.

SLUJBÁȘ, -Ă, *slujbași, -e*, s. m. și f. Persoană angajată într-o slujbă. — Din **slujbă** + suf. *-aș*.

SLÚJBĂ, *slujbe*, s. f. I. 1. Îndeletnicire de oarecare durată și limitată la un orar de lucru, pe care cineva o are ca angajat la o întreprindere de stat sau particulară și care este remunerată cu o anumită sumă de bani; serviciu, funcție, post. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se pune*) *în slujba cuiva* (sau *a ceva*) = a fi sau a se pune la dispoziția cuiva, a servi interesele cuiva (Înv.) *A-i fi cuiva de slujbă* = a-i fi cuiva de folos. ✦ (Rar) Stagiu militar. 2. Misiune, sarcină, însărcinare. ✦ (Înv.) Serviciu făcut cuiva. ✦ Treabă, lucru, ocupație. II. Serviciu religios. — Slav (v. sl. služiba).

SLUJBULÍȚĂ, *slujbulițe*, s. f. Diminutiv al lui *slujbă*.

SLUJBUȘOÁRĂ, *slujbușoare*, s. f. Slujbuliță. — Din **slujbă** + suf. *-uș-oară*.

SLUJÍ, *slujesc*, vb. IV. Intranz. I. 1. A fi angajat, a munci în gospodăria sau în familia cuiva; (înv.) a ocupa o funcție publică. ✦ Tranz. A munci pentru altul, a servi stînd la dispoziția unui stăpîn. ✦ A-și face serviciul militar. ✦ Refl. A se servi de cineva sau de ceva, a utiliza pe cineva sau ceva. 2. (Despre obiecte și despre abstracte) A servi la ceva. II. A oficia o slujbă religioasă. — Slav (v. sl. služiti).

SLUJÍRE, *slujiri*, s. f. (Rar) Faptul de *a sluji*.

SLUJÍT s. n. Slujire. — V. *sluji*.

SLUJITÓR, -OÁRE, *slujitori, -oare*, s. m. și f. I. (Azi rar) Persoană care slujește (pe cineva); servitor, slugă. 2. (Înv.) Oștean în slujba domnului țării sau a unui boier. ✦ Reprezentant înarmat al stăpînirii; poteraș, jandarm. — Din **sluji** + suf. *-(i)tor*.

SLUJITORÍME s. f. Mulțime de slujitori; totalitatea servitorilor sau a oștenilor unei curți domnești sau boierești. — Din **slujitor** + suf. *-ime*.

SLUJNICÁR, *slujnicari*, s. m. (Înv. și arh.) Bărbat care se lăsa întreținut de sluinice; amant al slujnicelor. — Din **slujnică** + suf. *-ar*.

SLÚJNICĂ, *slujnice*, s. f. (Azi rar) Femeie angajată pentru a munci în familia sau în gospodăria altuia; slugă, servitoare. — Slav (v. sl. služinikŭ).

SLUJNICEÁ, *slujnicele*, s. f. (Rar) Slujnicuță. — Din **slujnică** + suf. *-ea*.

SLUJNICÚȚĂ, *slujnicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *slujnică*.

SLUT, -Ă, *sluți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Mutilat, schilodit; *p. ext.* foarte urît, pocit, diform, hîd. — Comp. ucr. **sluty**.

SLUȚÍ vb. IV. v. **sluți**.

SLUȚIȘÓR, -OÁRĂ, *slușișori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *slut*.

SLUȚÍT, -Ă adj. v. **sluțit**.

SLUȚÉNIE, *slușenii*, s. f. Faptul de a fi slut; urîțenie mare (fizică sau morală); hîzenie. ✦ (Concr.) Ființă urîtă; pocitanie, monstru. — Din **slut** + suf. *-enie*.

SLUȚÍ, *sluțesc*, vb. IV. Tranz. A ciuli, a mutila, a ciopîrți. ✦ Tranz. și refl. A (se) poci, a (se) urîți. ✦ Refl. A se strîmba, a se schimonosi. [Var.: **sluti** vb. IV] — Din **slut**.

SLUȚÍE s. f. (Rar) Sluțenie. — Din **slut** + suf. *-ie*.

SLUȚIÓR, -OÁRĂ, *slușiori, -oare*, adj. Slutișor. — Din **slut** + suf. *-ior*.

SLUȚÍRE, *slușiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) sluți* și rezultatul ei.

SLUȚÍT, -Ă, *slușiți, -te*, adj. (Despre ființe) Mutilat, ciuntit; *p. ext.* pocit, urîțit. [Var.: **slutit, -ă** adj.] — V. *sluți*.

SLUȚITÚRĂ, *slușituri*, s. f. Ființă urîtă, pocitanie. — Din **sluți** + suf. *-(i)tură*.

SMAC interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o mișcare precipitată. — Onomatopee.

SMALTÍNĂ, *smaltine*, s. f. Minereu de cobalt cu conținut variabil de nichel și de fier. — Fr. **smaltine**.

SMALȚ, *smalțuri*, s. n. 1. Substanță asemănătoare ca aspect și compoziție cu sticla, cu care se acoperă obiectele de ceramică sau de metal, pentru a le face impermeabile, a le feri de oxidare sau a le înfrumuseța; material sticlos sau obiect făcut dintr-un astfel de material. 2. Substanță albă și lucioasă care acoperă coroana dinților. — Ngr. **smalton** (germ. **Schmalz**).

SMARÁGD s. n. v. **smarald**.

SMARÁLD, *smaralde*, s. n. Piatră prețioasă strălucitoare (varietate de beril), de culoare verde, foarte transparentă. [Var.: **smarágd, smaránd** s. n.] — It. **smarald** (ngr. **smaragdos**).

SMARÁND s. n. v. **smarald**.

SMĂLȚÁ, *smălțez*, vb. I. Tranz. A împodobi cu diferite culori. — Din **smalț**.

SMĂLȚUÍ, *smălțuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A acoperi obiecte de metal sau de ceramică cu un strat de smalț; a emaila. 2. Fig. A smălța. — Din **smalț**.

SMĂLȚUÍRE, *smălțuiri*, s. f. Acțiunea de *a smălțui* și rezultatul ei; emailare.

SMĂLȚUÍT, -Ă, *smălțuiți, -te*, adj. 1. (Despre obiecte de metal sau de ceramică) Acoperit cu un strat de smalț; emailat. 2. Fig. Împestrițat cu multe culori. — V. *smălțui*.

SMĂLȚUITÓR, -OÁRE, *smălțuitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care se îndeletnicește cu smălțuitul obiectelor. — Din **smălțui** + suf. *-(i)tor*.

SMEAD[1] s. n. Nadă care se aruncă în apă înainte de a introduce undița. — Comp. rus **sned'**.

SMEAD[2]**, -Ă,** *smezi, -de*, adj. Cu fața negricioasă și palidă. — Slav (v. sl. smĕdŭ).

SMEDIÓR, -OÁRĂ, *smediori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *smead*[2].

SMEDIȘÓR, -OÁRĂ, *smedișori, -oare*, adj. Smedior. — Din **smead**[2] + suf. *-iș-or*.

SMERÉNIE s. f. Atitudine umilă, respectuoasă; comportare modestă, plină de bună-cuviință. ✦ (Bis.) Evlavie, cucernicie. — Slav (v. sl. sŭmĕrjenije).

SMERÍ, *smeresc*, vb. IV. Refl. A adopta o atitudine umilă, modestă, supusă. ✦ (Bis.) A se arăta plin de cucernicie, de evlavie față de dumnezeu. ✦ Tranz. (Înv.) A înfrînge mîndria cuiva, a umili. — Slav (v. sl. sŭmĕriti).

SMERÍRE, *smeriri*, s. f. (Înv.) Faptul de *a (se) smeri*; atitudine umilă, cucernică; supunere, îngenunchere.

SMERÍT, -Ă, *smeriți, -te*, adj. Umil, supus, modest. ✦ (Bis.) Cucernic, evlavios. — V. *smeri*.

SMÉRNIC, -Ă, *smernici, -e*, adj. (Pop.) Cuvios, smerit. — Slav (v. sl. sŭmĕrinikŭ).

SMÉURĂ s. f. v. **zmeură**.

SMEURÉT s. n. v. **zmeuret**.

SMEURÍȘ s. n. v. **zmeuriș**.

SMICEÁ, *smicele*, s. f. Mlădiță, rămurică dintr-o plantă sau dintr-un arbore.

SMICURÁ, *smicur*, vb. I. Tranz. A sfărîma în bucăți mici; a dumica, a fărîmița. — Lat. **exmiculare* (< *mica*).

SMID s. n. v. **smidă**.

SMIDÁR, *smidare*, s. n. Loc cu smidă. — Din **smidă** + suf. *-ar*.

SMÍDĂ, *smide*, s. f. Desiș format din copaci tineri sau din tufe de spini de zmeură etc. [Var.: **smid** s. n.]

SMIDĂRÍE, *smidării*, s. f. Smidă. — Din **smidă** + suf. *-ărie*.

SMINT, -Ă, *sminți, -te*, s. m. și f. (Reg.) Smintit, zăpăcit. — Postverbal al lui **sminti**.

SMINTEÁLĂ, *sminteli*, s. f. 1. Tulburare a minții, scrînteală, nebunie; greșeală, abatere. 2. (Înv. și arh.) Stricăciune, pierdere, pagubă, neplăcere. ◇ Expr. *Fără sminteală* = fără lipsă, fără stricăciune; *p. ext.* în mod absolut, negreșit. *A da* (pe cineva) *de sminteală* = a face (pe cineva) de rîs, a da de gol. — Din **sminti** + suf. *-eală*.

SMINTÍ, *smintesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A-și pierde sau a face să-și piardă dreapta judecată; a înnebuni sau a face să înnebunească. ◇ Expr. (Tranz.) *A sminti* (pe cineva) *în bătaie* = a bate foarte tare. 2. Tranz. A induce în eroare, a înșela. ✦ A împiedica pe cineva să facă ceva. *Vai de școlarii care-l sminteau de la învățătură* (CREANGĂ).

3. Intranz. A greși. 4. Tranz. A mișca din loc, a clinti, a deplasa. ✦ A strica, a vătăma. ✦ (Pop.) A răstălmăci cuvintele. — Slav (v. sl. sŭmenŭstĭ, sŭmenŭtoⱥ).

SMINTÍRE, *smintíri*, s. f. Faptul de *a (se) sminti*; sminteală, nebunie.

SMINTÍT, -Ă, *smintíți, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care și-a pierdut dreapta judecată sau care se comportă ca și cum și-ar fi pierdut-o; ieșit din minți; nebun. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care denotă lipsă de judecată; nechibzuit, nebunesc. 2. Mișcat din loc, clintit, deplasat; *fig.* scos din făgașul obișnuit; deranjat. — V. *sminti*.

SMIORCĂÍ, *smiórcăi*, vb. IV. 1. Intranz. A trage aerul pe nas (din cauza plînsului sau a unui tic nervos). 2. Intranz. și refl. A plînge (alintat și prefăcut), a se preface că plînge; a scînci. — V. *smîrcîi*.

SMIORCĂIÁLĂ, *smiorcăieli*, s. f. Smiorcăit. — Din *smiorcăi* + suf. *-eală*.

SMIORCĂÍT s. n. Faptul de *a (se) smiorcăi*.

SMIRDÁR, *smirdari*, s. m. 1. Mic arbust din regiunea alpină, cu flori roșietice, plăcut mirositoare și cu frunze lucioase, persistente *(Rhododendron Kotschyi)*. 2. (Bot.) Merișor. — Comp. sb. *smrdelj*, bg. *smradljak*.

Smirdar (1)

SMÍRNA adv. v. **smirnă**[1].

SMÍRNĂ[1] adv. În poziție de drepți; nemișcat, țeapăn (de frică, de respect). [Var.: **smîrna** adv.] — Rus *smirno*.

SMÍRNĂ[2] s. f. Rășină extrasă din scoarța unui arbore exotic *(Styrax benzoin)*, care arde răspîndind un miros caracteristic; se folosește în medicină, în parfumerie, la ceremoniile religioase și la îmbălsămare. — Slav (v. sl. *smirna* < gr.).

SMÎC, *smîcuri*, s. n. 1. Laț de prins cîini, păsări etc. 2. Sfîrleză.

SMÎCEÁLĂ s. f. v. **smuceală**.

SMÎCÍ vb. IV. v. **smuci**.

SMÎNCÍ vb. IV. v. **smunci**.

SMÎNCÍT, -Ă adj. v. **smucit**.

SMÎNTÎNĂ s. f. 1. Strat gras, de culoare albă-gălbuie, care se formează la suprafața laptelui nefiert, după ce a fost lăsat cîtva timp la temperatura obișnuită (sau care se separă din lapte cu o mașină centrifugă specială). ✦ (Reg.) Caimac. 2. Fig. Partea cea mai bună dintr-un lucru. — Comp. bg., ucr. *smetana*.

SMÎNTÎNÍ, *smîntînesc*, vb. IV. Tranz. A aduna smîntîna de pe lapte. — Din **smîntînă**.

SMÎNTÎNÍCĂ, *smîntînici*, s. f. Plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri lungi și aspri, cu frunze înguste așezate cîte patru la un nod și cu flori galbene, plăcut mirositoare *(Gallium cruciata)*. — Din **smîntînă** + suf. *-iță*.

Smîntînică

SMÎNTÎNÍRE, *smîntîniri*, s. f. Acțiunea de *a smîntîni*.

SMÎNTÎNÍT[1] s. n. Faptul de *a smîntîni*; smîntînire.

SMÎNTÎNÍT[2], **-Ă**, *smîntîniți, -te*, adj. De pe care (sau din care) s-a luat smîntîna. — V. *smîntîni*.

SMÎNTÎNÓS, -OÁSĂ, *smîntînoși, -oase*, adj. Ca smîntîna, asemănător cu smîntîna; cu multă smîntînă. — Din **smîntînă** + suf. *-os*.

SMÎRC, *smîrcuri*, s. n. 1. Loc mocirlos (acoperit cu vegetație); ochi de apă pe un teren mlăștinos. ✦ (La pl., în basme) Loc îndepărtat și primejdios, de unde își trage marea izvoarele. 2. (Reg.) Unealtă primitivă făcută din curcubetă, care servește pentru a scoate lichidul dintr-un butoi. ✦ Pompă de fîntînă. — Slav (v. sl. **smrŭkŭ**).

SMÎRCÍI, *smîrcîi*, vb. IV. Intranz. A smiorcăi. — Slav (v. sl. **smrŭkati**).

SMÎRCÍIÁLĂ, *smîrcîieli*, s. f. Smiorcăială, smiorcăit. — Din **smîrcîi** + suf. *-eală*.

SMÎRCÍIT s. n. Smîrciială. — V. *smîrcîi*.

SMÎRCÓS, -OÁSĂ, *smîrcoși, -oase*, adj. (Despre un teren) Plin de smîrcuri, mlăștinos. — Din **smîrc** + suf. *-os*.

SMÎRD, -Ă, *smîrzi, -de*, adj. (Reg., despre persoane) Murdar, scîrbos. — Slav (v. sl. **smrŭdŭ**).

SMÎRDOÁRE, *smîrdori*, s. f. (Reg.) Ființă scîrboasă și urîtă. — Din **smîrd** + suf. *-oare*.

SMÎRȚOÁGĂ s. f. v. **mîrțoagă**.

SMÎRȚÓG s. m. v. **mîrțoagă**.

SMOÁLĂ s. f. Substanță neagră, vîscoasă, care rămîne de la distilarea petrolului sau a gudronului de cărbuni; se întrebuințează la pavaje, în industria chimică etc. — Slav (v. sl. **smola**).

SMOC, *smocuri*, s.n. 1. Mănunchi de păr sau de pene, pe care îl au unele animale pe urechi, pe cap, la coadă etc. 2. Cantitate de fire (de păr, de lînă, de iarbă, de flori) care se poate prinde sau smulge deodată, cu mîna sau (de către animale) cu gura. — Comp. sb. **smotak**.

Smochin

SMOCHÍN, *smochini*, s. m. Arbore exotic cu frunzele lobate, cu flori numeroase închise într-un receptacul globulos care la maturitate devine un fruct cărnos, dulce și suculent *(Ficus carica)*. — Din **smochină**.

SMOCHÍNĂ, *smochine*, s. f. Fructul smochinului. — Slav (v. sl. **smokvina**, bg. **smokinja**).

SMÓCHING, *smochinguri*, s. n. Haină bărbătească de gală, făcută după o croială specială, cu revere de mătase. — Engl. **smoking**.

SMOCHINÍ, *smochinesc*, vb. IV. Refl. A se zbîrci. — Din **smochină**.

SMOCHINÍT, -Ă, *smochiniți, -te*, adj. Încrețit ca o smochină; zbîrcit. — V. *smochini*.

SMOCHINÚȚĂ, *smochinuțe*, s. f. Diminutiv al lui *smochină*.

SMOCULÉȚ, *smoculețe*, s. n. Diminutiv al lui *smoc*.

SMOCUȘÓR, *smocușoare*, s. n. Smoculeț. — Din **smoc** + suf. *-ușor*.

SMOLÍ, *smolesc*, vb. IV. Tranz. A unge cu smoală topită; a cătrăni. — Din **smoală**.

SMOLÍRE, *smoliri*, s. f. Acțiunea de *a smoli* și rezultatul ei; cătrănire.

SMOLÍT, -Ă, *smoliți, -te*, adj. 1. Uns cu smoală topită; cătrănit. 2. Fig. Negricios, oacheș, brunet. — V. *smoli*.

SMOMÍ vb. IV. v. **momi**.

ȘMOTOCEÁLĂ, *șmotoceli*, s. f. Acțiunea de *a șmotoci*; păruială, chelfăneală.

ȘMOTOCÍ, *șmotocesc*, vb. IV. Tranz. A da, a trage o bătaie bună; a părui, a scărmăna. — Comp. sb. **smotok**.

SMREDUÍ, *smreduiesc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A se molipsi, a se contamina. — Slav (v. sl. **smrĭdĕti**).

SMREDUÍRE s. f. (Înv.) Faptul de *a se smredui*; molipsire, contaminare; *p. ext.* boală, suferință.

SMREDUÍT, -Ă, *smreduiți, -te*, adj. (Înv.) Molipsit, contaminat. — V. *smredui*.

SMREDUITÓR, -OÁRE, *smreduitori, -oare*, adj. (Înv.) Care molipsește, care contaminează. — Din **smredui** + suf. *-(i)tor*.

SMUCEÁLĂ, *smuceli*, s. f. Smucitură. [Var.: (reg.) **smiceálă** s. f.] — Din **smuci** + suf. *-eală*.

SMUCÍ, *smucesc*, vb. IV. 1. Tranz. A trage brusc și cu putere, spre a scoate, a smulge, a desprinde, a deplasa ceva sau pe cineva din locul unde se află. ✦ Intranz. (Despre arme de foc) A izbi înapoi la descărcare, a avea recul. 2. Refl. A se zbate, a face mișcări repezi încolo și încoace, spre a scăpa din locul unde e prins sau legat. [Var.: **smîci, smînci, smunci** vb. IV] — Slav (v. sl. **smučati**).

SMUCÍT, -Ă, *smuciți, -te*, adj. Tras cu putere spre a fi scos, smuls, desprins dintr-un loc; mișcat brusc încolo și încoace. ✧ *Vorbă smucită* = vorbă spusă grăbit, repezit. (Despre oameni) *Smucit la vorbă* = care vorbește iute, repezit (și împiedicat). [Var.: **smuncit, -ă, smîncit, -ă** adj.] — V. *smuci*.

SMUCITÚRĂ, *smucituri*, s. f. Faptul de a smuci; mișcare bruscă. [Var.: **smuncitúră** s. f.] — Din **smuci** + suf. *-(i)tură*.

SMÚGĂ s. f. (Reg.) Început. ✧ Expr. *A face smugă* (la ceva) = a lua, a scoate prima porție (din ceva), a face începutul.

SMÚLGE, *smulg*, vb. III. 1. Tranz. A scoate din locul unde se află, trăgînd cu putere. ✧ Expr. *A-și smulge părul (din cap)* sau *a-și smulge barba* = a-și manifesta puternic durerea sau desperarea. ✦ A jumuli o pasăre de pene. ✦ Tranz. și refl. A (se) desprinde. 2. Tranz. Fig. A obține ceva cu mari eforturi; a lua cu forța. ✧ Expr. *A smulge* (pe cineva) *din ghearele morții* = a salva (pe cineva) de la moarte. 3. Tranz. și refl. A (se) da la o parte, a (se) îndepărta cu o mișcare bruscă. 4. Tranz. și refl. A (se) despărți, a (se) dezlipi. [Perf. s. *smulsei*, part. *smuls* și (înv. și reg.) *smult*] — Lat. *exmulgere.

SMÚLGERE s. f. Acțiunea de *a (se) smulge*.

SMULS s. n. Smulgere. *Smulsul cînepii*. — V. *smulge*.

SMULTÚRĂ s. f. (Reg.) Lîna smulsă de pe oile moarte; penele smulse de pe păsări. — Din **smult** (part. lui *smulge*) + suf. *-ură*.

SMUNCÍ vb. IV. v. **smuci**.

SMUNCÍT, -Ă adj. v. **smucit**.

SMUNCITÚRĂ s. f. v. **smucitură**.

SNĂGĂ s. f. (Reg.) 1. Putere, vlagă. 2. Fire, nărav. — Sb. *snaga*.

SNAMÉNIE, *snamenii*, s. f. (Reg.) Pocitanie, sluțenie. — Comp. sb. *znamenje* «semn».

SNĂGÓS, -OÁSĂ, *snăgoși, -oase*, adj. (Reg.) Plin de snagă, puternic, viguros. — Din **snagă** + suf. *-os*.

SNOÁVĂ, *snoave*, s.f. (Pop. Scurtă istorioară hazlie. — Slav (v. sl. **iz nova** «din nou»).

SNOB, SNOÁBĂ, *snobi, snoabe*, s. m. și f. Persoană care admiră fără discernămînt și în chip exagerat tot ce e la modă. — Fr. **snob** (< engl.).

SNOBÍSM s. n. Atitudinea, conduita snobului. — Fr. **snobisme**.

SNOP, *snopi*, s. m. 1. Legătură făcută din mai multe mănunchiuri de tulpini de plante subțiri (grîu sau alte cereale secerate). 2. Nume dat unui grup de lucruri de același fel, care formează un mănunchi o legătură. ✦ Fig. Fascicul de lumină, de flăcări; mănunchi de raze luminoase. — Slav (v. sl. **snopŭ**).

SNOPEÁLĂ, *snopeli*, s. f. Bătaie strașnică, chelfăneală. — Din **snopi** + suf. *-eală*.

SNOPÍ, *snopesc*, vb. IV. Tranz. 1. (Rar) A strînge și a lega cerealele în snopi, a face snopi. 2. Fig. A bate foarte rău, a bate strașnic pe cineva. ✦ Refl. (Neobișnuit) A se obosi foarte tare (din cauza unei munci grele); a se istovi. 3. (Înv.) A culca la pămînt, a doborî, a trînti. 4. (Înv.) A masacra, a măcelări. — Din **snop**.

SNOPULÉȚ, *snopuleți*, s. m. Snopușor. — Din **snop** + suf. *-ul-eț*.

SNOPUȘÓR, *snopușori*, s. m. Diminutiv al lui *snop*.

SNOVÓS, -OÁSĂ, *snovoși, -oase*, adj. (Înv. și reg.) Bun de glume, poznaș, mucalit. — Din **snoavă** + suf. *-os*.

SOÁCRĂ, *soacre*, s. f. Mama unuia dintre soți în raport cu celălalt soț. ✧ *Soacră mare* sau *soacra cea mare* = mama mirelui. *Soacră mică* = mama miresei. — Lat. **socra** (= *socrus*).

SOÁRBĂ, *soarbe*, s. f. Fructul sorbului[1], de mărimea unei cireșe, cărnos și de culoare brună-gălbuie, cu pete albe. — Din **sorb**[1].

SOÁRE, (2) *sori*, s. m. 1. Astru central al sistemului nostru planetar, incandescent și luminos, în jurul căruia gravitează și se învîrtesc pămîntul și celelalte planete ale sistemului; lumina lui dă lumina zilei pe pămînt, iar căldura lui întreține viața. ✧ Loc. adv. *Sub* (sau *pe sub*) *soare* = pe pămînt, în lume. ✧ Expr. *Soare cu dinți*, se spune despre soarele care strălucește în zilele friguroase, fără a putea încălzi. *A fi rupt din soare* = a fi foarte frumos, de o deosebită frumusețe. (În basme) *La soare te poți uita, dar la dînsa* (sau *la dînsul*) *ba*, se spune spre a arăta că cineva este de o frumusețe fără seamăn. *A se uita* (la cineva) *ca la soare* = a privi (pe cineva) cu multă dragoste, cu multă plăcere. *A i se pune* (cuiva) *soarele drept inimă* = a i se face (cuiva) foame. *A dori cîte-n lună și-n soare* = a exprima dorințe fantastice, irealizabile. *A vorbi* (sau *a spune*) *cîte-n lună și-n soare* = a vorbi peste măsură de mult, a sporovăi multe și de toate. ✧ Compuse: (pop.) *soare-răsare* = răsărit, est, orient; *p. ext.* vremea cînd răsare soarele; *soare-apune* (sau *-scapătă*) = apus, vest, occident; *p. ext.* vremea cînd apune soarele; *soare-sec* = insolație. ✦ Lumina (și căldura) care vine de la soare. ✧ Loc. adv. *Cu soare* = cît mai e ziuă, cît mai e lumină. 2. Nume dat tuturor aștrilor care, ca și soarele, au lumină proprie. 3. Fig. Fericire, bucurie, bunăstare. — Lat. **sol, -is**.

SOÁREA[1], s. f. art. (Bot.; în expr.) *Soarea-soarelui* = floarea-soarelui, v. *floare*. [Pr.: *soa-*] — Din **soră** (după *floare*).

SOAREA[2], *soarele*, s. f. (Franțuzism înv.) Serată. [Pr.: *so-a-*] — Fr. **soirée**.

SOÁRTĂ, *sorți*, s. f. 1. (În concepțiile mistice) Forță sau voință supranaturală despre care se crede că hotărăște tot ce se petrece în viață; destin, fatalitate, noroc; (pop.) dată, scrisă, ursită. 2. Condiție de viață, stare, împrejurare, situație în care se află cineva. ✦ Evoluție, desfășurare (a unei acțiuni); deznodămînt. 3. (Înv. și reg.; în expr.) *A trage sorțile* = a trage la sorți, v. *sorț*. [Var.: **soárte** s. f.] — Lat. **sors, -tis**.

SOÁRTE s. f. v. **soartă**.

SOÁȚĂ, *soațe*, s. f. 1. (Rar) Soție, nevastă. 2. (Înv.) Tovarășă, colaboratoare, prietenă. 3. (Înv.) Persoană, obiect, faptă asemănătoare alteia; pereche. — Lat. **socia**.

SOBĂR, *sobari*, s. m. Meseriaș care construiește sau repară sobe. — Din **sobă** + suf. *-ar*.

SÓBĂ, *sobe*, s. f. 1. Instalație pentru încălzit încăperile de locuit, făcută din cărămidă, din teracotă, din fier sau din fontă. ✧ (Reg.) *Sobă de gătit* = mașină de gătit. 2. (Reg.) Cameră, odaie de locuit. — (1) Tc. **soba**, (2) magh. **szoba**.

SOBÍȚĂ, *sobițe*, s. f. Diminutiv al lui *sobă* (1).

SOBÓL, *soboli*, s. m. (Zool.) 1. Cîrtiță. 2. (Înv.) Samur; *p. ext.* blană de samur. — (1) Bg. **soboléc**, (2) rus, ucr. **sobol'**.

SOBÓR, *soboare*, s. n. 1. (Înv. și arh.) Adunare, întrunire, consfătuire; sfat. ✦ (Bis.) Sinod. 2. (Înv.) Catedrală. — Slav (v. sl. **sŭborŭ**).

SOBORÍ, *soborăsc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A ține sobor, a se aduna la o consfătuire. — Din **sobor**.

SOBÓRNIC, -Ă, *sobornici, -e*, adj. Ecumenic; sinodal. — Slav (v. sl. **sŭborinŭ**).

SOBORNICÉSC, -EÁSCĂ, *sobornicești*, adj. (Înv.) Întemeiat pe hotărîrile sinoadelor ecumenice. — Din **sobornic** + suf. *-esc*.

SOBRIETÁTE, *sobrietăți*, s. f. 1. Însușirea de a nu conține nimic de prisos; simplitate, concizie. 2. Cumpătare, moderație în felul de a mînca, de a bea, de a se îmbrăca etc. [Pr.: *-bri-e-*] — Fr. **sobriété** (lat. lit. **sobrietas, -atis**).

SÓBRU, -Ă, *sobri, -e*, adj. 1. Lipsit de ornamente de prisos; moderat, simplu. 2. (Despre felul de viață, ținută etc.) Care păstrează măsura; cumpătat, moderat. — Fr. **sobre** (lat. lit. **sobrius**).

SOBUȘOÁRĂ, *sobușoare*, s. f. Sobiță. — Din **sobă** + suf. *-uș-oară*.

SOC, *soci*, s.m. Arbust de dimensiuni mici, care are lujeri cu măduvă abundentă, flori albe dispuse în corimbe ramificate și fructe în formă de boabe negre, lucioase, așezate în ciorchine; din flori se prepară un ceai medicinal, iar fructele, scoarța și rădăcinile se întrebuințează în cromatica populară (*Sambucus nigra*). — Lat. **sambucus** (= *sambucus*).

Soc

SOCIÁBIL, -Ă, *sociabili, -e*, adj. (Despre oameni) Care trăiește în societate. ✦ Cu care te poți înțelege, cu care poți stabili ușor relații; comunicativ, prietenos. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **sociable** (lat. lit. **sociabilis**).

SOCIABILITÁTE s. f. Însușire, capacitate, aptitudine a oamenilor de a trăi în societate. ✦ Însușirea, caracterul, calitatea omului sociabil comunicativ. — După fr. **sociabilité**.

SOCIÁL, -Ă, *sociali, -e*, adj. 1. Creat de societate, propriu societății, avînd caracterul acesteia; care este legat de viața oamenilor în societate, de raporturile lor în societate sau față de societate; care privește societatea omenească. *Științe sociale*. 2. Propriu unui anumit tip de societate; legat de apartenența la o anumită clasă a societății, la un anumit grup din societate. *Origine socială*. 3. Care ține de o societate comercială sau de asociațiile unei case de comerț. *Capital social*. [Pr.: *-ci-al*] — Fr. **social** (lat. lit. **socialis**).

SOCIAL-DEMOCRÁT, -Ă, *social-democrați, -te*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține social-democrației, privitor la social-democrație. 2. S. m. și f. Persoană care aderă la social-democrație, partizan al social-democrației; membru al unui partid social-democrat. ✧ *Social-democrat de dreapta* = membru al unei aripi extreme dintr-un partid social-democrat, care tinde spre o colaborare cu burghezia, împotriva intereselor clasei muncitoare. — Fr. **social-démocrate**.

SOCIAL-DEMOCRATÍSM s. n. Ideologia și tactica social-democrației. — Din **social-democrat** + suf. *-ism*.

SOCIAL-DEMOCRAȚÍE s. f. Curent politic în mișcarea muncitorească internațională, care preconizează realizarea socialismului pe calea reformelor, negînd necesitatea luptei revoluționare și a dictaturii proletariatului. — Germ. **Sozial-demokratie** (fr. **social-démocratie**).

SOCIALÍSM s. n. 1. Doctrină, concepție social-politică care susține necesitatea desființării proprietății private asupra mijloacelor de producție și a exploatării omului de către om. ✧ *Socialism științific* = marxism-leninism. 2. Orînduire social-economică și de stat, reprezentînd faza inferioară a comunismului, care se bazează pe dictatura proletariatului, pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție și pe lichidarea exploatării omului de către om. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **socialisme** (germ. **Sozialismus**).

SOCIALÍST, -Ă, *socialiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Întemeiat pe principiile socialismului (1); care există în condițiile socialismului; al socialismului, propriu socialismului. 2. S. m. și f. Adept al socialismului; membru al unui partid socialist. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **socialiste** (germ. **sozialist**).

SOCIALIZÁ, *socializez*, vb. I. 1. Tranz. A trece în proprietatea întregului popor mijloacele de producție aflate în proprietatea privată a capitaliștilor. 2. Refl. (Despre muncă, producție) A dobîndi un caracter social, datorită dezvoltării forțelor de producție. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **socialiser**.

SOCIALIZÁRE, *socializări*, s. f. Faptul de *a (se) socializa*. 1. Trecere în proprietatea socialistă a mijloacelor de producție aflate în proprietatea privată a capitaliștilor. 2. Proces spontan prin care, datorită dezvoltării forțelor de producție, în special a marii industrii mecanizate și în urma concentrării și centralizării capitalului, munca și producția dobîndesc un caracter social. [Pr.: *-ci-a-*]

SOCIALIZÁT, -Ă, *socializați, -te*, adj. 1. (Despre mijloacele de producție) Trecut în proprietatea întregului popor. 2. (Despre muncă, producție) Care a dobîndit un caracter social. [Pr.: *-ci-a-*] — V. *socializa*.

SOCIALMÉNTE adv. Din punct de vedere social, sub raport social. [Pr.: *-ci-al-*] — Fr. **socialement** (it. **socialmente**).

SOCIATÍV, -Ă, *sociativi, -e*, adj. (Despre complemente circumstanțiale) Care arată ființa sau lucrul care însoțește subiectul sau complementul direct în săvîrșirea unei acțiuni. *Circumstanțialele sociative care exprimă nume de lucruri nu trebuie confundate cu circumstanțialele instrumentale construite în același fel* (GRAM. ROM.). [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **sociatif**.

SOCIETÁR, -Ă, *societari, -e*, s. m. și f. 1. (Înv.) Actor fruntaș angajat la un teatru național, care primea, în afară de salariu, o cotă anuală din excedentele teatrului. ✧ *Societar de onoare* = actor fruntaș care rămînea angajat al teatrului pe tot timpul vieții, fără a fi scos la pensie. 2. (Ieșit din uz) Persoană care deținea acțiuni emise de o societate anonimă pe acțiuni; asociat într-o întreprindere comercială. [Pr.: *-ci-e-*] — După fr. **sociétaire**.

SOCIETÁTE, *societăți*, s. f. 1. Totalitatea oamenilor care trăiesc laolaltă, fiind legați prin anumite raporturi de producție. ✦ Orînduire social-economică. *Societatea feudală*. ✦ (În orînduirile sociale bazate pe clase antagoniste) Cerc limitat de oameni care aparțin claselor privilegiate. 2. Asociație de persoane constituită într-un

anumit scop (științific, literar, sportiv etc.). 3. (Comerț; în regimul capitalist) Asociație de oameni de afaceri, alcătuită pe baza unor investiții de capital și în vederea unor beneficii comune. ◇ *Societate (anonimă) pe acțiuni* = formă de organizare capitalistă a unei întreprinderi, prin asocierea mai multor acționari. *Societate în nume colectiv* = asociație între un număr limitat de persoane, care întemeiază o afacere comercială sau industrială, depunînd fiecare capital și contribuție în muncă. 4. Grup de oameni care petrec un anumit timp împreună; tovărășie, companie. ◇ Expr. *În societate* = între oameni, în lume. [Pr.: *-ci-e-*] — Fr. société (lat. lit. societas, -atis).

SOCIOLÓG, *sociologi*, s. m. Specialist în sociologie. [Pr.: *-ci-o-*] — Fr. sociologue.

SOCIOLÓGIC, -Ă, *sociologici*, *-e*, adj. Care ține de sociologie, privitor la sociologie. [Pr.: *-ci-o-*] — Fr. sociologique.

SOCIOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul societății omenești și al fenomenelor sociale. [Pr.: *-ci-o-*] — Fr. sociologie.

SÓCLU, *socluri*, s. n. 1. Suport, postament care susține o coloană, o statuie etc. 2. Partea de metal a unei lămpi cu incandescență, care se fixează în dulie. ✦ Piesă prin intermediul căreia se fixează tuburile electronice de șasiul aparatelor în care sînt montate. 3. Partea de jos a unei clădiri, a unui grilaj de fier etc. — Fr. socle.

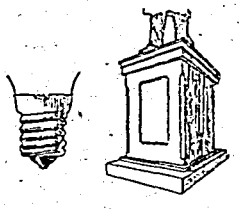

Socluri

SOCOÁTĂ, *socoate*, s. f. (Reg.) 1. Socoteală, calcul. ✦ Notă de plată într-un local de consumație. 2. Părere, idee. ◇ Expr. *A-și da cu socoata* = a-și spune părerea, a crede că... 3. Grijă, considerație. — Postverbal al lui socoti.

SOCOTEÁLĂ, *socoteli*, s. f. 1. Calculare, calcul numeric. ◇ Expr. *A face* (sau *a da cuiva*) *socoteala* = a plăti (cuiva) ceea ce are de primit. *Socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din tîrg* = evenimentele se desfășoară altfel decît s-a prevăzut. *Pe socoteala mea* (sau *a ta* etc.) = pe cheltuiala mea (sau a ta etc.). *A-și greși socotelile* = a se înșela în așteptări, a-i eșua planurile. *A ieși la socoteală* (cu ceva sau cu cineva) = a o scoate la capăt (cu ceva sau cu cineva). *A pune* (ceva) *la socoteală* = a ține cont (de ceva), a lua în considerație (ceva). *A pune* (ceva) *în socoteala cuiva* = a obliga pe cineva să plătească (ceva); a imputa cuiva (ceva). ✦ (Precedat de verbul «a ține») Cont, situație (de venituri și cheltuieli). ✦ (Fam.) Fiecare dintre cele patru operații aritmetice fundamentale. ✦ Sumă de bani datorată (pentru o consumație, o cumpărătură etc.); notă de plată. ✦ (Precedat de verbul «a face») Privire asupra faptelor din trecut; bilanț. 2. Proiect, plan, gînd; idee. ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *la socoteală* = a-i fi (cuiva) pe plac; a-i conveni. *A-și da cu socoteala (că)...* = a fi de părere că...; a crede că... 3. Seamă. *A da socoteală. A ține socoteală de...* 4. Rost, rațiune; măsură. 5. Treabă, lucru. — Din socoti + suf. *-eală*.

SOCOTELÚȚĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui *socoteală*.

SOCOTÍ, *socotesc*, vb. IV. 1. Tranz. A face o socoteală; a calcula. ✦ A număra. ✦ Refl. A ajunge la o înțelegere cu cineva asupra unei datorii. ✦ Refl. Fig. A se răfui, a lichida un diferend cu cineva, a trage la răspundere pe cineva. 2. Tranz. A avea de gînd; a plănui, a intenționa. 3. Tranz. și refl. A (se) gîndi, a chibzui, a judeca. 4. Tranz. și refl. A-și închipui, a presupune, a crede. ✦ Tranz. A fi de părere, a găsi de cuviință. 5. Tranz. A lua în seamă; a aprecia, a prețui. ✦ Tranz. și refl. A (se) considera, a (se) privi (ca...), a (se) crede. 6. Tranz. (Rar) A pune ceva în socoteala cuiva; a atribui, a imputa. [Prez. ind. și: (pop.) *socót*] — Magh. szokotálni.

SOCOTÍNȚĂ, *socotințe*, s. f. (Înv. și arh.) 1. Opinie, părere. ✦ Idee, gînd. 2. Considerație, stimă, prețuire. 3. Judecată sănătoasă, chibzuială, cumpăt, măsură. 4. Minte, rațiune. 5. Hotărîre, voință. — Din socoti + suf. *-ință*.

SOCOTÍT[1] s. n. Faptul de *a (se) socoti*; calcul, socoteală.

SOCOTÍT[2], -Ă, *socotiți*, *-te*, adj. (Despre oameni) Chibzuit, cumpătat, înțelept, măsurat. — V. *socoti*.

SOCOTITÓR, -OÁRE, *socotitori*, *-oare*, s. m. și f. Calculator, contabil (în gospodăriile agricole colective). — Din socoti + suf. *-(i)tor*.

SOCRÍ, *socresc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A stărui cu insistență supărătoare pe lîngă cineva; a bate la cap, a cicăli. — Din socru.

SOCRIȚĂ, *socrițe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *soacră*.

SÓCRU, *socri*, s. m. Tatăl unuia dintre soți în raport cu celălalt soț. ◇ *Socru mare* = tatăl mirelui; (la pl.) părinții mirelui. *Socru mic* = tatăl miresei; (la pl.) părinții miresei. ✦ (La pl.) Părinții unuia dintre soți în raport cu celălalt soț. — Lat. socrus (= *socer*).

SÓDĂ s. f. 1. Carbonat neutru de sodiu (cristalizat), folosit mai ales la spălarea rufelor, vaselor etc. ◇ *Sodă caustică* = hidrat de sodiu cristalizat, cu numeroase întrebuințări în industrie. 2. (Reg.) Apă gazoasă, sifon. — Germ. Soda.

SÓDIU s. n. Element chimic alcalin; este un metal moale, alb-argintiu, avînd numeroși compuși. — Fr. sodium.

SODÓM s. n. (Pop.) Mulțime, sumedenie (de oameni, de animale), cantitate mare (din ceva). *Sodomul de ploaie care curgea din burdufurile sparte ale cerului* (VORNIC). ✦ Prăpăd, nenorocire, pustiire; potop. — Slav (v. sl. Sodomŭ).

SODOMÍ, *sodomesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) nimici, a (se) prăpădi — Din sodom.

SODOMÍE s. f. (Înv.) Împreunare trupească nefirească. — Ngr. sodomía.

SODOMÍST, -Ă, *sodomiști*, *-ste*, s. m. și f. Persoană care practică sodomia. — Din sodom + suf. *-ist*.

SOFÁ, *sofale*, s. f. Divan îngust, cu un căpătîi mai ridicat. [Var.: sófă s. f.] — Tc. sofa.

SÓFĂ s. f. v. sofa.

SOFÍSM, *sofisme*, s. n. Silogism sau raționament corect din punct de vedere formal, dar greșit din punct de vedere al cuprinsului (fiind bazat pe un echivoc, pe utilizarea aspectelor neesențiale ale fenomenelor etc.). — Fr. sophisme (lat. lit. sophisma).

SOFÍST, -Ă, *sofiști*, *-ste*, s. m. și f. Filozof și retor în antichitatea greacă, la început adept al explicării raționale și materialiste a fenomenelor naturii (prin respingerea soluțiilor mistico-religioase), mai tîrziu adept al idealismului filozofic, care folosea ca metodă de discuție argumentarea sofistică. — Fr. sophiste (lat. lit. sophista).

SOFÍSTIC, -Ă, *sofistici*, *-e*, adj. (Despre raționamente, teorii etc.) Întemeiat pe sofisme; fals, eronat. — Fr. sophistique (lat. lit. sophisticus).

SOFÍSTICĂ s. f. Folosire premeditată a unor raționamente false, prin care se denaturează adevărul. — Fr. sophistique.

SOFISTICĂRÍE, *sofisticării*, s. f. (Rar) Faptul de a abuza de argumente lipsite de fond, false, demagogice; argument de acest fel folosit într-o discuție. — După fr. sophistiquerie.

Sofită

SOFÍTĂ, *sofite*, s. f. Lampă electrică în formă de tub, legată la circuitul electric prin ambele capete. [Var.: sufítă s. f.] — Fr. soffite (germ. Soffitten[lampe]).

SOFRÁ, *sofrale*, s. f. (Înv.) Mescioară rotundă și scundă la care se mînca șezînd pe divan. — Tc. sofra.

SOFRAGERÍE s. f. v. sufragerie.

SOFRÁGIU s. n. v. sufragiu.

SOHARÍCI s. m. (Înv.) Un fel de pesmet. — Comp. rus suhari.

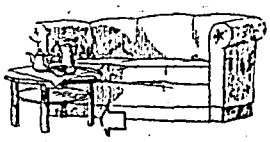

Sofra

SOI[1] s. n. (Rar) Strat murdar (de grăsime, de sudoare) depus pe obiecte; slin.

SOÍ[1], *soiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A înnobila rasa animalelor prin împerecheri cu animale de soi mai bun. — Din soi[1].

SOÍ[2], *soiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A murdări (cu grăsime, cu sudoare). — Din soi[1].

SOÍ[1], *soiuri*, s. n. Specie, varietate (de plante, de animale, de produse fabricate); fel, categorie (de oameni, de lucruri). ◇ Loc. adj. *De soi* = de bună calitate, ales. — Tc. soy.

SÓIA s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, originară din Extremul Orient, cu flori mici, albe sau violete și cu fructul în formă de păstaie, semințele fiind folosite în industria alimentară, în farmacie etc. (*Soja hispida*). — Fr. soja, soya.

Soia

SOIÓS, -OÁSĂ, *soioși*, *-oase*, adj. Mînjit, murdar (cu pete de grăsime); slinos. — Din soi[1] + suf. *-os*.

SOÍT s. n. (Rar) Faptul de *a soi*[2].

SOITÁR, *soitari*, s. m. (Înv.) Fiecare dintre cei patru măscărici ai domnilor (fanarioți) din țările românești; bufon, paiață. [Pr.: *soi-tar*. — Var.: suitár s. m.] — Tc. soytarı.

SOL[1] s. m. invar. A cincea treaptă din gama majoră tip; sunetul și nota corespunzătoare. — It. sol.

SOL[2], *soli*, s. m. Persoană trimisă undeva cu o misiune; (în special) emisar însărcinat să ducă tratative oficiale în numele unei țări sau al unui cap încoronat; ambasador. ✦ Vestitor; (la nunțile țărănești) flăcău trimis de mire în satul miresei, spre a-i vesti sosirea. — Slav (v. sl. sŭlŭ).

SOL[3], *soluri*, s. n. Stratul superior și afînat al scoarței pămîntești, în care se dezvoltă viața vegetală; suprafața pămîntului; *p. ext.* pămînt; teren. — Fr. sol (lat. lit. solum).

SOLANACÉE, *solanacee*, s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, din care fac parte cartofii, roșiile, vinetele, tutunul, mătrăguna etc.; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. — Fr. solanacées.

SOLANÉE s. f. (Bot.) Solanacee. — Fr. solanées.

SOLANÍNĂ s. f. Substanță otrăvitoare care se găsește în unele solanacee, folosită în medicină. — Fr. solanine.

SOLÁR, -Ă, *solari*, *-e*, adj. Care aparține soarelui, privitor la soare; în raport cu soarele. ◇ *An solar* = interval de timp în care se săvîrșește o revolutie completă a pămîntului în jurul soarelui. ✦ (Rar) Al astrilor, al sorilor. *Lumea solară a ceriurilor* (EMINESCU). — Fr. solaire (lat. lit. solaris).

SOLÁRIU, *solarii*, s. n. Teren sau încăpere specială unde se fac băi de soare. — Lat. lit. solarium.

SÓLĂ, *sole*, s. f. Porțiune de teren cultivat cu aceeași plantă, în cadrul unui asolament. — Fr. **sole**.

SÓLBĂ, *solbe*, s. f. Arșic de capră. — Lat. **subalba**.

SOLD, *solduri*, s. n. 1. Diferența dintre totalul sumelor înscrise în debitul unui cont și totalul sumelor înscrise în creditul lui. ✦ Rest de plată la lichidarea unei socoteli. 2. Rest de marfă (care se vinde cu preț redus). — Fr. **solde** (< it.).

SOLDÁ, *soldez*, vb. I. Tranz. 1. A calcula soldul unui cont. ✦ Refl. Fig. (Despre tratative, întreceri sportive etc.) A se încheia cu..., a avea drept rezultat... 2. A lichida o socoteală, o datorie. 3. A vinde un rest de marfă cu reducere de preț. — Fr. **solder** (< it.).

SOLDÁRE, *soldări*, s. f. Acțiunea de *a (se) solda* și rezultatul ei.

SOLDÁT, *soldați*, s. m. Persoană care servește în armată fără a avea vreun grad; *p. ext.* orice militar. ✦ Fig. Persoană care susține o cauză, o idee și care luptă pentru ea. — Fr. **soldat** (it. **soldatto**).

SÓLDĂ, *solde*, s. f. Salariu plătit ofițerilor și soldaților. ✧ Expr. *A fi în solda cuiva* = a susține cauza cuiva din interes material (și nu din convingere). — Fr. **solde** (< it.).

SOLDĂȚÉL, *soldățel*, s. m. Diminutiv al lui *soldat*.

SOLDĂȚÉSC, **-EÁSCĂ**, *soldățești*, adj. Care aparține soldaților, privitor la soldați; ostășesc, militar. — Din **soldat** + suf. *-esc*.

SOLDĂȚÉȘTE adv. Ca soldații; ostășește, militărește. — Din **soldat** + suf. *-ește*.

SOLDĂȚÍE s. f. (Rar) Stare, calitate de soldat; serviciu de soldat; militărie, ostășie. — Din **soldat** + suf. *-ie*.

SOLDĂȚÍME s. f. Mulțime de soldați; ostășime. — Din **soldat** + suf. *-ime*.

SOLDĂȚÓI, *soldățoi*, s. m. Augmentativ al lui *soldat*; soldat brutal.

SÓLDIU, *soldii*, s. m. Veche monedă italienească, care a circulat în trecut și în țările noastre; *p. ext.* ban de mică valoare. — It. **soldo**.

SOLECÍSM, *solecisme*, s. n. Greșeală de sintaxă în vorbirea literară. — Fr. **solécisme** (lat. lit. **soloecismus**).

SOLÉMN, **-Ă**, *solemni*, *-e*, adj. (Adesea adverbial) Care are un caracter de ceremonie, plin de fast, sărbătoresc; *p. ext.* important, grav, serios. ✦ Desăvîrșit; intens, profund. *Se făcu tăcere solemnă* (VORNIC). ✦ De nezdruncinat, sacru. *Jurămînt solemn*. ✦ Măreț, grandios, maiestos. *Solemna încremenire a firii* (HOGAȘ). — Lat. lit. **sollemnis**.

SOLEMNITÁTE, *solemnități*, s. f. 1. Însușire a ceea ce este solemn; ceremonial care însoțește îndeplinirea unui act solemn; *p. ext.* seriozitate, gravitate. ✦ Măreție. 2. Act solemn săvîrșit cu pompă; ceremonie publică pentru sărbătorirea unui eveniment. — Lat. lit. **sollemnitas, -atis**.

SOLENOÍD, *solenoizi*, s. m. Bobină cilindrică de fir metalic, cu spire în planuri perpendiculare pe axa bobinei și echidistante, folosită pentru a produce în interiorul ei un cîmp magnetic cînd este străbătută de curentul electric. — Fr. **solénoïde**.

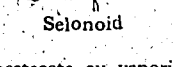
Selonoid

SOLFATÁRE s. f. pl. Emanații de gaze amestecate cu vapori de apă, care se degajă din crăpăturile scoarței terestre avînd legătură cu craterul unui vulcan. — Fr. **solfatare** (it. **solfatara**).

SOLFEGIÁ, *solfegiez*, vb. I. Intranz. A executa un solfegiu; a cînta o melodie, pronunțînd numai denumirea notelor. [Pr.: *-gi-a*] — It. **solfeggiare**.

SOLFEGIÉRE, *solfegieri*, s. f. Acțiunea de *a solfegia* și rezultatul ei. [Pr.: *-gi-e-*]

SOLFÉGIU, *solfégii*, s. n. Mică piesă muzicală fără cuvinte, compusă exclusiv în vederea exercițiilor; exercițiu vocal, executat fără cuvinte, pentru dezvoltarea auzului și a deprinderii de a cînta pe note. — It. **solfeggio**.

SOLGĂBIRĂU, *solgăbirăi*, s. m. (Maghiarism înv.) Funcționar administrativ din fosta administrație austro-ungară (corespunzînd pretorului sau primpretorului de mai tîrziu). — Magh. **szolgabíró**.

SOLÍ, *solesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A trimite cuiva o solie. — Din **sol**[3].

SOLICITÁ, *solícit*, vb. I. Tranz. 1. A cere (cu stăruință) să i se acorde ceva, a se adresa cuiva cu o cerere. ✦ A ruga, a invita pe cineva să... 2. A provoca, a trezi; a atrage. *A solicita atenția*. 3. A supune un corp unei acțiuni fizice (de tracțiune, torsiune, apăsare etc.) care l-ar putea distruge dacă ar depăși o anumită valoare. [Acc. și: (prez. ind.) *solíctt*] — Fr. **solliciter** (lat. lit. **sollicitare**).

SOLICITÁNT, **-Ă**, *solicitanți*, *-te*, s. m. și f. Persoană care solicită (1); solicitator. — Fr. **sollicitant** (lat. lit. **sollicitans, -ntis**).

SOLICITÁRE, *solicitări*, s. f. Acțiunea de *a solicita* și rezultatul ei; cerere stăruitoare. ✦ Stabilirea mărimii maxime pe care o poate suporta un sistem tehnic sau un corp, fără să se deterioreze.

SOLICITÁTOR, **-OÁRE**, *solicitatori*, *-oare*, s. m. și f. Solicitant. — Fr. **solliciteur** (lat. lit. **sollicitator, -oris**).

SOLICITÚDINE s. f. Atitudine plină de grijă și de afecțiune; atenție prevenitoare și susținută. — Fr. **sollicitude** (lat. lit. **sollicitudo, -inis**).

SOLÍD, **-Ă**, *solizi*, *-de*, adj. 1. (Despre corpuri) Care are, la o temperatură dată, capacitatea de a-și menține neschimbate forma și dimensiunea și de a opune rezistență încercărilor de deformare; *p. ext.* dur, tare. ✧ *Stare solidă* = una dintre cele trei stări de agregație ale materiei. ✦ (Substantivat, n.) Corp geometric cu trei dimensiuni, mărginit de suprafețe plane sau curbe. 2. Rezistent, trainic, durabil. *Au zidit grajduri mari și solide* (BOGZA). 3. Temeinic, serios; *p. ext.* sigur, statornic. *Clientela puțină, dar solidă, îi asigura venituri considerabile* (REBREANU). 4. Mare (ca dimensiuni și greutate); (fam., despre persoane) voinic, robust. 5. Fig. Care înfruntă cu tărie greutățile; dîrz. — Fr. **solide** (lat. lit. **solidus**).

SOLIDÁR, **-Ă**, *solidari*, *-e*, adj. 1. Legat (de cineva sau de ceva) prin unitate de concepții, sentimente, acțiuni și interese; unit. 2. Care participă împreună cu alții (în fața justiției) la o obligație de care răspunde fiecare în întregul ei; care participă împreună cu alții la un drept pe care îl are fiecare în întregul lui. *Debitor solidar. Creditor solidar*. 3. (Despre piese de mașini) Care este strîns legat de altă piesă; care ia parte la acțiune în aceeași măsură cu altă piesă. — După fr. **solidaire**.

SOLIDARITÁTE s. f. 1. Faptul de a fi solidar; comunitate de idei, sentimente, păreri, interese; mod unitar de acțiune, spirit de înțelegere; unitate. ✦ Coeziune. *Poetul a fost pe deplin conștient de solidaritatea adîncă a ideii și formei* (VIANU). 2. Răspundere comună în fața justiției. — După fr. **solidarité**.

SOLIDARIZÁ, *solidarizez*, vb. I. 1. Refl. A se declara solidar (1) cu cineva sau cu ceva, a manifesta sentimente de solidaritate (față de cineva), a se uni cu cineva într-o acțiune. 2. Tranz. A lega între ele două sau mai multe piese, astfel încît în zona lor de contact să nu se poată mișca una față de alta. — Fr. **solidariser**.

SOLIDARIZÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) solidariza* și rezultatul ei; manifestare a solidarității.

SOLIDIFICÁ, pers. 3 *solidifică*, vb. I. Refl. A trece din stare lichidă (sau, mai rar, din stare gazoasă) în stare solidă, prin răcire; a îngheța; (despre grăsimi) a se slei. — După fr. **solidifier**.

SOLIDIFICÁRE, *solidificări*, s. f. Faptul de *a se solidifica*; întărire.

SOLIDIFICÁT, **-Ă**, *solidificați*, *-te*, adj. (Despre lichide, rar despre gaze) Trecut în stare solidă prin răcire; întărit. — V. *solidifica*.

SOLIDITÁTE s. f. Stare a corpurilor solide; proprietate a corpurilor solide de a-și menține neschimbate forma și volumul și de a opune rezistență încercărilor de deformare; tărie, duritate, rezistență. ✦ Fig. Temeinicie, seriozitate. — Fr. **solidité** (lat. lit. **soliditas, -atis**).

SOLÍE, *solii*, s. f. (Înv.) 1. Misiune, însărcinare încredințată unui sol[2]. ✧ Expr. *A-și da solia* = a expune obiectul misiunii sale, a-și îndeplini însărcinarea de sol; a da socoteală de misiunea avută. ✦ Fig. Menire. 2. (Concr.) Veste, mesaj (adus de un sol). 3. Grup de persoane trimise ca soli; ambasadă. — Din **sol**[2] + suf. *-ie*.

SOLILÓC, *solilocuri*, s. n. (Livresc) Monolog. — Fr. **soliloque** (lat. lit. **soliloquium**).

SOLILOGHÍE, *soliloghii*, s. f. (Livresc) Soliloc. — Din **soliloc** + [poli]loghie.

SOLIPÉD, **-Ă**, *solipezi*, *-de*, adj. (Despre animale) Care are la fiecare picior un singur deget, terminat printr-o copită. ✦ (Substantivat, n.; la pl.) Familie de animale avînd caracteristica de mai sus; (și la sg.) animal care face parte din această familie. — Fr. **solipède**.

SOLIPSÍSM s. n. Teorie idealistă subiectivă, potrivit căreia numai omul și conștiința lui există, restul lumii fiind creat de conștiință și de reprezentarea eului. — Fr. **solipsisme**.

SOLIPSÍST, **-Ă**, *solipsiști*, *-ste*, s. m. și f. Adept al solipsismului. — Fr. **solipsiste**.

SOLÍST, **-Ă**, *soliști*, *-ste*, s. m. și f. 1. Cîntăreț sau instrumentist care execută un solo[1]. 2. Dansator care execută singur o piesă coregrafică sau care deține rolul principal într-o interpretare coregrafică de ansamblu. — Fr. **soliste**.

SOLÍSTIC, **-Ă**, *solistici*, *-e*, adj. Care pune accentul pe interpretarea, pe executarea solistului; care se execută de un solist. — Din **solist** + suf. *-ic*.

SOLITÁR[1], *solitare*, s. n. Piatră prețioasă, în special diamant de mare valoare, montat singur la o bijuterie (sau ieșind în evidență dintr-un grup de pietre mai mici). — După fr. **solitaire**.

SOLITÁR[2], **-Ă**, *solitari*, *-e*, adj. (Adesea adverbial) Care se găsește singur; izolat, singuratic. *La fereastra solitară Stă pe gînduri o femeie* (COȘBUC). ✧ *Floare* (sau *frunză* etc.) *solitară* = floare (sau frunză etc.) care este singură pe tulpină. ✦ (Despre locuri) Pustiu, neumblat. *Lucesc zidiri, ruine pe cîmpul solitar* (EMINESCU). ✦ (Despre ființe; adesea substantivat) Care trăiește singur, retras; căruia îi place singurătatea. — Fr. **solitaire** (lat. lit. **solitarius**).

SOLITARÍSM s. n. (Livresc) Tendință de izolare. — Din **solitar**[2] + suf. *-ism*.

SOLITÚDINE s. f. (Livresc) Singurătate, izolare. — Fr. **solitude** (lat. lit. **solitudo, -inis**).

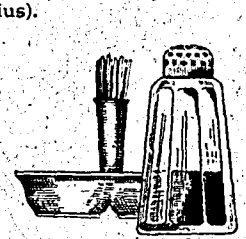
Solnițe

SÓLNIȚĂ, *solnițe*, s. f. 1. Vas mic în care se servește sarea (și uneori piperul) la masă; conținutul acestui vas. ✦ (Pop.) Vas (de lemn) în care se ține sarea la bucătărie. 2. Cavitatea de deasupra ochilor, la cai. — Bg., sb. **solnica**.

SÓLO[1] s. n. invar. 1. Compoziție muzicală (sau parte a ei) concepută pentru un singur instrument sau pentru o singură voce. ✦ (Adjectival) Fără acompaniament. *Bucată scrisă pentru vioară solo*. 2. Dans (sau parte dintr-un dans) executat de o singură persoană. — It. **solo**.

SÓLO[2], *soli*, s. m. Solist. — Din **solo**[1].

SOLOMÍE s.f. v. **solomonie.**

SOLOMÎZDRĂ s. f. v. **sălămîzdră.**

SOLOMONÁR, *solomonari*, s. m. (Pop.) Persoană care are noţiuni de astronomie, ştie să facă calendare, prevesteşte vremea; *p. ext.* (azi rar) vrăjitor care citeşte în stele şi căruia i se atribuie puterea de a stăpîni ploile, furtunile, grindina. [Var.: **şolománăr, şolomonár** s. m.] — Din **Solomon** (nume propriu) + suf. *-ar.*

SOLOMONÍ, *solomonesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A vrăji, a fermeca. — Din **Solomon** (nume propriu).

SOLOMONÍE, *solomonii*, s. f. (Pop.) Vrăjitorie, farmec. ✦ Vicleşug, şiretlic. [Var.: **solomíe** s. f.] — Din **Solomon** (nume propriu) + suf. *-ie.*

SOLSTIŢIÁL, -Ă, *solstiţiali, -e*, adj. Care ţine de solstiţiu, privitor la solstiţiu. [Pr.: *-ţi-al*] — Fr. **solsticial** (lat. lit. **solstitialis**).

SOLSTIŢIU, *solstiţii*, s. n. Fiecare dintre cele două puncte de pe ecliptică în care pămîntul se găseşte la cea mai mare depărtare de soare; datele calendaristice corespunzătoare, mareînd ziua (respectiv noaptea) cea mai lungă din an. — Lat. lit. **solstitium** (fr. **solstice**).

SOLÚBIL, -Ă, *solubili, -e*, adj. 1. (Despre substanţe sau elemente chimice) Care se poate dizolva într-un solvent. 2. Fig. (Rar) Care se poate rezolva, dezlega, explica. — Fr. **soluble** (lat. lit. **solubilis**).

SOLUBILITÁTE, *solubilităţi*, s. f. Proprietate a unor corpuri de a se amesteca sau de a se combina cu alte corpuri (lichide), formînd împreună un corp omogen. ✦ Valoare maximă pe care o poate avea într-un amestec, în condiţii de temperatură dată, proporţia dintr-un amestec component. — După fr. **solubilité.**

SOLÚŢIE, *soluţii*, s. f. 1. Amestec omogen, compus din două sau mai multe substanţe chimice (dintre care una este de obicei lichidă) în proporţii care pot varia. 2. Modalitatea de a ieşi dintr-un impas, de a dezlega o problemă, o dificultate etc. ✦ (Mat.) Mod de a rezolva o problemă; *p. ext.* rezultatul obţinut. 3. (În expr.) *Soluţie de continuitate* = întrerupere a continuităţii; separare a părţilor care mai înainte erau legate între ele sau continue. [Var.: (înv.) **soluţiúne** s. f.] — Fr. **solution** (lat. lit. **solutio, -onis**).

SOLUŢIONÁ, *soluţionez*, vb. I. Tranz. A găsi, a da o soluţie (2); a dezlega, a rezolva. [Pr.: *-ţi-o-*] — Fr. **solutionner.**

SOLUŢIONÁRE, *soluţionări*, s. f. Acţiunea de *a soluţiona* şi rezultatul ei; rezolvare, dezlegare. [Pr.: *-ţi-o-*]

SOLUŢIÚNE s. f. v. **soluţie.**

SOLVÁBIL, -Ă, *solvabili, -e*, adj. Care dispune de mijloace băneşti pentru a efectua la timp plăţile; bun de plată. — După fr. **solvable.**

SOLVABILITÁTE s. f. Însuşirea de a fi solvabil. — După fr. **solvabilité.**

SOLVÉNT[1], *solvenţi*, s. m. Substanţă chimică (lichidă) care are capacitatea de a dizolva în masa ei alte substanţe; dizolvant. — Fr. **solvant** (lat. lit. **solvens, -ntis**).

SOLVÉNT[2], **-Ă**, *solvenţi, -te*, adj. 1. (Despre elevi şi studenţi; adesea substantivat) Care plăteşte taxe de frecvenţă sau de internat, care nu este bursier. 2. Solvabil. — Germ. **Solvent.**

SOLVÉNŢĂ s. f. Solvabilitate. — Germ. **Solvenz.**

SOLVÍ, *solv*, vb. IV. Tranz. şi refl. (Chim.) A (se) dizolva. — Lat. lit. **solvere.**

SOLVÍRE, *solviri*, s. f. (Chim.) Acţiunea de *a (se) solvi* şi rezultatul ei.

SOLZ, *solzi*, s. m. 1. Fiecare dintre micile plăci dure şi lucioase care, suprapunîndu-se parţial, acoperă corpul celor mai mulţi peşti, al celor mai multe reptile, picioarele păsărilor şi anumite părţi ale corpului unor mamifere. ✦ Fiecare dintre micile plăci de metal din care sînt făcute armurile sau anumite obiecte de podoabă. *Colan lucrat în solzi aurîţi* (HOGAŞ). 2. Fiecare dintre frunzuliţele care acoperă şi apără bulbii, mugurii şi alte organe ale plantelor. 3. Stratul exterior pe care-l prezintă o secţiune transversală făcută într-o fibră de lînă. 4. Fig. (Pop.) Murdărie, jeg care se depune pe piele, în formă de mici cruste. ✧ Expr. *A-i cădea cuiva solzii de pe ochi* = a deveni dintr-o dată conştient de realitate.

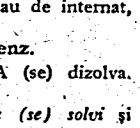

Solzi

SOLZÁRÍE s. f. Totalitatea solzilor care acoperă corpul unui animal; mulţime de solzi. — Din **solz** + suf. *-ărie.*

SOLZIŞÓR, *solzişori*, s. m. Diminutiv al lui *solz.*

SOLZÓS, -OÁSĂ, *solzoşi, -oase*, adj. Acoperit cu solzi. ✦ (Despre frunze) De forma solzilor. — Din **solz**[2] + suf. *-os.*

SOMÁ, *somez*, vb. I. Tranz. A cere (cuiva), în chip categoric şi sub ameninţare de consecinţe, să îndeplinească ceva. ✦ (Jur.) A pune cuiva în vedere, cu forme legale, să execute (sau să nu execute) ceva. — Fr. **sommer.**

SOMÁTIC, -Ă, *somatici, -e*, adj. (Med.) Care ţine de corp, privitor la corp. ✧ *Celule somatice* = celulele corpului (cu excepţia celor sexuale). — Fr. **somatique** (<gr.).

SOMATOLOGÍE s. f. (Med.) Ştiinţă care se ocupă cu studiul corpului omenesc viu. — Fr. **somatologie** (<gr.).

SOMATOMETRÍE s. f. Ansamblul măsurărilor efectuate pentru a determina forma şi dimensiunile corpului animalelor. — Fr. **somatométrie.**

SOMÁŢIE, *somaţii*, s.f. Acţiunea de a soma; invitaţie prin care se pune cuiva în vedere să execute (sau să nu execute) ceva; ordin scris, emanat de la o autoritate, prin care se ordonă cuiva să execute (sau să înceteze de a executa) o acţiune. [Var.: (înv.) **somaţiúne** s. f.] — Fr. **sommation.**

SOMAŢIÚNE s. f. v. **somaţie.**

SOMBRÉRO, *sombrere*, s. n. Pălărie de fetru cu borurî mari. — Fr. **sombrero** (<sp.).

SOMEŞÁNĂ s. f. Numele unui dans popular din Ardeal şi melodia după care se execută. — Din **Someş** + suf. *-eană.*

SOMIÉRĂ, *somiere*, s. f. Reţea elastică de sîrmă, fixată pe scheletul patului, peste care se aşază salteaua; *p. ext.* partea de tapiţerie a unui divan prevăzută cu arcuri. [Pr.: *-mi-e-*] — Fr. **sommier.**

SOMITÁTE, *somităţi*, s. f. Persoană care se bucură de un mare renume pentru merite deosebite într-un anumit domeniu de activitate. — După fr. **sommité.**

SOMN[1], *somni*, s. m. Peşte răpitor cu corpul lung, fără solzi, lăţit în partea dinainte, cu capul mare, lătăreţ şi turtit, cu gura largă, cu mustăţi lungi, cu carnea albă şi grasă *(Silurus glanis)*. — Rus **som.**

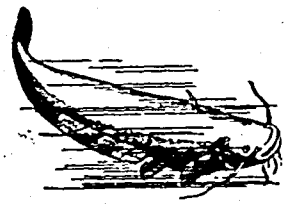

Somn

SOMN[2], *somnuri*, s. n. 1. Stare fiziologică de repaus a fiinţelor (necesară redresării forţelor) caracterizată prin încetarea totală sau parţială a funcţionării conştiinţei; stare a celui care doarme. ✧ Expr. *A dormi somnul iepurelui* = a dormi uşor, iepureşte. *A trage un somn* (sau *un pui de somn*) = a dormi bine. *A-l fura* (pe cineva) *somnul* = a ţipi. *Somn uşor*, formulă prin care se doreşte cuiva somn liniştit. *A-l păli* (sau *a-l toropi* pe cineva) *somnul* sau *a pica* (sau *a nu mai putea*) *de somn* = a nu mai putea rezista nevoii de a dormi. *Somn de iarnă* (sau *hibernal*) = stare de amorţire în care petrec iarna unele animale. *Somnul plantelor* = aplecare a frunzelor sau închidere a florilor în timpul nopţii. ✦ Fig. Stare de inerţie; toropeală, amorţire. ✦ Nevoia de a dormi; senzaţia provocată de această nevoie. 2. (În expr.) *Somnul de veci* (sau *cel lung* sau *veşnic*) = moartea. — Lat. **somnus.**

SOMNÁ, *somnez*, vb. I. Intranz. şi refl. (Pop.) A dormi. ✧ Tranz. *Ceastă noapte mare Puţin somn somnai, Frumos vis visai* (PAMFILE). — Din **somn**[2].

SOMNAMBÚL, -Ă, *somnambuli, -e*, s. m. şi f. Persoană care suferă de somnambulism. — Fr. **somnambule.**

SOMNAMBÚLIC, -Ă, *somnambulici, -e*, adj. Care aparţine somnambulului, privitor la somnambul. — Fr. **somnambulique.**

SOMNAMBULÍSM s. n. Defecţiune a sistemului nervos care se manifestă prin diferite acţiuni inconştiente în timpul somnului. — Fr. **somnambulisme.**

SOMNĂRÍE s. f. (Rar) Somnolenţă. — Din **somn**[2] + suf. *-ărie.*

SOMNÍE, *somnii*, s. f. Somnolenţă. — Din **somn**[2] + suf. *-ie.*

SOMNIFÉR, -Ă, *somniferi, -e*, adj. Care provoacă somn. ✦ (Substantivat, n.) Substanţă care provoacă somn. — Fr. **somnifère** (lat. lit. **somnifer**).

SOMNIŞÓR[1] s. n. Diminutiv al lui *somn*[2].

SOMNIŞÓR[2], *somnişori*, s. m. Diminutiv al lui *somn*[1].

SOMNIŞÓR[3], *somnişori*, s. m. (Bot.) Mac de grădină. — Din **somn**[2] + suf. *-(i)şor.*

SOMNOLÁ, *somnolez*, vb. I. Intranz. (Franţuzism) A dormita, a moţăi; a piroti. — Fr. **somnoler.**

SOMNOLÉNT, -Ă, *somnolenţi, -te*, adj. (Despre oameni şi manifestările lor, adesea fig.) Care este în stare de somnolenţă; care dormitează (sau pare că dormitează); toropit, moleşit (de somn). — Fr. **somnolent** (lat. lit. **somnolentus**).

SOMNOLÉNŢĂ, *somnolenţe*, s. f. Stare intermediară între somn şi trezie; moleşeală, toropeală. — Fr. **somnolence** (lat. lit. **somnolentia**).

SOMNORÁ, *somnorez*, vb. I. Intranz. (Rar) A dormi (puţin, uşor). ✧ Tranz. *Acel somn ce-l somnoră Grozav vis visă* (SEVASTOS). — Din **somnuri** (pl. lui *somn*[2]).

SOMNÓRE s. m. (Reg.) Epitet dat unui om somnoros, care nu se mai satură de somn. *Dar scoală odată, somnorelo!* (RETEGANUL). — Din **somnoros.**

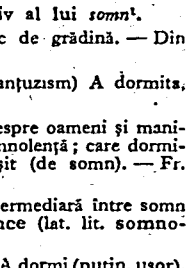

Somnoroasă (1)

SOMNOROÁSĂ, *somnoroase*, s. f. (Bot.) 1. Plantă erbacee cu flori albe, cu frunzele şi fructele acoperite cu peri aspri *(Laserpitium prutenicum)*. 2. Pidosnic. — Din **somnuri** (pl. lui *somn*[2]) + suf. *-oasă.*

SOMNORÓS, -OÁSĂ, *somnoroşi, -oase*, adj. 1. Căruia îi este somn; ameţit, toropit de somn. ✦ (Adesea substantivat) Căruia îi place să doarmă (mult). 2. Fig. Lipsit de vioiciune, de vigoare, de intensitate, de strălucire; fără viaţă, slab, şters, stins. [Var.: **somnurós, -oásă** adj.] — Din **somnuri** (pl. lui *somn*[2]) + suf. *-os.*

SOMNOROŞÍE s. f. (Rar) Somnolenţă. — Din **somnoros** + suf. *-ie.*

SOMNULÉȚ[1] s. n. Somnișor[1]. — Din **somn**[2] + suf. *-uleț*.

SOMNULÉȚ[2], *somnuleți*, s.m. Somnișor[2]. — Din **somn**[1] + suf. *-uleț*.

SOMNURÓS, -OÁSĂ adj. v. somnoros.

SOMOIÁG, *somoiegi*, s. m. (Iht.) Pui de somn.

SOMÓN, *somoni*, s. m. Pește răpitor din Marea Nordului, care intră vara în fluvii (pentru a-și depune icrele); are carnea de culoare roz, foarte gustoasă *(Salmo salar)*. — Fr. **saumon**.

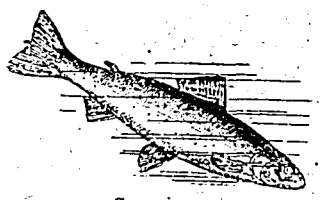

Somon

SOMOTÉI, *somotei*, s. m. Pui de somn[1], somn mic (pînă la un kilogram). — Din **somn**[1] + suf. *-otei*.

SOMPTUÓS, -OÁSĂ, *somptuoși, -oase*, adj. Elegant, luxos; bogat. [Pr.: *-tu-os*] — După fr. **somptueux**.

SOMPTUOZITÁTE s. f. Însușirea a ceea ce este somptuos; eleganță, lux; splendoare. [Pr.: *-tu-o-*] — După fr. **somptuosité**.

SON, *sonuri*, s. n. (Rar) Sunet; ton. *Asupra sonurilor de clopot au venit, amestecîndu-se, cîntările buciumelor* (SADOVEANU). — Fr. **son** (lat. lit. **sonus**).

SONÁNTĂ, *sonante*, s. f. Consoană care poate fi centru de silabă. — Fr. **sonnant**.

SONÁTĂ, *sonate*, s. f. Bucată muzicală pentru unul sau două instrumente, alcătuită din trei sau patru părți, deosebite între ele ca structură, tonalitate, ritm etc., dar care se completează într-o succesiune logică și unitară. — Fr. **sonate** (it. **sonata**).

SONATÍNĂ, *sonatine*, s. f. Sonată de proporții mai mici. — Fr. **sonatine** (it. **sonatina**).

SONDÁ, *sondez*, vb. I. Tranz. 1. A cerceta cu ajutorul unei sonde straturile unui teren, adîncimea sau fundul unei ape etc.; a explora. ✦ A cerceta sau a evacua o cavitate a organismului cu ajutorul unei sonde. 2. Fig. A ispiti gîndurile sau intențiile cuiva; a iscodi. — Fr. **sonder**.

SONDÁJ, *sondaje*, s. n. 1. Faptul de a sonda; cercetare a solului, a fundului unei ape etc. cu ajutorul unei sonde; sondare. ✦ Fig. Cercetare, investigație; studiu. 2. Introducere a unei sonde într-o plagă sau într-o cavitate naturală a organismului, pentru a face posibilă evacuarea substanțelor nocive, pentru extragerea unei probe în vederea unei analize etc. 3. Săpătură în pămînt, făcută în condiții speciale, pentru determinarea profilului geologic sau pentru extragerea probelor necesare analizei solului. ✦ Luare de probe dintr-un material compact, granular sau pulverulent. — Fr. **sondage**.

SONDÁRE, *sondări*, s. f. Acțiunea de *a sonda* și rezultatul ei.

SÓNDĂ, *sonde*, s. f. 1. Instalație cu ajutorul căreia se exploatează un zăcămînt de petrol, acționîndu-se la suprafața solului. 2. Aparat care servește la extragerea unei mici cantități dintr-un material compact (pămînt etc.) sau granular (ciment, nisip etc.). 3. Burghiu mare, acționat mecanic, cu care se fac foraje în sol (în scopul de a-l explora și a recunoaște natura straturilor). 4. Instrument chirurgical în formă de tub cilindric, de metal sau de cauciuc, care servește la explorarea unor canale sau cavități din organism sau la drenarea plăgilor. 5. Aparat sau dispozitiv folosit pentru determinarea adîncimii unei ape, pentru studiul atmosferei la diferite înălțimi etc. 6. (În expr.) *Balon-sondă* = balon prevăzut cu aparate de observație, care se lansează în atmosferă sau în stratosferă pentru diferite cercetări științifice. 7. Pahar de bere lunguiet și subțire, mai îngust în partea de jos. — Fr. **sonde**.

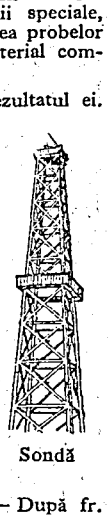

Sondă

SONDÉZĂ, *sondeze*, s. f. Aparat folosit pentru executarea forajelor în adîncime. — După fr. **sondeuse**.

SONDÓR, *sondori*, s. m. Muncitor la sonde (1). — După fr. **sondeur**.

SONERÍE, *sonerii*, s. f. Aparat compus dintr-un electromagnet și un ciocănel care lovește într-un clopoțel și face să se audă sunete de semnalizare; *p. ext.* sunetul produs de clopoțel. ✦ Mică instalație prevăzută cu un buton prin care se pune în funcție aparatul descris mai sus. ✦ Mic clopot metalic care produce sunete intermitente cînd este lovit de un ciocănel pus în mișcare prin intermediul unei pîrghii. — Fr. **sonnerie**.

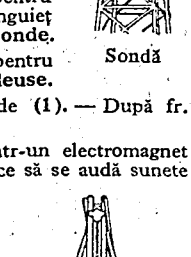

Sonetă

SONÉT, *sonete*, s. n. Formă fixă de poezie lirică, alcătuită din două catrene cu rimă îmbrățișată și două terține cu rimă liberă, ultimul vers conținînd, de obicei, o concluzie, o subliniere expresivă a sentimentului dominant. — Fr. **sonnet** (it. **sonetto**).

SONÉTĂ, *sonete*, s. f. Dispozitiv alcătuit dintr-un berbec care alunecă pe un stîlp vertical, cu care se bat (manual sau mecanic) piloții în fundul unei ape. — Fr. **sonnette**.

SONETÍST, -Ă, *sonetiști, -ste*, s. n. și f. Poet care scrie sonete. — It. **sonettista**.

SÓNIC, -Ă, *sonici, -e*, adj. (Despre oscilații) Care are o frecvență cuprinsă în grupul frecvențelor care se pot percepe cu auzul sau care depășește limita acestor frecvențe. ✦ Care ține de sunet, privitor la sunet. — Fr. **sonique**.

SONICITÁTE s. f. Ramură a mecanicii care se ocupă cu transmiterea energiei mecanice (cu oscilații de frecvență care pot sau nu pot fi percepute cu auzul prin fluide conținute în conducte sau prin bare solide. — După fr. **sonicité**.

SONOMÉTRU, *sonometre*, s. n. Aparat cu ajutorul căruia se studiază legile vibrației coardelor sonore, se determină înălțimea unui sunet, valoarea unui interval etc. ✦ Aparat pentru măsurarea zgomotelor într-o sală. — Fr. **sonomètre**.

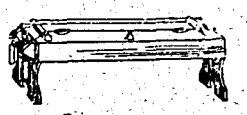

Sonometru

SONÓR, -Ă, *sonori, -e*, adj. 1. Care produce, prin vibrare, sunete (puternice); care răsună sau face să răsune. 2. (Despre voce, sunete etc.; adesea adverbial) Puternic, răsunător, plin și armonios. 3. Care amplifică sunetele, care are rezonanță. 4. (Despre consoane) Care se produce cu vibrarea coardelor vocale, glota fiind închisă. 5. (Despre filme cinematografice) Însoțit de vorbire sau de (ori și de) muzică. 6. Fig. Important, cu răsunet, renumit; *p. ext.* pretențios, emfatic. — Fr. **sonore** (lat. lit. **sonorus**).

SONORITÁTE, *sonorități*, s. f. 1. Însușirea de a fi sonor. ✦ Muzicalitate. ✦ Sunet (caracteristic), nuanță. *Muzicanții cîntau, cu sonorități adînci, romanțe ungurești* (VORNIC). 2. Proprietatea unor corpuri de a propaga și a amplifica sunetele; rezonanță. — Fr. **sonorité** (lat. lit. **sonoritas, -atis**).

SONORIZÁ, *sonorizez*, vb. I. Tranz. A face (să fie) sonor. ✦ A transforma un film de cinematograf din mut în sonor. — Fr. **sonoriser**.

SOPÓN s. n. v. săpun.

SOPONEÁLĂ s. f. v. săpuneală.

SOPONÍ vb. IV. v. săpuni.

SOPORIFÉR, -Ă, *soporiferi, -e*, adj. Somnifer. — Fr. **soporifère** (lat. lit. **soporifer**).

SOPORÍFIC, -Ă, *soporifici, -e*, adj. Somnifer. ✦ (Substantivat, n.) Medicament care produce somn greu (și anestezie). — Fr. **soporifique**.

SOPRÁN[1] s. n. Cea mai înaltă dintre cele cinci categorii ale vocii omenești (de femeie sau de copil). [Var.: **sopráno** s. n.] — Fr. **soprano** (it. **soprano**).

SOPRÁN[2], **-Ă**, *soprani, -e*, s. m. și f. Femeie sau copil cu voce de sopran. — Fr. **soprano** (it. **soprano**).

SOPRÁNO s. n. v. sopran[1].

SOR s. f. v. soră.

SÓRĂ, *surori* s. f. 1. Persoană de sex feminin, considerată în raport cu frații săi (indiferent de sex). ✧ *Soră bună* = soră care are amîndoi părinții comuni cu ai fraților săi. *Soră vitregă* = sora care are numai unul dintre părinți comun cu frații săi. *Soră de scoarță* = fiica din altă căsătorie a unuia dintre soții recăsătoriți, considerată în raport cu copilul sau cu copiii celuilalt soț. *Soră de lapte* = fată care a supt deodată cu alt copil de la aceeași femeie, considerată în raport cu acel copil. ✧ Expr. *Soră cu moartea* (ca determinativ pe lîngă anumite substantive) = grozav, zdravăn, foarte mare. ✧ Compuse: *sora-soarelui* = floarea-soarelui; *sor-cu-frate* = numele a două plante erbacee cu flori galbene-aurii, cu fructul o capsulă *(Melampyrum)*. 2. (Fam., la voc.) Termen cu care ne adresăm unei fete sau unei femei care nu ne este rudă, în semn de intimitate, de prietenie sau de dragoste; dragă. 3. Fig. Tovarășă, prietenă. *Cucu-ntreabă: Unde-i sora viselor noastre de vară?* (EMINESCU). ✦ Țară, limbă etc. de aceeași origine cu alta, cu afinități comune. 4. Cel mai mic grad în ierarhia călugărească în mănăstirile de femei; femeie care are acest grad. 5. (În expr.) *Soră de caritate* = infirmieră. *Soră de mireasă* = drușcă. [Var.: **surór**ă, (pop.) **sor** s. f.] — Lat. **soror, -oris**.

SORB[1], *sorbi*, s. m. Arbore din familia rozaceelor, cu frunze crestate, flori albe și fructe cărnoase, al cărui lemn se folosește în strungărie *(Pirus torminalis)*. — Lat. **sorbus**.

Sorb

SORB[2], *sorburi*, s. n. 1. Vîrtej de apă cu un ochi adînc la mijloc. ✧ (În mitologia populară) *Sorbul mărilor* = vîrtej mare în mijlocul mării (primejdios pentru corăbii), în care se presupune că se string apele de pe pămînt. *Sorbul pămîntului* = marea care desparte lumea noastră de presupusa lume de dincolo. 2. Piesă metalică prevăzută cu sită, care se montează la capătul introdus în lichid al unei țevi aspiratoare, pentru a împiedica aspirarea corpurilor străine; *p. ext.* țeavă, conductă aspiratoare. — Postverbal al lui **sorbi**.

SORBEÁLĂ, *sorbeli*, s. f. (Reg.) Sorbitură (2). — Din **sorbi** + suf. *-eală*.

SORBESTREÁ, *sorbestrele*, s. f. Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu tulpina dreaptă, cu frunze crestate pe margini, cu flori lipsite de corolă *(Sanguisorba officinalis)*. — Comp. it. **sorbastrella**.

SORBÉT, *sorbeturi*, s. n. Băutură răcoritoare preparată din suc de fructe și lichior. — Fr. **sorbet**.

SORBÍ, *sorb*, vb. IV. Tranz. 1. A bea ceva trăgînd în gură puțin câte puțin, cu buzele ținguite (și cu zgomot). ✦ A bea repede și cu lăcomie, dintr-o singură înghițitură (golind vasul). ◇ Expr. *A sorbi* (pe cineva) *într-o lingură* (sau *într-un pahar*) *de apă*, se spune: a) cînd cineva nu-l poate suferi pe altul; b) cînd cineva se uită cu mare dragoste la altul. *A sorbi cuvintele* (sau *vorbele, șerbul* etc.) *cuiva* = a asculta sau a citi cu mare atenție și interes pe cineva. 2. (Adesea fig.) A absorbi, a suge, a înghiți. *Apa se repezi năprasnic să-l soarbă* (DELAVRANCEA). ✦ A preocupa, a captiva. *Basmele și visele-mi sorbeau viața* (DELAVRANCEA). 3. (Adesea fig.) A trage în piept (cu nesaț), a inspira adînc (aer, vînt, miresme). — Lat. *sorbire (=sorbere).

SORBÍRE, *sorbiri*, s. f. Acțiunea de *a sorbi* și rezultatul ei; sorbitură.

SORBÍT[1] s. n. Sorbire. — V. *sorbi*.

SORBÍT[2] s. n. Component al oțelului, moale și maleabil, care dă acestuia calități superioare. — Fr. sorbite (germ. Sorbit).

SORBITÓR, -OÁRE, *sorbitori, -oare*, adj. Care soarbe sau absoarbe. — Din sorbi + suf. *-(i)tor*.

SORBITÚRĂ, *sorbituri*, s. f. 1. Faptul de *a sorbi*; sorbire. ✦ Cantitate de lichid cît se poate sorbi dintr-o dată; înghițitură, dușcă. 2. (Reg.) Mîncare lichidă; zeamă, supă, ciorbă.

SÓRCOVĂ, *sorcove*, s. f. Bețișor sau rămurică împodobită cu flori artificiale de diferite culori, cu care copiii lovesc ușor pe părinții și cunoscuții lor în dimineața zilei de anul nou, urîndu-le sănătate și noroc. ◇ Expr. *A-ți fi ca o sorcovă* = a fi îmbrăcat caraghios, împopoțonat. — Postverbal al lui sorcovi.

Sorcovă

SORCOVÁT s. m. v. sorocovăț.

SORCOVEÁLĂ, *sorcoveli*, s. f. Faptul de *a sorcovi*.

SORCOVÍ, *sorcovesc*, vb. IV. Tranz. A umbla cu sorcova; a ura cu sorcova. ✦ Fig. A bate, a lovi. — Bg. survakam.

SORCOVÍT s. n. Sorcoveală. — V. *sorcovi*.

SORDÍD, -Ă, *sordizi, -de*, adj. (Livresc) Murdar; dezgustător. — Fr. sordide (lat. lit. sordidus).

SOREÁN, *soreni*, s. m. (Iht.) Obleț. — Comp. ucr. zoreanyi.

SORGÍNTE, (1) *sorginte*, s. f., (2) *sorginți*, s. m. 1. (Livresc) Izvor, sursă de informații; origine. 2. (Înv.) Izvor de apă. — It. sorgente.

SORÍ, *soresc*, vb. IV. 1. Refl. (Despre ființe) A se încălzi la soare. 2. Tranz. A expune la soare pentru a face să se coacă sau să se usuce. — Din soare.

SORIOÁRĂ s. f. v. surioară.

SORÍT[1], *sorite*, s. n. (Logică) Silogism complex, alcătuit dintr-un șir de premise așezate astfel încît atributul uneia să fie subiectul premisei următoare, concluzia avînd ca subiect subiectul primei premise și ca atribut atributul penultimei premise. — Fr. sorite (lat. lit. sorites).

SORÍT[2], *-Ă, soriți, -te*, adj. Însorit. — V. *sori*.

SORÍȚĂ, *sorițe*, s. f. (Rar) Surioară. — Din soră + suf. *-iță*.

SORMAÍT s. n. Aliaj dur, compus din crom, nichel, mangan, siliciu, carbon și fier.

SOROC, *soroace*, s. n. 1. Termen fixat pentru săvîrșirea unei acțiuni sau pentru îndeplinirea unei obligații; interval de timp în cuprinsul sau la sfîrșitul căruia se efectuează un lucru. ◇ Expr. *A sfîrși sorocul* = a respecta cu strictețe un termen de plată. *A i se împlini* (cuiva sau la ceva) *sorocul* = a ajunge la sfîrșitul existenței, a înceta să mai existe; (despre oameni) a muri. *(Pe) la soroace* = din cînd în cînd; la zile mari. ✦ Răstimp. ✦ Epocă a anului cînd se coace și se strînge recolta; recoltă culeasă. ✦ (Pop.) Menstruație. 2. Dată, fixată în practica creștină, cînd se pomenesc morții; slujba religioasă care se face cu acest prilej. 3. (Rar) Margine, limită. ✦ Loc determinat. 4. Rost, socoteală, orînduială. ✦ (Reg.) Ursită, soartă; prevestire. — Slav (v. sl. sruokŭ).

SOROCEÁLĂ, *soroceli*, s. f. (Pop.) Sorocire. — Din soroci + suf. *-eală*.

SOROCÍ, *sorocesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) 1. A fixa termenul la care urmează să se efectueze un lucru. ✦ A hotărî, a decide. 2. (În superstiții) A ursi, a descînta, a meni. — Din soroc.

SOROCÍRE, *sorociri*, s. f. (Pop.) Acțiunea de *a soroci* și rezultatul ei. ✦ (În superstiții) Menire, ursită, destin.

SOROCÍT, -Ă, *sorociți, -te*, adj. (Pop.; despre date, evenimente etc.) Hotărît, stabilit, fixat. ✦ (În superstiții) Ursit, menit, predestinat. — V. *soroci*.

SOROCOVĂȚ, *sorocovești*, s. m. (Înv. și reg.) Veche monedă de argint a cărei valoare a variat în decursul timpului. [Var.: sorcovăț s. m.] — Ucr. sorokovec'.

SORÓS, -OÁSĂ, *soroși, -oase*, adj. (Rar) Însorit. — Din soare + suf. *-os*.

SORT, *sorturi*, s. n. (Termen comercial) Fel, gen, categorie, calitate (de mărfuri, de produse). — Fr. sorte.

SÓRTA[1] adv. (Înv.) Tocmai, chiar.

SORTÁ[2], *sortez*, vb. I. Tranz. A alege, a aranja, a repartiza mărfuri, produse pe categorii, după calitate, dimensiuni etc.; a împărți, a aranja pe sorturi. — Germ. sortieren.

SORTÁRE, *sortări*, s. f. Acțiunea de *a sorta*.

SORTÁT s. n. Sortare. — V. *sorta*[2].

SORTATÓR[1], *sortatoare*, s. n. Mașină sau dispozitiv pentru sortarea diferitelor materiale și produse. — Din sorta[2] + suf. *-tor*.

SORTATÓR[2], *-OÁRE*, *sortatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care lucrează la sortarea și trierea materialelor și a produselor într-o fabrică, într-o uzină etc. — Din sorta[2] + suf. *-tor*.

SORTÍ, *sortesc*, vb. IV. Tranz. A hotărî, a determina soarta cuiva; a ursi, a meni, a predestina. — Din soartă.

SORTIMÉNT, *sortimente*, s. n. (Termen comercial) Ansamblu de mărfuri care fac parte din același sort. — Germ. Sortiment.

SORTÍT, -Ă, *sortiți, -te*, adj. Predestinat, destinat, ursit, menit. — V. *sorti*.

SORȚ, *sorți*, s. m. Sistem de alegere, de desemnare, de repartiție prin aruncarea unor zaruri, prin tragerea unor bilete etc., care lasă să decidă întîmplarea, dînd șanse egale tuturor participanților; zaruri sau bilete folosite la această operație. ◇ Expr. *A trage la sorți* = a) a hotărî, prin sorți, o împărțeală, un cîștig etc.; a participa, ca parte interesată, la o alegere prin sorți; b) a recruta pentru îndeplinirea serviciului militar prin sistemul sorților. *A cădea* (sau *a ieși*) *la sorți* = a fi ales sau desemnat prin sorți. *A se alege sorții* = a se ajunge la un rezultat. *Sorți de izbîndă* = posibilități de reușită; șansă. — Din sorți (pl. lui *soartă*).

SORȚÁR, *sorțari*, s. m. (Înv.) Tînăr care (potrivit unui vechi sistem de recrutare) trăgea la sorți pentru a fi repartizat la o anumită armă; recrut. — Din sorț + suf. *-ar*.

SORȚÁȘ, *sorțoși*, s. m. (Rar) Sorțar. — Din sorț + suf. *-aș*.

SORȚÍRE s. f. (Rar) Soartă. — Din sorț.

SORUREÁ, *sorurele*, s. f. Surioară. — Din surori (pl. lui *soră*) + suf. *-ea*.

SOS, *sosuri*, s. n. Nume generic pentru diferite preparate culinare, lichide sau vîscoase, cu care se pregătesc sau cu care se servesc unele mîncăruri. ◇ Expr. *A se amesteca* (sau *a se băga*) *în toate sosurile* = a se amesteca în lucruri sau în situații încurcate, suspecte. — Fr. sauce.

SOSÍ, *sosesc*, vb. IV. 1. Intranz. A ajunge undeva. ✦ (Despre termen, anotimpuri, intervale) A începe să se desfășoare. ◇ Expr. *A-i sosi* (cuiva) *ceasul* (sau *veleatul*) = a-i veni cuiva timpul să moară. 2. Tranz. (Înv.) A ajunge pe cineva din urmă. *Irina... îl sosi de pe urmă* (DELAVRANCEA). ✦ (Pop.) A prinde pe cineva fără veste, a surprinde. 3. Intranz. (Rar) A ajunge în situația să...; a se întîmpla să... *Lăcomind la al altuia, sosește de pierde și al său* (ODOBESCU). — Ngr. sono (viit. soso).

SOSIÁRCĂ, *sosiarce*, s. f. (Înv.) Sosieră. [Pr.: *-si-ar-*] — Din sos.

SOSIÉRĂ, *sosiere*, s. f. Vas în care se servește sosul la masă. [Pr.: *-si-e-*] — Fr. saucière.

Sosieră

SOSÍRE, *sosiri*, s. f. Faptul de *a sosi*; venire, ajungere.

SOSÍT[1] s. n. (În expr.) *Bun sosit* = formulă de salut cu care este întîmpinat cineva. *Pe sosite* = pe drum, pe aproape. [Formă gramaticală: (în expr.) *sosite*] — V. *sosi*.

SOSÍT[2], *-Ă, sosiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Venit într-un anumit loc; ajuns la destinație. — V. *sosi*.

SOSITÓR, -OÁRE, *sositori, -oare*, adj. (Rar) Care sosește, care vine, ajunge undeva. ◇ Expr. *Bob sositor* = bob (folosit în ghicitul cu bobii) care cade stingher în partea dreaptă a ciurului și care este socotit că prevestește sosirea cuiva; p. *ext.* musafir care sosește pe neașteptate. — Din sosi + suf. *-(i)tor*.

SOSMÁ, *sosmale*, s. f. Gaură mare care încheie un sistem de copci mai mici, făcută de pescari pentru întinderea năvodului sub gheață.

SOTÉ, *soteuri*, s. n. Mîncare pregătită din zarzavat fiert și opărit cu unt. ◇ (Adjectival) *Mazăre sote*. — Fr. sauté.

SÓTNIC, *sotnici*, s. m. (Înv.) Comandantul unei sotnii de cazaci. ✦ (Reg.) Paznic, străjer. — Rus sotnik.

SÓTNIE, *sotnii*, s. f. (Înv. și arh.) Unitate de cavalerie cazăcească compusă din o sută de soldați. — Rus sotnja.

SOȚ, *soți*, s. m. 1. Bărbat căsătorit socotit în raport cu soția lui. ✦ (La pl.) Cele două persoane unite prin căsătorie. ✦ (Înv.) Soție, nevastă. 2. (Pop.) Tovarăș, ortac; însoțitor; asociat, aliat, părtaș. 3. Obiect care, împreună cu altul, formează o pereche. ◇ Loc. adj. și adv. *Cu* (sau *fără*) *soț* = cu (sau fără) pereche, în număr pereche (sau nepereche). ◇ Expr. *A nu avea soț* = a fi unic în felul său, a fi fără seamăn, extraordinar. — Lat. socius.

SOȚIE, *soții*, s. f. 1. Femeie măritată socotită în raport cu bărbatul ei; nevastă. ✦ (Înv.) Soț, bărbat. ✦ Perechea unui animal. 2. (Pop.) Tovarăș, însoțitor; părtaș, aliat; prieten. 3. (Pop.) Fiecare dintre cele două obiecte care alcătuiesc o pereche. — Din soț + suf. *-ie*.

SOȚIÉSC, -EÁSCĂ, *soțiești*, adj. (Înv.) Conjugal. — Din soție + suf. *-esc*.

SOȚIOÁRĂ, *soțioare*, s. f. Diminutiv al lui *soție*.

SOȚIÓR, *soțiori*, s. m. Diminutiv al lui *soț*. ✦ (La pl.) persoane unite prin căsătorie; soți.

SOVHÓZ, *sovhozuri*, s. n. (În U.R.S.S.) Gospodărie agricolă de stat. — Rus sovhoz.

SOVIÉT, *soviete*, s. n. 1. (În U.R.S.S.) Organ al puterii de stat centrale și locale, format din deputați aleși de cetățeni. ◇ *Sovietul Suprem al U.R.S.S.* = organ suprem al puterii de stat, format din două Camere. *Sovietul Uniunii* = Cameră a Sovietului Suprem, compusă din deputați aleși de către toți cetățenii, proporțional cu numărul locuitorilor din întreaga țară. *Sovietul naționalităților* = Cameră a Sovietului Suprem, compusă din deputați reprezentînd republicile unionale, republicile autonome și districtele naționale din U.R.S.S. 2. (La pl., rar) Numire dată Uniunii Sovietice. — Rus **sovjet**.

SOVIÉTIC, -Ă, *sovietici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Uniunii Sovietice sau populației ei, privitor la Uniunea Sovietică sau la populația ei; provenit din Uniunea Sovietică. ✦ Care aparține Sovietelor, privitor la Soviete; propriu Sovietelor. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația Uniunii Sovietice. [Pr.: *-vi-e-*] — Din **soviet** + suf. *-ic*.

Sovîrf

SOVÎRF, *sovîrfi*, s. m. Plantă erbacee aromatică, cu tulpina păroasă, cu flori roșii-purpurii, întrebuințată la vopsitul lînii și al ouălor *(Origanum vulgare)*. [Var.: **sovîrv, șovîrf** s. m.] — Sb. **suhovrh**.

SOVÎRV s. m. v. **sovîrf**.

SOVÎRVARIȚĂ, *sovîrvariță*, s. f. Plantă erbacee cu frunze mari, ovale și cu flori galbene *(Hypericum quadrangulum)*. — Din **sovîrv** + suf. *-ar-iță*.

SOVÓN, *sovoane*, s. n. 1. Văl purtat de femei ca podoabă; văl de mireasă. ✦ Pînză albă care se pune mirilor pe cap la cununie. 2. Pînză cu care se acoperă trupul mortului; giulgiu. 3. (La pl.) Veșminte de prisos; zorzoane. [Var.: **zovón** s. n.] — Comp. bg. **savan** (<ngr.).

SPADASÎN, *spadasini*, s. m. Luptător cu spada; *p. ext.* ucigaș. ✦ Om căruia îi place să se războiască. — Fr. **spadassin**.

SPADĂ, *spade*, s. f. Armă formată dintr-o lamă dreaptă și lată, cu care se poate tăia și împunge. — It. **spada**.

SPAGÁT, *spagate*, s. n. Sfoară groasă, cu o împletitură specială. — Germ. **Spagat**.

SPÁGĂ s. f. v. **spangă**.

SPAGHÉTE s. f. pl. Macaroane lungi, subțiri și negăurite. — It. **spaghetti**.

SPAHÍE, *spahii*, s. m. (Reg.) Mare proprietar de pămînt; moșier, boier. — Sb. **spahija**.

SPAHÍU, *spahii*, s. m. 1. (Înv. și arh.) Soldat din cavaleria turcească. 2. Militar din cavaleria indigenă a coloniilor franceze din Africa de nord. — (1) Tc. **sipahi**, (2) fr. **spahi**.

SPAIMĂ, *spaime*, s. f. 1. Emoție puternică și violentă, provocată de ceva neprevăzut și primejdios. ◇ Loc. adj. și adv. *De spaimă* = înfiorător, îngrozitor, extraordinar, neobișnuit. ◇ Expr. *A intra spaima* (sau *groaza, frica*) *în cineva*, se spune cînd cineva e mereu înspăimîntat, se sperie ușor (după ce a trecut printr-o sperietură mare). *A trăi cu spaima-n sîn* = a fi stăpînit de frică. *A trage o spaimă* = a trece printr-o sperietură mare. *A da spaima în cineva* sau (rar) *a da spaimă cuiva* = a speria pe cineva, a-l înfricoșa. *A lua spaima cuiva* = a se teme de cineva, a fi îngrozit, terorizat de cineva. *A-și face spaimă* = a se speria. ✦ (Pop.) Frică bolnăvicioasă; nevroză. 2. Ființă sau lucru care înfricoșează. — Lat. ***expavimen** (<*expavere*).

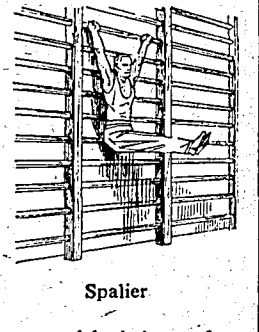

Spalier

SPALÉT, *spalete*, s. n. (Înv.) Epolet. — V. *epolet*.

SPALIÉR, *spaliere*, s. n. 1. Schelet din bare paralele de lemn, formînd un suport pentru anumite plante agățătoare sau pentru ramurile unor pomi a căror creștere este dirijată de om. 2. Șir de tufe sau de arbuști cu ramurile tunse după un anumit sistem, formînd un fel de perete de verdeață de-a lungul unei alei. ✦ Alee mărginită de un perete de verdeață. 3. Aparat de gimnastică în formă de scară, fixat pe perete. [Pr.: *-li-er*] — Germ. **Spalier**.

Spanac-sălbatic

Spanacul-ciobanilor

SPANÁC, (rar) *spanace*, s. n. Plantă erbacee cultivată pentru frunzele sale mari, cărnoase, de un verde-închis, folosite ca aliment *(Spinacia oleracea)*. ◇ Compuse: *spanac-porcesc* = plantă erbacee cu flori verzi *(Chenopodium hybridum)*; *spanac-sălbatic* = plantă cu frunze ovale și cu flori albicioase *(Chenopodium album)*; *spanacul-ciobanilor* = plantă cu frunze triunghiulare, cu flori verzi dispuse în ghemulețe *(Chenopodium bonus Henricus)*. — Ngr. **spanaki**.

SPÂNCĂ, *spance*, adj. f. (În expr.; adesea substantivat) *Oaie spancă* = specie de oaie cu coadă lungă, cu lînă albă, subțire și deasă, obținută din încrucișarea rasei țigaie cu rasa merinos. *Lînă spancă* = lînă obținută de la oile din specia descrisă mai sus. — Rus **španka**.

SPANCHÍU, -IE adj. v. **zbanghiu**.

SPÁNGĂ, *spângi*, s. f. (Înv.) Spadă. ✦ Baionetă. ◇ Expr. *(A duce, a aduce* sau *a fi) între spângi* = (a duce, a aduce sau a fi) sub escortă. *A lua* (pe cineva) *în spângi* = a brutaliza (pe cineva); a aresta. *Cu spanga* = cu forța, forțat. [Var.: **spágă, șpágă, șpángă** s. f.] — Comp. rus **špaga**.

SPANIÓL, -Ă, *spanioli, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Spaniei sau populației ei, privitor la Spania sau la populația ei; provenit din Spania. ✦ (Substantivat, f.) Limba spaniolă. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Spaniei. — Fr. **espagnol**, it. **spagnolo** (după *Spania*).

SPANIOLÉSC, -EÁSCĂ, *spaniolești*, adj. (Înv.) Spaniol (1). — Din **spaniol** + suf. *-esc*.

SPANIOLÉȘTE adv. Ca spaniolii, în felul spaniolilor. ✦ În limba spaniolă. — Din **spaniol** + suf. *-ește*.

SPANIOLOAÍCĂ, *spanioloaice*, s. f. (Rar) Spaniolă. — Din **spaniol** + suf. *-oaică*.

SPARÁNGHEL s. m. Plantă erbacee cu tulpina lungă, fragilă și agățătoare, cu frunze liniare și cu ramuri comestibile *(Asparagus officinalis)*. — Ngr. **sparaggi**.

SPARCÉTĂ, *sparcete*, s. f. Plantă erbacee cu flori roșii-trandafirii și cu fructul în formă de păstaie, cultivată ca plantă de nutreț *(Onobrychis sativa)*. — Fr. **esparcette**.

SPÁRGE, *sparg*, vb. III. 1. Tranz. și refl. A (se) preface în bucăți sau în cioburi; a plesni sau a face să plesnească, a (se) crăpa. ✦ Tranz. A (se) lovi la cap, producînd o rană. ◇ Expr. *A-și sparge capul* (cu ceva) = a-și frămînta mintea pentru a rezolva o problemă. (Refl.) *A se sparge în capul cuiva* = se spune cînd cineva suportă pe nedrept consecințele neplăcute ale unui lucru, ale unei situații. ✦ Refl. Fig. (Despre voce) A răgușì. ✦ Tranz. A tăia, a despica lemne, butuci etc. în mai multe bucăți. 2. Tranz. A sfărîma învelișul unui lucru, pentru a extrage și a folosi conținutul. ✦ Intranz. (Despre abcese) A se deschide. 3. Tranz. A distruge, a nărui, a nimici. ◇ Expr. *A sparge banca* = a cîștiga banii celui care ține banca la bacara. *A sparge norma* = a depăși norma. *A sparge frontul* = a pătrunde forțat în liniile inamicului. ✦ Tranz. și refl. (Pop.) A (se) găuri; a (se) uza. ◇ Expr. (Tranz.) *Pe unde și-a spart dracul opincile* = prin locuri foarte depărtate, la dracu-n praznic. 4. Tranz. A forța o ușă, o încuietoare; *p. ext.* a jefui, a prăda. 5. Tranz. A împunge, a străpunge cu un obiect ascuțit sau tăios; *p. ext.* a ucide. ✦ Refl. (Fam.) A crăpa, a plesni; a muri. ✦ Refl. Fig. A striga tare; a răcni, a zbiera. 6. Tranz. (Rar) A desțeleni pămîntul; a ara. 7. Refl. Fig. (Despre concentrări de oameni și despre acțiuni la care participă aceștia) A lua sfîrșit, a se termina, a se întrerupe (prin împrăștierea participanților). ✦ Tranz. A produce o disensiune, o desfacere; a dezbina. ◇ Expr. *A sparge cuiva casa* = a contribui la desfacerea căsniciei cuiva. 8. Tranz. Fig. (Înv.) A răzleți o oaste, a birui, a înfrînge; a pune pe fugă, a împrăștia. [Perf. s. *spărsei*, part. *spart*] — Lat. **spargere**.

SPÁRGERE, *spargeri*, s. f. Acțiunea de *a (se) sparge* și rezultatul ei. ✦ Furt prin efracție.

SPARGHÉT, *sparghețuri*, s. n. Construcție în formă de pinten, care servește la apărarea picioarelor unui pod de sloiurile aduse de apă. — Din **sparge** + **gheață** (după fr. *briseglace*).

SPART[1] s. n. 1. Spargere. 2. Sfîrșit, încheiere a unei activități (în special a unui bilci). ◇ Expr. *A ajunge la spartul tîrgului* (sau *iarmaroculuì*) = a ajunge prea tîrziu. — V. *sparge*.

SPART[2]**, -Ă**, *sparți, -te*, adj. 1. Prefăcut în cioburi; plesnit, crăpat; găurit. *Ride ciob de oală spartă*, se spune despre cineva care își bate joc de altul pentru un cusur pe care îl are el însuși. ◇ Expr. *(A fi) mînă spartă* = (a fi) risipitor. *A mînca de parc-ar fi spart* = a mînca foarte mult și cu lăcomie. ✦ (Despre lemne) Tăiat în bucăți mici (potrivite pentru a fi arse în sobă) ✦ (Despre pămînt) Răscolit, plin de gropi. ✦ (Rar, despre butoaie) Desfundat. ✦ Fig. (Despre sunete) Lipsit de timbru, răgușit. 2. (Despre ziduri, clădiri) Stricat, dărăpănat, ruinat. ✦ (Despre obiecte de încălțăminte, de îmbrăcăminte) Rupt, uzat, tocit. — V. *sparge*.

SPARTACHIÁDĂ, *spartachiade*, s. f. Competiție sportivă de masă, care angajează mai multe sporturi. [Pr.: *-chi-a-*] — Rus **spartakiada**.

SPARTÁN, -Ă, *spartani, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Propriu spartanilor, al spartanilor, privitor la Sparta sau la populația ei. ✦ Fig. Aspru, sever, auster. 2. S. m. și f. Persoană care făcea parte din populația vechiului oraș grecesc Sparta. ✦ Fig. Persoană cu moravuri austere. — Din **Sparta** + suf. *-an*.

SPASM, *spasme*, s. n. Contracție bruscă, involuntară (și violentă) a unui mușchi sau a unui nerv; convulsie. ✦ Grimasă. [Pl. și: *spasmuri*] — Fr. **spasme**.

SPASMÓDIC, -Ă, *spasmodici, -e*, adj. Privitor la spasm, specific spasmului; care se manifestă prin spasme, însoțit de spasme. — Fr. **spasmodique**.

SPAT s. n. (În expr.) *Spat de Islanda* = varietate de calcit, cristalizat în prisme, romboedrice, transparente, întrebuințat mai ales la confecționarea prismelor pentru instrumente optice. — Fr. spath (germ. Spath).

SPĂTĂ[1], *spate*, s. f. Piesă la războiul de țesut, formată din două stinghii între care sînt fixate o serie de spițe verticale subțiri, paralele între ele, printre care sînt petrecute firele urzelii și cu care se bate pînza, pentru a îndesa fiecare fir nou de bătătură. ✦ Bețișor rotund peste care se petrec ochiurile cînd se împletește o rețea sau o plasă. — Lat. spatha.

SPĂTĂ[2], *spate*, s. f. (Înv. și arh.) Armă de luptă, avînd o lamă lungă, dreaptă și lată, cu două tăișuri. — Lat. spatha.

SPĂTĂ[3], *spete*, s. f. 1. Os lat care susține articulația umărului; *p. ext.* regiunea corespunzătoare a corpului. ◇ Expr. *Lat în spete* = cu umeri largi, spatos, voinic. ✦ Os lat care susține articulația membrelor la animalele patrupede; *p. ext.* regiunea corespunzătoare a corpului. 2. (Reg.) Speteaza scaunului. — Lat. spatha.

SPATE, *spate*, s. n. 1. Partea dindărăt a corpului omenesc, de la gît pînă la șale; partea superioară a corpului animalelor, cuprinzînd regiunea coloanei vertebrale dintre articulațiile membrelor; spinare. ◇ Loc. adv. *În* (sau *pe*) *spate* = pe umeri sau pe partea dorsală a corpului; în spinare. *Pe spate* = a) culcat cu fața în sus; b) spre ceafă. *Lasă capul pe spate.* ▭ *Din* (sau *la, pe la, de la, în*) *spate* sau *din, la* etc. *spatele cuiva* = în (sau din) urmă sau în, din urma cuiva, de la o distanță oarecare în urma cuiva, înapoia cuiva. *(Pe) la spate* sau *(pe) la spatele cuiva* = pe ascuns, din umbră. ◇ Expr. *A întoarce* (cuiva) *spatele* = a nu mai vrea să știi de cineva sau de ceva; a deveni indiferent. *A-l stringe pe cineva în spate*, se spune cînd cineva se înfioară de frig sau de spaimă. *A nu ști nici cu spatele* = a nu ști nimic despre ceva, a nu avea habar. *A avea spate* = a avea sprijin, protecție. *A da* (un pahar cu băutură) *pe spate* = a bea repede, pe nerăsuflate. *A arunca ceva pe* (sau *în*) *spatele cuiva* sau (rar) *a lăsa ceva cuiva pe spate* = a arunca vina pe cineva; a împovăra pe cineva cu ceva, a-l lăsa să se descurce cum o știi. (Fam.) *Mă doare în spate* = puțin îmi pasă, nu mă sinchisesc. 2. Partea dinapoi a unor obiecte care au față și dos; parte a unei poziții sau a une. formații contrara direcției, fațadei sau părții spre care este orientată. ✦ Parte a unei haine care acoperă spatele (1). 3. Speteaza scaunului. [Pl. și: *spete*] — Lat. spatha (pl. *spathae*).

SPAȚIE, *spații*, s. f. (Reg.) Treflă. — Ngr. spathi.

SPATULAT, -Ă, *spatulați, -te*, adj. (Rar) În formă de spatulă. — Din spatulă + suf. *-at*.

SPATULĂ, *spatule*, s. f. Mică unealtă în formă de lopățică, folosită în farmacie pentru a amesteca și a întinde diferite paste. — Fr. spatule.

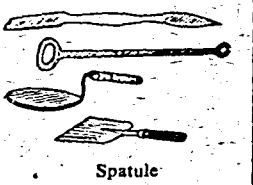

Spatule

SPAȚ, *spațuri*, s. n. Distanța de la sulul dinamitei al războiului de țesut pînă la spată. — Lat. spatium.

SPAȚIA, *spațiez*, vb. I. Tranz. A rări, a despărți prin spații; a lăsa un spațiu între lucruri. [Pr.: *-ți-a*] — Din spațiu.

SPAȚIAL, -Ă, *spațiali, -e*, adj. Privitor la spațiu, care ține de spațiu; din spațiu. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. spatial.

SPAȚIAT, -Ă, *spațiați, -te*, adj. Rărit, distanțat, despărțit prin spații. [Pr.: *-ți-at*] — V. *spația*.

SPAȚIÈRE, *spațieri*, s. f. Acțiunea de *a spația*. [Pr.: *-ți-e-*]

SPAȚIOS, -OASĂ, *spațioși, -oase*, adj. Cu mult spațiu; larg, încăpător. [Pr.: *-ți-os*] — După fr. spacieux.

SPAȚIU, *spații*, s. n. 1. (Fil.; la sg.) Formă de bază a materiei, care se prezintă ca un întreg neîntrerupt, cu trei dimensiuni. ◇ *Geometrie în spațiu* = ramură a geometriei care studiază figurile ale căror elemente sînt situate în planuri diferite. 2. Întindere nemărginită în care se văd corpurile cerești; porțiune din atmosferă; întinderea, locul care ne înconjoară. ◇ *Spațiu aerian* = porțiunea din atmosferă corespunzătoare granițelor unei țări și în care își exercită autoritatea statul respectiv. ✦ Perspectivă vastă, orizont larg. 3. Loc delimitat, suprafață limitată. ✦ Cadru. ✦ Lungime luată de-a lungul traiectoriei unui corp mobil. 4. Loc liber între obiecte; distanță, interval. ✦ (Tipogr.) Interval alb lăsat între cuvintele sau rîndurile culese; *p. ext.* unealtă care servește la obținerea acestui interval. ✦ (Muz.) Interval între liniile unui portativ. 5. Interval de timp, răstimp. — Lat. lit. spatium (fr. espace).

SPAVÁN, *spavane*, s. n. Tumoare osoasă care se formează la încheietura piciorului dinapoi la cai sau la boi, făcîndu-i să șchiopăteze; os mort.

SPĂCĂL, *spăcele*, s. n. (Reg.) Obiect de îmbrăcăminte femeiască, asemănător cu ia. — Din spate + suf. *-ic-el*.

SPĂIMÎIE, *spăimii*, s. f. (Rar) Sperietoare, spaimă, ciumă. — Din spaima + momîie.

SPĂIMÎNTA vb. I. v. înspăimînta.

SPĂIMÎNTARE s. f. v. înspăimîntare.

SPĂIMÎNTAT, -Ă adj. v. înspăimîntat.

SPĂIMÎNTĂTOR, -OARE adj. v. înspăimîntător.

SPAIMINTOS, -OASA, *spăimintoși, -oase*, adj. (Înv.) Înspăimîntător. — Din spăiminta + suf. *-os*.

SPĂIMOS, -OASĂ, *spăimoși, -oase*, adj. Care se sperie; fricos, sperios. ✦ Care provoacă spaimă; înspăimîntător, înfricoșător. — Din spaimă + suf. *-os*.

SPĂLĂ, *spăl*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) curăța, folosind apă (și săpun), leșie, benzină etc. ◇ Expr. (Tranz.) *A spăla pe cineva (pe cap)* = a mustra tare pe cineva, a-l ocări. *A-și spăla obrazul* = a face față unei situații, a scăpa de rușine; a ieși cu fața curată. (Refl.) *Spală-te pe cap* = descurcă-te, fă ce știi (ca să ieși din încurcătură). ✦ Fig. A (se) limpezi, a (se) purifica. ✦ Tranz. Fig. (Fam.) A lua cuiva ceva cu forța sau prin înșelătorie; a jefui. ✦ Tranz. Fig. A face să se șteargă, să dispară o greșeală a cuiva, un rău, o insultă; a reabilita pe cineva. ◇ Expr. *Nici apa Dunării nu-l spală* sau *nu-l mai spală toată apa Dunării*, se spune despre cineva care nu poate fi iertat pentru o faptă, o atitudine. 2. Tranz. (Despre ploaie, un riu, un șuroi etc.) A roade pămîntul, a-l lua și a-l duce cu sine; a mînca, a săpa. ✦ (Despre ape, valuri) A uda, a scălda un țărm. ✦ A supune un minereu unui curent de apă, pentru a separa unul dintre componenții lui. — Lat. *expellavare (= ex-per-lavare)*.

SPĂLARE, *spălări*, s. f. Acțiunea de *a (se) spăla*.

SPĂLĂT[1], *spălaturi*, s. n. Faptul de *a (se) spăla*. ◇ Expr. (Fam.) *Iese la spălat*, se spune în glumă, ca o consolare, celui care are un necaz, o neplăcere.

SPĂLAT[2], **-Ă**, *spălați, -te*, adj. 1. Curățat cu ajutorul apei, benzinei etc.; curat. 2. (Despre oameni și corpul lor) Îngrijit. ✦ Fig. Cu educație îngrijită, binecrescut. — V. *spăla*.

SPĂLĂCI, *spălăcesc*, vb. IV. Refl. A-și pierde culoarea inițială, a deveni mai șters, a se decolora (la spălat sau la soare). — Din spăla.

SPĂLĂCIOASĂ, *spălăcioase*, s. f. Mică plantă erbacee cu tulpina păroasă, cu frunzele lunguețe și crestate și cu florile galbene *(Senecio vernalis)*. — Din spalaci + suf. *-oasă*.

Spălăcioasă

SPĂLĂCIRE, *spălăciri*, s. f. Faptul de *a se spălăci*; decolorare.

SPĂLĂCIT, -Ă, *spălăciți, -te*, adj. Care este lipsit de culori vii; fără strălucire, șters. ✦ Palid, searbăd, fad; *p. ext.* lipsit de expresie, de vioiciune; ofilit. — V. *spălăci*.

SPĂLĂCITURĂ, *spălăcituri*, s. f. 1. Apă (murdară) care a fost folosită la spălat. 2. Obiect decolorat. — Din spălăci + suf. *-itură*.

SPĂLĂTOR[1], *spălătoare*, s. n. 1. Mobilă pe care se așază ligheanul și obiectele de toaletă necesare spălatului; lavoar. ✦ Cameră cu instalație specială de apă curgătoare, în care se spală oamenii în cazărmi, în internate etc. ✦ Chiuvetă cu instalație de apă curgătoare, în care se spală vasele de bucătărie. 2. Obiect de pînză, de sîrmă etc. cu ajutorul căruia se spală vasele. 3. Instalație specială în anumite întreprinderi, unde se spală materiile prime sau semifabricate. — Din spăla + suf. *-(ă)tor*.

SPĂLĂTÓR[2], *spălători*, s. m. Muncitor într-o întreprindere, care se ocupă cu spălatul anumitor materiale sau obiecte. — Din spăla + suf. *-(ă)tor*.

SPĂLĂTOREASĂ, *spălătorese*, s. f. Muncitoare care se ocupă cu spălatul rufelor. — Din spălător[2] + suf. *-easă*.

SPĂLĂTORÍE, *spălătorii*, s. f. 1. Încăpere special amenajată, în care se spală rufe. ◇ *Spălătorie chimică* = întreprindere în care se curăță rufe și haine cu mijloace chimice. 2. Instalație de preparare mecanică a cărbunilor pe cale umedă. — Din spălător[1] + suf. *-ie*.

SPĂLĂTORIȚĂ, *spălătorițe*, s. f. (Rar) Spălătoreasă. — Din spălător[2] + suf. *-iță*.

SPĂLĂTURĂ, *spălături*, s. f. 1. Spălare, spălat. ✦ Apa în care s-a spălat ceva; lături. 2. Introducerea unui lichid într-o cavitate fiziologică sau patologică a organismului, pentru a o curăța sau a o dezinfecta. 3. Acțiune de eroziune a pămîntului cauzată de șuvoaie; locul unde se produce o astfel de eroziune; urmă lăsată de șuvoaie. ✦ Pietriș adus de ape; loc acoperit cu acest pietriș. — Din spăla + suf. *-(ă)tură*.

SPĂLĂȚĚL, -ICĂ, *spălățel, -ele*, adj. Îngrijit, curat îmbrăcat, prezentabil; curățel. — Din spălat[2] + suf. *-el*.

SPĂRGĂTOR[1], *spărgătoare*, s. n. Instrument care se folosește la spargerea unor materiale, a anumitor fructe cu coaja tare etc. ◇ *Spărgător de gheață* = navă special construită pentru a sparge gheața într-o apă navigabilă și a face posibilă navigația în lunile de îngheț. — Din sparg (prez. ind. al lui *sparge*) + suf. *-(ă)tor*.

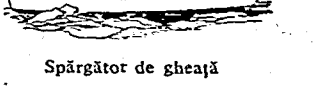

Spărgător de gheață

SPĂRGĂTOR[2], **-OARE**, *spărgători, -oare*, adj., s. m. și f. I Adj. Care sparge, sfărîmă piatră, cărbuni etc. II. S. m. și f. 1. Hoț care intră undeva cu forța, spărgînd uși, încuietori etc., pentru a jefui. 2. (În expr.) *Spărgător de grevă* = agent al patronului, plătit pentru a zădărnici o grevă, care vine să lucreze în locul muncitorilor greviști. — Din sparg (prez. ind. al lui *sparge*) + suf. *-(ă)tor*.

SPĂRTURĂ, *spărturi*, s. f. 1. Crăpătură, gaură, deschizătură produsă prin spargere. 2. Ciob; așchie; (rar) schijă. 3. Fig. Dezbinare, disensiune, ruptură. — Din spart[2] + suf. *-ură*.

SPĂȘÍ vb. IV. v. înspăși.

SPĂTĂR[1], *spătare*, s. n. Spetează a unui scaun. — Din spată[3] + suf. *-ar*.

SPĂTĂR[2], *spătari*, s. m. Înalt demnitar la curtea domnească în timpul feudalității, care avea la început funcția de a purta la festivități

spata domnească, iar mai îrziu pe aceea de şef al armatei şi al poliţiei. ◇ *Mare spătar* = comandant suprem al oştilor ţării. — Ngr. **spatharis.**

SPĂTĂREÁSĂ, *spătăresc,* s. f. (Înv.) Soţie de spătar. — Din **spătar**[1] + suf. *-easă.*

SPĂTĂRÉL, *spătărci,* s. m. (Înv.) Boier de rang mic în ţările româneşti, care avea însărcinarea de a păzi ordinea la sate în timp de pace, precum şi atribuţii militare în timp de război.—Din **spătar**[1] + suf. *-el.*

SPĂTĂRÉSC, -EÁSCĂ, *spătăreşti,* adj. (Înv.) Care aparţine spătarului[1] sau spătăriei; privitor la spătar sau la spătărie. — Din **spătar**[1] + suf. *-esc.*

SPĂTĂRÍE, *spătării,* s. f. (Înv.) 1. Demnitatea, rangul de (mare) spătar. ✦ Instituţia condusă de (marele) spătar; clădirea în care funcţiona această instituţie. 2. Sală din palatul domnesc unde aveau loc unele ceremonii şi unde era aşezat tronul. ◇ *Spătăria (ceă) mică* = camera de lucru a domnitorului. — Din **spătar**[1] + suf. *-ie.*

SPĂTÓS, -OÁSĂ, *spătoşi, -oase,* adj. Lat în spete, robust, voinic. — Din **spată**[2] + suf. *-os.*

SPECIÁL, -Ă, *speciali, -e,* adj. Care se deosebeşte de alte lucruri asemănătoare prin particularităţi care îi sînt proprii; (adesea adverbial) care este făcut, destinat, rezervat pentru a corespunde unui anumit scop; *p. ext.* care iese din comun, este deosebit de bun, de valoros; excepţional. ◇ Loc. adv. *În special* = mai ales, îndeosebi; în mod particular, în speţă. ✦ (Despre ediţii de presă, publicaţii) Publicat cu o anumită ocazie sau la o dată festivă. [Pr.: *-ci-al*] — Fr. **spécial** (lat. lit. **specialis**).

SPECIALÍST, -Ă, *specialişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care cunoaşte temeinic o disciplină sau o problemă. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **spécialiste.**

SPECIALITÁTE, *specialităţi,* s. f. 1. Ramură a ştiinţei, a tehnicii etc., din studiul şi aplicarea căreia cineva îşi face o ocupaţie. ◇ Loc. adj. *De specialitate* = care aparţine unui domeniu special; (despre persoane) care este competent într-o anumită ramură de activitate. 2. Produs sau preparat făcut după anumite reţete sau metode de fabricaţie deosebite. [Pr.: *-ci-a-*] — Fr. **spécialité** (lat. lit. **specialitas, -atis**).

SPECIALIZÁ, *specializez,* vb. I. 1. Refl. A se consacra studiului şi aplicării unei anumite ramuri din ştiinţă, din tehnică etc.; a deveni specialist. 2. Tranz. A face să capete trăsături specifice, a imprima caractere speciale. [Pr. *-ci-a-*] — Fr. **spécialiser.**

SPECIALIZÁRE, *specializări,* s. f. Acţiunea de *a (se) specializa* şi rezultatul ei. [Pr.: *-ci-a-*]

SPECIALIZÁT, -Ă, *specializaţi, -te,* adj. Care este pregătit temeinic într-o anumită ramură a ştiinţei, a tehnicii etc.; care are o deosebită pricepere într-un anumit domeniu sau într-o anumită problemă. [Pr.: *-ci-a-*] — V. *specializa.*

SPÉCIE, *specii,* s. f. 1. (Biol.) Categorie (reprezentînd o subdiviziune a genului) care cuprinde fiinţe cu trăsături şi caracteristici comune. 2. Soi, fel, varietate, clasă, categorie. — Lat. lit. **species** (fr. **espèce**).

SPECÍFIC[1] s. n. Caracterul propriu particular, special al cuiva sau a ceva; notă distinctă. — Fr. **spécifique.**

SPECÍFIC[2]**, -Ă,** *specifici, -e,* adj. Care este propriu, caracteristic unei fiinţe, unui lucru sau unui fenomen. ✦ Care se raportă la o unitate. *Greutate specifică.* — Fr. **spécifique.**

SPECIFICÁ, *specific,* vb. I. Tranz. A arăta, a indica anume, în mod amănunţit. — Fr. **spécifier** (lat. lit. **specificare**).

SPECIFICÁRE, *specificări,* s. f. Acţiunea de *a specifica* şi rezultatul ei; relatare, menţiune.

SPECIFICATÓR, -OÁRE, *specificatori, -oare,* adj. (Rar) Care indică, menţionează în mod special. — Din **specifica** + suf. *-tor.*

SPECIFICÁŢIE, *specificaţii,* s. f. Specificare. — Fr. **spécification** (lat. lit. **specificatio, -onis**).

SPECIFÍCITÁTE s. f. (Rar) Specific[1]. — După fr. **spécificité.**

SPECIMÉN, *specimene,* s. n. Exemplar, model, exemplu care ilustrează un gen, o specie etc. — Fr. **spécimen.**

SPECIÓS, -OÁSĂ, *specioşi, -oase,* adj. (Rar) Aparent, amăgitor, înşelător. [Pr.: *-ci-os*] — Fr. **spécieux** (lat. lit. **speciosus**).

SPECTÁCOL, *spectacole,* s. n. 1. Reprezentaţie (teatrală). ◇ Expr. *A se da în spectacol* = a atrage atenţia printr-o purtare nepotrivită. 2. Privelişte, întîmplare care atrage privirile sau atenţia, care impresionează, care interesează. — Fr. **spectacle** (lat. lit. **spectaculum**).

SPECTACULÁR, -Ă, *spectaculari, -e,* adj. (Franţuzism) Spectaculos. — După fr. **spectaculaire.**

SPECTACULÓS, -OÁSĂ, *spectaculoşi, -oase,* adj. Care atrage privirile, care impresionează prin fast şi strălucire; impresionant. — Din spectacol + suf. *-os* (după it. *spettacoloso*).

SPECTATÓR, -OÁRE, *spectatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care asistă la un spectacol artistic sau la o competiţie sportivă. ✦ Persoană martoră la o întîmplare, la un eveniment. — Fr. **spectateur** (lat. lit. **spectator**).

SPECTRÁL, -Ă, *spectrali, -e,* adj. 1. Privitor la spectru (1); de culoarea spectrului; ca de spectru. ◇ *Analiză spectrală* = metodă cu care se stabileşte precis compoziţia unui corp, analizîndu-se spectrul emis de acel corp. *Instrument spectral* = instrument optic folosit pentru a obţine dispersarea unei radiaţii electromagnetice compuse în radiaţiile monocromatice componente. 2. Cu aspect de fantomă; fantomatic. — Fr. **spectral.**

SPECTROFOTOMETRÍE s. f. Ramură a opticii care se ocupă cu determinarea intensităţii radiaţiilor monocromatice care constituie spectrul unei radiaţii compuse. — Fr. **spectrophotométrie** (< gr.).

SPECTROFOTOMÉTRU, *spectrofotometre,* s. n. Instrument optic care serveşte la compararea intensităţii fiecăreia dintre radiaţiile monocromatice care constituie un fascicul de radiaţie compusă cu intensitatea radiaţiilor de aceeaşi frecvenţă dintr-un fascicul de comparaţie. — Fr. **spectrophotomètre** (< gr.).

SPECTROGRÁF, *spectrografe,* s. n. Instrument pentru înregistrarea spectrelor (1) pe o placă fotografică.—Fr. **spectrographe** (<gr.).

SPECTROHELIOGRÁF, *spectroheliografe,* s. n. Instrument folosit pentru fotografierea soarelui în lumină monocromatică. — Fr. **spectrohéliographe** (< gr.).

SPECTROMÉTRIC, -Ă, *spectrometrici, -e,* adj. Care aparţine spectrometrului, privitor la spectrometru; care se efectuează cu spectrometrul. — Fr. **spectrométrique.**

SPECTROMÉTRU, *spectrometre,* s. n. Instrument folosit pentru studiul spectrelor (1) prin măsurarea intensităţii fiecărei radiaţii monocromatice din spectru. — Fr. **spectromètre.**

SPECTROSCÓP, *spectroscoape,* s. n. Instrument cu care se examinează şi se studiază experimental spectrele (1) corpurilor. — Fr. **spectroscope** (< gr.).

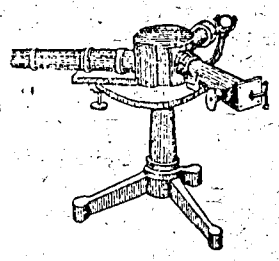

Spectroscop

SPECTROSCÓPIC, -Ă, *spectroscopici, -e,* adj. Care aparţine spectroscopiei, privitor la spectroscopie; care se face cu ajutorul spectroscopului. — Fr. **spectroscopique.**

SPECTROSCOPÍE s. f. Ramură a opticii care studiază spectrele (1) de diferite categorii. — Fr. **spectroscopie** (< gr.).

SPÉCTRU, *spectre,* s. n. 1. Ansamblul frecvenţelor radiaţiilor simple care compun o radiaţie electromagnetică compusă. ✦ Ansamblul imaginilor obţinute prin descompunerea, cu un instrument optic, a radiaţiei electromagnetice a unui corp. ◇ *Spectru solar* = spectrul radiaţiei emise de soare. *Spectru de raze X* = spectru al radiaţiilor electromagnetice cu frecvenţe mai înalte decît cele ale radiaţiilor ultraviolete. 2. Fantasmă, fantomă. ✦ Fig. Ceea ce produce spaimă; pericol iminent. — Fr. **spectre** (lat. lit. **spektrum**).

SPÉCUL, *specule,* s. n. Instrument chirurgical cu care se lărgesc anumite cavităţi ale organismului omenesc, spre a putea fi examinate mai bine. [Var.: **spéculum** s. n.] — Fr. **spéculum** (lat. lit. **speculum**).

Specule

SPECULÁ, *speculez,* vb. I. 1. Tranz. A trage foloase dintr-o anumită situaţie, a profita de ceva; a exploata, a înşela pe cineva (profitînd de anumite împrejurări). ✦ A vinde cu supraprеţ. 2. Intranz. A face tranzacţii de valori. 3. Intranz. şi tranz. A face deducţii (filozofice, ştiinţifice), teoretizînd în mod formal, fără legătură cu practica. — Fr. **spéculer.**

SPECULÁNT, -Ă, *speculanţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care face speculă (1). — Germ. **Spekulant.**

SPECULATÍV, -Ă, *speculativi, -e,* adj. Care aparţine speculaţiei filozofice; rupt de practică şi de experienţă. — Fr. **spéculatif.**

SPECULATÓR, -OÁRE, *speculatori, -oare,* s. m. şi f. (Franţuzism) Speculant. — După fr. **spéculateur.**

SPECULÁŢIE, *speculaţii,* s. f. 1. Faptul de a specula (3); cugetare abstractă şi pur teoretică asupra unei probleme. 2. (Înv.) Speculă în afaceri, afacere bazată pe înşelătorie. [Var.: **speculaţiúne** s. f.] — Fr. **spéculation.**

SPECULAŢIÚNE s. f. v. **speculaţie.**

SPÉCULĂ, *specule,* s. f. 1. Comerţ ilicit constînd în acapararea şi dosirea de mărfuri care lipsesc în general de pe piaţă şi în vinderea lor cu preţuri exagerate. 2. Tranzacţie de bursă constînd în cumpărarea (şi vînzarea) valorilor, cu scopul de a obţine cîştiguri din diferenţa de curs. — Postverbal al lui **specula.**

SPÉCULUM s. n. v. **specul.**

SPELB, -Ă, *spelbi, -e,* adj. 1. (Despre oameni) Palid; galben. ✦ (Despre ochi) Spălăcit. 2. (Despre băuturi) Fără gust, searbăd.

SPÉLCĂ, *spelci,* s. f. (Reg.) Ac de păr. [Var.: **spílcă** s. f.] — Ucr. *špyl'ka.*

SPELCÚŢĂ, *spelcuţe,* s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *spelcă.*

SPELÚNCĂ, *spelunci,* s. f. 1. (Înv.) Peşteră, grotă. 2. Local public rău famat, unde se adună drojdia societăţii. — Lat. lit. **spelunca** (fr. **spélonque**).

SPENȚER, *spențere*, s. n. 1. Haină scurtă (ca o vestă). 2. Surtuc fără pulpane, purtat de țărani. — Germ. Spenzer.

SPEOLÓG, *speologi*, s. m. Specialist în speologie. [Pr.: *spe-o-*] — Fr. spéologue.

SPEOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul peșterilor din punct de vedere geologic, arheologic, antropologic etc. [Pr.: *spe-o-*] — Fr. spéologie.

Spențer (2)

SPERÁ, *sper*, vb. I. Intranz. și tranz. A avea speranță, a nădăjdui. — Lat. lit. sperare (it. sperare).

SPERÁNȚĂ, *speranțe*, s. f. Nădejde. ◇ Expr. *În speranța că...* = nădăjduind că... ✦ (Fam.) Persoană talentată sau capabilă, de la care se așteaptă mult în viitor. — It. speranza.

SPERÁRE, *sperări*, s. f. (Înv.) Speranță. ◇ Expr. *În sperarea de a...* = nădăjduind că... — V. *spera*.

SPERIÁ, *spérii*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) înspăimînta, a (se) înfricoșa. ◇ Expr. (Refl.) *Se sperie și de umbra lui*, se spune despre un om fricos. 2. Tranz. A face ca cineva să se înfricoșeze (de o mișcare bruscă și neașteptată) și să fugă sau (fiind vorba de o colectivitate) să se împrăștie; a stîrni un animal din culcuș. ◇ Expr. *A-și speria* (sau *a-i speria cuiva*) *somnul* = a rămîne (sau a face să rămînă) treaz, a face să fugă somnul. 3. Tranz. A uimi (prin splendoare, frumusețe). ◇ Loc. adj. și adv. *De speriat* = ieșit din comun, uimitor; extraordinar. — Lat. *expavorere (<pavor).

SPERIÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) speria*. ✦ (În superstiții) Sperietură (2).

SPERIÁT[2], **-Ă**, *speriați, -te*, adj. Cuprins de frică; înspăimîntat, înfricoșat. ✦ Care exprimă spaimă. *Apărură fețe cercetătoare și speriate* (DUMITRIU). — V. *speria*.

SPERIÉRE s. f. (Rar) Sperietură. — V. *speria*.

SPERIETOÁRE, *sperietori*, s. f. Ceea ce sperie; (în special) momîie sau morișcă pentru speriat păsările dăunătoare culturilor. — Din speria + suf. *-(ă)toare*.

SPERIETÚRĂ, *sperieturi*, s. f. 1. Speriat[1]; spaimă. ◇ Expr. *A trage o sperietură* = a fi cuprins de spaimă. 2. (În superstiții) Boală provenită din spaimă. — Din speria + suf. *-(ă)tură*.

SPERIÉȚI s. m. pl. (În expr.) *A băga* (pe cineva) *în sperieți* (sau *în toți sperieții*) = a speria (pe cineva), a face să se înspăimînte. — Din speria.

SPERIÓS, -OÁSĂ, *sperioși, -oase*, adj. (Despre oameni și animale) Care se sperie ușor, fricos; (despre oameni) timid, sfios. ✦ Care exprimă spaimă. — Din speria + suf. *-os*.

SPERJÚR[1], *sperjururi*, s. n. (Rar) Faptul de a-și călca jurămîntul; nesocotirea unui jurămînt făcut; jurămînt fals făcut în fața justiției. — It. spergiuro.

SPERJÚR[2], **-Ă**, *sperjuri, -e*, s. m. și f. Persoană care jură fals sau care își calcă jurămîntul. — It. spergiuro.

SPERLÍT, -Ă, *sperliți, -te*, adj. (Reg., despre păr, barbă etc.) Zburlit.

SPERMANȚÉT s. n. Substanță de culoare albă, cu aspect de ceară, care se extrage din partea cerebrală a căsalotului și se întrebuințează în cosmetică și la fabricarea luminărilor. [Var.: spermanțétă s. f.] — Rus spermancet.

SPERMANȚÉTĂ s. f. v. spermanțet.

SPERMÁTIC, -Ă, *spermatici, -e*, adj. Care aparține spermei, privitor la sperma. — Fr. spermatique.

SPERMATOGENÉZĂ s. f. Procesul de formare a spermatozoizilor. — Fr. spermatogenèse.

SPERMATOZOÍD, *spermatozoizi*, s. m. Celulă sexuală masculină, mobilă, a organismului animal. — Fr. spermatozoïde.

SPÉRMĂ s. f. Substanță care conține spermatozoizi și care este secretată de glandele sexuale masculine. — Fr. sperme.

SPETEÁLĂ, *speteli*, s. f. Boală la animalele de tracțiune, care constă în întinderea peste măsură a ligamentelor și țesuturilor spinării și care se manifestă prin șchiopătări, mers greoi etc.; *p. ext.* (la oameni și la animale) durere acută în regiunea lombară (provenită din cauza unui efort prea mare). — Din speti + suf. *-eală*.

SPETEÁZĂ, *speteze*, s. f. 1. Spătar de scaun, de fotoliu sau de bancă, de care își reazemă spatele cel care șade. 2. Bucată de scîndură care servește ca sprijin sau legătură între părți la diferite construcții de lemn: a) fiecare dintre aripile morii de vînt; b) fiecare dintre stinghiile care unesc obezile de la roata morii de apă; c) ficcare dintre stinghiile care leagă carîmbii căruței; d) bucată de lemn care unește cele două coarne ale plugului; e) scîndurică cu care se ridică firele de urzeală, cînd se țese cu alesături; f) fiecare dintre cele două brațe ale vatalelor; g) fiecare dintre scîndurelele care alcătuiesc scheletul zmeului cu care se joacă copiii și care se fixează pe hîrtie; h) fiecare dintre stinghiile care alcătuiesc scheletul stelei cu care colindă copiii și pe care se fixează hîrtia și ornamentele. — Din spete (pl. lui *spată*[3]) + suf. *-eză*.

SPETÍ, *spetesc*, vb. IV. Refl. (Despre animale de tracțiune) A se îmbolnăvi de speteală, a se deșela. ◇ Tranz. *Într-o zi Ghemiș punea Șepte buți alătarea, Cu vînăta le sărea, Pe vînăta o spetea* (ALECSANDRI). ✦ (Despre oameni) A se istovi muncind, a munci din răsputeri. ✦ A fi silit să facă față unor sarcini materiale prea mari, să plătească sume care depășesc limita posibilităților. — Din spete (pl. lui *spată*[3]).

SPETÍT, -Ă, *spetiți, -te*, adj. (Despre animale de tracțiune) Bolnav de speteală; deșelat; (despre oameni) frînt de șale, istovit, sleit de puteri. — V. *speti*.

SPEȚ, *speți*, s. m. (Înv.) Monedă de argint care avea curs pe timpul lui Caragea-vodă. — Germ. Spezies[taler].

SPÉȚĂ, *spețe*, s f. 1. Specie. 2. (În expr.) *În speță* = în cazul de față, în cazul dat. — Lat. lit. species.

SPÉZE s. f. pl. Cheltuieli. — It. spese.

SPIC, *spice*, s. n. 1. Tip de inflorescență, caracteristică cerealelor, alcătuită din mai multe flori mici cu peduncul scurt, dispuse pe o axă centrală. ◇ Expr. (Despre plante) *A da în spic* sau *a-i da spicul* sau *a face spic* = a se apropia de maturitate, a ajunge în faza de dezvoltare în care apare spicul; a înspica. 2. Desen decorativ în formă de spic (1), frecvent în arta populară pe cusături, țesături, ouă încondeiate etc. 3. Vîrful firelor de păr mai lungi (și de culoare mai deschisă) din blana unor animale. 4. (În expr.) *Spic de zăpadă* (sau, rar, *de ploaie*) = fulgi rari de zăpadă amestecați cu stropi de ploaie. 5: Vîrf de munte, pisc. ✦ Partea cea mai înaltă a acoperișului casei. [Pl. și: *spicuri*] — Lat. spicum.

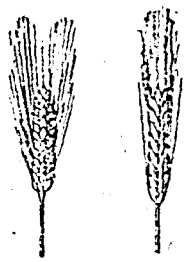

Spice

SPÍCHER, *spicheri*, s. m. Crainic la o stație de radio. — Engl. speaker.

SPÍCHERIȚĂ, *spicherițe*, s. f. Crainică la o stație de radio. — Din spicher + suf. *-iță*.

SPICUÍ, *spicuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A culege spice din lan; a aduna spicele rămase după secerat. 2. Fig. A culege (de ici, de colo), a extrage (materiale documentare) din diferite izvoare (alegînd dintr-o cantitate mai mare). — Din spic.

SPICUIÁLĂ, *spicuieli*, s. f. Spicuire. — Din spicui + suf. *-eală*.

SPICUÍRE, *spicuiri*, s. f. Acțiunea de *a spicui* și rezultatul ei; *fig.* culegere, adunare (de material documentar).

SPICUITÓR, -OÁRE, *spicuitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care spicuiește. — Din spicui + suf. *-tor*.

SPICULÉȚ, *spiculețe*, s. n. 1. Diminutiv al lui *spic*. 2. Fiecare dintre micile inflorescențe care împreună formează spicul anumitor plante.

SPICUȘÉL, *spicușele*, s. n. (Rar) Spiculeț. — Din spic + suf. *-uș-el*.

SPICUȘÓR, *spicușoare*, s. n. Spiculeț. — Din spic + suf. *-uș-or*.

SPICÚȚ, *spicuțuri*, s. n. (Rar) Spiculeț. — Din spic + suf. *-uț*.

SPÍLCĂ s. f. v. spelcă.

SPILCUÍ, *spilcuiesc*, vb. IV. Refl. (Fam.) A-și îngriji în mod deosebit (și exagerat) înfățișarea; a se găti, a se dichisi. — Din spilcă.

SPILCUÍT, -Ă, *spilcuiți, -te*, adj. (Fam.) Cu un aspect (prea) îngrijit, exagerat de gătit, de dichisit. — V. *spilcui*.

SPIN, *spini*, s. m. I. 1. Tepușă care crește pe tulpina, pe ramurile, pe fructele etc. unor plante; ghimpe. ◇ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *pe* (sau *ca pe niște*) *spini* = a fi neliniștit, a nu mai putea de nerăbdare. *A fi* (sau *a sta*) *ca un spin în ochii* (sau *în inima, în coasta*) *cuiva* = a nu fi pe placul cuiva, a constitui o prezență neplăcută pentru cineva; a incomoda pe cineva. 2. Plantă din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă și frunze cu ieșituri spinoase, cu flori roșii, galbene sau albe (*Carduus acanthoides*); scai. ◇ Compus: *spin-mușcălesc* = cătină. 3. Arbust sau arbore din familia pinului, cu muguri rășinoși, cu frunze subțiri și conuri lucitoare (*Pinus uncinata*). 4. (Bot.) Porumbar. II. Tijă metalică mică, de formă cilindrică sau conică, folosită la îmbinarea a două piese metalice. — Lat. spinus «prun sălbatic».

SPINÁL, -Ă, *spinali, -e*, adj. Care aparține coloanei vertebrale sau, *p. ext.*, spinării; privitor la coloana vertebrală sau, *p. ext.*, la spinare. — Fr. spinal.

SPINÁRE, *spinări*, s. f. 1. Parte a corpului omenesc (sau a animalelor) de-a lungul coloanei vertebrale; spate. ◇ *Șira spinării* = coloana vertebrală. ◇ Loc. adv. (Arătînd felul de a purta poverile) *În* (sau *pe*) *spinare, de-a spinare* (sau *spinarea*) sau *cu spinarea* = în spate. ◇ Expr. *A cădea în spinarea cuiva* = a cădea în grija sau în sarcina cuiva. *A trăi pe spinarea cuiva* = a trăi ca un parazit, din munca altuia. *A arunca* (ceva) *în spinarea cuiva* = a face pe cineva răspunzător de o vină (de obicei fără temei). ✦ (Rar) Cantitate din ceva, atît cît poate fi cărat o dată în spate. 2. Partea unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă spatele omului. 3. Partea cea mai înaltă a unui munte, a unui deal, a unei stînci; culme prelungită; creastă, coamă. ✦ Creasta unui val de apă. — Lat. spinalis.

SPINĂRÍE, *spinării*, s. f. Loc unde cresc mulți spini, desiș de spini. — Din spin + suf. *-ărie*.

SPINĂRÍȘ, *spinărișuri*, s. n. (Reg.) Spinărie. — Din spinăr[ie] + suf. *-iș*.

SPINĂRÚȘĂ, *spinăruțe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *spinare*.

SPINĂRÚȚĂ, *spinăruțe*, s. f. (Rar) Spinăruță. — Din spinare + suf. *-uță*.

SPINÉL, *spineli*, s. m. Minereu de magneziu care se prezintă în cristale incolore, galbene, albastre, verzi sau roșii, unele varietăți fiind pietre prețioase sau semiprețioase. — Fr. **spinelle.**

SPINÉT, *spineturi*, s. n. (Reg.) Spinărie. — Din **spin** + suf. *-et.*

SPINÉTĂ, *spinete*, s. f. Vechi instrument muzical cu clape și coarde metalice, asemănător cu clavecinul. — It. **spinetta.**

SPINICÉL, *spinicei*, s. m. (Rar) Spinișor. — Din **spin** + suf. *-ic-el.*

SPINÍȘ, *spinișuri*, s. n. Spinărie. — Din **spin** + suf. *-iș.*

SPINIȘÓR, *spinișori*, s. m. Diminutiv al lui *spin.*

SPINÓS, -OÁSĂ, *spinoși, -oase*, adj. (Despre plante) Cu spini; ghimpos. ✦ Fig. Care prezintă dificultăți, greu de parcurs, greu de efectuat; aspru. ✦ Fig. Complicat, complex, greu de rezolvat. — Din **spin** + suf. *-os.*

SPINTARISCÓP, *spintariscoape*, s. n. Instrument folosit pentru observarea scînteilor care se produc cînd razele emise de o substanță radioactivă lovesc un ecran acoperit cu un strat de sulfură de zinc. — Fr. **spinthariscope.**

SPINTECÁ, *spintec*, vb. I. Tranz. 1. A despica cu un instrument ascuțit trupul unei ființe, printr-o tăietură lungă și adîncă; *p. ext.* a înjunghia, a ucide. 2. Fig. A străbate (cu iuțeală). 3. (Rar) A sfîșia, a rupe (haine, stofe). *Spintecă moașa cîteva haine mai moi... face dintr-însele fâșii* (MARIAN). — Lat. ***expanticare** *(< pantex).*

SPINTECÁRE, *spintecări*, s. f. Acțiunea de *a spinteca.*

SPINTECÁT, -Ă, *spintecați, -te*, adj. Străpuns, sfîșiat. — V. *spinteca.*

SPINTECĂTÓR, -OÁRE, *spintecători, -oare*, adj. Care spintecă. — Din **spinteca** + suf. *-(ă)tor.*

SPINTECĂTÚRĂ, *spintecături*, s. f. Tăietură lungă și adîncă; crăpătură, despicătură. — Din **spinteca** + suf. *-(ă)tură.*

SPINTEROMÉTRU, *spintерometre*, s. n. Instrument cu care se măsoară lungimea scînteilor electrice. — Fr. **spinthéromètre.**

SPINUÍ, *spinuiesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A îngrădi cu un gard de spini. — Din **spin.**

SPINÚȚĂ, *spinuțe*, s. f. Plantă erbacee cu flori albastre-închise, rar albe, dispuse în capitule globuloase *(Phyteuma orbiculare).* — Din **spin** + suf. *-uță.*

SPIÓN[1], *spioni*, s. m. (Mec.) Fiecare dintre lamele de diferite grosimi care servesc la determinarea practică a jocului dintre două piese în contact.

SPIÓN[2], **-OÁNĂ**, *spioni, -oane*, s. m. și f. 1. Persoană care caută să descopere secretele militare, politice, economice ale unui stat pentru a le transmite altui stat, de care este plătită. 2. Persoană care pîndește, observă pe alții (pentru a furniza cuiva informații). — După fr. **espion.**

SPIONÁ, *spionez*, vb. I. 1. Intranz. A căuta să afle secrete de natură militară, politică, economică etc. ale unui stat, pentru a le transmite altui stat. 2. Tranz. A iscodi, a pîndi în scopul de a raporta cele aflate. ✦ A privi, a observa pe cineva sau ceva pe furiș. — După fr. **espionner.**

SPIONÁJ s. n. Faptul de a spiona; îndeletnicirea spionului. ✦ Iscodire, pîndire. — După fr. **espionnage.**

SPIONÁRE, *spionări*, s. f. Acțiunea de *a spiona.*

SPIRÁI, *spiraiuri*, s. n. Capac cu geamuri în puntea unei nave (uneori înclinat și protejat cu grilaje) care servește la luminat și la aerisit. — It. **spiraglio.**

SPIRÁLĂ, *spirale*, s. f. Curbă plană descrisă de un punct care se rotește în jurul unui punct fix, depărtîndu-se din ce în ce mai mult de el; *p. ext.* obiect care are această formă. ◇ Loc. adj. și adv. *În spirală* = în formă de spirală; răsucit, încolăcit. — Fr. **spirale.**

SPIRÁNT, -Ă, *spirante*, adj. n. și f. (În expr.) *Sunet spirant* sau *consoană spirantă* (și substantivat, f.) = consoană fricativă, v. *fricativ.* — Fr. **spirant.**

SPÍRĂ, *spire*, s. f. 1. (Mat.) Arcul de elice (2) cuprins între două puncte succesive de intersecție ale elicei cu o aceeași generatoare a suprafeței pe care se înfășoară elicea. 2. Porțiune de bobină care formează o curbă aproape închisă. 3. Fiecare dintre rotațiile spiralei. — Fr. **spire.**

SPIRIDÚȘ, *spiriduși*, s. m. (În basme și în superstiții) Drac mic (vioi și poznaș) despre care se crede că se întruchipează în diferite vietăți și că servește pe vrăjitori. ✦ Fig. Copil zburdalnic, vioi. [Var.: **spiritúș** s. m.] — Lat. lit. **spiritus** (comp. pol. **spirytušek**).

SPIRÍL, *spirili*, s. m. Nume generic dat bacteriilor în formă de fire în spirală și avînd la unul din capete unul sau mai mulți cili. — Fr. **spirille.**

SPÍRIT, (I 2, 3, 5, 10, II) *spirite*, s. n. I. 1. Minte, rațiune, intelect. 2. Persoană considerată sub raportul capacității sale intelectuale sau din punct de vedere al însușirilor morale, de caracter etc. ◇ *Spirit universal* (sau *enciclopedic*) = persoană care posedă cunoștințe (și se manifestă) în foarte multe domenii. 3. (La pl.) Societatea în întregul ei, oamenii considerați ca purtători ai unor idei, ai unor preocupări intelectuale; opinie publică. 4. Inteligență, deșteptăciune; isteține; capacitate de imaginație, fantezie. ◇ Expr. *(Om) de* (sau *cu*) *spirit* = (om) cu minte ageră, inteligent; (om) spiritual, cu umor. 5. Glumă, anecdotă; ironie. 6. Mod, fel de a gîndi, de a se manifesta; părere, concepție împărtășită de un grup de oameni, de o colectivitate. ◇ *Spirit de partid* (sau *partinic*) = conștiința apartenenței politice la partid; consecvență, conformitate cu linia, cu teoria, cu ideologia partidului; disciplină de partid. *Spirit de clasă* = conștiința apartenenței la o anumită clasă socială. *Spirit de grup* (sau *de castă, de cerc* etc.) = tendința de a acționa pe ascuns, în grup restrîns, în afara intereselor colectivității și împotriva lor, pentru realizarea unor interese strict personale sau de grup. ◇ Loc. adv. *În spiritul...* = în concordanță cu..., conform cu... 7. Caracter specific, trăsătură caracteristică a ceva. *Spiritul unei limbi.* ✦ Sensul real a ceva. *Spiritul legilor.* 8. Înclinare, pornire, tendință care determină felul de a fi, de a gîndi, de a se manifesta al cuiva. *Spirit de dreptate.* 9. (În filozofia idealistă și în concepțiile mistico-religioase) Element considerat ca factor de bază al universului, opus materiei, identificat cu divinitatea. 10. (În concepțiile religioase) Ființă imaterială, supranaturală, duh; (în superstiții) stafie, strigoi, fantomă. II. Semn grafic în scrierea greacă, care, adăugat unui sunet, arată cum se pronunță sunetul respectiv din punct de vedere al aspirației. — Lat. lit. **spiritus** (it. **spirito**).

SPIRITÍSM s. n. Doctrină și practică superstițioasă, bazată pe credința posibilității de comunicare cu cei morți (prin mijlocirea unui mediu). — Fr. **spiritisme.**

SPIRITÍST, -Ă, *spiritiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține spiritismului, privitor la spiritism. 2. S. m. și f. Persoană care practică spiritismul. — Fr. **spiritiste.**

SPIRITUÁL[1], *spirituali*, s. m. (Bis.) Duhovnic care se ocupă cu îndrumarea morală a seminariștilor. [Pr.: *-tu-al*] — După fr. **spirituel.**

SPIRITUÁL[2], **-Ă**, *spirituali, -e*, adj. 1. Care aparține minții, rațiunii, intelectului, *p. ext.* culturii; privitor la minte, la rațiune, la intelect, *p. ext.* la cultură. 2. Inteligent, deștept, ager, istet; dotat cu umor. ✦ Care oglindește, exprimă, denotă inteligență, isteține, umor. 3. (În filozofia idealistă și în concepțiile mistico-religioase) Care aparține spiritului considerat ca bază a universului, identificat cu divinitatea; privitor la acest factor: imaterial, supranatural. ✦ Bisericesc, religios, duhovnicesc. [Pr.: *-tu-al*] — După fr. **spirituel.**

SPIRITUALICÉȘTE adv. Din punct de vedere spiritual. [Pr.: *-tu-a-*] — Din **spiritual**[2] + suf. *-ic-este.*

SPIRITUALÍSM s. n. Concepție filozofică idealistă și mistico-religioasă, care consideră că factorul de bază al universului este spiritul, iar materia un simplu produs al spiritului. [Pr.: *-tu-a-*] — Fr. **spiritualisme.**

SPIRITUALÍST, -Ă, *spiritualiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține spiritualismului, privitor la spiritualism. 2. S. m. și f. Adept al spiritualismului. [Pr.: *-tu-a-*] — Fr. **spiritualiste.**

SPIRITUALITÁTE s. f. Însușirea, calitatea, caracterul a ceea ce este spiritual. [Pr.: *-tu-a-*] — După fr. **spiritualité.**

SPIRITUALIZÁ, *spiritualizez*, vb. I. Tranz. A încerca să dea fenomenelor, lucrurilor etc. un caracter sau un conținut spiritual, a încerca să le detașeze de materie. [Pr.: *-tu-a-*] — Fr. **spiritualiser.**

SPIRITUALIZÁRE, *spiritualizări*, s. f. Faptul de *a spiritualiza.* [Pr.: *-tu-a-*]

SPIRITUALIZÁT, -Ă, *spiritualizați, -te*, adj. Care a căpătat un caracter spiritual; imaterial. [Pr.: *-tu-a-*] — V. *spiritualiza.*

SPIRITUÓS, -OÁSĂ, *spirituoși, -oase*, adj. (Neobișnuit) Spiritual. [Pr.: *-tu-os*] — Din **spirit** + suf. *-os.*

SPIRITÚȘ s. m. v. **spiriduș.**

SPIROBACTÉRIE, *spirobacterii*, s. f. Bacterie în formă de bastonaș curbat.

SPIROCHÉT, *spirocheți*, s. m. Nume dat unor protozoare cu corpul foarte subțire și mobil, în formă de spirală, care cauzează o serie de boli contagioase. — Fr. **spirochète.**

SPIROMÉTRU, *spirometre*, s. n. Aparat pentru măsurarea capacității de respirație a plămînilor. — Fr. **spiromètre.**

SPIRT s. n. Alcool etilic; *p. ext.* băutură alcoolică tare. ◇ *Spirt de lemn* = alcool metilic. *Spirt industrial* = alcool etilic nerafinat. *Spirt medicinal* = spirt folosit în medicină mai ales ca dezinfectant, făcut impropriu pentru consum prin adăugarea unei substanțe. ◇ Fig. (Sugerînd ideea de agerime, de vioiciune) *Aici la han... trebuie un băiat iute, spirt* (BRĂTESCU-VOINEȘTI). — Rus **spirt.**

SPIRTÁR, *spirtari*, s. m. (Rar) Muncitor specializat în fabricarea spirtului. — Din **spirt** + suf. *-ar.*

SPIRTIÉRĂ, *spirtiere*, s. f. Lampă de gătit care funcționează cu spirt. [Pr.: *-ti-e-*] — Din **spirt** + suf. *-ieră.*

SPIRTÓS, -OÁSĂ, *spirtoși, -oase*, adj. (Despre băuturi) Care conține spirt; alcoolic. ◇ *Bomboane spirtoase* = bomboane fabricate cu esență de mentă. ✦ (Substantivat, f. pl.) Băuturi alcoolice. — Din **spirt** + suf. *-os.*

SPITÁL, *spitale*, s. n. Instituție medicală în care sînt internați și tratați bolnavii, accidentații sau rănițiii. [Pl. și: *spitaluri*] — Germ. **Spital.**

SPITALAGIOÁICĂ, *spitalagioaice*, s. f. (Înv.) Infirmieră. — Din **spitalagiu** + suf. *-oaică.*

SPITALAGÍU, *spitalagii*, s. m. (Înv.) Infirmier. — Din **spital** + suf. *-(a)giu.*

SPITALICÉSC, -EÁSCĂ, *spitalicești*, adj. Care aparține spitalului, privitor la spital. — Din **spital** + suf. *-ic-esc.*

SPITALIZÁ, *spitalizez*, vb. I. Tranz. A interna și a îngriji pe cineva într-un spital. ◇ Expr. *A spitaliza la domiciliu* = a îngriji un bolnav la domiciliu, în loc de a-l interna în spital. — Din **spital**.

SPITALIZÁRE, *spitalizări*, s. f. Acțiunea de *a spitaliza*.

SPITALIZÁT, -Ă, *spitalizați, -te*, adj. (Despre bolnavi) Internat și îngrijit în spital. — V. *spitaliza*.

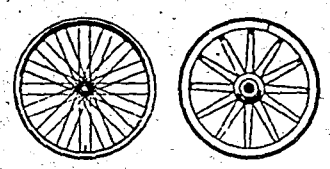

Spițe

SPIȚĂ, *spițe*, s. f. 1. Fiecare dintre bucățile de lemn sau dintre barele subțiri de metal care leagă cercul sau obezile roții unui vehicul de butucul sau de centrul ei. ✦ Stinghie, spetează. 2. Fiecare dintre treptele unei scări; fuscel. 3. Fig. Grad de rudenie; neam; *p. ext.* origine. ◇ *Spița neamului* = arbore genealogic. — Bg., sb. **spica**.

SPIȚĂRÁT, -Ă, *spițărați, -te*, adj. (Rar) Împodobit cu dantele, cu horbote. — Din **spițuri**.

SPIȚÉLNIC, *spițelnice*, s. n. Sfredel cu care se fac găuri în butucul și în obezile roții, pentru a se introduce spițele; sfredel lung și subțire (pentru găuri mici). — Din **spiță** + suf. *-el-nic*.

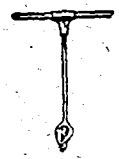

Spițelnic

SPIȚÉR, *spițeri*, s. m. (Pop.) Farmacist. [Var.: (reg.) **spițér** s. m.] — Ngr. **spetzieris**.

SPIȚEREÁSĂ, *spițerese*, s. f. (Pop.) 1. Farmacistă. 2. Soție de spițer. — Din **spițer** + suf. *-easă*.

SPIȚERÍE, *spițerii*, s. f. (Pop.) 1. Farmacie. ✦ (La pl.) Medicamente, droguri. 2. Știința farmaciei; profesiunea farmacistului. [Var.: (reg.) **spițerie** s. f.] — Ngr. **spetziaria**.

SPÍȚURI s. n. pl. (Rar) Colțișori de dantelă, lucrați cu igliță. — Germ. **Spitzen**.

SPÍN, -Ă, *spíni, -e*, adj. Căruia nu-i crește (aproape) de loc barbă și mustață. *Față spînă. Om spîn.* ◇ (Substantivat, m.) *Spînul vrea să-ți răpuie capul* (CREANGĂ) — Lat. **spanus* (< gr.).

SPÍNĂTEC, -Ă adj. v. **spînatic**.

SPÍNĂTIC, -Ă, *spînatici, -e*, adj. (Despre bărbați sau despre fața lor) Cu barba și cu mustața rară. [Var.: **spînătec, -ă** adj.] — Din **spîn** + suf. *-atic*.

SPÎNÍ, *spînesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A deveni spîn. ✦ (Despre păsări) A-și pierde penele. — Din **spîn**.

SPÎNT s. m. v. **spînz**.

SPÎNȚUÍ vb. IV. v. **spînzui**.

Spînz

SPÎNZ, *spînji*, s. m. Plantă erbacee cu rizomul gros și ramificat în numeroase fibre lungi, cu florile roșii aplecate în jos, a cărei rădăcină e folosită în medicina veterinară populară (*Helleborus purpureseens*). [Var.: (reg.) **spînț** s. m.]

SPÎNZUÍ, *spînzuiesc*, vb. IV. Tranz. A trata o vită bolnavă cu rădăcină de spînz. [Var.: (reg.) **spînțui** vb. IV] — Din **spînz**.

SPÎNZURÁ, *spînzur*, vb. I. 1. Tranz. A executa pe cineva prin spînzurare. ◇ Expr. *A tăia și a spînzura*, se spune despre cel care abuzează în mod nelimitat de puterea de autoritatea sa. ✦ Refl. A se sinucide, strangulîndu-se cu șireangul. 2. Tranz. A agăța un obiect cu unul dintre capete lăsînd restul să atîrne liber în jos. ◇ Expr. *A spînzura* (cuiva) *lingurile la brîu* (sau *de git*) = a nu da de mîncare celui care vine tîrziu la masă. ✦ Refl. A se agăța, a se prinde (și a se ține strîns) de cineva sau de ceva; a se atîrna. ✦ Intranz. A atîrna, a cădea liber în jos (fiind prins sau agățat de ceva în partea superioară). 3. Intranz. (Înv., în expr.) *A spînzura de...* (sau *de la...*) = a depinde de..., a fi conditionat de... 4. Tranz. Fig. (Fam.) A cheltui o sumă de bani (fără rost). — Lat. **expendiolare**.

SPÎNZURÁRE, *spînzurări*, s. f. Acțiunea de *a (se) spînzura* și rezultatul ei.

SPÎNZURÁT[1] s. n. (Rar) Spînzurare. — V. *spînzura*.

SPÎNZURÁT[2], **-Ă**, *spînzurați, -te*, adj. 1. (Adesea substantivat) Omorît sau sinucis prin spînzurare. ✦ (Substantivat) Epitet dat unui copil sau unui tînăr care se ține de pozne, de nebunii: șiretlic, neastîmpărat. 2. Agățat, atîrnat, suspendat. — V. *spînzura*.

SPÎNZURÁTOÁRE, (2) *spînzurători*, s. f. 1. Spînzurare. 2. Instrument de execuție alcătuit dintr-o construcție specială, de care se fixează șireangul prevăzut cu un laț care se atîrnă de gîtul condamnatului. — Din **spînzura** + suf. *-(ă)toare*.

SPÎRC[1], *spîrci*, s. m. (Fam.) Copilandru, pici; (depr.) mucos, țîngău. [Var.: **spîrci** s. m.]

SPÎRC[2], *spîrcuri*, s. n. (Reg.) Bucată mică de carne slabă; zgîrci, cartilaj. ✦ Bucățică, fîșie. — Comp. ucr. **špyrka**, pol. **szperka** « bucată de slănină ».

SPÎRCÁCI s. m. v. **spurcacl**.

SPÎRCI s. m. v. **spîrc**[1].

SPÎRCUÍ, *spîrcuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A rupe în bucăți; a sfîșia, a sfîrtica, a ciopîrți. ✦ A distruge, a nimici; a pune pe fugă, a risipi, a împrăștia. — Din **spîrc**[2].

SPÎRCUÍRE, *spîrcuiri*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a spîrcui* și rezultatul ei.

SPÎRCUÍT, -Ă, *spîrcuiți, -te*, adj. (Înv.) Rupt în bucăți; sfîșiat, sfîrticat. ✦ Zdrobit, distrus, nimicit; (despre grupări, colectivități) risipit, împrăștiat. — V. *spîrcui*.

SPLAI, *splaiuri*, s. n. Mal înalt al unei ape; mal al unei ape înălțat, întărit și pietruit sau pavat; *p. ext.* stradă amenajată pe acest mal. — V. *plai*.

SPLAU, *splauri*, s. n. Extremitatea unei schele, în formă de punte așezată pe piloți, care poate fi ridicată sau coborîtă după nivelul apei și pe care stă pescarul cu sacovișteа.

SPLÉNDID, -Ă, *splendizi, -de*, adj. Foarte frumos, minunat; strălucitor. [Acc. și: *splendíd*] — Fr. **splendide** (lat. lit. **splendidus**).

SPLENDOÁRE, *splendori*, s. f. Frumusețe fără seamăn; strălucire, măreție. ✦ (Concr.) Obiect, lucru etc. splendid. ✦ (Înv.) Bunăstare, prosperitate. — Fr. **splendeur** (după *splendid*).

SPLÉNIC, -Ă *splenici, -e*, adj. Care aparține splinei, privitor la splină. — Fr. **splénique** (lat. lit. **splenicus**).

SPLIN s. n. (Englezism) Plictiseală cauzată de lipsa unor preocupări serioase și care duce la dezgust de viață. — Engl. **spleen**.

SPLÍNĂ, *spline*, s. f. 1. (Anat.) Organ moale și spongios, de culoare roșie-violetă, așezat în regiunea subcostală stîngă, care produce globulele roșii. ◇ Expr. *Fără splină* = (despre animale) care este rezistent la fugă, care nu obosește; (despre oameni) care muncește intens fără să obosească. *A i se pune cuiva splina* = a simți dureri acute la splină, din cauza fugii, a mersului repede etc. 2. Plantă erbacee cu flori galbene-aurii (*Chrysosplenium alternifolium*). — Ngr. **splina**.

Splină

SPLÍNT, *splinturi*, s. n. (Tehn.) Cui de siguranță. — Engl. **splint**.

SPLINÚȚĂ, *splinuțe*, s. f. 1. Splină (2). 2. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpină păroasă, cu flori galbene reunite în ciorchini (*Solidago virga-aurea*). — Din **splină** + suf. *-uță*.

SPODÚMEN s. n. Silicat natural de litiu și de aluminiu, de culoare albă sau galbenă-verzuie, cu luciu sidefiu. — După fr. **spodumène**.

SPOI, *spoiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A vărui. 2. A acoperi un vas sau un obiect de metal cu un strat subțire dintr-un metal care nu coclește. ✦ Refl. Fig. A-și însuși, în mod superficial, maniere civilizate. 3. A unge (pe deasupra). ✦ Tranz. și refl. (Peior.) A (se) sulimeni, a (se) farda. — Slav (v. sl. **supojiti**).

SPOIÁLĂ, *spoieli*, s. f. Faptul de *a spoi*; văruială, zugrăveală. ✦ Strat subțire de aur, argint, alamă etc. cu care se acoperă suprafața unui obiect de metal. ✦ Fig. Lustru superficial, fără valoare (de cultură, de civilizație etc.); pospăială. ✦ (Peior.) Suliman, fard.

SPOÍRE, *spoiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) spoi* și rezultatul ei.

SPOÍT[1] s. n. Faptul de *a spoi*.

SPOÍT[2], **-Ă**, *spoiți, -te*, adj. 1. Văruit. 2. (Despre obiecte, vase) Acoperit cu un strat subțire de metal care nu coclește. 3. (Peior.) Sulimenit, fardat. — V. *spoi*.

SPOITÓR[1], *spoitoare*, s. n. (Reg.) Bidinea. — Din **spoi** + suf. *-(i)tor*.

SPOITÓR[2], *spoitori*, s. m. Meșter care se ocupă cu spoitul (vaselor de bucătărie). — Din **spoi** + suf. *-(i)tor*.

SPOITOREÁSĂ, *spoitorese*, s. f. Femeie care se ocupă cu spoitul (caselor) — Din **spoitor**[2] + suf. *-easă*.

SPOITÓRI s. m. pl. (Bot.) Pejmă.

SPOITORÍE s. f. Meseria spoitorului sau a spoitoresei. — Din **spoitor**[2] + suf. *-ie*.

SPOLIÁ, *spoliez*, vb. I. Tranz. A despuia pe cineva de avere, *p. ext.* de drepturi, de libertăți (prin înșelăciune ori prin forță); a prăda, a jefui. [Pr.: *-li-a*] — Fr. **spolier**.

SPOLIATÓR, -OÁRE, *spoliatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care spoliază. [Pr.: *-li-a-*] — După fr. **spoliateur**.

SPOLIÁȚIE, *spoliații*, s. f. Spoliere. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **spoliation**.

SPOLIÉRE, *spolieri*, s. f. Acțiunea de *a spolia* și rezultatul ei. [Pr.: *-li-e-*]

SPOLOCÁNIE s. f. (În practica religioasă creștină) Prima zi din postul paștilor. — Ucr. **spolokanie**.

SPÓNCĂ, *sponci*, s. f. (Reg.) 1. Copcă; agrafă; cataramă. 2. (În expr.) *Pe sponci* = în mică cantitate, puțin. — Rus **šponka**, ucr. **špon'ka**.

SPONDÁIC, *spondaice*, adj. n. (În metrica greco-latină, în expr.) *Vers spondaic* = hexametru în care al cincilea picior este format dintr-un spondeu. — Fr. **spondaïque**.

SPONDÉU, *spondee*, s. n. (În metrica greco-latină) Picior de vers compus din două silabe lungi. — Lat. lit. **spondeus** (fr. **spondée**).

SPONDILÍTĂ, *spondilite*, s. f. Inflamație (de natură tuberculoasă, infecțioasă, traumatică etc.) a vertebrelor. — Fr. **spondylite.**

SPONDILÓZĂ, *spondiloze*, s. f. Boală care constă în depuneri anormale de calciu în anumite regiuni ale corpului, mai ales pe vertebre. — Fr. **spondylose.**

SPÓNGIE, *spongii*, s. f. (Zool.) Burete (II 1). — Lat. lit. **spongia.**

SPONGIÉR, *spongieri*, s. m. (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate cu corpul alcătuit dintr-o rețea compactă de fibre elastice și rezistente; (și la sg.) animal care face parte din această încrengătură. [Pr.: *-gi-er*] — Fr. **spongiaires.**

SPONGIÓS, -OÁSĂ, *spongioși, -oase*, adj. 1. Care este poros ca un burete. 2. Care are proprietatea de a suge lichidele. [Pr.: *-gi-os*] — Fr. **spongieux** (lat. lit. **spongiosus**).

SPONGIOZITÁTE s. f. Calitatea de a fi spongios. [Pr.: *-gi-o-*] — După fr. **spongiosité.**

SPONTÁN, -Ă, *spontani, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care se face sau se produce de la sine, fără vreo cauză exterioară aparentă; care se face de bunăvoie, nesilit de nimeni; care apare brusc, pe neașteptate. — Fr. **spontané** (lat. lit. **spontaneus**).

SPONTANEITÁTE s. f. Însușire a ceea ce este spontan. ✦ Vioiciune, promptitudine, naturalețe spirituală. [Pr.: *-ne-i-*] — După fr. **spontanéité.**

SPONTANÉU, -ÉE, *spontanei, -ee*, adj. (Rar) Spontan. — Fr. **spontané** (lat. lit. **spontaneus**).

SPOR[1], *spori*, s. m. Celulă reproducătoare asexuată a plantelor criptogame. ✦ (Zool.) Corpuscul reproducător la diverse protozoare. — Fr. **spore.**

SPOR[2], (3) *sporuri*, s. n. 1. Înaintare în lucru, progres. ✧ Loc. adj. și adv. *Cu spor* = cu mare randament; spornic; repede. *Fără spor* = fără randament; pulin; încet. ✧ Expr. *A avea spor* = a realiza, a produce mult, în timp (relativ) scurt. *Spor la lucru!* = formulă de urare adresată cuiva care lucrează sau merge la lucru. 2. Abundență, belșug, prosperitate; folos, cîștig. 3. Creștere, mărire, majorare; adaos, supliment. — Slav (v. sl. **sporŭ**, bg. **spor**).

SPORÁDIC, -Ă, *sporadici, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care se manifestă pe ici pe colo sau din cînd în cînd; lipsit de continuitate, distanțat, rar; împrăștiat, răzleț, izolat. — Fr. **sporadique.**

SPORADICITÁTE s. f. (Rar) Însușirea, calitatea de a fi sporadic. — După fr. **sporadicité.**

SPORÁNGE s. n. Organ în formă de săculeț, în care se dezvoltă sporii la plantele criptogame. — Fr. **sporange.**

SPORÍ, *sporesc*, vb. IV. 1. Tranz., intranz. și refl. A crește sau a face să crească; a (se) mări, a (se) înmulți. 2. Intranz. A progresa, a înainta, a avea spor. 3. Intranz. (Înv.) A-și da silința, a se zori. *Fugariul... sporind mai mult, au ajuns* (DRĂGHICI). ✦ Tranz. A împinge, a îmboldi. 4. Tranz. A povesti (exagerînd); a flecări. — **(1, 2, 3)** Din **spor**[2], **(4)** bg. **sporja, sb. sporiti** «a discuta».

SPORIFÉR, -Ă, *sporiferi, -e*, adj. Care poartă spori. — Fr. **sporifère.**

SPORÍRE, *sporiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) spori*; creștere, înmulțire, mărire.

SPORÍȘ, *sporiși*, s. m. (Bot.) Troscot. — Sb. **sporiš.**

SPORÍT, -Ă, *sporiți, -te*, adj. Crescut, mărit, înmulțit. — V. *spori*.

SPORITÓR, -OÁRE, *sporitori, -oare*, adj. (Rar) Care are spor, care progresează. ✦ (Pop.) Care face să crească, să se mărească. — Din **spori** + suf. *-(i)tor.*

SPÓRNIC, -Ă, *spornici, -e*, adj. 1. Care are spor; harnic. ✦ Care prilejuiește o acțiune cu spor, care se face cu spor; la care se lucrează cu spor. *Muncă spornică.* 2. Îmbelșugat, abundent, bogat, mult; productiv. ✦ Vorbăreț. *Spornic la vorbă.* ✦ (Despre alimente) Care ține mult, care nu se consumă repede. — Slav (v. sl. **sporinŭ**).

SPOROFÍLĂ, *sporofile*, s. f. Frunză pe care se formează sporangele.

SPOROVÁI, *sporovăiesc*, vb. IV. Intranz. A vorbi mult și fără rost; a flecări, a trăncăni. [Vâr.: **sporovoi** vb. IV] — Din **spori** (după *ciorovăi*).

SPOROVĂIÁLĂ, *sporovăieli*, s. f. Faptul de *a sporovăi*; flecăreală, taifas.

SPOROVOÍ vb. IV. v. **sporovăi.**

SPORT, *sporturi*, s. n. Complex de exerciții fizice și de jocuri practicate în mod metodic, cu scopul de a dezvolta și a întări corpul și de a educa voința, curajul, inițiativa și disciplina. ✧ *Teren de sport* = teren amenajat și înzestrat cu construcțiile necesare în vederea desfășurării unor competiții sportive. — Fr. **sport** (< engl.).

SPORTÍV, -Ă, *sportivi, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de sport, privitor la sport; care servește la practicarea sporturilor sau este în conformitate cu regulile sporturilor. ✧ *Întîlnire* (sau *întrecere*) *sportivă* sau *concurs sportiv* = competiție sportivă la care participanții se întrec în vederea stabilirii unui clasament de măiestrie sportivă. ✦ Care se ocupă cu sportul, care practică sportul. 2. S. m. și f. Persoană care practică sportul. — Fr. **sportif.**

SPÓRTSMAN, *sportsmeni*, s. m. Persoană care se ocupă în mod sistematic cu sportul. — Fr. **sportsman** (< engl.).

SPORULÁT, -Ă, *sporulați, -te*, adj. (Despre plante) Care se înmulțește prin spori. — După fr. **sporulé.**

SPORULÁȚIE s. f. (Bot.) Proces de formare a sporilor. — Fr. **sporulation.**

SPOT, *spoturi*, s. n. Urmă luminoasă lăsată pe o scară gradată sau pe un ecran de o rază de lumină reflectată pe oglinda unui instrument de măsură. — Fr. **spot.**

SPOVÁDĂ, *spovede*, s. f. (Reg.) Spovedanie. — Postverbal al lui **spovădui.**

SPOVĂDUÍ, *spovăduiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se spovedi. — Din **spovedi.**

SPOVEDÁNIE, *spovedanii*, s. f. Faptul de a se spovedi; mărturisire, destăinuire. ✦ (Bis.) Ceremonia mărturisirii păcatelor. — Slav (v. sl. **ispovědanije**).

SPOVEDÍ, *spovedesc*, vb. IV. Refl. (În practicile bisericii creștine) A mărturisi unui duhovnic greșelile făptuite, spre a obține iertarea lor. ✦ Tranz (Despre duhovnici) A primi mărturisirea unui credincios. ✦ Refl. și tranz. A mărturisi cuiva o taină; a se destăinui. [Var.: (înv. și arh.) **ispovedí, ispovedui** vb. IV] — Slav (v. sl. **ispovědati**).

SPOVEDÍRE, *spovediri*, s. f. (Bis.) Acțiunea de *a (se) spovedi*; destăinuire.

SPRÁFCĂ, *sprafce*, s. f. 1. (Înv. și reg.) Cercetare (judecătorească); anchetă. 2. (Fam., în expr.) *A face sprafca* (sau *sprafcă*) *din...* (sau *de...*) = a jefui, a risipi. — Rus **spravka.**

SPRĂCIÓC, *sprăcioci*, s. m. (Ornit.) Sfrîncioc.

SPRĂHUÍ, *sprăhuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A mișca un obiect încoace și încolo; a scutura ceva (făcînd să cadă praf).

SPRĂHUIÁT, -Ă, *sprăhuiați, -te*, adj. (Reg., adesea substantivat) Nebunatic, ușuratic. — V. *sprăhui.*

SPRE prep. 1. (Cu sens local) În direcția..., înspre, către, la. *Harap-Alb, luîndu-și oamenii săi, încalecă și el și pornesc spre împărăție* (CREANGĂ). ✦ (În formația numeralelor de la 11 la 19) Deasupra, mai mult, adăugat la..., peste. *Unsprezece.* 2. (Cu sens temporal) În apropierea..., aproape de..., cam la vremea... pe la... *Spre iarnă.* ✦ Către ziua de...; dintre ziuă de... și ziua de... *A vorbit bunicul David cu mama și cu tata mai toată noaptea, duminică spre luni și luni spre marți* (CREANGĂ). 3. (Introduce un complement circumstanțial de scop) În vederea..., pentru a..., ca să... *Moțoc... întrebuința creditul ce avea la domn spre împilarea gloatei* (NEGRUZZI). ✧ Expr. *Spre pildă* = de pildă, de exemplu. ✦ Infinitivul precedat de «spre» echivalează cu o propoziție coordonată și arată o acțiune ulterioară celei exprimate de verbul precedent, prepoziția «spre» avînd valoare copulativă) După aceea, și apoi. *Umbra... se înalță pe-o rază de lună spre a cădea în pat* (EMINESCU). 4. (Introduce un complement circumstanțial de mod) (În așa fel) încît (să producă, să cauzeze cuiva ceva). *Au plecat spre marele regret al confraților* (CARAGIALE). 5. (Înv. și reg.; introduce un complement indirect) Echivalînd cu..., drept, ca. *Întunecimea-ta, spre răsplată două hatîruri am să-ndrăznesc a cere...* (CARAGIALE). — Lat. **super.**

SPREVĂZĂTÓR, -OÁRE, *sprevăzători, -oare*, adj. (Rar) Străveziu, clar, limpede. — Din **sprevedea** (înv.).

SPRÍJIN, *sprijine*, s. n. 1. Faptul de a (se) sprijini. 2. Susținere, ajutor, ocrotire. ✧ Expr. *A veni în sprijinul cuiva* (sau *a ceva*) = a ajuta, a susține (pe cineva sau ceva). ✦ (Concr.) Susținător, ocrotitor, sprijinitor. 3. (Tehn.) Punct, grup de puncte sau suprafață de contact dintre două corpuri solide de acțiune între care se exercită forțe de acțiune și de reacțiune; reazem. ✦ Dispozitiv sau aparat prin care se realizează sprijinirea unui corp prin alt corp. — Slav (v. sl. **suprenženŭ**).

SPRIJINÍ, *sprijin*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) susține, a (se) rezema, a (se) propti ca să nu cadă. ✦ Fig. A (se) baza, a (se) întemeia pe... 2. Tranz. Fig. A ajuta pe cineva sau ceva, a ocroti, a proteja; a-și da concursul la ceva. ✦ (Înv.) A fi de părere că... 3. Tranz. (Înv. și reg.) A ține piept unui atac, a rezista. 4. Tranz. (Reg.) A opri în loc, a apuca, a prinde. ✦ A aduna, a capta un lichid (într-un vas). — Din **sprijin.**

SPRIJINÍRE, *sprijiniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) sprijini*; sprijin, reazem. ✦ Fig. Susținere, ajutor, ocrotire, concurs dat cuiva.

SPRIJINITOÁRE, *sprijinitori*, s. f. Rezemătoare. — Din **sprijini** + suf. *-(i)toare.*

SPRIJINITÓR, -OÁRE, *sprijinitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care sprijină; ocrotitor, protector. — Din **sprijini** + suf. *-(i)tor.*

SPRIJOÁNĂ, *sprijoane*, s. f. (Reg.) Scîndură, par, grindă pe care se sprijină ceva sau care susține ceva. — Din **sprijin.**

SPRINCEÁNĂ s. f. v. **sprînceană.**

SPRINCENEÁ s. f. v. **sprîncenea.**

SPRINCENÚȚĂ s. f. v. **sprîncenuță.**

SPRINT, *sprinturi*, s. n. Mărirea vitezei de către un concurent (în ultima fază a parcursului) la unele întreceri sportive. ✦ Categorie de probe sportive pe distanță scurtă, caracterizate prin viteză foarte mare. — Fr. **sprint** (engl. [to] **sprint**).

SPRINTÁ, *sprintez*, vb. I. Intranz. A-și mări viteza de alergare, de pedalare etc., de obicei pe ultima parte a parcursului unei întreceri sportive. — Din **sprint.**

SPRINTEIÓR, -OÁRĂ, *sprinteiori, -oare*, adj. Sprintenel. — Din **sprinten** + suf. *-ior.*

SPRÍNTEN, -Ă, *sprinteni, -e*, adj. (Despre ființe; adesea adverbial) Care se mișcă cu ușurință; vioi, iute. ✧ Expr. *Sprinten la minte*

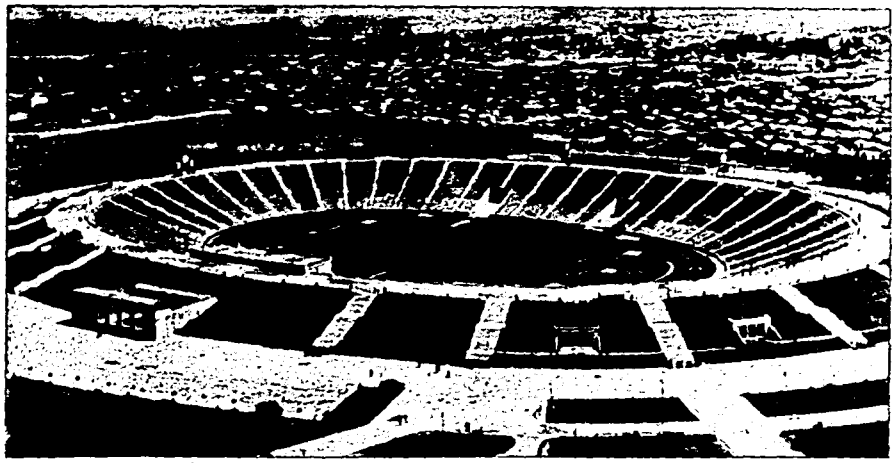

Stadionul «23 August».

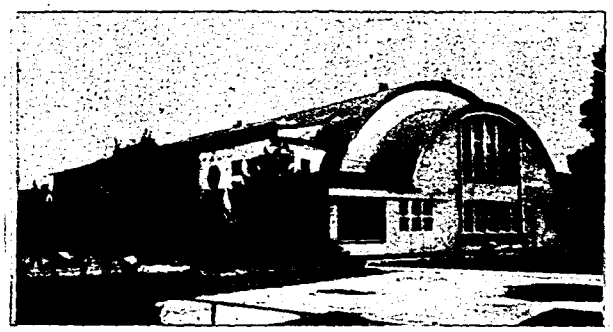

Sala sporturilor «Dinamo»

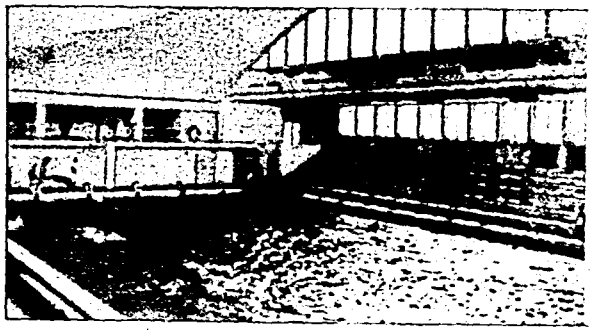

Bazinul acoperit «Floreasca».

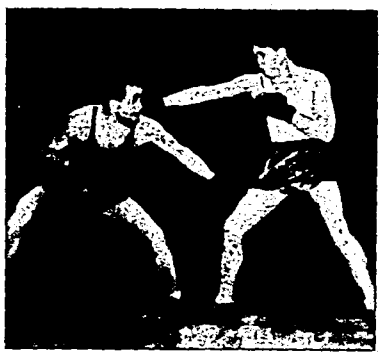

Box.

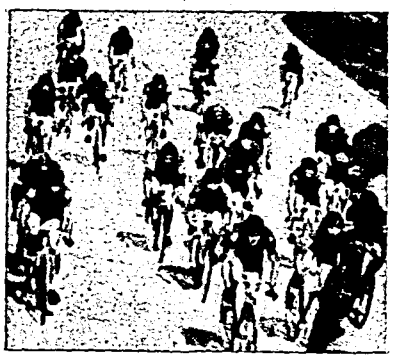

Ciclism.

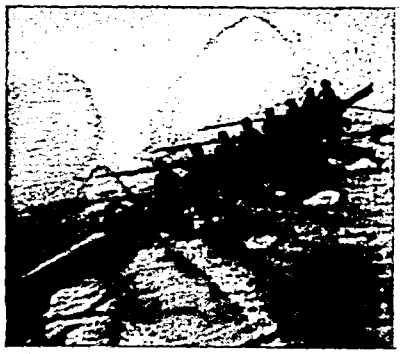

Canotaj academic.

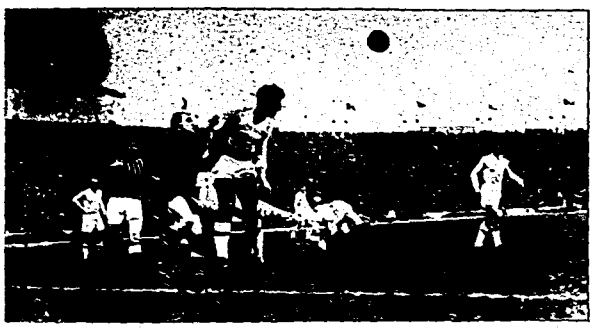

Fotbal.

Hochei pe gheață.

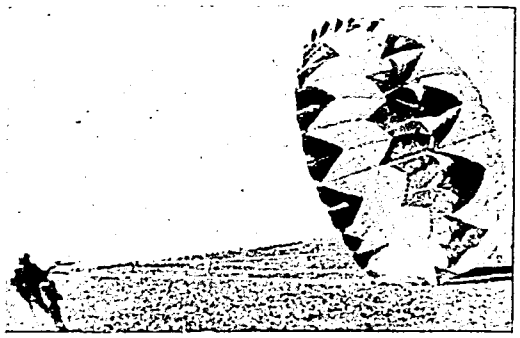

Paraşutism.

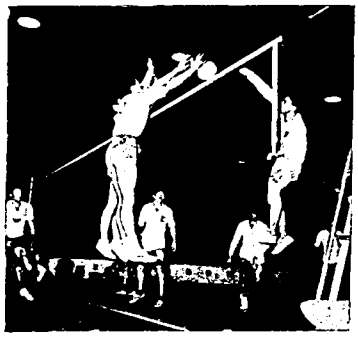

Volei.

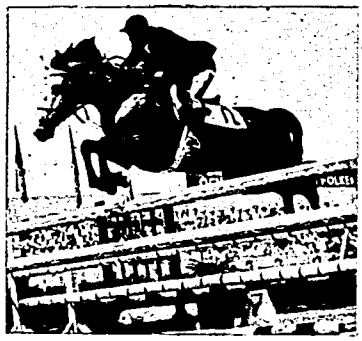

Călărie.

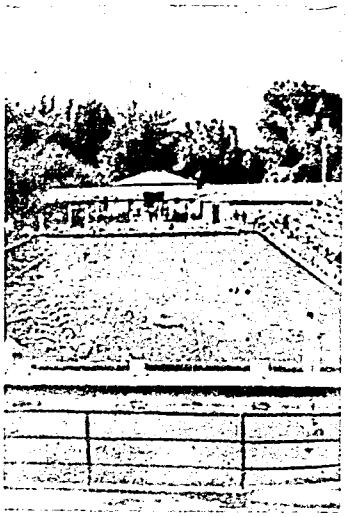

Înot.

Baschet.

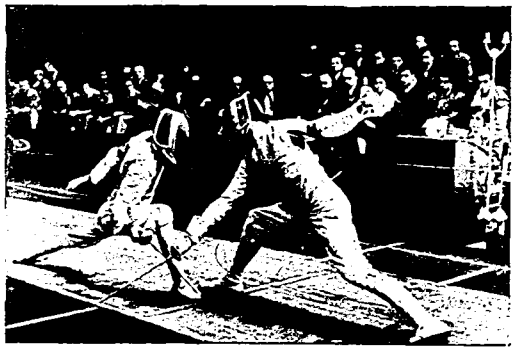

Scrimă.

Schi.

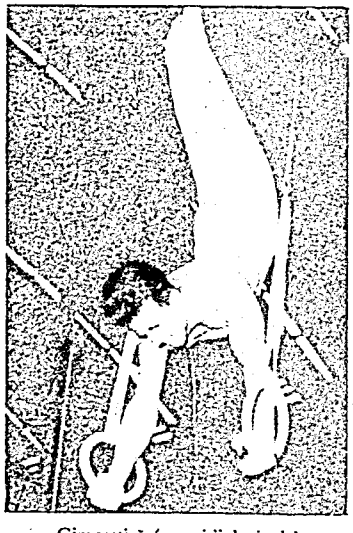

Gimnastică (exerciţii la inele).

Alpinism.

Tir (armă liberă, poziţia culcat).

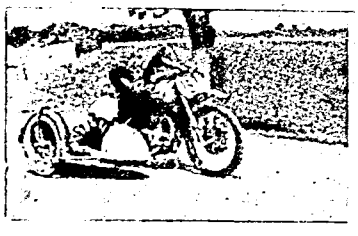

Motociclism.

= ager, deștept. ✦ (Despre lucruri) Înalt, subțire, elegant. *Galerii cu mari lanterne și sprintene coloane* (ALECSANDRI). ✦ (Neobișnuit, despre îmbrăcăminte) Ușor, subțire. — Comp. sb. *spretan*.

SPRINTENÁȘ, *sprintenași*, s. m. (Înv. și arh.) Ostaș cu arme ușoare. — Din **sprinten** + suf. *-aș*.

SPRINTENEÁLĂ, *sprinteneli*, s. f. Însușirea de a fi sprinten; vioiciune, agilitate. — Din **sprinten** + suf. *-eală*.

SPRINTENÉL, -EÁ, -ICĂ, *sprintenei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *sprinten*.

SPRINTÉR, -Ă, *sprinteri, -e*, s. m. și f. Atlet(ă) specializat(ă) în alergări pe distanțe scurte. — Fr. **sprinter** (< engl.).

SPRINȚÁR, -Ă, *sprințari, -e*, adj. Zglobiu, nebunatic. ✦ Sprinten, iute; jucăuș. ✦ Fig. Hoinar, nestatornic. *Gînd sprințar*. ✦ (Despre oameni) Ușuratic. ✦ Fig. Îndrăznet, trufaș. *De unde Vin acele cuvinte sprințare A lui?* (BUDAI-DELEANU).

SPRINȚĂRÓI, -OÁIE, *sprințăroi, -oaie*, adj. (Rar) Augmentativ al lui *sprințar*.

SPRÎNCEÁNĂ, *sprîncene*, s. f. 1. Linie arcuită deasupra orbitei ochiului, formată din fire de păr scurte și dese. ✧ Expr. *A ridica sprîncenele* (sau *din sprîncene*) = a privi mirat, a arăta surprindere. *A încreți* (sau *a încrunta*) *sprîncenele* (sau *din sprîncene*) = a se încrunta; a se posomori. *A se uita* (sau *a pîndi*) *pe sub sprîncene* = a se uita pe furiș. *A alege pe* (sau *după*) *sprînceană* = a alege ce e mai bun, mai prețios etc. *A fi cu ochi și cu sprîncene* = a fi prea bătător la ochi, prea evident (pentru a putea fi trăgăduit). 2. Fig. Muchie, culme, creastă, coamă (de deal). 3. Fig. Petic, bucată. *Viața lor a urmat înainte... în zăvoiul cel plin de taine, sub sprînceana pădurii peste care se zăreau în fund munții* (SADOVEANU). ✦ Fîșie de lumină. *Sprînceana înșirată a soarelui se înecă în apa viorie a mării* (BART). [Var.: **sprînceánă** s. f.] — Lat. **supercĭlna* (< *supercilia* + *gena*).

SPRÎNCENÁT, -Ă, *sprîncenați, -te*, adj. Cu sprîncene mari și dese. ✧ Expr. (Îr.) *Călătorie sprîncenată* = (arătînd lipsa de regret la plecarea cuiva) călătorie bună, mergi sănătos. ✦ Fig. Împodobit, decorat. — Din **sprînceană** + suf. *-at*.

SPRÎNCENEÁ, *sprîncenele*, s. f. Sprîncenuță. [Var.: **sprînceneá** s. f.] — Din **sprînceană** + suf. *-ea*.

SPRÎNCENÚȚĂ, *sprîncenute*, s. f. Diminutiv al lui *sprînceană*. [Var.: **sprîncenúță** s. f.]

SPÚLBER, *spulbere*, s. n. Spulberare; ninsoare spulberată; vînt puternic. ✦ Fig. Nimicire, prăpăd. ✧ Expr. *A merge în spulber* = a merge spre distrugere. — Postverbal al lui **spulbera**.

SPULBERÁ, *spúlber*, vb. I. Tranz. și refl. 1. A (se) ridica în vîrtej și a (se) duce departe; a (se) risipi, a (se) împrăștia. 2. Fig. A (se) nimici, a (se) distruge. — Lat. **expulverare*.

SPULBERÁRE, *spulberări*, s. f. Acțiunea de *a (se) spulbera* și rezultatul ei; împrăștiere, risipire; *fig.* nimicire.

SPULBERÁT, -Ă, *spulberați, -te*, adj. 1. (Despre zăpadă, praf, frunze etc.) Risipit, împrăștiat de vînt; (despre locuri) de pe care zăpada a fost luată de vînt. ✦ Fig. (Despre oameni) Zăpăcit, neserios, distrat. 2. (Rar, despre vînt) Care spulberă; violent, puternic; *fig.* (despre oameni) furios, mînios. — V. *spulbera*.

SPULBERÁTIC, -Ă, *spulberatici, -e*, adj. Ușuratic, fluturatic, nestatornic. — Din **spulbera** + suf. *-atic*.

SPULBERÁTOR, -OÁRE, *spulberători, -oare*, adj. (Rar) Care spulberă; care este spulberat. — Din **spulbera** + suf. *-(ă)tor*.

SPULBERÁTÚRĂ, *spulberături*, s. f. Zăpadă spulberată de vînt. ✦ Lucruri spulberate, împrăștiate. *Spulberătură de fulgi cenușii* (GALACTION). — Din **spulbera** + suf. *-(ă)tură*.

SPUMÁ, *spumez*, vb. I. 1. Intranz. și refl. (Despre ape, valuri etc.) A face spumă, a spumega. 2. Intranz. (Despre cai) A se acoperi de spumă, a face clăbuci; a spumega. ✧ Expr. (Despre oameni) *A spuma de furie* (sau *de ciudă*) = a fi foarte mînios. — Din **spumă**.

SPUMÁRE, *spumări*, s. f. Acțiunea de *a (se) spuma* și rezultatul ei.

SPUMÁT, -Ă, *spumați, -te*, adj. (Despre ape) Acoperit de spumă, spumos. ✦ (Despre cai) Plin de spume, acoperit cu clăbuci de sudoare. — V. *spuma*.

SPUMÁTIC, -Ă, *spumatici, -e*, adj. (Rar) Plin de spumă, înspumat. — Din **spuma** + suf. *-atic*.

SPÚMĂ, *spume*, s. f. 1. (Adesea fig.) Strat albicios care se formează la suprafața unui lichid agitat; sistem format dintr-un lichid în care sînt răspîndite bule de gaz separate între ele de lichidul respectiv. ✦ Fig. Ceea ce este (sau se crede că este) mai bun, mai ales. 2. Strat care se ridică deasupra unor alimente în timpul fierberii sau al fermentației (și care trebuie îndepărtat). 3. Clăbuc de săpun, de sudoare, de salivă. ✧ Expr. (Despre oameni) *A face spumă* (sau *spume*) *la gură* = a se înfuria peste măsură. 4. Compus: *spumă-de-mare* = mineral din grupul silicaților de magneziu, albicios, ușor și poros. — Lat. **spuma**.

SPÚMEG s. n. (Rar) 1. Spumegare. 2. Fig. Mînie violentă. — Postverbal al lui **spumega**.

SPUMEGÁ, *spúmeg*, vb. I. Intranz. (Despre lichide) A face spume; (despre cai) a se acoperi de spumă, a face clăbuci la gură. ✧ Expr. *A spumega de furie* (sau *de mînie*) = a fi foarte mîniat. ✦ Fig. A fi exuberant, a clocoti de viață. — Din **spumă** (după *fumega*).

SPUMEGÁI s. n. (Rar) Spumă murdară, urîtă. — Din **spumeg** + suf. *-ai* (după *mucegai*).

SPUMEGÁRE, *spumegări*, s. f. Acțiunea de *a spumega*; lichid care spumegă.

SPUMEGÁT, -Ă, *spumegați, -te*, adj. (Despre lichide) Cu spume, înspumat. — V. *spumega*.

SPUMEGĂTÓR, -OÁRE, *spumegători, -oare*, adj. Care spumegă. — Din **spumega** + suf. *-(ă)tor*.

SPUMEGÓS, -OÁSĂ, *spumegoși, -oase*, adj. (Înv.) Care face spume, plin de spumă; spumos, înspumat. — Din **spumeg** + suf. *-os*.

SPUMIÉRĂ, *spumiere*, s. f. Lingură plată și cu multe găuri, cu care se ia spuma de pe mîncărurile care fierb. — Din **spumă**.

SPUMÓS, -OÁSĂ, *spumoși, -oase*, adj. (Despre lichide) Înspumat. ✦ (Despre vin) Care face spumă cînd este turnat în pahare, datorită fermentării incomplete sau unui procedeu special de fabricație. ✦ Fig. Ca spuma, vaporos, diafan. ✦ Fig. (Despre felul de a se exprima al cuiva) Viu, colorat, plastic. — Din **spumă** + suf. *-os*.

SPÚNE, *spun*, vb. III. Tranz. 1. A exprima prin viu grai un gînd, o părere etc.; a rosti, a zice, a declara. ✧ Expr. *Ce-ți spuneam eu!* = ai văzut că a fost așa cum ți-am spus? *Nu mai spune!* sau *ce spui?* exprimă mirarea, neîncrederea. *A spune verde* (*în față* sau *în ochi*) = a spune adevărul de-a dreptul, fără menajamente. *A spune drept* (sau *curat*) = a spune adevărul, a fi sincer, cinstit. ✦ Fig. A evoca, a provoca (sentimente, amintiri). *Nu-ți spune nimic glasul meu?* (DELAVRANCEA). ✧ Expr. *A-i spune cuiva inima* = a avea o intuiție, a intui. ✦ Fig. (Pop.) A exprima prin cîntec, a cînta. *Aud doina spusă din frunză* (id.). 2. A expune, a relata. (Refl. impers.) *Nu e dracul așa de negru cum se spune* (= lucrurile nu sînt chiar atît de rele cum se arată). ✦ (Despre texte, scrieri) A cuprinde, a scrie. *Ce spun ziarele?* 3. A povesti, a istorisi. ✧ Expr. *A spune* (*cîte* sau *și*) *verzi și uscate* = a trăncăni. ✦ A recita. ✦ (Rar) A citi. *Eram capabil să spun pe carte cît oricare... de răpede* (NEGRUZZI). 4. A destăinui, a mărturisi ceva cuiva. ✦ A pîri, a denunța pe cineva. 5. A explica cuiva un lucru, a lămuri pe cineva. *Spuse pentru ce a venit* (ISPIRESCU). 6. A-i zice cuiva pe nume; a numi; a porecli. [Prez. ind. și: *spui*] — Lat. **exponere**.

SPÚNERE, *spuneri*, s. f. Faptul *de a spune*; ceea ce este spus; (înv.) zicală, sentință.

SPURC s. n. (Reg.) 1. Scîrnă. 2. Nume dat la diferite boli sau bube. — Postverbal al lui **spurca**.

SPURCÁ, *spurc*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) murdări, a (se) mînji. ✦ Refl. A-și evacua excrementele sau urina; a se scîrnăvi. ✦ Fig. A (se) profana, a (se) pîngări, a (se) necinsti. ✦ Tranz. Fig. A înjura. 2. Tranz. A atinge o mîncare sau un vas pentru gătit mîncare de ceva murdar, scîrbos sau oprit de biserică. 3. Refl. (În practicile religioase creștine) A mînca de dulce în timpul postului. ✦ Fig. A se deprinde la ceva rău, neîngăduit; a se dedulci. — Lat. **spurcare**.

SPURCÁCI, *spurcaci*, s. m. Pasăre migratoare înrudită cu dropia, de mărimea unei găini (*Otis tetrax*). [Var.: **spîrcáci** s. m.] — Din **spurc** + suf. *-aci*.

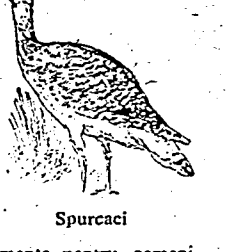

Spurcaci

SPURCÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) spurca*; murdărire; *fig.* profanare, pîngărire.

SPURCÁT[1] s. n. 1. Faptul de a *(se) spurca*. 2. (Reg.) Spurc.

SPURCÁT[2]**, -Ă,** *spurcați, -te*, adj. 1. Murdar; respingător, scîrbos, scîrnav. ✦ Fig. (Despre vorbe) Trivial, vulgar. ✧ Expr. (Despre oameni) *Spurcat la gură* = care spune vorbe triviale, vulgare. 2. (Despre alimente) Care a venit în contact cu ceva scîrbos, murdar și nu mai poate fi mîncat; (despre vase) în care (din același motiv) nu se pun alimente pentru oameni. ✦ Oprit de biserică. 3. Fig. (Adesea substantivat) Vrednic de dispreț; mîrșav, ticălos. ✦ (Despre lucruri) Odios, nesuferit; rău, nedrept. 4. Fig. (Adesea substantivat) Eretic, păgîn. — V. *spurca*.

SPURCĂCIÚNE, *spurcăciuni*, s. f. 1. Lucru spurcat, grețos; scîrnăvie, murdărie. ✦ Fig. Faptă sau vorbă murdară; trivialitate. 2. Termen de dispreț pentru o ființă respingătoare; *p. ext.* ființă înfiorătoare, monstru. — Din **spurca** + suf. *-(ă)ciune*.

SPURCOÁICĂ, *spurcoaice*, s. f. (Ornit.) Spurcaci. — Din **spurc** + suf. *-oaică*.

SPUS, (rar) *spusuri*, s. n. Faptul de *a spune*; povestire. *Sînt tari feciori la spusuri, dar slabi la făptuit* (COȘBUC).

SPÚSĂ, *spuse*, s. f. Ceea ce s-a spus; vorbă. *Spusa voastră era sîntă și frumoasă* (EMINESCU). — V. *spune*.

SPÚZĂ, (rar) *spuze*, s. f. 1. Cenușă fierbinte (amestecată cu jăratic). ✧ Expr. *A trage spuza pe turta sa* = a căuta să tragă tot folosul pentru-sine. *Cîtă pulbere și spuză* = mulțime nenumărată. 2. Fig. Mulțime, droaie, grămadă. — Lat. **spudia* (= *spodium*).

SPUZEÁLĂ s. f. 1. Nume popular dat erupțiilor care apar pe piele. 2. Fig. Spuză (2). — Din **spuzi** + suf. *-eală*.

SPUZÍ, *spuzesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) umple de bubulițe; *p. ext.* a (se) acoperi, a (se) umple de... 2. Intranz. Fig. A se produce în număr mare, a se ivi. *Au spuzit florile* (DELAVRANCEA). — Din **spuză**.

SPUZÍT, -Ă, *spuziți, -te*, adj. Plin de..., acoperit de...; plin de spuzeală (1). — V. *spuzi*.

SS interj. v. **st.**

SST interj. v. **st.**

ST interj. Cuvînt prin care se cere cuiva să facă liniște. [Var.: **ss, sst** interj.]

STA, *stau,* vb. I. Intranz. **I. 1.** (Despre oameni și animale) A se opri din mers; a se întrerupe dintr-o acțiune, dintr-o mișcare etc.; (despre aparate, mecanisme, dispozitive) a se opri din funcționare, a nu mai merge. ◇ Expr. *Stai că trag,* formulă prin care cineva este somat să rămînă pe loc, să nu se apropie. *Minte de stă soarele în loc* = minte cu nerușinare. *A sta țintuit* (sau *nemișcat) pe loc* = a nu face nici o mișcare. *A nu-i mai sta* (cuiva) *gura* = a vorbi într-una, a nu mai tăcea. ✦ (La imperativ, avînd și valoare de interjecție) Oprește, așteaptă. *Stai, comise, și lasă-mă să vorbesc* (SADOVEANU). ◇ Expr. *Stai să-ți spun* sau *stai să vezi* = lasă-mă să-ți spun, ai răbdare, așteaptă. *Stai puțin* (sau *un pic, cu binișorul* etc.) = fii cu răbdare, nu te grăbi. ✦ (Despre ape; poetic) A nu mai curge. ✦ (Despre ploaie, vînt) A conteni, a înceta. **2.** A rămîne nemișcat într-un loc, a nu pleca, a nu se îndepărta de undeva; (despre vehicule) a staționa. ◇ Expr. *A nu (putea) sta loculuî* (sau *pe loc)* = a alerga încoace și încolo, a nu avea astîmpăr. *A sta pe loc* = a nu progresa, a stagna. *Stai binișor!* = șezi liniștit, astîmpără-te! *Ce (mai) stai?* = ce (mai) aștepți? *Stă ce stă și...* = așteaptă cît așteaptă și... *A sta la* (sau *pe) locul său* = a nu pleca, a nu-și părăsi locul; *fig.* a păstra măsura, a fi modest, rezervat. **3.** A rămîne într-un serviciu, într-o slujbă, într-o ocupație. *Am fugit de la jupînul.* — *De ce?...* — *Pentru că... nu mai vreau să stau* (CARAGIALE). **4.** A rămîne, a petrece un timp undeva sau cu cineva; a poposi; a întîrzia, a zăbovi. **II. 1.** A se afla, a se găsi, a fi într-un anumit loc. *Alții stau sus pe batoze și hrănesc mașina* (VLAHUȚĂ). ◇ Expr. *A(-i) sta* (cuiva) *în preajmă* sau *a sta în preajma* (cuiva) = a se ține în apropierea cuiva. *A sta în poartă* (sau *în prag)* = a ieși sau a se opri în poartă sau în prag. *A-i sta cuiva în cale* (sau *în drum)* sau *a sta în calea* (sau *în drumul) cuiva* = **a)** a ieși înaintea cuiva oprindu-l să mai înainteze; a împiedica trecerea printr-un loc; **b)** *fig.* a împiedica pe cineva să facă ceea ce voiește, a i se împotrivi. *A sta înaintea cuiva* sau *a-i sta* (cuiva) *înainte* (sau *în față)* = **a)** a se găsi la mică distanță în fața cuiva, privindu-l, vorbindu-i, așteptînd porunci; *fig.* a se împotrivi, a înfrunta pe cineva; **b)** a servi pe cineva cu ceva, a-i oferi cuiva ceva. *I-a stat înainte cu dulcețuri și răcoritoare* (SADOVEANU). *A sta la baza unui lucru* = a constitui baza, temelia unui lucru. *A sta de față* = a asista. (Despre sarcini, greutăți etc.) *A sta în fața cuiva* = a trebui, a urma să fie realizat, rezolvat de cineva. *A sta în umbră* = a pîndi dintr-un loc ascuns; a fi modest, retras. *A sta deoparte* = a fi la oarecare distanță de...; a se ține în rezervă. *A sta în mîna cuiva* = a depinde de cineva, a fi în puterea cuiva. *A-i sta cuiva ca un ghimpe în coaste* (sau *în inimă)* = a constitui o stingherire sau o amenințare permanentă pentru cineva. (Fam.) *A-i sta* (cuiva) *sub nas* = a fi la îndemîna cuiva, în imediata sa apropiere. *A-i sta* (cuiva) *pe limbă,* se zice cînd cineva este gata să spună un lucru pe care n-ar trebui să-l spună sau cînd nu găsește termenul căutat și are totuși impresia că e pe punctul de a și-l aminti. (Despre gînduri, preocupări) *A-i sta* (cuiva) *pe inimă* = a preocupa pe cineva, a produce grijă, neliniște. *A sta (piatră) pe capul cuiva* sau *a-i sta* (cuiva) *pe cap* = a împovăra, a incomoda pe cineva *A-i sta* (cuiva) *capul unde-i stau picioarele* (sau *tălpile)* = a fi decapitat. **2.** A trăi, a viețui; a locui. **3.** (Pop.) A fi, a exista, a se afla. *Ai să ajungi împărat, care n-a mai stat altul pe fața pămîntului* (CREANGĂ). ✦ (Înv.) A avea loc, a se petrece. *A pus piatră săpată unde a stat bătălie* (DELAVRANCEA). **4.** A continua să fie, a dăinui. **III. 1.** A avea o anumită poziție sau atitudine, a se ține, a se așeza sau a fi așezat într-un anumit fel. ◇ Expr. *A sta ca o stană de piatră* (sau *ca un stîlp, ca o statuie)* = a se ține mereu în aceeași poziție fixă, neclintită. *A sta piatră* (sau *țeapăn* ori *înfipt în pămînt)* = a se ține drept și nemișcat. *A sta cu degetul la gură* = a face un semn cu degetul la gură, cerînd tăcere. *A sta cu nasul în pămînt* = a sta cu capul plecat în semn de căință, sfială etc. *A sta cu mîinile în sîn* (sau *cu brațele încrucișate, cu brațele (cruciș) la piept)* = a nu face, a nu întreprinde nimic. *A sta cu dinții la stele* = a răbda de foame. *A sta cu ochii pe cineva* = a supraveghea pe cineva. *A-i sta* (cuiva) *capul în par* = a i se tăia cuiva capul. *A sta cot la cot cu...* = a fi strîns alături de.. *A sta grămadă* (sau *roi)* = a se îngrămădi, a se înghesui, a se îmbulzi. *De-abia stă de somn* = nu mai poate de somn, pică de somn. *Abia mai stă pe picioare* = e gata să cadă de oboseală. *A sta în pat* = a zăcea (de boală). *A sta turcește* = a ședea cu picioarele încrucișate sub el. *A sta pe vine* = a se lăsa jos, cu genunchii aduși înainte, sprijinindu-se pe vîrful picioarelor. *A sta (ca) pe ace* (sau *spini, ghimpi, jar, foc* etc.) = a fi neliniștit, agitat, nerăbdător. *Stai jos!* formulă prin care cineva este invitat să ia loc. *A sta la masă* = a lua masa, a mînca. *A sta drept ca luminarea* = a sta foarte drept. *A sta ca o găină* (sau *curcă) plouată* = a arăta necăjit, fără vlagă, fără chef. *A sta în picioare* = a nu se da bătut, a rezista. ✦ Fig. (Înv.) A se ține tare pe poziție, a nu da înapoi. ◇ Expr. *A sta împotrivă* (sau *împotriva) cuiva* sau *a-i sta cuiva împotrivă* = a se împotrivi (cuiva). *A sta pavăză* = a apăra pe cineva sau ceva. *A sta tare pentru ceva* (sau *cineva)* = a apăra, a sprijini cu îndîrjire ceva sau pe cineva. **2.** A se îndeletnici, a se ocupa cu...; a lucra la... ◇ Expr. *A sta de cineva* = a se ocupa, a avea grijă de cineva. *A sta* (de cineva) *să...* = a nu-i da pace cuiva pînă ce nu..., a-i bate capul să... **3.** A fi fixat, prins în ceva sau de ceva, a atîrna de ceva. ◇ Expr. *A-i sta* (cuiva ceva) *în cap* = a preocupa pe cineva. *A-i sta* (cuiva ceva) *în minte* = a fi clar pentru cineva. ✦ Fig. A consta. «*Soacra cu trei nurori*» *plăcu, fără ca totuși junimiștii să-și fi dat seama în ce stă meritul* (CĂLINESCU). ◇ Expr. *A sta* (ceva) *în firea* (cuiva) = a fi în firea cuiva, a ține de felul de a fi al cuiva. *A-i sta* (cuiva) *în putință* = a-i fi cuiva posibil. ✦ A se limita, a se reduce la... *D-apoi numa-n ciubotele tale am stat eu?* (CREANGĂ). ✦ (Înv.) A fi format din... *În timp de pace, oștirea sta din...* (ISPIRESCU). **4.** A pluti la suprafața unui lichid. *Untdelemnul stă deasupra apei.* **IV. 1.** (În expr.) *A-i sta cuiva bine* (sau *rău)* = a-i ședea, a-i veni bine (sau rău). **2.** (Despre situații, treburi etc.) A fi într-un anumit fel, a se prezenta, a merge (bine sau rău), a se desfășura. ◇ Expr. *A ști cum stai* = a ști la ce te poți aștepta. *Cum stai* (sau *stăm, stați* etc.)? = care e situația? cum merge? *A sta bine* (sau *rău) cu cineva* = a fi în relații bune (sau rele) cu cineva. **V.** (În locuțiuni verbale sau în legătură cu alt verb, dă acestora un aspect de durată) *Stau cîteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Ce stai de vorbești* (sau *spui)?* întrebare prin care cineva își exprimă surprinderea. *A sta de* (sau, rar, *la) vorbă* (cu cineva) = a vorbi cu cineva; *p. ext.* a petrece un timp vorbind cu cineva despre diverse lucruri. *A sta la sfat* (sau *la sfaturi) cu cineva* = a se sfătui cu cineva; a sta de vorbă cu cineva. *A sta la taifas* (sau *la taclale, la povești)* = a pierde vremea vorbind, a flecări. *A sta (dus, pierdut) pe gînduri* = a fi absorbit de gînduri. *A sta pe gînduri* = a șovăi, a ezita. *A sta la îndoială* = **a)** a ezita înainte de a lua o hotărîre; **b)** a se îndoi de ceva. *A sta în cumpănă* = a șovăi. *A sta de pază* (sau *de strajă)* sau *a sta străjă* = a păzi. *A sta la* (sau *de) pîndă* = a pîndi. *A sta la tocmeală* = a se tocmi, a se tîrgui. *A-i sta* (cuiva) *într-ajutor* (sau *în ajutor)* = a ajuta pe cineva. ✦ A fi, a se afla, a rămîne. *Ar fi stat și-acuma tot nemăritată* (TOPÎRCEANU). ◇ Expr. *A sta sub ascultarea* (sau *la porunca) cuiva* sau *a-i sta cuiva la poruncă* = a fi la ordinele cuiva. (Rar) *A sta ca-n cămașă de gheață* = a fi cuprins de teamă. **VI.** (Urmat de o propoziție secundară construită cu conjunctivul) A fi pe punctul de a..., a fi gata să... *Cerul și-a schimbat veșmîntul Ploaia parcă stă să-nceapă* (TOPÎRCEANU). [Pr. ind. *stau, stai, stă, stăm, stați, stau,* imperf. *stăteam* (reg. *steteam)* și *stam,* perf. s. *stătui* (reg. *stetei),* prez. conj. pers. 3 *să stea* (reg. *să steie)* imper. *stai* (reg. *stăi),* part. *stat* (înv. *stătut),* gerunziu *stînd* (înv. *stătînd).* — Lat. **stare.**

STABÍL, -Ă, *stabili, -e,* adj. **1.** Care e bine așezat, care nu se răstoarnă, care nu se clatină; solid. ✦ (Despre substanțe) Care nu se descompune de la sine; care nu poate fi descompus (decît cu greu) într-o reacție. **2.** Care nu se schimbă, care nu fluctuează; statornic, ferm. *Timp stabil.* **3.** (Despre o populație) Care locuiește permanent în același loc. — Lat. lit. **stabilis**

STABILÍ, *stabilesc,* vb. **IV. 1.** Tranz. A determina, a fixa; a hotărî, a decide, a preciza. **2.** Tranz. A dovedi, a demonstra; *p. ext.* a descoperi. **3.** Tranz. A înfăptui, a realiza; a întemeia, a înființa, a institui. ◇ Expr. *A stabili legătura* (sau *legături) cu cineva* = a veni în legătură cu cineva, a comunica cu cineva. **4.** Tranz. și refl. A (se) așeza într-un loc; a (se) statornici a (se) instala. — Lat. lit **stabilire.**

STABILIMÉNT, *stabilimente,* s. n. (Ieșit din uz) Așezămînt, instituție comercială, industrială etc.; *p. ext.* localul unui astfel de așezămînt. — It. **stabilimento.**

STABILÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) stabili;* determinare, precizare, dovedire; descoperire, înfăptuire; instalare.

STABILITÁTE s. f. **1.** Însușirea de a fi stabil; soliditate, statornicie, fermitate. ✦ Situație neschimbătoare, sigură, fermă. ✦ (Fiz.) Proprietatea unui corp de a-și menține poziția sau de a reveni în poziția inițială cînd este deplasat din această poziție. ✦ Durabilitate, trăinicie. **2.** Faptul de a-și păstra locul, de a nu fi mișcat din loc; fixitate. — Fr. **stabilité** (lat. lit. **stabilitas, -atis).**

STABILIZÁ, *stabilizez,* vb. **I. 1.** Refl. A se consolida, a se întări, a se face trainic. **2.** Tranz. A fixa puterea de cumpărare a unei monede la un anumit curs. — Fr. **stabiliser.**

STABILIZÁRE, *stabilizări,* s. f. Acțiunea de *a (se) stabiliza* și rezultatul ei; consolidare, întărire. ✦ Fixare a valorii unei monede la un anumit curs.

STABILIZATÓR, *stabilizatoare,* s. n. **1.** Aparat pentru menținerea constantă a tensiunii surselor de alimentare cu energie electrică. **2.** (Aeron.) Partea fixă a ampenajului orizontal. **3.** Legătură elastică între capetele osiei unui autovehicul, care împiedică înclinările mari ale acestuia. **4.** Substanță care se adaugă unei soluții, pentru a-i mări stabilitatea. — După fr. **stabilisateur.**

STABULÁȚIE s. f. Procedeu de întreținere și hrănire a animalelor, prin menținerea lor în grajd pe întreaga perioadă de creștere, îngrășare, exploatare a laptelui etc. — Fr. **stabulation.**

STACÁN s. n. v. **stacană.**

STACÁNĂ, *stacane,* s. f. Cană, ceașcă, pahar mare (de pămînt). ✦ Conținutul unei astfel de căni. [Var.: **stacán** s. n.] — Rus **stakan.**

STACÁTO adv. (Indicație pentru modul de executare a unei compoziții sau grup de note muzicale) Scurt, izolat de celelalte note. ✦ (Substantivat, n.) Compoziție muzicală sau parte a ei, executată în modul descris mai sus. — It. **staccato.**

ȘTACHÉTĂ s. f. v. **ștachetă.**

STACÓJ, *stacoji,* s. m (Rar) **1.** Crustaceu de mare asemănător cu racul, dar mult mai mare decît acesta *(Homarus vulgaris).* **2.** Rac. [Var.: (reg.) **stacóș** s. m.] — Ngr. **stakos.**

STACOJÍU, -IE, *stacojii,* adj. De culoare roșie-aprinsă (ca a stacojului sau a racului fiert). [Var.: (reg.) **stacoșíu, -ie** adj.] — Din **stacoj** + suf. *-iu.*

STACÓȘ s. m. v. **stacoj.**

STACOȘÍU, -IE adj. v. **stacojiu.**

STADIÁL, -Ă, *stadiali, -e,* adj. **1.** Care se dezvoltă în etape, în faze. **2.** (Biol.) Care se referă la stadiile de dezvoltare ale organismelor. [Pr.: *-di-al*] — Lat. lit. **stadialis.**

STÁDIE, *stadii*, s. f. Mică sau riglă gradată în centimetri, care servește la măsurarea indirectă a distanțelor terestre sau a cotelor relative ale punctelor de pe teren. — După fr. stadia.

Stadie

STADIMÉTRIC, -Ă, *stadimetrici, -e*, adj. Care aparține stadimetriei, privitor la stadimetrie; care se folosește în stadimetrie. — Fr. stadimétrique.

STADIMETRÍE s. f. Operație topografică care constă în măsurarea indirectă sau optică a distanțelor dintre două puncte. — Fr. stadimétrie.

STADIMÉTRU, *stadimetre*, s. n. Instrument topografic pentru măsurarea indirectă a distanțelor dintre două puncte. — Fr. stadimètre.

STADIÓN, *stadioane*, s. n. Teren amenajat pentru competiții sportive, cu tribune pentru spectatori. [Pr.: *-di-on*] — Ngr. stadion.

STÁDIU, *stadii*, s. n. 1. Fiecare dintre perioadele distincte în evoluția unui proces istoric, social politic etc. sau a unui fenomen din natură; fază, etapă. 2. (Înv.) Distanță de 125 de pași. — Fr. stade (lat. lit. stadium).

STAFÍDĂ, *stafide*, s. f. Boabă uscată a anumitor specii de struguri (folosită la prepararea unor mîncăruri și prăjituri). [Var.: (pop.) **strafídă** s. f.] — Ngr. stafida.

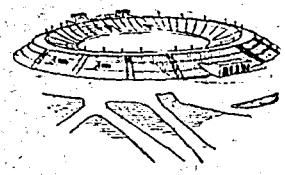

Stadion

STAFIDÍ, *stafidesc*, vb. IV. Refl. (Despre struguri) A se usca. ✦ Fig. (Despre oameni) A se zbîrci. — Din stafidă.

STAFIDÍT, -Ă, *stafidiți, -te*, adj. (Despre struguri) Uscat. ✦ Fig. (Despre oameni) Zbîrcit. — V. *stafidi*.

STAFÍE, *stafii*, s. f. Fantomă, nălucă, strigoi. ✦ Fig. (Fam.) Persoană urîtă și slabă. [Acc. și: *stáfie*. — Var.: (reg.) **stahíe** s. f.] — Comp. ngr. stihion.

STAFILOCÓC, *stafilococi*, s. m. Microb sferic care produce procese purulente locale (abcese) sau generalizate (septicemii); la microscop se prezintă sub formă de grămezi neregulate. — Fr. staphylocoque (< gr.).

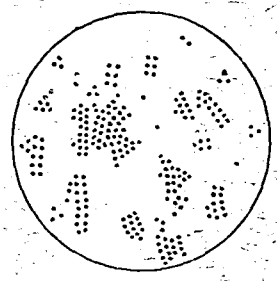

Stafilococi

STAFIÓS, -OÁSĂ, *stafioși, -oase*, adj. (Neobișnuit) Care înspăimîntă, ca o stafie. — Din stafie + suf. *-os*.

STAGIÁR, -Ă, *stagiari, -e*, adj. 1. (Despre oameni, adesea substantivat) Care își face stagiul (într-un domeniu de activitate). *Avocat stagiar*. 2. Care ține de stagiu, privitor la stagiu. [Pr.: *-gi-ar*] — După fr. stagiaire.

STÁGIU, *stagii*, s. n. 1. Perioadă de timp în cursul căreia un începător lucrează pentru a dobîndi experiență în profesiunea sau în specialitatea lui, pentru a-și dovedi aptitudinile profesionale și capacitatea de muncă. ◇ *Stagiu militar* = timp în care un tînăr își face serviciul militar. ◇ Expr. *A-și face stagiul* = a lucra în calitate de stagiar. 2. Perioadă de timp care constituie o etapă în desfășurarea unei acțiuni, a unui proces etc. *Stagiu de muncă*. — După fr. stage.

STAGIÚNE, *stagiuni*, s. f. Perioadă de timp determinată în care sînt date în serie un număr de reprezentații teatrale sau muzicale programate dinainte. [Pr.: *-gi-u-*] — It. stagione.

STAGNÁ, pers. 3 *stagnează*, vb. I. Intranz. (Despre abstracte) A sta pe loc, a nu înainta, a nu se dezvolta, a nu progresa. *Munca stagnează*. ✦ (Despre ape) A nu curge, a nu se mișca. — Fr. stagner (lat. lit. stagnare).

STAGNÁNT, -Ă, *stagnanți, -te*, adj. (Despre abstracte) Care stă pe loc, care nu înaintează, care nu evoluează, care încetinește; inactiv. ✦ (Despre ape) Stătător. — Fr. stagnant (lat. lit. stagnans, -ntis).

STAGNÁRE, *stagnări*, s. f. Faptul de *a stagna*; oprire, rămînere pe loc; lipsă de activitate.

STAGNÁȚIE s. f. (Neobișnuit) Stagnare. — Fr. stagnation.

STAHÍE s. f. v. stafie.

STAL, *staluri*, s. n. Scaun numerotat în parterul unei săli de teatru; *p. ext.* partea sălii unde se găsesc astfel de scaune. — Fr. stalle (it. stallo).

STALACTÍTĂ, *stalactite*, s. f. Formație calcaroasă de formă conică, pe tavanul peșterilor, rezultată din depunerea calcitului în urma evaporării apelor de infiltrație. — Fr. stalactite (< gr.).

STALAGMÍTĂ, *stalagmite*, s. f. Formație calcaroasă de formă conică, pe solul peșterilor, rezultată din depunerea îndelungată a picăturilor care se scurg din vîrful stalactitelor. — Fr. stalagmite (< gr.).

STALAGMOMÉTRU, *stalagmometre*, s. n. Aparat folosit pentru determinarea concentrației unei soluții prin determinarea numărului de picături din acea soluție care cad dintr-un anumit volum, printr-un tub strîmt. — Fr. stalagmomètre (< gr.).

STALINÍT, s. n. Aliaj dur de fier cu crom, carbon, mangan și siliciu, folosit la încărcarea pieselor supuse la uzură mare. — Fr. stallnite (germ. Stalinit).

STÁMBĂ, (2) *stămburi*, s. f. 1. Țesătură de bumbac cu desene imprimate în culori. 2. (La pl.) Varietăți de stambă (1). ✦ Obiecte de îmbrăcăminte confecționate din stambă (1). 3. (Înv.) Tesac de tipografie; tipar. ◇ Expr. *A se da în stambă* = a-și arăta proasta creștere; a se face de rîs. — Ngr. stampa (it. stampa).

STAMBOÁLĂ, *stamboale*, s. f. (Reg.) Baniță. ◇ Loc. adv. *Cu stamboala* = din belșug, foarte mult. ✦ Conținutul unei baniță. [Var.: (reg.) **stamból** s. n.] — Tc. istambol [-kile].

STAMBÓL s. n. v. stamboală.

STAMÍNĂ, *stamine*, s. f. Organ bărbătesc de reproducere a florii, care conține polenul. — Fr. étamine (lat. lit. stamen, -inis).

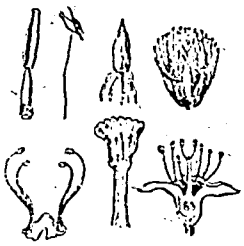

Stamine

STAMINIFÉR, -Ă, *staminiferi, -e*, adj. (Despre flori sau părți ale florilor) Care este purtător de stamine. — Fr. staminifère.

STAMINÓDIU, *staminodii*, s. n. Stamină modificată, devenită sterilă. — După fr. staminode.

STAMPÁ, *stampez*, vb. I. Tranz. (Rar) A reproduce o imagine cu ajutorul unei plăci gravate. — It. stampare.

STAMPÁRE, *stampări*, s. f. Acțiunea de *a stampa* și rezultatul ei.

STÁMPĂ, *stampe*, s. f. Operă de artă grafică, de obicei gravură sau litografie. — It. stampa.

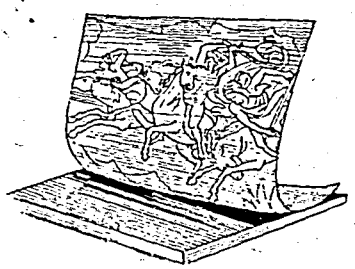

Stampă

STAMPILÁ vb. I. v. **ștampila**.

STAMPILÁRE s. f. v. **ștampilare**.

STAMPÍLĂ s. f. v. **ștampilă**.

STAN[1] s. n. v. stană.

STAN[2], *stani*, s. m. (Reg.) Parte a cămășii femeiești, de la brîu în sus. ✦ Parte a cămășii femeiești, de la brîu în jos. — Bg., sb. stan.

STANÁT, *stanați*, s. m. Sare a acidului stanic, întrebuințată în industria materiilor colorante și la efectuarea unor analize chimice. — Fr. stannate.

STÁNĂ, *stane*, s. f. Bloc, bolovan mare de piatră; *p. ext.* stîncă. ◇ Expr. *A rămîne* (sau *a sta, a fi* etc.) *(ca o) stană de piatră* = a rămîne (sau a sta, a fi etc.) încremenit, nemișcat. ✦ (Reg., în expr.) *Stană de sare* = bolovan de sare. [Var.: (reg.) **stan, stean** s. n.] — Slav (v. sl. stanŭ).

STÁNCĂ, *stănci*, s. f. (Ornit.) Stăncuță. [Pl. și: *stance*] — Din Stanca (nume propriu).

STAND, *standuri*, s. n. 1. Spațiu amenajat cu vitrine, mese, panouri etc. pentru aranjarea, într-o expoziție, a obiectelor care trebuie expuse. 2. Loc utilat special pentru controlul mașinilor noi, ieșite de la montaj. 3. Loc de tragere special amenajat pentru întrecerile de tir. [Var.: **ștand** s. n.] — Fr. stand (engl. stand).

STÁNDARD, *standarde*, s. n. Normă sau ansamblu de norme care reglementează operația de standardizare. ◇ *Standard (de viață)* = nivel de trai. — Fr. standard (engl. standard).

STANDARDIZÁ, *standardizez*, vb. I. Tranz. 1. A stabili norme de calitate, dimensiuni etc. cărora trebuie să le corespundă un produs. 2. A fabrica în serie, potrivit unei norme obligatorii, care stabilește tipul produsului și condițiile minime de calitate. — Fr. standardiser.

STANDARDIZÁRE, *standardizări*, s. f. Acțiunea de *a standardiza* și rezultatul ei; reglementare tehnică organizată a producției prin specificare, tipizare și unificare, pentru a se asigura calitatea produselor, economisirea de material și creșterea productivității muncii.

STANDARDIZÁT, -Ă, *standardizați, -te*, adj. Corespunzător unui anumit model sau tip standard; reglementat prin standard. ✦ Fig. (Depr.) Conform unui tip sau tipar comun. — V. *standardiza*.

STANDOÁLĂ, *standoale*, s. f. (Reg.) Hambar, coșar în care se păstrează grînele. — Ucr. stodola.

STÁNIC, -Ă, *stanici, -e*, adj. (Despre compuși ai staniului) Care conține staniu (ca tetravalent). ✦ Privitor la staniu. — Fr. stanique.

STANIFÉR, -Ă, *staniferi, -e*, adj. (Despre roci, minereuri) Care conține, care are staniu în compoziția sa. — Fr. stanifère.

STANÍNĂ s. f. Sulfură naturală complexă de staniu, fier și cupru. — Fr. stannine.

STANIÓL s. n. Foaie subțire de staniu sau dintr-un aliaj de staniu cu plumb ori cu aluminiu, folosită la împachetarea unor ali-

mente sau produse industriale, în scopul unei bune conservări. [Pr.: *-ni-o(*] — Germ. Stanniol.

STÁNIȘTE, *staniști*, s. f. 1. (Reg.) Loc răcoros unde se odihnesc vitele vara, în timpul căldurilor de la amiază; zăcătoare. ✦ Loc de întîlnire, de popas. 2. (Mii.) Tabără, cantonament. — Slav (v. sl. **stanište**).

STÁNIȚĂ, *stanițe*, s. f. Sat căzăcesc. — Rus **stanica**.

STÁNIU s. n. Element chimic metalic, alb, foarte maleabil, care se folosește în diferite aliaje sau la acoperirea unor metale; cositor. — It. **stagno** (lat. lit. **stannum, stagnum**).

STANÓS, -OÁSĂ, *stanoși, -oase*, adj. (Despre compuși ai staniului) Care conține staniu (fiind bivalent). — După fr. **stanneux**.

STAN-PĂȚÍTUL s. m. Nume dat unei persoane care a pățit multe și care a tras învățăminte din cele ce a văzut. — Din **Stan** + **pățitul**.

STANȚĂ vb. I. v. **ștanța**.

STANȚĂRE s. f. v. **ștanțare**.

STANȚĂT, -Ă adj. v. **ștanțat**.

STÁNȚĂ[1] s. f. v. **ștanță**.

STÁNȚĂ[2], *stanțe*, s. f. Strofă cu înțeles deplin, alcătuită dintr-un număr determinat de versuri a căror ordine, măsură și rimă urmează anumite reguli. ✦ (La pl.) Poezie scrisă în strofele descrise mai sus. — Fr. **stance** (it. **stanza**).

STÁNȚIE, *stanții*, s. f. (Reg.) 1. Căpiță de coceni (de porumb); stog, claie. 2. Magazie mică; prăvălioară.

STÁRE, *stări*, s. f. 1. Situație în care se află cineva sau ceva; mod, fel, chip în care se prezintă un lucru sau o ființă. *Starea sănătății.* ✧ *Stare de fapt* = situație dată, reală. *Stare materială* = situația cuiva din punct de vedere al averii. ✧ Expr. *A fi în stare (să...)* = a putea, a fi capabil să... 2. Dispoziție în care se află cineva. 3. Situație materială bună, avere. ✧ Loc. adj. *Cu stare* = bogat, înstărit. 4. (Înv.) Categorie, clasă socială. ✦ Grad, ierarhie, treaptă socială. 5. Faptul de a sta într-un anumit fel; poziție a corpului; postură. ✧ Expr. *A nu avea stare* sau *a nu-l mai prinde starea* = a nu avea astîmpăr, a nu avea odihnă. — V. *sta*.

STÁREȚ, -Ă, *stareți, -e*, s. m. și f. Persoană care conduce o mănăstire; egumen(ă). [Var.: **stárițe, -ă** s. m. și f.] — Slav (v. sl. **starici**).

STÁRIȚ, -Ă s. m. și f. v. **stareț**.

STÁROSTE, *starosti*, s. m. 1. (În trecut) Conducător al unei corporații, al unei bresle; *p. ext.* conducător, șef, fruntaș. 2. (Înv.) Pîrcălab (1). 3. (Reg.) Persoană trimisă oficial de un tînăr la părinții unei fete pentru a o cere în căsătorie; *p. ext.* persoană care conduce ceremonia nunții. [Formă gramaticală, sg. art. și: *starostea*] — Slav (v. sl. **starosta**).

START s. n. Loc de plecare (marcat printr-o linie) într-o întrecere sportivă. ✧ Expr. *A se prezenta la start* = a lua parte la o întrecere sportivă. ✦ Momentul începerii unei întreceri sportive. — Engl. **start**.

STÁRTER, *starteri*, s. m. 1. Persoană care dă semnalul de plecare la o întrecere sportivă. 2. (Mec.) Carburator auxiliar folosit la pornirea unui motor cu explozie. — Fr. **starter** (engl. **starter**).

STAT[1], *state*, s. n. 1. Organizație politică a clasei economicește dominante, care are ca scop apărarea ordinii economice existente și reprimarea împotrivirii altor clase; teritoriul și populația asupra cărora își exercită autoritatea această organizație; țară. ✧ *Stat socialist* = stat de tip nou, înfăptuit și condus de clasa muncitoare, a cărui esență o formează dictatura proletariatului și care are ca scop desființarea exploatării și construirea societății fără clase. ✧ Loc. adj. *De stat* = a) al statului, care emană de la stat; b) care e condus și controlat de stat, care aparține statului; oficial; c) care angajează statul, care se referă la stat. ✧ *Om (sau bărbat) de stat* = persoană cu rol important în conducerea treburilor țării. 2. (La pl., în orînduirea feudală) Denumire a organelor reprezentative din anumite țări. *Statele generale din Franța.* — Fr. **état** (lat. lit. **status**).

STAT[2], *state*, s. n. 1. Listă, tablou. ✧ *Stat de plată* (sau *de salarii)* = tablou care cuprinde specificarea drepturilor bănești pe care trebuie să le primească salariații unei întreprinderi, instituții etc. *Stat de funcții* (sau *de organizare, de personal)* = tablou care cuprinde posturile necesare unei unități administrative și categoriile de salarizare corespunzătoare. 2. (În expr.) *Stat personal* = dosar care cuprinde specificarea tuturor mutațiilor de serviciu ale unui salariat și actele lui de stare civilă, socială, politică etc. — Fr. **état** (lat. lit. **status**).

STAT[3], *staturi*, s. n. 1. Faptul de *a sta*. ✦ Ședere, rămînere, zăbovire. *Mie mi s-a trecut vremea statului pînă tîrziu* (MIRONESCU). 2. Înălțime a corpului omenesc; statură; înfățișare. ✧ Expr. *Un stat de om* = măsură pentru înălțimi (egală cu lungimea obișnuită a unui om). ✦ Trup, corp omenesc. *La stat și umblet slabă ce-i el* (COȘBUC). 3. (Înv.) Situație. ✧ Expr. *A fi în stat* = a fi în stare. 4. (Pop., în expr.) *A-i ieși* (cuiva) *statul* = a i se împlini (cuiva) termenul.

STATÁL, -Ă, *statali, -e*, adj. Care aparține statului[1] (1), privitor la stat, de stat. — It. **statale**.

STÁTER, *stateri*, s. m. Monedă de argint sau de aur la vechii greci și macedoneni. — Lat. lit. **stater** (< gr.).

STÁTIC, -Ă, *statici, -e*, adj. 1. (Mec.) Care se referă la echilibrul forțelor. ✧ *Electricitate statică* = sarcină electrică invariabilă a unui corp în care nu se dezvoltă căldură, din cauza stării sale electrice. *Încercare statică* = încercare mecanică la care forța exterioară se aplică încet, progresiv, uniform și în același sens. *Presiune statică* = presiune interioară a unui fluid care curge, indicată de un instrument de măsură care se mișcă cu aceeași viteză ca și fluidul. 2. Imuabil, fix; în nemișcare, lipsit de dinamism. 3. (Fiziol.; în expr.) *Simț static* = simț care ne orientează asupra poziției corpului și a părților lui în repaus, datorită impresiilor care ne vin de la mușchi, tendoane și articulații. — Fr. **statique** (< gr.).

STÁTICĂ s. f. Ramură a mecanicii care studiază condițiile de echilibru ale unui corp supus unui sistem de forțe. ✧ *Statica lichidelor* = hidrostatica. *Statica gazelor* = aerostatica. *Statică grafică* = capitol al staticii care se ocupă cu rezolvarea pe cale grafică a problemelor. — Fr. **statique** (< gr.).

STATÍST, -Ă, *statiști, -ste*, s. m. și f. (Înv. și reg.) Figurant (în reprezentațiile teatrale). — Germ. **Statist**.

STATÍSTIC, -Ă, *statistici, -e*, adj. Care ține de statistică, privitor la statistică, bazat pe statistică. — Fr. **statistique**.

STATÍSTICĂ, *statistici*, s. f. 1. Evidență numerică, situație cifrică a unor fenomene (izolate sau de masă). 2. Știință care, folosind calculul probabilităților, se ocupă cu studiul cantitativ al fenomenelor de masă, prezentate de elemente care au anumite caracteristici comune. — Fr. **statistique** (germ. **Statistik**).

STATISTICIÁN, -Ă, *statisticieni, -e*, s. m. și f. Specialist în statistică. [Pr.: *-ci-an*] — După fr. **statisticien**.

STATÍV, *stative*, s. n. Dispozitiv metalic sau de lemn, folosit în laborator la montarea și susținerea unor piese și aparate necesare operațiilor chimice. — Germ. **Stativ** (fr. **statif**).

Stative

STATÍVE s. f. pl. 1. (Reg.) Război de țesut. ✧ Expr. *A pune pînza în stative cu cineva* = a lucra în tovărășie cu cineva. 2. (În expr.) *Stative de întins piele* = instrument de tăbăcărie cu ajutorul căruia se întinde pielea vitelor tăiate, spre a fi curățată de păr. — Sb. **stative**.

STAT-MAJÓR s. n. Totalitatea ofițerilor care funcționează pe lîngă comandamentele marilor unități militare; comandament al unei mari unități militare; sediul, localul acestui comandament. — După fr. **état-major**.

STÁTNIC, -Ă, *statnici, -e*, adj. (Reg.; despre plasele de pescuit) Lat, cuprinzător, mare.

STATÓR, *statoare*, s. n. Parte a unei mașini de forță (generatoare sau motoare) care este imobilă în timpul serviciului și care e solidarizată cu carcasa mașinii. — Fr. **stator** (germ. **Stator**).

STATORÍ, *statoresc*, vb. IV. Intranz. (Înv. și reg.) A stabili, a statornici (2), a hotărî. — Din **stat**[2] (după *datori)*.

STATÓRNIC, -Ă, *statornici, -e*, adj. 1. (Despre oameni și manifestările lor) Care nu se schimbă ușor; ferm, constant, hotărît; neclintit. ✦ Care e mereu la fel; neschimbător, invariabil; definitiv. ✦ Care nu încetează; durabil, permanent, continuu, neîntrerupt. 2. (Despre așezări omenești, despre o populație etc.) Care nu-și schimbă locul; stabil, fix; temeinic, consolidat. — Din **stat**[2] (după *datornic)*.

STATORNICÍ, *statornicesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) așeza, a (se) stabili într-un loc (pe timp mai îndelungat sau permanent). ✦ Refl. (Despre abstracte) A lua ființă, a se stabili. *Între oamenii muncii din fabrici și de pe ogoare s-a statornicit o legătură trainică.* 2. Tranz. A fixa, a stabili; a preciza, a hotărî. *Acum, ia să statornicim rînduiala următoare, ca să se poată ști hotărît care cîtă pîine a mîncat* (CREANGĂ). ✦ (Rar) A fixa, a înțepeni. — Din **statornic**.

STATORNICÍE s. f. Fermitate, constanță, neclintire (în păreri, în hotărîri etc.). ✦ Fidelitate, devotament. ✦ Stabilitate. ✦ Durabilitate. — Din **statornic** + suf. *-ie*.

STATORNICÍRE, *statorniciri*, s. f. Acțiunea de *a (se) statornici* și rezultatul ei; stabilire, fixare.

STATORNICITÓR, *statornicitori*, s. m. (Rar) Persoană care statornicește, care stabilește; întemeietor. — Din **statornici** + suf. *-(i)tor*.

STATOSCÓP, *statoscoape*, s. n. Instrument de măsură care indică micile schimbări de altitudine ale unui avion față de o anumită altitudine de zbor. — Fr. **statoscope** (< gr.).

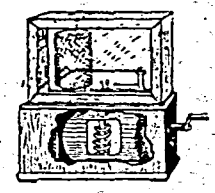

Statoscop

STATUÁ, *statuez*, vb. I. Tranz. (Rar) A hotărî, a decide; a stabili. [Pr.: *-tu-a*] — Fr. **statuer** (lat. lit. **statuere**).

STATUÁR, -Ă, *statuari, -e*, adj. Privitor la statui, care ține de sculptarea statuilor. ✧ *Marmură statuară* = marmură albă, fără vine, folosită în special pentru sculptură. ✦ Ca o statuie; monumental. [Pr.: *-tu-ar*] — Fr. **statuaire** (lat. lit. **statuarius**).

STÁTUĂ s. f. v. **statuie**.

STATUÉTĂ, *statuete*, s. f. Statuie mică. — Fr. **statuette** (it. **statuetta**).

STATÚIE, *statui*, s. f. Sculptură care reprezintă, în trei dimensiuni, imaginea unor ființe, a unor figuri alegorice etc. ◇ Expr. (Ir.) *A vrăjbi* (cuiva) *o statuie* = a) a-și arăta recunoștința față de cineva; b) a aduce cuiva laude exagerate. [Var.: (înv.) **státuă** s. f.] — Fr. **statue** (lat. lit. **statua**).

Statuie

STATU-QUÓ s. n. invar. Stare care a existat mai înainte și care se menține și în momentul de față. — Lat. lit. [in] statu-quo[ante].

STATÚRĂ, *staturi*, s. f. Înălțime a corpului; stat. ✦ Înfățișare a corpului; talie, făptură, trup, siluetă. — Fr. **stature** (lat. lit. **statura**).

STATÚT, *statute*, s. n. 1. Ansamblu de dispoziții cu caracter oficial, prin care se hotărăște constituirea unei organizații și se determină scopul, structura și modul de funcționare ale acesteia; *p. ext.* lege, regulament. ✦ *Statut model* = regulament de organizare și de funcționare, valabil pentru același tip de organizații cooperatiste. (Jur.) *Statut personal* = totalitatea legilor care se aplică persoanelor. *Statut real* = totalitatea legilor care se aplică la bunuri. 2. (Înv.) Lege fundamentală; constituție. *Statutul lui Cuza.* ◇ *Statutul organic* = lege constituțională care stabilea exercitarea autonomiei bisericii ortodoxe române din Transilvania (și care a fost în vigoare între anii 1868 și 1925). — Fr. **statut** (lat. lit. **statutum**).

STATUTÁR, **-Ă**, *statutari*, *-e*, adj. Conform unui statut, bazat pe un statut; prevăzut, înscris în statut. — După fr. **statutaire**.

STĂȚIE[1] s. f. v. **stațiune**.

STĂȚIE[2], *stații*, s. f. 1. Punct de oprire (anume amenajat) pe traseul unor vehicule publice, destinat pentru urcarea și coborîrea călătorilor. ✦ Gară, haltă de cale ferată. 2. Loc (în oraș) unde staționează vehiculele de piață (taxiuri, trăsuri etc.) în așteptarea clienților. 3. (Înv.) Popas, oprire. *Noi ajunserăm acolo cu lumina zilei, după șase stații ce făcurăm* (BOLINTINEANU). ✦ (Reg., în ritualul bisericii ortodoxe) Popas făcut în drum spre cimitir, pentru a se citi prohodul. — Pol. **stacja**, fr. **station** (lat. lit. **statio**, **-onis**).

STAȚIONÁ, *stațiónez*, vb. I. Intranz. (Despre vehicule, nave etc.) A sta citva timp într-un loc anumit, așteptînd suirea și coborîrea pasagerilor, încărcarea și descărcarea mărfurilor etc.; *p. ext.* (despre oameni) a se opri citva timp într-un loc. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **stationner**.

STAȚIONÁR[1], *staționare*, s. n. 1. Serviciu de spital în care sînt internați bolnavii pentru tratament. 2. (Înv.) Navă de luptă aparținînd de obicei unui stat puternic, care staționa un timp mai îndelungat în porturile statelor mici, cu scopul de a supraveghea traficul vaselor. [Pr.: *-ți-o-*] — F. r. **stationnaire** (lat. lit. **stationarius**).

STAȚIONÁR[2], **-Ă**, *staționari*, *-e*, adj. 1. Care nu variază citva timp; constant. ✦ (Despre planete) Care (în aparență) nu-și schimbă locul citva timp pe sfera cerească. ✦ Care rămîne în aceeași stare, care nu mai evoluează, care nu progresează. *Boală staționară.* 2. (Despre un mediu fluid) Care are în fiecare punct o viteză independentă de timp; (despre un cîmp de forțe) care are în fiecare punct o intensitate independentă de timp. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **stationnaire** (lat. lit. **stationarius**).

STAȚIONÁRE, *staționări*, s. f. Faptul de *a staționa*; oprire.

STAȚIÚNE, *stațiuni*, s. f. I. 1. Ansamblu de clădiri și de instalații care servesc la îndeplinirea unor anumite operații tehnice. *Stațiune de mașini și tractoare.* ✦ Centru special amenajat pentru cercetări experimentale într-o anumită ramură a științei. *Stațiune meteorologică.* 2. Localitate în care se găsesc condiții climaterice sau ape minerale prielnice sănătății. 3. Așezare omenească din epocile primitive. *Stațiune arheologică.* II. Poziție caracteristică a corpului (la om și la animale). *Omul are o stațiune bipedă și verticală.* [Var.: (I 1) **stáție** s. f.] — Fr. **station** (lat. lit. **statio**, **-onis**).

STÁUL, *staule*, s. n. 1. Grajd. 2. Loc îngrădit (și acoperit) în cîmp sau lîngă casă, unde stau oile sau caprele. ◇ Expr. *A închide lupul în staulul oilor* = a pune pe cineva într-un loc unde face mult rău. 3. Fig. (Înv.) Biserică, religie, credință. ◇ Compus: (în biserica ortodoxă) *staulele-floriilor* = duminica floriilor. — Lat. **stab(u)lum**.

STÁVĂ, *stave*, s. f. (Reg.) Herghelie. ✦ Loc îngrădit în care se țin vara caii unei herghelii, pentru a paște împreună. [Var.: **steávă** s. f.] — Comp. bg., **stava**, alb. **stavë**.

STÁVILĂ, *stavile*, s. f. Construcție mobilă, manevrată manual sau mecanic, servind pentru a regla nivelul apelor curgătoare sau pentru a îndrepta spre alt făgaș cursul unei ape; fiecare dintre obloanele verticale mobile ale stăvilarului, care, coborîndu-se sau ridicîndu-se, opresc apa sau îi dau drumul, după necesitate. ✦ Îngrămădire de bușteni, crengi, pămînt etc. aduse de ape la cotitura unui rîu și care îi împiedică astfel cursul. ✦ Piedică (materială), barieră. ◇ Loc. adv. *Fără stavilă* = într-una, necontenit; în mare cantitate, mult. ◇ Expr. *A pune stavilă gurii* = a-și impune tăcere. ✦ Fig. Opoziție, greutate, împotrivire. [Pl. și: *stavili*] — Slav (v. sl. **stavilo**).

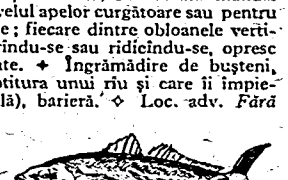
Stavrid

STAVRÍD, *stavrizi*, s. m. Mic pește de mare care seamănă cu o scrumbie (*Trachurus trachurus*). — Ngr. **stavridi**.

STAVROFÓR, *stavrofori*, s. m. Preot sau arhimandrit (în biserica ortodoxă) care poartă, ca distincție ecleziastică, o cruce (de aur) pe piept. — Ngr. **stavrofor**.

STAVROPIGHÍE s. f. Mănăstire care depinde direct de patriarhie. — Comp. ngr. **stavropigion** «cruce înfiptă».

STAVROPIGIÁC, **-Ă**, *stavropigiaci*, *-e*, adj. (Despre mănăstiri) Care depinde direct de patriarhie. [Pr.: *-gi-ac*]

STÁZĂ, *staze*, s. f. Oprire sau încetinire a circulației sîngelui sau a secrețiilor interne, în unele părți ale organismului uman. — Fr. **stase** (< gr.).

STĂMBÁR, *stămbari*, s. m. (Rar) Cel care face negoț cu stambă. — Din **stambă** + suf. *-ar*.

STĂMBĂRÍE, *stămbării*, s. f. 1. Cantitate mare de stambă. — Din **stambă** + suf. *-ărie*.

STĂNCÚȚĂ, *stăncuțe*, s. f. Pasăre de culoare neagră-cenușie, cu ciocul și picioarele negre (*Coloeus monedula spermologus*); stancă, ceucă. — Din **stancă** + suf. *-uță*.

Stăncuță

STĂNOÁGĂ, *stănoage*, s. f. (Tipogr.) Raft în formă de pupitru în care se așază casele de litere cînd se culege un text. — Din **stănoage** (pl. lui *stănog*).

STĂNÓG, *stănoage*, s. n. 1. Barieră de lemn sau de fier, care desparte caii sau vitele în grajd. 2. Țăruș (cu care se prinde calul); pripon. — Rus, ucr. **stanok**.

STĂPÂN, **-Ă**, *stăpîni*, *-e*, s. m. și f. 1. Persoană în a cărei proprietate se găsește un bun material, considerată în raport cu acesta; proprietar; (înv.) persoană în a cărei proprietate se găsea un sclav, considerată în raport cu acesta. 2. Persoană în serviciul căreia se găsește angajat cineva, considerată în raport cu acesta. ◇ Expr. *A intra la stăpîn* = a se angaja slugă (la cineva). *(A fi) fără stăpîn* = (a fi) liber, de capul său; *p. ext.* (a fi) fără rost, fără căpătîi. 3. Persoană sub a cărei putere, autoritate, dominație se găsește cineva sau ceva, considerată în raport cu persoana sau cu lucrul respectiv; (în legătură cu țări, popoare etc.) suveran, domnitor. ◇ Expr. *A fi stăpîn pe situație* = a domina o situație, a se simți tare, sigur într-o anumită împrejurare. *A fi stăpîn pe sine* = a avea tăria de a-și înfrîna poftele și pasiunile; a nu-și pierde cumpătul. *A fi stăpîn pe soarta* (sau *pe viața* etc.) *sa* = a dispune de sine, a-și făuri singur soarta. ✦ (Determinat prin «casei») Gazda în raport cu oaspeții.

STĂPÂNÉSC, **-EÁSCĂ**, *stăpînești*, adj. (Înv.) 1. Care aparține stăpînului; al stăpînului, de stăpîn. 2. Al stăpînirii; domnesc. — Din **stăpîn** + suf. *-esc*.

STĂPÂNÍ, *stăpînesc*, vb. IV. 1. Tranz. A deține ceva în calitate de proprietar, a avea ceva în proprietate; a poseda. 2. Tranz. A cunoaște foarte bine un domeniu de activitate, o specialitate, o doctrină; a poseda cunoștințe temeinice (teoretice și practice) într-un anumit domeniu. ◇ Expr. *A stăpîni o limbă (străină)* = a vorbi corect și curent o limbă (străină). 3. Refl. Fig. (Despre oameni) A se reține (de la manifestarea unui sentiment, a unei porniri etc.); a se înfrîna, a se domina; a avea stăpînire de sine. ✦ Tranz. A potoli, a tempera, a înnăbuși o pornire, un sentiment etc. ✦ A opri, a împiedica pe cineva de la ceva; a ține în frîu, a struni. 4. Intranz. A domni într-o țară, a guverna, a conduce. 5. Tranz. (Despre idei, sentimente etc.) A ține pe cineva sub influența sau sub stăpînirea sa, a domina. — Din **stăpîn**.

STĂPÂNÍRE, *stăpîniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) stăpîni* și rezultatul ei. 1. Proprietate, posesiune. 2. Domnie, suveranitate; conducere, guvernare; dominație. ◇ Expr. *Stăpînire de sine* = calm, sînge rece, cumpătat. *A avea stăpînire asupra cuiva* = a avea autoritate, ascendent moral asupra cuiva; a domina, a conduce. 3. Putere, autoritate de stat; persoanele care reprezintă această autoritate. *Armata primea de la stăpînire leafă, hrană și veștminte* (BĂLCESCU).

STĂPÂNÍT, **-Ă**, *stăpîniți*, *-te*, adj. (Despre oameni și manifestările lor) Cumpătat, reținut. — V. *stăpîni*.

STĂPÂNITÓR, **-OÁRE**, *stăpînitori*, *-oare*, adj., s. m. și f. I. Adj. Care stăpînește, care ține sub stăpînirea sa. *Clasă stăpînitoare.* ✦ Care domină; dominant, dominator. II. S. m. și f. 1. Persoană care domnește într-o țară; domnitor. 2. Proprietar, posesor, stăpîn. — Din **stăpîn** + suf. *-(i)tor*.

STĂREȚÍ, *stărețesc*, vb. IV. Intranz. A conduce o mănăstire în calitate de stareț(ă). — Din **stareț**.

STĂREȚÍE, *stărеții*, s. f. 1. Locuința sau cancelaria starețului sau stareței unei mănăstiri. 2. Funcția, demnitatea de stareț(ă); timpul cît cineva exercită această funcție. — Din **stareț** + suf. *-ie*.

STĂRFOCÍ, *stărfocesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A strivi.

STĂRICÍCĂ s. f. Diminutiv al lui *stare* (3); avere modestă.

STĂROSTÍ, *stărostesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A peți o fată în numele altcuiva. ✦ A rosti orațiile de nuntă. ✦ Tranz. A servi cuiva drept staroste (3). — Din **staroste**.

STĂROSTÍE, *stărostii*, s. f. 1. (Înv.) Calitatea sau demnitatea de staroste al unei bresle; conducere, șefie (a unei corporații, a unei bresle). 2. (Pop.) Petitorie, petit. — Din **staroste** + suf. *-ie*.

STĂROSTÍT s. n. (Pop.) Faptul de *a stărosti*.

STĂROSTOÁIE, *stărostoaie*, s. f. (Pop.) Femeie care stărostește. — Din **staroste** + suf. *-oaie*.

STĂRUÍ, *stărui*, vb. IV. Intranz. 1. A pleda, a se ruga insistent pentru ceva; a insista. 2. A rămîne statornic, neclintit (într-o acțiune, într-un sentiment, într-o hotărîre etc.); a persevera, a persista. ✦

A lucra cu perseverență la ceva. 3. A continua să fie, să existe; a se menține, a persista. [Prez. ind. și: *stăruiesc*] — Bg. **staraivse.**

STĂRUIALĂ, *-stăruieli*, s. f. (Înv.) Stăruință. — Din **stărui** + suf. *-eală*.

STĂRUÍNȚĂ, *stărúințe*, s. f. 1. Faptul de a stărui; rugăminte, cerere insistentă; insistență. ◇ Loc. adv. *Cu stăruință* = insistent. 2. Perseverență, persistență (într-o acțiune, într-un sentiment etc.); tenacitate. ✦ Silință, străduință. — Din **stărui** + suf. *-ință*.

STĂRUÍRE s. f. (Înv.) Stăruință. — V. *stărui*.

STĂRUITÓR, -OÁRE, *stăruitori, -oare*, adj. 1. (Adesea adverbial) Care stăruie, care insistă; insistent. 2. Perseverent; neclintit, tenace. — Din **stărui** + suf. *-(i)tor*.

STĂTĂTÓR, -OÁRE, *stătători, -oare*, adj. 1. Care stă pe loc, care nu se mișcă; (despre ape) care nu curge. ◇ *Piatră stătătoare* (și substantivat, f.) = piatra fixă din sistemul celor două roți ale morii. 2. (Înv., despre oameni) Cu locuință statornică într-un loc; stabil. 3. (În expr.) *De sine stătător* = care poate exista și se poate menține prin propriile sale puteri sau însușiri, care nu depinde de nimeni sau de nimic; independent. — Din **stat** (part. lui *sta*) + suf. *-(ă)tor*.

STĂTULEȚ, *stătulețe*, s. n. Diminutiv al lui *stat*[1].

STĂTÚT, -Ă, *stătuți, -te*, adj. 1. Care nu mai este proaspăt (și a căpătat un miros, un gust sau un aspect caracteristic); clocit; (despre aer) închis, stricat, viciat. ✦ Fig. (Despre oameni, mai ales despre persoane necăsătorite) Înaintat în vîrstă. 2. (Înv., urmat de determinări introduse prin prep. «de») Istovit, vlăguit. — V. *sta*.

STĂVÁR, *stăvari*, s. m. (Reg.) Păzitor de cai la pășune. [Var.: **stevár** s. m.] — Din **stavă** + suf. *-ar*.

STĂVÍ, *stăvesc*, vb. IV. Refl. (Pop., mai ales în construcții negative) 1. A se așeza, a se stabili într-un loc; a se aciua. 2. A se alege cu ceva, a putea realiza ceva. — Slav (v. sl. **staviti**).

STĂVILÁR, *stăvilare*, s. n. 1. Construcție de lemn, de beton sau de fier, așezată transversal pe cursul unui rîu, servind la reglarea nivelului apelor din amonte cu ajutorul stavilelor; opust, zăgaz. 2. Fiecare dintre obloanele verticale mobile ale stăvilarului (1), acționate manual sau mecanic; stavilă. 3. Întărîtură de protecție în preajma unui pod. 4. Fig. Obstacol, piedică; împotrivire. — Din **stavilă** + suf. *-ar*.

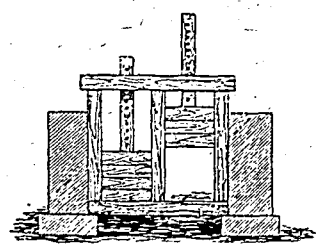

Stăvilar

STĂVILÍ, *stăvilesc*, vb. IV. Tranz. 1. A pune stavilă cursului unei ape; a zăgăzui. 2. Fig. A opri, a împiedica, a face să înceteze ceva. — Din **stavilă**.

STĂVILÍRE, *stăviliri*, s. f. Acțiunea de *a stăvili* și rezultatul ei; zăgăzuire; *fig.* împiedicare, oprire.

STEA, *stele*, s. f. **I.** 1. Corp ceresc cu lumină proprie; (sens curent) orice corp ceresc (cu excepția lunii) care strălucește noaptea pe bolta cerească. ◇ *Steaua dimineții* = luceafărul-de-dimineață. *Stea cu coadă* = cometă. *Steaua ciobanului* = a) luceafărul-de-seară; b) steaua polară. ◇ Expr. *A vedea stele verzi*, se spune cînd cineva primește o lovitură puternică. *A crede în steaua sa* = a crede într-o soartă bună, a fi optimist. *A se naște sub o stea norocoasă* (sau *rea*) = a avea (sau a nu avea) noroc. *Vai de steaua mea* (sau *a ta, a lui* etc.) = vai de mine (sau de tine, de el etc.). ✦ (În expr.) *Stea călăuzitoare* = idee, concepție de bază care îndrumează o acțiune, după care se orientează o activitate. 2. Fig. (Azi rar) Artistă celebră de cinematograf, de teatru, de operă etc.; vedetă. **II.** 1. Obiect, desen etc. care are o formă asemănătoare cu aceea prin care este reprezentată în mod convențional o stea (I 1). ✦ Obiect simbolizînd o stea (I 1), alcătuit dintr-un disc făcut din lemn, carton etc. cu numeroase colțuri, fixat într-o coadă de lemn și frumos împodobit, cu care umblă colindătorii în seara de crăciun. ◇ Expr. *A umbla cu steaua* = a colinda. *Cîntec de stea* = colindă. ✦ (În expr.) *Steaua Republicii* = numele unei decorații din Republica Populară Română. ✦ (Tehn.; în expr.) *Steaua roții* = partea unei roți, dintre bandaj și fus. ✦ (Tipogr.) Asterisc, steluță. ✦ Pată de păr alb pe fruntea unui cal, a unui cerb etc. ◇ Expr. (Despre oameni) *A fi cu stea în frunte* = a fi (sau a se crede) mai grozav, mai deosebit decît alții. 2. Rotocol mic de grăsime care se vede plutind pe supa sau pe laptele fierbinte. **III.** Compuse: *steaua-pămîntului* = ciupercă de pămînt de culoare brună, avînd forma unei sfere înconjurate la bază de mai multe fișii dispuse radiar (*Geaster hygrometricus*); *stea-de-mare* = animal cu corpul alcătuit dintr-un disc central, de la care pornesc cinci brațe în direcție radiară (*Asterias*); asterie. [Var.: **steáuă** s. f.] — Lat. **stella**.

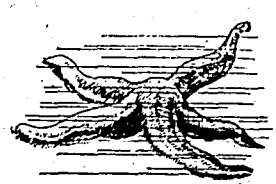

Stea-de-mare

STEAG, *steaguri*, s. n. 1. Drapel, stindard; fanion. ◇ *Steag roșu (de producție)* = fanion mic, roșu, dat ca semn onorific unei persoane sau unui colectiv care s-a evidențiat în muncă. *Steag de domnie* = baston avînd la capătul de sus un glob de argint și o semilună, pe care, în perioada suzeranității turcești, îl primeau de la sultan, ca semn al domniei, domnitorii din Moldova și din Muntenia. (Pop.) *Steag de mire* = obiect asemănător cu un steag (1), făcut din mai multe năframe de mătase și împodobit cu panglici și spice de grîu, pe care îl poartă un călăreț în fruntea alaiului care merge să aducă mireasa la casa mirelui. ◇ Expr. *A duce steagul* = a fi în fruntea unei acțiuni, a avea comanda, conducerea. *A cobori steagul* = a renunța la luptă. *A ține sus* (sau *a înălța*) *steagul...* = a lupta cu dîrzenie. *A ridica* (sau *a scoate*) *steag alb* = a cere pace; a se preda. 2. Fig. Doctrină, concepție, idee sau problemă importantă, care antrenează o colectivitate într-o acțiune de amploare. 3. (Înv.) Unitate militară mai mică, avînd drapel propriu; trupă mică de oameni înarmați. — Comp. rus **stjag**.

STEÁJĂR, *steajăre*, s. n. (Pop.) Parul din mijlocul unei arii de treierat cu cai. [Var.: **steáier** s. n.] — Slav (v. sl. **stežerŭ**).

STEÁJER s. n. v. **steajăr**.

STEAN s. n. v. **stană**.

STEARIC, *stearici*, adj. m. (În expr.) *Acid stearic* = acid solid care se găsește combinat cu glicerina în grăsimile animale și vegetale și care se întrebuințează la fabricarea lumînărilor. [Pr.: *ste-a-*] — Fr. **stéarique** (< gr.).

STEARÍNĂ s. f. 1. Substanță constînd dintr-un amestec de acid stearic cu acid palmitic, obținută din unele grăsimi solide și folosită la fabricarea lumînărilor. 2. Ester al acidului stearic, care intră în componența grăsimilor animale și vegetale. [Pr.: *ste-a-*] — Fr. **stéarine** (< gr.).

STEATÍT s. n. Varietate de talc, de culoare albă-verzuie, cu diferite întrebuințări în industrie. [Pr.: *ste-a-*] — Fr. **stéatite** (germ. Steatit).

STEATÓZĂ s. f. (Med.) Degenerarea unui țesut provocată prin invadarea lui de către granulele grase. [Pr.: *ste-a-*] — Fr. **stéatose** (< gr.).

STEAUĂ s. f. v. **stea**.

STEAVĂ s. f. v. **stavă**.

STÉBLĂ, *steble*, s. f. Tulpină, lujer. ✦ Mănunchi. — Slav (v. sl. **stĭblĭ**).

STEBLÚȚĂ, *stebluțe*, s. f. Diminutiv al lui *steblă*.

STÉCLĂ s. f. v. **sticlă**.

STECLÍ vb. IV. v. **sticli**.

STECLÍT, -Ă adj. v. **sticlit**.

STECLUÍT, -Ă adj. v. **sticluit**.

STECLÚȚĂ s. f. v. **sticluță**.

STEGÁR, *stegari*, s. m. 1. Purtătorul steagului unei unități militare; portdrapel. ✦ (În trecut) Slujbaș polițienesc. *Așteaptă aci pînă te-oi chema eu, și atunci să intri în odaie cu doi stegari* (GHICA). 2. (Reg.) Cel care poartă steagul: a) la nuntă; b) la jocul călușarilor. 3. Fig. Cel care se află în fruntea luptătorilor pentru o cauză; *p. ext.* conducător, îndrumător. — Din **steag** + suf. *-ar*.

STEGĂRÉL, *stegărele*, s. n. (Pop.) Steguleț. — Din **steag** + suf. *-ăr-el*.

STEGÍȘ, *stegiși*, s. m. (Reg.) Stegar la o nuntă.

STEGOZÁUR, *stegozauri*, s. m. Reptilă gigantă fosilă cu capul foarte mic, cu o creastă compusă din două serii de plăci verticale osoase pe spate și cu două serii de spini pe coadă (*Stegosaurus engulatus*). — Lat. lit. **stegosaurus**.

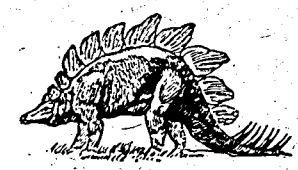

Stegozaur (reconstituit)

STEGULÉȚ, *stegulețe*, s. n. Diminutiv al lui *steag* (1); steag mic, întrebuințat la pavoazări, la ceremonii etc.

STEI, *steiuri*, s. n. Colț de stîncă. ✦ (Rar) Bolovan de piatră, de sare etc. — Comp. sb. **stenje**.

STEJÁR, *stejari*, s. m. Arbore mare și rămuros, cu lemnul tare, cu frunzele adînc crestate, de un verde bărînd în negru și al cărui fruct este ghinda (*Quercus sessiliflora*). ✦ Lemnul arborelui descris mai sus. — Comp. bg. **stežer**.

STEJĂRÁȘ, *stejărași*, s. m. Stejărel. — Din **stejar** + suf. *-aș*.

STEJĂRÉL, *stejărei*, s. m. Diminutiv al lui *stejar*. [Var.: **stejerél** s. m.]

STEJĂRÍȘ, *stejărișuri*, s. n. Pădurice sau desiș de stejari. [Var.: **stejeríș** s. n.] — Din **stejar** + suf. *-iș*.

STEJĂRÍȘTE s. f. (Pop.) Stejăriș. [Var.: **stejeríște** s. f.] — Din **stejar** + suf. *-iște*.

Stejar

STEJERÉL s. m. v. **stejărel**.

STEJERÍȘ s. n. v. **stejăriș**.

STEJERÍȘTE s. f. v. **stejărișteș**.

STELÁJ, *stelaje*, s. n. (Reg.) Mobilă formată din rafturi suprapuse, pe care se pot așeza cărți sau alte obiecte; etajeră. — Rus **stellaž** (germ. Stellage).

STELÁR[1], *stelari*, s. m. Colindător cu steaua, copil care umblă cu steaua. — Din **stele** (pl. lui *stea*) + suf. *-ar*.

STELÁR[2], *-Ă*, *stelari, -e*, adj. Care aparține stelelor, privitor la stele; de stele. — După fr. **stellaire**.

STEAGURILE DIFERITELOR STATE

Afganistan

R. P. Albania

Andora

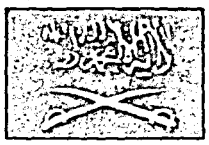
Arabia Saudită

Republica Arabă Unită

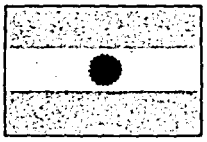
Argentina

Australia

Austria

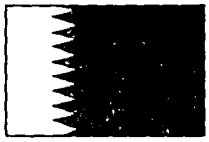
Bahrein

Belgia

R.S.S. Bielorusă

Uniunea Birmană

Bolivia

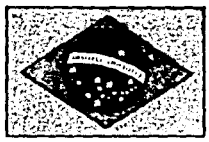
Brazilia

Marea Britanie

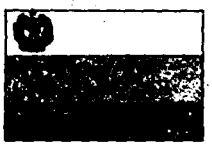
R. P. Bulgaria

Cambodgia

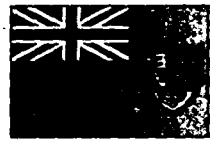
Canada

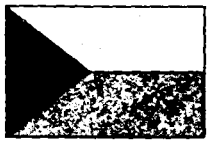
R. Cehoslovacă

Ceylon

Chile

R. P. Chineză

Columbia

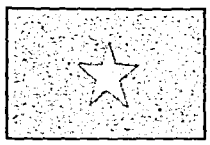
Congo Belgian

R. P. D. Coreeană

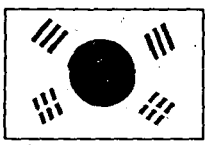
Coreea (de Sud)

Costa-Rica

Cuba

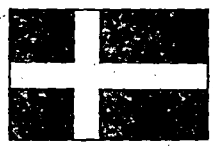
Danemarca

Republica Dominicană

Ecuador

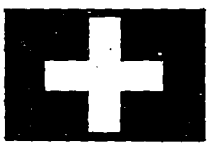
Elveția

Etiopia

Filipine

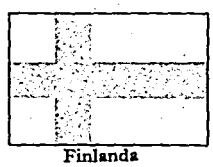
Finlanda

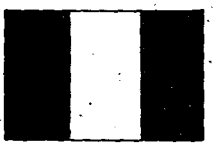
Franța

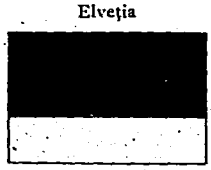
R. D. Germană

R. F. Germană

Ghana

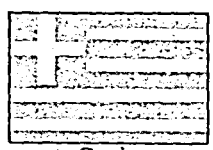
Grecia

Guatemala

Haiti

Honduras

India

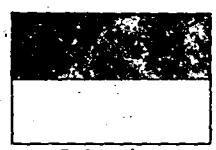
Indonezia

Iordania

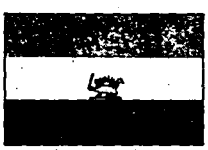
Iran

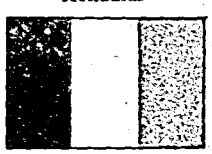
Irlanda

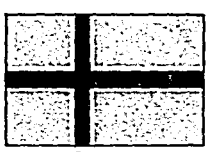
Islanda

Italia

STEAGURILE DIFERITELOR STATE

Izrael

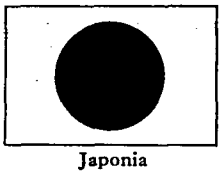
Japonia

R. P. F. Jugoslavia

Kuweit

Laos

Liban

Liberia

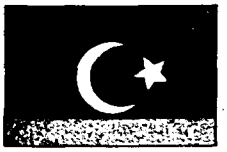
Libia

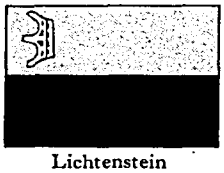
Lichtenstein

Luxemburg

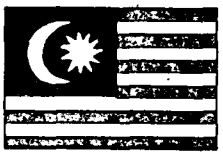
Malaya

Maroc

Mexic

Monaco

R. P. Mongolă

Nepal

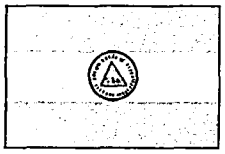
Nicaragua

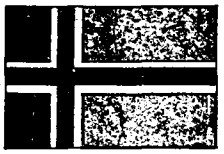
Norvegia

Noua Zeelandă

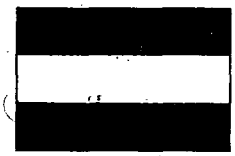
Olanda

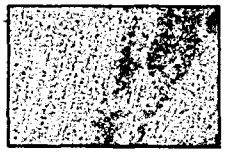
Oman

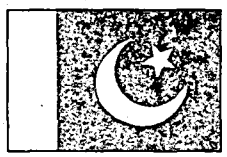
Pakistan

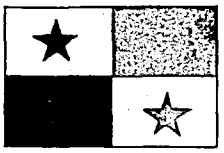
Panama

Paraguay

Peru

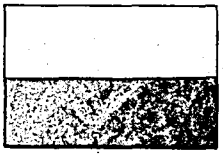
R. P. Polonă

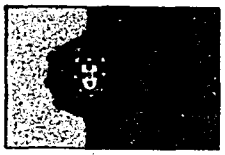
Portugalia

Porto-Rico

R. P. Romînă

R. S. F. S. Rusă

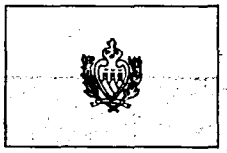
San-Marino

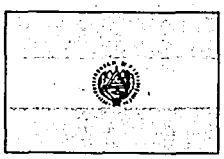
San-Salvador

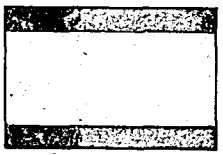
Spania

S.U.A.

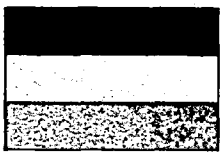
Sudan

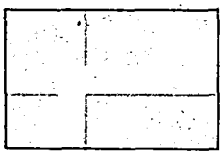
Suedia

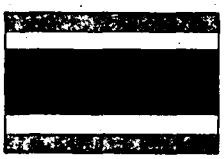
Tailanda

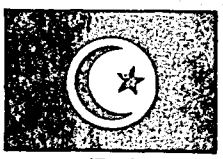
Tunis

Turcia

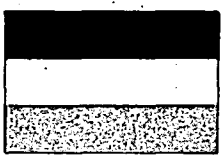
R. P. Ungară

R.S.S. Ucraineană

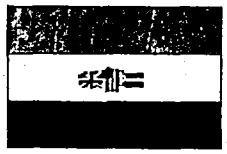
Uniunea Sud-Africană

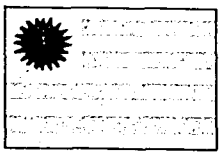
Uruguay

U.R.S.S.

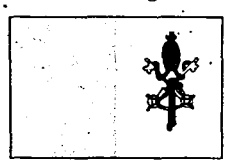
Vatican

Venezuela

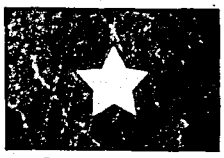
R. D. Vietnam

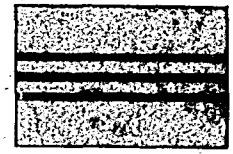
Vietnamul (de Sud)

Yemen

O.N.U.

STELÁT, -Ă, *stelați, -te,* adj. În formă de stea, ca o stea. — Din **stele** (pl. lui *stea*) + suf. *-at* (după fr. *étoilé*).

STELĂ, *stele,* s. f. Mic monument în formă de coloană sau de pilastru, alcătuit dintr-un singur bloc de piatră, purtînd de obicei inscripții sau sculpturi. — Fr. **stèle** (<gr.).

STELÉSC, -EÁSCĂ, *steleşti,* adj. (Înv.) Stelar. — Din **stele** (pl. lui *stea*) + suf. *-esc.*

STELÍ, *stélesc,* vb. IV. Intranz. (În expr.) *A-i steli* (cuiva) *ochii,* se spune cînd cineva are o ameţeală şi i se pare că vede stele în faţa ochilor. — Din **stele** (pl. lui *stea*).

STELÍN, -Ă, *stelini, -e,* adj. (Rar) Stelar. *Noaptea-şi pune stema feerică, stelină* (ALECSANDRI). — Din **stele** (pl. lui *stea*) + suf. *-in.*

STELIŞOÁRĂ, *steli oare,* s. f. 1. Steluţă. 2. (Bot.) Steliţă. — Din **stele** (pl. lui *stea*) + suf. *-işoară.*

STELÍT s. n. Aliaj de cobalt, crom, tungsten şi fier, dur şi inoxidabil, din care se fac instrumente chirurgicale sau piese cu care se lucrează la temperaturi înalte şi în medii oxidante. — Fr. stellite (germ. Stellit).

STELIŢĂ, *steliţe,* s. f. Plantă erbacee cu tulpina şi frunzele păroase, cu flori dispuse în capitule, cele marginale albastre, iar cele centrale galbene *(Aster amellus).* — Din **stele** (pl. lui *stea*) + suf. *-iţă.*

STÉLNIŢĂ, *stelniţe,* s. f. (Reg.) Ploşniţă. — Sb. stenica.

STELÓI, *steloaie,* s. n. (Rar) Augmentativ al lui *stea;* stea mare.

Steluţă

STELÓS, -OÁSĂ, *steloşi, -oase,* adj. (Înv.) Cu multe stele; înstelat. ✦ Luminos, scînteietor. — Din **stele** (pl. lui *stea*) + suf. *-os.*

STELÚŢĂ, *steluţe,* s. f. I. Diminutiv al lui *stea* (I 1). II. 1. Obiect, desen etc. în formă de stea (mică). ✦ Asterisc. ✦ Scînteie. *În cenuşă nu licăreau nici o steluţă* (SADOVEANU). 2. (La pl.) Pastă făinoasă în formă de stea, care se pune în supă. 3. Cusătură în formă de stea. 4. Pată de păr alb pe fruntea unor animale. 5. Fulg de zăpadă. III. Plantă erbacee cu flori albe *(Stellaria nemorum).* ✧ Compus: *steluţe-de-munte* = albumeală.

STÉMĂ, *steme,* s. f. 1. Semn convenţional distinctiv, caracteristic şi simbolic, al unei ţări, al unui oraş, al unei dinastii; emblemă, blazon. 2. Coroană, diademă. *Venit-au roiuri de-mpăraţi Cu stemă-n frunte* (COŞBUC). ✧ Expr. *A fi cu stemă-n frunte* = a fi un om cu totul deosebit de alţii. 3. (Înv.) Piatră preţioasă. 4. Semn caracteristic, pată sau smoc de păr (de altă culoare) pe fruntea unor animale. — Ngr. stemma.

Stema R.P.R.

STÉN s. m. Unitate de forţă egală cu forţa prin care se imprimă unei mase de o tonă o acceleraţie de un metru pe secundă la pătrat. — Fr. **sthène.**

STENAHORIE s. f. (Grecism) 1. Greutate în respiraţie, năduf. ✦ Fig. Stare de nelinişte; plictiseală. 2. Încurcătură, strîmtoare, nevoie. — Ngr. stenohorla.

STÉNIC, -Ă, *stenici, -e,* adj. Întăritor. — Fr. **sthénique** (<gr.).

STENODACTILOGRÁF, -Ă, *stenodactilografi, -e,* s. m. şi f. Persoană care cunoaşte şi practică stenodactilografia. — Fr. **sténodactylographe** (<gr.).

STENODACTILOGRAFÍE s. f. Stenografiere a vorbirii cuiva, urmată de dactilografierea directă a textului (fără ca acesta să mai fie transpus în scrierea de mînă curentă). — Fr. **sténodactylographie.**

STENOGRAFIÁ, *stenografiez,* vb. I. Tranz. A înregistra vorbirea cuiva cu ajutorul stenografiei. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **sténographier.**

STENOGRÁFIC, -Ă, *stenografici, -e,* adj. Care aparţine stenografiei, privitor la stenografie; înregistrat cu ajutorul stenografiei. — Fr. **sténographique.**

STENOGRAFÍE s. f. Sistem de înregistrare rapidă a vorbirii cuiva cu ajutorul unor semne convenţionale. — Fr. **sténographie** (<gr.).

STENOGRAFIÉRE s. f. Acţiunea de *a stenografia.* [Pr.: *-fi-e-*]

STENOGRÁMĂ, *stenograme,* s. f. Text înregistrat prin stenografie. — Fr. **sténogramme** (<gr.).

STÉNOS s. n. (Înv.) Astmă. — Fr. **stenosis.**

STENOTÍP, *stenotipuri,* s. n. Maşină de stenografiat. — Fr. **sténotype** (<gr.).

STENOTIPÍE s. f. Stenografiere mecanică cu ajutorul stenotipului. — Fr. **sténotypie.**

STENOTIPÍST, -Ă, *stenotipişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care cunoaşte şi practică stenotipia. — Fr. **sténotypiste.**

STENÓZĂ, *stenoze,* s. f. Îngustare a unui canal sau a unui orificiu din organism (în urma unei cicatrizări sau a unei tumori). — Fr. **sténose** (< gr.).

STÉNTOR, *stentori,* s. m. (În expr.) *Voce de stentor* = (cu aluzie la un personaj din *Iliada*) voce foarte puternică. — Lat. lit. **stentor, -oris** (<gr.).

STÉPĂ, *stepe,* s. f. Întindere de loc arid, secetos, de obicei şes, acoperit cu o vegetaţie ierboasă cu caractere de adaptare la uscăciune. — Rus **step'.**

STÉPENĂ, *stepene,* s. f. (Înv.) Treaptă, rang. — Slav (v. sl **stepenl**).

STER, *steri,* s. m. Unitate de măsură pentru volume, egală cu un metru cub, întrebuinţată la cubajul lemnelor aşezate în stive. — Fr. **stère** (<gr.).

STERADIÁN, *steradiani,* s. m. Unitate de măsură pentru unghiurile spaţiale. [Pr.: *-di-an*] — Fr. **stéradian.**

STEREGÍE s. f. (Înv.) Turtur de funingine care rămîne pe coş; *p. ext.* funingine. — Lat. **stiliginea* (<*stil*[ria] + [*fu*]*ligineo*).

STEREOCARTOGRÁF, *stereocartografe,* s. n. Aparat folosit pentru obţinerea automată a planului topografic al unei localităţi sau al unei regiuni, pe bază de stereograme. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréocartograph** (germ. Stereokartograph).

STEREOCHÍMIC, -Ă, *stereochimici, -e,* adj. Care aparţine stereochimiei, privitor la stereochimie. [Pr.: *-re-o-*] — După fr. **stéréochimique.**

STEREOCHIMÍE s. f. Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul aşezării în spaţiu a atomilor unei molecule. [Pr.: *-re-o-*] — După fr. **stéréochimie.**

STEREOCINEMATOGRAFÍE s. f. Cinematografie care redă imaginile în relief [Pr.: *-re-o-*] — Fr **stéréocinématographie.**

STEREOCOMPARATOR, *stereocomparatoare,* s. n. Aparat pentru determinarea dimensiunilor unui obiect cu ajutorul stereogramelor. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréocomparateur** (germ. Stereokomparator).

STEREOCROMÍE s. f. Arta de a efectua, pe pereţii sau pe tavanele încăperilor, pictură sau zugrăveli în relief, folosind un strat de mortar special preparat. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréochromie** (<gr.).

STEREOFOTOGRAFÍE s. f. Tehnica obţinerii unei perechi de fotografii prin intermediul cărora se capătă imaginea în relief a unui obiect. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréophotographie.**

STEREOFOTOGRAMMETRÍE s. f. Fotografiere prin procedeul fotografiilor duble, care dă posibilitatea să se obţină nu numai contururile diferitelor obiecte, ci şi înălţimile lor. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréophotogrammétrie.**

STEREOGRÁF[1], *stereografe,* s. n. Instrument cu ajutorul căruia se face în chip rapid planul unui teren. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréographe** (<gr.).

STEREOGRÁF[2], *stereografi,* s. m. Persoană care se ocupă cu stereografia. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréographe** (<gr.).

STEREOGRÁFIC, -Ă, *stereografici, -e,* adj. De stereografie, executat prin stereografie. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréographique.**

STEREOGRAFÍE s. f. Reprezentare a corpurilor solide prin proiectarea lor pe o suprafaţă plană. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréographie.**

STEREOGRÁMĂ, *stereograme,* s. f. Grup de două fotograme ale aceluiaşi obiect care, privite la un stereoscop, permit obţinerea imaginii în spaţiu a obiectului. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréogramme** (<gr.).

STEREOIZOMÉRI s. m. pl. Substanţe care au în moleculă acelaşi număr de atomi din fiecare element, dar care diferă între ele prin modul de aranjare a acestor atomi în spaţiu. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréoisomère.**

STEREOIZOMERÍE s. f. Proprietate pe care o au unele substanţe de a forma stereoizomeri. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréoisomérie.**

STEREOMÉTRIC, -Ă, *stereometrici, -e,* adj. Care aparţine stereometriei, privitor la stereometrie. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréométrique.**

STEREOMETRÍE s. f. Ramură a geometriei care se ocupă cu măsurarea volumului corpurilor solide; geometrie în spaţiu. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréométrie** (<gr.).

STEREOMÉTRU, *stereometre,* s. n. Instrument cu care se măsoară volumul corpurilor solide. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréomètre** (<gr.).

STEREOPLANIGRÁF, *stereoplanigrafe,* s. n. Aparat care serveşte la întocmirea bărtilor şi a planurilor topografice. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréoplanigraphe.**

STEREOSCOP, *stereoscoape,* s. n. Dispozitiv optic care face ca imaginile obiectelor să apară în relief. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréoscope** (<gr.).

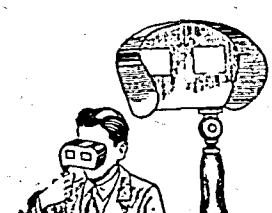

Stereoscop

STEREOSCOPIC, -Ă, *stereoscopici, -e,* adj. Care aparţine stereoscopiei, privitor la stereoscopie; obţinut sau funcţionînd prin stereoscopie. ✧ *Aparat fotografic stereoscopic* = aparat fotografic cu două obiective, în care imaginile apar în relief. *Cinematograf stereoscopic* = cinematograf cu aparate speciale şi cu ecran pe care imaginile se văd în reliet. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréoscopique.**

STEREOSCOPÍE s. f. Ramură a opticii care se ocupă cu studiul vederii în relief şi cu studiul proprietăţilor optico-mecanice ale instrumentelor folosite în acest scop. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréoscopie** (<gr.).

STEREOSTÁTICĂ s. f. Ramură a fizicii care studiază echilibrul corpurilor solide. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. **stéréostatique.**

STEREOTÍP[1], *stereotipuri,* s. n. Placă plană sau semicilindrică, turnată din metal, mulată în cauciuc sau în alt material plastic, repre-

zentînd reproducerea unui text sau a unui clișeu, întrebuințată ca formă de tipar la tipărirea ediției unei lucrări de mare tiraj. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. stéreotype (<gr.).

STEREOTÍP[2], **-Ă**, *stereotipi, -e*, adj. Tipărit după un stereotip. ✦ Fig. Care se repetă; neschimbat, banal. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. stéréotype (<gr.).

STEREOTIPÁ, *stereotipez*, vb. I. Tranz. A pregăti forma de tipar pentru o lucrare de mare tiraj (turnînd-o într-un metal și mulînd-o în cauciuc sau în alt material plastic); *p. ext.* a tipări cu ajutorul unei asemenea forme. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. stéréotyper.

STEREOTIPÁR, -Ă, *stereotipari, -e*, s. m. și f. Stereotipist. [Pr.: *-re-o-*] — După fr. stéréotypeur.

STEREOTÍPIC, -Ă, *stereotipici, -e*, adj. Care se repetă întocmai, neschimbat. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. stéréotypique.

STEREOTIPÍE s. f. 1. Instalație de reproducere și multiplicare a unei forme tipografice, prin turnare într-un metal sau prin mulare în cauciuc ori în alt material plastic. 2. Simptom al unor boli psihice, constînd din repetarea automată de către bolnav a acelorași cuvinte sau a acelorași mișcări. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. stéréotypie.

STEREOTIPÍST, -Ă, *stereotipiști, -ste*, s. m. și f. Muncitor specializat în stereotipie. [Pr.: *-re-o-*] — Din stereotip[ie] + suf. *-ist*.

STEREOTÓMIC, -Ă, *stereotomici, -e*, adj. Care aparține stereotomiei, privitor la stereotomie. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. stéréotomique.

STEREOTOMÍE s. f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul intersecțiilor corpurilor solide și cu metodele de tăiere și de îmbinare a acestor corpuri. [Pr.: *-re-o-*] — Fr. stéréotomie (<gr.).

STERÍL, -Ă, *sterili, -e*, adj. 1. (Despre ființe) Care nu poate procrea; (despre plante) care nu face roade sau semințe; sterp. ✦ (Despre pămînt) Neproductiv, neroditor. ✧ *Pămînt steril* (și substantivat, n.) = partea nefolositoare dintr-un zăcămînt sau dintr-un produs minier. 2. Fig. Care nu produce nimic, care nu duce la nimic; fără folos, zadarnic; infructuos. 3. În care sau de pe care au fost distruși microbii sau alte microorganisme; lipsit de microbi; dezinfectat. — Fr. stérile (lat. lit. **sterilis**).

STERILITÁTE s. f. Starea a ceea ce este steril; incapacitatea de a procrea, de a face roade. ✦ Fig. Incapacitate de a produce ceva (din punct de vedere spiritual). — Fr. stérilité (lat. lit. **sterilitas, -atis**).

STERILIZÁ, *sterilizez*, vb. I. Tranz. 1. A distruge sau a îndepărta microorganismele, mai ales agenții patogeni, dintr-un mediu sau de pe un obiect; a face să fie steril. 2. A face ca un om sau un animal să devină steril, incapabil de a procrea; a castra. — Fr. stériliser.

STERILIZÁRE, *sterilizări*, s. f. Acțiunea de *a steriliza* și rezultatul ei.

STERILIZÁT, -Ă, *sterilizați, -te*, adj. 1. (Despre un mediu biologic, un instrument chirurgical etc.) În care sau de pe care au fost distruse microorganismele. 2. (Despre ființe) Făcut steril, incapabil de procreare; castrat. — V. *steriliza*.

STERILIZATÓR[1], *sterilizatoare*, s. n. Aparat pentru sterilizarea instrumentelor chirurgicale, a pansamentelor etc. — După fr. stérilisateur.

STERILIZATÓR[2], **-OÁRE**, *sterilizatori, -oare*, s. m. și f. Persoană specializată în sterilizare. — După fr. stérilisateur.

STERÍNE s. f. pl. Substanțe care intră în compoziția părților nesaponificabile ale grăsimilor și care constituie partea componentă a majorității țesuturilor și a lichidelor din organism. — Germ. **Sterine**.

STERÍȚĂ s. f. (Reg., în expr.) *În* (sau *prin*) *steriția vîntului* = în (sau prin) bătaia vîntului.

STERLÍNĂ, *sterline*, adj. f. (În expr.) *Liră sterlină* = monedă de aur sau argint, constituind principala unitate monetară a Angliei și a altor țări din imperiul britanic. — Fr. sterling (<engl.).

STERN, *sternuri*, s. n. Os lung și turtit, așezat în mijlocul părții anterioare a pieptului, de care sînt prinse coastele și claviculele. — Fr. sternum (<gr.).

STERNÁL, -Ă, *sternali, -e*, adj. Care aparține sternului, privitor la stern. — Fr. sternal.

STERÓLI s. m. pl. Clasă de compuși organici, de structură complexă, care se găsesc în structura multor viețuitoare și au un rol important în metabolismul organismului. — Fr. stérol.

STERP, STEÁRPĂ, *sterpi, -e*, adj. 1. (Despre pămînt, locuri etc.) Care nu rodește (suficient), neroditor, neproductiv. ✦ (Despre epoci, ani) În care pămîntul nu a rodit; sărac. ✦ Fig. (Despre priveliști) Fără viață, sărac, dezolant. 2. (Despre oameni) Care nu poate procrea, care nu se poate reproduce. ✦ (Despre căsătorie) Din care nu au rezultat copii. ✦ (Despre femelele animalelor) Care nu fată (și care nu dă lapte). ✦ (Despre plante sau flori) Care nu face roade sau semințe; închircit, uscat, degenerat. 3. Fig. Care nu produce nimic, care nu dă nici un rezultat; infructuos, zadarnic; fără conținut. — Lat. **ster(i)pus** (< gr.).

STERPĂTÚRĂ, *sterpături*, s. f. (Pop.) Oaie stearpă. ✦ Femeie stearpă. — Din sterp + suf. *-(ă)tură*.

STERPICIÚNE s. f. (Rar) Faptul de a fi sterp; sterilitate. — Din sterp + suf. *-ic-iune*.

STERPITÚDINE s. f. (Rar) Însușirea pămîntului de a fi sterp, neroditor; sterilitate. — Din sterp.

STERPÓS, -OÁSĂ, *sterpoși, -oase*, adj. (Rar) Sterp (1). — Din sterp + suf. *-os*.

STETOGRÁF, *stetografe*, s. n. Aparat care înregistrează mișcările cavității toracice în timpul respirației. — Fr. stéthographe (< gr.).

STETOGRAFIÁ, *stetografiez*, vb. I. Tranz. A înregistra cu ajutorul stetografului mișcările cavității toracice. [Pr.: *-fi-a*] — Din stetograf.

STETOSCÓP, *stetoscoape*, s. n. Instrument medical prevăzut cu două ramuri tubulare ale căror capete medicul și le fixează în urechi pentru a percepe mai bine zgomotele respirației și bătăile inimii. — Fr. stéthoscope (<gr.).

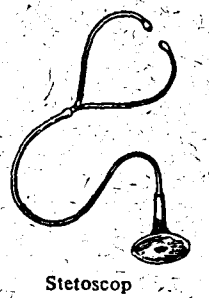

Stetoscop

STETOSCOPÍE s. f. Examenul plămînilor și al inimii cu ajutorul stetoscopului. — Fr. stéthoscopie.

STEVÁR s. m. v. *stăvar*.

STIBÍNĂ s. f. Sulfură naturală de stibiu; minereu de stibiu. — Fr. stibine (germ. Stibin).

STÍBIU s. n. Antimoniu. [Pr.: *-bi-u*] — Lat. lit. **stibium**.

STIC, *sticuri*, s. n. Orificiu de golire la furnalul de oțel Siemens-Martin.

STICLÁR, *sticlari*, s. m. Muncitor într-o fabrică de sticlă. — Din sticlă + suf. *-ar*.

STÍCLĂ, (II) *sticle*, s. f. **I.** Substanță amorfă, transparentă, dură, cu un luciu particular, rău conducătoare de căldură și de electricitate, formată din silicați dubli și obținută prin topirea la un loc a silicei, a carbonatului de calciu și a carbonatului de sodiu cu compuși ai metalelor; este lipsită de flexibilitate, spărgîndu-se ușor prin lovire. ✦ Material sticlos, asemănător cu sticla (I). ✧ *Sticlă de cuarț* = substanță care are aspectul sticlei, obținută prin topirea cuarțului, rezistentă la variațiile de temperatură și transparentă la razele ultraviolete; se folosește la fabricarea lămpilor de cuarț. *Sticlă optică* = sticlă cu proprietăți speciale în ce privește indicele de refracție, de o mare omogenitate în compoziție, folosită la construirea lentilelor și a prismelor aparatelor optice. **II.** Obiect făcut din sticlă (I). ✧ *Sticlă de lampă* = glob de sticlă (I) cu gît lung, care protejează flacăra lămpii cu petrol. *Sticlă de ochelari* = lentilă. ✦ (La sg., depr.) Monoclu. ✦ Vas (de formă cilindrică) înalt, cu gît îngust, făcut din sticlă (I), care servește la păstrarea lichidelor; cantitatea de lichid conținută în acest vas. ✦ Placă subțire de sticlă (I) cu care se închide cadrul ferestrelor; geam. [Var.: (înv. și reg.) **stéclă** s. f.] — Slav (v. sl. **stiklo**).

STICLĂRÍE, *sticlării*, s. f. 1. Obiecte fabricate din sticlă (I); obiecte de sticlă adunate la un loc. 2. Fabrică de sticlă. ✦ Prăvălie unde se vînd obiecte de sticlă. — Din sticlă + suf. *-ărie*.

STICLĂRÍT s. n. Operația de fabricare și de prelucrare a sticlei. — Din sticlă + suf. *-ărit*.

STICLÉTE, *sticleți*, s. m. Mică pasăre cîntătoare, cu penele viu colorate (*Carduelis elegans*). ✧ Expr. *A fi cu* (sau *a avea*) *sticleți în cap* sau *a-i cînta* (cuiva) *sticleții în cap* = a avea idei bizare, toane; a fi țicnit, nebun. *A-i scoate* (cuiva) *sticleții din cap* = a-i scoate cuiva ideile extravagante din cap, a-l lecui de toane, de capricii. [Var.: **stigléte** s. m.] — Sb. **steglić**, bg. **stiglic**.

Sticlete

STICLEȚÉL, *sticleței*, s. m. Diminutiv al lui *sticlete*. [Var.: **stigleţél** s. m.]

STICLÍ, *sticlesc*, vb. IV. Intranz. A luci (ca sticla), a sclipi, a scînteia. ✦ (Despre ochi, privire) A străluci, a scăpăra (de bucurie, de plăcere). ✧ Expr. *A-i sticli cuiva ochii pe undeva* = a fi, a se găsi, a trăi undeva. ✦ Tranz. A aținti, a pironi ochii. [Var.: (înv. și reg.) **steclí** vb. IV] — Din sticlă.

STICLÍRE, *sticliri*, s. f. Lumină vie, scînteietoare; lucire, strălucire, sclipire. — V. *sticli*.

STICLIȘOÁRĂ, *sticlișoare* s. f. Sticluță. — Din sticlă + suf. *-iș-oară*.

STICLÍT, -Ă, *sticliți, -te*, adj. (Despre ochi) Cu privirea fixă (și strălucitoare); pironit, ațintit. [Var.: (înv. și reg.) **steclít, -ă** adj.] — V. *sticli*.

STICLITÓR, -OÁRE, *sticlitori, -oare*, adj. (Rar) Sclipitor, strălucitor. — Din sticli + suf. *-(i)tor*.

STICLÓS, -OÁSĂ, *sticloși, -oase*, adj. 1. Ca de sticlă, lucios (și neted) ca sticla; viu, strălucitor. ✧ *Fontă sticloasă* = fontă albă, dură, care conține mangan. ✦ (Despre ger) Uscat. ✦ (Despre ochi sau privire) Fix și lipsit de expresie. 2. (În expr.) *Umoare sticloasă* = masă gelatinoasă transparentă care se găsește între cristalin și fundul ochiului. — Din sticlă + suf. *-os*.

STICLOZITÁTE, *sticlozități*, s. f. Însușirea de a fi sticlos. ✦ Aspect translucid pe care îl au în secțiune boabele de cereale bogate în substanțe proteice. — Din sticlă.

STICLUÍT, -Ă, *sticluiți, -te*, adj. (Pop., despre ferestre) Cu geamuri. [Var.: (înv. și reg.) **stecluít, -ă** adj.] — Din sticlă.

STICLULÍȚĂ, *sticluliță*, s. f. (Rar) Sticluță. — Din sticlă + suf. *-ul-iță*.

STICLÚȚĂ, *sticluțe*, s. f. Diminutiv al lui *sticlă*; butelie mică de sticlă. [Var.: (reg.) **steclúță** s. f.]

STIFÓS, -OÁSĂ, *stifoși, -oase*, adj. (Înv.) Cu gust înțepător, astringent. — Ngr. **stiphos**.

STIGLÉTE s. m. v. **sticlete.**

STIGLEȚÉL s. m. v. **sticleț.**

STIGMÁT, *stigmate,* s. n. 1. Urmă lăsată de ceva; urmă ruşinoasă, semn dezonorant. 2. (Înv.) Marcă, ştampilă care se aplica (cu ajutorul unui fier roşu) pe corpul sclavilor sau al delincvenţilor. 3. (Bot.) Partea superioară a pistilului, care primeşte polenul şi îl transmite ovarului. 4. Fiecare dintre cele două deschizături ale traheilor, aşezate pe părţile laterale ale corpului insectelor. — Fr. **stigmate** (lat. lit. **stigma, -atis**).

STIGMÁTIC, -Ă, *stigmatici, -e,* adj. (Despre un sistem optic) Care prezintă fenomenul stigmatismului. — Fr. **stigmatique.**

STIGMATÍSM s. n. Proprietate a unui sistem optic de a da pentru fiecare punct al unui obiect o imagine care este tot un punct (şi nu o imagine deformată). — Fr. **stigmatisme.**

STIGMATIZÁ, *stigmatizez,* vb. I. Tranz. 1. A atrage asupra cuiva sau a ceva dispreţul public; a înfiera, a dezonora. 2. (Înv.) A aplica (cu fierul roşu) stigmatul pe corpul sclavilor sau al delincvenţilor. — Fr. **stigmatiser.**

STIGMATIZÁRE, *stigmatizări,* s. f. Acţiunea de *a stigmatiza;* înfierare.

STIGMATIZÁT, -Ă, *stigmatizaţi, -te,* adj. 1. Defăimat, înfierat, dezonorat. 2. (Înv., despre sclavi sau delincvenţi) Care purta pe corp un stigmat (2). — V. *stigmatiza.*

STIH, *stihuri,* s. n. 1. Vers; *p. ext.* (la pl.) poezie. 2. Verset din psalmi sau dintr-o cîntare bisericească. — Slav (v. sl. **stihŭ** <gr.).

STIHÁR[1], *stihare,* s. n. Veşmînt lung pe care îl poartă preoţii ortodocşi în timpul serviciului religios. — Ngr. **stiharion.**

STIHÁR[2], *stihari,* s. m. (Rar) Stihuitor. — Din **stih** + suf. *-ar.*

STIHÍE, *stihii,* s. f. 1. Fenomen al naturii care se manifestă ca o forţă irezistibilă. ✦ Element (3). 2. (În superstiţii) Duh rău personificînd o forţă oarbă a naturii; fantasmă. ✦ Fig. Himeră, nălucă. 3. (Poetic) Pustietate, singurătate, sălbăticie. — Slav (v. sl. **stihija** < gr.).

STIHÍRĂ, *stihiri,* s. f. Imn bisericesc ortodox, cîntat în cadrul slujbei de dimineaţă. — Slav (v. sl. **stihirŭ, -ra**).

STIHOÁVNĂ, *stihoavne,* s. f. Cîntare bisericească ortodoxă în versuri, care se cîntă la sfîrşitul slujbei de vecernie. — Slav (v. sl. **stihovina**).

STIHUÍ, *stihuiesc,* vb. IV. Intranz. şi tranz. (Înv.) A face, a compune versuri; a versifica. — Din **stih.**

STIHUÍRE, *stihuiri,* s. f. (Rar) Faptul de *a stihui;* versificaţie; poezie.

STIHUITÓR, *stihuitori,* s. m. Versificator, poet. — Din **stihui** + suf. *-(i)tor.*

STIHURÉL, *stihurele,* s. n. (Depr.) Diminutiv al lui *stih* (1); versuri lipsite de valoare.

STIL, *stiluri,* s. n. I. 1. Mod propriu de exprimare într-un anumit domeniu al activităţii omeneşti, pentru anumite scopuri ale comunicării; fel propriu de a se exprima al unei persoane; totalitatea mijloacelor lingvistice pe care le foloseşte un scriitor pentru a obţine anumite efecte de ordin artistic. ✧ *Stil indirect* = vorbire indirectă, v. *indirect. Stil direct* = vorbire directă, v. *direct. Stil oral* = fel de exprimare în scris, care imită naturaleţea exprimării orale. *Greşeală de stil* = greşeală de exprimare, constînd fie dintr-o abatere de la regulile sintaxei, fie dintr-o întrebuinţare improprie a termenilor. ✦ Talentul, arta de a exprima gîndirea într-o formă aleasă, personală. ✦ Limbaj. ✦ (Rar) Construcţia caracteristică a frazei într-o limbă. 2. Metodă, manieră de lucru, de interpretare, caracteristică unui artist, unui popor, unei epoci. ✧ Loc. adj. *De stil* = executat după moda unei anumite epoci din trecut. 3. Mod, fel de a fi, de a acţiona, de a se comporta. ✧ Loc. adj. şi adv. *În stil mare* = (conceput sau realizat) cu mijloace deosebit de mari. 4. (În expr.) *Stil nou* = metodă de socotire a timpului calendaristic după calendarul gregorian. *Stil vechi* = metodă de socotire a timpului după calendarul iulian. II. 1. Condei de metal sau de os ascuţit la un capăt şi turtit la celălalt, cu care se scria în antichitate pe tăbliţele de ceară. 2. (Bot.) Gîtul pistilului, care porneşte de la ovar şi poartă stigmatul. [Pl. şi: (II 2) *stile*] — Fr. **style** (lat. lit. **stylus**).

STILÁ, *stilez,* vb. I. Refl. şi tranz. A (se) forma, a (se) educa. — Fr. **styler.**

STILÁT, -Ă, *stilaţi, -te,* adj. (Despre oameni) Care are o comportare, o ţinută corectă, elegantă; manierat, rafinat; (despre oamenii de serviciu) format, instruit pentru un serviciu pretenţios. — V. *stila.*

STILÉT, *stilete,* s. n. 1. Pumnal mic cu lama de formă triunghiulară, foarte fină. 2. Mic cilindru de metal, fin şi subţire, cu care se sondează o plagă. — Fr. **stylet** (< gr.).

STILÍST, *stilişti,* s. m. Scriitor care se distinge prin calitatea stilului său; maestru al stilului. — Fr. **styliste.**

STILÍSTIC, -Ă, *stilistici, -e,* adj. 1. Care ţine de stil (1); privitor la stil. 2. Privitor la mijloacele de exprimare afectivă, la caracterul afectiv al expresiilor. — Fr. **stylistique.**

STILÍSTICĂ s. f. (Lingv.) Studiul stilului din punctul de vedere al calităţilor şi regulilor sale. — Fr. **stylistique.**

STILIZÁ, *stilizez,* vb. I. Tranz. 1. A da unui text o formă corectă din punctul de vedere al stilului. 2. (În artele plastice) A reproduce un obiect din natură în linii simplificate şi caracteristice. ✦ A prelucra un motiv de coregrafie sau de muzică populară într-o creaţie personală, păstrînd elementele esenţiale. — Fr. **styliser.**

STILIZÁRE, *stilizări,* s. f. Acţiunea de *a stiliza* şi rezultatul ei.

STILIZÁT, -Ă, *stilizaţi, -te,* adj. 1. (Despre texte) Definitivat din punctul de vedere al stilului. 2. (Despre motive ornamentale) Realizat după un model din natură; (despre obiecte) schematizat într-o formă adecvată, în vederea obţinerii unui efect decorativ, ornamental. ✦ (Despre producţii populare) Prelucrat, prin utilizarea elementelor esenţiale, într-o creaţie personală. — V. *stiliza.*

STILIZATÓR, -OÁRE, *stilizatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care prelucrează un text, dîndu-i o formă literară, conformă cu regulile de stil. — Din **stiliza** + suf. *-(a)tor.*

STILOBÁT, *stilobaţi,* s. m. Postament care susţine un şir de coloane. — Fr. **stylobate.**

STILOGRAFÍE s. f. Procedeu tehnic prin care se obţin, cu ajutorul electrolizei, imitaţii de desene în peniţă, gravuri în acvaforte etc. — Fr. **stylographie.**

STILÓU, *stilouri,* s. n. Toc prevăzut cu un rezervor din care cerneala ajunge automat la vîrful peniţei. — Fr. **stylo[graphe]** (<gr.).

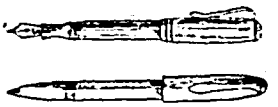

Stilouri

STIMÁ, *stimez,* vb. I. Tranz. A avea stimă, consideraţie pentru cineva sau ceva; a respecta, a cinsti. — It. **stimare.**

STIMÁBIL, -Ă, *stimabili, -e,* adj. (Şi substantivat, azi ir.) Vrednic de stimă, de consideraţie, de respect. — It. **stimabile.**

STIMÁT, -Ă, *stimaţi, -te,* adj. Care se bucură de stima, de consideraţia celorlalţi; respectat. — V. *stima.*

STÍMĂ s. f. Sentiment pe care îl impune cineva celor din jur prin meritele sau calităţile sale deosebite; consideraţie, respect; *p. ext.* atitudine respectuoasă. ✧ Expr. *Cu toată stima* sau *cu stimă,* formulă de politeţe la încheierea unei scrisori. ✦ Preţuire. — Ngr. **stima** (<it.).

STÍMUL, (1) *stimuluri,* s. n., (2) *stimuli,* s. m. 1. (Rar) Stimulent, imbold. 2. Factor care declanşează un proces fiziologic, care excită o activitate fiziologică. — Lat. lit. **stimulus** (fr. **stimulus**).

STIMULÁ, *stimulez,* vb. I. Tranz. A îndemna, a încuraja, a face să crească energia, randamentul; a da avînt. — Fr. **stimuler** (lat. lit. **stimulare**).

STIMULÁNT, -Ă, *stimulanţi, -te,* adj. Care activează procesele fiziologice, care excită activitatea unui organ sau a unui sistem de organe. — Fr. **stimulant** (lat. lit. **stimulans, -ntis**).

STIMULÁRE, *stimulări,* s. f. Acţiunea de *a stimula;* îndemn, însufleţire, îmbărbătare.

STIMULÉNT, *stimulente,* s. n. 1. Ceea ce stimulează; impuls, imbold, îndemn. 2. Medicament, substanţă care excită activitatea unui organ sau a unui sistem de organe, ori care se ia ca reconfortant împotriva oboselii. — După fr. **stimulant.**

STINDÁRD, *stindarde,* s. n. 1. Steag, drapel. ✧ Expr. *A ridica stindardul revoltei* = a porni, a declanşa o revoltă. 2. Fig. Tabără, front. ✦ Fig. Simbol de luptă, de înfrăţire. — It. **stendardo.**

STINGĂTOÁRE, *stingători,* s. f. 1. Apărătoare care se pune deasupra coşurilor pentru a opri scînteile. 2. (În expr.) *Stingătoare de luminări* = instrument cu coadă lungă, avînd în vîrf un căpăcel conic sau o foarfecă specială, cu care se sting (sau se taie) mucurile lumînărilor (în biserică). — Din **sting** (prez. ind. al lui *stinge*) + suf. *-(ă)toare.*

Stingătoare de luminări

STINGĂTÓR, *stingătoare,* s. n. 1. Aparat pentru stingerea incendiilor, prin împroşcarea unei spume sau a unei substanţe care împiedică accesul oxigenului spre locul arderii. 2. (În expr.) *Stingător de scîntei* = dispozitiv pentru stingerea scînteilor şi a arcurilor electrice de la contactele întrerupătoarelor electrice. — Din **sting** (prez. ind. al lui *stinge*) + suf. *-(ă)tor.*

Stingător (1)

STÍNGE, *sting,* vb. III. 1. Tranz. A face să nu mai ardă, a opri din ardere focul sau obiecte care ard. ✧ Expr. *Bea de stinge* = e foarte beţiv. ✦ Refl. (Despre foc sau obiecte care ard) A înceta de a arde; a se trece, a se consuma. ✦ Tranz. şi refl. Fig. A (se) potoli, a (se) linişti, a (se) astîmpăra. *Să stingă a mea mustrare* (ALECSANDRI). ✦ Refl. Fig. A slăbi, a se topi, a se slei. ✦ Refl. Fig. (Fam.) A sărăci cu totul, a se ruina. 2. Tranz. A face să nu mai lumineze sau a nu mai lăsa aprinsă o sursă de lumină. ✦ Refl. (Despre lumină sau o sursă de lumină) A înceta să lumineze, a nu mai da lumină. ✦ Fig. A întuneca ochii, vederea; a orbi. 3. Refl. A deveni întunecos, a se voala, a nu se mai vedea. *Privelişte se stinge* (EMINESCU). ✦ Refl. şi tranz. A slăbi în intensitate; a se auzi sau a face să se audă tot mai puţin sau de loc. ✦ Refl. (Despre aştri, adesea fig.) A-şi pierde lumina şi strălucirea, a se întuneca; (rar, despre culori) a deveni palid, şters. 4. Refl. A înceta din viaţă; a muri. ✦ Tranz. A omorî, a ucide. *Doi feciori, în depărtări, Ţi i-a stins războiul* (NECULUŢĂ). ✦ A dispărea fără a lăsa urmaşi. *Luptîndu-se cu fiare uriaşe, ale căror seminţii s-au stins... de pe faţa lumii* (ODOBESCU). ✦ Fig. A dispărea fără urme; a pieri. 5. Tranz. A şterge de pe faţa pămîntului; a distruge, a nimici. 6. Tranz. A pune capăt unei obligaţii, unei acţiuni penale, unui împrumut, unui privilegiu. ✧ Refl. *Cererea de divorţ se stinge prin împăcarea soţilor.* 7. Tranz. A turna apă (sau alt lichid) peste anumite preparate culinare încinse, lăsînd apoi compoziţia să fiarbă. ✦ (Chim.) A amesteca două substanţe al căror contact produce

o efervescență, cu dezvoltare de căldură, care încetează cînd soluția devine saturată. ◇ Expr. *A stinge var* = a turna apă peste piatra de var arsă, pentru ca, în urma reacției chimice produse, să se obțină var pentru construcții.— Lat. **stinguere.**

STÎNGERE, *stingeri*, s. f. Faptul de *a (se) stinge.* ✦ Semnal prin care se anunță într-o cazarmă trecerea la odihna de noapte; timpul cînd se dă acest semnal. ✦ Moarte, deces.

STINGHÉR, -Ă, *stingheri, -e*, adj. 1. Izolat, răzleț; (despre oameni) singur (fără familie, fără rude, fără prieteni etc.). ✦ Care se simte undeva străin, dezorientat, fără rost (și se ține deoparte); stingherit. 2. (Despre ființe sau lucruri care formează o pereche sau aparțin unui tot) Desperecheat. ✦ Necăsătorit.

STINGHEREÁLĂ, *stinghereli*, s. f. 1. Faptul de *a stingheri;* deranj, incomodare, stînjenire, stingherire. 2. Faptul de a fi stingherit (1), de a nu se simți la largul său; stînjeneală.

STINGHERÍ, *stingheresc*, vb. IV. Tranz. A împiedica, a nu lăsa pe cineva să lucreze sau să se odihnească în liniște; a incomoda, a deranja. — Din **stingher.**

STINGHERÍRE, *stingheriri*, s. f. Acțiunea de *a stingheri* și rezultatul ei.

STINGHERÍT, -Ă, *stingheriți, -te*, adj. 1. Care (din cauza timidității, a emoției etc.) are o atitudine stîngace, lipsită de siguranță, de degajare, care (dintr-un motiv oarecare) nu se simte la largul său; stînjenit. ✦ Rușinat, încurcat; descumpănit. 2. Incomodat, deranjat, împiedicat. — V. *stingheri.*

STÎNGHIE, *stinghii*, s. f. 1. Bucată de lemn lungă și îngustă, care se fixează de-a curmezișul pentru a uni două sau mai multe elemente ale unei construcții sau pentru a susține, a întări ceva. 2. Partea corpului unde se îmbină piciorul cu trunchiul.

STINGHIÚȚĂ, *stinghiuțe*, s. f. Diminutiv al lui *stinghie* (1).

STINS[1] s. n. Stingere. — V. *stinge.*

STINS[2]**, -Ă,** *stinși, -se*, adj. 1. Care nu mai arde. ✦ Dispărut, mort. 2. (Despre ochi, privire etc.) Lipsit de strălucire, de vioiciune. 3. (Despre sunete, glas etc.) Lipsit de sonoritate; slab. 4. (Despre culori) Palid, șters. 5. (Jur.; despre obligațiuni, acțiuni penale, privilegii etc.) Care a încetat, care nu mai are curs, care și-a pierdut puterea juridică. 6. (Despre reflexe condiționate) Care a dispărut treptat în urma faptului că excitantul condițional n-a mai fost însoțit de excitantul necondițional corespunzător. 7. (În expr.) *Var stins* = pastă vîscoasă, albă, cu numeroase folosiri (în construcție), obținută prin reacția dintre piatra de var arsă și apă. — V. *stinge.*

STIPÉLĂ, *stipele*, s. f. Fiecare dintre frunzișoarele situate la baza pețiolului sau a limbului frunzelor, care acoperă frunza în mugure. — Fr. **stipelle.**

STIPENDIÁ, *stipendiez*, vb. I. Tranz. A subvenționa, a finanța (o persoană, un grup etc.). [Pr.: *-di-a*] — Fr. **stipendier** (lat. lit. **stipendiari**).

STIPÉNDIU, *stipendii*, s. n. (Reg.) Ajutor în bani acordat de către stat sau de către o instituție unui elev sau unui student lipsit de mijloace; bursă. — Germ. **Stipendium** (lat. lit. **stipendium**).

STIPULÁ, *stipulez*, vb. I. Tranz. (Jur.) A introduce, a prevedea, a specifica o clauză într-un act scris. — Fr. **stipuler** (lat. lit. **stipulari**).

STIPULÁȚIE, *stipulații*, s. f. (Jur.) Prevedere, clauză, învoială menționată într-un act scris. — Fr. **stipulation** (lat. lit. **stipulatio, -onis**).

STÍRAX s. m. Gen de arbori din regiunile tropicale, cuprinzînd mai multe specii, dintre care una *(Styrax benzoin)* dă rășina numită smirnă, iar alta *(Styrax officinalis)* dă storaxul. — Fr. **styrax.**

STIRIGOÁIE, *stirigoi*, s. f. Nume dat la două plante erbacee otrăvitoare din familia liliaceelor, dintre care una cu flori albe *(Veratrum album)*, iar cealaltă cu flori purpurii-închise, dispuse în racem *(Veratrum nigrum)*. [Var.: **știrigoáie** s. f.]

Stirigoi

STÍRPE, *stirpe*, s. f. (Livresc) Neam, familie; origine. — Lat. lit. **stirps, -is.**

STIVÁ, *stivez*, vb. I. Tranz. A așeza materialele într-o magazie sau încărcătura într-o navă, astfel încît să se realizeze o cît mai bună utilizare a spațiului și a echilibrului; a stivui. — Din **stivă.**

STIVÁRE s. f. Acțiunea de *a stiva* și rezultatul ei; stivuire.

STIVATÓR, *stivatori*, s. m. (Rar) Stivuitor. — Din **stiva** + suf. *-tor.*

STÍVĂ, *stive*, s. f. Grămadă de lemne, de cărămizi sau de orice fel de obiecte, așezate ordonat unele peste altele. — Ngr. **stiva** (< it.).

STIVUÍ, *stivuiesc*, vb. IV. Tranz. A aranja în stive lemne, scînduri, cărămizi etc., a face stive; a stiva. — Din **stivă.**

STIVUÍRE, *stivuiri*, s. f. Acțiunea de *a stivui;* stivare.

STIVUITÓR, *stivuitori*, s. m. Muncitor care se ocupă cu stivuirea. — Din **stivui** + suf. *-(i)tor.*

STÎLCEÁLĂ, *stîlceli*, s. f. Faptul de *a stîlci;* bătaie strașnică.

STÎLCÍ, *stîlcesc*, vb. IV. Tranz. 1. A deforma, a strivi, a zdrobi, a schilodi prin lovire; *p. ext.* a bate crunt pe cineva. ✦ Refl. A se lovi tare (izbindu-se de ceva, căzînd etc.). 2. Fig. A pronunța prost un cuvînt, a vorbi prost o limbă, a executa deformat o melodie; a poci. — Slav (v. sl. **sŭtlačiti**).

STÎLCÍRE, *stîlciri*, s. f. Faptul de *a (se) stîlci.*

STÎLCÍT, -Ă, *stîlciți, -te*, adj. 1. Zdrobit, strivit, schilodit (prin lovire); bătut, schingiuit. 2. Fig. (Despre pronunțare, vorbire, despre executarea unei melodii etc.) Greșit, pocit. — V. *stîlci.*

STÎLCITÚRĂ, *stîlcituri*, s. f. Faptul de *a (se) stîlci;* lucru stîlcit.

STÎLP, *stîlpi*, s. m. 1. Lemn lung și gros, de obicei cioplit și fixat în pămînt, care servește pentru a susține ceva; element de construcție din lemn, fier, ciment, piatră etc., așezat vertical și servind la susținerea unei clădiri sau a unui pod. ◇ *Stîlp de telegraf* (sau *de telefon* etc.) = fiecare dintre stîlpii de lemn așezați la o anumită distanță unul de altul, de care sînt prinse, pe niște izolatoare, firele telegrafice, telefonice etc. ◇ Expr. *A sta stîlp* = a sta neclintit. *Stîlp de cafenea* = persoană care își petrece timpul prin cafenele. ✦ Picior, coloană ornamentală la o mobilă (în special la pat). 2. Fig. Persoană care constituie un sprijin de căpetenie pentru o colectivitate. ◇ *Stîlpul casei* = capul familiei. — Slav (v. sl. **stlŭpŭ**).

STÎLPÁN, *stîlpane*, s. n. (Rar) Ghioagă. — Din **stîlp** + suf. *-an.*

STÎLPÁR, *stîlpari*, s. m. Veche monedă austriacă de argint. — Din **stîlp** + suf. *-ar.*

STÎLPÁRE, *stîlpări*, s. f. (Pop.) Ramură verde înfrunzită (care se împarte în biserică, în duminica floriilor). — Lat. ***stirparia** (<*stirps, -is*).

STÎLPÍ, *stîlpesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A marca (cu stîlpi) hotarul unui loc, a hotărnici. — Din **stîlp.**

STÎLPIȘÓR, *stîlpișori*, s. m. Diminutiv al lui *stîlp.* [Var.: **stîlpșór** s. m.]

STÎLPÍT, -Ă, *stîlpiți, -te*, adj. (Înv.) 1. Încremenit, înlemnit (de teamă, de mirare). 2. (Despre ochi) Pironit, ațintit, fixat. — V. *stîlpi.*

STÎLPȘÓR s. m. v. **stîlpișor.**

STÎLPULÉȚ, *stîlpuleți*, s. m. Stîlpișor. — Din **stîlp** + suf. *-ul-eț.*

STÎMPĂR s. n. (Pop.) Astîmpăr. — Postverbal al lui **stîmpăra.**

STÎMPĂRÁ, *stîmpăr*, vb. I. Tranz. și refl. (Pop.) A (se) astîmpăra. — Lat. ***extemperare.**

STÎMPĂRÁRE s. f. (Pop.) Astîmpărare. — V. *stîmpăra.*

STÎMPĂRÁT, -Ă, *stîmpărați, -te*, adj. (Pop.) Astîmpărat. — V. *stîmpăra.*

STÎMPÍ, *stîmpesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A conteni din..., a înceta cu...

STÎNĂ, *stîne*, s. f. Așezare pastorească de vară, la munte sau în afara satului (cuprinzînd locul și instalațiile necesare), unde se adăpostesc oile și ciobanii și unde se prepară produsele din laptele oilor. ◇ Expr. *A închide lupul în stînă* = a-ți aduce dușmani în casă. *A veni la spartul stînii* = a veni prea tîrziu.

STÎNCĂ, *stînci*, s. f. 1. Bloc mare de piatră (în munți) cu pereții drepți și colțuroși; stană, stei. 2. Fig. Obstacol, dificultate.

STÎNCĂRÍE, *stîncării*, s. f. Îngrămădire de stînci; regiune cu stînci. — Din **stîncă** + suf. *-ărie.*

STÎNCÍME s. f. (Rar) Stîncărie. — Din **stîncă** + suf. *-ime.*

STÎNCÍU, -ÍE, *stîncii*, adj. (Neobișnuit) Stîncos. — Din **stîncă** + suf. *-iu.*

STÎNCÓS, -OÁSĂ, *stîncoși, -oase*, adj. Format din stînci; plin de stînci, cu stînci. — Din **stîncă** + suf. *-os.*

STÎNG, -Ă adj. 1. (Despre părți sau organe ale corpului) Așezat în partea corpului omenesc în care se află inima. ✦ (Substantivat) a) (La m. sg. art.) Piciorul stîng. b) (La f. sg. art.) Mîna stîngă. 2. Care se află de partea sau în direcția mîinii stîngi (cînd cineva stă cu fața în direcția în care este orientat un lucru). ✦ (Substantivat, f. sg. art.) Partea sau direcția stîngă (2). ◇ Loc. adj. *Din* (sau *de-a*) *stînga.* ◇ Loc. adv. *De-a* (sau *de la, din, în, la* etc.) *stînga.* ◇ Loc. prep. *În stînga.* ◇ Expr. *A ține stînga* = a merge pe partea stîngă a unui drum. *A trage* (sau *a da, a face*) *la stînga* = a fura, a șterpeli, a ascunde. 3. Care reprezintă gruparea radicală a unei organizații politice; care se alătură unei astfel de grupări. ✦ (Substantivat, f. art.) Aripă radicală a unui partid, a unei școli filozofice etc. ◇ Loc. adj. *De stînga* = apropiat de mișcarea muncitorească, partizan al politicii revoluționare. — Lat. ***stancus** (= *stanticus*).

STÎNGÁCI, -E, *stîngaci, -e*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care lucrează, scrie etc. mai bine cu mîna stîngă decît cu cea dreaptă. 2. Fig. Lipsit de îndemînare, de abilitate; lipsit de siguranță, de suplețe în mișcări, în exprimare, în gîndire etc. — Din **sting** + suf. *-aci.*

STÎNGĂCÍE, *stîngăcii,* s. f. Lipsă de îndemînare, de ușurință (în acțiuni, în exprimare etc.). ◇ Loc. adv. *Cu stîngăcie* = în mod stîngaci, neîndemînatic. ✦ (La pl.) Fapte stîngace. — Din **stîngaci** + suf. *-ie.*

STÎNGEN s. m. v. **stînjen.**

STÎNGÍSM s. n. Aplicare rigidă a unor principii revoluționare, fără a se ține seamă de condițiile obiective din momentul respectiv. — Din **stîng** + suf. *-ism* (după rus *levizna*).

STÎNGÍST, -Ă, *stîngiști, -ste,* s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană care dă dovadă de stîngism. 2. Adj. Care ține de stîngism, privitor la stîngism, caracteristic stîngismului. — Din **stîng** + suf. *-ist* (după rus *levackij*).

STÎNIȘOÁRĂ, *stînișoare,* s. f. Diminutiv al lui *stînă.*

STÎNJEN[1], *stînjeni,* s. m. Măsură de lungime, folosită înaintea introducerii sistemului metric și variind, după epocă și regiune, de la 1,96 m la 2,23 m; lungime sau cantitate de material corespunzătoare acestei unități de măsură. ◇ *Stînjen pescăresc* = măsură de lungime folosită de pescari, reprezentînd cam 1,50 m lungime. *Stînjen marin* = măsură de lungime egală cu 1,83 m. *Stînjen de lemne* = unitate de măsură pentru lemnele de foc, egală cu opt steri. [Var.: **stîngen** s. m.] — Bg. stă(n)žen.

STÎNJEN[2], *stînjeni,* s. m. (Bot.) Stînjenel. — Din **stînjen**[1].

STÎNJENEÁLĂ, *stînjeneli,* s. f. Acțiunea de *a (se) stînjeni;* stinghereală.

STÎNJENEÁSCĂ, *stînjenești,* adj. f. (Înv., în expr.) *Prăjină stînjenească* = măsură de lungime egală cu un stînjen. — Din **stînjen** + suf. *-ească.*

STÎNJENÉL, *stînjenei,* s. m. Nume dat mai multor specii de plante erbacee perene, cu frunze lungi și cu flori mari, violete, albe sau galbene (*Iris*). [Var.: **stînjinél** s. m.] — Din **stînjen** + suf. *-el.*

Stînjenel

STÎNJENÍ, *stînjenesc,* vb. IV. 1. Tranz. A stingheri, a deranja, a jena, a împiedica pe cineva de la o îndeletnicire. 2. Refl. (Reg.) A se sfii, a se rușina; a ezita. [Var.: **stînjiní** vb. IV] — Slav (v. sl. sŭteⁿženŭ <sŭteⁿgnonti).

STÎNJENÍRE, *stînjeniri,* s. f. Faptul de *a (se) stînjeni;* împiedicare, oprire a cuiva de la o acțiune; sfială, jenă, ezitare. Var.: **stînjinire** s. f.]

STÎNJENÍT, -Ă, *stînjeniți, -te,* adj. 1. Împiedicat, tulburat, deranjat (de la ceva). 2. Stingherit, jenat; intimidat, încurcat. [Var.: **stînjinit, -ă** adj.] — V. *stînjeni.*

STÎNJENITÓR, -OÁRE, *stînjenitori, -oare,* adj. (Rar) Care împiedică, care deranjează, care jenează; inoportun. — Din **stînjeni** + suf. *-(i)tor.*

STÎNJENÍU, -ÍE, *stînjenii,* adj. De culoarea uneia dintre speciile florii de stînjenel; liliachiu, violet-închis. [Var.: **stînjiníu, -íe** adj.] — Din **stînjen**[2] + suf. *-iu.*

STÎNJINÉL s. m. v. **stînjenel.**

STÎNJINÍ vb. IV. v. **stînjeni.**

STÎNJINÍRE s. f. v. **stînjenire.**

STÎNJINÍT, -Ă adj. v. **stînjenit.**

STÎNJINÍU, -ÍE adj. v. **stînjeniu.**

STÎRC, *stîrci,* s. m. Nume dat mai multor specii de păsări de baltă, cu ciocul, gîtul și picioarele lungi și cu un smoc de pene pe cap: **a)** *stîrcul-mare cenușiu (Ardea cinerea);* **b)** *stîrcul-alb nobil (Herodias alba);* **c)** *stîrcul-galben (Ardea ralloides);* **d)** *stîrcul-purpuriu (Ardea purpurea);* **e)** *stîrcul-pitic (Ardetta minuta).* — Slav (v. sl. strŭkŭ).

STÎRCÍ, *stîrcesc,* vb. IV. 1. Refl. A se strînge, a se ghemui (de frig). 2. Intranz. A amorți, a înțepeni stînd, așteptînd undeva. 3. Tranz. A strivi (1) — Din **stîrc.**

STÎRCÍT, -Ă, *stîrciți, -te,* adj. 1. Strîns, ghemuit. 2. (Despre plante și animale) Pipernicit, nedezvoltat. 3. Strivit (1). — V. *stîrci.*

STÎRCULÉȚ, *stîrculeți,* s. m. Diminutiv al lui *stîrc.*

STÎRLÍCI, *stîrlici,* s. m. (Pop.) Pată, la început de culoare roșie, apoi vînătă, care apare uneori pe pielea oamenilor greu bolnavi, înainte de moarte. — V. *strelici.*

STÎRNÍ, *stîrnesc,* vb. IV. 1. Tranz. A face ca un animal (sălbatic), o pasăre etc. să iasă din culcuș, din ascunzătoare. 2. Tranz. A mișca, a urni din loc ceva; a face să se ridice în sus praful, frunzele etc. 3. Tranz. A provoca pe cineva la ceva; a îndemna, a ațîța. 4. Refl. (Despre războaie, conflicte etc.) A se porni, a se isca, a se dezlănțui, a izbucni. 5. Tranz. A da naștere la ceva, a pricinui, a cauza, a provoca. 6. Tranz. (Reg.) A născoci, a scorni, a inventa.

STÎRNÍRE, *stîrniri,* s. f. Acțiunea de *a (se) stîrni;* dezlănțuire.

STÎRNITOÁRE, *stîrnitori,* s. f. Prăjină cu care se bate apa sau cu care se răscolește pe sub pietre pentru a speria peștele și a-l goni spre plase. — Din **stîrni** + suf. *-(i)toare.*

STÎRNITÓR, -OÁRE, *stîrnitori, -oare,* adj. Care stîrnește (ceva). — Din **stîrni** + suf. *-(i)tor.*

STÎRPÍ, *stîrpesc,* vb. IV. 1. Tranz. A distruge, a nimici cu desăvîrșire animale sau plante vătămătoare (astfel încît să nu mai regenereze, să nu se mai prăsească); a extermina. 2. Tranz. A desființa, a lichida un rău. 3. Intranz. și refl. (Pop., despre femelele animalelor, mai rar despre femei) A deveni sterp, steril; a avorta, a lepăda, a pierde. ✦ (Despre animale) A înceta de a mai da lapte. — Din **sterp.**

STÎRPICIÚNE s. f. 1. (Înv.) Sterilitate. 2. Oaie sau vită stearpă. ✦ Stîrpitură. — Din **stîrpi** + suf. *-ciune.*

STÎRPÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) stîrpi* și rezultatul ei.

STÎRPÍT s. n. Stîrpire. — V. *stîrpi.*

STÎRPITÚRĂ, *stîrpituri,* s. f. 1. Ființă nedezvoltată la trup, pipernicită, pocită; pocitură; avorton. 2. (Pop.) Femeie, vită stearpă. — Din **stîrpi** + suf. *-(i)tură.*

STÎRV, *stîrvuri,* s. n. Cadavru (de animal), leș, hoit. — Slav (v. sl. strŭvo).

STOÁRCE, *storc,* vb. III. Tranz. 1. A strînge, a presa un lucru îmbibat cu apă sau plin de zeamă, de suc etc., pentru a face să iasă lichidul din el. 2. A scoate, a extrage lichidul, sucul etc. care îmbibă un lucru. ◇ Expr. *A stoarce lacrimi* = a face să plîngă. 3. Fig. A obține un profit de undeva sau de la cineva (folosind constrîngere sau viclenie); a exploata fără milă. ◇ Expr. *A stoarce* (pe cineva) *de puteri* (sau *de vlagă*) = a face (pe cineva) să-și epuizeze puterile, a slei, a secătui, a istovi de puteri. 4. A obține ceva cu greutate. [Perf. s. *storsei,* part. *stors*] — Lat. **extorquere.**

STOÁRCERE, *stoarceri,* s. f. Acțiunea de *a stoarce.*

STOBÓR, (1) *stobori,* s. m., (2,3) *stoboruri,* s. n. (Reg.) 1. Fiecare dintre parii sau dintre scîndurile înguste (cu vîrful ascuțit) din care se fac gardurile; ulucă. 2. Împrejmuire de uluci; gard, zăplaz. ◇ *Stoborul fîntînii* = ghizdul fîntînii. 3. (Reg.) Cimitir. — Bg., sb. **stobor.**

STOBORÍ, *stoborăsc,* vb. IV. Tranz. A împrejmui cu stobori. — Din **stobor.**

STOBORÍT, -Ă, *stoboríți, -te,* adj. (Reg.) Împrejmuit cu gard. ✦ (Despre fîntîni) Cu ghizduri. — V. *stobori.*

STOC, *stocuri,* s. n. 1. Cantitate de mărfuri sau de obiecte existente la un moment dat într-un depozit, într-un magazin, într-o piață etc. 2. Masă de rocă eruptivă consolidată în interiorul scoarței pămîntului, de formă neregulată și străpungînd straturile în care este inclusă. — Fr. **stock** (engl. **stock**).

STOCÁ, *stochez,* vb. I. Tranz. A depozita mărfuri. — Fr. **stocker.**

STOCÁJ, *stocaje,* s. n. Stocare. — Fr. **stockage.**

STOCÁRE, *stocări,* s. f. Acțiunea de *a stoca;* depozitare de mărfuri.

STOCÁSTIC, -Ă, *stocastici, -e,* adj. (Despre fenomene) Care se produce la întîmplare. — Fr. **stochastique.**

STÓCHER s. n. (Tehn.) Dispozitiv de încărcare automată a combustibilului solid în focarul locomotivei. — Germ. **Stoker.**

STOCÍ, *stocesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A stoarce (1). — Slav (v. sl. **Istočiti**).

STOCÍT, -Ă, *stociți, -te,* adj. (Reg.; despre organe ale corpului omenesc) Golit, supt, storcit; *fig.* stors de vlagă, secătuit, sleit. — V. *stoci.*

STÓFĂ, *stofe,* s. f. Țesătură de lînă, de bumbac sau de fibre sintetice, mai groasă decît pînza, întrebuințată pentru confecționarea îmbrăcămintei, pentru tapisarea mobilei etc. ✦ Fig. (Cu determinări introduse prin prep. «de») Predispoziție, aptitudine. ◇ Expr. *A avea stofă* = a avea calități deosebite. [Var.: **ștófă** s. f.] — Germ. **Stoff** (it. **stoffa**).

STOG, *stoguri,* s. n. Grămadă mare de fîn, de snopi de grîu (sau de alte păioase), clădită în formă cilindrică și terminată printr-un vîrf conic. — Slav (v. sl. stogŭ).

Stog

STOGÓS, -OÁSĂ, *stogoși, -oase,* adj. (Pop.) Corpolent, voluminos. — Din **stog** + suf. *-os.*

STÓGOȘ, -Ă, *stogoși, -e,* adj. (Despre oi) Aparținînd varietății rezultate din încrucișarea raselor țigaie și țurcană și avînd lîna cu firul lung, gros și drept. ✦ (Despre lînă) Care provine de la astfel de oi.

STOGOȘÁT, -Ă, *stogoșați, -te,* adj. 1. (Despre oi) Stogoș. (Despre păr, plete) Lățos (ca lîna oilor stogoșe). 2. (Despre căciuli) Țuguiat și cu vîrful răsfrînt. — Din **stogoș** + suf. *-at.*

STÓIC, -Ă, *stoici, -e,* adj., s. m. și f. I. Adj. 1. Care aparține stoicismului (1), privitor la stoicism. 2. Ferm, curajos, neclintit. II. S. m. și f. 1. Adept al stoicismului (1). 2. Om ferm, plin de tărie sufletească. — Fr. **stoïque** (lat. lit. stoicus).

STOICHIOMÉTRIC, -Ă, *stoichiometrici, -e,* adj. Care aparține stoichiometriei, privitor la stoichiometrie. ◇ *Calcul stoichiometric* = calcul care permite să se stabilească echivalentul chimic al unui element dintr-o reacție, cînd se cunoaște cel al altui element din acea reacție. [Pr.: *stoi-chi-o-*] — Fr. **stoïchiométrique.**

STOICHIOMETRÍE s. f. Parte a chimiei care studiază raporturile cantitative dintre substanțele care se combină între ele sau care intră într-o reacție chimică. [Pr.: *stoi-chi-o-*] — Fr. **stoïchiométrie** (<gr.).

STOICÍSM s. n. 1. Curent filozofic în Grecia antică, care conținea elemente materialiste în ceea ce privește problema cunoașterii, dar care în domeniul eticii se menținea pe poziții idealiste, propovă-

duind supunerea față de soartă, impasibilitatea și renunțarea la bucuriile vieții. 2. Tărie, fermitate morală în încercările vieții. — Fr. stoïcisme.

Stol

STOL, *stoluri*, s. n. 1. Cîrd (mare) de păsări zburătoare de același fel. 2. Grup de ființe omenești; pîlc, ceată. ✦ (Înv.) Coloană de soldați; grosul unei armate. ✦ Mulțime, grămadă de lucruri de același fel. 3. (Reg.) Mănunchi, buchet. — Ngr. stolos «flotă».

STÓLĂ, *stole*, s. f. Un fel de orar pe care îl poartă preoții catolici în timpul slujbei religioase. — It. stola.

STOLÉR, *stoleri*, s. m. (Reg.) Tîmplar, dulgher. — Ucr. stoljar.

STOLERÍE s. f. (Reg.) Tîmplărie, dulgherie. — Din stoler + suf. *-ie*.

STOLIȘÓR, *stolișoare*, s. n. Diminutiv al lui *stol*.

STÓLNĂ, *stolne*, s. f. Excavație orizontală sau puțin înclinată într-o mină, avînd o ieșire directă la suprafața solului.

STÓLNIC, *stolnici*, s. m. 1. (Înv.) Dregător care purta grija mesei domnești, fiind șeful bucătarilor, al pescarilor și al grădinarilor. ✦ Șef bucătar boieresc. 2. (Pop.) Persoană care conduce nunta și servește nuntașii la masă. — Slav (v. sl. stolinikŭ).

STOLNICEÁSĂ, *stolnicese*, s. f. 1. (Înv.) Soție de stolnic (1). 2. (Pop.) Femeie care servește nuntașii la masă. — Din stolnic + suf. *-easă*.

STOLNICÉL, *stolnicei*, s. m. (Înv.) Boier de rang inferior care servea bucatele la masa domnească. — Din stolnic + suf. *-el*.

STOLNICÍE s. f. (Înv.) Slujba stolnicului (1), calitatea de stolnic; perioadă în care cineva deținea această calitate. — Din stolnic + suf. *-ie*.

STOLÓN, *stoloane*, s. n. Tulpină (caracteristică căpșunilor și altor plante) care, în contact cu pămîntul, se înrădăcinează și dă naștere unei plante noi. — Fr. stolon.

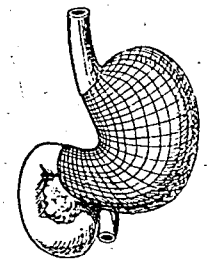

Stomac

STOMÁC, *stomacuri*, s. n. Parte a aparatului digestiv, la om și la animalele superioare, situată între esofag și intestinul subțire, în care se face digestia alimentelor. ✧ Expr. (Fam.) *A nu avea* (pe cineva) *la stomac* = a nu putea suferi (pe cineva). *A-și pune stomaeul la cale* = a-și potoli foamea, a mînca. [Var.: (înv.) stomáh s. n.] — Ngr. stomahi (după fr. *estomac*).

STOMACÁL, -Ă, *stomacali, -e*, adj. Care privește stomacul, care aparține stomacului, al stomacului, de stomac. — Fr. stomacal.

STOMÁH s. n. v. stomac.

STOMÁTĂ, *stomate*, s. f. (Bot.) Fiecare dintre porii de pe epiderma frunzelor, servind la respirație și la transpirație. — Fr. stomate (< gr.).

STOMATÍTĂ, *stomatite*, s. f. Inflamație a mucoasei cavității bucale. — Fr. stomatite (< gr.).

STOMATOLÓG, *stomatologi*, s. m. Medic specialist în bolile gurii. — Fr. stomatologue (<gr.).

STOMATOLÓGIC, -Ă, *stomatologici, -e*, adj. Care se referă la stomatologie, de stomatologie. — Fr. stomatologique (<gr.).

STOMATOLOGÍE s. f. Parte a medicinii care studiază bolile cavității bucale. — Fr. stomatologie (<gr.).

STOP interj. (În terminologia navală, sportivă etc.) Stai! ✦ (În telegrame, ca termen convențional pentru a marca sfîrșitul unei fraze) Punct! ✦ (Substantivat, n.) Semafor care reglează circulația la întretăierea străzilor; lampa din spate a unui autovehicul, care se aprinde cînd se frînează, cînd se cotește etc. — Fr. stop (engl. stop).

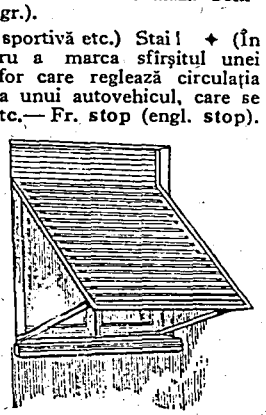

Stor

STOPÁ[1], *stopez*, vb. I. Intranz. (Despre vehicule) A se opri. ✦ Tranz. A opri un vehicul. — Fr. stopper.

STOPÁ[2], *stopez*, vb. I. Tranz. A repara o stofă rărită sau ruptă, imitînd modelul țesăturii. — Fr. stopper.

STOR, *storuri*, s. n. Perdea (din pînză compactă sau din scîndurele orizontale, subțiri, paralele și mobile) care se poate lăsa și ridica cu ajutorul unui resort ori cu o sfoară trecută prin verigi. — Fr. store.

STÓRAX s. n. Rășină mirositoare, extrasă din sucul unor arbori exotici și întrebuințată în parfumerie și în medicină. — Fr. storax (lat. lit. storax, -cis).

STORCĂTOARE, *storcători* s. f. Aparat de stors sau de țescuit. — Din storc (prez. ind. al lui *stoarce*) + suf. *-(ă)toare*.

STORCI, *storcesc*, vb. IV. Tranz. A stoarce (1), a stoci. — Din stoarce.

STORCÍT, -Ă, *storciți, -te*, adj. Stors. — V. *storci*.

STORCITÓR, -OÁRE, *storcitori, -oare*, adj. Care stoarce. — Din storci + suf. *-(i)tor*.

ȘTORCOȘÍ, *storcoșesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A strivi, a terciui fructe. — Din stoarce.

STORNÁ, *stornez*, vb. I. Tranz. A îndrepta o înregistrare greșit făcută în cartea sau în jurnalul de contabilitate al unei întreprinderi, introducînd-o în rubrica ei corectă. — It. stornare.

STORNÁRE, *stornări*, s. f. Acțiunea de *a storna* și rezultatul ei.

STORNÁT, -Ă, *stornați, -te*, adj. Îndreptat, corectat. — V. *storna*.

STÓRNO s. n. invar. Stornare; (concr.) sumă stornată. — It. storno.

STORS[1] s. n. Stoarcere. ✦ Timpul cînd se stoarce mustul. — V. *stoarce*.

STORS[2], **STOÁRSĂ**, *storși, stoarse*, adj. Din care s-a scos lichidul prin strîngere, presare etc. ✦ Fig. Secătuit, golit. — V. *stoarce*.

STOS, *stosuri*, s. n. Numele unui joc de cărți. — Pol. sztos (germ. Stoss).

STOSIȘÓR, *stosișoare*, s. n. Diminutiv al lui *stos*.

STOVAÍNĂ s. f. Ester utilizat ca anestezic. — Fr. stovaïne.

STRABÍSM s. n. Anomalie care constă în lipsa de paralelism a axelor globilor oculari; are drept urmare privirea cruciș. — Fr. strabisme (<gr.).

STRABOMÉTRU, *strabometre*, s. n. Instrument cu care se măsoară gradul de deviație de la orientarea normală a ochilor atinși de strabism. — Fr. strabomètre (<gr.).

STRABOTOMÍE, *strabotomii*, s. f. Operație făcută la mușchii ochiului, pentru a corecta strabismul. — Fr. strabotomie (<gr.).

STRĂCHINĂ, *străchini*, s. f. 1. Vas de lut ars, ușor adîncit, întrebuințat la țară în loc de farfurie; blid. ✧ Expr. *A mînca dintr-o străchină cu cineva* = a fi foarte bun prieten cu cineva. 2. Conținutul unei străchini (1). — Ngr. ostrakina.

STRÁDĂ, *străzi*, s. f. 1. Drum (pavat) în interiorul unui oraș, de-a lungul căruia se înșiră, de o parte și de alta, casele. ✧ Expr. *Omul de pe stradă* = un anonim, o persoană oarecare. *A arunca* (pe cineva) *în stradă* = a da (pe cineva) afară din casă; *p. ext.* a lua cuiva tot ce are, a-l sărăci. 2. Locuitorii unei străzi (1). Pl. și: (înv.) *strade*] — Ngr. strada (it. strada).

STRADÉLĂ, *stradele*, s. f. Străduță. — It. stradella.

STRAFÍDĂ s. f. v. stafidă.

STRAI[1], *straie*, s. n. Haină, îmbrăcăminte, veșmînt.

STRAI[2], *straiuri*, s. n. Parîmă cu care se leagă partea superioară a catargului de proră. — Comp. engl. stay.

STRÁIȚĂ, *straițe*, s. f. (Reg.) Traistă. — Comp. alb. straistë.

STRAJAMÉȘTER, *strajamești*, s. m. (Reg. înv.) Sergent-major. — Magh. strazsamester.

STRÁJĂ, *străji*, s. f. 1. Pază, apărare, scut. ✧ Expr. *A face* (sau *a ține*) *strajă* sau *a fi* (ori *a sta, a se pune*) *de strajă* = a sta de pază, a străjui, a păzi. *A-și pune strajă gurii* (sau, rar, *ochilor*) = a-și înfrîna dorința de a vorbi (sau de a privi). ✦ Loc unde stă paznicul, post de veghe. ✦ Cetățuie (situată la oarecare înălțime) în care se adăposteau odinioară străjerii. ✦ (Înv. și arh.) Fiecare dintre cele patru subdiviziuni în care se împărțea noaptea (potrivit cu schimbarea străjerilor); interval de timp cît făcea de gardă un oștean. 2. (Azi rar) Paznic, străjer, sentinelă. ✦ Gardă, escortă. 3. (În expr.) *Foaie de strajă* = prima foaie a unei cărți, înaintea paginii de titlu. 4. Fiecare dintre cei patru stîlpi de la colțurile unei case de bîrne. 5. Apărătoare la mînerul unei săbii. 6. (Înv.) Barieră (2). ✦ Vamă prin care, după mistica religioasă creștină, se presupune că trece sufletul mortului, înainte de a ajunge în fața judecății. 7. Sfoară sau funie folosită la diferite instrumente de prins pește. [Var.: streájă s. f.] — Slav (v. sl. straža).

STRÁMĂ, *strame*, s. f. Fir destrămat dintr-o țesătură. — Postverbal al lui [de]străma.

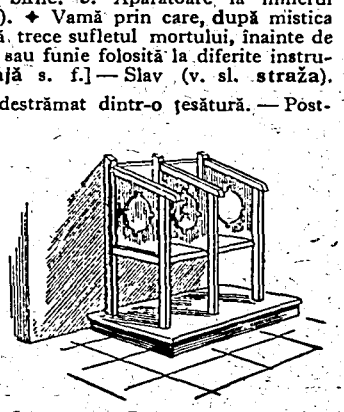

Strane

STRÁNĂ, *strane*, s. f. 1. Fiecare dintre scaunele așezate, în biserica ortodoxă, la dreapta și la stînga iconostasului, de-a lungul pereților naosului, pe care stau în timpul slujbei credincioșii. 2. Parte destinată cîntăreților în biserică, unde se află de obicei și un pupitru pentru cărți. — Slav (v. sl. strana).

STRANGALÍE s. f. v. străgălie.

STRANGULÁ, *strangulez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) sugruma, a (se) gîtui. 2. Tranz. A înnăbuși, a sufoca. 3. Tranz. A micșora lățimea secțiunii de curgere a unui fluid într-o conductă. — Fr. étrangler (lat. lit. strangulare)

STRANGULÁRE, *strangulări*, s. f. Acțiunea de *a (se) strangula* și rezultatul ei. ✦ Ocluzie intestinală.

STRANGULÁT, -Ă, *strangulați, -te*, adj. Mort prin strangulare; gîtuit. ✧ *Hernie strangulată* = hernie cauzată de gîtuirea intestinului. — V. *strangula*.

STRANGULÁȚIE, *strangulații*, s. f. (Rar) Strangulare. — Fr. **strangulation** (lat. lit. **strangulatio, -onis**).

STRĂNIU, -IE, *străniі*, adj. (Adesea adverbial) Care iese din comun, ciudat, bizar. — It. **strano**.

STRAPÁȚ, *strapațuri*, s. n. (Reg.) Arșiță. — Comp. germ. **Strapaze**.

STRAPAZÁN, *strapazane*, s. n. (Reg.) Cui (de lemn) fixat pe marginea bărcii, de care se leagă visla cu ajutorul unei cureluțe. — Comp. tc. **trabzan**.

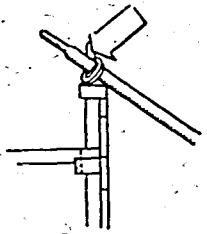

Strapazan

STRAPONTÍN, *strapontine*, s. n. Scaun fără spătar, care se poate ridica și lăsa în jos (într-o sală de spectacol, pe culoarul unui tren, în trăsură, în autobuz etc.). [Var.: **strapontínă** s. f.] — Fr. **strapontin**.

STRAPONTÍNĂ s. f. v. **strapontin**.

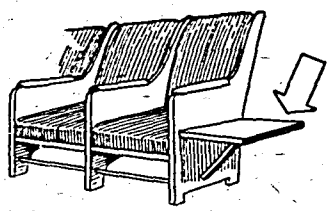

Strapontin

STRAS, *strasuri*, s. n. Sticlă din care se fac imitații de pietre prețioase. [Var.: **ștrás** s. n.] — Fr. **strass** (germ. **Strass**).

STRĂȘINĂ s. f. v. **streașină**.

STRĂȘNIC[1] adv. 1. (Foarte) tare, (foarte) mult, teribil. 2. (Legat de un adj. prin prep. «de», exprimă raportul de superlativ) Foarte, extraordinar, nespus. — Din **strașnic**[3].

STRĂȘNIC[2], *strașnici*, s. m. Plantă erbacee din familia feriglor (*Asplenium trichomanes*). — Din **strașnic**[3].

Strașnic

STRĂȘNIC[3], **-Ă**, *strașnici, -e*, adj. 1. (Exprimă ideea de superlativ) Foarte bun, minunat; foarte mare, foarte puternic, extraordinar, nemaipomenit. 2. Îngrozitor, înfiorător, înspăimîntător; grozav, cumplit, teribil. 3. Sever, strict, riguros, aspru. — Slav (v. sl. **strašĭnŭ**).

STRAT, *straturi*, s. n. 1. Corp format de un material pe care îl așezăm pe o suprafață (pentru a o acoperi) sau între două suprafețe (pentru a le despărți). ✦ (În corelație cu *substrat*) Perioadă de influență venită din afară, în dezvoltarea istorică a unui popor, a unei limbi etc. 2. Fișie compactă dintr-o materie, aflată în interiorul unei mase de natură diferită. ✦ Depozit de roci sedimentare sau metamorfice cu o compoziție relativ omogenă, care se găsește, sub forma unei pînze, între alte depozite. 3. Fig. Parte dintr-o clasă socială; categorie, pătură socială. 4. Fișie lunguiață de pămînt, cu cărări pe margini, pe care se seamănă legume sau flori; fișia împreună cu vegetația respectivă. 5. (Pop.) Culcuș, pătul al animalelor. ✦ (Pop.) Placenta unor animale (vaci, căprioare). 6. (Pop.) Pat, așternut. 7. Nume dat părții de jos pe care se reazemă unele obiecte sau unelte; postament. 8. Patul pușții. — Lat. **stratum**.

STRATAGÉMĂ, *stratageme*, s. f. 1. Procedeu întrebuințat în război pentru a înșela și a surprinde pe inamic. 2. Șiretlic, vicleșug, tertip. — Fr. **stratagème** (<gr.).

STRATAMÉTRU, *stratametre*, s. n. Instrument cu care se măsoară direcția și înclinarea straturilor geologice în dreptul unei sonde petroliere. — Fr. **stratamètre**.

STRATÉG, *strategi*, s. m. 1. Comandant de oști, cunoscător al strategiei. 2. Comandant militar în cetățile Greciei antice; fiecare dintre cei zece magistrați supremi ai Atenei, aleși pe o durată de un an. — Fr. **stratège** (lat. lit. **strategus**).

STRATÉGIC, -Ă, *strategici, -e*, adj. Care ține de strategie, privitor la strategie. ✧ *Hartă strategică* = hartă militară utilizată în conducerea războiului. ✦ (Despre locuri, drumuri etc.) Care are însemnătate pentru acțiunile militare de război; care favorizează desfășurarea operațiilor militare. ✦ Foarte important, esențial din punctul de vedere al strategiei (2). — Fr. **stratégique**.

STRATEGÍE s. f. 1. Parte componentă a artei militare, care se ocupă cu conducerea superioară a războiului în ansamblul său. 2. Fig. Știința conducerii luptei revoluționare a proletariatului, prin determinarea direcției principale a atacului pe care trebuie să-l dea proletariatul în etapa respectivă a revoluției și prin elaborarea planului de repartizare și de utilizare justă a forțelor revoluționare. — Fr **stratégie**.

STRATIFICÁ, *stratific*, vb. I. Refl. și tranz. A (se) așeza în mai multe straturi. — După fr. **stratifier**.

STRATIFICÁRE, *stratificări*, s. f. Faptul de *a (se) stratifica*. ✦ Formație sedimentară cu mai multe straturi suprapuse. ✦ Dispoziție, așezare în straturi suprapuse. ✦ Așezarea semințelor, a butașilor etc. în straturi care alternează cu straturi de nisip, de rumeguș etc., în scopul de a asigura o bună păstrare sau de a favoriza și a stimula germinarea sau înrădăcinarea.

STRATIFICÁT, -Ă, *stratificați, -te*, adj. Așezat în straturi, format din straturi. — V. *stratifica*.

STRATIFICÁȚIE, *stratificații*, s. f. Stratificare. — Fr. **stratification**.

STRATIGRÁFIC, -Ă, *stratigrafici, -e*, adj. Care ține de stratigrafie, privitor la stratigrafie. — Fr. **stratigraphique**.

STRATIGRAFÍE s. f. Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul straturilor scoarței pămîntului, stabilind vechimea și ordinea stratificării lor. — Fr. **stratigraphie**.

STRATIÓT, *stratioți*, s. m. (Înv.) Soldat, ostaș. [Pr.: **-ti-ot** — Ngr. **stratiotis**.

STRATOSFÉRĂ s. f. Stratul superior al atmosferei (situat deasupra troposferei), care începe la o înălțime de aproximativ 11 km de la suprafața pămîntului. — Fr. **stratosphère**.

STRATOSFÉRIC, -Ă, *stratosferici, -e*, adj. Care ține de stratosferă, privitor la stratosferă. — Fr. **stratosphérique**.

STRATOSTÁT, *stratostate*, s. n. Aerostat cu o nacelă ermetic închisă și special utilată pentru zborurile în stratosferă. — Fr. **stratostat**.

STRÁTUS s. m. Tip de nori de forma unor benzi lungi, așezați aproape orizontal. — Fr. **stratus** (lat. lit. **stratus**).

Stratus

STRÁȚĂ, *strațe*, s. f. (Înv.) Registru în care se înscriau toate operațiile contabile. — Germ. **Strazze**.

STRĂ- Element de compunere care: a) formează, de la substantive sau adjective, derivate care arată vechimea, originea îndepărtată, ca: *strămoș, străbun, străvechi*; b) formează, de la verbe, derivate care arată intensificarea acțiunii exprimate de verbul simplu, ca: *străluci, strălumina* etc.; c) formează, de la verbe, derivate care arată că acțiunea indică pătrunderea dintr-o parte în alta sau trecerea cuiva printr-un spațiu anumit, ca: *străbate* etc. — Lat. **extra**.

STRĂBÁTE, *străbát*, vb. III. 1. Tranz. și intranz. A intra într-un corp și a trece printr-însul, pătrunzîndu-l de la o margine la alta; a răzbi. 2. Tranz. A merge pe o suprafață întinsă, parcurgînd-o de la un capăt la altul; a cutreiera. 3. Intranz. A trece pe undeva cu greu, învingînd obstacole; a răzbate. ✦ A ajunge la. ✦ Fig. A izbuti a reuși. — Din **stră-** + **bate**.

STRĂBÁTERE, *străbateri*, s. f Acțiunea de *a străbate*.

STRĂBĂLÁT, -Ă, *străbălați, -te*, adj. (Rar) Deformat. — V *destrăbălat*.

STRĂBĂTĂTÓR, -OÁRE, *străbătători, -oare*, adj. 1. Care străbate sau care pătrunde prin ceva. ✦ Care învinge piedici. 2. Care cutreieră, care parcurge un loc. — Din **străbate** + suf. **-(ă)tor**.

STRĂBÚN[1], *străbuni*, s. m. 1. Tatăl bunicului sau al bunicii, considerat în raport cu strănepoții; străbunic, răzbunic. 2. (La pl.) Strămoși. — Din **stră-** + **bun**.

STRĂBÚN[2], **-Ă**, *străbuni, -e*, adj. 1. Strămoșesc. 2. Străvechi. — Din **stră-** + **bun**.

STRĂBÚNĂ, *străbune*, s. Mama bunicului sau a bunicii, considerată în raport cu strănepoții; străbunică, răzbunică. — Din **stră-** + **bună**.

STRĂBUNÉSC, -EÁSCĂ, *străbunești*, adj. (Rar) Străbun[2]. — Din **străbun**[2] + suf. **-esc**.

STRĂBUNÍC, *străbunici*, s. m. Străbun[2] (1); (la pl.) **străbun**[1] (2). — Din **stră-** + **bunic**.

STRĂBUNÍCĂ, *străbunici*, s. f. Străbună. — Din **stră-** + **bunică**.

STRĂCHINÁR, *străchinari*, s. m. Meseriaș care face străchini. — Din **strachină** + suf. **-ar**.

STRĂCHINEÁ, *străchinele*, s. f. Străchinuță. — Din **strachină** + suf. **-ea**.

STRĂCHINOÁIE *străchinoaie*, s. f. Augmentativ al lui *strachină*.

STRĂCHINÚȚĂ, *străchinuțe*, s. f. Diminutiv al lui *strachină*.

STRĂCHIOÁRĂ, *străchioare*, s. f. Străchinuță. — Din **strachină** + suf. **-oară**.

STRĂDÁLNIC, -Ă, *străddalnici, -e*, adj. (Înv.) Străduitor — Sb. **stradalnik**.

STRĂDÁNIE, *străddnii*, s. f. Silință îndelungată, osteneală stăruitoare; efort, sforțare, zel. — Slav (v. sl. **stradanije**).

STRĂDĂNUÍ, *străddnuiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se strădui. — Din **strădanie**.

STRĂDUÍ, *străduiesc*, vb. IV. Refl. A depune multă silință sau osteneală ca să realizeze ceva; a se sili. — Slav (v. sl. **stradati**).

STRĂDUIÁLĂ, *străduieli*, s. f. (Rar) Străduire. — Din **străduí** + suf. *-eală*.

STRĂDUÍNȚĂ, *străduințe*, s. f. Străduire. — Din **străduí** + suf. *-ință*.

STRĂDUÍRE, *străduiri*, s. f. (Rar) Faptul de *a se strădui*; străduire.

STRĂDUITÓR, -OÁRE, *străduitori, -oare*, adj. (Înv., despre oameni) Care se străduiește, care-și dă toată osteneala; sîrguincios, silitor, harnic. — Din **străduí** + suf. *-(i)tor*.

STRĂDÚȚĂ, *străduțe*, s. f. Diminutiv al lui *stradă*.

STRĂFIGÁ[1], *străfig*, vb. I. Tranz. (Reg.) A străpunge. — Din **stră-** + [în]**fige**.

STRĂFIGÁ[2], *străfig*, vb. I. (Reg.) 1. Intranz. A strănuta. 2. Intranz. (Despre cai) A sforăi, a necheza. 3. Tranz. A scuipa.

STRĂFULGERÁ, pers. 3 *străfulgeră*, vb. I. 1. Intranz. A luci, a sclipi, a fulgera. 2. Intranz. Fig. (Despre un gînd, o idee) A-i veni cuiva pe neașteptate sau a-i trece repede (ca un fulger) prin minte. 3. Tranz. Fig. A străbate cu iuțeală mare — Din **stră-** + **fulgera**.

STRĂFULGERÁRE, *străfulgerări*, s. f. Faptul de *a străfulgera*; fulgerare, fulger.

STRĂFÚND, *străfunduri*, s. n. Adînc, adîncime. — Din **stră-** + **fund**.

STRĂGĂLÍE, *străgălii*, s. f. 1. Disc de oțel găurit care se montează pe osia unui car, pentru a împiedica frecarea roții de podul carului. 2. (La pl.) Podoabe la hamuri; zurgălăi. [Var.: **strangalíe** s. f.] — Ngr. **strangalia**.

STRĂGĂNEÁLĂ[1] s. f. v. **tărăgăneală**.

STRĂGĂNEÁLĂ[2], *străgăneli*, s. f. Faptul de *a străgăni*, piedică ridicată în calea unei acțiuni; șicîială.

STRĂGĂNÍ, *străgănesc*, vb. IV. Tranz. A șicîi pe cineva (purtîndu-l de colo pînă colo). — V. *tărăgăni*.

STRĂÍN, -Ă, *străini, -e*, adj., s. m. și f. I. Adj. 1. (Despre oameni) Care face parte din populația altei țări decît aceea în care se află sau trăiește; care este originar din altă regiune sau localitate decît aceea în care se află. ✦ (Despre țări, locuri) Altul decît cel de baștină al cuiva. ✦ *Ministerul Afacerilor Străine* = Ministerul Afacerilor Externe. ✦ Care aparține sau este propriu altui popor decît cel al vorbitorului 2. Care nu se află în relații apropiate de rudenie sau de prietenie cu cineva, care este sau se simte stingher. ✦ Înstrăinat (sufletește), depărtat de... 3. Care este în afară de preocupările sau de interesele cuiva. 4. (Despre obiecte) Care nu este proprietatea sa, care aparține altuia. ✧ Expr. *A folosi muncă străină* = a exploata munca altuia. ✦ Care nu are nici o legătură, nici o contingență cu ceva, care este departe de ceva. 5. Care e de altă natură decît mediul în care se află. 6. Neobișnuit. II. S. m. și f. 1. Persoană care aparține (ca origine, ca cetățenie) altei țări decît aceea în care se află sau care este din alt loc decît acela în care se află sau trăiește. ✦ Persoană aparținînd unei naționalități care formează, în cadrul unui stat burghez, o minoritate națională. 2. Persoană care nu se află în relații apropiate de rudenie sau de prietenie cu cineva. ✧ Loc. adv. *Prin* (sau *în*) *străini* = departe de casă, între oameni necunoscuți, neprietenoși. 3. Persoană care nu face parte dintr-o instituție sau o întreprindere, considerată în raport cu aceasta. *Accesul străinilor este interzis*. [Var.: **streín, -ă** adj., s. m. și f.]

STRĂINĂTÁTE, *străinătăți*, s. f. 1. Orice țară situată dincolo de granițele patriei. 2. Mediu străin în care se află cineva, departe de familie și de ai săi. [Var.: **streinătáte** s. f.] — Din **străin**.

STRĂINÉL, -EÁ, *străinei, -ele*, adj. (Pop.) Diminutiv al lui *străin*. [Var.: **streinél, -eá** adj.]

STRĂINÍME s. f. Lume străină, mulțime de străini. ✧ Loc. adv. *Prin* (sau *în*) *străinime* = prin (sau în) străini. — Din **străin** + suf. *-ime*.

STRĂINIÓR, -OÁRĂ, *străiniori, -oare*, adj. Străinel. — Din **străin** + suf. *-ior*.

STRĂINÚC, -Ă, *străinuci, -e*, adj. (Rar) Străinel. — Din **străin** + suf. *-uc*.

STRĂÍȚE s. n. pl. Diminutiv al lui *strai*.

STRĂJÁC, *străjace*, s. n. (Reg.) Saltea de paie. — Germ. **Strohsack**.

STRĂJÉR, *străjeri*, s. m. (Azi rar) Paznic, străjă. [Var.: (înv.) **strejár** s. m.] — Din **strajă** + suf. *-ar*.

STRĂJUÍ, *străjuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A păzi, a apăra. 2. Intranz. (Adesea fig.) A sta de strajă, a veghea. 3. Tranz. Fig. A mărgini ceva. [Var.: **strejuí** vb. IV] — Din **strajă**.

STRĂJUÍRE, *străjuiri*, s. f. Faptul de *a străjui*; păzire, pază, veghe. ✦ Pîndă.

STRĂJUITÓR, -OÁRE, *străjuitori, -oare*, adj. Care străjuiește, păzește, veghează. ✦ (Substantivat) Paznic, păzitor, străjer. — Din **străjui** + suf. *-(i)tor*.

STRĂLÍMPEDE, *strălimpezi*, adj. (Rar) Foarte limpede, deosebit de clar. — Din **stră-** + **limpede**.

STRĂLÚC, *străluci*, s. m. Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare verde sau roșcată, cu un luciu metalic specific, avînd aripile albastre-verzui și fin punctate (*Aromia moschata*). — Postverbal al lui **străluci**.

Străluc

STRĂLUCÍ, *strălucesc*, vb. IV. Intranz. 1. A luci puternic, a răspîndi lumină, a lumina. ✦ A scînteia, a sticli. 2. Fig. (Despre oameni) A se remarca (prin calități sau fapte excepționale). — Din **stră-** + **luci**.

STRĂLUCIÓS, -OÁSĂ, *strălucioși, -oase*, adj. (Rar) Strălucitor. — Din **străluci** + suf. *-(i)os*.

STRĂLUCÍRE, (rar) *străluciri*, s. f 1. Faptul de *a străluci*; răspîndire de lumină, lumină vie. ✦ Lumină vie reflectată; scînteiere, sclipire. ✦ (Fiz.) Mărime care caracterizează un izvor de lumină și care este egală cu raportul dintre intensitatea luminoasă a izvorului și proiecția ariei sale radiante pe un plan perpendicular pe direcția de emisie a luminii. 2. Fig. Fast, splendoare, frumusețe. ✦ Mărire, glorie.

STRĂLUCÍT, -Ă, *străluciți, -te*, adj. 1. Care strălucește; strălucitor, lucios, sclipitor. 2. Fig. (Despre oameni) Distins, remarcabil. ✦ (Despre abstracte) Plin de strălucire; glorios. ✦ Fastuos, bogat, splendid. — V. *străluci*.

STRĂLUCITÓR, -OÁRE, *strălucitori, -oare*, adj. 1. Care strălucește, care împrăștie lumină; lucitor. 2. (Despre ochi, privire, față) Plin de strălucire, expresiv, luminos. 3. Fig. Fastuos, splendid. — Din **străluci** + suf. *-(i)tor*.

STRĂLÚCIU, *străluciuri*, s. n. (Rar) Strălucire, luciu. — Din **stră-** + **luciu**.

STRĂLUMINÁ, *străluminez*, vb. I. Intranz. și tranz. (Rar) A lumina puternic. — Din **stră-** + **lumina**.

STRĂLUMINÁRE, *străluminări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a străluminа*; lumină puternică.

STRĂMĂTÚRĂ, *strămături*, s. f. 1. Lînă toarsă și vopsită în diferite culori, folosită la țesut, la cusut și la brodat. 2. Destrămătură, stramă. — Din [de]**strămătură**.

STRĂMIÓR, -OÁRĂ, *strămiori, -oare*, s. m. și f. (Pop.) Oaie sau berbec cam de trei ani. [Pr.: *-mi-or*] — Din **stră-** + **mior**.

STRĂMÓȘ, -OÁȘĂ, *strămoși, -oașe*, s. m. și f. 1. Persoană care a trăit cu cîteva generații înaintea cuiva și care aparține aceluiași neam; (la pl.) generații anterioare, înaintași care au trăit într-o epocă îndepărtată; străbuni. 2. Străbun[1] (1); (la pl.) părinții (sau bunicii) bunicilor, considerați în raport cu strănepoții. — Din **stră-** + **moș**.

STRĂMOȘÉSC, -EÁSCĂ, *strămoșești*, adj. Care aparține strămoșilor; moștenit de la strămoși; străvechi. — Din **strămoș** + suf. *-esc*.

STRĂMOȘÉȘTE adv. Ca strămoșii, după obiceiul strămoșilor. — Din **strămoș** + suf. *-ește*.

STRĂMURÁRE, *strămurări*, s. f. (Pop.) Băț ascuțit sau prăjină cu vîrf de fier, cu care se îndeamnă vitele la mers. ✦ Nuia lungă, vargă. [Var.: **stremuráre** s. f.] — Lat. ***stimularia** (*<stimulus*).

STRĂMURĂRÍȚĂ, *strămurărițe*, s. f. (Pop.) Strămurare. — Din **strămurare** + suf. *-iță*.

STRĂMUTÁ, *strămút*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A (se) muta în alt loc, în altă parte; a(-și) schimba locul. ✧ Expr. (Refl.) *A se strămuta de aici* (sau *din viață*) = a muri. (Tranz., fam.) *A strămuta* (cuiva) *fălcile* (sau *căpriorii*) = a lovi pe cineva cu putere în obraz. *A-și strămuta fălcile* = a căsca mult, tare, mereu. 2. Tranz. (Înv.) A-și schimba gîndurile, hotărîrile, sentimentele. 3. Tranz. A preface, a transforma. — Lat. ***extramutare** (= *transmutare*).

STRĂMUTÁRE, *strămutări*, s. f. Acțiunea de *a (se) strămuta*.

STRĂNEPÓT, -OÁTĂ, *strănepoți, -oate*, s. m. și f. 1. Copil al nepotului sau al nepoatei de fiu sau de fiică, considerat în raport cu bunicii; copil al nepotului de frate sau de soră, considerat în raport cu unchii și mătușile sale. 2. (La pl.) Urmași, descendenți. — Din **stră-** + **nepot**.

STRĂNÚT[1], *strănuturi*, s. n. Strănutat. — Postverbal al lui **strănuta**.

STRĂNÚT[2], **-Ă**, *strănuți, -te*, adj. (Despre cai) Cu o pată albă pe bot. — V. *strănuta*.

STRĂNUTÁ, *strănút*, vb. I. Intranz. 1. (Despre oameni și unele animale) A elimina cu zgomot, pe nas și pe gură, aerul din plămîni, printr-o mișcare bruscă și involuntară a mușchilor expiratori. ✧ *Praf de strănutat* = substanță medicamentoasă iritantă, care provoacă strănutul. 2. (Rar, despre cai) A forăi. — Lat. **sternutare**.

STRĂNUTÁRE, *strănutări*, s. f. Strănutat. — V. *strănuta*.

STRĂNUTÁT s. n. Faptul de *a strănuta*; zgomotul produs cînd se strănută.

STRĂPUNGĂTÓR, -OÁRE, *străpungători, -oare*, adj. Care străpunge sau dă impresia că străpunge, sfredelește. — Din **străpung** (prez. ind. al lui *străpunge*) + suf. *-(ă)tor*.

STRĂPÚNGE, *străpúng*, vb. III. Tranz. 1. A înfige într-un lucru un obiect cu vîrf ascuțit (făcîndu-l să răzbată în partea cealaltă); *p. ext.* a ucide cu o armă ascuțită. ✦ A perfora, a găuri. 2. Fig.

A străbate, a pătrunde, a trece prin ceva. ◇ Expr. *A străpunge frontul* = a sfărîma într-un anumit loc linia de apărare a inamicului și a pătrunde dincolo de această linie. [Perf. s. *străpunsei*, part. *străpuns*] — Lat. *extrapungere (= transpungere).*

STRĂPUNGERE, *străpungeri*, s. f. Acțiunea de *a străpunge* și rezultatul ei; perforare.

STRĂPUNS, -Ă, *străpuși, -se*, adj. Perforat, găurit. — V. *străpunge.*

STRĂPUTÉRE, *străputeri*, s. f. (Reg., în expr.) *Din străputeri* = din răsputeri. — Din stră- + putere.

STRĂȘINÍT, -Ă adj. v. **streșinit.**

STRĂȘNICÍ, *strășnicesc*, vb. IV. Tranz. A înfricoșa, a intimida (prin mustrări și amenințări). — Din **straș**nic[3].

STRĂȘNICÍE s. f. 1. Tratament sever, asprime, severitate. 2. Putere, forță. 3. Grozăvie. — Din **straș**nic[2] + suf. *-ie.*

STRĂTĂIÁ, *strătăi*, vb. I. Tranz. (Rar) A întretăia. — Din stră- + tăia.

STRĂȚÉSE, *strățés*, vb. III. Tranz. (Rar) A întreține. — Din stră- + țese.

STRĂVĂZĂTÓR, -OÁRE, *străvăzători, -oare*, adj. (Rar) Străveziu. — Din stră- + văzător.

STRĂVÉCHI, -E, *străvechi*, adj. 1. (Despre lucruri) Care datează de foarte multă vreme; foarte vechi. ✦ (Despre obiecte de îmbrăcăminte, prin exagerare) Vechi, uzat. 2. Care datează din epocile vechi sau primitive ale omenirii, care aparține antichității sau preistoriei. — Din stră- + vechi.

STRĂVEDEÁ, *străvăd*, vb. II. Refl. A-și vedea (neclar) propria imagine (în oglindă, în apă) sau a lăsa să i se vadă de către altcineva imaginea (printr-un corp străveziu). ◇ Fig. *Cerbul miraculos și vînătorul-pocăit produc contrast prin pozele lor, în care se străvăd simțiminte adînci* (ODOBESCU). ✦ Tranz. (Rar) A vedea ceva în mod neclar; a întrezări. [Var.: (reg.) strevedeá vb. III] — Din stră- + vedea.

STRĂVESTÍ vb. IV. v. **travesti.**

STRĂVEZÍME s. f. (Rar) Însușirea de a fi străveziu (1); transparență. — Din străveziu + suf. *-ime.*

STRĂVEZÍU, -ÍE, *străvezii*, adj. 1. Care permite razelor vizuale să străbată prin el; prin care se văd (clar) obiectele; transparent. ✦ Clar, limpede, luminos. 2. Care este atît de rar sau atît de subțire, încît nu acoperă bine obiectele aflate dincolo de el. *O femeie. . . îmbrăcată în zăbranic ușor și străveziu* (DELAVRANCEA). ✦ (Despre oameni) Cu pielea (obrajilor) subțire, fină, palidă. 3. Fig. (Adesea adverbial) Al cărui sens (ascuns) poate fi pătruns cu ușurință; evident. — Din străvedea.

STRĂVÚIET s. n. (Rar) Vuiet puternic și prelungit. — Din stră- + vuiet.

STREÁJĂ s. f. v. **straiă.**

STREAȘINĂ, *streșini*, s. f. Prelungire a acoperișului unei construcții în afara zidurilor, care apără fațada și fundațiile de ploaie. ◇ Expr. *A(-și) pune mîna* (sau *palma*) *streașină (la ochi* sau, mai rar, *ochilor, la frunte)* sau *a duce mîna streașină la ochi* sau *a se uita, a sta* etc. *cu mîna streașină (la* sau *pe ochi* sau *deasupra ochilor)* = a(-și) pune, a duce etc. mîna la frunte, deasupra ochilor, pentru a se apăra de soare sau pentru a vedea mai bine. ✦ Jgheab de scurgere a apelor, montat la marginea acoperișului caselor. ✦ Acoperiș (de șindrilă) înclinat, cu care se acoperă la țară unele garduri sau porți. ✦ Partea ieșită mai în afară la o claie sau la o gireadă, pe care se scurge apa de ploaie. ✦ Ramurile copacilor din marginea unei păduri; terenul din marginea pădurii. ✦ Marginea de jos a caierului (din care se trage firul). [Var.: (reg.) strășină, strășină s. f.] — Slav (v. sl. strěha).

Streașină

STRÉCHE s. f. Nume dat mai multor specii de insecte foarte vătămătoare pentru animalele domestice: **a)** (și în forma *strechea-vitelor)* insectă de mărimea unei albine, cu corpul păros, negru-sclipitor, ale cărei larve trăiesc ca paraziți în corpul vitelor cornute mari *(Hypoderma bovis)*; **b)** (și în forma *strechea-oilor)* insectă de culoare galbenă-cenușie, care-și depune ouăle în nările oilor *(Oestrus ovis)*; **c)** (și în forma *strechea-cailor)* insectă de culoare albă-cenușie, care își depune ouăle pe corpul sau pe coama cailor *(Gastrophilus equi)*; **d)** insectă cu abdomenul oval, cu picioarele păroase, care își depune ouăle pe părul cerbilor și al căprioarelor *(Hypoderma diana* și *actaeon).* ✦ Neliniște, spaimă provocată animalelor de insectele descrise mai sus. ◇ Expr. *A da strechea în cineva, a lovi* (sau *a apuca) pe cineva strechea, a fugi ca apucat de strechea* = (despre animale) a fi atacat de streche; a da semne de neliniște, (în special) a fugi orbește, fără motiv aparent; *fig.* (despre oameni) a se purta ciudat, (în special) a se agita fără motiv, a fi plin de neastîmpăr. [Var.: (reg.) stréchie s. f.] — Bg. strък.

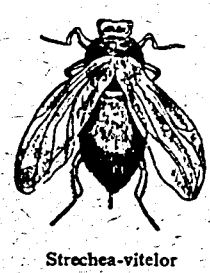

Strechea-vitelor

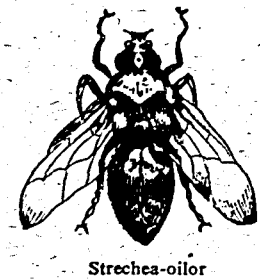

Strechea-oilor

STRECHEÁ, *strechez*, vb. I. Intranz. (Despre animale) A porni în goană nebună, speriat (sau ca și cum ar fi speriat) de streche; *fig.* (despre oameni) a se purta ciudat, a da semne de alienație. — Din streche.

STRECHEÁT, -Ă, *strecheați, -te*, adj. (Despre animale) Atins de streche, speriat de streche; *fig.* (despre oameni) cu purtări ciudate, zăpăcit; nebun, țicnit. — V. *strechea.*

STRÉCHIE s. f. v. **streche.**

STRECURÁ, *strecór*, vb. I. 1. Tranz. A trece un lichid printr-o strecurătoare, pentru a-l separa de părticele solide sau de corpuri străine și a-l limpezi, a-l face omogen. 2. Refl. (Despre lichide) A curge printr-o crăpătură, a aluneca (cîte puțin) printr-un loc îngust; a picura, a se prelinge. 3. Refl. A-și face loc (cu greu), a pătrunde (printr-un desiș, printr-un loc strîmt). ✦ Tranz. A introduce (cu efort) într-un loc strîmt. 4. Refl. A intra sau a ieși de undeva tiptil, pe furiș; a se furișa. ✦ Tranz. A așeza undeva un lucru, a introduce undeva pe cineva sau ceva cu mișcări ușoare, pe nesimțite. ✦ Tranz. Fig. (Cu complementul «vorbe», «șoapte») A rosti ușor, discret. ✦ Tranz. Fig. (Cu complementul «privire») A face să alunece cu abilitate, pe furiș. ✦ A trece (pe lîngă cineva sau ceva) mergînd ușor, nebăgat în seamă. 5. Refl. A se introduce ca străin în mijlocul unui grup omogen (cu intenții dușmănoase). 6. Refl. A trece pe rînd, a se perinda; *fig.* (despre unități de timp) a trece, a se scurge. — Lat. *extracolare.*

STRECURÁRE, *strecurări*, s. f. Acțiunea de *a (se) strecura.*

STRECURÁT[1] s. n. Strecurare. — V. *strecura.*

STRECURÁT[2], **-Ă**, *strecurați, -te*, adj. Trecut printr-o strecurătoare, filtrat. — V. *strecura.*

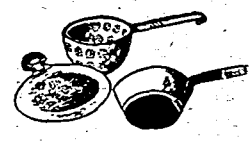

Strecurători

STRECURĂTOÁRE, *strecurători*, s. f. Unealtă de gospodărie pentru strecurat lichide, avînd fundul (de metal) cu găurele sau prevăzut cu o sită de sîrmă. ✦ Pînză rară sau săculeț de pînză prin care se strecoară laptele sau în care se pune cașul să se scurgă de zer. — Din strecura + suf. *-(ă)toare.*

STREÍN, -Ă adj., s. m. și f. v. **străin.**

STREINĂTÁTE s. f. v. **străinătate.**

STREINÉL, -EÁ adj. v. **străinel.**

STREJÁR s. m. v. **străjer.**

STREJUÍ vb. IV. v. **străjui.**

STRÉLER, *strelere*, s. n. Dispozitiv de filetare. — Germ. **Strehler.**

STRELÍCE s. f. (Reg.) Părticică mică; fărîmă.

STRELÍCI, *strelici*, s. m. (Reg.) 1. Mic fluture de seară, de culoare vînătă și cu puf pe aripi. 2. Stîrlici.

STREMȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențos.**

STREMȚURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențăros.**

STREMURÁRE s. f. v. **strămurare,**

STRENȚURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențăros.**

STRÉPEDE, *strepezi*, s. m. 1. Numele unor larve care trăiesc în brînză, în slănină sau în boabele de grîu. 2. Arahnidă care trăiește în brînză, în pastramă și în alte alimente *(Tyroglyphus siro).* — Comp. alb. shtrep.

STREPEZEÁLĂ, *strepezeli*, s. f. Iritație neplăcută a dinților, care se produce cînd se mănîncă fructe acre sau necoapte. — Din strepezi + suf. *-eală.*

STREPEZÍ, *strepezesc*, vb. IV. Refl. (Despre dinți) A se irita, producînd o senzație neplăcută, din cauza consumului de fructe acre sau necoapte. *Unul mănîncă aguridă și altuia i se strepezesc dinții* sau *părinții mănîncă aguridă și fiilor li se strepezesc dinții* (= unul face greșeala și altul suportă consecințele). ◇ Tranz. *La privire v-arătați prea bune, Dar verzi, în loc să folosiți, Voi dinții strepeziți* (DONICI). — Lat. *extorpidire (< torpidus).*

STREPEZÍT, -Ă, *strepeziți, -te*, adj. (Despre dinți) Iritat de fructe acre sau necoapte. — V. *strepezi.*

STREPTOCÍD s. n. Preparat farmaceutic folosit împotriva streptococilor.

STREPTOCÓC, *streptococi*, s. m. Bacterie de formă rotundă, care se găsește în grupuri dispuse ca niște lănțișoare în materii putrede și care este agentul patogen al inflamațiilor purulente și al multor afecțiuni. — Fr. **streptocoque.**

STREPTOCÓCIC, -Ă, *streptococici, -e*, adj. Cu streptococi, provocat de streptococi. — Fr. **streptococcique.**

STREPTOMICÍNĂ s. f. Substanță antibiotică folosită în tratamentul unor boli (infecțioase). — Fr. **streptomycine.**

STRÉȘINĂ s. f. v. **streașină**.

STREȘINÍ, *streșinesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A face streașină (la garduri, la porți). — Din **streașină**.

STREȘINÍT, -Ă, *streșiniți, -te*, adj. (Despre garduri, porți) Acoperit cu streașină. [Var : **strășinit, -ă** adj.] — V. *streșini*.

STRETÉNIE s. f. Numele popular al sărbătorii Întîmpinarea Domnului (2 februarie). — Slav (v. sl. **sŭrětenije, strětenije**).

STREVEDEÁ vb. II. v. **străvedea**.

STRIÁT, -Ă, *striați, -te*, adj. Care prezintă striații. ✧ *Mușchi striați* sau *musculatură striată* = mușchii scheletului, constituiți din fibre lungi pînă la 12 cm, care, la microscop, prezintă dungi transversale (unele luminoase și altele întunecoase). *Corpul striat* = masă nervoasă de substanță cenușie, situată în vecinătatea suprafeței de legătură dintre emisferele cerebrale și creierul mijlociu. — Fr. **strié** (lat. lit. **striatus**).

STRIÁȚIE, *striații*, s. f. Fiecare dintre dungile fine, paralele între ele, pe care le au anumite corpuri ; (cu sens colectiv) sistem format din astfel de dungi. [Var. : **striațiúne** s. f.] — Fr. **striation**.

STRIAȚIÚNE s. f. v. **striație**.

STRICÁ, *stric*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) preface din bun în rău ; a (se) deteriora, a (se) defecta. ✧ Expr. (Refl.) *A se strica căruța în mijlocul drumului* = a întîmpina piedici, a avea necazuri cînd ești încă departe de țintă. 2. Tranz. A sfărîma învelișul tare al unui lucru (pentru a scoate și a folosi conținutul) ; a sparge. ✦ A sfărîma ușor, încuietori, a deschide cu forța. 3. Refl. (Despre materii organice) A se altera (sub acțiunea agenților exteriori distructivi). ✧ Tranz. *Merele putrede strică și pe cele bune*. ✦ (Despre aer) A se încărca de mirosuri grele sau de bioxid de carbon provenit din respirație. 4. Tranz. A pricinui stricăciuni, daune, lipsuri ; a vătăma. 5. Intranz. (Mai ales în forma negativă sau interogativă) A face rău, a fi nefolositor (într-o anumită situație sau unei anumite persoane) ; a fi nepotrivit. ✧ Expr. *Nu strică* (sau *n-ar strica să...* = nu-i rău să... (sau nu face rău cel care...). ✦ A fi vinovat. *Cine strică dacă ai îmbătrînit șef de birou?* (DELAVRANCEA). ✦ Tranz. A greși ; a se face vinovat (cu ceva împotriva cuiva). *Codrule, ce ți-am stricat, De m-ai dat de mîni legat?* (BIBICESCU). ✧ Expr. *Ce strică?* = de ce ar fi rău, de ce (să) nu ? 6. Tranz. A vătăma un organ sau o funcție organică. ✧ Refl. *Împărate, împărate!... Unde duci catanele? Iar la foc sîrmanele? Nu le duce așa tare Că se strică la picioare* (ALECSANDRI). ✦ Fig. (Pop., despre stări sufletești) A mîhni ; a doborî, a prăpădi. 7. Refl. (Despre vreme) A se schimba în rău. 8. Tranz. A împiedica buna desfășurare a unei acțiuni, a unei stări de fapt ; a se pune de-a curmezișul, a tulbura, a zădărnici. 9. Tranz. A influența pe cineva în rău ; a corupe. ✦ Refl. A decădea din punct de vedere moral. 10. Tranz. A face ceva greșit, cum nu trebuie. *Graba strică treaba*. ✦ A deforma înfățișarea, caracterul, manifestările cuiva ; a face să fie așa cum nu trebuie, urît, neplăcut, antipatic. 11. Tranz. A dărîma, a nărui, a distruge o construcție, o înjghebare omenească. ✧ Refl. *Podul cel minunat îndată s-a stricat* (CREANGĂ). ✦ (Înv. și arh.) A mutila, a ucide. ✧ Expr. (Refl.) *Bea de se strică* = bea enorm, peste măsură. *A se strica de rîs* = a rîde foarte tare, cu hohote. ✦ Fig. A anula, a abroga, a călca convenții, învoieli, legi, obligații etc. ✦ Fig. (În superstiții) A dezlega, a desface farmece, blesteme etc. 12. Refl. Fig. A rupe legăturile de prietenie cu cineva ; a se certa. ✦ Tranz. A contribui la ruperea unei legături de prietenie. 13. Tranz. A utiliza, a consuma, a cheltui în mod inutil (fără a obține un folos sau un avantaj corespunzător). 14. Refl. (Despre adunări, petreceri) A lua sfîrșit (prin împrăștierea participanților). — Lat. **extricare**.

STRICÁRE, *stricări*, s. f. Acțiunea de *a (se) strica* și rezultatul ei.

STRICÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) strica*. *Stricatul este lesne și dresul este greu* (ALECSANDRI).

STRICÁT[2], **-Ă**, *stricați, -te*, adj. 1. (Despre obiecte, unelte, mecanisme) Care nu mai poate fi folosit, fiind defect, deteriorat. 2. (Despre materii organice ; îndeosebi despre alimente) Alterat, descompus. 3. (Despre înjghebări, construcții) Dărîmat, surpat, năruit. 4. (Despre oameni și părți ale corpului lor) Bolnav, vătămat. ✧ *Stricat de vărsat* = ciupit de vărsat. ✦ (Rar) Degenerat, bicisnic, pipernicit. 5. (Despre prietenie, dragoste etc.) Desfăcut, rupt. 6. (Despre oameni) Certat, mîniat, supărat (cu cineva). 7. (Despre oameni, adesea substantivat) Decăzut moralicește, corupt, desfrînat, depravat. — V. *strica*.

STRICĂCIÓS, -OÁSĂ, *stricăcioși, -oase*, adj. Dăunător, vătămător. — Din **strica** + suf. *-(ă)cios*.

STRICĂCIÚNE, *stricăciuni*, s. f. 1. Faptul de *a (se) strica* ; (concr.) ceea ce este deteriorat ; pagubă cauzată de o deteriorare. ✦ Vătămare. 2. Fig. Efect rău, păgubitor. 3. Depravare, corupție.

STRICĂTÓR, -OÁRE, *stricători, -oare*, adj. 1. Care provoacă sau este capabil să provoace stricăciuni ; dăunător, vătămător, păgubitor. 2. Care deformează, corupe, pervertește. — Din **strica** + suf. *-(ă)tor*.

STRICĂȚÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *stricăței, -ele*, adj. Diminutiv al lui *stricat*[2] ; cu moravuri corupte. ✦ (Pop.) Cu obrazul acoperit de mici cicatrice (în urma vărsatului negru).

STRICNEÁ, *stricnele*, s. f. (Reg.) Cuțit cu o limbă specială, folosit pentru a lăsa sînge animalelor bolnave ; limba acestui cuțit. [Var. : **stricneálă** s. f.] — Din **stricneală** (*<stricni*[1] + suf. *-eală*).

STRICNEÁLĂ s. f. v. **stricnea**.

STRICNÍ[1], *stricnesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A cresta, a înțepa un animal cu stricneaua, pentru a-i lua sînge. ✦ Fig. A șfichiui, a plesni cu biciul (pînă dă sîngele). 2. (Rar) A svînteca peștele pentru a-l curăța — Slav (v. sl. **strŭknonti**).

STRICNÍ[2], *stricnesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A **striga**, a răcni.

STRICNÍNĂ s. f. Substanță foarte toxică care se extrage din semințele unei plante tropicale *(Strychnos nux vomica)* și se întrebuințează în medicină ca tonic general și în agricultură pentru stîrpirea animalelor mici, vătămătoare ogoarelor. — Fr. **strychnine** (*< gr.*).

STRICT, -Ă, *stricți, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care are un caracter absolut ; care trebuie respectat, executat, aplicat în chip riguros, fără abatere, fără excepție ; *p. ext.* sever, aspru. ✧ Expr. *(A fi) strict necesar* = (a fi) indispensabil pentru îndeplinirea unui anumit scop. ✦ Precis, exact. — Fr. **strict** (lat. lit. **strictus**).

STRICTÉȚE s. f. Însușirea de a fi strict ; rigurozitate, severitate, asprime. — Din **strict** + suf. *-ețe* (după it. *strettezza*).

STRICTÚRĂ, *stricturi*, s. f. (Med.) Strîmtare a unui organ cilindric (ca urmare a unor afecțiuni). *Stricturа esofagului*. — Fr. **stricture** (lat. lit. **strictura**).

STRIDÉNT, -Ă, *stridenți, -te*, adj. 1. (Despre sunete ; adesea adverbial) Lipsit de armonie, neplăcut la auz, ascuțit, tăios, pătrunzător. ✦ Neplăcut, supărător. 2. (Despre culori) Care nu este în armonie cu culorile înconjurătoare, prea aprins, prea viu, bătător la ochi ; țipător. — Fr. **strident** (lat. lit. **stridens, -ntis**).

STRIDÉNȚĂ, (2) *stridențe*, s. f. 1. Însușirea de a fi strident. 2. Sunet strident. — După fr. **stridence**.

STRÍDIE, *stridii*, s. f. Moluscă comestibilă care trăiește în mările calde și temperate sau în bazine artificiale de cultură *(Ostrea edulis)*. — Ngr. **stridi**.

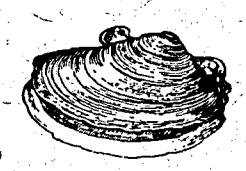

Stridie

STRIGÁ, *strig*, vb. I. I. Intranz. 1. A scoate țipete, a răcni. 2. (Rar, despre anumite instrumente muzicale) A răsuna. 3. A semnaliza ceva prin strigăte ; a da alarma ; a cere ajutor. 4. (Despre animale și păsări) A scoate sunete caracteristice speciei. II. 1. Tranz. A spune, a enunța ceva cu glas puternic. ✦ A-și exprima cu glas puternic voința ; a vocifera. ✦ A se văicări, a se jeli cu glas tare. 2. Tranz. A cere ceva cu glas tare, a reclama ceva impetuos ; a pretinde, a porunci. ✦ (Înv. și arh.) A chema la serviciul militar ; a mobiliza. 3. Intranz. A se răsti la cineva, a-i adresa cuiva vorbe aspre ; a-i vorbi cuiva tare și cu dușmănie. 4. Tranz. A chema pe cineva să vină (spunîndu-i tare numele). ✧ Expr. *A striga catalogul* = a face apelul nominal al elevilor. ✧ Intranz. *Începu a striga după feciori* (RETEGANUL). 5. Tranz. A face cunoscut ceva (anunțînd, vestind cu glas tare) ; a comunica. 6. Tranz. A da cuiva un epitet, a denumi pe cineva. ✦ Tranz. impers. A purta numele..., a se numi, a se chema... *Cum te strigă?* — *Zori-de-zi* (EMINESCU). 7. Intranz. A spune strigături la joc ; a conduce jocul prin strigăte și chiuituri. — Lat. ***strigare** (*< strix, -gis* « bufniță »).

STRIGÁRE, *strigări*, s. f. Acțiunea de *a striga* și rezultatul ei. I. Strigăt, răcnet, țipăt. ✦ Răsunet. ✦ (Rar) Cadență. *Dar organele-s sfărmate și-n strigări iregulare Vechiul cîntec mai străbate, cum în nopți izvorul sare* (EMINESCU). II. 1. Exprimare în cuvinte a unui sentiment puternic. ✧ Loc. adv. (Rar) *Cu strigări (înalte)* = cu voce tare, cu accente puternice. ✦ Zgomot, larmă de voci ; vociferare (de aclamație sau de amenințare). 2. Tînguire cu voce tare ; vaiet. 3. Cerere, reclamație făcută cu voce puternică ; protest. 4. Imputare, reproș, dojană. 5. Înștiințare cu voce tare, vestire. *Strigări de căsătorie*. 6. Chemare (în ajutor, la luptă etc.) ; (concr.) proclamație.

STRIGÁT s. n. 1. (În expr.) *Strigatul catalogului* = facerea apelului nominal al elevilor. 2. Rostire de strigături la jocurile țărănești. — V. *striga*.

STRÍGĂ, *strigi*. s. f. 1. (În superstiții) Ființă imaginară închipuită ca o femeie care chinuiește copiii mici, ia mana de la vaci etc. 2. Fluture mare cu pete albe pe spate, asemănătoare cu un cap de mort, care zboară numai în amurg și care, cînd este prins, scoate un zgomot ascuțit ca un strigăt *(Acherontia atropos)* ; cap-de-mort. — Lat. **striga**.

STRÍGĂT, *strigăte*, s. n. 1. Exclamație cu voce ridicată. ✦ Invocare. 2. Anunțare, semnalizare (cu voce puternică) ; comandă. 3. Sunet caracteristic scos de un animal sau de o pasăre. 4. Zgomot, larmă de voci ; vociferare. ✦ Exclamație de protest. 5. Chemare cu voce tare (cu rostirea numelui celui chemat). 6. Strigătură. — Din **striga** + suf. *-ăt*.

STRIGĂTÓR[1], *strigători*, s. m. (Înv. și arh.) Crainic, vestitor. — Din **striga** + suf. *-(ă)tor*.

STRIGĂTÓR[2], **-OÁRE**, *strigători, -oare*, adj. (Rar) Care strigă ; *fig.* care se remarcă (mai ales prin efecte negative) ; izbitor, evident. ✧ Expr. *Strigător la cer* = care se afirmă cu putere ; care trebuie luat neapărat în seamă ; de o gravitate excepțională ; revoltător. — Din **striga** + suf. *-(ă)tor*.

STRIGĂTÚRĂ, *strigături*, s. f. Versuri cu caracter epigramatic, cu aluzii satirice sau glumețe, care se strigă în timpul jocului la sate ; chiuitură. — Din **striga** + suf. *-(ă)tură*.

STRIGHÍE s. f. 1. Tirighie. 2. Unealtă cu care se curăță doagele pe care s-a depus tirighia. — Comp. ngr. **trigia**.

STRIGOÁICĂ, *strigoaice*. s. f. Strigoaie. ✦ Epitet dat unei femei bătrîne și rele. ✦ Vrăjitoare. — Din **strigă** + suf. *-oaică*.

STRIGÓI, -OÁIE, *strigoi, -oaie,* s. m. și f. (În superstiții) Sufletul unui mort (schimbat în animal) care își părăsește noaptea mormîntul și se întoarce între cei vii, pentru a le pricinui neajunsuri; om născut sub zodii rele, care este în legătură cu diavolul și se ocupă cu vrăji și cu farmece. ✦ Epitet dat unui om rău, ursuz (în special unui bătrîn cu apucături demodate). — Din **strigă** + suf. *-oi.*

Strigoiaș

STRIGOIÁȘ, *strigoiași,* s. m. Nume generic dat mai multor fluturi mici de noapte care zboară în jurul lămpii sau flăcării unei lumînări. — Din **strigoi** + suf. *-aș.*

STRIGOÍME s. f. (Rar) Mulțime de strigoi. — Din **strigoi** + suf. *-ime.*

STRIMT, -Ă adj. v. **strîmt**[2].

STRINGÉNT, -Ă, *stringenți, -te,* adj. Care trebuie să fie luat numaidecît în seamă, care se impune în mod imperios, care nu dă răgaz. *Nevoie stringentă.* — It. **stringente.**

STRINGÉNȚĂ s. f. Însușirea de a fi stringent. — It. **stringenza.**

STRIVÍ, *strivesc,* vb. IV. Tranz. 1. A turti, a zdrobi; a omorî prin strivire, a face fărîme. ✦ Fig. A nimici, a distruge. 2. A îngrămădi, a înghesui; a înnăbuși; a copleși. — Slav (v. sl. sŭtryvati).

STRIVÍRE s. f. Acțiunea de *a strivi;* zdrobire; *fig.* distrugere, nimicire.

STRIVÍT, -Ă, *striviți, -te,* adj. 1. Zdrobit, sfărîmat, turtit. 2. Fig. (Despre oameni) Apăsat, copleșit, frînt, doborît. — V. *strivi.*

STRIVITÓR, -OÁRE, *strivitori, -oare,* adj. Care strivește sau poate strivi; zdrobitor, nimicitor. — Din **strivi** + suf. *-(i)tor.*

STRÎJNIC, -Ă, *strîjnici, -e,* s. m. și f. (Înv. și reg.) Cal (sau iapă) între unu și trei ani, neînvățat la ham. — Slav (v. sl. strižĭnikŭ).

STRÎMB[1] adv. 1. Cu spatele încovoiat sau cu corpul aplecat într-o parte. ✧ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *strîmb și a judeca drept* = a recunoaște adevărul. 2. Într-o parte, pieziș; în neorînduială, dezordonat. ✧ Expr. *A rîde* (sau *a suride, a zîmbi*) *strîmb* = a rîde (sau a surîde, a zîmbi) în silă, forțat, nesincer. *A privi* (sau *a se uita*) *strîmb* = a privi, a se uita urît, dușmănos. *A călca strîmb* = a aluneca pe o cale greșită, a avea o comportare incorectă. 3. Fig. Fals, mincinos, neadevărat. — Lat. **strambus** *(= strabus)*

STRÎMB[2], **-Ă,** *strîmbi, -e,* adj. I. (Despre lucruri) Care prezintă neregularități sau abateri de la forma normală; diform. ✦ (Despre oameni) Încovoiat, îndoit, gîrbovit; adus de șale. ✦ (Despre drumuri) Fără aliniere, întortocheat. 2. Deviat de la poziția (dreaptă) obișnuită; lăsat sau căzut într-o parte; aplecat, înclinat. ✦ (Despre oameni sau părți ale corpului) Sucit, deformat; schimonosit. 3. Fig. Nedrept, necinstit, incorect. ✦ Făcut pentru a înșela. — Lat. **strambus** *(= strabus).*

STRÎMBÁ, *strîmb,* vb. I. 1. Tranz. A face să nu mai fie drept, a da o poziție strîmbă; a îndoi, a încovoia, a curba. 2. Tranz. A face să devieze de la poziția normală, a apleca într-o parte. ✧ Expr. (Fam.) *A strîmba* (cuiva) *fălcile* = a lovi puternic pe cineva în obraz. *A strîmba* (cuiva) *gîtul* = a suci cuiva gîtul. *A-și strîmba gîtul* sau (refl.) *a-i se strîmba cuiva gîtul* = a ține capul sau gîtul într-o poziție forțată, sucită, pentru a putea privi într-o anumită direcție. 3. Refl. Fig. (Despre oameni) A se schimonosi la față, ca expresie a unui sentiment de durere, de dispreț, de nemulțumire etc. ✧ Expr. *A se strîmba de rîs* = a face haz mare, a se prăpădi de rîs. (Intranz.) *A strîmba din nas* = a-și arăta nemulțumirea, dezaprobarea sau disprețul printr-o mișcare caracteristică a feței. ✦ Tranz. A-și schimonosi, a-și deforma figura. ✦ Tranz. A imita pe cineva în batjocură. ✦ Refl. A face mofturi, a se fandosi. — Din **strîmb**[2].

STRÎMBÁT, -Ă, *strîmbați, -te,* adj. 1. Schimonosit, deformat, strîmb. 2. Deplasat din locul sau din poziția normală. — V. *strîmba.*

STRÎMBĂTÁTE, *strîmbătăți,* s. f. (Înv.) Nedreptate. — Din **strîmb**[2].

STRÎMBĂTÚRĂ, *strîmbături,* s. f. 1. Faptul de *a (se) strîmba;* grimasă, schimonoseală a feței. ✦ Imitare (în batjocură) a cuiva. ✦ Fandoseală, sclifoseală. 2. Obiect strîmb, încovoiat. — Din **strîmba** + suf. *-(ă)tură.*

STRÎMBET, *strîmbete,* s. n. (Rar) Strîmbătură, grimasă. — Din **strîmba** (după *zîmbet).*

STRÎMT[1] s. n. (Rar, în expr.) *A fi la largul tău și la strîmtul altuia,* se spune în ironie cînd cineva își ia libertăți, stingherind pe altul. — Din **strîmt**[2].

STRÎMT[2], **-Ă,** *strîmți, -te,* adj. 1. Care nu este (destul de) larg, sau de lat; îngust. 2. Care nu poate cuprinde mult, în care nu încape mult; neîncăpător. 3. Fig. Lipsit de măreție sau de amploare; mărginit, redus. ✧ Expr. *A fi strîmt la minte* = a fi lipsit de inteligență. [Var.: (reg.) **strimt, -ă** adj.] — Lat. ***strinctus** *(= strictus).*

STRÎMTÁ, *strîmtez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) face (mai) strîmt, a (se) îngusta, a (se) strînge. — Din **strîmt**[2].

STRÎMTÁRE, *strîmtări,* s. f. Acțiunea de *a (se) strîmta.*

STRÎMTICÉL, -EA, -ÍCĂ, *strîmticei, -ele,* adj. Diminutiv al lui *strîmt*[2].

STRÎMTÍME, *strîmtimi,* s. f. Faptul de a fi strîmt; loc strîmt. — Din **strîmt**[2] + suf. *-ime.*

STRÎMTOÁRE, *strîmtori,* s. f. 1. Loc strîmt, îngust, între munți sau între dealuri; defileu, cheie. ✦ Loc îngust. 2. Fișie îngustă de apă care leagă două mări sau care se află între două porțiuni de uscat. 3. Faptul de a fi strîmt; îngustime. 4. Fig. Situație grea, lipsă (de bani), încurcătură, ananghie. — Din **strîmt**[2] + suf. *-oare.*

STRÎMTORÁ, *strîmtorez,* vb. I. 1. Tranz. A stingheri mișcările cuiva; a îngrămădi într-un loc strîmt, a băga la strîmtoare; a înghesui, a strînge. ✦ A obliga, a sili, a constrînge. 2. Refl. A se mulțumi cu o viață mai modestă, a-și restrînge cheltuielile. [Var.: (înv.) **strîmtori** vb. IV] — Din **strîmtoare.**

STRÎMTORÁRE, *strîmtorări,* s. f. Faptul de *a (se) strîmtora;* înghesuire, restrîngere. ✦ Fig. Situație grea, încurcătură; lipsă (de bani). [Var.: (înv.) **strîmtorîre** s. f.]

STRÎMTORÁT, -Ă, *strîmtorați, -te,* adj. Lipsit de mijloace materiale. ✦ Stingherit, încurcat. [Var.: (înv.) **strîmtorît, -ă** adj.] — V. *strîmtora.*

STRÎMTOREÁLĂ, *strîmtoreli,* s. f. (Înv.) Strîmtoare. — Din **strîmtori** + suf. *-eală.*

STRÎMTORÍ vb. IV. v. **strîmtora.**

STRÎMTORÎRE s. f. v. **strîmtorare.**

STRÎMTORÎT, -Ă adj. v. **strîmtorat.**

STRÎMTÚRĂ, *strîmturi,* s. f. (Înv.) Loc îngust, strîmtoare. — Lat. ***strinctura** *(= strictura).*

STRÎMTÚȚ, -Ă, *strîmtuți, -e,* adj. Strîmticel. — Din **strîmt**[2] + suf. *-uț.*

STRÎNÁRE, *strînări,* s. f. (Reg.) Pată albă pe botul calului sau al altor animale.

STRÎNGĂTÓR, -OÁRE, *strîngători, -oare,* adj., s. m. și f. 1. Adj. (Adesea substantivat) Care strînge, econom; *p. ext.* zgîrcit. 2. S. m. și f. (Înv.) Persoană care adună ceva; adunător. — Din **strîng** (prez. ind. al lui *strînge)* + suf. *-(ă)tor.*

STRÎNGE, *strîng,* vb. III. I. 1. Tranz. A trage tare de capetele unei sfori, ale unei curele etc. înnodate sau înfășurate în jurul cuiva sau a ceva, spre a lega (mai) bine; a face ca o legătură să fie mai strîmtă; a fixa. ✧ Expr. *A strînge frîul* (sau *de frîu,* rar *frîiele)* = a trage de frîu pentru a opri, a stăpîni, a îndemna sau a conduce calul. *A strînge cureaua* = a răbda (de foame). ✦ A petrece una peste alta marginile unui veșmînt, pentru a acoperi bine corpul (și a-l feri de frig). ✦ Fig. A întări o prietenie, o alianță etc. 2. Tranz. A prinde, a apuca mîna și a apăsa (puternic). ✧ Expr. *A(-i) strînge* (cuiva) *mîna* = a da mîna (cu cineva). *A strînge* (pe cineva) *de gît* = a gîtui, a sugruma; *fig.* a constrînge. ✦ A apuca, a cuprinde cu putere pe cineva cu brațele. 3. Tranz. A presa, a apăsa (cu ceva) din două părți sau din toate părțile. ✧ Expr. *A strînge* (pe cineva) *cu ușa* (sau *în clește, în balamale, în pinteni)* = a sili (pe cineva) să facă ceva; a lua (pe cineva) din scurt. ✦ (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A apăsa asupra corpului, a provoca o durere, fiind prea îngust, prea strîmt. ✧ Expr. *A-l strînge* (pe cineva) *în spate (de frig* sau *de frică)* = a se înfiora (de frig sau de frică). ✦ A fixa printr-o mișcare de învîrtire o piesă filetată a unui mecanism; a înșuruba (tare). ✧ Expr. *A strînge șurubul* = a întrebuința mijloace (abuzive) de constrîngere, a înăspri regimul (împotriva cuiva). ✦ A înghesui. ✦ Fig. A sili, a constrînge. 4. Tranz. A închide (cu putere) gura, ochii etc.; a încleșta. ✧ Expr. *A-și strînge gura* = a se reține; a tăcea din gură. *A-și strînge buzele, a strînge buzele pungă* sau (intranz.) *a strînge din buze* = a-și încreți buzele în semn de nemulțumire, de dispreț, de neîncredere etc. *A-și strînge fruntea* (sau *sprîncenele)* sau (intranz.) *a strînge din sprîncene* = a-și încreți fruntea (sau sprîncenele); a se încrunta; a se posomorî. *A-și strînge pumnii* = a-și încleșta pumnii în semn de mînie. (Intranz.) *A strînge din ochi* = a împreuna cu putere pleoapele în semn de ciudă, de necaz etc. *Cît ai strînge din ochi* = într-o clipă, imediat. *A strînge din umeri* = a ridica, a da din umeri în semn de dispreț, de nepăsare, de nedumerire etc. 5. Tranz. A aduna laolaltă marginile, faldurile unui obiect de pînză, de hîrtie etc.; a înfășura, a îndoi, a împături. ✧ Expr. (Refl.) *A i se strînge* (cuiva) *funia la par,* se spune cînd cineva ajunge într-o situație fără ieșire, cînd nu mai are încotro. ✦ Refl. (Despre materiale textile) A-și reduce volumul sau lungimea; a se strîmta, a intra (la apă). 6. Refl. și tranz. A (se) ghemui, a (se) zgîrci, a (se) contracta. ✧ Expr. (Refl.) *A i se strînge* (sau, tranz., *a-i strînge* cuiva) *inima* = a simți (sau a face pe cineva să simtă) o emoție puternică, o supărare, o întristare etc. (Refl.) *A se strînge în sine* = a deveni puțin comunicativ, a se închide în sine. II. 1. Tranz. A aduna la un loc, lucruri căzute, risipite; a face grămadă. ✦ A culege cereale, plante agricole etc. ✦ A face provizii. ✦ Refl. (Despre lapte) A se închega, a se coagula. ✦ Refl. (Despre lichide sau despre corpuri care conțin lichide) A îngheța, a se solidifica. 2. Tranz. A pune bani deoparte; a agonisi, a acumula, a economisi. ✦ A colecta. ✦ A percepe, a încasa. 3. Refl. A veni, a sosi; (în special) a se aduna la un loc, împrejurul cuiva etc.; a se întruni. ✧ Expr. *A se strînge (acasă) de pe drumuri* = a nu mai fi hoinar, a sta pe acasă. (Tranz.) *L-a strîns dumnezeu* sau *moartea (la sine)* = a murit. *A nu-și (mai) strînge picioarele (de pe drumuri)* = a hoinări într-una. ✦ A se îmbulzi, a se îngrămădi. 4. Tranz. A lua și a pune la loc, a pune bine; a așeza în ordine. ✧ Expr. Intranz. *A strînge prin casă* (sau *prin odăie* etc.) = a deretica, a face ordine. [Perf. s. *strînsei,* part. *strîns*] — Lat. **stringere.**

STRÎNGERE, *strîngeri,* s. f. Faptul de *a (se) strînge.* ✧ Expr. *(Cu) strîngere de inimă* = (cu un) puternic sentiment de teamă, de durere etc. ✦ (Înv.) Recrutare.

STRÎNS[1] adv. 1. (Indică gradul cel mai înalt al unei acțiuni) a) Foarte tare (ca să nu se mai poată desface). b) Foarte mult, cu toată puterea. 2. Strict, cu strictețe, întocmai. — V. *strînge.*

STRÎNS[2] s. n. Strîngere. ✦ Adunarea recoltei; cules. ✦ Vremea, timpul, momentul culesului. — V. *strînge.*

STRÎNS[1], **-Ă**, *strînși, -se*, adj. I. 1. Legat, înfășurat bine. ✦ Întins, încordat. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Strîmt; ajustat (pe talie). ✦ Fig. Îndîrjit. ✦ Fig. (Despre legături care apropie pe oameni) Trainic, puternic. ✦ Fig. (Despre felul de a gîndi, de a se exprima) Coerent; concis, precis. 2. Prins, apucat, cuprins cu putere (în pumni). ◇ Expr. *A fi strîns la mînă* (sau *la pungă*) sau *a fi cu mîna strînsă* = a fi zgîrcit; a fi socotit la bani, econom. 3. Presat din mai multe părți; înghesuit. ◇ *Rînduri strînse* = rînduri dese. ◇ Expr. *Strîns cu ușa* = constrîns, silit să facă ceva împotriva voinței sale. 4. (Despre părți ale corpului omenesc) Închis cu putere, încleștat. ✦ Apropiat tare, lipit. 5. (Despre pînză, hîrtie etc.) Înfășurat, împăturit. 6. (Despre ființe) Ghemuit, zgîrcit; contractat. ◇ Expr. *Cu inima strînsă* = stăpînit de o emoție puternică. II. 1. (Despre lucruri) Adunat la un loc; îngrămădit. 2. (Despre bani, avuții) Agonisit, economisit, acumulat. 3. Așezat la loc sigur, pus bine. *Scoate cele două carboave de unde le avea strînse* (CREANGĂ). ✦ Pus în ordine. — V. *strînge*.

STRÎNSĂ, *strînse*, s. f. (Pop.) Agonisită, avere; provizie, recoltă. ◇ Expr. *A face strînsa* = a ajunge la un rezultat bun; a se pricopsi. — V. *strînge*.

STRÎNSĂTURĂ, *strînsături*, s. f. (Reg.) 1. Strîngere. 2. Strînsură (I 1). — Din **strîns**[3] + suf. *-ătură*.

STRÎNSOARE, *strînsori*, s. f. I. 1. Apăsare, presiune; încleștare. 2. Fig. Supraveghere strictă; îngrădire, constrîngere. 3. Îngustime, strîmtoare. 4. (Înv.) Caznă, chin, suferință. II. 1. (Reg.) Recoltă. ✦ Bogăție, averi acumulate. 2. (Înv.) Colecție. — Din **strîns**[3] + suf. *-oare*.

STRÎNSÚRĂ, *strînsuri*, s. f. I. 1. Adunare, întrunire, reuniune. ✦ (Peior.) Oameni lipsiți de valoare. ◇ Loc. adj. *De strînsură* = de toată mîna, de tot felul; (peior.) de adunătură; improvizat. ◇ Expr. *Oaste de strînsură* = (în organizarea militară medievală a Moldovei) oaste formată din țărani, tîrgoveți și boieri cu slugile lor care luptau alături de trupele regulate. 2. Plantele care se culeg de pe cîmp și se pun la păstrare; recoltă, nutreț. II. Apăsare, presare. ◇ (Înv.) *Strînsură de mînă* = strîngere de mînă. — Din **strîns**[3] + suf. *-ură*.

STRÎNSURÍCĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui *strînsură* (I 2).

STROBOSCÓP, *stroboscoape*, s. n. Aparat optic cu care se pot observa, înregistra sau măsura fenomene periodice, pe baza observării periodice a acelor fenomene la intervale de timp puțin mai mari decît perioada lor. — Fr. **stroboscope** (germ. **Stroboskop**).

STROBOSCOPÍE s. f. Metodă de cercetare a mișcărilor periodice, constînd în observarea lor la intervale de timp regulate, puțin mai mari decît perioada acestor mișcări, fie prin iluminare intermitentă și observare continuă, fie prin iluminare continuă, dar cu observare intermitentă. — Fr. **stroboscopie**.

STROFÁNT, *strofanți*, s. m. Arbust tropical din ale cărui semințe se extrage o substanță toxică folosită în medicină *(Strophanthus Konibe)*. — Fr. **strophante**.

STROFANTÍNĂ s. f. Substanță toxică extrasă din semințele de strofant, întrebuințată în medicină ca tonic cardiac. — Fr. **strophantine**.

STRÓFĂ, *strofe*, s. f. Fiecare dintre diviziunile unei poezii, constînd din două sau mai multe versuri și reprezentînd, de obicei, o unitate de versificație. ✦ (În tragedia greacă antică) Arie în versuri pe care o cînta o parte a corului, în timp ce evolua ritmic pe scenă. — Fr. **strophe** (lat. lit. **stropha**).

STROH s. n. (Reg.) 1. Rămășiță de fîn care se adună din șopron sau din iesle și cu care se fac (la țară) inhalații pentru bolnavii de piept și scăldători pentru copii. 2. Strat de paie servind de culcuș pentru animale.

STRÓHOT s. n. (Reg.) Paie. — Din **stroh** + suf. *-ot*.

STROI s. n. (Înv.) 1. Rînd, șir (de soldați). 2. Pedeapsă constînd din trecerea condamnatului printre două rînduri de oameni, care îl loveau unul după altul cu niște vergi. ◇ Expr. *A bate la stroi* = a bate strașnic. — Rus **stroj**.

STRÓLEA s. m. Prostănac; zăpăcit, năuc.

STRONGÍL, *strongili*, s. m. Vierme parazit care pătrunde în aparatul digestiv, respirator sau circulator al animalelor și provoacă diferite tulburări. — Fr. **strongyle**.

STRONGILÓZĂ s. f. Boală a animalelor provocată de strongili și caracterizată prin inflamația aparatului respirator și a celui digestiv. — Fr. **strongylose**.

STRONȚIÁNĂ s. f. Substanță (reprezentînd un oxid de stronțiu) obținută din stronțianit și folosită la rafinarea zahărului, la fabricarea sărurilor de stronțiu etc. [Pr.: *-ți-a-*] — Fr. **strontiane**.

STRONȚIANÍT s. n. Mineral (reprezentînd un carbonat de stronțiu) care se găsește în natură sub formă de mici cristale prismatice transparente și din care, prin calcinare, se obține stronțiană. [Pr.: *-ți-a-*] — Fr. **strontianite**.

STRÓNȚIU s. n. Metal asemănător cu calciul, ale cărui săruri sînt întrebuințate în pirotehnie și în medicină. [Pr.: *-ți-u*] — Fr. **strontium** (germ. **Strontium**).

STROP, *stropi*, s. m. 1. Părticică globulară dintr-un lichid; cantitate mică dintr-un lichid; picătură de ploaie. ◇ Loc. adv. *Strop cu strop* sau *strop de strop* = picătură cu picătură; puțin cîte puțin. *Pînă la un strop* = pînă nu mai rămîne nimic. ✦ (În imagini poetice) Lacrimă. 2. Fig. Cantitate mică dintr-o materie solidă; fărîmă ◇ Loc. adv. *Nici un strop* = de loc, de fel. — Postverbal al lui **stropi**

STROPEÁLĂ, *stropeli*, s. f. Faptul de *a (se) stropi*; lichid cu care se stropește. ✦ Ploaie ușoară și de scurtă durată. ✦ (Fam.) Băutură.

STROPÍ, *stropesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) uda, a (se) umezi ușor, a (se) împroșca, a (se) acoperi cu stropi (de apă sau de alt lichid). ◇ Expr. (Tranz., fam.) *A-și stropi măseaua* = a bea băuturi alcoolice. ✦ Refl. Fig. (Rar) A se acoperi cu pete mici, a se păta. *I s-a stropit fața cu pestrui* (DELAVRANCEA). 2. Tranz. și intranz. A uda superficial, puțin (cu stropitoarea). ◇ Expr. (Tranz.) *A stropi* (ceva) *cu sudoare* = a munci din greu. — Comp. v. sl. **kropiti**.

STROPÍRE, *stropiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) stropi* și rezultatul ei.

STROPÍT[1] s. n. Stropire; udare (a unui teren). — V. *stropi*.

STROPÍT[2], **-Ă**, *stropiți, -te*, adj. 1. Acoperit, presărat cu stropi. 2. Fig. (Despre pielea oamenilor, blana animalelor, penele păsărilor) Cu puncte sau cu pete mici. — V. *stropi*.

STROPITOÁRE, *stropitori*, s. f. 1. Vas de tablă, de mărimea unei găleți, cu toartă și cu o țeavă terminată printr-o sită, care servește la stropitul culturilor din grădini. ✦ Vas mare, cilindric, așezat pe roți și prevăzut cu un dispozitiv de împroșcat apa, care servește la stropitul străzilor; vehicul prevăzut cu un asemenea vas. ✦ (Înv.) Pulverizator. 2. Pămătuf făcut din bucăți de cîrpă cu care fierarul stropește cu apă cărbunii prea înfierbîntați din vatra cușniței. — Din **stropi** + suf. *-(i)toare*.

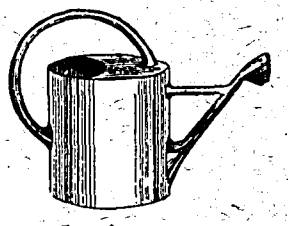
Stropitoare

STROPITÚRĂ, *stropituri*, s. f. 1. Stropit, stropeală. 2. (Concr.) Picătură, strop. — Din **stropi** + suf. *-(i)tură*.

STROPOLEÁLĂ, *stropoleli*, s. f. (Reg.) Faptul de *a stropoli*; roboteală.

STROPOLÍ, *stropolesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.; despre oameni) A face diverse treburi mărunte prin gospodărie; a trebălui, a roboti. — Bg. **tropolja** (sb. **štropotati**).

STROPȘEÁLĂ, (1) *stropșeli*, s. f. 1. Vorbă aspră, răstită. 2. (Reg.) Epilepsie. — Din **stropși** + suf. *-eală*.

STROPȘÍ, *stropșesc*, vb. IV. 1. Intranz. A scuipa (printre dinți, cînd vorbește). 2. Refl. A se răsti la cineva încruntîndu-se; a se burzului, a se oțărî. 3. Tranz. A zdrobi, a sfărîma un material tare lovindu-l, presîndu-l, călcîndu-l în picioare. ✦ Fig. A strivi, a zdreli. ✦ Fig. A prăpădi, a nimici. 4. Tranz. A stîlci pe cineva în bătaie. ✦ Fig. A poci, a schimonosi, a stîlci cuvintele. 5. Tranz. (Pop.; despre anumite boli) A cuprinde, a lovi pe cineva pe neașteptate. — Comp. bg. **strošvam**.

STROPȘÍRE, *stropșiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) stropși*.

STROPȘÍT, **-Ă**, *stropșiți, -te*, adj. 1. Zdrobit, sfărîmat; strivit. ✦ Stricat; deformat. 2. Fig. (Despre oameni; adesea substantivat) Zăpăcit, smintit; năbădăios, îndrăcit. ✦ (Despre cuvinte) Pocit, schimonosit, stîlcit. — V. *stropși*.

STROPȘITÚRĂ, *stropșituri*, s. f. Poceală, schimonoseală, stîlceală; (concr.) lucru stropșit. — Din **stropși** + suf. *-itură*.

STROPULÉȚ, *stropuleți*, s. m. Diminutiv al lui *strop*.

STRUCTURÁ, *structurez*, vb. I. Tranz. A organiza ramuri ale producției, ale instituției etc., a le da o structură. — Fr. **structurer**.

STRUCTURÁL, **-Ă**, *structurali, -e*, adj. 1. Care aparține structurii, privitor la structură. 2. (Chim.; în expr.) *Formulă structurală* = formulă care reprezintă compoziția unei combinații și legătura atomilor în moleculă. — Fr. **structural**.

STRUCTURALÍSM s. n. Unul dintre curentele lingvisticii contemporane care, în opoziție cu neogramaticii, susține principiul unității interne a structurii limbii, privește limba ca pe un sistem de relații fonetice și gramaticale care se condiționează reciproc, dar studiază limba independent de istoria poporului. — Fr. **structuralisme**.

STRUCTURALÍST, **-Ă**, *structuraliști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține structuralismului, privitor la structuralism. 2. S. m. și f. Adept al structuralismului. — Fr. **structuraliste**.

STRUCTÚRĂ, *structuri*, s. f. I. 1. Mod de organizare internă, de alcătuire a realității materiale; mod de asociere a componenților unui corp sau ai unui întreg organizat, caracterizat prin forma și dimensiunile fiecărui element component, cum și prin aranjarea lor unul față de celălalt. ✦ Dispoziția atomilor în molecula unei substanțe. ✦ Mod de grupare a moleculelor într-un corp sau într-o substanță minerală. 2. Mod de așezare între ele a părților corpului omenesc, ale corpului animalelor, ale plantelor sau ale țesuturilor lor. ✦ (Psih.) Factură, alcătuire, conformație. 3. Mod de construire a unui edificiu, a unui pod etc. 4. Mod de alcătuire a unei opere literare. ✦ Mod specific de organizare a elementelor constitutive ale unei limbi. ◇ *Structură gramaticală* = mod specific fiecărei limbi de a organiza cuvintele în propoziții și fraze. II. Mod de organizare, de întocmire a societății din punct de vedere economic, social, politic și cultural; orînduire. — Fr. **structure** (lat. lit. **structura**).

STRUG, *strugi*, s. m. (Reg.) Tulpină tîrîtoare; rug.

STRUGÁR s. m. v. **strungar**[1].

STRÚGUR s. m. v. **strugure**.

STRUGURÁȘ, *strugurați*, s. m. 1 Strugurel (1). 2. (Bot.; reg., la pl.) Coacăze. 3. (Bot.; reg.) Rușuliță. — Din **strugur** + suf. *-aș*.

STRÚGURE, *struguri*, s. m. Fructul viței-de-vie (în formă de ciorchine); (reg.) poamă. ◇ Compus: *strugurii-ursului* = arbust totdeauna verde, cu flori trandafirii grupate în formă de ciorchine la vîrful ramurilor și cu fructul o drupă mică roșie, comestibilă *(Arctostaphylos uva ursi)*. [Var.: **strúgur** s. m.]

Strugurii-ursului

STRUGURÉL, *strugurei*, s. m. 1. Diminutiv al lui *strugure*. 2. (Bot.; reg., la pl.) Coacăze.

STRUGUȘÓR, *strugușori*, s. m. (Reg.) Strugurel (1). — Din **strug**[ure] + suf. *(u)șor*.

STRUJÁN, *strujeni*, s. m. (Reg.) Tulpina porumbului cu frunze cu tot (după ce a fost tăiată de la pămînt și s-au cules știuleții). — Din **struji** + suf. *-an*.

STRUJEÁ, *strujele*, s. f. (Reg.) Strujitură. — Din **strujele** (pl. lui **strujeală* < *struji* + suf. *-eală*).

STRUJÍ, *strujesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A curăța pene, ramuri, știuleți de porumb etc. de părțile nefolositoare, smulgîndu-le și îndepărtîndu-le; a smulge anumite părți folositoare pentru a le utiliza. 2. A strunji. 3. (Rar) A strivi, a zdrobi o floare, un fruct etc. — Slav (v. sl. **stružiti**).

STRUJÍRE s. f. (Reg.) Acțiunea de *a struji*.

STRUJÍT[1] s. n. (Reg.) Strujire. — V. *struji*.

STRUJÍT[2], **-Ă**, *strujiți*, *-te*, adj. (Reg.) 1. Strunjit. 2. Curățat; desprins de pe cotor; dezghiocat. — V. *struji*.

STRUJITÓR, *strujitori*, s. m. (Reg.) Cel care strujește (2); strungar. — Din **struji** + suf. *-(i)tor*.

STRUJITÚRĂ, *strujituri*, s. f. Fișie de lemn sau de metal care cade în timpul lucrului de la strung sau de la rindea. — Din **struji** + suf. *-(i)tură*.

STRÚJNIȚĂ, *strujnițe*, s. f. (Reg.) 1. Rindea. 2. Strung. — Sb. **strużnica**.

STRULUIBÁT, **-Ă** adj. v. **sturluibat**.

STRÚNĂ, *strune*, s. f. 1. (Muz.) Coardă. ◇ Expr. *A cînta* (sau *a bate*) *cuiva în strună* (sau *în struna cuiva*) = a-i fi tine cuiva partea pentru a-i fi pe plac, a linguși pe cineva. 2. Sfoară întinsă, făcută din fire elastice și răsucite. ◇ Expr. *A merge strună* = a merge foarte bine, a fi în ordine perfectă. 3. Parte a frîului care înconjură bărbia calului și se agață de cele două capete ale zăbalei. ◇ Expr. *A ține* (pe cineva) *în strună* = a înfrîna, a ține din scurt pe cineva. 4. Compus: *struna-cocoșului* = numele a două plante erbacee cu frunzele ovale și florile albe *(Cerastium)*. — Slav (v. sl. **struna**).

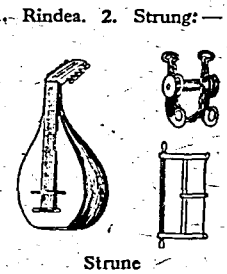

Strune

STRUNEÁ, *strunele*, s. f. (Reg.) Strună (3). — Din **strună** + suf. *-ea*.

STRUNG, *strunguri*, s. n. Mașină-unealtă cu ajutorul căreia se execută operația de rotunjire, de filetare, de găurire, de retezare, de zimțuire etc. a unei piese. — Slav (v. sl. **strugŭ**).

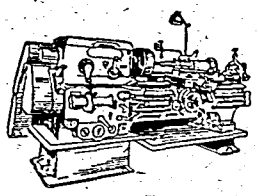

Strung

STRUNGÁR[1], *strungari*, s. m. Muncitor la strung. [Var.: **strugár** s. m.] — Din **strung** + suf. *-ar*.

STRUNGÁR[2], *strungari*, s. m. Cioban care mînă oile la strungă pentru a fi mulse. — Din **strungă** + suf. *-ar*.

STRÚNGĂ, *strungi*, s. f. 1. Loc îngrădit la stînă; deschizătură îngustă a acestui loc, prin care trec oile una cîte una la muls. ✦ Loc îngust de trecere. 2. Trecătoare îngustă (între munți); defileu, strîmtoare. 3. Strungăreață (1). — Comp. alb. **shtrungë**.

STRUNGĂRÁȘ, *strungărași*, s. m. Diminutiv al lui *strungar*[2].

STRUNGĂREÁȚĂ, *strungărețe*, s. f. 1. Răritură între dinți, mai ales între incisivii de la mijloc și de sus. 2. Găleată în care se mulg oile. — Din **strungă** + suf. *-ăreață*.

STRUNGĂRÍ, *strungăresc*, vb. IV. Tranz. A strunji. — Din **strungar**[1].

STRUNGĂRÍE[1] s. f. Meseria strungarului[1]; atelierul unde lucrează acesta. — Din **strungar**[1] + suf. *-ie*.

STRUNGĂRÍE[2] s. f. Ocupația strungarului[2]. — Din **strungar**[2] + suf. *-ie*.

STRUNGĂRÍT s. n. Strungărie[1]. — V. *strungări*.

STRUNGĂRÍȚĂ, *strungărițe*, s. f. Ciobăniță care mînă oile la strungă pentru a fi mulse. — Din **strungar**[2] + suf. *-iță*.

STRUNGULÍȚĂ, *strunguliță*, s. f. Diminutiv al lui *strungă*.

STRUNGÚȚĂ, *strunguțe*, s. f. Strunguliță. — Din **strungă** + suf. *-uță*.

STRUNÍ, *strunesc*, vb. IV. Tranz. 1. A ține în frîu un cal, a stăpîni. ✦ Fig. A ține din scurt pe cineva, a domina, a înfrîna. 2. A întinde strunele unui instrument pentru a le acorda; *p. ext.* (rar) a cînta. 3. A lega strîns, întinzînd bine sfoara care leagă. — Din **strună**.

STRUNÍRE s. f. Acțiunea de *a strunji* și rezultatul ei.

STRUNJÍ, *strunjesc*, vb. IV. Tranz. A prelucra un material cu ajutorul strungului; a da la strung. — Din **strung**.

STRUNJÍRE s. f. Acțiunea de *a strunji*; operație de prelucrare a unui material cu ajutorul strungului.

STRUP s. n. Curea la ham, care se așază în partea posterioară a calului, sub coadă. — Lat. **struppus**.

STRUPÁLNIC s. n. (Reg.) Strup. — Din **strup** + suf. *-al-nic*.

STRUȚ[1], *struți*, s. m. Pasăre mare din ordinul alergătoarelor, cu picioarele lungi și puternice, cu pene frumoase, moi, întrebuințate ca podoabă; trăiește în regiunile tropicale ale Africii *(Struthio camelus)*. ◇ *Stomac de struț* = stomac mare, rezistent, care digeră bine. — Lat. lit. **struthio**, **-onis**.

Struț

STRUȚ[2], *struțuri*, s. n. (Reg.) Buchet de flori. — Germ. **Strauss**.

STRUȚ[3], *struțuri*, s. n. (Reg.) Carabină mică.

STRUȚIȘÓR, *struțișoare*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *struț*[1].

STRUȚUȘÓR[1], *struțușoare*, s. n. (Reg.) Struțișor. — Din **struț**[1] + suf. *-uș-or*.

STRUȚUȘÓR[2], *struțușori*, s. m. (Bot.) Brădișor (2).

STUC s. n. Mortar de ipsos amestecat cu praf de piatră și cu clei, care prin uscare și lustruire capătă aspectul marmurei. [Var.: **ștuc** s. n.] — It. **stucco** (germ. **Stuck**).

STUCÁT, **-Ă**, *stucați*, *-te*, adj. (Rar) Lucrat din stuc, împodobit cu stucaturi. [Var.: **ștucát**, **-ă** adj.] — It. **stuccato**.

STUCATÚRĂ, *stucaturi*, s. f. Ornament în relief (pentru interiorul clădirilor) executat din stuc sau din mortar simplu de ipsos. [Var.: (înv.) **ștocatúră** s. f.] — It. **stuccatura**.

STÚDENIȚĂ, *studenițe*, s. f. 1. (Pop.) Gingivită. 2. Numele mai multor plante erbacee: a) plantă cu tulpina ramificată, cu flori albe, cu fructul o capsulă *(Arenaria serpyllifolia)*; b) tămîiță; c) plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori verzui *(Scleranthus uncinatus)*. — Bg., sb. **studenica**.

Studeniță (2 a)

STUDÉNT, **-Ă**, *studenți*, *-te*, s. m. și f. Persoană care urmează cursurile unei universități sau ale unui institut de învățămînt superior. [Var.: (reg.) **ștudént**, **-ă** s. m. și f.] — It. **studente** (lat. lit. **studens**, **-ntis**).

STUDENȚÉSC, **-EÁSCĂ**, *studențești*, adj. Care aparține studenților, privitor la studenți. — Din **student** + suf. *-esc*.

STUDENȚÉȘTE adv. Ca studenții. — Din **student** + suf. *-ește*.

STUDENȚÍE s. f. Starea, viața de student; timpul cît cineva este student. — Din **student** + suf. *-ie*.

STUDENȚÍME s. f. Totalitatea studenților; mulțime de studenți. — Din **student** + suf. *-ime*.

STUDIÁ, *studiez*, vb. IV. Tranz. 1. A depune o muncă intelectuală susținută pentru însușirea de cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu; a învăța. 2. A observa cu atenție, a examina din toate punctele de vedere; a analiza, a cerceta. — It. **studiare**.

STUDIÁT, **-Ă**, *studiați*, *-te*, adj. Învățat, examinat, cercetat; *fig.* calculat, afectat, nenatural. — V. *studia*.

STUDIÉRE s. f. Acțiunea de *a studia*.

STUDIÓ, *studiouri*, s. n. 1. Atelier amenajat cu cele necesare în care lucrează pictorii, sculptorii, fotografii etc. 2. Ansamblu de clădiri, de instalații și amenajări speciale care servește în procesul de turnare a filmelor. 3. Încăpere amenajată în clădirile posturilor de radio, unde se pregătesc și de unde se transmit programele muzicale sau vorbite. 4. Divan prevăzut cu o ladă pentru păstrarea în timpul zilei a așternutului (și cu polițe sau rafturi pentru cărți). [Pr.: *-di-o*] — Fr. studio (engl. **studio**).

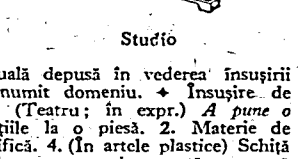

Studio

STUDIÓS, **-OÁSĂ**, *studioși*, *-oase*, adj. Care învață mereu și stăruitor, căruia îi place să studieze; sîrguitor la învățătură. [Pr.: *-di-os*] — După fr. **studieux**.

STÚDIU, *studii*, s. n. 1. Acțiunea de a studia; muncă intelectuală depusă în vederea însușirii de cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu. ✦ Însușire de cunoștințe științifice; învățătură. ✦ (Teatru; în expr.) *A pune o piesă în studiu* = a începe repetițiile la o piesă. 2. Materie de învățămînt. 3. Lucrare, operă științifică. 4. (În artele plastice) Schiță parțială cu ajutorul căreia pictorul compune și execută o operă definitivă. ✦ Compoziție muzicală cu caracter de virtuozitate, destinată mai ales unui scop pedagogic (de exercițiu). — Lat. lit. **studium** (fr. **étude**).

STUF s. n. Plantă ebacee din familia gramineelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele lanceolate și cu florile violete sau gălbui, care se folosește la acoperitul caselor, ca materie primă la fabricarea celulozei etc. *(Phragmites communis).* ✦ Desiș, grup de...; tufiș, boschet. [Var.: (reg.) **stuh** s. n.] — Lat. **styphus* *(= stypa + typhe).*

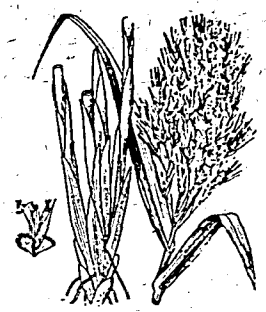

Stuf

STUFÁT, *stufaturi,* s. n. Mîncare gătită din carne (de miel) și fire de ceapă și de usturoi verde. — Ngr. **stufaton** (<it.).

STÚFĂ, *stufe,* s. f. (Reg.) Piatră care conține aur nativ.

STUFĂRÁIE s. f. Stufărie, stufăriș. [Var.: (reg.) **stuhărâie** s. f.] — Din **stuf** + suf. *-ărâie.*

STUFĂRÍE, *stufării,* s. f. Stufăriș. [Var.: (reg.) **stuhărie** s. f.] — Din **stuf** + suf. *-ărie.*

STUFĂRÍȘ, *stufărișuri,* s. n. Loc cu stuf mult și des; loc acoperit cu stuf. ✦ Fig. Desime, desiș. [Var.: (reg.) **stuhăriș** s. n.] — Din **stuf** + suf. *-ăr-iș.*

STUFÍȘ, *stufișuri,* s. n. Tufiș. — Din **stuf** + **tufiș.**

STUFÓS, -OÁSĂ, *stufoși, -oase,* adj. (Despre arbori; *p. ext.* despre păduri) Cu frunze multe și dese; (despre umbra arborilor) nepătruns, adînc. ✦ Fig. (Despre barbă, mustăți) Cu păr mult și des. [Var.: **tufós, -oásă** adj.] — Din **tufă** + suf. *-os* (după *stuf).*

STUH s. n. v. **stuf.**

STUHĂRÁIE s. f. v. **stufăraie.**

STUHĂRÍE s. f. v. **stufărie.**

STUHĂRÍȘ s. n. v. **stufăriș.**

STUHUÍT, -Ă, *stuhuiți, -te,* adj. (Reg.) Cu acoperiș de stuf. —Din **stuh.**

STUP, *stupi,* s. m. 1. Adăpost pentru albine, făcut dintr-un trunchi de copac scobit, dintr-o împletitură de nuiele, din papură sau (astăzi) din scînduri, unde albinele formează fagurii și depun mierea; *p. ext.* adăpostul împreună cu albinele și cu fagurii; știubei. ✧ Expr. *A fi (bogat) ca un stup* sau *a fi* (ori *a se face) stup de bani* = a fi (sau a deveni) foarte bogat, a aduna multă avere. 2. Totalitatea albinelor dintr-un stup (1), familie de albine. — Lat. **stypus* (<gr.).

Stup

STUPÁI interj. (Înv., exprimă o comandă) Înainte! marș! ✧ Expr. *A(-i) da cuiva stupai* = a goni pe cineva, a mîna din urmă, a alunga. — Rus **stupat'.**

STUPÁR, *stupari,* s. m. Prisăcar. — Din **stup** + suf. *-ar.*

STÚPĂ s. f. Nume dat firelor de cînepă rămase între dinții daracului după scoaterea fuiorului. ✦ Cîlți de cînepă sau de bumbac cu care se curăță uneltele, mașinile etc. ✦ Dop de cîlți sau de hîrtie, care se pune în pușcă sau în cartuș deasupra pulberii; fultuială. — Lat. **stuppa.**

STUPĂRÍE, *stupării,* s. f. Prisacă. — Din **stup** + suf. *-ărie.*

STUPĂRÍT s. n. Prisăcărie. — Din **stup** + suf. *-ărit.*

STUPEFÁCȚIE, *stupefacții,* s. f. Uimire, stupoare. — Fr. **stupéfaction.**

STUPEFIÁ, *stupefiez,* vb. I. Tranz. (Rar) A produce uimire, a ului, a năuci. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. **stupéfier.**

STUPEFIÁT, -Ă, *stupefiați, -te,* adj. (Rar) Încremenit de mirare, uluit. [Pr.: *-fi-at*] — V. *stupefia.*

STUPEFIÁNT, -Ă, *stupefianți, -te,* adj. (Despre anumite substanțe toxice) Care, introdus în organism, produce la început un efect amețitor, urmat de o stare de euforie trecătoare, iar cînd este folosit în mod sistematic duce la o intoxicare lentă a organismului. ✧ (Substantivat, n.) *Intoxicat cu stupefiante.* [Pr.: *-fi-ant*] — Fr. **stupéfiant.**

STUPÍ, *stupesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A scuipa. ✦ Tranz. A scuipa (sau a face numai gestul expresiv) în semn de batjocorire, de înjosire a cuiva. ✦ Tranz. A elimina un obiect aflat sau introdus în gură. ✧ Expr. *A -și stupi sufletul* (cu cineva) = a se chinui mult cu un om nepriceput sau îndărătnic. ✦ Tranz. (Despre pisici) A-și încorda corpul într-un gest de apărare sau de atac, însoțit de un pufăit specific. —Lat. **stupire* (<**scuppire* + *sputare).*

STUPÍD, -Ă, *stupizi, -de,* adj. 1. (Adesea adverbial) Lipsit de sens, de rațiune, de conținut; absurd. 2. (Despre oameni) Lipsit de inteligență, greoi la minte; nătîng, mărginit; (despre manifestări ale oamenilor) care dovedește facultăți mintale reduse. — Fr. **stupide** (lat. lit. **stupidus**).

STUPIDITÁTE, (2) *stupidități,* s. f. 1. Însușirea de a fi stupid, lipsă de rațiune, prostie. 2. Faptă sau vorbă de om stupid; frază lipsită de miez. — Din fr. **stupidité** (lat. lit. **stupliditas, -atis**)

STUPÍLĂ, *stupile,* s. f. Amorsă specială întrebuințată la tunurile vechi, pentru aprinderea încărcăturii de pulbere. — După fr. **étoupille.**

STUPINÁȘ, -Ă, *stupinași, -e,* adj. (Rar, despre un grup de pomi) Ieșit din aceeași tulpină. — Din **stupină** + suf. *-aș.*

STUPÍNĂ, *stupine,* s. f. 1. Prisacă. 2. (Pop.) Tulpină sau trunchi de copac. — Din **stup** + suf. *-ină.*

STUPINÍȚĂ, *stupinițe,* s. f. 1. Diminutiv al lui *stupină.* 2. Plantă erbacee cu flori albe, cu miros puternic de garofe *(Platanhera bifolia).*

STUPÍT, *stupiți,* s. m. (Reg.) Scuipat. ✧ Compus: *stupitul-cucului* = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori liliachii, rar albe *(Cardamine pratensis).* — V. *stupi.*

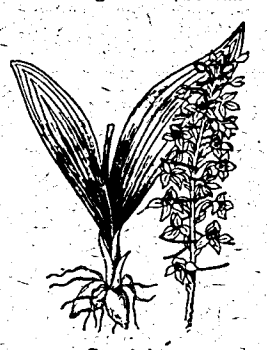

Stupiniță

STUPITÚRĂ, *stupituri,* s. f. (Reg.) Scuipătură. — Din **stupi** + suf. *-(i)tură.*

STUPIZÉNIE, *stupizenii,* s. f. (Rar) Stupiditate (2). — Din **stupid** + suf. *-enie.*

STUPOÁRE s. f. 1. Stare de uluire produsă de o surpriză sau de o emoție puternică; stupefacție. 2. (Med.) Stare de deprimare, în cazul unor psihoze, care duce la amuțire și imobilizare completă. — Fr. **stupeur** (lat. lit. **stupor, -oris**).

STUPÚȘ, *stupuși,* s. n. 1. (Reg.) Dop, astupuș. 2. Boț, cocoloș (de mămăligă). — Din **astupa** + suf. *-uș.*

STURICHÍȘ, *sturichișuri,* s. n. (Reg.) Tufiș des într-o pădure mare; amestecătură de arbori deși de tot felul.

STURIÓN, *sturioni,* s. m. (La pl.) Familie de pești cu scheletul cartilaginos-osos, cu corpul fără solzi, acoperit cu cinci șiruri longitudinale de discuri osoase; (și la sg.) pește din această familie. [Pr.: *-ri-on*]

STURLUBÁTEC, -Ă adj. v. **sturlubatic.**

STURLUBÁTIC, -Ă, *sturlubatici, -e,* adj. Nebunatic, neastîmpărat, zvăpăiat. [Var.: **sturlubátec, -ă, sturluibátec, -ă, sturluibátic, -ă** adj.] — Din **sturluibat** + suf. *-ic.*

STURLUIBÁ, *sturluibez.* vb. I. Intranz. A se zăpăci, a-și pierde capul, rațiunea.

STURLUIBÁT, -Ă, *sturluibați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Sturlubatic. [Var.: **struluibát, -ă** adj.] — V. *sturluiba.*

STURLUIBÁTEC, -Ă adj. v. **sturlubatic.**

STURLUIBÁTIC, -Ă adj. v. **sturlubatic.**

STURZ, *sturzi,* s. m. Nume dat mai multor specii de păsări de pădure de talie mică, cu pene brune-roșcate, uneori pătate pe piept cu alb și gălbui, care se hrănesc cu insecte, viermi, fructe etc. *(Turdus).* ✧ Compuse: *sturz-de-iarnă* = specie de sturz care iernează la noi și petrece vara în ținuturile nordice *(Turdus pilaris); sturz-de-vîsc* = specie de sturz care trăiește la noi, iarna în regiunile de șes, vara în regiunile muntoase *(Turdus viscivorus viscivorus); sturz-cîntător* = specie de sturz care petrece vara la noi, iar iarna în Africa de nord *(Turdus ericetorum philomelos); sturzul-viilor* = specie de sturz care trăiește vara în ținuturile nordice și care toamna, în timpul migrației, trece prin țara noastră *(Turdus musicus musicus).* — Lat. **turdus.**

Sturz - cîntător

STURZIȘÓR, *sturzișori,* s. m. Diminutiv al lui *sturz;* sturzuleț.

STURZOÁICĂ, *sturzoaice,* s. f. Femela sturzului. — Din **sturz** + suf. *-oaică.*

STURZULÉȚ, *sturzuleți,* s. m. Sturzișor. — Din **sturz** + suf. *-uleț.*

SUÁV, -Ă, *suavi, -e,* adj. Care produce impresia de gingășie, de finețe; delicat, grațios, discret. — Fr. **suave.**

SUAVITÁTE, *suavități,* s. f. Însușirea a ceea ce este suav; delicatețe, gingășie, finețe. [Pr.: *su-a-*] — După fr. **suavité.**

SUB prep. I. (Introduce un complement circumstanțial de loc) 1. (Arată poziția unei persoane sau a unui lucru care se găsește sau ajunge mai jos decît cineva sau ceva) Dedesubt. *Un papuc e sub o grindă, iară altul după ușă* (EMINESCU). ✧ Expr. *A se afla* (sau *a fi, a se pomeni) sub soare* = a exista în lume. *A muri sub cuțit* = a muri în timpul unei operații chirurgicale. ✦ La. *O putea vedea... cetind sub umbra unui tei* (NEGRUZZI). ✦ (Împreună cu prep. *de*, indică punctul de plecare al unei acțiuni) *Din pămînt și de sub mare s-aud sunete ce cresc* (EMINESCU). ✦ (Împreună cu prep. *pe*, arată în mod neprecis poziția sau mișcarea unui lucru care se află mai jos, dedesubtul altuia) *Se plimba pe sub ferestre.* 2. În. *Sub liniște se pregătesc răzvrătiri* (SADOVEANU). 3. La marginea, la poalele, jos, lîngă... *Sub zidurile cetății.* II. (Introduce un complement circumstanțial de timp) 1. (Precedînd numele unui conducător de stat) În timpul, pe vremea. *Istoria romînilor sub Mihai-vodă Viteazul* (BĂLCESCU). 2. (În expr.) *Sub seară* = pe înserate. *Pe sub seară* = cam pe seară, spre seară. *Sub amiază* sau *sub amiazăzi* = aproape de miezul zilei. III. (Introduce un complement circumstanțial de cauză) *Valurile de iarbă... ofilite sub pîrlitura soarelui* (ODOBESCU). IV. (Introduce un complement circumstanțial de mod) 1. (Exprimă un raport de supunere, de dependență față de cineva) *Avea sub mînă o armie de inferiori* (C. PETRESCU). 2. (În expr.) *Sub ochii* (cuiva) = în prezența (cuiva). *A ține* (sau *a păstra) sub cheie* = a ține (sau a păstra) închis, încuiat. *A trece* (ceva) *sub tăcere* = a tăinui ceva. *A fi* (sau *a se găsi) sub foc* = a se găsi în prima linie de luptă. *Sub pretext* (sau *cuvînt, motiv) că...* = invocînd un motiv fals. *Sub nici un cuvînt* (sau *chip)* =

cu nici un preț, nicidecum, niciodată. *Sub semnătură* = cu numele semnat (spre confirmare). *Sub titlu de...* = purtînd numele sau titlul de... *Sub lozinca...* = cu cuvîntul de ordine, cu deviza... V. (Introduce un complement circumstanțial de relație, în expr.) *Sub raportul...* (sau *sub acest raport*) = din punctul de vedere al... VI. Element de compunere exprimînd ideea de inferioritate, de subordonare, care servește la formarea unor substantive ca: *subsol, subdirector*, a unor adjective ca: *subcarpatic, subpămîntean* și a unor verbe ca: *subalimenta, subdivide* etc. [Var.: supt, subt prep.] — (I-V) Lat. **subtus**, (VI) lat. lit. **sub-**.

SUBADMINISTRÁTOR, *subadministratori*, s. m. (Ieșit din uz) Persoană care îndeplinea funcția de ajutor al unui administrator și lucra sub ordinele aceluia. — Din **sub** + **administrator**.

SUBALIMENTÁ, *subalimentez*, vb. I. Tranz. și refl. A da cuiva sau a mînca mai puțină hrană decît este necesar, a (se) alimenta (sistematic) în mod insuficient. — Din **sub** + **alimenta**.

SUBALIMENTÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) subalimenta* și rezultatul ei.

SUBALIMENTÁT, -Ă, *subalimentați, -te*, adj. Hrănit (sistematic) în mod insuficient; subnutrit. — V. *subalimenta*.

SUBALIMENTĂȚIE s. f. Subalimentare. — Din **sub** + **alimentație**.

SUBALPÍN, -Ă, *subalpini, -e*, adj. Care este situat în regiunea imediat inferioară celei alpine sau la poalele unor munți înalți; caracteristic unei asemenea regiuni. — Fr. **subalpin**.

SUBALTÉRN, -Ă, *subalterni, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care este subordonat altuia, care lucrează sub ordinele altuia mai mare în grad. — Fr. **subalterne**.

SUBALTERNÁRE, *subalternări*, s. f. (Logică) Raportul după care din punerea judecății universale rezultă punerea judecății particulare corespondente, iar din înlăturarea judecății particulare rezultă înlăturarea judecății universale corespondente. — Din **sub** + **alternare**.

SUBAPRECIÁ, *subapreciez*, vb. I. Tranz. A prețui pe cineva sau ceva) mai puțin decît merită, a aprecia sub valoarea reală, a micșora importanța unei persoane sau a unui lucru. — Din **sub** + **aprecia**.

SUBAPRECIÉRE, *subaprecieri*, s. f. Faptul de *a subaprecia*.

SUBÁRBĂ, *subarbe*, s. f. Fringhie care susține bompresul unei nave. — Fr. **sous-barbe**.

SUBARBÚST, *subarbuști*, s. m. Arbust a cărui înălțime nu depășește un metru. — Din **sub** + **arbust**.

SUBARENDÁ, *subarendez*, vb. I. Tranz. (Ieșit din uz) A da sau a lua în arendă exploatarea unui bun, pe care persoana care îl arendează îl deține tot cu arendă de la proprietar. — Din **sub** + **arenda**.

SUBARENDÁRE, *subarendări*, s. f. (Ieșit din uz) Acțiunea de *a subarenda* și rezultatul ei.

SUBARENDÁȘ, *subarendași*, s. m. (Ieșit din uz) Persoană care lua în arendă exploatarea unui bun de la un arendaș (și nu direct de la proprietar). — Din **sub** + **arendaș**.

SUBATÍNS, -Ă, *subatinși, -se*, adj. (Rar) Menționat în treacăt. — Din **sub** + **atins**.

SUBCARPÁTIC, -Ă, *subcarpatici, -e*, adj. Care este situat în regiunea imediat inferioară celei carpatice; caracteristic acestei regiuni. — Din **sub** + **carpatic**.

SUBCHIRIÁȘ, -Ă, *subchiriași, -e*, s. m. și f. Persoană care închiriază un imobil sau o parte din el de la chiriașul principal. — Din **sub** + **chiriaș**.

SUBCHIRÚRG, *subchirurgi*, s. m. (Ieșit din uz) Persoană cu studii medicale medii, făcînd parte din personalul sanitar ajutător; felcer. — Din **sub** + **chirurg**.

SUBCLÁSĂ, *subclase*, s. f. Subîmpărțire a claselor în sistematica regnului animal și vegetal. — Din **sub** + **clasă**.

SUBCOMISÁR, *subcomisari*, s. m. (În vechea organizare a poliției) Funcționar în imediata subordine a comisarului; gradul acestui funcționar. — Din **sub** + **comisar** (după fr. *sous-commissaire*).

SUBCONȘTIÉNT s. n. Treaptă a conștiinței care cuprinde idei și impresii pe care le-am avut odată prezente în minte, dar care, nemaifiind în centrul atenției, rămîn confuze, pînă la o revenire în sfera conștiinței clare. — Din **sub** + **conștient**.

SUBCONTRARIETÁTE, *subcontrarietăți*, s. f. (Logică) Raport între judecata particular-afirmativă și cea particular-negativă (ambele avînd același obiect și același atribut). — Din **sub** + **contrarietate**.

SUBCORTICÁL, -Ă, *subcorticali, -e*, adj. Care este situat sub scoarța creierului. — Din **sub** + **cortical** (după fr. *sous-cortical*).

SUBCUTANÁT, -Ă, *subcutanați, -te*, adj. Care se află sub piele; care pătrunde sub piele; care se face sub piele. *Injecție subcutanată*. — Din **sub** + **cutanat** (după fr. *sous-cutané*).

SUBCUTANÉU, -ÉE, *subcutanei, -ee*, adj. Subcutanat. — După fr. **sous-cutané**.

SUBDIRÉCTOR, -OÁRE, *subdirectori, -oare*, s. m. și f. (Ieșit din uz) Persoană care îndeplinea funcția de ajutor al unui director. — Din **sub** + **director**.

SUBDIVÍDE, *subdivid*, vb. III. Tranz. (Rar) A împărți ceea ce a mai fost o dată împărțit; a subîmpărți. — Din **sub** + **divide**.

SUBDIVIZIÚNE, *subdiviziuni*, s. f. Parte obținută prin împărțirea unei părți dintr-un tot deja împărțit; subîmpărțire. — Fr. **sousdivision**.

SUBDOMINÁNTĂ, *subdominante*, s. f. (Muz.) Denumirea treptei a patra a gamei diatonice. — După fr. **sous-dominante**.

SUBESTIMÁ, *subestimez*, vb. I. Tranz. A atribui unei ființe sau unui lucru o importanță mai mică decît cea reală; a subaprecia. — După fr. **sous-estimer**.

SUBETÁJ, *subetaje*, s. n. Strat sau succesiune de straturi care alcătuiesc o subdiviziune a unui etaj geologic. — Din **sub** + **etaj** (după fr. *sous-étage*).

SUBEVALUÁ, *subevaluez*, vb. I. Tranz. A aprecia pe cineva sau ceva sub valoarea reală. — Din **sub** + **evalua**.

SUBEVALUÁRE, *subevaluări*, s. f. Acțiunea de *a subevalua* și rezultatul ei.

SUBGREFIÉR, *subgrefieri*, s. m. (În vechea organizare a justiției) Funcționar imediat inferior grefierului. — Din **sub** + **grefier**.

SUBGRÍNDĂ, *subgrinzi*, s. f. Grindă de lemn, de lungime relativ mică, așezată sub o grindă principală a unei construcții, în dreptul unui reazem, pentru a asigura o rezistență mai mare. — Din **sub** + **grindă**.

SUBGRÚPĂ, *subgrupe*, s. f. Subdiviziune a grupei. — Din **sub** + **grupă**.

SUBIÉCT, *subiecte*, s. n. 1. Totalitatea acțiunilor, evenimentelor din care reiese conținutul esențial al unei opere artistice. ✦ Chestiune despre care vorbește sau scrie cineva. ✦ Cauză, pricină, motiv. 2. Partea principală a propoziției care arată cine săvîrșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ. 3. Persoană aflată în centrul atenției unui cercetător. 4. (Logică) Parte principală a judecății, al cărei conținut este precizat și determinat de predicat. [Pr.:*-bi-ect*] — Lat. lit. **subiectus**.

SUBIECTÍV, -Ă, *subiectivi, -e*, adj. 1. (Fil.) Care consideră că baza a tot ce există este conștiința individuală; care neagă faptul că îndărătul senzațiilor se află obiectele reale, independente de om. *Idealism subiectiv*. 2. Care are un caracter personal; care se bazează pe o judecată părtinitoare. [Pr.:*-bi-ec-*] — După fr. **subjectif**.

SUBIECTIVÍSM s. n. 1. (Fil.) Orientare filozofică idealistă care neagă existența lumii obiective, considerînd conștiința individului ca singura realitate. 2. Atitudine personală, părtinitoare față de cineva sau de ceva; preocupare exagerată față de propria persoană. [Pr.:*-bi-ec-*] — Din **subiectiv** + suf. *-ism* (după fr. *subjectivisme*).

SUBIECTIVÍST, -Ă, *subiectiviști, -ste*, adj. 1. Care aparține subiectivismului (1), privitor la subiectivism. ✦ (Substantivat) Adept al subiectivismului. 2. Care ține de subiectivism (2), care are un caracter personal; bazat pe impresii personale. ✦ (Substantivat) Persoană care manifestă subiectivism (2). [Pr.: *-bi-ec-*] — Din **subiectiv** + suf. *-ist*.

SUBIECTIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi subiectiv (1); atitudine subiectivă față de cineva sau de ceva. — După fr. **subjectivité**.

SUBINTITULÁ, *subintitulez*, vb. I. Tranz. A da unei scrieri un titlu secundar în afară de cel principal. — Din **sub** + **intitula**.

SUBÍT, -Ă, *subiți, -te*, adj. (Adesea adverbial) Venit pe neașteptate, brusc; neprevăzut, neașteptat. — După fr. **subit**.

SUBÎMPĂRȚÍ, *subîmpărt*, vb. IV. Tranz. A împărți o parte dintr-un tot în părți mai mici; a subdivide. — Din **sub** + **împărți**.

SUBÎMPĂRȚÍRE, *subîmpărțiri*, s. f. Acțiunea de *a subîmpărți* și rezultatul ei; (concr.) parte care intră în componența unei părți mai mari; subdiviziune; grupă; subunitate.

SUBÎNCHIRIÁ, *subînchiriez*, vb. I. Tranz. A da cu chirie un imobil (sau o parte dintr-un imobil) închiriat pe seama sa; a lua cu chirie de la chiriașul principal o parte dintr-un imobil sau (mai rar) întregul imobil. — Din **sub** + **închiria**.

SUBÎNCHIRIÉRE, *subînchirieri*, s. f. Acțiunea de *a subînchiria* și rezultatul ei.

SUBÎNȚELÉGE, *subînțeleg*, vb. III. Refl. A se înțelege (dintr-un context, dintr-o convorbire, dintr-o aluzie) ceva ce nu este exprimat; a se înțelege de la sine. — Din **sub** + **înțelege**.

SUBÎNȚELÉS[1], *subînțelesuri*, s. n. (În expr.) *A vorbi cu subînțeles* (sau *subînțelesuri*) = a face anumite aluzii, a nu-și exprima direct gîndul. — V. *subînțelege*.

SUBÎNȚELÉS[2], **-EÁSĂ**, *subînțeleși, -se*, adj. Care reiese sau se înțelege de la sine, fără să fie exprimat. — V. *subînțelege*.

SUBJONCTÍV s. n. (Gram.) Conjunctiv. — Fr. **subjonctif**.

SUBJUGÁ, *subjug*, vb. I. Tranz. 1. A supune o țară, un popor (prin forța armelor); a robi. 2. A pune în dependență (economică) față de cineva, a răpi libertatea și independența cuiva; a domina, a înrobi. — După fr. **subjuguer**.

SUBJUGÁRE, *subjugări*, s. f. Acțiunea de *a subjuga* și rezultatul ei; supunere, robie.

SUBJUGÁTOR, -OÁRE, *subjugători, -oare*, adj. (Rar) Care subjugă; *fig.* care cucerește prin însușiri deosebite, care farmecă. — Din **subjuga** + suf. *-(ă)tor*.

SUBLÍM[1]**-s.** n. Forma cea mai înaltă a perfecțiunii; desăvîrșire. — Fr. **sublime**.

SUBLÍM[2], **-Ă**, *sublimi, -e*, adj. (Despre valori morale sau intelectuale; *p. ext.* despre ființe, lucruri, creații ale omului) Care se ridică sau se află la o mare înălțime morală sau intelectuală, la un grad deosebit

de desăvîrșire sau de frumusețe; măreț, superb, minunat. ◇ *Sublima Poartă* = guvernul sultanului în vechiul imperiu otoman. — Fr **sublime.**

SUBLIMÁ, *sublimez,* vb. I. Intranz. (Despre corpuri chimice) A trece prin încălzire dintr-o stare solidă de-a dreptul în stare gazoasă. ✦ A trece dintr-o stare cristalină în stare de vapori și apoi din nou în stare de cristale, prin condensarea vaporilor. — Fr. **sublimer.**

SUBLIMÁRE, *sublimări,* s. f. Faptul de *a sublima.*

SUBLIMÁT, *sublimați,* s. m. Corp solid obținut prin condensarea directă a vaporilor unui solid care sublimează. — Fr. **sublimat.**

SUBLIMITÁTE, *sublimități,* s. f. (Rar) Însușirea de a fi sublim; perfecțiune, desăvîrșire. — După fr. **sublimité.**

SUBLINIÁ, *subliniez,* vb. I. Tranz. 1. A trage una sau mai multe linii sub un text scris, spre a-l scoate în evidență. 2. A pune în evidență o atitudine, un cuvînt, o frază, un punct de vedere (printr-o stăruință specială, un gest sau o inflexiune a vocii). [Pr.: *-ni-a*] — Din **sub + linia** (după fr. *souligner).*

SUBLINIÁT[1] s. n. Subliniere. [Pr.: *-ni-at*] — V. *sublinia.*

SUBLINIÁT[2]**, -Ă,** *subliniați, -te,* adj. 1. (Despre texte scrise) Scos în evidență printr-una sau mai multe linii trase dedesubt. 2. (Despre fraze, cuvinte rostite) Pus în evidență printr-o accentuare specială, printr-un gest expresiv. [Pr.: *-ni-at*] — V. *sublinia.*

SUBLINIÉRE, *sublinieri,* s. f. Acțiunea de *a sublinia* și rezultatul ei; (concr.) linie trasă sub un text scris. [Pr.: *-ni-e-*]

SUBLOCOTENÉNT, *sublocotenenți,* s. m. Primul grad în corpul ofițeresc al armatei; ofițer care are acest grad. — Din **sub + locotenent** (după fr. *sous-lieutenant).*

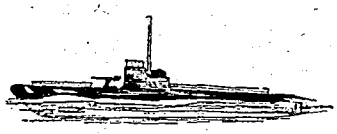

Submarin

SUBMARÍN[1]**,** *submarine,* s. n. Vas care poate naviga atît sub apă cît și la suprafața ei. — După fr. **sous-marin.**

SUBMARÍN[2]**, -Ă,** *submarini, -e,* adj. Care se găsește sub suprafața mării sau pe fundul ei, referitor la regiunea de sub suprafața mării. — După fr. **sous-marin.**

SUBMERSÍBIL, -Ă, *submersibili, -e,* adj. Care este adaptat pentru a pluti și sub apă. ✦ (Substantivat, n.) Submarin. — Fr. **submersible.**

SUBMERSIÚNE, *submersiuni,* s. f. 1. (Mar.) Scufundare sub apă. 2. Metodă de irigație (folosită în cultivarea orezului) care constă în acoperirea solului cu un strat de apă care stagnează un timp mai mult sau mai puțin îndelungat. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **submersion.**

SUBMINÁ, *subminez,* vb. I. Tranz. A ataca, a lovi (indirect, pe ascuns) pentru a slăbi, a compromite, a zădărnici sau a nimici o acțiune, o realizare (a unui adversar). — Din **sub + mina.**

SUBMINÁRE, *subminări,* s. f. Acțiunea de *a submina.*

SUBMULTÍPLU, *submultipli,* s. m. 1. (Mat.) Număr, mărime care se cuprinde de un număr exact de ori în alt număr, mai mare. 2. (În sistemul de măsuri și greutăți) Fiecare dintre subdiviziunile unităților-etalon. — După fr. **sous-multiple.**

SUBNUTRÍT, -Ă, *subnutriți, -te,* adj. Subalimentat. — Din **sub + nutrit.**

SUBNUTRÍȚIE s. f. Subalimentație. — Din **sub + nutriție**

SUBOFIȚÉR, *subofițeri,* s. m. (În vechea organizare a armatei) Nume generic pentru gradele militare superioare sergentului și inferioare sublocotenentului; persoană care purta unul dintre aceste grade. — Din **sub + ofițer** (după fr. *sous-officier).*

SUBÓRDIN, *subordine,* s. n. (St. nat.) Subdiviziune a unui ordin (3). — Din **sub + ordin** (după fr. *sous-ordre).*

SUBÓRDINE s. f. (În expr.) *În subordine* sau *în subordinele cuiva* = de rang mai mic, supus cuiva. — Din **sub + ordine** (după fr. *sous-ordre).*

SUBORDONÁ, *subordonez,* vb. I. Tranz. A face ca un lucru să depindă de altul, a stabili o ordine de dependență de la inferior la superior; a supune. — Fr. **subordonner.**

SUBORDONÁRE, *subordonări,* s. f. Acțiunea de *a subordona* și rezultatul ei; dependență, condiționare, supunere. ✦ Dependență gramaticală a unei propoziții de alta.

SUBORDONÁT, -Ă, *subordonați, -te,* adj. Dependent de cineva sau de ceva. ◇ *Propoziție subordonată* (și substantivat, f.) = propoziție secundară dependentă de o propoziție principală. ✦ (Substantivat) Subaltern. — V. *subordona.*

SUBPÁT s. n. v. **supat.**

SUBPĂMÎNT, *subpămînturi,* s. n. (Înv., rar) Subsol (1). — Din **sub + pămînt.**

SUBPĂMÎNTEÁN, -Ă, *subpămînteni, -e,* adj. Care se află în pămînt, sub nivelul solului; subteran. ✦ (Despre vehicule) Care circulă pe sub pămînt. — Din **sub + pămîntean.**

SUBPOLÁR, -Ă, *subpolari, -e,* adj. (Despre regiuni geografice sau despre fauna, flora, clima lor) Care se găsește în zona unuia dintre cele două cercuri polare, în imediata apropiere a acestora. — Din **sub + polar.**

SUBPOPULÁT, -Ă, *subpopulați, -te,* adj. Cu prea puțină populație față de întinderea și de condițiile de viață ale teritoriului respectiv. — Din **sub + populat.**

SUBPREFÉCT, *subprefecți,* s. m. (În vechea organizare administrativă) Funcționar însărcinat cu administrarea unei plăși sau a unui județ, ca ajutor al prefectului. — Din **sub + prefect** (după fr. *sous-préfet).*

SUBPREFECTÚRĂ, *subprefecturi,* s. f. (În vechea organizare administrativă) 1. Funcția de subprefect. 2. Plasă administrată de un subprefect. ✦ Comună servind subprefectului ca reședință; sediu de plasă. ✦ Localul unde era instalat biroul subprefectului. — Din **sub + prefectură** (după fr. *sous-préfecture).*

SUBPRESIÚNE, *subpresiuni,* s. f. Presiune mai joasă decît o anumită presiune considerată ca normală. — Din **sub + presiune** (după germ. *Unterdruck).*

SUBPÚS, -Ă, *subpuse,* adj. n. și f. (Reg., în expr.) *Cu mîinile* (sau *brațele) subpuse* = în poziție de repaus, cu brațele încrucișate pe piept și cu mîinile așezate subsuori; *fig.* în inactivitate. *Cu picioarele subpuse* = șezînd cu picioarele îndoite sub corp (după moda orientală). — Din **sub + pus.**

SUBRÁȚ s. n. (Rar) Subsuoară. — Din **sub + brat.**

SUBRÁU, *subraure,* s. n. Bucată de pînză cauciucată care se aplică la subsuoara hainelor, pentru a le feri de transpirație. — Fr. **sous-bras.**

SUBRĂCÍRE, *subrăciri,* s. f. (Fiz.) Fenomen de rămînere în stare lichidă a unor substanțe aflate la o temperatură mai joasă decît temperatura lor de solidificare. — Din **sub + răcire.**

SUBRĂCÍT, -Ă, *subrăciți, -te,* adj. (Fiz.; despre lichide) Care, deși se află sub temperatura lui de solidificare, a rămas în stare lichidă. — Din **sub + răcit.**

SUBRÉTĂ, *subrete,* s. f. (Franțuzism înv.) Fată angajată pentru diverse treburi casnice. — Fr. **soubrette.**

SUBROGÁ, *subróg,* vb. I. Tranz. și refl. (Jur.) A înlocui pe cineva în exercitarea anumitor drepturi sau obligații. — Fr. **subroger** (lat. lit. **subrogare**).

SUBROGÁRE, *subrogări,* s. f. (Jur.) Faptul de *a (se) subroga.*

SUBROGÁT, -Ă, *subrogați, -te,* adj. (Jur.; adesea substantivat) Care a trecut în locul altei persoane, cu toate drepturile și obligațiile acesteia, acționînd în locul ei. — V. *subroga.*

SUBROGÁȚIE, *subrogații,* s. f. (Jur.) Subrogare. [Var.: (înv.) **subrogațiúne** s. f.] — După fr. **subrogation.**

SUBROGAȚIÚNE s. f. v. **subrogație.**

SUBSCRÍE, *subscriu,* vb. III. 1. Tranz. A-și pune semnătura sub un text scris sau pe un act, ca autor al lui sau ca unul care își însușește cele scrise; a semna. 2. Intranz. și tranz. A se angaja, printr-o semnătură, la o contribuție bănească pentru o operă de interes particular sau public. ✦ Intranz. Fig. A aproba verbal părerea altcuiva. — Fr. **souscrire** (lat. lit. **subscribere**).

SUBSCRÍERE, *subscrieri,* s. f. 1. Acțiunea de *a subscrie;* semnare, semnătură. 2. Subscripție. ✦ Listă de subscripție.

SUBSCRÍPȚIE, *subscripții,* s. f. Faptul de a se angaja sau de a cere cuiva să se angajeze printr-o semnătură la o contribuție bănească pentru o operă de interes public sau particular. ◇ *Listă de subscripție* = act, document pe care semnează cei care contribuie la adunarea unor fonduri pentru o operă de interes public sau particular. — Fr. **souscription** (lat. lit. **subscriptio, -onis**).

SUBSCRÍS, -Ă, *subscriși, -se,* adj., s. m. și f. 1. Adj. (Pop.) Ornamentat, înflorat. 2. S. m. și f. Persoană care semnează un text; subsemnat. — V. *subscrie.*

SUBSECRETÁR, *subsecretari,* s. m. (În vechea organizare administrativă; în expr.) *Subsecretar de stat* = membru al guvernului care urma în rang după ministru. — Din **sub + secretar** (după fr. *sous-secrétaire).*

SUBSECRETARIÁT, *subsecretariate,* s. n. (În vechea organizare administrativă) Funcția de subsecretar de stat. [Pr.: *-ri-at*] — Din **sub + secretariat** (după fr. *soussecrétariat).*

SUBSÉCȚIE, *subsecții,* s. f. Subdiviziune a unei secții, într-o instituție sau într-o întreprindere. — Din **sub + secție.**

SUBSECVÉNT, -Ă, *subsecvenți, -te,* adj. (Rar) Care urmează după ceva; *p. ext.* care rezultă din ceva. — Fr. **sub-séquent** (lat. lit. **subsequens, -ntis**).

SUBSEMNÁ, *subsemnez,* vb. I. Tranz. (Rar) A subscrie, a semna. — Din **sub + semna** (după fr. *soussigner).*

SUBSEMNÁT, -Ă, *subsemnați, -te,* s. m. și f. Numele și prenumele pe care semnatarul unei cereri și-l scrie în introducerea cererii sale; subscris. — V. *subsemna.*

SUBSEMNĂTÚRĂ, *subsemnături,* s. f. (Neobișnuit) Semnătură. — Din **subsemna** + suf. *-(ă)tură.*

SUBSIDÉNȚĂ, *subsidențe,* s. f. Mișcare de coborîre a unei mase de aer în atmosferă, însoțită de încălzirea aerului. — Fr. **subsidence.**

SUBSIDIÁR, -Ă, *subsidiari, -e,* adj. Care se adaugă, ca element secundar, la argumentele pentru susținerea unui raționament, a unei teorii etc.; complimentar, auxiliar, secundar. ◇ Loc. adv. *În subsidiar* = în al doilea rînd, pe lîngă asta, pe deasupra. [Pr.: *-di-ar*] — Fr. **subsidiaire** (lat. lit. **subsidiarius**).

SUBSÍDIU, *subsidii,* s. n. Ajutor bănesc acordat (de stat) în regimurile capitaliste unei persoane, unei instituții etc. [Pr.: *-di-u*] — Fr. **subside** (lat. lit. **subsidium**).

SUBSIOÁRĂ s. f. v. **subsuoară.**

SUBSOL, *subsoluri*, s. n. 1. Partea de pămînt de sub suprafața solului. ✦ Ansamblul formațiilor geologice așezate sub straturile superioare ale pămîntului. 2. Totalitatea încăperilor dintr-o clădire, situate sub nivelul solului. 3. Loc în partea de jos a paginilor unei cărți, rezervat notelor explicative. ✦ Partea de jos a unei pagini de ziar, despărțită de restul paginii printr-o linie orizontală, unde se publică, de obicei pe toată lărgimea foii, articole cu subiect literar, științific etc. — Din **sub** + **sol** (după fr. *sous-sol*).

SUBSÓNIC, -Ă, *subsonici, -e*, adj. (Despre mișcarea unui fluid compresibil) Care se efectuează cu o viteză mai mică decît viteza sunetului. — Fr. [régime] **subsonique**.

SUBSPÉCIE, *subspecii*, s. f. (Șt. nat.) Subdiviziune a unei specii. — Din **sub** + **specie**.

SUBSTANTÍV[1], *substantive*, s. n. Partea de vorbire care denumește lucruri, ființe sau noțiuni abstracte și care se modifică, în cele mai multe limbi, după număr și caz. — Fr. **substantif** (lat. lit. **substantivus**).

SUBSTANTÍV[2], *substantivi*, adj. m. (În expr.) *Colorant substantiv* = colorant care vopsește fibrele fără ajutorul mordanților. — Fr. **substantif** (lat. lit. **substantivus**).

SUBSTANTIVÁ, *substantivez*, vb. I. Tranz. A întrebuința în funcție de substantiv o parte de vorbire care aparține altei categorii gramaticale decît substantivul. ✦ Refl. (Despre părți de vorbire care aparțin altei categorii gramaticale decît substantivul) A se transforma în substantiv, a deveni substantiv. — Fr. **substantiver**.

SUBSTANTIVÁL, -Ă, *substantivali, -e*, adj. Care ține de substantiv sau de natura lui. ✦ (Adverbial) În funcție de substantiv, ca substantiv. — Fr. **substantival**.

SUBSTANTIVÁRE, *substantivări*, s. f. Faptul de *a (se) substantiva*.

SUBSTANTIVÁT, -Ă, *substantivați, -te*, adj. (Despre părți de vorbire care aparțin altei categorii gramaticale decît substantivul) Care este întrebuințat în funcție de substantiv, care a devenit substantiv. — V. *substantiva*.

SUBSTANTIVIZÁ, *substantivizez*, vb. I. Tranz. și refl. (Rar) A (se) substantiva. — Din **substantiv**.

SUBSTANTIVIZÁRE, *substantivizări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) substantiviza*; substantivare.

SUBSTANTIVIZÁT, -Ă, *substantivizați, -te*, adj. (Rar) Substantivat. — V. *substantiviza*.

SUBSTÁNȚĂ, *substanțe*, s. f. 1. Corp omogen considerat din punctul de vedere al compoziției sale, compus din molecule formate din aceleași elemente și avînd aceeași structură chimică; materie. 2. (În filozofia premarxistă) Baza invariabilă a tot ce există, în opoziție cu proprietățile variabile ale diferitelor lucruri; esență. 3. Partea esențială, principală, constitutivă a unui lucru. ✦ Fig. Conținutul, miezul unui discurs, al unei scrieri etc. ✧ Loc. adv. (Rar) *În substanță* = pe scurt, în rezumat; în fond. — Fr. **substance**.

SUBSTANȚIÁL, -Ă, *substanțiali, -e*, adj. 1. Care ține de substanța (3) unui lucru; principal, esențial; *p. ext.* important, însemnat, mare. 2. (Despre alimente; adesea adverbial) Bogat în substanțe hrănitoare; consistent. [Pr.: *-ți-al*] — Fr. **substantiel** (lat. lit. **substantialis**).

SUBSTANȚIALITÁTE s. f. Calitatea a ceea ce este substanțial. [Pr.: *-ți-a-*] — Fr. **substantialité** (lat. lit. **substantialitas, -atis**).

SUBSTĂȚIE, *substații*, s. f. Stație auxiliară, intermediară (de pompare, de tracțiune etc.). — Din **sub** + **stație**.

SUBSTITUÁ vb. I. v. **substitui**.

SUBSTITUÉNT, *substituenți*, s. m. (Rar) Substanță care poate înlocui altă substanță, cu care are proprietăți asemănătoare. — Din **substitui**.

SUBSTITUÍ, *substitui*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) pune în locul altuia; a înlocui. ✦ Tranz. (Jur.) A desemna (într-un act de donație sau într-un testament) o a doua persoană care să primească donația sau să moștenească, în lipsa sau la decesul primului beneficiar. [Prez. ind. și: *substituiesc*. — Var.: (înv.) **substituá** vb. I] — Fr. **substituer** (lat. lit. **substituere**).

SUBSTITUÍBIL, -Ă, *substituibili, -e*, adj. (Rar) Care poate fi substituit. — Din **substitui** + suf. *-bil*.

SUBSTITUÍRE, *substituiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) substitui*; înlocuire.

SUBSTITÚT, *substituți*, s. m. Locțiitor de titular. ✧ (În vechea organizare judecătorească) *Substitut de procuror* = primul grad în ierarhia judecătorească a parchetului; magistrat care avea acest grad. *Substitut de comisar regal* = magistrat care, într-un tribunal militar, ținea locul comisarului regal. — Fr. **substitut** (lat. lit. **substitutus**).

SUBSTITÚȚIE, *substituții*, s. f. Substituire, înlocuire. ✦ Fenomen prin care un atom sau un grup de atomi din molecula unui corp chimic compus este înlocuit prin alt atom sau grup de atomi, provenind de la alt corp chimic. ✦ (Mat.) Înlocuire a unei cantități (dintr-o formulă sau dintr-o ecuație) cu altă cantitate, de valoare egală, dar exprimată altfel. ✧ *Metoda substituției* = metodă de a rezolva un sistem de ecuații, înlocuind într-una din ele o necunoscută cu valoarea ei, dedusă din cealaltă ecuație a sistemului. ✦ Dispoziție prin care un moștenitor este obligat să transmită, la moartea sa, bunurile moștenite unei persoane desemnate ca succesorul său obligatoriu; dispoziție prin care este numit un al doilea moștenitor pentru cazul cînd primul, dintr-un motiv oarecare, nu va intra în drepturile sale. [Var.: (înv.) **substitutiúne** s. f.] — Fr. **substitution** (lat. lit. **substitutio, -onis**).

SUBSTITUȚIÚNE s. f. v. **substituție**.

SUBSTRÁT, *substraturi*, s. n. 1. (Fil.) Baza materială a diferitelor proprietăți ale unui obiect; baza materială a unității, a omogenității diferitelor obiecte; *p. ext.* conținut. 2. Strat peste care s-a așezat alt strat. ✦ Elemente pătrunse într-o limbă din limba unei populații mai vechi, dispărută în urma unei cuceriri, unei imigrații, unei colonizări etc. 3. Substanță chimică asupra căreia acționează un ferment. 4. Fig. Motiv, cauză adevărată (dar ascunsă) a unei acțiuni, a unei întîmplări, a unei porniri etc. — Din **sub** + **strat** (după fr. *substratum*).

SUBSUMÁ, *subsumez*, vb. I. Tranz. A introduce o noțiune mai restrînsă în sfera alteia mai largi; a include, a încadra, a subordona. — Fr. **subsumer**.

SUBSUMÁRE, *subsumări*, s. f. Acțiunea de *a subsuma* și rezultatul ei; includere, încadrare, subordonare.

SUBSUMÁT, -Ă, *subsumați, -te*, adj. (Despre noțiuni) Inclus, încadrat, subordonat unei noțiuni mai largi. — V. *subsuma*.

SUBSUOÁRĂ, *subsuori*, s. f. 1. Partea de dedesubt a încheieturii brațului cu umărul. ✧ Loc. adv. *La* (sau *sub*, rar *pe*) *subsuoară* = sub braț. *Din tălpi pînă-n subsuori* = în tot trupul, pe tot trupul. ✧ Expr. *A (se) ține* (sau *a (se) prinde*) *de subsuoară* (sau *de subsuori*) = a (se) ține de braț; a (se) îmbrățișa. ✦ (Adverbial) Sub braț. ✧ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *cu mîinile subsuoară* (sau *subsuori*) = a sta degeaba, a trîndăvi; a sta cu mîinile în sîn. 2. Unghi pe care îl formează o frunză cu lujerul sau o ramură cu axul purtător. [Var.: **subsioáră, subțioáră** s. f.] — Din **sub** + **suoară** (înv., < lat. *sub-ala*).

SUBȘÉF, *subșefi*, s. m. Cel care, într-un serviciu, urmează după șef, lucrînd ca ajutor al acestuia, sub ordinele lui directe. — După fr. **sous-chef**.

SUBT prep. v. **sub**.

SUBTENSIÚNE, *subtensiuni*, s. f. Tensiune electrică mai joasă decît o anumită tensiune considerată ca normală. — Din **sub** + **tensiune** (după germ. *Unterspannung*).

SUBTERÁN[1], *subterane*, s. n. Mină. — După fr. **souterrain**.

SUBTERÁN[2], **-Ă**, *subterani, -e*, adj. Care se află la o adîncime oarecare în pămînt; de sub pămînt, din pămînt, din subsol. ✦ Care se execută sub pămînt. ✦ Fig. (Despre organizații politice) Ilegal. — După fr. **souterrain**.

SUBTERÁNĂ, *subterane*, s. f. Încăpere aflată în întregime (la adîncime mare) sub pămînt. — Din **subteran**[2].

SUBTERFÚGIU, *subterfugii*, s. n. Mijloc șiret, abil, de a ieși dintr-o încurcătură. — Fr. **subterfuge** (lat. lit. **subterfugium**).

SUBTÍL, -Ă, *subtili, -e*, adj. 1. (Despre oameni și facultățile sau calitățile lor; adesea adverbial) Care sezisează, pătrunde cele mai mici amănunte, care poate face distincțiile cele mai fine; ager, ascuțit, fin. 2. Care scapă la prima vedere și se descoperă numai printr-o cercetare atentă, amănunțită; greu de distins, de recunoscut, de sezisat. ✦ Care tratează despre chestiuni grele, abstracte, cu multă finețe, cu mult spirit analitic, cu ingeniozitate; care, pentru a fi înțeles, cere o mare ascuțime a minții. 3. (Rar) Foarte subțire, ușor. *O ceață aurie și subtilă se revărsa dinspre apus* (GALACTION). — Fr. **subtil** (lat. lit. **subtilis**).

SUBTILITÁTE, (2) *subtilități*, s. f. 1. Însușirea de a fi subtil. 2. Raționament, judecată subtilă, greu de înțeles, care face distincții (prea) fine. — Fr. **subtilité** (lat. lit. **subtilitas, -atis**).

SUBTILIZÁ, *subtilizez*, vb. I. Tranz. (Rar) 1. A da subtilitate, rafinament, finețe gîndirii, gustului etc.; a face să devină subtil. 2. (Fam.) A lua ceva pe furiș, cu dibăcie, pe nesimțite; a sustrage, a fura, a șterpeli. — Fr. **subtiliser**.

SUBTILIZÁRE, *subtilizări*, s. f. Acțiunea de *a subtiliza* și rezultatul ei.

SUBTÍTLU, *subtitluri*, s. n. Al doilea titlu (scris cu caractere mai mici) pus sub un titlu principal, pe care îl completează. — Din **sub** + **titlu** (după fr. *sous-titre*).

SUBTÓI, *subtoaie*, s. n. (Reg.) Grindă groasă de lemn care susține o construcție, în special pereții unei case. — Din **subt** + suf. *-oi*.

SUBTÓN, *subtonuri*, s. n. (Muz.) Ton suplimentar, mai jos decît cel fundamental. — Din **sub** + **ton**.

SUBTROPICÁL, -Ă, *subtropicali, -e*, adj. (Despre zone geografice) Care este învecinat cu unul dintre tropice, caracterizîndu-se prin ierni blînde și o vegetație neîntreruptă în tot cursul anului; (despre climă, vegetație etc.) specific acestor zone. — Din **sub** + **tropical**.

SUBȚIÁ, *subțiez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni mai subțire. ✧ Expr. (Tranz.) *A-și subția buzele* (sau *gura*) = a-și strînge buzele, făcîndu-le să pară mai subțiri, mai mici; a vorbi din vîrful buzelor. ✦ Tranz. (Despre îmbrăcăminte) A face ca cel care o poartă să pară mai subțire. 2. Tranz. A face ca un corp lichid sau gazos să fie mai puțin concentrat, mai puțin dens; a dilua, a rări. ✧ Refl. Fig. *Întunericul se subția* (CĂLINESCU). 3. Tranz. A face ca glasul să aibă un timbru mai subțire, mai înalt. 4. Refl. Fig. (Despre oameni și despre însușirile sau manifestările lor, adesea ir.) A deveni mai ales, mai fin; a se rafina, a se-cultiva, a se stila. — Lat. **subtiliare**.

SUBȚIÁT, -Á, *subțiați, -te,* adj. 1. Redus, micșorat în grosime, în lățime, în volum. 2. (Despre corpuri lichide și gazoase) Cu densitatea sau concentrația micșorată; diluat, rărit; rar, subțire. 3. Fig. Rafinat, stilat; civilizat. — V. *subția.*

SUBȚIÉRE, *subțieri,* s. f. Acțiunea de *a (se) subția* și rezultatul ei. ✦ Fig. Rafinare, cultivare a minții, a gustului.

SUBȚIÉTIC, -Ă, *subțietici, -e,* adj. (Rar) Subțire, zvelt. — Din **subția** + suf. *-atic.*

SUBȚIÍME s. f. (Rar) Însușirea de a fi subțire, fin, ales, cultivat; subtilitate, finețe. — Din **subția** + suf. *-ime.*

SUBȚIOÁRĂ s. f. v. **subsuoară.**

SUBȚIRÁTIC, -Ă, *subțiratici, -e,* adj. 1. Subțire (I 1). ✦ (Despre oameni) Zvelt; slab. 2. (Despre glas, voce) Subțire (I 5). — Din **subțire** + suf. *-atic.*

SUBȚÍRE, *subțiri,* adj. I. 1. Care are grosime mică în raport cu celelalte dimensiuni. ✧ Expr. *Subțire la* (sau *în) pungă* = sărac; zgîrcit. ✦ (Despre oameni) Zvelt; slab. ✦ (Despre părți ale corpului omenesc) De dimensiuni reduse în lățime; îngust; *p. ext.* slab, fin, delicat. ✧ (Adverbial, în expr.) *A zîmbi subțire* = a zîmbi silit, șiret (cu buzele abia întredeschise). ✦ (Despre fire, corzi, tuburi etc.) Cu diametru mic; îngust. ✧ (Adverbial, în expr.) *A curge subțire* = a curge printr-un loc îngust, strîmt, formînd un fir mic de apă sau de alt lichid. ✦ (Despre litere și despre scriere; adesea adverbial) Cu liniile înguste, fine. ✦ (Adverbial) Fin, delicat. *Artiștii... fățuiau și scliviseau subțire cu dălțița* (ODOBESCU). 2. (Despre corpuri cu suprafață întinsă, despre straturi sau despre materii care se așază ca un strat peste ceva) Cu grosime mică; foarte puțin adînc. ✧ Loc. adv. *Cu subțirele* = cu mare economie, cu zgîrcenie. ✦ (Despre materii textile, hîrtie, piele etc.) De grosime redusă; ușor. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Făcut dintr-un material ușor, care nu ține cald. 3. (Despre corpuri lichide și gazoase) Cu concentrație sau densitate mică, puțin consistent; diluat, rar. ✦ (Despre ploaie) Cu picuri mărunți și deși. 4. Fig. (Despre vînt) Viu tăios, pătrunzător. 5. (Despre glas, voce; adesea adverbial) Cu ton înalt. II. Fig. 1. (Despre oameni) Cu purtări și gusturi alese; distins, rafinat. ✧ *Obraz subțire* = domn, boier. ✦ Cu gusturi delicate; pretențios, dificil. ✦ Care trebuie menajat; gingaș, slab. 2. Ales, delicat. 3. Subtil, rafinat; iscusit, șiret, viclean. ✧ Expr. *Cu un plan* (sau, rar, *cu un sul) subțire* = pe ocolite, cu isteține, cu viclenie. ✦ (Adverbial, fam., pe lîngă verbul «a auzi») Precis, distinct. *Întorsese urechea stîngă, cu care auzea mai subțire* (SADOVEANU). — Lat. **subtilis.**

SUBȚIRÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *subțirei, -ele,* adj. Diminutiv al lui *subțire.*

SUBȚIRÉNIE s. f. (Rar) Însușirea de a fi subțire; *fig.* finețe, subtilitate. — Din **subțire** + suf. *-enie.*

SUBȚIRÍME s. f. Însușirea de a fi subțire. — Din **subțire** + suf. *-ime.*

SUBUNITÁR, -Ă, *subunitari, -e,* adj. (Despre numere sau despre fracții ordinare) Care are o valoare mai mică decît unitatea. — Din **sub** + **unitar.**

SUBUNITÁTE, *subunități,* s. f. Subdiviziune a unei unități militare, economice, administrative etc. — Din **sub** + **unitate.**

SUBURBÁN, -Ă, *suburbani, -e,* adj. Care ține de o suburbie, situat într-o suburbie. ✧ *Comună suburbană* = comună de la marginea unui oraș, în imediata lui apropiere și legată administrativ de acesta. ✦ (Despre mijloace de transport) Care circulă în împrejurimile orașului. — După fr. **suburbain.**

SUBÚRBIE, *suburbii,* s. f. Cartier *mărginaș* al unui oraș mare. ✦ Comună suburbană. — Lat. lit. **suburbium.**

SUBVENÍ, *subvin,* vb. IV. Intranz. (Înv.) A contribui (cu o sumă de bani) la acoperirea unei lipse, a unei nevoi. — Fr. **subvenir** (lat. **subvenire**).

SUBVÉNȚIE, *subvenții,* s. f. Ajutor bănesc acordat (de stat) unei persoane, unei instituții etc. — Fr. **subvention** (lat. lit. **subventio, -onis**).

SUBVENȚIONÁ, *subvenționez,* vb. I. Tranz. A ajuta, a susține cu subvenții; a da o subvenție. [Pr.: *-ți-o-*] — Fr. **subventionner.**

SUBVENȚIONÁRE *subvenționări,* s. f. Acțiunea de *a subvenționa.* [Pr.: *-ți-o-*]

SUBVENȚIONÁT, -Ă, *subvenționați, -te,* adj. Ajutat, susținut cu subvenții. [Pr.: *-ți-o-*] — V. *subvenționa.*

SUBVERSÍV, -Ă, *subversivi, -e,* adj. Care periclitează, subminează ordinea internă a statului. — Fr. **subversif.**

SUBZIDÍRE, *subzidiri,* s. f. Executare a unui element de construcție nou sub o zidărie veche, pentru a o consolida. — Din **sub** + **zidire.**

SUBZISTÁ, *subzist,* vb. I. Intranz. 1. A rămîne în vigoare, a se menține, a dăinui, a dura. 2. A avea mijloace de existență, a se întreține, a trăi. — Fr. **subsister** (lat. lit. **subsistere**).

SUBZISTÉNT, -Ă, *subzistenți, -te,* adj. Care subzistă, care se menține, care rămîne. — După fr. **subsistant.**

SUBZISTÉNȚĂ s. f. Ceea ce servește la întreținere; hrană. ✧ (Înv.) *Serviciu de subzistență* = serviciu care se îngrijea de aprovizionarea cu alimente și cu mijloace de întreținere a unei unități militare. — După fr. **subsistance.**

SUC, *sucuri,* s. n. 1. Lichid conținut în țesuturile vegetale, în special în fructe, de unde poate fi extras prin apăsare sau stoarcere; zeamă. ✦ Lichidul care circulă prin tuburile capilare ale plantelor. 2. Orice lichid, în afară de sînge, conținut în corpurile animalelor. ✧ *Sucuri digestive* = lichide de compoziție chimică diferită, pe care le secretează diversele glande ale tubului digestiv și sub influența cărora se face descompunerea alimentelor în organism. 3. (Reg.) Usuc. — Fr. **suc** (lat. lit. **succus**).

SUCÁLĂ, *sucale,* s. f. 1. Unealtă cu ajutorul căreia se deapănă pe țevi firul pentru războiul de țesut. ✧ Loc. adv. *În sucală* = în cercuri, în spirală. ✧ Expr. *A merge cum e sucala* = a merge ușor, repede. 2. (Rar) Suveică. 3. (Reg.) Frigare. — Bg., sb. **sukalo.**

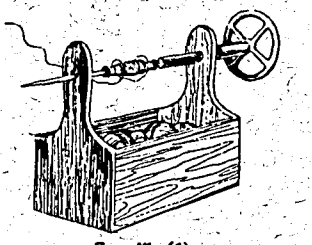

Sucală (1)

SUCALTÓRI s. pl. (Reg.) Încălțăminte de piele.

SÚCĂ s. f. (Reg.) Capriciu, toană, năravi. — Magh. **szokás** «obicei».

SUCĂLÉTE, *sucăleți,* s. m. (Reg.) Sul; colac. — Din **sucală** + suf. *-ete.*

SUCĂLÍ, *sucălesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A sta de capul cuiva, a-i bate capul stăruind pentru ceva; a cicăli, a sîcîi. ✦ A necăji, a deranja. 2. A învîrti, a răsuci. — Din **sucală.**

SUCCEDÁ, *succéd,* vb. I. 1. Intranz. A urma imediat după altcineva sau după altceva, a lua locul altuia. ✧ Refl. *M-am trezit în oraș, unde pulberea și noroiul se succedă cu o regularitate de desperat* (NEGRUZZI). 2. Tranz. (Reg., în forma *succede*) A-i reuși cuiva ceva, a avea succes. 3. Intranz. (Jur.) A moșteni. [Var.: **succéde** vb. III] — Fr. **succéder** (lat. lit. **succedare**).

SUCCEDANÉU, *succedanee,* s. n. (Rar) Ceea ce este, prin efectele lui, analog cu un lucru și-l poate înlocui la nevoie. — Fr. **succédané** (lat. lit. **succedaneus**).

SUCCEDÁRE, *succedări,* s. f. Faptul de *a (se) succeda.* [Var.: **succédere** s. f.]

SUCCÉDE vb. III. v. **succeda.**

SUCCÉDERE s. f. v. **succedare.**

SUCCÉS, *succese,* s. n. Rezultat bun, pozitiv (al unei acțiuni); reușită, izbîndă. ✧ Loc. adv. *Cu succes* = cu cele mai bune rezultate, foarte bine. ✧ Expr. *A dori, a ura* (cuiva) *succes* = a-i dori (cuiva) noroc (la ceva). ✦ Primire bună, favorabilă, cu răsunet, pe care o face publicul unei opere literare, unui spectacol etc. — Fr. **succès** (lat. lit. **successus**).

SUCCESÍBIL, *succesibile,* adj. n. (Jur.; în expr.) *Grad succesibil* = grad de rudenie care dă dreptul la succesiune, la moștenire. — După fr. **successible.**

SUCCESIÚNE, *succesiuni,* s. f. 1. Înșiruire, șir de persoane, de lucruri sau de fapte care se succed. ✦ Succedare (într-o demnitate). 2. (Jur.) Moștenire. ✧ Expr. *A (se) deschide o succesiune* = a (se) începe formalitățile pentru atribuirea moștenirii. ✦ Averea care constituie o moștenire. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **succession.**

SUCCESÍV, -Ă, *succesivi, -e,* adj. (Adesea adverbial) Care urmează unul după altul, fără întrerupere sau la intervale scurte (și regulate). ✦ Progresiv, treptat. — Fr. **successif** (lat. lit. **successivus**).

SUCCESÓR, -OÁRE, *succesori, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care urmează în locul alteia (într-un post, într-o demnitate, la tron). 2. (Jur.) Moștenitor. — Fr. **successeur** (lat. lit. **successor, -oris**).

SUCCESORÁL, -Ă, *succesorali, -e,* adj. Care ține de succesiune, privitor la succesiune. — Fr. **successoral.**

SUCCÍN s. n. Chihlimbar. — Fr. **succin** (lat. lit. **succinum**).

SUCCÍNT, -Ă, *succinți, -te,* adj. Exprimat pe scurt, în puține cuvinte; sumar, concis. — Fr. **succinct** (lat. lit. **succinctus**).

SUCEÁLĂ, *suceli,* s. f. Faptul de a fi sucit la minte sau lipsit de rațiune; fire, apucătură de om sucit; sminteală, scrînteală. — Din **sucit**[1] + suf. *-eală.*

SUCEÁVĂ *suceve,* s. f. (Reg.) Țeava suveicii la războiul de țesut.

SUCÍ[1], *sucesc,* vb. IV. 1. Tranz. A răsuci un fir, o fibră textilă etc., pentru a-i da o rezistență mai mare sau pentru a confecționa anumite obiecte. 2. Tranz. A da unui obiect o mișcare de rotație; a întoarce, a învîrti. *Sucește butonul aparatului.* ✧ Intranz. *Vîrîră cheia cea ruginită... și sucră o dată, de două ori, de trei ori* (RETEGANUL). ✦ A învîrti un obiect dîndu-i formă de sul; a învălătuci, a înfășura. ✦ A întoarce pe o parte și pe alta. *Ia el punga, o sucește, o învîrtește* (CREANGĂ). ✧ Expr. *A suci și a răsuci* (sau *a învîrti) pe cineva* = a hărțui pe cineva cu întrebările. ✦ Refl. Fig. A se agita, a se zbuciuma, a-și frămînta mintea pentru a ieși dintr-o încurcătură. 3. Tranz. și refl. A-și schimba sau a face să-și schimbe brusc poziția corpului sau a unei părți a corpului, a (se) întoarce în altă direcție. ✧ Expr. (Tranz.) *A-i suci cuiva capul* (sau *mintea, mințile)* = a face pe cineva să-și piardă dreapta judecată; a-l zăpăci, a-l prosti. ✦ Tranz. A răsuci cu o mișcare violentă gîtul unei ființe, pentru a o ucide. 4. Refl. A lua o poziție nefirească, a se strîmba. ✧ Expr. (Tranz.) *A suci vorba* sau *a o suci* = a da alt curs sau alt înțeles convorbirii, pentru a-și ascunde gîndurile, a ocoli adevărul. — Slav (v. sl. **sučǫ**, **sukati**).

SUCI[2], *suci,* s. m. (Reg.) Cojocar. — Magh. **szűcs.**

SUCÍLĂ s. m. Calificativ dat unui om sucit. — Din **sucit**[1] + suf. *-ilă.*

SUCÍRE, *suciri,* s. f. Acțiunea de *a (se) suci* și rezultatul ei; răsucire, învîrtire.

SUCÍT[1] s. n. Sucire. — V. *suci*[1].

SUCÍT[1] **-Ă,** *suciți, -te,* adj. 1. Răsucit în jurul lui însuși printr-o mișcare continuă și în același sens. ◇ Expr. *Că-i sucită, că-n virtită,* se spune cînd cineva caută să se eschiveze de la ceva. ✦ Învîrtit în formă de sul; învălătucit, înfășurat. 2. Cu corpul sau cu o parte a corpului întoarsă **într-o** parte. *Erau nevoite să stea tot sucite într-o parte* (STĂNOIU). 3. Strîmb, încovoiat. ✦ (Despre drumuri) Cu cotituri. ✦ În formă de spirală. 4. Fig. Care nu este sau nu se poartă ca toată lumea; ciudat. ✦ Care este potrivnic naturii, bunului simț, judecății. — V. *suci.*

SUCITOÁRE, *sucitori,* s. f. (Ornit.) Capintortură. — Din **suci** + suf. *-(i)toare.*

SUCITÓR, *sucitoare,* s. n. 1. (Rég.) Sul neted de lemn cu care se întinde și se subțiază aluatul; vergea. 2. Dispozitiv de lemn sau de metal la ferăstrău, la războiul de țesut etc. care, fiind învîrtit, slăbește sau strînge o legătură. — Din **suci** + suf. *-(i)tor.*

SUCITÚRĂ, *sucituri,* s. f. Cotitură (a unui drum); răsucitură. — Din **suci** + suf. *-(i)tură.*

SUCMÁN s. n. v. **suman.**

SÚCNĂ, *súcne,* s. f. (Pop.) Fustă groasă, simplă, fără încrețituri; *p. ext.* haină femeiască. — Slav (v. sl. **sukno**).

SUCNÍȚĂ, *sucnițe,* s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *sucnă.*

SUCOMBÁ, pers. 3 *sucómbă,* vb. I. Intranz. (Livresc) A muri, a deceda. — Fr. **succomber.**

SUCOMBÁRE, *sucombări,* s. f. (Livresc) Faptul de *a sucomba*; moarte, deces.

SUCULÉNT, -Ă, *suculenți, -te,* adj. Cu mult suc, zemos; hrănitor; *p. ext.* bun, gustos. ✦ Fig. Plin de miez, de conținut, de savoare. — Fr. **succulent** (lat. lit **succulentus**).

SUCULÉNȚĂ s. f. (Adesea fig.) Însușirea de a fi suculent; savoare, gust bun. — După fr. **succulence.**

SUCURSÁLĂ, *sucursale,* s. f. Întreprindere comercială sau bancară dependentă de alta mai cuprinzătoare, de același fel; filială. — Fr. **succursale.**

SUD[1] s. n. 1. Unul dintre cele patru puncte cardinale, opus nordului, îndreptat în direcția în care se află soarele la amiază în emisfera nordică; miazăzi. ◇ Loc. adj. *De sud* = sudic. 2. Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc. așezată spre sud (1). ◇ (Adjectival) *Polul sud.* — Fr. **Sud.**

SUD[2], *suduri,* s. n. (Înv.) Judecată. — Sb. **sud.**

SUDÁ, *sudez,* vb. I. Tranz. A îmbina două piese metalice, realizînd între ele, în anumite condiții de temperatură și de presiune, o legătură atomică. ✦ Refl. (Despre oase, ligamente etc.) A se uni, a se lega, a se lipi (după ce au fost rupte, tăiate etc.). ✦ Refl. (Despre elemente ale vorbirii) A se uni formînd un singur cuvînt. — Fr. **souder.**

SUDÁBIL, -Ă, *sudabili, -e,* adj. Care poate fi sudat. — După fr. **soudable.**

SUDABILITÁTE s. f. Însușirea unui metal de a putea fi sudat. — După fr. **soudabilité.**

SUDÁC, *sudaci,* s. m. (Reg.) Șalău. — Rus **sudak.**

SUD-AFRICÁN, -Ă, *sud-africani, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Africii de sud, privitor la Africa de sud. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populațiile indigene ale Africii de sud. — Din **sud**[1] + **african.**

SUDÁJ, *sudaje,* s. n. Sudare. — Fr. **soudage.**

SUDÁLMĂ, *sudálmi,* s. f. (Pop.) Înjurătură. — Magh. **szidalom.**

SUD-AMERICÁN, -Ă, *sud-americani, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Americii de Sud, privitor la America de Sud. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populațiile de bază ale țărilor din America de Sud. — Din **sud**[1] + **american.**

SUDÁRE, *sudări,* s. f. Acțiunea de *a (se) suda* și rezultatul ei; sudură.

SUDÁT[1] s. n. Sudare. — V. *suda.*

SUDÁT[2]**, -Ă,** *sudați, -te,* adj. Lipit prin sudare. ✦ (Despre oase, ligamente) Unit, legat, îmbinat (în urma unei fracturi, a unei tăieturi etc.). — V. *suda.*

SUDÁȚIE[1], *sudații,* s. f. Operație prin care se separă componenții lichizi (sau cu punct de topire scăzut) dintr-un amestec, prin încălzirea înceată și progresivă a amestecului. — Din **suda.**

SUDÁȚIE[2], *sudații,* s. f. Transpirație abundentă, provocată prin mijloace terapeutice, în scopuri curative. — Fr. **sudation** (lat. lit. **sudatio, -onis**).

SUD-DUNĂREÁN, -Ă, *sud-dunăreni, -e,* adj. Din sudul Dunării. — Din **sud**[1] + **dunărean.**

SUD-ÉST s. n. Punct cardinal secundar, situat în direcția bisectoarei unghiului format de direcțiile sud și est; parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc. așezată între sud și est. — Fr. **Sud-Est.**

SUD-ÉSTIC, -Ă, *sud-estici, -e,* adj. De la sud-est, dinspre sud-est. — Din **sud-est** + suf. *-ic.*

SUDÍ, *sudesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A judeca, a hotărî. — Din **sud**[2].

SÚDIC, -Ă, *sudici, -e,* adj. De sud, de la sud, spre sud; meridional. — Din **sud**[1] + suf. *-ic.*

SUDÍT, *sudiți,* s. m. (Înv.) Locuitor din Principatele Române aflat sub protecția unei puteri străine, avînd prin aceasta dreptul la o jurisdicție specială, la anumite privilegii fiscale etc., de care nu se bucurau pămîntenii. — It. **suddito** «supus, protejat».

SUDIȚÉSC, -EÁSCĂ, *sudițești,* adj. (Înv.) Referitor la sudiți, sudit. — Din **sudit** + suf. *-esc.*

SUDOÁRE, *sudori,* s. f. Lichid limpede și sărat, secretat de glandele sudoripare și ieșit la suprafața pielii prin pori; transpirație, nădușeală. ◇ Expr. *Sudorile morții* sau *sudori de moarte* = sudoarea care acoperă corpul înaintea morții; *p. ext.* transpirație provocată de o emoție, de o spaimă sau de o oboseală mare. ✦ Fig. Muncă, osteneală; chin. — Lat. **sudor, -oris.**

SUDÓR, *sudori,* s. m. Muncitor specializat în lucrări de sudură. — După fr. **soudeur.**

SUDORÁL, -Ă, *sudorali, -e,* adj. Sudorific. ◇ *Apă sudorală* = sudoare.

SUDORÍFIC, -Ă, *sudorifici, -e,* adj. Care secretează sudoarea sau ajută la eliminarea ei. — Fr. **sudorifique.**

SUDORIPÁRĂ, *sudoripare,* adj. f. (În expr.) *Glandă sudoripară* = glandă care secretează sudoare. — Fr. **sudoripare.**

SUDORÍȚĂ, *sudorițe,* s. f. Muncitoare specializată în lucrări de sudură. — Din **sudor** + suf. *-iță.*

SUDUÍ, *súdui,* vb. IV. Intranz. și tranz. (Pop.) A rosti sudălmi; a ocări, a înjura. ✦ Tranz. (Înv.) A mustra, a dojeni. — Magh. **szidni.**

SUDUITÚRĂ, *suduituri,* s. f. Sudalmă, înjurătură. — Din **sudui** + suf. *-(i)tură.*

SUDÚRĂ, *suduri,* s. f. 1. Operație de sudare; rezultatul acestei operații; *p. ext.* locul îmbinării prin sudare a două sau a mai multor piese. 2. Fig. Închegare, îmbinare, legătură. — Fr. **soudure.**

SUD-VÉST s. n. Punct cardinal secundar, situat în direcția bisectoarei unghiului format de direcțiile sud și vest; parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc. așezată între sud și vest. — Fr. **Sud-Ouest** (germ. **Südwest**).

SUD-VÉSTIC, -Ă, *sud-vestici, -e,* adj. De la sud-vest, spre sud-vest. — Din **sud-vest** + suf. *-ic.*

SUEDÉZ, -Ă, *suedezi, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Suediei sau populației ei, privitor la Suedia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de suedezi. ✦ *Gimnastică suedeză* = sistem de exerciții fizice care constă din diferite mișcări ale corpului, pentru dezvoltarea musculaturii și a agilității. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Suediei.

SUFERÍ, *sufăr,* vb. IV. 1. Intranz. A resimți, a îndura o durere fizică sau morală. ✦ A avea neplăceri, a suporta consecințele neplăcute ale unui fapt. 2. Tranz. și intranz. A suporta, a răbda. *A suferi exilul. A suferi de foame.* ✦ Tranz. A fi supus unei pedepse, a fi condamnat. 3. Tranz. A tolera, a suporta prezența cuiva sau a ceva. 4. Tranz. A îngădui, a permite, a consimți. Lat. **sufferire** *(= sufferre).*

SUFERÍND, -Ă, *suferinzi, -de,* adj. (Adesea substantivat) Care suferă de o boală; bolnav. — Din **suferi** (după fr. *souffrant*).

SUFERÍNȚĂ, *suferințe,* s. f. Durere fizică sau morală. — Din **suferi** + suf. *-ință* (după fr. *souffrance*).

SUFERÍRE, *suferiri,* s. f. (Înv.) Suferință. — V. *suferi.*

SUFERÍT, -Ă, *suferiți, -te,* adj. (Rar) Care poate fi suportat, tolerat, acceptat; suportabil. — V. *suferi.*

SUFERITÓR, -OÁRE, *suferitori, -oare,* adj. (Rar) Care suferă, îndură, suportă; care exprimă suferință; suferind. — Din **suferi** + suf. *-(i)tor.*

SUFERTÁȘ, *sufertașe,* s. n. Ansamblu alcătuit din cîteva vase metalice în formă de cratițe puse una peste alta și fixate pe un dispozitiv cu mîner, în care se transportă mîncarea (caldă). — Tc. **sefertaș.**

Sufertaș

SUFICIÉNT, -Ă, *suficienți, -te,* adj. (Adesea adverbial) Destul, de ajuns, satisfăcător. ✦ (Substantivat, m.) Calificativ între «insuficient» și «bine», cu care se notează uneori probele la examene. ✦ (Despre oameni) Care se crede capabil fără să fie; înfumurat, plin de el, vanitos. [Pr.: *-ci-ent*] — Lat. lit. **sufficiens, -ntis** (fr. **suffisant**).

SUFICIÉNȚĂ, *suficiențe,* s. f. 1. (Rar) Faptul de a fi suficient; îndestulare. 2. Încredere, mulțumire de sine exagerată; vanitate. [Pr.: *-ci-en-*] — Fr. **suffisance** (după *suficient*).

SUFÍT, *sufituri,* s. n. Ornament din var și nisip, făcut în special pe tavan; tavan ornamentat. — It. **soffitta.**

SUFÍȚĂ s. f. v. **sofită.**

SUFÍX, *sufixe,* s. n. Îmbinare de sunete sau un singur sunet care se atașează la sfîrșitul unei rădăcini, pentru a forma cuvinte, sensuri sau valori gramaticale noi. — Fr. **suffixe** (lat. lit. **suffixus**).

SUFIXÁ, *sufixez,* vb. I. Tranz. A atașa un sufix la o rădăcină. — Din **sufix.**

SUFIXÁRE, *sufixări,* s. f. Acțiunea de *a sufixa* și rezultatul ei.

SUFIXÁȚIE, *sufixații,* s. f. Faptul de *a sufixa;* sufixare.

SUFLÁ, *súflu,* vb. I. 1. Intranz. A elimina aer din gură sau din plămîni cu o anumită forță; a expira forțat aerul. ◇ Expr. *A sufla în lumînare* (sau *în lampă*) = a stinge luminarea sau lampa expirînd cu putere aerul deasupra flăcării. *A sufla în foc* = a expira producînd un curent de aer, pentru a înteți flacăra. *A sufla* (cuiva) *în borș* sau *a sufla în borșid cuiva* = a se amesteca (neîntrebat) în treburile cuiva. *Cine s-a fript cu ciorbă, suflă și în iaurt* = o experiență neplăcută te face mai prudent decît este necesar. *A sufla cuiva ceva* (sau *pe cineva*) *de sub nas* = a-și însuși cu îndrăzneală ceea ce se cuvine altuia; a șterpeli. ✦ Tranz. A face ca ceva să se împrăștie sub acțiunea aerului expirat cu

SULFÍNĂ, *sulfine*, s. f. Numele a două specii de plante erbacee cu flori plăcut mirositoare, galbene *(Melilotus officinalis)* sau albe *(Melilotus albus)*. [Var.: **sulcínă** s. f.] — Lat. *sulfina (< *sulfus = sulfur).

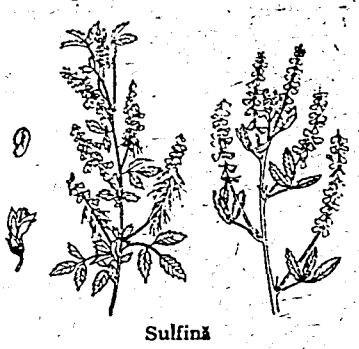

Sulfină

SULFÍT, *sulfiți*, s. m. Sare a acidului sulfuros. — Fr. sulfite.

SULFURÁ, *sulfurez*, vb. I. Tranz. 1. A trata recoltele depozitate (boabele de mazăre, de fasole etc.) cu sulfură de carbon pentru a distruge gărgărițele și moliile. 2. A injecta în sol sulfură de carbon, în scopul distrugerii larvelor și a insectelor vătămătoare pentru plante. — Fr. sulfurer.

SULFURÁRE, *sulfurări*, s. f. Acțiunea de *a sulfura*.

SULFURÁT, **-Ă**, *sulfurați*, *-te*, adj. Combinat cu sulf. ◇ *Hidrogen sulfurat* = gaz incolor, toxic, cu miros de ouă stricate, care se găsește în apele minerale sulfuroase sau se obține prin putrezirea substanțelor albuminoide și care se întrebuințează în chimie; acid sulfhidric. — V. *sulfura*.

SULFÚRĂ, *sulfuri*, s. f. Compus al sulfului cu un metal sau cu un radical organic; sare sau ester al acidului sulfuric. *Sulfură de fier.* ◇ *Sulfură de carbon* = combinație de carbon cu sulf, în formă de lichid incolor și toxic, cu miros neplăcut, folosită în industrie și în agricultură. — Fr. sulfure.

SULFÚRIC, **-Ă**, *sulfurici*, *-e*, adj. 1. Combinat sau compus cu sulf. ◇ *Acid sulfuric* = acid anorganic, obținut prin combinarea trioxidului de sulf cu apa, în formă de lichid incolor, uleios, cu gust acrișor, fără miros și foarte corosiv, care se întrebuințează în industria chimică; vitriol. 2. Privitor la sulf. — Fr. sulfurique.

SULFURÓS, **-OÁSĂ**, *sulfuroși*, *-oase*, adj. 1. Care aparține grupului compușilor oxigenați ai sulfului. ◇ *Acid sulfuros* = acid organic care conține în moleculă mai puțin oxigen decît acidul sulfuric. 2. Care conține sulf dizolvat. *Ape sulfuroase.* — După fr. sulfureux.

SÚLGER s. m. v. **sluger**.

SULHÁC s. n. v. **sulac**.

SULHÁR, *sulhari*, s. m. (Reg.) Trunchi de copac subțire, lung și drept, curățat de crengi.

SULICIOÁRĂ, *sulicioare*, s. f. Diminutiv al lui *suliță*. ✦ Bețișor.

SULIMÁN, *sulimanuri*, s. n. 1. Preparat cosmetic, de obicei alb sau roșu, întrebuințat pentru a da feței culoarea voită, pentru a-i acoperi ridurile și pentru a o înfrumuseța; fard, dres. 2. Plantă erbacee cu florile albăstre, rar roz sau albe *(Ajuga genevensis)*. — Tc. **sülümen**.

Suliman

SULIMENEÁLĂ, *sulimeneli*, s. f. Suliman (1). [Var.: **sulemeneálă** s. f.] — Din **sulimen** + suf. *-eală*.

SULIMENÍ, *sulimenesc*, vb. IV. Refl. 1. A-și da cu suliman pe față; a se farda. 2. Fig. (Despre lucruri) A-și schimba înfățișarea, a se transforma. [Var.: **sulemení** vb. IV] — Din **suliman**.

SULIMENÍRE, *sulimeniri*, s. f. Acțiunea de *a se sulimeni*. [Var.: **sulemenire** s. f.]

SULIMENÍT, **-Ă** *sulimeniți*, *-te*, adj. Dat cu suliman pe față, fardat. [Var.: **sulemenít**, **-ă**, **suliminít**, **-ă** adj.] — V. *sulimeni*.

SULIMINÍT, **-Ă** adj. v. **sulimenit**.

Suliță

SULIȚÁ, *sulițez*, vb. I. Tranz. (Rar) A împunge cu sulița. — Din **suliță**.

SULIȚÁR, *sulițari*, s. m. (Înv.) Sulițaș. — Din **suliță** + suf. *-ar*.

SULIȚÁRE, *sulițări*, s. f. (Rar) Faptul de *a sulița*.

SULIȚÁȘ, *sulițași*, s. m. Ostaș în vechea organizare a armatei, care purta suliță sau care se lupta cu sulița; lăncier. — Din **suliță** + suf. *-aș*.

SÚLIȚĂ, *sulițe*, s. f. 1. Armă de atac formată dintr-un fier ascuțit înfipt în capătul unei prăjini de lemn, folosită în trecut; lance. ✦ Fig. Înțepătură, atac îndreptat împotriva cuiva (într-un discurs, într-o polemică etc.). ✦ (Sport) Instrument de aruncat, format dintr-o prăjină lungă de lemn, cu vîrf ascuțit de fier. 2. Fig. Unitate de măsură a timpului, egală cu circa o oră și jumătate, calculată de popor după spațiul străbătut de un astru pe cer, începînd de la răsăritul lui. [Pl. și: *sulițí*] — Slav (v. sl. sulica).

SULIȚÍCĂ s. f. Plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu frunzele păroase pe partea inferioară și cu flori dispuse în capitule bogate *(Dorycnium nerbaceum)*. — Din **suliță** + suf. *-ică*.

SULTÁN, *sultani*, s. m. Titlu dat monarhului din imperiul otoman și din alte țări musulmane; persoană care poartă (sau purta) acest titlu. ✦ Compus: (înv.) *sultan-mezat* = licitație publică. — Tc. **sultan**.

SULTANÁT, *sultanate*, s. n. Stat monarhic avînd în frunte un sultan. — Fr. sultanat.

SULTÁNĂ, *sultane*, s. f. Titlu dat soției și fiicelor unui **sultan**; persoană care poartă (sau purta) acest titlu. — Din **sultan**.

SULTANÍN, **-Ă**, *sultanini*, *-e*, adj. De cea mai bună calitate. *Bame sultanine.* — Tc. **sultanî**.

SULTĂNÉSC, **-EÁSCĂ**, *sultănești*, adj. Care aparține sultanului, privitor la sultan. — Din **sultan** + suf. *-esc*.

SULTĂNÍCĂ s. f. (Reg.) Numele unui dans popular și melodia după care se execută.

SULUMÍNĂ, *sulumine*, s. f. (Bot.) Filimică.

Sumane

SUMÁN, *sumane*, s. n. 1. Haină țărănească lungă (pînă la genunchi), făcută din pănură sau din postav gros; țundră, zeghe. 2. Țesătură groasă de lînă, lucrată în casă, din care se fac sumane (1); pănură, aba, dimie. [Pl. și: (2, m.) *sumani*. — Var.: **sucmán** s. n.] — Bg. **sukman**.

SUMÁR[1], *sumare*, s. n. 1. Conținutul pe scurt al unei scrieri, al unor studii, al unor dezbateri etc.; rezumat. 2. Tablă de materii a unei cărți, a unei reviste etc.; cuprins. — Lat. lit. **summarius** (fr. **sommaire**).

SUMÁR[2], **-Ă**, *sumari*, *-e*, adj. (Despre manifestări intelectuale, orale sau scrise; adesea adverbial) Spus sau expus în cîteva cuvinte; pe scurt, succint. ✦ Făcut în pripă, foarte simplu, superficial. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Care constă din (prea) puține articole; strict necesar. — Lat. lit. **summarius** (fr. **sommaire**).

SÚMĂ, *sume*, s. f. 1. Rezultatul adunării unor numere, unor cantități sau unor lucruri de același fel; total. ◇ *Sumă aritmetică* = rezultatul adunării unui șir de numere luate în valoare absolută. *Sumă algebrică* = rezultatul adunării unor cantități de același fel, ținînd seama de semnul lor. *Sumă totală* = sumă rezultată din adunarea unor sume parțiale. ✦ Cantitate totală, totalitate. 2. Cantitate de bani. ◇ Expr. *A-și face suma* = a agonisi atît cît crede că îi trebuie. 3. Număr (mare). [Var.: (înv. și arh.) **sómă** s. f.] — Lat. lit. **summa** (pol. **suma**).

SUMĂIÁȘ s. n. v. **sumăieș**.

SUMĂIÉȘ, *sumăieșe*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *suman*; suman mai scurt și mai ușor. [Var.: **sumăiáș** s. n.]

SUMĂNÁR, *sumănari*, s. m. Persoană care face sau vinde sumane. — Din **suman** + suf. *-ar*.

SUMĂNĂRÍE, (2) *sumănării*, s. f. 1. Meseria sumănarului. 2. Atelier sau prăvălie de sumane. — Din **sumănar** + suf. *-ie*.

SUMĂNÉL, *sumănele*, s. n. Sumăieș. — Din **suman** + suf. *-el*.

SUMĂNÚȚ, *sumănuțe*, s. n. Sumăieș. — Din **suman** + suf. *-uț*.

SÚMBRU, **-Ă**, *sumbri*, *-e*, adj. 1. Întunecat, întunecos. 2. Fig. Posomorît, trist, mihnit. ✦ Chinuit de gînduri, îngîndurat. [Var.: (înv.) **sómbru**, **-ă** adj.] — Fr. sombre.

SUMECÁ, *sumec*, vb. I. Tranz. (Reg.) A sufleca, a sumete. — Din **sumete** (după *sufleca*).

SUMECÁT, **-Ă**, *sumecați*, *-te*, adj. (Reg.) Suflecat, sumes. — V. *sumeca*.

SUMEDÉNIE, *sumedenii*, s. f. Mulțime mare, număr mare, sumă; puzderie. — Din **sumă**.

SUMÉS, **-EÁSĂ**, *sumeși*, *-se*, adj. (Despre părți ale îmbrăcămintei, în special despre mîneci) Suflecat. — V. *sumete*.

SUMÉTE, *sumét*, vb. III. 1. Tranz. și refl. A (-și) sufleca mînecile sau poalele. 2. Tranz. A ridica, a trage în sus un obiect sau o parte a lui care atîrnă sau care s-a lăsat prea jos; a prinde, a fixa mai sus. 3. Tranz. (Rar) A ridica, a cără, a duce cu furca o cantitate de nutreț. — Lat. **summittere**.

SUMÉȚ, **-EÁȚĂ** adj. v. **semeț**.

SUMEȚÍ vb. IV. v. **semeți**.

SUMEȚÍE s. f. v. **semeție**.

SUMISIÚNE, *sumisiuni*, s. f. (Franțuzism înv.) Supunere. ◇ *Act de sumisiune* = declarație prin care o persoană eliberată provizoriu din închisoare se obligă a se prezenta, la cerere, pentru verificare. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. **soumission**.

SUMULÍȚĂ, *sumulițe*, s. f. Diminutiv al lui *sumă*.

SUMUȘOÁRĂ, *sumușoare*, s. f. Sumuliță. — Din **sumă** + suf. *-uș-oară*.

SUMUȚÁ, *sumuț*, vb. I. 1. Tranz. (Pop.) A aținta, a îndemna pe cineva să pornească împotriva cuiva; a asmuți. ✦ Refl. A se ridica, a se repezi împotriva cuiva (spunînd ceva). 2. Intranz. A scoate sunete specifice țuguind buzele, pentru a-și manifesta simpatia față de un copil sau de un animal, pentru a le da curaj, pentru a îndemna caii să por-

nească sau să meargă mai repede, pentru a îndepărta duhurile rele etc. — Lat. *submotiare (‹submotum).

SUMUȚÁRE s. f. (Pop.) Acțiunea de *a (se) sumuța*.

SUNÁ, *sun*, vb. I. 1. Intranz. A scoate, a produce sunete caracteristice. ◇ Expr. *A suna a gol* = a scoate sunete înnăbușite, lipsite de sonoritate, caracteristice unui vas care nu conține nimic. *A-i suna cuiva doagele*, se spune cînd un lucru este hodorogit, *fig.* cînd un om e sleit de puteri sau e aproape de moarte. *A-i suna* (cuiva) *scîndura* = a-i sosi (cuiva) ceasul morții : a muri. ◇ Tranz. *Dădu drumul motorului... frînînd, sunînd claxonul* (C. PETRESCU). ✦ (Despre ceas) A marca timpul (prin bătăi mecanice). ◇ Expr. *A-i suna* (cuiva) *ceasul (morții* sau *de veșnicie)* = a-i sosi cuiva clipa morții. ✦ (Despre ape) A murmura, a susura. ✦ (Despre anumite obiecte sau materiale) A foșni. ✦ (Despre vînt) A șuiera, a vîjîi. ✦ (Despre crengi uscate, vreascuri etc.) A trosni. ✦ Tranz. (Pop.) A scutura cu zgomot fînul (pentru a chema calul). 2. Intranz. (Despre cuvinte, cîntece, glasuri) A se face auzit, a se auzi, a răsuna. ◇ Expr. *A-i suna* (cuiva) *la* (sau *în) urechi* (sau *în auz)* = a răsuna în urechea cuiva. *A nu-i suna* (cuiva) *bine la ureche* = a nu-i plăcea (cuiva) vorbele pe care le aude. ✦ (Rar, despre urechi) A țiui. ✦ Fig. A-i reveni în minte. 3. Intranz. (Despre locurile unde se produc zgomote) A răsuna. 4. Intranz. (Despre oameni) A scoate sunete armonioase dintr-un instrument muzical ; a cînta. 5. Intranz. A anunța, a vesti sosirea unei persoane sau apropierea unui eveniment (prin sunete de clopot sau suflînd într-un instrument). ✦ Tranz. (Fam.) A chema (pe cineva) prin semnale sonore (la telefon sau apăsînd pe o sonerie). 6. Intranz. A fi formulat, exprimat ; a glăsui. *Întîia întrebare sună așa...* (ISPIRESCU). 7. Refl. impers. (Rar) A se zvoni, a se auzi vorbindu-se despre ceva. — Lat. sonare.

SUNÁRE, *sunări*, s. f. Acțiunea de *a suna*.

SUNÁT s. n. Sunare. — V. *suna*.

SUNĂTOÁRE s. f. Plantă erbacee cu flori galbene-aurii din care se prepară unguente și ceaiuri medicinale *(Hypericum perforatum)* ; pojarniță. — Lat. [herba] *sanatoria (după *sunător)*.

SUNĂTÓR[1], *sunători*, s. m. (Înv.) Persoană care cîntă dintr-un instrument muzical de suflat ; suflător. — Din suna + suf. *-(ă)tor*.

SUNĂTÓR[2], **-OÁRE**, *sunători, -oare*, adj. 1. (Despre obiecte de metal) Care produce sunete. ◇ *Bani sunători* = a) monede, bani de metal ; b) bani gata, în numerar, bani gheață. *Șarpe sunător* = crotal. ✦ Care foșnește, foșnitor. ✦ (Despre vînt) Care vîjîie ; șuierător. 2. Fig. (Despre cuvinte, fraze etc.) Bombastic. 3. Care sună puternic și prelung ; răsunător. — Din suna + suf. *-(ă)tor*.

SUNDÚC, *sunduce*, s. n. (Reg.) Ladă, cufăr, sipet ; casetă. — Tc. sandık.

SUNDUCÉL, *sunducele*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *sunduc*.

SÚNET, *sunete*, s. n. 1. Senzație înregistrată de ureche datorită mișcării ondulatorii cu o frecvență convenabilă a unui mediu. ✦ Foșnet (al frunzelor). 2. Vibrație muzicală. ✦ Anunțare, vestire (a unui eveniment) ; semnal. 3. Răsunet ; ecou. ✦ Vîlvă, gălăgie. 4. Element al vorbirii orale care comportă o emisiune cu caracter muzical. *Vocalele, consoanele și semivocalele formează sunetele unei limbi.* — Lat. sonitus.

SUPÁ, *supez*, vb. I. Intranz. A lua masa de seară (după ieșirea de la un spectacol). — Fr. souper.

SUPÁPĂ, *supape*, s. f. 1. Piesă în formă de taler, acționată comandat sau automat, montată în dreptul unui orificiu și folosită pentru a întrerupe sau a restabili circuitul unui fluid care trece prin acest orificiu. 2. Valvă care se folosește ca organ de închidere a unei supape (1) ; ventil. 3. Dispozitiv pentru evacuarea parțială a gazului din interiorul aerostatelor sau al dirijabilelor. — Fr. soupape.

Supapă (2)

SUPÁT, *supaturi*, s. n. (Reg.) 1. Locul de sub pat, spațiul dintre pat și dușumea. 2. Gaură săpată într-un mal de pămînt. [Var. : **subpát** s. n.] — Din sub + pat.

SÚPĂ, *supe*, s. f. Fiertură de carne, de legume sau de carne cu legume, uneori cu adaos de făinoase. — Fr. soupe.

SUPĂRÁ, *supăr*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) mîhni, a (se) necăji, a (se) amărî, a (se) întrista. 2. Tranz. A stingheri, a incomoda, a deranja, a stînjeni. ◇ (Formulă de politețe) *N-aș vrea să vă supăr.* ✦ A chinui, a provoca o durere (fizică) ; a jena. *Eu sufăr... din pricina dinței, care mă supără la piept* (GHICA). 3. Refl. A fi întărîtat, a-și ieși din fire ; a se mînia a se irita, a se înfuria. ◇ Expr. *S-a supărat ca vătcarul pe sat*, se spune despre cineva care se supără fără motiv și în dauna lui. ◇ Tranz. *Răspunsul lui Moțoc supără însă atît de rău pe primar... încît izbucni* (REBREANU). — Lat. superare ‹ a întrece, a învinge ›.

SUPĂRÁRE, *supărări*, s. f. 1. Faptul de *a (se) supăra* ; necaz, neplăcere, suferință ; neajuns, nevoie, lipsă. ◇ Expr. *Să nu-ți* (sau *să nu vă) fie cu supărare* sau *dacă* (sau *de) nu ți-ar* (sau *v-ar) fi cu supărare*, formulă de politețe prin care se exprimă teama de a nu deranja sau ofensa pe cineva prin ceva. *Fără supărare*, formulă de politețe prin care cineva arată că nu se consideră jignit sau deranjat, ori prin care se cere cuiva să nu se supere cînd i se spune un adevăr (neplăcut). ✦ Greutate, povară, piedică. ✦ Deranj, pagubă, stricăciune. 2. Întristare, mîhnire, amărăciune. 3. Iritare, mînie ; furie.

SUPĂRÁT, **-Ă**, *supărați, -te*, adj. 1. Necăjit, amărît, mîhnit, trist. 2. Mînios, iritat ; înfuriat. ◇ Expr. *A fi supărat (foc) pe cineva* (sau *pe ceva)* = a fi *(foarte)* nemulțumit de cineva (sau de ceva). *A fi supărat cu cineva* = a nu mai avea relații de prietenie cu cineva, a nu mai vrea să vorbești cu cineva. — V. *supăra*.

SUPĂRĂCIÓS, **-OÁSĂ**, *supărăcioși, -oase*, adj. 1. Care se supără ușor, care nu știe de glumă ; țîfnos, susceptibil ; iritabil, irascibil. 2. Care pricinuiește supărare, suferință ; supărător, neplăcut. ✦ (Rar) Întristat, amărît, necăjit. — Din supăra + suf. *-(ă)cios*.

SUPĂRĂTÓR, **-OÁRE**, *supărători, -oare*, adj. (Adesea adverbial) Care supără contrariază ; jenant. ✦ Plicticos, plictisitor. — Din supăra + suf. *-(ă)tor*.

SUPER- Element de compunere însemnînd ‹ supra ›, ‹ deasupra ›, ‹ peste ›, care dă cuvîntului compus un sens de superioritate sau de superlativ și servește la formarea unor substantive, a unor adjective și a unor verbe. — Fr. super- (lat. lit. super).

SUPERARBÍTRU, *superarbitri*, s. m. Supraarbitru. — Din super- + arbitru (după fr. *surarbitre)*.

SUPÉRB, **-Ă**, *superbi, -e*, adj. 1. Plin de grandoare, măreț, impunător ; impresionant. 2. Excepțional de frumos, neobișnuit de frumos. ✦ (Rar) Foarte bun. 3. (Rar) Mîndru, semeț ; (peior.) orgolios, îngîmfat, trufaș. — Fr. superbe (lat. lit. superbus).

SUPERBÍE s. f. (Rar) Mîndrie, semeție, orgoliu. — Lat. lit. superbia (comp. it. superbia).

SUPERCIMÉNT, *supercimenturi*, s. n. Ciment care se întărește foarte repede după ce a fost amestecat cu apă. — După fr. supercíment.

SUPERFETAȚIÚNE, *superfetațiuni*, s. f. (Înv.) Lucru care se adaugă în mod inutil altui lucru. [Pr. : *-ți-u-*] — Fr. superfétation.

SUPERFICIÁL, **-Ă**, *superficiali, -e*, adj. (Adesea adverbial) Care apare, se produce, rămîne la suprafață, fără să atingă miezul, esența lucrurilor. ✦ Fig. (Despre oameni) Care tratează problemele fără să le adîncească, care trece ușor peste lucruri, nu stăruie destul asupra lor. [Pr. : *-ci-al*] — După fr. superficiel.

SUPERFICIALITÁTE s. f. Stare a tot ce este superficial ; *fig.* lipsă de profunzime ; ușurătate. ✦ (Concr.) Lucru superficial. [Pr. : *-ci-a-*] — După fr. superficialité.

SUPERFÍN, **-Ă**, *superfini, -e*, adj. De cea mai bună calitate, foarte fin. — Fr. superfin.

SUPERFLUITÁTE s. f. (Rar) Însușire a ceea ce este superfluu ; (concr.) lucru superfluu. [Pr. : *-flu-i-*] — După fr. superfluité.

SUPERFLÚU, **-Ă**, *superflui, -e*, adj. Care este de prisos, inutil. — Lat. lit. superfluus (fr. superflu).

SUPERFOSFÁT, *superfosfați*, s. m. Îngrășămînt chimic pe bază de fosfat, folosit în agricultură. — Fr. superphosphate.

SUPERIÓR, **-OÁRĂ**, *superiori, -oare*, adj. 1. Care ocupă un loc în spațiu deasupra altuia ; de sus. ✦ (Despre cursul apelor curgătoare) Care se află mai aproape de izvor decît de vărsare. 2. Care are sau ocupă un rang sau o demnitate mai mare decît altul. ◇ *Ofițer superior* = ofițer cu un grad înalt (de la maior în sus). *Animal superior* = animal care ocupă locul cel mai înalt pe scara zoologică. *Învățămînt superior* = treaptă a învățămîntului urmînd după învățămîntul mediu, cuprinzînd universități și institute, în care se predau cunoștințe speciale aprofundate, menite să formeze specialiști cu o înaltă calificare. (În vechea organizare a școlii) *Curs superior* = ciclu de învățămînt cuprinzînd ultimele trei (sau patru) clase din cursul de șapte (sau de opt) ani al liceului. ✦ (Substantivat) Persoană încadrată într-o ierarhie, în raport cu cei pe care îi are în subordine. 3. Care este de calitate mai bună, care valorează mai mult decît altul ; care este (sau se crede că este) la un nivel mai înalt decît altul. ◇ *Matematici superioare* = parte a matematicii care folosește metode de cercetare foarte complexe și dă generalizări din cele mai largi. *Registru superior* = registru care cuprinde sunetele cele mai înalte ale vocii sau ale unui instrument. [Pr. : *-ri-or*] — Lat. lit. superior.

SUPERIORITÁTE s. f. Stare a ceea ce este superior ; faptul de a fi (sau de a se crede) superior altora ; atitudine (trufașă) a celui ce se crede superior. [Pr. : *-ri-o-*] — După fr. supériorité.

SUPERLATÍV, **-Ă**, *superlativi, -e*, adj. (Despre calificative) Care exprimă o calitate în gradul cel mai înalt. ◇ *Gradul superlativ* (și substantivat, n.) = grad de comparație al adjectivelor și al adverbelor, care arată că însușirea exprimată este la un grad foarte înalt sau la gradul cel mai înalt în comparație cu altele. *Superlativ absolut. Superlativ relativ.* — Fr. superlatif (lat. lit. superlativus).

SUPERPÚNE, *superpún*, vb. III. Tranz. (Înv.) A suprapune. — Din super- + pune (după fr. *superposer)*.

SUPERPÚS, **-Ă**, *superpuși, -se*, adj. (Înv.) Suprapus. — V. *superpune*.

SUPERSÓNIC, **-Ă**, *supersonici, -e*, adj. Care are o viteză mai mare decît viteza sunetului. — Fr. supersonique.

SUPERSTIȚIE, *superstiții*, s. f. Prejudecată care decurge din credința că tot ce se întîmplă în natură și în societate este o manifestare a unor forțe supranaturale, potrivit căreia anumite întîmplări sînt socotite ca putînd influența sau determina evenimente din viața oamenilor. — Fr. superstition (lat.-lit. superstitio).

SUPERSTIȚIÓS, **-OÁSĂ**, *superstițioși, -oase*, adj. (Despre oameni) Stăpînit de superstiții ; (despre manifestările oamenilor) izvorît din superstiții, bazat pe superstiții. [Pr. : *-ți-os*] — După fr. superstitieux.

SUPÉU, *supeuri*, s. n. Masă care se ia seara tîrziu (după ieșirea de la un spectacol). — Fr. souper.

SUPIÉRĂ, *supiere*, s.f. Castron în care se servește supa. [Pr. : *-pi-e-*] — Fr. soupière.

SUPÍN, *supine*, s. n. Mod nepersonal al unui verb, avînd valoare de verb sau de substantiv. — Lat. lit. **supinum** (fr. **supin**).

SUPLEÁNT, -Ă, *supleanți, -te*, s. m. și f. (În vechea organizare judecătorească) Judecător care ocupa prima treaptă în magistratură și care avea anumite atribuții secundare **sau** intra în compunerea completelor de judecată în cauze de importanță mai mică. ✧ *Membru supleant* = membru ales sau numit într-un comitet, într-o comisie etc. care poate înlocui pe titular și care are drept de vot consultativ. ✦ (Rar) Suplinitor. [Pr.: *-ple-ant*] — Fr. **supléant.**

SUPLETÍV, -Ă, *supletivi, -e*, adj. (Despre forme gramaticale) Care completează, care întregește schema flexionară a unui cuvînt. — Fr. **supplétif.**

SUPLÉȚE s. f. Însușirea de a fi suplu, ușurință în mișcări; mlădiere, flexibilitate. — După fr. **souplesse.**

SUPLICÁ, *suplic*, vb. I. Intranz. (Înv.) A se ruga de cineva cu stăruință și umilință. — Fr. **supplier** (lat. lit. **supplicare**).

SUPLICÁNT, -Ă, *suplicanți, -te*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care suplică; persoană care adresează o suplică. — Germ. **Supplikant.**

SUPLÍCĂ, *suplici*, s. f. (Înv.) Cerere, jalbă, plîngere. — Fr. **supplique.**

SUPLÍCIU, *suplicii*, s. n. Tortură, caznă. ✦ Fig. Suferință sufletească, chin. — Lat. lit. **supplicium** (fr. **supplice**).

SUPLIMÉNT, *suplimente*, s. n. Adaos. — Fr. **supplément** (lat. lit. **supplementum**).

SUPLIMENTÁR, -Ă, *suplimentari, -e*, adj. Care se adaugă la ceva, care completează ceva. ✧ *Ore suplimentare* = ore de muncă efectuate peste programul fixat. *Unghiuri suplimentare* = unghiuri care formează împreună 180°. — După fr. **supplémentaire.**

SUPLINÍ, *suplinesc*, vb. IV. Tranz. I. A înlocui pe cineva (temporar) în funcții sau în obligații. 2. A adăuga ceea ce lipsește; a împlini înlocuind ceva. — It. **supplire** (după *plin*).

SUPLINÍRE, *supliniri*, s. f. Acțiunea de *a suplini* și rezultatul ei; înlocuire, completare; *p. ext.* loc. funcție de suplinitor (la o catedră)

SUPLINITÓR, -OÁRE, *suplinitori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care înlocuiește pe cineva în muncă. — Din **suplini** + suf. *-(i)tor.*

SÚPLU, -Ă, *supli, -e*, adj. 1. (Despre ființe) Mlădios. ✦ (Despre lucruri) Flexibil. ✦ (Despre mers, mișcare) Ușor, elegant. 2. Fig. (Despre oameni) Care se supune voinței altuia, care nu are o atitudine fermă; acomodabil. — Fr. **souple.**

SUPÓRT, *suporturi*, s. n. Piesă sau dispozitiv care servește la susținerea unui obiect sau a unui sistem tehnic. ✦ Fig. Ajutor, sprijin. *Suport moral.* — Fr. **support.**

SUPORTÁ, *supórt*, vb. I. Tranz. 1. A îndura, a răbda, a suferi. ✦ A admite, a tolera, a îngădui. 2. A susține o greutate, o povară; a rezista la... ✦ A avea sau a lua în sarcina sa o obligație bănească. *A suporta cheltuielile.* — Fr. **supporter.**

SUPORTÁBIL, -Ă, *suportabili, -e*, adj. Care poate fi suportat. — După fr. **supportable.**

SUPÓRTER, *suporteri*, s. m. Susținător, simpatizant al unui sportiv sau al unei echipe. [Acc. și: *suportér*] — Engl. **supporter.**

SUPOZITÓR, *supozitoare*, s. n. Preparat farmaceutic de formă conică, administrat pe cale anală (în cazuri de constipație). — După fr. **suppositoire.**

SUPOZÍȚIE, *supoziții*, s. f. Presupunere, ipoteză. — Fr. **supposition.**

SUPRA- Element de compunere care înseamnă «deasupra», «peste» sau care indică un sens superlativ și servește la formarea unor substantive ca: *supralicitație, suprataxă* etc., a unor adjective ca: *supraabundent, suprafiresc* etc. și a unor verbe ca: *supraevalua, supraîncărca* etc. — Lat. lit. **supra.**

SUPRAABUNDÉNT, -Ă, *supraabundenți, -te*, adj. Foarte abundent. — Din **supra-** + **abundent** (după fr. *surabondant*).

SUPRAABUNDÉNȚĂ, *supraabundențe*, s. f. Abundență foarte mare; belșug. — Din **supra-** + **abundență** (după fr. *surabondance*).

SUPRAAGLOMERÁRE, *supraaglomerări*, s. f. Aglomerare (prea) mare. — Din **supra-** + **aglomerare.**

SUPRAAGLOMERÁT, -Ă, *supraaglomerați, -te*, adj. Aglomerat peste măsură, foarte aglomerat. — Din **supra-** + **aglomerat.**

SUPRAAGLOMERÁȚIE, *supraaglomerații*, s. f. Supraaglomerare. — Din **supra-** + **aglomerație.**

SUPRAALIMENTÁ, *supraalimentez*, vb. I. Refl. și tranz. A consuma sau a face pe cineva să consume o cantitate de hrană mai mare și mai consistentă decît cea normală, a (se) hrăni mai substanțial. — Din **supra-** + **alimenta** (după fr. *suralimenter*).

SUPRAALIMENTÁRE s. f. Faptul de *a (se) supraalimenta.*

SUPRAALIMENTÁT, -Ă, *supraalimentați, -te*, adj. Care primește sau căruia i se dă o cantitate de hrană mai mare și mai consistentă decît cea normală. — V. *supraalimenta.*

SUPRAALIMENTÁȚIE s. f. Alimentație mai bogată și mai consistentă decît cea normală (folosită ca metodă curativă); supraalimentare. — Din **supra-** + **alimentație** (după fr. *suralimentation*).

SUPRAAPRECIÁ, *supraapreciez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) aprecia mai mult decît merită în realitate. — Din **supra-** + **aprecia.**

SUPRAAPRECIÉRE, *supraaprecieri*, s. f. Faptul de *a (se) supraaprecia.*

SUPRAARBÍTRU, *supraarbitri*, s. m. Persoană chemată să hotărască într-un litigiu în care arbitrii sînt de păreri deosebite. — Din **supra-** + **arbitru** (după fr. *surarbitre*).

SUPRABUGETÁR, -Ă, *suprabugetari, -e*, adj. Care nu este prevăzut în (sau plătit din) buget; extrabugetar. — Din **supra-** + **bugetar.**

SUPRACÓTĂ, *supracote*, s. f. Cotă suplimentară (de bani, de produse etc.) care îi revine cuiva sau care este datorată de cineva. — Din **supra-** + **cotă.**

SUPRAESTIMÁ, *supraestimez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) supraaprecia. — Din **supra-** + **estima** (după fr. *surestimer*).

SUPRAESTIMÁRE, *supraestimări*, s. f. Faptul de *a (se) supraestima*; supraapreciere.

SUPRAEVALUÁ, *supraevaluez*, vb. I. Tranz. A evalua ceva peste valoarea reală. — Din **supra-** + **evalua** (după fr. *surévaluer*).

SUPRAFÁȚĂ, *suprafețe*, s. f. 1. Partea exterioară sau de deasupra a unui corp; față. ✧ Loc. adv. *La suprafață* = fără a pătrunde în esența lucrurilor, în mod superficial. 2. Întindere delimitată (de teren, de pădure etc.) considerată sub raportul lungimii și lățimii, măsurată în unități la pătrat. ✧ *Suprafață de respirație* = suprafață pulmonară care dă capacitatea respiratorie. ✦ (Geom.) Arie limitată de o linie închisă (frîntă sau curbă) măsurată în unități la pătrat. — Din **supra-** + **față** (după fr. *surface*).

SUPRAFIRÉSC, -EASCĂ, *suprafirești*, adj. Supranatural. — Din **supra-** + **firesc.**

SUPRAFORTĂREÁȚĂ, *suprafortărețe*, s. f. (În expr.) *Suprafortăreață zburătoare* = avion de bombardament blindat de mare tonaj, cu șase motoare și cu mijloace de autoapărare. — Din **supra-** + **fortăreață** (după fr. *superforteresse*).

SUPRAIMPRESIÚNE, *supraimpresiuni*, s. f. Impresionare a unei pelicule cu două sau cu mai multe imagini, prin suprapunere. — Din **supra-** + **impresiune** (după fr. *surimpression*).

SUPRAÎNCĂLZÍ, *supraîncălzesc*, vb. IV. Tranz. A încălzi ceva peste măsură. ✦ (Fiz.) A încălzi un lichid la o temperatură mai înaltă decît temperatura sa de fierbere; a încălzi vapori la o temperatură mai înaltă decît temperatura de fierbere a lichidului corespunzător. — Din **supra-** + **încălzi** (după fr. *surchauffer*).

SUPRAÎNCĂLZÍRE, *supraîncălziri*, s. f. Acțiunea de *a supraîncălzi* și rezultatul ei.

SUPRAÎNCĂLZÍT, -Ă, *supraîncălziți, -te*, adj. Încălzit peste măsură. ✦ (Fiz., despre lichide sau vapori) Încălzit la o temperatură mai înaltă decît temperatura de fierbere a lichidului respectiv sau corespunzător. — V. *supraîncălzi.*

SUPRAÎNCĂLZITÓR, *supraîncălzitoare*, s. n. Dispozitiv al unei căldări de aburi, în care vaporii produși sînt încălziți la o temperatură mai înaltă decît cea de saturație. — Din **supraîncălzi** + suf. *-(i)tor.*

SUPRAÎNCĂRCÁ, *supraîncărc*, vb. I. Tranz. A încărca peste măsură; a împovăra pe cineva cu o muncă exagerată. — Din **supra-** + **încărca** (după fr. *surcharger*).

SUPRAÎNCĂRCÁRE, *supraîncărcări*, s. f. Acțiunea de *a supraîncărca* și rezultatul ei.

SUPRAÎNCĂRCÁT, -Ă, *supraîncărcați, -te*, adj. Încărcat peste măsură. — V. *supraîncărca.*

SUPRALICITÁ, *supralicitez*, vb. I. Intranz. A oferi la licitație mai mult decît altul. — Din **supra-** + **licita** (după fr. *surenchérir*).

SUPRALICITATÓR, -OÁRE, *supralicitatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care supralicitează. — Din **supralicita** + suf. *-(a)tor.*

SUPRALICITÁȚIE, *supralicitații*, s. f. Licitație făcută în urma altei licitații, pentru același obiect. — Din **supra-** + **licitație** (după fr. *surenchère*).

SUPRAMÚNCĂ s. f. Muncă suplimentară pe care o depune muncitorul după ce a produs minimul necesar pentru întreținerea sa și a familiei sale și care produce plusvaloarea în folosul patronului. — Din **supra-** + **muncă** (după fr. *surtravail*).

SUPRANATURÁL, -Ă, *supranaturali, -e*, adj. (În concepțiile mistice; adesea substantivat, n.) Care pare mai presus de forțele și legile naturii sau împotriva lor și care, neputînd fi explicat, este atribuit unor forțe miraculoase. ✦ Fără seamăn, extraordinar, excepțional. — Din **supra-** + **natural** (după fr. *surnaturel*).

SUPRANÚME, *supranume*, s. n. Nume dat unei persoane, pe lîngă numele propriu, în semn de cinste (uneori și de batjocură); nume pe care și-l ia sau care se dă unei persoane, pentru a se deosebi de altă persoană. — Din **supra-** + **nume** (după fr. *surnom*).

SUPRANUMERÁR, -Ă, *supranumerari, -e*, adj. Care este peste numărul prevăzut, fixat **sau** necesar. — Din **supra-** + **numerar** (după fr. *surnuméraire*).

SUPRANUMÍ, *supranumesc*, vb. IV. Tranz. A da cuiva un supranume. — Din **supra-** + **numi** (după fr. *surnommer*).

SUPRANUTRÍT, -Ă, *supranutriți, -te*, adj. Supraalimentat; *fig.* care trăiește în belșug. — Din **supra-** + **nutrit** (după fr. *surnourri*).

SUPRAOFÉRTĂ, *supraoferte*, s. f. Ofertă mai avantajoasă, făcută după încheierea unei licitații. — Din **supra-** + **ofertă.**

SUPRAÓM, *supraoameni*, s. m. Om înzestrat cu calități excepționale, care realizează lucruri ce par mai presus de puterile omenești. — Din **supra-** + **om** (după germ. *Übermensch*, fr. *surhomme*).

SUPRAOMENÉSC, -EÁSCĂ, *supraomenești*, adj. Care întrece puterile omenești, care pare mai presus de firea omenească. — Din **supra-** + **omenesc** (după fr. *surhumain*).

SUPRAORDONÁT, -Ă, *supraordonați, -te*, adj. Care ocupă un loc superior într-o clasificație sau într-o ierarhie. ◇ *Fracție supraordonată* = fracție ordinară mai mare decît un întreg. *Propoziție supraordonată* = propoziție regentă, v. *regent*. — Din **supra-** + **ordonat** (după *subordonat*).

SUPRAPĂMÎNTÉSC, -EÁSCĂ, *suprapămînteşti*, adj. Care pare că depășește limitele pămîntescului; din altă lume. — Din **supra-** + **pămîntesc**.

SUPRAPOPULÁ, *supraopulez*, vb. I. Refl. (Despre oraș, țări etc.) A-și spori populația peste limitele normale. — Din **supra-** + **popula** (după fr. *surpeupler*).

SUPRAPOPULÁRE, *supraopulări*, s. f. Faptul de a fi supraopulat. — V. *supraopula*.

SUPRAPOPULÁT, -Ă, *supraopulați, -te*, adj. (Despre oraș, țări etc.) Populat peste limitele normale. — V. *supraopula*.

SUPRAPOPULÁȚIE, *supraopulații*, s. f. Mare concentrare de populație într-un oraș, într-o țară etc. — Din **supra-** + **populație**.

SUPRAPRESIÚNE, *suprapresiuni*, s. f. (Tehn.) Diferența pozitivă dintre presiunea absolută a unui fluid și o presiune absolută de referință. — Din **supra-** + **presiune**.

SUPRAPRÉȚ, *supraprețuri*, s. n. Preț mai mare decît cel legal, preț de speculă. — Din **supra-** + **preț**.

SUPRAPRODÚCȚIE, *supraproducții*, s. f. Situație (care se produce în mod periodic și inevitabil în sistemul capitalist) în care producția de mărfuri depășește putința de cumpărare a consumatorilor. — Din **supra-** + **producție** (după fr. *surproduction*).

SUPRAPROFÍT, *supraprofituri*, s. n. Profit care reprezintă o depășire a profitului mijlociu și care este realizat de patroni în detrimentul muncitorilor. — Din **supra-** + **profit**.

SUPRAPÚNE, *suprapún*, vb. III. Tranz. A pune un lucru deasupra altuia. ◇ Refl. *Fișia subțire dintre cele două stînci care se suprapun este filonul de aur* (BOGZA). — Din **supra-** + **pune** (după fr. *superposer*).

SUPRAPÚNERE, *suprapuneri*, s. f. Acțiunea de *a (se) suprapune* și rezultatul ei.

SUPRAPÚS, -Ă, *suprapuși, -se*, adj. Așezat deasupra. ◇ *Clasă (sau pătură) suprapusă* = clasă socială conducătoare în orînduirea burgheză, care se bucură de toate privilegiile. ✦ (Despre formații geologice, epoci de civilizație etc.) Care urmează după altul, care este așezat deasupra altuia. — V. *suprapune*.

SUPRAREALÍSM s. n. Curent decadent în literatura și în arta occidentală contemporană, care neagă gîndirea logică și activitatea premeditată a gîndirii, punînd accentul pe elementele iraționale și inconștiente, pe vise și pe fenomene de automatism. — Din **supra-** + **realism** (după fr. *surréalisme*).

SUPRAREALÍST, -Ă, *suprarealiști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de suprarealism, privitor la suprarealism. 2. S. m. și f. Adept al suprarealismului. — Din **supra-** + **realist** (după fr. *surréaliste*).

SUPRARENÁL, -Ă, *suprarenali, -e*, adj. Care se află deasupra rinichilor. ◇ *Glandă suprarenală* = fiecare dintre cele două glande cu funcție endocrină, aflate deasupra rinichilor. — Din **supra-** + **renal** (după fr. *surrénal*).

SUPRASÁRCINĂ, *suprasarcini*, s. f. Sarcină suplimentară pe care o are de suportat un aparat, un mecanism sau o construcție. — Din **supra-** + **sarcină** (după fr. *surcharge*).

SUPRASATURÁT, -Ă, *suprasaturați, -te*, adj. 1. (Despre soluții) Care conține mai multă substanță dizolvată decît cantitatea corespunzătoare coeficientului de solubilitate la temperatura ordinară. ✦ (Despre vapori) Care se află într-o concentrație superioară aceleia corespunzătoare tensiunii maxime a vaporilor pentru temperatura respectivă. 2. Fig. (Fam.) Sătul peste măsură de ceva. — Din **supra-** + **saturat** (după fr. *sursaturé*).

SUPRASATURÁȚIE s. f. 1. Stare a unei soluții în care concentrarea substanței dizolvate la o anumită temperatură este mai mare decît cea corespunzătoare saturației. 2. Fig. (Fam.) Starea celui prea sătul (de ceva). — Din **supra-** + **saturație** (după fr. *sursaturation*).

SUPRASENSÍBIL, -Ă, *suprasensibili, -e*, adj. 1. (Despre sunete, unde etc.) Care depășește posibilitatea de percepție a simțurilor. 2. (Despre ființe) Excesiv de sensibil. — Din **supra-** + **sensibil** (după fr. *suprasensible*).

SUPRASTRUCTURÁL, -Ă, *suprastructurali, -e*, adj. Care ține de suprastructură, privitor la suprastructură. — Din **supra-** + **structural**.

SUPRASTRUCTÚRĂ, *suprastructuri*, s. f. 1. Totalitatea concepțiilor politice, juridice, religioase, artistice, filozofice dominante într-o societate istorește determinată și instituțiile (politice, juridice etc.) corespunzătoare lor, generate de baza economică a orînduirii sociale respective. 2. Totalitatea elementelor care formează partea utilă a unei construcții. 3. Construcție metalică sau de lemn situată deasupra punții principale a unei nave. ✦ Ansamblu format din șasiul și caroseria sau platforma unui autovehicul. — Din **supra-** + **structură** (după fr. *superstructure*).

SUPRATÁRĂ, *supratare*, s. f. Tara celui de al doilea ambalaj al unei mărfi. — Din **supra-** + **tară**.

SUPRATAXÁ, *suprataxez*, vb. I. Tranz. A adăuga o suprataxă; a taxa prea mult. — Din **suprataxă** (după fr. *surtaxer*)

SUPRATÁXĂ, *suprataxe*, s. f. Taxă suplimentară adăugată altei taxe, fixate anterior. — Din **supra-** + **taxă** (după fr. *surtaxe*).

SUPRATENSIÚNE, *supratensiuni*, s. f. Tensiune electrică superioară celei nominale și care constituie un pericol pentru circuitele electrice (din cauza încălzirii exagerate a conductoarelor sau din cauza descărcărilor pe care le poate provoca). — Din **supra-** + **tensiune** (după fr. *surtension*).

SUPRATÎMP, *supratimpi*, s. m. Prelungire a zilei de muncă peste limita care corespunde prețului obișnuit al muncii, practicată în sistemul economic capitalist. — Din **supra-** + **timp**.

SUPRAUMÁN, -Ă, *supraumani, -e*, adj. (Rar) Supraomenesc. — Din **supra-** + **uman** (după fr. *surhumain*).

SUPRAUNITÁR, -Ă, *supraunitari, -e*, adj. (Mat.; despre numere) Care are valoare mai mare decît unitatea. — Din **supra-** + **unitar**.

SUPRAVEGHEÁ, *supraveghez*, vb. I. Tranz. A observa, a păzi cu grijă, cu atenție, cu autoritate. — Din **supra-** + **veghea** (după fr. *surveiller*).

SUPRAVEGHÉRE, *supravegheri*, s. f. Acțiunea de *a supraveghea*; urmărire atentă, pază. ◇ Expr. *A avea* (ceva) *în supraveghere* = a avea sarcina de a supraveghea (ceva).

SUPRAVEGHETÓR, -OÁRE, *supraveghetori, -oare*, s. m. și f. Persoană însărcinată cu supravegherea cuiva sau a ceva. — Din **supraveghea** + suf. *-tor*.

SUPRAVENÍ, *supravin*, vb. IV. Intranz. (Rar) A veni pe neașteptate. — Din **supra-** + **veni** (după fr. *survenir*).

SUPRAVIEȚUÍ, *supraviețuiesc*, vb. IV. Intranz. A rămîne în viață după moartea cuiva sau după o catastrofă, un cataclism etc. — Din **supra-** + **viețui** (după fr. *survivre*).

SUPRAVIEȚUÍRE s. f. Faptul de *a supraviețui*.

SUPRAVIEȚUITÓR, -OÁRE, *supraviețuitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care supraviețuiește alteia sau unei catastrofe, unui cataclism etc. — Din **supraviețui** + suf. *-(i)tor*.

SUPRAVOLTÁJ, *supravoltaje*, s. n. Mărire a potențialului voltajului unui curent electric. — Din **supra-** + **voltaj** (după fr. *survoltage*).

SUPRÉM, -Ă, *supremi, -e*, adj. Care este cel mai înalt, cel mai bun, cel mai mare; mai presus de toate; *p. ext.* extrem, ultim. ◇ *Moment suprem* = moment decisiv pentru reușita unei acțiuni. *Onoruri supreme* = funeralii. *Voință supremă* = ultimele dispoziții ale unui muribund. ✦ Care este cel mai înalt în grad. — Fr. **suprême** (lat. lit. **supremus**).

SUPREMAȚÍE, *supremații*, s. f. Superioritate unită cu autoritate și putere; poziție dominantă; preponderență. — Fr. **suprématie**.

SUPRESIÚNE, *supresiuni*, s. f. (Franțuzism înv.) Suprimare. — Fr. **suppression** (lat. lit. **suppressio, -onis**).

SUPRIMÁ, *suprim*, vb. I. Tranz. 1. A face să dispară; a înlătura, a elimina; a anula. ✦ A omorî, a extermina pe cineva. 2. A desființa un post, un loc etc. ✦ (Impr.) A scoate din funcție, a pune în disponibilitate. ✦ A interzice apariția unei publicații periodice. ✦ A scoate din circulație un tren. 3. A înlătura ceva, a renunța la ceva. *Suprimase cafeaua cu lapte, chiflele, dejunul copios* (C. PETRESCU). — Fr. **supprimer**.

SUPRIMÁRE, *suprimări*, s. f. Acțiunea de *a suprima* și rezultatul ei.

SUPRIMÁT, -Ă, *suprimați, -te*, adj. Care a încetat să mai fie, să mai existe; înlăturat, eliminat, șters, anulat. — V. *suprima*.

SUPT[1] prep. v. sub.

SUPT[2], *supturi*, s. n. Acțiunea de *a suge*; alimentare a copilului la sîn. ✦ (Fam.) *Darul suptului* = deprinderea de a consuma băuturi spirtoase (în cantități mari).

SUPT[3], **-Ă**, *supți, -te*, adj. Slab, uscat; (despre față, obraji) scofîlcit. — V. *suge*.

SUPTÚRĂ, *supturi*, s. f. (Pop.) Supt[3]. — Din **supt**[1] + suf. *-ură*.

SUPȚIÁRE s. f. v. subțiere.

SUPÚNE, *supún*, vb. III. Tranz. 1. A lua, a aduce sub stăpînirea sau în puterea sa (prin lupte, războaie); a cuceri, a subjuga. ✦ Refl. A accepta stăpînirea cuiva, a da cuiva ascultare; (înv.) a se închina cuiva. ✦ A aduce sub ascultarea, sub autoritatea sa, a subordona (prin asuprire, constrîngere). ✦ (Înv.) A îmblînzi animale. ✦ (Înv., despre sentimente puternice) A copleși. 2. A constrînge pe cineva să suporte un lucru, să accepte o situație. *Asta e tortura la care a fost supus un om ani întregi* (GHEREA). ✦ A face ca o substanță, un material etc. să fie expuse unei anumite acțiuni, unui anumit tratament. ✦ Refl. A se expune de bunăvoie la ceva, a suporta de bunăvoie ceva. 3. A prezenta cuiva un lucru spre cunoștință, apreciere sau hotărîre. 4. (Rar) A așeza, a vîrî dedesubt. ✦ A forța pe cineva să se aplece, să se încovoaie, să îngenuncheze. ◇ Refl. *S-a așezat în preajmă, supunîndu-se cu pîntecele la pămînt* (SADOVEANU). — Lat. **supponere**.

SUPÚNERE s. f. Acțiunea de *a (se) supune* și rezultatul ei. ✦ Respect. ◇ Loc. adv. (Înv.) *Cu supunere* = cu smerenie, cu umilință.

SUPURÁ, pers. 3 *supurează*, vb. I. Intranz. (Despre țesuturi animale) A produce și a elimina puroi. *Rana supurează*. — Fr. **suppurer** (lat. lit. **suppurare**).

SUPURÁNT, -Ă, *supuranți, -te,* adj. (Despre răni) Care supurează — Fr. **suppurant.**

SUPURÁȚIE, *supurații,* s. f. Formare și eliminare de puroi. — Fr. **suppuration.**

SUPÚS[1], **-Ă,** *supuși, -se,* adj. **1.** Ascultător, plecat, smerit. ✦ Umilit, servil. **2.** (Înv.) Așezat sub...; ascuns, pitit. — V. *supune.*

SUPÚS[2], **-Ă,** *supuși, -se,* s. m. și f. (Urmat de un calificativ arătînd statul în discuție) Persoană aparținînd prin cetățenie unui anumit stat; persoană aflată sub o protecție specială de ordin juridic a unui stat, fără a fi cetățean cu drepturi depline. ✦ (Înv., la pl.) Locuitorii unei țări depinzînd de o autoritate centrală. — V. *supune.*

SUPUȘÉNIE s. f. Faptul de a se bucura de cetățenia unei țări sau de protecția juridică specială a unei țări. — Din **supus**[2] + suf. *-enie.*

SUPUȘÎME s. f. (Rar) Totalitatea supușilor. — Din **supus**[2] + suf. *-ime.*

SUR, -Ă, *suri, -e,* adj. **1.** De o culoare intermediară între alb și negru sau care rezultă dintr-un amestec de alb și negru; cenușiu; (despre animale și păsări) care are părul, lîna, penele de această culoare. ✦ (Substantivat, m.) Nume dat unui cal cu părul sur **(1). 2.** (Despre cer, nori, văzduh) Lipsit de lumină, de strălucire; încețoșat, tulbure; *fig.* posomorît, mohorît. **3.** (Despre părul oamenilor; *p. ext.* despre oameni) Cărunt. ✦ Fig. Bătrîn, vechi; șters, searbăd. — Bg., sb. **sur.**

SURÁTĂ, *surate,* s. f. (Pop.) Prietenă bună, ca o soră; apelativ folosit de femeile de la țară în relațiile dintre ele. ✧ Expr. (Despre femei) *A și prinde surate* = a lega între ele o prietenie trainică. ✦ Termen familiar, prietenesc, pus înaintea numelui unei femei despre care vorbește cineva. — Din **soră** + suf. *-ată.*

SURÁTEC, -Ă adj. v. **suratic.**

SURÁTIC, -Ă, *suratici, -e,* adj. (Pop.) Care bate în sur, suriu. [Var.: **surátec, -ă** adj.] — Din **sur** + suf. *-atic.*

SURĂȚÍCĂ, *surățele,* s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *surată.*

SURĂȚÍE, *surății,* s. f. (Pop.) Legătură de prietenie între femei (similară frăției de cruce). — Din **surată** + suf. *-ie.*

SURCEÁ, -ÍCĂ, *surcele,* s. f. **1.** Așchie care sare cînd se cioplește sau cînd se sparge un lemn; *p. ext.* vreasc, gătej, bețișor. *Surcica nu sare departe de trunchi.* **2.** (Reg.; la pl.) Minciuni **(II),** uscățele. — Din **surcele** (pl. lui *surcel).*

SURCÉL, *surcele,* s. n. Surcea **(1).** — Lat. **surcellus.**

SURCELÁ, *surcelez,* vb. I. Intranz. (Rar) A strînge surcele, a umbla după surcele. — Din **surcele (pl. lui** *surcel).*

SURCELÚȚĂ, *surceluțe,* s. f. Diminutiv al lui *surcea* **(1).**

SURCHIDEÁLĂ, *surchideli,* s. f. (Reg.) Faptul de *a surchidi;* sfielală, bîțuială; mușteruluială. ✦ Bătaie.

SURCHIDÍ, *surchidesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Reg.) A sîcîi, a hărțui, a mușterui. ✦ A smuci, a trînti; *p. ext.* a chinui. **2.** (Înv.) A arunca zarul la jocul de arșice. — Magh. **szurkálodni.**

SURD, -Ă, *surzi, -de,* adj. **1.** Lipsit (total sau parțial) de auz. ✧ Expr. *A rămîne surd la ceva* = a nu da ascultare unei solicitări, a nu se impresiona de ceva. (Substantivat) *Surdul n-aude, dar le potrivește,* se spune despre cel care răspunde cu totul altceva la o întrebare, cînd n-a auzit bine sau cînd se preface că n-a auzit. *Du-te* (sau *să te duci) unde a dus surdul roata și mutul iapa,* se spune celui pe care nu vrei să-l mai vezi sau celui despre care nu vrei să mai știi nimic. *S-a pornit ca surda-n joc,* se spune despre cineva care, din nepricepere, face mereu greșeli. *A bate toaca* (sau *toba) la urechile surdului* = a vorbi zadarnic cuiva care nu vrea sau nu este în stare să înțeleagă. **2.** (Lingv.; despre consoane) A cărui emisiune nu comportă vibrații glotale, caracteristice pentru sunetele sonore. **3.** (Despre zgomote; adesea adverbial) Lipsit de rezonanță, slab, înnăbușit, confuz. ✦ Fig. (Despre sentimente, conflicte etc.) Mocnit, ascuns, tăinuit. ✦ (Despre senzații, dureri etc.) Înnăbușit; nedefinit. — Lat. **surdus.**

SÚRDA adv. În zadar, degeaba, inutil. *Surda strig* (ALEXANDRESCU). *Îmi răceam gura de surda* (ISPIRESCU). — Din **surd.**

SURDÍNĂ, *surdine,* s. f. Dispozitiv din metal sau din lemn, în formă de pieptene dublu, la instrumentele cu coarde, sau în formă de dop, la trompete, care se aplică pentru a slăbi intensitatea sunetelor. ✧ Loc. adv. *În surdină* = a) cu surdina pusă, încet; b) *fig.* fără zgomot, înnăbușit; cu glas scăzut. — Fr. **sourdine.**

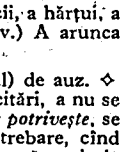

Surdină

SURDITÁTE, *surdități,* s. f. **1.** Infirmitate constînd în imposibilitatea (totală sau parțială) de a percepe sunetele, surzenie. ✧ *Surditate psihică* = imposibilitate de a recunoaște și a distinge cu simțul auzului de la ce fel de obiecte vin sunetele. *Surditate verbală* = neputința cuiva de a percepe cuvintele pe care le aude, dacă nu le vede scrise. **2.** Calitatea unui sunet de a fi surd. — După fr. **surdité.**

SURDOMÁȘ, *surdomași,* s. m. (Reg.) Larva gîndacului numit morarul. [Var.: **surdumáș** s. m.] — Sb. **srdomasi.**

SURDOMÚT, -Ă, *surdomuți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Lipsit de auz și de grai. — Din **surd** + **mut** (după fr. *sourd-muet).*

SURDÚC s. n. (Reg.) Vale strîmtă între doi munți; coastă ripoasă și prăpăstioasă. — Tc. **surduk,** magh. **szurdok.**

SURDUMÁȘ s. m. v. **surdomaș.**

SUREÁTĂ, *sureți,* s. f. (Iht.) Obleț.

SURESCITĂ, *surescit,* vb. I. Tranz. A excita peste măsură; a aduce într-o stare de iritație, de nervozitate extremă. [Var.: **surexcitá** vb. I] — Fr. **surexciter.**

SURESCITÁBIL, -Ă, *surescitabili, -e,* adj. Care poate fi ușor surescitat; iritabil. [Var.: **surexcitábil, -ă** adj.] — După fr. **surexcitable.**

SURESCITABILITÁTE s. f. Înclinare spre surescitare. [Var.: **surexcitabilitáte** s. f.] — După fr. **surexcitabilité.**

SURESCITÁNT, -Ă, *surescitanți, -te,* adj. (Despre o substanță) Care provoacă surescitare. [Var.: **surexcitánt, -ă** adj.] — După fr. **surexcitant.**

SURESCITÁRE, *surescitări,* s. f. Acțiunea de *a surescita* și rezultatul ei; stare de iritație, de nervozitate bolnăvicioasă. [Var.: **surexcitáre** s. f.]

SURESCITÁT, -Ă, *surescitați, -te,* adj. Excitat peste măsură, adus într-o stare de mare tensiune nervoasă; iritat, agitat. [Var.: **surexcitát, -ă** adj.] — V. *surescita.*

SURESCITÁȚIE, *surescitații,* s. f. Surescitare. [Var.: **surexcitáție** s. f.] — Fr. **surexcitation.**

SURÉT, *sureturi,* s. n. (Înv.) Copie (a unui act, a unei scrisori). — Tc. **suret.**

SUREXCITÁ vb. I. v. **surescita.**

SUREXCITÁBIL, -Ă adj. v. **surescitabil.**

SUREXCITABILITÁTE s. f. v. **surescitabilitate.**

SUREXCITÁNT, -Ă adj. v. **surescitant.**

SUREXCITÁRE s. f. v. **surescitare.**

SUREXCITÁT, -Ă adj. v. **surescitat.**

SUREXCITÁȚIE s. f. v. **surescitație.**

SURFÁȚĂ, *surfețe,* s. f. (Franțuzism înv.) Suprafață. — După fr. **surface.**

SURFILÁ, *surfilez,* vb. I. Tranz. A întări marginile unui material textil cu o cusătură superficială, făcută cu împunsături rare. — Fr. **surfiler.**

SURGHIÚN, (1) *surghiunuri,* s. n., (2) *surghiuni,* s. m. **1.** (Astăzi rar) Surghiunire, exil, deportare. ✦ Stare, situație de exilat; *fig.* pribegie, înstrăinare. **2.** (Înv.) Surghiunit. [Var.: **surgún** s. n. și m.] — Tc. **sürgün.**

SURGHIUNÍ, *surghiunesc,* vb. IV. Tranz. (Astăzi rar) A exila, a deporta. ✦ Fig. A izgoni, a alunga. [Var.: **surguní** vb. IV] — Din **surghiun.**

SURGHIUNÍRE, *surghiuniri,* s. f. (Astăzi rar) Acțiunea de *a surghiuni* și rezultatul ei. [Var.: **surgunire** s. f.]

SURGHIUNÍT, -Ă, *surghiuniți, -te,* s. m. și f. (Astăzi rar) Persoană exilată; proscris. [Var.: **surgunít, -ă** s. m. și f.] — V. *surghiuni.*

SURGÚCI[1], *surguci,* s. m. Plantă erbacee cu frunzele divizate în numeroase segmente liniare și cu florile albastre, roz, albe sau pestrițe; se cultivă ca plantă ornamentală *(Delphinium Ajacis).* — Tc. **sorguç.**

Surguci

SURGÚCI[2], *surguciuri,* s. n. (Înv. și arh.) Panaș din pene (de struț) împodobite cu pietre scumpe, purtat la turban sau la șișlic de sultani, de înalții demnitari turci sau de domnii romîni (uneori și de oșteni, la căciulă). — Tc. **sorguç.**

SURGÚN s. m. v. **surghiun.**

SURGUNÍ vb. IV. v. **surghiuni.**

SURGUNÍRE s. f. v. **surghiunire.**

SURGUNÍT, -Ă s. m. și f. v. **surghiunit.**

SURÍ, *suresc,* vb. IV. Intranz. (Despre păr; *p. ext.* despre oameni) A încărunți. ✦ Tranz. A face să devină sur. — Din **sur.**

SURICÉL, -EÁ, *suricei, -ele,* adj. Surișor. — Din **sur** + suf. *-ic-el.*

Surguciuri

SURIOÁRĂ, *surioare,* s. f. **1.** Diminutiv al lui *soră.* **2.** Termen familiar, prietenesc, cu care te adresezi unei fete sau unei femei. [Var.: **sorioáră** s. f.] — Din **soră** + suf. *-ioară.*

SURIȘÓR, -OÁRĂ, *surișori, -oare,* adj. Diminutiv al lui *sur*

SURÍU, -ÍE, *surii,* adj. Care bate în sur, aproape sur. ✦ (Substantivat, n.) Culoare care bate în sur. ✦ (Despre păr) Ușor încărunțit. — Din **sur** + suf. *-iu.*

SURÎDE, *surîd,* vb. III. Intranz. **1.** A zîmbi. **2.** Fig. (Despre abstracte) A-i fi cuiva pe plac, a atrage, a conveni; a i se prezenta într-o formă favorabilă. [Perf. s. *surîsei,* part. *surîs*] — Fr. **sourire** (după *rire).*

SURÎS, *surîsuri,* s. n. Zîmbet. — Fr. **sourire** (după *rîs).*

SURÎZĂTOR, -OARE, *surîzători -oare*, adj. Zîmbitor; *p. ext.* vesel, prietenos, amical. — Din **surîde** + suf. *-(ă)tor.*

SURÎZÎND, -Ă, *surîzînzi, -de*, adj. Surîzător. — V. *surîde.*

SURLAȘ, *surlași*, s. m. (Înv.) Cîntăreț din surlă. — Din surlă + suf. *-aș.*

SURLĂ, *surle*, s. f. 1. Instrument muzical în formă de fluier, cu mai multe găuri și cu unul dintre capete lărgit în formă de pîlnie, întrebuințat în trecut mai ales în armată. ◇ Loc. adv. *Cu surle* = cu zgomot, cu scandal. 2. (Reg.) Ritul porcului; *p. ext.* porc. 3. Colibă de formă conică, făcută din pari de lemn și acoperită cu stuf, paie, fîn sau coceni. 4. (La pl.) Șipci lungi de brad care se bat pe pereții casei, înainte de a-i lipi. — Sb. **surla**, bg. **zurla** (< tc. *zurna*).

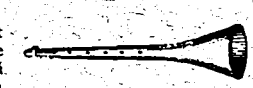

Surlă

SURLIȘOARĂ, *surlișoare*, s. f. 1. Surliță. 2. Diminutiv al lui *surlă* (2).

SURLIȚĂ, *surliță*, s. f. Diminutiv al lui *surlă* (1).

SURMENĂ, *surmenez*, vb. I. Refl. (Despre oameni) A se obosi peste măsură, a se extenua (în urma unui prelungit efort fizic sau intelectual); a se istovi. ◇ Tranz. *Eforturile l-au surmenat.* — Fr. **surmener.**

SURMENAJ, *surmenaje*, s. n. Stare de oboseală extremă a omului, în urma unui efort excesiv și prelungit. — Fr. **surmenage.**

SURMENARE, *surmenări*, s. f. Surmenaj. — V. *surmena.*

SURMENAT, -Ă, *surmenați, -te*, adj. (Despre oameni) Obosit peste măsură; istovit, extenuat. — V. *surmena.*

SURNATURĂL, -Ă, *surnaturali, -e*, adj. (Franțuzism înv.) Supranatural. — După fr. **surnaturel.**

SURNUMÎ, *surnumesc*, vb. IV. Tranz. (Franțuzism înv.) A supranumi. — Fr. **surnommer.**

SUROGÁT, *surogate*, s. n. Produs de calitate inferioară, destinat să înlocuiască o substanță sau un produs mai scump și cu care are unele proprietăți comune. *Surogat de cafea.* — Germ. **Surrogat.**

SURÓRĂ s. f. v. soră.

SUROREÁ, *surorele*, s. f. (În poezia populară) Surioară. — Din **soră** + suf. *-ea.*

SURPĂ, *surp*, vb. I. 1. Refl. (Despre maluri, povîrnișuri etc.) A se prăbuși rupîndu-se, măcinîndu-se, mîncîndu-se; (despre ziduri, clădiri) a se dărîma, a se nărui. ✦ Tranz. A doborî la pămînt; *p. ext.* a distruge, a nimici, a ruina. 2. Tranz. Fig. A răsturna pe cineva dintr-o situație privilegiată; a submina, a săpa; *p. ext.* a desființa, a nimici. 3. Refl. (Pop.) A se îmbolnăvi de hernie. — Lat. **subrupare** (< *rupes*).

SURPÁRE, *surpări*, s. f. Acțiunea de *a (se) surpa* și rezultatul ei.

SURPÁT, -Ă, *surpați, -te*, adj. 1. (Despre maluri, terenuri etc.) Mîncat, ros de ape; cu surpături, prăpăstios, rîpos. ✦ (Despre ziduri, clădiri etc.) Dărîmat, năruit; ruinat, distrus, nimicit. 2. (Pop., despre oameni) Bolnav de hernie; vătămat, boșorogit. — V. *surpa.*

SURPĂCIÓS, -OÁSĂ, *surpăcioși, -oase*, adj. Care se surpă ușor, expus la surpare. — Din **surpa** + suf. *-(ă)cios.*

SURPĂTÓR, -OÁRE, *surpători, -oare*, adj. (Rar) Care surpă; *p. ext.* care distruge; nimicitor. — Din **surpa** + suf. *-(ă)tor.*

SURPĂTÚRĂ, *surpături*, s. f. 1. Faptul de *a (se) surpa.* 2. Loc prăpăstios în curs de surpare; loc de unde s-a rupt o porțiune de teren, *p. ext.* porțiunea dislocată. 3. Ruină, dărîmătură. 4. (Pop.) Hernie.

SURPLÚS, *surplusuri*, s. n. Ceea ce este în plus, ceea ce depășește necesarul; prisos, excedent. — Fr. **surplus.**

SURPRÍNDE, *surprind*, vb. III. Tranz. 1. A prinde pe cineva asupra unei fapte pe care vrea s-o săvîrșească pe ascuns. ◇ Refl. *Se surprindea căutînd scuze Nadinei* (REBREANU). ✦ A da peste cineva pe neașteptate; a găsi pe cineva nepregătit, neprevenit. 2. A mira, a uimi, aului. 3. A observa (pe furiș), a sezisa; a descoperi. — Fr. **surprendre** (după *prinde*).

SURPRÍNDERE, *surprinderi*, s. f. 1. Faptul de *a surprinde* (sau de a fi surprins), de a prinde (sau de a fi prins) fără veste, pe neașteptate. ◇ Loc. adj. și adv. *Prin surprindere* = neașteptat, neprevăzut. ✦ Observare, descoperire (a unui aspect momentan). 2. Sentiment, stare de uimire, de uluire; surpriză.

SURPRÍNS, -Ă, *surprinși, -se*, adj. Mirat, uimit, uluit. — V. *surprinde.*

SURPRINZĂTÓR, -OÁRE, *surprinzători, -oare*, adj. (Adesea adverbial) Care provoacă surprindere (prin faptul că este nebănuit, neașteptat). ✦ Impresionant, uimitor. — Din **surprinde** + suf. *-(ă)tor.*

SURPRÍZĂ, *surprize*, s. f. 1. Surprindere. 2. Tot ceea ce surprinde prin caracterul său neprevăzut. ✦ Plăcere, bucurie neașteptată oferită cuiva la anumite ocazii; (concr.) dar, cadou. — Fr. **surprise.**

SURPÚȘ, *surpușuri*, s. n. (Reg.) Surpătură (2). — Din **surpa** + suf. *-uș.*

SÚRSĂ, *surse*, s. f. 1. Locul unde se produce sau unde se poate găsi un lucru. ◇ *Sursă de lumină* = corp care emite raze de lumină. *Sursă de energie electrică* = sistem tehnic care transformă o anumită formă de energie în energie electrică. ✦ Fig. Locul de unde emană o informație. 2. Loc de unde izvorăște sau unde este absorbit radiel și uniform un volum de fluid. — Fr. **source.**

SURSURÁ vb. I. v. **susura.**

SURTÚC, *surtuce*, s. n. Haină bărbătească, care acoperă partea de sus a corpului și care se poartă peste cămașă sau peste vestă; sacou, veston. — Rus **s'urtuk** (< fr.).

SURTUCÁR, *surtucari*, s. m. (Depr.) Tîrgoveț, orășean; *p. ext.* intelectual. — Din **surtuc** + suf. *-ar.*

SURTUCÁȘ, *surtucașe*, s. n. Surtucel. — Din **surtuc** + suf. *-aș*

SURTUCÉL, *surtucele*, s. n. Diminutiv al lui *surtuc.*

SURUGIÉSC, -EÁSCĂ, *surugiești*, adj. (Rar) Care aparține surugiului, privitor la surugiu. ✦ Fig. Grosolan, trivial, ordinar. — Din **surugiu** + suf. *-esc.*

SURUGIÉȘTE adv. (Rar) În felul surugiilor, ca surugiii. — Din **surugiu** + suf. *-ește.*

SURUGÍU, *surugii*, s. m. 1. Vizitiu care conducea călare pe unul dintre cai; diligențele, poștalioanele sau trăsurile boierești de altădată. 2. (Pop., art.) Numele unei constelații. — Tc. **sürücü.**

SURVEGHEÁ, *surveghez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism înv.) A supraveghea. — Fr. **surveiller** (după *veghea*).

SURVENÍ, pers. 3 *survine*, vb. IV. Intranz. A avea loc, a se produce, a se întîmpla (pe neașteptate sau pe negîndite). — După fr. **survenir.**

SURZEÁLĂ s. f. Surzenie. — Din **surzi** + suf. *-eală.*

SURZÉNIE s. f. Boală care constă în pierderea auzului; surditate. — Din **surzi** + suf. *-enie.*

SURZÍ, *surzesc*, vb. IV. 1. Intranz. A-și pierde auzul, a deveni surd. 2. Tranz. A lua cuiva auzul, a face pe cineva surd. — Lat. **surdire** (= *surdescere*).

SURZÍE s. f. (Rar) Surzenie. — Din **surzi** + suf. *-ie.*

SURZÍLĂ s. m. invar. Poreclă dată unui om care nu aude (bine). — Din **surzi** + suf. *-ilă.*

SURZÍME, *surzimi*, s. f. (Rar) Surzenie. — Din **surzi** + suf. *-ime.*

SURZÍRE s. f. Faptul de *a surzi.*

SUS adv. 1. Într-un loc mai ridicat sau mai înalt (decît altul), la înălțime. ◇ Loc. adj. *De sus* = a) (arată poziția geografică a nordului, cea topografică a unui teren ridicat) *Orașul de sus*; b) care vine sau pornește de la un centru, din inițiativa organelor de conducere; c) care face parte din clasele privilegiate; care aparține acestor clase. *De din sus* = care se află mai la deal; ceva mai încolo, mai departe. ◇ Loc. adv. *De sus* = din înălțime. (În legătură cu verbele «a sta», «a rămîne») *În sus* = în poziție verticală, drept, țeapăn. *Pe sus* = a) prin aer, prin văzduh; b) în zbor, zburînd; c) cu un vehicul sau purtat (în cîrcă, pe brațe etc.). ◇ Loc. prep. *(Pe) din sus de...* = mai la deal de..., mai încolo, mai departe de... *Mai sus de* = mai la nord de... (Substantivat, n.) *Din susul...* = a) din partea de deasupra; b) dintr-o regiune superioară, mai la deal de... *Pe din susul...* = printr-un loc mai la nord de... ◇ Expr. *De sus în jos* sau *de jos în sus* = în direcție verticală (ascendentă sau descendentă). *De sus (și) pînă jos* = în întregime, tot. *În sus și în jos* = încoace și încolo, de colo-colo. (Despre oameni) *Cu fața în sus* = culcat pe spate. (Despre obiecte care au o° deschizătură) *Cu gura în sus* = cu deschizătura în partea de deasupra. (Despre recipiente) *Cu fundul în sus* = întors pe dos, răsturnat; *fig.* în dezordine, răvășit. *A duce* (sau *a-lua, a aduce* pe cineva) *pe sus* = a duce (sau a lua, a aduce pe cineva) cu forța, cu sila. *A-i sta* (cuiva) *capul sus* = a fi în viață, a trăi. *A se ține* (sau *a fi, a umbla*) *cu nasul pe sus* = a fi înfumurat, îngîmfat. (Substantivat, n.) *A răsturna* (sau *a întoarce, a pune* ceva) *cu susul în jos* = a pune (ceva) în dezordine; a răscoli, a răvăși. *A privi* (sau *a măsura cu ochii*) pe cineva *de sus în* (sau *pînă*) *jos și de jos în* (sau *pînă*) *sus* = a examina (pe cineva) cu atenție sau cu neîncredere. ✦ În camerele din partea superioară a unei case, la etaj. ✦ (În legătură cu poziția unui astru) Deasupra orizontului, pe cer. ✦ (Pop.) Departe (în înălțime). *Susu-i cerul de pămînt, Fete ca la noi nu sînt* (HODOȘ). ✦ Fig. Într-o situație socială înaltă. ◇ Expr. *A lua* (sau *a privi* pe cineva) *de sus* = a trata (pe cineva) ca pe un inferior, a privi (pe cineva) cu dispreț. *A vorbi* (cuiva sau cu cineva) *de sus* = a vorbi (cu cineva) arogant, obraznic. 2. Înspre un loc sau un punct mai ridicat, în direcție verticală, în înălțime. ◇ Loc. adj. *În sus* = ridicat. ◇ Loc. adv. *În sus* = a) spre înălțime, la deal; b) în aer, în văzduh, în direcția cerului; c) dincotro curge o apă, în direcția izvorului. ◇ (Substantivat, n., în loc. prep.) *În susul...* = a) în partea superioară (a unui lucru); b) în sens contrar cursului unei ape; c) înspre partea mai ridicată a unei așezări sau înspre nord. *Din susul...* = a) din direcția izvorului unei ape; b) dinspre partea mai ridicată, dinspre deal sau munte sau dinspre nord. ◇ Expr. *A sări în sus* = a tresări (de bucurie, de spaimă, de mînie etc.); a izbucni. ✦ (Cu valoare de interjecție) Strigăt de comandă echivalent cu «ridică», «ridicați-vă»; *fig.* strigăt de încurajare, de aprobare, de simpatie. 3. (La comparativ, urmat de prep. «de», indică o limită în raport cu o vîrstă, o greutate, o valoare) Peste, mai mult de... ◇ Expr. *Mai pe sus decît* = mai presus decît, v. *presus.* 4. (La comparativ, indică o pagină, un capitol, un alineat dintr-un text) În cele precedente, în cele spuse sau arătate mai înainte, înapoi cu cîteva pagini sau cu cîteva rînduri. 5. În registrul acut, înalt, ridicat al vocii sau al unui instrument. ◇ Expr. *Sus și tare* = a) ferm, categoric, energic; b) în auzul tuturor, în gura mare. 6. (În mistica creștină) În cer, în rai. ◇ Loc. adv. *De sus* = de la dumnezeu. ◇ Compus: *cel-de-sus* s. m. = dumnezeu. — Lat. **susum** (= *sursum*).

Susai

SUSAI s. m. Gen de plante erbacee cu flori galbene, a cărui tulpină conține un suc lăptos (*Sonchus*). — Ucr. **susal.**

SUSÁM s. m. v. **susan.**

SUSÁN s. m. 1. Plantă erbacee din țările calde, cultivată pentru semințele sale oleaginoase, comestibile *(Sesamum indicum)*. ✦ Semințele acestei plante, din care se extrage un ulei comestibil, din care se prepară tahînul sau care se presară pe covrigi. 2. Preparat dulce făcut din zahăr, miere și semințe de susan (1). [Var.: **susám** s. m.] — Tc. **susam.**

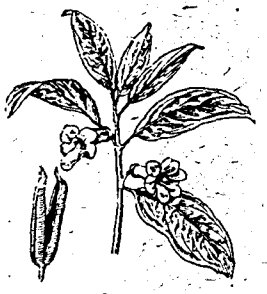

Susan

SUSCEPTÍBIL, -Ă, *susceptibili, -e,* adj. 1. (Despre oameni) Care se supără repede; supărăcios; sensibil. 2. Capabil, în stare să... *Se credea obligată să facă tot ce e susceptibil să o ridice deasupra* (REBREANU). 3. (Despre lucruri) Care poate suferi modificări, care poate lua diferite forme, care poate fi lucrat în diferite feluri. — După fr. **susceptible.**

SUSCEPTIBILITÁTE s. f. 1. Înclinație de a se supăra repede, de a se simți îndată ofensat; creștere bolnăvicioasă a sensibilității psihice. 2. Predispoziție a corpului unor ființe de a suferi sub influența agenților externi sau interni; sensibilitate mărită; dispoziție naturală de a contracta boli. 3. Capacitatea de a se supune unor acțiuni, de a primi oarecare modificări. — După fr. **susceptibilité.**

SUSCIÓR adv. (Pop.) Susușor. — Din **sus** + suf. *-cior.*

SUSCITÁ, *suscit,* vb. I. Tranz. A provoca, a produce, a stîrni, a da naștere. — Fr. **susciter** (lat. lit. **suscitare**).

SUSCITÁRE, *suscitări,* s. f. Acțiunea de *a suscita;* stimulare, provocare, stîrnire.

SUS-CITÁT, -Ă, *sus-citați, -te,* adj. Citat mai înainte, pomenit mai sus. — Din **sus** + **citat.**

SUSEAN, -EANĂ, *suseni, -e,* s. m. și f. (Reg.) Locuitor din partea de sus a unui sat sau a unui ținut. ✦ (Ist.) Locuitor al Țării-de-Sus (jumătatea nordică a Moldovei, după o veche împărțire administrativă). — Din **sus** + suf. *-ean.*

SUS-NUMÍT, -Ă, *sus-numiți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care a fost menționat mai înainte. — Din **sus** + **numit.**

SUSPÉCT, -Ă, *suspecți, -te,* adj. Care este bănuit, care dă de bănuit; care inspiră neîncredere, de care trebuie să te ferești; dubios. — Fr. **suspect** (lat. lit. **suspectus**).

SUSPECTÁ, *suspectez,* vb. I. Tranz. A bănui pe cineva de ceva, a pune la îndoială ceva. — Fr. **suspecter.**

SUSPENDÁ, *suspénd,* vb. I. Tranz. 1. A atîrna în jos. 2. Fig. A întrerupe, a amîna temporar o activitate. ✦ A face să înceteze temporar o acțiune judiciară, a interzice temporar exercitarea unor drepturi, a amîna fără termen executarea unei pedepse etc. ✦ A îndepărta un funcționar din serviciu pe timp limitat. 3. Fig. A interzice, a opri apariția unei publicații periodice. ✧ Expr. (Despre o firmă comercială) *A suspenda plățile* = a înceta plățile, a nu mai putea face față creditorilor. — Fr. **suspendre** (lat. lit. **suspendere**).

SUSPENDÁRE, *suspendări,* s. f. Acțiunea de *a suspenda* și rezultatul ei.

SUSPENDÁT, -Ă, *suspendați, -te,* adj. Atîrnat (în aer). ✧ *Pod suspendat* = pod la care tablierele sînt agățate, din loc în loc, de cabluri metalice, de lanțuri, de arcuri, de grinzi sau de bare de metal drepte. *Grădini* (sau *terase) suspendate* = a) grădini construite în terasă; b) grădini cu solul sprijinit pe stîlpi (realizare arhitectonică considerată ca una dintre cele șapte minuni ale lumii antice); *fig.* speranțe, iluzii. — V. *suspenda.*

SUSPÉNS s. n. (Înv.) Suspensie. — Fr. **suspens** (lat. lit. **suspensus**).

SUSPÉNSIE, *suspensii,* s. f. 1. Întrerupere (intenționată) a șirului gîndirii, a frazei. ✧ *Puncte de suspensie* = semne de punctuație, reprezentate printr-un șir de trei puncte, care arată că fraza a fost intenționat întreruptă și că cititorul trebuie să-și completeze singur înțelesul. 2. (În expr.) *În suspensie* = a) amînat, oprit, suspendat (temporar); b) (despre starea unor particule de materie) dispersat într-un fluid. 3. (Fiz.) Sistem format dintr-o fază solidă și una fluidă, în care faza solidă dispersă este în echilibru continuu în interiorul fazei fluide sau are o viteză de depunere neglijabilă. 4. (Tehn.) Fel de susținere a părții mobile a unui instrument; ansamblul pieselor care susțin echipamentul mobil al unui instrument. 5. Legătură elastică sau flexibilă dintre un sistem tehnic și reazemul lui. ✧ *Suspensia unui vehicul* = legătura elastică dintre șasiul unui vehicul și osiile lui, care amortizează zguduirile importante, asigurînd și stabilitatea vehiculului în mers. [Var.: **suspensiúne** s. f.] — Fr. **suspension.**

SUSPENSIÚNE s. f. v. **suspensie.**

SUSPENSÍV, -Á, *suspensivi, -e,* adj. (Jur.) Care suspendă punerea în execuție, care oprește, care amînă. ✧ (În sistemul politic capitalist) *Veto suspensiv* = drept pe care îl are șeful statului de a refuza sancționarea unei legi votate de parlament. — După fr. **suspensif.**

SUSPENSÓR[1], *suspensoare,* s. n. Bandaj special pentru hernie sau pentru susținerea unui organ lăsat în jos. — După fr. **suspensoir.**

SUSPENSÓR[2], *suspensori,* s. m. Mușchi lung și subțire, care reglează mișcarea înainte și înapoi a copitei calului. — După fr. **suspenseur.**

SUSPICIÚNE, *suspiciuni,* s. f. Presupunere bazată pe îndoială în ce privește corectitudinea, legalitatea faptelor sau onestitatea intențiilor cuiva; bănuială, neîncredere. — Fr. **suspicion** (lat. lit. **suspicio, -onis**).

SUSPÍN, *suspine,* s. n. 1. Respirație adîncă și prelungită, provocată mai ales de o durere morală; oftat. ✧ Expr. *A-și da ultimul suspin* = a muri. 2. Respirație scurtă și întretăiată, provocată de un plîns puternic; sughiț (de plîns). 3. (Reg.) Astmă (la cai). [Pl. și: *suspinuri*] — Postverbal al lui **suspina.**

SUSPINÁ, *susplu,* vb. I. Intranz. 1. A scoate suspine; a oftа (adînc sau din greu). 2. A plînge cu suspine (2). — Lat. **suspirare.**

SUSPINÁRE, *suspinări,* s. f. Faptul de *a suspina;* suspin (1, 2).

SUSPINĂTÓR, -OÁRE, *suspinători, -oare,* adj. (Rar) Care suspină, care oftează. — Din **suspina** + suf. *-(ă)tor.*

SUSPINÓS, -OÁSĂ, *suspinoși, -oase,* adj. 1. (Rar) Suspinător. 2. (Reg., despre cai) Care suferă de suspin (3). — Din **suspina** + suf. *-os.*

SUS-PÚS, -Ă, *sus-puși, -se,* adj. Care deține o situație socială înaltă. — Din **sus** + **pus.**

SUSTENTÁȚIE, *sustentații,* s. f. Proprietatea unui corp de a se menține la un anumit nivel în masa unui fluid. — După fr. **sustentation.**

SUSTRÁGE, *sustrág,* vb. III. 1. Tranz. A-și însuși, prin fraudă sau viclenie, un lucru străin; a fura. 2. Tranz. A opri, a abate, a împiedica de la ceva. 3. Refl. A folosi șiretenia sau frauda pentru a nu presta un serviciu datorat legal, a se eschiva de la ceva; *p. ext.* a scăpa de ceva. [Perf. s. *sustrăsei,* part. *sustras*] — Fr. **soustraire** (după *trage*).

SUSTRÁGERE, *sustrageri,* s. f. Acțiunea de *a (se) sustrage;* furt; eschivare.

SUSȚINĂTÓR, -OÁRE, *susținători, -oare,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care susține, care sprijină o greutate. 2. S. m. și f. Persoană care susține, care apără ceva sau pe cineva; apărător. ✦ Persoană care întreține cu mijloace materiale altă persoană, instituție etc. — Din **susține** + suf. *-(ă)tor.*

SUSȚÍNE, *susțin,* vb. III. 1. Tranz. A sprijini, a servi (unui lucru) de suport. ✦ A ajuta, a sprijini pe cineva (ca să nu cadă). 2. Tranz. Fig. A lua atitudine favorabilă față de o acțiune, de o cauză etc.; a apăra. 3. Tranz. Fig. A afirma cu tărie, a proclama un principiu, o teorie etc. ✦ A se prezenta la un examen sau la un concurs pentru a obține un titlu sau un post. 4. Tranz. A întreține cu mijloace materiale o instituție, o persoană etc. ✦ Refl. A-și cîștiga existența; a se întreține. 5. Refl. A se ține în picioare. ✦ Fig. A se menține pe poziție; a rezista. [Var.: (înv.) **susțineá** vb. II] — Lat. lit. **sustinere** (fr. **soutenir**; după *ține*).

SUSȚINEÁ vb. II. v. **susține.**

SUSȚÍNERE, *susțineri,* s. f. Acțiunea de *a (se) susține;* sprijinire; apărare, afirmare, proclamare; întreținere cu mijloace materiale.

SUSȚINÚT, -Ă, *susținuți, -te,* adj. (Despre natura sau ritmul unei activități, al unor manifestări) Constant; stăruitor, perseverent. ✧ (Despre natura, stilul unei scrieri) Menținut la un nivel înalt. — V. *susține.*

SÚSUR s. n. Zgomot continuu și lin produs de curgerea unei ape sau de frunzele bătute de vînt. [Var.: **zúzur** s. n.] — Postverbal al lui **susura.**

SUSURÁ, pers. 3 *súsură,* vb. I. Intranz. (Despre ape curgătoare, despre frunze, *p. ext.* despre adierea vîntului printre frunze) A produce un zgomot lin și continuu. [Var.: **sursurá** vb. I] — Fr. **susurrer.**

SUSURÁRE, *susurări,* s. f. (Rar) Faptul de *a susura;* susur.

SUSUȘÓR adv. (Pop.) Diminutiv al lui *sus;* destul de sus. — Din **sus** + suf. *-uș-or.*

SÚȘĂ, *sușe,* s. f. (Rar) Jumătate de foaie care rămîne într-un registru sau într-un carnet, după ce s-a detașat o chitanță; mătcă, cotor. — Fr. **souche.**

SUTAMIÍST, *sutamiiști,* s. m. Nume dat unui conducător de autovehicule care a parcurs o sută de mii de km fără să facă reparații radicale la mașină. — Din **sută** + **mie** + suf. *-ist.*

SUTÁNĂ, *sutane,* s. f. Haină preoțească lungă pînă la pămînt și încheiată cu nasturi de sus pînă jos. — Fr. **soutane.**

SUTÁR, *sutare,* s. n. (Fam.) Hîrtie-monedă de o sută de lei. [Pl. și: (m.) *sutari*] — Din **sută** + suf. *-ar.*

SUTÁȘ, *sutași,* s. m. (Înv.) Comandant peste o sută de ostași. — Din **sută** + suf. *-aș.*

SÚTĂ, *sute,* num. card. Numărul care în numărătoare are locul între nouăzeci și nouă și o sută unu și care se indică prin cifrele 100 și C. ✧ Loc. adj. (Despre dobînzi, procente) *La sută* = corespunzător, proporțional unei sume de o sută de lei sau unei cantități de o sută de unități. ✧ Loc. adv. *Sută la* (sau *în) sută* = complet, în întregime, deplin; *p. ext.* sigur, fără îndoială. ✧ Expr. *Sute și mii* sau *mii și sute* sau *o sută și-o mie* sau *sute (și sute) de...* = număr mare, nedeterminat. ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Rîndul o sută.* ✦ (Substantivat) a) Cifra care marchează numărul dintre nouăzeci și nouă și o sută unu. *Scrie o sută.* b) Bancnotă de o sută de lei. ✧ Expr. *Unde s-a dus mia, ducă-se și suta* = unde s-a făcut o cheltuială mare, poate să se facă și una mai mică.

SUTĂLEA, SÚTA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al nouăzeci și nouălea și al o sută unulea. — Din **sută** + **le** + **a.**

SUTIÉN, *sutiene*, s. n. Obiect din îmbrăcămintea femeilor, care servește ca să susțină sînii. [Pr.: *-ti-en*] — Fr. **soutien** [-gorge].

SUTÍME, *sutimi*, s. f. A sută parte dintr-un întreg (împărțit în părți egale). — Din **sută** + suf. *-ime*.

SUTIȘOÁRĂ, *sutișoare*, s. f. Diminutiv al lui *sută*.

SUTURÁ, *suturez*, vb. I. Tranz. (Chirurgie) A face o sutură. — Fr. **suturer**.

SUTÚRĂ, *suturi*, s. f. 1. Cusătura celor două buze ale unei plăgi. 2. Articulație imobilă a unora dintre oasele craniului. — Fr. **suture**.

SUVÁC, *suvace*, s. n. Sulă lungă de metal sau de lemn întrebuințată la confecționarea opincilor, la desfundat luleaua etc.; sulac. — Ngr. **suvlaki**.

SUVÉICĂ, *suveici*, s. f. 1. Piesă de lemn la războiul de țesut, de formă lunguiață, în interiorul căreia se fixează țeava pe care este înfășurat firul de bătătură și cu ajutorul căreia se trece acest fir prin rost pentru a țese. ◇ Expr. *(Iute) ca o suveică* (sau *ca suveica)* = sprinten, ager, harnic. 2. Piesă din mecanismul mașinii de cusut, care conține firul de dedesubt, înfășurat pe o țeavă sau pe un mosorel. — Bg. **sovalka**.

SUVEICÚȚĂ, *suveicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *suveică*.

SUVÉLNIȚĂ, *suvelnițe*, s. f. (Pop.) Suveică (1). ◇ Expr. *A nu merge rostul cuiva cu suvelnița altuia* = a nu fi de acord cu cineva, a nu se potrivi cu cineva în păreri, în obiceiuri etc. — V. *suveică*.

SUVENÍR s. n. v. **suvenire**.

SUVENÍRE, *suveniri*, s. f. (Franțuzism) Amintire. ✦ Obiect, dar, semn care reprezintă sau evocă o amintire. [Var.: **suvenír** s. n.] — După fr. **souvenir**.

SUVERÁN, -Ă, *suverani, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care este deasupra tuturor, care are autoritatea supremă. ✦ Fig. Absolut, fără margini; total. 2. S. m. și f. Monarh. ✦ Fig. Persoană sau colectivitate liberă să dispună de soarta sa, de actele sale. — După fr. **souverain**.

SUVERANITÁTE s. f. Calitatea de a fi suveran, de a dispune de soarta sa; independență; putere supremă. ◇ *Suveranitate națională* = independența unui stat față de alte state. *Suveranitatea poporului* = putere, autoritate supremă care emană de la popor. — După fr. **souveraineté**.

SUVINTRÁ, *suvintrez*, vb. I. Tranz. (Pop.) A tunde oile pe pintece, pe picioare și pe coadă. [Var.: **suvintrí** vb. IV] — Din **sub** + **vintre**.

SUVINTRÍ vb. IV. v. **suvintra**.

SUZERÁN[1], *suzerani*, s. m. Mare senior din epoca feudală, care poseda latifundii și care dăruia părți din feuda sa, creînd astfel raporturi de vasalitate. — După fr. **suzerain**.

SUZERÁN[2], **-Ă** *suzerani, -e*, adj. (Despre state) Care exercită autoritate asupra unui stat mai slab, amestecîndu-se în politica internă a acestuia și impunîndu-i anumite obligații politice și financiare. — După fr. **suzerain**.

SUZERANITÁTE, *suzeranități*, s. f. Dreptul suzeranului asupra seniorilor vasali. ✦ Dreptul unui stat asupra altui stat, care are guvern propriu, dar nu are autonomie completă. — După fr. **suzeraineté**.

SVÁSTICĂ, *svastici*, s. f. Străvechi simbol religios indian, în formă de cruce cu brațele egale și cu extremitățile răsfrînte (în timpurile moderne folosit ca simbol al nazismului). — Fr. **svastika**.

SVAT s. n. v. **sfat**.

SVĂRDÁICĂ, *svărdaice*, s. f. (Ornit.) Vîrdare. — Din **verde** + suf. *-aică*.

SVENTÚRĂ, *sventuri*, s. f. (Înv.) Întîmplare nenorocită; nenorocire. — It. **sventura**.

SVÉTER, *svetere*, s. n. Flanelă tricotată (din lînă); jerseu. — Fr. **sweater** (< engl.).

SVÉTNIC s. m. v. **sfetnic**.

SVING[1] s. n. (Box) Lovitură dată lateral. — Fr. **swing** (< engl.).

SVING[2] s. n. Numele unui dans modern, cu ritm și mișcări repezi; melodia după care se execută acest dans. — Fr **swing** (<engl.).

Ş

Ş s.m. invar. A douăzeci şi una literă a alfabetului, numită «şe», şi sunetul corespunzător.

ŞA, *şei*, s. f. 1. Piesă de harnaşament, confecţionată din piele sau din lemn, care se pune pe spinarea calului şi pe care şade călăreţul. ◇ Expr. *A pune şaua* (pe cineva) = a supune, a îngenunchea (pe cineva) muncindu-l, exploatîndu-l. *A vorbi din şa* = a vorbi de sus, cu siguranţă de sine. 2. Parte a bicicletei, a motocicletei etc. formată dintr-un mic suport (triunghiular) pe care se stă. 3. Os din spinarea găinii. ◇ *Şaua turcească* = os pe care se găseşte hipofiza. 4. Formă de teren reprezentînd o depresiune între două părţi mai ridicate care formează un ansamblu; curmătură. *Şaua dealului.* [Var.: şea s. f.] — Lat. sella.

Şei

ŞABACĂ, *şabace*, s. f. Broderie făcută (cu aţă albă) la cămăşi, la feţe de masă etc. — Comp. tc. **şebeke**.

ŞABANĂ, *şabanale*, s. f. (Înv.) Haină lungă, asemănătoare cu un anteriu, pe care o purtau aprozii, vornicii şi pajii la curţile domneşti. [Var.: şavană s. f.] — Tc. **şebane**.

ŞĂBĂR, *şabăre*, s. n. Răzuitor. — Germ. **Schaber**.

ŞABLÓN, *şabloane*, s. n. 1. Model după care se poate executa o piesă, o zugrăveală etc. ✦ Instrument cu care se controlează sau se măsoară dimensiunile sau unghiurile unei piese în curs de fabricaţie. ✦ Fig. Formulă stereotipă; repetare mecanică, lipsită de interes şi de spirit inventiv, a unui model. 2. Piesă metalică sau de lemn, avînd însemnate anumite dimensiuni, după care se reglează războiul de ţesut. — Germ. **Schablone**.

ŞABLONÁ, *şablonez*, vb. I. Tranz. (Rar) A trasa cu şablonul contururile unei piese; a fasona ceva controlînd cu şablonul. — Din **şablon**.

ŞABLONÁR, *şablonari*, s. m. (Rar) Lucrător care foloseşte şabloane. — Din **şablon** + suf. *-ar*.

ŞABLONÁRD, -Ă, *şablonarzi, -de*, adj. (Rar) Lipsit de originalitate, de spirit inventiv. — Din **şablon**.

ŞABLONÁRE, *şablonări*, s. f. Acţiunea de *a şablona* şi rezultatul ei.

ŞACÁL, *şacali*, s. m. Mamifer carnivor sălbatic, prezentînd unele asemănări cu vulpea şi cu lupul; trăieşte în haite în Africa, în Asia şi în sud-estul Europei şi se hrăneşte cu animale mici şi cu hoituri *(Canis aureus)*. — Fr. **chacal**.

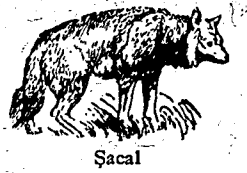

Şacal

ŞAFĂR, *şafări*, s. m. (Înv.) Mijlocitor, intermediar, samsar. — Ucr. **šafer** (<germ.).

ŞÁGĂ, *şăgi*, s. f. (Reg.) Glumă. ◇ Loc. adv. *În şagă* = fără seriozitate. *Fără şagă* = în mod serios. ◇ Expr. *A face şagă* = a glumi. *Nu-i vreme de şagă* = nu-i momentul potrivit pentru glumit. *A se întrece cu şaga* = a întrece măsura, a exagera. *A se trece de şagă* = a începe să devină lucru serios. *A lăsa şaga (la o parte)* sau *a-i ajunge* (cuiva) *şaga* (sau *de şagă*) = a termina cu gluma, a deveni serios. (În construcţii negative sau interogative) *A fi* (sau *a-i părea cuiva) (de) şagă* (sau *lucru de şagă)* = a fi (sau a i se părea cuiva că este) lucru neînsemnat. — Bg. **šega**.

ŞAGRÍN s. n. Instrument cu un model în relief care se imprimă pe o piele şi care imită altă piele sau reprezintă un desen special. — Fr. **chagrin** (< tc.).

ŞAGRINÁ, *şagrinez*, vb. I. Tranz. A prelucra unele piei tăbăcite prin imprimarea pe ele a unui desen special. — Fr. **chagriner**.

ŞAGRINÁRE, *şagrinări*, s. f. Acţiunea de *a şagrina* şi rezultatul ei.

ŞAH[1], *şahi*, s. m. Titlu purtat de suveranul Iranului. — Tc. **şah** (<pers.).

ŞAH[2], *şahuri*, s. n. Joc de origine orientală care se desfăşoară între doi jucători, pe o tablă împărţită în 64 de pătrăţele, alternativ albe şi negre, cu ajutorul a 32 de piese, mişcate după anumite reguli, ţinta fiind imobilizarea regelui adversarului; *p. ext.* tabla şi piesele care servesc la joc. ✦ Situaţie în cursul jocului în care regele uneia dintre părţi este atacat de o piesă a adversarului; (cu valoare de interjecţie) cuvînt însoţind mişcarea care creează această situaţie. ◇ Expr. *A da şah* = a pune în pericol regele adversarului. *A ţine* (pe cineva) *în şah* = a limita jocul adversarului la apărarea regelui; *fig.* a ţine pe cineva sub presiune, a-l imobiliza. — Tc. **şah** (<pers.).

ŞAHĂR-MÁHĂR, *şahăr-mahăruri*, s. n. (Arg., în expr.) *A face* (sau *a umbla cu) şahăr-mahăr* (sau *-mahăruri)* = a înşela, a escroca pe cineva. — Pol. **szacher-macher**.

ŞAHÍST, -Ă, *şahişti, -ste*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Referitor la jocul de şah sau la cei care îl joacă. 2. S. m. şi f. Persoană care cunoaşte bine jocul de şah; jucător de şah. — Din **şah**[2] + suf. *-ist*.

ŞAHZADEÁ s. f. (Turcism înv.) Fiu de sultan sau de împărat. — Tc. **şah-zade**.

ŞAI s. n. (Înv.) Un fel de postav. *Pantaloni de şai* (PĂSCULESCU). — Tc. **şali**.

ŞAIBĂ, *şaibe*, s. f. 1. Disc de metal, de lemn etc. găurit, care se pune între un şurub şi obiectul respectiv, pentru a menţine şurubul fix. 2. Roată de metal sau de lemn, fixată pe un ax şi peste care se petrece cureaua de transmisie. — Germ. **Scheibe**.

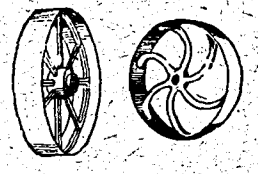

Şaibe (2)

ŞAICĂ, *şăici*, s. f. (Înv. şi reg.) Corabie mică cu pînze, cu fundul plat, servind la transportul mărfurilor şi al persoanelor. ✦ Luntre făcută dintr-un trunchi de copac scobit, cu o singură vîslă, servind la pescuit. — Bg., sb. **šajka**.

ŞAIDÁJ, *şaidaje*, s. n. Operaţie de alegere manuală a minereurilor, însoţită de spargerea acestora cu ciocanul de mînă. — După fr. **scheidage**.

ŞAISPREZECE num. card. Număr avînd în numărătoare locul între cincisprezece şi şaptesprezece; se indică prin cifra 16 sau XVI. ◇ (Adjectival) *Are şaisprezece ani.* ◇ (Substantivat) *Scrie un şaisprezece pe tablă.* ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Capitolul şaisprezece.* — Din **şase** (după *trei)* + **spre** + **zece**.

ŞAISPREZECELEA, -ZECEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al cincisprezecelea şi al şaptesprezecelea. — Din **şaisprezece** + **le** + **a**.

ŞAIZÉCI num. card. Număr avînd în numărătoare locul între cincizeci şi nouă şi şaizeci şi unu; se indică prin cifra 60 sau LX. ◇ (Adjectival) *Are şaizeci de ani.* ◇ (Substantivat) *Şaizeci este o cifră.* ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Pagina şaizeci.* — Din **şase** (după *trei)* + **zeci** (pl. lui *zece)*.

ŞAIZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al cincizeci şi nouălea şi al şaizeci şi unulea. — Din **şaizeci** + **le** + **a**.

ŞAL, *şaluri*, s. n. 1. Ţesătură din lînă, mătase etc., de diverse forme şi dimensiuni, împodobită cu desene, broderii sau franjuri, pe care femeile o poartă pe cap sau pe umeri. ✦ Fular. 2. (Înv. şi arh.) Stofă fină de lînă, fabricată în Orient. ✦ Fîşie lungă de şal (2) purtată de bărbaţi, după moda orientală, în jurul capului sau al mijlocului. — Tc. **şal**.

ŞALAND, *şalande*, s. n. Navă cu fundul plat, folosită la transportul mărfurilor. — Fr. **chaland.**

ŞALĂU[1], *şalăi*, s. m. Peşte răpitor de apă dulce, cu capul ascuţit şi cu corpul lunguieţ, acoperit cu **solzi** mici şi tari, de culoare cenuşie *(Lucioperca sandra)*. — Magh. **süllö.**

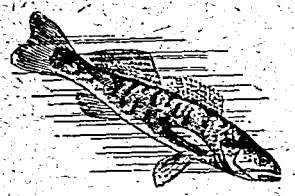

Şalău

ŞALĂU[2], *şalăi*, s. m. Veche monedă care valora o pătrime dintr-un ban vechi; ban roşu. — Comp. pol. **szalawa.**

ŞALE s. f. pl. 1. Partea spinării din jurul regiunii lombare a coloanei vertebrale, la om. 2. Partea din mijlocul spinării, la animale; locul unde stă şaua pe cal. — Lat. **sella.**

ŞALGĂU, *şalgăi*, s. m. 1. (Înv.) Lucrător în ocnele de sare. 2. (Reg.) Condamnat la muncă în ocne; ocnaş. — Magh. **sóvágó.**

ŞALTĂR, *şaltăre*, s. n. Întrerupător[1]. — Germ. **Schalter.**

ŞALUPĂ, *şalupe*, s. f. Mică ambarcaţie cu motor, care serveşte la transportul persoanelor şi al mărfurilor. — Fr. **chaloupe.**

Şalupă

ŞALUPÍST, *şalupişti*, s. m. (Rar) Persoană care conduce o **şalupă.** — Din **şalupă** + suf. *-ist.*

ŞALVARAGÍU, *şalvaragii*, s. m. Persoană care face sau vinde şalvari. — Din **şalvari** + suf. *-giu.*

ŞALVÁRI s. m. pl. Pantaloni foarte largi, strînşi jos pe picior, purtaţi de unii orientali. — Tc. **şalvar.**

ŞALVÍR, *şalviri*, s. m. (Reg.) Puneaş, şarlatan, escroc. — Ucr. **šal'vir.**

ŞAM s. n. (Înv.) Damasc. — Tc. **şam** «Damasc».

ŞAMÁN, *şamani*, s. m. Slujitor al cultului numit şamanism. — Fr. **chamane.**

Şalvari

ŞAMANÍSM s. n. Cult al spiritelor (rele), răspîndit odinioară la unele triburi din Asia de nord şi centrală şi care se mai întîlneşte la unele triburi din Indonezia, Oceania, America şi Africa. — Fr. **chamanisme.**

ŞAMÁTRĂ, *şamatre*, s. f. (Reg.) Construcţie făcută dintr-o îngrăditură de nuiele pentru adăpostirea vitelor.

ŞAMBELÁN, *şambelani*, s. m. (În trecut, în regimuri monarhice) Demnitar de rang superior care avea în grija sa camera suveranului. — Fr. **chambellan.**

ŞAMBRÁNĂ, *şambrane*, s. f. Cadru (sculptat) care mărgineşte o uşă sau o fereastră în chip decorativ. — După fr. **chambranle.**

ŞAMÓT s. n. v. **şamotă.**

ŞAMOTÁR, *şamotari*, s. m. Muncitor care se ocupă cu arderea cărămizilor refractare; lucrător care prepară şamota sau care căptuşeşte cuptoarele cu şamotă. — Din **şamotă** + suf. *-ar.*

ŞAMÓTĂ, *şamote*, s. f. Argilă arsă şi măcinată, care se întrebuinţează la prepararea cărămizilor şi a altor materiale refractare; cărămidă refractară preparată din astfel de argilă. [Var.: **şamót** s. n.] — Germ. **Schamotte.**

ŞAMOTIÉR, *şamotieri*, s. m. Şamotar. — Din **şamotă** + suf. *-ier.*

ŞAMPÁNĂ, *şampane*, s. f. Corabie cu pînze, cu o capacitate de cinci pînă la zece vagoane, întrebuinţată în Extremul Orient.

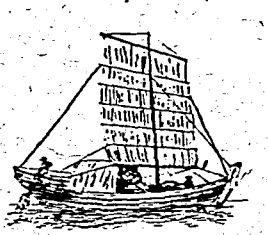

Şampană

ŞAMPÁNIE s. f. Vin spumos, obţinut printr-un procedeu special de fermentaţie. — Fr. **champagne.**

ŞAMPANIZÁ, *şampanizez*, vb. I. Intranz. (Despre vinuri) A prezenta procesul de fermentaţie caracteristic şampaniei. ✦ Tranz. A prelucra vinul ca să devină şampanie. — Fr. **champagniser.**

ŞAMPANIZÁRE, *şampanizări*, s. f. Acţiunea de *a şampaniza.*

ŞAMPÓN s. n. Săpun praf sau lichid, întrebuinţat la spălatul părului. — Fr. **shampooing** (<engl.).

ŞAN, *şanuri*, s. n. Calapod care se introduce în încălţăminte, pentru a o ţine întinsă. — Magh. **şám.**

ŞANÁL s. n. v. **şenal.**

ŞÁNCRU, *şancre*, s. n. Ulceraţie a mucoasei sau a pielii, apărută la locul de pătrundere a unui agent patogen în organism. — Germ. **Schanker.**

ŞANDRAMÁ, *şandramale*, s. f. 1. Construcţie primitivă de scînduri; *p. ext.* clădire veche, dărăpănată, gata să se dărîme. 2. (Reg.) Acoperiş de scînduri, făcută de obicei în spatele casei şi care serveşte pentru păstrarea uneltelor, pentru adăpostirea vitelor etc.; şopron. ✦ Acoperiş de şindrilă. — Tc. **sondurma.**

ŞANSĂ, *şanse*, s. f. Posibilitate de succes; noroc. — Fr. **chance.**

ŞANSONÉTĂ, *şansonete*, s. f. (Franţuzism) Scurtă compoziţie muzicală pentru voce, cu conţinut liric sau glumeţ. — Fr. **chansonnette.**

ŞANTAGÍST, -Ă, *şantagişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care şantajează, care practică şantajul. — Din **şantaj** + suf. *-ist.*

ŞANTÁJ, *şantaje*, s. n. Constrîngere exercitată asupra cuiva prin ameninţarea cu divulgarea unui secret sau prin alte mijloace de intimidare, mijloc întrebuinţat în acest scop. — Fr. **chantage.**

ŞANTAJÁ, *şantajez*, vb. I. Tranz. A face uz de şantaj pentru a obţine ceva. — Din **şantaj.**

ŞANTAJÁRE, *şantajări*, s. f. Acţiunea de *a şantaja* şi rezultatul ei.

ŞANTÁN, *şantanuri*, s. n. (Franţuzism) Local de petrecere în care cîntăreţi şi dansatori dau spectacole pe o scenă improvizată. — Fr. [café] **chantant.**

ŞANTÉZĂ, *şanteze*, s. f. (Franţuzism) Cîntăreaţă (sau dansatoare) într-un local de petrecere. — După fr. **chanteuse.**

ŞANTIÉR, *şantiere*, s. n. Loc pe care se construieşte o clădire, un pod, o şosea etc., împreună cu materialele şi instalaţiile necesare construcţiei. — Fr. **chantier.**

ŞANŢ, *şanţuri*, s. n. 1. Săpătură lungă şi îngustă făcută pe ambele părţi ale unui drum, pentru scurgerea apei; *p. ext.* orice săpătură în forma de mai sus, făcută pentru scurgerea apei, pentru marcarea hotarului între două suprafeţe de pămînt etc. ✧ Expr. (Rar) *A se duce la şanţ* = a se risipi, a se prăpădi. 2. Tranşee. ✦ (În trecut) Fortificaţie în forma unui canal, care împrejmuia un castel sau o cetate medievală. 3. Crestătură sau scobitură în formă de şanţ (1), la diferite organe sau piese de maşini. — Pol. **szanc** (germ. **Schanze**).

ŞAPÁ, *şape*, s. f. Strat (de bitum, de asfalt etc.) care se aşterne pe suprafaţa unui element de construcţie, pentru a-l impermeabiliza. — Fr. **chape.**

ŞAPCĂ, *şepci*, s. f. Acoperămînt de cap (pentru bărbaţi) cu cozoroc în faţă şi cu fundul rotund, făcut din pînză, piele sau postav (adesea conform unui anumit model, obligatoriu pentru militari, elevi şi unii funcţionari sau muncitori). — Bg., rus **şapka.**

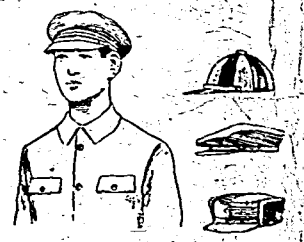

Şepci

ŞAPIROGRÁF, *şapirografe*, s. n. Aparat de multiplicat texte sau desene, format dintr-un cilindru acoperit cu o pastă specială, pe care se imprimă prin apăsare textul şi de unde apoi se pot scoate copii. — Germ. **Schapirograph.**

ŞAPIROGRAFIÁ, *şapirografiez*, vb. I. Tranz. A multiplica un text sau un desen la şapirograf. [Pr.: *-fi-a*] — Din **şapirograf.**

ŞÁPTE num. card. Număr avînd în numărătoare locul între şase şi opt; se indică prin cifra 7 sau VII. ✧ (Adjectival) *Şapte ani de cînd plecat-ai, zburător cu negre plete* (EMINESCU). ✧ Expr. *A lua şapte piei de pe om* (sau *de pe o viţă*) = a sili pe cineva să muncească peste puterile sale. *A umbla pe şapte cărări* = a fi beat. ✧ (Substantivat) *Scrie un şapte.* (Expr.) *Bea* (sau *mănîncă*) *cît şapte* = bea (sau mănîncă) foarte mult. *A nu (se) da pe şapte* = a (se) considera mai bun, mai capabil etc. decît mulţi alţii. ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Tomul şapte.* [Var.: **şépte** num. card.] — Lat. **septem.**

ŞAPTE-DÉGETE s. m. Plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare, cu frunze dinţate şi cu flori purpurii *(Comarum palustre)*. — Din **şapte** + **degete.**

Şapte-degete

ŞAPTELEA, ŞAPTEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al şaselea şi al optulea. — Din **şapte** + **le** + **a.**

ŞAPTESPREZECE num. card. Număr avînd în numărătoare locul între şaisprezece şi optsprezece; se indică prin cifra 17 sau XVII. ✧ (Adjectival) *Şaptesprezece cărţi.* ✧ (Substantivat) *Şaptesprezece este o cifră.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Paragraful şaptesprezece.* — Din **şaptè** + **spre** + **zece.**

ŞAPTESPREZECELEA, -ZECEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al şaisprezecelea şi al optsprezecelea. — Din **şaptesprezece** + **le** + **a.**

ŞAPTEZÉCI num. card. Număr avînd în numărătoare locul între şaizeci şi nouă şi şaptezeci şi unu; se indică prin cifra 70 sau LXX. ✧ (Adjectival) *Pentru mîndra cea din colţ Mîncai şaptezeci de zloţi* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✧ (Substantivat) *Pe caiet era scris un şaptezeci.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Rîndul şaptezeci.* — Din **şapte** + **zeci** (pl. lui *zece*).

ŞAPTEZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al şaizeci şi nouălea şi al şaptezeci şi unulea. — Din **şaptezeci** + **le** + **a.**

ŞAR, *şaruri*, s. n. (Înv. şi reg.) Vopsea, culoare. — Magh. **sár.**

ŞARABÁNĂ, *şarabane*, s. f. (Reg.) Haraba. — Ucr. rus **šaraban** (fr. char à banc).

ŞARADĂ, *şarade*, s. f. Un fel de ghicitoare care propune aflarea unui cuvînt cu ajutorul părţilor sau silabelor lui, fiecare dintre acestea avînd o semnificaţie proprie. ◇ Expr. *A vorbi în şarade* = a vorbi în aluzii, puţin înţeligibil. — Fr. **charade.**

ŞARAFÁN, *şarafane*, s. n. (Reg.) Jachetă scurtă (fără mîneci), purtată de femei. — Ucr. **šarafan.**

ŞARAMPÓI, *şarampoi*, s. m. (Reg.) Par lung şi gros, folosit pentru a face garduri, picioare de pod etc. — Magh. **sorompó.**

ŞARÁN, *şarani*, s. m. (Reg.) Crap mic. — Sb., ucr. **šaran.**

ŞARÉTĂ, *şarete*, s. f. Trăsurică uşoară (cu două roţi) trasă de un singur cal. — Fr. **charette.**

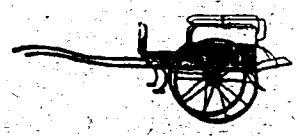

Şaretă

ŞARG, -Ă, *şargi, -e*, adj. (Despre cai, rar despre alte animale) Cu părul galben-deschis. ✦ (Substantivat) Cal cu părul galben-deschis. — Magh. **sárga.**

ŞARIÁJ, *şariaje*, s. n. Fenomenul de transportare a pietrişului, a nisipului sau a pămîntului de către o apă curgătoare. [Pr.: *-ri-aj*] — Fr. **charriage.**

ŞARJÁ, *şarjez*, vb. I. 1. Intranz. A înfăţişa ceva într-o formă caricaturală, a exagera. 2. Tranz. (Despre trupe de cavalerie) A ataca cu violenţă (folosind arme albe). — Fr. **charger** « a încărca ».

ŞARJÁRE, *şarjări*, s. f. Acţiunea de *a şarja* şi rezultatul ei.

ŞÁRJĂ, *şarje*, s. f. I. Încărcătură normală a unui cuptor (compusă din straturi alternative de minereu, fondant şi combustibil) care se prelucrează în procesul metalurgic, pentru a se obţine un metal cu o anumită compoziţie; metal care se obţine dintr-o astfel de încărcătură. ✦ Procesul de încărcare, prelucrare şi scoatere a materialului din cuptor. II. 1. Atac violent al cavaleriei asupra inamicului, cu arme albe. 2. Fig. Atac violent prin cuvinte şi caricaturi, în presă, tribună etc. ✦ Înfăţişare caricaturală, exagerată (în prezentarea literară, scrisă etc. a unui personaj, a unei idei etc.). — Fr. **charge.**

ŞARLATÁN, *şarlatani*, s. m. Persoană necinstită care profită de buna-credinţă a cuiva; înşelător, impostor, escroc. — Fr. **charlatan.**

ŞARLATANÉSC, -EÁSCĂ, *şarlataneşti*, adj. De şarlatan, făcut cu scopul de a înşela. — Din **şarlatan** + suf. *-esc.*

ŞARLATANÍE, *şarlatanii*, s. f. Faptă de şarlatan, înşelătorie, escrocherie. — Din **şarlatan** + suf. *-ie.*

ŞARLATANÍSM, *şarlatanisme*, s. n. (Rar) Şarlatanie. — Fr. **charlatanisme.**

ŞÁRLĂ, *şarle*, s. f. (Reg.) Javră, potaie. — Fr. **Charles** (nume propriu).

ŞARLÓTĂ, *şarlote*, s. f. Cremă preparată din lapte, ouă, zahăr, frişcă şi gelatină (cărora li se adaugă şi fructe) şi care se serveşte ca desert. — Fr. **charlotte.**

ŞARMÁNT, -Ă, *şarmanţi, -te*, adj. (Franţuzism) Fermecător, încîntător. — Fr. **charmant.**

ŞARPÁNTĂ, *şarpante*, s. f. Schelet format din piese de lemn, de metal sau de beton armat, care susţine învelitoarea unui acoperiş şi permite realizarea formei acestuia. — Fr. **charpente.**

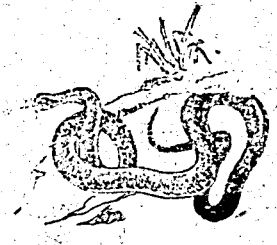

Şarpe-de-casă

Şarpe-cu-clopoţei

ŞÁRPE, *şerpi*, s. m. Reptilă (veninoasă) cu corpul cilindric şi lung, fără picioare, care se tîrăşte printr-o mişcare ondulată a corpului. ◇ Expr. *A-l muşca pe cineva şarpele de inimă*, se spune cînd cineva se simte ispitit să facă (sau să spună) ceea ce n-ar trebui. *A-l muşca* (pe cineva) *şarpele invidiei, al vanităţii* = a fi cuprins de invidie, de vanitate. *A călca şarpele pe coadă* = a insulta, a supăra pe un om rău, iute la mînie. ◇ Compuse: *şarpe-de-casă* = specie de şarpe neveninos, care trăieşte la ţară pe lîngă case *(Natrix natrix); şarpe-cu-clopoţei* = specie de şarpe veninos din America, lung pînă la 2 metri, a cărui coadă este prevăzută cu solzi cornoşi care produc un zgomot caracteristic; *şarpe-cu-ochelari* = cobra. ✦ Fig. Om rău, viclean. (Var.: *şerpe* s. m.) — Lat. **serpis, -is** *(= serpens, -ntis).*

ŞARPIE s. f. Material întrebuinţat odinioară la pansamente (în locul vatei), constînd din zdrenţe destrămate din bucăţi de pînză (uzată). — Din **şarpic.**

ŞART[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură dată cu ceva. — Onomatopee.

ŞART[2] s. n. (În expr.) *După şart* = după obicei. *Cu (sau fără) şart* = cu (sau fără) rost, cu (sau fără) socoteală. *Pe şart* = în ordine, pe rînd. — Tc. **şart.**

ŞÁSE num. card. Număr avînd în numărătoare locul între cinci şi şapte; se indică prin cifra 6 sau VI. ◇ (Adjectival) *Şase vagoane.* ◇ (Substantivat) *Scrie un şase.* ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Etajul şase.* [Var.: **şése** num. card.] — Lat. ***seas** *(= sex)* (după *septe*[m]).

ŞÁSELEA, ŞÁSEA num. ord. (Precedat de art. « al », « a ») Care se află între al cincilea şi al şaptelea. — Din **şase** + **le** + **a.**

ŞASÍU, *şasiuri*, s. n. 1. Cadru rigid de rezistenţă care se montează pe roţile unui vehicul cu tracţiune mecanică şi care susţine caroseria. 2. Nume purtat de diferite tipuri de rame sau cadre, între buinţate în industrie, în legătoria de cărţi, în tipografie etc. — Fr. **châssis.**

ŞAŞÍU, -ÍE adj. v. **saşiu.**

ŞATÉN, -Ă, *şateni, -e*, adj. (Despre păr) Castaniu; (despre oameni) cu părul castaniu. — Fr. **châtain.**

ŞATRÁNGE s. f. pl. (Înv.) Şah. ◇ Loc. adj. *În şatrange* = în carouri, cadrilat. — Tc. **şatranç.**

ŞÁTRĂ, *şetre*, s. f. 1. Cort al ţiganilor nomazi; *p. ext.* grup de corturi alcătuind locuinţele unei comunităţi ţigăneşti nomade. ◇ Expr. (Fam.) *A umbla* (sau *a se muta*) *cu şatra* = a se muta cu tot calabalîcul. ✦ Comunitate de ţigani nomazi. ◇ *Ţigan de şatră* = ţigan nomad. 2. (Înv.) Cort de tabără. 3) Construcţie primitivă care serveşte ca adăpost pentru vite, pentru uneltele gospodăriei etc. ✦ Baracă de scînduri, acoperită cu pînză, în care negustorii îşi vînd mărfurile la tîrg. — (1, 2) Sb. **šatra,** (3) magh. **sátra.**

ŞAVANÁ s. f. v. **şabana.**

ŞĂDEÁ vb. II. v. **şedea.**

ŞĂGÁCI, -E, *şăgaci, -e*, adj. (Înv.) Glumeţ, şăgalnic. — Din **şagă** + suf. *-aci.*

ŞĂGÁLNIC, -Ă, *şăgalnici, -e*, adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Glumeţ, hazliu; poznaş, şugubăţ. ◇ (Adverbial) *Fetele alergau pe pajişte şi chicoteau şăgalnic* (CAMIL PETRESCU). — Din **şagă** + suf. *-alnic.*

ŞĂGUÍ vb. IV. v. **şugui.**

ŞĂLÚŢ, *şăluţe*, s. n. Diminutiv al lui *şal.*

ŞĂLVIRÍE, *şălvirii*, s. f. (Reg.) Înşelătorie, pungăşie, escrocherie. — Din **şalvir** + suf. *-ie.*

ŞĂNŢIŞÓR, *şănţişoare*, s. n. Şănţuleţ, — Din **şanţ** + suf. *-(i)şor.*

ŞĂNŢUÍ, *şănţuiesc*, vb. IV. Tranz. A săpa un şanţ; a înconjura (un loc) cu şanţ. ✦ Refl. Fig. (Despre piele, obraz etc.) A se zbîrci, a căpăta creţuri. — Din **şanţ.**

ŞĂNŢUÍT, -Ă, *şănţuiţi, -te*, adj. Cu şanţuri. ✦ Fig. (Despre obraz) Brăzdat, încreţit. — V. *şănţui.*

ŞĂNŢULÉŢ, *şănţuleţe*, s. n. Diminutiv al lui *şanţ.*

ŞĂNŢURÉL, *şănţurele*, s. f. Şănţuleţ. — Din **şanţuri** (pl. lui *şanţ*) + suf. *-el.*

ŞĂTRÁR, *şătrari*, s. m. 1. Ţigan nomad. 2. Negustor ambulant care vinde în bîlciuri, la şatră. 3. (Înv.) Dregător care avea în pază corturile unei tabere în timp de război. — Din **şatră** + suf. *-ar.*

ŞĂTRÚŢĂ, *şătruţe*, s. f. Diminutiv al lui *şatră.* [Var.: **şetrúţă** s. f.]

ŞĂUÁŞ, *şăuaşi*, s. m. Cal dintr-un atelaj care poartă şa. — Din **şa** + suf. *-aş.*

ŞCHEĂMÁT, *şcheămăte*, s. n. Strigăt scos de un animal urmărit. ✦ Strigăt, zgomot; voce, glas.

ŞCHEUNÁ vb. I. v. **scheuna.**

ŞCHEUNÁT, -Ă adj. v. **scheunat.**

ŞCHEUNĂTÚRĂ s. f. v. **scheunătură.**

ŞCHIOÁPĂ, *şchioape*, s. f. Măsură populară de lungime, egală cu distanţa de la vîrful degetului mare pînă la vîrful degetului arătător, cînd cele două degete sînt bine îndepărtate unul de altul. ◇ Expr. *De-o şchioapă* sau *cît o şchioapă* = mult mai mic (sau mult mai mare) decît normal. — Din **şchiop.**

ŞCHIÓP, -OÁPĂ, *şchiopi, -oape*, adj. (Adesea substantivat) Care are un picior mai scurt decît celălalt (sau celelalte), căruia îi lipseşte un picior; care şchiopătează cînd merge, infirm de un picior. ◇ Fig. (Despre versuri) Cu ritm sau rimă defectuoasă; nereuşit. — Lat. ***excloppus.**

ŞCHIOPÁ, *şchiopez*, vb. I. Intranz. A deveni şchiop. ✦ A şchiopăta. — Lat. ***excloppare.**

ŞCHIOPĂTÁ, *şchiopătez*, vb. I. Intranz. 1. A umbla sprijinindu-se mai mult pe un picior decît pe celălalt (sau pe celelalte); a umbla ca un şchiop. 2. Fig. A nu funcţiona bine, a se poticni. — Lat. ***excloppitare.**

ŞCHIOPĂTÁT, -Ă, *şchiopătaţi, -te*, adj. (Rar) Care şchiopătează, şchiop. — V. *şchiopăta.*

ŞCHIOPĂTÚRĂ, *şchiopături*, s. f. Faptul de a şchiopăta. — Din **şchiopăta** + suf. *-ură.*

ŞCOÁLĂ, *şcoli*, s. f. I. Instituţie de învăţămînt (elementar şi mediu); *p. ext.* activitate legată de această instituţie; învăţătură, învăţămînt. ✦ Localul, clădirea în care este instalată instituţia. Totalitatea elevilor unei instituţii de învăţămînt. 2. Fig. Izvor,

de cunoștințe, de învățături; mijloc, sistem de instruire într-un anumit domeniu; *p. ext* învățătură, experiență dobîndită pe această cale. 3. Fig. Curent, mișcare științifică, literară, artistică etc. care grupează în jurul ei numeroși adepți; baza teoretică a acestei mișcări. — Bg., sb. **škola**, pol. **szkoła** (<lat. *schola*).

ȘCOLÁR[1], *școlari*, s. m. Elev al unei școli elementare sau medii. — Din **școală** + suf. *-ar*.

ȘCOLÁR[2], **-Ă**, *școlari*, *-e*, adj. Care ține de școală, privitor la școală sau la școlari. — Din **școală** + suf. *-ar*.

ȘCOLARITÁTE s. f. (Rar) 1. Timpul cît cineva este școlar sau are calitatea de școlar. 2. Disciplină de școlar.—Din **școlar**[1] (după fr. *scolarité*).

ȘCOLARIZÁ, *școlarizez*, vb. I. Tranz. A încadra, a atrage în activitatea de școlar, a înscrie la o școală. — Din **școlar**[1].

ȘCOLARIZÁRE s. f. Acțiunea de *a școlariza* și rezultatul ei.

ȘCOLĂRÉSC, -EÁSCĂ, *școlărești*, adj. De școală, de școlar; caracteristic școlii sau școlarilor. — Din **școlar**[1] + suf. *-esc*.

ȘCOLĂRÉȘTE adv. Ca un școlar, în felul școlarilor. — Din **școlar**[1] + suf. *-ește*.

[illegible]RÍ, *școlăresc*, vb. IV. Intranz. A fi școlar împreună sau [illegible]mp cu cineva. — Din **școlar**[1].

[illegible]RÍME s. f. Mulțime de școlari, totalitatea școlarilor. [illegible]ar[1] + suf. *-ime*.

[illegible]ĂRÍȚĂ, *școlărițe*, s. f. Elevă a unei școli elementare sau [illegible]n **școlar**[1] + suf. *-iță*.

[illegible]ÍT, -Ă, *școliți*, *-te*, adj. (Rar) Învățat, instruit. — Din [illegible]folosit, < rus *školiti*).

[illegible]ABĂ s. f. v. **scrabă**.

[illegible]s. f. v. **șa**.

[illegible]EÁ, *șed*, vb. II. Intranz. 1. A se afla așezat pe ceva; a sta [illegible]xpr. *A ședea* (sau *a sta*) *(ca) pe ghimpi* (sau *pe foc, pe ace*) = a fi [illegible]tor. *A ședea pe comoară* = a fi foarte bogat și zgîrcit. 2. A lua [illegible]e așeza. ✦ A se opri din mers așezîndu-se; a poposi. 3. A sta, a [illegible]a rămîne într-un anumit loc, într-o anumită situație sau poziție [illegible]nu se mișca din locul sau din poziția ocupată. ✧ Expr. *A ședea [illegible]ă* = a lua masa, a mînca. *A(-i) ședea cuiva (ceva) la inimă* [illegible]i preocupat de ceva, a dori ceva din toată inima. *A ședea pe [illegible]cuiva* = a sta mereu pe lîngă cineva; a plictisi pe cineva cu prea [illegible]e stăruințe. *A ședea strîmb și a judeca* (sau *a vorbi, a grăi*) *drept* [illegible]recunoaște adevărul. 4. A petrece cîtva timp undeva; a zăbovi. *[illegible]ședea-n Moldova mult* (ALECSANDRI). ✦ (Rar, despre obiecte) [illegible]e afla așezat sau depozitat într-un loc. 5. A avea locuința, domiciliul [illegible]eva; a locui. 6. (În expr.) *A(-i) ședea-(cuiva) bine* (sau *rău, fru-[illegible]mîndru)* = a (nu) i se potrivi; a (nu) fi așa cum se cuvine, cum [illegible]buie, cum este indicat. 7. A se afla într-o anumită situație (în ra-[illegible]rt cu ceva sau cu cineva). *Tocmai atunci ședeau mai rău ca oricînd cu [illegible]nii* (BASSARABESCU). [Var.: **ședá** vb. II] — Lat. **sedere**.

ȘEDÉRE, *șederi*, s. f. 1. Faptul de *a ședea*. ✦ Fig. Lipsă de activitate; lenevie. 2. Popas făcut într-un loc pentru a petrece un anumit timp. 3. (Înv.) Domiciliu, locuință.

ȘEDÍNȚĂ, *ședințe*, s. f. 1. Adunare organizată a membrilor unui corp constituit, a unui colectiv, a personalului unei întreprinderi, al unei instituții, pentru a discuta, a dezbate și a hotărî ceva. ✦ Dezbaterea unei cauze în fața unei instanțe judecătorești. 2. Interval de timp în care se face o expunere, se execută o acțiune, se aplică un tratament medical etc. fără întrerupere. — Din **ședea** + suf. *-ință* (după fr. *séance*).

ȘEF, -Ă, *șefi*, *-e*, s. m. și f. 1. Persoană care conduce o organizație, o instituție etc.; conducător. ✦ Persoană superioară în grad sau în funcție altei persoane, considerată în raport cu aceasta; superior. ✦ (Fam., la vocativ) Cuvînt cu care cineva se adresează unei persoane (socotită egală sau inferioară). 2. (Reg., m.) Fiecare dintre stîlpii de susținere fixați la colțurile sau în pereții casei, în care se fixează ușile sau ferestrele. — Fr. **chef**.

ȘEFÍE, *șefii*, s. f. Demnitate, rang, funcție de șef; conducere, direcție; timpul cît cineva deține această funcție. — Din **șef** + suf. *-ie*.

ȘEIÁC s. n. v. **șiac**.

ȘEÍC, *șeici*, s. m. Căpetenie a unui trib arab; șef de comunitate religioasă la musulmani. [Var.: **șeíh** s. m.] — Tc. **şeyh**.

ȘEÍH s. m. v. **șeic**.

ȘEITÁN, *șeitani*, s. m. (Turcism) Diavol, drac. — Tc. **şeytan**.

ȘELÁR, *șelari*, s. m. Persoană care confecționează și vinde șei sau alte obiecte de harnașament. — Din **șele** (pl. reg. al lui *șa*) + suf. *-ar*.

ȘELĂRÍE, (2) *șelării*, s. f. 1. Meseria de șelar. 2. Loc unde se confecționează sau se vînd șei ori alte obiecte de harnașament. — (1) Din **șelar** + suf. *-ie*, (2) din **șele** (pl. reg. al lui *șa*) + suf. *-ărie*.

ȘELÚȚĂ, *șeluțe*, s. f. Diminutiv al lui *șa*.

ȘEMINÉU, *șemineuri*, s. n. (Franțuzism) Cămin (1). — Fr. **cheminée**.

ȘEMIZÉTĂ, *șemizete*, s. f. (Franțuzism) Bluză femeiască simplă, cu croiala asemănătoare cu a cămășilor bărbătești. — Fr. **chemisette**.

ȘENÁL, *șenale*, s. n. Canal de trecere a navelor printr-o strîmtoare sau la intrarea într-un port; partea cea mai adîncă, navigabilă a unui curs de apă. [Var.: **șanál** s. n.] — Fr. **chenal**.

ȘENILÁ, *șenile*, s. f. Bandă metalică continuă, care se înfășoară peste roțile situate pe aceeași parte a unui vehicul, pentru a se obține o suprafață mai mare de contact cu terenul. — Fr. **chenille**.

ȘEPCÁR, *șepcari*, s. m. Persoană care confecționează și vinde șepci. — Din **șapcă** + suf. *-ar*.

ȘEPCÚȚĂ, *șepcuțe*, s. f. Diminutiv al lui *șapcă*; șapcă mică.

ȘÉPTE num. card. v. **șapte**.

ȘEPTÉL, *șepteluri*, s. n. Numărul total al animalelor domestice crescute într-o gospodărie, într-o comună, într-o țară (pentru a obține un beneficiu economic). — Fr. **cheptel**.

ȘEPTÍME, *șeptimi*, s. f. A șaptea parte dintr-un întreg împărțit în părți egale. — Din **șapte** + suf. *-ime*.

ȘERB, *șerbi*, s. m. 1. (În orînduirea feudală) Țăran legat de pămîntul moșierului, depinzînd cu persoana și cu bunurile sale de acesta. 2. (Înv.) Sclav, rob. — Lat. **servus**.

ȘERBÉT, *șerbeturi*, s. n. Preparat alimentar făcut dintr-un sirop de zahăr bine legat și frecat, colorat și aromat cu diferite esențe sau sucuri de fructe. ✦ (Înv.) Băutură răcoritoare, preparată din zahăr și apă de trandafir. — Tc. **şerbet**.

ȘERBETÉLNIȚĂ, *șerbetelnițe*, s. f. Vas pentru fiert șerbetul. — Din **șerbet** + suf. *-el-niță*.

ȘERBETIÉRĂ, *șerbetiere*, s. f. 1. Chisea pentru șerbet. 2. Vasul de tablă al mașinii în care se prepară înghețata. [Pr.: *-ți-e-*] — Din **șerbet** + suf. *-ieră*.

ȘERBÍ, *șerbesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A servi ca șerb, a fi șerb. — Din **șerb**.

ȘERBÍE s. f. Instituție feudală caracterizată prin starea de dependență a țăranului față de proprietatea feudală a unui stăpîn; starea de șerb. — Din **șerb** + suf. *-ie*.

ȘERBÍRE, *șerbiri*, s. f. (Înv.) 1. Faptul de *a șerbi*. 2. Servitute. ✦ Fig. Obligație, îndatorire, angajament.

ȘERFUÍ, *șerfuiesc*, vb. IV. Tranz. A subția marginea pieilor în timpul confecționării, pentru a putea fi îndoite, suprapuse sau cusute.

ȘERÍF, *șerifi*, s. m. 1. (În țările arabe) Prinț, nobil (socotit urmaș al lui Mahomed). 2. (În Anglia și în Statele Unite) Funcționar administrativ însărcinat cu executarea legilor și cu menținerea ordinii în comitate și districte, avînd în anumite cazuri și puteri judecătorești. — (1) Tc. **şerif** (< arab.), (2) engl. **sheriff**.

ȘERLAC s. n. Material făcut din rășină dizolvată în alcool, folosit la lustruirea mobilelor sau ca izolant în electricitate. — Germ. **Schellack**.

ȘERLÁI s. n. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina păroasă și cu flori albe *(Salvia Aethiopis)*. — Germ. **Scharlei**.

ȘERPÁR[1], *șerpare*, s. n. Brîu lat de piele (prevăzut cu buzunare) pe care îl poartă țăranii. — Din **șerpe** + suf. *-ar*.

Șerpar

ȘERPÁR[2], *șerpari*, s. m. Pasăre răpitoare care se hrănește mai ales cu șerpi *(Circaetus gallicus)*. —Din **șerpe** + suf. *-ar*.

ȘERPĂRÁȘ, *șerpărașe*, s. n. Diminutiv al lui *șerpar*[1].

ȘERPĂRÍE, *șerpării*, s. f. Mulțime de șerpi; loc unde se găsesc șerpi în număr mare. — Din **șerpe** + suf. *-ărie*.

ȘÉRPE s. m. v. **șarpe**.

ȘERPÉSC, -EÁSCĂ, *șerpești*, adj. Care aparține șarpelui, referitor la șarpe. ✦ (Despre ochi) Ager, pătrunzător; lipsit de sinceritate. ✦ Fig. Rău, perfid, viclean, înveninat. — Din **șerpe** + suf. *-esc*.

ȘERPÉȘTE adv. Ca șarpele, în felul șarpelui; șerpuitor. — Din **șerpe** + suf. *-ește*.

ȘERPIȘÓR, *șerpișori*, s. m. Diminutiv al lui *șerpe*; *fig.* om zglobiu, neastîmpărat.

ȘERPÍU, -ÍE, *șerpii*, adj. (Rar) Șerpesc. — Din **șerpe** + suf. *-iu*.

ȘERPOÁICĂ, *șerpoaice*, s. f. Femela șarpelui. ✦ Fig. Femeie vioaie, neastîmpărată și vicleană. — Din **șerpe** + suf. *-oaică*.

Șerpar

ȘERPOÁIE, *șerpoaie*, s. f. (Rar) Șerpoaică.—Din **șerpe** + suf. *-oaie*.

ȘERPÓI, *șerpoi*, s. m. Augmentativ al lui *șerpe*.

ȘERPUÍ, *șerpuiesc*, vb. IV. Intranz. A forma (în mișcare) o linie unduitoare ca mersul șarpelui. — Din **șerpe**.

ȘERPUIÁLĂ, *șerpuieli*, s. f. Șerpuire, sinuozitate. — Din **șerpui** + suf. *-eală*.

ȘERPUÍRE, *șerpuiri*, s. f. Faptul de *a șerpui*; linie șerpuitoare.

ȘERPUÍT, -Ă, *șerpuiți*, *-te*, adj. Care face cotituri, care șerpuiește, cotit. — V. *șerpui*.

ȘERPUITÓR, -OÁRE, *șerpuitori*, *-oare*, adj. Care șerpuiește; care descrie o linie ondulată. — Din **șerpui** + suf. *-(i)tor*.

ȘERPUITÚRĂ, *șerpuituri*, s. f. Fiecare dintre cotiturile unui drum sau ale unei linii șerpuite; sinuozitate, cotitură. — Din **șerpui** + suf. *-(i)tură*.

ȘERPULÉȚE, *șerpuleți*, s. m. (Pop.) Șerpișor. — Din **șerpe** + suf. *-ul-eț*.

ŞERPULIŢĂ, *şerpuliţe*, s. f. (Rar) Şerpoaică mică. — Din **şerpe** + suf. *-ul-iţă*.

ŞERPURÉL, *şerpurei*, s. m. (Pop.) Şerpişor. — Din **şerpe** + suf. *-ur-el*.

ŞERPUŞÓR, *şerpuşori*, s. m. Plantă erbacee cu ramuri drepte, cu frunze păroase şi ascuţite, dispuse în formă de evantai (*Lycopodium complanatum*). — Din **şerpe** + suf. *-uş-or*.

Şerpuşor

ŞERUÍ, *şeruiesc*, vb. IV. Tranz. A curăţa resturile de carne de pe o piele jupuită, înainte de a o pune la argăseală.

ŞERUÍRE, *şeruiri*, s. f. Acţiunea de *a şerui* şi rezultatul ei.

ŞERUITÓR, *şeruitoare*, s. n. Cuţit folosit în tăbăcărie la răzuirea resturilor de carne de pe pieile jupuite. — Din **şerui** + suf. *-(i)tor*.

ŞERVÉT, *şervete*, s. n. Bucată pătrată sau dreptunghiulară de pînză de in, de bumbac etc., întrebuinţată la masă pentru ştersul gurii. ✦ (Reg.) Prosop, ştergar. — După fr. **serviette**.

ŞERVEŢÉL *şerveţele*, s. n. Diminutiv al lui *şervet*. ✦ Bucată de hîrtie subţire care serveşte la ştersul gurii.

ŞES[1], *şeşuri*, s. n. 1. Întindere de pămînt fără diferenţă de nivel; cîmpie. ✦ Fig. Întindere. 2. Parte a corpului animalelor, cuprinsă între ultima coastă şi osul şoldului. — Lat. **sessus**.

ŞES[2], **ŞEASĂ**, *şese*, adj. n. şi f. (Despre pămînturi, regiuni) Neted, întins. — Lat. **sessus**.

ŞÉSE num. card. v. **şase**.

ŞESÍME, *şesîmi*, s. f. A şasea parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale. — Din **şase** + suf. *-ime*.

ŞÉSTINĂ, *şestine*, s. f. Loc neted pe vîrful unui munte. — Din **şest** (reg.; < lat. **sessitum*) + suf. *-ină*.

ŞESURÉL, *şesurele*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *şes*.

ŞETRÚŢĂ s. f. v. **şătruţă**.

ŞEULÍŢĂ, *şeuliţe*, s. f. (Pop.) Şeluţă. — Din **şea** (= *şa*) + suf. *-ul-iţă*.

ŞEUŞOÁRĂ, *şeuşoare*, s. f. (Pop.) Şeluţă. — Din **şea** (= *şa*) + suf. *-uş-oară*.

ŞEVALÉT, *şevalete*, s. n. Suport de lemn pe care pictorul fixează cartonul sau pînza cînd pictează. [Pl. şi: *şevaleturi*] — Fr. **chevalet**.

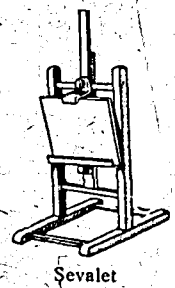

Şevalet

ŞEVIÓT s. n. Rasă de oi cu lînă fină. ✦ Stofă ţesută din lîna acestor oi. [Pr.: *-vi-ot*] Fr. **cheviotte**.

ŞEVRÓ, *şevrouri*, s. n. Piele moale şi subţire (prelucrată din piele de capră, de oaie etc.) din care se confecţionează încălţăminte, mănuşi, genţi etc. — Fr. **chevreau**.

ŞEZĂTÓARE, *şezători*, s. f. Adunare restrînsă la sate, în serile de iarnă, la care participanţii lucrează şi totodată petrec, spunînd poveşti, glume, ghicitori. ✦ Reuniune literară. — Din **şez** (prez. ind. reg. al lui *şedea*) + suf. *-(ă)toare*.

ŞEZĂTÓR, **-OÁRE**, *şezători*, *-oare*, adj. (Înv.) Care are domiciliul într-un loc, care locuieşte în... — Din **şez** (prez. ind. reg. al lui *şedea*) + suf. *-(ă)tor*.

ŞEZĂNĂ, *şezane*, s. f. Veche monedă moldovenească.

ŞEZLÓNG, *şezlonguri*, s. n. Scaun pliabil pe al cărui schelet de lemn este montată o pînză şi al cărui spătar mobil poate deveni aproape orizontal. — Fr. **chaise-longue**.

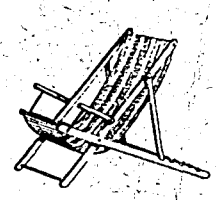

Şezlong

ŞEZÚT, (2) *şezuturi*, s. n. 1. Partea inferioară, dorsală a trunchiului omenesc, pe care se sprijină corpul în timpul şederii; dos. ✦ Anat. 2. (Înv.) Locuinţă, domiciliu. — V. *şedea*.

ŞFÁRĂ[1] s. f. v. **sfară**.

ŞFÁRĂ[2] s. f. v. **sfoară**.

ŞFART s. n. v. **şvarţ**.

ŞFĂRUÍ, *şfăruiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A lega cu sfoară. — Din **şfară**.

ŞFEI, *şfei*, s. m. Peşte mic de apă dulce, cu corpul scurt şi lat (*Rhodeus sericeus*).

ŞFERŞTÁC, *şferştace*, s. n. (Reg.) Măsură de capacitate de un sfert de litru. — Comp. rus **četvertak**.

ŞFERT s. n. v. **sfert**.

ŞFEŞNIC s. n. v. **sfeşnic**.

ŞFICHI[1] interj. Cuvînt care imită şuieratul biciului. — Onomatopee.

ŞFICHI[2], *şfichiuri*, s. n. 1. Capătul subţire şi neîmpletit al biciului; pleasnă. ✦ Lovitură dată cu vîrful biciului. ✦ Fig. Vorbă răutăcioasă, răutate, impunsătură. ✧ Expr. *A lua* (pe cineva) *in şfichi* = a înţepa cu vorba; a ironiza. 2. Mănunchi, grup de fire de păr. — Din **şfichi**[1].

ŞFICHIUÍ, *şfichiuiesc*, vb. IV. Tranz. A atinge cu şfichiul, a lovi scurt; *p. ext.* a biciui. ✦ Fig. A înţepa cu vorba, a ironiza. — Din **şfichi**[2].

ŞFICHIUÍRE, *şfichiuiri*, s. f. Acţiunea de *a şfichiui* şi rezultatul ei; lovitură dată cu biciul.

ŞFICHIUITÓR, **-OÁRE**, *şfichiuitori*, *-oare*, adj. Care loveşte cu şfichiul; *fig.* înţepător, ironic, caustic. — Din **şfichiui** + suf. *-(i)tor*.

ŞFICHIUITÚRĂ, *şfichiuituri*, s. f. Lovitură dată cu şfichiul; *fig.* înţepătură, ironie. — Din **şfichiui** + suf. *-(i)tură*.

ŞFOARĂ s. f. v. **sfoară**.

ŞI[1] adv. (Stă înaintea părţii de vorbire la care se referă; fiind vorba de verbe reflexive sau de forme verbale compuse, stă între auxiliar, pron. refl. etc. şi verb) I. (Cu sens modal) 1. Chiar, în adevăr. *Pe înserate şi vine la dînsa* (CREANGĂ). ✦ Întocmai, exact. *Precum au zis, aşa au şi făcut* (EMINESCU). 2. Pe deasupra, în plus, încă. *După ce că e urîtă o mai cheamă şi Neacşa*. 3. Chiar, încă, de asemenea. *Vezi să nu paţi şi tu ca simigiul* (ODOBESCU). ✦ (Pe lîngă un adjectiv sau un adverb la gradul comparativ, intensifică gradaţia) *Harap-Alb vede altă drăcărie şi mai mare* (CREANGĂ). ✧ Loc. adj. (Cu valoare de superlativ) *Şi mai şi* = mai grozav, mai strașnic. 4. (În propoziţii negative) Nici. *Însă şi de voi nu mă îndur ca să vă părăsesc* (ISPIRESCU). II. (Cu sens temporal) 1. Imediat, îndată, pe loc. *Prietenul d-tale, cum[ul] lup, se şi arată în prag* (CREANGĂ). 2. Deja. *Masa se şi pu[ne]* (HOGAŞ). — Lat. **sic**.

ŞI[2] conj. I. (Cu funcţie coordonatoare copulativă) 1. [...] părţi de acelaşi fel ale unei propoziţii) *Era voinic şi tinerel* [...] 2. (Împreună cu prep. «cu» exprimă relaţia operaţiei [...] adunării) Plus. *Doi şi cu trei fac cinci*. ✦ (Ajută la formarea [...] a numeralelor de la douăzeci şi unu pînă la nouăzeci şi nou[ă] *opt*. ✦ (Ajută la formarea numeralelor care exprimă num[ă]r legînd partea zecimală de întreg) *Trei şi paisprezece*. ✦ (In[di]garea unei cantităţi) Plus. *Unu şi jumătate trecute* (CARAG[IALE]). (Leagă două substantive între care există o corespondenţă, o [...] o echivalenţă) *Binele şi răul*. 4. (Aşezat înaintea fiecărui [...] unei enumerări, ajută la scoaterea lor în evidenţă). *Îmi apă[re] şi nevoile şi neamul* (EMINESCU). ✦ (În repetiţii, ca procedeu [...] *Şi merg ei şi merg cale lungă să le-ajungă* (CREANGĂ). 5. (Lea[gă] propoziţii de acelaşi fel, indicînd o completare, un adaos, o p[ro]nouă) *Încalecă şi porneşte cu bucurie* (CREANGĂ). 6. (Accen[tuează] corelaţie cu sine însuşi) Atît..., cît..., nu numai..., ci şi... *În mînă şi pinea şi cuţitul* (CREANGĂ). 7. (În stilul epic şi p[ar]mai ales în povestire, se aşază la începutul frazei, indicînd continu[i]tatea desfăşurării faptelor) *Şi dac-a fost peţită des, E lucru tare cu[rat]* (COŞBUC). ✦ (Întrebuinţat înaintea unei propoziţii interogativ[e] exclamative, subliniază legătura cu cele povestite anterior). *Şi cin[e] pus la cale să mă iei tocmai pe mine în bătaie de joc?* (CREANGĂ). Expr. *Ei şi?* = ce-mi pasă? ce importanţă are? ✦ (Întrebuinţat sin[gur] în dialog, ca îndemn pentru continuarea unei povestiri) *S-aude ci[ne]va bătînd la uşă... — Şi? — Şi frate-meu fuga la uşă să des[chidă]* (CREANGĂ). 8. (Precedat de adv. «ca», are funcţie comparativă) [...] La fel ca, întocmai ca. *La vînătoare, ca şi la multe altele, eu mă pri[cep] cam tot atîta precît se pricepea vestitul ageamiu* (ODOBESCU). [...] Aproape, aproximativ. *Treaba este ca şi sfîrşită* (ISPIRESCU). [...] (Cu funcţie coordonatoare adversativă) Ci, iar, dar. *Femeia auzea vo[r]bele şi nu le pricepea rostul* (REBREANU). III. (Cu funcţie coordonatoare conclusivă) Deci, prin urmare. *Asta-i şagă şi nu-mi pas[ă]* (SADOVEANU). — Lat. **sic**.

ŞIAC, *şiace*, s. n. Postav aspru de lînă de culoare închisă, ţesut de obicei în casă, din care se fac haine ţărăneşti şi rase călugăreşti. [Var.: **şeiac** s. n.] — Tc. **şayak**.

ŞIBÓI s. n. Var ietate de micşunea (*Cheiranthi.s Cheiri*). — Tc. **şebboy**.

ŞIC[1] s. n. (Franţuzism) Eleganţă, distincţie, bun gust (în îmbrăcăminte, în atitudini). ✦ Lucru care amuză, care are haz. — Fr. **chic**.

ŞIC[2], *şicuri*, s. n. Fiecare dintre micile foiţe de metal lucios cu care se împodobesc unele haine femeieşti. — Sb. **šik**, magh. **sik**.

ŞICANÁ, *şicanez*, vb. I. Tranz. A sîcîi pe cineva pentru lucruri fără importanţă, a căuta cuiva pricină, a face şicane. — Fr. **chicaner**.

ŞICANÁRE, *şicanări*, s. f. Acţiunea de *a şicana* şi rezultatul ei.

ŞICANÁT, **-Ă**, *şicanaţi*, *-te*, adj. Căruia i se fac şicane; sîcîit necăjit de cineva pentru lucruri fără importanţă. — V. *şicana*.

ŞICANATÓR, **-OÁRE**, *şicanatori*, *-oare*, adj. Care şicanează, căruia îi place să sîcîie pe cineva pentru lucruri de nimic. — Din **şicana** + suf. *-(a)tor*.

ŞICANĂ, *şicane*, s. f. 1. Acţiune prin care cineva sîcîie pe-altul, cu cereri şi pretenţii neîndreptăţite. 2. Obstacol de forme diferite, montat pe circuitul unui fluid în scopul de a-i micşora viteza şi de a-i lungi drumul, dîndu-i astfel posibilitatea să se răcească, să depună suspensiile pe care le poartă etc. — Fr. **chicane**.

ŞICLÍ, *şiclesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A îmbiba cu murdărie.

ŞICUÍ, *şicuiesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) împodobi cu şic[1]. — Din **şic**[1].

ŞIE pron. refl. (Forma accentuată de dat. pers. 3 pentru toate genurile) *Şi fiindu-şi şie dragă cum nu-i este nime-n lume* (EMINESCU). — Lat. **sibi** (= *sibi*).

ŞIFÓN, *şifoane*, s. n. Pînză de bumbac albă, uşor apreciată, folosită pentru lenjeria de pat. — Fr. **chiffon**.

ŞIFONÁ, *şifonez*, vb. I. Tranz. şi refl. A (se) boţi, a (se) mototoli. ✦ Fig. (Fam.) A (se) supăra, a (se) bosumfla. — Fr. **chiffonner**.

ŞIFONÁT, -Ă, *şifonaţi, -te,* adj. Boţit, mototolit. ✦ Fig. (Fam) Supărat, bosumflat. — V. *şifonia.*

ŞIFONIÉR, *şifoniere,* s. n. Dulap pentru păstrat hainele şi lenjeria. [Pr.: *-ni-er.* — Var.: şifoniéră s. f.] — Fr. **chiffonnier.**

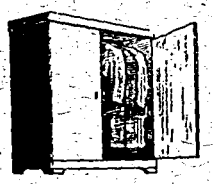

Şifonier

ŞIFONIÉRĂ s. f. v. **şifonier.**

ŞILBÓC, *şilboace,* s. n. (Reg.) Sentinelă, planton. ✦ Pază, gardă; locul unde se stă de pază. — Germ. **Schildwache.**

ŞILD, *şilduri,* s. n. Mică placă de metal care se fixează în dreptul broaştei unei uşi, pentru a proteja gaura cheii. — Germ. **Schild.**

ŞÍLING, *şilingi,* s. m. 1. Monedă divizionară englezească, valorînd a 20-a parte dintr-o liră sterlină. 2. Unitate monetară a statului austriac. — Engl. **shilling.**

ŞÍMI s. n. Numele unui dans asemănător cu foxtrotul. — Engl. **shimmy** (fr. **shimmy**).

ŞINÁR, *şinare,* s. n. Cui de fier cu care se fixează şina pe roţile unui vehicul. — Din **şină** + suf. *-ar.*

ŞÍNĂ, *şine,* s. f. 1. Fiecare dintre barele de oţel laminate după un anumit profil şi folosite drept cale de rulare pentru un vehicul cu roţi (tren, tramvai) sau de ghidare pentru anumite piese mobile dintr-o instalaţie tehnică. 2. Cerc de oţel care se montează pe roţile de lemn ale unui vehicul, pentru a le feri de uzură. ✦ Bandă de metal care se fixează pe unele obiecte (uşi, lăzi, butoaie etc.) pentru a le mări rezistenţa. — Pol. **szyna** (germ. **Schiene**).

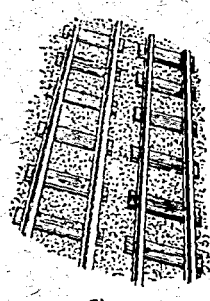

Şine

ŞINDILÁR s. m. v. **şindrilar.**

ŞINDÍLĂ s. f. v. **şindrilă.**

ŞINDILÍ vb. IV. v. **şindrili.**

ŞINDILÍT[1] s. n. v. **şindrilit**[1].

ŞINDILÍT[2]**, -Ă** adj. v. **şindrilit**[2].

ŞÍNDRĂ, *şindre,* s. f. (Reg.) Şindrilă. — Din **şindrilă.**

ŞINDRILÁR, *şindrilari,* s. m. Persoană care fabrică sau vinde şindrilă; meseriaş care bate şindrila pe acoperiş. [Var.: (reg.) **şindilár** s. m.] — Din **şindrilă** + suf. *-ar.*

ŞINDRÍLĂ, *şindrile,* s. f. (Adesea cu sens colectiv) Scîndurică de brad, îngustă şi subţire, care serveşte la acoperitul caselor. [Pl. şi: *şindrili.* — Var.: (reg.) **şindílă** s. f.] — Magh. **zsindely** (germ. **Schindel**).

ŞINDRILÍ, *şindrilesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi o clădire cu şindrilă. [Var.: (reg.) **şindilí** vb. IV] — Din **şindrilă.**

ŞINDRILÍT[1] s. n. Acţiunea de *a şindrili.* [Var.: (reg.) **şindilít** s. n.] — V. *şindrili.*

ŞINDRILÍT[2]**, -Ă,** *şindriliţi, -te,* adj. Cu acoperiş de şindrilă. [Var.: (reg.) **şindilít, -ă** adj.] — V. *şindrili.*

ŞINDRUÍ, *şindruiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A şindrili. — Din **şindră.**

ŞINDRUÍT, -Ă, *şindruiţi, -te,* adj. (Reg.) Şindrilit. — V. *şindrui.*

ŞINEÁG, *şineaguri,* s. n. (Înv. şi reg.) Unitate de măsură egală cu aproximativ 50 de kilograme. — Sb. **šinik.**

ŞINÓR, *şinoare,* s. n. (Reg.) Şnur, şiret, găitan. — Magh. **sinór.**

ŞINŞILÁ, *şinşile,* s. f. Mamifer rozător din America de Sud, asemănător cu veverita, vînat pentru blana lui cenuşie foarte preţioasă. *(Chinchilla lanigera).* — Fr. **chinchilla.**

Şinşilă

ŞINTOÍSM s. n. Religia de stat a Japoniei. — Fr. **shintoïsme.**

ŞINUÍ, *şinuiesc,* vb. IV. Tranz. A pune şine (la o roată); a fereca. — Din **şină.**

ŞINUÍRE, *şinuiri,* s. f. Acţiunea de *a şinui.* — V. *şinui.*

ŞINUÍT[1] s. n. Şinuire. — V. *şinui.*

ŞINUÍT[2]**, -Ă,** *şinuiţi, -te,* adj. Legat, ferecat cu şine. — V. *şinui.*

ŞIP[1]**,** *şipi,* s. m. Peşte din Marea Neagră asemănător cu nisetrul, care îşi depune icrele în regiunea gurilor Dunării *(Acipenser sturio).*

ŞIP[2]**,** *şipuri,* s. n. (Reg.) Sticlă pentru păstrat lichide; flacon. ✦ Conţinutul unei sticle. — Magh. **sip** «lulea».

ŞÍPCĂ, *şipci,* s. f. Fiecare dintre bucăţile de lemn subţiri şi lungi (de formă paralelipipedică) folosite în lucrări de tîmplărie sau de dulgherie. — Bg., sb. **šipka.**

ŞIPCUÍ, *şipcuiesc,* vb. IV. Tranz. A bate şipci; a îngrădi cu şipci. — Din **şipcă.**

ŞIPCULÍŢĂ, *şipculiţe,* s. f. Diminutiv al lui *şipcă.*

ŞÍPOT, *şipote,* s. n. 1. Izvor a cărui apă ţîşneşte cu putere (şi care este captată printr-un jgheab sau printr-o ţeavă). ✦ Jgheab, ţeavă prin care se captează apa unui izvor. ✦ Ţeavă de scurgere. 2. (Rar) Loc unde o apă curge repede; vîrtej. — Comp. bg. **šepot** «murmur».

ŞIPOŢÉL, *şipoţele,* s. n. Diminutiv al lui *şipot.*

ŞIPURÉL, *şipurele,* s. n. Şipuşor. — Din **şip**[2] + suf. *-ur-el.*

ŞIPUŞÓR, *şipuşoare,* s. n. Diminutiv al lui *şip*[2].

ŞIR, *şiruri,* s. n. 1. Rînd de fiinţe, de lucruri, de noţiuni de acelaşi fel, aşezate într-o anumită ordine. ✧ Loc. adv. *În şir* = a) în rînd, unul după altul; b) pe rînd, succesiv; neîntrerupt; necurmat. ✦ Şirag (2). 2. Desfăşurare continuă şi regulată, înlănţuire logică a ideilor, a faptelor într-o expunere, într-o relatare; fir. ✧ Loc. adi. şi adv. *Fără şir* = lipsit de legătură logică, incoerent. 3. (Înv.) Rînd scris sau tipărit. — Din [în]**şir** *(< înşira).*

ŞIRÁ s. f. (Înv.) Genealogie. — Din **şir.**

ŞIRÁG, *şiraguri,* s. n. 1. Şir (1). ✧ Loc. adv. *În şirag* = unul după altul. ✦ Grup de soldaţi aşezaţi în linie de bătaie. 2. Mulţime de mărgele înşirate pe un fir, pentru a fi purtate ca podoabă la gît. ✦ Orice fel de lucruri de acelaşi fel, înşirate ca mărgelele pe o sfoară sau pe o sîrmă. [Var.: **şireág** s. n.] — Din **şir** + suf. *-eag.*

ŞÍRĂ, *şire,* s. f. 1. Grămadă mare de paie, de snopi etc. clădită în formă de prismă şi terminată la partea superioară cu o coamă (ascuţită). 2. (În expr.) *Şira spinării* = coloana vertebrală. — Din **şir.**

ŞIREÁG s. n. v. **şirag.**

ŞIRÉGLĂ, *şiregle,* s. f. (Reg.) Codîrlă (1). — Magh. **saraglya.**

ŞIRÉT[1]**,** *şireturi,* s. n. 1. Bentiţă îngustă de bumbac, ţesută tubular sau în fişie, care, petrecută prin butoniere speciale, serveşte pentru a lega sau a strînge încălţămintea sau diferite obiecte de îmbrăcăminte. ✦ Ţesătură în fişie îngustă folosită pentru a întări o cusătură. 2. Sfoară de bumbac (îmbrăcată în mătase colorată sau în fir) răsucită în două sau în trei; şnur. ✦ (La pl.) Găitan, ceapraz, brandenburg. — Tc. **şerit.**

ŞIRÉT[2]**, -EÁTĂ,** *şireţi, -te,* adj. Care ştie să profite de naivitatea sau buna-credinţă a celor din jur, pentru a-şi atinge scopurile, pe căi ocolite; care dovedeşte un caracter viclean, perfid. ✦ Plin de subtilitate, de fineţe; rafinat. — Tc. **şirret.**

ŞIRETÉNIE[1] s. f. v. **şiritenie.**

ŞIRETÉNIE[2]**,** *şiretenii,* s. f. Faptul de a fi şiret; faptă sau vorbă şireată. — Din **şiret**[2] + suf. *-enie.*

ŞIRETLÍC, *şiretlicuri,* s. n. Procedeu de om şiret; truc folosit pentru a înşela buna-credinţă a cuiva; şmecherie, vicleşug. — Tc. **şirretlik.**

ŞIREŢÉL, *şireţele,* s. n. Diminutiv al lui *şiret*[1].

ŞIREŢÍE s. f. (Rar) Şiretenie. — Din **şiret**[2] + suf. *-ie.*

ŞIRÍNCĂ, *şirinci,* s. f. (Reg.) 1. Ţesătură în fişie; bandă, pangică (cu dungi). ✦ Cingătoare. 2. Hat, răzor. — Ucr. **šyrynka,** rus **širinka.**

ŞIRITÉNIE s. f. (Pop.) Desfăşurare, curs al întîmplărilor istorisire cu multe peripeţii; tărăşenie. [Var.: **şireténie** s. f.] — Din **şir.**

ŞIRÓI[1]**,** *şiroaie,* s. n. 1. Şuviţă (abundentă) de lichid care curge sau se prelinge de undeva. ✧ Expr. *A curge şiroaie* (sau *şiroi*) = a curge din abundenţă. 2. Torent de apă care se scurge cu repeziciune şi sbundenţă pe locurile înclinate (în urma ploilor mari); şuvoi.

ŞIROÍ, pers. 3 *şiroieşte,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre apă; *p. ext.* despre alte lichide) A curge sau a se prelinge în şiroaie. ✧ (Despre lucruri îmbibate sau care secretează un lichid) *Fruntea călăreţului şiroia de sudoare* (NEGRUZZI). 2. (Despre ape curgătoare) A curge (repede). — Din **şiroi**[1].

ŞIROÍRE s. f. 1. Acţiunea de *a şiroi.* 2. Fenomen de eroziune superficială, provocat de firişoarele de apă care provin din precipitaţii atmosferice şi care se scurg pe un teren în pantă.

ŞIRUÍ, *şiruiesc,* vb. IV. Tranz. (Pop.) A aşeza o oaste în ordine de bătaie; a înşirui. — Din **şir.**

ŞIRULÉŢ, *şiruleţe,* s. n. Diminutiv al lui *şir.*

ŞIRÚŢ, *şiruţuri,* s. n. Şiruleţ. — Din **şir** + suf. *-uţ.*

ŞIST[1] s. n. Zerul rămas după ce s-a ales urda.

ŞIST[2]**,** *şisturi,* s. n. Numire generală pentru rocile metamorfice şi sedimentare care au proprietatea de a se desface uşor în foi cu suprafeţe paralele. ✧ *Şist cristalin* = rocă foarte dură, formată prin metamorfismul altor roci, sub acţiunea presiunii. — Fr. **schiste** (< gr.).

ŞISTÁR s. n. v. **şiştar.**

ŞISTOÁRE, *şistori,* s. f. (Reg.) Cingătoare, betelie. ✦ Faşă (1).

ŞISTÓS, -OÁSĂ, *şistoşi, -oase,* adj. (Despre roci) Care prezintă structura sau caracterul de şist. — După fr. **schisteux.**

ŞISTOZITÁTE s. f. Proprietate a anumitor sedimente (argiloase) şi a unor roci metamorfice de a se prezenta în plăci subţiri sau în foi cu suprafeţe paralele. — După fr. **schistosité.**

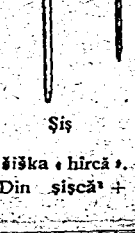

Şiş

ŞIŞ, *şişuri,* s. n. (Turcism înv.) Pumnal cu lamă lungă şi îngustă, ascunsă într-un baston care îi serveşte drept teacă; *p. ext.* (azi) orice fel de pumnal. ✦ (Rar) Hanger. — Tc. **şiş.**

ŞIŞÁI, pers. 3 *şişăie,* vb. IV. Intranz. A foşni uşor; a fîşîi. — Onomatopee.

ŞIŞCAV, -Ă, *şişcavi, -e,* adj. (Reg.) Peltic. — Comp. sb. **šuškati** «a vorbi peltic».

ŞIŞCĂ[1] s. f. (Reg.) Paie tocate mărunt pentru hrana vitelor. — Ucr. **sička.**

ŞIŞCĂ[2]**,** *şişte,* s. f. (Reg.) Vrăjitoare. — Comp. sb. **šiška** «hîrcă».

ŞIŞCĂRIE, *şişcării,* s. f. (Reg.) Vrăjitorie. — Din **şişcă**[1] + suf. *-ărie.*

ŞIŞCĂVÍ, *şişcăvesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A vorbi peltic. — Din **şişcav**.

ŞIŞCÓI, *şişcoi*, s. m. (Reg.) Strigoi, moroi. — Din **şişcă**[1] + suf. *-oi*.

ŞIŞCÓRNIŢĂ, *şişcorniţe*, s. f. (Reg.) Maşină de tocat paie. — Din **şişcă**[1] + suf. *-orniţă*.

ŞIŞTÁR, *şiştare*, s. n. Vas de lemn sau de metal cu toartă, cu gura mai largă decît baza, folosit pentru muls laptele sau pentru scurs zerul din caş. [Var.: **şistár** s. n.] — Slav (v. sl. **šestarŭ** < lat.).

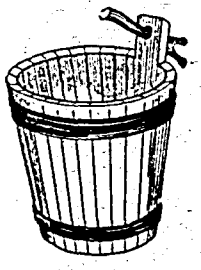

Şiştar

ŞIŞTÁV, -Ă, *şiştavi, -e*, adj. Nedezvoltat, pipernicit, mărunt; plăpînd. — Bg. **šiškav**.

ŞIŞTĂRÉL, *şiştărele*, s. n. Diminutiv al lui *şiştar*.

ŞIŞTĂVÍ, *şiştăvesc*, vb. IV. Refl. (Despre boabele de cereale) A se zbîrci, a se pipernici; (despre oameni) a se gălbeji, a deveni slăbănog. — Din **şistav**.

ŞIŞTĂVÍRE s. f. Faptul de *a se şiştăvi*.

ŞIŞTOÁRE, *şiştori*, s. f. (Reg.) Fiecare dintre fuşteii loitrelor de la car; spetează.

ŞIŞTÓR, *şiştori*, s. m. (Reg.) 1. Par ascuţit care se pune în vîrful caselor ţărăneşti. 2. Fiecare dintre drugii de lemn prinşi la capete în tîrcoalele prîsnelului morii.

ŞIŢÁR, *şiţari*, s. m. Şindrilar. — Din **şiţă** + suf. *-ar*.

ŞÍŢĂ, *şiţe*, s. f. 1. Şindrilă. 2. (Reg.) Stuf. — Sb. **štica**.

ŞIŢUÍ, *şiţuiesc*, vb. IV. Tranz. A şindrili. — Din **şiţă**.

ŞIŢUÍT, -Ă, *şiţuiţi, -te*, adj. Şindrilit. — V. *şiţui*.

ŞIVÓI s. n. v. **şuvoi**.

ŞIU, ŞÍE, *şii*, adj. (Reg., despre terenuri) Nisipos.

ŞÎŞÍI, *şîşîi*, vb. IV. Tranz. A repeta în mod prelungit şi monoton sunetul «ş», pentru a linişti sau a adormi un copil mic. — Onomatopee.

ŞÎŞÎÍT, *şîşîituri*, s. n. Acţiunea de *a şîşîi*.

ŞLAGĂR, *şlagăre*, s. n. (Fam.) Melodie care se bucură la un moment dat de o mare popularitate; arie la modă. — Germ. **Schlager**.

ŞLÁMPĂT, -Ă, *şlampeţi, -te*, adj. Neglijent, dezordonat la îmbrăcăminte. [Var.: **şleámpăt, -ă** adj.]

ŞLĂDÚN, *şlăduni*, s. m. (Reg.) Gorun. [Var.: **slodún** s. m.] — Sb. **sladun**.

ŞLEAH s. n. v. **şleau**[1].

ŞLEÁHTĂ, *şlehte*, s. f. 1. Clică, bandă. 2. (Înv.) Nume dat nobilimii poloneze, în special corpului de armată alcătuit din nobili polonezi. — Pol. **szlachta**.

ŞLEÁHTIC, *şleahtici*, s. m. (Înv. şi arh.) Nobil polonez. — Comp. pol. **szlachcic**.

ŞLEÁMPĂT, -Ă adj. v. **şlampăt**.

ŞLEÁPCĂ, *şlepci*, s. f. (Reg.) Pălărie în trei colţuri; tricorn. ✦ Şapcă. — Rus **šljapka**.

ŞLEAU[1], *şleauri*, s. n. Drum natural, bătătorit de care. ✧ Expr. *A vorbi* (sau *a spune*) *pe şleau* = a vorbi deschis, fără înconjur. ✦ (Rar) Firul unei ape curgătoare. [Var.: **şleah** s. n.] — Pol. **szlak**, ucr. **šljah**.

ŞLEAU[2], *şleauri*, s. n. Curea groasă, funie sau lanţ cu care se leagă calul de crucea căruţei sau a trăsurii; trăgătoare, streang. — Ucr. **šleja**.

ŞLEAU[3], *şleauri*, s. n. Pădure cu arbori de diferite specii. — Comp. germ. **Schlehe**.

ŞLEFUÍ, *şlefuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A prelucra o suprafaţă dură prin frecare, pilire, tăiere sau rindeluire, pentru a o netezi sau pentru a-i da o anumită formă; a lustrui. ✦ Fig. A cizela, a retuşa, a perfecţiona un text literar. 2. A tăia suprafaţa unei pietre preţioase în suprafeţe fine (pentru a-i mări valoarea şi strălucirea). — Germ. **schleifen**.

ŞLEFUÍRE, *şlefuiri*, s. f. Acţiunea de *a şlefui* şi rezultatul ei; lustruire; cizelare.

ŞLEFUÍT[1] s. n. Şlefuire. — V. *şlefui*.

ŞLEFUÍT[2], *-Ă, şlefuiţi, -te*, adj. 1. Cizelat, lustruit. 2. (Despre pietre preţioase, cristale) Cu suprafaţa tăiată în faţete fine care se întretaie între ele. — V. *şlefui*.

ŞLEFUITÓR, *şlefuitori*, s. m. Muncitor specializat în şlefuire. — Din **şlefui** + suf. *-(i)tor*.

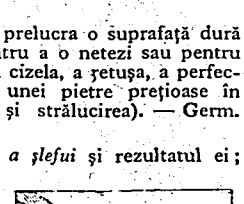

Şlep

ŞLEP, *şlepuri*, s. n. Navă trasă de un remorcher şi folosită pentru transportul mărfurilor. — Germ. **Schlepp**[kahn].

ŞLEPÁR, *şlepari*, s. m. Conducătorul unui şlep. — Din **şlep** + suf. *-ar*.

ŞLEUÍT, -Ă, *şleuiţi, -te*, adj. (Despre drumuri) Şanţuit, brăzdat; (despre iarbă) cosit inegal. — Din **şleau**[1].

ŞLÍBOVIŢĂ, *şliboviţe*, s. f. Rachiu tare de prune. — Pol. **śliwowica**, sb. **šljvovica**.

ŞLIC s. n. v. **işlic**.

ŞLIF, *şlifuri*, s. n. (Telm.) Porţiunea şlefuită a unei piese, a unui aparat etc. — Germ. **Schliff**.

ŞLIŢ, *şlituri*, s. n. 1. Scobitură în formă de şanţ, făcută într-o piesă sau într-un element de construcţie. 2. Prohab. — Germ. **Schlitz**.

ŞLUC, *şlucuri*, s. n. (Germanism) Înghiţitură. — Germ. **Schluck**.

ŞLUS interj. (Germanism) Gata, s-a terminat. — Germ. **Schluss**.

ŞMAH s. n. (Germanism) Gust (rău) pe care îl capătă uneori mîncărurile sau băuturile. — Germ. [Ge]**schmack**.

ŞMAL, *şmale*, s. n. Literă tipografică subţire şi îngustă. — Germ. **schmal**.

ŞMÉCHER, -Ă, *şmecheri, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care ştie să iasă din încurcături, pe care nu-l poţi păcăli; isteţ, dezgheţat; (depr.) şiret, şarlatan. — Germ. **Schmecker** «care încearcă băuturile».

ŞMECHERÉSC, -EÁSCĂ, *şmechereşti*, adj. Al şmecherului, privitor la şmecheri. — Din **şmecher** + suf. *-esc*.

ŞMECHERÉŞTE adv. Ca şmecherii, în felul şmecherilor. — Din **şmecher** + suf. *-eşte*.

ŞMECHERÍ, *şmecheresc*, vb. IV. Tranz. A păcăli, a înşela (printr-o şmecherie). — Din **şmecher**.

ŞMECHERÍE, *şmecherii*, s. f. Faptul de a fi şmecher; abilitate de şmecher; vorbă sau faptă de şmecher; şiretlic, vicleşug; escrocherie, fraudă. — Din **şmecher** + suf. *-ie*.

ŞMECHERLÎC, *şmecherlicuri*, s. n. (Rar) Şmecherie. — Din **şmecher** + suf. *-lîc*.

ŞMÍRGHEL s. n. Rocă metamorfică formată în cea mai mare parte dintr-o masă de granule fine de corindon. ✦ Material abraziv, în stare de pulbere, obţinut din roca descrisă mai sus sau fabricat pe cale sintetică; hîrtie acoperită cu un astfel de material, folosită pentru a freca, a curăţa sau a lustrui unele obiecte. — Germ. **Schmirgel**.

ŞMOTRÍ, *şmotresc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A mustrului. — Din **şmotru**.

ŞMÓTRU, *şmotruri*, s. n. (Înv.) Instrucţie militară. — Rus **smotr**.

ŞNAPÁN, *şnapani*, s. m. Şarlatan, pungaş, potlogar. — Fr. **chenapan**.

ŞNAPS s. n. (Germanism) Un fel de rachiu tare. — Germ. **Schnaps**.

ŞNÍŢEL, *şniţele*, s. n. Carne tăiată în felii subţiri, bătute cu ciocanul de lemn şi prăjite în grăsime, după ce s-au muiat succesiv în făină, ou şi pesmet. — Germ. **Schnitzel**.

ŞNUR, *şnururi*, s. n. (Reg.) Şiret. ✦ Ansamblu de fire electrice foarte flexibile, izolate între ele şi strînse într-un înveliş protector, avînd diverse întrebuinţări în tehnică. — Germ. **Schnur**.

ŞNURUÍ, *şnuruiesc*, vb. IV. Tranz. A lega foile unui registru cu ajutorul unui şnur petrecut prin fiecare foaie şi sigilat la capete, pentru ca foile să nu poată fi sustrase sau înlocuite. — Din **şnur**.

ŞNURUÍRE, *şnuruiri*, s. f. Acţiunea de *a şnurui*.

ŞNURUÍT, -Ă, *şnuruiţi, -te*, adj. 1. (Despre registre) Cu foile legate, pentru a nu putea fi sustrase sau înlocuite. 2. (Pop., despre haine) Împodobit cu şnururi. — V. *şnurui*.

ŞNURULÉŢ, *şnuruleţe*, s. n. Diminutiv al lui *şnur*.

ŞO interj. Strigăt cu care se asmut cîinii.

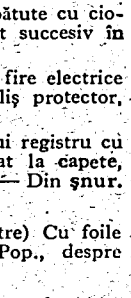

Şoaldină

ŞOÁCĂŢ, *şoacăţi*, s. m. 1. (Rar) Şobolan. 2. Calificativ injurios dat străinilor, în special nemţilor. — Sb. **šokac**.

ŞOÁLDĂ, *şoalde*, s. f. 1. (În expr.) *(A umbla) cu şoalda* = (a umbla) cu vicleşug, cu minciuni. 2. Momeală artificială folosită de pescari în apele repezi. — Sas **scholt** (germ. **Schuld** «vină»).

ŞOÁLDINĂ, *şoaldine*, s. f. Plantă erbacee cu frunze mici, ovale şi cu flori galbene *(Sedum acre)*.

ŞOÁPTĂ, *şoapte*, s. f. 1. Vorbire cu voce înceată; *p. ext.* vorbă sau comunicare rostită pe şoptite. ✧ Loc. adj. şi adv. *În şoaptă* = încet, în taină. ✦ Murmur de glasuri care şoptesc; *fig.* susur, freamăt, şopot. 2. (La pl.) Calomnii, bîrfeli. — Postverbal al lui **şopti**.

ŞOÁREC s. m. v. **şoarece**.

ŞOÁRECE, *şoareci*, s. m. Animal mic din ordinul rozătoarelor, de culoare cenuşie-închisă, cu botul ascuţit şi cu coada lungă şi subţire *(Mus musculus)*. ✧ Expr. (Depr.) *Şoarece de bibliotecă*, se spune despre o persoană care îşi petrece cea mai mare parte a timpului prin biblioteci, citind şi studiind. *Şoarece de birou* = birocrat. *A trăi* (sau *a se iubi*) *ca mîţa cu şoarecele*, se spune despre două persoane care nu se pot suferi şi se ceartă într-una. *I-au mas şoarecii în pîntece*, se spune despre un om foarte flămînd. *A se juca* (cu cineva) *ca mîţa cu şoarecele* = a-şi bate joc de cineva, ţinîndu-l într-o situaţie incertă. *În gaură* (sau *bortă*) *de şoarece* = în cea mai ferită, mai dosnică ascunzătoare, în gaură de şarpe. ✧ Compuse: *şoarece-de-cîmp* = mic rozător de cîmp care face mari stricăciuni în culturi *(Microtus arvalis)*; *şoarece-de-pădure* = animal rozător mai mare decît şoarecele, care trăieşte în pădure *(Apodemus sylvaticus)*. [Var.: **şoárec** s. m.] — Lat. s[ic] -icis.

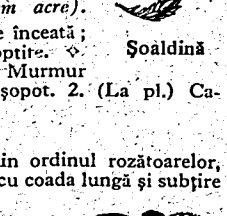

Şoarece

ŞOBOLÁN, *şobolani*, s. m. Mamifer răzător omnivor, mai mare decît şoarecele; trăieşte în jurul locuinţelor, hambarelor, depozitelor etc. unde provoacă mari stricăciuni *(Mus decumanus)*; guzgan. — V. *sobol*.

Şobolan

ŞOC, *şocuri*, s. n. 1. Ciocnire, izbire bruscă şi violentă între două corpuri. ◇ Loc. adj. *De şoc* = (despre formaţii militare) destinat să îndeplinească o misiune grea în lupta ofensivă. 2. Tulburare generală, bruscă şi violentă, a funcţiilor organismului (provocată de o cauză exterioară) care se manifestă printr-un dezechilibru fizic şi psihic. — Fr. **choc**.

ŞOCÁ, *şochez*, vb. I. Tranz. A contraria pe cineva, a produce cuiva o impresie neplăcută prin vorbe, gesturi, atitudini. — Fr. **choquer**.

ŞOCÁT, -Ă, *şocaţi, -te*, adj. Impresionat în mod neplăcut, contrariat. — V. *şoca*.

ŞOCĂŢIE, *şocăţii*, s. f. (Rar; peior.) Caracteristică a ceea ce este nemţesc. — Din **şoacăţ** + suf. *-ie*.

ŞOCOLÁTĂ s. f. v. **ciocolată**.

ŞOD, ŞOÁDĂ, *şozi, şoade*, adj. (Reg.) Curios, ciudat; bizar. ✦ Nostim, hazliu. — Magh. sod.

ŞODÉNIE, *şodenii*, s. f. (Reg.) Ciudăţenie; nostimadă. — Din **şod** + suf. *-enie*.

ŞODRÓN s. n. v. **şotron**.

ŞOFÉR, *şoferi*, s. m. Conducător de automobil. — După fr. **chauffeur**.

ŞOFÍLĂ, *şofile*, s. f. (Reg.) Zdreanţă, petic.

Şofran (1)

ŞOFRÁN s. m. 1. Plantă erbacee cu frunzele lungi şi înguste şi cu florile violete cu linii purpurii, din care se extrage o substanţă, aromatică şi colorantă, folosită în medicină, în bucătărie şi în industrie *(Crocus sativus)*; substanţa colorantă extrasă din stigmatele acestei plante. 2. Mică plantă erbacee cu frunzele ascuţite şi florile liliachii în formă de pîlnie *(Colchicum autumnale)*. — Rus **šafran**, pol. **szafran**.

ŞOFRÁNĂŞ s. m. Plantă erbacee cu flori galbene-portocalii, din care se extrage o substanţă colorantă *(Carthamus tinctorius)*. — Din **şofran** + suf. *-aş*.

ŞOFRĂNÁT, -Ă, *şofrănaţi, -te*, adj. Şofrănit. — Din **şofran** + suf. *-at*.

ŞOFRĂNÉL s. m. Plantă erbacee cu florile albastre-liliachii *(Crocus bunaticus)*. — Din **şofran** + suf. *-el*.

Şofrănaş

ŞOFRĂNÍT, -Ă, *şofrăniţi, -te*, adj. (Despre bucate) Preparat cu şofran. — Din **şofran** + suf. *-it*.

ŞÓGOR, *şogori*, s. m. (Reg.) Cumnat. — Magh. **sógor**.

ŞÓGORIŢĂ, *şogoriţe*, s. f. (Reg.) Cumnată. — Din **şogor** + suf. *-iţă*.

ŞOHÁN adv. (Reg.) Niciodată, nicicînd. — Magh. **soha**.

ŞOIM, *şoimi*, s. m. 1. Nume dat mai multor păsări răpitoare de zi, agere, puternice, care se hrănesc cu păsări (una dintre specii, care vînează păsări din zbor, era odinioară dresată şi folosită la vînătoare) *(Falco)*. 2. Fig. Om curajos, viteaz, mîndru, semet. ✦ (Pop.) Cal sprinten, aprig. — Magh. **sólyom**.

ŞOIMÁN, -Ă, *şoimani, -e*, s. m. şi f. 1. S. m. (Ornit.) Şoim. 2. S. m. şi f. Fig. Persoană curajoasă, vitează, mîndră, semeaţă. ✦ S. m. (Pop.) Cal sprinten, aprig. — Din **şoim** + suf. *-an*.

ŞOIMÁNE s. f. pl. (Mitol. pop.) Iele. — V. *şoiman*.

ŞOIMÁR, *şoimari*, s. m. Crescător sau îngrijitor de şoimi pentru vînătoare. — Din **şoim** + suf. *-ar*.

ŞOIMÁNÉSC, -EÁSCĂ, *şoimăneşti*, adj. De şoim; *fig.* viteaz. — Din **şoiman** + suf. *-esc*.

Şoim

ŞOIMĂRÍ, *şoimăresc*, vb. IV. Tranz. (Mitol. pop.) A sluţi, a poci (la chip). — Din **şoimane**.

ŞOIMĂRÍŢE s. f. pl. (Mitol. pop.) Iele. — Din **şoimări** + suf. *-iţe*.

ŞOIMÉL, *şoimei*, s. m. (Rar) Şoimuleţ. — Din **şoim** + suf. *-el*.

ŞOIMÉŞTE adv. Ca şoimul; ager, sprinten, iute. — Din **şoim** + suf. *-eşte*.

ŞOIMIŞÓR, *şoimişori*, s. m. Şoimuleţ. — Din **şoim** + suf. *-iş-or*.

ŞOIMULEÁN, *şoimuleni*, s. m. Şoimuleţ. — Din **şoim** + suf. *-ul-ean*.

ŞOIMULÉŢ, *şoimuleţi* s. m. Diminutiv al lui *şoim*.

ŞOIMUŞÓR, *şoimuşori*, s. m. Şoimuleţ. — Din **şoim** + suf. *-(u)şor*.

ŞOIMÚŢ, *şoimuţi*, s. m. Şoimuleţ. — Din **şoim** + suf. *-uţ*.

ŞOL, *şoluri*, s. n. (Reg.) Cană, ceaşcă (de lut). — Sas **schol** (germ. Schale).

ŞOLD[1], *şolduri*, s. n. Partea corpului omenesc situată între mijloc şi coapsă; regiunea anatomică corespunzătoare articulaţiei membrelor inferioare cu trunchiul. ◇ Loc. adj. şi adv. *Într-un şold* = (aplecat) într-o rînă, strîmb. ◇ Expr. *Cu mîna* (sau *cu mîinile*) *în şold* (sau *în şolduri*) = cu palma sprijinită pe şold şi cu braţul adus astfel încît cotul să iasă în afară; *fig.* fără a întîmpina nici o greutate. *În voie. A sta cu mîinile în şolduri* = a nu face nimic, a pierde vremea. ✦ Parte a corpului animalelor care corespunde articulaţiei picioarelor cu trunchiul. ✦ Fig. Coastă, povîrniş. — Comp. pol. **szoldra** (< germ.).

ŞOLD[1], **ŞOÁLDĂ**, *şolzi, şoalde*, adj. Şoldit. — Din **şold**[1].

ŞOLDÁN, *şoldani*, s. m. Nume dat puilor de iepure, pînă la un an. ◇ (Adjectival) *Iepuri şoldani*. ✦ Fig. (Ir.) Om tînăr; tinerel. — Magh. **süldö**.

ŞOLDÁR, *şoldari*, s. m. Curea de hamă, care trece peste şoldul calului. — Din **şold** + suf. *-ar*.

ŞOLDĂNÍ, *şoldănesc*, vb. IV. Tranz. A şoldi. — Din **şoldi**.

ŞOLDEÁLĂ, *şoldeli*, s. f. Boală a vitelor, constînd în fracturarea sau deplasarea unui şold. — Din **şoldi** + suf. *-eală*.

ŞOLDÍ, *şoldesc*, vb. IV. Tranz. A vătăma un animal la şolduri, lovindu-l sau supunîndu-l unor eforturi prea mari. ✦ Refl. Fig. (Despre lucruri) A se lăsa într-o parte; a se strîmba. — Din **şold**[1].

ŞOLDÍRE, *şoldiri*, s. f. Acţiunea de *a (se) şoldi* şi rezultatul ei.

ŞOLDÍŞ adv. Cu un şold ieşit în afară, cu umblet greoi, şchiop. — Din **şold**[1] + suf. *-iş*.

ŞOLDÍT, -Ă, *şoldiţi, -te*, adj. (Despre animale) Cu şoldul vătămat, ieşit în afară, fracturat. ✦ Fig. (Despre lucruri) Lăsat într-o parte, strîmb. — V. *şoldi*.

ŞOLDÍU, -ÍE, *şoldii*, adj. Şoldit. — Din **şold**[1] + suf. *-iu*.

ŞOLDORÁRIŢĂ s. f. (Reg.) Durere de şolduri. — Din **şolduri** (pl. lui *şold*) + suf. *-ariţă*.

ŞOLDURÓS, -OÁSĂ, *şolduroşi, -oase*, adj. Cu şolduri mari. — Din **şolduri** (pl. lui *şold*) + suf. *-os*.

ŞOLOMÁNAR s. m. v. **solomonar**.

ŞOLOMONÁR s. m. v. **solomonar**.

ŞÓLTIC, -Ă, *şoltici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Strengar, şmecher, ghiduş, poznaş. — Sas **scholtig** (germ. **schuldig**).

ŞOLTICĂRÍE, *şolticării*, s. f. Strengărie, şmecherie, ghiduşie, poznă. — Din **şoltic** + suf. *-ărie*.

ŞOLTÚZ, *şoltuzi*, s. m. (Reg. înv.) Şef al unei comune urbane în Moldova (ajutat în activitatea sa de un sfat format din 6-12 pîrgari). — Pol. **szoltys** (germ. **Schultheiss**).

ŞOMÁ, *şomez*, vb. I. Intranz. A nu avea, a nu găsi de lucru; a fi şomer. — Fr. **chomer**.

ŞOMÁJ s. n. Fenomen economic caracteristic societăţii capitaliste, constînd din existenţa unui număr de muncitori care, ca urmare a dezechilibrului dintre ofertă şi cererea forţei de muncă, rămîn fără lucru. —Fr. **chomage**.

ŞOMÉR, *şomeri*, s. m. Muncitor manual sau intelectual care, în condiţiile economice din ţările capitaliste, nu poate găsi de lucru şi nu are nici un mijloc de existenţă. — După fr. **chomeur**.

ŞOMÍC, *şomici*, s. m. (Zool.) Cîrtiţă. — Comp. ucr. **homyk**.

ŞOMOIÓG, *şomoioage*, s. n. Mănunchi de fin, de paie, de cîlţi cu care se spală, se freacă sau se şterge un obiect, cu care se aprinde focul etc. — Comp. magh. **csomó**.

ŞOMOIOGÉL, *şomoiogele*, s. n. Diminutiv al lui *şomoiog*.

ŞOMOLTÓC, *şomoltoace*, s. n. Şomoiog. — Din **şomoiog** + **ghemotoc**.

ŞONŢ, ŞOÁNTĂ, *şonţi, şoante*, adj. (Reg.; adesea substantivat) Şchiop, schilod.

ŞONŢÍC adv. (Adesea repetat) Cuvînt care redă mersul şovăitor, greoi, şchiopătat al cuiva. — Magh. **sántika**.

ŞONŢICĂÍ, *şonţicăiesc*, vb. IV. Intranz. A umbla greu, şchiopătînd. — Din **şonţic**.

ŞONŢICĂÍT, -Ă, *şonţicăiţi, -te*, adj. (Despre mers; *p. ext.* despre fiinţe) Care şchiopătează. — V. *şonţicăi*.

ŞONTORÓG, -OÁGĂ, *şontorogi, -oage*, adj. Şchiop. ✦ (Substantivat) Termen depreciativ dat unui om lipsit de putere, slăbănog. — Comp. magh. dial. **czomtorag**.

ŞONTOROGEÁLĂ, *şontorogeli*, s. f. Faptul de *a (se) şontorogi*; ologeală.

ŞONTOROGÍ, *şontorogesc*, vb. IV. Intranz. şi refl. A (se) ologi. — Din **şontorog**.

ŞONTOROGÎT, -Ă, *şontorogiţi, -te*, adj. Ologit, olog. — V. *şontorogi*.

ŞONŢ, *şonţi*, s. m. (Rar) Şoacăţ (2).

ŞONŢÍ[1], *şonţesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. (Reg.) A *(se)* schilodi, a (se) ciunti; a (se) sluţi, a (se) poci. — Din **şont.**

ŞONŢÍ[2], *şonţesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A purta haine de tîrgoveţ, a se îmbrăca nemţeşte. — Din **şonţ.**

ŞONŢIŞÓR, *şonţişori*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *şonţ.*

ŞONŢÍT, -Ă, *şonţiţi, -te*, adj. (Reg.) Schilodit, şchiop, infirm. ✦ Fig. (Despre lucruri) Strîmb, deformat. — V. *şonţí*[1].

ŞOP, *şopuri*, s. n. (Reg.) Şopron. — Germ. **Schoppen.**

ŞÓPA interj. (Repetat) Cuvînt care redă şoptitul cuiva. — Onomatopee.

ŞÓPĂ, *şope*, s. f. (Reg.) Măciucă scurtă şi groasă; ghioagă.

ŞOPĂÍ, *şopăiesc*, vb. IV. Intranz. A vorbi cu cineva în şoaptă; a şopti, a şuşoti. — Din **şopa.**

ŞOPĂIÁLĂ, *şopăieli*, s. f. Vorbire în şoaptă; şoaptă. — Din **şopăi** + suf. *-eală.*

ŞOPĂÍT s. n. Şopăială. ✧ Loc. adv. *Pe şopăite* = în şoaptă, în taină. [Formă gramaticală: (în expr.) *şopăite*] — V. *şopăi.*

Şopîrlaiţă-albă

ŞOPÎRCÁI, *şopîrcăi*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A face glume proaste.

ŞOPÎRLAIŢĂ, *şopîrlaiţe*, s. f. 1. (Pop.) Anghină difterică. 2. Plantă erbacee cu tulpina dreaptă, cu frunzele ovale sau ascuţite şi cu florile albastre, folosită în medicina populară *(Veronica orchidea).* ✧ Compus: *şopîrlaiţă-albă* = mică plantă erbacee cu flori mari, albe şi cu fructul o capsulă *(Parnassia palustris).* — Din **şopîrlă** + suf. *-aiţă.*

Şopîrlă

ŞOPÎRLÁ, *şopîrle*, s. f. Nume dat mai multor specii de reptile cu pielea verde-cenuşie sau pestriţă, cu corpul aproape cilindric, sprijinit pe patru picioare scurte, îndreptate în afară, cu coada lungă şi subţiată spre vîrf *(Lacerta).* ✧ Compus: *şopîrlă-verde* = guşter. — Comp. alb. **shapl.**

ŞOPÎRLÍŢĂ, *şopîrliţe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *şopîrlă.* 2. Numele mai multor plante erbacee cu flori azurii sau albastre dispuse în ciorchine, întrebuinţate în medicină *(Veronica).*

Şopîrliţă

ŞÓPOT, *şopote*, s. n. 1. Zgomot uşor produs de apă, de vînt, de frunze. 2. Zgomot de glasuri care şoptesc; *p. ext.* vorbire în şoaptă. ✧ Loc. adj. şi adv. *În şopot* = în şoaptă, pe şoptite. — Bg. **šepot.**

ŞOPOTÍ, *şopotesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre apă, vînt, frunze) A murmura, a susura. 2. Intranz. şi tranz. A vorbi în şoaptă, a schimba vorbe în şoaptă. — Din **şopot.**

ŞOPOTÍRE, *şopotiri*, s. f. Acţiunea de *a şopoti* şi rezultatul ei; şoaptă.

ŞOPOTITÓR, -OÁRE, *şopotitori, -oare*, adj. Care şopoteşte. — Din **şopoti** + suf. *-(i)tor.*

ŞOPRÓN, *şoproane*, s. n. Adăpost în care se ţin uneltele de gospodărie, nutreţul (şi vitele). — Germ. **Schoppen.**

ŞOPRONEÁŢĂ, *şoproneţe*, s. f. (Rar) Şopron. — Din **şopron** + suf. *-eaţă.*

ŞÓPRU, *şopruri*, s. n. Şopron. — V. *şopron.*

ŞOPRÚŢ, *şopruţuri*, s. n. Diminutiv al lui *şopru.*

ŞOPTEÁLĂ, *şopteli*, s. f. Faptul de *a şopti;* schimb de vorbe în şoaptă; şoapte (răuvoitoare). ✧ Expr. *Cu şoptele cu momele* = cu vorbe ademenitoare, linguşitoare. [Pl. şi: (în expr.) *şoptele*].

ŞOPTÍ, *şoptesc*, vb. IV. Tranz. şi intranz. A vorbi încet, în taină, în şoaptă. ✦ Tranz. A spune (ceva) în şoaptă, încet. ✦ Tranz. A informa vorbind încet, în secret; a sufla (la examen). ✦ Intranz. Fig. (Despre frunze, ape, iarbă etc.) A murmura, a susura. ✦ Refl. (Reg.) A se înţelege, a se sfătui cu cineva pe şoptite; a tăinui. — Slav (v. sl. **šlpŭtati**, bg. **šeptja**).

ŞOPTÍRE, *şoptiri*, s. f. Acţiunea de *a şopti* şi rezultatul ei; vorbire în şoaptă.

ŞOPTÍT[1] s. n. Şoptire; şoaptă. ✧ Expr. *Pe şoptite* = încetişor, în şoaptă; *fig.* în taină, cu fereală. [Forma gramaticală: (în expr.) *şoptite*] — V. *şopti.*

ŞOPTÍT[2], **-Ă**, *şoptiţi, -te*, adj. (Despre cuvinte; adesea adverbial) Rostit în şoaptă, încet. — V. *şopti.*

ŞOPTITÓR, -OÁRE, *şoptitori, -oare*, adj. (Despre oameni; adesea fig.) Care vorbeşte în şoaptă, care şopteşte; (despre glasul, vorba cuiva) încet şoptit. — Din **şopti** + suf. *-(i)tor.*

ŞORÉC s. m. v. **şorici.**

ŞORECÁR s. m. v. **şoricar.**

ŞORECÍE s. f. (Pop.) Şoricioaică (2). — Din **şoarece** + suf. *-ie.*

ŞORECÍU, -ÍE, *şorecii*, adj. (Pop., despre părul cailor; *p. ext.* despre cai) De culoarea şoarecelui; cenuşiu. — Din **şoarece** + suf. *-iu.*

ŞORECÚT s. m. v. **şoricuţ.**

Şoricar

ŞORICÁR, *şoricari*, s. m. 1. Soi de cîine care prinde şoareci. 2. Pasăre răpitoare mare, cu penele ruginii-pătate, care se hrăneşte mai ales cu şoareci *(Buteo buteo).* [Var.: **şorecár** s. m.] — Din **şoarec** + suf. *-ar.*

ŞORICĂRÍ, *şoricăresc*, vb. IV. Intranz. A umbla după şoareci. — Din **şoricar.**

ŞORICĂRÍE s. f. Şoricărime. — Din **şoarec** + suf. *-ărie.*

ŞORICĂRÍME s. f. Mulţime de şoareci. — Din **şoricăr**[ie] + suf. *-ime.*

ŞORICĂRÍT s. n. Şoricărime. — Din **şoricăr**[ie] + suf. *-it.*

ŞORICEÁSĂ s. f. (Pop.) Şoricioaică (2). — Din **şoarece** + suf. *-easă.*

ŞORICÉL, *şoricei*, s. m. 1. Diminutiv al lui *şoarece.* 2. (Pop.) Boală a vitelor care provoacă umflături sub piele.

ŞORICÉSC, -EÁSCĂ, *şoriceşti*, adj. (Rar) Care ţine de şoareci, privitor la şoareci. — Din **şoarece** + suf. *-esc.*

ŞORÍCI s. n. Piele de porc pîrlită sau opărită după tăierea animalului (pentru a fi curăţată de păr şi a deveni comestibilă). [Var.: **şoréc, cioric** s. n.]

ŞORICIOÁICĂ, (1) *şoricioaice*, s. f. 1. Femela şoarecelui. 2. (Pop.) Substanţă otrăvitoare, reprezentînd un compus al arsenicului, folosită mai ales contra şoarecilor. — Din **şoarece** + suf. *-oaică.*

ŞORICÚŢ, *şoricuţi*, s. m. Şoricel. [Var.: **şorecúţ** s. m.] — Din **şoarec** + suf. *-uţ.*

ŞOROBOTEÁLĂ, *şoroboteli*, s. f. (Reg.) Faptul de *a şoroboti.*

ŞOROBOTÍ, *şorobotesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A şuşoti.

ŞORT, *şorturi*, s. n. Obiect de îmbrăcăminte în formă de pantaloni scurţi. — Fr. **short** (engl. **short**).

Şort

ŞORŢ, *şorţuri*, s. n. 1. Obiect de îmbrăcăminte pe care îl poartă dinainte, peste haine, femeile, muncitorii etc. în timpul lucrului, pentru a-şi proteja îmbrăcămintea sau organismul. ✦ Catrinţă, zăvelcă. 2. Obiect de îmbrăcăminte (cu mîneci) care face parte din uniforma şcolarilor şi care se poartă peste haine. — Germ. **Schurz.**

ŞORŢULÉŢ, *şorţuleţe*, s. n. Diminutiv al lui *şorţ.*

ŞOSEÁ, *şosele*, s. f. Cale de comunicaţie interurbană, pietruită sau asfaltată; (prin restricţie) stradă largă, la intrarea într-un oraş, care continuă căile de comunicaţie interurbane. ✧ *Şosea naţională* = şosea care leagă între ele centrele importante ale ţării şi a cărei îngrijire este în seama administraţiei centrale. *Şosea comunală* = şosea care leagă mai multe comune între ele, fiind îngrijită de comunele respective. ✦ (Înv.) Partea carosabilă a unei străzi, cuprinsă între trotuare. — Fr. **chaussée.**

ŞOSELÁ, *şoselez*, vb. I. Tranz. A transforma un drum în **şosea** prin pietruire, pavare. ✦ A înzestra o regiune cu o reţea de şosele. — Din **şosele** (pl. lui *şosea).*

ŞOSELÁRE, *şoselări*, s. f. Acţiunea de *a şosela* şi rezultatul ei.

ŞOSELÁT, -Ă, *şoselaţi, -te*, adj. Amenajat prin pietruire; pavat. — V. *şosela.*

ŞOSELUÍ, *şoseluiesc*, vb. IV. Tranz. A şosela. — Din **şosele** (pl. lui *şosea).*

ŞOSELUÍRE, *şoseluiri*, s. f. Şoselare. — V. *şoseluí.*

ŞOSELUŢĂ, *şoseluţe*, s. f. Diminutiv al lui *şosea.*

ŞOSÉTĂ, *şosete*, s. f. Ciorap scurt, care acoperă piciorul pînă deasupra gleznei. — Fr. **chaussette.**

ŞOŞÉLE s. f. pl. (În expr.) *(A umbla) cu şoşele şi* (sau *cu) momele* = (a umbla) cu făgăduieli mincinoase, cu înşelătorii. — Din **şoşo**[şo] (după *momele).*

ŞÓŞET, *şoşete*, s. n. (Rar) Şopot; foşnet, freamăt. — Din **şoşo**[şo] + suf. *-et.*

ŞOŞÓI, *şoşoi*, s. m. (Reg.) Iepure.

Şoşon

ŞOŞÓN, *şoşoni*, s. m. Încălţăminte de iarnă (din pîslă, cauciuc etc.) care se poartă peste pantofi. ✦ Pantof de casă făcut din pîslă. — După fr. **chausson.**

ŞOŞOŞÓ, interj. Cuvînt care imită zgomotul făcut cînd se vorbeşte mult şi în şoaptă. — Onomatopee.

ŞOŞOTÍ vb. IV. v. **şuşoti.**

ŞÓTIE, *şotii*, s. f. 1. Poznă, năzbîtie, farsă, boroboaţă, bazaconie. 2. Şiretlic, vicleşug. — Comp. **uer. šut**[ka].

ŞOTROAGĂ, *şotroage*, s. f. (Reg.) Cizmă veche, uzată sau prea mare, nepotrivită pe picior.

ŞIŞCĂ

— Din

(v. sl.

piperi

lui *şi*

boab

(desi

— I

lor

tîrc

(despre iarbă) cosit inegal. — Din ş...

ŞLIBOVIŢĂ, *şliboviţe*, s. f. Rachiu tare de prune. — Ro... šliwowica, sb. **šljivovica.**

s ... icis.

ȘOTRÓN, *șotroane*, s. n. Joc de copii în care jucătorii lovesc cu piciorul o pietricică, făcînd-o să treacă printr-o serie de pătrate desenate pe pămînt. [Var.: șodrón s. n.] — Fr. **chaudron** «căldare».

ȘOVÁN, *șovane*, s. n. (Reg.) Zestrea miresei.

ȘOVÁR s. n. 1. Nume dat mai multor plante: a) plantă acvatică cu frunze plutitoare și cu fructe în formă de măciucă (*Sparganium ramosum*); b) pănură; c) rogoz. 2. Fin cu mult rogoz. 3. Compus: *șovar-de-munte* = plantă erbacee din familia gramineelor, cu paiul subțire și aspru, cu flori mici, verzi (*Poa trivialis*). — Ucr. **šuvar**, sb. **ševar**.

Șovar-de-munte

ȘOVĂI, *șovăi*, vb. IV. Intranz. 1. A merge cu pas nesigur; a se împletici. 2. *Fig.* A fi nehotărît, a sta la îndoială, a ezita; a se codi. ✦ A o suci, a căuta pretexte, a o întoarce.

ȘOVĂIÁLĂ, *șovăieli*, s. f. Nesiguranță în mers, în mișcări; *fig.* ezitare în acțiuni, în atitudini. — Din **șovăi** + suf. *-eală*.

ȘOVĂIÉLNIC, -Ă, *șovăielnici, -e*, adj. Lipsit de fermitate în mișcări, în atitudini; șovăitor; nestatornic, schimbător. — Din **șovălală** + suf. *-nic*.

ȘOVĂÍND, -Ă, *șovăinzi, -de*, adj. (Rar) Șovăitor. — V. *șovăi*.

ȘOVĂÍRE, *șovăiri*, s. f. Faptul de *a șovăi*; îndoială, nehotărîre, ezitare. ✧ Loc. adv. *Fără șovăire* = fără ezitare; hotărît, dîrz.

ȘOVĂÍT, -Ă, *șovăiți, -te*, adj. (Rar) 1. Plin de ezitări, nehotărît, nedecis. 2. Cotit, sinuos, întortocheat. — V. *șovăi*.

ȘOVĂITÓR, -OÁRE, *șovăitori, -oare*, adj. Care șovăie, care ezită; șovăielnic. — Din **șovăi** + suf. *-(i)tor*.

ȘOVĂITÚRĂ, *șovăituri*, s. f. Mers șovăit; schimbare de direcție; cotitură. — Din **șovăi** + suf. *-(i)tură*.

ȘOVĂRÓS, -OÁSĂ, *șovăroși, -oase*, adj. (Despre fîn, iarbă) Amestecat cu mult șovar. — Din **șovar** + suf. *-os*.

ȘOVÍN, -Ă, *șovini, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care se referă la șovinism; propriu șovinismului. 2. S. m. și f. Partizan al șovinismului. — Fr. **chauvin**.

ȘOVINÍSM s. n. Naționalism extremist care atîță ura și dușmănia între naționalități, propagînd rasismul și exclusivismul național. — Fr. **chauvinisme**.

ȘOVINÍST, -Ă, *șovinești, -ste*, adj., s. m. și f. Șovin. — Fr. **chauviniste**.

ȘOVÍLC interj. Cuvînt care imită mersul unui șchiop; șontic. — Onomatopee.

ȘOVÍLCÍ, *șovílcii*, vb. IV. Intranz. A șchiopăta. — Din **șovilc**.

ȘOVÍRCĂÍ, *șovîrcăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A evita un obstacol, ferindu-se; *fig.* a ocoli o situație dificilă, a căuta să scapi dintr-o încurcătură.

ȘOVÍRF s. n. v. **șovîrv**.

ȘOVÎRNÍ, *șovîrnesc*, vb. IV. Intranz. A se mișca într-o parte și în alta.

ȘOVÎRNÓG, -OÁGĂ, *șovîrnogi, -oage*, adj. (Reg.) Care de abia își tîrîie picioarele; olog, șchiop. — Comp. ucr. **ševernogil**.

ȘPĂCLU, *șpacluri*, s. n. Unealtă formată dintr-o lamă triunghiulară de oțel cu mîner de lemn, folosită la aplicat, la netezit sau la răzuit tencuiala, chitul etc.

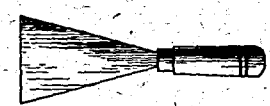

Șpaclu

ȘPÁGĂ[1] s. f. v. **spanga**.

ȘPÁGĂ[2] s. f. (Fam.) Bacșiș, mită, șperț.

ȘPAIS, *șpaisuri*, s. n. (Germanism) Cămară de alimente. — Germ. **Speise**.

ȘPALT, *șpalturi*, s. n. 1. (Tipogr.) Zaț așezat în formă de coloană lungă; probă de tipăritură luată de pe acest zaț, pe care se fac corecturile. 2. Piele subțire și de calitate inferioară. — Germ. **Spalte**.

ȘPAN, *șpanuri*, s. n. 1. Așchie provenită din prelucrarea la strung, la freză a metalelor, a lemnului etc. 2. Despicătură tăiată din butuci de brad, din care se fac șindrile sau doage. — Germ. **Span**.

ȘPANCHÍU, -ÍE adj. v. **zbanghiu**.

ȘPÁNGĂ s. f. v. **spangă**.

ȘPÁRGĂ, *șpărgi*, s. f. (Reg.) Sfoară.

ȘPARLÍ, *șparlesc*, vb. IV. Tranz. (Arg.) A șterpeli, a fura. ✧ Expr. *A o șparli* = a pleca pe neobservate.

ȘPĂCLUÍ, *șpăcluiesc*, vb. IV. Tranz. A aplica cu șpaclul un strat subțire de ipsos pe tencuielile interioare ale unei construcții. — Din **șpaclu**.

ȘPĂCLUIÁLĂ, *șpăcluieli*, s. f. Faptul de *a șpăclui*.

ȘPĂLȚUÍ, *șpălțuiesc*, vb. IV. Tranz. A despica în grosime pielea de tăbăcărie, în cursul procesului de prelucrare. — Germ. **spalten**.

ȘPĂLȚUÍRE, *șpălțuiri*, s. f. Acțiunea de *a șpălțui* și rezultatul ei.

ȘPĂLȚUÍT s. n. Faptul de *a șpălțui*.

ȘPERÁCLU, *șperacle*, s. n. Instrument de metal (în forma unui cui cu vîrful puțin întors) care servește la descuierea sau la încuierea unei uși, în locul cheii.

ȘPÉRLĂ s. f. Cenușă încă fierbinte care acoperă cărbunii; spuză. ✧ Expr. *A da pe cineva prin șperlă* = a se purta rău cu cineva, a-l maltrata. *A o da prin șperlă* = a o păți.

ȘPERȚ, *șperțuri*, s. n. Sumă de bani dată cuiva sau pretinsă de cineva în schimbul unui serviciu neonest și ilegal; mită.

ȘPERȚĂR, *șperțari*, s. m. Persoană care primește șperț. — Din **șperț** + suf. *-ar*.

ȘPERȚUÍ, *șperțuiesc*, vb. IV. Tranz. A da șperț; a mitui. — Din **șperț**.

ȘPERȚUIÁLĂ, *șperțuieli*, s. f. Faptul de *a* da sau de *a* primi șperț. — Din **șperțui** + suf. *-eală*.

ȘPÍGHEL s. n. Fontă cu adaos de siliciu și mangan, folosită la fabricarea oțelurilor dure. — Germ. **Spiegel**.

ȘPIL, *șpiluri*, s. n. (Arg.) Aranjament neonest, plan necinstit; șmecherie. — Germ. **Spiel**.

ȘPIS, *șpisuri*, s. n. Pată neagră care apare uneori la tipar între cuvinte. — Germ. **Spiess**.

ȘPIȚ[1], *șpiți*, s. m. Numele unei rase de cîini de talie mică, cu păr pufos și cu urechi drepte; cîine din această rasă. — Germ. **Spitz**.

Șpiț

ȘPIȚ[2], *șpițuri*, s. n. 1. Vîrf ascuțit al unui obiect. 2. (Tehn.) Unealtă formată dintr-o bară de oțel cu vîrful ascuțit, folosită la găurirea pietrelor naturale și artificiale sau la prelucrarea suprafeței lor. 3. Țigaret scurt. — Germ. **Spitze**.

ȘPIȚ[3], *șpițuri*, s. n. (Tipogr.) Linie simplă sau înflorată, care se pune ca ornament la sfîrșitul articolelor sau al capitolelor. — Germ. **Spitze**.

ȘPIȚÉR s. m. v. **spițer**.

ȘPIȚERÍE s. f. v. **spițerie**.

ȘPLINT, *șplinturi*, s. n. Piesă de metal de forma unui cui despicat în două brațe egale, care se introduce în gaura din capul unui șurub, pentru a asigura piulița împotriva deșurubării. — Germ. **Splint**.

ȘPLIT s. n. Piatră spartă, dură, folosită la confecționarea betoanelor de ciment și la pietruiri. — Germ. **Splitter**.

ȘPOR, *șpori*, s. m. (Reg.) Fiecare dintre cei doi pinteni pe care îi poartă călărețiii, pentru a îndemna calul. — Germ. **Sporen** (rus **špora**).

ȘPRAIȚ, *șpraițuri*, s. n. Piesă de lemn cu care se execută o șpraițuire. — Germ. **Spreize**.

ȘPRAIȚUÍ, *șpraițuiesc*, vb. IV. Tranz. A sprijini temporar cu grinzi sau cu scînduri malurile unei săpături sau porțiuni dintr-o construcție. — Germ. **spreizen**.

ȘPRAIȚUÍRE, *șpraițuiri*, s. f. Acțiunea de *a șpraițui*.

ȘPRIȚ, *șprițuri*, s. n. Băutură obținută din vin cu sifon sau cu apă minerală. — Germ. **Spritzen**.

ȘPRIȚUÍ, *șprițuiesc*, vb. IV. Tranz. A stropi cu un lichid (folosind o stropitoare). — Germ. **spritzen**.

ȘRAPNÉL, *șrapnele*, s. n. Proiectil de artilerie încărcat cu gloanțe, care explodează în aer, la o mică înălțime de pămînt. — Fr. **shrapnell** (<engl.).

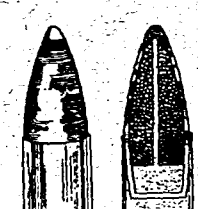

Șrapnel

ȘROT, *șroturi*, s. n. Primul produs obținut în cursul măcinării grîului. ✦ Material alcătuit din resturile de semințe rămase după extragerea uleiului (folosit ca hrană pentru animale). — Germ. **Schrot**.

ȘTAB, (1) *ștaburi*, s. n., (2, 3) *ștabi*, s. m. 1. (Înv.) Stat-major. 2. Ofițerii care alcătuiesc statul-major; *p. ext.* grup de ofițeri superiori. ✧ *Ștab-ofițer* = ofițer de stat-major. 3. (Fam.) Șef, conducător. — Rus **štap** (<germ.).

ȘTACHÉTĂ, *ștachete*, s. f. Ulucă, lat. ✦ Bară subțire, așezată orizontal, peste care trebuie să sară sportivii la întreceri sau la exerciții, fără să o atingă. [Var.: **stachétă** s. f., **ștachéte** s. m.] — Germ. **Staket** (it. **stecchetto**).

ȘTACHÉTE s. m. v. **ștachetă**.

ȘTAFETÁR, *ștafetari*, s. m. (Înv.) Persoană care ducea un mesaj. — Din **ștafetă** + suf. *-ar*.

ȘTAFÉTĂ, *ștafete*, s. f. 1. (Înv. și arh.) Curier special care ducea scrisori sau mesaje urgente. 2. Scrisoare, mesaj urgent adus de un curier special. ✧ Expr. *A umbla cu ștafeta* = a purta vorba, a bîrfi. 3. Concurs de echipe la alergări, schi, înot etc., în care, la fiecare etapă a parcursului, concurentul se schimbă după ce a transmis coechipierului următor un obiect convențional care trebuie dus la punctul final. ✦ Obiect convențional care se transmite într-o competiție sportivă. ✦ Persoană care ia parte la o competiție sportivă ca cea descrisă mai sus. — Pol. **sztafeta** (it. **staffetta**).

ȘTÁIER, *ștaiere*, s. n. Numele unui dans (originar din Stiria) la modă în secolul trecut; melodia după care se execută acest dans. [Var.: **ștáir** s. n.] — Magh. **stayr** (germ. **steier[walzer]** «vals stirian»).

ȘTAIF, *ștaifuri*, s. n. Întăritură de piele care se pune în partea de la spate a încălțămintei, în jurul călcîiului. ✦ Pînză specială care se pune în interiorul gulerelor, pentru a le face să-și păstreze forma. — Germ. **Steif[leder]**.

ȘTÁIR s. n. v. **ștaier**.

ŞTAMPILÁ, *ştampilez*, vb. I. Tranz. A pune a aplica o ştampilă. [Var.: stampilă vb. I] — Fr. estampiller (germ. stempeln).

ŞTAMPILÁRE, *ştampilări*, s. f. Acţiunea de *a ştampila* şi rezultatul ei. [Var.: stampilăre s. f.]

ŞTAMPÍLĂ, *ştampile*, s. f. 1. Piesă formată dintr-o placă de cauciuc, de lemn sau de metal, fixată pe un mîner, avînd gravat un semn, o inscripţie sau o emblemă care, muiată în tuş, se imprimă pe un act, pentru a-i da valabilitate; semnul imprimat astfel. 2. Semn aplicat pe mărfuri sau pe corpul animalelor, pentru a le arăta proveniența sau apartenența. [Var.: stampílă s. f.] — Fr. estampille (germ. Stempel).

ŞTAND s. n. v. stand.

ŞTÁNGĂ, *ştângi*, s. f. Bară de fier; drug, rangă. — Germ. Stange.

ŞTANŢÁ, *ştanţez*, vb. I. Tranz. A fasona la cald sau la rece, fără aşchiere, obiecte de aceeaşi formă, prin tăierea cu ştanţa a materialului sau prin deformarea lui plastică cu ajutorul unei matriţe. [Var.: stanţă vb. I] — Germ. stanzen.

ŞTANŢÁRE, *ştanţări*, s. f. Acţiunea de *a ştanţa* şi rezultatul ei. [Var.: stanţáre s. f.]

ŞTANŢÁT, -Ă, *ştanţaţi, -te*, adj. Fasonat cu ştanţa sau cu matriţa. [Var.: stanţát, -ă adj.] — V. *ştanţa*.

ŞTÁNŢĂ, *ştanţe*, s. f. Unealtă compusă din două piese cu muchii tăioase, montate într-o presă sau într-o maşină specială, cu ajutorul căreia se taie, fără aşchiere, obiecte de aceeaşi formă; *p. ext.* unealtă compusă din două piese asociate, care se foloseşte la diferite operaţii de tăiere şi de fasonare prin deformarea plastică a unui material. [Var.: stánţă s. f.] — Germ. Stanze.

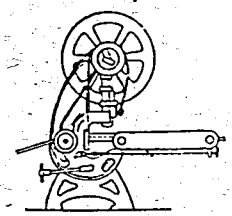

Ştanţă

ŞTĂUFER, *ştaufere*, s. n. Gresor cu presiune.

ŞTĂNŢUÍ, *ştănţuiesc*, vb. IV. Tranz. A ştanţa. — Din ştanţă.

ŞTĂNŢUÍRE, *ştănţuiri*, s. f. Ştanţare. — V. *ştănţui*.

ŞTEAF, *şteafuri*, s. n. (Reg.) Lovitură, vînătaie.

ŞTEAMP, *şteampuri*, s. n. Maşină de lucru pentru sfărîmat minereuri, compusă din mai mulţi stîlpi de oţel sau de lemn, care pisează minereul într-o piuă. — Germ. Stampfe.

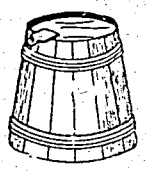

Ştean

ŞTEAND, *şteanduri*, s. n. (Reg.) Putină mică cu capac, în care se păstrează produse lactate. — După germ. Ständer.

ŞTEAP, *ştepi*, s. m. (Reg.) 1. Cotor de plantă rămas după cosit sau după secerat; mărăcine ascuţit, ţepuşă, ghimpe. 2. Bucată de lemn, scurtătură. — Sb. štap (germ. Stab).

ŞTEÁRSĂ, *şterse*, s. f. (Fam.) Lovitură dată cu palma peste obraz. — V. *şterge*.

ŞTEÁZĂ, *şteze*, s. f. (Reg.) Un fel de putină împletită din nuiele, în care se dau la piuă scoarţele, pănura şi alte ţesături; piuă.

ŞTÉCĂR, *ştecăre*, s. n. Piesă la capătul unui şnur, care face contactul între un aparat electric şi priza de curent. — Germ. Stecker.

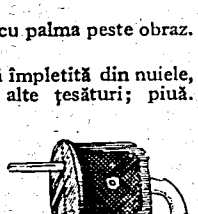

Ştecăr

ŞTEMPÁR, *ştempari*, s. m. (Reg.) Muncitor care sfărîmă în şteamp piatră auriferă. — Din şteamp + suf. *-ar*.

ŞTEMPĂRÍ, *ştempăresc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A sfărîma cu şteampul minereul scos din mină. — Din ştempar.

ŞTEMPĂRÍŢĂ, *ştempăriţe*, s. f. (Reg.) Soţia ştemparului. — Din ştempar + suf. *-iţă*.

ŞTÉMPEL, *ştempele*, s. n. 1. (Tipogr.) Vîrf de oţel gravat cu care turnătorul de litere bate matriţa în aramă. 2. (Reg.) Pecete, ştampilă. — Germ. Stempel.

ŞTEMPLUÍ, *ştempluiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A pecetlui, a ştampila. — Germ. stempeln.

ŞTEMPLUÍT, -Ă, *ştempluiţi, -te*, adj. (Reg.) Pecetluit, ştampilat. — V. *ştemplui*.

ŞTEMUÍ, *ştemuiesc*, vb. IV. Tranz. A lovi (cu o daltă specială) marginea unei table nituite sau marginea capetelor de nit, pentru a asigura etanşeitatea îmbinării. — Germ. stemmen.

ŞTEMUÍRE, *ştemuiri*, s. f. Acţiunea de *a ştemui* şi rezultatul ei.

ŞTEMUITÓR, -OÁRE, *ştemuitori, -oare*, s. m. şi f. Muncitor care ştemuieşte. — Din ştemui + suf. *-(i)tor*.

ŞTENÁP, *ştenapi*, s. m. (Reg.) Par, stîlp de lemn întrebuinţat la facerea gardurilor şi a pereţilor de nuiele, ca traversă la calea ferată etc.

ŞTEOÁLFĂ, *şteoalfe*, s. f. (Arg.) Calificativ injurios dat unei femei de moravuri uşoare.

ŞTEPELEÁG, *ştepeleşi*, s. m. (Reg.) Rest din rădăcina unui copac tăiat de la suprafaţa pămîntului.

ŞTERGÁR, *ştergare*, s. n. 1. Bucată dreptunghiulară de pînză, uneori cu broderii sau cu fraujuri, care serveşte ca prosop sau ca podoană în casele ţărăneşti. 2. Maramă, basma. — Din şterg (prez. ind. al lui *şterge*) + suf. *-ar*.

ŞTERGĂRÉL, *ştergărele*, s. n. Diminutiv al lui *ştergar*.

ŞTERGĂRÍ, *ştergăresc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se şterge cu prosopul. — Din ştergar.

ŞTERGĂTOÁRE, *ştergători*, s. f. 1. Bucată de covor sau împletitură de papură, de sfoară etc., pe care îşi şterge cineva picioarele la intrarea în casă. 2. Ştergar. — Din şterg (prez. ind. al lui *şterge*) + suf. *-(ă)toare*.

ŞTERGĂTÓR[1], *ştergătoare*, s. n. 1. Cîrpă de şters; ştergar. 2. Perie cilindrică cu care se curăţă ţeava tunului. 3. Aparat format dintr-una sau din două palete cu muchie de cauciuc care, acţionate de un motor, şterg geamul de la parbrizul unui vehicul. — Din şterg (prez. ind. al lui *şterge*) + suf. *-(ă)tor*.

ŞTERGĂTÓR[2], **-OÁRE**, *ştergători, -oare*, s. m. şi f. Persoană care curăţă, care şterge. — Din şterg (prez. ind. al lui *şterge*) + suf. *-(ă)tor*.

ŞTÉRGE, *şterg*, vb. III. 1. Tranz. A freca suprafaţa unui obiect pentru a face să dispară un lichid sau o substanţă străină care îl acoperă. ◇ Refl. *Se şterge pe mîini*. 2. Tranz. A face să nu se mai cunoască, să nu se mai vadă un text scris, un desen, răzînd cu o gumă, trăgînd linii deasupra etc. ◇ Expr. *A şterge cu buretele* = a da uitării o greşeală a cuiva, a ierta. ✦ A anula, a suprima. 3. Refl. A-şi pierde strălucirea, relieful, culoarea sub acţiunea unor cauze exterioare. ✦ A-şi pierde conturul, a se estompa, a se întuneca. ✦ Fig. A dispărea din amintire. 4. Tranz. Fig. A desfiinţa, a distruge, a nimici. ◇ Expr. *A şterge* (pe cineva) *de pe faţa pămîntului* = a omorî. 5. Refl. şi tranz. A trece foarte aproape de ceva sau de cineva, atingîndu-l uşor. ✦ Tranz. (Rar) A lovi, a izbi, a bate. ◇ Expr. (Fam.) *A şterge* (cuiva) *o palmă* = a trage (cuiva) o palmă. ✦ Tranz. (Rar) A reteza dintr-o singură lovitură. 6. Tranz. Fig. (Fam.) A fura, a şterpeli. 7. Tranz. Fig. (În expr.) *A o şterge* = a pleca repede şi pe furiş de undeva. *A şterge putina* = a spăla putina, v. *putină*. [Perf. s. *ştersei*, part. *şters*] — Lat. **extergere**.

ŞTÉRGERE s. f. Acţiunea de *a (se) şterge* şi rezultatul ei.

ŞTERGHÍNĂ, *şterghine*, s. f. (Reg.) Cuvertură de pat, ţol.

ŞTÉRGURĂ, *şterguri*, s. f. (Reg.) Ştergar (1); obiect cu care se şterge, se curăţă. — Din şterg (prez. ind. al lui *şterge*) + suf. *-ură*.

ŞTERÍ, *şteresc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A-şi drege glasul.

ŞTERPELEÁLĂ s. f. (Fam.) Faptul de *a şterpeli*; furt.

ŞTERPELÍ, *şterpelesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) 1. A sustrage ceva (cu abilitate); a fura. 2. (În expr.) *A o şterpeli* = a fugi (pe furiş). 3. (Rar) A atinge ceva uşor şi în treacăt.

ŞTERPELÍRE s. f. (Fam.) Acţiunea de *a şterpeli* şi rezultatul ei.

ŞTERS[1] s. n. Faptul de *a şterge*.

ŞTERS[2], **ŞTEÁRSĂ**, *şterşi, -se*, adj. Lipsit de culoare, de strălucire; spălăcit. ✦ Neclar, întunecat. ✦ Care şi-a pierdut forma, aspectul; tocit. ✦ Fig. (Despre glas) Lipsit de rezonanţă; stins. ✦ Fig. Fără calităţi, mediocru. — V. *şterge*.

ŞTERSĂTÚRĂ, *ştersături*, s. f. Faptul de a şterge; loc într-un text scris din care s-a şters ceva; pasajul astfel suprimat. — Din şters[1] + suf. *-(ă)tură*.

ŞTERSÚRĂ, *ştersuri*, s. f. Ştersătură. — Din şters[1] + suf. *-ură*.

ŞTERŢ, *ştérţuri*, s. n. (Reg.) 1. Băţ mai gros la un capăt cu care se amestecă zerul. 2. Fitil pentru opaiţ făcut din cîrpă; *p. ext.* opaiţ. ✦ Lampă de mină care arde cu seu sau cu ulei de rapiţă. — Germ. Sterz.

ŞTÉVIE, *ştevii*, s. f. Plantă erbacee cu tulpină puternică, cu frunze ovale, comestibile, folosite în medicină pentru proprietăţile lor astringente şi depurative *(Rumex patientia)*. — Bg. štavel, sb. štavelj.

ŞTEVIÓS, -OÁSĂ, *ştevioşi, -oase*, adj. (Rar) Ca ştevia. — Din ştevie + suf. *-os*.

ŞTEZÁR, *ştezari*, s. m. (Reg.) Piuar. — Din ştează + suf. *-ar*.

ŞTI, *ştiu*, vb. IV. I. 1. Tranz. şi intranz. A avea cunoştinţă (despre ceva), a cunoaşte. ◇ Expr. (Tranz.) *Nu ştiu. n-am văzut* = sînt cu totul străin de ceva, nu cunosc nimic, nu am idee de nimic. *Ştiu eu (tu* etc.) *ce ştiu (ştii* etc.) *sau las' că ştiu eu*, se spune pentru a arăta că cineva cunoaşte bine o situaţie şi că nu poate fi indus în eroare. *A şti că-i* (sau *cît ii*) *face* (sau *plăteşte*) *pielea* = a şti ce fel de om este cineva. *Ştii ce?* sau *ştii ceva, ştii una?* = fii atent la ce-ţi spun, ascultă ceea ce am să-ţi spun. (Intranz.) *A-i şti* (cuiva) *de urmă* = a şti unde se află cineva. *Pe cît* (sau *după cît*) *ştiu* = după informaţiile pe care le am. 2. Tranz. A lua cunoştinţă de ceva; a afla, a auzi. ◇ Expr. *(Aşa) să ştii!* = formulă prin care i se spune, i se subliniază cuiva ceva cu toată hotărîrea. 3. Tranz. A cunoaşte pe cineva (din toate punctele de vedere). ✦ Refl. A se cunoaşte pe sine, a avea conştiinţa că este într-un anumit fel; a se vedea, a se pomeni într-un anumit fel. ✦ Refl. A se cunoaşte unul pe altul; a avea legături de prietenie. II. Intranz. 1. A ţine seamă de ceva, a lua în seamă; a avea teamă sau respect de cineva. ✦ Tranz. A recunoaşte pe cineva sau ceva drept... ✦ A avea parte de ceva, a se bucura de ceva. 2. A se interesa de..., a se îngriji de... III. Tranz. 1. A poseda cunoştinţe într-un domeniu, a stăpîni o ştiinţă, o artă etc. ◇ Expr. *A şti carte* = a şti să scrie şi să citească; *p. ext.* a avea cunoştinţe temeinice într-un domeniu, a fi învăţat. *A şti şi toaca din* (sau *în*) *cer* = a fi atotcunoscător; a fi foarte învăţat. *A şti lecţia* (sau *rolul*) = a cunoaşte bine lecţia (sau rolul). *A şti pe de rost* (sau

pe dinafară, ca pe apă, ca apa) = a putea reproduce întocmai, din memorie. ✦ A vorbi și a înțelege o anumită limbă. ✦ A se pricepe să facă ceea ce trebuie într-o anumită împrejurare. *Fă ce știi.* ◇ Expr. *A nu (mai) ști ce să (se) (mai) facă* = a nu mai găsi nici o soluție pentru a ieși dintr-o încurcătură. *Ce să știu face?* = cum să fac, cum să procedez? *A nu mai ști ce să facă de...* = a fi copleșit de... *A nu ști de unde s-o apuce* = a nu se pricepe de unde să înceapă un lucru. *Știu eu?* exprimă o îndoială, o nesiguranță, o șovăire. 2. A putea, a fi în stare să facă ceva. ✦ A fi hotărît să facă ceva. ◇ Expr. *A nu ști ce vrea* = a nu putea lua o hotărîre, a fi nedecis: a șovăi. 3. A ține minte, a-și aminti. 4. A-și da seama, a înțelege, a pricepe. ◇ Expr. *A nu (prea) ști multe* = a riposta îndată (la provocarea cuiva). *A nu (mai) ști unde-i e capul* = a fi copleșit de preocupări, de treburi. *Mai știi* sau *mai știu (și) eu, mai știi păcatul, de unde știi* = se prea poate, nu poți fi sigur că nu e așa. (Pronumele personal purtînd accentul în frază) *El* (sau *ea* etc.) *știe (cum* sau *ce face)*, exprimă mirarea față de acțiunile neobișnuite ale cuiva. *Nu știu cum* = în mod inexplicabil. *A fi nu știu cum* = a fi ciudat, bizar. *A-i fi* (cuiva) *nu știu cum* = a-i fi (cuiva) greu sau penibil să... (Substantivat) *Un nu știu cum* sau *un nu știu ce* = ceva nelămurit; farmec deosebit, nedefinit. (Intranz.) *A nu ști de glumă* = a fi supărăcios. 5. A prevedea. ✦ A bănui. 6. A avea certitudinea, a fi sigur de ceva. ✦ Refl. impers. A fi lucru bine cunoscut. *Se știe că toamna plouă mult.* — Lat. scire.

ȘTIFT, *știfturi*, s. n. Cui mic (de lemn), fără cap, cu care cizmarul fixează talpa încălțămintei. ✦ Tijă metalică cilindrică sau conică, folosită la îmbinarea a două piese de metal; spin. — Germ. Stift.

ȘTIFTUÍT, -Ă, *știftuiți, -te*, adj. Fixat cu știfturi. — Din știft.

ȘTIÍNȚĂ, *științe*, s. f. 1. Totalitatea cunoștințelor acumulate de omenire în decursul vremurilor; (prin restricție) totalitatea cunoștințelor dintr-un domeniu, dintr-o ramură; specialitate. *Științele naturii. Științele politice.* ◇ *Om de știință* = savant, învățat. 2. Pregătire intelectuală, instrucție; învățătură, erudiție. ◇ *Știință de carte* = cunoștințe de scriere și citire. 3. Cunoaștere, cunoștință (despre ceva); știre, veste, informație. ◇ Expr. *Cu știință* = fiind conștient. *Cu știința cuiva* = cu asentimentul, cu învoirea cuiva. *Spre știință* = ca să se știe. *A da știință* = a da de veste, de știre; a vesti. 4. (Înv. și arh.) Conștiință. — Lat. lit. scientia (fr. science; după *ști).*

ȘTIINȚÍFIC, -Ă, *științifici, -e*, adj. Care aparține științei, privitor la știință; bazat pe principiile științei. — Fr. scientifique (după *ști).*

ȘTIINȚIFICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere științific. în mod științific, potrivit principiilor și cerințelor științei. — Din **științific** + suf. *-este.*

ȘTIM s. m. Fire de lînă (scurte și de proastă calitate) care rămîn, după dărăcit, în colții daracului. — Sb. štim.

ȘTÍMĂ[1], *știme*, s. f. (În superstiții) Ființă imaginară închipuită ca o femeie, care are rolul să păzească casa, apele, pădurile, comorile etc. — Ngr. shima.

ȘTÍMĂ[2], *știme*, s. f. Partea care revine fiecăruia dintre interpreții unei bucăți muzicale și care se extrage, separat, din partitura generală. — Germ. Stimme.

ȘTIOÁLNĂ, *știoalne*, s. f. (Reg.) Loc mai adînc din albia unei ape curgătoare. ✦ Baltă mocirloasă. — Ucr. štol'na (germ. Stollen).

ȘTIOB, *știoburi*, s. n. (Reg.) Vas de lemn (de diferite forme și dimensiuni) în care se varsă lăturile. — Ucr. štovl, štub.

ȘTIOBÎLC interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de căderea unui corp (greu) în apă. — Onomatopee.

ȘTIOBÎLCÍI, *știobîlcîiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) cufunda cu zgomot în apă; a (se) bălăci. — Din **știobîlc.**

ȘTIOLDÍC, *știoldicuri*, s. n. Prăjină cu care se împinge o luntre. ✦ Prăjină cu care se stîrnesc peștii de pe fundul apei spre plase.

ȘTIR s. m. Nume dat la trei plante erbacee, dintre care una cu tulpina ramificată, cu flori verzi dispuse în ghemulețe rotunde și cu frunze comestibile *(Amarantus blitum)*, alta cu tulpina dreaptă, solidă și păroasă, cu flori verzi, mărunte, reunite într-un spic ca un fel de pămătuf la vîrful ramurilor și care servește ca nutreț pentru porci *(Amarantus retroflexus)*, iar alta cu frunzele roșii și florile purpurii, dispuse în ghemulețe rotunde la subsuoara frunzelor superioare sau în spice lungi și subțiri, folosită ca plantă ornamentală *(Amarantus sanguineus).* ◇ Expr. *Ai fost floare trandafir, dar acum ești borș cu știr* sau *de departe trandafir, de aproape borș cu știr*, se spune despre o persoană urîtă (și bătrînă). — Bg., sb. štir.

Știr

ȘTÍRĂ, *știre*, adj. f. (Înv. și reg; despre animale, rar despre femei) Stearpă. — Comp. alb. shtierë.

ȘTIRB, -Ă, *știrbi, -e*, adj. (Adesea substantivat) 1. Căruia îi lipsește unul sau mai mulți dinți. ◇ Compus: *știrba-baba-cloanța* s. f. = vrăjitoare bătrînă; poreclă dată unei femei bătrîne și rele. 2. (Despre vase de bucătărie) Care are buza spartă, ciocnită; căruia îi lipsește o bucățică din margine; ciobit. 3. (Despre instrumente de tăiat) Cu tăișul tocit, neascuțit; căruia îi lipsește o bucățică. — Slav (v. sl. štrŭbŭ).

ȘTIRBÉNIE s. f. Faptul de a fi știrb; loc fără dinți în gură. — Din **știrb** + suf. *-enie.*

ȘTIRBÍ, *știrbesc*, vb. IV. 1. Intranz. A-și pierde dinții, a deveni știrb. 2. Refl. (Despre vase de gospodărie și alte obiecte) A rămîne știrb, a pierde o părticică din margine, a se ciobi; (despre instrumente de tăiat) a avea lipsă o părticică (sau mai multe) din muchia tăișului; a se toci. 3. Tranz. Fig. A aduce o diminuare puterii, dreptului, prestigiului cuiva; a vătăma, a încălca (în parte). — Din **știrb.**

ȘTIRBÍRE, *știrbiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) știrbi* și rezultatul ei.

ȘTIRBÎT, -Ă, *știrbiți, -te*, adj. 1. Cu marginea știrbă; ciobit. ✦ Ciuntit, trunchiat. 2. Fig. (Despre abstracte) Micșorat, diminuat. — V. *știrbi.*

ȘTIRBITÚRĂ, *știrbituri*, s. f. 1. Loc gol lăsat de căderea unuia sau a mai multor dinți. 2. Loc unde marginea unui obiect este ruptă, ciocnită; gaură. — Din **știrbi** + suf. *-(i)tură.*

ȘTÍRE, *știri*, s. f. 1. Veste, informație; noutate. ◇ Expr. (Înv.) *A (se) face (de) -știre* = a (se) comunica, a (se) înștiința. *A ști de știrea cuiva* sau *a-i ști cuiva de știre, a-i ști cuiva știre* = a avea vești despre cineva, a ști unde se află, ce face cineva. ✦ (Concr.) Document; sursă de informație. 2. Cunoaștere, cunoștință. ◇ Expr. *Cu (sau fără) știrea cuiva* = cu (sau fără) știința cuiva; *p. ext.* cu (sau fără) învoirea, încuviințarea cuiva. (Înv.) *A avea în* (sau *de) știre* = a ști sau a afla ceva, a lua cunoștință despre ceva. *În știrea cuiva* = în grija sau în paza cuiva; la cheremul cuiva. — V. *ști.*

ȘTIRÍ, *știresc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A răguși. — Comp. rus ščerit'.

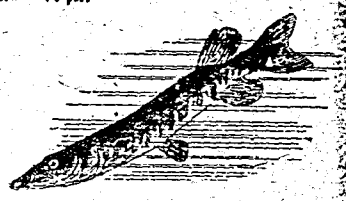

Știucă

ȘTIRICÍ, *știricesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A căuta să afle ceva (cu șiretenie), a cerceta, a se informa, a iscodi. 2. A comunica, a da de știre. — Din **știre.**

ȘTIUBÉI, *știubeie*, s. n. 1. Stup. 2. Trunchi găunos sau scobit, întrebuințat la păstrarea unor obiecte casnice. 3. (Reg.) Trunchi scorburos care servește ca ghizd la o fîntînă mică; *p. ext.* fîntînă (mică). — Comp. ucr. štub.

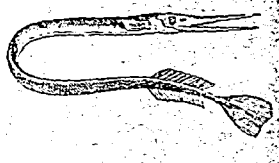

Știucă-de-mare

ȘTIUBEIÁȘ, *știubeiașe*, s. n. Diminutiv al lui *știubei.*

ȘTIUCĂ, *știuci*, s. f. Pește răpitor de apă dulce, cu corpul lung, aproape cilindric, de culoare cenușie-verzuie pe spate și albă-gălbuie pe burtă, cu gura mare înarmată cu mulți dinți și cu botul turtit ca ciocul de rață *(Esox lucius).* ◇ Compus: *știucă-de-mare* = pește de 50-80 cm, cu corpul asemănător cu al șarpelui, cu spinarea verzuie și pîntecele alb, cu gura de forma unui cioc lung *(Belone belone).* — Bg., sb. štuka.

ȘTIUCULÍȚĂ, *știuculițe*, s. f. Diminutiv al lui *știucă.*

ȘTIULDÍC interj. (Reg.) Știobîlc, huștiuluc, bildibîc. — Onomatopee.

ȘTIULDICÁ, *știuldîc*, vb. I. Refl. (Reg.) A se cufunda cu zgomot în apă. — Din **știuldic.**

ȘTIULÉTE, *știuleți*, s. m. Cocean de porumb cu boabele ajunse la maturitate, cu (sau fără) pănușele care îl învelesc.

ȘTIULÉU, *știuleie*, s. n. (Reg.) Știulete.

ȘTIÚT, -Ă, *știuți, -te*, adj. 1. Care este bine cunoscut de cineva. 2. Care știe multe; învățat. — V. *ști.*

ȘTIUTÓR, -OÁRE, *știutori, -oare*, adj. Care știe, care cunoaște (ceva); care posedă cunoștințe (într-un domeniu oarecare). ◇ (Substantivat) *Știutor de carte* = persoană care știe să citească și să scrie. — Din **ști** + suf. *-(u)tor.*

ȘTÓFĂ s. f. v. stofă.

ȘTRAF, *ștrafuri*, s. n. (Înv.) Amendă în bani; gloabă. — Rus štraf (germ. Strafe).

ȘTRAIF, *ștraifuri*, s. n. Dungă, linie; fîșie, bandă. — Germ. Streif.

ȘTRAND, *ștranduri*, s. n. Teren cu nisip amenajat pe malul unei ape naturale sau lîngă un bazin și folosit vara pentru cură de soare și pentru baie. — Germ. Strand.

ȘTREANG, *ștreanguri*, s. n. 1. Frînghie (din cînepă); (în special) funie scurtă cu care se leagă vitele la car, la jug, la iesle etc. 2. Funie cu care sînt spînzurați cei osîndiți. ◇ Expr. *A pune* (cuiva) *ștreangul de gît* = a forța (pe cineva) să facă un lucru neplăcut. 3. Șleau (la ham). — Germ. Strang.

ȘTRECUÍ, *ștrecuiesc*, vb. IV. Tranz. (În industria tăbăcăriei) A scoate carnea de pe o piele în stare crudă. — Germ. strecken.

ȘTRECUÍT s. n. Scoaterea cărnii de pe o piele crudă. — V. *ștrecui.*

ȘTREFUÍ, *ștrefuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A amenda. — Din **ștreaf** (= *ștraf).*

ȘTRENGÁR, *ștrengari*, s. m. (Adesea adjectival) Băiat, copil zburdalnic, care se ține de pozne sau de șotii hoinar. ✦ Bărbat

ȘTRENGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *ștrengărești*, adj. De ștrengar. — Din **ștrengar** + suf. *-esc*.

ȘTRENGĂRÉȘTE adv. Ca un ștrengar (sau ca o ștrengăriță). — Din **ștrengar** + suf. *-ește*.

ȘTRENGĂRÍ, *ștrengăresc*, vb. IV. Intranz. A se ține de pozne de ștrengării; a umbla haimana; a hoinări. — Din **ștrengar**.

ȘTRENGĂRÍE, *ștrengării*, s. f. Faptă de ștrengar; poznă, șotie. ✦ Aventură de dragoste. — Din **ștrengar** + suf. *-ie*.

ȘTRENGĂRÍȚĂ, *ștrengărițe*, s. f. Fată cu apucături de ștrengar. — Din **ștrengar** + suf. *-iță*.

Șubă

ȘTRÍMF, *ștrimfi*, s. m. (Germanism reg.) Ciorap. — Germ. Strümpfe (pl. lui *Strumpf*).

ȘTRÚDEL, *ștrudele*, s. n. Plăcintă făcută din foi subțiri, umplute cu mere, brînză, nuci etc. și rulate în formă de sul. — Germ. Strudel.

ȘTURȚ, *șturțuri*, s. n. (Reg.) Haldă. — Germ. Sturz.

ȘTUȚ, *ștuțuri*, s. n. Bucată scurtă de țeavă, care face legătura între un recipient și o conductă. — Germ. Stutz.

ȘU interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită murmurul vorbelor șoptite sau foșnetul frunzelor. — Onomatopee.

ȘÚBĂ, *șube*, s. f. 1. Haină largă și lungă, cu guler mare, căptușită cu blană și purtată mai ales de bărbați. 2. (Reg., la pl.) Haine. — Sb. **šuba**, magh. **suba**.

ȘUBÉICĂ, *șubeici*, s. f. (Reg.) Șubă scurtă pe care o poartă femeile. — Din **șubă** + suf. *-eică*.

ȘUBÍȚĂ, *șubițe*, s. f. Șubuliță. — Din **șubă** + suf. *-iță*.

ȘÚBLER, *șublere*, s. n. (Tehn.) Instrument de măsurat lungimi sau grosimi mici, compus dintr-o riglă gradată, cu două brațe între care se prinde piesa care trebuie măsurată. — Germ. Schublehre.

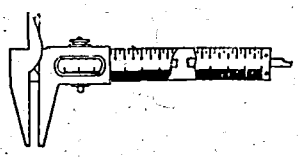

Șubler

ȘÚBRED, -Ă, *șubrezi, -de*, adj. 1. (Despre oameni) Lipsit de vigoare, nerezistent la eforturi; firav, plăpînd. 2. (Despre lucruri) Care este lipsit de rezistență, care se clatină și este gata să se prăbușească. ✦ Fig. Care nu rezistă unei analize mai serioase, unei critici mai severe.

ȘUBREZÉNIE, *șubrezenii*, s. f. 1. Starea celui șubred; slăbiciune. 2. Lipsă de soliditate, de trăinicie (a unui obiect); (concr.) construcție sau element de construcție șubred, putred. — Din **șubred** + suf. *-enie*.

ȘUBREZÍ, *șubrezesc*, vb. IV. Refl. 1. (Despre ființe) A deveni șubred, a-și pierde forța fizică, rezistența, sănătatea; a slăbi. 2. (Despre construcții sau obiecte) A-și pierde soliditatea, trăinicia; a fi gata să se prăbușească. — Din **șubred**.

ȘUBREZÍRE, *șubreziri*, s. f. Faptul de *a se șubrezi*.

ȘUBREZÍT, -Ă, *șubreziți, -te*, adj. Șubred. — V. *șubrezi*.

ȘUBULÍȚĂ, *șubulițe*, s. f. Diminutiv al lui *șubă*.

ȘUC, *șucuri*, s. n. (Reg.) Măsură de lungime egală cu a șasea parte dintr-un stînjen. — Germ. Schuh.

ȘUCADÁ adj. invar. (Înv. și reg.) Foarte mare. — Tc. **şölkadar** «atît».

ȘUCHEÁT, -Ă, *șucheați, -te*, adj. (Reg.) Deșucheat. — Magh. **süket** «surd».

ȘUÉTĂ, *șuete*, s. f. Conversație ușoară, spirituală și distractivă între prieteni. — Fr. chouette.

ȘUFÁNĂ, *șufane*, s. f. Par gros și lung, ascuțit la un capăt, cu care se fixează năvodul la fundul apei ca să nu scape peștele pe sub el.

ȘUGĂRÉL, *șugărei*, s. m. Plantă erbacee de munte, cu tulpina ramificată și întinsă pe pămînt, cu flori albe-gălbui îngrămădite la vîrful tulpinii și al ramurilor *(Teucrium montanum)*. — Din **șugar** «zvelt» (puțin folosit, <magh. *sugár*) + suf. *-el*.

ȘUGUBÁȚ, -EÁȚĂ *șugubeți, -e*, adj. 1. Glumeț, hazliu, poznaș, vesel. 2. (Înv.) Primejdios, înșelător, amăgitor, rău. [Var.: **șugubéț, -eáță** adj.] — Slav (v. sl. **dušegubici** «ucigaș»).

ȘUGUBÉȚ, -EÁȚĂ adj. v. **șugubáț**.

ȘUGUBÍNĂ s. f. 1. (Înv. și reg., în expr.) *A da* (sau *a fi*) *de șugubină* = a da (sau a se face) de rușine, a (se) face de rîs, de ocară. 2. (Înv.) Păcat grav, nelegiuire, crimă. — Slav (v. sl. **dušegubina** «suflet»).

ȘUGUÍ, *șuguiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A glumi. ✦ Tranz. A duce cu vorba; a minți. [Var.: **șăguí** vb. IV] — Din **șagă**.

ȘUGUIÁLĂ, *șuguieli*, s. f. (Reg.) Șuguire. — Din **șugui** + suf. *-eală*.

ȘUGUÍRE, *șuguiri*, s. f. (Reg.) Faptul de *a șugui*.

ȘUGUÍT s. n. (Reg.) Șuguire. — V. *șugui*.

ȘUGUITÓR, -OÁRE, *șugуitori, -oare*, adj. (Reg., adesea substantivat) Care șuguiește. — Din **șugui** + suf. *-(i)tor*.

ȘUHÁRIE s. f. (Reg.) Guturai. — Comp. ucr. **šuhlja**.

ȘUI[1] s. n. Nume pe care îl dă poporul diferitelor boli grele [illegible]

ȘUI[2]**, ȘÚIE,** *șui, șuie*, adj. (Despre ființe) Subțire, zvelt; *p. ext.* deșirat; (despre plante) mlădios. ✦ (Despre obiecte) Îngust. ✦ Fig. (Rar, despre privire) Pătrunzător, ascuțit.

ȘUI[3]**, ȘÚIE,** *șui, șuie*, adj. (Adesea substantivat) Zănatic, țicnit; prost, nătîng. — Slav (v. sl. **šujь**).

ȘUIÁ, *șuiez*, vb. I. Refl. (Reg.; despre ființe) A se subția, a slăbi; a se jigări. — Din **șui**[2].

ȘÚIER, *șuiere*, s. n. 1. Zgomot caracteristic, ascuțit și puternic, pe care-l face vîntul, furtuna, vijelia. 2. Zgomot ascuțit produs de anumite corpuri care se deplasează, se mișcă, se învîrtesc sau spintecă aerul cu iuțeală. 3. Sunet ascuțit, strident, produs cu (sau de) un instrument special (signal, sirenă etc.) sau cu gura; fluier. ✦ Sunet produs de un instrument muzical sau de o persoană care fluieră; *p. ext.* cîntec. 4. Sunet sau țipăt (ascuțit) scos de unele animale și păsări. — Postverbal al lui **șuiera**.

ȘUIERÁ, *șuier*, vb. I. Intranz. 1. (Despre vînt, furtună, vijelie) A face un zgomot ascuțit și puternic; a fluiera. ✦ (Despre ființe) A produce un zgomot ascuțit (ca al vîntului), respirînd și suflînd aerul printre buzele întredeschise. 2. (Despre unele obiecte) A produce un zgomot strident, scurt și intens, atunci cînd se deplasează, se mișcă, se învîrtește sau spintecă aerul cu viteză. 3. (Despre oameni, rar despre instrumente, aparate) A scoate un sunet ascuțit, strident și prelung. ✦ Tranz. (Rar) A-și exprima nemulțumirea, dezaprobarea față de cineva sau de ceva prin fluierături stridente; a fluiera pe cineva; a huidui. ✦ Intranz. și tranz. A fluiera cu gura sau a cînta din frunză; *p. ext.* a intona o melodie, fluierînd. 4. (Despre animale, păsări, insecte) A scoate un sunet sau un țipăt (ascuțit) specific. — Lat. **subilare** (= *sibilare*).

ȘUIERÁRE, *șuierări*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a șuiera* și rezultatul ei.

ȘUIERÁT, *șuieraturi*, s. n. Faptul de *a șuiera*; zgomot specific făcut de cineva sau de ceva care șuieră.

ȘUIERĂTOÁRE, *șuierători*, s. f. (Rar) Obiect, dispozitiv, fluier care șuieră sau cu care cineva șuieră; fluierătoare. — Din **șuiera** + suf. *-(ă)toare*.

ȘUIERĂTÓR, -OÁRE, *șuierători, -oare*, adj. (Adesea adverbial) Care șuieră. ✧ *Consoană șuierătoare* = consoană sibilantă, v. *sibilant*. — Din **șuiera** + suf. *-(ă)tor*.

ȘUIERĂTÚRĂ, *șuierături*, s. f. Șuierat, șuier. — Din **șuiera** + suf. *-(ă)tură*.

ȘUIERÉL, *șuierele*, s. n. Diminutiv al lui *șuier*.

ȘÚIET, *șuiete*, s. n. 1. Vîjîit al vîntului, vuiet al furtunii. 2. Foșnet al frunzelor, freamăt. 3. Susur, murmur, șopot al apelor, al ploii. — Din **șu** + suf. *-et*.

ȘUIÉȚ, -IÁȚĂ, *șuieți, -e*, adj. Șui — Din **șui**[2] + suf. *-eț*.

ȘUÍȚĂ, *șuițe*, s. f. Mamifer rozător înrudit cu marmota *(Citellus citellus)*; popîndău. — Comp. bg. **šuek**.

ȘULÁR, *șulare*, s. n. Cusătură provizorie cu împunsături rare; ață cu care se face această cusătură.

ȘÚLER, *șuleri*, s. m. (Reg.) Persoană care înșală la jocul de cărți; trișor; *p. ext.* înșelător; păcătos, ticălos. — Rus **šuler**.

ȘULERÍE, *șulerii*, s. f. (Reg.) Înșelătorie la jocul de cărți; trișare. — Din **șuler** + suf. *-ie*.

ȘÚLFĂ, *șulfe*, s. f. (Reg.) Haină (orășenească).

ȘUMÁR, *șumari*, s. m. (Reg.) Pădurar. — Sb. **šumar**.

ȘÚMĂN, -Ă, *șumeni, -e*, adj. (Reg., adesea substantivat) Amețit de băutură, cherchelit. — Slav (v. sl. **šumiti**).

ȘUMENEÁLĂ, *șumeneli*, s. f. (Reg.) Stare de amețeală din cauza băuturii; beție. — Din **șumeni** + suf. *-eală*.

ȘUMENÍ, *șumenesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se ameți de băutură, a se cherchelí. — Din **șumăn**.

ȘÚNCĂ, *șunci*, s. f. Pulpă de porc preparată special (la sare și la fum) pentru a se putea conserva multă vreme; jambon. ✦ Pulpă, coapsă, șold (comestibil) de animal. — Magh. **sonka** (germ. dial. Schunke).

ȘUPURÍ, *șupuresc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se furișa, a se strecura.

ȘÚRĂ, *șuri*, s. f. 1. Construcție anexă pe lîngă o gospodărie rurală, în care se adăpostesc vitele și se păstrează diferite vehicule, unelte agricole etc. 2. Șiră de paie, de fîn etc.; gireadă. — Germ. dial. **Schûr**.

ȘURLĂU, *șurlaie*, s. n. (Reg.) Pîrău adînc și îngust care coboară printre stînci.

ȘURÚB, *șuruburi*, s. n. Piesă cilindrică de lemn sau de oțel, asemănătoare cu un cui, cu suprafața brăzdată de șanțuri în spirală, care se introduce în lemn sau în metal, pentru a fixa ceva sau a asambla două piese. ✦ Denumire impropriu pentru un dispozitiv care se poate manevra printr-o ușoară răsucire. ✧ Loc. adv. *În șurub* = în formă de cerc sau de spirală. ✧ Expr. *A-i face* (cuiva) *un șurub prin cap* = a-i apuca (cuiva) șuvițe de păr din cap, răsucindu-le și trăgînd de ele. ✦ Fig. Vîrtej de apă. [Var.: **șurúp** s. n.] — Germ. Schraube.

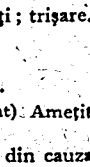

Șurub

ȘURUBÁR, *șurubari*, s. m. Om care știe să se învîrtească (folosind șmecherii, tertipuri, chițibușării, zăpăcind pe cineva cu vorba); sforar. — Din **șurub** + suf. *-ar*.

ȘURUBÁRI, *șurubăresc*, vb. IV. Intranz. A face șurubării, a umbla cu șmecherii, cu tertipuri pentru a realiza ceva. — Din **șurubar**.

ŞURUBĂRIE, *şurubării*, s. f. 1. Totalitatea şuruburilor unui mecanism; *p. ext.* totalitatea pieselor unui mecanism. 2. Fig. Şmecherie, şiretlic, chiţibuşărie, tertip. — (1) Din **şurub** + suf. *-ărie*, (2) din **şurubar** + suf. *-ie*.

ŞURUBÉL, *şurubele*, s. n. Diminutiv al lui *şurub*.

ŞURUBÉLNIŢĂ, *şurubelniţe*, s. f. Unealtă metalică alcătuită dintr-o tijă cu mîner, avînd vîrful lăţit ca un tăiş şi servind la înşurubarea şi deşurubarea şuruburilor. [Var.: **şurupélniţă** s. f.] — Din **şurub** + suf. *-el-niţă*.

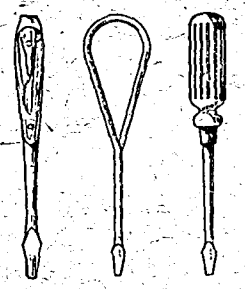

Şurubelniţe

ŞURUBUÍ, *şurubuiesc*, vb. IV. Tranz. A învîrti, a suci, a întoarce un şurub. ◇ Expr. *A o şurubui* = a o suci, a o învîrti, a o întoarce (pentru a obţine un avantaj). — Din **şurub**.

ŞURÚP s. n. v. **şurub**.

ŞURUPÉLNIŢĂ s. f. v. **şurubelniţă**.

ŞUŞANEÁ, *şuşanele*, s. f. (Înv.) Puşcă lungă arnăuţească. — Tc. **šušane**.

ŞUŞÁRCĂ s. f. Varietate de rogoz.

ŞUŞĂNIŢĂ, *şuşăniţe*, s. f. (Reg.) Fîşie. bucată lungă şi îngustă de pămînt, de piele, de hîrtie etc. — Comp. bg. **sušenica** «pastramă».

ŞUŞCĂÍ, *şuşcăiesc*, vb. IV. Intranz. şi refl. (Reg.) A ofta, a suspina din greu, din adîncul inimii. — Sb. **šuškati**.

ŞUŞLÉTE, *şuşleţi*, s. m. Codîrlă.

ŞUŞÓRCĂ, *şuşorci*, s. f. (Reg.) Pănuşă. — Magh. **susorka**.

ŞUŞOTEÁLĂ, *şuşoteli*, s. f. Faptul de *a şuşoti*; zgomot produs de cineva sau de ceva care **şuşoteşte**. [Var.: **şoşoteálă** s. f.]

ŞUŞOTÍ, *şuşotesc*, vb. IV. Intranz. 1. A vorbi încet, în şoaptă; a şopti (cuiva) la ureche; *p. ext.* a vorbi în taină. 2. (Despre ape) A produce un zgomot lin şi uniform. [Var.: **şoşotí** vb. IV] — Fr. **chuchoter**.

ŞUŞOTÍT s. n. (Rar) Şuşoteală. — V. *şuşoti*.

ŞUŞTÁC, *şuştaci*, s. m. Monedă poloneză de aramă, care a circulat în trecut şi în ţara noastră. — Pol. **szóstak**.

ŞUŞUÍ, *şuşui*, vb. IV. 1. Intranz. A produce un zgomot asemănător cu foşnetul frunzelor; a foşni. 2. Tranz. A spune ceva în şoaptă; a şopti. — Din **şu-şu**.

ŞUŞUIÁLĂ, *şuşuieli*, s. f. Şuşuit. — Din **şuşui** + suf. *-eală*.

ŞUŞUÍT s. n. Faptul de *a şuşui*; zgomot produs de cineva sau de ceva care **şuşuie**.

ŞUŞUITÓR, -OÁRE, *şuşuitori, -oare*, adj. Care **şuşuie**; foşnitor. — Din **şuşui** + suf. *-(i)tor*.

ŞUŞUITÚRĂ, *şuşuituri*, s. f. Şuşuit. — Din **şuşui** + suf. *-(i)tură*.

ŞUT[1], *şuturi*, s. n. Durata de lucru a unei echipe de muncitori într-o mină; munca pe care o face un miner în timpul unui schimb.

ŞUT[2], *şuturi*, s. n. Lovitură (puternică) dată cu piciorul (sau cu mîna) în minge la anumite jocuri sportive. — Fr. **shoot** (<engl.).

ŞUT[3], **-Ă** adj. v. **ciut**.

ŞUTÁ, *şutez*, vb. I. Tranz. A lovi (puternic) cu piciorul sau cu mîna mingea (la unele jocuri sportive); a da, a trage un şut. — Fr. **shooter** (<engl.).

ŞUVÁR, *şuvari*, s. m. (În expr.) *Şuvar-de-munte* = plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă, cu flori mici, verzi-violete *(Poa trivialis)*. — Comp. ucr. **šuvar**.

ŞUVÍŢĂ, *şuviţe*, s. f. 1. Smoc de fire de păr, de lînă etc. 2. Fîşie lungă şi îngustă de pămînt. 3. Pîrîiaş, fir de apă. — Comp. bg. **ševica**.

ŞUVÓI, *şuvoaie*, s. n. 1. Curent de apă care se scurge cu repeziciune pe locuri înclinate (în urma ploilor mari sau a topirii zăpezilor). ✦ Fig. Val, mulţime de oameni (în mişcare). ✦ Fig. Debit verbal. 2. Curs, fir de apă umflat de ploi. 3. Ploaie abundentă şi repede. [Var.: **şivói** s. n.] — Magh. **sió** (după *puvoi*).

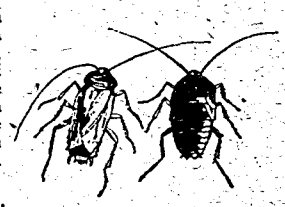

Şvabi

ŞVAB[1], *şvabi*, s. m. Numele a două specii de insecte: a) insectă lată, moale, de culoare neagră-cafenie, care trăieşte în locuri întunecoase şi se hrăneşte cu resturi alimentare *(Periplaneta orientalis)*; b) insectă mică, de culoare galbenă-roşcată, care trăieşte în aceleaşi condiţii ca şi insecta descrisă mai sus *(Blatta germanica)*. — Ucr. **švab** (<germ.).

ŞVAB[2], **-Ă**, *şvabi, -e* s. m. şi f., adj. 1. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia germană stabilită prin secolul al XVIII-lea în unele regiuni din Banat şi Transilvania. 2. Adj. Care aparţine şvabilor[2], privitor la şvabi. — Germ. **Schwabe**.

ŞVAIŢER s. n. Produs lactat, asemănător cu caşcavalul, prezentînd goluri mari în masa lui. — Germ. **Schweizer[käse]**.

ŞVART, *şvarţuri*, s. n. Băutură fierbinte făcută din boabe de cafea prăjite şi rîşnite, trecută prin filtru şi îndulcită; fîltru. [Var. **şfarţ** s. n.] — Germ. **schwartz** «negru».

ŞVĂBÉSC, -EÁSCĂ, *şvăbeşti*, adj. Care aparţine şvabilor[2], privitor la şvabi[2]. — Din **şvab**[2] + suf. *-esc*.

ŞVĂBOÁICĂ, *şvăboaice*, s. f. Femeie care face parte din populaţia şvabă. — Din **şvab**[2] + suf. *-oaică*.

T

T s. m. invar. A douăzeci și doua literă a alfabetului, numită «te», și sunetul corespunzător.

TA interj. (Repetat) Exclamație care imită vorbăria multă și inutilă a cuiva, exprimînd în același timp nerăbdarea interlocutorului.

TABÁC[1] s. n. Tutun măcinat, care se aspiră pe nas. ✦ (Reg.) Tutun de fumat. ✦ (Rar) Planta din ale cărei frunze se prepară tutunul de fumat. — Germ. **Tabak** (rus, ucr. **tabak**).

TABÁC[2], *tabaci*, s. m. Tăbăcar. — Tc. **tabak**.

TABACHÉRĂ, *tabachere*, s. f. 1. Cutiuță în care se păstrează tutunul sau țigările. 2. Fereastră executată în acoperișul unei construcții. [Var.: **tabachére** s. f.] — Ngr. **tampakiera** (it. **tabacchiera**).

TABACHÉRE s. f. v. **tabacheră**.

TABACIÓC s. n. (Rusism reg.) Tutun. — Ucr., rus **tabačok**.

TABÁGIC, -Ă, *tabagici, -e*, adj. Care provine din tabagism; caracteristic fumătorului inveterat. — Fr. **tabagique**.

TABAGÍSM s. n. Intoxicație cronică cu tutun. — Fr. **tabagisme**.

TABÁN[1] s. n. (Înv.) Oțel de calitate superioară, întrebuințat la fabricarea săbiilor. — Tc. **taban**.

TABÁN[2], *tabanuri*, s. n. 1. Căptușeală a tălpii la încălțăminte; branț. 2. (Reg.) Scîndură subțire și lungă, întrebuințată la scheletul acoperișului. 3. Talpa plugului; plaz. — Tc. **taban, daban**.

TÁBĂRĂ, *tabere*, s. f. 1. Loc (întărit) unde staționează o oaste un timp mai îndelungat. ✧ Expr. *A lăsa totul* (sau *toate) tabără* = a lăsa totul (sau toate) în dezordine. ✦ Popas. 2. Așezare vremelnică în corturi. ✦ Așezare (în aer liber) pentru adăpostirea copiilor, elevilor sau muncitorilor aflați la odihnă sau a sportivilor în timpul antrenamentelor. 3. Grup de care în mers sau în popas. 4. Oaste; *p. ext.* mulțime, gloată. 5. Grup opus altui grup; grupare, front politic etc. care luptă pentru o cauză. — Slav (v. sl. **taborŭ**).

TABÉL, *tabele*, s. n. 1. Foaie cuprinzînd nume, cifre și date, introduse în rubrici cu specificații amănunțite, pentru a servi unui anumit scop. ✦ (Mat.; Tehn.) Serie de valori numerice obținute prin calcul, prin observații sau experiențe, aranjate într-o anumită ordine, în șiruri și coloane, pentru ușurarea unor calcule sau pentru obținerea unei clasificări 2. (Înv.) Tablou; planșă; *p. ext.* privelițte. — Din **tabelă**.

TABELÁR, -Ă, *tabelari, -e*, adj. În formă de tabel (1). ✧ *Tipărire tabelară* = sistem de tipărire (folosit înainte de descoperirea literelor mobile) cu ajutorul unor tăblițe de lemn pe care era gravat textul. — După fr. **tabellaire**.

TABÉLĂ, *tabele*, s. f. 1. (Reg.) Tablă[1] (3). 2. Tabel (1). — Lat. lit. **tabella** (germ. **Tabelle**).

TABERNÁCOL, *tabernacole*, s. n. (Înv.) 1. Cort. 2. Dulăpior sau cutie de argint (în formă de biserică), în care se păstrează cumineccătura, mirul sau alte obiecte de cult. — Lat. lit. **tabernaculum**.

TÁBES s. n. Boală cronică a sistemului nervos, care atacă mai ales anumite căi ale măduvei spinării și care se manifestă prin lipsa de coordonare a mișcărilor (în timpul mersului). — Fr. **tabès** (lat. lit. **tabes**).

TABÉTIC, -Ă, *tabetici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Bolnav de tabes. — Fr. **tabétique**

TÁBIE, *tabii*, s. f. (Înv. și arh.) 1. Masiv de pămînt construit în jurul unui loc întărit, spre a-l apăra. 2. Tabără (1). — Tc. **tabiye**.

TABIÉT, *tabieturi*, s. n. Gust sau capriciu pe care cineva și-l satisface regulat, cu meticulozitate; *p. ext.* manie. ✧ Loc. adj. *Cu tabieturi* = cu deprinderi fixe, ordonat. ✧ Expr. *A-și face tabietul* = a-și satisface un gust care a devenit obicei zilnic. *A strica* (cuiva) *tabietul* = a strica (cuiva) cheful, dispoziția. ✦ Viață confortabilă, comoditate. ✧ Loc. *Cu tabiet* = comod, confortabil. — Tc. **tabiat**.

TABIETLÍU, -IE, *tabietlii*, adj. Care are tabieturi; *p. ext.* maniac, pedant. — Tc. **tabiatli**.

TABINÉT s. n. Numele unui joc de cărți; partidă dintr-un astfel de joc. — După fr. **table nette**.

TABLÁ, *tablale*, s. f. Tavă sau măsuță pe care își poartă marfa plăcintarii, rahagiii etc. ✦ (Reg.) Tavă de servit. — Tc. **tabla**.

TABLÁ-BAȘA s. m. (Înv.) Cal frumos împodobit, pe care sultanul îl dădea în dar unui domnitor romîn, la numirea acestuia. ✦ Fig. (Adverbial) Comod, confortabil. — Tc. **tabla-başı**.

TABLAGÍU, *tablagii*, s. m. Jucător pasionat de table. — Din **tabla** + suf. *-giu*.

TABLATÚRĂ s. f. Vechi sistem de notație muzicală, cu ajutorul alfabetului și al altor semne așezate pe linii paralele. — După fr. **tablature**.

TÁBLĂ[1], *table*, s. f. 1. Placă metalică, de grosimi diferite, folosită la învelitul caselor, la fabricarea vaselor și a altor obiecte. 2. Placă de lemn, de piatră sau de metal pe care se scriu, se gravează sau se zugrăvesc anumite indicații, firme, date. ✧ (Bis.) *Tablele legii* sau *tablele lui Moise* = cele două lespezi de piatră pe care erau săpate cele zece porunci ale lui Moise. 3. Scîndură dreptunghiulară vopsită în negru, pe care se poate scrie cu cretă. ✧ Expr. *A scoate* (sau *a chema* etc.) *la tablă* = a chema un elev la lecție (în fața tablei). 4. Tabel (1). ✧ *Tabla lui Pitagora* = tabla înmulțirii. *Table trigonometrice* = tabele care cuprind funcții trigonometrice. 5. (Reg.) Tavă. 6. (Reg.) Bucată de pămînt semănată. ✦ Strat de legume. — Slav (v. sl. **tabla**, cu sensuri după fr. *table)*.

TÁBLĂ[2], *table*, s. f. Joc de noroc, cu două zaruri și cu cîte cincisprezece piese care se mută de-a latul a douăzeci și patru de săgeți încrustate sau pictate pe fundul celor două compartimente ale unei cutii de lemn; partidă dintr-un astfel de joc. ✧ Expr. (Fam.) *A face pe cineva o tablă* = a juca cu cineva o partidă de table. — Ngr. **tavla**.

TABLÉTĂ, *tablete*, s. f. 1. Preparat farmaceutic în formă de disc mic; pastilă. ✦ Preparat dulce presat în formă de placă. 2. (Înv. și arh.) Caiet de note, de însemnări. — Fr. **tablette**.

TABLIÉR, *tabliere*, s. n. Totalitatea grinzilor care formează sistemul de rezistență al unui pod metalic. — Fr. **tablier**.

TABLÓU, *tablouri*, s. n. I. 1. Pictură sau desen executat pe o pînză, pe un carton etc.; *p. ext.* gravură, fotografie etc. înrămate și așezate pe pereții unei încăperi. ✧ *Tablou viu* (sau *vivant)* = grup de persoane care stau nemișcate într-o anumită poziție și atitudine, pentru a înfățișa o scenă simbolică. ✧ Expr. (Fam.) *A rămîne tablou* = a rămîne surprins, înlemnit. 2. Fig. Priveliște de ansamblu care impresionează vederea prin frumusețe și pitoresc. 3. Fig. Descriere a unei priveliști, a unor fapte istorice, a unui obiect etc., făcută prin viu grai sau în scris. 4. Subdiviziune a unei piese de teatru, mai mică decît un act și care implică schimbarea decorului. 5. Tabel (1). 6. Grafic compus dintr-o grupare de termeni, de simboluri, de numere etc., dispuse adesea în șiruri și coloane. ✧ *Tabloul periodic al elementelor* = tablou în care elementele chimice sînt așezate în șiruri și coloane, în ordinea greutății lor atomice (ceea ce pune în evidență periodicitatea unora dintre proprietățile lor chimice). II. 1. Placă de marmură, de metal, de lemn etc. pe care sînt montate diferite aparate folosite la acționarea unui sistem tehnic sau la controlul funcționării lui. 2. Placă prevăzută cu cîrlige de care se agață fisele muncitorilor dintr-o întreprindere, cheile camerelor dintr-un hotel sau dintr-un sanatoriu etc. — Fr. **tableau**.

TABÚ s. n. Credință religioasă la anumite popoare mai puțin evoluate, după care unele lucruri sau ființe sînt sfinte, nefiind permis a avea contact cu ele sau a se folosi de ele; *fig.* (azi) persoană, obiect, problemă pe care cineva le consideră mai presus de orice discuție, a căror discutare este interzisă. — Fr. **tabou**.

TABULÁR, -Ă, *tabulari, -e*, adj. 1. Care este înscris pe o listă, pe o tablă sau în coloanele unui registru. ✧ (Mat.) *Diferență tabulară* = adaosul pe care îl primește logaritmul unui număr de

patru cifre, cînd acest număr crește cu o unitate. 2. (Tehn.; despre un material) Care se prezintă sub formă de plăci. — După fr. **tabulaire.**

TABULHANĂ, *tabulhanale*, s. f. (Turcism înv.) Fanfară militară turcească, în care predominau tobele. — Tc. tab(i)lhane.

Taburete

TABUN, *tabunuri*, s. n. (Rar) Herghelie de cai aproape sălbatici, din stepă. ✦ Cireadă de vite; turmă de oi. ✦ (Reg.) Păşune. — Ucr. tabun.

TABURÉT, *taburete*, s. n. Scăunel rotund sau pătrat, fără spătar. ✦ Scăunel fără spătar, prevăzut cu un dispozitiv de înălțare și de coborîre, pe care stă cineva cînd cîntă la pian. ✦ Scăunel foarte scund, pe care își poate ține picioarele o persoană care stă pe scaun. — Fr. tabouret.

TAC[1] interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs prin lovirea unui obiect (de lemn). — Onomatopee.

TAC[2], *tacuri*, s. n. Baston special de lemn, cu care jucătorii izbesc bilele la biliard. — Ngr. takos.

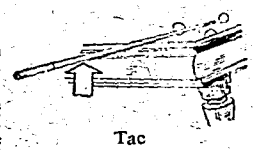

Tac

TACHÉT, *tacheți*, s. m. Piesă metalică scurtă, care se montează într-un motor cu ardere internă, pentru a împiedica uzura supapei de distribuție. ✦ Piesă de formă prismatică, folosită la îmbinările a două piese, pentru a mări suprafața de transmitere a forțelor de la o piesă la alta. — Fr. taquet.

TACHINÁ, *tachinez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) necăji în glumă, a (se) contraria în lucruri mărunte. ✦ Tranz. Fig. (Neobișnuit) A obseda. *Bucata muzicală care te tachinează... o știu toată* (CARAGIALE). — Fr. taquiner.

TACHINÁRE, *tachinări*, s. f. Acțiunea de *a tachina* și rezultatul ei.

TACHINĂRÍE, *tachinării*, s. f. Vorbă cu care cineva tachinează. — Fr. taquinerie.

TACÍT, -Ă, *taciți, -te*, adj. (Despre un acord, o convenție etc.) Care nu este exprimat formal, ci este subînțeles și admis ca atare. — Fr. tacite (lat. lit. tacitus).

TACITÚRN, -Ă, *taciturni, -e*, adj. (Livresc) Tăcut din fire. — Fr. taciturne (lat. lit. taciturnus).

TACÍM, *tacîmuri*, s. n. I. 1. Serviciu de masă complet, care se așază în dreptul fiecărui mesean; (prin restricție) totalitatea obiectelor de metal de care se servește o persoană cînd mănîncă. 2. Ansamblu de obiecte sau de unelte necesare unei anumite operații sau specifice unei anumite îndeletniciri. ✦ Harnașament. ✦ (Înv.) Un anumit număr de lucruri. *Trebuie să facem un tacîm de pitace către zapcii* (FILIMON). 3. Acaret. II. 1. (Înv.) Cortegiu, alai. 2. Taraf. 3. Fel de om, soi; poamă. — Tc. takım.

TACLÁLE s. f. pl. Conversație, taifas; palavre. — Comp. tc. takla «tumbă, berbeleac».

TACLÍT, *tacliturí*, s. n. (Înv. și arh.) Bucată de stofă sau de mătase vărgată, cu care se legau boierii la cap sau peste mijloc, după moda turcească. — Tc. taklid.

TACRÍR, *tacriruri*, s. n. (Înv. și arh.) 1. Interogatoriu. 2. Proces-verbal. — Tc. takrir.

TACT[1] s. n. v. taht.

TACT[2], *tacturi*, s. n. 1. Măsură, cadență ritmică în muzică. ✦ Ritm de mișcare în mers, în dans etc. 2. (La sg.) Simț al măsurii în comportare, determinînd adoptarea unei atitudini abile, corecte și convenabile în orice împrejurare. — (1) Germ. Takt, (2) fr. tact.

TÁCTIC, -Ă, *tactici, -e*, adj. Care ține de tactică, privitor la tactică; conform cu o anumită tactică. — Fr. tactique.

TÁCTICĂ, *tactici*, s. f. 1. Parte din arta militară care se ocupă cu studiul, organizarea, pregătirea și ducerea luptei. 2. Știința de a determina, pentru o perioadă relativ scurtă, linia de conduită a unei mișcări sociale sau a unui partid politic, în funcție de împrejurările social-politice din acea perioadă. ✦ Totalitatea mijloacelor întrebuințate de cineva pentru a izbuti într-o acțiune. — Fr. tactique (< gr.).

TACTICIÁN, -Ă, *tacticieni, -e*, s. m. și f. Specialist în probleme de tactică. [Pr.: *-ci-an*] — După fr. tacticien.

TACTICÓS, -OÁSĂ, *tacticoși, -oase*, adj. (Despre oameni și despre manifestările lor) Cu măsură și socoteală, cumpănit; cu mișcări domoale. — Ngr. taktikos.

TACTÍL, -Ă, *tactili, -e*, adj. Care ține de simțul pipăitului, privitor la simțul pipăitului; care se poate percepe prin pipăit. — Fr. tactile (lat. lit. tactilis).

TAEFÉT s. n. v. taifet.

TAFT s. n. v. taht.

TAFTĂ, *taftale*, s. f. Țesătură de mătase lucioasă și netedă, care produce, în mișcare, un foșnet. [Var.: (înv.) **táftă** s. f.] — Tc. tafta (fr. taffetas).

TÁFTĂ s. f. v. tafta.

TAFTÚR, *tafturi*, s. n. Chingă cu care se strînge șaua sau pătura pe cal, cu care se leagă scările la șa etc. — Tc. tapkur.

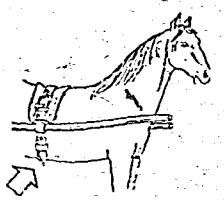

Taftur

TÁGĂ s. f. (Înv.) Tăgăduială, negare; contestare. ✧ Loc. adv. *Fără (de) tagă* = fără îndoială, incontestabil. — Din tăgadă.

TÁGMĂ, *tagme*, s. f. Totalitatea persoanelor care aparțin aceleiași categorii profesionale sau sociale; breaslă; ceată. ✦ (Peior.) Clică. — Ngr. tagma.

TAHICARDÍE, *tahicardii*, s. f. Accelerare anormală a bătăilor inimii. — Fr. tachycardie (< gr.).

TAHIGRÁF[1], *tahigrafe*, s. n. Aparat folosit în topografie, cu care se întocmesc planuri cu ajutorul unui creion-trasor acționat de aparat în timpul observațiilor. — Germ. Tachygraphe.

TAHIGRÁF[2], *tahigrafi*, s. m. (Înv.) Stenograf. — Fr. tachygraphe (< gr.).

TAHIGRAFÍE, *tahigrafii*, s. f. (Înv.) Stenografie. — Fr. tachygraphie (< gr.).

TAHIMETRÍE, *tahimetrii*, s. f. Metodă de măsurare a distanțelor și a diferențelor de nivel dintre anumite puncte de pe teren, cu ajutorul tahimetrului. — Fr. tachymétrie (< gr.).

TAHIMÉTRU, *tahimetre*, s. n. Teodolit cu un dispozitiv special, care permite determinarea distanței pînă la un punct vizat prin citire pe o mîră așezată în acest punct. — Fr. tachymètre (< gr.).

TAHÍN, *tahinuri*, s. n. Făină din semințe de susan, din care se prepară mîncăruri de post, dulciuri etc.; mîncare preparată din această făină. — Tc. tahin.

TAHMÍN, *tahminuri*, s. n. (Înv.) Socoteală, deviz aproximativ; *p. ext.* aproximație. — Tc. tahmin.

TAHOMÉTRU, *tahometre*, s. n. Instrument de măsurat turațiile unei piese rotitoare. — Germ. Tachometer.

TAHT, *tahturi*, s. n. (Înv.) 1. Reședință a unei subprefecturi sau a altei administrații locale. 2. Stație de poștă; poștă. 3. Tron împărătesc; scaun domnesc. [Var.: tact, taft s. n.] — Tc. taht.

TÁICĂ s. m. (Pop.) 1. Tată. ✦ (La vocativ) Termen afectiv cu care se adresează cineva unui om mai în vîrstă; termen afectiv cu care se adresează un părinte copilului său, un om mai în vîrstă unuia mai tînăr etc. 2. (Determinat prin «părinte» sau «popă») Nume dat preotului. — Din tată (după *maică*; comp. sb. *tajko*).

TAIE-FÚGĂ s. m. (Rar) Om fricos. — Din taie + fugă.

TÁIER, *taiere*, s. n. (Reg.) Taler, farfurie întinsă, blid. [Var.: **táiér** s. n.] — Magh. tányér.

TAIFÁS, *taifasuri*, s. n. Conversație familiară, intimă; sfat; flecăreală, palavrageală plăcută. [Pr.: *tai-*] — Ngr. taifas.

TAIFÉT, *taifeturi*, s. n. (Înv.) Taifas. [Pr.: *tai-*. — Var.: taefét s. n.]

TAIFÚN, *taifunuri*, s. n. Vînt foarte puternic, cu furtună și cu vîrtejuri, care ia naștere în partea de apus a Oceanului Pacific. [Pr.: *tai-*] — Germ. Taifun (<chineză).

TAIGÁ, *taigale*, s. f. Pădure sălbatică formată în special din conifere, care acoperă o regiune întinsă în nordul Europei și al Asiei. [Pr.: *tai-*] — Rus tajga.

TAÍN, *tainuri*, s. n. 1. Rație de alimente sau de băutură care se dă cuiva pe un timp determinat, în schimbul serviciilor prestate. ✦ Hrană în bani; sumă echivalentă cu rația alimentară a unui angajat. ✦ Provizie. ✦ Mîncare, hrană; ospăț. 2. Porție de nutreț care se dă animalelor. 3. Parte care îi revine cuiva în urma unei repartizări, a unei împărțeli etc. — Tc. tayin.

TÁINĂ, *taine*, s. f. 1. Ceea ce este neînțeles, nedescoperit de mintea omenească; mister. ✦ Minune, miracol; poveste minunată. *Și noi tare ne-am mirat Și prin lume c-am plecat, Taina s-o istorisim, Minunea s-o povestim* (JARNÍK-BÎRSEANU). 2. Secret. ✧ Loc. adj. (Înv.) *De taină* = intim; particular. (Expr.) *Cina cea de taină* = masa intimă a lui Hristos cu apostolii săi, în seara dinaintea răstignirii. ✧ Loc. adv. *În taină* = pe ascuns; discret. 3. Loc ascuns, tăinuit; ascunzătoare, tainiță. 4. (Bis.; în expr.) *Sfintele taine* = cele șapte ritualuri din biserica creștină, prin care credincioșii consideră că obțin un har special. 5. (Rar, în expr.) *A sta de taină* = a întreține o conversație cu caracter intim. — Slav (v. sl. tajna).

TÁINIC, -Ă, *tainici, -e*, adj. 1. Plin de mister; misterios. 2. Neștiut de alții, secret. ✦ (Adverbial) Pe ascuns, pe furiș. ✦ Intim. 3. (Despre locuri) Ascuns, ferit. ✦ (Despre oameni) Retras, singuratic. 4. Discret, tăcut. — Slav (v. sl. tajnŭ).

TÁINIȚĂ, *tainițe*, s. f. Groapă săpată în pămînt, încăpere subterană; hrubă; *p. ext.* loc ascuns; ascunzătoare. — Din taină.

TAIÓR, *taioare*, s. n. Costum femeiesc compus dintr-o fustă și o jachetă (făcute din același material). ✦ Jachetă de stofă. — Fr. [costume] tailleur.

TAL, *taluri*, s. n. Organ vegetativ al plantelor inferioare. — Fr. thalle (< gr.).

TALÁBĂ, *talabe*, s. f. Grapă sau boroană cu dinții dispuși înainte; tăvălug cu colți de oțel, cu care se sfărîmă bulgării după grăpat.

TALÁJ s. n. v. talaș.

TALÁN, (2) *talani*, s. m. (Pop.) 1. Dalac. 2. Termen depreciativ pentru un cal bătrîn și slab; gloabă. — Tc. talan.

TALÁNCĂ s. f. v. **talangă**.

TALÁNGĂ, *tălăngi*, s. f. Clopot care se atîrnă la gîtul vitelor sau al oilor; sunetul produs de un astfel de clopot. [Var.: talánncă s. f.] — V. *balangă*.

TALÁNT, *talanți*, s. m. **1.** Unitate de măsură pentru greutăți, de aproximativ 26 de kg, folosită în Grecia antică. **2.** Monedă de aur sau de argint folosită în Grecia antică. — Slav (v. sl. **talantŭ** < gr.).

Talant

TALÁR, *talare*, s. n. (Înv.) Haină lungă, purtată în trecut ca uniformă de unele unități militare și de membrii unor asociații sau corpuri profesionale. — Germ. **Talar** (lat. lit. **talaria**).

TALÁȘ s. n. **1.** Așchii subțiri și răsucite care se desprind la prelucrarea lemnului cu rindeaua sau cu ajutorul unor unelte cu tăiș lat. **2.** Totalitatea sculelor de care au nevoie unii meseriași (cizmari, dulgheri etc.). [Var.: **talắj** s. n.] — Tc. **talaş**.

TALAȘCĂ, *tălăști*, s. f. (Reg.) Curea de încins; cingătoare.

TALÁZ, *talazuri*, s. n. Valuri (mari) stîrnite de furtuni (pe mări sau pe oceane). — Tc. **talaz**.

TÁLĂ, *tale*, s. f. (Reg.) Adunătură gălăgioasă de oameni; ceată, mulțime. ✦ Gălăgie, larmă. ◇ Expr. *A sta de tală* = a sta la taifas. ✦ (Adverbial, adesea repetat, în forma *tala*) Încet-încet, haida-hai.

TALC s. n. Silicat hidratat de magneziu, de culoare albă-verzuie, unsuros și moale la pipăit; se folosește în industria farmaceutică și textilă etc. — Fr. **talc**.

TALCIÓC, *talciocuri*, s. n. Piață de vechituri. — Rus **tolčok**.

TALCȘÍST, *talcșisturi*, s. n. (Înv.) Talc în stare naturală, dispus sub formă de straturi lamelare. — Fr. **talcschiste**.

TALÉNT, *talente*, s. n. Aptitudine într-un anumit domeniu; capacitate deosebită într-o ramură de activitate; pricepere. ◇ Loc. adj. (Despre persoane) *De talent* = talentat. ✦ Persoană înzestrată cu aptitudini speciale. — Fr. **talent** (lat. lit. **talentum**).

TALENTÁT, -Ă, *talentați, -te*, adj. Care are talent, bine înzestrat. — Din **talent** + suf. *-at*.

TÁLER[1], *talere*, s. n. **1.** Vas plat de lemn, de pămînt ars etc., din care se mănîncă. ✦ Tavă, tablă. **2.** Disc, platou de balanță. **3.** Fiecare dintre cele două discuri de alamă folosite într-o fanfară sau într-o orchestră pentru a marca, prin lovirea unuia de celălalt, ritmul sau cadența. **4.** Presă subțire de metal, de lemn etc., de formă aproximativ rotundă, cu gura foarte largă și cu marginile drepte sau răsfrînte. **5.** Disc de pămînt ars sau de asfalt, care servește ca țintă mobilă în tirul sportiv. — Comp. bg. **taler**.

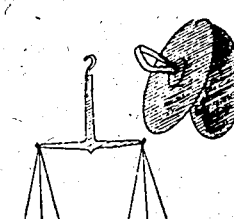
Talere

TÁLER[2], *taleri*, s. m. (Înv.) Monedă de argint care a circulat și în țările românești. [Pl. și: (n.) *talere*] — Germ. **Taller**.

TÁLGER, *talgere*, s. n. Taler[1].

TALGERÁȘ, *talgerașe*, s. n. Diminutiv al lui *talger*.

TALHÍȘ, *talhișuri*, s. n. (Turcism înv.) Raport prezentat de marele vizir sultanului, pentru numirea sau destituirea unui domn din țările vasale. ✦ Firman. — Tc. **telhis**.

TALHÎLCÍU, *talhîlcii*, s. m. (Turcism înv.) Demnitar la curtea otomană, care prezenta sultanului raportul marelui vizir și care transmitea firmanul împărătesc de numire a domnilor din țările vasale. — Tc. **telhisçi**.

TALÍ s. n. v. **talîm**.

TALIÁN, *taliene*, s. n. (Reg.) Năvod mare fixat cu ancore și cu piloți, folosit la prinderea în cantități mari a peștilor migratori. [Pr.: *-li-an*] — Rus **talljan** (ngr. **taliani**).

TÁLIE, *talii*, s. f. **1.** Partea de la mijloc, mai subțire, a corpului omenesc, situată deasupra șoldurilor; mijloc, brîu. ✦ Parte a unei rochii sau a unei haine care îmbracă mijlocul; *p. ext.* corsaj. ◇ Loc. adj. și adv. *În talie* = îmbrăcat numai în haină sau în rochie (fără palton sau fără pardesiu). **2.** Statură, înălțime, mărime. ✦ Mărime după care se confecționează obiectele de îmbrăcăminte. **3.** Fig. Nivel, grad (de pricepere, de cunoștințe etc.). ◇ Loc. adj. *De talie* = de talent, de valoare. ◇ Expr. *A fi de talia cuiva* = a avea aceeași valoare, pricepere, iscusință, talent etc. ca... **4.** (Rar) Timpul cît durează împărțirea cărților de joc la o partidă de bacara. — Rus **talija** (fr. **taille**).

TALIÓN[1] s. n. Pedeapsă sau răzbunare care constă în tratarea vinovatului în același chip în care a procedat și el cu victima lui. ◇ *Legea talionului* = lege penală la unele popoare din vechime, prin care se aplica vinovatului o pedeapsă identică cu crima de care se făcuse culpabil. — Fr. **talion**.

TALIÓN[2], *talioane*, s. n. Plantă erbacee cu frunze late, întrebuințată în medicina populară sau ca plantă culinară.

TALIÓNIC, -Ă, *talionici, -e*, adj. Potrivit legii talionului. — Din **talion** + suf. *-ic*.

TALISMÁN, *talismane*, s. n. Mic obiect, considerat de către superstițioși ca fiind înzestrat cu o forță magică supranaturală și avînd puterea de a da ajutor celor care îl poartă. V. *amuletă, fetiș*. — Fr. **talisman**.

Talisman

TÁLIU s. n. Metal rar, alb-albăstrui, asemănător cu plumbul. — Fr **thallium** (< gr.).

TALÎM, *talimuri*, s. n. (Înv.) **1.** Plecăciune, reverență. **2.** Apucătură, deprindere; gest. [Var.: **talî** s. n.] — Tc. **tallm**.

TALMEȘ-BÁLMEȘ s. n. Amestec din care nu se mai înțelege nimic. — V. *balmuș*.

TALMÚD, *talmuduri*, s. n. Carte religioasă la evrei, care conține un comentariu și o dezvoltare dogmatică a literaturii clasice a Vechiului Testament sub raport religios, legislativ, literar și istoric. — Fr. **Talmud**.

TALMÚDIC, -Ă, *talmudici, -e*, adj. Care ține de talmud, privitor la talmud, conform prescripțiilor acestuia. — Fr. **talmudique**.

TALMUDÍSM s. n. **1.** Studiul talmudului. **2.** Fig. Tendință de a privi lucrurile și fenomenele în mod formal, dogmatic. — Fr. **talmudisme**.

TALMUDÍST, -Ă, *talmudiști, -ste*, s. m. și f. **1.** Persoană care cunoaște învățăturile talmudului și știe să le interpreteze; adept al acestor învățături. **2.** Fig. Persoană care privește lucrurile dogmatic. — Fr. **talmudiste**.

TALOFÍTĂ, *talofite*, s. f. (La pl.) Încrengătură a regnului vegetal care cuprinde plante cu corpul format dintr-un tal; (și la sg.) plantă care face parte din această încrengătură. — Fr. **thallophytes**.

TALÓN, *taloane*, s. n. **1.** Parte care rămîne la cotorul unui registru, unui chitanțier, unui bonier etc. după ce s-a rupt partea detașabilă. **2.** Parte de la călcîiul ciorapului, marcată printr-o țesătură mai deasă. **3.** Partidă la unele jocuri de cărți. **4.** Fiecare dintre cele două margini îngroșate și întărite ale anvelopei unei roți. — Fr. **talon**.

TÁLPĂ, *tălpi*, s. f. **I. 1.** Partea inferioară a labei piciorului la om și la unele animale, de la degete pînă la călcîi, care vine în atingere cu pămîntul și pe care se sprijină corpul. ◇ Expr. *A o apuca la tălpi* sau *a-și lua tălpile la spinare* = a pleca, a o șterge. *Arde focul la tălpile picioarelor*, se spune cînd cineva este amenințat de o primejdie care se apropie. *A fi* (sau *a (se) scula, a (se) pune) în tălpi* = a (se) scula din pat; *p. ext.* a (se) pune în mișcare, în acțiune. ◇ Compuse: *talpa-giștei* = plantă erbacee cu tulpina puternică, cu flori mici, roz *(Leonurus cardiaca)*; *talpa-ursului* = plantă erbacee cu frunze mari și cu flori albe sau trandafirii, grupate în formă de spic *(Acanthus longifolius)*; *talpa-stîncii* = mică plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare, ramificată, cu flori mici, albe *(Coronopus ruellii)*; *talpa-lupului* = plantă erbacee cu flori mici roșietice și cu frunzele acoperite în partea inferioară de numeroase glandule albe *(Chaiturus marrubiastrum)*. **2.** Partea de dedesubt a încălțămintei sau a ciorapului, care protejează talpa (**1**). ◇ Expr. *A bate talpa (la pămînt)* = a călca apăsat. **3.** Piele groasă, tăbăcită special, din care se confecționează pingelele încălțămintei, flecurile tocurilor etc. **II. 1.** Lemn gros, grindă care se așază la temelia unei construcții pentru a o sprijini; *p. ext.* temelie. ◇ Expr. *Talpa casei* = capul familiei, bărbatul. *Talpa țării* (sau *a casei*) = țărănimea (considerată în trecut ca temelie a țării și obligată să suporte tot greul îndatoririlor). *Talpa iadului* = **a)** (în basme) temelia iadului; mama căpeteniei dracilor; **b)** om foarte rău, păcătos; babă rea, vrăjitoare. ✦ Fig. Sprijin, bază, susținere. ✦ Fig. Totalitatea oamenilor simpli, considerați ca bază a societății. **2.** Fiecare dintre cele două lemne groase, orizontale, care alcătuiesc scheletul războiului de țesut. **3.** Fiecare dintre cele două suporturi laterale, de lemn sau de oțel, curbate în sus la capătul de dinainte, pe care alunecă sania. ✦ Lemnul din spatele cormanei, pe care se sprijină plugul și care îl face să alunece mai ușor pe brazdă. ✦ Partea de dedesubt a corăbiei. ✦ Partea care formează fundul unui scoc de moară, de joagăr etc. **4.** Partea inferioară, lățită, a unei piese, a unui organ de mașină sau a unui element de construcție, prin care acestea se reazemă pe altă

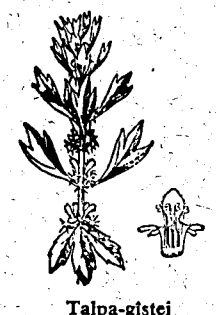
Talpa-giștei

Talpa-ursului

Talpa-stîncii

Talpa-lupului

piesă, pe teren sau pe un suport. ✦ Partea de jos, lățită, a unei ființe prin care aceasta se reazemă pe traverse. ✦ Partea rindelei care alunecă pe lemn. ✦ Extremitatea unui pat de pușcă pe care se sprijină arma cînd stă vertical. ✦ Partea de dedesubt, pe care se clădește o claie sau un stog. ✦ Bază unei excavații miniere. — Comp. magh. **talp.**

TALPÍNĂ, *talpine*, s. f. Material obținut pe cale sintetică, folosit ca înlocuitor de talpă pentru încălțăminte. — Din **talpă** + suf. *-ină.*

TALÚZ, *taluzuri*, s. n. Suprafață înclinată care mărginește lateral un rambleu sau un debleu; teren în pantă. — Fr. **talus.**

TALVÉG, *talveguri*, s. n. Linia care unește între ele punctele cele mai adînci ale albiei unei ape curgătoare sau ale unei văi uscate. — Fr. **thalweg** (<germ.).

TAMÁN adv. 1. Tocmai, întocmai, chiar, exact. *Nici mai la dreapta, nici mai la stînga, ci taman la locul potrivit* (SADOVEANU). 2. În special, mai ales. 3. De abia, într-un tîrziu, numai. *Taman pe drum m-am gîndit la asta* (STĂNOIU). — Tc. **tamam.**

Tamar

TAMÁR, *tamiare*, s. n. Unealtă de care se servesc zidarii la căratul cărămizilor, formată dintr-o scîndură cu un suport în partea de jos și care se poartă în spate, legată cu niște frînghii.

TAMARÍN, *tamarini*, s. m. Arbore exotic cu flori galbene, din ale cărui fructe se prepară o băutură răcoritoare *(Tamarindus indica)*. — Fr. **tamarin.**

Tamarin

TAMARÍSCĂ s. f. Nume dat mai multor specii de arbuști ornamentali cu frunze mărunte și dese și cu flori albe sau roz *(Tamariscus)*. ✦ Cătină. [Var.: **tamarix** s. m.] — Fr. **tamarisc** (lat. lit. **tamarix, -icis**).

TAMARÍX s. m. v. **tamariscă.**

TAMAZLÍC, *tamazlicuri*, s. n. Totalitatea vitelor care aparțin unui proprietar, unei gospodării; cireadă de vite. — Tc. **damızlık** (bg. **tamazlyk**).

TAMBÚCHI, *tambuchiuri*, s. n. Deschizătură cu capac în puntea unei nave, care permite accesul în încăperile de sub punte. — It. **stambugio.**

TAMBÚR[1], *tambure*, s. n. 1. Piesă în formă de cilindru gol, fixă sau mobilă în jurul unui ax, făcută din metal, din lemn etc., cu diverse întrebuințări în tehnică. 2. Porțiune de prismă poligonală goală sau de cilindru gol, interpusă între o cupolă și arcurile sau zidurile care limitează un spațiu boltit. ✦ Mic vestibul construit la intrarea unei clădiri, cuprins între două rînduri de uși. ✦ Spațiu cilindric la o ușă de intrare, în interiorul căruia se învîrtește o ușă pivotantă cu mai multe aripi. — Fr. **tambour.**

TAMBÚR[2], *tamburi*, s. m. (Ieșit din uz) Toboșar. ✧ Compus: *tambur-major* = subofițer care conducea o fanfară militară; *p. ext.* (peior.) plutonier. — Fr. **tambour**[-major].

TAMBÚRĂ, *tamburez*, vb. I. Intranz. (Rar) A bate toba; *p. ext.* a bate ușor și ritmic în ceva. — Din **tambur.**

TAMBÚRĂ, *tambure*, s. f. Vechi instrument muzical cu coarde de metal, asemănător cu mandolina. — Tc. **tambur.**

TAMBURÍNĂ, *tamburine*, s. f. Instrument muzical de forma unei tobe, cu pielea întinsă numai pe o singură parte, cu plăci de metal sau cu zurgălăi de jur împrejur. — Fr. **tambourin** (it. **tamburino**).

TAMÍȘ, *tamișuri*, s. n. Proptea care se așază sub un butoi pentru a-l fixa și a-l împiedica să se rostogolească. — Magh. **támasz.**

TÁMJĂ, *tamje*, s. f. (Reg.) Întîmplare, fapt, poveste (de necrezut); pricină, afacere.

TAM-NESÁM adv. v. **tam-nisam.**

TAM-NISÁM adv. Nitam-nisam. [Var.: **tam-nesám** adv.] — V. *nitam-nisam.*

TAMPÓN, *tampoane*, s. n. 1. Piesă la vehiculele de cale ferată, constînd dintr-un disc masiv de oțel și un resort puternic, care primește șocurile dintre vehicule în timpul mersului, menținîndu-le la o anumită distanță între ele. 2. Bucată de vată sau de tifon sterilizat, care se aplică pe o rană pentru a opri o hemoragie sau care se introduce într-o cavitate naturală a organismului, în scopuri terapeutice. ✦ Substanță întrebuințată pentru a împiedica un anumit proces chimic. 3. Accesoriu de birou, alcătuit dintr-o placă curbată acoperită cu hîrtie sugativă, servind la uscarea cernelei după scriere. — Fr. **tampon.**

TAMPONÁ, *tamponez*, vb. I. 1. Refl. A se ciocni, a se lovi. 2. Tranz. A atinge ușor și în repetate rînduri o parte a suprafeței corpului cu un tampon sau cu alt obiect, pentru a absorbi transpirația sau secrețiile unei răni. — Fr. **tamponner.**

TAMPONÁRE, *tamponări*, s. f. Acțiunea de *a (se) tampona* și rezultatul ei.

TAMPONÁT, -Ă, *tamponați, -te*, adj. (Despre vehicule) Ciocnit, lovit (prin izbire). — V. *tampona.*

TAM-TÁM, *tam-tamuri*, s. n. 1. Instrument muzical constînd dintr-un disc concav de metal, care, lovit cu un ciocănel de lemn căptușit cu postav, vibrează, producînd sunete puternice. 2. Instrument african asemănător cu toba; muzică executată cu un astfel de instrument. ✦ Fig. Zgomot mare, zarvă. — Fr. **tam-tam.**

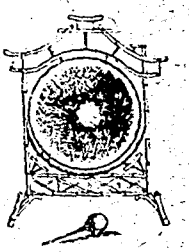

Tam-tam (1)

TANAGRÁ, *tanagrale*, s. f. Nume dat statuetelor artistice de pămînt ars, făcute în Grecia antică (iar mai tîrziu în toată lumea greco-romană). — Fr. **tanagra.**

TANANÁ s. f. (Reg.) Numele unui dans țigănesc și melodia după care se execută. — Tig. **tanana.**

TANANÍCĂ s. f. (Reg.) Tanana. — Din **tanana** + suf. *-ică.*

TANÁNT, *tananți*, s. m. Substanță care are proprietatea de a tăbăci pieile; *p. ext.* materie primă naturală care conține o astfel de substanță. ✧ (Adjectival) *Material tanant.* — Fr. **tannant.**

TANÁT, *tanați*, s. m. Sare sau ester al acidului tănic. — Fr. **tanate.**

TÁNĂT s. m. (Reg.) Grîzu.

TANÂU, -ÂIE, *tanâi*, adj. (Reg., adesea substantivat) Prost, tont.

TANC, *tancuri*, s. n. 1. Autovehicul blindat, înzestrat cu tunuri, mitraliere etc., cu roțile montate pe șenile, care poate străbate terenuri accidentate. 2. Rezervor pentru lichide, din tablă sau din oțel; vehicul înzestrat cu un astfel de rezervor. ✧ *Tanc petrolier* = navă folosită la transportul petrolului sau al derivatelor lui. ✦ Vagonet metalic cu capacitatea de o tonă. — Fr. **tank** (<engl.).

Tanc

TANCHÉTĂ, *tanchete*, s. f. Tanc mic, cu blindaj ușor. — Fr. **tanquette.**

TANCHÍST, -Ă, *tanchiști, -ste*, s. m. și f. Militar care face parte dintr-o unitate de tancuri. — Din **tanc** + suf. *-ist.*

TANDALÍC, -Ă, *tandalici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care umblă fără rost; zăpăcit.

TANDALÚȚĂ, *tandalițe*, s. f. Scîndurică prevăzută la ambele capete cu cîte un vîrf de cui, cu care se fixează pînza la războiul de țesut, ca să nu se strîngă.

TANDÉM, *tandemuri*, s. n. 1. Bicicletă pentru două persoane, cu două șei așezate una în spatele celeilalte, acționată de două perechi de pedale. 2. Cilindru compresor mecanic cu două tăvăluguri, egale ca mărime, ca formă și ca greutate. 3. Sistem tehnic acționat din două sau mai multe puncte situate pe direcția mișcării întregului sistem sau pe direcția mișcării elementului conducător al mecanismului motor. ✦ Mașină-unealtă cu mai multe posturi de lucru, pentru operații succesive în procesul de prelucrare a aceleiași piese. — Fr. **tandem** (<engl.).

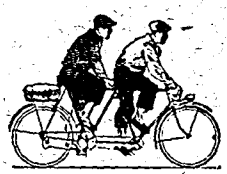

Tandem

TANDRÉȚĂ s. f. v. **tandrețe.**

TANDRÉȚE s. f. Afecțiune plină de duioșie, de gingășie. [Var.: **tandréță** s. f.] — După fr. **tendresse.**

TÁNDRU, -Ă, *tandri, -e*, adj. Care denotă tandrețe, plin de duioșie, de gingășie. — Fr. **tendre.**

TANDÚR, (1) *tandure*, s. n. (Turcism înv.) 1. Scaun pătrat, acoperit cu covoare, sub care se așeza un vas cu mangal pentru a încălzi pe cel ce ședea. 2. Fig. Lene. — Tc. **tandır.**

TANDURÍU, -ÍE, *tandurii*, adj. (Înv.) Leneș. — Din **tandur** + suf. *-iu.*

TANEÁ, *tanele*, s. f. (Înv.) Bucată de blană sau de piele de animal. — Tc. **tane.**

TANGÁJ, *tangaje*, s. n. Mișcare alternativă de înclinare a unei nave sau a unei aeronave în sensul lungimii lor. — Fr. **tangage.**

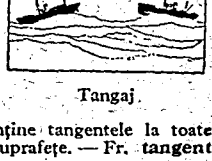

Tangaj

TANGARÁ, *tangarale*, s. f. (Înv.) Instrument muzical turcesc cu coarde, asemănător cu țambalul.

TANGÉNT, -Ă, *tangenți, -te*, adj. (Despre drepte) Care atinge o curbă într-un singur punct. ✦ (Despre planuri) Care conține tangentele la toate curbele care trec printr-un punct al unei suprafețe. — Fr. **tangent** (lat. lit. **tangens, -ntis**).

TANGÉNȚĂ, *tangente*, s. f. Linie dreaptă care atinge o curbă într-un singur punct. ✧ Loc. adv. *În (sau prin) tangentă* = tangențial. ✧ Expr. *A scăpa prin tangentă* = a se eschiva de la un lucru prinzînd momentul potrivit; a scăpa cu greu dintr-o situație dificilă. — După fr. **tangente.**

TANGÉNȚĂ, *tangențe*, s. f. Poziție, stare a două figuri geometrice tangente; atingere, contact. — După fr. **tangence.**

TANGENȚIÁL, -Ă, *tangențiali, -e,* adj. Privitor la tangentă; care este asemănător cu o tangentă. ✦ *Fig.* (Adesea adverbial) Atins în treacăt; *p. ext.* indirect, printre altele. — După fr. **tangentiel.**

TANGÍBIL, -Ă, *tangibili, -e,* adj. Care are un aspect concret, care se poate percepe prin atingere; *fig.* real, clar. — După fr. **tangible.**

TANGÓU, *tangouri,* s. n. Dans modern cu ritmul în doi timpi, care se dansează în perechi; melodia după care se execută. — Fr. **tango.**

TÁNIC, *tanici,* adj. m. (În expr.) *Acid tanic* = tanin. — Fr. **tannique.**

TANÍN, *taninuri,* s. n. Substanță tanantă vegetală, cu constituție chimică neunitară, care are întrebuințări în industrie. — Fr. **tanin.**

TANINÓS, -OÁSĂ, *taninoși, -oase,* adj. Care conține tanin, caracteristic taninului; de tanin. — Din **tanin** + suf. *-os.*

TANTÁL s. n. Element chimic metalic foarte ductil și foarte maleabil (folosit la confecționarea pieselor de laborator). — Fr. **tantale.**

TANTALÍT, *tantaliturl,* s. n. Mineral cristalizat în sistemul rombic, în cristale de culoare neagră sau roșie-închisă. — Fr. **tantalite.**

TÁNTI s. f. invar. Mătușă. — După fr. **tante.**

TANTIÉMĂ, *tantieme,* s. f. 1. Indemnizație specială care se dă într-un regim capitalist membrilor unui consiliu de administrație sau funcționarilor superiori ai unei societăți comerciale. ✦ Comision procentual acordat mijlocitorilor de afaceri. 2. Onorariu procentual cuvenit în trecut unui autor dramatic, calculat asupra încasărilor realizate la reprezentațiile piesei sale. [Pr.: *-ti-e-*] — Fr. **tantième.**

TAÓLĂ, *taole,* s. f. (Rar) Cot al unui rîu.

TAPÁ, *tapez,* vb. I. Tranz. A obține de la cineva bani sub pretext de împrumut. — Fr. **taper.**

TAPÁJ s. n. Zgomot mare produs de lovituri sau de glasuri care răsună în același timp; protest zgomotos; larmă, gălăgie, scandal. — Fr. **tapage.**

TAPANGEÁ, *tapangele,* s. f. (Înv.) Lovitură dată cu palma; palmă. — Tc. **tabanca.**

TÁPĂ, *tape,* s. f. Scobitură, tăietură care se face la capătul lemnelor de construcție pentru a le putea îmbina unele cu altele. ✦ Tăietură care rămîne în trunchiul unui copac, cînd tăietorul lovește cu toporul o dată pieziș și altă dată orizontal.

TAPÉT, *tapete,* s. n. 1. Hîrtie, pînză, mătase sau piele imprimată cu desene, care se aplică pe pereții unor camere, ținînd loc de zugrăveală; (impr.) zugrăveală. 2. (Înv.) Covor mic. 3. (În expr.) *A pune* (sau *a aduce,* rar *a veni) pe tapet* = a aduce în discuție, a fi la ordinea zilei. — It. **tappéto** germ. **Tapete).**

TAPETÁ, *tapetez,* vb. I. Tranz. A acoperi cu tapete pereții unei încăperi. — Din **tapet.**

TAPINÓS adv. (Înv.) Cu umilință. — Ngr. **tapinos.**

TAPIÓCĂ s. f. Substanță alimentară făinoasă, extrasă din tuberculele manioculul. — Fr. **tapioca.**

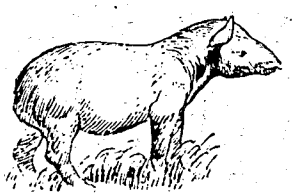

Tapir

TAPÍR, *tapiri,* s. m. Animal mamifer din zona tropicală, care are buzele și nasul prelungite într-un fel de trompă *(Tapirus americanus* și *Tapirus indicus).* — Fr. **tapir.**

TAPISÁ, *tapisez,* vb. I. Tranz. 1. A îmbrăca o mobilă cu stofă, cu pînză, cu mătase etc.; a capitona. 2. A tapeta. [Var.: **tapițá** vb. I] — Fr. **tapisser.**

TAPISÁT, -Ă, *tapisați, -te,* adj. (Despre pereți) Acoperit cu tapete; (despre mobile) îmbrăcat în stofă, pînză, mătase etc. [Var.: **tapițát, -ă** adj.] — V. *tapisa.*

TAPISERÍE, *tapiserii,* s. f. 1. Lucru de mînă cusut cu lînă, cu mătase, cu fir pe o canava. ✦ (Rar) Draperie lucrată în acest fel. 2. Partea tapisată a unei mobile. [Var.: **tapițerie** s. f.] — Fr. **tapisserie.**

TAPIȚÁ vb. I. v. **tapisa.**

TAPIȚÁT, -Ă adj. v. **tapisat.**

TAPIȚÉR, *tapițeri,* s. m. Meseriaș specialist în tapisarea mobilelor. — It. **tappezziere** (germ. **Tapezier[er]).**

TAPIȚERÍE[1] s. f. v. **tapiserie.**

TAPIȚERÍE[2], (2) *tapițerii,* s. f. 1. Meseria tapițerului. 2. Atelier, prăvălie în care se lucrează sau se vînd obiecte făcute de tapițer. — It. **tappezzeria** (după *tapițer).*

Tapoșnic

TAPOIÉT, -Ă, *tapoieți, -te,* adj. (Reg.) Ascuțit.

TAPÓȘNIC, *tapoșnici,* s. m. Plantă erbacee cu flori purpurii, cu tulpina ramificată și acoperită cu peri moi, îndreptați în jos *(Galeopsis ladanum).*

TAPÚRĂ, *tapuri,* s. f. Fisură, crăpătură în interiorul unei piese metalice, produsă în cursul fabricării acesteia. — Fr. **tapure.**

TAR, *tari,* s. m. Veche unitate de măsură pentru greutăți, egală cu 125 de ocale. — Magh. **tár.**

TARÁ s. f. v. **tară**[1].

TARABAGÍU, *tarabagii,* s. m. Negustor ambulant (care vinde la o tarabă). — Din **tarabă** + suf. *-agiu.*

TARÁBĂ, *tarabe,* s. f. 1. Masă improvizată pe care negustorii ambulanți își expun și își vînd marfa la tîrguri, în piețe sau pe străzi. ✧ Loc. adj. (Depr.) *De tarabă* = mahalagesc, trivial. 2. Tejghea (de cîrciumă) la care stă negustorul. — Tc. **tarab.**

TARABULÚS, *tarabuluse,* s. n. (Înv.) Șal oriental care se înfășoară în jurul capului sau se poartă ca cingătoare. — Tc. **Tarabulus** «Tripolis».

TARÁC, *taraci,* s. m. Stîlp bătut în pămînt, care servește ca element de susținere pentru un pod, un zăgaz, un gard etc. [Var.: **taráș** s. m.] — Ucr. **taraš.**

TARACÁN, *taracani,* s. m. (Reg.) Gîndac. — Rus **tarakan.**

TARÁF, *tarafuri,* s. n. 1. Mică formație muzicală (de lăutari), care cîntă muzică populară sau ușoară. 2. (Înv.) Gașcă, clică. — Tc. **taraf.**

TARAMÁ s. f. Icre (de calitate inferioară) sărate și tescuite. — Tc. **tarama.**

TARÁNCĂ, *tărănci,* s. f. (Iht.) Ocheană.

TARANTÉLĂ[1] s. f. v. **tarantulă.**

TARANTÉLĂ[2], *tarantele,* s. f. Dans popular italian, executat într-un ritm vioi; melodia după care se dansează. — It. **tarantella.**

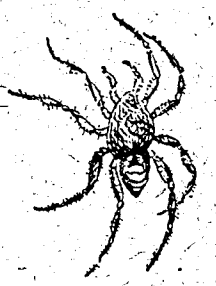

Tarantulă

TARANTÚLĂ, *tarantule,* s. f. Specie de păianjen mare (din țările meridionale) a cărui înțepătură este veninoasă *(Lycosa tarentula).* [Var.: **tarantélă** s. f.] — Fr. **tarentule.**

TARAPANÁ, *tarapanale,* s. f. (Înv. și arh.) Monetărie. — Tc. **tarabhane.**

TARAPANGÉLE s. f. pl. (Reg.) Legume, zarzavaturi.

TARAPANGÍU, *tarapangii,* s. m. (Înv. și arh.) Meșter care lucrează într-o tarapana. — Din **tarapana** + suf. *-giu.*

TARÁR, *tarare,* s. n. Mașină folosită pentru a curăța semințele de impurități, prin antrenarea lor într-un curent de aer. — Fr. **tarare.**

TARARÁ s. f. Melodie monotonă care pare că nu se mai sfîrșește. — Onomatopee.

TARÁȘ s. m. v. **tarac.**

TARÁȘCĂ, *tarăști,* s. f. Pește de culoare neagră, asemănător cu caracuda.

TARÁT, -Ă, *tarați, -te,* adj. (Rar) Plin de vicii, cu tare. — Din **tară**[2].

TÁRĂ[1], *tare,* s. f. 1. Dara. 2. Greutăți nemarcate, formate din diferite bucăți de metal care se întrebuințează la cîntărit. [Var.: **tará** s. f.] — Ngr. **tara** (<tc.).

TÁRĂ[2], *tare,* s. f. Defect fizic sau moral (ereditar); meteahnă, viciu. — Fr. **tare.**

TARDÍV, -Ă, *tardivi, -e,* adj. Care apare, se întîmplă, se dezvoltă cu întîrziere. — Fr. **tardif.**

TARDIVITÁTE s. f. Faptul de a fi tardiv, caracterul a ceea ce este tardiv; dezvoltare tardivă. — După fr. **tardiveté.**

TÁRE[1] adv. 1. Foarte, mult, extrem. ✧ (Pe lîngă adjective sau adverbe, ajută la formarea superlativului) *Îți voi rămîneа tare recunoscător* (ODOBESCU). 2. Cu forță, cu intensitate, cu putere. 3. (Pe lîngă verbe ca «a vorbi», «a spune», «a cînta» etc.; în opoziție cu *în gînd)* Cu glas articulat, pentru a fi auzit de cei din jur; (în opoziție cu *încet)* cu glas ridicat, pentru a se auzi bine sau departe. 4. (În opoziție cu *agale, încet* etc.) Iute, repede. *Prin tîrg așa mina de tare... de ți se părea că zboară iepele* (CREANGĂ). — Lat. **talem.**

TÁRE[2], *tari,* adj. 1. Care are o consistență solidă, care opune rezistență și nu poate fi ușor pătruns, străbătut, despicat; *p. ext.* trainic, durabil. ✦ Fortificat, întărit; vîrtos. 2. Care este lipsit de elasticitate, care nu se îndoaie (decît cu greu); (despre pînză sau obiecte de pînză) scrobit. ✧ *Pînză tare* = pînză (cu țesătură rară) foarte apretată, folosită în croitorie. 3. (Despre ființe sau părți ale corpului lor) Voinic, zdravăn, viguros, puternic. ✧ Expr. *(A fi) tare de(-o) ureche* (sau *de urechi)* = a nu auzi bine. ✦ Rezistent. 4. (Despre oameni și despre manifestările lor) Cu voință fermă, energic, dîrz, neclintit. ✦ (Despre colectivități) Plin de forță, puternic. ✧ Expr. *(A fi) tare de fire* (sau *de inimă)* = (a fi) curajos, rezistent. ✦ Neînduplecat, neîndurător, nemilos, rău. 5. Care dispune de putere, care constituie o forță, care este stăpîn pe o situație. ✦ Care posedă cunoștințe temeinice, stăpînește bine o materie de specialitate. 6. (Despre argumente) Convingător, concludent; clar, categoric. 7. (Despre fenomene ale naturii) Care se produce, se desfășoară, se manifestă cu violență. ✧ *Vorbe* (sau *cuvinte) tari* = vorbe aspre, grele, jignitoare. 8. (Despre sunete, zgomote) Care este emis cu putere, care răsună pînă departe, se aude bine. 9. (Despre aer) Răcoros, rece, tăios; *p. ext.* curat, ozonat. ✦ (Despre mirosuri) Foarte aromat, pătrunzător, amețitor, ascuțit.

(Despre băuturi alcoolice) Care are o concentrație mare de alcool. ◇ (Despre unele substanțe alimentare, chimice sau medicamentoase) Care are o concentrație mare (și produce un efect puternic). *Cafea tare.* 11. (Despre culori) Viu, puternic, aprins. — Lat. talem.

TÁRGĂ, *tărgi*, s. f. 1. Pat portativ cu care se transportă răniții și bolnavii; mică platformă portativă de scînduri, de nuiele etc., care servește la căratul diferitelor materiale. ✦ (Rar) Tamar. 2. (În expr.) *A trage targa pe uscat* = a fi strîmtorat băneşte, a o scoate greu la capăt; a trage mîța de coadă. — Comp. bg. targa.

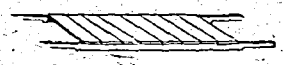

Targă

TARHÁN, *tarhani*, s. m. (Entom.) Șvab¹. — Ucr. tarhan.

TARHÓN s. m. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina dreaptă și ramificată, cu flori alburii, cu frunze aromate întrebuințate drept condiment (*Artemisia dracunculus*). — Tc. tarhun.

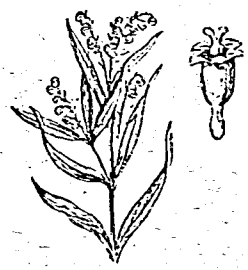

Tarhon

TARÍF, *tarife*, s. n. Taxă oficială fixată pentru anumite prestații de serviciu, pentru vînzarea anumitor articole etc.; listă sau tablou pe care sînt afișate aceste taxe. — Fr. tarif (<it.).

TARIFÁ, *tarifez*, vb. I. Tranz. (Rar) A supune unui tarif. — Fr. tarifer.

TARIFÁR, **-Ă**, *tarifari*, *-e*, adj. (Despre prețuri, taxe, salarii) Fixat prin tarif, în conformitate cu un tarif. — După fr. tarifaire.

TARIFÁRE s. f. Acțiunea de *a tarifa*.

TARISFÁT, *tarisfați*, s. m. (Reg.) Bărbat (mai în vîrstă) care are un rol conducător în ceremonialul nunții țărănești; staroste (3). — Sb. stari svat.

TARLÁ, *tarlale*, s. f. 1. Suprafață de teren mărginită de patru drumuri care se întretaie (făcînd parte din teritoriul unei comune sau al unei gospodării agricole mari); cultura de pe o astfel de porțiune. 2. (Rar) Drum îngust care desparte semănăturile; hotar. — Tc. tarla.

TARLALIZÁ, *tarlalizez*, vb. I. Tranz. A împărți (o întindere de pămînt) în tarlale. — Din tarla.

TARLALIZÁRE, *tarlalizări*, s. f. Acțiunea de *a tarlaliza*.

TARLATÁN s. n. (Înv.) Muselină de bumbac, foarte subțire, de culoare deschisă. — Fr. tarlatane.

TÁRNIȚĂ, *tarnițe*, s. f. 1. Șa (țărănească) de lemn sau (rar) de piele, folosită la călărit sau la transportul unei poveri. 2. Culme, coamă de munte sau de deal în formă de șa. 3. (Reg.) Drum de munte, bătut de oi sau de vite. — Ucr. tarnic'a.

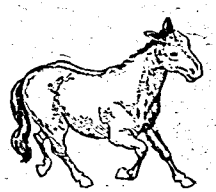

Tarpan

TARÓC s. n. Numele unui joc de cărți la care se folosesc cărți speciale. — Germ. Tarock (<it.).

TARÓD, *taroduri*, s. n. Burghiu de filetat. — Fr. taraud.

TARPÁN, *tarpani*, s. m. Cal sălbatic din stepele sau podișurile Asiei, de culoare brună, cu capul scurt și gros, cu coama scurtă (*Equus gmelini*). — Fr. tarpan.

TARS s. n. Parte a labei piciorului formată din șapte oase, articulate la un capăt cu oasele gambei, iar la celălalt cu oasele metatarsului. — Fr. tarse (<gr.).

Tars

TARSIÁN, **-Ă**, *tarsieni*, *-e*, adj. Care aparține tarsului, privitor la tars. [Pr.: *-si-an*] — După fr. tarsien.

TARTÁJ, *tartaje*, s. n. 1. (Reg.) Fiecare dintre cele două coperte ale unei cărți; scoarță. 2. (Înv.) Carte scrisă de mînă, care se folosea ca abecedar. — Ngr. tetradion.

TARTÁN, *tartane*, s. n. Șal sau pled făcut dintr-o stofă specială de lînă, cadrilată. — Fr. tartan.

TÁRTAR, *tartaruri*, s. n. (În mitologia antică) Loc așezat în fundul infernului, în care se presupunea că erau chinuiți cei care păcătuiau față de zei; (în credința creștină) iad, infern. — Slav (v. sl. tartarŭ <gr.).

TÁRTĂ, *tarte*, s. f. Prăjitură făcută din aluat fraged acoperit cu fructe (și cu cremă). — Fr. tarte.

TARTÍNĂ, *tartine*, s. f. Felie de pîine (unsă cu unt) pe care se pune brînză, șuncă, salam etc. — Fr. tartine.

TÁRTOR, *tartori*, s. m. Căpetenia dracilor; drac. ✦ Fig. Conducătorul unei tagme, al unui grup, care conduce cu asprime. ✦ Fig. Om fără scrupule, care își impune voința, care terorizează. — V. *tartar*.

TÁRTORIȚĂ, *tartorițe*, s. f. Drăcoaică, diavoliță; *fig.* femeie rea, afurisită. — Din tartor + suf. *-iță*.

TÁRTRIC adj. m. (În expr.) *Acid tartric* = acid organic cristalizat, care se găsește în fructe, mai ales în mustul de struguri, și care se întrebuințează în industria alimentară, în medicină etc. — Fr. tartrique.

TÁRTRU, *tartruri*, s. n. 1. Sediment care se depune pe pereții butoaielor cu vin nou; tirighie. 2. Substanță calcaroasă de culoare gălbuie sau negricioasă, care se depune uneori pe coroana dinților. — Fr. tartre.

TAS, *tasuri*, s. n. (Înv.) 1. Vas plat (rotund); tipsie, taler; (astăzi) talerul cîntarului pe care se pune marfa pentru a fi cîntărită. ◇ Expr. *A umbla cu tasul* = a face chetă; a cerși. ✦ Lighenaș de care se servește bărbierul cînd bărbierește. 2. Cupă; ceașcă (de lut). 3. Fiecare dintre cele două talere ale chimvalului. ✦ (Rar) Fiecare dintre cele două capace al unui medalion. [Var.: teas s. n.] — Tc. tas.

TASÁ, pers. 3 *tasează*, vb. I. Refl. (Despre terenuri) A se așeza în straturi mai compacte, a se îndesa (prin scufundare), a deveni mai puțin afînat. — Fr. tasser.

TASÁRE, *tasări*, s. f. Faptul de *a se tasa*; cufundare.

TASĂU, *taseuri*, s. n. Nicovală mică, folosită de tinichigii pentru a îndrepta tabla. — După fr. tasseau.

TASMÁ, *tasmale*, s. f. (Reg.) Fir sau panglică de mătase, de ață, de piele etc. — Tc. tasma.

TĂȘCĂ, *tăști*, s. f. Geantă de piele sau de pînză, în care se țin diferite obiecte. ✦ Pungă de piele în care se țin tutunul, banii etc. — Ucr. taška, magh. táska.

TATÁIE s. m. (Reg.) Apelativ familiar cu care copiii numesc pe tatăl lor; tată. ✦ Bunic. — Din tată.

TÁTĂ, *tați*, s. m. 1. Bărbat care are copii; nume pe care i-l dau copiii cînd i se adresează sau cînd vorbesc despre el; taică, părinte. ◇ *Tată de familie* = bărbat care are soție și copii; cap de familie. *Tata-mare* sau *tatamoșu* = bunic. *Tată vitreg* = al doilea soț al unei femei, în raport cu copiii ei de la un alt bărbat. *Tată bun* = tată adevărat. ◇ Loc. adv. *Din tată în fiu* = transmis de-a lungul generațiilor, prin descendență directă. ◇ Expr. *Bucățică ruptă tată-său* sau *tată-său în picioare*, se spune cînd copilul seamănă mult cu tatăl. *Calcă pe urmele lui tată-său*, se spune despre cel care seamănă cu tatăl său în apucături și obiceiuri (rele). *Se leapădă și de tată-său* sau *vinde și pe tată-său*, se zice despre un om rău, lipsit de scrupule. *Să fie de sufletul tatii!* exclamație de consolare pe care o spune un zgîrcit cînd suferă o pagubă sau cînd este silit să facă un dar. *Unde dă tata, crește carnea* = părintele își pedepsește copiii pentru binele lor. *Măi tată!* exclamație de uimire sau de satisfacție. 2. (În vorbirea afectivă) Nume pe care și-l dă însuși părintele vorbind cu copiii lui. *Dragul tatii.* ✦ (La vocativ) Termen cu care se adresează cineva copilului (sau unei persoane tinere străine), pentru a marca un raport de familiaritate și de simpatie. 3. (Uneori determinat prin «socru») Nume dat de ginere sau de noră socrului. 4. Nume dat unui bărbat (mai în vîrstă) în semn de respect sau de afecțiune. ✦ (Pe lîngă un nume de persoană) Nume dat unui bărbat considerat ca strămoș, ca fondator al unei dinastii, al unui neam etc. 5. (În credința creștină) Dumnezeu. ◇ *Tatăl nostru* = numele unei rugăciuni creștinești. ◇ Expr. *(A ști) ca (pe) tatăl nostru* = (a ști) foarte bine, pe de rost, fără greșeală. 6. Fig. (Fam.) Creator, făuritor. 7. Fig. (Glumeț) Cel care întrupează cele mai înalte calități, care este deasupra altora, îi covîrșește pe toți. [Nom. sg. art.: *tata* și *tatăl*, gen.-dat. sg.: *tatii* și *tatei*] — Lat. tata.

Tatuaj

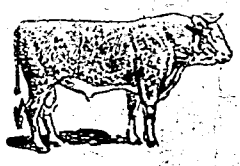

Taur

TATONÁ, *tatonez*, vb. I. Tranz. A căuta să cunoști o situație, o împrejurare orientîndute cu multă prudență; a sonda. ◇ Expr. *A tatona terenul* = a cerceta posibilitățile de reușită înainte de începerea unei acțiuni. — Fr. tâtonner.

TATONÁRE, *tatonări*, s. f. Acțiunea de *a tatona*.

TATUÁ, *tatuez*, vb. I. Refl. și tranz. A(-și) imprima pe piele diferite figuri cu ajutorul unor împunsături și al unor materii colorante care nu se mai șterg. — Fr. tatouer (<engl.).

Taurul

TATUÁJ, *tatuaje*, s. n. Tatuare; desenul care rămîne pe piele după tatuare. — Fr. tatouage.

TATUÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) tatua*.

TATUÁT, **-Ă**, *tatuați*, *-te*, adj. Care poartă urmele unui tatuaj. — V. *tatua*.

TÁUR, *tauri*, s. m. 1. Masculul necastrat al vacii, apt pentru reproducție (*Bos taurus*). ◇ Expr. *A lua* (sau *a prinde*) *taurul de coarne* = a înfrunta cu îndrăzneală o dificultate, a lua lucrurile piepteș. 2. (Entom.) Rădașcă. 3. (Art.) Constelație boreală, reprezentînd unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, în dreptul căruia trece soarele între 21 aprilie și 21 mai. — Lat. taurus.

TAURÍN, -Ă, *taurini, -e,* adj. Din specia taurului. ✦ (Substantivat, f. pl.) Specie de bovine care au caracterele taurului. — It. taurino.

TAUTOLÓGIC, -Ă, *tautologici, -e,* adj. Care are caracter de tautologie, privitor la tautologie. [Pr.: *ta-u-*] — Fr. **tautologique.**

TAUTOLOGÍE, *tautologii,* s. f. Greşeală de stil care constă în repetarea inutilă a aceleiaşi idei, formulată cu alte cuvinte. [Pr.: *ta-u-*] — Fr. **tautologie** (lat. lit. **tautologia**).

TAVĂ s. f. v. **tavă.**

TAVÁN, *tavane,* s. n. 1. Plafon. ✧ Expr. *A sta cu ochii în tavan* = a sta degeaba; a lenevi. ✦ Partea superioară a unei excavaţii miniere. 2. (Reg.) Scîndură de brad, lungă şi subţire, folosită la construirea podului casei. 3. (Reg.) Fiecare dintre cele două extremităţi ale unei corăbii, unde dorm corăbierii. — Tc. **tavan.**

TÁVĂ, *tăvi,* s. f. 1. Obiect plat de metal sau de lemn, avînd forme diferite şi marginile puţin ridicate, pe care se aduc la masă farfuriile, tacîmurile etc.; tabla. ✦ Vas de tablă sau de fier smălţuit, cu marginile ridicate, în care se coc la cuptor anumite mîncăruri şi prăjituri. 2. (În expr.) *A da pe cineva tava* (sau *tavă)* = a tăbări asupra cuiva. 3. (Reg.) Şerveţel brodat care se aşterne pe o tavă (1) sau ca ornament pe o mobilă. [Var.: (reg.) **tavă** s. f.] — Tc. **tava.**

TAVÉRNĂ, *taverne,* s. f. Circiumă sărăcăcioasă, murdară şi întunecoasă (instalată de obicei la subsol). — Fr. **taverne.**

TAXĂ, *taxez,* vb. I. Tranz. 1. A supune unei taxe; a fixa o taxă, un impozit, un preţ. 2. Fig. A considera, a califica pe cineva drept... — Fr. **taxer** (lat. lit. **taxare**).

TAXÁRE, *taxări,* s. f. Acţiunea de *a taxa.*

TAXATÓR, -OÁRE, *taxatori, -oare,* s. m. şi f. Încasator. — După fr. **taxateur.**

TÁXĂ, *taxe,* s. f. Sumă de bani care se percepe la anumite mărfuri sub formă de impozit. ✦ Sumă de bani care se plăteşte unei instituţii în schimbul unor servicii prestate sau al anumitor drepturi. — Fr. taxe.

TAXÍ, *taxiuri,* s. n. Taximetru. — Fr. **taxi**[mètre].

TAXÍD, *taxiduri,* s. n. (Înv.) Călătorie pe care o făceau negustorii (în străinătate) pentru a vinde sau a cumpăra marfă. ✦ Marfă adusă (din ţări străine). — Ngr. **taxidi.**

TAXIDÁR, *taxidari,* s. m. (Înv.) Persoană care strîngea dările. — Tc. **tahsildar.**

TAXIDĂRÍE s. f. (Înv.) Încasarea dărilor. — Din **taxidar** + suf. *-ie.*

TAXÍM, *taximuri,* s. n. (Înv. şi reg.) Cîntec popular care se execută din cobză sau din scripcă. — Tc. **taksim.**

TAXIMÉTRU, *taximetre,* s. n. Automobil de piaţă prevăzut de obicei cu un aparat pentru înregistrarea sumei de plată (în raport cu distanţa parcursă). — Fr. **taximètre** (< gr.).

TĂBĂCÁR, *tăbăcari,* s. m. Specialist în tăbăcitul pieilor. — Din **tăbăci**[1] + suf. *-ar.*

TĂBĂCĂREÁSCĂ s. f. Numele unui joc de cărţi. — Din **tăbăcăresc.**

TĂBĂCĂRÉSC, -EÁSCĂ, *tăbăcăreşti,* adj. Care aparţine tăbăcarilor, privitor la tăbăcari. ✧ *Lînă tăbăcărească* = lînă care se smulge de pe pielea de oaie dată la tăbăcit. — Din **tăbăcar** + suf. *-esc.*

TĂBĂCĂRÍE, (2) *tăbăcării,* s. f. 1. Meseria tăbăcarului. 2. Atelierul tăbăcarului, locul unde se argăsesc pieile. — Din **tăbăcar** + suf. *-ie.*

TĂBĂCEÁLĂ, *tăbăceli,* s. f. Argăseală. — Din **tăbăci** + suf. *-eală.*

TĂBĂCÍ, *tăbăcesc,* vb. IV. Tranz. A transforma pielea brută, cu ajutorul tananţilor, într-un produs moale, suplu, impermeabil, elastic şi rezistent; a argăsi. ✦ Fig. (Glumeţ) A snopi în bătăi. — Din **tăbac**[1].

TĂBĂCÍRE, *tăbăciri,* s. f. Acţiunea de *a tăbăci;* argăsire.

TĂBĂCÍT[1] s. n. Tăbăcire. — V. *tăbăci.*

TĂBĂCÍT[2]**, -Ă,** *tăbăciţi, -te,* adj. (Despre pielea brută) Care a fost transformat, cu ajutorul tananţilor, într-un produs moale, suplu, impermeabil, elastic şi rezistent la uzură; argăsit. ✦ Fig. (Despre pielea sau trupul omului) Ars de soare şi de vînt; bătătorit de muncă; înăsprit. *Mîinile le sînt arse, tăbăcite, cu crăpături adînci* (BOGZA). — V. *tăbăci.*

TĂBĂCITÓR, -OÁRE, *tăbăcitori, -oare,* adj. Care are proprietatea de a tăbăci; argăsitor. ✦ (Substantivat, n.) Butoi în care se ţine tanşaua. — Din **tăbăci** + suf. *-(i)tor.*

TĂBĂNÁŞ, *tăbănaşe,* s. n. (Reg.) Cireadă mică, cîrd. — V. *tabun.*

TĂBĂRÁŞ, *tăbăraşi,* s. m. Ostaş care face parte dintr-o tabără. — Din **tabără** + suf. *-aş.*

TĂBĂRÍ, *tăbăr,* vb. IV. Intranz. 1. A se repezi la cineva, a da năvală asupra cuiva; a se năpusti. ✦ Fig. A se adresa cuiva în mod insistent; a apostrofa pe cineva; a sări cu gura la cineva. ✦ (Rar) A se repezi, a veni în grabă. 2. (Înv.) A-şi aşeza tabăra; a poposi. 3. (Înv.) A cădea de oboseală. *Ticălosul măgar... au început supt sarcină a tăbări* (ŢICHINDEAL). — Din **tabără.**

TĂBÎLTÓC, *tăbîltoace,* s. n. (Reg.) Săculeţ. — Comp. ucr. **tobolec'.**

TĂBÎRCĂ, *tăbîrce,* s. f. (Reg.) 1. Par cu care se ridică greutăţi; drug. 2 Sarcină, greutate, [Pl. şi: *tăbîrci*]

TĂBÎRCÍ, *tăbîrcesc,* vb. IV (Reg.) 1. Tranz. A purta o greutate în braţe, în mîini sau în spinare; a tîrî după sine ceva greu. 2. Refl. A se căţăra cu greutate, a se opinti (spre a se urca). ✦ A umbla greu (din cauza unei sarcini pe care o poartă), a se tîrî. — Din **tăbîrcă.**

TĂBLĂCÍ, *tăblăcesc,* vb. IV. Tranz. A da flexibilitate şi lustru pielii argăsite, întinzînd-o în toate direcţiile.

TĂBLĂLĂUŢĂ, *tăblăluţe,* s. f. Diminutiv al lui *tablă.*

TĂBLÍE, *tăblii,* s. f. 1. Tablă (2). 2. Parte a unei lucrări de tîmplărie, fierărie sau arhitectură, formată dintr-o bucată subţire şi plană de lemn, de metal etc., fixată pe scheletul unei mobile, al unei uşi etc. — Ngr. **tabli.**

TĂBLÍŢĂ, *tăbliţe,* s. f. Diminutiv al lui *tablă.* 1. Placă dreptunghiulară de ardezie, înrămată în lemn, pe care scriu cu condei de piatră şcolarii începători. 2. (La romani) Placă mică acoperită cu un strat de ceară, pe care se scria cu un stilet. 3. (Înv.) Carneţel în care se notau diverse fapte, maxime etc.

TĂBLUÍ, *tăbluiesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi o casă cu tablă. — Din **tablă.**

TĂBLUÍT, -Ă, *tăbluiţi, -te,* adj. Acoperit cu tablă. — V. *tăblui.*

TĂBUIÉŢ, *tăbuieţe,* s. n. Tăbîltoc. — Ucr. **tobolec'.**

TĂBULTÓC s. m. Om scund şi îndesat. — V. *tăbîltoc.*

TĂCĂÍ, *tăcăiesc,* vb. IV. Intranz. A scoate la intervale regulate sunetul exprimat prin interjecţia «tac». ✦ (Despre inimă) A zvîcni, a bate. [Var.: **tîcîi** vb. IV] — Din [tic-]tac.

TĂCĂITOÁRE, *tăcăitori,* s. f. (Ornit.) Lupul-vrăbiilor. — Din **tăcăi** + suf. *-(i)toare.*

TĂCEÁ, *tac,* vb. II. Intranz. 1. A nu vorbi nimic. ✧ Expr. *A tăcea chitic* (sau *molcom, ca peştele, ca pămîntul)* = a nu spune nimic. *A tăcea ca porcul în păpuşoi* (sau *în cucuruz)* = a tăcea spre a nu se da de gol. *Tac mă cheamă* = nu spun o vorbă. *Tace şi face,* se spune despre cineva care acţionează fără vorbă multă sau despre cineva care unelteşte în ascuns ceva rău. *Tace şi coace,* se zice despre cineva care plănuieşte în ascuns o răzbunare. ✦ Fig. (Despre elementele naturii şi despre lucruri personificate) A sta în nemişcare. 2. A înceta să vorbească, a se întrerupe din vorbă. ✧ Expr. *Ia (sau ian) taci!* arată bucuria sau neîncrederea în cuvintele cuiva. *Tacă-ţi gura* sau *taci din gură!* = isprăveşte! 3. A nu răspunde, a nu riposta. 4. A tăinui, a ascunde. ✧ Tranz. *Am trecut prin viaţă, durerile tăcînd* (EFTIMIU). ✦ A nu-şi exprima făţiş părerea. — Lat. **tacere.**

TĂCÉRE, *tăceri,* s. f. Faptul de *a tăcea; p. ext.* linişte, calm, acalmie. ✦ Pauză mai lungă într-o discuţie. ✦ Fig. Indiferenţă. ✦ Fig. Lipsă de afirmare, de manifestare; apatie, amorţire. ✧ Loc. adv. *În* (sau, înv., *întru) tăcere* = fără a vorbi; fără a se destăinui. ✧ Expr. *A trece* (ceva) *sub tăcere* = a trece (ceva) cu vederea, a ascunde (ceva).

TĂCIUNÁ, *tăciunez,* vb. I. 1. Tranz. A arde ceva pînă cînd se face tăciune (1). 2. Refl. (Despre unele cereale) A fi atacat de tăciune (2). — Din **tăciune.**

TĂCIUNÁŞ, *tăciunaşi,* s. m. Diminutiv al lui *tăciune.*

TĂCIUNÁT, -Ă, *tăciunaţi, -te,* adj. 1. (Despre oameni sau despre părul, ochii, tenul lor) Negru ca tăciunele (1). 2. (Despre unele cereale) Atacat de tăciune (2). — V. *tăciuna.*

TĂCIÚNE, *tăciuni,* s. m. 1. Rămăşiţă dintr-o bucată de lemn care a ars incomplet; cărbune sau lemn în faza de ardere fără flacără. ✧ Expr. *A nu avea nici tăciune în vatră* = a fi sărac lipit pămîntului. *Nu-i ard tăciunii în vatră,* se spune despre un om sărac căruia nimic nu i se împlineşte după voie, care nu izbuteşte nimic. 2. Boală a unor cereale provocată de o ciupercă parazită. — Lat. ***titio, -onis** *(=tiţio).*

TĂCIUNÓS, -OÁSĂ, *tăciunoşi, -oase,* adj. (Despre unele cereale) Atacat de tăciune (2), plin de tăciune (2). — Din **tăciune** + suf. *-os.*

TĂCÚT[1] s. n. (În expr.) *Pe tăcute(le)* = în tăcere, pe ascuns. [Formă gramaticală: (în expr.) *tăcute(le)*] — V. *tăcea.*

TĂCÚT[2]**, -Ă,** *tăcuţi, -te,* adj. 1. (Care tace, care nu vorbeşte; *p. ext.* care nu face zgomot; calm, liniştit. 2. Taciturn; *p. ext.* discret, rezervat, timid. — V. *tăcea.*

TĂFĂLÓG, -OÁGĂ, *tăfălogi, -oage,* adj. (Reg.) Cu mişcări încete, moliu.

TĂFÎLCĂ, *tăfîlci,* s. f. (Reg.) Traistă, săculeţ.

TĂGĂDĂ, *tăgade,* s. f. Tăgăduială. — Postverbal al lui **tăgădui.**

TĂGĂDNIC, -Ă, *tăgădnici, -e,* adj. (Înv.) Care tăgăduieşte; mincinos. — Din **tăgădă** + suf. *-nic.*

TĂGĂDUÍ, *tăgăduiesc,* vb. IV. Tranz. A contesta o afirmaţie, a nu recunoaşte ceva; a nega; a dezminţi. ✦ (Rar) A refuza. *Iar ei îi tăgăduia această cerere* (GORJAN). — Magh. **tagadni.**

TĂGĂDUIÁLĂ, *tăgăduieli,* s. f. Nerecunoaştere, negare, contestare. — Din **tăgădui** + suf. *-eală.*

TĂGĂDUÍNŢĂ, *tăgăduinţe,* s. f. (Înv.) Tăgăduială. — Din **tăgădui** + suf. *-inţă.*

TĂGĂDUÍRE, *tăgăduiri,* s. f. Acţiunea de *a tăgădui* şi rezultatul ei.

TĂGÎRŢĂ, *tăgîrţez,* vb. I. Refl. A se agăţa de cineva. — Din **tăgîrţă.**

TĂGÎRŢĂ, *tăgîrţe,* s. f. Traistă, sac. — Comp. ngr. **tagartzika** «geantă de călătorie».

TĂIA, *tai,* vb. I. 1. Tranz. A despărţi, a separa ceva în mai multe bucăţi, cu ajutorul unui obiect tăios. ✧ Expr. *A tăia nodul gordian* = a găsi soluţia unei probleme grele, a rezolva, a clarifica o

încurcată. *Poți să tai lemne pe dînsul* = doarme buștean. ✦ A desface, a desface filele unei cărți unite la margini. ✦ A diviza solid sau a desprinde părți din el prin procedee tehnice, chimice, electrice etc. 2. Tranz. A despica, a spinteca. ◇ Expr. *A(-și) tăia drum* (sau *cale, cărare*) = a-și face loc, a-și croi drum. 3. Tranz. A suprima un text sau o parte din el). ◇ Expr. *A tăia răul de la rădăcină* = a stîrpi radical o manifestare negativă a vieții. 4. Tranz. A brăzda. 5. Tranz. (Rar) A croi un obiect de îmbrăcăminte. ✦ A săpa, a sculpta. *Pe-un jilț tăiat în stîncă stă... preotul cel păgîn* (EMINESCU). 6. Tranz. (Înv.) A fabrica bani, a bate monedă. 7. Tranz. A străbate; a traversa; a despărți. *Drumul către sat Taie-n lung pădurea* (TOPÎRCEANU). ◇ Expr. *A tăia drumul* (sau *calea*) *cuiva* = a ieși înaintea cuiva pentru a-l opri. ✦ A lua drumul cel mai scurt, a scurta drumul. ◇ Intranz. *Tăiarăm la dreapta prin hugeacuri* (HOGAȘ). 8. Refl. A se întretăia. 9. Refl. (Despre țesături) A se destrăma, a se rupe în direcția firului țesut. 10. Refl. (Despre lapte) A se coagula, a se brînzi (fiind alterat); (despre anumite preparate culinare) a căpăta aspectul de lapte brînzit. II. 1. Tranz. și refl. A (se) spinteca, a (se) omorî, a (se) ucide. 2. Tranz. și intranz. (Înv.) A ataca; a bate; a izbi. *Taie tu marginile, Eu să tai mijloacele* (ALECSANDRI). ◇ Expr. (Tranz.) *A tăia și a spînzura* = a se purta samavolnic, a proceda arbitrar și abuziv. ✦ A provoca o durere fizică. ✦ Tranz. A înjunghia, a sacrifica un animal. III. 1. Tranz. și refl. A (se) curma, a (se) opri, a (se) întrerupe. ◇ Expr. *A i se tăia cuiva drumurile* (sau *cărările*) = a fi în încurcătură. 2. Tranz. A face să slăbească sau să înceteze, a micșora, a slăbi, a opri. ◇ Expr. *A-i tăia* (sau, refl., *a i se tăia*) *cuiva* (*toată*) *pofta* = a nu mai avea chef sau a nu mai cuteza să facă un lucru. (Refl.) *A i se tăia cuiva* (*mîinile și*) *picioarele* = a-i slăbi, a i se muia cuiva (mîinile și) picioarele. ✦ A distruge, a șterge efectul. 3. Tranz. A consfinți încheierea unui tîrg (prin desfacerea mîinilor unite ale negociatorilor); a pecetlui. ✦ (La jocurile de cărți) A despărți în două pachetul de cărți, punînd jumătatea de dedesubt deasupra; a juca ținînd banca împotriva tuturor celorlalți jucători. 4. Tranz. A spune, a inventa minciuni, vorbe etc. 5. Tranz. (În expr.) *A-l tăia pe cineva capul* = a înțelege, a se pricepe să facă un lucru. 6. Tranz. (Fam., în expr.) *A tăia pe cineva* = a întrece pe cineva, a i-o lua înainte, a-l învinge. — Lat. **taliare**.

TĂICULEÁN s. m. (Pop.) Tăiculiță. — Din **taică** + suf. *-ul-ean*.

TĂICULÍȚĂ s. m. Diminutiv al lui *taică*.

TĂICUȘÓR s. m. Tăiculiță. — Din **taică** + suf. *-(u)șor*.

TĂICÚȚ s. m. v. **tăicuță**.

TĂICÚȚĂ s. m. Tăiculiță. [Var.: **tăicúț** s. m.] — Din **taică** + suf. *-uță*.

TĂIÉR s. n. v. **taier**.

TĂIÉRE, *tăieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) tăia* și rezultatul ei.

TĂIERÉL, *tăierei*, s. m. Diminutiv al lui *taier*.

TĂIETOÁRE, *tăietori*, s. f. Plantă erbacee cu frunze păroase de un verde-închis și cu flori galbene, folosită în medicina populară pentru oblojirea tăieturilor (*Inula hirta*). — Din **tăia** + suf. *-(ă)toare*.

TĂIETÓR[1], *tăietoare*, s. n. Buștean pe care se taie sau se despică lemnele de foc; (în trecut) trunchi care servea călăului pentru decapitarea condamnaților la moarte. — Din **tăia** + suf. *-(ă)tor*.

TĂIETÓR[2], *tăietori*, s. m. Muncitor care se ocupă cu tăierea diferitelor materiale în industrie sau cu sacrificarea animalelor în abator. ✦ (Înv.) Omorîtor, ucigaș. — Din **tăia** + suf. *-(ă)tor*.

TĂIETÓR[3], **-OÁRE**, *tăietori*, *-oare*, adj. (Înv.) Care taie; tăios, ascuțit. — Din **tăia** + suf. *-(ă)tor*.

TĂIETÚRĂ, *tăieturi*, s. f. 1. Acțiunea de a tăia; (concr.) locul unde s-a tăiat ceva; rană produsă prin tăiere. ✦ Fel de a tăia. 2. Drum săpat de o apă în curgerea ei. ✦ Povîrniș drept, prăpăstios; perete stîncos. 3. Croiala unei haine. ✦ Fig. Compoziție, creație. *Un volum de poezii de cea mai mare originalitate... ca tăietură de vers* (VLAHUȚĂ). ✦ Fig. Linie, trăsătură, contur. 4. Teren despădurit pe care se mai văd încă butucii. 5. Fig. (La pl.) Senzație de durere asemănătoare cu aceea provocată de o tăiere; junghiuri. 6. Fig. Ștersătură; fragment șters sau anulat. — Din **tăia** + suf. *-(ă)tură*.

TĂIFĂSUÍ, *tăifăsuiesc*, vb. IV. Intranz. A sta la taifas; a palavragi, a sporovăi. — Din **taifas**.

TĂINICÍE, *tăinicii*, s. f. (Pop.) Taină, secret. — Din **taină** + suf. *-ic-ie*.

TĂINICÍT, **-Ă**, *tăiniciți*, *-te*, adj. (Neobișnuit) Tainic, ascuns. — Din **tainic**.

TĂINUÍ, *tăinuiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A păstra o taină în legătură cu ceva sau cu cineva, a nu lăsa să se știe, să se afle; a ascunde. ✦ Refl. (Rar) A se ascunde. *În această odaie închisă cu cheia... Eminovici se tăinuia cîteodată* (CĂLINESCU). 2. Intranz. A sta de vorbă, a sta la taifas, a discuta (în intimitate). — Din **taină**.

TĂINUÍRE s. f. Acțiunea de *a tăinui*; înțelegere ascunsă; sfat ținut în taină.

TĂINUÍT, **-Ă**, *tăinuiți*, *-te*, adj. 1. Ascuns, ferit, tainic. ✦ Discret. 2. Neștiut de alții, secret. — V. *tăinui*.

TĂINUITÓR, **-OÁRE**, *tăinuitori*, *-oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care tăinuiește, care ascunde ceva. 2. S. m. și f. Persoană care tăinuiește fapta unui răufăcător, care adăpostește o persoană urmărită de justiție sau ascunde lucruri furate, mărfuri de contrabandă etc. — Din **tăinui** + suf. *-(i)tor*.

TĂIÓS, **-OÁSĂ**, *tăioși -oase*, adj. I. (Despre obiecte) Care taie (bine); ascuțit. II. Fig. 1. (Despre vînt, ger etc.) Care biciuiește trupul sau fața, care îți dă senzația că te taie. 2. (Despre privire, glas etc.) Pătrunzător, ascuțit. 3. Mușcător, caustic. *Ironie tăioasă*. — Din **tăia** + suf. *-os*.

TĂÍȘ, *tăișuri*, s. n. 1. Partea ascuțită, tăioasă a unui cuțit, a unui topor, a unei lame; ascuțiș; muchia tăietoare a unei unelte sau a unei ustensile. ◇ Expr. *Cuțit cu două tăișuri* = remediu al cărui efect se poate întoarce împotriva aceluia care-l întrebuințează; procedeu care implică avantaje și dezavantaje la fel de importante. *A trece sub tăișul săbiei* = a ucide, a distruge complet. 2. (Rar) Lemn gros pe care se taie sau se despică lemnele; tăietor[1]. — Din **tăia** + suf. *-iș*.

TĂIȚÉI s. m. pl. Aluat tăiat în șuvițe lungi și subțiri, care se fierb în supă sau se gătesc cu brînză, cu nuci etc. — Din **tăiați** (pl. lui *tăiat*, part. lui *tăia*) + suf. *-ei*.

TĂLÁNIȚĂ, *tălanițe*, s. f. (Înv.) Femeie de moravuri ușoare. — Din **tălan** (rar folosit) + suf. *-iță*.

TĂLĂLĂÍ, *tălălăiesc*, vb. IV. Intranz. 1. A vorbi mult și fără rost; a palavragi, a flecări. 2. A merge încoace și încolo, pășind fără siguranță; a hoinări, a vagabonda. — Din **tălălău**.

TĂLĂLĂU s. n. (Reg.) Zgomot, larmă, tărăboi.

TĂLĂNCĂNÍ, pers. 3 *tălăncănește*, vb. IV. Intranz. (Reg., despre clopote, tălăngi etc.) A suna, a bălăngăni. — Din **talancă**.

TĂLĂNCÚȚĂ, *tălăncuțe*, s. f. Diminutiv al lui *talancă*.

TĂLĂZUÍ, pers. 3 *tălăzuiește*, vb. IV. Refl. și intranz. A se ridica în talazuri, a face valuri mari, tumultuoase. ✦ Fig. A undui. — Din **talaz**.

TĂLĂZUÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) tălăzui*.

TĂLĂZUÍT, **-Ă**, *tălăzuiți*, *-te*, adj. (Despre apa mării și a râurilor) Ridicat în talazuri. — V. *tălăzui*.

TĂLGERÉL, *tălgerele*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *talger* (1).

TĂLGIÓR, *tălgiori*, s. m. (Pop.) Tălgerel. — Din **talger** + suf. *-ior*.

TĂLHÁR s. m. v. **tîlhar**.

TĂLHĂRĂȘÚG, *tălhărășuguri*, s. n. (Înv.) Tîlhărie. — Din **tălhar** + suf. *-(ă)șug*.

TĂLÍCĂ pron. pers. 2 sg. (Reg.) Matale. — Din [mă]tălică (<*matale*).

TĂLMÁCI, **-E**, *tălmaci*, *-e*, s. m. și f. Traducător, interpret. ✦ Tîlcuitor. [Var.: **tilmáci**, **-e** s. m. și f.] — Slav (v. sl. **tlŭmačĭ**).

TĂLMĂCÍ, *tălmăcesc*, vb. IV. Tranz. 1. A traduce un text dintr-o limbă în alta. 2. A interpreta, a tîlcui. 3. A explica, a lămuri; a dezlega, a ghici o problemă, o întrebare etc. ✦ Refl. A-și da explicații, a se lămuri; a se sfătui, a se înțelege cu cineva. 4. A exprima, a exterioriza. *Doina plînge... tălmăcind o patimă adîncă* (SADOVEANU). — Slav (v. sl. **tlŭmačiti**).

TĂLMĂCÍRE, *tălmăciri*, s. f. Acțiunea de *a (se) tălmăci* și rezultatul ei.

TĂLMĂCITÓR, **-OÁRE**, *tălmăcitori*, *-oare*, s. m. și f. Tălmaci, traducător. ✦ Tîlcuitor, interpret. — Din **tălmăci** + suf. *-(i)tor*.

TĂLMĂȘÁG, *tălmășaguri*, s. n. (Reg.) Glumă, vorbă hazlie. [Var.: **tămășág** s. n.] — Comp. sb. **tamaža** «glumă».

TĂLPÁȘ, *tălpași*, s. m. (Înv.) Pedestraș, infanterist. — Magh. **talpas**.

TĂLPĂLUÍ, *tălpăluiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A tălpui. — Magh. **talpalni**.

TĂLPĂȘÍȚĂ s. f. (În expr.) *A(-și) lua tălpășița* = a pleca repede dintr-un loc (din cauza fricii, a rușinii etc.); a o șterge. — Din **tălpaș** + suf. *-iță*.

TĂLPÍC s. m. și n. v. **tălpig**.

TĂLPÍCĂ s. f. v. **tălpig**.

TĂLPÍG, (1, 2) *tălpige*, s. n., (3) *tălpigi*, s. m. I. Fiecare dintre pedalele de la războiul de țesut, cu ajutorul cărora se schimbă ițele. 2. (Rar) Fiecare dintre cele două suporturi laterale curbate, cu care sînt prevăzute unele scaune care nu au picioare. ✦ Fiecare dintre tălpile unei sănii. ✦ Bucată de lemn sau de piatră care se fixează sub stîlpii unei galerii de mină, pentru a împiedica pătrunderea lor în talpa galeriei. 3. Încălțăminte rudimentară alcătuită dintr-o talpă de lemn și o beretă de piele petrecută pe deasupra labei piciorului. [Var.: **tălpíc** s. m. și n., **tălpícă** s. f.] — Din **talpă** + suf. *-ic*.

Tălpig

TĂLPÍȚĂ, *tălpițe*, s. f. Diminutiv al lui *talpă*.

TĂLPÓI, *tălpoaie*, s. n. Augmentativ al lui *talpă* (II). 1. Grindă groasă care se pune ca temelie la unele construcții. 2. Fiecare dintre tălpile unei sănii de transport.

TĂLPÓS, **-OÁSĂ**, *tălpoși*, *-oase*, adj. (Despre pămînt) Argilos, clisos. — Din **talpă** + suf. *-os*.

TĂLPUÍ, *tălpuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A pune talpă la încălțăminte; a pingeli. ✦ A înlocui tălpile rupte de la ciorapi. 2. A pune o șină de fier la talpa plugului, la tălpile unei sănii etc. — Din **talpă**.

TĂLPUÍRE s. f. Acțiunea de *a tălpui*.

TĂLPUÍT s. n. Faptul de *a tălpui*.

TĂLPUITÓR, *tălpuitori*, s. m. Muncitor care lucrează la tălpuirea încălțămintei. — Din **tălpui** + suf. *-(i)tor*.

TĂLPÚȚĂ, *tălpuțe*, s. f. Diminutiv al lui *talpă* (I).

TĂMĂDUI, *tămăduiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Adesea fig.) A (se) însănătoși, a (se) vindeca. [Prez. ind. și: *tămăduiu*] — Magh. **tămadni** «a sprijini, a ajuta».

TĂMĂDUIÁLĂ, *tămăduieli*, s. f. (Pop.) Tămăduire. — Din **tămădui** + suf. *-eală*.

TĂMĂDUÍRE, *tămăduiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) tămădui*. ✦ Fig. (După sărbătoarea religioasă cu același nume) *Izvorul tămăduirii* = loc cu apă de băut sau de scăldat, care au proprietatea de a vindeca anumite boli.

TĂMĂDUITÓR, -OÁRE, *tămăduitori, -oare*, adj. Care tămăduiește. — Din **tămădui** + suf. *-(i)tor*.

TĂMĂȘÁG s. n. v. **tălmășag**.

TĂMBĂLĂU s. n. (Fam.) Zgomot, gălăgie; *p. ext.* petrecere zgomotoasă (cu muzică și dans). — Magh. **tomboló**.

TĂMÎIÁ, *tămîiez*, vb. I. 1. Tranz. și intranz. (În practicile religioase) A răspîndi fum de tămîie, a afuma cu tămîie. 2. Tranz. Fig. A linguși. 3. Refl. Fig. (Rar) A se îmbăta, a se cherchelі. — Din **tămîie**.

TĂMÎIÁT, -Ă, *tămîiați, -te*, adj. 1. Parfumat, îmbălsămat, înmiresmat. 2. Fig. Beat, cherchelit. — V. *tămîia*.

TĂMÎIE s. f. Substanță rășinoasă mirositoare care se obține din scoarța livanului și care, în contact cu aerul, se solidifică sub forma unor boabe neregulate, de culoare gălbuie sau roșiatică; prin ardere produce un fum cu miros puternic, plăcut aromat; este întrebuințată în practicile religioase. ✧ Expr. *A fugi de ceva* (sau *de cineva*) *ca dracul de tămîie* = a se feri cu cea mai mare grijă de ceva, a ocoli de departe pe cineva, pentru a evita situații neplăcute, penibile. — Lat. **thymanea* (< gr.).

TĂMÎIÉR, *tămîiere*, s. n. Tămîierniță. — Din **tămîie** + suf. *-ar*.

TĂMÎIÉRE, *tămîieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) tămîia* și rezultatul ei.

TĂMÎIÉRNIȚĂ, *tămîierniță*, s. f. Vas pentru tămîiat. — Din **tămîie** + suf. *-er-niță*.

TĂMÎIETOÁRE, *tămîietori*, s. f. Tămîierniță. — Din **tămîia** + suf. *-(i)toare*.

TĂMÎIOÁRĂ, *tămîioare*, s. f. 1. Mică plantă erbacee din familia violaceelor, cu flori mari ale căror petale trandafirii sînt împestrițate cu pete purpurii *(Viola Jaoi)*. 2. Viorea. 3. Toporaș. — Din **tămîie** + suf. *-oară*.

TĂMÎIOÁSĂ s. f. 1. Varietate de viță de vie care produce struguri cu boabele rotunde, cărnoase, dese și verzi, plăcut aromate. 2. Vin făcut din tămîioasă (1). — Din **tămîie** + suf. *-oasă*.

TĂMÎIOS, -OÁSĂ, *tămîioși, -oase*, adj. (Despre unele fructe, în special despre struguri) Care are un gust plăcut, aromat, asemănător cu cel de tămîie. ✦ (Despre vin) Făcut din această varietate de struguri. ✧ (Substantivat, n.) *Scoase din pivniță un clondir respectabil de tămîios* (C. PETRESCU). — Din **tămîie** + suf. *-os*.

TĂMÎÍȚĂ, *tămîițe*, s. f. Nume dat mai multor plante: **a)** plantă erbacee cu miros aromatic puternic, foarte plăcut și cu flori verzui dispuse într-un ciorchine la vîrful tulpinii *(Chenopodium ambrosioides)*; **b)** plantă viscoasă cu flori verzi-gălbui, cu miros pătrunzător *(Chenopodium botrys)*. ✧ Compus: *tămîță-de-cîmp* = plantă erbacee, păroasă, cu flori galbene *(Ajuga chamaepithys)*. — Din **tămîie** + suf. *-iță*.

Tămîță (b)

TĂMÎNJÉR, *tăminjere*, s. n. (Reg.) Unealtă ciobăncască în formă de lopățică sau de băț ramificat la un capăt, cu care se amestecă zerul în căldare, cînd se fierbe pentru a se face urdă.

TĂMÎNJÍ, *tăminjesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A mînji, a murdări. ✦ (Ir.) A picta; a mîzgăli.

TĂNGĂNÍ, *tăngănesc*, vb. IV. Tranz. A face să sune un clopot, o talangă. — V. *dăngăni*.

TĂPĂLÁGĂ, *tăpălăgi*, s. f. (Reg.) 1. Încălțăminte mare și grosolană. ✦ Picior mare, deformat. 2. Legătură înfășurată de hoți la picioarele vitelor furate, pentru ca pașii să nu lase urme. — Comp. magh. **talpalló**.

TĂPĂLĂGÓS, -OÁSĂ, *tăpălăgoși, -oase*, adj. 1. (Despre oameni) Care are picioarele mari, butucănoase. ✦ (Despre animale) Greoi. 2. (Despre plante) Cu frunzele mari, late. — Din **tăpălagă** + suf. *-os*.

TĂPĂLĂÍ, *tăpălăiesc*, vb. IV. Intranz. A merge lovind greoi pămîntul cu talpa. — Din **talpă**.

TĂPĂLOG, -OÁGĂ, *tăpălogi, -oage*, adj. Tăpălăgos. ✦ Greoi la mers. — Comp. tăpălagă.

TĂPĂNÓS, -OÁSĂ, *tăpănoși, -oase*, adj. (Reg.) Tăpălăgos (1).

TĂPȘAN, *tăpșane*, s. n. 1. Loc neted și ușor înclinat care apare la baza versanților, în regiunile de deal și de munte. ✦ Coastă a unui deal sau a unui munte; pantă, povîrniș. 2. Loc viran mai ridicat, aflat de obicei în mijlocul unui sat sau în mijlocul unei curți. ✦ Loc mai ridicat, neted. — Din **tăpși** + suf. *-an*.

TĂPȘÍ, *tăpșesc*, vb. IV. Tranz. 1. A bătători. 2. Fig. A lovi ușor pe cineva pe obraz, în semn de dragoste; a mîngîia. — Comp. sb. **tapšati**.

TĂRĂBOÁNȚĂ, *tărăboanțe*, s. f. Roabă. — Magh. **tarbonca**.

TĂRĂBÓI s. n. Gălăgie mare; zarvă, scandal, tămbălău. — Comp. alb. **tërboz**, gr. **thorybos**.

TĂRĂBÚȚĂ, *tărăbuțe*, s. f. Bagaj, catrafuse, calabalîc. — Din **tarabă** + suf. *-uță*.

TĂRĂGĂIÁ vb. I. v. **tărăgăna**.

TĂRĂGĂIÁLĂ s. f. v. **tărăgăneală**.

TĂRĂGĂNA *tărăgănez*, vb. I. 1. Tranz. A amîna de pe o zi pe alta; a face să se prelungească să se întîrzie o acțiune, o soluționare. ✦ A merge încet anevoie, tîrîndu-și picioarele. ✦ A vorbi rar, lungind silabele. 2. Refl. impers. (Despre vreme, timp) A dura, a se prelungi. 3. Intranz. A cînta alene cu ale, a doini. ✦ (Despre vînt) A adia [Var.: **tărăgăiá trăgănà** vb. I, **tărăgănì** vb. IV] — Din **trăgăna** (*< trage*).

TĂRĂGĂNÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) tărăgăna*. [Var.: **tărăgănìre** s. f.

TĂRĂGĂNÁT, -A, *tărăgănați, -te*, adj. 1. (Despre o acțiune) Executat încet, cu multe amînări. ✦ (Despre voce, vorbire etc.) Rar și prelungit; domol. ✦ (Despre o melodie) Cu note sau modulații prelungite. 2. (Despre un teren) În pantă lină. [Var.: **trăgănát, -ă** adj.] — V. *tărăgăna*.

TĂRĂGĂNEÁLĂ, *tărăgăneli*, s. f. Faptul de *a (se) tărăgăna*; amînare continuă tărăgănare. [Var.: **tărăgăiálă** s. f.]

TĂRĂGĂNÍ vb. IV. v. **tărăgăna**.

TĂRĂGĂNÍRE s. f. v. **tărăgănare**.

TĂRĂȘÉNIE, *tărășenii*, s. f. (Fam. și pop.) Șir de întîmplări; pățanie, încurcătură

TĂRBACĂ s. f. (Fam., în expr.) *A da* (sau *a lua*) *în* (sau *la, prin*) *tărbacă* = a) a bate zdravăn; b) *fig.* a batjocori, a ocări; a-și bate joc de cineva. — Din **tărbăci**.

TĂRBĂCEÁLĂ, *tărbăceli*, s. f. (Fam., în expr.) *A da* (sau *a lua*) *în* (sau *la, prin*) *tărbăceală* = a da în tărbacă. — Din **tărbăci** + suf. *-eală*.

TĂRBĂCÍ, *tărbăcesc*, vb. IV. Tranz. 1. A snopi în bătaie. ✦ Fig. A ocărî; a-și bate joc de cineva. 2. A frămînta noroiul în mers. ✦ Refl. A se murdări (cu noroi). — Comp. **tăbăci**.

TĂRBĂCÍRE *tărbăciri*, s. f. Acțiunea de *a (se) tărbăci*.

TĂRBĂCÍT, -Ă, *tărbăciți, -te*, adj. Snopit în bătaie. ✦ Fig. Ocărît, batjocorit. — V. *tărbăci*.

TĂRCÁ, *tărchez*, vb. I. Tranz. A trage dungi colorate, a vopsi în culori variate; a dunga, a vărga, a bălța; *p. ext.* a păta. — Din **tărcat**.

TĂRCÁT, -Ă, *tărcați, -te*, adj. (Reg.) Dungat, vărgat, împestrițat, bălțat; *p. ext.* pătat. ✦ (Substantivat) Animal cu părul bălțat. — Comp. magh. **tarka**.

TĂRCĂTÚRĂ, *tărcături*, s. f. Combinație nereușită de culori; împestrițătură; (concr.) obiect tărcat. — Din **tărca** + suf. *-ătură*.

TĂRHÁT, *tărhaturi*, s. n. Sarcină, povară; bagaj, — calabalîc. — Comp. magh. **terh, terhet**.

TĂRICÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *tăricei, -ele*, adj. Tărișor. — Din **tare** + suf. *-icel*.

TĂRÍE (rar) *tării*, s. f. 1. Forță fizică; putere, vigoare. 2. Capacitate de luptă, putere de afirmare, forță morală; fermitate. 3. Autoritate; (inv.) stăpînire. *Mircea își dase obștescul sfîrșit pe scaunul domnesc, în mijlocul țării tale* (ODOBESCU). 4. Soliditate, trăinicie; duritate. ✦ Fig. Valoare, valabilitate. 5. (Înv., concr.) Fortificație. 6. Moment culminant. 7. (Poetic) Boltă cerească, firmament; văzduh. ✦ Altitudine; (concr.) vîrf, pisc. 8. Grad (mare) de concentrație de alcool, de aromă etc. 9. Intensitate auditivă a unui sunet. — Din **tare** + suf. *-ie*.

TĂRIȘÓR, -OÁRĂ, *tărișori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *tare*. ✦ (Adverbial) Repejor.

TĂRÍCIOÁRE s. f. pl. Diminutiv al lui *tărîțe*.

TĂRÎM, *tărîmuri*, s. n. I. Ținut, regiune, meleag. ✧ Expr. (În basme) *Celălalt* (sau *alt*) *tărîm* = regiune îndepărtată (subpămînteană), populată de ființe mitice. ✦ (Rar) Întindere de teren. 2. Domeniu, sferă de activitate. — Comp. tc. **tarum** «locuință», magh. **terem** «sală mare».

TĂRÎNC, *tărînci*, s. m. Fiecare dintre cele două lanțuri sau frînghii cu care se leagă chilna de coșul căruții.

TĂRÎȚĂ, pers. 3 *tărîțează*, vb. I. Refl. A se coji, a se jupui. — Din **tărîțe**.

TĂRÎȚÁRE, *tărîțări*, s. f. Cojire, jupuire. — V. *tărîța*.

TĂRÎȚE s. f. pl. 1. Coaja grăunțelor de grîu, de porumb etc. zdrobită prin măcinare (și care se alege de făină la cernut). *Cine se amestecă în tărîțe îl mănîncă porcii* (= nu face tovărășie cu oameni de nimic, pentru a nu suporta consecințe neplăcute). ✧ Expr. *Scump la tărîțe și ieftin la făină*, se spune despre cel care este zgîrcit la cheltuieli mărunte, dar risipitor cînd nu trebuie. (Reg.) *A face* (pe cineva) *tărîțe* = a rupe în bucăți, a omorî (pe cineva). (Reg.) *A se dedulci ca calul la tărîțe* = a se deprinde cu binele. 2. Rumeguș (de lemn). 3. (Reg.) Mătreață (1). — Bg. **trici**, sb. **trice**.

TĂRÎȚÓS, -OÁSĂ, *tărîțoși, -oase*, adj. Care conține tărîțe. — Din **tărîțe** + suf. *-os*.

TĂRTĂCÚȚĂ, *tărtăcuțe*, s. f. 1. Plantă agățătoare din familia cucurbitaceelor, cu flori albe *(Coccinia indica)*. ✦ Fructul acestei plante. 2. Fig. (Glumeț) Cap. ✦ Ființă mică, bondoacă. — Din **tătarcă** (4) + suf. *-uță*.

TĂRTĂNAȘ, *tărtănașe*, s. n. Diminutiv al lui *tartan*; șal mic de lînă.

TĂRTĂNÉȚ, -EĂȚĂ, *tărtăneți, -e*, adj. (Despre trup) Scurt și îndesat, gros; (despre cap) rotund.

TĂSMĂLUȚĂ, *tăsmăluțe*, s. f. Diminutiv al lui *tasma*.

TĂȘCULIȚĂ, *tășculițe*, s. f. Tășcuță. — Din **tașcă** + suf. *-ul-iță*.

TĂȘCUȚĂ, *tășcuțe*, s. f. Diminutiv al lui *tașcă*.

TĂȘÚLĂ, *tășule*, s. f. Tecșilă.

TĂȘÚLCĂ, *tășulci*, s. f. Tașcă. — Din **tășulă** + suf. *-că*.

TĂTAR, -Ă, *tătari, -e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a R.S.S.A. Tătare sau din grupurile etnice (înrudite ca limbă cu această populație) stabilite în cursul istoriei în diferite regiuni din U.R.S.S. și din țările limitrofe. ◆ Persoană care face parte din triburile de origine turanică, care în secolul al XIII lea s-au așezat în Europa răsăriteană și centrală, constituind statul Hoardei de Aur (de unde au făcut dese incursiuni în țările vecine). ◇ Expr. *Doar nu vin* (sau *dau*) *tătarii*, se spune cînd cineva se grăbește sau fuge fără un motiv serios. *Parcă-l ulungă tătarii (din urmă)*, se spune despre cineva care se grăbește foarte tare. 2. Adj. Care aparține tătarilor, privitor la tătari. ◆ (Substantivat, f.) Limba tătară. — Tc. **tatar**.

Tătarcă

TĂTÁRCĂ, *tătarce*, s. f. 1. Tătăroaică. 2. Iapă de soi tătăresc. 3. Haină lungă, îmblănită, purtată de tătari. 4. Dovleac uscat, golit de miez, întrebuințat ca ploscă sau ca felinar. — Din **tătar** + suf. *-că*.

TĂTĂÍȘ, *tătăiși*, s. m. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene-aurii *(Pulicaria dysenterica)*.

TĂTĂIȘĂ, *tătăișe*, s. f. (Reg.) 1. Cumnată. 2. Lele, leliță.

TĂTĂÍT, -Ă, *tătăiți, -te*, adj. (Reg.) Care vorbește peltic. — Onomatopee.

TĂTĂNEÁSĂ, *tătănese*, s. f. Plantă erbacee cu tulpina ramificată, acoperită cu peri aspri, cu flori roșii-purpurii, mai rar albe, dispuse în raceme *(Symphytum officinale)*.

Tătăiș

TĂTĂRÁȘ, *tătărași*, s. m. Diminutiv al lui *tătar* (1).

TĂTĂRÉSC, -EÁSCĂ, *tătărești*, adj. 1. Tătar. 2. Fig. Strașnic, grozav. *Gutuiai tătăresc*. — Din **tătar** + suf. *-esc*.

TĂTĂRÉȘTE adv. Ca tătarii, în felul tătarilor; în limba tătară. — Din **tătar** + suf. *-ește*.

TĂTĂRÍME s. f. Neamul tătarilor; mulțime de tătari. — Din **tătar** + suf. *-ime*.

TĂTĂRÍȚĂ, *tătărițe*, s. f. Tătăroaică. — Din **tătar** + suf. *-iță*.

TĂTĂRÎ, *tătărăsc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A certa, a mustra; a blestema. — Din **tătar**.

TĂTĂROÁICĂ, *tătăroaice*, s. f. Femeie din neamul tătarilor. — Din **tătar** + suf. *-oaică*.

TĂTĂRÓI, *tătăroi*, s. m. Augmentativ al lui *tătar*.

TĂTÍC, *tătici*, s. m. Diminutiv al lui *tată* (1).

TĂTIȘÓR, *tătișori*, s. m. Tătucă. — Din **tată** + suf. *-ișor*.

TĂTIȚĂ s. m. Tătucă. — Din **tată** + suf. *-iță*.

TĂTÎN, *tătîni*, s. m. (Pop.) Tată. [Forme gramaticale: gen.-dat. (urmat de adjectivul posesiv la sg.) *tătîne-, tătîni-, tătînă-*] — Lat. **tata, -anis**.

TĂTÚCĂ s. m. Diminutiv al lui *tată*.

TĂTUCÚȚĂ s. m. (Fam.) Diminutiv al lui *tătucă*.

TĂTÚȚĂ s. m. Tătucă. — Din **tată** + suf. *-uță*.

TĂU[1], *tăuri*, s. n. 1. Apă stătătoare puțin adîncă; baltă. ◆ Lac, iezer. 2. (Înv.) Prăpastie, abis. — Magh. tó.

TĂU[2], **TA**, *tăi, tale*, adj. și pron. pos. (Precedat de art. «al», «a», «ai» și «ale» cînd este pronume, cînd stă ca adjectiv înaintea substantivului, cînd se află pe lîngă un substantiv nearticulat sau cînd este separat de substantiv prin alt cuvînt) 1. (Indică posesiunea) Care aparține persoanei căreia i se adresează vorbitorul; de care persoana respectivă este legată printr-o relație de proprietate: a) (adjectiv) *Vinul de la Pîlnești numai eu îl beau cînd poposesc în casa ta* (SADOVEANU); b) (pronume) *Să știu eu atunci, de-oi ajunge cu sănătate, ce-i al tău și ce-i al meu* (CREANGĂ). 2. (Indică dependența, legătura de filiație, înrudire, prietenie, vecinătate etc.) a) (adjectiv) *Tatăl tău de ași înainte e bătrîn* (ISPIRESCU). ◇ (Enclitic; numai la sg., înlocuind un nume de rudenie sau un nume care indică orice raporturi sociale) *Eu, mîndruță, nu-s de vină, Că-i de vină maică-ta* (JARNÍK-BÎRSEANU); b) (pronume) *Tot vei fi odată, zău, Tu a mea și eu al tău* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◆ (La m. sg.) Soțul persoanei căreia i se adresează vorbitorul ◆ (La m. pl.) Familia de care ține persoana căreia i se adresează vorbitorul; rudele, prietenii, partizanii ei. *Deseară viu la voi, Copilițăi! Să te cer de la ai tăi* (JARNÍK-BÎRSEANU). 3. (Indică apartenența) Care ține de persoana căreia i se adresează vorbitorul; propriu, caracteristic acestei persoane: a) (adjectiv) *Cetesc în ochii tăi că ești nelnduplecat* (SADOVEANU); b) (pronume) *Ideile mele cu ale tale nu se potrivesc*. ◆ (La f. pl.) Treburile, preocupările, obiceiurile, părerile, cusururile persoanei căreia i se adresează vorbitorul. *Te gîndești numai la ale tale*. ◇ Expr. *A rămîne* (sau *a fi*) *pe-a ta* = a rămîne așa cum vrei tu, așa cum zici tu. 4. (Indică subiectul, autorul unei acțiuni) *Zmeule, a sunat ora sfîrșitului tău de pe lumea asta* (ALECSANDRI). 5. (Indică obiectul direct sau indirect al unei acțiuni) *Mă dor de crudul tău amor A pieptului meu coarde* (EMINESCU). — Lat. **tuus**.

TĂUÍ, *tăuiesc*, vb. IV. Refl. (Reg., despre ape curgătoare) A se opri din curs, a deveni apă stătătoare. — Din **tău**[1].

TĂUJÉR, *tăujere*, s. n. Tămînjer.

TĂUN, *tăuni*, s. m. Insectă din ordinul dipterelor, de culoare brună, cu pete gălbui pe pîntece, care înțeapă vitele pentru a se hrăni cu sîngele lor *(Tabanus bovinus)*. ◇ Expr. *A fugi ca tăunul cu paiul* = a fugi foarte repede. [Var.: **tăúne** s. m.] — Lat. **tabo, -onis** *(= tabanus)*.

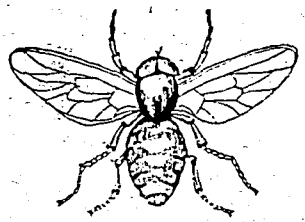

Tăun

TĂÚNE s. m. v. **tăun**.

TĂURÁȘ, *tăurași*, s. m. Diminutiv al lui *taur*.

TĂUREÁN, *tăureni*, s. m. Taur tînăr; bou voinic ca un taur. — Din **taur** + suf. *-ean*.

TĂUREÁNC, *tăurenci*, s. m. Tăuraș. — Din **taur** + suf. *-eanc*.

TĂUȘÍ, *tăușesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A ascunde, a tăinui. ◆ A mărturisi strîmb.

TĂVÁLĂ, *tăvale*, s. f. (Reg.) Tăvălug. — Postverbal al lui **tăvăli**.

TĂVĂLEÁLĂ s. f. 1. Bătaie, trînteală. 2. Fig. (În expr.) *A (o) duce* (sau *fine*) *la tăvăleală* = a) (despre oameni) a fi rezistent la munci grele; b) (despre lucruri) a nu se strica ușor. — Din **tăvăli** + suf. *-eală*.

TĂVĂLÍ, *tăvălesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A (se) rostogoli pe pămînt, în iarbă etc. ◇ Expr. (Refl.) *A se tăvăli de rîs* = a rîde cu mare poftă; a se prăpădi de rîs. 2. Tranz. A bate pe cineva trîntindu-l și tîrîndu-l pe jos. 3. Tranz. A murdări, a mînji. 4. Tranz. A culca la pămînt iarba, florile etc. — Comp. v. sl. **valiti** «a rostogoli».

TĂVĂLÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) tăvăli*.

TĂVĂLITÚRĂ, *tăvălituri*, s. f. Loc cu iarba culcată la pămînt (unde s-a tăvălit un om sau un animal). — Din **tăvăli** + suf. *-(i)tură*.

TĂVĂLÚC s. m. v. **tăvălug**.

TĂVĂLÚG, *tăvălugi*, s. m. 1. Unealtă agricolă compusă din unul sau din mai mulți cilindri, folosită la fărîmarea bulgărilor de pămînt și la netezirea solului înainte și după însămînțare; cilindru greu, folosit la anumite mașini pentru fărîmare, îndesare, nivelare etc. ◇ Expr. *A se da, a se duce* (sau *a da pe cineva*) *de-a tăvălugul* (sau *tăvălug*) = a se duce (sau a face pe cineva să se ducă) de-a rostogolul. 2. Instrument rudimentar de treierat; val. [Pl. și: (n.) *tăvăluguri*. — Var.: **tăvălúc** s. m.] — Din **tăvăli** (comp. **vălug, vălătuc**).

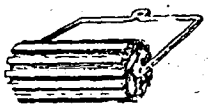

Tăvălug (1)

TĂVĂLUGÍ, *tăvălugesc*, vb. IV. Tranz. A trece cu tăvălugul peste arătură sau peste pietrișul unui drum, a strivi bulgării unui drum cu tăvălugul. — Din **tăvălug**.

TĂVÍȚĂ, *tăvițe*, s. f. Diminutiv al lui *tavă*.

TEA interj. Cuvînt care exprimă uimire, surprindere, supărare, necaz.

TEÁCĂ, *teci*, s. f. 1. Înveliș, toc, apărătoare confecționată din metal, din lemn sau din piele, în care se introduce lama unei săbii, a unui cuțit etc. sau în care se păstrează anumite instrumente. ◇ Expr. *A se face teacă de pămînt* = a se tăce nevăzut, a se ascunde, a dispărea. *A ascidta teacă de pămînt* = a asculta într-o tăcere desăvîrșită. *A rămîne teacă* = a rămîne gol. *(Ba) că(-i) teacă, (ba) că(-i) pungă*, se spune cînd cineva se codește să facă un lucru, invocînd pretexte șubrede. ◆ Parte a unei unelte manuale în care intră și se fixează coada sau mînerul. ◆ (Rar) Pulpar. 2. Păstaie. — Lat. **theca**.

TEÁFĂR, -Ă, *teferi, -e*, adj. Întreg, nevătămat; zdravăn. ◆ Cu mintea întreagă, sănătos la minte.

TEÁMĂ s. f. Stare de neliniște și de tulburare provocată de un pericol care te amenință, de un rău care ți se poate întîmpla; frică. — Lat. ***tima** *(< timere)*.

TEÁMĂT, *teamăte*, s. n. (Înv.) Teamă. — Din **teme** + suf. *-ăt*.

TEÁNC, *teancuri*, s. n. Grămadă de obiecte (de același fel) așezate unele peste altele. — Tc. **tenk, denk**.

TEÁPĂ[1] s. f. 1. Soi, fel, fire, caracter. 2. Stare, treaptă, rang social, condiție socială.

TEÁRĂ, *teri*, s. f. (Reg.) 1. Natră. 2. Război de țesut. — Lat. **tela**.

TEÁRFĂ, *terfe*, s. f. (Reg.) 1. Zdreanță, otreapă. 2. Zestrea miresei, compusă din obiecte casnice și de îmbrăcăminte.

TEAS s. n. v. **tas**.

TEASC, *teascuri*, s. n. 1. Presă manuală cu ajutorul căreia se strivesc strugurii, semințele plantelor oleaginoase etc. pentru a se obține mustul, uleiul etc. 2. Mașină de imprimat; *p. ext.* tipar, tipărire. 3. Capcană pentru anumite animale. — Slav (v. sl. tĕskŭ).

TEATRÁL, -Ă, *teatrali, -e*, adj. 1. Care aparține teatrului, privitor la teatru. 2. Căutat, afectat, artificial, nesincer. [Pr.: *tea-*] — Fr. théâtral (lat. lit. theatralis).

TEATROLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu critica teatrală, cu literatura dramatică, cu organizarea și conducerea teatrelor etc. [Pr.: *tea-*] — Fr. théâtrologie.

TEÁTRU, *teatre*, s. n. I. 1. Clădire sau loc special amenajat în vederea reprezentării de spectacole; *p. ext.* instituție de cultură care organizează spectacole. 2. Spectacol, reprezentație dramatică. ◇ Loc. adv. *De teatru* = care se reprezintă la teatru (1), destinat a fi reprezentat pe scenă. ◇ Expr. *A face* (sau *a juca*) *teatru* = a se preface. ✦ (Fam.) Discuție aprinsă între mai mulți, ceartă care atrage pe curioși. 3. Artă teatrală; profesiunea de actor. 4. Literatură dramatică; culegere de piese. II. Loc unde se petrece un eveniment, unde are loc o acțiune. ◇ *Teatru de operații* = cîmp de luptă. [Pr.: *tea-*] — Fr. théâtre (lat. lit. theatrum).

TEBAÍNĂ s. f. Alcaloid cu acțiune toxică, extras din opiu. — Fr. thébaïne.

TECALEMÍT, *tecalemite*, s. n. Pompă de mînă cu piston, folosită la ungerea motoarelor cu unsori consistente. — Rus. tekalemit.

TECHER-MÉCHER adv. (Turcism înv.) În mare grabă, imediat; pe sus, cu sila. — Tc. teker meker.

TECSUÍ vb. IV. v. ticsi.

TECȘÍLĂ, *tecșile*, s. f. (Reg.) Pungă sau săculeț de piele în care se păstrează tutunul, banii etc. — Comp. tașcă.

TECTÓNICĂ s. f. Ramură a geologiei care studiază modificările straturilor, provocate de mișcarea scoarței pămîntești. — Fr. tectonique (< gr.).

TEDÉUM, *tedeumuri*, s. n. Scurt serviciu religios oficiat într-o împrejurare solemnă. [Scris și: *te-deum*] — Lat. lit. Te Deum [laudamus].

TEFELÚG, *tefeluge*, s. n. Tăvălug.

TEGLICI, *teglice*, s. n. Unealtă folosită de cojocari și de cizmari pentru a întinde pielea (crudă). — Bg. teglič.

TEGUMÉNT, *tegumente*, s. n. Învelișul corpului la om și la animale; învelișul seminței plantelor. — Fr. tégument (lat. lit. tegumentum).

TEGUMENTÁR, -Ă, *tegumentari, -e*, adj. Care ține de tegument, privitor la tegument. — După fr. tégumentaire.

TÉHNIC, -Ă, *tehnici, -e*, adj. Care aparține tehnicii, privitor la tehnică, de tehnică. ◇ *Desen tehnic* = desen care reprezintă la scară un obiect, cu înscrierea dimensiunilor lui, și care este folosit la construirea obiectului în spațiu. *Termen tehnic* = termen de specialitate, caracteristic unui domeniu de activitate. ✦ Care se ocupă de latura de strictă specialitate într-o meserie, într-o știință etc. — Fr. technique (< gr.).

TÉHNICĂ, *tehnici*, s. f. 1. Totalitatea uneltelor și a practicilor producției, dezvoltate în cursul istoriei, care permit omenirii să acționeze asupra naturii înconjurătoare cu scopul de a obține bunuri materiale. 2. Totalitatea procedeelor întrebuințate în practicarea unei meserii, a unei științe etc. — Fr. technique (< gr.).

TEHNICÉȘTE adv. Conform tehnicii, după metoda tehnică. — Din tehnic + suf. *-ește*.

TEHNICIÁN, -Ă, *tehnicieni, -e*, s. m. și f. Specialist în domeniul tehnicii (1). ✦ Persoană care dispune de o tehnică (2) înaltă într-o știință, într-o meserie etc. [Pr.: *-ci-an*] — După fr. technicien.

TEHNICÍSM s. n. Tendința de a folosi în mod exagerat procedeele tehnice caracteristice unui domeniu de activitate, lăsînd pe planul al doilea tezele teoretice care trebuie să conducă munca practică. — Din tehnic + suf. *-ism*.

TEHNICITÁTE s. f. Caracter, calitate a ceea ce este tehnic. ◇ *Spor de tehnicitate* = sumă adăugată la salariul anumitor angajați care au o pregătire profesională specială sau care execută (temporar) o lucrare cu caracter tehnic. — După fr. technicité.

TEHNICOLÓR, -Ă, *tehnicolori, -e*, adj. (Despre filme) Realizat printr-un procedeu tehnic special, care permite transpunerea pe peliculă a culorilor din natură.

TEHNOGRAFÍE s. f. Descrierea diferitelor meserii și a metodelor lor de lucru. — Fr. technographie (< gr.).

TEHNOLÓG, *tehnologi*, s. m. Specialist în tehnologie. — Fr. technologue.

TEHNOLÓGIC, -Ă, *tehnologici, -e*, adj. Care se referă la tehnologie, care ține de tehnologie; de tehnologie. — Fr. technologique (< gr.).

TEHNOLOGÍE, *tehnologii*, s. f. Totalitatea cunoștințelor despre metodele și mijloacele de prelucrare a materialelor. — Fr. technologie (< gr.).

TEHNOREDACTÁRE, *tehnoredactări*, s. f. Pregătirea tehnică a unui manuscris, înainte de a începe operația de tipărire. — După tehnoredacție.

TEHNOREDÁCȚIE, *tehnoredacții*, s. f. Tehnoredactare. — După germ. Technoredaktion.

TEHUI[1], *tehuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) zăpăci, a (se) buimăci. — Din tehui[1].

TEHUI[2], **-IE**, *tehui*, adj. (Reg.) Zăpăcit, năuc, buimăcit. — Comp. magh. tahonya «trîndav».

TEI, (1) *tei*, s. m., (2, rar) *teie*, s. n. 1. Arbore cu frunze mari în formă de inimă, cu flori albe sau albe-gălbui puternic parfumate, întrebuințate în medicină (*Tilia platyphyllos*). 2. Fibră din scoarța de tei (1), folosită la legat și la fabricat sfori, frînghii, rogoiini. ◇ Expr. *A lega două-n tei* = a reuși să adune ceva avere. *A găsi tei de curmei* = a găsi pretexte. — Lat. *tilium (= tilia).

Tei

TÉICĂ, *teici*, s. f. 1. Cutie mobilă (de lemn) în care cad grăunțele din coșul morii înainte de a trece între pietre. 2. Jgheab din care beau sau mănîncă vitele. 3. (Reg.) Mic vas de lemn, legat de o prăjină, cu care se scoate apă dintr-un puț. [Var.: téucă s. f.] — Comp. tc. tekne.

TEICÚȚĂ, *teicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *teică*.

TEIÉR, *teiere*, s. n. Prăjină lungă de care sînt legate curmeie de tei, folosită pentru a speria peștii de pe fundul apei și a-i goni spre plasele de pescuit. — Din tei + suf. *-ar*.

TEÍNĂ s. f. Alcaloid cristalizat, strălucitor, cu gust amărui, asemănător cu cafeina, întrebuințat în medicină ca excitant al nervilor și al inimii sau pentru efectele sale diuretice; se extrage din ceai. — Fr. théine.

TEIÓS, -OÁSĂ, *teioși, -oase*, adj. (Despre unele plante comestibile) Tare și fibros; ațos. — Din tei + suf. *-os*.

TEÍSM s. n. Doctrină filozofică idealistă, bazată pe admiterea existenței lui dumnezeu ca ființă supranaturală, rațională, care a creat lumea și o îndrumează. — Fr. théisme (< gr.).

TEÍST, *teiști*, s. m. Adept al teismului. — Fr. théiste (< gr.).

TEIȘÓR, *teișori*, s. m. 1. Diminutiv al lui *tei*. 2. Arbust din familia rozaceelor, cu flori mari galbene-aurii, cultivat ca plantă ornamentală (*Kerria japonica*); trandafir-galben.

TEIULÉȚ, *teiuleți*, s. m. Teișor (1). — Din tei + suf. *-ulet*.

TEJGHEÁ, *tejghele*, s. f. 1. Masă pe care vînzătorul își expune marfa, pe care servește pe cumpărători și unde primește încasările. 2. Masă de lucru a unui meseriaș. — Tc. tezgâh.

TEJGHELÚȚĂ, *tejgheluțe*, s. f. Diminutiv al lui *tejghea*.

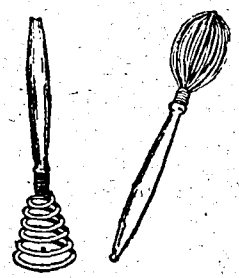
Teluri

TEJGHETÁR, *tejghetari*, s. m. Persoană care stă la tejghea (1), ca vînzător sau ca încasator. — Tc. tezgâhtar.

TEL, *teluri*, s. n. 1. Instrument de sîrmă folosit în bucătărie pentru a bate frișca, albușul de ou, crema etc. 2. Resort de sîrmă (de oțel) la canapele, fotolii etc. ✦ (Rar) Sîrmă care susține și întărește forma unui corset. 3. Mică coardă de metal la un instrument muzical. — Tc. tel.

TELÁL, *telali*, s. m. 1. Negustor ambulant (de haine vechi). 2. (Înv.) Persoană care făcea strigările la un mezat. — Tc. tellal, dellal.

TELÁL-BAȘĂ s. m. (Înv.) Șef, conducător al telalilor. — Tc. tellalbaşi.

TELĂLÍȚĂ, *telălițe*, s. f. Femeie care face comerț ambulant (cu haine vechi). — Din telal + suf. *-iță*.

TELEÁGĂ, *telegi*, s. f. 1. Căruță mică, de obicei cu două roți, care servește la transportul persoanelor sau al unor poveri ușoare. 2. Cotigă (2). — Slav (v. sl. telěga).

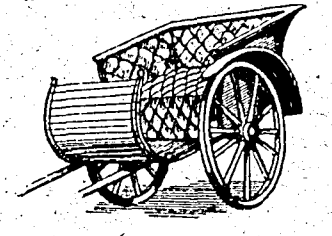
Teleagă (1)

TELEÁP interj. (Repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de tîrșîitul picioarelor. — Onomatopee.

TELE- Element de compunere însemnînd «departe», «la distanță» și care servește la formarea unor substantive ca *telebusolă*. — Fr. télé- (< gr.).

TELEBUSÓLĂ, *telebusole*, s. f. Busolă ale cărei indicații sînt transmise de la distanță unor instrumente indicatoare de pe bordul unui avion. — Din tele- + busolă (după fr. *télé-compas*).

TELECINEMATOGRÁF, *telecinematografe*, s. n. Aparat care transmite un film cinematografic cu ajutorul televiziunii. — Fr. télécinématographe.

TELECOMÁNDĂ, *telecomenzi*, s. f. Transmiterea unei comenzi la distanță; totalitatea mijloacelor tehnice care permit o astfel de transmitere. — Fr. télécommande.

TELECOMUNICÁȚIE, *telecomunicații*, s. f. Transmitere și recepție la distanță a unor sunete, semne sau imagini prin telefon, telegraf, televiziune, semnalizare optică etc. — Fr. télécommunication.

TELEFÉRIC, *teleferice*, s. n. Funicular amenajat pentru transportul oamenilor. — Fr. téléphérique.

TELEFÓN, *telefoane*, s. n. 1. Telecomunicație în care se fac convorbiri la distanță prin mijlocirea undelor electromagnetice propagate de-a lungul unor fire; ansamblul instalațiilor necesare pentru acest scop. 2. Aparat prevăzut cu un transmițător și un receptor și care, legat de o instalație telefonică centrală, permite convorbiri la distanță. ✦ Chemare telefonică. ✦ Numărul pe care îl poartă instalația unui abonat. — Fr. téléphone (< gr.).

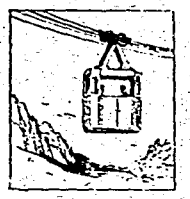

Teleferic

TELEFONÁ, *telefonez*, vb. I. Intranz. și tranz. A comunica cu cineva prin intermediul telefonului. — Fr. téléphoner.

TELEFÓNIC, -Ă, *telefonici, -e*, adj. Care aparține telefonului, privitor la telefon; (despre o convorbire) care se face prin telefon. ◇ *Aviz telefonic* = aviz prin care cineva este înștiințat că la o anumită oră va fi chemat la telefon pentru o convorbire interurbană. — Fr. téléphonique.

Telefon

TELEFONÍE s. f. Transmitere la distanță a sunetelor (transformate în unde electromagnetice) cu ajutorul aparatelor de telefon, legate între ele prin cabluri conductoare. — Fr. téléphonie (< gr.).

TELEFONÍST, -Ă, *telefoniști, -ste*, s. m. și f. Persoană care face serviciu la o centrală telefonică, stabilind legăturile telefonice. — Fr. téléphoniste.

TELEFOTOGRAFÍE, *telefotografii*, s. f. Tehnica de a fotografia de la mare distanță cu ajutorul teleobiectivului; fotografie realizată în asemenea condiții. — Fr. téléphotographie.

TELEGÁR, *telegari*, s. m. Cal tînăr, voinic (folosit la trăsură). — Din teleagă + suf. *-ar*.

TELEGEÁ, *telegele*, s. f. (Rar) Teleguță. — Din telegi (pl. lui *teleagă*) + suf. *-ea*.

TELEGHIDÁ, *teleghidez*, vb. I. Tranz. A dirija de la distanță un avion, un proiectil etc. — Fr. téléguider.

TELEGHIDÁT, -Ă, *teleghidați, -te*, adj. (Despre avioane, proiectile etc.) Care poate fi dirijat de la distanță. *Rachete teleghidate.* — V. *teleghida*.

TELEGRÁF[1] s. m. Nume dat unor plante erbacee ornamentale cu flori albe, mirositoare și cu tulpina agățătoare ajungînd pînă la 5-6 metri *(Boussingaultia baselloides)* sau cu florile mici, roz-purpurii și cu tulpina fragilă *(Tradescantia virginiea)*. — Fr. télégraphe (< gr.).

Telegraf

TELEGRÁF[2], *telegrafe*, s. n. 1. Telecomunicație care transmite la distanță semnale (corespunzătoare literelor și cifrelor) cu ajutorul unor aparate electromagnetice; ansamblul instalațiilor necesare în acest scop. 2. (Înv.) Aparat situat pe înălțimi sau în turnuri de semnalizare, pentru transmiterea la distanță a unor semnale optice. — Fr. télégraphe (< gr.).

TELEGRAFIÁ, *telegrafiez*, vb. I. Intranz. și tranz. A trimite o telegramă. [Pr.: *fi-a*] — Fr. télégraphier.

TELEGRÁFIC, -Ă, *telegrafici, -e*, adj. 1. Care aparține telegrafului sau telegrafiei, privitor la telegraf. ✦ Transmis prin telegraf. *Mandat telegrafic.* 2. Fig. Concis, laconic. — Fr. télégraphique.

TELEGRAFÍE, *telegrafii*, s. f. Telecomunicație realizată cu ajutorul telegrafului. ◇ *Telegrafie fără fir* = radiotelegrafie. — Fr. télégraphie (< gr.).

TELEGRAFÍST, -Ă, *telegrafiști, -ste*, s. m. și f. Funcționar la un oficiu telegrafic, care transmite și recepționează telegrame; manipulant la aparatele telegrafice. — Fr. télégraphiste.

TELEGRÁM s. n. v. telegramă.

TELEGRÁMĂ, *telegrame*, s. f. Comunicare (scurtă) transmisă prin mijloacele cele mai rapide (telefon, telegraf); formularul pe care este scrisă această comunicare. [Var.: (inv.) **telegrám** s. n.] — Fr. télégramme (< gr.).

TELEGÚȚĂ, *teleguțe*, s. f. Diminutiv al lui *teleagă*.

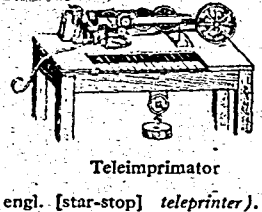

Teleimprimator

TELEIMPRIMÁRE, *teleimprimări*, s. f. Transmitere la distanță a unui text, prin intermediul teleimprimatorului. — Din tele- + imprimare.

TELEIMPRIMATÓR, *teleimprimatoare*, s. n. Aparat telegrafic cu ajutorul căruia se transmit și se recepționează texte cu literele alfabetului. — Din tele- + imprimator (după engl. [star-stop] *teleprinter*).

TELEINDICATÓR, *teleindicatoare*, s. n. Dispozitiv cu ajutorul căruia se măsoară și se transmite la distanță valoarea unei mărimi. — După fr. téléindicateur.

TELELÉICĂ, *teleleici*, s. f. (Pop.) Femeie ușuratică, stricată. — Din teleleu + suf. *-ică*.

TELELÉU, -EÁ, *telelei, -ele*, s. m. și f. Om fără căpătîi, care își pierde vremea (umblînd de colo pînă colo) fără nici o treabă. ◇ Expr. *A umbla teleleu (Tănase)* = a umbla de colo pînă colo, fără rost. *A fi teleleu Tănase* = a fi zăpăcit, prost. — Magh. telelő.

TELELOÁICĂ, *teleloaice*, s. f. (Înv.) Soția telalului; vînzătoare ambulantă (de haine vechi). — Din telal + suf. *-oaică*.

TELEMĂSÚRĂ, *telemăsuri*, s. f. Transmitere la distanță a valorii unei mărimi măsurate. — Fr. télémesure.

TELEMEÁ s. f. Brînză preparată din caș bine stors, tăiat în felii cu fețe dreptunghiulare și pus în putini cu saramură; brînză de Brăila. — Tc. telleme.

TELEMECÁNICĂ s. f. Tehnica dirijării mecanismelor de la distanță prin dispozitive electrice, cu sau fără fir. — Fr. télémécanique.

TELEMÉTRIC, -Ă, *telemetrici, -e*, adj. Care aparține telemetrului, privitor la telemetru; făcut cu ajutorul telemetrului. — Fr. télémétrique.

TELEMETRÍE s. f. Știință care se ocupă cu măsurarea distanțelor cu ajutorul telemetrului. — Fr. télémétrie.

TELEMÉTRU, *telemetre*, s. n. Instrument optic folosit pentru măsurarea distanței dintre locul unde este instalat instrumentul și un punct depărtat sau inaccesibil. — Fr. télémètre (< gr.).

Telemetru

TELENCEFÁL, *telencefale*, s. n. Partea anterioară, terminală, a creierului. — Fr. télencéphale (< gr.).

TELEOBIECTÍV, *teleobiective*, s. n. Obiectiv fotografic folosit la fotografierea obiectelor situate la depărtări mari. — Fr. téléobjectif.

TELEOLÓGIC, -Ă, *teleologici, -e*, adj. Care aparține teleologiei, privitor la teleologie. — Fr. téléologique.

TELEOLOGÍE s. f. Doctrină filozofică idealistă, potrivit căreia totul în natură ar fi organizat în conformitate cu un anumit scop, cu o anumită cauză finală. — Fr. téléologie (< gr.).

TELEPÁTIC, -Ă, *telepatici, -e*, adj. Care aparține telepatiei, privitor la telepatie. — Fr. télépathique.

TELEPATÍE s. f. Facultate atribuită unor oameni de a percepe fenomene care nu sînt în raza simțurilor, precum și de a transmite gîndul la distanță, fără intermediul organelor de simț; percepere întîmplătoare a fenomenelor și a gîndurilor de la distanță. — Fr. télépathie (< gr.).

TELEREGLÁJ, *telereglaje*, s. n. Totalitatea mijloacelor tehnice pentru transmiterea la distanță a unor comenzi care să efectueze reglajul într-o anumită instalație. — Fr. téléreglage.

TELESCÓP, *telescoape*, s. n. Instrument optic folosit în astronomie pentru observarea aștrilor, avînd un obiectiv puternic și o oglindă concavă. — Fr. téléscope (< gr.).

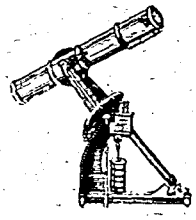

Telescop

TELESCÓPIC, -Ă, *telescopici, -e*, adj. 1. Care aparține telescopului, privitor la telescop; care se face sau se vede cu ajutorul telescopului. 2. (Despre tuburi) Care pătrunde în golul altui tub, fără joc prea mare. — Fr. téléscopique.

TELESTEREOGRÁF, *telestereografe*, s. n. Aparat cu ajutorul căruia se pot transmite la distanță fotografii, desene, texte etc., imprimate în prealabil pe un film special. — Fr. téléstéréographe.

TELETÍN, *teletinuri*, s. n. (Reg.) Piele (de bou sau de cal) tăbăcită cu materii vegetale. — Sb. teletin.

TELEVIZIÚNE s. f. Tehnica transmiterii la distanță a imaginilor unor obiecte (în mișcare) pe calea undelor vizuale (fără fir). — Fr. télévision.

TELEVIZÓR, *televizoare*, s. n. Aparat care recepționează imagini transmise prin televiziune. — După fr. téléviseur.

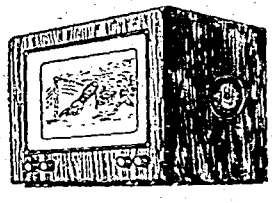

Televizor

TELPÍZ, -Ă, *telpizi, -e*, adj. (Turcism înv.) Viclean, prefăcut, șiret. — Tc. telbis.

TELTÍE, *teltii*, s. f. (Turcism înv.) Pătură groasă de pîslă, care se așază sub șa. — Tc. telti.

TELÚR s. n. Metaloid de culoare albă-albăstruie, avînd proprietăți asemănătoare cu cele ale sulfului. — Fr. tellure.

TELÚRIC[1], *telurici*, adj. m. (În expr.) *Acid telluric* = acid care este compus cu telur, care rezultă din telur. — Fr. tellurique.

TELÚRIC[2], *-Ă, telurici, -e*, adj. (Livresc) Care aparține pămîntului, privitor la pămînt; pămîntesc. ◇ *Curent telluric* = curent electric care circulă prin sol. — Fr. tellurique.

TEMÁTIC, -Ă, *tematici, -e*, adj. 1. Privitor la teme, făcut pe teme. 2. (În expr.) *Vocală tematică* = vocală care nu poate fi consi-

derată nici sufix, nici desinență, și care, adăugată la rădăcină, formează împreună cu aceasta o temă. — Fr. thématique (<gr.).

TEMÁTICĂ, *tematici*, s. f. Totalitatea temelor sau tema esențială a unei lucrări literare, artistice, științifice, a unui curent literar, a unei epoci etc. — Fr. thématique (< gr.).

TÉMĂ, *teme*, s. f. 1. Problemă principală care este dezvoltată într-o operă, într-o expunere; subiect; aspect al realității care se reflectă într-o operă artistică. ◇ Loc. adj. și adv. *Pe tema...* = în jurul problemei..., despre problema... ✦ Motiv melodic dintr-o piesă muzicală. 2. Exercițiu scris, dat școlarilor pentru aplicarea cunoștințelor dobândite. 3. Parte a unui cuvînt pînă la desinență, constituită din rădăcină, urmată de o vocală tematică și de unul sau de mai multe sufixe (gramaticale sau lexicale). — Fr. thème (lat. lit. thema, -atis).

TEMÁTOR, -OÁRE, *temători, -oare*, adj. Care se teme sau care inspiră teamă. — Din teme + suf. *-(ă)tor*.

TEMBÉL, -Ă, *tembeli, -e*, adj. Nepăsător, indiferent, indolent, lăsător. — Tc. tembel.

TEMBELÍSM, *tembelisme*, s. n. Nepăsare, indolență, indiferență, delăsare. — Din tembel + suf. *-ism*

TÉME, *tem*, vb. III. 1. Refl. A fi cuprins de sentimentul fricii, a simți teamă. ◇ Expr. *Cine e mușcat de șarpe se teme și de șopîrlă* = cel pățit e fricos, prevăzător. *Mă tem că...* = mi-e teamă că..., mi se pare că..., socotesc că... ✦ A fi îngrijorat, a-și face griji. 2. Tranz. (Pop.) A fi gelos; a bănui, a suspecta pe cineva de infidelitate în căsnicie. — Lat. timēre (= *timere*).

TEMÉI, *temeiuri*, s. n. 1. Temelie, fundament, bază. ◇ Loc. adj. *De temei* = de bază, solid, serios, important. *Fără* (sau *lipsit de*) *temei* = fără bază reală, fictiv, neîntemeiat. ◇ Loc. adj. și adv. *Cu temei* = a) cu cumpăt, cu socoteală, b) de-a binelea temeinic. 2. Motiv, pricină, cauză; prilej. 3. Toi miez *Temeiul nopții*. 4. (Înv.) Grosul unei armate. — Slav (v. sl. temelĭ <gr.).

TEMÉINIC, -Ă, *temeinici, -e*, adj. Solid, serios. ✦ Adînc, intens. [Var.: (înv.) temélnic, -ă adj.] — Din temei + suf. *-nic*.

TEMEINICÍE s. f. Însușire a ceea ce este temeinic; soliditate, tărie, trăinicie; statornicie. ◇ Loc. adv. *Cu temeinicie* = temeinic; cu insistență. — Din temeinic + suf. *-ie*.

TEMELÍE, *temelii*, s. f. Partea inferioară a unei construcții, coloane, statui etc., prin care aceasta se sprijină pe pămînt; fundație, fundament, bază. ◇ Loc. adv. *Din* (sau *pînă în*) *temelii* (sau *temelie*) = de la (sau pînă la) bază; cu totul. ◇ Expr. *A pune temelie* = a funda, a întemeia, a începe. — Slav (v. sl. temelije < gr.).

TEMÉLNIC, -Ă adj. v. temeinic.

TEMENEÁ, *temenele*, s. f. Salut făcut după obiceiul musulman, printr-o plecăciune; ploconeală, închinăciune. — Tc. temennah.

TEMENÍ, *temenesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se pleca în fața cuiva în semn de salut; a se închina. — Din temenea.

TEMERÁR, -Ă, *temerari, -e*, adj. Îndrăzneț (peste măsură), cutezător. — Fr. téméraire (lat. lit. temerarius).

TÉMERE, *temeri*, s. f. Faptul de *a (se) teme*; frică, teamă. ✦ (Înv.) Gelozie.

TEMERITÁTE s. f. Îndrăzneală mare, cutezanță (nesocotită). —Fr. témérité (lat. lit. temeritas, -atis).

TEMETÉU, *temeteie*, s. n. (Reg.) Cimitir. — Magh. temető.

TÉMNIC, *temnicuri*, s. n. (Reg.) 1. Adăpost în pămînt, în care se țin stupii iarna. 2. Adăpost săpat în pămînt pentru ocrotirea ostașilor (în timp de război). 3. (Înv.) Închisoare. — Sb. temnik.

TEMNICÉR, *temniceri*, s. m. Paznicul unei închisori; gardian. — Din temniță + suf. *-ar*.

TEMNICIOÁRĂ, *temnicioare*, s. f. Diminutiv al lui *temniță*.

TEMNIȚÁ vb. I. v. întemnița.

TÉMNIȚĂ, *temnițe*, s. f. Închisoare, pușcărie. ◇ (Jur.) *Temniță grea* = pedeapsă care se aplică pentru fapte penale grave și care se execută în penitenciare cu regim sever. [Pl. și: *temnițI*] — Slav (v. sl. tĭmĭnica).

TEMPERÁ, *temperez*, vb. I. Tranz. A potoli, a modera, a domoli. — Fr. tempérer (lat. lit. temperare).

TEMPERAMÉNT, *temperamente*, s. n. Îmbinare caracteristică a particularităților psihice ale unei persoane, bazată pe de o parte pe rapiditatea apariției sentimentelor, iar pe de altă parte pe intensitatea lor; fire. ✦ Energie vitală, avînt, elan. — Fr. tempérament (lat. lit. temperamentum).

TEMPERAMENTÁL, -Ă, *temperamentali, -e*, adj. Care aparține temperamentului, privitor la temperament. — Din temperament + suf. *-al*.

TEMPERAMENTÓS, -OÁSĂ, *temperamentoși, -oase*, adj. (Rar) Cu temperament, plin de temperament. — Din temperament + suf. *-os*.

TEMPERÁNȚĂ s. f. Cumpătare, moderație, sobrietate (în special în privința consumului de băuturi alcoolice). — Fr. tempérance (lat. lit. temperantia).

TEMPERÁT, -Ă, *temperați, -te*, adj. Moderat, potolit. ◇ *Climă temperată* = climă caracterizată prin existența celor 4 anotimpuri, cu veri potrivit de călduroase și cu ierni nu prea reci. *Zonă temperată* = fiecare dintre cele două zone de pe suprafața pămîntului, cuprinse între tropice și cercurile polare. — V. *tempera*.

TEMPERATÚRĂ, *temperaturi*, s. f. Gradul, starea de căldură a unui corp; (în special) gradul de căldură a aerului. ◇ *Tmperatură absolută* = temperatură care se măsoară pornind de la zero absolut (— 273° C). ✦ Gradul de căldură anormală a corpului omenesc, reprezentînd un simptom patologic. — Fr. température (lat. lit. temperatura).

TEMPESTÁTE, *tempestăți*, s. f. (Latinism înv.) Furtună. — Lat. lit. tempestas, -atis.

TEMPÉSTĂ, *tempeste*, s. f. (Livresc înv.) Furtună, uragan. — It. tempesta.

TEMPESTUÓS, -OÁSĂ, *tempestuoși, -oase*, adj. (Livresc înv.) Furtunos, vijelios. — Lat. lit. tempestuosus.

TEMPLIÉR, *templieri*, s. m. (La pl.) Ordin de călugări militari din evul mediu (care au participat la cruciade); (și la sg.) călugăr făcînd parte din acest ordin. [Pr.: *-pli-er*] — Fr. templier (după *templu*).

TEMPLÍU, -ÍE, *templii*, adj. (Rar) De templu. *O liniște templie* (ALECSANDRI). — Din templu + suf. *-iu*.

TÉMPLU, *temple*, s. n. Edificiu destinat cultului religios (la unele popoare din antichitate, astăzi la mozaici, la protestanți etc.). — Lat. lit. templum.

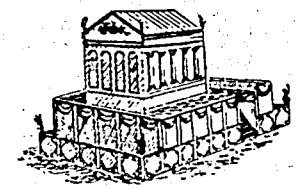

Templu antic (reconstituit)

TÉMPO s. n. Grad de rapiditate cu care trebuie cîntată o compoziție muzicală, conform conținutului și caracterului ei. ✦ Ritm, cadență. — It. tempo.

TEMPORÁL[1], *temporale*, adj. n. (În expr.) *Os temporal* (și substantivat, f.) = os al tîmplei. — Fr. temporal.

TEMPORÁL[2], *-Ă*, *temporali, -e*, adj. Care indică timpul, privitor la timp. ◇ *Propoziție temporală* (și substantivat, f.) = propoziție care arată timpul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă, avînd funcțiunea unui complement circumstanțial de timp. *Conjuncție temporală* = conjuncție care introduce o propoziție temporală. — Fr. temporel.

TEMPORÁR, -Ă, *temporari, -e*, adj. Vremelnic, trecător, provizoriu. — Fr. temporaire (lat. lit. temporarius).

TEMPORIZÁ, *temporizez*, vb. I. Tranz. A amîna, a tărăgăna, a tergiversa. — După fr. temporiser.

TEMPORIZÁRE, *temporizări*, s. f. Acțiunea de *a temporiza* și rezultatul ei; amînare, tergiversare.

TEMÚT[1] s. n. 1. (Rar) Temere. 2. (Înv.) Gelozie. — V. *teme*.

TEMÚT[2], *-Ă*, *temuți, -te*, adj. Care inspiră teamă. ✦ (Rar) Care se teme; sfios. *Priveau mortul fără să spună nici un cuvînt, serioși și temuți* (ARDELEANU). — V. *teme*.

TEN, *tenuri*, s. n. Culoarea și calitatea pielii obrazului. — Fr. teint.

TENÁCE, *tenaci, -e*, adj. 1. Stăruitor, perseverent, persistent, dîrz. 2. (Despre corpuri dure) Care, supus unor forțe exterioare, nu se rupe, ci capătă deformații permanente; care rezistă la rupere; care se desface cu greu. — Fr. tenace (lat. lit. tenax, -acis).

TENACITÁTE s. f. 1. Însușirea de a fi tenace; stăruință, perseverență, dîrzenie. 2. Proprietatea corpurilor dure de a rezista la rupere. ✦ Mărime caracteristică a unui material solid, egală cu deformația lui specifică la rupere. — Fr. ténacité (lat. lit. tenacitas, -atis).

TENCHI, *tenchiuri*, s. n. (Turcism înv.) A patra parte dintr-un dram. — Tc. denk.

TENCUÍ[1], *tencuiesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi un zid cu tencuială. — Ucr. tynkuvaty.

TENCUÍ[2], *tencuiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A strînge ceva în teancuri; a împacheta. — Din teanc.

TENCUIÁLĂ, *tencuieli*, s. f. Strat de mortar care se așterne pe ziduri și pe tavane pentru a le proteja și pentru a obține suprafețe netede, cu aspect plăcut. — Din tencui[1] + suf. *-eală*.

TENCUÍRE, *tencuiri*, s. f. Tencuit[1]. — V. *tencui*[1].

TENCUÍT[1] s. n. Acțiunea de *a tencui*[1]; tencuire.

TENCUÍT[2], *-Ă*, *tencuiți, -te*, adj. Acoperit cu tencuială. — V. *tencui*[1].

TENCURÉL, *tencurele*, s. n. Diminutiv al lui *teanc*.

TENDÁR, *tendare*, s. n. 1. Bară folosită la susținerea tendei. 2. Grindă folosită la susținerea capetelor bărcilor de serviciu sau de salvare de pe o navă. — Din tendă + suf. *-ar*.

TÉNDĂ, *tende*, s. f. Apărătoare de soare sau de ploaie, făcută din pînză (la o luntre, la o corabie, pe o terasă etc.). — Ngr. ténta (it. tenda).

TENDENȚIONÍSM s. n. (Rar) Tendențiozitate. [Pr.: *-ți-o-*] — Din tendențios.

TENDENȚIÓS, -OÁSĂ, *tendențioși, -oase*, adj. Care urmărește un anumit scop, care trădează o tendință ascunsă; care vrea să insinueze ceva. [Pr.: *-ți-os*] — După fr. tendancieux.

TENDENȚIOZITÁTE s. f. Însușirea de a fi tendențios; tendenționism. [Pr.: *-ți-o-*] — Din tendențios.

TÉNDER, *tendere*, s. n. Vehicul de cale ferată, cuplat direct cu locomotiva unui tren, servind la depozitarea și la transportul combustibilului și a apei necesare locomotivei. — Fr. tender (< engl.).

TENDINÓS, -OÁSĂ, *tendinoși, -oase*, adj. Care ține de tendon, privitor la tendon. — După fr. tendineux.

TENDINȚĂ, *tendințe*, s. f. 1. Dispoziție firească pentru ceva; **înclinare**, năzuință; pornire, acțiune conștientă spre un scop determinat. 2. Forța care face ca un corp să se miște într-o anumită **direcție**: direcția unui corp în mișcare. — După fr. tendance.

TENDÓN, *tendoane*, s. n. Țesut fibros și rezistent, de culoare **albă**, cu ajutorul căruia mușchii se fixează pe oase. — Fr. tendon.

TENEBRĂ, *tenebre*, s. f. (Livresc; rar la sg.) Întuneric, întunecime, beznă. — Fr. **ténèbres** (lat. lit. tenebrae).

TENEBRÓS, -OASĂ, *tenebroși, -oase*, adj. (Livresc) Întunecos, obscur. ◆ Fig. (Despre oameni) Posomorît, sumbru. — Fr. **ténébreux** (lat. lit. tenebrosus).

TÉNIE, *tenii*, s. f. Vierme parazit care trăiește în intestinul subțire al omului și al animalelor carnivore; panglică. [Pr.: *-ni-e*] — Fr. **ténia** (lat. lit. taenia).

Tenie

TÉNIS s. n. Joc sportiv care se joacă cu mingi mici, lovite cu racheta de către două sau patru persoane, pe un teren special amenajat, despărțit în două printr-o plasă. ◇ *Tenis de masă* = joc sportiv asemănător cu tenisul, care se joacă cu mingi mici de celuloid și cu palete, pe o masă specială; ping-pong. — Fr. **tennis** (< engl.).

TENOR *tenori*, s. m. Cea mai înaltă voce bărbătească; cîntăreț care are o astfel de voce ◇ *Tenor dramatic* = voce bărbătească cu volum mare și registru central puternic, care execută cu ușurință notele de sus; cîntăreț cu o astfel de voce. — Fr. **ténor** (it. tenore).

Tenis

Tenis de masă

TENSIOMÉTRU, *tensiometre*, s. n. Aparat de măsurat tenseunea superficială a unui lichid. ◆ Aparat pentru măsurat presiunea arterială. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. **tensiomètre**.

TENSIÚNE, *tensiuni*, s. f. 1. Stare a ceea ce este întins; încordare. ◆ Fig. Situație încordată; zbucium sufletesc. ◆ Forță interioară care acționează asupra unității de arie dintr-o secțiune a unei piese supuse unor forțe exterioare. 2. Diferența de potențial dintre două puncte ale unui cîmp electric. 3. Presiunea vaporilor produși de un lichid într-un spațiu închis. 4. Presiune exercitată de fluxul sîngelui asupra pereților vaselor sanguine și a inimii; presiune mai mare decît cea normală, constituind o stare patologică. — Fr. **tension** (lat. lit. tensio, -onis).

TENTÁ, *tentez*, vb. I. Tranz. A ispiti, a ademeni. — Fr. **tenter** (lat. lit. tentare).

TENTÁCUL, *tentacule*, s. n. Fiecare dintre apendicele mobile, nearticulate, ale unor animale, servind ca organ tactil, de apucare sau de mișcare. — Fr. **tentacule** (lat. lit. tentaculum).

TENTACULÁR, -Ă, *tentaculari, -e*, adj. Cu tentacule, de natura tentaculelor; ca un tentacul. — După fr. **tentaculaire**.

TENTATÍVĂ, *tentative*, s. f. Acțiune întreprinsă cu scopul de a realiza ceva sau de a ajunge la ceva, fără a avea siguranța deplină a succesului; încercare (neizbutită). — După fr. **tentative**.

TENTĂȚIE, *tentății*, s. f. Ispită, ademenire. [Var.: (înv.) **tentațiúne** s. f.] — Fr. **tentation** (lat. lit. tentatio, -onis).

TENTAȚIÚNE s. f. v. **tentație**.

TÉNTĂ, *tente*, s. f. Amestec de tuș (sau de culoare) cu apă, folosit pentru a reda nuanța de culoare dorită; nuanță a unei culori. — Fr. **teinte**.

TEOBROMÍNĂ, *teobromine*, s. f. Alcaloid care se extrage din semințele de cacao și care are o acțiune diuretică importantă. [Pr.: *te-o-*] — Fr. **théobromine**.

TEOCRÁT, *teocrați*, s. m. (Rar) Persoană care exercită o putere teocratică. [Pr.: *te-o-*] — Fr. **théocrat**.

TEOCRÁTIC, -Ă, *teocratici, -e*, adj. Care aparține teocrației, privitor la teocrație; de natură teocratică. [Pr.: *te-o-*] — Fr. **théocratique**.

TEOCRAȚÍE *teocrații*, s. f. Formă de guvernămînt în care autoritarea, considerată ca emanînd de la dumnezeu, este exercitată de preoți; stat cu o astfel de formă de guvernămînt. [Pr.: *te-o-*] — Fr. **théocratie** (<gr.).

TEODICÉE s. f. Doctrină mistică care încearcă să justifice contradicția dintre existența răului și a nedreptății în lume și ideea bunătății și a atotputerniciei atribuite de religie lui dumnezeu. [Pr.: *te-o-*] — Fr. **théodicée**.

Teodolit

TEODOLÍT, *teodolite*, s. n. Instrument optic alcătuit dintr-o lunetă mobilă care se poate roti în fața unui cadran împărțit în grade și care este folosit în topografie la măsurarea unghiurilor și în astronomie la determinarea azimutului și a înălțimii aparente a unui astru. [Pr.: *te-o-*] — Fr. **théodolite**.

TEOGÓNIC, -Ă *teogonici, -e* adj. Care aparține teogoniei; privitor la teogonie. — Fr. **théogonique**.

TEOGONÍE, *teogonii*, s. f. (În religiile politeiste) Genealogia zeilor; ansamblul divinităților unui popor politeist). — Fr. **théogonie** (<gr.).

TEOLÓG, *teologi*, s. m. Persoană care se ocupă cu probleme de teologie; (reg.) student în teologie. — Fr. **théologue** (<gr.).

TEOLOGÁL, -Ă, *teologali, -e*, adj. (Rar) Teologic. — Fr. **théologal**.

TEOLÓGIC, -Ă, *teologici, -e*, adj. Care ține de teologie, privitor la teologie; de teolog. — Fr. **théologique**.

TEOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul problemelor religioase. — Fr. **théologie** (< gr.).

Teorbă

TEORBĂ, *teorbe*, s. f. Instrument muzical asemănător cu lăuta, care are coarde speciale pentru sunetele grave. [Pr.: *te-or-*] — Fr. **théorbe** (< it.).

TEORÉMĂ, *teoreme*, s. f. (Mat.) Adevăr care, pentru a deveni evident, trebuie demonstrat. — Fr. **théorème** (< gr.).

TEORÉTIC, -Ă, *teoretici, -e*, adj. Privitor la teorie, bazat pe teorie; referitor la conținutul de idei. ◆ Care este de natura teoriei, care nu afectează activitatea practică. — Germ. **theoretisch** (lat. lit. theoreticus).

TEORETICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere teoretic. — Din **teoretic** + suf. *-ește*.

TEORETICIÁN, *teoreticieni*, s. m. Persoană care se ocupă cu problemele teoretice dintr-un domeniu al științei sau al artei. [Pr.: *te-o-re-ti-ci-an*] — Fr. **théoricien** (după *teoretic*[1]).

TEORETIZÁ, *teoretizez*, vb. I. Tranz. A scoate și a sistematiza ideile generale din datele unei cercetări; a formula principii. — După fr. **théoriser**.

TEORETIZÁRE, *teoretizări*, s. f. Acțiunea de *a teoretiza* și rezultatul ei.

TEORÍE, *teorii*, s. f. 1 Sistem de principii care constituie conținutul ideologic al unei științe, al unei arte, al unei concepții despre lume; ansamblu de idei pe baza cărora se interpretează fapte sau evenimente care aparțin anumitor domenii sau categorii de fenomene. 2. Partea teoretică a instrucției militare. — Fr. **théorie** (lat. lit. theoria).

TEOZÓF, *teozofi*, s. m. Adept al teozofiei. — Fr. **théosophe** (< gr.).

TEOZÓFIC, -Ă, *teozofici, -e*, adj. Care aparține teozofiei, privitor la teozofie. — Fr. **théosophique**.

TEOZOFÍE s. f. Doctrină filozofică-religioasă de origine orientală, care susține teoria reîncarnării sufletului în nenumărate vieți, pînă la intrarea lui în nirvana — Fr. **théosophie** (< gr.).

TEPTÍL adv. v. **tiptil**.

TERACÓTĂ *teracote*, s. f. Produs ceramic (obținut prin arderea argilei) din care se fac plăci pentru sobe, obiecte ornamentale etc. — It. terracotta.

TERAPEÚTIC, -Ă, *terapeutici, -e*, adj. Care ține de terapeutică, privitor la terapeutică. — Fr. **thérapeutique** (< gr.).

TERAPEÚTICĂ s. f. Parte a medicinii care se ocupă cu tratamentul bolilor și cu modul de întrebuințare a medicamentelor; știința vindecării bolilor. — Fr. **thérapeutique** (< gr.).

TERAPÍE s. f. Metodă de vindecare a unei anumite boli. — Fr. **thérapie** (< gr.).

TERASAMÉNT, *terasamente*, s. n. Lucrare constînd din săpături în pămînt, umpluturi etc., care se execută în vederea realizării unei căi ferate, a unui dig, a unui canal etc.; rezultatul unei astfel de lucrări. — După fr. terrassement.

TERÁSĂ[1] s. f. v. **teraz**.

Terasă

TERÁSĂ[2], *terase*, s. f. 1. Construcție deschisă, anexă a unei clădiri, așezată la nivelul parterului, al unui etaj sau pe acoperiș (servind ca loc de odihnă). ◆ Suprafață plană amenajată pe o ridicătură de teren, în parcuri sau în grădini. ◆ Porțiune de trotuar în fața unei cafenele sau a unui restaurant, unde sînt așezate mese. 2. Suprafață de teren în formă de trepte plane provenite din ridicarea treptată a scoarței pămîntului sau ca rezultat al eroziunii apelor în lungul unei ape curgătoare. — Fr. terrasse.

TERATOLÓGIC, -Ă, *teratologici, -e*, adj. Care ține de teratologie, privitor la teratologie. — Fr. **tératologique**.

TERATOLOGÍE s. f. Ramură a anatomiei și a fiziologiei, care se ocupă de anomaliile morfologice ale viețuitoarelor. — Fr. **tératologie** (< gr.).

TERÁZ s. n. Varietate de struguri de calitate inferioară, cu boabe mici și negre; vinul făcut din astfel de struguri. [Var.: **terásă** s. f.]

TÉRBIU s. n. Element din familia metalelor care aparțin pămînturilor rare. — Fr. **terbium**.

TERCHEA-BÉRCHEA s. m. invar. Calificativ dat unui om de nimic. — Comp. magh. *tarka barka* «împestrițat ca o brezaie».

TERCI, *terciuri*, s. n. Mîncare gătită din mălai fiert în apă; mămăliga foarte moale. ◇ Expr. *A face pe cineva* (sau *ceva*) *terci* = a nimici pe cineva (sau ceva); a distruge.

TERCIUÍ, *terciuiesc*, vb. IV. Tranz. A transforma într-o pastă moale; a strivi, a zdrobi; *fig.* a nimici. — Din **terci**.

TERCIUIÁLĂ, *terciuieli*, s. f. Acțiunea de *a terciui* și rezultatul ei; terci.

TERCIUÍRE, *terciuiri*, s. f. Acțiunea de *a terciui*.

TERBENTÍNĂ s. f. v. **terebentină**.

TEREBENTÍNĂ s. f. Lichid incolor, cu miros pătrunzător, obținut prin distilarea rășinii coniferelor și folosit în industrie. [Var.: **terbentină, terpentină** s. f.] — După fr. **térébenthine**.

TEREBÍNT, *terebinți*, s. m. Arbore rășinos, răspîndit pe coastele Mediteranei, din care se extrage terebentina și alte substanțe tanante *(Pistacia terebinthus)*. — Fr. **térébinthe**.

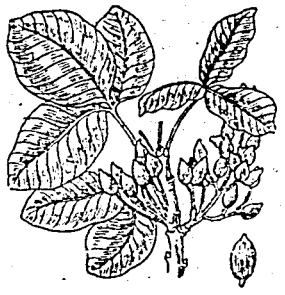

Terebint

TERÉN, *terenuri*, s. n. 1. Întindere de pămînt. ◇ Expr. *A sonda* (sau *a pipăi*) *terenul* = a observa cu atenție situația, împrejurările, înainte de a întreprinde ceva; a se informa. *A cîștiga teren* = a progresa puțin cîte puțin într-o acțiune; a-și consolida poziția. *A părăsi terenul* = a se da bătut, a ceda. *A pierde teren* = a pierde șansele de succes. ✦ Solul privit din punct de vedere geologic, geografic etc. *Terenuri paleozoice*. ✦ Loc, regiune. 2. Fig. Domeniu de activitate, de preocupări. ◇ Loc. adv. *Pe teren* = la fața locului; la locul de producție. — Fr. **terrain**.

TERERÉM, *tererемuri*, s. n. (Înv.) 1. Ornament melodic; tril. ✦ Ornament grafic. 2. Fig. Ifos, moft; pretenție. — Comp. ngr. **tererismos**.

TERÉSTRU, -Ă, *terești, -stre*, adj. Care aparține pămîntului, privitor la pămînt, de (pe) pămînt; pămîntesc. — Fr. **terrestre**.

TEREZÍE, *terezii*, s. f. Instrument de cîntărit format dintr-o pîrghie mobilă cu două brațe egale, la capetele cărora atîrnă cîte un taler; (prin restricție) taler de balanță. — Tc. **terazi**.

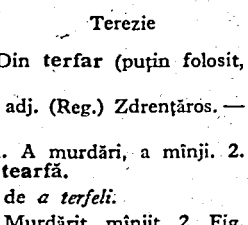

Terezie

TERFĂRÍE, *terfării*, s. f. (Reg.) Masă dată de părinții mirelui, cu ocazia căreia mireasa face daruri socrilor și cumnaților. — Din **terfar** (puțin folosit, *< tearfă*) + suf. *-ie*.

TERFĂRÍȚĂ, *terfărițe*, s. f. (Reg.) Rudă sau prietenă a miresei, care o însoțește și are grijă de hainele ei. — Din **terfar** (puțin folosit, *< tearfă*) + suf. *-iță*.

TERFEGÓS, -OÁSĂ, *terfegoși, -oase*, adj. (Reg.) Zdrențăros. — Din **tearfă** + [fel]**egos** «zdrențăros».

TERFELÍ, *terfelesc*, vb. IV. Tranz. 1. A murdări, a mînji. 2. Fig. A înjosi, a insulta, a batjocori. — Din **tearfă**.

TERFELÍRE, *terfeliri*, s. f. Acțiunea de *a terfeli*.

TERFELÍT, -Ă, *terfeliți, -te*, adj. 1. Murdărit, mînjit. 2. Fig. Batjocorit, insultat; compromis. — V. *terfeli*.

TERFELOÁGĂ s. f. v. **terfelog**.

TERFELÓG, *terfeloage*, s. n. Registru, catastif, carte (veche, ruptă și murdară). [Var.: **terfelóagă** s. f.] — Din **terfeli** + suf. *-og*.

TERFELOGÍT, -Ă, *terfelogiți, -te*, adj. (Despre dosare, registre, hîrtii) Vechi, zdrențuit, murdar. — Din **terfelog**.

TERFÍCHI, *terfichi*, s. m. (Reg.) Om de nimic, pușlama. — Comp. tc. **terfik**.

TERGIMÁN, *tergimani*, s. m. (Turcism înv.) Interpret, traducător, translator. — Tc. **tercüman**.

TERGIVERSÁ, *tergiversez*, vb. I. Tranz. A amîna rezolvarea unei chestiuni, luarea unei decizii; a tărăgăna. — Fr. **tergiverser** (lat. lit. **tergiversari**).

TERGIVERSÁRE, *tergiversări*, s. f. Acțiunea de *a tergiversa* și rezultatul ei; amînare, tărăgăneală.

TERGIVERSAȚIÚNE, *tergiversațiuni*, s. f. (Înv.) Tergiversare. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **tergiversation** (lat. lit. **tergiversatio, -onis**).

TERÍBIL, -Ă, *teribili, -e*, adj. 1. Care inspiră groază; groaznic, îngrozitor. 2. (Fam.) Extraordinar, formidabil, grozav. ✦ (Adverbial, legat de un adjectiv prin prep. «de») Foarte, extrem de... — Fr. **terrible** (lat. lit. **terribilis**).

TERIÉR, *terieri*, s. m. Numele unor rase de cîini de statură mică, folosiți la vînarea animalelor care trăiesc în vizuini; cîine din această rasă. — Fr. **terrier**.

TERIFIÁNT, -Ă, *terifianți, -te*, adj. (Franțuzism) Înspăimîntător. [Pr.: *-fi-ant*] — Fr. **terrifiant**.

TERIGÉN, -Ă, *terigeni, -e*, adj. (Despre unele depozite marine) Format din materiale aduse de pe uscat. — Fr. **terrigène**.

TERITORIÁL, -Ă, *teritoriali, -e*, adj. Care aparține unui teritoriu, privitor la un teritoriu. ◇ *Ape teritoriale* = apele fluviilor, ale mărilor și ale oceanelor pînă la o anumită distanță de la mal, asupra cărora statele riverane își exercită dreptul de suveranitate. (În vechea organizare militară) *Armată teritorială* = armată formată din soldați rezerviști vîrstnici, destinată apărării interne a teritoriului. (Înv.) *Proprietate teritorială* = proprietate asupra unui anumit teritoriu. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **territorial**.

TERITÓRIU, *teritorii*, s. n. Întindere de pămînt delimitată prin hotare, pe care se exercită o anumită autoritate. — Lat. lit. **territorium** (fr. **territoire**).

TERMÁL, -Ă, *termali, -e*, adj. (Despre izvoare minerale) Care izvorăște cald din pămînt; (despre o stațiune) care are izvoare minerale calde. — Fr. **thermal**.

TÉRME s. f. pl. Băi publice la romani. — Lat. lit. **thermae**.

TÉRMEN[1], *termene*, s. n. 1. Dată fixă la care, potrivit unei învoieli, unei decizii sau unei dispoziții prealabile, se execută o obligație (bănească) sau se realizează ceva; soroc. ◇ Loc. adv. *În* (sau *la*) *termen* = la data fixată, prevăzută. ✦ Condiție, clauză într-un tratat, într-un acord. 2. Interval de timp stabilit dinainte, în limita căruia trebuie să se înfăptuiască sau să se întîmple ceva. ◇ Loc. adv. *În termen de...* = în timp de... 3. (Înv.) Limită, hotar, sfîrșit. *Această mișcare de perfecție va avea oare un termen?* (BĂLCESCU) 4. (În expr.) *În termen* = care își face serviciul militar în condițiile prevăzute de legi. *A fi în termen* = a-și face stagiul militar. — Lat. lit. **termen, -inis** (fr. **terme**).

Terme (reconstituite)

TÉRMEN[2], *termeni*, s. m. 1. Cuvînt; expresie. 2. Fig. (În expr.) *A fi în termeni buni* (sau *răi*) *cu cineva* = a fi în relații bune (sau rele) cu cineva. 3. (Mat.) Fiecare dintre monoamele unui polinom; fiecare dintre numerele care alcătuiesc o progresie sau un raport. — Lat. lit. **termen, -inis** (fr. **terme**).

TÉRMIC, -Ă, *termici, -e*, adj. De căldură, privitor la căldură; care produce (sau se produce prin) căldură. ◇ *Centrală termică* = uzină generatoare de energie calorică, servind pentru încălzirea la distanță a unor fabrici, imobile etc. — Fr. **thermique**.

TERMINÁ, *término*, vb. I. 1. Tranz. A duce o acțiune pînă la capăt; a isprăvi, a sfîrși. 2. Refl. A lua sfîrșit, a se încheia. ✦ A avea o terminație, a se sfîrși în... *Cuvîntul «masă» se termină cu o vocală*. ◇ Expr. (Fam.) *A se termina cu cineva*, se spune cînd cineva nu mai are nici o șansă de scăpare. [Prez. ind. acc. și: *termín*] — Fr. **terminer** (lat. lit. **terminare**).

TERMINÁL, -Ă, *terminali, -e*, adj. Care se află la extremitate, la capăt. — Fr. **terminal** (lat. lit. **terminalis**).

TERMINÁRE, *terminări*, s. f. 1. Faptul de *a (se) termina*; sfîrșire, isprăvire. 2. (Înv.) Terminație (2).

TERMINÁT s. n. Terminare (1). ◇ Expr. *Pe terminate* = aproape de a se termina, pe sfîrșite. [Formă gramaticală: (în expr.) *terminate*] — V. *termina*.

TERMINAȚIE, *terminații*, s. f. 1. Parte terminală a unui lucru. 2. Sunet sau grup de sunete care se află la sfîrșitul unui cuvînt. — Lat. lit. **terminatio, -onis**.

TERMINOLÓGIC, -Ă, *terminologici, -e*, adj. De terminologie, privitor la terminologie. — Fr. **terminologique**.

TERMINOLOGÍE, *terminologii*, s. f. Totalitatea termenilor tehnici de specialitate folosiți într-o disciplină sau într-o ramură de activitate. — Fr. **terminologie**.

TÉRMINUS s. n. invar. Capătul unei linii ferate, al unei linii de tramvai, de autobuz etc. — Fr. **terminus** (lat. lit. **terminus**).

TERMÍT, *termituri*, s. n. Amestec de aluminiu cu un oxid al unui metal, întrebuințat în sudură. — Fr. **thermite**.

TERMÍTĂ, *termite*, s. f. Gen de insecte tropicale asemănătoare cu furnica, trăind ca și aceasta în colonii *(Reticulitermes lucifugus)*. — Fr. **termite**.

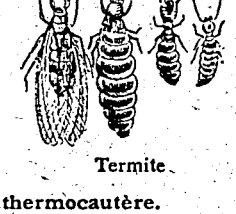

Termite

TERMO- Element de compunere care înseamnă «căldură»; servește la formarea unor substantive și a unor adjective. — Fr. **thermo-** (< gr.).

TERMOCAUTÉR, *termocautere*, s. n. Cauter care acționează prin căldură. — Fr. **thermocautère**.

TERMOCENTRÁLĂ, *termocentrale*, s. f. Centrală (electrică) care folosește energia termică a cărbunilor, a păcurii sau a altor carburanți și combustibili. — Din **termo-** + **centrală** (după rus *teplocentral'*).

TERMOCHÍMIC, -Ă, *termochimici, -e*, adj. De termochimie, privitor la termochimie. — Fr. **thermochimique**.

TERMOCHIMÍE s. f. Ramură a chimiei fizice care se ocupă cu studiul cantității de căldură absorbită sau dezvoltată în cursul reacțiilor chimice. — Fr. **thermochimie**.

TERMODINÁMICĂ s. f. Parte a fizicii care se ocupă cu studiul relațiilor dintre fenomenele mecanice și cele calorice. — Fr. **thermodynamique**.

TERMOELÉCTRIC, -Ă, *termoelectrici, -e*, adj. De termoelectricitate, privitor la termoelectricitate. ◇ *Centrală termoelectrică* = uzină electrică care folosește energia termică a cărbunilor sau a altor carburanți și combustibili. — Fr. **thermo-électrique**.

TERMOELECTRICITÁTE s. f. Parte a fizicii care studiază relațiile dintre fenomenele electrice și cele termice. — După fr. **thermo-électricité**.

TERMOFICÁRE s. f. Alimentarea unei localități sau a unei clădiri cu căldură produsă într-o instalație centrală. — După fr. **thermification.**

TERMOFÓR, *termofoare,* s. n. Aparat constînd dintr-o pungă de cauciuc sau de metal în care se pune apă caldă sau dintr-o perniță încălzită electric, care se aplică, ca mijloc terapeutic, pe o parte bolnavă a corpului. — Germ. **Termophor.**

TERMOGÉN, -Ă, *termogeni, -e,* adj. Care produce căldură. ✦ (Substantivat, n.) Substanță care se aplică pe piele pentru a produce o reacție terapeutică locală. — Fr. **thermogène** (< gr.).

TERMOGRÁF, *termografe,* s. n. Instrument care servește la înregistrarea grafică a variațiilor de temperatură. — Fr. **thermographe** (< gr.).

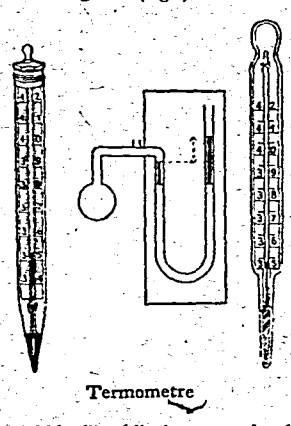

Termometre

TERMOIZOLÁNT, -Ă, *termoizolanți, -te,* adj. (Despre materiale) Care împiedică transmiterea căldurii, care izolează împotriva căldurii.

TERMOLABÍL, -Ă, *termolabili, -e,* adj. (Despre substanțe, materiale etc.) Care este sensibil la acțiunea căldurii. — Fr. **thermolabile.**

TERMOMÉTRIC, -Ă, *termometrici, -e,* adj. De termometru, privitor la termometru. — Fr. **thermométrique.**

TERMOMÉTRU, *termometre,* s. n. Instrument folosit la măsurarea temperaturilor, format dintr-un tub de sticlă gradat terminat cu un rezervor care conține un lichid dilatabil (mercur, alcool etc.). — Fr. **thermomètre.**

TERMONUCLEÁR, -Ă, *termonucleari, -e,* adj. (Despre energia nucleară) Obținut prin fuziunea nucleelor de atomi ușori. ✧ *Armă termonucleară* = bombă cu hidrogen. — După fr. **thermonucléaire.**

TERMOREGULATÓR, *termoregulatoare,* s. n. Termostat. — După fr. **thermorégulateur.**

TÉRMOS, *termosuri,* s. n. Vas de sticlă cu pereți dubli, argintați, între care s-a făcut vid, folosit pentru păstrarea unui lichid la temperatură constantă. — Germ. **Thermos**[flachsen].

Termos

TERMOSIFÓN, *termosifoane,* s. n. Aparat folosit în instalațiile de încălzire centrală, bazat pe circulația în circuit a apei calde într-o conductă închisă, datorită diferenței de densitate dintre apa caldă care se ridică și cea rece care coboară. — Fr. **thermosiphon.**

TERMOSTABÍL, -Ă, *termostabili, -e,* adj. (Despre substanțe, materiale etc.) Care nu este influențat sensibil de acțiunea căldurii. — Fr. **thermostabile.**

TERMOSTÁT, *termostate,* s. n. Aparat automat care servește la reglarea și menținerea unei temperaturi constante într-o incintă sau într-un circuit. — Fr. **thermostat.**

TERMOTÉHNICĂ s. f. Ramură a tehnicii care studiază folosirea căldurii în instalații și în mașini. — Fr. **thermotechnique.**

TERMOTERAPÍE s. f. Tratare a bolilor cu ajutorul căldurii. — Fr. **thermothérapie** (< gr.).

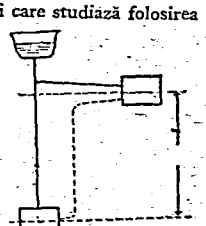

Termosifon

TERN, -Ă, *terni, -e,* adj. Fără luciu, șters, spălăcit; *fig.* fără relief, fără culoare; mohorît, monoton. — Fr. **terne.**

TERNÁR, -Ă, *ternari, -e,* adj. Care este compus din trei unități sau din trei elemente. ✦ De ordinul al treilea. — Fr. **ternaire** (lat. lit. **ternarius**).

TEROÁRE s. f. Groază provocată intenționat, prin amenințări sau prin alte mijloace de intimidare. — Fr. **terreur** (lat. lit. **terror, -oris**).

TERORÍSM s. n. Sistem de acțiuni teroriste. — Fr. **terrorisme.**

TERORÍST, -Ă, *teroriști, -ste,* adj. (Adesea substantivat) Care terorizează. — Fr. **terroriste.**

TERORIZÁ, *terorizez,* vb. I. Tranz. A inspira cuiva groază prin amenințări sau prin alte mijloace de intimidare. — Fr. **terroriser.**

TERORIZÁRE, *terorizări,* s. f. Acțiunea de *a teroriza.*

TERPÉNE s. f. pl. Nume generic dat hidrocarburilor care se găsesc în uleiurile aromate ale plantelor. — Fr. **terpènes.**

TERPENTÍNĂ s. f. v. **terebentină.**

TERSANÁ, *tersanale,* s. f. (Înv.) Șantier naval unde se construiesc și se repară vasele de război. — Tc. **tersane.**

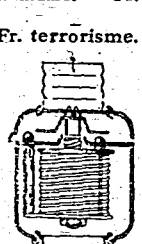

Termostat

TERTÉL, *terteluri,* s. n. (Înv.) Șnur sau ciucure din fire de mătase sau de aur. — Tc. **tirtil.**

TERTÍP, *tertipuri,* s. n. Șiretlic, stratagemă, truc. — Tc. **tertip.**

TERȚ, -Ă, *terți, -e,* adj. Care vine în rîndul al treilea; al treilea. ✦ (Jur., substantivat) Persoană care nu figurează ca parte în acte sau în convenții, dar care poate avea drepturi sau obligații izvorîte din astfel de acte. — Lat. lit. **tertius** (it. **terzo**).

TÉRȚĂ, *terțe,* s. f. (Muz.) Intervalul format din trei note consecutive. — It. **terza.**

TERȚÉT, *terțete,* s. n. 1. Ansamblu compus din trei persoane care execută împreună o bucată muzicală; bucată muzicală scrisă pentru un astfel de ansamblu. 2. Terțină. — It. **terzetto.**

TÉRȚIA s. f. Literă de tipar cu un corp de 16 puncte tipografice. — Germ. **Tertia.**

TERȚIÁR, -Ă, *terțiari, -e,* adj. 1. Care reprezintă stadiul al treilea în dezvoltarea unui lucru. 2. (În expr.) *Era terțiară* (și substantivat, n.) = perioadă geologică caracterizată prin mari prăbușiri ale scoarței terestre, care au dat naștere mărilor de azi și au făcut să apară lanțuri întregi de munți. — Fr. **tertiaire** (lat. lit. **tertiarius**).

TERȚÍN, *terțini,* s. m. (Reg.) Berbec între doi și trei ani. — Lat. **tertianus.**

TERȚÍNĂ, *terține,* s. f. Strofă de trei versuri, al doilea rimînd cu primul și cu al treilea din strofa următoare. — It. **terzina.**

TERZÍBAȘĂ s. m. (Înv.) Staroste de croitori. [Var.: **tezîrbașă** s. m.] — Tc. **terzıbaşı.**

TESÁC, *tesace,* s. n. Sabie scurtă și lată purtată în trecut de infanteriști și de sergenții de stradă. ✦ Teacă (de sabie). — Rus **tesak.**

Tesac

TESCOVÍNĂ, (rar) *tescovine,* s. f. Ceea ce rămîne după stoarcerea fructelor, mai ales a strugurilor sau a sfeclei de zahăr. ✦ Băutură alcoolică obținută prin fermentarea resturilor rămase după stoarcerea mustului din struguri. — Comp. v. sl. **těskŭ.**

TESCOVINĂRÍT s. n. (Înv.) Impozit care se plătea pe tescovină. — Din **tescovină** + suf. **-ărit.**

TESCUÍ, *tescuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A presa struguri, fructe, pentru a stoarce mustul; a pune la teasc. 2. A îndesa, a ticsi. — Slav (v. sl. **těskovati**).

TESCUÍRE, *tescuiri,* s. f. Acțiunea de *a tescui.*

TESCUÍT, -Ă, *tescuiți, -te,* adj. 1. Presat, stors în teasc. 2. Îndesat, ticsit. — V. *tescui.*

TESLÁR, *teslari,* s. m. (Reg.) Dulgher. — Sb. **tesar** (după *teslă*).

TÉSLĂ, *tesle,* s. f. Unealtă cu coada scurtă, cu tăișul lat și curbat, folosită de dulgheri, rotari și dogari. — Slav (v. sl. **tesla**).

Teslă

TESLĂRÍE, *teslării,* s. f. (Reg.) Meseria de teslar; tîmplărie. — Din **teslar** + suf. **-ie.**

TEST, *teste,* s. n. Probă prin care se examinează aptitudinile psihice și fizice ale unor persoane; *p. ext.* materialul (fișe, tablouri, scheme etc.) cu care se face această probă. — Fr. **test** (< engl.).

TESTÁ, *testez,* vb. I. Tranz. A da dispoziții prin testament cu privire la transmiterea unor bunuri materiale: a lăsa ceva prin testament. — Fr. **tester** (lat. lit. **testari**).

TESTACÉU, *testacee,* s. n. (La pl.) Subordin de moluște al căror corp are un înveliș calcaros; (și la sg.) moluscă aparținînd acestui subordin. — Fr. **testacé** (lat. lit. **testaceus**).

TESTAMÉNT, *testamente,* s. n. 1. Act prin care cineva își exprimă dorințele ce urmează a-i fi împlinite după moarte, mai cu seamă în legătură cu transmiterea averii sale. 2. (În expr.) *Vechiul Testament* = parte a Bibliei cuprinzînd textele sfinte referitoare la credințele religioase și la viața poporului evreu (pînă la nașterea lui Hristos). *Noul Testament* = parte a Bibliei cuprinzînd evangheliile și alte scrieri religioase (posterioare nașterii lui Hristos). — Lat. lit. **testamentum** (fr. **testament**).

TESTAMENTÁR, -Ă, *testamentari, -e,* adj. Privitor la un testament, care este prevăzut într-un testament sau rezultă dintr-un testament. — Fr. **testamentaire** (lat. lit. **testamentarius**).

TESTÁRE, *testări,* s. f. Acțiunea de *a testa.*

TESTATÓR, -OÁRE, *testatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care a făcut un testament, care a testat. — Fr. **testateur** (lat. lit. **testator, -oris**).

TESTEÁ, *testele,* s. f. Pachet cuprinzînd un număr fix (10, 12 sau 24) de obiecte de același fel (azi, mai ales ace) legate sau ambalate împreună pentru a forma un tot. ✦ Ambalajul acestor obiecte. — Tc. **deste.**

TESTEMÉL, *testemele,* s. n. Basma, tulpan. — Tc. **destimal, destmal** (bg. **testemel**).

TESTÍCUL, *testicule,* s. n. Glanda sexuală bărbătească care produce spermatozoizii. — Fr. **testicule** (lat. lit. **testiculus**).

TESTICULÁR, -Ă, *testiculari, -e,* adj. Care se referă la testicule. — După fr. **testiculaire.**

TESTIMONIÁL, -Ă, *testimoniali, -e,* adj. (Rar) Care se face prin martori, care se bazează pe o mărturie. [Pr.: *-ni-al*] — Fr. **testimonial** (lat. lit. **testimonialis**)

TESTIMÓNIU, *testimonii*, s. n. (Latinism înv.) Mărturie, dovadă; (concr.) act, document doveditor; certificat, adeverință. — Lat. lit. **testimonium.**

TEȘCĂLÍE, *teșcălii*, s. f. (Rar) Tașcă. — Din **tașcă** + suf. *-ălie.*

TEȘCHEREÁ, *teșcherele*, s. f. 1. (Fam.) Pungă de bani; bani. 2. (Înv.) Adeverință, certificat, chitanță. 3. (Înv.) Permis de călătorie; pașaport. — Tc. **tezkere.**

TEȘÍ, *teșesc*, vb. IV. Tranz. A tăia sau a reteza oblic un lemn, un trunchi. ✦ A netezi muchia sau vîrful unui obiect ascuțit. ✦ A turti (cu o lovitură) strîmbînd sau aplecînd pe o parte. — Slav (v. sl. **tešon, tesati**).

TEȘÍLĂ, *teșile*, s. f. (În expr.) *Cu gîndul (cam) pe teșilă* = cu șovăială, șovăitor.

TEȘÍRE s. f. Acțiunea de *a teși.*

TEȘÍT, -Ă, *teșiți, -te*, adj. Cu colțurile sau muchiile retezate sau rotunjite. ✦ Turtit. *Frunte teșită.* — V. *teși.*

TEȘITÚRĂ, *teșituri*, s. f. 1. Tăietură piezișă făcută într-un copac (pentru a-l doborî). ✦ Suprafață teșită a unui obiect (neted). 2. Ciot, buturugă. ✦ Despicătură de lemn. — Din **teși** + suf. *-(i)tură.*

TEȘMECHERÍE, *teșmecherii*, s. f. Șmecherie, șarlatanie. — Din **teșmec** (< tc.) + **șmecherie.**

TEȘMENÍ, *teșmenesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) buimăci, a (se) încurca, a (se) zăpăci.

TEȘMENÍRE, *teșmeniri*, s. f. (Reg.) Faptul de *a (se) teșmeni.*

TEȘMENÍT, -Ă, *teșmeniți, -te*, adj. (Reg.) Buimăcit, încurcat, zăpăcit. ✦ Dezmățat, netrebnic. — V. *teșmeni.*

TEȘÓS, -OÁSĂ, *teșoși, -oase*, adj. (Rar) Pieziș, înclinat, povîrnit. — Din **teș** (< *teși*) + suf. *-os.*

TETÁNIC, -Ă, *tetanici, -e*, adj. Care provoacă tetanosul; care este provocat de tetanos. ✦ Care este bolnav de tetanos. — Fr. **tétanique.**

TETANÍE s. f. Contracție a mușchilor și înțepenire a membrelor, ca urmare a anumitor boli sau a unor stări fizice excepționale. — Fr. **tétanie.**

TETANIZÁ, *tetanizez*, vb. I. Tranz. A provoca contracții musculare asemănătoare cu cele cauzate de tetanos; a îmbolnăvi de tetanos. — Fr. **tétaniser.**

TETÁNOS s. m. Boală infecțioasă caracterizată printr-o contracție permanentă și foarte dureroasă a mușchilor. — Fr. **tétanos** (< gr.).

TÉTEA s. m. art. Termen popular pentru tată, bunic sau străbunic; nume pe care și-l dau aceștia vorbind cu copiii lor, uneori și cu persoane străine; tată, taică. — Comp. rus **tjatja.**

TETERÍST, *teteriști*, s. m. (În vechea organizare a armatei) Soldat în termen care, în baza absolvirii unei școli civile prevăzute de lege, beneficia de reducerea serviciului militar la un an. — Din **T.T.R.** (= tînăr cu termen redus) + suf. *-ist.*

TETRA- Element de compunere însemnînd „patru", „de patru ori", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive. — Fr. **tétra** (< gr.).

TETRACLORÚRĂ, *tetracloruri*, s. f. Combinație a clorului cu un corp simplu tetravalent. ◇ *Tetraclorură de carbon* = lichid greu, incolor, cu miros dulceag, cu care se umplu unele aparate de stins incendiile, care se folosește ca solvent, ca insecticid etc. — Fr. **tétrachlorure.**

TETRACÓRD, *tetracorduri*, s. n. (În antichitate) Liră cu patru coarde. — Fr. **tétracorde** (< gr.).

TETRÁD, *tetrade*, s. n. (Rusism înv.) Caiet. — Rus **tetrad.**

TETRAÉDRIC, -Ă, *tetraedrici, -e*, adj. Privitor la tetraedru, ca tetracdrul. — Fr. **tétraédrique.**

TETRAÈDRU, *tetraedre*, s. n. Poliedru cu patru fețe triunghiulare. — Fr. **tétraèdre** (< gr.).

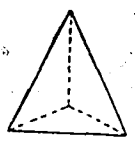

Tetraedru

TETRAEVANGHÉL, *tetraevanghele*, s. n. Carte care cuprinde cele patru evanghelii. [Var.: **tetravanghél** s. n.] — Ngr. **tetraevangelion.**

TETRAGÓN, *tetragoane*, s. n. (Rar) Poligon regulat cu patru unghiuri; patrulater. — Fr. **tétragone** (< gr.).

TETRAGONICÉȘTE adv. (Înv.) În mod categoric, net, ferm. — Din **tetragon** + suf. *-ic-este.*

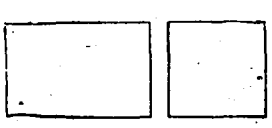

Tetragoane

TETRALÍNĂ, *tetraline*, s. f. Lichid incolor obținut din naftalină, servind ca dizolvant în industria chimică. — Fr. **tétraline.**

TETRALOGÍE, *tetralogii*, s. f. Serie de patru opere literare sau muzicale, unite printr-o idee comună. ✦ (În antichitate) Reunire a patru piese de teatru (trei tragedii și o dramă satirică) pe care poeții greci le prezentau la concursuri. — Fr. **tétralogie** (< gr.).

TETRAPÓD, *tetrapoduri*, s. n. Piedestal cu patru picioare, pe care se așază evanghelia sau diferite obiecte de cult. — Fr. **tétrapode** (< gr.).

TETRÁRH, *tetrarhi*, s. m. Guvernatorul unei tetrarhii. — După fr. **tétrarque** (< gr.).

TETRARHÍE, *tetrarhii*, s. f. Sistem politic (instituit de Dioclețian) potrivit căruia administrarea imperiului roman era împărțită în patru părți, cu patru conducători (puterea supremă avînd-o Dioclețian). ✦ Timpul cît guverna un tetrarh. — Fr. **tétrarchie** (< gr.; după *tetrarh*)

TETRASILÁBIC, -Ă, *tetrasilabici, -e*, adj. Care este format din patru silabe. — Fr. **tétrasyllabique.**

TETRAVALÉNT, -Ă, *tetravalenți, -te*, adj. (Despre elemente chimice) Care are patru valențe. — După fr. **tétravalent.**

Tetrapod

TETRAVANGHÉL s. n. v. **tetraevanghel.**

TETREÁ, *tetrele*, s. f. (Înv.) Dulceață (de chitră). — Tc. **tetre.**

TEU, *teuri*, s. n. Riglă de desen prevăzută la un capăt cu o riglă mai mică, perpendiculară pe prima; nume dat unor obiecte care au forma literei T. — Fr. **té.**

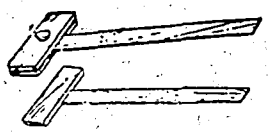

Teuri

TEUCĂ s. f. v. **teică.**

TEÚGĂ, *teuge*, s. f. Punte superioară la prora unei nave.

TEUTÓN, -Ă, *teutoni, -e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Persoană care făcea parte dintr-unul din triburile germanice din antichitate. 2. Adj. Care aparține teutonilor, privitor la teutoni; *p. ext.* german, nemțesc. — Fr. **teuton.**

TEUTÓNIC, -Ă, *teutonici, -e*, adi. Teuton. — Fr. **teutonique.**

TEVATÚRĂ s. f. Zarvă, gălăgie, scandal. ✦ Bucluc neplăcere. ✦ Tulburare, încăierare, răscoală, răzmeriță. — Tc. **tevatür.**

TEX, *texuri* s. n. Cui mic de fier în patru muchii, întrebuințat la confecționarea încălțămintei.

TEXT, *texte*, s. n. 1. Ceea ce este exprimat în scris; conținut de idei alcătuind o operă literară sau științifică, un discurs, o lege etc. ✦ Fragment, parte dintr-o scriere. 2. Cuvintele unei compoziții muzicale. 3. Literă de tipar cu un corp de 20 de puncte tipografice. — Fr. **texte** (lat. lit. **textus**).

TEXTÍL, -Ă, *textili, -e*, adj. 1. Care se poate transforma în fibre, care poate fi folosit în țesătorie, care servește la țesut. ✦ Țesut, lucrat din fibre sau din fire. 2. Care se referă la țesătorie sau la țesături. *Industrie textilă.* ✦ (Substantivat, f. pl.) Stofe, pînzeturi; *p. ext.* obiecte confecționate din stofe sau din pînzeturi. — Fr. **textile** (lat. lit. **textilis**).

TEXTILÍST, -Ă, *textiliști, -iste*, adj (Adesea substantivat) Care se ocupă cu țesătoria, specializat în industria textilă. — Din **textil** + suf. *-ist.*

TEXTUÁL, -Ă, *textuali, -e*, adj. Care este reprodus cuvînt cu cuvînt, fără nici o modificare a textului original. — După fr. **textuel.**

TEXTÚRĂ, *texturi*, s. f. 1. Constituția unei roci sau a unui aliaj din punctul de vedere al formei, al dimensiunilor sau al componenței. 2. Țesătură, urzeală. — Fr. **texture** (lat. lit. **textura**).

TEZĂUR, *tezaure*, s. n. 1. Cantitate mare de bani, bijuterii, pietre scumpe sau alte obiecte de preț, strînse și păstrate în loc sigur; *p. ext.* avere, bogăție. ✦ Loc unde se păstrează obiecte de preț. ✦ Bani sau obiecte prețioase ascunse de multă vreme în pămînt și care au fost descoperite întîmplător; comoară. 2. Totalitatea aurului și a altor metale prețioase, efecte etc. care se găsesc în depozitul unei bănci de emisie, constituind acoperirea biletelor de bancă sau a bancnotelor emise. ✦ Patrimoniul, totalitatea bunurilor unui stat. ✦ Locul unde se păstrează depozitele de metale prețioase, bani sau efecte ale statului sau ale unei bănci; vistierie. 3. Fig. Ceea ce este foarte iubit și prețuit; odor ✦ Patrimoniu spiritual, rezultat din munca culturală desfășurată într-un lung interval de întreaga omenire, de o anumită societate sau de un grup de cercetători într-un anumit domeniu de activitate. — Lat. lit. **thesaurus.**

TEZAURÁR, *tezaurari*, s. m. (Înv.) Custodele unui tezaur; funcționar care primea și distribuia banii statului; casier, vistiernic. — Din **tezaur** + suf. *-ar.*

TEZAURIZÁ, *tezaurizez* vb. I. Tranz. A aduna, a acumula monede, obiecte de metal prețios (scoțîndu-le din circulație). — Fr. **thésauriser** (lat. lit **thesaurisare**).

TEZAURIZÁRE, *tezaurizări*, s. f. Acțiunea de *a tezauriza* și rezultatul ei.

TEZAURIZATÓR, *tezaurizatori*, s. m. (Rar) Persoană care tezaurizează. — Lat. lit. **thesaurizator, -oris.**

TÉZĂ, *teze*, s. f. 1. Afirmație expusă și susținută într-o discuție; idee principală dezvoltată și demonstrată într-o operă, într-o cuvîntare etc ◇ Loc. adv. (Înv.) *În teză generală* = în general. 2. Lucrare scrisă, făcută de elevi în clasă sub supravegherea profesorului, la sfîrșitul unei perioade de studiu sau la un examen. ◇ *Teză de licență* (sau *de doctorat*) = lucrare științifică prezentată de un candidat pentru obținerea titlului de licențiat (sau de doctor). — Fr **thèse** (lat. lit. **thesis**).

TEZÍRBAȘĂ s. m. v. **terzibașă.**

TEZÍSM s. n. Susținere, propagare a anumitor teze. — Din **teză** + suf. *-ism.*

TEZÍST, -Ă, *teziști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care enunță, susține, ilustrează o anumită teză în artă, în literatură etc. 2. S. m. și f. Adept al tezismului. — Din teză + suf. *-ist*.

TI interj. (Cu *i* prelungit) Exclamație care exprimă mirare, admirație sau mînie, ciudă, necaz.

TIÁRĂ, *tiare*, s. f. (Înv.) 1. Coroană purtată de către regii vechilor perși și de către conducătorii altor popoare orientale. 2. Mitra papală, formată din trei coroane suprapuse. [Pr.: *ti-a-*] — Fr. tiare (lat. lit. tiara).

TIBÉT s. n. (Înv.) Un fel de țesătură de lînă. — Germ. Tibet.

TÍBIA, *tibii*, s. f. Os lung și gros al piciorului, situat între genunchi și gleznă, articulat la cele două capete cu peroneul (formînd împreună fluierul piciorului). — Fr. tibia (lat. lit. tibia).

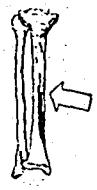

Tibia

TIBIÁLĂ, *tibiale*, s. f. (Înv.) Apărătoare a pulpei; pulpar, jambieră. [Pr.: *-bi-a-*] — Lat. lit. tibiale.

TIBIȘÍR, *tibișire*, s. n. (Înv. și reg.) Cretă (1). — Tc. tebeșir.

TIC, *ticuri*, s. n. Mișcare convulsivă și repetată, care rezultă din contractarea involuntară a unuia sau a mai multor mușchi; deprindere (urîtă) pe care o capătă cineva în mod inconștient (prin imitație). — Fr. tic.

TICĂI[1], *ticăiesc*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre inimă) A bate tare (sub efectul unei emoții puternice); a zvîcni, a palpita. 2. (Despre ceasornice) A emite un sunet ritmic caracteristic în timpul funcționării; a face tic-tac. — Onomatopee.

TICĂI[2], *ticăiesc*, vb. IV. Refl. 1. (Rar) A lucra încet și fără mult spor, a se mocăi. 2. (Înv.) A se văita.

TICĂIÁLĂ s. f. Migăleală, încetineală în muncă. — Din *ticăi* + suf. *-eală*.

TICĂÍT[1], *ticăituri*, s. n. Faptul de *a ticăi*[1]; zvîcnire, palpitare a inimii. ✦ Bătaia ceasornicului.

TICĂÍT[2], **-Ă,** *ticăiți, -te*, adj. Care lucrează încet, fără spor; mocăit. ✦ (Pop.) Nenorocit, necăjit; sărman, năpăstuit. — V. *ticăi*[2].

TICĂLÓS, -OÁSĂ, *ticăloși, -oase*, adj., s. m. și f. 1. (Persoană) care comite fapte reprobabile; nemernic, păcătos. 2. (Înv.) (Persoană) care se găsește într-o stare jalnică; vrednic de milă, sărman, nenorocit. — Din ticală (ieșit din uz «mizerie») + suf. *-os*.

TICĂLOȘÉNIE, *ticăloșenii*, s. f. Ticăloșie. — Din *ticălos* + suf. *-enie*.

TICĂLOȘÉȘTE adv. (Rar) În mod josnic, nelegiuit. — Din *ticălos* + suf. *-ește*.

TICĂLOȘÍ, *ticăloșesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A decădea sau a face să decadă. 2. Refl. (Înv.) A se plînge. — Din *ticălos*.

TICĂLOȘÍE, *ticăloșii*, s. f. Stare de decădere morală, josnicie. ✦ Mizerie, sărăcie; nefericire, nenorocire. — Din *ticălos* + suf. *-ie*.

TICĂLOȘÍT, -Ă, *ticăloșiți, -te*, adj. Mizerabil, netrebnic. — V. *ticăloși*.

TICHÉT, *tichete*, s. n. Bucată de hîrtie sau de carton imprimat, care asigură posesorului anumite drepturi. *Tichet de tren.* — Fr. ticket (<engl.).

TICHÍE, *tichii*, s. f. Calotă de stofă sau de pînză, care acoperă numai creștetul capului. ✧ Expr. *Ce-i lipsește chelului? Tichie de mărgăritar*, se spune în ironie despre cel care, lipsit de lucruri de primă necesitate, dorește să aibă altele, mai puțin utile sau inutile. ✦ (Pop.) Membrană care învelește capul unor copii nou-născuți. ✧ Expr. (În superstiții) *A se naște cu tichia în cap* = a fi norocos. [Var.: chitíe s. f.] — Tc. takke.

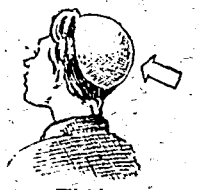

Tichie

TICHIÚȚĂ, *tichiuțe*, s. f. Diminutiv al lui *tichie*. ✧ (În basme) *Tichiuța dracului* = pălărioară înzestrată cu puterea de a-l face nevăzut pe cel care o poartă.

TICLUÍ, *ticluiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A aranja, a așeza; a înșgheba, a întocmi. ✦ Fig. A pune la cale (potrivind, inventînd, născocind). ✧ Expr. *A o ticlui (bine)* = a-și potrivi spusele pentru a le da aparența de adevăr. 2. A compune, a redacta (repede, ușor).

TICLUÍRE, *ticluiri*, s. f. Acțiunea de *a ticlui* și rezultatul ei; potrivire, așezare.

TICNÁ s. f. v. tihnă.

TICNEÁLĂ s. f. v. tihneală.

TICNÍ vb. IV. v. tihni.

TICNÍRE s. f. v. tihnire.

TICNÍT, -Ă adj. v. tihnit.

TICSÍ, *ticsesc*, vb. IV. 1. Tranz. A umple un spațiu (îngrămădind, înghesuind ceva); a întesa; *p. ext.* a îmbîcsi. 2. Tranz. și refl. (Înv.) A (se) îndesa, a (se) înghesui. [Var.: tecsuí vb. IV]

TICSÍRE s. f. Acțiunea de *a ticsi*; îngrămădire, înghesuire.

TICSÍT, -Ă, *ticsiți, -te*, adj. Plin peste măsură. ✦ Înghesuit peste măsură (într-un spațiu). *Stăm ticsiți ca sardelele* (VLAHUȚĂ). ✦ Acoperit în întregime, întesat. *Presărate și ticsite cu pietre scumpe* (ODOBESCU). — V. *ticsi*.

TIC-TÁC interj. Cuvînt care redă sunetul ritmic al ceasornicului, bătăile inimii etc. ✧ (Substantivat n.) *Tic-tacul ceasornicului*. — Onomatopee.

TIFÁN, *tifane*, s. n. Plasă cu care se pescuiește la adîncime mică și în ape cu maluri joase.

TÍFDRUC s. n. Metodă de tipărire cu forme de tipar la care imaginea este formată din scobituri gravate mai mult sau mai puțin adînc; tipar adînc. ✦ Mașină de tipar cu care se imprimă după metoda de mai sus. — Germ. Tiefdruck.

TÍFIC, -Ă, *tifici, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care ține de tifos, privitor la tifos. 2. S. m. și f. Persoană bolnavă de tifos. — Fr. typhique.

TÍFLĂ, *tifle*, s. f. Gest batjocoritor făcut cu palma întinsă, cu degetul cel mare apropiat de vîrful nasului și cu celelalte degete desfăcute. ✧ Expr. *A da* (cuiva) *(cu) tifla, a da* (sau *a arunca cuiva*) *o tiflă* = a face gestul descris mai sus; *fig.* a disprețui, a desconsidera. (Rar) *A cădea tifla peste cineva* = a da, în mod neașteptat, norocul peste cineva. — Ngr. tyfla.

TIFOÍDĂ adj. f. (În expr.) *Febră tifoidă* = boală infecțioasă, contagioasă și epidemică, cu tulburări digestive, transmisă prin apa de băut, prin fructe și prin legume nespălate etc.; (pop.) lingoare. — Fr. typhoïde (<gr.).

TIFÓN, *tifoane*, s. n. Pînză subțire cu țesătura foarte rară; fîșie din această pînză întrebuințată la pansamente. — Comp. engl. tiffany.

TÍFOS[1] s. n. Nume generic dat mai multor boli infecțioase și epidemice: a) febră tifoidă; b) tifos exantematic; c) pestă bovină. — Fr. typhus (lat. lit. typhus).

TIFÓS[2]**, -OÁSĂ,** *tifoși, -oase*, adj. (Înv.) Care ține de tifos, privitor la tifos; tific. — Din tifos[1].

TIGÁIE, *tigăi*, s. f. 1. Vas de bucătărie de formă rotundă, cu marginea joasă și cu o coadă lungă, întrebuințat la prăjit; (reg.) cratiță cu două toarte în care se fierbe mîncarea. 2. Mic recipient în care se punea prafful de pușcă la vechile arme de foc. — Bg. tigan, sb. tiganj (<ngr.).

Tigaie

TIGĂÍȚĂ, *tigăițe*, s. f. 1. Diminutiv al lui *tigaie* (1). ✦ Vas mic cu marginile joase ca o tigaie și cu două toarte. 2. (Reg.) Vas special, în formă de farfurie cu fundul lat și cu mîner, în care se fixează luminarea aprinsă.

TIGHÉL, *tighele*, s. n. Cusătură vizibilă foarte mărunță, făcută cu mașina sau cu mîna. ✧ Expr. *A trage* (cuiva) *un tighel* = a mustra, a dojeni pe cineva. — Tc. tegel.

TIGHELÍ, *tighelesc*, vb. IV. Tranz. A coase cu tighel, a face un tighel. ✦ Tranz. A tivi cu o dungă colorată. — Din tighel.

TIGHELÍRE, *tighelíri*, s. f. Acțiunea de *a tighelí* și rezultatul ei.

TIGHELÍT[1] s. n. Tighelire. — V. *tighelí*.

TIGHELÍT[2]**, -Ă,** *tighelíți, -te*, adj. Cusut cu tighel. — V. *tighelí*.

TIGNAFÉS s. n. (Pop.) Emfizem pulmonar la animale. — Tc. tiknefes.

TIGOÁRE, *tigori*, s. f. (Reg.) Termen injurios dat unei persoane leneșe: om de nimic, trîntor.

TIGRÁT, -Ă, *tigrați, -te*, adj. Cu dungi negre (ca tigrul). — După fr. tigré

TÍGRĂ, *tigre*, s. f. (Înv.) Tigroaică. — Din tigru.

TIGRÉSĂ, *tigrese*, s. f. (Rar) Tigroaică. — Fr. tigresse.

TIGROÁICĂ, *tigroaice*, s. f. Femela tigrului. — Din tigru + suf. *-oaică*.

TIGROÁIE s. f. (Înv.) Tigroaică. — Din tigru + suf. *-oaie*.

Tigru

TÍGRU, *tigri*, s. m. Animal mare de pradă, din familia felinelor cu blana de culoare galbenă-roșcată cu dungi negre, transversale; trăiește în Asia și în insulele Australiei (*Felis tigris*). ✦ Fig. (Rar) Calificativ dat unui om energic, nemilos și crud. — Fr. tigre (lat. lit. tigris).

TÍGVĂ, *tigve*, s. f. 1. Craniu, țeastă; (depr.) cap; *p. ext.* ins, individ. 2. (Reg.) Culme de deal sau de munte. 3. Plantă erbacee agățătoare sau tîrîtoare din familia cucurbitaceelor, cu flori mari, albe, cu fructe mari de forme variate, care la maturitate devin de culoare gălbuie (*Lagenaria vulgaris*). ✦ Fructul acestei plante; vas făcut din fructul uscat. ✧ Expr. *Cap de tigvă* = om prost. [Var.: tívgă s. f.] — Bg., sb. tikva.

Tigvă

TÍHAI interj. Exclamație care exprimă mirare, uimire.

TIHĂRÁIE, *tihărăi*, s. f. Povîrniș pe coasta unui munte; rîpă abruptă, vale îngustă și adîncă; loc ripos, acoperit cu vegetație ✦ Păpuriș, stufărie. — Comp. magh. cihere.

TIHĂRÍE, *tihării*, s. f. Tihăraie. — V. *tihăraie*.

TÍHNĂ, *tihne*, s. f. Liniște, pace; odihnă, repaus. ✦ (Înv.) Mulțumire, satisfacție. [Var.: **tícnă** s. f.] — Postverbal al lui **tihni**.

TIHNEÁLĂ, *tihneli*, s. f. (Înv.) Tihnă. [Var.: **ticneálă** s. f.] — Din **tihni** + suf. *-eală*.

TIHNÍ, pers. 3 *tihnește*, vb. IV. Intranz. A avea pace, mulțumire de pe urma unui lucru, a se bucura în liniște de ceva, a-i cădea bine, a-i prii ceva. [Var.: **ticní** vb. IV] — Slav (v. sl. **tihnoⱥti** «a sta liniștit»).

TIHNÍRE s. f. (Înv.) Tihnă. [Var.: **ticnire** s. f.] — V. *tihni*.

TIHNÍT, -Ă, *tihniți, -te*, adj. Liniștit, netulburat; pașnic, odihnitor. ✦ (Despre oameni) Calm, potolit. [Var.: **ticnít, -ă** adj.] — V. *tihni*.

TIHUÍ, *tihuiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A huidui.

TIJ adv. (Înv.) Asemenea, așijderea. — Comp. ucr. **też**, pol. **tez'**.

TÍJĂ, *tije*, s. f. 1. Tulpină aeriană a plantelor erbacee. 2. Bară rotundă care face parte dintr-un sistem tehnic ca organ de legătură, fiind solicitată în general la întindere și la compresiune. — Fr. **tige**.

TÍLDĂ, *tilde*, s. f. 1. Semn grafic de forma unui «s» de tipar culcat, folosit în unele lucrări pentru înlocuirea unui cuvînt care se repetă. 2. Semn diacritic de forma unui «s» de tipar culcat care, pus deasupra unei vocale, arată că vocala are timbru nazal sau, pus deasupra lui «n», arată, în unele limbi, muierea acestei consoane. — Fr. **tilde** (germ. **Tilde**).

TILIACÉU, -ÉE, *tiliacei, -ee*, adj. Care face parte din familia teiului. ✦ (Substantivat, n.; la pl.) Familie de arbori al căror tip este teiul; (și la sg.) arbore care face parte din această familie. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **tiliacées**.

TILÍNC interj. (Repetat) Cuvînt care imită sunetul unui clopoțel. — Onomatopee.

TILÍNCĂ, *tilinci*, s. f. 1. Instrument primitiv de suflat, cu timbru ascuțit, fără găuri laterale, făcut din scoarță de paltin, răchită, tei etc. ✦ Talangă. 2. Groapă de fîntînă. [Var.: **tilíngă** s. f.] — Comp. magh. **tilinka**.

TILINCÚȚĂ, *tilincuțe*, s. f. Diminutiv al lui *tilincă*.

TILÍNGĂ s. f. v. **tilincă**.

TILIRÍM s. m. (Pop.) Înțeles ascuns; dedesubt, încurcătură.

TILÍȘCĂ, *tilișți*, s. f. Plantă erbacee cu rizomul tîrîtor, cu tulpina acoperită cu peri moi, cu flori trandafirii dispuse în ciorchine *(Circaea lutetiana)*.

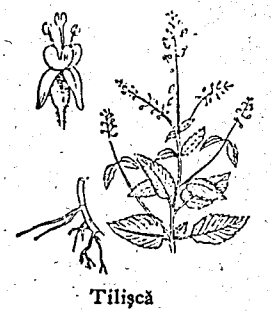

Tilișcă

TILIÚȚE s. f. pl. (Reg.) Cătrafuse, calabalîc. ✧ Expr. *A-și lua tiliuțele* = a pleca dintr-un loc repede, fără a mai sta la gînduri; a o șterge.

TIMÁR, *timari*, s. m. (Reg.) Tăbăcar. — Magh. **timár**.

TIMĂRÍE, *timării*, s. f. (Reg.) Tăbăcărie. — Din **timar** + suf. *-ie*.

TIMBRÁ, *timbrez*, vb. I. Tranz. A aplica timbrul legal pe o scrisoare, pe un act oficial etc. — Fr. **timbrer**.

TIMBRÁRE, *timbrări*, s. f. Acțiunea de *a timbra*.

TIMBRÁT, -Ă, *timbrați, -te*, adj. (Despre scrisori, acte etc.) Pe care s-a aplicat timbrul legal. — V. *timbra*.

TÍMBRU[1], *timbre*, s. n. Imprimat de dimensiuni mici, emis de stat sau de o instituție special autorizată, care se lipește pe acte oficiale sau pe scrisori și care reprezintă un impozit sau o taxă; taxă reprezentînd valoarea unui timbru și care este plătită direct unei administrații publice. ✧ *Timbru comemorativ* = timbru tipărit ocazional și folosit în locul timbrelor obișnuite, pentru comemorarea unui eveniment. ✦ (Franțuzism înv.) Ștampilă aplicată de oficiile poștale, care poartă locul și data plecării sau a sosirii unei scrisori. — Fr. **timbre**.

TÍMBRU[2], *timbruri*, s. n. 1. Proprietatea unui sunet care permite ca el să fie distins de alt sunet, independent de înălțimea, intensitatea și durata lui. 2. (Franțuzism înv.) Clopot, clopoțel. — Fr. **timbre**.

TIMF, *timfi*, s. m. Veche monedă poloneză care a circulat și în Moldova. — Pol. **tymf**.

TIMÍD, -Ă, *timizi, -de*, adj. (Despre oameni, adesea substantivat) Lipsit de îndrăzneală, de încredere în sine, sfios; nesigur în păreri și în acțiuni; (despre însușirile sau acțiunile oamenilor) care dovedește o astfel de fire. — Fr. **timide** (lat. lit. **timidus**).

TIMIDITÁTE, *timidități*, s. f. Însușirea de a fi timid; lipsă de îndrăzneală; (la pl.) faptă sau vorbă de om timid. — Fr. **timidité** (lat. lit. **timiditas, -atis**).

TIMÍN, *timini*, s. m. Veche monedă turcească. — Tc. **timin**

TIMLEÁC, *timleacuri*, s. n. Unealtă de pescuit formată dintr-o vargă groasă de fier, prevăzută la unul din capete cu un cîrlig ascuțit, care servește la prinderea peștilor mari. — Rus **temljak**.

TIMOFTÍCĂ, *timoftici*, s. f. Plantă erbacee din familia graminee-lor, cultivată ca plantă de nutreț *(Phleum pratense)*. — Din **Timoftei** (nume propriu) + suf. *-ică*.

TIMÓL, *timoli*, s. m. Compus organic din clasa fenolilor, care se găsește în unele uleiuri eterice sau se prepară pe cale sintetică, fiind folosit în special ca medicament. — Fr. **thymol**.

TIMÓNĂ, *timone*, s. f. Roată de lemn sau de metal cu ajutorul căreia se manevrează cîrma unei nave. — Ngr. **timoni**.

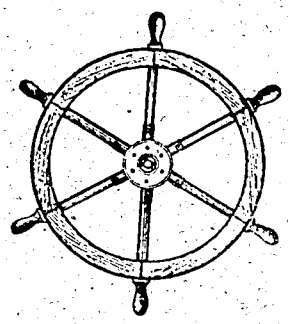

Timonă

TIMONERÍE, *timonerii*, s. f. 1. Loc pe bordul unei nave unde se găsește timona și unde își face serviciul timonierul. 2. (În expr.) *Timonerie de frînă* = ansamblu de piese (pîrghii, bare și tije) care acționează frîna unui automobil, a unei locomotive etc. — Fr. **timonerie**.

TIMONIÉR, *timonieri*, s. m. Marinar care supraveghează și ține cîrma unei nave de mare și care transmite semnalele de legătură cu interiorul navei, cu alte nave sau cu coasta. [Pr.: *-ni-er*] — Fr. **timonier**.

TIMORÁT, -Ă, *timorați, -te*, adj. Stăpînit de frică, intimidat. — Fr. **timoré** (lat. lit. **timoratus**).

TIMP, (I, II, III, V) *timpuri*, s. n., și **(IV,** înv. și **II)** *timpi*, s. m. **I.** Formă obiectivă de existență a materiei în continuă dezvoltare. **II. 1.** Durată, perioadă măsurată în ore, zile etc., care corespunde unei acțiuni sau unui eveniment; scurgere succesivă de momente; interval, răstimp, răgaz. ✧ Loc. adv. *De la un timp* sau (rar) *dintr-un timp* = începînd de la un moment dat. *Cu timpul* = cu încetul, treptat. *La* (sau *din*) *timp* = la momentul potrivit; de cu vreme, pînă nu este prea tîrziu. *Din timp în timp* = din cînd în cînd, uneori, cîteodată. *(În) tot timpul* = mereu, într-una. *În același timp* = deodată, simultan; de asemenea. ✧ Loc. conj. *Cît timp* = în tot timpul în care. ✧ Expr. *E timpul (să...)* = a venit momentul (să...). *(Toate) la timpul lor* = toate la momentul potrivit. *A fi* (sau *a sosi*) *timpul cuiva* = a sosi pentru cineva momentul potrivit (și așteptat). ✦ (Înv.) Anotimp. **2.** Perioadă determinată istoric; epocă. ✧ Expr. *Pe timpuri* = demult, odinioară. ✦ (La pl.) Împrejurări. *Să ne folosim de timpuri cînd alții de noi se tem* (HASDEU). **III.** Ansamblul stărilor meteorologice ale atmosferei într-o regiune și pe o perioadă dată. **IV.** Fiecare dintre fazele sau momentele unei mișcări, ale unei operații, ale unei acțiuni etc. ✦ (Muz.) Fiecare dintre părțile egale care alcătuiesc o măsură; bătaie. ✦ Fiecare dintre fazele ciclului termodinamic al unei mașini termice cu piston, care corespunde unei curse a acesteia. *Motor în patru timpi*. **V.** Categorie gramaticală cu ajutorul căreia se exprimă momentul în care se petrece acțiunea unui verb; formă verbală care corespunde acestei categorii gramaticale. — Lat. **tempus, -oris**.

TIMPÁN, *timpane*, s. n. 1. Membrană elastică care desparte urechea externă de cea mijlocie, transmițînd undele sonore în interiorul urechii mijlocii și interne. 2. Instrument muzical de percuție, asemănător cu toba. 3. Suprafața dintre cele trei cornișe ale frontonului unei clădiri, netedă sau ornamentată cu sculpturi. — **(1, 3)** Fr. **tympan** (<gr.), **(2)** it. **timpano**.

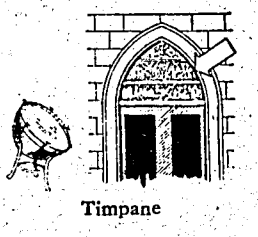

Timpane

TIMPANÍSM s. n. Boală care se manifestă prin umflarea abdomenului din cauza gazelor aflate în intestine; timpanită. — Fr. **tympanisme**.

TIMPANÍST, -Ă, *timpaniști, -ste*, s. m. și f. Muzicant care bate timpanul (2) într-o orchestră. — It. **timpanista**.

TIMPANÍTĂ, *timpanite*, s. f. Timpanism. — Fr. **tympanite**.

TÍMPINĂ s. f. v. **tîmpină**.

TIMPURÍU, -ÍE, *timpurii*, adj. 1. Care se întîmplă, apare sau se face înainte de data sau de timpul obișnuit sau prevăzut. ✧ Loc. adv. *De timpuriu* = a) înainte de data sau de momentul obișnuit sau prevăzut; b) înainte de a se însera. 2. (Despre varietăți de fructe sau legume) Care se coace sau devine bun de mîncat înainte de vreme; (despre flori) care se dezvoltă mai devreme; (despre copaci) care înflorește sau înverzește mai devreme decît la timpul obișnuit. — Lat. ***temporivus**.

TÍMUS s. m. Glandă cu secreție internă, așezată în partea superioară a toracelui. — Fr. **thymus** (<gr.).

TÍNĂ s. f. (Reg.) Noroi. ✦ Pămînt, lut. ✦ (Înv.) Murdărie, necurățenie. — Slav (v. sl. **tina**).

TÍNĂR, -Ă adj. v. **tînăr**.

TÍNCĂ, *tinci*, s. f. (Reg.) Curcă.

TINCTORIÁL, -Ă, *tinctoriali, -e*, adj. (Despre plante sau produse chimice) Care conține substanțe colorante. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **tinctorial**.

TINCTÚRĂ, *tincturi*, s. f. Medicament obținut prin dizolvarea în alcool sau în eter a elementelor active dintr-o plantă sau dintr-un produs chimic. — Fr. **teinture** (lat. lit. **tinctura**).

TÍNDĂ, *tinde*, s. f. Încăpere de intrare la casele țărănești; (înv.) încăpere la intrarea locuințelor sau a edificiilor publice. ✧ Expr. *A face o treabă pînă în tindă* = a începe un lucru fără a-l termina. ✦ (Înv.)

Coridor, galerie. ✦ Pronaos. ✦ Prispă, pridvor, cerdac. [Pl. și: *tinzi*] — Lat. *tenda (*<tendere*).

TÍNDE, *tind,* vb. III. Intranz. A-și îndrepta năzuințele sau activitatea spre atingerea unui obiectiv, spre cîștigarea unui lucru dorit; a aspira, a năzui. — Fr. tendre (lat. lit. tendere).

TINDÉCHE, *tindechi,* s. f. Stinghie îngustă de lemn sau de fier, cu dinți la ambele capete, cu ajutorul căreia se ține întinsă pînza la război, cînd se țese. ✦ Mecanism bazat pe o serie de rotițe, folosit în același scop la războaiele mecanice. — Lat. tendicula.

TINDECHÍ, *tindechesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A întinde pînza cu tindechea; *p. ext.* a țese mereu (mutînd progresiv tindechea). — Din tindeche.

TINDÚȚĂ, *tinduțe,* s. f. Diminutiv al lui *tindă.*

TINERÉL, -EĂ, -ÍCĂ, *tinerei, -ele,* adj., s. m. și f. Diminutiv al lui *tînăr.*

TINERÉSC, -EĂSCĂ, *tinerești,* adj. Care aparține tinereții sau persoanelor tinere, privitor la tinerețe sau la persoanele tinere; caracteristic tinereții sau persoanelor tinere. — Din tineri (pl. lui *tînăr*) + suf. *-esc.*

TINERÉȘTE adv. În felul tinerilor, ca tinerii. — Din tineri (pl. lui *tînăr*) + suf. *-ește.*

TINERÉT s. n. Totalitatea tinerilor. ✦ Totalitatea animalelor tinere dintr-o gospodărie, care n-au atins încă vîrsta cînd dau randament. — Din tineri (pl. lui *tînăr*) + suf. *-et.*

TINERÉȚĂ s. f. v. tinerețe.

TINERÉȚE, *tinerești,* s. f. 1. Perioadă de timp din viața omului între copilărie și maturitate. ✦ Perioada de la început a existenței unui animal sau a unui copac. 2. Stare a omului tînăr (caracterizată prin vigoare, forță, prospețime). 3. Oameni tineri, tineret. [Var.: tinerétă s. f.] — Din tineri (pl. lui *tînăr*) + suf. *-ețe.*

TINERÍME s. f. Tineret. — Din tineri (pl. lui *tînăr*) + suf. *-ime.*

TINERIÓR, -OÁRĂ, *tineriori, -oare,* s. m. și f. (Rar) Diminutiv al lui *tînăr.* [Pr.: *-rior*]

TING interj. (Repetat) Cuvînt care redă sunetul clopoțeilor sau al talangei. — Onomatopee.

TINGHÍLĂ, *tinghile,* s. f. (Reg.) Lamă de cuțit.

TINGÍRE, *tingiri,* s. f. Vas (de aramă sau de fontă) în care se gătește mîncare. — Tc. tencere.

TINICHEÁ, *tinichele,* s. f. 1. Placă sau foaie subțire de oțel, avînd diverse întrebuințări. ✦ (Depr.) Metal de calitate inferioară. ◇ Expr. *A fi* (sau *a rămîne, a ajunge* ori *a lăsa pe cineva*) *tinichea* = a fi (sau a rămîne, a ajunge ori a lăsa pe cineva) sărac lipit. 2. Cutie, vas, recipient făcut din tablă. 3. (Depr.) Decorație, medalie. 4. (Reg.) Scîndură subțire (de brad). — Tc. teneke.

TINICHELÚȚĂ, *tinicheluțe,* s. f. Diminutiv al lui *tinichea.*

TINICHIGERÍE, *tinichigerii,* s. f. Meseria tinichigiului. ✦ Atelierul sau prăvălia tinichigiului. — Din tinichigiu + suf. *-erie.*

TINICHIGÍU, *tinichigii,* s. m. Meseriaș care lucrează sau repară obiecte de tinichea; muncitor în industria metalurgică sau electrotehnică, care folosește ca materie primă tinicheaua. — Tc. tenekeci.

TINÓS, -OÁSĂ, *tinoși, -oase,* adj. (Reg.) Plin de tină, murdărit cu tină; noroios. ✦ (Substantivat, n.) Loc noroios; mlaștină. — Din tină + suf. *-os.*

TINÓVĂ, *tinove,* s. f. (Reg.) Loc mlăștinos (unde cresc plante de baltă). — Din tină + suf. *-ovă.*

TÍNTĂ, *tinte,* s. f. (Reg.) Cerneală. — Germ. Tinte.

TINZÉICĂ, *tinzeici,* s. f. Tindeche. — Din tind[eche] (după *întinde, întinz*) + suf. *-eică.*

TIO interj. (Reg.) Cuvînt cu care se alungă vitele, cîinii și alte animale.

TIOÁCĂ, *tioace,* s. f. (Reg.) Cap, căpățînă, țeastă, tigvă. [Pr.: *tioa-*]

TIOBRĂI, *tiobrăiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A tiohăi. [Pr.: *tio-*]

TIOHAHĂ interj. (Reg.) Tio. [Pr.: *tio-*]

TIOHĂÍ, *tiohăiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A alunga un animal cu strigătul «tio»; a huidui (oameni, animale). [Pr.: *tio-*. — Var.: tiuí vb. IV] — Din tio.

TIOHĂIT, *tiohăituri,* s. n. Faptul de *a tiohăi.* [Pr.: *tio-*]

TIP[1], *tipi,* s. m. (Fam.) Individ, ins. — Fr. type.

TIP[2], *tipuri,* s. n. 1. Formă sau model care reprezintă, prin însușirile sale, anumite grupe de obiecte sau de fenomene asemănătoare; fel, soi, gen. 2. Individ, exemplar care întrunește anumite trăsături caracteristice unui grup, unei rase etc., reprezentînd ceea ce este esențial. ✦ Totalitatea caracterelor distinctive ale unui grup, ale unei familii, ale unei rase etc. ✦ Caracter distinctiv; particularitate. ✦ Exemplar ale cărui caractere formează trăsăturile esențiale ale unei specii, ale unei familii etc. de plante sau de animale. 3. Personaj din literatură sau din artă care întrunește, în modul cel mai expresiv, trăsăturile, caracterele esențiale indivizilor din categoria pe care o reprezintă. — Fr. type (lat. lit. typus).

TÍPA interj. (Repetat) Cuvînt care redă sunetul produs de cineva care umblă desculț sau pășește foarte ușor. — Onomatopee.

TIPĂR, *tipare,* s. n. 1. Ansamblul operațiilor de tipărire a unui text; tehnica, meșteșugul de a tipări; ansamblul mijloacelor tehnice prin care se imprimă un text. ◇ Expr. *A da* (ceva) *la tipar* = a preda spre publicare. *(A fi* sau *a se afla) sub tipar* = (a fi sau a se afla) în pregătire la tipografie pentru a apărea, (a fi sau a se afla) în curs de tipărire. 2. Model, șablon după care se confecționează sau se toarnă diferite obiecte. ✦ Formă în care se toarnă diferite obiecte. ✦ Șanță pentru baterea monedelor. ✦ Cofraj. 3. (Înv.) Urmă, întipărire. — Ngr. tiparion.

TIPÁRNĂ, *tiparne,* s. f. (Înv.) Tipografie, imprimerie. — Din tipar.

TIPÁRNIC, *tiparnici,* s. m. (Înv.) Tipograf. — Din tipar + suf. *-nic.*

TIPÁRNIȚĂ, *tiparnițe,* s. f. (Înv.) Tipografie. — Din tiparnă + suf. *-iță.*

TIPÁI, *tipăiesc,* vb. IV. Intranz. A umbla făcînd tipa-tipa; a lipăi. — Din tipa.

TIPĂRÍ, *tipăresc,* vb. IV. Tranz. 1. A face să iasă pe hîrtie urmele caracterelor tipografice; a imprima prin tipar; *p. ext.* a publica, a edita. ✦ Fig. A contura, a proiecta. 2. A lăsa urmă, a întipări, a imprima. ✦ A da o anumită formă; a modela, a fasona. ✦ A apăsa cu mîna; a netezi. *Sanitarul intră tipărindu-și bluza* (C. PETRESCU). — Din tipar.

TIPĂRÍE, *tipării,* s. f. (Înv.) Imprimare, tipărire. — Din tipar + suf. *-ie.*

TIPĂRÍRE, *tipăriri,* s. f. Acțiunea de *a tipări* și rezultatul ei; imprimare, editare, publicare.

TIPĂRITÓR, *tipăritori,* s. m. (Înv.) Tipograf. — Din tipări + suf. *-(i)tor.*

TIPĂRITÚRĂ, *tipărituri,* s. f. Lucrare tipărită; imprimat, publicație. — Din tipări + suf. *-(i)tură.*

TIPELCIUÍ, *tipelciuiesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A frămînta mămăliga în mîini. ✦ A frămînta lutul cu picioarele pînă cînd devine bun de folosit la lipit.

TIPÉSĂ, *tipese,* s. f. (Fam. și peior.) Individă. — Fr. typesse.

TIPÍ, *tipesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A îngrădi, a limita; a constrînge.

TIPÍC[1], *tipicuri,* s. n. 1. Formulă obișnuită, stereotipă; obicei, tradiție, normă, regulă. 2. Carte care cuprinde ansamblul regulilor după care se săvîrșesc slujbele religioase; *p. ext.* normă, regulă pentru săvîrșirea serviciului divin. — Sb. tipik (<ngr.).

TÍPIC[2], -Ă, *tipici, -e,* adj. Care prezintă particularitățile proprii unui tip; caracteristic, specific. ✦ (Substantivat, n.) Caracterul a ceea ce este specific; (prin restricție) totalitatea caracterelor unui fenomen artistic sau ale unui personaj literar, care exprimă în artă esența realității. — Fr. typique (lat. lit. typicus).

TIPICÁLE s. f. pl. Cîntări pentru anumite servicii religioase. — Din tipic[1].

TIPICÁR, -Ă, *tipicari, -e,* adj. (Adesea substantivat) Care nu iese din rutina lui, care dă prea multă importanță lucrurilor mărunte, oprindu-se prea mult la forme și aspecte exterioare, fără a pătrunde în miezul lucrurilor; formalist, pedant. ✦ Care se ține strict de tipicul bisericesc. — Din tipic[1] + suf. *-ar.*

TIPICĂREÁSĂ, *tipicărese,* s. f. Călugăriță care are grijă ca ritualul să se săvîrșească după tipic. — Din tipicar + suf. *-easă.*

TIPÍE, *tipii,* s. f. Colină cu vîrful retezat, de forma unui trunchi de con.

TIPIZÁ, *tipizez,* vb. I. Tranz. A da unui personaj literar, unei situații etc. valoare, caracter de tip[2] (3), a face tipic. — Din tip[2].

TIPIZÁRE, *tipizări,* s. f. Acțiunea de *a tipiza* și rezultatul ei. 1. (În literatură) Proces complex de generalizare artistică a realității, în urma căruia esența relațiilor sociale, a evenimentelor istorice, conținutul luptei dintre nou și vechi se dezvăluie în forma unor imagini concrete, în caractere vii, veridice. 2. (În industrie) Reducerea diverselor tipuri de produse, destinate aceluiași scop, la cele recunoscute ca fiind într-adevăr folositoare și corespunzătoare scopului, pentru a fi reproduse pe scară largă; standardizare.

TIPIZÁT, -Ă, *tipizați, -te,* adj. (Despre produse industriale) Care a fost supus tipizării; standardizat. — V. *tipiza.*

TÍPLU, *tipluri,* s. n. Diblu. ✦ Cep.

TIPOGRÁF[1], *tipografe,* s. n. Mașină de cules și de turnat rînduri de litere de tipar. — Fr. typographe (<gr.).

TIPOGRÁF[2], *tipografi,* s. m. Muncitor specializat în lucrările de tipar. — Ngr. typografos.

TIPOGRÁFIC, -Ă, *tipografici, -e,* adj. Care ține de tipografie, privitor la tipografie. — Fr. typographique.

TIPOGRAFICÉSC, -EÁSCĂ, *tipograficești,* adj. (Înv.) Tipografic. — Din tipografic + suf. *-esc.*

TIPOGRAFÍE, *tipografii,* s. f. Întreprindere sau atelier în care se execută lucrări de tipar, tipărire de cărți, de ziare, etc.; imprimerie. — Ngr. typografia (fr. typographie).

TIPOLÓGIC, -Ă, *tipologici, -e,* adj. Care ține de tipologie, privitor la tipologie. — Fr. **typologique.**

TIPOLOGÍE, *tipologii,* s. f. Studiul științific al tuturor trăsăturilor tipice sau al relațiilor reciproce dintre diversele tipuri ale unor obiecte sau fenomene. ✦ Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul trăsăturilor psihice caracteristice ale oamenilor. — Fr. **typologie** (<gr.).

TIPOMÉTRU, *tipometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea corpului literelor. — Fr. **typomètre** (<gr.).

TIPÓS, *tiposuri,* s. n. (Înv.) Chip, făptură; tip, exemplar, specimen. — Ngr. **typos.**

TIPSÍE, *tipsii,* s. f. 1. Tavă mare, rotundă, de metal, uneori artistic ornamentată. 2. (La pl.) Chimval (1). 3. (Rar) Tamponul locomotivei sau al vagoanelor de cale ferată. — Tc. **tepsi.**

TIPSIOÁRĂ, *tipsioare,* s. f. Diminutiv al lui *tipsie.*

TIPTÍL adv. 1. Încet, binișor, ușurel (pentru a nu fi auzit). *Merge tiptil.* ✦ Pe furiș, pe nesimțite. ✦ Pe ascuns (pentru a nu fi văzut, pentru a nu se da de gol). 2. (Înv., în expr.) *A se îmbrăca tiptil* = a se deghiza, a se travesti. [Var.: (înv.) **teptíl** adv.] — Tc. **tebdil.**

TIR[1] adv. (Pop., în corelație cu *sine însuși*) Ce mi-e..., ce mi-e...; fie..., fie...; cum..., așa și .. — Comp. sb. **ter**

TIR[2] *tiruri,* s. n. 1. Sportul tragerii la țintă cu o armă de foc. 2. Felul în care o armă de foc aruncă proiectilul. *Armă cu tir lung.* — Fr. **tir.**

Tir

TIRÁDĂ, *tirade,* s. f. 1. Fragment dintr-un discurs în care oratorul dezvoltă pe larg și cu emfază o idee, o temă. 2. Fragment de întindere mai mare dintr-o operă literară (dramatică), debitat fără întrerupere de același personaj. — Fr. **tirade.**

TIRÁJ, *tiraje,* s. n. 1. Numărul de exemplare în care se tipărește o carte sau o publicație periodică. ✧ Loc. adj. *Cu* (sau *de mare*) *tiraj* = care apare într-un număr mare de exemplare. 2. Circulația aerului (și a gazelor de ardere) într-o instalație de încălzire cu focar (care se datorește diferenței de presiune dintre două sectoare ale coșului). — Fr. **tirage.**

TIRALIÓR, *tiraliori* s. m. Soldat din arma infanteriei; infanterist. [Pr.: *-li-or*] — După fr. **tirailleur.**

TIRÁN[1], *tirani,* s. m. Stăpînitor absolut al unui stat sau al unei cetăți grecești din antichitate (care guverna cu cruzime); nume dat unui șef de stat care asupărește, care conduce în mod arbitrar; *p. ext.* persoană autoritară, care își impune voința în orice împrejurare și care asupărește pe cei ce depind de ea. — Ngr. **tyrannos** (fr. **tyran**).

TIRÁN[2]**, -Á,** *tirani, -e,* adj. Crud, nemilos; autoritar, despotic. — Din **tiran**[1].

TIRÁNIC, -Ă, *tiranici, -e,* adj. Care tiranizează, de tiran; despotic, samavolnic, crud, arbitrar. — Ngr. **tyrannikos** (fr. **tyrannique**).

TIRANICÉSC, -EÁSCĂ, *tiranicești,* adj. (Înv.) Tiranic. — Din **tiranic** + suf. *-esc.*

TIRANÍE, *tiranii,* s. f. 1. (În antichitate) Formă de guvernămînt în unele cetăți grecești, în epoca de trecere de la oligarhia aristocratică la democrația sclavagistă; (mai tîrziu) putere obținută prin uzurpare de un tiran. 2. Caracterul a ceea ce este tiranic; stăpînire arbitrară și dușmănoasă, domnie despotică. ✦ Comportare, atitudine de tiran; faptă de tiran. — Fr. **tyrannie.**

TIRANIZÁ, *tiranizez,* vb. I. Tranz. A trata pe cineva tiranic, a se purta ca un tiran, a asupri, a teroriza. ✦ Fig. A chinui; a obseda. — Fr. **tyranniser.**

TIRÁNESC, -EÁSCĂ, *tirănești,* adj. (Înv.) Tiranic. — Din **tiran** + suf. *-esc.*

TIRÁNI, *tirănesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A tiraniza. ✦ Refl. A se chinui, a se canoni. — Din **tiran.**

TIRBUȘÓN, *tirbușoane,* s. n. Dispozitiv de metal în formă de spirală, prevăzut cu un mîner, folosit pentru a scoate dopurile de plută de la sticle; rac. — Fr. **tire-bouchon.**

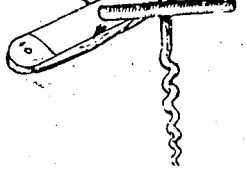

Tirbușoane

TIREGHÍE s. f. v. **tirighie.**

TIRFÓN, *tirfoane,* s. n. Șurub de oțel tăiat în spirală, folosit la fixarea șinelor de cale ferată pe traverse. — Fr. **tire-fond.**

TIRIÁC s. n. Preparat medicinal care conține opiu, întrebuințat în trecut ca anestezic. — Tc. **tiryak, tiraki** (ngr. **theriaki**).

TIRIACHÍU, -IE, *tiriachii,* adj. (Înv.) Amețit (de băutură sau de substanțe narcotice). — Tc. **tiraki.**

TIRIGHÍE s. f. Substanță sticloasă, cu gust acru, care rămîne depusă pe pereții butoaielor după ce s-a scos vinul (se folosește în vopsitorie sau pentru acrit mîncărurile). [Var.: **tireghíe, tirigíe** s.f.] — Ngr. **trygia.**

TIRIGÍE s. f. v. **tirighie.**

TIRIPLÍC s. n. (Învechit) Fir de mătase sau de bumbac răsucit și mercerizat, folosit la brodat sau la împletit. — Tc. **tire-iplik.**

TIROID, -Ă, *tiroizi, -de,* adj. Tiroidian. ✧ *Glandă tiroidă* (și substantivat, f.) = glandă cu secreție internă, situată pe partea anterioară a laringelui, pe porțiunea lui inferioară. — Fr. **thyroïde** (<gr.).

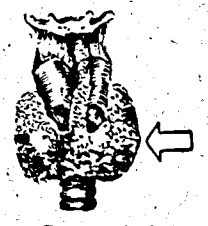

Glandă tiroidă

TIROIDIÁN, -Ă, *tiroidieni, -e,* adj. Care ține de tiroidă, privitor la tiroidă; de natura tiroidei *Insuficiență tiroidiană.* [Pr.: *-ro-i-di-*] — După fr. **thyroïdien.**

TIROLÉZ, -Ă, *tirolezi, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Tirolului sau populației lui, privitor la Tirol sau la populația lui. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Tirolului. — It. **tirolese.**

TIROXÍNĂ s. f. Hormon care se găsește în glanda tiroidă. — Fr. **thyroxine.**

TIRS, *tirsuri,* s. n. Toiag simbolic cu care era înfățișat zeul Bachus (împodobit cu viță-de-vie și cu un con de pin). — Fr. **thyrse** (<gr.).

TIS s. m. v. **tisă.**

TÍSĂ, *tise,* s. f. Arbore sau arbust rășinos, care poate atinge peste 1000 de ani, cu frunze lungi, înguste, lucitoare, cu lemnul tare și foarte prețios (*Taxus baccata*). [Var.: **tis** s. m.] — Slav (v. sl. **tisa**).

Tisă

TIȘT, *tișturi,* s. n. (Înv. și arh.) Ofițer, comandant, căpetenie. — Magh. **tiszt.**

TIȘTÁR s. m. v. **țiștar.**

TITÁN[1] s. m. Metal cu duritate mare, care se găsește răspîndit în natură sub formă de compuși. — Fr. **titane.**

TITÁN[2]**,** *titani,* s. m. 1. Nume dat în mitologia greacă fiecăruia dintre cei 12 fii ai lui Uranus, care au luptat împotriva lui Zeus pentru supremație. 2. Fig. Om cu calități extraordinare, capabil de realizări excepționale. — Fr. **titan** (lat. lit. **Titan, -anis**).

TITÁNIC, -Ă, *titanici, -e,* adj. Care aparține titanilor, privitor la titani; care are putere sau proporții de titan. — Fr. **titanique.**

TITANÍT, *titanituri,* s. n. Silicat natural de calciu și de titan, de culoare galbenă, verzuie sau brună, întrebuințat ca piatră semiprețioasă. — Fr. **titanite.**

TITIRÉZ, *titirezi,* s. m. 1. Partea inferioară, de formă conică, a fusului de tors, care, prin greutatea ei, face ca fusul să se învîrtească mai ușor. 2. Jucărie mică făcută din lemn, din os, din metal etc., cu un vîrf ascuțit, care se poate roti pe o suprafață plană. 3. Bățul de sub coșul morii, care lovește teica pentru a face să treacă grăunțele între pietre; hădărag.

Titirezi (2)

TITIRÍ, *titiresc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se dichisi, a se aranja, a se găti cu multă grijă.

TITIRÍT, -Ă, *titiriți, -te,* adj. Aranjat, dichisit, gătit cu multă grijă. — V. *titiri.*

TÍTLU, *titluri,* s. n. 1. Calificare căpătată de cineva în urma unor studii speciale într-un anumit domeniu de activitate. ✧ *Titlu de glorie* = merit, renume, faimă. ✦ (În orînduirea feudală și capitalistă) Demnitate sau funcție bazate pe privilegii, conferind posesorului anumite drepturi; denumirea rangului corespunzător unei astfel de demnități sau funcții. 2. Cuvînt sau text pus în fruntea unei lucrări sau a unei părți distincte a ei, indicînd rezumativ cuprinsul acestcia. ✧ Loc. adv. *Cu titlu de* = cu caracter de, ca... 3. Capitol sau subdiviziune în textele de legi, de regulamente etc. (purtînd un număr de ordine). 4. (În expr.) *Titlu de proprietate* = document care stabilește dreptul de proprietate al cuiva asupra unui obiect. 5. Fig. Bază legală, drept. 6. Procent de metal nobil dintr-un aliaj. — Lat. lit. **titulus** (sensurile și după fr. *titre*).

TITRÁ, *titrez,* vb. I. Tranz. (Rar) A determina prin analiză volumetrică concentrația unei soluții. — Fr. **titrer.**

TITRÁRE, *titrări,* s. f. Acțiunea de *a titra.*

TITRÁT, -Ă, *titrați, -te,* adj. 1. (Adesea substantivat) Care a obținut un titlu în urma absolvirii unei instituții de învățămînt superior. 2. (Despre soluții) A cărui concentrație a fost determinată prin analiză. — După fr. **titré.**

TITRATÓR, *titratori,* s. m. Profesionist care titrează soluțiile. — Din **titra** + suf. *-tor.*

TÍTRU, *titre,* s. n. 1. Masa de substanță, exprimată în grame pe milimetru, conținută într-un litru de soluție. 2. Numărul de grame dintr-o substanță cu care aceasta reacționează într-un anumit sens sau care sînt puse în libertate de un centimetru cub de soluție. 3. Titlu (6). ✦ Număr care indică finețea firului de mătase și a fibrelor sintetice. — Fr. **titre.**

TITULÁR, -Ă, *titulari, -e,* adj. (Adesea substantivat) 1. Care **ocupă** un post, îndeplineşte o funcţie etc. cu caracter de permanenţă, **pe baza** unei numiri făcute după formele legale. 2. Fig. (Rar) Care **apare** ca erou principal, care dă titlul unei opere artistice. — După fr. **titulaire.**

TITULARIZÁ, *titularizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A numi pe cineva titular al unui post (în care funcţiona pînă atunci în mod provizoriu). — Fr. **titulariser.**

TITULATÚRĂ, *titulaturi,* s. f. Mod de a se intitula; (concr.) titlu. — După fr. **titulature.**

TIU interj. Exclamaţie care exprimă regretul, mirarea etc.

TIUÍ vb. IV. v. **tiohăi.**

TIULÉRCĂ, *tiulerce,* s. f. (Reg.) Chipiu de diferite forme, pe care îl poartă flăcăii cînd merg la urat de anul nou.

TIV, *tivuri,* s. n. Margine a unui obiect de stofă, de pînză etc. îndoită şi fixată printr-o cusătură, pentru a se împiedica destrămarea ţesăturii.

TÍVA interj. Hai! fugă! fugi! şterge-o! ◇ Expr. *Tiva, băiete* = pe-aici ţi-e drumul, pleacă în grabă. [Var.: **tivai** interj.] — Comp. bg. **otivam** «mă duc».

TÍVAI interj. v. **tiva.**

TIVEÁLĂ, *tiveli,* s. f. Faptul de *a tivi*[1]; tivitură.

TÍVGĂ s. f. v. **tigvă.**

TIVÍ[1], *tivesc,* vb. IV. Tranz. A face un tiv. ✦ Fig. A mărgini, a înconjura, a împrejmui (cu un chenar). — Din **tiv.**

TIVÍ[2], *tivesc,* vb. IV. Tranz. (În expr.) *A o tivi la fugă* (sau *de fugă* sau *fuga)* = a fugi, a o lua la fugă, a o şterge. — Din **tiva.**

TIVÍC s. n. (Reg.) Laţ cu care se prind păsări. ◇ Expr. *A da* (pe cineva) *în tivic* = a bate zdravăn.

TIVILICHÍE, *tivilichii,* s. f. Pieptar împodobit cu cusături, purtat de femeile de la ţară.

Tivilichie

TIVILICHÍU, -IE, *tivilichii,* adj. (Pop.) Vesel, hazliu, vioi. — Tc. **tevekkeli.**

TIVÍRE, *tiviri,* s. f. Acţiunea de *a tivi* şi rezultatul ei.

TIVITÚRĂ, *tivituri,* s. f. Tivire; locul tivit; tiv. ✦ Fîşie îngustă de pînză, cusută pe marginea unei ţesături; chenar. — Din **tivi** + suf. *-(i)tură.*

TIZ, -Ă, *tizi, -e,* s. m. şi f. Persoană care poartă acelaşi nume cu alta, considerată în raport cu aceasta. — Slav (v. sl. **tizŭ**).

TIZÁNĂ, *tizane,* s. f. 1. Băutură obţinută dintr-o infuzie de plante medicinale. 2. (Înv.) Şampanie cu tărie alcoolică slabă. — Fr. **tisane** (lat. lit. **tisana**).

TIZÍC, *tizicuri,* s. n. Un fel de turtă prismatică făcută din baligă amestecată cu paie, folosită de ţărani ca combustibil sau ca material de construcţie. — Tc. **tezek.**

TÎCÍ vb. IV. v. **tăcăi.**

TÎLC, *tîlcuri,* s. n. 1. Înţeles, sens, rost, semnificaţie. ◇ Loc. adv. *Cu tîlc* = cu subînţeles; cu rost, cu socoteală. ✦ Interpretare, explicaţie. 2. Glumă alegorică, fabulă, pildă. ◇ Expr. *A vorbi în tîlcuri* = a vorbi în pilde, figurat, alegoric. — Slav (v. sl. **tlŭkŭ**).

TÎLCUÍ, *tîlcuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A explica, a interpreta tîlcul unor fapte, unor vorbe etc.; a tălmăci. 2. A traduce. [Prez. ind. şi: *tîlcuiĭ*] — Slav (v. sl. **tlŭkovati**).

TÎLCUÍRE, *tîlcuiri,* s. f. Acţiunea de *a tîlcui* şi rezultatul ei.

TÎLCUITÓR, -OÁRE, *tîlcuitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care explică, comentează sau interpretează tîlcul unor fapte, unor vorbe, unor scrieri etc.; tălmaci. — Din **tîlcui** + suf. *-(i)tor.*

TÎLHAR, *tîlhari,* s. m. 1. Persoană care fură, pradă, jefuieşte; hoţ, bandit. ✦ Ticălos, nemernic. 2. (Fam.) Ştrengar, hoţoman, şmecher. [Var.: **tălhár** s. m.] — Comp. magh. **tolvaj.**

TÎLHĂRÁŞ, *tîlhăraşi,* s. m. Diminutiv al lui *tîlhar.*

TÎLHĂREÁ, *tîlhărele,* s. f. (Bot.) 1. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene, adesea roşietice pe din afară, dispuse în capitule *(Lactuca sagittata).* 2. Susai. 3. Salata-iepurelui. — Din **tîlhar** + suf. *-ea.*

TÎLHĂRÉSC, -EÁSCĂ, *tîlhăreşti,* adj. Care ţine de tîlhari, privitor la tîlhari; hoţesc; şmecheresc. — Din **tîlhar** + suf. *-esc.*

TÎLHĂRÉŞTE adv. În felul tîlharilor, ca tîlharii; hoţeşte. — Din **tîlhar** + suf. *-eşte.*

TÎLHĂRÍ, *tîlhăresc,* vb. IV. Intranz. A duce viaţă de tîlhar; a jefui, a prăda, a fura. — Din **tîlhar.**

TÎLHĂRÍE, *tîlhării,* s. f. Acţiunea de a jefui, de a fura; jaf, furt, hoţie. — Din **tîlhar** + suf. *-ie.*

TÎLHĂROAÍCĂ, *tîlhăroaice,* s. f. 1. Hoaţă. 2. (Fam.) Ştrengăriţă, şmecheră. — Din **tîlhar** + suf. *-oaică.*

TÎLHĂRÓI, *tîlhăroi,* s. m. Tîlhar; ticălos, nemernic. — Din **tîlhar** + suf. *-oi.*

TÎLHĂRÓS, -OÁSĂ, *tîlhăroşi, -oase,* adj. Cu apucături de tîlhar; viclean. — Din **tîlhar** + suf. *-os.*

TÎLMÁCI, -E s.m. şi f. v. **tălmaci.**

TÎLPÁC, -Ă, *tîlpaci, -e,* adj. (Despre pămînt) Greu de lucrat, argilos, mlăştinos.

TÎLV, *tîlvuri,* s. n. 1. (Bot.) Tigvă. 2. Fructul tigvei întrebuinţat la scoaterea, prin aspirare, a vinului dintr-un butoi; *p. ext.* unealtă de forma unei pîlnii, cu o ţeavă lungă şi subţire, care se foloseşte în acelaşi scop.

TÎMP, -Ă, *tîmpi, -e,* adj. 1. (Adesea substantivat) Tîmpit. 2. (Despre instrumente ascuţite) Cu vîrful sau cu tăişul tocit, ştirbit. — Slav (v. sl. **tŭnŭpŭ**).

TÎMPÁNĂ s. f. v. **tîmpină.**

TÎMPÉNIE, *tîmpenii,* s. f. 1. Starea omului cu inteligenţă mărginită; faptă sau vorbă prosteacă; idioţenie, prostie, neghiobie. 2. (Rar) Tîmpire. — Din **tîmp** + suf. *-enie.*

TÎMPÍ, *tîmpesc,* vb. IV. 1. Refl. şi tranz. A-şi pierde sau a face să-şi piardă inteligenţa, a deveni sau a face să devină tîmpit, a (se) prosti. ◇ Intranz. *Ai tîmpit, băiete, sau faci pe prostul cu mine* (SAHIA). 2. Tranz. A toci vîrful sau ascuţişul unui instrument; a ştirbi. ✦ Refl. Fig. (Rar) A se domoli, a se stinge. *Patimile se tîmpesc şi liniştea se restatorniceşte* (NEGRUZZI). — Din **tîmp.**

TÎMPINÁ, *tîmpine,* s. f. (Înv. şi arh.) Dairea; (impr.) tobă, darabană. [Var.: **tîmpină, tîmpănă** s. f.] — Slav (v. sl. **tŭnŭpanŭ, timpanŭ** <gr.).

TÎMPÍRE s. f. Faptul de *a (se) tîmpi;* stare de tîmpenie, faptă prosteacă, prostie.

TÎMPÍT, -Ă, *tîmpiţi, -te,* adj. Prost, idiot; nerod, stupid. ✦ Buimăcit, năucit, ameţit. ✦ (Fam.) Care nu corespunde scopului, gustului. ✦ (Înv.) Turtit. *Nasul scurt şi tîmpit* (DRĂGHICI). — V. *tîmpi.*

TÎMPLÁ vb. I. v. **întîmpla.**

TÎMPLÁR, *tîmplari,* s. m. Meseriaş care face mobile şi alte obiecte de lemn; (reg.) stoler. — Din **tîmplă**[3] + suf. *-ar.*

TÎMPLÁRE s. f. v. **întîmplare.**

TÎMPLĂ[1], *tîmple,* s. f. Fiecare dintre cele două părţi laterale ale capului, cuprinse între ochi, urechi, frunte şi obraz. ✦ Părul care acoperă o parte din tîmple. *Tîmple cărunte.* — Lat. **templa** *(= tempora).*

TÎMPLĂ[2], *tîmple,* s. f. (Rar) Colnic, măgură, deal.

TÎMPLĂ[3], *tîmple,* s. f. Catapeteasmă. — Lat. **templa** *(= templum).*

TÎMPLĂREÁSĂ, *tîmplărese,* s. f. Soţia tîmplarului. — Din **tîmplar** + suf. *-easă.*

TÎMPLĂRÍE, *tîmplării,* s. f. 1. Meseria tîmplarului. 2. Atelierul tîmplarului. 3. Obiecte lucrate de tîmplar. — Din **tîmplar** + suf. *-ie.*

TÎNĂR, -Ă, *tineri, -e,* adj. 1. (Despre oameni; adesea substantivat) Care este, ca vîrstă, între copilărie şi maturitate, care nu este matur; (despre animale) care de-abia a ajuns la maturitate. ◇ Loc. adv. *De tînăr* = din fragedă vîrstă, de timpuriu. ✦ Care aparţine sau este caracteristic unui om (sau unui animal) neajuns încă la maturitate. 2. Care a fost plantat sau a răsărit de puţină vreme; care este format din asemenea plante. *Pădure tînără.* ✦ (Despre părţi ale plantelor) Care se află la începutul dezvoltării, care abia s-a ivit. *Frunzele tinere luceau în soare* (SADOVEANU). [Var.: **tînăr, -ă** adj.] — Lat. **tenerus** *(=tener).*

TÎNĂRÚŢ, -Ă, *tînăruţi, -e,* adj. (Reg.) Tinerel. — Din **tînăr** + suf. *-uţ.*

TÎNDÁLĂ s. m. Epitet dat unui om care nu este bun de nici o treabă, care lucrează fără rost sau care îşi pierde vremea umblînd de colo pînă colo. — Din **tîndăli.**

TÎNDĂLÍ, *tîndălesc,* vb. IV. Intranz. A-şi pierde vremea umblînd de colo pînă colo fără rost; a lucra încet, a migăli, a se mocăi. — Germ. (**ändeln** «a glumi»).

TÎNDĂLÍT s. n. (În expr.) *Pe tîndălite* = pe încetul, cu migală. [Formă gramaticală: (în expr.) *tîndălite*] — V. *tîndăli.*

TÎNDĂLITÚRĂ, *tîndălituri,* s. f. Faptul de *a tîndăli;* pierdere de vreme, zăbavă.

TÎNGĂ, *tîngi,* s. f. (Înv. şi arh.) Mîhnire adîncă, jale, amărăciune. — Slav (v. sl. **tonga**).

TÎNGUÍ, *tînguiesc,* vb. IV. 1. Refl. A vorbi plîngîndu-se, jeluindu-se, văicărindu-se. ✦ Fig. A scoate sunete jalnice, plîngătoare, tînguioase. 2. Tranz. A jeli, a deplînge, a compătimi pe cineva. ✦ A boci. 3. Refl. (Înv.) A se plînge de cineva, a reclama. [Prez. ind. şi: *tînguĭ*] — Slav (v. sl. **tonŭgovati**).

TÎNGUIÁLĂ, *tînguieli,* s. f. Faptul de *a(se)tînguí;* tînguire, jelire, văicăreală, lamentare.

TÎNGUIÓS, -OÁSĂ, *tînguioşi, -oase,* adj. Tînguitor. ✦ (Rar) Trist. — Din **tînguí** + suf. *-os.*

TÎNGUÍRE, *tînguiri,* s. f. 1. Acţiunea de *a (se) tînguí* şi rezultatul ei; tînguială. ✦ (Înv.) Necaz, jale, supărare, mîhnire. 2. Sunet lung şi plin de jale; plînset, suspin, vaier, bocet. 3. (Înv.) Plîngere împotriva cuiva, reclamaţie.

TÎNGUÍT s. n. Tînguire. — V. *tînguí.*

TÎNGUITÓR, -OÁRE, *tînguitori, -oare,* adj. (Despre sunete, glasuri etc.) Care se tînguieşte; plin de durere; plîngător, jalnic, tînguios. — Din **tînguí** + suf. *-(i)tor.*

TÎNJÁLĂ, *tînjeli*, s. f. Un fel de protap care se foloseşte pentru a prinde a doua pereche de vite în jug, pentru a lega de jug uneltele agricole cu tracţiune animală sau pentru a transporta greutăţi mari. ◇ Expr. *A mîna pe tînjală* = a mîna încet. *A se lăsa pe tînjală* = (despre animale de tracţiune) a trage foarte încet (sprijinindu-se pe tînjală); *fig.* (despre oameni) a lucra încet, cu lene; a neglija sau a amîna lucrul. — Comp. pol. **cleżadko.**

TÎNJĂLĂU, *tînjălaie*, s. n. Tînjală. — Din **tînjală** + suf. *-ăl-ău.*

TÎNJEÁ, *tînjele*, s. f. Tînjală. — Din **tînjeli** (pl. lui *tînjală*).

TÎNJELÁR, *tînjelari*, s. m. (Reg.) Tînjală. — Din **tînjală** + suf. *-ar.*

TÎNJÍ, *tînjesc*, vb. IV. Intranz. 1. A se afla într-o stare de slăbiciune fizică, a fi bolnăvicios; a lîncezi. ✦ (Despre plante; *p. ext.* despre locul unde cresc) A se veşteji, a se ofili. ✦ Fig. A stagna. *Viaţa oraşului a început a tînji* (VLAHUŢĂ). 2. Fig. A se consuma, a se prăpădi, a se topi (sub apăsarea unor suferinţe morale). — Slav (v. sl. tonžiti).

TÎNJÍRE, *tînjiri*, s. f. Faptul de *a tînji*; lîncezire.

TÎNJITÓR, -OÁRE, *tînjitori, -oare*, adj. 1. Care tînjeşte (1); slab, bolnav. 2. Plin de dor, duios, galeş. *Mă uit la ochii tăi cei frumoşi şi tînjitori* (ISPIRESCU). ✦ Plin de jale, de tristeţe; tînguitor. — Din **tînji** + suf. *-(i)tor.*

TÎNT, **-Ă** adj. v. **tont.**

TÎRA s. f. art. (Reg., în expr.) *De-a tîra* = tîrîş. — Din **tîrî.**

TÎRBÓC, *tîrbocuri*, s. n. Plasă de pescuit în formă de sac. ✦ Sac de pescuit scoici. — Sb. **trbok, trbuk.**

TÎRCĂVÍ, *tîrcăvesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Refl. (Despre oameni) A cheli; a pleşuvi; (despre păr sau barbă) a se roade, a se toci. 2. Tranz. A roade, a toci. — Comp. ucr. **tyrkavyj.**

TÎRCOÁLĂ, *tîrcoale*, s. f. Fiecare dintre cele două discuri de lemn pe care se sprijină şiştarii prînelului morii. — Din **tîrcol.**

TÎRCÓL, *tîrcoale*, s. n. (În expr.) *A da tîrcoale* (sau, rar, *un tîrcol*) = a se învîrti în preajma cuiva sau a ceva, a umbla de jur împrejur. (Rar) *A face un tîrcol* = a da o raită. — Bg. **tărkalo** «cerc, roată».

TÎRCOLÍ, *tîrcolesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A da tîrcoale. — Bg. **tărkolia.**

TÎRFĂ, *tîrfe*, s. f. Femeie de moravuri uşoare; prostituată.

TÎRG, *tîrguri*, s. n. 1. Loc mai întins într-un oraş sau la marginea unui oraş, unde se vînd şi se cumpără (zilnic sau la anumite date) vite, cereale, alimente, zarzavaturi etc.; *p. ext.* activitatea de vînzare-cumpărare care se desfăşoară în acel loc. ◇ *Tîrgul de fete* = serbare populară anuală, tradiţională, care are loc pe muntele Găina, în Ţara Moţilor (cu care prilej tinerii îşi aleg miresele). *Tîrg de ţară* = tîrg care se ţine la date fixe, o dată sau de mai multe ori pe an, la care participă satele din cuprinsul unei regiuni. ◇ Loc. adv. *La sfîrtul tîrgului* = la sfîrşit de tot, tîrziu. 2. Operaţia de vînzare şi cumpărare; tocmeală, tîrguială. ◇ Expr. *A face* (sau *a încheia*) *tîrg(ul) cu cineva* = a încheia cu cineva o afacere. *A se ajunge* (sau, rar, *a ajunge pe cineva*) *cu tîrgul* = a cădea de acord asupra preţului unei vînzări sau cumpărări, a cădea la învoială, a se învoi din preţ. ✦ (Pop.) Învoială, acord. 3. Oraş, orăşel. ✦ Centrul unui oraş, partea oraşului unde se află prăvăliile. — Slav (v. sl. trŭgŭ).

TÎRGÁR, *tîrgari*, s. m. (Reg.) Persoană care se duce la tîrg pentru cumpărături. — Din **tîrg** + suf. *-ar.*

TÎRGOVÉŢ, -EÁŢĂ, *tîrgoveţi, -e*, s. m. şi f. Persoană care locuieşte într-un tîrg (3); orăşean, citadin. — Bg. **tărgovec.**

TÎRGOVEŢÍ, *tîrgoveţesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se face orăşean, a deveni orăşean; a se orăşeniza. — Din **tîrgoveţ.**

TÎRGOVEŢÍME s. f. (Rar) Locuitorii de la oraş, orăşeni; orăşcnime. — Din **tîrgoveţ** + suf. *-ime.*

TÎRGUÍ, *tîrguiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A face cumpărături (din tîrg), a cumpăra. 2. Refl. A se tocmi; *p. ext.* a se ciorovăi. — Slav (v. sl. trŭgovati).

TÎRGUIÁLĂ, *tîrguieli*, s. f. 1. Tîrguire; *p. ext.* tocmeală; ciorovăială. 2. (Concr.) Lucru cumpărat în tîrg; cumpărătură. — Din **tîrgui** + suf. *-eală.*

TÎRGUÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) tîrgui.*

TÎRGULÉŢ, *tîrguleţe*, s. n. Tîrguşor. — Din **tîrg** + suf. *-uleţ.*

TÎRGURÉL, *tîrgurele*, s. n. (Pop.) Tîrguşor. — Din **tîrguri** (pl. lui *tîrg*) + suf. *-el.*

TÎRGUŞÓR, *tîrguşoare*, s. n. Diminutiv al lui *tîrg* (3).

TÎRÎ, *tîrăsc*, vb. IV. 1. Tranz. A mişca cu greu un lucru dintr-un loc în altul, trăgîndu-l pe jos după sine; a trage un om, un animal, silindu-l să meargă după sine. ◇ Expr. *A tîri barca pe uscat* = a trăi greu. *A tîri pe cineva în noroi* = a terfeli onoarea cuiva; a îndemna pe cineva la fapte josnice, a-l antrena pe un drum greşit. ✦ A lua, a purta, a duce cu sine. ✦ A îndemna, a împinge spre ceva; a antrena. 2. Refl. A merge, a înainta atingînd pămîntul cu genunchii, cu coatele; (despre anumite animale) a înainta prin mişcări specifice, cu trupul lipit de pămînt. ✦ Fig. A merge încet, a înainta cu greu, abia mişcîndu-şi picioarele. 3. Refl. (Despre obiecte care atîrnă) A atinge pămîntul cu capătul de jos, a se freca de pămînt. — Slav (v. sl. trěti).

TÎRÍ, *tîrii*, vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) tîrî. — V. *tîrî.*

TÎRÍÁLĂ, *tîriieli*, s. f. Acţiunea de *a (se) tîrii.*

TÎRÍIE-BRÍU s. m. invar. (Fam.) 1. Om de nimic; golan, pierdevară. 2. Om care caută ceartă. — Din **tîrî** + **brîu.**

TÎRÍÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) tîrii.*

TÎRÍÍŞ[1] adv. Tîrîş. — Din **tîrîl** + suf. *-iş.*

TÎRÍÍŞ[2] s. n. Tîrîire, tîrîş[2]. ◇ Loc. adv. *De-a tîrîişul* = tîrîndu-se pe jos. — Din **tîrîi** + suf. *-iş.*

TÎRÎITÓR,-OÁRE, *tîrîitori, -oare*, adj. Tiritor. — Din **tîrîl** + suf. *-(i)tor.*

TÎRÎITÚRĂ, *tîrîituri*, s. f. Tîritură. — Din **tîrîl** + suf. *-(i)tură.*

TÎRÎ́RE s. f. Acţiunea de *a (se) tîrî.*

TÎRÎŞ[1] adv. 1. Tîrînd pe jos, trăgînd după sine. 2. Tîrîndu-se pe jos (ca să nu fie văzut); abia mişcînd picioarele de oboseală, de slăbiciune etc. ✦ Fig. Cu greu. ◇ Expr. *Tîrîş-grăpiş* = cu mare greutate, anevoie. — Din **tîrî** + suf. *-iş.*

TÎRÎŞ[2] s. n. Tîrîre. — Din **tîrî** + suf. *-iş.*

TÎRÎT s. n. Tîrîre. — V. *tîrî.*

TÎRÎTÓR, -OÁRE, *tîrîtori, -oare*, adj. Care se tîrăşte. ◇ *Plantă tîrîtoare* = plantă a cărei tulpină se întinde pe pămînt. ✦ (Substantivat, f.) Animal care se tîrăşte; reptilă. ✦ Fig. Josnic, meschin. — Din **tîrî** + suf. *-tor.*

TÎRÎTÚRĂ, *tîrîturi*, s. f. Epitet depreciativ dat unui om de nimic; femeie de moravuri uşoare. — Din **tîrî** + suf. *-tură.*

TÎRJÁLĂ, *tîrjeli*, s. f. (Reg.) Băţ ciobănesc lung, gros şi noduros. — Din **dîrjală** + **tîrî.**

TÎRLÁŞ, *tîrlaşi*, s. m. Stăpînul unei tîrle, crescător de oi; oier. — Din **tîrlă** + suf. *-aş.*

TÎ́RLĂ, *tîrle*, s. f. 1. Loc neîmprejmuit şi neacoperit, unde se adăpostesc vitele în timpul păşunatului; *p. ext.* stînă cu toate dependinţele ei. 2. Turmă de oi. — Comp. sb. **trlo.**

TÎRLÍCI s. m. pl. Papuci moi de casă, fără tocuri, confecţionaţi din postav sau din lînă. ✦ (Înv.) Un fel de pantofi căptuşiţi cu postav. [Var.: **tîrligi** s. m. pl.] — Tc. **terlik.**

TÎRLÍE, *tîrlii*, s. f. Sanie (mică) ţărănească. — Din **tîrî.**

TÎRLÍGI s. m. pl. v. **tîrlici.**

TÎRLIOÁRĂ, *tîrlioare*, s. f. Diminutiv al lui *tîrlă.*

TÎRLULIŢĂ, *tîrluliţe*, s. f. Tîrlioară. — Din **tîrlă** + suf. *-ul-iţă.*

TÎRN[1] s. n. v. **tîrnă**[2].

TÎRN[2], *tîrnuri*, s. n. 1. Măturică mare, făcută din mărăcini sau din nuiele, cu care se mătură curţile sau străzile. 2. (Bot.) Porumbar[1]. [Var.: (1) **tîrnă** s. f.] — Slav (v. sl. trŭnŭ).

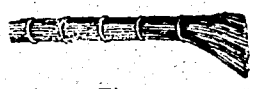

Tîrn

TÎRNAŢ, *tîrnaţuri*, s. n. (Reg.) Prispă (închisă cu scînduri, ca un cerdac). — Magh. **tornác.**

TÎRNĂ[1] s. f. v. **tîrn**[2].

TÎRNĂ[2], *tîrne*, s. f. (Reg.) I. 1. Coş de nuiele, mai larg la gură decît la fund (prevăzut cu două toarte); coşarcă. 2. Unealtă de pescuit peşti mici, făcută din nuiele împletite. 3. Vas mare cu care se transportă mîncarea lucrătorilor la cîmp. II. Numele unui dans popular şi melodia după care se execută. [Var.: **tîrn** s. n.] — Comp. bg. **trăvna.**

Tîrnă (I 1)

TÎRNĂCÓP, *tîrnăcoape*, s. n. Unealtă formată dintr-o bară masivă de oţel, ascuţită la un capăt şi lată la celălalt, prinsă într-o coadă de lemn; este folosită la săpat în pămînturi tari, la spart pietre etc. — Bg. **tărnokop,** sb. **trnokop.**

TÎRNĂCOPÁR, *tîrnăcopari*, s. m. (Rar) Muncitor care lucrează cu tîrnăcopul. — Din **tîrnăcop** + suf. *-ar.*

TÎRNĂFÉŢ, *tîrnăfeţi*, s. m. (Rar) Termen de batjocură pentru un om neîngrijit.

TÎRNÍ[1] vb. IV. v. **tîrnui.**

TÎRNÓG, *tîrnoage*, s. n. (Reg.) Coş de nuiele cu gura largă; tîrnă[2] (I 1). — Din **tîrnă**[2] + suf. *-og.*

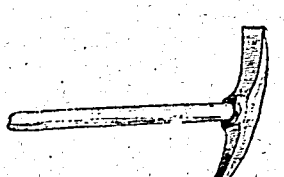

Tîrnăcop

TÎRNOMÁTĂ s. f. (Reg.) Rămăşiţe de paie, spice etc. rămase de la treierat şi folosite ca aşternut sau ca nutreţ pentru vite; resturi de paie amestecate cu bălegar care se scot din ocolul sau din grajdul vitelor. — Comp. sb. **trnomet** «tîrn de măturat aria».

TÎRNOSEÁLĂ, *tîrnoseli*, s. f. 1. Tîrnosire. 2. Tămîie sau altă substanţă aromată folosită în ritualul bisericesc. — Din **tîrnosi** + suf. *-eală.*

TÎRNOSÍ, *tîrnosesc*, vb. IV. Tranz. A îndeplini, cu ritualul prevăzut, slujba de inaugurare a unei biserici; a sfinţi. — Sb. **tronosati.**

TÎRNOSÍRE, *tîrnosiri*, s. f. Acţiunea de *a tîrnosi*; ritual de inaugurare, de sfinţire a unei biserici.

TÎRNOSÍT, -Ă, *tîrnosiţi, -te*, adj. (Despre biserici) Sfinţit, inaugurat. — V. *tîrnosi.*

TÎRNUÍ, *tîrnuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A mătura cu tîrnul[2]. 2. Fig. A tîrî pe jos, trăgînd de păr; a părui, a bate (zdravăn). [Prez. ind. şi: *tîrnui*. — Var.: **tîrnîí** vb. IV] — Din **tîrn**.

TÎRNUIÁLĂ, *tîrnuieli*, s. f. Tîrnuire. — Din **tîrnui** + suf. *-eală*.

TÎRNUÍRE, *tîrnuiri*, s. f. Acţiunea de *a tîrnui* şi rezultatul ei.

TÎRNUÍT s. n. Tîrnuire. — V. *tîrnui*.

TÎROÁGĂ, *tîroage*, s. f. (Reg.) Cocioabă, dărăpănătură.

TÎROMEÁLĂ, *tîromeli*, s. f. (Reg.) Faptul de *a tîromi*; lene moleşeală, lîncezeală.

TÎROMÍ, *tîromesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A boli (pe picioare), a lîncezi, a tînji.

TÎRPÁC, *tîrpaci*, s. m. Nume dat masculilor de nisetru şi de morun sau femelelor sterpe ale acestor peşti.

TÎRPÁN, *tîrpane*, s. n. Uncaltă asemănătoare cu coasa, folosită la tăiatul stufului şi al cînepii. — Tc. **tîrpan**.

TÎRSĂ, *tîrse*, s. f. (Reg.) Parte din pădure unde s-au tăiat de puţină vreme copacii. — Postverbal al lui **tîrsi** (rar întrebuinţat).

TÎRSÍNĂ, *tîrsine*, s. f. 1. Împletitură din păr (negru) de cal sau de capră, în jurul căreia se fac baiere, frînghii, nojiţe pentru opinci etc. ✦ Partea piciorului în jurul căreia se leagă nojiţa. 2. (Înv.) Ţesătură aspră de păr de capră, purtată de asceţi sau de călugări direct pe piele. — Bg. **tărsina**.

TÎRSOÁCĂ s. f. (Bot.) Troscot. [Var.: **tîrsoágă** s. f.] — Bg. **trosak**.

TÎRSOÁGĂ s. f. v. **tîrsoacă**.

TÎRŞ, *tîrşi*, s. m. 1. Copac pipernicit, nedezvoltat; *p. ext.* pădure cu astfel de copaci, crescuţi între rădăcini şi cioturi. 2. Cracă pe care se clădesc căpiţele de fîn, din care se fac îngrădituri primitive etc. [Pl. şi: (n.) *tîrşuri*]

TÎRŞĂ, *tîrşe*, s. f. (Pop.) Opritoare, piedică.

TÎRŞĂÍT, -Ă adj. v. **tîrşiit**[2].

TÎRŞÍ[1] vb. IV. v. **tîrşii**.

TÎRŞÍ[2], *tîrşesc*, vb. IV. (Reg.) Tranz. A prăşi, a săpa, a muşuroi. ✦ A grăpa.

TÎRŞIÁLĂ s. f. v. **tîrşiială**.

TÎRŞII vb. IV. v. **tîrşii**.

TÎRŞIÍT s. n. v. **tîrşiit**[1].

TÎRŞIITÚRĂ s. f. v. **tîrşiitură**.

TÎRŞÎT[1], *tîrşituri*, s. n. (Reg.) Faptul de *a tîrşi*[2]; prăşit, săpat, muşuroit. ✦ Grăpat. — V. *tîrşi*[2].

TÎRŞÎT[2], **-Ă** adj. v. **tîrşiit**[2].

TÎRŞITOÁRE, *tîrşitori*, s. f. (Reg.) Unealtă formată din mai multe bare paralele, legate între ele cu lanţuri, folosită pentru netezirea arăturilor. — Din **tîrşi**[2] + suf. *-toare*.

TÎRŞÎI, *tîrşii*, vb. IV. Tranz. A tîrî picioarele sau încălţămintea în mers, frecîndu-le de pămînt. ✦ Refl. A se tîrî. ✦ A trage după sine, frecînd de pămînt, tîrînd. [Var.: **tîrşI, tîrşíi** vb. IV] — Comp. magh. **törzsölni** «a freca».

TÎRŞIIÁLĂ, *tîrşiieli*, s. f. Tîrşiit. [Var.: **tîrşiálă** s. f.] — Din **tîrşii** + suf. *-eală*.

TÎRŞIÍT[1] s. n. Faptul de *a (se) tîrşii*; zgomotul produs de ceva care se tîrşiie. ✧ Expr. *Pe tîrşiite* sau *de-a tîrşiitele* = astfel încît să se frece în mers de pămînt. [Formă gramaticală: (în expr.) *tîrşiite(le)*. — Var.: **tîrşiit** s. n.]

TÎRŞIÍT[2], **-Ă**, *tîrşiiţi*, *-te*, adj. (Despre picioare sau despre încălţăminte) Care se tîrşiie, care se freacă de pămînt în mers. [Var.: **tîrşăít, -ă, tîrşít, -ă** adj.] — V. *tîrşii*.

TÎRŞIITÚRĂ, *tîrşiituri*, s. f. Tîrşiit. [Var.: **tîrşilitúră** s. f.] — Din **tîrşii** + suf. *-(i)tură*.

TÎRŞUÍ, *tîrşuiţi*, s. m. Diminutiv al lui *tîrş*; brad mic.

TÎRTÁN, *tîrtani*, s. m. Plantă erbacee cu tulpina mare, foarte ramificată şi cu flori albe *(Crambe tartarica)*.

Tîrtan

TÎRTIŢĂ, *tîrtiţe*, s. f. Partea posterioară a coloanei vertebrale la păsări (de unde cresc penele cozii). — Bg. **tărtica**, sb. **trtica**.

TÎRZIÉLNIC, -Ă, *tîrzielnici, -ce*, adj. (Adesea substantivat) Care întîrzie; *fig.* greoi, leneş, şovăielnic, încet. — Din **tîrziu** + suf. *-elnic*.

TÎRZIÓR, -OÁRĂ, *tîrziori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *tîrziu*.

TÎRZÍU[1] adv. După ce a trecut ora sau timpul aşteptat, hotărît sau prevăzut. ✧ Expr. *Mai cîrnd sau mai tîrziu* = la o dată neprecisă (dar totuşi neîndoielnică), odată şi odată. *Cel (mai) tîrziu* = ultimul termen. *Mai tîrziu* = după cîtva timp. ✦ În momentul cînd un interval de timp este pe sfîrşite. — Lat. **tardivus**.

TÎRZÍU[2], **-IE**, *tîrzii*, adj. 1. Care este, se face, se întîmplă după trecerea unui (anumit) timp, după ce a trecut momentul potrivit sau timpul dinainte stabilit. ✧ Expr. (Înv. şi pop.) *Nu (după) tîrzie vreme* = curînd. *Într-o tîrzie vreme* sau (substantivat, m.) *într-un tîrziu* = după mult timp, după multă aşteptare. 2. (Despre anotimpuri sau alte unităţi de timp) Care s-a prelungit mai mult decît normal, care se apropie de sfîrşit. 3. (Despre plante) Care se seamănă sau ajunge la maturitate după termenul obişnuit. ✦ (Despre animale cu viaţă efemeră) Care şi-a prelungit viaţa peste termenul obişnuit. *Fluturi tîrzii*. ✦ Fig. (Despre oameni şi mintea lor) Care pricepe greu, încet (la minte). — Lat. **tardivus**.

TOÁCĂ, *toace*, s. f. 1. Placă de lemn sau de metal pe care se bate ritmic cu două ciocane, pentru a anunţa anumite momente ale serviciului religios la biserică sau la mănăstire; *p. ext.* sunetul produs de bătaia ciocanelor. ✧ Expr. *Uscat (ca o) toacă* (sau *ca toaca*) = foarte slab. *A da cu toaca* (peste cineva) = a descoperi, a surprinde (pe cineva) asupra unui fapt. *A face urechea toacă* = a se preface că nu aude sau că nu înţelege. *A şti şi toaca în* (sau *din*) *cer* = a şti multe lucruri; a face pe atotştiutorul, pe înţeleptul. *Ucigă-l toaca* = a) diavolul, dracul; b) (în imprecaţii) lua-l-ar dracul. ✦ Placă de metal în care se bate pentru a da anumite semnale pe şantiere, în ateliere etc. ✦ Fig. Gălăgie, ceartă. 2. Timp al zilei, după răsăritul soarelui sau înainte de apus, cînd se face liturghia sau vecernia la biserică. 3. Numele popular al constelaţiei Pegas. — Postverbal al lui **toca**.

TOÁIE[1], *toi*, s. f. (Reg.) Baltă adîncă; bulboacă, dornă. — Comp. **tău**.

TOÁIE[2], *toi*, s. f. (Bot.; reg.) Omag. — Ucr. **toja**.

TOÁIPĂ, *toaipe*, s. f. (Reg.) Unealtă de dulgherie în formă de secure, cu care se cioplesc grinzile. — Ucr., rus **tolpa**.

TOALÉTĂ, *toalete*, s. f. 1. Faptul de a se găti, de a se dichisi (spălîndu-se, pieptănîndu-se, îmbrăcîndu-se). ✧ Loc. adj. *De toaletă* = care serveşte la îngrijirea şi curăţirea corpului. ✦ Closet. 2. Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte (femeiască); (prin restricţie) rochie. 3. Mobilă compusă dintr-o oglindă şi mai multe dulăpioare, rafturi etc., unde se ţin obiectele necesare îngrijirii corpului. [Pr.: *to-a-*] — Fr. **toilette**.

Toaletă

TOÁLPĂ, *toalpe*, s. f. (Reg.) Ceaţă, grămadă, droaie. — Ucr. **tolpa**.

TOÁMNĂ, *toamne*, s. f. Anotimpul care urmează după vară şi precedă iarna, cuprinzînd (în emisfera boreală) intervalul dintre echinocţiul de la 21 septembrie şi solstiţiul de la 22 decembrie şi caracterizat prin scăderea treptată a zilelor şi veştejirea vegetaţiei. ✧ Loc. adj. *De toamnă* = care se face sau se întîmplă toamna, care este necesar sau caracteristic acestui anotimp. ✦ (Adverbial, în forma *toamna*) În timpul toamnei. ✧ Loc. adv. *Astă toamnă* = în toamna trecută. *La toamnă* = cînd va veni toamna; în timpul toamnei viitoare. *De (cu) toamnă* = fiind încă toamnă. *Pe* (sau *în*) *toamnă* = cînd a sosit (sau cînd va sosi) toamna, pe timpul toamnei. *Pînă la toamnă* = pînă la începutul toamnei. — Lat. **autumnus**.

TOÁNĂ[1], *toane*, s. f. 1. Capriciu. ✧ Loc. adj. *Cu toane* = capricios, răsfăţat. ✦ Criză, atac. ✧ Expr. *A-i veni* (cuiva) *o toană* (sau *toane(le)* = a-l apuca (pe cineva) năbădăile, furiile. *Toană de plîns* = ropot, val, izbucnire de plîns. ✦ Stare de spirit, dispoziţie. ✦ Fig. Mişcare repede, violentă. 2. (Precedat de *o*) Interval de timp, răstimp (scurt). *Fata plecă ochii-n jos şi urmă iar o toană de tăcere* (SANDU-ALDEA). ✦ Cantitate mică din ceva; puţin, cîtva.

TOÁNĂ[2], *toane*, s. f. 1. Ocolul făcut prin desfăşurarea largă şi completă a unui năvod, care prinde peştele înconjurîndu-l; loc (bogat în peşte) unde se aruncă năvodul. ✧ Expr. *A întinde toana* = a desfăşura larg năvodul, lărgind spaţiul de pescuit. *A închide toana* = a aduna, a strînge năvodul (cu peşte). *A da* (sau *a trage*) *toana* (sau *o toană*) = a arunca o singură dată năvodul şi a-l scoate. ✦ Spărtură făcută în gheaţa unei ape pentru a pescui sau pentru a scoate apă. 2. Timpul cînd peştele umblă după mîncare. — Ucr., rus **tonja**.

TOÁNCĂ, *toance*, s. f. Cotitura unei ape curgătoare repezi.

TOÁRCE, *torc*, vb. III. 1. Intranz. şi tranz. A trage fire dintr-un caier şi a le răsuci cu mîna şi cu ajutorul fusului, pentru a obţine fire care pot fi ţesute; a prelucra fibre textile cu ajutorul unor maşini speciale. ✧ Expr. *A-şi toarce pe limbă* = a se gîndi înainte de a vorbi. *Nu i-a tors (mamă-sa) pe limbă*, se spune despre cineva care vorbeşte cu uşurinţă şi fără menajamente. 2. Intranz. (Despre pisici) A produce un sunet continuu, asemănător cu sfîrîitul fusului. — Lat. **torquere**.

TOÁRCERE s. f. Acţiunea de *a toarce* şi rezultatul ei.

TOÁRTĂ, *toarte* şi *torţi*, s. f. 1. Partea ieşită în afară, încovoiată în formă de arc, de care se apucă anumite obiecte. ✧ (În basme şi în credinţele populare) *Toarta* (sau *torţile*) *cerului* (sau *pămîntului*) = toartă sau torţi pe care le-ar avea cerul şi pămîntul. ✧ Loc. adj. şi adv. *La toartă* = zdravăn, straşnic. ✧ Expr. *Prieteşug* (sau *prietenie*) *la toartă* = legătură strînsă de prietenie. 2. Verigă sau belciug cu ajutorul căruia se atîrnă un obiect. ✦ Urechea curbată a unui lacăt (petrecută prin belciuge). 3. Cerculeţ cu care se prinde cercelul de ureche; cercel în formă de inel. ✦ Circumferinţa inelului. — Lat. **tortă** (< *torquere*).

TOÁST, *toasturi*, s. n. Urare făcută la o masă în cinstea cuiva, ridicînd paharul; mic discurs ţinut cu acest prilej. — Fr. **toast**.

TOÁSTA, *toástez*, vb. I. Intranz. A ţine un toast la o masă, a închina un pahar în sănătatea cuiva sau în cinstea unui eveniment. [Pr. *to-as-*] Fr. **toaster**.

TOBÁŞ, *tobaşi*, s.m. Toboşar. [Var.: (înv.) **dobáş** s. m.] — Din tobă + suf. *-aş*.

TOBA, *tobe*, s. f. 1. Instrument muzical de percuţie, format dintr-un cilindru scurt, larg şi gol, de lemn sau de metal, pe fundurile căruia este întinsă cîte o piele, care, lovită (cu două baghete), produce sunete. ◇ Expr. *A bate toba* = a) a bate ritmic cu degetele într-un obiect (din nervozitate sau din nerăbdare); b) (fam.) a avea accese de tuse, a tuşi; c) a divulga un secret, a lansa ştiri. *A bate toba (la urechea) surdului* = a vorbi cuiva degeaba, a sfătui pe cineva zadarnic; a nu fi ascultat. *A bate* (cuiva) *toba* = a lăuda (prea) zgomotos (pe cineva). *A face* (pe cineva) *tobă de bătaie* sau *a face* (cuiva) *pîntecele* (sau *spinarea*) *tobă* = a bate zdravăn. *A fi* (sau *a ieşi*) *tobă de carte* (sau *de învăţătură*) = a fi foarte învăţat. *A umbla cu toba* sau *a-i bate* (cuiva) *toba*, *a vinde averea* (cuiva) *cu toba* = a vinde lucrurile sau averea cuiva la licitaţie publică. 2. Nume dat mai multor obiecte de lemn sau de metal, fixe sau mobile, în formă de cilindru gol. ◇ *Tobă de eşapament* = cutie cilindrică la motoarele cu ardere internă, care amortizează zgomotul produs la evacuarea gazelor de ardere. 3. Mezel preparat din bucăţele de carne, de slănină, de mărunţaie etc. introduse în pielea care formează stomacul porcului. 4. (La jocul de cărţi) Caro. [Var.: **doba** s. *f.*] — Magh. dob.

Tobe

TOBÍŢĂ, *tobiţe*, s. f. Diminutiv al lui *tobă* (1).

TOBOGÁN, *tobogane*, s. n. Construcţie în formă de plan înclinat, cu marginile ridicate, pe care se poate aluneca uşor şi care serveşte ca mijloc de distracţie (sportivă). — Fr. toboggan.

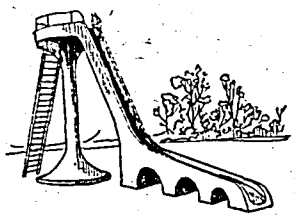

Tobogan

TOBOŞÁR, *toboşari*, s. m. Persoană care bate toba într-o orchestră sau într-o fanfară. ✦ Crainic care adună lumea bătînd din tobă, pentru a comunica veşti şi ordine de interes obştesc. [Var.: **doboşár** s. m.] — Magh. dobos + suf. *-ar*.

TOBRÁLCO s. n. Ţesătură de bumbac cu dungi, realizate prin introducerea unor fire mai groase în urzeală sau în bătătură.

TOBŞOÁRĂ, *tobşoare*, s. f. Tobiţă. — Din tobă + suf. *-şoară*.

TOC[1] interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură sau de o ciocănitură într-un obicct sau într-un material tare. — Onomatopee.

TOC[2], *tocuri*, s. n. 1. Cutie de lemn, de metal sau de piele, cu forme şi mărimi diferite, în care se păstrează arme, aparate sau instrumente; teacă de piele, de carton etc. în care se ţin diferite obiecte mici (ochelari, piepteni etc.). ✦ (Rar) Teacă de sabie. 2. Unealtă de scris făcută din lemn, os, metal, în formă de beţişor, la care se adaptează o peniţă; condei. ◇ *Toc rezervor* = stilou. 3. Cadru de lemn sau de metal în care se fixează, la o construcţie, ferestrele şi uşile. — Magh., sb. tok.

TOC[3], *tocuri*, s. n. Partea mai ridicată de pe talpa încălţămintei, care corespunde călcîiului. — Bg. tok.

TOCĂ, *toc*, vb. I. 1. Tranz. A tăia un material în bucăţi foarte mărunte (reducîndu-l uneori la o pastă), prin lovituri repetate cu un instrument tăios sau cu ajutorul unor maşini speciale. 2. Tranz. Fig. A cheltui fără chibzuială, a risipi bani, averi. ✦ A duce pe cineva la ruină, obligîndu-l la cheltuieli nechibzuite; a face pe cineva să sărăcească. 3. Intranz. Fig. A sporovăi, a flecări. ◇ Expr. *A-i toca cuiva la ureche* (sau *la cap*) sau (tranz.) *a toca pe cineva la cap* = a plictisi, a bate pe cineva la cap cu acelaşi lucru. (Tranz.) *A toca la verzi şi uscate* sau *a toca cîte-n lună şi-n soare* = a povesti tot felul de baliverne. 4. Intranz. şi tranz. A bate, a ciocăni, a lovi. 5. Intranz. A bate toaca. ◇ Expr. *Unde popa nu toacă* = foarte departe. ✦ (Despre o armă) A bubui la intervale dese; a păcăni. ✦ (Despre păsări) A produce un zgomot caracteristic prin lovirea repetată a celor două părţi ale ciocului. — Lat. *toccare.

TOCÁNĂ, *tocane*, s. f. Mîncare cu sos, făcută din bucăţele de carne prăjite cu ceapă (şi cu adaos de cartofi); mîncare făcută din anumite legume prăjite cu ceapă. — Magh. tokány.

TOCÁRE s. f. Acţiunea de *a toca*.

TOCÁT[1] s. n. Faptul de *a toca*.

TOCÁT[2], **-Ă**, *tocaţi*, *-te*, adj. 1. Tăiat mărunt; (despre anumite alimente) transformat în pastă. 2. Fig. Zăpăcit (de beţie). — V. *toca*.

TOCÁTĂ, *tocate*, s. f. Compoziţie muzicală pentru instrumente cu claviatură, în ritm viu, cu o dezvoltare fără reguli precise, alcătuită de obicei dintr-o singură parte. — It. toccata.

Toci

TOCĂ, *toci*, s. f. 1. Căciuliţă sau pălărioară fără boruri, purtată de femei. 2. Acoperămînt pentru cap, de formă cilindrică, fără boruri, purtat în trecut de magistraţi şi de avocaţi în exerciţiul funcţiunii. — Fr. toque.

TOCĂLÍE, *tocălii*, s. f. (Reg.) 1. Morişcă de lemn care păcăneşte şi sperie păsările din lanuri şi din vii. 2. Unealtă cu care se răsucesţe sfoara groasă pentru plase şi năvoade. — Din toc[1] + suf. *-ălie*.

TOCĂNÍ, *tocănesc*, vb. IV. Intranz. A bate, a bocăni, a ciocăni; a toca. — Din toca.

TOCĂNÍRE, *tocăniri*, s. f. Acţiunea de *a tocăni* şi rezultatul ei; bocănit, ciocănitură.

TOCĂNÍT, *tocănituri*, s. n. Faptul de *a tocăni*.

TOCĂNÍŢĂ, *tocănite*, s. f. Diminutiv al lui *tocană*.

TOCĂTÓR[1], *tocătoare*, s. n. 1. Cuţit mare sau maşină de tocat carne, nutreţ etc. 2. Placă de lemn pe care se toacă zarzavaturi, carne etc. ✦ Butuc pe care se taie lemne. — Din toca + suf. *-(ă)tor*.

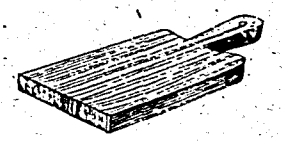

Tocător

TOCĂTÓR[2], **-OÁRE**, *tocători*, *-oare*, adj. Care toacă, care mărunţeşte, care zdrobeşte ceva. — Din toca + suf. *-(ă)tor*.

TOCĂTÚRĂ, *tocături*, s. f. 1. Carne tocată mărunt, din care se prepară anumite mîncăruri. 2. Lucru tocat mărunt. *Tocătură de paie*. — Din toca + suf. *-(ă)tură*.

TOCEÁLĂ, *toceli*, s. f. (În limbajul şcolarilor) Însuşire mecanică a unei lecţii sau a unor cunoştinţe prin învăţarea pe dinafară; buchereală. — Din toci (3) + suf. *-eală*.

TOCÍ, *tocesc*, vb. IV. 1. Tranz. şi refl. A (se) face mai puţin ascuţit; a (se) roade, a (se) uza prin întrebuinţare, prin frecare, prin lovire etc. ✦ Tranz. Fig. A uza, a slei răbdarea, puterile etc. cuiva. 2. Tranz. A da la tocilă; a ascuţi. 3. Tranz. Fig. (În limbajul şcolarilor) A-şi însuşi mecanic lecţiile, învăţîndu-le pe dinafară. — Slav (v. sl. **točiti**).

TOCILÁR, **-Ă**, *tocilari*, *-e*, s. m. şi f. 1. S. m. Persoană care se ocupă cu ascuţirea instrumentelor de tăiat. 2. S. m. şi f. Fig. (În limbajul şcolarilor) Persoană care învaţă pe dinafară, în mod mecanic; bucher. — Din tocilă + suf. *-ar*.

TOCÍLĂ, *tocile*, s. f. Maşină compusă dintr-un disc abraziv şi un mîner sau o pedală, cu care se ascut instrumentele de tăiat. — Bg., sb. točilo.

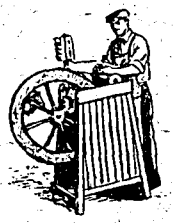

Tocilă

TOCILĂRÍE, *tocilării*, s. f. Atelierul tocilarului. — Din tocilar + suf. *-ie*.

TOCÍRE, *tociri*, s. f. Acţiunea de *a (se) toci* şi rezultatul ei.

TOCÍT, **-Ă**, *tociţi*, *-te*, adj. (Despre obiecte tăioase sau ascuţite) Care nu mai taie, cu tăişul îngroşat. ✦ Ros, uzat. — V. *toci*.

TOCITOÁRE, *tocitori*, s. f. Vas mare de lemn în care se pun fructe la fermentat, în vederea fabricării vinului, rachiului etc. — Din toci + suf. *-(i)toare*.

TOCITÓR, *tocitori*, s. m. (Rar) Muncitor care lucrează la carierele de piatră. — Din toci + suf. *-(i)tor*.

TÓCMA adv. v. **tocmai**.

TOCMÁGI s. m. pl. (Reg.) Tăietei. — Tc. **tokmak**.

TÓCMAI adv. 1. Exact, precis, la fel, chiar. ◇ *Tocmai pe tocmai* = exact aşa, în totul. 2. Abia, numai, chiar atunci. *Cercetaşii tatari tocmai aduseseră «limbi» de la duşman, tîrîndu-le în arcane* (SADOVEANU). ✦ Taman, hăt departe. *Nu uita să te îndreptezi tocmai în fundul forului roman* (ODOBESCU). 3. Chiar aşa de, prea (mult). *Irinuca era o femeie nici tînără, nici tocmai bătrînă* (CREANGĂ). ✦ (Pop.; precedat de o negaţie sau de o propoziţie negativă) Necum, darmite. *Băiatul a început... a zice că lui nici în cap nu i-a venit aceasta, nu tocmai să fi zis către ţigan vrodată* (SBIERA). [Var.: **tócma** adv.] — Slav (v. sl. **tŭkŭma**).

TOCMÁLĂ s. f. v. **tocmeală**.

TOCMÁŞ, *tocmaşi*, s. m. (Reg.) Flăcău căruia i se încredinţează conducerea jocului într-un sat, angajarea lăutarilor etc. — Din **tocmi** + suf. *-aş*.

TÓCMĂ, *tocme*, s. f. (Reg.) Tocmeală. — Din **tocmi**.

TOCMĂGÉI s. m. pl. 1. (Reg.) Diminutiv al lui *tocmagi*. 2. Numele mai multor specii de ciuperci (*Clavaria*).

TOCMEÁLĂ, *tocmeli*, s. f. 1. Discuţie, tratative pentru stabilirea preţului unei mărfi; tîrguială. ◇ Expr. *Bun la tocmeală, rău la socoteală* = ştie să se tocmească, dar e rău de plată. 2. Învoială, acord, convenţie. ✦ Condiţie. *Dacă vei primi tocmeala mea, te duc înapoi* (ISPIRESCU). 3. (Înv.) Organizare, rînduială, orînduire. *Bună ţară, rea tocmeală*, se spune despre reaua orînduire a unei ţări bogate. ✦ Chibzuială, socoteală; iscusinţă. [Pl. şi: (înv.) *tocmele*. — Var.: (reg.) **tocmálă** s. f.] — Din **tocmi** + suf. *-eală*.

TOCMÍ, *tocmesc*, vb. IV. 1. Refl. A discuta asupra preţului unei mărfi pentru a cădea la învoială; a se tîrgui. ◇ Tranz. *Tocmea, precupeţea... finul, orzul ori făina* (GALACTION). 2. Tranz. şi refl. (Înv.) A (se) angaja ca slugă, lucrător etc. ✦ Tranz. A închiria un obiect, un mijloc de transport etc. 3. Tranz. şi refl. (Înv.) A (se) pune într-o anumită ordine; a (se) orîndui, a (se) aranja. ✦ A (se) aşeza, a (se) instala. 4. Tranz. (Reg.) A repara, a reface. 5. Tranz. (Înv.) A pune la cale; a organiza, a constitui. *Să tocmim un comitet* (GHICA). — Slav (v. sl. **tŭkŭmiti**).

Togă

TOCMÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) tocmi* şi rezultatul ei.

TÓCOT s. n. (Rar) Zgomot produs de izbiturile ciocanului la sfărîmarea pietrelor. — Din **toc**[1] + suf. *-ot*.

TOCSÍN, *tocsine*, s. n. (Franţuzism) Clopot de alarmă. — Fr. **tocsin**.

TOFLICĂ s. f. Denumire generică pentru peștele mărunt.

TÓGĂ, *togi*, s.f. Mantie largă și lungă, fără mîneci, pe care o purtau romanii peste tunică. — Lat. lit. **toga.**

TOHOARCĂ, *tohoarce*, s. f. Cojoc mare ciobănesc, făcut din piei neprelucrate (cu lîna în afară).

Tohoarcă

TOI[1], *toiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A face gălăgie; a hăui. — Din **toi**[2].

TOI[2], *toiuri*, s. n. 1. (La sg.) Punctul culminant al unei acțiuni sau al unui fenomen în desfășurare; partea principală, miezul unui lucru. 2. Învălmășeală, încăierare; tărăboi, zarvă. 3. (Înv.) Ceată, stol, cîrd, grup. 4. (Înv., în expr.) *După toiul cuiva* = pe măsura, pe potriva, după felul cuiva. — Tc. **toi** «benchetuire; zgomot».

TOIÁG, *toiege*, s. n. 1. Băț lung și drept de care se servește cineva la mers sau pentru a se apăra la nevoie. ✦ Fig. Sprijin, ajutor, reazem. 2. (Înv.) Baston purtat ca semn distinctiv sau ca simbol al unei anumite demnități sau autorități. *Și ține-n mînă un toiag Încununat cu trestii* (EMINESCU). 3. (Pop.) Luminare care se așază în mînă, pe pieptul sau la capul mortului. 4. (La pl. art.) Numele popular al celor trei stele luminoase, așezate la rînd în mijlocul constelației Orion. — Slav (v. sl. **tojagŭ**).

TOIEGÉL, *toiegele*, s. n. Diminutiv al lui *toiag*.

TÓLĂ, *tole*, s. f. Foaie de tablă (groasă) tăiată la dimensiunile necesare pentru o anumită lucrare. — Fr. **tôle.**

TOLĂNÍ, *tolănesc*, vb. IV. Refl. (Despre ființe) A se lungi într-o poziție comodă. ✦ Intranz. A sta culcat, a lenevi. — Comp. **tologi.**

TOLĂNÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) tolăni*.

TOLBÁȘ, *tolbași*, s. m. (Înv.) Negustor ambulant de mărunțișuri: marchitan, bocceagiu. — Din **tolbă** + suf. *-aș*.

TÓLBĂ, *tolbe*, s. f. 1. Un fel de geantă care se poartă atîrnată la șold și în care se păstrează merindele, vînatul etc. 2. (Înv. și arh.) Toc în care se păstrau săgețile. [Var.: **tórbă** s. f.] — Din **torbă** (< bg., sb *torba*).

Tolbă

TOLCÉR, *tolcere*, s. u. (Reg.) Pilnie. — Magh. **tölcsér.**

TOLERÁ, *tolerez*, vb. I. Tranz. A îngădui, a permite o situație, un fapt (nepermis); a trece cu vederea. ✦ A admite, a suporta. — Fr. **tolérer.**

TOLERÁBIL, *-ă*, *tolerabili*, *-e*, adj. Care poate fi tolerat. — După fr. **tolérable.**

TOLERÁNT, *-ă*, *toleranți*, *-te*, adj. Care tolerează; îngăduitor, indulgent. — După fr. **tolérant.**

TOLERÁNȚĂ, *toleranțe*, s. f. 1. Faptul de a tolera; (concr.) atitudine îngăduitoare. ✧ *Casă de toleranță* = bordel. 2. Obișnuință sau dispoziție pe care o are organismul de a suporta anumite medicamente sau substanțe. 3. Abatere admisă de la exactitatea, greutatea, calitatea etc. unui produs. — Fr. **tolérance.**

TOLERÁRE s. f. Acțiunea de *a tolera*.

TOLOÁCĂ, *toloace*, s. f. (Reg.) 1. Ogor lăsat necultivat, pentru ca să se odihnească. ✦ Pășune, izlaz comunal pentru vite mari. 2. Teren liber, neîngrădit, între case sau la marginea satului; maidan. — Ucr. **toloka.**

TOLOBÓN, *toloboni*, s. m. (Reg.) Ciorap gros de pănură, care se poartă în opinci.

TOLOCĂNÍ, *tolocănesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A cicăli, a dojeni pe cineva. 2. Intranz. A trăncăni, a flecări.

TOLOGÍ, *tologesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A lăsa un teren necultivat pentru a fi călcat și îngrășat de vite. ✦ A călca în picioare iarba, semănăturile etc., a culca la pămînt. 2. Refl. (Despre oameni și animale) A se tolăni (pe iarbă). — Ucr. **toločyty.**

TOLOLOI (1) s. n., (2) *tololoi*, s. m. (Reg.) 1. Zarvă, tărăboi. 2. Om flecar.

TOLONTĂÍ, *tolontăiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A vorbi singur și mîniat; a boscorodi. — V. *-tolocăni*.

TOLOȘCÁN, *-Ă*, *toloșcani*, *-e*, s. m. și f. (Reg.) Copil gras, dolofan. ✦ Boboc de rață sau de gîscă.

TOLUÉN s. n. Hidrocarbură lichidă, incoloră, inflamabilă, cu miros specific, extrasă din huilă și întrebuințată la prepararea unor coloranți, a unor medicamente etc. — Fr. **toluène.**

TOM, *tomuri*, s. n. Volum dintr-o carte; *p. ext.* carte, operă. — Fr. **tome** (< gr.).

TOMÁTĂ, *tomate*, s. f. (Reg.) Pătlăgea roșie. — Fr. **tomate.**

TOMBÁC s. m. Aliaj de cupru cu zinc. [Var.: **tumbác** s. m.] — Fr. **tombac.**

TOMBATÉRĂ, *tombatere*, s. f. (Înv.) Căciulă de modă orientală, care se purta pe la începutul secolului trecut. ✦ Fig. Persoană cu idei învechite, retrograd. [Var.: **tompatéră** s. f.] — Ngr. **ton patera.**

TOMBERÓN, *tomberoane*, s. n. Cutie (de tablă) montată pe o osie cu două roți, care se folosește la transportarea pe distanțe mici a materialelor de construcție, a gunoaielor etc. (și care se descarcă prin răsturnarea în jurul osiei sale). — După fr. **tombereau.**

TÓMBOLĂ, *tombole*, s. f. Loterie la care se cîștigă diferite obiecte. — Fr. **tombola** (it. **tombola**).

TOMNÁ, *tomnez*, vb. I. Intranz. (Rar, despre oi sau vite) A sta toamna într-un ținut unde se găsește hrană. ✦ Tranz. A ține, a îngriji turmele, vitele, în timpul toamnei. — Din **toamnă.**

TOMNÁT s. n. Șederea vitelor în timpul toamnei într-un loc unde se găsesc pășuni. ✦ Plata cuvenită pentru aceste pășuni. — V. *tomna*.

TOMNÁTEC, *-Ă* adj. v. **tomnatic**[2].

TOMNÁTIC[1], *tomnatice*, s. n. Loc unde stau păstorii cu animalele lor toamna; *p. ext.* loc unde stă cineva în timpul toamnei. — Din **tomna** + suf. *-atic*.

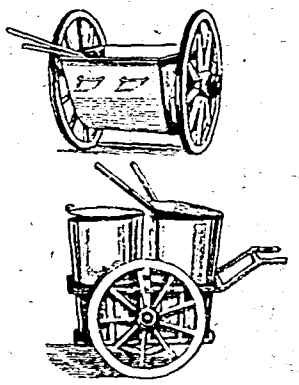

Tomberoane

TOMNÁTIC[2] *-Ă*, *tomnatici*, *-e*, adj. I. Care apare toamna, care se face toamna; de toamnă. ✦ (Despre pomi) Care rodește toamna; (despre fructe) care se coace toamna. ✦ (Adverbial) Ca toamna, a toamnă; *fig.* trist, melancolic. 2. Fig. (Despre oameni) Trecut de maturitate, ajuns la vîrsta care precedă bătrînețea. ✧ *Flăcău* (sau *holtei*, *fecior*) *tomnatic* = bărbat trecut de tinerețe și rămas neînsurat; celibatar, becher. [Var.: **tomnátec**, *-ă* adj.] — Din **toamnă** + suf. *-atic*.

TOMNÍȚĂ, *tomnițe*, s. f. Nume dat de popor unor insecte de toamnă. — Din **toamnă** + suf. *-iță*.

TOMNÍU, *-IE*, *tomnii*, adj. Tomnatic[2] (1). — Din **toamnă** + suf. *-iu*.

TOMPATÉRĂ s. f. v. **tombateră.**

TON[1], *toni*, s. m. Pește de mare care seamănă cu pălămida, ajungînd pînă la lungimea de cinci metri (*Thynnus thynnus*). — Fr. **thon.**

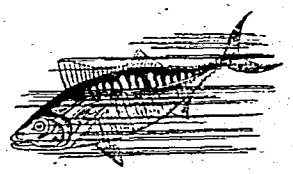

Ton

TON[2], *tonuri*, s. n. I. 1. Sunet muzical simplu; interval între două sunete situate la distanță de o secundă mare; *p. ext.* sunet reprezentînd cea mai mare distanță dintre treptele alăturate ale gamei. 2. Tonalitatea unei bucăți muzicale. ✧ Expr. *A da tonul* = a) a intona centrele principale, din punct de vedere funcțional, ale gamei în care este scrisă o bucată muzicală; a stabili tonalitatea unei cîntări vocale, orientîndu-se după diapazon; b) *fig.* a fi inițiatorul unei mode, al unui anumit fel de a gîndi etc. 3. (Impr.) Sunet. II. 1. Felul în care urcă sau coboară glasul în timpul vorbirii; inflexiune, intonație. ✧ Expr. *Tonul face muzica*, se spune pentru a sublinia importanța felului în care se spune ceva. *A schimba tonul* = a-și schimba atitudinea. 2. Atmosferă specifică rezultată din cuprinsul unei opere literare; notă dominantă a stilului sau a vorbirii. 3. Nuanță a culorilor. 4. (Înv.; în expr.) *A-și da ton* = a-și da aere. 5. (Înv.) Accent. — Fr. **ton** (lat. lit. **tonus**).

TONÁJ, *tonaje*, s. n. Capacitatea unei nave exprimată în tone-registru. ✦ Greutatea unui tren sau a unui autocamion exprimată în tone. ✦ Greutatea maximă de încărcătură pe care o poate suporta un vagon sau un autocamion. — Fr. **tonnage.**

TONALITÁTE, *tonalități*, s. f. I. 1. Ansamblul legilor care stau la baza gamelor; sistem de funcții care converg în jurul tonicii și se subordonează acesteia. 2. (În unele limbi) Intonație deosebită a unor cuvinte cu sens diferit care se scriu la fel. II. Ton (II 2, 3). — După fr. **tonalité.**

TONÁTIC, *-Ă*, *tonatici*, *-e*, adj. (Rar) Cu toane; capricios, schimbăcios. — Din **toană** + suf. *-atic*.

TÓNĂ, *tone*, s. f. Multiplu al kilogramului, egal cu 1000 de kg. ✧ *Tonă-kilometru* = unitate de calcul echivalentă cu transportul unei tone pe o distanță de un km, într-o unitate de timp determinată. *Tonă-registru* = unitate de volum care măsoară capacitatea de încărcare a unei nave, egală cu 2,832 m³. — Fr. **tonne.**

TÓNIC, *-Ă*, *tonici*, *-e*, adj. 1. (Despre vocale sau silabe) Care poartă accentul, pe care cade accentul. ✧ (Gram.) *Accent tonic* = accentul muzical al vocalelor și al silabelor; *p. ext.* accentul expirator sau de intensitate. ✦ (Substantivat, f.) Treapta întîi a oricărei game. 2. (Despre unele substanțe; adesea substantivat, n.) Care are proprietatea de a fortifica un organism; întăritor. — Fr. **tonique** (< gr.).

TONICITÁTE s. f. Calitate a mușchilor sau a țesuturilor de a fi permanent elastice. — După fr. **tonicité.**

TONIFICÁ, *tonific*, vb. I. Tranz. A întări, a fortifica un țesut, un organ, un organism. — După fr. **tonifier.**

TONOÁSĂ, *tonoase*, s. f. (Reg.) Poznă, năzbîtie. — Din **toană** + suf. *-oasă*.

TONÓS, -OASĂ, *tonoși, -oase,* adj. (Reg.) Tonatic. — Din **toană** + suf. *-os.*

TONSURĂ, *tonsuri,* s. f. Ceremonia tunderii părului din creștetul capului la consacrarea unui cleric catolic; locul, de formă rotundă, rămas fără păr. — Fr. **tonsure** (lat. lit. **tonsura**).

Tonsură

TONT, TOÁNTĂ, *tonți, toante,* adj. (Adesea substantivat) Prost, neghiob, nătîng. [Var.: **tînt, -ă** adj.] — Comp. it., sp., port. **tonto.**

TONTĂLĂU, *tontălăi,* adj. m. (Reg.; adesea substantivat) Tont. — Din **tont** + suf. *-ălău.*

TONTOLÉTE, *tontoleți,* adj. m. (Pop.) Tont. — Din **tont** + suf. *-ol-ete.*

TONTORÓI s. n. (În expr.) *A juca* (sau *a sări*) *tontoroiul* = a juca cu mișcări bruște și cu sărituri, fără ritm; a țopăi. *A juca pe cineva tontoroiul* = a supune pe cineva capriciilor tale, a-l face să-ți împlinească toate gusturile. [Var.: **țontoróI** s. n.] — Magh. **tántorogni.**

TÓNUS s. n. Stare permanentă de ușoară tensiune a mușchilor unui organism sănătos, chiar cînd aceștia sînt în stare de repaus. — Fr. **tonus.**

TOP, *topuri,* s. n. 1. Pachet de hîrtie cuprinzînd 480 de coli. 2. (Reg.) Pachet de bumbac (cu număr fix de legături). 3. (Înv.) Val de postav. — Tc. **top.**

TOPÁZ, *topaze,* s. n. Piatră prețioasă de culoare galbenă, care se găsește în stare naturală sau se fabrică sintetic. [Pl. și: *topazuri*] — Fr. **topaze** (<gr.).

TOPCÍU, *topcii,* s. m. (Înv.) Tunar. — Tc. **topçu.**

TOPÉNIE, *topenii,* s. f. (Fam.) Prăpăd, dezastru. ◇ Expr. *Topenia pămîntului* = din cale-afară, peste măsură. — Din **topi** + suf. *-enie.*

TOPÍ, *topesc,* vb. IV. 1. Tranz. A face ca un corp să treacă, prin încălzire, din stare solidă în stare lichidă. ✦ Refl. A se lichefia, a-și pierde consistența, a se muia (sub efectul căldurii). ✦ Tranz. și refl. Fig. (Despre oameni) A (se) înmuia, a (se) înduioșa, a (se) îmblînzi. 2. Tranz. și refl. (Fam.) A (se) dizolva (în apă). ✦ Fig. A (se) amesteca, a (se) confunda (într-o masă unică). 3. Refl. (Despre lumînări; *p. ext.* despre obiecte supuse acțiunii focului) A se consuma arzînd, a se trece, a se mistui. ✦ Fig. (Despre oameni) A slăbi, a se usca, a se vlăgui. ◇ Expr. (Fam.) *M-am* (sau *ne-am*) *topit!* = am pățit-o! ✦ Fig. A se sfîrși, a se prăpădi, a muri (de fericire sau de dragul cuiva). ◇ Expr. *A se topi după cineva* = a ține foarte mult la cineva, a iubi cu patimă pe cineva. *A se topi de rîs* = a rîde grozav, a muri de rîs. 4. Tranz. A supune plantele textile unui proces metodic de dizolvare a substanțelor care fixează fibrele de partea lemnoasă a tulpinii, ținîndu-le în apă, sub zăpadă sau la rouă. 5. Refl. A se șterge, a se estompa; a se risipi; a dispărea. 6. Tranz. Fig. A distruge, a nimici, a desființa. ✦ A consuma, a irosi bani, avere, sănătate etc. — Slav (v. sl. **topiti**).

TÓPIC[1], -Ă, *topici, -e,* adj. (Despre nume) Care denumește locuri, localități. — Fr. **topique** (<gr.).

TÓPIC[2], -Ă, *topici, -e,* adj. Care aparține topicii, privitor la topică. — Fr. **topique** (<gr.).

TÓPICĂ, (2) *topici,* s. f. 1. (Lingv.) Ordinea sau așezarea cuvintelor în propoziție sau a propozițiilor în frază. ✦ Parte a sintaxei sau a stilisticii care se ocupă cu studiul ordinii cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază. 2. (La pl., în retorica antică) Argumente de natură generală, aplicabile în toate cazurile analoge; locuri comune. — (1) Fr. **topique,** (2) lat. lit. **topica** (<gr.).

TOPÍLĂ, *topile,* s. f. 1. Loc îngrădit în albia unui rîu sau într-o apă stătătoare, unde se pune la topit cînepa sau alte plante textile; bazin de topire a plantelor textile, săpat în cîmp și legat printr-un canal de o apă curgătoare sau de un lac. 2. Topitoare. — Bg., sb. **topilo.**

TOPÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) topi* și rezultatul ei.

TOPÍT[1] s. n. Faptul de *a (se) topi.*

TOPÍT[2], -Ă, *topiți, -te,* adj. 1. Devenit lichid sau moale sub efectul căldurii. 2. (Despre plante textile) Care a suferit operația de topire. 3. Fig. Slăbit, tras, consumat; istovit, vlăguit, obosit. 4. Măcinat, descompus, dezagregat. ✦ (Fam.) Distrus, pierdut. — V. *topi.*

TOPITOÁRE, *topitoare,* s. f. Cuptor special pentru topirea metalelor. — Din **topi** + suf. *-(i)toare.*

TOPITÓR, -OÁRE, *topitori, -oare,* s. m. și f. Muncitor care lucrează la un cuptor de topit sau, în general, la topirea unor materiale în cadrul procesului de producție al unei întreprinderi. — Din **topi** + suf. *-(i)tor.*

TOPITORÍE, *topitorii,* s. f. Instalație pentru topirea diferitelor materiale (metale, grăsimi etc.). — Din **topitor** + suf. *-ie.*

TOPITÚRĂ, *topituri,* s. f. 1. Lichid obținut prin topirea unei substanțe solide. 2. (Reg.) Slănină subțire (de pe burta porcului) care se topește pentru a se obține din ea untură; mîncare preparată din bucățele de carne desprinse de pe slănină și prăjite cu ceapă tocată. — Din **topi** + suf. *-(i)tură.*

TOPLIȚĂ, *topliță,* s. f. 1. Izvor, pîrîiaș cu apă caldă; ochi de apă caldă care nu îngheață iarna. 2. Braț izolat, mort, al unui rîu; apă stătătoare, băltoacă. — Slav (v. sl. **toplica**).

TOPOGRÁF, *topografi,* s. m. Persoană care efectuează măsurători terestre, folosind metode și instrumente topografice; specialist în topografie. — Fr. **topographe** (<gr.).

TOPOGRÁFIC, -Ă, *topografici, -e,* adj. Care ține de topografie, privitor la topografie, de topografie. — Fr. **topographique.**

TOPOGRAFÍE, *topografii,* s. f. Știință aplicată care se ocupă cu tehnica măsurătorilor scoarței pămîntului, efectuate pe suprafețe mici și considerate în plan orizontal, precum și cu tehnica reprezentării grafice sau numerice a suprafețelor măsurate. ✦ Descriere amănunțită a unui loc, sub raportul așezării, configurației etc. — Fr. **topographie** (<gr.).

TOPOLOGÍE, *topologii,* s. f. Ramură a geometriei care studiază proprietățile de natură exclusiv calitativă ale figurilor din spațiu. — Fr. **topologie** (<gr.).

TOPOMETRÍE, *topometrii,* s. f. Ramură a topografiei care se ocupă cu tehnica măsurătorilor și a calculelor necesare pentru ridicarea hărților și a planurilor topografice. — Fr. **topométrie** (<gr.).

TOPOMÉTRU, *topometri,* s. m. Specialist în lucrări de topometrie. — Fr. **topomètre.**

TOPONÍMIC, -Ă, *toponimici, -e,* adj. Privitor la toponimie, de toponimie. ✦ (Substantivat, n.) Nume de oraș, de sat, de apă, de munte etc. — Fr. **toponymique** (<gr.).

TOPONIMÍE, *toponimii,* s. f. 1. Totalitatea numelor de locuri, de ape, de munți etc. dintr-o țară sau dintr-o regiune. 2. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul numelor de locuri. — Fr. **toponymie** (<gr.).

TOPÓR, *topoare,* s. n. Unealtă pentru tăiat copaci, pentru despicat lemne etc., formată dintr-un corp de oțel cu tăiș și cu un ochi în care se fixează o coadă de lemn tare. ◇ Loc. adj. și adv. *Din topor* = fără finețe, grosolan, necioplit. ◇ Expr. *(A fi) topor de oase* = a avea de îndurat greutăți mari, a suferi mult. *A sta cu toporul la brîu* = a fi totdeauna gata de ceartă, de bătaie. *A face* (cuiva) *un topor* sau *toporul* = a) a înșela, a păcăli; a juca cuiva o festă; b) a bate zdravăn. — Slav (v. sl. **toporŭ**).

Toporaș

TOPORÁȘ[1], *toporașe,* s. n. Diminutiv al lui *topor.*

TOPORÁȘ[2], *toporași,* s. m. Numele mai multor plante erbacee cu flori albastre-violete, rar roșietice sau albe *(Viola),* dintre care cea mai cunoscută este o mică plantă fără tulpină, cu flori plăcut mirositoare *(Viola odorata).* — Din **topor** + suf. *-aș.*

TOPORÁȘIU, -IE, *toporășii,* adj. (Rar) De culoarea toporașului; violet. — Din **toporaș**[2] + suf. *-iu.*

TOPORÉL, *toporele,* s. n. Toporaș[1]. — Din **topor** + suf. *-el.*

TOPORÍȘCĂ, *toporiști,* s. f. Topor cu coadă scurtă (folosit altădată și ca armă de război); bardă. — Din **topor** + suf. *-ișcă.*

Toporișcă

TOPORÍȘTE s. f. v. **toporîște.**

TOPORÍIE, *toporii,* s. f. (Reg.) Coporîie. — Din **topor** + [copor]ie.

TOPORÎȘTE, *toporîști,* s. f. Coadă de coasă, (rar) de topor, de secure. [Var.: **toporíște** s. f.] — Slav (v. sl. **toporište**).

TOPSICÁ, *topsichez,* vb. I. Tranz. (Pop., în descîntece) A otrăvi, a învenina; a intoxica. — Lat. **toxicare.**

TOPSICÁT, -Ă, *topsicați, -te,* adj. (Pop., în descîntece) Otrăvit, veninos. ✦ Fig. Supărat, cătrănit. — V. *topsica.*

TOPSICĂTÚRĂ, *topsicături,* s. f. (Pop., în descîntece) Rană, mușcătură infectată, înveninată. — Din **topsica** + suf. *-(ă)tură.*

Topuz

TOPTÁN s. n. (În expr.) *Cu toptanul* = (în legătură cu modul de cumpărare sau de vînzare) în cantități mari, cu ridicata, cu grămada, angro; *p. ext.* foarte mult, din belșug. — Tc. **toptan.**

TOPTANGÍU, *toptangii,* s. m. (Ieșit din uz) Negustor care vinde cu toptanul, cu ridicata; angrosist. — Tc. **topancı.**

TOPÚZ, *topuzuri,* s. n. (Înv. și arh.) Măciucă cu capul îmbrăcat în argint și bătut cu nestemate, care împreună cu sabia, tuiul și calul împărătesc) constituia unul dintre semnele învestiturii domnești conferite de sultan. ◇ Loc. adv. *Cu topuzul* = cu sila, cu forța, cu brutalitate. ✦ Măciucă scurtă, conferită de domn marilor demnitari; *p. ext.* buzdugan. [Pl. și: *topuze*] — Tc. **topuz.**

TOR[1] s. m. (Reg.) 1. Toriște. 2. Tizic. — Bg. **tor** «gunoi de vite».

TOR[2] s. n. (Franțuzism, în expr.) *A face* (cuiva) *(un) tor* = a cauza (cuiva) o neplăcere, un prejudiciu, a-i face (cuiva) o nedreptate. — Fr. **tort.**

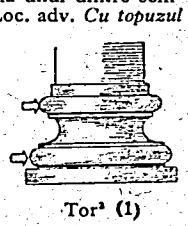
Tor[3] (1)

TOR[3] s. n. 1. Mulură rotundă cu profil convex la baza unei coloane. 2. Corp geometric care rezultă din rotirea unui cerc în jurul unei axe situate în planul lui, dar care nu trece prin centrul cercului. — Fr. **tore.**

TORÁCE s. n. Cavitate în corpul vertebratelor, cuprinsă între vertebrele regiunii dorsale, coaste și stern și care conține principalele organe ale sistemelor circulator și respirator; coșul pieptului. ✦ Parte a corpului insectelor, de care sînt legate picioarele. — Fr. thorax (<gr.).

TORÁCIC, -Ă, *toracici, -e,* adj. Care se află în torace, privitor la torace. de torace. — Fr. thoracique.

TÓRBĂ s. f. v. tolbă.

TORCĂTOÁRE, *torcători,* s. f. Mașină sau unealtă pentru torsul materiilor textile. — Din torc (prez. ind. al lui *toarce)* + suf. *-(ă)toare.*

TORCĂTÓR, -OÁRE, *torcători, -oare,* s. m. și f. 1. Persoană care lucrează la o mașină de tors. 2. (La f.) Femeie care toarce lînă, in etc.; femeie a cărei îndeletnicire este torsul. — Din torc (prez. ind. al lui *toarce)* + suf. *-(ă)tor.*

Toreador

TORCĂTORÍE, *torcătorii,* s. f. Filatură. — Din torcător + suf. *-ie.*

TORCĂTÚRĂ, *torcături,* s. f. Fel de a toarce.—Din torc (prez. ind. al lui *toarce)* + suf. *-(ă)tură.*

TOREADÓR, *toreadori,* s. m. Luptător cu taurii (în Spania și în sudul Franței). [Pr.: *-re-a-*] — Fr. toréador.

Torent

TORÉNT, *torente,* s. n. Apă curgătoare cu debit nestatornic, care apare în urma ploilor mari sau după topirea bruscă a zăpezii și care curge vijelios pe povîrnișurile munților sau ale dealurilor; puhoi, șuvoi. ✧ Loc. adv. *În torent* = din belșug. — După fr. torrent.

TORENȚIÁL, -Ă, *torențiali, -e,* adj. (Despre ploaie) Cu debit mare și cu durată scurtă; vijelios. ✦ (Despre o apă curgătoare) Care are un curs violent, prezentînd creșteri bruște de debit. [Pr.: *-ți-al*] — După fr. torrentiel.

TORÍD, -Ă, *torizi, -de,* adj. Excesiv de cald; arzător, dogoritor. ✧ *Zonă toridă* = porțiunea de pe suprafața pămîntului situată între cele două tropice. — Fr. torride (lat. lit. torridus).

TÓRIȘTE, *toriști,* s. f. (Reg.) 1. Resturi de nutreț care rămîn în iesle sau pe locul unde au mîncat vitele sau oile. 2. Loc unde se dă oilor de mîncare iarna; loc de odihnă al oilor și al vacilor; zăcătoare. [Var.: túriște s. f.] — Bg. torište.

TORÍT s. n. Oxid natural de uraniu și de toriu, întrebuințat ca minereu pentru extragerea unor elemente radioactive. — Fr. thorite.

TÓRIU s. n. Element chimic radioactiv, de culoare cenușie-închisă, folosit la fabricarea sitelor pentru lămpile de iluminat cu gaz aerian, pentru activarea filamentelor tuburilor electronice etc. [Scris și: *thoriu*] — Fr. thorium.

TORNÁDĂ, *tornade,* s. f. Trombă terestră în care viteza vîntului este foarte mare și care produce stricăciuni. — Fr. tornade.

TOROCÁLĂ, *torocale,* s. f. (Reg.) Amestecătură de mai multe feluri de mîncare, respingătoare la gust și la vedere.

TOROIPÁN, *toroipane,* s. n. (Reg.) Băț noduros, mai gros la un capăt; ciomag, măciucă, bîtă. ✧ Loc. adv. *Cu toroipanul* = cu forța.

TOROIPÁNI, *toroipănesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A bate zdravăn, a ciomăgi; a ucide cu toroipanul. — Din toroipan.

TORÓN, *toroane,* s. n. Mănunchi de fire subțiri, răsucite împreună în același sens, din care se fac funii, cabluri etc. — Fr toron

TOROPEÁLĂ, *toropeli,* s. f. 1. Stare de amorțeală de buimăceală (premergătoare somnului); aromeală, somnolență. ✦ Lîncezeală, apatie. ✦ Visare, reverie. 2. Căldură mare, arșiță, dogoare, zăpușeală. 3. (Reg.) Bătaie zdravănă. — Din toropi + suf. *-eală.*

TOROPÍ, *toropesc,* vb. IV. Tranz. A aduce în stare de toropeală, a ameți, a buimăci, a moleși. ✦ A cuprinde, a copleși; a năpădi. ✦ A bate zdravăn, a ucide în bătăi. — Ucr toropyty.

TOROPÍRE, *toropiri,* s. f. Acțiunea de *a toropi* și rezultatul ei; toropeală.

TOROPÍT, -Ă, *toropiți, -te,* adj. Moleșit, amețit, amorțit. — V. *toropi.*

TOROPITÓR, -OÁRE, *toropitori, -oare,* adj. Care toropește; moleșitor, amețitor. — Din toropi + suf *-(i)tor.*

TOROSÍ, *torosesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A vorbi mult, a trăncăni, a flecări.

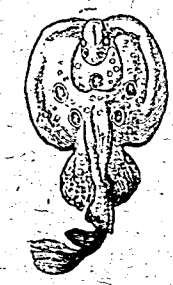
Torpilă

TORPÉDO, *torpedouri,* s. n. 1 Perete care separă, într-un autovehicul, locul motorului de cel rezervat conducătorului și pe care se fixează instrumentele de bord. 2. Sistem de frînă pentru unele vehicule, bazat pe strîngerea axei. — Fr. torpédo (<engl.).

TORPÍD, -Ă, *torpizi, -de,* adj. (Franțuzism) Leneș, molatic. — Fr. torpide.

TORPILÁ, *torpilez,* vb. I. Tranz. A ataca cu torpile, a scufunda o navă cu ajutorul torpilelor. ✦ Fig. A face să eșueze a submina un plan; o acțiune etc. — Fr. torpiller.

TORPILÁRE, *torpilări,* s. f. Acțiunea de *a torpila.*

TORPÍLĂ, *torpile,* s. f. 1. Proiectil submarin, prevăzut cu motor propriu care se lansează de pe o navă de luptă, din avion sau de la o stație de pe coastă, pentru a lovi o navă și a o scufunda. 2. Pește de mare, lung de peste un metru, capabil să producă, la atingere, descărcări electrice *(Torpedo marmorata).* — După fr. torpille.

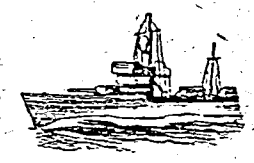
Torpilor

TORPILÓR, *torpiloare,* s. n. Navă de război ușoară și rapidă, folosită pentru atacul cu torpile. — După fr. torpilleur.

TORPOÁRE s. f. (Franțuzism) Toropeală, somnolență. — După fr. torpeur.

TORR, *torri,* s. m. Unitate de presiune egală cu presiunea exercitată de o coloană de mercur înaltă de 1 mm la o temperatură de 0°C. — Fr. torr.

TORS[1] s. n. 1. Faptul de *a toarce;* toarcere. 2. Sunetul produs de pisici cînd torc.

TORS[2], *torsuri,* s. n. Operă plastică, reprezentînd partea superioară a trupului omenesc, fără cap și fără membre. — Fr. torse (it. torso).

TORS[3], **TOÁRSĂ,** *torși, toarse,* adj. (Despre materii textile) Făcut fire, răsucit. — V. *toarce.*

Torsadă

TORSÁDĂ, *torsade,* s. f. Motiv arhitectonic decorativ, care imită o frînghie răsucită. — Fr. torsade.

TORSĂTÚRĂ, *torsături,* s. f. Ceea ce s-a tors; tort[1]. — Din tors[1] + suf. *-(ă)tură.*

TORSIOMÉTRU, *torsiometre,* s. n. Aparat folosit în industria textilă pentru a determina numărul de răsuciturl pe o anumită lungime a firului. [Pr.: *-si-o-*] — Fr. torsiomètre.

TORSIÚNE, *torsiuni,* s. f. 1. Deplasare relativă a două secțiuni paralele și transversale ale unui obiect solid; răsucire. 2. Scrîntitură. [Pr.: *-si-u-*] — Fr. torsion.

TORT[1], *torturi,* s. n. 1. Fir tors de cînepă, de in sau de alte materii textile. ✦ Legătură, scul de fire de cînepă sau de in. 2. Țesătură, pînză lucrată din fire de cînepă sau de in. — Lat. tortus *(<torquere).*

TORT[2], *torturi,* s. n. Un fel de prăjitură rotundă, făcută din mai multe straturi de aluat, avînd între ele straturi de cremă, de dulceață etc. [Var.: tórtă s. f.] — Germ. Torte.

TÓRTĂ s. f. v. tort[2].

TORTIȚĂ, *tortițe,* s. f. Diminutiv al lui *toartă.*

TORTURÁ, *torturez,* vb. I. Tranz. A supune (pe cineva) la cazne trupești; a schingiui; a chinui. ✦ (Despre stări sufletești) A roade, a frămînta în mod dureros. ✦ Fig. A forța, a stîlci, a poci cuvintele, stilul, limba, versul etc. — Fr. torturer.

TORTURÁRE, *torturări,* s. f. Acțiunea de *a tortura* și rezultatul ei; tortură.

TORTURÁT, -Ă, *torturați, -te,* adj. Chinuit, căznit, muncit; *fig.* (despre cuvinte, limbă, stil) stîlcit, denaturat, forțat. — V. *tortura.*

TORTÚRĂ, *torturi,* s. f. Chin, cazną; *p. ext.* suferință atroce. — Fr. torture (lat. lit. tortura).

TORTURĂTÓR, -OÁRE, *torturători, -oare,* adj. Care torturează, chinuitor. — Din tortura + suf. *-(ă)tor* (după fr. *tortureur).*

TÓRȚĂ, *torțe,* s. f. Facă. [Var.: tórție s. f.] — După fr. torche (it. torcia).

TORȚÉL s. m. Plantă parazită fără frunze a cărei tulpină se răsucește în jurul plantelor pe care trăiește *(Cuscuta epithymum).* — Din tort[1] + suf. *-el.*

TÓRȚIE s. f. v. torță.

TORȚIONÁR, *tortionari,* s. m. (Franțuzism) Călău. [Pr.: *-ți-o-*] — După fr tortionnaire.

TOS adj. n. (În expr.) *Zahăr tos* = zahăr sub formă de cristale mărunte. — Tc. toz «praf».

TOT[1] adv. I. (Exprimă continuitatea, persistența) 1. Și acum, încă; (în fraze negative) nici acuma, pînă acuma nu... *Tot n-a murit mătușă-mea* (STANCU). ✦ Și mai departe, ca și altă dată, în continuare. *De boală bolesc și scap, Dar urîtu-i tot pe cap* (JARNÍK-BÎRSEANU). 2. Mereu, tot timpul, toată vremea, pururea. *Dacă voi muri, tot la biserică am să șed* (CREANGĂ). ✧ Expr. *Să tot aibă...* = ar putea să aibă (cel mult)... *Să tot aibă douăzeci de ani* (CAMIL PETRESCU). *Să tot fie...* = ar putea să fie (cel mult)... ✧ (Exprimă o dorință, o urare) *Să tot trăiești, să-mi mai mori* (CREANGĂ). ✦ În orice împrejurare, totdeauna. *Capra tot capră: se smuncea în toate părțile* (CREANGĂ). ✦ Fără a se opri, necontenit, neîncetat, într-una. *Patruzeci de zile-ntregi Au tot nuntit* (COȘBUC). ✧ Expr. *Tot șirag* (sau *tot rinduri-rinduri)* = fără întrerupere, la nesfîrșit. ✦ Statornic, permanent. *Tot alături călăresc, Nu au grija nimănuia* (EMINESCU). 3. De repetate ori, adeseori, de multe ori. *Mă! tot am auzit din bătrîni că dracii nu-s proști* (CREANGĂ). 4. (Exprimă o gradație de intensitate) Din ce în ce. *Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare* (EMINESCU). II. (Stabilește identitatea, similitudinea, simultaneitatea) 1. De asemenea, la fel. *Ciubuc clopotarul, tot din Ardeal, știa puțină carte* (CREANGĂ). ✧ (Urmat de un complement de loc sau de timp precizează că e vorba de același loc sau de același timp) *Tot aci era adăpostită curtea și oastea sa* (STANCU). *Tot în acea vreme și la împărăție strașnică zvoană s-a făcut* (CREANGĂ). ✦ (Exprimă, într-o comparație, un raport de egalitate) Asemenea, la fel. ✧ Expr. *Tot așa* (sau *tot astfel, tot atîta, tot același)* = întocmai, exact așa sau astfel, atîta, același. ✧ (În con-

strucție cu «așa» sau «atît de...», formează gradul de egalitate al comparativului) *Se socotea tot așa de dezarmat* (REBREANU). ◇ Expr. *Mi-e tot atita* = mi-e perfect egal. ✦ (În propoziții comparative) În același chip, în același fel. *Și mergînd tot cum s-a dus... ajunge la împărăție* (CREANGĂ). 2. (Urmat de substantive și pronume, arată că ființa sau lucrul respectiv revine, apare într-o situație similară) Iarăși, din nou (sau ca totdeauna). *Iată-mă! Tot eu cea veche! Ochii? hai, ce mai pereche!* (COȘBUC). ✦ (Urmat de un substantiv precedat de art. nehot.) Același. ✦ (Urmat de numeralul «unu») Unu singur. *Oile le-amesteca, Tot o turmă le făcea* (ANT. LIT. POP.). 3. Numai; în mod exclusiv. *E mort de-un veac! Și bun creștin, Tot cinste ne-a făcut* (COȘBUC). ◇ Expr. *Tot unul și unul* = de seamă, de frunte, ales. ✦ (Urmat de un adjectiv sau de un substantiv la pl.) Cu toții, fără excepție, unul și unul. *Tot oaspeți rari, Tot crai și tot crăiese mari* (COȘBUC). ✦ De tot, cu totul, în întregime, pe de-a-ntregul, complet. 4. De fiecare dată, întotdeauna, regulat. *Buzduganul și-l arunca... de cădea departe tot cale de o zi* (EMINESCU). ✦ Cu regularitate, fără excepție. *Dau ca bir tot al zecelea din copiii supușilor mei* (EMINESCU). III. 1. Și astfel, și așa oricum. 2. Totuși, și încă. *Ai să-ți rupi ciochinele umblînd și tot n-ai să găsești slugă cum vrei d-ta* (CREANGĂ). ◇ (Subliniază, accentuează o afirmație, o constatare, o concluzie, fiind un corelativ eliptic al lui «orice s-ar zice», «oricum ar fi») *Vezi, tot găinile mai proaste* (VLAHUȚĂ). — Lat. **tottus.**

TOT[2] s. n. 1. Întreg, unitate (rezultată din totalitatea părților). ✦ Fig. Lume, univers. 2. (Art.) Bunul suprem (care înglobează pe toate celelalte). *Vreau să fiu totul în viața ta* (CAMIL PETRESCU). ✦ Lucru esențial (la care se reduc toate celelalte). ◇ Expr. *Aici e totul* = într-asta constă tot, asta explică tot. — Lat. **tottus.**

TOT[3], *toți*, s. m. (Reg. înv.) Slovac. — Magh. **tót.**

TOT[4], **TOATĂ**, *toți, toate*, adj. I. (La sg.) 1. Întreg; complet, din cap pînă-n picioare; din care nu lipsește nimeni sau nimic; cît există, cît este, cît are; cît e de mare, cît se întinde, cît cuprinde; cît durează, cît ține. *Tot trupul. Tot orașul. Toată apa din fîntînă. Toată lumea. Toată ziua.* ◇ Loc. prep. *Cu tot...* = în ciuda... *Cît de tînăr se păstrează... cu tot părul alb* (C. PETRESCU). 2. Deplin, complet, perfect. *Ai toată voia de la mine, fătul meu* (CREANGĂ). ✦ (Formează superlativul) Cum nu există (altul) mai mare, mai mult. *Dar nu mai cade ca-n trecut, În mări din tot înaltul* (EMINESCU). ◇ Loc. adj. *De tot...* = cum nu se poate mai mult. *Un om de tot hazul.* II. (La sg.; generalizează asupra ființelor sau lucrurilor dintr-un grup, considerate izolat) Fiecare (dintre...). *La tot rădvanul, patru cai* (COȘBUC). ◇ (Determinînd o noțiune temporală și precedat de prep. «în» sau, pop., «pe»), dă ideea de periodicitate, de repetiție) *În toată sîmbăta să se procitească băieții și fetele* (CREANGĂ). ◇ Loc. adj. *De toată ziua* (sau *de toate zilele*) = zilnic, de fiecare zi. ◇ Loc. adv. *Peste tot (locul)* = pretutindeni. ✦ (Generalizează asupra tuturor elementelor de același fel, considerate izolat) Oricare, orice fel. *Toată pasărea pe limba ei piere.* III. (La pl.) În număr complet, fără să lipsească nici unul; în serie completă, fără să lipsească ceva. *Mă cunoșteau vecinii toți* (EMINESCU). ◇ Loc. adv. *În toate părțile* = pretutindeni. ◇ Loc. conj. *Cu toate acestea* = totuși. ◇ (Alcătuiește, împreună cu un num. card., un numeral colectiv) *Trei doamne, și toți trei* (COȘBUC). ◇ Expr. *A vîrî* (sau *a băga*) *pe cineva în toți sperieții* = a înfricoșa. [Gen. sg. *a tot*, dat. sg. *la tot*, gen. pl. *(a) tuturor* și (f.) *a toate*, dat. pl. *tuturor* și *turorora*] — Lat. **tottus.**

TOT[5], **TOATĂ**, *toți, toate*, pron. nehot. I. (La pl., cu nuanță de num. nehot.; adesea construit cu prep. «cu», în forma *totul, toții, toatele*) Lucrurile sau ființele cîte intră în discuție sau care sînt de același fel (fără să lipsească nici unul). *Vreau banii pe jumătate, dacă nu toți* (DELAVRANCEA). ◇ (În corelație cu pron. *cîți, cîte*) *Cîte fete ardelene, toate-s negre la sprîncene* (JARNÍK-BÎRSEANU). II. (Cu sens neutru, în opoziție cu *nimic*) 1. (În forma de sg. *tot* și *totul* sau de pl. *toate*) Lucrurile care există sau cîte intră în discuție (fără nici o excepție). *Cine ești tu... de te lauzi că știi toate?* (CREANGĂ). ◇ Loc. adv. *Înainte de toate* = în primul rînd, mai presus de orice altceva. ◇ Loc. conj. *Cu toate că...* = deși, măcar că... ✦ (Precedat de conj. «și», rezumă o enumerație) Restul care n-a fost amintit; celelalte. *A lăsat și bani, și tot, și s-a dus* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Toate ca toate* (sau *toatele*) *dar...* (sau *însă...*) = celelalte ar mai merge, treacă-meargă, dar... ✦ (Predomină ideea de varietate, de diversitate) Orice lucru, fără alegere. *Ei tot și voi nimica, ei cerul, voi dureri!* (EMINESCU). 2. (În forma de sg. *tot* sau *totul*) Lucrurile cîte țin laolaltă, formînd un ansamblu fără să lipsească nici unul. *Spunea tot ce știa* (ISPIRESCU). ◇ Loc. adv. *Cu totul (și cu totul)* sau *cu totului tot* sau *cu totului totului* = pe de-a-ntregul, în întregime. *Cu totul* = a) în total. *Aveam cu totul vro patru sute de ostași* (MIRONESCU); b) cu desăvîrșire, în întregime. *Vîntul încă încetă cu totul* (BOLINTINEANU). *În tot* sau *(în) totului tot* = a) la un loc, una cu alta; în total; b) într-un cuvînt, la urma urmelor. *Tot în tot* = pe de-a-ntregul. *De tot* = a) (cu sens modal) cu desăvîrșire, în întregime; b) (cu sens temporal) pentru totdeauna, definitiv; c) foarte, extrem de... ◇ Loc. prep. *Cu tot cu...* sau *cu* (cineva sau ceva) *cu tot* = împreună, la un loc. *A căzut în rîpă cu tot cu cal* (SADOVEANU). ◇ Expr. *Asta-i tot* sau *atîta* (ori *atîta-i) tot* = atît și nimic mai mult. ✦ Lucrurile diverse, variate, care alcătuiesc averea, proprietatea cuiva. *A pierdut tot.* [Gen. sg. *a tot*, dat. sg. *la tot*, gen. pl. m. și f. *(a) tuturor*, dat. pl. m. și f. *tuturor*] — Lat. **tottus.**

TOTAL[1], *totaluri*, s. n. Sumă rezultată dintr-o adunare. ◇ Loc. adv. *În total* = una peste alta, peste tot, cu totul. *Ploaia a ținut în total trei zile.* ✦ Întreg rezultat din ansamblul părților. — Fr. **total.**

TOTAL[2], **-Ă**, *totali, -e*, adj. Care cuprinde totul; întreg, complet. ✦ General. ✦ Fig. Cît se poate de mare; deplin, desăvîrșit. *Nepăsare totală.* — Fr. **total.**

TOTALITAR, -Ă, *totalitari, -e*, adj. (Despre state și despre regimuri politice) Care aplică sau preconizează dictatura unei minorități, lipsind prin aceasta majoritatea populației de drepturi și de libertăți cetățenești. — După fr. **totalitaire.**

TOTALITARÍSM s. n. Regim sau concepție politică totalitară. — Fr. **totalitarisme.**

TOTALITÁTE, *totalități*, s. f. Numărul complet al lucrurilor sau al ființelor în discuție; ansamblul lucrurilor sau al ființelor legate între ele. ✦ Tot (fără să mai rămînă nimic). — După fr. **totalité.**

TOTALIZÁ, *totalizez*, vb. I. Tranz. 1. A face totalul, a aduna, a adiționa. ✦ A întruni un număr de..., a însuma. 2. A generaliza, a sintetiza (trăgînd concluzii). — Fr. **totaliser.**

TOTALIZATÓR, *totalizatoare*, s. n. Aparat cu care se totalizează mecanic o serie de numere. — După fr. **totalisateur.**

TOTALMÉNTE adv. În mod complet, cu totul, în întregime, cu desăvîrșire. — It. **totalmente.**

TOTDEAÚNA adv. 1. În tot timpul (de pînă acuma); în toată vremea; mereu, oricînd, necontenit, pururea. ◇ Loc. adv. *Pentru totdeauna* = definitiv; pentru vecie. 2. De fiecare dată, în orice ocazie. ✦ De obicei, de regulă. — Din **tot** + *o* de + **a** + **una.**

TOTDEODÁTĂ adv. v. **totodată.**

TOTÉM, *totemuri*, s. n. Animal considerat de unele triburi primitive ca strămoș al populației respective și venerat ca atare. — Fr. **totem.**

TOTÉMIC, -Ă, *totemici, -e*, adj. Care aparține totemului, privitor la totem. — Fr. **totémique.**

TOTEMÍSM s. n. Cultul religios primitiv al totemurilor; credința în totemuri. — Fr. **totémisme.**

TOTÍME, *totimi*, s. f. (Înv.) Tot; totalitate. — Din **tot** + suf. *-ime.*

TOTODÁTĂ adv. În același timp, simultan. [Var.: **totdeodátă** adv.] — Din **tot** + **o** + **dată.**

TOTOLÓȚ, *totoloți*, s. m. Boț, cocoloș.

TÓTUNA adv. (În expr.) *A-i fi* (cuiva) *totuna*, se spune cînd, din mai multe alternative, cineva nu dă preferință nici uneia, socotindu-le pe toate pe același plan. — Din **tot** + **una.**

TÓTUȘI conj. Cu toate acestea, în ciuda celor spuse, fără a ține seamă de cele anterioare. — Din **tot.**

TOVÁL, *tovaluri*, s. n. 1. Piele de vacă sau de viței, de culoare naturală, tăbăcită cu substanțe vegetale, din care se confecționează încălțăminte rezistentă. 2. Fig. (Fam.) Obraz (gros). — Ucr. **tovar.**

TOVĂRĂȘ, -Ă, *tovarăși, -e*, s. m. și f. 1. Persoană considerată în raport cu alta, de care este legată prin viața sau prin activitatea dusă în comun sau prin lupta pentru aceeași cauză. ◇ *Tovarăș* (sau *tovarășă*) *de viață* = soț (sau soție). ✦ Epitet dat unei ființe sau unui lucru care însoțește pe cineva în mod constant. ✦ Termen folosit între oamenii muncii cînd se adresează unul altuia sau cînd vorbesc despre un al treilea. 2. Asociat, părtaș. — Ucr. **tovaryš**, rus **tovarišč.**

TOVĂLĂȘ, *tovălașuri*, s. n. Toval mai subțire (folosit la căptușitul obiectelor de piele). — Din **toval** + suf. *-aș.*

TOVĂRĂȘÉL, -ÍCĂ, *tovărășei, -ele*, s. m. și f. Diminutiv al lui *tovarăș.*

TOVĂRĂȘÉSC, -EÁSCĂ, *tovărășești*, adj. Care este specific relațiilor dintre tovarăși, care se petrece între tovarăși. — Din **tovarăș** + suf. *-esc.*

TOVĂRĂȘÍE, *tovărășii*, s. f. 1. Relația dintre tovarăși, legătură bazată pe raporturi tovărășești. ✦ Companie, societate. ◇ Expr. *A ține* (cuiva) *tovărășie* = a sta pe lîngă cineva pentru a nu-l lăsa singur, pentru a-l distra. *A merge în tovărășie* = a călători împreună. ✦ (Înv.) Tovarăș, camarad. 2. Asociere, participare la o întreprindere (comercială); întovărășire, asociație. — Din **tovarăș** + suf. *-ie.*

TOVĂRĂȘÍȚĂ, *tovărășițe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *tovarășă.*

TOVĂRÍ, *tovărăsc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A se năpusti asupra cuiva sau a ceva; a ataca. — Bg. **tovarja**, sb. **tovariti.**

TÓXIC, -Ă, *toxici, -e*, adj. Care poate otrăvi, otrăvitor. ✦ (Substantivat, n.) Otravă. — Fr. **toxique.**

TOXICITÁTE s. f. Proprietatea de a fi toxic. — După fr. **toxicité.**

TOXICOFÓR, -OÁRE, *toxicofori, -oare*, adj. (Despre viețuitoare) Care conține substanțe toxice (pentru om). — Fr. **toxicophore** (<gr.).

TOXICOLÓG, *toxicologi*, s. m. Specialist în toxicologie. — Fr. **toxicologue** (<gr.).

TOXICOLÓGIC, -Ă, *toxicologici, -e*, adj. Care aparține toxicologiei, privitor la toxicologie. — Fr. **toxicologique** (<gr.).

TOXICOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea substanțelor toxice. — Fr. **toxicologie** (<gr.).

TOXÍNĂ, *toxine*, s. f. 1. Substanță otrăvitoare solubilă în apă, produsă de microbi în organismele infectate sau în mediile de cultură artificială. 2. Substanță care îngreunează sau împiedică flotația minereurilor. — Fr. **toxine.**

TRABÁNT, *trabanți*, s. m. (Germanism înv.) Soldat din garda unui principe; halebardier. — Germ. **Trabant.**

TRABÚC, *trabucuri*, s. n. Țigară de foi. — Germ. **Trabuko.**

TRAC[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de lovitura bruscă și scurtă care însoțește descărcarea unei arme, tragerea unei săgeți etc. — Onomatopee.

Trabucuri

TRAC[2] s. n. Stare emotivă de care sînt cuprinse unele persoane (mai ales artiștii) în primele momente ale manifestării lor în fața publicului. — Fr. **trac.**

TRAC[3], **-Ă**, *traci*, *-e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Tracic. ✦ (Substantivat, f.) Limba tracă. 2. S. m. și f. Persoană care făcea parte dintr-o veche populație care locuia în Tracia. — Lat. lit. **Thracus.**

TRÁCIC, **-Ă**, *tracici*, *-e*, adj. Care aparține Traciei sau tracilor, privitor la Tracia sau la locuitorii ei. — Lat. lit. **thracicus.**

TRACT, *tracturi*, s. n. (Înv. și arh.) 1. Drum mare, șosea. 2. Circulație, trafic. — Rus **trakt.**

TRACTÁ vb. I. v. **trata.**

TRACTÁT s. n. v. **tratat.**

TRACTÁȚIE s. f. v. **tratație.**

TRACTAȚIÚNE s. f. v. **tratație.**

TRACTÍR, *tractire*, s. n. (Înv.) Han; birt, ospătărie. — Rus **traktir.**

TRACTIRGÍU, *tractirgii*, s. m. (Înv.) Hangiu; birtaș, ospătar. — Din **tractir** + suf. *-giu.*

TRACTÓR, *tractoare*, s. n. Autovehicul cu mare putere de tracțiune, folosit în agricultură și în industrie, pentru a remorca diverse unelte, mașini sau vehicule; *p. ext.* vehiculul descris mai sus, împreună cu unealta pe care o remorchează. — După fr. **tracteur.**

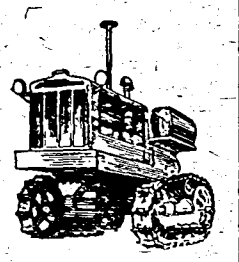

Tractor

TRACTORÍST, **-Ă**, *tractoriști*, *-ste*, s. m. și f. Persoană care conduce un tractor; mecanic de tractor. — Din **tractor** + suf. *-ist.*

TRACȚIÚNE, *tracțiuni*, s. f. 1. Acțiunea de deplasare a unui vehicul cu ajutorul unei forțe (animale sau mecanice) aplicate la partea lui anterioară; forță care pune în mișcare un vehicul. 2. Forță pe care un organ de propulsie o exercită asupra unui sistem tehnic, pentru a-l pune sau a-l menține în mișcare; mișcare a vehiculelor terestre sub acțiunea acestei forțe. — Fr. **traction.**

TRADÍȚIE, *tradiții*, s. f. Moștenire de obiceiuri, datini, credințe care se transmit (prin viu grai) din generație în generație și constituie o trăsătură specifică a unui popor sau a unui grup social. ✦ Obicei, uzanță; datină. [Var.: (înv.) **tradițiúne** s. f.] — Fr. **tradition.**

TRADIȚIONÁL, **-Ă**, *tradiționali*, *-e*, adj. Care s-a păstrat prin tradiție, care ține de tradiție; din totdeauna. — După fr. **traditionnel.**

TRADIȚIONALÍSM s. n. Atașament față de tradiție; atitudine dictată de acest atașament. — Fr. **traditionalisme.**

TRADIȚIONALÍST, **-Ă**, *tradiționaliști*, *-ste*, adj. (Adesea substantivat) Care respectă tradiția; conservator. — Fr. **traditionaliste.**

TRADIȚIÚNE s. f. v. **tradiție.**

TRADUCĂTÓR, **-OÁRE**, *traducători*, *-oare*, s. m. și f. Persoană care traduce (un text) dintr-o limbă în alta. — Din **traduc** (prez. ind. al lui *traduce*) + suf. *-(ă)tor.*

TRADÚCE, *tradúc*, vb. III. Tranz. 1. A reda, a transpune un text, o frază, un cuvînt dintr-o limbă în alta; a tălmăci. ✦ A transpune un text telegrafic pe baza semnelor recepționate. 2. Fig. A reprezenta, a exprima (cu ajutorul artei). ✦ Refl. A avea ca efect. 3. (Tehn.) A transforma o mărime de o anumită natură într-o mărime de altă natură. 4. (Franțuzism, în expr.) *A traduce în fața justiției* = a da pe mîna justiției, a aduce înaintea unei instanțe judecătorești. [Perf. s. *tradusei*, part. *tradus*] — Lat. lit. **traducere** (fr. **traduire**).

TRADÚCERE, *traduceri*, s. f. Acțiunea de *a traduce* și rezultatul ei; (concr.) scriere cuprinzînd o astfel de transpunere. ✦ Interpretare.

TRADUCTÍBIL, **-Ă**, *traductibili*, *-e*, adj. Care poate fi tradus dintr-o limbă în alta. ✦ Care poate fi redat, explicat, interpretat. — Fr. **traduisible** (după *traducător*).

TRADUCTÓR, *traductoare*, s. n. Aparat folosit la telegraf pentru a traduce combinațiile de semnale electrice primite, în caracterele tipografice corespunzătoare. — După fr. **traducteur.**

TRADÚCȚIE, *traducții*, s. f. (Înv.) Traducere. — Fr. **traduction** (lat. lit. **traductio**, **-onis**).

TRAFÍC, *traficuri*, s. n. 1. Activitate economică avînd drept scop schimbul de mărfuri. 2. Circulație, transport de mărfuri sau de persoane care se face pe o cale de comunicație. ✦ Comerț ilicit. ◇ Expr. *A face trafic de influență* = a trage foloase ilicite din influența pe care o are asupra cuiva, din trecerea de care se bucură pe lîngă cineva. — Fr. **trafic** (cf. it.).

TRAFICÁ, *traficăz*, vb. I. Intranz. A face negoț (cu o marfă ilicită). — Fr. **trafiquer.**

TRAFICÁNT, **-Ă**, *traficanți*, *-te*, s. m. și f. Persoană care face un comerț ilicit; afacerist. — Fr. **trafiquant.**

TRAFORÁ, *traforez*, vb. I. Tranz. (Rar) A face lucrări de traforaj. — It. **traforare.**

TRAFORÁJ, *traforaje*, s. n. Decupare artistică făcută într-o placă subțire de lemn, de metal etc. cu ajutorul unui ferăstrău sau al unei mașini speciale, spre a confecționa diverse obiecte decorative. ✦ Unelte folosite pentru traforare. — Din **trafora.**

Traforaj

TRAFORÁRE, *traforări*, s. f. Acțiunea de *a trafora.*

TRAFORÁT, **-Ă**, *traforați*, *-te*, adj. Prelucrat prin traforare. — V. *trafora.*

TRÁGĂ, *trăgi*, s. f. 1. Unealtă de scos gunoiul sau prășitura de pe arie, formată dintr-o scîndură groasă cu două brațe de care se leagă tînjala. 2. Vas făcut din fructul curcubetei, în care se păstrează lichide; recipient care servește pentru a trage din butoi băuturile alcoolice. — V. *targă.*

TRÁGE, *trag*, vb. III. I. 1. Tranz. A face efortul de a mișca, de a deplasa un lucru, apucîndu-l pentru a-l da la o parte sau pentru a-l aduce spre un punct voit. ◇ Expr. *A trage* (pe cineva) *de mînecă* = **a)** a-i face cuiva un semn, a-i atrage atenția spre un anumit lucru; **b)** a îmbia, a îndemna, a obliga. *E tras de păr* = este relatat sau expus în mod exagerat, forțat, tendențios. *A trage țărina pe cineva* = a înmormînta. *A trage* (pe cineva) *la* (sau *în*) *judecată* = a cita pe cineva în fața justiției. *A trage pe sfoară* = a păcăli. *A trage pe roată* = a supune torturii roții. *A trage la răspundere* = a cere cuiva să dea socoteală de faptele sale, a face răspunzător. *A trage la fund* = a pune într-o situație neplăcută. ✦ A face să sune clopotele. ✦ A întinde, a încorda un fir, o sfoară (smucind). ◇ Expr. *A trage sforile* = a dirija în ascuns, din culise; a unelti. ✦ Fig. (Înv.) A îndemna, a atrage. ✦ Fig. A provoca, a pricinui. *Cîtă hulă și defăimare voi trage asupră-mi* (DRĂGHICI). 2. Tranz. A duce, a tîri după sine. ◇ Expr. *A trage targa pe uscat* = a trăi anevoie, în lipsuri; a o scoate greu la capăt. *A trage un picior* sau *a trage piciorul* = a șchiopăta. ✦ (Despre animale de tracțiune) A face ca un vehicul să circule. 3. Tranz. A pune (sau a scoate) un obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte; a înfunda pe cap o bonetă, o căciulă; a aduce un accesoriu de îmbrăcăminte înspre o parte a corpului (spre a o acoperi), a potrivi. 4. Intranz. A avea greutatea de..., a cîntări, a atîrna. 5. Tranz. A înfige (într-un corp ascuțit). *Trage în țeapă.* 6. Tranz. A abate cursul unui rîu. 7. Tranz. A îndrepta și a opri un vehicul, o ambarcație la locul de îmbarcare sau de coborîre. 8. Intranz. A poposi, a se opri undeva spre a fi găzduit; a se instala undeva pentru un timp limitat. 9. Refl. A se tîri, a merge cu greutate. 10. Refl. și intranz. A se duce (mînat de o dorință), a se îndrepta spre o țintă. *Țineam ceaslovul deschis și cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele* (CREANGĂ). ✦ Intranz. Fig. A tinde spre..., a se simți atras către... ✦ A prevesti o anumită stare. *Trage a rău.* 11. Refl. A se da la o parte, a se feri din cale. ◇ Expr. (Tranz.) *A-și trage mîna de deasupra cuiva* = a înceta de a mai ocroti pe cineva. 12. Tranz. Fig. A îndura, a suporta, a pătimi. ◇ Expr. *A trage o spaimă* = a se speria foarte tare. ✦ A suporta consecințele unui fapt, a ispăși. II. 1. Tranz. A lua, a scoate; a smulge. ◇ Expr. *A trage foloase din* sau *de pe urma...* = a folosi de pe urma... *A trage un profit* = a profita. *A trage învățăminte din* sau *de pe urma...* = a învăța (dintr-o experiență). ✦ A extrage un dinte. ✦ A scoate o armă albă din teacă. ✦ A scoate un lichid dintr-un recipient. 2. Tranz. A face să se colecteze puroiul dintr-o rană. 3. Tranz. A lua un bun sau bani (cu forța); a încasa. ✦ A lua îndărăt, a retrage o sumă de bani. ✦ A reține (o sumă de bani). 4. Intranz. Fig. (În expr.) *A trage cu urechea* = a-și încorda auzul pentru a prinde zgomote ușoare, vorbe șoptite; a asculta pe furiș. *A trage cu ochiul* sau *cu coada ochiului* = a se uita pe furiș, pentru a nu fi observat. 5. Tranz. A inspira, a respira, a inhala. ◇ Expr. *A-și trage sufletul* (sau *răsuflarea*) = a respira (greu). (Intranz.) *A trage să moară* = a-și trăi ultimele clipe. ✦ A fuma, a priza. 6. Intranz. (Despre sobe) A avea tiraj. 7. Tranz. A sorbi, a înghiți, a bea. ◇ Expr. *A trage la măsea* (sau *la mustață*) = a fi băiv. III. Tranz. A trasa, a marca. a desena o linie, un contur. ◇ Expr. *(A fi) tras cu sfoara* = a fi drept, aliniat. (Intranz.) *A trage* (peste ceva) *cu condeiul* sau *cu buretele* = a șterge; a face uitat, a uita. IV. 1. Tranz. (În diverse procese de muncă sau în acțiuni care presupun un efort fizic, cu sensul reieșind din determinări) *A trage la rindea* = a netezi cu ajutorul rindelei. *A trage* (o țesătură) *la piuă* = a supune o țesătură unei operații mecanice, la piuă, pentru a o face mai deasă. *A trage la tipar* = a tipări. *A trage la șapirograf* = a imprima cu ajutorul șapirografului. *A trage pe piatră* (sau *pe amnar, pe curea*) = a ascuți. *A trage pe calapod* = a întinde pe calapod. (Intranz.) *A trage cu acul* = a coase, a broda. *A trage cu coasa* = a cosi. *A trage la rame* (sau *la, din lopată*) = a vîsli. ✦ A toarce. ✦ A trece prin. *A trage firele prin spată.* ◇ Expr. *A trage banul* (sau *gologanul*) *prin barbă* = a freca de barbă un ban cîștigat (în credința superstițioasă că acest gest atrage un cîștig bun). *Tras (ca) prin inel*, se spune despre o persoană cu trupul subțire, mlădios. ✦ A întinde și a subția un material ductil, trecîndu-l printr-o filieră. ✦ Refl. (În expr.) *A se trage la față* (sau *la obraji, la chip*) = a slăbi, a avea figura obosită, palidă. 2. Tranz. (Fam., cu sensul precizat de determinări) A face ceva din plin, cu multă energie, cu pasiune. ◇ Expr. *A trage un (pui de) somn* sau *a trage la aghioase* = a dormi adînc. ✦ A spune ceva cu convingere, cu furie, cu năduf. 3. Intranz. A face un semn discret. *Flăcăii-și*

trag cu grana (COSBUC). 4. Tranz. A da o lovitură, a bate, a plesni. 5. Intranz. A descărca o armă spre ţintă, a face ca proiectilul, săgeata etc. să pornească spre ţintă. 6. Tranz. A trece o anumită regiune a corpului în scopuri terapeutice; a masa. V. Intranz. (Despre vînt) A bate, a sufla. ✦ Tranz. (Adesea impers., subînţelegîndu-se ca subiect aerul rece, curentul etc.) A învălui pe cineva, provocîndu-i o senzaţie neplăcută de răcoare (urmată adeseă de îmbolnăvire). VI. Refl. 1. A descinde din..., a fi din neamul... ✦ A fi originar din... 2. A proveni, a fi provocat. VII. Tranz. (Ieşit din uz, în expr.) *A trage o poliţă* = a emite o cambie. [Perf. s. *trăsei*, part. *tras*] — Lat. *tragere (= trahere).

TRAGEDIAN, -Ă, *tragedieni, -e*, s. m. şi f. Actor de tragedie. — După fr. **tragédien.**

TRAGEDÍE, *tragedii*, s. f. 1. Operă dramatică a cărei acţiune prezintă personaje în luptă cu viaţa şi cu pasiunile omeneşti şi duce la un deznodămînt fatal. 2. Fig. Întîmplare zguduitoare, nenorocire mare, catastrofă. ✦ Zbucium, suferinţă. — Fr. **tragédie** (lat. lit. **tragoedia**).

TRÁGERE, *trageri*, s. f. Acţiunea de *a (se) trage* şi rezultatul ei. 1. (Pop.) Atracţie, îndemn, înclinare. ✧ Expr. *(Cu) tragere de inimă* = (cu) zel, (cu) rîvnă, (cu) ardoare. 2. Scoatere, extragere. ✧ Expr. *Tragere la sorţi* = hotărire prin sorţi a unei împărţeli, a unui cîştig; participare ca parte interesată la o alegere prin sorţi. 3. Descărcare a unei arme; împuşcare; tir. ✧ *Tragere la ţintă* = atingere a unei ţinte cu un proiectil. *Unghi de tragere* = unghi pe care îl formează axa ţevii unei arme de foc cu proiecţia ei pe suprafaţa orizontală a terenului, cînd obiectivul asupra căruia se trage este în acelaşi plan orizontal cu gura ţevii.

TRÁGIC[1], *tragici*, s. m. (Mai ales în antichitate) Autor de tragedii. — Fr. **tragique** (lat. lit. **tragicus**).

TRÁGIC[2], -Ă, *tragici, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care aparţine tragediei, care se referă la tragedie. ✦ Fig. Zguduitor, jalnic, nenorocit. ✧ Expr. *A (o) lua în tragic* = a acorda unei întîmplări (neplăcute) o importanţă exagerată. — Fr. **tragique** (lat. lit. **tragicus**).

TRAGICOMEDÍE, *tragicomedii*, s. f. 1. Operă dramatică cu subiect patetic, dar cu deznodămînt şi incidente comice. 2. Fig. Întîmplare care prezintă un amestec de elemente serioase şi hazlii. — Fr. **tragi-comédie** (lat. lit. **tragicomoedia**).

TRAGICÓMIC, -Ă, *tragicomici, -e*, adj. Care aparţine tragicomediei, care se referă la tragicomedie. — Fr. **tragi-comique.**

TRAGÍSM s. n. Caracter grav, tragic. — Din **tragic** + suf. *-ism*.

TRÁGLĂ, *tragle*, s. f. 1. Targă de lemn folosită pentru cărat diferite lucruri. ✦ (Reg.) Un fel de sanie folosită la căratul fînului. 2. Unealtă pentru adunat paiele la stog şi pentru curăţat aria de gunoi. ✦ Unealtă cu coada lungă pentru scos jarul şi cenuşa din sobă sau din cuptor. 3. Unealtă alcătuită dintr-o scîndură şi o stinghie pe care se bate cu piciorul ca pe o pedală, pentru a speria peştele de sub pietre. — V. *tragă*.

TRAHEÁL, -Ă, *traheali, -e*, adj. Care aparţine traheii, privitor la trahee. [Pr.: *-he-al*] — Fr. **trachéale.**

TRAHEÁN, -Ă, *traheeni, -e*, adj. Traheal. [Pr.: *-he-an*] — Fr. **trachéen.**

TRAHEE, *trahei*, s. f. 1. Tub elastic, cartilaginos, care leagă laringele de bronhii şi prin care circulă aerul necesar respiraţiei. 2. Fiecare dintre tubuleţele subţiri care alcătuiesc aparatul respirator la insecte. 3. Fiecare dintre vasele capilare prin care circulă apa şi substanţele minerale în corpul plantelor superioare. — Fr. **trachée** (<gr.).

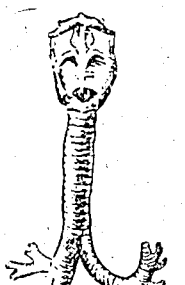

Trahee (1)

TRAHEÍTĂ s. f. Boală care constă din inflamaţia mucoasei traheii. — Fr. **tracheite.**

TRAHEOTOMÍE s. f. Intervenţie chirurgicală care constă în deschiderea peretelui anterior al traheii şi introducerea unei canule traheale, cu scopul de a restabili respiraţia unui bolnav care prezintă simptome grave de sufocaţie. — Fr. **trachéotomie** (<gr.).

TRAHÍT s. n. Rocă vulcanică folosită ca piatră de construcţie. — Fr. **trachyte.**

TRAHÓMĂ s. f. Conjunctivită granuloasă. — Fr. **trachome.**

TRAI s. n. 1. Viaţă, existenţă. ✧ Expr. *A nu mai fi de trai* sau *a nu mai avea trai* = a nu mai putea trăi din cauza cuiva sau a ceva, a nu mai putea îndura ceva. 2. Viaţă bună, mulţumită şi îmbelşugată; petrecere. ✧ Expr. *A se pune* (sau *a se aşeza*) *pe trai* = a începe o viaţă de belşug, de desfătare, de petreceri. 3. Convieţuire. — Postverbal al lui **trăi.**

TRAIÉCT s. n. Distanţă între două puncte determinate; drum de la un loc la altul; traseu. — Lat. lit. **trajectus** (fr. **trajet**).

TRAIECTÓRIE, *traiectorii*, s. f. Drumul parcurs în spaţiu de un corp în mişcare; *p. ext.* reprezentare grafică a acestui drum. — După fr. **trajectoire.**

Traista-ciobanului

TRĂILĂ, *traile*, s. f. Pod umblător al cărui suport plutitor alunecă de-a lungul unui cablu sau al unei frînghii, fiind tras de o navă sau de forţa curentului de apă. — După fr. **traille.**

TRĂINĂ, *traine*, s. f. Parîmă ale cărei capete sînt fixate pe două corpuri plutitoare şi care este tîrîtă pe fundul apei pentru a agăţa un corp înecat sau a-i determina poziţia.

TRĂINIC, -Ă, *trainici, -e*, adj. Care durează, care se păstrează bine; solid, rezistent, durabil. — Slav (v. sl. **trajanŭ**).

TRAISTĂ, *traiste*, s. f. 1. Sac de pînză groasă sau de lînă, prevăzut cu o baieră pentru a fi agăţat şi în care se păstrează sau se transportă diverse obiecte. ✧ Expr. *Cu traista în băţ*, se spune despre cineva care nu are locuinţă stabilă sau care este foarte sărac. *A-i minca* (cuiva) *ciinii din traistă* = a fi prostănac. *A prinde* (pe cineva) *cu raţa în traistă* = a prinde pe vinovat asupra faptului. *A-i bate* (cuiva) *vîntul în traistă* = a fi sărac lipit. *Traistă goală* (sau *uşoară*) = sărăcie. ✦ Sac mic de pînză deasă, din care se dă hrană cailor. 2. Conţinutul unei traiste (1). 3. Compus: *traista-ciobanului* = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunze lungi, crestate, dispuse în rozetă, cu flori mici albe şi cu fructe triunghiulare, folosită ca plantă medicinală *(Capsella bursa pastoris)*. — Comp. alb. **trastë, trajs ë.**

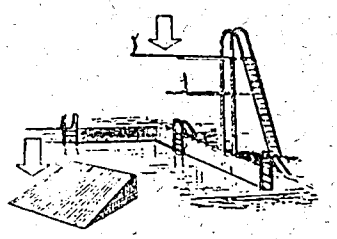

Trambuline

TRALALÁ interj. Cuvînt care imită cîntatul din gură sau înlocuieşte cuvintele necunoscute ale unei melodii. ✧ (Adjectival; în expr.) *A fi cam tralala* = a fi cam zăpăcit. — Onomatopee.

TRÁMĂ, *trame*, s. f. Fir întrebuinţat în urzeala sau în bătătura unei ţesături. ✧ (Franţuzism) Intrigă, plan ascuns, complot. — Fr. **trame** (lat. lit. **trama**).

TRAMBALÁ, *trambalez*, vb. I. Refl. şi tranz. A (se) duce sau a (se) muta de colo pînă colo (fără rost). — Fr. **trimbaler.**

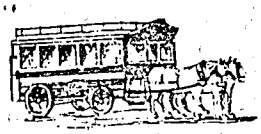

Tramcar

TRAMBALÁRE, *trambalări*, s. f. Acţiunea de *a (se) trambala.*

TRAMBULÍNĂ, *trambuline*, s. f. Dispozitiv pentru sărituri, compus, la natăţie, dintr-un sistem metalic, pe care este fixată la un capăt o scîndură orizontală foarte flexibilă, iar la schi dintr-o construcţie în plan înclinat, făcută din lemn sau din metal arcuit. — Germ. **Trampoline** (<it.).

TRAMCAR, *tramcare*, s. n. Vehicul tras de cai, folosit odinioară în oraşe pentru transportul în comun. — Engl. **tram-car.**

TRÁMPĂ[1] s. f. (Franţuzism) Teapă. — Fr. **trempe.**

TRÁMPĂ[2], *trampe*, s. f. (Reg.) Schimb în natură; troc. — Tc. **trampa.**

TRAMVÁI, *tramvaie*, s. n. Mijloc de transport în comun (în interiorul oraşelor) constînd din unul sau din mai multe vagoane care circulă pe şine, cu tracţiune electrică (în trecut şi cu tracţiune animală). — Fr. **tramway** (<engl.).

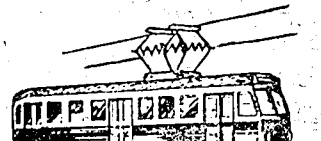

Tramvai

TRANC interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o cădere sau de o lovitură puternică şi bruscă. [Var.: **tránca** interj.] — Onomatopee.

TRÁNCA interj. v. **tranc.**

TRANCANÁ, *trancanale*, s. f. 1. Vorbă goală, palavre. 2. (La pl.) Lucruri casnice mărunte (îngrămădite în dezordine); catrafuse, cioveie. [Pl. şi: (2) *trăncănăi*] — Postverbal al lui **trăncăni.**

TRANDADÁ, *trandadale*, s. f. Unealtă de pescuit făcută dintr-o plasă sau dintr-un sac, a cărui gură se poate închide. [Var.: **trandadáie** s. f.]

TRANDADÁIE s. f. v. **trandada.**

TRANDAFÍR, *trandafiri*, s. m. 1. Arbust din familia rozaceelor, cu flori albe, galbene, roşii sau roz, plăcut mirositoare, folosite în industria parfumurilor *(Rosa)*. ✧ *Trandafir le dulceaţă* = trandafir cu flori roşii, din ale cărui petale se face dulceaţă. *Trandafir sălbatic* = măceş ✧ Compuse: *trandafir-de-munte* = smirdar; (zool.) *trandafir-de-mare* = actinie. ✦ *Lemn de trandafir* = lemnul unui arbore din America de Sud, din care se fac mobile de lux. 2. Cîrnat de porc cu mult piper şi usturoi. — Ngr. **trantafillon** (după *fir*).

Trandafir

TRANDAFIRÁŞ, *trandafiraşi*, s. m. Diminutiv al lui *trandafir.*

TRANDAFIRÉL, *trandafirei*, s. m. Trandafiraş. — Din **trandafir** + suf. *-el.*

TRANDAFIRÍU, -IE, *trandafirii*, adj. 1. De culoare roză, ca a trandafirului. 2. Fig. Luminos, senin, plin de optimism. — Din **trandafir** + suf. *-iu.*

TRANDAFIRUȚ, *trandafiruți*, s. m. Trandafiraș. — Din **trandafir** + suf. *-uț*.

TRANS- Element de compunere însemnînd «dincolo», «peste», care servește la formarea unor adjective ca *transcarpatic* și a unor verbe ca *transpărea, transpune* etc. — Lat. lit. **trans** (fr. **trans**).

TRANSALPÍN, -Ă, *transalpini, -e*, adj. Care este situat dincolo de munții Alpi. — Fr. **transalpin**.

TRANSATLÁNTIC[1], *transatlantici, -e*, s. n. Vapor mare de pasageri, care traversează în cursă regulată Oceanul Atlantic. — Fr. **transatlantique**.

TRANSATLÁNTIC[2], **-Ă**, *transatlantici, -e*, adj. Care străbate, care traversează Oceanul Atlantic. — Fr. **transatlantique**.

TRÁNSĂ, *tranșe*, s. f. Stare specială de pierdere a voinței, în care se găsește o persoană supusă acțiunii hipnozei. — Fr. **transe**.

TRANSBORDÁ, *transbordez*, vb. I. Tranz. A transporta mărfurile dintr-un tren în altul sau de pe o navă pe alta. ✦ Intranz. A schimba trenul sau alt vehicul cînd circulația pe un drum s-a întrerupt într-un anumit loc. — Fr. **transborder**.

TRANSBORDÁRE, *transbordări*, s. f. Acțiunea de *a transborda* și rezultatul ei.

TRANSBORDÓR, *transbordoare*, s. n. 1. Platformă mobilă la nivelul unei căi ferate, cu ajutorul căreia se pot trece vagoanele sau locomotivele de pe o linie pe alta (cînd cele două linii nu au legătură directă). 2. Navă care servește la transbordarea călătorilor sau a mărfurilor. — După fr. **transbordeur**.

TRANSCARPÁTIC, -Ă, *transcarpatici, -e*, adj. Transcarpatin. — Din **trans-** + **carpatic**.

TRANSCARPATÍN, -Ă, *transcarpatini, -e*, adj. Care se află dincolo de munții Carpați (în raport cu Muntenia și Moldova); de peste Carpați. — Din **trans-** + **carpatin**.

TRANSCAUCAZIÁN, -Ă, *transcaucazieni, -e*, adj. Care se află sau locuiește la sud de munții Caucaz. — După fr. **transcaucasien**.

TRANSCENDÉNT, -Ă, *transcendenți, -te*, adj. 1. (În filozofia idealistă a lui Kant) Care se găsește dincolo de limitele experienței, care este inaccesibil cunoașterii bazate pe experiență, care întrece limitele realității. 2. (Mat.) Care folosește calculul diferențial și integral. — Fr. **transcendant** (lat. lit. **transcendens, -ntis**).

TRANSCENDENTÁL, -Ă, *transcendentali, -e*, adj. 1. (În filozofia idealistă a lui Kant) Care se referă la formele apriorice ale cunoașterii, care premerge experienței și o condiționează. 2. Care este deasupra lumii reale; metafizic, idealist. — Fr. **transcendantal** (lat. lit. **transcendentalis**).

TRANSCENDENTALÍSM *s.* n. Concepție filozofică idealistă creată de Kant și bazată pe ideea că formele apriorice ale conștiinței ar precede experiența și ar constitui condițiile existenței ei. — Fr. **transcendantalisme** (după *transcendent*).

TRANSCENDÉNȚĂ, *transcendențe*, s. f. (În filozofia idealistă a lui Kant) Calitatea unui lucru de a fi transcendent; calitatea gîndirii de a elabora concepte transcendentale. — Fr. **transcendance** (după *transcendent*).

TRANSCRÍE, *transcriu*, vb. III. Tranz. 1. A scrie din nou un text fără modificări, a face o copie scrisă; a copia. ✦ A prelucra o bucată muzicală scrisă pentru un anumit instrument sau pentru o anumită voce, pentru a fi cîntată la alt instrument sau de altă voce. 2. A înscrie, a copia un act, o convenție etc. într-un registru public special. — Din **trans-** + **scrie** (după fr. *transcrire*).

TRANSCRÍERE, *transcrieri*, s. f. Acțiunea de *a transcrie* și rezultatul ei. ◇ *Transcriere fonetică* = notare a pronunțării unei limbi, unui dialect sau unui grai cu ajutorul unui alfabet fonetic. ✦ (Jur.) Transcripție (2).

TRANSCRÍPȚIE, *transcripții*, s. f. 1. Copie. 2. Formalitate, prescrisă de lege, care constă în copierea unui act juridic într-un registru public special. [Var.: (înv.) **transcripțiúne** s. f.] — Fr. **transcription**.

TRANSCRIPȚIÚNE s. f. v. **transcripție**.

TRANSCRÍS, -Ă, *transcriși, -se*, adj. (Jur.; despre acte, hotărîri etc.) Copiat în registrul public de transcripție. — V. *transcrie*.

TRANSDANUBIÁN, -Ă, *transdanubieni, -e*, adj. Care se află sau locuiește dincolo de Dunăre. — După fr. **transdanubien**.

TRANSÉPT, *transepturi*, s. n. Naos transversal, care taie în unghi drept naosul principal al unei biserici. — Fr. **transept**.

TRANSFÉR, *transferuri*, s. n. Faptul de a (se) transfera; transferare. ✦ (Jur.) Transmitere a unor drepturi sau obligații, cu respectarea anumitor formalități. — Fr. **transfert**.

TRANSFERÁ, *transfér*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) muta; a (se) permuta de la o instituție la alta (în aceeași localitate sau în alta); a(-și) schimba locul de muncă. ✦ Tranz. A transmite (un act, un drept etc.) de la cineva la altcineva. 2. Tranz. A face un schimb, o trecere de energie, de căldură etc. de la un sistem la altul. — Fr. **transférer** (lat. lit. **transferre**).

TRANSFERÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) transfera* și rezultatul ei.

TRANSFERÁT, -Ă, *transferați, -te*, adj. Trecut dintr-un loc de muncă la altul; mutat, permutat. — V. *transfera*.

TRANSFIGURÁ, *transfigurez*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) schimba expresia, înfățișarea sau starea spirituală. ✦ Tranz. A face ca un lucru să fie altfel, a da unei situații alt aspect; *p. ext.* a denatura. — Fr. **transfigurer** (lat. lit. **transfigurare**).

TRANSFIGURÁRE, *transfigurări*, s. f. Faptul de *a (se) transfigura*; schimbare, prefacere, transformare.

TRANSFIGURÁT, -Ă, *transfigurați, -te*, adj. Schimbat la înfățișare, la față (sub influența unei emoții). — V. *transfigura*.

TRANSFIGURÁȚIE, *transfigurații*, s. f. Transfigurare. — Fr. **transfiguration** (lat. lit. **transfiguratio, -onis**).

TRANSFORMÁ, *transfórm*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A(-și) schimba înfățișarea, a(-și) da alt aspect, altă formă; a (se) schimba, a (se) preface. ✦ A(-și) schimba caracterul. 2. Tranz. (Mat.) A construi un corespondent, un echivalent al unei figuri date sau al unei valori, schimbînd anumite elemente și păstrînd altele, potrivit anumitor formule. ✦ A produce o succesiune de stări în care variază mărimile unui sistem fizico-chimic. — Fr. **transformer** (lat. lit. **transformare**).

TRANSFORMÁBIL, -Ă, *transformabili, -e*, adj. Care poate fi transformat. — După fr. **transformable**.

TRANSFORMABILITÁTE s. f. (Rar) Calitatea unui lucru de a putea fi transformat. — Din **transformabil**.

TRANSFORMÁRE, *transformări*, s. f. Acțiunea de *a (se) transforma* și rezultatul ei.

TRANSFORMATÓR[1] *transformatoare*, s. n. Aparat sau instalație care servește la transformarea energiei unui sistem fizic (primar) în energia altui sistem fizic (secundar), cu modificarea adecvată a anumitor mărimi de stare. ◇ *Transformator electric* = aparat electric format din două bobine cu ajutorul cărora se schimbă tensiunea unui curent alternativ, fără a i se schimba frecvența. — După fr. **transformateur**.

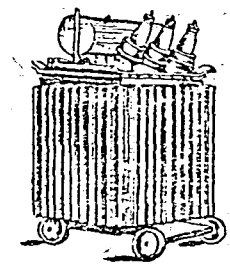

Transformator

TRANSFORMATÓR[2], **-OÁRE**, *transformatori, -oare*, adj. Care transformă, prefăce, preschimbă; înnoitor. — După fr. **transformateur**.

TRANSFORMÁȚIE, *transformații*, s. f. (Înv.) Transformare. [Var.: (înv.) **transformațiúne** s. f.] — Fr. **transformation** (lat. lit. **transformatio, -onis**).

TRANSFORMAȚIÚNE s. f. v. **transformație**.

TRANSFORMÍSM s. n. Evoluționism. — Fr. **transformisme**.

TRANSFORMÍST, -Ă, *transformiști, -ste*, adj. Care aparține transformismului, privitor la transformism. — Fr. **transformiste**.

TRANSFÚG, *transfugi*, s. m. Militar care săvîrșește un act de trădare, trecînd în tabăra inamică; *p. ext.* persoană care-și părăsește țara, partidul etc. pentru a trece de partea adversă. — Fr. **transfuge** (lat. lit. **transfuga**).

TRANSFUZÁ, *transfuzez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A face o transfuzie de sînge. — Fr. **transfuser**.

TRANSFÚZIE, *transfuzii*, s. f. Introducere, în scop terapeutic, a unei cantități de sînge, de ser fiziologic sau de plasmă sanguină în vinele aparatului circulator al unui organism. — Fr. **transfusion**.

TRANSGRESIÚNE, *transgresiuni*, s. f. Invadare a apelor marine asupra uscatului. — Fr. **transgression** (lat. lit. **transgressio, -onis**).

TRANSHUMÁNT, -Ă, *transhumanți, -te*, adj. (Despre o populație) Care practică transhumanța. ✦ (Despre animale) Care este mutat dintr-un loc în altul, după anotimpuri, în vederea asigurării hranei. — Fr. **transhumant**.

TRANSHUMÁNȚĂ, *transhumanțe*, s. f. Migrațiune periodică a păstorilor și a turmelor de oi, vara de la șes la munte și iarna de la munte la șes. — Fr. **transhumance**.

TRANSILVÁN, -Ă, *transilvani, -e*, adj. Transilvănean. — Lat. lit. **transylvanus**.

TRANSILVĂNEÁN, -Ă, *transilvăneni, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Transilvaniei sau populației ei, privitor la Transilvania sau la populația ei; ardelean, ardelenesc. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Transilvaniei. — Din **Transilvania** + suf. *-ean*.

TRANSILVĂNEÁNCĂ, *transilvănence*, s. f. Femeie care face parte din populația de bază a Transilvaniei; ardeleancă. — Din **transilvănean** + suf. *-că*.

TRANSISTÓR, *transistoare*, s. n. Dispozitiv pentru amplificarea oscilațiilor electrice, bazat pe efectele electrice de la suprafețele de contact dintre anumite semiconductoare. — Fr. **transistor**.

TRANSLATÓR, -OÁRE, *translatori, -oare*, s. m. și f. Traducător oficial atașat unui for diplomatic, administrativ sau judecătoresc. [Acc. și: *translátor*] — Fr. **translateur** (lat. lit. **translator, -oris**).

TRANSLÁȚIE, *translații*, s. f. I. Deplasare a unei figuri plane sau a unui corp, astfel încît toate punctele figurii sau ale corpului să se miște de-a lungul unor drepte paralele, parcurgînd distanțe egale. *Mișcare de translație*. — 2. (Înv.) Mutare, strămutare. [Var.: (înv.) **translațiúne** s. f.] — Fr. **translation** (lat. lit. **translatio, -onis**).

TRANSLAȚIÚNE s. f. v. **translație**.

TRANSLITERÁȚIE, *transliterații*, s. f. Transpunere, transcriere a unui text scris dintr-un alfabet în altul, redîndu-se literele prin echivalentele lor din alfabetul în care se transcrie, fără a se ține seamă de nuanța fonetică a semnelor. — Lat. lit. **translitteratío, -onis**.

TRANSLÚCID, -Ă, *translucizi, -de*, adj. Care este semitransparent, lăsînd să treacă razele de lumină, dar nepermițînd să se distingă contururile sau detaliile obiectelor — Fr. **translucide** (lat. lit. **translucidus**).

TRANSLUCIDITÁTE s. f. Calitatea de a fi translucid. — După fr. **translucidité.**

TRANSMARÍN, -Ă, *transmarini, -e,* adj. Care se află dincolo de mare; de peste mare. — Fr. **transmarin.**

TRANSMIGRÁȚIE, *transmigrații,* s. f. (În unele credințe religioase) Concepție potrivit căreia sufletul dintr-un corp ar trece, după moarte, în alt corp. — Fr. **transmigration** (lat. lit. **transmigratio, -onis**).

TRANSMISÍBIL, -Ă, *transmisibili, -e,* adj. Care poate fi transmis. — După fr. **transmissible.**

TRANSMISIBILITÁTE s. f. Calitatea de a fi transmisibil. — După fr. **transmissibilité.**

TRANSMÍSIE s. f. v. **transmisiune.**

TRANSMISIÚNE, *transmisiuni,* s. f. I. Faptul de a transmite; transmitere. 1. Emisiune radiofonică. 2. (Jur.) Trecere a unui lucru, a unui drept de la o persoană la alta. II. (În forma *transmisie*) Ansamblul organelor cu ajutorul cărora se transmite mișcarea de la un organ de mașină la altul sau de la o mașină la alta. [Var.: **transmísie** s. f.] — Fr. **transmission** (lat. lit. **transmissio, -onis**).

TRANSMÍTE, *transmít,* vb. III. Tranz. 1. A trimite ceva prin intermediul unei persoane, al unei scrisori etc. ✦ A aduce la cunoștința cuiva un lucru aflat sau știut de la altcineva ✦ A comunica cu ajutorul unui post emițător de radio sau de telegraf; a emite. 2. A face să ajungă la altul, a propaga, a împărtăși. 3. (Jur.) A trece un bun, un drept etc. de la o persoană la alta. 4. A comunica o mișcare de la o mașină la alta sau de la un organ al unei mașini la altul. [Pérf. s. *transmisei*, part. *transmis*] — Fr. **transmettre** (lat. lit. **transmittere**).

TRANSMÍTERE, *transmiteri,* s. f. Acțiunea de *a transmite* și rezultatul ei.

TRANSMIȚĂTÓR[1], *transmițătoare,* s. n. Aparat pentru transmiterea semnalelor telegrafice sau radiofonice. — Din **transmite** + suf. *-ător.*

TRANSMIȚĂTÓR[2], **-OÁRE,** *transmițători, -oare,* adj. Care transmite un lucru de la unul la altul; emițător. — Din **transmite** + suf. *-ător.*

TRANSMUTÁȚIE, *transmutații,* s. f. Transformare a unui element chimic în altul, printr-o nouă grupare a elementelor constitutive în atomi, obținută prin dezintegrare radioactivă naturală sau prin reacții nucleare. — Fr. **transmutation** (lat. lit. **transmutatio, -onis**).

TRANSPARÉNT[1], *transparente,* s. n. Foaie de hîrtie liniată cu linii groase, paralele, care se așază dedesubtul hîrtiei de scris, pentru a înlesni scrierea în rînduri drepte. — Fr. **transparent.**

TRANSPARÉNT[2], **-Ă,** *transparenți, -te,* adj. 1. Care poate fi străbătut de radiații electromagnetice (mai ales de lumină) fără ca acestea să fie absorbite sau difuzate; prin care se poate vedea clar, care lasă să se vadă limpede forma și culoarea obiectelor; străveziu. ✦ Fig. Diafan, subțire, delicat, firav. 2. Fig. Care poate fi ușor înțeles sau ghicit; limpede, clar. — Fr. **transparent** (lat. lit. **transparens, -ntis**).

TRANSPARÉNȚĂ, *transparențe,* s. f. Calitatea de a fi transparent. — După fr. **transparence.**

TRANSPARIȚIÚNE s. f. (Rar) Transparență.

TRANSPĂREÁ, *transpár,* vb. II. Intranz. (Rar) A se străvedea, a se zări, a se întrezări. — Din **trans-** + **părea.**

TRANSPERÁNT, *transperante,* s. n. Stor. — După fr. **transparent.**

TRANSPIRÁ, *transpír,* vb. I. Intranz. 1. A elimina sudoarea prin porii pielii; a asuda, a năduși. 2. (Despre plante) A elimina apă sub formă de vapori (ca rezultat al funcțiilor vitale). 3. Fig. (Fam.) A ieși la suprafață, a reieși, a se afla, a se auzi. — Fr. **transpirer.**

TRANSPIRÁT, -Ă, *transpirați, -te,* adj. Asudat, nădușit. — V. *transpira.*

TRANSPIRÁȚIE s. f. Faptul de a transpira; sudoare, nădușeală. ✦ Eliminare de apă sub formă de vapori de către plante.—Fr. **transpiration.**

TRANSPLANTÁ, *transplantez,* vb. I. Tranz. 1. A scoate din pămînt o plantă adultă și a o planta în alt loc; a răsădi. ✦ A duce și a face să se aclimatizeze o plantă sau un animal în altă regiune decît aceea unde trăiește de obicei. ✦ Fig. A adapta, a împămînteni o instituție, un obicei etc. 2. A înlocui printr-o intervenție chirurgicală un țesut sau un organ bolnav cu alt țesut sau alt organ de același fel. — Fr. **transplanter** (lat. lit. **transplantare**).

TRANSPLANTÁRE, *transplantări,* s. f. Acțiunea de *a transplanta* și rezultatul ei.

TRANSPLANTÁȚIE, *transplantații,* s. f. Transplantare. — Fr. **transplantation.**

TRANSPÓRT, *transporturi,* s. n. 1. Faptul de a transporta; transportare. ✧ Loc. adj. *De transport* = care servește la transportarea lucrurilor sau a persoanelor. *Mijloace de transport.* ✦ (La pl.) Ramură a economiei naționale cuprinzînd totalitatea mijloacelor rutiere, aeriene și navale, care asigură circulația bunurilor și a persoanelor. 2. Totalitatea lucrurilor sau a persoanelor care sînt transportate la un moment dat împreună. 3. Fig. (Rar) Uitare de sine, emoție, stare de contemplație, de entuziasm, de beatitudine. — Fr. **transport.**

TRANSPORTÁ, *transpórt,* vb. I. 1. Tranz. A duce (cu un vehicul) lucruri sau persoane dintr-un loc în altul; a cără, a duce, a purta. 2. Refl. A se duce la fața locului (pentru o constatare judiciară, pentru o anchetă, o inspecție etc.); a se deplasa. 3. Tranz. Fig. A aduce pe cineva într-o stare de uitare de sine, de entuziasm. — Fr. **transporter** (lat. lit. **transportare**).

TRANSPORTÁBIL, -Ă, *transportabili, -e,* adj. Care poate fi transportat. — După fr. **transportable.**

TRANSPORTÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) transporta.*

TRANSPORTÁT, -Ă, *transportați, -te,* adj. Stăpînit de emoție, de entuziasm; încîntat. — V. *transporta.*

TRANSPORTÓR[1], *transportoare,* s. n. Aparat sau instalație pentru transportul materialelor pe direcție orizontală, verticală sau înclinată și la distanțe relativ mici. — După fr. **transporteur.**

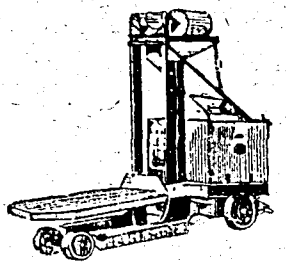

Transportor

TRANSPORTÓR[2], **-OÁRE,** *transportori, -oare,* adj. Care transportă, care duce, care cară. — După fr. **transporteur.**

TRANSPOZITÍV, -Ă, *transpozitivi, -e,* adj. (Despre limbi) Care nu are o topică fixă, raporturile sintactice fiind exprimate prin terminațiile cuvintelor. — Fr. **transpositif.**

TRANSPOZÍȚIE, *transpoziții,* s. f. (Rar) Transpunere. — Fr. **transposition.**

TRANSPÚNE, *transpún,* vb. III. 1. Tranz. A muta, a schimba ceva dintr-un loc în altul, dintr-o stare sau dintr-o situație în alta. ✦ Fig. A da expresie (în scris, pe scenă, pe ecran etc.), a reda, a pune pe hîrtie, în versuri, pe scenă etc. ✦ A transcrie sau a executa o compoziție muzicală în altă tonalitate decît aceea în care a fost scrisă. ✦ A muta un termen dintr-o parte a unei ecuații în alta (schimbîndu-i semnul). 2. Refl. Fig. A se situa, cu mintea, în altă situație sau în alt timp. — Din **trans-** + **pune** (după fr. *transposer*, lat. lit. *transponere*).

TRANSPÚNERE, *transpuneri,* s. f. Acțiunea de *a (se) transpune* și rezultatul ei.

TRANSSIBERIÁN, *transsiberiene,* s. n. Nume dat trenurilor care străbat Siberia de la un capăt la celălalt. — După fr. **transsibérien.**

TRANSSUBSTANȚIAȚIÚNE s. f. Transsubstanțiere. [Pr.: *-ți-a-ți-u-*] — Fr. **transsubstantiation.**

TRANSSUBSTANȚIÉRE s. f. Schimbare a unei substanțe în alta. ✦ (În credința creștină) Prefacerea simbolică a pîinii și a vinului din cumineca tură în trupul și sîngele lui Iisus Hristos. — După fr. **transsubstantiation.**

TRANSSUDÁȚIE s. f. Trecerea plasmei din sînge în țesuturi prin pereții vaselor mici. — Fr. **transsudation.**

TRANSVAZÁ, *transvazez,* vb. I. Tranz. A muta un lichid sau un material pulverulent dintr-un vas în altul prin turnare, pompare, cu ajutorul unui sifon etc. — Fr. **transvaser.**

TRANSVAZÁRE, *transvazări,* s. f. Acțiunea de *a transvaza* și rezultatul ei.

TRANSVERSÁL, -Ă, *transversali, -e,* adj. Care are direcția perpendiculară pe lungimea unui corp; care taie ceva de-a curmezișul, care trece cruciș peste ceva. ✧ *Secțiune transversală* = suprafață obținută prin secționarea unui obiect cu un plan perpendicular pe lungimea lui. — Fr. **transversal.**

TRANSVERSÁLĂ, *transversale,* s. f. 1. Galerie orizontală în interiorul unei mine, care trece prin roci sterile, de-a curmezișul direcției stratului. 2. (Mat.) Linie dreaptă indefinită, care intersectează două sau mai multe linii (laturi ale unui triunghi, paralele etc.). — Fr. **transversale.**

TRANSVERTÓR, *transvertoare,* s. n. Mașină electrică care convertește curentul electric din continuu în alternativ și invers sau care schimbă frecvența unui curent alternativ. — După fr. **transverteur.**

TRANȘÁ, *tranșez,* vb. I. Tranz. A rezolva repede și definitiv o dificultate, un conflict etc. — Fr. **trancher.**

TRANȘÁNT, -Ă, *tranșanți, -te,* adj. Care nu admite contraziceri; categoric, hotărît. ✦ (Despre culori) Care se opun puternic una alteia. — Fr. **tranchant.**

TRANȘÁRE s. f. Acțiunea de *a tranșa* și rezultatul ei.

TRANȘĂ, *tranșe,* s. f. Fiecare dintre părțile în care sînt divizate lucrurile ce urmează să fie produse sau distribuite în rate succesive; parte, porție. — Fr. **tranche.**

TRANȘÉE, *tranșee,* s. f. Șanț adînc, uneori întărit și apărat de o rețea de sîrmă ghimpată, folosit în război ca adăpost împotriva proiectilelor. ✦ Șanț sau săpătură de lungime mare, executată în anumite scopuri tehnice. — Fr. **tranchée.**

Tranșee

TRANZÁCȚIE, *tranzacții,* s. f. Convenție între două sau mai multe părți, prin care se transmit anumite drepturi sau se face un schimb comercial de mărfuri; *p. ext.* înțelegere, învoială, acord. [Var.: **tranzacțiúne** s. f.] — Fr. **transaction** (lat. lit. **transactio, -onis**).

TRANZACȚIONÁL, -Ă, *tranzacționali, -e,* adj. Care se referă la o tranzacție, care are la bază o tranzacție sau rezultă dintr-o tranzacție. — După fr. **transactionnel.**

TRANZACȚIÚNE s. f. v. **tranzacție.**

TRÁNZIT, *tranzituri,* s. n. Trecere fără oprire, de mărfuri sau de persoane, printr-o țară străină; regim vamal special, prevăzînd scutirea de taxe pentru mărfurile aflate în această situație. ✧ *Bilet de tranzit* = autorizație scrisă privind scutirea de vamă a unor mărfuri care sînt în trecere printr-o țară. — Fr. **transit** (< it.).

TRANZITÁ, *tranzitez,* vb. I. Tranz. A transporta printr-o țară străină mărfuri în tranzit. — Fr. **transiter.**

TRANZITÁRE, *tranzitări,* s. f. (Rar) Acțiunea de *a tranzita;* tranzit.

TRANZITÍV, -Ă, *tranzitivi, -e,* adj. (Gram.; despre verbe) A cărui acțiune se răsfrînge direct asupra unui obiect. — Fr. **transitif** (lat. lit. **transitivus**).

TRANZITÓRIU, -IE, *tranzitorii,* adj. Care face trecerea de la o stare la alta; de tranziție; intermediar. — După fr. **transitoire.**

TRANZÍȚIE, *tranziții,* s. f. Trecere de la o stare, de la o situație, de la o idee la alta. ✧ Loc. adj. *De tranziție* = de trecere, intermediar, tranzitoriu, *p. ext.* provizoriu. ✦ Transformare treptată a unei roci în altă rocă. — Fr. **transition** (lat. lit. **transitio, -onis**).

TRAP[1] interj. Cuvînt care imită mersul în fugă al cailor sau, *p. ext.,* mersul grăbit al unui om. — Onomatopee.

TRAP[2], *trapuri,* s. n. Mers în fugă al calului, cu viteză mijlocie (între pas și galop), animalul pășind în același timp cu un picior din față și cu piciorul opus de dinapoi. ✦ Zgomotul făcut de un cal care merge în acest fel. — Germ. **Trab.**

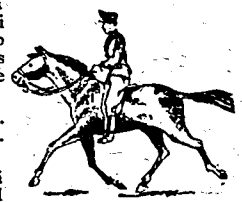

Trap

TRÁPĂ, pers. 3 *trapează,* vb. I. Intranz. (Rar, despre cai) A merge în trap. — Din **trap**[2].

TRÁPĂ, *trape,* s. f. 1. Ușă orizontală (care se ridică și se lasă după voie), servind pentru a închide, ca un capac, o deschizătură în podeaua unei scene, în puntea unei nave etc. 2. Acoperămînt al unei capcane pentru prinderea animalelor. — Fr. **trappe.**

TRAPÉZ, (1, 2) *trapeze,* s. n., (3) *trapezi,* s. m. 1. Patrulater care are drept baze două laturi paralele și neegale. ✧ *Trapez dreptunghi* = trapez care are una dintre laturile neparalele perpendiculară pe direcția laturilor paralele. *Trapez isoscel* = trapez ale cărui laturi neparalele sînt egale. 2. Aparat de gimnastică format dintr-o bară legată la extremități cu două frînghii fixate de plafon sau de altă bară fixă. ✦ Leagăn improvizat pentru păsări și animale ținute în colivii sau în cuști. 3. Mușchi așezat pe partea posterioară a gîtului și a umărului. — Fr. **trapèze** (< gr.).

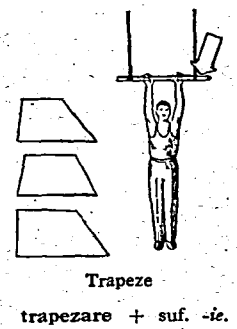

Trapeze

TRAPEZÁRE, *trapezări,* s. f. (Înv.) Trapeză (1). — Ngr. **trapezarion.**

TRAPÉZĂ, *trapeze,* s. f. (Rar) 1. Sală de mese (într-o mănăstire); sufragerie, refector. 2. Masă. *Nașii noștri luau mesele vara împrejurul unei trapeze rotunde* (GALACTION). — Slav (v. sl. trapeza < gr.).

TRAPEZÁRIE, *trapezării,* s. f. (Înv.) Trapezare, trapeză (1). — Din **trapezare** + suf. *-ie.*

TRAPEZOÉDRU, *trapezoedre,* s. n. Corp geometric cu douăzeci și patru de fețe patrulatere. — Fr. **trapézoèdre.**

TRAPEZOÍD, *trapezoide,* s. n. Patrulater care nu are nici o latură paralelă cu alta. — Fr. **trapézoïde.**

TRAPEZOIDÁL, -Ă, *trapezoidali, -e,* adj. Care are forma unui trapez (1), care seamănă cu un trapez. — Fr. **trapézoïdal.**

TRAPÍST, (1) *trapiști,* s. m., (2) s. n. 1. Membru al unui ordin călugăresc catolic întemeiat în secolul al XVII-lea. 2. Brînză fabricată (odinioară numai de trapiști) după un procedeu special de fermentare. — Fr. **trappiste.**

TRAS, -Ă, *trași, -se,* adj. (Despre părți ale feței) Slab, obosit, sleit (de boală, de supărare etc.). — V. *trage.*

TRASÁ, *trasez,* vb. I. Tranz. 1. A însemna pe o suprafață linia sau desenul unui drum, al unui plan, al unei figuri geometrice etc.; a însemna pe o piesă brută conturul suprafețelor de prelucrat. 2. A indica, a arăta, a da directive în vederea unei acțiuni sau a unei activități; a arăta prin cîteva idei generale ceea ce este esențial într-o problemă, într-o situație etc.; a schița. — Fr. **tracer.**

TRASÁRE, *trasări,* s. f. Acțiunea de *a trasa.*

TRASATÓR[1], *trasatoare,* s. n. Trasor[1]. — Din **trasa** + suf. *-tor.*

TRASATÓR[2], *trasatori,* s. m. Lucrător care execută trasarea unei piese brute. — Din **trasa** + suf. *-tor.*

TRASÉU, *trasee,* s. n. Drum urmat de un vehicul; linie străbătută de un drum, de o cale ferată etc. ✦ Drum special amenajat, pe care trebuie să-l străbată concurenții la o probă sportivă. ✦ Traiectorie. — Fr. **tracé.**

TRASÓR[1], *trasoare,* s. n. Unealtă formată dintr-un ac de oțel și folosită pentru a indica pe o piesă metalică brută contururile suprafețelor de prelucrat. — După fr. **traceur.**

TRASÓR[2], *trasoare,* s. n. 1. Glonț, proiectil învelit într-un material fosforic, care se aprinde în clipa descărcării, descriind în aer o traiectorie luminoasă. 2. (Fiz.) Izotop radioactiv al unui element stabil pe care-l însoțește peste tot, permițînd recunoașterea și urmărirea lui. — După fr. **traceur.**

TRATÁ, *tratez,* vb. I. 1. Tranz. A avea față de cineva sau de ceva o anumită comportare, a se purta cu cineva într-un anumit fel. 2. Tranz. A oferi unui oaspete mîncare, băutură; a ospăta. 3. Tranz. și refl. A (se) supune unui tratament medical. 4. Tranz. A discuta o chestiune economică, socială, politică etc. cu scopul de a ajunge la o înțelegere, la încheierea unei convenții etc. 5. Tranz. A dezvolta, a expune (în scris sau oral) o temă științifică, literară etc. 6. Tranz. (Chim.) A efectua un tratament (3). ✦ A pune un material sau o substanță chimică în contact cu un reactiv chimic, pentru a observa dacă se produc unele reacții chimice specifice sau pentru a obține modificarea calității unui material. ✦ A supune semințele acțiunii unor agenți chimici sau fizici care distrug germenii bolilor. [Vàr.: (înv.) **tractá** vb. I] — It. **trattare** (lat. lit. **tractare**).

TRATÁBIL, -Ă, *tratabili, -e,* adj. Care poate fi tratat. — Fr. **traitable** (după *trata).*

TRATAMÉNT, *tratamente,* s. n. 1. Fel de a se purta cu cineva, atitudine, comportare față de cineva. 2. Îngrijire medicală; mod, metodă, mijloc terapeutic folosit în combaterea bolilor. 3. (Chim.) Operație executată asupra unui material pentru a obține modificări chimice, structurale, biologice etc. în scop industrial sau științific. 4. (Fon.) Evoluție, modificare, schimbare. — It. **trattamento** (fr. **traitement**).

TRATÁRE s. f. Acțiunea de *a (se) trata;* tratament.

TRATARISÍ, *tratarisesc,* vb. IV. Tranz. (Înv.) A trata. — Din **trata.**

TRATÁT, *tratate,* s. n. 1. Convenție scrisă, încheiată între două sau mai multe state, prin care se stabilesc relațiile reciproce dintre ele, condițiile încheierii unei păci etc. 2. Lucrare cu caracter special, în care se tratează materia unei anumite discipline în principiile ei de bază (diversele probleme fiind examinate într-o ordine impusă de natura lor). [Var.: (înv.) **tractát** s. n.] — It. **trattato.**

TRATATÍVE s. f. pl. Schimb de păreri, discuții, negocieri între două sau mai multe părți interesate, cu scopul de a se ajunge la o înțelegere, la un acord. — It. **trattative.**

TRATAȚIE, *tratații,* s. f. 1. Faptul de a servi oaspeților mîncare și băutură; (concr.) mîncarea sau băutura servită. 2. (Înv.) Tratative. [Var.: (înv.) **tractáție, tractațiúne** s. f.] — It. **trattazione.**

TRÁTĂ, *trate,* s. f. Cambie care, în virtutea unei clauze speciale, se cedează spre încasare altei persoane. — It. **tratta.**

TRAUMÁTIC, -Ă, *traumatici, -e,* adj. Care are caracter de traumatism; de natura traumatismului. [Pr.: *trau-ma-*] — Fr. **traumatique** (lat. lit. **traumaticus**).

TRAUMATÍSM, *traumatisme,* s. n. Leziune suferită de un organism viu prin loviri, tăieturi, înțepături etc. [Pr.: *trau-ma-*] — Fr. **traumatisme.**

TRAUMATOLOGÍE, *traumatologii,* s. f. Ramură a chirurgiei, care se ocupă cu studiul rănilor suferite de un organism viu. [Pr.: *trau-ma-*] — Fr. **traumatologie** (< gr.)

TRAVÁLIU, *travalii,* s. n. (Tehn., ieșit din uz) Lucru mecanic. — După fr. **travail.**

TRAVERSÁ, *traversez,* vb. I. Tranz. A trece de pe o parte (a unui loc, a unui drum) pe cealaltă parte; a trece peste. ✦ A străbate, a tăia de-a curmezișul (munți, țări etc.). — Fr. **traverser.**

TRAVERSÁRE, *traversări,* s. f. Acțiunea de *a traversa.*

TRAVÉRSĂ, *traverse,* s. f. Bară de fier, de lemn, de beton armat etc., așezată transversal pe axa longitudinală a unei construcții sau a unui sistem tehnic și folosită ca piesă de rezistență la construirea scheletului unei clădiri, a unui pod, a unei mașini etc. ✦ Bară de lemn, de metal sau de beton armat care se așază transversal sub șinele de cale ferată și de care acestea se fixează prin crampoane sau șuruburi. — Fr. **traverse.**

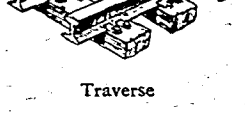

Traverse

TRAVERTÍN s. n. Tuf calcaros, care se poate lustrui ca marmura și care se folosește ca piatră de construcție. — Fr. **travertin** (< it.).

TRAVESTÍ, *travestesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A (se) deghiza. [Var.: (înv.) **străvestí** vb. IV] — Fr. **travestir** (< it.).

TRAVESTÍRE, *travestiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) travesti* și rezultatul ei.

TRAVESTÍT, -Ă, *travestiți, -te,* adj. Deghizat. [Var.: (înv.) **străvestí -ă** adj.] — V. *travesti.*

TRĂDÁ, *trădez,* vb. I. 1. Tranz. A înșela în mod perfid încrederea cuiva, săvîrșind acte care-i sînt potrivnice, pactizînd cu dușmanul etc.; a fi neloial față de cineva sau de ceva. ✦ Fig. (Despre o facultate fizică sau psihică) A nu mai funcționa (bine). ✦ A se abate de la o linie de conduită, a dovedi inconsecvență față de o acțiune, de o

idee etc. ✦ A comite o infidelitate în dragoste sau în căsnicie, a înșela. 2. Tranz. și refl. A (se) da pe față, a (se) da de gol. — Lat. lit. tradere (după *da*).

TRĂDARE, *trădări*, s. f. Acțiunea de *a (se) trăda* și rezultatul ei; lipsă de credință, infidelitate.

TRĂDĂTÓR, -OÁRE, *trădători, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care trădează. — Din **trăda** + suf. *-(ă)tor.*

TRĂGÁCI[1], *trăgace*, s. n. Piesă mobilă din mecanismul unei arme de foc, de care se trage cu degetul arătător pentru a descărca arma. — Din **trag** (prez. ind. al lui *trage)* + suf. *-aci.*

Trăgaci

TRĂGÁCI[2], *trăgaci*, s. m. Cel care trage cu o armă de foc. — Din **trag** (prez. ind. al lui *trage)* + suf. *-aci.*

TRĂGÁCI[3], *-e, trăgaci, -e*, adj. (Despre animale) Care trage (bine) la ham sau la jug; de tracțiune. — Din **trag** (prez. ind. al lui *trage)* + suf. *-aci.*

TRĂGĂNÁ vb. I. v. **tărăgăna.**

TRĂGĂNÁT, -Ă adj. v. **tărăgănat.**

TRĂGĂTOÁRE, *trăgători*, s. f. 1. Fiecare dintre cele două curele care leagă scările de șa; șleau. ✦ Curea groasă cu care se aplicau în trecut corecțiuni corporale; *p. ext.* bătaie cu o astfel de curea. 2. Trăgaci[1]. 3. Un fel de scăunel cu o deschizătură în care se bagă călcâiul cizmei spre a o descălța. — Din **trag** (prez. ind. al lui *trage)* + suf. *-(ă)toare.*

TRĂGĂTÓR[1], *trăgătoare*, s. n. Instrument de desen folosit la tragerea cu tuș a liniilor. — Din **trag** (prez. ind. al lui *trage)* + suf. *-(ă)tor.*

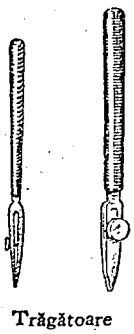

Trăgătoare

TRĂGĂTÓR[2], **-OÁRE**, *trăgători -oare*, adj. s. m. și f. I. Adj. (Despre vite) Care efectuează o tracțiune; de muncă, de povară. II. S. m. și f. 1. Persoană care trage ceva. ✧ Expr. *Trăgător de sfori* = persoană care trage sforile păpușilor la teatrul de marionete; *fig.* persoană care unelțește din culise. 2. Persoană care trage cu o armă de foc. ✧ Loc. adj. și adv. (Mil.; ieșit din uz) *În trăgători* = în lanț. 3. (Ieșit din uz) Persoană care trage o cambie, emitent de cambie. — Din **trag** (prez. ind. al lui *trage)* + suf. *-(ă)tor.*

TRĂÍ, *trăiesc*, vb. IV. 1. Intranz. A fi viu, în viață; a exista, a viețui. ✧ Expr. (Formulă de jurământ) *Așa să trăiesc* (sau *să trăiești* etc.) = zău. (În construcții negative) *A trăi cît lumea* (sau *cît zidul Goliei* sau *cît un veac de om)* = a trăi foarte mult. *Să trăiești*, se folosește ca formulă de salut, ca formulă de mulțumire pentru un serviciu făcut sau (și în formele *să trăim, să trăiți* etc.) ca formulă de urare. *Să trăiți!* formulă de salut întrebuințată, mai ales în armată, de inferiori față de superiori. (Tranz.) *Trăi-te-ar* (sau *trăiască-te*, rar, *trăiască-l, trăiasc-o) dumnezeu* (sau *cerul)* = să-ți (sau să-i) dea dumnezeu (sau cerul) viață lungă. 2. Intranz. A continua să existe, a dura, a se menține, a dăinui, a se perpetua. 3. Intranz. și tranz. A-și duce, a și petrece viața. ✧ Expr. (Intranz.) *A trăi cu capul în nori* = a nu-și da seama de realitate, a rămîne străin de ceea ce se petrece în jurul său. (Tranz.) *A-și trăi traiul* = a se bucura de viață, a duce un trai bun, fără griji. *A-și trăi traiul (și a-și mînca mălaiul)* = a îmbătrîni, a ajunge la capătul vieții. ✦ Intranz. A-și închina, a-și consacra viața unui scop. *Trăiește pentru știință.* ✦ Intranz. A se bucura, a profita din plin de viață. *Omul acesta știe să trăiască.* 4. Intranz. (Cu determinări locale) A fi stabilit undeva, a locui. *Am trăit o vreme la Kiev* (SADOVEANU). ✦ A-și petrece viața împreună cu cineva; a conviețui. ✧ A avea relații de dragoste cu cineva (în afara căsătoriei legale). 5. Intranz. A-și procura cele necesare traiului, a-și cîștiga existența, a se întreține. *Ideea că n-are cu ce trăi îl chinuia zi și noapte* (VLAHUȚĂ). ✧ Expr. *A trăi pe spinarea cuiva* = a se întreține din munca sau din cîștigul altcuiva. ✦ (Rar) A se hrăni. *Stridiile așa de rareori se găsesc, încît nu era chip de a trăi numai cu aceste* (DRĂGHICI). 6. Tranz. Fig. A simți cu intensitate, a participa (la...). *Eminescu și-a trăit versurile* (VLAHUȚĂ). — Slav (v. sl. **trajaŭ**).

TRĂINICÍE s. f. Însușirea de a fi trainic, de a dura; rezistență, durabilitate, soliditate. — Din **trainic** + suf. *-ie.*

TRĂÍRE s. f. 1. Faptul de *a trăi;* viețuire. 2. Metodă metafizică de cunoaștere care (bazîndu-se pe experiențe psihice confuze și subiective) pretinde că se poate ajunge la cuprinderea întregii realități; totalitatea proceselor psihice care servesc drept bază acestei metode.

TRĂIRÍSM s. n. Concepție filozofică idealistă după care se poate ajunge la cunoașterea diferitelor aspecte și fenomene ale vieții prin trăirea lor directă, prin pătrunderea lor nemijlocită, prin experiență proprie. — Din **trăire** + suf. *-ism.*

TRĂISTÁR, *trăistari*, s. m. Meșteșugar care face traiste. — Din **traistă** + suf. *-ar.*

TRĂISTÍCĂ, *trăistici*, s. f. Trăistuță. — Din **traistă** + suf. *-ică.*

TRĂISTIOÁRĂ, *trăistioare*, s. f. Trăistuță. — Din **traistă** + suf. *-ioară.*

TRĂISTÚȚĂ, *trăistuțe*, s. f. Diminutiv al lui *traistă.*

TRĂÎT s. n. Faptul de *a trăi.* ✧ Expr. *Din trăite* = din experiența proprie, cîștigată în viață. [Formă gramaticală: (în expr.) *trăite*]

TRĂITÓR, -OÁRE, *trăitori -oare*, adj. 1. Care trăiește, care este în viață, care există; viețuitor. 2. Care își duce viața, care locuiește undeva. *Niște boieri care ar fi trăitori în acele părți* (SADOVEANU). — Din **trăi** + suf. *-(i)tor.*

TRĂNCĂNEÁLĂ s. f. Acțiunea de *a trăncăni;* gălăgie, zgomot produs de cei care trăncănesc; vorbărie, sporovăială.

TRĂNCĂNÍ, *trăncănesc*, vb. IV. 1. Intranz. și tranz. A vorbi mult și fără rost, a îndruga vrute și nevrute; a flecări, a sporovăi. 2. Intranz. A face zgomot, lovind anumite obiecte unele de altele; a troncăni, a hodorogi. — Din **tranc.**

TRĂNCĂNÍT s. n. 1. Faptul de *a trăncăni;* trăncăneală. 2. Zgomot (ritmic).

TRĂPÁȘ, *trăpași*, s. m. Cal dresat să meargă la trap sau antrenat pentru cursele de trap. — Din **trap** + suf. *-aș.*

TRĂSĂTÚRĂ, *trăsături*, s. f. 1. Linie, contur caracteristic figurii unei persoane. ✦ Aspect esențial al caracterului sau al personalității cuiva. ✦ Aspect caracteristic, general al unei opere, al une doctrine, al unui fenomen, al unei activități, al unei epoci. 2. Linie trasă pe hîrtie cu creionul, cu condeiul etc. ✧ *Trăsătură de unire* = liniuță de unire. ✧ Expr. *Dintr-o trăsătură de condei* = dintr-o dată, fără a sta mult pe gînduri. — Din **tras** (part. lui *trage)* + suf. *-(ă)tură.*

TRĂSCĂU s. n. Rachiu tare.

TRĂSNAIE, *trăsnăi*, s. f. Faptă necugetată; năzbîtie, poznă. ✦ Idee năstrușnică, născocire ciudată. — Din **trăsni**[2] + suf. *-aie.*

TRĂSNEÁLĂ, *trăsneli*, s. f. Toană rea; nebunie, zăpăceală. — Din **trăsni**[2] + suf. *-eală.*

TRĂSNET, *trăsnete*, s. f. 1. Descărcare electrică în atmosferă, însoțită de o lumină vie și de un zgomot puternic, care are loc între doi nori sau între un nor și pămînt. ✧ Expr. *A rămîne ca lovit de trăsnet* = a rămîne înlemnit (de spaimă, de uimire etc.). *Lovitură de trăsnet* = întîmplare (nefericită) venită pe neașteptate. (Reg.) *A da* (sau *a lăsa) ceva în trăsnet* = a se lipsi, a se lepăda de ceva, a da dracului. 2. Zgomot puternic; bubuitură, detunătură. — Din **trăsni**[2] + suf. *-et.*

TRĂSNÍ[1] vb. IV. v. **trosni.**

TRĂSNÍ[2], *trăsnesc*, vb. IV. 1. Intranz. impers. și unipers. A se produce trăsnete, a cădea trăsnete. ✧ Tranz. A lovi pe cineva trăsnetul, a cădea undeva trăsnetul. ✧ Expr. *A trăsni pe cineva ca din senin* = a lovi pe cineva în mod neașteptat. ✦ Fig. A cădea, a tăbărî, a apărea undeva pe neașteptate. ✧ Expr. *A-i trăsni cuiva ceva (prin cap)* sau (rar, tranz.) *a-l trăsni pe cineva prin minte* = a-i veni cuiva o idee neașteptată, ciudată, nesăbuită. 2. Tranz. și intranz. A izbi cu putere, a lovi. ✦ Intranz. Fig. A-și manifesta mînia zgomotos și cu furie, strigînd, vociferînd; a tuna și a fulgera. 3. Refl. Fig. A înnebuni, a se țicni. ✦ Tranz. și refl. A (se) ameți de băutură, a (se) îmbăta. 4. Intranz. (Despre arme de foc) A se declanșa cu zgomot puternic, a pocni, a detuna, a bubui. — Slav (v. sl. **trĕsnoⁿti**).

TRĂSNÍT, -Ă, *trăsniți, -te*, adj. (Adesea substantivat) 1. Zănatic. ✦ Amețit de băutură; beat. 2. Fig. Afurisit, blestemat, netrebnic. — V. *trăsni*[2].

TRĂSNITÓR, -OÁRE, *trăsnitori, -oare*, adj. (Rar) Care trăsnește. ✦ Fig. Zdrobitor, năprasnic, ucigător. — Din **trăsni**[2] + suf. *-(i)tor.*

TRĂSNITÚRĂ, *trăsnituri*, s. f. Zgomotul produs de trăsnet; bubuitură, trosnitură, pocnitură. — Din **trăsni**[2] + suf. *-(i)tură.*

TRĂSURĂ[1], *trăsuri*, s. f. 1. Vehicul cu arcuri, pe patru roți, tras de cai și întrebuințat la transportul persoanelor. ✧ (Înv.) *Trăsură cu aburi* = tren. 2. Vizitiu (2). — Din **tras** (part. lui *trage)* + suf. *-ură.*

Trăsură

TRĂSÚRĂ[2], *trăsuri*, s. f. 1. (Înv.) Linie a feței, trăsătură. ✦ Linie de hotar între proprietăți. ✦ Suprafață de teren cu o lungime de șase prăjini. 2. (Rar, în expr.) *Trăsură de unire* = liniuță de unire. — Din **tras** (part. lui *trage)* + suf. *-ură.*

TRĂSURÍCĂ, *trăsurici*, s. f. Diminutiv al lui *trăsură*[1]; trăsură mică și ușoară (cu două roți). ✦ Cărucior de copii. [Pl. și: *trăsurele*]

TREÁBĂ, *treburi*, s. f. 1. Îndeletnicire, ocupație, activitate. ✧ Expr. *A avea treabă* sau (rar) *a fi în treabă* = a fi ocupat. *A-și căuta* (sau *a-și vedea) de treabă* = a) a lucra conștiincios, cu sîrguință; b) a-și vedea de lucrul său, a nu se amesteca în lucrul altora. *A se afla în treabă* = a-și face de lucru fără a fi nevoie, pentru a-și da importanță. 2. Muncă, lucru. ✧ Expr. *A se lua cu treaba* = a uita necazurile, interesele, muncind. *A se pune pe treabă* = a se apuca serios de lucru. *A se da la treabă* = a fi dispus să se apuce de muncă. *E treabă* = e mult de lucru. (Înv.) *A avea de treabă* = a avea de lucru. 3. Ispravă, faptă. ✧ Loc. adj. *De treabă* = bun, cinstit, cumsecade, de omenie; de ispravă. (Pop.) *Cu treabă* = cu rost, cu socoteală, cu rînduială, cu măsură. ✧ Expr. (Înv.) *De ce treabă?* = de ce? *Marc treabă!* = mare lucru! 4. Chestiune, problemă, interes, afacere (1). ✧ Expr. *A avea treabă cu cineva* (sau *undeva)* = a avea anumite interese cu cineva (sau undeva). *Ce treabă am (ai* etc.) *cu...?* = ce mă (te etc.) interesează, ce mă (te etc.) privește? *Nu e treaba mea* (sau *ta, sa* etc.) = nu mă (sau te, îl etc.) privește. *A-și face treaba* = a-și face interesele. (Rar) *A face pe treabă* = a face pe placul sau după interesul cuiva. ✦ (Înv., la pl., în forma *trebi)* Interes de stat; chestiuni publice; minister. *Să-l puneți în capul trebilor* (BĂLCESCU). 5. Năravuri, obiceiuri, deprindere. 6. Împrejurare, situație. ✧ Expr. *A fi treaba așa* (sau *astfel)* = a fi lucrurile așa cum sînt, a se prezenta în felul cum se

văd. *Se vede-treaba că* = se vede că..., se pare că..., probabil. 7. Folos, profit. ◇ Expr. *A nu fi de nici o treabă* sau *a nu fi nici de-o treabă* = a fi cu totul nefolositor, inutil. [Pl. și: *trebi*] — Slav (v. sl. *trěba*).

TREACĂT s. n. 1. Faptul de *a trece*. ◇ Loc. adv. *Din treacăt* = din fugă. *În treacăt* = a) în trecere; b) în mers, în drum; în fugă, la repezeală; c) în cîteva cuvinte, pe scurt; pe deasupra, superficial. 2. Drum de trecere.

TREANCA-FLEANCA s. f. Palavrageală, vorbe deșarte. ◇ Expr. *A fi o treanca-fleanca* = a fi un om de nimic. — Din *trăncăni* + *fleancă*.

TREANȚĂ, *trențe*, s. f. Zdreanță. — V. *zdreanță*.

TREAPA-LEAPA interj. Cuvînt care redă zgomotul produs de obiecte de lemn care se lovesc ritmic între ele sau de pașii tîrîți ai unui om greoi la mers. — Onomatopee.

TREAPĂD s. n. 1. Trap. ✦ Alergătură multă încoace și încolo. ✦ Zgomotul produs de mersul unui cal în trap sau de o persoană care calcă apăsat; tropăit, tropăitură. 2. (Pop.) Diaree, dizenterie. [Var.: (2) **treápăt** s. n.] — Postverbal al lui *trepăda*.

TREÁPĂT s. n. v. treapăd.

TREÁPTĂ, *trepte*, s. f. 1. Fiecare dintre suprafețele orizontale cu lățime relativ mică, care alcătuiesc o scară. ✦ Fiecare dintre barele (de lemn sau de fier) așezate transversal, la distanțe egale, între două bare verticale, alcătuind o scară; fuscel. 2. Fig. Grad, nivel; etapă, fază. ✦ Rang, poziție, situație. 3. Fig. Categorie socială; pătură, strat. — Lat. *trajecta*.

TREASC, *treascuri*, s. n. Tun mic, primitiv, folosit în trecut pentru a produce jocuri de artificii sau pocnituri la petreceri, la serbări etc.; piuă. — Slav (v. sl. *trěsků*).

TREAZ, -Ă, *treji, -ze*, adj. 1. Care nu doarme; deștept. 2. Care nu e beat. 3. Fig. Care veghează cu atenție; vigilent. ✦ (Neobișnuit) Cu mintea clară, limpede; înțelept. — Slav (v. sl. *trĕzvŭ*).

TREBĂLUÍ, *trebăluiesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. A face tot felul de treburi mărunte (pe lîngă casă); a roboti. — Din *treabă*.

TRÉBNIC, *trebnice*, s. n. Carte de ritual în biserica ortodoxă; molitvelnic. — Slav (v. sl. *trĕbnikŭ*).

TREBUÍ, pers. 3 *trebuie*, vb. IV. 1. Intranz. A avea nevoie (de ceva), a fi nevoie de ceva. ◇ Loc. adv. *Cum trebuie* = așa cum se cuvine, cum se cade; bine. ◇ Expr. *Așa-ți trebuie* = așa ți se cuvine, așa meriți. *Atîta i-a trebuit* = asta a așteptat ca să... 2. Tranz. unipers. și impers. E necesar să..., e obligatoriu să..., se cere (neapărat) să... 3. Tranz. unipers. și impers. A fi probabil sau posibil, a se putea presupune. [Prez. ind. pers. 1 sg. (rar): *trébui* și *trebuiesc*] — Slav (v. sl. *trĕbovati*).

TREBUINCIÓS, -OÁSĂ, *trebuincioși, -oase*, adj. Necesar, folositor, util; de trebuință. — Din *trebuință* + suf. *-ios*.

TREBUÍNȚĂ s. f. 1. Nevoie, necesitate. ◇ Loc. adj. și adv. *De trebuință* = folositor, necesar, util. ◇ Expr. *Îmi face trebuință* sau *am trebuință de...* = îmi este necesar, îmi trebuie... ✦ Interes. *Are trebuință să-l tăinuiască* (SADOVEANU). 2. (Ieșit din uz) Treabă, afacere, chestiune. — Din *trebui* + suf. *-ință*.

TREBUITÓR, -OÁRE, *trebuitori, -oare*, adj. (Rar) Trebuincios. — Din *trebui* + suf. *-(i)tor*.

TREBUȘOÁRĂ, *trebușoare*, s. f. Diminutiv al lui *treabă*.

TRECĂTOÁRE, *trecători*, s. f. 1. Drum îngust de trecere printre doi munți sau printre două șiruri de munți; pas. 2. Loc de trecere. — Din *trec* (prez. ind. al lui *trece*) + suf. *-(ă)toare*.

TRECĂTÓR, -OÁRE, *trecători, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care trece repede, care nu durează mult; temporar. ✦ Care trece printr-un loc fără a se opri multă vreme, care este în trecere. 2. S. m. și f. Pieton. ✦ Drumeț, călător. — Din *trec* (prez. ind. al lui *trece*) + suf. *-(ă)tor*.

TRÉCE, *trec*, vb. III. 1. 1. Intranz. A merge, fără a se opri (printr-un anumit loc sau prin dreptul cuiva sau a ceva). ◇ Expr. *Trece ca pe lîngă o moară pustie*, se spune despre cineva care trece pe lîngă o casă cunoscută fără să intre sau pe lîngă o persoană cunoscută fără să salute. *A trecut baba cu colacii* = e prea tîrziu, n-ai prins momentul, ai scăpat ocazia. ✦ A merge rînduri-rînduri, formînd un convoi, o coloană; a se perinda. ◇ Expr. (Tranz.) *A trece în revistă* = a inspecta trupele adunate în acest scop (într-o anumită formație); *fig.* a considera fapte, evenimente, în desfășurarea lor. ✦ (Despre vehicule cu rută fixă) A merge pe o anumită linie, pe traseul obișnuit; a intra și a ieși din stație. ✦ (Despre păsări) A străbate văzduhul în zbor; a zbura. ✦ (Despre proiectile) A străbate aerul. ✦ (Despre vînt) A sufla, a bate. ✦ (Despre ape curgătoare) A merge la vale; a curge. ✦ (Despre corpuri cerești sau despre nori) A se mișca pe cer. 2. Intranz. A merge într-o anumită direcție, spre o anumită țintă sau cu un anumit scop. ✦ (Despre ape curgătoare, despre drumuri, șosele etc.) A avea cursul sau traseul prin... 3. Intranz. A se abate pe undeva sau pe la cineva, a face o (scurtă) vizită cuiva. 4. Tranz. (Pop.) A ocoli. ◇ Expr. *A trece cu vederea* = a) a nu lua în seamă (pe cineva sau ceva), a nu da importanța cuvenită, a neglija, a omite; b) a nu lua ceva în nume de rău, a nu ține seamă de..., a ierta, a uita. 5. Intranz. A depăși, a merge mai departe de..., a lăsa în urmă. 6. Tranz. A sări, a păși peste un obstacol, o barieră, pentru a ajunge dincolo sau de cealaltă parte. ◇ Expr. *A trece hopul* = a scăpa de o greutate, de o primejdie. *Nu zi hop pînă nu treci șanțul* = nu te lăuda prea devreme cu o izbîndă încă nesigură. ✦ A străbate un drum de-a curmezișul; a traversa. ✦ Intranz. A păși peste cineva sau ceva, călcînd în picioare, zdrobind. ◇ Expr. *A trece peste cineva* = a desconsidera, a disprețui pe cineva. 7. Tranz. A transporta (dincolo de... sau peste...). 8. Tranz. A atinge un corp, un obiect cu o mișcare ușoară de alunecare pe suprafața lui. *Trece mîna peste frunte* (C. PETRESCU). ◇ Expr. (Intranz.) *A trece peste ceva cu buretele* = a da ceva uitării, a ierta greșelile cuiva. 9. Tranz. A petrece prin... sau peste... *Cu friul calului trecut pe după cot* (SADOVEANU). 10. Intranz. A se duce într-alt loc, a merge dintr-un loc în altul; a schimba un loc cu altul. ◇ Expr. *A trece la cineva* sau *în rîndurile cuiva* (sau *a ceva*) sau *de* (înv. *în partea cuiva*) = a se ralia la ceva (sau cu cineva). ✦ Fig. (Determinat prin «în cealaltă lume», «în vecie», «din lume», «din viață») A muri. 11. Intranz. A ajunge la..., a fi transmis (din mînă în mînă, de la unul la altul, din om în om) pînă la... ✦ Tranz. A da, a transmite ceva. 12. Intranz. A-și îndrepta atenția spre o nouă îndeletnicire, spre un nou cîmp de activitate, a începe să se ocupe cu altceva, a se apuca de altceva. ◇ Expr. *A trece la fapte* = a acționa. ✦ A schimba o stare cu alta, o lucrare sau o acțiune cu alta. 13. Tranz. A introduce, a înregistra, a înscrie (într-un registru, într-o rubrică, într-o clasificare); a repartiza pe cineva undeva. ✦ A înscrie un bun pe numele cuiva. 14. Tranz. A susține cu succes un examen, a fi declarat reușit, admis; a fi promovat într-o clasă superioară. II. 1. Intranz. și tranz. A străbate un drum (îngust) sau un spațiu gol. ◇ Expr. (Rar, intranz.) *A nu-i trece cuiva ceva nici prin vis*, se spune față de întîmplări sau situații cu totul neașteptate, care provoacă uimire. ✦ Intranz. A străbate cu osteneală, a-și face drum cu greu; a răzbate. ◇ Expr. *A trece ca un cîine prin apă* = a nu se alege (din viață, din școală) cu nici o experiență, cu nici o învățătură. *A trece prin foc și prin apă* = a îndura multe nevoi și necazuri, a răzbate prin multe greutăți. (Tranz.) *A trece pe cineva prin toate apele* = a ponegri, a calomnia pe cineva. 2. Intranz. Fig. A avea de suferit, de îndurat; a fi supus la... 3. Intranz. (Despre legi) A fi aprobat, a fi votat. 4. Intranz. A străbate printr-o deschizătură, printr-o crăpătură, printr-un spațiu îngust. ◇ Expr. *A-i trece cuiva printre degete*, se spune cînd cineva lasă să-i scape ceva, cînd pierde ceva. *Îi trece mulți bani prin mîini*, se spune cînd cineva cheltuiește fără socoteală, cînd risipește bani mulți. ◇ Tranz. *Trecuse mîna prin deschizătură și apucase toporul* (SADOVEANU). ✦ Tranz. A supune unei operații de filtrare, de cernere, de strecurare. 5. Intranz. A ieși de partea cealaltă (făcînd o spărtură, o tăietură, o deschizătură); a străpunge. ◇ Expr. (Tranz.) *A trece (pe cineva) pe sub ascuțișul sabiei* (sau *sub sabie, sub paloș*) = a tăia, a omorî (cu o armă ascuțită). 6. Tranz. (Despre anumite stări fiziologice) A năpădi pe cineva (fără a putea fi oprit). ◇ Expr. *A-l trece pe cineva cu rece și cu cald* = a fi zguduit de o emoție puternică. ✦ (Pop., despre excremente și despre urină) A nu putea fi reținut. III. 1. Intranz. (Despre unități de timp) A se scurge, a se desfășura (apropiindu-se de sfîrșit). ◇ Expr. *Mai trece de mai trece...* = după o bucată de vreme..., după un timp (nu prea lung)... *Nu e timpul trecut* (sau *vremea trecută*) = nu e prea tîrziu, mai e timp. ✦ Refl. A se epuiza, a se sfîrși, a nu mai fi actual. 2. Intranz. A dispărea, a pieri (după o bucată de vreme). ✦ (Despre suferințe, necazuri, boli etc.) A înceta să mai existe, să se mai facă simțit, să mai acționeze. 3. Tranz. A petrece un timp, o epocă din viață. ◇ Expr. *A-și trece vremea* = a-și întrebuința vremea (fără folos). (Intranz.) *A-și trece din vreme* = a-și petrece timpul mai ușor, mai repede. ✦ Refl. (Înv.) A se întîmpla, a se petrece. *Toate cîte se trecuse între mine și Bem* (GHICA). 4. Intranz. A depăși o anumită vîrstă, o anumită limită de timp. 5. Refl. A-și pierde vigoarea, frăgezimea tinereții; a îmbătrîni. ✦ (Despre plante) A se veșteji, a se ofili, a se usca. ✦ (Despre fructe) A fi prea copt (pierzîndu-și valoare). ✦ (Despre foc, jăratic, flăcări) A se sfîrși, a se stinge. 6. Refl. (Despre anumite materiale) A se consuma, a se împuțina. ✦ Tranz. (Despre mărfuri) A plasa, a vinde. IV. Intranz. A fi mai mare sau mai mult decît o anumită mărime, valoare, cantitate; a depăși. ◇ Expr. *A trece de la cineva*, se spune cînd cineva face o concesie, dînd ceva în plus sau cînd cedează, admițînd părerea altuia. ✦ A ajunge pînă dincolo de... ✦ Tranz. A întrece. ◇ Expr. *A trece măsura* = a exagera. ✦ Refl. (În expr.) *A se trece din pahare* (sau *din băut*) = a bea prea mult, a se ameți de băutură. *A se trece cu firea* = a lua lucrurile prea în serios; a se emționa. (Impers.) *A se trece de șagă* (sau *de glumă*) = a merge cu gluma prea departe; a începe să fie lucru serios; a se îngroșa gluma. (Rar) *A se trece cu gluma* = a exagera cu gluma. V. 1. Refl. A fi luat în seamă; a avea crezare, trecere. ✦ Tranz. A ierta, a îngădui. 2. Intranz. A fi considerat de..., a fi luat drept... 3. Intranz. A se transforma, a se preface în... — Lat. *traicere*.

TRÉCERE, *treceri*, s. f. 1. Faptul de *a (se) trece*. ◇ Loc. adv. *În trecere* = în treacăt, în fugă, fugitiv. ✦ (Concr.) Loc pe unde se poate trece. ✦ Construcție amenajată într-un anumit loc pentru a permite trecerea unui vehicul peste un obstacol. ◇ *Trecere de nivel* = loc de intersecție la același nivel, între o cale ferată și o șosea. 2. Considerație sau autoritate de care se bucură și de care se folosește cineva; influență. ◇ Expr. *A avea trecere* = a) a fi luat în seamă; b) (despre mărfuri) a avea căutare, a fi cerut, a se vinde ușor. *Cu trecere* = influent, bine văzut.

TRECLÉT, -Ă, *trecleți, -te*, adj. (Înv. și arh.; adesea substantivat) Afurisit, blestemat. — Bg. *triklet*.

TRECÚT[1] s. n. 1. Timpul care s-a scurs, precum și întîmplările, faptele, starea de lucruri din acel timp. ◇ Loc. adv. *În trecut* = altădată, odinioară. ◇ Loc. adj. și adv. *Din trecut* = de altădată, de odinioară, de demult. ◇ Expr. *A o rupe cu trecutul* = a pune capăt unei situații sau unei stări de lucruri din trecut, a nu mai vrea să știe de ceea ce a fost. 2. Denumire dată grupului de timpuri verbale care exprimă o acțiune trecută, săvîrșită înainte de momentul vorbirii. — V. *trece*.

TRECÚT[2], **-Ă**, *trecuți, -te*, adj. 1. Din trecut, de altădată; *p. ext.* de demult, vechi, dispărut. ✦ Care nu mai e actual; demodat. 2. (Despre unități de timp) Anterior celui prezent; prece-

dent; (la pl.) din trecutul apropiat. *Anii trecuți. Zilele trecute.* 3. Îmbătrînit. ✦ (Despre plante) Ofilit, veștejit. ✦ (Despre materiale, obiecte etc.) Consumat (în parte). 4. (Rar, determinat prin «din băutură») Beat. — V. *trece.*

TREFILÁ, *trefilez*, vb. I. Tranz. A trece forțat un material metalic printr-o filieră, pentru a obține o sîrmă. — Fr. **tréfiler.**

TREFILÁRE s. f. Acțiunea de *a trefila.*

TREFILÁT s. n. Trefilare. — V. *trefila.*

TREFILATÓR, *trefilatori*, s. m. Muncitor specializat în trefilarea metalelor. — Din **trefila** + suf. *-tor.*

TRÉFLĂ, *trefle*, s. f. 1. Una dintre cele patru culori ale cărților de joc, reprezentată printr-un semn de culoare neagră, în forma frunzei de trifoi; spatie. 2. (În vechea armată) Găitan de fir sau de bumbac, cusut în formă de frunză de trifoi la umerii hainelor ofițerești. — Fr. **trèfle.**

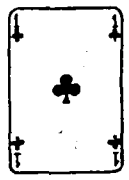

Treflă

TRÉGHER, *tregheri*, s. m. (Reg.) Hamal. — Germ. **Träger.**

TREI num. card. 1. Numărul care are în numărătoare locul între doi și patru și care se indică prin cifra 3 sau III. ✧ Expr. *Trei-trei* = încet, anevoie, alene. ✧ (Adjectival) *Să așternuse zăpada de trei palme* (DELAVRANCEA). (Expr.) *A lua pe cineva la trei păzește* (sau *la, în trei parale*) = a cere cuiva socoteală pe un ton sever și disprețuitor; a certa aspru pe cineva. ✧ (Substantivat) *Scrie un trei pe tablă.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Etajul trei.* ✧ (Formează numeralul adverbial corespunzător) *Calul se și scutură de trei ori* (CREANGĂ). ✧ (Precedat de «cîte» formează numeralul distributiv corespunzător) *S-a tăiat fiecare pîine în cîte trei bucăți* (CREANGĂ). ✧ (În forma de feminin *trele*, precedat de «toate» sau «cîte») *Toate trele.* 2. Compuse: *trei-frați* = plantă erbacee cu flori galbene, plăcut mirositoare, cu cinci petale *(Viola saxatilis)*; *trei-frați-pătați* = gen de toporași (din care s-a obținut, prin încrucișare cu alte specii, panseaua) *(Viola hortensis).* 3. (Bis; în expr.) *Trei-ierarhi* = trisfetite. [Formă gramaticală: (f., rar) *trele*] — Lat. **tres.**

TRÉIER s. n. Treierat. — Postverbal al lui **treiera.**

TREIERÁ, *tréier*, vb. I. Tranz. 1. A separa boabele de restul unei plante (în trecut, prin batere, azi cu mașini speciale). 2. Fig. A umbla din loc în loc; a cutreiera. [Var.: **trierá** vb. I] — Lat. **tribulare.**

TREIERÁT s. n. 1. Faptul de *a treiera.* 2. Timpul cînd se treieră.

TREIERÁTOARE, *treierători*, s. f. 1. Mașină de treierat; batoză. 2. (Reg.) Tăvălug folosit la treierat. — Din **treiera** + suf. *-(ă)toare.*

TREIERĂTÓR, -OÁRE, *treierători, -oare*, s. m. și f. Muncitor la batoză. — Din **treiera** + suf. *-(ă)tor.*

TREIERÍȘ s. n. Treierat. — Din **treiera** + suf. *-iș.*

TRÉILEA, TRÉIA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află în numărătoare între al doilea și al patrulea. — Din **trei** + **le** + **a.**

TREÍME, *treimi*, s. f. 1. Fiecare dintre cele trei părți egale în care se împarte un întreg; a treia parte dintr-un întreg. 2. Grup de trei persoane care se prezintă ca o unitate. ✦ (În religia creștină) Uniune spirituală a celor trei persoane (tatăl, fiul și sfîntul duh) reprezentînd un singur dumnezeu; troiță. — Din **trei** + suf. *-ime.*

TRÉISPREZECE num. card. Numărul care are în numărătoare locul între doisprezece și paisprezece și care se indică prin cifra 13 sau XIII. ✧ (Adjectival) *În vîrstă de treisprezece ani.* ✧ (Substantivat) *Scrie un treisprezece pe tablă.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Rîndul treisprezece.* — Din **trei** + **spre** + **zece.**

TREISPREZÉCELEA, TREISPREZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află în numărătoare între al doisprezecelea și al paisprezecelea. — Din **treisprezece** + **le** + **a.**

TREIZÉCI num. card. Numărul care are în numărătoare locul între douăzeci și nouă și treizeci și unu și care se indică prin cifra 30 sau XXX. ✧ (Adjectival) *În vîrstă de treizeci de ani.* ✧ (Substantivat) *Scrie un treizeci pe tablă.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Rîndul treizeci.* — Din **trei** + **zeci** (pl. lui *zece*).

TREIZÉCILEA, TREIZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află în numărătoare între al douăzeci și nouălea și al treizeci și unulea. — Din **treizeci** + **le** + **a.**

TRELA-LÉLA adv. (Pop.; în expr.) *A umbla trela-lela* = a umbla lela, v. *lela.*

TREMATÓD, *trematode*, s. n. (La pl.) Încrengătură de viermi lați, avînd o ventuză cu care se fixează pe alte animale sau pe plante; (și la sg.) vierme care face parte din această încrengătură. — Fr. **trématodes.**

TRÉMĂ, *treme*, s. f. Semn grafic format din două puncte care se așază orizontal deasupra unei vocale, în unele limbi, pentru a indica o modificare de pronunțare a sunetului. — Fr. **tréma.**

TRÉMENS adj. n. (În expr.) *Delirium tremens* = boală pricinuită de alcoolism și caracterizată prin delir însoțit de tremurul nervos al feței și al membrelor. — Lat. lit. [delirium] **tremens.**

TRÉMOL s. n. v. **tremolo.**

TREMOLÓ s. n. Ușoară tremurătură produsă la executarea unei note muzicale cu un instrument sau cu vocea. [Acc. și: *trémolo.* — Var.: **trémol** s. n.] — It. **tremolo.**

TRÉMUR s. n. 1. Mișcare repetată, ușoară și involuntară, a corpului sau a unei părți a corpului, provocată de frig, de frică, de o boală etc.; tremurătură. 2. Mișcare, clătinare, zguduitură ușoară și repetată a unui lucru. 3. Vibrație a glasului sau a unor sunete; vibrare. — Postverbal al lui **tremura.**

TREMURÁ, *trémur*, vb. I. Intranz. 1. (Despre ființe și despre părți ale corpului) A face mișcări involuntare, bruște și continue, provocate de frig, de boală, de emoție etc. 2. (Despre plante și despre părți ale lor, rar despre alte lucruri) A face o mișcare (oscilatorie) ușoară și repetată; a se mișca, a se clătina. ✦ (Despre lumini și umbre) A licări. ✦ (Despre ape) A se mișca în unduiri ușoare; a se încreți. ✦ (Despre pămînt) A se zgudui, a se cutremura. 3. (Despre sunete, melodii) A vibra; (despre glas) a avea tremurături, a fi nesigur (din cauza unei emoții). 4. Fig. (Despre oameni) A fi cuprins de o emoție puternică. ✦ A se înfiora de spaimă; a se cutremura. ✧ Expr. *A tremura după ban* = a fi lacom de bani; a fi zgîrcit. — Lat. **tremulare.**

TREMURÁRE s. f. 1. Acțiunea de *a tremura* și rezultatul ei. 2. Tremur. ✦ (Rar) Înfiorare, cutremurare (de groază).

TREMURÁT[1] s. n. Faptul de *a tremura*; tremur.

TREMURÁT[2], **-Ă**, *tremurați, -te*, adj. 1. Care tremură, care vibrează; tremurător. 2. (Despre glas) Nesigur, șovăielnic. 3. (Despre linii, despre scris etc.) Care nu are contururi ferme, precise; cu tremurături, cu sinuozități. 4. (Pop., rar) Înfiorat, frămîntat, cutremurat. — V. *tremura.*

Tremurătoare

TREMURĂTOÁRE, *tremurători*, s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu flori hermafrodite, verzui sau purpurii, dispuse în mici spiculețe care se leagănă cînd adie vîntul *(Briza media).* — Din **tremura** + suf. *-(ă)toare.*

TREMURĂTÓR, -OÁRE, *tremurători, -oare*, adj. Care tremură, care vibrează. ✦ (Despre ape) Care unduiește ușor. — Din **tremura** + suf. *-(ă)tor.*

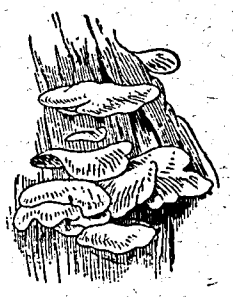

Tremurici

TREMURĂTÚRĂ, *tremurături*, s. f. Tremur; scuturătură, zguduitură. — Din **tremura** + suf. *-(ă)tură.*

TREMURÍCI s. n. 1. Tremur, tremurare continuă. 2. (Reg.) Piftie. 3. (Reg.) Floare artificială pusă pe o sîrmă subțire, răsucită în așa fel încît pare că tremură într-una. 4. Ciupercă necomestibilă, gelatinoasă, tremurătoare, cu spini moi pe fața inferioară; crește în pădurile de brad, pe lemne putrede *(Tremellodon gelatinosum).* —. Din **tremura** + suf. *-ici.*

TREMURÍȘ, *tremurișuri*, s. n. (Rar) Tremur, mișcare, clătinare. — Din **tremura** + suf. *-iș.*

TREMURÎND, -Ă, *tremurînzi, -de*, adj. Tremurător. — V. *tremura.*

Trenă

TREN, *trenuri*, s. n. 1. Convoi de vagoane de cale ferată legate între ele și puse în mișcare de o locomotivă cu aburi, de un motor diesel sau de un curent electric. ✧ *Tren subteran* = metro. ✧ Expr. *A scăpa* (sau *a pierde*) *trenul* = a pierde, a scăpa o ocazie favorabilă. 2. Convoi de vehicule formînd o unitate de transport, antrenat de unul sau de mai multe vehicule motoare, prin cablu, prin tracțiune animală etc. ✧ (Înv.) *Tren de luptă* = convoi de vehicule care alimentează cu muniții trupa din linia de luptă. 3. Ansamblu de dispozitive sau de mașini-unelte prin care trece un material în serie, în cursul unui grup de operații de prelucrare. ✧ *Tren fix* = ansamblu de piese din interiorul cutiei schimbătorului de viteze, format din axul intermediar și pinioanele fixe montate pe acestea. *Tren de laminare* = dispozitiv al mașinilor din filatura de bumbac, care servește la descreșirea și paralelizarea fibrelor și la subțierea produselor intermediare de fabricație. *Tren de roți* = sistem de roți dințate, montare pe același arbore. *Tren de aterizare* (sau *de amerizare*) = ansamblul organelor cu ajutorul cărora un avion (sau un hidroavion) alunecă pe pămînt (sau pe apă) înainte de a-și lua zborul sau după ce a aterizat (sau amerizat). 4. (Med. vet.; în expr.) *Tren anterior* (sau *posterior*) = partea de dinainte (sau de dinapoi) a corpului unui animal. — Fr. **train.**

Trening

TRENÁ, *trenez*, vb. I. Intranz. (Franțuzism) 1. (Despre acțiuni) A se desfășura cu încetineală, a tărăgăna. 2. (Despre lucruri) A zăcea undeva, uitat sau lăsat din neglijență. — Fr. **traîner.**

TRÉNĂ, *trene*, s. f. Partea de dinapoi a unor rochii, care se tîrăște pe jos; coadă lungă la o rochie. — Fr. **traîne.**

TRENCI, *trenciuri*, s. n. Pardesiu cu croială de raglan, făcut dintr-o stofă specială, impermeabilă. — Engl. **trench**[coat].

TRÉNING, *treninguri*, s. n. Îmbrăcăminte (sportivă) de flanelă, compusă din bluză și pantaloni strînși la glezne. — Engl. **training.**

TRENȚĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențăros.**

TRENȚUÍ vb. IV. v. **zdrențui.**

TRENȚURĂ, *trențurez*, vb. I. Tranz. A zdrențui. — Din **treanță**.

TRENÚȚ, *trenuțuri*, s.n. Diminutiv al lui *tren*.

TREPAN, *trepane*, s. n. 1. Instrument de chirurgie în formă de sfredel, folosit la trepanații; operație făcută cu acest instrument. 2. Sapă mare, întrebuințată la forarea găurilor de sondă. — Fr. **trépan** (< gr.).

TREPANÁ, *trepanez*, vb. I. Intranz. A face o intervenție chirurgicală, perforînd oasele cu ajutorul trepanului. — Fr. **trépaner**.

TREPANÁRE, *trepanări*, s. f. Acțiunea de *a trepana* și rezultatul ei.

TREPANÁȚIE, *trepanații*, s. f. Trepanare. — Fr. **trépanation**.

TREPÁDĂ, *trépăd*, vb. I. Intranz. 1. A alerga fără astîmpăr de colo pînă colo; a se agita. 2. (Despre cai) A merge în trap. 3. (Pop.) A avea diaree. — Lat. **trepidare**.

TREPĂDÁRE, *trepădări*, s. f. Acțiunea de *a trepăda* și rezultatul ei; alergătură.

TREPĂDÁT s. n. Trepădare. — V. *trepăda*.

TREPĂDĂTOÁRE, *trepădători*, s. f. Plantă erbacee cu rădăcina fibroasă, cu tulpina ramificată, cu flori verzui și cu fructul o capsulă; are proprietăți laxative *(Mercurialis annua)*. — Din **trepăda** + suf. *-(ă)toare*.

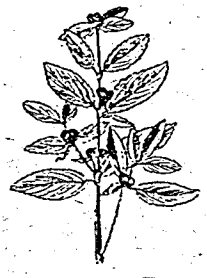

Trepădătoare

TREPĂDĂTÓR, -OÁRE, *trepădători, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care trepădă, care aleargă. 2. S. m. și f. (Pop.) Persoană care îndeplinește anumite sarcini la nunți. — Din **trepăda** + suf. *-(ă)tor*.

TREPĂDÚȘ, *trepăduși*, s. m. Persoană fără astîmpăr, care aleargă încoace și încolo (agitîndu-se pentru treburile altora); om fără demnitate, care se pune în serviciul altuia, făcîndu-i servicii mărunte, adesea înjositoare. — Din **trepăda** + suf. *-uș*.

TREPÉTNIC, *trepetnice*, s. n. Carte care cuprinde explicații și interpretări de natură superstițioasă a unor mișcări convulsive și involuntare, pe care le fac uneori pleoapele, buzele sau alte părți ale corpului omenesc. — Slav (v. sl. **trepetiniků**).

TREPIDÁ, *trepidez*, vb. I. Intranz. A vibra puternic, cu oscilații rapide, de mică amplitudine. ✦ Fig. A se agita, a fremăta. — Fr. **trépider**.

TREPIDÁNT, -Ă, *trepidanți, -te*, adj. Care trepidează; *fig.* plin de mișcare, agitat. — Fr. **trépidant**.

TREPIDÁȚIE, *trepidații*, s. f. Mișcare vibratorie continuă, cu amplitudine mică și cu frecvență mare, a unui sistem tehnic (mașină, vehicul etc.) în cursul funcționării lui. ✦ Fig. Agitație, neastîmpăr. — Fr. **trépidation**.

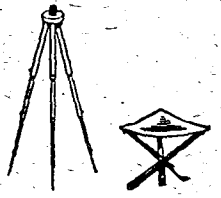

Trepiede

TREPIÉD, *trepiede*, s. n. Scaun sau suport cu trei picioare. — Fr. **trépied**.

TREPONEMÓZĂ, *treponemoze*, s. f. Boală a găinilor, care se manifestă prin paralizia picioarelor și a aripilor. — Fr. **tréponémose**.

TREPTÁT, -Ă, *treptați, -te*, adj. Care se realizează încetul cu încetul, la intervale de timp, în etape, succesiv; *p. ext.* care se prezintă din ce în ce mai pronunțat. — Din **treaptă** + suf. *-at* (după it. *graduato*).

TRÉSĂ, *trese*, s. f. Șiret din fire de lînă, de mătase sau de metal ori bandă de metal care se fixează pe uniforma unui ofițer, a unui subofițer, pentru a indica gradul. — Fr. **tresse**.

TRESĂLTÁ, *tresălt*, vb. I. Intranz. A tresări, a vibra de emoție, a se bucura foarte tare. — Fr. **tressauter** (după *sălta*).

TRESĂLTÁRE, *tresăltări*, s. f. Acțiunea de *a tresălta*; tresărire, freamăt.

TRESĂRÍ, *tresár*, vb. IV. Intranz. 1. A face o mișcare bruscă, involuntară și spontană, provocată de o emoție puternică. ✦ A se trezi brusc din somn sau dintr-o stare de apatie, de neatenție. ✦ (Despre inimă) A-și accelera și intensifica bătăile din pricina unei emoții; a zvîcni. 2. Fig. (Despre sunete, țipete) A răsuna brusc, pe neașteptate. — Fr. **tressaillir** (după *sări*).

TRESĂRÍRE, *tresăriri*, s. f. Acțiunea de *a tresări* și rezultatul ei.

TRESĂRITÚRĂ, *tresărituri*, s. f. (Rar) Tresărire. — Din **tresări** + suf. *-(i)tură*.

TRESTÍCĂ, *trestici*, s. f. (Bot.) Trestioară. — Din **trestie** + suf. *-ică*.

TRÉSTIE, *trestii*, s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, care crește pînă la 4-5 m înălțime, cu tulpina rigidă, cu numeroase noduri, cu frunze verzi-albăstrui și cu flori verzi-gălbui, pătate cu violet; dispuse în spice; se întrebuințează la împletituri, îngrăditori etc. *(Arundo donax)*. ✧ Compuse: *trestie-de-cîmpuri* (sau *trestie-mieă*) = plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze late, cu flori verzi-deschise, violacee sau purpurii *(Calamagrostis epigeios)*; *trestie-de-zahăr* = planta erbacee din familia gramineelor, cultivată în țările calde ca plantă industrială, din al cărei suc se fabrică zahăr *(Saccharum officinarum)*; *trestie-de-mare* sau *trestie-spaniolă* = plantă din familia palmierilor, cu tulpina foarte lungă, subțire și flexibilă, din care se fac bastoane și împletituri *(Calamus Rotang)*; *trestie-mirositoare* = obligeană. — Slav (v. sl. **tristi**).

TRESTIÍȘ, *trestiișuri*, s. n. Desiș de trestie. — Din **trestie** + suf. *-iș*.

TRESTIOÁRĂ, *trestioare*, s. f. 1. Diminutiv al lui *trestie*. 2.

Trestie

Trestie-de-zahăr

Trestie-de-mare

Plantă erbacee care crește pînă la 1 m înălțime, asemănătoare cu trestia *(Calamagrostis arundinacea)*.

TRÉTI adj. invar. (Înv.) Al treilea. — Slav (v. sl. **tretiĭ**).

TRETÍN, -Á, *tretini, -e*, s. m. și f. Animal (mai ales cal) de trei ani. — Din **treti** (< v. sl. *tretiĭ*) + [noa]**tin**.

TRETIÓR, -OÁRĂ, *tretiori, -oare*, s. m. și f. Diminutiv al lui *tretin*.

TRÉVERE s. f. pl. (Reg.) Resturi de struguri care rămîn în teasc după stoarcerea mustului, din care se face rachiu. — Germ. **Treber**.

TREZÍ, *trezesc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) deștepta, a (se) scula din somn. 2. Refl. A-și veni în fire (dintr-o stare de reverie, de leșin etc.). ✦ Tranz. A readuce la viață. ✦ Tranz. și refl. A (se) dumiri, a (se) lămuri. 3. Refl. și tranz. A lua ființă sau a face să ia ființă, a se ivi sau a face să se ivească, a apărea sau a face să apară. 4. Refl. A deveni conștient, a ajunge să înțeleagă. 5. Refl. A se pomeni pe neașteptate cu cineva, a ajunge deodată undeva, la cineva sau într-o situație neprevăzută. ✧ Expr. *Unde te trezești?* se spune unui om prea îndrăzneț sau care se comportă în mod nepotrivit. ✦ A se afla într-un loc sau într-o anumită stare de cînd își poate aduce aminte. 6. Refl. (Despre mîncăruri, băuturi, mirosuri) A-și pierde tăria, gustul, aroma; a se răsufla. — Slav (v. sl. **trĕzviti**).

TREZÍE, *trezii*, s. f. 1. Starea celui care nu doarme, care este treaz; veghe. 2. Starea celui care este cu mintea limpede. — Din **treaz** + suf. *-ie*.

TREZÍRE, *treziri*, s. f. Acțiunea de *a (se) trezi* și rezultatul ei.

TREZÍT, -Ă, *treziți, -te*, adj. (Despre mîncăruri, băuturi etc.) Care și-a pierdut tăria, gustul, aroma etc.; răsuflat. ✦ Cu miros greu. — V. *trezi*.

TREZORERÍE, *trezorerii*, s. f. Oficiu al unui stat unde se păstrează și se administrează tezaurul public. — Fr. **trésorerie**.

TREZORIÉR, *trezorieri*, s. m. Funcționar, demnitar însărcinat cu administrarea tezaurului unui stat sau al fondurilor unei organizații, unei asociații etc. [Pr.: *-ri-er*] — Fr. **trésorier**.

TREZVÍE, *trezvii*, s. f. (Rar) Stare de limpezime a minții, de vioiciune, de agerime; curățenie sufletească. — Slav (comp. v. sl. **tr̆ĕzvenije**).

TRI- Element de compunere însemnînd «trei», care servește la formarea unor adjective și a unor substantive. — Fr. **tri-**.

TRIÁ, *triez*, vb. I. Tranz. A împărți un stoc de obiecte pe categorii, după anumite criterii; a selecționa. — Fr. **trier**.

TRIÁDĂ, *triade*, s. f. 1. (În antichitate) Reunire de trei elemente (ființe, divinități etc.); *p. ext.* (azi) reunire de trei unități. 2. (Chim.) Grupă formată din trei elemente cu proprietăți asemănătoare. — Fr. **triade** (lat. lit. **trias, -adis**).

TRIÁJ, *triaje*, s. n. 1. Faptul de a tria; triere. 2. Stație tehnică de cale ferată, în care se garează materialul rulant, se recompun și se aranjează pe direcții trenurile de marfă sau de călători etc. — Fr. **triage**.

TRIÁNGLU, *triangluri*, s. n. Instrument muzical de percuție în formă de triunghi, construit din oțel, care se lovește cu o baghetă din același metal. — Fr. **triangle**.

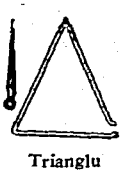

Trianglu

TRIANGULÁ, *triangulez*, vb. I. Tranz. A măsura prin triangulație; a împărți un teren în triunghiuri pentru a-i stabili suprafața. — Fr. **trianguler**.

TRIANGULÁȚIE, *triangulații*, s. f. Operație de stabilire, pe o porțiune a suprafeței pămîntului, a unei rețele de triunghiuri, formată din puncte materializate pe teren, pornind de la o bază de lungime relativ mică, însă măsurată cu precizie; servește la ridicări geodezice pe suprafețe întinse, prin raportarea punctelor terenului la vîrfurile triunghiurilor. ✦ Rețea de triunghiuri stabilită pe teren, care constituie infrastructura oricărei măsurători terestre. — Fr. **triangulation**.

TRIÁSIC[1] s.n. Prima perioadă a erei mezozoice. — Fr. **triasique.**

TRIÁSIC[2], **-Ă**, *triasici, -e*, adj. Care aparţine perioadei triasicului, privitor la această perioadă. *Fosilă triasică.* — Fr. **triasique.**

TRIATLÓN, *triatlonuri*, s. n. Concurs sportiv constînd din trei probe diferite, la care participă aceiaşi concurenţi, clasamentul făcîndu-se prin totalizarea rezultatelor obţinute la fiecare probă. — Fr. **triathlon** (< gr.).

TRIATÓMIC, -Ă, *triatomici, -e*, adj. Care cuprinde trei atomi într-o moleculă. — Fr. **triatomique.**

TRIB, *triburi*, s. n. Formă de organizare socială primitivă, constînd dintr-o grupare de familii înrudite, avînd limbă şi credinţe comune şi fiind supuse autorităţii unui şef ales. — Lat. lit. **tribus** (fr. tribu).

TRIBÁL, -Ă, *tribali, -e*, adj. De trib; (despre o populaţie) care trăieşte în triburi. — Fr. **tribal.**

TRIBÁZIC, *tribazici*, adj. m. (În expr.) *Acid tribazic* = acid care prin disociere pune în libertate trei ioni de hidrogen. — Fr. **tribasique.**

TRIBÓRD, *triborduri*, s. n. Bordul drept al unei nave (privind de la pupă spre proră). — Fr. **tribord.**

TRIBULÁŢIE, *tribulaţii*, s. f. (Livresc) Zbucium, frămîntare, necaz, alergătură. — Fr. **tribulation.**

TRIBÚN, *tribuni*, s. m. (La romani) Magistrat însărcinat cu apărarea intereselor plebei. ✧ *Tribun militar* = ofiţer superior în armata romană; comandant de cohortă. ✦ Fig. Persoană care luptă pentru o cauză; comandant de legiune în revoluţia romînilor ardeleni de la 1848. — Lat. lit. **tribunus.**

TRIBUNÁL, *tribunale*, s. n. 1. Instanţă judecătorească. ✧ *Tribunal popular* = instanţă ordinară competentă să judece în fond toate cauzele, de orice natură (exceptînd cele date prin lege în competenţa altor instanţe). *Tribunal militar* = instanţă specială care judecă infracţiunile săvîrşite de militari sau cele care privesc securitatea statului. *Tribunal suprem* = instanţă care are în competenţa sa numai judecarea anumitor cauze excepţionale şi care supraveghează activitatea judiciară a tuturor instanţelor judecătoreşti din ţară. ✦ (În vechea organizare judecătorească) Instanţă intermediară între judecătorie şi curtea de apel, care îşi întindea jurisdicţia asupra unui judeţ. 2. Localul în care funcţionează tribunalul (1). 3. Completul care judecă o cauză, un proces. — Fr. **tribunal** (lat. lit. **tribunal**).

TRIBUNÁT, *tribunate*, s. n. Funcţia de tribun; perioada în care îşi desfăşura activitatea un tribun. — Fr. **tribunat** (lat. lit. **tribunatus**).

TRIBÚNĂ, *tribune*, s. f. 1. Construcţie din lemn sau din piatră cu mai multe rînduri de bănci aşezate în amfiteatru, de unde se poate privi desfăşurarea unei festivităţi, a unei parade, a unei competiţii etc. 2. Loc înălţat pe care stă cel ce vorbeşte în faţa unui public. ✦ Fig. Focar de răspîndire a unei idei. — Fr. **tribune** (< it.).

TRIBÚT, *tributuri*, s. n. (Înv.) Birul pe care îl impunea o putere cuceritoare unui popor învins şi care se plătea la date fixe. ✧ Expr. *A-şi da* (sau *a-şi aduce*) *tributul* = a aduce un aport, a contribui la ceva. — Fr. **tribut** (lat. lit. **tributum**).

TRIBUTÁR, -Ă. *tributari, -e*, adj. Care plăteşte tribut; *p. ext.* dependent, supus (economiceşte). — Fr. **tributaire** (lat. lit. **tributarius**).

TRICEFÁL, -Ă, *tricefali, -e*, adj. Care are trei capete. — Fr. **tricéphale.**

TRÍCEPS, *tricepşi*, s. m. Muşchi care se prinde de os, în partea de sus, cu trei ligamente. — Fr. **triceps** (lat. lit. **triceps**).

TRICHÉR, *trichere*, s. n. Sfeşnic cu trei lumînări (întrebuinţat de arhierei la serviciul bisericesc). — Ngr. **trikerion.**

TRICHIÁZĂ, *trichiaze*, s. f. Inflamaţie permanentă a conjunctivei, cauzată de o deviaţie a genelor spre interior. [Pr.: *-chi-a-*] — Fr. **trichiasis** (< gr.).

TRICHÍNĂ, *trichine*, s. f. Vierme parazit care trăieşte închistat în muşchii porcilor (de unde poate trece şi la om prin carnea nefriptă bine) *(Trichinella spiralis)*. — După fr. **trichine** (< gr.).

Trichine

TRICHINÓZĂ, *trichinoze*, s. f. Boală pricinuită de trichină omului sau unor animale, caracterizată prin dureri musculare, febră şi tulburări digestive. — După fr. **trichinose.**

TRICICLÉTĂ, *triciclete*, s. f. Vehicul (pentru copii) cu trei roţi dispuse pe două osii paralele, pus în mişcare prin învîrtirea unor pedale asemănătoare cu ale bicicletei. — Fr. **tricycle** (după *bicicletă*).

TRICÍCLU, *tricicle*, s. n. Tricicletă. — Fr. **tricycle.**

Tricicletă

TRICIÓS, *tricioşi*, s. m. (Bot.; reg.) Izmă, mentă.

TRICLÍNIC, *triclinice*, adj. n. (Min.; în expr.) *Sistem triclinic* = sistem cristalin caracterizat prin trei axe cristalografice înclinate între ele şi de lungimi diferite. — Fr. **triclinique.**

TRICLÍNIU, *triclinii*, s. n. (La romani) Încăpere în care se mînca (şi care cuprindea trei paturi aşezate pe trei laturi ale mesei). — Lat. lit. **triclinium.**

TRICÓ s. n. v. **tricou.**

TRICOCEFÁL, *tricocefali*, s. m. Vierme parazit care trăieşte în intestinul gros al omului şi al calului, producînd anemie şi enterită. *(Trichocephalus dispar)*. — Fr. **trichocéphale.**

TRICOCEFALÓZĂ, *tricocefaloze*, s. f. Boală provocată de tricocefali şi caracterizată prin tulburări digestive. — Din **tricocefal.**

TRICOFIŢÍE s. f. Boală contagioasă provocată de o ciupercă care atacă pielea capului, provocînd căderea părului; chelbe. — Fr. **trichophytie.**

TRICOLÓR, -Ă, *tricolori, -e*, adj. Care are trei culori, în trei culori. ✦ (Substantivat, n.) Drapel cu trei culori; (prin restricţie) drapelul romînesc. — Fr. **tricolore** (lat. lit. **tricolor, -oris**).

TRICÓRN, *tricornuri*, s. n. (Înv.) Pălărie bărbătească cu trei colţuri. — Fr. **tricorne.**

Tricorn

TRICÓT, *tricoturi*, s. n. Ţesătură făcută din fibre textile împletite în ochiuri. — Fr. **tricot.**

TRICOTÁ, *tricotez*, vb. I. Tranz. A transforma firele de lînă, de bumbac etc. în tricot, pe cale manuală sau mecanică; a confecţiona obiecte de îmbrăcăminte din tricot. — Fr. **tricoter.**

TRICOTÁJ, *tricotaje*, s. n. Confecţie obţinută din tricot. — Fr. **tricotage.**

TRICOTÁRE, *tricotări*, s. f. Acţiunea de *a tricota* şi rezultatul ei.

TRICOTÁT[1] s. n. Tricotare. — V. *tricota*.

TRICOTÁT[2], **-Ă**, *tricotaţi, -te*, adj. Transformat în tricot sau în confecţie de tricot. — V. *tricota*.

TRICÓU, *tricouri*, s. n. Obiect de îmbrăcăminte de tricot, care acoperă partea de sus a corpului şi care se poartă pe piele. [Var.: **tricó** s. n.] — Fr. **tricot.**

TRICOZÉNIE, *tricozenii*, s. f. (Reg.) Prostie, nebunie; ştrengărie.

TRICTRÁC, *trictracuri*, s. n. Tablă[1]. — Fr. **trictrac.**

TRIDÉNT, *tridente*, s. n. Furcă cu trei dinţi, considerată în antichitate ca semn al puterii zeului Neptun. — Fr. **trident** (lat. lit. **tridens, -ntis**).

Trident

TRIDIMENSIONÁL, -Ă, *tridimensionali, -e*, adj. Care are trei dimensiuni. — După fr. **tridimensionnel.**

TRIÉDRU, *triedre*, s. n. Figură geometrică formată din trei planuri care se intersectează două cîte două, avînd feţele mărginite de trei semidrepte care pornesc din punctul comun al celor trei planuri. — Fr. **trièdre.**

TRIENÁL, -Ă, *trienali, -e*, adj. Care durează trei ani; care are loc din trei în trei ani; care are nevoie de trei ani pentru a se termina sau a se dezvolta complet. — Fr. **triennal.**

TRIERÁ vb. I. v. **treiera.**

TRIÉRE, *trieri*, s. f. Acţiunea de *a tria* şi rezultatul ei.

TRIFAZÁT, -Ă, *trifazaţi, -te*, adj. (Despre un curent electric) Format din trei circuite monofazate de curent alternativ, care nu sînt în legătură de fază unele cu altele. — După fr. **triphasé.**

TRIFÁZIC, -Ă, *trifazici, -e*, adj. Trifazat. — Din **trifaz**[at] + suf. *-ic*.

TRIFÍDĂ, *trifide*, adj. f. (Despre frunze) Care este împărţită despicată în trei părţi, pînă la mijlocul lungimii sau lăţimii sale. — Fr. **trifide.**

TRIFÓI, *trifoi*, s. m. Nume dat mai multor plante din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse din trei foliole şi cu florile strînse în măciulii; unele specii se cultivă ca plante furajere *(Trifolium)*. ✧ Compuse: *trifoi-mare* = sulfină; *trifoi-mărunt* = plantă cu tulpina ramificată şi cu flori galbene-aurii *(Medicago lupulina)*; *trifoi-măcriş* = măcrişul-iepurelui; *trifoi-de-lac (-de-baltă* sau *-amar)* = trifoişte (2); *trifoi-alb* = trifoi cu tulpina tîrîtoare, cu flori albe sau trandafirii *(Trifolium repens)*. — Lat. **trifolium.**

Trifoi

TRIFOIÁŞ, *trifoiaşi*, s. m. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele despicate în trei lobi şi cu flori galbene *(Trifolium procumbens)*. — Din **trifoi** + suf. *-aş*.

TRIFÓIŞTE, *trifoişti*, s. f. 1. Loc semănat cu trifoi. 2. Plantă erbacee cu flori albe-trandafirii, cu frunze compuse din trei foliole, întrebuinţată în medicină ca tonic, febrifug şi antiscorbutic *(Menyanthes trifoliata)*. — Din **trifoi** + suf. *-işte*.

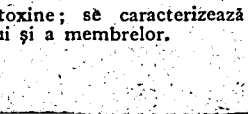

Trifoişte

TRIFOLIÓZĂ s. f. Boală toxică la oi, pricinuită de consumarea în prea mare cantitate a unor specii de trifoi care conţin toxine; se caracterizează prin stomatită, salivaţie şi inflamarea capului şi a membrelor.

TRIFTÓNG, *triftongi*, s. m. Emisiune, în limitele unei singure silabe, a trei timbre vocalice deosebite. — Fr. triphtongue.

TRIFURCÁT, -Ă, *trifurcați, -te*, adj. Cu trei ramuri, cu trei ramificații. — După fr. trifurqué.

TRIGÁM, -Ă, *trigami, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care se căsătorește pentru a treia oară, fără ca în prealabil să fi desfăcut în mod legal celelalte două căsătorii. — Fr. trigame.

TRIGAMÍE s. f. Situație în care se găsește o persoană trigamă. — Fr. trigamie.

TRIGÉMEN, *trigemeni*, adj. m. (În expr.) *Nerv trigemen* = a cincea pereche de nervi cranieni, care asigură sensibilitatea feței și inervarea mușchilor maxilari inferiori. — Lat. lit. trigeminus (comp. fr. *trijumeau*).

TRIGLÍF, *triglife*, s. n. (Arhit.) Ornament al frizei dorice (care se repetă la intervale egale). — Fr. triglyphe.

TRIGÓN, *trigoane*, s. n. 1. Prăjitură în formă de triunghi, preparată din foi de plăcintă umplute cu nuci și muiate în sirop. 2. (În expr.) *Trigonul cerebral* = lamă de materie nervoasă, care (împreună cu corpul calos) face legătura între emisfera dreaptă și cea stîngă a creierului mare. — (1) Fr. trigone (< gr.), (2) gr. trigonon.

TRIGONOCEFÁL, *trigonocefali*, s. m. (La pl.) Specie de șerpi veninoși din familia viperelor, care trăiesc în Asia și în America; (și la sg.) șarpe făcînd parte din această specie. — Fr. trigonocéphale.

TRIGONOMÉTRIC, -Ă, *trigonometrici, -e*, adj. Referitor la trigonometrie; de care se ocupă trigonometria. — Fr. trigonométrique.

TRIGONOMETRÍE, *trigonometrii*, s. f. Ramură a matematicii care se ocupă cu studierea relațiilor metrice dintre laturile și unghiurile unui triunghi. ◇ *Trigonometrie plană* = trigonometrie care se ocupă cu studierea relațiilor dintre laturile și unghiurile triunghiurilor plane. *Trigonometrie sferică* = trigonometrie care se ocupă cu studierea relațiilor dintre laturile și unghiurile triunghiurilor trasate pe o sferă. — Fr. trigonométrie (< gr.).

TRIL, *triluri*, s. n. Ornament muzical constînd din executarea rapidă și repetată, cu vocea sau cu un instrument, a două note consecutive suitoare, la distanță de un ton sau de un semiton una de alta; *p. ext.* cîntecul unor păsări care produce același efect sonor. — It. trillo.

TRILÉMĂ, *trileme*, s. f. (Rar) Situație care pune trei alternative, dintre care trebuie aleasă una. — Din tri- + [di]lemă.

TRILÍNGV, -Ă, *trilingvi, -e*, adj. Care vorbește în mod curent trei limbi. ✦ Scris în trei limbi. — După fr. trilingue.

TRILIÓN, *trilioane*, s. n. (În sistemul de numărare al popoarelor romanice) Unitate formată din o mie de miliarde; (în uzul internațional) un milion de miliarde. [Pr.: *-li-on*] — Fr. trillion.

TRILOBÁT, -Ă, *trilobați, -te*, adj. 1. (Despre organele unor plante) Cu trei lobi. 2. (Despre arcuri, arcade) În formă de trifoi sau de crin. — După fr. trilobé.

TRILOBÍT, *trilobiți*, s. m. (La pl.) Ordin de animale crustacee caracteristice erei primare, al căror trup era împărțit în trei, atît longitudinal cît și transversal; (și la sg.) animal din acest ordin. — Fr. trilobites.

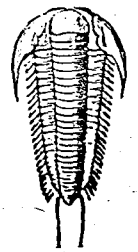

Trilobit (reconstituit)

TRILOGÍE, *trilogii*, s. f. Serie de trei opere literare (dramatice), care formează o unitate, avînd personaje comune și reprezentînd trei momente succesive din viața acestora. — Fr. trilogie.

TRILUÍ, *triluiesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A scoate triluri, a cînta în triluri. — Din tril.

TRIMESTRIÁL, -Ă, *trimestriali, -e*, adj. Care ține trei luni, care trebuie executat în timp de trei luni; care are loc o dată la trei luni. — După fr. trimestriel.

TRIMÉSTRU, *trimestre*, s. n. Fiecare dintre intervalele de trei luni consecutive în care este împărțit anul calendaristic. — Fr. trimestre (lat. lit. trimestris).

TRIMÉTERE s. f. v. trimitere.

TRIMÍS[1] s. n. (Rar) Trimitere. — V. *trimite*.

TRIMÍS[2], *trimiși*, s. m. 1. Persoană trimisă undeva cu o misiune oficială sau cu o sarcină de ordin public; delegat, mesager. ✦ Reprezentant diplomatic, inferior în rang ambasadorului. 2. Fig. Apostol, misionar. — V. *trimite*.

TRIMÍTE, *trimît*, vb. III. Tranz. 1. A dispune ca cineva să se ducă undeva. ◇ Expr. (Fam.) *A trimite* (pe cineva) *pe cealaltă lume* (sau *în rai*) = a ucide, a omorî. *A trimite* (pe cineva) *la plimbare* = a nu sta de vorbă cu cineva, a nu da curs discuției, a da pe ușă afară; a concedia din serviciu. *A trimite* (pe cineva) *la urmă* = a trimite pe cineva, sub escortă, la locul de unde este originar. *A trimite* (pe cineva) *în judecată* = a intenta (cuiva) proces. *A trimite* (pe cineva) *la ocnă* (sau *la temniță, la închisoare*) = a pedepsi (pe cineva) cu închisoarea. 2. A delega, a alege într-un organ de conducere sau într-un organ reprezentativ. 3. A îndrepta pe cineva să consulte un text în legătură cu o anumită problemă. 4. (În credințele mistice, despre divinități) A face să vie, să se arate, să se manifeste. 5. A dispune ca un obiect să fie dus, transportat, predat la o anumită destinație. 6. A transmite prin cineva vești, porunci, salutări etc. — Lat. tramittere.

TRIMÍTERE, *trimiteri*, s. f. 1. Acțiunea de *a trimite*. 2. (Jur.; în expr.) *Trimitere în judecată* = intentare de proces. *Casare* (a unei botăriri judecătorești) (sau *fără*) *trimitere* = casare cu (sau fără) înaintarea cauzei la altă instanță de judecată. 3. Nota în josul paginii sau la finele unui studiu, care indica o carte, o revista etc. pentru confruntare sau consultare. [Var.. trimétere s. f.]

TRIMIȚÁTOR, -OÁRE, *trimițători, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care trimite ceva; care expediază ceva prin poștă. — Din trimiț (prez. ind. pop. al lui *trimite*) + suf. *-(ă)tor*.

TRIMORF, -Ă, *trimorfi, -e*, adj. Care prezintă fenomenul trimorfismului. — Fr. trimorphe.

TRIMORFÍSM s. n. Posibilitatea pe care o au unele substanțe de a cristaliza în trei sisteme diferite. — Fr. trimorphism.

TRIMOTÓR, *trimotoare*, adj. n. (În expr.) *Avion trimotor* (și substantivat) = avion cu trei motoare. — După fr. trimoteur.

TRÍNCĂ, *trinci*, s. f. Pinza cea mai de jos a catargului. — It. trinca.

TRINCHÉT, *trincheți*, s. m. Catargul de la proră. — It. trinchetto.

TRINITÁTE s. f. (În religia creștină) Sfînta treime. ✦ Grup de trei persoane, trei lucruri etc. care formează o unitate. — Fr. trinité (lat. lit. trinitas, -atis).

TRINITROCELULÓZĂ s. f. Fulmicoton. — Fr. trinitrocellulose.

TRINITROFENÓL s. m. Exploziv puternic (constituind un compus al fenolului). — Fr. trinitrophénol.

TRINITROGLICERÍNĂ s. f. Exploziv foarte puternic care se prezintă sub forma unei substanțe lichide și care, amestecat cu alte substanțe, alcătuiește diferite tipuri de dinamita. — V. *nitroclicerină*.

TRINITROTOLUÉN s. n. Exploziv cu care se încarcă proiectilele de artilerie; trotil. — Fr. trinitrotoluène.

TRINÓM, *trinoame*, s. n. Expresie algebrică compusă din trei termeni. — Fr. trinôme.

TRIO s. n. 1. Compoziție sau parte dintr-o compoziție muzicală scrisă pentru trei voci sau pentru trei instrumente; grupul celor trei executanți sau al celor trei instrumente care execută o asemenea compoziție. ✦ Partea de la mijloc, mai melodioasă și mai liniștită, a anumitor compoziții muzicale de dans, după care se repetă prima parte, mai săltăreață. 2. (Fam.) Grup de trei persoane. — It. trio (fr. trio).

TRIÓD, *trioduri*, s. n. Carte rituală creștină cuprinzînd cîntările și rugăciunile din cele zece săptămîni dinainte de paști. — Slav (v. sl. triodi <gr.).

TRIÓDĂ, *triode*, s. f. Tub electronic cu trei electrozi. — Fr. triode.

TRIOLEÍNĂ s. f. Substanță lichidă conținută de grăsimile vegetale (și care reprezintă o combinație a acidului oleic cu glicerina). — Fr. trioleine.

TRIOLÉT, *triolete*, s. n. 1. Poezie de opt versuri (de cîte opt silabe fiecare), versul întîi fiind identic cu al patrulea și cu al șaptelea, iar al doilea cu al optulea. 2. Grup de trei note de valoare egală, care se execută în timpul necesar pentru executarea a două dintre ele. — Fr. triolet.

TRIÓR, *trioare*, s. n. Mașină agricolă alcătuită dintr-un cilindru (prevăzut pe fața interioară cu mici alveole) care prin rotire separă semințele de anumite impurități. — După fr. trieur.

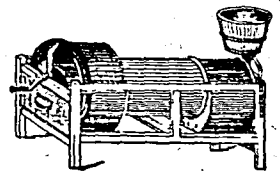

Trior

TRIORÁ, *triorez*, vb. I. Tranz. A selecționa semințele cu ajutorul triorului. — Din trior.

TRIOXÍD, *trioxizi*, s. m. Compus chimic în care trei atomi de oxigen sînt combinați cu un atom al unui metal sau al unui metaloid. — Fr. trioxyde.

TRIPARTÍT, -Ă, *tripartiți, -te*, adj. În trei părți; din trei părți. ◇ *Pact tripartit* = pact care are loc între trei state sau trei partide. — Fr. tripartite.

TRIPLÁ, *triplez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) face de trei ori mai mare, a (se) întrei. — Fr. tripler.

TRIPLÁRE, *triplări*, s. f. Acțiunea de *a (se) tripla* și rezultatul ei.

TRIPLÉT, *triplete*, s. n. Al treilea dintre trei exemplare de același fel. ✦ A treia formă a unor cuvinte care sînt de aceeași proveniență, dar care au intrat în limbă în epoci diferite. — După fr. triplet.

TRIPLÉTĂ, *triplete*, s. f. Grup de trei jucători care fac parte din înaintarea unei echipe de fotbal.

TRIPLICÁT, *triplicate*, s. n. A treia copie făcută după un act sau după un document. — Lat. lit triplicatus tr. triplicata).

TRIPLU, -A, *tripli, -e*, adj. De trei ori mai mare sau mai mult; întreit. ✦ Din trei părți. ◇ *În triplu exemplar* = în trei exemplare. — Fr. triple (lat. lit. triplus).

TRIPOD, *tripode*, s. n. (Înv.) Trepied. — Ngr. tripodi.

TRÍPOLI s. n. Sediment de bioxid de siliciu, alcătuit din scoici și infuzori, întrebuințat în industrie. — Fr. tripoli.

TRIPOTÁJ, *tripotaje*, s. n. (Franțuzism) Afacere necinstită; potlogărie. [Pl. și: *tripotajuri*] — Fr. tripotage.

TRIPÓU, *tripouri*, s. n. Local public în care se joacă jocuri de noroc. — Fr. **tripot**.

TRIPSÍNA s. f. Enzimă secretată de pancreas, care descompune albuminele în substanțe mai ușor solubile. — Fr. **trypsine**.

TRIPTÍC, *triptice*, s. n. Tablou compus din trei părți separate (prinse în balamale în așa fel încît părțile laterale să se închidă peste cea din mijloc), pe care sînt pictate scene sacre și chipuri de sfinți, de zei etc. sau sînt scrise, sub formă de pomelnic, nume de ctitori, de domnitori etc. ✦ Fig. Trei idei, puncte sau articole, distincte între ele, ale uneia și aceleiași teorii, legi etc. — Fr. **triptyque** (< gr.).

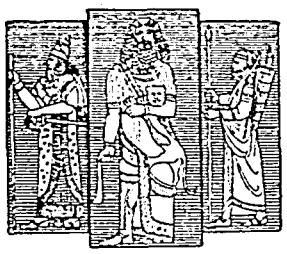

Triptic

TRIRÉGN, *triregnuri*, s. n. (Italienism) Tiară papală. — It. **triregno**.

TRIRÉMĂ, *trireme*, s. f. (În antichitate) Corabie cu trei rînduri de vîsle. — Fr. **trirème** (lat. lit. **triremis**).

TRISEPÁL, -Ă, *trisepali, -e*, adj. Cu trei sepale. — Fr. **trisépale**.

TRISFETÍTE s. f. pl. (Pop.) Numele unei sărbători creștine care se prăznuiește la 30 ianuarie; trei ierarhi. — Slav (v. sl. **tri sventitelĭ**).

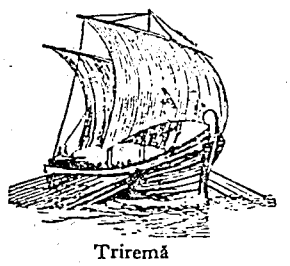

Triremă

TRISILÁB, -Ă, *trisilabe*, s. n. Cuvînt sau (mai rar) vers compus din trei silabe. — Fr. **trissyllabe**.

TRISILÁBIC, -Ă, *trisilabici, -e*, adj. (Despre cuvinte) Compus din trei silabe. — Fr. **trissyllabique**.

TRIST, -Ă, *triști, -ste*, adj. 1. (Despre oameni) Supărat, mîhnit, amărît, abătut; melancolic. ✦ (Despre ochi, zîmbet etc.) Care exprimă tristețe, melancolie. ✦ (Despre glasul sau cîntecul omului; *p. ext.* despre alte sunete) Tînguitor, jalnic. ✦ (Despre lucruri, stări sau fapte care țin de natura sau de viața omului) Plin de tristețe. 2. Fig. Care provoacă tristețe, supărare, care întristează; dureros. ✦ Care sugerează, evocă tristețe; deprimant, dezolant. — Lat. **tristis**.

TRISTÉȚE, *tristeți*, s. f. Stare de spirit apăsătoare; mîhnire, amărăciune; *p. ext.* regret. — Din **trist** (după fr. *tristesse*, it. *tristezza*).

TRIȘÁ, *trișez* vb. I. Intranz. A înșela la jocul de cărți; *p. ext.* a induce în eroare; a păcăli, a înșela. — Fr. **tricher**.

TRIȘÁRE, *trișări*, s. f. Acțiunea de *a trișa* și rezultatul ei.

TRIȘCÁR, *trișcari*, s. m. 1. Cîntăreț din trișcă. 2. Persoană care face triște. — Din **trișcă** + suf. *-ar*.

TRÍȘCĂ, *triște*, s. f. Fluier scurt din lemn de paltin, de trestie sau de soc, avînd la capătul prin care se suflă o mică deschizătură lunguiață. ✦ Fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului; țurloi.

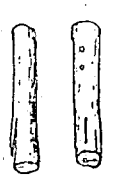

Triște

TRIȘCUȚĂ, *trișcuțe*, s. f. Diminutiv al lui *trișcă*.

TRIȘOR, *trișori*, s. m. Persoană care trișează (la jocul de cărți). — După fr. **tricheur**.

TRÎȘTE, (rar) *trîști*, s. f. (Înv.) Soartă, destin, ursită. ✦ Noroc. — Slav (v. sl. **sŭrenŭsta**).

TRITÓN[1], *tritoni*, s. m. 1. Zeitate marină greacă, închipuită cu bust de om și cu coadă de pește. 2. Numele mai multor specii de amfibie, cu înfățișarea unor mormoloci de broască (*Triton*). — Fr. **triton** (lat. lit. **Triton, -onis**).

TRITÓN[2], *tritonuri*, s. n. (Muz.) Denumire a cvartei mărite, care uprinde un interval de trei tonuri. — It. **tritono** (< gr.).

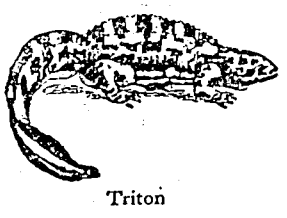

Triton

TRITURÁ, *triturez*, vb. I. Tranz. (Tehn.) A fărîmița o substanță chimică în particule fine. — Fr. **triturer** (lat. lit. **triturare**).

TRIÚMF, *triumfuri*, s. n. 1. (În vechea Romă) Celebrarea victoriei prin ceremonia intrării solemne în oraș a comandantului biruitor pe un car tras de patru cai albi și însoțit de un cortegiu din care făceau parte senatori, căpeteniile armatei și prizonierii făcuți în război. ✧ Loc. adv. *În triumf* = însoțit de manifestații entuziaste; cu alai, cu pompă. (Expr.) *A duce* (sau *a purta*) *pe cineva în triumf* = a ridica pe cineva pe sus (purtîndu-l pe brațe sau pe un tron) în cadrul unui cortegiu solemn sau vesel. 2. Victorie, biruință; *fig.* succes moral, reușită, izbîndă. — Lat. lit. **triumphus** (fr. **triomphe**).

TRIUMFÁ, *triúmf*, vb. I. Intranz. 1. A repurta o victorie. 2. Fig. A reuși, a avea succes; a se impune. 3. A se mîndri, a jubila în urma unei victorii. — Lat. lit. **triumphare** (fr. **triompher**).

TRIUMFÁL, -Ă, *triumfali, -e*, adj. 1. Care constituie un triumf, care duce la triumf, care vestește o biruință; *fig.* măreț, impunător, solemn, pompos. ✧ *Marș triumfal* = înaintare rapidă și victorioasă a unei armate într-un teritoriu străin, fără a întîmpina rezistență. *Poartă triumfală* = poartă a Romei antice (și a altor cetăți din antichitate), prin care intra carul de triumf al comandantului. 2. (Azi rar) Triumfător. — Lat. lit. **triumphalis** (fr. **triomphal**).

TRIUMFÁLNIC adv. (Rar) Triumfător. — Din **triumfal** + suf. *-nic*.

TRIUMFÁRE s. f. (Rar) Faptul de *a triumfa*; biruință.

TRIUMFĂTÓR, -OÁRE, *triumfători, -oare*, adj. Care triumfă; biruitor, învingător, victorios. ✦ Fig. Care exprimă încredere în succesul obținut, care arată mulțumirea de a fi biruitor. — Fr. **triomphateur** (lat. lit. **triumphator, -oris**).

TRIUMVÍR, *triumviri*, s. m. (În Roma antică) Fiecare dintre cei trei membri ai unei magistraturi, cu atribuții administrative, politice etc. ✦ Participant la unul dintre cele două triumvirate excepționale care au îndeplinit rolul de organ conducător suprem în Roma antică, în anii 60 și 43 î.e.n. — Lat. lit. **triumvir** (fr. **triumvir**).

TRIUMVIRÁT, *triumvirate*, s. n. (În Roma antică) Funcția și durata funcției de triumvir. ✦ Fiecare dintre cele două grupuri de cîte trei bărbați care și-au împărțit autoritatea supremă a statului în anii 60 și 43 î.e.n. — Lat. lit. **triumviratus** (fr. **triumvirat**).

TRIÚNGHI, *triunghiuri*, s. n. 1. Poligon format din trei laturi care se întîlnesc două cîte două și formează trei unghiuri interne. 2. Grup de trei sau de mai multe ființe sau lucruri ale căror puncte de așezare, dacă ar fi unite prin linii, ar reprezenta vîrfurile unui poligon cu trei laturi. 3. (Muz.) Triangul. — Fr. **triangle** (după *unghi*).

TRIUNGHIULÁR, -Ă, *triunghiulari, -e*, adj. În formă de triunghi. ✦ (Despre competiții sportive) La care participă reprezentanții a trei țări sau a trei echipe. — Fr. **triangulaire** (după *triunghi*).

TRIVALÉNT, -Ă, *trivalenți, -te*, adj. Care are trei valențe. — Fr. **trivalent**.

TRIVIÁL, -Ă, *triviali, -e*, adj. Vulgar, ordinar; obscen, necuviincios, indecent, scabros. [Pr.: *-vi-al*] — Fr. **trivial** (lat. lit. **trivialis**).

TRIVIALITÁTE, *trivialități*, s. f. Însușirea a ceea ce este trivial; lipsă de pudoare, necuviință, nerușinare. [Pr.: *-vi-a-*] — După fr. **trivialité**.

TRIVIALIZÁ, *trivializez*, vb. I. Tranz. (Rar) A face ca un fapt, o idee etc. să devină sau să pară triviale; a vulgariza, a înjosi, a degrada. [Pr.: *-vi-a-*] — Fr. **trivialiser**.

TRIVIALIZÁRE, *trivializări*, s. f. Faptul de *a trivializa*. [Pr.: *-vi-a-*]

TRÍVIUM s. n. (În evul mediu) Parte a învățămîntului elementar, care cuprindea gramatica, retorica și dialectica. — Fr. **trivium**.

TRIVÓGĂ, *trivogi*, s. f. (Înv.) Bătaie în tobă. — Rus **trevoga**.

TRÎFNÍ, *trîfnesc*, vb. IV. Refl. (Reg.; despre alimente) A se altera; a se terciui.

TRÎMBĂ, *trîmbe*, s. f. 1. Bucată mare de pînză sau de stofă (făcută sul); val. 2. Val, vîrtej de apă, de praf etc. 3. Rînd, șir, lanț. 4. Ceată, grămadă de oameni, pîlc. — Slav (v. sl. **tro ba**).

TRÎMBÍ, *trîmbesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A face pînza sul. — Din **trîmbă**.

TRÎMBICIOÁRĂ, *trîmbicioare*, s. f. Diminutiv a. lui *trîmbiță*.

TRÎMBIȚÁ, *trîmbițez*, vb. I. 1. Intranz. A cînta, a suna din trîmbiță. 2. Tranz. Fig. A face ca un lucru să fie cunoscut lumii întregi; a răspîndi, a divulga. — Din **trîmbiță**.

TRÎMBIȚÁR, *trîmbițari*, s. m. (Rar) Trîmbițaș. — Din **trîmbiță** + suf. *-ar*.

TRÎMBIȚÁRE, *trîmbițări*, s. f. Acțiunea de *a trîmbița* și rezultatul ei; sunetul produs de trîmbiță.

TRÎMBIȚÁȘ, *trîmbițași*, s. m. Persoană care cîntă din trîmbiță; gornist. ✦ (Ieșit din uz) Persoană care anunța locuitorilor de la sate știri de interes general, prin sunet de trîmbiță. — Din **trîmbiță** + suf. *-aș*.

TRÍMBIȚĂ, *trîmbițe*, s. f. 1. Trompetă, goarnă. ✦ (Reg.) Bucium. 2. Arbust agățător cu flori mari, galbene-roșietice, cultivat ca plantă ornamentală (*Trecotma radicans*). [Pl. și: *trîmbiți*] — Slav (v. sl. **trŏnbica**).

TRÎMBIȚÓI, *trîmbițoaie*, s. n. Augmentativ al lui *trîmbiță*. — Din **trîmbiță** + suf. *-oi*.

TRÎND, *trînji*, s. m. (Pop.) 1. (La pl.) Hemoroizi. 2. Vierme care trăiește în intestinele cailor; boală provocată de acest vierme. 3. (Rar) Reziduu, rămășiță, rest; *fig.* lepădătură, pleavă. — Comp. v. sl. **trondŭ**.

TRÎNDAV, -Ă, *trîndavi, -e*, adj. (Despre oameni sau despre firea lor; și substantivat) Care se mișcă și lucrează încet și în silă; căruia îi place să lenevească; leneș, molatic. [Acc. și: *trîndáv*] — Comp. sb. **truntav**.

TRÎNDĂVEÁLĂ, *trîndăveli*, s. f. Trîndăvie. — Din **trîndăvi** + suf. *-eală*.

TRÎNDĂVÍ, *trîndăvesc*, vb. IV. Intranz. A trăi în trîndăvie, a-și trece vremea lenevind; a lenevi. — Din **trîndav**.

TRÎNDĂVÍE, *trîndăvii*, s. f. Stare de inactivitate; lenevie, trîndăveală. — Din **trîndav** + suf. *-ie*.

TRÎNDĂVÍRE s. f. (Rar) Faptul de *a trîndăvi*.

TRÎNDĂVÍT[1] s. n. (Rar) Trîndăvire. — V. *trîndăvi*.

TRÎNDĂVÍT[1], -Ă, *trîndăviți, -te*, adj. (Rar) Trîndav, leneș, moleșit. — V. *trîndăvi*.

TRÎNJI s. m. pl. Plantă din familia orhideelor, cu flori galbene, plăcut mirositoare *(Neottia nidus avis)*. — V. *trînd*.

Trînji

TRÎNJOÁICĂ, *trînjoaice*, s. f. Plantă erbacee cu flori mari, galbene, întrebuințată în medicina populară ca leac împotriva trînjilor *(Ranunculus illyricus)*. — Din **trînji** + suf. *-oaică*.

TRÎNTĂ, *trînte*, s. f. Luptă corp la corp între doi sau mai mulți oameni neînarmați, care caută să se doboare unul pe altul; încăierare; doborîre la pămînt. — Postverbal al lui **trînti**.

TRÎNTEÁLĂ, *trînteli*, s. f. Acțiunea de *a (se) trînti*; trîntă, încăierare. ✦ Bătaie dată cuiva; scărmăneală, chelfăneală. ✧ Expr. *A lua* (pe cineva) *la trînteală* = a bate zdravăn.

TRÎNTÍ, *trîntesc*, vb. IV. 1. Tranz. A arunca (cu putere), a azvîrli un obiect, o povară etc. ✦ A culca la pămînt, a dobori. ✦ (Despre animale de călărie) A arunca pe călărețul din șa. ✦ Fig. (Fam.) A respinge un candidat la un examen, a nu-l promova. ✦ A face să se izbească o ușă, o poartă etc. 2. Refl. A se așeza brusc, aruncîndu-se cu toată greutatea corpului. 3. Tranz. A-și pune la repezeală un obiect de podoabă sau de îmbrăcăminte; a se îmbrăca în grabă, neglijent. 4. Refl. A se lua la trîntă, a se lupta corp la corp. 5. Tranz. Fig. (Fam.) A face, a produce. *Scaraoțchi trînti un hohot de rîs* (NEGRUZZI). ✦ A spune ceva nepotrivit, nelalocul lui. ✦ A face un gest cu furie, cu violență. — Comp. bg. *търтя*.

TRÎNTÍRE, *trîntiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) trînti*.

TRÎNTÍT, -Ă, *trîntiți, -te*, adj. Așezat într-o poziție comodă; tolănit, lungit. — V. *trînti*.

TRÎNTITÚRĂ, *trîntituri*, s. f. Trîntă, trînteală. — Din **trînti** + suf. *-(i)tură*.

TRÎNTOR, *trîntori*, s. m. Bărbățușul albinei (care nu ia parte la producerea mierii și care, după roit, este omorît de albinele lucrătoare). ✦ Fig. Bărbat care nu vrea să lucreze și trăiește din munca altora. — Slav (v. sl. **трѫтъ**).

TRÎNTORÍ, *trîntoresc*, vb. IV. 1. Tranz. A distruge trîntorii unui stup. 2. Intranz. A sta ca un trîntor, a lenevi. — Din **trîntor**.

TRÎNTORIȚĂ, *trîntorițe*, s. f. Femeie care nu vrea să muncească și trăiește de pe urma muncii altora; leneșă. — Din **trîntor** + suf. *-iță*.

TROÁCĂ, *troace*, s. f. 1. Albie, copaie, covată scurtă și lată (făcută dintr-o singură bucată de lemn scobit). ✦ (Fam.; la pl.) Catrafuse, calabalîc. ✦ Jgheab (făcut dintr-un trunchi de copac scobit) din care mănîncă sau beau vitele. 2. (Reg.) Tigvă (3); *p. ext.* vas făcut din fructul tigvei. 3. Ladă în care curge făina măcinată la moară. ✦ Vas de lemn plin cu apă în care se învîrtește tocila pentru a o umezi. — Germ. dial. **Trŏk** *(= Trog)*.

TROÁHNĂ s. f. (Pop.) Guturai, răceală.

TROC s. n. (Ec. pol.) Schimb în natură (obișnuit în comuna primitivă), constituind forma cea mai simplă a comerțului. — Fr. **troc**.

TROCÁR[1], *trocare*, s. n. Instrument chirurgical folosit la efectuarea punc̦iilor în rumen la bovine și la ovine.

TROCÁR[2], *trocari*, s. m. Persoană care confecționează sau vinde troace. — Din **troacă** + suf. *-ar*.

TROCHÍȚĂ, *trochițe*, s. f. Diminutiv al lui *troacă*.

TROCÚȚĂ, *trocuțe*, s. f. Trochiță. — Din **troacă** + suf. *-uță*

TROFÉU, *trofee*, s. n. 1. Pradă de război. 2. (În antichitate) Armura unui dușman învins, așezată pe un trunchi de copac, în semn de victorie; *p. ext.* monument ridicat în amintirea unei victorii sau în cinstea unui erou, pe care se așezau armele învinsului. — Fr. **trophée**.

TRÓFIC, -Ă, *trofici*, *-e*, adj. Privitor la nutriția țesuturilor. — Fr. **trophique** (<gr.).

TROGLOBÍE, *troglobii*, s. f. Viețuitoare care trăiește în peșteri, fiind adaptată la condițiile acestui mediu. — Fr. **troglobie** (<gr.).

TROGLODÍT, *troglodiți*, s. m. 1. Om preistoric din epoca cuaternară, locuitor al cavernelor. 2. Fig. Om cu nivel de trai scăzut, care duce o viață primitivă. ✦ Om grosolan, necivilizat; persoană retrogradă, lipsită de înțelegere pentru progres. — Fr. **troglodyte** (lat. lit. **troglodyta**).

TROHÁIC, -Ă, *trohaici*, *-e*, adj. Compus din trohei. ✧ *Metru trohaic* = sistem de versificație a cărui structură are la bază troheul ca unitate ritmică a versului. — Fr. **trochaïque**.

TROHÉU, *trohei*, s. m. Picior de vers compus din două silabe, dintre care, în metrica poeziei antice, prima este lungă, iar a doua scurtă, iar în poezia modernă prima este accentuată, iar a doua neaccentuată. — Fr. **trochée** (<gr.).

TROIÁN[1], *troiene*, s. n. 1. Îngrămădire mare de zăpadă adusă de vînt și așezată în valuri sau în dune; nămete. ✦ Morman, grămadă. 2. Întăritură primitivă făcută de popoarele vechi, constînd dintr-un val lung de pămînt, cu șanț de apărare. — Slav (v. sl. **троянъ** <lat.).

TROIÁN[2], -Ă, *troieni*, *-e*, adj. Care aparține Troiei, privitor la Troia; din (sau de la) Troia. — Din **Troia** + suf. *-ean*.

TRÓICĂ, *troici*, s. f. Sanie, căruță sau trăsură la care sînt înhămați trei cai unul lîngă altul. ✧ Expr. (Despre cai) *În troică* = înhămați cîte trei în linie. — Rus **trojka**.

Troică

TROIENÍ, *troienesc*, vb. IV. Tranz. 1. A acoperi cu troiene (de zăpadă). ✦ Refl. A rămîne imobilizat în mijlocul zăpezii; a se înzăpezi. 2. A acoperi un obiect îngrămădind ceva peste el. ✦ A îngrămădi, a aduna ceva la un loc. — Din troian.

TROIENÍRE, *troieniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) troieni*; înzăpezire.

TROIENÍT, -Ă, *troieniți*, *-te*, adj. Acoperit cu troiene (de zăpadă); înzăpezit. — V. *troieni*.

TRÓINIC, -Ă, *troinici*, *-e*, adj. (Reg.) Care este cuprins de o boală grea; toropit, buimăcit de boală.

TROINICÍ, *troinicesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A zăcea greu bolnav; a boli. — Din **troinic**.

Troiță

TRÓIȚĂ, *troițe*, s. f. 1. Cruce mare de lemn sau de piatră (împodobită cu picturi, sculpturi, inscripții), așezată la răspîntii sau pe lîngă fîntîni. ✦ Icoană formată din trei părți, dintre care cele laterale sînt prinse cu balamale, ca niște obloane, de cea din mijloc; triptic. 2. (Reg.) Grup de trei oameni sau de trei lucruri. [Acc. și: *troiță*. — Pr.: *tro-i-*] — Slav (v. sl. **троица**).

TROLEIBÚZ, *troleibuze*, s. n. Vehicul cu tracțiune electrică, asemănător cu autobuzul, pentru transportul în comun al călătorilor. — Fr. **trolleybus**.

TROLÉU, *trolee*, s. n. Priză de curent, formată dintr-un braț metalic prevăzut la un capăt cu o rolă de contact și avînd un șanț periferic, care permite luarea curentului de la o conductă electrică aeriană pentru a alimenta motorul unui vehicul cu tracțiune electrică. — Fr. **trolley** (<engl.).

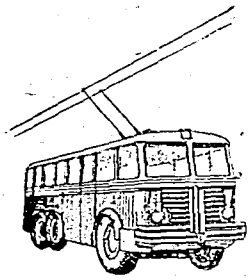

Troleibuz

TROLÍU, *troliuri*, s. n. Aparat folosit pentru ridicarea sau transportarea unei sarcini, alcătuit din una sau din două tobe care se pot roti în jurul axelor lor și pe care se înfășoară un cablu fixat la un capăt de tobă, iar la celălalt de greutatea pe care trebuie să o deplaseze. — După fr. **treuil**.

TROMBÁCI, *trombaci*, s. m. (Reg.) Trîmbițaș. — Rus **trubač**.

TRÓMBĂ, *trombe*, s. f. 1. Coloană de apă de formă conică ridicată de vîrtejurile de vînt, care o fac să se învîrtească cu mare iuțeală în jurul ei însăși. ✦ Vînt în formă de vîrtej cu axă verticală sau puțin înclinată și cu o viteză de patruzeci pînă la cincizeci de metri pe secundă. ✦ Coloană de fum, de praf etc. ridicată de un vînt puternic; vîrtej, vîntoasă. 2. Tub prin care se face ventilația în încăperile de jos ale unui vapor. — Fr. **trombe** (<it.).

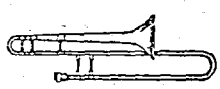

Trombon

TROMBÓN, *tromboane*, s. n. Instrument muzical de suflat făcut din alamă, mai mare decît trompeta, cu timbru mai aspru și mai puternic decît aceasta. — Fr. **trombone** (<it.).

TROMBONÍST, *tromboniști*, s. m. Muzicant care cîntă din trombon. — Fr. **tromboniste**.

TROMBÓZĂ, *tromboze*, s. f. Boală provocată prin astuparea unui vas sanguin de către un cheag de sînge. — Fr. **thrombose** (<gr.).

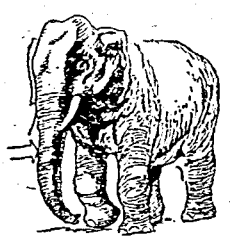

Trompă

TRÓMPĂ, *trompe*, s. f. 1. Excrescență cărnoasă în formă de tub, care prelungește nasul la elefant, la tapir etc. ✦ Organ format prin adaptarea pentru supt a maxilarelor unor insecte. ✦ Canal prin care se elimină celulele sexuale formate în ovar. ✦ (În expr.) *Trompa lui Eustache* = canal interior al urechii, care face legătura între timpan și faringe. 2. Aparat folosit pentru ventilarea sau evacuarea gazelor dintr-un recipient, dintr-o încăpere etc. 3. (Înv.) Trompetă. — Fr. **trompe**.

TROMPÉT, *trompeți*, s. m. Muzicant (militar) care cîntă din trompetă; trîmbițaș, gornist. — Fr. **trompette**.

TROMPETÁȘ, *trompetași*, s. m. (Înv.) Trompet. — Din **trompetă** + suf. *-aș*.

TROMPÉTĂ, *trompete*, s. f. Instrument muzical de suflat, construit dintr-un tub de alamă îndoit de două ori și terminat cu o deschizătură în formă de pîlnie; goarnă. — Fr. **trompette**.

TROMPETÍST, *trompetiști*, s. m. Trompet. — Fr. **trompettiste.**

TRON[1], *tronuri*, s. n. Scaun, jeț sculptat și împodobit pe care ședea monarhii la ceremonii; *p. ext.* simbol al domniei. ◇ Expr. *A se urca* (sau *a se sui*) *pe tron* = a ocupa domnia, a fi încoronat ca monarh. ✦ Fig. Puterea suverană a monarhilor; domnie. ✦ Scaun, jeț special, pe care stau prelații în timpul unor anumite ceremonii religioase. — Fr. **trône.**

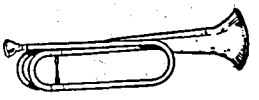

Trompetă

TRON[2], *tronuri*, s. n. 1. (Pop.) Ladă. 2. (Reg.) Sicriu. — Germ. dial. **Truh(e)n.**

TRONÁ, *tronez*, vb. I. Intranz. A fi pe tron; a domni, a guverna. ✦ Fig. A domina; a lua o poziție afectată de superioritate. — Fr. **trôner.**

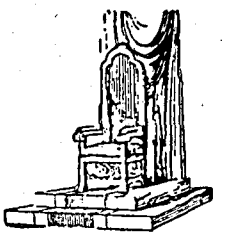

Tron

TRONC interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o ciocnire, de o cădere, de trîntirea unui lucru etc. ✦ Exclamație care exprimă surpriza în fața unui lucru neașteptat sau a unei situații neprevăzute. ◇ Expr. *A-i cădea cuiva (cu) tronc la inimă* = a-i deveni cuiva drag dintr-o dată. *Tronc Mărico* (sau *Marghioalo*), se spune cînd cineva face sau spune ceva nepotrivit cu situația în care se găsește. — Onomatopee.

TRONCA-TRÁNCA interj. Cuvînt care imită zgomotul făcut de două obiecte care se lovesc unul de altul în cadență regulată, monotonă. — Onomatopee.

TRONCĂNÍ, *troncănesc*, vb. IV. 1. Intranz. A face zgomot izbindu-se de ceva sau izbind un obiect de altul. 2. Tranz. Fig. A flecări, a trăncăni. — Din **tronc.**

TRONCĂNÍRE, *troncăniri*, s. f. Acțiunea de *a troncăni* și rezultatul ei; zgomot produs de obiecte izbite unele de altele.

TRONCĂNÍT, *troncănituri*, s. n. Troncănire. — V. *troncăni.*

TRÓNCĂT, *troncăte*, s. n. Zgomot produs de rostogolirea unui lucru, de izbirea unui obiect de altul; huruit, troncănire. — Din **tronc** + suf. *-ăt.*

TRONCÓN, *tronconuri*, s. n. Parte a unui con cuprinsă între bază și o secțiune paralelă cu baza; trunchi de con. — Din **tronconc.**

TRONCÓNIC, -Ă, *tronconici, -e*, adj. Care are forma unui troncon. — Fr. **tronconique.**

TRONIȘÓR, *tronișoare*, s. n. Diminutiv al lui *tron*[1].

TROP[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul pe care îl fac picioarele cînd lovesc pămîntul în mers. [Var.: **trópa, trópai** interj.] — Onomatopee.

TROP[2], *tropi*, s. m. Figură de stil care constă în întrebuințarea unui cuvînt într-un sens diferit de cel obișnuit. *Principalii tropi sînt: metafora, metonimia și sinecdoca.* — Fr. **trope** (<gr.).

TRÓPA interj. v. **trop**[1].

TRÓPAI interj. v. **trop**[1].

TROPÁR, *tropare*, s. n. Scurtă cîntare bisericească de laudă în cinstea unui sfînt sau a unui eveniment religios; imn. — Slav (v. sl. **troparĭ** <gr.).

TROPĂÍ, *trópăi*, vb. IV. Intranz. A face zgomot cu picioarele sau cu copitele, umblînd, alergînd. ✦ (Fam.) A juca, a dansa. — Onomatopee.

TROPĂIÁLĂ, *tropăieli*, s. f. Faptul de *a tropăi.*

TROPĂÍT, *tropăituri*, s. n. Tropăială. — V. *tropăi.*

TROPĂITÚRĂ, *tropăituri*, s. f. Tropăială. — Din **tropăi** + suf. *-(i)tură.*

TRÓPCĂ s. f. Numele unui dans popular și melodia după care se execută.

TRÓPIC, *tropice*, s. n. 1. Fiecare dintre cele două paralele aflate la nord și la sud de ecuatorul ceresc, determinate de punctele cele mai depărtate de ecuator ale eclipticei descrise de mișcarea aparentă a soarelui în jurul pămîntului. 2. Fiecare dintre cele două paralele terestre aflate la 23°27'27" la nord și la sud de ecuator, mărginind zona caldă a pămîntului. 3. (La pl.) Zonă, regiune aflată în jurul celor două tropice (2). ◇ Loc. adj. *De tropice* = de la tropice, din regiunea tropicală. — Fr. **tropique** (lat. lit. **tropicus**).

TROPICÁL, -Ă, *tropicali, -e*, adj. Care ține de tropice, care se află în regiunea tropicelor. ◇ *Căldură tropicală* = căldură dogoritoare, caniculară. — Fr. **tropical.**

TROPÍSM, *tropisme*, s. n. Tendință de acomodare și de orientare a unui organism într-o anumită direcție, sub influența unei excitații exterioare ca lumina, căldura, gravitația, umiditatea etc. — Fr. **tropisme.**

TRÓPOS, *troposuri*, s. n. (Înv.) Manieră, fel, mod de purtare. — Ngr. **tropos.**

TROPOSFÉRĂ s. f. Stratul inferior al atmosferei, în care se produc fenomenele meteorologice obișnuite, provocate de mișcarea aerului. — Fr **troposphère.**

TRÓPOT, *tropote*, s. n. 1. Zgomot de copite sau de picioare încălțate care izbesc pămîntul. 2. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Bg., sb. **tropot.**

TROPOTÁ vb. I. v. **tropoti.**

TROPOTÍ, *tropotesc*, vb. IV. Intranz. A tropăi. [Var.: **tropotá** vb. I] — Din **tropot.**

TROPOTÍT, *tropotituri*, s. n. Tropot (1). — V. *tropoti.*

TROPOTITÚRĂ s. f. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **tropoti** + suf. *-(i)tură.*

TROPOȚÉL adv. Cu pași deși și mărunți; ușurel. — Din **tropot** + suf. *-el.*

TROPOȚÍCĂ s. f. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **tropot** + suf. *-ică.*

TROSC interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de o cădere, de o trosnitură, de o lovitură. — Onomatopee.

TROSCĂNÍ, *troscănesc*, vb. IV. Intranz. A face zgomot, a trosni. — Din **trosc.**

TRÓSCOT[1] s. n. Plantă erbacee cu tulpina ramificată, întinsă pe pămînt, cu flori hermafrodite verzi, pe margine roșii sau albe *(Polygonum aviculare).* — Slav (v. sl. **troskotŭ**).

Troscot

TRÓSCOT[2], *troscote*, s. n. (Reg.) Trosnet. — Ucr. **troskit, -kotu.**

TROSCOȚÉL, *troscoțele*, s. n. (Bot.) 1. Troscot[1]. 2. Scîrțîitoare. — Din **troscot** + suf. *-el.*

TRÓSCOVĂ, *troscove*, s. f. (Bot.) Troscot[1]. — Din **trosc[ot]** + suf. *-ovă.*

TRÓSNET, *trosnete*, s. n. Trosnitură. — Din **trosni** + suf. *-et.*

TROSNÍ, *trosnesc*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre lemne și despre obiecte de lemn) A produce zgomot prin rupere, prăbușire, izbitură; a crăpa, a pocni, a plesni cu zgomot. ✦ Fig. (Fam.) A avea răsunet, a deveni vestit. ✦ A pocni, a detuna. 2. A plesni din bici. 3. A-i pîrîi cuiva încheieturile. ◇ Expr. *A-i trosni* (cuiva) *fălcile*, se spune cînd cineva primește o lovitură puternică, cînd mănîncă cu lăcomie și cînd **cască.** ✦ Tranz. A-și întinde încheieturile și a le face să pîrîie. ✦ (Despre pepeni verzi) A pîrîi cînd sînt strînși în mîini. ✦ Tranz. A încerca un pepene pentru a vedea dacă este copt făcîndu-l să pîrîie în mîini. [Var.: **trăsni** vb. IV] — V. *trăsni*[2].

TROSNÍRE, *trosniri*, s. f. Faptul de *a trosni;* (rar) detunătură.

TROSNITÓR, -OÁRE, *trosnitori, -oare*, adj. Care trosnește. — Din **trosni** + suf. *-(i)tor.*

TROSNITÚRĂ, *trosnituri*, s. f. Zgomot produs de un obiect cînd plesnește, cînd crapă etc.; pocnitură, pîrîitură. — Din **trosni** + suf. *-(i)tură.*

TROTÍL, *trotiluri*, s. n. Trinitrotoluen. — Germ. **Trotyl.**

TROTINÉTĂ, *trotinete*, s. f. Jucărie compusă dintr-o scîndură dreptunghiulară, așezată pe două roți (dintre care cea din față are un dispozitiv de direcție) și pe care se poate ține în echilibru un copil, punînd-o în mișcare prin împingerea cu un picior. — Fr. **trottinette.**

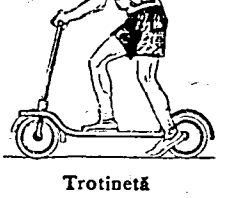

Trotinetă

TROTUÁR, *trotuare*, s. n. Porțiune marginală din suprafața unei străzi, de obicei mai ridicată decît partea carosabilă, rezervată circulației pietonilor. [Pr.: *-tu-ar*] — Fr. **trottoir.**

TRUBÁCI, *trubaci*, s. m. (Înv.) Trîmbițaș. — Rus **trubač.**

TRUBADÚR, *trubaduri*, s. m. Poet-cîntăreț provensal din evul-mediu; *p. ext.* poet-cîntăreț peregrin. — Fr. **troubadour.**

TRÚBĂ, *trube*, s. f. (Reg.) Trîmbiță. — Rus **truba.**

TRUC[1], *trucuri*, s. n. Manevră abilă prin care se maschează realitatea; șiretlic, stratagemă, viclenie. — Fr. **truc.**

TRUC[2], *trucuri*, s. n. Cărucior format dintr-un cadru montat pe două osii, care circulă în special pe calea ferată. — Fr. **truc, truck** (<engl.).

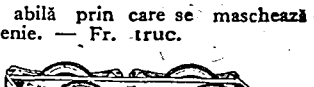

Truc

TRÚDĂ, *trude*, s. f. 1. Efort fizic sau intelectual; muncă grea, obositoare. ◇ Loc. adv. *Cu trudă* = din greu. ◇ Expr. *A-și da (toată) truda* = a se trudi, a se osteni. ✦ Rodul ostenelii, agoniseală. 2. Oboseală, osteneală. ✦ Chin, suferință. — Slav (v. sl. **trudŭ**).

TRUDÍ, *trudesc*, vb. IV. Intranz. și refl. 1. A munci din greu, a se sili, a se osteni. ◇ Tranz. *Ne trudim ciolanele să nu se deprindă cu lenea* (DELAVRANCEA). 2. A se căzni, a se chinui, a se munci. ✦ Tranz. A supune la chinuri, la torturi. — Slav (v. sl. **truditi**).

TRUDÍT, -Ă, *trudiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Foarte obosit; ostenit peste măsură. ✦ Care exprimă oboseală, trudă. ✦ Supus la tot felul de chinuri, încercări etc. — V. *trudi.*

TRUDITÓR, -OÁRE, *truditori, -oare*, adj. (Adesea substantivat) Care muncește din greu, care desfășoară o activitate obositoare. — Din **trudi** + suf. *-(i)tor.*

TRUDNIC, -Ă, *trudnici, -e,* adj. Care reclamă multă trudă; foarte obositor, extenuant. ✦ Care exprimă trudă. ✦ (Rar, substantivat) Muncitor. — Slav (v. sl. trudinŭ).

TRUDNICÍE, *trudniții,* s. f. Trudă. — Din **trudnic** + suf. *-ie.*

TRUFANDÁ, *trufandale,* s. f. Cel dintîi rod al pămîntului dintr-o producție anuală; *p. ext.* orice produs alimentar pus în comerț pentru prima oară în cursul unui an. — Tc. **turfanda.**

TRUFÁȘ, -Ă, *trufași, -e,* adj. (Adesea substantivat) Plin de trufie; arogant, îngîmfat. ✦ Măreț, superb. — Din **trufă**[2] + suf. *-aș.*

TRÚFĂ[1], *trufe,* s. f. Ciupercă comestibilă de culoare violetă-negricioasă, în formă de cartof, care crește în pămînt *(Tuber).* — Fr. **truffe.**

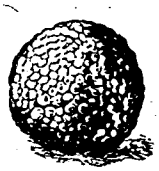

Trufă

TRÚFĂ[2], *trufe,* s. f. (Înv.) Trufie. — Lat. **trufa* (<gr.).

TRUFĂȘÍE, *trufășii,* s. f. (Înv.) Mîndrie. trufie. — Din **trufaș** + suf. *-ie.*

TRUFÍ, *trufesc,* vb. IV. Refl. A se mîndri peste măsură, a se fuduli, a se semeți, a fi plin de trufie. — Din **trufă**[2].

TRUFÍE, *trufii,* s. f. Atitudine disprețuitoare și arogantă, plină de mîndrie și de înfumurare; semeție. ✧ Loc. adv. *Cu trufie* = cu aroganță. ✦ (Înv.) Măreție. — Din **trufă**[2] + suf. *-ie.*

TRUNCHI, *trunchiuri,* s. n. 1. Partea cea mai groasă a unui copac, cuprinsă între rădăcină și locul de unde pornesc ramurile; tulpină. ✦ Tulpina unui copac tăiat de la rădăcină (uneori curățată de crengi și de coajă); buștean. 2. Bucată groasă de lemn pe care se crapă lemnele de foc, se taie carnea etc. 3. Trupul unui om, fără cap și fără membre. 4. (În expr.) *Trunchi de piramidă* = volum obținut prin tăierea unei piramide printr-un plan paralel cu baza ei și cuprins între acest plan și bază. *Trunchi de con* = tronconi. *Trunchi de prismă* = porțiunea rămasă dintr-o prismă tăiată de un plan care nu este paralel cu baza ei. 5. Fig. (Rar) Fragment, parte dintr-o operă, dintr-o lucrare etc. — Lat. **truncus.**

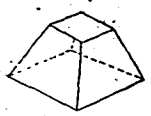

Trunchi de piramidă

TRUNCHIÁ, *trunchiez,* vb. I. Tranz. A ciunti, a reteza, a mutila. [Pr.: *-chi-a*] — Din **trunchi.**

TRUNCHIÁT, -Ă, *trunchiați, -te,* adj. Tăiat, fragmentat, mutilat, retezat. [Pr.: *-chi-at*] — V. *trunchia.*

TRUNCHIULÉȚ, *trunchiulețe,* s. n. Diminutiv al lui *trunchi.*

TRUP, *trupuri,* s. n. I. 1. Corp (I 1). ✧ Loc. adv. *(Cu) trup și suflet* = cu totul, în întregime. (Rar) *Trup la trup* = în luptă dreaptă; *p. ext.* înverșunat, aprig. ✧ Expr. *(A fi) trup din trupul cuiva* = a se naște din...; *fig.* a face parte integrantă din ceva. *A fi trup și suflet cu cineva* = a face parte integrantă din ceva; a se identifica cu aspirațiile cuiva; a fi foarte strîns legat de cineva. ✦ Corpul fără cap (uneori și fără membre); trunchi. ✦ Cadavru. ✧ Expr. *A trece* (sau *a călca*) *peste trupul cuiva* = a întrebuința orice mijloc spre a-și atinge scopul. 2. Parte principală a unui obiect, a unei construcții etc.; *p. ext.* obiectul însuși. 3. Întindere neîntreruptă de pămînt care alcătuiește un singur lot. *Trup de moșie.* 4. (Înv.) Materie, substanță. II. (Înv.) 1. Nume dat unor grupări, unor colectivități. ✦ Corp (II 1). ✦ Unitate militară; *p. ext.* organ de conducere. 2. Serie de volume alcătuind o singură operă. — Slav (v. sl. trupŭ).

TRÚPĂ, *trupe,* s. f. 1. Totalitatea militarilor în termen. ✦ (La pl.) Forțele armate ale unei țări; oaste. 2. Colectiv de actori al unui teatru sau al unui circ. — Fr. **troupe.**

TRUPÉSC, -EÁSCĂ, *trupești,* adj. Privitor la trup; care ține de trup. ✦ Senzual, sexual. — Din **trup** + suf. *-esc.*

TRÚPEȘ, -Ă, *trupeși, -e,* adj. Corpolent, voinic; bine făcut. ✦ (Peior.) Gras. — Din **trup** + suf. *-eș.*

TRUPEȘÍE s. f. (Rar) Constituție fizică robustă. — Din **trupeș** + suf. *-ie.*

TRUPÉȘTE adv. Din punct de vedere al trupului; fizicește. — Din **trup** + suf. *-ește.*

TRUPINĂR, *trupinare,* s. n. (Reg.) Furcă sau țăpoi cu coadă lungă folosite la clădirea părții de sus a stogului de fîn. — Din **trupină** + suf. *-ar.*

TRUPÍNĂ, *trupine,* s. f. Tulpină. — Bg., sb. **trupina.**

TRUPINÍCĂ, *trupinici,* s. f. Diminutiv al lui *trupină;* buturugă, ciot.

TRÚPIȚĂ, *trupițe,* s. f. Parte a plugului legată de grindei, alcătuită din cormană, brăzdar și plaz. — Comp. sb. **trupica.**

TRUPȘORÉL, *trupșorele,* s. n. (Pop.) Trupușor. — Din **trupușor** + suf. *-el.*

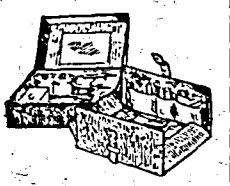

Truse

TRUPUȘÓR, *trupușoare,* s. n. Diminutiv al lui *trup.*

TRÚSĂ, *truse,* s. f. Geantă sau cutie specială în care se țin instrumente sau obiecte de primă necesitate, folosite în exercitarea unei profesiuni sau pentru toaletă; totalitatea instrumentelor sau obiectelor din această geantă sau cutie. — Fr. **trousse.**

TRUSÓU, *trusouri,* s. n. Rufărie de corp, de pat, de masă etc. confecționată pentru o fată (în vederea măritișului); rufăria unui nou-născut. — Fr. **trousseau.**

TRUST, *trusturi,* s. n. 1. (În economia capitalistă) Monopol în cadrul căruia proprietatea asupra unor întreprinderi este unificată, proprietarii lor devenind acționari, iar producția și finanțele întreprinderilor fiind reglementate de un consiliu de administrație. 2. (În economia socialistă) Grupare de întreprinderi (de producție sau de desfacere) a căror proprietate o deține statul și care sînt organizate pentru producerea în comun a bunurilor unei ramuri de producție. — Fr. **trust** (<engl.).

TRÚSTMAN, *trustmeni,* s. m. (În orînduirea capitalistă) Fiecare dintre acționarii unui trust. — Engl. **trust-man.**

TRUVÉR, *truveri,* s. m. Nume dat în evul mediu poeților francezi care compuneau și cîntau versuri în limba franceză din nordul Franței. — Fr. **trouvère.**

TȚ interj. Exclamație care exprimă dezaprobarea, nemulțumirea sau mirarea.

TU pron. pers. 2 sg. 1. (Ține locul numelui persoanei căreia i se adresează vorbitorul; cu funcție de subiect) *Tu rîzi și-ți razemi capul* (EMINESCU). ✧ (Marchează o opoziție) *Mă cunoșteau verinii toți, Tu nu m-ai cunoscut* (EMINESCU). ✧ (Impersonal) *Auzi obrăznicie? Tu cu zeci de mii de fălci de moșie... și uite ce gură face!* (CREANGĂ). ✧ Expr. *Nici tu..., nici tu...* = nimic din ceea ce ar trebui sau te-ai aștepta să fie. 2. (La dativ, în forma *ție, ți, -ți, ți-*) *Nu ți-l dau, și du-te-n pace* (COȘBUC). ✧ (Cu funcție de complement indirect, indicînd posesia) *Ți-e drumu-ndelungat* (COȘBUC). ✧ (Cu funcție atributivă, indicînd posesia) *N-ai să-ți mai vezi livada* (CAMILAR). ✧ (Intră în compunerea verbelor la diateza reflexivă, construită cu dativul pronumelui personal) *Ți-aduci aminte.* ✧ (Impersonal) *Ți-ai găsit!* ✦ (Cu valoare de dativ etic) *Ți le înșira toate* (SBIERA). 3. (La acuzativ, în forma *te, -te, te-*) *Am de gînd să te mărit* (SADOVEANU). ✧ (Intră în compunerea verbelor la diateza reflexivă construită cu acuzativul pronumelui personal) *Unde te trezești?* (SAHIA). ✧ (Impersonal) *Ia te uită, dumnealui gata-i cu plecarea* (DEȘLIU). ✧ (Precedat de prepoziții, în forma *tine*) *Eu am în tine toată nădejdea* (SADOVEANU). 4. (La vocativ) *Tu, care ești pierdută în neagra veșnicie* (ALECSANDRI). 5. (Urmat de *unul, una* la diferite cazuri, exprimă ideea de izolare) *Tu unul nu știi.* [Dat. *ție, ți, lți, -ți, ți-;* acuz. *tine, te, te-, -te*] — Lat. **tu.**

TUB, *tuburi,* s. n. 1. Piesă de formă cilindrică, goală în interior, cu diametre și lungimi diferite, din metal, sticlă, cauciuc etc., întrebuințată pentru scurgeri și transporturi de lichide sau gaze. ✦ (La unele instrumente muzicale) Țeavă care produce sunete de diferite tonalități (în funcție de lungimea și de diametrul piesei respective) cînd trece un curent de aer prin ea. ✦ Înveliș din metal sau din carton, în care se află explozibilul și proiectilul unei arme de foc. 2. Recipient subțire din metal, în care se țin diferite paste alimentare sau preparate cosmetice și medicale. 3. Conductă sau vas în interiorul organismelor vii, prin care circulă hrană, aer etc. ✧ *Tub fonator* = organul cu care realizăm sunetele în vorbire; mărginit în partea posterioară de laringe și în partea anterioară de buze și de nări; cavitate bucală. 4. Aparat alcătuit dintr-o țeavă în care sînt introduși dor sau mai mulți electrozi, folosit în diferite montaje fizice sau tehnice. ✧ *Tub electronic* = tub în care se găsesc doi sau mai mulți electrozi și în care se produc descărcări electrice în gaze sau emisiune de electroni, folosit în radiofonie ca redresor etc. *Tub Geisler* = tub care conține un gaz la presiune joasă, în care se produc descărcări electrice; este folosit pentru reclamele luminoase. — Fr. **tube** (lat. lit. **tubus**).

TUBÁRE, *tubări,* s. f. Operație de introducere a unei coloane de tuburi de oțel în gaura unei sonde, pentru consolidarea pereților acesteia. — Din **tub.**

TÚBĂ, *tube,* s. f. Instrument muzical de suflat, cu registru grav. făcut din alamă. — Fr. **tuba** (lat. lit. **tuba**).

TUBÉRCUL, *tuberculi,* s. m. 1. Organ al unor plante (rezultat din transformarea unor tulpini subterane) în care se înmagazinează substanțe nutritive și care servește la înmulțirea speciei. 2. Excrescență apărută pe unele țesuturi ale organismelor vii. [Pl. și: (n.) *tubercule.* — Var.: **tubérculă** s. f.] — Fr. **tubercule.**

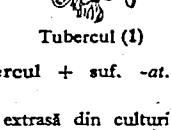

Tubercul (1)

TUBERCULÁT, -Ă, *tuberculați, -te,* adj. (Despre plante) Cu tuberculi. — Din **tubercul** + suf. *-at.*

TUBÉRCULĂ s. f. v. **tubercul.**

TUBERCULÍNĂ, *tuberculine,* s. f. Toxină extrasă din culturi ale bacilului Koch. — Fr. **tuberculine.**

TUBERCULIZÁ, *tuberculizez,* vb. I. Refl. și tranz. A (se) îmbolnăv de tuberculoză. — Fr. **tuberculiser.**

TUBERCULÓS, -OÁSĂ, *tuberculoși, -oase,* adj. (Adesea substantivat) Bolnav de tuberculoză. — După fr. **tuberculeux.**

TUBERCULÓZĂ s. f. Boală infecțioasă și contagioasă, provocată de localizarea bacilului Koch la plămîni, la intestine, la oase etc. — Fr. **tuberculose.**

TUBERÓZĂ, *tuberoze,* s. f. (Bot.) Chiparoasă. — După fr. **tubéreuse.**

TUBIFÓRM, -Ă, *tubiformi, -e,* adj. Care are forma unui tub. — Fr. **tubiforme.**

TÚBING, *tubinguri,* s. n. Țeavă din coloana de extracție la sondele petroliere. — Germ. **Tubbing.**

TUBULÁR, -Ă, *tubulari, -e,* adj. Care este în formă de tub sau prevăzut cu tuburi. — După fr. **tubulaire.**

TUBULATURĂ, *tubulaturi*, s. f. Rețea de țevi care comunică între ele. — Fr. **tubulature.**

TUBULÉȚ, *tubulețe*, s. n. Tubușor. — Din **tub** + suf. *-ul-eț.*

TUBULÚRĂ, *tubuluri*, s. f. Bucată scurtă de țeavă îmbinată etanș la un recipient sau la o conductă, pentru a realiza un racord sau pentru a permite scurgerea fluidului din recipient sau din conductă. — Fr. **tubulure.**

TUBUȘÓR, *tubușoare*, s. n. Diminutiv al lui *tub.*

TUCÁN, *tucani*, s. m. (Reg.) Om naiv, neștiutor, nepriceput.

TUCI, (2) *tuciuri*, s. n. 1. Fontă. 2. Ceaun. — Tc. **tuç.**

TUCIURÍU, **-ÍE**, *tuciurii*, adj. (Despre oameni și despre pielea lor; adesea substantivat) De culoarea tuciului; negricios, brunet. — Din **tuciuri** (pl. lui *tuci*) + suf. *-iu.*

TUDÉSC, **-Ă**, *tudești*, adj. (Franțuzism înv.) German. — Fr. **tudesque.**

TUDÍLA adv. (Rar) Repede, iute, fuga.

TUDÍNĂ s. f. (Pop.) Rîpă.

TUF, *tufuri*, s. n. Rocă formată prin consolidarea cenușei vulcanice, folosită ca piatră de construcție ornamentală. ◇ *Tuf calcaros* = rocă formată prin depunerea bicarbonatului de calciu din apele calcaroase. — Fr. **tuf.**

TUFÁN, *tufani*, s. m. 1. Specie de stejar *(Quercus pubescens).* 2. Tufar (1). 3. Ciomag, bîtă. — Din **tufă** + suf. *-an.*

TUFÁR, *tufari*, s. m. 1. Nume generic pentru orice fel de arbore cu ramuri dese crescute de la rădăcină, avînd aspectul unei tufe. 2. Colibă improvizată din crengi (cu frunze). — Din **tufă** + suf. *-ar.*

TÚFĂ, *tufe*, s. f. 1. Nume generic pentru orice fel de arbust cu ramuri dese care pornesc direct de la rădăcină; grup de flori sau de plante erbacee cu rădăcină comună. ◇ Expr. *Tufă (de Veneția)* = nimic, de loc. *Tufă-n pungă* sau *tufă-n buzunar* = nimic; om fără bani. ◇ Compus: *tufă-lemnoasă* = arbust din familia leguminoaselor, cu flori galbene *(Caragana frutescens).* ✦ Fig. Păr mult și des; claie, smoc. 2. Ramură, creangă înverzită. ✦ Bîtă, ciomag. 3. (Reg.) Alun. ✦ (Reg.) Tufan. — Lat. **tufa** (< gr.).

Tufănică

TUFĂNÍCĂ, *tufănele*, s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori albe, roșii sau galbene, dispuse în capitule *(Chrysanthemum indicum* și *Chrysanthemum sinense).* — Din **tufan** + suf. *-ică.*

TUFĂRÍE, *tufării*, s. f. Desiș de tufe; hățiș. — Din **tufă** + suf. *-ărie.*

TUFĂRÍȘ, *tufărișuri*, s. n. Tufiș. — Din **tufar** + suf. *-iș.*

TUFECCÍ-BAȘĂ s. m. (Turcism înv.) Comandantul gărzii domnești în timpul domniilor fanariote. — Tc. **tüfekçi-başı.**

TUFECCÍU, *tufeccii*, s. m. (Turcism înv.) Lefegiu în garda domnească, în timpul domniilor fanariote. ✦ Armurier. — Tc. **tüfekçı.**

TUFÍȘ, *tufișuri*, s. n. Desiș de tufe; mulțime de copaci tineri, stufoși. — Din **tufă** + suf. *-iș.*

TUFIȘOÁRĂ, *tufișoare*, s. f. Diminutiv al lui *tufă.*

TUFLÍ, *tuflesc*, vb. IV. Tranz. A pune pe cap o căciulă, o pălărie etc. cu o mișcare repede și la întîmplare.

TUFÓS, **-OÁSĂ**, *tufoși*, *-oase*, adj. Stufos. — Din **tufă** + suf. *-os.*

TÚFTUR, *tufturi*, s. m. (Reg.) Ciucure.

TUG, *tuguri*, s. n. Unealtă folosită în tăbăcărie pentru lustruitul pielii.

TUI[1], *tuiuri*, s. n. (Înv.) Steag turcesc alcătuit din două sau trei cozi albe de cal, atîrnate de o lance cu semiluna în vîrf, constituind un semn distinctiv al unor înalți demnitari din fostul imperiu otoman și din țările vasale lui. ✦ Comandant, căpetenie. — Tc. **tuğ.**

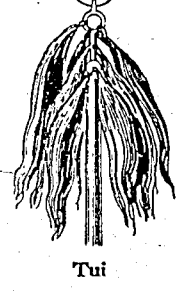
Tui

TUÍ[2], *tuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) tutui. — Din **tu.**

TUI[3], **TÚIE**, *tui*, adj. (Reg.) Tuieș. — Din **tuieș.**

TÚIA s. f. (Bot.) Arborele vieții. — Fr. **thuya.**

TÚIE, *tui*, s. f. Dor fierbinte de ceva.

TÚIEȘ, **-Ă**, *tuieși*, *-e*, adj. (Reg.) Țicnit, smintit, zăpăcit. — Din **t[eh]uieș** (< *tehui*).

TUJLEÁN, *tujleni*, s. m. (Reg.) Tulpina anumitor plante, mai ales a porumbului. — Magh. **tuzslany.**

TUJLENÁȘ, *tujlenași*, s. m. Diminutiv al lui *tujlean.*

TUL, *tuluri*, s. n. Țesătură foarte fină și străvezie, de mătase sau de bumbac. [Pr.: *tûl*] — Fr. **tulle.**

TÚLAI interj. (Reg.) 1. Exclamație care exprimă spaimă, mînie etc.; valeu! vai! ajutor! 2. Tuști! — Comp. magh. **tolvaj** «tîlhar».

TULBÉNT, *tulbente*, s. n. (Reg.) Văl de mireasă. — Tc. **tülbent.**

TULBURÁ, *túlbur*, vb. I. 1. Tranz. A face ca un lichid să devină tulbure, a umple de impurități. ✦ Refl. (Despre ape) A deveni tulbure, a se agita, a se învolbura. ✦ Refl. Fig. (Despre cer) A se acoperi de nori, a se întuneca. 2. Tranz. și refl. A-și pierde sau a face să-și piardă liniștea, a (se) emoționa, a (se) îngrijora. ✦ A scoate sau a fi scos din fire, a (se) supăra foarte tare; a (se) mînia. ✦ Tranz. A **instiga, a atîța.** ✦ (Despre facultățile omului) A (se) zăpăci, a (se) întuneca. 3. Tranz. A incomoda, a stingheri, a deranja, a stînjeni. [Var.: **turburá** vb. I] — Lat. ***turbulare** (< *turbare*).

TULBURÁRE, *tulburări*, s. f. Acțiunea de *a (se) tulbura* și rezultatul ei. 1. Învolburare; *fig.* neastîmpăr. 2. Neliniște, îngrijorare, frămîntare, emoție. ✦ Mînie, furie. 3. Tumult, dezordine, răzvrătire, răscoală. 4. Deranjare a activității unui organ anatomic sau a funcției lui. [Var.: **turburáre** s. f.]

TULBURÁT, **-Ă**, *tulburați*, *-te*, adj. 1. (Despre lichide) Lipsit de transparență, amestecat cu impurități. ✦ (Despre ape) Zbuciumat, învolburat. ✦ (Despre cer) Înnorat, cețos, posomorît. 2. (Despre oameni și facultățile, manifestările lor) Neliniștit, zăpăcit, zbuciumat, agitat. ✦ Mînios, furios. [Var.: **turburát**, **-ă** adj.] — V. *tulbura.*

TULBURĂTÓR, **-OÁRE**, *tulburători*, *-oare*, adj. (Adesea substantivat) Care tulbură, neliniștește, emoționează. [Var.: **turburătór**, **-oáre** adj.] — Din **tulbura** + suf. *-(ă)tor.*

TÚLBURE, *tulburi*, adj. 1. (Despre lichide) Lipsit de transparență; amestecat cu impurități. ✦ (Despre ape) Agitat, învolburat. ✦ Fig. (Despre cer, vreme) Acoperit cu nori, întunecat, cețos. ✦ Fig. Difuz, neclar. ✦ Greu de înțeles, confuz, încurcat. 2. (Despre ochi, privire) Lipsit de claritate, împăienjenit. 3. Fig. (Despre situații sociale, politice) Neliniștit, nesigur, agitat. ✦ (Despre stări psihice) Neliniștit, frămîntat. [Var.: **túrbure** adj.] — Lat. ***turbulus** (= *turbidus*).

TULBUREÁLĂ, *tulbureli*, s. f. (Rar) Faptul de a fi tulbure; apă tulbure. — Din **tulbure** + suf. *-eală.*

TULBURÉL, **-EA**, *tulburei*, *-ele*, adj. Diminutiv al lui *tulbure.* ✦ (Substantivat, n.) Vin nou care nu s-a limpezit încă.

TULBURÍU, **-ÍE**, *tulburii*, adj. (Rar) Cam tulbure. [Var.: **turburíu**, **-ie** adj.] — Din **tulbure** + suf. *-iu.*

TULBURÓS, **-OÁSĂ**, *tulburoși*, *-oase*, adj. (Pop.) Tulbure. [Var.: **turburós**, **-oásă**] — Din **tulbure** + suf. *-os.*

TULEÁRCĂ, *tulerci*, s. f. (Reg.; peior.) Căciulă mare și veche.

TULÉI, *tuleie*, s. n. 1. Cotor al penelor nedezvoltate de pasăre; puf care acoperă corpul puilor de pasăre. 2. Fir de păr abia crescut în mustața și în barba tinerilor. — Comp. sb. **tulaj.**

TULĚU, *tulei*, s. m. Tulpina anumitor plante (mai ales a porumbului); partea rămasă din tulpină după tăierea recoltei. [Pl. și: (n.) *tuleie*] — V. *știulete.*

TULÍ, *tulesc*, vb. IV. Tranz. 1. (În expr.) *A o tuli la* (sau *de) fugă* sau *la sănătoasa* = a fugi, a o șterge. *Tule-o* sau *tulea!* = fugi! șterge-o! întinde-o! 2. (Rar) A conduce, a duce. ✦ Intranz. A porni pe un drum. [Imper. și: (în expr.) *tule*, *tulea*] — Bg. **tulja**, sb. **tuliti.**

Tulichină

TULICHÍNĂ, *tulichine*, s. f. Arbust veninos cu flori albe sau trandafirii, cu fructe roșii de forma boabelor de mazăre *(Daphne mezereum).*

TULIMEÁN, *tulimeni*, s. m. (Înv.) Ostaș din armata turcească.

TULIPÁN, *tulipani*, s. m. (Reg.) Nume dat mai multor specii de lalele *(Tulip).* [Var.: **tulpán** s. m.] — Sb. **tulipan** (germ. **Tulipan[e]**).

TULÍPĂ, *tulipe*, s. f. (Franțuzism) Lalea. — Fr. **tulipe.**

TULÍT, **-Ă**, *tuliți*, *-te*, adj. (Despre cereale) Culcat la pămînt (de ploaie, de vînt); căzut. — V. *tuli.*

TÚLIU s. n. (Chim.) Element care face parte din seria pămînturilor rare. — Fr. **thullum.**

TÚLNIC[1], *tulnice*, s. n. Instrument de suflat asemănător cu buciumul.

TÚLNIC[2], **-Ă**, *tulnici*, *-e*, adj. Cu capul tulburat; zăpăcit, năuc.

TULNICÁȘ, *tulnicași*, s. m. Persoană care cîntă din tulnic. — Din **tulnic**[1] + suf. *-aș.*

TULNICÍ, *tulnicesc*, vb. IV. Refl. A deveni tulnic, a se zăpăci, a se năuci, a se buimăci. — Din **tulnic**[2].

TULPÁN[1] s. m. v. **tulipan.**

TULPÁN[2], *tulpane*, s. n. I. Pînză (de bumbac, de lînă, de mătase) cu țesătura foarte subțire și străvezie. ✦ Basma în trei colțuri cu care femeile își acoperă capul. 2. (Rar) Turban. — Ngr. **tulpani** (< tc.).

TULPĂNÁȘ, *tulpănașe*, s. n. Diminutiv al lui *tulpan*[2].

TULPINÁ, *tulpinez*, vb. I. Refl. (Rar) A deveni tulpină. — Din **tulpină.**

TULPÍNĂ, *tulpini*, s. f. 1. Parte a unui arbore cuprinsă între rădăcină și coroană; parte a unor plante erbacee din care dau ramurile și frunzele. 2. Fig. Origine a unui popor, a unei familii etc. — V. *tulpină.*

TULPINÍȚĂ, *tulpinițe*, s. f. Diminutiv al lui *tulpină.*

TULPIOÁRĂ, *tulpioare*, s. f. Tulpiniță. — Din **tulpină** + suf. *-ioară.*

TULT, *tulți*, s. m. (Înv.) Veche monedă turcească care a circulat și în țările românești. — Tc. tult.

TULUC, *tuluci*, s. m. (Reg.) Vițel (de la unu pînă la trei ani). — Magh. tulok.

TULUMBAGÍU, *tulumbagii*, s. m. (Înv.) Pompier. — Tc. tulumbacı.

TULÚMBĂ, *tulumbe*, s. f. (Înv. și arh.) Furtun; pompă. (de incendiu) care funcționează cu un furtun. — Tc. tulumba.

TULUMBUÍ, *tulumbuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A arunca, a împroșca apa cu tulumba. — Din tulumbă.

TULUMBUÍRE s. f. (Înv.) Acțiunea de *a tulumbui*.

TULUMBÚM interj. Cuvînt care imită sunetul unui clopot. — Onomatopee.

TUMĂNÍ, *tumănesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A prosti, a zăpăci pe cineva. — Ucr. tumanity.

TUMĂNÍT, -Ă, *tumăniți*, *-te*, adj. (Reg.) Zăpăcit, prostit, năucit. — V. *tumăni*.

TUMBÁC s. m. v. tombac.

TÚMBĂ, *tumbe*, s. f. Mișcare de rotire totală a corpului, rostogolire peste cap. ◇ Expr. *A (se) da* (sau *a se duce, a cădea) de-a tumba* sau *a face tumbe* = a (se) da (sau a se duce, a cădea) de-a rostogolul, de-a berbeleacul, de-a dura. ✦ Fig. Mișcare vioaie, giumbușluc. — Ngr. tumba.

TUMBELÉCHI, *tumbelechiuri*, s. n. (Turcism înv.) Tobă mică de aramă, de formă semisferică, care făcea parte din instrumentele muzicii militare turcești. — Tc. tümbek.

Tumbelechiuri

TUMEFÁCȚIE, *tumefacții*, s. f. Umflătură care se produce într-o parte a corpului, datorită unor tulburări ale circulației sîngelui sau ale circulației limfei. — Fr. tuméfaction.

TUMEFIÁ, pers. 3 *tumefiază*, vb. I. Refl. (Despre țesuturi) A-și mări volumul datorită unei tumefacții; a se umfla. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. tuméfier.

TUMEFIÁT, -Ă, *tumefiați*, *-te*, adj. (Despre țesuturi) Care are o tumefacție; umflat. [Pr.: *-fi-at*] — V. *tumefia*.

TUMEFIÉRE, *tumefieri*, s. f. Faptul de *a se tumefia*. [Pr.: *-fi-e-*]

TUMOÁRE, *tumori*, s. f. Excrescență pe un țesut, produsă prin creșterea anormală a unor celule. — Fr. tumeur (lat. lit. tumor, -oris).

TÚMUL, *tumuli*, s. m. Movilă conică sau piramidală, făcută din pămînt sau din piatră, pe care popoarele din antichitate o înălțau deasupra mormintelor. — Fr. tumulus (lat. lit. tumulus).

TUMULÁR, -Ă, *tumulari*, *-e*, adj. De mormînt, funerar. — După fr. tumulaire.

TUMÚLT, *tumulturi*, s. n. 1. Zgomot mare, larmă, zarvă, vacarm. ✦ Învolburare, curs repede, tălăzuire a unor ape. 2. Fig. Agitație, tulburare, zbucium sufletesc. — Fr. tumulte (lat. lit. tumultus).

TUMULTÓS, -OÁSĂ adj. v. tumultuos.

TUMULTUÓS, -OÁSĂ, *tumultuoși*, *-oase*, adj. 1. Plin de tumult; gălăgios. zgomotos. ✦ (Despre ape) Învolburat, clocotitor. 2. În cantitate mare, abundent, bogat, prodigios. [Pr.: *-tu-os*. — Var.: tumultós, -oásă adj.] — După fr. tumulteux.

TUMURÚG, *tumurugi*, s. m. (Înv.) Lemn rotund și gros (întrebuințat în construcții); trunchi, buștean. — Tc. tomruk.

TUN, *tunuri*, s. n. 1. Armă grea de artilerie, care aruncă proiectile de mare calibru la distanță mare, în traiectorie lină; *p. ext.* nume generic dat tuturor armelor de artilerie. ◇ Expr. *A scăpa ca din tun* (sau *din gura tunului*), se spune cînd cineva reușește să fugă, scăpînd prin aceasta de o situație neplăcută. *Poți să dai cu tunul*, se spune despre cineva care doarme adînc și nu se trezește ușor sau despre un loc unde nu se află nici o ființă vie. ◇ (Pus pe lîngă un verb, îi intensifică acțiunea; pe lîngă un adjectiv, îi dă valoare de superlativ) *Sănătos tun. A înghețat tun.* 2. (Înv.) Tunet. — (1) Din v. rom. tun (<tunet>, <lat. *tonus*), (2) lat. tonus.

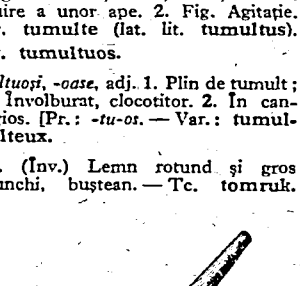

Tun

TUNÁ, *tun*, vb. I. 1. Intranz. impers. A se produce un tunet; a se auzi tunetul. ◇ Expr. *A tunat și i-a adunat*, se spune despre oamenii care se întovărășesc fiindcă au aceleași defecte. 2. Tranz. impers. (Reg., în imprecații) A trăsni. 3. Intranz. A vui, a bubui. ✦ (Despre glas, cuvinte) A răsuna puternic. 4. Intranz. A trage cu tunul (sau cu alte arme de foc). 5. Intranz. (Reg.) A intra, a pătrunde pe neașteptate undeva; a da buzna. ◇ Expr. *A-i tuna* (cuiva ceva) *în minte* (sau *în cap*) = a-i trece cuiva prin minte o idee neașteptată. — Lat. tonare.

TUNÁR, *tunari*, s. m. Militar care servește într-o unitate de artilerie; servantul unui tun; artilerist. — Din tun + suf. *-ar*.

TUNĂRÍ, *tunăresc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A trage cu tunul; a bombarda. — Din tunar.

TUNĂRÍRE s. f. (Înv.) Acțiunea de *a tunări*; bombardare.

TUNĂTÓR, -OÁRE, *tunători*, *-oare*, adj. Care tună, care bubuie (tare); puternic, răsunător. — Din tuna + suf. *-(ă)tor*.

TÚNDE, *tund*, vb. III. Tranz. 1. A scurta, a reteza, a tăia (pînă la piele) părul, barba sau mustața unui om, lîna sau părul de pe corpul unui animal; (prin analogie) a tăia iarba, crengile copacilor etc. ✦ (În ritualul bisericii ortodoxe) A tăia părul de pe capul unui om înainte de a-l călugări; *p. ext.* a face pe cineva călugăr. 2. (În expr.) *A o tunde* = a fugi, a o șterge. — Lat. tondere.

TÚNDERE, *tunderi*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a tunde* și rezultatul ei.

TÚNDRĂ, *tundre*, s. f. Regiune de stepă din zona polară arctică, a cărei vegetație este formată numai din mușchi, licheni și arbori pitici. — Fr. toundra (rus tundra).

TUNÉL, *tuneluri*, s. n. 1. Galerie subterană care permite trecerea unei căi de comunicație, în special a drumului de fier, printr-un masiv muntos sau deluros, pe sub nivelul solului sau pe sub o apă. 2. (Rar) Local de consumație în forma unei galerii (amenajat de obicei într-un subsol). [Pl. și: *tunele*] — Fr. tunnel (<engl.).

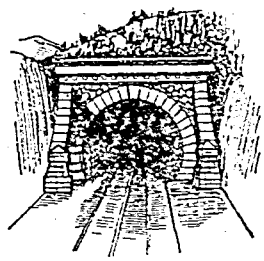

Tunel

TUNELÍST, *tuneliști*, s. m. Muncitor specializat în lucrări de tuneluri. — Din tunel + suf. *-ist*.

TÚNET, *tunete*, s. n. 1. Bubuit care însoțește sau urmează fulgerul. ✦ (Rar) Trăsnet. 2. Fig. Zgomot puternic. — Lat. tonitrum (după *sunet*).

TÚNGSTEN s. m. Metal dur, greu, de culoare cenușie. Întrebuințat la fabricarea filamentelor becurilor electrice, a oțelurilor speciale etc. — Fr. tungstène.

TUNÍCĂ, *tunici*, s. f. 1. Haină bărbătească făcînd parte dintr-o uniformă (militară, școlară etc.) și care se poartă peste cămașă. ✦ Haină asemănătoare cu tunica (1), purtată de femei. 2. Îmbrăcăminte largă, cu falduri, care acoperea tot corpul; se purta în antichitate. 3. Membrană fibroasă care învelește unele organe ale corpului. ✦ Membrană care acoperă corpul unor animale marine. ✦ (Bot.) Înveliș cărnos al unui bulb. — Fr. tunique (lat. lit. tunica).

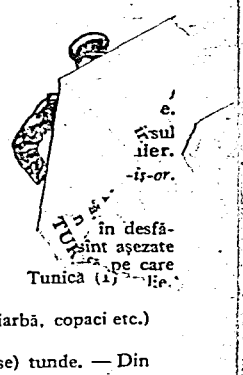

Tunică (1) în desfășurare, pe care sînt așezate...

TUNS[1] s. n. Faptul de *a (se) tunde*.

TUNS[2], -Ă, *tunși*, *-se*, adj. (Despre păr, barbă sau mustață) Tăiat, retezat; (despre oameni) cu părul, barba sau mustața tăiate. ✦ (Despre lîna sau părul animalelor) Tăiat de pe corpul animalelor; (despre animale) cu lîna sau cu părul tăiat. ✦ (Despre iarbă, copaci etc.) Cu vîrfurile retezate. — V. *tunde*.

TUNSOÁRE, *tunsori*, s. f. Tuns; fel de a (se) tunde. — Din tuns[1] + suf. *-oare*.

TUNSÚRĂ, *tunsuri*, s. f. (Rar) Tunsoare. — Lat. lit. tonsura.

TUPÉU s. n. Îndrăzneală, cutezanță, obrăznicie. — Fr. toupet.

TUPILÁ, *tupilez*, vb. I. Refl. A se face mic, a se ghemui (pentru a nu fi văzut); *p. ext.* a se ascunde; a se pitula. ✦ A înainta pe furiș, ghemuindu-se pentru a nu fi văzut. — Din pitula.

TUPILÚȘ adv. (Reg.) Ascunzîndu-se, ferindu-se (ca să nu fie văzut sau prins). — Din tupila + suf. *-uș*.

TUPUNGEÁLĂ, *tupungeli*, s. f. (Reg.) Acțiunea de a tupungi; bătaie zdravănă (cu pumnii). — Din tupungi + suf. *-eală*.

TUPUNGÍ, *tupungesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A bate zdravăn pe cineva (cu pumnii). — Comp. magh. tapogni.

TUR[1], *tururi*, s. n. 1. Mișcare circulară în jurul unui ax sau al unui punct fix efectuată o singură dată pînă la revenirea în punctul de plecare; (în sport) distanță egală cu lungimea pistei, considerată de la punctul de plecare al sportivului; mișcare lineară pe un traseu, cu revenirea la punctul de plecare. ◇ *Tur-retur* = dus și întors, plecare și sosire. ✦ *Tur de orizont* = observare succesivă, cu teodolitul, a diferitelor porțiuni caracteristice din jurul unui punct, pînă la revenirea unetei în poziția de la care a plecat; *fig.* privire de ansamblu asupra unei probleme. 2. (Sport) Parte dintr-o competiție sportivă organizată după anumite norme, constînd dintr-un șir de etape care reprezintă prima jumătate din totalul etapelor. ✦ Întrecere sportivă, mai ales de ciclism, în cursul căreia se parcurge un circuit pe distanță lungă. 3. (La jocul de cărți) Ciclu de jocuri în care fiecare partener distribuie, pe rînd, cărțile. — Fr. tour.

TUR[2], *tururi*, s. n. (Fam.) Parte a pantalonilor bărbătești care acoperă partea dorsală a corpului. — Sb. tur.

TURÁ[1], *turale*, s. f. (Înv.) Monogramă a sultanului care se punea pe acte și pe monede; *p. ext.* orice emblemă sau efigie. ✦ Fața monedei pe care se află emblema. — Tc. tuğra, tura.

TURĂ[3], *turale*, s. f. 1. Fibrele unei plante exotice din care se fabrică o anumită calitate de aţă. 2. (Înv.) Pachet care cuprinde un număr fix de obiecte (10 sau 12) de acelaşi fel, legate sau ambalate împreună. — (2) Tc. **tura**.

TURALÍU, -ÍE, *turalii*, adj. (Înv.) Care poartă emblema sultanului, cu turaua acestuia. — Tc. **turali**.

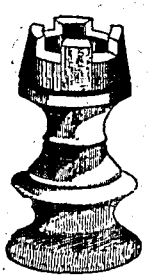

Tură

TURÁNIC, -Ă, *turanici, -e*, adj. De origine uralo-altaică. — După fr. **touranien**.

TURAŢÍE, *turaţii*, s. f. Mişcare circulară a unei piese în jurul unui ax. ✦ Numărul de învîrtituri efectuate de un corp rotitor într-o un tate de timp. — Din **tur**[1] + suf. *-aţie* (după *rotaţie*).

TURA-VÚRA interj. Cuvînt care exprimă vorbăria lungă şi fără rost într-o discuţie sau trecerea de la un subiect la altul. ◇ Expr. *Ce mai tura-vura?* = ce mai atîta vorbă degeaba?

TÚRĂ[1], *ture*, s. f. 1. Schimb (4). 2. **Tur**[1] (1). — Fr. **tour**.

TÚRĂ[2], *ture*, s. f. Piesă, în formă de turn, la jocul de şah. — Fr. **tour**.

TURBÁ, *turbez*, vb. I. Intranz. 1. A se îmbolnăvi de turbare. 2. Fig. A se mînia, a se înfuria peste măsură. [Prez. ind. şi: *turb*] — Lat. **turbare**.

TURBÁN, *turbane*, s. n. Bandă de stofă, de mătase sau de pînză, de obicei albă, pe care o poartă bărbaţii, din unele popoare orientale, înfăşurată de mai multe ori în jurul capului. ✦ Bandă din diverse materiale textile, pe care femeile şi-o înfăşoară în jurul capului, în loc de pălărie. — Fr. **turban**.

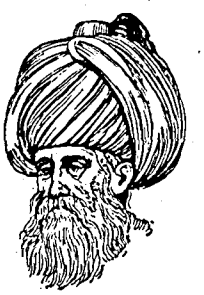

Turban

TURBÁRE, *turbări*, s. f. 1. Boală virulentă (care se produce la anumite animale şi care poate fi transmisă omului), caracterizată prin accese nervoase, urmate de paralizie şi apoi de moarte. 2. Fig. Mînie, furie; învîrşunare. ◇ (Pop.) *Turbare de cap* = zăpăceală, confuzie. — V. *turba*.

TURBÁT, -Ă, *turbaţi, -te*, adj. 1. Bolnav de turbare. 2. Fig. Furios, violent, sălbatic; înnebunit (de durere, de spaimă etc.). 3. (Pop.; în expr.) *Vînt* (sau *aer*) *turbat* = vînt (sau aer) care suflă în straturile cele mai înalte ale atmosferei. 4. Foarte mare, intens, foarte mult; extraordinar, grozav. — V. *turba*.

TÚRBĂ[1] s. f. Varietate de cărbune inferior, format prin carbonizarea parţială a unor resturi de plante de mlaştină, folosit drept combustibil. — Fr. **tourbe**.

TÚRBĂ[2], *turbe*, s. f. (Pop.) Turbare (1). ✦ (Rar) Calificativ injurios dat unei persoane. — Postverbal al lui **turba**.

TURBĂCIÚNE, *turbăciuni*, s. f. (Rar) Turbare. — Din **turba** + suf. *-ăciune*.

TURBĂRÍE, *turbării*, s. f. Regiune mlăştinoasă cu vegetaţie bogată, din resturile căreia se formează turba[1]; regiune bogată în turbă. — Din **turbă**[1] + suf. *-ărie*.

TURBÉNT, *turbente*, s. n. (Reg.) Panglică lată, uneori de fir, cu care se împodobeşte fruntea mireselor îndată după cununie. — Tc. **tülbent**.

TURBÍNĂ, *turbine*, s. f. Motor cu rotor care foloseşte energia potenţială a unui fluid pentru a obţine energie cinetică, pe care o transformă în energie mecanică. — Fr. **turbine**.

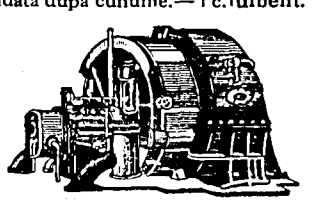

Turbină

TURBÍNCĂ, *turbinci*, s. f. (Înv.) Sac soldăţesc de merinde. — Ucr. **torbynka**.

TURBOCOMPRESÓR, *turbocompresoare*, s. n. Agregat compus dintr-un compresor şi o turbină, folosit la supraalimentarea cu aer a motoarelor diesel sau a motoarelor cu ardere internă. — După fr. **turbocompresseur**.

TURBOFÓR, *turbofoare*, s. n. Sapă de foraj acţionată de o turbină hidraulică, folosită la forarea sondelor de ţiţei.

TURBOGENERÁTOR, *turbogeneratoare*, s. n. Grup compus dintr-un generator electric cuplat cu o turbină. — După fr. **turbo-générateur**.

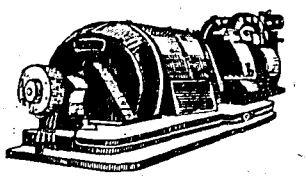

Turbogenerator

TURBOINJECTÓR, *turboinjectoare*, s. n. Agregat alcătuit dintr-un injector şi o turbină.

TURBOPROPULSÓR, *turbopropulsoare*, s. n. Agregat alcătuit dintr-o turbină cu gaze şi un compresor, folosit la propulsia unui avion. — După fr. **turbopropulseur**.

TURBOREACTÓR, *turboreactoare*, s. n. Reactor alcătuit dintr-o turbină cu gaze şi un compresor, folosit la propulsia, prin reacţiune, a unui avion de mare viteză. — După fr. **turboréacteur**.

TURBULÉNT, -Ă, *turbulenţi, -te*, adj. Care face gălăgie; care produce dezordine. — Fr. **turbulent** (lat. lit. **turbulentus**).

TURBULÉNŢĂ s. f. 1. Gălăgie, zgomot; dezordine; nesupunere, revoltă. 2. Starea de mişcare a unui fluid în care există vîrtejuri. — Fr. **turbulence** (lat. lit. **turbulentia**).

TÚRBUR s. n. (Rar) Nelinişte, zbucium, tulburare. — Postverbal al lui **turbura**.

TURBURÁ vb. I. v. **tulbura**.

TURBURÁRE s. f. v. **tulburare**.

TURBURÁT, -Ă adj. v. **tulburat**.

TURBURÁTÓR, -OÁRE adj. v. **tulburător**.

TÚRBURE adj. v. **tulbure**.

TURBURÍU, -ÍE adj. v. **tulburiu**.

TURBURÓS, -OASĂ adj. v. **tulburos**.

TURC[1], *turci*, s. m. Bărbat care face parte din populaţia de bază a Turciei; *p. ext.* bărbat de religie mahomedană. ◇ Expr. *Cum e turcul şi pistolul* = cum e omul aşa sînt şi faptele lui, prietenii lui. *Doar nu dau* (sau *vin*) *turcii*, se spune spre a modera graba neîntemeiată a cuiva. *A fi turc* (sau *ca turcul*) = a fi foarte încăpăţînat, a nu vrea să înţeleagă, a nu ţine seama de nimic. *Turcul plăteşte*, se spune despre cineva care este silit să plătească, vrînd-nevrînd, paguba sau cheltuiala făcută de alţii. — Tc. **türk**.

TURC[2], **-Ă**, *turci, -e*, adj. Turcesc. ✦ (Substantivat, f.) Limba turcească. — Din **turc**[1].

TURCALÉŢ s. m. v. **turculeţ**.

TURCÉSC, -EÁSCĂ, *turceşti*, adj. Care aparţine Turciei sau populaţiei ei, privitor la Turcia sau la populaţia ei. ◇ *Cafea turcească* = băutură preparată din boabe de cafea prăjite şi măcinate fin, fierte în apă cu zahăr. ◇ Expr. *Faţă turcească* = faţă încruntată. *(A fi) ca o* (sau *cu obraz de*) *babă turcească*, se spune despre bărbaţii spîni şi cu zbîrcituri pe faţă. ◇ Compus: *păpuşoi-turcesc* = varietate de porumb cu ştiuletele gros şi cu multe rînduri de boabe de culoare albicioasă. — Din **turc** + suf. *-esc*.

TURCÉŞTE adv. Ca turcii, în felul turcilor; în limba turcă. ◇ Expr. *A sta* (sau *a şedea*) *turceşte* = a sta jos cu picioarele încrucişate sub corp, ca orientalii. *A vorbi* (sau *a grăi, a bolborosi*) *turceşte* = a vorbi o limbă neînţeleasă, a rosti cuvintele neclar; *fig.* (fam.) a fi beat. — Din **turc** + suf. *-eşte*.

TURCHÉZ, -EÁZĂ, *turchezi, -e*, adj. (Pop.) Albastru. — It. **turchese**.

TURCÍ, *turcesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. A renunţa sau a face pe cineva să renunţe la naţionalitatea sa, adoptînd limba, obiceiurile şi, în special, religia turcilor. ✦ Refl. Fig. (Fam.) A se îmbăta. — Din **turc**.

TURCÍE s. f. (Înv., în expr.) *Pe turcie* = în limba turcă. — Din **turc** + suf. *-ie*.

TURCÍME s. f. Mulţime de turci. — Din **turc** + suf. *-ime*.

TURCÍRE, *turciri*, s. f. Acţiunea de *a (se) turci*.

TURCÍSM, *turcisme*, s. n. Element lexical împrumutat (fără necesitate) din limba turcă. — Din **turc** + suf. *-ism*.

TURCÍT, -Ă, *turciţi, -te*, adj. Care a adoptat sau a fost silit să adopte limba, obiceiurile şi, în special, religia turcilor. ✦ (Neobişnuit) Plecat, supus turcilor. — V. *turci*.

TURCOÁICĂ, *turcoaice*, s. f. Femeie care face parte din populaţia de bază a Turciei. — Din **turc** + suf. *-oaică*.

TURCOÁZĂ, *turcoaze*, s. f. Peruzea. — Fr. **turquoise**.

TURCOMÁN, *turcomani*, s. m. (Pop., peior.) Turc. — It. **Turcomanno**.

TURCOMERÍT, -Ă, *turcomeriţi, -te*, adj. (Înv.) Partizan al turcilor. ✦ Fig. Despotic. — Ngr. **turcomerites**.

TURCULEÁN, *turculeni*, s. m. Turculeţ (1). — Din **turc** + suf. *-ul-ean*.

TURCULÉŢ, *turculeţi*, s. m. 1. Diminutiv al lui *turc*; copil de turc. 2. (Reg.) Sticlete. [Var.: (1) **turcalét** s. m.]

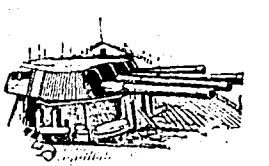

Turelă

TUREAC s. n. v. **tureatcă**.

TUREATCĂ, *turetci*, s. f. 1. Cîrnîmb. 2. (Înv.) Un fel de ciorap fără talpă, făcut din dimie sau din postav, care îmbrăca piciorul de la gleznă pînă la genunchi. [Var.: **tureác** s. n.] — Lat. **thylacus* (< gr. *thylakos*).

TURÉLĂ, *turele*, s. f. Suport metalic mobil (în formă de cupolă) care se poate roti în jurul unui ax şi pe care sînt montate tunurile la tancuri, vapoare, avioane etc., servind şi ca blindaj. — Fr. **tourelle**.

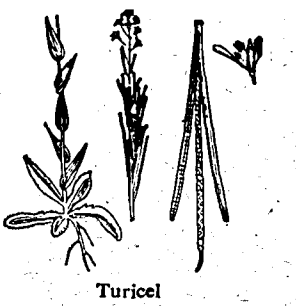

Turicel

TURF, *turfuri*, s. n. (Franţuzism) Hipodrom. — Fr. **turf** (< engl.).

TURICÉL, *turicei*, s. m. Plantă erbacee cu flori mici, albe sau gălbui, cu frunzele dispuse în rozetă şi acoperite cu peri (*Turritis glabra*). — Lat. lit. **turri**[tis] + suf. *-ic-el*.

TURÍSM, (2) *turisme*, s. n. 1. Activitate cu caracter sportiv, constînd din parcurgerea pe jos a unor regiuni pitoreşti sau interesante din punct de vedere ştiinţific. 2. Autoturism. — Fr. **tourisme** (< engl.).

TURÍST, -Ă, *turişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care practică turismul. — Fr. **touriste** (< engl.).

TURÍSTIC, -Ă, *turistici, -e,* adj. Care aparține turismului, privitor la turism. — Fr. touristique.

TÚRIȘTE s. f. v. torișteș.

TÚRIȚĂ, *turițe,* s. f. Plantă erbacee cu tulpina în patru muchii, acoperită cu ghimpi mici îndoiți, cu flori albe sau verzi și cu fructe acoperite cu peri curbați la vîrf, care se agață de hainele oamenilor, de lîna oilor etc. *(Galium aparine).* ◇ Compus: *turiță-mare* = plantă erbacee cu frunze păroase pe fața inferioară, cu flori galbene-aurii și cu fructe cu ghimpi mici la bază *(Agrimonia eupatoria).* — Sb. turica.

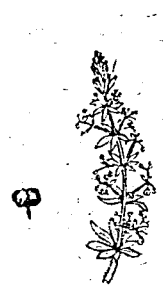

Turiță Turiță-mare

TURJÁN, *turjeni,* s. m. (Reg.) Cocean, strujan. — Din strujan.

TURLÁC, -Ă, *turlaci, -e,* adj. (Pop.) Ametit de băutură, cherchelit; *p. ext.* zăpăcit, năuc. — Comp. tc. torlák «tînăr, neexperimentat», sb. torlak «fanfaron».

TÚRLĂ, *turle,* s. f. 1. Construcție în formă de turn, de dimensiuni diferite, făcînd parte din complexul arhitectural al marilor clădiri (în special al bisericilor) 2. Construcție de lemn sau de metal așezată deasupra gurii unei sonde, pe care se montează geamblacul sondei. — Ngr. turla.

Turlă

TURLĂCÍ, *turlăcesc,* vb. IV. Refl. (Pop.) A se ameți de băutură; a se cherchelí; *p. ext.* a se zăpăci. — Din turlac.

TURLÍST, *turliști,* s. m. Muncitor specializat în montarea turlelor (2). — Din turlă + suf. *-ist.*

TURLUBÁN, *turlubane,* s. n. (Înv.) Turban. — Din turban + tulpan.

TURLULÍU, -ÍE, *turlulii,* adj. (Rar) Zăpăcit; țicnit, nebun.

TURMÁC, -Ă, *turmaci, -e,* s. m. și f. Malac. — Comp. bg. turmak.

TURMALÍNĂ, *turmaline,* s. f. (La pl.) Clasă de minerale cristalizate (formată din silicații unor metale) care conțin bor; (și la sg.) piatră semiprețioasă care face parte din această clasă. — Fr. tourmaline.

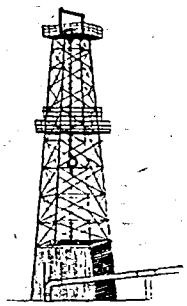

Turlă

TÚRMĂ, *turme,* s. f. 1. Grup (mai mare) de oi, *p. ext.* de alte animale domestice sau sălbatice, care trăiesc împreună. 2. (Depr.) Mulțime, grup (mare) de oameni (umili, săraci); ceată. 3. (În limbajul bisericesc) Mulțimea credincioșilor. — Lat. turma.

TURMENTÁ, *turmentez,* vb. I. Refl. (Rar) A se îmbăta. — Fr. tourmenter.

TURMENTÁT, -Ă, *turmentați, -te,* adj. (Rar) Beat. — V. *turmenta.*

TURMULÍCE, *turmulici,* s. f. (Rar) Turmuliță. — Din turmă + suf. *-ul-ice.*

TURMULÍȚĂ, *turmulițe,* s. f. Diminutiv al lui *turmă.*

TURMUȘOÁRĂ, *turmușoare,* s. f. Turmuliță. — Din turmă + suf. *-uș-oară.*

TURN, *turnuri,* s. n. 1. Construcție de zid, de beton, de lemn, de înălțime (relativ) mare în raport cu dimensiunile bazei, clădită separat sau făcînd parte dintr-un complex arhitectural. ◇ *Turn de fildeș* = expresie prin care se arată izolarea de viață, de realitățile înconjurătoare a unui scriitor, artist etc. ◇ *Turn de sondă* = turlă (2). *Turn de apă* = castel de apă. ◆ (Rar) Coș de fabrică. 2. Tură[3]. — Germ. Turn.

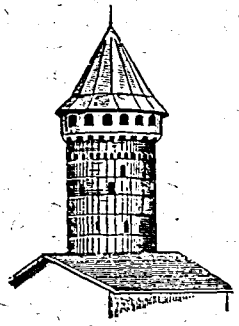

Turn

TURNÁ[1], *torn,* vb. I. Tranz. L 1. A vărsa un lichid sau, *p. ext.,* un fluid (în, pe sau peste ceva). ◇ Expr. *A turna ulei pe rană* = a alina necazurile cuiva, vorbindu-i cu înțelegere și compasiune. ◆ Intranz. impers. A ploua torențial. *Toarnă cu găleata.* 2. A vărsa un material lichid într-un tipar (pentru ca, prin răcire sau în urma unei reacții chimice, să se obțină un obiect de forma tiparului). II. 1. Fig. A potrivi o haină pe măsura exactă a unui corp. 2. (Fam.) A compune, a redacta (la repezeală). ◆ A formula ceva (în scris sau verbal) pentru a înșela pe cineva. 3. (Fam.) A arunca pe cineva la închisoare; a închide. 4. A trage pumni, a bate pe cineva. ◆ (Rar) A răsturna, a trînti. *Cînd l-am plesnit... l-am și turnat la pămînt* (SADOVEANU). III. (Fam.) A pîri, a denunța pe cineva. — Lat. tonare «a întoarce, a răsuci».

TURNÁ[2], *torn,* vb. I. Refl. (Înv.) A se întoarce. — Lat. tornare.

TURNÁ[3], *turnez,* vb. I. Tranz. (În expr.) *A turna un film* = a realiza un film. — Fr. tourner.

TURNÁNT, -Ă, *turnanți, -te,* adj. Care se învîrtește în jurul unui ax central. ◇ *Ușă* (sau *poartă*) *turnantă* = ușă (sau poartă) formată din mai multe aripi, care se rotesc în jurul unui ax vertical central. *Placă turnantă* = placă mobilă de oțel sau de fontă, prevăzută cu șine, folosită în depouri și ateliere, pentru a permite locomotivelor și vagoanelor trecerea de pe o linie pe alta sau întoarcerea lor. ◆ (Substantivat, f.) Mică bibliotecă care se poate învîrti în jurul unui ax central. ◆ (Substantivat, f.) Loc unde coteșe (în forma unui arc de cerc) un drum, o pistă sportivă; cotitură. — Fr. tournant.

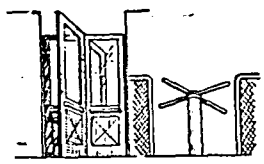

Uși turnante

TURNÁRE[1], *turnări,* s. f. Acțiunea de *a turna*[1].

TURNÁRE[2], *turnări,* s. f. Acțiunea de *a turna*[2].

TURNÁT s. n. Turnare[1]. — V. *turna*[1].

TURNÁTOR, -OÁRE, *turnători, -oare,* s. m. și f. 1. Muncitor din industria metalurgică, specializat în lucrări de turnare a metalelor. 2. (Fam.) Cel care pîrăște, denunță. — Din turna[1] + suf. *-(ă)tor.*

Turnantă

TURNĂTORÍE; (1) *turnătorii,* s. f. 1. Atelier în care se execută operațiile de turnare a metalelor. 2. Meseria turnătorului; tehnica turnării metalelor. — Din turnător + suf. *-ie.*

TURNESÓL s. m. Materie colorantă extrasă din unele specii de licheni, folosită ca reactiv chimic pentru determinarea caracterului acid sau bazic al unei soluții sau al unei substanțe. — Fr. tournesol.

TURNÉU, *turnee,* s. n. Deplasare pe care o face un artist sau un ansamblu artistic în mai multe localități (sau țări) spre a da o serie de reprezentații; deplasare pe care o face un sportiv sau o echipă sportivă în diverse localități (sau țări), pentru a susține o serie de întîlniri. ◆ (Mai ales ir.) Călătorie oficială pe care o face o personalitate (politică) în diverse localități, după un program dinainte stabilit. — Fr. tournée.

TURNÍR, *turnire,* s. n. (Înv.) Serbare în evul mediu, în cursul căreia cavalerii se întreceau în lupte cu armele. — Germ. Turnier.

TURNIȘÓR, *turnișoare,* s. n. Turnuleț. — Din turn + suf. *-iș-or.*

TURNULÉȚ, *turnulețe,* s. n. Diminutiv al lui *turn.*

TURNÚRĂ, *turnuri,* s. f. I. 1. Schimbare (neașteptată) în desfășurarea evenimentelor; cotitură, întorsătură. 2. Fel în care sînt așezate cuvintele într-o frază; aspect. II. Perniță sau bucată de stofă pe care femeile o purtau odinioară la spate sub rochie, mai jos de talie. — Fr. tournure.

TURPITÚDINE, *turpitudini,* s. f. (Livresc) Faptă josnică, mîrșavă. — Lat. lit. turpitudo, -inis (fr. turpitude).

TÚRTĂ, *turte,* s. f. 1. Pîine rotundă și turtită, făcută din mălai sau din aluat nedospit. ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *turtă* = a bate rău (pe cineva). *A fi* (sau *a se îmbăta*) *turtă* = a se îmbăta foarte tare. *A rupe* (sau *a frînge*) *turta* = a sărbători cu un anumit ritual împlinirea unui an de la nașterea unui copil 2. Nume generic pentru diferite prăjituri. ◇ *Turtă dulce* = prăjitură făcută din făină, miere și ouă. 3. Pastă care rămîne după ce s-a stors mierea din fagure, uleiul din semințele de floarea-soarelui etc. 4. Plantă erbacee ghimpoasă, cu tulpina foarte scurtă, cu frunzele adînc crestate și cu flori mari, alburii *(Carlina acaulis).* ◇ Compuse: *turta-lupului* = numele popular al semințelor foarte toxice ale unui arbore din India *(Strychnos nux vomica)* din care se extrage stricnina; *turta-vacii* = ciupercă comestibilă, de culoare galbenă-roșcată sau cafenie, acoperită cu o substanță vîscoasă *(Boletus luteus).* — Lat. *tŭrta (= torta [panis] «pîine rotundă»).

Turtă

TURTÉL, *turtei,* s. m. (Rar) Jneapăn.

TURTÍ, *turtesc,* vb. IV. 1. Tranz. A deforma, prin lovire, apăsare, tescuire, făcînd să capete o formă lățită ca o turtă; a strivi cu o lovitură (și a ucide). ◇ Refl. *Cînd căzu jos,* [buzduganul] *se turti* (ISPIRESCU). 2. Tranz. Fig. A distruge, a prăpădi a nimici. 3. Refl. Fig. A-și pierde vlaga. — Din turtă.

Turta-vacii

TURTÍCĂ, *turtele,* s. f. Turtișoară. — Din turtă + suf. *-ică.*

TURTICÍCĂ, *turticele,* s. f. Turtișoară. — Din turtă + suf. *-ic-ică.*

TURTÍRE, *turtiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) turti*.

TURTÍȘOARĂ, *turtișoare*, s. f. Diminutiv al lui *turtă* (1).

TURTÍT, -Ă, *turtiți, -te*, adj. 1. Întins, lățit (prin lovire, tescuire sau apăsare); teșit. 2. Strivit. 3. Fig. Foarte beat. — V. *turti*.

TURTÍȚĂ, *turtițe*, s. f. Turtișoară. — Din **turtă** + suf. *-iță*.

TÚRTUR, -Ă, *turturi, -e*, adj. (Reg., în expr.) *Mere turture* = varietate de mere cu gust acru.

TURTUREÁ, -ÍCĂ, *turturele*, s. f. Pasăre înrudită cu porumbelul, mai mică decît acesta, cu penele albastre-cenușii, cu gîtul scurt și cu coada lungă *(Streptopelia turtur)*. — Lat. **turturilla** (și ***turturella**).

TURTURÉL, *turturei*, s. m. Bărbățușul turturelei. — Din **turturea**.

TURTURELÚȚĂ, *turturelușe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *turturea*.

TURUÍ, *túrui*, vb. IV. Intranz. 1. A vorbi repede și mult (fără a spune lucruri importante). 2. A hurui (1). 3. (Despre porumbei și turturele) A gurlui. — Onomatopee.

TURUIÁLĂ, *turuieli*, s. f. Faptul de a turui; debit verbal deosebit de mare. — Din **turui** + suf. *-eală*.

TURUITÚRĂ, *turuituri*, s. f. Sunetul caracteristic produs de porumbei și de turturele. — Din **turul** + suf. *-(i)tură*.

TURUNGÍU, -ÍE, *turungii*, adj. (Înv.) Portocaliu. — Tc. **turuncu**.

TUS- Element de compunere pe lîngă cîteva numerale (în special pe lîngă «trei» și «patru»), însemnînd «toți», «laolaltă» «împreună»; formează numerale colective. *Să mi-i văd cosind pe tuspatru* (MIRONESCU). *Și jale duce Murășul și duc tustrele Crișuri* (GOGA). — Din **toți**.

TÚSĂ s. f. v. **tuse**.

TÚSE s. f. Expirație bruscă și zgomotoasă, de intensitate și frecvență variabilă (însoțită de expectorații), cauzată de îmbolnăvirea aparatului respirator, de alunecarea în trahee a unor corpuri străine etc. [Var.: **túsă** s. f.] — Lat. **tussis**.

TÚSET, *tusete*, s. n. (Rar) Tuse repetată, prelungită. — Din **tuse** + suf. *-et*.

TUSLAMÁ, *tuslamale*, s. f. Mîncare preparată din burtă și din picioare de vacă. — Tc. **tuzlama**.

TUȘ, *tușuri*, s. n. Cerneală specială (mai ales neagră) rezistentă la apă, folosită la anumite desene, la aplicarea ștampilelor, în poligrafie etc. — Germ. **Tusche**.

TÚȘĂ[1] s. f. Felul cum este aplicată vopseaua pe pînza unui tablou. — Fr. **touche**.

TÚȘĂ[2], *tușe*, s. f. 1. Linie care delimitează un teren sportiv. 2. (Franțuzism) Clapă la pian. — Fr. **touche**.

TÚȘĂ[3], *tuși*, s. f. (Fam.) Mătușă. — Din [mă]**tușă**.

TUȘÉU, *tușeuri*, s. n. 1. Palpare a unui organ anatomic spre a se constata starea lui. 2. Felul în care un pianist atinge clapele pianului în timpul execuției unei piese. ✦ (Impr.) Tușă[1]. — Fr. **toucher**.

TUȘÍ, *tușesc*, vb. IV. Intranz. A expira brusc și cu zgomot aerul din plămîni; a avea un acces de tuse. — Lat. **tussire**.

TUȘÍCĂ, *tușici*, s. f. (Fam.) Mătușică. — Din [mă]**tușică**.

TUȘIÉRĂ, *tușiere*, s. f. Cutie de metal care conține o perniță îmbibată cu tuș, folosită la umezirea ștampilei. — Din **tuș** + suf. *-ieră*.

TUȘINÁ, *tușinez*, vb. I. Tranz. 1. A tunde oile pe sub pîntece și pe picioarele dinapoi, pentru a ușura mulsul și suptul mieilor. 2. A reteza părul, barba sau mustața cuiva. 3. A tăia ațele, destrămăturile de la capetele sau de pe laturile unei țesături, ale unei împletituri. — Lat. ***tonsionare** *(< tonsio)*.

TUȘINÁRE s. f. Acțiunea de *a tușina* și rezultatul ei.

TUȘINÁT[1], *tușinaturi*, s. n. Faptul de *a tușina*.

TUȘINÁT[2], **-Ă**, *tușinați, -te*, adj. 1. (Despre oi) Tuns pe sub pîntece și pe picioarele dinapoi. 2. (Despre păr, barbă, mustăți) Retezat. ✦ (Despre copaci) Cu ramurile tăiate, scurtate. — V. *tușina*.

TUȘINĂTÚRĂ, *tușinături*, s. f. Lînă scurtă (de calitate inferioară) obținută prin tușinarea oilor. — Din **tușina** + suf. *-(ă)tură*.

TUȘÍT s. n. Faptul de *a tuși*; acces de tuse.

TUȘITÚRĂ, *tușituri*, s. f. Tușit. — Din **tuși** + suf. *-(i)tură*.

TÚTĂ[1], *tute*, s. f. (Reg.) Persoană care vorbește vrute și nevrute; prostănac, tont.

TÚTĂ[2], *tute*, s. f. Instrument în formă de cilindru, folosit pentru a prinde și a scoate țevile rămase în gaura unei sonde. — Fr. **tute**.

TUTEÁ s. f. (Înv.) Oxid de zinc. — Tc. **tutya** (ngr. **tutia**).

TUTELÁ, *tutelez*, vb. I. Tranz. A avea în grijă, a ocroti. — Din **tutelă**.

TUTELÁJ, *tutelaje*, s. n. Tutelă. — Din **tutelă** + suf. *-aj*.

TUTELÁR, -Ă, *tutelari, -e*, adj. Privitor la tutelă; *p. ext.* care ocrotește, protejează. — Fr. **tutélaire** (lat. lit. **tutelaris**).

TUTELÁT, -Ă, *tutelați, -te*, adj. Care se află sub tutelă. — V. *tutela*.

TUTÉLĂ, *tutele*, s. f. 1. Acțiunea de a tutela; instituție legală avînd drept scop ocrotirea și administrarea intereselor unui minor (sau, impr., ale unei persoane puse sub interdicție); epitropie. 2. Drept (abuziv) pe care și-l ia cineva de a ține pe altul sub ascultare, sub dependență. — Fr. **tutelle** (lat. lit. **tutela**)

TIUTIÚN s. n. v. **tutun**.

TUTÓI, *tutoaie*, s. n. (Reg.) Bucium mic făcut din scoarță de alun. — Comp. lat. **tutulus**.

TUTORÁT, *tutorate*, s. n. Tutelă (1). — Din **tutore** + suf. *-at*.

TUTÓRE, -OÁRE, *tutori, -oare*, s. m. și f. Persoană autorizată să exercite dreptul de tutelă (1). — Fr. **tuteur** (lat. lit. **tutor**).

TUTÚC, *tutuci*, s. m. (Reg.) Bucată de lemn scurtă; butuc.

TUTUÍ[1], *tutuiesc*, vb. IV. Tranz. A spune cuiva «tu» cînd i te adresezi; a fi în termeni familiari cu cineva. ✧ Refl. *Se tutuiau*. — Din **tu** (după fr. *tutoyer*).

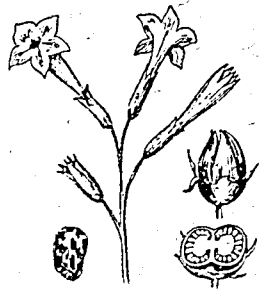

Tutun

TUTUÍ[2], *tutuiesc*, vb. IV. Intranz. A suna din bucium; *p. ext.* a vesti ceva cu glas ridicat, a striga tare. — Din **tutoi**.

TUTUIÁLĂ, *tutuieli*, s. f. Tutuire. — Din **tutui**[1] + suf. *-eală*.

TUTUÍRE, *tutuiri*, s. f. Faptul de *a (se) tutui*[1].

TUTUÍT, *tutuituri*, s. n. Tutuire. — V. *tutui*[1].

TUTÚN, (2) *tutunuri*, s. n. 1. Plantă erbacee din familia solanaceelor, cu tulpina înaltă, cu frunze mari și moi, de un verde-închis, cu flori trandafirii reunite în buchete *(Nicotiana tabacum)*. ✧ Compus: *tutun-turcesc* = varietate de tutun cu tulpina ramificată și cu flori galbene-verzui *(Nicotiana rustica)*. 2. Frunzele de tutun (1), care, supuse unui tratament special, se fumează, se prizează sau se mestecă. 3. (Înv.) Pachet de tutun (2). [Var.: **tiutiún** s. n.] — Tc. **tütün**.

Tutun-turcesc

TUTUNÁRÍE, *tutunării*, s. f. 1. Plantație de tutun. 2. (Înv.) Tutungerie. — Din **tutun** + suf. *-ărie*.

TUTUNÁRÍT s. n. (Înv.) Faptul de a cultiva tutun; îndeletnicirea cultivatorului de tutun. ✦ Impozit pe tutun. — Din **tutun** + suf. *-ărit*.

TUTUNGEREÁSĂ, *tutungerese*, s. f. Tutungioaică. — Din **tutungiu** + suf. *-ăreasă*.

TUTUNGERÍE, *tutungerii*, s. f. Prăvălie în care se vînd țigări, chibrituri, ziare etc. — Din **tutungiu** + suf. *-ărie*.

TUTUNGÍ-BAȘĂ s. m. (Turcism înv.) Slujbaș însărcinat cu supravegherea cultivării și vînzării tutunului. — Tc. **tütüncü baş**.

TUTUNGIOÁICĂ, *tutungioaice*, s. f. Femeie care ține o tutungerie sau care vinde țigări, tutun etc. — Din **tutungiu** + suf. *-oaică*.

TUTUNGÍU, *tutungii*, s. m. Bărbat care ține o tutungerie sau care vinde țigări, tutun etc. — Tc. **tütüncü**.

TUTUNÍU, -IE, *tutunii*, adj. De culoarea tutunului, galben-verzui. — Din **tutun** + suf. *-iu*.

TÚȚIE, *tuții*, s. f. (Înv.) Doză (de medicamente).

TUZLÚC, *tuzluci*, s. m. (Înv. și arh.) Ghetră de aba, încheiată la spate cu copci sau cu șireturi, care se purta peste ciorapi și apoi se băga în cizme; (azi reg.) ciorapi groși (cu sau fără talpă) care se poartă la țară. — Tc. **tozluk**.

Ţ

Ţ s. m. invar. A douăzeci şi treia literă a alfabetului, numită «ţe», şi sunetul corespunzător.

ŢA interj. (Repetat) Strigăt cu care se cheamă sau se alungă caprele şi oile. — Onomatopee.

ŢAC interj. Cuvînt care imită un ţăcănit sau zgomotul produs la tăierea unui material (cu foarfecele). ◇ Loc. adv. *Ţac-pac* = repede, cît ai clipi din ochi. — Onomatopee.

ŢAFANDĂCHE s. m. (Fam.) Tînăr sclifosit şi ridicol; fante.

ŢAGLĂ, *ţagle*, s. f. **1.** Semifabricat de oţel cu secţiunea pătrată, din care se lamineză bare, sîrme etc. şi din care se forjează sau se ştanţează diferite piese. **2.** Partea ascuţită a unui par, care intră în pămînt. ◇ Expr. *A rămîne cu ochii ţaglă* = a rămîne cu ochii ţintă, pironiţi. — Germ. **Zaggel.**

ŢAH interj. (Rar; repetat) Cuvînt care imită lătratul cînelui; ham[1]. — Onomatopee.

ŢÁICĂ[1] s. f. (Reg.) Ţaţă. — Din *ţaţă* + **maică.**

ŢÁICĂ[2] s. f. (Reg.) Drojdie de bere. — Comp. germ. **Teig** «aluat».

ŢAL, (1) *ţali*, s. m. (Ieşit din uz) **1.** Chelner care încasa costul consumaţiei într-un local public. **2.** (Cu valoare de interjecţie) Apel prin care un consumator chema pe chelnerul care primea plata.—Germ. **Zahl[kellner].**

ŢAMBÁL, *ţambale*, s. n. Instrument muzical de percuţie, alcătuit dintr-o cutie de rezonanţă cu coarde de metal care sînt lovite cu două ciocănele speciale. [Var.: **ţimbál** s. n., **ţimbálă** s. f.] — Germ. **Zimbal** (lat. lit. **cymbalum**).

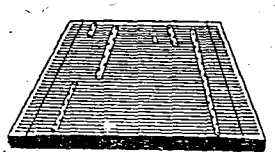

Ţambal

ŢAMBALAGÍU, *ţambalagii*, s. m. Muzicant care cîntă la ţambal. — Din *ţambal* + suf. *-(a)giu.*

ŢÁMBRĂ, *ţambre*, s. f. Construcţie de lemn care căptuşeşte pereţii unei galerii de mină sau ai unei fîntîni. — Pol. **czambry.**

ŢANC[1] interj. (Repetat) Cuvînt care redă un zgomot ascuţit, metalic. — Onomatopee.

ŢANC[2] s. n. **1.** (În loc. adv.) *La ţanc* = la timp, la momentul potrivit. **2.** (Reg.) Beţişor cu mai multe crestături, cu care se măsoară laptele la stînă sau cu care se măsoară ţuica în cazan.

ŢANC[3], *ţancuri*, s. n. (Reg.) Vîrf ascuţit şi înalt de stîncă. — Germ. **Zinken** (dial. **Zanken**).

ŢÁNDĂRĂ, *ţăndări*, s. f. Bucăţică (subţire şi lunguiaţă) care se desprinde sau care sare dintr-un lemn, dintr-o piatră etc. prin cioplire sau spargere. ◇ Expr. *A-i sări* (cuiva) *ţandăra* = a se înfuria. [Var.: **ţándură, ţîndără** s. f.] — Sas **zänder** (< germ. *Zunder*), magh. **candra.**

ŢÁNDURĂ s. f. v. **ţandără.**

ŢANŢOŞ, **-Ă**, *ţanţoşi*, *-e*, adj. Semeţ, mîndru, fudul; arogant. [Var.: **ţánţuş, -ă** adj.]

ŢANŢOŞÍE s. f. (Rar) Mîndrie, semeţie, fudulie. — Din **ţanţoş** + suf. *-ie.*

ŢÁNŢUŞ, -Ă adj. v. **ţanţoş.**

ŢAP, *ţapi*, s. m. **1.** Masculul caprei. ◇ Expr. *A sta ca un ţap logodit* = a sta ţeapăn, prostit, aiurit. ◇ Compuse: *ţap-roşu* = masculul căprioarei, căprior; *ţap-negru* = masculul caprei negre. **2.** Pahar special de bere, cu toartă, avînd capacitatea de 300 ml; conţinutul unui astfel de pahar. **3.** (Art.) Numele unei constelaţii în care intră soarele în solstiţiul de iarnă. — Comp. alb. **thap** (**2** după germ. *Bockbier*).

ŢAPÁP, *ţapape*, s. n. Parîmă înfăşurată pe vergelele pînzelor arboradei unei nave, pentru a susţine pe marinarii care lucrează la pînze.

ŢAPÍN s. n. v. **ţapină.**

ŢÁPINĂ, *ţapine*, s. f. Unealtă formată dintr-o cange de oţel fixată într-o coadă de lemn, întrebuinţată la manevrarea buşteniilor. [Var.: **sapín, ţapín** s. n.] — Comp. slov. **capin.**

Ţapină

ŢÁPOŞ, -Ă, *ţapoşi*, *-e*, adj. (Despre coarnele vitelor) Drept şi ridicat în sus; (despre vite) cu coarnele drepte şi ridicate în sus. — Magh. **câpos.**

ŢAR, *ţari*, s. m. Titlu dat împăraţilor Rusiei, regilor Bulgariei etc. — Rus **car.**

ŢARÁT, *ţarate*, s. n. Stat cîrmuit de un ţar. — Din **ţar** + suf. *-at.*

ŢÁRĂ, *ţări*, s. f. **I. 1.** Teritoriu locuit de un popor organizat, din punct de vedere administrativ şi politic, într-un stat. ◇ Expr. *Ţara lui Cremene* (sau *a lui Papură-vodă*) = loc fără stăpîn, unde fiecare face ce-i place, fără să dea seamă cuiva. (Fam.) *Te joci cu ţara în bumbi?* formulă prin care se atrage atenţia cuiva că greşeşte atunci cînd subestimează o persoană. *A plăti (cît) un colţ de ţară* = a valora foarte mult. *A pune ţara la cale* = **a)** a conduce, a administra o ţară; **b)** (ir.) a discuta o chestiune importantă (de ordin politic) fără a avea competenţa necesară; *p. ext.* a discuta multe şi de toate. (Pop.) *A se duce în ţară* (sau *în ţări*) = a se duce în lume. *Ţara e largă!* = eşti liber să faci ce vrei, să pleci unde vrei. *La colţ de ţară şi la mijloc de masă* sau *la mijloc de masă şi la colţ de ţară* = într-un loc ferit de primejdii. *Peste nouă* (sau *şapte*) *mări (şi) peste nouă* (sau *şapte*) *ţări* = foarte departe. *A ajunge* (sau *a se face, a rămîne*) *de poveste în ţară* = a i se duce cuiva vestea, a ajunge de pomină. (Fam.) *A sta prost* (sau *rău*) *cu ţara* = a nu avea bani. *Ţara nimănui* = **a)** (în basme) ţară fără stăpîn; **b)** spaţiu, neocupat de armate, între două fronturi de luptă; zonă neutră. ✦ (Înv., determinat printr-un nume de popor sau printr-un adjectiv derivat de la acesta, formează nume de state) *Ţara ungurească.* ✦ (Intră în denumirea unor state sau ţinuturi) *Ţara Românească, Ţările-de-jos.* ✦ (În vechea organizare politică şi administrativă a României) Provincie. **2.** Regiune, ţinut, teritoriu. ✦ Ses. **3.** Patrie. **4.** (În expr.) *La ţară* = la sat. ◇ Loc. adj. *De* (sau *de la*) *ţară* = de la sat. **II. 1.** Locuitorii unei ţări (**1**); popor; *p. ext.* oameni, lume. ◇ Expr. *A afla tîrgul şi ţara* = a afla toată lumea. *A se pune cu ţara* = a intra în conflict cu toată lumea. **2.** (Înv.) Popor de rînd; ţărănime. [Var.: (înv.) **ţeară** s. f.] — Lat. **terra.**

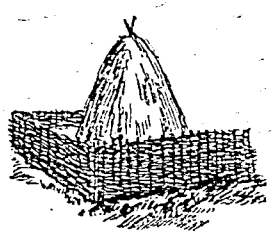

Ţarc (2)

ŢARC, *ţarcuri*, s. n. **1.** Loc îngrădit (uneori acoperit) unde se adăpostesc sau se închid oile, vitele etc.; ocol. **2.** Îngrăditură, gard de nuiele, de spini etc. făcute în jurul unei clăi de fîn pentru a o feri de vite; *p. ext.* suprafaţa împrejmuită cu acest gard. **3.** (Reg.) Arie. **4.** (Reg.) Partea de sus a unui păr de porumb. **5.** Mică îngrăditură făcută din stinghii, în care sînt ţinuţi copiii mici cînd încep să umble, pentru a li se limita spaţiul de deplasare. **6.** Numele unui joc de copii. **7.** (Pop., art.) Numele unei constelaţii. — Comp. alb. **thark.**

ŢARCĂ, *ţărci*, s. f. **1.** (Ornit.) Cotofană. ◇ Expr. *A-i umbla cuiva gura ca la (o) ţarcă* = a fi limbut, a vorbi mult şi fără rost. *A sta ca ţarca în par* = a fi gata de plecare. **2.** Fig. (Depr.) Gură, fleoancă. **3.** Fig. (Depr.) Epitet dat unei femei vorbăreţe, limbute; gaiţă (**2**). **4.** Fig. (Rar) Epitet dat unei persoane care merge prea iute şi săltînd. — Magh. **szarka.**

ŢARCÓI, *ţarcoi*, s. m. (Reg.) Masculul ţărcii. — Din **ţarcă** + suf. *-oi.*

ŢARÉVICI, *ţarevici*, s. m. Fiul ce mai mare al ţarului Rusiei (care moştenea tronul). — Rus **carevič**

ŢARIGRĂDEÁN[1], **-Ă**, *ţarigrădeni*, *-e*, adj. (Înv. şi arh.) Care aparţine Ţarigradului, privitor la Ţarigrad, originar din Ţarigrad. [Var.: **tărigrădeán, -ă** adj.] — Din **Ţarigrad** + suf. *-ean.*

ȚARIGRĂDEÁN[2], *țarigrădeni*, s. m. (Înv. și arh.) Locuitor al Țarigradului. — Din **Țarigrad** + suf. *-ean*.

ȚARIGRĂDEÁNCĂ, *țarigrădence*, s. f. (Înv. și arh.) Locuitoare Țarigradului. — Din **țarigrădean** + suf. *-că*.

ȚARÍNĂ[1], *țarine*, s. f. 1. Cîmp cultivat; ogor, arătură. 2. (Pop.) Teritoriul unei comune (cu pămînt arabil, pășuni, păduri etc.). ✧ *Poarta țarinei* = poartă făcută la începutul drumurilor care ies dintr-un sat. *Gardul țarinei* = gard care împrejmuiește un sat. 3. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. [Var.: (reg.) **țárnă**, (înv.) **țeárină** s. f.] — Comp. sb. **carina**.

ȚARÍNĂ[2], *țarine*, s. f. Soția țarului; titlu dat împărăteselor Rusiei. — Fr. **tsarine**.

ȚARÍSM s. n. Formă de guvernămînt în care puterea supremă, nelimitată, aparține țarului; regimul țarist. — Fr. **tsarisme**.

ȚARÍST, -Ă, *țariști, -ste*, adj. Care aparține țarului, privitor la țar; partizan al țarului sau al țarismului. — Fr. **tsariste**.

ȚÁRNĂ s. f. v. **țarină**.

ȚARȚÁM, *țarțamuri*, s. n. (Reg.) Ciucure, franj; dantelă; (la pl.) podoabe, zorzoane. [Var.: **sarsám, zarzám** s. n.] — Magh. **szerszám**.

ȚÁȚĂ, *țațe*, s. f. (Pop.) 1. Mătușă. ✦ Termen de respect cu care cineva se adresează unei surori mai mari sau unei femei mai în vîrstă; lele. 2. Termen alintător dat de un bărbat femeii iubite; mîndră. 3. (Peior.) Femeie vulgară, lipsită de gust și de finețe; mahalagioaică. — Ngr. **tsatsa**.

ȚĂCĂLÍE, *țăcălii*, s. f. Barbă mică și ascuțită; cioc, barbișon.

ȚĂCĂNEÁLĂ, *țăcăneli*, s. f. Faptul de *a (se) țăcăni*; țăcănit. ✧ Loc. adv. *Pe* (sau *în*) *țăcăneală* = țăcănind ritmic.

ȚĂCĂNÍ, *țăcănesc*, vb. IV. 1. Intranz. A produce un zgomot ritmic, repetat, prin ciocăniturl, pocniturl, declanșări etc. ✦ Tranz. (Fam.) A scrie la mașină. 2. Refl. A se sminti, a se țicni. — Din **țac**.

ȚĂCĂNÍT[1], *țăcănituri*, s. n. Zgomot repetat provocat de un lucru care țăcănește. — V. *țăcăni*.

ȚĂCĂNÍT[2], **-Ă**, *țăcăniți, -te*, adj. 1. (Despre mersul cailor) Cu pași mărunți și regulați. 2. Fig. Smintit, țicnit. — V. *țăcăni*.

ȚĂCĂNITÚRĂ, *țăcănituri*, s. f. Țăcănit. — Din **țăcăni** + suf. *-(i)tură*.

ȚĂHNÍ, *țăhnesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.; despre cîini) A lătra cu întreruperi (urmărind vînatul). — Din **țah**.

ȚĂHNÍT, *țăhnituri*, s. n. (Reg.) Lătrat de cîine (cînd urmărește vînatul); chefnit. — V. *țăhni*.

ȚĂNDĂRÍ, *țăndăresc*, vb. IV. Tranz. A preface în țăndări; a sfărîma. — Din **țandără**.

ȚĂNDĂRÍCĂ, *țăndărele*, s. f. Diminutiv al lui *țandără*; aschiuță, surcică. ✦ Fig. Om mic de stat; copil. [Var.: **țăndurícă** s. f.]

ȚĂNDĂRÓS, -OÁSĂ, *țăndăroși, -oase*, adj. 1. Care se desface în aschii, care se sfărîmă; aschios. 2. Fig. (Despre oameni) Care se supără repede, căruia îi sare ușor țandăra; supărăcios, arțăgos. — Din **țandără** + suf. *-os*.

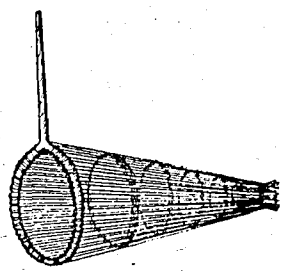

Țăpoică

ȚĂNDURÍCĂ s. f. v. **țăndărică**.

ȚĂPOÁICĂ, *țăpoaice*, s. f. (Reg.) Coș de formă conică, cu o coadă lungă, folosit la pescuit. — Din **țăpoi** + suf. *-oaică*.

ȚĂPÓI, *țăpoaie*, s. n. 1. Furcă cu coada lungă și cu dinți drepți de fier, cu care se ridică snopii de grîu, maldărele de fîn sau de coceni etc. ✦ Furcă în vîrful căreia este fixat sacul de pescuit. ✦ Căpriorul de la mijloc al caselor țărănești. 2. Numele unui dans popular. — Din **țeapă** + suf. *-oi*.

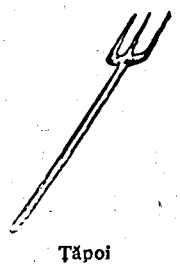

Țăpoi

ȚĂPOIÉȘ, *țăpoiește*, s. n. (Reg.) Diminutiv al lui *țăpoi*.

ȚĂPOȘÍCĂ s. f. 1. Plantă din familia gramineelor, cu tulpina rigidă și aspră în partea superioară și cu spice lungi (*Nardus stricta*). 2. Plantă păroasă din familia umbeliferelor, cu flori albe sau trandafirii dispuse în umbele compacte și cu fructul acoperit de peri aspri (*Tordylium maximum*). — Din **țeapă** + suf. *-oș-ică*.

ȚĂPÚC, *țăpuci*, s. m. Diminutiv al lui *țap* (1).

ȚĂPULEÁN, *țăpuleni*, s. m. Țap tînăr. — Din **țap** + suf. *-ul-ean*.

ȚĂRÁN, *țărani*, s. m. Persoană care locuiește la țară, avînd ca ocupație principală agricultura; sătean. — Din **țară** + suf. *-an*.

ȚĂRÁNCĂ, *țărance*, s. f. 1. Femeie care locuiește la țară; săteancă. 2. (Iht.) Ocheană, babușcă. [Pl. și: *țărănci*] — Din **țăran** + suf. *-că*.

ȚĂRÁNCUȚĂ, *țărăncuțe*, s. f. Diminutiv al lui *țărancă*: țărancă tînără, fată de țăran.

ȚĂRĂNÉSC, -EASCĂ, *țărănești*, adj. Care aparține țăranilor, care provine de la țărani, de țăran. — Din **țăran** + suf. *-esc*.

ȚĂRĂNÉȘTE adv. În felul țăranilor, ca țăranii. — Din **țăran** + suf. *-este*.

ȚĂRĂNÍE, (2) *țărănii*, s. f. 1. Condiția, starea, viața de țăran. 2. Vorbă, expresie țărănească. ✦ (Peior.) Bădărănie, mojicie. — Din **țăran** + suf. *-ie*.

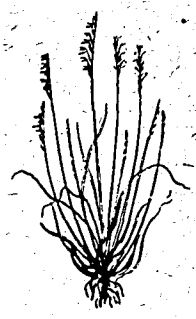

Țăpoșică (1)

ȚĂRĂNÍME s. f. Totalitatea țăranilor. — Din **țăran** + suf. *-ime*.

ȚĂRĂNÍSM s. n. Tendința unor scriitori de a-și alege motive de inspirație din viața țărănească. — Din **țăran** + suf. *-ism*.

ȚĂRĂNÍST[1], *țărăniști*, s. m. Membru al fostului partid țărănist; (la pl.) partidul țărănist. — Din **țăran** + suf. *-ist*.

ȚĂRĂNÍST[2], **-Ă**, *țărăniști, -ste*, adj. (Rar) Care se face pentru țărani, în interesul țăranilor. — Din **țăran** + suf. *-ist*.

ȚĂRĂNÓI, *țărănoi*, s. m. 1. (Depr.) Țăran. 2. Bădăran, mitocan. — Din **țăran** + suf. *-oi*.

ȚĂRĂNÓS, -OÁSĂ, *țărănoși, -oase*, adj. (Depr.) Cu apucături de țăran. — Din **țăran** + suf. *-os*.

ȚĂRCĂLÁN, *țărcălanuri*, s. n. (Reg.) 1. Unealtă asemănătoare cu compasul, întrebuințată în dulgherie. 2. Cerc luminos care se observă în jurul unui astru sau al unei alte surse de lumină. [Var.: **țircălám** s. n.] — Magh. **circalom**.

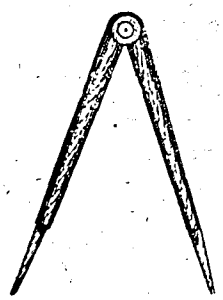

Țărcălan

ȚĂRCOTÉI, *țărcoteie*, s. n. (Reg.) 1. Diminutiv al lui *țarc* (2). 2. Scaun făcut din pămînt, pe care stau ciobanii cînd mulg oile.

ȚĂRCUÍ, *țărcuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A adăposti vitele, oile într-un țarc. 2. A împrejmui, a îngrădi. — Din **țarc**.

ȚĂRCÚȘ, *țărcușe*, s. n. (Reg.) Țărcușor. — Din **țarc** + suf. *-uș*.

ȚĂRCUȘÓR, *țărcușoare*, s. n. Diminutiv al lui *țarc*.

ȚĂRIGRĂDEÁN, -Ă adj. v. **țarigrădean**.

ȚĂRIȘOÁRĂ, *țărișoare*, s. f. Diminutiv al lui *țară*.

ȚĂRÎNĂ s. f. 1. Pămînt fărimat mărunt. ✦ Pămîntul cu care se acoperă sicriul, cu care se umple groapa, mormîntul. ✧ Expr. *Fie-i țărîna ușoară!* = (formulă folosită cînd se vorbește despre un mort) odihnească-se în pace! *Praf și țărînă* = nimic. ✦ Stratul de la suprafață (sau de la o mică adîncime) al pămîntului. ✧ Expr. *A se așterne țărînii* = a se întinde la pămînt. 2. Fig. Trup neînsuflețit, oseminte. [Var.: **țărnă** s. f.] — Din **țară** + suf. *-ină*.

ȚĂRÎNÓS, -OÁSĂ, *țărînoși, -oase*, adj. (Despre pămînt) Fărîmicios; afînat. — Din **țărînă** + suf. *-os*.

ȚĂRM, *țărmuri*, s. n. Fișie de pămînt de-a lungul unei ape mari; *p. ext.* regiune de lîngă o apă mare. ✦ Fig. Tărîm, meleag. [Var.: **țărmur, țărmure** s. n.] — Lat. ***termulus** «hotar» (=*terminus*).

ȚĂRMUÍ, *țărmuiesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A trage la țărm. — Din **țărm**.

ȚĂRMUITÓR, -OÁRE, *țărmuitori, -oare*, adj. (Rar) Care mărginește ceva; înconjurător. — Din **țărmui** + suf. *-(i)tor*.

ȚĂRMUR s. n. v. **țărm**.

ȚĂRMURE s. n. v. **țărm**.

ȚĂRMUREÁN, -Ă, *țărmureni, -e*, s. m. și f. (Rar) Persoană statornicită pe țărmul unei ape. — Din **țărmure** + suf. *-an*.

ȚĂRMURÉL, *țărmurele*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *țărmur*.

ȚĂRMURÍ, *țărmuresc*, vb. IV. 1. Tranz. A mărgini, a limita, a pune hotar; *p. ext.* a îngrădi, a stăvili. ✦ Refl. (Înv., despre țări, regiuni) A se învecina, a se mărgini cu... 2. Refl. (Înv.) A trage la țărm, a aborda; a țărmui. — Din **țărmuri** (pl. lui *țărm*).

ȚÁRNĂ s. f. v. **țărînă**.

ȚĂRÚȘ, *țăruși*, s. m. Par scurt, ascuțit la un capăt, care se înfige în pămînt și care servește pentru a fixa sau a lega ceva de el sau pentru a stabili un hotar, o linie.

ȚĂȚÍCĂ, *țățici*, s. f. Diminutiv al lui *țață*.

ȚEÁPĂ, *țepi*, s. f. 1. Par lung și ascuțit la un capăt (folosit în trecut ca instrument de supliciu); vîrful unui astfel de par. 2. Prelungire ascuțită, țepoasă, la spicele cerealelor; (la pl.) resturile tulpinilor unor păioase, rămase în pămînt după ce plantele au fost cosite. 3. Ghimpe, aschiuță. 4. Părul ghimpos de pe corpul unor animale. — Comp. v. sl. **cĕpati**.

ȚEÁPĂN, -Ă, *țepeni, -e*, adj. 1. Care nu se încovoaie, care nu se mlădiază; tare, rigid, neclintit, fix. ✦ Încremenit, înlemnit; inert, mort. 2. (Despre construcții, obiecte) Solid, trainic. 3. (Despre ființe) Voinic, robust, puternic, viguros. 4. Strașnic, grozav (de tare, de mare, de mult). — Slav (v. sl. **cĕpĕnŭ**).

ȚEÁRĂ s. f. v. **țară**.

ȚEÁRINĂ s. f. v. **țarină**[1].

-ȚEASTĂ, *țeste*, s. f. 1. (Pop.) Cutie craniană, craniu. 2. (Înv.) Carapace. — Lat. testa

ȚEAVĂ, *țevi*, s. f. Piesă de metal, de os, de cauciuc etc. în formă de cilindru gol, de diverse diametre și dimensiuni, având numeroase întrebuințări. ✦ (La armele de foc) Cilindru de oțel prin care trece proiectilul. — Slav (v. sl. cĕvi).

ȚÉCHE, *țechi*, s. f. (Entom.; reg.) Căpușă. — Germ. Zecke.

ȚECHÍN, *țechini*, s. m. Veche monedă de aur, arabă și italiană. — It. zecchino.

ȚECHÍRĂ, *țechire*, s. f. (Reg.) Coșniță, coș (de papură sau de nuiele). — Germ. dial. Zecker.

ȚEL, *țeluri*, s. n. 1. Punct, loc la care cineva vrea să ajungă; *p. ext.* obiectiv către care tinde cineva, punct final. 2. (Înv.) Punct, semn care se ochește, care trebuie nimerit cînd se trage cu o armă; țintă. ✦ Cătarea puștii. ✧ Loc. adv. *În țel* sau *în țelul puștii* = în bătaia puștii. ✦ Dispozitiv de ochire așezat în interiorul lunetei unei arme. — Germ. Ziel (magh. cel).

ȚELELÉȚ adv. (În expr.) *A se ține* (sau *a se lua* etc.) *țeleleț de* (sau *după*) *cineva* = a nu-i da pace cuiva, a plictisi pe cineva prin prezența sa.

ȚELÍ, *țelesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A trage la semn; a ținti, a ochi. — Din țel.

ȚELÍNĂ[1], *țeline*, s. f. Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, cu un rizom gros și cărnos, cultivată ca plantă culinară și medicinală (*Apium graveolens*). — Ngr. selinon.

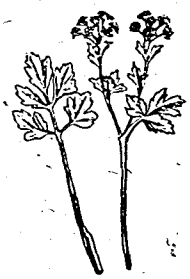

Țelină

ȚELÍNĂ[2], *țelini*, s. f. Pămînt care nu s-a lucrat niciodată sau care a fost lăsat mulți ani nelucrat; pîrloagă. ✦ Pășune, fîneață. — Bg., sb. celina.

ȚELINIOÁRĂ, *țelinioare*, s. f. Diminutiv al lui *țelină*[2].

ȚELINÍȘ, *țelinișuri*, s. n. Cîmp nelucrat. — Din țelină[2] + suf. *-iș*.

ȚELINÓS, -OÁSĂ, *țelinoși, -oase*, adj. (Despre pămînt) Nelucrat, necultivat; înțelenit. — Din țelină[2] + suf. *-os*.

ȚENCÚȘĂ, *țencușe*, s. f. 1. Bucățică lunguiață și ascuțită care se taie și se scoate dintr-un pepene, dintr-o pîine etc. pentru a fi gustată. ✦ Așchie. 2. Numele unui joc asemănător cu țintarul.

ȚEPELÍN s. n. v. zepelin.

ȚEPÓS, -OÁSĂ, *țepoși, -oase*, adj. Care are țepi; ghimpos. — Din țeapă + suf. *-os*.

ȚEPÚȘĂ, *țepușe*, s. f. 1. Par ascuțit, țeapă; (prin restricție) vîrf ascuțit al unui par. 2. Așchiuță. ✦ Ghimpe. — Din țeapă + suf. *-ușă*.

ȚEREMÓNIE s. f. v. ceremonie.

ȚESĂLĂ, *țesale*, s. f. 1. Unealtă de metal dințată, cu care se curăță pielea și părul vitelor, îndeosebi al cailor. 2. Grapă ușoară, cu dinți deși, folosită la curățirea pășunilor naturale. — Bg., sb. česalo.

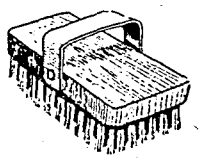

Țesală

ȚESĂLÁ, *țesălă*, vb. I. Tranz. 1. A curăța, a peria un animal cu țesala. 2. Fig. (Fam.) A bate zdravăn. — Din țesală.

ȚESĂLÁRE, *țesălări*, s. f. Acțiunea de *a țesăla*.

ȚESĂLÁT[1] s. n. Faptul de *a țesăla*.

ȚESĂLÁT[2], **-Ă,** *țesălați, -te*, adj. Curățat, periat cu țesala. — V. *țesăla*.

ȚESĂLĂTÚRĂ, *țesălături*, s. f. Țesălare. ✦ Fig. (Fam.) Bătaie. — Din țesăla + suf. *-(ă)tură*.

ȚESĂTOÁRE, *țesători*, s. f. (Înv.) Războiu de țesut. — Din țese + suf. *-(ă)toare*.

ȚESĂTÓR, -OÁRE, *țesători, -oare*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu meșteșugul țesutului, care țese; muncitor care lucrează la un război de țesut. — Din țese + suf. *-(ă)tor*.

ȚESĂTORÍE, *țesătorii*, s. f. 1. Arta, meșteșugul țesutului. 2. Atelier, fabrică unde se fac diferite țesături. — Din țesător + suf. *-ie*.

ȚESĂTÚRĂ, *țesături*, s. f. 1. Produs textil obținut prin încrucișarea în unghi drept a unor fire de urzeală și de bătătură; pînză, stofă sau alt obiect țesut din fire textile. 2. Felul în care este țesută o pînză, o stofă etc. ✦ (Înv.) Meseria țesutului. 3. Fig. Structură, fel de compoziție al unei opere, al unui lucru etc.; urzeală, uneltire. ✦ Înlănțuire, complex. — Din țese + suf. *-(ă)tură*.

ȚÉSE, *țes*, vb. III. 1. Tranz. A încrucișa în unghi drept două sisteme de fire, trecînd cu suveica bătătura prin urzeală, pentru a face o țesătură. 2. Tranz. A cîrpi un ciorap, o haină etc., făcînd cu acul o împletitură de fire. ✦ A broda, a împodobi. 3. Tranz. (Despre păianjen) A-și face pînza. 4. Refl. Fig. A se încrucișa, a se întretăia (ca firele unei urzeli). ✦ A se îmbina. 5. Tranz. Fig. A pune la cale, a urzi o intrigă, un complot etc.; a unelti. — Lat. texere.

ȚÉSERE, *țeseri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) țese*.

ȚEST, *țesturi*, s. n. 1. Un fel de capac de pămînt sau de tuci, cu care se acoperă (pe vatra înfierbîntată) pîinea, mălaiul etc. puse la copt. 2. (Pop.) Carapace de broască țestoasă. — Lat. *testium.

ȚESTÓS, -OÁSĂ, *țestoși, -oase*, adj. Acoperit cu o carapace. — Din țest + suf. *-os*.

ȚESÚT, *țesuturi*, s. n. 1. Faptul de *a țese*; meșteșugul țesătoriei. 2. Țesătură. 3. Complex de celule avînd aceeași structură și aceleași funcții într-un organism: *țesut nervos*.

Țesuturi

ȚÉȚE s. f. invar. (În expr.) *Muscă-țețe* = muscă din Africa, care provoacă omului și animalelor, prin înțepare, boala somnului (*Glossina palpalis*). — Fr. tsétsé.

ȚEVÁR, *țevare*, s. n. Aparat care servește la răcire, la înghețare; cadă de răcire prin care trec țevile la cazanul de fabricat țuică. — Din țevi (pl. lui *țeavă*) + suf. *-ar*.

ȚEVÁRÍE, *țevării*, s. f. 1. Totalitatea țevilor unei instalații, ale unui aparat etc. 2. Atelier, secție dintr-o întreprindere în care se fabrică și se prelucrează țevi. — Din țeavă + suf. *-ărie*.

Muscă-țețe

ȚEVIȘOÁRĂ, *țevișoare*, s. f. Diminutiv al lui *țeavă*.

ȚEVÓS, -OÁSĂ, *țevoși, -oase*, adj. Gol în interior, găurit ca țeava. — Din țeavă + suf. *-os*.

ȚEVUÍ, *țeviuiesc*, vb. IV. Tranz. A trece pe țevi firele de bătătură de pe bobine, mosoare, sculuri, cu ajutorul sucalei. — Din țeavă.

ȚEVUÍRE, *țevuiri*, s. f. Acțiunea de *a țevui* și rezultatul ei.

ȚÍBĂ interj. (Reg.) Cuvînt cu care se alungă cîinii. — Comp. ucr. čiba.

ȚÍCĂ s. m. (Fam.) Termen cu care te adresezi unui copil. — Din [băie]țică.

ȚICLĂ, *țicle*, s. f. Instrument pentru pescuit raci.

ȚICLĂU, *țicluri*, s. n. Stîncă foarte ascuțită și înaltă; vîrf de munte sau de deal; pisc. — Magh. szikla.

ȚICLÉȚ, *țicleturi*, s. n. (Reg.) Vîrf de munte, de formă conică. — Din țicl[ău] + suf. *-et*.

ȚICLÉȚE, *țicleți*, s. m. 1. Specie de pițigoi mare (*Parus major*). 2. (Ornit.) Scorțar.

ȚICLÍNC s. n. v. țicling.

ȚICLÍNG, *țiclinguri*, s. n. Lamă de oțel (cu mîner), folosită la răzuirea parchetelor. [Var.: țiclínc s. n., țiglínă s. f.] — Germ. Ziehklinge.

ȚICLÓN, *țicloni*, s. m. (Ornit.; reg.) Scorțar.

ȚICNEÁLĂ s. f. (Fam.) Sminteală, nebunie, manie. — Din țicni + suf. *-eală*.

ȚICNÍ, *țicnesc*, vb. IV. (Fam.) 1. Refl. A se sminti, a se zăpăci, a-și pierde mintea. 2. Tranz. A mișca din loc; a ciocni, a plesni. — Comp. sb. ciknuti.

ȚICNÍT, -Ă, *țicniți, -te*, adj. (Fam.) 1. Smintit, zăpăcit, nebun. 2. (Despre obiecte) Plesnit, crăpat. — V. *țicni*.

ȚICUÍ, pers. 3 *țicuiește*, vb. IV. Intranz. (Despre undiță) A face o mișcare bruscă atunci cînd peștele mușcă din momeală; a zvicni.

ȚICURÁ, *țicur*, vb. I. Tranz. (Pop.) A pișca, a ciupi.

ȚIDÚLĂ, *țidule*, s. f. (Reg.) Bucată (mică) de hîrtie cuprinzînd o însemnare scurtă (și servind ca permis, ca chitanță etc.); bilet. — Ucr. cidula (pol. ceduła).

ȚIDULÁRÍE, *țidulării*, s. f. (Reg.) Loc unde se eliberează permisele de intrare în obor pentru cei care vin să vîndă vite. — Din țidulă + suf. *-ărie*.

ȚIF s. m. Iarbă cu firul cilindric, fără foi.

ȚIFLÉICĂ, *țifleici*, s. f. (Reg.) Coastă prăpăstioasă, rîpă.

ȚIFLITÓR, -OÁRE, *țiflitori, -oare*, adj. (Pop.; despre sunete, voce etc.) Ascuțit, șuierător. ✦ (Despre vietăți) Care scoate sunete ascuțite. — Din țivli + suf. *-(i)tor*.

ȚIFOÁIE s. f. (Reg.) Pîntece. ✧ Expr. *A fi sătul țifoaie* = a fi foarte sătul.

ȚIFRĂȘÍT, -Ă, *țifrășiți, -te*, adj. (Reg.) Împopoțonat, înzorzonat. — Din țifraș (< magh. *cifra* «împodobit») + suf. *-it*.

ȚIGÁIE, *țigăi*, adj. f. (Despre lînă) Scurtă și creață, moale, mătăsoasă; (despre oi) cu astfel de lînă. ✦ (Substantivat) Rasă de oi cu lînă moale și fină; oaie din această rasă.

'ȚIGÁN, -Ă, *țigani, -e*, s. m. și f., adj. I. 1. S. m. și f. Persoană care face parte dintr-o populație originară din India și răspîndită în mai toate țările Europei, trăind în unele părți încă în stare seminomadă. ✧ Expr. *A arunca moartea în țigani* = a arunca vina pe altul. *(A se muta) ca țiganul cu cortul* = a se muta foarte des; a fi nestatornic. *A se îneca ca țiganul la mal* = a nu reuși ceva tocmai la sfîrșit, a-și da în petic tocmai la urmă. 2. Persoană care practică una din ocupațiile obișnuite ale țiganilor (I); lăutar, fierar. ✧ Expr. *Tot țiganul își laudă ciocanul*, se spune despre cei care se laudă cu ceea ce le aparține. *E învățat ca țiganul cu ciocanul* (sau *cu scînteia*), se spune despre cei deprinși cu nevoile. 3. Compus: (pop.) *calea-țiganului* = calea-

lactee. 4. Denumire dată unei persoane brunete. ✦ Persoană cu apucături rele. II. Adj. (Rar) Țigănesc. — Bg., sb. **ciganin.**

ȚIGĂNCĂ, *țigănci*, s. f. 1. Femeie care face parte din neamul țiganilor. 2. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **țigan** + suf. *-că*.

ȚIGĂRĂ, *țigări*, s. f. Sul mic făcut dintr-o foiță de hîrtie umplută cu tutun tăiat mărunt. ✧ *Țigară de foi* = țigară făcută din foi de tutun, înfășurate una peste alta. — Germ. **Zigarre.**

ȚIGĂRCĂ, *țigărci*, s. f. (Rar) Țigară. — Din **țigară** + suf. *-că*.

ȚIGARÉT, *țigarete*, s. n. Țigaretă (2). — Din **țigaretă.**

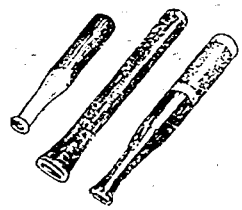

Țigarete

ȚIGARÉTĂ, *țigarete*, s. f. 1. Țigară. 2. Tub mic de chihlimbar, de os, de lemn etc., în care se introduce țigara pentru a o fuma. — Germ. **Zigarette.**

ȚIGĂNÁȘ, *țigănași*, s. m. 1. Țigănuș. 2. (Entom.; reg.) Plopar. — Din **țigan** + suf. *-aș*.

ȚIGĂNÁTIC, -Ă, *țigănatici, -e*, adj. Ca un țigan, brun, oacheș. — Din **țigan** + suf. *-atic*.

ȚIGĂNĂRÍT s. n. (Înv.) Impozit care se plătea pentru țiganii robi. — Din **țigan** + suf. *-ărit*.

ȚIGĂNCÚȘĂ, *țigăncușe*, s. f. Diminutiv al lui *țigancă*.

ȚIGĂNCÚȚĂ, *țigăncuțe*, s. f. Țigăncușă. — Din **țigancă** + suf. *-uță*.

ȚIGĂNEÁSCĂ s. f. (Reg.) Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **țigan** + suf. *-ească*.

ȚIGĂNÉL, *țigănei*, s. m. Țigănuș. — Din **țigan** + suf. *-el*.

ȚIGĂNÉSC, -EÁSCĂ, *țigănești*, adj. Care aparține țiganilor, privitor la țigani. — Din **țigan** + suf. *-esc*.

ȚIGĂNÉȘTE adv. Ca țiganii; în limba țigănească. — Din **țigan** + suf. *-ește*.

ȚIGĂNÉTE s. m. (Rar) Țigănuș (1). — Din **țigan** + suf. *-ete*.

ȚIGĂNÍ, *țigănesc*, vb. IV. Refl. A se tocmi mult; a cere ceva cu insistență. — Din **țigan.**

ȚIGĂNÍCĂ s. m. (Rar) Țigănuș. — Din **țigan** + suf. *-ică*.

ȚIGĂNÍE, *țigănii*, s. f. 1. Totalitatea țiganilor care locuiesc la un loc; cartier într-o localitate în care locuiesc țigani. 2. Faptă, manieră urîtă. 3. Fig. Gălăgie, hărmălaie, scandal. — Din **țigan** + suf. *-ie*.

ȚIGĂNÍME s. f. Țigănie (1). — Din **țigan** + suf. *-ime*.

ȚIGĂNÓS, -OÁSĂ, *țigănoși, -oase*, adj. 1. Negricios, oacheș. 2. Fig. (Fam.) Care are maniere urîte; care se tocmește mult; calic, zgîrcit. — Din **țigan** + suf. *-os*.

ȚIGĂNÚȘ, *țigănuși*, s. m. 1. Diminutiv al lui *țigan* (1). 2. Pasăre de baltă cu picioarele înalte, cu ciocul lung și încovoiat în jos, cu spatele și aripile negre cu reflexe verzui și albăstrii *(Plegadis falcinellus)*. 3. Pește răpitor cu corpul scurt și îndesat, de culoare închisă, stropit cu puncte negre *(Umbra canina)*.

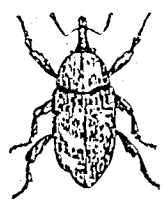

Țigii

ȚIGĂRÁR, *țigărari*, s. m. Gîndac de culoare albastră, cu reflexe aurii, care își depune ouăle în frunzele anumitor plante, după ce le răsucește în chipul unei țigări de foi *(Rhynchites betulae)*. — Din **țigară** + suf. *-ar*.

ȚIGĂRÍT, -Ă adj. v. **țigărit.**

ȚIGHÉR, *țigheruri*, s. n. Zeamă care se stoarce din tescovină. — Magh. **csiger.**

ȚIGÍI, *țigii*, s. m. Specie de gîndac mare, negru, cu pete galbene, care trăiește prin pădurile de conifere *(Hylobius abietis)*.

ȚIGLÁR, *țiglari*, s. m. Persoană care face țigle[1] sau care acoperă clădirile cu țiglă.—Din **țiglă**[1] + suf. *-ar*.

ȚÍGLĂ[1], *țigle*, s. f. Piesă de argilă arsă, de sticlă sau de ciment, folosită la învelit casele. — Sb. **cigla** (< germ. *Ziegel*).

ȚÍGLĂ[2], *țigle*, s. f. (Reg.) Frigare. — Comp. germ. **Zacke.**

ȚIGLĂRÍE, *țiglării*, s. f. Loc unde se fac sau se vînd țigle[1]. — Din **țiglă**[1] + suf. *-ărie*.

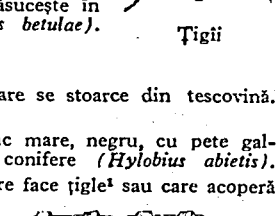

Țigle

ȚIGLĂU, *țiglăi*, s. m. Țiclete (1).

ȚIGLÍNĂ s. f. v. **țicling.**

ȚIGMĂU s. n. (Reg.) Vîrf de deal sau de munte. — V. *țiclău*.

ȚIGNÁL, *țignale*, s. n. Signal. — V. *signal*.

ȚIITOÁRE[1], *țiitori*, s. f. (Pop.) Concubină. — Din **ține** + suf. *-(i)toare*.

ȚIITOÁRE[2], *țiitori*, s. f. Loc unde stă vînătorul la pîndă; loc pe unde trece vînatul. — Din **ține** + suf. *-(i)toare*.

ȚIITÓR, -OÁRE, *țiitori, -oare*, adj. (Înv.) Care ține mult timp; durabil. ✦ (Substantivat) Persoană care administrează un serviciu sau o instituție. — Din **ține** + suf. *-(i)tor*.

ȚIITÚRĂ s. f. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **ține** + suf. *-(i)tură*.

ȚILÁI, pers. 3 *țilăie*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A chelălăi.

ȚILÍNDRU[1], *țilindre*, s. n. (Pop.) Cilindru[1]. — Germ. **Zilinder.**

ȚILÍNDRU[2], *țilindri*, s. m. (Pop.) Sticlă de lampă. — Germ. **Zilinder.**

ȚIMÁRĂ s. f. v. **țimir.**

ȚIMBÁL s. n. v. **țambal.**

ȚIMBÁLĂ s. f. v. **țambal.**

ȚIMÍR, *țimire*, s. n. (Înv. și reg.) Emblemă care servește drept semn distinctiv unei familii nobile, unui oraș, unei corporații sau membrilor ei, unei țări etc. [Var.: **țimără** s. f.] — Magh. **cimer.**

ȚINC[1] s. m. v. **ținc.**

ȚINC[2], *țincuri*, s. n. Fiecare dintre proeminențele tăiate la capetele a două scînduri (alternînd cu cîte o scobitură) pentru a permite o îmbucare solidă în unghi a celor două scînduri. — Germ. **Zinke.**

ȚINCAR, *țincari*, s. m. (Reg.) Copil, ținc. — Din **ținc.**

ȚÍNE, *țin*, vb. III. I. Tranz. 1. A avea ceva în mînă (sau în brațe etc.) și a nu lăsa să scape. ✧ Expr. *A-i ține* (cuiva) *luminarea* (sau *lumina*) = a) a fi naș cuiva la cununie; b) a sta lîngă cineva în ultimele clipe ale vieții cu o lumînare aprinsă în mînă (după un vechi obicei creștin). *A-i ține* (cuiva) *cununa* = a fi naș (cuiva) la cununie. *A ține frînele țării* (sau *împărăției* etc.) = a conduce, a stăpîni, a guverna o țară etc. *A ține pe cineva* (sau *ceva*) *în mînă* = a avea pe cineva (sau ceva) în puterea sa, a dispune de cineva (sau de ceva) după bunul plac; a avea pe cineva (sau ceva) în mînă. *A ține ursita* (sau *soarta*) *cuiva (în mînă)* = a fi stăpîn pe viața cuiva și a dispune de ea după bunul său plac. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», «de după» sau «pe după», arată partea de care se apucă) *Țineam pe bunic de mînă* (SADOVEANU). ✧ Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», arată partea sau capătul de care e apucat un obiect sau chiar obiectul însuși) [La pescuit] *omul ține de nuia* (SEZ.). ✦ (La imperativ) Ia, primește! ✦ (Determinat prin «în brațe» sau «îmbrățișat») A cuprinde pe cineva cu brațele în semn de dragoste, de prietenie; a îmbrățișa. ✦ (Determinat prin «în mînă») A mînui o armă, o unealtă, un instrument etc. ✦ (La volei, polo pe apă etc., în expr.) *A ține mingea* = a opri mingea în mîini mai mult timp decît este reglementar, înainte de a o pasa sau de a o trimite adversarului. 2. A susține un obiect greu (ridicat de la pămînt) și a nu-l lăsa să cadă. ✧ Expr. *A nu-l ține* (pe cineva) *picioarele* = a nu putea sta în picioare, a se împletici. 3. A sprijini pe cineva ca să nu cadă. ✦ Intranz. A nu lăsa ca ceva care atîrnă sau plutește să cadă sau să se scufunde. 4. A cuprinde, a purta, *p. ext.* a suporta. ✧ Expr. *A nu-l (mai) ține pe cineva pămîntul* (sau *locul*), se spune cînd cineva este cuprins de un sentiment puternic și nu-și mai găsește astîmpăr. *A nu-l mai ține* (pe cineva) *pielea* = a fi foarte fericit, foarte mîndru. II. 1. Refl. A se prinde cu mîinile de ceva sau de cineva. ✦ A apăsa, a comprima o parte a corpului (pentru a-i încetini funcția, a potoli o senzație dureroasă etc.). ✦ A se menține într-un loc, a nu se prăbuși. a nu cădea de undeva. *Se ținea tare în șa* (SADOVEANU). 2. Refl. A fi prins, fixat, legat de ceva. ✧ Expr. *A se ține (numai) în ață* (sau *într-un* (ori *de un*) *fir de ață*) = (despre țesături) a fi pe punctul de a se rupe; *fig.* (despre viață) a fi aproape de sfîrșit. ✦ Intranz. A fi bine fixat sau înțepenit undeva (și a nu se desface, a nu se desprinde, a nu ceda). *Cuiul ține bine.* 3. Refl. (Cu determinări introduse prin prep. «de» sau «după») A merge în urma cuiva, păsind cît mai aproape de el și a nu-l părăsi nici o clipă; *p. ext.* a fi mereu împreună cu cineva, a fi nelipsit de lîngă cineva. ✧ (La conjunctiv, pers. 2 sg., cu valoare de imper. impers., intensificînd ideea) *Muma zmeului... trecu muntele și să te ții după dînții* (ISPIRESCU). ✦ A sta mereu în drumul, în preajma sau în urma cuiva, stăruind cu o rugăminte, a urmări pe cineva cu stăruințele, cu insistențele sale. ✦ A urmări pe cineva cu insistență, pentru a-i cîștiga simpatia, dragostea. ✦ A se lua după cineva, a imita pe cineva, a lua ca exemplu, ca model pe cineva. ✦ (Cu determinări modale) A urma unul după altul, a se înșirui. *Automobilele se țineau lanț* (C. PETRESCU). 4. Refl. A se îndeletnici mult (sau numai) cu..., a se preocupa neîntrerupt (sau numai) de..., a nu se lăsa de... ✧ Expr. *A se ține de ale sale* = a-și vedea de treabă. 5. Intranz. și refl. A face parte integrantă dintr-un tot; (despre unelte) a face parte dintr-un asortiment, dintr-o garnitură etc. ✦ (Despre bunuri imobile) A face parte din proprietățile cuiva, a aparține cuiva. 6. Intranz. A se referi la..., a fi în legătură cu..., a face parte din... ✦ Intranz. A fi de datoria, de competența cuiva; a privi, a interesa pe cineva. 7. Intranz. A fi legat sufletește de ceva; *p. ext.* a avea pentru cineva o afecțiune puternică; a iubi pe cineva. ✦ (Cu determinări introduse prin prep. «cu») A lua apărarea sau partea cuiva, a susține pe cineva, a fi de partea cuiva. ✧ Expr. *A ține la un loc* = a fi uniți, a fi solidari. 8. Intranz. (Urmat de un verb la conjunctiv) A dori mult ca ceva să se întîmple, să se facă sau să fie; a simți imboldul de a face ceva. III. 1. Tranz. A face ca trupul (sau o anumită parte a lui) să stea mai mult timp într-o anumită poziție sau atitudine. ✧ Expr. *A ține nasul sus* sau (refl.) *a se ține cu nasul pe sus* = a fi obraznic, încrezut, pretențios. *A ține capul sus* sau (refl.) *a se ține cu capul pe sus* = a fi mîndru, orgolios. ✦ (Cu complementul «ochii») A se uita fix la cineva sau ceva. *Nurorile... țineau ochii țintă la zînă* (ISPIRESCU). 2. Tranz. A face pe cineva sau ceva să stea un timp oarecare într-un anumit loc. ✧ Expr. *A ține* (pe cineva sau ceva) *în evidență* = a avea (pe cineva sau ceva) în vedere; a da o atenție deosebită. *A ține* (ceva)

în suspensie = a nu se pronunța sau a nu se hotărî (asupra unui lucru ✦ A da cuiva locuință, sălaș, cazare; a nu lăsa (pe cineva) să plece în altă parte. ✦ (Cu determinări introduse prin prep. «la» sau «în») A sili, a forța pe cineva să stea într-un anumit loc. ◇ Expr. *A ține* (pe cineva) *la pastramă* = a lăsa pe cineva să rabde de foame. ✦ A lipsi pe cineva de libertate, a-l face să stea închis, legat. 3. Tranz. A face ca cineva sau ceva să nu se poată mișca din loc (prinzîndu-l cu mîinile sau legîndu-l); a imobiliza. *Unul ține vaca și altul o mulge*, se spune cînd unul duce greul și altul trage folosul. ◇ Expr. *A ține pe cineva sub papuc* (sau *picior*) = a stăpîni pe cineva. 4. Tranz. A face ca cineva sau ceva să stea sau să rămînă un timp oarecare într-o anumită stare; a menține. *Îi ținuse într-o robie aspră* (BĂLCESCU). 5. Tranz. (Cu determinările «pe loc» sau «în loc») A opri pe cineva sau ceva din mersul său, făcîndu-l să rămînă pe loc, a-l împiedica să-și urmeze drumul. ◇ Expr. *A-i ține* (cuiva) *drumul* (sau *calea*) ⇐ a) a opri pe cineva din drumul său, împiedicîndu-l să treacă înainte, a sta în calea cuiva; b) a păndi trecerea cuiva, a aștepta pe cineva în drum și a-l opri pentru a-i adresa o rugăminte; c) a urmări pe cineva în mod insistent (pentru a-i cîștiga bunăvoința, dragostea); a fi sau a umbla mereu în drumul cuiva. *A ține drumul* (sau *calea, drumurile*) = a) a practica tîlhăria la drumul mare; b) a umbla fără rost, haimana. (Pop.) *A-i ține cuiva drumul legat* = a împiedica acțiunile cuiva, libertatea cuiva. ✦ A nu lăsa pe cineva să plece, a reține. ◇ Expr. *A ține* (pe cineva) *de vorbă* = a sta de vorbă cu cineva (nelăsîndu-l să-și vadă de lucru). 6. Tranz. A face pe cineva să aștepte. 7. Refl. A sta mai mult timp într-un anumit loc. ◇ Expr. *A se ține în rezervă* (sau *la o parte, la distanță*) = a nu lua parte la ceva, a se abține de la ceva. *A se ține sufletul în cineva* = a fi viu, a trăi. ✦ A-și duce traiul, a viețui, a trăi (undeva). [Un taur mare] *să ție aici în pădurea de lîngă sat* (RETEGANUL). 8. Refl. A sta într-o anumită poziție, a lua sau a avea o anumită atitudine sau ținută. ◇ Expr. *A nu se mai (putea) ține pe* (sau *în*) *picioare* = a cădea (de osteneală, de somn, de boală etc.). ✦ (Rar; despre clădiri) A fi, a se găsi, a sta încă în picioare, a exista. 9. Refl. (Determinat prin «mîndru», «mare», «tare» sau un echivalent al acestora) A fi mîndru, încrezut; a se mîndri, a-și lua aere de superioritate, a face pe grozavul. 10. Tranz. A înfrîna, a stăpîni, a domina un sentiment, o pornire etc. ◇ Expr. *A-și ține gura* (sau *limba*) = a nu spune nimic, a tăcea. *A-și ține firea* = a-și păstra liniștea, calmul, cumpătul; a se stăpîni. ◇ Refl. (Urmat de un verb la conjunctiv în forma negativă) *De abia se ținea să nu rîdă* (SADOVEANU). ✦ (Urmat de un verb la conjunctiv sau de determinări introduse prin prep. «de», «de la») A opri pe cineva de la ceva, a împiedica pe cineva să facă ceva; a reține. IV. 1. Tranz. A păstra un lucru într-un anumit loc (pentru a-l pune la adăpost sau a-l avea la îndemînă în caz de trebuință). ✦ A păstra mult timp un lucru, pentru a se folosi de el în viitor. ✦ (Construit cu un complement în dativ sau introdus prin prep. «pentru») A opri, a rezerva un lucru pentru cineva. ✦ A păstra un anumit timp un obiect primit de la cineva în acest scop. ✦ A opri ceva (ce nu-i aparține) la sine sau pentru sine; a reține pe nedrept. 2. Tranz. A nu lăsa ca ceva să dispară, să se distrugă, să se altereze etc., a păstra neatins și neschimbat, a conserva. ◇ Expr. *A ține legătura cu cineva* = a rămîne în (strînsă) legătură cu cineva, a păstra legătura cu cineva. *A ține cuiva* (sau, reg., *a ține pe cineva*) *mînie* (sau *pizmă, supărare, alean*) = a păstra cuiva ură a rămîne mînios pe cineva mai mult timp, a nu ierta pe cineva. *A ține taina* (sau *secretul*) sau *a ține* (ceva) *secret* = a ascunde, a nu dezvălui, a nu da pe față, a nu destăinui. ✦ A cruța, a nu distruge. ✦ (Pop.) A păstra cuiva dragoste, a nu părăsi pe cineva. *Iubește-o bade, și-o ține* (JARNÍK-BÎRSEANU). 3. Tranz. A păstra o stare sau o calitate vreme mai îndelungată, a nu lăsa să treacă sau să dispară. ◇ Expr. *A-i ține cuiva cald* (sau, intranz., *de cald*) = a încălzi pe cineva; *fig.* (fam.) a-i fi cuiva de folos, a-i prinde bine. (Intranz.) *A-i ține* (cuiva) *de frig* = a apăra de frig. *A-i ține* (cuiva) *de foame* (sau *de sete*) = a sătura. *A ține* (cuiva) *de urît* = a sta împreună cu cineva, vorbindu-i, distrîndu-l pentru a-i alunga urîtul sau plictiseala. 4. Tranz. A-urma mereu același drum (sau aceeași cale, aceeași direcție), a nu se abate din drum; *p. ext.* a merge (sau a o lua) pe un anumit drum. ◇ Expr. *A-și ține drumul* = a-și continua drumul. ◇ Refl. (Determinat prin «de drum») *Vezi tu drumul acesta? Tot ține-te de dînsul... cu timpul îi ajunge la tată-tău acasă* (SBIERA). ✦ A rămîne (sau a umbla) într-un anumit loc; *p. ext.* (despre drumuri) a merge, a străbate, a trece printr-un loc. *Ținînd poala pădurii, drumeagul urca și cobora* (SADOVEANU). ◇ Expr. (Înv.) *A ține marea* (sau, intranz., *a ține spre plina mare*) = a naviga în larg. 5. Tranz. A observa cu strictețe, a împlini întocmai; a respecta; a păzi (o normă, o învoială, un angajament, o lege). ✦ A sărbători, a prăznui, a cinsti (o zi de sărbătoare). ◇ Expr. *A ține zile pentru cineva* = a posti ca să-i meargă cuiva bine, să i se împlinească o dorință. ✦ Refl. A persevera în..., a nu se îndepărta de..., a nu se abate de la..., a rămîne consecvent cu... ◇ Expr. (Intranz.) *A ține vorba sa* = a rămîne nestrămutat într-o hotărîre, a nu reveni asupra celor spuse, a nu-și schimba hotărîrea. 6. Refl. și intranz. (De obicei cu determinările «bine», «tare», «dîrz») A se menține în condiții bune, a nu se da bătut, a nu se lăsa înduplecat; a rezista. *Au încercat ieșiri din împresurare, dar oștile împărăției au ținut bine* (SADOVEANU). ◇ Expr. *A se ține* (sau, tranz., *a ține pe cineva*) *treaz* = a rămîne (sau a sili pe cineva să rămînă) treaz, a nu (se) lăsa prins de somn. *A se ține gata* = a sta pregătit (pentru a face ceva). *Ține-te* (sau *te ține*) *bine* sau (intranz.) *ține-bine!* formulă de îndemn și de încurajare. *Să se țină bine!* formulă de amenințare. ✦ (La imper. pers. 2 sg., are rolul stilistic de a anima narațiunea, întrerupînd povestirea obiectivă și introducînd stilul oral) [Baba] *stă pe loc — să mi te ții! Colo, zgomotoasă gloată De copii* (COȘBUC). ◇ (Fam., urmat de un substantiv, sugerează și anunță o serie neîntreruptă sau un număr mare de fapte din sfera noțiunii substantivului) *De-acu-ncolo ține-te popularitate* CARAGIALE). ✦ Intranz. A rezista la o încercare sau la o probă, a suporta bine ceva. *Calul ține la galop.* 7. Refl. și tranz. A (se) afla în deplină sănătate și putere. ◇ Expr. *A (se) ține viu* (sau *în viață, cu zile* etc.) = a (se) menține în viață; (refl.) a trăi, a ființa. ◇ Tranz. (De obicei cu valoare de urare) *Numai sănătatea să ne-o țină bunul dumnezeu* (RETEGANUL). ✦ Refl. A se păstra, a se conserva. V. Tranz. 1. A ocupa, a avea (un loc). ◇ Expr. *A ține loc de...* = a face serviciul de..., a îndeplini funcția de..., a servi drept..., a fi întrebuințat ca... 2. A stăpîni (un loc). ✦ A apăra un loc de invazia dușmanului, a opri (cu armele) intrarea într-un loc. 3. A avea (pe cineva) în serviciul său. 4. A avea sub conducerea, direcția sau administrația sa; a fi însărcinat cu o funcție (și a o exercita). ◇ Expr. *A ține casa* (sau *contabilitatea*) = a fi casier (sau contabil). *A ține socotelile* = a fi însărcinat cu socoteala intrării și ieșirii banilor într-o întreprindere. 5. A poseda animale și a le crește (pentru folosul pe care-l dau). 6. A avea în posesiune o întreprindere; a avea în folosință, pe timp limitat, o proprietate, a deține (ca chiriaș, ca arendaș). 7. A avea de vînzare (o marfă în prăvălie). VI. Tranz. 1. A suporta toată cheltuiala necesară întreținerii unei case, unei gospodării etc. ◇ Expr. *A ține casă (cu cineva)* = a trăi (cu cineva) în căsnicie. *A ține casă mare* = a duce trai bogat, luxos. *A ține casă* (sau *masă*) *deschisă* = a primi bucuros și des mulți oaspeți. *A-și ține rangul* = a duce un fel de viață, a avea un fel de a fi potrivit cu rangul pe care îl ocupă. ✦ A da cuiva cele necesare pentru a trăi (mai ales hrana), a întreține. ◇ Expr. *A ține* (pe cineva) *la școală* (sau *la studii*) = a trimite (pe cineva) la școală, suportînd cheltuielile necesare. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A hrăni. ◇ Expr. *A-și ține capul* (sau *viața, zilele, sufletul*) *cu...* = a se hrăni, a trăi cu... ✦ Refl. A face față cheltuielilor necesare vieții; a se întreține, a trăi. 2. A purta cuiva de grijă, a avea grijă de cineva, a îngriji pe cineva. ◇ Expr. *A ține pe cineva ca pe palmă* = a îngriji pe cineva cu cea mai mare dragoste, împlinindu-i toate dorințele. *A ține bine* = a păstra în stare bună, în ordine deplină, a întreține bine. 3. (Mai ales despre bărbați) A fi căsătorit cu cineva. ✦ (Construit cu dat. pron.) A avea un amant, un drăguț etc. ✦ Refl. A avea cu cineva relații de dragoste (în afara căsătoriei), a trăi cu cineva (în concubinaj). VII. 1. Intranz. A dura, a dăinui. ✦ (Despre provizii) A ajunge (pentru un timp oarecare), a nu se termina (mai mult timp). 2. Tranz. (Despre boli sau dureri trupești) A nu mai slăbi pe cineva, a nu-l lăsa, a nu-i da pace. ✦ (Despre organe sau părți ale corpului) A produce dureri. 3. Intranz. A se întinde, a se prelungi (într-o direcție). *Cît ține răsăritul senalț-un munte mare* (EMINESCU). VIII. Tranz. 1. (Exprimă, împreună cu determinarea sa, o acțiune sau o stare indicată de determinare, cu valoarea unui prezent de durată) *Gheonoaia de bucurie ținu masă trei zile* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *A ține numai* (sau *tot*) *o fugă* (ori *o gură, un plîns* etc.) sau *a ține fuga* (ori *plînsul, gura* etc.) *într-una* (sau *tot una*) = a o duce înainte fără întrerupere, fără a slăbi o clipă, fără a se opri (din fugă, din plîns etc.). *A (o) ține înainte* (sau *într-una*) *că...* = a susține cu tărie, cu insistență că... *A (o) ține (tot) una (cu...)* = a nu se opri (din...), a continua (să...). *A ține pas cu vremea* (sau *pasul vremii*) = a fi la modă, a fi în spiritul vremii, a nu rămîne în urmă. ✦ (Cu determinări introduse prin locuțiunile «tot în...» sau «numai în...») A nu mai slăbi pe cineva cu... *Mă ține... numai în telegramă* (C. PETRESCU). 2. (În expr., cu sensul dat de determinări) *A ține o vorbire* (sau *un discurs, un cuvînt*) = a vorbi, a cuvînta în fața unui auditoriu. *A ține judecată* = a judeca. *A ține sfat* = a se sfătui, a delibera. *A ține luptă* (sau *război, bătălie, foc*) = a se lupta, a se război cu cineva. *A ține strajă* = a străjui, a sta de strajă. IX. Tranz. și refl. A (se) considera, a (se) socoti, a (se) crede. ◇ Expr. (Tranz.) *A ține* (pe cineva) *de rău* = a mustra, a dojeni, a certa, a ocări (pe cineva). (Pop.) *A-și ține* (ceva) *cu bănat* = a încerca un sentiment de părere de rău. X. Tranz. A obliga la o cheltuială, a necesita o cheltuială, a costa. [Prez. ind. și: *țiu*. — Var.: *țineá* vb. III] — Lat. *tenere*.

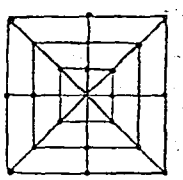

Țintar

ȚINEÁ vb. II. v. *ține*.

ȚÍNERE, *țineri*, s. f. Acțiunea de *a (se) ține* și rezultatul ei. ◇ *Ținere de minte* = memorie.

ȚINGĂU s. m. v. *țingău*.

ȚINGHILÍNGHI interj. Zgomot care imită sunetul clopoțeilor și al zurgălăilor.

ȚINTÁR[1], *țintare*, s. n. Joc de societate la care se folosește un carton cu un desen special, pe care jucătorii mișcă niște piese după anumite reguli. — Din *țintă* + suf. *-ar*.

ȚINTÁR[2], *țintari*, s. m. Pasăre migratoare cu capul roșu, cu pieptul roșiatic, cu spatele cenușiu și cu pîntecele alb (*Carduelis flammea*); inăriță. — Din *țintă* + suf. *-ar*.

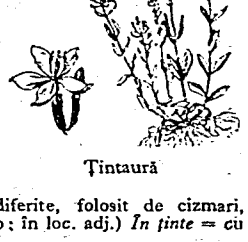

Țintaură

ȚINTÁȘ, *țintași*, s. m. Persoană care ține și trage (bine) cu arcul sau cu pușca; ochitor, trăgător, trăgaci. — Din *țintă* + suf. *-aș*.

ȚINTÁT, -Ă, *țintați, -te*, adj. 1. Împodobit cu ținte (1); țintuit. 2. (Despre animale) Care are o pată albă în frunte. — Din *țintă* + suf. *-at*.

ȚINTÁURĂ, *țintaure*, s. f. Plantă erbacee cu flori roz, care se întrebuințează ca plantă medicinală, extrăgîndu-se din ea un surogat al chininei (*Erythraea Centaurium*); potroacă. [Var.: *centáură* s. f.] — Lat. lit. *centaurea* (fr. *centaurée*).

ȚÍNTĂ, *ținte*, s. f. I. 1. Cui mic de metal, cu capul de forme și mărimi diferite, folosit de cizmari, curelari, tapițeri etc. 2. (Despre porumb; în loc. adj.) *În ținte* = cu

boabele destul de dezvoltate pentru a fi bun de mîncat; aproape copt. 3. Fig. Mică pată albă pe fruntea cailor și a viteilor; stea, steluță. II. 1. Semnul sau locul în care se ochește cu o armă de foc sau cu o săgeată; *p. ext.* ochire, țintire. ✦ Ceea ce este sau devine obiectul atenției sau privirii cuiva. *E ținta tuturor privirilor.* ◇ Expr. *Cu ochii țintă* = cu privirea fixă, ațintită. *A privi* (sau *a se uita*) *fără (de) țintă* = a privi în gol. *A privi* (sau *a se uita, a căuta*) *țintă* sau *a ține* (ori *a sta cu*) *ochii țintă* = a privi fix, ațintit, a fi cu ochii pironiți (la ceva). 2. Locul către care tinde să ajungă cineva. ◇ Loc. adv. *Fără țintă* = în neștire, razna. ✦ (Rar) Țelul unei întreceri sportive; potou. 3. Scop final, țel, obiectiv (2). — Slav (v. sl. **centa**).

ȚINTĂȚÉL, *țintăței,* adj. m. (Pop.) Diminutiv al lui *țintat* (2).

ȚINTELÁT, -Ă, *țintelați, -te,* adj. (Reg.) Țintat (1). [Var.: **țintilát, -ă, țintolát, -ă** adj.] — Din **țintă.**

ȚINTERÍM s. n. v. **țintirim.**

ȚÍNTEȘ, -Ă, *țintești, -e,* adj. (Despre oameni) Care țintește bine, care nimerește ținta, care este bun țintaș; *p. ext.* (despre ochi) ager. — Din **țintă** + suf. *-eș.*

ȚINTÍ, *țintesc,* vb. IV. 1. Tranz. și intranz. A îndrepta arma, luînd drept țintă pe cineva sau ceva; a ochi. ✦ Fig. A face aluzie la ceva. 2. Tranz. Fig. A-și ațînti, a-și fixa, a-și pironi ochii sau privirea asupra cuiva. 3. Fig. Tranz. și intranz. A năzui; a aspira, a rîvni la ceva; a tinde spre ceva, a urmări ceva. — Din **țintă.**

ȚINTILÁT, -Ă adj. v. **țintelat.**

ȚINTÍRE, *țintiri,* s. f. Acțiunea de *a ținti* și rezultatul ei.

ȚINTIRÍM, *țintirimuri,* s. n. (Reg.) Cimitir. [Pl. și: *țintirime.* — Var.: **țintetím, cintirim** s. n.] — Magh. **cinterem.**

ȚINTIȘOÁRĂ, *țintișoare,* s. f. Diminutiv al lui *țintă* (I 1).

ȚINTÍT, -Ă, *țintiți, -te,* adj. (Despre ochi, privire) Care este îndreptat fix spre ceva; pironit. — V. *ținti.*

ȚINTITÓR, -OÁRE, *țintitori, -oare,* adj. Care țintește (cu o armă); *fig.* care năzuiește, care are ca țel să... —Din **ținti**+suf. *-(i)tor.*

ȚINTOLÁT, -Ă adj. v. **țintelat.**

ȚINTUÍ, *țintuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A prinde, a înțepeni, a fixa, a bate ceva cu cuie, cu ținte; a pironi. ◇ Expr. *A țintui* (pe cineva) *la stîlp* (sau *la stîlpul infamiei*) = a supune (pe cineva) oprobriului public, a înfiera. ✦ A înfige, a bate cuie sau ținte. ✦ A face pe cineva să stea nemișcat, neclintit. ◇ Expr. *A țintui* (pe cineva) *locului* = a face (pe cineva) să se oprească, să rămînă nemișcat, neclintit. *A rămîne țintuit locului* (sau *pe loc, în loc*) = a se opri, a rămîne nemișcat, neclintit într-un loc. 2. A împodobi cu ținte. 3. A se uita țintă la cineva, a privi fix, a pironi cu ochii sau cu privirea pe cineva. — Din **țintă.**

ȚINTUÍRE, *țintuiri,* s. f. Acțiunea de *a țintui* și rezultatul ei.

ȚINTUÍT, -Ă, *țintuiți, -te,* adj. 1. Bătut, prins în cuie sau în ținte; (despre încălțăminte) cu ținte pe talpă. ✦ Fig. Nemișcat, înțepenit, pironit (din cauza unei stări sufletești sau a unei emoții puternice). 2. Împodobit cu ținte; *p. ext.* cu pietre scumpe. — V. *țintui.*

ȚINTÚȚĂ, *țintuțe,* s. f. (Reg.) Țintișoară. — Din **țintă** + suf. *-uță.*

ȚINÚT, *ținuturi,* s. n. 1. (În trecut) Teritoriu mai întins asupra căruia se exercita autoritatea unui for administrativ unic și care constituia o unitate administrativă. 2. Loc, regiune. 3. (Înv.) Țară. ✦ Întindere, cuprins (al unei țări). — V. *ține.*

ȚINUTÁL, -Ă, *ținutali, -e,* adj. (Înv.) Privitor la ținut (1). — Din **ținut** + suf. *-al.*

ȚINUTÁȘ, -Ă, *ținutași, -e,* s. m. și f. (Reg.) Persoană care locuiește într-un anumit ținut (1). — Din **ținut** + suf. *-aș.*

ȚINÚTĂ, *ținute,* s. f. 1. Atitudine, poziție pe care o dă cineva corpului său. ✦ Fel de a fi sau de a se comporta față de cineva sau de ceva; comportare. 2. Mod de a se îmbrăca, de a se prezenta în societate; *p. ext.* îmbrăcăminte, costum, uniformă. ◇ *Mare ținută* sau *ținută de ceremonie* = îmbrăcăminte sau uniformă de sărbătoare sau de paradă, destinată pentru anumite solemnități sau ceremonii. *Mică ținută* = uniformă sau îmbrăcăminte de serviciu. *Ținută de seară* = îmbrăcăminte elegantă, de o croială specială, pentru petrecerile sau reuniunile care au loc seara. *Ținută de campanie* = echipamentul complet al unui ostaș în timpul campaniei. 3. (Fon.) Actul articulator în timpul căruia organul vocal păstrează o anumită poziție. — Din **ținut** (după fr. *tenue*).

ȚIPÁ¹, *țip,* vb. I. Intranz. 1. (Despre oameni) A striga cu glas tare și ascuțit (de durere, de spaimă); a zbiera. ✦ A vorbi cu glas ridicat, a-și manifesta față de cineva nemulțumirea, enervarea, mînia prin vorbe răstite; a se răsti la cineva. ✦ A scoate sunete stridente, asurzitoare dintr un instrument muzical. 2. (Despre animale) A scoate strigăte puternice, ascuțite. 3. Fig. (Despre culori sau obiecte colorate) A face o impresie neplăcută (din cauza intensității sau a stridenței nuanțelor); a bate la ochi.

ȚIPÁ², *țip,* vb. I. Tranz. (Reg.) 1. A arunca, a azvîrli. ✦ A lepăda, a arunca de pe sine o haină etc. 2. A scoate, a slobozi, a da afară. 3. A alunga, a goni.

Țipar

ȚIPÁR, *țipari,* s. m. Pește de apă dulce stătătoare, cu corpul lung și subțire, ca de șarpe, întrebuințat mai mult ca nadă (*Misgurnus fossilis* sau *Cobitis fossilis*); chișcar.

ȚIPÁT, -Ă, *țipați, -te,* adj. (Rar) Rostit cu glas tare și ascuțit; strident. — V. *țipa¹.*

ȚÍPĂT, *țipete,* s. n. Strigăt ascuțit (de durere sau de spaimă); zbieret. [Var.: **țípet** s. n.] — Din **țipa¹** + suf. *-ăt.*

ȚIPĂTOÁRE, *țipători,* s. f. Un fel de fluier cu care vînătorii imită glasul diferitelor animale pentru a le atrage. — Din **țipa¹** + suf. *-(ă)toare.*

ȚIPĂTÓR, -OÁRE, *țipători, -oare,* adj. 1. (Despre glas) Strident. 2. Fig. (Despre culori și despre lumină) Prea bătător la ochi, prea viu, prea intens. — Din **țipa¹** + suf. *-(ă)tor.*

ȚIPĂTÚRĂ, *țipături,* s. f. (Rar) Țipăt. — Din **țipăt** + suf. *-ură.*

ȚIPĂU, *țipăi,* s. m. (Reg.) Pîine mică (de grîu). [Var.: **țipói** s. m.] — Magh. **cipó.**

ȚIPÉNIE s. f. (În construcții negative) Ființă (omenească), suflet (de om). *Țipenie de om nu le deschidea ușa* (CREANGĂ). — Din **țipa¹** + suf. *-enie.*

ȚÍPET s. n. v. **țipăt.**

ȚIPIRÍG¹ s. m. Nume dat mai multor plante cu frunze lungi, cilindrice și cu vîrf înțepător, cu flori mici, verzi, dispuse în spice (*Scirpus*). — Comp. lat. lit. **cyperus.**

ȚIPIRÍG² s. n. Clorură de amoniu (folosită la cositorirea aramei, în soluția unor pile electrice și în diferite reacții chimice). — Comp. sb. **caparika.**

ȚIPÎȘ, *țipișuri,* s. n. (Reg.) Pantă abruptă, povîrniș, pripor.

ȚÍPLĂ, *țiple,* s. f. Membrană subțire făcută din pereții intestinelor sau din bășica animalelor și folosită pentru a acoperi ermetic borcanele cu conserve sau (astăzi rar) în locul sticlei la ferestrele caselor țărănești; *p. ext.* celofan. — Comp. ngr. **tsipa** (bg. **cipa**).

ȚIPÓI s. m. v. **țipău.**

ȚIPOTÍ, *țipotesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A scoate țipete, a țipa, a striga. — Din **țipăt.**

ȚIRCĂLÁM s. n. v. **țărcălan.**

ȚIST interj. Exclamație cu ajutorul căreia se impune cuiva tăcere; st! — Onomatopee.

Țistar

ȚISTUÍ, *țistuiesc,* vb. IV. 1. Tranz. și intranz. A recomanda sau a impune cuiva tăcere (prin folosirea interjecției « țist »). ✦ Tranz. A domoli, a potoli (pe cineva). 2. Intranz. (Despre gloanțe) A șuiera. — Din **țist.**

ȚISTUIÁLĂ, *țistuieli,* s. f. Acțiunea de *a țistui* și rezultatul ei; sunet produs prin repetarea interjecției « țist ».

ȚISTUITÚRĂ, *țistuituri,* s. f. Țistuială. — Din **țistui** + suf. *-(i)tură.*

ȚIȘNÍ vb. IV. v. **țîșni.**

ȚIȘTÁR, *țiștari,* s. m. Mamifer rozător înrudit cu popîndăul, foarte păgubitor pentru semănături (*Citellus suslica*). [Var.: **tistár** s. m.]

ȚÍTERĂ, *țitere,* s. f. Instrument muzical compus dintr-o cutie de rezonanță cu coarde de metal, puse în vibrație prin atingere cu o lamă (or cu un inel) de os sau de metal. [Var.: **citeră** s. f.] — Germ. **Zither.**

Țiteră

ȚIȚ interj. Sunet care redă chițăitul șoarecilor. ◇ Expr. *Nici țiț* = nici un cuvînt, nici cîrc, nici pis. — Onomatopee.

ȚIȚCÁN, *țițcani,* s. m. (Reg.) Șobolan. — V. *chițcan.*

ȚIȚÉI, (2) *țițeiuri,* s. n. 1. Amestec lichid de hidrocarburi solide, lichide și gazoase, precum și de alți compuși organici, care se găsește în pămînt sub formă de zăcămînt și din care, prin distilare, se obține benzină, petrol lampant, uleiuri minerale, vaselină, motorină etc. 2. (La pl.) Diferite feluri de țiței (1).

ȚIȚÉICĂ, *țițeici,* s. f. 1. Un fel de joc de călușei, alcătuit dintr-o scîndură așezată orizontal, care se învîrtește în jurul unui par înfipt în pămînt. 2. Scîndură așezată de-a curmezișul pe un butuc, ale cărei capete se ridică și se coboară alternativ sub greutatea copiilor, care se așază pe ea.

ȚIȚIGÓI s. m. v. **pițigoi.**

ȚIU¹ interj. (Repetat) Exclamație cu care se îndeamnă caii la mers.

ȚIU², *țiuri,* s. n. (Reg.) 1. Unealtă de fier în patru muchii, ascuțită ca o daltă, cu care se fac găuri în gheață pentru pescuit, cu care se desprind blocurile de gheață etc. 2. Unealtă asemănătoare cu o daltă, folosită în dulgherie. ✦ Un fel de topor.

ȚIUÍ, *țiui,* vb. IV. Intranz. 1. A produce un sunet prelung, ascuțit, cu rezonanță metalică. ◇ Expr. *A(-i) țiui cuiva în urechi* (sau *în creieri*) sau *a-i țiui cuiva urechile* (sau *urechea* etc.) = a-i vîjii cuiva (sau a-i da impresia de vîjîială) în urechi sau în cap. 2. (Despre păsări) A scoate sunete prelungi (și stridente). [Prez. ind. și: *țiuiesc*] — Din **țiu¹.**

ȚIUÍT, *țiuituri,* s. n. Faptul de *a țiui;* sunet prelung și ascuțit; țiuitură.

ȚIUITOÁRE, *țiuitori,* s. f. Fluier (2). ✦ (Reg.) Țipătoare. — Din **țiui** + suf. *-(i)toare*

ȚIUITÓR, -OÁRE, *țiuitori, -oare,* adj. Care țiuie. — Din *țiui* + suf. *-(i)tor.*

ȚIUITÚRĂ, *țiuituri,* s. f. Țiuit. — Din *țiui* + suf. *-(i)tură.*

ȚIVÍL, -Ă adj. v. civil.

ȚIVILÍE s. f. v. civilie.

ȚIVLÍ, *țivlesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A țipa, a striga, a zbiera. — Slav (v. sl. cviliti).

ȚIVLÍC interj. (Pop.) Cuvînt care imită zgomotul produs de un zăvor sau de o clanță trasă brusc și cu putere. — Onomatopee.

ȚÍF, *țifuri,* s. n. (Reg.) 1. Fin amestecat cu mult rogoz. 2. Plantă abia răsărită din pămînt.

ȚÍFĂ s. f. v. țirfă.

ȚÍFLĂ, *țifle,* s. f. (Reg.) Vîrf ascuțit de munte, pisc (stîncos). — V. *țiclă.*

ȚÍFNĂ, *țifne,* s. f. 1. Ifos, aroganță; semeție. ✦ Arțag. ✧ Expr. *A-i sări* (cuiva) *țifna* = a se mînia. *A umbla cu țifna în nas* = a fi mereu gata de ceartă. 2. Cobe (1). — Ngr. tsifna.

ȚIFNÍ, *țifnesc,* vb. IV. Intranz. A pufni pe nas de mînie, a vorbi cu ciudă. ✦ (Despre animale) A sufla cu putere pe nări, a sforăi. — Din țifnă.

ȚIFNÓS, -OÁSĂ, *țifnoși, -oase,* adj. Îngîmfat, arogant. ✦ Supărăcios, capricios, arțăgos. — Din țifnă + suf. *-os.*

ȚIGÍLÍ, *țigilesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A ciupi, a ciuguli.

ȚÎHLĂ s. f. v. sihlă.

ȚIHLÍȘ, *țihlișuri,* s. n. (Reg.) Tufiș des. — Din țihlă + suf. *-iș.*

ȚÎLEA interj. (Reg.) Strigăt cu care se alungă cîinii.

ȚÎMBURÚC, *țimburuce,* s. n. Țumburuș.

ȚÎMP, *țimpuri,* s. n. (Reg.) Coapsă de animal; copan. — Magh. comb.

ȚINÁȘ, -Ă, *ținași, -e,* adj. (Reg.) Răzbunător. — Din țin (prez. ind. al lui *ține*) + suf. *-aș.*

ȚINC, *ținci,* s. m. 1. Copilaș, băiețaș. 2. (Înv.) Puiul anumitor animale. ✧ Compus: (Zool.) *țincul-pămîntului* = cățelul-pămîntului. [Var.: ținc s. m.] —Magh. cenk.

ȚÎNCĂ, *țince,* s. f. (Rar) Fetiță, copiliță. — Din ținc.

ȚÎNDÁRĂ s. f. v. țandără.

ȚINGĂU, *țingăi,* s. m. (Cu nuanță depreciativă) Flăcăiaș, băietan. [Var.: țingău s. m.] — Din ținc + suf. *-ău.*

ȚINȚÁR[1], *țințari,* s. m. Insectă din ordinul dipterelor, cu corpul și picioarele lungi și subțiri, cu aripi înguste, ale cărei larve se dezvoltă în ape stătătoare; unele specii transmit prin înțepături frigurile palustre *(Culex).* ✧ Expr. *A face din țințar armăsar* = a exagera. — Lat. zenzalus.

Țînțar

ȚINȚÁR[2], *țințari,* s. m. (La pl.) Nume dat populației aromîne din Macedonia de populația slavă localnică; (și la sg.) persoană care face parte din această populație.

ȚINȚĂRÁȘ, *țințărași,* s. n. Diminutiv al lui *țințar*[1].

ȚINȚĂRÍME s. f. Mulțime de țințari[1]. — Din *țințar*[1] + suf. *-ime.*

ȚÎR[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul intermitent produs de greier și de alte insecte sau de un lichid care se scurge picurînd de undeva. [Var.: țîrc interj.] — Onomatopee.

ȚÎR[2], *țîri,* s. m. 1. Scrumbie mică de mare, care se consumă mai ales sărată și uscată. 2. Fig. Om foarte slab. — Ngr. tsiros.

ȚÎRĂ s. f. (Reg.) Bucată ruptă; ruptură, zdreanță. ✧ Expr. *A se face țîră* = a) a se fărîmița; b) a se strînge (de frică). ✦ (În expr.) *O țîră* = puțin.

ȚÎRÁU, *țîraie,* s. n. (Reg.) Scoc pe care se scurge apa unui izvor; *p. ext.* izvor, șipot, pîrău mic. — Din *țîr*[1] + suf. *-ău.*

ȚÎRC interj. v. țîr[1].

ȚÎRCÍI, *țîrcîiesc,* vb. IV. Intranz. (Despre un lichid) A curge te puțin, cu greu. ✦ Tranz. (Reg.) A mulge o vacă, o capră etc., ccare are lapte puțin. — Din țîrc.

ȚIRCOVNIC, *țircovnici,* s. m. Persoană care are în grijă curățenia și buna rînduială a unei biserici; *p. ext.* cîntăreț, dascăl de biserică. — Slav (v. sl. crŭkovĭnikŭ).

ȚÎRCOVNICÉSC, -EÁSCĂ, *țircovnicești,* adj. Care ține de țircovnic, privitor la țircovnic. — Din țircovnic + suf. *-esc.*

ȚÎRFĂ s. f. (Reg.) 1. Țărînă; nisip. 2. Tencuială făcută din lut amestecat cu paie pentru lipitul pereților. [Var.: (1) țîfă s. f.]

ȚÎRFĂIÁLĂ, *țîrfăieli,* s. f. (Reg.) Noroi subțire, fleșcăraie.—Din țîrfă + suf. *-eală.*

ȚÎRÍCĂ s. f. Țirișoară. — Din țîră + suf. *-ică.*

ȚÎRICÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui *țîrică.*

ȚÎRIȘOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui *țîră.*

ȚÎRÎI[1], *țîrîi,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A cîrpi, a țese (ciorapi).

ȚÎRÎI[2], pers. 3 *țîrîie,* vb. IV. Intranz. 1. A cădea picătură cu picătură, a curge cîte puțin, cu intermitență (producînd un zgomot caracteristic). ✦ Tranz. A face să curgă puțin cîte puțin, a da drumul pe încetul, în cantități mici. ✦ A bura. 2. (Despre insecte și despre unele păsări) A scoate sunete caracteristice, ascuțite, scurte și repetate. 3. (Despre sonerie) A suna, a zbîrnîi. 4. (Rar, despre instrumente cu coarde) A răsuna în vibrații scurte și tremurătoare, lipsite de adîncime; (despre muzicanți) a cînta în acest mod. — Din *țîr*[1].

ȚÎRÎÁLĂ s. f. Faptul de a *țîrîi*[2]; ploaie ușoară și de scurtă durată.

ȚÎRÎÍT[1] adv. (În legătură cu modul de a cînta la un instrument cu coarde) Din vîrful arcușului, fără rezonanță; tremurat. — Din *țîrîi*[2].

ȚÎRÎÍT[2] s. n. Faptul de a *țîrîi*[2], sunetul, zgomotul produs prin această acțiune.

ȚÎRÎÍTA s. f. (În expr.) *Cu țîrîita* = (puțin) cîte puțin. — Din *țîrîit*[2].

ȚÎRÎITÚRĂ, *țîrîituri,* s. f. Țîrîit[2]. — Din *țîrîi*[2] + suf. *-(i)tură.*

ȚÎRLÍI, *țîrlii,* vb. IV. Intranz. (Despre instrumente muzicale) A scoate sunete monotone și puțin armonioase; (despre instrumentiști) a cînta în acest fel. — Onomatopee.

ȚÎRLÎÍT, *țîrlîituri,* s. n. Acțiunea de *a țîrlîi* și rezultatul ei.

ȚÎRLÎITÓR, -OÁRE, *țîrlîitori, -oare,* adj. Care țîrlîie. ✦ (Substantivat, f.) Termen depreciativ pentru un instrument muzical stricat, hodorogit, dezacordat. — Din *țîrlîi* + suf. *-(i)tor.*

ȚÎRLÎITÚRĂ, *țîrlîituri,* s. f. Cîntare monotonă și puțin armonioasă dintr-un instrument muzical. — Din *țîrlîi* + suf. *-(i)tură.*

ȚÎRȚÎRÁTICĂ s. f. (În expr.) *Poamă țîrțîratică* = varietate de struguri cu boabe mărunte și gust acrișor. — Din *țîrțîră* + suf. *-at-ică.*

ȚÎRȚÎRĂ s. f. (Reg.) Măzăriche (II).

ȚIRÚCĂ s. f. Țirișoară. ✧ Expr. *Nici țirucă* = nici pic, cît de puțin. — Din *țîră* + suf. *-ucă.*

ȚÎȘNÍ, *țîșnesc,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre lichide, aburi) A ieși cu presiune printr-o crăpătură sau printr-o deschizătură. ✦ A sări, a împroșca. 2. (Despre ființe) A apărea, a sări, a ieși de undeva pe neașteptate; a intra brusc undeva, a da buzna. ✦ A se repezi, a se năpusti. *Ca un șarpe, Mură a țîșnit în pieptul Saftei* (GALACTION). 3. A se ivi deodată, a izbucni. [Var.: țîșni vb. IV] — Din *țîșt.*

ȚÎȘNÍRE, *țîșniri,* s. f. Acțiunea de *a țîșni;* apariție, săritură bruscă.

ȚÎȘNITÓR, -OÁRE, *țîșnitori, -oare,* adj. (În expr.) *Fîntînă țîșnitoare* = fîntînă arteziană, v. *ărtezian.* — Din *țîșni* + suf. *-(i)tor.*

ȚÎȘNITÚRĂ, *țîșnituri,* s. f. Faptul de *a țîșni;* ceea ce a țîșnit de undeva.

ȚÎȘPOÁCĂ, *țîșpoace,* s. f. (Reg.) Poșircă. ✦ Mîncare de proastă calitate, zeamă lungă.

ȚÎȘT interj. v. țîștl.

ȚÎȘTI interj. Cuvînt care sugerează mișcarea bruscă și precipitată a unei ființe care sare, care țîșnește (de) undeva. [Var.: *țîșt* interj.] — Onomatopee.

ȚÎT, *țîțuri,* s. n. (Reg.) Căniță din care se dă copiilor să bea.

ȚIȚÁCĂ, *țițace,* s. f. (Reg.) Diminutiv al lui *țață.*

ȚÎȚĂ, *țîțe,* s. f. 1. Mamelă. ✧ Loc. adv. (Pop.) *La țîță* = la piept, la sîn. *Nevasta... stătea lîngă el, în picioare, cu un copilaș la țîță* (REBREANU). ✧ Expr. *A da țîță* = a da să sugă, a alăpta. *A avea țîță* = a avea lapte suficient pentru a-și alăpta copilul. 2. (Pop.) Gurguiul urciorului prin care se bea apă. 3. (Pop.) Țîțînă (2). 4. Compuse: (Bot.) *țîța-caprei* = a) barba-caprei; b) plantă erbacee cu frunzele aungite, cu florile gal bene-aurii *(Tragopogon pratensis);* *țîța-oii* = a) degetar (2); b) ciubotica-cucului; *țîța-vacii* = a) varietate de viță-de-vie care produce struguri cu boabe lunguiețe, cărnoase *(Vitis);* razachie; b) ciubotica-cucului; c) plantă erbacee cu frunzele dispuse în rozetă și cu florile galbene, așezate în umbele la vîrful tulpinii *(Primula elatior).* — Lat. titia.

Țîța-caprei (b)

ȚÎȚÎȘOÁRĂ, *țîțișoare,* s. f. Diminutiv al lui *țîță* (1).

ȚÎȚÎÍ, *țîțîi,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre animale și insecte) A țîrîi (2). 2. (Despre oameni) A scoate un sunet asemănător cu un *ț* prelungit. 3. (În expr.) *A-i țîțîi* (cuiva) *inima* = a tremura de frică. — Onomatopee.

ȚÎȚÎÍT s. n. Faptul de *a țîțîi;* (concr.) sunet ascuțit, strident.

ȚÎȚÎNÁ, *țîțîni,* s. f. 1. Balama. 2. Celulă în care se dezvoltă matca albinelor. 3. (Pop.) Rădăcină a unui furuncul.

ȚIȚOÁSĂ, *țițoase,* adj. f. Cu țîțe mari. — Din *țîță* + suf. *-oasă.*

ȚÎȚÚCĂ, *țîțuci,* s. f. Țîțișoară. — Din *țîță* + suf. *-ucă.*

ȚOA interj. Strigăt (repetat) cu care se cheamă porcii la mîncare.

ȚOÁBĂ, *țoabe,* s. f. Specie de țînțar foarte mic, negru, cu abdomenul gros *(Simulium).*

ȚOÁLĂ, *țoale,* s. f. (Pop.) Obiect de rufărie sau de îmbrăcăminte; (depr.) haină veche, uzată. — Din *țol*[2].

ȚOÁNGĂ, *țoange,* s. f. (Reg.) Talangă.

ȚOÁPĂ, *țoape,* s. f. Persoană cu apucături grosolane, bădăran — Din *țop.*[1]

TOBÎC, *țobîci,* s. m. (Entom.; reg.) Țoabă.

ȚOC[1] interj. (Fam.) Cuvînt care imită zgomotul produs de un sărut sau de supt. — Onomatopee.

ȚOC[2], *țocuri*, s. n. Scaun special pe care se așază pieptenele de dărăcit.

ȚOCĂ, *țócăi*, vb. IV. (Fam.) 1. Refl. A se săruta (cu zgomot). 2. Intranz. (Despre copii) A mișca buzele prin somn ca și cînd ar suge. — Din **țoc**[1].

ȚOCĂÎT, *țocăituri*, s. n. (Fam.) Faptul de *a (se) țocăi*; sărut zgomotos, pupătură. ✦ Zgomot făcut de copii cînd sug.

ȚOC-ÎN-PÓC adv. (Reg., în expr.) *Cu țoc-în-poc* = cu toate lucrurile pe care le are cineva, cu tot calabalicul. — Germ. [mit] **Sack und Pack.**

ȚOCNÍ, *țocnesc*, vb. IV. Tranz. (Despre păsări) A lovi cu ciocul; (despre animale) a mușca.

ȚOGOȘÁT, -Ă, *țogoșați, -te*, adj. Țuguiat.

Țoi

ȚOI[1], *țoi*, s. m. (Ornit.) Scorțar.

ȚOI[2], *țoiuri*, s. n. Pahar în formă de sticluță cu gîtul lung, din care se bea țuică sau alte băuturi, alcoolice. ✦ Conținutul unui asemenea pahar.

ȚOL[1], *țoli*, s. m. Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu aproximativ 25,4 mm. — Germ. **Zoll.**

ȚOL[2], *țoluri*, s. n. (Pop.) Țesătură groasă de lînă, de cînepă sau de bumbac, folosită la țară ca pătură, ca velință sau pentru așternut pe jos. — Tc. **cul** (ngr. **tsuli**).

ȚOLÉT, *țoleturi*, s. n. (Rar) Mulțime de haine, de țoale. — Din **țoale** (pl. lui *țoală*) + suf. *-et*.

ȚOLÍCĂ, *țolici*, s. f. (Reg.) Țol[2]. — Din **țol**[2] + suf. *-ică*.

ȚOLÍNĂ, *țoline*, s. f. (Reg., depr.) Nume dat unei femei rele, viclene. — Din **țol**[2] + suf. *-ină*.

ȚOLÍNC, *țolince*, s. n. (Reg.) Țol[2]. — Din **țol**[2] + suf. *-inc*.

ȚOLÍȚĂ, *țoliță*, s. f. Diminutiv al lui *țoală*.

ȚOLÚȚ, *țoluțuri*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *țol*[2].

ȚONȚORÓI s. n. v. **tontoroi.**

ȚOP[1] interj. 1. Exclamație care însoțește o săritură, o mișcare bruscă sau (rar) sugerează o cădere. 2. Exclamație care se rostește la sosirea cuiva sau la intervenția neașteptată a cuiva. ✦ Exprimă o schimbare subită de atitudine, de situație. [Var.: **țup, țúpa** interj.] — Onomatopee.

ȚOP[2], *țopi*, s. m. (Înv.) Zuluf, *p. ext.* coadă împletită. ✦ Panglică îngustă pe care și-o împletesc fetele la cosițe. — Sas **tsop** (germ. **Zopf**).

ȚOPĂÍ, *țópăi*, vb. IV. Intranz. A sălta, a sări de pe un picior pe altul, a se mișca dezordonat și aruncînd picioarele. ✦ (Ir.) A dansa. [Var.: **țupăi** vb. IV] — Din **țop**[1].

ȚOPĂIÁLĂ, *țopăieli*, s. f. Acțiunea de *a țopăi*; săritură dezordonată, greoaie.

ȚOPĂÍT s. n. Faptul de *a țopăi*.

ȚOPĂITÚRĂ, *țopăituri*, s. f. Țopăială. — Din **țopăi** + suf. *-(i)tură*.

ȚOPÍC interj. Țop[1]. ✦ (Cu valoare de verb) Uite, iată, vine. — Din **țop**[1] + suf. *-ic*.

ȚOPÍRCĂ, *țopîrci*, s. f. (Reg.) Țopîrlan. — Din **țopîr**[lan] + suf. *-că*.

ȚOPÎRLÁN, *țopîrlani*, s. m. Persoană cu apucături grosolane, mojic, bădăran, grosolan. — Din **țop**[1] + [m]îrlan.

ȚOPÎRLÁNCĂ, *țopîrlance*, s. f. Femeie cu apucături grosolane, bădărancă. — Din **țopîrlan** + suf. *-că*.

ȚOPÎRLĂNÉSC, -EÁSCĂ, *țopîrlănești*, adj. De țopîrlan. — Din **țopîrlan** + suf. *-esc*.

ȚOPÎRLĂNÍ, *țopîrlănesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A da cuiva epitetul de țopîrlan. — Din **țopîrlan.**

ȚORȚÓI s. n. (Reg., în expr.) *Cu țorțoi* = cu mare pompă, cu multe podoabe. — V. *zorzoane*.

ȚÓȘCĂ, *țoști*, s. f. Săculeț, trăistuță. ✧ Loc. adj. *Țoșcă de...* = plin de..., doldora de...

ȚU interj. Strigăt (repetat) cu care se îndeamnă caii la drum.

ȚUCÁ, *țuc*, vb. I. Tranz. (Reg.) A săruta. — Din **țoc**[1].

ȚUCÁL, *țucale*, s. n. Oală de noapte. — Ngr. **tsucali.**

ȚÚCĂRĂ adj. f. (În expr.) *Fasole țucără* = varietate de fasole, cu păstăile subțiri și galbene. — Germ. **Zucker**[bohne].

ȚUCSUÍ, *țucsuiesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A bea, a chefui. — Comp. bg. **cukam.**

ȚUCSUIÁLĂ, *țucsuieli*, s. f. Faptul de *a țucsui*; (concr.) băutură alcoolică.

ȚUG, *țuguri*, s. n. (Germanism reg.) Tren. — Germ. **Zug.**

ȚÚGU interj. Strigăt (repetat) cu care se cheamă porcii.

ȚUGÚI, *țuguie*, s. n. Vîrf de deal sau de munte; creștet, pisc; *p. ext.* vîrful ascuțit al unor obiecte.

ȚUGUIÁ, *țuguiez*, vb. I. Refl. A se ascuți, a se subția spre vîrf; a se înălța într-un țugui. ✦ Tranz. A strînge buzele, rotunjindu-le și întinzîndu-le înainte. — Din **țugui.**

ȚUGUIÁT, -Ă, *țuguiați, -te*, adj. Ascuțit, prelungit în formă de țugui. [Var.: **țuguít, -ă** adj.] — V. *țuguia*.

ȚUGUIÉRE s. f. Faptul de *a țuguia*.

ȚUGUÍT, -Ă adj. v. **țuguiat.**

ȚUGUITÚRĂ, *țuguituri*, s. f. Țugui. — Din **țuguia** + suf *(-i)tură*.

ȚUHÁL, *țuhali*, s. m. (Reg.) Sac mare pentru căratul sau păstratul cerealelor. ✦ Cantitatea de cereale cuprinsă într-un astfel de sac. — Tc. **cuval** (ngr. **tsuvali**).

ȚUHÁUS s. n. (Arg.) Închisoare. — Germ. **Zuchthaus.**

ȚUHĂÍ, *țuhăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A purta pe cineva încoace și încolo fără rost, a-l pune la munci grele; a hărțui, a plictisi, a sîcîi.

ȚUICĂR, *țuicari*, s. m. Fabricant sau negustor de țuică; (fam.) băutor de țuică. — Din **țuică** + suf. *-ar*.

ȚÚICĂ, *țuici*, s. f. Băutură alcoolică obținută prin fermentarea și distilarea prunelor sau altor fructe. ✧ *Cazan de țuică* = alambic. ✧ Expr. *Cu țuica-n nas* = afumat, amețit, beat. *O țuică* = o porție de țuică (cît încape într-un pahar). — Comp. sb. **cujka.**

ȚUICĂREÁLĂ, *țuicăreli*, s. f. Țuicuială. — Din **țuicări** + suf. *-eală*.

ȚUICĂRÍ, *țuicăresc*, vb. IV. Refl. A se țuicui. — Din **țuică.**

ȚUICĂRÍE, *țuicării*, s. f. Loc (improvizat) unde se bea țuică. — Din **țuică** + suf. *-(ă)rie*.

ȚUICUÍ, *țuicuiesc*, vb. IV. Refl. A se cinsti cu țuică. — Din **țuică.**

ȚUICUIÁLĂ, *țuicuieli*, s. f. Faptul de a bea, de a se cinsti cu țuică. — Din **țuicui** + suf. *-eală*.

ȚUICULEÁNĂ, *țuiculene*, s. f. Țuiculiță. — Din **țuică** + suf. *-uleană*.

ȚUICULÍȚĂ, *țuiculițe*, s. f. Diminutiv al lui *țuică*; porție de țuică (cît încape într-un pahărel).

ȚULÚC, *țuluci*, s. m. Moț, ciuf. — Comp. bg. **culufu.**

ȚUMBURÚȘ, *țumburușe*, s. n. Mică proeminență (rotundă) la un obiect.

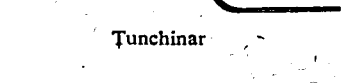

Țunchinar

ȚUNCHINÁR, *țunchinari*, s. m. (Reg.) Furcă cu dinții drepți, folosită la strîns fînul.

ȚÚNDRĂ, *țundre*, s. f. (Reg.) Haină țărănească largă și lungă pînă la genunchi, făcută din dimie și tivită pe margini și pe la cusături cu șnur; zeghe, suman. — Magh. **condra.**

ȚUNDRÍȚĂ, *țundriță*, s. f. Diminutiv al lui *țundră*.

ȚUP interj. v. **țop**[1].

ȚÚPA interj. v. **țop**[1].

ȚUPĂÍ vb. IV. v. **țopăi.**

ȚURÁNĂ, *țurane*, s. f. (Reg.) Coastă de deal stearpă.

ȚURCÁN[1], *țurcani*, s. m. Om de la munte care se ocupă cu creșterea oilor țurcane. — Din **țurcan**[2].

Oaie țurcană

ȚURCÁN[2], *-Ă, țurcani, -e*, adj. (Despre lînă) Lungă, groasă și aspră; (despre oi) cu lîna groasă, lungă și aspră. ✦ (Substantivat, f.) Rasă de oi cu lîna lungă, aspră și groasă; oaie care face parte din această rasă. — Din **țurcă**[2] + suf. *-an*.

ȚURCÁNĂ, *țurcane*, s. f. Țurcă[2]. — Din **țurcan**[2].

ȚURCÁNCĂ, *țurcance*, adj. f. (Rar, despre oi) Cu lînă țurcană. — Din **țurcan**[2] + suf. *-că*.

ȚÚRCĂ[1], *țurci*, s. f. Bețișor ascuțit la ambele capete cu care se joacă copiii, încercînd să-l arunce cît mai departe cu ajutorul altui băț; jocul la care se folosește acest bețișor. — Comp. ucr., rus **curka.**

ȚÚRCĂ[2], *țurci*, s. f. Căciulă mare și mițoasă făcută din piele de oaie țurcană.

ȚURCĂNÉSC, -EÁSCĂ, *țurcănești*, adj. Făcut din piele de oaie țurcană; de țurcan[1]. — Din **țurcan**[2] + suf. *-esc*.

ȚURLÓI, *țurloaie*, s. n. 1. Fluierul piciorului; *p. ext.* partea piciorului de la genunchi în jos. 2. Fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului. 3. Jgheab, țeavă prin care curge apa (din izvor, din cișmea etc.). 4. Țurțur de gheață.

ȚURLU-BÚRLU adv. (În legătură cu părul) În neorînduială; vîlvoi.

ȚÚRȚUR, *țurțuri*, s. m. 1. Sloi mic de gheață de formă prelungită și ușor ascuțită spre vîrf, care se formează de-a lungul streșinilor sau pe ramuri, prin înghețarea imediată a apei care se scurge. 2. (La pl.) Franjuri. 3. Jgheab prin care curge apa (la fîntînă). [Var.: **țúrțure** s. m.]

ȚURȚURÁT, -Ă, *țurțurați, -te*, adj. De care atîrnă țurțuri, cu țurțuri. — Din **țurțur** + suf. *-at*.

ȚÚRȚURE s. m. v. **țurțur.**

ȚURÚC interj. (Reg.) Strigăt cu care se îndeamnă caii să dea înapoi. [Pr. și: *țuric*] — Germ. **zurück.**

ȚUȘCĂ[1], *țuști*, s. f. 1. (În expr.) *Oaie țușcă* = varietate de oaie înrudită cu oaia țurcană. 2. Basma răsucită și înnodată la unul dintre capete, folosită la un joc distractiv, *p. ext.* jocul însuși. ◇ Expr. *A se face țușcă* = a se îmbăta.

ȚUȘCĂ[2], *țuști*, s. f. (Reg.) Ardei mic, iute; ciușcă.

ȚUȘCÓV, *țușcovi*, s. m. (Iht.) Pește migrator, asemănător cu oblețul *(Chalcalburnus chalcoides)*.

ȚUȘTI[1] interj. Țîști. — Onomatopee.

ȚUȘTÍ[2], *țuștesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A arunca cu repeziciune. — Din **țuști**[1].

ȚUȚ, *țuțuri*, s. n. (Reg.) Proeminență sau excrescență cărnoasă.

ȚUȚĂNEÁSCĂ s. f. Numele unui joc țărănesc care se joacă la nunți și melodia după care se execută.

ȚUȚÚI, *țuțuiuri*, s. n. (Reg.) Țugui.

ȚUȚUIÁ, *țúțui*, vb. I. Refl. A se cocoța. — Din **țuțui**.

ȚUȚUIÁN, *țuțuieni*, s. m. Cioban ardelean. — Din **țuțui** + suf. *-an*.

ȚUȚUIÁNCĂ, *țuțuience*, s. f. 1. Nevasta unui țuțuian. 2. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **țuțuian** + suf. *-că*.

ȚÚȚUL, *țuțule*, s. n. (Reg.) Scrînciob. — Comp. sb. *cucati «a legăna»*.

ȚUȚURÁ, *țúțur*, vb. I. Tranz. (Reg.) A trage pe cineva de păr sau de ureche.

ȚUȚURÓI, *țuțuroaie*, s. n. 1. Șiroi. 2. (Pop.) Robinet. — Din **țurțur** + suf. *-oi*.

U

U[1] s. m. invar. A douăzeci şi patra literă a alfabetului şi sunetul corespunzător.

U[2] interj. (Adesea prelungit sau repetat) 1. Exclamaţie demonstrativă de avertizare. *U! iaca lupul* (ŢICHINDEAL). 2. Exclamaţie care exprimă surpriza, indignarea sau regretul. 3. (Însoţit de «iu») Strigăt de bucurie care însoţeşte chiuiturile. 4. Cuvînt care imită urletul unor animale (mai ales al lupului).

UBICUITÁTE s. f. (Livresc) Însuşirea atribuită cuiva de a putea fi prezent pretutindeni (sau în mai multe locuri) în acelaşi timp. [Pr.: *-cu-i-*] — După fr. **ubiquité.**

UCÁZ, *ucazuri*, s. n. (Înv.) Ordin, ordonanţă, decret. — Rus **ukaz.**

UCENÍC, **-Ă**, *ucenici*, *-e*, s. m. şi f. 1. Persoană (tînără) care învaţă o meserie lucrînd sub îndrumarea unui meşter. 2. Adept şi continuator al unui savant, al unui filozof, al unui artist; *p. ext.* începător într-o activitate, discipol, elev. — Slav (v. sl. **učenikŭ**).

UCENICÍ, *ucenicesc*, vb. IV. Intranz. A învăţa o meserie pe lîngă un meşter, a lucra, a învăţa ca ucenic. — Din **ucenic.**

UCENICÍE, *ucenicii*, s. f. Starea, calitatea, ocupaţia de ucenic; timpul petrecut ca ucenic. — Din **ucenic** + suf. *-ie.*

UCÍDE, *ucid*, vb. III. Tranz. 1. A omorî. ✦ Refl. (Rar) A se sinucide. ✦ Fig. A distruge, a nimici; a zdrobi. 2. (Reg.) A bate, a lovi rău. ✦ A zdrobi, a sfărîma. — Lat. **occidere.**

UCÍDERE, *ucideri*, s. f. Acţiunea de *a ucide* şi rezultatul ei; omor.

UCIGÁN, *ucigani*, s. m. (Reg.) Diavol. — Din **ucig** (prez. ind. pop. al lui *ucide*) + suf. *-an.*

UCIGÁŞ, **-Ă**, *ucigaşi*, *-e*, s. m. şi f. (Adesea adjectival) Persoană care a ucis sau a încercat să ucidă pe cineva. — Din **ucig** (prez. ind. pop. al lui *ucide*) + suf. *-aş.*

UCIGĂ-L-CRÚCEA s. m. Diavolul. — Din **ucigă** (*<ucide*) + **l** + **cruce.**

UCIGĂ-L-TOÁCA s. m. Diavolul. — Din **ucigă** (*<ucide*) + **l** + **toacă.**

UCIGĂTÓR, **-OÁRE**, *ucigători*, *-oare*, adj. Care ucide, care provoacă moartea; nimicitor. ✦ (Substantivat) Ucigaş, asasin; *p. ext.* călău. [Var.: **ucizătór**, **-oáre** adj.] — Din **ucig** (prez. ind. pop. al lui *ucide*) + suf. *-(ă)tor.*

UCÍS[1], *ucisuri*, s. n. (Rar) Ucidere. — V. *ucide.*

UCÍS[2], **-Ă**, *ucişi*, *-se*, adj. 1. Omorît, răpus, asasinat. 2. Fig. Bătut crunt; stîlcit, snopit în bătăi. — V. *ucide.*

UCIZĂTÓR, **-OÁRE** adj. v. **ucigător.**

UCLÉI, *uclei*, s. m. (Iht.; reg.) Obleţ. — Rus **ukleja.**

UCRAINEÁN, **-Ă**, *ucraineni*, *-e*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine R.S.S. Ucrainene sau populaţiei ei, privitor la R.S.S. Ucraina sau la populaţia ei. 2. S. m. şi f. Persoană care face parte dirt populaţia de bază a R.S.S. Ucrainene. [Pr.: *-cra-i-*] — Din **Ucraina** + suf. *-ean.*

UCRAINEÁNCĂ, *ucrainence*, s. f. Ucraineană. [Pr.: *-cra-i-*] — Din **ucrainean** + suf. *-că.*

UD[1] s. n. Urină. — Lat. **udus.**

UD[2], **-Ă**, *uzi*, *-de*, adj. Pătruns de apă sau de alt lichid; îmbibat de umezeală, foarte umed. ✦ (Despre ochi) Plin de lacrimi; înlăcrimat. ✦ Plin de năduşeală; asudat. — Lat. **udus.**

UDÁ, *ud*, vb. I. 1. Tranz. (Despre ploaie) A umple de umezeală, a face să fie ud; (despre oameni) a muia ceva în apă sau în alt lichid. ✧ Expr. *A-şi uda gura* = a bea puţin, pentru a-şi potoli setea. *A uda prînzul* (sau *bucatele*) = a bea în timpul mesei vin sau alte băuturi. (Refl.) *A i se uda ochii* = a i se umple ochii de lacrimi. 2. Tranz. (Despre oameni) A turna apă peste semănături, peste plante; a stropi. ✧ (Despre ape curgătoare, mări) A străbate un ţinut (pe care îl alimentează cu apă). 3. Refl. A urina. — Lat. **udare.**

UDAGÁCI s. m. v. **odagaci.**

UDÁRE, *udări*, s. f. Acţiunea de *a uda.*

UDÁT[1] s. n. Udare. — V. *uda.*

UDÁT[2], **-Ă**, *udaţi*, *-te*, adj. Muiat în apă, stropit cu apă; ud. — V. *uda.*

UDĂTOÁRE, *udători*, s. f. (Rar) Stropitoare. — Din **uda** + suf. *-(ă)toare.*

UDĂTÚRĂ, *udături*, s. f. 1. Udare, stropire; faptul de a fi ud, umezeală. 2. (Rar) Băutură (spirtoasă). 3. (Reg.) Mîncare (cu sos, cu zeamă); *p. ext.* orice se mănîncă ca adaos pe lîngă mămăliga sau pîine. — Din **uda** + suf. *-(ă)tură.*

UDĂTURÍCĂ s. f. Diminutiv al lui *udătură.*

UDEÁLĂ, *udeli*, s. f. 1. Apă, umezeală. 2. Băutură (spirtoasă). udătură. — Din **ud**[2] + suf. *-eală.*

UDÍ, *udesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A rămîne pe loc.

ÚDMĂ s. f. v. **uimă.**

UDOMÉTRU, *udometre*, s. n. Pluviometru. — Fr. **udomètre.**

UF interj. Exclamaţie care exprimă un sentiment puternic de ciudă, de necaz, de plictiseală sau de dezgust.

ÚGER, *ugere*, s. n. Organ cărnos de secreţie a laptelui la femelele animalelor mamifere. — Lat. **uber, -eris.**

UGHI, *ughi*, s. m. Veche monedă maghiară de aur. — Pol. **ug** (= *złatŭ ugruskŭ*).

UGILÍT, **-Ă**, *ugiliţi*, *-te*, adj. (Reg.) Fără chef, trist; umilit.

UGNÍ, *ugnesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se mira, a fi uimit.

UGNÍT, **-Ă**, *ugniţi*, *-te*, adj. (Reg.) Uimit, mirat. — V. *ugni.*

UGUÍ, pers. 3 *úguie*, vb. IV. Intranz. (Despre porumbei şi turturele) A scoate sunete caracteristice speciei; a gînguri. — Onomatopee.

UGUÍRE, *uguiri*, s. f. Faptul de *a ugui*; gîngurire.

UGUÍT s. n. Faptul de *a ugui*; sunete caracteristice scoase de porumbei şi de turturele; uguire.

UHÁ, *uhale*, s. f. (Reg.) Mîncare din zeamă de peşte. — Rus **uha.**

ÚHU interj. Cuvînt care imită strigătul bufniţei. — Onomatopee.

UI[1] interj. 1. Exclamaţie (repetată) prin care se introduc uneori chiuiturile la dansurile populare. 2. Vai! ah! of!

UÍ[2], *uiesc*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A chiui. — Din **ui.**

UIÁGĂ, *uiegi*, s. f. (Reg.) Sticlă. ✦ Vas de sticlă cu gîtul strîmt şi lung, întrebuinţat pentru păstrarea lichidelor; clondir. — Magh. **üveg.**

UIB, *uiburi*, s. n. (Reg.) Cuprins, întindere. ✧ Expr. *În uibul locului* = a) cît vezi cu ochii; b) într-un noroc, pe nimerite. — Lat. **obvium.**

ÚICĂ, *uici*, s. m. (Reg.) Unchi; nene, bade. — Sb. **ujko.**

UIDEÓ interj. v. **huideo.**

ÚIE, *ui*, s. f. (Ornit.; reg.) Şoricar.

UIEGÁR[1], *uiegare*, s. n. (Reg.) Dulap în care se păstrează sticle şi vase; blidar. — Din **uiagă** + suf. *-ar.*

UIEGÁR[2], *uiegari*, s. m. (Reg.) Fabricant sau vînzător de sticle. — Din **uiagă** + suf. *-ar.*

UIEMÁŞ, *uiemaşi*, s. m. Om însărcinat cu strîngerea uiumului (la moară, la maşina de treierat etc.). — Din **uium** + suf. *-aş.*

ÚIET s. n. v. **huiet.**

UÍM s. n. v. **uium.**

ÚIMĂ, *uime*, s. f. (Pop.) Inflamaţie a ganglionilor limfatici (de a gît şi de la subsuori); scurtă. [Var.: **údmă** s. f.] — Comp. ngr. **oidma** «umflătură dureroasă».

UIMÁCI, *uimăcesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se zăpăci, a rămîne uimit. — Din **uimi** + **buimăci.**

UIMEÁLĂ s. f. (Înv.) Faptul de *a uimi*; uluială, zăpăceală.

UIMÍ, *uimesc*, vb. IV. Tranz. A stîrni, a provoca mirare adîncă, admiraţie; a surprinde, a impresiona. ✦ (Înv.) A tulbura, a zăpăci, a buimăci.

UIMÍRE, *uimiri*, s. f. Faptu de *a uimi*; mirare, surprindere, admirație, tulburare.

UIMÍT, -Ă, *uimiți, -te*, adj. Cuprins de mirare adîncă, surprins, impresionat (profund), uluit; tulburat. — V. *uimi*.

UIMITÓR, -OÁRE, *uimitori, -oare*, adj. Care uimește; surprinzător, uluitor; tulburător. ✦ Minunat, admirabil, extraordinar. — Din *uimi* + suf. *-(i)tor*.

ÚINĂ. *uine*, s. f. (Reg.) Mătușă. ✦ Termen cu care tinerii se adresează unei femei mai în vîrstă; lele. — Sb. *ujna*.

UITÁ[1], *uit*, vb. I. 1. Tranz. și intranz. A pierde din memorie (momentan sau pentru totdeauna), a nu-și mai aduce aminte, a nu (mai) ține minte. ◇ Expr. (Fam.) *A ști cît au uitat alții* = a nu ști (mai) nimic. 2. Tranz. și intranz. A înceta să se mai preocupe, să se mai gîndească la cineva sau la ceva, a deveni indiferent față de o persoană sau de un obiect drag; a se dezinteresa. ✦ A scăpa din vedere, a omite; a nu ține seamă de... 3. Tranz. A se comporta ca și cum a încetat să se gîndească la ceva, a trece sub tăcere, a nu da urmare. ◇ Expr. *A nu-i uita* (cuiva ceva) = a avea gînduri de răzbunare împotriva cuiva, a dușmăni pe cineva. 4. Tranz. A lăsa undeva, din nebăgare de seamă, ceva sau pe cineva care trebuia luat; a nu lua cu sine. 5. Refl. (Fam.) A greși din distracție, a nu-și da seama. *Mi se pare că mă uitasem și cu pălăria în cap* (POPA). — Lat. **oblitare** *(<oblitus)*.

UITÁ[2], *uit*, vb. I. Refl. A-și îndrepta privirea spre cineva sau ceva pentru a vedea, a cerceta, a observa; a privi. ◇ Expr. *A se uita unul la altul* = a se înțelege din priviri. *A se uita în gura cuiva* = a fi atent la ce spune cineva, a da ascultare sfaturilor cuiva. *A nu se uita la cineva* = a nu iubi pe cineva, a nu ține la cineva. ✦ (La imperativ, cu valoare de interjecție, în forma *uite*) Iată! iacă! vezi! ✦ A băga de seamă, a da atenție; a lua în considerare. [Imper. și: *uite*] — Lat. **oblitare** *(<oblitus)*.

UITÁRE, *uitări*, s. f. 1. Faptul de *a uita*[1]; lipsa oricărei amintiri. ◇ *Uitare de sine* = a) visare, reverie; b) nepăsare față de interesele proprii. ◇ Expr. *A da* (sau *a lăsa*) *uitării* (pe cineva sau ceva) = a nu se mai interesa, a înceta să mai iubească sau să-și amintească (de cineva sau de ceva), a se sili să uite. ✦ Rătăcire morală. 2. Neființă, neant. *Un luceafăr răsărit Din liniștea uitării* (EMINESCU).

UITÁT[1] s. n. Acțiunea de *a se uita*[2]; uitătură, privire.

UITÁT[2], **-Ă**, *uitați, -te*, adj. Care a dispărut din amintire; neglijat, părăsit. ✦ Rămas (din distracție) într-o atitudine nefirească, nepotrivită. *Biata mamă, uitată cu mîinile subsoară* (CREANGĂ). — V. *uita*[1].

UITĂTÓR, -OÁRE, *uitători, -oare*, adj. (Rar) Care uită; uituc. ✦ Care face să uite, aducător de uitare. — Din *uita*[1] + suf. *-(ă)tor*.

UITĂTÚRĂ, *uitături*, s. f. Privire, aruncătură de ochi. ✦ Fel de a se uita, de a privi; căutătură. — Din *uita*[2] + suf. *-(ă)tură*.

UITÍT, -Ă, *uitiți, -te*, adj. (Rar) Care uită ușor; uituc. ✦ Distrat, visător. — V. *uita*[1].

UITUC, -Ă, *uituci, -e*, adj. Care uită ușor; care are memorie slabă; *p. ext.* distrat, zăpăcit. — Din *uita*[1] + suf. *-uc*.

UITUCEÁLĂ, *uituceli*, s. f. (Rar) Faptul de a uita, lipsă de memorie sau de atenție, nebăgare de seamă; *p. ext.* distracție, zăpăceală. — Din *uituc* + suf. *-eală*.

UITUCÍE s. f. (Rar) Uituceală. — Din *uituc* + suf. *-ie*.

UIUIU interj. Strigăt (însoțind dansurile țărănești) prin care se exprimă veselia.

UIUM, *uiumuri*, s. n. Cantitate procentuală de făină sau de grăunțe luată de proprietarul unei mori sau al unei batoze drept plată pentru măcinat sau treierat. [Var.: *uím* s. n.] — Bg. *ujem*, sb. *ujam*.

UJBĂ, *ujbe*, s. f. Cui de care se reazemă visla unei luntre.

UJOG, *ujoage*, s. n. (Reg.) Băț lung de care este legată o cîrpă, cu care se curăță de cenușă cuptorul de pîine. — Magh. *azsag*.

UJUÍ, *ujuiesc*, vb. IV. Intranz. (Reg., despre ape, vînt) A face un zgomot ușor, caracteristic; a susura, a murmura. — Onomatopee.

UJUÍT, -Ă, *ujuiți, -te*, adj. (Rar) Uscat. *Vreascuri ujuite*. — Comp. v. sl. *usušitl*.

ULÁN, *ulani*, s. m. (Înv.) Militar din cavaleria ușoară a armatei românești sau a unor armate străine. — Germ. *Uhlan*.

ULÁNCĂ, *ulănci*, s. f. Tunică de ulan. — Din *ulan* + suf. *-că*.

ULCEÁ, -ÍCĂ, *ulcele*, s. f. 1. Oală mică (de lut). ✦ (În superstiții) Oală în care se prepară farmece. ◇ Expr. *A-i pune* (cuiva) *ulcica* sau *a-i face* (cuiva) *cu ulcica* = a fermeca pe cineva. 2. (Pop.) Izolator electric (de porțelan) pentru liniile aeriene (de telecomunicații). — Lat. **ollicella** *(<olla)*.

ULCELÚȘĂ, *ulceluțe*, s. f. Diminutiv al lui *ulcea*.

ULCELÚȚĂ, *ulceluțe*, s. f. Ulceluță. — Din *ulcele* (pl. lui *ulcea*) + suf. *-uță*.

ÚLCER, *ulcere*, s. n. 1. Leziune fără tendință de cicatrizare, care apare pe suprafața pielii sau a mucoaselor (stomacului); boală caracterizată prin prezența unor astfel de leziuni. 2. Boală a arborilor pricinuită de distrugerea treptată a straturilor lemnoase. — Fr. *ulcère* (lat. lit. *ulcus, -eris*).

ULCERÁ, *ulcerez*, vb. I. 1. Refl. (Despre țesuturi) A deveni ulceros, a căpăta o ulcerație. 2. Tranz. A produce, a cauza o ulcerație — Fr. *ulcérer*.

ULCERÁT, -Ă, *ulcerați, -te*, adj. Care prezintă un ulcer, o ulcerație — V. *ulcera*.

ULCERÁȚIE, *ulcerații*, s. f. Rană ulceroasă; ulcer (1). — Fr. *ulcération*.

ULCERÓS, -OÁSĂ, *ulcerоși, -oase*, adj. Care prezintă un ulcer; referitor la ulcer, provenit dintr-un ulcer. — După fr. *ulcéreux*.

ULCICÚȚĂ, *ulcicuțe*, s. f. Ulceluță. — Din *ulcică* + suf. *-uță*.

ULCIÓR[1] s. n. v. **urcior**[1].

ULCIÓR[2] s. n. v. **urcior**[2].

ULCIORÚȘ s. n. v. **urcioruș**[1].

ULCÚȚĂ s. f. v. **olcuță**.

ULDÚC interj. (Rar) Cuvînt care imită zgomotul produs de căderea unui corp în apă. — Onomatopee.

ULÉI[1], *uleie*, s. n. (Reg.) 1. Trunchi de copac scorburos întrebuințat pentru a păstra anumite lucruri. ✦ Vas făcut dintr-un lemn scobit. 2. Stup, știubei de albine. — Bg. *ulej*.

ULÉI[2], *uleiuri*, s. n. Lichid gras, insolubil în apă și mai ușor decît ea, de proveniență vegetală, animală sau minerală, folosit în alimentație, în industrie etc. ◇ *Tablou* (sau *pictură, portret*) *în ulei* = tablou (sau pictură, portret) executat în culori preparate cu ulei. [Var.: *oléu* s. n.] — Slav (v. sl. *olej*).

ULEIÁ, *uleiez*, vb. I. Tranz. A unge, a îmbiba, a impregna cu ulei. [Var.: (reg.) *oleiá* vb. I] — Din *ulei*[2].

ULEIÁȘ, *uleiașe*, s. n. Diminutiv al lui *ulei*[1].

ULEIÁT, -Ă, *uleiați, -te*, adj. Gătit, prăjit, fiert în ulei. [Var.: (reg.) *oleiát, -ă* adj.] — V. *uleia*.

ULEIÉR, *uleieri*, s. m. (Reg.) Persoană care se ocupă cu stoarcerea uleiului din semințe; proprietar al unei prese de ulei. — Din *ulei*[2] + suf. *-ar*.

ULEIÉRE, *uleieri*, s. f. Acțiunea de *a uleia*.

ULEIÓS, -OÁSĂ, *uleioși, -oase*, adj. Care conține ulei; unsuros, gras. [Var.: (reg.) *oleiós, -oásă, oloiós, -oásă* adj.] — Din *ulei*[2] + suf. *-os*.

ULEMÁ, *ulemale*, s. f. (Turcism înv.) Membru al clerului musulman. — Tc. *ulema*.

ULÉU s. m. v. **uliu**.

ULI s. m. v. **uliu**.

ULICIOÁRĂ, *ulicioare*, s. f. Diminutiv al lui *uliță*.

ULICÚȚĂ, *ulicuțe*, s. f. (Reg.) Ulicioară. — Din *ul[iță]* + suf. *-ic-uță*.

ULIÉȘ, *uliești*, s. m. Ulișor. — Din *uliu* + suf. *-eș*.

ULIGÁIE s. f. (Reg.) Uliu; erete. — Din *uliu* + *gaie*.

ULIȘÓR, *ulișori*, s. m. Diminutiv al lui *uliu*.

ULITÚRĂ, *ulituri*, s. f. (Reg.) Nume dat unei păsări domestice care face stricăciuni, care trebuie gonită. — Din *uliu* + suf. *-itură*.

ULIȚÁR, *ulițari*, s. m. Haimana, pierdevară. — Din *uliță* + suf. *-ar*.

ULIȚÁRNIC, -Ă, *ulițarnici, -e*, adj. Care bate ulițele, căruia îi place să-și piardă vremea umblînd fără rost pe uliță. — Din *uliță* + suf. *-nic*.

Uliu

ÚLIȚĂ, *ulițe*, s. f. 1. Drum îngust (și nepavat) în interiorul unui sat sau al unui oraș, mărginit de o parte și de alta de case sau împrejmuiri. ◇ Expr. *A bate ulițele* = a umbla fără rost, haimana. 2. Oamenii care locuiesc într-o uliță (1). [Pl. și: *uliți*] — Slav (v. sl. *ulica*).

ÚLIU, *ulii*, s. m. Nume dat mai multor păsări răpitoare mari din familia acvilidelor, care atacă păsări și mamifere mici. *(Accipiter)*; cea mai cunoscută este de culoare cenușie, cu pîntecele alb, cu ciocul scurt și încovoiat *(Accipiter gentilis)*. [Var.: (reg.) **ull, uléu** s. m.] — Magh. *öl(y)ü*.

ULIULIÚ interj. Strigăt care exprimă mirare, admirație etc.

ULIÚȚ, *uliuți*, s. m. Ulișor. — Din *uliu* + suf. *-uț*.

ULM, *ulmi*, s. m. Arbore cu scoarță netedă, cu coroana stufoasă, cu frunze zimțate pe margini, albicioase și cu peri moi pe dos, al cărui lemn tare e folosit în rotărie *(Ulmus (a ipestris)*. — Lat. **ulmus**.

Ulm

ULMÁ, *ulm*, vb. I. Tranz. (Pop.) A adulmeca; *p. ext.* a urmări. — Din **urma**[2].

ULTERIÓR, -OÁRĂ, *ulteriori, -oare*, adj. Care se face sau se întîmplă în urmă, mai tîrziu; care urmează după ceva sau după cineva; posterior. [Pr.: *-ri-or*] — Fr. *ultérieur* (lat. lit. *ulterior*).

ÚLTIM, -Ă, *ultimi, -e*, adj. Care este cel din urmă. ◇ *Ultima oră* = rubrică într-o gazetă unde se publică cele mai noi știri. — Lat. lit. **ultimus** (it. *ultimo*).

ULTIMÁT s. n. v. **ultimatum**.

ULTIMATÍV, -Ă, *ultimativi, -e,* adj. Cu caracter de ultimatum. — Fr. **ultimatif.**

ULTIMÁTUM, *ultimatumuri,* s. n. Comunicare cuprinzînd condițiile irevocabile și hotărîtoare pe care o putere, un stat, un împuternicit le pune altuia, în vederea rezolvării unei situații litigioase de care depind relațiile lor reciproce. Var.: (înv.) **ultimát** s. n.] — După fr. **ultimatum.**

ULTRA- Element de compunere însemnînd «peste măsură de», «foarte», «extrem de», care servește la formarea unor substantive ca *ultrasunet* și a unor adjective ca *ultrascurtă.* — Lat. lit. **ultra** (fr. **ultra-**).

ULTRAFÍLTRU, *ultrafiltre,* s. n. Aparat de filtrare prevăzut cu o membrană care reține particule de dimensiuni infime aflate în suspensie sau în soluție coloidală. — Fr. **ultrafiltre.**

Ultrafiltru

ULTRAGIÁ, *ultragiez,* vb. I. Tranz. A insulta pe un reprezentant al autorității în exercițiul funcțiunii; *p. ext.* a jigni, a insulta, a ofensa. [Pr.: *-gi-a*] — Fr. **outrager** (după *ultragiu*).

ULTRAGIÁT, -Ă, *ultragiați, -te,* adj. Insultat în exercițiul funcțiunii; *p. ext.* ofensat, jignit. [Pr.: *-gi-at*] — V. *ultragia.*

ULTRÁGIU s. n. v. **ultraj.**

ULTRÁJ, *ultraje,* s. n. Ofensă, insultă adusă unui reprezentant al autorității publice în exercițiul funcțiunii; *p. ext.* jignire, ofensă gravă. [Var.: **ultrágiu** s. n.] — Fr. **outrage** (it. **oltraggio**).

ULTRAMARÍN s. n. sg. Colorant sintetic albastru, obținut prin topirea unui amestec de caolin, carbonat de sodiu, cărbune de lemn și sulf. — Germ. **Ultramarin.**

ULTRAMICROCHIMÍE s. f. Ramură a chimiei care se ocupă cu reacțiile chimice și cu procedeele de analiză în care intervin substanțe în cantități foarte mici. — După fr. **ultramicrochimie.**

ULTRAMICROSCÓP, *ultramicroscoape,* s. n. Microscop puternic, în care iluminarea obiectelor se face în direcție perpendiculară pe direcția axei optice a instrumentului, astfel încît prin difracția luminii pot fi examinate corpurile care nu sînt vizibile cu microscopul obișnuit. — Fr. **ultramicroscope** (germ. **Ultramikroskop**).

ULTRAMICROSCÓPIC, -Ă, *ultramicroscopici, -e,* adj. Care se poate vedea numai cu ultramicroscopul; care se face cu ultramicroscopul. — Fr. **ultramicroscopique.**

ULTRASCÚRTĂ, *ultrascurte,* adj. f. (În expr.) *Raze ultrascurte* (și substantivat) = radiații electromagnetice cu lungimi de undă foarte scurte, utilizate în radiofonie, în medicină etc. — Din **ultra-** + **scurtă** (după fr. *ultra-court*).

ULTRASÚNET, *ultrasunete,* s. n. Vibrație mecanică a unui mediu a cărei frecvență înaltă nu poate fi percepută de ureche. — Din **ultra-** + **sunet** (după fr. *ultra-son*).

ULTRAVIOLÉT, -Ă, *ultravioleți, -te,* adj. (Despre radiații electromagnetice) Care are lungimea de undă mai mică decît lungimea de undă minimă a radiațiilor violete vizibile. ◇ *Raze ultraviolete* (și substantivat, f.) = radiații neluminoase, mai refractabile decît violetul din spectrul solar. — Fr. **ultra-violet.**

ULTRAVÍRUS, *ultravirusuri,* s. n. Virus extrem de mic (încît nu poate fi văzut la microscop). — Fr. **ultravirus.**

ULÚC, *uluce,* s. n. **1.** Jgheab făcut din scînduri ori scobit într-un trunchi de copac sau în piatră, din care se adapă vitele sau în care li se pune nutrețul. **2.** Canal de lemn sau de tablă pus de-a lungul streșinii caselor, pentru a aduna și a conduce spre burlane apa de pe acoperișuri. ✦ Canal, țeavă pentru captarea și scurgerea apei dintr-un izvor. **3.** Jgheab de scînduri prin care curge apa pentru a pune în mișcare o moară; lăptoc, scoc. ✦ Jgheab prin care curge făina măcinată. **4.** Scobitură, șanț făcut de-a lungul unei piese de lemn, pentru a se putea îmbina cu altă piesă. — Tc. **oluk, uluk.**

Uluc

ULÚCĂ, *uluci,* s. f. **1.** Scîndură groasă întrebuințată în construcții, mai ales la facerea gardurilor și a împrejmuirilor. **2.** Gard din scînduri; zăplaz. — Din **uluc.**

ULUCÍ, *ulucesc,* vb. IV. Tranz. A face un uluc (4). — Din **uluc.**

ULUÍ, *uluiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A uimi sau a fi uimit peste măsură; a (se) buimăci, a (se) năuci. — Comp. rus **ulovit'** «a prinde, a surprinde».

ULUIÁLĂ, *uluieli,* s. f. Zăpăceală, buimăceală. — Din **ului** + suf. *-eală.*

ULUÍRE, *uluiri,* s. f. Faptul de *a (se) ului;* buimăceală.

ULUÍT, -Ă, *uluiți, -te,* adj. Peste măsură de uimit; năucit, buimăcit. — V. *ului.*

ULUITÓR, -OÁRE, *uluitori, -oare,* adj. Care uluiește; nemaipomenit, extraordinar, surprinzător. — Din **ului** + suf. *-(i)tor.*

UMÁN, -Ă, *umani, -e,* adj. **1.** Care ține de om sau de omenire, privitor la om sau la omenire; omenesc. ◇ *Geografie umană* (sau *antropologică*) = antropogeografie. **2.** Cu dragoste de oameni; omenos, blînd. — Lat. lit. **humanus.**

UMANIOÁRE s. f. pl. (Înv.) Totalitatea studiilor clasice considerate ca bază a culturii unui om. — Germ. **Humaniora** (<lat.).

UMANÍSM s. n. Mișcare socială și culturală apărută în apusul Europei în secolul al XIV-lea, ca expresie a luptei împotriva feudalismului și a învățăturii scolastice și care, proclamînd libertatea personalității umane, a contribuit la răspîndirea științei. — Fr. **humanisme** (germ. **Humanismus**).

UMANÍST, -Ă, *umaniști, -ste,* adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține umanismului, privitor la umanism; care este de domeniul culturii clasice. **2.** S. m. și f. Adept, partizan al umanismului. ✦ (La m.) Savant din secolele al XIV-lea pînă în al XVII-lea, care studia operele antichității. — Fr. **humaniste.**

UMANÍSTIC, -Ă, *umanistici, -e,* adj. Umanist. — Din **umanist** + suf. *-ic.*

UMANITÁR, -Ă, *umanitari, -e,* adj. Care urmărește binele omenirii, plin de umanitate, devotat umanității. — După fr. **humanitaire.**

UMANITARÍSM s. n. Concepție, atitudine de înțelegere, de dragoste față de oameni. — Fr. **humanitarisme.**

UMANITARÍST, -Ă, *umanitariști, -ste,* adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține umanitarismului, privitor la umanitarism. **2.** S. m. și f. Adept al umanitarismului. — Fr. **humanitariste.**

UMANITÁTE s. f. **1.** Totalitatea oamenilor; omenire. ✦ Colectivitate de oameni. **2.** Umanitarism. — Lat. lit. **humanitas, -atis** (fr. **humanité**).

UMANIZÁ, *umanizez,* vb. I. **1.** Tranz. și refl. A (se) face mai omenos, mai blînd. **2.** Tranz. A atribui animalelor însușiri omenești. — Fr. **humaniser.**

ÚMĂR, *umeri,* s. m. **1.** Parte a corpului omenesc prin care se leagă brațele de trunchi. ◇ Loc. adv. *De-a umăr* (sau *de-a umeri, la umăr*) = pe umăr. ◇ Expr. *Umăr la umăr* = alături, unul lîngă altul; uniți. *A pune umărul* = a ajuta efectiv la îndeplinirea unei acțiuni; a sprijini. *A da* (sau *a strînge, a ridica*) *din umeri* = a face un gest de înălțare a umerilor, care exprimă nepăsare, neștiință, nepricepere, nedumerire sau dispreț. *A se uita la cineva* (sau *a privi pe cineva*) *peste umăr* = a se uita la cineva disprețuitor, batjocoritor. *A-și lua călcîiele* (sau *picioarele*) *de-a umeri* = a fugi. *A pune* (cuiva) *pe umeri* = a încărca, a împovăra (pe cineva). ✦ Parte a unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă partea corpului descrisă mai sus. ✦ Fig. Culme a unui deal. **2.** (În expr.) *Umărul obrazului* (sau *al feței*) = partea proeminentă, osoasă din mijlocul obrazului; pomete. **3.** Partea bombată de lîngă gîtul unui vas. ✦ Proeminență pe suprafața unui obiect care servește altui obiect ca reazem în plan sau în spațiu. **4.** Partea jugului care se așază pe gîtul vitelor. **5.** Umeraș. [Pl. și: (n.) *umere*] — Lat. **humerus.**

UMĂRÓS, -OÁSĂ, *umăroși, -oase,* adj. (Rar) Lat în umeri; puternic. — Din **umăr** + suf. *-os.*

UMBÉLĂ, *umbele,* s. f. Inflorescență în care pedunculele fiecărei floricele pornesc din același punct și se ridică la aceeași înălțime. — Lat. lit. **umbella** (fr. **ombelle**).

Umbelă

UMBELIFÉRĂ, *umbelifere,* s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, ale căror flori sînt dispuse în umbele; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. ◇ (Adjectival) *Plantă umbeliferă.* — După fr. **ombellifère.**

UMBELIFÓRM, -Ă, *umbeliformi, -e,* adj. Care are forma unei umbele. — După fr. **ombelliforme.**

UMBLÁ, *úmblu,* vb. I. Intranz. **I.** (Despre ființe) **1.** A se mișca dintr-un loc în altul; a merge. ◇ Expr. *A-i umbla* (cuiva) *ceva prin gură* = a nu-și putea aduce aminte, pentru un moment, de ceva, dar a fi pe punctul de a-și aminti. *A-i umbla cuiva ceva prin* (sau *în*) *cap* = a fi preocupat de ceva, a avea ceva de gînd. *Umblă sănătos* (sau *cu bine*), urare adresată cuiva care pleacă. ✦ A se ține de sau după cineva, a urma pe cineva; *fig.* a căuta cu insistență să obții simpatia cuiva. **2.** A străbate (ca drumeț) un loc; a merge din loc în loc, a colinda, a cutreiera; a hoinări. ◇ Expr. *A umbla de ici colo* (sau *de colo pînă colo*) = a merge (fără rost) în toate părțile; a nu avea astîmpăr. *A umbla cu* (*traista* sau *cu plosca de*) *minciuni* = a fi foarte mincinos; a purta minciunile sau bîrfelile de la unul la altul. *A umbla de* (sau *în*) *rîndul cuiva* = a-i purta cuiva de grijă. ✦ A se plimba; a circula. **3.** (Despre păsări și insecte) A zbura. ✦ (Despre nori) A se mișca, a se deplasa. **4.** A merge, a se duce regulat; a frecventa. *Umblă la școală.* ✦ A se ocupa, a se îndeletnici cu..., a lucra la... *Tustrei feciorii babei umblau în cărăușie* (CREANGĂ). **5.** A se purta (îmbrăcat sau încălțat) într-un anumit fel. ✦ A se comporta, a fi într-un anumit fel. *Umblă întunecat și încruntat.* **6.** (Reg.) A-i merge cuiva treburile într-un anumit fel, a proceda într-un anumit fel. *Cum am umblat, cum nu, destul că mi-am pierdut punga* (RETEGANUL) **II. 1.** (Despre vehicule) A se deplasa pe un drum; a circula. **2.** (Despre unelte, aparate etc.) A fi în mișcare, a funcționa. **3.** Fig. (Despre gură, ochi etc.) A se mișca mereu. ◇ Expr. *A-i umbla cuiva limba* = a vorbi (mult). **III.** A trece, a ajunge de la unul la altul. ✦ (Despre bani) A fi în circulație, a avea curs. **IV. 1.** A căuta, a scotoci, a cotrobăi. ✦ A

pune mîna pe ceva în ascuns (cu scopul de a fura). 2. A lucra cu..., a se servi de...; a mînui. *Umblînd cu o armă... s-a împuşcat singur din greşeală* (STANCU). ✦ Fig. A se folosi de..., a face uz de... *Nu umbla cu tertipuri!* V. 1. A căuta să obţii un avantaj, un folos, să ajungi la o situaţie favorabilă. ◇ Expr. *A umbla după cai verzi* = a se ocupa de mai multe treburi deodată (şi a nu isprăvi nici una); a căuta să obţii un lucru care nu există. *A umbla după doi iepuri deodată* = a urmări în acelaşi timp două scopuri diferite. 2. A se strădui, a se sili, a căuta, a încerca să... ✦ A avea de gînd, a avea intenţia să..., a vrea să... *Umblu să mă mărturisesc* (GALACTION). ✦ A fi pe cale de a..., a fi gata să... [Var.: (înv. şi reg.) îmblá vb. I] — Lat. **ambulare.**

UMBLÁRE, *umblări,* s. f. 1. Acţiunea de *a umbla;* cutreierare, colindare. 2. (Rar) Păţanie, întîmplare.

UMBLÁT[1] s. n. Umblare. — V. *umbla.*

UMBLÁT[2]**, -Ă,** *umblaţi, -te,* adj. 1. (Despre drumuri) Frecventat, circulat, bătătorit. 2. (Despre oameni) Care a colindat multe locuri şi a văzut multe lucruri; *p. ext.* cu mare experienţă; încercat. — V. *umbla.*

UMBLĂCÍT s. n. v. **îmblăcit.**

UMBLĂRÉŢ, -EÁŢĂ, *umblăreţi, -e,* adj. (Ir., despre oameni) Căruia îi place să umble mult, să se plimbe, să hoinărească. — Din **umbla** + suf. *-ăreţ.*

UMBLĂTOÁRE, *umblători,* s. f. 1. Compartiment dintr-o lucrare minieră amenajat pentru circulaţia personalului. 2. (Pop.) Closet. — Din **umbla** + suf. *-(ă)toare.*

UMBLĂTÓR[1]**,** *umblători,* s. m. (Înv.) Ostaş dintr-un corp de curieri ai domnilor moldoveni, pentru Polonia şi Ucraina. — Din **umbla** + suf. *-(ă)tor.*

UMBLĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *umblători, -oare,* adj. (Rar) Care umblă. — Din **umbla** + suf. *-(ă)tor.*

UMBLĂTÚRĂ, *umblături,* s. f. Umblet, mers; umblare. — Lat. **ambulatura.**

ÚMBLET, *umblete,* s. n. 1. Faptul de a umbla; umblare. ✦ (Rar) Mişcare astrală. ✦ Trecere; acces. 2. Mod, fel de a umbla; mers. [Var.: (înv. şi reg.) **îmblet** s. n.] — Din **umbla** + suf. *-et.*

UMBRÁR, *umbrare,* s. n. Adăpost oferit de crengile şi de frunzele unui arbore sau ale mai multor arbori împotriva arşiţei soarelui; *p. ext.* orice adăpost împotriva arşiţei, alcătuit din verdeaţă, din scînduri, din pînză etc. — Din **umbră** + suf. *-ar.*

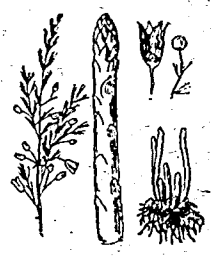

Umbra-iepurelui

ÚMBRĂ, *umbre,* s. f. I. 1. Lipsă de lumină, întunecime provocată de un corp opac care opreşte razele de lumină; porţiune de loc întunecoasă şi răcoroasă unde nu ajung direct razele de lumină. ◇ Loc. adj. *Fără umbră* = corect, desăvîrşit, pur. ◇ Loc. adv. *La umbră* = într-un loc umbros. *Din umbră* = fără a se da pe faţă; pe ascuns, pe furiş. ◇ Expr. *A sta* (sau *a fi, a rămîne* etc.) *în* (sau *la*) *umbră* = a sta (sau a fi, a rămîne etc.) ascuns, retras, de-o parte. *A lăsa* (pe cineva) *în umbră* = a lăsa (pe cineva) mai prejos, a eclipsa (pe cineva). 2. Întuneric, întunecime, obscuritate. 3. Nuanţă închisă, aspect întunecat. ✦ Parte mai întunecată dintr-o imagine plastică. ✦ Fig. Întunecare a feţei; expresie pe faţa cuiva a unui sentiment (de tristeţe). II. 1. Forma întunecată a unei fiinţe sau a unui lucru, proiectată pe o suprafaţă luminată. ◇ Expr. *A se teme şi de umbra lui,* se spune despre un om foarte fricos. *Face umbră pămîntului (degeaba),* se spune despre un om care nu-şi justifică existenţa prin muncă. ◇ Compus: *umbra-iepurelui* = plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu frunzele în formă de ace, cu florile galbene-verzui şi cu fructele de forma unor boabe roşii *(Asparagus collinus).* ✦ Imaginea nedesluşită a cuiva, aşa cum se vede printr-un geam de sticlă, printr-o pînză etc. 2. Fiinţă care nu se vede bine, nu poate fi desluşită bine din cauza întunericului, a ceţii etc. 3. (În concepţiile mistico-religioase şi în basme) Duhul unui om mort; stafie, fantomă, nălucă. ✦ Fiinţă foarte slabă (şi bolnavă). 4. Urmă, semn abia perceptibil; cantitate foarte mică din ceva. *O uşoară umbră de pudră* (C. PETRESCU). ✦ Fig. Părere, aparenţă, iluzie. — Lat. **umbra.**

UMBRÉLĂ, *umbrele,* s. f. Obiect destinat să apere de ploaie sau de soare, alcătuit dintr-o pînză care se poate strînge sau întinde prin intermediul unor spiţe metalice fixate radial pe un baston. — După fr. **ombrelle.**

Umbrele

UMBRELÚŢĂ, *umbreluţe,* s. f. Diminutiv al lui *umbrelă.*

UMBRÍ, *umbresc,* vb. IV. 1. Tranz. şi intranz. A face, a ţine umbră. 2. Refl. A sta la umbră. 3. Tranz. şi intranz. (Rar) A da sau a avea o nuanţă mai închisă; a (se) întuneca. ✦ Refl. A căpăta o nuanţă mai închisă, a se întuneca; a se contura. — Din **umbră.**

UMBRICIÓS, -OÁSĂ, *umbricioşi, -oase,* adj. (Rar) Umbros. — Din **umbră** + suf. *-ic-ios.*

UMBRÍRE, *umbriri,* s. . Faptul de *a (se) umbri;* umbră. ✦ Culoare, nuanţă întunecată.

UMBRÍŞ, *umbrişuri,* s. n. Loc umbrit. ✦ Umbră. — Din **umbră** + suf. *-iş.*

UMBRIŞOÁRĂ, *umbrişoare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui *umbră.*

UMBRÍT, -Ă, *umbriţi, -te,* adj. 1. Plin de umbră; umbros. 2. Întunecos. ✦ Fig. (Despre voce, sunete) Voalat. — V. *umbri.*

UMBRITÓR, -OÁRE, *umbritori, -oare,* adj. (Rar) Umbros. — Din **umbri** + suf. *-(i)tor.*

UMBRÍŢĂ s. f. Umbrişoară. — Din **umbră** + suf. *-iţă.*

UMBRÓS, -OÁSĂ, *umbroşi, -oase,* adj. I. Care face umbră, care ţine umbră; care se află la umbră, acoperit de umbră. 2. Întunecos. — Lat. **umbrosus.**

UMECTÁ, *umectez,* vb. I. Tranz. A umezi uşor. — Fr. **humecter** (lat. lit. **humectare**).

UMECTÁRE, *umectări,* s. f. Acţiunea de *a umecta.*

ÚMED, -Ă, *umezi, -de,* adj. 1. Care a stat într-un lichid sau a fost acoperit de un lichid şi nu s-a uscat încă. ✦ (Despre pămînt) Jilav, apos. ✦ Igrasios. ✦ Încărcat cu vapori de apă. 2. (Despre ochi) Înlăcrimat; gafeş, duios. — Lat. **humidus.**

UMEDÓS, -OÁSĂ, *umedoşi, -oase,* adj. (Rar) Umed. [Var.: **umezós, -oásă** adj.] — Din **umed** + suf. *-os.*

UMEGIUNE, *umegiuni,* s. f. (Rar) Umezeală. — Din **umed** + suf. *-iune.*

UMERÁL, -Ă, *umerali, -e,* adj. Care ţine de umăr, privitor la umăr. — Fr. **huméral.**

UMERÁR, *umerare,* s. n. Umeraş. — Din **umăr** + suf. *-ar.*

UMERÁŞ, *umeraşe,* s. n. Obiect format dintr-un cîrlig şi dintr-o bară fixată orizontal, pe care se atîrnă o haină în aşa fel încît să nu îşi strice forma. — Din **umăr** + suf. *-aş.*

UMERÍ, *umeresc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se opinti, a pune umărul; a se strădui. — Din **umăr.**

UMERÓS, -OÁSĂ, *umeroşi, -oase,* adj. (Rar) Care are umerii mari; lat în umeri. — Din **umăr** + suf. *-os.*

UMEZEÁLĂ, *umezeli,* s. f. 1. Însuşirea, starea a ceea ce este umed; umiditate; apa sau vaporii de apă care produc umiditate. ✦ Igrasie. 2. Aspect umed pe care îl au uneori ochii; *p. ext.* strălucire a ochilor (din cauza lacrimilor). 3. (Concr.) Loc umed. — Din **umezi** + suf. *-eală.*

UMEZÍ, *umezesc,* vb. IV. 1. Refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină umed. ✦ Refl. A se încărca de vapori de apă. *Noaptea se umezise.* 2. Refl. (Despre ochi) A se umple de lacrimi; *p. ext.* a străluci. ◇ Tranz. *Lacrimile îi umezeau ochii.* — Din **umed.**

UMEZÍRE, *umeziri,* s. f. Acţiunea de *a (se) umezi* şi rezultatul ei.

UMEZÍT, -Ă, *umeziţi, -te,* adj. 1. Umed. 2. (Despre ochi) Plin de lacrimi, înlăcrimat; *p. ext.* strălucitor. — V. *umezi.*

UMEZITÓR, *umezitoare,* s. n. Aparat de umezit hîrtia prin stropire cu apă (pentru a o satina). ◇ *Umezitor de aer* = aparat care pulverizează apa şi umezeşte aerul adus prin conducte din exterior, la o instalaţie industrială unde e nevoie de aer condiţionat cu un anumit grad de umiditate. — Din **umezi** + suf. *-(i)tor.*

UMEZÓS, -OÁSĂ adj. v. **umedos.**

UMFLÁ, *úmflu,* vb. I. 1. Tranz. A mări volumul unui obiect cu pereţii elastici sau plianţi, umplîndu-l cu aer sau cu alt fluid. ◇ Expr. *A-l umfla pe cineva rîsul* (sau *plînsul)* sau (refl.) *a se umfla de rîs* (sau *de plîns)* = a nu-şi putea stăpîni rîsul (sau plînsul), a izbucni în rîs (sau în plîns). (Refl.) *A se umfla de somn* (sau *de dormit)* = a se sătura de somn, a dormi foarte mult. ✦ Tranz. A răsfira, a înfoia. *Vîntul umflă pînzele.* ◇ Expr. (Refl.) *A se umfla în pene* = a-şi răsfira penele; *fig.* (despre oameni) a se îngîmfa, a se făluli. ✦ Refl. (Despre fluide) A se dilata, a-şi mări volumul. 2. Refl. (Despre ape) A-şi mări volumul, a creşte. 3. Refl. (Despre pielc, ţesuturi, organe etc.) A se inflama, a se congestiona. 4. Tranz. (Fam.) A înşfăca, a înhăţa; a prinde, a lua, a ridica. *Umflu pupăza de unde era* (CREANGĂ). — Lat. **inflare.**

UMFLÁRE, *umflări,* s. f. Acţiunea de *a (se) umfla* şi rezultatul ei.

UMFLÁT, -Ă, *umflaţi, -te,* adj. 1. (Despre obiecte cu pereţi elastici) Umplut pînă la limită, plin. ✦ Înfoiat de vînt. 2. (Despre ape) Care a crescut, şi-a mărit nivelul şi a ieşit din albie. 3. (Despre piele, ţesuturi, organe etc.) Inflamat. 4. (Despre cifre, preţuri etc.) Mărit în mod exagerat. ✦ Fig. (Despre felul de a se exprima al cuiva) Afectat, bombastic, emfatic. — V. *umfla.*

UMFLĂTÚRĂ, *umflături,* s. f. Inflamaţie. — Din **umfla** + suf. *-(ă)tură.*

UMIDIFICÁRE s. f. Producerea şi întreţinerea, prin mijloace artificiale, a umidităţii aerului într-o instalaţie industrială unde e nevoie de aer condiţionat cu un anumit grad de umiditate. — După fr. **humidification.**

UMIDIFÚG, -Ă, *umidifugi, -e,* adj. (Despre un material) Care nu poate fi umezit, care nu se umezeşte. — După fr. **humidifuge.**

UMIDITÁTE s. f. Proprietatea unui corp sau a unui mediu ambiant de a absorbi şi de a reţine o anumită cantitate de apă sau de vapori de apă; însuşirea, starea de a fi umed; umezeală. ✦ Lichid existent într-un material. ◇ *Umiditatea atmosferei* = conţinutul în vapori (sau în picături) de apă şi în cristale de gheaţă al atmosferei. — Fr. **humidité** (lat. lit. **humiditas, -atis**).

UMÍL, -Ă, *umili, -e,* adj. **1.** Cu atitudine plecată, supusă, smerit; *p. ext.* lipsit de pretenţii, de importanţă, modest, simplu; (despre lucruri) sărăcăcios. **2.** (Despre manifestări ale oamenilor) Caracteristic unui om umil (1). — Lat. lit. **humilis (it. umile).**

UMILÍ, *umilesc,* vb. IV. **1.** Refl. şi tranz. A se simţi sau a face pe cineva să se simtă umil; a (se) înjosi. **2.** Refl. (Înv. şi reg.) A se îndura, a se înduioşa, a se milostivi. — (1) După fr. **humilier,** (2) slav (v. sl. **umiliti**).

UMILIAŢIÚNE, *umiliaţiuni,* s. f. (Înv.) Umilinţă. [Pr.: *-li-a-*] — Fr. **humiliation.**

UMILÍNŢĂ, *umilinţe,* s. f. **I.** Sentiment de inferioritate; atitudine provocată de acest sentiment; supunere. ✦ (În morala creştină) Atitudine umilă a omului în faţa divinităţii; smerenie. ✦ Slugărnicie. **2.** Situaţie umilitoare impusă cuiva; vorbă sau faptă care umileşte; ofensă. — Din **umili** + suf. *-inţă.*

UMILÍRE, *umiliri,* s. f. Acţiunea de *a (se) umili* şi rezultatul ei; umilinţă, smerenie; jignire, ofensă.

UMILÍT, -Ă, *umiliţi, -te,* adj. **1.** Cu atitudine smerită, plecată; care exprimă umilinţă; umil. ✦ Ruşinat. **2.** Plin de umilinţe. ✦ (Substantivat) Om care duce o viaţă mizeră, care suportă jigniri. **3.** Simplu, modest, neînsemnat; sărac. — V. *umili.*

UMILITÁTE s. f. (Rar) Umilinţă. — Fr. **humilité** (lat. lit. **humilitas, -atis**).

UMILITÓR, -OÁRE, *umilitori, -oare,* adj. Care umileşte; înjositor, jignitor. — Din **umili** + suf. *-(i)tor.*

UMOÁRE, *umori,* s. f. Lichid intercelular constituind mediul în care trăiesc celulele organismelor. [Var.: **humoáre** s. f.] — Fr. **humeur** (lat. lit. **humor, -oris**).

UMÓR s. n. Înclinare spre glume şi ironii, ascunse sub o aparenţă de seriozitate; manifestare prin vorbe sau prin scris a acestei dispoziţii; *p. ext.* veselie, haz. [Var.: **humór** s. n.] — Fr. **humeur** (<engl.).

UMORÍST, *umorişti,* s. m. Scriitor care foloseşte umorul (în scopul biciuirii moravurilor). [Var.: **humorist** s. m.] — Fr. **humoriste** (<engl.).

UMORÍSTIC, -Ă, *umoristici, -e,* adj. Care conţine sau exprimă umor; care provoacă umorul; hazliu. — Fr. **humoristique** (<engl.).

ÚMPLE, *úmplu,* vb. III. **1.** Tranz. A face ca un recipient, o cavitate să fie pline, a băga înăuntru (pînă sus); *p. ext.* a face să conţină o cantitate oarecare din ceva. ✧ Expr. *A-şi umple burta* (sau *pîntecele*) = a mînca mult. *A-şi umple buzunarele* = a cîştiga bani mulţi. *A umple paharul* = a pricinui cuiva un neajuns care întrece ceea ce poate el suporta. (Refl.) *A i se umple cuiva ochii de lacrimi* = a începe să plîngă, a avea ochii umezi. **2.** Tranz. Fig. A copleşi pe cineva, a face să se simtă apăsat de un sentiment, de o senzaţie. *Simţea cum o umplu gînduri şi hotărîri nebiruite* (SADOVEANU). ✧ Expr. *A umple pe cineva de sperieţi* = a îngrozi. ✧ Refl. *A i se umple inima de bucurie.* **3.** Tranz. A introduce într-un înveliş de aluat, de legume etc. un preparat culinar, pentru a pregăti anumite mîncăruri. ✦ (Rar) A îmbiba un preparat culinar cu un lichid dulce sau aromat. ✦ A adăuga apă (sau alt lichid) într-o mîncare care fierbe. ✧ Expr. *A umple borş* = a pune la fermentat tărîţe amestecate cu apă şi cu maia, pentru a obţine borşul. (Reg.) *A umple flori* = a pune la macerat flori sau frunze, turnînd peste ele apă caldă. **4.** Tranz. A răspîndi un miros într-un anumit spaţiu. ✦ A răspîndi sunete, zgomote. ✧ Expr. *A umple satul* (ori *lumea, urechile lumii*) = a răspîndi un zvon, o ştire, o veste. **5.** Tranz. A ocupa, a acoperi o suprafaţă, o întindere, o încăpere etc. **6.** Tranz. şi refl. A (se) acoperi cu o substanţă dăunătoare, murdară; *fig.* a (se) contamina, a (se) molipsi. ✧ Expr. *A umple* (pe cineva sau, refl., *a se umple) de brînză* (sau *de procopseală*), se spune ironic despre acela care n-a reuşit într-o acţiune. [Var.: **împle** vb. III, **umpleá** vb. II] — Lat. **implere.**

UMPLEÁ vb. II. v. **umple.**

ÚMPLERE s. f. Acţiunea de *a (se) umple.*

UMPLÚT[1] s. n. Umplere. — V. *umple.*

UMPLÚT[2]**, -Ă,** *umpluţi, -te,* adj. (Pop.; despre flori) Învolt. — V. *umple.*

UMPLUTÚRĂ, *umpluturi,* s. f. **1.** Preparat culinar care se introduce într-un înveliş de asemenea comestibil, alcătuind împreună un fel de mîncare sau o prăjitură. **2.** Material cu care se umple sau se acoperă un gol sau un spaţiu dintre două sisteme tehnice, în diferite scopuri. ✦ Pămînt, pietriş etc. pus pe un teren pentru a-l înălţa sau a-l nivela. **3.** Cantitate de praf de puşcă cu care se încarcă un cartuş (sau cu care se încărca altădată o armă de foc, pe la gura ţevii). **4.** Fig. Ceea ce serveşte pentru a completa un gol. — Din **umplut**[1] + suf. *-ură.*

UN, O, *unii, unele,* art. nehot. (Substantivul pe care îl determină denumeşte obiectul în discuţie, fără să dea o nuanţă deosebită noţiunii) *S-a-ntîlnit un pui de cioară C-un bîtlan de baştină* (TOPÎRCEANU). ✧ (Accentuează noţiunea exprimată de substantiv) *O moarte se vestea în ochii ei* (NEGRUZZI). ✧ (Dă sens general substantivului) *Un artist, fie şi mai genial decît Paganini* (GHEREA). ✦ (Înaintea unui nume propriu cuprinde o comparaţie) Unul ca..., unul asemenea cu... *Dascălul acesta lua în ochii mei un chip măreţ... mi se părea că văd un Platon* (NEGRUZZI). [Gen.-dat. sg. *unui, unei;* gen.-dat. pl. *unor*] — Lat. **unus, una.**

UNANÍM, -Ă, *unanimi, -e,* adj. Acceptat, împărtăşit de toţi; care cuprinde pe toţi sau aparţine tuturor; fără excepţie, general. ✦ (La pl., despre persoane sau despre colectivităţi) Care au aceeaşi părere. — Fr. **unanime** (lat. lit. **unanimus**).

UNANIMITÁTE s. f. Unitate de idei, de opinii; totalitate de persoane. ✧ Loc. adv. *În* (sau *cu) unanimitate* = cu aprobarea tuturor, fără ca nimeni să aibă altă părere, altă atitudine. — Fr. **unanimité** (lat. lit. **unanimitas, -atis**).

UNCHÉŞ s. m. v. **unchiaş.**

UNCHEŞÉL, *uncheşei,* s. m. Diminutiv al lui *unchiaş.*

UNCHI, *unchi,* s. m. **1.** Bărbat considerat în raport cu copiii fraţilor şi ai surorilor sale (sau ai soţiei sale) sau ai verilor şi verişoarelor sale (sau ale soţiei sale); termen cu care se adresează nepoţii acestui bărbat. **2.** Termen de respect cu care o persoană mai tînără se adresează unui bărbat mai în vîrstă. — Lat. **avunculus.**

UNCHIÁŞ, *unchiaşi,* s. m. **1.** Om bătrîn. **2.** (Reg.) Unchi (1). [Var.: **unchéş** s. m.] — Din **unchi** + suf. *-aş.*

UNCHIŞÓR, *unchişori,* s. m. Diminutiv al lui *unchi.*

UNCIÁL, -Ă, *unciale,* adj. n. şi f. (În expr.) *Scriere uncială* = scriere cu litere majuscule derivate din literele romane capitale (deosebindu-se de acestea prin rotunjimea formelor). *Caracter uncial* = caracterul literelor majuscule. — Lat. lit. **uncialis** (fr. **oncial**).

ÚNCIE, *uncii,* s. f. Veche unitate de măsură pentru greutăţi, egală cu aproximativ 35 de grame. — Lat. lit. **uncia** (fr. **once**).

UNCRÓP, *uncropuri,* s. n. (Pop.) **1.** Apă clocotită. **2.** Băutură alcoolică fierbinte care se serveşte la ospăţul de la casa mirelui, a doua zi după cunună; ospăţul şi datinile obişnuite în această zi. — Slav (v. sl. **ukropŭ**).

UNCROPEÁLĂ s. f. Senzaţie de căldură, moleşeală, toropeală. — Din **uncrop** + suf. *-eală.*

UNCROPÉL s. n. Diminutiv al lui *uncrop;* apă călduţă.

UNDÁ, *undez,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre lichide) A se mişca în valuri; a face unde. **2.** (Pop.) A fierbe, a clocoti. [Var.: **undí** vb. IV] — Lat. **undare.**

UNDAMÉTRU, *undametre,* s. n. Aparat pentru măsurarea lungimilor de undă sau a frecvenţelor oscilaţiilor electromagnetice. — După fr. **ondemètre.**

ÚNDĂ, *unde,* s. f. **I. 1.** Cantitate dintr-o masă de apă care face o mişcare ritmică uşoară de ridicare şi coborîre; *p. ext.* apă (curgătoare sau stătătoare). ✧ Expr. *A ieşi în undă* = a ieşi la suprafaţă; a se afirma. ✦ Şuvoi, torent. ✦ Ploaie, ninsoare etc. care se abate în trîmbe. **2.** Masă de aer care se mişcă uşor; *p. ext.* aer, văzduh. **3.** Mişcare de vibraţie; zgomot. **II.** (Fiz.) Fenomen variabil în timp, care se produce într-un mediu continuu prin influenţa reciprocă dintre el şi mediile vecine. ✧ *Lungime de undă* = distanţa dintre două puncte succesive, în direcţia de propagare a unei unde periodice, în care oscilaţia are aceeaşi fază, după depăşirea căreia valorile succesive ale funcţiunii de undă se reproduc cu aceleaşi valori şi în aceeaşi ordine. *Undă seismică* = undă pornită din epicentrul unui cutremur de pămînt, de-a lungul căreia cutremurul se propagă în interiorul şi la suprafaţa pămîntului. (În radiofonie) *Undă scurtă* = undă electromagnetică cu o lungime de 0-50 m. *Undă mijlocie* = undă electromagnetică cu o lungime de 200-600 m. *Undă lungă* = undă electromagnetică cu o lungime de 700-2000 m. — Lat. **unda.**

ÚNDE adv. **I. 1.** (Interogativ) În ce oc? în care parte? *Unde este?* ✦ (Precedat de prep. «de») De la cine? din ce loc? *De unde ştiţi voi?* (ISPIRESCU). ✦ La ce? la cine? *Unde te gîndeşti?* ✧ Loc. adv. *Unde şi unde* = din loc în loc, ici colo. ✧ Expr. *A (nu) avea de unde* = a (nu) fi în stare, a (nu) avea posibilitatea să... *Ia, dacă ai de unde,* se spune pentru a arăta că ceva lipseşte, nu se găseşte. **2.** Deodată, numai ce. *Unde începe vîntul a urla şi valurile a creşte cît munţii* (DUNĂREANU). ✧ Loc. adv. *Unde şi unde* = **a)** din loc în loc; **b)** din cînd în cînd. **3.** (Exprimă o negaţie) *Unde se mai gîndeau ele la copilăriile de ieri?* (GANE). ✧ Expr. *De unde (şi) pînă unde* = cum şi în ce fel? în ce împrejurări? în ce chip? *(Da) de unde!* = imposibil! cu neputinţă! **II.** (Cu valoare de conjuncţie) **1.** (Introduce o propoziţie circumstanţială de loc) În locul în care, încotro. *Să se ducă unde ştie.* ✧ (Cu nuanţă temporală) *Să-ţi dau două mere dulci, unde-i şedea să le mînci* (JARNÍK-BÎRSEANU). **2.** (Introduce o propoziţie atributivă) În care. *E un punct, însă, unde drumul nostru se bifurcă* (HOGAŞ). **3.** (Introduce o propoziţie completivă) *S-ar fi lăudat... că ştie unde este Ileana Simziana* (ISPIRESCU). **4.** (Pop., introduce o propoziţie circumstanţială de timp) Cînd. *Şi unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea* (REBREANU). **5.** (Pop., introduce o propoziţie circumstanţială cauzală) Pentru că, din cauză că, deoarece. *M-am gîndit că unde e aproape cu casa şi era spre seară, vrea să se scalde şi ea* (PREDA). **6.** (Precedat de prep. «de», introduce o propoziţie concesivă) Cu toate că, deşi. *Au adus zece căpăţîni de zahăr... de unde făgăduise 12 căpăţîni* (ALECSANDRI). **7.** (Condiţional, în expr.) *De unde nu* = dacă nu. — Lat. **unde.**

UNDELÉMN s. n. v. **untdelemn.**

UNDELEMNÍU, -IE adj. v. **untdelemniu.**

UNDEVÁ adv. Într-un loc oarecare, într-o direcţie oarecare. ✦ (Precedat de prep. «de») De la cineva sau dintr-un anumit loc. ✦ (Precedat de prep. «pe») Printr-un loc oarecare, într-un loc oarecare. — Din **unde** + **va.**

UNDÍ[1] vb. IV. v. **unda.**

UNDÍ[2]**,** *undesc,* vb. IV. Tranz. şi intranz. (Înv. şi arh.) A pescui cu undiţa. — Slav (v. sl. **oudíti**).

UNDÍRE, *undiri,* s. f. Faptul de *a undi*[2].

UNDIŞOÁRĂ, *undişoare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui *undiţă.*

UNDÍT s. n. Undire. — V. *undi*[2].

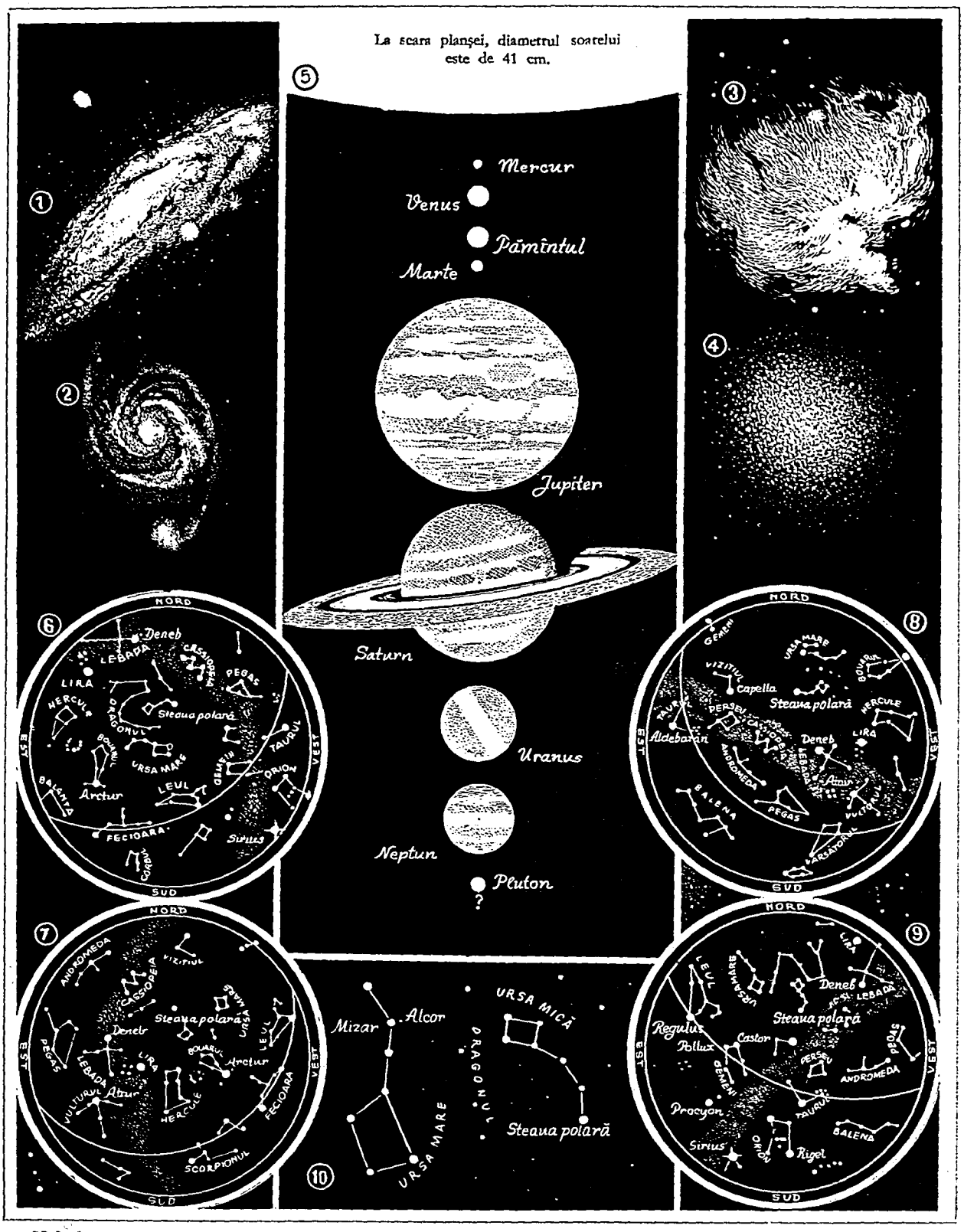

1. Nebuloasă spirală (din afara galaxiei) din constelaţia Andromeda. 2. Nebuloasă spirală (din afara galaxiei) din constelaţia Cîinii-de-vînătoare. 3. Nebuloasă amorfă galactică din constelaţia Orion. 4. Roi stelar galactic din constelaţia Hercule. 5. La scara planşei, diametrul soarelui este de 41 cm. — Cerul în emisfera boreală văzut: 6. Primăvara (luna mai, ora 21). 7. Vara (luna iulie, ora 21). 8. Toamna (luna octombrie. ora 21). 9. Iarna (luna februarie, ora 21). 10. Ursa-mare şi ursa-mică.

UNDIȚÁR, *undițari*, s. m. (Rar) Pescar cu undița. — Din **undiță** + suf. *-ar*.

UNDIȚĂ, *undițe*, s. f. Unealtă de pescuit alcătuită dintr-o vargă flexibilă de care este legată o sfoară, având la capăt un cîrlig ascuțit, în care se pune momeala. — Slav (v. sl. o^{n}dica).

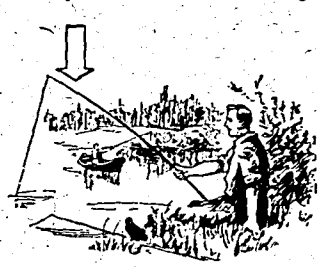

Undiță

UNDÓS, -OÁSĂ, *undoși, -oase*, adj. (Înv.) Unduios. — Din **undă** + suf. *-os*.

UNDREÁ s. f. v. **andrea**.

UNDUÍ, *unduiesc*, vb. IV. Intranz. (Despre suprafața apelor) A face unde. — Din **undă** (după fr. *ondoyer*).

UNDUIÓS, -OÁSĂ, *unduioși, -oase*, adj. Care formează valuri; care se mișcă în unde. ✦ (Despre sunete) Modulat, melodios. — Din **unduí** + suf. *-os* (după fr. *onduleux*).

UNDUÍRE, *unduiri*, s. f. Acțiunea de *a undui* și rezultatul ei; mișcare în valuri. ✦ Modulare, vibrare, mlădiere a unui sunet.

UNDUÍT, -Ă, *unduiți, -te*, adj. Care are valuri; unduios. ✦ (Despre sunete) Modulat, mlădios. — V. *undui*.

UNDULÁ vb. I. v. **ondula**.

UNDULÓS, -OÁSĂ adj. v. **ondulos**.

UNEÁLTĂ[1], *unelte*, s. f. 1. Obiect tehnic portabil, acționat manual sau de o mașină, care servește pentru a efectua direct o operație de prelucrare sau de extragere; *p. ext.* piesă auxiliară care servește la efectuarea unei lucrări. ✦ Nume generic dat armelor. 2. Fig. Mijloc folosit pentru atingerea unui anumit scop; persoană, grup sau organizație de care se servește cineva pentru atingerea unui anumit scop. 3. (În expr.) *Unealtă gramaticală* = instrument gramatical, v. *instrument*. — Din une[le] + **alte**.

UNEÁLTĂ[2], *unelte*, s. f. (Rar) Uneltire. — Postverbal al lui **unelti**.

UNELTÍ, *uneltesc*, vb. IV. Tranz. 1. A pregăti în ascuns, a pune a cale, a urzi o acțiune îndreptată împotriva cuiva; a complota. ✦ A născoci, a inventa. 2. (Înv.) A practica, a exercita. — Din **unealtă**[1].

UNELTIOÁRĂ, *uneltioare*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *unealtă*[1].

UNELTÍRE, *uneltiri*, s. f. Acțiunea de *a unelti* și rezultatul ei; intrigă, complot.

UNELTITÓR, -OÁRE, *uneltitori, -oare*, s. m. și f. (Înv. și arh.) Persoană care unelțește în ascuns o acțiune împotriva cuiva; conspirator, complotist. — Din **unelti** + suf. *-(i)tor*.

UNEÓRI adv. Din cînd în cînd; cîteodată. — Din **une** + **ori**.

UNGÁR, -Ă, *ungari, -e*, adj. Maghiar. — Germ. **Ungar**.

UNGĂTÓR, *ungătoare*, s. n. Gresor. — Din **ung** (prez. ind. al lui *unge*) + suf. *-(ă)tor*.

ÚNGE, *ung*, vb. III. 1. Tranz. și refl. A (se) acoperi cu un strat unsuros sau lipicios. ✧ Expr. (Tranz.) *A unge osia* (sau *ochii*) sau *a unge pe cineva (cu miere)* = a mitui. *A unge pe cineva la inimă* = a da cuiva o satisfacție deosebită. (Fam.) *A unge* (bine) *pe cineva* = a bate zdravăn pe cineva. *A fi uns cu toate unsorile* = a fi trecut prin multe, a avea multă experiență. (Refl.) *A se unge pe gît* = a bea. 2. Tranz. A învesti un monarh sau un arhiereu. ✦ A mirui. 3. Tranz. A tencui un perete, a fățui, a spoi. ✦ A murdări, a mînji. — Lat. **ungere**.

UNGERE, *ungeri*, s. f. Acțiunea de *a (se) unge* și rezultatul ei.

UNGHÉR, *unghere*, s. n. 1. Porțiune dintr-o încăpere cuprinsă între extremitățile reunite ale pereților. ✦ Loc retras, ascuns; cotlon. 2. (Pop.) Dulap în formă de triunghi care se așază în unghiul (1) camerelor. — Lat. **anglarius* (= *angularius*).

UNGHÉȚ, *unghețe*, s. n. (Pop.) Ungher. — Din **ungh**[er] + suf. *-eț*.

UNGHI, *unghiuri*, s. n. 1. Figură formată din două semidrepte care pleacă din același punct și nu aparțin aceleiași drepte. *Unghi drept. Unghi ascuțit. Unghi obtuz.* 2. Ungher. ✧ Expr. *În* (sau *prin*) *toate unghiurile* = (de) pretutindeni; în, prin toate părțile. 3. Fig. Punct de vedere. — Lat. **angulus**.

UNGHIÁT, -Ă, *unghiați, -te*, adj. (Despre animale) Cu unghii. — Din **unghie** + suf. *-at*.

ÚNGHIE, *unghii*, s. f. 1. Placă cornoasă la om, care crește pe partea de deasupra a ultimei falange a degetelor de la mîini și de la picioare. ✦ Substanță cornoasă la vîrfurile degetelor de la picioarele animalelor și păsărilor. ✧ Expr. *A lua* (sau *a apuca*) *pe cineva în unghii* = a bate pe cineva, a sfîșia pe cineva. *A reteza* (sau *a tăia*) *cuiva din unghii* = a înfrîna obrăznicia cuiva. *A pune* (cuiva) *unghia în gît* = a constrînge pe cineva să răspundă urgent unei obligații. *A-și pune unghia în gît* = a face orice pentru atingerea unui scop. *A-și arăta unghiile* = a deveni agresiv. 2. Compuse: *unghia-găii* sau *unghia-găinii* = plantă din familia leguminoaselor cu flori galbene-verzui, dispuse în ciorchini (*Astragalus glycyphyllos*); *unghia-păsării* = plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori albastre și cu petalele inferioare prelungite în formă de pinten (*Viola declinata*). 3. Fiecare dintre cele două instrumente, în formă de pîrghie, pentru ridicat și lăsat coșul lesei la pescuit. 4. Parte a mecanismului puștii, care scoate din țeavă cartușul (tras). — Lat **ungla** (= *ungula*).

UNGHIOÁRĂ, *unghioare*, s. f. Unghiuță. — Din **unghie** + suf *-oară*.

UNGHIȘOÁRĂ, *unghișoare*, s. f. 1. Unghiuță. 2. (Pop.) Numele mai multor boli ale vitelor și ale cailor. — Din **unghie** + suf. *-iș-oară*.

UNGHIULÁR, -Ă, *unghiulari, -e*, adj. În formă de unghi; în colțuri; colțuros. ✧ *Piatră unghiulară* = piatră de la unghiul unei temelii de clădire; *fig.* fundament, bază, temelie. — Din **unghi** (după fr. *angulaire*).

Unghia-găii

UNGHIÚȚĂ, *unghiuțe*, s. f. Diminutiv al lui *unghie*.

UNGUÉNT, *unguente*, s. n. Preparat farmaceutic alcătuit dintr-un amestec de rășini și substanțe grase, folosit ca medicament de uz extern. — Lat. lit. **unguentum** (fr. **onguent**).

ÚNGUR, *unguri*, s. m. Maghiar. — Slav (v. sl. o^{n}grinŭ).

UNGURÁȘ, *unguroși*, s. m. 1. Diminutiv al lui *ungur*. 2 Plantă medicinală cu tulpina păroasă, cu frunze aproape rotunde și cu flori albe (*Marrubium vulgare*).

UNGUREÁN, *ungureni*, s. m. 1. Maghiar; *p. ext.* transilvănean. 2. Numele unui dans popular și melodia după care se execută. — Din **ungur** + suf. *-ean*.

UNGUREÁNCĂ, *ungurence*, s. f. Maghiară; *p. ext.* transilvăneancă. — Din **ungurean** + suf. *-că*.

UNGURÉSC, -EÁSCĂ, *ungurești*, adj. Maghiar. ✦ (Substantivat, f.) Numele unei hore țărănești și melodia după care se execută. — Din **ungur** + suf. *-esc*.

UNGURÉȘTE adv. În felul maghiarilor, ca maghiarii; în limba maghiară. — Din **ungur** + suf. *-ește*.

UNGURÍME s. f. Mulțime de unguri; ținut locuit de unguri (în Ardeal). — Din **ungur** + suf. *-ime*.

UNGURÍSM, *ungurisme*, s. n. Maghiarism. — Din **ungur** + suf. *-ism*.

UNGUROÁICĂ, *unguroaice*, s. f. Maghiară. — Din **ungur** + suf. *-oaică*.

UNI[1]- Element de compunere care dă cuvîntului sensul de «unu singur» și care servește la formarea unor adjective și a unor substantive. — Lat. lit. **uni-** (fr. **uni-**).

UNÍ[2], *unesc*, vb. IV. Tranz. și refl. 1. A (se) împreuna, a (se) îmbina, a (se) lega. ✦ Refl. A face o alianță. 2. A (se) pune de acord; a (se) înțelege. ✦ Fig. A (se) căsători. — Lat. **unire** (= *unescere*).

UNÍC[1], **-Ă**, *unici, -e*, adj. 1. Unul singur, numai unul. 2. Care nu poate fi asemănat cu altul; excepțional, incomparabil. [Acc. și: *únic*] — Lat. lit. **unicus** (fr. **unique**).

UNÍC[2], **-Ă**, *unici, -e*, pron. nehot. (Înv., în expr.) *Nici unicul nici unica* = absolut nici unul, nici una. ✦ (Substantivat) Termen de alintare pentru o persoană dragă. — Lat. lit. **unicus**.

UNICAPSULÁR, -Ă, *unicapsulari, -e*, adj. (Despre fructe) Care constă dintr-o singură capsulă; (despre plante) al cărui fruct e format dintr-o singură capsulă. — După fr. **unicapsulaire**.

UNICARPELÁR, -Ă, *unicarpelari, -e* adj. (Bot.) Care are o singură carpelă. — Din **uni-** + **carpelar**.

UNICÉL, -ÍCĂ, *unicei, -ele*, s. m. și f. (Pop.) Termen de alintare pentru o persoană dragă. — Din **unic** + suf. *-el*.

UNICELULÁR, -Ă, *unicelulari, -e* adj. Care este format dintr-o singură celulă. *Ființe unicelulare.* — După fr. **unicellulaire**.

UNICITÁTE s. f. Însușirea de a fi unic. — După fr. **unicité**.

UNICOLÓR, -Ă, *unicolori, -e*, adj. Care are o singură culoare. — Fr. **unicolore** (lat. lit. **unicolorus**).

UNICÓRD, -Ă, *unicorzi, -de*, adj. Care are cîte o coardă pentru fiecare notă. *Instrument muzical unicord.* — Fr. **unicorde**.

UNICÓRN, -Ă, *unicorni, -e*, adj. (Zool.) Care are numai un corn. ✦ (Substantivat, m.; în basme) Inorog. — Fr. **unicorne** (lat. lit. **unicornus**).

UNIFICÁ, *unific*, vb. I. Tranz. 1. A strînge la un loc (prin raporturi trainice); a realiza o unitate; a uni. 2. A cuprinde într-un sistem; a face să fie unitar. *A unifica ortografia.* — După fr. **unifier** (it. **unificare**).

UNIFICÁRE, *unificări*, s. f. Acțiunea de *a unifica* și rezultatul ei

UNIFICÁT, -Ă, *unificați, -te*, adj. Îmbinat (cu altceva), împreunat, reunit. ✧ *Spital unificat* = formă de organizare a unităților spitalicești, care stabilește legături între circumscripțiile sanitare, policlinici și spitale. — V. *unifica*.

UNIFICATÓR, -OÁRE, *unificatori, -oare*, adj. Care unifică. — Din **unifica** + suf. *-tor* (după it. *unificatore*).

UNIFLÓR, -Ă, *uniflori, -e*, adj. (Despre plante) Care are o singură floare. — Fr. **uniflore**.

UNIFOLIÁT, -Ă, *unifoliați, -te*, adj. (Despre plante) Care are o singură frunză. [Pr.: *-li-at*] — După fr. **unifolié**.

UNIFÓRM, -Ă, *uniformi, -e*, adj. Care are în tot timpul și pe toată întinderea aceeași formă, aceeași înfățișare; care este la fel. ✦ (Rar) Unul și același; unic. — Fr. **uniforme** (lat. lit. **uniformis, e**).

UNIFÓRMĂ, *uniforme*, s. f. Îmbrăcăminte croită după un anumit model, purtată în mod obligatoriu de membrii unor instituții (armată, școală etc.). — Fr. **uniforme.**

UNIFORMITÁTE s. f. Însușirea a ceea ce este uniform. — Fr. **uniformité** (lat. lit. **uniformitas, -atis**).

UNIFORMIZÁ, *uniformizez*, vb. I. Tranz. A da un caracter uniform, a face să fie uniform. — Fr. **uniformiser.**

UNIFORMIZÁRE, *uniformizări*, s. f. Acțiunea de *a uniformiza* și rezultatul ei.

UNIFORMIZÁT, -Ă, *uniformizați, -te*, adj. Uniform. — V. *uniformiza.*

UNILATERÁL, -Ă, *unilaterali, -e*, adj. Care este îndreptat într-o singură direcție sau ține seamă de o singură latură a lucrurilor; care cunoaște numai un aspect al unei probleme și judecă dintr-un singur punct de vedere sau se mărginește la un singur domeniu de cunoștințe. — Fr. **unilatéral.**

UNILATERALITÁTE s. f. Însușirea a ceea ce este unilateral. — Din **unilateral** + suf. *-itate.*

UNÍME s. f. 1. Cantitate abstractă, considerată ca număr elementar, care servește la formarea unui alt număr, compus din mai multe cifre; (în sistemul zecimal) fiecare dintre cifrele de la 1 la 9; unitate. 2. Notă muzicală întreagă. 3. (Înv.) Tot unitar. — Din **un** + suf. *-ime.*

UNINAȚIONÁL, -Ă, *uninaționali, -e*, adj. (Despre state) A cărui populație aparține aceleiași naționalități. — Din **uni-** + **național.**

UNINOMINÁL, -Ă, *uninominali, -e*, adj. Care conține sau indică un singur nume. — Fr. **uninominal.**

UNIONÁL, -Ă, *unionali, -e*, adj. Care aparține unei uniuni, privitor la o uniune (îndeosebi la Uniunea Sovietică). [Pr.: *-ni-o-*] — Din **uniune** + suf. *-al.*

UNIONÍSM s. n. Tendința de a se uni, de a realiza o unitate; curent, concepție având la bază această tendință. [Pr.: *-ni-o-*] — Fr. **unionisme.**

UNIONÍST, -Ă, *unioniști, -ste*, adj. Care susține și propagă ideea de unire (a unor provincii într-un singur stat). ✦ (Substantivat) Susținător al unirii Principatelor Române (înainte de 1859). [Pr.: *-ni-o-*] — Fr. **unioniste.**

UNIPÁR, -Ă, *unipare*, adj. n. și f. (Despre animale) Care naște un singur pui. — Fr. **unipare.**

UNIPERSONÁL, -Ă, *unipersonali, -e*, adj. Care se conjugă numai la persoana a 3-a; (despre verbe, forme și construcții verbale) care se întrebuințează numai la persoana a 3-a. — După fr. **unipersonnel.**

UNIPETÁL, -Ă, *unipetali, -e*, adj. (Despre flori) Care are o singură petală. — Fr. **unipétale.**

UNIPOLÁR, -Ă, *unipolari, -e*, adj. Care are un singur pol. — După fr. **unipolaire.**

UNÍRE, *uniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) uni* și rezultatul ei. ✦ Căsătorie.

UNISEXUÁT, -Ă, *unisexuați, -te*, adj. (Despre flori) Care are numai stamine sau numai pistil (uneori ambele elemente, unul fiind însă rudimentar, steril); *p. ext.* (despre plante) care are florile numai cu stamine sau numai cu pistil. — După fr. **unisexué.**

UNISILÁB, -Ă, *unisilabi, -e*, adj. (Rar) Monosilab. — Lat. lit. **unisyllabus.**

UNISILÁBIC, -Ă, *unisilabici, -e*, adj. (Rar) Monosilabic. — Din **unisilab** + suf. *-ic.*

UNISÓN s. n. Efect produs de două sau mai multe instrumente sau voci care execută același sunet. ✧ Expr. *A cînta la* (sau *în*) *unison* = a executa simultan aceeași melodie la mai multe voci sau instrumente; (*fig.* a fi (sau a lucra) în înțelegere deplină cu cineva. — Fr. **unisson** (lat. lit. **unisonus**).

UNISONÁNȚĂ, *unisonanțe*, s. f. Îmbinare armonioasă a mai multor sunete, care impresionează plăcut urechea; acord, armonie. — După fr. **unissonance.**

UNÍT, -Ă, *uniți, -te*, adj. 1. Împreunat, îmbinat; reunit. 2. Care se află în raporturi strînse cu cineva, care este de acord, gîndește, acționează, simte la fel cu cineva; solidar cu cineva. 3. Care aparținea unei confesiuni creștine catolice, cu rit oriental (ortodox). ✦ (Substantivat) Adept al acestei confesiuni. — V. *uni.*

UNITÁR, -Ă, *unitari, -e*, adj. Care formează un singur tot; omogen. — După fr. **unitaire.**

UNITARIÁN, -Ă, *unitarieni, -e*, adj. (În expr.) *Confesiune unitariană* = confesiune creștină reformistă, care nu recunoaște în dumnezeu decît o singură persoană. ✦ (Substantivat) Adept al acestei confesiuni. [Pr.: *-ri-an*] — Fr. **unitaren.**

UNITÁTE, *unități*, s. f. 1. Numărul unu. ✦ Mărime care servește ca măsură de bază pentru toate mărimile de același fel. *Unitate de măsură.* 2. Însușirea a tot ce constituie un întreg indivizibil. 3. Coeziune, omogenitate, solidaritate, unire; tot unitar, indivizibil. ✧ *Regula celor trei unități* (de loc, de timp și de acțiune) = regulă caracteristică teatrului clasic (antic și modern) după care opera dramatică trebuie să fie dezvoltarea unei acțiuni unice, care se desfășoară în același loc și într-un interval de 24 de ore. 4. Formație, grupare economică, administrativă, sanitară etc. care acționează după un plan general. — Fr. **unité** (lat. lit. **unitas, -atis**).

UNIÚNE, *uniuni*, s. f. 1. Legătură între două sau mai multe persoane, grupuri, societăți, clase etc. pentru apărarea unor interese sau pentru revendicarea unor drepturi comune. 2. Unire a unor provincii sau state într-un singur stat. [Pr.: *-ni-u-*] — Lat. lit. **unio, -onis** (fr. **union**).

UNIVÁLV, -Ă, *univalvi, -e*, adj. Care are o singură valvă. — Fr. **univalve.**

UNIVÉRS, *universuri*, s. n. 1. Lumea în totalitatea ei, nemărginită în timp și în spațiu, infinit de variată în ce privește formele pe care le ia materia în procesul dezvoltării ei; cosmos. 2. Globul pămîntesc; partea populată a globului pămîntesc. ✦ Mediul, cercul, lumea în care trăiește cineva sau ceva. — Fr. **univers** (lat. lit. **universus**).

UNIVERSÁL, -Ă, *universali, -e*, adj. 1. Care se extinde asupra întregii lumi, care cuprinde tot și este comun tuturor; general; obștesc. ✧ (Adverbial) *Universal valabil.* ✧ (Substantivat, n.) *Particularul nu există decît în legătură cu universalul.* ✧ *Legatar universal* = moștenitor unic al unei averi disponibile. 2. Care se bucură de mare faimă; vestit, ilustru, celebru. ✦ Mondial. 3. Care posedă cunoștințe din toate domeniile, care are o cultură generală vastă. 4. (Despre unelte, instrumente, aparate) Care poate fi folosit la mai multe operații, bun pentru mai multe situații. ✦ (Substantivat, n.) Mandrină de strung. — Fr. **universel** (lat. lit. **universalis**).

UNIVERSALÍSM s. n. 1. Universalitate. 2. Acceptarea unei păreri ca valabilă, numai în cazul cînd se bucură de o recunoaștere universală. — Fr. **universalisme.**

UNIVERSALITÁTE s. f. 1. Caracterul a ceea ce este universal, general, comun. 2. Totalitate, generalitate. — Fr. **universalité** (lat. lit. **universalitas, -atis**).

UNIVERSALIZÁ, *universalizez*, vb. I. Tranz. (Rar) A face să fie universal; a generaliza. — Fr. **universaliser.**

UNIVERSITÁR, -Ă, *universitari, -e*, adj. Care aparține universității, privitor la universitate. ✧ *Oraș universitar* = oraș în care se află o universitate. — Fr. **universitaire** (it. **universitario**).

UNIVERSITÁTE, *universități*, s. f. Instituție de învățămînt superior cu mai multe facultăți și secții, care pregătește specialiști în științele umanistice și în științele naturii. ✧ *Universitate de partid* = școală superioară în care se predă marxism-leninismul. ✦ Localul acestor instituții. — Fr. **université** (lat. lit. **universitas, -atis**).

UNIVÓC, -Ă, *univoci, -e*, adj. (Rar, despre cuvinte) Omonim. — Fr. **univoque** (lat. lit, **univocus**).

UNS, -Ă, *unși, -se*, adj. Acoperit cu un strat gras. ✦ (Rar) Pătat de grăsime; unsuros. ✦ (Substantivat, m.; înv.) Monarh sau cleric considerat, în urma unei ceremonii religioase speciale, ca reprezentant al lui dumnezeu pe pămînt. — V. *unge.*

UNSOÁRE, *unsori*, s. f. 1. Grăsime animală sau vegetală cu care se unge ceva sau cineva sau care servește la gătit. ✦ Faptul de a unge. ✧ (Reg.) *Unsoare de pește* = untură de pește. 2. Compus: *unsoarea-pămîntului* = plantă agățătoare cu flori galbene-verzui, cu fructele în forma unor boabe roșii (*Tamus communis*). — Din **uns** (part. lui *unge*) + suf. *-oare.*

ÚNSPREZECE num. card. Numărul care în numărătoare are locul între 10 și 12; se indică prin cifrele 11 și XI. ✧ (Adjectival) *Poate să fi fost de vreo unsprezece ani, cînd am început a învăța* (CREANGĂ). ✧ (Eliptic, indicînd ora, ziua etc.) *Azi sîntem în unsprezece.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Capitolul unsprezece.* — Din **un** + **spre** + **zece.**

ÚNSPREZECELEA, -ZECEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al zecelea și al doisprezecelea. ✧ Expr. *În ceasul al unsprezecelea* = în ultima clipă, înainte de a fi prea tîrziu. — Din **unsprezece** + **le** + **a.**

UNSURÓS, -OÁSĂ, *unsuroși, -oase*, adj. Acoperit, îmbibat, pătat de grăsime sau, *p. ext.*, de orice substanță care murdărește. ✦ (Rar) Cleios, lipicios. — Din **unsoare** + suf. *-os.*

UNT s. n. 1. Grăsime naturală extrasă din laptele unor animale (domestice), folosită ca aliment. ✧ Loc. adv. *Ca untul* = fără efort, ușor. ✧ Expr. *A scoate untul din cineva* = a stoarce de puteri pe cineva, a vlăgui. *Îl bat de-i iese* (sau *să-i iasă*) *untul* = îl bat tare, rău. ✦ (Urmat de determinări care indică proveniența) Grăsime vegetală, ulei. 2. Compus: *untul-vacii* = plantă erbacee cu tulpină simplă, cu flori liliachii, purpurii sau albe, dispuse în ciorchine la vîrful tulpinii (*Orchis Morio*). — Lat. **unctum.**

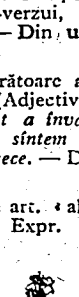

Untul-vacii

UNTÁR[1], *untare*, s. n. Vas de lemn în care se bate untul. — Din **unt** + suf. *-ar.*

UNTÁR[2], *untari*, s. m. Persoană care se ocupă cu prepararea untului. — Din **unt** + suf. *-ar.*

UNTDELÉMN s. n. Ulei extras din măsline; *p. ext.* orice ulei vegetal comestibil. ✧ Expr. *A ieși deasupra ca untdelemnul* = a birui, a învinge. [Var.: **undelémn** s. n.] — Din **unt** + **de** + **lemn** (după v. sl. *drĕvěno maslo*).

UNTDELEMNÍU, -IE, *untdelemnii*, adj. Care e de culoarea untdelemnului. [Var.: **undelemníu, -ie** adj.] — Din **untdelemn** + suf. *-iu.*

UNTIÉRĂ, *untiere*, s. f. Vas în care se ține și se servește untul. [Pr.: *-ti-e-*] — Din **unt** + suf. *-ieră.*

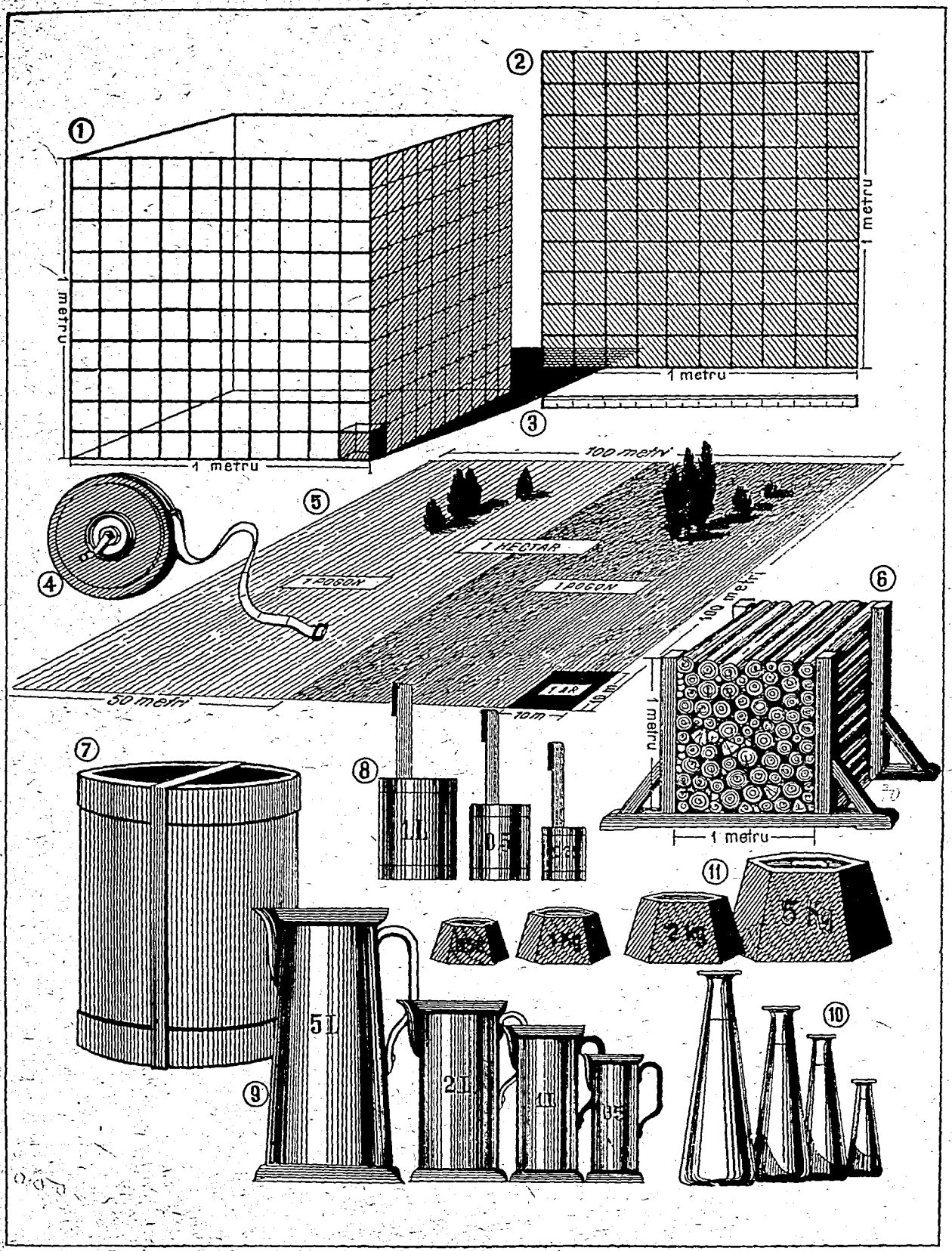

UNITĂȚI DE MĂSURĂ: 1. Metru cub. 2. Metru pătrat. 3. Metru liniar. 4. Metru ruletă. 5. Hectar. 6. Ster. 7. Baniță. 8-9. Măsuri de capacitate pentru lichide. 10. Măsuri de capacitate pentru băuturi. 11. Greutăți.

UNTIȘÓR s. n. (Bot.) 1. Plantă erbacee cu flori galbene-aurii, cu frunzele în formă de inimă care se consumă ca salată *(Ficaria ranunculoides)*. 2. Untul-vacii. — Din **unt** + suf. *-ișor*.

Untișor (1)

UNTÓS, -OÁSĂ, *untoși, -oase*, adj. Care conține mult unt; ca untul; gras. — Din **unt** + suf. *-os*.

UNTÚRĂ s. f. Substanță grasă, insolubilă în apă, obținută prin topirea grăsimii animale și folosită în alimentație, în medicină, în industrie etc. ◇ *Untură de pește* = ulei extras din ficatul unor pești din mările arctice, întrebuințat în medicină (fiind foarte bogat în vitamina D_2 și A). ✦ (Reg.) Osînză (de porc). — Lat. **unctura**.

UNTURÓS, -OÁSĂ, *unturoși, -oase*, adj. (Înv.) Care conține multă untură sau multe grăsimi; ca untura; gras. — Din **untură** + suf. *-os*.

ÚNU, ÚNA num. card. (Cînd însoțește un substantiv are forma *un, o*; cînd ține locul unui substantiv are forma *unul, una*) I. 1. Primul număr din seria numerelor întregi; numărul care reprezintă unitatea; se indică prin cifrele 1 și I. *Unu și cu trei fac patru*. ◇ (Folosit în formarea numeralelor compuse) *Treizeci și unu*. ◇ (În corelație cu «doi», dînd ideea de aproximație) *Îi trăi o zi sau două* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Volumul unu*. ◇ Expr. (Fam.) *Clasa una* = de prima calitate, strașnic, grozav. ◇ (Substantivat) *Mi-e dragă una și-i a mea* (COȘBUC). ◇ Loc. adj. *Tot unul și unul* = numai oameni sau lucruri de valoare, deosebite. ◇ Loc. adv. (Fam.) *De unul singur* = izolat, singur. *(Toți) pînă la unul* = toți, în unanimitate. ◇ (Cu formă feminină și valoare neutră, în expr.) (Reg.) *De una* = de altfel, de altminteri. (Reg.) *De-a una* = a) laolaltă, împreună; b) îndată. *Pînă la unul* = de tot. *În una* (sau *într-una*) = mereu, necontenit. *A merge una* = a merge alături, nedespărțiți. *A fi* (sau *a face* pe cineva) *una cu cineva* ori *cu ceva* = a fi sau a face să fie la fel cu altul, a egaliza. *Una-i una și două-s mai multe* = scurt, fără multă vorbă; știu eu ce fac. *A o ține una și bună* sau (înv.) *a o ține una* = a nu ceda, a fi perseverent. *A da toate pe una* = a risca totul pentru un singur lucru. 2. (Adjectival) Singur, unic. *Unu-i Ochilă pe fața pămîntului* (CREANGĂ). ◇ (Folosit pentru întărirea pronumelui personal) *Eu unul mă duc să deschid* (CREANGĂ). ◇ Compus: (înv. și arh.) *unul-născut* = singur la părinți. 3. (Adjectival) Același, identic. 4. (Precedat de o negație sau în propoziții negative) Nici unul. *Din cîți ne aflăm aice, nu știe a cîrmui unul* (DRĂGHICI). II. (Precedat de «cîte» formează numeralul distributiv corespunzător) *Venea cîte unul să mă vadă*. ◇ (Adjectival) *Intrară fiecare în cîte o baie* (ISPIRESCU). ◇ (Substantivat, în loc. adv.) *Cîte unul-unul* sau *unul cîte unul* = succesiv, pe rînd. *Se înșiră tot cîte unul-unul* (CREANGĂ). ◇ (În corelație cu «doi», dînd ideea de aproximație) *Mai trăsese cîte-o dușcă-două de rachiu* (CREANGĂ). [Gen.-dat. *unuia, uneia* sau (cînd are forma *un, o*) *unui, unei*] — Lat. **unus, -a**.

ÚNUL, ÚNA, *unii, unele*, pron. nehot. 1. (Ține locul substantivelor, fără a da o indicație precisă asupra obiectului) *Pune frate mîna-n șale, să cîntăm una de jale* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ Expr. *Asta-i încă una!* sau *asta încă-i una!* exclamație de mirare (față de comunicarea unui fapt surprinzător sau neobișnuit) sau de nemulțumire (în legătură cu o întîmplare neplăcută). ◇ (În alternanță cu «altul») *Unul are urechi și prinde toate cîntecele, altul are glas frumos* (DAVIDOGLU). ◇ (În corelație cu «altul», exprimă un raport de reciprocitate) *Își luară ziua bună unul de la altul* (ISPIRESCU). ✦ Cineva; oarecare. *Toate sînt așa, zise unul din noi* (NEGRUZZI). ◇ (Cu determinări care indică mai precis sensul substantivelor înlocuite) *Deveni una din cele mai frumoase provincii* (BĂLCESCU). ◇ (Alternanța «unul... unul» corespunde alternanței «unul... altul», «unul... celălalt», «primul... al doilea») *Două cane: Una-i cu vin îndulcit Și nu bea de necăjit, Una-i cu vin pipărat Și nu bea de supărat* (JARNÍK-BÎRSEANU). ◇ Loc. adv. *Unul ca unul* = deopotrivă, la rel. ◇ Expr. *Ca unul care* (sau *ce*) ... = ca cel care, ca o persoană care... *Unul ca acesta* (sau *acela*) = un asemenea om, un astfel de om. ◇ (Uneori cu nuanță peiorativă, folosit pe lîngă nume de persoană) *Unu' Iorgu Badea* (SADOVEANU). ✦ (În alternanță cu «altul») Primul, întîiul. *Nu-ți face una copii, iei alta* (CREANGĂ). 2. (La pl.) O parte din... ✦ (Adjectival) Niște, anumiți. 3. (Cu formă feminină și valoare neutră) Ceva. *Lupul... își pune în gînd una* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Una ca aceasta* (sau *ca asta, ca aceea*) = așa ceva, un asemenea lucru. ◇ (În alternanță cu «altul») *N-apuc bine a scăpa de una și dau peste alta* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Una pentru alta*, se spune cînd cineva întoarce o faptă asemănătoare (rea) pentru alta care i s-a făcut. *(Cu) una cu alta* = compensîndu-se. [Gen.-dat. sg. *unuia, uneia*, pl. *unora*] — Lat. **unus, -a**.

ÚNULEA, ÚNA num. ord. (Precedat de «al», «a», în numeralele compuse, indicînd unitatea care urmează după zeci, sute, mii etc.) *A treizeci și una*. — Din **unu** + **le** + **a**.

ÚRA[1] interj. Exclamație care exprimă însuflețire, entuziasm aprobare; strigăt de luptă al armatelor la atac. ◇ (Substantivat, n., cu pl. *urale*) *Un ura... izbucni din piepturile camarazilor* (MIRONESCU). — Rus **ura** (fr. **hourra**).

URÁ[2], *urez*, vb. I. 1. Tranz. (Construit cu dativul) A formula o dorință de bine la adresa cuiva (cu prilejul unei aniversări, al unui început de acțiune etc.); a felicita. 2. Intranz. A recita «Plugușorul» sau alte colinde, umblînd din casă în casă. — Lat. **orare**.

URAGÁN, *uragane*, s. n. Vînt puternic cu acțiuni distrugătoare; însoțit uneori de ploi torențiale; vijelie. — Fr. **ouragan**.

URANGUTÁN s. m. v. **orangutan**.

URÁNIU s. n. Metal alb, dur, cu proprietăți radioactive. — Fr. **uranium**.

URÁRE, *urări*, s. f. Acțiunea de *a ura* și rezultatul ei.

URÁT[1], *urături*, s. n. Urare. — V. *ura*.

URÁT[2], *urați*, s. m. Sare a acidului uric. — Fr. **urate**.

URÁ[1], (rar) *uri*, s. f. Sentiment puternic de dușmănie față de cineva. — Postverbal al lui **uri**.

URÁ[2], *uri*, s. f. Plantă erbacee cu flori roșii-purpurii, mai rar albe, dispuse într-un fel de spic la vîrful tulpinii *(Gymnadenia conopea)*.

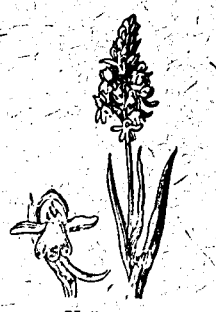

Ură

URĂTÓR, -OÁRE, *urători, -oare*, s. m. și f. Cel care urează (2). — Din **ura**[2] + suf. *-(ă)tor*.

URĂTÚRĂ, *urături*, s. f. Cuvînt sau formulă de urare la adresa cuiva. ✦ Text recitat de colindători cînd umblă cu plugușorul. — Din **ura**[2] + suf. *-(ă)tură*.

URBÁN, -Ă, *urbani, -e*, adj. Care ține de oraș, privitor la oraș; orășenesc. ◇ (În vechea organizare administrativă) *Comună urbană* = oraș. ✦ Fig. (Despre atitudinea sau modul de comportare al cuiva) Politicos, manierat; civilizat. — Fr. **urbain** (lat. lit. **urbanus**).

URBANÍSM s. n Urbanistică. ✦ Fig. Politețe, bună-cuviință. — Fr. **urbanisme**.

URBANÍST, *urbaniști*, s. m. Persoană care se ocupă de probleme de urbanistică. — Fr. **urbaniste**.

URBANÍSTIC, -Ă, *urbanistici, -e*, adj. Care ține de urbanistică, privitor la urbanistică; edilitar. — Din **urbanist** + suf. *-ic*.

URBANÍSTICĂ s. f. Știința, tehnica și arta privitoare la construirea, la amenajarea, la estetica și la organizarea sanitară, economică și socială a orașelor. — Din **urbanist** + suf. *-ică*.

URBANITÁTE s. f. (Rar) Politețe, bună-cuviință. — Fr. **urbanité** (lat. lit. **urbanitas, -atis**).

URBANIZÁ, *urbanizez*, vb. I. Tranz. (Rar) A pune în aplicare principiile urbanistice, pentru a da unei localități aspect de oraș. — Fr. **urbaniser**.

URBÁRIU, *urbarii*, s. n. (Înv.) Registru oficial în care erau trecute proprietățile funciare; carte funciară. — Germ. **Urbarium**.

ÚRBE s. f. (Înv.) Oraș. — Lat. lit. **urbs, -is**.

URCÁ, *urc*, vb. I. 1. Refl., intranz. și tranz. A merge în sus, a (se) sui. ✦ Intranz. (Despre drumuri) A fi înclinat în pantă suitoare. ✦ Intranz. și refl. (Despre plante) A se ridica (cu ajutorul unor organe speciale) prinzîndu-se pe araci, pe ziduri etc. 2. Refl., intranz. și tranz. A (se) sui și a (se) așeza pe ceva mai ridicat. ◇ Expr. (Refl. și tranz.) *A (se) urca pe tron* sau *pe* (ori *în*) *scaunul împărăției* = a veni sau a face să vină la domnie. 3. Refl., intranz. și tranz. A (se) ridica (pînă la o înălțime oarecare); a (se) înălța (în văzduh). ◇ Expr. (Refl.) *A i se urca cuiva băutura la cap*, se spune cînd cineva este amețit de băutură. *A i se urca la cap* = a fi încrezut, înfumurat. 4. Refl. și intranz. (Despre temperatură, presiunea atmosferică, *p. ext.* despre termometre sau barometre) A crește, a se ridica. ✦ Intranz. (Fiz.; despre o mărime scalară) A suferi o variație de creștere a valorii pozitive. 5. Refl. (Despre numere, prețuri, sume) A se ridica la... ◇ Tranz. *A urca prețurile*. 6. Refl. (Despre voce, glas sau ton; *p. ext.* despre cîntece) A crește în intensitate; a se ridica, a se înălța. ◇ Tranz. *A urca tonul*. 7. Refl. și intranz. A merge îndărăt în timp, pînă la..., a data din... — Lat. ***oricare** (= *oriri*).

URCÁRE, *urcări*, s. f. Acțiunea de *a (se) urca* și rezultatul ei.

URCÁT[1] s. n. (Rar) Urcare. — V. *urca*.

URCÁT[2], *-Ă, urcați, -te*, adj. (Despre venituri, sume, prețuri) Sporit, majorat. — V. *urca*.

URCĂTÓR, -OÁRE, *urcători, -oare*, adj. (Rar, despre plante) Care urcă; agățător. — Din **urca** + suf. *-(ă)tor*.

URCIÓR[1], *urcioare*, s. n. 1. Vas de lut (smălțuit) cu gîtul strîmt, cu una sau două toarte, folosit pentru păstrarea lichidelor. *Urciorul nu merge de multe ori la apă* (= nu poți umbla multă vreme cu înșelăciuni fără să fii prins). 2. Loc mai adînc în albia unei ape curgătoare, unde se formează vîrtejuri; bulboană. [Var.: **ulciór** s. n.] — Lat. **urceolus**.

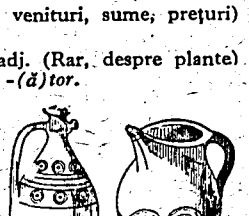

Urcioare

URCIÓR[2], *urcioare*, s. n. Mic furuncul care apare la rădăcina genelor. [Var.: **ulciór** s. n.] — Lat. **hordeolus**.

URCIORÁȘ, *urcioraș*, s. n. Diminutiv al lui *urcior*[1].

URCIORÚȘ[1], *urcioruș*, s. n. Urcioraș. [Var.: **ulciorúș** s. n.] — Din **urcior** + suf. *-uș*.

URCIORÚȘ[2], *urcioruș*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *urcior*[2].

URCÚȘ, *urcușuri*, s. n. Faptul de a urca; loc, drum care este în pantă, care urcă. ◇ Loc. adv. *În urcuș* = în sus, în pantă. — Din **urca** + suf. *-uș*.

URDÁR[1], *urdare*, s. n. 1. Vas, ceaun, căldare în care se fierbe sau în care se păstrează urda. 2. Unealtă cu care se mestecă zerul pus la fiert pentru a se obține urda. — Din **urdă** + suf. *-ar*.

URDÁR[2], *urdari*, s. m. Cioban care face urda la stînă; vînzător de urdă. — Din **urdă** + suf. *-ar*.

URDĂ s. f. Derivat al laptelui de oaie, care se obține prin fierberea zerului gras rămas de la prepararea cașului sau de la alegerea untului. ◇ Compus: *urda-vacii* = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina scoperită cu peri cenușii și cu flori albe *(Lepidium draba)*.

Urda-vacii

URDEÁLĂ s. f. (Reg.) Acțiunea de *a urdi*.

URDÍ, *urdesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A face urdă. — Din urdă.

URDINĂ, *urdín*, vb. I. Intranz. (Înv.) 1. A merge des la cineva sau undeva. 2. A avea diaree. — Lat. **ordinare**.

URDINÁRE, *urdinări*, s. f. (Înv.) Acțiunea de *a urdina* și rezultatul ei; diaree.

URDINÍȘ, *urdinișuri*, s. n. Deschizătură în stup pe unde ies și intră albinele. — Din urdina + suf. *-iș*.

URDOÁRE, *urdori*, s. f. Secreție gălbuie care se depune pe marginea pleoapelor; puchină. — Lat. **horridor, -oris** *(= horridus)*.

URDU-BÉLEA adv. (Înv.) Pe neașteptate, dintr-o dată, nitamnisam. ✦ (Substantivat) Pacoste, belea. *Tu ești urdu-belea!* (La TDRG). — Tc. ordu «tabără» + bela «belea».

URDUCÁ vb. I. v. **hurduca**.

URDURÓS, -OÁSĂ, *urduroși, -oase*, adj. Care are urdori la ochi; p. ext. nespălat, murdar. — Din urdoare + suf. *-os*.

URÉCHE, *urechi*, s. f. I. 1. Fiecare dintre cele două organe așezate simetric de o parte și de cealaltă a capului, constînd dintr-o parte externă, una mijlocie și una internă și constituind aparatul auditiv la om și la animale. ◇ Expr. *A fi numai urechi* sau *a-și deschide urechile în patru*, (rar) *a asculta cu toate urechile* = a asculta foarte atent. *A asculta numai cu o ureche* = a asculta distrat. (Despre vorbe, zvonuri, știri) *A-i ajunge cuiva la ureche* sau *a ajunge la urechea cuiva* = a deveni cunoscut, știut de cineva. *A-i trece cuiva pe la ureche*, se spune cînd cineva aude un lucru numai în treacăt, neprecis. *A-i intra cuiva pe-o ureche și a-i ieși pe alta* (sau *pe cealaltă*), se spune cînd cineva nu reține ceea ce i se spune sau cînd rămîne nepăsător față de spusele cuiva. (Ir.) *A fi urechea satului* (sau *tîrgului*) = a ști tot ce se petrece undeva. ◇ Compuse: *urechea-babei* = ciupercă comestibilă de culoare gălbuie sau trandafirie pe partea exterioară și roșie-portocalie pe partea interioară *(Peziza aurantia)*; urechiușă; *urechea-iepurelui* = numele mai multor specii de plante erbacee din familia umbeliferelor, cu flori galbene sau galbene-aurii *(Bupleurum)*; *urechea-porcului* = plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina ramificată în partea superioară și cu flori mici, albăstrui-violete *(Salvia verticillata)*; (Bot.) *urechea-șoarecelui* = nu-mă-uita; *urechea-ursului* = plantă erbacee cu frunze cărnoase, ovale, ușor dințate și cu flori galbene *(Primula auricula)*. 2. Fig. Facultatea de a auzi; simțul auzului; auz. ✦ (În expr.) *(A avea) ureche muzicală* = (a avea) facultatea de a percepe just (și de a reproduce în mod exact) sunetele muzicale. ◇ Expr. *A cînta după ureche* = a reproduce o melodie după auz (și nu după note). 3. Partea externă cartilaginoasă a aparatului auditiv; auriculă. ◇ Loc. adv. *Pînă peste urechi* = peste măsură, foarte tare, foarte mult. 4. (Fam., în expr.) *(A fi) într-o ureche* = (a fi) smintit, scrintit, țicnit. II. (Pop.) Organul respirator al peștilor; branhie. III. 1. Gaura acului prin care se petrece ața sau șfoara. 2. Cheotoare de piele sau de pînză care se coase la marginea de sus a ghetelor sau a cizmelor, cu ajutorul căreia se trage încălțămintea în picior. 3. Toartă; inel, belciug. ✦ Proeminență în formă de cîrlig la capătul de sus al leucii carului, de care se sprijină lanțul sau veriga care leagă loitrele de leucă. ✦ Ochi, laț, juvăț la capătul ștreangului; valul ștreangului. 4. (La pl.) Porțiune ieșită în afară dintr-o zidărie, amenajată pentru a ușura fixarea unui toc de fereastră sau de ușă, pentru a susține un ornament etc. — Lat. **orícla** *(= auricula)*.

Urechea-babei

Urechea-porcului

Urechea-ursului

URECHEÁ, *urechez*, vb. I. Tranz. A trage pe cineva de urechi; p. ext. a bate, a chelfăni (un copil). — Din **ureche**.

URECHEÁLĂ, *urecheli*, s. f. Pedeapsă prin tragere de urechi; p. ext. bătaie, chelfăneală. — Din ureche + suf. *-eală*.

URECHEÁT, -Ă, *urecheați, -te*, adj. Cu urechi mari. ✦ (Substantivat) Poreclă dată iepurelui și măgarului. — V. *ureche*.

Urechelniță

URECHÉLNIȚĂ, *urechelnițe*, s. f. I. (Zool.) 1. Insectă de culoare castanie, cu corpul alungit, cu elitrele scurte, avînd la capătul abdomenului două prelungiri în formă de foarfece *(Forficula auricularia)*. 2. Miriapod cu capul mare, cu antenele lungi, cu ultima pereche de picioare mai lungă și îndreptată îndărăt *(Lithobius forficatus)*. 3. Circăiac. II. Plantă erbacee cu frunze ovale terminate printr-un vîrf ascuțit, cu flori roșii sau roz așezate în partea superioară a tulpinii *(Sempervivum tectorum)*. ✦ (Bot.) Urechea-iepurelui. III. Linguriță lunguiață cu care se curăță cleiul din urechi. IV. (Rar) Bubă specifică care apare uneori la urechi. — Din ureche + suf. *-elniță*.

URECHIÚȘĂ, *urechiușe*, s. f. I. Diminutiv al lui *ureche*. 2. Numele mai multor ciuperci, cele mai cunoscute fiind: a) ciupercă comestibilă cu pălăria în formă de pîlnie de culoare roz-portocalie sau roșcată *(Cantharellus cibarius)*; b) urechea-babei. 3. (Pop.) Colțunași umpluți cu carne, care se fierb în supă.

Ureter

UREDINÁLE s. f. pl. Familie de ciuperci microscopice, parazite. — După fr. **urédinées**.

UREDINOFLÓRĂ s. f. Floră a uredinalelor.

UREDINOLÓGIC, -Ă, *uredinologici, -e*, adj. Care ține de uredinale, privitor la uredinale.

URÉE s. f. Substanță organică albă, cristalizată, care se găsește în sînge și în urină; se obține și pe cale sintetică, fiind folosită ca îngrășămînt agricol sau la fabricarea unor mase plastice, a unor cleiuri etc. — Fr. **urée**.

URÉMIC, -Ă, *uremici, -e*, adj. De uremie. *Fenomene uremice*. — Fr. **urémique**.

UREMÍE s. f. Intoxicație a organismului cu uree și cu acid uric care se acumulează în sînge (neputînd fi eliminate din cauza insuficienței funcțiilor renale). — Fr. **urémie**.

URETÉR, *uretere*, s. n. Fiecare dintre cele două canale care leagă rinichii de vezica urinară. — Fr. **uretère** (<gr.).

URETRÁL, -Ă, *uretrali, -e*, adj. Care aparține uretrei, privitor la uretră. *Canal uretral*. — Fr. **urétral**.

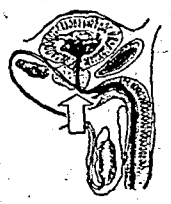

Uretră

URÉTRĂ, *uretre*, s. f. Canal prin care se scurge urina din vezica urinară în exterior — Fr. **urètre** (<gr.).

URETRÍTĂ s. f. Boală care constă în inflamarea mucoasei uretrei. — Fr. **urétrite**.

URETROSCÓP, *uretroscoape*, s. n. Instrument care servește la examinarea mucoasei uretrale. — Fr. **urétroscope**.

URGÉNT, -Ă, *urgenți, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care necesită o rezolvare imediată; care nu suferă amînare; grabnic. ✦ (Despre telegrame) Care este expediat cu precădere, pentru a sosi mai repede. — Fr. **urgent** (lat. lit. **urgens, -ntis**).

URGENTÁ, *urgentez*, vb. I. Tranz. A accelera, a grăbi mersul unei lucrări. — Din **urgent**.

URGÉNȚĂ s. f. Necesitate de a rezolva imediat o problemă. ◇ Loc. adv. *De urgență* = imediat, repede, fără întîrziere. — După fr. **urgence**.

URGÍE, *urgii*, s. f. I. Năpastă, nenorocire. ◇ Loc. adj. *De urgie* = aducător de nenorociri. ✦ (Pop.) Epitet injurios dat unei femei rele. 2. Pornire, faptă de om rău; ură, furie. ◇ (În imprecații) *Bată-i urgia lui dumnezeu* (ALECSANDRI). ◇ Expr. (Înv.) *A pune pe cineva la urgie* = a persecuta pe cineva. 3. Fig. Dezlănțuirea forțelor naturii; prăpăd. — Lat. **orgia**.

URGISÍ, *urgisesc*, vb. IV. 1. Tranz. A năpăstui, a oropsi; a desconsidera. 2. Refl. (Înv.) A se supăra, a se înfuria. — Ngr. **orgizome** (după *urgie*).

URGISÍRE, *urgisiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) urgisi*; năpăstuire, ură; dispreț.

URGISÍT, -Ă, *urgisiți, -te*, adj. 1. Năpăstuit, persecutat. ◇ (Substantivat) *Nu puteau ca să prevadă c-am să fiu un urgisit* (MACEDONSKI). ✦ (Despre obiecte) Aruncat, părăsit, desconsiderat. 2. Nesuferit, rău, afurisit. ✦ Blestemat; necurat. ◇ (Substantivat) *Urgisita de zmeoaică unde venea, mare, venea, turbată de mînie* (ISPIRESCU). — V. *urgisi*.

URIADNIC, *uriadnici*, s. m. (Înv.) Subofițer în armata țaristă; funcționar inferior în poliția rurală din timpul țarilor. — Rus **urjadnik**.

URIÁȘ, -Ă, *uriași, -e*, s. m. și f. 1. Personaj din basme, închipuit sub forma unui om extraordinar de mare și de puternic; (sens curent) om foarte înalt și voinic. ✦ (Adjectival) De proporții neobișnuite; mult mai mare decît normal. 2. Fig. Personalitate de seamă; titan gigant. — Magh. **óriás**.

URÍC[1] adj. m. (În expr.) *Acid uric* = acid organic care se găsește în sînge și în urină, rezultînd din arderea proteinelor. — Fr. **urique.**

URÍC[2], *urice*, s. n. (Înv. și arh.) 1. Posesiune de veci, dobîndită prin donație domnească sau prin cumpărare și care se poate transmite prin moștenire. V. *obcină*. 2. Act de proprietate; *p. ext.* orice document; hrisov, zapis. — Magh. **őrök.**

URICÁR, *urieari*, s. m. (Înv.) Scriitor de urice, redactor al actelor în cancelariile domnești; logofăt, pisar. — Din **uric**[2] + suf. *-ar*.

URICIÓS, -OÁSĂ adj. v. **uriclos.**

URICIÚNE s. f. v. **uriclune.**

URIEȘÉSC, -EÁSCĂ, *urieșești*, adj. (Înv.) De proporția uriașilor; uriaș. — Din **uriaș** + suf. *-esc*.

URIEȘÍȚĂ, *urieșițe*, s. f. (Rar) Personaj din basme închipuit ca o femeie uriașă. — Din **uriaș** + suf. *-iță*.

URINÁ, *urinez*, vb. I. Intranz. A elimina urina din vezica urinară. — Fr. **uriner.**

URINÁL, *urinale*, s. n. Vas de sticlă folosit în spitale pentru ca bolnavii să poată urina fără a se da jos din pat. — Fr. **urinal** (lat. lit. **urinal**).

URINÁR, -Ă, *urinari, -e*, adj. Care aparține organelor de secretare a urinii; care servește la filtrarea sau evacuarea urinii; excretor. *Căile urinare.* — După fr. **urinaire.**

URINÁRE s. f. Acțiunea de *a urina*.

URÍNĂ s. f. Lichid secretat de rinichi și eliminat prin organele urinare. — Fr. **urine** (lat. lit. **urina**).

URINIFÉR, -Ă, *uriniferi, -e*, adj. Privitor la urină sau la organele urinare. — Fr. **urinifère.**

URÎ, *urăsc*, vb. IV. 1. Tranz. A nutri un sentiment puternic de antipatie, de dușmănie împotriva cuiva sau a ceva; a nu putea suferi pe cineva sau ceva. 2. Refl. A se plictisi, a se sătura de ceva sau de cineva. ◇ Expr. *A i se urî cu viața* sau (tranz., reg.) *a-și urî zilele* = a se sătura de viață. — Lat. ***horrire** *(= horrere, horrescere)*.

URÎCIÓS, -OÁSĂ, *urîcioși, -oase*, adj. Antipatic, nesuferit, neplăcut. [Var.: **uriclós, -oásă** adj.] — Din **urî** + suf. *-ic-ios*.

URÎCIÚNE, *urîciuni*, s. f. 1. Ființă cu înfățișare respingătoare; monstru, pocitură, pocitanie. 2. (Înv. și reg.) Ură, dușmănie, dispreț. [Var.: **uriciúne** s. f.] — Din **urî** + suf. *-ic-iune*.

URÎT[1] adv. Într-un mod neplăcut, nearmonios, nepotrivit, imoral. ◇ Expr. *A se uita urît la cineva* = a privi cu dușmănie pe cineva. — V. *urî*.

URÎT[2] s. n. Stare sufletească apăsătoare provocată de singurătate, de lipsă de ocupație etc.; plictiseală; indispoziție. ◇ Loc. prep. *De urîtul (cuiva* sau *a ceva)* = **a)** din cauza plictiselii sau aversiunii provocate de cineva (sau de ceva); b) (rar) de dorul cuiva. ◇ Expr. *A-i fi* (cuiva) *urît* = a se plictisi. *A muri de urît* = a se plictisi foarte tare. *A-și face de urît* = a se distra, a-și alunga plictiseala. *A ține cuiva de urît* = a distra pe cineva, a face să nu se plictisească. — V. *urî*.

URÎT[3], **-Ă**, *urîți, -te*, adj. 1. Care are o înfățișare neplăcută, lipsită de armonie; pocit, hîd, hidos. 2. Care displace, trezește repulsie; necuviincios. *Purtări urîte.* ◇ Expr. *A-i fi urît* (cuiva) = a deștepta sentimente neplăcute. ✦ Neplăcut; grav. 3. (Despre timp) Posomorît, ploios, friguros. — V. *urî*.

URÎTÓR, -OÁRE, *urîtori, -oare*, adj. Care urăște, care dușmănește. — Din **urî** + suf. *-(i)tor*.

URÎȚÉL, -ÍCĂ, *urîței, -ele*, adj. Diminutiv al lui *urît*[3]; cam urît.

URÎȚÉNIE, (2) *urîțenii*, s. f. 1. Faptul de a fi urît, starea a ceea ce este urît. 2. Ființă urîtă; pocitanie, sluțenie. — Din **urît**[3] + suf. *-enie*.

URÎȚÍ, *urîțesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni urît; a (se) sluți, a (se) poci. — Din **urît**[3].

URÎȚÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) urîți* și rezultatul ei.

URÎȚÎT, -Ă, *urîțiți, -te*, adj. Care a devenit urît. — V. *urîți*.

URLĂ, *urlu*, vb. I. Intranz. 1. (Despre animale) A scoate strigăte, urlete prelungi. ✦ Intranz. și tranz. A vorbi în gura mare; a țipa, a zbiera; a plînge cu hohote; a cînta foarte tare, *fig.* (despre un sat, un tîrg, o colectivitate) a clocoti, a fremăta. ✦ (Despre vînt, viscol etc.) A produce zgomote puternice; a vîjîi, a vui. ◇ Expr. *A-i urla* (cuiva) *capul* (sau *urechile*) = a-i vîjîi (cuiva) capul (sau urechile) din cauza unei boli, a beției etc.; a fi amețit. *A-i urla* (cuiva) *prin cap* = a-i trece (cuiva) prin minte, a-i trăsni. 2. (Reg.) A coborî repede pe un teren înclinat. — Lat. **ululare.**

URLÁT s. n. Faptul de *a urla*.

URLĂȚI s. m. (Rar, în expr.) *A se duce pe urlați* = a o rupe la fugă (urlînd); a fugi. — Din **urla.**

URLĂTOÁRE, *urlători*, s. f. Pîrău care curge cu zgomot din înălțimea unui munte; cascadă. — Din **urla** + suf. *-(ă)toare*.

URLĂTÓR, -OÁRE, *urlători, -oare*, adj. Care urlă, care vuiește. — Din **urla** + suf. *-(ă)tor*.

URLEÁN s. n. (Reg.) Vopsea de culoare cărămizie, folosită în industria casnică.

ÚRLET, *urlete*, s. n. 1. Strigăt puternic și prelung scos de oameni sau de animale. 2. Zgomot produs de elemente ale naturii, de arme de foc etc.; vuiet; *fig.* clocot, freamăt. — Din **urla** + suf. *-et*.

URLÓI, *urloaie*, s. n. (Reg.) Burlan.

URLUÍ, *urluiesc*, vb. IV. Tranz. A măcina porumb, orz, ovăz etc. pentru a face urluială. [Var.: **urui** vb. IV] — Magh. **őrölni.**

URLUIÁLĂ, *urluieli*, s. f. Porumb, orz, ovăz etc. măcinat mare, întrebuințat ca hrană pentru animale. [Var.: **uruiálă** s. f.] — Din **urlui** + suf. *-eală*.

URLUÍT, -Ă, *urluiți, -te*, adj. 1. (Despre unele cereale) Măcinat mare; zdrobit, fărîmat. 2. Fig. (Reg.) Amețit, zăpăcit (de boală, de oboseală). [Var. **uruít, -ă** adj.] — V. *urlui*.

URLUITOÁRE, *urluitori*, s. f. Mașină care servește la urluirea boabelor furajere sau a turtelor de semințe oleaginoase. [Var.: **uruitoáre** s. f.] — Din **urlui** + suf. *-(i)toare*.

URLÚP[1] interj. Cuvînt care imită sunetele caracteristice scoase de porumbei sau de alte păsări. — Onomatopee.

URLÚP[2], *urlupi*, s. m. Prună închircită și uscată înainte de a ajunge la maturitate (din cauza unei ciuperci parazite).

URM, *urmuri*, s. n. (Bot.) Mojdrean. — Lat. **ornus** (după *ulm*).

URMÁ, *urmez*, vb. I. 1. Tranz. și intranz. A merge în urma cuiva; *p. ext.* a pleca împreună cu cineva, a însoți. ✦ Tranz. Fig. A fi alături de cineva. *Și-a urmat prietenii și la bucurii și la necazuri* (SADOVEANU). ✦ Refl. A merge unul după altul, formînd un șir. 2. Tranz. A-și îndrepta pașii după un fir conducător. *Urcau muntele urmînd valea riului.* ✦ Tranz. și intranz. A respecta o indicație, a se conduce după..., a proceda conform cu... ✦ Tranz. (Rar) A urmări o problemă științifică, un studiu. 3. Tranz. și intranz. A frecventa un curs școlar. 4. Tranz. și intranz. A veni, în timp, după cineva sau ceva (luîndu-i locul); a succeda. ◇ Refl. *Ca azi va fi ziua de mîne, Ca mîni toți anii s-or urma* (EMINESCU). ✦ Intranz. A succeda cuiva la tron sau în altă funcție. ✦ Intranz. A-și avea locul după cineva într-o ierarhie. 5. Tranz. și intranz. A duce mai departe un lucru început; a continua. ◇ (**Intranz.**, în expr.) *Va urma* = indicație pusă la sfîrșitul unui text tipărit într-o publicație periodică, pentru a arăta că textul este numai o parte a unei lucrări mai mari, care va apărea în fragmente succesive în numerele viitoare ale publicației. ✦ Intranz. A continua vorba începută, a spune mai departe. 6. Intranz. A avea loc, a se produce, a se desfășura. 7. Tranz. (Are valoare de semiauxiliar) A însemna. *Dar pentru că este o providență... prin aceea nu urmează că omul este un instrument orb al fatalității* (BĂLCESCU). — Din **urmă.**

URMÁRE, *urmări*, s. f. 1. Acțiunea de *a urma* și rezultatul ei; consecință, concluzie, rezultat. ◇ Loc. conj. *Prin* (sau, înv., *în) urmare* = așadar, deci. ✦ Continuare a unei lucrări, a unei acțiuni; desfășurare. ◇ Expr. *A da urmare* = a pune în aplicare, a lua în considerație. 2. (Înv.) Procedeu, faptă, purtare.

URMÁȘ, -Ă, *urmași, -e*, s. m. și f. 1. Continuator al unei familii (considerat în raport cu cei din generațiile anterioare lui); descendent, odraslă. ✦ Moștenitor, succesor. 2. Fig. Continuator al unei opere, al unei tradiții; persoană care a primit o moștenire spirituală. 3. Succesor într-o demnitate. — Din **urmă** + suf. *-aș*.

ÚRMĂ, *urme*, s. f. I. 1. Semn concret lăsat de un obiect pe locul unde a stat. ◇ Expr. *Pe urma* (sau *pe urmele) cuiva* (sau *a ceva)* = prin locurile pe unde a trecut sau a existat cineva (sau ceva). *A merge* (sau *a călca) pe urmele cuiva* = a imita pe cineva. *A pierde* (sau *a nu mai da de) urma cuiva* = a nu mai ști nimic despre cineva. *Nici urmă* sau *fără urmă de...* = de loc, nici un pic. *A da de* (sau *a găsi) urma cuiva* = a găsi pe cineva, după o căutare anevoioasă. 2. Punct sau stadiu ultim; sfîrșit. *La toate urma alege* (PANN). ✦ (Înv.) Urmare, consecință, rezultat. 3. (Mat.) Punct în care o curbă intersectează o anumită suprafață. ✦ Curbă de-a lungul căreia o suprafață intersectează altă suprafață. II. (În expr.) *Din urmă* = **a)** din spate, dindărăt; **b)** de la locul unde am rămas. *În urmă* = **a)** în spate, îndărăt; b) mai tîrziu, apoi; **c)** mai de mult. *A rămîne în urmă* = a se lăsa întrecut de alții pe drum sau, *fig.*, în activitate, în muncă. (Despre ceas) *A fi* (sau *a merge, a rămîne) în urmă* = a merge mai încet, arătînd o oră mai mică decît cea oficială. *Pe urmă* = mai tîrziu, ulterior. *(Pînă) la urmă* = în ultimul moment, la sfîrșit de tot. *În cele din* (sau *de pe) urmă* sau *la* (rar *în) urma urmei* (sau *urmelor)* = la sfîrșitul unui șir, unei succesiuni, după ce s-a terminat tot; *p. ext.* în definitiv, așa zicînd. *La urmă* sau *la urma cuiva* = la locul de baștină al cuiva. *Cerînat mai șezu cît șezu la Curte, apoi se întoarse la urma lui* (GANE). *Din urmă* = precedent, anterior. *(Cel* sau *cel mai) de pe* (sau *din) urmă* = ultimul (dintr-o succesiune). *Ceasul de pe* (sau *din) urmă* = momentul dinainte de moarte. *În urma cuiva* (sau *a ceva)* = **a)** în spatele cuiva (sau a ceva); b) după aceea, mai tîrziu; **c)** drept consecință a... *(De) pe urma cuiva* (sau *a ceva)* = rămas, dobîndit, obținut de la cineva, rezultat din cauza cuiva (sau a ceva). — Lat. **orma.**

URMĂRÍ, *urmăresc*, vb. IV. Tranz. 1. A se lua după cineva, a merge (în ascuns) pe urmele cuiva (pentru a-i supraveghea mișcările sau pentru a-l ajunge, a-l prinde). ✦ A ține sub observație, a supraveghea. ✦ A face demersuri judiciare împotriva cuiva. 2. A se ține de o linie, de o indicație. 3. A însoți pe cineva sau ceva cu privirile, cu gîndul. ✦ A privi ceva în mișcare, în desfășurare. 4. Fig. A obseda. 5. A se ocupa de viața, de activitatea, de manifestările cuiva. ✦ A se ocupa în mod stăruitor de o manifestare sau de o mișcare socială, științifică, politică. ✦ A studia, a examina. ✦ A asculta o expunere orală, executarea unei compoziții muzicale etc. (comparînd cu textul scris, cu partitura etc.). 6. A avea drept scop, a tinde la... — Din **urmă.**

URMĂRÍRE, *urmăriri*, s. f. Acțiunea de *a urmări* și rezultatul ei; fugărire, supraveghere; controlare.

URMĂRÎT, -Ă, *urmăriți, -te*, s. m. și f. Persoană pusă sub urmărire (pentru a fi supravegheată, prinsă, arestată). — V. *urmări*.

URMĂRITÓR, *urmăritori*, s. m. Persoană care urmărește pe cineva (pentru a supraveghea, a prinde, a aresta). — Din **urmări** + suf. *-(i)tor*.

URMĂTÓR, -OÁRE, *următori, -oare*, adj. 1. Care urmează, în timp sau în spațiu, după cineva sau ceva. ✦ (Substantivat, înv.) Urmaș, succesor. ✦ Care este arătat în cele ce urmează. *Scrise răvașul următor* (NEGRUZZI). 2. (Rar) Care urmează întocmai un sfat, o poruncă. — Din **urma** + suf. *-(ă)tor*.

URMIȘOÁRĂ, *urmișoare*, s. f. (Pop.) Urmuliță. — Din **urmă** + suf. *-iș-oară*.

URMULIȚĂ, *urmulițe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *urmă*.

URMUȘOÁRĂ, *urmușoare*, s. f. (Pop.) Urmuliță. — Din **urmă** + suf. *-uș-oară*.

URMUȚĂ, *urmuțe*, s. f. (Pop.) Urmuliță. — Din **urmă** + suf. *-uță*.

URNĂ, *urne*, s. f. 1. Vas în care se păstrează cenușa morților incinerați. 2. Unitate de măsură la romani, de aproximativ 2,7 litri. 3. Cutie prevăzută cu o deschizătură îngustă, pe unde se introduc buletinele de vot, numerele unei loterii etc. — Fr. **urne** (lat. lit. **urna**).

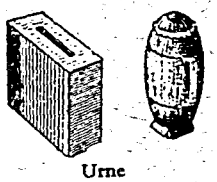

Urne

URNÍ, *urnesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) mișca din loc. ◇ Expr. (Refl.) *A (nu) se da urnit* = a (nu) se hotărî să plece. ✦ Refl. (Fam.) A părăsi (cu greutate) localitatea unde se află; a pleca. ✦ Tranz. A pune în funcție o mașină, un sistem tehnic. — Slav (v. sl. **urinǫti**).

URNÍRE, *urniri*, s. f. Acțiunea de *a (se) urni* și rezultatul ei; mișcare, clintire.

UROBILÍNĂ s. f. Pigment biliar (colorant al urinei). — Fr. **urobiline**.

UROLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul aparatului urinar și (la bărbați) cu cel al aparatului genital. — Fr. **urologie** (<gr.).

Urs

UROSCOPÍE, *uroscopii*, s. f. Examen de laborator al urinei. — Fr. **uroscopie** (<gr.).

UROTROPÍNĂ, *urotropine*, s. f. Substanță solidă cu gust dulce-amărui, folosită ca antiseptic al căilor urinare. — Fr. **urotropine**.

URS, *urși*, s. m. 1. Mamifer carnivor cu trupul masiv, acoperit de o blană brună-negricioasă sau roșcată, cu botul ascuțit și cu coada scurtă (*Ursus arctos*). ◇ *Urs alb* (sau *polar*) = urs care trăiește în regiunile înghețate din nord, al cărui corp este acoperit cu blană albă (*Ursus maritimus*). ◇ Expr. *A vinde pielea ursului din pădure* sau *tocmeala în târg și ursul în crâng* = a conta pe un lucru înainte de a fi sigur că-l obții. *A trage nădejde ca ursul de coadă* = a nădăjdui lucruri imposibil de realizat. (În basme) *De când se băteau urșii în coadă* = foarte demult. (Glumeț) *De-aia n-are ursul coadă*, se spune acelora care au o purtare nepotrivită cu situația lor, cu momentul respectiv etc. ✦ Fig. Om greoi, ursuz, nesociabil. 2. Boț de mămăligă cu brânză la mijloc. 3. Compus: *urechea-ursului* = plantă erbacee cu frunze cărnoase, ovale, ușor dințate și cu flori galbene (*Primula auricula*). 4. Fiecare dintre grinzile longitudinale ale unui pod de lemn. ✦ Fiecare dintre stâlpii care susțin talpa prispei la casele țărănești. — Lat. **ursus**.

Urs alb

URSÁC, *ursaci*, s. m. (Pop.) Urs de 1-2 ani. — Din **urs** + suf. *-ac*.

URSÁR, *ursari*, s. m. Cel care umblă cu urși dresați și îi pune să joace. — Din **urs** + suf. *-ar*.

URSĂ, *urse*, s. f. (Reg.) Ursoaică. ◇ Compuse: *ursa-mare* = carul-mare; *ursa-mică* = carul-mic. — Lat. **ursa**.

URSĂREÁSĂ, *ursărese*, s. f. Soția ursarului. — Din **ursar** + suf. *-easă*.

URSĂRÉSC, -EÁSCĂ, *ursărești*, adj. (Rar) De urs. ✦ Care aparține ursarului, privitor la ursar. — Din **ursar** + suf. *-esc*.

URSĂRÍME s. f. (Rar) Mulțime de ursari. — Din **ursar** + suf. *-ime*.

URSĂRÍȚĂ, *ursărițe*, s. f. (Rar) Ursăreasă. — Din **ursar** + suf. *-iță*.

URSEÁLĂ, *urseli*, s. f. Ursire. — Din **ursi** + suf. *-eală*.

URSÉSC, -EÁSCĂ, *urșești*, adj. 1. (În descântece) (Ca) de urs. 2. (În expr.) *Măr ursesc* = varietate de mere roșii și dulci. *Prune urșești* = varietate de prune rotunde, roșietice, care se coc târziu. — Din **urs** + suf. *-esc*.

URSÍ, *ursesc*, vb. IV. Tranz. (În superstiții) A hotărî dinainte soarta unei ființe sau a unui lucru; a meni, a predestina. ✦ A face farmece. — Comp. ngr. **orizo** (viit. **oriso**).

URSÍRE s. f. (Rar) Faptul de *a ursi*; vrajă.

URSÍT, -Ă, *ursiți, -te*, adj. (În superstiții, despre soartă) Care a fost stabilit de mai înainte; menit, predestinat. ✦ (Substantivat) Persoană considerată ca fiind predestinată să devină soț (sau soție) cuiva. — V. *ursi*.

URSÍTĂ, *ursite*, s. f. (În superstiții) 1. Destin, soartă; fatalitate. ◇ Expr. (Reg.) *A face* (cuiva) *pe ursită* = a vrăji pe cineva (pentru a-i lua soțul, soția, iubitul). 2. Ursitoare (1). — V. *ursi*.

URSITOÁRE, *ursitoare*, s. f. (În superstiții) 1. Ființă imaginară despre care se crede că are darul de a hotărî soarta omului de la naștere. 2. (Înv.) Soartă, destin, ursită. [Pl. și: *ursitori*] — Din **ursi** + suf. *-(i)toare*.

URSITÓR, -OÁRE, *ursitori, -oare*, adj. (În superstiții) Care ursește. ✦ (Substantivat) Persoană considerată ca fiind predestinată să devină soț (sau soție) cuiva. — Din **ursi** + suf. *-(i)tor*.

URSOÁICĂ[1], *ursoaice*, s. f. 1. Femela ursului. 2. Coș mai mic, care trage fumul de la o sobă lăturalnică și îi dă drumul într-un coș mai mare; coș de nuiele lipite cu pământ, construit deasupra cuptorului, prin care iese fumul. 3. Stâlp sau bârnă de susținere la o clădire. — Din **urs** + suf. *-oaică*.

URSOÁICĂ[2], *ursoaice*, s. f. (Pop.) Ursitoare. — Din **ursi** + suf. *-oaică*.

URSOÁIE, *ursoi*, s. f. 1. (Rar) Ursoaică[1]. 2. Fiecare dintre bârnele în ale căror scobituri se fixează jugul joagărului. — Din **urs** + suf. *-oaică*.

URSULÉȚ, *ursuleți*, s. m. Diminutiv al lui *urs*; pui de urs.

URSULÍNĂ, *ursuline*, s. f. Călugăriță dintr-un ordin călugăresc catolic (care se consacră educației fetelor și îngrijirii bolnavilor). — Fr. **ursuline**.

URSÚZ, -Ă, *ursuzi, -e*, adj. Morocănos, posac, neprietenos, necomunicativ. ✦ Fig. (Despre obiecte) Lipsit de atracție, respingător. [Var.: **hursúz, -ă** adj.] — Tc. **uğursuz**.

URSUZÉNIE s. f. (Rar) Atitudine neprietenoasă, comportare de om ursuz. — Din **ursuz** + suf. *-enie*.

URSUZLÍC s. n. (Înv.) 1. Nenoroc, ghinion, pacoste. 2. Ursuzenie. [Var.: **hursuzlíc** s. n.] — Tc. **uğursuzluk**.

URȘINÍC s. n. (Înv.) Catifea. — Comp. it. **oloserico** (<gr. *olosirikos*).

URTICACÉE, *urticacee*, s. f. (La pl.) Familie de plante erbacee cu flori monoice, rar dioice, reunite în spice așezate la baza frunzelor; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. — Fr. **urticacées**.

URTICÁNT, -Ă, *urticanți, -te*, adj. (Rar) Care urzică, usturător. — Fr. **urticant**.

URTICÁRIE, *urticarii*, s. f. Boală care se manifestă prin apariția pe piele a unor bășicuțe de culoare roșie, însoțite de mâncărime. ✦ (Pop.) Eczemă. — După fr. **urticaire**.

URUÍ[1] vb. IV. v. **hurui**.

URUÍ[2] vb. IV. v. **urlui**.

URUIÁLĂ s. f. v. **urluială**.

URUIÓC, *uruioace*, s. n. (Pop.) Partea urzelii de la capătul pânzei, care nu se mai poate țese și care se taie și se aruncă atunci când se scoate pânza din război. — Comp. ucr. **uryvok**, sb. **urivak**.

URUÍT, -Ă adj. v. **urluit**.

URUITOÁRE s. f. v. **urluitoare**.

URUITÚRĂ s. f. v. **huruitură**.

URZÁR, *urzare*, s. n. Urzitor[1]. — Din **urzi** + suf. *-ar*.

URZEÁLĂ, *urzeli*, s. f. 1. Ansamblul firelor textile montate în război, printre care se petrece firul de bătătură pentru a se țese. 2. Fig. (Rar) Alcătuire, conformație, structură. 3. Fig. Intrigă, uneltire, complot. — Din **urzi** + suf. *-eală*.

URZÍ, *urzesc*, vb. IV. Tranz. 1. A pregăti urzeala pentru țesut (trecând firul de pe mosor pe alergătoare sau pe urzitoare, de unde se montează apoi pe război). 2. A funda, a întemeia, a clădi. ✦ Intranz. A lua ființă, a se forma, a se înfiripa. 3. Fig. A întocmi, a alcătui, a concepe, a plăsmui. ✦ A născoci, a scorni, a inventa. 4. Fig. A pune la cale, a plănui în ascuns; a unelti, a complota. 5. Fig. (Rar) A ursi. — Lat. **ordire**.

URZICA, *urzic*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A(-și) produce o usturime dureroasă (și o bășicare) a pielii prin atingere de sau cu urzici ori de sau cu alte plante urticante. 2. Tranz. Fig. A înțepa cu vorba, a batjocori. — Din **urzică**.

URZICÁR[1], *urzicare*, s. n. 1. (Rar) Loc pe care cresc multe urzici. 2. (Reg.) Pânză cu care se acoperă fața și trupul mortului. — Din **urzică** + suf. *-ar*.

URZICÁR[2], *urzicari*, s. m. (Reg.) 1. Pasăre mică, cu pene negricioase, care trăiește mai ales prin urzici. 2. Fluture mic, roșiatic, cu pete mari, negre, a cărui omidă, de culoare neagră, trăiește pe urzici (*Vanessa urticae*). — Din **urzică** + suf. *-ar*.

URZICÁRE, *urzicări*, s. f. Acțiunea de *a (se) urzica* și rezultatul ei.

URZICÁT, -Ă, *urzicați, -te*, adj. Cu pielea iritată, bășicată de urzici. — V. *urzica*.

URZÍCĂ, *urzici*, s. f. 1. Plantă erbacee cu flori verzi, dispuse în ciorchine, așezate la subsuoara frunzelor, cu tulpina și frunzele acoperite cu peri urticanți *(Urtica dioica)*. ✧ Compuse: *urzică-moartă* = a) plantă erbacee cu flori roșii-purpurii *(Lamium maculatum)*; b) sugel; *urzică-mică* = plantă erbacee cu tulpina în formă de fus și cu flori verzi, monoice *(Urtica urens)*. 2. Țesătură fabricată din fibrele urzicii (1), din care se confecționează saci. 3. Compus: *urzică-de-mare* = animal marin, a cărui înțepătură provoacă o iritație a pielii. — Lat. **urtica.**

Urzică

Urzică-moartă (a)

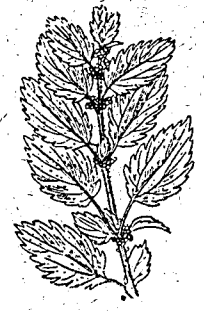

Urzică-mică

URZICĂTÓR, -OÁRE, *urzicători, -oare*, adj. Care urzică, care produce usturime. — Din **urzica** + suf. *-(ă)tor.*

URZICĂTÚRĂ, *urzicături*, s. f. Iritație a pielii în urma atingerii cu urzici. — Din **urzica** + suf. *-(ă)tură.*

URZICÓS, -OÁSĂ, *urzicoși, -oase*, adj. (Rar, despre un teren) Acoperit de urzici. — Din **urzică** + suf. *-os.*

URZICÚȚĂ, *urzicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *urzică.*

URZÍRE, *urziri*, s. f. Acțiunea de *a urzi.*

URZÍT s. n. Urzire. — V. *urzi.*

URZITOÁRE, *urzitoare*, s. f. 1. Urzitor[1]. 2. (Rar) Ursitoare. — Din **urzi** + suf. *-(i)toare.*

URZITÓR[1], *urzitoare*, s. n. Mașină cu care se fac urzeli (1). — Din **urzi** + suf. *-(i)tor.*

URZITÓR[2], -OÁRE, *urzitori, -oare*, s. m. și f. 1. Persoană care urzește pînza. 2. Fig. Uneltitor, conspirator, complotist. — Din **urzi** + suf. *-(i)tor.*

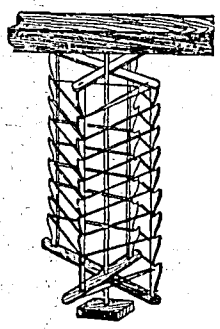

Urzitor

URZÓI, *urzoaie*, s. n. (Reg.) Urzitor[1]. — Din **urzi** + suf. *-oi.*

USCÁ, *usúc*, vb. I. 1. Tranz. A scoate umiditatea dintr-un obiect printr-un procedeu mecanic sau prin expunere la soare, la vînt, la foc; a zbici, a zvînta. ✧ Refl. *Oaspeții s-au dat lîngă vatră să se usuce* (SADOVEANU). ✧ Expr. (Refl.) *A i se usca gura* (sau *gîtul*) ori *a se usca de sete* = a avea o senzație puternică de sete. ✦ Refl. (Despre ochi) A înceta să mai plîngă; (despre lacrimi) a înceta să mai curgă. 2. Tranz. A deshidrata legume, fructe, pește, pentru a le putea păstra mai multă vreme. 3. Tranz. și refl. A-și pierde sau a face să-și piardă vlaga, a slăbi sau a face să devină slab, palid; *p. ext.* a (se) chinui, a (se) consuma. ✦ Refl. (Despre organe sau părți ale corpului) A se atrofia. ✦ Refl. (Despre plante, frunze, flori) A-și pierde seva; a se veșteji, a se ofili. 4. Intranz. Fig. (În expr.) *Bea de usucă* = bea foarte mult. 5. Tranz. Fig. (Fam.) A face pe cineva să cheltuiască mult; a ruina, a sărăci. 6. Refl. Fig. A suferi lipsuri, privațiuni, a duce o viață grea. — Lat. **exsucare.**

USCÁRE, *uscări*, s. f. Acțiunea de *a (se) usca* și rezultatul ei.

USCÁT[1] s. n. Uscare. — V. *usca.*

USCÁT[2], *uscaturi*, s. n. Pămînt, țărm. ✧ Expr. *A se zbate ca peștele pe uscat* = a lupta cu greutăți mari. *A fi dracul pe uscat* = a fi șiret, rău. — V. *usca.*

USCÁT[3], -Ă, *uscați, -te*, adj. 1. Lipsit de umezeală; zbicit, zvîntat. ✦ (Despre vreme, zile) Fără ploaie, fără zăpadă; secetos. ✦ (Despre gură sau gît) Care dă o senzație puternică de sete. ✦ (Despre ochi) Lipsit de lacrimi, de strălucire. ✦ (Despre ten, piele, păr) Lipsit de grăsime. ✦ (Despre tuse) Fără expectorație; sec. ✦ (Despre voce, timbru, sunete; adesea adverbial) Rigid, spart, aspru. ✦ (Despre pămînt) Neroditor, sterp. 2. (Despre unele alimente) Conservat prin deshidratare. 3. (Despre ființe) Slab, uscățiv, palid, galben; (despre organe sau părți ale corpului) atrofiat. ✦ (Despre plante, frunze) Veșted, ofilit. *Pe lîngă lemnul uscat arde și cel verde* (= cei buni pătimesc adesea pe lîngă cei răi). — V. *usca.*

USCĂCIÓR, -OÁRĂ, *uscăciori, -oare*, adj. (Pop.) Uscățel. — Din **usca** + suf. *-(ă)cior.*

USCĂCIÓS, -OÁSĂ, *uscăcioși, -oase*, adj. 1. Uscat, lipsit de umezeală. 2. Slab, uscățiv. — Din **usca** + suf. *-(ă)cios.*

USCĂCIÚNE s. f. 1. Însușirea de a fi uscat. ✦ Senzație de sete, de căldură, de înecăciune. 2. Secetă. — Din **usca** + suf. *-(ă)ciune.*

USCĂTOÁRE, *uscători*, s. f. Uscătorie. — Din **usca** + suf. *-(ă)toare.*

USCĂTÓR[1], *uscătoare*, s. n. Aparat, mașină sau instalație care servește la uscatul unor obiecte sau al unor produse agricole, industriale etc. ✧ *Uscător de abur* = aparat montat pe conductele de abur, pentru a extrage apa formată prin condensarea aburului în timpul circulației lui prin conducte. — Din **usca** + suf. *-(ă)tor.*

USCĂTÓR[2], -OÁRE, *uscători, -oare*, adj. Care usucă, zvîntă, zbicește. — Din **usca** + suf. *-(ă)tor.*

USCĂTORÍE, *uscătorii*, s. f. Instalație specială pentru uscatul unor produse agricole, industriale etc.; local, încăpere în care se află o asemenea instalație. — Din **uscător** + suf. *-ie.*

USCĂTÚRĂ, *uscături*, s. f. 1. Creangă subțire și uscată. ✦ Loc în pădure de unde s-au tăiat copacii. 2. (La pl.) Mîncăruri uscate care se pot mînca fără a fi încălzite (și fără o preparație specială). ✦ Uscățele (1). — Din **usca** + suf. *-(ă)tură.*

USCĂTUREÁ, -ÍCĂ, *uscăturele*, s. f. Diminutiv al lui *uscătură* (1).

USCĂȚÉL, -ÍCĂ, *uscățel, -ele*, adj. Diminutiv al lui *uscat*[3].

USCĂȚÉLE s. f. pl. 1. Prăjitură făcută din bucățele de aluat prăjite în grăsime. 2. Crengi uscate, uscături (1). — Din **uscat** + suf. *-el.*

USCĂȚÍV, -Ă, *uscățivi, -e*, adj. (Despre ființe sau părți ale corpului lor) Slab, uscat, costeliv. ✦ (Rar, despre plante sau părți ale lor) Fără frunze, gol, uscat. — Din **uscat** + suf. *-iv.*

USCIOÁRĂ s. f. v. **ușcioară.**

USCIÓR s. m. v. **ușor[3].**

ÚSNĂ, *usne*, s. f. 1. Marginea de sus a unei oale sau a altui vas adînc; gură, buză. ✦ Marginea răsfrîntă a unui clopot. ✧ Expr. *A bate clopotul într-o usnă* = a bate clopotul într-o dungă. ✦ Marginea de sus a unei luntre. 2. Ghizdurile fîntînii. ✦ Parte mai largă la baza puțurilor ocnelor vechi de sare, formînd un prag pe care se așază o armătură de lemn. — Slav (v. sl. **ustĭna**).

USTENSÍLĂ, *ustensile*, s. f. Obiect care servește la efectuarea unei operații curente în gospodării, în laboratoare, în diferite meserii etc. — Fr. **ustensile.**

USTURĂ, *pers.* 3 *ústură*, vb. I. Tranz. A face pe cineva să simtă o senzație ascuțită de înțepătură sau de arsură, de obicei dureroasă. ✦ Fig. A provoca o durere fizică sau morală; a lovi, a îndurera. — Lat. **ustulare.**

USTURÁTOR, -OÁRE, *usturători, -oare*, adj. Care ustură, care produce usturime. ✦ Fig. Tăios, caustic, incisiv. — Din **ustura** + suf. *-(ă)tor.*

USTURÁTÚRĂ, *usturături*, s. f. Usturime. — Din **ustura** + suf. *-(ă)tură.*

USTURICIÓS, -OÁSĂ, *usturicioși, -oase*, adj. (Reg.) Usturător. — Din **ustura** + suf. *-icios.*

USTURÍME, *usturimi*, s. f. Senzație dureroasă caracteristică, pricinuită de o arsură, de o înțepătură, de un miros înțepător etc. — Din **ustura** + suf. *-ime.*

USTURÓI s. m. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu gust și miros caracteristic, al cărei bulb, compus din bulbi mici de formă lunguiață, este comestibil *(Allium sativum)*. ✧ Compus: *usturoi-sălbatic* = samulastră. — Din **ustura** + suf. *-oi.*

Usturoi

USTUROIÁ, *usturoiez*, vb. I. Tranz. A pune (mult) usturoi într-o mîncare, a da unei mîncări gust de usturoi. — Din **usturoi.**

USTUROIÁT, -Ă, *usturoiați, -te*, adj. Cu gust, cu miros de usturoi; preparat cu usturoi. — V. *usturoia.*

USTUROÍȚĂ, *usturoițe*, s. f. Plantă erbacee cu miros tare ca de usturoi, cu flori mici, albe, întrebuințată în medicină *(Alliaria officinalis)*. — Din **usturoi** + suf. *-iță.*

Usturoiță

USÚC s. n. Substanță unsuroasă, de culoare albă, galbenă sau verzuie, cu miros specific, secretată de glandele sebacee și sudoripare ale ovinelor pentru a proteja lîna în timpul creșterii. ✦ Apă unsuroasă în care s-a spălat întîia dată lîna, (folosită în medicina populară la tratamentul scabiei). — Lat. **suc(c)us** + **usuc** (prez. ind. al lui *usca*).

UȘÁRNIC, -Ă, *ușarnici, -e*, s. m. și f. (Depr.) Persoană care colindă pe la alții, căreia nu-i place să stea pe acasă. — Din **ușă** + suf. *-arnic.*

ÚȘĂ, *uși*, s. f. 1. Deschizătură de formă regulată lăsată în peretele unei clădiri, la un vehicul, la o mobilă, pentru a permite intrarea (și ieșirea); ansamblu format dintr-un cadru fix de care se prinde o tăblie mobilă de lemn sau de metal care închide sau deschide această deschizătură; (prin restricție) tăblia din acest ansamblu. ✧ *Ușa domnească* (sau *împără*

teaseă) sau *ușa raiului* = intrarea principală a altarului. ◇ Loc. adv. *La ușa...* sau *la ușă* = foarte aproape. ◇ Expr. (Despre evenimente, fenomene) *A bate la ușă* = a fi foarte aproape, iminent. *A(-și) deschide (larg) ușile* = a lăsa intrarea liberă. *A deschide cuiva amîndouă ușile* = a primi pe cineva cu bucurie. *A lăsa* (pe cineva) *după ușă* = a nesocoti pe cineva, a nu-i da nici o atenție. *A sta după ușă* = a fi nesocotit, nebăgat în seamă; a sta deoparte, izolat în societate. *A strînge* (pe cineva) *cu ușa* = a forța (pe cineva) să facă sau să recunoască ceva. 2. Fig. Casă, locuință. ◇ Expr. *(A bate, a cere, a crește* etc.) *pe la ușile oamenilor* = (a munci) pe la alții, (a trăi) din mila altora. — Lat. *ustium *(=ostium)*.

UȘCIOÁRĂ, *ușcioare*, s. f. Ușiță. [Var.: **uscioáră** s. f.] — Din **ușiță** + suf. *-ioară*.

UȘCIÓR s. m. v. **ușor**[2].

UȘÉR, *ușeri*, s. m. (Înv.) Dregător în Moldova, care avea sarcina de a primi solii și de a-i introduce la domnul țării; funcția ocupată de acest dregător. — Din **ușă** + suf. *-ar*.

UȘIÉR, *ușieri*, s. m. (Ieșit din uz) Om de serviciu la unele instituții publice; aprod. — Din **ușă** + suf. *-(i)er* (după fr. *huissier*).

UȘÍȚĂ, *ușițe*, s. f. Diminutiv al lui *ușă*.

UȘÓR[1] adv. 1. Încet, domol, lin; fără zgomot. 2. Cu ușurință, fără efort; lesne, comod. 3. Fără seriozitate; superficial, ușuratic. ◇ Expr. *A lua ușor* (sau *a trece ușor peste) un lucru* = a nu da prea mare importanță unui lucru, a nu-l aprofunda. *A lua viața ușor* = a nu-și face griji, a nu se necăji. 4. Puțin. *A început să vorbească cu glasul ușor tremurat* (REBREANU). — Lat. levis + suf. *-șor*.

UȘÓR[2], *ușori*, s. m. Fiecare dintre cei doi stîlpi verticali de care se prind canaturile porții sau ale ușii; părțile laterale ale tocului ușii sau ferestrei. [Var.: **usciór, ușciór** s. m.] — Lat. osteolum.

UȘÓR[3], **-OÁRĂ**, *ușori, -oare*, adj. I. (În sens material) 1. Care are greutate mică, care cîntărește puțin, care exercită o presiune mică asupra suprafeței pe care stă. ◇ *Categorie ușoară* = categorie la box, lupte și haltere, care cuprinde sportivii cu greutatea corpului între 57 și 61 kg. ◇ Expr. *Fie-i țărîna ușoară* = (formulă rostită la înmormîntarea sau la pomenirea unui mort) odihnească-se în pace! ✦ (Despre materiale) Cu greutate specifică mică. ✦ (Despre alimente) Care se digeră cu ușurință, care nu cade greu. ✦ Care nu poartă sau nu conține greutăți. *Traistă ușoară*. ◇ Expr. *(A fi) cu inima ușoară* = (a fi) vesel, voios. (Adverbial) *(A fi) îmbrăcat ușor* = (a fi) îmbrăcat cu haine subțiri. ✦ (Despre trupe) Care poartă armament puțin, putîndu-se deplasa cu repeziciune. 2. Iute, sprinten, vioi. ◇ Expr. *A fi ușor de cap* sau *a avea cap ușor* = a fi ager la minte, deștept. ✦ Suplu, gingaș, fin. *Cu cosița gălbioară, Ea e-naltă și ușoară* (COȘBUC). 3. (Despre urme, linii etc.) Care este (sau pare a fi) făcut printr-o apăsare slabă sau de un corp cu mică greutate. ✦ (Despre pas; *p. ext.* despre mers) Care abia atinge pămîntul; *p. ext.* fără zgomot. 4. Mic, puțin, slab (ca volum, amploare, consistență, intensitate). *Vînt ușor*. ✦ (Despre somn) Din care te trezești cu ușurință; *fig.* liniștit, odihnitor. ✦ (Despre forme de relief) Domol, lin, dulce. ✦ (Despre țesături; prin analogie, despre aburi, ceață) Rar, subțire. II. (În sens abstract) 1. Care e lesne de suportat, de dus; (despre boli) lipsit de gravitate; (despre obligații materiale) care nu împovărează; mic. ✦ (Despre legi, pedepse) Lipsit de asprime; indulgent. ✦ (Despre viață, trai) Fără griji, comod, bun. ◇ (Substantivat; în expr.) *Mai cu ușorul* = mai bine, mai fără griji. 2. Care nu prezintă dificultăți, lesne de înțeles sau de realizat; simplu. ◇ *Muzică ușoară* = muzică distractivă. ◇ (Substantivat; în expr.) *Cu ușorul* = lesne, fără pericol. ✦ (Despre drumuri) Bun, practicabil. 3. Lipsit de seriozitate, superficial; frivol. ◇ *Moravuri ușoare* = purtări care nu sînt în conformitate cu morala. ✦ Fără importanță, neînsemnat. — Lat. levis + suf. *-șor*.

UȘULÍȚĂ, *ușulițe*, s. f. Ușiță. — Din **ușă** + suf. *-ul-iță*.

UȘURÁ, *ușurez*, vb. I. Tranz. și refl. 1. A scădea sau a face să scadă din greutate; a (se) micșora, a (se) reduce. 2. A(-și) alina, a(-și) potoli o suferință fizică sau morală. ✦ Refl. (Despre boli) A ceda, a slăbi. *Tusa contenise, se-ușurase și vătămătura* (SADOVEANU). ✦ Tranz. A înlesni, a facilita. 3. A (se) elibera, a scoate sau a ieși de sub apăsarea unui lucru greu; a (se) despovăra. ◇ Expr. (Refl., fam.) *A se ușura de bani* = a-și cheltui toți banii. (Tranz.) *A-și ușura inima* = a-și diminua supărarea, suferința, exteriorizînd-o. ✦ Tranz. A scuti, a salva. *Ușurează-mă de această întrebare* (GORJAN). — Din **ușor**[3].

UȘURÁRE, *ușurări*, s. f. Acțiunea de *a (se) ușura* și rezultatul ei. ◇ Loc. adv. *Cu ușurare* = ușurat, mulțumit.

UȘURÁT, -Ă, *ușurați, -te*, adj. 1. Micșorat, scăzut în greutate; descărcat. 2. Fig. Împăcat, liniștit sufletește. — V. *ușura*.

UȘURÁTIC, -Ă, *ușuratici, -e*, adj. Lipsit de seriozitate, fără minte, nesocotit; flușturatic, frivol. — Din **ușor**[3] + suf. *-atic*.

UȘURĂTÁTE s. f. (Înv.) Însușirea a ceea ce este ușuratic; neseriozitate. ✦ Fapt ușuratic; frivolitate. — Din **ușura**.

UȘURĂTÓR, -OÁRE, *ușurători, -oare*, adj. Care ușurează; atenuant. — Din **ușura** + suf. *-(ă)tor*.

UȘÚRE, *ușuri*, adj. (Inv. și arh.) 1. Cu greutate mică; (poetic) gingaș, delicat. ✦ (Despre mîncăruri) Care se digeră cu ușurință. 2. Lipsit, degajat de..., fără de... *Meserie mai ușure de necazuri* (GORJAN). 3. Sprinten, vioi, iute. 4. (Adesea adverbial) Slab, domol, lin. ✦ (Despre culori) Șters, spălăcit. 5. Ușuratic, frivol. — Din **ușurel**[1] + **ușor**[3].

UȘURÉL[1] adv. Diminutiv al lui *ușor*[2].

UȘURÉL[2], **-EÁ, -ICĂ**, *ușurei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *ușor*[3]. ✦ (Despre scriitori, *p. ext.* despre operele lor) Fără adîncime de gîndire, lipsit de valoare.

UȘURÍME s. f. Ușurință. — Din **ușor**[3] + suf. *-ime*.

UȘURÍNȚĂ, *ușurințe*, s. f. 1. Faptul de a fi ușor (de făcut); facilitate. ◇ Loc. adv. *Cu (multă* sau *mare) ușurință* = fără greutate, fără efort; cu indiferență, cu nepăsare. ✦ (Înv.) Faptul de a avea greutate mică. ✦ (Rar) Înlesnire, avantaj, favoare. 2. Nesocotință, neseriozitate; superficialitate. 3. (Înv.) Înviorare, înfremare (a unui bolnav). — Din **ușor**[3] + suf. *-ință*.

UȘÚȚĂ, *ușuțe*, s. f. (Reg.) Ușiță. — Din **ușă** + suf. *-uță*.

UT s. m. invar. Vechea numire a notei do. — Germ. Ut.

ÚTER, *utere*, s. n. Organ genital al femelei în care se dezvoltă embrionul la animalele superioare; mitră. — Lat. lit. uterus, (fr. utérus).

UTERÍN, -Ă, *uterini, -e*, adj. Care ține de uter, privitor la uter. ◇ *Frați uterini* = frați născuți din aceeași mamă, dar din tați diferiți. — Fr. utérin.

UTÍL, -Ă, *utili, -e*, adj. Care poate servi la ceva; folositor, necesar. ◇ Loc. adv. *În timp util* = la timp, la momentul oportun. ◇ (Substantivat) *A îmbina utilul cu frumosul*. — Fr. utile (lat. lit. utilis).

UTILÁ, *utilez*, vb. I. Tranz. A înzestra un atelier, o fabrică cu tot utilajul necesar desfășurării procesului de producție. — Fr. outiller.

UTILÁJ, *utilaje*, s. n. Totalitatea uneltelor, aparatelor, mașinilor etc. necesare pentru efectuarea unei anumite lucrări sau pentru asigurarea procesului de lucru într-o întreprindere, într-un laborator etc. — Fr. outillage.

UTILÁRE, *utilări*, s. f. Acțiunea de *a utila;* înzestrare.

UTILÁT, -Ă, *utilați, -te*, adj. Înzestrat cu utilaj. — V. *utila*.

UTILITÁR, -Ă, *utilitari, -e*, adj. Care are scopuri utile, care urmărește un scop imediat. — După fr. utilitaire.

UTILITARÍSM s. n. Concepție filozofică burgheză, care consideră că egoismul brutal și interesul personal constituie principalul motiv al acțiunilor omenești. — Fr. utilitarisme.

UTILITARÍST, -Ă, *utilitariști, -ste*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține utilitarismului, privitor la utilitarism; *p. ext.* care se preocupă exclusiv de folosul imediat al lucrurilor; care se bazează pe considerente practice. 2. S. m. și f. Adept al utilitarismului; *p. ext.* persoană care apreciază totul din punctul de vedere al avantajului sau profitului personal. — Din **utilitar**[ism] + suf. *-ist*.

UTILITÁTE, *utilități*, s. f. Însușirea a ceea ce este util sau utilizabil. — Fr. utilité (lat. lit. utilitas, -atis).

UTILIZÁ, *utilizez*, vb. I. Tranz. A întrebuința, a folosi. — Fr. utiliser.

UTILIZÁBIL, -Ă, *utilizabili, -e*, adj. Care poate fi utilizat; de care te poți folosi. — După fr. utilisable.

UTILIZÁRE, *utilizări*, s. f. Faptul de *a utiliza;* întrebuințare, folosire.

UTÓPIC, -Ă, *utopici, -e*, adj. Care are caracter de utopie; iluzoriu, himeric. — Fr. utopique.

UTOPÍE, *utopii*, s. f. 1. Teorie fantezistă care preconizează o organizare ideală a omenirii, fără să țină seamă de legile obiective de dezvoltare a societății. 2. Proiect imaginar, irealizabil; fantezie. — Fr. utopie.

UTOPÍST, -Ă, *utopiști, -ste*, s. m. și f. Creator sau adept al unei teorii sociale utopice; *p. ext.* autor al unei concepții științifice utopice. ◇ (Adjectival) *Socialiști utopiști*. — Fr. utopiste.

UTRÉNIE, *utrenii*, s. f. Slujbă religioasă care se oficiază în biserica ortodoxă dimineața, înaintea liturghiei sau seara, la priveghi și la denii. ◇ Loc. adv. *Pe la utrenie* = dis-de-dimineață. [Var.: **utrínă** s. f.] — Slav (v. sl. utrĭnja).

UTRÍNĂ s. f. v. **utrenie**.

ÚȚA interj. v. **huța**.

UVERTÚRĂ, *uverturi*, s. f. Compoziție muzicală pentru orchestră, concepută ca introducere la o operă sau ca lucrare independentă. — După fr. ouverture.

UVRÁGIU s. n. v. **uvraj**.

UVRÁJ, *uvraje*, s. n. (Franțuzism înv.) 1. Operă literară sau științifică; scriere. 2. Lucrare de construcție. [Var.: (1) **uvrágiu** s. n.] — Fr. ouvrage (it. ovraggio).

UVULÁR, -Ă, *uvulari, -e*, adj. (Despre sunete) Care se articulează în partea posterioară a cavității bucale, cu vibrarea uvulei. — După fr. uvulaire.

UVÚLĂ, *uvule*, s. f. (Anat.) Omușor (2). — Fr. uvule (lat. lit. uvula).

UZ, *uzuri*, s. n. 1. Faptul sau posibilitatea de a folosi ceva; întrebuințare, folosire; folosință. ◇ Expr. *A face uz* = a (se) folosi. *Scos* (sau *ieșit) din uz* = care nu (se) mai folosește. 2. (Jur.) Dreptul de a se folosi de un lucru care este proprietatea altuia. 3. (Franțuzism) Uzanță. 4. (Înv.) Comportare, manieră. — Lat. lit. usus.

UZÁ, *uzez*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A (se) deteriora, a (se) strica, a (se) toci (prin întrebuințare). ✦ Refl. Fig. (Despre oameni) A se consuma, a se epuiza. 2. Intranz. A se folosi de..., a întrebuința. — Fr. **user.**

UZÁGIU s. n. v. **uzaj.**

UZÁJ s. n. 1. Uzură. 2. (Franțuzism înv.) Uz, folosire. [Var.: (înv.) **uzágiu** s. n.] — Fr. **usage.**

UZÂNȚĂ, *uzanțe*, s. f. Practică uzuală, regulă; obicei statornicit. — Fr. **usance** (it. **usanza**).

UZÁRE, *uzări*, s. f. Faptul de *a (se) uza.*

UZÁT, -Ă, *uzați, -te*, adj. Tocit, degradat, deteriorat (prin folosire îndelungată). ✦ *Fig.* (Despre oameni) Slăbit, consumat, epuizat. — V. *uza.*

UZBÉC, -Ă, *uzbeci, -e*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care aparține Republicii Socialiste Sovietice Uzbece sau populației ei, privitor la Republica Socialistă Sovietică Uzbecă sau la populația ei. 2. S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Socialiste Sovietice Uzbece. — Rus **uzbek.**

UZINÁJ s. n. Uzinare. — Fr. **usinage.**

UZINÁRE s. f. Acțiune de prelucrare a metalelor cu ajutorul mașinilor-unelte. — Din **uzină.**

UZÍNĂ, *uzine*, s. f. 1. Întreprindere industrială de mari proporții, organizată pe bază de diviziune a muncii, în care se produc utilaje, semifabricate sau materii prime pentru alte industrii. 2. Instalație producătoare de energie electrică sau de alimentare cu apă a unei așezări omenești. — Fr. **usine.**

UZITÁ, *uzitez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) întrebuința, a (se) folosi în mod obișnuit. — Lat. lit. **usitari.**

UZITÁT, -Ă, *uzitați, -te*, adj. Folosit curent, obișnuit. — V. *uzita.*

UZUÁL, -Ă, *uzuali, -e* adj. Întrebuințat, folosit în mod obișnuit. ✦ Frecvent, de mare uz. [Pr.: *-zu-al*] — Fr. **usuel** (lat. lit. **usualis**).

UZUFRÚCT s. n. Drept acordat unei persoane de a se folosi pe deplin de un bun care nu este proprietatea sa și pe care nu are dreptul să-l înstrăineze. — Lat. lit. **usufructus** (fr. **usufruit**).

UZUFRUCTUÁR, -Ă, *uzufructuari, -e*, s. m. și f. Persoană care are uzufructul unui bun. [Pr.: *-tu-ar*] — Fr. **usufructuaire** (lat. lit. **usufructuarius**).

UZURÁR, -Ă, *uzurari, -e*, adj. (Înv.) Cămătăresc. *Dobînzi uzurare.* ✦ (Substantivat, m.) Cămătar. — Fr. **usuraire** (lat. lit. **usurarius**).

UZÚRĂ[1] s. f. Deteriorare, degradare a unui obiect prin întrebuințare, eroziune etc. ✦ Fig. Slăbire, oboseală, epuizare. — Fr. **usure** (lat. lit. **usura**).

UZÚRĂ[2], *uzuri*, s. f. (Înv.) Camătă, dobîndă. — Fr. **usure** (lat. lit. **usura**).

UZÚRĂ[3], *uzuri*, s. f. (Rar) Corupție, desfrîu. — Fr. **usure** (lat. lit. **usura**).

UZURPÁ, *uzúrp*, vb. I. Tranz. A-și însuși în mod abuziv un bun, un drept etc. care aparține altuia. — Fr. **usurper** (lat. lit. **usurpare**).

UZURPÁRE, *uzurpări*, s. f. Acțiunea de *a uzurpa* și rezultatul ei.

UZURPATÓR, -OÁRE, *uzurpatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care uzurpă, care se substituie în mod ilegal în drepturile altuia. — Fr. **usurpateur** (lat. lit. **usurpator, -oris**).

UZURPAȚIÚNE, *uzurpațiuni*, s. f. (Înv.) s.f. Uzurpare. — Fr. **usurpation** (lat. lit. **usurpatio, -onis**)

V

V s. m. invar. A douăzeci şi cincea literă a alfabetului, numită *ve*, şi sunetul corespunzător.

VA[1] 1. (Prez. ind. pers. 3 sg. a unui verb defectiv, în expr.) *Mai va* = mai aşteaptă; mai este (mult) pînă acolo; mai trece vreme pînă atunci. 2. (Reg., la imper. pers. 2 sg. şi pl.) *Va* (rar *vă)* şi *vaţi* = du-te sau duceţi-vă. — (1) Lat. **vadit**, (2) va *(= vade)*.

VA[2] (Înv.) Element de compunere servind la formarea unor adverbe ca: *undeva, cîndva* sau a unor pronume ca: *cineva, careva,* cărora le imprimă o nuanţă nehotărîtă. — Prez. ind. (pers. 3 sg.) al lui **vrea**.

VAC s. n. v. **veac**.

VACÁNT, -Ă, *vacanţi, -te,* adj. 1. (Despre un post, o funcţie etc.) Care nu este ocupat de nimeni; liber. 2. (Jur.; despre o succesiune) Care este deschisă şi nereclamată de moştenitori. — Fr. **vacant** (lat. lit. **vacans, -ntis**).

VACÁNŢĂ, *vacanţe,* s. f. 1. Timp de odihnă acordat elevilor şi studenţilor, pe un anumit interval. ✦ Concediu. 2. Interval de timp în care un post, o funcţie, o demnitate etc. rămîn vacante. [Var.: **vacánţie** s. f.] — Fr. **vacance**.

VACÁNŢIE s. f. v. **vacanţă**.

VACÁRM, *vacarmuri,* s. n. Zgomot asurzitor. — Fr. **vacarme**.

VACÁT, *vacaturi,* s. n. Pagină neimprimată a unei lucrări tipărite; **pagină albă**. — Germ. **Vakat**.

VÁCĂ, *vaci,* s. f. 1. Animal domestic din familia bovinelor, crescut pentru carnea, laptele şi pielea lui; carnea acestui animal, *p. ext.* carne de bovine. ✧ Expr. *Vacă (bună) de muls* = persoană **sau** situaţie de care cineva abuzează pentru a trage foloase materiale. ✦ Fig. Calificativ injurios dat unei femei (proaste şi neîndeminatice). ✧ Expr. *S-a dus bou şi a venit* (sau *s-a întors) vacă,* se spune despre un om care a plecat să se instruiască sau să se lămurească într-o problemă şi care s-a întors mai puţin instruit sau lămurit de cum plecase. 2. Compuse: *vacă-de-mare* = morsă; *vaca-domnului* = insectă lată, de culoare roşie cu pete negre *(Lygaeus equestris)*. — Lat. **vacca**.

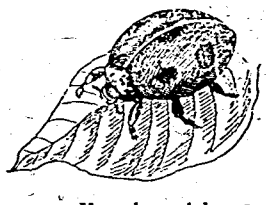

Vaca-domnului

VACCÍN, *vaccinuri,* s. n. Preparat folosit la inoculări cu caracter preventiv sau curativ, împotriva bolilor infecţioase; *p. ext.* inoculare cu acest preparat. ✦ (Concr.) Urmă, semn, cicatrice rămasă pe corp în urma unei vaccinări. — După fr. **vaccin**.

VACCINÁ, *vaccinez,* vb. I. Tranz. A introduce un vaccin într-un organism; a inocula. — Fr. **vacciner**.

VACCINÁL, -Ă, *vaccinali, -e,* adj. (Rar) Care aparţine vaccinului, privitor la vaccin; care serveşte la prepararea vaccinului. — Fr. **vaccinal**.

VACCINÁRE, *vaccinări,* s. f. Acţiunea de *a vaccina*.

VACCINATÓR, -OÁRE, *vaccinatori, -oare,* s. m. şi f. (Înv.) Persoană care vaccinează. — După fr. **vaccinateur**.

VACCINOTERAPÍE s. f. Metodă de imunizare activă a organismului uman şi animal, prin administrare de vaccinuri. — Fr. **vaccinothérapie**.

VACS, *vacsuri,* s. n. (Înv.) Preparat, de obicei de culoare neagră, care serveşte la unsul sau la lustruitul încălţămintei de piele şi al hamurilor. — Germ. **Wachs**.

VACUITÁTE s. f. (Rar) Starea a ceea ce este deşert, vid. — Fr. **vacuité** (lat. lit. **vacuitas, -atis**).

VACUÓLĂ, *vacuole,* s. f. Cavitate a protoplasmei. — Fr. **vacuole**.

VÁCUUM, *vacuumuri,* s. n. 1. Vid. 2. Aparat în care se concentrează o soluţie, prin fierbere la o presiune mai joasă decît presiunea atmosferică. — Lat. lit. **vacuum** (fr. vacuum).

VACUUMÉTRU, *vacuumetre,* s. n. Manometru folosit la măsurarea presiunilor foarte joase. — După germ. **Vakuummeter**.

VAD, *vaduri,* s. n. 1. Loc (adîncit în pămînt) pe unde curge o apă; albia, matca unui rîu. ✦ Loc pe cursul unui rîu unde malul e jos şi apa puţin adîncă, permiţînd trecerea prin apă de la un mal la altul. ✦ Fig. Loc de trecere; *p. ext.* loc de scăpare. 2. Ţărm, mal, liman. 3. (În limbaj comercial) Loc situat în apropierea unei mări căi de comunicaţie, care asigură unui negustor o clientelă numeroasă şi un cîştig bun, *p.ext.* afaceri prospere. — Lat. **vadum**.

VADEÁ, *vadele,* s. f. (Înv. şi reg.) Termen de plată; scadenţă. — Tc. **vade**.

VADEMÉCUM s. n. Carte care serveşte ca ghid într-o călătorie, într-o disciplină ştiinţifică etc. — Lat. lit. **vade-mecum**.

VÁDRĂ, *vedre,* s. f. 1. Unitate de măsură a capacităţii, folosită pentru lichide şi echivalentă (odinioară) cu zece ocale, (azi) cu zece litri. 2. Vas de lemn sau de metal cu care se scoate apă din fîntînă, în care se ţine apă şi cu care se transportă diferite lichide; găleată. — Slav (v. sl. **vědro**).

VAG, -Ă, *vagi,* adj. Lipsit de limpezime, de precizie; neclar, nelămurit, nesigur, confuz. ✧ (Substantivat, n.) *În vagul unor tăceri lungi adormii în vijîitul stufişului* (BACOVIA). ✦ *Nervul vag* (şi substantivat, m.) = unul dintre cei doisprezece nervi cranieni (foarte important pentru funcţiile vegetative). — Fr. **vague** (lat. lit. **vagus**).

VAGABÓND, -Ă, *vagabonzi, -de,* adj. (Despre oameni şi despre unele animale; adesea substantivat) Care rătăceşte fără rost pe drumuri, care hoinăreşte fără ţintă, fără ocupaţie, fără domiciliu fix. — Fr. **vagabond** (lat. lit. **vagabondus**).

VAGABONDÁ, *vagabondez,* vb. I. Intranz. A trăi ca un vagabond, a umbla fără ţintă dintr-un loc în altul. — Fr. **vagabonder**.

VAGABONDÁJ, *vagabondaje,* s. n. Acţiunea de a vagabonda, starea celui care vagabondează. — Fr. **vagabondage**.

VAGABONDÁRE, *vagabondări,* s. f. Acţiunea de *a vagabonda* şi rezultatul ei.

VAGÍN, *vagine,* s. n. Canal care face legătura între vulvă şi uter la femeie şi la femelele mamiferelor — Fr. **vagin** (lat. lit. **vagina**).

VAGINÁL, -Ă, *vaginali, -e,* adj. Care aparţine vaginului; privitor la vagin. — Fr. **vaginal**.

VAGINÍTĂ, *vaginite,* s. f. Boală care constă în inflamaţia vaginului. — Fr. **vaginite**.

VAGMÍSTRU, *vagmiştri,* s. m. (Înv.) Grad în armată, corespunzător sergentului-major de cavalerie sau de artilerie; persoană care are acest grad şi care se ocupă cu administrarea unui escadron sau a unei baterii. — Rus **vahmistr** (germ. **Wachtmeister**).

VAGÓN, *vagoane,* s. n. 1. Vehicul care circulă pe şine şi care serveşte la transportul persoanelor, al mărfurilor etc. ✧ *Casă (sistem) vagon* = casă ale cărei încăperi se înşiră una după alta, ca vagoanele unei garnituri de tren. 2. Cantitatea de cereale, de lemne etc. care intră într-un vagon (1) şi care serveşte ca unitate de măsură. — Fr. **wagon** (<engl.).

VAGONÉT, *vagonete,* s. n. Vagon de dimensiuni mici, care circulă pe şine cu ecartament îngust şi cu care se transportă materiale la lucrări forestiere şi de terasament, în fabrici, în mine etc. ✦ Vehicul de funicular care circulă suspendat pe un cablu. — Fr. **wagonnet**.

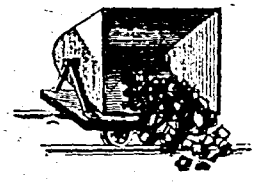

Vagonet

VAGONETÁJ s. n. (Rar) Transport cu ajutorul vagonetelor. — Din **vagonet** (după fr. *wagonnage)*.

VAGONETÁR, *vagonetari,* s. m. Muncitor care lucrează la încărcarea şi transportul materialului cu vagonete în minele de cărbuni, de sare etc. — Din **vagonet** + suf. *-ar*.

VAH interj. (Rar) Ah! vai! — Comp. tc., ngr. **vah**.

VAI interj. Exclamaţie sau strigăt care exprimă sentimente puternice de durere, suferinţă, deprimare, deznădejde; compătimire, milă, regret; necaz, ciudă; bucurie, plăcere, admiraţie, entuziasm; nerăb-

dare. ◇ Loc. adj. *Ca vai de...*, exprimă compătimire n cel mai înalt grad. *Nenorocita... necăjită ca vai de ea, s-a dus iarăşi la fîntînă* (CREANGĂ). *Ca vai de lume* (sau, rar, *de om)*, arată o situaţie grea, vrednică de plîns. *Am trăit la Paris ca vai de lume* (SADOVEANU). ✦ (Substantivat, n.) Tînguire, strigăt jalnic; *p. ext.* suferinţă, durere. *Ca grindina şi plumbii cad, Se-ntunecă şi-i vai ca-n iad* (COŞBUC). (Expr.) *(A fi) vai* (sau *vai şi amar) de...* = (a fi) rău de cineva, a se afla într-o situaţie jalnică. *Cu chiu, cu vai* sau *cu chiu şi vai* = cu mare necaz, după multă osteneală. — Comp. lat. **vae.**

VAICĂR, *vaicăre*, s. n. (Reg.) Strigăt de durere; tînguire. ✦ Jale, nenorocire. — Postverbal al lui **văicăra.**

VAIER, *vaiere*, s. n. Tînguire (prelungă), vaiet. ✦ Suferinţă, durere. — Postverbal al lui **văiera.**

VAIET, *vaiete*, s. n. Strigăt, geamăt de durere, de jale, de suferinţă, de desperare; plînset, vaier. — Din **vai** + suf. *-et.*

VAJNIC, -Ă, *vajnici, -e*, adj. 1. Energic, viguros, puternic; aprig, înverşunat; groaznic, grozav, straşnic. 2. Important, grav, serios; (rar, despre oameni) însemnat, de seamă, marcant, ilustru. — Rus. ucr. **važnyj.**

VAL[1], *valuri*, s. n. I. Masă de apă care înaintează, ridicîndu-se şi coborîndu-se la suprafaţa unei mări, a unui fluviu etc.; talaz. ◇ Loc. adv. *În valuri* (sau *valuri-valuri)* = a) unul după altul, succesiv; b) din plin, cu grămada. ◇ Expr. *În valul apei* = contra direcţiei valurilor, împotriva cursului apei, în susul apei. *Valurile vieţii* (sau *lumii, lumeşti)* = greutăţile, încercările prin care trece omul în viaţă; vicisitudinile vieţii. *Valurile tinereţii* = nestatornicie, inconsecvenţă, dibuiri inerente vîrstei tinere. *Valul* (sau *valurile) vremii* = curgere, trecere a vremii. II. Fig. 1. Nume generic dat unor lucruri care pot fi comparate cu valul (I), ca formă sau ca mişcare. *Val de grîne. Valuri de lume.* 2. (Înv. şi arh.) Încercare grea, cumpănă. ◇ Expr. *A avea val* = a avea neplăceri, dificultăţi. *A face cuiva val* = a provoca cuiva neplăceri, deranj. 3. (Pop.) Treabă, motiv, pretext. *Nu ştiu ce valuri mi-aş face Să vâd pe badea cum zace* (ŞEZ.). III. Numele unor obiecte în formă de sul sau de cilindru. 1. Sul de pînză sau de altă ţesătură, înfăşurată pe un cilindru special de lemn sau de carton; vălătuc. ◇ *Val de tei* = sul făcut din şuviţe lungi de scoarţă de tei, care se folosesc ca sfoară de legat. 2. (Tipogr.) Piesă cilindrică de metal la presele de imprimat şi de fălţuit. 3. (În expr.) *Valul ştreangului* = laţul cu care se prinde ştreangul sau şleaul de crucea căruţei. 4. (Reg.) Tăvălug (2), treierătoare (2). 5. Sul mobil de lemn sau de metal, pe care se înfăşoară şi de pe care se desfăşoară lanţul care ţine găleata la o fîntînă. — Slav (v. sl. **valŭ**).

VAL[2], *valuri*, s. n. Meterez de pămînt care servea în antichitate ca fortificaţie militară. — Lat. lit. **vallum** «şanţ».

VALABIL, -Ă, *valabili, -e*, adj. Care trebuie (sau poate fi) recunoscut, admis, acceptat ca fiind bun, autentic. ✦ Care întruneşte condiţiile cerute de lege, de o autoritate; pe baza căruia se conferă cuiva un anumit drept. — După fr. **valable.**

VALABILITÁTE s. f. Calitatea sau starea a ceea ce este valabil. — Din **valabil.**

VALÁH, -Á, *valahi, -e*, adj., s. m. şi f. 1. Adj. (Înv.) Care aparţine Valahiei sau populaţiei ei, privitor la Valahia sau la populaţia ei. 2. S. m. şi f. Nume dat pînă la jumătatea secolului al XIX-lea poporului romîn de către alte popoare.

VALDRÁP s. n. v. **valtrap.**

VÁLE, *văi*, s. f. 1. Depresiune, adîncitură alungită, străbătută (permanent sau vremelnic) de o apă curgătoare; regiune de şes situată sub nivelul ţinuturilor din jur (şi udată de o apă curgătoare). ◇ Loc. adv. *La vale* = la coborîş; în jos; în josul apei. *De vale* = la capătul coborîşului, acolo unde începe valea; mai departe (în sensul coborîrii). ◇ Loc. adj. şi adv. *(De) mai la vale* = (de) mai departe, care urmează, în continuare. ◇ Expr. *A-şi lua valea* = a pleca (de undeva). *Valea plîngerii* (sau *a lacrimilor)* = pămîntul (considerat ca loc de suferinţă în timpul vieţii pămînteşti). ◇ (În corelaţie cu «munte», exprimă ideea «din toate părţile», «din toate direcţiile») *De prin munţi şi de prin văi.* 2. (Reg.) Apă curgătoare; albia unei ape curgătoare. — Lat. **vallis.**

VALÉNŢĂ, *valenţe*, s. f. Forţă de legătură între doi atomi ai unei molecule. ◇ *Linie(ă de valenţă* (şi eliptic) = semn grafic care marchează în formulele chimice legătura între atomii moleculelor. — După fr. **valence.**

VALERIANACÉE, *valerianacee*, s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, avînd ca tip planta numită valeriană; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **valérianacées.**

VALERIÁNĂ, *valeriene*, s. f. (Bot.) Odolean. ✦ Medicament preparat din rădăcină de odolean. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **valériane.**

VALERIÁNIC, *valerianici*, adj. m. (În expr.) *Acid valerianic* = lichid incolor cu miros neplăcut, solubil în apă, eter şi alcool şi întrebuinţat în diverse sinteze chimice. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **valérianique.**

VALÉT, *valeţi*, s. m. 1. Servitor la casele boiereşti; fecior (3), lacheu. 2. Fiecare dintre cele patru cărţi de joc reprezentînd figura unui cavaler; fante. — Fr. **valet.**

Valet

VALÉU interj. Aoleo! vai!

VALÍD, -Ă, *valizi, -de*, adj. 1. (Despre oameni) Apt pentru o muncă; *p. ext* sănătos. 2. (Despre o acţiune, un act, un contract) Care îndeplineşte condiţiile cerute de lege; valabil. — Fr. **valide.**

VALIDÁ, *validez*, vb. I. Tranz. A confirma, a recunoaşte valabilitatea, puterea juridică a unui act de procedură, a unui mandat electiv etc. — Fr. **valider** (lat. lit. **validare**).

VALIDÁRE, *validări*, s. f. Acţiunea de *a valida.*

VALIDITÁRE, *validitări*, s. f. (Neobişnuit) Validare. — Din **validare** (după *validitate).*

VALIDITÁTE s. f. Calitatea de a fi valid. — Fr. **validité** (lat. lit. **validitas, -atis**).

VALÍU, *valii*, s. m. (Turcism înv.) Guvernator al unui vilaiet. — Tc. **vali.**

VALÍZĂ, *valize*, s. f. Geamantan, geantă. ◇ *Valiză diplomatică* = geamantan, geantă etc. cu care se transportă acte diplomatice (şi al căror conţinut este scutit de controlul vamal). — Fr. **valise.**

VÁLMĂ, *vălmi*, s. f. Mulţime, învălmăşeală; *p. ext.* hărmălaie, tumult. ◇ Loc. adj. şi adv. *De-a valma* = laolaltă; amestecat; claie peste grămadă. ◇ Expr. *A da valma* = a da buzna, a se repezi, a da năvală. — Ucr., rus **valom.**

VÁLMEŞ adv. De-a valma. — Din **valmă** + suf. *-eş.*

VALOÁRE, *valori*, s. f. I. 1. Suma calităţilor care dau preţ unui lucru sau unei persoane; măsură, grad în care cineva sau ceva este apreciat; importanţă, însemnătate, preţ, merit. ◇ Loc. adj. *De valoare* = a) (despre lucruri) preţios, scump, de preţ; valoros; b) (despre oameni) important, meritos; cu autoritate; valoros. ◇ Expr. *A scoate în valoare* = a arăta importanţa, calităţile esenţiale ale unei persoane sau ale unui lucru; a scoate în relief, a sublinia. ✦ Ceea ce este important, valoros, vrednic de apreciere, de stimă (din punct de vedere moral, social etc.). *Valori morale.* ✦ (Concr.) Persoană înzestrată cu calităţi deosebite; fiinţă sau lucru care are o anumită importanţă. 2. Eficacitate, putere. *Valoarea nutritivă a cărnii.* II. 1. (Ec. pol.) Expresie a muncii umane, socialmente necesară pentru producerea unei mărfi materializată în accasta. ◇ *Valoare de întrebuinţare* = totalitatea însuşirilor materiale care fac ca o marfă să satisfacă anumite nevoi ale omului. *Valoare de schimb* = raport, proporţie în care o anumită cantitate de marfă de un anumit fel se schimbă cu o cantitate de marfă de alt fel. *Valoare a forţei de muncă* = valoare a mijloacelor de subzistenţă necesare pentru pregătirea muncitorului şi pentru întreţinerea lui şi a familiei sale. ✦ (Concr.) Bun economic; marfă. 2. (Comerţ, finanţe) Exprimare în bani a costului unei mărfi sau a unei acţiuni, a unui cec etc. ◇ *Valoare comercială* (sau *de circulaţie)* = echivalent în bani al unui bun sau al unei mărfi pe piaţă; preţ. ✦ Înscris (cec, cambie, obligaţiune etc.) reprezentînd un drept în bani sau în bunuri de altă natură. ◇ *Valoare mobiliară* = înscris reprezentînd un drept asupra unor bunuri mobiliare (marfă, bani etc.). *Valoare imobiliară* = înscris reprezentînd un drept asupra unor bunuri imobiliare (clădiri, pămînt etc.). ✦ Rentabilitate, productivitate. 3. Mărime matematică asociată unei mărimi fizice (după un anumit procedeu de măsurare). ◇ *Valoare absolută* = valoare a unei expresii matematice, cînd nu se ţine seamă de semnul (+ sau —) pe care îl are. 4. Durata unui sunet muzical (indicată prin desenul notei respective). 5. Sens, nuanţă de sens a unui cuvînt. — Fr. **valeur** (lat. lit. **valor, -oris**).

VALORÁ, *valorez*, vb. I. Intranz. A avea sau a reprezenta o anumită valoare; a preţui. — Din **valoare.**

VALORÁŢIE, *valoraţii*, s. f. Procedeu artistic datorită căruia se poate reda în pictură iluzia celor trei dimensiuni ale obiectelor, a distanţei dintre ochi şi obiecte şi a reliefului acestora. — Din **valora** (după fr. *valorisation).*

VALÓRIC, -Ă, *valorici, -e*, adj. Referitor la valoare, de valoare. — Din **valoare** + suf. *-ic.*

VALORIFICÁ, *valorífic*, vb. I. Tranz. A pune în valoare, a face să primească o anumită valoare; a scoate în evidenţă valoarea unui lucru. ✦ A schimba o hîrtie de valoare sau un obiect cu contravaloarea lui în bani. — Din **valoare.**

VALORIFICÁRE, *valorificări*, s. f. Acţiunea de *a valorifica* şi rezultatul ei.

VALORÓS, -OÁSĂ, *valoroşi, -oase*, adj. Care are valoare; important, preţios. ✦ (Despre oameni) Meritos, capabil; talentat. *Scriitori valoroşi.* — După fr. **valeureux.**

VALS, *valsuri*, s. n. Dans în trei timpi, cu mişcări line de învîrtire, care se dansează în perechi; melodia după care se execută acest dans. [Var.: **valţ** s. n.] — Fr. **valse** (germ. **Walzer**).

VALSÁ, *valsez*, vb. I. Intranz. A dansa un vals. — Fr. **valser.**

VALSATÓR, -OÁRE, *valsatori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care ştie să valseze, persoană care valsează. — Din **valsa** + suf. *-tor.*

VALTRÁP, *valtrapuri*, s. n. Cioltar. [Var.: **valdráp** s. n.] — Rus **valitrap** (< germ.).

VALŢ[1] s. n. v. **vals.**

VALŢ[2], *valţuri*, s. n. Maşină formată din una sau din mai multe perechi de cilindri grei, dispuşi paralel, cu axele orizontale şi care, rotindu-se în sensuri contrare, exercită o presiune asupra unor materiale (sfărîmîndu-le, netezindu-le presîndu-le etc.). ✦ Cilindru care intră în componenţa unei maşini. ✦ Dorn. — Germ. **Walze.**

VALUTÁR, -Ă, *valutari, -e*, adj. Referitor la valută, de valută. — Din **valută** + suf. *-ar.*

VALÚTĂ, *valute*, s. f. Sistemul monetar adoptat într-o ţară, unitatea monetară respectivă. ✦ Totalitatea monedelor (de hîrtie sau de metal) care servesc ca mijloc de plată. ◇ *Valută forte* = valută care are acoperire în aur şi care este acceptată de mai multe ţări. — It. **valuta.**

VALVÁR, -Ă, *valvari, -e,* adj. În formă de valvă. — După fr. **valvaire.**

VÁLVĂ, *valve,* s. f. 1. Fiecare dintre cele două capace ale unei scoici. ✦ Fiecare dintre cele două părți ale unei păstăi care se desfac la maturitate, permițînd căderea semințelor din interior. 2. Organ de mașină sau armătură care servește la stabilirea, întreruperea sau dirijarea circulației unui fluid printr-o conductă, printr-un ajutaj etc. ◇ *Valvă electrică* = aparat electric care permite trecerea unui curent într-un singur sens. — Fr. **valve** (lat. lit. **valva**).

VALVÎRTÉJ[1] adv. 1. Vijelios, repede, în iureș. ✦ Fig. Cu înfrigurare, în mare agitație. 2. În dezordine; claie peste grămadă; buluc. ◇ Expr. *A face* (ceva) *valvîrtej* = a răsturna, a răvăși, a da peste cap. — Din **val** + **vîrtej.**

VALVÎRTÉJ[2], *valvîrtejuri,* s. n. 1. Volbură, vîltoare. ◇ Loc. adv. *În valvîrtej* = în spirală, rotocol. *Șalul de la brîu se desfășurase valvîrtej* (RUSSO). 2. Fig. Învălmășeală, dezordine. — Din **val** + **vîrtej.**

VALVÎRTEJÍ, *valvîrtejesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se duce repede, de-a rostogolul. — Din **valvîrtej.**

VALVOLÍNĂ s. f. Ulei mineral obținut la distilarea țițeiului și întrebuințat ca lubrifiant la angrenajele închise de mașini, la cutia de viteze și la diferențialul autovehiculelor. — Germ. **Valvolin**[ōl]

VÁLVULÁR, -Ă, *valvulari, -e,* adj. (Rar) Cu valvule, referitor la valvule, de valvule. — După fr. **valvulaire.**

VÁLVULĂ, *valvule,* s. f. (Anat.) Îndoitură membranoasă așezată în dreptul orificiilor unor organe și care, deschizîndu-se, permite trecerea lichidelor într-o singură direcție, împiedicînd întoarcerea lor. — Fr. **valvule** (lat. lit. **valvula**).

VAMÁL, -Ă, *vamali, -e,* adj. Care aparține vămii, privitor la vamă; de vamă. — Din **vamă** + suf. *-al.*

VÁMĂ, *vămi,* s. f. 1. Punct, loc, instituție (de obicei la granița unei țări) unde se exercită controlul și unde se percep taxele asupra mărfurilor importate sau exportate. ✦ Taxă care se plătește pentru ca o marfă să treacă dintr-o țară în alta sau (în trecut) dintr-o regiune în alta a țării. ◇ Expr. *A pune vamă* = a fixa taxa care trebuie plătită ca vamă; *fig.* a fura la drumul mare. ✦ Cantitate de grăunțe care se dă la moară ca taxă pentru măcinat; uium. ✦ (Reg.) Preț (simbolic) pe care mirele trebuie să-l plătească vameșului ca să-și poată duce mireasa acasă la el. 2. (În credințele mistice) Fiecare dintre cele șapte (sau nouă) popasuri prin care se crede că trebuie să treacă sufletul mortului pentru a ajunge în cer. ✦ Bani pe care se crede că trebuie să-i plătească mortul, ca să poată trece pe lumea cealaltă. 3. (Pop.) Venit, cîștig, profit. *Oare de ce n-avem vamă la balta asta?* (SEVASTOS). — Magh. *vám.*

VÁMEȘ, *vameși,* s. m. 1. Funcționar însărcinat cu controlul și cu taxarea mărfurilor care trec prin vamă. ✦ (În organizarea administrativă a principatelor) Dregător însărcinat de domn cu încasarea veniturilor vămii. ✦ Persoană din satul sau din casa miresei căreia mirele îi plătește vama, cînd pleacă cu mireasa. ✦ Fig. Hoț, tîlhar. 2. (În credințele mistice) Ființă imaginară care păzește vămile văzduhului și căreia sufletul mortului îi plătește vamă ca să poată trece spre cer. — Magh. *vámos.*

VAMPÍR, *vampiri,* s. m. 1. Specie de lilieci mari care trăiesc în America de Sud și care sug sîngele oamenilor surprinși în somn *(Phyllostoma spectrum).* 2. Personaj din mitologia populară despre care se crede că suge sîngele celor vii. ✦ Fig. Persoană care se îmbogățește prin exploatare; exploatator. 3. Criminal care ucide pentru plăcerea de a vedea curgînd sînge. — Fr. **vampire** (germ. **Vampir**).

Vampir

VAMPÍRIC, -Ă, *vampirici, -e,* adj. De vampir; *p. ext.* oribil, îngrozitor. — Fr. **vampirique.**

VÁN, -Ă, *vani, -e,* adj. (Livresc) Zadarnic, inutil, fără rost. ◇ Loc. adv. *În van* = în zadar, degeaba. ✦ Neîntemeiat; iluzoriu. — Lat. lit. **vanus.**

VANÁDIU s. n. Metal dur de culoare cenușie, care se găsește în natură sub formă de compuși și care este folosit la fabricarea oțelurilor. — Fr. **vanadium.**

VÁNĂ, *vane,* s. f. 1. Vas mare (de tablă, de lemn, de tuci, de faianță) pentru îmbăiat, (rar) pentru spălat rufe; cadă. 2. Dispozitiv montat în interiorul robinetelor, care servește la deschiderea sau întreruperea circulației fluidului; *p. ext.* robinetul împreună cu dispozitivul. — Germ. **Wanne.**

VANDÁL, *vandali,* s. m. 1. Persoană dintr-un vechi trib de origine germanică (care a coborît în secolul al V-lea de pe țărmul Mării Baltice și a distrus o parte a Imperiului roman de răsărit). 2. Fig. Persoană care distruge valorile culturale și artistice. — Fr. **Vandale.**

VANDALÍSM s. n. Distrugere sălbatică a valorilor culturale, artistice etc. ale unui popor; *p. ext.* distrugere stupidă, fără rost. — Fr. **vandalisme.**

VANDRÚG, *vandrugi,* s. m. Lemn rotund, lung de 3-4 m și despicat în două, folosit la susținerea pereților unei mine. — Germ. **Wanddruck.**

VANGHÉLIE s. f. v. **evanghelie.**

VANGHELÍST s. m. v. **evanghelist.**

VANÍLIE s. f. 1. Fructul cărnos și aromat al unei plante exotice *(Vanilia planifolia);* folosit pentru a da aromă unor preparate culinare sau unor medicamente. 2. Plantă cu tulpina ramificată și flori albastre sau liliachii cu miros foarte plăcut *(Heliotropium peruvianum).* ◇ Compus: *vanilie-sălbatică* = plantă erbacee cu tulpina dreaptă, cu frunze ovale și cu flori albe sau violacee dispuse în spice *(Heliotropium europaeum).* — După fr. **vanille.**

VANILÍNĂ s. f. Aldehidă foarte aromată care se găsește în fructul vaniliei sau se obține pe cale sintetică și care se folosește ca aromă la prepararea unor dulciuri. — Fr. **vanilline.**

Vanilie-sălbatică

VANITÁTE, *vanități,* s. f. Ambiție deșartă; dorință de a face impresie; trufie, îngîmfare, înfumurare; (la pl.) deșertăciune. — Fr. **vanité** (lat. lit. **vanitas, -atis**).

VANITÓS, -OÁSĂ, *vanitoși, -oase,* adj. Plin de vanitate; îngîmfat, înfumurat, trufaș. — După fr. **vaniteux.**

VÁNTURĂ, *vanturi,* s. n. Grindă la acoperișul casei. — Comp. germ. **Wanten.**

VAPÉL, *vapeluri,* s. n. (Înv.) Găteală, podoabă a unei rochii.

VAPÓR, *vapoare,* s. n. Navă mare, pusă în mișcare de un motor propriu. — După fr. [bateau à] **vapeur.**

VAPORÁȘ, *vaporași,* s. n. Diminutiv al lui *vapor.*

VAPOREÁN, *vaporeni,* s. m. (Rar). Marinar. — Din **vapor** + suf. *-ean.*

VAPÓRI s. m. pl. 1. Corp în stare de agregare deosebită de cea lichidă și de cea solidă, la temperatura mai joasă decît temperatura critică a substanței care-l constituie. ◇ (Franțuzism) *Cal-vapor* = cal-putere. 2. (Rar) Emanație, efluviu, tărie. *Vaporii vinului.* [Formă gramaticală: sg. (în expr.) *vapor*] — Fr. **vapeur** (lat. lit. **vapor**).

VAPORIZÁ, *vaporizez,* vb. I. Refl. (Despre lichide) A se transforma în vapori. — Fr. **vaporiser.**

VAPORIZÁRE, *vaporizări,* s. f. Faptul de *a se vaporiza.*

VAPORIZATÓR, *vaporizatoare,* s. m. 1. (Fiz.) Aparat în care se produce vaporizarea unei soluții. 2. (Rar) Pulverizator. — După fr. **vaporisateur.**

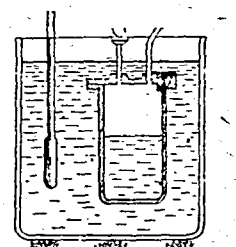

Vaporizator (1)

VAPORÓS, -OÁSĂ, *vaporoși, -oase,* adj. Asemănător (prin finețe) cu vaporii; subțire, diafan, străveziu. ✦ Fără contururi precise, difuz, neclar. — Fr. **vaporeux** (lat. lit. **vaporosus**).

VAR s. n. Material obținut prin calcinarea sub temperatura de vitrifiere a rocilor calcaroase și folosit ca liant în construcții, ca materie primă în industria chimică etc. ✦ Var stins; strat de lapte de var cu care se spoiesc pereții caselor. — Slav (v. sl. **varŭ**).

VÁRĂ, *veri,* s. f. Anotimpul cel mai cald al anului, între primăvară și toamnă, reprezentînd (în emisfera boreală) intervalul de timp de la 21 iunie pînă la 21 septembrie. ✦ (Adverbial, în forma *vară*) În timpul verii. ◇ *La vară* = în vara viitoare, în vara care urmează. *Astă-vară* = în vara care a trecut. *(În) vara asta* = în vara în care sîntem. *An-vară* = în vara anului precedent. *De cu vară* = fiind încă vară. *Peste vară* = în timpul verii. ◇ Loc. adj. *De vară* = a) necesar în timpul verii; care se practică vara. *Haină de vară. Sport de vară;* b) (despre fructe, plante etc.) care se coace vara; văratic. ◇ Expr. *Vara sfinților arhangheli* = timp cald și frumos ca vara, care se întîmplă să fie uneori la începutul lui noiembrie. — Lat. **vera** *(= ver).*

Varec

VÁRDA interj. (Rar) Strigăt al marinarilor, birjarilor etc., prin care avertizează lumea să se dea la o parte. — Ngr. **varda** (< it.).

VARDÍST s. m. v. **gardist.**

VARÉC s. n. Numele unor alge marine care servesc ca îngrășămînt pentru pămînt, ca materie primă pentru fabricarea sodei etc. — Fr. **varech.**

VÁRGĂ, (I) *vergi,* (II) *vărgi,* s. f. I. 1. Nuia lungă, subțire și flexibilă, tăiată de obicei dintr-o ramură dreaptă de arbore. ◇ Expr. *A tremura vargă* (sau *ca varga)* = a tremura foarte tare, din tot corpul (de frică sau de frig). ✦ (La pl.) Mănunchi de bețe tăiate egal, cu care se aplicau în trecut pedepse corporale. ◇ Expr. *(A fi) varga lui dumnezeu* = (a fi) foarte rău, aspru, crunt. (Reg.) *A-i duce* (cuiva) *vergile* = a-i plînge (cuiva) de milă, a fi foarte îngrijorat de soarta cuiva. ✦ Lovitură aplicată cuiva cu nuiaua; urmă lăsată pe corp de o astfel de

Varga-ciobanului (a)

lovitură. ✦ Băţ de undiţă. ✦ Vergea cu care se încărcau în trecut puştile şi cu care se curăţa ţeava. 2. Baghetă. 3. Vergea subţire de metal. 4. Compuse: (Bot.) *varga-ciobanului* = a) plantă erbacee cu tulpina ţepoasă, cu flori liliachii, dispuse în capitule *(Dipsacus silvestris)*; b) scăiuş; *vargă-de-aur* = splinuţă. II. Dungă. — Lat. **virga.**

VÁRIA[1] s. n. (Latinism) 1. Culegere bibliografică de scrieri (mărunte) diferite. 2. Rubrică într-o revistă, în care se publică diferite articole, note şi informaţii mărunte. — Lat. lit. **varia.**

VARIÁ[2], *variez*, vb. I. 1. Intranz. A fi felurit, diferit, deosebit (după locuri, împrejurări, situaţii); a nu semăna, a nu avea aceeaşi înfăţişare, structură, compoziţie etc. cu altceva. 2. Tranz. A da o formă diferită, a schimba. [Pr.: *-ri-a*] — Er. **varier** (lat. lit. **variare**).

VARIÁBIL, -Ă, *variabili, -e*, adj. Care variază, care se schimbă; schimbător. ✧ (Mat.) *Cantităţi* (sau *mărimi) variabile* = cantităţi (sau mărimi) susceptibile de a-şi schimba valoarea faţă de altele, constante. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **variable** (lat. lit. **variabilis**).

VARIÁBILĂ, *variabile*, s. f. (Mat.) Cantitate care ia succesiv diferite valori în cursul unui calcul. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. **variable.**

VARIABILITÁTE, *variabilităţi*, s. f. Însuşirea de a varia, de a se schimba, de a lua forme şi aspecte diferite. ✦ (Mat.) Proprietate pe care o are o cantitate sau o funcţie algebrică de a lua succesiv o infinitate de valori diferite. [Pr.: *-ri-a-*] — După fr. **variabilité.**

VARIÁNTĂ, *variante*, s. f. Aspect (uşor) schimbat faţă de forma de bază a unui lucru, a unei lucrări, a unei acţiuni. ✦ Formă pe care o are un cuvînt în rostirea sau în scrierea sa, care diferă de forma lui obişnuită. — Fr. **variante.**

VARIÁT, -Ă, *variaţi, -te*, adj. Felurit, cu multe aspecte. — V. *varia.*

VARIATÓR, *variatoare*, s. n. Mecanism schimbător de viteză care permite transmiterea mişcării de la un arbore motor la arborele principal al unei maşini cu variaţie continuă. — Rus **variator** [skorosti].

VARIÁŢIE, *variaţii*, s. f. 1. Schimbare, transformare, stare a unui lucru care se prezintă sub diferite forme; trecere de la o formă la alta; aspect variabil, schimbător. ✦ Diversitate, felurime. ✧ (Mat.) *Calculul variaţiilor* = calculul întrebuinţat în analiza infinitezimală (prin care se rezolvă anumite probleme, a căror soluţie nu se poate obţine prin calculul diferenţial). 2. (În forma *variaţiune)* Modificare a temei muzicale sub raportul melodiei, al ritmului, al măsurii, al armoniei, al tonalităţii etc., păstrîndu-se în mod obligatoriu legătura cu tema principală. [Var.: **variaţiúne** s. f.] — Fr. **variation** (lat. lit. **variatio, -onis**).

VARIAŢIÚNE s. f. v. **variaţie.**

VARÍCE s. f. pl. Dilataţie patologică permanentă a vinelor, îndeosebi a celor din porţiunea inferioară a corpului omenesc, produsă de pierderea elasticităţii pereţilor acestora. — Fr. **varice** (lat. lit. **varix, -ricis**).

VARICÉLĂ s. f. Boală contagioasă care apare mai ales la copii şi care se caracterizează prin apariţia unor băşicuţe; vărsat-de-vînt. — Fr. **varicelle.**

VARICOCÉL s. n. Boală care constă în lărgirea permanentă a vinelor cordonului spermatic. — Fr. **varicocèle.**

VARICÓS, -OÁSĂ, *varicoşi, -oase*, adj. Cu varice; noduros. — Fr. **variqueux** (lat. lit. **varicosus**).

VARIETÁTE, *varietăţi*, s. f. 1. Felurime, diversitate. 2. Formă (diferită), soi (deosebit). ✧ *Teatru de varietăţi* = varieteu. ✦ (Biol.) Grup de indivizi care se diferenţiază în cadrul unei specii, prin unele particularităţi morfologice. — Fr. **variété** (lat. lit. **varietas, -atis**).

VARIETÉU, *varieteuri*, s. n. Teatru de gen uşor, în repertoriul căruia intră piese simple (îndeosebi comedii), dansuri, recitări, cîntece, acrobaţii, jonglerii etc. — După fr. [théâtre de] **variétés.**

VARIÓLĂ, *variole*, s. f. Boală infecţioasă şi epidemică care se caracterizează prin apariţia pe suprafaţa pielii a numeroase pustule care, uscîndu-se, lasă cicatrice durabile; vărsat. — Fr. **variole.**

VARIOMÉTRU, *variometre*, s. n. 1. Instrument care permite măsurarea variaţiei uneia sau a ambelor componente ale cîmpului magnetic pămîntesc, de la un loc la altul pe pămînt. 2. Aparat pentru determinarea vitezei verticale a unui avion. 3. Aparat format din două bobine electrice legate în serie, care se pot roti una faţă de cealaltă, formînd un sistem cu o inductivitate variabilă. — Fr. **variomètre.**

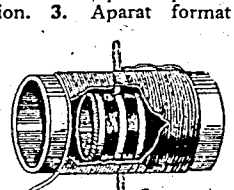

Variometru (3)

VÁRIU, -IE, *varii*, adj. (Înv.) Variat. — Lat. lit. **varius.**

VÁRNIŢĂ, *varniţe*, s. f. Înjghebare de scînduri în formă de ladă, îngropată pe jumătate în pămînt şi folosită la stingerea varului sau la prepararea manuală a mortarului pe un şantier. ✦ Groapă amenajată în pămînt pentru construirea cuptoarelor de var; cuptor în care se arde piatra de var. — Bg., sb. **varnica.**

VÁRTA interj. Varda! — Pol. **warta.**

VARVÁR, -Ă, *varvari, -e*, s. m. şi f. (Înv.) Barbar. — Ngr. **varvaros.**

VARVARÍC s. m. (Reg., în expr.) *Mustaţă* (sau *mustăţi) în varvarić* = mustăţi lungi şi răsucite în sus. — Comp. ngr. **varvarikos.**

VARVARÍE s. f. (Înv.) Barbarie. [Var.: **vărvărie** s. f.] — Din **varvar** + suf. *-ie.*

VÁRZĂ, *verze* s. f. Plantă erbacee cu flori galbene-deschise sau albe, cu frunze mari, groase şi ondulate, care se înveleşc unele pe altele formînd o căpăţînă compactă; se cultivă ca plantă alimentară

Varză

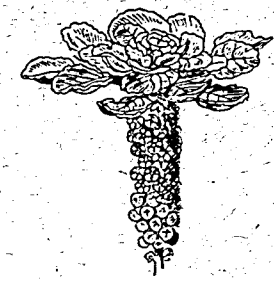

Varză-de-Bruxelles

(Brassica oleracea); *p. ext.* mîncare preparată din frunzele aceste plante. ✧ Compuse: *varză-de-Bruxelles* = varietate de varză cu tulpina înaltă, a cărei parte comestibilă, foarte mică şi reprezentînd mugurii, se formează la subsuoara frunzelor *(Brassica oleracea gemmifera)*; *varză-creaţă* = varză cu frunzele încreţite, afînate *(Brassica oleracea sabauda)*; *varză-roşie* = varietate de varză cu frunzele roşii-violete. ✦ (În expr.) *Banii verzelor* = banii care se adună de la nuntaşi după jocul miresei. ✧ Compus: *spală-varză* s.m. = om de nimic. — Lat. **vir(i)dia.**

VAS, *vase*, s. n. 1. Recipient de sticlă, de metal, de lemn, de pămînt etc. de diferite forme şi mărimi, servind pentru păstrarea lichidelor, rar a unor materii solide, sau ca obiect de ornament. ✧ (Urmat de determinări care arată destinaţia) *Vas de flori.* ✦ Nume generic dat farfuriilor, oalelor, castroanelor etc. folosite la masă şi la pregătirea mîncării. 2. Vehicul pentru transportul pe apă al călătorilor şi al mărfurilor; navă. ✧ *Vas-pilot* = mică ambarcaţie servind pilotilor portuari ca să conducă vapoarele la locul de acostare. 3. Fiecare dintre tuburile închise prin care circulă sîngele în interiorul organismului. — Lat. **vasum.**

VASÁL, -Ă, *vasali, -e*, s. m. şi f. (În orînduirea feudală) Persoană care depindea de un senior; *p. ext.* supus. — Fr. **vassal.**

VASALITÁTE, *vasalităţi*, s. f. Stare, calitate de vasal. — După fr. **vassalité.**

VASCULÁR, -Ă, *vasculari, -e*, adj. Care aparţine vaselor sanguine din organismele vii, privitor la vasele sanguine. ✧ *Sistem vascular* = totalitatea vinelor, arterelor şi vaselor capilare ale unui organism. *Ţesut vascular* = ţesutul vaselor sanguine. ✦ *Plante vasculare* = plante superioare, caracterizate prin prezenţa în interiorul lor a unor vase prin care circulă seva. — După fr. **vasculaire.**

VASCULARIZÁ, pers. 3 *vascularizează*, vb. I. Tranz. A străbate un ţesut, un organ etc. cu o reţea, cu un sistem de vase sanguine. — Din **vascularizat.**

VASCULARIZÁT, -Ă, *vascularizaţi, -te*, adj. (Despre ţesuturi) Care conţine vase sanguine, care este bogat în vase sanguine. — După fr. **vascularisé.**

VASCULARIZÁŢIE, *vascularizaţii*, s. f. Proces de formare a unor vase noi de sînge în ţesuturile corpului oamenilor şi al animalelor. ✦ Sistem de vase sanguine superficiale care, datorită unei stări anormale, sînt vizibile sub piele. — Fr. **vascularisation.**

VASÉL, *vasele*, s. n. (Înv.) Vas de război; bastiment. — It. **vascello.**

VASELÍNĂ s. f. Substanţă vîscoasă obţinută ca reziduu din distilarea ţiţeiului şi folosită ca unsoare pentru pielărie, ca lubrifiant etc. sau (în stare pură) ca unguent în farmacie şi în cosmetică. — Fr. **vaseline.**

VASÍLCĂ, *vasilci*, s. f. Cap de porc împodobit cu flori şi cu panglici, purtat pe o tavă de către flăcăii care colindă în ajunul anului nou. — Din **Vasile** (nume propriu).

VASILÍSC, *vasilişti*, s. m. Animal din basme, care ucide cu privirea. — Ngr. **vasiliscos.**

VASOCONSTRICTÓR, -OÁRE, *vasoconstrictori, -oare*, adj. Care provoacă vasoconstricţia. — După fr. **vaso-constricteur.**

VASOCONSTRÍCŢIE s. f. Strîmtare a vaselor sanguine prin micşorarea suprafeţei pereţilor (ceea ce are drept rezultat reducerea afluxului de sînge). — Fr. **vaso-constriction.**

VASODILATÁRE s. f. Vasodilataţie. — Din **vasodilatator.**

VASODILATATÓR, -OÁRE, *vasodilatatori, -oare*, adj. Care provoacă o vasodilataţie. — După fr. **vasodilatateur.**

VASODILATÁŢIE s. f. Dilatare a vaselor sanguine prin mărirea suprafeţei pereţilor (ceea ce are drept rezultat sporirea afluxului de sînge). — Din **vasodilatare.**

VASOMOTÓR, *vasomotori*, adj. m. (În expr.) *Nerv vasomotor* = nerv care determină contractarea şi dilatarea vaselor sanguine. — Fr. **vaso-moteur.**

VAST, -Ă, *vaşti, -ste*, adj. (Despre terenuri, construcţii etc.) Foarte larg, foarte întins, de mari dimensiuni, de mari proporţii. ✦ (Despre abastracte) Bogat; complex. *Experienţă vastă.* — Fr. **vaste** (lat. lit. **vastus**).

VASTITÁTE s. f. Însuşirea a ceea ce este vast; întindere mare, imensitate. — Fr. **vastité** (lat. lit. **vastitas, -atis**).

VAŞNIŢĂ, *vaşniţe*, s. f. (Reg.) Coteţ pentru porci.

VATĂLĂ, *vatale*, s. f. Fiecare dintre cele două lemne orizontale şi paralele în care se prinde spata războiului de ţesut; *p. ext.* întregul dispozitiv care susţine şi poartă spata. ✦ Cadru de lemn al jugului de la jos, în care se fixează pînza ferăstrăului. [Var.: **vătălă** s. f.] — Bg. **vatala** (pl.).

VATĂ s. f. Material format din fire de bumbac scurte şi subţiri, menţinute la un loc prin adeziune; este folosit pentru pansamente, în diferite procese tehnice etc. ✧ *Vată de zgură* = material obţinut din zgură topită, lăsată să curgă încet în apă, întrebuinţat ca izolant termic şi acustic. *Vată de sticlă* = material izolant obţinut prin suflarea cu abur a unei topituri vîscoase de sticlă sau prin picurarea topiturii pe un disc care se roteşte cu viteză mare, formînd fire subţiri şi flexibile. — Germ. **Watte**.

VATELÍNĂ, *vateline*, s. f. Material textil scămoşat, care se introduce între stofa şi căptuşeala unei haine, pentru a face haina mai călduroasă. — Germ. **Wattelin**.

VATÍR s. n. (În expr.) *Pînză vatir* = ţesătură de bumbac, de in sau de cînepă, foarte apretată, folosită pentru a întări anumite părţi ale unei haine (bărbăteşti). — Germ. **Wattier** [leinen].

VATMÁN, *vatmani*, s. m. Persoană care conduce un tramvai. [Acc. şi: *vátman*] — Fr. **wattman** (<engl.).

VÁTOS, *vatoşi*, s. m. Peşte de mare, asemănător cu calcanul *(Raja clavata)*.

Vatos

VATRĂ, *vetre*, s. f. 1. Partea cuptorului unde se face focul pentru a pregăti mîncarea; *p. ext.* suprafaţă plană care prelungeşte cuptorul în afară şi pe care se poate şedea sau dormi; partea plană din lăuntrul cuptorului de pîine, care susţine boltitura şi unde se face focul. ✧ Expr. *A îmbătrîni în vatră* = a rămîne fată bătrînă, nemăritată. *A cloci pe vatră* = a lenevi (la căldură), a trîndăvi. *A rămîne cu sluta în vatră* = a nu-şi putea mărita fata. *A cădea cuiva în vatră* = a fi oaspete nepoftit şi supărător. ✦ Parte a forjei în care se depozitează şi unde arde combustibilul; partea inferioară din interiorul unui cuptor metalurgic, pe care se aşază materialele care trebuie încălzite sau topite. 2. Locuinţă, aşezămînt stabil, cămin, casă (părintească). ✦ Loc de baştină, de origine. ✧ Expr. (Ieşit din uz) *A lăsa* (un ostaş) *la vatră* = a elibera (un ostaş) care a terminat stagiul militar; a demobiliza, a desconcentra. ✦ *Ţigan de vatră* = ţigan care şi-a făcut gospodărie şi s-a statornicit într-un loc; ţigan stabil. ✦ Cuib al unui animal sălbatic cu puii în el. 3. Locul principal, central al unei aşezări, al unei instalaţii etc.; locul pe care s-a clădit ceva, pe care se construieşte sau unde se aşază ceva. ✧ *Vatra satului* = suprafaţa de teren pe care se întinde satul şi pămînturile cultivate din împrejurimile lui. 4. Petic de pămînt pe un cîmp care se deosebeşte de restul locului printr-o vegetaţie diferită sau prin absenţa vegetaţiei. — Comp. alb. **vatrë**.

VAVILÓNIC, -Ă, *vavilonici, -e*, adj. (Înv. şi arh.) Confuz, încurcat; zgomotos. — Din **vavilonie** + suf. *-ic*.

VAVILONÍE, *vavilonii*, s. f. (Înv. şi arh.) Babilonie. — Din **Vavilon** (= *Babilon*) + suf. *-ie*.

VÁZĂ[1] s. f. 1. Consideraţie, stimă, prestigiu, reputaţie. ✧ Loc. adj. *De vază* = de frunte, marcant, cunoscut, vestit. *Cu vază* = cu trecere, cu prestigiu, important. 2. (Rar) Vedere; văz. *Jandarmii au cotit-o după el, ferindu-se de vază* (POPA). — Postverbal al lui **vedea**.

VAZ[2], *vaze*, s. f. Vas de flori. — Fr. **vase**.

VĂCĂR, *văcari*, s. m. 1. Persoană care păzeşte vacile satului la păscut. 2. (Art.) Constelaţie din emisfera boreală, situată în apropierea carului-mare. — Lat. **vaccarius**.

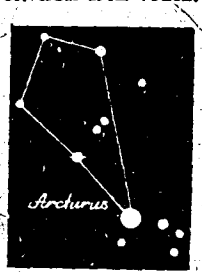

Văcarul

VĂCĂLÍE, *văcălii*, s. f. 1. Marginea de lemn sau de tinichea a sitei, a ciurului şi a baniţei; veşcă. 2. Numele mai multor specii de ciuperci cu consistenţă lemnoasă care cresc pe trunchiul arborilor: a) *văcălie-de-brad* = ciupercă a cărei pălărie este acoperită cu o crustă de culoare galbenă-roşcată *(Fomes pinicola)*; b) *văcălie-de-fag* = babiţă; c) *văcălie-de-mesteacăn* = ciupercă în formă de copită, cenuşie-roşcată, acoperită cu o pieliţă subţire şi netedă *(Blyporus betuliaris)*; d) *văcălie-de-salcie* = ciupercă cu pălăria bombată, cu miros plăcut de anason *(Trametes suaveolens)*. — Din **veacă** (puţin folosit, < v. sl. *vĭeko*) + suf. *-ălie*.

VĂCĂREÁSĂ, *văcărese*, s. f. Văcăriţă. — Din **văcar** + suf. *-easă*.

VĂCĂRÍ, *văcăresc*, vb. IV. Intranz. A păzi vacile. — Din **văcar**.

VĂCĂRÍE, *văcării*, s. f. 1. Cireadă de vaci. ✦ Loc îngrădit pentru vite; ocol, staul. 2. Meseria de văcar. — (1) Din **vacă** + suf. *-ărie*, (2) din **văcar** + suf. *-ie*.

VĂCĂRÍME s. f. Multe vite mari la un loc. — Din **vacă** + suf. *-ăr-ime*.

VĂCĂRÍT s. n. (Înv.) Dare care se plătea odinioară în ţările româneşti pentru fiecare cap de vită. — Din **vacă** + suf. *-ărit*.

VĂCĂRIŢĂ, *văcăriţe*, s. f. Femeie care păzeşte vacile satului la păscut. — Din **văcar** + suf. *-iţă*.

VĂCĂRÚŞ, *văcăruşi*, s. m. Ciupercă comestibilă care creşte pe trunchiuri de fag şi de stejar *(Polyporus brumalis)*.

VĂCSUÍ, *văcsuiesc*, vb. IV. Tranz. A unge încălţămintea cu vacs şi a o lustrui. — Din **vacs**.

VĂCSUÍRE s. f. Acţiunea de *a văcsui*.

VĂCSUÍT, -Ă, *văcsuiţi, -te*, adj. (Despre încălţăminte) Uns cu vacs şi lustruit. — V. *văcsui*.

VĂCSUITÓR, -OÁRE, *văcsuitori, -oare*, s. m. şi f. Lustragiu — Din **văcsui** + suf. *-(i)tor*.

VĂCUŞOÁRĂ, *văcuşoare*, s. f. Văcuţă. — Din **vacă** + suf. *-uş-oară*.

VĂCÚŢĂ, *văcuţe*, s. f. Diminutiv al lui *vacă*.

VĂDAN, -Ă, *vădani, -e*, adj. (Pop.) Văduv(ă). — Din v. rom **văduu** + suf. *-an*.

VĂDÁNCĂ, *vădance*, s. f. (Pop.) Văduvă. — Din **vădan** + suf. *-că*.

VĂDĂNÍ, *vădănesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A văduvi. — Din **vădan**.

VĂDĂNÍE, *vădănii*, s. f. (Pop.) Văduvie. — Din **vădan** + suf. *-ie*.

VĂDĂÓI, *vădăoi*, s. m. (Reg.) Văduvoi. — Din v. rom. **văduu** + suf. *-oi*.

VĂDÍ, *vădesc*, vb. IV. Tranz. A face să fie evident, a dovedi. a arăta. ✦ A da pe faţă, a denunţa. — Slav (v. sl. *vaditi*).

VĂDÍT, -Ă, *văditi, -te*, adj. Care este limpede, evident; dat pe faţă, dovedit. ✦ (Adverbial) În mod clar, lămurit. — V. *vădi*.

VĂDRÁR, *vădrari*, s. m. (Înv.) Persoană însărcinată cu încasarea vădrăritului. — Din **vadră** + suf. *-ar*.

VĂDRĂRÍT s. n. (Înv.) Impozit care se plătea în ţările româneşti pentru fiecare vadră de vin. — Din **vadră** + suf. *-ărit*.

VĂDURÉL, *vădurele*, s. n. (Pop.) Diminutiv al lui *vad*.

VĂDUV, -Ă, *văduvi, -e*, adj. (Despre persoane) Care şi-a pierdut soţul sau soţia prin moarte şi nu s-a recăsătorit. ✦ Fig. Lipsit de ceva, liber, gol. — Lat. **viduus, -ua**.

VĂDUVÉSC, -EÁSCĂ, *văduveşti*, adj. (Rar) Care aparţine văduvilor, referitor la văduvi. — Din **văduv** + suf. *-esc*.

VĂDUVÍ, *văduvesc*, vb. IV. 1. Tranz. A face, a lăsa pe cineva văduv sau văduvă. ✦ Fig. A lăsa pe cineva singur, a lipsi pe cineva de ceva. 2. Intranz. A deveni, a rămîne văduv sau văduvă. ✦ A duce viaţă de văduv. — Din **văduv**.

VĂDUVÍE s. f. Starea de văduv sau de văduvă. — Din **văduv** + suf. *-ie*.

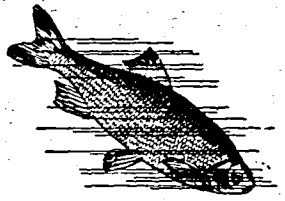

Văduvioară

VĂDUVIOÁRĂ, *văduvioare*, s. f. 1. Diminutiv al lui *văduvă*. 2. Peşte asemănător cu crapul, cu capul mai mic decît al acestuia *(Idus melanotus)*.

VĂDUVÍRE s. f. (Rar) Văduvie. — V. *văduvi*.

VĂDUVÍT, -Ă, *văduviţi, -te*, adj. Care a rămas văduv sau văduvă. ✦ Fig. Lipsit (de ceva), pustiit. — V. *văduvi*.

VĂDUVÍŢĂ, *văduviţe*, s. f. Văduvioară. — Din **văduvă** + suf. *-iţă*.

VĂDUVÓI, -OÁIE, *văduvoi, -oaie*, s. m. şi f. Augmentativ al lui *văduv*.

VĂGĂŞ s. n. v. **făgaş**.

VĂGĂÚNĂ, *văgăune*, s. f. 1. Loc înfundat între dealuri sau între munţi; scobitură adîncă într-un munte. ✦ Fig. Încăpere strîmtă şi întunecoasă. 2. Scorbură. 3. (Rar) Cavitatea în care este aşezat globul ochiului.

VĂIÁG, *văiage*, s. n. Văiugă. — Sb. **valjak**.

VĂICĂRÁ vb. I. v. **văicări**.

VĂICĂREÁLĂ, *văicăreli*, s. f. Acţiunea de *a se văicări* şi rezultatul ei; tînguire, lamentare.

VĂICĂRÍ, *văicăresc*, vb. IV. Refl. A se tîngui, a se văita, a se căina. ✦ (Peior.) A manifesta o falsă desperare. [Var.: (reg.) **văicără** vb. I] — Din **vai**.

VĂIERÀ, *văier*, vb. I. Refl. (Rar) A se văita. — Din **vai** (după *şuiera, fluiera*).

VĂIERÁRE, *văierări*, s. f. (Rar) Faptul de *a se văiera*; plîns, vaiet.

VĂIERÁT[1] s. n. (Rar) Văierare. — V. *văiera*

VĂIERÁT[2], *-Ă, văieraţi, -te*, adj. (Rar) Care se vaieră, se tînguieşte. — V. *văiera*.

VĂIETÁ vb. I. v. **văita**.

VĂIETÁRE s. f. v. **văitare**.

VĂIETĂTÓR, -OÁRE adj. v. **văitător**.

VĂIETĂTÚRĂ s. f. v. **văitătură**.

VĂINĂ, *văinez,* vb. I. Refl. (Reg.) A se văita. — Din **vai** (după *căina).*

VĂIOAGĂ, *văioage,* s. f. Văiugă[1]. — Din **văi** (pl. lui *vale)* + suf. *-oagă.*

VĂIŞOARĂ, *văişoare,* s. f. (Rar) Vălicică. — Din **vale** + suf. *-iş-oară.*

VĂITĂ, *vait,* vb. I. Refl. A scoate vaiete; a geme de durere, de jale; a se tîngui, a se lamenta. ✦ (Despre animale) A scoate sunete sinistre, lugubre. ✦ Tranz. A plînge, a compătimi pe cineva. [Var.: **văietá** vb. I] — Din **vaiet.**

VĂITĂRE, *văitări,* s. f. Faptul de *a (se) văita;* strigăt de suferinţă, vaiet. [Var.: **văietáre** s. f.]

VĂITĂRÉŢ, -EAŢĂ, *văităreţi, -e,* adj. Plîngăreţ, văitător. — Din **văita** + suf. *-ăr-eţ.*

VĂITĂTÓR, -OÁRE, *văitători, -oare,* adj. Care se vaită, care se tînguieşte. [Var.: **văietătór, -oáre** adj.] — Din **văita** + suf. *-(ă)tor.*

VĂITĂTÚRĂ, *văitături;* s. f. Văitare, lamentare. [Var.: **văietătúră** s. f.] — Din **văita** + suf. *-(ă)tură.*

VĂITĂU, *văitaie,* s. f. (Reg.) Vas mic, făcut din scoarţă de fag, cu care se vămuiesc cerealele la moară.

VĂIUGÁR, *văiugari,* s. m. (Reg.) Persoană care face văiugi[2]. — Din **văiugă** + suf. *-ar.*

VĂIÚGĂ[1], *văiugi,* s. f. (Reg.) Vale îngustă şi puţin adîncă. — Din **văi** (pl. lui *vale)* + suf. *-ugă.*

VĂIÚGĂ[2], *văiugi,* s. f. (Reg.) Cărămidă nearsă; chirpici. — Comp. sb. **valjak** (magh. **vájog**).

VĂL, *văluri,* s. n. 1. Bucată de ţesătură fină şi rară cu care femeile îşi acoperă capul şi care atîrnă în spate sau în faţă. ✧ Expr. *A i se pune* (sau *a i se lua)* cuiva *un văl (de) pe ochi* = a înceta (sau a începe) să vadă, să judece limpede. ✦ Ţesătură uşoară care acoperă, învăluie corpul. 2. (Anat., în expr.) *Vălul palatului* = membrană care acoperă cerul gurii şi care se prelungeşte spre faringe, despărţind cavitatea nazală de cea bucală. — Lat. lit. **velum** (după fr. *voile).*

VĂLĂCĂI, *vălăcăiesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A se văita. — Din **valeu.**

VĂLĂTÚC, *vălătuci,* s. m. 1. Sul făcut dintr-un material flexibil, rostogolit în sensul uneia din laturile sale; val. ✧ Loc. adv. *De-a vălătucul* = de-a rostogolul, de-a dura. 2. Material de construcţie făcut din pămînt sau din lut amestecat cu paie sau cu rogoz, în formă de colaci, din care se clădesc pereţii caselor ţărăneşti. 3. Tăvălug (1). 4. Snop de nuiele pe care doi sau trei oameni îl rostogolesc prin apă pentru stîrnirea peştelui. — Din **tăvăluc** (var. a lui *tăvălug).*

VĂLĂTUCEÁLĂ, *vălătuceli,* s. f. Învălătucire. — Din **vălătuci** + suf. *-eală.*

VĂLĂTUCÍ, *vălătucesc,* vb. IV. Tranz. A clădi pereţi din vălătuci. — Din **vălătuc.**

VĂLĂU, *vălaie,* s. n. (Reg.) 1. Jgheab care serveşte la scurgerea apei dintr-o fîntînă sau ca adăpătoare pentru vite. 2. Jgheab de lemn, uşor înclinat şi alimentat cu apă printr-un canal de lemn, servind ca mijloc primitiv pentru concentrarea minereurilor aurifere sfărîmate în şteampuri. — Magh. **válu.**

VĂLEAN, -Ă, *văleni, -e,* s. m. şi f. (Rar) Persoană care locuieşte în vale, în cîmpie. — Din **vale** + suf. *-ean.*

VĂLEÁT s. n. v. **veleat.**

VĂLGÁRIE, *vălgarii,* s. f. (Reg.) Vîlvătaie, pălălaie.

VĂLICÍCĂ, *vălicele,* s. f. Diminutiv al lui *vale.*

VĂLIŞOARĂ, *vălişoare,* s. f. Vălicică. — Din **vale** + suf. *-iş-oară.*

VĂLMĂŞÁG s. n. v. **învălmăşag.**

VĂLMĂŞEÁLĂ s. f. v. **învălmăşeală.**

VĂLMĂŞÍ vb. IV. v. **învălmăşi.**

VĂLMĂŞÍRE s. f. v. **învălmăşire.**

VĂLOÁIE, *văloaie,* s. f. (Rar) Augmentativ al lui *vale.*

VĂLŢUÍ[1], *vălţuiesc,* vb. IV. Tranz. A prelucra cu ajutorul valţurilor. — Din **valţ[1].**

VĂLŢUÍ[2], *vălţuiesc,* vb. IV. Intranz. (Înv.) A valsa. — Din **valţ[2].**

VĂLŢUÍRE, *vălţuiri,* s. f. Acţiunea de *a vălţui*[1] şi rezultatul ei.

VĂLŢUITÓR, -OÁRE, *vălţuitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care lucrează cu valţul. — Din **vălţui**[1] + suf. *-(i)tor.*

VĂLÚG, *vălugi,* s. m. 1. Cilindru în jurul căruia se înfăşoară un lanţ, un odgon. ✦ Parte a mecanismului morii, de formă cilindrică, care primeşte mişcarea de la roata cu măsele a morii şi o transmite fusului roţii de moară. 2. Mănunchi de stuf sau de aşchii de brad uscate, aprinse la un capăt, cu care se sperie noaptea peştii, pentru a-i face să fugă spre uneltele de pescuit. — Sb. **valjuga.**

VĂLURÁT, -Ă adj. v. **învălurat.**

VĂLURÉL, *vălurele,* s. n. Diminutiv al lui *val.*

VĂLURÓS, -OÁSĂ, *văluroşi, -oase,* adj. Cu valuri, unduios. — Din **val** + suf. *-ur-os.*

VĂLUŞÉL, *văluşelc,* s. n. (Pop.) Văluşor. — Din **val** + suf. *-uş-el.*

VĂLUŞÓR, *văluşoare,* s. n. Diminutiv al lui *val* (III 1).

VĂLVĂTÁIE s. f. v. **vîlvătaie.**

VĂMEŞÉSC, -EÁSCĂ, *vămeşeşti,* adj. De vamă, referitor la vamă. — Din **vameş** + suf. *-esc.*

VĂMEŞÍE, *vămeşii,* s. f. (Înv.) Funcţia de vameş. ✦ Vamă. — Din **vameş** + suf. *-ie.*

VĂMEŞOÁICĂ, *vămeşoaice,* s. f. (Pop.) Soţia vameşului. — Din **vameş** + suf. *-oaică.*

VĂMUÍ, *vămuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A lua vamă. ✦ Fig. A lua pe furiş o parte din ceva; a fura. 2. (La moară) A lua o parte din grîne ca plată pentru măcinat. — Din **vamă.**

VĂMUIÁLĂ, *vămuieli,* s. f. Faptul de *a vămui.*

VĂMUÍRE, *vămuiri,* s. f. Acţiunea de *a vămui.*

VĂMUITÓR, *vămuitori,* s. m. (Rar) Vameş. — Din **vămui** + suf. *-(i)tor.*

VĂNÚŢĂ, *vănuţe,* s. f. Diminutiv al lui *vană.*

VĂPÁIE, *văpăi,* s. f. 1. Flacără, pară; foc. ✦ Arşiţă, dogoare. 2. Fig. Lumină strălucitoare. 3. Văpaiţă (2). — Comp. alb. **vapë.**

VĂPAIŢĂ, *văpaiţe,* s. f. 1. Opaiţ. 2. Făclie de lemn sau de răşină cu care se sperie noaptea peştii, pentru a-i face să fugă spre uneltele de pescuit. [Pr.: *-pa-i-.*—Var.: **vopáiţă** s. f.] — Din **văpaie** + **opaiţ(ă).**

VĂPĂÍ, pers. 3 *văpăieşte,* vb. IV. Intranz. (Înv.) A arde cu flacără. — Din **văpaie.**

VĂPĂIÉRE, *văpăieri,* s. f. Acţiunea de *a văpăi;* pîlpîire.

VĂPĂÍT s. n. (Reg.) Pescuitul cu văpaiţa (2). — V. *văpăi.*

VĂPSEÁ s. f. v. **vopsea.**

VĂPSEÁLĂ s. f. v. **vopsea.**

VĂPSÍ vb. IV. v. **vopsi.**

VĂR, VĂRĂ, *veri, vere,* s. m. şi f. 1. Grad de rudenie; persoană considerată în raport cu copiii fraţilor şi surorilor părinţilor săi sau cu soţiile şi soţii lor. 2. (La vocativ, numai m.) Apelativ familiar (pentru un prieten). — Lat. [consobrinus] **verus.**

VĂRÁ, *vărez,* vb. I. Intranz. (Despre animale; *p. ext.* despre oameni) A petrece vara undeva. ✦ (Rar) A fi, a sta la căldură. *Trupu-mi vărcază şi capu-mi iernează* (Cuiul) (GOROVEI). ✦ Tranz. A ţine vitele sau oile la păşune în timpul verii. — Din **vară.**

VĂRÁR, *vărari,* s. m. Muncitor care lucrează la construirea cuptoarelor de var şi la arderea pietrei de var; persoană care vinde var. — Din **var** + suf. *-ar.*

VĂRÁT[1] s. n. 1. Faptul de *a văra.* 2. (Înv.) Taxa care se plătea pentru păşunatul vitelor vara. — V. *văra.*

VĂRÁT[2], -Ă, *văraţi, -te,* adj. (În colinde şi urări de anul nou) Călduros; *p. ext.* rodnic. — Din **vară** + suf. *-at.*

VĂRÁTEC, -Ă adj. v. **văratic[2].**

VĂRÁTIC[1] s. n. 1. Şedere a animalelor în timpul verii în locuri prielnice; locul ales pentru aceasta. 2. (Reg.) Taxă pentru păşunatul vitelor în timpul verii. — Din **vară** + suf. *-atic.*

VĂRÁTIC[2], -Ă, *văratici, -e,* adj. De vară. ✦ (Despre plante, fructe etc.) Care se dezvoltă, se coace vara; timpuriu. [Var.: **vărátec, -ă** adj.] — Din **vară** + suf. *-atic.*

VĂRĂRÍE, *vărării,* s. f. Loc de unde se extrage piatra de var; locul şi instalaţiile pentru fabricarea varului; locul unde se depozitează sau se vinde varul. — Din **var** + suf. *-ărie.*

VĂRGÁ, *vărghez,* vb. I. Tranz. A face dungi. — Din **vărgat.**

VĂRGÁT, -Ă, *vărgaţi, -te,* adj. Cu dungi, cu vărgi; vîrstat. — Din **vargă** + suf. *-at.*

VĂRGĂLUÍ, *vărgăluiesc,* vb. IV. Tranz. A întări coasa cu o vargă de fier (ca să nu se rupă). — Din **vargă.**

VĂRGĂLUÍRE s. f. Acţiunea de *a vărgălui* şi rezultatul ei.

VĂRGĂŢÉL, -EA, *vărgăţei, -ele,* adj. (Rar) Diminutiv al lui *vărgat.*

VĂRGULÍŢĂ, *vărguliţe,* s. f. Vărguţă. — Din **vargă** + suf. *-ul-iţă.*

VĂRGÚŢĂ, *vărguţe,* s. f. Diminutiv al lui *vargă.*

VĂRNICÉR, *vărniceri,* s. m. Vărar. — Din **varniţă** + suf. *-ar.*

VĂRÓS, -OÁSĂ, *văroşi, -oase,* adj. Care conţine var, calcaros. — Din **var** + suf. *-os.*

VĂRSÁ, *vărs,* vb. I. 1. Tranz. A face să curgă ceva (prin răsturnarea unui vas, a unui sac etc.). ✧ Expr. *A vărsa lacrimi* = a plînge (amar). *A vărsa sînge* = a ucide, a omorî. *A-şi vărsa sîngele pentru cineva* sau *ceva* = a merge pînă la sacrificiul vieţii pentru cineva sau ceva. (Pop.) *A vărsa maţele* (cuiva) = a spinteca (pe cineva); a ucide. *A vărsa (multe) sudori* sau *năduşeli* sau *a vărsa sudori de moarte* = a) a face un lucru greu, a munci din greu; b) a fi în agonie, a trage să moară. 2. Refl. (Despre rîuri, fluvii etc.) A-şi uni apele cu altă apă (mărind volumul acesteia). ✦ (Despre ploaie) A curge în şiroaie. ✧ Expr. (Intranz.) *Ploaie de varsă* = ploaie torenţial. 3. Tranz. A da afară pe gură mîncarea ajunsă în stomac şi nedigerată bine. ✧ Expr. *A-şi vărsa şi maţele* (sau *măruntaiele),* se spune cînd cineva vomită foarte

tare. *A vărsa venin* sau *a-şi vărsa veninul* = a vomita un lichid negru; *fig.* a se exprima despre cineva cu dușmănie, a vorbi cu ură. *A-şi vărsa focul* (sau *sufletul*) = a-şi destăinui durerea, mihnirea, supărarea. ✦ Fig. (În poveşti) A arunca pe gură foc, jăratic etc. ◇ Expr. (Despre cai, în poveşti) *A vărsa foc* = a fi foarte iute şi puternic. ✦ A lansa, a arunca asupra cuiva săgeţi, bombe, explozibile (în cantitate mare). 4. Tranz. (Despre surse de lumină, căldură etc.) A revărsa, a răspîndi lumină, căldură. 5. Tranz. A împrăştia, a risipi. 6. Tranz. (Înv.) A turna un clopot, o statuie etc. II. Tranz. 1. A repartiza un ostaş la o anumită unitate sau a-l trece dintr-o unitate în alta. 2. A preda cuiva o sumă de bani sau de obiecte de valoare; a plăti, a achita. — Lat. *versare.*

VĂRSÁRE, *vărsări*, s. f. 1. Acţiunea de *a (se) vărsa* şi rezultatul ei. ◇ Expr. *Vărsare de sînge* = ucidere, masacru. 2. Locul unde o apă se varsă în alta. *La vărsarea Oltului în Dunăre.* 3. (În expr.) *Vărsare de ziuă* = revărsatul zorilor. *Vărsarea serii* = înserare, amurg.

VĂRSÁT[1] s. n. Faptul de *a (se) vărsa.*

VĂRSÁT[2] s. n. Variolă. ◇ Compuse: *vărsat-de-vînt* = varicelă; *vărsat-negru* = formă grea de variolă, în care băşicuţele ieşite pe corp sînt foarte numeroase şi pline cu sînge, apărînd ca nişte pete negre; (pop.) *vărsat-mare* = scarlatină; *vărsat-mic* = pojar. — V. *vărsa.*

VĂRSÁT[3]**, -Ă,** *vărsaţi, -te*, adj. Risipit, împrăştiat. ✦ (Despre mărfuri) Care se vinde cu amănuntul (fiind luat dintr-o cantitate mai mare); care nu este ambalat în pachete, sticle etc. — V. *vărsa.*

VĂRSĂMÍNT, *vărsăminte*, s. n. Depunere a unei sume de bani la o instituţie financiară; plată a unei sume de bani. — Din *vărsa* + suf. *-(ă)mînt* (după fr. *versement*).

VĂRSĂTÓR[1], *vărsători*, s. m. 1. (Înv.) Turnător de obiecte (în metal, în ceară etc.). 2. (Art.) Una dintre cele 12 constelaţii ale zodiacului, care se găseşte între constelaţia capricornului şi cea a peştilor. — Din *vărsa* + suf. *-(ă)tor.*

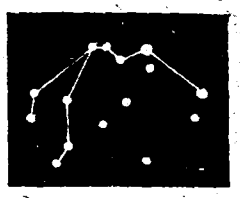

Vărsătorul

VĂRSĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *vărsători, -oare*, adj. Care varsă. — Din *vărsa* + suf. *-(ă)tor.*

VĂRSĂTÚRĂ, *vărsături*, s. f. 1. Faptul de *a vărsa.* ✦ Ceea ce a fost vărsat, (în special) vomitat. 2. Loc unde staţionează apa provenită din revărsări; (rar) locul de vărsare a unei ape curgătoare.

VĂRUÍ[1], *văruiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A se adresa cuiva cu termenul «vere». [Var.: *veruí* vb. IV] — Din *văr.*

VĂRUÍ[2], *văruiesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi cu un strat subţire de lapte de var, a spoi cu var. — Din *var.*

VĂRUIÁLĂ, *văruieli*, s. f. 1. Văruire. 2. Strat de var aplicat pe suprafaţa unei construcţii sau a unui element de construcţie; spoială. — Din *văruí*[2] + suf. *-eală.*

VĂRUÍRE, *văruiri*, s. f. Acţiunea de *a văruí*[2].

VĂRUÍT[1] s. n. Văruire. — V. *văruí*[2].

VĂRUÍT[2]**, -Ă,** *văruiţi, -te*, adj. Dat cu var; spoit cu var. — V. *văruí*[2].

VĂRUŞÁNĂ, *văruşane*, s. f. (Pop.) Verişoară. — Din *văr* + suf. *-uş-ană.*

VĂRÚŢĂ, *văruţe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui *vară.*

VĂRVĂRÉSC, -EÁSCĂ, *vărvăreşti*, adj. Care aparţine barbarilor, privitor la barbari; *fig.* crud, nemilos. — Din *varvar* + suf. *-esc.*

VĂRVĂRÍE s. f. v. *varvarie.*

VĂRZÁR, *vărzari*, s. m. 1. Cultivator de varză. 2. Călugăr însărcinat cu aprovizionarea. — Din *varză* + suf. *-ar.*

VĂRZÁRE, *vărzări*, s. f. Plăcintă umplută cu varză (acră sau dulce), cu ceapă, mărar, ştir etc. — Din *varză* + suf. *-are.*

VĂRZĂRÍE, *vărzării*, s. f. Grădină plantată cu varză; *p. ext.* grădină de zarzavat. — Din *varză* + suf. *-ărie.*

VĂRZUÍ, *vărzuiesc*, vb. IV. (Fam.) 1. Tranz. A rupe, a zdrenţui, a face ferfeniţă o carte, un caiet etc. 2. Refl. A umbla mult de colo pînă colo, a se foi. *Umblau-forfotînd prin lumea ce se tot vărzuia încoace şi încolo* (La TDRG). — Din *varză.*

VĂSÁR, *văsari*, s. m. Meseriaş care face şi vinde ciubere, putini, butoaie şi alte vase de lemn. — Din *vas* + suf. *-ar.*

VĂSĂRÍ, *văsăresc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A face butoaie, ciubere şi alte vase de lemn. — Din *văsar.*

VĂSĂRÍE s. f. Totalitatea vaselor dintr-o gospodărie, dintr-un restaurant etc. în care se găteşte sau din care se mănîncă. — Din *vas* + suf. *-ărie.*

VĂSCIÓR, *văscioare*, s. n. Văsuşor. — Din *văsuţ* + suf. *-ior.*

VĂSULEÁN, *văsulene*, s. n. (Rar) Văsuşor. — Din *vas* + suf. *-ul-ean.*

VĂSULÉŢ, *văsuleţe*, s. n. (Rar) Văsuşor. — Din *vas* + suf. *-ul-eţ.*

VĂSUŞÓR, *văsuşoare*, s. n. Diminutiv al lui *vas.*

VĂSÚŢ, *văsuţe*, s. n. Văsuşor. — Din *vas* + suf. *-uţ.*

VĂTÁF, *vătafi*, s. m. 1. (În trecut) Supraveghetor al argaţilor şi feciorilor de la o moşie boierească; logofăt (3). 2. (Înv.) Căpetenie de ostaşi, conducător al unui anumit grup de dregători, de slujbaşi sau de oşteni ai domniei. ◇ *Vătaful divanului* = boier însărcinat cu convocarea divanului. *Vătaf de agie* = şeful poliţiei. *Vătaf de plai* = şef al plăieşilor care păzeau un plai sau o trecătoare. *Vătaf de hotar* = şef de străjeri, de grăniceri. *Vătaf de plasă* = funcţionar administrativ care conducea o plasă. 3. Persoană care are sub ordinele sale un anumit număr de oameni; conducător, şef. ✦ Căpetenie a căluşarilor, a colindătorilor etc.; cel care conduce alaiul unei nunţi. [Var.: *vătáj, vătáş, vătáv* s. m.] — Ucr. *vataha*, pol. *wataha.*

VĂTÁJ s. m. v. *vătaf.*

VĂTÁJNIŢĂ, *vătajniţe*, s. f. (Înv.) Bucată de pămînt, proprietate a unui sat sau a unei biserici.

VĂTÁLĂ s. f. v. *vatală.*

VĂTÁŞ s. m. v. *vătaf.*

VĂTÁV s. m. v. *vătaf.*

VĂTĂJÉL s. m. v. *vătăşel.*

VĂTĂJÉSC, -EÁSCĂ adj. v. *vătăşesc.*

VĂTĂJÍ vb. IV. v. *vătăşi.*

VĂTĂJÍŢĂ s. f. v. *vătăşiţă.*

VĂTĂMÁ, *vătăm*, vb. I. Tranz. (Pop.) 1. A dăuna sănătăţii, producînd boli, răniri; *fig.* a cauza neajunsuri. ✦ Refl. A se îmbolnăvi de hernie. 2. A aduce pagube, stricăciuni. — Lat. *victimare.*

VĂTĂMÁN, *vătămani*, s. m. (Înv.) Conducătorul unui sat domnesc, ajutor al vornicului, însărcinat cu stringerea dărilor.—Rus, ucr. *ataman.*

VĂTĂMÁRE, *vătămări*, s. f. (Pop.) Acţiunea de *a (se) vătăma* şi rezultatul ei; rană, boală; pagubă, stricăciune.

VĂTĂMÁT, -Ă, *vătămaţi, -te*, adj. (Pop.) 1. Rănit; lovit; bolnav de hernie. 2. Stricat, deteriorat. — V. *vătăma.*

VĂTĂMĂTOÁRE, *vătămătoare*, s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori galbene-aurii, cu fructul o păstaie, întrebuinţată ca plantă medicinală şi ca nutreţ (*Anthyllis vulneraria*). — Din *vătăma* + suf. *-(ă)toare.*

Vătămătoare

VĂTĂMĂTÓR, -OÁRE, *vătămători, -oare*, adj. Care vatămă sau poate vătăma; dăunător, stricător. ✦ (Substantivat, m.) Nume dat insectelor care vatămă plantele. — Din *vătăma* + suf. *-(ă)tor.*

VĂTĂMĂTÚRĂ, *vătămături*, s. f. (Pop.) Nume dat mai multor boli interne care provoacă crize acute (hernie, colici, pelagră etc.). — Din *vătăma* + suf. *-(ă)tură.*

VĂTĂŞÉL, *vătăşei*, s. m. I. Diminutiv al lui *vătaf.* ✦ Vornicel (3). II. (În trecut) Funcţionar inferior la primărie. [Var.: *vătăjél* s. m.]

VĂTĂŞÉSC, -EÁSCĂ, *vătăşeşti*, adj. Care aparţine vătafului, privitor la vătaf. [Var.: *vătăjésc, -eáscă*] — Din *vătaş* + suf. *-esc.*

VĂTĂŞÍ, *vătăşesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A conduce, a administra (în calitate de vătaf). [Var.: *vătăjí* vb. IV] — Din *vătaş.*

VĂTĂŞÍE, *vătăşii*, s. f. (Înv.) 1. Funcţia de vătaf. ◇ *Vătăşie de plai* = subprefectură. ✦ Căpitănie (2). 2. Taxă care se plătea la bariera unui sat sau a unui oraş, pentru trecerea unui vehicul cu marfă. — Din *vătaş* + suf. *-ie.*

VĂTĂŞÍŢĂ, *vătăşiţe*, s. f. (Înv.) 1. Soţia vătafului. 2. Femeie care conducea gospodăria unei case boiereşti. 3. Vornicească (2). [Var.: *vătăjíţă* s. f.] — Din *vătaş* + suf. *-iţă.*

VĂTĂŞOÁIE, *vătăşoaie*, s. f. Vătăşiţă. — Din *vătaş* + suf. *-oaie.*

VĂTRÁI, *vătraie*, s. n. 1. Unealtă în formă de cîrlig sau de lopăţică cu coadă, cu care se scoate sau se scormoneşte jarul din sobe, din cuptoare etc. ◇ Expr. *Trai cu* (sau *pe*) *vătrai* sau *un trai şi-un vătrai* = viaţă de certuri şi de neînţelegeri; viaţă grea. 2. Lambă (1). — Comp. sb. *vătralj*, bg. *vatral.*

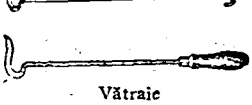

Vătraie

VĂTRÁR, *vătrare*, s. n. Vătrai (1). — Din *vatră* + suf. *-ar.*

VĂTRÁŞ, -Ă, *vătraşi, -e*, adj. (Despre ţigani; adesea substantivat) De vatră; stabil, statornic. — Din *vatră* + suf. *-aş.*

VĂTRĂIÁŞ, *vătrăiaşe*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui *vătrai.*

VĂTRĂRÉL, *vătrărele*, s. n. (Rar) Vătrăiaş. — Din *vătrar* + suf. *-el.*

VĂTUÍ[1], *vătuiesc*, vb. IV. Tranz. A căptuşi cu vată un obiect de îmbrăcăminte; *p. ext.* a capitona. — Din *vată.*

VĂTÚI[2]**, -IE,** *vătui, -ie*, s. m. şi f. 1. Ied (de un an). ✦ Pielea (prelucrată) a puiului de căprioară. ✦ Fig. Persoană tînără. 2. Pui de iepure (de la şase pînă la opt luni). — Lat. *vitŭleus* (*<vitulus*).

VĂTUÍRE, *vătuiri*, s. f. Acţiunea de a vătui şi rezultatul ei.

VĂTUÍT, -Ă, *vătuiți, -te* adj. Căptușit cu vată; *p. ext.* capitonat. — V. *vătui*[1].

VĂZ s. n. 1. Unul dintre cele cinci simțuri, cu ajutorul căruia se percep imaginile; capacitatea de a percepe imaginile; vedere. ◇ Loc. prep. *În* (sau, înv., *la*) *văzul...* = în ochii..., în fața..., față de... 2. (Înv.) Punct de vedere, concepție. *În sfîrșit să nu uităm și văzul politic* (BĂLCESCU). 3. (Înv., în expr.) *Cu* (sau *fără*) *văz* = cu (sau fără) reputație; cu (sau fără) nume bun. — Postverbal al lui **vedea**.

VĂZĂTÓR, -OÁRE, *văzători, -oare,* adj. (Rar) Care este sau a fost martor la ceva. — Din **văz** (prez. ind. pop. al lui *vedea*) + suf. *-(ă)tor.*

VĂZDÚH, *văzduhuri,* s. n. Înveliș gazos care înconjură pămîntul; (prin restricție) straturile înalte ale atmosferei. ✦ (Înv.) Aerul pe care îl inspiră cineva. — Slav (v. sl. **vŭzduhŭ**).

VĂZÚT[1], *văzute,* s. n. (Înv. și reg.) 1. Faptul de *a vedea;* văz. ◇ Loc. prep. *Din văzute* = văzînd. ◇ Expr. *A cunoaște pe cineva din văzute* = a cunoaște pe cineva din vedere fără a fi vorbit vreodată cu el. 2. (Rar) Vizită.

VĂZÚT[2], **-Ă,** *văzuți, -te,* adj. 1. Care se vede; vizibil, clar. ◇ (Substantivat, n. pl.) *Ei își închipuie că trebuie să fie cineva care a făcut toate văzutele și nevăzutele* (ISPIRESCU). ◇ Loc. adv. *Pe văzute* = a) în fața tuturor; b) cu condiția de a vedea cu proprii săi ochi. 2. Care se bucură de considerație, stimă, apreciere. *E om văzut în partea locului, măcar cine îi cunoaște casa* (CARAGIALE). — V. *vedea.*

VEAC, *veacuri,* s. n. 1. Interval de timp de o sută de ani (socotit de la unitate pînă la completarea unei sute); secol. 2. Interval lung de timp; *p. ext.* interval de timp socotit, în chip subiectiv, ca mare. ◇ *Veacul de mijloc* = evul mediu. ◇ Loc. adj. și adv. *Din veac* sau *de veacuri* = de foarte multă vreme, din moși-strămoși. ◇ Expr. (Rar) *A fi în veac cu ceva* = a se potrivi, a se armoniza cu ceva. *Veac de aur* = perioadă istorică de înflorire a vieții materiale și culturale. ✦ (Reg.) Mers al vremii, stare meteorologică. 3. (La pl.) Veșnicie, eternitate. ◇ Loc. adj. *De veci* = etern, veșnic. ◇ Loc. adv. *În veci* sau *(în) veac de veac, în veac* etc. = pururea, întotdeauna, mereu; (în construcții negative) niciodată, nicicînd. *Pe veci* = pentru totdeauna. 4. Viață, existență, trai. *De un veac de om umblăm lela pe fața pămîntului* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *A-și face* (sau *a-și duce, a-și trece, a-și petrece) veacul* = a-și petrece timpul, a-și duce viața. [Pl. și: (3, m., în unele expresii) *veci.* — Var.: **vac** s. n.] — Slav (v. sl. **vĕkŭ**).

VECÉRNIE, *vecernii,* s. f. 1. Slujbă religioasă care se face spre seară, în ajunul sau în ziua unei sărbători. 2. Chindie. — Slav (v. sl. **večerinja**).

VECHI, VÉCHE, *vechi,* adj. 1. Care există de mult timp, din alte vremuri; care ține, durează de multă vreme, făcut de mult. ◇ *Lumea veche* = nume generic care se dă celor trei continente (Europa, Asia și Africa) cunoscute pînă la descoperirea Americii. *Vorbă veche* = vorbă din bătrîni; maximă, zicătoare, proverb. ✦ (Despre limbi) Care este cunoscut (și studiat) sub aspectul din trecut (deosebit de cel actual). *Vechea slavă.* ✦ (Despre produse agricole, viticole etc.) Din recolta anilor trecuți. ✦ (Despre alimente și produse alimentare, farmaceutice etc.) Obținut, recoltat, preparat de prea multă vreme; lipsit de gust, alterat, stricat. 2. Care a fost întrebuințat mult și este stricat, uzat, tocit. 3. (Rar) Bătrîn. ✦ Fig. Îmbătrînit (înainte de vreme). ✦ Care exercită de multă vreme o profesiune. 4. (Marcînd raportul dintre oameni) Cu care cineva are relații de multă vreme. *Prieteni vechi.* 5. Care a îndeplinit cîndva o anumită funcție, a avut o anumită ocupație etc. pe care n-o mai are în prezent; fost. *M-am dus la vechea mea gazdă* (NEGRUZZI). 6. (Despre ființe) Care a trăit într-un trecut îndepărtat; (despre obiecte, fenomene etc.) care a existat într-o epocă anterioară; perimat. ◇ Loc. adj. și adv. *Din vechi* = din vechime, de demult. ◇ Expr. *Lumea veche* = a) orînduire dispărută sau pe cale de dispariție; b) antichitate. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce nu mai corespunde timpului sau stadiului dintr-un moment dat, ceea ce este depășit, perimat, pe cale de dispariție. ✦ (Despre oameni) Cu concepții învechite. — Lat. **veclus** *(= vetulus).*

VECHÍE s. f. (Înv.) Vechime; antichitate. — Din **vechi** + suf. *-ie*

VECHÍL, *vechili,* s. m. 1. (În trecut) Persoană care supraveghea și administra munca de pe o moșie; om de încredere al unui moșier; administrator. ✦ (Înv.) Locțiitor de domn, de împărat. 2. (Înv.) Avocat. — Tc. **vekil.**

VECHILÍȚĂ, *vechilițe,* s. f. (Rar) Nevastă de vechil. — Din **vechil** + suf. *-iță.*

VECHÍME s. f. 1. Faptul de a fi vechi, de a exista de multă vreme; însușirea, caracterul, starea a ceea ce este vechi. ✦ Numărul de ani pe care cineva i-a prestat într-o slujbă, într-o funcție. 2. Vreme de demult, timpuri îndepărtate; antichitate. — Din **vechi** + suf. *-ime.*

VECHITÚRĂ, *vechituri,* s. f. 1. Lucru vechi sau învechit; haină uzată, zdreanță. 2. (Rar) Vechime (1); uzură. — Din **vechi** + suf. *-(i)tură.*

VECÍE s. f. Eternitate, veșnicie. — Din **veac** + suf. *-ie.*

VECÍN[1], *vecini,* s. m. (Reg. înv.) Țăran aservit stăpînului feudal și obligat să facă acestuia prestații în muncă sau să dea contribuții în natură ori în bani. — Din **vecin**[2].

VECÍN[2], **-Ă,** *vecini, -e,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care este, se află, șade alături, în apropiere de persoana care vorbește sau despre care se vorbește sau de obiectul în discuție. 2. S. m. și f. Persoană care se află, șade alături sau în apropiere de cineva ori de ceva. ◇ Loc. adj. *Din vecini* = care se află în apropiere, în vecinătate. ◇ Loc. adv. *Prin* (sau *din, în) vecini* = (de) pe la cei aflați în apropiere, în vecinătate. — Lat. **vicinus.**

VECINÁȘ, -Ă, *vecinași, -e,* s. m. și f. (Rar) Vecinel. — Din **vecin** + suf. *-aș.*

VECINĂTÁTE[1] s. f. (Reg. înv.) Starea de vecin[1]. — Din **vecinătate**[2].

VECINĂTÁTE[2], *vecinătăți,* s. f. 1. Starea, situația cuiva sau a ceva care este, se află, șade alături, în apropiere de altceva sau de altcineva; raportul dintre doi sau mai mulți vecini. 2. Loc vecin, împrejurime. 3. Cei care sînt sau locuiesc în apropiere (față de un loc dat). — Lat. **vicinitas, -atis.**

VECINÉL, -ÍCĂ, *vecinei, -ele,* s. m. și f. Diminutiv al lui *vecin*[2].

VÉCINIC, -Ă adj. v. **veșnic.**

VECINICÍE s. f. v. **veșnicie.**

VECINÍE s. f. (Reg. înv.) Vecinătate[1]. — Din **vecin**[1] + suf. *-ie.*

VÉCSEL, *vecsele,* s. n. (Germanism înv.) Poliță. — Germ. **Wechsel.**

VECTOÁRE, *vectoare,* adj. f. (În expr.) *Rază vectoare* = segment de dreaptă îndreptat din originea unui sistem de coordonate polare spre un punct și a cărui mărime este reprezentată prin distanța de la origine la acel punct. — După fr. **vecteur.**

VECTÓR, *vectori,* s. m. (Fiz.) Mărime definită printr-o valoare numerică, o direcție și un sens (și care se reprezintă grafic printr-un segment de dreaptă). — După fr. **vecteur.**

VECTORIÁL, -Ă, *vectoriali, -e,* adj. Privitor la vector, care folosește vectorii. ◇ *Calcul vectorial* = ramură a matematicii care operează cu vectori și se ocupă cu studiul proprietăților lor. [Pr.: *-ri-al*] — Fr. **vectorial.**

VECUÍ, *vecuiesc,* vb. IV. Intranz. A locui, a trăi, a petrece vreme îndelungată undeva sau cu cineva. — Din **veac.**

VEDEÁ, *văd,* vb. II. I. 1. Tranz. A percepe cu ajutorul văzului. ◇ Expr. *A vedea lumina zilei* = a se naște. *Cum te văd și mă vezi* = evident, clar, sigur. ◇ Refl. *Am un lup cu ochii stecliți, de te vezi printr-înșii* (Oglinda) (GOROVEI). ◇ Refl. impers. *Ia mai dă-te oleacă pe jos, pînă se mai vede* (CREANGĂ). 2. Tranz. A fi de față, a asista, a fi martor la o întîmplare, la un eveniment. ◇ Refl. impers. *Nu se mai văzuse și nu se mai auzise de cînd lumea și pămîntul* (CREANGĂ). 3. Tranz. A cerceta (cu privirea sau cu mintea); a cunoaște. ✦ A constata. ✦ Intranz. A pătrunde, a descifra. ◇ Refl. impers. *La treabă se vede omul ce poate* (CREANGĂ). 4. Tranz. A cerceta, a căuta. 5. Refl. A fi, a ajunge, a se pomeni, a se găsi într-o anumită situație. *Cînd mă văd în prada sorții, Plîng* (COȘBUC). 6. Tranz. și refl. A (se) întîlni. ◇ Expr. (Refl.) *Să ne vedem sănătoși* (sau *cu bine*)*!* formulă de salut la despărțire. ✦ Tranz. A vizita. 7. Intranz. A avea grijă, a îngriji, a se ocupa (de cineva sau de ceva). ◇ Expr. *A-și vedea de treabă* = a se ocupa de treburile personale; a nu se amesteca în treburile altora. *A(-și) vedea de coada măturii* (sau *de fuse și mosoare)* = a se ocupa de treburile casei, ale gospodăriei. ✦ Tranz. (Pop.) A ajuta. *Să îngrijească de noi, Să ne vază la-nevoi* (TEODORESCU). 8. Tranz. A căpăta, a primi, a se alege cu ceva. *Am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale* (CARAGIALE). II. 1. Tranz. A-și da seama, a remarca, a observa. *Se bucura văzînd emoția lui Titu* (REBREANU). ◇ Expr. *Ce să vezi* (sau *ce să vadă),* formulă prin care se exprimă mirarea față de ceva neașteptat. ✦ A lua în considerație; a considera, a socoti. ◇ Expr. *A fi bine văzut* = a fi apreciat. 2. Tranz. A înțelege, a pricepe. ✦ A-și imagina, a-și închipui; a interpreta. *Așa am văzut eu lucrurile și cred că le-am văzut bine* (C. PETRESCU). ◇ Expr. (Intranz.) *A vedea departe* = a prevedea. 3. Refl. impers. A părea, a se arăta. *Cel mic se vedea a fi mai isteț decît cei doi mai mari* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *Se vede că...* sau *se vede treaba* (ori *lucrul)* = e probabil, pesemne. 4. Intranz. (La imperativ) A lua seama, a avea grijă să... *Vezi de te silește... că uite, avem oaspeți* (SADOVEANU). ◇ (Cu valoare de interjecție, pentru a atrage atenția asupra celor ce urmează) *Vezi, de-atunci eu alergai Lumile de-a rîndul* (COȘBUC). — Lat. **videre.**

VEDEÁLĂ s. f. (Înv.) Vedere. *O scoate pe față la vedeală* (PAMFILE). — Din **vedea** + suf. *-eală.*

VEDÉNIE, *vedenii,* s. f. 1. Halucinație; nălucă, fantomă. ✦ (Neobișnuit) Miraj. ✦ Ființă care apare în mod nedeslușit sau neașteptat, care sperie prin aspectul ei ciudat; arătare. 2. Imagine, reprezentare. 3. (Pop.) Vedere. — Slav (v. sl. **videnije;** după *vedere).*

VEDÉRE, *vederi,* s. f. I. 1. Faptul de *a vedea;* percepere cu simțul văzului. ◇ Loc. adv. *La vedere* = în văzul tuturor, în public. *Din vedere* = a) (numai) privind; *fig.* la repezeală. *Meșteșugul vreme cere, nu se-nvață din vedere* (PANN); b) (în construcție cu verbul «a cunoaște») după înfățișare, fără a ști numele. *O cunosc numai din vedere.* ◇ Loc. prep. *În vederea...* = în scopul..., pentru... *Principalul este să pregătiți poporul în vederea zilei cînd va fi chemat să facă dovada patriotismului său* (VORNIC). ◇ Expr. *A avea pe cineva în vedere* = a se interesa de aproape de cineva, a avea grijă (de cineva), a ține în evidență. *A avea ceva în vedere* = a avea o intenție, a-și face un plan. *A pune în vedere* = a face cunoscut, a comunica cuiva o hotărîre; a avertiza. *A trece cu vederea* = a nu ține seamă, a nu lua în seamă; a omite. *La bună vedere!* formulă de salut la plecare. ✦ Întîlnire (pusă la cale de părinți sau de peținori) între doi tineri pentru mijlocirea unei căsătorii. ✦ (Înv.) Privire. *Prietești-mă! dar din ceriuri... ce te naști dintr-o vedere* (CONACHI). 2. (Concr.) Simțul văzului; ochi. ◇ Expr. *A avea vederea scurtă* sau *a fi*

scurt de vedere = a fi miop. 3. Înfățișare, chip, aspect. *Frumos la vedere.* 4. Priveliște, peisaj. ✦ Fotografie înfățișînd un peisaj, carte poștală ilustrată. II. Părere, idee, concepție; convingere.

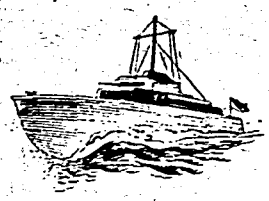

Vedetă

VEDÉTĂ, *vedete*, s. f. 1. Actor sau actriță care deține un rol principal într-un spectacol. 2. Navă mică (de război) care navighează pe fluvii sau în apropierea litoralului. 3. Rînd tipărit cu caractere mai groase, spre a fi scos în evidență. — Fr. vedette (cit.).

VEDETÍSM s. n. (Depr.) Preocupare și tendință de a se pune în evidență cu orice preț; atitudine de afirmare exagerată a calităților proprii. — Din vedetă + suf. *-ism.*

VEDRIȘOÁRĂ, *vedrișoare*, s. f. (Rar) Vedriță. — Din vadră + suf. *-iș-oară.*

VEDRÍȚĂ, *vedrițe*, s. f. Diminutiv al lui *vadră.*

VEGETÁ, *vegetez*, vb. I. Intranz. 1. (Despre plante) A trăi, a crește, a se dezvolta. 2. (Despre oameni) A trăi fără a realiza nimic, a duce o viață obscură, lipsită de perspective. — Fr. végéter (lat. lit. vegetare).

VEGETÁL, -Ă, *vegetali, -e*, adj. 1. De plante, propriu plantelor, de natura plantelor. ✦ (Substantivat, f.) Plantă. 2. Extras din plante. *Ulei vegetal.* ◇ *Cărbune vegetal* = pulbere neagră foarte fină care se obține prin pulverizarea cărbunelui de lemn și care are întrebuințări în medicină. — Fr. végétal.

VEGETÁRE, *vegetări*, s. f. Faptul de *a vegeta.*

VEGETARIÁN, -Ă, *vegetarieni, -e*, adj. (Despre alimentație, dietă etc.) Care se bazează numai pe produse vegetale și lactate. ✦ (Substantivat) Adept al vegetarianismului. [Pr.: *-ri-an*] — După fr. végétarien.

VEGETARIANÍSM s. n. Sistem de alimentare format din vegetale și produse lactate. [Pr.: *-ri-a-*] — Fr. végétarianisme.

VEGETATÍV, -Ă, *vegetativi, -e*, adj. 1. (În fiziologia animală) Care indică natura proceselor fiziologice ce se petrec în afara controlului voluntar și se realizează într-un sector special al sistemului nervos central (supus controlului și conducerii scoarței). *Sistem nervos vegetativ.* 2. (Bot.) Care se referă la organe sau părți ale plantelor (altele decît cele de reproducere sexuată). ◇ *Înmulțire vegetativă* = înmulțire prin bulbi, rizomi, butași etc. (și nu prin semințe). *Hibridare vegetativă* = hibridare efectuată prin unirea unor organe vegetative a două plante, de obicei prin altoire. *Hibrid vegetativ* = organism rezultat prin hibridare vegetativă. — Fr. végétatif (lat. lit. vegetativus).

VEGETÁȚIE, *vegetații*, s. f. 1. Totalitatea plantelor dintr-o regiune; mulțime de plante. 2. Creștere, dezvoltare și întreținere a vieții unei plante. 3. Excrescență care se dezvoltă uneori pe corpul omului sau al animalelor; polipi. [Var.: **vegetațiúne** s. f.] — Fr. végétation (lat. lit. vegetatio, -onis).

VEGETAȚIÚNE s. f. v. vegetație.

VÉGHE, (rar) *veghi*, s. f. 1. Stare a celui care nu doarme; trezie. ✦ Priveghi. 2. Ocrotire, pază, strajă. — Postverbal al lui veghea.

VEGHEÁ, *veghez*, vb. I. 1. Intranz. A sta treaz noaptea, a nu dormi în timpul nopții. ✦ (Pop.) A sta treaz, cu gîndul la cineva sau la ceva. *Să-l văd seara ce cinează Și la ochii cui veghează* (HODOȘ). 2. Tranz. A îngriji un bolnav (stînd noaptea la căpătîiul lui). 3. Tranz. A păzi, a sta de strajă. ✦ A supraveghea o activitate. *Veghea mulsul caprelor* (GALACTION). — Lat. vigilare.

VEGHEÁT, -Ă, *vegheați, -te*, adj. (Înv.) Care veghează; treaz; vigilent, precaut. ◇ Expr. (Înv.) *Voie vegheată* = a) proprie inițiativă, proprie voință. *Eu am citit, Dar nu cu voie vegheată: Chiar dumnealor m-au poftit* (HASDEU); b) favoare, protecție. — V. *veghea.*

VEGHÉRE, *vegheri*, s. f. Acțiunea de *a veghea*; (rar) veghe, pază, strajă.

VEGHETÓR, -OÁRE, *veghetori, -oare*, adj. (Rar) Care veghează, care păzește. — Din veghea + suf. *-(ă)tor.*

VEHEMÉNT, -Ă, *vehemenți, -te*, adj. Violent, impetuos, furtunos. — Fr. véhément (lat. lit. vehemens, -ntis).

VEHEMÉNȚĂ s. f. Violență, înfocare, impetuozitate. — Fr. véhémence (lat. lit. vehementia).

VEHÍCUL, *vehicule*, s. n. 1. Mijloc de transport pe o cale de comunicație terestră, subterană, aeriană sau pe apă. 2. Fig. Mijloc de propagare, în natură, a unor microorganisme etc. *Apa este vehiculul anumitor boli.* 3. Piesă optică alcătuită dintr-un sistem de lentile convergente, montată la lunetele terestre între obiectiv și ocular pentru a răsturna imaginea produsă pe obiectiv și a da astfel o imagine dreaptă. — Fr. véhicule (lăt. lit. vehiculum).

VEHICULÁ, *vehiculez*, vb. I. Tranz. (Rar) A face să circule, a difuza, a transmite. — Fr. véhiculer.

VEL adj. invar. (Înv.; precedînd un titlu sau un rang boieresc) Mare. *Parcă-s buzdugane de vel-arnaș din vremea domnilor greci* (ALECSANDRI). — Slav (v. sl. velii).

VELÁR, -Ă, *velare*, adj. n. și f. (Despre consoane) Care se produce prin atingerea și apropierea rădăcinii limbii de vălul palatului gutural. ◇ (Substantivat, f.) *Limba română are două velare: k și g.* — După fr. vélaire.

VELATÚRĂ, *velaturi*, s. f. Totalitatea pînzelor unei nave cu pînze. — It. velatura.

VÉLĂ, *vele*, s. f. Pînză de corabie; *p. ext.* corabie, barcă cu pînze. — It. vela.

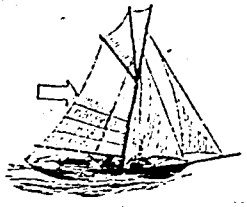

Velă

VELEÁNȚĂ s. f. v. velință.

VELEÁT, (rar) *veleaturi*, s. n. 1. (Înv. și arh.) Timp fixat, hotărît; dată, termen, an. ◇ Expr. *A-i trece* (cuiva) *veleatul* = a-i trece (cuiva) vremea, epoca, timpul. 2. Durată a vieții, trai. ✦ (În construcție cu verbele «a veni», «a sosi») Sfîrșitul vieții, moartea. [Var.: văleát s. n.] — Slav (v. sl. vŭ leto «în anul»).

VELEITÁTE, *veleități*, s. f. Pretenție, ambiție (nejustificată). — După fr. velléité.

VELICORÚS, -A, *velicoruși, -se*, s. m. și f. Persoană care face parte din ramura cea mai numeroasă a poporului rus, situată pe teritoriul nord-vestic al părții europene a statului sovietic. — Rus velikorus.

VELIÉR, *veliere*, s. n. (Rar) Navă cu pînze. — It. veliero.

VELÍN, -Ă, *veline*, adj. n. și f. (În expr.) *Hîrtie velină* sau *carton velin* = hîrtie sau carton de calitate foarte bună, întrebuințate pentru lucrări speciale. — După fr. vélin.

Velniș

VELÍNȚĂ, *velințe*, s. f. Țesătură țărănească, de lînă albă sau vărgată în diferite culori, întrebuințată ca pătură, cuvertură, covor etc. [Pl. și: *velinți*. — Var.: (reg.) veleánță s. f.] — Comp. gr. velentza, sb. velenac.

VELÍT, *veliți*, adj. m. (Înv., despre boieri) Care ocupa primul loc în ierarhia boierilor; de rangul întîi; mare. — Din vel + suf. *-it.*

VELNICÉR, *velniceri*, s. m. (Reg.) Persoană care are în proprietate o velniță sau care lucrează la o velniță; povarnagiu, rachier, țuicar. — Din velniță + vinicer.

VÉLNIȘ, *velnișe*, s. m. Specie de ulm cu frunzele ovale, cu florile verzui sau roșietice (*Ulmus effusa*).

VELNIȚÁR, *velnițari*, s. m. (Reg.) Velnicer. — Din velniță + suf. *-ar.*

VÉLNIȚĂ, *velnițe*, s. f. (Reg.) Povarnă. — Ucr. vynnyća.

Velociped

VELOCIPÉD, *velocipede*, s. n. (Înv.) Vehicul cu două roți inegale, asemănător cu bicicleta. — Fr. vélocipède.

VELODRÓM, *velodromuri*, s. n. Pistă special amenajată pentru curse de biciclete sau motociclete. — Fr. vélodrome.

VELÚR s. n. Catifea. ✦ Țesătură din lînă de calitate superioară, supusă unor tratamente în apretură, datorită cărora capătă aspect de catifea. [Var.: (înv.) velúră s. f.] — Fr. velours.

VELÚRĂ s. f. v. velur.

VENÁL, -Ă, *venali, -e*, adj. Care este lipsit de scrupule, care face, pentru bani, lucruri imorale. — Fr. vénal (lat. lit. venalis).

VENALITÁTE, (rar) *venalități*, s. f. Însușirea de a fi venal, coruptibil. ✦ (La pl.) Fapte venale. — Fr. vénalité (lat. lit. venalitas, -atis).

VÉNĂ, *vene*, s. f. 1. Vînă (1). 2. (Franțuzism) Conjunctură favorabilă; șansă, noroc (la un joc de noroc). — Fr. veine (lat. lit. vena).

VENDÉTĂ, *vendete*, s. f. (Italienism) Răzbunare sîngeroasă împotriva unui adversar, care se practica altădată în unele țări sau regiuni (în special în Corsica), antrenînd familii întregi; *p. ext.* ură puternică, sete de răzbunare. — It. vendetta.

VENERÁ, *venerez*, vb. I. Tranz. A respecta în mod deosebit, a cinsti în cel mai înalt grad. — Fr. vénérer (lat. lit. venerari).

VENERÁBIL, -Ă, *venerabili, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care inspiră respect, care este vrednic de stimă, de considerație. — Fr. vénérable (lat. lit. venerabilis).

VENERÁRE, *venerări*, s. f. Faptul de *a venera.*

VENERÁT, -Ă, *venerați, -te*, adj. Respectat în mod deosebit; stimat, cinstit. — V. *venera.*

VENERÁȚIE s. f. Respect adînc, stimă deosebită. [Var.: (înv.) veneraținne s. f.] — Fr. vénération (lat. lit. veneratio, -onis)

VENERAŢIÚNE s. f. v. **veneraţie.**

VENÉRIC, -Ă *venerici, -e,* adj. (Despre boli) Care se răspîndeşte prin contact sexual; care atacă organele genitale. — După germ **venerisch.**

VENERÓLÓG, *venerologi,* s. m. Specialist în studierea şi tratarea bolilor venerice. — Din **venerologie.**

VENEROLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea şi tratarea bolilor venerice. — După fr. **vénéréologie.**

VENESÉCŢIE, *venesecţii,* s. f. Deschidere, pe cale operatorie, a peretelui unei vine, pentru a face să se elimine, în scop terapeutic, o cantitate de sînge.

VENETÍC[1], *venetici,* s. m. (Înv.) Monedă veneţiană de aur (care a circulat în trecut şi în ţările romîneşti). — Ngr. **venetikós** (tc. **venetik**).

VENETÍC[2], -Ă, *venetici, -e,* s. m. şi f. (Adesea peior.) Persoană venită din alte locuri şi considerată străină în locul unde s-a stabilit. ✦ (Rar) Revenit (de curînd) la locul de origine. — Ngr. **venetikos.**

VENGHÉR, *vengheri,* s. m. (Înv.) Slovac (originar din fostul stat austro-ungar) care se ocupa în special cu comerţul ambulant; *p. ext.* negustor ambulant. — Pol. **węgier.**

VENGHÉRCĂ, *vengherci,* s. f. (Înv.) Haină scurtă de postav îmblănită (împodobită cu şireturi sau cu brandenburguri). [Var.: **vinghércă** s. f.] — Rus **vengerka** (<pol.).

VENÍ, *vin,* vb. IV. Intranz. 1. A merge înspre persoana care vorbeşte sau despre care se vorbeşte; a se apropia de un loc, de o aşezare considerată aproape de vorbitor; *p. ext.* a merge, a trece printr-un anumit loc. ✧ Expr. (Cu verbul la imperativ, întreaga expresie avînd valoare de substantiv) *Du-te, vino* = mişcare, circulaţie intensă, neîntreruptă. *Vino-ncoace* = a) farmec, drăgălăşenie, atracţie; b) (rar) ademenire, ispită, păcat. ✦ A merge împreună cu cineva sau în urma cuiva. ✧ Expr. (Pop.) *A veni după cineva* = a se căsători cu cineva. ✦ A intra (în locul, în spaţiul unde se află vorbitorul). ✧ Expr. (Pop.) *A veni în slujbă* = a se angaja, a intra în slujba cuiva. ✦ (Despre ape) A curge (la vale); a inunda, a se revărsa. ✧ Expr. *A veni mare* = a-şi ridica mult nivelul, a se umfla, a creşte; a se revărsa. ✦ A se deplasa purtat de valuri; a pluti. ✦ A merge, a se deplasa prin aer, a zbura. *Venea un vultur din zări.* ✦ A năvăli asupra sau împotriva cuiva. 2. A sosi, a ajunge undeva sau la cineva (pornind dintr-un punct anumit). ✧ Expr. *A veni într-un suflet* = a veni foarte repede, abia mai putînd respira, gîfîind. *A veni la spartul tîrgului* = a sosi prea tîrziu. (Despre suferinţe, necazuri, boli) *A veni pe* (sau *peste) capul cuiva* = a se abate asupra cuiva. *A veni pe lume* = a se naşte. ✦ (Despre obiecte) A sosi fiind adus, trimis, expediat de cineva. *Aceste mărfuri au venit din China.* ✦ (Despre publicaţii) A sosi periodic, a fi difuzat. ✦ (Despre zgomote, cuvinte, mirosuri) A ajunge (pînă) la persoana care vorbeşte sau despre care se vorbeşte sau într-un loc determinat. *Venea pînă la foc sunet de ape* (SADOVEANU). 3. A se duce în vizită (sau în treacăt) la cineva sau undeva, a trece pe la cineva; a se prezenta; a apărea, a se ivi. ✧ Expr. *A-i veni* (cuiva) *lacrimile* = a plînge sau a fi gata să plîngă. *A-i veni* (cuiva) *în* (sau *prin) minte* (sau *cap)* = a-i da cuiva ceva prin minte, a se gîndi dintr-o dată la ceva. *A-i veni* (cuiva) *mustarul la nas* = a se mînia, a se supăra. *Ce* (sau *cît, cum)îi vine cuiva pe limbă* (sau *la gură)* = ce (sau cît, cum) exprimă cineva spontan şi fără discernămînt într-un moment de surescitare. 4. A urma după altcineva sau altceva, a succeda. ✧ Expr. *Anul* (sau *luna, săptămîna) ce vine* = anul (sau luna, săptămîna) următor celui de faţă. *Cei ce vin* sau *vor veni (după noi)* = urmaşii noştri. *A-i veni* (cuiva) *rîndul* = a sosi (după o aşteptare) rîndul (cuiva) să facă ceva, să i se întîmple ceva. ✦ A urma în grad sau în rang; a fi situat pe o anumită treaptă într-o ierarhie. 5. A-şi avea originea; a proveni, a purcede; a izvorî; a se trage (din...); a deriva. *Nu ştie din ce i-a venit boala.* ✦ A decurge (ca o consecinţă). 6. A sosi în locul unde trebuie să se afle, unde se cuvine să fie, unde este aşteptat. *Dintr-alte ţări de soare pline... Veniţi, dragi păsări, înapoi* (COŞBUC). ✧ Expr. *(Aşa* sau *acum) mai vii de-acasă* = începi să-ţi dai seama, să înţelegi; devii mai îngăduitor. (Înv.) *A-şi veni în cunoştinţă* (sau *în socotinţă)* = a-şi da seama, a pricepe; a se lămuri. *A-i veni* (cuiva) *numele* = a se prăpădi, a muri (undeva, departe). (În imprecaţii) *Veni-ţi-ar numele!* 7. (Despre aşezări, locuri, construcţii) A fi situat într-un anumit loc sau într-o anumită poziţie. *Curtea venea ceva mai depărtişor de sat* (MIRONESCU). ✦ A ajunge pînă la...; a atinge. *Iarbă... naltă de-mi venea pînă mai sus de genunchi* (ISPIRESCU). ✧ Expr. (Rar) *A-i veni* (cuiva) *apa la gură* = a se găsi într-o situaţie foarte grea. 8. A se vedea, a se pomeni, a ajunge într-o anumită situaţie, stare, poziţie. ✧ Expr. *A veni în nas* = a cădea (cu faţa în jos). *A-i veni* (cuiva) *nu ştiu cum,* se spune cînd cineva se află într-o situaţie neplăcută, penibilă. *A veni la putere* = a prelua puterea politică într-o ţară. *A veni vorba de* (sau *despre) cineva* sau *ceva* = a ajunge cu discuţia la un anumit subiect. *A veni la vorba* (sau *la cuvîntul) cuiva* = a recunoaşte (prin desfăşurarea ulterioară a lucrurilor) că prevederile cuiva s-au adeverit, că sfaturile pe care le-a dat au fost bune. 9. (Despre întîmplări, evenimente) A se produce, a se întîmpla, a avea loc. ✦ (Despre unităţi de timp) A sosi (în succesiune normală). ✧ Expr. (Pop.) *Vine un an (de cînd...)* = se împlineşte un an (de cînd...). *A-i veni cuiva ceasul* = a sosi pentru cineva momentul decisiv (în special momentul morţii). 10. (La pers. 3) A fi cuprins sau stăpînit de un gînd, de o senzaţie, de o dorinţă; a fi înclinat sau dispus la...; a simţi nevoia să... *Mi-au venit şi mie toane* (EMINESCU). ✧ Expr. *A-i veni* (cuiva) *toţi dracii* = a se înfuria, a se mînia. *Ce ţi-a venit (să...)?* se spune cînd cineva face un lucru ciudat, nesăbuit. *Cum îi vine cuiva* = cum îi place, cum vrea, cum îi convine. *A-i veni* (cuiva) *la îndemînă* (sau *la socoteală)* = a-i conveni, a-i fi pe plac. *A-i veni* (cuiva) *cărţile* (sau *cărţi bune)* = a i se nimeri (cuiva) cărţi cîştigătoare. ✦ (Despre îmbrăcăminte) A fi pe măsura cuiva, a se potrivi; *p. ext.* a-i şedea cuiva bine (sau rău). ✦ (Înv., în construcţii negative) A se potrivi, a cadra. *Oăci nu vine Pentru mine Să-ştiu scri ca un diac* (NEGRUZZI). 11. A-i reveni sau a i se cuveni cuiva ceva (de drept, printr-o împărţeală etc.). *Din munca mea, ce-mi vine?* ✦ (Pop.) A reprezenta rezultatul unei măsurători, al unui calcul. *În cîntar că mi-o punea, zece oca că-mi venea* (TEODORESCU). 12. A se afla într-o anumită legătură de rudenie (cu cineva). *Îi vine nepot.* ✧ Expr. *Vine cam ciudat* (sau *curios)* = este (sau pare) ciudat (sau curios). *Cum vine asta?* = a) ce înseamnă? cum trebuie interpretat acest fapt? b) cum se tălmăceşte? *Aşa vine vorba* = aşa se spune, aşa e obiceiul. *Vorba vine* = e numai un fel de a vorbi (care nu corespunde realităţii); aş! de unde! [Prez. ind. şi: *viu;* imper. pers. 2 sg.: *vino* şi *vină*] — Lat. **venire.**

VENÍN s. n. 1. Substanţă toxică, secretată de unele animale (şerpi, insecte sau arahnide) şi de unele plante sau preparată de om (din plante otrăvitoare). ✦ Fig. Răutate; duşmănie. 2. (Pop.) Fiere; *fig.* supărare, mîhnire, necaz; furie. ✧ Expr. *A face venin* = a se supăra foarte tare, a-şi face sînge rău. *A pune* (cuiva) *venin la inimă* = a supăra (pe cineva) foarte tare. *A-şi vărsa veninul* = a-şi manifesta supărarea, mînia, furia faţă de cineva. [Var.: (reg.) **verín** s. n.] — Lat. **venenum.**

VENINÁ vb. I. v. **învenina.**

VENINÁRIŢĂ s. f. Plantă erbacee cu flori albe sau trandafirii, care se foloseşte în medicină pentru proprietăţile ei iritante şi purgative *(Gratiola officinalis);* avrămeasă. — Din **venin** + suf. *-ar-iţă.*

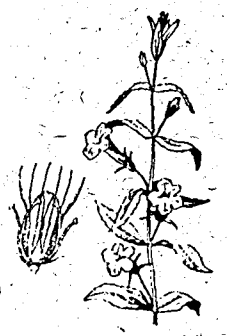

Veninariţă

VENINÁT, -Ă adj. v. **înveninat.**

VENINÓS, -OÁSĂ, *veninoşi, -oase,* adj. Care conţine venin; care este otrăvit, care poate otrăvi. ✦ Fig. Răutăcios, duşmănos. — Lat. **venenosus.**

VENÍRE, *veniri,* s. f. Acţiunea de *a veni* şi rezultatul ei; sosire, apariţie, prezentare. ✦ (Înv.) Năvălire.

VENÍT[1], *venituri,* s. n. Produs periodic al unui fond, al unui capital. ✧ *Venit naţional* = a) (în capitalism) întreaga masă de obiecte de consum individual produse în decursul unui an, împreună cu partea din mijloacele de producţie destinată lărgirii producţiei; b) (în socialism) suma totală a mijloacelor de consum şi de producţie produse în ţară în cursul unei perioade date şi destinate satisfacerii nevoilor societăţii şi lărgirii producţiei socialiste. ✦ Produsul în bani al unei profesiuni. — V. *veni.*

VENÍT[2], -Ă, *veniţi, -te,* s. m. şi f. (În expr.) *Nou venit* = persoană sosită de curînd. — V. *veni.*

VENÍTĂ s. f. (Reg.) Faptul de *a veni;* venire.

VENITÓR, -OÁRE, *venitori, -oare,* adj. (Înv.) Care urmează să vină, următor. — Din **veni** + suf. *-(i)tor.*

VENITÚRĂ, *venituri,* s. f. (Înv.) Venetic. *Un străin, o venitură* (HASDEU). — Din **veni** + suf. *-(i)tură.*

VENÓS, -OÁSĂ, *venoşi, -oase,* adj. Care aparţine vinei, privitor la vînă, care se face prin vînă sau se află în regiunea vinelor. — Fr. **veineux** (lat. lit. **venosus**).

VENOZITÁTE s. f. Modul de distribuire al vinelor în corp sau într-un organ. — După fr. **vénosité.**

VENTÍL, *ventile,* s. n. Supapă. — Germ. **Ventil.**

VENTILÁ, *ventilez,* vb. I. Tranz. A împrospăta aerul dintr-o încăpere. ✦ Refl. pas. Fig. (Despre idei, ştiri, proiecte) A fi pus în circulaţie, a ajunge obiect de discuţie. — Fr. **ventiler** (lat. lit. **ventilare**).

VENTILÁRE s. f. Acţiunea de *a (se) ventila* şi rezultatul ei.

VENTILATÓR, *ventilatoare,* s. n. Aparat cu care se primeneşte aerul într-o încăpere închisă, cu care se produc curenţi de aer în uscătorii etc. — După fr. **ventilateur** (<engl.).

VENTILAŢIE, *ventilaţii,* s. f. Împrospătarea aerului într-un spaţiu închis; ventilare. ✦ Sistem, aparat, instalaţie de împrospătare a aerului într-o încăpere. — Fr. **ventilation** (lat. lit. **ventilatio, -onis**).

VENTRÁL, -Ă, *ventrali, -e,* adj. Al pîntecelui, privitor la pîntece, din regiunea pîntecelui. — Fr. **ventral** (lat. lit. **ventralis**).

VENTRICEÁ, *ventricele,* s. f. (Bot.) Ventrilică (1).

Ventrilică (1, 2)

VENTRÍCUL, *ventricule,* s. n. Fiecare dintre cele două despărţituri de jos ale inimii. — Fr. **ventricule** (lat. lit. **ventriculus**).

VENTRICULÁR, -Ă, *ventriculari, -e,* adj. Al ventriculelor, privitor la ventricule, din regiunea ventriculelor. — După fr. **ventriculaire.**

VENTRILÍCĂ, *ventrilici,* s. f. 1. Plantă erbacee cu tulpina culcată sau agăţătoare şi cu flori albastre, care cresc la subsuoara frunzelor *(Veronica tournefortii);* ventricea. 2. Plantă erbacee păroasă, cu tulpina tîrîtoare la bază şi ridicată la vîrf, cu flori albastre, albe sau albe-trandafirii cu dungi închise *(Veronica officinalis).*

VENTRILÓC, -Ă, *ventriloci, -e* s. m. şi f. Persoană care poate rosti cuvintele fără a mişca buzele şi fără a deschide gura, dînd impresia

că vorbește din abdomen. [Var.: **ventrilóg, -ă** s. m. și f.] — Fr. **ventriloque** (lat. lit. **ventriloquus**).

VENTRILÓG, -Ă s. m. și f. v. **ventriloc.**

VENTÚZĂ, *ventuze,* s. f. 1. Organ al unor animale acvatice, cu ajutorul căruia ele se fixează pe suprafața unui corp. 2. Pahar mic de sticlă cu margînile rotunjite, care se aplică (prin crearea de vid în interior) pe pielea unui bolnav, pentru a provoca o mică congestie locală a sîngelui. 3. Aparat în formă de clopot, cu ajutorul căruia se scoate aerul care împiedică circulația apei într-o conductă. — Fr. **ventouse** (lat. lit. **ventosa**).

VENÚST, -Ă, *venuști, -ste,* adj. (Rar) Plin de grație, de farmec, de eleganță; grațios, fermecător. — Lat. lit. **venustus.**

VERACITÁTE s. f. Faptul de a fi conform cu adevărul; însușire a ceea ce este conform cu realitatea. — Fr. **véracité** (lat. lit. **veracitas, -atis**).

VERÁNDĂ, *verande,* s. f. Galerie exterioară, balcon sau terasă acoperite, închise cu pereți, cu ferestre numeroase; sînt situate la nivelul parterului sau al etajului unei clădiri. — Fr. **véranda.**

VERB, *verbe,* s. n. 1. Parte de vorbire flexibilă, care exprimă acțiuni, procese sub formă de acțiuni sau stări. 2. (Poetic, la sg.) Cuvînt; mijloc, fel de exprimare; limbaj. — Fr. **verbe** (lat. lit. **verbum**).

VERBÁL, -Ă, *verbali, -e,* adj. 1. Care se face prin viu grai sau se transmite prin viu grai, din gură în gură; care caracterizează graiul viu, vorbirea; oral. ◇ *Notă verbală* = notă diplomatică nesemnată, echivalentă cu o declarație orală. 2. Care aparține verbului, privitor la verb. — Fr. **verbal** (lat. lit. **verbalis**).

VERBÎNĂ, *verbine,* s. f. Numele mai multor specii și varietăți de plante erbacee cu frunze dințate, ascuțite la vîrf și acoperite cu peri, cu flori roșii, albe, purpurii sau liliachii *(Verbena).* — Lat. lit. **verbena.**

Verbină

VERDÁRE s. f. v. **virdare.**

VÉRDE[1] s. n. Una dintre culorile spectrului solar, situată între galben și albastru, fiind culoarea frunzelor, a ierbii fragede etc. ◇ Loc. adj. *De verde* = a) (despre cărți de joc) de culoarea numită pică; b) (în limbajul ghicitorilor în cărți, despre persoane) cu ochii verzi și cu părul negru. ◇ Expr. *A i se face* (cuiva) *verde înaintea ochilor* = a i se face (cuiva) rău, a-i veni amețeală. — Lat. **vir(i)dis.**

VERDE[2], *verzi,* adj. I. 1. Care are culoarea frunzelor, a ierbii sau în general a vegetației proaspete de vară. ✦ Fig. (Despre oameni, adesea cu determinarea «la față») Palid. 2. (Despre plante sau părți ale lor) Plin de sevă; viu. ◇ Expr. (Substantivat) *A îndruga (la) verzi și uscate* = a spune nimicuri, minciuni, povești. ✦ (Despre lemne de foc) Plin de sevă, umed (fiind tăiat de curînd). 3. (Despre legume și fructe) Neajuns la deplină maturitate, necopt. 4. (Despre piei) Nepreparat, netăbăcit; brut. II. Fig. (Despre oameni) Voinic, viguros, curajos, îndrăzneț. ✦ Sincer, deschis; (adverbial) în mod sincer, de-a dreptul, fără înconjur. — Lat. **vir(i)dis.**

VERDEÁȚĂ, (2) *verdețuri,* s. f. 1. Culoarea verde a vegetației. ✦ (Concr.) Mulțime de frunze, ramuri, ierburi verzi, vegetație. 2. (La sg.) Frunze de pătrunjel, mărar sau leuștean; (la pl.) zarzavaturi, legume (verzi). — Din **verde** + suf. *-eață.*

VERDÉR interj. (Reg.) Cuvînt care imită strigătul brotăcelului. — Onomatopee.

VERDÉTE, *verdeți,* s. m. (Reg.) 1. (Iht.) Boiștean. 2. Larva fluturelui-de-varză. 3. Bită scurtă și groasă de lemn verde. — Din **verde** + suf. *-ete.*

VERDÍCT, *verdicte,* s. n. 1. (În vechea organizare judecătorească) Răspuns dat de jurați în legătură cu vinovăția sau nevinovăția unui acuzat; *p. ext.* sentința unei curți cu juri. 2. Fig. Hotărîre definitivă, care nu admite contrazicere. — Fr. **verdict** (< engl.).

VERDOÁICĂ, *verdoaice,* s. f. (Ornit.; reg.) Ciocănitoare. — Din **verde** + suf. *-oaică.*

VERDÓI, *verdoi,* s. m. (Ornit.; reg.) Florinte. — Din **verde** + suf. *-oi.*

VERDULÍȚĂ, *verdulițe,* s. f. (Pop.) Frunză verde. — Din **verde** + [frunz]uliță.

VERDÚRĂ, *verduri,* s. f. (Franțuzism) Verdeață (1). — După fr. **verdure.**

VERESÍE s. f. (Fam.) Credit. ◇ Loc. adv. *Pe* (rar *în* sau *cu*) *veresie* = pe credit; degeaba, gratis. — Tc. **veresiye.**

VÉRGĂ, *vergi,* s. f. Bară de lemn sau de metal, așezată perpendicular pe catargul unei corăbii, folosită la susținerea pînzelor. — Fr. **vergue** (it. **verga**).

VERGEÁ, *vergele,* s. f. 1. Vargă, nuia. ✦ Fiecare dintre bețișoarele care se pun între firele urzelii, pe măsură ce aceasta se înfășoară pe sulul războiului de țesut. 2. Bară (flexibilă) de metal sau de lemn, avînd diferite întrebuințări. ✦ Fiecare dintre stinghiile care alcătuiesc gratiile unei ferestre. — Lat. ***virgella** *(= virgula).*

VERGÉL, *vergeluri,* s. n. 1. Bețișor de care se leagă în mănunchiuri firele urzelii pe sulul războiului de țesut. 2. Petrecere care se face la țară în seara de crăciun sau de anul nou, în cursul căreia se încearcă, prin mijloace magice, să se afle viitorul celor prezenți cu ajutorul unor bețișoare. — Din **verg[ea]** + suf. *-el.*

VERGELÁ, *vergelez,* vb. I. Tranz. A bate vergele pe pereții caselor de lemn (pentru a putea lipi apoi cu lut). — Din **vergele** (pl. lui *vergea).*

VERGELÁT, -Ă, *vergelați, -te,* adj. (Despre construcții de lemn) Cu vergele bătute pe suprafața pereților. — V. *vergela.*

VERGELATÓR, *vergelatori,* s. m. Flăcău care rostește o urare cu prilejul vergelului (2). — Din **vergela** + suf. *-(ă)tor.*

VERGELEÁ, *vergelele,* s. f. (Reg.) Vergea. — Din **vergele** (pl. lui *vergea)* + suf. *-ea.*

VERGELÚȘĂ, *vergeluțe,* s. f. Diminutiv al lui *vergea.*

VERGELÚȚĂ, *vergeluțe,* s. f. Vergeluță. — Din **vergele** (pl. lui *vergea)* + suf. *-uță.*

VERGÍN, -Ă adj. v. **virgin.**

VERGINÁL, -Ă adj. v. **virginal.**

VERGUÍ, *verguiesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A colinda. — Din **vergi** (pl. lui *vargă).*

VÉRGUR, -Ă, *verguri, -e,* adj. (Înv.) Virgin; neprihănit. — Din **vergură.**

VÉRGURĂ, *vergure,* s. f. (Înv.) Fecioară. — Lat. ***virgula** *(= virgo, -inis).*

VERGURÍE, *vergurii,* s. f. (Înv.) Feciorie, castitate. — Din **vergură** + suf. *-ie.*

VERÍC, *verici,* s. m. (Fam.) Diminutiv al lui *văr.*

VERICÉ pron. nehot. (Înv. și arh.) Orice. [Pr. cu «i» consonantic (ca și în cuvîntul «orice»)]. — Din **veri-** (< lat. *velis)* + **ce.**

VERICEÁ, *vericele,* s. f. (Reg.) Verișoară. — Din **veric** + suf. *-ea.*

VERICÎND adv. (Înv. și arh.) Oricînd. [Pr. cu «i» consonantic (ca și cuvîntul «oricînd»)]. — Din **veri-** (< lat. *velis)* + **cînd.**

VERÍDIC, -Ă, *veridici, -e,* adj. Care este conform cu adevărul; adevărat, real. — Fr. **véridique** (lat. lit. **veridicus**).

VERIDICITÁTE s. f. (Rar) Însușirea a ceea ce este veridic. — După fr. **véridicité.**

VERÍF s. n. (În expr., în legătură cu felul de a așeza, a îndoi sau a croi o stofă) *În verif* = în diagonală, pieziș. — Bg. **verev.**

VERIFICÁ, *verific,* vb. I. Tranz. 1. A controla pentru a constata dacă corespunde adevărului sau anumitor date; a examina exactitatea. 2. A cerceta activitatea cuiva, pentru a vedea în ce măsură corespunde funcției sau calității pe care o deține. — Fr. **vérifier** (lat. lit. **verificare**).

VERIFICÁRE, *verificări,* s. f. Acțiunea de a *verifica* și rezultatul ei.

VERIFICÁT, -Ă, *verificați, -te,* adj. Supus unei cercetări, unui control, unui probe. ✦ (Despre oameni) Cu experiență, încercat: *p. ext.* capabil. — V. *verifica.*

VERIFICATÓR, -OÁRE, *verificatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care verifică ceva (din punct de vedere contabil). — După fr. **vérificateur.**

Verigar

VERIGÁR, *verigari,* s. m. Arbust cu ramurile terminate prin cîte un spin, cu flori galbene-verzui și cu fructe cărnoase, negre, întrebuințate în medicină pentru proprietățile lor purgative *(Rhamnus cathartica).* — Din **verigă** + suf. *-ar.*

VERIGÁȘ, -Ă, *verigași, -e,* s. m. și f. (Înv.) Codoș; mijlocitor. — Din **verigă** + suf. *-aș.*

VERÍGĂ, *verigi,* s. f. 1. Fiecare dintre inelele care alcătuiesc un lanț. ✦ Fig. Element de legătură; *p. ext.* parte componentă. 2. Inel de metal, de diferite mărimi, avînd numeroase întrebuințări. 3. (Pop.) Verighetă. 4. (Reg.) Fiecare dintre inelele care formează toracele albinei. 5. (Reg.) Braț de apă care împrejmuiește un ostrov. — Slav (v. sl. **veriga**).

VERIGEÁ, *verigele,* s. f. Veriguță. — Din **verigă** + suf. *-ea.*

Verigel

VERIGÉL, *verigei,* s. m. Plantă parazită, lipsită de clorofilă, cu frunzele reduse la solzi mici și cu flori galbene-roșietice *(Orobanche caryophyllacea).* — Din **verigă** + suf. *-el.*

VERIGHÉTĂ, *verighete,* s. f. Inel de metal (prețios) purtat ca simbol al legăturii dintre logodnici sau soți. — Din **verigă.**

VERIGÚȚĂ, *veriguțe,* s. f. Diminutiv al lui *verigă.*

VERÎN s. n. v. **venin.**

VERÍSM s. n. Curent artistic apărut în secolul al XIX-lea, care își propunea să reprezinte realitatea. — It. **verismo** (fr. **vérisme**).

VERÍST, -Ă, *verișți, -ste,* adj., s. m. și f. 1. Adj. Care are caracterele verismului. 2. Adj., s. m. și f. (Persoană) care aderă la verism, care susține verismul. — Fr. **vériste.**

VERIȘCÁN, -Ă, *verișcani, -e,* s. m. și f. (Fam.) Văr. — Din **văr** + suf. *-ișc-an.*

VERIȘÓR, -OÁRĂ, *verișori, -oare,* s. m. și f. Diminutiv al lui *văr.*

VERIȘORÍCĂ, *verișorici,* s. f. Fam., rar) Diminutiv al lui *verișoară.*

VERITÁBIL, -Ă, *veritabili, -e,* adj. Adevărat, real, autentic. — După fr. **véritable.**

VERITÁTE, *veritați,* s. f. (Franțuzism înv.) Adevăr. — Fr. **vérité** (lat. lit. **veritas, -atis**).

VERMIÁL, -Ă, *vermiali, -e,* adj. (Neobișnuit) Care ține de viermii-de-mătase, privitor la viermii-de-mătase. [Pr.: *-mi-al*]

VERMICÍD, -Ă, *vermicide,* adj. n. și f. Care omoară viermii. ✦ (Substantivat, n.) Substanță toxică întrebuințată pentru distrugerea viermilor — Fr. **vermicide.**

VERMICULÁR, -Ă, *vermiculari, -e,* adj. Vermiform. — După fr. **vermiculaire.**

VERMIFÓRM, -Ă, *vermiformi, -e,* adj. Care are forma sau mișcarea caracteristică unui vierme. — Fr. **vermiforme.**

VERMIFÚG, -Ă, *vermifuge,* adj. n. și f. Care distruge viermii intestinali. ✦ (Substantivat, n.) Medicament întrebuințat împotriva viermilor intestinali. — După fr. **vermifuge.**

VERMÍNĂ s. f. (Franțuzism) Insecte parazite (pureci, păduchi etc.). ✦ Fig. Indivizi periculoși societății. — Fr. **vermine.**

VERMORÉL, *vermorele,* s. n. Aparat portativ cu ajutorul căruia se pulverizează soluții speciale pentru distrugerea paraziților pomilor și ai viței-de-vie.

Vermorel

VERMÚT, (2) *vermuturi,* s. n. **1.** Băutură alcoolică făcută din vin în care s-au pus la macerat diferite substanțe amare. **2.** Sticlă sau pahar conținînd o astfel de băutură. — Fr. **vermouth** (germ. **Wermut**).

VERNÁL, -Ă, *vernali, -e,* adj. (Livresc) Care ține de primăvară, privitor la primăvară. ✧ (Astron.) *Punct vernal* = punctul de intersecție a eclipticei cu ecuatorul ceresc, care corespunde echinocțiului de primăvară. — Fr. **vernal** (lat. lit. **vernalis**).

VERNIÉR, *verniere,* s. n. (Mat.) Dispozitiv al unor instrumente de măsură, format dintr-o rigletă pe care sînt trasate diviziuni mai dese decît ale scării principale, astfel încît să permită citirea unor fracțiuni de diviziune din scara principală. [Pr.: *-ni-er*] — Fr. **vernier.**

VERNÍS s. n. Soluție colorată a unor substanțe rășinoase sau bituminoase care, aplicată pe anumite obiecte, formează un strat ornamental sau protector; *p. ext.* lac. — Fr. **vernis.**

VERNISÁ, *vernisez,* vb. I. Tranz. A acoperi un tablou cu un strat de vernis. — Fr. **vernisser.**

VERNISÁJ, *vernisaje,* s. n. Deschidere oficială, inaugurare a unei expoziții de artă. — Fr. **vernissage.**

VERÓS, -OÁSĂ, *veroși, -oase,* adj. (Despre oameni) Care face afaceri necinstite; (despre afaceri) necinstit, suspect. — După fr. **véreux.**

VEROSÍMIL, -Ă, *verosimili, -e,* adj. Care pare adevărat, apropiat de realitate; posibil, plauzibil. — It. **verisimile** (lat. lit. **verisimilis**).

VEROSIMILITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a fi verosimil. — Din **verosimil.**

VERS, *versuri,* s. n. Fiecare dintre rîndurile unei poezii, alcătuit dintr-un șir de cuvinte cu un număr determinat de silabe, dispuse în unități ritmice; *p. ext.* (la pl.) poezie. ✧ *Versuri albe* = poezie compusă din versuri care nu rimează între ele. — Fr. **vers** (lat. lit. **versus**).

VERSÁNT, *versante,* s. n. Fiecare dintre cele două coaste ale unui munte sau ale unui deal. ✦ Fiecare dintre suprafețele înclinate ale unui acoperiș. — Fr. **versant.**

VERSÁT, -Ă, *versați, -te,* adj. Priceput, competent, experimentat. — După fr. **versé.**

VERSATÍL, -Ă, *versatili, -e,* adj. (Livresc, despre oameni) Lipsit de fermitate; nestatornic, schimbător. — Fr. **versatile** (lat. lit. **versatilis**).

VERSÉT, *versete,* s. n. Fiecare dintre paragrafele, de obicei numerotate, în care sînt împărțite unele texte, mai ales cele religioase și care au în general un sens de sine stătător. — Fr. **verset.**

VERSIFICÁ, *versific,* vb. I. **1.** Tranz. A transpune (un text) în versuri. **2.** Intranz. (Rar) A face, a scrie versuri. — Fr. **versifier** (lat. lit. **versificare**).

VERSIFICÁRE, *versificări,* s. f. Acțiunea de *a versifică* și rezultatul ei.

VERSIFICÁT, -Ă, *versificați, -te,* adj. Scris sau transpus în versuri. — V. *versifica.*

VERSIFICATÓR, -OÁRE, *versificatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care face versuri. — Fr. **versificateur** (lat. lit. **versificator, -oris**).

VERSIFICÁȚIE, *versificații,* s. f. Arta de a scrie versuri, alcătuirea versurilor; *p. ext.* poezie. — Fr. **versification** (lat. lit. **versificatio, -onis**).

VERSIÚNE, *versiuni,* s. f. **1.** Traducere a unei opere literare sau științifice dintr-o limbă în alta. **2.** Variantă a unui text, a unei traduceri **3.** Variantă sub care este înfățișată o întîmplare, un fapt. **4.** Deplasare a fătului în uter. — Fr. **version.**

VÉRSO s. n. invar. Fața a doua a unei coli de hîrtie sau a unei foi scrise sau tipărite; dosul paginii. — Fr. **verso** (lat. lit. [folio] **verso**)

VÉRSTĂ, *verste,* s. t. Unitate de măsură pentru distanțe, folosită altădată în Rusia (uneori și la noi), egală cu **1,067** km. — Rus **versta.**

VERSUÍ, *versuiesc,* vb. IV. Intranz. **(Înv.)** A compune versuri, a versifica. — Din **vers.**

VERSUÍT, -Ă, *versuiți, -te,* adj. (Înv.) Scris în versuri. — V. *versui.*

VERSUITÓR, *versuitori,* s. m. (Înv.) Poet, stihuitor. — Din **versui** + suf. *-(i)tor.*

VERSURÉL, *versurele,* s. n. Diminutiv al lui *vers.*

VERȘÓC, *verșoace,* s. n. (Înv.) Măsură mică de lungime, egală cu un palmac. — Ucr., rus **veršok.**

VERTEBRÁL, -Ă, *vertebrali, -e,* adj. Referitor la vertebre, de vertebre. — Fr. **vertébral.**

VERTEBRÁT, -Ă, *vertebrați, -te,* adj. Care are vertebre. ✦ (Substantivat, n. pl.) Subîncrengătură de viețuitoare din regnul animal, cu schelet osos sau cartilaginos, a cărui parte principală este coloana vertebrală; (și la sg.) animal din această subîncrengătură. — După fr. **vertébré.**

VERTÉBRĂ, *vertebre,* s. f. Fiecare dintre oasele, în formă de inel, care formează coloana vertebrală la om și la animalele vertebrate, prin care trece măduva spinării. — Fr. **vertèbre** (lat. lit. **vertebra**).

Vertebre

VERTICÁL, -Ă, *verticali, -e,* adj. (Geom.) Care este perpendicular pe suprafața unei ape liniștite sau pe un plan orizontal; care are direcția căderii corpurilor; (sens curent) drept (în sus). ✧ *Plan vertical* = **a)** (Geom.) plan care trece printr-o verticală; **b)** (Astron.) plan care trece prin verticala locului. ✦ (Substantivat, f.) Linie dreaptă care cade perpendicular pe un plan orizontal; direcția urmată de această linie. ✧ (Astron.) *Verticala locului* = linie dreaptă care trece prin centrul pămîntului și printr-un anumit punct de pe suprafața lui. ✦ Care vine sau cade drept în jos (de la înălțime). — Fr. **vertical** (lat. lit. **verticalis**).

VERTICÍL, *verticile,* s. n. Fel de așezare a florilor, a frunzelor sau a ramurilor în jurul unui singur punct al tulpinii. — Fr. **verticille** (lat. lit. **verticillus**).

VERTIGINÓS, -OÁSĂ, *vertiginoși, -oase,* adj. Care se produce, se mișcă, se succedă foarte repede. — Fr. **vertigineux** (lat. lit. **vertiginosus**).

VERUÍ vb. IV. v. **vărui**[1].

VÉRVĂ s. f. Însuflețire, avînt, dispoziție sufletească care se manifestă printr-un belșug de expresii și de idei; bogăție verbală care rezultă din această însuflețire. ✧ Expr. *A fi în* (sau *cu*) *vervă* = a fi însuflețit, volubil, avîntat. — Fr. **verve.**

VERVÉNĂ, *vervene,* s. f. (Bot.; franțuzism) Verbină. — Fr. **verveine.**

VÉRVER, *ververe,* s. n. (Reg.) Clanță, clampă, ivăr la ușă. — Comp. germ. **Wirbel.**

VERZÁLĂ, *verzale,* adj. f. (Despre caractere tipografice, adesea substantivat) Majusculă. — Germ. **Versal**[buchstabe].

VERZĂCIÚNE, *verzăciuni,* s. f. (Pop.) Verzătură. — Din **verzi** (pl. lui *verde*) + suf. *-ic-iune.*

VERZĂTÚRĂ, *verzături,* s. f. (Fam.) Fruct necopt, verde. — Din **verzi** (pl. lui *verde*) + suf. *-(ă)tură.*

VERZÉL, -EA, *verzei, -ele,* adj. (Pop.) Verzișor[2] — Din **verzi** (pl. lui *verde*) + suf. *-el.*

VERZÍȘ s. n. (Rar) Vegetație, frunziș, verdeață. — Din **verzi** (pl. lui *verde*) + suf. *-iș.*

VERZIȘOÁRĂ, *verzișoare,* s. f. **1.** Diminutiv al lui *varză.* **2.** (Iht.) Boiștean.

VERZIȘÓR[1], *verzișori,* s. m. (Înv.) Ostaș (cu uniformă de culoare verde) din arma cavaleriei. — Din **verzi** (pl. lui *verde*) + suf. *-iș-or.*

VERZIȘÓR[2], **-OÁRĂ,** *verzișori, -oare,* adj. Diminutiv al lui *verde.*

VERZÍU, -ÍE, *verzii,* adj. Verzui. — Din **verzi** (pl. lui *verde*) + suf. *-iu.*

VERZUÍ[1], *verzuiesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A avea sau a căpăta culoarea verde, a se distinge printr-un colorit verde. — Din **verzi** (pl. lui *verde*).

VERZUÍ[2], **-ÍE,** *verzui,* adj. Care bate în verde. — Din **verzi** (pl. lui *verde*) + suf. *-ui.*

VERZURÍU, -ÍE, *verzurii,* adj. (Rar) Verzui. — Din **verzui**[2] (după *alburiu*).

VÉSEL, -Ă, *veseli, -e,* adj. **1.** Cu voie bună, bine dispus; voios. **2.** Care exprimă voie bună, voioșie, bună dispoziție. **3.** Care aduce veselie, înveselește; desfătător, plăcut. **4.** Care se face cu voioșie, plin de veselie. — Slav (v. sl. **veselŭ**).

VESÉLĂ s. f. Totalitatea vaselor folosite la masă; văsărie. — Fr. **vaisselle.**

VESELÍ vb. IV. v. **înveseli.**

VESELÍE, *veselii*, s. f. 1. Stare de bună dispoziție; voioșie. ✦ **Loc.** adv. (Înv.) *În veselie* = cu bună dispoziție, cu voioșie. 2. Petrecere cu mîncare și băutură; ospăț, chef. *A ținut veselia trei zile și trei nopți* (CREANGĂ). — Slav (v. sl. veselije).

VESELIÓR, -OÁRĂ, *veseliori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *vesel*.

VESELÍRE s. f. v. înveselire.

VESELÍT, -Ă adj. v. înveselit.

VESELITÓR, -OÁRE adj. v. înveselitor.

VESELÓS, -OÁSĂ, *veseloși, -oase*, adj. (Rar) Vesel. — Din **vesel** + suf. *-os*.

VESMÍNT s. n. v. veșmînt.

VESPASIÁNĂ, *vespasiene*, s. f. Closet public. [Pr.: *-si-a-*] — Fr. **vespasienne** (*<Vespasianus*, nume propriu).

VEST s. n. Apus. — Germ. West[en].

VESTÁLĂ, *vestale*, s. f. (La romani) Preoteasă care întreținea focul sacru în templul zeiței Vesta. ✦ (Azi livresc) Femeie virtuoasă. — Fr. **vestale** (lat. lit. **vestalis**).

VÉSTĂ, *veste*, s. f. Veșmînt scurt, fără mîneci și fără guler, purtat de bărbați sub haină și de femei peste bluză. — Fr. **veste** (*<*it.).

VÉSTE, *vești*, s. f. 1. Fapt, întîmplare, noutate care se aduce la cunoștința cuiva; știre, informație. ✧ Loc. adv. *Fără (de) veste* = subit, pe neașteptate. ✧ Expr. *A da de veste* = a aduce la cunoștință, a înștiința, a vesti. *A prinde de veste* = a afla ceva la timp. (Reg.) *A lua de veste* = a observa, a remarca, a vedea. *Ce (mai) veste?* = ce e nou? ce noutăți știi? 2. Zvon; *p. ext.* faimă, renume. ✧ Expr. *A (i) se duce cuiva vestea* sau *a se duce vestea de ceva* = a ajunge foarte cunoscut, vestit, renumit. — Slav (v. sl. vesti).

VESTEJÍRE s. f. v. veștejire.

VESTEJÍT, -Ă adj. v. veștejit.

VESTÍ, *vestesc*, vb. IV. I. Tranz. A da de veste, a face cunoscut; a înștiința, a anunța. ✦ A face să se prevadă; a prevesti. II. Refl. 1. A-și face cunoscută și simțită existența sau prezența. 2. (Înv.) A deveni vestit, cunoscut. ✦ Tranz. A socoti pe cineva drept..., a considera ca...; a aprecia. — Din veste.

VESTIÁR, *vestiare*, s. n. Garderobă (1). ✦ Încăpere la intrarea într-o locuință, unde se lasă paltoanele și pălăriile. [Pr.: *-ti-ar*] — După fr. **vestiaire**.

VESTIBÚL, *vestibuluri*, s. n. 1. Antreu. 2. (Accentuat *vestíbul*) Prima cavitate a urechii interne, situată lîngă labirintul membranos. [Acc. și: *vestíbul*] — Fr. **vestibule** (lat. lit. **vestibulum**).

VÉSTIC, -Ă, *vestici, -e*, adj. De apus, occidental, apusean. — Din **vest** + suf. *-ic*.

VESTÍGIU, *vestigii*, s. n. (Livresc) Urmă din trecut; rămășiță a unui lucru vechi sau, *fig.*, a unei concepții, a unei mentalități, a unei culturi. — Fr. **vestige** (lat. lit. **vestigium**).

VESTIMENTÁR, -Ă, *vestimentari, -e*, adj. Referitor la veșminte, al veșmintelor. — Fr. **vestimentaire** (lat. lit. **vestimentarius**).

VESTÍRE, *vestiri*, s. f. 1. Acțiunea de *a vesti* și rezultatul ei; înștiințare, comunicare; știre, veste. ✧ Anunț, afiș. ✦ Indicație, semn, indiciu. 2. (Pop.; în expr.) *De vestire* = cunoscut, renumit, vestit; de vază.

VESTÍT, -Ă, *vestiți, -te*, adj. Celebru, renumit. — V. *vesti*.

VESTITÓR, -OÁRE, *vestitori, -oare*, adj., s. m. și f. 1. Adj. Care vestește, care prevestește. 2. S. m. și f. Persoană care duce și aduce vești, care anunță, care prezice; (pop.) persoană care însoțește pe nuntași. — Din **vesti** + suf. *-(i)tor*.

VESTMÍNT s. n. v. veșmînt.

VESTÓN, *vestoane*, s. n. Haină, sacou, surtuc. — Fr. **veston**.

VÉȘCĂ, *vești*, s. f. Coaja anumitor copaci, din care se face marginea circulară a sitelor, cercul din jurul pietrelor de moară și al rîșniților etc.; *p. ext.* obiect făcut din această coajă. ✧ Expr. *A trece și prin ciur și prin vește* = a trece prin multe, a avea experiență. — Ucr. **večka**.

VEȘMÍNT, *veșminte*, s. n. Orice obiect de îmbrăcăminte; (la pl.) totalitatea obiectelor care formează îmbrăcămintea cuiva. ✦ (La pl.) Odăjdii. [Var.: **veștmînt**, **vestmînt**, **vesmînt** s. n.] — Lat. **vestimentum**.

VEȘMÍNTÁR[1], *veșmintari*, s. m. Persoană care îngrijește de veșmintele bisericești. — Din **veșmînt** + suf. *-ar*.

VEȘMÍNTÁR[2], *-Ă*, *veșmintari, -e*, adj. (Rar) Vestimentar. — Din **veșmînt** (după *vestimentar*).

VEȘNIC, -Ă, *veșnici, -e*, adj. Care există de totdeauna și va exista întotdeauna; etern. ✧ *Somnul cel veșnic* = somnul morții, moartea. ✦ De lungă durată, continuu, permanent. ✦ (Adverbial) Într-una, mereu, necontenit. [Var.: **vécinic**, **-ă** adj.] — Slav (v. sl. věčinŭ).

VEȘNICÍ vb. IV. v. înveșnici.

VEȘNICÍE, *veșnicii*, s. f. Faptul de a exista veșnic; spațiu sau timp cu existență veșnică; eternitate, vecie. ✧ Loc. adv. *Pe* (sau *pentru*) *veșnicie* = pentru totdeauna. [Var.: **vecinicie** s. f.] — Din **veșnic** + suf. *-ie*.

VÉȘTED, -Ă, *veștezi, -de*, adj. I. (Despre plante; *p. ext.* despre locul unde cresc plantele) Care și-a pierdut prospețimea; ofilit. ✦ Fig. Lipsit de culoare, mohorît. *Deprins cu toamna veștedă din ses* (GALACTION). 2. Fig. (Despre oameni și despre părți ale corpului lor) Lipsit de vlagă, de vioiciune; uscat, ofilit. 3. (Despre culori) Palid, șters, mort. — Lat. ***vescidus** (*<vescus*).

VEȘTEJÍ, *veștejesc*, vb. IV. 1. Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină veșted; a (se) ofili. 2. Refl. și intranz. Fig. (Despre oameni și despre cele ce ține de natura omenească) A deveni palid, a slăbi; *p. ext.* a îmbătrîni, a (se) trece. 3. Tranz. A stigmatiza; a înfiera. ✦ Fig. A păta, a dezonora. [Var.: **veștezí**, **vesteji** vb. IV] — Din **veșted**.

VEȘTEJÍRE, *veștejiri*, s. f. Faptul de *a (se) veșteji*. [Var.: **vestejíre** s. f.]

VEȘTEJÍT, -Ă, *veștejiți, -te*, adj. Veșted. [Var.: **vestejít**, **-ă**, **veștezít**, **-ă** adj.] — V. *veștejí*.

VEȘTEZÍ vb. IV. v. veștejí.

VEȘTEZÍT, -Ă adj. v. veștejit.

VEȘTMÍNT s. n. v. veșmînt.

VETERÁN, -Ă, *veterani, -e*, s. m. și f. 1. (La m.) Bătrîn care a luat parte la unul sau la mai multe războaie. ✦ (La romani) Ostaș în vîrstă, care ieșea din cadrele armatei, căpăta calitatea de cetățean roman (dacă nu o avusese de mai înainte) și devenea de obicei agricultor prin împroprietărire. 2. Fig. Persoană care și-a desfășurat activitatea pînă la bătrînețe în aceeași instituție, care a îmbătrînit într-o profesiune; *p. ext.* om bătrîn. — Fr. **vétéran** (lat. lit. **veteranus**).

VETERINÁR, -Ă, *veterinari, -e*, adj. Care se referă la prevenirea, combaterea și vindecarea bolilor de care suferă animalele. ✧ *Medic veterinar* (și substantivat, m.) = medic specializat în medicina privitoare la animale. — Fr. **vétérinaire** (lat. lit. **veterinarius**).

VETERINÁRIE s. f. (Fam.) Medicină veterinară. — Din **veterinar** + suf. *-ie*.

VÉTO s. n. Drept excepțional pe care îl are cineva (fiindu-i recunoscut prin legi sau prin convenții) de a se opune adoptării unei propuneri sau unei hotărîri; formulă prin care se exercită acest drept. — Lat. lit. **veto** (fr. **veto**).

VÉTRELĂ, *vetrele*, s. f. (Înv.) Pînză de corabie; *p. ext.* corabie. ✦ (Pop.) Pînză. [Var.: **vétrilă** s. f.] — Slav (v. sl. vętrilo).

VETRÍ, *vetresc*, vb. IV. Tranz. (Reg.; despre animale) A adulmeca. [Var.: **vintrí** vb. IV] — Comp. germ. **wittern**.

VETRÍCE[1] s. f. (Entom.; reg.) Larvă de efemeră.

VETRÍCE[2], *vetrice*, s. f. Plantă erbacee cu tulpina terminată printr-un capitul, avînd flori centrale galbene și flori marginale albe (*Chrysanthemum vulgare*). — Comp. sb. **vratic**.

VÉTRILĂ s. f. v. vetrelă.

VETRIȘOÁRĂ, *vetrișoare*, s. f. Diminutiv al lui *vatră*.

VETRITÓR, -OÁRE, *vetritori, -oare*, adj. (Reg.) Care adulmecă. — Din **vetri** + suf. *-(i)tor*.

VETRÍȚĂ[1], *vetrițe*, s. f. Vetrișoară. — Din **vatră** + suf. *-iță*.

VETRÍȚĂ[2], *vetrițe*, s. f. (Entom.; rar) Vetrice[1].

VETURÍN, *veturini*, s. m. (Italienism înv.) Birjar. — It. **vetturino**.

VETÚST, -Ă, *vetuști, -ste*, adj. (Livresc) Vechi; demodat, învechit; arhaic. — Fr. **vétuste** (lat. lit. **vetustus**).

VÉVERIȚĂ, *veverițe*, s. f. Mamifer din ordinul rozătoarelor, de talie mică, cu blana roșcată sau neagră pe spate și albă pe piept, cu coada lungă și stufoasă (*Sciurus vulgaris*). — Slav (v. sl. věverica).

Veveriță

VEXÁ, *vexez*, vb. I. Tranz. A jigni, a ofensa; a contraria. — Fr. **vexer** (lat. lit. **vexare**).

VEXÁT, -Ă, *vexați, -te*, adj. Jignit, ofensat; contrariat. — V. *vexa*.

VEXATÓRIU, -IE, *vexatorii*, adj. Jignitor, ofensator. — După fr. **vexatoire**.

VEXAȚIÚNE, *vexațiuni*, s. f. Vorbă sau faptă care supără, jignește, contrariază. [Pr.: *-ți-u-*] — Fr. **vexation** (lat. lit. **vexatio, -onis**).

VEZETĚU s. m. v. vizitiu.

VEZICÁL, -Ă, *vezicali, -e*, adj. Care se referă la vezică; al vezicii, de vezică. — Fr. **vésical** (lat. lit. **vesicalis**).

VEZICÁNT, -Ă, *vezicante*, adj. n. și f. Care produce bășicarea pielii. — Fr. **vésicant**.

VEZÍCĂ, *vezici*, s. f. Pungă membranoasă cu pereți musculoși, în care se adună lichide venite prin canale ale organismului. — Lat. lit. **vesica**.

Vezică

VEZICĂTOÁRE, *vezicători*, s. f. Substanță care produce bășicarea pielii și care se folosește ca mijloc terapeutic în unele afecțiuni. — După fr. **vésicatoire**.

VEZÍCULĂ, *vezicule*, s. f. Pungă membranoasă, care îndeplinește diferite funcții organice. — Fr. **vésicule** (lat. lit. **vesicula**).

VÍA[1] prep. (În fraze indicînd o rută, un itinerar) Pe drumul, pe direcția; (trecînd) prin... *București-Craiova via Roșiori*. — Fr. **via** (lat. lit. **via**).

VIÁ[2], *viez*, vb. I Intranz. A avea viață, a trăi, a viețui, a exista. ✦ (Despre sentimente, gesturi, atitudini) A dura, a dăinui. — Lat. **vivere**.

VIÁBIL, -Ă, *viabili -e,* adj. (Despre oameni; *fig.* despre organizaţii sociale, idei etc.) Capabil să trăiască, să se menţină, să dăinuiască. — După fr. **viable.**

VIABILITÁTE s. f. Faptul de a fi viabil, posibilitate de existenţă, de dăinuire; putere de a trăi. — După fr. **viabilité.**

VIADÚCT, *viaducte,* s. n. Pod de piatră, de beton sau de metal, care susţine o cale de comunicaţie terestră deasupra unei văi, deasupra altei căi de comunicaţie etc., pentru a înlocui un rambleu prea mare. [Pr.: *vi-a-*] — Fr. **viaduc** (germ. **Viadukt**).

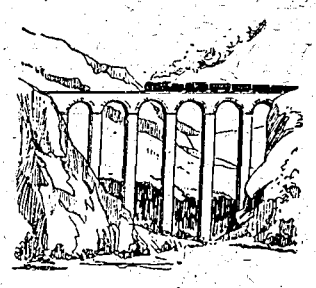

Viaduct

VIAGÉRĂ, *viagere,* adj. f. (În expr.) *Rentă* (sau *pensie*) *viageră* = rentă (sau pensie) de care se bucură cineva toată viaţa, dar care nu este transmisibilă urmaşilor. [Pr.: *vi-a-*] — Fr. **viager.**

VIAŢĂ, *vieţi,* s. f. 1. (În opoziţie cu *moarte*) Formă specială de mişcare a materiei, care apare pe o anumită treaptă a dezvoltării acesteia şi care este reprezentată printr-un număr infinit de organisme, de la cele mai simple pînă la cele superior organizate; faptul de a fi viu; stare a ceea ce este viu. ✧ Loc. adj. şi adv. *Pe viaţă şi pe moarte* = în chip deznădăjduit; cu înverşunare, din toate puterile, cu riscul vieţii. ✧ Loc. adj. *Plin de viaţă* = plin de energie, sănătos, vioi; vesel. *Fără (pic de) viaţă* = fără vlagă, fără vigoare. ✧ Loc. adv. *Cu viaţă* = viu, teafăr. *Cu preţul vieţii* = cu orice risc. ✧ Expr. *A fi în viaţă* = a trăi. *A fi om de viaţă* = a fi om vesel, exuberant, dornic de petreceri. *A trece* (sau *a se trece*) *din viaţă* = a muri. *A aduce* (pe cineva) *la viaţă* = a face (pe cineva) sănătos, a însănătoşi. *A mîntui* (cuiva) *viaţa* = a scăpa (pe cineva) dintr-o mare primejdie, a salva de la moarte. *A lungi* (sau *a scurta*) *viaţa cuiva* = a cruţa (sau a ucide) pe cineva. *A-şi pune viaţa în primejdie* (sau *la mijloc*) = a face ceva cu riscul vieţii, a risca foarte mult. *A lua* (sau *a căpăta*) *viaţă* = a lua fiinţă, a se naşte; a se produce. ✦ Fig. Fiinţă iubită, care reprezintă totul în existenţa cuiva. ✦ Existenţă umană, petrecere a omului pe pămînt. ✧ Expr. *Cînd ţi-e viaţa mai dragă* = cînd nici nu te aştepţi, cînd nici nu te gîndeşti. ✦ Fig. Vietate; om. *Izvor eşti de vieţi Şi dătător de moarte* (EMINESCU). 2. (În credinţele religioase, determinat prin «de apoi», «de veci» etc.) Existenţă dincolo de moarte. 3. Mod, fel, condiţii materiale şi morale, mediu în care se desfăşoară existenţa unei persoane sau a unei colectivităţi; totalitatea actelor săvîrşite de cineva în timpul existenţei sale. ✦ Ceea ce este necesar pentru existenţa zilnică a cuiva; trai (zilnic). 4. Timpul cît trece de la naşterea pînă la moartea cuiva; şirul evenimentelor întîmplate în acest timp. *N-am păţit eu asta numai o dată în viaţa mea* (CREANGĂ). ✧ Loc. adj. şi adv. *Pe viaţă* = pentru tot timpul cît trăieşte cineva. ✧ Loc. adv. *Din viaţă* = din timpul cînd trăieşte (cineva), cînd este încă viu. *În viaţa mea* = niciodată. ✧ Expr. *O viaţă de om* = vreme îndelungată. ✦ Povestire a faptelor şi a întîmplărilor din timpul cît a trăit cineva; biografie. *Deschid vieţile sfinţilor şi văd atîtea şi atîtea* (CREANGĂ). — Lat. **vivitia* (< *vivus*).

VIBRÁ, *vibrez,* vb. I. Intranz. 1. (Despre corpuri elastice) A avea vibraţii, a tremura, a trepida; *p. ext.* a produce sunete. ✦ (Despre sunete) A răsuna (în ecou). *Sunetul glasului ei îmi vibra încă în urechi* (SADOVEANU). 2. Fig. A pîlpîi. *În depărtare, spre Siret, vibra lumina* (SADOVEANU). 3. Fig. (Despre oameni) A fremăta, a palpita (sub impresia unei emoţii). *Vibrau de durerile altora* (VLAHUŢĂ). — Fr. **vibrer** (lat. lit. **vibrare**).

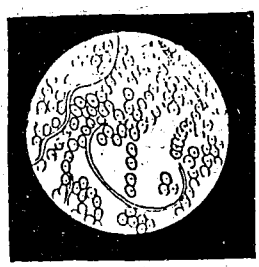

Vibrioni (în singe)

VIBRÁNT, -Ă, *vibranţi, -te,* adj. 1. Care vibrează; *p. ext.* care produce sunete. ✧ *Consoană vibrantă* (şi substantivat, f.) = consoană care se produce prin atingerea uşoară a vîrfului limbii de alveolele incisivilor superiori, formînd succesiv mai multe ocluziuni alveolare foarte slabe şi foarte scurte. 2. Fig. Emoţionant, impresionant, patetic. — Fr. **vibrant.**

VIBRÁRE, *vibrări,* s. f. 1. Faptul de *a vibra.* 2. Acţiunea de a îndesa materiale granulare de construcţie prin lovituri uşoare şi des repetate cu ajutorul vibratoarelor.

VIBRATÍL, -Ă, *vibratili, -e,* adj. Care vibrează; care poate avea vibraţii. *Cili vibratili.* — Fr. **vibratile.**

VIBRATÓR[1], *vibratoare,* s. n. 1. Aparat cu care se face vibrarea materialelor granulare de construcţie. 2. Aparat care schimbă curentul electric continuu în curent alternativ. 3. Aparat electroacustic fără clopot, bazat pe principiul soneriei electrice (sunetele de semnalizare fiind produse prin vibraţia unei lame metalice). — După fr. **vibrateur.**

VIBRATÓR[2], **-OÁRE,** *vibratori, -oare,* adj. Care vibrează, vibrant. [Var.: **vibrătór, -oáre** adj.] — Din **vibra** + suf. *-tor.*

VIBRÁŢIE, *vibraţii,* s. f. 1. Mişcare periodică de du-te vino, cu frecvenţă relativ înaltă; mişcare oscilatorie; vibrare (1). 2. Vibrare (2). — Fr. **vibration** (lat. lit. **vibratio, -onis**).

VIBRĂTÓR, -OÁRE adj. v. **vibrator.**

VIBRIÓN, *vibrioni,* s. m. Tip de bacterii de formă cilindrică şi cu cili. [Pr.: *-bri-on*] — Fr. **vibrion.**

VICAR, *vicari,* s. m. Ierarh auxiliar care îndeplineşte funcţii administrative, ca locţiitor al patriarhului sau al altor demnitari bisericeşti. — Fr. **vicaire** (lat. lit. **vicarius**).

VICARIÁT, *vicariate,* s. n. Funcţia sau demnitatea de vicar; timpul cît un vicar exercită această funcţie; regiunea unde se exercită autoritatea vicarului. ✦ Reşedinţa vicarului. — Fr. **vicariat.**

VICE- Element de compunere însemnînd «adjunct», «subordonat imediat» etc., care serveşte la formarea unor substantive ca: *vicepreşedinte, vicerege* etc. — Fr. **vice-** (lat. lit. **vice**).

VICEAMIRÁL, *viceamirali,* s. m. Grad în marina militară, inferior amiralului şi superior contraamiralului; persoană care are acest grad. — După fr. **vice-amiral.**

VICECÓNSUL, *viceconsuli,* s. m. Persoană care înlocuieşte pe consul cînd acesta lipseşte sau care îndeplineşte funcţia de consul într-un oraş unde nu există consulat. — După fr. **vice-consul.**

VICEPREŞEDÍNTE, *vicepreşedinţi,* s. m. Persoană care ţine locul preşedintelui cînd acesta lipseşte; locţiitor de preşedinte. — Din **vice-** + **preşedinte** (după fr. *vice-président*).

VICERÉGE, *viceregi,* s. m. Demnitar care guvernează o ţară sau o provincie în numele unui rege. — Din **vice-** + **rege** (după fr. *vice-roi*).

VICEVÉRSA adv. Inversînd rolurile, situaţiile; invers; reciproc. — Fr. **vice versa** (lat. lit. **vice versa**).

VICIÁ, *viciez,* vb. I. Tranz. 1. A strica aerul. ✦ Fig. A corupe, a deprava. *Lenea vicia moravurile.* 2. (Jur.) A face ca un act să fie defectuos, vicios. [Pr.: *-ci-a*] — Fr. **vicier.**

VICIÁT, -Ă, *viciaţi, -te,* adj. 1. (Despre aer) Încărcat cu mirosuri grele sau cu bioxid de carbon provenit din respiraţie; stricat, infectat, alterat. ✦ Fig. Depravat, desfrînat, corupt. 2. (Jur.; despre acte, dispoziţii etc.) Vicios. [Pr.: *-ci-at.* — Var.: **viţiát, -ă** adj.] — V. *vicia.*

VICIÉRE, *vicieri,* s. f. Acţiunea de *a vicia* şi rezultatul ei. [Pr.: *-ci-e-*]

VICINÁL, -Ă, *vicinali, -e,* adj. (Despre drumuri şi căi ferate) Care leagă două localităţi vecine. — Fr. **vicinal** (lat. lit. **vicinalis**).

VICIÓS, -OÁSĂ, *vicioşi, -oase,* adj. 1. Care are defecte; defectuos. ✦ Fig. Cu vicii, depravat, destrăbălat, corupt. 2. (Jur.; despre acte, dispoziţii etc.) Care are vicii de formă sau de fond (şi este nevalabil). [Var.: **viţiós, -oásă** adj.] — Fr. **vicieux** (lat. lit. **vitiosus**).

VICISITÚDINE, *vicisitudini,* s. f. Succesiune de împrejurări grele; *p. ext.* necaz, suferinţă. — Fr. **vicissitude** (lat. lit. **vicissitudo, -inis**).

VÍCIU, *vicii,* s. n. 1. Defect, cusur, neajuns, lipsă. ✧ (Jur.) *Viciu de formă* = greşeală esenţială în ce priveşte forma unui act (atrăgînd după sine nulitatea actului). *Viciu de conformaţie* = dispoziţie anormală a unor părţi sau organe ale corpului; diformitate fizică. 2. Pornire firească spre rele, apucătură rea, patimă; desfrîu, dezmăţ, destrăbălare. [Var.: **viţiu** s. n.] — Fr. **vice** (lat. lit. **vitium**).

VICLEÁN, -Ă, *vicleni, -e,* adj. 1. Făţarnic, ipocrit, perfid; (cu sens atenuat) şiret, şmecher, isteţ. 2. Rău, crud, neîndurător, hain. 3. (Înv. şi arh.) Care îşi calcă credinţa; necredincios, trădător. ✦ Care nu crede în învăţăturile religiei creştine; păgîn. ✦ (Substantivat, m.) Duh necurat, diavol, drac. [Var.: **hicleán, -ă** adj.] — Magh. **hitlen.**

VICLEÍM, *vicleimuri,* s. n. Dramă populară reprezentînd naşterea lui Hristos, care se joacă la ţară de către flăcăi costumaţi, cu prilejul crăciunului şi al anului nou. — Slav (v. sl. **Vitleemŭ** <gr.).

VICLENÉSC, -EÁSCĂ, *vicleneşti,* adj. (Înv. şi arh.) Viclean (1). — Din **viclean** + suf. *-esc.*

VICLENÉŞTE adv. (Înv. şi arh.) În mod viclean. — Din **viclean** + suf. *-eşte.*

VICLENÍ, *viclenesc,* vb. IV. 1. Intranz. A se purta ca un viclean; a unelti (pe ascuns) contra cuiva. ✦ Refl. A se înrăi. 2. Tranz. (Înv.) A trăda, a înşela. ✦ A ispiti, a iscodi. — Din **viclean.**

VICLENÍE, *viclenii,* s. f. 1. Însuşirea de a fi viclean; faptă, purtare de om viclean; perfidie, falsitate, trădare. 2. Şiretenie, şiretlic; stratagemă. — Din **viclean** + suf. *-ie.*

VICLENÍRE, *vicleniri,* s. f. (Înv. şi arh.) Acţiunea de *a (se) vicleni;* viclenie.

VICLENÍT, -Ă, *vicleniţi, -te,* adj. (Înv. şi arh.) Viclean (1). — V. *vicleni.*

VICLENITÓR, -OÁRE, *viclenitori, -oare,* adj. (Înv.) Care vicleneşte (2). — Din **vicleni** + suf. *-(i)tor.*

VICLEŞÚG, *vicleşuguri,* s. n. Viclenie. — Magh. **hitlenség.**

VICÓNTE, *viconţi,* s. m. Titlu de nobleţe ereditar, intermediar între baron şi conte; persoană care poartă acest titlu. — Fr. **vicomte.**

VICONTÉSĂ, *vicontese,* s. f. Soţie sau fiică a unui viconte. — Fr. **vicomtesse.**

VÍCTIMĂ, *victime,* s. f. 1. Persoană care suferă chinuri fizice sau morale din partea oamenilor, a societăţii etc. 2. Persoană care suferă urmările unei întîmplări nenorocite (boală, accident etc.). 3. (În antichitate) Animal sau om care era sacrificat unui zeu. — Fr. **victime** (lat. lit. **victima**).

VICTÓRIE, *victorii,* s. f. 1. Succes într-un război, într-o bătălie, într-o revoluţie (armată); biruinţă, izbîndă. 2. Succes obţinut într-o competiţie sportivă. 3. Triumf al unei idei, al unei teorii, al unei poli-

tici asupra altora, opuse. ✦ Rezultat deosebit obținut într-un domeniu de activitate. — Lat. lit. victoria.

VICTORIÓS, -OÁSĂ, *victorioși, -oase,* adj. Care a obținut o victorie; învingător, biruitor, triumfător. — Lat. lit. victoriosus (fr. victorieux).

VID[1], *viduri,* s. n. Spațiu lipsit de materie ponderală. ◇ *Vid barometric* = spațiu în barometrul cu mercur din care s-a retras mercurul. ◇ Loc. adv. *În vid* = a) în gol; b) cu privirea fixă, fără țintă; c) fără rezultat, în van. — Fr. vide.

VID[2], **-Ă,** *vizi, vide,* adj. (Fiz.; despre un spațiu) Care nu conține materie ponderală. ✦ (Rar) Gol, deșert. — Fr. vide.

VIDANJÁ, *vidanjez,* vb. I. Tranz. A goli, a curăța latrinele. — Fr. vidanger.

VIDANJÁRE, *vidanjări,* s. f. Acțiunea de *a vidanja.*

VIDANJÓR, *vidanjori,* s. m. Lucrător care curăță latrinele. — După fr. vidangeur.

VÍDMĂ, *vidme,* s. f. (Reg.) 1. Arătare, fantomă, nălucă, stafie. 2. Vrăjitoare. ◇ *Vidma-pădurii* = mama-pădurii. — Ucr. vidmaj «vrăjitoare».

VÍDRĂ, *vidre,* s. f. 1. Mamifer carnivor de mărimea unui câine mijlociu, cu degetele picioarelor unite printr-o pieliță; trăiește în vizuini pe malul apelor, hrănindu-se cu pește *(Lutra vulgaris).* ✦ Blana prelucrată a acestui animal; lutru. 2. (În basme) Hidră (2). ✦ (În credința pescarilor de pe malul Dunării) Spirit rău care locuiește în fundul apei. — Slav (v. sl. vydra; bg., sb. vidra).

Vidră

VÍE, *vii,* s. f. 1. Teren sădit cu viță; plantație de viță. 2. Viță (1). — Lat. vinea.

VIÉR[1], *vieri,* s. m. Podgorean. ✦ Îngrijitor, păzitor de vie. [Pr.: *vi-er*] — Din vie + suf. *-ar.*

VIÉR[2], *vieri,* s. m. 1. Porc necastrat, lăsat de prăsilă. 2. Porc-mistreț mascul. 3. (La pl., art., pop.) Numele unei constelații. — Lat. verres.

VIÉRBĂ, *vierbe,* s. f. (Reg.) Grup de trei fire de tort, formînd o unitate de măsură la urzit. [Pr.: *vi-er-*] — Slav (v. sl. vrŭbl).

VIEREÁSĂ, *vierese,* s. f. Soția vierului; îngrijitoare, paznică de vie. [Pr.: *vi-e-*] — Din vier[1] + suf. *-easă.*

VIERÍT s. n. Ocupația vierului[1]. [Pr.: *vi-e-*] — Din vier[1] + suf. *-it.*

VIERMÁR, *viermare,* s. n. Viermărie. — Din vierme + suf. *-ar.*

VIERMĂNÁR, *viermănari,* s. m. (Reg.) Muscă de culoare galbenă, care se hrănește cu resturi de carne sau de materii vegetale intrate în putrefacție *(Sarcophaga carnaria).* — Din viermăn[are] (puțin folosit; < lat. *verninania)* + suf. *-ar.*

VIERMĂNÓS, -OÁSĂ, *viermănoși, -oase,* adj. Cu viermi, mîncat de viermi. — Lat. verminosus.

VIERMĂNOȘÁ, pers. 3 *viermănoșează,* vb. I. Refl. A se umple de viermi. — Din viermănos.

VIERMĂRÁIE s. f. Viermărie. — Din vierme + suf. *-ăraie.*

VIERMĂRÍE, *viermării,* s. f. Mulțime de viermi; forfoteală de viermi. — Din vierme + suf. *-ărie.*

VIÉRMĂT s. n. Viermărie. — Din vierme + suf. *-et.*

VIÉRME, *viermi,* s. m. Nume dat unor animale nevertebrate, lipsite de picioare, cu corpul moale, lungăreț, acoperit cu o piele lucioasă, care formează o încrengătură a regnului animal; (pop.) nume dat larvelor de insecte. ◇ Expr. *A avea un vierme la inimă* sau *a roade pe cineva un vierme la inimă* = a fi chinuit de griji. *A trăi ca viermele în hrean* (sau *în rădăcina hreanului)* = a duce (și a se deprinde cu) o viață grea. *A avea viermi (neadormiți)* = a fi neastîmpărat, a nu-și găsi locul. *A-l mînca* (pe cineva) *viermii de viu* = a fi foarte leneș și murdar. ◇ Compus: *vierme-de-mătase* = larva unui fluture originar din China, pe care omul îl crește cu îngrijiri speciale, pentru firul pe care îl secretează și care, prelucrat, formează un material textil foarte prețios *(Bombyx mori).* — Lat. vermis.

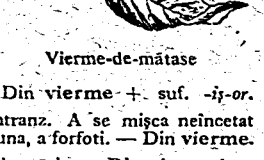

Vierme-de-mătase

VIERMIȘÓR, *viermișori,* s. m. 1. Viermușor. 2. Femela licuriciului. — Din vierme + suf. *-iș-or.*

VIERMUÍ, *viermuiesc,* vb. IV. Intranz. A se mișca neîncetat și în număr mare de colo pînă colo; a mișuna, a forfoti. — Din vierme.

VIERMUIÁLĂ, *viermuieli,* s. f. Viermărie. — Din viermui + suf. *-eală.*

VIERMUÍRE, *viermuiri,* s. f. Acțiunea de *a viermui.*

VIERMULÉȚ, *viermuleți,* s. m. Viermușor. — Din vierme + suf. *-ul-eț.*

VIERMÚȘ, *viermuși,* s. m. (Rar) Viermușor. — Din vierme + suf. *-uș.*

VIERMUȘÓR, *viermușori,* s. m. Diminutiv al lui *vierme.*

VIERS, *viersuri,* s. n. (Pop.) Melodie, cîntec, arie. ✦ Glas, voce. [Var.: ghiers s. n.] — Lat. versus.

VIERSUÍ, *viersuiesc,* vb. IV. Tranz. (Pop.) A cînta, a îngîna un cîntec. — Din viers.

VIÉSC, *viești,* adj. n. (Reg., în expr.) *Măr viesc* = varietate de mere cu coaja roșie bătînd în vînăt și cu gust dulce. — Din vie + suf. *-esc.*

VIESPÁR, (1) *viespare,* s. n., (2, 3) *viespari,* s. m. 1. Cuib de viespi. 2. (Entom.) Gărgăun. 3. (Ornit.) Albinărel. — Din viespe + suf. *-ar.*

VIESPĂRIȚĂ, *viesparițe,* s. f. 1. Viespar (1). 2. (Ornit.) Albinărel. — Din viespar + suf. *-iță.*

VIESPĂRÍE, *viespării,* s. f. Mulțime de viespi. — Din viespe + suf. *-ărie.*

VIÉSPE, *viespi,* s. f. 1. Insectă himenopteră asemănătoare cu albina, care trăiește în roiuri organizate *(Vespa vulgaris).* 2. Fig. Femeie rea și aprigă. — Lat. vespa.

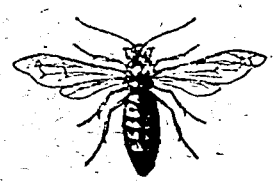

Viespe

VIESPEROÁICĂ, *viesperoaice,* s. f. (În basme) Nume dat unei zîne rele. — Din viespe (după *zgripțuroaică).*

VIESPÓI, *viespoi,* s. m. Specie de viespe mare, cu pîntecele roșu, lungă de 2-4 cm *(Sirex gigas).* — Din viespe + suf. *-oi.*

VIÉT, *vieturi,* s. n. (Reg.) Mulțime de vii; podgorii. [Pr.: *vi-et*] — Din vie + suf. *-et.*

VIETÁTE, *vietăți,* s. f. Ființă; viețuitoare. — Din viu, vie + suf. *-(ă)tate* (după germ. *Lebewesen).*

VIEȚIȘOÁRĂ, *viețișoare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui *viață* (1).

VIEȚUÍ, *viețuiesc,* vb. IV. Intranz. A se afla în viață, a fi viu; a trăi, a exista. ✦ A-și procura mijloacele necesare traiului. *Stau în cîmp și mă gîndesc Cu ce o să viețuiesc* (ALECSANDRI). ✦ A trăi la un loc cu cineva; a conviețui. ✦ A locui într-un anumit loc. — Din viață.

VIEȚUÍRE, *viețuiri,* s. f. Faptul de *a viețui;* viață, existență, trai. ✦ Mod de a trăi.

VIEȚUITÓR, -OÁRE, *viețuitori, -oare,* adj. Care viețuiește; (care este) în viață, viu. ✦ (Substantivat, f.) Vietate, ființă. — Din viețui + suf. *-(i)tor.*

VIÉZURE, *viezuri,* s. m. Mamifer carnivor cu trupul greoi, acoperit cu peri lungi și aspri, cu picioarele scurte, cu capul lungăreț, avînd un fel de rît asemănător cu al porcului *(Meles meles);* bursuc. — Comp. alb. vjedhullë.

Viezure

VIEZUROÁICĂ, *viezuroaice,* s. f. Femela viezurelui. — Din viezure + suf. *-oaică.*

VÍFEL, *vifeli,* s. m. (Reg.) Vornicel, vătăjel. — Magh. vőfél.

VÍFELIȚĂ, *vifelițe,* s. f. (Reg.) Druște. — Din vifel + suf. *-iță.*

VÍFIRÍT, -Ă, *vifiriți, -te,* adj. (Reg.; despre coama calului) Țesălat, pieptănat.

VÍPOR, *vifore,* s. n. Vînt puternic, furtună (însoțită de ninsoare). — Slav (v. sl. vihrŭ, bg., sb. vihor).

VIFORÁTEC, -Ă adj. v. viforatic.

VIFORÁTIC, -Ă, *viforatici, -e,* adj. Viforos. [Var.: viforátec, -ă adj.] — Din vifor + suf. *-atic.*

VIFOREÁLĂ, *viforeli,* s. f. (Pop.) Viforniță. — Din vifori + suf. *-eală.*

VIFORÍ, pers. 3 *viforăște,* vb. IV. Intranz. impers. A fi vifor. — Din vifor.

VIFÓRNIC, -Ă, *vifornici, -e,* adj. (Rar) Viforos. — Din vifor + suf. *-nic.*

VIFÓRNIȚĂ, *vifornițe,* s. f. Vifor. — Din vifor + suf. *-iță.*

VIFORÓS, -OÁSĂ, *viforoși, -oase,* adj. Furtunos, vijelios; (despre vînt, nori) care aduce vifor; *fig.* agitat, aprig, năvalnic. — Din vifor + suf. *-os.*

VIG, *viguri,* s. n. (Pop.) Val, șul de pînză, de stofă etc. — Magh. vég.

VIGÁN, *vigane,* s. n. (Reg.) Rochie orășenească. — Magh. viganó.

VIGAVÓR s. n. (Înv.) Mustrare aspră; asprime, violență.

VIGILÉNT, -Ă, *vigilenți, -te,* adj. Care manifestă vigilență. — Fr. vigilant (lat. lit. vigilans, -ntis).

VIGILÉNȚĂ s. f. Atitudine de observare atentă a mișcărilor din jurul său, pentru a preveni sau a descoperi acțiuni neprietenești, ostile, dușmănoase. — Fr. vigilance (lat. lit. vigilantia).

VIGOÁRE s. f. Forță fizică, putere; energie; vitalitate. ◇ Loc. adj. (Despre legi, dispoziții etc.) *În vigoare* = valabil într-un anumit timp. — Fr. vigueur (lat. lit. vigor, -oris).

VIGÓNIE, (2) *vigonii*, s. f. 1. Fir textil obținut din deșeuri de bumbac. 2. Specie de capră din America de Sud *(Lama vicugna)*; fir textil obținut din părul mătăsos al acestei specii de capră. — Fr. **vigogne**.

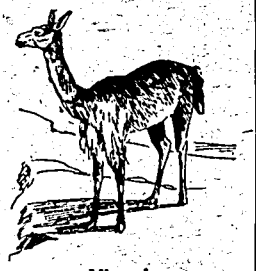

Vigonie

VIGURÓS, -OÁSĂ, *viguroși, -oase*, adj. Plin de vigoare, puternic. — După fr. **vigoureux**.

VIIȘOÁRĂ, *viișoare*, s. f. Diminutiv al lui *vie*.

VIITÓR[1] s. n. 1. Timpul care urmează prezentului. ◇ Loc. adv. *Pe* (sau *în*) *viitor* = de acum înainte. 2. Situație, stare care urmează; perspectivă. ◇ Loc. adj. *(Plin) de viitor* sau *cu viitor* = cu perspective frumoase de dezvoltare. ◇ Expr. *A avea viitor* = a avea șanse de succes într-o acțiune, într-o carieră etc. — Din **veni** + suf. *-(i)tor*.

VIITÓR[2]**, -OÁRE**, *viitori, -oare*, adj. 1. Care va veni de aici înainte, care urmează prezentului, care va fi, va exista, va apărea într-un timp mai îndepărtat. ◇ *Viața viitoare* = (în concepția religioasă) viața spirituală care ar continua după moarte. (Gram.) *Timp viitor* (și substantivat, n.) = timp verbal care exprimă o acțiune ulterioară momentului vorbirii. 2. (Înv.) Care e în drum spre..., care vine. *Bathori... era acum viitor spre hotarele Țării Românești, cu oști grele* (BĂLCESCU). — Din **veni** + suf. *-(i)tor*.

VIITORÍE s. f. (Înv.) Viitor[1]. — Din **viitor**[1] + suf. *-ie*.

VIITORÍME s. f. (Înv. și arh.) 1. Viitor[1] (1). 2. Oamenii din viitor, generația viitoare; posteritate. — Din **viitor**[1] + suf. *-ime*.

VIITÚRĂ, *viituri*, s. f. 1. Creștere bruscă, umflare a apelor curgătoare (care duce la revărsarea lor); inundație. ✦ (Rar) Șerpuire înceată a apei; undă. 2. Mîl, bolovani, pietriș etc. adus de apele curgătoare cînd se revarsă. — Din **veni** + suf. *-(i)tură*.

VIJELÍE, *vijelii*, s. f. Vînt foarte puternic, însoțit de descărcări electrice și de precipitații atmosferice. ✦ Fig. Furie.

VIJELIÓS, -OÁSĂ, *vijelioși, -oase*, adj. 1. Cu vijelie; ca vijelia; năvalnic. ✦ Bătut de furtună, bîntuit de vijelie. *Nopți vijelioase*. 2. Fig. Violent, impetuos, aprig. — Din **vijelie** + suf. *-os*.

VIJELÍT s. n. (Rar) Vijiit. — Din **vijelie** + **vijiit**.

VIL, -Ă, *vili, -e*, adj. (Franțuzism) Ordinar; josnic, abject. — Fr. **vil**.

VÍLĂ, *vile*, s. f. Casă (elegantă) construită într-un stil particular și înconjurată de grădină. — Fr. **villa** (it. **villa**).

VILBROCHÉN, *vilbrochenuri*, s. n. (Tehn.) Arbore cu unul sau cu mai multe coturi, antrenat prin una sau mai multe biele într-o mișcare de rotație pe care o transmite unui mecanism; arbore cotit. — După fr. **vilebrequin**.

VILEÁG, *vileaguri*, s. n. (Pop.) 1. Lume, mulțime de oameni. ◇ Loc. adv. *În vileag* = în fața lumii, în public. ◇ Expr. *Cîtu-i* (sau *pînă-i*) *lumea și vileagul* = niciodată. *A da* (sau *a scoate*) *în* (sau *la*) *vileag* = a face cunoscut, a divulga. 2. (În expr.) *În vileagul vîntului* = în bătaia vîntului. — Magh. **világ**.

VILEGIATÚRĂ, *vilegiaturi*, s. f. Faptul de a petrece o perioadă de timp (în cursul vacanței sau al concediului) la țară sau într-o stațiune balneo-climatică. [Pr.: *-gi-a-*. — Var.: **viligiatúră** s. f.] — Fr. **villégiature** (< it.).

VILEGIATURÍST, -Ă, *vilegiaturiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se află în vilegiatură. [Var.: **viligiaturíst, -ă** s. m. și f.] — Din **vilegiatură** + suf. *-ist*.

VILIGIATÚRĂ s. f. v. **vilegiatură**.

VILIGIATURÍST, -Ă s. m. și f. v. **vilegiaturist**.

VILOASĂ, *viloase*, adj. f. (În expr.) *Membrană viloasă* = membrană acoperită cu vilozități. — Fr. **villeux** (lat. lit. **villosus**).

VILOZITÁTE, *vilozități*, s. f. Ridicătură, încrețitură măruntă pe suprafața anumitor organe ale corpului. — După fr. **villosité**.

VIN, (2) *vinuri*, s. n. 1. Băutură alcoolică obținută prin fermentarea mustului de struguri. 2. (La pl.) Varietăți, soiuri, specialități de vin (1). 3. Băutură alcoolică obținută din fermentarea altor fructe decît strugurii. *Vin de mere*. — Lat. **vinum**.

VINÁR, *vinari*, s. m. (Pop.) Podgorean; comerciant de vinuri. — Din **vin** + suf. *-ar*.

VINARIȚĂ, *vinariță*, s. f. Plantă erbacee cu flori albe, plăcut mirositoare, folosită la parfumarea rufelor sau a unor băuturi *(Asperula odorata)*. — Din **vin** + suf. *-ariță*.

VINÁRS, *vinarsuri*, s. n. (Reg.) Rachiu. — Din **vin** + **ars** (după germ. *Brantwein*).

VINÁSĂ s. f. Lichid obținut ca reziduu după fermentarea și distilarea melasei de sfeclă (întrebuințat ca materie primă pentru obținerea carbonatului de potasiu). — Fr. **vinasse**.

VINÁȚ, *vinați*, s. n. Varietate de vin. — Lat. **vinaceus**.

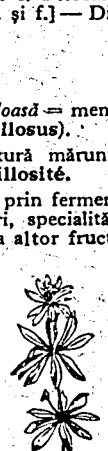

Vinariță

VÍNĂ, *vini*, s. f. 1. Abatere de la ceea ce este drept sau bine; greșeală, faptă vinovată, păcat. ◇ Loc. adj. *De vină* = vinovat, responsabil. *Fără vină* = nevinovat; (rar, despre lucruri) ireproșabil, perfect. ◇ Expr. *Bată-l vina!* exprimă o dojană cu o nuanță de simpatie. *A da* (sau *a arunca, a pune*) *vina pe cineva, pe ceva* sau *asupra cuiva* = *a* învinovăți, a învinui (pe cineva sau ceva). *A face cuiva o vină din* (sau *pentru*) *ceva* = a considera o faptă a cuiva drept greșeală. *A-i cădea în vină* = a se face vinovat de ceva. ✦ Faptă pedepsită de lege; infracțiune, delict, crimă. 2. Vinovăție. 3. (În expr.) *Din vina* (cuiva sau a ceva) = din greșeala (cuiva); din cauza, din *pricina* (cuiva sau a ceva). — Slav (v. sl. **vina**).

VINĂRÍCI, *vinăriciuri*, s. n. 1. (Înv.) Impozit care se plătea pentru vii sau pentru vin. ✦ Slujbă care consta din încasarea impozitului pe vii 2. (Pop.) Podgorean. — Din **vin** + suf. *-ăr-ici*.

VINĂRÍE, *vinării*, s. f. (Înv.) Pivniță în care se păstrează vinul; depozit de vin. — Din **vin** + suf. *-ărie*.

VINĂRÍT, *vinărituri*, s. n. (Înv.) Vinărici (1). — Din **vin** + suf. *-ărit*.

VINĂRSĂRÍE, *vinărsării*, s. f. (Rar) Povarnă, velniță. — Din **vinars** + suf. *-ărie*.

VINCI, *vinciuri*, s. n. (Tehn.) 1. Troliu; cabestan. 2. Troliu pe bordul navelor, care servește la manevrarea ancorelor și a parîmelor, la ridicarea și la îmbarcarea încărcăturilor etc. — După it. **vinciglio**.

VINCIÉR, *vincieri*, s. m. Manipulant la vinci. — Din **vinci** + suf. *-ar*.

VÍNCLU, *vincluri*, s. n. 1. Piesă de lemn sau de metal, formată din două laturi, cu ajutorul căreia se pot trasa sau măsura unghiuri. 2. Bară profilată din oțel sau din metale ușoare, care are în secțiune două aripi. — Germ. **Winkel**.

VÍNDE, *vînd*, vb. III. Tranz. 1. A ceda unui cumpărător dreptul de proprietate asupra unui bun, în schimbul unei sume de bani. ◇ Expr. *A vinde pielea ursului din pădure* (sau *peștele din baltă*) = a promite un lucru pe care nu-l ai; a face planuri în legătură cu un lucru pe care nu-l posezi încă. *A-și vinde* (*și*) *pielea* (*de pe sine*) = a vinde, din pricina unei nevoi mari, tot ce posezi. *A-și vinde scump viața* (sau *pielea*) = a se apăra cu îndîrjire, cauzînd pierderi mari dușmanului. *A vinde via pe stafide* = a face o afacere proastă. *Cum* (sau *așa*) *am cumpărat-o, așa o vînd* = o spun așa cum am auzit-o (fără să-mi iau răspunderea). ✦ A scoate la mezat (pentru neplata datoriilor). ✦ A oferi spre vînzare; a face comerț. ✦ Refl. pas. (Despre mărfuri) A găsi cumpărători, a avea căutare. *Se vinde ca plinea caldă* (= are multă căutare). *Calul bun se vinde din grajd* (= ceea ce e bun nu mai are nevoie de reclamă). ✦ Fig. A ceda unele valori morale în schimbul unor avantaje materiale. ✦ Tranz. și refl. A (se) prostitua. 2. A trăda (pentru bani sau pentru un interes material). ✦ A denunța, a pîrî pe cineva. ✦ Refl. A se descoperi, a se trăda prin vorbă sau prin gesturi. [Prez. ind. și: (reg.) *vînz*] — Lat. **vendere**.

VÍNDEC, *vindecuri*, s. n. (Rar) Vindecare, tămăduire, lecuire; *p. ext.* leac. — Postverbal al lui **vindeca**.

VINDECÁ, *vindec*, vb. I. 1. Refl. și tranz. A scăpa sau a face pe cineva să scape de o boală, a (se) face sănătos; a (se) însănătoși. a (se) tămădui, a (se) lecui. ✦ Refl. (Despre răni, tăieturi etc.) A se închide a se cicatriza. 2. Tranz. Fig. A face să dispară, să înceteze o durere, o supărare, un dor etc. — Lat. **vindicare**.

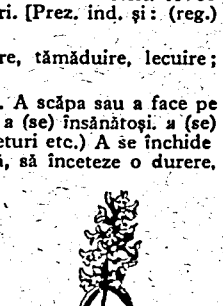

Vindecea

VINDECÁBIL, -Ă, *vindecabili, -e*, adj. (Despre boli, răni, leziuni etc.) Care poate fi vindecat, care are leac. — Din **vindeca** + suf. *-(a)bil*.

VINDECÁRE, *vindecări*, s. f. Acțiunea de *a (se) vindeca* și rezultatul ei; însănătoșire, tămăduire, lecuire.

VINDECÁT, -Ă, *vindecați, -te*, adj. Însănătoșit, lecuit. — V. *vindeca*.

VINDECĂTÓR, -OÁRE, *vindecători, -oare*, adj. Care vindecă; tămăduitor. — Din **vindeca** + suf. *-(ă)tor*.

VINDECEÁ s. f. Plantă erbacee cu flori purpurii, întrebuințată ca leac pentru răni și pentru boli de piept *(Betonica officinalis)*. — Din **vindeca** + suf. *-ea*.

VINDECÚȚĂ, *vindecuțe*, s. f. (Bot.) Usturoiță. — Din **vindeca** + suf. *-uță*.

VÍNDERE, *vinderi*, s. f. Acțiunea de *a (se) vinde* și rezultatul ei; vînzare.

VINDERÉL, *vinderei*, s. m. (Ornit.; reg.) Vindereu. — Din **vinder**[eu] + suf. *-el*.

VINDERÉU, *vinderei*, s. m. Numele a două specii de șoimi mici *(Falco tinnunculus* și *vespertinus)*. [Var.: **vindiréu** s. m.] — Comp. magh. **vándor-sólyom** «șoim călător».

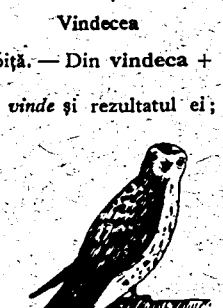

Vindereu

VINDICATÍV, -Ă, *vindicativi, -e*, adj. (Franțuzism) Răzbunător. — Fr. **vindicatif**.

VINDÍCTĂ, *vindicte*, s. f. (Înv.) Urmărire, pedepsire a unei crime; răzbunare. — Fr. **vindicte** (lat. lit. **vindicta**).

VINDIRÉU s. m. v. **vindereu**.

VINECIÓR, -OÁRĂ, *vineciori, -oare*, adj. (Pop.) Cu penele cenușii-albăstrii, bătînd în vînăt; cu blana sură. — Din **vineți** (pl. lui *vînăt*) + suf. *-ior*.

VÍNERI, *vineri*, s. f. Ziua a cincea a săptămînii, care urmează după joi. ◇ (În credința creștină) *Vinerea mare* (sau *a patimilor*,

a paștilor, a ouălor, seacă, neagră) = vinerea din ajunul paștelui, în care creștinii țin post sever. *Vinerea mare* = sărbătoarea sfintei Parascheva (la 14 octombrie). ✦ (Adverbial) În cursul zilei de vineri; (în forma *vinerea*) în fiecare vineri. — Lat. *Veneris* [dies].

VINERIȚĂ, *vineriță*, s. f. Plantă erbacee cu flori albastre, roșii sau albe, așezate în spic la vîrful tulpinii, care se întrebuințează împotriva hemoragiilor *(Ajuga reptans)*. — Din *vineri* + suf. *-iță*.

Vineriță

VINEȚEA, -ICĂ, *vinețele*, s. f. 1. (Bot.; în forma *vinețea*) Albăstrea. 2. (În forma *vinețică*) Numele mai multor ciuperci (comestibile) cu pălăria tare, cărnoasă, de culoare albă, purpurie sau portocalie *(Russula)*. ✧ Compus: *vinețică-cu-lapte* = ciupercă comestibilă cu pălăria cărnoasă, aurie sau portocalie, care conține un suc lăptos și dulce *(Lactarius volemus)*. 3. (Bot.; în forma *vinețică*) Vineriță. — Din *vineți* (pl. lui *vinăt*) + suf. *-ea*.

VINEȚEALĂ, *vinețele*, s. f. 1. Vînătaie. 2. (Reg.) Scrobeală albastră. 3. Boală a viței-de-vie care se manifestă prin apariția unor pete brune-roșietice pe fața superioară a frunzelor. — Din *vineți* (pl. lui *vinăt*) + suf. *-eală*.

VINEȚEL, -ICĂ, *vinețel, -ele*, adj. Diminutiv al lui *vinăt*.

VINEȚIE s. f. (Reg.) Albastrul cerului. — Din *vineți* (pl. lui *vinăt*) + suf. *-ie*.

VINEȚIT, -Ă, *vinețiți, -te*, adj. Învinețit; vînăt. — Din *învinețit*.

VINEȚIU, -IE, *vinețiu*, adj. Care bate în vînăt, cu reflexe vinete. ✦ (Substantivat, n.) Culoare vînătă; vînăt. — Din *vineți* (pl. lui *vinăt*) + suf. *-iu*.

Vinețică-cu-lapte

VINGALÁC, *vingalace*, s. n. (Tipogr.) Culegar. [Var.: *vingălăc* s. n.] — Germ. *Winkelhaken*.

VINGĂLĂC s. n. v. *vingalac*.

VINGHÉRCĂ s. f. v. *vengherca*.

VINICÉR s. m. Unul dintre numele populare ale lunii septembrie.

VINÍCOL, -Ă, *vinicoli, -e*, adj. Privitor la vii și la producția vinului. — Fr. *vinicole*.

VINIÉȚĂ, *viniete*, s. f. Gravură mică sau desen care se pune ca ornament la începutul sau la sfîrșitul unei cărți sau al unui capitol; ornament pe coperta unei cărți; clișeu folosit în tipografie pentru ornamentație. [Pr.: *-nie-*] — Fr. *vignette*.

VINIFÉR, -Ă, *viniferi, -e*, adj. Care produce vin; vinicol. ✦ (Despre terenuri) Pe care se cultivă vița-de-vie. — Fr. *vinifère*.

VINIFICÁ, *vinific*, vb. I. Tranz. A supune mustul de struguri procesului de prelucrare care îl preface în vin, a face operațiile necesare obținerii vinului din struguri. — Din *vinificație*.

VINIFICÁRE, *vinificări* s. f. Acțiunea de *a vinifica* și rezultatul ei; *p. ext.* ansamblul de operații prin care se obține, se ameliorează și se conservă vinul; vinificație.

VINIFICATÓR, -OÁRE, *vinificatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu vinificarea. — După fr. *vinificateur*.

VINIFICÁȚIE, *vinificații*, s. f. Vinificare. — Fr. *vinification*.

VINIȘOÁRĂ, *vinișoare*, s. f. Diminutiv al lui *vină*; vină subțire.

VINIȘÓR s. n. Diminutiv al lui *vin*; vin bun.

VINÍU, -IE, *vinii*, adj. (Rar) Care are gust asemănător cu al vinului. — Din *vin* + suf. *-iu*.

VINOGRÁD, *vinograduri*, s. n. Sos rece, preparat cu oțet, untdelemn, sare, pătrunjel tocat și piper. ✦ (Reg.) Salată preparată din cartofi și alte legume, cu carne fiartă și cu maioneză; *p. ext.* amestecătură de mîncăruri. — După fr. *vinaigrette*.

VINÓS, -OÁSĂ, *vinoși, -oase*, adj. (Pop.) 1. Bogat în vin, plin de vin. 2. (Rar) De culoarea vinului. 3. Beat. — (1, 3) Din *vin* + suf. *-os*, (2) după fr. *vineux*.

VINOVÁT, -Ă, *vinovați, -te*, adj. 1. Care are o vină, care a săvîrșit o greșeală, o faptă pedepsită de lege, o abatere de la datorie sau de la morală; culpabil. 2. (Înv.) Pasibil de o pedeapsă. 3. Care este în afară de lege sau de bunele moravuri; nepermis. — Slav (v. sl. *vinovatŭ*).

VINOVĂȚIE, *vinovății*, s. f. Faptul de a fi vinovat; starea celui vinovat; culpabilitate, vină. — Din *vinovat* + suf. *-ie*.

VÍNTEȘ, -Ă, *vinteși, -e*, adj. (Rar) Sprinten, iute ca vîntul. — Din *vînt* + suf. *-eș*.

VINTÍL s. n. v. *vinti*.

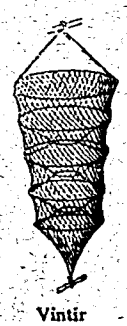

Vintir

VINTÍR, *vintire*, s. n. Unealtă de pescuit alcătuită dintr-o plasă întinsă pe mai multe cercuri. [Var.: *vintil* s. n.] — Rus *venter*.

VINTIRAGÍU, *vintiragii*, s. m. Pescar care pescuiește cu vintirul. — Din *vintir* + suf. *-agiu*.

VÍNTRE, *vintre*, s. f. (Pop.) 1. Pîntece, abdomen, burtă. 2. (La pl.) Măruntaie. 3. Dizenterie; diaree. — Lat. *venter*.

VINTREÁ s. f. v. *vîntrea*.

VINTRÍ vb. IV. v. *vetri*.

VINTRÍȘ adv. (Pop.) 1. Pe burtă, tîrîș. 2. De-a curmezișul. — Din *vintre* + suf. *-iș*.

VINTROÁIE, *vintroaie*, s. f. Vintir mare. — Din *vintir* + suf. *-oaie*.

VINȚELÉR, *vințeleri*, s. m. (Reg.) Paznic, îngrijitor la vie; vier. — Magh. *vincellér*.

VINULÉȚ, *vinulețe*, s. n. (Pop.) Vinișor. — Din *vin* + suf. *-ul-eț*.

VINÚȚ, *vinuțuri*, s. n. Vinișor. — Din *vin* + suf. *-uț*.

VIOÁRĂ[1], *vioare*, adj. f. (Pop., despre ape curgătoare) Limpede, cristalin, clar. ✧ (Substantivat, în expr.) *Limpede* (sau *curat*) *vioară* sau *ca* (sau *cum e*) *vioara* = foarte limpede, limpede ca lacrima. — Lat. **vivula* *(<vivus)*.

VIOÁRĂ[2], *vioare*, s. f. (Reg.) 1. Viorea. 2. Compus: *vioară-roșie* = micșandră. — Lat. *viola*.

VIOÁRĂ[3], *viori*, s. f. 1. Instrument muzical alcătuit dintr-o cutie de rezonanță, avînd întinse pe una dintre fețe patru coarde, care vibrează cînd sînt atinse cu arcușul sau ciupite; violină. 2. Muzicant care cîntă la vioară (1); violonist, viorist. 3. (Mar.) Muflă de lemn cu doi scripeți, a cărei carcasă are forma unei viori (1). [Pl. și: *vioare*] — Lat. **vivula* ‹ care te înviorează › (comp. it. *viola*).

Vioară

VIÓI, VIOÁIE, *vioi, vioaie*, adj. 1. Care este plin de viață, de vigoare; iute în mișcări, sprinten; zglobiu, vesel, zburdalnic. ✦ (Despre ochi; *p. ext.* despre privire, înfățișare) Radios, luminos, viu; ager, isteț. 2. Aprins, strălucitor. ✦ (Despre sunete, melodii etc.) Cu ritm puternic; accentuat, săltăreț. 3. (Rar, despre stări sufletești) Înflăcărat; intens. — Din *viu* + suf. *-oi*.

VIOICIÚNE, *vioiciuni*, s. f. 1. Calitatea de a fi vioi; sprinteneală, agerime. ✦ Neastîmpăr, strălucire, expresie vie; elan, avînt. 2. Capacitatea de a pătrunde ușor sensul unui eveniment, al unei situații; istețime. — Din *vioi* + suf. *-ic-iune*.

VIOITÁTE s. f. (Rar) Vioiciune. — Din *viol* + suf. *-(i)tate*.

VIÓL, *violuri*, s. n. Siluire a unei femei; violare. — Fr. *viol*.

VIOLÁ, *violez*, vb. I. Tranz. 1. A călca, a nesocoti, a nu respecta un angajament, o lege, o dispoziție. 2. A intra undeva prin violență, a pătrunde cu forța; a deschide prin abuz. ✦ A pîngări, a profana. 3. A siluí, a necinsti o femeie, a comite un viol. — Fr. *violer* (lat. lit. *violare*).

VIOLACÉE, *violacee*, s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, al cărei tip este vioreaua; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. — Fr. *violacées* (lat. lit. *violaceus*).

VIOLACÉU, -ÉE, *violacei, -ee*, adj. Care bate în violet. — Fr. *violacé* (lat. lit. *violaceus*).

VIOLÁRE, *violări*, s. f. Acțiunea de *a viola* și rezultatul ei.

VIOLATÓR, -OÁRE, *violatori, -oare*, s. m. și f. 1. Persoană care violează (1), care determină sau pricinuiește o încălcare; infractor, profanator, pîngăritor. 2. Persoană care comite un viol; siluitor. — Fr. *violateur* (lat. lit. *violator, -oris*).

VIOLÁȚIE, *violații*, s. f. (Înv.) Violare. — Fr. *violation* (lat. lit. *violatio, -onis*).

VIÓLĂ[1], *viole*, s. f. 1. Vioară mai mare, acordată cu o cvintă mai jos decît vioara și cu sunete mai grave. 2. Muzicant care cîntă la violă (1). — It. *viola* (fr. *viole*).

VIÓLĂ[2], *viole*, s. f. (Bot.) 1. Viorea. 2. Compus: *violă-de-noapte* (sau *-de-primăvară*) = nopticoasă. — Lat. lit. *viola*.

VIOLÉNT, -Ă, *violenți, -te*, adj. 1. Care se produce sau acționează cu putere, cu intensitate; intens, puternic. ✦ (Despre culori, lumină etc.) Izbitor, țipător; tare, viu. 2. (Despre oameni și despre caracterul lor) Care are accese de furie, care se lasă condus de mînie, care se aprinde ușor, care are manifestări nestăpînite; coleric, furtunos, impulsiv, nestăpînit. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care arată violență, impulsivitate. 3. Care se face cu forță; brutal, silnic. ✧ *Moarte violentă* = moarte produsă de un accident, de un act de violență sau de altă cauză nefirească. — Fr. *violent* (lat. lit. *violentus*).

VIOLÉNTĂ, *violentez*, vb. I. Tranz. A comite un act de violență; a constrînge, a sili, a forța. — Fr. *violenter* (după *violent*).

VIOLENTÁRE, *violentări*, s. f. Acțiunea de *a violenta*.

VIOLÉNȚĂ, *violențe*, s. f. 1. Însușirea a ceea ce este violent; putere mare, intensitate, tărie. 2. Nestăpînire în vorbe sau în fapte; vehemență. 3. Faptul de a întrebuința forța brutală; constrîngere, siluire, violentare; încălcare a ordinii legale. — Fr. *violence* (lat. lit. *violentia*).

VIOLÉT[1] s. n. Culoare violetă (ultima din spectrul solar, după indigo); culoarea viorelei. — Fr. *violet*.

VIOLÉT[2], **-Ă**, *violeți, -te*, adj. De culoarea viorelei; vioriu, mov. — Fr. *violet*.

VIOLÉTĂ, *violete*, s. f. (Bot.) Viorea. — Fr. *violette*.

VIOLÍNĂ, *violine*, s. f. Vioară. — It. **violino.**

VIOLONCÈL, *violoncele*, s. n. 1. Instrument muzical asemănător cu vioara, însă mult mai mare decît aceasta și avînd un timbru mai grav. 2. Muzicant care cîntă la violoncel (1). — Fr. **violoncelle** (it. **violoncello**).

Violoncel

VIOLONCELÍST, -Ă, *violoncelişti, -ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă la violoncel. — Fr. **violoncelliste** (it. **violoncellista**).

VIOLONÍST, -Ă, *violonişti, -ste*, s. m. și f. Persoană care cîntă la vioară; viorist. — Fr. **violoniste** (it. **violonista**).

VIOREÁ, -ÍCĂ, *viorele*, s. f. 1. Nume dat mai multor plante erbacee din familia violaceelor, dintre care cea mai cunoscută este o specie sălbatică, cultivată și în grădină, cu flori violacee și cu miros plăcut *(Viola odorata)*; violă[2], violetă. 2. Plantă erbacee din familia liliaceelor, din al cărei bulb cresc două-trei frunze lunguiețe și o tulpină care poartă flori albastre, roz sau albe *(Scilla bifolia)*. — Din **vioară**[2] + suf. *-ea*.

VIORÉL, -EĂ, *viorei, -ele*, adj. (Rar) Violet[2]; vioriu. — Din **vioară**[2] + suf. *-el* (după fr. *violet*).

VIORÍNT, -Ă, *viorinți, -te*, adj. (Rar) Violet[2]; vînăt. — Din **vioară**[2].

VIORÍST, -Ă, *violişti, -ste*, s. m. Violonist. — Din **vioară**[2] + suf. *-ist*.

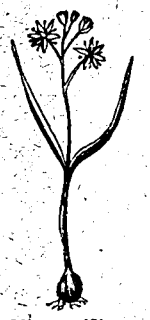

Viorea (2)

VIORÍU, -IE, *viorii*, adj. Violet-deschis, liliachiu. ◇ (Substantivat, n.) *Trecură și se cufundară măreț în vioriul amurgului* (SADOVEANU). — Din **vioară**[2] + suf. *-iu*.

VIOŞEÁLĂ, *vioşeli*, s. f. (Înv.) Voioșie. — Din **vloș**[ie] + suf. *-eală*.

VIOŞÍE, *vioşii*, s. f. (Reg.) Vioiciune, voioșie. ✦ Prospețime, frăgezime. — Din **viu** + suf. *-oș-ie*.

VÍPERĂ, *vipere*, s. f. 1. Șarpe mic, foarte veninos, cu o pată de culoare închisă în formă de V pe cap și cu o dungă lată, neagră, în zigzag, pe spate *(Pelias berus)*; năpîrcă. 2. Fig. Persoană rea, perfidă, veninoasă. ◇ Expr. *Pui de viperă* = om rău, femeie rea. — Lat. **vipera**.

VIPERÍN, -Ă, *viperini, -e*, adj. (Rar) De viperă, privitor la viperă. — Fr. **vipérin** (lat. lit. **viperinus**).

VÍPIE, *vipii*, s. f. (Reg.) 1. Căldură mare, arșiță, fierbințeală, zăpușeală, zăduf. ✦ Febră. 2. Toi, putere.

VIPÍŞCĂ s. f. v. **vipușcă**.

VÍPLĂ, *viple*, s. f. Aliaj de oțel cu crom și cu nichel, inoxidabil și rezistent la acizi, întrebuințat în dentistică.

VIPT, *vipturi*, s. n. (Înv.) Rod, produs al pămîntului; bucate, recoltă. ✦ (Reg.) Ceea ce servește ca hrană oamenilor, mîncare. ◇ Expr. *A lua* (sau *a ține*) *pe cineva în vipt* = a primi pe cineva în gazdă (cu locuința și, mai ales, cu mîncarea). — Lat. **victus**.

Viperă

VIPÚŞCĂ, *vipuști*, s. f. 1. Fișie îngustă de postav, cusută ca garnitură de altă culoare la unele uniforme (pentru a marca anumite cusături, mai ales cusătura exterioară a pantalonilor). ✦ (Rar) Fișie, bandă subțire, bentiță. 2. Frînghie întinsă de la țărm către mijlocul apei, avînd însemnate din distanță în distanță locurile unde se vor așeza cîrligele de prins pește. [Var.: **vipíşcă** s. f.] — Rus **vypuška**.

VIRÁ, *virez*, vb. I. 1. Intranz. (Despre vehicule) A face o curbă din mers, a schimba direcția. ✦ (Despre oameni) A face ca un vehicul să-și schimbe direcția; a coti, a cîrmi. 2. Tranz. A trece o sumă de bani de la un cont la altul. 3. Tranz. A pune o copie fotografică într-o soluție specială pentru a-i schimba nuanțele de negru în alte nuanțe. — Fr. **virer**.

VIRÁJ, *viraje*, s. n. 1. Faptul de a vira; ocolire, cotire. ✦ Curbă de șosea cu rază de curbură mică. 2. (Chim.) Schimbarea culorii unei substanțe; schimbarea culorii unui pozitiv fotografic. [Pl. și: *virajuri*] — Fr. **virage**.

VIRAMÉNT, *viramente*, s. n. Operație contabilă prin care o sumă de bani se trece dintr-un cont într-altul, fără a fi nevoie ca suma să fie vărsată în numerar. ◇ *Cont de virament* = cont deschis la o instituție bancară, prin care se fac și se primesc plăți fără a se întrebuința bani în numerar. — Fr. **virement** (it. **viramento**).

VIRÁN, -Ă, *virani, -e*, adj. (Despre terenuri) Care, deși se află într-un cartier locuit, este fără clădiri și, de obicei, neîngrădit. — Tc. **viran**.

VIRANEÁ, *viranele*, s. f. (Înv. și arh.) Loc viran; ruinele unor clădiri rămase în urma unui incendiu. — Tc. **virane**.

VIRÁRE, *virări*, s. f. Acțiunea de *a vira*; viraj. ✦ Virament.

VIRÁT, -Ă, *virați, -te*, adj. (Despre sume de bani) Trecut dintr-un cont în altul. — V. *vira*.

VIRDÁRE, *virdări*, s. f. Specie frumoasă de ciocănitoare cu penele verzi, amestecate cu roșu, galben negru, și alb *(Picus viridis)*. [Var.: **verdáre** s. f.]

VIRGÍN, -Ă, *virgini, -e*, adj. 1. Cast, neprihănit, feciorelnic. ✦ (Substantivat, f.) Fecioară, fată. 2. Fig. Candid, inocent, nevinovat. 3. (Rar; despre metale) Neamestecat, pur, curat. 4. Fig. (Despre locuri) Neexplorat, neexploatat. 5. Fig. (Despre obiecte) Neatins, intact, neutilizat; curat. [Var.: (înv.) **vergín, -ă** adj.] — Lat. lit. **virgo, -inis**.

VIRGINÁL, -Ă, *virginali, -e*, adj. 1. De virgină, de fecioară; feciorelnic, virgin. 2. Fig. Candid, pur. [Var.: (înv.) **verginál, -ă** adj.] — Fr. **virginal** (lat. lit. **virginalis**).

VIRGINITÁTE, *virginități*, s. f. 1. Feciorie, castitate. 2. Fig. Curățenie morală, nevinovăție. — Fr. **virginité** (lat. lit. **virginitas, -atis**).

VÍRGULĂ, *virgule*, s. f. 1. Semn de punctuație care delimitează grafic unele propoziții în cadrul frazei și unele părți de propoziție în cadrul propoziției. 2. Semn întrebuințat pentru a separa, într-un număr zecimal, partea întreagă de partea fracționară. 3. Semn întrebuințat pentru a arăta cînd trebuie făcută respirația în timpul unei interpretări muzicale vocale. — Fr. **virgule** (lat. lit. **virgula** «vărguță»).

VIRÍL, -Ă, *virili, -e*, adj. De bărbat, bărbătesc; *p. ext.* care exprimă bărbăție, plin de energie, viguros. — Fr. **viril** (lat. lit. **virilis**).

VIRILITÁTE s. f. Bărbăție; *p. ext.* vigoare bărbătească. — Fr. **virilité** (lat. lit. **virilitas, -atis**).

VIRNÁNȚ, *virnanți*, s. m. Plantă erbacee cu flori galbene, dispuse în corimb, cu întrebuințări în medicină *(Ruta graveolens)*. — Magh. **virmanc**.

Virnanț

VIROÁGĂ, *viroage*, s. f. Vale mică, rîpoasă, mocirloasă, formată de ploi și de inundații sau prin părăsirea albiei de către un rîu; albia unui torent cu malurile adînci și abrupte.

VIRÓZĂ, *viroze*, s. f. Boală provocată de un virus. — Fr. **virose**.

VIRTUÁL, -Ă, *virtuali, -e*, adj. Care există numai ca posibilitate, fără a se produce în fapt; al cărui efect este potențial și nu actual. — Fr. **virtuel**.

VIRTUALITÁTE, *virtualități*, s. f. Însușirea a ceea ce este virtual; posibilitate. — După fr. **virtualité**.

VIRTUÓS[1], -OÁSĂ, *virtuoși, -oase*, adj. (Despre oameni, adesea substantivat) Care respectă și realizează în mod consecvent dezideratele etice; înzestrat cu multe virtuți; (despre manifestările oamenilor) care denotă virtute. — Lat. lit. **virtuosus** (fr. **vertueux**).

VIRTUÓS[2], -OÁSĂ, *virtuoși, -oase*, s. m. și f. Persoană care stăpînește în mod desăvîrșit tehnica unui instrument muzical. [Var.: **virtuóz, -oáză** s. m. și f.] — It. **virtuoso**.

VIRTUÓZ, -OÁZĂ s. m. și f. v. **virtuos[2]**.

VIRTUOZITÁTE, *virtuozități*, s. f. Însușirea de a fi virtuos în muzică; *p. ext.* măiestrie, dexteritate într-un domeniu de activitate. — It. **virtuosità** (fr. **virtuosité**).

VIRTÚTE, *virtuți*, s. f. 1. Forță morală de a urmări în mod constant idealul etic; integritate morală. ✦ Însușire, calitate morală. 2. (În expr.) *În virtutea...* = pe baza, în puterea, ca urmare a... — Lat. lit. **virtus, -tutis**.

VIRULÉNT, -Ă, *virulenți, -te*, adj. Care are o mare putere otrăvitoare; (despre boli) care este cauzat de un virus. — Fr. **virulent** (lat. lit. **virulentus**).

VIRULÉNȚĂ, *virulențe*, s. f. Însușirea de a fi virulent; gradul de intensitate infecțioasă a unei boli. — Fr. **virulence** (lat. lit. **virulentia**).

VÍRUS, *virusuri*, s. n. Agent patogen, invizibil cu microscopul obișnuit, care se reproduce numai în interiorul celulelor vii și provoacă boli infecțioase; *p. ext.* toxina acestui agent. — Fr. **virus** (lat. lit. **virus**).

VIS, *visuri*, s. n. 1. Faptul de a visa; înlănțuire de imagini și de idei care apar în conștiința omului în timpul somnului. ◇ *Carte de vise* = carte cuprinzînd semnificația profetică pe care superstițioșii o dau viselor. ◇ Loc. adj. *De vis* = propriu visului; *fig.* frumos, de necrezut, ireal. ◇ Loc. adv. *Ca prin vis* = vag, confuz. ✦ Fig. Atmosferă, imagine, frumusețe ireală; irealitate, închipuire. 2. Reverie, meditație, visare. 3. Fig. Iluzie deșartă, gînd, idee, aspirație himerică. ✦ Dorință arzătoare. ◇ Expr. *A-și vedea visul cu ochii* = a-și realiza o dorință. [Pl. și: *vise*] — Lat. **visum**.

VISÁ, *visez*, vb. I. 1. Tranz. A avea un vis în timpul somnului, a vedea în vis pe cineva sau ceva. ✦ Refl. A se vedea în vis. ◇ Expr. *Unde te visezi?* = unde crezi că te afli? 2. Intranz. Fig. A se lăsa în voia gîndurilor, a imaginației. 3. Tranz. și intranz. Fig. A-i trece cuiva ceva prin gînd; a bănui, a nădăjdui. ◇ Expr. (Intranz.) *Cînd nici nu visezi* sau *cînd cu gîndul nu visezi* = pe neașteptate. ✦ A dori ceva cu ardoare, a rîvni la ceva. — Din **vis**.

VISARE, *visări*, s. f. Faptul de *a visa*; *fig.* reverie. ✦ Fantezie.

VISÁT, -Ă, *visați, -te*, adj. Plăsmuit în imaginație, în fantezie. ✦ Dorit cu ardoare. — V. *visa*.

VISĂTÓR, -OÁRE, *visători, -oare*, adj., s. m. și f. (Persoană) care visează, care este înclinată spre reverie. ✦ (Persoană) care preconizează un ideal și îl trăiește ca pe o realitate vie, care se lasă condusă de utopii. — Din **visa** + suf. *-(ă)tor*.

VISĂTORIE, *visătorii*, s. f. Predispoziție către visare; stare de visare, de reverie. — Din **visător** + suf. *-ie*.

VISCERÁL, -Ă, *viscerali, -e*, adj. Care aparține viscerelor, privitor la viscere. — Fr. **viscéral**.

VÍSCERE s. n. pl. Totalitatea organelor care se află în marile cavități ale corpului (mai ales în cavitatea abdominală) la oameni și la animale; măruntaie. — Fr. **viscères**.

VISCOÁLĂ, *viscoale*, s. f. (Rar) Viscol. — Postverbal al lui **viscoli**.

VÍSCOL, *viscole*, s. n. Vînt puternic cu ninsoare sau lapoviță.

VISCOLEÁLĂ, *viscoleli*, s. f. Faptul de *a viscoli*; viscol. — Din **viscoli** + suf. *-eală*.

VISCOLÍ, pers. 3 *viscolește*, vb. IV. Intranz. A bate vînt puternic, cu ninsoare spulberată în vîrtejuri. ✦ Tranz. (Despre zăpadă) A bicîi (în rafale); a troieni. ✦ Fig. A se mișca repede ca zăpada purtată de viscol. *Viscolește alb nisipu-n lungul plajei fără lume* (BOTEZ). — Din **viscol**.

VISCOLÍRE, *viscoliri*, s. f. Faptul de *a viscoli*; rafală de viscol. ✦ Fig. Vîrtej.

VISCOLÍT, -Ă, *viscoliți, -te*, adj. Bătut de viscol, troienit, înzăpezit. ✦ (Despre zăpadă) Spulberat. — V. *viscoli*.

VISCOLITÓR, -OÁRE, *viscolitori, -oare*, adj. (Despre vînt) Care viscolește, care spulberă zăpada. — Din **viscoli** + suf. *-(i)tor*.

VISCOLITÚRĂ, *viscolituri*, s. f. Viscolire; zăpadă viscolită, troian îngrămădit de viscol. — Din **viscoli** + suf. *-(i)tură*.

VISCOLÓS, -OÁSĂ, *viscoloși, -oase*, adj. Cu viscol, viforos. — Din **viscol** + suf. *-os*.

VISCÓZĂ s. f. Lichid viscos obținut prin tratarea celulozei cu o soluție de sulfură de carbon și de sodă caustică; fire de mătase vegetală obținute din acest lichid. — Fr. **viscose**.

VISCOZIMÉTRU, *viscozimetre*, s. n. Aparat cu care se măsoară viscozitatea fluidelor. — Fr. **viscosimètre**.

VISCOZITÁTE, *viscozități*, s. f. Faptul de a fi viscos; (concr.) substanță viscoasă. [Var.: **viscozitáte** s. f.] — După fr. **viscosité**.

VISÍLĂ, *visile*, s. f. (Reg.) Undiță mare cu care se pescuiește somnul, primăvara, cînd se umflă apele. — Comp. bg., rus **vesilo**.

VIST s. n. Joc de cărți care se joacă între trei sau patru persoane. — Fr. **whist** (< engl.).

VISTAVÓI, *vistavoi*, s. m. (Înv.) Soldat atașat pe lîngă un ofițer pentru servicii personale; ordonanță. — Rus **vestovoj**.

VISTERÍE s. f. v. **vistierie**.

VISTERNICÉL s. m. v. **vistiernicel**.

VISTERNICÍE s. f. v. **vistiernicie**.

VISTIÉR[1], *vistiere*, s. n. (Înv.) Vistierie. — Lat. lit. **vestiarius**.

VISTIÉR[2], *vistieri*, s. m. (În orînduirea feudală a țărilor românești) Mare demnitar care avea în sarcina sa administrația financiară a țării și păstrarea vistieriei statului. — Lat. lit. **vestiarius**.

VISTIERÍE, *vistierii*, s. f. 1. Instituție care administra în trecut banii publici; localul sau încăperea în care se păstra tezaurul public. ✦ Fig. Sursă de venituri, de bogăție. 2. Vistiernicie. [Var.: **visterie** s. f.] — Din **vistier** + suf. *-ie*.

VISTIÉRNIC, *vistiernici*, s. m. (Înv.) Vistier[1]. ✦ Fig. Depozitar. — Din **vistier**[2] + suf. *-nic*.

VISTIERNICÉL, *vistiernicei*, s. m. (Înv.) Slujbaș sub ordinele vistiernicului. [Var.: **visternicél** s. m.] — Din **vistiernic** + suf. *-el*.

VISTIERNICÍE s. f. Demnitatea de vistiernic. [Var.: **visternicíe** s. f.] — Din **vistiernic** + suf. *-ie*.

VÍȘIN, *vișini*, s. m. Pom roditor din familia rozaceelor, cu frunze lucioase, dințate pe margine, cu flori albe, cultivat pentru fructele sale *(Prunus cerasus)*. ✧ Compuse: *vișin-sălbatic* = vișinel (2); *vișin-turcesc* = arbust din familia rozaceelor, cu flori albe și cu fructe mici, negre, amărui, cu lemnul tare (întrebuințat la confecționarea lulelelor), cu frunzele frumos mirositoare (întrebuințate drept condiment) *(Prunus mahaleb)*. — Din **vișină**.

Vișin

VÍȘINĂP, *vișinapuri*, s. n. Vișinată. — Tc. **vișnab**.

VÍȘINÁTĂ, *vișinate*, s. f. Băutură preparată din vișine, zahăr și alcool. — V. *vișinap*.

VÍȘINÁTIC, -Ă, *vișinatici, -e*, adj. Cu gust acrișor de vișină. *Cireșe vișinatice*. — Din **vișină** + suf. *-atic*.

VÍȘINĂ, *vișine*, s. f. Fructul vișinului, mic, rotund, cărnos, de culoare roșie și cu gust acrișor. ✧ Compus: *vișină-sălbatică* = fructul vișinelului. [Pl. și: *vișini*] — Slav (v. sl. **višnja**).

VÍȘINEÁ, *vișinele*, s. f. Diminutiv al lui *vișină*. ✦ Fructul vișinelului.

VÍȘINÉL, *vișinei*, s. m. 1. Diminutiv al lui *vișin*. 2. Arbust din familia rozaceelor, cu flori albe și cu fructe mici, rotunde, roșii-purpurii, foarte acre *(Prunus fruticosa)*.

Vișinel (2)

VÍȘINÉT, *vișineturi*, s. n. Livadă de vișini. — Din **vișin** + suf. *-et*.

VÍȘINÍU, -ÍE, *vișinii*, adj. De culoarea vișinei coapte. — Din **vișină** + suf. *-iu*.

VITACÉE s. f. pl. Familie de plante (din care face parte vița-de-vie). — Fr. **vitacées**.

VITÁL, -Ă, *vitali, -e*, adj. 1. Care este caracteristic sau esențial pentru viață, în care rezidă viața; de viață, al vieții. 2. Foarte important, fundamental, de bază. — Fr. **vital** (lat. lit. **vitalis**).

VITALÍSM s. n. Curent idealist în biologie, care explică procesele de viață prin prezența în organismul viu a unei «forțe vitale», căreia îi sînt subordonate toate procesele fizico-chimice ale ființelor vii. — Fr. **vitalisme**.

VITALÍST, -Ă, *vitaliști, -ste*, adj. Care aparține vitalismului, privitor la vitalism. ✦ (Substantivat) Adept al vitalismului. — Fr. **vitaliste**.

VITALITÁTE, *vitalități*, s. f. Caracterul a ceea ce este viu; putere de viață, vigoare vitală. — Fr. **vitalité** (lat. lit. **vitalitas, -atis**).

VITAMÍNĂ, *vitamine*, s. f. Nume dat unor substanțe care se găsesc în alimente sau se prepară sintetic, a căror absență prelungită din alimentație provoacă tulburări în organism. — Fr. **vitamine** (germ. **Vitamin**).

VÍTĂ, *vite*, s. f. Nume dat animalelor domestice mari, mai ales cornutelor; *p. ext.* animal de orice fel. ✧ *Vite mari* (sau *albe*) = denumire pentru boi și vaci. *Vite mici* (sau *mărunte*) = denumire pentru oi și capre. ✦ Fig. Epitet dat unui om grosolan, nesimțitor sau prost. — Lat. **vita** «viață».

VITEÁZ[1], *viteji*, s. m. (Înv.) Ostaș de curte (recrutat din clasa micilor boieri); curtean. — Slav (v. sl. **vitęzĭ**, v. rus **vitjazʹ**).

VITEÁZ[2], *-Ă, viteji, -ze*, adj. (Adesea substantivat) Care dă dovadă de curaj în luptă; *p. ext.* îndrăzneț, dîrz, curajos. — Slav (v. sl. **vitęzĭ**, v. rus **vitjazʹ**).

VITEJÉSC, -EÁSCĂ, *vitejești*, adj. Care aparține vitejilor[2], privitor la viteji sau la vitejie, de viteaz. — Din **viteaz**[2] + suf. *-esc*.

VITEJÉȘTE adv. În felul vitejilor; cu bărbăție. — Din **viteaz**[2] + suf. *-ește*.

VITEJÍ, *vitejesc*, vb. IV. Intranz. (Înv.) A se lupta vitejește; (pop.) a haiduci. — Din **viteaz**[2].

VITEJÍE, *vitejii*, s. f. 1. (La sg.) Însușirea de a fi viteaz, calitatea celui viteaz; voinicie. ✧ Loc. adv. *Cu vitejie* = vitejește. ✦ (Concr.; și la pl.) Faptă vitejească. 2. (Pop.) Haiducie. — Din **viteaz**[2] + suf. *-ie*.

VITEJÍME, *vitejimi*, s. f. (Rar) Mulțime de viteji. — Din **viteaz**[2] + suf. *-ime*.

VITELÍNĂ, *viteline*, s. f. Substanță albuminoidă care conține și fosfor, prezentă în gălbenușul de ou. — Fr. **vitelline**.

VITÉZĂ, *viteze*, s. f. 1. Rapiditate în deplasare, iuțeală, repeziciune. ✧ Loc. adv. *În (plină) viteză* = cu viteză (foarte) mare. ✧ Expr. *Dă-i viteză* = pornește! mergi repede! (Fam.) *A băga pe cineva în viteză* = a determina pe cineva să-și părăsească obișnuita comoditate, a-l sili să lucreze (repede). 2. (Fiz.) Raportul dintre spațiul parcurs de un mobil și timpul folosit pentru parcurgere. ✦ Ritmul în care se efectuează sau se repetă un proces chimic, electric etc., raportat la unitatea de timp. ✦ Fiecare dintre raporturile de demultiplicare dintre turația motorului unui vehicul și turația arborelui care transmite mișcarea la roțile propulsoare ale vehiculului. — Fr. **vitesse**.

VITEZOMÉTRU, *vitezometre*, s. n. Instrument pentru măsurarea vitezei unui vehicul. — Din **viteză** (după *manometru* etc.).

VITÍCOL, -Ă, *viticoli, -e*, adj. Care se referă la cultura viței-de-vie. ✦ Care posedă culturi întinse de vii. *Regiuni viticole*. — Fr. **viticole**.

VITICULTÓR, *viticultori*, s. m. Persoană care se ocupă cu cultura viței-de-vie. — După fr. **viticulteur**.

Vitraliu

VITICULTÚRĂ, *viticulturi*, s. f. Cultivarea viței-de-vie. ✦ Știință care se ocupă de cultura viței-de-vie, în vederea producerii strugurilor sau a vinului. — Fr. **viticulture**.

VITIȘOÁRĂ, *vitișoare*, s. f. Diminutiv al lui *vită*.

VITRÁJ, *vitrajuri*, s. n. (Rar) Geamlic. [Pl. și: *vitraje*] — Fr. **vitrage**.

VITRÁLIU, *vitralii*, s. n. Fereastră alcătuită din bucăți de sticlă colorate sau pictate, montate într-o rețea de rame metalice. — Fr. **vitrail**.

VÍTREG, -Ă, *vitregi, -e*, adj. 1. (Despre copii și părinți, de terminînd natura rudeniei lor reciproce) Care nu este rudă de sînge, cu care a devenit rudă printr-o nouă căsătorie a unuia dintre părinți. ✦ (Despre frați și surori) Care sînt născuți din căsătorii deosebite ale mamei sau ale tatălui. 2. Fig. Dușman, ostil, vrăjmaș; hain; defavorabil, potrivnic. ✦ Presărat cu obstacole. — Lat. **vitricus**.

VITREGÍ, *vitregesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A trata cu răutate, cu dușmănie. — Din **vitreg**.

VITREGÍE, *vitregii*, s. f. Ostilitate, dușmănie, vrăjmășie; răutate. ✦ Potrivnicie. — Din **vitreg** + suf. *-ie*.

VITRIFICÁ, *vitrific*, vb. I. Tranz. A transforma un silicat sau un amestec de silicați într-o masă amorfă, sticloasă, printr-o operație de topire, urmată de solidificare. — După fr. **vitrifier**.

VITRIFICÁRE, *vitrificări*, s. f. Acțiunea de *a vitrifica* și rezultatul ei.

VITRIFIÉRE s. f. Vitrificare. [Pr.: *-fi-é-*] — După fr. **vitrifier**.

VITRÍNĂ, *vitrine*, s. f. 1. Spațiu amenajat pentru expunerea mărfurilor în dreptul ferestrei dinspre stradă a unui magazin; fereastra care închide spre stradă acest spațiu. ✦ Cutie de sticlă care alcătuiește partea superioară a unei tejghele sau orice alt dispozitiv pentru expunerea sub sticlă a mărfurilor în interiorul unui magazin, a pieselor într-un muzeu etc. 2. Dulap cu rafturi și cu pereți de sticlă, în care se expun într-o casă particulară cristale, bibelouri etc. — Fr. **vitrine**.

VITRIÓL, *vitrioluri*, s. n. (Pop.) Acid sulfuric în soluție concentrată. ✦ (Înv.) Nume dat diferitor sulfați. [Pr.: *-tri-ol*] — Fr. **vitriol** (lat. lit. **vitriolum**).

VITRIOLÁ, *vitriolez*, vb. I. Tranz. (Rar) A arde, a răni (cu vitriol). [Pr.: *-tri-o-*] — Fr. **vitrioler**.

VITRÓS, -OÁSĂ, *vitroși, -oase*, adj. Care are aspect sticlos. — După fr. **vitreux**.

VITRUÍ, *vitruiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg., despre boli) A stoarce de puteri, a slei, a dobori.

VITRUÍT, -Ă, *vitruiți, -te*, adj. (Reg.) Sleit de puteri, epuizat. — V. *vitrui*.

VITÚȚĂ, *vituțe*, s. f. Vițișoară. — Din **vită** + suf. *-uță*.

VÍȚĂ, *vițe*, s. f. I. (Adesea determinat prin «de vie») Arbust agățător din familia vitaceelor, cu o tulpină lipsită de susținere proprie, din care ies mlădițe cu cîrcei agățători, cu frunze mari crestate adînc și cu fructele în formă de ciorchine; se cultivă într-un număr mare de soiuri și de varietăți *(Vitis vinifera)*. ✧ *Boltă de viță* = umbrar format din viță prinsă pe un spalier bòltit. ✦ Fiecare dintre lăstarele lungi și flexibile ale arbustului descris mai sus; *p. ext.* curpen, vrej de orice plantă. ✦ Compuse: *viță-albă* = plantă agățătoare din familia ranunculaceelor, cu flori albe, mirositoare *(Clematis vitalba)*; *viță-de-Canada* sau *viță-sălbatică* = arbust agățător din familia vitaceelor, cu frunze verzi care se colorează toamna în roșu, cultivat ca plantă decorativă *(Vitis hederacea)*. II. 1. Șuviță de păr. ✦ Fiecare dintre firele, șuvițele etc. din care se confecționează, prin împletire sau răsucire, un obiect. 2. Descendent, urmaș, vlăstar; *p. ext.* neam; *fig.* soi, fel. ✧ Loc. adj. *De viță* = a) de obîrșie boierească; b) rudă bună, de sînge. — Lat. **vitea**.

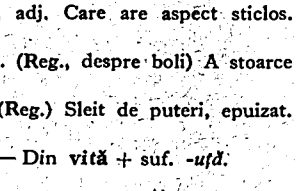

Viță-de-vie

VIȚEA, -ÍCĂ, *vițele*, s. f. Vacă pînă la vîrsta de un an. — Lat. **vitella**.

VIȚÉL, *viței*, s. m. 1. Puiul vacii (în special bou) pînă la un an. 2. Carne de viței (1). ✦ Piele de viței (1). 3. Pui de cerb. 4. (Reg.) Raniță militară acoperită cu piele de viței. — Lat. **vitellus**.

VIȚELÁR, *vițelari*, s. m. 1. Persoană care păzește viței. 2. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze lungi, cu florile grupate în spic *(Anthoxanthum odoratum)*. 3. (Zool.) Mormoloc. — Din **viței** + suf. *-ar*.

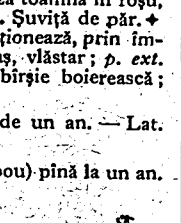

Vițelar

VIȚELÚCĂ, *vițeluci*, s. f. Vițelușă. — Din **viței** (pl. lui *viței*) + suf. *-ucă*.

VIȚELÚȘ, *vițeluși*, s. m. Diminutiv al lui *viței*.

VIȚELÚȘĂ, *vițelușe*, s. f. Diminutiv al lui *viței*.

VIȚIÁT, -Ă adj. v. **viciat**.

VIȚIOÁNE s. f. pl. (Rar) Șuvițe de păr. — Din **viță** + suf. *-oană*.

VIȚIÓS, -OÁSĂ adj. v. **vicios**.

VÍȚIU s. n. v. **viciu**.

VIȚÓS, -OÁSĂ, *vițoși, -oase*, adj. 1. (Pop., despre rădăcinile plantelor) Cu ramificații multe și lungi. 2. Mițos, lățos. — Din **viță** + suf. *-os*.

VIU[1] s. n. Însușirea a ceea ce este viu[2]; viață. *A-nvîrtit pumnalu-n carne să se scurgă viul tot* (COȘBUC). — Lat. **vivus**.

VIU[2], **VÍE**, *vii*, adj. 1. (Adesea substantivat) Care e în viață, care trăiește. ✧ Loc. adj. *De viu* = fiind încă în viață. ✧ Expr. *Prin* (sau *cu*) *viu grai* = oral. *A jupui pe cineva* (sau *a lua cuiva pielea*) *de viu* = a fi fără milă față de cineva, a cere cuiva mai mult decît poate da; a jecmăni, a jefui pe cineva. *Viu sau mort* = în orice stare s-ar afla, în viață sau mort. ✧ (Substantivat, în expr.) *A fi mort între vii* = a fi ca și mort. *Nici cu viii, nici cu morții*, se spune despre un bolnav care nici nu moare, nici nu se înzdrăvenește. *Morții cu morții și viii cu viii*, se spune celor care se consolează greu de moartea unei persoane dragi. ✦ Care este dotat cu viață: *p. ext.* cu simțire, însuflețit. *Uzina vie* (SAHIA). ✧ *Rană* (sau *carne*) *vie* = rană deschisă, care sîngerează. (Expr.) *A trage în carne vie* = a trage în plin asupra unui adversar (și nu numai în aer pentru a-l intimida). ✦ Care există, care dăinuiește încă. *Tradiție vie*. ✧ *Limbă vie* = limbă care se vorbește și evoluează, limbă în circulație. ✦ (În concepția creștină) Etern, nemuritor. 2. Plin de viață, de neastîmpăr; cu mișcări iuți, vioaie. ✦ Animat, însuflețit. *Discuție vie*. 3. (Despre plante) Viguros, sănătos; verde. ✦ (Despre apă) Care curge repede. ✦ (Despre foc) Care arde bine, cu flăcări mari. 4. (Despre sunete) Răsunător, puternic. ✦ (Despre lumină, *p. ext.* despre surse de lumină) Tare, puternic, orbitor. ✦ (Despre culori) Aprins; strălucitor. ✦ (Despre ochi) Care denotă vioiciune, inteligență; ager, vioi. 5. (Despre abstracte) Intens, puternic. *Durere vie*. — Lat. **vivus**.

VIULÉȚ, *viuleți*, adj. m. Diminutiv al lui *viu*[2]. ✧ (Expr.) *Viu-viuleț* = viu, nevătămat. — Din **viu**[2] + suf. *-ulet*.

VIULÍȚĂ, *viuliță*, adj. f. (În expr.) *Vie-viuliță* = vie, nevătămată. — Din **viu**[2] + suf. *-ulință*.

VIÚȚ, -Ă, *viuți, -e*, adj. Viuleț. ✧ Expr. *Viu-viuț* = viu, nevătămat. — Din **viu**[2] + suf. *-uț*.

VIÚȚĂ, *viuțe*, s. f. (Rar) Vioară mică.

VIVÁCE adj. invar. 1. Vioi, ager, plin de viață. ✦ (Adverbial, în legătură cu modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu vioiciune, într-un ritm viu. 2. (Despre plante) A cărei vegetație durează mai mulți ani fără a fi nevoie de o nouă însămînțare. — (1) It. **vivace**, (2) după fr. **vivace**.

VIVACITÁTE s. f. 1. Vioiciune. 2. Cantitatea de gaz dezvoltată într-o unitate de timp de o unitate de volum de pulbere care arde la presiunea de o atmosferă. — Fr. **vivacité** (lat. lit. **vivacitas, -atis**).

VIVANDIÉRĂ, *vivandiere*, s. f. (Înv.) Femeie autorizată să însoțească armatele pentru a vinde soldaților alimente și alte articole de consum. [Pr.: *-di-e-*] — Fr. **vivandière**.

VÍVAT interj. Trăiască! la mulți ani! ✦ (Substantivat, n.) Aclamație; toast. — Lat. lit. **vivat** (fr. **vivat**).

VIVIPÁR, -Ă, *vivipari, -e*, adj. (Despre animale; adesea substantivat) Care dă naștere la pui vii, complet dezvoltați în organismul matern. ✦ (Despre plante) Care se înmulțește prin muguri desprinși de pe planta-mamă. — Fr. **vivipare** (lat. lit. **viviparus**).

VIVISÉCȚIE, *vivisecții*, s. f. Disecarea unui animal viu (pentru a se studia un fenomen fiziologic). — Fr. **vivisection**.

VIZÁ[1], *vizez*, vb. I. Tranz. A aplica o viză pe un act oficial, pentru a-i da valabilitate. — Fr. **viser**.

VIZÁ[2], *vizez*, vb. I. Tranz. 1. A prinde imaginea unui punct de pe teren în centrul lentilei unui aparat de ochire; *p. ext.* a ochi. 2. Fig. A se referi, a face aluzie la ceva; a ținti, a avea ca obiectiv. — Fr. **viser**.

VIZÁRE, *vizări*, s. f. Acțiunea de *a viza*[1] și rezultatul ei.

VIZAVÍ adv. Peste drum, (față) în față. ✦ Față de..., în raport cu... [Scris și: *vis-à-vis*] — Fr. **vis-à-vis**.

VÍZĂ[1], *vize* s. f. Însemnare făcută de o autoritate pe un act, pentru a-i da valabilitate, pentru a-î confirma primirea etc. — Fr. **visa**.

VÍZĂ[2], *vize*, s. f. Pește de apă dulce asemănător cu nisetrul *(Acipenser glaber)*. — Comp. rus **viz**.

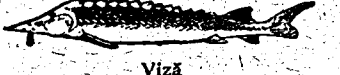

Viză

VIZÉTĂ, *vizete*, s. f. Deschidere mică (circulară) făcută într-o ușă, pentru a permite cuiva să vadă în exterior (sau în interior).

VIZÍBIL, -Ă, *vizibili, -e*, adj. Care poate fi văzut cu ajutorul văzului. ✦ Fig. Evident, vădit; neîndoielnic. — Fr. **visible** (lat. lit. **visibilis**).

VIZIBILITÁTE s. f. Însușirea de a fi vizibil. ✦ (Fiz.) Distanța maximă pînă la care un obiect, luat ca punct de reper, rămîne vizibil în condiții atmosferice date; (sens curent) stare de claritate a atmosferei, care permite să se vadă obiectivele pînă la o anumită distanță. — Fr. **visibilité** (lat. lit. **visibilitas, -atis**).

VIZÍCLU, *vizicle*, s. n. (Reg.) Bluză, jachetă femeiască. — Comp. rus **vizitka**.

VIZIÉRĂ, *viziere*, s. f. 1. Partea de dinainte a coifului, care putea fi coborîtă ca să acopere obrazul și să-l ferească de lovituri; (azi, rar) cozoroc. 2. Vizetă. [Pr.: *-zi-e-*] — Fr. **vizière**.

Vizieră

VIZIONÁ, *vizionez*, vb. I. Tranz. (Rar) A privi, a urmări, a vedea un film, un spectacol. — Engl. **vision**.

VIZIONÁR, -Ă, *vizionari, -e*, adj. 1. (Despre oameni sau despre firea, ideile lor; adesea substantivat) Care se lasă stăpînit de vise, de idealuri; care prevede, prevestește evenimentele viitoare. 2. Cu caracter de viziune; fantastic. — Fr. **visionnaire**.

VIZIONÁRE, *vizionări*, s. f. Acțiunea de *a viziona* și rezultatul ei.

VIZIR, *viziri*, s. m. (Înv.) Nume dat miniștrilor din țările musulmane. ◇ *Mare-vizir* = nume dat primului-ministru al imperiului otoman. — Tc. *vezir*.

VIZIRÁL, -Ă, *vizirali, -e*, adj. (Înv.) De vizir, al vizirului. — Din *vizir* + suf. *-al*.

VIZIRÁT, *vizirate*, s. n. (Înv.) Funcția de vizir; perioada în care cineva exercită această funcție. — Fr. *vizirat*.

VIZIRÉSC, -EÁSCĂ, *vizirești*, adj. (Înv.) Care aparține vizirului, privitor la vizir. — Din *vizir* + suf. *-esc*.

VIZIRÍE s. f. (Înv.) Vizirat. — Din *vizir* + suf. *-ie*.

VIZITÁ, *vizitez*, vb. I. Tranz. A merge la cineva acasă pentru a-l vedea; a face cuiva o vizită. 2. A se duce să vadă, să cunoască la față locului o localitate, un muzeu etc. 3. A inspecta, a controla; a cerceta, a examina cu atenție. — Fr. *visiter* (lat. lit. *visitare*).

VIZITÁRE, *vizitări*, s. f. Acțiunea de *a vizita* și rezultatul ei.

VIZITATÓR, -OÁRE, *vizitatori, -oare*, s. m. și f. 1. Persoană care vizitează o localitate, un muzeu, o expoziție etc. 2. (Rar) Persoană care face cuiva o vizită. — Din *vizita* + suf. *-(a)tor*.

VÍZITĂ, *vizite*, s. f. 1. Faptul de a te duce acasă la cineva în scopul unei întrevederi cu caracter prietenesc sau de curtoazie. ◇ Expr. *A fi în vizită cu cineva* = a-și face vizite reciproce. 2. Oficiu prestat de medicul care se deplasează la domiciliul unui bolnav sau care îl primește pe acesta la dînsul pentru consultație. ✦ Rond zilnic făcut în saloanele unui spital de către medici, însoțiți de personalul auxiliar. ◇ *Vizită medicală* = control medical (periodic) făcut salariaților, elevilor etc. — Fr. *visite*.

VIZITEÉSC, -EÁSCĂ, *viziteești*, adj. (Rar) Care aparține vizitiului, privitor la vizitiu. — Din *vizitiu* + suf. *-esc*.

VIZITÍU, *vizitii*, s. m. 1. Persoană angajată pentru a mîna caii la trăsură, la căruță etc.; profesionist în acest meșteșug; surugiu. 2. (Art.) Numele popular al unei constelații din emisfera boreală, situată în apropiere de constelația gemenilor. [Var.: (reg.) *vezetéu* s. m.] — Magh. *vezető*.

Vizon

VIZIÚNE, *viziuni*, s. f. 1. Percepție vizuală; *p. ext.* imagine, reprezentare. 2. Mod de a vedea, de a privi lucrurile; *p. ext.* concepție, opinie. 3. Fantasmagorie. ➤ Vedenie, nălucă. — Fr. *vision* (lat. lit. *visio, -onis*).

VIZÓN, *vizoni*, s. m. Animal sălbatic carnivor cu blană prețioasă, asemănător cu vidra, care trăiește în America de Nord (*Lutreola*). — Fr. *vison*.

VIZÓR, *vizoare*, s. n. Dispozitiv la un sparat sau la un instrument optic care permite delimitarea după necesitate a cîmpului vizual și a liniei de vizare. ✦ (La pl.) Ochelarii măștilor de gaze. — După fr. *viseur*.

VIZUÁL, -Ă, *vizuali, -e*, adj. Care se referă la simțul văzului, care aparține vederii: de vedere. ◇ *Tip vizual* = persoană cu deosebită acuitate a percepțiilor vizuale. *Memorie vizuală* = memorie care reține cu precădere imaginile vizuale. *Rază* (sau *linie*) *vizuală* = linie dreaptă imaginară care unește ochiul observatorului cu obiectul observat. — Fr. *visuel* (lat. lit. *visualis*).

VIZUÍNĂ, *vizuini*, s. f. 1. Loc de adăpost pe care și-l sapă în pămînt unele animale sălbatice. ✦ Fig. Ascunzătoare. 2. Fig. Cocioabă, colibă, bordei. — Comp. *viezure*.

VIZUNÍ, pers. 3 *vizunește*, vb. IV. Intranz. (Despre animale sălbatice) A trăi într-o vizuină. — Din *vizuină*.

VIZUNÍE, *vizunii*, s. f. Vizuină. [Var.: *bizunie* s. f.] — Din *vizuină*.

VÍJ[1] interj. Cuvînt care imită zgomotul caracteristic produs de vijîitul vîntului, de curgerea năvalnică a unei ape sau de mișcarea unui corp care străbate cu viteză aerul. — Onomatopee.

VÍJ[2], *vîji*, s. m. (Reg.) Om bătrîn, *moșneag*, ghiuj. — Ucr. *vizl*.

VIJEIETOÁRE s. f. v. *vijeitoare*.

VIJEITÚRĂ s. f. v. *vijeitură*.

VÍJGĂRAIE, *vijgărăi*, s. f. (Reg.) Vînt puternic de iarnă, care spulberă zăpada. — Din *vîj*[1].

VÍJÎ, -VÎJESC, vb. IV. Refl. (Reg.) A se potrivi, a fi pe măsură; (despre oameni) a fi sau a cădea de acord, a se învoi.

VIJÍALĂ s. f. v. *vijîială*.

VIJÎETÚRĂ s. f. v. *vijîitură*.

VÍJÎI vb. IV. v. *vîjîi*.

VÍJÎIT s. n. v. *vijîit*[1].

VIJÎITÓR, -OÁRE adj. v. *vijîitor*.

VIJÎITÚRĂ s. f. v. *vijîitură*.

VÍJÎI, pers. 3 *vîjîie*, vb. IV. Intranz. A produce zgomotul caracteristic care însoțește mișcarea unui curent de aer, curgerea năvalnică a unei ape sau străbaterea cu viteză prin aer a unui corp. ✦ (Despre sînge) A pulsa cu violență. ◇ Expr. *A-i vîjîi cuiva capul* (sau *urechile, tîmplele, p. ext. creierul, auzul*) = a avea falsa senzație de zgomot continuu și obsedant, provocată de afluxul mărit al sîngelui; *fig.* a fi zăpăcit, năucit. *A-i vîjîi cuiva* (ceva) *prin cap* = a-i trece (ceva) prin minte. ✦ (Despre foc) A duduia. ✦ (Despre albine) A bîzîi, a zumzăi. [Var.: *vîjîi* vb. IV.] — Din *vîj*[1].

VÎJÎIÁLĂ, *vîjîieli*, s. f. Vîjîit. [Var.: *vîjîálă* s. f.] — Din *vîjîi* + suf. *-eală*.

VÎJÎIETOÁRE, *vîjîietori*, s. f. Zbîrnîitoare la zmeul cu care se joacă copiii. [Var.: *vijeietoáre* s. f.] — Din *vîjîi* + suf. *-(i)toare*.

VÎJÎÍRE s. f. Vîjîit. — V. *vîjîi*.

VÎJÎÍT[1], *vîjîituri*, s. n. Faptul de *a vîjîi*; zgomot caracteristic produs de un lucru care vîjîie. [Var.: *vîjîit* s. n.]

VÎJÎÍT[2], **-Ă**, *vîjîiți, -te*, adj. (Rar, despre oameni) Amețit, cherchelit. — V. *vîjîi*.

VÎJÎITÓR, -OÁRE, *vîjîitori, -oare*, adj. Care vîjîie. [Var.: *vîjîitór, -oáre* adj.] — Din *vîjîi* + suf. *-(i)tor*.

VÎJÎITÚRĂ, *vîjîituri*, s. f. Vîjîit. [Var.: *vîjeitúră, vîjletúră, vîjîitúră* s. f.] — Din *vîjîi* + suf. *-(i)tură*.

VÎJÓI, *vîjoaie*, s. n. (Reg.) Apă care curge repede și zgomotos; șuvoi, torent. ✦ Avalanșă. — Din *vîj*[1] (după *șuvoi*).

VÎLCĂ, *vîlci*, s. f. (Reg.) Umflătură sub piele.

VÎLCEÁ, -ÍCĂ, *vîlcele*, s. f. 1. Vale îngustă și puțin adîncă, cu versantele în pantă ușoară. 2. Pîrîu mic de-a lungul unei văi. — Lat. **vallicella* (*<vallis*).

VÎLCEÁG s. n. (Reg.) Recompensă. — Magh. *váltság*.

VÎLCED, -Ă, *vîlcezi, -de*, adj. (Reg.) Vînăt, învinețit; livid, palid.

VÎLCÉL, *vîlcele*, s. n. Vîlceluță. — Din *vîlcea*.

VÎLCELÚȘĂ, *vîlceluțe*, s. f. Diminutiv al lui *vîlcea*.

VÎLCEZÍ, *vîlcezesc*, vb. IV. Refl. și tranz. (Reg.) A deveni sau a face să devină vîlced; a (se) învineți. — Din *vîlced*.

VÎLCICÚȚĂ, *vîlcicuțe*, s. f. Diminutiv al lui *vîlcică*.

VÎLCIOÁRĂ, *vîlcioare*, s. f. Vîlceluță. — Din *vîlcea* + suf. *-(i)oară*.

VÎLFĂ s. f. v. *vîlvă*.

VÎLNIC, *vîlnice*, s. n. (Reg.) 1. Fotă în formă de fustă încrețită și despicată în față. 2. Pînză țărănească subțire; învelitoare de cap făcută din astfel de pînză; văl. — Ug. *válnenik*.

VÎLTOÁRE, *vîltori*, s. f. 1. Frămîntare de valuri; vîrtej; bulboană. 2. Fig. Zarvă. ✦ Învolburare. *O vîltoare de scîntei se ridică în văzduh* (REBREANU). 3. (Reg.) Vijelie. [Var.: *vultoáre* s. f.] — Lat. **voltoria* (*< volutus*).

VÎLTORÍ, pers. 3 *vîltorește*, vb. IV. Tranz. A învîrteji, a învolbura. — Din *vîltoare*.

VÎLVĂ, (3) *vîlve*, s. f. 1. Agitație dezlănțuită în jurul unui fapt (deosebit), frămîntare, zarvă. ✦ Renume, faimă. 2. (Înv.) Alai, pompă; *p. ext.* măreție, grandoare. ✦ Fală, orgoliu. 3. (În mitologia populară) Duh, zînă, știmă. ◇ *Vîlva băii* = zînă despre care se crede că stăpînește, supraveghează și distribuie comorile dintr-o mină de aur. 4. (Rar.) Foc mare, vîlvătaie. [Var.: *vîlfă* s. f.] — Slav (v. sl. *vlŭhvŭ*, bg. *vlăhva*).

VÎLVĂTÁIE, *vîlvătăi*, s. f. Flacără mare; pălălaie, bobotaie. [Var.: *vălvătáie, vîlvotáie* s. f.] — Din *vîlvă* (4) (după *bălbătaie*).

VÎLVÎ, pers. 3 *vîlvîie*, vb. IV. Intranz. 1. A arde cu pară mare, cu vîlvătăi. 2. Fig. A fierbe, a vui (de vorbe, de zvonuri). — Din *vîlvă*.

VÎLVOÁRE, *vîlvori*, s. f. 1. Vîlvătaie. ✦ Lumină roșiatică, incandescentă. 2. Fig. Nenorocire, primejdie mare. 3. Vîrtej de apă; vîltoare. [Var.: *vulvoáre* s. f.] — Din *vîlvă*.

VÎLVÓI adj. invar. (Despre păr) Zbîrlit, ciufulit. [Var.: *vulvói* adj. invar.]

VÎLVOIÁT, -Ă, *vîlvoiați, -te*, adj. (Despre păr) Zbîrlit, ciufulit. — Din *vîlvoi* + suf. *-at*.

VÎLVORÁ, pers. 3 *vîlvorează*, vb. I. Intranz. (Rar) A arde cu flăcări mari. — Din *vîlvoare*.

VÎLVOTÁIE s. f. v. *vîlvătaie*.

VÎNÁ, *vînez*, vb. I. Intranz. 1. A prinde, a urmări și a prinde sau a ucide animale sau păsări sălbatice. ✦ Fig. A urmări un om, a hăitui. ✦ A pescui (mai alea pești mari). 2. Fig. A urmări cu aviditate, cu stăruință. *Numai banul îl vînează și ciștigul fără muncă* (EMINESCU). ✦ (Fam.) A pune mîna pe...; a face rost. — Lat. **venare* (*= venari*).

VÎNĂRE, *vînări*, s. f. (Rar) Faptul de *a vîna*; vînătoare; pescuit.

VÎNÁT, *vînaturi*, s. n. 1. Vînătoare. 2. Ceea ce se vînează; (prin restricție) carnea unui animal vînat. — V. *vîna*.

VÎNÁ, *vine*, s. f. I. 1. Vas sanguin de diferite mărimi, care duce sîngele de la organe și țesuturi la inimă; *p. ext.* (fam.) orice vas sanguin. ◇ Expr. *A-i îngheța* (sau *a i se slei*) *cuiva sîngele în vine* = a-l cuprinde pe cineva groaza. 2. (Pop.) Fibră musculară; mușchi, tendon. ◇ *Vînă de bou* = cravașă făcută din ligamentul cervical posterior al boului. ◇ Loc. adj. *Tare* (sau *bun*) *de vînă* = puternic, viguros. *Slab de vînă* = neputincios, slăbănog. ◇ Expr. *A fi numai vînă* = a fi sprinten, îndemînatic. ✦ *Vîna apei* = curentul, șuvoiul apei. 3. Partea piciorului cuprinsă între genunchi și gleznă. ◇ Loc. adv. *Pe vine* = ghemuit, cu genunchii îndoiți, sprijinind greutatea corpului pe gambe. ◇ Expr. *Pe* (sau *în*) *vine* = (despre cioareci, nădragi etc.) lăsați sau căzuți în jos de talie, spre genunchi; (despre persoane) cu cioarecii etc. lăsați sau căzuți. (Reg.; în legătură cu verbe de mișcare) *Ca*

coadă între vine = umilit, ruşinat. **II. 1.** Pătură minerală continuă, infiltrată între straturile solului. ✦ Pînză subterană de apă. **2.** Şuviţă, coloană de lichid; *p. ext.* dîră. **3.** Fiecare dintre dungile colorate sau dintre canalele aparente care se ramifică pe suprafaţa unei frunze, a unui lemn, a unei pietre etc.; nervură. ✦ Fiecare dintre ramificaţiile rădăcinii unui copac. — Lat. **vena.**

VÎNĂRI s. f. pl. Nojiţe. — Din **vînă** + suf. *-are.*

VÎNĂT[1] s. n. Culoarea vînătă. — Lat. **venetus.**

VÎNĂT[2], **-Ă,** *vineţi, -te,* adj. **1.** De culoare albastră-închisă (cu reflexe violete). ✦ Întunecat (din cauza cefii, a depărtării etc.); plumburiu. **2.** (Despre oameni sau părţi ale corpului) Palid, livid; învineţit. **3.** (Despre penele unor păsări sau despre părul unor animale) Cenuşiu bătînd în albastru; sur. — Lat. **venetus.**

VÎNĂTAIE, *vînătăi,* s. f. Pată vînătă care apare pe corp în urma unei lovituri; echimoză. — Din **vînăt**[1] + suf. *-aie.*

VÎNĂTARE, *vînătări,* s. f. **1.** (Înv.) Vînătaie. **2.** Înălţime; depărtare mare. *Vînătarea cerului.* — Din **vînăt**[1].

VÎNĂTĂ, *vinete,* s. f. Pătlăgea vînătă, v. *pătlăgea.* — V. *vînăt*[2].

VÎNĂTOARE, *vînători,* s. f. Acţiunea de a vîna; vînat (1). — Lat. **venatoria.**

VÎNĂTOR, *vînători,* s. m. **1.** Persoană care se ocupă cu vînătoarea, care vînează. ✦ Fig. Persoană care caută să obţină, prin orice mijloace, o situaţie, un post (pe care nu-l merită). **2.** (Înv.) Soldat dintr-o unitate militară formată din pedestraşi şi călărime. ✧ *Vînător de munte* = infanterist special instruit, echipat şi înzestrat pentru a lupta în regiuni muntoase. — Lat. **venator, -oris.**

VÎNĂTORÉSC, -EÁSCĂ, *vînătoreşti,* adj. Care aparţine vînătorii sau vînătorului, privitor la vînătoare sau la vînător. — Din **vînător** + suf. *-esc.*

VÎNĂTORÉŞTE adv. În felul vînătorilor, ca vînătorii. — Din **vînător** + suf. *-eşte.*

VÎNĂTORÍ, *vînătoresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A vîna. — Din **vînător.**

VÎNĂTORÍE s. f. Vînătoare; *p. ext.* îndeletnicirea de vînător. — Din **vînător** + suf. *-ie.*

VÎNĂTORÍME s. f. Mulţime de vînători; totalitatea vînătorilor. — Din **vînător** + suf. *-ime.*

VÎNĂTORIŢĂ, *vînătoriţe,* s. f. (Rar) Femeie care se ocupă cu vînătoarea. — Din **vînător** + suf. *-iţă.*

VÎNĂTÚRĂ, *vînături,* s. f. (Înv.) Vînat (2). — Din **vînat** + suf. *-ură.*

VÎNĂŢÍE s. f. (Rar) Vînătoare. — Din **vînat** + suf. *-ie.*

VÎNDĂLÁC s. n. (Reg.) Fin adunat în şiruri lungi, din care se fac căpiţe sau cîlăi. ✧ Loc. adv. *De-a vîndălacul* = de-a berbeleacul. [Var.: **vîndălăg** s. n.]

VÎNDĂLÁG s. n. v. **vîndălac.**

VÎNDĂLĂGÍ, *vîndălăgesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A trudi peste măsură animalele de muncă. — Din **vîndălag.**

VÎNJ[1] s. n. (Înv. şi arh.) Putere, vigoare. — Comp. v. sl. **voⁿžǔ.**

VÎNJ[2], *vînji,* s. m. (Bot., pop.) Velniş.

VÎNJÓS, -OÁSĂ, *vînjoşi, -oase,* adj. Puternic, viguros; musculos. ✦ Fig. Înzestrat cu forţă morală, cu tărie de caracter. — Din **vînj**[1] + suf. *-os.*

VÎNJOŞÁ, *vînjoşez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face vînjos, a întări, a fortifica corpul. — Din **vînjos.**

VÎNJOŞÉNIE, *vînjoşenii,* s. f. Putere, forţă, tărie. — Din **vînjos** + suf. *-enie.*

VÎNJOŞÍE, *vînjoşii,* s. f. (Rar) Vînjoşenie. — Din **vînjos** + suf. *-ie.*

VÎNÓS, -OÁSĂ, *vînoşi, -oase,* adj. Care are vine groase; *p. ext.* puternic, vînjos. — Lat. **venosus.**

VÎNT, *vînturi,* s. n. **1.** Deplasare a unei mase de aer provocată de diferenţa de presiune din atmosferă. ✧ (În superstiţii) *Vînt rău* = vînt care ia oamenilor minţile, îi schilodeşte sau îi ologeşte; întîmplare nenorocită care loveşte pe cineva. ✧ Loc. adv. *Ca vîntul* = foarte repede. ✧ Expr. *Ce vînt te aduce?* = ce întîmplare te-a făcut să vii? *A se aşterne vîntului* = a alerga foarte repede. *Vorbă în vînt* = vorbă fără temei, fără rost. *A se duce pe aripi de vînt* = a se duce foarte repede. *Bate vîntul,* se spune cînd un loc, de obicei populat, este pustiu. *A-i bate* (sau *a-i sufla cuiva*) *vîntul în buzunar* = a nu avea nici un ban, a fi foarte sărac. *A arunca banii în vînt* = a cheltui fără socoteală. *Din* (sau *de la*) *cele patru vînturi* = din toate părţile, de pretutindeni. *A vedea dincotro bate vîntul* = a-şi da seama de o situaţie, înainte ca lucrările să se precizeze cu claritate. (Rar) *A se duce pe vînturi* = a se risipi, a se prăpădi. **2.** Aer, văzduh. ✧ Loc. adv. *În vînt* = a) în gol; b) *fig.* fără folos, zadarnic; c) în sus. *Se repede un cîţel murdar, cu coada în vînt* (REBREANU). **3.** (În construcţie cu verbul «a face») Aer mişcat în mod artificial. *Îşi face vînt cu un ziar.* **4.** (În expr.) *A face vînt* = a împinge; a arunca, a azvîrli; *p. ext.* a da afară. *A-şi face* (sau, rar, *a-şi da*) *vînt* = a-şi lua avînt, a porni cu viteză, cu avînt. (Despre cai) *A lua vînt* = a porni cu viteză mare, (scăpînd de sub controlul conducătorului). — Lat. **ventus.**

VÎNTĂRÁIE s. f. (Reg.) Vîntoasă (1). — Din **vînt** + suf. *-ăraie.*

VÎNTEŞ, -Ă, *vînteşi, -e,* adj. (Reg.) Care aleargă repede, iute de picior. *Cîine vînteş.* — Din **vînt** + suf. *-eş.*

VÎNTICÉL, *vînticele,* s. n. Vîntuleţ. — Din **vînt** + suf. *-ic-el.*

VÎNTIŞÓR s. n. Vîntuleţ. — Din **vînt** + suf. *-iş-or.*

VÎNTOÁICĂ s. f. (În superstiţii) Duh rău, care dezlănţuie furtuni. — Din **vînt** + suf. *-oaică.*

VÎNTOÁIE, *vîntoaie,* s. f. Vîntoasă (1). — Din **vînt** + suf. *-oaie.*

VÎNTOÁSĂ, *vîntoase,* s. f. **1.** Vînt mare (cu vîrtejuri); furtună, vijelie. **2.** (La pl.) Iele. — Din **vînt** + suf. *-oasă.*

VÎNTÓS, -OÁSĂ *vîntoşi, -oase,* adj. Cu vînt, bătut de vînt. — Din **vînt** + suf. *-os.*

VÎNTREÁ, *vîntrele,* s. f. (La pl.) Pînză de corabie; vetrilă. [Var.: **vintreá** s. f.] — Slav (v. sl. **vetrilo**).

VÎNTUÍ, pers. 3 *vîntuieşte,* vb. IV. **1.** Intranz. (Despre vînt) A sufla cu putere, vijelios. *Cînd pornesc furtunile se zice că vîntuieşte* (PAMFILE). **2.** Tranz. (În superstiţii, subiectul fiind «vîntul rău») A face pe cineva să înnebunească sau să ologească. ✧ Refl. *Omul peste care dau vînturile rele se vîntuieşte* (ŞEZ.). — Din **vînt.**

VÎNTUÍT, -Ă, *vîntuiţi, -te,* adj. (Reg.) Nebun. — V. *vîntui.*

VÎNTULÉŢ, *vîntuleţe,* s. n. Diminutiv al lui *vînt.*

VÎNTURÁ, *vînturi,* vb. I. Tranz. **1.** A trece boabele de cereale prin vînturătoare sau a le face să cadă de la o mică înălţime, pentru ca vîntul să împrăştie impurităţile uşoare. ✦ Fig. A împrăştia, a risipi; a spulbera. *Peste-un ceas păginitatea e ca pleava vînturată* (EMINESCU). **2.** A vărsa de mai multe ori un lichid dintr-un vas în altul, pentru a-l răci, pentru a-l amesteca etc. **3.** A mişca încoace şi încolo, a agita. V. *flutura.* ✦ Fig. A frămînta, a tulbura. *Ce grozav îmi vînturi mintea... moarte* (VLAHUŢĂ). **4.** Fig. A da în vileag, a povesti, a comenta vorbe, fapte etc. **5.** A cutreiera, a colinda. **6.** (Rar, despre vînt) A sufla, a bate peste... *Eu m-aş face vînt de vară... Faţa vîntura-ţi-o-aş* (ALECSANDRI). — Lat. **ventulare** (= *ventilare*).

VÎNTURÁR, *vînturare,* s. n. (Rar) Evantai. — Din **vînturi** (pl. lui *vînt*) + suf. *-ar.*

VÎNTURÁRE, *vînturări,* s. f. Acţiunea de *a vîntura; fig.* frămîntare, tulburare.

VÎNTURÁT s. n. Vînturare. *Vînturatul grîului.* — V. *vîntura.*

VÎNTURÁTIC, -Ă, *vînturatici, -e,* adj. (Rar) Neserios, uşuratic, fluşturatic. — Din **vînturi** (pl. lui *vînt*) + suf. *-atic.*

VÎNTURĂ-LÚME s. m. Hoinar, aventurier. — Din **vîntură** + **lume.**

VÎNTURĂTOARE, *vînturători,* s. f. **1.** Maşină agricolă care curăţă seminţele de impurităţi printr-un curent de aer produs de un ventilator. **2.** Maşină folosită în turnătorie pentru vînturarea amestecurilor. — Din **vîntura** + suf. *-(ă)toare.*

VÎNTURĂTÓR, -OÁRE, *vînturători, -oare,* s. m. şi f. Aventurier. — Din **vîntura** + suf. *-(ă)tor.*

VÎNTURĂTÚRĂ, *vînturături,* s. f. Vînturare; (concr.) ceea ce rămîne după vînturarea seminţelor; pleavă. — Din **vîntura** + suf. *-(ă)tură.*

VÎNTURĂ-ŢÁRĂ s. m. Hoinar, aventurier. — Din **vîntură** + **ţară.**

VÎNTURÉL[1], *vînturei,* s. m. (Ornit.) Vindereu. — Din **vînturi** (pl. lui *vînt*) + suf. *-el.*

VÎNTURÉL[2], *vînturei,* s. m. (În basme) Erou legendar, dornic de aventuri. — V. *vînturel*[1].

VÎNTURÉL[2], *vînturele,* s. n. (Rar) Vîntuleţ. — Din **vînturi** (pl. lui *vînt*) + suf. *-el.*

VÎNTURÓS, -OÁSĂ, *vînturoşi, -oase,* adj. (Înv., despre climă, vreme, anotimpuri) Cu vînt, vîntos. ✦ Neserios, uşuratic. — Din **vînturi** (pl. lui *vînt*) + suf. *-os.*

VÎNTUŞÓR s. n. Vîntuleţ. — Din **vînt** + suf. *-uş-or.*

VÎNZÁRE, *vînzări,* s. f. **1.** Acţiunea de *a vinde* şi rezultatul ei; vindere. ✧ (Pop.) *Vînzare bună,* formulă de salut la plecarea dintr-o prăvălie. *Vînzare silită* = vînzare ordonată de autoritatea judiciară pentru datorii neachitate. ✧ Loc. adj. *De vînzare* = oferit spre vînzare, destinat vinderii, menit să fie vîndut. **2.** (Concr.) Ceea ce se vinde, obiectul care se vinde, marfă. **3.** Trădare.

VÎNZĂTÓR, -OÁRE, *vînzători, -oare,* s. m. şi f. **1.** Persoană care vinde ceva (ocazional sau permanent) sau care este angajată într-un magazin pentru a servi clientela. ✧ (Ir.) *Vînzător de piei de ciosică* = negustor fără marfă şi fără capital. ✦ (Adjectival) Care este de vînzare, destinat vînzării, de vîndut. ✧ Expr. *A face* (*un bun imobil*) *vînzător* = a pune în vînzare, a vinde. **2.** (Adesea adjectival) Trădător; înşelător. — Din **vînz** (prez. ind. pop. al lui *vinde*) + suf. *-(ă)tor.*

VÎNZOLEÁLĂ, *vînzoleli,* s. f. Faptul de *a (se) vînzoli;* frămîntare, agitaţie, mişcare.

VÎNZOLÍ, *vînzolesc,* vb. IV. **1.** Tranz. şi refl. A (se) frămînta, a (se) zbate, a (se) agita. **2.** Refl. A se războiu, a se lupta. — **Magh. vonzani.**

VÎNZOLÍRE, *vînzoliri,* s. f. Acţiunea de *a (se) vînzoli.*

VÎNZOLÍT s. n. (Rar) Vînzoleală. — V. *vînzoli.*

VÎRCÁT, -Ă, *vîrcaţi, -te,* adj. (Reg.) Cu dungi, dungat, vărgat. — Din **vîrcă** + suf. *-at.*

VÎRCĂ, *vîrci,* s. f. (Reg.) Dungă, vîrstă[2].

VÎRCOLÁC, *vîrcolaci,* s. m. **I. 1.** (În superstiţii) Fiinţă imaginară care provine dintr-un copil mort nebotezat, care mănîncă luna sau soarele (producînd eclipse). **2.** Strigoi. **II.** Peştişor artificial de metal, întrebuinţat ca nadă la pescuitul cu undiţa. [Var.: **vîrcolácl, vîrcoláş, vîrgoláş, vîrcolic** s. m.] — Bg. **vărkolak.**

VÎRCOLÁCI s. m. v. vîrcolac.

VÎRCOLÁG s. m. v. vîrcolac.

VÎRCOLIC s. m. v. vîrcolac.

VÎRF, *vîrfuri*, s. n. 1. Partea cea mai de sus (ascuțită) a unor obiecte înalte (casă, copac etc.) sau a anumitor forme de relief (deal, munte). ◇ Expr. *Asta pune* (sau, rar, *face*) *vîrf (la toate)* = asta întrece orice închipuire sau așteptare, este din cale-afară. *(Plin) cu vîrf* (sau *încărcat vîrf)* = plin de tot, pînă sus. ✦ Fig. (La pl.) Persoanele care se află în fruntea unei organizații politice, sociale sau administrative, a unei clase sociale etc. ✦ (Rar) Partea de deasupra, suprafața unei ape. *Peste vîrful Oltului Suflă vîntul codrului* (HODOȘ). 2. Capăt, extremitate (ascuțită) a unui lucru. *O comandă aspră răsună în vîrful coloanei militare* (REBREANU). ✦ Extremitatea unor părți ale trupului omului sau animalelor. ◇ Loc. adv. *Din vîrful buzelor* = de mîntuială, superficial. ◇ Expr. (În legătură cu verbe de mișcare) *În vîrful* (sau *pe vîrfurile) degetelor* (sau *picioarelor)* = tiptil, încet, cu grijă, fără zgomot, ca să nu simtă nimeni. *A i se sui* (cuiva) *părul în vîrful capului* = a i se ridica (cuiva) părul pe cap (de frică, de spaimă). *A i se sui* (cuiva) *tot sîngele în vîrful capului*, se spune cînd cineva se aprinde la față din cauza furiei, a rușinii etc. *A vorbi în* (sau *din) vîrful limbii* = a vorbi pe ltic; *p. ext.* a vorbi afectat. 3. Punctul de intersecție a laturilor unui unghi sau ale unui triunghi, a muchiilor unei piramide etc. 4. Punct de intensitate maximă a unei activități. ◇ (În legătură cu mijloacele de transport) *Oră de vîrf* = oră de afluență maximă. — Slav (v. sl. **vrŭhŭ**).

VÎRFÁR, *vîrfare*, s. n. 1. Țăpoi cu coadă lungă, cu care se poate ajunge în vîrful stogului. 2. Vîrf de munte. — Din **vîrf** + suf. *-ar*.

VÎRFȘÓR s. n. Vîrfușor.

VÎRFUÍ, *vîrfuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A face vîrf unei grămezi. 2. A umple pînă sus, a face-să fie plin ochi. 3. Fig. (Despre munți, culmi etc.) A-și înălța, a-și profila vîrful. — Din **vîrf**.

VÎRFUÍT, *-Ă*, *vîrfuiți*, *-te*, adj. 1. Cu vîrf, țuguiat, ascuțit. *În genunchi se suie... pe culmea vîrfuită* (ALECSANDRI). 2. (Despre recipiente) Plin pînă sus, umplut cu vîrf. — V. *vîrfui*.

VÎRFULÉȚ, *vîrfulețe*, s. n. Diminutiv al lui *vîrf*; capăt, extremitate.

VÎRFUȘÓR, *vîrfușoare*, s. n. Vîrfuleț. — Din **vîrf** + suf. *-uș-or*.

VÎRFÚȚ s. n. Vîrfuleț. [Var.: **vîrvúț** s. n.] — Din **vîrf** + suf. *-uț*.

VÎRGOLÁG s. m. v. vîrcolac.

VÎRÍ, *vîr*, vb. IV. 1. Tranz. A băga, a introduce. ◇ Expr. *A-i vîrî cuiva* (ceva) *pe gît* = a sili pe cineva să accepte un lucru împotriva voinței sale. *A-i vîri cuiva* (ceva) *în cap* = a) a face pe cineva să priceapă bine un lucru; b) a face pe cineva să creadă ceea ce nu este adevărat; c) a sugera cuiva ceva. *A-și vîrî mințile în cap* = a se cumînți. *A vîrî vrajbă* = a semăna neînțelegeri, ură, intrigi. ✦ A înfige, a împlinta. ✦ A investi bani, capital. 2. Tranz. A face să intre undeva (de bunăvoie sau forțat). ◇ Expr. *A vîrî pe cineva (de viu) în groapă* (sau *în mormînt, în pămînt)* = a pricinui moartea cuiva, a omorî pe cineva cu zile; a cauza cuiva supărări foarte mari. *A vîrî* (pe cineva) *în boală* (sau *în toate bolile)* sau *în sperieți* (sau *în toți sperieții)* sau *în groază* = a speria tare (pe cineva), a îngrozi. *A vîrî* (pe cineva) *la închisoare* (sau *la pușcărie)* = a face să fie închis, întemnițat. 3. Refl. A intra, a se băga în... ◇ Expr. *A se vîrî sub pielea cuiva* = a căuta să cîștige încrederea sau dragostea cuiva. ✦ Tranz. A face ca cineva să fie angajat într-un serviciu. ✦ A se înghesui. *Cineva se vîră în mine, mă stringe de brat* (SAHIA). ◇ Expr. *A se vîri în sufletul cuiva* = a plictisi pe cineva, manifestîndu-i un interes sau o simpatie prea stăruitoare, prea insistentă. ✦ A se amesteca **între alții** (intervenind într-un sens oarecare). — Slav (v. sl. **vrĕti**).

VÎRÎRE s. f. Acțiunea de *a (se) vîrî* și rezultatul ei.

VÎRLÁV, *-Ă*, *vîrlavi*, *-e*, adj. (Reg.) Iute în mișcări; vrednic, îndemînatic. — Sb. **vrljav**.

VÎRLÚGĂ s. f. v. zvîrlugă.

VÎRSTĂ[1], *vîrste*, s. f. 1. Timpul scurs de la nașterea unei ființe pînă la un anumit moment din viața ei; numărul de ani prin care se exprimă acest timp; etate. ◇ *Președinte de vîrstă* = persoana cea mai în vîrstă dintr-o adunare, chemată să deschidă și să conducă dezbaterile pînă la alegerea biroului și a președintelui. ◇ Loc. adj. *În vîrstă* = bătrîn. *Între două vîrste* = nici prea tînăr, nici prea bătrîn. *Fără vîrstă* = a cărui vîrstă nu se poate preciza. *De-o vîrstă cu . . .* = avînd același număr de ani cu . . . 2. Etapă din viața unei ființe caracterizată printr-o anumită fază de dezvoltare. *Este o vîrstă cînd toată lumea face poezii* (VLAHUȚĂ). 3. Număr de ani împliniți care se cer pentru ca cineva să se bucure de anumite drepturi (civile, politice etc.). 4. (Înv., în expr.) *Vîrsta de mijloc* = evul mediu. [Var.: (reg.) **vrîstă** s. f.] — Slav (v. sl. **vrŭsta**).

VÎRSTĂ[2], *vîrste*, s. f. (Reg.) 1. Dungă sau bandă de altă culoare (într-o țesătură, în penajul unei păsări etc.). 2. Mănunchi de flori, buchet. [Var.: **vrîstă** s. f.] — Sb. **vrsta**.

VÎRSTEÁN, *vîrsteni*, s. m. (Rar) Persoană considerată în raport cu altă persoană de aceeași vîrstă cu ea. — Din **vîrstă**[1] + suf. *-ean*.

VÎRSTNIC, *-Ă*, *vîrstnici*, *-e*, adj. 1. Trecut de epoca tinereții, în vîrstă. ◇ *Mai vîrstnic decît...* = mai în vîrstă decît... 2. (Înv., adesea substantivat) De aceeași vîrstă (cu altcineva). [Var.: **vrîsnic** adj.] — Din **vîrstă**[1] + suf. *-nic*.

VÎRSTNICÍE s. f. (Rar) Vîrstă de adult. — Din **vîrstnic** + suf. *-ie*.

VÎRȘÁR, *vîrșari*, s. m. Pescar care pescuiește cu vîrșa. — Din **vîrșă** + suf. *-ar*.

VÎRȘĂ *vîrșe*, s. f. Unealtă de pescuit în formă lunguiață, alcătuită dintr-un coș făcut din plasă sau din nuiele de răchită împletite cu gura îngustă și întoarsă înăuntru în formă de pîlnie. [Pl. și: *vîrși*] — Sb. **vrša**.

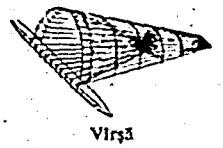

Vîrșă

VÎRȘTI interj. Cuvînt care redă zgomotul produs de un animal cînd țîșnește dintr-un loc. — Onomatopee.

VÎRTECÚȘ s. n. v. vîrticuș.

VÎRTÉJ, *vîrtejuri*, s. n. 1. Bulboană, viltoare. ✦ Rotire a apei (sau a spumei) în locul unde se cufundă cineva sau ceva. ✦ (Fiz.) Mișcare a unui fluid, în cursul căreia particulele componente au o deplasare complexă de translație și de rotație. 2. Vînt puternic, vijelios, care se învîrtește cu viteză pe loc, ridicînd în aer obiecte ușoare (praf, hîrtii, frunze uscate etc.). ✦ Sul, coloană, trîmbă (de praf, de fum, de zăpadă etc.). ◇ Compus: *vîrtejul-pămîntului* = a) plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare și cu flori galbene *(Medicago orbicularis)*; b) mică plantă erbacee, cu cîte trei frunze la un nod, cu flori roșii dispuse în vîrful tulpinii; crește prin locuri stîncoase din regiunea alpină *(Pedicularis verticillata)*. 3. Mișcare (amețitoare) în cerc. ✦ Fig. Vălmășag care tîrăște pe cineva ca o viltoare; ameteală, buimăceală, zăpăceală. 4. (Reg.) Loc în creștetul capului sau pe pielea animalelor de unde părul pornește în toate direcțiile. II. Nume dat unor unelte care, atunci cînd funcționează, descriu o mișcare circulară: a) fus pe care se desfășoară o funie sau un lanț și care se învîrtește cu ajutorul unei manivele; se folosește pentru a scoate apă din puț, pămînt din gropi etc.; b) (reg.) unealtă cu care se poate ridica osia carului pentru a se repara roata; c) încuietoare la ușă sau la poartă compusă dintr-o bucată de lemn care se învîrtește în jurul unui cui; d) unealtă de lemn folosită pentru presat (la teascul de stors struguri) sau pentru strîns (la masa dulgherului); e) unealtă de dogărie care servește la strîngerea doagelor la butoaie, ciubere etc. — Bg. **vărtež**.

VÎRTEJÍ vb. IV. v. învîrteji.

VÎRTEJITÓR, *-OÁRE*, *vîrtejitori*, *-oare*, adj. (Rar) Care învolburează, răscolitor. *Crivățul vîrtejitor al patimilor politice* (ALECSANDRI). — Din **vîrteji** + suf. *-(i)tor*.

VÎRTEJUÍ, *vîrtejuiesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se învîrteji. — Din **vîrtej**.

VÎRTEJUÍRE, *vîrtejuiri*, s. f. (Rar) Faptul de *a se vîrtejui*; învolburare.

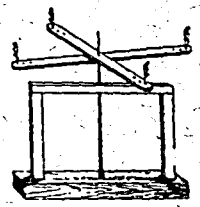

Vîrtelniță

VÎRTÉLNIC, *-Ă*, *vîrtelnici*, *-e*, adj. Care se învîrtește ca o vîrtelniță. ✦ (Neobișnuit) Cu vîrtejuri, plin de vîrtejuri. — Din **vîrteln**[iță] + suf. *-ic*.

VÎRTÉLNIȚĂ, *vîrtelnițe*, s. f. Unealtă de lemn cu ajutorul căreia se deapănă firele de cînepă, de lînă, de bumbac. ✦ Mașină care servește la înfășurarea sau la desfășurarea sulurilor ori a colacilor de metal laminat. — Comp. bg. **vărtelka**.

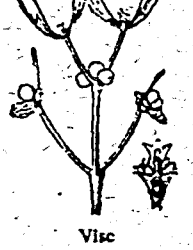

Vîsc

VÎRTICÚȘ, *vîrticușuri*, s. n. Vîrtej (I 1). [Var.: **vîrtecúș** s. n.] — Din [în]**vîrtecuș**.

VÎRTOJÍT, *-Ă*, *vîrtojiți*, *-te*, adj. Învîrtoșat. — Din **vîrtos**.

VÎRTÓP s. n. v. hîrtop.

VÎRTÓS[1] adv. 1. Cu putere, cu forță, cu tărie. 2. (La comparativ) Mai ales, mai cu seamă, mai mult. ◇ Expr. *Cu atît* (sau *cu cît) mai vîrtos* = cu atît mai mult. — Lat. **virtuosus** *(<virtus, -utis)*.

VÎRTÓS[2], *-OÁSĂ*, *vîrtoși*, *-oase*, adj. 1. Puternic, voinic, viguros, robust. 2. Tare, des, îndesat, solid. ✦ (Despre vinuri) Care are o concentrație mare de alcool; tare. ✦ Fig. (În expr.) *Vîrtos la cap* = dîrz, încăpățînat. — Lat. **virtuosus** *(<virtus, -utis)*.

VÎRTOȘÍE s. f. Putere, vigoare. — Din **vîrtos**[2] + suf. *-ie*.

VÎRTÚTE, *vîrtuți*, s. f. (Înv. și arh.) 1. Putere, tărie, vigoare. ◇ Expr. *Om în vîrtute* = om în putere. 2. Bărbăție, curaj, vrednicie (războinică). 3. Proprietate, însușire, calitate. — Lat. **virtus, -utis**.

VÎRVÚȚ s. n. v. vîrfuț.

VÎSC s. n. Plantă parazită care crește pe ramurile unor copaci, cu frunzele totdeauna verzi, cu tulpina ramificată și cu fructul în forma unor bobițe albe *(Viscum album)*. ◇ Compus: *vîsc-de-stejar* = mărgăritar (3). — Lat. **viscum**.

VÎSCÓS, *-OÁSĂ*, *viscoși*, *-oase*, adj. Asemănător cu vîscul; cleios, lipicios. — Lat. **viscosus**.

VÎSCOZITÁTE s. f. v. viscozitate.

VÎSLAȘ, *vîslași*, s. m. Persoană care mînuiește vîslele. — Din **vîslă** + suf. *-aș*.

Vîsle

VÎSLÁ[1], *vîsle*, s. f. Unealtă de lemn, cu care se conduce o ambarcațiie, formată dintr-o parte mai lată care lovește apa și dintr-o coadă lungă de care ține vîslașul. — Slav (v. sl. **veslo**).

VÎSLÁ[2], *vîsle*, s. f. (Reg.) 1. Coardă de vită-de-vie cu cîțiva ciorchini care se păstrează pentru iarnă. 2. Mănunchi de spice cîte poate cuprinde secerătorul cu mîna. — Bg. **sveslo**.

VÎSLÍ, *vîslesc*, vb. IV. Intranz. A mînui vîslele în apă, făcînd să înainteze o ambarcaţie. — Din **vîslă**[1] (comp. bg. **veslja**, sb. **vesliti**).

VÎSLÍRE, *vîsliri*, s. f. Acţiunea de *a vîsli*; lopătare.

VÎSLIŞOÁRĂ, *vîslişoare*, s. f. Diminutiv al lui **vîslă**[1].

VÎSLÍT, *vîsliturí*, s. n. Vîslire. — V. *vîsli*.

VÎSLITÓR, *vîslitori*, s. m. (Rar) Vîslaş. — Din **vîsli** + suf. *-(i)tor*.

VÎŞCÁ, *vîşc*, vb. I. Intranz. (Reg.) 1. A se mişca din loc; a se urni, a se clinti. ✦ A se foi, a forfoti. 2. Fig. A cîrti, a murmura.

VÎZDOÁGĂ, *vîzdoage*, s. f. Plantă erbacee decorativă, cu tulpina dreaptă şi ramificată, cu flori galbene dispuse în capitule mari *(Tagetes erecta)*. — Comp. rus **gvozdika**.

Vîzdoagă

VÎZDOGEÁ, *vîzdogele*, s. f. Diminutiv al lui *vîzdoagă*.

VLÁDNIC, -Ă, *vladnici, -e*, adj. (Înv. şi arh.) Puternic, solid; rezistent. — Slav (comp. v. sl. **vladati**).

VLÁGĂ s. f. Putere, forţă, vigoare. — Slav (v. sl. **vlaga**).

VLĂŞÍŢĂ, *vlaşiţe*, s. f. (Reg.) Soi de ceapă cu căpăţîna mică şi cu foile cărnoase *(Allium ascalonicum)*. — Sb. **vlašac**.

VLÁVIE, *vlavii*, s. f. (Înv.) Vlagă.

VLĂDÍCĂ, *vlădici*, s. m. Episcop. ✦ (Înv.) Stăpînitor, domn, principe. — Slav (v. sl. **vladika**).

VLĂGUÍ, *vlăguiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A stoarce de puteri, a slei, a istovi. 2. A prelucra pielea de tăbăcărie. — Din **vlagă**.

VLĂGUÍT, -Ă, *vlăguiţi, -te*, adj. Ostenit, istovit, sleit de puteri. — V. *vlăgui*.

VLĂGUITÓR[1], *vlăguitori*, s. m. Muncitor care lucrează la prelucrarea pieilor într-o tăbăcărie. — Din **vlăgui** + suf. *-(i)tor*.

VLĂGUITÓR[2]**, -OÁRE**, *vlăguitori, -oare*, adj. Istovitor. — Din **vlăgui** + suf. *-(i)tor*.

VLĂJGÁN, -Ă, *vlăjgani, -e*, s. m. şi f. Tînăr voinic, zdravăn. — Comp. sb. **vlažan**.

VLĂSTÁR, *vlăstare*, s. n. 1. Lăstar. 2. Descendent, coborîtor al unei familii. [Pl. şi: (m.) *vlăstari*] — Ngr. **vlastari**.

VOAL, *voaluri*, s. n. 1. Ţesătură fină (transparentă), folosită la ornamentarea sau la confecţionarea unor obiecte vestimentare femeieşti; bucată de ţesătură fină, rară, cu care femeile îşi acoperă capul sau faţa; văl. 2. Înnegrire a unui material fotografic fotosensibil, datorită unui defect de fabricaţie sau developării prelungite, luminii difuze care îl impresionează accidental etc. — Fr. **voile**.

VOALÁ, *voalez*, vb. I. 1. Tranz. A acoperi cu un voal; a ascunde, a masca. ✦ Refl. (Despre voce sau sunete) A-şi pierde sonoritatea şi limpezimea, a se estompa. 2. Refl. (Despre unele materiale fotografice) A se strica, a-şi pierde însuşirile din cauza voalului (2). [Pr.: *vo-a-*] — Fr. **voiler**.

VOALÁRE, *voalări*, s. f. Faptul de *a (se) voala*. [Pr.: *vo-a-*]

VOALÁT, -Ă, *voalaţi, -te*, adj. Acoperit cu un voal; ascuns, umbrit. ✦ (Despre glas, sunete) Stins, estompat. ✦ (Despre negative fotografice) Degradat prin producerea unui voal (2). [Pr.: *vo-a-*] — V. *voala*.

VOALÉTĂ, *voalete*, s. f. Ţesătură foarte rară, fixată la pălăriile femeieşti, ca garnitură sau pentru a acoperi faţa. [Pr.: *vo-a-*] — Fr. **voilette**.

VOCABULÁR, *vocabulare*, s. n. 1. Totalitatea cuvintelor cuprinse într-o limbă; lexic. ✦ Totalitatea cuvintelor folosite de un scriitor, de un individ sau utilizate într-o anumită operă, într-un anumit domeniu de activitate. 2. Înşirare alfabetică (sau după alte criterii) a cuvintelor dintr-o lucrare sau dintr-un text, cu traducerea sau cu explicaţia lor; dicţionar; glosar. — Fr. **vocabulaire** (lat. lit. **vocabularium**).

VOCÁBULĂ, *vocabule*, s. f. (Livresc) Cuvînt, vorbă. — Fr. **vocable** (lat. lit. **vocabulum**).

VOCÁL, -Ă, *vocali, -e*, adj. Care aparţine vocii, privitor la voce, care serveşte la formarea vocii. ✦ (Muz.) Executat cu vocea, cîntat din gură. — Fr. **vocal** (lat. lit. **vocalis**).

VOCÁLĂ, *vocale*, s. f. (Gram.) Sunet al vorbirii la a cărui emitere curentul de aer sonor iese liber, fără să întîlnească nici un obstacol; semn grafic, literă care reprezintă un asemenea sunet. — Lat. lit. **vocalis**.

VOCÁLIC, -Ă, *vocalici, -e*, adj. Care aparţine vocalelor, privitor la vocale. — Fr. **vocalique**.

VOCALÍSM, *vocalisme*, s. n. 1. Sistemul vocalic al unei limbi, din punct de vedere fonetic şi fonologic. 2. Parte, capitol al foneticii istorice a unei limbi, care se ocupă cu studiul vocalelor. — Fr. **vocalisme**.

VOCALIZÁ, *vocalizez*, vb. I. 1. Tranz. şi intranz. (Muz.) A executa vocalize. 2. Refl. (Gram., despre consoane) A trece de la valoarea de consoană la cea de vocală. — Fr. **vocaliser**.

VOCALIZÁRE, *vocalizări*, s. f. Acţiunea de *a (se) vocaliza*.

VOCALÍZĂ, *vocalize*, s. f. Exerciţiu de canto care constă în executarea unor note pe anumite vocale, fără articularea silabelor sau a cuvintelor. — Fr. **vocalise**.

VOCATÍV, *vocative*, s. n. Caz al declinării care exprimă o chemare adresată cuiva, în scopul de a-i atrage atenţia asupra unei comunicări. — Fr. **vocatif** (lat. lit. **vocativus**).

VOCAŢIE, *vocaţii*, s. f. Aptitudine deosebită pentru o anumită artă sau ştiinţă; chemare, predispoziţie pentru un anumit domeniu de activitate sau o anumită profesiune. [Var.: (înv.) **vocaţiúne** s. f.] — Fr. **vocation** (lat. lit. **vocatio, -onis**).

VOCAŢIÚNE s. f. v. **vocaţie**.

VÓCE, *voci*, s. f. 1. Facultate specifică omului de a emite sunete articulate; ansamblul sunetelor produse de vibrarea coardelor vocale umane; glas. ✧ Expr. *A ridica vocea* = a vorbi răstit. 2. Însuşire, aptitudine pe care o au unele persoane de a cînta frumos din gură. ✦ Registru de sunete muzicale, mai înalte sau mai profunde, în care cineva poate cînta. — Lat. lit. **vox, vocis**.

VOCIFERÁ, *vociferez*, vb. I. Intranz. A vorbi răstit, mînios, cu glasul ridicat. — Fr. **vociférer** (lat. lit. **vociferari**).

VOCIFERÁNT, *vociferanţi*, s. m. (Rar) Persoană care vociferează; scandalagiu. — Fr. **vociférant**.

VOCIFERÁRE, *vociferări*, s. f. Acţiunea de *a vocifera* şi rezultatul ei.

VÓDĂ s. m. Titlu pe care şi-l adăugau domnii ţărilor româneşti după numele lor; domnitor; *p. ext.* principe, rege. ✧ Expr. *A nu-i păsa nici de vodă* = a nu se teme de nimeni. *A mînca (din) pita lui vodă* = a fi slujbaş la stat. — Slav (v. sl. [voje]voda).

VODEÁSĂ s. f. (Pop.) Soţia voievodului; doamnă, crăiasă. — Din **vodă** + suf. *-easă*.

VODEVÍL, *vodeviluri*, s. n. Comedie uşoară sau farsă (într-un act) în textul căreia sînt intercalate cuplete care se cîntă pe melodii cunoscute. — Fr. **vaudeville**.

VODEVILÍST, *vodevilişti*, s. m. Autor de vodeviluri. — Fr. **vaudevilliste**.

VODULEÁSĂ s. f. (Pop.) Vodeasă. — Din **vodă** + suf. *-ul-easă*.

VÓGĂ s. f. (Franţuzism) Faimă, trecere de care se bucură cineva sau ceva; modă. — Fr. **vogue** (<it. **voga**).

VOI[1] pron. pers. 2 pl. 1. (Ţine locul numelui persoanelor cărora li se adresează vorbitorul; are funcţie de subiect, adesea marcînd insistenţa asupra subiectului) *Voi braţele, jurînd, le-aţi pus Pe scut* (COŞBUC). 2. (La dativ, în forma *vouă, vă, v-, vi*) *Vouă, nu ştiu zău cum v-a mai intra cineva în voie* (CREANGĂ). ✧ (Cu valoare de pronume de politeţe, ţinînd locul pers. 2 sg.) *Venerabile domn... vi se va comunica un document* (CARAGIALE). ✧ (Cu valoare de pronume reflexiv) *Mîinile vi se vor înfrăţi* (DEŞLIU). ✦ (Cu valoare de dativ etic) *Acuşi vi-l măturăm de-aici* (CREANGĂ). 3. (La acuzativ, în forma *vă, v-*) *Unde v-aţi întîlnit?* (SADOVEANU). ✧ (Cu valoare de pronume de politeţe, ţinînd locul pers. 2 sg.) *Domnule preşedinte, vă rog, cerusem şi eu cuvîntul* (CARAGIALE). ✧ (Precedat de prepoziţii, în forma *voi*) *Eu vă am numai pe voi* (ISPIRESCU). 4. (La vocativ, de obicei însoţind alt vocativ) *Voi, meşteri zidari, Zece meşteri mari!* (ALECSANDRI). [Forme gramaticale: dat. *vouă, vă, v-, vi*; ac. *(pe) voi, vă*] — Lat. **vos**.

VOÍ[2], *voiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A fi hotărît, a fi decis să...; a avea de gînd să..., a intenţiona. ✦ Intranz. (La imperativ) A avea voinţă neclintită, a stărui într-o acţiune. 2. A fi de acord, a consimţi, a primi. [Prez. ind. şi: *voi*] — Lat. ***volere** (v. sl. **voliti**).

VOÍ[3], *voiuri*, s. n. (Rar) 1. Rînd de împletitură de papură sau de nuiele într-o leasă sau în pereţii unui pătul de păstrat porumb. 2. Fişie de pămînt (arabil).

VOIÁJ, *voiajuri*, s. n. Călătorie. — Fr. **voyage**.

VOIAJÁ, *voiajez*, vb. I. Intranz. A călători. — Fr. **voyager**.

VOIAJÁT, -Ă, *voiajaţi, -te*, adj. Care a călătorit mult. — V. *voiaja*.

VOIAJÓR, *voiajori*, s. m. 1. Călător. 2. Reprezentant al unei firme particulare, care vizitează diferite localităţi pentru a obţine comenzi de mărfuri. — După fr. **voyageur**.

VÓIE, *voi*, s. f. 1. Voinţă, vrere, intenţie. ✧ Loc. adv. *Cu voie* sau *cu voia cuiva* = intenţionat, din proprie iniţiativă. *Fără (de) voie* sau *fără voia mea (ta, sa)* = involuntar, neintenţionat. *Peste voia...* = împotriva voinţei cuiva. *De voie, de nevoie* sau *cu voie, fără voie* = vrînd-nevrînd. ✦ (Înv., în expr.) *Voie vegheată* = bunăvoinţă, *p. ext.* protecţie, favoare. 2. Dorinţă, plăcere, înclinaţie spre...; libertate (de a alege, de a opta); alegere. ✧ Loc. adv. *În* (rar *la*) *voie* sau *în toată voia* = în largul lui, nestingherit. *În voia cea bună* = fără nici o grijă, fără teama de a greşi. ✧ Expr. *Voia la dumneata ca la banul Ghica* = eşti liber să faci ce vrei. *A-i fi* (cuiva) *voia (să...)* = a dori, a-i plăcea (să...). *A face pe voia cuiva* sau *a-i face cuiva pe voie* (sau *voile*) = a satisface dorinţa, plăcerea cuiva. *A-i fi cuiva pe voie* sau *a fi pe voia cuiva* = a-i fi cuiva pe plac. *A împlini voia* (sau *voile*) *cuiva* = a îndeplini dorinţele sau poruncile cuiva. *A se lăsa* (sau *a umbla, a merge, a fi purtat*) *în voia cuiva* sau *a ceva* = a umbla, a se lăsa după dorinţa, după placul cuiva. *A fi la voia cuiva* = a fi la discreţia cuiva. 3. Poftă, dorinţă, chef. ✧ Expr. *A-i strica cuiva voia* = a indispune pe cineva. ✧ *Voie bună* (sau *rea*) = stare sufletească bună (sau rea). 4. Permisiune, încuviinţare, învoire. ✧ Loc. adv. *Cu voia (cuiva)* = cu aprobarea (cuiva). *Fără voie* sau *fără voia cuiva* = fără permisiune — Slav (v. sl. **volja**).

VOIEVÓD, *voievozi*, s. m. 1. Titlu dat domnilor Moldovei şi Munteniei; domn, vodă; *p. ext.* principe. 2. (Înv.) Comandant de oaste; căpitan. ✦ (În credinţa ortodoxă creştină) Căpetenie a cetelor

de îngeri. 3. Mai-marele unei cetăți, al unui ținut; guvernator; *p. ext.* boier de rang mare. ✦ Căpetenie a unei cete sau a unui sălaș de țigani. [Var.: voivód s. m.] — Slav (v. sl. vojevoda).

VOIEVODÁL, -Ă, *voievodali, -e,* adj. Care aparține voievozilor, privitor la voievozi. [Var.: **volvodál, -ă** adj.] — Din **voievod** + suf. *-al.*

VOIEVODÁT, *voievodate,* s. n. Ținut sau așezare condusă de un voievod. [Var.: **voivodát** s. n.] — Din **voievod** + suf. *-at.*

VOIEVODÉASĂ, *voievodese,* s. f. Soție de voievod. [Var.: **voivodeásă** s. f.] — Din **voievod** + suf. *-easă.*

VOÍNEA s. m. (Reg.) Logodnic; bărbat de curînd căsătorit.

VOINÍC[1], *voinici,* s. m. 1. Tînăr chipeș, curajos, viteaz, îndrăzneț. ✧ *Voinic de codru* sau *voinicul codrului* = haiduc. 2. Flăcău, fecior. 3. (Înv.) Soldat, ostaș. — Bg., sb. vojnik.

VOINÍC[2], -Ă, *voinici, -e,* adj. Bine făcut, robust, viguros. — Din **voinic[1].**

VOINICÁȘ, *voinicași,* s. m. Voinicel. — Din **voinic[1]** + suf. *-aș.*

VOINICEÁSCĂ s. f. 1. (Art.) Fel de a înota care constă în întinderea alternativă a brațelor în lături, fără a da din picioare. 2. Numele unui dans popular jucat de patru sau opt flăcăi și melodia după care se execută. — Din **voinicesc.**

VOINICÉL, *voinicei,* s. m. I. Diminutiv al lui *voinic[1].* II. (Bot.) 1. Plantă erbacee cu rizom puternic și cu flori albastre *(Anemone angulosa).* 2. Varga-ciobanului.

VOINICÉSC, -EÁSCĂ, *voinicești,* adj. 1. De voinic, vitejesc; *p. ext.* eroic, legendar. ✧ *Luptă voinicească* = luptă corp la corp, trîntă. ✦ Viguros, zdravăn. 2. De flăcău, de bărbat; bărbătesc. 3. (Înv.) Ostășesc. — Din **voinic[1]** + suf. *-esc.*

VOINICÉȘTE adv. Cu curaj, vitejește; cu vigoare. ✧ Expr. *A înota voinicește* = a înota voiniceasca. — Din **voinic[1]** + suf. *-ește.*

VOINICÍ, *voinicesc,* vb. IV. Intranz. 1. A face fapte vitejești. ✦ Refl. (Ir.) A face pe voinicul, a face pe grozavul. ✦ A haiduci. 2. (Înv.) A fi ostaș; a se război. — Din **voinic[1].**

VOINICÍCĂ, *voinicele,* s. f. Plantă erbacee cu flori galbene așezate în ciorchini la vîrful tulpinii *(Sisymbrium Loeselii).* — Din **voinic[1]** + suf. *-ică.*

VOINICÍE, *voinicii,* s. f. 1. Vitejie, curaj, îndrăzneală. ✦ Faptă vitejească. ✦ Haiducie. 2. Faptul de a fi voinic, robust, viguros; putere, vigoare. — Din **voinic[1]** + suf. *-ie.*

VOINICÍME, *voinicimi,* s. f. Mulțime de voinici. — Din **voinic[1]** + suf. *-ime.*

VOINICÍT s. n. Faptul de *a (se) voinici;* haiducie.

VOINICÓS, -OÁSĂ, *voinicoși, -oase,* adj. Bine făcut, voinic, puternic; mîndru. — Din **voinic[1]** + suf. *-os.*

VOINICÚȚ, -Ă, *voinicuți, -e,* s. m. și f. Diminutiv al lui *voinic[1].*

VÓINIU, *voinii,* s. m. (Reg.) Voinea.

VOÍNȚĂ, *voințe,* s. f. 1. Funcție psihică caracterizată prin orientarea conștientă a omului spre realizarea unui scop. 2. Ceea ce hotărăște cineva; hotărîre. ✦ Învoire, consimțămînt, permisiune. 3. Intenție, scop. 4. Dorință, poftă. — Din **voi[2]** + suf. *-ință.*

VOIÓS, -OÁSĂ, *voioși, -oase,* adj. Bucuros, vesel, bine dispus. — Din **voie** + suf. *-os.*

VOIOȘÍE, *voioșii,* s. f. Voie bună, veselie, bună dispoziție. — Din **voios** + suf. *-ie.*

VOÍRE, *voiri,* s. f. (Înv.) Voință. — V. *voi[2].*

VOÍT, -Ă, *voiți, -te,* adj. Realizat în mod intenționat; făcut după voie. — V. *voi[2].*

VOITÓR, -OÁRE, *voitori, -oare,* adj. (Înv., adesea substantivat) Care voiește, care dorește ceva. ✧ *Voitor-de-bine* (sau *-de-rău*) = care dorește binele (sau răul) cuiva. — Din **voi[2]** + suf. *-(i)tor.*

VOIVÓD s. m. v. **volévod.**

VOIVODÁL, -Ă adj. v. **volevodal.**

VOIVODÁT s. n. v. **voievodat.**

VOIVODEÁSĂ s. f. v. **volevodeasă.**

VOLÁN[1], *volane,* s. n. Fîșie de țesătură subțire sau de dantelă, încrețită sau plisată, care se aplică ca garnitură pe diferite obiecte de îmbrăcăminte femeiască. — Fr. **volant.**

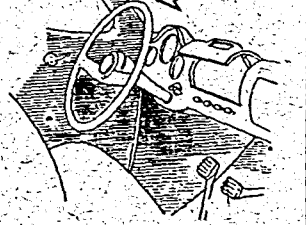

Volan

VOLÁN[2], *volane,* s. n. 1. Piesă din mecanismul unui autovehicul, cu ajutorul căreia se dă vehiculului direcția voită. 2. Piesă în formă de roată, cu ajutorul căreia se acționează un anumit mecanism al unei mașini. — Fr. **volant.**

VOLÁNT[1], *volanți,* s. m. 1. Piesă mare în formă de roată, de obicei foarte grea, montată pe arborele unor mașini; servește ca element de reglare a mișcării și de uniformizare a turației. 2. Piesă complexă din mecanismul mașinilor bătătoare în industria textilă, care printr-o învîrtire rapidă în interiorul unui înveliș, scarmănă bumbacul presat de valțul de alimentare. — Fr. **volant.**

VOLÁNT[2], -Ă, *volanți, -te,* adj. Desprins de o unitate, detașabil; mobil. ✧ *Foaie volantă* = foaie de hîrtie scrisă sau tipărită, care se difuzează în public ca manifest, ca afiș etc. *Echipă volantă* = echipă mobilă care se deplasează cu ușurință dintr-un loc de muncă în altul, după nevoie. *Bibliotecă volantă* = fond de cărți aparținînd unei biblioteci și împrumutat unei instituții pentru folosință temporară. — Fr. **volant.**

VOLATÍL, -Ă, *volatili, -e,* adj. (Despre diferite substanțe lichide) Care se evaporează cu ușurință la temperatura obișnuită. — Fr. **volatil** (lat. lit. **volatilis**).

VOLATILITÁTE, *volatilități,* s. f. Însușirea de a fi volatil. — După fr. **volatilité.**

VOLATILIZÁ, *volatilizez,* vb. I. Refl. A se evapora repede (la temperatura obișnuită). ✦ Fig. A dispărea fără urmă. — Fr. **volatiliser.**

VOLATILIZÁBIL, -Ă, *volatilizabili, -e,* adj. Volatil. — După fr. **volatilisable.**

VOLATILIZÁRE, *volatilizări,* s. f. Faptul de *a se volatiliza.*

VOLATILIZÁT, -Ă, *volatilizați, -te,* adj. Prefăcut în vapori. — V. *volatiliza.*

VOLĂNAȘ, *volănașe,* s. n. Diminutiv al lui *volan[1].*

Volbură

VÓLBURĂ, *volburi,* s. f. I. 1. Furtună; vînt cu vîrtejuri; vîrtej. ✦ Trîmbă (de zăpadă, de nisip), sul, învolburare. ✦ Fig. Tulburare, învălmășeală; gălăgie. 2. Vîrtej de apă; viltoare, bulboană. II. Plantă erbacee agățătoare cu tulpina subțire, cu flori albe sau roz care au corola în formă de pîlnie *(Convolvulus arvensis);* rochița-rîndunelei. [Var.: **hólbură, bólbură** s. f.] — Lat. *volvula (< volvere).*

VOLBURÓS, -OÁSĂ, *volburoși, -oase,* adj. Răsucit ca volbura; învîrtejit. — Din **volbură** + suf. *-os.*

VÓLEI s. n. Joc sportiv practicat de două echipe adverse de cîte șase jucători, care aruncă o minge specială peste o plasă întinsă sus, în mijlocul terenului. [Var.: **vólei-bal** s. n.] — Engl. **volley** [-ball].

VÓLEI-BAL s. n. v. **volei.**

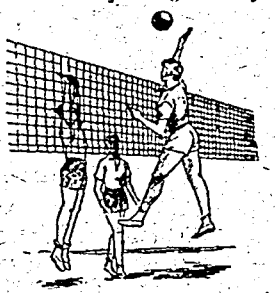

Volei

VOLEIBALÍST, -Ă, *voleibaliști, -ste,* s. m. și f. Jucător de volei. — Din **volei-bal** + suf. *-ist.*

VOLINTÍR[1] s. m. v. **voluntar[1].**

VOLINTÍR[2], *volintiri,* s. m. (Înv.) Soldat angajat de bunăvoie în cetele lui Ipsilante, în perioada zaverei. — Rus **volantĕr,** bg. **volontir** (< fr.).

VOLINTIRÁȘ, *volintirași,* s. m. Diminutiv al lui *volintir[2].*

VOLINTIRÉSC, -EÁSCĂ, *volintirești,* adj. De volintir[2]. — Din **volintir[2]** + suf. *-esc.*

VOLINTIRÉȘTE adv. Ca volintirii[2]. — Din **volintir[2]** + suf. *-ește.*

VOLINTIRÓI, *volintiroi,* s. m. (Înv.) Augmentativ al lui *volintir[2].*

VOLITÍV, -Ă, *volitivi, -e,* adj. Volițional. — Fr. **volitif.**

VOLIȚIONÁL, -Ă, *voliționali, -e,* adj. Care se referă la voință, care este determinat de voință. — După fr. **volitionnel.**

VÓLNIC, -Ă, *volnici, -e,* adj. (Înv. și arh.) 1. Liber; independent, autonom. 2. Care se impune cu sila, arbitrar. — Slav (v. sl. vollĭnŭ).

VOLNICÉȘTE adv. (Înv.) În mod liber, de bunăvoie. — Din **volnic** + suf. *-ește.*

VOLNICÍ, *volnicesc,* vb. IV. (Înv.) 1. Tranz. A lăsa liber, în voia lui; a elibera. 2. Tranz. A îndreptăți; a împuternici, a îngădui. 3. Refl. A se strădui, a-și da silința. — Din **volnic.**

Voloc

VOLNICÍE, *volnicii,* s. f. (Înv. și arh.) 1. Libertate, neatîrnare, independență, autonomie. 2. Autorizație, încuviințare; (concr.) act scris prin care se acordă un drept, o autorizație. — Din **volnic** + suf. *-ie.*

VOLNICÍT, -Ă, *volniciți, -te,* adj. (Înv.) Lăsat liber; eliberat. — V. *volnici.*

VOLÓC, *voloace,* s. n. Plasă de pescuit în apele mari, prevăzută la cele două capete cu cîte un băț gros, ceea ce permite pescarului să o întindă în apă. [Var.: **vológ** s. n.] — Rus **volok.**

VOLOCÉL, *volocele,* s. n. Diminutiv al lui *voloc.*

VOLÓG s. n. v. **voloc.**

VOLONTÍR s. m. v. **voluntar[1].**

VOLT, *volți,* s. m. (Fiz.) Unitate de măsură a tensiunii electrice, a tensiunii electromotoare și a diferenței de potențial. ◇ *Volt pe metru* = unitate de măsură a intensității cîmpului electric. — Fr. **volt** (< it.).

VOLTÁIC, -Ă, *voltaici, -e,* adj. Care se referă la pilele electrice ale lui Volta. *Pilă voltaică.* — Fr. **voltaïque.**

VOLTÁJ s. n. Tensiune electrică măsurată în volți. — Fr. **voltage.**

VOLTAMPERMÉTRU, *voltampermetre,* s. n. Instrument de măsură indicator, care cuprinde un voltmetru și un ampermetru într-o cutie comună. ✦ Instrument de măsură indicator care poate fi folosit succesiv ca voltmetru și ca ampermetru. — Fr. **voltampèrmètre.**

VÓLTĂ, *volte,* s. f. 1. Mișcare în formă de cerc sau de arc de cerc. ✦ Fig. Schimbare (bruscă) în atitudine, trecere subită de la o concepție la alta. ✦ (Scrimă) Mișcare făcută pentru a evita loviturile adversarului. 2. Manevră făcută de o navă cu pînze pentru schimbarea bordului din care primește vîntul. ◇ *Volta-n vînt* = manevră pentru schimbarea direcției unei nave împotriva vîntului. *Volta sub vînt* = manevră pentru schimbarea direcției în sensul vîntului. — Fr. **volte** (it. **volta**).

VOLTÍJĂ, *voltije,* s. f. (Franțuzism) Încălecare din fuga calului, fără ajutorul scărilor; călărie în picioare, pe șa. — Fr. **voltige.**

VOLTMÉTRU, *voltmetre,* s. n. Instrument folosit la măsurarea tensiunii electrice și a tensiunii electromotoare. — Fr. **voltmètre.**

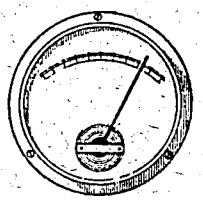

Voltmetru

VOLUBIL, -Ă, *volubili, -e,* adj. 1. Care are ușurință și rapiditate în vorbire, care dispune de un debit bogat, curgător și rapid; (despre manifestări ale oamenilor) mobil; prompt; spontan. 2. (Despre unele plante) Care își înfășoară tulpina mlădioasă în jurul unui arac, al unei sfori etc. — Fr. **volubile** (lat. lit. **volubilis**).

VOLUBILITÁTE s. f. Ușurința de a vorbi mult și repede. ✦ Locvacitate. ✦ Spontaneitate; promptitudine. — Fr. **volubilité** (lat. lit. **volubilitas, -atis**).

VOLÚM, *volume,* s. n. I. 1. Spațiu pe care îl ocupă un corp. ✦ Extensiune în spațiu, mărime a unui corp din punctul de vedere al celor trei dimensiuni. 2. Masă de apă debitată de o fîntînă, de un izvor, un rîu, un fluviu. 3. Cantitate de bunuri economice; proporțiile unei activități. 4. Forță, amploare a sunetelor emise de o voce sau produse de un instrument muzical. ✦ Nivel de intensitate sonoră al semnalelor auditive în transmisiile de radio. II. Carte (legată sau broșată); tom. [Pl. și: (înv.) *volumuri*] — Fr. **volume** (lat. lit. **volumen, -inis**).

VOLUMÁȘ, *volumaș,* s. n. Diminutiv al lui *volum* (II).

VOLUMÉTRIC, -Ă, *volumetrici, -e,* adj. Care se referă la determinarea volumului (I). ◇ *Analiză volumetrică* = analiză pentru determinarea volumului unei soluții titrate. — Fr. **volumétrique.**

VOLUMINÓS, -OÁSĂ, *voluminoși, -oase,* adj. 1. (Despre obiecte) Care ocupă mult loc, cu volum mare; gros, cuprinzător, mare; întins. ✦ (Despre persoane) Corpolent, gras, trupeș, mătăhălos. 2. (Despre cărți, dosare etc.) Care are file multe. — Fr. **volumineux** (lat. lit. **voluminosus**).

VOLUNTÁR[1], *voluntari,* s. m. Persoană care intră în armată din proprie dorință spre a face serviciul militar (înainte de a fi împlinit vîrsta cerută); *p. ext.* persoană care ia parte la o campanie militară din proprie inițiativă. ✦ Persoană care se oferă să facă un serviciu de bunăvoie și dezinteresat. [Var.: (înv.) **volintîr, volontîr** s. m.] — Fr. **volontaire** (lat. lit. **voluntarius**).

VOLUNTÁR[2], *-Ă, voluntari, -e,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) 1. Care acționează de bunăvoie, din proprie inițiativă, nesilit de nimeni, în mod conștient; (despre acțiuni) care se face de bunăvoie. ◇ *Act voluntar* = acțiune săvîrșită de cineva în mod conștient, voit. 2. Care exprimă voință. 3. Care își impune voința; autoritar. — Fr. **volontaire** (lat. lit. **voluntarius**).

VOLUNTARIÁT s. n. Angajare în armată ca voluntar; durată a serviciului militar pe care îl face cineva ca voluntar. — Fr. **volontariat.**

VOLUNTARÍSM s. n. Curent filozofic idealist-subiectivist care neagă legile obiective ale naturii și necesitatea lor în societate și atribuie voinței o importanță primordială, hotărîtoare. — Fr. **volontarisme.**

VOLUNTARÍST, -Ă, *voluntariști, -ste,* adj. Care aparține voluntarismului, privitor la voluntarism. — Fr. **volontariste.**

VOLUPTÁTE s. f. 1. Plăcere mare a simțurilor. 2. Desfătare sufletească; încîntare. — Fr. **volupté** (lat. lit. **voluptas, -atis**).

VOLUPTÓS, -OÁSĂ, *voluptoși, -oase,* adj. Care inspiră sau produce voluptate, plin de voluptate; care exprimă voluptate. [Var.: **voluptuós, -oásă** adj.] — Fr. **voluptueux** (lat. lit. **voluptosus**).

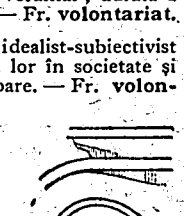

Volută

VOLUPTUÓS, -OÁSĂ adj. v. **voluptos.**

VOLÚTĂ, *volute,* s. f. (Arhit.) Ornament în formă de spirală, folosit la capitelurile coloanelor ionice; orice fel de ornament în spirală. — Fr. **volute** (it. **voluta**)

VOMÁ, *vomez,* vb. I. Tranz. A vărsa (I 3). — Lat. **vomere.**

VOMÁRE s. f. Faptul de *a voma.*

VOMÁT, -Ă, *vomați, -te,* adj. Dat afară pe gură, debordat. — V. *voma.*

VOMÉR, *vomere,* s. n. Osul care desparte nările. — Fr. **vomer.**

VÓMICĂ adj. f. (În expr.) *Nucă vomică* = sămînțele unui arbore *(Strychnos nux vomica)* răspîndit în zona tropicală, din care se extrag substanțe utilizate în industria farmaceutică și chimică. — Fr. **vomique.**

VOMITÁ, *vomit,* vb. I. Tranz. A vărsa (I 3). — Lat. lit. **vomitare.**

VOMITÁRE, *vomitări,* s. f. Faptul de *a vomita.*

VOMITÍV, -Ă, *vomitivi, -e,* adj. Care provoacă vomitări. ✦ (Substantivat, n.) Medicament care are proprietatea de a provoca vomitări. — Fr. **vomitif.**

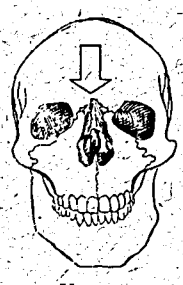

Vomer

VONICÉR, *voniceri,* s. m. Arbust cu ramurile în patru muchii și cu flori albe-verzui *(Evonymus europaea).*

VOPAIȚĂ s. f. v. **văpaiță.**

VOPSEÁ, *vopsele,* s. f. 1. Materie colorantă obținută prin suspensia unui pigment într-un lichid, folosită la colorarea diferitelor obiecte. ✦ Culoare folosită în pictură. 2. (Înv.) Culoare (1); nuanță. [Var.: **văpseá, văpseálă** s. f.] — Postverbal al lui **vopsi.**

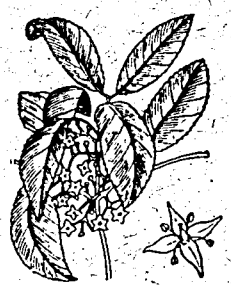

Vonicer

VOPSÍ, *vopsesc,* vb. IV. 1. Tranz. A colora un obiect, acoperindu-i suprafața cu un strat de vopsea sau muindu-l într-o soluție colorată și lăsîndu-l să se îmbibe; a colora un lichid punînd într-însul o substanță colorantă. 2. Tranz. și refl. A (se) stropi; a (se) păta; a (se) mînji. 3. (Refl.) A se farda; (înv.) a se sulemeni. [Var.: **văpsí** vb. IV] — Bg. **vapsam** (<gr.).

VOPSÍRE, *vopsiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) vopsi* și rezultatul ei.

VOPSÍT[1] s. n. Vopsire. — V. *vopsi.*

VOPSÍT[2], *-Ă, vopsiți, -te,* adj. Dat cu vopsea, colorat prin vopsire; boit. — V. *vopsi.*

VOPSITÓR, *vopsitori,* s. m. 1. Persoană care se ocupă cu vopsitul; boiangiu. 2. (Reg.) Zugrav. — Din **vopsi** + suf. *-(i)tor.*

VOPSITORÍE, (2) *vopsitorii,* s. f. 1. Meseria vopsitorului. 2. Prăvălie sau atelier unde se exercită această meserie; boiangerie (2). — Din **vopsitor** + suf. *-ie.*

VORÁCE, *voraci, -e,* adj. Care mănîncă cu lăcomie, mîncăcios; lacom. — Fr. **vorace** (lat. lit. **vorax, -acis**).

VORACITÁTE s. f. Poftă de mîncare foarte mare; lăcomie. — Fr. **voracité** (lat. lit. **voracitas, -atis**).

VORBĂR, -Ă, *vorbari, -e,* adj. (Reg.) Vorbăreț. — Din **vorbă** + suf. *-ar.*

VORBĂREȚ, -Ă, *vorbărești, -e,* adj. 1. Vorbăreț. 2. Fig. Expresiv, elocvent. *Numai ochiul e vorbăreț, iară limba lor e mută* (EMINESCU). — Din **vorbi** + suf. *-areț.*

VÓRBĂ, *vorbe,* s. f. 1. Cuvînt. *O limbă... amestecată cu vorbe românești și franțuzești* (BART). 2. Gînd, idee exprimată prin cuvinte; spusă, zisă. ◇ Expr. *Auzi vorbă!* = ce spui! se poate? *Ce vorbă!* = într-adevăr, fără îndoială. *A avea o vorbă cu cineva* = a avea ceva de discutat cu cineva. *Cu vorba că...* = zicînd că.../, sub pretext că... 3. Expunere, istorisire. ◇ Expr. *Lasă vorba!* sau (eliptic) *vorba!* = tăcere! nici un cuvînt! *Ce mai (atîta) vorbă?* = ce să mai lungim discuția? *A (nu) da* (cuiva) *pas la vorbă* = a (nu) lăsa cuiva posibilitatea să vorbească. 4. Convorbire, conversație, discuție. *Vorbă multă* (sau *lungă*) *sărăcia omului.* ◇ Loc. adv. *Fără multă vorbă* = fără a crîcni. *Din vorbă în vorbă* = din una în alta, luîndu-se cu vorba. ◇ Expr. *A fi vorba de...* (sau *despre..., să...*) = a fi în discuție, a forma obiectul discuției..., a se vorbi de... *A-și face de vorbă cu cineva* = a găsi prilej de discuție cu cineva. *A avea de vorbă* (cu cineva) = a avea de discutat, de aranjat ceva (cu cineva). *Fie vorba între noi!* = ceea ce spun aici să rămînă între noi, să nu afle nimeni. *Nici vorbă* = a) negreșit, desigur; b) nici pomeneală. *Nu-i vorbă* (sau *mai e vorbă?*) = fără îndoială, firește. *Vorbă să fie!* = nici pomeneală. ✦ Neînțelegere, ceartă. *Multă vorbă s-a făcut între tata și mama pentru mine* (CREANGĂ). 5. Mod, fel de a vorbi. *Vorba dulce mult aduce.* ◇ Expr. *Dacă ți-i vorba de-așa* sau *dacă așa ți-i vorba* = dacă așa stau lucrurile. 6. Zicătoare, zicală, proverb, expresie. ◇ Expr. *Vorba ceea,* expresie stereotipă folosită în povestire pentru a introduce o zicală, un proverb, cuvintele spuse de cineva etc. 7. Îndemn, sfat, învățătură. *Îi era ciudă cum de să calce vorba tatălui său* (ISPIRESCU). ✦ Părere, convingere, hotărîre. *Statornic... în vorbele lui* (ISPIRESCU). 8. Promisiune; angajament. ✦ Cuvînt dat, asigurare. *Vorba unui prieten e mai sfîntă ca orice hîrtoagă* (REBREANU). ◇ Expr. *Vorba-i vorbă* = cuvîntul dat este respectat. *A zice vorbă mare* = a se angaja solemn. 9. Înțelegere, învoială. ◇ Loc. adv. *Din două vorbe* sau (rar) *dintr-o vorbă* = fără multă tîrguială, repede. ◇ Expr. *A avea vorbă* = a avea discuție, ceartă. (Pop.) *A face vorba* (sau *vorbele*) = a peți. *A-i face* (cuiva) *vorbă cu cineva* = a mijloci o întîlnire între un băiat și o fată (în vederea căsătoriei). *A fi în vorbă* = a fi în tratative pentru încheierea unei căsătorii, a unei afaceri etc. 10. Zvon; veste, știre. ◇ Expr. *A se face vorbă* = a se răspîndi o știre, un zvon. *A spune* (cuiva) *două vorbe* = a comunica ceva cuiva. *A lăsa vorbă* = a lăsa o

dispoziție, a anunța ceva înainte de a pleca undeva. *(Așa) umblă vorba* = (așa) se vorbește. ✦ Bîrfeală, clevetire; calomnie. 11. Grai, limbă. *Străin la vorbă și la port, Lucești fără de viață* (EMINESCU).

VORBĂ-LUNGĂ s. m. invar. Flecar, palavragiu. — Din **vorbă** + **lungă**.

VORBĂRÉȚ, -EAȚĂ, *vorbărești, -e,* adj. (Adesea substantivat) Căruia îi place să vorbească mult; guraliv, limbut. — Din **vorbi** + suf. *-ărеț.*

VORBĂRÍE s. f. Palavrageală, trăncăneală, sporovăială. — Din **vorbă** + suf. *-ărie.*

VORBÍ, *vorbesc,* vb. IV. 1. Intranz. A avea facultatea de a articula cuvinte; a exprima prin cuvinte gînduri, sentimente, intenții; a spune, a zice. ◇ Expr. *A vorbi în barbă* = a vorbi încet, mormăit. *A vorbi cu gura altuia* = a vorbi fără convingere, șovăielnic. ✦ Tranz. A rosti cuvinte. ◇ Expr. *A vorbi pe cineva (de rău)* = a bîrfi pe cineva. *A vorbi vrute și nevrute* (sau *verzi și uscate* sau *cîte-n lună și în stele)* = a flecări, a sporovăi. ◇ Refl. impers. *Nu li s-a întîmplat să audă măcar vorbindu-se vreodată despre aceasta* (CREANGĂ). ✦ A se adresa cuiva. *Îi vorbesc și nu-mi răspunde* (COȘBUC). ✦ A se exprima în limba unui anumit popor. ✦ A-și spune cuvîntul, a-și exprima voința. ✦ Fig. A face dovadă, a adeveri, a confirma. *O imensă cantitate de fapte, care toate vorbesc în același sens* (GHEREA). ✦ Fig. A pleda în favoarea cuiva. *Toată cariera ta vorbește pentru tine* (C. PETRESCU). 2. Intranz. și tranz. A discuta; a comenta. *Nici ei nu știau ce vorbesc* (ISPIRESCU). 3. Refl. și intranz. A se sfătui; a se învoi. 4. Intranz. A face o expunere; a ține un discurs. — Din **vorbă**.

VORBÍRE, *vorbiri,* s. f. 1. Acțiunea de *a vorbi* și rezultatul ei. ✦ Limbaj. *Vorbirea articulată s-a născut în procesul muncii.* 2. Limbă, grai. *Cronicarii și alți autori moldoveni se lăsau influențați... de vorbirea muntenească* (IORDAN). 3. (Înv.) Cuvînt; mențiune.

VORBIȘOÁRĂ, *vorbișoare,* s. f. (Pop.) Vorbuliță. — Din **vorbă** + suf. *-iș-oară.*

VORBÍT[1] s. n. Vorbire. — V. *vorbi.*

VORBÍT[2]**, -Ă,** *vorbiți, -te,* adj. Rostit, exprimat, spus; *p. ext.* oral. ◇ *Limba vorbită* = limba întrebuințată obișnuit în viu grai, limba uzuală. — V. *vorbi.*

VORBITÓR[1]**,** *vorbitoare,* s. n. Cameră specială, destinată întrevederilor dintre o persoană aflată într-un internat, într-un cămin etc. și cineva venit din afară. — Din **vorbi** + suf. *-(i)tor* (după fr. *parloir).*

VORBITÓR[2]**, -OÁRE,** *vorbitori, -oare,* adj., s. m. și f. I. Adj. 1. Care vorbește; care folosește limbajul articulat. ✦ Care vorbește plăcut; vorbăreț, comunicativ. 2. Evident, edificator. II. S. m. și f. 1. Persoană care vorbește, care folosește limbajul articulat. ✦ Persoană care povestește, care discută cu alții. 2. Orator, conferențiar. — Din **vorbi** + suf. *-(i)tor.*

VORBULÍȚĂ, *vorbulițe,* s. f. Diminutiv al lui *vorbă* (1).

VORBUȘOÁRĂ, *vorbușoare,* s. f. (Pop.) Vorbuliță. — Din **vorbă** + suf. *-uș-oară.*

VORBÚȚĂ, *vorbuțe,* s. f. (Reg.) Vorbuliță. — Din **vorbă** + suf. *-uță.*

VÓRNIC, *vornici,* s. m. 1. (Înv.) Mare demnitar la curtea domnească, însărcinat cu supravegherea curții, cu conducerea treburilor interne, avînd și atribuții judecătorești. ◇ *Mare vornic* (sau *vornic mare)* = cel dintîi boier din divan, avînd sarcina de cîrmuitor și înalt judecător al curții domnești și al întregii țări. *Vornic de Țara de Jos* (sau *de Sus)* = demnitar a cărui autoritate se întindea asupra unei jumătăți din țara Moldovei. 2. (Înv.) Primar al unui sat sau al unui tîrg. ✦ Funcționar în administrația comunelor rurale, însărcinat cu distribuirea corespondenței, convocarea sătenilor la adunări, anunțarea știrilor etc.; crainic, pristav. 3. Vornicel (3). — Slav (v. sl. *dvorĭnikŭ*).

VORNICEÁSĂ, *vornicese,* s. f. 1. (Înv.) Soția vornicului. 2. Prietena cea mai apropiată a miresei, avînd diverse atribuții cu ocazia ceremonialului nunții; drușcă. — Din **vornic** + suf. *-easă.*

VORNICÉL, *vornicei,* s. m. 1. (Înv.) Slujbaș subaltern al vornicului, însărcinat cu judecarea pricinilor mai mici de prin județe și sate. 2. (Înv.) Vornic (2). 3. Flăcău însărcinat cu poftirea și cinstirea oaspeților la nunțile țărănești, cu anunțarea darurilor și cu rostirea orației de nuntă. — Din **vornic** + suf. *-el.*

VORNICÍ, *vornicesc,* vb. IV. 1. Intranz. (Înv.) A îndeplini funcția de vornic. 2. (Pop.) Tranz. A anunța la nuntă darurile primite de miri. — Din **vornic.**

VORNICÍE s. f. (Înv.) 1. Demnitate, rang, funcție de vornic. ✦ Localul în care vornicul își exercita funcția. 2. Funcția de primar la sat. ✦ Localul primăriei. — Din **vornic** + suf. *-ie.*

VORNICÍȚĂ, *vornicițe,* s. f. 1. (Înv.) Vorniceasă (1). 2. Vorniceasă (2). — Din **vornic** + suf. *-iță.*

VOROAVĂ, *voroave,* s. f. (Înv. și reg.) 1. Cuvînt, vorbă. 2. Discuție, convorbire. 3. Cuvîntare, discurs. — Postverbal al lui **vorovi.**

VOROVÍ, *vorovesc,* vb. IV. Intranz. și tranz. (Înv. și reg.) A vorbi. — Comp. ucr. **hovoryty.**

VOROVÍRE s. f. (Înv. și reg.) Acțiunea de *a vorovi.*

VOSCREÁSNĂ, *voscresne,* s. f. Cîntare bisericească la utrenie avînd ca temă învierea lui Hristos. — Comp. rus **voskresenije.**

VOST, VOÁSTĂ adj. pos. v. **vostru.**

VÓSTRU, VOÁSTRĂ, *voștri, voastre,* adj. pos. (Precedat de art. «al», «a», «ai», «ale», cînd are valoare pronominală propriu-zisă, cînd precedă substantivul sau cînd cuvîntul precedent nu are articol enclitic) 1. (Arată posesiunea; la sg. indică posesorul multiplu și obiectul posedat unic, la pl. indică atît posesorul cît și obiectul posedat multiplu) Care aparține persoanei căreia i se adresează cineva și grupului din care face parte aceasta; care este legat printr-o relație de proprietate cu persoana căreia i se adresează cineva și cu grupul din care face parte aceasta. *Pînă într-un an ați putea să aveți un chiojc al vostru* (PAS). *Voi revedeți cîmpia iară Și cuiburile voastre-n crîng* (COȘBUC). ✦ (Pronominal; adesea eliptic) Ceea ce posedă persoanele cărora li se adresează cineva (împreună cu grupul din care fac parte acestea). *Rămîneți cu ce aveți. Nu vă mai pot da într-adaos decît o inimă ușoară, ca să vă bucurați cu al vostru* (SADOVEANU). 2. (Arată apartenența la un grup) Din care face parte persoana căreia i se adresează cineva, la care aparține ea. *Colectivul vostru a muncit temeinic.* 3. Care se află în relații de rudenie, prietenie, vecinătate etc. cu persoana căreia i se adresează cineva și cu grupul din care face parte aceasta. *A sosit prietenul vostru.* ▭ *Departe de ai voștri* (NEGRUZZI). 4. Care ține de persoana căreia i se adresează cineva și de grupul din care face parte această persoană. *Cu străjuirea voastră era vai de pielea noastră* (CREANGĂ). ✦ (Pronominal, n. pl.) Treburi, ocupații. *Vă vedeați mai departe de ale voastre* (PAS). 5. (Urmînd după un termen de reverență) *Luminăția voastră!* 6. (După prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care cer genitivul) *Pe voi contra voastră la luptă ei vă mîn* (EMINESCU). [Var.: (reg.) **vost,** voástă adj. pos.] — Lat. *voster* (= *vester).*

VOT, *voturi,* s. n. Exprimarea opiniei cetățenilor unui stat în legătură cu alegerea reprezentanților lor în organele de conducere; opinie exprimată de membrii unei adunări constituite în legătură cu o candidatură, cu o propunere sau cu o hotărîre; adeziune dată în acest scop. ◇ *Vot de blam* = sancțiune prin care o colectivitate își manifestă, prin vot, dezaprobarea față de o acțiune, de o atitudine etc. a unui membru al ei. — Fr. *vote* (<engl.).

VOTÁ, *votez,* vb. I. Intranz. A-și exprima prin vot părerea asupra unei candidaturi, a unei hotăriri, a unei propuneri etc. ✦ Tranz. A alege pe cineva prin vot, a da cuiva votul. — Fr. *voter.*

VOTÁRE, *votări,* s. f. Acțiunea de *a vota* și rezultatul ei.

VOTAȚIE, *votații,* s. f. (Înv.) Votare. — Fr. *votation.*

VÓTCĂ, *votci,* s. f. Rachiu foarte tare, făcut din cereale sau din fructe. [Var.: vútcă s. f.] — Rus *vodka.*

VOTÍV, -Ă, *votivi, -e,* adj. (Despre inscripții) Care exprimă o făgăduință solemnă (față de divinitate); hărăzit, închinat divinității. — Fr. *votif* (lat. lit. *votivus).*

VOTRÍ, *votresc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A peți. — Din **votru.**

VOTRÍE, *votrii,* s. f. (Înv.) Îndeletnicire de votru, faptă a votrului. — Din **votru** + suf. *-ie.*

VÓTRU, VOÁTRĂ, *votri, voatre,* s. m. și f. 1. (Reg.) Persoană care mijlocește o căsătorie. 2. (Înv.) Codoș, proxenet. — Comp. v. sl. **vŭtĭr, votrĭ.**

VÓTUM s. n. (Latinism) Vot. — Lat. lit. **votum.**

VOZGLÁS, *vozglasuri,* s. n. Pasaj final al unei ectenii, cîntat de preot cu glas tare. — Slav (v. sl. *vŭzglasŭ*).

VOZGLAȘÉNIE, *vozglașenii,* s. f. (Bis.) Vozglas. — Slav (v. sl. *vŭzglašenije*).

VOZÍ, *vozăsc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A îngrămădi.

VRÁBIE, *vrăbii,* s. f. Pasăre mică cu penele cenușii împestrițate cu negru, cu ciocul scurt, conic *(Passer domesticus).* ◇ Expr. *A avea minte de vrabie,* se spune despre o persoană lipsită de judecată. *Vrabia-i tot pui (și ea moare de bătrînă),* se spune despre o persoană care pare mai tînără decît este. — Slav (v. sl. *vrabiĭ*).

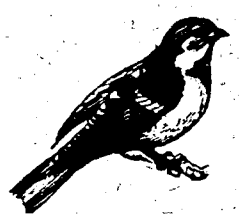

Vrabie

VRAC, *vracuri,* s. n. Nume dat anumitor materiale pulverulente, granulare sau alcătuite din bucăți, transportate ori depozitate neambalate.

VRÁCE s. f. (Înv.) Vrăciță. — Din **vraci.**

VRACI, *vraci,* s. m. (Pop.) 1. Doctor. 2. Vrăjitor. — Slav (v. sl. *vrač*).

VRAF, *vrafuri,* s. n. Teanc. ✦ Grămadă, maldăr. [Var.: **vrav** s. n.] — Slav (v. sl. *vrahŭ*).

VRĂIȘTE s. f. Voie nestingherită, libertate (care duce la dezordine); neorînduială, harababură. ✦ (Adjectival) Aflat în dezordine, în neorînduială; fără stăpîn; (despre uși, ferestre) larg deschis; în lături. ◇ (Adverbial) *Lucruri aruncate-vraiște.*

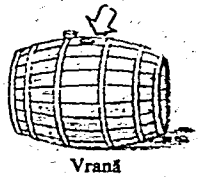

Vrană

VRĂJĂ, *vrăji,* s. f. 1. (În basme și în superstiții) Acțiunea de a vrăji și rezultatul ei; farmec; transformare miraculoasă a lucrurilor; mijloace magice întrebuințate pentru aceasta; farmec; vrăjitorie. ✦ Descîntec. 2. Atmosferă de încîntare, de farmec. ◇ Loc. adj. (Rar) *În vrajă* = care este vrăjit, care încîntă. — Slav (v. sl. *vraža*).

VRĂJBĂ, *vrajbe,* s. f. Dușmănie, ură, vrăjmășie, ceartă. — Slav (v. sl. *vražĭda*).

VRĂMIȚĂ s. f. v. **vraniță.**

VRÁNĂ, *vrane,* s. f. 1. Gaură rotundă sau dreptunghiulară făcută la butoaiele înfundate, pentru a putea introduce sau scoate vinul, mărăturile etc. 2. Parte a morii prin care curge făina. — Bg. **vrana.**

VRANIȚĂ, *vraniță*, s. f. (Reg.) Poartă de scînduri sau de nuiele împletite. [Var.: **vrámiță** s. f.] — Sb. **vratnice** (pl.).

VRAV s. n. v. **vraf**.

VRĂBĚTE, *vrăbeți*, s. m. Vrabie. [Var.: **vrăbéț** s. m.] — Bg. **vrabec**, sb. **vrabac**.

VRĂBÉȚ s. m. v. **vrăbete**.

VRĂBIÉR, *vrăbieri*, s. m. Persoană care prinde vrăbii; (ir.) vînător prost (care vînează numai vrăbii). — Din **vrabie** + suf. *-ar*.

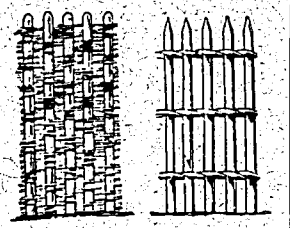

Vraniță

VRĂBIOÁRĂ, *vrăbioare*, s. f. 1. Vrăbiuță. 2. Bucată de carne de vită din regiunea rinichilor; friptură preparată din această carne. — Din **vrabie** + suf. *-oară*.

VRĂBIÓI, *vrăbioi*, s. m. Bărbățușul vrăbiei; vrabie mai mare. — Din **vrabie** + suf. *-oi*.

VRĂBIÚȚĂ, *vrăbiuțe*, s. f. Diminutiv al lui *vrabie*.

VRĂCÍȚĂ, *vrăcițe*, s. f. (Înv. și arh.) Doftoroaie, vrăjitoare. — Din **vraci** + suf. *-iță*.

VRĂFUÍ, *vrăfuiesc*, vb. IV. Tranz. A arunca claie peste grămadă; a răvăși, a împrăștia. [Var.: **vrăvuí** vb. IV] — Din **vraf**.

VRĂJÁR, *vrăjari*, s. m. (Reg.) Prăjină, drac. — Din **vrej** + suf. *-ar*.

VRĂJÍ, *vrăjesc*, vb. IV. 1. Intranz. (În basme și în superstiții) A face vrăji. ◇ Expr. (Împers.) *A fi vrăjit* = a fi scris, ursit, predestinat. 2. Tranz. A transforma în mod miraculos lucrurile înconjurătoare. 3. Tranz. Fig. A încînta, a fermeca (1). — Slav (v. sl. **vražiti**).

VRĂJÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a vrăji* și rezultatul ei.

VRĂJÍT, -Ă, *vrăjiți, -te*, adj. 1. (În basme și în superstiții) Aflat sub puterea unei vrăji; fermecat. 2. Fig. Plin de farmec; încîntător, fermecător. — V. *vrăji*.

VRĂJITÓR, -OÁRE, *vrăjitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care face vrăji. — Din **vrăji** + suf. *-(i)tor*.

VRĂJITOREÁSĂ, *vrăjitorese*, s. f. Vrăjitoare. — Din **vrăjitor** + suf. *-easă*.

VRĂJITORÉSC, -EÁSCĂ, *vrăjitorești*, adj. De vrăjitor; al vrăjitorului; care vrăjește. — Din **vrăjitor** + suf. *-esc*.

VRĂJITORÍE, *vrăjitorii*, s. f. Faptul de a face vrăji; îndeletnicirea vrăjitorului. — Din **vrăjitor** + suf. *-ie*.

VRĂJITÚRĂ, *vrăjituri*, s. f. (Pop.) Vrăjitorie; vrajă (1). — Din **vrăji** + suf. *-(i)tură*.

VRĂJMÁȘ, -Ă, *vrăjmași, -e*, s. m. și f., adj. 1. S. m. și f. Dușman; inamic. 2. Adj. (Despre oameni) Dușmănos. ✦ Rău, crud, hain. ✦ (Despre locuri, vreme etc.) Primejdios, potrivnic; cumplit, grozav. *Vreme vrăjmașă.* ▭ *O bătălie vrăjmașă de două ceasuri* (GORJAN). [Var.: **vrășmáș, -ă** adj., s. m. și f.] — V. *vrajbă*.

VRĂJMĂȘÉSC, -EÁSCĂ, *vrăjmășești*, adj. Vrăjmaș; al vrăjmașului. — Din **vrăjmaș** + suf. *-esc*.

VRĂJMĂȘÉȘTE adv. (Înv.) Cu vrăjmășie; dușmănos. — Din **vrăjmaș** + suf. *-ește*.

VRĂJMĂȘÍ, *vrăjmășesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) dușmăni. — Din **vrăjmaș**.

VRĂJMĂȘÍE, *vrăjmășii*, s. f. Dușmănie, ură. — Din **vrăjmaș** + suf. *-ie*.

VRĂJMĂȘÓS, -OÁSĂ, *vrăjmășoși, -oase*, adj. (Rar) Dușmănos; plin de ură, pizmaș. — Din **vrăjmaș** + suf. *-os*.

VRĂȘMÁȘ, -Ă adj., s. m. și f. v. **vrăjmaș**.

VRĂVUÍ vb. IV. v. **vrăfui**.

VREA, *vreau*, vb. II. Tranz. I. (Urmat de o completivă dreaptă cu verbul la conjunctiv sau, rar, de un infinitiv) 1. A fi hotărît, a fi decis să...; a avea de gînd să..., a intenționa. ◇ Expr. *Vrea* (sau *va) să zică* = a) înseamnă, are semnificația de...; b) (cu valoare de conjuncție) așadar, deci. *Ce vrea* sau *va sa zică asta?* = ce înseamnă, ce rost are? (Împers., rar) *Cum* (sau *ce) va vrea* = orice. 2. A pretinde, a cere; a aștepta ceva de la cineva. 3. A dori, a pofti; a-i plăcea ceva sau cineva. *Îi sătul de dulce, vrea și amar cîteodată*, se spune despre cel care s-a săturat de bine. *Vrea să fie și grîul scump și făina ieftină*, se spune despre cel care cere lucruri peste putință de realizat. *Vrea să fie și cu varza unsă și cu slănina în pod*, se spune despre cel care urmărește profituri cît mai multe. ◇ Expr. *Vrei, nu vrei* = de voie, de nevoie. *Vrei, nu vrei, bea Grigore agheazmă*, se spune despre cel care trebuie să îndeplinească ceva împotriva dorinței sale. *Vrînd-nevrînd* = mai mult de silă decît de bunăvoie; datorită împrejurărilor. *A face tot ce vrea din* (sau *cu) cineva* = a avea mare influență asupra cuiva. ✦ Refl. A dori să devii sau să fii ceva ori cineva. *Fiecare s-a vrut mai bun* (C. PETRESCU). 4. A consimți, a primi, a se învoi, a fi de acord. 5. A putea, a fi în stare. *Focul nu vrea să ardă.* ✦ (Pop.) A fi gata, pe cale sau pe punctul să... *Cînd vru să moară își chemă feciorii* (POP.). II. (Ca verb auxiliar) Servește la formarea viitorului. *Pînă a doua zi... simțeam că voi înnebuni* (CAMIL PETRESCU). ◇ (Forma de pers. 3 sg. *va* se substituie tuturor persoanelor sg. și pl. pentru formarea viitorului cu conj. prez. al verbelor de conjugat) *Drept vestitorule apostol Al unei vremi ce va să vie* (GOGA). ◇ Expr. *Va să fiu (să fii* etc.) = trebuie să fiu (să fii etc.). [Prez. ind. și: (II) *voi* (pop. *oi*), *vei* (pop. *ăi, ei, îi, i, oi*), *va* (pop. *o, a*), *vom* (pop. *om*), *veți* (pop. *ăți, eți, oți*), *vor* (pop. *or*). — Var.: (impr.) **vroí** vb. IV] — Lat. **volere* (= *velle*).

VREASC, *vreascuri*, s. n. Creangă, ramură uscată, desprinsă de pe copac. — Slav (v. sl. **chvrastŭ**).

VRÉCIE s. f. (Reg.) Resturi de materii grase și de leșie, rămase pe fundul vasului în care s-a fiert săpun.

VRÉDNIC, -Ă, *vrednici, -e*, adj. 1. Harnic, iute la treabă. ✦ Capabil, destoinic. 2. Demn de..., care merită să..., căruia i se cuvine pe drept ceva. ◇ Expr. (Reg.) *A fi vrednic* = a valora, a prețui. ✦ (Urmat de un conjunctiv sau de un infinitiv) Care este în stare, care posedă însușirile necesare pentru a săvîrși ceva. — Slav (v. sl. **vrědinŭ**).

VREDNICÍ vb. IV. v. **învrednici**.

VREDNICÍE, *vrednicii*, s. f. 1. Calitatea de a fi vrednic; hărnicie, îndeminare; capacitate, pricepere. 2. Faptă de merit, acțiune demnă de răsplată. ✦ Vitejie. 3. Cinste. ✦ (Înv. și arh.) Demnitate (1). — Din **vrednic** + suf. *-ie*.

VREJ, *vrejuri*, s. n. Tulpină a unor plante agățătoare sau tîrîtoare. — Bg. **vrež**.

VRÉME, *vremuri*, s. f. I. 1. Timp (I). 2. Durată limitată de două întîmplări, evenimente etc. sau măsurată în ore, zile etc.; interval, perioadă, răstimp. *Am stat multă vreme în ploaie.* ◇ Loc. adv. *Cu vremea* = după un timp oarecare, cîndva, odată și odată. *Din vreme* = mai înainte, înainte de a fi prea tîrziu. *Din vreme în vreme* = din cînd în cînd, uneori. ◇ Loc. conj. *În vreme ce* (sau, înv., *în vreme cînd*) = în timpul în care, pe cînd. ◇ Expr. *O vreme* = o bucată de timp. *Toată vremea* = continuu, mereu. *A-și pierde* (sau *a-și trece, a-și omorî) vremea* = a-și irosi timpul în zadar; a lenevi. *(În* sau *la) vremea mea (ta, lui* etc.) = (în) tinerețe, (în) floarea vîrstei. *Acum mi-i (ți-i* etc.) *vremea* = aceasta este vîrsta de care trebuie să mă bucur (să te bucuri etc.). ✦ Timp disponibil, răgaz. 3. Timp prielnic pentru desfășurarea unei acțiuni; prilej, ocazie; moment. *Era vremea mesei.* ◇ Loc. adv. *Într-o vreme* = la un moment dat. *La vreme* = la timpul oportun, la momentul potrivit. *La vremea asta* = într-un moment (nepotrivit) al zilei sau al anului. *La vreme de...* = a) cînd se întîmplă, cînd e nevoie; b) în timpul..., pe timp de... *Pînă la o vreme* = pînă la un moment dat. *La o vreme* = la un moment dat; într-un tîrziu. *Dintr-o vreme* sau *de la o vreme (încoace)* = începînd de la un anumit moment. ◇ Loc. adj. și adv. *Fără (de) vreme* (sau *înainte de vreme)* = înainte de termen; prematur. ◇ Loc. conj. *De vreme ce* = din moment ce, deoarece, fiindcă. ◇ Expr. (În credințele religioase) *Vremea de apoi* = viața viitoare; judecata din urmă. 4. Perioadă determinată istoricește; epocă; veac. *Sînt poetul vremilor ce vin* (BENIUC). ◇ Loc. adv. *Pe* (sau *în) vremea aceea* (sau *acea vreme)* = pe atunci. *Pe vremuri* = odinioară, cîndva, în trecut. *Din vremuri* = din timpurile vechi, din străbuni. *După vremuri* = în cursul veacurilor. ◇ Expr. *În negura vremii* = în trecutul îndepărtat. ✦ (La pl.) Stare de lucruri; împrejurări. II. Totalitatea stărilor atmosferice, situație meteorologică. [Pl. și: *vremi*] — Slav (v. sl. **vrěmen**).

VREMÉLNIC, -Ă, *vremelnici, -e*, adj. De scurtă durată; temporar, trecător; instabil; efemer. — Slav (v. sl. **vrěmenĭnŭ**).

VREMELNICÉSC, -EÁSCĂ, *vremelnicești*, adj. (Înv. și arh.) Vremelnic. — Din **vremelnic** + suf. *-esc*.

VREMELNICÉȘTE adv. (Înv. și arh.) În mod vremelnic. — Din **vremelnic** + suf. *-ește*.

VREMELNICÍE s. f. Însușirea a ceea ce este vremelnic, faptul de a fi trecător. — Din **vremelnic** + suf. *-ie*.

VREMUÍ, pers. 3 *vremuiește*, vb. IV. 1. Intranz. A fi vreme urîtă (cu ploaie, ninsoare, viscol). 2. Intranz. și refl. (Despre vreme) A trece, a se scurge. — Din **vreme**.

VREMUIÁLĂ, *vremuieli*, s. f. Vreme rea. — Din **vremui** + suf. *-eală*.

VREMUÍRE, *vremuiri*, s. f. Faptul de *a (se) vremui*.

VREMÚȚĂ, *vremuțe*, s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *vreme* (II).

VREODÁTĂ adv. Cîndva; odată. — Din **vre[o]** + **odată**.

VREODINIOÁRĂ adv. (Înv.) Vreodată, cîndva. — Din **vre[o]** + **odinioară**.

VRÉRE, *vreri*, s. f. Faptul de *a vrea*. 1. Voință (1). 2. Hotărîre, decizie. 3. Dorință; poftă, plăcere. 4. Intenție, scop.

VRESCURÉL, *vrescurele*, s. n. Diminutiv al lui *vreasc*.

VREÚN, VREO adj. nehot., pron. nehot. I. Adj. nehot. 1. Un (o) oarecare. 2. Aproximativ; unul, una. ✦ (Cu valoare adverbială) Cam, aproape. *Vreo doi.* II. Pron. nehot. (În forma *vreunul, vreuna)* Cineva, oarecine; careva. [Var.: **vrun, vro** adj. nehot., pron. nehot.] — Lat. **vere-unus*.

VRÍLĂ, *vrile*, s. f. Mișcare de rotație a unui avion în jurul unei axe verticale. — Fr. **vrille**.

VRÍSNIC, -Ă adj. v. **vîrstnic**.

VRÍSTĂ[1] s. f. v. **vîrstă**[1].

VRÍSTĂ[2] s. f. v. **vîrstă**[2].

VROÍ vb. IV. v. **vrea**.

VRUN, VRO adj. nehot. v. **vreun**.

VRÚTĂ, *vrute*, s. f. 1. Voință, vrere. 2. (În expr.) *Pe vrute* = a) pe plac; b) cu intenție. *Pe vrute, pe nevrute* = vrînd-nevrînd. *Vrute și nevrute* = vorbe goale, palavre. — V. *vrea*.

VUÍ, pers. 3 *vuiește*, vb. IV. Intranz. 1. A produce un zgomot prelungit; a vîjîi, a mugi, a fremăta. ✦ (Despre tunet) A bubui. ✦

(Despre foc sau despre obiecte care ard) A dudui; a țiui. ✦ (Despre sunete, instrumente muzicale etc.) A suna, a răsuna. *Buciumul vuiește.* ✦ (Despre oameni) A face gălăgie, a vocifera; a fremăta. ✦ (Despre obiecte lovite care vibrează) A trosni, a pîrîi, a hurui. 2. A se umple de sunete puternice (și a le transmite prin ecou), a răsuna. *De vaiet lung vuiește Golul mucedelor stinci* (COȘBUC). — Onomatopee.

VUIALĂ, *vuieli*, s. f. (Rar) Vuiet. — Din vui + suf. *-eală*.

VUIET, *vuiete*, s. n. 1. Zgomot prelungit, produs de diferite lucruri în mișcare sau în vibrație; vijiit, muget, freamăt. ✦ Zgomot înfundat, produs prin detunături repetate; bubuit, duduit. ✦ Zgomot produs de un vehicul în mers sau de o mașină în acțiune: huruit. ✦ Zgomot scurt, puternic, produs de lovirea unor obiecte de metal; zăngănit, zuruit. ✦ Sunet produs de unele instrumente muzicale sau de clopote. 2. Gălăgie, vacarm, larmă, vociferare. 3. (Înv.) Zvon, știre; veste. *Se răspîndește vuiet printre dascăli despre desființarea catiheților.* (CREANGĂ). 4. (Rar) Ecou. — Din vui + suf. *-et*.

Vuietoare

VUIETĂ, pers. 3 *vuietă*, vb. I. Intranz. A vui; a vijîi. ✦ A răsuna. *Vuietă șaiet de guri* (COȘBUC). — Din vuiet.

VUIETOÁRE, *vuietori*, s. f. Arbust de munte, totdeauna verde, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori mici trandafirii și cu fructe comestibile în formă de bobițe *(Empetrum nigrum)*. — Din vuiet + suf. *-oare*.

VUÍRE, *vuiri*, s. f. Faptul de *a vui*; vuiet.

VUÍT s. n. Vuire; *p. ext.* suflare a vîntului, vînt. — V. *vui*.

VUITÓR, -OÁRE, *vuitori, -oare*, adj. (Rar) Care vuiește. — Din vui + suf. *-(i)tor*.

VULCÁN, *vulcani*, s. m. Ridicătură muntoasă de formă conică, avînd în centru o deschizătură largă, numită crater, care comunică cu pirosfera și prin care ies, din cînd în cînd, gaze sau lavă la temperatură foarte înaltă. ✦ Fig. Locul de unde poate porni o acțiune primejdioasă; stare de lucruri primejdioasă; pericol iminent. ◇ Expr. *A sta pe un vulcan* = a fi amenințat de o primejdie. — It. vulcan (germ. Vulkan).

Vulcan

VULCÁNIC, -Ă, *vulcanici, -e*, adj. 1. Format prin acțiunea vulcanilor, de vulcan. 2. Fig. Impetuos, nestăpînit, năvalnic; aprins. — It. vulcanico (fr. volcanique).

VULCANÍSM s. n. 1. Totalitatea manifestărilor vulcanice (1). 2. Însușirea de a fi vulcanic (2); impetuozitate. — După fr. volcanisme.

VULCANÍT, *vulcanite*, s. n. Rocă eruptivă de origine vulcanică. — Fr. vulcanite.

VULCANIZÁ, *vulcanizez*, vb. I. Tranz. A modifica structura cauciucului prin încălzire cu sulf (obținîndu-se astfel un produs de o mare elasticitate și insolubil în solvenții obișnuiți); a repara, a lipi un obiect de cauciuc cu ajutorul procedeului descris mai sus. — Fr. vulcaniser.

VULCANIZÁRE, *vulcanizări*, s. f. Acțiunea de *a vulcaniza* și rezultatul ei.

VULCANIZÁT, -Ă, *vulcanizați, -te*, adj. Care a fost supus vulcanizării. — V. *vulcaniza*.

VULCANIZATÓR, -OÁRE, *vulcanizatori, -oare*, s. m. și f. Muncitor care lucrează la vulcanizarea cauciucului. — Din vulcaniza + suf. *-(a)tor*.

VULCANOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul fenomenelor vulcanice. — După fr. vulcanologie.

VULG s. n. (Depr.) Popor, norod, plebe. — Lat. lit. vulgus.

VULGÁR, -Ă, *vulgari -e*, adj. 1. Ordinar, grosolan; josnic, mitocănesc. 2. Lipsit de originalitate; comun, obișnuit, banal. ◇ (Mat.) *Logaritm vulgar* = logaritm zecimal. 3. (Înv., despre limbă) Vorbit de popor, popular. 4. Lipsit de suport științific; neștiințific. *Materialism vulgar*. — Fr. vulgaire (lat. lit. vulgaris).

VULGARÍSM, *vulgarisme*, s. n. Expresie vulgară; cugetare vulgară. — Fr. vulgarisme.

VULGARITÁTE, *vulgarități*, s. f. Caracterul a ceea ce este vulgar, lipsit de distincție. ✦ (Concr., la pl.) Expresie vulgară, lucru vulgar. — Fr. vulgarité (lat. lit. vulgaritas, -atis).

VULGARIZÁ, *vulgarizez*, vb. I. I. Tranz. (Înv.) A face cunoscut mulțimii, a populariza, a răspîndi în mase (cunoștințe științifice, literare etc.). 2. Tranz. A trata în mod simplist, a banaliza. 3. Refl. A deveni vulgar (1). — Fr. vulgariser.

VULGARIZÁRE, *vulgarizări*, s. f. Acțiunea de *a vulgariza* și rezultatul ei.

VULGARIZATÓR, -OÁRE, *vulgarizatori, -oare*, s. m. și f. (Înv.) Persoană care vulgarizează, care popularizează o știință, o artă etc. ✦ Persoană care dă o interpretare simplistă cunoștințelor pe care vrea să le popularizeze. — După fr. vulgarisateur.

VULGÁTA s. f. Versiune latină a bibliei, adoptată la Conciliul din Trent, folosită și azi în biserica catolică; carte care conține această versiune. — Lat. lit. [versio] Vulgata (fr. Vulgate).

VULNERÁ, *vulnerez*, vb. I. Tranz. (Rar) A răni, a vătăma. — Lat. lit. vulnerare.

VULNERÁBIL, -Ă, *vulnerabili, -e*, adj. Care poate fi rănit. ✦ Care poate fi atacat ușor; slab, defectuos. ◇ *Punct vulnerabil* = parte slabă a cuiva; punct sensibil, punct nevralgic. — Fr. vulnérable (lat. lit. vulnerabilis).

VULPÁN, *vulpani*, s. m. (Pop.) Vulpoi (1). — Din vulpe + suf. *-an*.

VULPĂRÉSC, -EÁSCĂ, *vulpărești*, adj. Vulpesc (1). — Din vulpe + suf. *-ăr-esc*.

VULPĂRÍE, *vulpării*, s. f. Loc cu multe vizuini de vulpi; mulțime mare de vulpi. — Din vulpe + suf. *-ărie*.

VÚLPE, *vulpi*, s. f. I. 1. Mamifer carnivor, de mărimea unui cîine, cu blana roșcată, cu coada lungă și stufoasă *(Vulpes vulpes)*. ◇ Expr. *A avea ochi de vulpe* = a avea căutătura vicleană. *A tocmi vulpea din pădure* = a negocia un lucru pe care nu-l ai (la îndemînă). ✦ Blana acestui animal. 2. Fig. Persoană vicleană, șireată. II. 1. (Reg.) Dar în bani sau în vin pe care, după datina de la nunți, mirele, dacă este din alt sat, e obligat să-l dea flăcăilor din satul miresei. ◇ Expr. *A fi la vulpe* = a se îmbăta. 2. Soi de strugure cu ciorchinele lung, cu boabele rare, dulci, de culoare roșiatică. 3. Ferestruică în acoperișul caselor țărănești, prin care iese fumul din pod. 4. Compus: (Iht.) *vulpe-de-mare* = vatos. [Var.: húlpe s. f.] — Lat. vulpes.

Vulpe

VULPÉNIE, *vulpenii*, s. f. Șiretlic, șiretenie, vicleneie. — Din vulpe + suf. *-enie*.

VULPÉSC, -EÁSCĂ, *vulpești*, adj. 1. Care ține de caracterele fizice ale vulpii; de vulpe. 2. Fig. Șiret, viclean, înșelător. — Din vulpe + suf. *-esc*.

VULPÉȘTE adv. Ca vulpea; șiret, perfid. — Din vulpe + suf. *-ește*.

VULPIȘOÁRĂ, *vulpișoare*, s. f. Diminutiv al lui *vulpe*.

VULPÍȚĂ, *vulpițe*, s. f. Vulpișoară. — Din vulpe + suf. *-iță*.

VULPOÁICĂ, *vulpoaice*, s. f. 1. Vulpe. 2. Fig. Femeie vicleană. — Din vulpe + suf. *-oaică*.

VULPÓI, *vulpoi*, s. m. 1. Masculul vulpii. 2. Fig. Om viclean, șiret. — Din vulpe + suf. *-oi*.

VULTÁN, *vultani*, s. m. Vultur. ✦ Fig. Om viteaz, voinic. [Var.: hultán s. m.] — Din vult[ur] + suf. *-an*.

VULTOÁRE s. f. v. viltoare.

VÚLTUR, *vulturi*, s. m. I. Numele mai multor păsări răpitoare de zi, cu cioc coroiat și cu gheare puternice, care se hrănesc cu animale vii și cu stîrvuri. ◇ *Ochi* (sau *privire*) *de vultur* = privire foarte ageră. ◇ Compuse: *vultur-bărbos* sau *vultur-cu-barbă*, *vultur-negru* = vultur împunător, cu spatele brun-cenușiu, aripile negre, pîntecele și pieptul galben-ruginiu *(Gypaetus barbatus)*; zăgan; *vultur-pleșuv* = vultur cu gîtul golaș, cu penele de culoare brună-închisă; este cea mai mare pasăre răpitoare din Europa *(Aegypius monachus)*; *vultur-pescar* = vultur care se hrănește cu pește *(Pandion haliaetus)*. ✦ Fig. Om viteaz, măreț, falnic. II. 1. Stindard al legiunilor romane, înfățișînd, de obicei, un vultur (1); figură simbolică, reprezentînd un vultur (1), pe stemele, monedele, pecețile sau steagurile unor țări. 2. (Art.) Constelație boreală situată la sud de constelația lebedei și vizibilă vara. — Lat. vultur, -uris.

Vultur

Vulturul

VULTURÁȘ, *vulturași*, s. m. Diminutiv al lui *vultur*.

VULTURÉL, *vulturei*, s. m. Vulturaș. — Din vultur + suf. *-el*.

VULTURÉSC, -EÁSCĂ, *vulturești*, adj. De vultur; ca de vultur; *p. ext.* ager, sprinten; puternic; îndrăzneț. — Din vultur + suf. *-esc*.

VULTURÉȘTE adv. Ca vulturul, cu iuțeală, cu agerime de vultur; foarte repede. — Din vultur + suf. *-ește*.

VULTURÍCĂ, *vulturici*, s. f. Plantă erbacee cu flori galbene-purpurii, cu tulpina fără frunze sau cu frunze mici, acoperite cu peri lungi *(Hieracium pilosella)*. — Din vultur + suf. *-ică*.

VULTURÍȚĂ, *vulturițe*, s. f. Vulturoaică. — Din vultur + suf. *-iță*.

VULTUROÁICĂ, *vulturoaice*, s. f. Femela vulturului. — Din vulturoaie + suf. *-că*.

VULTUROÁIE, *vulturoaie*, s. f. (Rar) Vulturoaică. — Din vultur + suf. *-oaie*.

VÚLVĂ, *vulve*, s. f. Partea externă a organului genital feminin. — Fr. vulve (lat. lit. vulva).

VULVOÁRE s. f. v. vîlvoare.

VULVÓI adj. invar. v. vîlvoi.

VUM interj. Cuvînt care redă sunetul unui clopot cu timbru grav. — Onomatopee.

VUR interj. (Rar) Exclamație care exprimă durere sau regret; ah, vai.

VURT, *vurturi*, s. n. (Reg.) Rachiu slab, prost; poșircă.

VÚRTĂ s. f. v. hurtă.

VUTCÁR, *vutcari*, s. m. Fabricant de votvă. — Din vutcă + suf. *-ar*.

VÚTCĂ s. f. v. votcă.

VUVÁR, *vuvari*, s. m. (Reg.) Lăutar care cîntă din vuvă. — Din vuvă + suf. *-ar*.

VÚVĂ, *vuve*, s. f. (Reg.) Dairea, tamburină.

VUVUÍ, *vúvui*, vb. IV. Intranz. 1. A cînta cu vuva. 2. A vîjîi, a vui; a zumzăi, a bîzîi. — Din vuvă.

VUVUÍT, *vuvuituri*, s. n. Faptul de a *vuvui*; vuiet, zumzet.

VUVUITOÁRE, *vuvuitori*, s. f. Vuvă. — Din vuvui + suf. *-(i)toare*.

VUVUITÚRĂ, *vuvuituri*, s. f. Vuvuit. — Din vuvui + suf. *-(i)tură*.

W

W s. m. invar. Literă numită «dublu ve», având valoarea lui «v», sau a lui «u» semiconsonantic, folosită mai ales în ortografierea unor cuvinte străine.

WARÁNT, *warante*, s. n. Act eliberat celui ce înmagazinează o marfă în docuri sau în antrepozite și care poate fi negociat ca o poliță sau poate servi titularului ca garanție pentru obținerea unui împrumut. [Pr.: *varant*] — Fr. warrant (<engl.).

WATER-PÓLO s. n. (Sport) Polo pe apă. [Pr.: *vaterpolo*] — Fr. water-polo (<engl.).

WATT, *wați*, s. m. (Fiz.) Unitate de măsură a puterii, egală cu puterea care corespunde schimbului de energie sau lucrului mecanic de un joule. [Pr.: *vat*] — Fr. watt (engl. watt).

WATTER-BALÁST, *watter-balasturi*, s. n. Tanc de apă situat în fundul dublu al unei nave, conținînd lestul lichid al acesteia. [Pr.: *vaterbalast*] — Fr. water ballast (<engl.).

WATTMÉTRU, *wattmetri*, s. m. Instrument electric de măsură, folosit pentru măsurarea puterii electromagnetice dintr-un circuit electric. [Pr.: *vatmetru*] — Fr. wattmètre.

WATTÓRĂ, *wattore*, s. f. Unitate de măsură pentru energia electrică, egală cu 3600 de jouli. [Pr.: *vat-ore*] — După fr. watt-heure.

WÉBER, *weberi*, s. m. Unitate de măsură pentru fluxul de inducție magnetică. [Pr.: *veber*] — Fr. weber.

WHÍSKY s. n. Băutură cu un mare procent de alcool, obținută prin distilarea cerealelor. [Pr.: *uiski*] — Fr. whisky (<engl.).

WÍDIA s. f. Carbură de tungsten foarte dură, folosită la armarea pieselor supuse uzurii, mai ales a tăișurilor sculelor de așchiere a metalelor. [Pr.: *vidia*]

WILLEMÍT s. n. Silicat natural de zinc, fosforescent, de culoare albă, verde sau cafenie, din care se extrage zincul. [Pr.: *vilemit*] — Fr. willémite (germ. Willemit).

WOLFRÁM s. n. Metal dur, folosit la fabricarea oțelurilor speciale și a filamentelor pentru becuri electrice; tungsten. [Pr.: *volfram*] — Fr. wolfram (germ. Wolfram).

WOLFRÁMIC, -Ă, *wolframici, -e*, adj. De wolfram, al wolframului. [Pr.: *volframic*] — Din wolfram + suf. *-ic*.

WOLFRAMÍT s. n. Minereu din care se extrage wolframul. [Pr.: *volframit*] — Fr. wolframite (germ. Wolframit).

WULFENÍT s. n. Minereu de plumb și de molibden. [Pr.: *vulfenit*] — Fr. wulfénite (germ. Wulfenit).

X

X s. m. invar. A douăzeci și șasea literă a alfabetului, numită «ics»; redă pe «cs» (la începutul cuvintelor sau în cuvinte ca «explozie», «expoziție» etc.) sau pe «gz» (în cuvinte ca «exemplu», «examen» etc.). ✦ Simbol matematic pentru cifra 10.

XENOFÓB, -Ă, *xenofobi, -e,* adj. Care manifestă ură față de persoane sau popoare de altă naționalitate. — Fr. **xénophobe.**

XÉNON s. m. Element din grupul gazelor nobile, incolor și inodor, care se găsește în atmosferă în cantități foarte mici. — Fr. **xénon.**

XIFÓID adj. m. (În expr.) *Apendice xifoid* = porțiunea inferioară cartilaginoasă a sternului. — Fr. **xiphoïde.**

XILÉN s. m. Hidrocarbură lichidă care se găsește în gudronul de huilă și care se întrebuințează în industria lacurilor, a coloranților, a cauciucului etc.— Fr. **xylène.**

XILOFÁG, -Ă, *xilofagi, -e,* adj. (Despre insecte) Care se hrănește cu lemn, care roade lemnul. — După fr. **xylophage.**

XILOFÓN, *xilofoane,* s. n. Instrument muzical de percuție, alcătuit dintr-un sistem de plăci de lemn, acordate diferit, care răsună cînd sînt lovite cu niște ciocănașe de lemn. — Fr. **xylophone.**

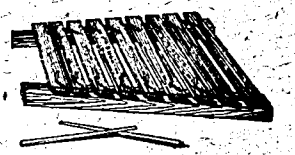

Xilofon

XILOGRÁF, *xilografi,* s. m. Lucrător care execută clișee de tipar gravate în lemn; gravor în lemn. — Fr. **xylographe.**

XILOGRÁFIC, -Ă, *xilografici, -e,* adj. Care aparține xilografiei, privitor la xilografie. — Fr. **xylographique.**

XILOGRAFÍE s. f. 1. Procedeu tipografic la care se folosesc clișee gravate în lemn; arta de a grava în lemn. 2. Clișeu gravat în lemn. — Fr. **xylographie.**

XILOGRAVÚRĂ, *xilogravuri,* s. f. 1. Arta de a grava în lemn. 2. Clișeu gravat în lemn; stampă executată cu un astfel de clișeu. — Din **xilo**[grafie] + **gravură.**

Z

Z, s. m. invar. A douăzeci și șaptea literă a alfabetului, numită «ze», și sunetul corespunzător.

ZA[1] prep. (Înv.) De, de la. — Slav (v. sl. za).

ZA[2] *zale*, s. f. 1. Fiecare dintre ochiurile unui lanț; *p. ext.* (la pl.) lanț. ✦ Lănțișor de metal întrebuințat uneori ca podoabă. ✦ Cusătură de flori în formă de lănțișor, pe ie sau pe catrință. 2. (La pl.) Țesătură făcută din inele mici de fier, legate unul de altul; *p. ext.* armură făcută din această țesătură, cu care se îmbrăcau oștenii în antichitate și în evul mediu, spre a se apăra de loviturile dușmanilor. [Var.: (reg.) zálă, zea s. f.] — Comp. mgr. zava.

ZABÉT s. m. (Turcism înv.) Guvernator; *p. ext.* autoritate, stăpînire. — Tc. zabit.

ZABRÁC s. n. (Înv.) 1. Mustrare aspră; ocară. 2. Încercare grea; primejdie.

ZACHERLÍNĂ s. f. Numele unui insecticid folosit în trecut.

ZACÚSCĂ s. f. Gustare, aperitiv; preparat culinar care se servește ca aperitiv. — Rus zakuska.

ZADÁR s. n. Inutilitate, zădărnicie. ✧ Loc. adv. *În zadar* = degeaba, în deșert, în van. [Var.: zádăr s. n.] — Slav (v. sl. za darŭ).

ZADÁRNIC, -Ă, *zadarnici, -e*, adj. 1. Fără folos, fără rost, inutil. 2. (Înv.) Vanitos, trufaș, îngîmfat. [Var.: zădárnic, -ă adj.] — Din zadar + suf. *-nic*.

ZĂDĂ, *zade*, s. f. Arbore rășinos cu frunze lungi în formă de ace, care cad toamna, cu lemn tare și durabil, foarte prețuit *(Larix decidua)*. — Lat. daeda (= *taeda*).

Zadă

ZĂDIE, *zadii*, s. f. (Reg.) Catrință, fotă; șorț. — Ucr. zadi.

ZAGARÁ, *zăgarale*, s. f. Blană de animal prelucrată; bordură de blană (de altă culoare) aplicată la unele obiecte de îmbrăcăminte. — Bg., sb. zagarija.

ZAHANÁ s. f. v. zalhana.

ZAHÁR s. n. v. zahăr.

ZAHAREA, *zaharele*, s. f. (Turcism înv.) Hrană, provizii (pentru armată). ✦ (Reg.) Tain pentru vite preparat din tărîțe, sfeclă de zahăr, sare etc.; *p. ext.* nutreț, furaj. [Var.: zahereá s. f.] — Tc. zahire.

ZAHARICÁLE s. f. pl. Bomboane, cofeturi, acadele; *p. ext.* orice fel de dulciuri. — Ngr. zaharica.

ZAHARÍDE s. f. Nume generic dat hidraților de carbon. — Fr. saccharide.

ZAHARIFICÁ, *zaharific*, vb. I. Tranz. A transforma în zahăr o substanță care conține amidon, cu ajutorul fermenților sau prin tratarea cu anumiți acizi minerali. — După fr. saccharifier.

ZAHARIFICÁRE s. f. Acțiunea de *a zaharifica*.

ZAHARIMETRÍE s. f. Metodă de determinare a concentrației soluțiilor de zahăr sau a proporției de zahăr dintr-o substanță, cu ajutorul zaharimetrului. — Fr. saccharimétrie.

ZAHARIMÉTRU, *zaharimetre*, s. n. Polarimetru folosit pentru determinarea concentrației unei soluții de zahăr. — Fr. saccharimètre.

ZAHARÍNĂ s. f. Derivat al acidului benzoic, foarte solubil în apă, cu o putere de îndulcire de 500 de ori mai mare decît a zahărului, întrebuințat la îndulcirea alimentelor destinate bolnavilor de diabet. — Fr. saccharine.

ZAHARISÍ, *zaharisesc*, vb. IV. 1. Refl. (Despre dulcețuri, miere etc.) A căpăta o îngroșare specifică, datorită cristalizării zahărului pe care îl conține. 2. Refl. (Fam., despre oameni) A-și pierde vigoarea, energia, combativitatea. V. *ramoli*. 3. Tranz. Fig. (Rar) A îndulci tonul sau timbrul vocii; a face micros. — Ngr. zaharoso (< *zaharono*).

ZAHARISÍRE s. f. Faptul de *a se zaharisi* (1).

ZAHARISÍT, -Ă, *zaharisiți, -te*, adj. 1. (Despre dulcețuri, miere etc.) Care prezintă granule de zahăr cristalizat. ✧ *Fructe zaharisite* = fructe conservate prin fierbere în sirop de zahăr. 2. (Fam., despre oameni) Care și-a pierdut vigoarea, energia, combativitatea. ✦ Mieros, dulceag, siropos. — V. *zaharisi*.

ZAHARÍT, -Ă adj. v. zăhărit.

ZAHÁRNIȚĂ, *zaharnițe*, s. f. Vas în care se ține zahărul. — Din zahar + suf. *-niță*.

Zaharniță

ZAHAROMÉTRU, *zaharometre*, s. n. Areometru folosit pentru determinarea concentrației soluțiilor de zahăr prin măsurarea densității lor. — Fr. saccharomètre.

ZAHARÓS, -OÁSĂ, *zaharoși, -oase*, adj. 1. (În expr.) *Produs zaharos* = produs alimentar preparat din zahăr. 2. Fig. Alb, compact, cristalin ca zahărul. — Din zahar + suf. *-os*.

ZAHARÓZĂ s. f. Substanță din clasa zaharurilor, formată din combinarea unei molecule de glucoză cu o moleculă de fructoză, cu gust dulce și cu mare valoare nutritivă; zahăr (1). — Fr. saccharose.

ZAHÁRURI s. n. pl. Nume generic dat substanțelor organice care formează (alături de albuminoide și de grăsimi) una dintre cele trei grupe de combinații specifice celulelor organismelor vii (și din care fac parte: glucoza, fructoza, zaharoza, lactoza, maltoza etc.). — Din zahar.

ZÁHĂR s. n. 1. Substanță albă, cristalizată, ușor solubilă în apă, cu gust dulce și plăcut, obținută mai ales din sfecla de zahăr sau din trestia de zahăr și constituind unul dintre produsele alimentare de bază; zaharoză. ✧ *Zahăr de struguri* = glucoză. *Zahăr de lapte* = lactoză. *Zahăr de malț* = maltoză. ✧ Loc. adj. (Despre oameni) *De zahăr* = foarte bun, gentil, serviabil. 2. Nume dat excesului de glucoză din sînge; boală cauzată de acest exces. [Var.: (reg.) zahár s. n.] — Ngr. zahari.

ZAHEREÁ s. f. v. zaharea.

ZAIAFET, *zaiafeturi*, s. n. Chef mare (cu lăutari). [Var.: ziafét, zaifét s. n.] — Tc. ziyafet.

ZÁICĂ, *zaici*, s. f. (Ornit.; reg.) Gaiță.

ZAICÓI, *zaicoi*, s. m. (Reg.) Bărbătușul zaicii. — Din zaică + suf. *-oi*.

ZAÍF, -Ă, *zaifi, -e*, adj. (Înv. și arh.) Indispus, bolnav; debil, convalescent. — Tc. zayıf.

ZAIFÉT s. n. v. zaiafet.

ZAIFLÍC s. n. (Înv.) Indispoziție, suferință. — Tc. zaiflık.

ZAÍMF, *zaimfuri*, s. n. (Livresc) Văl. — Fr. zaïmph.

ZĂLĂ s. f. v. za[2].

ZALHANÁ, *zalhanale*, s. f. (Turcism) Abator. [Var.: zahaná s. f.] — Tc. salhane.

ZALISÍ, *zalisesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A zăpăci.

ZAMBÍLĂ, *zambile*, s. f. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunzele crescute dintr-un bulb, cu flori albe, roz, violete sau albastre, așezate în ciorchine la vîrful tulpinii; este cultivată pentru florile ei frumoase și mirositoare *(Hyacinthus orientalis)*. — Tc. sümbül.

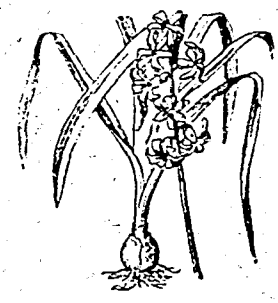

Zambilă

ZAMBILÍCĂ s. f. Diminutiv al lui *zambilă*.

ZAMBÓL, *zamboale*, s. n. (Înv. și reg.) Coș împletit din papură sau din rogoz; zimbil. — V. *zimbil*.

ZAMFÍR, *zamfire*, s. n. (Înv.) Safir. [Pl. și: *zamfiruri*] — Slav (v. sl. samfiru < gr.).

ZAMFIRĂ, *zamfire*, s. f. (Ornit.) Grangur.

ZAMPARAGÍU, *zamparagii*, s. m. Derbedeu. — Tc. zampara.

ZAMPARÁLE s. f. pl. (Înv.) Geamparale (2). — V. *geamparâle*.

ZAMPARLÍC, *zamparlicuri*, s. n. (Turcism înv.) Petrecere, chef, desfrînare. — Tc. zamparalîk.

ZAPA interj. (Repetat) Cuvînt care imită lătratul ciinelui. — Onomatopee.

ZAPÁT s. n. (Reg.) Vînt de nord-vest. — Comp. rus zapad «vest».

ZAPCIÁLĂ, *zapcieli*, s. f. (Înv.) Încasare cu forța a dărilor sau a datoriilor; executare. [Pr.: *-ci-a-*] — Din zapcii + suf. *-eală*.

ZAPCIERÍE, *zapcierii*, s. f. (Înv.) Funcția de zapciu, zapcilîc. — Din zapciu + suf. *-ărie*.

ZAPCÍI, *zapciesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A încasa cu forța dările sau datoriile de la cineva; a executa. — Din zapciu.

ZAPCILÍC, *zapcilicuri*, s. n. (Înv.) 1. Zapcierie. 2. Zapcială. — Din zapciu + suf. *-lîc*.

ZAPCÍU, *zapcii*, s. m. (Înv.) 1. Cîrmuitor al unei plăși, subordonat ispravnicului (și însărcinat cu strîngerea dărilor). 2. Grad în armată; căpitan. 3. Agent de poliție; sergent de stradă. — Tc. zabiçi.

ZÁPIS, *zapise*, s. n. (Înv.) Document, dovadă scrisă, act. — Slav (v. sl. zapisŭ).

ZAPÍSCĂ, *zapișe*, s. f. (Rusism înv.) Adeverință, certificat — Rus zapiska.

ZAPLÁN s. m. v. zăplan.

ZAPLÁZ s. n. v. zăplaz.

ZAPOROJÁN, *zaporojeni*, s. m. Cazac dintr-o organizație autonomă ucraineană cu caracter militar (dintre secolele al XVI-lea și al XVIII-lea). — Din Zaporojie (nume propriu) + suf. *-an*.

ZAPT s. n. (Turcism înv., în expr.) *A face* (un lucru) *zapt* = a-și însuși (un lucru) cu forța, a fura. — Tc. zapt, zabit.

ZAR[1], *zaruri*, s. n. Mic cub (de os) care are pe fiecare dintre fețe imprimate puncte de la unu la șase și care se folosește la anumite jocuri de noroc; *p. ext.* joc de noroc. — Tc. zar.

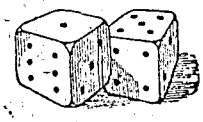

Zaruri

ZAR[2], *zaruri*, s. n. (Reg.) Broasca de la ușă. — Magh. zár.

ZARÁF, *zarafi*, s. m. (Înv.) 1. Persoană care se îndeletnicea cu schimbul banilor; *p. ext.* cămătar. 2. Casier al vistieriei. — Tc. sarraf.

ZARAFÍR, *zarafiruri*, s. n. (Pop.) Fir de aur; *p. ext.* stofă țesută cu astfel de fir; brocart. — Tc. zer «aur» + fir.

ZARAFÍȚĂ, *zarafițe*, s. f. (Pop.) Soția zarafului. — Din zaraf + suf. *-iță*.

ZARATÍT, *zaratituri*, s. n. Carbonat bazic de nichel natural, de culoare verde. — Fr. zaratite.

ZÁRĂ s. f. Lichid albicios și acrișor care rămîne după ce s-a ales untul din smîntînă. — Comp. alb. dhallë.

ZÁRE, *zări*, s. f. 1. Partea cerului sau a pămîntului pe care o mărginește linia orizontului. ◇ Loc. adv. *În zare* sau (rar) *în zări* = la orizont; *p. ext.* departe. *Din zări* = din depărtări. ◇ Expr. *A se uita* (sau *a privi*) *în zare* (sau *în zări*) = a se uita spre orizont, în depărtare, fără o țintă precisă. *În zarea depărtată* sau *în fundul zării* = în depărtare; departe. ✦ (La pl.) Văzduh. *Vei privi prin zări senine Stelele* (COȘBUC). 2. Lumină. *Moșneagul puse mîna pe pahar și-l ridică în zarea finarului* (SADOVEANU). ◇ Expr. *A se uita* (sau *a privi*) *în zare la ceva* = a privi un obiect transparent, așezîndu-l în dreptul unei surse de lumină. *O zare de...* = o cantitate mică de... ✦ Rază. *Ești demon, copilă, că numai c-o zare Din gencle-ți lunge, din ochiul tău mare Făcuși pe-al meu înger cu spaimă să zboare* (EMINESCU). ✦ Zori de ziuă, zorii zilei. *De ce să cadă crinul în zarea dimineții?* (ALECSANDRI). 3. Culme, creastă, vîrf. — Slav (v. sl. zarja).

ZARF, *zarfuri*, s. n. (Înv. și arh.) Suport metalic lucrat în filigran, pe care se pune felegeanul sau paharul de ceai. — Tc. zarf.

ZARÍF, **-Ă**, *zarifi*, *-e*, adj. (Înv.) Frumos, strașnic. — Tc. zarif.

ZARIFIÓR, **-OÁRĂ**, *zarifiori*, *-oare*, adj. (Înv.) Diminutiv al lui *zarif*.

ZÁRIȘTE, *zarișt*, s. f. 1. Zare, orizont. 2. Luminiș în pădure. — Din zare + suf. *-iște*.

ZARNACADEÁ, *zarnacadele*, s. f. (Reg.) Narcisă. — Ngr. zernekades (< tc.).

ZARPÁ, *zarpale*, s. f. (Înv.) Stofă scumpă de mătase, țesută cu fir de aur și de argint; brocart; *p. ext.* îmbrăcăminte de brocart. — Tc. zerbaf.

ZÁRVĂ s. f. 1. Gălăgie, zgomot; *p. ext.* mișcare, agitație, tulburare. 2. Ceartă, gîlceavă. — Comp. ucr. zarva.

ZARZACHÍE, *zarzachii*, s. f. (Reg.) Loc plantat cu zarzări.

ZARZÁM s. n. v. țarțam.

ZARZAVAGIOÁICĂ, *zarzavagioaice*, s. f. Negustoreasă de zarzavat. — Din zarzavagiu + suf. *-oaică*.

ZARZAVAGÍU, *zarzavagii*, s. m. Negustor de zarzavat; grădinar care cultivă zarzavaturi. — Tc. zerzavatci

ZARZAVÁT, *zarzavaturi*, s. n. Plante comestibile, cultivate în grădini; legume, verdețuri. — Tc. zerzavat.

ZÁRZĂR, *zarzări*, s. m. 1. Pom fructifer asemănător cu caisul, cu fructele mici și cu sîmburii amari (*Armeniaca vulgaris*). 2. (Reg.) Corcoduș. — Din zarzără.

ZÁRZĂRĂ, *zarzăre*, s. f. 1. Fructul zarzărului. 2. (Reg.) Fructul corcodușului. — Tc. zerdalî (bg. zarzala, zarzalija).

ZASTÚP, *zastupuri*, s. n. (Reg.) Hîrleț mare folosit la săparea pe fundul bălților. — Rus zastup.

ZAȚ[1], *zațuri*, s. n. Text cules și așezat în rînduri și în forme, gata pentru tipărit. — Germ. Satz.

ZAȚ[2], *zațuri*, s. n. Drojdie (1). — Germ. Satz.

ZAVÉLCĂ s. f. v. zăvelcă.

ZAVÉRĂ, *zavere*, s. f. (Înv. și arh.) Nume dat răscoalei organizate de greci în 1821 împotriva stăpînirii turcești (cu ramificații și în țările noastre), *p. ext.* revoltă, rascoală, răzvrătire. — Bg., sb. zavera.

ZAVERGISÍ, *zavergisesc*, vb. IV. Refl. (Înv.) A se răzvrăti. — Din zavergiu.

ZAVERGÍU, *zavergii*, s. m. Revoluționar grec din 1821; *p. ext.* răsculat, răzvrătit. — Din zaveră + suf. *-giu*.

ZAVÍSTIC, **-Ă** adj. v. zavistnic.

ZAVÍSTIE, *zavistii*, s. f. (Înv. și arh.) Invidie, pizmă, gelozie; ură, dușmănie. ✦ Intrigă, pîră. ✦ Discordie, gîlceavă. — Slav (v. sl. zavistĭ).

ZAVISTÍ vb. IV. v. zavistui.

ZAVISTIÓS, **-OÁSĂ**, *zavistioși*, *-oase*, adj. (Înv. și arh.) Zavistnic. — Din zavistie + suf. *-os*.

ZAVÍSTNIC, **-Ă**, *zavistnici*, *-e*, adj. (Înv. și arh.) Invidios, pizmaș; intrigant. [Var.: zavístic, **-ă** adj.] — Slav (v. sl. zavistĭnikŭ).

ZAVISTNICÍE, *zavistnicii*, s. f. (Înv. și arh.) Zavistie. — Din zavistnic + suf. *-ie*.

ZAVISTUÍ, *zavistuiesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A invidia, a pizmui. ✦ Intranz. A face intrigi. [Var.: zavistí vb. IV] — Slav (v. sl. zavistovati).

ZAVISTUITÓR, **-OÁRE**, *zavistuitori*, *-oare*, adj. (Înv.) Zavistnic. — Din zavistui + suf. *-(i)tor*.

ZAVRAGIOÁICĂ, *zavragioaice*, s. f. 1. Țigancă din grupul țiganilor nomazi (ursari sau căldărari). 2. Femeie gîlcevitoare, scandalagioaică. — Din zavragiu + suf. *-oaică*.

ZAVRAGÍU, *zavragii*, s. m. 1. Țigan nomad (ursar sau căldărar). 2. Scandalagiu. — Din zavergiu.

ZĂBÁLĂ, *zăbale*, s. f. 1. Parte a căpăstrului constînd dintr-o bară subțire de metal cu două brațe, care se introduce în gura calului pentru a-l struni și a-l conduce. 2. (La pl.) Bubulițe albicioase, molipsitoare, care se ivesc la oameni în colțurile gurii și la vite, pe buze. 3. (La pl.) Bale. 4. (La pl.) Colțurile cărnoase ale ciocului unor pui de păsări. — Magh. zabola.

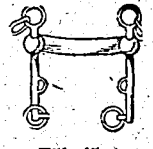

Zăbală

ZĂBÁVĂ, (rar) *zăbave*, s. f. 1. Întîrziere, încetineală, tărăgăneală. ◇ Expr. (Fam.) *Un bob zăbavă* = imediat, îndată. *A-și face zăbavă* = a-și pierde vremea, a întîrzia. 2. Răgaz, odihnă. 3. Trecere de vreme; distracție. — Slav (v. sl. zabava).

ZĂBÁVNIC, **-Ă**, *zăbavnici*, *-e*, adj. (Înv.) Care zăbovește, care întîrzie; zăbovitor. ✦ Încet, greoi. — Slav (v. sl. zabavinŭ).

ZĂBĂLÓS, **-OÁSĂ**, *zăbăloși*, *-oase*, adj. Cu zăbale (2); bălos; murdar, nespălat. — Din zăbală + suf. *-os*.

ZĂBĂLÚȚĂ, *zăbăluțe*, s. f. Un fel de zăbală mai simplă, compusă din două bare îmbinate între ele, servind pentru a conduce calul. — Din zăbală + suf. *-uță*.

ZĂBĂÚC, **-Ă**, *zăbăuci*, *-e*, adj. Zăpăcit, aiurit, năuc. [Var.: zăpăúc, **-ă** adj.] — Din zăp[păcit] + [hă]băuc.

ZĂBĂVÍ vb. IV. v. zăbovi.

ZĂBLĂU[1], *zăblaie*, s. n. Pînză de cîlți sau de păr de capră, din care se fac cergi, lăicere etc.; *p. ext.* țol, pătură.

ZĂBLĂU[2], *zăblăi*, s. m. (Reg.) 1. Flăcău zdravăn; vlăjgan. 2. Cîine mare, zăvod. — Magh. zabáló.

ZĂBOVÍ, *zăbovesc*, vb. IV. 1. Intranz. A întîrzia. ✦ Tranz. A face pe cineva să întîrzie, reținîndu-l, oprindu-l, silindu-l să aștepte. 2. Intranz. A sta mai mult sau prea mult timp într-un loc. 3. Refl. (Înv.) A se ocupa, a-și pierde vremea (cu ceva). [Var.: zăbăví vb. IV] — Slav (v. sl. zabaviti).

ZĂBOVÍRE s. f. Faptul de *a zăbovi*; întîrziere, zăbavă.

ZĂBOVÍT, **-Ă**, *zăboviți*, *-te*, adj. Întîrziat; amînat. — V. *zăbovi*.

ZĂBOVITÓR, **-OÁRE**, *zăbovitori*, *-oare*, adj. Zăbavnic. — Din zăbovi + suf. *-(i)tor*.

ZĂBRĂNIC, *zăbranice*, s. n. Țesătură fină de mătase, borangic sau lînă (de culoare neagră); văl făcut dintr-o asemenea țesătură. ✦ Văl de doliu; pînză neagră care se pune la casa unui mort sau la ușa bisericii, cînd mortul este depus acolo. — Bg. zabradnik.

ZĂBREÁ, *zăbrele*, s. f. 1. Gratie. 2. Vergea de fier sau de lemn cu care se fac garduri sau grilajuri. 3. Fiecare dintre barele unei grinzi formate dintr-o rețea de bare îmbinate la capete. [Var.: zebrea s. f.] — Slav (v. sl. zabralo).

ZĂBRELÍ, *zăbrelesc*, vb. IV. Tranz. A pune zăbrele (la o fereastră, la o ușă etc.). — Din zăbrele (pl. lui *zăbrea*).

ZĂBRELÍT, -Ă, *zăbreliți, -te*, adj. (Despre ferestre, uși etc.) Cu zăbrele, care are zăbrele. — V. *zăbreli*.

ZĂBÚN, *zăbune*, s. n. 1. Haină de iarnă, de lînă sau de bumbac, vătuită, cu mîneci, de obicei lungă pînă la genunchi, purtată de țărani. 2. Anteriu lung și larg purtat de preoți și de călugări. 3. (Înv.) Haină lungă, fără mîneci, făcută din stofă scumpă, pe care o purtau boierii. [Var.: zobón s. n.] — Tc. zıbın (bg. zabun).

Zăbun

ZĂBUNÁR, *zăbunari*, s. m. Persoană care face sau vinde zăbune. — Din zăbun + suf. *-ar*.

ZĂBUNÁȘ, *zăbunași*, s. n. Diminutiv al lui *zăbun*. [Var.: zobonáș s. n.]

ZĂBUNÉL, *zăbunele*, s. n. Zăbunaș. — Din zăbun + suf. *-el*.

ZĂCÁRE s. f. Boală grea și îndelungată; zăcere. ◇ Expr. *A cădea în* (sau *la*) *zăcare* = a se îmbolnăvi greu. — V. *zăcea*.

ZĂCÁȘ, -Ă, *zăcași, -e*, adj. (Reg.) Care zace bolnav în pat; fără putere; *p. ext.* leneș, trîndav. ✦ Fig. Rău, răutăcios, invidios; răzbunător. — Din jăcaș (înv.; după *zăcea*).

ZĂCĂMÍNT, *zăcăminte*, s. n. Loc în scoarța pămîntului în care se găsește un mineral sau o rocă; acumulare naturală a unei substanțe minerale utile. — Din zăcea (după fr. *gisement*).

ZĂCĂRÍ, *zăcăresc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A lîncezi, a lenevi. — Din zăcare.

ZĂCĂȘEÁLĂ s. f. (Reg.) 1. Răutate, ură, invidie, dorință de răzbunare. 2. Lîncezeală, boală; inerție, nepăsare. — Din zăcaș + suf. *-eală*.

ZĂCĂȘÍE s. f. (Reg.) Zăcășeală. — Din zăcaș + suf. *-ie*.

ZĂCĂTOÁRE, *zăcători*, s. f. 1. Vas mare în care se păstrează vinul sau rachiul și care se umple mereu din alte butoaie; cadă. ✦ Vas mare cu gura largă, îngropat în pămînt, în care se adună și se strivesc strugurii, pentru a fi lăsați să fermenteze. 2. Vas mare de lemn, căptușit cu tinichea, în care se pun la dospit pieile pentru tăbăcit. ✦ Vas în care se depozitează provizoriu peștele la cherhana. 3. Piatra de jos a morii, deasupra căreia se rotește alergătoarea. 4. Loc unde stau vitele ziua la odihnă; staniște. — Din zac (prez. ind. al lui *zăcea*) + suf. *-(ă)toare*.

ZĂCĂTÓR, -OÁRE, *zăcători, -oare*, adj. (Înv.) Care zace, care stă culcat, întins la pămînt. — Din zac (prez. ind. al lui *zăcea*) + suf. *-(ă)tor*.

ZĂCĂTÚRĂ, *zăcături*, s. f. (Reg.) 1. Loc de odihnă pentru vite; zăcătoare (4). 2. Rachiu sau vin depozitat într-o zăcătoare (1). — Din zac (prez. ind. al lui *zăcea*) + suf. *-(ă)tură*.

ZĂCEÁ, *zac*, vb. II. Intranz. 1. A sta întins, culcat sau tolănit din lipsă de ocupație, din cauza oboselii etc. ✦ A fi doborît. *Copacii zac la pămînt*. 2. A sta culcat în pat din cauza unei boli grele; a boli. 3. A fi mort, culcat, întins (în mormînt). 4. (Despre sentimente, calități, defecte etc.) A sta ascuns, a fi în stare latentă. 5. A sta, a fi, a se afla (într-o stare oarecare). *Plicurile nedesfăcute zăceau teanc* (C. PETRESCU). ◇ Expr. *A zăcea la închisoare* (sau *în temniță* etc.) = a sta închis, a fi întemnițat. ✦ A fi așezat, situat undeva. *Satele zăceau în văgăuni* (SADOVEANU). — Lat. jacere.

ZĂCÉRE s. f. Faptul de *a zăcea*; ședere îndelungată în pat; boală grea și lungă. ◇ Expr. *A cădea la zăcere* = a se îmbolnăvi greu, a cădea la pat.

ZĂCÚT[1] s. n. Zăcere. — V. *zăcea*.

ZĂCÚT[2]**, -Ă**, *zăcuți, -te*, adj. 1. Care a stat mult într-un loc; (despre apă) stătut coclit. ✦ Putred. 2. (Rar) Care a fost bolnav (greu); care are cicatrice, urme de vărsat. *Zăcută de vărsat* (REBREANU). — V. *zăceu*.

ZĂDĂR s. n. v. zadar.

ZĂDĂRNIC, -Ă adj. v. zadarnic.

ZĂDĂRÍ vb. IV. v. zădărî.

ZĂDĂRÍRE s. f. v. zădărire.

ZĂDĂRÍT, -Ă adj. v. zădărît.

ZĂDĂRÎ, *zădărăsc*, vb. IV. Tranz. 1. A întărîta, a provoca pe cineva; a sîcîi, a necăji pe cineva. ✦ A răscoli, a tulbura. ✦ A ataca pe neașteptate, a hărțui. 2. Fig. A aținta focul. [Var.: zădărí vb. IV] — Bg. zadirjam, sb. zadirati.

ZĂDĂRÍRE, *zădărîri*, s. f. Acțiunea de *a zădări*. [Var.: zădărire s. f.]

ZĂDĂRÎT, -Ă, *zădărîți, -te*, adj. (Despre oameni și animale) Întărîtat, provocat, excitat, mîniat. [Var.: zădărít, -ă adj.] — V. *zădări*.

ZĂDĂRNICÍ, *zădărnicesc*, vb. IV. Tranz. A face să nu se realizeze ceva; a pune piedici la ceva; a dejuca un plan, o uneltire etc. — Din zadarnic.

ZĂDĂRNICÍE, *zădărnicii*, s. f. 1. Caracterul a ceea ce este zadarnic; lucru inutil, fără rost; deșertăciune inutilitate. 2. (Înv.) Ambiție nemăsurată, vanitate, trufie, îngîmfare. — Din zadarnic + suf. *-ie*.

ZĂDĂRNICÍRE s. f. Acțiunea de *a zădărnici*.

ZĂDÚF, *zădufuri*, s. n. 1. Căldură mare, înăbușitoare; arșiță, canicula, zapușeală. 2. Supărare, necaz, (la pl.) greutăți, dificultăți. [Var.: zădúh s. n.] — Bg., sb. zaduh.

ZĂDUFÓS, -OÁSĂ, *zădufoși, -oase*, adj. Plin de zăduf, foarte călduros, înăbușitor. — Din zăduf + suf. *-os*.

ZADÚH s. n. v. zăduf.

ZĂGAN, *zăgani*, s. m. Vultur-bărbos. — Tc. zagan.

ZĂGÁSTRU, *zăgastre*, s. n. (Înv.) Spațiu liber între iesle și peretele grajdului din spatele ei, pe unde umblă oamenii cînd dau de mîncare la animale.

ZĂGÁȘ, *zăgașe*, s. n. (Înv.) Canal, șanț. — Din zăgaz + făgaș.

ZĂGAȘTÍNĂ, *zăgaștine*, s. f. (Reg.) Plasă de pescuit.

ZAGÁZ, *zăgazuri*, s. n. 1. Stăvilar. ◇ Expr. *A se rupe* (sau *a se deschide, a se descuia*) *zăgazurile cerului*, se spune cînd sînt ploi mari, torențiale. 2. Fig. Opreliște, îngrădire, piedică, obstacol. 3. Lac sau iaz format de apa pe care barajul o împiedică să curgă; braț derivat dintr-o apă curgătoare; scoc. — Comp. sb. zagata, zagatiti «a stăvili».

ZĂGĂZUÍ, *zăgăzuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A stăvili; a îndigui, a bara. 2. Fig. A opri, a împiedica (o acțiune). — Din zăgaz.

ZĂGĂZUÍRE, *zăgăzuiri*, s. f. Acțiunea de *a zăgăzui*.

ZĂGĂZUÍT, -Ă, *zăgăzuiți, -te*, adj. Barat, îndiguit, oprit pe loc, îngrădit. — V. *zăgăzui*.

ZĂGÍRNĂ, *zăgirne*, s. f. (Reg.) Săculeț de pînză prin care se strecoară brînza; sădilă.

ZĂGNEÁTĂ s. f. (Reg.) Foc de nuiele sau de surcele uscate, care arde cu flăcără vie. ◇ Expr. *A da zăgneată focului* = a înteți focul. — Rus zagneta, ucr. zahnit.

ZĂGRĂÍ, *zăgrăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A vorbi mult, a trîncăni, a palavragi. — Din zăgrăi (<sb. *za*) + grăi.

ZĂHÁÍ, *zăhăiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A supăra, a sîcîi, a necăji; a stingheri. 2. A împrăștia; a pierde, a risipi. — Ucr. zahaity.

ZĂHĂIÁLĂ, *zăhăieli*, s. f. (Înv.) Faptul de *a zăhăi*; neliniște, tulburare, zbucium.

ZĂHĂRÉL, (2) *zăhărele*, s. n. 1. Diminutiv al lui *zahăr* (1). ◇ Expr. *A duce* (pe cineva) *cu zăhărelul* = a înșela, a ademeni (pe cineva) cu promisiuni, cu vorbe atrăgătoare. *A se lăsa dus cu zăhărelul* = a se lăsa ademenit cu promisiuni, cu vorbe atrăgătoare etc. 2. (Reg., la pl.) Dulciuri, bomboane, zaharicale.

ZĂHĂRÍ, *zăhăresc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A presăra, a îndulci cu zahăr. — Din zahăr.

ZĂHĂRÍT, -Ă, *zăhăriți, -te*, adj. (Înv.) 1. Îndulcit cu zahăr. 2. Zaharisit. 3. Glasat. [Var.: zaharít, -ă adj.] — V. *zăhări*.

ZĂHĂTUÍ, *zăhătuiesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Tranz. A sîcîi pe cineva. 2. Refl. A se pierde, a se rătăci; a se prăpădi. — Din zăhăi.

ZĂITÍN, *zăitinuri*, s. n. (Reg.) Untdelemn. ◇ Expr. *A fi zăitin pe apă* = a fi nevinovat; a învinge, a birui. — Sb. zejtin (<tc.).

ZĂLÁR[1]**, *zălare***, s. n. (Reg.) Cîrlig de lemn de care se atîrnă lanțul la vatră. — Din zale (pl. lui *za*) + suf. *-ar*.

ZĂLÁR[2]**, *zălari***, s. m. Meseriaș care face zale. — Din zale (pl. lui *za*) + suf. *-ar*.

ZĂLETÍ, *zăletesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A sări. ✦ (Despre lichide) A țîșni, a stropi; a curge din abundență. — Comp. bg. zaletja se, sb. zaleteti.

ZĂLEZEÁLĂ, *zălezeli*, s. f. (Reg.) Plictiseală, urît. — Din zălezi + suf. *-eală*.

ZĂLEZÍ, *zălezesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A zăcea; a slăbi. — Comp. ucr. zaležaty, rus zaležat'.

ZĂLEZÍT, -Ă, *zăleziți, -te*, adj. (Reg.) Slab, fără vlagă; amărît. — V. *zălezi*.

ZĂLEZITÚRĂ, *zălezituri*, s. f. (Reg.) Slăbiciune, moleșeală. — Din zălezi + suf. *-(i)tură*.

ZĂLÍȘTE, *zăliști*, s. f. (Pop.) Direcția vîntului, bătaia vîntului.

ZĂLOÁGĂ, *zăloage*, s. f. (Reg.) 1. Fișie de hîrtie, de pînză, de piele etc. care se introduce între paginile unei cărți; semn de carte. 2. Capitol dintr-o carte. — Rus zaloga.

ZĂLÓG, *zăloage*, s. n. (Înv. și arh.) 1. Amanet, garanție, gaj, chezășie. ◇ Expr. *A-și lăsa pielea zălog* = a cădea în mîinile dușmanului a-și pierde viața. ✦ Sechestru, ipotecă. 2. Obiect (rar persoană) lăsat ca garanție. — Slav (v. sl. zalogŭ).

ZĂLOGÍ, *zălogesc*, vb. IV. Tranz. (Înv. și arh.) 1. A amaneta un obiect. 2. A reține, a opri pe cineva ca gaj, ca ostatic. — Din zălog.

ZĂLOGÍRE, *zălogiri*, s. f. (Înv. și arh.) Acțiunea de *a zălogi*.

ZĂLOGÍT, -Ă, *zălogiți, -te*, adj (Înv. și arh.) 1. (Despre bunuri, obiecte etc.) Care este amanetat; *p. ext.* sechestrat, ipotecat. 2. (Despre oameni) Care este luat ostatic. — V. *zălogi*.

ZĂLÚD, -Ă, *zăluzi, -de,* adj. 1. Smintit, ţicnit, nebun; zăpăcit. ✦ Scos din minţi, înnebunit, tulburat, năucit. 2. Naiv, nepriceput; neserios, uşuratic. 3. Prost, tembel. — Bg. **zaluden.**

ZĂLÚG, *zălugi,* s. m. (Reg.) Lanţ împletit din sîrmă.

ZĂLÚŢĂ, *zăluţe,* s. f. 1. Diminutiv al lui *za.* 2. Cusătură de flori în formă de lănţişor, care se face pe ie sau pe catrinţă.

ZĂLUZEÁLĂ, *zăluzeli,* s. f. (Reg.) Nebunie, nebuneală. — Din **zăluzi** + suf. *-eală.*

ZĂLUZÍ, *zăluzesc,* vb. IV. Intranz. şi refl. (Reg.) A deveni zălud, a se sminti, a se ţicni; a-şi pierde minţile, a înnebuni. — Din **zălud.**

ZĂLUZÍE, *zăluzii,* s. f. (Reg.) Rătăcire, nebunie. — Din **zălud** + suf. *-ie.*

ZĂLUZÍT, -Ă, *zăluziţi, -te,* adj. (Reg.) Înnebunit, năucit, sărit (din minţi). — V. *zăluzi.*

ZĂMĂRÍE, *zămării,* s. f. (Reg.) Mîncare cu zeamă multă; cantitate mare de zeamă. — Din **zeamă** + suf. *-ărie.*

ZĂMISLÍ, *zămislesc,* vb. IV. (Înv. şi arh.) 1. Tranz. A concepe fătul; a procrea, a face pui, a naşte. 2. Refl. A lua fiinţă, a se naşte, a se întrupa. 3. Tranz. şi refl. Fig. A (se) crea, a (se) produce; a (se) forma, a (se) înfiripa. — Slav (v. sl. **zamysliti**).

ZĂMISLÍRE, *zămisliri,* s. f. (Înv. şi arh.) Acţiunea de *a (se) zămisli;* concepere; naştere, reproducere, înmulţire.

ZĂMISLITÓR, -OÁRE, *zămislitori, -oare,* adj. (Înv. şi arh.) Care zămisleşte; creator. — Din **zămisli** + suf. *-(i)tor.*

ZĂMÎRCĂ s. f. v. **zămurcă.**

ZĂMORÎ, *zămorăsc,* vb. IV. 1. Refl. (Reg.) A-şi astîmpăra în oarecare măsură foamea sau setea, a mînca sau a bea numai atîta cît să-şi ţină zilele. 2. Tranz. (Înv.) A slei de puteri, a istovi pe cineva. — Slav (v. sl. **zamoriti,** ucr. **zarymoty sja** «a muri de foame, a leşina»).

ZĂMOŞÍŢĂ s. f. Plantă cu tulpina ramificată de la bază, acoperită cu peri aspri, cu flori mari, de culoare galbenă-deschisă sau purpurie, catifelate la mijloc *(Hibiscus ternatus).* — Din **zămos** + suf. *-iţă.*

Zămoşiţă

ZĂMÚRCĂ s. f. (Reg.) Mîncare cu prea multă zeamă. [Var.: **zămîrcă** s. f.] — Din **zeamă** + suf. *-îrcă.*

ZĂNÁT, *zănaturi,* s. n. (Reg.) Meserie, meşteşug. — Sb. **zanat.**

ZĂNÁTEC, -Ă adj. v. **zănatic.**

ZĂNÁTIC, -Ă, *zănatici, -e,* adj. Zăpăcit, smintit, bezmetic. [Var.: **zănátec, -ă** adj.] — Comp. lat. **dianaticus.**

ZĂNGĂITÚRĂ s. f. v. **zăngănitură.**

ZĂNGĂNEÁLĂ, *zăngăneli,* s. f. Zăngănit; sunet metalic. — Din **zăngăni** + suf. *-eală.*

ZĂNGĂNÍ, *zăngănesc,* vb. IV. Intranz. (Despre metale, clopote, sticlă) A produce, prin izbire sau prin lovire, un sunet metalic; a zornăi, a zdrăngăni. ✧ Tranz. *Îşi zăngănesc armele.* [Var.: **zingăní, zingăní, zinghení** vb. IV] — Onomatopee.

ZĂNGĂNÍRE, *zăngăniri,* s. f. Acţiunea de *a zăngăni* şi rezultatul ei; zăngănit. [Var.: **zingănire, zîngănire, zinghenire** s. f.]

ZĂNGĂNÍT, *zăngănituri,* s. n. Zăngănire; zgomot metalic specific, produs de unele obiecte prin lovire sau prin izbire. [Var.: **zingănít, zingănít** s. n.] — V. *zăngăni.*

ZĂNGĂNITÓR, -OÁRE, *zăngănitori, -oare,* adj. Care zăngăneşte; zornăitor. [Var.: **zingănitór, -oáre, zinghenitór, -oáre** adj.] — Din **zăngăni** + suf. *-(i)tor.*

ZĂNGĂNITÚRĂ, *zăngănituri,* s. f. Zăngănire. [Var.: **zăngăitúră, zîngănitúră** s. f.] — Din **zăngăni** + suf. *-(i)tură.*

ZĂNGĂT, *zăngăte,* s. n. Zăngănit. [Var.: **zîngăt, zîngăt, zînghet, zînghet** s. n.] — Din **zăng** + suf. *-ăt.*

ZĂNOÁGĂ, *zănoage,* s. f. 1. Depresiune circulară cu versante prăpăstioase, în zona munţilor înalţi; căldare. 2. Poiană înverzită; platou sau coastă de deal bune pentru agricultură. 3. Ochi larg de apă adîncă, format pe cursul unei ape, mai jos de un stăvilar. — Slav (comp. rus **zanoga,** ucr. **zanoha**).

ZĂPADĂ, *zăpezi,* s. f. Precipitaţie atmosferică în formă de fulgi albi, compuşi din cristale de apă îngheţată; strat provenit din aglomerarea acestor fulgi; omăt, nea. — Slav (comp. v. sl. **zapadati** «a cădea»).

ZĂPĂCEÁLĂ, *zăpăceli,* s. f. 1. Faptul de *a (se) zăpăci;* stare în care se află cel zăpăcit; tulburare, buimăceală, dezordine. 2. (Fam.) Gălăgie mare, larmă, balamuc.

ZĂPĂCÍ, *zăpăcesc,* vb. IV. Tranz. şi refl. 1. A (se) tulbura la minte, a (se) năuci, a (se) buimăci. 2. (Fam.) A (se) fîstîci, a (se) încurca. ✦ Tranz. A răvăşi.

ZĂPĂCÍRE, *zăpăciri,* s. f. Acţiunea de *a (se) zăpăci* şi rezultatul ei; buimăceală, năucire, tulburare.

ZĂPĂCÍT, -Ă, *zăpăciţi, -te,* adj. (Adesea substantivat) Buimăcit, năucit, tulburat; fîstîcit. ✦ Zvăpăiat, zvînturat. — V. *zăpăci.*

ZĂPĂCITÓR, -OÁRE, *zăpăcitori, -oare,* adj. Care zăpăceşte; ameţitor, uluitor. — Din **zăpăci** + suf. *-(i)tor.*

ZĂPĂDÓS, -OÁSĂ, *zăpădoşi, -oase,* adj. (Rar) Cu multă zăpadă. — Din **zăpadă** + suf. *-os.*

ZĂPĂÍ, pers. 3 *zăpăie,* vb. IV. Intranz. (Reg., despre cîini) A lătra, a hămăi. — Onomatopee.

ZĂPĂÍT s. n. (Reg.) Faptul de *a zăpăi;* lătrat, hămăit.

ZĂPĂITÚRĂ, *zăpăituri,* s. f. (Reg.) Zăpăit. — Din **zăpăi** + suf. *-(i)tură.*

ZĂPĂÚC, -Ă adj. v. **zăbăuc.**

ZĂPÎRSTEA s. m. (Reg.) Ultimul născut (într-o familie); prîslea, mezin.

ZĂPLÁN, *zăplani,* s. m. Om înalt şi voinic; vlăjgan. [Var.: **zaplán** s. m.]

ZĂPLÁZ, *zăplazuri,* s. n. Gard (de scînduri, de uluci). [Var. **zapláz** s. n.]

ZĂPÓDIE, *zăpodii,* s. f. (Reg.) 1. Loc şes pe o înălţime; platou. 2. Vale largă adăpostită de înălţimi; şes puţin scufundat faţă de regiunea înconjurătoare. — Slav (v. sl. **zapodŭ**).

ZĂPÓR, *zăpoare,* s. n. 1. Baraj de sloiuri de gheaţă care se formează primăvara pe un rîu; *p. ext.* revărsare, inundaţie. 2. Baraj făcut de oameni pentru a permite pornirea plutelor sau a morilor; apa oprită la baraje. ✧ Expr. (Despre cai) *A pune zăpor* = a nu voi să tragă; a se împotrivi. — Bg. **zapor.**

ZĂPORÍ, *zăporăsc,* vb. IV. Refl. (Despre ape) A se revărsa în timpul dezgheţului; a inunda prin dezgheţ. — Din **zăpor.**

ZĂPSÍ, *zăpsesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A prinde (pe cineva) asupra unui fapt săvîrşit în ascuns. 2. A simţi, a observa, a prinde de veste, a băga de seamă.

ZĂPÚC s. n. (Reg.) Zăpuşeală, năduf. — Sb. **zapuhati** «a sufla».

ZĂPUŞEÁLĂ, *zăpuşeli,* s. f. Căldură mare şi înnăbuşitoare; zăduf, arşiţă. — Din **zăpuşi** + suf. *-eală.*

ZĂPUŞÍ, *zăpuşesc,* vb. IV. Tranz. (Despre soare) A încălzi foarte tare, a înfierbînta. — Bg. **zapuša,** sb. **zapušiti** «a umple de fum».

ZĂPUŞÍT, -Ă, *zăpuşiţi, -te,* adj. 1. Înnăbuşit, sufocat de căldură. 2. Înnăbuşitor (din cauza căldurii), sufocant, zăpuşitor. *Năduhul greu şi zăpuşit al dormitoarelor* (DELAVRANCEA). — V. *zăpuşi.*

ZĂPUŞITÓR, -OÁRE, *zăpuşitori, -oare,* adj. Înnăbuşitor; sufocant. — Din **zăpuşi** + suf. *-(i)tor.*

ZĂRĂR, *zărari,* s. m. (Reg.) Cioban care mulge oile; mulgător. — Din **zăr** *(= zer)* + suf. *-ar.*

ZĂRĂFÍE, (2) *zărăfii,* s. f. (Înv.) 1. Ocupaţia zarafului; cămătărie. 2. Localul zarafului. — Din **zaraf** + suf. *-ie.*

ZĂRĂSTÍ, *zărăstesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se rătăci.

ZĂREÁ s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *zare* (2).

ZĂRGHEÁLĂ, *zărgheli,* s. f. (Reg.) Nebunie, ţicneală, sminteală. — Din **zărghi** + suf. *-eală.*

ZĂRGHÉNIE, *zărghenii,* s. f. (Reg.) Zărgheală. — Din **zărghi** + suf. *-enie.*

ZĂRGHÍ, *zărghesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se ţicni, a se sminti.

ZĂRGHÍT, -Ă, *zărghiţi, -te,* adj. (Reg.) Smintit, ţicnit, zăpăcit. — V. *zărghi.*

ZĂRÍ, *zăresc,* vb. IV. 1. Tranz. A vedea (ceva) slab, vag, nedesluşit (din cauza depărtării sau a întunecimii). ✧ Expr. (Intranz.) *A zări ca prin sită* = a vedea numai conturul obiectelor, fără a distinge bine forma şi culoarea; a vedea neclar, ca prin ceaţă. ✦ A vedea (ceva) numai în treacăt, în fugă. ✦ Intranz. (Rar) A vedea. ✧ Refl. impers. *De la măria-ta se zărea la el şi de la el la măria-ta* (DELAVRANCEA). 2. Tranz. A observa, a băga de seamă, a descoperi pe cineva sau ceva. 3. Refl. impers. A se arăta, a se ivi; a apărea, a se vedea. ✧ Expr. *A se zări de ziuă* = a se face ziuă, a se revărsa zorile, a se lumina de ziuă. (Rar) *A se zări de lună* = a apărea, a ieşi luna. *Începe-a se zări de lună Şi-i linişte pe drum* (COŞBUC). 4. Intranz. (Pop.) A străluci. *Casele lui Dobrişeanu... zăresc ca soarele* (TEODORESCU). — Din **zare.**

ZĂRPĂLÁTIC, -Ă, *zărpălatici, -e,* adj. (Reg.) Uşuratic, fluşturatic.

ZĂRVÁI, *zărvăiesc,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A face zarvă. — Din **zarvă.**

ZĂRZĂRÁŞ, *zărzăraşi,* s. m. (Pop.) Zărzărel. — Din **zarzăr** + suf. *-aş.*

ZĂRZĂRÉL, *zărzărei,* s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *zarzăr.*

ZĂRZĂRÍCĂ, *zărzărele,* s. f. (Pop.) Diminutiv al lui *zarzără.*

ZĂSTÍ, *zăstesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) A îngrămădi

ZĂSTÍMP, *zăstimpuri,* s. n. (Rar) Răstimp. — Comp. rus **zastup.**

ZĂTICNEÁLĂ, *zăticneli,* s. f. Zăticnire, împiedicare, stînjenire. — Din **zăticni** + suf. *-eală.*

ZĂTICNÍ, *zăticnesc,* vb. IV. 1. Tranz. A împiedica, a stînjeni, a stingheri, a tulbura, a încurca. 2. Refl. A se opri, a se întrerupe. [Var.: **zătignî** vb. IV] — Slav (v. sl. **zatŭknonti**).

ZĂTICNÍRE, *zăticniri,* s. f. Acţiunea de *a (se) zăticni* şi rezultatul ei; zăticneală, stînjenire.

ZĂTIGNÍ vb. IV. v. **zăticni.**

ZĂTOÁCĂ, *zătoace,* s. f. (Reg.) Braţ de fluviu între malul apei şi un ostrov mai mare. — Bg. **zatok.**

ZĂTON, *zătoane,* s. n. (Reg.) 1. Lac lung şi îngust pe litoralul mării,

despărțit de mare numai printr-o limbă îngustă de pămînt. ✦ Loc din cursul unui rîu, cu apă domoală și adîncă, unde pot ierna vasele plutitoare. ✦ Scobitură în malul unui rîu, unde se adună peștele. 2. Zăgaz făcut spre a abate sau a opri apa din cursul ei. ✦ Îngrădătură din stuf sau din nuiele, care se așază în rîu pentru prinderea peștelui; *p. ext.* locul astfel îngrădit. *Zătoane circulare.* — Rus. ucr. zaton.

ZĂTONÁR, *zătonari*, s. m. (Reg.) Pescar specializat în pescuitul la zătoane. — Din **zăton** + suf. *-ar.*

ZĂTONÍ, *zătonesc*, vb. IV. (Reg.) 1. Refl. (Despre pești) A se aduna, a se strînge într-un zăton. 2. Tranz. A stăvili cursul unei ape. — Din **zăton.**

ZĂU interj. 1. (Întărește o afirmație sau o negație, uneori însoțit de «așa») Pe legea mea, jur că... ◇ Expr. (Pop.) *A zice zău* = a jura. *Ba (nu) zău* = dimpotrivă, te asigur că..., vorbesc serios. 2. Într-adevăr, desigur, fără îndoială, bineînțeles. ◇ Expr. *Nu știu, zău!* = mă îndoiesc, mă întreb dacă... 3. Te rog! [Var.: **zeu** interj.] — Lat. deus.

ZĂUITĂ, *zăuite*, vb. I. Tranz. (Reg.) A uita. — Din **zău-** (< sb. *za)* + **uita.**

ZĂVEÁZĂ, *zăveze*, s. f. (Înv.) 1. Perdea. 2. Covor care se pune pe perete; scoarță. — Slav (v. sl. zavěsa).

ZĂVÉLCĂ, *zăvelci*, s. f. Fiecare dintre cele două fote dreptunghiulare, cu dungi sau brodate cu flori, care se poartă una în față și alta în spate. [Var.: **zavélcă, zovélcă, zivélcă, zuvélcă** s. f.] — Comp. bg. zavivka.

ZĂVELCÚȚĂ, *zăvelcuțe*, s. f. Diminutiv al lui *zăvelcă.*

ZĂVÓD[1], *zăvoduri*, s. n. (Reg.) Așezare temporară de pescari, organizată în vederea pescuitului; totalitatea instalațiilor și a uneltelor acestei așezări. — Rus **zavod.**

ZĂVÓD[2], *zăvozi*, s. m. Cîine mare (ciobănesc); dulău.

ZĂVÓI *zăvoaie*, s. n. Pădurice pe malul unei ape; luncă. — Slav (v. sl. **zavoj**).

ZĂVÓLNIȚĂ, *zăvolniți*, s. f. (Reg.) Cureluță care ține suflecate mînecile cămășii.

ZĂVÓR, *zăvoare*, s. n. 1. Încuietoare la uși, uneori și la ferestre, constînd dintr-o mică bară mobilă care intră într-o ureche fixată în toc; ivăr. 2. (Pop., la pl.) Cătușe, fiare. 3. (Reg.) Răzlog. — Slav (v. sl. **zavorŭ**).

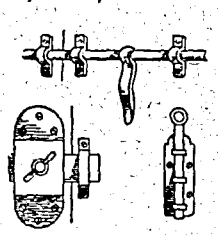

Zăvoare

ZĂVORÁȘ, *zăvoraș*, s. n. Diminutiv al lui *zăvor* (1).

ZĂVORÍ vb. IV. v. zăvori.

ZAVORÎ, *zăvorăsc*, vb. IV. 1. Tranz. și refl. A (se) încuia cu zăvorul. ✦ Tranz. A închide, a întemnița pe cineva. 2. Tranz. (Pop.) A lega pe cineva în cătușe, în fiare. [Var.: **zăvorí** vb. IV] — Din **zăvor.**

ZĂVORÎRE s. f. Acțiunea de *a (se) zăvorî;* închidere (cu zăvorul).

ZBANGHÍU, -ÍE, *zbanghii*, adj. 1. (Despre ochi; *p. ext.* despre oameni) Sașiu. 2. (Despre oameni și despre manifestările lor) Neastîmpărat, flușturatic, zvăpăiat. [Var.: **spanchíu, -íe, șpanchíu, -íe** adj.] — Comp. tig. **bango** «răsucit, strîmbat, schilodit».

ZBANȚ[1], *zbanțuri*, s. n. (Reg.) 1. Verigă, legătură de fier cu care se string laolaltă unele piese de la trăsură, de la car etc. 2. Petic la ghete.

ZBANȚ[2], *zbanțuri*, s. n. (Reg.) Ventuză (2). — Ucr. **zban, zbanja.**

ZBÂTE, *zbat*, vb. III. Refl. 1. (Despre ființe) A face mișcări bruște, violente sau convulsive (din cauza durerii sau pentru a scăpa de o strînsoare); a se zvîrcoli; a se smuci. ◇ Expr. *A se zbate ca peștele pe uscat* (sau *ca musca în plasa păianjenului*), se zice despre cineva care se silește din toate puterile să scape dintr-un mare impas. *A se zbate de moarte* = a se zbate foarte tare; a se lupta cu moartea, a fi pe moarte. ✦ A se chinui, a se zbuciuma. ✦ (Despre părți ale corpului) A se mișca, a zvîcni. ✦ A face tot ce-i stă în putință, a se strădui din răsputeri pentru a realiza ceva. 2. A se mișca cu putere încoace și încolo; a se învolbura, a se învîrteji. 3. A se tîrgui, a se tocmi. ✦ Tranz. (Înv.) A reduce, a scădea din prețul unei mărfi prin tîrguială. — Lat. **exbattere** *(= battuere).*

ZBÂTERE, *zbateri*, s. f. Acțiunea de *a se zbate* și rezultatul ei; zvîcnire; zbucium, frămîntare; învolburare.

ZBĂNȚUÍ vb. IV. v. zbînțui.

ZBEG s. n. v. zbeng.

ZBENG, *zbenguri*, s. n. Zburdălnicie, zbenguială. ✦ (Înv.) Gloată, mulțime în mișcare; învălmășeală. [Var.: **zbeg** s. n.] — Sb. zbeg.

ZBENGHI s. n. v. benghi.

ZBENGUÍ, *zbengui*, vb. IV. Refl. A se juca sărind și alergînd, a zburda. ✦ A se hîrjoni. — Din **zbeng.**

ZBENGUIÁLĂ, *zbenguieli*, s. f. Faptul de *a se zbengui;* zburdălnicie; zbănțuială.

ZBENGUÍRE, *zbenguiri*, s. f. Zbenguială. — V. *zbengui.*

ZBENGUÍT[1] s. n. Zbenguială. — V. *zbengui.*

ZBENGUÍT[2], **-Ă**, *zbenguiți, -te*, adj. Zburdalnic; neastîmpărat. — V. *zbengui.*

ZBENGUITÓR, -OÁRE, *zbenguitori, -oare*, adj. Care se zbenguie; zburdalnic, neastîmpărat. — Din **zbengui** + suf. *-(i)tor.*

ZBEREGUIÁLĂ, *zbereguieli*, s. f. (Reg.) Zbenguială, hîrjoană.

ZBICÉR, *zbiceri*, s. m. Nume dat călușarului care pocnește din bici în timpul jocului. — Din **zbici**[1] + suf. *-ar.*

ZBICI[1] s. n. v. bici.

ZBICÍ[2], *zbicesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) usca (la suprafață); a (se) zvînta.

ZBICÍ[3], *zbicesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) smuci.

ZBICÍRE, *zbiciri*, s. f. Faptul de *a (se) zbici*[2]; zvîntare.

ZBICÍT, -Ă, *zbiciți, -te*. adj. Uscat, zvîntat. — V. *zbici*[2].

ZBICIUÍ vb. IV. v. biciui.

ZBIERÁ, *zbier*, vb. I. Intranz. 1. (Despre animale) A scoate zbierete. 2. (Despre oameni) A striga tare și strident; a țipa, a răcni. ✦ A plînge, a se tîngui cu glas tare. — Lat. **exbelare** *(= belare).*

ZBIERÁT s. n. Faptul de *a zbiera.*

ZBIÉRÁT s. n. v. zbieret.

ZBIERĂTÚRĂ, *zbierături*, s. f. Zbieret, strigăt. — Din **zbiera** + suf. *-(ă)tură.*

ZBIÉRET, *zbierete*, s. n. 1. Strigăt specific pe care îl scoate un animal. 2. Strigăt puternic pe care îl scoate un om din cauza mîniei, a spaimei sau a unei dureri; țipăt. [Var.: **zbiérăt** s. n.] — Din **zbiera** + suf. *-et.*

ZBIHUÍ, *zbihuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A scutura, a zgîlțîi (pe cineva).

ZBIHUIÁLĂ, *zbihuieli*, s. f. (Reg.) Scuturătură, zgîlțîitură. — Din **zblhul** + suf. *-eală.*

ZBIHUÍT, -Ă, *zbihuiți, -te*, adj. (Reg.) Scuturat, zgîlțîit. — V. *zbihui.*

ZBILȚ, *zbilțuri*, s. n. 1. Lanț de sîrmă cu care hingherii prind cîinii vagabonzi. 2. Unealtă formată dintr-un cîrlig special fixat de o coadă de lemn, cu care se apucă și se trag afară din apă peștii mari, după ce au fost prinși.

ZBIR, *zbiri*, s. m. (În trecut) Reprezentant crud și brutal al unei autorități de stat; *p. ext.* persoană severă, brutală. ✦ (Rar) Agent fiscal; zapciu. — Fr. **sbire** (it. **sbirro**).

ZBINȚ s. n. (Reg.) Joacă, zbenguire, hîrjoană. — Postverbal al lui **zbînțui.**

ZBINȚUÍ, *zbințui*, vb. IV. Refl. A se zbengui, a zburda, a fi neastîmpărat. [Var.: **zbănțuí** vb. IV]

ZBINȚUIÁLĂ, *zbințuieli*, s. f. Zbințuire. — Din **zbînțui** + suf. *-eală.*

ZBINȚUÍRE, *zbințuiri*, s. f. Acțiunea de *a se zbînțui;* zbenguială.

ZBINȚUÍT[1] s. n. Zbințuire; zbenguială. — V. *zbînțui.*

ZBINȚUÍT[2], **-Ă**, *zbințuiți, -te*, adj. Care se zbînțuie; neastîmpărat. — V. *zbînțui.*

ZBINȚUITÚRĂ, *zbințuituri*, s. f. (Rar) Zbințuire. — Din **zbînțui** + suf. *-(i)tură.*

ZBÎR interj. Cuvînt care imită sunetul produs de zborul păsărilor sau al insectelor, de vibrația unei coarde, a unui motor etc. — Onomatopee.

ZBIRCEÁLĂ, *zbîrceli*, s. f. Zbîrcitură. — Din **zbîrcl**[1] + suf. *-eală.*

ZBIRCÍ[1], *zbîrcesc*, vb. IV. Refl. A face zbîrcituri; a se strînge în cute; a se încreți. ◇ Expr. (Intranz.) *A zbîrci din nas* = a strîmba din nas, v. *strîmba.* ✦ (Rar) A se închîrci, a se crispa. — Comp. bg. **bărča.**

ZBÎRCI[1], *zbîrciuri*, s. n. (Rar) Zbîrcîtură. — Postverbal al lui **zbîrci.**

Zbîrciog

ZBIRCIÓG, *zbîrciogi*, s. m. Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile, cu pălăria zbîrcită, brună-negricioasă sau cenușie-roșcată *(Morchella).* ◇ Expr. *Cu nasul zbîrciog* = manifestînd neplăcere, dispreț etc. ◇ Compus: *zbîrciogi-grași* = nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile, cu pălăria zbîrcită, cărnoasă și umflată, roșcată, negricioasă sau albă-gălbuie *(Gyromitra).* — Comp. sb. **smrčak** (după *zbîrci).*

ZBÎRCÍRE s. f. Faptul de *a (se) zbîrci;* încrețire.

ZBÎRCÍT, -Ă, *zbîrciți, -te*, adj. Care prezintă zbîrcituri, cute, riduri; încrețit. — V. *zbîrci*[1].

ZBÎRCITÚRĂ, *zbîrcituri*, s. f. Încrețitură (a pielii); rid, cută, creț. — Din **zbîrci**[1] + suf. *-(i)tură.*

ZBÎRÎÍ, *zbîrii*, vb. IV. Tranz. A zbîrnii; a bîzîi, a zumzăi. — Onomatopee.

ZBÎRÎITÚRĂ, *zbîriituri*, s. f. Zbîrnîit; zumzet, bîzîit. — Din **zbîrîi** + suf. *-(i)tură.*

ZBÎRLÍ, *zbîrlesc*, vb. IV. 1. Refl. (Despre păr, blană, pene etc.) A se ridica (sau a da impresia că se ridică) în sus (de spaimă, de mînie etc.); a se ciuruli. ◇ Tranz. *Vîntul îi zbîrlește părul.* 2. Tranz. A răscoli; a agita (suprafața unei ape). 3. Refl. Fig. (Despre ființe) A se supăra, a se mînia, a se zborși. 4. Refl. Fig. (Despre vreme) A se strica. [Var.: **zburlí** vb. IV]

ZBÎRLÍRE s. f. Acțiunea de *a (se) zbîrli.*

ZBÎRLÎT, -Ă, *zbîrliți, -te*, adj. 1. (Despre păr, pene, blană etc. În neorînduială, ridicat în sus; ciufulit; (despre ființe) cu părul sau cu

penele în dezordine. 2. Fig. (Despre oameni) Înfuriat, supărat; zborșit. [Var.: **zburlit**, -ă adj.] — V. *zbîrli*.

ZBÎRLÓG adj. invar. (Rar) Zbîrlit, țepos.

ZBÎRN interj. Cuvînt care imită sunetul produs de zborul insectelor, de vibrația unei coarde etc. ✦ (Substantivat, n.) Zbîrnîit. — Onomatopee.

ZBÎRNĂÍ vb. IV. v. **zbîrnîi**.

ZBÎRNÎÍ, pers. 3 *zbîrnîie*, vb. IV. Intranz. 1. A produce sunetul caracteristic «zbîrn»; a bîzîi. 2. (Despre vînt) A șuiera, a vîjîi. 3. (Rar, despre oameni) A-și arăta nemulțumirea murmurînd; a bombăni, a cîrti. [Var.: **zbîrnăí** vb. IV] — Din **zbîrn**.

ZBÎRNÎIÁLĂ, *zbîrnîieli*, s. f. Zbîrnîire. — Din **zbîrnîi** + suf. *-eală*.

ZBÎRNÎÍRE s. f. Faptul de *a zbîrnîi*; zgomotul produs de cineva sau ceva care zbîrnîie.

ZBÎRNÎÍT, *zbîrnîituri*, s. n. Zbîrnîire. — V. *zbîrnîi*.

ZBÎRNÎITOÁRE, *zbîrnîitori*, s. f. Fișie de hîrtie fixată de partea de sus a zmeului, pentru a o face să zbîrnîie în bătaia vîntului; vîjîitoare. ✦ Jucărie făcută dintr-o scîndurică legată cu o sfoară și care, învîrtită, produce un sunet specific. — Din **zbîrnîi** + suf. *-(i)toare*.

ZBÎRNÎITÓR, -OÁRE, *zbîrnîitori, -oare*, adj. Care zbîrnîie. — Din **zbîrnîi** + suf. *-(i)tor*.

ZBÎRNÎITÚRĂ, *zbîrnîituri*, s. f. Zbîrnîire. — Din **zbîrnîi** + suf. *-(i)tură*.

ZBLENDUÍ, *zblenduiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A zgudui, a clătina. — Din **bleandă**.

ZBOR[1], *zboruri*, s. n. 1. Planare și mișcare în aer a unei păsări, a unei insecte etc. cu ajutorul aripilor; *p. ext.* deplasare în atmosferă a unui corp care se menține în aer (cu sau fără consum de energie). ✧ *Platformă de zbor* = platformă pe un aerodrom sau pe puntea unui vapor portavion, de pe care decolează avioanele. ✧ Loc. adv. *Din* (sau *în, într-un*) *zbor* = a) în timpul zborului; b) în fugă, repede, iute; c) dintr-o dată; d) în treacăt. ✧ Expr. *A-și lua zborul* = a) a se înălța în aer; b) a începe să alerge repede; c) a pleca; a evada, a fugi; d) a se pierde, a dispărea; e) *fig.* (rar) a se dezvolta, a-și lua avînt. ✦ Trecere rapidă prin aer a unui obiect aruncat sau purtat de vînt. 2. Fig. Mers iute, vijelios; viteză, goană, fugă. ✦ Avînt, elan. — Postverbal al lui **zbura**.

ZBOR[1], *zboruri*, s. n. (Înv. și reg.) Bîlci, tîrg anual; *p. ext.* piață publică. — Slav (v. sl. **sŭborŭ**, bg. **sbor**).

ZBÓRNIC, *zbornice*, s. n. (Înv.) Carte cuprinzînd o culegere din viețile și învățăturile sfinților sau texte de literatură populară. — Bg. **sbornik**.

ZBORȘÍ, *zborșesc*, vb. IV. 1. Refl. A lua o atitudine amenințătoare, a deveni furios; a se răsti la cineva. 2. Tranz. (Despre păsări, animale) A-și înfoia, a-și zbîrli penele, părul. ✦ A ciufuli părul unei persoane. 3. Refl. (Despre unele alimente) A începe să se altereze, căpătînd un aspect și un gust neplăcut, specific. *Smîntîna s-a zborșit*. **ZBORȘÍT, -Ă**, *zborșiți, -te*, adj. 1. Înfuriat, înverșunat. 2. Zbîrlit, ciufulit. 3. Alterat, acrit. — V. *zborși*.

ZBRÂNCA s. f. art. (Reg., în expr.) *A face zbranca* = a da iureș, distrugînd. *A da cuiva zbranca* = a izgoni pe cineva, a-l lăsa pe drumuri.

ZBREHÚD, -Ă adj. v. **zbrehui**.

ZBREHÚI, -IE, *zbrehui*, adj. (Reg., fam.) Nebunatic, zvăpăiat; ușuratic. [Var.: **zbrehúd, -ă** adj.]

ZBÚCIUM s. n. 1. Stare de neliniște sufletească; frămîntare, zbuciumare. 2. Mișcare grăbită, agitată și zgomotoasă; agitație, tumult, învălmășeală. — Postverbal al lui **zbuciuma**.

ZBUCIUMÁ, *zbúcium*, vb. I. 1. Refl. A se frămînta sufletește; a se chinui. 2. Refl. și tranz. A (se) mișca cu neastîmpăr; a (se) agita cu violență. — Din **buciuma**.

ZBUCIUMÁRE, *zbuciumări*, s. f. Faptul de *a (se) zbuciuma*; frămîntare, chin, necaz; agitație, alergătură; zvîrcolire.

ZBUCIUMÁT, -Ă, *zbuciumați, -te*, adj. 1. Frămîntat, tulburat; neliniștit, îngrijorat. 2. Agitat; tumultuos. — V. *zbuciuma*.

ZBUCIUMÁTOR, -OÁRE, *zbuciumători, -oare*, adj. (Rar) Care zbuciumă; zguduitor, chinuitor. — Din **zbuciuma** + suf. *-(ă)tor*.

ZBUCIUMEÁLĂ s. f. (Rar) Zbucium, agitație, forfotă. — Din **zbucium** + suf. *-eală*.

ZBUCNÍ vb. IV. v. **izbucni**.

ZBUGHI[1] interj. Cuvînt care indică o săritură peste un obstacol sau fuga bruscă și neașteptată dintr-un loc. [Var.: **zbúghia** interj.]

ZBUGHÍ[2], *zbughesc*, vb. IV. Tranz. (În expr.) *A o zbughi* = a o lua deodată la fugă. ✧ (La imper., cu valoare de interj.) *Înjugă boii la car și zbughi-o, băiete!* (ȘEZ.). — Din **zbughi**[1].

ZBÚGHIA interj. v. **zbughi**[1].

ZBURÁ, *zbor*, vb. I. 1. Intranz. (Despre păsări și insecte) A se mișca în aer cu ajutorul aripilor. ✦ A pleca în zbor, a-și lua zborul. ✦ (Despre lucruri) A pluti în aer (purtat de vînt); a trece prin aer cu viteză (fiind azvîrlit sau lansat cu putere). 2. Intranz. (Despre aparate de zbor) A se ridica și a se menține în văzduh, a se deplasa pe calea aerului; (despre oameni) a călători cu un astfel de aparat. 3. Intranz. Fig. A merge foarte iute, a alerga, a goni. *Caii au prins a zbura prin omăt* (SADOVEANU). ✦ (Despre oameni) A străbate spații mari cu repeziciune; a se repezi pînă undeva. *Să pot zbura pe trei zile la Iași, tare-aș veni* (VLAHUȚĂ). ✦ (Despre timp) A trece, a se scurge repede. ✦ (Despre gînduri, idei) A se succeda cu repeziciune. 4. Tranz. Fig. A smulge de la locul său, a prăvăli a răsturna. ✧ Expr. *A zbura cuiva capul* = a decapita pe cineva; a-l omorî. *A-și zbura creierii* = a se sinucide prin împușcare. (Fam.) *A zbura* (sau *a face să zboare*) *pe cineva de undeva* = a da pe cineva afară de undeva, dintr-un post; a-l concedia. (Intranz.) *A zbura de undeva* = a fi forțat să părăsească un loc (în special un post, o slujbă). ✦ Intranz. (Rar) A cădea, a se prăbuși, a se prăvăli. 5. Tranz. (Pop., în expr.) *A zbura laptele* = a pune puțin lapte acru în lapte dulce fierbinte, ca să se aleagă brînza. — Lat. ***exvolare**.

ZBURÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a zbura* și rezultatul ei; zbor.

ZBURÁT, -Ă, *zburați, -te*, adj. (Pop., în expr.) *Brînză zburată* = brînză făcută din lapte dulce fiert, la care se adaugă zer, cheag sau cuib de lapte acru. — V. *zbura*.

ZBURÁTIC, -Ă, *zburatici, -e*, adj. 1. Iute la fugă; sprinten, ager. 2. Ușuratic, nestatornic. — Din **zbura** + suf. *-atic*.

ZBURĂTĂCÍ, *zburătăcesc*, vb. IV. 1. Tranz. A arunca cu ceva (într-o pasăre, într-un pom etc.). *Ca pomul lîngă drum: Citi trec îl zburătăcesc* (SEVASTOS). 2. Intranz. și refl. (Despre păsări) A se risipi bătînd din aripi și înălțîndu-se de la pămînt; a face zboruri scurte, aproape de pămînt. ✦ Tranz. A face să se împrăștie, a spulbera. *Vîntul zburătăcește frunzele*. 3. Intranz. și refl. (Despre pui; *p. ext.* despre copii) A se dezvolta, a crește; a căpăta independență; a se răzleți. ✦ Tranz. Fig. A ajuta pe cineva să-și facă un rost în viață. — Din **zbura**.

ZBURĂTĂCÍT, -Ă, *zburătăciți, -te*, adj. (Despre pui; *p. ext.* despre copii) Crescut mare; mărișor. — V. *zburătăci*.

ZBURĂTOÁRE, *zburătoare*, s. f. 1. Pasăre; orătanie (care zboară). 2. Plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu florile roșii-purpurii, cu fructele în formă de capsule cu numeroase semințe, prevăzute cu peri mătăsoși; este folosită în medicina populară (*Epilobium angustifolium*). — Din **zbura** + suf. *-(ă)toare*.

Zburătoare

ZBURĂTÓR[1], *zburători*, s. m. 1. Aviator. 2. (În mitologia populară) Ființă fantastică închipuită ca un spirit rău care chinuiește noaptea în somn fetele și femeile; (în literatura romantică) personificarea dorului de bărbatul iubit; întruchiparea idealizată a iubitului. 3. Numele uneia dintre pînzele unui catarg; varga de care este prinsă această pînză. — Din **zbura** + suf. *-(ă)tor*.

ZBURĂTÓR[2], **-OÁRE**, *zburători, -oare*, adj. 1. Care zboară; care poate să zboare. ✦ Pentru zbor, de zburat. *Aripi zburătoare*. 2. Care plutește în aer (purtat de vînt). — Din **zbura** + suf. *-(ă)tor*.

ZBURĂTORÍ vb. IV. v. **zburături**.

ZBURĂTUÍ, *zburătuiesc*, vb. IV. Tranz. 1. A zburătăci (1). 2. A reteza dintr-o lovitură, făcînd să cadă să se prăbușească. — Din **zbura**.

ZBURĂTUÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de *a zburătui* și rezultatul ei.

ZBURĂTÚRĂ, *zburături*, s. f. 1. Bucată scurtă de lemn cu care se aruncă într-un pom sau după o pasăre; scurtătură. ✦ Așchie, țandără. ✦ (Înv.) Sfărîmătură de plumb sau de fier cu care se încărcau armele de foc. 2. Mișcare de aruncare; distanță pînă la care ajunge un lucru aruncat. *Departe, ca la o zburătură de praștie*. — Din **zbura** + suf. *-(ă)tură*.

ZBURĂTURÍ, *zburătures*, vb. IV. (Rar) 1. Intranz. A străbate aerul, a zbura. 2. Tranz. și intranz. A zburătăci (1). [Var.: **zburătorí** vb. IV] — Din **zbura**.

ZBURDÁ, *zburd*, vb. I. Intranz. A sălta, a alerga sprinten încoace și încolo; a se zbengui, a se juca cu voioșie; a se ține de nebunii, a se arăta neserios. ✧ Expr. *A-i zburda* (cuiva) *inima* = a fi foarte vesel; a avea chef de petreceri, de strengării.

ZBURDÁLNIC, -Ă, *zburdalnici, -e*, adj. (Despre animale) Care zburdă; (despre oameni) zglobiu, neastîmpărat, vioi, nebunatic; *p. ext.* ușuratic, neserios. ✦ Fig. (Despre stări sufletești sau manifestări ale omului) Plin de avînt, de voioșie, de vioiciune. — Din **zburda** + suf. *-al-nic*.

ZBURDÁRE, *zburdări*, s. f. Acțiunea de *a zburda* și rezultatul ei; zburdălnicie; *fig.* avînt.

ZBURDÁTIC, -Ă, *zburdatici, -e*, adj. (Rar) Zburdalnic. — Din **zburda** + suf. *-atic*.

ZBÚRDĂ s. f. Zburdare, joacă. — Postverbal al lui **zburda**.

ZBURDĂCIÚNE, *zburdăciuni*, s. f. Zburdălnicie. — Din **zburda** + suf. *-ăc-iune*.

ZBURDĂLNICÍE, *zburdălnicii*, s. f. Însușirea de a fi zburdalnic; vioiciune, neastîmpăr, voioșie. ✦ Manifestare, faptă a celui zburdalnic; joc, petrecere; nebunie. — Din **zburdalnic** + suf. *-ie*.

ZBURDĂTÓR, -OÁRE, *zburdători, -oare*, adj. (Rar) Zburdalnic. — Din **zburda** + suf. *-(ă)tor*.

ZBURDĂTÚRĂ, *zburdături*, s. f. Salt, săritură. — Din **zburda** + suf. *-(ă)tură*.

ZBURIŞ adv. (Neobişnuit) Ca în zbor; repede. — Din **zbura** + suf. *-iş*.

ZBURLÍ vb. IV. v. zbîrli.

ZBURLÍT, -Ă adj. v. zbîrlit.

ZDÉLCĂ, *zdelci*, s. f. (Înv. şi reg.) Contract, act (de vînzare); *p. ext.* orice chitanţă sau act oficial. ◇ *Zdelcă întărită* = act (de vînzare) autentificat. — Rus **sdelka**.

ZDRAGÓN s. m. v. **dragon**.

ZDRAHÓN s. m. v **dragon**.

ZDRANC interj. Cuvînt care imită zgomotul produs de ciocnirea sau de căderea obiectelor de metal, de spargerea obiectelor de sticlă etc. [Var.: **zdrang, zdránca** interj.] — Onomatopee.

ZDRÁNCA interj. v. zdranc.

ZDRANG interj. v. zdranc.

ZDRĂVĂN, -Ă, *zdraveni, -e*, adj. 1. Voinic, puternic, vînjos, viguros. ✦ (Adverbial) Cu putere, tare; voinicește. 2. Sănătos, teafăr; întreg, neatins, nevătămat (la trup sau la minte). ◇ Expr. *A nu fi zdravăn (la cap)* = a fi zmintit, nebun. 3. Mare, tare, solid. *Întepenii uşa pe dinlăuntru cu un par zdravăn* (HOGAŞ). ✦ (Adverbial) Din plin, mult. — Slav (v. sl. **sŭdravinŭ**).

ZDRĂNCĂNÍ vb. IV. v. zdrăngăni.

ZDRĂNCĂNÍT s. n. v. zdrăngănit.

ZDRĂNGĂNÉL, *zdrăngănei*, s. m. Clopoţel mic şi rotund; zurgălău. [Var.: **zdrîngănél** s. m.] — Din **zdrăngăni** + [clopo]**el**.

ZDRĂNGĂNÍ, *zdrăngănesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre sticlă şi metale sau despre obiecte făcute din aceste materiale) A produce un sunet caracteristic cînd se ciocneşte de ceva sau e lovit cu ceva. ◇ Tranz. *S-a suit în fugă pe scară, zdrăngănind sabia de toate treptele* (GHICA). 2. Tranz. A face să vibreze coardele unui instrument muzical; a cînta fără pricepere la un instrument muzical cu coarde. [Var.: **zdrăncăní** vb IV] — Din **zdrang**.

ZDRĂNGĂNÍT s. n. Acţiunea de *a zdrăngăni* şi rezultatul ei; cîntec executat fără pricepere la un instrument muzical cu coarde. [Var.: **zdrăncănít** s. n.]

ZDRĂNGĂNITÚRĂ, *zdrăngănituri*, s. f. Zdrăngănit. — Din **zdrăngăni** + suf. *-(i)tură*.

ZDREÁLĂ, *zdrele*, s. f. (Reg.) Fărîmă, bucăţică. — Postverbal al lui **zdreli**.

ZDREÁNŢĂ, *zdrenţe*, s. f. 1. Bucată ruptă, sfîşiată dintr-o pînză sau dintr-un obiect de îmbrăcăminte; haină, rufă sau pînză veche, ruptă; treantă. ✦ Fig. (Fam.) Om de nimic; lepădătură, secătură. 2. (La pl.) Un fel de aluat subţire făcut din făină şi ouă, care se fierbe în supă. — Comp. v. sl. **sŭdranŭ** «rupt» *(< sudrati)*.

ZDRELÍ, *zdrelesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) răni uşor prin jupuirea pielii; a (se) juli.

ZDRELÍRE, *zdreliri*, s. f. Acţiunea de *a (se) zdreli* şi rezultatul ei.

ZDRELÍT, -Ă, *zdreliţi, -te*, adj. Cu pielea jupuită; julit. ✦ Zdrobit, sfărîmat. — V. *zdreli*.

ZDRELITURĂ, *zdrelituri*, s. f. Zgîrietură, julitură. — Din **zdreli** + suf. *-(i)tură*.

ZDRENŢĂRÓS, -OÁSĂ, *zdrenţăroşi, -oase*, adj. (Despre îmbrăcăminte) Prefăcut în zdrenţe, rupt, zdrenţuit. ✦ (Despre oameni, adesea substantivat) Îmbrăcat în zdrenţe. [Var.: **zdrenţurós, -oásă, stremţurós, -oásă, strenţurós, -oásă, trenţărós, -oásă** adj.] — Din **zdreanţă** + suf. *-ăr-os*.

ZDRENŢÓS, -OÁSĂ, *zdrenţoşi, -oase*, adj. Zdrenţăros. [Var.: **stremţós, -oásă** adj.] — Din **zdreanţă** + suf. *-os*.

ZDRENŢUÍ, *zdrenţuiesc*, vb. IV. Refl. (Despre obiecte de pînză, stofă etc.) A se rupe, a se sfîşia; a se preface în zdrenţe. [Var.: **trenţuí** vb. IV] — Din **zdreanţă**.

ZDRENŢUÍT, -Ă, *zdrenţuiţi, -te*, adj. 1. Prefăcut în zdrenţe; rupt, sfîşiat. 2. (Despre oameni) Îmbrăcat în zdrenţe; zdrenţăros. — V. *zdrenţui*.

ZDRENŢURÓS, -OÁSĂ adj. v. zdrenţăros.

ZDRÎNGĂNÉL s. m. v. zdrăngănel.

ZDROÁBĂ, *zdroabe*, s. f. (Reg.) Oboseală; agitaţie, zbucium. — Postverbal al lui **zdrobi**.

ZDROBEÁLĂ s. f. Zdrobire. — Din **zdrobi** + suf. *-eală*.

ZDROBÍ, *zdrobesc*, vb. IV. 1. Tranz. A strivi, a sfărîma. ✦ A nimici, a distruge. 2. Refl. Fig. (Reg., despre oameni) A se frămînta, a se agita. — Slav (v. sl. **sŭdrobiti**).

ZDROBÍRE s. f. Acţiunea de *a (se) zdrobi* şi rezultatul ei; sfărîmare, strivire; nimicire, distrugere. ✦ Fig. Mîhnire, supărare cumplită.

ZDROBÍT, -Ă, *zdrobiţi, -te*, adj. Strivit, sfărîmat; distrus, nimicit. ✦ Fig. Copleşit de durere, demoralizat. ✦ Fig. Foarte obosit, sleit de puteri, extenuat. — V. *zdrobi*.

ZDROBITÓR[1], *zdrobitoare*, s. n. Meliţă. — Din **zdrobi** + suf. *-(i)tor*.

ZDROBITÓR[2], **-OÁRE**, *zdrobitori, -oare*, adj. 1. Care zdrobeşte. ✦ Fig. Copleşitor, istovitor. 2. Fig. Care înlătură orice îndoială; covîrşitor. *Argument zdrobitor*. — Din **zdrobi** + suf. *-(i)tor*.

ZDROBITÚRĂ, *zdrobituri*, s. f. (Rar) Sfărîmătură, strivitură; rană. — Din **zdrobi** + suf. *-(i)tură*.

ZDRONC interj. Cuvînt care redă zgomotul produs de izbirea, ciocnirea sau căderea unor obiecte de metal. [Var.: **zdrónca** interj.] — Onomatopee.

ZDRÓNCA interj. v. zdronc.

ZDRONCÁNI, *zdroncănesc*, vb. IV. Intranz. (Despre vehicule) A face un zgomot caracteristic (din cauza zdruncinăturilor). — Din **zdronc**.

ZDROŞÍ, *zdroşesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) A sfărîma, a strivi, a zdrobi. [Var.: **zdruşí** vb. IV]

ZDRUMICÁ, *zdrumic*, vb. I. Tranz. (Pop.) A face bucăţele, a sfărîma, a zdrobi. ✦ A nimici, a distruge. — Din **dumica** (după *zdrobi*).

ZDRUMICÁRE s. f. (Pop.) Acţiunea de *a zdrumica* şi rezultatul ei; sfărîmare, zdrobire; nimicire.

ZDRUMICÁT, -Ă, *zdrumicaţi, -te*, adj. (Pop.) Făcut bucăţele, sfărîmat, zdrobit. — V. *zdrumica*.

ZDRUMICĂTÚRĂ, *zdrumicături*, s. f. (Pop.) Sfărîmătură. — Din **zdrumica** + suf. *-(ă)tură*.

ZDRÚNCEN s. n. v. **zdruncin**.

ZDRÚNCIN s. n. 1. Zdruncinătură. ✦ Fig. Efort. 2. Fig. Tulburare, zbucium, zguduire. [Var.: **zdrúncen** s. n.] — Postverbal al lui **zdruncina**.

ZDRUNCINÁ, *zdrúncin*, vb. I. Tranz. 1. A scutura tare, a zgîlţîi, a zgudui; a clătina; a hurduca. 2. Fig. A clătina din temelii o concepţie, o convingere etc.; a slăbi, a submina, a şubrezi.

ZDRUNCINÁRE, *zdruncinări*, s. f. Acţiunea de *a zdruncina* şi rezultatul ei; zguduire; zbucium, tulburare.

ZDRUNCINÁT, -Ă, *zdruncinaţi, -te*, adj. Tulburat sufleteşte. — V *zdruncina*.

ZDRUNCINĂTÓR, -OÁRE, *zdruncinători, -oare*, adj. Care zdruncină. — Din **zdruncina** + suf. *-(ă)tor*.

ZDRUNCINĂTÚRĂ, *zdruncinături*, s. f. 1. Scuturătură, zguduire. 2. Fig. Dezechilibru, tulburare. — Din **zdruncina** + suf. *-(ă)tură*.

ZDRUŞÍ vb. IV. v. zdroşi.

ZDUP interj. Cuvînt care imită zgomotul unei căderi precipitate sau al unor paşi grei, apăsaţi. — Onomatopee.

ZDUPĂÍ, *zdupăi*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A călca greu, cu zgomot; a tropăi. — Din **zdup**.

ZDUPĂIÁLĂ, *zdupăieli*, s. f. (Rar) Faptul de *a zdupăi*.

ZEA s. f. v. za.

ZEÁMĂ, *zemuri*, s. f. 1. Fiertură de carne sau de legume, constituind un fel de mîncare; partea lichidă a bucatelor, apa în care fierb. ◇ Expr. *A minea singur bucatele şi a lăsa altora zeama* = a trage singur tot folosul, lăsînd altora foarte puţin sau nimic. *A nu fi nici de zeama ouălor* sau *a nu fi de nici o zeamă*, se spune despre cineva pe care nu se poate pune nici un temei. *Zeamă lungă să se-ajungă* = mîncare făcută cu sos mult, pentru a ajunge la multe persoane. *Zeamă lungă* = vorbărie lungă, lipsită de interes. *Tot de-o zeamă* = deopotrivă. *Soarbe-zeamă* = om prost, moliu. *Zeamă de clopot* (sau *de hîrlet*) = moartea. *Zeamă de vorbe* = vorbărie deşartă; vorbe goale. ✦ *Zeamă de varză* = lichid acrişor în care s-a murat varza; moare. 2. Lichidul pe care îl conţin celulele şi ţesuturile organismelor vegetale; suc de fructe sau de plante. 3. Nume generic pentru diverse lichide. ◇ *Ou cu zeamă* = ou fiert puţin, cu albuşul necoagulat. — Lat. **zema** (< gr. *zema*).

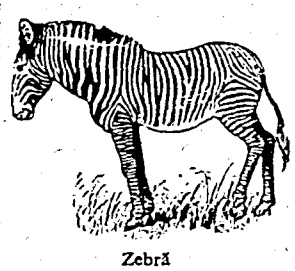

Zebră

ZEBEREÁLĂ, *zebereli*, s. f. (Înv.) Sechestrare, sechestru. — Din **zeberi** + suf. *-eală*.

ZEBERÍ, *zeberesc*, vb. IV. Tranz. (Înv.) A sechestra, a confisca.

ZEBRÁT, -Ă, *zebraţi, -te*, adj. (Rar) Vărgat, cu dungi ca blana zebrei. — După fr. **zébré**.

ZÉBRĂ, *zebre*, s. f. Mamifer sălbatic din Africa, înrudit cu calul, cu părul alb sau galben-deschis, vărgat cu dungi negre sau brune *(Hippotigris zebra)*. — Fr. **zèbre**.

ZEBREÁ s. f. v. zăbrea.

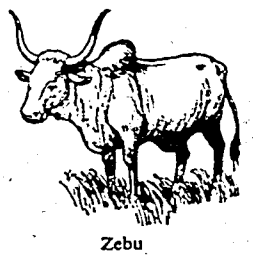

Zebu

ZEBÚ s. m. Animal mamifer domestic din ţările tropicale, asemănător cu boul, avînd o cocoaşă de grăsime pe greabăn *(Bos indicus)*. — Fr. **zébu**.

ZÉCE, *zeci*, num. card. 1. Număr care are în numărătoare locul între nouă şi unsprezece; se indică prin cifra 10 sau X. ◇ (Adjectival) *Ora zece*. ◇ (Substantivat) *A luat un zece la matematică*. ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Etajul zece*. 2. (Intră în compunerea numeralelor cardinale compuse, de la unsprezece pînă la nouăsprezece) *Cincisprezece*. ✦ (Intră în compunerea numeralelor cardinale compuse, de la douăzeci pînă la nouăzeci şi nouă) *Patruzeci şi trei*. — Lat. **decem**.

ZÉCELEA, ZÉCEA num. ord. (Precedat de art. «al», «a») Care se află între al nouălea şi al unsprezecelea. — Din **zece** + **le** + **a**.

ZECÉR, *zeceri*, s. m. (Reg.) Zece; cifră, carte de joc, ban etc. avînd această valoare. — Din **zece** + suf. *-ar*.

ZÉCHE s. f. v. **zeghe**.

ZECÍCĂ s. f. (Fam.) Carte de joc avînd pe ea zece puncte. — Din **zece** + suf. *-ică*.

ZECIMÁL, -Ă, *zecimali, -e*, adj. (Mat.) Care se bazează pe rapoarte ale numărului zece și ale puterilor lui; decimal. ◇ *Număr zecimal* = număr a cărui parte fracționară este exprimată printr-o fracție zecimală. *Fracție zecimală* = fracție al cărei numitor este egal cu o putere întreagă și pozitivă a numărului zece. *Logaritm zecimal* = logaritmul unui număr în sistemul cu baza zece. *Sistem zecimal* = sistem de unități de măsură în care multiplii și submultiplii unităților principale au valori egale cu puteri întregi, pozitive sau negative, ale numărului zece. *Balanță zecimală* sau *cîntar zecimal* = balanță cu brațe inegale, care permite echilibrarea greutăților de măsurat cu greutăți etalonate de zece ori mai mici. *Clasificare zecimală* = sistem de clasificare a cărților în biblioteci, după conținut, folosind pentru notare cifre și avînd la bază împărțirea cunoștințelor omenești în zece clase, fiecare clasă împărțindu-se în zece diviziuni, iar acestea, la rîndul lor, în zece subdiviziuni etc. — Din **zecime** (după *decimal*).

ZECIMÁLĂ, *zecimale*, s. f. Fiecare dintre cifrele unei fracții zecimale. — Din **zecimal**.

ZECÍME, *zecimi*, s. f. 1. A zecea parte dintr-un întreg împărțit în părți egale. ✦ Prima cifră din dreapta virgulei, la numerele zecimale. 2. (În sistemul fiscal din trecut) A zecea parte, care revenea județului sau comunei, din impozitul plătit de cetățeni statului. — Din **zece** + suf. *-ime*.

ZECIUÍ, *zeciuiesc*, vb. IV. (Înv.) 1. Tranz. A lua a zecea parte din produsele cuiva; a dijmui. ✦ (Fam.) A-și însuși o parte din bunurile cuiva; a fura. 2. Intranz. (Despre boli etc.) A face multe victime; a decima. — Din **zece**.

ZECIUIÁLĂ, *zeciuieli*, s. f. (Înv.) Dare anuală, reprezentînd a zecea parte din recolta de cereale, de vite etc.; dijmă. ✦ A zecea parte din produsele obținute (prin muncă), care se predă cuiva (sau pe care o revendică sau o ia cu forța cineva) ca răsplată, salariu, uium etc. — Din **zeciui** + suf. *-eală*.

ZECIUÍRE, *zeciuiri*, s. f. Acțiunea de *a zeciui* și rezultatul ei; dijmuire.

ZECIUÍT[1], *zeciuituri*, s. n. Zeciuire. — V. *zeciui*.

ZECIUÍT[2], **-Ă**, *zeciuiți, -te*, adj. Din care s-a plătit zeciuială; dijmuit. — V. *zeciui*.

ZÉCIURI s. n. pl. (Pop.) Figuri desenate; motive decorative.

ZEFÍR[1] s. m. Vînt lin, călduț, care suflă primăvara dinspre apus; *p. ext.* adiere. — Fr. **zéphyr** (lat. lit. **zephyrus**).

ZEFÍR[2], *zefiruri*, s. n. Țesătură ușoară de bumbac mercerizat, de o singură culoare sau cu dungi colorate; (la pl.) diverse sorturi din această țesătură. — Fr. **zéphir, zéphyre**.

ZEFLEMEÁ, *zeflemele*, s. f. Luare în rîs, ironie. — Tc. **zevkleme**.

ZEFLEMISÍ, *zeflemisesc*, vb. IV. Tranz. A lua în rîs, a ironiza (pe cineva sau ceva); a lua peste picior (pe cineva). — Din **zeflemea**.

ZEFLEMISÍRE s. f. Acțiunea de *a zeflemisi*; ironizare.

ZEFLEMÍSM s. n. (Rar) Înclinare, atitudine, dispoziție de a lua totul în zeflemea. — Din **zeflemea** + suf. *-ism*.

ZEFLEMÍST, -Ă, *zeflemiști, -ste*, adj. (Adesea substantivat) Ironic, batjocoritor. — Din **zeflemea** + suf. *-ist*.

ZEFLEMITÓR, -OÁRE, *zeflemitori, -oare*, adj. (Rar) Zeflemist. — Din **zeflemea** + suf. *-(i)tor*.

ZEFLÍU, -ÍE, *zeflii*, adj. (Turcism înv.) Vesel, glumeț. — Tc. **zevkli**.

ZEFT s. n. (Reg.) Catran, smoală.

ZÉGHE, *zeghi*, s. f. 1. Haină țărănească lungă, împodobită uneori cu gaitane negre, care se poartă în ținuturile muntoase. ✦ Haină făcută din piele de oaie, cu care se îmbracă ciobanii. 2. Postav gros din care se fac unele haine țărănești; dimie. [Var.: **zéche** s. f.]

Zeghe

ZÉIE, *zeie*, s. f. (Rar) Zeiță. — Din **zeu**.

ZEÍNĂ, *zeine*, s. f. Proteină care se extrage din boabele de porumb. — Fr. **zéine**.

ZEITÁTE, *zeități*, s. f. Divinitate păgînă; zeu, zeiță. — Din **zeu** (după *divinitate*).

ZEÍȚĂ, *zeițe*, s. f. Divinitate păgînă feminină. — Din **zeu** + suf. *-iță*.

ZEL, *zeluri*, s. n. Rîvnă, sîrguință. ◇ Expr. *Exces de zel* = exagerare inutilă în îndeplinirea unei acțiuni, sîrguință exagerată. — Fr. **zèle** (lat. lit. **zelus**).

ZELÁR, *zelare*, s. n. (Rar) Zale, platoșă. — Din **zale** (pl. lui *za*) + suf. *-ar*.

ZELÓS, -OÁSĂ, *zeloși, -oase*, adj. Plin de zel, de rîvnă. — Din **zel** + suf. *-os*.

ZEMNIC, *zemnice*, s. n. (Reg.) Pivniță, beci; bordei săpat în pămînt, servind la conservarea bucatelor. — Bg. **zemnik**.

ZEMÓS, -OÁSĂ, *zemoși, -oase*, adj. (Despre fructe, plante) Care are suc mult; (despre mîncăruri gătite) care are zeamă multă, sos mult. ✦ (Substantivat, m.) Pepene galben. — Din **zeamă** + suf. *-os*.

ZEMOȘÍ, pers. 3 *zemoșește*, vb. IV. Refl. (Reg.) A deveni zemos. — Din **zemos**.

ZEMOȘÍRE s. f. Acțiunea de *a se zemoși*.

ZEMUÍ, pers. 3 *zemuiește*, vb. IV. Intranz. A lăsa zeamă, a mușchi. ✦ Refl. A se zemoși. — Din **zeamă**.

ZENANÁ, *zenanale*, s. f. Țesătură cu urzeală de mătase și bătătură de bumbac, pe o parte lucioasă și pe cealaltă, plușată. — Fr. **zenana**.

ZENÍT s. n. Punct de intersecție al verticalei locului cu sfera cerească, situat deasupra capului observatorului și opus nadirului. ✦ Fig. Culme, apogeu, înălțime. — Fr. **zénith**.

ZENITÁL, -Ă, *zenitali, -e*, adj. Care aparține zenitului, privitor la zenit. — Fr. **zénithal**.

ZEONIFÉR, *zeonifere*, s. n. Funicular aerian cu cablu, folosit pentru transportul persoanelor și al mărfurilor.

ZEPELÍN, *zepeline*, s. n. Navă aeriană dirijabilă, de mari dimensiuni, construită din metal, cu numeroase compartimente umplute cu hidrogen. [Var.: **țepelín** s. n.] — Germ. **Zeppelin**.

ZER, *zeruri*, s. n. Lichid galben-verzui care se separă din lapte la prepararea brînzeturilor. ◇ Expr. *A se alege brînza* (sau *urda*) *din zer* = a se alege binele de rău. *A scoate zer din piatră* = a face ceva de necrezut. ✦ Lichid verzui care se scurge din iaurt sau din laptele de vacă prins. ✦ Lichid alb și gras care rămîne după prepararea untului; zară.

ZERDICEÁF s. n. Plantă din a cărei rădăcină se scoate o vopsea galbenă (*Curcuma longa*). ✦ Substanță colorantă galbenă, extrasă din planta de mai sus. — Tc. **zerdecal**.

ZERÍ, *zeresc*, vb. IV. Refl. (Mai ales despre lapte) A se face ca zerul, a se înăcri. — Din **zer**.

ZERNOÁICĂ s. f. v. **zîrnoaică**.

ZÉRO, *zerouri*, s. n. 1. Număr care, în numărătoare, se află înainte de unu și care se indică prin cifra 0. ◇ Expr. *A reduce ceva la zero* = a reduce cu totul importanța unui lucru. ✦ Cifră reprezentînd numărul de mai sus, pusă la dreapta altei cifre pentru a mări de zece ori valoarea unui număr; nulă. 2. Fig. Om de nimic; nulitate. 3. (Fiz.) Grad de temperatură fixat în unele sisteme de măsură a temperaturii (Réaumur, Celsius) la punctul de înghețare a apei distilate la presiunea normală. ◇ *Zero absolut* = temperatură de minus 273 de grade Celsius, socotită ca cea mai joasă temperatură posibilă. — Fr. **zéro** (<it.).

ZERÓS, -OÁSĂ, *zeroși, -oase*, adj. (Despre lapte sau unt) Cu mult zer; de culoarea zerului; apos. — Din **zer** + suf. *-os*.

ZESTRÁȘ, *zestrași*, s. m. (Reg.) Bărbat care se mută, după căsătorie, în gospodăria soției. — Din **zestre** + suf. *-aș*.

ZÉSTRE s. f. 1. Avere (mobilă sau imobilă) care se dă unei fete cînd se mărită. ✦ Bunuri pe care le aduce o călugăriță la intrarea ei în mănăstire. ✦ (Fam.) Totalitatea obiectelor casnice care constituie averea cuiva. 2. Totalitatea bunurilor care constituie averea unei comunități, a unei instituții etc.; inventar. — Lat. **dextrae** «făgăduință solemnă».

ZESTRICEÁ, -ÍCĂ, *zestricele*, s. f. Zestrișoară. — Din **zestre** + suf. *-ic-ea*.

ZESTRIȘOÁRĂ, *zestrișoare*, s. f. Diminutiv al lui *zestre*.

ZEȚÁJ, *zețaje*, s. n. Metodă de sortare a minereurilor sau a cărbunilor sfărîmați cu ajutorul unui curent de apă, pentru a obține depunerea componenților în ordinea greutății lor specifice. — Fr. **setzage** (<germ.).

ZEȚÁR, *zețari*, s. m. Muncitor tipograf care culege literele în culegar, după manuscris; culegător. — Germ. **Setz[er]** + suf. *-ar*.

ZEȚĂRÍE, (2) *zețării*, s. f. 1. (Înv.) Meseria de zețar. 2. Sală în care lucrează zețarii într-o tipografie. — Din **zețar** + suf. *-ie*.

ZEȚĂRÍȚĂ, *zețărițe*, s. f. (Rar) Culegătoare într-o tipografie. — Din **zețar** + suf. *-iță*.

ZEȚUÍ, *zețuiesc*, vb. IV. Tranz. A așeza literele unui text în culegar, după manuscris; a culege. — Germ. **setzen**.

ZEȚUÍRE s. f. Acțiunea de *a zețui*; culegere.

ZEȚUÍT, *zețuituri*, s. n. Faptul de *a zețui*; zețuire.

ZEU[1] interj. v. **zău**.

ZEU[2], *zei*, s. m. Divinitate păgînă, idol. ✦ Fig. Om cu însușiri fizice și morale excepționale. ✦ (Fam., ir.) Om cu putere (politică); șef, conducător. ◇ Expr. *A fi în secretele zeilor* = a fi la curent cu lucruri cunoscute numai de cei mari, de conducători. — Lat. **deus**.

ZEVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă**.

ZEVZÉC, -EÁCĂ, *zevzeci, -e*, adj. (Adesea substantivat) Prost, nătărău, găgăuță, neghiob. — Tc. **zevzek**.

ZEVZECÍE, *zevzecii*, s. f. (Rar) Purtare de zevzec; nerozie, neghiobie. — Din **zevzec** + suf. *-ie*.

ZÉXE interj. (Arg.) 1. Cuvînt prin care se atrage atenția cuiva asupra unei primejdii iminente; atenție! 2. Termen prin care cineva își exprimă disprețul față de o afirmație pe care o socotește lipsită de temei; fleacuri! prostii!

ZGAIBĂ, *zgaibe*, s. f. 1. Bubă mică, rană, zgîrietură care a început să prindă coajă. ✦ Coajă care se formează pe o rană prin închegarea sîngelui. 2. (Pop.) Boală de ochi. 3. (Pop.) Boală a vitelor, constînd în apariția unor bubulițe pe diferite părți ale corpului. — Lat. **scabia** (= *scabies*).

ZGÂNCĂ, *zgânci*, s. f. (Reg.) Crustă care se formează pe o rană, pe o bubă etc.; zgaibă.

ZGÂRDĂ, *zgârzi*, s. f. 1. Curea sau cerc de metal care se pune în jurul gîtului la ciini. 2. (Înv.) Salbă, colan, șirag de pietre scumpe. — Comp. alb. **shkardhë**.

ZGĂIBĂT, -Ă, *zgăibați, -te*, adj. (Rar) Cu zgîrieturi; cu cicatrice. — Din **zgaibă** + suf. *-at*.

ZGĂIBULÍȚĂ, *zgăibulițe*, s. f. Diminutiv al lui *zgaibă*.

ZGÂRDĂT, -Ă, *zgârdați, -te*, adj. (Rar) Care are zgardă, cu zgardă. — Din **zgardă** + suf. *-at*.

ZGÂRDIȚĂ, *zgârdițe*, s. f. Diminutiv al lui *zgardă*.

ZGÂRDÚȚĂ, *zgârdușe*, s. f. (Reg.) Panglică (cusută cu fire mărunte de mărgăritar) care împodobește masca flăcăilor cînd joacă, de anul nou, turca. — Din **zgardă** + suf. *-uță*.

ZGĂU, *zgăuri*, s. n. (Înv.) 1. Pîntecele animalelor, în special pîntecele femelei; uter, matrice, mitră. 2. Scobitură într-un organ al corpului omenesc. 3. Gaură.

ZGHEAB s. n. v. **jgheab**.

ZGĂURÁ, *zgăur*, vb. I. 1. Intranz. (Reg., despre oameni) A zgîi ochii la cineva sau la ceva, a se holba, a se uita cu marc atenție la ceva. 2. Refl. (Despre ochi) A se adînci, a fi intrați în fundul capului. — Lat. *excavulare *(< cavus)*.

ZGÎCINÁ, *zgîcinez*, vb. I. Tranz. (Reg.) A clătina, a zgudui, a scutura.

ZGÎI, *zgîiesc*, vb. IV. 1. Tranz. A deschide tare, a căsca, a holba ochii. ✦ Refl. A se uita cu insistență, a privi lung, a se uita cu ochii mari; a se holba. 2. Refl. A se strîmba, a se schimonosi, a se uita batjocoritor. — Din **zgău**.

ZGÎIRE, *zgîiri*, s. f. Acțiunea de *a (se) zgîi*.

ZGÎIT, -Ă, *zgîiți, -te*, adj. (Despre ochi) Căscat, holbat; (despre oameni) cu ochii căscați, holbați. ✦ (Substantivat) Persoană urîtă, cu ochii holbați, ieșiți din orbite. — V. *zgîi*.

ZGÎLȚÎI, *zgîlțîi*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) scutura, a (se) clătina cu putere; a (se) zgudui; a (se) cutremura. — Onomatopee.

ZGÎLȚÎIÁLĂ, *zgîlțîieli*, s. f. Faptul de *a (se) zgîlțîi*; zgîlțîit.

ZGÎLȚÎIT, *zgîlțîituri*, s. n. Zgîlțîială. — V. *zgîlțîi*.

ZGÎLȚÎITÚRĂ, *zgîlțîituri*, s. f. Zgîlțîială. — Din **zgîlțîi** + suf. *(i)tură*.

ZGÎLȚÎNÁ, *zgîlțîn*, vb. I. Tranz. A zgîlții. — Din **zgîlții**.

ZGÎMBOÍ, *zgîmbói*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se strîmba, a se schimonosi, a face grimase.

ZGÎMBOÎT, -Ă, *zgîmboiți, -te*, adj. (Reg.) Schimonosit. — V. *zgîmboi*.

ZGÎMSÍ, *zgîmsesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A vătăma, a aduce stricăciuni.

ZGÎNCILÍ, *zgîncilesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A irita o rană (rupînd coaja formată deasupra). — Din **zgîncă**.

ZGÎNDĂRÍ, *zgîndăresc*, vb. IV. Tranz. 1. A răscoli, a scormoni, a ricii. ✦ Fig. A atîța, a întărîta, a sîcîi. 2. A irita o rană, o bubă etc. 3. A atinge ușor coardele unui instrument muzical; a zdrăngăni.

ZGÎNDĂRÍRE, *zgîndăriri*, s. f. Acțiunea de a *zgîndări*; scormonire; *fig.* atîțare, întărîtare, sîcîire.

ZGÎRCÉNIE, *zgîrcenii*, s. f. Înclinația de a fi zgîrcit; patima zgîrcitului; avariție. — Din **zgîrci** + suf. *-enie*.

ZGÎRCI[1], *zgîrcesc*, vb. IV. 1. Tranz. A-și strînge, a-și contracta corpul sau părți ale lui (de durere, de frig etc.). ◇ Refl. *Mă string, mă zgîrcesc covrig* (STANCU). ✦ Refl. (Despre plante) A se chirci, a se micșora, a degenera. 2. Refl. A da dovadă de zgîrcenie, a se scumpi. — Slav (v. sl. *sŭgrŭčiti*).

ZGÎRCI[2], *zgîrciuri*, s. n. Cartilaj. — Postverbal al lui **zgîrci**.

ZGÎRCI[3], *zgîrciuri*, s. n. Unealtă formată dintr-un cilindru de oțel fixat pe un mîner de lemn, folosită de dogari pentru răzuirea muchiilor vaselor mici de lemn. — Din **zgîrci**[2].

ZGÎRCIOÁBĂ, *zgîrcioabe*, s. f. (Fam.) Persoană foarte zgîrcită. — Din **zgîrci**[1] + suf. *-oabă*.

ZGÎRCÍRE, *zgîrciri*, s. f. Acțiunea de *a (se) zgîrci* (1); contractare, încordare, chircire.

ZGÎRCÎT, -Ă, *zgîrciți, -te*, adj. 1. Care face economii exagerate, evitînd și cheltuielile de strictă necesitate, care strînge cu lăcomie banii; avar. ✦ Prea puțin darnic, lipsit de generozitate. ◇ Expr. *Zgîrcit la vorbă* = care vorbește puțin și cu chibzuială. 2. (Despre ființe sau părți ale corpului) Strîns, ghemuit; contractat. — V. *zgîrci*[1].

ZGÎRCITÚRĂ, *zgîrcituri*, s. f. (Rar) Contracție; parte contractată a corpului. — Din **zgîrci**[1] + suf. *-(i)tură*.

ZGÎRCIURÓS, -OÁSĂ, *zgîrciuroși, -oase*, adj. Cu zgîrciuri. — Din **zgîrci**[2] + suf. *-ur-os*.

ZGÎRFÁCI, *zgîrface*, s. n. (Reg.) Căuș mare de lemn (folosit la stînă în loc de strachină).

ZGÎRIÁ, *zgîrii*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A(-și) face o rană ușoară pe piele cu unghiile, cu ghearele sau cu un obiect ascuțit. *Mîța blîndă zgîrie rău*, se spune despre oamenii fățarnici. ✦ A produce pe un obiect o rozătură, o julitură. ◇ Expr. *A zgîria pămîntul* = a ara superficial, la suprafață. *A zgîria hîrtia* = a scrie (prost). 2. Tranz. Fig. A produce o senzație auditivă neplăcută. ✦ A impresiona în mod neplăcut gustul; a ustura. — Lat. *scaberare *(< scaber)*.

ZGÎRIÁT, -Ă, *zgîriați, -te*, adj. Cu zgîrieturi. — V. *zgîria*.

ZGÎRIE-BRÎNZĂ s. m. invar. Epitet dat unui om zgîrcit, avar, cărpănos. — Din **zgîrie** + **brînză**.

ZGÎRIÉCI, *zgîrieci*, s. m. (Pop.) Instrument format dintr-o bucată prismatică de lemn, în care se fixează două tije cu vîrf ascuțit și cu ajutorul căruia se trasează linii paralele pe fața unei piese de lemn. — Din **zgîria** + suf. *-eci*.

ZGÎRIE-NÓRI, *zgîrie-nori*, s. m. Clădire înaltă, cu foarte multe etaje. — Din **zgîrie** + **nor** (după it. *gratta-nuvole*, engl. *sky-scraper*).

ZGÎRIÉRE, *zgîrieri*, s. f. Acțiunea de *a (se) zgîria*.

ZGÎRIETÓR, -OÁRE, *zgîrietori, -oare*, adj. (Rar) 1. (Despre sunete, glas etc.) Strident, supărător. 2. (Substantivat; în expr.) *Zgîrietor de hîrtie* = scriitor mediocru. — Din **zgîria** + suf. *-(ă)tor*.

ZGÎRIETÚRĂ, *zgîrieturi*, s. f. Tăietură superficială pe suprafața unui obiect făcută de un corp ascuțit și dur; rană ușoară, urmă lăsată pe piele de unghii, de ghearе sau de un corp ascuțit. ✦ (Rar) Arătură superficială, făcută numai la suprafață. — Din **zgîria** + suf. *-(ă)tură*.

ZGÎTIE, *zgîții*, s. f. (Reg.) Fată sau femeie tînără, vioaie; strengăriță, drăcoaică.

ZGLĂVOÁCĂ, *zglăvoace*, s. f. Pește mic cu capul mare și turtit, cu corpul îngust, fără solzi, răspîndit în apele de munte *(Cottus gobio)*. [Var.: **zglăvóc** s. m.] — Bg. **glavoč**.

ZGLĂVÓC[1] s. m. v. **zglăvoacă**.

ZGLĂVÓC[2], *zglăvoci*, s. m. (Pop.) 1. Floare de cînepă (mai ales a cînepei de toamnă). 2. (Bot.) Vinețele. — Bg. **glavoč**.

ZGLOBIÓR, -OÁRĂ, *zglobiori, -oare*, adj. (Pop.) Diminutiv al lui *zglobiu*.

ZGLOBÍU, -ÍE, *zglobii*, adj. (Adesea substantivat) Vioi, sprinten, zburdalnic. ✦ (Despre dansuri) Săltăreț. — Slav (v. sl. **zlobivŭ**).

ZGÓMOT, *zgomote*, s. n. Sunet sau amestec de sunete discordante, puternice, neplăcute. ✦ Gălăgie, vacarm; vuiet, tumult. ◇ Expr. *A face zgomot* = a produce senzație, a face vîlvă. ✦ Sunet puțin intens, răsunet. — Sb. **glomot**.

ZGOMOTÁ, *zgomotez*, vb. I. Intranz. (Rar) A produce zgomote; a trosni. ✦ (Despre oameni) A face gălăgie, a vorbi tare. ✦ (Despre ape curgătoare) A șopoti, a susura. — Din **zgomot**.

ZGOMOTÓS, -OÁSĂ, *zgomotoși, -oase*, adj. Care face (mult) zgomot; gălăgios. ✦ Plin de zgomot, de gălăgie. — Din **zgomot** + suf. *-os*.

ZGORNÍ, *zgornesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A scoate un vînat din culcuș; a stîrni.

ZGORNÍRE, *zgorniri*, s. f. (Reg.) Acțiunea de *a zgorni*; stîrnire.

ZGRĂBÚNȚĂ, *zgrăbunțe*, s. f. (Pop.) 1. Bubuliță, coș. 2. Grăuncioară de unt, de brînză, de gheață etc. (care plutește într-un lichid).

ZGRĂBUNȚÍCĂ, *zgrăbunțele*, s. f. Plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu frunze ovale și flori galbene *(Lapsana communis)*. — Din **zgrăbunță** + suf. *-ică*.

ZGRĂBUNȚÓS, -OÁSĂ, *zgrăbunțoși, -oase*, adj. (Pop.) 1. Plin de zgrăbunțe; bubos. 2. Grăunțos, granulos. — Din **zgrăbunță** + suf. *-os*.

ZGRÉBENI s. m. pl. (Reg.) Resturi de cînepă sau de lînă rămase după pieptănat sau dărăcit; cîlți. — Bg., sb. **grebenec**.

ZGREPȚĂNÁ, *zgrepțăn*, vb. I. 1. Intranz. A zgîria, a ricii (cu ghearele). ✦ Refl. A se scărpina. ✦ Tranz. A ara la suprafață, a zgîria pămîntul. 2. Refl. A se cățăra. ✦ A se agăța, a se prinde de ceva. [Var.: **zgrepțená** vb. I] — V. *grăpțăna*.

ZGREPȚĂNÁRE, *zgrepțănări*, s. f. Acțiunea de *a (se) zgrepțăna*; zgîriere, ricîire.

ZGREPȚENÁ vb. I. v. **zgrepțăna**.

ZGRIBULÍ, *zgribulesc*, vb. IV. Intranz. și refl. A tremura și a se strînge, a se ghemui de frig (rar de frică). [Var.: **zgriburí** vb. IV]

ZGRIBULÍT, -Ă, *zgribuliți, -te*, adj. Care stă zgîrcit, ghemuit, tremurînd de frig (rar de frică). ✦ (Despre blana animalelor) Zbîrlit de frig sau de frică. [Var.: **zgriburít, -ă** adj.] — V. *zgribuli*.

ZGRIBURÍ vb. IV. v. **zgribuli**.

ZGRIBURÍT, -Ă adj. v. **zgribulit**.

ZGRÍPSOR s. m. v. **zgriptor**.

ZGRIPSORÁȘ s. m. v. **zgriptoraș**.

ZGRIPSOROÁICĂ s. f. v. **zgriptoroaică**.

ZGRÍPȚOR, *zgriptori*, s. m. 1. Specie de acvilă mare *(Aquila heliaca)*. ✦ (Înv.) Stemă care reprezintă un vultur cu două capete. ✦ (Înv.) Veche monedă austriacă de argint (care a circulat în trecut și în țara noastră) avînd imprimată pe o parte stema cu acvila bicefală. 2. (În basme) Pasăre foarte mare, cu două capete. 3. Fig. Epitet dat unui om rău, avar, hrăpăreț. [Var.: **zgrîpsor** s. m.] — Comp. ngr. **gryps**.

ZGRIPȚORÁȘ, *zgriptoraș*, s. m. (Pop.) Diminutiv al lui *zgriptor*. ✦ (Înv.) Monedă austriacă în valoare de 10 creițari, care avea imprimată pe o parte stema cu acvila bicefală. [Var.: **zgrîpsoráș** s. m.]

ZGRIPȚOROÁICĂ, *zgriptoroaice*, s. f. 1. Femela zgriptorului (1). 2. Fig. Femeie bătrînă, zgîrcită și rea; cotoroanță. [Var.: **zgrîpsoroáică**, **zgripturoáică** s. f.] — Din **zgriptor** + suf. *-oaică*.

ZGRIPȚORÓI, *zgriptoroi*, s. m. Zgriptor (3). [Var.: **zgriptorói** s. m.] — Din **zgriptor** + suf. *-oi*.

ZGRIPȚUROAICĂ s. f. v. **zgriptoroaică.**

ZGRIPȚURÓI s. m. v. **zgriptoroi.**

ZGRUNȚUÍT, -Ă, *zgrunțuiți, -te,* adj. Zgrunțuros. — Din **grunț** *(= grunz).*

ZGRÚNȚUR s. m. v. **zgrunzur.**

ZGRUNȚURÓS, -OÁSĂ, *zgrunțuroși, -oase,* adj. Grunzuros. — Din **zgrunțur** + suf. *-os.*

ZGRÚNZUR, *zgrunzuri,* s. m. (Reg.) Bucățică dintr-o materie tare și fărîmicioasă; drob, bulgăre, grunz. [Var.: **zgrúnțur** s. m.] — Din **grunzuri** (pl. lui *grunz).*

ZGUDUÍ, *zgudui,* vb. IV. 1. Tranz. și refl. A se cutremura sau a face să se cutremure, să se clatine; a (se) scutura cu putere, a (se) zdruncina. ✦ Tranz. Fig. A agita cu violență; a răscoli, a frămînta. ✦ Tranz. Fig. A clătina convingerile cuiva, a face să se zdruncine conștiința cuiva. 2. Tranz. Fig. A emoționa puternic, a înfiora.

ZGUDUIÁLĂ, *zguduieli,* s. f. Zguduitură. — Din **zgudui** + suf. *-eală.*

ZGUDUÍRE, *zguduiri,* s. f. Acțiunea de *a (se) zgudui;* cutremurare, zdruncinare.

ZGUDUÍT, -Ă, *zguduiți, -te,* adj. Agitat, frămîntat. ✦ Emoționat, înfiorat. — V. *zgudui.*

ZGUDUITÓR, -OÁRE, *zguduitori, -oare,* adj. 1. Care zguduie (1). 2. Fig. Care emoționează, impresionează puternic. — Din **zgudui** + suf. *-(i)tor.*

ZGUDUITÚRĂ, *zguduituri,* s. f. 1. Scuturătură puternică, zdruncinătură. 2. Fig. Înfiorare, cutremurare. — Din **zgudui** + suf. *-(i)tură.*

ZGULÍ, *zgulesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se strînge ghem, a se ghemui. — Comp. sb. **sguriti se.**

ZGULÍT, -Ă, *zguliți, -te,* adj. (Reg.) Ghemuit, stîrcit. — V. *zguli.*

ZGÚRĂ s. f. 1. Produs care se obține la extragerea metalelor din minereuri sau la topirea lor și care conține cea mai mare parte a materialelor străine din metalul respectiv; partea fuzibilă din cenușa cărbunilor, întrebuințată la fabricarea unor materiale de construcție. ✦ Strat de oxizi metalici format deasupra unei suduri executate cu arc electric. 2. Cenușă întărită (provenită din lucruri arse). ✦ Funingine. — Comp. alb. **zgjú ë** (bg. **zgurija**).

ZGURIFICÁ, *zgurific,* vb. I. Refl. (Despre obiecte) A se acoperi cu zgură. ✦ A se transforma în zgură. — Din **zgură.**

ZGURIFICÁRE, *zgurificări,* s. f. Acțiunea de *a se zgurifica* și rezultatul ei.

ZGURÍT, -Ă, *zguriți, -te,* adj. (Rar) 1. Acoperit cu zgură, plin de zgură. 2. Făcut scrum, ars; negru. — Din **zgură.**

ZGURÓS, -OÁSĂ, *zguroși, -oase,* adj. Ca zgura; ars, uscat. — Din **zgură** + suf. *-os.*

ZGURUÍT, -Ă, *zguruiți, -te,* adj. Zgurit. — Din **zgură.**

ZI, *zile,* s. f. 1. Interval de timp cuprins între răsăritul și apusul soarelui; timpul cît soarele rămîne deasupra orizontului; *p. ext.* lumina solară; interval de timp de 24 de ore; dintre două miezuri de noapte consecutive; (Astron.) interval de timp între două culminații succesive ale unui astru. ◇ (Determinînd noțiunile «an», «lună», pentru a le sublinia durata, lungimea) *Trei luni de zile trec ca o părere* (SADOVEANU). ◇ Loc. adj. *De toate zilele* sau (rar) *de toată ziua* = de fiecare zi; *p. ext.* obișnuit. *De zi cu zi* = zilnic. ◇ Loc. adv. *La zi* = a) în fiecare zi, zilnic; b) la ziua, la data cerută; fără întîrziere. *Zi de* (sau *cu) zi* sau (rar) *cu zi de zi* = a) zilnic; *p. ext.* necontenit, perpetuu; b) din ce în ce; progresiv, treptat. *Cresc zi cu zi plictiseala și urîtul* (SADOVEANU). *Din zi în zi* = a) de azi pe mîine; *fig.* la infinit. *Amîna din zi în zi* (CREANGĂ); b) pe fiecare zi; *p. ext.* din ce în ce. *Observa din zi în zi surprins deosebirea dintre vacanțele de pînă atunci* (VORNIC). *De la o zi la alta* = zilnic; *p. ext.* repede, văzînd cu ochii. *În toate zilele* = în fiecare zi, oricînd. (Reg.) *Pe toată ziua* = în fiecare zi; zilnic. *De* (sau *despre, către) ziuă* = puțin înainte de a se lumina; spre dimineață. *Pînă în* (sau *la) ziuă* = pînă a nu se lumina; dis-de-dimineață. *De cu ziuă* (sau, rar, *ziua)* = foarte devreme, dis-de-dimineață. *Cu ziua-n cap* = foarte devreme. *La ziuă* = în zori. *Peste zi* = în cursul zilei, ziua. *Zi (și) noapte* (sau *ziua și noaptea)* = tot timpul, fără încetare; *fig.* fără preget, fără odihnă. *Nici zi, nici noapte* sau *nici ziua, nici noaptea* = niciodată. *Toată ziua* sau *ziua toată* = de dimineață pînă seara; *p. ext.* mereu, continuu. ◇ Expr. *A se face ziuă albă* = a se lumina complet, a fi plină zi. *A face noaptea zi și ziua noapte* sau *a face din noapte zi* = a lucra sau a petrece noaptea și a dormi ziua; *p. ext.* a duce o viață dezordonată. *Bună ziua* = formulă de salut. *A da* (sau *a dori, a pofti* cuiva) *bună ziua* (sau *ziua bună)* = a saluta pe cineva. *A-și lua ziua bună* = a-și lua rămas bun. *Ca lumina zilei* sau *ca ziua* = (pe lîngă adjective ca «limpede», «clar») desăvîrșit, perfect. *Într-o (bună) zi* sau *într-una din zile* = odată. *Pe zi ce trece* (sau *merge)* = cu cît trece timpul, din ce în ce mai mult, progresiv. *Cît toate zilele (de mare)* = foarte mare. *A avea* (sau *a duce) zi bună* (sau, rar, *albă) cu cineva* = a trăi în bune relații cu cineva. *A da zi după zi* = a lăsa de azi pe mîine; a amîna. *La zile mari* = la ocazii deosebite; *p. ext.* rar de tot. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. «de») *Zi de lucru* (sau *lucrătoare)* = a) zi în care se execută programul de lucru obișnuit; b) (înv.) zi de corvadă obligatorie în folosul boierului sau al statului. *Zi de repaus* (sau *de odihnă)* = zi în care nu se lucrează, care este destinată odihnei. ✦ (Adverbial, în formele *ziua, zilele, zile)* În timpul zilei, în fiecare zi. *Ziua umbla, noaptea se odihnea* (CARAGIALE). ✦ (În expr., ca unitate de măsură sau de calcul) *Zi de muncă* = numărul ceasurilor de muncă efectuate în interval de 24 de ore. *Zi-muncă* = unitate de măsură a muncii celor care lucrează în gospodării agricole colective, pe baza căreia se stabilește plata cuvenită. *Cu ziua* = cu plata socotită după zilele muncite; fără angajament durabil. *Zi de cale* (sau *de drum)* = distanță care se poate străbate într-o zi cu piciorul. ✦ (Articulat, urmat de o determinare în genitiv sau introdusă prin prep. «de») Data, momentul la care s-a întîmplat sau urmează să se întîmple ceva; termen, soroc. ◇ Expr. *Ziua de astăzi* = timpul, vremea în care trăim. *Ziua de mîine* = viitorul. *Ziua de ieri* = trecutul. (În credința creștină) *Ziua de apoi* = momentul în care viii și morții vor fi chemați la judecata lui dumnezeu. ◇ (Ca termen calendaristic) *Ziua de 1 Mai.* (Expr.) *Zi-nți* = prima zi a fiecărei luni. *Ne dusese la un zi-nți mai, tocmai la Socola* (HOGAȘ). ◇ (În titulatura sărbătorilor sau a anumitor date fixe) *Ziua femeii.* ✦ *Zi aniversară* sau *ziua nașterii* (sau *de naștere)* = aniversare. *Ziua (numelui) cuiva* = onomastica cuiva. 2. (La pl.) Viață, existență, trai. ◇ Expr. *A avea zile* = a mai avea de trăit, a-i fi dat să (mai) trăiască. *Cîte zile va avea* = cît va trăi. *A-și ține zilele* = a se hrăni, a-și întreține viața. *Cu zilele în mînă* = a) într-o primejdie de moarte, la un pas de moarte; b) înfricoșat, înspăimîntat. *A ridica* (sau *a răpune, a curma, a lua) cuiva zilele* = a omorî pe cineva. *A i se isprăvi cuiva zilele* = a muri. *A-și urî zilele* sau *a i se urî cuiva cu zilele* = a se sătura de viață, a nu mai voi să trăiască. *Vai de zilele mele* (sau *tale* etc.) = vai de capul meu (sau al tău etc.), vai de mine (sau de tine etc.). *De* (sau *în) zilele mele* (sau *ale tale* etc.) = în toată viața mea (sau a ta etc.). 3. (La pl., cu determinări care precizează o perioadă de timp) Vreme. *Și-o adus aminte de zilele tinereții* (GALACTION). ◇ Expr. *Mic de zile* = tînăr. *Vechi* (sau *înaintat) în* (sau *de) zile* = înaintat în vîrstă, bătrîn. (Rar) *Veșnic de zile* = nemuritor. *O, mag de zile veșnic, la tine am venit* (EMINESCU). *(A fi) învechit în zile rele* = (a fi) înrăit. [Var.: **ziuă** s. f.] — Lat. **dies.**

ZIAFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZIÁR, *ziare,* s. n. Publicație cotidiană în care se tipăresc știri, informații politice, sociale, culturale etc.; gazetă. — Din **zi** (după it. *diario).*

ZIARÍST, -Ă, *ziariști, -ste,* s. m. și f. Gazetar. — Din **ziar** + suf. *-ist* (după it. *diarista).*

ZIARÍSTIC, -Ă, *ziaristici, -e,* adj. De ziarist; privitor la ziaristică. — Din **ziarist** + suf. *-ic.*

ZIARÍSTICĂ s. f. Profesiunea, activitatea de ziarist; gazetărie, jurnalistică. — Din **ziarist** + suf. *-ică.*

ZIBELÍNĂ, *zibeline,* s. f. 1. (Zool.) Samur. 2. Țesătură făcută din fire de lînă de calitate bună, cu firul foarte puțin răsucit, dezlînat și scămoșat pentru a căpăta aspectul blănii de zibelină (1). — Fr. **zibeline.**

ZIBÉTĂ, *zibete,* s. f. Mamifer carnivor cu părul cenușiu pătat cu negru, care trăiește în Africa *(Viverra zibetha).* — Fr. **zibeth.**

Zibetă

ZICÁLĂ, *zicale,* s. f. 1. Zicătoare, proverb. 2. (Reg.) Melodie executată cu un instrument muzical; cîntec (de joc). — Din **zic** (prez. ind. al lui *zice)* + suf. *-ală.*

ZICÁȘ, *zicași,* s. m. (Reg.) Lăutar. — Din **zic** (prez. ind. al lui *zice)* + suf. *-aș.*

ZICĂLĂȘ, *zicălași,* s. m. (Reg.) Lăutar. — Din **zicală** + suf. *-aș.*

ZICĂTOÁRE, *zicători,* s. f. 1. Frază scurtă prin care poporul exprimă o constatare de ordin general. 2. (Reg.) Bucată muzicală; *p. ext.* instrument muzical. — Din **zic** (prez. ind. al lui *zice)* + suf. *-(ă)toare.*

ZICĂTÚRĂ, *zicături,* s. f. 1. Zicătoare. 2. (Reg.) Cîntec, cîntare. — Din **zic** (prez. ind. al lui *zice)* + suf. *-(ă)tură.*

ZÍCE, *zic,* vb. III. Tranz. (În concurență cu *spune)* 1. A exprima în cuvinte, a spune cu voce tare; *p. ext.* a vorbi; a rosti, a pronunța, a articula. ◇ Expr. *Cît ai zice pește* = într-o clipită, imediat. *A zice zău* = a se jura. *A zice nu* (sau *ba)* = a refuza, a tăgădui, a se opune, a rezista. *A zice da* = a afirma, a accepta, a consimți. *Vrea* (sau *va, vra) să zică* = a) înseamnă, are sensul, semnificația, valoarea. *Ce va să zică aceea să plătesc? întrebă dînsul* (ISPIRESCU); b) deci. *Va să zică pleci.* ▭ *Mai bine zicînd* = mai exact, mai precis exprimat. ✦ A se adresa cuiva cu cuvintele..., a spune. ✦ (Despre texte) A cuprinde, a scrie, a relata. ✦ (Reg.) A comunica, a transmite, a face cunoscut. 2. A afirma, a declara, a spune (ceva); a susține, a pretinde. ✦ A promite, a afirma. *Zis-a maica că mi-a face un pieptar* (JARNÍK-BÎRSEANU). ✦ A răspunde, a riposta; a opune. *Nu-i așa, jupîneșică? — Mai zi dacă ai ce* (CREANGĂ). ✦ A reproșa, a obiecta. *Bun suflet de om este, n-am ce zice* (CREANGĂ). ◇ Expr. *Să nu zici că...* = să nu-mi reproșezi că... ✦ A contesta. *Fosta-i și d-ta la tinerețe, nu zic* (CREANGĂ). ✦ A sfătui, a îndemna; a porunci, a ordona. 3. (Pop.) A cînta (din gură sau dintr-un instrument); a doini, a hori. 4. A-și da o părere, a se pronunța într-o chestiune; *p. ext.* a gîndi, a socoti, a crede. ◇ Intranz. *Boierii toți vor zice cum zice domnitorul* (ALECSANDRI). ◇ Expr. *(Că) bine zici!* = bună idee! ai dreptate. *Ce-am zis eu?* = nu ți-am spus? vezi că am avut dreptate? *Zi...* = a) judecă, socotește, dă-ți părerea; b) așadar, prin urmare. *Ce-ai zice...?* = ce părere ai avea, cum ți-ar părea? *Să zicem* = a) să presupunem, să admitem. *Să zicem că da, dar le trebuie vreme* (DELAVRANCEA); b) de exemplu. *Vino la ora zece, să zicem.* ✦ (La optativ sau la conjunctiv) A avea sau a lăsa impresia că...

Așa numai ca să zică și el că face ceva, bălăcea cu nuiaua prin apă (ISPIRESCU). 5. A se adresa cuiva rostindu-i numele; a numi un obiect cu numele lui. ◇ Impers. *Au fost odată un voinic ce-i zicea Tei-Legănat* (SBIERA). ◇ Expr. *Cum* (sau *precum*) *s-ar* (*mai*) *zice* = cum s-ar exprima, cum s-ar traduce (cu alte cuvinte). — Lat. dicere.

ZÍCERE, *ziceri*, s. f. Acțiunea de *a zice* și rezultatul ei; ceea ce se exprimă, comunicare de orice fel; cuvînt, vorbă, vorbire. ✦ Expresie, zicătoare, zicală.

ZID, *ziduri*, s. n. Element de construcție executat din cărămizi, din blocuri de piatră, așezate ordonat unele peste altele (și legate printr-un liant) sau din beton, destinat să limiteze, să separe sau să izoleze un spațiu ori să susțină alte elemente de construcție, alcătuind un perete, o îngrădire, o fortificație etc. ◇ Loc. adv. *Între ziduri* = în interiorul unei clădiri. ◇ Expr. *A face zid împrejurul cuiva* = a înconjura pe cineva din toate părțile, pentru a-l apăra; *fig.* a se solidariza cu cineva, a se uni în jurul cuiva. — Slav (v. sl. zidŭ).

ZIDÁR, *zidari*, s. m. Muncitor specializat în executarea lucrărilor de zidărie. — Slav (v. sl. zidarĭ).

ZIDĂREÁSĂ, *zidărese*, s. f. Femeie-zidar; soția zidarului. — Din zidar + suf. *-easă*.

ZIDĂRÍE, *zidării*, s. f. 1. Lucrare făcută din zid; partea de zid a unei construcții; *p. ext.* construcție. 2. Meseria zidarului. — (1) Din zid + suf. *-ărie*, (2) zidar + suf. *-ie*.

ZIDĂRÍT s. n. Meseria zidarului; zidărie (2). — Din zidar + suf. *-it*.

ZIDÍ, *zidesc*, vb. IV. Tranz. 1. A executa o zidărie; *p. ext.* a ridica o clădire, a face o construcție, a clădi, a construi. ✦ Refl. Fig. A se forma; a se înălța. 2. A închide într-un zid, într-o zidărie. 3. (În concepția creștină, despre dumnezeu) A crea. — Slav (v. sl. zidati).

ZIDÍRE, *zidiri*, s. f. 1. Acțiunea de *a zidi*. 2. (Concr.) Construcție, clădire, edificiu. 3. (În concepțiile religioase creștine) Creație săvîrșită de dumnezeu. ✦ (Înv.) Creatură, făptură, ființă.

ZIDÍT, -Ă, *zidiți, -te*, adj. 1. Clădit, construit; executat din zidărie. 2. (Despre uși, ferestre) Închis, astupat cu un zid. 3. (Despre oameni, în expr.) *Bine zidit* = zdravăn, voinic. — V. *zidi*.

ZIDITÓR, -OÁRE, *ziditori, -oare*, s. m. și f. 1. Persoană care zidește, construiește. 2. (În concepțiile religioase, la m.) Cel care a creat lumea; dumnezeu. — Din zidi + suf. *-(i)tor*.

ZIDUÍ, *ziduiesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A zidi, a închide sau a înconjura cu ziduri. — Din zid.

ZIDURÉL, *zidurele*, s. n. Diminutiv al lui *zid*.

ZIGOMÁTIC, -Ă, *zigomatici, -e*, adj. Care se referă la zigomă. — Fr. zygomatique.

ZIGÓMĂ s. f. Prelungire a osului temporal care leagă acest os cu osul molar. — Fr. zygoma (<gr.).

ZIGZÁC s. n. v. zigzag.

ZIGZÁG, *zigzaguri*, s. n. Linie frîntă. ◇ Loc. adj. și adv. *În zigzag* (sau *în zigzaguri*) = în linie frîntă, zigzagat. [Var.: zigzác s. n.] — Fr. zigzag (germ. zickzack).

ZIGZAGÁT, -Ă, *zigzagați, -te*, adj. În formă de zigzag. — Din zigzag + suf. *-at* (după fr. *zigzagué*).

ZILÁȘ, *zilași*, s. m. (Rar) Ziler. — Din zile (pl. lui *zi*) + suf. *-aș*.

ZILÉR, *zileri*, s. m. Muncitor angajat și plătit cu ziua. [Var.: zilliér s. m.] — Din zile (pl. lui *zi*) + suf. *-ar*.

ZILIÉR s. m. v. ziler.

ZILIȘOÁRĂ, *zilișoare*, s. f. Ziulică. — Din zile (pl. lui *zi*) + suf. *-ișoară*.

ZÍLNIC, -Ă, *zilnici, -e*, adj. (Adesea adverbial) De fiecare zi, cotidian; *p. ext.* obișnuit, banal. ◇ *Pîine zilnică* = hrană de toate zilele. — Din zile (pl. lui *zi*) + suf. *-nic*.

ZÍLOS s. n. (Grecism înv.) Zel, rîvnă. — Ngr. zilos.

ZIMÁZĂ s. f. Enzime care se găsesc în drojdia de bere și care transformă zahărul în alcool și în bioxid de carbon. — Fr. zymase (<gr.).

ZIMBERÉC, *zimberecuri*, s. n. Arc de ceasornic; *fig.* mașinărie. [Var.: zimberéchi s. n.] — Tc. zemberek.

ZIMBERÉCHI s. n. v. zimberec.

ZIMBÍL, *zimbiluri*, s. n. Coș împletit din papură sau din rogoz. [Var.: zímbil s. n.] — Tc. zembil.

ZÍMBRE s. f. pl. v. zimbre.

ZÍMBRU, *zimbri*, s. m. Animal sălbatic din familia bovinelor, cu capul scurt și lat, cu coarnele scurte, întoarse în sus, cu greabănul înalt, gîtul și bărbia acoperite cu păr lung; astăzi este pe cale de dispariție (dar odinioară a fost răspîndit și în Carpați) *(Bison europaeus)*. — Slav (v. sl. zobrŭ).

ZIMȚ, *zimți*, s. m. 1. Fiecare dintre crestăturile de pe muchia monedelor. ✦ Monedă de aur; galben. ✦ Fiecare dintre dinții unei rotițe (de ceasornic, de pinten etc.) sau ai unei pînze de ferăstrău, de seceră etc. 2. (Înv.) Crestătură în partea de sus a unui zid, a unui turn de cetate. 3. (Reg., la pl.) Tindeche. — Comp. bg. zăbec, sb. zubac.

ZIMTÁ, *zimțez*, vb. I. Tranz. A zimțui. — Din zimț.

ZIMTÁR, *zimțare*, s. n. Dințar. — Din zimț + suf. *-ar*.

ZIMȚÁT, -Ă, *zimțați, -te*, adj. Cu zimți; *p. ext.* dințat, crestat. — V. *zimța*.

ZIMȚEÁ, *zimțele*, s. f. (Rar) Zimț. — Din zimț + suf. *-ea*.

ZIMȚIȘÓR, *zimțișori*, s. m. Diminutiv al lui *zimț*.

ZIMȚÓS, -OÁSĂ, *zimțoși, -oase*, adj. Cu zimți, cu colți. — Din zimț + suf. *-os*.

ZIMȚUÍ, *zimțuiesc*, vb. IV. Tranz. A face zimți; *p. ext.* a cresta. — Din zimț.

ZIMȚUÍT, -Ă, *zimțuiți, -te*, adj. Cu zimți; crestat. — V. *zimțui*.

ZINC s. n. Metal de culoare albă-cenușie, întrebuințat în industrie atît singur cît și sub formă de aliaje. — Fr. zinc.

ZINCÁ, *zinchez*, vb. I. Tranz. A zincui. — Din zinc.

ZINCÁRE, *zincări*, s. f. Acțiunea de *a zinca* și rezultatul ei.

ZINCÁT, -Ă, *zincați, -te*, adj. Acoperit cu zinc. — V. *zinca*.

ZINCOGRÁF, *zincografi*, s. m. Lucrător calificat care execută clișee în zinc. — Fr. zincographe.

ZINCOGRAFIÁ, *zincografiez*, vb. I. Tranz. A reproduce imagini, desene etc. cu ajutorul zincografiei. [Pr.: *-fi-a*] — Fr. zincographier.

ZINCOGRÁFIC, -Ă, *zincografici, -e*, adj. Care se întrebuințează în zincografie, de zincografie. — Fr. zincographique.

ZINCOGRAFÍE, (2) *zincografii*, s. f. 1. Tehnica executării clișeelor în zinc destinate tiparului. 2. Atelier în care se execută clișee în zinc. — Fr. zincographie.

ZINCOGRAVÚRĂ s. f. Tehnica preparării clișeelor de zinc impermeabile, realizate prin gravare manuală sau mecanizată. — Fr. zincogravure.

ZINCUÍ, *zincuiesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi un metal cu un strat subțire de zinc, pentru a-l feri de ruginire. — Din zinc.

ZINCUÍRE, *zincuiri*, s. f. Acțiunea de *a zincui* și rezultatul ei; zincare.

ZINGĂNÍ vb. IV. v. zăngăni.

ZINGĂNÍRE s. f. v. zăngănire.

ZINGĂNÍT s. n. v. zăngănit.

ZÍNGĂT s. n. v. zăngăt.

ZINGHENÍ vb. IV. v. zăngăni.

ZINGHENÍRE s. f. v. zăngănire.

ZINGHENITÓR, -OÁRE adj. v. zăngănitor.

ZÍNGHET s. n. v. zăngăt.

ZIRCÓNIU s. n. Metal de culoare cenușie, intermediar între siliciu și aluminiu; se întrebuințează la fabricarea recipientelor rezistente la temperaturi înalte. — Fr. zirconium.

ZIS, ZISĂ, *ziși, zise*, adj. Numit, poreclit. ◇ Loc. adj. *Așa-zis* = pe nedrept numit astfel; fals; aparent. — V. *zice*.

ZÍSĂ, *zise*, s. f. 1. Vorbă, spusă; afirmație. ✦ Proverb, zicătoare. 2. (Înv.) Sfat, îndemn; ordin, poruncă. — V. *zice*.

ZIUÁTIC, -Ă, *ziuatici, -e*, adj. (Reg., despre frați, surori) Născuți în aceeași zi a anului, dar în ani diferiți. — Din ziuă + suf. *-atic*.

ZÍUĂ s. f. v. zi.

ZIÚCĂ s. f. (Reg.) Ziulică. — Din zi + suf. *-ucă*.

ZIULÍCĂ s. f. (Fam.) Diminutiv al lui *zi*. ◇ Loc. adv. *Toată ziulica* sau *ziulica toată*, *ziulica întreagă* = de dimineață pînă seara. ◇ Expr. *Cît e ziulica de mare* = cît ține ziua. *Pînă în ziulica de astăzi* = pînă acum. [Pr.: *zi-u-*]

ZIULÍȚĂ s. f. (Rar) Ziulică. — Din zi + suf. *-ul-iță*.

ZIUȘOÁRĂ s. f. (Rar) Ziulică. ◇ Loc. adv. *La ziușoară* = în zori de zi, dis-de-dimineață. — Din zi + suf. *-uș-oară*.

ZIVÉLCĂ s. f. v. zăvelcă.

ZIZÁNIE, *zizanii*, s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu spicul asemănător cu cel al pirului; se cultivă ca plantă furajeră și ornamentală *(Lolium perenne)*. — Ngr. zizania.

Zizanie

ZÍMBĂREȚ, -EÁȚĂ, *zîmbăreți, -e*, adj. Care zîmbește mereu, zîmbitor; care zîmbește prea mult. — Din zîmbi + suf. *-ăreț*.

ZÎMBET, *zîmbete*, s. n. Surîs. ✦ Fig. Strălucire, scînteiere. — Din zîmbi + suf. *-et*.

ZÎMBÍ, *zîmbesc*, vb. IV. Intranz. 1. A schița o ușoară mișcare a buzelor, însoțită de înseninarea feței, pentru a exprima bucurie sau satisfacție; a surîde. 2. Fig. A avea o înfățișare plăcută; a străluci, a scînteia. 3. Fig. A fi (cuiva) favorabil. ✦ A conveni cuiva, a găsi aprobare la cineva. *Propunerea aceasta zîmbi bătrînului* (NEGRUZZI). — Slav (v. sl. zo bŭ «dinte»; bg. zăbja se).

ZÍMBIL s. n. v. zîmbil.

ZÎMBÍRE, *zîmbiri*, s. f. Faptul de *a zîmbi*; zîmbet, surîs. ✦ Fig. Strălucire; scînteiere.

ZÎMBITÓR, -OÁRE, *zîmbitori, -oare*, adj. Care zîmbește, surîzător; vesel, radios, strălucitor. — Din zîmbi + suf. *-(i)tor*.

ZÎMBITÚRĂ, *zîmbituri*, s. f. (Înv.) Zîmbet, zîmbire. — Din **zîmbi** + suf. *-(i)tură*.

ZÎMBÓC, *zîmboace*, s. n. (Reg.) Cuiul mobil de la cataramă care se bagă în gaura curelei. — Slav (comp. v. sl. **zonbŭ** «dinte»).

ZÎMBRE s. f. pl. Boală a cailor care se manifestă prin inflamarea ginglilor și prin ulcerații dureroase pe cerul gurii. ◇ Expr. *A face zîmbre* = (despre oameni) a dori ceva foarte mult, a rîvni. [Var.: **zîmbre** s. f.] — Comp. pol. **zabrze** (< v. sl. *zonbŭ* «dinte»).

ZÎMBRU, *zîmbri*, s. m. Arbore conifer cu semințe lungi, comestibile *(Pinus cembra)*.

ZÎNĂ, *zîne*, s. f. 1. Personaj fantastic din basme, închipuit ca o femeie foarte frumoasă, cu puteri supranaturale. 2. Zeiță. — Lat. **Diana**.

ZÎNG interj. Cuvînt care imită sunetul clopotului sau al unui metal lovit. — Onomatopee.

ZÎNGĂNÍ vb. IV. v. **zăngăni**.

ZÎNGĂNÍRE s. f. v. **zăngănire**.

ZÎNGĂNÍT s. n. v. **zăngănit**.

ZÎNGĂNITÓR, -OÁRE adj. v. **zăngănitor**.

ZÎNGĂNITÚRĂ s. f. v. **zăngănitură**.

ZÎNGĂT s. n. v. **zăngăt**.

ZÎNGHET s. n. v. **zăngăt**.

ZÎNIȘOÁRĂ, *zînișoare*, s. f. Diminutiv al lui *zînă*.

ZÎRNĂ, *zîrne*, s. f. Plantă erbacee veninoasă, cu flori albe dispuse în mici umbele și cu fructe în formă de bobițe negre sau verzi *(Solanum nigrum)*. — Slav (v. sl. **zrŭno** «boabă, grăunte»).

ZÎRNOÁICĂ, *zîrnoaice*, s. f. (Reg.) Vrăjitoare. [Var.: **zernoáică** s. f.]

Zîrnă

ZÎZÁNIE, *zizanii*, s. f. Intrigă, discordie, vrajbă, gîlceavă. — Ngr. **zizania**.

ZÎZÎÍ, pers. 3 *zîzîie*, vb. IV. Intranz. (Despre insecte) A produce sunete caracteristice cînd zboară; a bîzîi, a zumzăi. — Onomatopee.

ZÎZÎÍT, *zîzîituri*, s. n. Faptul de *a zîzîi*; bîzîit, zumzet.

ZLAMÁC s. m. (Reg.) Amestec din frunze de porumb, strujeni și paie. ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *zlamac* = a zdrobi (pe cineva). — Comp. pol. **zlamek**.

ZLAT, *zlați*, s. m. (Bot.) Calce.

ZLĂTÁR, *zlătari*, s. m. 1. (Înv.) Meșter (țigan) care se ocupă cu prelucrarea aurului. 2. Țigan (nomad). — Bg., sb. **zlatar**.

ZLĂTĂREÁSĂ, *zlătărese*, s. f. (Înv.) Soția zlătarului. ✦ Femeie care făcea lucrări de zlătar (1). — Din **zlătar** + suf. *-easă*.

ZLOÁTĂ, *zloate*, s. f. Ploaie amestecată cu zăpadă; lapoviță. — Slav (v. sl. **slota**).

ZLOT, *zloți*, s. m. Unitate monetară a Republicii Populare Polone. ✦ Monedă de aur de valoarea unui galben, care a circulat în Europa centrală și răsăriteană între secolele al XV-lea și al XVII-lea. ✦ Monedă de argint de valoare inferioară talerului și care la începutul secolului al XIX-lea valora 30 de parale. ◇ Expr. *A nu plăti nici un zlot (rău) în ochii cuiva* = a nu valora nimic pentru cineva. ✦ (Reg.) Nume dat în trecut florinului austriac; monedă de argint de două coroane. — Pol. **zloty**.

ZLOTÁȘ, *zlotași*, s. m. (Înv. și arh.) Slujbaș însărcinat cu strîngerea impozitelor. — Din **zlot** + suf. *-aș*.

ZLOTÓS, -OÁSĂ, *zlotoși*, *-oase*, adj. Ploios, umed. — Din **zloată** + suf. *-os*.

ZMĂCINÁ, *zmăcin*, vb. I. Refl. (Pop.) A se agita, a se frămînta, a se zbate. — Lat. ***ex-machinare**.

ZMĂCINÁRE, *zmăcinări*, s. f. (Pop.) Faptul de *a se zmăcina*; zbucium, frămîntare; zguduire.

ZMĂCINÁT, -Ă, *zmăcinați*, *-te*, adj. (Pop.) Agitat, frămîntat, zbuciumat, zguduit. — V. *zmăcina*.

Zmeoaică

ZMEIÓS, -OÁSĂ, *zmeioși*, *-oase*, adj. (Rar) Ca un zmeu; aprig, focos. — Din **zmei** (pl. lui *zmeu*) + suf. *-os*.

ZMEOAICĂ, *zmeoaice*, s. f. I. Personaj fantastic din basme, imaginat ca o femeie uriașă, cu puteri supranaturale. ✦ Fig. Iapă focoasă și aprigă. II. Plantă erbacee cu tulpina cilindrică, cu flori albe dispuse în umbele *(Laserpitium latifolium)*. [Pr.: *zmé-oai-*] — Din **zmeoaie** + suf. *-că*.

ZMEOÁIE, *zmeoaie*, s. f. (În basme) Zmeoaică. — Din **zmeu** + suf. *-oaie*.

ZMEÓI, *zmeoi*, s. m. (În basme) Zmeu (mare). — Din **zmeu** + suf. *-oi*.

ZMEU, (I) *zmei*, s. m., (II) *zmeie*, s. n. I. 1. Personaj fantastic din basme, imaginat ca un uriaș cu puteri supranaturale, dușman al oamenilor. ✦ Fig. Erou, viteaz. ◇ Expr. *A se lupta ca un zmeu* = a se lupta vitejește. 2. Balaur. ✦ Fig. Cal focos și aprig. 3. În credințele populare) Boală pricinuită de o pasiune, de o iubire puternică, neîmpărtășită. II. Jucărie confecționată din hîrtie sau pînză, fixată pe un schelet ușor de lemn în forma unui dreptunghi și care, ținută de o sfoară lungă, se înalță în aer cînd bate vîntul. — Slav (v. sl. **zmii** «șarpe», «balaur»).

ZMEULÉȚ, *zmeulești*, s. m. Diminutiv al lui *zmeu*.

ZMEUR, (rar) *zmeuri*, s. m. Arbust din familia rozaceelor, cu ramuri ghimpoase, flexibile, cu frunze albe pe partea inferioară, cu flori albe, cu fructe roz, aromate, comestibile *(Rubus idaeus)*. — Ngr. **smeuron**.

Zmeur

ZMEURÁR, *zmeurari*, s. m. (Bot.) Zmeur. — Din **zmeur** + suf. *-ar*.

ZMÉURĂ s. f. Fructul zmeurului. [Var.: **sméură** s. f.] — Din **zmeur**.

ZMEURÉT s. n. Zmeuriș. [Var.: **smeurét** s. n.] — Din **zmeur** + suf. *-et*.

ZMEURÍȘ, *zmeurișuri*, s. n. Loc pe care crește multă zmeură. [Var.: **smeuriș** s. n.] — Din **zmeur** + suf. *-iș*.

ZMEURÍU, -IE, *zmeurii*, adj. De culoarea zmeurei. — Din **zmeur** + suf. *-iu*.

ZMÎNGĂLÍ vb. IV. v. **mîzgăli**.

ZNĂMIE, *znamii*, s. f. (Reg.) Om slab și pocit; pocitanie.

ZOÁIE, *zoi*, s. f. Apă (cu săpun și leșie) rămasă de la spălatul rufelor, al vaselor etc.; apă murdară. [Pl. și: *zoaie*] — Comp. bg., ucr. **zola**.

ZOÁLĂ, *zoale*, s. f. (Reg.) Trudă, osteneală; strădanie, frămîntare. ✦ Ceartă, gîlceavă. [Pr.: *zoa-*]

ZOÁNĂ, *zoane*, s. f. (Reg.) Pleavă. — Comp. sb. **zona**.

ZOÁVĂ, *zoave*, s. f. (Reg.) Scurteică, cațaveică. — Fr. **zouave**.

ZOB, *zoburi*, s. n. 1. (În expr.) *A (se) face zob* = a (se) sparge în bucăți, a (se) face praf. 2. Grăunțe de ovăz (amestecate și cu alte grăunțe) date ca hrană cailor. — Bg., sb. **zob**.

ZOBÍ, *zobesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) sfărîma; a (se) zdrobi; a (se) strivi. ◇ Expr. (Tranz.) *A fi zobit de oboseală* = a fi frînt, doborît de oboseală. — Din **zob**.

ZOBÍT, -Ă, *zobiți*, *-te*, adj. Sfărîmat, zdrobit. — V. *zobi*.

ZOBÓN s. n. v. **zăbun**.

ZOBONÁȘ s. n. v. **zăbunaș**.

ZODIÁC, *zodiace*, s. n. 1. Zonă circulară a sferei cerești în care se află cele douăsprezece constelații corespunzătoare lunilor anului și prin fața cărora trece drumul aparent al soarelui în cursul unui an; fiecare dintre cele 12 sectoare ale acestei zone. ◇ *Semnele zodiacului* sau *zodiacele* = figurile simbolice ale zodiacului, reprezentînd cele douăsprezece constelații. 2. Carte de astrologie cuprinzînd prezideri asupra destinului oamenilor, potrivit zodiei în care s-au născut; carte de zodii. [Pr.: *-di-ac*] — Ngr. [kiklos] **zodiakos**.

Semnele zodiacului

ZODIACÁL, -Ă, *zodiacali*, *-e*, adj. 1. Care ține de zodiac, privitor la zodiac. 2. (În expr.) *Lumină zodiacală* = fîșie de lumină difuză, slabă, orientată după direcția zodiacului, de forma unui triunghi cu baza la orizont, vizibilă înaintea aurorei sau după sfîrșitul crepusculului. [Pr.: *-di-a-*] — Fr. **zodiacal**.

ZODIÁR, *zodiare*, s. n. Zodiac (2). [Pr.: *-di-ar*] — Din **zodie** + suf. *-ar*.

ZÓDIE, *zodii*, s. f. 1. Fiecare dintre cele douăsprezece constelații ale zodiacului (1); *p. ext.* constelație, planetă. ✦ Fig. Interval de timp determinat. 2. Constelație corespunzînd unei anumite luni a anului în care se naște cineva și avînd, după credințele superstițioase, o influență (bună sau rea) asupra destinului acestuia; *p. ext.* destin, soartă, ursită. ◇ Expr. *A se naște într-o zodie bună* (sau *rea*, *a norocului*, *norocoasă* etc.) = a avea un destin bun (sau rău, norocos etc.). (Glumeț) *A se naște în zodia porcului* = a fi foarte norocos, a avea noroc porcesc. *A se naște în zodia rațelor* = a fi mereu însetat. *A-i da* (cuiva) *în zodii* = a-i prezice (cuiva) soarta. 3. (Rar) Ursitoare. — Ngr. **zodion**.

ZODIÉR, *zodieri*, s. m. Cititor în stele care prezice soarta cuiva, interpretînd în mod mistic zodia nașterii; astrolog, solomonar. [Pr.: *-di-er*] — Din **zodie** + suf. *-ar*.

ZOGONÍ, *zogonesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A alunga, a izgoni. — Sb. **zagoniti**.

ZOIÓS, -OÁSĂ, *zoioși*, *-oase*, adj. Soios. — Din **soios** (după *zoaie*).

ZOLGÁ, *zolg*, vb. I. Tranz. (Reg.) A zoli¹ (1).

ZOLI[1], *zolesc*, vb. IV. Tranz. A spăla rufele. — Comp. bg. **zolja**, ucr **zolyty**.

ZOLI[2], *zolesc*, vb. IV. 1. Tranz. A frăminta (plinea). 2. Refl. A se trudi, a se osteni. — Din **zoală**.

ZOLÍT s. n. Faptul de *a zoli*[1].

ZÓLNIȚĂ, *zolnițe*, s. f. (Reg.) Ciubăr. — Ucr. **zol'nic'a**, pol. **zolnica**.

ZÓNA (În expr.) *Zona Zotter* = boală infecțioasă caracterizată prin erupții pe traiectul nervilor senzoriali. — Fr. **zona** (< gr.).

ZONÁL, -Ă, *zonali, -e*, adj. Corespunzător unei zone, de zonă. — Fr. **zonal**.

ZONÁRE, *zonări*, s. f. Împărțire în zone. — Din **zonă**.

ZÓNĂ, *zone*, s. f. 1. Fiecare dintre cele cinci mari diviziuni ale globului terestru, limitate de poli, de cercurile polare și de tropice. *Zonă temperată. Zonă ecuatorială.* ✦ (Astron.) Fiecare dintre părțile cerului care corespund celor cinci diviziuni ale pământului. 2. Porțiune dintr-o întindere delimitată pe baza unor caracteristici distinctive sau a unor împrejurări speciale. 3. Parte din suprafața unei sfere, cuprinsă între două planuri paralele. 4. Bandă de frecvență în care oscilațiile au anumite caractere comune. — Fr. **zone**.

ZONIFICÁRE, *zonificări*, s. f. Zonare. — Din **zonă**.

ZOOECONOMÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu aplicarea principiilor de economie rurală la creșterea animalelor. — Fr. **zooéconomie**.

ZOOFÍT, *zoofite*, s. n. (Ieșit din uz) Celenterat. [Pl. și: (m.) *zoofiți*] — Fr. **zoophyte**.

ZOOGRAFÍE, *zoografii*, s. f. 1. Parte a zoologiei care se ocupă cu descrierea diverselor specii de animale. 2. (În artichitate) Arta picturii animaliere. — Fr. **zoographie**.

ZOOLATRÍE, *zoolatrii*, s. f. Religie bazată pe cultul animalelor. — Fr. **zoolâtrie**.

ZOOLÁTRU, -Ă, *zoolatri, -e*, adj., s. m. și f. (Persoană) care se închină la animale. — Fr. **zoolâtre**.

ZOOLÍT, *zooliți*, s. m. Parte fosilă sau petrificată dintr-un animal. — Fr. **zoolit(h)e**.

ZOOLÓG, *zoologi*, s. m. Specialist în zoologie. — Fr. **zoologue**.

ZOOLÓGIC, -Ă, *zoologici, -e*, adj. Care aparține zoologiei, privitor la zoologie. ✧ *Muzeu zoologic* = muzeu unde sînt expuse animale reconstituite sau împăiate, organe reproduse în planșe etc. — Fr. **zoologique**.

ZOOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul regnului animal. — Fr. **zoologie**.

ZOOMÓRFIC, -Ă, *zoomorfici, -e*, adj. (În artele plastice) Care reprezintă animale. — Fr. **zoomorphique**.

ZOOMORFÍSM s. n. Credință religioasă care admite posibilitatea metamorfozării oamenilor în animale. ✦ Cult primitiv care constă în adorarea unor animale ca divinități. — Fr. **zoomorphisme**.

ZOONOMÍE s. f. (Rar) Ansamblul legilor după care se desfășoară viața animală. — Fr. **zoonomie**.

ZOOSPÓR, *zoospori*, s. m. (Bot.) Spor prevăzut cu cili vibratili. — Fr. **zoospore**.

ZOOTÉHNIC, -Ă, *zootehnici, -e*, adj. Care aparține zootehniei, privitor la zootehnie; specializat în zootehnie. — Fr. **zootechnique**.

ZOOTEHNICIÁN, -Ă, *zootehnicieni, -e*, s. m. și f. Specialist în zootehnie. — Fr. **zootechnicien**.

ZOOTEHNÍE s. f. Știință care se ocupă de creșterea animalelor domestice, mai ales a celor necesare economiei. — Fr. **zootechnie**

ZOOTERAPÍE s. f. Terapeutică aplicată animalelor. — Fr. **zootherapie**.

ZOPĂÍ vb. IV. v. **zupăi**.

ZOPĂITÚRĂ s. f. v. **zupăitură**.

ZOPOTÍ, *zopotesc* vb. IV. Intranz. (Reg.) A alerga de colo pînă colo, fără odihnă.

ZOR[1] interj. v. **zur**.

ZOR[2] s. n. 1. Activitate însuflețită, grabă mare, urgență, febrilitate; sîrguință, însuflețire. ✧ Loc. adv. *Cu zor* sau *cu tot zorul* = în grabă, repede. *De zor* = din plin, din toate puterile; cu înfrigurare, cu elan. *Cu zorul* = cu forța. ✧ Expr. *Zor-zor* = în mare grabă. *A da zor* = a lucra, a acționa cu mare grabă. *A avea zor* = a se grăbi. *A da cuiva zor* = a grăbi, a îndemna pe cineva să facă ceva. *A-i da zor cu* (sau *că...*) = a nu mai conteni cu ceva, a insista. *A lua* (pe cineva) *la zor* = a cere (cuiva) socoteală; a dojeni, a mustra. *A lua* (pe cineva) *cu zorul* = a constrînge, a forța (pe cineva). (Rar) *A-și face zor mîniei* = a se ațîța singur, a se necăji. 2. Necesitate, nevoie; strîmtorare, necaz. ✧ Expr. *A nu avea zor de ceva* (sau *de cineva*) = a) a nu-i trebui, a nu-i fi necesar numaidecît; b) a nu-i păsa, a nu avea habar de ceva (sau de cineva). *Ce zor ai?* = ce-ți pasă? ce te interesează? *A nu avea zor să...* (sau *de a...*) = a nu avea interes să... — Tc. **zor** «silă, forță; sudoare».

ZORALÍE, *zoralii*, s. f. Numele unui dans popular (caracterizat prin sărituri neregulate) și melodia după care se execută; cu-la-ușa-cortului. [Var.: **zuralie** s. f.] — După tc. **zorlu** «violent, puternic».

ZORCÁN, *zorcani*, s. m. (Ihț.) Plătică.

ZOREÁ, *zorele*, s. f. Nume dat unor plante agățătoare ornamentale, cu flori roșii sau albastre, avînd corola în formă de pîlnie (*Ipomaea*). — Din **zori**[1].

Zorea

ZORÉL, *zorei*, s. m. (Pop.) Luceafăr (de dimineață). — Din **zori**[1] + suf. *-el*.

ZORÍ[1] s. m. pl. 1. Lumină care se arată pe cer înainte de a răsări soarele; faptul zilei, aurora. ✧ Loc. adv. *În zori* sau *în zori de zi* (sau *de ziuă*), *ori pînă-n zori, din zori, în zorii zilei, în zorii zorilor, în* (sau *la*) *revărsatul zorilor*, sau *de (o dată) cu zorile* sau *către zorirea zorilor* = dis-de-dimineață. ✧ Expr. *Din zori și pînă-n seară* (sau *noapte*) = toată ziua. *Din zori în zori* = ziua și noaptea, tot timpul; totdeauna, mereu. *A se (re)vărsa* (sau *a (se) crăpa, a se ivi, a se zări, a mijì*) *zorile* (sau *zorii, zori de zi, zori de ziuă*) sau *a da în fapt* (sau *a se anunța*) *de zori* = a apărea zorile, a începe să se facă ziuă. ✧ *Luceafăr-de-zori* = numele popular al stelei Sirius. 2. (Art.) Numele unui dans popular care se joacă la nuntă și melodia după care se execută; melodie care se cîntă miresei la uncrop. [Art.: *zorii* și *zorile*] — Slav (v. sl. **zorja**).

ZORÍ[2], *zoresc*, vb. IV. 1. Intranz. și refl. A lucra cu grabă, cu repeziciune; a da zor, a se grăbi. ✦ A merge iute, a iuți pașii, a se grăbi să ajungă undeva. 2. Intranz. A insista pentru grăbirea unei acțiuni. 3. Tranz. A constrînge, a sili, a îmboldi, a îndemna (pe cineva) să facă (ceva). ✦ (Rar) A susține ceva în mod stăruitor, a-i da zor cu ceva. — Din **zor**[2].

ZORÍ[3], pers. 3 *zorește*, vb. IV. Intranz. și refl. A se ivi zorile. — Din **zori**[1].

ZORÍLĂ s. m. Luceafăr-de-zori. — Din **zori**[1] + suf. *-ilă*.

ZORÍRE, *zoriri*, s. f. (Rar) Acțiunea de *a (se) zori*[3]; grabă.

ZORÍT[1], *zorituri*, s. n. Ivirea zorilor; *p. ext.* momentul cînd se luminează de ziuă; locul de unde se ivesc zorile. ✧ Loc. adv. *La zoritul zorilor* = la revărsatul zorilor, în zori. — V. *zori*[3].

ZORÍT[2], **-Ă**, *zoriți, -te*, adj. Grăbit peste măsură; foarte repede. — V. *zori*[2].

ZORNÁI, *zórnăi*, vb. IV. Intranz. (Despre obiecte de metal, de sticlă etc.) A produce un zgomot caracteristic prin lovire, ciocnire sau rostogolire. ✧ Tranz. *Își zornăi pintenii într-un salut milităresc* (VLAHUȚĂ). — Din **zor**[1].

ZORNĂIÁLĂ, *zornăieli*, s. f. Zornăit. — Din **zornăi** + suf. *-eală*.

ZORNĂÍT, *zornăituri*, s. n. Faptul de *a zornăi*; zgomot caracteristic pe care îl fac unele obiecte cînd se lovesc sau se ciocnesc între ele.

ZORNĂITÓR, -OÁRE, *zornăitori, -oare*, adj. Care zornăie, care răsună. — Din **zornăi** + suf. *-(i)tor*.

ZORNĂITÚRĂ, *zornăituri*, s. f. Zornăit. — Din **zornăi** + suf. *-(i)tură*.

ZÓRNET, *zornete*, s. n. Zornăit. — Din **zornăi** + suf. *-et*.

ZÓRNIC adv. (Rar) Grăbit, nerăbdător. ✦ Stăruitor, insistent. — Din **zor**[2] + suf. *-nic*.

ZOROCLÍE, *zoroclii*, s. f. (Reg.) Cămașă bărbătească făcută din pînză groasă.

ZORZOÁNE s. f. pl. Podoabe pretențioase și fără gust.

ZORZOÍ, *zorzoiesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. (Pop.) A zornăi. — Din **zor**[1].

ZORZONÁT, -Ă adj. v. **înzorzonat**.

ZOVÓN s. n. v. **sovon**.

ZUÁV, *zuavi*, s. m. Soldat francez dintr-un corp de infanterie, cu uniforma asemănătoare portului arab. — Fr. **zouave**.

ZÚCA s. f. art. (În expr.) *A sta* (cuiva) *de-a zuca* = a sta pe capul cuiva.

ZUF s. n. (Înv.) Un fel de stofă de lînă fină și ușoară. — Tc. **sof**.

ZUGRÁV, *zugravi*, s. m. 1. Lucrător specializat în executarea lucrărilor de zugrăveală. 2. (Înv.) Pictor (de biserici). — Ngr. **zographos**.

ZUGRĂVEÁLĂ, *zugrăveli*, s. f. 1. Zugrăvire. 2. Pictură (mai ales de biserică); *p. ext.* tablou, desen, gravură. 3. (Ir.) Sulemeneală, fard. 4. Fig. (Rar) Descriere, prezentare. — Din **zugrăvi** + suf. *-eală*.

ZUGRĂVÍ, *zugrăvesc*, vb. IV. 1. Tranz. A acoperi pereții unei clădiri cu un strat de var amestecat cu humă (și diverși coloranți) uneori și cu desene care imită tapetul. 2. Tranz. (Rar) A picta. ✦ A desena; *p. ext.* a scrie. 3. Refl. și tranz. Fig. A (se) profila, a (se) contura; a (se) proiecta, a (se) reflecta. ✦ Refl. (Despre stări psihice) A se imprima, a se întipări pe figura cuiva. 4. Tranz. Fig. A înfățișa prin cuvinte, a descrie, a prezenta. — Din **zugrav**.

ZUGRĂVÍE s. f. (Înv.) Arta de a picta; pictură. — Din **zugrav** + suf. *-ie*.

ZUGRĂVÍRE, *zugrăviri*, s. f. Acțiunea de *a (se) zugrăvi* și rezultatul ei.

ZUGRĂVÍT[1] s. n. Faptul de *a (se) zugrăvi*. ✦ (Înv.) Arta de a picta.

ZUGRĂVÍT[2], **-Ă**, *zugrăviți, -te*, adj. 1. (Despre pereți) Dat cu un strat de humă amestecat cu o culoare. 2. Pictat, desenat. ✦ (Pop.) Vopsit. ✦ 3. Fig. (Înv.) Prefăcut, fals. — V. *zugrăvi*.

ZUGRĂVITÚRĂ, *zugrăvituri*, s. f. (Înv.) Pictură, tablou. — Din **zugrăvi** + suf. *-(i)tură*.

ZULIÁR, -Ă, *zuliari, -e*, adj. (Înv.) Gelos. ✦ Invidios, pizmaș. — Din **zulie** + suf. *-ar*.

ZULÍE s. f. (Înv.) Gelozie. — Ngr. **zilia**.

ZULÚF, *zulufi*, s. m. Cîrlionț. — Tc. **zülüf** (bg. **zuluf**).

ZULUFÁT, -Ă, *zulufați, -te*, adj. (Rar) Cu părul aranjat în zulufi. — Din **zuluf**.

ZULUFÉL, *zulufei*, s. m. (Rar) Diminutiv al lui *zuluf*.

ZULÚM, *zulumuri*, s. n. (Turcism) Nedreptate. — Tc. **zulüm**.

ZUMARICÁLE s. f. pl. (Înv.) 1. Prăjituri, bomboane, zaharicale. 2. Istericale. — Ngr. **zymariká**.

ZUMBĂÍ, pers. 3 *zúmbăie*, vb. IV. Intranz. (Rar, despre insecte) A zumzăi. — Onomatopee.

ZUMBĂÍRE, *zumbăiri*, s. f. (Rar) Zumzet. — Din **zumbăi**.

ZUMZĂÍ, pers. 3 *zúmzăie*, vb. IV. Intranz. (Despre insecte, mai ales despre albine) A produce un zgomot caracteristic, cînd zboară; a bîzîi. — Onomatopee.

ZÚMZET, *zúmzete*, s. n. 1. Zgomot caracteristic pe care îl fac insectele, mai ales albinele, cînd zboară; bîzîit. ✦ Zgomot produs de o vibrație puternică și continuă a anumitor obiecte sau mașini. 2. Murmur, freamăt. — Din **zumzăi** + suf. *-et*.

ZUP interj. Cuvînt care redă zgomotul unei mișcări precipitate, al unei sărituri sau al unei căderi subite. — Onomatopee.

ZUPĂÍ, *zupăiesc*, vb. IV. Intranz. 1. A tropăi. 2. A lovi, a bate, a izbi. [Var.: **zopăi, zupuí** vb. IV] — Din **zup**.

ZUPĂÍT s. n. Acțiunea de *a zupăi*.

ZUPĂITÚRĂ, *zupăituri*, s. f. Zupăit. [Var.: **zopăitúră** s. f.] — Din **zupăi** + suf. *-(i)tură*.

ZUPUÍ vb. IV. v. **zupăi**.

ZUR interj. (Adesea cu *r* prelungit) Cuvînt care redă zornăitul metalelor sau zgomotul produs de ciocnirea sau rostogolirea unor obiecte mici (mărgele, alune etc.). [Var.: **zor** interj.] — Onomatopee.

ZURALÍE s. f. v. **zoralie**.

ZURĂÍ vb. IV. v. **zurui**.

ZURBÁ, *zurbale*, s. f. (Înv.) Revoltă, răscoală. ✦ Gălăgie, zarvă, ceartă, bătaie. [Var.: **zúrbă, zurbálă** s. f.] — Tc. **zorba**.

ZURBAGÍU, -ÍE, *zurbagii*, s. m. și f. (Adesea adiectival) Om căruia îi place să se certe; scandalagiu. ✦ (Înv.) Răsculat, răzvrătit, rebel. — Din **zurba** + suf. *-giu*.

ZURBÁLĂ s. f. v. **zurba**.

ZURBALÎC, *zurbalîcuri*, s. n. (Pop.) Luptă, harță. ✦ Revoltă, răscoală. — Tc. **zorbalık**.

ZURBÁV, -Ă, *zurbavi, -e*, adj. (Înv. și arh.) Rebel; gălăgios. — Din **zurba** + suf. *-av*.

ZURBÁVĂ, *zurbave*, s. f. (Înv. și arh.) Ceartă, gîlceavă, scandal. — Din **zurba** + [gîlce]**vă**.

ZÚRBĂ s. f. v. **zurba**.

ZURGALĂÚ s. m. v. **zurgălău**.

ZURGĂLĂÚ, *zurgălăi*, s. m. Clopoțel de forma unui mic glob de alamă, cu una sau mai multe găurele în corpul lui și cu o bilă în interior, care sună la atingere sau prin agitare. [Var.: **zurgalău** s. m.] — Comp. magh. **zörgeni**.

ZURLÍU, -ÍE, *zurlii*, adj. (Fam.) Zvăpăiat, nebunatic; smintit. — Comp. tc. **zorlu**.

ZURUÍ, *zuruiesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. A zornăi. [Var.: **zurzí** vb. IV] — Din **zur**.

ZURUÍRE, *zuruiri*, s. f. Acțiunea de *a zurui*; zornăire, zornăit.

ZURUÍT, *zuruituri*, s. n. Zornăit. — V. *zurui*.

ZURUITÓR, -OÁRE, *zuruitori, -oare*, adj. Care zuruie. — Din **zurui** + suf. *-(i)tor*.

ZÚRZUR, *zurzuri*, s. m. (Pop.) Podoabă.

ZUVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă**.

ZUZÁÍ vb. IV. v. **zuzui**.

ZÚZET, *zuzete*, s. n. (Pop.) 1. Zumzet. 2. Susur, murmur, șopot. — Din **zuzui** + suf. *-et*.

ZUZUÍ, pers. 3 *zúzuie*, vb. IV. Intranz. (Pop.) A susura, a murmura, a șopoti. [Var.: **zuzăí** vb. IV] — Onomatopee.

ZUZUÍT, *zuzuituri*, s. n. (Neobișnuit) Zumzet. — V. *zuzui*.

ZVÁSTICĂ, *zvastici*, s. f. Cruce cu brațe egale, îndoite la capăt în unghi drept, servind ca simbol religios la unele popoare orientale. ✦ Emblemă politică a unor partide fasciste. — Fr. **svastika**.

ZVĂPĂIÁ, *zvăpăi*, vb. I. Refl. A deveni zvăpăiat, zburdalnic; a se zvîrcoli. — Din **văpaie**.

ZVĂPĂIÁT, -Ă, *zvăpăiați, -te*, adj. Nebunatic, zburdalnic, zglobiu; ușuratic. — V. *zvăpăia*.

ZVECUÍ, *zvecuiesc*, vb. IV. Tranz. A întinde fețele de încălțăminte pe calapod.

ZVECUÍRE, *zvecuiri*, s. f. Acțiunea de *a zvecui*.

ZVELT, -Ă, *zvelți, -te*, adj. 1. (Despre corpul oamenilor sau al animalelor) Cu talia subțire; grațios, suplu. 2. (Despre obiecte sau părți ale lor) Care se înalță grațios, cu forme armonioase, cu linii suple. ✦ Fig. (Despre zborul păsărilor) Vioi, sprinten, elegant. — Fr. **svelte**.

ZVELTÉȚE s. f. Faptul de a fi zvelt. — Din **zvelt** + suf. *-ețe*.

ZVIDUÍ, *zviduiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se vindeca. — Sb. **vidati**.

ZVÎC interj. Cuvînt care sugerează o mișcare bruscă, precipitată, o săritură; țîști. — Onomatopee.

ZVÎCÍI, *zvîcii*, vb. IV. Intranz. (Rar) A zvîcni. — Din **zvîc**.

ZVÎCNEÁLĂ, *zvîcneli*, s. f. Palpitație puternică a inimii, a tîmplelor; zvîcnire. — Din **zvîcni** + suf. *-eală*.

ZVÎCNET, *zvîcnete*, s. n. Zvîcnire; tremur, tresărire. — Din **zvîcni** + suf. *-et*.

ZVÎCNÍ, *zvîcnesc*, vb. IV. Intranz. 1. (Despre inimă, tîmple, puls etc.) A bate repede și cu putere (de oboseală, de emoție, de durere etc.); a palpita. 2. (Despre ființe) A țîșni, a o zbughi pe neașteptate (de undeva). ✦ A sări brusc în picioare. — Din **zvîc**.

ZVÎCNÍRE, *zvîcniri*, s. f. Faptul de *a zvîcni*; palpitare. ✦ Mișcare bruscă și involuntară a corpului sau a unei părți a corpului.

ZVÎCNÍT[1] s. n. Zvîcnire, zvîcnet. — V. *zvîcni*.

ZVÎCNÍT[2], **-Ă**, *zvîcniți, -te*, adj. Care zvîcnește; mișcat repede, brusc. — V. *zvîcni*.

ZVÎCNITÓR, -OÁRE, *zvîcnitori, -oare*, adj. (Înv.) Care zvîcnește, care palpită. — Din **zvîcni** + suf. *-(i)tor*.

ZVÎCNITÚRĂ, *zvîcnituri*, s. f. Zvîcnire, palpitare, pulsație. — Din **zvîcni** + suf. *-(i)tură*.

ZVÎNTÁ, *zvînt*, vb. I. 1. Tranz. și refl. A face să piardă sau a pierde din umezeală; a (se) zbici. ✦ Tranz. A șterge, a usca (lacrimile, ochii, obrajii). 2. Tranz. A distruge, a nimici. *Deteră în păgîni de-i zvîntară* (ISPIRESCU). ◇ Expr. *A zvînta* (pe cineva) *în bătaie* (sau *în bătăi*) = a bate foarte tare. ✦ A slei, a secătui (prin jafuri, furturi). ◇ (În propoziții consecutive, legat de diverse verbe, exprimă intensitatea acțiunilor respective) *Fură de zvîntă. Bea de zvîntă.* [Prez. ind. și: *zvîntez*] — Lat. **exventare*.

ZVÎNTÁT[1] s. n. Acțiunea de *a (se) zvînta* (1).

ZVÎNTÁT[2], **-Ă**, *zvîntați, -te*, adj. Uscat ușor la vînt sau la soare; zbicit. — V. *zvînta*.

ZVÎNTURÁT, -Ă, *zvînturați, -te*, adj. Ușuratic, flușturatic, nesocotit; *p. ext.* zburdalnic; zvăpăiat. ✦ (Substantivat, înv.) Aventurier; pribeag. — V. *zvîntura*.

ZVÎNTURÁTEC, -Ă adj. v. **zvînturatic**.

ZVÎNTURÁTIC, -Ă, *zvînturatici, -e*, adj. Zvînturat. [Var.: **zvînturátec, -ă** adj.] — Din **zvîntura** + suf. *-atic*.

ZVÎR interj. (Adesea cu «r» prelungit) Cuvînt care redă zgomotul produs de un lucru aruncat cu putere prin aer. [Var.: **zvr** interj.] — Onomatopee.

ZVÎRCOL s. n. Zvîcnet, clocot. — Postverbal al lui **zvîrcoli**.

ZVÎRCOLEÁLĂ, *zvîrcoleli*, s. f. Zvîrcolire. — Din **zvîrcoli** + suf. *-eală*.

ZVÎRCOLÍ, *zvîrcolesc*, vb. IV. Refl. 1. A se zbate, a face mișcări spasmodice. ✦ A se întoarce (în așternut) de pe o parte pe alta (de neliniște); *p. ext.* a se învîrti încoace și încolo (de neastîmpăr); a nu-și găsi locul. 2. Fig. A se agita, a se zbuciuma, a se frămînta. — Comp. bg. **vărgaljam**.

ZVÎRCOLÍRE, *zvîrcoliri*, s. f. Faptul de *a se zvîrcoli*; mișcare spasmodică; agitare, frămîntare.

ZVÎRCOLITÚRĂ, *zvîrcolituri*, s. f. Zvîrcolire. — Din **zvîrcoli** + suf. *-(i) tură*.

ZVÎRÍ, *zvîrii*, vb. IV. Intranz. (Despre zborul păsărilor și despre obiecte care trec repede prin aer) A produce un sunet șuierător; a zbîrnîi, a vîjîi. — Din **zvîr**.

ZVÎRLÁV, -Ă, *zvîrlavi, -e*, adj. (Neobișnuit) Sprinten, iute în mișcări.

ZVÎRLET s. n. (Rar) Zvîrlitură. — Din **zvîrli** + suf. *-et*.

ZVÎRLÍ, *zvîrl*, vb. IV. (În concurență cu *azvîrli*) I. Tranz. 1. A arunca ceva (printr-o mișcare bruscă). ✦ A da la o parte, a lepăda (un lucru nefolositor sau vătămător). *Zvîrle pistolul acela că mi-e frică de el* (NEGRUZZI). ✦ A proiecta în afară (ca urmare a unei impulsiuni lăuntrice). *Vulcanul zvîrle lavă.* 2. A risipi, a împrăștia. ✦ Fig. A cheltui bani nebunește, fără socoteală. II. Intranz. 1. A arunca cu ceva asupra cuiva (pentru a-l lovi, a-l face să plece etc.). 2. (Despre animale) A izbi cu picioarele, a fi nărăvaș. III. Refl. A se repezi, a se precipita, a porni cu mare avînt. ✦ A se arunca într-un loc (mai ridicat), sărind cu îndemînare. *Se zvîrle pe cal.* — Comp. bg. **hvărlja**, sb. **vrljiti**.

ZVÎRLÍRE s. f Acţiunea de *a (se) zvîrli*.

ZVÎRLITURĂ, *zvîrlituri*, s. f. Zvîrlire. ◇ Expr. *Zvîrlitură de băţ* = distanţa pînă la care se poate arunca un băţ sau o piatră; distanţă mică. — Din zvîrli + suf. *-(i)tură*.

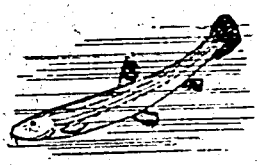

Zvîrlugă

ZVÎRLÚGĂ, *zvîrlugi*, s. f. 1. Peşte mic de culoare gălbuie, cu mişcări foarte iuţi *(Cobitis taenia)*. 2. Fig. Persoană vioaie, iute în mişcări, sprintenă. [Var.: **vîrlúgă** s. f.]

ZVOÁNĂ s. f. v. zvon.

ZVON, *zvonuri*, s. n. 1. Stire, veste (care circulă din gură în gură); *p. ext.* informaţie necontrolată (uneori tendenţioasă). 2. Rumoare produsă de glasuri, de activitatea sau de mişcarea unei mulţimi. 3. Zgomot confuz, nedefinit, din natură (produs de ape, frunze, vînt, păsări etc.). 4. Sunet depărtat produs de clopote sau de instrumente muzicale. [Var.: zvoană s. f.] — Slav (v. sl. zvonŭ « sunet »).

ZVONÁR, *zvonari*, s. m. (Rar) Persoană care împrăştie zvonuri. — Din zvon + suf. *-ar*.

ZVONÍ, *zvonesc*, vb. IV. 1. Refl. impers. (Despre veşti, ştiri, vorbe) A se răspîndi, a se comunica; a se scorni. 2. Tranz. A face să sune, să răsune (ceva). ✦ Intranz. (Despre ape) A susura, a murmura. — Din zvon.

ZVONÍRE, *zvoniri*, s. f. Faptul de *a (se) zvoni*; *fig.* adiere, şuier (de vînt).

ZVR interj. v. zvîr.

Dat la cules 4.06.1957. Bun de tipar 11.11.1958. Tiraj 40.000+20.000 ex. Hîrtie velină de 61 g. m². Format 16/84×108. Coli editoriale 265. Coli de tipar semivelin 1 planșă tipo + 15 planșe ofset + 22 planșe tifdruc. A. 03291/1957 60 [illegible]

Indicele de clasificare pentru biblioteci mari: 459-3
Indicele de clasificare pentru biblioteci mici: 4R-3

Tiparul executat sub com. nr. 692 la Întreprinderea Poligrafică nr. 4, Calea Șerban Vodă 133 — 135, București, R.P.R.